Y

BIBL CYSSEGR-LAN,

SEF

YR HEN DESTAMENT

A'R

NEWYDD.

Yr holl Ysgrythyr sydd wedi ei rhoddi gan Ysprydoliaeth Duw, ac sydd fuddiol i athrawiaethu, i argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi mewn cyfiawnder:

Fel y byddo dyn Duw yn berffaith, wedi ei berffeithio i bob gweithred dda. 2 Tim. iii. 16, 17.

RHYDYCHEN:
ARGRAPHEDIG YN ARGRAPHDY Y BRIFYSGOL,
TROS Y BIBL GYMDEITHAS FRYTANAIDD A THRAMOR,
A sefydlwyd yn Llundain yn y Flwyddyn 1804;
146, QUEEN VICTORIA STREET, LLUNDAIN.

Sm. Pica 8vo. Gydâ Chyfeir. M.DCCCC. Cum Privilegio.

ENWAU A THREFN

LLYFRAU YR HEN DESTAMENT A'R NEWYDD,

A

RHIFEDI PENNODAU POB LLYFR.

LLYFRAU YR HEN DESTAMENT.

	Pen.
GENESIS	50
Exodus	40
Lefiticus	27
Numeri	36
Deuteronomium	34
Josua	24
Barnwyr	21
Ruth	4
I. Samuel	31
II. Samuel	24
I. Brenhinoedd	22
II. Brenhinoedd	25
I. Chronicl	29
II. Chronicl	36
Ezra	10
Nehemïah	13
Esther	10
Job	42
Psalmau	150
Dïarhebion	31
Pregethwr	12
Caniad Solomon	8
Esaiah	66
Jeremïah	52
Galarnad Jeremïah	5
Ezeciel	48
Daniel	12
Hosea	14
Jöel	3
Amos	9
Obadïah	1
Jonah	4
Michah	7
Nahum	3
Habacuc	3
Sephanïah	3
Haggai	2
Zecharïah	14
Malachi	4

LLYFRAU Y TESTAMENT NEWYDD.

	Pen.
SANT MATTHEW	28
Sant Marc	16
Sant Luc	24
Sant Ioan	21
Actau yr Apostolion	28
Epistolau Sant Paul	
At y Rhufeiniaid	16
I. at y Corinthiaid	16
II. at y Corinthiaid	13
At y Galatiaid	6
At yr Ephesiaid	6
At y Philippiaid	4
At y Colossiaid	4
I. at y Thessaloniaid	5
II. at y Thessaloniaid	3
Epistolau Sant Paul	
I. at Timothëus	6
II. at Timothëus	4
At Titus	3
At Philemon	1
At yr Hebreaid	13
Epistol Iago	5
Epistol I. Petr	5
II. Epistol Petr	3
Epistol I. Ioan	5
II. Epistol Ioan	1
III. Epistol Ioan	1
Epistol Judas	1
Datguddiad Ioan	22

LLYFR CYNTAF MOSES

YR HWN A ELWIR

GENESIS.

Cyn CRIST 4004.

PENNOD I.

1 Creadwriaeth nef a daear, 3 a'r goleuni, 6 a'r ffurfafen. 9 Neillduo y ddaear oddi wrth y dyfroedd, 11 a'i gwneuthur yn ffrwythlawn. 14 Yr haul, y lleuad, a'r sêr; 20 y pysgod a'r adar, 24 a'r anifeiliaid, 26 dyn ar lun Duw. 29 Ordeinio lluniaeth ac ymborth.

[a] YN [b] y dechreuad y creodd DUW y nefoedd a'r ddaear.

2 A'r ddaear oedd afluniaidd a gwag, a thywyllwch *oedd* ar wyneb y dyfnder, ac Ysbryd DUW yn ymsymmud ar wyneb y dyfroedd.

3 A DUW a ddywedodd, [c] Bydded goleuni, a goleuni a fu.

4 A DUW a welodd y goleuni, mai da *oedd:* a DUW a wahanodd rhwng y goleuni [2] a'r tywyllwch.

5 A DUW a alwodd y goleuni yn Ddydd, a'r tywyllwch a alwodd efe yn Nos: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y dydd cyntaf.

6 ¶ DUW hefyd a ddywedodd, [d] Bydded ffurfafen y'nghanol y dyfroedd, a bydded hi yn gwahanu rhwng y dyfroedd a'r dyfroedd.

7 A DUW a wnaeth y ffurfafen, ac a wahanodd rhwng y dyfroedd oddi tan y ffurfafen, a'r dyfroedd [e] oddi ar y ffurfafen: ac felly y bu.

8 A'r ffurfafen a alwodd DUW yn Nefoedd: a'r hwyr a fu, a'r bore a fu, yr ail dydd.

9 ¶ DUW hefyd a ddywedodd, [f] Casgler y dyfroedd oddi tan y nefoedd i'r un lle, ac ymddangosed y sychdir: ac felly y bu.

10 A'r sychdir a alwodd DUW yn Ddaear, a chasgliad y dyfroedd a alwodd efe yn Foroedd: a DUW a welodd mai da *oedd.*

11 A DUW a ddywedodd, Egined y ddaear egin, *sef* llysiau yn hadu had, a phrennau ffrwythlawn yn dwyn ffrwyth, wrth eu rhywogaeth, y rhai *y mae* eu had ynddynt ar y ddaear: ac felly y bu.

12 A'r ddaear a ddug egin, *sef* llysiau yn hadu had wrth eu rhywogaeth, a phrennau yn dwyn ffrwyth, y rhai *y mae* eu had ynddynt wrth eu rhywogaeth: a DUW a welodd mai da *oedd.*

13 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y trydydd dydd.

14 ¶ DUW hefyd a ddywedodd, Bydded [g] goleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i wahanu rhwng y dydd [3] a'r nos; a byddant yn arwyddion, ac yn dymhorau, ac yn ddyddiau, a blynyddoedd.

15 A byddant yn oleuadau yn ffurfafen y nefoedd, i oleuo ar y ddaear: ac felly y bu.

16 A DUW a wnaeth ddau oleuad mawrion; y goleuad mwyaf [4] i lywodraethu y dydd, a'r goleuad lleiaf i lywodraethu y nos: [h] a'r sêr *hefyd a wnaeth efe.*

17 Ac yn ffurfafen y nefoedd y rhoddes DUW hwynt, i oleuo ar y ddaear,

18 Ac [i] i lywodraethu y dydd a'r nos, ac i wahanu rhwng y goleuni a'r tywyllwch: a gwelodd DUW mai da *oedd.*

19 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y pedwerydd dydd.

20 ¶ DUW hefyd a ddywedodd, Heigied y dyfroedd ymlusgiaid byw, ac eheded ehediaid uwch y ddaear, yn wyneb ffurfafen y nefoedd.

21 A [k] DUW a greodd y môrfeirch mawrion, a phob ymlusgiad byw, y rhai a heigiodd y dyfroedd yn eu rhywogaeth, a phob ehediad asgellog yn ei rywogaeth: a gwelodd DUW mai da *oedd.*

22 A DUW a'u bendigodd hwynt, gan ddywedyd, [l] Ffrwythwch, ac amlhêwch, a llenwch y dyfroedd yn y moroedd, a lliosoged yr ehediaid ar y ddaear.

23 A'r hwyr a fu, a'r bore a fu, y pummed dydd.

24 ¶ DUW hefyd a ddywedodd, Dyged y ddaear *bob* peth byw wrth ei rywogaeth, yr anifail, a'r ymlusgiad, a bwystfil y ddaear wrth ei rywogaeth: ac felly y bu.

[a] Ioan 1. 1.
[b] Ps. 33. 6. a 89. 11, 12. a 102. 25. a 136. 5. a 146. 6. Es. 44. 24. Jer. 10. 12. a 51. 15. Zech. 12. 1. Act. 14. 15. a 17. 24. Heb. 11. 3.
[c] 2 Cor. 4. 6.
[2] Heb. *a rhwng y.*
[d] Ps. 136. 5. Jer. 10. 12. a 51. 15.
[e] Ps. 148. 4.
[f] Job 26. 10. a 38. 8. Ps. 33. 7. a 104. 9. a 136. 6. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22.
[g] Deut. 4. 19. Ps. 136. 7.
[3] Heb. *a rhwng y.*
[4] Heb. *yn rheol i'r.*
[h] Job 38. 7.
[i] Jer. 31. 35.
[k] Ps. 104. 26.
[l] pen. 8. 17. a 9. 1.

Cyn CRIST 4004.

25 A Duw a wnaeth fwystfil y
ddaear wrth ei rywogaeth, a'r anifail
wrth ei rywogaeth, a phob ymlusg-
iad y ddaear wrth ei rywogaeth: a
gwelodd Duw mai da *oedd.*
26 ¶ Duw hefyd a ddywedodd,
[m] pen. 5. 1. a 9. 6. 1 Cor. 11. 7. Eph. 4. 24. Col. 3. 10.
[m] Gwnawn ddyn ar ein delw ni, wrth
ein llun ein hunain: ac [n] arglwydd-
iaethant ar bysg y môr, ac ar ehed-
[n] Ps. 8. 6.
iad y nefoedd, ac ar yr anifail, ac
ar yr holl ddaear, ac ar bob ym-
lusgiad a ymlusgo ar y ddaear.
27 Felly Duw a greodd y dyn ar
ei ddelw ei hun, ar ddelw Duw y
[o] Mal. 2. 15. Matt. 19. 4. Marc 10. 6.
creodd efe ef: [o] yn wrryw ac yn
fenyw y creodd efe hwynt.
28 Duw hefyd a'u bendigodd
hwynt, a Duw a ddywedodd wrth-
[p] pen. 9. 1.
ynt, [p] Ffrwythwch, ac amlhêwch, a
llenwch y ddaear, a darostyngwch
hi, ac arglwyddiaethwch ar bysg y
môr, ac ar ehediad y nefoedd, ac
[5] Heb. *ymlusgo.*
ar bob peth byw a [5] ymsymmudo ar
y ddaear.
29 ¶ A Duw a ddywedodd, Wele,
mi a roddais i chwi bob llysieuyn
yn hadu had, yr hwn *sydd* ar wyn-
eb yr holl ddaear, a phob pren yr
hwn *y mae* ynddo ffrwyth pren yn
[q] pen. 9. 3. Ps. 104. 14, 15.
hadu had, [q] i fod yn fwyd i chwi.
30 Hefyd i bob bwystfil y ddaear,
ac i bob ehediad y nefoedd, ac i bob
peth a ymsymmudo ar y ddaear, yr
[6] Heb. *enaid byw.*
hwn *y mae* [6] einioes ynddo, *y bydd*
pob llysieuyn gwyrdd yn fwyd: ac
felly y bu.
31 A gwelodd Duw yr hyn oll a
wnaethai, ac wele da iawn *ydoedd:*
felly yr hwyr a fu, a'r bore a fu, y
chweched dydd.

PENNOD II.

1 *Y dydd Sabbath.* 4 *Dull y creadwriaeth.* 8 *Plannu gardd Eden,* 10 *a'i hafon.* 17 *Gwahardd pren gwybodaeth yn unig.* 19 *Enwi y creaduriaid.* 21 *Gwneuthur gwraig, ac ordeinio prïodas.*

FELLY y gorphenwyd y nef-
[a] Ps. 33. 6.
oedd a'r ddaear, [a] a'u holl lu
hwynt.
2 [b] Ac ar y seithfed dydd y gor-
[b] Ex. 20. 11. a 31. 17. Deut. 5. 14. Heb. 4. 4.
phenodd Duw ei waith, yr hwn a
wnaethai efe, ac a orphwysodd ar
y seithfed dydd oddi wrth ei holl
waith, yr hwn a wnaethai efe.
3 A Duw a fendigodd y seithfed
dydd, ac a'i sancteiddiodd ef: obleg-
id ynddo y gorphwysasai oddi wrth
ei holl waith, yr hwn a greasai Duw
i'w wneuthur.
4 ¶ Dyma genhedlaethau y nef-
oedd a'r ddaear, pan grëwyd hwynt,
yn y dydd y gwnaeth yr Arglwydd
Dduw ddaear a nefoedd,
5 A phob planhigyn y maes cyn ei
fod yn y ddaear, a phob llysieuyn
y maes cyn tarddu allan: oblegid
ni pharasai yr Arglwydd Dduw
wlawio ar y ddaear, ac nid *ydoedd*
dyn i lafurio y ddaear.
6 Ond tarth a esgynodd o'r ddae-
ar, ac a ddyfrhaodd holl wyneb y
ddaear.
[2] *ffurfiasai.*
7 A'r Arglwydd Dduw a [2] luniasai
[3] Heb. *lwch y ddaear.*
y dyn [3] [c] o bridd y ddaear, ac a an-
[c] 1 Cor. 15. 47.
adlasai yn ei ffroenau ef anadl ein-
ioes: [d] a'r dyn a aeth yn enaid byw.
[d] 1 Cor. 15. 45.
8 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw
[e] pen. 4. 16. 2 Bren. 19. 12. Ezec. 27. 23.
a blannodd ardd yn [e] Eden, o du y
dwyrain, ac a osododd yno y dyn a
luniasai efe.
9 A gwnaeth yr Arglwydd Dduw
i bob pren dymunol i'r golwg, a da-
ionus yn fwyd, ac i bren y bywyd
y'nghanol yr ardd, ac i bren gwyb-
odaeth da a drwg, dyfu allan o'r
ddaear.
10 Ac afon a aeth allan o Eden, i
ddyfrhâu yr ardd, ac oddi yno hi a
[4] *bedair cainge.*
rannwyd, ac a aeth yn [4] bedwar pen.
11 Enw y gyntaf *yw* Pison: hon
sydd yn amgylchu holl wlad Hafi-
lah, lle *y mae* yr aur:
12 Ac aur y wlad honno sydd dda:
yno *mae* Bdeliwm a'r maen Onix.
13 Ac enw yr ail afon *yw* Gihon:
honno sydd yn amgylchu holl wlad
[5] Heb. *Cush.*
[5] Ethiopia.
14 Ac enw y drydedd afon *yw*
[6] *Tu a'r dwyrain.*
Hidecel: honno sydd yn myned [6] o
du y dwyrain i Assyria: a'r bedwar-
edd afon *yw* Euphrates.
15 A'r Arglwydd Dduw a gym-
[7] *Adda.*
merodd [7] y dyn, ac a'i gosododd ef
y'ngardd Eden, i'w llafurio ac i'w
chadw hi.
16 A'r Arglwydd Dduw a orchy-
mynodd i'r dyn, gan ddywedyd, O
bob pren o'r ardd gan fwytta y gelli
fwytta:
17 Ond o bren gwybodaeth da a
drwg, na fwytta o hono; oblegid yn
y dydd y bwyttêi di o hono, gan
farw y byddi farw.
18 ¶ Hefyd yr Arglwydd Dduw
a ddywedodd, Nid da bod y dyn
[8] *Gymmorth.*
ei hunan; gwnaf iddo [8] ymgeledd
[9] Heb. *megis ger ei fron ef.*
[9] cymmwys iddo.
19 A'r Arglwydd Dduw a [2] lun-
[2] *ffurfiodd.*
iodd o'r ddaear holl fwystfilod y
maes, a holl ehediaid y nefoedd, ac
[f] Edrych pen. 6. 20.
[f] a'u dygodd at Adda, i weled pa
enw a roddai efe iddynt hwy: a pha

Cyn CRIST 4004.

fodd bynnag yr enwodd y dyn bob
peth byw, hynny *fu* ei enw ef.
20 Ac Adda a [3] enwodd enwau ar
yr holl anifeiliaid, ac ar ehediaid y
nefoedd, ac ar holl fwystfilod y
maes: ond ni chafodd efe i Adda
[4] ymgeledd cymmwys iddo.
21 A'r ARGLWYDD DDUW a wnaeth
i drwmgwsg syrthio ar Adda, ac efe
a gysgodd: ac efe a gymmerodd
un o'i asennau ef, ac a gauodd [5] gig
yn ei lle hi.
22 A'r ARGLWYDD DDUW a [6] wnaeth
yr asen a gymmerasai efe o'r dyn,
yn wraig, ac a'i dug at y dyn.
23 Ac Adda a ddywedodd, Hon
weithian *sydd* asgwrn o'm hesgyrn
i, a chnawd o'm cnawd i: hon a
elwir gwraig, oblegid o wr y [g] cym-
merwyd hi.
24 [h] O herwydd hyn yr ymedy gwr
â'i dad, ac â'i fam, ac y glŷn wrth ei
wraig: a hwy a fyddant yn un cnawd.
25 Ac yr oeddynt ill dau yn noeth-
ion, Adda a'i wraig, ac nid oedd
arnynt gywilydd.

PENNOD III.

1 Y sarph yn hudo Efa. 6 Cywilyddus gwymp dyn. 9 Duw yn eu holi ac yn eu barnu hwy. 14 Melldigo y sarph. 15 Addaw yr had. 16 Cospedigaeth dyn. 21 Ei wisgad cyntaf; 22 a'i fwrw allan o Baradwys.

A'R sarph oedd [a] gyfrwysach na
holl fwystfilod y maes, y rhai
a wnaethai yr ARGLWYDD DDUW.
A hi a ddywedodd wrth y wraig, Ai
[2] dïau ddywedyd o DDUW, Ni chewch
chwi fwytta o bob pren o'r ardd?
2 A'r wraig a ddywedodd wrth y
sarph, O ffrwyth prennau yr ardd
y cawn ni fwytta:
3 Ond am ffrwyth y pren *sydd*
y'nghanol yr ardd, DUW a ddy-
wedodd, Na fwyttêwch o hono, ac na
chyffyrddwch âg ef, rhag eich marw.
4 [b] A'r sarph a ddywedodd wrth
y wraig, Ni byddwch feirw ddim.
5 Canys gwybod y mae DUW, mai
yn y dydd y bwyttaoch o hono ef,
yr agorir eich llygaid, ac y bydd-
wch megis duwiau, yn gwybod da
a drwg.
6 A phan welodd y wraig mai da
oedd *ffrwyth* y pren yn fwyd, ac
mai [3] teg mewn golwg ydoedd, a'i
fod yn bren dymunol i beri deall,
hi a gymmerth o'i ffrwyth ef, [c] ac
a fwyttaodd, ac a roddes i'w gwr
hefyd gyd â hi, ac efe a fwyttaodd.
7 A'u llygaid hwy ill dau a agor-
wyd, a hwy a wybuant eu bod yn

[3] *roes.* — [4] *Gym-morth.* — [5] *ei lle hi â chig.* — [6] Heb. *adeiladodd.* — [g] 1 Cor. 11. 8. — [h] Matt. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31. — [a] Matt. 10. 16. 2 Cor. 11. 3. — [2] Neu, *am.* — [b] 2 Cor. 11. 3. 1 Tim. 2. 14. — [3] Neu, *dymunol.* — [c] 1 Tim. 2. 14.

noethion, ac a wnïasant ddail y
ffigysbren, ac a wnaethant iddynt
[4] arffedogau.
8 A hwy a glywsant lais yr AR-
GLWYDD DDUW yn rhodio yn yr
ardd, gyd âg awel y dydd; ac ym-
guddiodd Adda a'i wraig o olwg yr
ARGLWYDD DDUW, ym mysg pren-
nau yr ardd.
9 A'r ARGLWYDD DDUW a alwodd
ar Adda, ac a ddywedodd wrtho,
Pa le *yr wyt* ti?
10 Yntau a ddywedodd, Dy lais
a glywais yn yr ardd; a mi a ofn-
ais, oblegid noeth *oeddwn*, ac a
ymguddiais.
11 A dywedodd *DUW*, Pwy a fyn-
egodd i ti dy fod yn noeth? ai
o'r pren y gorchymynaswn i ti na
fwyttâit o hono, y bwytteaist?
12 Ac Adda a ddywedodd, Y wraig
a roddaist gyd â mi, hi a roddodd
i mi o'r pren, a mi a fwytteais.
13 A'r ARGLWYDD DDUW a ddy-
wedodd wrth y wraig, Paham y
gwnaethost ti hyn? A'r wraig a
ddywedodd, Y sarph a'm twyllodd,
a bwytta a wneuthum.
14 A'r ARGLWYDD DDUW a ddy-
wedodd wrth y sarph, Am wneuthur
o honot hyn, melldigediccach *wyt*
ti na'r holl anifeiliaid, ac na holl
fwystfilod y maes: ar dy dorr y
cerddi, [d] a phridd a fwyttêi holl
ddyddiau dy einioes.
15 Gelyniaeth hefyd a osodaf
rhyngot ti a'r wraig, a rhwng [e] dy
had di [f] a'i had hithau: [g] efe a ys-
iga dy ben di, a thithau a ysigi ei
sawdl ef.
16 Wrth y wraig y dywedodd, Gan
amlhâu yr amlhâf dy boenau di a'th
feichiogi: mewn poen y dygi blant,
[h] a'th ddymuniad *fydd* at dy wr, [i] ac
efe a lywodraetha arnat ti.
17 Hefyd wrth Adda y dywedodd,
Am wrandaw o honot ar lais dy
wraig, a bwytta o'r pren am yr hwn
y gorchymynaswn i ti, gan ddywed-
yd, Na fwytta o hono; [k] melldigedig
fydd y ddaear o'th achos di: trwy
lafur y bwyttêi o honi holl ddydd-
iau dy einioes.
18 Drain hefyd ac ysgall a ddwg hi
i ti; a [l] llysiau y maes a fwyttêi di.
19 Trwy chwys dy wyneb y bwyt-
têi fara, hyd pan ddychwelech i'r
ddaear; oblegid o honi y'th gym-
merwyd: canys pridd *wyt* ti, [m] ac
i'r pridd y dychweli.
20 A'r dyn a alwodd enw ei wraig

Cyn CRIST 4004.

[4] *wregysau.* — [d] Es. 65. 25. Mic. 7. 17. — [e] Matt. 3. 7. a 13. 38. a 23. 33. Ioan 8. 44. Act. 13. 10. 1 Ioan 3. 8. — [f] Ps. 132. 11. Es. 7. 14. Mic. 5. 3. — [g] Rhuf. 16. 20. Heb. 2. 14. 1 Ioan 5. 5. Dat. 12. 7, 17. — [h] pen. 4. 7. — [i] 1 Cor. 14. 34. 1 Tim. 2. 11, 12. Tit. 2. 5. — [k] Es. 24. 5, 6. Rhuf. 8. 20. — [l] Ps. 104. 14. — [m] Preg. 12. 7.

Cyn CRIST 4004. [5]Efa; oblegid hi oedd fam pob *dyn*
byw.
5 Heb. *Chafa.* 21 A'r ARGLWYDD DDUW a wnaeth
i Adda ac i'w wraig beisiau crwyn,
ac a'u gwisgodd am danynt hwy.
22 ¶ Hefyd yr ARGLWYDD DDUW
a ddywedodd, Wele y dyn sydd
megis un o honom ni, i wybod da
a drwg. Ac weithian, rhag iddo
estyn ei law, a chymmeryd hefyd o
bren y bywyd, a bwytta, a byw yn
dragywyddol:
23 Am hynny yr ARGLWYDD DDUW
a'i hanfonodd ef allan o ardd Eden,
i lafurio y ddaear, yr hon y cym-
merasid ef o honi.
24 Felly efe a yrrodd allan y dyn,
ac a osododd, o'r tu dwyrain i ardd
Eden, y cerubiaid, a chleddyf tan-
llyd ysgwydedig, i gadw ffordd pren
y bywyd.

PENNOD IV.

1 *Genedigaeth, celfyddyd, a chrefydd Cain ac Abel.* 8 *Lladd Abel.* 11 *Melldigo Cain.* 17 *Enoch y ddinas gyntaf.* 19 *Lamech a'i ddwy wraig.* 25 *Genedigaeth Seth,* 26 *ac Enos.*

4003. AC Adda a adnabu Efa ei wraig:
a hi a feichiogodd, ac a esgor-
odd ar Cain; ac a ddywedodd,
Cefais wr gan yr ARGLWYDD.
2 A hi a esgorodd eilwaith ar ei
2 Heb. *Hebel.* frawd ef [2]Abel; ac Abel oedd [3]fu-
3 Heb. *borthwr.* gail defaid, ond Cain oedd yn llaf-
urio y ddaear.
3 A bu, wedi talm o ddyddiau, i
Cain ddwyn o ffrwyth y ddaear
offrwm i'r ARGLWYDD.
4 Ac Abel yntau a ddug o flaen-
4 *ddïadell.* ffrwyth ei [4]ddetaid, ac o'u brasder
a Heb. 11. 4. hwynt. A'r ARGLWYDD a [a]edrych-
odd ar Abel, ac ar ei offrwm:
5 Ond nid edrychodd efe ar Cain,
nac ar ei offrwm ef. A digllonodd
Cain yn ddirfawr, fel y syrthiodd ei
wynebpryd ef.
6 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Cain, Paham y llidiaist? a pha-
ham y syrthiodd dy wynebpryd?
7 Os da y gwnei, oni chei oruchaf-
iaeth? ac oni wnei yn dda, pechod a
orwedd wrth y drws: attat ti hefyd
y mae ei ddymuniad ef, a thi a
lywodraethi arno ef.
Cylch 3875. 8 A Chain a ddywedodd wrth Abel
ei frawd: ac fel yr oeddynt hwy yn
y maes, Cain a gododd yn erbyn
b Matt. 23. 35. Abel ei frawd, ac [b]a'i lladdodd ef.
1 Ioan 3. 12. 9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
Judas 11. wrth Cain, Mae Abel dy frawd di?
Yntau a ddywedodd, Nis gwn; ai
ceidwad fy mrawd *ydwyf* fi?

10 A dywedodd DUW, Beth a Cyn CRIST Cylch 3875.
wnaethost? llef gwaed dy frawd sydd
[c]yn gwaeddi arnaf fi o'r ddaear. c Heb. 12. 24. Dat. 6. 10.
11 Ac yr awr hon melldigedig wyt
ti o'r ddaear, yr hon a agorodd ei
safn i dderbyn gwaed dy frawd o'th
law di.
12 Pan lafuriech y ddaear, ni
chwanega hi roddi ei ffrwyth i ti;
gwibiad a chrwydriad fyddi ar y
ddaear.
13 Yna y dywedodd Cain wrth yr
ARGLWYDD, Mwy *yw* fy [5]anwiredd 5 *nghosp-edigaeth nag y gallwyf ei oddef.*
nag y gellir ei faddeu.
14 Wele, gyrraist fi heddyw oddi
ar wyneb y ddaear, ac o'th ŵydd
di y'm cuddir: gwibiad hefyd a
chrwydriad fyddaf ar y ddaear; *a*
phwy bynnag a'm caffo a'm lladd.
15 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrtho, Am hynny y dïelir yn saith
ddyblyg *ar* bwy bynnag a laddo
Cain. A'r ARGLWYDD a osododd
nôd ar Cain, rhag i neb a'i caffai ei
ladd ef.
16 ¶ A Chain a aeth allan o ŵydd
yr ARGLWYDD, ac a drigodd yn nhir
Nod, o'r tu dwyrain i Eden.
17 Cain hefyd a adnabu ei wraig;
a hi a feichiogodd, ac a esgorodd
ar [6]Enoch: yna yr ydoedd efe yn 6 Heb. *Chanoch.*
adeiladu dinas, ac efe a alwodd enw
y ddinas yn ol enw ei fab, Enoch.
18 Ac i Enoch y ganwyd Irad: ac
Irad a genhedlodd Mehuiael, a Me-
huiael a genhedlodd Methusael, a
Methusael a genhedlodd [7]Lamech. 7 Heb. *Lemech.*
19 ¶ A Lamech a gymmerodd iddo
ddwy o wragedd: enw y gyntaf *oedd*
Adah, ac enw yr ail Silah.
20 Ac Adah a esgorodd ar Jabal;
hwn ydoedd dad *pob* preswylydd
pabell, a *pherchen* anifail.
21 Ac enw ei frawd ef oedd Ju-
bal; ac efe oedd dad pob teimlydd
telyn ac organ.
22 Silah hithau a esgorodd ar
Tubal-Cain, [8]gweithydd pob cyw- 8 Heb. *hogwr.*
reinwaith pres a haiarn: a chwaer
Tubal-Cain *ydoedd* Naamah.
23 A Lamech a ddywedodd wrth
ei wragedd, Adah a Silah, Clywch
fy llais, gwragedd Lamech, gwran-
dêwch fy lleferydd; canys mi a
[9]leddais wr i'm harcholl, a llangc 9 Heb. *laddwn.*
i'm clais.
24 Os Cain a ddïelir seithwaith,
yna Lamech saith ddengwaith a
seithwaith.
25 ¶ Ac Adda a adnabu ei wraig 3874.
drachefn; a hi a esgorodd ar fab,

Cyn CRIST 3874. ac a [d]alwodd ei enw ef Seth: O
herwydd DUW, *eb hi,* a osododd i
[d] pen. 5. 3. mi had arall yn lle Abel, am ladd
o Cain ef.
[e] pen. 5. 6. 3769. 26 [e]I'r Seth hwn hefyd y ganwyd
[2] Heb. *dechreuasant eu galw eu hun ar enw yr Arglwydd.* mab; ac efe a alwodd ei enw ef
Enos: yna y [2]dechreuwyd galw ar
enw yr ARGLWYDD.

PENNOD V.

1 *Achau, oedran, a marwolaeth y patrieirch, o Adda hyd Noah.* 24 *Duwioldeb Enoch, a Duw yn ei gymmeryd ef ymaith.*

4004. DYMA [a]lyfr cenhedlaethau Adda:
[a] 1 Chron. 1. 1. Luc 3. 38. yn y dydd y creodd DUW ddyn,
[b] pen. 1. 26. [b]ar lun DUW y gwnaeth efe ef.
2 Yn wrryw ac yn fenyw y creodd
efe hwynt: ac efe a'u bendithiodd
hwynt, ac a alwodd eu henw hwynt
Adda, ar y dydd y crëwyd hwynt.
3874. 3 ¶ Ac Adda a fu fyw ddeng mlyn-
edd ar hugain a chant, ac a gen-
hedlodd *fab* ar ei lun a'i ddelw ei
[c] pen. 4. 25. hun, ac [c]a alwodd ei enw ef Seth.
[d] 1 Chron. 1. 1. 4 [d]A dyddiau Adda, wedi iddo
genhedlu Seth, oedd wyth gàn mlyn-
edd, ac efe a genhedlodd feibion a
merched.
5 A holl ddyddiau Adda, y rhai y
bu efe fyw, oedd naw càn mlynedd
a deng mlynedd ar hugain; ac efe
a fu farw.
3769. 6 ¶ Seth hefyd a fu fyw bùm
[e] pen. 4. 26. mlynedd a chàn mlynedd, ac [e]a
genhedlodd Enos.
7 A Seth a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Enos, saith mlynedd ac wyth
gàn mlynedd, ac a genhedlodd feib-
ion a merched.
8 A holl ddyddiau Seth oedd
ddeuddeng mlynedd a naw càn
mlynedd; ac efe a fu farw.
9 ¶ Ac Enos a fu fyw ddeng mlyn-
edd a phedwar ugain, ac a genhedl-
odd Cenan.
10 Ac Enos a fu fyw wedi iddo
genhedlu Cenan, bymtheng mlyn-
edd ac wyth gàn mlynedd, ac a
genhedlodd feibion a merched.
11 A holl ddyddiau Enos oedd
bùm mlynedd a naw càn mlynedd;
ac efe a fu farw.
3609. 12 ¶ Cenan hefyd a fu fyw ddeng
mlynedd a thri ugain, ac a genhedl-
[2] Gr. *Maleleel.* odd [2]Mahalaleel.
13 A bu Cenan fyw wedi iddo gen-
hedlu Mahalaleel ddeugain mlyn-
edd ac wyth gàn mlynedd, ac a
genhedlodd feibion a merched.
14 A holl ddyddiau Cenan oedd
ddeng mlynedd a naw càn mlyn-
edd; ac efe a fu farw.

15 ¶ A Mahalaleel a fu fyw bùm Cyn CRIST 3544.
mlynedd a thri ugain mlynedd, ac a
genhedlodd [3]Jered. [3] *Jared.*
16 A Mahalaleel a fu fyw wedi iddo
genhedlu Jered, ddeng mlynedd ar
hugain ac wyth gàn mlynedd, ac a
genhedlodd feibion a merched.
17 A holl ddyddiau Mahalaleel
oedd bymtheng mlynedd a phedwar
ugain ac wyth gàn mlynedd; ac efe
a fu farw.
18 ¶ A Jered a fu fyw ddwy flyn- 3382.
edd a thri ugain a chàn mlynedd,
ac a genhedlodd [f][4]Enoch. [f] Judas 14, 15.
19 A Jered a fu fyw wedi iddo [4] Gr. *Henoch.*
genhedlu Enoch wyth gàn mlynedd,
ac a genhedlodd feibion a merched.
20 A holl ddyddiau Jered oedd
ddwy flynedd a thri ugain a naw càn
mlynedd; ac efe a fu farw.
21 ¶ Enoch hefyd a fu fyw bùm 3317.
mlynedd a thri ugain, ac a genhedl-
odd [5]Methuselah. [5] Gr. *Mathusala.*
22 Ac Enoch [g]a rodiodd gyd â [g] pen. 6. 9.
DUW wedi iddo genhedlu Methu- a 17. 1.
selah, dri chant o flynyddoedd, ac a a 24. 40. Ps. 16. 8.
genhedlodd feibion a merched. a 116. 9.
23 A holl ddyddiau Enoch oedd
bùm mlynedd a thri ugain a thri
chant o flynyddoedd.
24 A [h]rhodiodd Enoch gyd â DUW, [h] Heb. 11. 5.
ac ni *welwyd* ef; canys DUW a'i
cymmerodd ef.
25 ¶ Methuselah hefyd a fu fyw 3130.
saith mlynedd a phedwar ugain a
chant, ac a genhedlodd Lamech.
26 A Methuselah a fu fyw wedi
iddo genhedlu Lamech, ddwy flyn-
edd a phedwar ugain a saith gàn
mlynedd, ac a genhedlodd feibion
a merched.
27 A holl ddyddiau Methuselah
oedd naw mlynedd a thri ugain a
naw càn mlynedd; ac efe a fu farw.
28 ¶ Lamech hefyd a fu fyw ddwy 2948.
flynedd a phedwar ugain a chàn
mlynedd, ac a genhedlodd fab;
29 Ac a alwodd ei enw ef [6]Noah, [6] Gr. *Nōe* Luc 3. 36.
gan ddywedyd, Hwn a'n cysura ni Heb. 11. 7.
am ein gwaith, a llafur ein dwylaw, 1 Petr 3. 20.
o herwydd y ddaear [i]yr hon a [i] pen. 3. 17.
felldigodd yr ARGLWYDD. a 4. 11.
30 A Lamech a fu fyw wedi iddo
genhedlu Noah, bymtheng mlynedd
a phedwar ugain a phùm càn mlyn-
edd, ac a genhedlodd feibion a
merched.
31 A holl ddyddiau Lamech oedd
ddwy flynedd ar bymtheg a thri
ugain a saith gàn mlynedd; ac efe
a fu farw.

Cyn CRIST 2448.
32 A Noah ydoedd fab pùm càn
mlwydd; a Noah a genhedlodd
7 Neu, *Ham.* Sem, [7] Cham, a Japheth.

PENNOD VI.

1 Drygioni y byd, yr hwn a gyffrôdd ddigllonedd Duw, ac a barodd y diluw. 8 Noah yn cael ffafr. 14 Trefn a phortreiad, a'r achos y gwnaed yr arch.

YNA y bu, pan ddechreuodd dyn-
ion amlhâu ar wyneb y ddaear,
a geni merched iddynt,
2 Weled o feibion DUW ferched
dynion mai teg *oeddynt* hwy; a
hwy a gymmerasant iddynt wragedd
o'r rhai oll a ddewisasant.
3 A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid
ymrysona fy Yspryd i â dyn yn
a Ps. 78. 39. dragywydd, [a] oblegid mai cnawd yw
efe: a'i ddyddiau fyddant ugain
mlynedd a chant.
2469. 4 Cawri oedd ar y ddaear y dydd-
iau hynny: ac wedi hynny hefyd,
pan ddaeth meibion DUW at ferch-
ed dynion, a phlanta *o'r rhai*
hynny iddynt: dyma y cedyrn *a*
fu wŷr enwog gynt.
5 ¶ A'r ARGLWYDD a welodd mai
aml oedd drygioni dyn ar y ddaear,
2 *pob bwriad.* a *bod* [2] [b] holl fwriad meddylfryd ei
b pen. 8. 21. Matt. 15. 19. galon yn unig yn ddrygionus bob
[3] amser.
3 Heb. *dydd.* 6 Ac [c] edifarhaodd ar yr ARGLWYDD
c Edrych Num. 23. 19. wneuthur o hono ef ddyn ar y ddae-
ar, ac efe a ymofidiodd yn ei galon.
1 Sam. 15. 11, 29. 7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
2 Sam. 24. 16. Dileaf ddyn yr hwn a greais oddi
Mal. 3. 6. ar wyneb y ddaear, o ddyn hyd
Iago 1. 17. anifail, hyd yr ymlusgiad, a hyd
ehediad y nefoedd: canys y mae yn
edifar gennyf eu gwneuthur hwynt.
8 ¶ Ond Noah a gafodd ffafr
y'ngolwg yr ARGLWYDD.
2448. 9 ¶ Dyma genhedlaethau Noah:
d Ezec. 14. 14, 20. [d] Noah *oedd* wr cyfiawn, [4] perffaith yn
Heb. 11. 7. 2 Petr 2. 5. ei oes: gyd â DUW y rhodiodd Noah.
4 Neu, *uniawn.* 10 A Noah a genhedlodd dri o
feibion, Sem, Cham, a Japheth.
11 A'r ddaear a lygrasid ger bron
DUW; llanwasid y ddaear hefyd â
thrawsedd.
12 A DUW a edrychodd ar y
ddaear, ac wele hi a lygrasid; can-
ys pob cnawd a lygrasai ei ffordd
ar y ddaear.
13 A DUW a ddywedodd wrth
Noah, Diwedd pob cnawd a ddaeth
ger fy mron: oblegid llanwyd y
ddaear â thrawsedd trwyddynt hwy:
5 *oddi ar y ddaear.* ac wele myfi a'u difethaf hwynt
[5] gyd â'r ddaear.
14 ¶ Gwna i ti arch o goed Gopher;
yn gellau y gwnei yr arch, a phyga Cyn CRIST 2448.
hi oddi fewn ac oddi allan â phyg.
15 Ac fel hyn y gwnei di hi:
tri chàn cufydd *fydd* hŷd yr arch,
deg cufydd a deugain ei lled, a deg
cufydd ar hugain ei huchder.
16 Gwna ffenestr i'r arch, a gor-
phen *hi* yn gufydd oddi arnodd; a
gosod ddrws yr arch yn ei hystlys:
o dri *uchder* y gwnei di hi.
17 Ac wele myfi, ïe myfi, yn dwyn
dyfroedd diluw ar y ddaear, i ddi-
fetha pob cnawd, yr hwn *y mae*
anadl einioes ynddo, oddi tan y
nefoedd: yr hyn oll *sydd* ar y
ddaear a drenga.
18 Ond â thi y cadarnhâf fy nghyf-
ammod; ac [e] i'r arch yr âi di, tydi e 1 Petr 3. 20.
a'th feibion, a'th wraig, a gwragedd 2 Petr 2. 5.
dy feibion gyd â thi.
19 Ac o bob *peth* byw, o bob
cnawd, y dygi ddau o bob *rhyw* i'r
arch i'w cadw yn fyw gyd â thi;
gwrryw a benyw fyddant.
20 O'r ehediaid wrth eu rhywog-
aeth, ac o'r anifeiliaid wrth eu
rhywogaeth, o bob ymlusgiad y
ddaear wrth ei rywogaeth; dau o
bob *rhywogaeth* [f] a ddaw attat i'w f Edrych pen. 2. 19.
cadw yn fyw.
21 A chymmer i ti o bob bwyd a
fwyttêir, a chasgl attat; a bydd yn
ymborth i ti ac iddynt hwythau.
22 [g] Felly y gwnaeth Noah; yn g pen. 7. 5. Heb. 11. 7.
ol yr hyn oll a orchymynasai DUW
iddo, felly y gwnaeth efe.

PENNOD VII.

1 Noah a'i deulu a'r creaduriaid byw yn myned i'r arch. 11 Dechreuad, cynnydd, a pharhâd y diluw.

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD 2349
wrth Noah, [a] Dos di, a'th holl a Matt. 24. 38.
dŷ i'r arch: canys [b] tydi a welais i yn Luc 17. 26. 1 Petr 3. 20.
gyfiawn ger fy mron i yn yr oes hon. 2 Petr 2. 5.
2 O bob anifail glân y cymmeri b pen. 6. 9.
gyd â thi bob [2] yn saith, y gwrryw a'i 2 Heb. *saith a saith.*
fenyw; a dau o'r anifeiliaid y rhai
nid ydynt lân, y gwrryw a'i fenyw:
3 O ehediaid y nefoedd hefyd,
bob yn saith, yn wrryw ac yn
fenyw, i gadw had yn fyw ar wyneb
yr holl ddaear.
4 Oblegid wedi saith niwrnod etto,
mi a wlawiaf ar y ddaear ddeugain
niwrnod a deugain nos: a mi a
ddileaf oddi ar wyneb y ddaear bob
peth byw a'r a wneuthum i.
5 A Noah a wnaeth yn ol yr hyn
oll a orchymynasai yr ARGLWYDD
iddo.
6 Noah hefyd *oedd* fab chwe chàn 2349.

Cyn CRIST 2349.

mlwydd pan fu y dyfroedd diluw ar
y ddaear.
7 ¶ A Noah a aeth i mewn, a'i
feibion, a'i wraig, a gwragedd ei
feibion gyd âg ef, i'r arch, rhag y
dwfr diluw.
8 O anifeiliaid glân, ac o ani-
feiliaid y rhai nid *oeddynt* lân, o
ehediaid hefyd, ac o'r hyn oll a
ymlusgai ar y ddaear,
9 Yr aeth i mewn at Noah i'r arch
bob yn ddau, yn wrryw ac yn fenyw,
fel y gorchymynasai Duw i Noah.
10 Ac [3] wedi saith niwrnod y dwfr
diluw a ddaeth ar y ddaear.
11 ¶ Yn y chwe chanfed flwyddyn
o fywyd Noah, yn yr ail mis, ar yr
ail dydd ar bymtheg o'r mis, ar y
dydd hwnnw y rhwygwyd holl ffyn-
honnau y dyfnder mawr, a ffenestri
y nefoedd a agorwyd.
12 A'r gwlaw fu ar y ddaear ddeu-
gain niwrnod a deugain nos.
13 O fewn corph y dydd hwnnw
y daeth Noah, a Sem, a Cham, a
Japheth, meibion Noah, a gwraig
Noah, a thair gwragedd ei feibion
ef gyd â hwynt, i'r arch.
14 Hwynt, a phob bwystfil wrth
ei rywogaeth, a phob anifail wrth ei
rywogaeth, a phob ymlusgiad a ym-
lusgai ar y ddaear wrth ei rywogaeth,
a phob ehediad wrth ei rywogaeth,
pob aderyn o bob [4] rhyw.
15 A daethant at Noah i'r arch
bob yn ddau, o bob cnawd *a'r oedd*
ynddo anadl einioes.
16 A'r rhai a ddaethant, yn wrryw
a benyw y daethant o bob cnawd,
fel y gorchymynasai Duw iddo. A'r
Arglwydd a gauodd arno ef.
17 A'r diluw fu ddeugain niwrnod
ar y ddaear; a'r dyfroedd a gyn-
nyddasant, ac a godasant yr arch, a
hi a godwyd oddi ar y ddaear.
18 A'r dyfroedd a ymgryfhasant,
ac a gynnyddasant yn ddirfawr ar y
ddaear; a'r arch a rodiodd ar wyneb
y dyfroedd.
19 A'r dyfroedd a ymgryfhasant
yn ddirfawr iawn ar y ddaear, a
gorchuddiwyd yr holl fynyddoedd
uchel oedd tan yr holl nefoedd.
20 Pymtheg cufydd yr ymgryf-
haodd y dyfroedd tu ag i fynu: a'r
mynyddoedd a orchuddiwyd.
21 A [c] bu farw pob cnawd a ym-
lusgai ar y ddaear, yn ehediaid, ac
yn anifeiliaid, ac yn fwystfilod, ac
yn bob *rhyw* ymlusgiad a ymlusgai
ar y ddaear, a phob dyn *hefyd.*
22 Yr hyn oll *yr oedd* ffun anadl
einioes yn ei ffroenau, o'r hyn oll
oedd ar y sychdir, a fuant feirw.
23 Ac efe a ddileodd bob sylwedd
byw a'r a *oedd* ar wyneb y ddaear,
yn ddyn ac yn anifail, yn ymlusg-
iaid, ac yn ehediaid y nefoedd; ïe,
dilëwyd hwynt o'r ddaear: a [d] Noah
a'r rhai *oedd* gyd âg ef yn yr arch,
yn unig, a adawyd yn fyw.
24 A'r dyfroedd a ymgryfhasant
ar y ddaear ddeng niwrnod a deu-
gain a chant.

[3] Neu, *ar y seithfed dydd.*
[4] Heb. *aden.*
[c] Luc 17. 27.
[d] 2 Petr 2. 5.

PENNOD VIII.

1 *Y dyfroedd yn llonyddu.* 4 *Yr arch yn gorphwys ar fynyddoedd Ararat.* 7 *Y gigfran a'r golommen.* 15 *Noah, ar orchymyn Duw,* 18 *yn myned allan o'r arch.* 20 *Efe yn adeiladu allor, ac yn aberthu aberth:* 21 *yr hwn y mae Duw yn ei dderbyn, ac yn addaw na felldithiai y ddaear mwyach.*

A DUW a gofiodd Noah, a phob
peth byw, a phob anifail a'r *a*
oedd gyd âg ef yn yr arch: a Duw
a wnaeth i wynt dramwy ar y ddaear,
a'r dyfroedd a lonyddasant.
2 Cauwyd hefyd ffynhonnau y
dyfnder a ffenestri y nefoedd; a
lluddiwyd y gwlaw o'r nefoedd.
3 A'r dyfroedd a ddychwelasant
oddi ar y ddaear, gan fyned a dy-
chwelyd: ac ym mhen [a] y deng
niwrnod a deugain a chant, y dyfr-
oedd a dreiasai.
4 ¶ Ac yn y seithfed mis, ar yr ail
dydd ar bymtheg o'r mis, y gor-
phwysodd yr arch ar fynyddoedd
Ararat.
5 A'r dyfroedd fuant yn myned
ac yn treio, hyd y degfed mis: yn y
degfed *mis,* ar y *dydd* cyntaf o'r mis,
y gwelwyd pennau y mynyddoedd.
6 ¶ Ac ym mhen deugain niwrnod
yr agorodd Noah ffenestr yr arch a
wnaethai efe.
7 Ac efe a anfonodd allan gigfran;
a hi a aeth, gan fyned allan a dy-
chwelyd, hyd oni sychodd y dyfr-
oedd oddi ar y ddaear.
8 Ac efe a anfonodd golommen
oddi wrtho, i weled a dreiasai y
dyfroedd oddi ar wyneb y ddaear.
9 Ac ni chafodd y golommen or-
phwysfa i wadn ei throed; a hi a
ddychwelodd atto ef i'r arch, am
fod y dyfroedd ar wyneb yr holl
dir: ac efe a estynodd ei law, ac
a'i cymmerodd hi, ac a'i derbyn-
iodd hi atto i'r arch.
10 Ac efe a arhosodd etto saith
niwrnod eraill, ac a anfonodd eil-
waith y golommen allan o'r arch.

[a] pen. 7. 24.

Cyn CRIST 2349.

Cyn CRIST 2349. 11 A'r golommen a ddaeth atto
ef ar brydnawn; ac wele ddeilen
olew-wydden yn ei gylfin hi, wedi ei
thynnu: yna y gwybu Noah dreio
o'r dyfroedd oddi ar y ddaear.
12 Ac efe a arhosodd etto saith
niwrnod eraill, ac a anfonodd y
golommen; ac ni ddychwelodd hi
eilwaith atto ef mwy.
2348. 13 ¶ Ac yn yr unfed flwyddyn a
chwe chant, yn y *mis* cyntaf, ar y
dydd cyntaf o'r mis, y darfu i'r
dyfroedd sychu oddi ar y tir: a
Noah a symmudodd gaead yr arch,
ac a edrychodd, ac wele, sychasai
wyneb y ddaear.
14 Ac yn yr ail mis, ar y seithfed
dydd ar hugain o'r mis, y ddaear a
sychasai.
15 ¶ A llefarodd DUW wrth Noah,
gan ddywedyd,
16 Dos allan o'r arch, ti, a'th
wraig, a'th feibion, a gwragedd dy
feibion, gyd â thi.
17 Pob peth byw a'r *sydd* gyd â thi,
o bob cnawd, yn adar, ac yn anifeil-
iaid, ac yn bob ymlusgiad a ymlusgo
ar y ddaear, a ddygi allan gyd â thi:
heppiliant hwythau yn y ddaear, a
b pen. 1. 22. [b] ffrwythant ac amlhânt ar y ddaear.
18 A Noah a aeth allan, a'i feibion,
a'i wraig, a gwragedd ei feibion, gyd
âg ef.
19 Pob bwystfil, pob ymlusgiad, a
phob ehediad, pob peth a ymlusgai
2 Heb. *tylwythau.* ar y ddaear, wrth eu [2] rhywogaethau,
a ddaethant allan o'r arch.
20 ¶ A Noah a adeiladodd allor
i'r ARGLWYDD, ac a gymmerodd o
bob anifail glân, ac o bob ehediad
glân, ac a offrymmodd boeth-offrym-
mau ar yr allor.
21 A'r ARGLWYDD a aroglodd
3 *peraidd.* arogl [3] esmwyth; a dywedodd yr AR-
GLWYDD yn ei galon, Ni chwanegaf
felldithio y ddaear mwy er mwyn
4 *er bod.* dyn: [4] o herwydd bod [c] bryd calon
c pen. 6. 5. Matt.15.19. dyn yn ddrwg o'i ieuengctid: ac ni
chwanegaf mwy daro pob *peth* byw,
fel y gwneuthum.
22 Pryd hau, a chynhauaf, ac oer-
d Jer. 33. 20, 25. ni, a gwres, a haf, a gauaf, a [d] dydd,
a nos, ni phaid mwy holl ddyddiau
y ddaear.

PENNOD IX.

1 *Duw yn bendithio Noah;* 4 *yn gwahardd gwaed a llofruddiaeth.* 9 *Cyfammod Duw,* 13 *a arwyddoccêir trwy yr enfys.* 18 *Noah yn llenwi y byd,* 20 *yn plannu gwinllan,* 21 *yn meddwi, ac yn cael ei watwar gan ei fab:* 25 *yn melldigo Canaan,* 26 *yn bendithio Sem,* 27 *yn gweddïo dros Japheth,* 29 *ac yn marw.*

DUW hefyd a fendithiodd Noah Cyn CRIST 2348.
a'i feibion, ac a ddywedodd
wrthynt, [a] Ffrwythwch a llïosogwch, a pen. 1. 28. a 8. 17.
a llenwch y ddaear.
2 Eich ofn hefyd a'ch arswyd fydd
ar holl fwystfilod y ddaear, ac ar
holl ehediaid y nefoedd, a'r hyn oll
a ymsymmudo ar y ddaear, ac ar
holl bysgod y môr; yn eich llaw
chwi y rhoddwyd hwynt.
3 Pob ymsymmudydd yr hwn sydd
fyw, fydd i chwi yn fwyd: fel [b] y b pen. 1. 29.
gwyrdd lysieuyn y rhoddais i chwi
bob dim.
4 ¶ [c] Er hynny na fwyttêwch gig c Lef. 17. 14. a 19. 26.
ynghyd â'i einioes, *sef* ei waed. Deut.12.23. Act. 15. 20.
5 Ac yn ddïau gwaed eich einioes
chwithau hefyd a ofynaf fi: [d] o law d Exod. 21. 28.
pob bwystfil y gofynaf ef; ac [e] o e Ps. 9. 12.
law dyn, o law pob brawd iddo y
gofynaf einioes dyn.
6 A [f] dywallto waed dyn, trwy ddyn f Lef. 24. 17. Mat. 26. 52.
y tywelltir ei waed yntau, o herwydd Dat. 13. 10.
ar [g] ddelw DUW y gwnaeth efe ddyn. g pen. 1. 27.
7 Ond chwychwi, [h] ffrwythwch ac h pen. 1. 28. a 8. 17.
amlhêwch, eppiliwch ar y ddaear,
a llïosogwch ynddi.
8 ¶ A DUW a lefarodd wrth Noah,
ac wrth ei feibion gyd âg ef, gan
ddywedyd,
9 Ac wele [i] myfi, ïe myfi, ydwyf yn i Es. 54. 9.
cadarnhâu fy nghyfammod â chwi,
ac â'ch had ar eich ol chwi;
10 Ac â phob peth byw yr hwn *sydd*
gyd â chwi, â'r ehediaid, â'r anifeil-
iaid, ac â phob bwystfil y tir gyd â
chwi, o'r rhai oll sydd yn myned
allan o'r arch, hyd holl fwystfilod y
ddaear.
11 A mi a gadarnhâf fy nghyfam-
mod â chwi, ac ni thorrir ymaith
bob cnawd mwy gan y dwfr diluw,
ac ni bydd diluw mwy i ddifetha
y ddaear.
12 A DUW a ddywedodd, Dyma
arwydd y cyfammod, yr hwn yr yd-
wyf fi yn ei roddi rhyngof fi a chwi,
ac â phob peth byw a'r *y sydd*
gyd â chwi, tros oesoedd tragy-
wyddol:
13 Fy mwa a roddais yn y cwm-
mwl, ac efe a fydd yn arwydd cyf-
ammod rhyngof fi a'r ddaear.
14 A bydd, pan godwyf gwmmwl
ar y ddaear, yr ymddengys y bwa
yn y cwmmwl.
15 A mi a gofiaf fy nghyfammod,
yr hwn *sydd* rhyngof fi a chwi, ac
â phob peth byw o bob cnawd:
ac ni bydd y dyfroedd yn ddiluw
mwy, i ddifetha pob cnawd.

Cyn CRIST 2348. 16 A'r bwa a fydd yn y cwmmwl;
a mi a edrychaf arno ef, i gofio y
cyfammod tragywyddol rhwng Duw
a phob peth byw, o bob cnawd a'r
y sydd ar y ddaear.
17 A Duw a ddywedodd wrth
Noah, Dyma arwydd y cyfammod,
yr hwn a gadarnheais rhyngof fi a
phob cnawd a'r *y sydd* ar y ddaear.
2347. 18 ¶ A [k] meibion Noah y rhai a
[k] pen. 6. 10. ddaeth allan o'r arch, oedd Sem,
Cham, a Japheth; a Cham oedd
[2] Heb. *Chenaan.* dad [2] Canaan.
19 Y tri hyn *oedd* feibion Noah:
ac o'r rhai hyn yr hiliwyd yr holl
ddaear.
20 A Noah a ddechreuodd *fod* yn
llafurwr, ac a blannodd winllan:
21 Ac a yfodd o'r gwin, ac a feddw-
odd, ac a ymnoethodd y'nghanol ei
babell.
22 A Cham tad Canaan a welodd
noethni ei dad, ac a fynegodd i'w
ddau frodyr allan.
23 A chymmerodd Sem a Japheth
ddilledyn, ac a'i gosodasant ar eu
hysgwyddau ill dau, ac a gerddasant
yn wysg eu cefn, ac a orchuddiasant
noethni eu tad; a'u hwynebau yn
ol, fel na welent noethni eu tad.
24 A Noah a ddeffrôdd o'i win, ac
a wybu beth a wnaethai ei fab ieu-
angaf iddo.
25 Ac efe a ddywedodd, Melldig-
edig *fyddo* Canaan, gwas gweision
i'w frodyr fydd.
26 Ac efe a ddywedodd, Bendig-
edig *fyddo* Arglwydd Dduw Sem;
[3] *iddynt hwy.* a Chanaan fydd was [3] iddo ef.
27 Duw a helaetha ar Japheth, ac
efe a breswylia ym mhebyll Sem;
a Chanaan fydd was iddo ef.
28 ¶ A Noah a fu fyw wedi y diluw
dri chân mlynedd a deng mlynedd
a deugain.
1998. 29 Felly holl ddyddiau Noah oedd
naw cân mlynedd a deng mlynedd
a deugain; ac efe a fu farw.

PENNOD X.

1 *Cenhedlaethau Noah.* 2 *Meibion Japheth.* 6 *Meibion Cham.* 8 *Nimrod y brenhin cyntaf.* 21 *Meibion Sem.*

2347. A DYMA genhedlaethau meibion
Noah: Sem, Cham, a Japheth;
ganwyd meibion hefyd i'r rhai hyn
wedi y diluw.
[a] 1 Chron. 1. 5. 2 ¶ [a] Meibion Japheth *oedd* Go-
mer, a Magog, a Madai, a Jafan, a
Thubal, a Mesech, a Thiras.
3 Meibion Gomer hefyd; Ascenas,
a Riphath, a Thogarmah.

4 A meibion Jafan; Elisah, a Thar- Cyn CRIST 2347.
sis, Cittim, a [2] Dodanim.
5 O'r rhai hyn y rhannwyd ynys- [2] Yn ol rhai, *Rodanim.*
oedd y cenhedloedd yn eu gwled-
ydd, pawb wrth eu hiaith eu hun,
trwy eu teuluoedd, yn eu cenhedl-
oedd.
6 ¶ A [b] meibion Cham *oedd* Cus, [b] 1 Chron. 1. 8.
a Mizraim, a Phut, a Chanaan.
7 A meibion Cus; Seba, a Hafilah,
a Sabtah, a Raamah, a Sabteca: a
meibion Raamah; Seba, a Dedan.
8 Cus hefyd a genhedlodd Nim- Cylch 2218.
rod: efe a ddechreuodd fod yn
gadarn ar y ddaear.
9 Efe oedd heliwr cadarn ger bron
yr Arglwydd: am hynny y dy-
wedir, Fel Nimrod, heliwr cadarn
ger bron yr Arglwydd.
10 A dechreuad ei frenhiniaeth ef
ydoedd [3] Babel, ac Erech, ac Accad, [3] Gr. *Babilon.*
a Chalneh, y'ngwlad Sinar.
11 O'r wlad honno [4] yr aeth Assur [4] *Fe aeth allan i Asyria.*
allan, ac a adeiladodd Ninefeh, a
dinas Rehoboth, a Chalah,
12 A Resen, rhwng Ninefeh a Cha-
lah; honno *sydd* ddinas fawr.
13 Mizraim hefyd a genhedlodd
Ludim, ac Anamim, a Lehabim, a
Naphtuhim,
14 Pathrusim hefyd a Chaslu-
him, (o'r rhai y daeth Philistim,) a
Chaphtorim.
15 ¶ Canaan hefyd a genhedlodd
Sidon ei gyntaf-anedig, a Heth,
16 A'r Jebusiad, a'r Amoriad, a'r
Girgasiad,
17 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Sin-
iad,
18 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r
Hamathiad: ac wedi hynny yr ym-
wasgarodd teuluoedd y Canaaneaid.
19 Terfyn y Canaaneaid oedd hef-
yd o Sidon, ffordd yr elych i Gerar,
hyd [5] Gazah: y ffordd yr elych i [5] Heb. *Azzah.*
Sodom, a Gomorrah, ac Admah, a
Seboim, hyd Lesah.
20 Dyma feibion Cham, yn ol eu
teuluoedd, wrth eu hieithoedd, yn
eu gwledydd, *ac* yn eu cenhedloedd.
21 ¶ I Sem hefyd y ganwyd plant;
yntau *oedd* dad holl feibion Heber,
a brawd Japheth yr hynaf.
22 [c] Meibion Sem *oedd* Elam, ac [c] 1 Chron. 1. 17.
Assur, ac [6] Arphaxad, a Lud, ac [6] Heb. *Arpacshad.*
Aram.
23 A meibion Aram; Us, a Hul, a
Gether, a Mas.
24 Ac Arphaxad a genhedlodd [d] Se- [d] pen. 11. 12.
lah, a Selah a genhedlodd Heber.
25 [e] Ac i Heber y ganwyd dau o [e] 1 Chron. 1. 19. 2247.

Cyn CRIST 2247.

feibion: enw un *oedd* Peleg; o her-
wydd yn ei ddyddiau ef y rhannwyd
y ddaear; ac enw ei frawd, Joctan.
26 A Joctan a genhedlodd Al-
modad, a Saleph, a Hasarmafeth, a
Jerah,
27 Hadoram hefyd, ac Usal, a Dic-
lah,
28 Obal hefyd, ac Abimael, a Seba,
29 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jo-
bab: yr holl rai hyn *oedd* feibion
Joctan.
30 A'u preswylfa oedd o Mesa,
ffordd yr elych i Sephar, mynydd
y dwyrain.
31 Dyma feibion Sem, wrth eu teu-
luoedd, yn ol eu hieithoedd, yn eu
gwledydd, trwy eu cenhedloedd.
32 Dyma deuluoedd meibion Noah,
wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu cen-
hedloedd: ac o'r rhai hyn yr ym-
rannodd y cenhedloedd ar y ddaear
wedi y diluw.

PENNOD XI.

1 *Un iaith yn y byd.* 3 *Adeiladaeth Babel.* 5 *Cymmysgu yr ieithoedd.* 10 *Cenhedlaethau Sem.* 27 *Cenhedlaethau Terah tad Abram.* 31 *Terah yn myned o Ur i Haran.*

A'R holl ddaear ydoedd o un
[2] iaith, ac o un [3] ymadrodd.
2 A bu, a hwy yn ymdaith [4] o'r
dwyrain, gael o honynt wastadedd
yn nhir Sinar; ac yno y trigasant.
3 A hwy a ddywedasant wrth eu
gilydd, Deuwch, gwnawn bridd-
feini, a llosgwn yn boeth: ac yr
ydoedd ganddynt briddfeini yn lle
cerrig, a chlai oedd ganddynt yn
lle calch.
4 A dywedasant, Moeswch, adeil-
adwn i ni ddinas, a thŵr, a'i nen
hyd y nefoedd, a gwnawn i ni enw,
rhag ein gwasgaru ar hyd wyneb
yr holl ddaear.
5 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd i
weled y ddinas a'r tŵr a adeiladai
meibion dynion.
6 A dywedodd yr ARGLWYDD, Wele
y bobl yn un, ac un iaith iddynt
oll, a dyma eu dechreuad hwynt
ar weithio: ac yr awr hon nid oes
rwystr arnynt am ddim oll a'r a
amcanasant ei wneuthur.
7 Deuwch, disgynwn, a chymmysg-
wn yno eu hiaith hwynt, fel na
ddeallont iaith eu gilydd.
8 Felly yr ARGLWYDD a'u gwas-
garodd hwynt oddi yno ar hyd
wyneb yr holl ddaear: a pheidiasant
âg adeiladu y ddinas.
9 Am hynny y gelwir ei henw hi
[5] Babel; oblegid yno y cymmysgodd
yr ARGLWYDD iaith yr holl ddaear,
ac oddi yno y gwasgarodd yr AR-
GLWYDD hwynt ar hyd wyneb yr
holl ddaear.
10 ¶ [b] Dyma genhedlaethau Sem:
Sem *ydoedd* fab càn mlwydd, ac a
genhedlodd Arphaxad ddwy flyn-
edd wedi y diluw.
11 A Sem a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Arphaxad, bùm càn mlynedd,
ac a genhedlodd feibion a merched.
12 Arphaxad hefyd a fu fyw bym- 2311.
theng mlynedd ar hugain, ac a
genhedlodd Selah.
13 Ac Arphaxad a fu fyw gwedi
iddo genhedlu Selah, dair o flynydd-
oedd a phedwar càn mlynedd, ac a
genhedlodd feibion a merched.
14 Selah hefyd a fu fyw ddeng 2281.
mlynedd ar hugain, ac a genhedl-
odd Heber.
15 A Selah a fu fyw wedi iddo
genhedlu Heber, dair o flynyddoedd
a phedwar càn mlynedd, ac a gen-
hedlodd feibion a merched.
16 [c] Heber hefyd a fu fyw bedair 2247.
blynedd ar ddeg ar hugain, ac a
genhedlodd [d] Peleg.
17 A Heber a fu fyw wedi iddo
genhedlu Peleg, ddeng mlynedd ar
hugain a phedwar càn mlynedd, ac
a genhedlodd feibion a merched.
18 Peleg hefyd a fu fyw ddeng 2217.
mlynedd ar hugain, ac a genhedl-
odd Reu.
19 A Pheleg a fu fyw gwedi iddo
genhedlu Reu, naw o flynyddoedd
a dau càn mlynedd, ac a genhedl-
odd feibion a merched.
20 Reu hefyd a fu fyw ddeuddeng 2185.
mlynedd ar hugain, ac a genhedl-
odd [e] Serug.
21 A Reu a fu fyw wedi iddo
genhedlu Serug, saith o flynydd-
oedd a dau càn mlynedd, ac a gen-
hedlodd feibion a merched.
22 Serug hefyd a fu fyw ddeng 2155.
mlynedd ar hugain, ac a genhedl-
odd [6] Nachor.
23 A Serug a fu fyw wedi iddo gen-
hedlu Nachor, ddau càn mlynedd,
ac a genhedlodd feibion a merched.
24 Nachor hefyd a fu fyw naw 2126.
mlynedd ar hugain, ac a genhedl-
odd [f] Terah.
25 A Nachor a fu fyw wedi iddo
genhedlu Terah, onid un flwyddyn
chwech ugain mlynedd, ac a gen-
hedlodd feibion a merched.
26 Terah hefyd a fu fyw ddeng 2056.

Margin notes:
[2] Heb. *wefus.* [3] Heb. *eiriau.* [4] Neu, *tu a'r dwyrain;* fel pen. 13. 11.
Cyn CRIST 2247. [5] Sef, *Cymmysg.* Cylch 2346. [b] pen. 10. 22. 1 Chron. 1. 17. [c] 1 Chron. 1. 19. [d] Luc 3. 35. *Phalec.* [e] Luc 3. 35. *Saruch.* [6] Neu, *Nahor.* [f] Luc 3. 34. *Thara.*

Cyn CRIST 2056. mlynedd a thri ugain, ac [g]a gen-
hedlodd Abram, Nachor, a Haran.
[g] Jos. 24. 2. 1 Chron. 1. 26. 27 ¶ A dyma genhedlaethau Te-
rah: Terah a genhedlodd Abram,
1996. Nachor, a Haran; a Haran a gen-
hedlodd Lot.
28 A Haran a fu farw o flaen Te-
rah ei dad, y'ngwlad ei enedigaeth,
o fewn Ur y Caldeaid.
29 Yna y cymmerodd Abram a Na-
chor iddynt wragedd: enw gwraig
Abram *oedd* Sarai; ac enw gwraig
[h] pen. 22. 20. Nachor, [h]Milcah, merch Haran, tad
Milcah, a thad Iscah.
[i] pen. 16. 1, 2. a 18. 11, 12. 30 A [i]Sarai oedd ammhlantadwy,
heb blentyn iddi.
31 A Therah a gymmerodd Abram
ei fab, a Lot fab Haran, mab ei fab,
[7] *ferch yng nghyfraith.* a Sarai ei [7]waudd, gwraig Abram ei
fab; a hwy a aethant allan yng-
[k] Neh. 9. 7. Act. 7. 4. hyd o [k]Ur y Caldeaid, i fyned i dir
Cylch 1923. Canaan; ac a ddaethant hyd yn
Haran, ac a drigasant yno.
32 A dyddiau Terah oedd bùm
mlynedd a dau càn mlynedd: a bu
1921. farw Terah yn Haran.

PENNOD XII.

1 *Duw yn galw Abram, ac yn ei fendithio ef trwy addewid o Grist.* 4 *Yntau yn myned gyd â Lot o Haran.* 6 *Yn tramwy trwy wlad Canaan,* 7 *yr hon a addewir iddo ef mewn gweledigaeth.* 10 *Newyn yn ei yrru ef i'r Aipht.* 11 *Ofn yn peri iddo ef ddywedyd mai ei chwaer oedd ei wraig.* 14 *Pharaoh, wedi ei dwyn hi oddi arno ef, a gymhellir gan bläau i'w rhoddi hi yn ei hol.*

[a] Act. 7. 3. Heb. 11. 8. A'R [a]ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Abram, Dos allan o'th
wlad, ac oddi wrth dy genedl, ac o
dŷ dy dad, i'r wlad a ddangoswyf
i ti.
2 A mi a'th wnaf yn genhedlaeth
fawr, ac a'th fendithiaf, mawrygaf
hefyd dy enw; a thi a fyddi yn
fendith.
[b] pen. 27. 29. Exod. 23. 22. Num. 24. 9. 3 [b]Bendithiaf hefyd dy fendith-
wyr, a'th felldithwyr a felldigaf: [c]a
[c] pen. 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. Ps. 72. 17. Act. 3. 25. Gal. 3. 8. holl deuluoedd y ddaear a fendithir
ynot ti.
4 Yna yr aeth Abram, fel y llefar-
asai yr ARGLWYDD wrtho; a Lot
a aeth gyd âg ef: ac Abram *oedd*
fab pymtheng mlwydd a thri ugain
pan aeth efe allan o Haran.
5 Ac Abram a gymmerodd Sarai
ei wraig, a Lot mab ei frawd, a'u
holl olud a gasglasent hwy, a'r
eneidiau a ynnillasent yn Haran,
ac a aethant allan i fyned i wlad
Canaan; ac a ddaethant i wlad
Canaan.
6 ¶ Ac Abram a dramwyodd trwy
y tir hyd le Sichem, hyd [d]wastad- Cyn CRIST 1921.
edd Moreh: a'r [e]Canaanead *oedd*
yn y wlad y pryd hwnnw. [d] Deut. 11. 30.
7 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd [e] pen. 10. 18, 19. a 13. 7.
i Abram, ac a ddywedodd, [f]I'th had
di y rhoddaf y tir hwn: yntau a [f] pen. 13. 15.
adeiladodd yno [g]allor i'r ARGLWYDD, [g] pen. 13. 4.
yr hwn a ymddangosasai iddo.
8 Ac efe a dynnodd oddi yno i'r
mynydd, o du dwyrain Bethel, ac a
estynodd ei babell, gan *adael* Bethel
tu a'r gorllewin, a Hai tu a'r dwyr-
ain: ac a adeiladodd yno allor i'r
ARGLWYDD, ac a alwodd ar enw yr
ARGLWYDD.
9 Ac Abram a ymdeithiodd, gan
fyned ac ymdaith tu a'r dehau.
10 ¶ Ac yr oedd newyn yn y tir;
ac Abram [h]a aeth i waered i'r Aipht, [h] Ps. 105. 13.
i ymdeithio yno, am drymhâu o'r
newyn yn y wlad.
11 A bu, ac efe yn nesâu i fyned i
mewn i'r Aipht, ddywedyd o hono
wrth Sarai ei wraig, Wele, yn awr
mi a wn mai gwraig lân yr olwg
wyt ti:
12 A phan welo yr Aiphtiaid dydi,
hwy a ddywedant, Dyma ei wraig
ef; a hwy a'm lladdant i, a thi a
adawant yn fyw.
13 [i]Dywed, attolwg, *mai* fy chwaer [i] pen. 20. 13. Edrych pen. 26. 7.
wyt ti: fel y byddo da i mi er dy
fwyn di, ac y byddwyf fyw o'th
blegid di.
14 ¶ A bu, pan ddaeth Abram i'r Cylch 1920.
Aipht, i'r Aiphtiaid edrych ar y
wraig, mai glân odiaeth *oedd* hi.
15 A thywysogion Pharaoh a'i
gwelsant hi, ac a'i canmolasant hi
wrth Pharaoh: a'r wraig a gym-
merwyd i dŷ Pharaoh.
16 Ac efe [k]a fu dda wrth Abram [k] pen. 20. 14.
er ei mwyn hi: ac yr oedd ganddo
ef ddefaid, [2]a gwartheg, ac asynod, [2] *ac ychain.*
a gweision, a morwynion, ac asenod,
a chamelod.
17 A'r ARGLWYDD [1]a darawodd [1] pen. 20. 18. 1 Chron. 16. 21. Ps. 105. 14.
Pharaoh a'i dŷ â phläau mawrion,
o achos Sarai gwraig Abram.
18 A Pharaoh a alwodd Abram, ac
a ddywedodd, Paham y gwnaethost
hyn i mi? Paham na fynegaist i mi
mai dy wraig *oedd hi?*
19 Paham y dywedaist, Fy chwaer
yw hi? fel y cymmerwn hi yn wraig
i mi: ond yr awr hon wele dy wraig,
cymmer *hi*, a dos ymaith.
20 A Pharaoh a roddes orchymyn
i'w ddynion o'i blegid ef: a hwy a'i
gollyngasant ef ymaith, a'i wraig,
a'r hyn oll oedd eiddo ef.

Cyn CRIST Cylch 1918.

PENNOD XIII.

1 *Abram a Lot yn dychwelyd o'r Aipht.* 7 *Trwy anghyttundeb yn ymadael â'u gilydd.* 10 *Lot yn myned i Sodom ddrygionus.* 14 *Duw yn adnewyddu y cyfammod i Abram.* 18 *Yntau yn symmudo i Hebron, ac yn adeiladu allor yno.*

AC Abram a aeth i fynu o'r
Aipht, efe a'i wraig, a'r hyn
oll *oedd* eiddo, a Lot gyd âg ef,
i'r dehau.
2 Ac Abram *oedd* gyfoethog iawn
o anifeiliaid, *ac* o arian, ac aur.
3 Ac efe a aeth ar ei deithiau, o'r
dehau hyd Bethel, hyd [a] y lle y
buasai ei babell ef ynddo yn y de-
chreuad, rhwng Bethel a Hai;
4 I le yr allor a wnaethai efe yno
o'r cyntaf: ac yno y galwodd Abram
ar enw yr ARGLWYDD.
5 ¶ Ac i Lot hefyd, yr hwn a
aethai gyd âg Abram, yr oedd
defaid, a gwartheg, a phebyll.
6 [b] A'r wlad nid oedd abl i'w
cynnal hwynt i drigo ynghyd; am
fod eu cyfoeth hwynt yn helaeth,
fel na allent drigo ynghyd.
7 Cynnen hefyd oedd rhwng bu-
geilydd anifeiliaid Abram a bu-
geilydd anifeiliaid Lot: [c] y Canaan-
eaid hefyd a'r Phereziaid oedd yna
yn trigo yn y wlad.
8 Ac Abram a ddywedodd wrth
Lot, Na fydded cynnen, attolwg,
rhyngof fi a thi, na rhwng fy mu-
geiliaid i a'th fugeiliaid di; o her-
wydd [2] brodyr ydym ni.
9 [d] Onid yw yr holl dir o'th
flaen di? Ymneilldua, attolwg, oddi
wrthyf: os ar y llaw aswy y *troi di,*
minnau a droaf ar y ddehau; ac os
ar y llaw ddehau, minnau *a droaf*
ar yr aswy.
10 A Lot a gyfododd ei olwg, ac a
welodd holl wastadedd yr Iorddon-
en, mai dyfradwy *ydoedd* oll, cyn
i'r ARGLWYDD ddifetha Sodom a
Gomorrah, fel gardd yr ARGLWYDD,
fel tir yr Aipht, ffordd yr elych i
Soar.
11 A Lot a ddewisodd iddo holl
wastadedd yr Iorddonen, a Lot a
aeth tu a'r dwyrain: felly yr ym-
neillduasant bob un oddi wrth eu
gilydd.
12 Abram a drigodd yn nhir Ca-
naan; a Lot a drigodd yn ninasoedd
y gwastadedd, ac a luestodd hyd
Sodom.
13 A [e] dynion Sodom *oedd* ddryg-
ionus, ac yn pechu yn erbyn yr
ARGLWYDD yn ddirfawr.

[a] pen. 12. 8.
[b] pen. 36. 7.
[c] pen. 12. 6.
[2] Heb. *gwŷr o frodyr.* Edrych pen. 11. 27. Exod. 2. 13. Act. 7. 26.
[d] pen. 20. 15. a. 34. 10.
Cylch 1917.
[e] pen. 18. 20. Ezec. 16. 49.

14 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-
odd wrth Abram, wedi ymneillduo
o Lot oddi wrtho ef, Cyfod dy
lygaid, ac edrych o'r lle yr wyt
ynddo, tu a'r gogledd, a'r dehau,
a'r dwyrain, a'r gorllewin.
15 Canys yr holl dir a weli, [f] i ti
y rhoddaf ef, ac i'th had byth.
16 [g] Gwnaf hefyd dy had di fel
llwch y ddaear; megis os dichon
gwr rifo llwch y ddaear, yna y
rhifir dy had dithau.
17 Cyfod, rhodia trwy y wlad, ar
ei hŷd, ac ar ei lled; canys i ti y
rhoddaf hi.
18 Ac Abram a symmudodd *ei*
luest, ac a ddaeth, ac [h] a drigodd
y'ngwastadedd Mamre, [i] yr hwn *sydd*
yn Hebron, ac a adeiladodd yno
allor i'r ARGLWYDD.

PENNOD XIV.

1 *Pedwar brenhin yn rhyfela yn erbyn pump.* 12 *Dala Lot yn garcharor.* 14 *Abram yn ei achub ef.* 18 *Melchisedec yn bendithio Abram.* 20 *Abram yn talu degwm iddo ef.* 22 *Wedi i'w gyfranwyr gael eu rhannau, mae efe yn rhoddi y rhan arall o'r ysglyfaeth i frenhin Sodom.*

A BU yn nyddiau Amraphel
brenhin Sinar, Arioch brenhin
Elasar, Cedorlaomer brenhin Elam,
a Thidal brenhin y cenhedloedd;
2 Wneuthur o honynt ryfel â
Bera brenhin Sodom, ac â Birsa
brenhin Gomorrah, â Sinab bren-
hin Admah, ac â Semeber brenhin
Seboim, ac â brenhin Bela, hon *yw*
[a] Soar.
3 Y rhai hyn oll a ymgyfarfuant
yn nyffryn Sidim: hwnnw yw y
môr heli.
4 Deuddeng mlynedd y gwas-
anaethasant Cedorlaomer, a'r dryd-
edd flwyddyn ar ddeg y gwrth-
ryfelasant.
5 A'r bedwaredd flwyddyn ar ddeg
y daeth Cedorlaomer, a'r brenhin-
oedd y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a
darawsant y [b] Rephaimiaid yn As-
teroth-Carnaim, [c] a'r Zuziaid yn
Ham, [d] a'r Emiaid yn [2] Safeh-
Ciriathaim,
6 [e] A'r Horiaid yn eu mynydd
Seir, hyd [3] wastadedd Paran, yr
hwn *sydd* wrth yr anialwch.
7 Yna y dychwelasant, ac y daeth-
ant i Enmispat, honno *yw* Cades,
ac a darawsant holl wlad yr Ama-
leciaid, a'r Amoriaid hefyd, y rhai
oedd yn trigo yn [f] Haseson-tamar.
8 Allan hefyd yr aeth brenhin
Sodom, a brenhin Gomorrah, a

Cyn CRIST Cylch 1917.
[f] pen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 8. a 24. 7. a 26. 4. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.
[g] pen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. a 28. 14. a 32. 12. Exod. 32. 13. Num. 23. 10. Deut. 1. 10. 1 Bren. 4. 20. 1 Chron. 27. 23. Es. 48. 19. Jer. 33. 22. Heb. 11. 12.
[h] pen. 14. 13.
[i] pen. 35. 27. a 37. 14.
[a] pen. 19. 22.
Cylch 1913.
[b] pen. 15. 20.
[c] Deut. 2. 20.
[d] Deut. 2. 10, 11.
[2] *gwastadedd.*
[e] Deut. 2. 12.
[3] *El,* Num. 12. 16. a 13. 3.
[f] 2 Chron. 20. 2.

Cyn CRIST Cylch 1913.

brenhin Admah, a brenhin Seboim, a brenhin Bela, honno *yw* Soar: ac yn nyffryn Sidim y lluniaethasant ryfel â hwynt;

9 A Chedorlaomer brenhin Elam, a Thidal brenhin y cenhedloedd, ac Amraphel brenhin Sinar, ac Arioch brenhin Elasar: pedwar brenhin yn erbyn pump.

10 A dyffryn Sidim *oedd* lawn o byllau clai; a brenhinoedd Sodom a Gomorrah a ffoisant, ac a syrthiasant yno: a'r lleill a ffoisant i'r mynydd.

11 A hwy a gymmerasant holl gyfoeth Sodom a Gomorrah, a'u holl luniaeth hwynt, ac a aethant ymaith.

12 Cymmerasant hefyd Lot *nai* fab brawd Abram, a'i gyfoeth, ac a aethant ymaith; o herwydd yn Sodom yr ydoedd efe yn trigo.

13 A daeth un a ddïangasai, ac a fynegodd i Abram yr Hebread, ac [g]efe yn trigo y'ngwastadedd Mamre yr Amoriad, brawd Escol, a brawd Aner; a'r rhai hyn *oedd* mewn cynghrair âg Abram.

14 A phan glybu Abram gaethgludo ei frawd, efe a [4]arfogodd o'i hyfforddus *weision* a anesid yn ei dŷ ef, ddau naw a thri chant, ac a ymlidiodd hyd Dan.

15 Ac efe a ymrannodd yn eu herbyn hwy liw nos, efe a'i weision, ac [h]a'u tarawodd hwynt, ac a'u hymlidiodd hyd Hobah, yr hon *sydd* o'r tu aswy i Damascus.

16 Ac efe a ddug drachefn yr holl gyfoeth, a'i frawd Lot hefyd, a'i gyfoeth, a ddug efe drachefn, a'r gwragedd hefyd, a'r bobl.

17 ¶ A brenhin Sodom a aeth allan i'w gyfarfod ef, (wedi ei ddychwelyd o daro Cedorlaomer, a'r brenhinoedd oedd gyd âg ef,) i ddyffryn Safeh, hwn yw [i]dyffryn y brenhin.

18 [k]Melchisedec hefyd, brenhin Salem, a ddug allan fara a gwin; ac efe *oedd* offeiriad i DDUW goruchaf:

19 Ac a'i bendithiodd ef, ac a ddywedodd, Bendigedig fyddo Abram gan DDUW goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear:

20 A bendigedig fyddo DUW goruchaf, yr hwn a roddes dy elynion yn dy law. Ac efe a roddes iddo [l]ddegwm o'r cwbl.

21 A dywedodd brenhin Sodom wrth Abram, Dod i mi [5]y dynion, a chymmer i ti y cyfoeth.

[g] pen. 13. 18.
[4] Neu, *ddygodd allan.*
[h] Es. 41. 2, 3.
[i] 2 Sam. 18. 18.
[k] Heb. 7. 1.
[l] Heb. 7. 4.
[5] Heb. *yr eneidiau.*

Cyn CRIST Cylch 1913.

22 Ac Abram a ddywedodd wrth frenhin Sodom, Dyrchefais fy llaw at yr ARGLWYDD DDUW goruchaf, meddiannydd nefoedd a daear,

23 [m]Na chymmerwn o edau hyd garrai esgid, nac o'r hyn oll *sydd* eiddot ti; rhag dywedyd o honot, Myfi a gyfoethogais Abram:

24 Ond yn unig yr hyn a fwyttaodd y llangciau, a rhan y gwŷr a aethant gyd â mi, Aner, Escol, a Mamre: cymmerant hwy eu rhan.

PENNOD XV.

1 *Duw yn cysuro Abram.* 2 *Abram yn cwyno nad oedd ganddo etifedd.* 4 *Duw yn addaw mab iddo, ac amlhâu ei had ef.* 6 *Abram a gyfiawnhêir trwy ffydd.* 7 *Addewid o wlad Canaan trachefn, a'i gadarnhâu trwy arwydd,* 12 *a gweledigaeth.*

WEDI y pethau hyn, y daeth gair yr ARGLWYDD at Abram mewn gweledigaeth, gan ddywedyd, Nac ofna, Abram; myfi *ydyw* dy [a]darian, dy [b]wobr mawr iawn.

2 A dywedodd Abram, ARGLWYDD DDUW, beth a roddi di i mi? gan fy mod yn myned yn ddiblant, a goruchwyliwr fy nhŷ *yw* Eleazar yma o Damascus.

3 Abram hefyd a ddywedodd, Wele, ni roddaist i mi had; ac wele, fy nghaethwas fydd fy etifedd.

4 Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef, gan ddywedyd, Nid hwn fydd dy etifedd, onid un a ddaw allan o'th ymysgaroedd di fydd dy etifedd.

5 Ac efe a'i dug ef allan, ac a ddywedodd, Golyga yn awr y nefoedd, a rhif y sêr, [c]o gelli eu cyfrif hwynt: dywedodd hefyd wrtho, [d]Felly y bydd dy had di.

6 Yntau [e]a gredodd yn yr ARGLWYDD, ac efe [f]a'i cyfrifodd iddo yn gyfiawnder.

7 Ac efe a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddygais di allan o [g]Ur y Caldeaid, [h]i roddi i ti y wlad hon i'w hetifeddu.

8 Yntau a ddywedodd, ARGLWYDD DDUW, [i]trwy ba beth y caf wybod yr etifeddaf hi?

9 Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer i mi anner dair blwydd, a gafr dair blwydd, a hwrdd tair blwydd, a thurtur, a chyw colommen.

10 Ac [k]efe a gymmerth iddo y rhai hyn oll, ac a'u holltodd hwynt ar hyd *eu* canol, ac a roddodd bob rhan ar gyfer eu gilydd; ond [l]ni holltodd efe yr adar.

11 A phan ddisgynai yr adar ar y

[m] Felly Est. 9. 15, 16.
[a] Ps. 3. 3. a 5. 12. a 84. 11. a 91. 4. a 119. 114.
[b] Ps. 16. 5.
[c] Jer. 33. 22.
[d] Exod. 32. 13. Deut. 10. 22. 1 Chron. 27. 23. Rhuf. 4. 18. Heb. 11. 12. Edrych pen. 13. 16.
[e] Rhuf. 4. 3, 9, 22. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
[f] Ps. 106. 31.
[g] pen. 11. 28.
[h] Ps. 105. 42.
[i] Edrych pen. 24. 13, 14. Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 14. 9, 10. 2 Bren. 20. 8.
[k] Jer. 34. 18.
[l] Lef. 1. 17.

celaneddau, yna Abram a'u [2] tarfai
hwynt.
12 A phan oedd yr haul ar fach-
ludo, y syrthiodd trwmgwsg ar Ab-
ram: ac wele ddychryn, *a* thy-
wyllni mawr, yn syrthio arno ef.
13 Ac efe a ddywedodd wrth
Abram, Gan wybod gwybydd, [m] y
bydd dy had di yn ddïeithr mewn
gwlad nid *yw* eiddynt, ac a'u gwas-
anaethant, a [n] hwythau a'u cystudd-
iant bedwar càn mlynedd.
14 A'r genhedlaeth hefyd yr hon
a wasanaethant, a farnaf fi: ac wedi
hynny [o] y deuant allan â chyfoeth
mawr.
15 A thi a âi at dy dadau mewn
heddwch: [p] ti a gleddir mewn hen-
aint teg.
16 Ac *yn* [q] y bedwaredd oes y dy-
chwelant yma; canys ni chyflawn-
wyd etto anwiredd yr Amoriaid.
17 A bu, pan fachludodd yr haul,
a hi yn dywyll, wele ffwrn yn mygu,
a lamp danllyd yn tramwyo rhwng
y darnau hynny.
18 Yn y dydd hwnnw [r] y gwnaeth
yr ARGLWYDD gyfammod âg Abram,
gan ddywedyd, [s] I'th had di y rhodd-
ais y wlad hon, o afon yr Aipht hyd
yr afon fawr, afon Euphrates:
19 Y Ceneaid, a'r Ceneziaid, a'r
Cadmoniaid,
20 Yr Hethiaid hefyd, a'r Phe-
reziaid, a'r Rephaimiaid,
21 Yr Amoriaid hefyd, a'r Canaan-
eaid, a'r Girgasiaid, a'r Jebusiaid.

PENNOD XVI.

1 *Sarai, yn ammhlantadwy, yn rhoddi Agar i Abram.* 6 *Agar, wedi ei chystuddio am ddïystyru ei meistres, yn rhedeg i ffordd.* 9 *Angel yn ei danfon hi yn ei hol i'w darostwng ei hun,* 11 *ac yn dywedyd iddi am ei mab.* 15 *Genedigaeth Ismael.*

SARAI hefyd, gwraig Abram, ni
phlantasai iddo; ac yr ydoedd
iddi forwyn o Aiphtes, a'i henw
[a] Agar.
2 A Sarai a ddywedodd wrth Ab-
ram, Wele yn awr, yr ARGLWYDD
a luddiodd i mi blanta: [b] dos, at-
tolwg, at fy llaw-forwyn; fe allai [2] y
cair i mi blant o honi hi: ac Abram
a wrandawodd ar lais Sarai.
3 A Sarai, gwraig Abram, a gym-
merodd ei morwyn Agar yr Aiphtes,
wedi trigo o Abram ddeng mlynedd
yn nhir Canaan, a hi a'i rhoddes i
Abram ei gwr yn wraig iddo.
4 ¶ Ac efe a aeth i mewn at Agar,
a hi a feichiogodd: a phan welodd

Cyn CRIST Cylch 1913.
2 *gyrrai ymaith.*
m Exod. 12. 40. Act. 7. 6.
n Exod. 1. 11.
o Exod. 12. 36. Ps. 105. 37.
p pen. 25. 8.
q Exod. 12. 40.
r pen. 24. 7.
s pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 4. Exod. 23. 31. Num. 34. 3. Deut. 1. 7. a 11. 24. a 34. 4. Jos. 1. 4. 1 Bren. 4. 2. 2 Chron. 9. 26. Neh. 9. 8. Es. 27. 12.
a Gal. 4. 24.
b Felly pen. 30. 3, 9.
2 Heb. *yr adeiledir fi ganddi hi.*
1911.

hithau feichiogi o honi, yr oedd ei
meistres yn wael yn ei golwg hi.
5 Yna y dywedodd Sarai wrth Ab-
ram, *Bydded* fy ngham i arnat ti:
mi a roddais fy morwyn i'th fynwes,
a hithau a welodd feichiogi o honi, a
gwael ydwyf yn ei golwg hi: barned
yr ARGLWYDD rhyngof fi a thi.
6 Ac Abram a ddywedodd wrth
Sarai, Wele dy forwyn yn dy law
di: gwna iddi yr hyn a fyddo da
yn dy olwg dy hun: yna Sarai a'i
cystuddiodd hi, a hithau a ffodd
[3] rhagddi hi.
7 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a'i
cafodd hi wrth ffynnon ddwfr, yn
yr anialwch, wrth y ffynnon yn
ffordd [c] Sur:
8 Ac efe a ddywedodd, Agar, mor-
wyn Sarai, o ba le y daethost? ac
i ba le yr âi di? A hi a ddywedodd,
Ffoi yr ydwyf fi rhag wyneb fy
meistres Sarai.
9 Ac angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd wrthi, Dychwel at dy feistr-
es, ac ymddarostwng tan ei dwy-
law hi.
10 Angel yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd hefyd wrthi hi, [d] Gan aml-
hâu yr amlhâf dy had di, fel na
rifir ef o lïosowgrwydd.
11 Dywedodd angel yr ARGLWYDD
hefyd wrthi hi, Wele di yn feichiog,
a thi a esgori ar fab, ac a elwi ei
enw ef [4] Ismael: canys yr ARGLWYDD
a glybu dy gystudd di.
12 Ac efe a fydd ddyn gwŷllt, a'i
law yn erbyn pawb, a llaw pawb yn
ei erbyn yntau; [e] ac efe a drig ger
bron ei holl frodyr.
13 [f] A hi a alwodd enw yr AR-
GLWYDD, yr hwn oedd yn llefaru
wrthi, Ti, O DDUW, wyt yn edrych
arnaf fi: canys dywedodd, Oni
edrychais yma hefyd ar ol yr hwn
sydd yn edrych arnaf?
14 Am hynny y galwyd y ffynnon
[g] [5] Beer-lahai-roi: wele, rhwng Cades
a Bered *y mae hi.*
15 ¶ Ac [h] Agar a ymddûg fab i
Abram: ac Abram a alwodd enw
ei fab a ymddygasai Agar, Ismael.
16 Ac Abram *oedd* fab pedwar
ugain mlwydd a chwech o flynydd-
oedd, pan ymddûg Agar Ismael i
Abram.

PENNOD XVII.

1 *Duw yn adnewyddu y cyfammod.* 5 *Newidio enw Abram, yn arwydd o fendith fwy.* 10 *Ordeinio enwaediad.* 15 *Newidio enw Sarai, a'i bendithio.* 16 *Addewid o Isaac.* 23 *Enwaedu ar Abraham ac Ismael.*

Cyn CRIST 1911.
3 Heb. *rhag ei hwyneb.*
c Exod. 15. 22.
d pen. 17. 20.
4 Sef, *Duw a wrendy.*
e pen. 25. 18.
f Edrych pen. 32. 30.
g pen. 24. 62. a 25. 11.
5 Sef, *ffynnon yr hwn sydd yn byw ac yn fy ngweled.*
h Gal. 4. 22.
1910.

Cyn CRIST 1898.

A PHAN oedd Abram onid un mlwydd cant, yr ymddangosodd yr ARGLWYDD i Abram, ac a ddywedodd wrtho, Myfi *yw* DUW Hollalluog; [a] rhodia ger fy mron i, a bydd [2] berffaith.
2 A mi a wnaf fy nghyfammod rhyngof a thi, ac [b] a'th amlhâf di yn aml iawn.
3 Yna y syrthiodd Abram ar ei wyneb; a llefarodd DUW wrtho ef, gan ddywedyd,
4 Myfi, wele, mi *a wnaf* fy nghyfammod â thi, a thi a fyddi yn dad [3] llawer o genhedloedd.
5 A'th enw ni elwir mwy Abram, onid [c] dy enw fydd Abraham; [d] canys yn dad llawer o genhedloedd y'th wneuthum.
6 A mi a'th wnaf yn ffrwythlawn iawn, ac a wnaf [e] genhedloedd o honot ti, a brenhinoedd a ddaw allan o honot ti.
7 Cadarnhâf hefyd fy nghyfammod rhyngof a thi, ac â'th had ar dy ol di, trwy eu hoesoedd, yn gyfammod tragywyddol, i fod yn DDUW i ti, ac i'th had ar dy ol di.
8 A [f] mi a roddaf i ti, ac i'th had ar dy ol di, wlad dy ymdaith, *sef* holl wlad Canaan, yn etifeddiaeth dragywyddol; a mi a fyddaf yn DDUW iddynt.
9 ¶ A DUW a ddywedodd wrth Abraham, Cadw dithau fy nghyfammod i, ti a'th had ar dy ol, trwy eu hoesoedd.
10 Dyma fy nghyfammod a gedwch rhyngof fi a chwi, a'th had ar dy ol di: [g] enwaedir pob gwrryw o honoch chwi.
11 A chwi a enwaedwch gnawd eich dïenwaediad: a bydd [h] yn arwydd cyfammod rhyngof fi a chwithau.
12 Pob gwrryw yn wyth niwrnod oed [i] a enwaedir i chwi trwy eich cenhedlaethau: yr hwn a aner yn tŷ, ac a bryner am arian gan neb dïeithr, yr hwn nid yw o'th had di.
13 Gan enwaedu enwaeder yr hwn a aner yn dy dŷ di, ac a bryner am dy arian di: a bydd fy nghyfammod yn eich cnawd chwi, yn gyfammod tragywyddol.
14 A'r gwrryw dïenwaededig, yr hwn ni enwaeder cnawd ei ddïenwaediad, torrir ymaith yr enaid hwnnw o fysg ei bobl: *oblegid* efe a dorrodd fy nghyfammod i.
15 ¶ DUW hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Sarai dy wraig ni elwi ei henw Sarai, onid Sarah *fydd* ei henw hi.
16 Bendithiaf hi hefyd, a rhoddaf i ti fab o honi: ïe bendithiaf hi, fel y byddo yn [k] genhedloedd; brenhinoedd pobloedd fydd o honi hi.
17 Ac Abraham a syrthiodd ar ei wyneb, ac a chwarddodd, ac a ddywedodd yn ei galon, A blentir i fab càn mlwydd? ac a blanta Sarah yn ferch ddeng mlwydd a phedwar ugain?
18 Ac Abraham a ddywedodd wrth DDUW, O na byddai fyw Ismael ger dy fron di!
19 A DUW a ddywedodd, [l] Sarah dy wraig a ymddŵg i ti fab yn ddïau; a thi a elwi ei enw ef Isaac: a mi a gadarnhâf fy nghyfammod âg ef yn gyfammod tragywyddol, *ac* â'i had ar ei ol ef.
20 Am Ismael hefyd y'th wrandewais: wele, [m] mi a'i bendithiais ef, a mi a'i ffrwythlonaf ef, ac a'i llïosogaf yn aml iawn: [n] deuddeg tywysog a genhedla efe, a mi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.
21 Eithr fy nghyfammod a gadarnhâf âg Isaac, [o] yr hwn a ymddŵg Sarah i ti y pryd hwn, y flwyddyn nesaf.
22 Yna y peidiodd â llefaru wrtho; a DUW a aeth i fynu oddi wrth Abraham.
23 ¶ Ac Abraham a gymmerodd Ismael ei fab, a'r rhai oll a anesid yn ei dŷ ef, a'r rhai oll a brynasai efe â'i arian, pob gwrryw o ddynion tŷ Abraham, ac efe a enwaedodd gnawd eu dïenwaediad hwynt o fewn corph y dydd hwnnw, fel y llefarasai DUW wrtho ef.
24 Ac Abraham *oedd* fab onid un mlwydd cant, pan enwaedwyd cnawd ei ddïenwaediad ef.
25 Ac Ismael ei fab ef yn fab tair blwydd ar ddeg, pan enwaedwyd cnawd ei ddïenwaediad ef.
26 O fewn corph y dydd hwnnw yr enwaedwyd Abraham, ac Ismael ei fab.
27 A holl ddynion ei dŷ ef, y rhai a anesid yn tŷ, ac a brynesid âg arian gan neb dïeithr, a enwaedwyd gyd âg ef.

PENNOD XVIII.

1 *Abraham yn derbyn tri angel i'w dŷ.* 9 *Sarah a geryddir am chwerthin rhyngddi a hi ei hun o ran yr addewid ddïeithr.* 17 *Duw yn rhybuddio Abraham am ddinystr Sodom.* 23 *Ac Abraham yn eiriol trostynt.*

[a] pen. 5. 22. a 48. 15. 1 Bren. 2. 4. a 8. 25.
[2] Neu, *uniawn*, neu, *bur*.
[b] pen. 12. 2. a 13. 16.
[3] *Iliaws.*
[c] Neh. 9. 7.
[d] Rhuf. 4. 17.
[e] pen. 35. 11.
[f] pen. 12. 7. a 13. 15.
[g] Act. 7. 8.
[h] Rhuf. 4. 11.
[i] Lef. 12. 3. Luc 2. 21. Ioan 7. 22.
[k] pen. 35. 11.
[l] pen. 18. 10. a. 21. 2.
[m] pen. 16. 10.
[n] pen. 25. 12, 16.
[o] pen. 21. 2.

Cyn CRIST 1898.

A'R ARGLWYDD a ymddangosodd
iddo ef y'ngwastadedd Mamre,
ac efe yn eistedd *wrth* ddrws y
babell, y'ngwres y dydd.
2 [a] Ac efe a gododd ei lygaid, ac
a edrychodd, ac wele driwŷr yn
sefyll ger ei fron: a phan eu gwel-
odd, efe a redodd o ddrws y babell
i'w cyfarfod hwynt, ac a ymgrym-
modd tu a'r ddaear,
3 Ac a ddywedodd, Fy Arglwydd,
os cefais yn awr ffafr yn dy olwg di,
na ddos heibio, attolwg, oddi wrth
dy was.
4 [b] Cymmerer, attolwg, ychydig
ddwfr, a golchwch eich traed, a
gorphwyswch dan y pren;
5 Ac [c] mi a ddygaf dammaid o
fara, a chryfhêwch eich calon; wedi
hynny y cewch fyned ymaith: [d] o
herwydd i hynny y daethoch [2] at
eich gwas. A hwy a ddywedasant,
Gwna felly, fel y dywedaist.
6 Ac Abraham a frysiodd i'r ba-
bell at Sarah, ac a ddywedodd, Par-
ottoa ar frys dair phïolaid o flawd
peilliaid, tylina, a gwna yn deisennau.
7 Ac Abraham a redodd at y
gwartheg, ac a gymmerodd lo tyner
a da, ac a'i rhoddodd at y llangc, yr
hwn a frysiodd i'w barottôi ef.
8 Ac efe a gymmerodd ymenyn,
a llaeth, a'r llo a barottoisai efe, ac
a'i rhoddes o'u blaen hwynt: ac efe
a safodd gyd â hwynt tan y pren;
a hwy a fwyttasant.
9 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho
ef, Mae Sarah dy wraig? Ac efe a
ddywedodd, Wele *hi* yn y babell.
10 Ac *un* a ddywedodd, [e] Gan
ddychwelyd y dychwelaf attat [f] yng-
hylch amser bywiolaeth; ac wele
[g] fab i Sarah dy wraig. A Sarah
oedd yn clywed *wrth* ddrws y ba-
bell, yr hwn *oedd* o'i ol ef.
11 [h] Abraham hefyd a Sarah *oedd*
hen, wedi myned mewn oedran; *a*
pheidiasai fod i Sarah yn ol arfer
gwragedd.
12 Am hynny y chwarddodd Sa-
rah rhyngddi a hi ei hun, gan ddy-
wedyd, [i] Ai gwedi fy heneiddio y
bydd i mi drythyllwch, [k] a'm har-
glwydd yn hen *hefyd?*
13 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Abraham, Paham y chwardd-
odd Sarah fel hyn, gan ddywedyd,
A blantaf finnau yn wir, wedi fy
heneiddio?
14 [l] A fydd dim yn anhawdd i'r
ARGLWYDD? [m] Ar yr amser nodedig

[a] Heb. 13. 2.
[b] pen. 43. 24.
[c] Barn. 6. 18. a 13. 15.
[d] pen. 19. 8. a 33. 10.
[2] Heb. *heibio i'ch.*
[e] ad. 14.
[f] 2 Bren. 4. 16.
[g] pen. 17. 19, 21. a 21. 2. Rhuf. 9. 9.
[h] pen. 17. 17. Rhuf. 4. 19. Heb. 11. 11, 12.
[i] Luc 1. 18.
[k] 1 Petr 3. 6.
[l] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. Luc 1. 37.
[m] pen. 17. 21.

y dychwelaf attat, ynghylch amser
bywiolaeth, a mab *fydd* i Sarah.
15 A Sarah a wadodd, gan ddy-
wedyd, Ni chwerddais i; o herwydd
hi a ofnodd. Yntau a ddywedodd,
Nag ê, oblegid ti a chwerddaist.
16 ¶ A'r gwŷr a godasant oddi
yno, ac a edrychasant tu a Sodom:
ac Abraham a aeth gyd â hwynt,
[n] i'w hanfon hwynt.
17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
[o] A gelaf fi rhag Abraham yr hyn
a wnaf?
18 Canys Abraham yn ddïau a
fydd yn genhedlaeth fawr a chref,
ac [p] ynddo ef y bendithir holl gen-
hedloedd y ddaear.
19 Canys mi a'i hadwaen ef, y
gorchymyn efe i'w blant, ac i'w
dylwyth ar ei ol, gadw o honynt
ffordd yr ARGLWYDD, gan wneuthur
cyfiawnder a barn; fel y dygo yr
ARGLWYDD ar Abraham yr hyn a
lefarodd efe am dano.
20 Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd, Am *fod* [q] gwaedd Sodom
a Gomorrah yn ddirfawr, a'u pechod
hwynt yn drwm iawn;
21 [r] Disgynaf yn awr, ac edrychaf,
ai yn ol eu gwaedd a ddaeth attaf
fi, y gwnaethant yn hollol: ac onid
ê, mynnaf wybod.
22 A'r gwŷr a droisant oddi yno,
ac a aethant tu a Sodom: ac Abra-
ham yn sefyll etto ger bron yr
ARGLWYDD.
23 ¶ Abraham hefyd a nesaodd,
ac a ddywedodd, A ddifethi di y
cyfiawn hefyd ynghyd â'r annuwiol?
24 [s] Ond odid y mae deg a deugain
o rai cyfiawn yn y ddinas: a ddifethi
di *hwynt* hefyd, ac nid arbedi y lle
er mwyn y deg a deugain cyfiawn
sydd o'i mewn hi?
25 Na byddo i ti wneuthur y cyf-
ryw beth, gan ladd y cyfiawn gyd
â'r annuwiol, fel y byddo y cyf-
iawn megis yr annuwiol; na byddo
hynny i ti: [t] oni wna Barnydd yr
holl ddaear farn?
26 A dywedodd yr ARGLWYDD, Os
caf fi yn Sodom ddeg a deugain yn
gyfiawn o fewn y ddinas, mi a arbed-
af yr holl fangre er eu mwyn hwynt.
27 Ac Abraham a attebodd, ac
a ddywedodd, Wele yn awr y de-
chreuais lefaru wrth fy Arglwydd,
a mi [u] yn llwch ac yn lludw.
28 Ond odid bydd pump yn eisieu
o'r deg a deugain cyfiawn: a ddi-
fethi di yr holl ddinas er pump?

Cyn CRIST 1898.

[n] Rhuf. 15. 24. 3 Ioan 6.
[o] Amos 3. 7. Ioan 15. 15.
[p] pen. 12. 3. a 22. 18. Act. 3. 25. Gal. 3. 8.
[q] pen. 4. 10. a 19. 13. Iago 5. 4.
[r] pen. 11. 5.
[s] Jer. 5. 1.
[t] Job 8. 3. a 34. 17. Rhuf. 3. 6.
[u] pen. 3. 19. Job 4. 19. Preg. 12. 7. 1 Cor. 15. 47, 48. 2 Cor. 5. 1.

Cyn CRIST 1898.

Yntau a ddywedodd, Na ddifethaf,
os caf yno bump a deugain.
29 Ac efe a chwanegodd lefaru
wrtho ef etto, ac a ddywedodd, Ond
odid cair yno ddeugain. Yntau a
ddywedodd, Nis gwnaf er mwyn y
deugain.
30 Ac efe a ddywedodd, O na
ddigied fy Arglwydd os llefaraf:
Cair yno ond odid ddeg ar hugain.
Yntau a ddywedodd, Nis gwnaf os
caf yno ddeg ar hugain.
31 Yna y dywedodd efe, Wele yn
awr y dechreuais lefaru wrth fy Ar-
glwydd: Ond odid cair yno ugain.
Yntau a ddywedodd, Nis difethaf er
mwyn ugain.
[x] Barn. 6. 39. 32 Yna y dywedodd, [x] O na ddig-
ied fy Arglwydd, a llefaraf y waith
hon yn unig: Ond odid cair yno
ddeg. Yntau a ddywedodd, Nis di-
fethaf er mwyn deg.
33 A'r ARGLWYDD a aeth ymaith
pan ddarfu iddo ymddiddan âg Ab-
raham: ac Abraham a ddychwel-
odd i'w le ei hun.

PENNOD XIX.

1 Lot yn derbyn angelion i'w dŷ. 4 Taro y Sodomiaid annuwiol â dallineb. 12 Danfon Lot i'r mynydd er mwyn ei ddïogelwch. 18 Yntau yn cael cennad i fyned i Soar. 24 Dinystrio Sodom a Gomorrah. 26 Troi gwraig Lot yn golofn halen. 30 Lot yn trigo mewn ogof. 31 Godinebus fonedd Moab ac Ammon.

ADAU angel a ddaeth i Sodom
yn yr hwyr, a Lot yn eistedd
ym mhorth Sodom: a phan welodd
Lot, efe a gyfododd i'w cyfarfod
hwynt, ac a ymgrymmodd *a'i* wyneb
tu a'r ddaear;
2 Ac efe a ddywedodd, Wele yn
[a] Heb. 13. 2. awr, fy Arglwyddi, [a] trowch, attolwg,
i dŷ eich gwas; llettŷwch heno
[b] pen. 18. 4. hefyd, a [b] golchwch eich traed: yna
codwch yn fore, ac ewch i'ch taith.
[c] Edrych Luc 24. 28. A hwy a ddywedasant, [c] Nag ê; o
herwydd nyni a arhoswn heno yn
yr heol.
3 Ac efe a fu daer iawn arnynt
hwy: yna y troisant atto, ac y daeth-
ant i'w dŷ ef; ac efe a wnaeth idd-
ynt wledd, ac a bobodd fara croyw,
a hwy a fwyttasant.
4 ¶ Eithr cyn gorwedd o honynt,
gwŷr y ddinas, *sef* gwŷr Sodom, a
amgylchasant o amgylch y tŷ, hen
ac ieuangc, *sef* yr holl bobl o bob
cwrr;
5 Ac a alwasant ar Lot, ac a
ddywedasant wrtho, Mae y gwŷr
[d] Barn. 19. 22. a ddaethant attat ti heno? [d] dwg
hwynt allan attom ni, fel yr adnab-
yddom hwynt.
6 Yna y daeth Lot attynt hwy
allan i'r drws, ac a gauodd y ddor
ar ei ol;
7 Ac a ddywedodd, Attolwg, fy
mrodyr, na wnewch ddrwg.
8 [e] Wele yn awr, *y mae* dwy ferch- [e] Edrych Barn. 19. 24.
ed gennyf fi, y rhai nid adnabuant
wr; dygaf hwynt allan attoch chwi
yn awr, a gwnewch iddynt fel y
gweloch yn dda: yn unig na wnewch
ddim i'r gwŷr hyn; [f] o herwydd er [f] Edrych pen. 18. 5.
mwyn hynny y daethant dan gysgod
fy nghronglwyd i.
9 A hwy a ddywedasant, Saf
hwnt: dywedasant hefyd, Efe a
ddaeth i ymdaith yn unig, ac yn
awr ai gan farnu y barna efe? yn
awr nyni a wnawn fwy o niwed i
ti nag iddynt hwy. A hwy a bwys-
asant yn drwm ar y gwr, *sef* ar
Lot, a hwy a nesasant i dorri y
ddor.
10 A'r gwŷr a estynasant eu llaw,
ac a ddygasant Lot attynt i'r tŷ, ac
a gauasant y ddor.
11 Tarawsant hefyd y dynion
[g] oedd *wrth* ddrws y tŷ â dallineb, [g] Edrych 2 Bren. 6. 18. Act. 13. 11.
o fychan i fawr, fel y blinasant yn
ceisio y drws.
12 ¶ A'r gwŷr a ddywedasant
wrth Lot, A oes gennyt ti yma
neb etto? mab y'nghyfraith, a'th
feibion, a'th ferched, a'r hyn oll
sydd i ti yn y ddinas, a ddygi di
allan o'r fangre hon.
13 Oblegid ni a ddinystriwn y lle
hwn; am fod [h] eu gwaedd hwynt [h] pen. 18. 20.
yn fawr ger bron yr ARGLWYDD:
a'r ARGLWYDD a'n hanfonodd ni
i'w ddinystrio ef.
14 Yna yr aeth Lot allan, ac a
lefarodd wrth ei ddawon, y rhai
oedd yn prïodi ei ferched ef, ac
a ddywedodd, Cyfodwch, deuwch
allan o'r fan yma; o herwydd y
mae yr ARGLWYDD yn difetha y
ddinas hon: ac y'ngolwg ei ddawon
yr oedd efe fel un yn cellwair.
15 ¶ Ac ar godiad y wawr, yr
angelion a fuant daer ar Lot, gan
ddywedyd, Cyfod, cymmer dy wraig,
a'th ddwy ferched, y rhai sydd i'w
cael; rhag dy ddifetha di [2] yn an- [2] *y'nghosp-edigaeth.*
wiredd y ddinas.
16 Yntau a oedd hwyrfrydig, a'r
gwŷr a ymaflasant yn ei law ef,
ac yn llaw ei wraig, ac yn llaw
ei ddwy ferched; am dosturio o'r
ARGLWYDD wrtho ef; ac a'i dygas-

Cyn CRIST 1898.

ant ef allan, ac a'i gosodasant o'r
tu allan i'r ddinas.
17 Ac wedi iddynt eu dwyn hwynt
allan, efe a ddywedodd, Dïangc am
dy einioes; [i] nac edrych ar dy ol, ac
na saf yn yr holl wastadedd: dïangc
i'r mynydd, rhag dy ddifetha.
18 A dywedodd Lot wrthynt, O nid
felly, fy Arglwydd.
19 Wele yn awr, cafodd dy was
ffafr yn dy olwg, a mawrheaist dy
drugaredd a wnaethost â mi, gan
gadw fy einioes; ac ni allaf fi ddï-
angc i'r mynydd, rhag i ddrwg fy
ngoddiweddyd, a marw o honof.
20 Wele yn awr, y ddinas hon yn
agos i ffoi iddi, a bechan yw: O
gâd i mi ddïangc yno: (onid bechan
yw hi?) a byw fydd fy enaid.
21 Yntau a ddywedodd wrtho,
Wele, mi a [3] ganiatteais dy ddy-
muniad hefyd am y peth hyn, fel
na ddinystriwyf y ddinas *am* yr
hon y dywedaist.
22 Brysia, dïangc yno; o her-
wydd [k] ni allaf wneuthur dim nes
dy ddyfod yno: am hynny y galw-
odd efe [l] enw y ddinas Soar.
23 ¶ Cyfodasai yr haul ar y ddae-
ar, pan ddaeth Lot i Soar.
24 Yna yr [m] ARGLWYDD a wlawiodd
ar Sodom a Gomorrah frwmstan a
thân oddi wrth yr ARGLWYDD, all-
an o'r nefoedd.
25 Felly y dinystriodd efe y dinas-
oedd hynny, a'r holl wastadedd, a
holl drigolion y dinasoedd, a chnwd
y ddaear.
26 ¶ Eithr ei wraig ef a edrych-
odd drach ei chefn o'i du ol ef,
a hi a aeth [n] yn golofn halen.
27 ¶ Ac Abraham a aeth yn fore
i'r lle [o] y safasai efe ynddo ger
bron yr ARGLWYDD.
28 Ac efe a edrychodd tu a Sodom
a Gomorrah, a thu a holl dir y gwas-
tadedd; ac a edrychodd, ac wele,
cyfododd mwg y tir fel mwg ffwrn.
29 ¶ A phan ddifethodd DUW
ddinasoedd y gwastadedd, yna y
cofiodd DUW am Abraham, ac a
yrrodd Lot o ganol y dinystr, pan
ddinystriodd efe y dinasoedd yr
oedd Lot yn trigo ynddynt.
30 ¶ A Lot a esgynodd o Soar,
ac a drigodd yn y mynydd, a'i
ddwy ferched gyd âg ef: o her-
wydd efe a ofnodd drigo yn Soar;
ac a drigodd mewn ogof, efe a'i
ddwy ferched.
31 ¶ A dywedodd yr hynaf wrth yr
ieuangaf, Ein tad ni *sydd* hen, a gwr
nid oes yn y wlad i ddyfod attom
ni, wrth ddefod yr holl ddaear.
32 Tyred, rhoddwn i'n tad win
i'w yfed, a gorweddwn gyd âg ef,
fel y cadwom had o'n tad.
33 A hwy a roddasant win i'w tad
i yfed y noson honno: a'r hynaf a
ddaeth ac a orweddodd gyd â'i
thad; ac ni wybu efe pan orwedd-
odd hi, na phan gyfododd hi.
34 A thrannoeth y dywedodd yr
hynaf wrth yr ieuangaf, Wele, myfi
a orweddais neithiwyr gyd â'm tad;
rhoddwn win iddo ef i'w yfed heno
hefyd, a dos dithau a gorwedd gyd
âg ef, fel y cadwom had o'n tad.
35 A hwy a roddasant win i'w
tad i yfed y noson honno hefyd: a'r
ieuangaf a gododd, ac a orweddodd
gyd âg ef; ac ni wybu efe pan or-
weddodd hi, na phan gyfododd hi.
36 Felly dwy ferched Lot a feich-
iogwyd o'u tad.
37 A'r hynaf a esgorodd ar fab, 1897.
ac a alwodd ei enw ef Moab: efe
yw tad y Moabiaid hyd heddyw.
38 A'r ieuangaf, hefyd, a esgor-
odd hithau ar fab, ac a alwodd
ei enw ef Ben-ammi: efe yw tad
meibion Ammon hyd heddyw.

PENNOD XX.

1 *Abraham yn ymdaith yn Gerar,* 2 *yn gwadu ei wraig, ac yn ei cholli hi.* 3 *Ceryddu Abimelech mewn breuddwyd o'i hachos hi.* 9 *Yntau yn ceryddu Abraham,* 14 *yn rhoddi Sarah yn ei hol,* 16 *ac yn ei cheryddu hi,* 17 *ac yn cael ei iachâu trwy weddi Abraham.*

Cylch 1898.

AC Abraham a aeth oddi yno i
dir y dehau, ac a gyfanneddodd
rhwng [a] Cades a Sur, ac a ymdeith-
iodd yn Gerar.
2 A dywedodd Abraham am Sa-
rah ei wraig, [b] Fy chwaer yw hi:
ac Abimelech brenhin Gerar a an-
fonodd, ac a gymmerth Sarah.
3 Yna [c] y daeth DUW at Abimel-
ech, noswaith, [d] mewn breuddwyd,
ac a ddywedodd wrtho, Wele, dyn
marw wyt ti am y wraig a gymmer-
aist, a hithau yn [2] berchen gwr.
4 Ond Abimelech ni nesasai atti
hi: ac efe a ddywedodd, ARGLWYDD,
a leddi di genedl gyfiawn hefyd?
5 Oni ddywedodd efe wrthyf fi,
Fy chwaer yw hi? a hithau hefyd
ei hun a ddywedodd, Fy mrawd yw
efe: [3] ym mherffeithrwydd fy nghal-
on, ac y'nglendid fy nwylaw, y
gwneuthum hyn.
6 Yna y dywedodd DUW wrtho

[i] ad. 26. Mat. 24. 16, 17, 18. Luc 9. 62. Phil. 3. 13, 14.
[3] *Dderbyniais dy wyneb.*
[k] Edrych pen. 32. 25, 26. Ex. 32. 10. Deut. 9. 14. Marc 6. 5.
[l] pen. 13. 10. a 14. 2.
[m] Deut. 29. 23. Es. 13. 19. Jer. 50. 40. Ezec. 16. 49. Hos. 11. 8. Amos 4. 11. Seph. 2. 9. Luc 17. 29. 2 Petr 2. 6. Judas 7.
[n] Luc 17. 32.
[o] pen. 18. 22.
[a] pen. 16. 7, 14.
[b] pen. 12. 13.
[c] Ps. 105. 14.
[d] Job 33. 14, 15.
[2] Heb. *briod i wr.*
[3] *yn symlrwydd.*

Cyn CRIST Cylch 1898.

ef, mewn breuddwyd, Minnau a wn mai ym mherffeithrwydd dy galon y gwnaethost hyn; a [e] mi a'th atteliais rhag pechu [f] i'm herbyn: am hynny ni adewais i ti gyffwrdd â hi.

7 Yn awr gan hynny, dod y wraig drachefn i'r gwr; o herwydd prophwyd yw efe, ac efe a weddïa trosot, a byddi fyw: ond oni roddi hi drachefn, gwybydd y byddi farw yn ddïau, ti a'r rhai oll ydynt eiddot ti.

8 Yna y cododd Abimelech yn fore, ac a alwodd am ei holl weision, ac a draethodd yr holl bethau hyn [4] wrthynt hwy: a'r gwŷr a ofnasant yn ddirfawr.

9 Galwodd Abimelech hefyd am Abraham, a dywedodd wrtho, Beth a wnaethost i ni? a pheth a bechais i'th erbyn, pan [g] ddygit bechod *mor* fawr arnaf fi, ac ar fy nheyrnas? gwnaethost â mi weithredoedd ni ddylesid eu gwneuthur.

10 Abimelech hefyd a ddywedodd wrth Abraham, Beth a welaist, pan wnaethost y peth hyn?

11 A dywedodd Abraham, Am ddywedyd o honof fi, Yn ddïau nid *oes* ofn DUW yn y lle hwn: a hwy a'm lladdant i o achos fy ngwraig.

12 A hefyd yn wir fy chwaer *yw* hi: merch fy nhad yw hi, ond nid merch fy mam; ac y mae hi yn wraig i mi.

13 Ond pan barodd DUW i mi grwydro o dŷ fy nhad, yna y dywedais wrthi hi, Dyma dy garedigrwydd yr hwn a wnei â mi ym mhob lle y delom iddo; [h] dywed am danaf fi, Fy mrawd yw efe.

14 Yna [i] y cymmerodd Abimelech ddefaid, a gwartheg, a gweision, a morwynion, ac a'u rhoddes i Abraham: rhoddes hefyd iddo ef Sarah ei wraig drachefn.

15 A dywedodd Abimelech, Wele fy ngwlad ger dy fron di, trig lle y byddo da yn dy olwg.

16 Ac wrth Sarah y dywedodd, Wele, rhoddais i'th frawd fil o *ddarnau* arian: wele ef yn orchudd llygaid i ti, i'r rhai oll *sydd* gyd â thi, a chyd â phawb *eraill:* fel hyn y ceryddwyd hi.

17 ¶ Yna Abraham a weddïodd ar DDUW: a DUW a iachaodd Abimelech, a'i wraig, a'i forwynion; a hwy a blantasant.

18 O herwydd yr ARGLWYDD gan gau a gauasai ar bob croth yn nhŷ Abimelech, o achos Sarah gwraig Abraham.

[e] pen. 31. 7. a 35. 5. Exod. 34. 24. 1 Sam. 25. 26.
[f] pen. 39. 9. Lef. 6. 2. Ps. 51. 4.
[4] Heb. *yn eu clustiau hwy.*
[g] pen. 26.10.
[h] pen. 12.13.
[i] pen. 12.16.

PENNOD XXI.

1 Genedigaeth Isaac, 4 a'i enwaediad. 6 Llawenydd Sarah. 9 Bwrw Agar ac Ismael allan. 15 Agar mewn cyfyngdra. 17 Yr angel yn ei chysuro hi. 22 Cynghrair rhwng Abimelech ac Abraham yn Beer-seba.

A'R ARGLWYDD a ymwelodd â Sarah fel y dywedasai, a gwnaeth yr ARGLWYDD i Sarah [a] fel y llefarasai.

2 O herwydd Sarah [b] a feichiogodd, ac a ymddûg i Abraham fab yn ei henaint, ar yr amser nodedig y dywedasai DUW wrtho ef.

3 Ac Abraham a alwodd enw ei fab a anesid iddo, (yr hwn a ymddygasai Sarah iddo ef) [c] Isaac.

4 Ac Abraham a enwaedodd ar Isaac ei fab, yn wyth niwrnod oed; [d] fel y gorchymynasai DUW iddo ef.

5 Ac [e] Abraham *oedd* fab càn mlwydd, pan anwyd iddo ef Isaac ei fab.

6 ¶ A Sarah a ddywedodd, [f] Gwnaeth DUW i mi chwerthin; pob un a glywo a chwardd gyd â mi.

7 Hi a ddywedodd hefyd, Pwy a ddywedasai i Abraham y rhoisai Sarah sugn i blant? canys mi a esgorais ar fab yn ei henaint ef.

8 A'r bachgen a gynnyddodd, ac a ddiddyfnwyd: ac Abraham a wnaeth wledd fawr ar y dydd y diddyfnwyd Isaac.

9 ¶ A Sarah a welodd fab Agar yr Aiphtes, yr hwn a ddygasai hi i Abraham, [g] yn gwatwar.

10 A hi a ddywedodd wrth Abraham, [h] Bwrw allan y gaeth-forwyn hon a'i mab; o herwydd ni chaiff mab y gaethes hon gyd-etifeddu â'm mab i Isaac.

11 A'r peth hyn fu ddrwg iawn y'ngolwg Abraham, er mwyn ei fab.

12 ¶ A DUW a ddywedodd wrth Abraham, Na fydded drwg yn dy olwg am y llangc, nac am dy gaethforwyn; yr hyn oll a ddywedodd Sarah wrthyt, gwrando ar ei llais: o herwydd [i] yn Isaac y gelwir i ti had.

13 Ac am fab y forwyn gaeth hefyd, mi a'i gwnaf ef [k] yn genhedlaeth, o herwydd dy had di ydyw ef.

14 Yna y cododd Abraham yn fore, ac a gymmerodd fara, a chostrel o ddwfr, ac a'i rhoddes at Agar, (gan osod ar ei hysgwydd hi *hynny,*)

Cyn CRIST Cylch 1898.

[a] pen. 17.19. a 18. 10, 14.
[b] Act. 7. 8. Gal. 4. 22. Heb. 11.11.
[c] pen. 17.19.
[d] pen. 17.10, 12.
[e] pen. 17. 1, 17.
Cylch 1897.
[f] Es. 54. 1. a 66. 10. Gal. 4. 27.
[g] Gal. 4. 29.
Cylch 1892.
[h] Gal. 4. 30. Edrych pen. 25. 6. a 36. 6, 7.
[i] Rhuf. 9. 7. Heb. 11. 18.
[k] pen. 16. 10. a 17. 20. ad. 18.

Cyn CRIST Cylch 1892.

a'r bachgen hefyd, ac efe a'i gollyngodd hi ymaith: a hi a aeth, ac a grwydrodd yn anialwch Beer-seba

15 A darfu y dwfr yn y gostrel; a hi a fwriodd y bachgen dan un o'r gwŷdd.

16 A hi a aeth, ac a eisteddodd ei hunan ym mhell ar *ei* gyfer, megis ergyd bwa: canys dywedasai, Ni allaf fi edrych ar y bachgen yn marw. Felly hi a eisteddodd ar *ei* gyfer, ac a ddyrchafodd ei llef, ac a wylodd.

17 A Duw a wrandawodd ar lais y llangc; ac angel Duw a alwodd ar Agar o'r nefoedd, ac a ddywedodd wrthi, Beth *a ddarfu* i ti, Agar? nac ofna, o herwydd Duw a wrandawodd ar lais y llangc lle y mae efe.

18 Cyfod, cymmer y llangc, ac ymafael ynddo â'th law; oblegid [1] myfi a'i gwnaf ef yn genhedlaeth fawr.

[1] ad. 13.

19 A [m] Duw a agorodd ei llygaid hi, a hi a ganfu bydew dwfr; a hi a aeth, ac a lanwodd y gostrel *o'r* dwfr, ac a ddïododd y llangc.

[m] Num. 22. 31. Edrych 2 Bren. 6. 17, 18, 20. Luc 24. 16, 31.

20 Ac yr oedd Duw gyd â'r llangc; ac efe a gynnyddodd, ac a drigodd yn yr anialwch, ac a aeth yn berchen bwa.

21 Ac yn anialwch Paran y trigodd efe; a'i fam a gymmerodd iddo ef wraig o wlad yr Aipht.

22 ¶ Ac yn yr amser hwnnw, [n] Abimelech, a Phichol tywysog ei lu ef, a ymddiddanasant âg Abraham, gan ddywedyd, Duw *sydd* gyd â thi yn yr hyn oll yr ydwyt yn ei wneuthur.

[n] pen. 20. 2.

23 Yn awr gan hynny, twng wrthyf fi yma i Dduw, na [2] fyddi anffyddlawn i mi, nac i'm mab, nac i'm hŵyr: yn ol y drugaredd a wneuthum â thi y gwnei di â minnau, ac â'r wlad yr ymdeithiaist ynddi.

[2] Heb. *ddywedi gelwydd wrthyf.*

24 Ac Abraham a ddywedodd, Mi a dyngaf.

25 Ac Abraham a geryddodd Abimelech, o achos y pydew dwfr [o] a ddygasai gweision Abimelech trwy drais.

[o] Edrych pen. 26. 15, 18, 20, 21, 22.

26 Ac Abimelech a ddywedodd, Nis gwybum i pwy a wnaeth y peth hyn: tithau hefyd ni fynegaist i mi, a minnau ni chlywais *hynny* hyd heddyw.

27 Yna y cymmerodd Abraham ddefaid a gwartheg, ac a'u rhoddes i Abimelech; a hwy a wnaethant gynghrair ill dau.

28 Ac Abraham a osododd saith o hespinod *o'r* praidd wrthynt eu hunain.

Cyn CRIST Cylch. 1892.

29 Yna y dywedodd Abimelech wrth Abraham, Beth *a wna* y saith hespin hyn a osodaist wrthynt eu hunain?

30 Ac yntau a ddywedodd, Canys ti a gymmeri y saith hespin o'm llaw, i fod yn dystiolaeth mai myfi a gloddiais y pydew hwn.

31 Am hynny efe a alwodd enw y lle hwnnw [3] Beer-seba: oblegid yno y tyngasant ill dau.

[3] Sef, *ffynnon y llw.*

32 Felly y gwnaethant gynghrair yn Beer-seba: a chyfododd Abimelech, a Phichol tywysog ei lu ef, ac a ddychwelasant i dir y Philistiaid.

Cylch. 1891.

33 ¶ Ac yntau a blannodd [4] goed yn Beer-seba, ac a alwodd yno ar enw yr Arglwydd Dduw tragywyddol.

[4] *llwyn.*

34 Ac Abraham a ymdeithiodd ddyddiau lawer yn nhir y Philistiaid.

PENNOD XXII.

1 *Profi Abraham i aberthu ei fab.* 3 *Yntau yn dangos ei ffydd a'i ufudd-dod.* 11 *Yr angel yn ei rwystro ef.* 13 *Newid Isaac am hwrdd.* 14 *Galw y lle Jehofah-jire.* 15 *Bendithio Abraham drachefn.* 20 *Cenhedlaeth Nachor hyd Rebeccah.*

1872.

AC wedi y pethau hyn y bu i Dduw [a] brofi Abraham, a dywedyd wrtho, Abraham. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

[a] Heb. 11. 17.

2 Yna y dywedodd *Duw*, Cymmer yr awr hon dy fab, sef dy unig *fab* Isaac, yr hwn a hoffaist, a dos rhagot i dir [b] Morïah, ac offrymma ef yno yn boeth-offrwm ar un o'r mynyddoedd yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

[b] 2 Chron. 3. 1.

3 ¶ Ac Abraham a fore-gododd, ac a gyfrwyodd ei asyn, ac a gymmerodd ei ddau langc gyd âg ef, ac Isaac ei fab; ac a holltodd goed y poeth-offrwm, ac a gyfododd, ac a aeth i'r lle a ddywedasai Duw wrtho.

4 Ac ar y trydydd dydd y dyrchafodd Abraham ei lygaid, ac efe a welai y lle o hirbell.

5 Ac Abraham a ddywedodd wrth ei langciau, Arhoswch chwi yma gyd â'r asyn; a mi a'r llangc a awn hyd accw, ac a addolwn, ac a ddychwelwn attoch.

6 Yna y cymmerth Abraham goed y poeth-offrwm, ac a'i gosododd ar Isaac ei fab; ac a gymmerodd y tân, a'r gyllell yn ei law ei hun: a hwy a aethant ill dau ynghyd.

7 A llefarodd Isaac wrth Abraham ei dad, ac a ddywedodd, Fy nhad.

Cyn CRIST Cylch 1872.

Yntau a ddywedodd, Wele fi, fy
mab. Yna eb efe, Wele dân a choed;
ond mae [2] oen y poeth-offrwm?
[2] *mynn.*
8 Ac Abraham a ddywedodd, Fy
mab, DUW a edrych iddo ei hun am
oen y poeth-offrwm. Felly yr aeth-
ant ill dau ynghyd:
9 Ac a ddaethant i'r lle a ddywed-
asai DUW wrtho ef; ac yno yr adeil-
adodd Abraham allor, ac a osododd
y coed mewn trefn, ac a rwymodd
[c] Iago 2. 21.
Isaac ei fab, ac [c] a'i gosododd ef ar
yr allor, ar uchaf y coed.
10 Ac Abraham a estynodd ei law,
ac a gymmerodd y gyllell i ladd ei
fab;
11 Ac angel yr ARGLWYDD a alw-
odd arno ef o'r nefoedd, ac a ddy-
wedodd, Abraham, Abraham. Yntau
a ddywedodd, Wele fi.
12 Ac efe a ddywedodd, Na ddod
dy law ar y llangc, ac na wna ddim
iddo: o herwydd gwn weithian i ti
ofni DUW, gan nad atteliaist dy fab,
dy unig *fab*, oddi wrthyf fi.
13 Yna y dyrchafodd Abraham ei
lygaid, ac a edrychodd; ac wele o'i
ol *ef* hwrdd, wedi ei ddal erbyn ei
gyrn mewn dyrysni: ac Abraham a
aeth ac a gymmerth yr hwrdd, ac
a'i hoffrymmodd yn boeth-offrwm
yn lle ei fab.
14 Ac Abraham a alwodd enw
[3] Sef, *Yr Arglwydd a edrych,* neu, *a ddarpara.*
y lle hwnnw [3] JEHOFAH-jire; fel
y dywedir heddyw, Ym mynydd yr
ARGLWYDD y gwelir.
15 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a
alwodd ar Abraham yr ail waith o'r
nefoedd;
[d] Ps. 105. 9. Luc 1. 73. Heb. 6. 13.
16 Ac a ddywedodd, [d] I mi fy hun
y tyngais, medd yr ARGLWYDD, o
herwydd gwneuthur o honot y peth
hyn, ac nad atteliaist dy fab, dy
unig *fab*:
17 Mai gan fendithio y'th fendith-
[e] pen. 13. 16.
iaf, a [e] chan amlhâu yr amlhâf dy
had, fel sêr y nefoedd, ac fel y tywod
[4] *fin.*
yr hwn *sydd* ar [4] lân y môr; [f] a'th
[f] pen. 24. 60.
had a feddianna borth ei elynion;
[g] pen. 12. 3. a 18. 18. a 26. 4. Act. 3. 25. Gal. 3. 8, 16, 18.
18 Ac [g] yn dy had di y bendithir
holl genhedloedd y ddaear: o achos
gwrandaw o honot ar fy llais i.
19 Yna Abraham a ddychwelodd
at ei langciau; a hwy a godasant,
ac a aethant ynghyd i Beer-seba:
ac Abraham a drigodd yn Beer-
seba.
20 ¶ Darfu hefyd, wedi y pethau
hyn, fynegi i Abraham, gan ddywed-
[h] pen. 11. 29.
yd, Wele, dug [h] Milcah hithau hefyd
blant i Nachor dy frawd;
21 Hus ei gyntaf-anedig, a Buz ei
frawd; Cemuel hefyd tad Aram,
22 A Chesed, a Hazo, a Phildas,
ac Idlaph, a Bethuel.
23 A [i] Bethuel a genhedlodd Re- [i] pen. 24. 15.
beccah: yr wyth hyn a blantodd
Milcah i Nachor brawd Abraham.
24 Ei ordderch-wraig hefyd, a'i
henw Reumah, a esgorodd hithau
hefyd ar Tebah, a Gaham, a Thahas,
a Maachah.

PENNOD XXIII.

1 *Oedran a marwolaeth Sarah.* 3 *Prynu Machpelah,* 19 *lle y claddwyd Sarah.*

AC oes Sarah ydoedd gàn mlyn- 1860.
edd a saith mlynedd ar hugain;
dyma flynyddoedd oes Sarah.
2 A Sarah a fu farw [a] yng Nghaer- [a] Jos. 14. 15. Barn. 1. 10.
Arba; honno *yw* Hebron yn nhir
Canaan: ac Abraham a aeth i alaru
am Sarah, ac i wylofain *am dani* hi.
3 ¶ Yna y cyfododd Abraham i
fynu oddi ger bron ei *gorph* marw,
ac a lefarodd wrth feibion Heth,
gan ddywedyd,
4 [b] Dïeithr ac alltud ydwyf fi gyd [b] Heb. 11. 13.
â chwi: rhoddwch i mi feddiant
beddrod gyd â chwi, fel y cladd-
wyf fy marw allan o'm golwg.
5 A meibion Heth a attebasant
Abraham, gan ddywedyd wrtho,
6 Clyw ni, fy arglwydd: tywysog
[2] DUW *wyt* ti yn ein plith: cladd dy [2] *cadarn.*
farw yn *dy* ddewis o'n beddau ni:
ni rwystr neb o honom ni ei fedd i
ti i gladdu dy farw.
7 Yna y cyfododd Abraham, ac a
ymgrymmodd i bobl y tir, *sef* i feib-
ion Heth;
8 Ac a ymddiddanodd â hwynt,
gan ddywedyd, Os yw eich ewyllys
i mi gael claddu fy marw allan o'm
golwg, gwrandêwch fi, ac eiriolwch
trosof fi ar Ephron fab Sohar;
9 Ar roddi o hono ef i mi yr ogof
Machpelah, yr hon *sydd* eiddo ef, ac
sydd y'nghwrr ei faes; er ei llawn
werth o arian rhodded hi i mi,
yn feddiant beddrod yn eich plith
chwi.
10 Ac Ephron oedd yn aros ym
mysg meibion Heth: ac Ephron yr
Hethiad a attebodd Abraham, lle
y clywodd meibion Heth, y'ngŵydd
pawb a ddeuent i borth ei ddinas
ef, gan ddywedyd,
11 [c] Nag ê, fy arglwydd, clyw fi: [c] Edrych 2 Sam. 24. 21—24.
rhoddais y maes i ti, a'r ogof *sydd*
ynddo, i ti y rhoddais hi: y'ngŵydd
meibion fy mhobl y rhoddais hi i
ti: cladd di dy farw.

Cyn CRIST 1860.

12 Ac Abraham a ymgrymmodd o
flaen pobl y tir.
13 Ac efe a lefarodd wrth Ephron
lle y clybu pobl y tir, gan ddywed-
yd, Etto, os tydi *a'i rhoddi*, attolwg,
gwrando fi: rhoddaf werth y maes;
cymmer gennyf, a mi a gladdaf fy
marw yno.
14 Ac Ephron a attebodd Abra-
ham, gan ddywedyd wrtho,
15 Gwrando fi, fy arglwydd; y tir
d Exod. 30. 15. Ezec. 45. 12. *a dâl* bedwar càn [d] sicl o arian:
beth yw hynny rhyngof fi a thithau?
am hynny cladd dy farw.
16 Felly Abraham a wrandawodd
ar Ephron: a phwysodd Abraham i
Ephron yr arian, a ddywedasai efe
lle y clybu meibion Heth: pedwar
càn sicl o *arian* cymmeradwy ym
mhlith marchnadwyr.
e pen. 25. 9. a 50. 13. Act. 7. 16. 17 ¶ Felly y sicrhâwyd [e] maes
Ephron, yr hwn *oedd* ym Machpe-
lah, yr hon *oedd* o flaen Mamre, y
maes a'r ogof *oedd* ynddo, a phob
pren a'r *a oedd* yn y maes, ac yn ei
holl derfynau o amgylch,
18 Yn feddiant i Abraham, y'ngol-
wg meibion Heth, y'ngŵydd pawb
a ddelynt i borth ei ddinas ef.
19 Ac wedi hynny Abraham a
gladdodd Sarah ei wraig yn ogof
maes Machpelah, o flaen Mamre;
honno *yw* Hebron, yn nhir Canaan.
20 A sicrhâwyd y maes, a'r ogof
yr hon oedd ynddo, i Abraham, yn
feddiant beddrod, oddi wrth feibion
Heth.

PENNOD XXIV.

1 *Abraham yn peri i'w was dyngu.* 10 *Taith y gwas:* 12 *Ei weddi:* 14 *Ei arwydd.* 15 *Rebeccah yn ei gyfarfod ef,* 18 *yn cwblhâu ei arwydd ef,* 22 *yn derbyn tlysau,* 23 *yn dangos ei chenedl,* 25 *ac yn ei wahodd ef adref.* 26 *Y gwas yn bendithio Duw.* 29 *Laban yn ei groesawu ef.* 34 *Y gwas yn traethu ei neges.* 50 *Laban a Bethuel yn foddlawn.* 58 *Rebeccah yn cydsynio i fyned.* 62 *Isaac yn cyfarfod â hi.*

1857. AC Abraham oedd hen, wedi
2 Heb. *mewn dyddiau.* myned [2] yn oedrannus; a'r Ar-
glwydd a fendithiasai Abraham
ym mhob dim.
2 A dywedodd Abraham wrth ei
a pen. 15. 2. was hynaf *yn* ei dŷ, [a] yr hwn oedd
yn llywodraethu ar yr hyn oll a'r *a*
b pen. 47. 29. 1 Chron. 29. 24. *oedd* ganddo, [b] Gosod, attolwg, dy
law dan fy morddwyd:
3 A mi a baraf i ti dyngu i Ar-
glwydd Dduw y nefoedd, a Duw
c pen. 26. 35. a 27. 46. a 28. 2. Exod. 34. 16. Deut. 7. 3. y ddaear, [c] na chymmerech wraig
i'm mab i o ferched y Canaaneaid, y
rhai yr ydwyf yn trigo yn eu mysg.
4 Ond i'm gwlad i yr âi, ac at fy
nghenedl i yr âi di, ac a gymmeri
wraig i'm mab Isaac.
5 A'r gwas a ddywedodd wrtho ef,
Ond odid ni fyn y wraig ddyfod ar
fy ol i i'r wlad hon: gan ddychwel-
yd a ddychwelaf dy fab di i'r tir y
daethost allan o hono?
6 A dywedodd Abraham wrtho,
Gwylia arnat rhag i ti ddychwelyd
fy mab i yno.
7 ¶ Arglwydd Dduw y nefoedd,
[d] yr hwn a'm cymmerodd i o dŷ fy d pen. 12. 1, 7.
nhad, ac o wlad fy nghenedl, yr
hwn hefyd a ymddiddanodd â mi,
ac a dyngodd wrthyf, gan ddywed-
yd, [e] I'th had di y rhoddaf y tir e pen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 4. Exod. 32. 13. Deut. 34. 4. Act. 7. 5.
hwn; efe a enfyn ei angel o'th flaen
di, a thi a gymmeri wraig i'm mab
oddi yno.
8 Ac os y wraig ni fyn ddyfod ar
dy ol di, yna glân fyddi oddi wrth
fy llw hwn: yn unig na ddychwel
di fy mab i yno.
9 A'r gwas a osododd ei law dan
forddwyd Abraham ei feistr, ac a
dyngodd iddo am y peth hyn.
10 ¶ A chymmerodd y gwas ddeg
camel, o gamelod ei feistr, ac a aeth
ymaith: ([3] canys holl ddâ ei feistr 3 Neu, *a.*
oedd dan ei law ef;) ac efe a god-
odd, ac a aeth i Mesopotamia, i
[f] ddinas Nachor. f pen. 27. 43.
11 Ac efe a wnaeth i'r camelod
orwedd o'r tu allan i'r ddinas, wrth
bydew dwfr ar brydnawn, ynghylch
yr amser y byddai *merched* [4] yn 4 Neu, *a dynnai ddwfr yn dyfod allan.*
dyfod allan i dynnu dwfr.
12 Ac efe a ddywedodd, O Ar-
glwydd Dduw fy meistr Abra-
ham, attolwg, pâr i mi lwyddiant
heddyw; a gwna drugaredd â'm
meistr Abraham.
13 [g] Wele fi yn sefyll wrth y ffyn- g ad. 43.
non ddwfr, a [h] merched gwŷr y h pen. 29. 9. Exod. 2. 16.
ddinas yn dyfod allan i dynnu dwfr:
14 A bydded, mai y llangces y dy-
wedwyf wrthi, Gogwydda, attolwg,
dy ystên, fel yr yfwyf; os dywed hi,
Yf, a mi a ddïodaf dy gamelod di
hefyd; honno a ddarperaist i'th
was Isaac: ac [i] wrth hyn y caf wyb- i Edrych Barn. 6. 17, 37. 1 Sam. 6. 7. a 14. 8. a 20. 7.
od wneuthur o honot ti drugaredd
â'm meistr.
15 ¶ A bu, cyn darfod iddo lefaru,
wele Rebeccah yn dyfod allan, (yr
hon a anesid i Bethuel fab [k] Milcah, k pen. 11. 29. a 22. 23.
gwraig Nachor, brawd Abraham,)
a'i hystên ar ei hysgwydd.
16 A'r llangces *oedd* dêg odiaeth
yr olwg, yn forwyn, a heb i wr ei
hadnabod; a hi a aeth i waered i'r

Cyn CRIST 1857.

Cyn CRIST 1857.

ffynnon, ac a lanwodd ei hystên, ac
a ddaeth i fynu.
17 A'r gwas a redodd i'w chyfar-
fod, ac a ddywedodd, Attolwg, gâd
i mi yfed ychydig ddwfr o'th ystên.
18 A hi a ddywedodd, Yf, fy
meistr: a hi a frysiodd, ac a ddis-
gynodd ei hystên ar ei llaw, ac a'i
dïododd ef.
19 A phan ddarfu iddi ei ddïodi
ef, hi a ddywedodd, Tynnaf hefyd
i'th gamelod, hyd oni ddarffo idd-
ynt yfed.
20 A hi a frysiodd, ac a dywallt-
odd ei hystên i'r cafn, ac a redodd
eilwaith i'r pydew i dynnu, ac a
dynnodd i'w holl gamelod ef.
21 A'r gwr, yn synnu o'i phlegid
hi, a dawodd, i wybod a lwyddasai
yr ARGLWYDD ei daith ef, ai nad do.
22 A bu, pan ddarfu i'r camelod
[5] *tal-dlws.* yfed, gymmeryd o'r gwr [5]glust-dlws
aur, yn hanner sicl ei bwys; a dwy
freichled i'w dwylaw hi, yn ddeg
sicl o aur eu pwys.
23 Ac efe a ddywedodd, Merch
pwy *ydwyt* ti? mynega i mi, attol-
wg: a oes lle i ni i lettŷa *yn* nhŷ
dy dad?
[l] pen. 22. 23. 24 A hi a ddywedodd wrtho, [l]Myfi
ydwyf ferch i Bethuel fab Milcah,
yr hwn a ymddûg hi i Nachor:
25 A hi a ddywedodd wrtho ef,
Y mae gwellt ac ebran ddigon gen-
nym ni, a lle i lettŷa.
[m] ad. 52. Exod. 4. 31. 26 A'r gwr [m] a ymgrymmodd, ac a
addolodd yr ARGLWYDD.
27 Ac a ddywedodd, Bendigedig
fyddo ARGLWYDD DDUW fy meistr
Abraham, yr hwn ni adawodd fy
meistr heb ei drugaredd a'i ffydd-
londeb: yr *ydwyf* fi ar y ffordd;
dug yr ARGLWYDD fi *i* dŷ brodyr fy
meistr.
28 A'r llangces a redodd, ac a fyn-
egodd yn nhŷ ei mam y pethau hyn.
29 ¶ Ac i Rebeccah yr *oedd* brawd,
[n] pen. 29. 5. a'i enw [n] Laban: a Laban a redodd
at y gwr allan i'r ffynnon.
30 A phan welodd efe y clust-
dlws, a'r breichledau am ddwylaw
ei chwaer, a phan glywodd efe eir-
iau Rebeccah ei chwaer yn dywed-
yd, Fel hyn y dywedodd y gwr
wrthyf fi; yna efe a aeth at y gwr;
ac wele efe yn sefyll gyd â'r camelod
wrth y ffynnon.
31 Ac efe a ddywedodd, Tyred i
mewn, ti fendigedig yr ARGLWYDD;
paham y sefi di allan? canys mi a
barottoais y tŷ, a lle i'r camelod.
32 ¶ A'r gwr a aeth i'r tŷ: ac
yntau a ryddhaodd y camelod, ac a
roddodd wellt ac ebran i'r camelod;
a dwfr i olchi ei draed ef, a thraed
y dynion *oedd* gyd âg ef.
33 A gosodwyd *bwyd* o'i flaen ef i
fwytta; ac efe a ddywedodd, Ni
fwyttâf hyd oni thraethwyf fy neges-
au. A dywedodd yntau, Traetha.
34 Ac efe a ddywedodd, Gwas
Abraham *ydwyf* fi.
35 A'r ARGLWYDD a fendithiodd
fy meistr yn ddirfawr, ac efe a
gynnyddodd: canys rhoddodd iddo
ddefaid, a gwartheg, ac arian, ac
aur, a gweision, a morwynion, a
chamelod, ac asynod.
36 Sarah hefyd gwraig fy meistr
a ymddûg fab i'm meistr, wedi ei
heneiddio hi; ac efe a roddodd [o]i [o] pen. 25. 5.
hwnnw yr hyn oll *oedd* ganddo.
37 A'm meistr a'm tyngodd i, gan
ddywedyd, Na chymmer wraig i'm
mab i o ferched y Canaaneaid, y
rhai yr ydwyf yn trigo yn eu tir.
38 Ond ti a âi i dŷ fy nhad, ac at
fy nhylwyth, ac a gymmeri wraig
i'm mab.
39 A dywedais wrth fy meistr, Fe
allai na ddaw y wraig ar fy ol i.
40 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Yr ARGLWYDD [p] yr hwn y rhodiais [p] pen. 17. 1.
ger ei fron, a enfyn ei angel gyd â
thi, ac a lwydda dy daith di: a thi
a gymmeri wraig i'm mab i o'm
tylwyth, ac o dŷ fy nhad.
41 Yna y byddi rydd oddi wrth fy
llw, os ti a ddaw at fy nhylwyth;
ac oni roddant i ti, yna y byddi
rydd oddi wrth fy llw.
42 A heddyw y deuthum at y ffyn-
non, ac a ddywedais, ARGLWYDD
DDUW fy meistr Abraham, os ti sydd
yr awr hon yn llwyddo fy nhaith, yr
hon yr wyf fi yn myned arni:
43 Wele fi [q] yn sefyll wrth y ffyn- [q] ad. 13.
non ddwfr; a'r forwyn a ddelo
allan i dynnu, ac y dywedwyf wrthi,
Dod i mi, attolwg, ychydig ddwfr
i'w yfed o'th ystên;
44 Ac a ddywedo wrthyf innau,
Yf di, a thynnaf hefyd i'th gamelod:
bydded honno y wraig a ddarpar-
odd yr ARGLWYDD i fab fy meistr.
45 A chyn darfod i mi ddywedyd
yn fy nghalon, wele Rebeccah yn
dyfod allan, a'i hystên ar ei hys-
gwydd; a hi a aeth i waered i'r
ffynnon, ac a dynnodd: yna y dy-
wedais wrthi, Dïoda fi, attolwg.
46 Hithau a frysiodd, ac a ddis-

Cyn CRIST 1857.

gynodd ei hystên oddi arni, ac a
ddywedodd, Yf; a mi a ddyfrhâf
dy gamelod hefyd. Felly yr yfais;
a hi a ddyfrhaodd y camelod hefyd.
47 A mi a ofynais iddi, ac a ddy-
wedais, Merch pwy *ydwyt* ti?
Hithau a ddywedodd, Merch Beth-
uel mab Nachor, yr hwn a ymddûg
Milcah iddo ef. Yna y gosodais y
clust-dlws wrth ei hwyneb, a'r
breichledau am ei dwylaw hi:
48 Ac a ymgrymmais, ac a addol-
ais yr ARGLWYDD, ac a fendithiais
ARGLWYDD DDUW fy meistr Abra-
ham, yr hwn a'm harweiniodd ar
hyd yr iawn ffordd, i gymmeryd
merch brawd fy meistr i'w fab ef.
49 Ac yn awr od ydych chwi yn
gwneuthur trugaredd a ffyddlondeb
â'm meistr, mynegwch i mi: ac onid
ê, mynegwch i mi; fel y tröwyf ar y
llaw ddehau, neu ar y llaw aswy.
50 Yna yr attebodd Laban a
Bethuel, ac a ddywedasant, Oddi
wrth yr ARGLWYDD y daeth y peth
hyn: ni allwn ddywedyd wrthyt
ddrwg, na da.
51 Wele Rebeccah o'th flaen; cym-
mer *hi*, a dos, a bydded wraig i
fab dy feistr, fel y llefarodd yr AR-
GLWYDD.
52 A phan glybu gwas Abraham
[r ad. 26.] eu geiriau hwynt, yna efe [r] a ym-
grymmodd hyd lawr i'r ARGLWYDD.
[6 Heb. *lestri.*] 53 A thynnodd y gwas allan [6] dlysau
arian, a thlysau aur, a gwisgoedd,
ac a'u rhoddodd i Rebeccah: rhodd-
odd hefyd bethau gwerthfawr i'w
brawd hi, ac i'w mam.
54 A hwy a fwyttasant ac a yf-
asant, efe a'r dynion *oedd* gyd âg ef,
ac a lettyasant dros nos: a chod-
asant yn fore; ac efe a ddywedodd,
[s ad. 56, 59.] [s] Gollyngwch fi at fy meistr.
55 Yna y dywedodd ei brawd a'i
mam, Triged y llangces gyd â ni
[7 *Blwyddyn gyfan*, neu *ddeg o* fisoedd.] [7] ddeng niwrnod o'r lleiaf; wedi
hynny hi a gaiff fyned.
56 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Na rwystrwch fi, gan i'r ARGLWYDD
lwyddo fy nhaith; gollyngwch fi, fel
yr elwyf at fy meistr.
57 Yna y dywedasant, Galwn ar y
llangces, a gofynwn iddi hi.
58 A hwy a alwasant ar Rebeccah,
a dywedasant wrthi, A âi di gyd â'r
gwr hwn? A hi a ddywedodd, Af.
59 A hwy a ollyngasant Rebeccah
[t pen. 35. 8.] eu chwaer, [t] a'i mammaeth, a gwas
Abraham, a'i ddynion;
60 Ac a fendithiasant Rebeccah,
ac a ddywedasant wrthi, Ein chwaer
wyt, bydd di fil fyrddiwn; ac [u] eti- [u pen. 22.17.]
fedded dy had borth ei gaseion.
61 ¶ Yna y cododd Rebeccah, a'i
llangcesau, ac a farchogasant ar y
camelod, ac a aethant ar ol y gwr;
a'r gwas a gymmerodd Rebeccah, ac
a aeth ymaith.
62 Ac Isaac oedd yn dyfod o ffordd
[x] pydew Lahai-roi; ac efe oedd yn [x pen. 16. 14. a 25. 11.]
trigo yn nhir y dehau.
63 Ac Isaac a aeth allan i [8] fyfyrio [8 *weddïo.*]
yn y maes, ym min yr hwyr; ac a
ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrych-
odd, ac wele y camelod yn dyfod.
64 Rebeccah hefyd a ddyrchaf-
odd ei llygaid; a phan welodd hi
Isaac, [y] hi a ddisgynodd oddi ar y [y Jos. 15. 18.]
camel.
65 Canys hi a ddywedasai wrth y
gwas, Pwy *yw* y gwr hwn sydd yn
rhodio yn y maes i'n cyfarfod ni?
A'r gwas a ddywedasai, Fy meistr
yw efe: a hi a gymmerth orchudd,
ac a ymwisgodd.
66 A'r gwas a fynegodd i Isaac
yr hyn oll a wnaethai efe.
67 Ac Isaac a'i dug hi i mewn i
babell Sarah ei fam; ac efe a gym-
merth Rebeccah, a hi a aeth yn
wraig iddo, ac efe a'i hoffodd hi: ac
Isaac a ymgysurodd ar ol ei fam.

PENNOD XXV.

1 *Plant Abraham o Ceturah.* 5 *Rhannu ei ddâ ef.* 7 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 9 *Ei gladdedigaeth.* 12 *Cenhedlaethau Ismael.* 17 *Ei oedran a'i farwolaeth.* 21 *Isaac yn gweddïo dros Rebeccah, yr hon oedd yn ammhlantadwy.* 22 *Y plant yn ymwthio yn ei chroth hi.* 24 *Genedigaeth Esau a Jacob.* 27 *Y rhagor oedd rhyngddynt hwy.* 29 *Esau yn gwerthu braint ei enedigaeth.*

AC Abraham a gymmerodd eil- [Cylch 1853.]
waith wraig, a'i henw Ceturah.
2 A [a] hi a esgorodd iddo ef Zim- [a 1 Chron. 1. 32.]
ran, a Jocsan, a Medan, a Midian,
ac Isbac, a Suah.
3 A Jocsan genhedlodd Seba, a
Dedan: a meibion Dedan oedd As-
surim, a Letusim, a Lëummim.
4 A meibion Midian *oedd* Ephah,
ac Epher, a Hanoch, ac Abidah,
ac Eldaah: yr holl rai hyn *oedd*
feibion Ceturah.
5 ¶ Ac [b] Abraham a roddodd yr [b pen. 24.36.]
hyn oll *oedd* ganddo i Isaac.
6 Ac i feibion gordderch-wrag-
edd Abraham y rhoddodd Abraham
roddion; ac efe a'u hanfonodd
hwynt oddi wrth Isaac ei fab, tu
a'r dwyrain, i dir y dwyrain, ac efe
etto yn fyw.

Cyn CRIST 1822.

7 A dyma ddyddiau blynyddoedd
einioes Abraham, y rhai y bu efe
fyw; càn mlynedd a phymtheng
mlynedd a thri ugain.
[c] pen. 15. 15. a 49. 29. 8 Ac Abraham a drengodd, ac [c]a
fu farw mewn oed teg, yn hen, ac
yn gyflawn *o ddyddiau;* ac efe a
gasglwyd at ei bobl.
9 Ac Isaac ac Ismael ei feibion a'i
claddasant ef yn ogof Machpelah,
ym maes Ephron fab Sohar yr Heth-
iad, yr hwn *sydd* o flaen Mamre;
[d] pen. 23. 16. 10 [d]Y maes a brynasai Abraham
gan feibion Heth; yno y claddwyd
Abraham, a Sarah ei wraig.
11 ¶ Ac wedi marw Abraham, bu
hefyd i DDUW fendithio Isaac ei
fab ef: ac Isaac a drigodd wrth
[e] pen. 16. 14. a 24. 62. [e]ffynnon Lahai-roi.
Cylch 1800. 12 ¶ A dyma genhedlaethau Is-
mael, fab Abraham, yr hwn a ym-
ddûg Agar yr Aiphtes, morwyn
Sarah, i Abraham.
[f] 1 Chron. 1. 29. 13 A [f]dyma enwau meibion Is-
mael, erbyn eu henwau, trwy eu
cenhedlaethau: Nebaioth cyntaf-
anedig Ismael, a Chedar, ac Ad-
beel, a Mibsam,
14 Misma hefyd, a Dumah, a
Massa,
[2] Neu, *Hadad.* 15 [2]Hadar, a Themah, Jetur, Na-
phis, a Chedemah.
16 Dyma hwy meibion Ismael, a
dyma eu henwau hwynt wrth eu
[g] pen. 17. 20. trefydd, ac wrth eu cestyll: [g]yn
ddeuddeg o dywysogion yn ol eu
cenhedloedd.
1773. 17 A dyma flynyddoedd einioes
Ismael; càn mlynedd a dwy ar
bymtheg ar hugain o flynyddoedd:
yna y trengodd, ac y bu farw, ac y
casglwyd ef at ei bobl.
[h] 1 Sam. 15. 7. 18 Preswyliasant hefyd [h]o Hafilah
hyd Sur, yr hon *sydd* o flaen yr
Aipht, ffordd yr âi di i Assyria:
[i] pen. 16. 12. ac [i]y'ngŵydd ei holl frodyr y [3]bu
[3] Heb. *cwympodd.* efe farw.
19 ¶ A dyma genhedlaethau Isaac
[k] Matt. 1. 2. fab Abraham: [k]Abraham a genhedl-
odd Isaac.
1857. 20 Ac Isaac oedd fab deugain
mlwydd pan gymmerodd efe Re-
beccah ferch Bethuel y Syriad, o
Mesopotamia, chwaer Laban y Syr-
iad, yn wraig iddo.
1838. 21 Ac Isaac a weddïodd ar yr
ARGLWYDD dros ei wraig, am ei
bod hi yn ammhlantadwy: a'r AR-
GLWYDD a wrandawodd arno ef, a
[l] Rhuf. 9. 10. [l]Rebeccah ei wraig ef a feichiogodd.
22 A'r plant a ymwthiasant â'u
gilydd yn ei chroth hi: yna y dy- Cyn CRIST 1838.
wedodd hi, Os felly, beth *a wnaf*
fi fel hyn? A hi a aeth i ymofyn
â'r ARGLWYDD.
23 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthi hi, Dwy genedl *sydd* yn dy
groth di, a dau *fath ar* bobl a
wahenir o'th fru di; [m]a'r naill bobl [m] 2 Sam. 8. 14.
fydd cryfach na'r llall, [n]a'r hynaf [n] pen. 27. 29. Mal. 1. 3. Rhuf. 9. 12.
a wasanaetha yr ieuangaf.
24 ¶ A phan gyflawnwyd ei dydd-
iau hi i esgor, wele, gefelliaid *oedd*
yn ei chroth hi.
25 A'r cyntaf a ddaeth allan yn
goch [o]drosto i gyd fel cochl flewog: [o] pen. 27. 11, 16, 23.
a galwasant ei enw ef Esau.
26 Ac wedi hynny y daeth ei
frawd ef allan, [p]a'i law yn ymaflyd [p] Hos. 12. 3.
yn sawdl Esau: a galwyd [q]ei enw 1837. [q] pen. 27. 36.
ef Jacob. Ac Isaac oedd fab tri
ugeinmlwydd pan anwyd hwynt.
27 A'r llangciau a gynnyddasant:
ac Esau oedd wr yn medru hela, *a*
gwr o'r maes; a Jacob *oedd* wr di-
syml, yn cyfanneddu mewn pebyll.
28 Isaac hefyd oedd hoff ganddo
Esau, am ei fod yn bwytta o'i hel-
wriaeth ef: a Rebeccah a hoffai
Jacob.
29 ¶ A Jacob a ferwodd gawl: Cylch 1805.
yna Esau a ddaeth o'r maes, ac
efe yn ddiffygiol.
30 A dywedodd Esau wrth Jacob,
Gâd i mi yfed, attolwg, [4]o'r *cawl* [4] Heb. *o'r coch, o'r coch yma.*
coch yma; o herwydd diffygiol *wyf*
fi: am hynny y galwyd ei enw ef
Edom.
31 A dywedodd Jacob, Gwerth di
heddyw i mi dy enedigaeth-fraint.
32 A dywedodd Esau, Wele fi yn
myned i farw, a pha lês a wna yr
enedigaeth-fraint hon i mi?
33 A dywedodd Jacob, Twng i mi
heddyw. Ac efe a dyngodd iddo;
ac [r]efe a werthodd ei enedigaeth- [r] Heb. 12. 16.
fraint i Jacob.
34 A Jacob a roddes i Esau fara
a chawl ffacbys; ac efe a fwytta-
odd, ac a yfodd, ac a gododd, ac
a aeth ymaith: felly y dïystyrodd
Esau ei enedigaeth-fraint.

PENNOD XXVI.

1 *Isaac o achos newyn yn myned i Gerar.* 2 *Duw yn ei addysgu ac yn ei fendithio ef.* 7 *Abimelech yn ei geryddu ef am wadu ei wraig.* 12 *Efe yn myned yn gyfoethog:* 18 *Yn cloddio ffynnon Esec, Sitnah, a Rehoboth.* 26 *Abimelech yn gwneuthur cynghrair âg ef yn Beer-seba.* 34 *Gwragedd Esau.*

A BU newyn yn y tir, heb law Cylch 1804.
[a]y newyn cyntaf a fuasai yn [a] pen. 12. 10.
nyddiau Abraham: ac Isaac a aeth

Cyn CRIST Cylch 1804.

at [b] Abimelech brenhin y Philistiaid
i Gerar.
2 A'r ARGLWYDD a ymddangosas-
b pen. 20. 2. ai iddo ef, ac a ddywedasai, Na
ddos i waered i'r Aipht: aros yn
y wlad a ddywedwyf fi wrthyt.
3 Ymdeithia yn y wlad hon, a mi
a fyddaf gyd â thi, ac a'th fendith-
c pen. 13. 15. a 15. 18. iaf: o herwydd i ti ac i'th had [c] y
rhoddaf yr holl wledydd hyn, a mi
d pen. 22. 16. a gyflawnaf [d] fy llw a dyngais wrth
Abraham dy dad di.
e pen. 15. 5. 4 A [e] mi a amlhâf dy had di fel
sêr y nefoedd, a rhoddaf i'th had
di yr holl wledydd hyn: a holl gen-
hedlaethau y ddaear a fendithir
f pen. 12. 3. a 22. 18. [f] yn dy had di:
5 Am wrandaw o Abraham ar fy
llais i, a chadw fy nghadwriaeth,
fy ngorchymynion, fy neddfau, a'm
cyfreithiau.
6 ¶ Ac Isaac a drigodd yn Gerar.
7 A gwŷr y lle hwnnw a ymofyn-
g pen. 12. 13. a 20. 2, 13. asant am ei wraig ef. Ac [g] efe a ddy-
wedodd, Fy chwaer *yw* hi: canys
ofnodd ddywedyd, Fy ngwraig *yw*;
rhag (*eb efe*) i ddynion y lle hwnnw
fy lladd i am Rebeccah: canys *yr*
ydoedd hi yn dêg yr olwg.
8 A bu, gwedi ei fod ef yno ddydd-
iau lawer, i Abimelech brenhin y
Philistiaid edrych trwy y ffenestr, a
chanfod; ac wele Isaac yn chwarae
â Rebeccah ei wraig.
9 Ac Abimelech a alwodd ar Isaac,
ac a ddywedodd, Wele, yn ddïau dy
wraig *yw* hi: a phaham y dywedaist,
Fy chwaer *yw* hi? Yna y dywedodd
Isaac wrtho, Am ddywedyd o honof,
Rhag fy marw o'i phlegid hi.
10 A dywedodd Abimelech, Pa-
ham y gwnaethost hyn â ni? hawdd
y gallasai un o'r bobl orwedd gyd
h pen. 20. 9. â'th wraig di; [h] felly y dygasit ar-
nom ni bechod.
11 A gorchymynodd Abimelech i'r
holl bobl, gan ddywedyd, Yr hwn
a gyffyrddo â'r gwr hwn, neu â'i
wraig, a leddir yn farw.
12 Ac Isaac a hauodd yn y tir
hwnnw, ac a gafodd y flwyddyn
honno y càn cymmaint. A'r AR-
GLWYDD a'i bendithiodd ef.
13 A'r gwr a gynnyddodd, ac a
aeth rhagddo, ac a dyfodd hyd
onid aeth yn fawr iawn.
14 Ac yr oedd ganddo ef gyfoeth
o ddefaid, a chyfoeth o wartheg, a
2 Neu, *hwsmonaeth.* [2] gweision lawer: a'r Philistiaid a
genfigennasant wrtho ef.
i pen. 21. 30. 15 A'r holl bydewau [i] y rhai a
gloddiasai gweision ei dad ef, yn
nyddiau Abraham ei dad ef, y Phi-
listiaid a'u cauasant hwy, ac a'u
llanwasant â phridd.
16 Ac Abimelech a ddywedodd
wrth Isaac, Dos oddi wrthym ni:
canys [k] ti a aethost yn gryfach o k Exod. 1. 9.
lawer na nyni.
17 ¶ Ac Isaac a aeth oddi yno, ac
a wersyllodd yn nyffryn Gerar, ac
a breswyliodd yno.
18 Ac Isaac eilwaith a gloddiodd y
pydewau dwfr y rhai a gloddiasent
yn nyddiau Abraham ei dad ef, ac
a gauasai y Philistiaid wedi marw
Abraham; ac a enwodd enwau ar-
nynt, yn ol yr enwau a enwasai ei
dad ef arnynt hwy.
19 Gweision Isaac a gloddiasant
hefyd yn y dyffryn, ac a gawsant
yno ffynnon o ddwfr [3] rhedegog. 3 Heb. *byw.*
20 A bugeiliaid Gerar a ymryson-
asant â bugeiliaid Isaac, gan ddy-
wedyd, Y dwfr *sydd* eiddom ni.
Yna efe a alwodd enw y ffynnon,
[4] Esec; o herwydd ymgynhennu o 4 Sef, *Cynnen.*
honynt âg ef.
21 Cloddiasant hefyd bydew arall:
ac ymrysonasant am hwnnw: ac efe
a alwodd ei enw ef [5] Sitnah. 5 Sef, *Cas.*
22 Ac efe a fudodd oddi yno, ac
a gloddiodd bydew arall; ac nid
ymrysonasant am hwnnw: ac efe
a alwodd ei enw ef [6] Rehoboth; 6 Sef, *Ehangder.*
ac a ddywedodd, Canys yn awr yr
ehangodd yr ARGLWYDD arnom, a
ni a ffrwythwn yn y tir.
23 Ac efe a aeth i fynu oddi yno
i Beer-seba.
24 A'r ARGLWYDD a ymddangos-
odd iddo y noson honno, ac a ddy-
wedodd, Myfi *yw* DUW Abraham
dy dad ti: nac ofna; canys byddaf
gyd â thi, ac a'th fendithiaf, ac a
lïosogaf dy had er mwyn Abraham
fy ngwas.
25 Ac efe [l] a adeiladodd yno allor, l pen. 12. 7. a 13. 18.
ac a alwodd ar enw yr ARGLWYDD;
ac yno y gosododd efe ei babell:
a gweision Isaac a gloddiasant yno
bydew.
26 ¶ Yna y daeth [m] Abimelech atto m pen. 21. 22.
ef o Gerar, ac Ahuzzath ei gyfaill,
a Phichol tywysog ei lu.
27 Ac Isaac a ddywedodd wrthynt,
Paham y daethoch chwi attaf fi;
gan i chwi fy nghasâu, a'm gyrru
oddi wrthych?
28 Yna y dywedasant, Gan weled ni
a welsom fod yr ARGLWYDD gyd â
thi: a dywedasom, Bydded yn awr

Cyn CRIST Cylch 1804.

gynghrair rhyngom ni, *sef* rhyngom ni a thi; a gwnawn gyfammod â thi;

29 [7] Na wnei i ni ddrwg, megis na chyffyrddasom ninnau â thi, a megis y gwnaethom ddaioni yn unig â thi, ac y'th anfonasom mewn heddwch; ti yn awr *wyt* fendigedig yr ARGLWYDD.

[7] Heb. *os gwnei.*

30 Ac efe a wnaeth iddynt wledd; a hwy a fwyttasant ac a yfasant.

31 Yna y codasant yn fore, a hwy a dyngasant bob un i'w gilydd: ac Isaac a'u gollyngodd hwynt ymaith, a hwy a aethant oddi wrtho ef mewn heddwch.

32 A'r dydd hwnnw y bu i weision Isaac ddyfod, a mynegi iddo ef o achos y pydew a gloddiasent: a dywedasant wrtho, Cawsom ddwfr.

33 Ac efe a'i galwodd ef [8] Seba: am hynny enw y ddinas *yw* [9] Beer-seba hyd y dydd hwn.

[8] Sef, *Llw.*
[9] Sef, *Ffynnon y llw.*

1796.

34 ¶ Ac yr oedd [n] Esau yn fab deugain mlwydd, ac efe a gymmerodd yn wraig, Judith ferch Beeri yr Hethiad, a Basemath ferch Elon yr Hethiad.

[n] pen. 36. 2.

35 A [o] hwy oeddynt [2] chwerwder yspryd i Isaac ac i Rebeccah.

[o] pen. 27. 46.
[2] *flinder meddwl.*

PENNOD XXVII.

1 *Isaac yn anfon Esau am helwriaeth.* 6 *Rebeccah yn dysgu Jacob i gael y fendith.* 15 *Jacob yn rhith Esau yn ei chaffael.* 30 *Esau yn dwyn ei saig.* 33 *Isaac yn dychrynu.* 34 *Esau yn cwynofain, a thrwy daerni yn caffael bendith.* 41 *Yn bygwth Jacob.* 42 *Rebeccah yn ei siommi ef.*

Cylch 1760.

ABU, wedi heneiddio o Isaac, a [a] thywyllu ei lygaid fel na welai, alw o hono ef Esau ei fab hynaf, a dywedyd wrtho, Fy mab. Yntau a ddywedodd wrtho ef, Wele fi.

[a] pen. 48. 10.

2 Ac efe a ddywedodd, Wele, mi a heneiddiais yn awr, ac nis gwn ddydd fy marwolaeth.

3 Ac yn awr cymmer, attolwg, dy offer, dy gawell saethau, a'th fwa, a dos allan i'r maes, a hela i mi helfa.

4 A gwna i mi flasus-fwyd o'r fath a garaf, a dwg i mi, fel y bwyttâwyf: fel y'th fendithio fy enaid cyn fy marw.

5 A Rebeccah a glybu pan ddywedodd Isaac wrth Esau ei fab: ac Esau a aeth i'r maes, i hela helfa i'w dwyn.

6 ¶ A Rebeccah a lefarodd wrth Jacob ei mab, gan ddywedyd, Wele, clywais dy dad yn llefaru wrth Esau dy frawd, gan ddywedyd,

7 Dwg i mi helfa, a gwna i mi flasus-fwyd, fel y bwyttâwyf, ac y'th fendithiwyf ger bron yr ARGLWYDD cyn fy marw.

Cyn CRIST Cylch 1760.

8 Ond yn awr, fy mab, gwrando ar fy llais i, am yr hyn a orchymynaf i ti.

9 Dos yn awr i'r praidd, a chymmer i mi oddi yno ddau fŷn gafr da; a mi a'u gwnaf hwynt yn fwyd blasus i'th dad, o'r fath a gâr efe.

10 A thi a'u dygi i'th dad, fel y bwyttao, ac y'th fendithio cyn ei farw.

11 A dywedodd Jacob wrth Rebeccah ei fam, Wele, Esau fy mrawd yn wr blewog, a minnau yn wr llyfn:

12 Fy nhad, ond odid, a'm teimla; yna y byddaf yn ei olwg ef fel twyllwr: ac a ddygaf arnaf felldith, ac nid bendith.

13 A'i fam a ddywedodd wrtho, Arnaf fi y *byddo* dy felldith, fy mab, yn unig gwrando ar fy llais; dos a dwg i mi.

14 Ac efe a aeth, ac a gymmerth *y mynnod,* ac a'u dygodd at ei fam: a'i fam a wnaeth fwyd blasus o'r fath a garai ei dad ef.

15 Rebeccah hefyd a gymmerodd hoff-wisgoedd Esau ei mab hynaf, y rhai *oedd* gyd â hi yn tŷ, ac a wisgodd Jacob ei mab ieuangaf.

16 A gwisgodd hefyd grwyn y mynnod geifr am ei ddwylaw ef, ac am lyfndra ei wddf ef:

17 Ac a roddes y bwyd blasus, a'r bara a arlwyasai hi, yn llaw Jacob ei mab.

18 ¶ Ac efe a ddaeth at ei dad, ac a ddywedodd, Fy nhad. Yntau a ddywedodd, Wele fi: pwy wyt ti, fy mab?

19 A dywedodd Jacob wrth ei dad, Myfi *yw* Esau dy gyntaf-anedig: gwneuthum fel y dywedaist wrthyf: cyfod, attolwg, eistedd, a bwytta o'm helfa, fel y'm bendithio dy enaid.

20 Ac Isaac a ddywedodd wrth ei fab, Pa fodd, fy mab, y cefaist mor fuan a hyn? Yntau a ddywedodd, Am i'r ARGLWYDD dy DDUW beri *iddo* ddigwyddo o'm blaen.

21 A dywedodd Isaac wrth Jacob, Tyred yn nês yn awr, fel y'th deimlwyf, fy mab; ai tydi *yw* fy mab Esau, ai nad ê.

22 A nesaodd Jacob at Isaac ei dad: yntau a'i teimlodd; ac a ddywedodd, Y llais *yw* llais Jacob; a'r dwylaw, dwylaw Esau *ydynt.*

23 Ac nid adnabu efe ef, am fod ei ddwylaw fel dwylaw ei frawd

Cyn CRIST Cylch 1760.

Esau, yn flewog: felly efe a'i ben-
dithiodd ef.
24 Dywedodd hefyd, Ai ti yw fy
mab Esau? Yntau a ddywedodd,
Myfi yw.
25 Ac efe a ddywedodd, Dwg yn
nês attaf fi, a mi a fwyttâf o helfa
fy mab, fel y'th fendithio fy enaid.
Yna y dug atto ef, ac efe a fwyt-
taodd: dug iddo win hefyd, ac efe
a yfodd.
26 Yna y dywedodd Isaac ei dad
wrtho ef, Tyred yn nês yn awr, a
chusana fi, fy mab.
27 Yna y daeth efe yn nês, ac a'i
cusanodd ef; ac a aroglodd arogl
ei wisgoedd ef, ac a'i bendithiodd
ef, ac a ddywedodd, Wele arogl fy
mab fel arogl maes, yr hwn a fen-
dithiodd yr ARGLWYDD.
[b] Heb. 11. 20. — 28 A [b]rhodded DUW i ti o wlith
y nefoedd, ac o frasder y ddaear,
ac amldra o ŷd a gwin:
[c] pen. 9. 25. a 25. 23. — 29 [c]Gwasanaethed pobloedd dydi,
ac ymgrymmed cenhedloedd i ti:
bydd di arglwydd ar dy frodyr, ac
[d] pen. 49. 8. — [d]ymgrymmed meibion dy fam i ti:
[e] pen. 12. 3. — [e]melldigedig *fyddo* a'th felldithio,
a bendigedig a'th fendithio.
30 ¶ A bu, pan ddarfu i Isaac fen-
dithio Jacob, ac i Jacob yn brin
fyned allan o ŵydd Isaac ei dad,
yna Esau ei frawd a ddaeth o'i hela.
31 Ac yntau hefyd a wnaeth fwyd
blasus, ac a'i dug at ei dad; ac a
ddywedodd wrth ei dad, Cyfoded
fy nhad, a bwyttâed o helfa ei fab,
fel y'm bendithio dy enaid.
32 Ac Isaac ei dad a ddywedodd
wrtho, Pwy *wyt* ti? Yntau a ddy-
wedodd, Myfi *yw* dy fab, dy gyntaf-
anedig Esau.
33 Ac Isaac a ddychrynodd â
dychryn mawr iawn, ac a ddywed-
odd, Pwy? pa le mae yr hwn a
heliodd helfa, ac a'i dug i mi, a mi
a fwytteais o'r cwbl cyn dy ddyfod,
[f] pen. 28. 3, 4. — ac a'i bendithiais ef? [f]bendigedig
hefyd fydd efe.
34 Pan glybu Esau eiriau ei dad,
[g] Heb. 12. 17. — [g]efe a waeddodd â gwaedd fawr a
chwerw iawn, ac a ddywedodd wrth
ei dad, Bendithia fi, ïe finnau, fy
nhad.
35 Ac efe a ddywedodd, Dy frawd
a ddaeth mewn twyll, ac a ddug dy
fendith di.
[h] pen. 25. 26. — 36 Dywedodd yntau, [h]Onid iawn y
[2] Sef, *Disodlwr.* — gelwir ei enw ef [2]Jacob? canys efe
a'm disodlodd i ddwy waith bellach:
[i] pen. 25. 33. — [i]dug fy ngenedigaeth-fraint; ac wele,

yn awr efe a ddygodd fy mendith:
dywedodd hefyd, Oni chedwaist gyd
â thi fendith i minnau?
37 Ac Isaac a attebodd, ac a ddy-
wedodd wrth Esau, Wele, [k]mi a'i — [k] ad. 29. 2 Sam. 8. 14.
gwneuthum ef yn arglwydd i ti, a
rhoddais ei holl frodyr yn weision
iddo ef; âg ŷd a gwin y cynheliais
ef: a pheth a wnaf i tithau, fy
mab, weithian?
38 Ac Esau a ddywedodd wrth ei
dad, Ai un fendith sydd gennyt, fy
nhad? bendithia finnau, finnau hef-
yd, fy nhad. Felly Esau a ddyrch-
afodd ei lef, ac [l]a wylodd. — [l] Heb. 12. 17.
39 Yna yr attebodd Isaac ei dad,
ac a ddywedodd wrtho, Wele, [m]yn — [m] ad. 28. Heb. 11. 20.
mrasder y ddaear y bydd dy bres-
wylfod, ac yn mysg gwlith y nef-
oedd oddi uchod;
40 Wrth dy gleddyf hefyd y byddi
fyw, [n]a'th frawd a wasanaethi: [o]ond — [n] pen. 25. 23. Obad. 18, 19, 20.
bydd *amser* pan feistrolech di, ac y
torrech ei iau ef oddi am dy wddf. — [o] 2 Sam. 8. 14.
41 ¶ Ac Esau a gasaodd Jacob, am
y fendith â'r hon y bendithiasai ei
dad ef: ac Esau a ddywedodd yn ei
galon, Nesâu y mae dyddiau galar
fy nhad; [p]yna lladdaf Jacob fy — [p] Obad. 10.
mrawd.
42 A mynegwyd i Rebeccah eiriau
Esau ei mab hynaf. Hithau a an-
fonodd, ac a alwodd am Jacob ei
mab ieuangaf, ac a ddywedodd
wrtho, Wele, Esau dy frawd sydd
yn ymgysuro o'th blegid di, *ar fedr*
dy ladd di.
43 Ond yn awr, fy mab, gwrando
ar fy llais: cyfod, ffo at Laban fy
mrawd, i Haran;
44 Ac aros gyd âg ef ychydig ddydd-
iau, hyd oni chilio llid dy frawd;
45 Hyd oni chilio digofaint dy
frawd oddi wrthyt, ac anghofio o
hono ef yr hyn a wnaethost iddo:
yna yr anfonaf ac y'th gyrchaf oddi
yno. Paham y byddwn yn amddifad
o honoch eich dau *mewn* un dydd?
46 Dywedodd Rebeccah hefyd
wrth Isaac, [q]Blinais ar fy einioes o — [q] pen. 26. 35. a 28. 8.
herwydd merched Heth: os cym-
mer Jacob wraig o ferched Heth,
fel y rhai hyn o ferched y wlad, i ba
beth y *chwennychwn* fy einioes?

PENNOD XXVIII.

1 *Isaac yn bendithio Jacob, ac yn ei anfon ef i Mesopotamia.* 9 *Esau yn priodi Mahalath merch Ismael.* 12 *Gweledigaeth ysgol Jacob.* 18 *Maen Bethel.* 20 *Adduned Jacob.*

YNA y galwodd Isaac ar Jacob,
ac a'i bendithiodd ef: efe a

orchymynodd iddo hefyd, ac a ddywedodd wrtho, [a]Na chymmer wraig o ferched Canaan.

2 [b]Cyfod, dos i [2][c]Mesopotamia, i dŷ [d]Bethuel tad dy fam; a chymmer i ti wraig oddi yno, o ferched [e]Laban brawd dy fam:

3 A Duw Hollalluog a'th fendithio, ac a'th ffrwythlono, ac a'th lïosogo, fel y byddech yn [3]gynnulleidfa pobloedd:

4 Ac a roddo i ti [f]fendith Abraham, i ti ac i'th had gyd â thi, i etifeddu o honot dir dy ymdaith, yr hwn a roddodd Duw i Abraham.

5 Felly Isaac a anfonodd ymaith Jacob: ac efe a aeth i Mesopotamia, at Laban fab Bethuel y Syriad, brawd Rebeccah, mam Jacob ac Esau.

6 ¶ Pan welodd Esau fendithio o Isaac Jacob, a'i anfon ef i Mesopotamia, i gymmeryd iddo wraig oddi yno, a gorchymyn iddo wrth ei fendithio, gan ddywedyd, Na chymmer wraig o ferched Canaan;

7 A gwrandaw o Jacob ar ei dad, ac ar ei fam, a'i fyned i Mesopotamia;

8 Ac Esau yn gweled mai drwg oedd merched Canaan y'ngolwg Isaac ei dad;

9 Yna Esau a aeth at Ismael, ac a gymmerodd [g]Mahalath merch Ismael mab Abraham, chwaer Nebaioth, yn wraig iddo, at ei wragedd *eraill.*

10 ¶ A Jacob [h]a aeth allan o Beerseba, ac a aeth tu a [i]Haran.

11 Ac a ddaeth ar ddamwain i fangre, ac a letŷodd yno dros nos; oblegid machludo yr haul: ac efe a gymmerth o gerrig y lle hwnnw, ac a osododd dan ei ben, ac a gysgodd yn y fan honno.

12 Ac efe a freuddwydiodd; ac wele ysgol yn sefyll ar y ddaear, a'i phen yn cyrhaeddyd i'r nefoedd: ac wele [k]angelion Duw yn dringo ac yn disgyn ar hyd-ddi.

13 Ac [l]wele yr Arglwydd yn sefyll arni: ac efe a ddywedodd, Myfi *yw* Arglwydd Dduw Abraham dy dad, a Duw Isaac; y tir yr wyt ti yn gorwedd arno, i ti y rhoddaf ef, ac i'th had.

14 [m]A'th had di fydd fel llwch y ddaear; a thi a dorri allan [n]i'r gorllewin, ac i'r dwyrain, ac i'r gogledd, ac i'r dehau: a holl deuluoedd y ddaear a fendithir ynot ti, ac [o]yn dy had di.

Cyn CRIST 1760.
a pen. 24. 3.
b Hos. 12. 12.
2 *Padan-Aram.*
c pen. 25. 20.
d pen. 22. 23.
e pen. 24. 29.
3 *lliaws o bobloedd.*
f pen. 12. 2.
g pen. 36. 3. *Basemath.*
Cylch 1760.
h Hos. 12. 12.
i Act. 7. 2. *Charran.*
k Ioan 1. 51. Heb. 1. 14.
l pen. 35. 1. a 48. 3.
m pen. 13. 16.
n Deut. 12. 20.
o pen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4.

15 Ac wele [p]fi gyd â thi; ac mi a'th gadwaf pa le bynnag yr elych, ac a'th ddygaf drachefn i'r wlad hon: o herwydd ni'th adawaf, hyd oni wnelwyf yr hyn a leferais wrthyt.

16 ¶ A Jacob a ddeffrôdd o'i gwsg; ac a ddywedodd, Dïau fod yr Arglwydd yn y lle hwn, ac nis gwyddwn i.

17 Ac efe a ofnodd, ac a ddywedodd, Mor ofnadwy yw y lle hwn! nid *oes* yma onid tŷ i Dduw, a dyma borth y nefoedd.

18 A Jacob a gyfododd yn fore, ac a gymmerth y garreg a osodasai efe dan ei ben, ac efe [q]a'i gosododd hi yn golofn, ac a dywalltodd olew ar ei phen hi.

19 Ac efe a alwodd enw y [r]lle hwnnw, [4]Bethel: ond Luz *fuasai* enw y ddinas o'r cyntaf.

20 Yna yr addunodd Jacob adduned, gan ddywedyd, Os [s]Duw fydd gyd â myfi, ac a'm ceidw yn y ffordd yma, yr hon yr ydwyf yn ei cherdded, a rhoddi i mi [t]fara i'w fwytta, a dillad i'w gwisgo,

21 A dychwelyd o honof mewn heddwch i dŷ fy nhad; yna y bydd yr Arglwydd yn Dduw i mi.

22 A'r garreg yma, yr hon a osodais yn golofn, [u]a fydd yn dŷ Duw; ac o'r hyn oll a roddech i mi, gan ddegymmu mi a'i degymmaf i ti.

PENNOD XXIX.

1 *Jacob yn dyfod at ffynnon Haran.* 9 *Yn ymgaredigo â Rahel.* 13 *Laban yn ei groesawu ef i'w dŷ.* 18 *Jacob yn gwneuthur ammod am Rahel.* 23 *Ei siommi ef â Leah.* 28 *Yntau yn prïodi Rahel, ac yn gwasanaethu am dani hi saith mlynedd eraill.* 32 *Leah yn dwyn Reuben,* 33 *Simeon,* 34 *Lefi,* 35 *a Judah.*

A JACOB a gymmerth ei [2]daith, ac a aeth i wlad [3]meibion y dwyrain.

2 Ac efe a edrychodd, ac wele bydew yn y maes, ac wele dair dïadell o ddefaid yn gorwedd wrtho; o herwydd o'r pydew hwnnw y dyfrhâent y dïadelloedd: a charreg fawr *oedd* ar enau y pydew.

3 Ac yno y cesglid yr holl ddïadelloedd: a hwy a dreiglent y garreg oddi ar enau y pydew, ac a ddyfrhâent y praidd; yna y rhoddent y garreg drachefn ar enau y pydew yn ei lle.

4 A dywedodd Jacob wrthynt, Fy mrodyr, o ba le yr *ydych* chwi? A hwy a ddywedasant, O Haran yr ydym ni.

Cyn CRIST Cylch 1760.
p Edrych ad. 20, 21.
q pen. 31. 13, 45. a 35. 14.
r Barn. 1. 23, 26. Hos. 4. 15.
4 Sef, *Tŷ Dduw.*
s ad. 15.
t 1 Tim. 6. 8.
u pen. 35. 7, 14.
2 Heb. *draed.*
3 *pobl.*

Cyn CRIST Cylch 1760.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, A
adwaenoch chwi Laban fab Nachor?
A hwy a ddywedasant, Adwaenom.
6 Yntau a ddywedodd wrthynt
4 Heb. *heddwch.* hwy, A *oes* [4]llwyddiant iddo ef? A
hwy a ddywedasant, *Oes*, llwydd-
iant: ac wele Rahel ei ferch ef yn
dyfod gyd â'r defaid.
7 Yna y dywedodd efe, Wele etto
5 Heb. *fawr.* y dydd yn [5]gynnar, nid *yw* bryd
casglu yr anifeiliaid: dyfrhêwch y
praidd, ac ewch, *a* bugeiliwch.
8 A hwy a ddywedasant, Ni allwn
ni, hyd oni chasgler yr holl ddïad-
elloedd, a threiglo o honynt y gar-
reg oddi ar wyneb y pydew; yna
y dyfrhâwn y praidd.
9 ¶ Tra yr ydoedd efe etto yn llef-
aru wrthynt, daeth Rahel hefyd
gyd â'r praidd *oedd* eiddo ei thad;
oblegid hi oedd yn bugeilio.
10 A phan welodd Jacob Rahel
ferch Laban brawd ei fam, a phraidd
Laban brawd ei fam; yna y nesaodd
a Ex. 2. 17. Jacob ac [a]a dreiglodd y garreg oddi
ar enau y pydew, ac a ddyfrhaodd
braidd Laban brawd ei fam.
11 A Jacob a gusanodd Rahel, ac
a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.
12 A mynegodd Jacob i Rahel, mai
brawd ei thad oedd efe, ac mai
mab Rebeccah oedd efe: hithau a
redodd, ac a fynegodd i'w thad.
6 Heb. *sôn am.* 13 A phan glybu Laban [6]hanes
Jacob mab ei chwaer, yna efe a
redodd i'w gyfarfod ef, ac a'i cofl-
eidiodd ef, ac a'i cusanodd, ac a'i
dug ef i'w dŷ: ac efe a fynegodd
i Laban yr holl bethau hyn.
14 A dywedodd Laban wrtho ef,
Yn ddïau fy asgwrn i a'm cnawd
ydwyt ti. Ac efe a drigodd gyd âg
ef fis o ddyddiau.
15 ¶ A Laban a ddywedodd wrth
Jacob, Ai o herwydd mai fy mrawd
wyt ti, y'm gwasanaethi yn rhad?
mynega i mi beth *fydd* dy gyflog?
16 Ac i Laban *yr oedd* dwy o
ferched: enw yr hynaf *oedd* Leah,
ac enw yr ieuangaf Rahel.
17 A llygaid Leah *oedd* weiniaid;
ond Rahel oedd dêg *ei* phryd, a
glandeg yr olwg.
18 A Jacob a hoffodd Rahel; ac a
ddywedodd, Mi a'th wasanaethaf di
saith mlynedd am Rahel dy ferch
ieuangaf.
19 A Laban a ddywedodd, Gwell
yw ei rhoddi hi i ti, na'i rhoddi i
wr arall: aros gyd â mi.
b Hos. 12. 12. 20 Felly Jacob [b]a wasanaethodd
am Rahel saith mlynedd: ac yr
oeddynt yn ei olwg ef fel ychydig
ddyddiau, am fod yn hoff ganddo
efe hi.

Cyn CRIST Cylch 1760.

21 ¶ A dywedodd Jacob wrth La- 1753.
ban, Moes i mi fy ngwraig, (canys
cyflawnwyd fy nyddiau,) fel yr elwyf
atti hi.
22 A Laban a gasglodd holl ddyn-
ion y fan honno, ac a wnaeth wledd.
23 Ond bu yn yr hwyr, iddo gym-
meryd Leah ei ferch, a'i dwyn hi
atto ef; ac yntau a aeth atti hi.
24 A Laban a roddodd iddi Zilpah
ei forwyn, yn forwyn i Leah ei ferch.
25 A bu, y bore, wele Leah *oedd*
hi: yna y dywedodd efe wrth La-
ban, Paham y gwnaethost hyn i
mi? onid am Rahel y'th wasanaeth-
ais? a phaham y'm twyllaist?
26 A dywedodd Laban, Ni wneir
felly yn ein [7]gwlad ni, gan roddi 7 Heb. *lle.*
yr ieuangaf o flaen yr hynaf.
27 Cyflawna di wythnos hon, a ni
a roddwn i ti hon hefyd, am y
gwasanaeth a wasanaethi gyd â mi
etto saith mlynedd eraill.
28 A Jacob a wnaeth felly, ac a
gyflawnodd ei hwythnos hi: ac efe
a roddodd Rahel ei ferch yn wraig
iddo.
29 Laban hefyd a roddodd i Ra-
hel ei ferch, Bilhah ei forwyn, yn
forwyn iddi hi.
30 Ac efe a aeth hefyd at Rahel,
ac a hoffodd Rahel yn fwy na Leah,
ac a wasanaethodd gyd âg ef etto
saith mlynedd eraill.
31 ¶ A phan welodd yr ARGLWYDD
mai cas oedd Leah, yna efe a agor-
odd ei chroth hi; a Rahel *oedd*
ammhlantadwy.
32 A Leah a feichiogodd, ac a Cylch 1752.
esgorodd ar fab, ac a alwodd ei
enw ef [8]Reuben: o herwydd hi a 8 Sef, *Gwelwch fab.*
ddywedodd, Dïau edrych o'r AR-
GLWYDD ar fy nghystudd; canys
yn awr fy ngwr a'm hoffa i.
33 A hi a feichiogodd eilwaith, ac Cylch 1751.
a esgorodd ar fab, ac a ddywedodd,
Am glywed o'r ARGLWYDD mai cas
ydwyf fi; am hynny y rhoddodd
efe i mi hwn hefyd: a hi a alwodd
ei enw ef [9]Simeon. 9 Sef, *Clywed.*
34 A hi a feichiogodd drachefn, ac a Cylch 1750.
esgorodd ar fab, ac a ddywedodd, Fy
ngwr weithian a lŷn yn awr wrthyf
fi, canys plentais iddo dri mab: am
hynny y galwyd ei enw ef [2]Lefi. 2 Sef, *Glynu.*
35 A hi a feichiogodd drachefn, Cylch 1749.
ac a esgorodd ar fab, ac a ddywed-

Cyn CRIST Cylch 1749. odd, Weithian y moliannaf yr ARGLWYDD: am hynny y galwodd ei
enw ef [c3]Judah. A hi a beidiodd
c Matt. 1. 2. â phlanta.
3 Sef, *Moliant.*

PENNOD XXX.

1 *Rahel, gan fod yn ddigllawn nad oedd yn planta, yn rhoddi Bilhah ei llaw-forwyn i Jacob.* 5 *Hithau yn dwyn Dan a Naphtali.* 9 *Leah yn rhoddi Zilpah ei llaw-forwyn, yr hon a ymddûg Gad ac Aser.* 14 *Reuben yn cael mandragorau, am y rhai y mae Leah yn prynu ei gwr gan Rahel.* 17 *Leah yn dwyn Issachar, Zabulon, a Dinah.* 22 *Rahel yn dwyn Joseph.* 25 *Jacob yn deisyfu cael myned ymaith.* 27 *Laban yn ei attal ef ar gyfammod newydd.* 37 *Dyfais Jacob, trwy yr hon yr ymgyfoethogodd efe.*

Cylch 1749. PAN welodd Rahel na phlantasai
hithau i Jacob, yna Rahel a
genfigennodd wrth ei chwaer, ac a
ddywedodd wrth Jacob, Moes feibion
i mi; ac onid ê mi *a fyddaf* farw.
2 A chynneuodd llid Jacob wrth
Rahel; ac efe a ddywedodd, Ai myfi
sydd yn lle DUW, yr hwn a attal-
iodd ffrwyth y groth oddi wrthyt ti?
a Edrych pen. 16. 2. 3 A dywedodd hithau, [a]Wele fy
llaw-forwyn Bilhah, dos i mewn
atti hi; a hi a blanta ar fy nglin-
2 Heb. *yr adeilader fi ganddi hi.* iau i, fel [2]y caffer plant i minnau
hefyd o honi hi.
4 A hi a roddes ei llaw-forwyn
b pen. 35. 22. Bilhah iddo ef [b]yn wraig, a Jacob
a aeth i mewn atti.
Cylch 1748. 5 A Bilhah a feichiogodd, ac a
ymddûg fab i Jacob.
6 A Rahel a ddywedodd, DUW a'm
barnodd i, ac a wrandawodd hefyd
ar fy llais, ac a roddodd i mi fab: am
3 Sef, *Barnu.* hynny hi a alwodd ei enw ef [3]Dan.
Cylch 1747. 7 Hefyd Bilhah, llaw-forwyn Ra-
hel, a feichiogodd eilwaith, ac a
ymddûg yr ail mab i Jacob.
8 A Rahel a ddywedodd, Ymdrech-
4 Heb. *Duw.* ais ymdrechiadau [4]gorchestol â'm
chwaer, a gorchfygais: a hi a alw-
5 Sef, *Fy ymdrech.* odd ei enw ef [5c]Naphtali.
c Matt. 4. 13, *Nephthalim.* 9 Pan welodd Leah beidio o honi
â phlanta, hi a gymmerth ei llaw-
forwyn Zilpah, ac a'i rhoddes hi yn
wraig i Jacob.
Cylch 1749. 10 A Zilpah, llaw-forwyn Leah, a
ymddûg fab i Jacob.
11 A Leah a ddywedodd, Y mae
tyrfa yn dyfod: a hi a alwodd ei
6 Sef, *Bagad.* enw ef [6]Gad.
Cylch 1747. 12 A Zilpah, llaw-forwyn Leah, a
ymddûg yr ail mab i Jacob.
13 A Leah a ddywedodd, Yr ydwyf
yn ddedwydd; oblegid merched a'm
galwant yn ddedwydd: a hi a alw-
7 Sef, *Dedwydd.* odd ei enw ef [7]Aser.

14 ¶ Reuben hefyd a aeth yn nydd- Cyn CRIST Cylch 1748.
iau cynhauaf gwenith, ac a gafodd
fandragorau yn y maes, ac a'u dug
hwynt at Leah ei fam: yna Rahel
a ddywedodd wrth Leah, Dyro, at-
tolwg, i mi o fandragorau dy fab.
15 Hithau a ddywedodd wrthi, Ai
bychan *yw* dwyn o honot fy ngwr?
a fynnit ti hefyd ddwyn mandra-
gorau fy mab? A Rahel a ddywed-
odd, Cysged gan hynny gyd â thi
heno am fandragorau dy fab.
16 A Jacob a ddaeth o'r maes yn
yr hwyr; a Leah a aeth allan i'w
gyfarfod ef, ac a ddywedodd, Attaf
fi y deui: oblegid gan brynu y'th
brynais am fandragorau fy mab. Ac
efe a gysgodd gyd â hi y nos honno.
17 A DUW a wrandawodd ar Leah, Cylch 1747.
a hi a feichiogodd, ac a ymddûg y
pummed mab i Jacob.
18 A Leah a ddywedodd, Rhodd-
odd DUW fy ngwobr *i mi*, o her-
wydd rhoddi o honof fi fy llaw-
forwyn i'm gwr: a hi a alwodd ei
enw ef [8]Issachar. 8 Sef, *Gwobr.*
19 Leah hefyd a feichiogodd etto, ac Cylch 1746.
a ymddûg y chweched mab i Jacob.
20 A Leah a ddywedodd, Cynnysg-
aeddodd DUW fyfi â chynnysgaeth
dda; fy ngwr a drig weithian gyd
â mi, oblegid chwech o feibion a
ymddygais iddo ef: a hi a alwodd
ei enw ef [9]Zabulon. 9 Sef, *Trigfa.*
21 Ac wedi hynny hi a esgorodd Cylch 1745.
ar ferch, ac a alwodd ei henw hi
[2]Dinah. 2 Sef, *Barn.*
22 ¶ A DUW a gofiodd Rahel, a
DUW a wrandawodd arni, ac a
agorodd ei chroth hi.
23 A hi a feichiogodd, ac a esgor- 1745.
odd ar fab, ac a ddywedodd, DUW
a dynnodd [d]fy ngwarthrudd ymaith. d 1 Sam. 1. 6. Es. 4. 1. Luc 1. 25.
24 A hi a alwodd ei enw ef [3]Joseph, 3 Sef, *Ychwaneg.*
gan ddywedyd, [e]Yr ARGLWYDD a
ddyry yn ychwaneg i mi fab arall. e pen. 35. 17.
25 ¶ A bu, wedi esgor o Rahel ar
Joseph, ddywedyd o Jacob wrth
Laban, Gollwng fi ymaith, fel yr
elwyf i'm bro, ac i'm gwlad fy hun.
26 Dyro fy ngwragedd i mi, a'm
plant, y rhai y gwasanaethais am
danynt gyd â thi, fel yr elwyf ym-
aith: oblegid ti a wyddost fy ngwas-
anaeth a wneuthum i ti.
27 A Laban a ddywedodd wrtho,
Os cefais ffafr yn dy olwg, *na syfl:*
[f]da y gwn i'r ARGLWYDD fy men- f pen. 39. 5.
dithio i o'th blegid di.
28 Hefyd efe a ddywedodd, Dogna
dy gyflog arnaf, a mi a'i rhoddaf.

Cyn CRIST 1745.

29 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a
wyddost pa ddelw y gwasanaethais
dydi ; a pha fodd y *bu* dy anifeiliaid
di gyd â myfi.
30 Oblegid ychydig *oedd* yr hyn
ydoedd gennyt ti cyn fy *nyfod* i,
ond yn lliosowgrwydd [4] y cynnydd-
odd ; o herwydd yr ARGLWYDD a'th
fendithiodd di [5] er pan ddeuthum i :
bellach gan hynny pa bryd y dar-
paraf hefyd i'm tŷ fy hun?

4 Heb. *torrodd allan.*
5 Heb. *wrth fy nhroed i.*

31 Dywedodd yntau, Pa beth a
roddaf i ti? A Jacob a attebodd, Ni
roddi i mi ddim ; os gwnei i mi y
peth hyn, bugeiliaf *a* chadwaf dy
braidd di drachefn.
32 Tramwyaf trwy dy holl braidd
di heddyw, gan neillduo oddi yno
bob llwdn mân-frith a mawr-frith,
a phob llwdn coch-ddu ym mhlith
y defaid ; y mawr-frith hefyd a'r
mân-frith ym mhlith y geifr : ac *o'r*
rhai hynny y bydd fy nghyflog.
33 A'm cyfiawnder a dystiolaetha
gyd â mi [6] o hyn allan, pan ddêl hyn-
ny yn gyflog i mi o flaen dy wyneb
di : yr hyn oll ni *byddo* fân-frith
neu fawr-frith ym mhlith y geifr,
neu goch-ddu ym mhlith y defaid,
lladrad *a fydd* hwnnw gyd â myfi.

6 Heb. *y fory.*

34 A dywedodd Laban, Wele, O na
byddai yn ol dy air di!
35 Ac yn y dydd hwnnw y neill-
duodd efe y bychod cylch-frithion
a mawr-frithion, a'r holl eifr mân-
frithion a mawr-frithion, yr hyn oll
yr *oedd peth* gwŷn arno, a phob
coch-ddu ym mhlith y defaid, ac a'u
rhoddes dan law ei feibion ei hun.
36 Ac a osododd daith tri niwrnod
rhyngddo ei hun a Jacob : a Jacob
a borthodd y rhan arall o braidd
Laban.
37 ¶ A [g] Jacob a gymmerth iddo
wïail gleision o boplys, a chyll, a
ffawydd ; ac a ddirisglodd ynddynt
ddirisgliadau gwŷnion, gan ddat-
guddio y gwŷn yr hwn *ydoedd* yn
y gwïail.

g Edrych pen. 31. 9–12.

38 Ac efe a osododd y gwïail y
rhai a ddirisglasai efe, yn y cwtter-
ydd, o fewn y cafnau dyfroedd, lle
y deuai y praidd i yfed, ar gyfer y
praidd : fel y cyfebrent pan ddelent
hwy i yfed.
39 A'r praidd a gyfebrasant wrth y
gwïail ; a'r praidd a ddug rai cylch-
frithion, a mân-frithion, a mawr-
frithion.
40 A Jacob a ddidolodd yr ŵyn, ac
a osododd wynebau y praidd tu ag
at y cylch-frithion, ac at bob coch-
ddu ym mhlith praidd Laban ; ac a
osododd ddïadellau iddo ei hun o'r
neilldu, ac nid gyd â phraidd Laban
y gosododd hwynt.
41 A phob *amser* y cyfebrai y def-
aid cryfaf, Jacob a osodai y gwïail o
flaen y praidd yn y cwtterydd, i gael
o honynt gyfebru wrth y gwïail ;
42 Ond pan fyddai y praidd yn
weiniaid, ni osodai efe *ddim :* felly
y gwannaf oedd eiddo Laban, a'r
cryfaf eiddo Jacob.
43 A'r gwr a gynnyddodd yn dra
rhagorol ; ac yr ydoedd iddo ef
braidd helaeth, a morwynion, a
gweision, a chamelod, ac asynod.

Cyn CRIST 1745.

PENNOD XXXI.

1 Jacob ar sorriant yn ymadael yn ddirgel. 19 Rahel yn lladratta delwau ei thad. 22 Laban yn canlyn ar ei ol ef, 26 ac yn achwyn rhag y cam. 34 Dyfais Rahel i guddio y delwau. 36 Jacob yn achwyn o herwydd Laban. 43 Y cyfammod rhwng Laban a Jacob yn Galeed.

AC efe a glybu eiriau meibion 1739.
Laban yn dywedyd, Jacob a
ddug yr hyn oll *oedd* i'n tad ni, ac
o'r hyn *ydoedd* i'n tad ni y cafodd
efe yr holl anrhydedd hyn.
2 Hefyd Jacob a welodd wyneb-
pryd Laban, ac wele, nid *ydoedd*
tu ag atto ef megis [2] cynt.

2 Heb. *doe ac echdoe.*

3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Jacob, Dychwel i wlad dy
dadau, ac at dy genedl ; a mi a
fyddaf gyd â thi.
4 A Jacob a anfonodd, ac a alwodd
Rahel a Leah i'r maes, at ei braidd,
5 Ac a ddywedodd wrthynt, Myfi
a welaf wynebpryd eich tad chwi,
nad yw fel cynt tu ag attaf fi : a
DUW fy nhad a fu gyd â myfi.
6 A chwi a wyddoch mai â'm holl
allu y gwasanaethais eich tad.
7 A'ch tad a'm twyllodd i, ac [a] a
newidiodd fy nghyflog i [b] ddeng-
waith : ond nis dïoddefodd DUW
iddo wneuthur i mi ddrwg.

a ad. 41.
b Num. 14. 22. Neh. 4. 12. Job 19. 3. Zech. 8. 23.

8 Os fel hyn y dywedai ; Y mân-
frithion a fydd dy gyflog di, yna yr
holl braidd a eppilient fân-frithion :
ond os fel hyn y dywedai ; Y cylch-
frithion a fydd dy gyflog di, yna yr
holl braidd a eppilient *rai* cylch-
frithion.
9 Felly DUW a ddug anifeiliaid
eich tad chwi, ac a'u rhoddes i mi.
10 Bu hefyd yn amser cyfebru o'r
praidd, ddyrchafu o honof fy llyg-
aid, ac mewn breuddwyd y gwel-
ais, ac wele [3] yr hyrddod, (y rhai
oedd yn llammu y praidd,) yn

3 Neu, *y bychod.*

Cyn CRIST 1739.

gylch-frithion, yn fân-frithion, ac yn
fawr-frithion.
11 Ac angel DUW a ddywedodd
wrthyf mewn breuddwyd, Jacob.
Minnau a attebais, Wele fi.
12 Yntau a ddywedodd, Dyrchafa
weithian dy lygaid, a gwel yr holl
hyrddod y rhai ydynt yn llammu y
praidd yn gylch-frithion, yn fân-
frithion, ac yn fawr-frithion; obleg-
id gwelais yr hyn oll y mae Laban
yn ei wneuthur i ti.
[c] pen. 28. 18. 13 Myfi *yw* DUW Bethel, [c] lle yr
enneiniaist y golofn, *a* lle yr addun-
[d] pen. 32. 9. aist adduned i mi: [d] cyfod bellach,
dos allan o'r wlad hon, dychwel i
wlad dy genedl dy hun.
14 A Rahel a Leah a attebasant,
ac a ddywedasant wrtho, A *oes* etto
i ni ran, neu etifeddiaeth yn nhŷ
ein tad?
15 Onid yn estronesau y cyfrifodd
[e] pen. 29. 15, 27. efe nyni? oblegid [e] efe a'n gwerth-
odd; a chan dreulio a dreuliodd
hefyd ein harian ni.
16 Canys yr holl olud yr hwn a
ddug DUW oddi ar ein tad ni, nyni
a'n plant a'i pïau: ac yr awr hon yr
hyn oll a ddywedodd DUW wrthyt,
gwna.
1739. 17 ¶ Yna Jacob a gyfododd, ac a
osododd ei feibion a'i wragedd ar
gamelod;
18 Ac a ddug ymaith ei holl ani-
feiliaid, a'i holl gyfoeth yr hwn a
ennillasai, *sef* ei anifeiliaid medd-
iannol, y rhai a ennillasai efe ym
[4] *Padan-Aram.* [4] Mesopotamia, i fyned at Isaac ei
dad i wlad Canaan.
19 Laban hefyd a aethai i gneifio
ei ddefaid: a Rahel a ladrattasai y
[5] Heb. *Teraphim.* [5] delwau *oedd* gan ei thad hi.
20 A Jacob a aeth ymaith yn
[6] Heb. *â chalon. Laban.* lladradaidd, [6] heb wybod i Laban
y Syriad: canys ni fynegodd iddo
mai ffoi yr oedd.
21 Felly y ffodd efe â'r hyn oll
oedd ganddo, ac a gyfododd, ac a
aeth dros yr afon, ac a gyfeiriodd
at fynydd Gilead.
22 A mynegwyd i Laban, ar y
trydydd dydd, ffoi o Jacob.
23 Ac efe a gymmerth ei frodyr
gyd âg ef, ac a erlidiodd ar ei ol ef
daith saith niwrnod; ac a'i goddiw-
eddodd ef ym mynydd Gilead.
24 A DUW a ddaeth at Laban y
[f] Job 33. 15. Syriad, liw nos, [f] mewn breuddwyd,
ac a ddywedodd wrtho, Cadw arnat
rhag yngan o honot wrth Jacob na
da na drwg.

25 ¶ Yna Laban a oddiweddodd Cyn CRIST 1739.
Jacob: a Jacob a osododd ei ba-
bell yn y mynydd; Laban hefyd a
wersyllodd ynghyd â'i frodyr ym
mynydd Gilead.
26 A Laban a ddywedodd wrth
Jacob, Pa beth a wnaethost? obleg-
id ti a aethost yn lladradaidd oddi
wrthyf fi, ac a ddygaist fy merched
fel caethion cleddyf.
27 Am ba beth y ffoaist yn ddirgel,
ac y lladratteaist [7] oddi wrthyf fi, ac [7] Heb. *fi.*
ni fynegaist i mi, fel yr hebryngaswn
dydi â llawenydd, ac â chaniadau, â
thympan, ac â thelyn?
28 Ac na adewaist i mi gusanu fy
meibion a'm merched? Gwnaethost
yr awr hon yn ffol, gan wneuthur
hyn.
29 Mae ar fy llaw i wneuthur i
chwi ddrwg: ond DUW eich tad a
lefarodd wrthyf neithiwyr, gan ddy-
wedyd, Cadw arnat rhag yngan wrth
Jacob na da na drwg.
30 Weithian gan hynny, ti a fynnit
fyned ymaith, oblegid gan hiraethu
yr hiraethaist am dŷ dy dad. *Ond*
paham y lladratteaist fy nuwiau i?
31 A Jacob a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth Laban, Am ofni o
honof; oblegid dywedais, Rhag
dwyn o honot dy ferched oddi ar-
naf trwy drais.
32 Gyd â'r hwn y ceffych dy dduw-
iau, [6] na chaffed fyw: ger bron ein [6] Edrych pen. 44. 9.
brodyr myn wybod pa beth o'r
eiddot ti sydd gyd â myfi, a chym-
mer i ti: ac nis gwyddai Jacob mai
Rahel a'u lladrattasai hwynt.
33 A Laban a aeth i mewn i babell
Jacob, ac i babell Leah, ac i babell
y ddwy law-forwyn, ac nis cafodd
hwynt: yna yr aeth allan o babell
Leah, ac y daeth i babell Rahel.
34 A Rahel a gymmerasai y delw-
au, ac a'u gosodasai hwynt yn offer
y camel, ac a eisteddasai arnynt; a
Laban a [8] chwiliodd yr holl babell, [8] Heb. *deimlodd.*
ac nis cafodd.
35 A hi a ddywedodd wrth ei thad,
Na ddigied fy arglwydd, am nas
gallaf gyfodi ger dy fron di; canys
arfer gwragedd *a ddigwyddodd* i
mi: ac efe a chwiliodd, ac ni chaf-
odd y delwau.
36 ¶ A Jacob a ddigiodd, ac a
roes sèn i Laban: a Jacob a atteb-
odd ac a ddywedodd wrth Laban,
Pa beth *yw* fy nghamwedd i? pa
beth *yw* fy mhechod, gan erlid o
honot ar fy ol?

Cyn CRIST 1739.

[9] Heb. *deimlo.*

37 Gan i ti [9] chwilio fy holl ddod-
refn i, pa beth a gefaist o holl
ddodrefn dy dŷ di? gosod *ef* yma
ger bron fy mrodyr i a'th frodyr
dithau, fel y barnont rhyngom ni
ein dau.
38 Myfi bellach *a fûm* ugain mlyn-
edd gyd â thi; dy ddefaid a'th
eifr ni erthylasant, ac ni fwytteais
hyrddod dy braidd.
[h] Exod. 22. 10, &c.
39 [h] Ni ddygais ysglyfaeth attat ti:
myfi a'i gwnawn ef yn dda; o'm
llaw i y gofynit hynny, yr hyn a
ladrattêid y dydd, a'r hyn a ladrat-
têid y nos.
[2] Fel hyn *yr oeddwn; ydydd y gwres,* &c.
40 [2] Bûm y dydd, y gwres a'm treul-
iodd, a rhew y nos; a'm cwsg a
giliodd oddi wrth fy llygaid.
41 Felly y bûm i ugain mlynedd
yn dy dŷ di: pedair blynedd ar
ddeg y gwasanaethais di am dy
ddwy ferched, a chwe blynedd am
[i] ad. 7.
dy braidd; a [i] thi a newidiaist fy
nghyflog ddeg o weithiau.
42 Oni buasai *fod* DUW fy nhad,
DUW Abraham, ac arswyd Isaac
gyd â mi, dïau yr awr hon y gollyng-
asit fi ymaith yn waglaw. DUW a
welodd fy nghystudd a llafur fy nwy-
law, ac a'th geryddodd *di* neithiwyr.
43 ¶ Laban a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth Jacob, Y merched *hyn
ydynt* fy merched i, a'r meibion *hyn
ŷnt* fy meibion i, a'r praidd *yw* fy
mhraidd i; a'r hyn oll a weli, eiddo
fi yw: a heddyw pa beth a wnaf
i'm merched hyn, ac i'w meibion
hwynt y rhai a esgorasant?
44 Tyred gan hynny yn awr,
gwnawn gyfammod, mi a thi; a
bydded yn dystiolaeth rhyngof fi
a thithau.
[k] pen. 28. 18.
45 A Jacob [k] a gymmerth garreg,
ac a'i cododd hi yn golofn.
46 Hefyd Jacob a ddywedodd wrth
ei frodyr, Cesglwch gerrig: a hwy
a gymmerasant gerrig, ac a wnaeth-
ant garnedd, ac a fwyttasant yno ar
y garnedd.
[3] Sef, *Carnedd y dystiolaeth.*
47 A Laban a'i galwodd hi [3] Jeger-
Sahadutha: a Jacob a'i galwodd hi
Galeed.
48 A Laban a ddywedodd, Y garn-
edd hon sydd dyst rhyngof fi a
thithau heddyw: am hynny y galw-
odd *Jacob* ei henw hi Galeed,
[l] Barn. 11. 29.
[4] Sef, *Disgwylfa,* neu, *Dwr y gwylwyr.*
49 A [l4] Mispah; oblegid efe a
ddywedodd, Gwilied yr ARGLWYDD
rhyngof fi a thithau, pan fôm ni
bob un o olwg ein gilydd.
50 Os gorthrymmi di fy merched,
neu os cymmeri wragedd heb law
fy merched i; nid *oes neb* gyd â ni;
edrych, DUW *sydd* dyst rhyngof fi
a thithau.
51 Dywedodd Laban hefyd wrth
Jacob, Wele y garnedd hon, ac
wele y golofn hon a osodais rhyngof
fi a thi:
52 Tyst *a fydd* y garnedd hon, a
thyst *a fydd* y golofn, na ddeuaf fi
dros y garnedd hon attat ti, ac na
ddeui dithau dros y garnedd hon
na'r golofn hon attaf fi, er niwed.
53 DUW Abraham, a DUW Na-
chor, a farno rhyngom ni, DUW eu
tadau hwynt. A Jacob a dyngodd
i ofn ei dad Isaac.
54 Hefyd Jacob a [5] aberthodd [5] Neu, *laddodd.*
aberth yn y mynydd, ac a alwodd
ar ei frodyr i fwytta bara: a hwy a
fwyttasant fara, ac a drigasant dros
nos yn y mynydd.
55 A Laban a gyfododd yn fore,
ac a gusanodd ei feibion a'i ferch-
ed, ac a'u bendithiodd hwynt: felly
Laban a aeth ymaith, ac a ddy-
chwelodd i'w fro ei hun.

PENNOD XXXII.

1 *Gweledigaeth Jacob ym Mahanaim.* 3 *Ei gennadwriaeth at Esau.* 6 *Mae efe yn ofni dyfodiad Esau.* 9 *Yn gweddïo am ymwared.* 13 *Yn anfon anrheg i Esau.* 24 *Yn ymdrech âg angel yn Peniel; lle y gelwir ef Israel.* 31 *Mae efe yn cloffi.*

A JACOB a gerddodd i'w daith
yntau: ac angelion DUW a
gyfarfu âg ef.
2 A Jacob a ddywedodd, pan wel-
odd hwynt, Dyma wersyll DUW;
ac a alwodd enw y lle hwnnw [2] Ma- [2] Sef, *Dwy wersyll.*
hanaim.
3 A Jacob a anfonodd genhadau
o'i flaen at ei frawd Esau, i wlad
Seir, *i* [3] wlad Edom: [3] Heb. *faes.*
4 Ac a orchymynodd iddynt, gan
ddywedyd, Fel hyn y dywedwch
wrth fy arglwydd Esau; Fel hyn y
dywed dy was di Jacob; Gyd â
Laban yr ymdeithiais, ac y trigais
hyd yn hyn.
5 Ac y mae i mi eidionau, ac
asynod, defaid, a gweision, a mor-
wynion: ac anfon a wneuthum i
fynegi i'm harglwydd, i gael ffafr
yn dy olwg.
6 ¶ A'r cenhadau a ddychwelasant
at Jacob, gan ddywedyd, Daethom
at dy frawd Esau; ac [a] y mae efe yn [a] pen. 33. 1.
dyfod i'th gyfarfod di, a phedwar
cant o wŷr gyd âg ef.
7 Yna Jacob a ofnodd yn fawr, a
chyfyng oedd arno: ac efe a ran-

Cyn CRIST 1739.

nodd y bobl *oedd* gyd âg ef, a'r def-
aid, a'r eidionau, a'r camelod, yn
ddwy fintai;
8 Ac a ddywedodd, Os daw Esau
at y naill fintai, a tharo honno, yna
y fintai arall a fydd ddïangol.
9 ¶ A dywedodd Jacob, O DDUW
fy nhad Abraham, a DUW fy nhad
Isaac, O ARGLWYDD, yr hwn a ddy-
wedaist wrthyf, [b] Dychwel i'th wlad,
ac at dy genedl, a mi a wnaf dda-
ioni i ti!
10 [4] Ni ryglyddais y lleiaf o'th holl
drugareddau di, nac o'r holl wirion-
edd a wnaethost â'th was: oblegid
â'm ffon y deuthum dros yr Ior-
ddonen hon; ond yn awr yr ydwyf
yn ddwy fintai.
11 Achub fi, attolwg, o law fy
mrawd, o law Esau: oblegid yr
ydwyf fi yn ei ofni ef, rhag dyfod
o hono a'm taro, [c] *a'r* fam [5] gyd â'r
plant.
12 A [d] thydi a ddywedaist, Gwnaf
ddaioni i ti yn ddïau; a'th had di
a wnaf fel tywod y môr, yr hwn o
amlder ni ellir ei rifo.
13 ¶ Ac yno y llettŷodd efe y nos-
on honno: ac o'r hyn a ddaeth i'w
law ef y cymmerth efe anrheg i'w
frawd Esau;
14 Dau gant o eifr, ac ugain o
fychod, dau gant o ddefaid, ac
ugain o hyrddod,
15 Deg ar hugain o gamelod blith-
ion a'u llydnod, deugain o wartheg,
a deg o deirw, ugain o asenod, a
deg o ebolion.
16 Ac efe a roddes yn llaw ei
weision bob gyrr o'r neilldu: ac a
ddywedodd wrth ei weision, Ewch
trosodd o'm blaen i, a gosodwch
encyd rhwng pob gyrr a'u gilydd.
17 Ac efe a orchymynodd i'r
blaenaf, gan ddywedyd, Os Esau
fy mrawd a'th gyferfydd di, ac a
ymofyn â thydi, gan ddywedyd, I
bwy *y perthyni* di? ac i ba le yr
âi? ac eiddo pwy *yw* y rhai hyn
o'th flaen di?
18 Yna y dywedi, Eiddo dy was
Jacob; anrheg yw wedi ei hanfon
i'm harglwydd Esau: ac wele yntau
hefyd ar ein hol ni.
19 Felly y gorchymynodd hefyd
i'r ail, ac i'r trydydd, ac i'r rhai
oll oedd yn canlyn y gyrroedd, gan
ddywedyd, Yn y modd hwn y dy-
wedwch wrth Esau, pan gaffoch
afael arno.
20 A dywedwch hefyd, Wele dy
was Jacob ar ein hol ni. Oblegid,
eb efe, boddlonaf ei wyneb ef â'r
anrheg *sydd* yn myned o'm blaen:
ac wedi hynny edrychaf yn ei wyn-
eb ef; ond antur efe a dderbyn fy
wyneb innau.
21 Felly yr anrheg a aeth trosodd
o'i flaen ef: ac efe a lettŷodd y
noson honno yn y gwersyll.
22 Ac efe a gyfododd y noson
honno, ac a gymmerth ei ddwy
wragedd, a'i ddwy law-forwyn, a'i
un mab ar ddeg, ac a aeth dros
rŷd Jabboc.
23 Ac a'u cymmerth hwynt, ac a'u
trosglwyddodd trwy yr afon: felly
efe a drosglwyddodd yr hyn *oedd*
ganddo.
24 ¶ A Jacob a adawyd ei hunan:
yna yr ymdrechodd gwr âg ef nes
codi y wawr.
25 A phan welodd na byddai
drech nag ef, efe a gyffyrddodd â
chysswllt ei forddwyd ef; [e] fel y llaes-
odd cysswllt morddwyd Jacob, wrth
ymdrech o hono âg ef.
26 [f] A'r *angel* a ddywedodd, Goll-
wng fi ymaith; oblegid y wawr a
gyfododd. Yntau a attebodd, [g] Ni'th
ollyngaf, oni'm bendithi.
27 Hefyd efe a ddywedodd wrtho,
Beth *yw* dy enw? Ac efe a atteb-
odd, Jacob.
28 Yntau a ddywedodd, [h] Mwyach
ni elwir dy enw di Jacob, ond Is-
rael: oblegid cefaist nerth gyd â
DUW fel tywysog, a chyd â dynion,
ac a orchfygaist.
29 A Jacob a ymofynodd, ac a
ddywedodd, Mynega, attolwg, dy
enw. Ac yntau a attebodd, I ba
beth y gofyni hyn am fy enw i? Ac
yno efe a'i bendithiodd ef.
30 A Jacob a alwodd enw y fan
[6] Peniel: oblegid [i] gwelais DDUW
wyneb yn wyneb, a dïangodd fy
einioes.
31 A'r haul a gyfodasai arno fel
yr oedd yn myned dros Penuel, ac
yr *oedd* efe yn gloff o'i glun.
32 Am hynny plant Israel ni fwyt-
tânt y gewyn a giliodd, yr hwn
sydd o fewn cysswllt y forddwyd,
hyd y dydd hwn: oblegid cyffwrdd
â chysswllt morddwyd Jacob ar y
gewyn a giliodd.

PENNOD XXXIII.

1 *Caredigrwydd Jacob ac Esau wrth gyfarfod.*
17 *Jacob yn dyfod i Succoth;* 18 *yn prynu
maes yn Salem, ac yn adeiladu allor, a'i
henwi El-Elohe-Israel.*

Margin notes:

b pen. 31. 13.
4 Heb. *Llai wyf nâ'th holl,* &c.
c Hos. 10. 14.
5 Heb. *ar y.*
d pen. 28. 13, 14.
e Edrych Matt. 26. 41. 2 Cor. 12. 7.
f Edrych Luc 24. 28.
g Hos. 12. 4.
h pen. 35. 10. 2 Bren. 17. 34.
6 Heb. *Penuel;* sef, *wyneb Duw.*
i pen. 16. 13. Ex. 24. 11. a. 33. 20. Deut. 5. 24. Barn. 6. 22. a 13. 22. Es. 6. 5.

Cyn CRIST 1739.

[a] pen. 32. 6.

A JACOB a ddyrchafodd ei lyg-
aid, ac a edrychodd; ac wele
[a] Esau yn dyfod, a phedwar cant o
wŷr gyd âg ef: ac efe a rannodd
y plant at Leah, ac at Rahel, ac at
y ddwy law-forwyn.
2 Ac ym mlaen y gosododd efe y
ddwy law-forwyn, a'u plant hwy, a
Leah a'i phlant hithau yn ol *y rhai
hynny*, a Rahel a Joseph yn olaf.
3 Ac yntau a gerddodd o'u blaen
hwynt, ac a ymostyngodd i lawr
seithwaith, oni ddaeth efe yn agos
at ei frawd.
4 Ac Esau a redodd i'w gyfarfod
ef, ac a'i cofleidiodd ef, ac a syrth-
iodd ar ei wddf ef, ac a'i cusanodd
ef: a hwy a wylasant.
5 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid,
ac a ganfu y gwragedd, a'r plant;
ac a ddywedodd, Pwy yw y rhai
hyn gennyt ti? Yntau a ddywed-
odd, Y plant a roddes DUW o'i ras
i'th was di.
6 Yna y llaw-forwynion a nes-
asant, hwynt-hwy a'u plant, ac a
ymgrymmasant.
7 A Leah a nesaodd a'i phlant
hithau, ac a ymgrymmasant: ac
wedi hynny y nesaodd Joseph a
Rahel, ac a ymgrymmasant.
8 Ac efe a ddywedodd, Pa beth
yw gennyt yr holl fintai accw a
gyfarfum i? Yntau a ddywedodd,
Anfonais hwynt i gael ffafr yng
ngolwg fy arglwydd.
9 Ac Esau a ddywedodd, Y mae
gennyf fi ddigon, fy mrawd; bydded
i ti yr hyn *sydd* gennyt.
10 A Jacob a ddywedodd, Nag ê;
attolwg, os cefais yn awr ffafr yn dy
olwg, cymmer fy anrheg o'm llaw
i: canys am hynny y gwelais dy
wyneb, fel pe gwelswn wyneb DUW,
a thi yn foddlawn i mi.
11 Cymmer, attolwg, fy mendith,
yr hon a ddygpwyd i ti; oblegid
DUW a fu raslawn i mi, ac am fod
gennyf fi [2] bob peth. Ac efe a fu
daer arno: ac yntau a gymmerodd;
12 Ac a ddywedodd, Cychwynwn,
ac awn: a mi a âf o'th flaen di.
13 Yntau a ddywedodd wrtho, Fy
arglwydd a ŵyr mai tyner *yw* y
plant, a *bod* y praidd a'r gwartheg
[3] blithion gyd â myfi; os gyrrir
hwynt un diwrnod yn rhy chwyrn,
marw a wna yr holl braidd.
14 Aed, attolwg, fy arglwydd o
flaen ei was; a minnau a ddeuaf yn
araf, fel y gallo yr anifeiliaid *sydd*
o'm blaen i, ac y gallo y plant, hyd
oni ddelwyf at fy arglwydd i Seir.
15 Ac Esau a ddywedodd, [4] Gad-
awaf yn awr gyd â thi *rai* o'r bobl
sydd gyd â mi. Yntau a ddywedodd,
I ba beth *y gwnei* hynny? [b] Cafwyf
ffafr y'ngolwg fy arglwydd.
16 ¶ Felly Esau y dydd hwnnw
a ddychwelodd ar hyd ei ffordd ei
hun i Seir.
17 A Jacob a gerddodd i Succoth,
ac a adeiladodd iddo dŷ, ac a wnaeth
fythod i'w anifeiliaid: am hynny efe
a alwodd enw y lle [5] Succoth.
18 ¶ Hefyd Jacob a ddaeth [6] yn
llwyddiannus i ddinas Sichem, yr
hon *sydd* y'ngwlad Canaan, pan
ddaeth efe o [7] Mesopotamia; ac a
wersyllodd o flaen y ddinas.
19 Ac [c] a brynodd ran o'r maes y
lledasai ei babell ynddo, o law meib-
ion [8] Hemor tad Sichem, am [9] gàn
darn o arian:
20 Ac a osododd yno allor, ac [d] a'i
henwodd [2] El-Elohe-Israel.

[2] *ddigon.*
[3] *cyfloion.*

Cyn CRIST 1739.

[4] Heb. *Gosodaf.*
[b] pen. 34. 11.
[5] *Bythod.*
[6] *i Salem.*
[7] *Padan-Aram.*
[c] Jos. 24. 32.
[8] Act. 7. 16. *Emmor.*
[9] Neu, *gant o ŵyn.*
[d] pen. 35. 7.
[2] Sef, *Duw, Duw Israel.*

PENNOD XXXIV.

1 *Sichem yn treisio Dinah:* 4 *yn ei gofyn hi yn briod.* 13 *Meibion Jacob yn cynnyg i'r Sichemiaid ammod yr enwaediad.* 20 *Hemor a Sichem yn eiriol arnynt am ei dderbyn.* 25 *Meibion Jacob ar y fantais honno yn eu lladd hwynt,* 27 *ac yn yspeilio eu dinas.* 30 *Jacob yn ceryddu Simeon a Lefi.*

A [a] DINAH merch Leah, yr hon a
ymddygasai hi i Jacob, a aeth
allan i weled merched y wlad.
2 A Sichem mab Hemor yr Hefiad,
tywysog y wlad, a'i canfu hi, ac a'i
cymmerth hi, ac a orweddodd gyd
â hi, ac a'i [2] treisiodd.
3 A'i enaid ef a lynodd wrth Di-
nah merch Jacob; ïe, efe a hoffodd
y llangces, ac a ddywedodd [b] wrth
fodd calon y llangces.
4 Sichem hefyd a lefarodd wrth
Hemor ei dad, gan ddywedyd, Cym-
mer y llangces hon yn wraig i mi.
5 A Jacob a glybu *i Sichem* halogi
Dinah ei ferch: (a'i feibion ef oedd
gyd â'i anifeiliaid ef yn y maes);
a Jacob a dawodd â sôn hyd oni
ddaethant hwy *adref.*
6 ¶ A Hemor tad Sichem a aeth
allan at Jacob, i ymddiddan âg ef.
7 A meibion Jacob a ddaethant
o'r maes, wedi clywed o honynt;
a'r gwŷr a ymofidiasant, a digiasant
yn ddirfawr, oblegid [c] gwneuthur *o
Sichem* ffolineb yn Israel, gan or-
wedd gyd â merch Jacob; canys
ni ddylesid gwneuthur felly.
8 A Hemor a ymddiddanodd â

Cylch 1732.
[a] pen. 30. 21.
[2] Heb. *darostyngodd.*
[b] Edrych Es. 40. 2. Hos. 2. 14.
[c] Jos. 7. 15.

Cyn CRIST Cylch 1732.

hwynt, gan ddywedyd, Glynu a
wnaeth enaid Sichem fy mab i wrth
eich merch chwi: rhoddwch hi, at-
tolwg, yn wraig iddo ef.
9 Ac ymgyfathrechwch â ni;
rhoddwch eich merched chwi i ni,
a chymmerwch ein merched ni i
chwithau.
10 A chwi a gewch breswylio gyd
â ni, a'r wlad fydd o'ch blaen chwi:
trigwch a negeseuwch ynddi, a
cheisiwch feddiannau ynddi.
11 Sichem hefyd a ddywedodd
wrth ei thad hi, ac wrth ei brodyr,
[d] Cafwyf ffafr yn eich golwg, a'r hyn
a ddywedoch wrthyf a roddaf.
12 Gosodwch arnaf fi ddirfawr
gynnysgaeth a rhodd, a mi a roddaf
fel y dywedoch wrthyf: rhoddwch
chwithau y llangces i mi yn wraig.
13 A meibion Jacob a attebasant
Sichem a Hemor ei dad ef, yn
dwyllodrus, ac a ddywedasant, o
herwydd iddo ef halogi Dinah eu
chwaer hwynt;
14 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni
allwn wneuthur y peth hyn, gan
roddi ein chwaer i wr dïenwaed-
edig: oblegid [e] gwarthrudd *yw* hyn-
ny i ni.
15 Ond yn hyn y cyttunwn â chwi:
Os byddwch fel nyni, gan enwaedu
pob gwrryw i chwi;
16 Yna y rhoddwn ein merched ni
i chwi, ac y cymmerwn eich merch-
ed chwithau i ninnau, a ni a gyd-
drigwn â chwi, a ni a fyddwn yn
un bobl.
17 Ond oni wrandêwch arnom ni
i'ch enwaedu; yna y cymmerwn ein
merch, ac a awn ymaith.
18 A'u geiriau hwynt oedd dda
y'ngolwg Hemor, ac y'ngolwg Si-
chem mab Hemor.
19 Ac nid oedodd y llangc wneuth-
ur y peth, oblegid efe a roddasai
serch ar ferch Jacob: ac yr oedd
efe yn anrhydeddusach na holl dŷ
ei dad.
20 ¶ A Hemor, a Sichem ei fab ef,
a aethant i borth eu dinas, ac a
lefarasant wrth eu dinasyddion, gan
ddywedyd,
21 Y gwŷr hyn heddychol *ŷnt* hwy
gyd â ni; trigant hwythau yn y
wlad, a gwnant eu negesau *ynddi:*
a'r wlad, wele, sydd ddigon ehang
iddynt hwy: cymmerwn eu merched
hwynt i ni yn wragedd, a rhoddwn
ein merched ninnau iddynt hwy.
22 Ond yn hyn y cyttuna y dynion
â ni, i drigo gyd â ni, ar fod yn un
bobl, os enwaedir pob gwrryw i ni,
fel y maent hwy yn enwaededig.
23 Eu hanifeiliaid hwynt, a'u cyf-
oeth hwynt, a'u holl ysgrubliaid
hwynt, onid eiddo ni *fyddant* hwy?
yn unig cyttunwn â hwynt, a hwy a
drigant gyd â ni.
24 Ac ar Hemor, ac ar Sichem ei
fab ef, y gwrandawodd pawb a'r a
oedd yn dyfod allan o borth ei ddin-
as ef: ac enwaedwyd pob gwrryw,
sef y rhai oll oedd yn dyfod allan o
borth ei ddinas ef.
25 ¶ A bu ar y trydydd dydd, pan
oeddynt hwy yn ddolurus, gym-
meryd o ddau o feibion Jacob, Si-
meon a Lefi, brodyr Dinah, bob un
ei gleddyf, a dyfod ar y ddinas yn
hyderus, a [f] lladd pob gwrryw.
26 Lladdasant hefyd Hemor a Si-
chem ei fab â [3] min y cleddyf; a
chymmerasant Dinah o dŷ Sichem,
ac a aethant allan.
27 Meibion Jacob a ddaethant
ar y lladdedigion, ac a yspeiliasant
y ddinas, am halogi o honynt eu
chwaer hwynt.
28 Cymmerasant eu defaid hwynt,
a'u gwartheg, a'u hasynod hwynt,
a'r hyn *oedd* yn y ddinas, a'r hyn
oedd yn y maes,
29 A'u holl gyfoeth hwynt; a'u
holl rai bychain, a'u gwragedd, a
gaethgludasant hwy; ac yspeilias-
ant yr hyn oll *oedd* yn y tai.
30 A Jacob a ddywedodd wrth
Simeon a Lefi, [g] Trallodasoch fi,
[h] gan beri i mi fod yn ffiaidd gan
breswylwyr y wlad, gan y Canaan-
eaid, a'r Phereziaid: a minnau yn
ychydig o nifer; a hwy a ymgasgl-
ant yn fy erbyn, a tharawant fi:
felly y difethir fi, mi a'm tŷ.
31 Hwythau a attebasant, Ai megis
puttain y gwnae efe ein chwaer ni?

PENNOD XXXV.

1 *Duw yn anfon Jacob i Bethel.* 2 *Mae efe yn glanhâu ei dŷ o ddelwau;* 6 *yn adeiladu allor yn Bethel.* 8 *Deborah yn marw yn Alhon-bacuth.* 9 *Duw yn bendithio Jacob yn Bethel.* 16 *Rahel, wrth esgor ar Benjamin, yn marw ar y ffordd i Edar.* 22 *Reuben yn gorwedd gyd â Bilhah.* 23 *Meibion Jacob.* 27 *Jacob yn dyfod at Isaac i Hebron.* 28 *Oedran, marwolaeth, a chladdedigaeth Isaac.*

A DUW a ddywedodd wrth Ja-
cob, Cyfod, esgyn i Bethel, a
thrig yno; a gwna yno allor i DDUW,
[a] yr hwn a ymddangosodd i ti [b] pan
ffoaist o ŵydd Esau dy frawd.
2 Yna Jacob a ddywedodd wrth

d pen. 33. 15.
e Jos. 5. 9.
f pen. 49. 6.
3 Heb. *safn.*
g pen. 49. 6.
h Exod. 5. 21.
a pen. 28. 13.
b pen. 27. 43.

Cyn CRIST Cylch 1732.

ei deulu, ac wrth y rhai oll *oedd* gyd
âg ef, Bwriwch ymaith [c]y duwiau
dïeithr sydd yn eich plith chwi,
ac ymlanhêwch, a [d]newidiwch eich
dillad;
3 A chyfodwn, ac esgynwn i Beth-
el: ac yno y gwnaf allor i DDUW, yr
hwn a'm gwrandawodd yn nydd fy
nghyfyngder, ac a fu gyd â myfi yn
y ffordd a gerddais.
4 A hwy a roddasant at Jacob yr
holl dduwiau dïeithr y rhai *oedd* yn
eu llaw hwynt, a'r clust-dlysau *oedd*
yn eu clustiau: a Jacob a'u cudd-
iodd hwynt dan [e]y dderwen *oedd*
yn ymyl Sichem.
5 A hwy a gychwynasant: ac [f]ofn
DUW *oedd* ar y dinasoedd y rhai
oedd o'u hamgylch hwynt, ac nid
erlidiasant ar ol meibion Jacob.
6 ¶ A Jacob a ddaeth i Luz, yng
ngwlad Canaan, hon *yw* Bethel, efe
a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef;
7 Ac a adeiladodd yno allor, ac [g]a
enwodd y lle [2]El-bethel, oblegid yno
yr ymddangosasai DUW iddo ef, pan
ffoisai efe o ŵydd ei frawd.
8 A [h]marw a wnaeth Deborah
mammaeth Rebeccah; a hi a gladd-
wyd îs law Bethel, dan dderwen: a
galwyd enw honno [3]Alhon-bacuth.
9 ¶ Hefyd [i]DUW a ymddangosodd
eilwaith i Jacob, pan ddaeth efe o
[4]Mesopotamia; ac a'i bendithiodd
ef.
10 A DUW a ddywedodd wrtho,
Dy enw di *yw* Jacob: ni elwir dy
enw di Jacob mwy, ond [k]Israel a
fydd dy enw di: ac efe a alwodd ei
enw ef Israel.
11 Hefyd DUW a ddywedodd
wrtho, [l]Myfi *yw* DUW Hollalluog:
cynnydda, ac amlhâ; [m]cenedl a
chynnulleidfa cenhedloedd a fydd
o honot ti; a brenhinoedd a ddaw
allan o'th lwynau di.
12 A'r wlad [n]yr hon a roddais i
Abraham ac i Isaac, a roddaf i ti,
ac i'th had ar dy ol di y rhoddaf y
wlad.
13 A DUW a esgynodd oddi wrtho
ef, yn y fan lle y llefarasai efe
wrtho.
14 A Jacob [o]a osododd golofn yn
y fan lle yr ymddiddanasai efe âg
ef, *sef* colofn faen: ac efe a dywallt-
odd arni ddïod-offrwm, ac a dyw-
alltodd olew arni.
15 A Jacob a alwodd enw y fan
lle yr ymddiddanodd DUW âg ef,
[p]Bethel.

c pen. 31. 19, 34. Jos. 24. 2.
d Exod. 19. 10.
e Jos. 24. 26. Barn. 9. 6.
f Exod. 15. 16. a 23. 27. a 34. 24. Deut. 11. 25. Jos. 2. 9. a 5. 1. 1 Sam. 14. 15. 2 Chron. 14. 14.
g pen. 28. 19.
2 Sef, *Duw Bethel.*
h pen. 24. 59.
3 Sef, *derwen wylofain.*
i Hos. 12. 4.
4 *Padan-Aram.*
k pen. 32. 28.
l pen. 17. 1. a 48. 3.
m pen. 17. 5, 6, 16. a 28. 3. a 48. 4.
n pen. 12. 7. a 13. 15. a 26. 3, 4.
o pen. 28. 18.
p pen. 28. 19.

16 ¶ A hwy a aethant ymaith o
Bethel; ac yr oedd etto [5]megis
milltir o dir i ddyfod i Ephrath:
yno yr esgorodd Rahel, a bu galed
arni wrth esgor.
17 A darfu, pan oedd galed *arni*
wrth esgor, i'r fydwraig ddywedyd
wrthi hi, Nac ofna; oblegid dyma
hefyd i ti fab.
18 Darfu hefyd, wrth ymadael o'i
henaid hi, (oblegid marw a wnaeth
hi,) iddi alw ei enw ef [6]Ben-oni: ond
ei dad a'i henwodd ef [7]Benjamin.
19 A [q]Rahel a fu farw, ac a gladd-
wyd yn y ffordd i [r]Ephrath; hon *yw*
Bethlehem.
20 A Jacob a osododd golofn ar
ei bedd hi: honno *yw* colofn bedd
Rahel [s]hyd heddyw.
21 Yna Israel a gerddodd, ac a
ledodd ei babell o'r tu hwnt i
[t][8]Migdal-Edar.
22 A phan ydoedd Israel yn trigo
yn y wlad honno, yna Reuben a
aeth ac [u]a orweddodd gyd â Bilhah
gordderch-wraig ei dad; a chlybu
Israel *hynny.* Yna meibion Jacob
oeddynt ddeuddeg.
23 Meibion Leah; [x]Reuben, cyntaf-
anedig Jacob, a Simeon, a Lefi, a
Judah, ac Issachar, a Zabulon.
24 Meibion Rahel; Joseph, a Ben-
jamin.
25 A meibion Bilhah, llaw-forwyn
Rahel; Dan, a Naphtali.
26 A meibion Zilpah, llaw-forwyn
Leah; Gad, ac Aser. Dyma feib-
ion Jacob, y rhai a anwyd iddo ym
Mesopotamia.
27 ¶ A Jacob a ddaeth at Isaac ei
dad i [y]Mamre, i Gaer-Arba, hon *yw*
Hebron, lle yr ymdeithiasai Abra-
ham ac Isaac.
28 A dyddiau Isaac *oedd* gàn
mlynedd a phedwar ugain mlynedd.
29 Ac Isaac a drengodd, ac a fu
farw, ac [z]a gasglwyd at ei bobl, yn
hen, ac yn gyflawn o ddyddiau: a'i
feibion, Esau a Jacob, [a]a'i claddas-
ant ef.

PENNOD XXXVI.

2 *Tair gwragedd Esau.* 6 *Ei symmudiad ef i fynydd Seir.* 9 *Ei feibion.* 15 *Y duciaid a ddaethant o'i feibion ef.* 20 *Meibion a duciaid Seir.* 24 *Anah yn cael mulod.* 31 *Brenhinoedd Edom.* 40 *Y duciaid a ddaethant o Esau.*

A DYMA genhedlaethau Esau:
efe *yw* Edom.
2 [a]Esau a gymmerth ei wragedd
o ferched Canaan; Adah, merch
Elon yr Hethiad, ac [b]Aholibamah,

Cyn CRIST Cylch 1732.
5 Neu, *ychydig ffordd,* 2 Bren. 5. 19.
Cylch 1729.
6 Sef, *Mab fy ngalar.*
7 Sef, *Mab y ddeheulaw.*
q pen. 48. 7.
r Ruth 1. 2. a 4. 11.
s 1 Sam. 10. 2.
t Mic. 4. 8.
8 *Twr Edar.*
u pen. 49. 4. 1 Chr. 5. 1. Edrych 2 Sam. 16. 22. a 20. 3. 1 Cor. 5. 1.
x pen. 46. 8. Exod. 1. 2.
y pen. 13. 18. a 23. 2.
1716.
z pen. 15. 15. a 25. 8.
a pen. 49. 31.
Cylch 1796.
a pen. 26. 34.
b ad. 25.

Cyn CRIST Cylch 1760.

merch Anah, merch Sibeon yr Hefiad;

3 [c] Basemath hefyd, merch Ismael, chwaer Nebaioth.

4 Ac [d] Adah a ymddûg Eliphaz i Esau: a Basemath a esgorodd ar Reuel.

5 Aholibamah hefyd a esgorodd ar Jeus, a Jalam, a Chorah: dyma feibion Esau, y rhai a anwyd iddo y'ngwlad Canaan.

Cylch 1740.

6 Ac Esau a gymmerodd ei wragedd, a'i feibion, a'i ferched, a holl [2] ddynion ei dŷ, a'i anifeiliaid, a'i holl ysgrubliaid, a'i holl gyfoeth a gasglasai efe y'ngwlad Canaan; ac a aeth ymaith i'r wlad, o ŵydd ei frawd Jacob.

7 [e] Oblegid eu cyfoeth hwynt oedd fwy nag y gellynt gyd-drigo: ac [f] nis gallai gwlad eu hymdaith eu cynnwys hwynt, gan eu hanifeiliaid.

8 Felly y trigodd Esau ym [g] mynydd Seir: Esau *yw* Edom.

9 ¶ A dyma genhedlaethau Esau tad [3] yr Edomiaid ym mynydd Seir.

10 Dyma enwau meibion Esau: [h] Eliphaz, mab Adah gwraig Esau; Reuel, mab Basemath gwraig Esau.

11 A meibion Eliphaz oedd Teman, Omar, [4] Sepho, a Gatam, a Chenaz.

12 A Thimna oedd ordderch-wraig i Eliphaz, mab Esau, ac a esgorodd Amalec i Eliphaz: dyma feibion Adah gwraig Esau.

13 A dyma feibion Reuel; Nahath a Zerah, Sammah a Mizzah: y rhai hyn oedd feibion Basemath gwraig Esau.

14 ¶ Hefyd y rhai hyn oedd feibion Aholibamah merch Anah, merch Sibeon, gwraig Esau: a hi a ymddûg i Esau, Jeus, a Jalam, a Chorah.

Cylch 1715.

15 ¶ Dyma dduciaid o feibion Esau; meibion Eliphaz cyntaf-anedig Esau, duc Teman, duc Omar, duc Sepho, duc Cenaz,

16 Duc Corah, duc Gatam, duc Amalec: dyma y duciaid o Eliphaz, y'ngwlad Edom: dyma feibion Adah.

17 ¶ A dyma feibion Reuel mab Esau; duc Nahath, duc Zerah, duc Sammah, duc Mizzah: dyma y duciaid o Reuel, y'ngwlad Edom: dyma feibion Basemath gwraig Esau.

18 ¶ Dyma hefyd feibion Aholibamah gwraig Esau: duc Jeus, duc Jalam, duc Corah; dyma y duciaid o Aholibamah, merch Anah, gwraig Esau.

19 Dyma feibion Esau, (hwn yw Edom,) a dyma eu duciaid hwynt.

Cylch 1840.

20 ¶ [i] Dyma feibion Seir yr Horiad, cyfanneddwyr y wlad; Lotan, a Sobal, a Sibeon, ac Anah,

21 A Dison, ac Esar, a Disan: a dyma dduciaid yr Horiaid, meibion Seir, y'ngwlad Edom.

22 A meibion Lotan oedd Hori, a [5] Hemam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.

23 A dyma feibion Sobal; [6] Alfan, a Manahath, ac Ebal, Sepho, ac Onam.

24 A dyma feibion Sibeon; Aiah, ac Anah: hwn *yw* Anah a gafodd [k] y mulod yn yr anialwch wrth borthi asynod Sibeon ei dad.

25 A dyma feibion Anah; Dison, ac Aholibamah merch Anah.

26 Dyma hefyd feibion Dison; [7] Hemdan, ac Esban, ac Ithran, a Cheran.

27 Dyma feibion Eser; Bilhan, a Zaafan, ac [8] Acan.

28 Dyma feibion Disan; Us, ac Aran.

Cylch 1780.

29 Dyma dduciaid yr Horiaid; duc Lotan, duc Sobal, duc Sibeon, duc Anah,

30 Duc Dison, duc Eser, duc Disan. Dyma dduciaid yr Horiaid, ym mhlith eu duciaid y'ngwlad Seir.

Cylch 1676.

31 ¶ [l] Dyma hefyd y brenhinoedd a deyrnasasant y'ngwlad Edom, cyn teyrnasu brenhin ar feibion Israel.

32 A Bela, mab Beor, a deyrnasodd yn Edom: ac enw ei ddinas ef *oedd* Dinhabah.

33 A Bela a fu farw; a Jobab, mab Serah o Bosrah, a deyrnasodd yn ei le ef.

34 Jobab hefyd a fu farw; a Husam, o wlad Temani, a deyrnasodd yn ei le ef.

35 A bu Husam farw; a Hadad, mab Bedad, yr hwn a darawodd Midian ym maes Moab, a deyrnasodd yn ei le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd* Afith.

36 Marw hefyd a wnaeth Hadad; a Samlah, o Masrecah, a deyrnasodd yn ei le ef.

37 A bu Samlah farw; a Saul, o Rehoboth *wrth* yr afon, a deyrnasodd yn ei le ef.

38 A bu Saul farw; a Baalhanan, mab Achbor, a deyrnasodd yn ei le ef.

---

c pen. 28. 9.
d 1 Chron. 1. 35.
2 Heb. *eneidiau.*
e pen. 13. 6, 11.
f pen. 17. 8. a 28. 4.
g Jos. 24. 4.
3 Heb. *Edom.*
h 1 Chron. 1. 35, &c.
4 *Sephi,* 1 Chron. 1. 36.
i 1 Chron. 1. 38.
5 *Homam,* 1 Chron. 1. 39.
6 *Alian,* 1 Chron. 1. 40.
k Edrych Lef. 19. 19.
7 *Amram,* 1 Chron. 1. 41.
8 *Jacan,* 1 Chron. 1. 42.
l 1 Chron. 1. 43.

Cyn CRIST Cylch 1676.

39 A bu Baalhanan, mab Achbor,
farw; a [9] Hadar a deyrnasodd yn ei
le ef: ac enw ei ddinas ef *oedd*
[9] *Hadad, a Pai,* 1 Chron. 1. 50. — Pau; ac enw ei wraig Mehetabel,
merch Matred, merch Mezahab.
Cylch 1496. — 40 A dyma enwau y [m] duciaid o
Esau, yn ol eu teuluoedd, wrth eu
[m] 1 Chron. 1. 51. — trigleoedd, erbyn eu henwau; duc
[2] Neu, *Alia.* — Timna, duc [2] Alfah, duc Jetheth,
41 Duc Aholibamah, duc Elah, duc
Pinon,
42 Duc Cenaz, duc Teman, duc
Mibsar,
43 Duc Magdiel, duc Iram. Dyma
y duciaid o Edom, yn ol eu preswyl-
feydd, y'ngwlad eu perchennogaeth:
[3] Heb. *Edom.* — dyma Esau, tad [3] yr Edomiaid.

PENNOD XXXVII.

2 *Joseph yn cael ei gasâu gan ei frodyr.* 5 *Ei ddau freuddwyd ef.* 13 *Jacob yn ei anfon ef i ymweled â'i frodyr.* 18 *Hwythau yn cyd-fwriadu ei ladd ef.* 21 *Reuben yn ei achub ef.* 26 *Hwynt yn ei werthu ef i'r Ismaeliaid.* 31 *Ei dad, wedi ei siommi trwy y siacced waedlyd, yn galaru am dano ef.* 36 *Ei werthu ef i Putiphar yn yr Aipht.*

1729. — A THRIGODD Jacob y'ngwlad
[a] pen. 36. 7. Heb. 11. 9. — [a] ymdaith ei dad, y'ngwlad Ca-
naan.
2 Dyma genhedlaethau Jacob.
Joseph, yn fab dwy flwydd ar bym-
theg, oedd fugail gyd â'i frodyr ar
y praidd: a'r llangc oedd gyd â
meibion Bilhah, a chyd â meibion
Zilpah, gwragedd ei dad; a Joseph
a ddygodd eu drygair hwynt at eu
tad.
3 Ac Israel oedd hoffach ganddo
Joseph na'i holl feibion: oblegid
efe oedd fab ei henaint ef: ac efe
[2] Heb. *o amryw ddarnau.* — a wnaeth siacced [2] fraith iddo ef.
4 A phan welodd ei frodyr fod eu
tad yn ei garu ef yn fwy na'i holl
[b] pen. 49. 23. — frodyr, [b] hwy a'i casasant ef, ac ni
fedrent ymddiddan *âg* ef yn hedd-
ychol.
5 ¶ A Joseph a freuddwydiodd
freuddwyd, ac a'i mynegodd i'w
frodyr: a hwy a'i casasant ef etto
yn ychwaneg.
6 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Gwrandêwch, attolwg, y breuddwyd
hwn a freuddwydiais i.
[c] pen. 42. 6, 9. a 43. 26. a 44. 14. — 7 Ac [c] wele, rhwymo ysgubau yr
oeddym ni y'nghanol y maes; ac
wele, fy ysgub i a gyfododd, ac a
safodd hefyd; ac wele, eich ysgubau
chwi a safasant o amgylch, ac a
ymgrymmasant i'm hysgub i.
8 A'i frodyr a ddywedasant wrtho,
Ai gan deyrnasu y teyrnesi arnom
ni? ai gan arglwyddiaethu yr ar-
glwyddiaethi arnom ni? A hwy — Cyn CRIST 1729.
a chwanegasant etto ei gasâu ef,
oblegid ei freuddwydion, ac obleg-
id ei eiriau.
9 ¶ Hefyd efe a freuddwydiodd
etto freuddwyd arall, ac a'i myneg-
odd i'w frodyr, ac a ddywedodd,
Wele, breuddwydiais freuddwyd
etto; ac wele, [d] yr haul, a'r lleuad, — [d] pen. 46. 29.
a'r un seren ar ddeg, yn ymgrym-
mu i mi.
10 Ac efe a'i mynegodd i'w dad,
ac i'w frodyr. A'i dad a feiodd
arno, ac a ddywedodd wrtho, Pa
freuddwyd yw hwn a freuddwyd-
iaist ti? Ai gan ddyfod y deuwn ni,
mi, a'th fam, a'th frodyr, i ymgrym-
mu i lawr i ti?
11 [e] A'i frodyr a genfigennasant — [e] Act. 7. 9.
wrtho ef; ond ei dad [f] a ddaliodd — [f] Dan. 7. 28. Luc 2. 19, 51.
ar y peth.
12 ¶ A'i frodyr a aethant i fugeilia — Cylch 1729.
praidd eu tad, yn Sichem.
13 Ac Israel a ddywedodd wrth
Joseph, Onid *yw* dy frodyr yn bu-
geilio yn Sichem? Tyred, a mi
a'th anfonaf attynt. Yntau a ddy-
wedodd wrtho, Wele fi.
14 A dywedodd wrtho, Dos weith-
ian, edrych [3] *pa* lwyddiant *sydd* i'th — [3] Heb. *heddwch dy frodyr.*
frodyr, a *pha* lwyddiant *sydd* i'r
praidd: a dwg eilchwyl air i mi.
Felly efe a'i hanfonodd ef o ddyffryn
Hebron; ac efe a ddaeth i Sichem.
15 ¶ A chyfarfu gwr âg ef; ac
wele efe yn crwydro yn y maes:
a'r gwr a ymofynodd *âg* ef, gan
ddywedyd, Pa beth yr wyt ti yn ei
geisio?
16 Yntau a ddywedodd, Ceisio fy
mrodyr yr ydwyf fi; mynega, at-
tolwg, i mi, pa le y maent hwy yn
bugeilio?
17 A'r gwr a ddywedodd, Hwy a
aethant oddi yma; oblegid mi a'u
clywais hwy yn dywedyd, Awn i
Dothan. A Joseph a aeth ar ol
ei frodyr, ac a'u cafodd hwynt [g] yn — [g] 2 Bren. 6. 13.
Dothan.
18 Hwythau a'i canfuant ef o bell;
a chyn ei ddynesu ef attynt, hwy a
gyd-fwriadasant *yn* ei *erbyn* ef, i'w
ladd ef.
19 A dywedasant wrth eu gilydd,
Wele y [4] breuddwydiwr yn dyfod. — [4] Heb. *meistr breuddwydion.*
20 Deuwch gan hynny yn awr,
a lladdwn ef, a thaflwn ef yn un o'r
pydewau; a dywedwn, Bwystfil drwg
a'i bwyttaodd ef: yna y cawn weled
beth a ddaw o'i freuddwydion ef.
21 A [h] Reuben a glybu, ac a'i — [h] pen. 42. 22.

Cyn CRIST Cylch 1729.

hachubodd ef o'u llaw hwynt; ac
a ddywedodd, Na laddwn ef.
22 Reuben a ddywedodd hefyd
wrthynt, Na thywelltwch waed;
bwriwch ef i'r pydew hwn *sydd* yn
yr anialwch, ac nac estynwch law
arno: fel yr achubai ef o'u llaw
hwynt, i'w ddwyn eilwaith at ei dad.
23 ¶ A bu, pan ddaeth Joseph at
ei frodyr, iddynt ddïosg ei siacced
oddi am Joseph, *sef* y siacced fraith
ydoedd am dano ef.
24 A chymmerasant ef, a thaflasant i bydew: a'r pydew *oedd* wag
heb ddwfr ynddo.
25 A hwy a eisteddasant i fwytta
bwyd; ac a ddyrchafasant eu llygaid, ac a edrychasant, ac wele fintai
i Edrych ad. 28, 36.
o [i] Ismaeliaid yn dyfod o Gilead, yn
myned i waered i'r Aipht, a'u camelod yn dwyn llysiau, a [k] balm, a myrr.
k Jer. 8. 22.
26 A dywedodd Judah wrth ei
frodyr, Pa lesâd a *fydd* os lladdwn
ein brawd, a chelu ei waed ef?
27 Deuwch, a gwerthwn ef i'r
Ismaeliaid, ac na fydded ein llaw
ni arno ef; oblegid ein brawd ni
a'n cnawd ydyw efe. A'i frodyr a
5 Heb. *wrandawsant.*
[5] gyttunasant.
28 A phan ddaeth y marchnadwyr
o Midian heibio, y tynnasant ac y
cyfodasant Joseph i fynu o'r pydew,
l Ps. 105. 17. Act. 7. 9. m Edrych Matt. 27. 9.
ac [l] a werthasant Joseph i'r Ismaeliaid er [m] ugain *darn* o arian: hwythau a ddygasant Joseph i'r Aipht.
29 ¶ A Reuben a ddaeth eilwaith
at y pydew; ac wele nid *ydoedd*
n Job 1. 20.
Joseph yn y pydew: ac yntau [n] a
rwygodd ei ddillad;
30 Ac a ddychwelodd at ei frodyr,
ac a ddywedodd, Y llangc nid yw
accw; a minnau, i ba le yr âf fi?
31 A hwy a gymmerasant siacced
Joseph, ac a laddasant fyn gafr, ac
a drochasant y siacced yn y gwaed.
32 Ac a anfonasant y siacced
fraith, ac a'i dygasant at eu tad, ac
a ddywedasant, Hon a gawsom:
myn wybod yn awr, ai siacced dy
fab *yw* hi, ai nad ê.
33 Yntau a'i hadnabu hi, ac a
ddywedodd, Siacced fy mab *yw hi;*
o pen. 44. 28.
[o] bwystfil drwg a'i bwyttaodd ef:
gan larpio y llarpiwyd Joseph.
34 A Jacob a rwygodd ei ddillad, ac
a osododd sachlen am ei lwynau, ac
a alarodd am ei fab ddyddiau lawer.
35 A'i holl feibion, a'i holl ferched,
a godasant i'w gysuro ef; ond efe
a wrthododd gymmeryd cysur, ac a
p pen. 42. 38. a 44. 29, 31.
ddywedodd, [p] Yn ddïau disgynaf yn
alarus at fy mab i'r beddrod: a'i
dad a wylodd *am dano* ef.

Cyn CRIST Cylch 1729.

q pen. 39. 1.
36 [q] A'r Midianiaid a'i gwerthasant
ef i'r Aipht, i Putiphar [6] tywysog
6 *swyddog i Pharaoh.*
Pharaoh, *a'r* distain.

PENNOD XXXVIII.

1 *Judah yn cenhedlu Er, Onan, a Selah.* 6 *Er yn prïodi Tamar.* 8 *Camwedd Onan.* 11 *Tamar yn aros am Selah:* 16 *yn sïommi Judah,* 27 *ac yn dwyn gefelliaid, Phares a Zarah.*

AC yn y cyfamser hwnnw, y
darfu i Judah fyned i waered
oddi wrth ei frodyr, a throi at wr
o Adùlam, a'i enw Hirah.
2 Ac yno y canfu Judah ferch gwr
a 1 Chron. 2. 3.
o Canaan, a'i enw ef *oedd* [a] Suah; ac
a'i cymmerodd hi, ac a aeth atti hi.
3 A hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar fab; ac efe a alwodd ei enw
b Num. 26. 19.
ef [b] Er.
Cylch 1727.
4 A hi a feichiogodd eilwaith, ac
a esgorodd ar fab; a hi a alwodd
ei enw ef Onan.
5 A thrachefn hi a esgorodd ar
c Num. 26. 20.
fab, ac a alwodd ei enw ef [c] Selah.
Ac yn Cezib yr oedd efe pan esgorodd hi ar hwn.
6 A Judah a gymmerth wraig i Er
ei gyntaf-anedig, a'i henw Tamar.
7 Ac yr oedd Er, cyntaf-anedig
Judah, yn ddrygionus y'ngolwg yr
ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a'i
laddodd ef.
8 A Judah a ddywedodd wrth Onan,
d Deut. 25. 5.
Dos at [d] wraig dy frawd, a phrïoda
hi, a chyfod had i'th frawd.
9 Ac Onan a wybu nad iddo ei
hun y byddai yr had: a phan elai
efe at wraig ei frawd, yna y collai
efe ei *had* ar y llawr, rhag rhoddi
o hono had i'w frawd.
10 A drygionus oedd yr hyn a
wnaethai efe y'ngolwg yr ARGLWYDD: am hynny efe a'i lladdodd yntau.
11 Yna Judah a ddywedodd wrth
Tamar ei waudd, Trig yn weddw
yn nhŷ dy dad, hyd oni chynnyddo
fy mab Selah: (oblegid efe a ddywedodd, Rhag ei farw yntau fel ei
frodyr.) A Thamar a aeth, ac a
drigodd *yn* nhŷ ei thad.
12 ¶ Ac wedi llawer o ddyddiau,
marw a wnaeth merch Suah, gwraig
Judah: a Judah a gymmerth gysur,
ac a aeth i fynu i Timnath, at
gneifwyr ei ddefaid, efe a'i gyfaill
Hirah yr Adùlamiad.
13 Mynegwyd hefyd i Tamar, gan
2 *dad yng nghyfraith.*
ddywedyd, Wele dy [2] chwegrwn yn

Cyn CRIST Cylch 1727.

myned i fynu i Timnath, i gneifio
ei ddefaid.
14 Hithau a ddïosgodd ddillad ei
gweddwdod oddi am dani, ac a'i
cuddiodd ei hun â gorchudd, ac
a ymwisgodd, ac a eisteddodd yn
nrws [3] Enaim, yr hwn *sydd* ar y
ffordd i Timnath: oblegid gweled
yr oedd hi fyned Selah yn fawr, ac
na roddasid hi yn wraig iddo ef.
15 A Judah a'i canfu hi, ac a dyb-
iodd mai puttain ydoedd hi; oblegid
gorchuddio o honi ei hwyneb.
16 Ac efe a drodd atti hi i'r
ffordd, ac a ddywedodd, Tyred, at-
tolwg, gâd i mi ddyfod attat: (o-
blegid nid oedd efe yn gwybod mai
ei [4] waudd ef *ydoedd* hi.) Hithau
a ddywedodd, Beth a roddi i mi,
os cai ddyfod attaf?
17 Yntau a ddywedodd, Mi a
hebryngaf fyn gafr [5] o *blith* y
praidd. Hithau a ddywedodd, A
roddi di wystl hyd oni hebryngech?
18 Yntau a ddywedodd, Pa wystl
a roddaf i ti? Hithau a ddywed-
odd, Dy sêl, a'th freichledau, a'th
ffon *sydd* yn dy law. Ac efe a'u
rhoddes iddi, ac a aeth atti; a hi
a feichiogodd o hono ef.
19 Yna y cyfododd hi, ac a aeth
ymaith, ac a ddïosgodd ei gorchudd
oddi am dani, ac a wisgodd ddillad
ei gweddwdod.
20 A Judah a hebryngodd fyn
gafr yn llaw yr Adùlamiad ei gyfaill,
i gymmeryd y gwystl o law y wraig:
ond ni chafodd *hwnnw* hi.
21 Ac efe a ymofynodd â gwŷr y
fro honno, gan ddywedyd, Pa le *y*
mae y buttain honno a ydoedd yn
[6] Enaim wrth y ffordd? A hwythau
a ddywedasant, Nid oedd yma *un*
buttain.
22 Ac efe a ddychwelodd at Judah
ac a ddywedodd, Ni chefais hi; a
gwŷr y fro honno hefyd a ddywed-
asant, Nid oedd yma *un* buttain.
23 A Judah a ddywedodd, Cym-
mered iddi hi, rhag i ni [7] gael cy-
wilydd: wele, mi a hebryngais y
myn hwn, a thithau ni chefaist hi.
24 ¶ Ac ynghylch pen tri mis y
mynegwyd i Judah, gan ddywedyd,
Tamar dy waudd di a butteiniodd;
ac wele, hi a feichiogodd hefyd mewn
godineb. A dywedodd Judah, Dyg-
wch hi allan, a llosger hi.
25 Yna hi, pan ddygwyd hi allan,
a anfonodd at ei chwegrwn, gan
ddywedyd, O'r gwr bïau y rhai hyn

[3] *mewn lle amlwg.*
[4] *ferch yng nghyfraith.*
[5] *o'r ddïadell.*
[6] Neu, *yr amlwg.*
[7] Heb. *fod yn ddirmyg.*

yr ydwyf fi yn feichiog: hefyd hi
a ddywedodd, Adnebydd, attolwg,
eiddo pwy *yw* y sêl, a'r breichledau,
a'r ffon yma.
26 A Judah a adnabu *y pethau*
hynny, ac a ddywedodd, Cyfiawnach
yw hi na myfi; o herwydd na
roddais hi i'm mab Selah: ac ni bu
iddo ef a wnaeth â hi mwy.
27 ¶ Ac yn amser ei hesgoredigaeth
hi, wele efelliaid yn ei chroth hi.
28 Bu hefyd pan esgorodd hi, i *un*
roddi *allan ei* law: a'r fydwraig a
gymmerth ac a rwymodd am ei law
ef *edau* goch, gan ddywedyd, Hwn
a ddaeth yn gyntaf allan.
29 A phan dynnodd efe ei law yn
ei hol, yna wele, ei frawd ef a ddaeth
allan: a hithau a ddywedodd, [8] Pa
fodd y torraist allan? bid y torriad
hwn arnat ti; am hynny y galwyd
ei enw ef [9] [e] Phares.
30 Ac wedi hynny ei frawd ef a
ddaeth allan, yr hwn *yr oedd yr*
edau goch am ei law: a galwyd ei
enw ef Zarah.

PENNOD XXXIX.

1 *Codiad Joseph yn nhŷ Putiphar.* 7 *Ei feistres yn ei demtio ef, ac yntau yn ei gwrthwynebu hi.* 13 *Achwyn arno ef ar gam.* 19 *Ei fwrw ef y'ngharchar;* 21 *a Duw gyd âg ef yno.*

A JOSEPH a ddygwyd i waered
i'r Aipht: a [a] Putiphar yr
Aiphtwr, tywysog Pharaoh *a'i* ddis-
tain, a'i prynodd ef o law yr Is-
maeliaid, y rhai a'i dygasant ef i
waered yno.
2 Ac [b] yr oedd yr ARGLWYDD gyd
â Joseph, ac efe oedd wr llwydd-
iannus: ac yr oedd efe yn nhŷ ei
feistr yr Aiphtiad.
3 A'i feistr a welodd fod yr AR-
GLWYDD gyd âg ef, a bod yr AR-
GLWYDD yn llwyddo yn ei law ef
yr hyn oll a wnelai efe.
4 A Joseph a gafodd ffafr yn ei
olwg ef, ac a'i gwasanaethodd ef:
yntau a'i gwnaeth ef yn olygwr ar
ei dŷ, ac a roddes *yr hyn* oll oedd
eiddo dan ei law ef.
5 Ac er pan wnaethai efe ef yn
olygwr ar ei dŷ, ac ar yr hyn oll
oedd eiddo, [c] bu i'r ARGLWYDD
fendithio tŷ yr Aiphtiad, er mwyn
Joseph: ac yr oedd bendith yr AR-
GLWYDD ar yr hyn oll oedd eiddo
ef, yn y tŷ, ac yn y maes.
6 Ac efe a adawodd yr hyn oll
oedd ganddo dan law Joseph; ac ni
wyddai oddi wrth ddim a'r *a oedd*
gyd âg ef, oddi eithr y bwyd yr oedd

Cyn CRIST Cylch 1727.

[8] Neu, *Paham y gwnaethost y rhwygiad hwn i'th erbyn?*
[9] Sef, *Torriad.*
[e] 1 Chron. 2. 4. Matt. 1. 3.

Cylch 1729.

[a] pen. 37. 36. Ps. 105. 17.
[b] ad. 21. 1 Sam. 16. 18. a 18. 28. Act. 7. 9.
[c] pen. 30. 27.

Cyn CRIST Cylch 1729.

efe yn ei fwytta: Joseph hefyd oedd
dêg o bryd, a glân yr olwg.
7 ¶ A darfu wedi y pethau hynny,
i wraig ei feistr ef ddyrchafu ei
golwg ar Joseph, a dywedyd, Gor-
wedd gyd â mi.
8 Yntau a wrthododd, ac a ddy-
wedodd wrth wraig ei feistr, Wele,
fy meistr ni ŵyr pa beth *sydd* gyd
â mi yn y tŷ; rhoddes hefyd yr
hyn oll *sydd* eiddo dan fy llaw i.
9 Nid oes *neb* fwy yn y tŷ hwn na
myfi; ac ni waharddodd efe ddim
rhagof onid tydi; oblegid ei wraig
ef *wyt* ti: pa fodd, gan hynny, y
gallaf wneuthur y mawr-ddrwg hwn,
a [d] phechu yn erbyn DUW!
10 A bu, fel yr oedd hi yn dywed-
yd wrth Joseph beunydd, ac yntau
heb wrandaw arni hi, i orwedd yn
ei hymyl hi, neu i fod gyd â hi.
11 A bu, ynghylch yr amser hwnnw,
i Joseph ddyfod i'r tŷ, i wneuthur
ei orchwyl; ac nid *oedd* yr un o
ddynion y tŷ yno yn tŷ.
12 Hithau a'i daliodd ef erbyn ei
wisg, gan ddywedyd, Gorwedd gyd
â mi. Yntau a adawodd ei wisg
yn ei llaw hi, ac a ffodd, ac a aeth
allan.
13 A phan welodd hi adael o hono
ef ei wisg yn ei llaw hi, a ffoi o
hono allan;
14 Yna hi a alwodd ar ddynion ei
thŷ, ac a draethodd wrthynt, gan
ddywedyd, Gwelwch, efe a ddug i
ni Hebrëwr i'n gwaradwyddo: daeth
attaf fi i orwedd gyd â myfi; min-
nau a waeddais â llef [2] uchel;
15 A phan glywodd efe ddyrchafu
o honof fi fy llef, a gweiddi; yna
efe a adawodd ei wisg yn fy ymyl
i, ac a ffodd, ac a aeth allan.
16 A hi a osododd ei wisg ef yn
ei hymyl, hyd oni ddaeth ei feistr
ef adref.
17 A hi a lefarodd wrtho yn y
modd hwn, gan ddywedyd, Yr He-
brëwas, yr hwn a ddygaist i ni, a
ddaeth attaf i'm gwaradwyddo;
18 Ond pan ddyrchefais fy llef, a
gweiddi, yna efe a adawodd ei wisg
yn fy ymyl, ac a ffodd allan.
19 A phan glybu ei feistr ef eiriau
ei wraig, y rhai a lefarodd hi wrtho
ef, gan ddywedyd, Yn y modd hwn
y gwnaeth dy was di i mi; yna yr
ennynodd ei lid ef.
20 A meistr Joseph a'i cymmerth
ef, ac [e] a'i rhoddes yn [f] y carchardy,
yn y lle yr oedd carcharorion y
brenhin yn rhwym. Ac yno y bu
efe yn y carchardy.
21 ¶ Ond yr ARGLWYDD oedd gyd
â Joseph, ac a ddangosodd iddo ef
[3] drugaredd, ac [g] a roddes ffafr iddo
y'ngolwg pennaeth y carchardy.
22 A phennaeth y carchardy a
roddes dan law Joseph yr holl
garcharorion y rhai *oedd* yn y
carchardy; a pha beth bynnag a
wnaent yno, efe oedd yn ei wneuthur.
23 Nid *oedd* pennaeth y carchardy
yn edrych am ddim oll *a'r a oedd*
dan ei law ef, am *fod* yr ARGLWYDD
gyd âg ef; a'r hyn a wnai efe, yr
ARGLWYDD a'i llwyddai.

[d] pen. 20. 6. Lef. 6. 2. Ps. 51. 4.
[2] Heb. *fawr.*
[e] Ps 105. 18.
[f] Edrych pen. 40. 15. a 41. 14.
[3] Neu, *garedigrwydd.*
[g] Ex. 3. 21. a 11. 3. a 12. 36. Ps. 106. 46. Diar. 16. 7. Dan. 1. 9.

PENNOD XL.

1 *Bwtler a phobydd Pharaoh y'ngharchar,* 4 *dan siars Joseph.* 5 *Efe yn dehongli eu breuddwydion hwy;* 20 *a'r rhai hynny yn dyfod i ben yn ol ei ddehongliad ef.* 25 *Anniolchgarwch y bwtler.*

Cylch 1720.

A DARFU wedi y pethau hynny,
i [2] drulliad brenhin yr Aipht,
a'r pobydd, bechu yn erbyn eu har-
glwydd, brenhin yr Aipht.
2 A Pharaoh a lidiodd wrth ei
ddau swyddwr, *sef* wrth y pen-
trulliad, a'r pen-pobydd:
3 Ac a'u rhoddes hwynt mewn
dalfa, yn nhŷ y distain, *sef* yn y
carchardy, y lle yr oedd Joseph
yn rhwym.
4 A'r distain a wnaeth Joseph yn
olygwr arnynt hwy; ac efe a'u
gwasanaethodd hwynt: a buont
mewn dalfa dros amser.
5 ¶ A breuddwydiasant freuddwyd 1718.
ill dau, pob un ei freuddwyd ei hun
yn yr un nos, pob un ar ol dehongl-
iad ei freuddwyd ei hun, trulliad a
phobydd brenhin yr Aipht, y rhai
oedd yn rhwym yn y carchardy.
6 A'r bore y daeth Joseph attynt,
ac a edrychodd arnynt; ac wele
hwynt yn athrist.
7 Ac efe a ymofynodd â swyddwyr
Pharaoh, y rhai *oedd* gyd âg ef
mewn dalfa *yn* nhŷ ei arglwydd,
gan ddywedyd, Paham *y mae* eich
[3] wynebau yn ddrwg heddyw?
8 A dywedasant wrtho, Breudd-
wydiasom freuddwyd, ac nid *oes* a'i
dehonglo. A Joseph a ddywedodd
wrthynt, [a] Onid i DDUW *y perthyn*
dehongli? mynegwch, attolwg, i mi.
9 A'r pen-trulliad a fynegodd ei
freuddwyd i Joseph; ac a ddywed-
odd wrtho, Yn fy mreuddwyd *yr*
oeddwn, ac wele winwydden o'm
blaen;

[2] *bwtler.*
[3] *golygon mor athrist.*
[a] Edrych pen. 41. 16. Dan. 2. 11, 28.

Cyn CRIST 1718.

10 Ac yn y winwydden *yr oedd* tair caingc: ac *yr oedd* hi megis yn blaen-darddu; ei blodeuyn a dorrasai allan, ei grawn-sypiau hi a ddug rawnwin addfed.

11 Hefyd *yr oedd* cwppan Pharaoh yn fy llaw: a chymmerais y grawnwin, a gwesgais hwynt i gwppan Pharaoh; a rhoddais y cwppan yn llaw Pharaoh.

12 A Joseph a ddywedodd wrtho, Dyma ei ddehongliad ef. Tri diwrnod yw y tair caingc.

13 O fewn tri diwrnod etto Pharaoh [b] a [4] ddyrchafa dy ben di, ac a'th rydd di eilwaith yn dy le; a rhoddi gwppan Pharaoh yn ei law ef, fel y buost arferol yn y cyntaf, pan oeddyt drulliad iddo.

[b] 2 Bren. 25. 27. [4] Neu, *gyfrif.*

14 Etto [5] cofia fi gyd â thi, pan fo daioni i ti, a gwna, attolwg, â mi drugaredd, a chofia fi wrth Pharaoh, a dwg fi allan o'r tŷ hwn:

[5] *meddylia arnaf fi.*

15 Oblegid yn lladrad y'm lladrattâwyd o wlad yr Hebreaid; ac yma hefyd ni wneuthum ddim, fel y bwrient fi y'ngharchar.

16 Pan welodd y pen-pobydd mai da oedd y dehongliad, efe a ddywedodd wrth Joseph, Minnau hefyd *oeddwn* yn fy mreuddwyd; ac wele, dri chawell [6] rhwyd-dyllog ar fy mhen.

[6] Neu, *gwynion.*

17 Ac yn y cawell uchaf *yr oedd* peth o bob bwyd Pharaoh o waith pobydd; a'r ehediaid yn eu bwytta hwynt o'r cawell oddi ar fy mhen.

18 A Joseph a attebodd ac a ddywedodd, Dyma ei ddehongliad ef. Tri diwrnod yw y tri chawell.

19 O fewn tri diwrnod etto y [7] cymmer Pharaoh dy ben di oddi arnat, ac a'th groga di ar bren; a'r ehediaid a fwyttânt dy gnawd di oddi am danat.

[7] *cyfrif.*

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd yr oedd dydd genedigaeth Pharaoh: ac efe [c] a wnaeth wledd i'w holl weision: ac efe a [8] ddyrchafodd ben y pen-trulliad a'r pen-pobydd ym mysg ei weision.

[c] Marc 6. 21. [8] Neu, *gyfrifodd.*

21 Ac a osododd y pen-trulliad eilwaith yn ei swydd; ac yntau a roddes y cwppan i law Pharaoh.

22 A'r pen-pobydd a grogodd efe; fel y dehonglasai Joseph iddynt hwy.

23 Ond y pen-trulliad ni chofiodd Joseph, eithr anghofiodd ef.

PENNOD XLI.

Cyn CRIST 1715.

1 *Dau freuddwyd Pharaoh.* 25 *Joseph yn eu dehongli hwy:* 33 *yn rhoddi cynghor i Pharaoh.* 38 *Codiad Joseph.* 50 *Mae efe yn cenhedlu Manasseh ac Ephraim.* 54 *Y newyn yn dechreu.*

YNA ym mhen dwy flynedd lawn, y bu i Pharaoh freuddwydio; ac wele efe yn sefyll wrth yr afon.

2 Ac wele, yn esgyn o'r afon, saith o wartheg teg yr olwg, a thewion o gig; ac mewn gweirglodd-dir y porent.

3 Wele hefyd, saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hol hwynt o'r afon, yn ddrwg yr olwg, ac yn gulion o gig; a hwy a safasant yn ymyl y gwartheg *eraill*, ar làn yr afon.

4 A'r gwartheg drwg yr olwg, a chulion o gig, a fwyttasant y saith gwartheg teg yr olwg, a breision. Yna y dihunodd Pharaoh.

5 Ac efe a gysgodd, ac a freuddwydiodd eilwaith: ac wele, saith o dywysenau yn tyfu ar un gorsen, o *rai* [2] breisgion a da.

[2] Heb. *breision.*

6 Wele hefyd, saith o dywysenau teneuon, ac wedi deifio gan wynt y dwyrain, yn tarddu allan ar eu hol hwynt.

7 A'r tywysenau teneuon a lyngcasant y saith dywysen fraisg a llawn. A deffrôdd Pharaoh; ac wele breuddwyd *oedd.*

8 A'r bore y bu i'w yspryd ef gynhyrfu; ac [a] efe a anfonodd, ac a alwodd am holl ddewiniaid yr Aipht a'i holl ddoethion hi: a Pharaoh a fynegodd iddynt hwy ei freuddwydion; ond nid *oedd* a'u dehonglai hwynt i Pharaoh.

[a] Dan. 2. 2.

9 ¶ Yna y llefarodd y pen-trulliad wrth Pharaoh, gan ddywedyd, Yr wyf fi yn cofio fy meiau heddyw.

10 Llidio a wnaethai Pharaoh wrth ei weision; ac efe a'm rhoddes mewn carchar *yn* nhŷ y distain, myfi a'r pen-pobydd.

11 A ni a freuddwydiasom freuddwyd yn yr un nos, mi ac efe: breuddwydiasom [b] bob un ar ol dehongliad ei freuddwyd.

[b] pen. 40. 5.

12 Ac *yr oedd* yno gyd â nyni fab ieuangc o Hebread, gwas i'r distain; a ni a fynegasom iddo ef: yntau [c] a ddehonglodd i ni ein breuddwydion; i bob un yn ol ei freuddwyd y dehonglodd efe.

[c] pen. 40. 12, &c.

13 A darfu, fel y dehonglodd i ni, felly y bu: rhodd fi eilwaith i'm swydd; ac yntau a grogodd efe.

14 ¶ [d] Pharaoh, gan hynny, a an-

[d] Ps. 105. 20.

Cyn CRIST 1715.

fonodd ac a alwodd am Joseph: hwythau ar redeg a'i cyrchasant ef o'r carchar: yntau a eilliodd *ei wallt,* ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth at Pharaoh.

15 A Pharaoh a ddywedodd wrth Joseph, Breuddwydiais freuddwyd, ac nid *oes* a'i dehonglo: a myfi a glywais ddywedyd am danat ti, y medri [3] ddeall breuddwyd i'w dehongli.

[3] Heb. *wrandaw.*

16 A Joseph a attebodd Pharaoh, gan ddywedyd, Nid myfi; DUW a ettyb lwyddiant i Pharaoh.

17 A Pharaoh a ddywedodd wrth Joseph, Wele fi yn fy mreuddwyd yn sefyll ar fin yr afon.

18 Ac wele yn esgyn o'r afon saith o wartheg tewion o gig, a theg yr olwg; ac mewn gweirglodd-dir y porent.

19 Wele hefyd saith o wartheg eraill yn esgyn ar eu hol hwynt, truain, a drwg iawn yr olwg, ac yn gulion o gig: ni welais rai cynddrwg a hwynt yn holl dir yr Aipht.

20 A'r gwartheg culion a drwg a fwyttasant y saith muwch tewion cyntaf:

21 Ac er eu myned i'w boliau, ni wyddid iddynt fyned i'w boliau; ond yr olwg arnynt oedd ddrwg, megis yn y dechreuad. Yna mi a ddeffroais.

22 Gwelais hefyd yn fy mreuddwyd, ac wele saith dywysen lawn a theg, yn cyfodi o'r un gorsen.

23 Ac wele saith o dywys [4] mân, teneuon, wedi deifio *gan* ddwyreinwynt, yn tyfu ar eu hol hwynt.

[4] *gwywedig.*

24 A'r tywysenau teneuon a lyngcasant y saith dywysen dda; a mi a ddywedais *hyn* wrth y dewiniaid; ond nid oedd a'i dehonglai i mi.

25 ¶ A dywedodd Joseph wrth Pharaoh, Breuddwyd Pharaoh sydd un: yr hyn y mae DUW yn ei wneuthur a fynegodd efe i Pharaoh.

26 Y saith o wartheg teg, saith mlynedd ydynt; a'r saith dywysen deg, saith mlynedd ydynt: y breuddwyd un *yw.*

27 Hefyd y saith muwch culion a drwg, y rhai *oedd* yn esgyn ar eu hol hwynt, saith mlynedd *ydynt;* a'r saith dywysen wag wedi deifio *gan* y dwyrein-wynt, a fyddant [e] saith mlynedd o newyn.

[e] 2 Bren. 8. 1.

28 Hyn yw y peth a ddywedais i wrth Pharaoh: Yr hyn a wna DUW, efe a'i dangosodd i Pharaoh.

29 Wele, y mae saith mlynedd yn dyfod o amldra mawr, trwy holl wlad yr Aipht.

30 Ond ar eu hol hwynt y cyfyd saith mlynedd o newyn; ac anghofir yr holl amlder trwy wlad yr Aipht: a'r newyn a ddifetha y wlad.

31 Ac ni wybyddir *oddi wrth* yr amldra yn y wlad, o herwydd y newyn hwnnw wedi hynny: oblegid [5] trwm iawn fydd.

[5] *blin.*

32 Hefyd am ddyblu y breuddwyd i Pharaoh ddwywaith, *hynny a fu* oblegid [6] sicrhâu y peth gan DDUW, a bod DUW yn brysio i'w wneuthur.

[6] Neu, *darparu.*

33 Yn awr, gan hynny, edryched Pharaoh *am* wr deallgar a doeth, a gosoded ef ar wlad yr Aipht.

34 Gwnaed Pharaoh hyn, a gosoded [7] olygwyr ar y wlad, a chymmered bummed ran *cnwd* gwlad yr Aipht dros saith mlynedd yr amldra.

[7] *swyddogion.*

35 A chasglant holl ymborth y blynyddoedd daionus sydd ar ddyfod, a chasglant ŷd dan law Pharaoh, a chadwant ymborth yn y dinasoedd.

36 A bydded yr ymborth y'nghadw i'r wlad dros y saith mlynedd newyn, y rhai fyddant y'ngwlad yr Aipht, fel na [8] ddifether y wlad gan y newyn.

[8] Neu, *thorrer ymaith.*

37 ¶ A'r peth oedd dda y'ngolwg Pharaoh, ac y'ngolwg ei holl weision.

38 A dywedodd Pharaoh wrth ei weision, A gaem ni wr fel hwn, [f] yr hwn *y mae* yspryd DUW ynddo?

[f] Num. 27. 18. Dan. 5. 11.

39 Dywedodd Pharaoh hefyd wrth Joseph, Gan wneuthur o DDUW i ti wybod hyn oll, nid mor ddeallgar a doeth neb a thydi.

40 [g] Tydi a fyddi ar fy nhŷ, ac wrth dy air di y [9] llywodraethir fy mhobl oll: *yn* y deyrn-gadair yn unig y byddaf fwy na thydi.

[g] Ps. 105. 21. Act. 7. 10. [9] Heb. *arfogir,* neu, *cusana.*

41 Yna y dywedodd Pharaoh wrth Joseph, Edrych, gosodais di ar holl wlad yr Aipht.

42 A [h] thynnodd Pharaoh ei fodrwy oddi ar ei law, ac a'i rhoddes hi ar law Joseph, ac a'i gwisgodd ef mewn gwisgoedd [2] sidan, ac [i] a osododd gadwyn aur am ei wddf ef;

[h] Est. 3. 10. a 8. 2, 8. [2] Neu, *lliain main.* [i] Dan. 5. 7, 29.

43 Ac a wnaeth iddo farchogaeth yn yr ail cerbyd *oedd* ganddo; a llefwyd o'i flaen ef, [3] Abrec: felly y gosodwyd ef ar holl wlad yr Aipht.

[3] Sef, *Plygwch y glin,* neu, *Tad y brenhin,* pen. 45. 8.

44 Dywedodd Pharaoh hefyd wrth Joseph, Myfi *yw* Pharaoh, ac hebot ti ni chyfyd gwr ei law na'i droed, trwy holl wlad yr Aipht.

45 A Pharaoh a alwodd enw Joseph, Saphnath-Paaneah; ac a roddes iddo Asnath, merch Potipherah

Cyn CRIST 1715.

[4] offeiriad On, yn wraig: yna yr aeth
Joseph allan dros wlad yr Aipht.

[4] Neu, *tywysog.*

Cylch 1715.

46 ¶ A Joseph *ydoedd* fab deng
mlwydd ar hugain pan safodd efe
ger bron Pharaoh brenhin yr Aipht:
a Joseph a aeth allan o ŵydd Pharaoh,
ac a dramwyodd trwy holl
wlad yr Aipht.
47 A'r ddaear a gnydiodd dros
saith mlynedd yr amldra yn ddyrneidiau.
48 Yntau a gasglodd holl ymborth
y saith mlynedd a fu y'ngwlad yr
Aipht, ac a roddes ymborth i gadw
yn y dinasoedd: ymborth y maes yr
hwn *fyddai* o amgylch pob dinas,
a roddes efe i gadw ynddi.
49 A Joseph a gynhullodd ŷd fel
tywod y môr, yn dra llïosog, hyd
oni pheidiodd â'i rifo: oblegid *yr
ydoedd* heb rifedi.
50 Ond cyn dyfod blwyddyn o
newyn, [k] y ganwyd i Joseph ddau
fab, y rhai a ymddûg Asnath, merch
Potipherah offeiriad On, iddo ef.

[k] pen. 46. 20. a 48. 5.

Cylch 1712.

51 A Joseph a alwodd enw ei
gyntaf-anedig, [5] Manasseh: Oblegid,
eb efe, DUW a wnaeth i mi anghofio
fy llafur oll, a thylwyth fy nhad oll.

[5] Sef, *Anghofio.*

Cylch 1711.

52 Ac efe a alwodd enw yr ail,
[6] Ephraim: Oblegid, *eb efe,* DUW
a'm ffrwythlonodd i y'ngwlad fy
ngorthrymder.

[6] Sef, *Ffrwythlawn.*

1708.

53 ¶ Darfu y saith mlynedd o amldra,
y rhai a fu y'ngwlad yr Aipht.
54 [l] A'r saith mlynedd newyn a
ddechreuasant ddyfod, fel y dywedasai
Joseph: ac yr oedd newyn yn
yr holl wledydd; ond yn holl wlad
yr Aipht yr ydoedd bara.

[l] Ps. 105. 16.

55 A phan newynodd holl wlad yr
Aipht, y bobl a waeddodd ar Pharaoh
am fara: a Pharaoh a ddywedodd
wrth yr holl Aiphtiaid,
Ewch at Joseph; yr hyn a ddywedo
efe wrthych, gwnewch.
56 Y newyn hefyd ydoedd ar holl
wyneb y ddaear: a Joseph a agorodd
yr holl *leoedd* yr *ydoedd ŷd*
ynddynt, ac a werthodd i'r Aiphtiaid;
oblegid y newyn oedd drwm
y'ngwlad yr Aipht.
57 A daeth yr holl wledydd i'r
Aipht at Joseph i brynu; o herwydd
y newyn oedd drwm yn yr
holl wledydd.

PENNOD XLII.

1 *Jacob yn anfon ei ddeg mab i'r Aipht i brynu ŷd.* 6 *Joseph yn eu carcharu hwy yn lle ysbïwyr:* 18 *ac yn eu rhyddhâu hwy, dan ammod iddynt ddwyn Benjamin.* 21 *Eu cydwybod yn eu cyhuddo hwy o achos Joseph.* 24 *Cadw Simeon yn wystl.* 25 *Hwynt yn dychwelyd âg ŷd, a'u harian yn eu sachau:* 29 *ac yn traethu y newyddion i Jacob.* 36 *Jacob yn gwrthod danfon Benjamin.*

Cyn CRIST 1707.

PAN welodd Jacob fod ŷd yn yr
Aipht, dywedodd [a] Jacob wrth
ei feibion, Paham yr edrychwch ar
eich gilydd?

[a] Act. 7. 12.

2 Dywedodd hefyd, Wele, clywais
fod ŷd yn yr Aipht: ewch i waered
yno, a phrynwch i ni oddi yno; fel
y bôm [b] fyw, ac na byddom feirw.

[b] pen. 43. 8. Ps. 118. 17. Es. 38. 1.

3 ¶ A deg brodyr Joseph a aethant
i waered, i brynu ŷd, i'r Aipht.
4 Ond ni ollyngai Jacob Benjamin,
brawd Joseph, gyd â'i frodyr:
oblegid efe a ddywedodd, Rhag
digwydd niwed iddo ef.
5 A meibion Israel a ddaethant i
brynu ym mhlith y rhai oedd yn
dyfod; oblegid yr ydoedd y newyn
y'ngwlad Canaan.
6 A Joseph oedd lywydd ar y
wlad, ac oedd ei hun yn gwerthu i
holl bobl y wlad: a brodyr Joseph
a ddaethant, ac [c] a ymgrymmasant i
lawr iddo ef *ar eu* hwynebau.

[c] pen. 37. 7.

7 A Joseph a ganfu ei frodyr, ac
a'u hadnabu hwynt, ac a ymddïeithrodd
iddynt hwy, ac a lefarodd
wrthynt [2] yn arw, ac a ddywedodd
wrthynt, O ba le y daethoch?
Hwythau a attebasant, O wlad Canaan,
i brynu lluniaeth.

[2] Heb. *galed.*

8 A Joseph oedd yn adnabod ei
frodyr; ond nid oeddynt hwy yn
ei adnabod ef.
9 A Joseph [d] a gofiodd ei freuddwydion
a freuddwydiasai efe am
danynt hwy; ac a ddywedodd wrthynt,
Ysbïwyr *ydych* chwi; i edrych
noethder y wlad y daethoch.

[d] pen. 37. 5.

10 Hwythau a ddywedasant wrtho
ef, Nag ê, fy arglwydd; ond dy
weision a ddaethant i brynu lluniaeth.
11 Nyni oll *ydym* feibion un gwr:
gwŷr cywir *ydym* ni; nid yw dy
weision di ysbïwyr.
12 Yntau a ddywedodd wrthynt
hwy, Nag ê; onid i edrych noethder
y wlad y daethoch.
13 Hwythau a ddywedasant, Dy
weision di *oedd* ddeuddeng mrodyr,
meibion un gwr y'ngwlad Canaan:
ac wele, *y mae* yr ieuangaf heddyw
gyd â'n tad ni, a'r llall [e] nid yw
fyw.

[e] Galar. 5. 7. Edrych pen. 44. 20.

14 A Joseph a ddywedodd wrthynt,
Dyma yr hyn a adroddais wrth-

Cyn CRIST 1707.

ych, gan ddywedyd, Ysbïwyr *ydych*
chwi.
15 Wrth hyn y'ch profir: [f]Myn
einioes Pharaoh, *nid* ewch allan
oddi yma, onid trwy ddyfod o'ch
brawd ieuangaf yma.
16 Hebryngwch un o honoch i
gyrchu eich brawd, a [3]rhwymer
chwithau; fel y profer eich geir-
iau chwi, *a oes* gwirionedd ynoch:
oblegid onid ê, myn einioes Pha-
raoh, ysbïwyr yn ddïau *ydych* chwi.
17 Ac efe a'u [4]rhoddodd hwynt i
gyd y'ngharchar dridiau.
18 Ac ar y trydydd dydd y dy-
wedodd Joseph wrthynt, Gwnewch
hyn, fel y byddoch fyw: [g]ofni Duw
yr wyf fi.
19 Os gwŷr cywir *ydych* chwi,
rhwymer un o'ch brodyr chwi yn
eich carchardy: ac ewch chwithau,
dygwch ŷd *rhag* newyn i'ch ty-
lwyth.
20 A [h]dygwch eich brawd ieuangaf
attaf fi: felly y cywirir eich geir-
iau chwi, ac ni byddwch feirw.
Hwythau a wnaethant felly.
21 ¶ Ac a ddywedasant wrth eu
gilydd, Dïau bechu o honom yn er-
byn ein brawd; oblegid gweled a
wnaethom gyfyngdra ei enaid ef,
pan ymbiliodd efe â ni, ac ni wran-
dawsom ef: am hynny y daeth y
cyfyngdra hwn arnom ni.
22 A Reuben a'u hattebodd hwynt,
gan ddywedyd, [i]Oni ddywedais i
wrthych, gan ddywedyd, Na phech-
wch yn erbyn yr herlod; ac ni
wrandawech chwi? wele am hynny
ynte y gofynir ei waed ef.
23 Ac nis gwyddynt hwy fod Jo-
seph yn eu deall; am [5]*fod* cyfieith-
ydd rhyngddynt.
24 Yntau a drodd oddi wrthynt,
ac a wylodd; ac a ddaeth eilchwyl
attynt, ac a lefarodd wrthynt hwy,
ac a gymmerth o'u mysg hwynt
Simeon, ac a'i rhwymodd ef o flaen
eu llygaid hwynt.
25 ¶ Joseph hefyd a orchymynodd
lenwi eu sachau hwynt o ŷd, a
rhoddi drachefn arian pob un *o*
honynt yn ei sach, a rhoddi bwyd
iddynt i'w fwytta ar y ffordd: ac
felly y gwnaeth iddynt hwy.
26 Hwythau a gyfodasant eu hŷd
ar eu hasynod, ac a aethant oddi yno.
27 Ac [k]un a agorodd ei sach, ar
fedr rhoddi ebran i'w asyn yn y
lletty; ac a ganfu ei arian; canys
wele hwynt y'ngenau ei ffettan ef.

[f] Edrych 1 Sam. 1. 26. a 17. 55.
[3] *chadwer chwithau yng ngharchar.*
[4] Heb. *casglodd.*
[g] Neh. 5. 15.
[h] pen. 43. 5. a 44. 23.
[i] pen. 37. 21.
[5] *ei fod yn siarad wrthynt drwy gyfieithydd.*
[k] Edrych pen. 43. 21.

28 Ac a ddywedodd wrth ei frod-
yr, Rhoddwyd adref fy arian; ac
wele *hwynt* hefyd yn fy ffettan:
yna y digalonnasant hwy, ac a ofn-
asant, gan ddywedyd wrth eu gil-
ydd, Paham y gwnaeth Duw i ni
hyn?
29 ¶ A hwy a ddaethant at Jacob
eu tad i wlad Canaan; ac a fyneg-
asant iddo ef eu holl ddamweiniau,
gan ddywedyd,
30 Dywedodd y gwr *oedd* ar-
glwydd y wlad yn [6]arw wrthym ni,
ac a'n cymmerth ni fel ysbïwyr y
wlad.
31 Ninnau a ddywedasom wrtho
ef, Gwŷr cywir *ydym* ni; nid ysbï-
wyr ydym.
32 Deuddeg o frodyr *oeddym* ni,
meibion ein tad ni: un nid *yw fyw*,
ac *y mae* yr ieuangaf heddyw gyd
â'n tad ni y'ngwlad Canaan.
33 A dywedodd y gwr oedd ar-
glwydd y wlad wrthym ni, Wrth
hyn y caf wybod mai cywir *ydych*
chwi; gadêwch gyd â myfi un o'ch
brodyr, a chymmerwch *luniaeth*
i dorri newyn eich teuluoedd, ac
ewch ymaith.
34 A dygwch eich brawd ieuangaf
attaf fi, fel y gwybyddwyf nad ysbï-
wyr *ydych* chwi, ond *eich bod* yn
gywir: *yna* y rhoddaf eich brawd i
chwi, a chewch farchnatta yn y wlad.
35 ¶ Fel yr oeddynt hwy yn tyw-
allt eu sachau, yna wele godaid
arian pob un yn ei sach: a phan
welsant y codau arian, hwynt-hwy
a'u tad, ofni a wnaethant.
36 A Jacob, eu tad hwynt, a ddy-
wedodd wrthynt hwy, Diblantasoch
fi: Joseph nid *yw fyw*, a Simeon
yntau nid *yw fyw*, a Benjamin a
ddygech ymaith; yn fy erbyn i y
mae hyn oll.
37 A dywedodd Reuben wrth ei
dad, gan ddywedyd, Lladd fy nau
fab *i*, oni ddygaf ef drachefn attat
ti: dyro ef yn fy llaw i, a mi a'i
dygaf ef attat ti eilwaith.
38 Yntau a ddywedodd, Nid â fy
mab i waered gyd â chwi: oblegid
bu farw ei frawd, ac yntau a adawyd
ei hunan: [l]pe digwyddai iddo ef
niwed ar y ffordd yr ewch ar hyd-
ddi, yna chwi [m]a barech i'm penwyn-
ni ddisgyn i'r bedd mewn tristwch.

Cyn CRIST 1707.

[6] Heb. *galed.*
[l] pen. 44. 29.
[m] pen. 37. 35. a 44. 31.

PENNOD XLIII.

1 *Jacob yn flin ganddo ollwng Benjamin.* 15 *Joseph yn croesawu ei frodyr.* 31 *Yn gwneuthur iddynt wledd.*

Cyn CRIST 1707.

A'R newyn *oedd* drwm yn y wlad.
2 A bu, wedi iddynt fwytta yr
ŷd a ddygasent o'r Aipht, ddywedyd
o'u tad wrthynt hwy, Ewch eilwaith,
prynwch i ni ychydig luniaeth.
3 A Judah a attebodd, gan ddy-
wedyd, Gan rybuddio y rhybudd-
iodd y gwr nyni, gan ddywedyd,
Nac edrychwch *yn* fy wyneb, oni
[a] pen. 42. 20. a 44. 23. bydd eich [a] brawd gyd â chwi.
4 Os anfoni ein brawd gyd â ni, ni
a awn i waered, ac a brynwn i ti
luniaeth.
5 Ond os ti nid anfoni, nid awn i
waered; oblegid y gwr a ddywed-
odd wrthym ni, Nac edrychwch *yn*
fy wyneb, oni bydd eich brawd gyd
â chwi.
6 Ac Israel a ddywedodd, Paham
y drygasoch fi, gan fynegi i'r gwr
fod i chwi etto frawd?
7 Hwythau a ddywedasant, Gan
ymofyn yr ymofynodd y gwr am
danom ni, ac am ein cenedl, gan
ddywedyd, Ai byw eich tad chwi
etto? Oes frawd *arall* i chwi?
Ninnau a ddywedasom wrtho ef
ar ol y geiriau hynny: a allem ni
gan wybod wybod y dywedai efe,
Dygwch eich brawd i waered?
8 Judah a ddywedodd hefyd wrth
ei dad Israel, Gollwng y bachgen
gyd â mi, ninnau a gyfodwn ac a
awn ymaith; fel y byddom byw, ac
na byddom feirw, nyni, a thithau,
a'n plant hefyd.
9 Myfi a fechnïaf am dano ef; o'm
[b] pen. 44. 32. llaw i y gofyni ef: [b] onis dygaf ef
attat ti, a'i osod ef ger dy fron di,
yna y byddaf euog o fai i'th erbyn
byth.
10 Canys pe na buasem hwyr-
frydig, daethem eilchwyl yma ddwy
waith bellach.
11 Ac Israel eu tad a ddywedodd
wrthynt, Os rhaid yn awr felly,
gwnewch hyn; cymmerwch o ddew-
is ffrwythau y wlad yn eich llestri,
a dygwch yn anrheg i'r gwr, ychyd-
ig falm, ac ychydig fêl, llysiau, a
myrr, cnau, ac almonau.
12 Cymmerwch hefyd ddau cym-
maint o arian gyd â chwi; a dygwch
eilwaith gyd â chwi yr arian a rodd-
wyd drachefn y'ngenau eich sachau:
ond odid amryfusedd *fu* hynny.
13 Hefyd cymmerwch eich brawd,
a chyfodwch, ewch eilwaith at y gwr.
14 A DUW Hollalluog a roddo i
chwi drugaredd ger bron y gwr,
fel y gollyngo i chwi eich brawd
arall, a Benjamin: [2] minnau fel y'm
diblantwyd, a ddiblentir.
15 ¶ A'r gwŷr a gymmerasant yr [2] Edrych Est. 4. 16.
anrheg honno, a chymmerasant ar-
ian yn ddwbl yn eu llaw, a Benja-
min *hefyd;* a chyfodasant, ac a
aethant i waered i'r Aipht, a safas-
ant ger bron Joseph.
16 A Joseph a ganfu Benjamin gyd
â hwynt; ac a ddywedodd wrth yr
hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Dwg y
gwŷr hyn i'r tŷ, a lladd laddfa, ac
arlwya: oblegid y gwŷr a gânt [3] fwyt- [3] *giniawa.*
ta gyd â myfi ar hanner dydd.
17 A'r gwr a wnaeth fel y dywed-
odd Joseph: a'r gwr a ddug y dyn-
ion i dŷ Joseph.
18 A'r gwŷr a ofnasant, pan ddyg-
pwyd hwynt i dŷ Joseph; ac a
ddywedasant, Oblegid yr arian a
roddwyd eilwaith yn ein sachau ni
yr amser cyntaf, y dygpwyd nyni i
mewn; i [4] fwrw hyn arnom ni, ac i [4] Heb. *ymdreiglo.*
ruthro i ni, ac i'n cymmeryd ni yn
gaethion, a'n hasynod hefyd.
19 A hwy a nesasant at y gwr
oedd olygwr ar dŷ Joseph, ac a lef-
arasant wrtho, wrth ddrws y tŷ,
20 Ac a ddywedasant, Fy ar-
glwydd, [c] gan ddisgyn y disgynasom [c] pen. 42. 3.
yr amser cyntaf i brynu lluniaeth.
21 A [d] bu, pan ddaethom i'r lletty, [d] pen. 42. 27, 35.
ac agoryd ein sachau, yna wele arian
pob un y'ngenau ei sach; ein harian
ni, *meddaf,* yn ei bwys: ond ni a'i
dygasom eilwaith yn ein llaw.
22 Dygasom hefyd arian arall i
waered yn ein llaw, i brynu llun-
iaeth: nis gwyddom pwy a osododd
ein harian ni yn ein ffettanau.
23 Yntau a ddywedodd, Heddwch
i chwi; nac ofnwch: eich DUW
chwi, a DUW eich tad, a roddes i
chwi drysor yn eich sachau; [5] daeth [5] *mi gefais i eich arian.*
eich arian chwi attaf fi. Ac efe a
ddug Simeon allan attynt hwy.
24 A'r gwr a ddug y dynion i dŷ
Joseph, ac a [e] roddes ddwfr, a hwy a [e] pen. 18. 4. a 24. 32.
olchasant eu traed; ac efe a roddes
ebran i'w hasynod hwynt.
25 Hwythau a barottoisant eu han-
rheg erbyn dyfod Joseph ar hanner
dydd: oblegid clywsent mai yno y
bwyttâent fara.
26 ¶ Pan ddaeth Joseph i'r tŷ,
hwythau a ddygasant iddo ef yr
anrheg *oedd* ganddynt i'r tŷ, ac [f] a [f] pen. 37. 7, 10.
ymgrymmasant iddo ef hyd lawr.
27 Yntau a ofynodd iddynt am eu [6] Heb. *heddwch.*
[6] hiechyd, ac a ddywedodd, [7] Ai iach [7] Heb. *Oes heddwch i'r.*
yr hen wr eich tad chwi, [8] yr hwn y [8] pen. 42. 11, 13.

Cyn CRIST 1707.

soniasoch *am dano?* ai byw efe
etto?
28 Hwythau a ddywedasant, Iach
yw dy was, ein tad ni; byw *yw* efe
etto. Yna yr ymgrymmasant, ac yr
ymostyngasant.
29 Yntau a ddyrchafodd ei lygaid,
ac a ganfu ei frawd Benjamin, mab
ei fam ei hun; ac a ddywedodd, Ai
dyma eich brawd ieuangaf chwi,
[h] pen. 42. 13. — [h] am yr hwn y dywedasoch wrthyf
fi? Yna y dywedodd, DUW a roddo
ras i ti, fy mab.
30 A Joseph a frysiodd, (oblegid
cynnesasai ei ymysgaroedd ef tu ag
at ei frawd,) ac a geisiodd *le* i wylo;
ac a aeth i mewn i'r ystafell, ac a
wylodd yno.
31 Gwedi hynny *efe* a olchodd ei
wyneb, ac a ddaeth allan, ac a ym-
attaliodd, ac a ddywedodd, Gosod-
wch fara.
32 Hwythau a osodasant *fwyd*
iddo ef wrtho ei hun, ac iddynt
hwy wrthynt eu hun, ac i'r Aipht-
iaid y rhai oedd yn bwytta gyd âg
ef wrthynt eu hunain: oblegid ni
allai yr Aiphtiaid fwytta bara gyd
[i] pen. 46. 34. — â'r Hebreaid; o herwydd [i] ffieidd-
dra oedd hynny gan yr Aiphtiaid.
33 Yna yr eisteddasant ger ei fron
ef, y cyntaf-anedig yn ol ei gyntaf-
enedigaeth, a'r ieuangaf yn ol ei
ieuengctid: a rhyfeddodd y gwŷr
bob un wrth eu gilydd.
34 Yntau a gymmerodd seigiau
oddi ger ei fron ei hun iddynt hwy:
a mwy ydoedd saig Benjamin o bùm
rhan na seigiau yr un o honynt oll.
[8] *yr ymlawenhasant.* [k] Edrych Hag. 1. 6. Ioan 2. 10. — Felly yr yfasant ac [8][k] y gwleddasant
gyd âg ef.

PENNOD XLIV.

1 *Dyfais Joseph i attal ei frodyr.* 14 *Ufudd ddeisyfiad Judah at Joseph.*

AC efe a orchymynodd i'r hwn
oedd olygwr ar ei dŷ ef, gan
ddywedyd, Llanw sachau y gwŷr o
fwyd, cymmaint ag a allant ei ddwyn,
a dod arian pob un y'ngenau ei sach.
2 A dod fy nghwppan fy hun, *sef*
y cwppan arian, y'ngenau sach yr
ieuangaf, gyd âg arian ei ŷd ef. Yn-
tau a wnaeth yn ol gair Joseph, yr
hwn a ddywedasai efe.
3 Y bore a oleuodd, a'r gwŷr a
ollyngwyd ymaith, hwynt a'u has-
ynod.
4 Hwythau a aethant allan o'r
ddinas. *Ac* nid aethant neppell,
pan ddywedodd Joseph wrth yr
hwn *oedd olygwr* ar ei dŷ, Cyfod, *a*
dilyn ar ol y gwŷr: a phan oddiw-
eddech hwynt, dywed wrthynt, Pa-
ham y talasoch ddrwg am dda?
5 Onid dyma y *cwppan* yr ŷfai fy
arglwydd ynddo, ac yr arferai ddew-
iniaeth wrtho? Drwg y gwnaethoch
yr hyn a wnaethoch.
6 ¶ Yntau a'u goddiweddodd
hwynt, ac a ddywedodd y geiriau
hynny wrthynt hwy.
7 Y rhai a ddywedasant wrtho yn-
tau, Paham y dywed fy arglwydd y
cyfryw eiriau? na atto DUW i'th
weision di wneuthur y cyfryw beth.
8 Wele, ni a ddygasom attat ti
eilwaith o wlad Canaan yr arian a
gawsom y'ngenau ein sachau; pa
fodd gan hynny y lladrattâem ni
arian neu aur o dŷ dy arglwydd di?
9 Yr hwn o'th weision di y ceffir
y cwppan gyd âg ef, [a] bydded hwnnw — [a] pen. 31. 32.
farw; a ninnau hefyd a fyddwn
gaeth-weision i'm harglwydd.
10 Yntau a ddywedodd, Bydded
yn awr fel y dywedasoch chwi: yr
hwn y ceffir *y cwppan* gyd âg ef a
fydd was i mi, a chwithau a fydd-
wch ddïeuog.
11 Hwythau a frysiasant, ac a
ddisgynasant bob un ei sach i lawr,
ac a agorasant bawb ei ffettan.
12 Yntau a chwiliodd; ar yr hynaf
y dechreuodd, ac ar yr ieuangaf y
diweddodd: a'r cwppan a gafwyd
yn sach Benjamin.
13 Yna y rhwygasant eu dillad, ac
a bynniasant bawb ar ei asyn, ac a
ddychwelasant i'r ddinas.
14 ¶ A daeth Judah a'i frodyr i
dŷ Joseph, ac efe etto yno; ac a
syrthiasant i lawr ger ei fron ef.
15 A dywedodd Joseph wrthynt,
Pa waith *yw* hwn a wnaethoch
chwi? oni wyddech chwi y medr
gwr fel myfi ddewiniaeth?
16 A dywedodd Judah, Pa beth a
ddywedwn wrth fy arglwydd? pa
beth a lefarwn? pa fodd yr ym-
gyfiawnhâwn? cafodd DUW allan
anwiredd dy weision: wele ni yn
weision i'm harglwydd, ïe nyni, a'r
hwn y cafwyd y cwppan gyd âg ef
hefyd.
17 Yntau a ddywedodd, Na atto
DUW i mi wneuthur hyn: y gwr
y cafwyd y cwppan yn ei law, efe
fydd was i mi; ewch chwithau i
fynu, mewn heddwch, at eich tad.
18 ¶ Yna yr aeth Judah atto ef,
ac a ddywedodd, Fy arglwydd, caff-
ed, attolwg, dy was ddywedyd gair

Cyn CRIST 1707.

y'nghlustiau fy arglwydd, ac na
ennyned dy lid wrth dy was: o
herwydd yr wyt ti megis Pharaoh.
19 Fy arglwydd a ymofynodd â'i
weision, gan ddywedyd, A oes i
chwi dad, neu frawd?
20 Ninnau a ddywedasom wrth fy
arglwydd, Y mae i ni dad, yn hen
wr; a phlentyn ei henaint ef, un
bychan: a'i frawd a fu farw, ac efe
a adawyd ei hunan o'i fam ef; a'i
dad sydd hoff ganddo ef.
21 Tithau a ddywedaist wrth dy
[b] pen. 42. 15. weision, [b] Dygwch ef i waered attaf
fi, fel y gosodwyf fy llygaid arno.
22 A ni a ddywedasom wrth fy
arglwydd, Y llangc ni ddichon ym-
adael â'i dad: oblegid os ymedy efe
â'i dad, marw fydd ei *dad.*
23 Tithau a ddywedaist wrth dy
[c] pen. 43. 3, 5. weision, [c] Oni ddaw eich brawd ieu-
angaf i waered gyd â chwi, nac
edrychwch yn fy wyneb mwy.
24 Bu hefyd, wedi ein myned ni i
fynu at dy was fy nhad, mynegasom
iddo ef eiriau fy arglwydd.
[d] pen. 43. 2. 25 A [d] dywedodd ein tad, Ewch
eilwaith, prynwch i ni ychydig lun-
iaeth.
26 Dywedasom ninnau, Nis gallwn
fyned i waered: os bydd ein brawd
ieuangaf gyd â ni, nyni a awn i
waered; oblegid ni allwn edrych
yn wyneb y gwr, oni bydd ein
brawd ieuangaf gyd â ni.
27 A dywedodd dy was fy nhad
[e] pen. 46. 19. wrthym ni, Chwi a wyddoch [e] mai
dau a blantodd fy ngwraig i mi;
28 Ac un a aeth allan oddi wrthyf
[f] pen. 37. 33. fi; minnau a ddywedais, [f] Yn ddïau
gan larpio y llarpiwyd ef; ac nis
gwelais ef hyd yn hyn:
29 Os cymmerwch hefyd hwn ym-
[g] pen. 42. 38. aith o'm golwg, a digwyddo [g] niwed
iddo ef; yna y gwnewch i'm pen-
llwydni ddisgyn mewn gofid i fedd.
30 Bellach gan hynny, pan ddel-
wyf at dy was fy nhad, heb fod y
[h] 1 Sam. 18. 1. llangc gyd â ni; (gan fod [h] ei hoedl
ef y'nglŷn wrth ei hoedl yntau;)
31 Yna pan welo efe na *ddaeth* y
llangc, marw fydd efe; a'th weision
a barant i benwynnedd dy was ein
tad ni ddisgyn mewn gofid i fedd.
32 Oblegid dy was a aeth yn
feichiau am y llangc i'm tad, gan
[i] pen. 43. 9. ddywedyd, [i] Onis dygaf ef attat ti,
yna byddaf euog o fai yn erbyn fy
nhad byth.
33 Gan hynny weithian, attolwg,
arhosed dy was dros y llangc, yn
was i'm harglwydd; ac aed y llangc
i fynu gyd â'i frodyr:
34 Oblegid pa fodd yr âf i fynu
at fy nhad, a'r llangc heb *fod* gyd
â mi? rhag i mi weled y gofid a
gaiff fy nhad.

PENNOD XLV.

1 *Joseph yn ei hysbysu ei hun i'w frodyr:* 5 *yn eu cysuro hwynt â rhagluniaeth Duw:* 9 *yn danfon am ei dad.* 16 *Pharaoh yn sicrhâu y peth.* 21 *Joseph yn gosod allan ei frodyr i'r daith, ac yn eu hannog hwynt i fod yn gyttûn.* 25 *Jacob yn ymlawenychu wrth y newyddion.*

YNA Joseph ni allodd ymattal
ger bron y rhai oll oedd yn
sefyll gyd âg ef: ac efe a lefodd,
Perwch allan bawb oddi wrthyf.
Yna nid arhosodd neb gyd âg ef,
pan ymgydnabu Joseph â'i frodyr.
2 Ac efe a gododd ei lef mewn
wylofain: a chlybu yr Aiphtiaid, a
chlybu tŷ Pharaoh.
3 A Joseph a ddywedodd wrth ei
frodyr, [a] Myfi *yw* Joseph: ai byw fy [a] Act. 7. 13.
nhad etto? A'i frodyr ni fedrent
atteb iddo; oblegid brawychasent
ger ei fron ef.
4 Joseph hefyd a ddywedodd wrth
ei frodyr, Dyneswch, attolwg, attaf
fi. Hwythau a ddynesasant. Yntau
a ddywedodd, Myfi *yw* Joseph eich
brawd chwi, [b] yr hwn a werthasoch [b] pen. 37. 28.
i'r Aipht.
5 Weithian gan hynny na thrist-
êwch, ac na [2] ddigiwch wrthych eich [2] Heb. *na fydded dig yn eich llygaid.*
hunain, am werthu o honoch fyfi
yma; [c] oblegid i achub einioes yr [c] pen. 50. 20. Ps. 105. 16, 17. Edrych 2 Sam. 16. 10. Act. 4. 24.
hebryngodd DUW fyfi o'ch blaen
chwi.
6 Oblegid dyma ddwy flynedd o'r
newyn o fewn y wlad: ac *fe a fydd* 1706.
etto bùm mlynedd, y rhai *a fydd*
heb nac âr na medi.
7 A DUW a'm hebryngodd i o'ch
blaen chwi, i [3] gadw i chwi hiliog- [3] Heb. *osod.*
aeth yn y wlad, ac i beri bywyd i
chwi, trwy fawr ymwared.
8 Ac yr awr hon nid chwi a'm
hebryngodd i yma, ond DUW: ac
efe a'm gwnaeth i yn dad i Pharaoh,
ac yn arglwydd ar ei holl dŷ ef, ac
yn llywydd ar holl wlad yr Aipht.
9 Brysiwch, ac ewch i fynu at fy
nhad, a dywedwch wrtho, Fel hyn y
dywed dy fab Joseph: DUW a'm gos-
ododd i yn arglwydd ar yr holl Aipht:
tyred i waered attaf; nac oeda:
10 A [d] chei drigo y'ngwlad Gosen, a [d] pen. 47. 1.
bod yn agos attaf fi, ti a'th feibion, a
meibion dy feibion, a'th ddefaid, a'th
wartheg, a'r hyn oll *sydd* gennyt:

Cyn CRIST 1706.

11 Ac yno y'th borthaf, (oblegid
pùm mlynedd o'r newyn *a fydd*
etto ;) rhag dy fyned mewn tlodi, ti,
a'th deulu, a'r hyn oll *sydd* gennyt.
12 Ac wele eich llygaid chwi, a
llygaid fy mrawd Benjamin yn gwel-
ed, mai fy ngenau i *sydd* yn ym-
adrodd wrthych.
13 Mynegwch hefyd i'm tad fy holl
anrhydedd i yn yr Aipht, a'r hyn
oll a welsoch ; brysiwch hefyd, a
[e] dygwch fy nhad i waered yma.
14 Ac efe a syrthiodd ar wddf ei
frawd Benjamin, ac a wylodd ; Benja-
min hefyd a wylodd ar ei wddf yntau.
15 Ac efe a gusanodd ei holl frodyr,
ac a wylodd arnynt : ac ar ol hynny
ei frodyr a ymddiddanasant âg ef.
16 ¶ A'r gair a ddaeth i dŷ Pha-
raoh, gan ddywedyd, Brodyr Joseph
a ddaethant : a da oedd *hyn* y'ngol-
wg Pharaoh, ac y'ngolwg ei weision.
17 A Pharaoh a ddywedodd wrth
Joseph, Dywed wrth dy frodyr,
Gwnewch hyn ; Llwythwch eich ys-
grubliaid, a cherddwch, *ac* ewch i
wlad Canaan ;
18 A chymmerwch eich tad, a'ch
teuluoedd, a deuwch attaf fi : a
rhoddaf i chwi ddaioni gwlad yr
Aipht, a chewch fwytta [f] brasder y
wlad.
19 Gorchymyn yn awr a gefaist,
gwnewch hyn : cymmerwch i chwi
o wlad yr Aipht gerbydau i'ch rhai
bach, ac i'ch gwragedd ; a chym-
merwch eich tad, a deuwch.
20 Ac nac arbeded eich llygaid
chwi *ddim* dodrefn ; oblegid dâ holl
wlad yr Aipht sydd eiddo chwi.
21 A meibion Israel a wnaethant
felly : a rhoddodd Joseph iddynt
hwy gerbydau, yn ol [4] gorchymyn
Pharaoh, a rhoddodd iddynt fwyd
ar hyd y ffordd.
22 I bob un o honynt oll y rhodd-
es bâr o ddillad : ond i Benjamin y
rhoddes dri chant *o ddarnau* arian,
a phùm pâr o ddillad.
23 Hefyd i'w dad yr anfonodd fel
hyn ; deg o asynod yn [5] llwythog o
ddâ yr Aipht, a deg o asenod yn
dwyn ŷd, bara, a bwyd i'w dad ar
hyd y ffordd.
24 Yna y gollyngodd ymaith ei
frodyr : a hwy a aethant ymaith :
ac efe a ddywedodd wrthynt hwy,
Nac ymrysonwch ar y ffordd.
25 ¶ Felly yr aethant i fynu o'r
Aipht, ac a ddaethant i wlad Ca-
naan, at eu tad Jacob ;

[e] Act. 7. 14.
[f] pen. 27. 28.
[4] Heb. *genau.*
[5] Heb. *cludo.*

26 Ac a fynegasant iddo, gan ddy-
wedyd, Y mae Joseph etto yn fyw,
ac y mae yn llywodraethu ar holl
wlad yr Aipht. Yna y llesgaodd ei
galon [6] yntau ; oblegid nid oedd yn
eu credu.
27 Traethasant hefyd iddo ef holl
eiriau Joseph, y rhai a ddywedasai
efe wrthynt hwy. A phan ganfu
efe y cerbydau a anfonasai Joseph
i'w ddwyn ef, yna y bywiogodd ys-
pryd Jacob eu tad hwynt.
28 A dywedodd Israel, Digon *yd-
yw ;* y mae Joseph fy mab etto yn
fyw : âf, fel y gwelwyf ef cyn fy
marw.

PENNOD XLVI.

1 *Duw yn cysuro Jacob yn Beer-seba.* 5 *Efe a'i deulu yn myned oddi yno i'r Aipht.* 8 *Rhifedi ei deulu ef y rhai a aeth i'r Aipht.* 28 *Joseph yn cyfarfod Jacob.* 31 *Mae efe yn dysgu i'w frodyr pa fodd yr attebent Pharaoh.*

YNA y cychwynodd Israel, a'r
hyn oll oedd ganddo, ac a
ddaeth i Beer-seba, ac a aberth-
odd ebyrth i DDUW ei dad Isaac.
2 A llefarodd DUW wrth Israel
mewn gweledigaethau nos, ac a
ddywedodd, Jacob, Jacob. Yntau
a ddywedodd, Wele fi.
3 Ac efe a ddywedodd, Myfi *yw*
DUW, DUW dy dad : nac ofna fyned
i waered i'r Aipht ; canys gwnaf
di yno yn genhedlaeth fawr.
4 Myfi a âf i waered gyd â thi i'r
Aipht ; a myfi gan ddwyn a'th ddyg-
af di i fynu drachefn : [a] Joseph hef-
yd a esyd ei law ar dy lygaid di.
5 A chyfododd [b] Jacob o Beer-seba :
a meibion Israel a ddygasant Jacob
eu tad, a'u rhai bach, a'u gwragedd,
yn y cerbydau a anfonasai Pharaoh
i'w ddwyn ef.
6 Cymmerasant hefyd eu hanifeil-
iaid, a'u golud a gasglasent yn nhir
Canaan, ac a ddaethant i'r Aipht,
[c] Jacob, a'i holl had gyd âg ef :
7 Ei feibion, a meibion ei feibion
gyd âg ef, ei ferched, a merched
ei feibion, a'i holl had, a ddug efe
gyd âg ef i'r Aipht.
8 ¶ A [d] dyma enwau plant Israel
y rhai a ddaethant i'r Aipht, Jacob
a'i feibion : [e] Reuben, cynfab Jacob.
9 A meibion Reuben ; Hanoch, a
Phàlu, Hesron hefyd, a Charmi.
10 ¶ A [f] meibion Simeon ; [2] Jemu-
el, a Jamin, ac Ohad, a [3] Jachin, a
[4] Sohar, a Saul mab Canaanees.
11 ¶ Meibion [g] Lefi hefyd ; [5] Ger-
son, Cohath, a Merari.
12 ¶ A meibion [h] Judah ; Er, ac

Cyn CRIST 1706.

[6] Sef, *Jacob.*
[a] pen. 50. 1.
[b] Act. 7. 15.
[c] Jos. 24. 4. Ps. 105. 23. Es. 52. 4.
[d] Exod. 1. 1. a 6. 14.
[e] Num. 26. 5. 1 Chron. 5. 1.
[f] Exod. 6. 15.
[2] *Nemuel.*
[3] *Jarib.*
[4] *Zerah.* 1 Chron. 4. 24.
[g] 1 Chron. 6. 1, 16.
[5] Neu, *Gersom.*
[h] 1 Chron. 2. 3. a 4. 21.

Cyn CRIST 1706.

Onan, a Selah, Phares hefyd, a Za-
rah: a buasai farw [i]Er ac Onan yn
nhir Canaan. A [k]meibion Phares
oedd Hesron, a Hamul.
13 ¶ [l]Meibion Issachar hefyd;
Tola, a [6]Phufah, a Job, a Simron.
14 ¶ A meibion Zabulon; Sered,
ac Elon, a Jaleel.
15 Dyma feibion Leah, y rhai a
blantodd hi i Jacob ym [7]Mesopo-
tamia, a Dinah ei ferch: ei feibion
a'i ferched *oeddynt* oll dri dyn ar
ddeg ar hugain.
16 ¶ A meibion Gad; [m]Siphion,
a Haggi, Suni, ac [8]Esbon, Eri, ac
[9]Arodi, ac Areli.
17 ¶ [n]A meibion Aser; Jimnah, ac
Isuah, ac Isui, a Berïah, a Serah eu
chwaer hwynt. A meibion Berïah;
Heber, a Malchiel.
18 [o]Dyma feibion Zilpah, [p]yr hon
a roddodd Laban i Leah ei ferch:
a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob,
sef un dyn ar bymtheg.
19 ¶ Meibion Rahel [q]gwraig Ja-
cob, *oedd* Joseph, a Benjamin.
20 Ac i Joseph y ganwyd, yn nhir
yr Aipht, Manasseh, ac Ephraim,
[r]y rhai a blantodd Asnath, merch
Potipherah [2]offeiriad On, iddo ef.
21 ¶ [s]A meibion Benjamin; Belah,
a Becher, ac Asbel, Gera, a Naa-
man, [t]Ehi, a Ros, [u]Muppim, a [3]Hup-
pim, ac Ard.
22 Dyma feibion Rahel, y rhai a
blantodd hi i Jacob; yn bedwar
dyn ar ddeg oll.
23 ¶ [x]A meibion Dan *oedd* [4]Hu-
sim.
24 ¶ [y]A meibion Naphtali; Jah-
seel, a Guni, a Jeser, a Silem.
25 [z]Dyma feibion Bilhah, [a]yr hon
a roddodd Laban i Rahel ei ferch:
a hi a blantodd y rhai hyn i Jacob,
yn saith nyn oll.
26 [b]Yr holl eneidiau y rhai a
ddaethant gyd â Jacob i'r Aipht, yn
dyfod allan o'i [5]lwynau ef, heblaw
gwragedd meibion Jacob, *oeddynt*
oll chwe enaid a thri ugain.
27 A meibion Joseph y rhai a
anwyd iddo ef yn yr Aipht, *oedd*
ddau enaid: [c]holl eneidiau tŷ Ja-
cob, y rhai a ddaethant i'r Aipht,
oeddynt ddeg a thri ugain.
28 ¶ Ac efe a anfonodd Judah o'i
flaen at Joseph, i gyfarwyddo ei
wyneb ef i Gosen: yna y daethant
i dir Gosen.
29 A Joseph a barottôdd ei gerbyd,
ac a aeth i fynu i gyfarfod Israel ei

i pen. 38. 3, 7, 10, 29, 30.
k 1 Chron. 2. 5.
l 1 Chron. 7. 1.
6 Neu, *Pua, a Jasub.*
7 *Padan-Aram.*
m Num. 26. 15, &c. *Sephon.*
8 *Ozni.*
9 *Arod.*
n 1 Chron. 7. 30.
o pen. 30. 10.
p pen. 29. 24.
q pen. 44. 27.
r pen. 41. 50.
2 *tywysog.*
s 1 Chron. 7. 6. a 8. 1.
t Num. 26. 38, 39. *Ahiram.*
u Num. 26. 39. *Sephupham.*
3 *Hupham.*
x 1 Chron. 7. 12. Num. 26. 42.
4 *Suam.*
y 1 Chron. 7. 13.
z pen. 30. 5.
a pen. 29. 29.
b Exod. 1. 5.
5 Heb. *forddwyd.*
c Deut. 10. 22. Edrych Act. 7. 14.

dad i Gosen; ac a ymddangosodd
iddo: ac efe a syrthiodd ar ei wddf
ef, ac a wylodd ar ei wddf ef ennyd.
30 A dywedodd Israel wrth Jo-
seph, [d]Byddwyf farw bellach, wedi
i mi weled dy wyneb, gan dy fod di
yn fyw etto.
31 A dywedodd Joseph wrth ei
frodyr, ac wrth deulu ei dad, Mi a
âf i fynu, ac a fynegaf i Pharaoh,
ac a ddywedaf wrtho, Fy mrodyr,
a theulu fy nhad, y rhai *oedd* yn
nhir Canaan, a ddaethant attaf fi.
32 A'r gwŷr, bugeiliaid defaid yd-
ynt: canys perchen anifeiliaid yd-
ynt; a dygasant *yma* eu praidd, a'u
gwartheg, a'r hyn oll *oedd* ganddynt.
33 A phan alwo Pharaoh am dan-
och, a [e]dywedyd, Beth *yw* eich
gwaith?
34 Dywedwch, Dy weision fuant
drinwyr anifeiliaid o'u hieuengctid
hyd yr awr hon, nyni a'n tadau hef-
yd; er mwyn cael o honoch drigo
yn nhir Gosen: canys [f]ffieidd-dra
yr Aiphtiaid *yw* pob bugail defaid.

PENNOD XLVII.

1 *Joseph yn dwyn pump o'i frodyr,* 7 *a'i dad, ger bron Pharaoh.* 11 *Yntau yn rhoddi iddynt drigfa a modd i fyw.* 13 *Mae efe yn cael holl arian yr Aiphtiaid,* 16 *a'u hanifeiliaid,* 18 *a'u tiroedd, i Pharaoh.* 22 *Ni phrynwyd mo dir yr offeiriaid.* 23 *Mae efe yn gosod y tir iddynt er y bummed ran.* 28 *Oedran Jacob.* 29 *Mae efe yn peri i Joseph dyngu y claddai efe ef gyd â'i dadau.*

YNA y daeth Joseph ac a fyneg-
odd i Pharaoh, ac a ddywed-
odd, Fy nhad, a'm brodyr, a'u defaid,
a'u gwartheg, a'r hyn oll *oedd* gan-
ddynt, a ddaethant o dir Canaan;
ac wele hwynt yn [a]nhir Gosen.
2 Ac efe a gymmerth rai o'i frod-
yr, *sef* pùm nyn, ac a'u gosododd
hwynt o flaen Pharaoh.
3 A dywedodd Pharaoh wrth ei
frodyr ef, Beth *yw* eich gwaith
chwi? Hwythau a ddywedasant
wrth Pharaoh, [b]Bugeiliaid defaid yw
dy weision, nyni a'n tadau hefyd.
4 Dywedasant hefyd wrth Pharaoh,
I orymdaith yn y wlad y daethom,
am nad *oes* borfa i'r defaid gan dy
weision; canys trwm *yw* y newyn
y'ngwlad Canaan: ac yr awr hon,
attolwg, caed dy weision drigo yn
nhir Gosen.
5 A llefarodd Pharaoh wrth Jo-
seph, gan ddywedyd, Dy dad a'th
frodyr a ddaethant attat.
6 Tir yr Aipht sydd o'th flaen;
cyflea dy dad a'th frodyr yn y man

Cyn CRIST 1706.

d Felly Luc 2. 29.
e pen. 47. 2, 3.
f Exod. 8. 26.
a pen. 45. 10.
b pen. 46. 34.

Cyn CRIST 1706.

goreu yn y wlad; trigant yn nhir
Gosen: ac os gwyddost fod yn eu
mysg wŷr grymmus, gosod hwynt
yn ben-bugeiliaid ar yr eiddof fi.
7 A dug Joseph Jacob ei dad, ac
a'i gosododd ger bron Pharaoh: a
Jacob a fendithiodd Pharaoh.
8 A dywedodd Pharaoh wrth Ja-
cob, [2] Pa faint *yw* dyddiau blynydd-
oedd dy einioes di?
9 A Jacob a ddywedodd wrth
Pharaoh, [c] Dyddiau blynyddoedd fy
ymdaith *ydynt* ddeg ar hugain a
chàn mlynedd: ychydig a drwg fu
dyddiau blynyddoedd fy einioes, ac
ni chyrhaeddasant ddyddiau blyn-
yddoedd einioes fy nhadau yn nydd-
iau eu hymdaith hwynt.
10 A bendithiodd Jacob Pharaoh,
ac a aeth allan o ŵydd Pharaoh.
11 ¶ A Joseph a gyfleodd ei dad
a'i frodyr, ac a roddes iddynt fedd-
iant y'ngwlad yr Aipht, y'nghwrr
goreu y wlad, yn nhir Rameses, fel
y gorchymynasai Pharaoh.
12 Joseph hefyd a gynhaliodd ei
dad, a'i frodyr, a holl dylwyth ei
dad, â bara, [3] yn ol *eu* teuluoedd.
13 ¶ Ac nid *oedd* bara yn yr holl
wlad: canys y newyn oedd drwm
iawn; fel yr oedd gwlad yr Aipht,
a gwlad Canaan, yn [4] dyddfu gan y
newyn.
1702. 14 Joseph hefyd a gasglodd yr holl
arian a gawsid yn nhir yr Aipht, ac
yn nhir Canaan, am yr ymborth a
brynasent hwy: a Joseph a ddug
yr arian i dŷ Pharaoh.
15 Pan ddarfu yr arian yn nhir yr
Aipht, ac y'ngwlad Canaan, yr holl
Aiphtiaid a ddaethant at Joseph,
gan ddywedyd, Moes i ni fara: can-
ys paham y byddem ni feirw ger dy
fron? o herwydd darfu yr arian.
16 A dywedodd Joseph, Moeswch
eich anifeiliaid; a rhoddaf i chwi am
eich anifeiliaid, os darfu yr arian.
17 A hwy a ddygasant eu hanifeil-
iaid at Joseph: a rhoddes Joseph
iddynt fara am y meirch, ac am y
dïadelloedd defaid, ac am y gyr-
roedd gwartheg, ac am yr asynod;
ac a'u [5] cynhaliodd hwynt â bara, am
eu holl anifeiliaid, dros y flwyddyn
honno.
18 A phan ddarfu y flwyddyn hon-
no, y daethant atto ef yr ail flwydd-
yn, ac a ddywedasant wrtho, Ni
chelwn oddi wrth fy arglwydd ddar-
fod yr arian, a *myned ein* hysgrubl-
iaid a'n hanifeiliaid at fy arglwydd;

[2] *Beth yw dy oedran di?*
[c] Heb. 11. 9, 13.
[3] Neu, *fel bwydo plentyn.*
[4] *diffygio.*
[5] Heb. *tywysodd.*

Cyn CRIST 1702.

ni adawyd *i ni* ger bron fy arglwydd
onid ein cyrph a'n tir.
19 Paham y byddwn feirw o flaen
dy lygaid, nyni a'n tir? pryn ni
a'n tir am fara; a nyni a'n tir a
fyddwn gaethion i Pharaoh: dod
dithau i ni had, fel y byddom fyw,
ac na fyddom feirw, ac na byddo
y tir yn anghyfannedd.
20 A Joseph a brynodd holl dir 1701.
yr Aipht i Pharaoh: canys yr Aipht-
iaid a werthasant bob un ei faes;
oblegid y newyn a gryfhasai arnynt:
felly yr aeth y tir i Pharaoh.
21 Y bobl hefyd, efe a'u symmud-
odd hwynt i ddinasoedd, o'r naill
gwrr i derfyn yr Aipht hyd ei chwrr
arall.
22 Yn unig tir yr [6] offeiriaid ni
phrynodd efe: canys rhan *oedd* i'r
offeiriaid wedi ei phennu iddynt gan
Pharaoh, a'u rhan a roddasai Pha-
raoh iddynt a fwyttasant hwy; am
hynny ni werthasant hwy eu tir.
23 Dywedodd Joseph hefyd wrth
y bobl, Wele, prynais chwi heddyw,
a'ch tir, i Pharaoh: wele i chwi
had, heuwch chwithau y tir.
24 A bydded i chwi roddi i Pha-
raoh y bummed ran o'r cnwd; a
bydd y pedair rhan i chwi, yn had
i'r maes, ac yn ymborth i chwi, ac
i'r rhai *sydd* yn eich tai, ac yn fwyd
i'ch rhai bach.
25 A dywedasant, Cedwaist ni yn
fyw: gâd i ni gael ffafr y'ngolwg fy
arglwydd, a byddwn weision i Pha-
raoh.
26 A Joseph a osododd hynny yn
ddeddf hyd heddyw ar dir yr Aipht,
gael o Pharaoh y bummed ran; ond
o dir yr offeiriaid yn unig, yr hwn
nid oedd eiddo Pharaoh.
27 ¶ Trigodd Israel hefyd y'ngwlad
yr Aipht o fewn tir Gosen, ac a
gawsant feddiannau ynddi; cyn-
yddasant hefyd, ac amlhasant yn
ddirfawr.
28 Jacob hefyd a fu fyw yn nhir 1689.
yr Aipht ddwy flynedd ar bym-
theg; felly yr oedd dyddiau Jacob,
sef blynyddoedd ei einioes ef, yn
saith mlynedd a deugain a chàn
mlynedd.
29 A dyddiau Israel a nesasant i
farw: ac efe a alwodd am ei fab Jo-
seph, ac a ddywedodd wrtho, O chef-
ais yn awr ffafr yn dy olwg, [d] gosod,
attolwg, dy law dan fy morddwyd, a
gwna â mi drugaredd a gwirionedd;
[e] na chladd fi, attolwg, yn yr Aipht:

[6] Neu, *tywysogion.*
[d] pen. 24. 2.
[e] Felly pen. 50. 25.

Cyn CRIST 1689.

[f] pen. 49. 29.

30 Eithr mi a orweddaf gyd â'm tadau; yna dwg fi allan o'r Aipht, a [f] chladd fi yn eu beddrod hwynt. Yntau a ddywedodd, Mi a wnaf yn ol dy air.

[g] Heb. 11. 21. Edrych 1 Bren. 1. 47.

31 Ac efe a ddywedodd, Twng wrthyf. Ac efe a dyngodd wrtho. Yna [g] Israel a ymgrymmodd ar ben y gwely.

PENNOD XLVIII.

1 *Joseph a'i ddau fab yn ymweled â'i dad yn ei glefyd.* 2 *Jacob yn ymgryfhâu i'w bendithio hwy.* 3 *Yn adrodd yr addewid.* 5 *Yn cymmeryd Ephraim a Manasseh yn eiddo ei hun.* 7 *Yn crybwyll wrtho am fedd ei fam.* 9 *Yn bendithio Ephraim a Manasseh.* 17 *Yn gosod yr ieuangaf o flaen yr hynaf.* 21 *Yn prophwydo am eu dychweliad hwy i Canaan.*

A BU, wedi y pethau hyn, ddywedyd o un wrth Joseph, Wele, y mae dy dad yn glaf. Ac efe a gymmerth ei ddau fab gyd âg ef, Manasseh ac Ephraim.

2 A mynegodd *un* i Jacob, ac a ddywedodd, Wele dy fab Joseph yn dyfod attat. Ac Israel a ymgryfhaodd, ac a eisteddodd ar y gwely.

[a] pen. 28. 13. a 35. 6.

3 A dywedodd Jacob wrth Joseph, Duw Hollalluog a ymddangosodd i mi yn [a] Luz, y'ngwlad Canaan, ac a'm bendithiodd:

4 Dywedodd hefyd wrthyf, Wele, mi a'th wnaf yn ffrwythlawn, ac a'th amlhâf, ac yn dyrfa o bobloedd y'th wnaf, a rhoddaf y tir hwn i'th had di ar dy ol di, yn etifeddiaeth dragywyddol.

[b] pen. 41. 50. a 46. 20. Jos. 14. 4.

5 ¶ Ac yr awr hon, dy [b] ddau fab, y rhai a anwyd i ti yn nhir yr Aipht, cyn fy nyfod attat i'r Aipht, eiddof fi *fyddant* hwy: Ephraim a Manasseh fyddant eiddof fi, fel Reuben a Simeon.

6 A'th eppil, y rhai a genhedlych ar eu hol hwynt, fyddant eiddot ti dy hun; ar enw eu brodyr y gelwir hwynt yn eu hetifeddiaeth.

[2] *Padan-Aram.* [c] pen. 35. 19.

7 ¶ A phan ddeuthum i o [2] Mesopotamia, bu [c] Rahel farw gyd â mi yn nhir Canaan, ar y ffordd, pan oedd etto filldir o dir hyd Ephrath: a chleddais hi yno ar ffordd Ephrath: honno *yw* Bethlehem.

8 A gwelodd Israel feibion Joseph, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y rhai hyn?

9 A Joseph a ddywedodd wrth ei dad, Dyma fy meibion i, a roddodd Duw i mi yma. Yntau a ddywedodd, Dwg hwynt, attolwg, attaf fi, a mi a'u bendithiaf hwynt.

[d] pen. 27. 1. [3] *dywyll.*

10 [d] Llygaid Israel hefyd oedd [3] drymion gan henaint, *fel* na allai efe weled; ac efe a'u dygodd hwynt atto ef: yntau a'u cusanodd hwynt, ac a'u cofleidiodd.

11 Dywedodd Israel hefyd wrth Joseph, Ni feddyliais weled dy wyneb; etto, wele, parodd Duw i mi weled dy had hefyd.

12 A Joseph a'u tynnodd hwynt allan oddi wrth ei liniau ef, ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb.

13 Cymmerodd Joseph hefyd hwynt ill dau, Ephraim yn ei law ddehau tu a llaw aswy Israel, a Manasseh yn ei law aswy tu a llaw ddehau Israel; ac a'u nesaodd hwynt atto ef.

14 Ac Israel a estynodd ei law ddehau, ac a'i gosododd ar ben Ephraim, (a hwn oedd yr ieuangaf,) a'i law aswy ar ben Manasseh: gan gyfarwyddo ei ddwylaw trwy wybod; canys Manasseh *oedd* y cynfab.

[e] Heb. 11. 21. [f] pen. 17. 1. a 24. 40.

15 ¶ Ac [e] efe a fendithiodd Joseph, ac a ddywedodd, Duw, [f] yr hwn y rhodiodd fy nhadau Abraham ac Isaac ger ei fron, Duw, yr hwn a'm porthodd er pan ydwyf, hyd y dydd hwn,

[g] pen. 28. 15. a 31. 11, 13. [4] *cynnyddant.*

16 Yr angel [g] yr hwn a'm gwaredodd i oddi wrth bob drwg, a fendithio y llangciau; fy enw hefyd, ac enw fy nhadau Abraham ac Isaac, a alwer arnynt: [4] heigiant hefyd yn lliaws y'nghanol y wlad.

17 Pan welodd Joseph osod o'i dad ei law ddehau ar ben Ephraim, bu anfoddlawn ganddo: ac efe a ddaliodd law ei dad, i'w symmud hi oddi ar ben Ephraim, ar ben Manasseh.

18 Dywedodd Joseph hefyd wrth ei dad, Nid felly, fy nhad: canys dyma y cynfab, gosod dy law ddehau ar ei ben ef.

[h] Num. 1. 33, 35. a 2. 19, 21. Deut. 33. 17. Dat. 7. 6, 8. [5] Heb. *llawnder.*

19 A'i dad a ommeddodd, ac a ddywedodd, Mi a wn, fy mab, mi a wn: bydd hwn hefyd yn bobl, a mawr fydd hwn hefyd; ond yn wir [h] ei frawd ieuangaf fydd mwy nag ef, a'i had ef fydd yn [5] lliaws o genhedloedd.

[i] Felly Ruth 4. 11, 12.

20 Ac efe a'u bendithiodd hwynt yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, [i] Ynot ti y bendithia Israel, gan ddywedyd, Gwnaed Duw di fel Ephraim, ac fel Manasseh. Ac efe a osododd Ephraim o flaen Manasseh.

21 Dywedodd Israel hefyd wrth Joseph, Wele fi yn marw; a bydd Duw gyd â chwi, ac efe a'ch dychwel chwi i dir eich tadau.

[k] Jos. 24. 32. Ioan 4. 5.

22 A [k] mi a roddais i ti un rhan

Cyn CRIST 1689.

goruwch dy frodyr, yr hon a ddyg-
ais o law yr Amoriaid â'm cleddyf
ac â'm bwa.

PENNOD XLIX.

1 *Jacob yn galw ei feibion i'w bendithio.* 3 *Bendith pob un o honynt.* 29 *Mae efe yn rhoddi siars arnynt ynghylch ei gladdedigaeth;* 33 *ac yn marw.*

YNA y galwodd Jacob ar ei feib-
ion, ac a ddywedodd, Ymgesgl-
wch, fel y mynegwyf i chwi yr hyn
a ddigwydda i chwi yn y dyddiau
diweddaf.
2 Ymgesglwch, a chlywch, meib-
ion Jacob; ïe, gwrandêwch ar Is-
rael eich tad.
3 ¶ [a] Reuben fy nghynfab, tydi
oedd fy ngrym, a [b] dechreuad fy
nerth, rhagoriaeth braint, a rhag-
oriaeth cryfder.
4 Ansafadwy *oeddit* fel dwfr: [2] ni
ragori di; canys [c] dringaist wely dy
dad: yna yr halogaist *ef:* fy ngwely
a ddringodd.
5 ¶ [d] Simeon a Lefi *sydd* frodyr;
[3] offer creulondeb *sydd yn* eu han-
neddau.
6 Na ddeled fy enaid i'w cyfrin-
ach hwynt; fy ngogoniant, na fydd
un â'u cynnulleidfa hwynt: canys
[e] yn eu dig y lladdasant wr, ac o'u
gwirfodd y [4] diwreiddiasant gaer.
7 Melldigedig fyddo eu dig, canys
tost *oedd;* a'u llid, canys creulawn
fu: [f] rhannaf hwynt yn Jacob, a
gwasgaraf hwynt yn Israel.
8 ¶ [g] Tithau, Judah, dy frodyr a'th
glodforant di: dy law *fydd* yng
ngwarr dy elynion; [h] meibion dy
dad a ymgrymmant i ti.
9 Cenaw llew *wyt ti,* Judah; o'r
ysglyfaeth y daethost i fynu, fy mab:
[i] ymgrymmodd, gorweddodd fel llew,
ac fel hen lew: pwy a'i cyfyd ef?
10 Nid ymedy y deyrn-wïalen o
Judah, na [k] deddfwr oddi rhwng ei
draed ef, [l] hyd oni ddêl Silo; ac atto
ef *y bydd* cynhulliad pobloedd.
11 Yn rhwymo ei ebol wrth y
winwydden, a llwdn ei asyn wrth y
bêr winwydden: golchodd ei wisg
mewn gwin, a'i ddillad y'ngwaed y
grawnwin.
12 Coch *fydd* ei [m] lygaid gan win, a
gwỳn *fydd* ei ddannedd gan laeth.
13 ¶ [n] Zabulon a breswylia ym
mhorthleoedd y môr; ac efe a fydd
yn borthladd llongau, a'i derfyn
fydd hyd Sidon.
14 ¶ Issachar *sydd* asyn asgyrn-
og, yn gorwedd rhwng dau bwn.

[a] pen. 29. 32.
[b] Deut. 21. 17. Ps. 78. 51.
[2] Heb. *na ragora.*
[c] pen. 35. 22. 1 Chron. 5. 1.
[d] pen. 29. 33, 34.
[3] Neu, *arfau trawsder yw eu cleddyfau.*
[e] pen. 34. 25.
[4] Neu, *diwyll-iasant ychen.*
[f] Jos. 19. 1. a 21. 5, 6, 7. 1 Chron. 4. 24, 39.
[g] pen. 29. 35.
[h] 1 Chron. 5. 2.
[i] Num. 23. 24. a 24. 9.
[k] Ps. 60. 7. a 108. 8.
[l] Ezec. 21. 27. Luc 1. 32.
[m] Diar. 23. 29.
[n] Deut. 33. 18. Jos. 19. 10.

15 Ac a wêl lonyddwch mai da
yw, a'r tir mai hyfryd: efe a og-
wydda ei ysgwydd i ddwyn, ac a
fydd yn gaeth dan deyrnged.
16 ¶ [o] Dan a farn ei bobl fel un o
lwythau Israel.
17 Dan fydd sarph ar y ffordd, a
[5] neidr ar y llwybr; yn brathu sodl-
au y march, fel y syrthio ei farchog
yn ol.
18 [p] Am dy iachawdwriaeth di y
disgwyliais, ARGLWYDD.
19 ¶ [q] Gad, llu a'i gorfydd; ac yn-
tau a orfydd o'r diwedd.
20 ¶ O [r] Aser bras *fydd* ei fwyd
ef, ac efe a rydd ddanteithion bren-
hinol.
21 ¶ [s] Naphtali *fydd* ewig wedi ei
gollwng, yn rhoddi geiriau teg.
22 ¶ Joseph *fydd* gangen ffrwyth-
lawn, cangen ffrwythlawn wrth
ffynnon, [6] ceingciau yn cerdded ar
hyd mur.
23 A'r saethyddion fuant chwerw
wrtho ef, ac a saethasant, ac a'i cas-
asant ef.
24 Er hynny arhôdd ei [t] fwa ef yn
gryf, a breichiau ei ddwylaw a gryf-
hasant, trwy ddwylaw [u] grymmus
DDUW Jacob: oddi yno y *mae* y
bugail, maen Israel.
25 Trwy DDUW dy dad, yr hwn
a'th gynnorthwya, a'r Hollalluog, [x] yr
hwn a'th fendithia â bendithion y
nefoedd oddi uchod, â bendithion y
dyfnder yn gorwedd isod, â bendith-
ion y bronnau a'r groth.
26 Rhagorodd bendithion dy dad
ar fendithion fy rhïeni, hyd derfyn
bryniau tragywyddoldeb: byddant
ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn
a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.
27 ¶ Benjamin a ysglyfaetha *fel*
blaidd: y bore y bwytty yr ysglyf-
aeth, a'r hwyr y rhan yr yspail.
28 ¶ Dyma ddeuddeg llwyth Is-
rael oll; a dyma yr hyn a lefarodd
eu tad wrthynt, ac y bendithiodd
efe hwynt: pob un yn ol ei fendith
y bendithiodd efe hwynt.
29 Yna y gorchymynodd efe idd-
ynt, ac a ddywedodd wrthynt, Myfi
[y] a gesglir at fy mhobl: [z] cleddwch
fi gyd â'm tadau, yn yr ogof *sydd*
ym maes Ephron yr Hethiad;
30 Yn yr ogof *sydd* ym maes
Machpelah, yr hon *sydd* o flaen
Mamre, y'ngwlad Canaan, [a] yr hon
a brynodd Abraham gyd â'r maes
gan Ephron yr Hethiad, yn fedd-
iant beddrod.

Cyn CRIST 1689.

[o] Deut. 33. 22.
[5] Heb. *saeth-neidr.*
[p] Ps. 119. 166.
[q] Deut. 33. 20. 1 Chron. 5. 18.
[r] Deut. 33. 24. Jos. 19. 24.
[s] Deut. 33. 23.
[6] Heb. *merched.*
[t] Job 29. 20.
[u] Ps. 132. 2.
[x] Deut. 33. 13.
[y] pen. 15. 15. a 25. 8.
[z] pen. 47. 30.
[a] pen. 23. 16.

Cyn CRIST 1689.

31 [b] Yno y claddasant Abraham a
Sarah ei wraig; [c] yno y claddasant
Isaac a Rebeccah ei wraig; ac yno
y cleddais i Leah.
32 Meddiant y maes, a'r ogof *sydd*
ynddo, *a gaed* gan feibion Heth.
33 Pan orphenodd Jacob orchy-
myn i'w feibion, efe a dynnodd ei
draed i'r gwely, ac a fu farw; a
chasglwyd ef at ei bobl.

b pen. 23. 19. a 25. 9.
c pen. 35. 29.

PENNOD L.

1 *Arwyl Jacob.* 4 *Joseph yn cael cennad gan Pharaoh i fyned i'w gladdu ef.* 7 *Y claddedigaeth.* 15 *Joseph yn cysuro ei frodyr, y rhai oedd yn gofyn ei nawdd ef.* 22 *Ei oedran.* 23 *Mae efe yn gweled y drydedd genhedlaeth o'i feibion:* 24 *yn darogan i'w frodyr eu dychweliad:* 25 *yn cymmeryd llw ganddynt am ei esgyrn:* 26 *yn marw, ac yn cael ei roddi mewn arch.*

YNA [a] y syrthiodd Joseph ar wyn-
eb ei dad, ac a wylodd arno
ef, ac a'i cusanodd ef.
2 Gorchymynodd Joseph hefyd i'w
weision, y meddygon, [b] bêr-arogli ei
dad ef: felly y meddygon a bêr-
aroglasant Israel.
3 Pan gyflawnwyd iddo ddeugain
niwrnod, (canys felly y cyflawnir
dyddiau y rhai a bêr-aroglir,) yna
yr Aiphtiaid a'i harwylasant ef
ddeng niwrnod a thri ugain.
4 Pan aeth dyddiau ei arwyl ef
heibio, yna y llefarodd Joseph wrth
deulu Pharaoh, gan ddywedyd, Os
cefais yr awr hon ffafr yn eich
golwg, lleferwch wrth Pharaoh, at-
tolwg, gan ddywedyd,
5 [c] Fy nhad a'm tyngodd, gan ddy-
wedyd, Wele fi yn marw: yn fy
medd [d] yr hwn a gloddiais i mi yng
ngwlad Canaan, yno y'm cleddi. Ac
yr awr hon caffwyf fyned i fynu,
attolwg, fel y claddwyf fy nhad;
yna mi a ddychwelaf.
6 A dywedodd Pharaoh, Dos i fynu,
a chladd dy dad, fel y'th dyngodd.
7 ¶ A Joseph a aeth i fynu i gladdu
ei dad: a holl weision Pharaoh, *sef*
henuriaid ei dŷ ef, a holl henuriaid
gwlad yr Aipht, a aethant i fynu
gyd âg ef,
8 A holl dŷ Joseph, a'i frodyr, a
thŷ ei dad: eu rhai bach yn unig,
a'u defaid, a'u gwartheg, a adaw-
sant yn nhir Gosen.
9 Ac aeth i fynu gyd âg ef ger-
bydau, a gwŷr meirch hefyd: ac
yr oedd yn llu mawr iawn.
10 A hwy a ddaethant hyd lawr-
dyrnu Atad, yr hwn sydd dros yr
Iorddonen; ac a alarasant yno

a pen. 46. 4.
b 2 Chron. 16. 14. Ioan 19. 40.
c pen. 47. 29.
d 2 Chron. 16. 14. Es. 22. 16. Matt. 27. 60.

alar mawr, a thrwm iawn: canys
gwnaeth alar dros ei dad saith
niwrnod.
11 Pan welodd y Canaaneaid, y
rhai oedd yn preswylio yn y wlad,
y galar yn llawr-dyrnu Atad; yna y
dywedasant, Dyma alar trwm gan
yr Aiphtiaid: am hynny y galwas-
ant ei enw [2] Abel-Misraim, yr hwn
sydd dros yr Iorddonen.
12 A'i feibion a wnaethant iddo
megis y gorchymynasai efe iddynt.
13 Canys [e] ei feibion a'i dygasant ef
i wlad Canaan, ac a'i claddasant ef
yn ogof maes Machpelah: yr hon
[f] a brynasai Abraham gyd â'r maes,
yn feddiant beddrod, gan Ephron
yr Hethiad, o flaen Mamre.
14 ¶ A dychwelodd Joseph i'r
Aipht, efe, a'i frodyr, a'r rhai oll a
aethant i fynu gyd âg ef i gladdu
ei dad, wedi iddo gladdu ei dad.
15 ¶ Pan welodd brodyr Joseph
farw o'u tad, hwy a ddywedasant,
Joseph ond odid a'n casâ ni, a chan
dalu a dâl i ni yr holl ddrwg a
wnaethom ni iddo ef.
16 A hwy a [3] anfonasant at Joseph
i ddywedyd, Dy dad a orchymynodd
o flaen ei farw, gan ddywedyd,
17 Fel hyn y dywedwch wrth
Joseph; Attolwg, maddeu yr awr
hon gamwedd dy frodyr, a'u pech-
od hwynt; canys gwnaethant i ti
ddrwg: ond yr awr hon, maddeu,
attolwg, gamwedd gweision Duw
dy dad. Ac wylodd Joseph pan
lefarasant wrtho.
18 A'i frodyr a ddaethant hefyd,
ac a syrthiasant ger ei fron ef; ac
a ddywedasant, Wele ni yn weision
i ti.
19 A dywedodd Joseph wrthynt,
[g] Nac ofnwch; canys a *ydwyf* fi yn
lle Duw?
20 Chwi a fwriadasoch ddrwg i'm
herbyn; ond Duw a'i bwriadodd i
ddaioni, i ddwyn i ben, fel *y gwelir*
heddyw, i gadw yn fyw bobl lawer.
21 Am hynny nac ofnwch yr awr
hon: myfi a'ch cynhaliaf chwi, a'ch
rhai bach. Ac efe a'u cysurodd
hwynt, ac a lefarodd wrth *fodd* eu
calon.
22 ¶ A Joseph a drigodd yn yr
Aipht, efe, a theulu ei dad: a bu
Joseph fyw gàn mlynedd a deg.
23 Gwelodd Joseph hefyd, o Eph-
raim, orwyrion: [h] maethwyd hefyd
blant Machir, fab Manasseh, ar lin-
iau Joseph.

Cyn CRIST 1689.
2 Sef, *Galar yr Aiphtiaid.*
e Act. 7. 16.
f pen. 23. 16.
3 Heb. *yrrasant orchymyn.*
g pen. 45. 5.
1635.
h Num. 32. 39.

Cyn CRIST 1635.

[1] Exod. 3. 16. Heb. 11. 22. [k] pen. 15. 14. a 26. 3. a 35. 12. a 46. 4. [l] Exod. 13. 19. Jos. 24. 32. Act. 7. 16.

24 A dywedodd Joseph wrth ei frodyr, Myfi sydd yn marw: a [i] DUW gan ymweled a ymwêl â chwi, ac a'ch dwg chwi i fynu o'r wlad hon, i'r wlad [k] a dyngodd efe i Abraham, i Isaac, ac i Jacob.

25 A [l] thyngodd Joseph feibion Israel, gan ddywedyd, DUW gan eich gofwyo a'ch gofwya chwi; dygwch chwithau fy esgyrn i fynu oddi yma.

26 A Joseph a fu farw yn fab deng mlwydd a chant: a hwy a'i pêr-aroglasant ef; ac efe a osodwyd mewn arch yn yr Aipht.

AIL LYFR MOSES, YR HWN A ELWIR

EXODUS.

Cyn CRIST 1706.

PENNOD I.

1 *Plant Israel, ar ol marwolaeth Joseph, yn amlhâu.* 8 *Po mwyaf y mae y brenhin newydd yn eu gorthrymmu, mwyaf y maent yn amlhâu.* 15 *Duwioldeb y bydwragedd, yn cadw yn fyw y plant gwrryw.* 22 *Pharaoh yn gorchymyn bwrw y plant gwrryw i'r afon.*

[a] Gen. 46. 8. pen. 6. 14.

DYMA yn awr [a] enwau meibion Israel, y rhai a ddaethant i'r Aipht: gyd â Jacob y daethant, bob un a'i deulu.

2 Reuben, Simeon, Lefi, a Judah,

3 Issachar, Zabulon, a Benjamin,

4 Dan, a Naphtali, Gad, ac Aser.

[2] Neu, *lwynau.* Heb. *forddwyd.* [b] Gen. 46. 27. Deut. 10. 22. 1635. [c] Gen. 50. 26. [d] Deut. 26. 5. Act. 7. 17.

5 A'r holl eneidiau a ddaethant allan o [2] gorph Jacob oedd [b] ddeng henaid a thri ugain: a Joseph oedd yn yr Aipht.

6 A [c] Joseph a fu farw; a'i holl frodyr, a'r holl genhedlaeth honno.

7 ¶ A [d] phlant Israel a hiliasant ac a gynnyddasant, amlhasant hefyd, a chryfhasant yn ddirfawr odiaeth; a'r wlad a lanwyd o honynt.

8 Yna y cyfododd brenhin newydd yn yr Aipht, yr hwn ni adnabuasai mo Joseph.

[e] Ps. 105. 24.

9 Ac efe a ddywedodd wrth ei bobl, Wele, [e] bobl plant Israel yn amlach, ac yn gryfach, na nyni.

[f] Act. 7. 19.

10 Deuwch, [f] gwnawn yn gall â hwynt; rhag amlhâu o honynt, a bod, pan ddigwyddo rhyfel, ymgysylltu o honynt â'n caseion, a rhyfela i'n herbyn, a myned i fynu o'r wlad.

[g] Gen. 15. 13.

11 Am hynny y gosodasant arnynt feistriaid-gwaith, [g] i'w gorthrymmu â'u beichiau; a hwy a adeiladasant i Pharaoh ddinasoedd trysorau, *sef* Pithom a Raamses.

12 Ond fel y gorthrymment hwynt, felly yr amlhâent ac y cynnyddent: a drwg oedd ganddynt o herwydd plant Israel.

13 A'r Aiphtiaid a wnaeth i blant Israel wasanaethu yn galed.

Cyn CRIST 1635.

[h] Ps. 81. 6.

14 A gwnaethant eu heinioes hwynt yn chwerw trwy y gwasanaeth caled, [h] mewn clai, ac mewn priddfaen, ac ym mhob gwasanaeth yn y maes; a'u holl wasanaeth y gwnaent iddynt wasanaethu ynddo, *oedd* galed.

Cylch 1635.

15 A brenhin yr Aipht a lefarodd wrth fydwragedd yr Hebrëesau; o ba rai enw un *oedd* Siprah, ac enw yr ail Puah:

16 Ac efe a ddywedodd, Pan fyddoch fydwragedd i'r Hebrëesau, a gweled o honoch hwynt yn esgor; os mab fydd, lleddwch ef; ond os merch, bydded fyw.

17 Er hynny y bydwragedd a ofnasant DDUW, ac ni wnaethant yn ol yr hyn a ddywedasai brenhin yr Aipht wrthynt; eithr cadwasant y bechgyn yn fyw.

18 Am hynny brenhin yr Aipht a alwodd am y bydwragedd, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y gwnaethoch y peth hyn, ac y cadwasoch y bechgyn yn fyw?

[i] Edrych Jos. 2. 4, &c. 2 Sam. 17. 19, 20.

19 [i] A'r bydwragedd a ddywedasant wrth Pharaoh, Am nad *yw* yr Hebrëesau fel yr Aiphtiesau; oblegid y maent hwy yn fywiog, ac yn esgor cyn dyfod bydwraig attynt.

20 Am hynny y bu DUW dda wrth y bydwragedd: a'r bobl a amlhaodd, ac a aeth yn gryf iawn.

[k] Edrych 1 Sam. 2. 35. 2 Sam. 7. 11, 27, 29. 1 Bren. 2. 24. a 11. 38. Cylch 1573. [l] Act. 7. 19.

21 Ac o herwydd i'r bydwragedd ofni DUW, yntau [k] a wnaeth dai iddynt hwythau.

22 A Pharaoh a orchymynodd i'w holl bobl, gan ddywedyd, [l] Pob mab a'r a enir, bwriwch ef i'r afon; ond cedwch yn fyw bob merch.

PENNOD II.

1 *Geni Moses,* 3 *a'i fwrw mewn cawell yn yr hesg.* 5 *Merch Pharaoh yn ei gael ef, ac yn ei ddwyn i fynu.* 11 *Efe yn lladd Aiphtwr:* 13 *yn ceryddu Hebrëwr:* 15 *yn ffoi i Midian:* 21 *yn prïodi Sephorah.* 22 *Genedigaeth Gersom.* 23 *Duw yn ystyried uchenaid yr Israeliaid.*

Cyn CRIST 1571.

YNA [a] gwr o dŷ Lefi a aeth, ac a
brïododd ferch i Lefi.
a pen. 6. 20. Num. 26. 59. 1 Chron. 23. 14. 2 A'r wraig a feichiogodd, ac a
esgorodd ar fab: a phan welodd hi
mai tlws ydoedd efe, [b] hi a'i cudd-
b Act. 7. 20. Heb. 11. 23. iodd ef dri mis.
3 A phan na allai hi ei guddio ef
yn hŵy, hi a gymmerodd gawell iddo
ef o lafrwyn, ac a ddwbiodd hwnnw
â chlai ac â phyg; ac a osododd y
bachgen ynddo, ac a'i rhoddodd ym
mysg yr hesg ar fin yr afon.
4 A'i chwaer ef a safodd o bell, i
gael gwybod beth a wnaid iddo ef.
5 ¶ A merch Pharaoh a ddaeth
i waered i'r afon i ymolchi; (a'i
llangcesau oedd yn rhodio ger llaw
yr afon;) a hi a ganfu y cawell
y'nghanol yr hesg, ac a anfonodd
ei llaw-forwyn i'w gyrchu ef.
6 Ac wedi iddi ei agoryd, hi a
ganfu y bachgen; ac wele y plentyn
yn wylo: a hi a dosturiodd wrtho,
ac a ddywedodd, *Un* o blant yr
Hebreaid *yw* hwn.
7 Yna ei chwaer ef a ddywedodd
wrth ferch Pharaoh, A âf fi i alw
attat fammaeth o'r Hebrëesau, fel
y mago hi y bachgen i ti?
8 A merch Pharaoh a ddywedodd
wrthi, Dos. A'r llangces a aeth ac
a alwodd fam y bachgen.
9 A dywedodd merch Pharaoh
wrthi, Dwg ymaith y bachgen hwn,
a maga ef i mi, a minnau a roddaf
i ti dy gyflog. A'r wraig a gym-
merodd y bachgen, ac a'i magodd.
10 Pan aeth y bachgen yn fawr,
hi a'i dug ef i ferch Pharaoh; ac
efe a fu iddi yn fab: a hi a alwodd
2 Sef, *Un a dynnwyd allan.* ei enw ef [2] Moses; O herwydd, eb
hi, o'r dwfr y tynnais ef.
11 ¶ A bu yn y dyddiau hynny,
c Act. 7. 23. Heb. 11. 24. [c] pan aeth Moses yn fawr, fyned o
hono allan at ei frodyr, ac edrych
ar eu beichiau hwynt, a gweled
Aiphtwr yn taro Hebrëwr, *un* o'i
frodyr.
1531. 12 Ac efe a edrychodd yma ac
accw; a phan welodd nad *oedd*
yno neb, efe a laddodd yr Aipht-
iad, ac a'i cuddiodd yn y tywod.
d Act. 7. 26. 13 Ac [d] efe a aeth allan yr ail
dydd; ac wele ddau Hebrëwr yn
ymryson: ac efe a ddywedodd wrth
yr hwn oedd ar y cam, Paham y
tarewi dy gyfaill?
14 A dywedodd yntau, Pwy a'th
3 *dywysog.* osododd di yn [3] bennaeth ac yn
frawdwr arnom ni? ai meddwl yr
wyt ti fy lladd i, megis y lleddaist

yr Aiphtiad? A Moses a ofnodd, Cyn CRIST 1531.
ac a ddywedodd, Dïau y gwyddir y
peth hyn.
15 Pan glybu Pharaoh y peth hyn,
efe a geisiodd ladd Moses: ond
[e] Moses a ffodd rhag Pharaoh, ac a e Act. 7. 29.
arhosodd yn nhir Midian; ac a
eisteddodd wrth bydew.
16 Ac i [4] offeiriad Midian yr yd- 4 *dywysog.* Felly Gen. 41. 45.
oedd saith o ferched: a'r *rhai*
hynny a ddaethant ac a dynnasant
ddwfr, ac a lanwasant y cafnau i
ddyfrhâu defaid eu tad.
17 Ond y bugeiliaid a ddaethant
ac a'u gyrrasant ymaith: yna y
cododd Moses, ac a'u cynnorthwy-
odd hwynt, ac a ddyfrhaodd eu
praidd hwynt.
18 Yna y daethant at Reuel eu
tad: ac efe a ddywedodd, [5] Paham 5 *pa fodd.*
y daethoch heddyw cyn gynted?
19 A hwy a ddywedasant, Aipht-
wr a'n hachubodd ni o law y bu-
geiliaid; a chan dynnu a dynnodd
ddwfr hefyd i ni, ac a ddyfrhaodd
y praidd.
20 Ac efe a ddywedodd wrth ei
ferched, Pa le *y mae* efe? paham y
gollyngasoch ymaith y gwr? Gel-
wch arno, a bwyttâed fara.
21 A bu Moses foddlawn i drigo
gyd â'r gwr: ac yntau a roddodd
Sephorah ei ferch i Moses.
22 A hi a esgorodd ar fab; ac efe
a alwodd ei enw ef [f] Gersom: O her- f pen. 18. 3.
wydd [g] dïeithr, eb efe, a fûm i mewn g Heb. 11. 13, 14.
gwlad ddïeithr.
23 ¶ Ac [h] yn ol dyddiau lawer, bu h pen. 7. 7. Act. 7. 30.
farw brenhin yr Aipht; a phlant
Israel [i] a ucheneidiasant oblegid y i Num. 20. 16.
caethiwed, ac a waeddasant; [k] a'u k Gen. 18. 20. pen. 22. 23, 27. Deut. 24. 15. Iago 5. 4.
gwaedd hwynt a ddyrchafodd at
DDUW, oblegid y caethiwed.
24 A DUW a glybu eu huchenaid
hwynt; a DUW a gofiodd ei [l] gyfam- l Gen. 15. 14. a 46. 4.
mod âg Abraham, âg Isaac, ac â
Jacob.
25 A DUW a edrychodd ar blant
Israel; DUW hefyd [m] a gydnabu *â* m pen. 3. 7.
hwynt.

PENNOD III.

1 *Moses yn bugeilio defaid Jethro.* 2 *Duw yn ymddangos iddo mewn perth yn llosgi:* 9 *ac yn ei anfon ef i waredu Israel.* 14 *Enw Duw.* 15 *Ei gennadwriaeth ef at Israel.*

A MOSES oedd yn bugeilio def- 1491.
aid Jethro ei [2] chwegrwn, off- 2 Neu, *dad y'nghyfraith.*
eiriad Midian: ac efe a yrrodd y
praidd o'r tu cefn i'r anialwch, ac a
ddaeth i [a] fynydd DUW, Horeb. a pen. 18. 5. 1 Bren. 19. 8.
2 Ac angel yr ARGLWYDD a ym-

Cyn CRIST 1491.

ddangosodd iddo mewn [b] fflam dân
o ganol perth: ac efe a edrychodd,
ac wele, y berth yn llosgi yn dân,
a'r berth heb ei difa.
3 A dywedodd Moses, Mi a droaf
yn awr, ac a edrychaf ar y weled-
igaeth fawr hon, paham nad yw y
berth wedi llosgi.
4 Pan welodd yr ARGLWYDD ei
fod efe yn troi i edrych, DUW a
alwodd arno [c] o ganol y berth, ac
a ddywedodd, Moses, Moses. A dy-
wedodd yntau, Wele fi.
5 Ac efe a ddywedodd, Na nesâ
yma: [d] dïosg dy esgidiau oddi am
dy draed; o herwydd y lle yr wyt
ti yn sefyll arno sydd ddaear sanct-
aidd.
6 Ac efe a ddywedodd, [e] Myfi *yw*
DUW dy dad, DUW Abraham, DUW
Isaac, a DUW Jacob. A Moses a
guddiodd ei wyneb; oblegid [f] ofni
yr ydoedd edrych ar DDUW.
7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD,
Gan weled y gwelais gystudd fy
mhobl sydd yn yr Aipht, [g] a'u gwaedd
o achos eu meistriaid-gwaith a glyw-
ais; canys mi a wn oddi wrth eu
doluriau.
8 A [h] mi a ddisgynais i'w gwaredu
hwy o law yr Aiphtiaid, ac i'w dwyn
o'r wlad honno i wlad dda a hel-
aeth, i wlad yn llifeirio o laeth a
mêl; i le [i] y Canaaneaid, a'r Heth-
iaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid,
yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid.
9 Ac yn awr wele, gwaedd meib-
ion Israel a ddaeth attaf fi; a hef-
yd mi a welais y gorthrymder â'r
hwn y gorthrymmodd yr Aiphtiaid
hwynt.
10 [k] Tyred gan hynny yn awr, a
mi a'th anfonaf at Pharaoh; fel y
dygech fy mhobl, plant Israel, allan
o'r Aipht.
11 ¶ A dywedodd Moses wrth
DDUW, [l] Pwy ydwyf fi, fel yr awn
i at Pharaoh, ac y dygwn blant
Israel allan o'r Aipht?
12 Dywedodd yntau, Dïau [m] y
byddaf gyd â thi; a hyn a fydd
arwydd i ti, mai myfi a'th anfon-
odd: Wedi i ti ddwyn fy mhobl
allan o'r Aipht, chwi a wasanaeth-
wch DDUW ar y mynydd hwn.
13 A dywedodd Moses wrth DDUW,
Wele, *pan* ddelwyf fi at feibion Is-
rael, a dywedyd wrthynt, DUW eich
tadau a'm hanfonodd attoch; os
dywedant wrthyf, Beth *yw* ei enw
ef? beth a ddywedaf fi wrthynt?

b Deut. 33. 16. Act. 7. 30.
c Deut. 33. 16.
d Jos. 5. 15. Act. 7. 33.
e Matt. 22. 32. Marc 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32.
f Felly 1 Bren. 19. 13. Es. 6. 1, 5.
g pen. 2. 23.
h Gen. 11. 5, 7. a 18. 21.
i Gen. 15. 18.
k Ps. 105. 26.
l Edrych Es. 6. 5, 8. Jer. 1. 6.
m Jos. 1. 5.

14 A DUW a ddywedodd wrth
Moses, YDWYF YR HWN YD-
WYF: dywedodd hefyd, Fel hyn
yr adroddi wrth feibion Israel;
[n] YDWYF a'm hanfonodd attoch.
15 A DUW a ddywedodd drachefn
wrth Moses, Fel hyn y dywedi wrth
feibion Israel; ARGLWYDD DDUW
eich tadau, DUW Abraham, DUW
Isaac, a DUW Jacob, a'm hanfon-
odd attoch: dyma [o] fy enw byth, a
dyma fy nghoffadwriaeth o genhedl-
aeth i genhedlaeth.
16 Dos a [p] chynnull henuriaid Is-
rael, a dywed wrthynt, ARGLWYDD
DDUW eich tadau, DUW Abraham,
Isaac, a Jacob, a ymddangosodd i
mi, gan ddywedyd, [q] Gan ymweled
yr ymwelais â chwi, a *gwelais* yr
hyn a wnaed i chwi yn yr Aipht.
17 A dywedais, Mi a'ch dygaf chwi
i fynu o adfyd yr Aipht, i wlad y
Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amor-
iaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid hef-
yd, a'r Jebusiaid; i wlad yn llifeirio
o laeth a mêl.
18 A [r] hwy a wrandawant ar dy
lais; a thi a ddeui, ti a henuriaid
Israel, at frenhin yr Aipht, a dywed-
wch wrtho, ARGLWYDD [s] DDUW yr
Hebreaid a gyfarfu â ni; ac yn awr
gâd i ni fyned, attolwg, daith tri
diwrnod i'r anialwch, fel yr aberth-
om i'r ARGLWYDD ein DUW.
19 ¶ A mi a wn na edy brenhin
yr Aipht i chwi fyned, ond mewn
llaw gadarn.
20 Am hynny mi a estynaf fy llaw,
ac a darawaf yr Aipht â'm holl ryf-
eddodau, y rhai a wnaf yn ei chan-
ol; ac wedi hynny efe a'ch gollwng
chwi ymaith.
21 A rhoddaf hawddgarwch i'r bobl
hyn y'ngolwg yr Aiphtiaid: a bydd,
[t] pan eloch, nad eloch yn waglaw;
22 [u] Ond *pob* gwraig a fenthyccia
gan ei chymmydoges, a chan yr hon
fyddo yn cyttal â hi, [3] ddodrefn ar-
ian, a dodrefn aur, a gwisgoedd: a
chwi a'u gosodwch *hwynt* am eich
meibion ac am eich merched: ac
[x] a yspeiliwch yr [4] Aiphtiaid.

PENNOD IV.

1 *Troi gwïalen Moses yn sarph.* 6 *Ei law ef yn gwahan-glwyfo.* 10 *Efe yn anewyllysgar i'w anfon.* 14 *Appwyntio Aaron i'w helpu ef.* 18 *Moses yn ymadael oddi wrth Jethro.* 21 *Cennadwriaeth Duw at Pharaoh.* 24 *Sephorah yn enwaedu ar ei mab.* 27 *Danfon Aaron i gyfarfod â Moses.* 31 *Y bobl yn credu iddynt.*

Cyn CRIST 1491.

n pen. 6. 3. 2 Cor. 1. 20. Heb. 13. 8. Dat. 1. 4.
o Ps. 135. 13.
p pen. 4. 29.
q Gen. 50. 24.
r pen. 4. 31.
s pen. 5. 3.
t Gen. 15. 14.
u pen. 11. 2. a 12. 35.
3 *dlysau.*
x Ezec. 39. 10.
4 Neu, *Aipht.*

Cyn CRIST 1491.

A MOSES a attebodd, ac a ddywedodd, Etto, wele, ni chredant i mi, ac ni wrandawant ar fy llais; ond dywedant, Nid ymddangosodd yr ARGLWYDD i ti.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Beth sydd yn dy law? Dywedodd yntau, Gwïalen.

3 Ac efe a ddywedodd, Tafl hi ar y ddaear. Ac efe a'i taflodd hi ar y ddaear; a hi a aeth yn sarph: a Moses a giliodd rhagddi.

4 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Estyn dy law, ac ymafael yn ei llosgwrn hi. Ac efe a estynodd ei law, ac a ymaflodd ynddi; a hi a aeth yn wïalen yn ei law ef:

5 Fel y credant ymddangos i ti o ARGLWYDD DDUW eu tadau, DUW Abraham, DUW Isaac, a DUW Jacob.

6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho drachefn, Dod yn awr dy law yn dy fynwes. Ac efe a roddodd ei law yn ei fynwes: a *phan* dynnodd efe hi allan, wele, ei law ef yn wahan-glwyfol [a] fel yr eira.

[a] Num. 12. 10. 2 Bren. 5. 27.

7 Ac efe a ddywedodd, Dod eilwaith dy law yn dy fynwes. Ac efe a roddodd eilwaith ei law yn ei fynwes, ac a'i tynnodd hi allan o'i fynwes; ac wele, hi a droisai fel ei gnawd *arall* ef.

8 A bydd, oni chredant i ti, ac oni wrandawant ar lais yr arwydd cyntaf, etto y credant i lais yr ail arwydd.

9 A bydd, oni chredant hefyd i'r ddau arwydd hyn, ac oni wrandawant ar dy lais, ti a gymmeri o ddwfr yr afon ac a'i tywellti ar y sychdir; [2] a bydd [b] y dyfroedd a gymmerech o'r afon yn waed ar y tir sych.

[2] Heb. *bydd a bydd.* [b] pen. 7. 19.

10 ¶ A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, O fy Arglwydd, ni *bûm* wr [3] ymadroddus, [4] na chyn hyn, nac er pan leferaist wrth dy was; eithr [c] safndrwm a thafodtrwm ydwyf.

[3] *o eiriau.* [4] Heb. *na doe nac echdoe.* [c] pen. 6. 12.

11 A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, [d] Pwy a wnaeth enau i ddyn? neu pwy a ordeiniodd fudan, neu fyddar, neu y neb sydd yn gweled, neu y dall? onid myfi yr ARGLWYDD?

[d] Ps. 94. 9.

12 Am hynny dos yn awr; a mi a fyddaf [e] gyd â'th enau, ac a ddysgaf i ti yr hyn a ddywedych.

[e] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. Luc 12. 11.

13 Dywedodd yntau, O fy Arglwydd, danfon, attolwg, gyd *â'r hwn* a [5] ddanfonych.

[5] *ddylit ei ddanfon.*

14 Ac ennynodd digofaint yr ARGLWYDD yn erbyn Moses; ac efe a ddywedodd, Onid dy frawd *yw* Aaron y Lefiad? mi a wn y medr efe lefaru yn groyw: ac wele efe yn dyfod allan i'th gyfarfod; a phan y'th welo, efe a lawenycha yn ei galon.

Cyn CRIST 1491.

15 [f] Llefara dithau wrtho ef, a gosod y geiriau hyn yn ei enau: a minnau a fyddaf gyd â'th enau di, a chyd â'i enau yntau, a dysgaf i chwi yr hyn a wneloch.

[f] pen. 7. 1, 2.

16 A llefared yntau trosot ti wrth y bobl: ac felly y bydd efe yn lle genau i ti, [g] a thithau a fyddi yn lle DUW iddo yntau.

[g] pen. 7. 1.

17 Cymmer hefyd y wïalen hon yn dy law, yr hon y gwnei wyrthiau â hi.

18 ¶ A Moses a aeth, ac a ddychwelodd at [6] Jethro ei chwegrwn, ac a ddywedodd wrtho, Gâd i mi fyned, attolwg, a dychwelyd at fy mrodyr *sydd* yn yr Aipht, a gweled a ydynt etto yn fyw. A dywedodd Jethro wrth Moses, Dos mewn heddwch.

[6] Heb. *Jether.*

19 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses ym Midian, Dos, dychwel i'r Aipht; o herwydd [h] bu feirw yr holl wŷr oedd yn ceisio dy einioes.

[h] pen. 2. 15, 23. Matt. 2. 20.

20 A Moses a gymmerth ei wraig, a'i feibion, ac a'u gosododd hwynt ar asyn, ac a ddychwelodd i wlad yr Aipht: cymmerodd Moses hefyd wïalen DUW yn ei law.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Pan elych i ddychwelyd i'r Aipht, gwel i ti wneuthur ger bron Pharaoh yr holl ryfeddodau a roddais yn dy law: ond [i] mi a galedaf ei galon ef, fel na ollyngo ymaith y bobl.

[i] pen. 7. 3, 13. a 9. 12. a 10. 1. a 14. 8. Deut. 2. 30. Jos. 11. 20. Es. 63. 17. Ioan 12. 40. Rhuf. 9. 18.

22 A dywed wrth Pharaoh, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [k] Fy mab i, *sef* [l] fy nghyntaf-anedig, *yw* Israel.

[k] Rhuf. 9. 4. [l] Jer. 31. 9. Iago 1. 18.

23 A dywedais wrthyt, Gollwng fy mab, fel y'm gwasanaetho: ond os gwrthodi ei ollwng ef, wele, [m] mi a laddaf dy fab di, *sef* dy gyntaf-anedig.

[m] pen. 11. 5. a 12. 29.

24 ¶ A bu, ar y ffordd yn y llety, [n] gyfarfod o'r ARGLWYDD âg ef, a cheisio ei ladd ef.

[n] Num. 22. 22.

25 Ond Sephorah a gymmerth [7] [o] gyllell lèm, ac a dorrodd ddïenwaediad ei mab, ac a'i bwriodd i gyffwrdd â'i draed ef; ac a ddywedodd, Dïau dy *fod* yn brïod gwaedlyd i mi.

[7] Neu, *garreg.* [o] Jos. 5. 2, 3.

Cyn CRIST 1491.

26 A'r *ARGLWYDD* a beidiodd âg
ef: yna y dywedodd hi, Prïod gwaed-
lyd wyt, oblegid yr enwaediad.
27 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Aaron, Dos i gyfarfod â Moses
i'r anialwch. Ac efe a aeth, ac a
p pen. 3. 1. gyfarfu âg ef ym [p] mynydd DUW,
ac a'i cusanodd ef.
28 A Moses a fynegodd i Aaron
holl eiriau yr ARGLWYDD, yr hwn
a'i hanfonasai ef, a'r holl arwydd-
ion a orchymynasai efe iddo.
29 ¶ A Moses ac Aaron a aethant,
ac a gynnullasant holl henuriaid
meibion Israel.
30 Ac Aaron a draethodd yr holl
eiriau a lefarasai yr ARGLWYDD
wrth Moses, ac a wnaeth yr ar-
wyddion y'ngolwg y bobl.
31 A chredodd y bobl: a phan
glywsant ymweled o'r ARGLWYDD
â meibion Israel, ac iddo edrych ar
q pen. 12. 27. eu gorthrymder, yna [q] hwy a ym-
grymmasant, ac a addolasant.

PENNOD V.

1 Pharaoh yn rhoddi sèn i Moses ac Aaron am eu cennadwriaeth: 5 yn ychwanegu tasg yr Israeliaid: 15 yn eu ceryddu hwynt am eu hachwynion. 21 Hwythau yn llefain yn erbyn Moses ac Aaron. 22 Moses yn cwyno wrth Dduw.

AC wedi hynny, Moses ac Aaron
a aethant i mewn, ac a ddy-
wedasant wrth Pharaoh, Fel hyn y
dywedodd ARGLWYDD DDUW Is-
rael; Gollwng ymaith fy mhobl, fel
y cadwont wyl i mi yn yr anialwch.
a Job 21. 15. 2 A dywedodd Pharaoh, [a] Pwy *yw*
yr ARGLWYDD, fel y gwrandâwn i
ar ei lais, i ollwng Israel ymaith?
Yr ARGLWYDD nid adwaen, ac Is-
rael ni ollyngaf.
b pen. 3. 18. 3 A dywedasant hwythau, [b] DUW
yr Hebreaid a gyfarfu â ni: gâd i
ni fyned, attolwg, daith tridiau yn
yr anialwch, ac aberthu i'r AR-
GLWYDD ein DUW; rhag iddo ein
rhuthro â haint, neu â chleddyf.
4 A dywedodd brenhin yr Aipht
wrthynt, Moses ac Aaron, paham y
perwch i'r bobl beidio â'u gwaith?
ewch at eich beichiau.
5 Pharaoh hefyd a ddywedodd,
Wele, pobl y wlad yn awr ydynt
lawer, a pharasoch iddynt beidio
â'u llwythau.
6 A gorchymynodd Pharaoh, y
dydd hwnnw, i'r rhai oedd feistr-
iaid-gwaith ar y bobl, a'u swyddog-
ion, gan ddywedyd,
7 Na roddwch mwyach wellt i'r
bobl i wneuthur priddfeini, megis
o'r blaen; elant a chasglant wellt
iddynt eu hunain.
8 A rhifedi y priddfeini y rhai yr
oeddynt hwy yn ei wneuthur o'r
blaen a roddwch arnynt; na lei-
hêwch o hynny: canys segur ydynt;
am hynny y maent yn gweiddi,
gan ddywedyd, Gâd i ni fyned ac
aberthu i'n DUW.
9 Trymhâer y gwaith ar y gwŷr, a
gweithiant ynddo; fel nad edrych-
ant am eiriau ofer.
10 ¶ A meistriaid-gwaith y bobl,
a'u swyddogion, a aethant allan, ac
a lefarasant wrth y bobl, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed Pharaoh,
Ni roddaf wellt i chwi.
11 Ewch chwi, a cheisiwch i chwi
wellt lle y caffoch; er hynny ni
leihêir dim o'ch gwaith.
12 A'r bobl a ymwasgarodd trwy
holl wlad yr Aipht, i gasglu sofl yn
lle gwellt.
13 A'r meistriaid-gwaith oedd yn
eu prysuro, gan ddywedyd, Gorphen-
wch eich gwaith, dogn dydd yn ei
ddydd, megis pan oedd gwellt.
14 A churwyd swyddogion meibion
Israel, y rhai a osodasai meistriaid-
gwaith Pharaoh arnynt hwy; a dy-
wedwyd, Paham na orphenasoch
eich tasg, ar wneuthur priddfeini,
ddoe a heddyw, megis cyn hynny?
15 ¶ Yna swyddogion meibion Is-
rael a ddaethant ac a lefasant ar
Pharaoh, gan ddywedyd, Paham y
gwnei fel hyn â'th weision?
16 Gwellt ni roddir i'th weision;
a Gwnewch briddfeini i ni, medd-
ant: ac wele dy weision a gurwyd;
a'th bobl di dy hun sydd ar y bai.
17 Ac efe a ddywedodd, Segur,
segur ydych; am hynny yr ydych
chwi yn dywedyd, Gâd i ni fyned
ac aberthu i'r ARGLWYDD.
18 Am hynny ewch yn awr, gweith-
iwch; ac ni roddir gwellt i chwi;
etto chwi a roddwch yr *un* cyfrif
o'r priddfeini.
19 A swyddogion meibion Israel a'u
gwelent eu hun mewn *lle* drwg, pan
ddywedid, Na leihêwch *ddim* o'ch
priddfeini, dogn dydd yn ei ddydd.
20 ¶ A chyfarfuant â Moses ac
Aaron, yn sefyll ar eu ffordd, pan
oeddynt yn dyfod allan oddi wrth
Pharaoh:
21 A dywedasant wrthynt, Edrych-
ed yr ARGLWYDD arnoch chwi, a
barned; am i chwi beri i'n sawyr

Cyn CRIST 1491.

Cyn CRIST 1491.

ni [c] ddrewi ger bron Pharaoh, a cher
bron ei weision, gan roddi cleddyf
yn eu llaw hwynt i'n lladd ni.

c Gen. 34. 30.

22 A dychwelodd Moses at yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD, paham y drygaist y bobl
hyn? i ba beth y'm hanfonaist?
23 Canys er pan ddeuthum at
Pharaoh, i lefaru yn dy enw di, efe
a ddrygodd y bobl hyn; a chan
waredu ni waredaist dy bobl.

PENNOD VI.

1 Duw yn adnewyddu ei addewid, trwy ei enw JEHOFAH. 14 Achau Reuben, 15 Simeon, 16 a Lefi, o'r hwn y daeth Moses ac Aaron.

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Yn awr y cei weled beth a wnaf i Pharaoh: canys
[a] trwy law gadarn y gollwng efe
hwynt, a thrwy law gadarn [b] y gyrr
efe hwynt o'i wlad.

a pen. 3. 19.
b pen. 12. 33, 39.

2 DUW hefyd a lefarodd wrth
Moses, ac a ddywedodd wrtho, Myfi
yw [2] JEHOFAH.

2 Neu, *IOR.*

3 A mi a ymddangosais i Abraham, i Isaac, ac i Jacob, dan enw
[c] DUW Hollalluog; ond *erbyn* fy
enw [d] JEHOFAH ni bûm adnabyddus iddynt.

c Gen. 17. 1. a 35. 11. a 48. 3.
d pen. 3. 14.

4 Hefyd mi a sicrheais fy nghyfammod â hwynt, [e] am roddi iddynt wlad
Canaan, sef gwlad eu hymdaith, yr
hon yr ymdeithiasant ynddi.

e Gen. 17. 8. a 28. 4.

5 A [f] mi a glywais hefyd uchenaid
plant Israel, y rhai y mae yr Aiphtiaid yn eu caethiwo; a chofiais fy
nghyfammod.

f pen. 2. 24.

6 Am hynny dywed wrth feibion
Israel, Myfi *yw* yr ARGLWYDD; a
myfi a'ch dygaf chwi allan oddi
tan lwythau yr Aiphtiaid, ac a'ch
rhyddhâf o'u caethiwed hwynt; ac
a'ch gwaredaf â braich estynedig,
ac â barnedigaethau mawrion.
7 Hefyd mi a'ch cymmeraf yn bobl
i mi, ac a fyddaf yn DDUW i chwi:
a chewch wybod mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW, yr hwn sydd
yn eich dwyn chwi allan oddi tan
lwythau yr Aiphtiaid.
8 A mi a'ch dygaf chwi i'r wlad,
am yr hon [3] y [g] tyngais y rhoddwn
hi i Abraham, i Isaac, ac i Jacob; a
mi a'i rhoddaf i chwi yn etifeddiaeth: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

3 Heb. *codais fy llaw.* Edrych Gen. 14. 22. Deut. 32. 40.
g Gen. 15. 18. a 26. 3. a 35. 12.

9 ¶ A Moses a lefarodd felly wrth
feibion Israel; ond ni wrandawsant
ar Moses, gan gyfyngdra yspryd, a
chan gaethiwed caled.
10 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
11 Dos i mewn; dywed wrth Pharaoh, brenhin yr Aipht, am iddo
ollwng meibion Israel allan o'i wlad.
12 A Moses a lefarodd ger bron
yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
Wele, plant Israel ni wrandawsant
arnaf fi; a pha fodd y'm gwrandawai Pharaoh, a minnau [h] yn ddïenwaededig o wefusau?

h pen. 4. 10. a ad. 30.

13 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses ac Aaron, ac a roddodd orchymyn iddynt at feibion Israel,
ac at Pharaoh brenhin yr Aipht, i
ddwyn meibion Israel allan o wlad
yr Aipht.
14 ¶ Dyma eu pen-cenedl hwynt:
[i] meibion Reuben, y cyntaf-anedig i
Israel; Hanoch, a Phàlu, Hesron, a
Charmi: dyma deuluoedd Reuben.

i Gen. 46. 9. 1 Chron. 5. 3.

15 A [k] meibion Simeon; Jemuel, a
Jamin, Ohad, a Jachin, Sohar hefyd, a Saul mab y Ganaanees: dyma
deuluoedd Simeon.

k 1 Chron. 4. 24.

16 ¶ Dyma hefyd enwau [l] meibion
Lefi, yn ol eu cenhedlaethau; Gerson, Cohath hefyd, a Merari: a
blynyddoedd oes Lefi *oedd* gant ac
onid tair blynedd deugain.

1619.
l Num. 3. 17. 1 Chron. 6. 1, 16.

17 [m] Meibion Gerson; Libni, a
Simi, yn ol eu teuluoedd.

m 1 Chron. 6. 17. a 23. 7.

18 A [n] meibion Cohath; Amram, ac
Ishar, Hebron hefyd, ac Uzziel: a
blynyddoedd oes Cohath oedd dair
ar ddeg ar hugain a chàn mlynedd.

n Num. 26. 57. 1 Chron. 6. 2, 18.

19 [o] Meibion Merari *oedd* Mahali,
a Musi: dyma deuluoedd Lefi, yn
ol eu cenhedlaethau.

o 1 Chron. 6. 19. a 23. 21.

20 Ac [p] Amram a gymmerodd Jochebed, ei fodryb chwaer ei dad, yn
wraig iddo; a hi a ymddûg iddo
Aaron a Moses: a blynyddoedd oes
Amram *oedd* onid tair deugain a
chàn mlynedd.

p pen. 2. 1. Num. 26. 59.

21 ¶ A [q] meibion Ishar; Corah, a
Nepheg, a Sicri.

q Num. 16. 1. 1 Chron. 6. 37, 38.

22 A [r] meibion Uzziel; Misael, ac
Elsaphan, a Sithri.

r Lef. 10. 4. Num. 3. 30.

23 Ac Aaron a gymmerodd Eliseba, merch [s] Aminadab, chwaer
Nahason, yn wraig iddo; a hi a
ymddûg iddo [t] Nadab ac Abihu,
Eleazar ac Ithamar.

Cylch 1530.
s Ruth 4. 19, 20. 1 Chron. 2. 10.
t Num. 3. 2. a 26. 60. 1 Chron. 6. 3. a 24. 1.

24 Meibion Corah hefyd; Assir,
ac Elcanah, ac Abiasaph: dyma
deuluoedd y Corahiaid.
25 Ac Eleazar, mab Aaron, a gymmerodd yn wraig iddo *un* o ferched
Putiel; a [u] hi a ymddûg iddo ef
Phineas: dyma bennau cenedl y
Lefiaid, yn ol eu teuluoedd.

u Num. 25. 11.

26 Dyma Aaron a Moses, y rhai y

1491.

Cyn CRIST 1491.

dywedodd yr Arglwydd wrthynt,
Dygwch feibion Israel allan o wlad
yr Aipht, yn ol eu lluoedd.
27 Dyma y rhai a lefarasant wrth
Pharaoh, brenhin yr Aipht, am
ddwyn meibion Israel allan o'r
Aipht: dyma y Moses ac Aaron
hwnnw.
28 ¶ A bu, ar y dydd y llefarodd
yr Arglwydd wrth Moses yn nhir
yr Aipht,
29 Lefaru o'r Arglwydd wrth
Moses, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr
Arglwydd: dywed wrth Pharaoh,
brenhin yr Aipht, yr hyn oll yr yd-
wyf fi yn ei ddywedyd wrthyt.
30 A dywedodd Moses ger bron
[x] pen. 4. 10. yr Arglwydd, Wele fi [x] yn ddïen-
waededig o wefusau; a pha fodd
y gwrendy Pharaoh arnaf?

PENNOD VII.

1 *Duw yn rhoi calon ym Moses i fyned at Pharaoh.* 7 *Ei oedran ef.* 8 *Ei wïalen ef yn troi yn sarph.* 11 *Yr hudolion yn gwneuthur y cyffelyb.* 13 *Caledu calon Pharaoh.* 14 *Cennadwriaeth Duw at Pharaoh.* 19 *Troi yr afon yn waed.*

A'R Arglwydd a ddywedodd
wrth Moses, Gwel, mi a'th
[a] pen. 4. 16. wneuthum [a] yn dduw i Pharaoh; ac
Aaron dy frawd fydd yn brophwyd
i tithau.
2 Ti a leferi yr hyn oll a orchy-
mynwyf i ti; ac Aaron dy frawd a
lefara wrth Pharaoh, ar iddo ollwng
meibion Israel ymaith o'i wlad.
[b] pen. 4. 21. 3 A [b] minnau a galedaf galon Pha-
raoh, ac a amlhâf fy arwyddion a'm
rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht.
4 Ond ni wrendy Pharaoh arnoch:
yna y rhoddaf fy llaw ar yr Aipht; ac
y dygaf allan fy lluoedd, fy mhobl,
meibion Israel, o wlad yr Aipht,
[c] pen. 6. 6. [c] trwy farnedigaethau mawrion.
5 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai
myfi *yw* yr Arglwydd, pan estyn-
wyf fy llaw ar yr Aipht, a dwyn
meibion Israel allan o'u mysg hwynt.
6 A gwnaeth Moses ac Aaron fel y
gorchymynodd yr Arglwydd idd-
ynt; *ïe,* felly y gwnaethant.
1491. 7 A Moses *ydoedd* fab pedwar
ugain mlwydd, ac Aaron yn fab tair
blwydd a phedwar ugain, pan lef-
arasant wrth Pharaoh.
8 ¶ A'r Arglwydd a lefarodd
wrth Moses ac Aaron, gan ddy-
wedyd,
9 Pan lefaro Pharaoh wrthych,
gan ddywedyd, Dangoswch gen-
nych wyrthiau; yna y dywedi wrth
Aaron, [d] Cymmer dy wïalen, a bwrw [d] pen. 4. 2, 17.
hi ger bron Pharaoh; a hi a â yn
sarph.
10 ¶ A Moses ac Aaron a aethant
i mewn at Pharaoh, ac a wnaeth-
ant felly, megis y gorchymynasai yr
Arglwydd: ac Aaron a fwriodd ei
wïalen ger bron Pharaoh, a cher
bron ei weision; a hi a aeth yn
sarph.
11 A Pharaoh hefyd [e] a alwodd am [e] Gen. 41. 8.
y doethion, a'r [f] hudolion: a hwy- [f] 2 Tim. 3. 8.
thau hefyd, *sef* swynwyr yr Aipht,
a wnaethant felly trwy eu swynion.
12 Canys bwriasant bob un ei
wïalen; a hwy a aethant yn seirph:
ond gwïalen Aaron a lyngcodd eu
gwïail hwynt.
13 A chalon Pharaoh a galedodd,
fel na wrandawai arnynt hwy;
[g] megis y llefarasai yr Arglwydd. [g] pen. 4. 21.
14 ¶ A dywedodd yr Arglwydd
wrth Moses, [h] Caledodd calon Pha- [h] pen. 8. 15. a 10. 1, 20, 27.
raoh; gwrthododd ollwng y bobl
ymaith.
15 Dos at Pharaoh yn fore: wele
efe a ddaw allan i'r dwfr; saf dithau
ar lân yr afon erbyn ei ddyfod ef;
a chymmer yn dy law y wïalen a
drodd yn sarph.
16 A dywed wrtho ef, Arglwydd
Dduw yr Hebreaid a'm hanfonodd
attat, i ddywedyd, Gollwng ymaith
fy mhobl, [i] fel y'm gwasanaethont [i] pen. 3. 12, 18. a 5. 1, 3.
yn yr anialwch: ac wele, hyd yn
hyn, ni wrandewit.
17 Fel hyn y dywedodd yr Ar-
glwydd; Wrth hyn y cei wybod
mai myfi *yw* yr Arglwydd: [k] wele, [k] pen. 4. 9.
myfi â'r wïalen *sydd* yn fy llaw a
darawaf y dyfroedd *sydd* yn yr
afon, fel y tröer hwynt [l] yn waed. [l] Dat. 16. 6.
18 A'r pysg *sydd* yn yr afon a
fyddant feirw, a'r afon a ddrewa;
a bydd blin gan yr Aiphtiaid yfed
dwfr o'r afon.
19 ¶ Yr Arglwydd hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Dywed wrth
Aaron, Cymmer dy wïalen, ac estyn
dy law ar ddyfroedd yr Aipht, ar
eu ffrydiau, ar eu hafonydd, ac ar
eu pyllau, ac ar eu holl [2] lynnau dyfr- [2] Heb. *gasgliad eu dyfroedd.*
oedd, fel y byddont yn waed; a bydd
gwaed trwy holl wlad yr Aipht, yn
eu *llestri* coed a cherrig hefyd.
20 A Moses ac Aaron a wnaethant
fel y gorchymynodd yr Arglwydd:
ac efe [m] a gododd ei wïalen, ac a [m] pen. 17. 5.
darawodd y dyfroedd y rhai *oedd-
ynt* yn yr afon, y'ngŵydd Pharaoh,
ac y'ngŵydd ei weision; a'r holl

Cyn CRIST 1491.

[n] ddyfroedd y rhai *oeddynt* yn yr
afon a dröwyd yn waed.
n Ps. 78. 44. a 105. 29. 21 A'r pysgod, y rhai oeddynt yn
yr afon, a fuant feirw: a'r afon a
ddrewodd, ac ni allai yr Aiphtiaid
yfed dwfr o'r afon; a gwaed oedd
trwy holl wlad yr Aipht.
22 A swynwyr yr Aipht a wnaeth-
ant y cyffelyb trwy eu swynion:
a chaledodd calon Pharaoh, ac ni
o ad. 3. wrandawodd arnynt; [o] megis y llef-
arasai yr ARGLWYDD.
23 A Pharaoh a drodd ac a aeth i'w
dŷ, ac ni osododd hyn at ei galon.
24 A'r holl Aiphtiaid a gloddias-
ant oddi amgylch yr afon am ddwfr
i'w yfed; canys ni allent yfed o
ddwfr yr afon.
25 A chyflawnwyd saith o ddydd-
iau, wedi i'r ARGLWYDD daro yr
afon.

PENNOD VIII.

1 Danfon llyffaint. 8 Pharaoh yn ymbil â Moses. 12 A Moses trwy weddi yn eu tynnu hwynt ymaith. 16 Troi y llwch yn llau: yr hyn ni allai y swynwyr ei wneuthur. 20 Yr heidiau ednog. 25 Pharaoh yn lled-foddlawn i'r bobl fyned; 32 etto efe a galedir.

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dos at Pharaoh,
a dywed wrtho, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Gollwng ymaith fy
mhobl, fel y'm gwasanaethont.
2 Ac os gwrthodi *eu* gollwng, wele,
mi a darawaf dy holl derfynau di â
a Dat. 16. 13. [a] llyffaint.
3 A'r afon a heigia lyffaint, y rhai
a ddringant, ac a ddeuant i'th dŷ,
ac i ystafell dy orweddle, ac ar dy
wely, ac i dŷ dy weision, ac ar dy
2 *gafnau tylino:* neu, *does.* bobl, ac i'th ffyrnau, ac ar dy [2]fwyd
gweddill.
4 A'r llyffaint a ddringant arnat ti,
ac ar dy bobl, ac ar dy holl weision.
5 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Dywed wrth
Aaron, Estyn dy law â'th wïalen ar
y ffrydiau, ar yr afonydd, ac ar y
llynnoedd; a gwna i lyffaint ddyfod
i fynu ar hyd tir yr Aipht.
6 Ac Aaron a estynodd ei law ar
b Ps. 78. 45. a 105. 30. ddyfroedd yr Aipht; [b] a'r llyffaint a
ddaethant i fynu, ac a orchuddias-
ant dir yr Aipht.
7 A'r swynwyr a wnaethant yr un
modd, trwy eu swynion; ac a ddyg-
asant i fynu lyffaint ar wlad yr
Aipht.
c pen. 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24. 8 ¶ Yna Pharaoh a alwodd am
Moses ac Aaron, ac a ddywedodd,
[c] Gweddïwch ar yr ARGLWYDD, ar
iddo dynnu y llyffaint ymaith oddi
wrthyf fi, ac oddi wrth fy mhobl;
a mi a ollyngaf ymaith y bobl, fel
yr aberthont i'r ARGLWYDD.
9 A Moses a ddywedodd wrth
Pharaoh, Cymmer ogoniant arnaf fi;
[3] Pa amser y gweddïaf trosot, a thros 3 Neu, *Erbyn pa bryd.*
dy weision, a thros dy bobl, am
[4] ddifa y llyffaint oddi wrthyt, ac o'th 4 Heb. *dorri ymaith.*
dai, a'u gadael yn unig yn yr afon?
10 Ac efe a ddywedodd, [5] Y fory. 5 Neu, *Erbyn y fory.*
A dywedodd yntau, Yn ol dy air *y
bydd;* fel y gwypech nad *oes neb*
fel yr ARGLWYDD ein DUW ni.
11 A'r llyffaint a ymadawant â
thi, ac â'th dai, ac â'th weision, ac
â'th bobl; yn unig yn yr afon y
gadewir hwynt.
12 A Moses ac Aaron a aethant
allan oddi wrth Pharaoh. A Moses
a lefodd ar yr ARGLWYDD, o achos
y llyffaint y rhai a ddygasai efe ar
Pharaoh.
13 A'r ARGLWYDD a wnaeth yn ol
gair Moses; a'r llyffaint a fuant
feirw o'r tai, o'r pentrefydd, ac o'r
meusydd.
14 A chasglasant hwynt yn ben-
tyrrau; fel y drewodd y wlad.
15 Pan welodd Pharaoh fod seib-
iant *iddo,* [d] efe a galedodd ei galon, d pen. 7. 14.
ac ni wrandawodd arnynt; megis
y llefarasai yr ARGLWYDD.
16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dywed wrth Aaron,
Estyn dy wïalen, a tharo lwch y
ddaear, fel y byddo yn llau trwy
holl wlad yr Aipht.
17 Ac felly y gwnaethant: canys
Aaron a estynodd ei law â'i wïalen,
ac a darawodd lwch y ddaear; ac
[e] efe a aeth yn llau ar ddyn ac ar e Ps. 105. 31.
anifail: holl lwch y tir oedd yn
llau trwy holl wlad yr Aipht.
18 A'r swynwyr a wnaethant felly,
trwy eu swynion, i ddwyn llau all-
an; ond ni allasant: felly y bu y
llau ar ddyn ac ar anifail.
19 Yna y swynwyr a ddywedasant
wrth Pharaoh, [f] Bys DUW *yw* hyn: f 1 Sam. 6. 3, 9.
a chaledwyd calon Pharaoh, ac ni Ps. 8. 3.
wrandawai arnynt; megis y llefar- Mat. 12. 28. Luc 11. 20.
asai yr ARGLWYDD.
20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Cyfod yn fore, a saf ger
bron Pharaoh; wele, efe a ddaw
allan i'r dwfr: yna dywed wrtho,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD;
Gollwng ymaith fy mhobl, fel y'm
gwasanaethont.
21 O herwydd, os ti ni ollyngi fy
mhobl, wele fi yn gollwng arnat ti,

Cyn CRIST 1491.

ac ar dy weision, ac ar dy bobl, ac
i'th dai, [6]gymmysgbla: a thai yr
Aiphtiaid a lenwir o'r gymmysgbla,
a'r ddaear hefyd yr hon y maent arni.
22 A'r dydd hwnnw [g]y neillduaf fi
wlad Gosen, yr hon y mae fy mhobl
yn aros ynddi, fel na byddo y gym-
mysgbla yno; fel y gwypech mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD y'nghanol
y ddaear.
23 A mi a osodaf [7]wahan rhwng
fy mhobl i a'th bobl di: [8]y fory y
bydd yr arwydd hwn.
24 A'r ARGLWYDD a wnaeth felly;
a [h]daeth cymmysgbla drom i dŷ
Pharaoh, ac i dai ei weision, ac i
holl wlad yr Aipht; a [9]llygrwyd y
wlad gan y gymmysgbla.
25 ¶ A Pharaoh a alwodd am Moses
ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch,
aberthwch i'ch DUW yn y wlad.
26 A dywedodd Moses, Nid cym-
mwys gwneuthur felly; oblegid
nyni a aberthwn i'r ARGLWYDD
ein DUW [i]ffieiddbeth yr Aipht-
iaid: wele, os aberthwn ffieiddbeth
yr Aiphtiaid y'ngŵydd eu llygaid
hwynt, oni labyddiant hwy ni?
27 Taith [k]tridiau yr awn i'r anial-
wch, a nyni a aberthwn i'r AR-
GLWYDD ein DUW, megis [l]y dywedo
efe wrthym ni.
28 A dywedodd Pharaoh, Mi a'ch
gollyngaf chwi, fel yr aberthoch i'r
ARGLWYDD eich DUW yn yr an-
ialwch; ond nac ewch ym mhell:
[m]gweddïwch trosof fi.
29 A dywedodd Moses, Wele, myfi
a âf allan oddi wrthyt, ac a weddïaf
ar yr ARGLWYDD, ar gilio y gym-
mysgbla oddi wrth Pharaoh, oddi
wrth ei weision, ac oddi wrth ei
bobl, y fory: ond na thwylled Pha-
raoh mwyach, heb ollwng ymaith y
bobl i aberthu i'r ARGLWYDD.
30 A Moses a aeth allan oddi wrth
Pharaoh, ac a weddïodd ar yr AR-
GLWYDD.
31 A gwnaeth yr ARGLWYDD yn
ol gair Moses: a'r gymmysgbla a
dynnodd efe ymaith oddi wrth Pha-
raoh, oddi wrth ei weision, ac oddi
wrth ei bobl; ni adawyd un.
32 A [n]Pharaoh a galedodd ei galon
y waith honno hefyd, ac ni ollyng-
odd ymaith y bobl.

[6] *heidiau ednog.*
[g] pen. 9. 4, 26. a 10. 23. a 12. 13.
[7] Heb. *ymwared.*
[8] Neu, *Erbyn y fory.*
[h] Ps. 78. 45. a 105. 31.
[9] *distrywiwyd.*
[i] Gen. 43. 32. a 46. 34.
[k] pen. 3. 18.
[l] pen. 3. 12.
[m] ad. 8. pen. 9. 28. 1 Bren. 13. 6.
[n] ad. 15.

PENNOD IX.

1 *Haint yr anifeiliaid.* 8 *Pla y cornwydydd llinorog.* 13 *Cennadwriaeth Moses ynghylch y cenllysg.* 22 *Pla y cenllysg.* 27 *Pharaoh yn ymbil â Moses;* 35 *ac er hynny efe a galedir.*

YNA y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dos i mewn at
Pharaoh, a llefara wrtho ef, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
yr Hebreaid; Gollwng ymaith fy
mhobl, fel y'm gwasanaethont.
2 Oblegid, os gwrthodi *eu* gollwng
hwynt ymaith, ac attal o honot
hwynt etto,
3 Wele, llaw yr ARGLWYDD fydd
ar dy anifeiliaid, y rhai *sydd* yn y
maes; ar feirch, ar asynod, ar ga-
melod, ar y gwartheg, ac ar y def-
aid, *y daw* haint trwm iawn.
4 A'r [a]ARGLWYDD a neilldua rhwng
anifeiliaid Israel ac anifeiliaid yr
Aiphtiaid; fel na byddo marw dim o
gwbl *a'r sydd* eiddo meibion Israel.
5 A gosododd yr ARGLWYDD am-
ser nodedig, gan ddywedyd, Y fory
y gwna yr ARGLWYDD y peth hyn
yn y wlad.
6 A'r ARGLWYDD a wnaeth y peth
hynny drannoeth: a [b]bu feirw holl
anifeiliaid yr Aiphtiaid; ond o ani-
feiliaid meibion Israel ni bu farw
un.
7 A Pharaoh a anfonodd; ac wele,
ni buasai farw un o anifeiliaid Is-
rael: [c]a chalon Pharaoh a galedwyd,
ac ni ollyngodd y bobl.
8 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses ac wrth Aaron, Cym-
merwch i chwi lonaid eich llaw o
ludw ffwrn, a thaened Moses ef tu
a'r nefoedd y'ngŵydd Pharaoh:
9 Ac efe fydd yn llwch ar holl dir
yr Aipht; ac a fydd ar ddyn ac ar
anifail [d]yn gornwyd llinorog, trwy
holl wlad yr Aipht.
10 A hwy a gymmerasant ludw y
ffwrn, ac a safasant ger bron Pha-
raoh: a Moses a'i taenodd tu a'r
nefoedd; ac efe a aeth [e]yn gornwyd
llinorog ar ddyn ac ar anifail.
11 A'r swynwyr ni allent sefyll ger
bron Moses, gan y cornwyd; oblegid
yr oedd y cornwyd ar y swynwyr,
ac ar yr holl Aiphtiaid.
12 A'r ARGLWYDD a galedodd
galon Pharaoh, fel na wrandawai
arnynt; [f]megis y llefarasai yr AR-
GLWYDD wrth Moses.
13 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Cyfod yn fore, a saf
ger bron Pharaoh, a dywed wrtho,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
yr Hebreaid; Gollwng fy mhobl, fel
y'm gwasanaethont.
14 Canys y waith hon yr anfonaf
fy holl bläau ar dy galon, ac ar dy

Cyn CRIST 1491.
[a] pen. 8. 22.
[b] Ps. 78. 50.
[c] pen. 7. 14.
[d] Dat. 16. 2.
[e] Deut. 28. 27.
[f] pen. 4. 21.

Cyn CRIST 1491.

weision, ac ar dy bobl; fel y gwyp-
ech nad oes gyffelyb i mi yn yr holl
ddaear.
15 O herwydd yn awr, mi a estyn-
af fy llaw, ac a'th darawaf di a'th
bobl â haint y nodau; a thi a dor-
rir ymaith oddi ar y ddaear.
16 Ac yn ddïau [g] er mwyn hyn y'th
[2]gyfodais di, i ddangos [3]i ti fy nerth;
ac fel y myneger fy enw trwy yr
holl ddaear.
17 A wyt ti yn ymddyrchafu ar fy
mhobl etto, heb eu gollwng hwynt
ymaith?
18 Wele, mi a wlawiaf ynghylch
yr amser yma y fory genllysg trym-
ion iawn; y rhai ni bu eu bath yn
yr Aipht, o'r dydd y sylfaenwyd hi,
hyd yr awr hon.
19 Anfon gan hynny yn awr, casgl
dy anifeiliaid, a phob dim a'r y sydd
i ti yn y maes: pob dyn ac anifail
a gaffer yn y maes, ac nis dyger i
dŷ, y disgyn y cenllysg arnynt, a
byddant feirw.
20 Yr hwn a ofnodd air yr AR-
GLWYDD o weision Pharaoh, a yr-
rodd ei weision a'i anifeiliaid i
dai;
21 A'r hwn [4]nid ystyriodd air yr
ARGLWYDD, a adawodd ei weision
a'i anifeiliaid yn y maes.
22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Estyn dy law tu a'r
nefoedd; fel y byddo [h] cenllysg yn
holl wlad yr Aipht, ar ddyn ac ar
anifail, ac ar holl lysiau y maes, o
fewn tir yr Aipht.
23 A Moses a estynodd ei wïalen
tu a'r nefoedd: a'r [i] ARGLWYDD a
roddodd daranau a chenllysg, a'r
tân a gerddodd ar hyd y ddaear; a
chafododd yr ARGLWYDD genllysg
ar dir yr Aipht.
24 Felly yr ydoedd cenllysg, a
thân yn ymgymmeryd y'nghanol y
cenllysg, yn flin iawn; yr hwn ni
bu ei fath yn holl wlad yr Aipht, er
pan ydoedd yn genhedlaeth.
25 A'r cenllysg a gurodd, trwy
holl wlad yr Aipht, gwbl a'r *oedd*
yn y maes, yn ddyn ac yn anifail;
y cenllysg hefyd a gurodd holl lys-
iau y maes, ac a ddrylliodd holl
goed y maes.
26 [k] Yn unig y'ngwlad Gosen, yr
hon yr ydoedd meibion Israel yn-
ddi, nid oedd dim cenllysg.
27 ¶ A Pharaoh a anfonodd, ac a
alwodd ar Moses ac Aaron, ac a ddy-
wedodd wrthynt, Pechais y waith
hon; yr ARGLWYDD sydd gyfiawn,
a minnau a'm pobl yn annuwiol.
28 [l] Gweddïwch ar yr ARGLWYDD,
(canys digon *yw hyn,*) na byddo tar-
anau DUW na chenllysg; a mi a'ch
gollyngaf, ac ni arhoswch yn hŵy.
29 A dywedodd Moses wrtho, Pan
elwyf allan o'r ddinas mi a ledaf
fy nwylaw at yr ARGLWYDD: *a'r*
taranau a beidiant, a'r cenllysg ni
bydd mwy; fel y gwypych [m] mai yr
ARGLWYDD bïau y ddaear.
30 Ond mi a wn nad wyt ti etto,
na'th weision, yn ofni wyneb yr AR-
GLWYDD DDUW.
31 A'r llin a'r haidd a gurwyd;
canys yr haidd *oedd* wedi hedeg,
a'r llin wedi hadu:
32 A'r gwenith a'r rhŷg ni churwyd;
o herwydd [5] diweddar *oeddynt* hwy.
33 A Moses a aeth oddi wrth Pha-
raoh allan o'r ddinas, ac a ledodd
ei ddwylaw at yr ARGLWYDD; a'r
taranau a'r cenllysg a beidiasant, ac
ni thywalltwyd gwlaw ar y ddaear.
34 A phan welodd Pharaoh beidio
o'r gwlaw, a'r cenllysg, a'r taranau,
efe a chwanegodd bechu; ac a
galedodd ei galon, efe a'i weision.
35 [n] A chaledwyd calon Pharaoh,
ac ni ollyngai efe feibion Israel
ymaith; megis y llefarasai yr AR-
GLWYDD trwy law Moses.

PENNOD X.

1 *Duw yn bygwth anfon locustiaid.* 7 *Pharaoh, ar ddeisyfiad ei weision, yn lled-foddlawn i'r Israeliaid fyned ymaith.* 12 *Pla y locustiaid.* 16 *Pharaoh yn ymbil â Moses.* 21 *Pla y tywyllwch anferthol.* 24 *Pharaoh yn ymbil â Moses:* 27 *etto efe a galon-galedir.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dos at Pharaoh:
[a] o herwydd mi a galedais ei galon
ef, a chalon ei weision; fel y dangos-
wn fy arwyddion hyn yn ei ŵydd ef:
2 Ac fel [b] y mynegit wrth dy fab, a
mab dy fab, yr hyn a wneuthum yn
yr Aipht, a'm harwyddion a wneuth-
um yn eu plith hwynt; ac y gwypoch
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
3 A daeth Moses ac Aaron i mewn
at Pharaoh, a dywedasant wrtho, Fel
hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW
yr Hebreaid; Pa hyd y gwrthodi ym-
ostwng ger fy mron? gollwng ymaith
fy mhobl, fel y'm gwasanaethont.
4 O herwydd os ti a wrthodi oll-
wng fy mhobl, wele, y fory y dygaf
locustiaid i'th fro;
5 A hwynt-hwy a orchuddiant [2] wyn-
eb y ddaear, fel na allo un weled y

Cyn CRIST 1491.

g Rhuf. 9. 17. Edrych pen. 14. 17. Diar. 16. 4. 1 Petr 2. 8.
2 Heb. *gynheliais i fynu.*
3 *ynot.*
4 Heb. *ni osododd ei galon ar.*
h Dat. 16. 21.
i Ps. 78. 47. a 105. 32.
k pen. 8. 22. a 10. 23. a 11. 7. a 12. 13.
l pen. 8. 8. 28. a 10. 17. Act. 8. 24.
m Ps. 24. 1.
5 Heb. *cuddiedig,* neu, *dywyll.*
n pen. 4. 21.
a pen. 4. 21. a 7. 14.
b Ps. 71. 18. a 78. 5, &c.
2 Heb. *lygad.*

Cyn CRIST 1491.

ddaear: a [c]hwy a ysant y gweddill
a adawyd i chwi yn ddïangol gan y
cenllysg; difant hefyd bob pren a
fyddo yn blaguro i chwi yn y maes.
6 Llanwant hefyd dy dai di, a thai
dy holl weision, a thai yr holl Aipht-
iaid, y rhai ni welodd dy dadau, na
thadau dy dadau, er y dydd y buont
ar y ddaear hyd y dydd hwn. Yna
efe a drodd, ac a aeth allan oddi
wrth Pharaoh.
7 A gweision Pharaoh a ddywed-
asant wrtho, Pa hyd y bydd hwn yn
fagl i ni? gollwng ymaith y gwŷr,
fel y gwasanaethont yr ARGLWYDD
eu DUW: Oni wyddost ti etto ddi-
fetha yr Aipht?
8 A dychwelwyd Moses ac Aaron
at Pharaoh: ac efe a ddywedodd
wrthynt, Ewch, gwasanaethwch yr
ARGLWYDD eich DUW: *ond* [3]pa rai
sydd yn myned?
9 A Moses a ddywedodd, A'n
llangciau, ac â'n henafgwyr, yr
awn ni; â'n meibion hefyd, ac
â'n merched, â'n defaid, ac â'n
gwartheg, yr awn ni: oblegid *rhaid*
i ni *gadw* gwyl i'r ARGLWYDD.
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yr un modd y byddo yr ARGLWYDD
gyd â chwi, ag y gollyngaf chwi,
a'ch rhai bach: gwelwch, mai ar
ddrwg y mae eich bryd.
11 Nid felly; ewch yn awr, y gwŷr,
a gwasanaethwch yr ARGLWYDD:
canys hyn yr oeddych yn ei geisio.
Felly hwy a yrrwyd allan o ŵydd
Pharaoh.
12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Estyn dy law ar wlad
yr Aipht am locustiaid, fel y delont
i fynu ar dir yr Aipht; ac y bwyt-
taont holl lysiau y ddaear, *sef* y
cwbl a'r a adawodd y cenllysg.
13 A Moses a estynodd ei wïalen
ar dir yr Aipht: a'r ARGLWYDD a
ddug ddwyrein-wynt ar y tir yr holl
ddiwrnod hwnnw, a'r holl nos hon-
no; a *phan* ddaeth y bore, gwynt
y dwyrain a ddug locustiaid.
14 A'r [d]locustiaid a aethant i fynu
dros holl wlad yr Aipht, ac a ar-
hosasant ym mhob ardal i'r Aipht:
blin iawn oeddynt; [e]ni bu y fath
locustiaid o'u blaen hwynt, ac ar
eu hol ni bydd y cyffelyb.
15 Canys toisant wyneb yr holl
dir, a thywyllodd y wlad; a hwy a
ysasant holl lysiau y ddaear, a holl
ffrwythau y coed, yr hyn a weddill-
asai y cenllysg: ac ni adawyd dim
gwyrddlesni ar goed, nac ar lysiau
y maes, o fewn holl wlad yr Aipht.
16 ¶ Yna Pharaoh [4]a alwodd am
Moses ac Aaron ar frys; ac a ddy-
wedodd, Pechais yn erbyn yr AR-
GLWYDD eich DUW, ac yn eich er-
byn chwithau.
17 Ac yn awr maddeu, attolwg, fy
mhechod y waith hon yn unig, a
[f]gweddïwch ar yr ARGLWYDD eich
DUW, ar iddo dynnu oddi wrthyf
y farwolaeth hon yn unig.
18 A *Moses* a aeth allan oddi wrth
Pharaoh, ac a weddïodd ar yr AR-
GLWYDD.
19 A'r ARGLWYDD a drodd wynt
gorllewin cryf iawn, ac efe a gym-
merodd ymaith y locustiaid, ac a'u
[5]bwriodd hwynt [g]i'r môr coch: ni
adawyd un locust o fewn holl der-
fynau yr Aipht.
20 Er hynny [h]caledodd yr AR-
GLWYDD galon Pharaoh, fel na oll-
yngai efe feibion Israel ymaith.
21 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Estyn dy law tu a'r nef-
oedd, fel y byddo tywyllwch ar dir yr
Aipht, tywyllwch a aller ei deimlo.
22 A Moses a estynodd ei law tu
a'r nefoedd: a bu [i]tywyllwch dudew
trwy holl wlad yr Aipht dri diwrnod.
23 Ni welai neb eu gilydd, ac ni
chododd neb o'i le dri diwrnod:
[k]ond yr ydoedd goleuni i holl feib-
ion Israel yn eu trigfannau.
24 ¶ A galwodd Pharaoh am Moses
ac Aaron, ac a ddywedodd, Ewch,
gwasanaethwch yr ARGLWYDD; ar-
hôed eich defaid, a'ch gwartheg yn
unig: aed eich rhai bach hefyd
gyd â chwi.
25 A dywedodd Moses, Ti a roddi
hefyd yn ein dwylaw ebyrth, a
phoeth-offrymmau, fel yr aberthom
i'r ARGLWYDD ein DUW.
26 Aed ein hanifeiliaid hefyd gyd
â ni; ni adewir ewin yn ol: oblegid
o honynt y cymmerwn i wasan-
aethu yr ARGLWYDD ein DUW: ac
nis gwyddom â pha beth y gwasan-
aethwn yr ARGLWYDD, hyd oni
ddelom yno.
27 ¶ Ond yr ARGLWYDD [l]a galed-
odd galon Pharaoh, ac ni fynnai eu
gollwng hwynt.
28 A dywedodd Pharaoh wrtho, Dos
oddi wrthyf, gwylia arnat rhag gwel-
ed fy wyneb mwy: oblegid y dydd
y gwelych fy wyneb, y byddi farw.
29 A dywedodd Moses, Uniawn y dy-
wedaist, [m]ni welaf dy wyneb mwy.

Cyn CRIST 1491.

[c] Joel 1. 4.
[3] Heb. *pwy a phwy.*
[d] Ps. 78. 46. a 105. 34.
[e] Joel 2. 2.
[4] Heb. *a frysiodd i alw.*
[f] pen. 9. 28.
[5] Heb. *rhwymodd.*
[g] Joel 2. 20.
[h] pen. 4. 21. a 11. 10.
[i] Ps. 105. 28.
[k] pen. 8. 22.
[l] pen. 14. 4, 8.
[m] Heb. 11. 27.

Cyn CRIST 1491.

PENNOD XI.

1 *Cennadwriaeth Duw at yr Israeliaid i fenthyccio tlysau gan eu cymmydogion.* 4 *Moses yn bygwth Pharaoh â marwolaeth y cyntaf-anedig.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Un bla etto a
ddygaf ar Pharaoh, ac ar yr Aipht;
wedi hynny efe a'ch gollwng chwi
oddi yma: [a]pan y'ch gollyngo, gan
wthio efe a'ch gwthia chwi oddi
yma yn gwbl.
2 Dywed yn awr lle y clywo y
bobl; a [b]benthyccied pob gwr gan
ei gymmydog, a phob gwraig gan
ei chymmydoges, ddodrefn arian, a
[2]dodrefn aur.
3 A'r [c]ARGLWYDD a roddodd i'r
bobl ffafr y'ngolwg yr Aiphtiaid: ac
yr oedd Moses yn wr mawr iawn
y'ngwlad yr Aipht, y'ngolwg gweision
Pharaoh, ac y'ngolwg y bobl.
4 Moses hefyd a ddywedodd, Fel
hyn y llefarodd yr ARGLWYDD;
[d]Ynghylch hanner nos yr âf fi allan
i ganol yr Aipht.
5 A [e]phob cyntaf-anedig y'ngwlad
yr Aipht a fydd marw, o gyntaf-anedig
Pharaoh, yr hwn sydd yn eistedd
ar ei deyrn-gadair, hyd gyntaf-anedig
y wasanaeth-ferch *sydd* ar ol y
felin; a phob cyntaf-anedig o anifail.
6 A bydd gweiddi mawr trwy holl
wlad yr Aipht, yr hwn ni bu ei fath,
ac ni bydd mwyach ei gyffelyb.
7 [f]Ond yn erbyn neb o blant Israel
[g]ni symmud ci ei dafod, ar ddyn,
nac anifail; fel y gwypoch fod yr
ARGLWYDD yn gwneuthur rhagor
rhwng yr Aiphtiaid ac Israel.
8 A'th [h]holl weision hyn a ddeuant
i waered attaf fi, ac a ymgrymmant
i mi, gan ddywedyd, Dos allan,
a'r holl bobl *sydd* ar dy ol; ac
wedi hynny yr âf fi allan. Felly
efe a aeth allan oddi wrth Pharaoh
mewn [3]digllonedd llidiog.
9 A dywedodd [i]yr ARGLWYDD wrth
Moses, Ni wrendy Pharaoh arnoch;
fel [k]yr amlhâer fy rhyfeddodau yng
ngwlad yr Aipht.
10 A Moses ac Aaron a wnaethant
yr holl ryfeddodau hyn ger bron
Pharaoh: a'r [l]ARGLWYDD a galedodd
galon Pharaoh, fel na ollyngai
efe feibion Israel allan o'i wlad.

[a] pen. 12. 31, 33, 39.
[b] pen. 3. 22. a 12. 35.
[2] *thlysau.*
[c] pen. 12. 36.
[d] pen. 12. 29.
[e] pen. 12. 12.
[f] pen. 8. 22.
[g] Jos. 10. 21.
[h] pen. 12. 21, 33.
[3] Heb. *poethder digllonedd.*
[i] pen. 3. 19. a 10. 1.
[k] pen. 7. 3.
[l] pen. 10. 20.

PENNOD XII.

1 *Newidio dechreuad y flwyddyn.* 3 *Ordeinio y Pasc.* 11 *Defod y Pasc.* 15 *Bara croyw.* 29 *Marwolaeth y cyntaf-anedig.* 31 *Gyrru yr Israeliaid allan o'r tir.* 37 *Hwythau yn dyfod i Succoth.* 43 *Ordinhâd y Pasc.*

YR ARGLWYDD hefyd a lefarodd
wrth Moses ac Aaron yn nhir
yr Aipht, gan ddywedyd,
2 Y mis hwn *fydd* i chwi yn ddechreuad
y misoedd: cyntaf *fydd* i
chwi o fisoedd y flwyddyn.
3 ¶ Lleferwch wrth holl gynnulleidfa
Israel, gan ddywedyd, Ar y
degfed *dydd* o'r mis hwn cymmerant
iddynt bob un oen, yn ol teulu
eu tadau, *sef* [2]oen dros bob teulu.
4 Ond os y teulu fydd ry fychan
i'r oen, efe a'i gymmydog nesaf i'w
dŷ a'i cymmer, wrth y rhifedi o
ddynion; pob un yn ol ei fwytta
a gyfrifwch at yr oen.
5 Bydded yr oen gennych [a]yn berffeith-gwbl,
yn wrryw, *ac* yn llwdn
blwydd: o'r defaid, neu o'r geifr, y
cymmerwch *ef.*
6 A bydded y'nghadw gennych
hyd y pedwerydd dydd ar ddeg o'r
mis hwn: a [b]lladded holl dyrfa
cynnulleidfa Israel ef [3]yn y cyfnos.
7 A chymmerant o'r gwaed, a
rhoddant ar y ddau ystlysbost, ac
ar gappan drws y tai y bwyttânt ef
ynddynt.
8 A'r cig a fwyttânt y nos honno,
wedi ei rostio *wrth* dân, a [c]bara
croyw; gyd â *dail* surion y bwyttânt
ef.
9 Na fwyttêwch o hono yn amrwd,
na chwaith wedi ei ferwi mewn dwfr,
eithr wedi ei rostio *wrth* dân; ei
ben gyd â'i draed a'i ymysgaroedd.
10 [d]Ac na weddillwch *ddim* o
hono hyd y bore: a'r hyn fydd
y'ngweddill o hono erbyn y bore,
llosgwch yn tân.
11 ¶ Ac fel hyn y bwyttêwch ef;
wedi gwregysu eich lwynau, a'ch
esgidiau am eich traed, a'ch ffyn
yn eich dwylaw: a bwyttêwch ef
ar ffrwst; Pasc yr ARGLWYDD *ydyw*
efe.
12 O herwydd mi a dramwyaf trwy
wlad yr Aipht y nos hon, ac a darawaf
bob cyntaf-anedig o fewn tir yr
Aipht, yn ddyn ac yn anifail; [e]a mi
a wnaf farn yn erbyn holl [4]dduwiau
yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD.
13 A'r gwaed fydd i chwi yn arwydd
ar y tai lle *byddoch* chwi: a
phan welwyf y gwaed, yna yr âf
heibio i chwi, ac ni bydd pla [5]dinystriol
arnoch chwi, pan darawyf
dir yr Aipht.
14 A'r dydd hwn fydd yn goffadwriaeth
i chwi; a chwi a'i cedwch
ef yn wyl i'r ARGLWYDD trwy eich

Cyn CRIST 1491.

[2] Neu, *myn.*
[a] Lef. 22. 20, 21. Mal. 1. 8. Heb. 9. 14. 1 Petr 1. 19.
[b] Lef. 23. 5. Num. 9. 3. a 28. 16. Deut. 16. 1.
[3] Heb. *rhwng y ddau hwyr.* pen. 16. 6.
[c] 1 Cor. 5. 8.
[d] pen. 23. 18. a 34. 25.
[e] Num. 33. 4.
[4] Neu, *dywysogion.*
[5] Heb. *yn ddinystr.*

Cyn CRIST 1491.

cenhedlaethau: cedwch ef yn wyl
trwy ddeddf dragywyddol.
f pen. 13. 6. a 23. 15. a 34. 18, 25. 15 [f]Saith niwrnod y bwyttêwch
fara croyw; y dydd cyntaf y bwr-
iwch surdoes allan o'ch tai: o her-
wydd pwy bynnag a fwyttao fara
lefeinllyd o'r dydd cyntaf hyd y
g Gen.17.14. seithfed dydd, [g]yr enaid hwnnw a
dorrir ymaith oddi wrth Israel.
16 Ar y dydd cyntaf hefyd *y bydd*
i chwi gymmanfa sanctaidd, a chym-
manfa sanctaidd ar y seithfed dydd:
dim gwaith ni wneir ynddynt, onid
6 Heb. *enaid.* yr hyn a fwytty pob [6] dyn, hynny yn
unig a ellwch ei wneuthur.
17 Cedwch hefyd *wyl* y bara croyw;
o herwydd o fewn corph y dydd
hwn y dygaf eich lluoedd chwi allan
o wlad yr Aipht: am hynny cedwch
y dydd hwn yn eich cenhedlaethau,
trwy ddeddf dragywyddol.
h Lef. 23. 5. Num. 28. 16. 18 ¶ [h]Yn y *mis* cyntaf, ar y ped-
werydd dydd ar ddeg o'r mis yn yr
hwyr, y bwyttêwch fara croyw, hyd
yr unfed dydd ar hugain o'r mis yn
yr hwyr.
19 Na chaffer surdoes yn eich tai
i Deut.16.3. [i]saith niwrnod: canys pwy bynnag
a fwyttao fara lefeinllyd, yr enaid
hwnnw a dorrir ymaith o gynnull-
eidfa Israel, yn gystal y dïeithr a'r
prïodor.
20 Na fwyttêwch ddim lefeinllyd:
bwyttêwch fara croyw yn eich holl
drigfannau.
21 ¶ A galwodd Moses am holl
henuriaid Israel, ac a ddywedodd
wrthynt, Tynnwch a chymmerwch
7 Neu, *fyn.* i chwi [7] oen yn ol eich teuluoedd,
a lleddwch y Pasc.
k Heb.11.28. 22 [k]A chymmerwch dusw o isop, a
throchwch ef yn y gwaed a *fyddo*
yn y cawg, a rhoddwch ar gappan
y drws, ac ar y ddau ystlysbost, o'r
gwaed a *fyddo* yn y cawg; ac nac
aed neb o honoch allan o ddrws ei
dŷ hyd y bore.
23 O herwydd yr ARGLWYDD a
dramwya i daro yr Aiphtiaid: a
phan welo efe y gwaed ar gappan y
drws, ac ar y ddau ystlysbost; yna
yr ARGLWYDD a â heibio i'r drws,
l Ezec. 9. 6. Dat. 7. 3. a 9. 4. ac [l]ni âd i'r dinystrydd ddyfod i
mewn i'ch tai chwi i ddinystrio.
24 A chwi a gedwch y peth hyn
yn ddeddf i ti, ac i'th feibion yn
dragywydd.
25 A phan ddeloch i'r wlad a
rydd yr ARGLWYDD i chwi, megis
yr addawodd; yna cedwch y gwas-
anaeth hwn.

Cyn CRIST 1491.

26 [m]A bydd, pan ddywedo eich
meibion wrthych, Pa wasanaeth *yw*
hwn gennych? m Jos. 4. 6.
27 Yna y dywedwch, Aberth Pasc
yr ARGLWYDD ydyw, yr hwn a aeth
heibio i dai meibion Israel yn yr
Aipht, pan darawodd efe yr Aipht-
iaid, ac yr achubodd ein tai ni.
Yna [n]yr ymgrymmodd y bobl, ac n pen. 4. 31.
yr addolasant.
28 A meibion Israel a aethant ym-
aith, ac a wnaethant megis y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD wrth Mo-
ses ac Aaron; felly y gwnaethant.
29 ¶ Ac [o]ar hanner nos y tarawodd o pen. 11. 4.
[p]yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig p Num.8.17. a 33. 4. Ps. 78. 51. a 105. 36. a 135. 8. a 136. 10.
y'ngwlad yr Aipht, [q]o gyntaf-anedig
Pharaoh yr hwn a eisteddai ar ei
frenhin-faingc, hyd gyntaf-anedig q pen. 4. 23.
y gaethes *oedd* yn y [8] carchardy; a 8 Heb. *tŷ y pydew.*
phob cyntaf-anedig i anifail.
30 A Pharaoh a gyfododd liw nos,
efe a'i holl weision, a'r holl Aipht-
iaid; ac yr oedd gweiddi mawr yn
yr Aipht: oblegid nid *oedd* dŷ a'r
nad *ydoedd* un marw ynddo.
31 ¶ Ac [r]efe a alwodd ar Moses r Ps. 105. 38.
ac Aaron liw nos, ac a ddywed-
odd, Codwch, ewch allan o fysg fy
mhobl, [s]chwi a meibion Israel hef- s pen. 10. 9.
yd; ac ewch, a gwasanaethwch yr
ARGLWYDD, fel y dywedasoch.
32 [t]Cymmerwch eich defaid, a'ch t pen. 10. 26.
gwartheg hefyd, fel y dywedasoch, ac
ewch ymaith, a bendithiwch finnau.
33 A'r Aiphtiaid a fuant daerion
ar y bobl, gan eu gyrru ar ffrwst
allan o'r wlad; oblegid dywedasant,
Dynion meirw ydym ni oll.
34 A'r bobl a gymmerodd eu toes
cyn ei lefeinio, a'u [9] toes oedd wedi 9 *cafnau tylino.*
ei rwymo yn eu dillad ar eu hys-
gwyddau.
35 A meibion Israel a wnaethant
yn ol gair Moses; ac [u]a fenthyccias- u pen. 3. 22. a 11. 2.
ant gan yr Aiphtiaid dlysau arian,
a [2] thlysau aur, a gwisgoedd. 2 *dodrefn.*
36 A'r ARGLWYDD a roddasai
i'r bobl hawddgarwch y'ngolwg yr
Aiphtiaid, fel yr echwynasant idd-
ynt: a [x]hwy a yspeiliasant yr x Gen.15.14. pen. 3. 22. Ps. 105. 37.
Aiphtiaid.
37 ¶ A [y]meibion Israel a aethant y Num. 33. 3, 5.
o [z]Rameses i Succoth, y'nghylch z Gen.47.11.
[a]chwe chàn mil o wŷr traed, heb a pen. 38. 26. Num. 1. 46. a 11. 21.
law plant.
38 A phobl gymmysg lawer a aeth-
ant i fynu hefyd gyd â hwynt; defaid
hefyd a gwartheg, *sef* dâ lawer iawn.
39 A hwy a bobasant y toes a ddyg-
asent allan o'r Aipht yn deisennau

Cyn CRIST 1491.

croyw; o herwydd yr oedd heb ei lefeinio: canys [b] gwthiasid hwynt o'r Aipht, ac ni allasant aros, ac ni pharottoisent iddynt eu hun luniaeth.

40 ¶ A phreswyliad meibion Israel, tra y trigasant yn yr Aipht, *oedd* [c] ddeng mlynedd ar hugain a phedwar càn mlynedd.

41 Ac ym mhen y deng mlynedd ar hugain a phedwar càn mlynedd, ïe, o fewn corph y dydd hwnnw, yr aeth holl luoedd yr ARGLWYDD allan o wlad yr Aipht.

42 [d] Nos yw hon i'w chadw i'r ARGLWYDD, ar yr hon y dygwyd hwynt allan o wlad yr Aipht: [3] nos yr ARGLWYDD yw hon, i holl feibion Israel i'w chadw trwy eu hoesoedd.

43 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses ac Aaron, Dyma ddeddf y Pasc: na fwyttâed neb dïeithr o hono.

44 Ond pob gwasanaethwr wedi ei brynu am arian, gwedi yr enwaedych ef, a fwytty o hono.

45 Yr alltud, a'r gwas cyflog, ni chaiff fwytta o hono.

46 Mewn un tŷ y bwyttêir ef: na ddwg *ddim* o'r cig allan o'r tŷ; ac [e] na thorrwch asgwrn o hono.

47 Holl gynnulleidfa Israel a wnant hynny.

48 A [f] phan arhoso dïeithr gyd â thi, ac ewyllysio cadw Pasc i'r ARGLWYDD, enwaeder ei holl wrrywiaid ef, ac yna nesâed i wneuthur hynny; a bydded fel yr hwn a aned yn y wlad: ond na fwyttâed neb dïenwaededig o hono.

49 Yr un gyfraith fydd i'r prïodor, ac i'r dïeithr a arhoso yn eich mysg.

50 Yna holl feibion Israel a wnaethant fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron; felly y gwnaethant.

51 Ac o fewn corph y dydd hwnnw y dug yr ARGLWYDD feibion Israel o wlad yr Aipht, [g] yn ol eu lluoedd.

PENNOD XIII.

1 *Cyssegru y cyntaf-anedig i Dduw.* 3 *Gorchymyn cadw coffadwriaeth o'r Pasc.* 11 *Neillduo y cyntaf o'r anifeiliaid.* 17 *Yr Israeliaid wrth fyned allan o'r Aipht yn dwyn esgyrn Joseph gyd â hwynt.* 20 *Yn dyfod i Etham.* 21 *Duw yn eu harwain mewn colofn o niwl a cholofn o dân.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Cyssegra i mi bob cyntaf-anedig, *sef* beth bynnag a agoro y groth ym mysg meibion Israel, o ddyn ac anifail: eiddo fi *yw*.

b pen. 6. 1. a 11. 1.
c Gen. 15. 13. Act. 7. 6. Gal. 3. 17.
d Edrych Deut. 16. 6.
3 Heb. *nos cadwriaeth.*
e Num. 9. 12. Ioan 19. 36.
f Num. 9. 14.
g pen. 6. 26.
a pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13. a 8. 16, 17. a 18. 15. Luc 2. 23.

3 ¶ A dywedodd Moses wrth y bobl, Cofiwch y dydd hwn, *ar* yr hwn y daethoch allan o'r Aipht, o dŷ [2] y caethiwed: oblegid trwy law gadarn y dug yr ARGLWYDD chwi oddi yno: am hynny na fwyttâer bara lefeinllyd.

4 Heddyw yr ydych chwi yn myned allan, [b] ar y mis Abib.

5 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD di i wlad y Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r Amoriaid, yr Hefiaid hefyd, a'r Jebusiaid, yr hon a dyngodd efe wrth dy dadau y rhoddai efe i ti, *sef* gwlad yn llifeirio o laeth a mêl; [c] yna y gwnei y gwasanaeth yma ar y mis hwn.

6 [d] Saith niwrnod y bwyttêi fara croyw; ac ar y seithfed dydd *y bydd* gwyl i'r ARGLWYDD.

7 Bara croyw a fwyttêir saith niwrnod: ac na weler bara lefeinllyd gyd â thi; ac na weler gennyt surdoes o fewn dy holl derfynau.

8 ¶ A mynega i'th fab y dydd hwnnw, gan ddywedyd, O herwydd yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD i mi pan ddeuthum allan o'r Aipht, *y gwneir hyn.*

9 A bydded i ti [e] yn arwydd ar dy law, ac yn goffadwriaeth rhwng dy lygaid; fel y byddo cyfraith yr ARGLWYDD yn dy enau: o herwydd â llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD dydi allan o'r Aipht.

10 Am hynny cadw y ddeddf hon, yn ei hamser nodedig, o flwyddyn i flwyddyn.

11 ¶ A phan ddygo yr ARGLWYDD di i wlad y Canaaneaid, megis y tyngodd efe wrthyt, ac wrth dy dadau, a'i rhoddi i ti;

12 Yna [f] y neilldui i'r ARGLWYDD bob cyntaf-anedig: a phob cyntaf i anifail a fyddo eiddot ti, y gwrrywiaid eiddo yr ARGLWYDD fyddant.

13 A [g] phob cyntaf i asyn a bryni di [3] âg oen; ac oni phryni di *ef*, yna torfynygla ef: a phob dyn cyntaf-anedig o'th feibion [h] a bryni di hefyd.

14 ¶ A phan ofyno dy fab [4] ar ol hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* hyn? yna dywed wrtho, A llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht, o dŷ y caethiwed.

15 A phan oedd anhawdd gan Pharaoh ein gollwng ni, y lladdodd yr ARGLWYDD bob cyntaf-anedig

Cyn CRIST 1491.
2 Heb. *y gweision.*
b pen. 23. 15. Deut. 16. 1.
c pen. 12. 25, 26.
d pen. 12. 15, 16.
e Edrych ad. 16. Num. 15. 39. Deut. 6. 8. a 11. 18. Diar. 1. 9. Es. 49. 16. Jer. 22. 24. Matt. 23. 5.
f pen. 22. 29. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 8. 17. Deu. 15. 19. Ezec. 44. 30.
g Num. 18. 15, 16.
3 Gr. *a myn.*
h Num. 3. 47. a 18. 16.
4 Heb. *y fory.*

Cyn CRIST 1491.

y'ngwlad yr Aipht, o gyntaf-anedig dyn hyd gyntaf-anedig anifail: am hynny yr ydwyf yn aberthu i'r ARGLWYDD bob gwrryw a agoro y groth; ond pob cyntaf-anedig o'm meibion a brynaf.

16 A bydded hynny yn arwydd ar dy law, ac yn rhagdalau rhwng dy lygaid: canys â llaw gadarn y dug yr ARGLWYDD ni allan o'r Aipht.

17 ¶ A phan ollyngodd Pharaoh y bobl, ni arweiniodd yr ARGLWYDD hwynt trwy ffordd gwlad y Philistiaid, er ei bod yn agos: oblegid dywedodd DUW, Rhag i'r bobl edifarhâu pan welant ryfel, a [i] dychwelyd i'r Aipht.

[i] Deut. 17. 16.

18 Ond DUW [k] a arweiniodd y bobl o amgylch, trwy anialwch y môr coch: ac [5] yn arfogion yr aeth meibion Israel allan o wlad yr Aipht.

[k] pen. 14. 2.
[5] Heb. *yn bumpiau.*

19 A Moses a gymmerodd esgyrn Joseph gyd âg ef: o herwydd efe a wnelsai i feibion Israel dyngu trwy lw, gan ddywedyd, [l] DUW a ymwêl â chwi yn ddïau; dygwch chwithau fy esgyrn oddi yma gyd â chwi.

[l] Gen. 50. 25. Jos. 24. 32. Act. 7. 16.

20 ¶ A [m] hwy a aethant o Succoth; ac a wersyllasant yn Etham, y'nghwrr yr anialwch.

[m] Num. 33. 6.

21 A'r [n] ARGLWYDD oedd yn myned o'u blaen hwynt y dydd mewn colofn o niwl, i'w harwain ar y ffordd; a'r nos mewn colofn o dân, i oleuo iddynt: fel y gallent fyned ddydd a nos.

[n] pen. 40. 38. Num. 9. 15. a 10. 34. a 14. 14. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Ps. 78. 14. a 99. 7. a 105. 39. 1 Cor. 10. 1.

22 Ni thynnodd efe ymaith y golofn niwl y dydd, na'r golofn dân y nos, o flaen y bobl.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn hyfforddi yr Israeliaid yn eu taith.* 5 *Pharaoh yn erlid ar eu hol hwynt.* 10 *Yr Israeliaid yn tuchan.* 13 *Moses yn eu cysuro hwy.* 15 *Duw yn dysgu i Moses beth a wnai.* 19 *Y niwl yn symmudo i'r tu ol i'r gwersyll.* 21 *Yr Israeliaid yn myned trwy y môr coch;* 23 *a'r Aiphtiaid yn boddi ynddo.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Dywed wrth feibion Israel, [a] am ddychwelyd a gwersyllu o flaen [b] Pihahiroth, rhwng Migdol a'r môr, o flaen Baal-sephon: ar ei chyfer y gwersyllwch wrth y môr.

[a] pen. 13. 18.
[b] Num. 33. 7.

3 Canys dywed Pharaoh am feibion Israel, Rhwystrwyd hwynt yn y tir; cauodd yr anialwch arnynt.

4 A [c] mi a galedaf galon Pharaoh, fel yr erlidio ar eu hol hwynt: felly y'm gogoneddir ar Pharaoh, a'i holl fyddin; a'r Aiphtiaid a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD. Ac felly y gwnaethant.

[c] pen. 4. 21.

Cyn CRIST 1491.

5 ¶ A mynegwyd i frenhin yr Aipht, fod y bobl yn ffoi: yna [d] y trodd calon Pharaoh a'i weision yn erbyn y bobl; a dywedasant, Beth yw hyn a wnaethom, pan ollyngasom Israel o'n gwasanaethu?

[d] Ps. 105. 25.

6 Ac efe a daclodd ei gerbyd, ac a gymmerodd ei bobl gyd âg ef.

7 A chymmerodd chwe chant o ddewis gerbydau, a holl gerbydau yr Aipht, a chapteniaid ar bob un o honynt.

8 A'r ARGLWYDD a galedasai galon Pharaoh brenhin yr Aipht, ac efe a ymlidiodd ar ol meibion Israel: ond [e] yr oedd meibion Israel yn myned allan â llaw uchel.

[e] Num. 33. 3.

9 A'r [f] Aiphtiaid a ymlidiasant ar eu hol hwynt, *sef* holl feirch *a* cherbydau Pharaoh, a'i wŷr meirch, a'i fyddin, ac a'u goddiweddasant yn gwersyllu wrth y môr, ger llaw Pihahiroth, o flaen Baal-sephon.

[f] Jos. 24. 6.

10 ¶ A phan nesaodd Pharaoh, meibion Israel a godasant eu golwg; ac wele yr Aiphtiaid yn dyfod ar eu hol; a hwy a ofnasant yn ddirfawr: a meibion Israel a waeddasant ar yr ARGLWYDD.

11 A dywedasant wrth Moses, Ai am nad oedd beddau yn yr Aipht, y dygaist ni i farw yn yr anialwch? Paham y gwnaethost fel hyn â ni, gan ein dwyn allan o'r Aipht?

12 [g] Onid dyma y peth a lefarasom wrthyt yn yr Aipht, gan ddywedyd, Paid â ni, fel y gwasanaethom yr Aiphtiaid? canys gwell fuasai i ni wasanaethu yr Aiphtiaid, na marw yn yr anialwch.

[g] pen. 5. 21. a 6. 9.

13 ¶ A Moses a ddywedodd wrth y bobl, [h] Nac ofnwch; sefwch, ac edrychwch ar iachawdwriaeth yr ARGLWYDD, yr hwn a wna efe i chwi heddyw; oblegid yr Aiphtiaid y rhai a welsoch chwi heddyw, ni chewch eu gweled byth ond hynny.

[h] 2 Chron. 20. 15, 17.

14 [i] Yr ARGLWYDD a ymladd drosoch; am hynny tewch chwi â sôn.

[i] Neh. 4. 20.

15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Paham y gweiddi arnaf? dywed wrth feibion Israel am gerdded rhagddynt.

16 A chyfod dithau dy wïalen, ac estyn dy law ar y môr, a hollta ef: a meibion Israel a ânt trwy ganol y môr ar dir sych.

17 Wele, fi, ïe, myfi a galedaf galon yr Aiphtiaid, fel y delont ar eu hol

hwynt; a mi a ogoneddir ar Pha-
raoh, ac ar ei holl fyddin, ar ei ger-
bydau ef, ac ar ei farchogion.
18 A'r Aiphtiaid a gânt wybod mai
myfi yw yr ARGLWYDD, pan y'm
gogoneddir ar Pharaoh, ar ei ger-
bydau, ac ar ei farchogion.
19 ¶ Ac angel DUW, [k]yr hwn oedd
yn myned o flaen byddin Israel, a
symmudodd, ac a aeth o'u hol
hwynt; a'r golofn niwl a aeth
ymaith o'u tu blaen hwynt, ac a
safodd o'u hol hwynt.
20 Ac efe a ddaeth rhwng llu yr
Aiphtiaid a llu Israel; ac [1]yr ydoedd
yn gwmmwl ac yn dywyllwch *i'r
Aiphtiaid,* ac yn goleuo y nos *i
Israel:* ac ni nesaodd y naill at y
llall ar hyd y nos.
21 A Moses a estynodd ei law ar
y môr: a'r ARGLWYDD a yrrodd y
môr *yn ei ol,* trwy ddwyreinwynt
cryf ar hyd y nos, ac [m]a wnaeth y môr
yn sychdir, [n]a holltwyd y dyfroedd.
22 A [o]meibion Israel a aethant
trwy ganol y môr ar dir sych: a'r
dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, o'r tu
dehau, ac o'r tu aswy.
23 ¶ A'r Aiphtiaid a erlidiasant,
ac a ddaethant ar eu hol hwynt;
sef holl feirch Pharaoh, a'i gerbyd-
au, a'i farchogion, i ganol y môr.
24 Ac ar y wyliadwriaeth fore [p]yr
ARGLWYDD a edrychodd ar fyddin
yr Aiphtiaid trwy y golofn dân a'r
cwmmwl, ac a derfysgodd fyddin yr
Aiphtiaid.
25 Ac efe a dynnodd ymaith ol-
wynion eu cerbydau; ac [2]yr oeddynt
yn gyrru yn drwm: fel y dywedodd
yr Aiphtiaid, Ffown oddi wrth Is-
rael; oblegid yr ARGLWYDD sydd
yn ymladd drostynt hwy yn erbyn
yr Aiphtiaid.
26 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Estyn dy law ar y môr;
fel y dychwelo y dyfroedd ar yr
Aiphtiaid, ar eu cerbydau, ac ar eu
marchogion.
27 A Moses a estynodd ei law ar
y môr: a dychwelodd y môr cyn y
bore i'w nerth; a'r Aiphtiaid a ffoi-
sant yn ei erbyn ef: a'r ARGLWYDD
a [3]ddymchwelodd yr Aiphtiaid yng
nghanol y môr.
28 [q]A'r dyfroedd a ddychwelas-
ant, ac a orchuddiasant gerbydau,
a marchogion, a holl fyddin Pha-
raoh, y rhai a ddaethant ar eu hol
hwynt i'r môr: [r]ni adawyd o hon-
ynt gymmaint ag un.

Cyn CRIST 1491.
k pen. 13. 21.
1 Edrych Es. 8. 14. 2 Cor. 4. 3.
m Ps. 66. 6.
n Jos. 3. 16. a 4. 23. Neh. 9. 11. Ps. 74. 13. a 106. 9. a 114. 3.
o Num. 33. 8. Ps. 74. 13. 1 Cor. 10. 1. Heb. 11. 29.
p Edrych Ps. 77. 17, &c.
2 *a barodd iddynt gerdded.*
3 Heb. *ysgytiodd.* Deut. 11. 4. Ps. 78. 53.
q Hab. 3. 8, 13.
r Ps. 106. 11.

29 Ond [s]meibion Israel a gerddas-
ant ar dir sych y'nghanol y môr:
a'r dyfroedd *oedd* yn fur iddynt, ar
y llaw ddehau, ac ar y llaw aswy.
30 Felly yr ARGLWYDD a achub-
odd Israel y dydd hwnnw o law
yr Aiphtiaid: a gwelodd Israel yr
Aiphtiaid yn feirw ar fin y môr.
31 A gwelodd Israel y [4]grymmusder
mawr a wnaeth yr ARGLWYDD yn
erbyn yr Aiphtiaid: a'r bobl a ofnas-
ant yr ARGLWYDD, ac [t]a gredasant
i'r ARGLWYDD, ac i'w was ef Moses.

PENNOD XV.

1 *Cân Moses.* 22 *Y bobl ag eisieu dwfr arnynt.*
23 *Chwerw ddyfroedd Marah.* 25 *Pren yn eu
pereiddio hwy.* 27 *Deuddeg ffynnon o ddwfr,
a deg palmwydden a thri ugain, yn Elim.*

YNA y canodd Moses a meib-
ion Israel y gân hon i'r AR-
GLWYDD, ac a lefarasant, gan ddy-
wedyd, Canaf i'r ARGLWYDD; canys
gwnaeth yn rhagorol iawn: taflodd
y march a'i farchog i'r môr.
2 Fy nerth a'm [a]cân *yw* yr AR-
GLWYDD; ac y mae efe yn iachawd-
wriaeth i mi: efe yw fy NUW, efe
a ogoneddaf fi; DUW fy nhad, a mi
a'i dyrchafaf ef.
3 Yr ARGLWYDD *sydd* ryfelwr: yr
ARGLWYDD *yw* ei enw.
4 Efe a daflodd gerbydau Pharaoh
a'i fyddin yn y môr: ei gapteniaid
dewisol a foddwyd yn y môr coch.
5 Y dyfnderau a'u toisant hwy;
[b]disgynasant i'r gwaelod fel carreg.
6 [c]Dy ddeheulaw, ARGLWYDD,
sydd ardderchog o nerth; a'th dde-
heulaw, ARGLWYDD, a ddrylliodd y
gelyn.
7 Ym mawredd dy ardderchowg-
rwydd y tynnaist i lawr y rhai a
gyfodasant i'th erbyn: dy ddigof-
aint a anfonaist allan, *ac* efe a'u
hysodd hwynt [d]fel sofl.
8 [e]Trwy chwythad dy ffroenau
y casglwyd y dyfroedd ynghyd: y
ffrydiau a safasant fel pentwr; y
dyfnderau a geulasant y'nghanol y
môr.
9 [f]Y gelyn a ddywedodd, Mi a
erlidiaf, mi a oddiweddaf, mi a
rannaf yr yspail: caf fy ngwynfyd
arnynt; tynnaf fy nghleddyf, fy
llaw a'u [2]difetha hwynt.
10 Ti a chwythaist â'th wynt; y
môr a'u todd hwynt: [g]soddasant fel
plwm yn y dyfroedd cryfion.
11 [h]Pwy *sydd* debyg i ti, O AR-
GLWYDD, ym mhlith y [3]duwiau? pwy
fel tydi yn ogoneddus mewn sanct-

Cyn CRIST 1491.
s Ps. 77. 20.
4 Heb. *llaw fawr.*
t Ps. 106. 12.
a Deut. 10. 21. Ps. 18. 2. a 22. 3. a 109. 1. a 118. 14. Es. 12. 2.
b Neh. 9. 1.
c Ps. 118. 15, 16.
d Es. 5. 24. a 47. 14.
e pen. 14. 21. Job 4. 9. 2 Thes. 2. 8.
f Barn. 5. 30.
2 *goresgyn.*
g ad. 5.
h 2 Sam. 7. 22. 1 Bren. 8. 23. Ps. 86. 8. a 89. 6. Jer. 10. 6. a 49. 19.
3 *cedyrn.*

Cyn CRIST 1491.

eiddrwydd, yn ofnadwy mewn mol-
iant, yn gwneuthur rhyfeddodau?
12 Estynaist dy ddeheulaw; llyngc-
odd y ddaear hwynt.
13 Arweiniaist yn dy drugaredd
y bobl y rhai a waredaist: yn dy
nerth y tywysaist *hwynt* i anneddle
dy sancteiddrwydd.
14 [i] Y bobloedd a glywant, *ac* a
ofnant: dolur a ddeil breswylwyr
Palestina.
15 Yna [k] y synna ar dduciaid Edom:
[l] cedyrn hyrddod Moab, dychryn a'u
deil hwynt: [m] holl breswylwyr Ca-
naan a doddant ymaith.
16 [n] Ofn ac arswyd a syrth arnynt;
gan fawredd dy fraich y tawant fel
carreg, nes myned trwodd o'th bobl
di, ARGLWYDD, nes myned o'r bobl
[o] a ennillaist ti trwodd.
17 Ti a'u dygi hwynt i mewn, ac
[p] a'u plenni hwynt ym mynydd dy
etifeddiaeth, y lle a wnaethost, O
ARGLWYDD, yn anneddle i ti; y
cyssegr, ARGLWYDD, a gadarnhaodd
dy ddwylaw.
18 [q] Yr ARGLWYDD a deyrnasa byth
ac yn dragywydd.
19 O herwydd meirch Pharaoh, a'i
gerbydau, a'i farchogion, a aethant
i'r môr; a'r ARGLWYDD a ddychwel-
odd ddyfroedd y môr arnynt: ond
meibion Israel a aethant ar dir sych
y'nghanol y môr.
20 ¶ A Miriam y brophwydes,
chwaer Aaron, [r] a gymmerodd dym-
pan yn ei llaw, a'r holl wragedd a
aethant allan ar ei hol hi, [s] â thym-
panau ac â dawnsiau.
21 A dywedodd Miriam wrthynt,
Cenwch i'r ARGLWYDD; canys
gwnaeth yn ardderchog: bwriodd
y march a'r marchog i'r môr.
22 Yna Moses a ddug Israel oddi
wrth y môr coch; ac aethant allan
i anialwch [t] Sur: a hwy a gerddasant
dri diwrnod yn yr anialwch, ac ni
chawsant ddwfr.
23 ¶ A phan ddaethant i [u] Marah,
ni allent yfed dyfroedd Marah, am
eu bod yn chwerwon: o her-
wydd hynny y gelwir ei henw hi
[4] Marah.
24 A'r bobl a duchanasant yn er-
byn Moses, gan ddywedyd, Beth a
yfwn ni?
25 Ac efe a waeddodd ar yr AR-
GLWYDD: a'r ARGLWYDD a ddang-
osodd iddo ef bren; [x] ac efe a'i
bwriodd i'r dyfroedd, a'r dyfroedd
a bereiddiasant: yno [y] y gwnaeth

[i] Num. 14. 14. Deut. 2. 25. Jos. 2. 9.
[k] Deut. 2. 4.
[l] Num. 22. 3. Hab. 3. 7.
[m] Jos. 5. 1.
[n] Deut. 2. 25. a 11. 25. Jos. 2. 9.
[o] pen. 19. 5. Deut. 32. 9. 2 Sam. 7. 23. Tit. 2. 14. 1 Petr 2. 9.
[p] Ps. 44. 2. a 80. 8.
[q] Ps. 146. 10. Es. 57. 15.
[r] 1 Sam. 18. 6.
[s] Barn. 11. 34. a 21. 21. 2 Sam. 6. 16. Ps. 68. 11, 25.
[t] Gen. 16. 7. a 25. 18.
[u] Num. 33. 8.
[4] *Chwerw-der.*
[x] Edrych 2 Bren. 4. 41.
[y] Edrych Jos. 24. 25.

efe ddeddf a chyfraith, ac yno [z] y
profodd efe hwynt,
26 Ac a ddywedodd, Os gan wran-
daw y gwrandewi ar lais yr AR-
GLWYDD dy DDUW, ac os gwnei di
yr hyn sydd uniawn yn ei olwg ef, a
rhoddi clust i'w orchymynion ef, a
chadw ei holl ddeddfau ef; [a] ni rodd-
af arnat un o'r clefydau a roddais
ar yr Aiphtiaid; o herwydd myfi *yw*
yr ARGLWYDD [b] dy iachawdwr di.
27 ¶ A [c] daethant i Elim; ac yno
yr oedd deuddeg ffynnon o ddwfr,
a deg palmwydden a thri ugain:
a hwy a wersyllasant yno wrth y
dyfroedd.

PENNOD XVI.

1 *Yr Israeliaid yn dyfod i Sin;* 2 *ac yn tuchan o eisieu bara.* 4 *Duw yn addaw iddynt fara o'r nefoedd.* 11 *Danfon soflieir,* 14 *a manna.* 16 *Trefn y manna.* 25 *Na cheid ef ar y dydd Sabbath.* 32 *Cadw llonaid omer o hono ef.*

A HWY a symmudasant o Elim;
a holl gynnulleidfa meibion
Israel a ddaethant i [a] anialwch Sin,
yr hwn *sydd* rhwng Elim a Sinai, ar
y pymthegfed dydd o'r ail mis, wedi
iddynt fyned allan o wlad yr Aipht.
2 A holl gynnulleidfa meibion Is-
rael a duchanasant yn erbyn Moses
ac Aaron yn yr anialwch.
3 A meibion Israel a ddywedasant
wrthynt, O na buasem feirw trwy
law yr ARGLWYDD y'ngwlad yr
Aipht, [b] pan oeddym yn eistedd wrth
y crochanau cig, ac yn bwytta bara
ein gwala: ond chwi a'n dygasoch
ni allan i'r anialwch hwn, i ladd yr
holl dyrfa hon â newyn.
4 ¶ Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Wele, mi a wlawiaf ar-
noch [c] fara o'r nefoedd: a'r bobl a ânt
allan, ac a gasglant [2] ddogn dydd yn
ei ddydd; fel y gallwyf eu [d] profi,
a rodiant yn fy nghyfraith, ai nas
gwnant.
5 Ond ar y chweched dydd y dar-
parant yr hyn a ddygant i mewn;
a [e] *hynny* fydd dau cymmaint ag a
gasglant beunydd.
6 A dywedodd Moses ac Aaron
wrth holl feibion Israel, [f] Yn yr hwyr
y cewch wybod mai yr ARGLWYDD
a'ch dug chwi allan o wlad yr Aipht.
7 Y bore hefyd y cewch weled
[g] gogoniant yr ARGLWYDD; am iddo
glywed eich tuchan chwi yn erbyn
yr ARGLWYDD: a pha beth ydym
ni, i chwi i duchan i'n herbyn?
8 Moses hefyd a ddywedodd, *Hyn*
fydd pan roddo yr ARGLWYDD i

Cyn CRIST 1491.

[z] pen. 16. 4.
[a] Deut. 7. 15.
[b] pen. 23. 25. Ps. 103. 3. a 147. 3.
[c] Num. 33. 9.
[a] Num. 33. 11.
[b] Num. 11. 4, 5.
[c] Ps. 78. 24, 25. a 105. 40. Ioan 6. 31, 32. 1 Cor. 10. 3.
[2] Diar. 30. 8. Matt. 6. 11.
[d] pen. 15. 25. Deut. 8. 2, 16.
[e] Edrych Lef. 25. 21.
[f] Edrych ad. 13.
[g] Edrych ad. 10.

Cyn CRIST 1491.

chwi yn yr hwyr gig i'w fwytta, a'r bore fara eich gwala; am glywed o'r ARGLWYDD eich tuchan chwi, yr hwn a wnaethoch yn ei erbyn ef: o herwydd beth *ydym* ni? nid yn ein herbyn ni *y mae* eich tuchan, ond [h] yn erbyn yr ARGLWYDD.

[h] Edrych 1 Sam. 8. 7. Luc 10. 16. Rhuf. 13. 2.

9 ¶ A Moses a ddywedodd wrth Aaron, Dywed wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, Deuwch yn nês ger bron yr ARGLWYDD: o herwydd efe a glywodd eich tuchan chwi.

10 Ac fel yr oedd Aaron yn llefaru wrth holl gynnulleidfa meibion Israel, yna yr edrychasant tu a'r anialwch; ac wele, gogoniant yr ARGLWYDD [i] a ymddangosodd yn y cwmmwl.

[i] pen. 13. 21.

11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Clywais duchan meibion Israel: llefara wrthynt, gan ddywedyd, Yn yr hwyr y cewch fwytta cig, a'r bore y'ch diwellir o fara: cewch hefyd wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

13 Felly yn yr hwyr y [k] soflieir a ddaethant, ac a orchuddiasant y wersyllfa; a'r bore yr oedd caenen o wlith o amgylch y gwersyll.

[k] Num. 11. 31. Ps. 105. 40.

14 A phan [l] gododd y gaenen wlith, wele ar hyd wyneb yr anialwch dippynau crynion cyn faned a'r llwydrew ar y ddaear.

[l] Num. 11. 7. Neh. 9. 15. Ps. 78. 24. a 105. 40.

15 Pan welodd meibion Israel *hynny*, hwy a ddywedasant wrth eu gilydd, [3] Manna *yw:* canys ni wyddent beth *ydoedd.* A dywedodd Moses wrthynt, [m] Hwn *yw* y bara a roddodd yr ARGLWYDD i chwi i'w fwytta.

[3] Neu, *Beth yw hwn?* neu, *Rhan yw.*
[m] Ioan 6. 31. 1 Cor. 10. 3.

16 ¶ Hyn yw y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD; Cesglwch o hono bob un yn ol ei fwytta: omer i bob [4] un yn ol rhifedi eich eneidiau; cymmerwch bob un i'r rhai fyddant yn ei bebyll.

[4] Heb. *pen.*

17 A meibion Israel a wnaethant felly; ac a gasglasant, rhai fwy, a rhai lai.

18 A phan fesurasant wrth yr omer, [n] nid oedd gweddill i'r hwn a gasglasai lawer, ac nid oedd eisieu ar yr hwn a gasglasai ychydig: casglasant bob un yn ol ei fwytta.

[n] 2 Cor. 8. 15.

19 A dywedodd Moses wrthynt, Na weddilled neb ddim o hono hyd y bore.

20 Er hynny ni wrandawsant ar Moses, ond gadaw a wnaeth rhai o hono hyd y bore; ac efe a fagodd bryfed, ac a ddrewodd: am hynny Moses a ddigiodd wrthynt.

21 A hwy a'i casglasant ef bob bore, pob un yn ol ei fwytta: a phan wresogai yr haul, efe a doddai.

22 ¶ Ac ar y chweched dydd y casglent ddau cymmaint o fara, dau omer i un: a holl bennaethiaid y gynnulleidfa a ddaethant ac a fynegasant i Moses.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hyn yw y peth a lefarodd yr ARGLWYDD; Y fory *y mae* [o] gorphwysfa Sabbath sanctaidd i'r ARGLWYDD: pobwch *heddyw* yr hyn a boboch, a berwch yr hyn a ferwoch; a'r holl weddill, rhoddwch i gadw i chwi hyd y bore.

[o] Gen. 2. 3.

24 A hwy a'i cadwasant hyd y bore, fel y gorchymynasai Moses: ac ni ddrewodd, ac nid oedd pryf ynddo.

25 A dywedodd Moses, Bwyttêwch hwn heddyw; oblegid Sabbath *yw* heddyw i'r ARGLWYDD: ni chewch hwn yn y maes heddyw.

26 Chwe diwrnod y cesglwch chwi ef; ond ar y seithfed dydd, yr hwn *yw* y Sabbath, ni bydd efe.

27 ¶ Etto *rhai* o'r bobl a aethant allan ar y seithfed dydd, i gasglu; ond ni chawsant ddim.

28 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Pa hyd y gwrthodwch gadw fy ngorchymynion a'm cyfreithiau?

29 Gwelwch mai yr ARGLWYDD a roddodd i chwi y Sabbath; am hynny efe a roddodd i chwi y chweched dydd fara dros ddau ddydd: arhoswch bawb gartref; nac aed un o'i le y seithfed dydd.

30 Felly y bobl a orphwysasant y seithfed dydd.

31 A thŷ Israel a alwasant ei enw ef Manna: ac [p] yr oedd efe fel had coriander, yn wŷn, a'i flas fel afrllad o fêl.

[p] Num. 11. 7.

32 ¶ A Moses a ddywedodd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD; Llanw omer o hono, i'w gadw i'ch cenhedlaethau; fel y gwelont y bara y porthais chwi âg ef yn yr anialwch, pan y'ch dygais allan o wlad yr Aipht.

33 A Moses a ddywedodd wrth Aaron, [q] Cymmer grochan, a dod ynddo lonaid omer o'r manna; a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD y'nghadw i'ch cenhedlaethau.

[q] 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.

34 Megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y gosododd

Cyn CRIST 1491.

Aaron ef i gadw ger bron y dystiolaeth.

35 A meibion Israel a fwyttasant y manna ddeugain mlynedd, [r] nes eu dyfod i dir cyfanneddol: manna a fwyttasant nes eu dyfod i gwrr gwlad Canaan.

r Jos. 5. 12. Neh. 9. 15.

36 A'r omer ydoedd ddegfed ran ephah.

PENNOD XVII.

1 *Y bobl yn tuchan am ddwfr yn Rephidim.* 5 *Duw yn eu hanfon hwy am ddwfr i'r graig yn Horeb.* 8 *Gorchfygu Amalec trwy ddal dwylaw Moses i fynu.* 15 *Moses yn adeiladu yr allor JEHOFAH-Nissi.*

A [a] HOLL gynnulleidfa meibion Israel a aethant o anialwch Sin, wrth eu teithiau, yn ol gorchymyn yr ARGLWYDD; ac a wersyllasant yn Rephidim: ac nid oedd dwfr i'r bobl i yfed.

a Num. 33. 12, 14.

2 [b] Am hynny y bobl a ymgynhennasant â Moses, ac a ddywedasant, Rhoddwch i ni ddwfr i yfed. A dywedodd Moses wrthynt, Paham yr ymgynhennwch â mi? Paham [c] y temtiwch yr ARGLWYDD?

b Num. 20. 3, 4.
c Ps. 78. 41. 1 Cor. 10. 9.

3 A'r bobl a sychedodd yno am ddwfr; a thuchanodd y bobl yn erbyn Moses, ac a ddywedodd, Paham y peraist i ni ddyfod i fynu o'r Aipht, i'n lladd ni, a'n plant, a'n hanifeiliaid, â syched?

4 A Moses a lefodd ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Beth a wnaf i'r bobl hyn? ar ben ychydig etto hwy a'm llabyddiant i.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cerdda o flaen y bobl, a chymmer gyd â thi o henuriaid Israel: cymmer hefyd dy wïalen yn dy law, yr hon [d] y tarewaist yr afon â hi, a cherdda.

d pen. 7. 20.

6 [e] Wele, mi a safaf o'th flaen yno ar y graig yn Horeb; taro dithau y graig, a daw dwfr allan o honi, fel y gallo y bobl yfed. A Moses a wnaeth felly y'ngolwg henuriaid Israel.

e Num. 20. 10. Ps. 78. 15. a 105. 41. a 114. 8. 1 Cor. 10. 4.

7 Ac efe a alwodd enw y lle [f] [2] Massah, a [3] Meribah; o achos cynnen meibion Israel, ac am iddynt demtio yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, A ydyw yr ARGLWYDD yn ein plith, ai nid *yw?*

f Num. 20. 13. Ps. 81. 7. a 95. 8. Heb. 3. 8.
2 *Profedigaeth.*
3 *Cynnen.*

8 ¶ [g] Yna y daeth Amalec, ac a ymladdodd âg Israel yn Rephidim.

g Deut. 25. 17. 1 Sam. 15. 2.

9 A dywedodd Moses wrth [h] Josua, Dewis i ni wŷr, a dos allan ac ymladd âg Amalec: y fory mi a safaf ar ben y bryn, a [i] gwïalen DUW yn fy llaw.

h A elwir *Iesu.* Act. 7. 45.
i pen. 4. 20.

10 Felly Josua a wnaeth fel y dywedodd Moses wrtho; ac a ymladdodd âg Amalec: a Moses, Aaron, a Hur, a aethant i fynu i ben y bryn.

11 A phan godai Moses ei law, y byddai Israel yn drechaf; a phan ollyngai ei law i lawr, Amalec a fyddai drechaf.

12 A dwylaw Moses oedd drymmion; a hwy a gymmerasant faen, ac a'i gosodasant dano ef; ac efe a eisteddodd arno: ac Aaron a Hur a gynhaliasant ei ddwylaw ef, un ar y naill du, a'r llall ar y tu arall; felly y bu ei ddwylaw ef sythion nes machludo yr haul.

13 A Josua a orchfygodd Amalec a'i bobl â min y cleddyf.

14 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Ysgrifena hyn mewn llyfr, yn goffadwriaeth; a mynega i Josua: canys [k] gan ddilëu y dileaf goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd.

k Num. 24. 20. 1 Sam. 15. 3, 7. a 30. 1, 17. 2 Sam. 8. 12. Es. 9. 14.

15 A Moses a adeiladodd allor, ac a alwodd ei henw hi [4] JEHOFAH-Nissi.

4 *Yr Arglwydd yw fy maner.* Edrych Barn. 6. 24.

16 Canys efe a ddywedodd, O herwydd [5] tyngu o'r ARGLWYDD, *y bydd* i'r ARGLWYDD ryfel yn erbyn Amalec o genhedlaeth i genhedlaeth.

5 Neu, *bod llaw ar orseddfaingc yr Arglwydd.*

PENNOD XVIII.

1 *Jethro yn dwyn at Moses ei wraig a'i ddau fab.* 7 *Moses yn ei groesawu ef.* 13 *Yntau yn derbyn cynghor Jethro.* 27 *Jethro yn ymadael.*

PAN glywodd [a] Jethro, offeiriad Midian, chwegrwn Moses, yr hyn oll a wnaethai DUW i Moses, ac i Israel ei bobl, a dwyn o'r ARGLWYDD Israel allan o'r Aipht;

a pen. 2. 16. a 3. 1.

2 Yna Jethro, chwegrwn Moses, a gymmerodd Sephorah gwraig Moses, (wedi ei hebrwng hi yn ei hol,)

3 A'i dau fab hi; o ba rai [b] enw un *oedd* [2] Gersom: oblegid efe a ddywedasai, Dïeithr fûm mewn gwlad estronol.

b pen. 2. 22.
2 Sef, *Dïeithr yno.*

4 Ac enw y llall *oedd* [3] Eliezer: o herwydd DUW fy nhad *oedd* gynnorthwy i mi, *eb efe,* ac a'm hachubodd rhag cleddyf Pharaoh.

3 Sef, *Fy Nuw sydd gymmorth.*

5 A Jethro, chwegrwn Moses, a ddaeth â'i feibion a'i wraig at Moses i'r anialwch, lle yr ydoedd efe yn gwersyllu *ger llaw* [c] mynydd DUW.

c pen. 3. 1, 12.

6 Ac efe a ddywedodd wrth Moses, Myfi Jethro, dy chwegrwn di, sydd yn dyfod attat ti, a'th wraig a'i dau fab gyd â hi.

7 ¶ A Moses a aeth allan i gyfar-

Cyn CRIST 1491.

fod â'i chwegrwn; ac a ymgrym-
modd, ac a'i cusanodd; a chyfarch-
asant well bob un i'w gilydd: a
daethant i'r babell.
8 A Moses a fynegodd i'w chwegr-
wn yr hyn oll a wnaethai yr ARGLWYDD i Pharaoh ac i'r Aiphtiaid,
er mwyn Israel; a'r holl flinder a
gawsent ar y ffordd, ac achub o'r
ARGLWYDD hwynt.
9 A llawenychodd Jethro o her-
wydd yr holl ddaioni a wnaethai yr
ARGLWYDD i Israel; yr hwn a war-
edasai efe o law yr Aiphtiaid.
10 A dywedodd Jethro, Bendigedig
fyddo yr ARGLWYDD, yr hwn a'ch
gwaredodd o law yr Aiphtiaid, ac o
law Pharaoh; yr hwn a waredodd
y bobl oddi tan law yr Aiphtiaid.
11 Yn awr y gwn mai mwy ydyw
yr ARGLWYDD na'r holl dduwiau:
[d] oblegid yn y peth yr oeddynt
falch o hono, *yr oedd efe* yn uwch
na hwynt.
12 A Jethro, chwegrwn Moses, a
gymmerodd boeth-offrwm ac ebyrth
i DDUW: a daeth Aaron, a holl
henuriaid Israel, i fwytta bara gyd
â chwegrwn Moses, ger bron DUW.
13 ¶ A thrannoeth Moses a eis-
teddodd i farnu y bobl: a safodd y
bobl ger bron Moses, o'r bore hyd
yr hwyr.
14 A phan welodd chwegrwn Mo-
ses yr hyn oll yr ydoedd efe yn ei
wneuthur i'r bobl, efe a ddywedodd,
Pa beth *yw* hyn yr wyt ti yn ei
wneuthur i'r bobl? Paham yr eis-
teddi dy hun, ac y saif yr holl bobl
ger dy fron di, o'r bore hyd yr hwyr?
15 A dywedodd Moses wrth ei
chwegrwn, Am fod [e] y bobl yn dy-
fod attaf i ymgynghori â DUW.
16 Pan fyddo iddynt achos, attaf
fi y deuant; a myfi sydd yn barnu
rhwng [4] pawb a'u gilydd, ac yn hys-
bysu deddfau DUW a'i gyfreithiau.
17 A dywedodd chwegrwn Moses
wrtho, Nid da y peth yr ydwyt ti
yn ei wneuthur.
18 Tydi a lwyr ddiffygi, a'r bobl
yma hefyd y rhai sydd gyd â thi:
canys rhy drwm yw y peth i ti;
[f] ni elli ei wneuthur ef dy hun.
19 Gwrando ar fy llais i yn awr;
mi a'th gynghoraf di, a bydd DUW
gyd â thi: Bydd di dros y bobl
ger bron DUW, a dwg eu hachosion
at DDUW.
20 Dysg hefyd iddynt y deddfau
a'r cyfreithiau; a hysbysa iddynt y
ffordd a rodiant ynddi, a'r gweith-
redoedd a wnant.
21 Ac edrych dithau allan o'r holl
bobl am [g] wŷr nerthol, yn ofni DUW,
gwŷr geirwir, yn casâu cybydd-dod;
a gosod *y rhai hyn* arnynt hwy, yn
dywysogion ar filoedd, yn dywysog-
ion ar gannoedd, ac yn dywysogion
ar ddegau a deugain, ac yn dywys-
ogion ar ddegau.
22 A barnant hwy y bobl bob am-
ser: ond dygant bob peth mawr
attat ti, a barnant eu hun bob peth
bychan: felly yr ysgafnhêi arnat
dy hun, a hwynt-hwy a ddygant
y baich gyd â thi.
23 Os y peth hyn a wnei, a'i or-
chymyn o DDUW i ti; yna ti a elli
barhâu, a'r holl bobl hyn a ddeuant
i'w lle mewn heddwch.
24 A Moses a wrandawodd ar lais
ei chwegrwn; ac a wnaeth yr hyn
oll a ddywedodd efe.
25 A [h] Moses a ddewisodd wŷr
grymmus allan o holl Israel, ac a'u
rhoddodd hwynt yn bennaethiaid
ar y bobl; yn dywysogion ar fil-
oedd, yn dywysogion ar gannoedd,
yn dywysogion ar ddegau a deu-
gain, ac yn dywysogion ar ddegau.
26 A hwy a farnasant y bobl bob
amser: y pethau caled a ddygent
at Moses, a phob peth bychan a
farnent hwy eu hunain.
27 ¶ A Moses a ollyngodd ymaith
ei chwegrwn; ac [i] efe a aeth adref
i'w wlad.

PENNOD XIX.

1 *Y bobl yn dyfod i Sinai.* 3 *Cennadwriaeth Duw at y bobl trwy law Moses allan o'r mynydd.* 8 *Dwyn atteb y bobl at Dduw.* 10 *Parottôi y bobl erbyn y trydydd dydd.* 12 *Ni wasanaetha cyffwrdd â'r mynydd.* 16 *Dychrynllyd bresennoldeb Duw ar y mynydd.*

YN y trydydd mis, wedi dyfod 1491.
meibion Israel allan o wlad yr
Aipht, y dydd hwnnw [a] y daethant
i anialwch Sinai.
2 Canys hwy a aethant o Rephi-
dim, ac a ddaethant i anialwch
Sinai; gwersyllasant hefyd yn yr
anialwch: ac yno y gwersyllodd
Israel ar gyfer y mynydd.
3 [b] A Moses a aeth i fynu at
DDUW: a'r ARGLWYDD a alwodd
arno ef o'r mynydd, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywedi wrth dŷ Jacob,
ac y mynegi wrth feibion Israel;
4 [c] Chwi a welsoch yr hyn a
wneuthum i'r Aiphtiaid; y modd
[d] y codais chwi ar adenydd eryrod,
ac y'ch dygais attaf fi fy hun.

Marginal notes:
[d] pen. 1. 10, 16, 22. a 5. 7. a 14. 18.
[e] Lef. 24. 12. Num. 15. 34.
[4] Heb. *gwr a'i gyfaill.*
[f] Num. 11. 14. Deut. 1. 9.
[g] Deut. 1. 16. a 16. 18. 2 Chron. 19. 7, 9.
[h] Deut. 1. 15.
[i] Num. 10. 29—32.
[a] Num. 33. 15.
[b] Act. 7. 38.
[c] Deut. 29. 2.
[d] Deut. 32. 11. Es. 63. 9. Dat. 12. 14.

Cyn CRIST 1491.

5 [e] Yn awr, gan hynny, os gan wrandaw y gwrandêwch ar fy llais, a chadw fy nghyfammod; [f] chwi a fyddwch yn drysor prïodol i mi o flaen yr holl bobloedd: canys [g] eiddo fi yr holl ddaear.

6 A chwi a fyddwch i mi yn [h] frenhiniaeth o offeiriaid, ac yn genhedlaeth sanctaidd. Dyma y geiriau a lefari di wrth feibion Israel.

7 ¶ A daeth Moses, ac a alwodd am henuriaid y bobl; ac a osododd ger eu bron hwynt yr holl eiriau hyn a orchymynasai yr ARGLWYDD iddo.

8 [i] A'r holl bobl a gyd-attebasant, ac a ddywedasant, Nyni a wnawn yr hyn oll a lefarodd yr ARGLWYDD. A Moses a ddug drachefn eiriau y bobl at yr ARGLWYDD.

9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Wele, mi a ddeuaf attat [k] mewn cwmmwl tew, fel y clywo y bobl pan ymddiddanwyf â thi, ac fel [l] y credont i ti byth. A Moses a fynegodd eiriau y bobl i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddywedodd wrth Moses, Dos at y bobl, a sancteiddia hwynt heddyw ac y fory; a [m] golchant eu dillad,

11 A byddant barod erbyn y trydydd dydd: o herwydd y trydydd dydd [n] y disgyn yr ARGLWYDD y'ngolwg yr holl bobl ar fynydd Sinai.

12 A gosod derfyn i'r bobl o amgylch, gan ddywedyd, Gwyliwch arnoch, rhag myned i fynu i'r mynydd, neu gyffwrdd â'i gwrr ef: [o] pwy bynnag a gyffyrddo â'r mynydd, a leddir yn farw.

13 Na chyffyrdded llaw âg ef, ond gan labyddio llabyddier ef, neu gan saethu saether ef; pa un bynnag ai dyn ai anifail fyddo, ni chaiff fyw: pan gano yr [2] udgorn yn hirllaes, deuant i'r mynydd.

14 ¶ A Moses a ddisgynodd o'r mynydd at y bobl, ac a sancteiddiodd y bobl; a hwy a olchasant eu dillad.

15 Ac efe a ddywedodd wrth y bobl, Byddwch barod erbyn y trydydd dydd; [p] nac ewch yn agos at eich gwragedd.

16 A'r trydydd dydd, ar y boreddydd, yr oedd [q] taranau, a mellt, a chwmmwl tew ar y mynydd, a llais yr udgorn ydoedd gryf iawn; fel y dychrynodd yr holl bobl oedd yn y gwersyll.

[e] Deut. 5. 2. [f] Deut. 4. 20. a 7. 6. a 14. 2, 21. a 26. 18. a 32. 8, 9. Ps. 135. 4. Can. 8. 12. Es. 43. 1. Jer. 10. 16. Mal. 3. 17. Tit. 2. 14. [g] Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. [h] 1 Petr 2. 5, 9. Dat. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6. [i] pen. 24. 3, 7. Deut. 5. 27. a 26. 17. [k] ad. 16. pen. 20. 21. a 24. 15. 16. Ps. 18. 11, 12. [l] pen. 14. 31. [m] Gen. 35. 2. [n] pen. 34. 5. Deut. 33. 2. [o] Heb. 12. 20. [2] Neu, *cornet.* [p] 1 Sam. 21. 4, 5. Zech. 7. 3. 1 Cor. 7. 5. [q] Heb. 12. 18.

17 A [r] Moses a ddug y bobl allan o'r gwersyll i gyfarfod â DUW; a hwy a safasant y'ngodre y mynydd.

18 A [s] mynydd Sinai oedd i gyd yn mygu, o herwydd disgyn o'r ARGLWYDD arno mewn tân: a'i fwg a ddyrchafodd fel mwg ffwrn, [t] a'r holl fynydd a grynodd yn ddirfawr.

19 Pan ydoedd llais yr udgorn yn hir, ac yn cryfhâu fwyfwy, [u] Moses a lefarodd; a [x] DUW a attebodd mewn llais.

20 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd ar fynydd Sinai, ar ben y mynydd: a galwodd yr ARGLWYDD Moses i ben y mynydd: a Moses a aeth i fynu.

21 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Dos i waered, [3] gorchymyn i'r bobl; rhag iddynt ruthro at yr ARGLWYDD [y] i hylldremmu, a chwympo llawer o honynt.

22 Ac ymsancteiddied yr offeiriaid hefyd, y rhai a nesânt at yr ARGLWYDD; rhag i'r ARGLWYDD ruthro arnynt.

23 A dywedodd Moses wrth yr ARGLWYDD, Ni ddichon y bobl ddyfod i fynu i fynydd Sinai: oblegid ti a dystiolaethaist wrthym, gan ddywedyd, Gosod derfyn ynghylch y mynydd, a sancteiddia ef.

24 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dos, cerdda i waered; a thyred i fynu, ac Aaron gyd â thi: ond na ruthred yr offeiriaid a'r bobl, i ddyfod i fynu at yr ARGLWYDD; rhag iddo yntau ruthro arnynt hwy.

25 Yna yr aeth Moses i waered at y bobl, ac a [4] ddywedodd wrthynt.

PENNOD XX.

1 *Y deg gorchymyn.* 18 *Y bobl yn ofni.* 20 *Moses yn eu cysuro hwy.* 22 *Gwahardd gaudduwiaeth.* 24 *Portreiad yr allor.*

A DUW a lefarodd yr holl eiriau hyn, gan ddywedyd,

2 [a] Myfi *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a'th ddug di allan o wlad yr Aipht, [b] o dŷ y [2] caethiwed.

3 Na fydded i ti dduwiau eraill ger fy mron i.

4 [c] Na wna i ti ddelw gerfiedig, na llun dim a'r *y sydd* yn y nefoedd uchod, nac a'r *y sydd* yn y ddaear isod, nac a'r *sydd* yn y dwfr tan y ddaear.

5 Nac ymgrymma iddynt, ac na wasanaetha hwynt: oblegid myfi yr ARGLWYDD dy DDUW, *wyf* DDUW [d] eiddigus; [e] yn ymweled âg anwiredd y tadau ar y plant, hyd y dryd-

Cyn CRIST 1491.

[r] Deut. 4. 10. [s] Deut. 4. 11. a 32. 2. Barn. 5. 5. Ps. 68. 7, 8. Hab. 3. 3. [t] Heb. 12. 26. [u] Heb. 12. 21. [x] Neh. 9. 13. Ps. 81. 7. [3] *rhybuddia y.* [y] Edrych 1 Sam. 6. 19. [4] *lefarodd.* [a] Lef. 26. 1. Deut. 5. 6. Ps. 81. 10. Hos. 13. 4. [b] pen. 13. 3. [2] Heb. *gweision.* [c] Lef. 26. 1. Deut. 4. 16. Ps. 97. 7. [d] pen. 34. 14. Deut. 6. 15. Jos. 24. 19. Nah. 1. 2. [e] pen. 34. 7. Lef. 20. 5. Num. 14. 18, 33. 1 Bren. 21. 29. Job 5. 4. a 21. 19. Ps. 109. 14. Es. 14. 20, 21. a 65. 6, 7. Jer. 2. 9. a 32. 18.

Cyn CRIST 1491.

edd a'r bedwaredd *genhedlaeth* o'r rhai a'm casânt;

6 [f] Ac yn gwneuthur trugaredd i filoedd o'r rhai a'm carant, ac a gadwant fy ngorchymynion.

7 [g] Na chymmer enw yr ARGLWYDD dy DDUW yn ofer: canys [h] nid dïeuog gan yr ARGLWYDD yr hwn a gymmero ei enw ef yn ofer.

8 Cofia y dydd Sabbath, i'w sancteiddio ef.

9 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y gwnei dy holl waith:

10 Ond y seithfed dydd *yw* Sabbath yr ARGLWYDD dy DDUW: na wna *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th fab, na'th ferch, na'th wasanaethwr, na'th wasanaeth-ferch, na'th anifail, na'th ddïeithr ddyn a fyddo o fewn dy byrth:

11 O herwydd *mewn* [k] chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear, y môr, a'r hyn oll *sydd* ynddynt; ac a orphwysodd y seithfed dydd; am hynny y bendithiodd yr ARGLWYDD y dydd Sabbath, ac a'i sancteiddiodd ef.

12 ¶ [l] Anrhydedda dy dad a'th fam; fel yr estyner dy ddyddiau ar y ddaear, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

13 [m] Na ladd.

14 [n] Na wna odineb.

15 Na ladratta.

16 [o] Na ddwg gam dystiolaeth yn erbyn dy gymmydog.

17 [p] Na chwennych dŷ dy gymmydog, [q] na chwennych wraig dy gymmydog, na'i wasanaethwr, na'i wasanaeth-ferch, na'i ŷch, na'i asyn, na dim a'r *sydd* eiddo dy gymmydog.

18 ¶ [r] A'r holl bobl a welsant y taranau, a'r mellt, a sain yr udgorn, a'r mynydd yn mygu: a phan welodd y bobl, ciliasant, a safasant o hirbell.

19 A dywedasant wrth Moses, [s] Llefara di wrthym ni, a nyni a wrandâwn: ond na lefared DUW wrthym, rhag i ni farw.

20 A dywedodd Moses wrth y bobl, Nac ofnwch; o herwydd i'ch profi chwi y daeth DUW, ac i fod ei ofn ef ger eich bronnau, fel na phechech.

21 A safodd y bobl o hirbell; a nesâodd Moses i'r [t] tywyllwch, lle *yr ydoedd* DUW.

22 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Moses, Fel hyn y dywedi wrth feibion Israel; Chwi a welsoch mai [u] o'r nefoedd y lleferais wrthych.

23 Na wnewch [x] gyd â mi dduwiau arian, ac na wnewch i chwi dduwiau aur.

24 ¶ Gwna i mi allor bridd, ac abertha arni dy boeth-ebyrth a'th offrymmau hedd, [y] dy ddefaid, a'th eidionau: ym mhob man lle y rhoddwyf goffadwriaeth o'm henw, y deuaf attat, ac y'th fendithiaf.

25 Ond [z] os gwnei i mi allor gerrig, na wna hi o gerrig nadd: pan gottech dy forthwyl arni, ti a'i halogaist hi.

26 Ac na ddos i fynu ar hyd grisiau i'm hallor; fel nad amlyger dy noethni wrthi.

f Deut. 7. 9. Ps. 89. 34.
g Lef. 19. 12. Deut. 5. 11. Matt. 5. 33.
h Mic. 6. 11.
i pen. 23. 12. a 31. 15. a 34. 21. Lef. 23. 3. Ezec. 20. 12. Luc 13. 14.
k Gen. 2. 2.
l Lef. 19. 3. Deut. 5. 16. Matt. 15. 4. Eph. 6. 2.
m Matt. 5. 21. Rhuf. 13. 9.
n Matt. 5. 27.
o Deut. 19. 16.
p Act. 20. 33. Rhuf. 7. 7.
q Job 31. 9.
r Heb. 12. 18.
s Deut. 5. 27. a 18. 16. Gal. 3. 19, 20. Heb. 12. 19.
t pen. 19. 16. 1 Bren. 8. 12.
u Deut. 4. 36. Neh. 9. 13.
x Edrych 1 Sam. 5. 4, 5. 2 Bren. 17. 33. Ezec. 20. 39. a 43. 8. Seph. 1. 4, 5. 2 Cor. 6. 14, 15, 16.
y Lef. 1. 2.
z Deut. 27. 5. Jos. 8. 31.

PENNOD XXI.

1 *Cyfreithiau gweision.* 5 *Am y gwas a dyller ei glust.* 7 *Am forwynion.* 12 *Am lofruddiaeth.* 16 *Am ladron dynion.* 17 *Am y rhai a felldithio eu rhïeni.* 18 *Am darawyr.* 22 *Am friw damwain.* 28 *Am ŷch a gornio.* 33 *Am yr hwn a fo achos o niwed i eraill.*

DYMA y barnedigaethau a [a] osodi di ger eu bron hwynt.

2 [b] Os pryni was o Hebread, gwasanaethed chwe blynedd: a'r seithfed y caiff yn rhad fyned ymaith yn rhydd.

3 Os [2] ar ei ben ei hun y daeth, ar ei ben ei hun y caiff fyned allan: os perchen gwraig fydd efe, aed ei wraig allan gyd âg ef.

4 Os ei feistr a rydd wraig iddo, a hi yn planta iddo feibion, neu ferched; y wraig a'i phlant fydd eiddo ei meistr, ac aed efe allan ar ei ben ei hun.

5 [c] Ac os gwas gan ddywedyd a ddywed, Hoff gennyf fi fy meistr, fy ngwraig, a'm plant; nid âf fi allan yn rhydd:

6 Yna dyged ei feistr ef at y barnwyr; a dyged ef at y ddor, neu at yr [3] orsin; a thylled ei feistr ei glust ef â mynawyd; ac efe a'i gwasanaetha ef byth.

7 ¶ Ac os gwerth gwr ei ferch yn forwyn gaeth, ni chaiff hi fyned allan fel yr êl y gweision caeth allan.

8 Os [4] heb ryglyddu bodd y'ngolwg ei meistr y bydd hi, yr hwn a'i cymmerodd hi yn ddyweddi; yna gadawed ei hadbrynu hi: ni bydd rhydd iddo ei gwerthu hi i bobl ddïeithr, wedi iddo ef ei thwyllo hi.

9 Ac os i'w fab y dyweddïodd efe hi, gwnaed iddi yn ol deddf y merched.

10 Ac os arall a brïoda efe, na wnaed yn llai ei hymborth, ei dillad, na'i dyled prïodas.

11 Ac os y tri hyn nis gwna efe

Cyn CRIST 1491.

a pen. 24. 3, 4.
b Lef. 25. 39. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.
2 Heb. *â'i gorph.*
c Deut. 15. 16.
3 Neu, *ystlysbost.*
4 Heb. *drwg fydd hi.*

Cyn CRIST 1491.

iddi; yna aed hi allan yn rhad heb
arian.
12 ¶ Rhodder i farwolaeth [d] y neb
a darawo wr, fel y byddo marw.
13 Ond yr hwn ni chynllwynodd,
ond rhoddi o DDUW ef yn ei law ef,
[e] mi a osodaf i ti fan lle y caffo ffoi.
14 Ond os daw dyn yn rhyfygus
ar ei gymmydog, i'w ladd ef trwy
dwyll; [f] cymmer ef i farwolaeth
oddi wrth fy allor.
15 ¶ Y neb a darawo ei dad, neu
ei fam, rhodder ef i farwolaeth.
16 ¶ [g] Yr hwn a ladrattao ddyn, ac
a'i gwertho, neu os ceir ef yn ei law
ef, rhodder ef i farwolaeth.
17 ¶ [h] Rhodder i farwolaeth yr hwn
a [5] felldithio ei dad, neu ei fam.
18 ¶ A phan ymrysono dynion, a
tharo o'r naill [6] y llall â charreg,
neu â dwrn, ac efe heb farw, ond
gorfod iddo orwedd;
19 Os cyfyd efe, a rhodio allan
wrth ei ffon; yna y tarawydd a fydd
dïangol: yn unig rhodded ei golled
am ei [7] waith, a chan feddyginiaethu
meddyginiaethed ef.
20 ¶ Ac os tery un ei wasanaethwr,
neu ei wasanaeth-ferch, â gwïalen,
fel y byddo farw dan ei law ef; gan
ddïal dïaler arno.
21 Ond os erys ddiwrnod, neu ddau
ddiwrnod, na ddïaler arno; canys
[i] *gwerth* ei arian ei hun ydoedd efe.
22 ¶ Ac os ymrafaelia dynion, a
tharo o honynt wraig feichiog, fel
yr êl ei beichiogi oddi wrthi, ac heb
fod marwolaeth: gan gospi cosper
ef, fel y gosodo gwr y wraig arno;
a rhodded *hynny* trwy farnwyr.
23 Ac os marwolaeth fydd; rhodd-
er einioes am einioes,
24 [k] Llygad am lygad, dant am
ddant, llaw am law, troed am
droed,
25 Llosg am losg, archoll am ar-
choll, a chlais am glais.
26 ¶ Os tery un lygad ei wasan-
aethwr, neu lygad ei wasanaeth-
ferch, fel y llygro ef; gollynged ef
yn rhydd am ei lygad:
27 Ac os tyrr efe ymaith ddant ei
wasanaethwr, neu ddant ei wasan-
aeth-ferch; gollynged ef yn rhydd
am ei ddant.
28 ¶ Ac os ŷch a gornia wr neu
wraig, fel y byddo farw: [l] gan lab-
yddio llabyddier yr ŷch, ac na
fwyttâer ei gig ef; ac aed perchen
yr ŷch yn rhydd.
29 Ond os yr ŷch oedd yn cornio

[d] Gen. 9. 6. Lef. 24. 17. Matt. 26. 52.
[e] Num. 35. 11. Deut. 19. 3. Jos. 20. 2.
[f] 1 Bren. 2. 28. 2 Bren. 11. 15.
[g] Deut. 24. 7.
[h] Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. Matt. 15. 4. Marc 7. 10.
[5] Neu, *gabla.*
[6] Neu, *ei gymmydog.*
[7] Heb. *orphwys.*
[i] Lef. 25. 26.
[k] Lef. 24. 20. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.
[l] Gen. 9. 5.

o'r blaen, a *hynny* trwy dystion
wedi ei hysbysu i'w berchennog;
ac efe heb ei gadw ef, ond lladd
o hono wr neu wraig: yr ŷch a
labyddir, a'i berchennog a roddir i
farwolaeth hefyd.
30 Os iawn a roddir arno, rhodded
[m] werth am ei einioes, yn ol yr hyn
oll a osoder arno.
31 Os mab a gornia efe, neu ferch
a gornia efe; gwneler iddo yn ol y
farnedigaeth hon.
32 Ond os gwasanaethwr neu
wasanaeth-ferch a gornia yr ŷch;
rhodded i'w perchennog [n] ddeg sicl
ar hugain o arian, a llabyddier yr
ŷch.
33 ¶ Ac os egyr gwr bydew, neu
os cloddia un bydew, ac heb gau
arno; a syrthio yno ŷch, neu asyn;
34 Perchen y pydew a dâl *am
danynt:* arian a dâl efe i'w perch-
ennog; a'r *anifail* marw a fydd
[8] iddo yntau.
35 ¶ Ac os ŷch gwr a dery ŷch ei
gymmydog, fel y byddo efe farw;
yna gwerthant yr ŷch byw, a rhan-
nant ei werth ef, a'r *ŷch* marw a
rannant hefyd.
36 Neu os gwybuwyd ei fod ef yn
ŷch hwyliog o'r blaen, a'i berch-
ennog heb ei gadw ef; gan dalu
taled ŷch am ŷch, a bydded y
marw [9] yn eiddo ef.

PENNOD XXII.

1 *Am ladrad.* 5 *Am golled.* 7 *Am sarhâd.* 14 *Am fenthyg.* 16 *Am anniweirdeb.* 18 *Am ddewiniaeth.* 19 *Am orwedd gyd âg anifail.* 20 *Am ddelw-addoliaeth.* 21 *Am ddïeithr-iaid, a gweddwon, ac amddifaid.* 25 *Am usuriaeth.* 26 *Am wystlon.* 28 *Am barch i swyddogion.* 29 *Am flaen-ffrwythau.*

OS lladratta un ŷch neu [2] ddafad,
a'i ladd, neu ei werthu; taled
bum ŷch am ŷch, a [a] phedair dafad
am ddafad.
2 Os ceir lleidr yn torri *tŷ*, a'i daro
fel y byddo farw; na *choller* gwaed
am dano.
3 Os bydd yr haul wedi codi arno,
coller gwaed am dano; efe a ddyly
gwbl-dalu: oni bydd dim ganddo,
gwerther ef am ei ladrad.
4 Os gan gael y ceir yn ei law ef y
lladrad yn fyw, o eidion, neu asyn,
neu ddafad; taled yn ddwbl.
5 ¶ Os pawr un faes, neu winllan,
a gyrru ei anifail i bori maes un
arall; taled o'r hyn goreu yn ei
faes ei hun, ac o'r hyn goreu yn ei
winllan ei hun.

Cyn CRIST 1491.

[m] Num. 35. 31.
[n] Edrych Matt. 26. 15. Phil. 2. 7.
[8] Neu, *yn eiddo yntau.*
[9] Heb. *iddo ef.*
[2] Neu, *afr.*
[a] 2 Sam. 12. 6. Luc 19. 8. Edrych Diar. 6. 31.

Cyn CRIST 1491.

6 ¶ Os tân a dyrr allan, ac a gaiff
afael mewn drain, fel y difâer dâs o
ŷd, neu ŷd ar ei droed, neu faes;
cwbl-daled yr hwn a gynneuodd y
tân.
7 Os rhydd un i'w gymmydog
arian, neu ddodrefn i gadw, a'i
ladratta o dŷ y gwr; os y lleidr a
geir, taled yn ddwbl:
8 Os y lleidr ni cheir, dyger
perchennog y tŷ at y swyddogion
i dyngu, a estynodd efe ei law at
ddâ ei gymmydog.
9 Am bob math ar gamwedd, am
eidion, am asyn, am ddafad, am
ddilledyn, *ac* am bob peth a gollo
yr hwn a ddywedo *arall* ei fod yn
eiddo: deued achos y ddau ger
bron y barnwyr; a'r hwn y barno
y swyddogion yn ei erbyn, taled
i'w gymmydog yn ddwbl.
10 Os rhydd un asyn, neu eidion,
neu ddafad, neu un anifail, at ei
gymmydog i gadw, a marw o hono,
neu ei friwo, neu ei yrru ymaith
heb neb yn gweled:
11 Bydded llw yr ARGLWYDD
rhyngddynt ill dau, na roddes efe
ei law at ddâ ei gymmydog; a
chymmered ei berchennog *hynny,*
ac na wnaed *y llall* iawn.
12 [b] Ac os gan ladratta y lladrattêir
ef oddi wrtho; gwnaed iawn i'w
berchennog.
13 Os gan ysglyfaethu yr ysglyf-
aethir ef; dyged ef yn dystiolaeth,
ac na thaled am yr hwn a ysglyf-
aethwyd.
14 ¶ Ond os benthyccia un gan ei
gymmydog *ddim,* a'i friwo, neu ei
farw, heb *fod* ei berchennog gyd
âg ef; gan dalu taled.
15 Os ei berchennog *fydd* gyd âg
ef, na thaled; os llog *yw* efe, am
ei log y daeth.
16 ¶ [c] Ac os huda un forwyn yr
hon ni ddyweddïwyd, a gorwedd gyd
â hi; gan gynnysgaeddu cynnysg-
aedded hi yn wraig iddo ei hun.
17 Os ei thad a lwyr-wrthyd ei
rhoddi hi iddo, [3] taled arian yn ol
gwaddol morwynion.
18 ¶ [d] Na chaffed hudoles fyw.
19 ¶ [e] Llwyr-rodder i farwolaeth
bob un a orweddo gyd âg anifail.
20 ¶ [f] Lladder yn farw a abertho
i dduwiau, onid i'r ARGLWYDD yn
unig.
21 ¶ [g] Na orthrymma, ac na flina
y dïeithr: canys dïeithriaid fuoch
chwithau yn nhir yr Aipht.

[b] Gen. 31. 39.
[c] Deut. 22. 28.
[3] Heb. *pwysed.*
[d] Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 9.
[e] Lef. 18. 23. a 20. 15.
[f] Deut. 13. 6, 13, &c. a 17. 2.
[g] pen. 23. 9. Lef. 19. 33. a 25. 35.

22 ¶ [h] Na chystuddiwch un weddw,
nac amddifad.
23 Os cystuddiwch hwynt mewn
un modd, a gwaeddi o honynt ddim
arnaf; mi a lwyr-wrandawaf eu
gwaedd hwynt;
24 A'm digofaint a ennyn, a mi
a'ch lladdaf â'r cleddyf; a bydd
[i] eich gwragedd yn weddwon, a'ch
plant yn amddifaid.
25 ¶ [k] Os echwyni arian i'm pobl
sydd dlawd yn dy ymyl, na fydd fel
occrwr iddynt: na ddod usuriaeth
arnynt.
26 [l] Os cymmeri ddilledyn dy gym-
mydog ar wystl, dyro ef adref iddo
erbyn machludo haul:
27 O herwydd hynny yn unig *sydd*
i'w roddi arno ef; hwnnw yw ei
ddilledyn am ei groen ef: mewn
pa beth y gorwedd? A bydd, os
gwaedda efe arnaf, i mi wrandaw;
canys trugarog *ydwyf* fi.
28 ¶ [m] Na chabla y [4] swyddogion;
ac na felldithia bennaeth dy bobl.
29 ¶ Nac oeda *dalu* [5] y cyntaf o'th
ffrwythau addfed, ac o'th [6] bethau
gwlybion: dod i mi [n] y cyntaf-anedig
o'th feibion.
30 Felly y gwnei am dy eidion, *ac*
am dy ddafad; [o] saith niwrnod y
bydd gyd â'i fam, a'r wythfed dydd
y rhoddi ef i mi.
31 ¶ A byddwch yn ddynion sanct-
aidd i mi: [p] ac na fwyttêwch gig
wedi ei ysglyfaethu yn y maes;
teflwch ef i'r ci.

PENNOD XXIII.

1 *Am enllib, a gau-dystiolaeth.* 3, 6 *Am gyf-iawnder.* 4 *Am gymmydogaeth.* 10 *Am y flwyddyn orphwys.* 12 *Am y Sabbath.* 13 *Am ddelw-addoliaeth.* 14 *Am y tair gwyl.* 18 *Am waed a brasder yr aberth.* 20 *Addaw angel, a bendithio, os hwy a ufuddhânt.*

NA [2] [a] chyfod enllib; na ddod dy
law gyd â'r annuwiol i fod yn
dyst anwir.
2 ¶ [b] Na ddilyn lïaws i *wneuthur*
drwg; ac nac atteb mewn ymraf-
ael, gan bwyso yn ol llaweroedd, i
ŵyro *barn.*
3 ¶ [c] Na pharcha y tlawd chwaith
yn ei ymrafael.
4 ¶ [d] Os cyfarfyddi âg eidion dy
elyn, neu â'i asyn, yn myned ar
gyfrgoll; dychwel ef adref iddo.
5 [e] Os gweli asyn yr hwn a'th gasâ
yn gorwedd dan ei bwn; a beidi
â'i gynnorthwyo? gan gynnorthwyo
cynnorthwya gyd âg ef.
6 Na ŵyra farn dy dlawd yn ei
ymrafael.

Cyn CRIST 1491.

[h] Deut. 10. 18. a 24. 17. a 27. 19. Es. 1. 17. Zech. 7. 10. Iago 1. 27.
[i] Ps. 109. 9.
[k] Lef. 25. 35, 36, 37. Deut. 23. 19. Neh. 5. 7. Ps. 15. 5. Ezec. 18. 8, 17.
[l] Deut. 24. 6, 10, 13. Job 24. 3, 9. Diar. 20. 16. a 22. 27. Amos 2. 8.
[m] Preg. 10. 20. Act. 23. 5. Judas 8.
[4] *duwiau.*
[5] Heb. *dy gyflawnder.*
[6] Heb. *ddagrau.*
[n] pen. 13. 2, 12. a 34. 19. Deut. 15. 19.
[o] Lef. 22. 27.
[p] Lef. 22. 8. Ezec. 44. 31.
[2] Neu, *dderbyn.*
[a] Ps. 15. 3.
[b] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17.
[c] Ps. 82. 2.
[d] Deut. 22. 1. Job 31. 29. Diar. 24. 17. a 25. 21. Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20.
[e] Deut. 22. 4.

Cyn CRIST 1491.

7 Ymgadw ym mhell oddi wrth gam-fatter: na ladd chwaith na'r gwirion, na'r cyfiawn: canys [f] ni chyfiawnhâf fi yr annuwiol.

8 ¶ [g] Na dderbyn wobr: canys gwobr a ddalla y [3] rhai sydd yn gweled, ac a ŵyra eiriau y cyfiawn.

9 ¶ [h] Na orthrymma y dïeithr: chwi a wyddoch [4] galon y dïeithr; o herwydd chwi a fuoch ddïeithriaid yn nhir yr Aipht.

10 [i] Chwe blynedd yr heui dy dir, ac y cesgli ei ffrwyth:

11 A'r seithfed paid âg ef, a gâd ef yn llonydd; fel y caffo tlodion dy bobl fwytta: a bwyttâed bwystfil y maes eu gweddill hwynt. Felly y gwnei am dy winllan, ac am dy olew-wydden.

12 [k] Chwe diwrnod y gwnei dy waith; ac ar y seithfed dydd y gorphwysi: fel y caffo dy ŷch a'th asyn lonyddwch, ac y cymmero mab dy forwyn gaeth, a'r dïeithr ddyn, ei anadl atto.

13 Ac ymgedwch ym mhob peth a ddywedais wrthych: [l] na chofiwch enw duwiau eraill; na chlywer *hynny* o'th enau.

14 ¶ [m] Teirgwaith yn y flwyddyn y cedwi wyl i mi.

15 [n] Gwyl y bara croyw a gedwi: saith niwrnod y bwyttêi fara croyw, fel y gorchymynais i ti, ar yr amser gosodedig o fis Abib: canys ynddo y daethost allan o'r Aipht: [o] ac nac ymddangosed *neb* ger fy mron yn waglaw:

16 A gwyl cynhauaf blaen-ffrwyth dy lafur, yr hwn a heuaist yn y maes; a gwyl y cynnull yn niwedd y flwyddyn, pan gynhullech dy lafur o'r maes.

17 Tair gwaith yn y flwyddyn yr ymddengys dy holl wrrywiaid ger bron yr ARGLWYDD *dy* DDUW.

18 [p] Nac abertha waed fy aberth gyd â bara lefeinllyd; ac nac arhôed brasder fy [5] aberth dros nos hyd y bore.

19 [q] Dwg î dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW y cyntaf o flaen-ffrwyth dy dir. [r] Na ferwa fŷn yn llaeth ei fam.

20 ¶ [s] Wele fi yn anfon angel o'th flaen i'th gadw ar y ffordd, ac i'th arwain i'r man a barottoais.

21 Gwylia rhagddo, a gwrando ar ei lais ef; na chyffroa ef: canys ni ddïoddef eich anwiredd: oblegid *y mae* fy enw ynddo ef.

22 Os gan wrandaw y gwrandewi ar ei lais ef, a gwneuthur y cwbl a lefarwyf; [t] mi a fyddaf elyn i'th elynion, ac a wrthwynebaf dy wrthwynebwyr.

23 [u] O herwydd fy angel a â o'th flaen di, [x] ac a'th ddwg di i mewn at yr Amoriaid, a'r Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Canaaneaid, yr Hefiaid, a'r Jebusiaid; a mi a'u difethaf hwynt.

24 Nac ymgrymma i'w duwiau hwynt, ac na wasanaetha hwynt, ac [y] na wna yn ol eu gweithredoedd hwynt; [z] ond llwyr-ddinystria hwynt, dryllia eu delwau hwynt yn gandryll.

25 A chwi a wasanaethwch yr ARGLWYDD eich DUW, ac [a] efe a fendithia dy fara, a'th ddwfr; a [b] mi a dynnaf ymaith *bob* clefyd o'th fysg.

26 ¶ [c] Ni bydd yn dy dir di ddim yn erthylu, na heb hilio: mi a gyflawnaf rifedi dy ddyddiau.

27 Mi a anfonaf fy arswyd o'th flaen, ac a ddifethaf yr holl bobl y deui attynt, ac a wnaf i'th holl elynion droi eu gwarrau attat.

28 A [d] mi a anfonaf gaccwn o'th flaen, a hwy a yrrant yr Hefiaid, a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, allan o'th flaen di.

29 [e] Ni yrraf hwynt allan o'th flaen di mewn un flwyddyn; rhag bod y wlad yn anghyfannedd, ac i fwystfilod y maes amlhâu yn dy erbyn di.

30 O fesur ychydig ac ychydig y gyrraf hwynt allan o'th flaen di, nes i ti gynnyddu ac etifeddu y tir.

31 A [f] gosodaf dy derfyn o'r môr coch hyd fôr y Philistiaid, ac o'r diffaethwch hyd yr afon: canys mi a roddaf yn eich meddiant breswylwyr y tir; a thi a'u gyrri hwynt allan o'th flaen.

32 [g] Na wna ammod â hwynt, nac â'u duwiau.

33 Na âd iddynt drigo yn dy wlad; rhag iddynt beri i ti bechu i'm herbyn: canys os gwasanaethi di eu duwiau hwynt, [h] dïau y bydd *hynny* yn dramgwydd i ti.

PENNOD XXIV.

1 *Galw Moses i'r mynydd.* 3 *Y bobl yn addaw ufudd-dod.* 4 *Moses yn adeiladu allor, a deuddeg colofn:* 6 *yn taenellu gwaed y cyfammod.* 14 *Aaron a Hur â siars y bobl arnynt.* 15 *Moses yn myned i'r mynydd; lle y mae efe yn aros ddeugain niwrnod a deugain nos.*

AC efe a ddywedodd wrth Moses, Tyred i fynu at yr ARGLWYDD, ti ac Aaron, Nadab ac Abihu, a'r

---

Cyn CRIST 1491.

[f] pen. 34. 7.
[g] Deut. 16. 19. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.
[3] *doethion.*
[h] pen. 22. 21. Deut. 10. 19. a 24. 14, 17. a 27. 19.
[4] Heb. *enaid.*
[i] Lef. 25. 3.
[k] pen. 20. 8. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.
[l] Num. 32. 38. Deut. 12. 3. Jos. 23. 7. Ps. 16. 4. Hos. 2. 17. Zech. 13. 2.
[m] Lef. 23. 4. Deut. 16. 16.
[n] pen. 12. 15. a 13. 6. a 34. 18.
[o] pen. 34. 20. Deut. 16. 16.
[p] pen. 34. 25. Lef. 2. 11. Deut. 16. 4.
[5] Neu, *ngwyl.*
[q] pen. 34. 26.
[r] Deut. 14. 21.
[s] pen. 33. 2, 14. Num. 20. 16.
[t] Gen. 12. 3. Deut. 30. 7. Jer. 30. 20.
[u] ad. 20.
[x] Jos. 24. 11.
[y] Lef. 18. 3. Deut. 12. 31.
[z] pen. 34. 13. Num. 33. 52. Deut. 7. 5, 25. a 12. 3.
[a] Deut. 28. 5, 8.
[b] pen. 15. 26. Deut. 7. 15.
[c] Deut. 7. 14.
[d] Deut. 7. 20. Jos. 24. 12.
[e] Deut. 7. 22.
[f] Gen. 15. 18. Num. 34. 3. Deut. 11. 24. Jos. 1. 4. 1 Bren. 4. 21, 24. Ps. 72. 8.
[g] pen. 34. 15. Deut. 7. 2.
[h] pen. 34. 12. Deut. 7. 16. Jos. 23. 13. Barn. 2. 3. 1 Sam. 18. 21. Ps. 106. 36.

Cyn CRIST 1491.

deg a thri ugain o henuriaid Israel;
ac addolwch o hirbell.
2 Ac aed Moses ei hun at yr AR-
GLWYDD; ac na ddelont hwy, ac
nac aed y bobl i fynu gyd âg ef.
3 ¶ A Moses a ddaeth, ac a fyn-
egodd i'r bobl holl eiriau yr AR-
GLWYDD, a'r holl farnedigaethau.
Ac attebodd yr holl bobl yn un-air,
[a ad. 7. pen. 19. 8. Deut. 5. 27.] ac a ddywedasant, [a] Ni a wnawn yr
holl eiriau a lefarodd yr ARGLWYDD.
4 A Moses a ysgrifenodd holl eir-
iau yr ARGLWYDD; ac a gododd yn
forc, ac a adeiladodd allor îs law y
mynydd, a deuddeg colofn, yn ol
deuddeg llwyth Israel.
5 Ac efe a anfonodd langciau meib-
ion Israel; a hwy a offrymmasant
boeth-offrymmau, ac a aberthasant
fustych yn ebyrth hedd i'r AR-
GLWYDD.
6 A chymmerodd Moses hanner y
gwaed, ac a'i gosododd mewn cawg-
iau, a hanner y gwaed a daenellodd
efe ar yr allor.
7 Ac efe a gymmerth lyfr y cyf-
ammod, ac a'i darllenodd lle y
[b ad. 3.] clywai y bobl. A dywedasant, [b] Ni
a wnawn, ac a wrandâwn yr hyn
oll a lefarodd yr ARGLWYDD.
8 A chymmerodd Moses y gwaed,
ac a'i taenellodd ar y bobl; ac a
[c Heb. 9. 20. a 13. 20. 1 Petr 1. 2.] ddywedodd, Wele [c] waed y cyfam-
mod, yr hwn a wnaeth yr AR-
GLWYDD â chwi, yn ol yr holl eiriau
hyn.
9 ¶ Yna yr aeth Moses i fynu, ac
Aaron, Nadab ac Abihu, a deg a
thri ugain o henuriaid Israel.
10 A gwelsant DDUW Israel; a
than ei draed megis gwaith o faen
[d Ezec. 1. 26. a 10. 1.] [d] saphir, ac fel corph y nefoedd o
ddisgleirder.
11 Ac ni roddes ei law ar bendefig-
[e Gen. 16. 13. a 32. 30. pen. 33. 20. Deut. 4. 33. Barn. 13. 22.] ion meibion Israel; ond [e] gwelsant
DDUW, a bwyttasant ac yfasant.
12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Tyred i fynu attaf i'r
mynydd, a bydd yno: a mi a rodd-
[f pen. 31. 18. a 32. 16.] af i ti [f] lechau cerrig, a chyfraith, a
gorchymynion, y rhai a ysgrifenais,
i'w dysgu hwynt.
[g pen. 32. 17.] 13 A chododd Moses, a Josua [g] ei
weinidog; ac aeth Moses i fynu i
fynydd DUW.
14 Ac wrth yr henuriaid y dy-
wedodd, Arhoswch ni yma, hyd oni
ddelom ni attoch drachefn: ac wele,
Aaron a Hur gyd â chwi; pwy byn-
nag *a fyddo* ag achos iddo, deued
attynt hwy.

Cyn CRIST 1491.

15 A Moses a aeth i fynu i'r myn-
ydd; a [h] chwmmwl a orchuddiodd
y mynydd. [h pen. 19. 9, 16.]
16 A [i] gogoniant yr ARGLWYDD a
arhôdd ar fynydd Sinai, a'r cwm- [i Num. 14. 10.]
mwl a'i gorchuddiodd chwe diwr-
nod: ac efe a alwodd am Moses y
seithfed dydd o ganol y cwmmwl.
17 A'r golwg ar ogoniant yr AR-
GLWYDD *oedd* fel tân [k] yn difa ar [k Deut. 4. 36.]
ben y mynydd, y'ngolwg meibion
Israel.
18 A Moses a aeth i ganol y cwm-
mwl, ac a aeth i fynu i'r mynydd:
a [l] bu Moses yn y mynydd ddeugain [l pen. 34. 28. Deut. 9. 9.]
niwrnod a deugain nos.

PENNOD XXV.

1 *Pa beth sydd raid i'r Israeliaid ei offrwm tu ag at wneuthur y babell.* 10 *Dull yr arch.* 17 *Y drugareddfa a'r cerubiaid.* 23 *Y bwrdd a'i arlwy.* 31 *Y canhwyllbren a'i offer.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 Dywed wrth feibion Israel, [2] am [2 Heb. *gymmeryd.*]
ddwyn o honynt i mi [3] offrwm: [a] gan [3 *offrwm dyrchafael.*]
bob gwr ewyllysgar ei galon y cym- [a pen. 35. 5. 1 Chron. 29. 3, 5, 9, 14. Ezra 2. 68. a 3. 5. Neh. 11. 2.]
merwch fy offrwm.
3 A dyma yr offrwm a gymmerwch
ganddynt; aur, ac arian, a phres,
4 A *sidan* glas, a phorphor, ac
ysgarlad, a [4] llïan main, a *blew* geifr, [4 *sidan.*]
5 A chrwyn hyrddod yn gochion, a
chrwyn daearfoch, a choed Sittim,
6 [b] Olew i'r goleuni, [c] llysieuau i [b pen. 27. 20.]
olew yr ennaint, ac i'r [d] pêr-arogl- [c pen. 30. 23.]
darth, [d pen. 30. 34.]
7 Meini onix, a meini i'w gosod yn
[e] yr ephod, ac yn [f] y ddwyfronneg. [e pen. 28. 4, 6.]
8 A gwnant i mi gyssegr; fel [g] y [f pen. 28. 15.]
gallwyf drigo yn eu mysg hwynt. [g pen. 29. 45. 1 Bren. 6. 13. 2 Cor. 6. 16. Heb. 3. 6. Dat. 21. 3.]
9 Yn ol holl waith y tabernacl, a
gwaith ei holl ddodrefn y rhai yr
ydwyf yn eu dangos i ti, felly y
gwnewch.
10 ¶ A [h] gwnant arch o goed Sit- [h pen. 37. 1. Heb. 9. 4.]
tim, o ddau gufydd a hanner ei
hŷd, a chufydd a hanner ei lled, a
chufydd a hanner ei huchder.
11 A gwisg hi âg aur coeth; o
fewn ac oddi allan y gwisgi hi: a
gwna arni goron o aur o amgylch.
12 Bwrw iddi hefyd bedair modrwy
aur, a dod ar ei phedair congl; dwy
fodrwy ar un ystlys iddi, a dwy fod-
rwy ar yr ystlys arall iddi.
13 A gwna drosolion o goed Sit-
tim, a gwisg hwynt âg aur.
14 A gosod y trosolion trwy y
modrwyau gan ystlys yr arch, i
ddwyn yr arch arnynt.
15 [i] Ym modrwyau yr arch y bydd [i 1 Bren. 8. 8.]

Cyn CRIST 1491.

y trosolion; na symmuder hwynt oddi wrthi.

16 A dod yn yr arch [k]y dystiolaeth a roddaf i ti.

[k] pen. 16. 34. a 31. 18. Deut. 10. 2. 1 Bren. 8. 9. Heb. 9. 4.

17 A [l]gwna drugareddfa o aur coeth, o ddau gufydd a hanner ei hŷd, a chufydd a hanner ei lled.

[l] pen. 37. 6.

18 A gwna ddau gerub o aur; o gyfanwaith morthwyl y gwnei hwynt, yn nau gwrr y drugareddfa.

19 Un cerub a wnei yn y naill ben, a'r cerub arall yn y pen arall: [5]o'r drugareddfa ar ei dau ben hi y gwnewch y cerubiaid.

[5] Neu, *o ddeunydd y drugareddfa.*

20 A bydded [m]y cerubiaid yn lledu *eu* hesgyll i fynu, gan orchuddio y drugareddfa â'u hesgyll, a'u hwynebau bob un at eu gilydd: tu a'r drugareddfa y bydd wynebau y cerubiaid.

[m] 1 Bren. 8. 7. 1 Chron. 28. 18. Heb. 9. 5.

21 A dod y drugareddfa i fynu ar yr arch, ac yn yr arch dod y dystiolaeth a roddaf i ti.

22 A [n]mi a gyfarfyddaf â thi yno, ac a lefaraf wrthyt oddi ar y drugareddfa, oddi rhwng y ddau gerub y rhai a fyddant ar arch y dystiolaeth, yr holl bethau a orchymynwyf wrthyt i feibion Israel.

[n] pen. 29. 42. a 30. 36. Lef. 16. 2. Num. 7. 89. a 17. 4.

23 ¶ A [o]gwna di fwrdd o goed Sittim, o ddau gufydd ei hŷd, a chufydd ei led, a chufydd a hanner ei uchder.

[o] pen. 37. 10. 1 Bren. 7. 48. 2 Chron. 4. 8.

24 A gosod aur coeth drosto, a gwna iddo goron o aur o amgylch.

25 A gwna iddo wregys *o led* llaw o amgylch, a gwna goron aur ar ei wregys o amgylch.

26 A gwna iddo bedair modrwy o aur, a dod y modrwyau wrth y pedair congl y rhai *a fyddant* ar ei bedwar troed.

27 Ar gyfer y cylch y bydd y modrwyau, yn lleoedd i'r trosolion i ddwyn y bwrdd.

28 A gwna y trosolion o goed Sittim, a gwisg hwynt âg aur, fel y dyger y bwrdd arnynt.

29 A gwna [p]ei ddysglau ef, a'i lwyau, a'i gaeadau, a'i phïolau, y rhai y [6]tywelltir â hwynt: o aur coeth y gwnei hwynt.

[p] Num. 4. 7.

[6] Neu, *gorchuddir.*

30 A dod ar y bwrdd [q]y bara dangos ger bron fy wyneb yn wastadol.

[q] Lef. 24. 5.

31 ¶ [r]Gwna hefyd ganhwyllbren: o aur pur yn gyfanwaith y gwneir y canhwyllbren; ei baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei gnapiau, a'i flodau, a fyddant o'r un.

[r] pen. 37. 17. 1 Bren. 7. 49. Zech. 4. 2. Dat. 1. 12. a 4. 5.

32 A *bydd* chwe chaingc yn dyfod allan o'i ystlysau; tair caingc o'r canhwyllbren o un tu, a thair caingc o'r canhwyllbren, o'r tu arall.

33 Tair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar un gaingc; a thair padell o waith almonau, cnap a blodeuyn ar gaingc arall: felly ar y chwe chaingc *a fyddo* yn dyfod allan o'r canhwyllbren.

34 Ac yn y canhwyllbren y bydd pedair padell ar waith almonau, a'u cnapiau a'u blodau.

35 A bydd cnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, a chnap dan ddwy gaingc o hono, yn ol y chwe chaingc a ddeuant o'r canhwyllbren.

36 Eu cnapiau a'u ceingciau a fyddant o'r un: y cwbl *fydd* aur coeth o un cyfanwaith morthwyl.

37 A thi a wnei ei saith lusern ef, ac [s]a [7]oleui ei lusernau ef, fel [t]y goleuo efe ar gyfer ei wyneb.

[s] pen. 27. 21. a 30. 8. Lef. 24. 3, 4.

[7] Neu, *gyfodi.*

[t] Num. 8. 2.

38 A *bydded* ei efeiliau a'i gafnau o aur coeth.

39 O dalent o aur coeth y gwnei ef, a'r holl lestri hyn.

40 Ond [u]gwel wneuthur yn ol eu portreiad hwynt, a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

[u] Num. 8. 4. 1 Chron. 28. 11. 19. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.

PENNOD XXVI.

1 *Deg llên y tabernacl.* 7 *Yr un llên ar ddeg o flew geifr.* 14 *Y babell-lên o grwyn hyrddod.* 15 *Byrddau y tabernacl, gyd â'u morteisiau a'u barrau.* 31 *Y wahanlen i'r arch.* 36 *Y gaeadlen i'r drws.*

[a]Y TABERNACL hefyd a wnei di o ddeg llên o lïan main cyfrodedd, ac o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad: yn gerubiaid o [2]gywreinwaith y gwnei hwynt.

[a] pen. 36. 8.

[2] Heb. *waith y cywraint.*

2 Hŷd un llên *fydd* wyth gufydd ar hugain, a lled un llên *fydd* pedwar cufydd: yr un mesur a fydd i'r holl lenni.

3 Pùm llên a fyddant y'nglŷn bob un wrth eu gilydd; a phùm llên *eraill* a fyddant y'nglŷn wrth eu gilydd.

4 A gwna ddolennau o *sidan* glas ar ymyl un llên, ar y cwrr, yn y cydiad; ac felly y gwnei ar ymyl eithaf llên arall, yn yr ail gydiad.

5 Deg dolen a deugain a wnei di i un llên, a deg dolen a deugain a wnei ar gwrr y llên *a fyddo* yn yr ail gydiad: y dolennau a dderbyniant bob un eu gilydd.

6 Gwna hefyd ddeg bach a deugain o aur, a chydia â'r bachau y llenni bob un wrth eu gilydd; fel y byddo yn un tabernacl.

Cyn CRIST 1491.

b pen. 36. 14.

7 ¶ A [b] gwna lenni o *flew* geifr, *i fod* yn babell-lèn ar y tabernacl: un llèn ar ddeg a wnei.

8 Hŷd un llèn *fydd* deg cufydd ar hugain, a lled un llèn *fydd* pedwar cufydd; a'r un mesur *fydd* i'r un llèn ar ddeg.

9 A chydia bùm llèn wrthynt eu hun, a chwe llèn wrthynt eu hun; a dybla y chweched lèn ar gyfer wyneb y babell-lèn.

10 A gwna ddeg dolen a deugain ar ymyl y naill lèn, ar y cwrr, yn y cydiad *cyntaf;* a deg dolen a deugain ar ymyl y llèn *arall,* yn yr ail gydiad.

11 A gwna ddeg bach a deugain o bres; a dod y bachau yn y dolennau, a chylymma y babell-lèn, fel y byddo yn un.

12 A'r gweddill a fyddo dros ben o lenni y babell-lèn, *sef* yr hanner llèn weddill, a fydd y'ngweddill ar du cefn y tabernacl;

13 Fel *y byddo* o'r gweddill gufydd o'r naill du, a chufydd o'r tu arall, o hŷd y babell-lèn: bydded hynny dros ddau ystlys y tabernacl, o'r tu yma ac o'r tu accw, i'w orchuddio.

c pen. 36. 19.

14 A [c] gwna dô i'r babell-lèn o grwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a thô o grwyn daearfoch yn uchaf.

15 ¶ A gwna i'r tabernacl ystyllod o goed Sittim, yn eu sefyll.

16 Deg cufydd fydd hŷd ystyllen, a chufydd a hanner cufydd fydd lled pob ystyllen.

3 Heb. *dwy law.*

17 *Bydded* [3] dau dyno i un bwrdd, wedi eu gosod mewn trefn, bob un ar gyfer eu gilydd: felly y gwnei am holl fyrddau y tabernacl.

18 A gwna ystyllod i'r tabernacl, ugain ystyllen o'r tu dehau, tu a'r dehau.

19 A gwna ddeugain mortais arian dan yr ugain ystyllen; dwy fortais dan un ystyllen i'w dau dyno, a dwy fortais dan ystyllen arall i'w dau dyno.

20 A *gwna* i ail ystlys y tabernacl, o du y gogledd, ugain ystyllen,

21 A deugain mortais o arian; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

22 Hefyd i ystlys y tabernacl, o du y gorllewin, y gwnei chwech ystyllen.

23 A dwy ystyllen a wnei i gonglau y tabernacl, yn y ddau ystlys.

4 *cyd-blethu.*

24 A byddant wedi eu [4] cyssylltu oddi tanodd; byddant hefyd wedi eu cyd-gydio oddi arnodd wrth un fodrwy: felly y bydd iddynt ill dau; i'r ddwy gongl y byddant.

Cyn CRIST 1491.

25 A byddant yn wyth ystyllen, a'u morteisiau arian yn un fortais ar bymtheg; dwy fortais dan un ystyllen, a dwy fortais dan ystyllen arall.

26 ¶ Gwna hefyd farrau o goed Sittim, pump i ystyllod un ystlys i'r tabernacl,

27 A phùm barr i ystyllod ail ystlys y tabernacl, a phùm barr i ystyllod ystlys y tabernacl i'r ddau ystlys tu a'r gorllewin.

28 A'r barr canol y'nghanol yr ystyllod, a gyrhaedd o gwrr i gwrr.

29 Gosod hefyd aur dros yr ystyllod, a gwna eu modrwyau o aur, i osod y barrau trwyddynt: gwisg y barrau hefyd âg aur.

30 A chyfod y tabernacl [d] wrth ei bortreiad, yr hwn a ddangoswyd i ti yn y mynydd.

d pen. 25. 9, 40. Act. 7. 44. Heb. 8. 5.

31 ¶ A [e] gwna [f] wahanlen o *sidan* glas, porphor, ac ysgarlad, ac o lïan main cyfrodedd: â cherubiaid o waith cywraint y gwnei hi.

e pen. 36. 35. f 2 Chron. 3. 14. Matt. 27. 51. Heb. 9. 3.

32 A dod hi ar bedair colofn o *goed* Sittim wedi eu gwisgo âg aur; a'u pennau o aur, ar bedair mortais arian.

33 ¶ A dod y wahanlen wrth y bachau, fel y gellych ddwyn yno, o fewn y wahanlen, arch y dystiolaeth: a'r wahanlen a wna wahan i chwi rhwng [g] y cyssegr a'r cyssegr sancteiddiolaf.

g Heb. 9. 2, 3.

34 Dod hefyd y drugareddfa ac arch y dystiolaeth yn y cyssegr sancteiddiolaf.

35 A [h] gosod y bwrdd o'r tu allan i'r wahanlen, a'r canhwyllbren gyferbyn â'r bwrdd ar y tu dehau i'r tabernacl: a dod y bwrdd ar du y gogledd.

h Heb. 9. 2.

36 A [i] gwna gaeadlen i ddrws y babell o *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, ac o lïan main cyfrodedd o wnïadwaith.

i pen. 36. 37.

37 A gwna i'r gaeadlen bùm colofn *o goed* Sittim, a [k] gwisg hwynt âg aur; a'u pennau fydd o aur: a bwrw iddynt bùm mortais bres.

k pen. 36. 38.

PENNOD XXVII.

1 *Allor y poeth-offrwm, a'i llestri.* 9 *Cynteddfa y tabernacl wedi ei gau â llenni ac â cholofnau.* 18 *Mesur y cynteddfa.* 20 *Yr olew i'r lamp.*

GWNA hefyd [a] allor o goed Sittim, o bùm cufydd o hŷd, a phùm cufydd o led; yn [2] bedairongl y bydd yr allor, a'i huchder o dri chufydd.

a pen. 38. 1. 2 *bedwar-sgwar.*

Cyn CRIST 1491.

2 A gwna ei chyrn ar ei phedair
congl: o'r un y bydd ei chyrn: a
[b] gwisg hi â phres.
3 Gwna hefyd iddi bedyll i dder-
byn ei lludw, a'i rhawiau, a'i chawg-
iau, a'i chigweiniau, a'i phedyll tân:
ei holl lestri a wnei o bres.
4 A gwna iddi alch o bres, ar waith
rhwyd; a gwna ar y rhwyd bedair
modrwy o bres ar ei phedair congl.
5 A dod hi dan amgylchiad yr
allor oddi tanodd, fel y byddo y
rhwyd hyd hanner yr allor.
6 A gwna drosolion i'r allor, *sef*
trosolion o goed Sittim; a gwisg
hwynt â phres.
7 A dod ei throsolion trwy y
modrwyau; a bydded y trosolion
ar ddau ystlys yr allor, i'w dwyn hi.
8 Gwna hi âg ystyllod yn gau: fel
[c] y [3] dangoswyd i ti yn y mynydd,
felly y gwnant hi.
9 ¶ A [d] gwna gynteddfa y taber-
nacl ar y tu dehau, tu a'r dehau:
llenni y cynteddfa a fyddant lïan
main cyfrodedd, o gàn cufydd o
hŷd, i un ystlys.
10 A'i hugain colofn, a'u hugain
mortais, *fydd* o bres: pennau y col-
ofnau, a'u cylchau, *fydd* o arian.
11 Felly o du y gogledd ar hŷd, y
bydd llenni, o gàn *cufydd*, o hŷd,
a'u hugain colofn, a'u hugain mor-
tais, o bres; a phennau y colofnau,
a'u cylchau, o arian.
12 ¶ Ac i led y cynteddfa, o du y
gorllewin, *y bydd* llenni o ddeg cu-
fydd a deugain: eu colofnau *fydd-
ant* ddeg, a'u morteisiau yn ddeg.
13 A lled y cynteddfa, tu a'r dwyr-
ain, o godiad haul, *a fydd* ddeg
cufydd a deugain.
14 Y llenni o'r *naill* du *a fyddant*
bymtheg cufydd; eu colofnau yn
dair, a'u morteisiau yn dair.
15 Ac i'r ail du *y bydd* pymtheg
llên; eu tair colofn, a'u tair mortais.
16 ¶ Ac i borth y cynteddfa *y
gwneir* caeadlen o ugain cufydd, o
sidan glas, porphor, ac ysgarlad, ac
o lïan main cyfrodedd o wnïadwaith;
eu pedair colofn, a'u pedair mortais.
17 Holl golofnau y cynteddfa o am-
gylch a gylchir âg arian; a'u pennau
yn arian, a'u morteisiau yn bres.
18 ¶ Hŷd y cynteddfa *fydd* gàn
cufydd, a'i led yn ddeg a deugain o
bob tu; a phùm cufydd o uchder o
lïan main cyfrodedd, a'u morteisiau
o bres.
19 Holl lestri y tabernacl yn eu
holl wasanaeth, a'i holl hoelion hef-
yd, a holl hoelion y cynteddfa, fydd-
ant o bres.
20 ¶ A [e] gorchymyn dithau i feibion
Israel, ddwyn o honynt attat bur
olew yr olewydden coethedig, yn ol-
euni, i beri i'r lamp [4] losgi yn wastad.
21 Ym mhabell y cyfarfod, [f] o'r tu
allan i'r wahanlen, yr hon *fydd* o
flaen y dystiolaeth, y trefna [g] Aaron
a'i feibion hwnnw, o'r hwyr hyd y
bore, ger bron yr ARGLWYDD: deddf
dragywyddol fydd, trwy eu hoes-
oedd, gan feibion Israel.

[b] Edrych Num. 16. 38.
[c] pen. 25. 40. a 26. 30.
[3] Heb. *dangosodd.*
[d] pen. 38. 9.
[e] Lef. 24. 2.
[4] Heb. *ddyrchafu.*
[f] pen. 26. 31, 33.
[g] pen. 30. 8. 1 Sam. 3. 3. 2 Chron. 13. 11.

PENNOD XXVIII.

1 *Neillduo Aaron a'i feibion i swydd yr offeiriaid.* 2 *Gorchymyn gwisgoedd sanctaidd.* 6 *Yr ephod.* 15 *Y ddwyfronneg a'r deuddeg maen gwerthfawr.* 30 *Yr Urim a'r Thummim.* 31 *Mantell yr ephod, gyd â'i phomgranadau a'i chlych.* 36 *Dalen y meitr.* 39 *Y bais wnïadwaith.* 40 *Gwisgoedd meibion Aaron.*

A CHYMMER [a] Aaron dy frawd
attat, a'i feibion gyd âg ef, o
blith meibion Israel, i offeiriadu i
mi; *sef* Aaron, Nadab ac Abihu,
Eleazar ac Ithamar, meibion Aaron.
2 [b] Gwna hefyd wisgoedd sanctaidd
i Aaron dy frawd, er gogoniant a
harddwch.
3 A [c] dywed wrth yr holl rai doeth
o galon, y [d] rhai a lenwais i âg ys-
pryd doethineb, am wneuthur o
honynt ddillad Aaron i'w sancteidd-
io ef, i offeiriadu i mi.
4 A dyma y gwisgoedd a wnant.
Dwyfronneg, ac ephod, mantell hef-
yd, a phais o waith edau a nodwydd,
meitr, a gwregys: felly y gwnant
wisgoedd sanctaidd i Aaron dy frawd,
ac i'w feibion, i offeiriadu i mi.
5 Cymmerant gan hynny aur, a
sidan glas, a phorphor, ac ysgar-
lad, a llïan main.
6 ¶ A gwnant yr ephod o aur,
sidan glas, a phorphor, ac ysgar-
lad, a llïan main cyfrodedd, o waith
cywraint.
7 Dwy ysgwydd fydd iddi wedi
eu cydio wrth ei dau gwrr; ac felly
y cydir hi ynghyd.
8 A gwregys cywraint ei ephod ef
yr hwn fydd arni, fydd o'r un, yn
un-waith â hi; o aur, *sidan* glas, a
phorphor, ysgarlad hefyd, a llïan
main cyfrodedd.
9 Cymmer hefyd ddau faen onix, a
nâdd ynddynt enwau meibion Israel:
10 Chwech o'u henwau ar un maen,
a'r chwe henw arall ar yr ail maen,
yn ol eu genedigaeth.

[a] Heb. 5. 1, 4.
[b] pen. 39. 2.
[c] pen. 36. 1.
[d] pen. 31. 3. a 35. 30.

Cyn CRIST 1491.

11 A gwaith naddwr mewn maen,
fel naddiadau sêl, y neddi di y
ddau faen, âg enwau meibion Is-
rael: gwna hwynt â boglynau o
aur o'u hamgylch.
12 A gosod y ddau faen ar ys-
gwyddau yr ephod, yn feini coffad-
wriaeth i feibion Israel. Ac Aaron
a ddwg eu henwau hwynt ger bron
yr ARGLWYDD ar ei ddwy ysgwydd,
yn goffadwriaeth.
13 ¶ Gwna hefyd foglynau aur;
14 A dwy gadwyn o aur coeth yn
eu pennau: o blethwaith y gwnei
hwynt; a dod y cadwynau pleth-
edig y'nglŷn wrth y boglynau.
[e] pen. 39. 8. 15 ¶ [e] Gwna hefyd ddwyfronneg
barnedigaeth, o waith cywraint; ar
waith yr ephod y gwnei hi: o aur,
sidan glas, a phorphor, ac ysgarlad,
a llïan main cyfrodedd, y gwnei hi.
16 Pedairongl fydd hi *yn* ddau
ddyblyg; yn rhychwant ei hŷd, ac
yn rhychwant ei lled.
17 Llanw hi yn llawn o feini, *sef*
pedair rhes o feini: un rhes fydd
[2] Neu, *rubi.* [2] sardius, a thophaz, a smaragdus:
hyn fydd y rhes gyntaf.
18 A'r ail res *fydd* carbuncl, sa-
phir, ac adamant.
19 A'r drydedd res *fydd* lygur, ac
acat, ac amethyst.
20 Y bedwaredd res *fydd* beryl,
ac onix, a jaspis: byddant wedi eu
gosod mewn aur yn eu lleoedd.
21 A'r meini fyddant âg enwau
meibion Israel, yn ddeuddeg, yn ol
eu henwau hwynt; o naddiad sêl,
bob un wrth ei enw y byddant, yn
ol y deuddeg llwyth.
22 ¶ A gwna ar y ddwyfronneg
gadwynau ar y cyrrau, yn bleth-
waith, o aur coeth.
23 Gwna hefyd ar y ddwyfronneg
ddwy fodrwy o aur, a dod y ddwy
fodrwy wrth ddau gwrr y ddwy-
fronneg.
24 A dod y ddwy gadwyn bleth-
edig o aur trwy y ddwy fodrwy ar
gyrrau y ddwyfronneg.
25 A'r ddau ben arall i'r ddwy
gadwyn blethedig dod y'nglŷn wrth
y ddau foglyn, a dod ar ysgwyddau
yr ephod o'r tu blaen.
26 ¶ Gwna hefyd ddwy fodrwy o
aur, a gosod hwynt ar ddau ben y
ddwyfronneg, ar yr ymyl *sydd* ar
ystlys yr ephod o'r tu mewn.
27 A gwna ddwy fodrwy o aur, a
dod hwynt ar ddau ystlys yr ephod
oddi tanodd, tu a'i thu blaen, ar
gyfer ei chydiad, oddi ar wregys
yr ephod.
28 A'r ddwyfronneg a rwymant
â'u modrwyau wrth fodrwyau yr
ephod â llinyn o *sidan* glas, fel y
byddo oddi ar wregys yr ephod, fel
na ddattoder y ddwyfronneg oddi
wrth yr ephod.
29 A dyged Aaron, yn nwyfronneg
y farnedigaeth, enwau meibion Is-
rael ar ei galon, pan ddelo i'r cys-
segr, yn goffadwriaeth ger bron yr
ARGLWYDD yn wastadol.
30 ¶ A [f] dod ar ddwyfronneg y farn- [f] Lef. 8. 8. Deut. 33. 8. 1 Sam. 28. 6. Ezra 2. 63. Neh. 7. 65.
edigaeth, yr Urim a'r Thummim; a
byddant ar galon Aaron pan elo i
mewn ger bron yr ARGLWYDD: ac
Aaron a ddwg farnedigaeth meib-
ion Israel ar ei galon, ger bron yr
ARGLWYDD, yn wastadol.
31 ¶ [g] Gwna hefyd fantell yr ephod [g] pen. 39. 22.
oll o *sidan* glas.
32 A bydd twll yn ei phen uchaf
hi, ar ei chanol: gwrym o waith
gwehydd o amgylch y twll, megis
twll llurig, fydd iddi, rhag rhwygo.
33 ¶ A gwna ar ei godrau hi
bomgranadau o *sidan* glas, a phor-
phor, ac ysgarlad, ar ei godrau o
amgylch; a chlych o aur rhyng-
ddynt o amgylch.
34 Cloch aur a phomgranad, *a*
chloch aur a phomgranad, ar odrau
y fantell o amgylch.
35 A hi a fydd am Aaron wrth
weini: a cheir clywed ei swn ef
pan ddelo i'r cyssegr, ger bron yr
ARGLWYDD, a phan elo allan; fel
na byddo farw.
36 ¶ [h] Gwna hefyd ddalen o aur [h] pen. 39. 30.
coeth; a nâdd arni, fel naddiad-
au sêl, SANCTEIDDRWYDD I'R
ARGLWYDD.
37 A gosod hi wrth linyn o *sidan*
glas, a bydded ar y meitr: o'r tu
blaen i'r meitr y bydd.
38 A hi a fydd ar dalcen Aaron,
fel y dygo Aaron anwiredd y pethau
sanctaidd a gyssegro meibion Is-
rael yn eu holl roddion sanctaidd:
ac yn wastad y bydd ar ei dalcen
ef, fel y byddo iddynt ffafr ger bron
yr ARGLWYDD.
39 ¶ Gweithia âg edau a nodwydd
y bais o lïan main; a gwna feitr
o lïan main; a'r gwregys a wnei o
wnïadwaith.
40 ¶ I feibion Aaron hefyd y gwnei
beisiau, a gwna iddynt wregysau;
gwna hefyd iddynt gapiau, er go-
goniant a harddwch.

Cyn CRIST 1491.

41 A gwisg hwynt am Aaron dy frawd, a'i feibion gyd âg ef: ac [1] enneinia hwynt, [3] cyssegra hwynt hefyd, a sancteiddia hwynt, i offeiriadu i mi.

42 Gwna hefyd iddynt lodrau llïan i guddio eu cnawd noeth: o'r lwynau hyd y morddwydydd y [4] byddant.

43 A byddant am Aaron, ac am ei feibion, pan ddelont i mewn i babell y cyfarfod, neu pan ddelont yn agos at yr allor i weini yn y cyssegr; fel na ddygont anwiredd, a marw. *Hyn fydd* deddf dragywyddol iddo ef, ac i'w had ar ei ol.

PENNOD XXIX.

1 *Yr aberth a'r seremoniau a arferid wrth gyssegru yr offeiriaid.* 38 *Y llosg-offrwm gwastadol.* 45 *Addewid Duw ar drigo ym mhlith plant Israel.*

DYMA hefyd yr hyn a wnei di iddynt i'w cyssegru hwynt, i offeiriadu i mi. [a] Cymmer un bustach ieuangc, a dau hwrdd perffeith-gwbl,

2 A [b] bara croyw, a theisenau croyw wedi eu cymmysgu âg olew, ac afrllad croyw wedi eu hiro âg olew: o beilliaid gwenith y gwnei hwynt.

3 A dod hwynt mewn un cawell, a dwg hwynt yn y cawell, gyd â'r bustach a'r ddau hwrdd.

4 Dwg hefyd Aaron a'i feibion i ddrws pabell y cyfarfod, a golch hwynt â dwfr.

5 A chymmer y gwisgoedd, a gwisg am Aaron y bais, a mantell yr ephod, a'r ephod hefyd, a'r ddwyfronneg; a gwregysa *ef* [c] â gwregys yr ephod.

6 A gosod y meitr ar ei ben ef, a dod y goron gyssegredig ar y meitr.

7 Yna y cymmeri [d] olew yr enneiniad, ac y tywellti ar ei ben ef, ac yr enneini ef.

8 A dwg ei feibion ef, a gwisg beisiau am danynt.

9 A gwregysa hwynt â gwregysau, *sef* Aaron a'i feibion, a [2] gwisg hwynt â chapiau: a bydd yr offeiriadaeth iddynt yn ddeddf dragywyddol: a thi [e] a [3] gyssegri Aaron a'i feibion.

10 A phâr ddwyn y bustach ger bron pabell y cyfarfod, a [f] rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben y bustach.

11 A lladd y bustach ger bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

12 A chymmer o waed y bustach, a dod ar [g] gyrn yr allor â'th fys; a thywallt yr holl waed *arall* wrth droed yr allor.

13 [h] Cymmer hefyd yr holl frasder a fydd yn gorchuddio y perfedd, a'r [4] rhwyden *a fyddo* ar yr afu, a'r ddwy aren, a'r brasder *a fyddo* arnynt, a llosg ar yr allor.

14 Ond [i] cig y bustach, a'i groen, a'i fiswail, a losgi mewn tân, o'r tu allan i'r gwersyll: aberth dros bechod *yw.*

15 ¶ Cymmer hefyd un hwrdd; a gosoded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

16 A lladd yr hwrdd; a chymmer ei waed ef, a thaenella ar yr allor o amgylch.

17 A thorr yr hwrdd yn ddarnau; a golch ei berfedd, a'i draed, a dod hwynt ynghyd â'i ddarnau, ac [5] â'i ben.

18 A llosg yr hwrdd i gyd ar yr allor: poeth-offrwm i'r ARGLWYDD *yw:* arogl peraidd, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

19 ¶ A chymmer yr ail hwrdd; a rhodded Aaron a'i feibion eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

20 Yna lladd yr hwrdd, a chymmer o'i waed, a dod ar gwrr isaf clust ddehau Aaron, ac ar gwrr isaf clust ddehau ei feibion, ac ar fawd eu llaw ddehau hwynt, ac ar fawd eu troed dehau hwynt; a thaenella y gwaed *arall* ar yr allor o amgylch.

21 A chymmer o'r gwaed a fyddo ar yr allor, ac o [k] olew yr enneiniad, a thaenella ar Aaron, ac ar ei wisgoedd, ar ei feibion hefyd, ac ar wisgoedd ei feibion gyd âg ef: felly [l] sanctaidd fydd efe a'i wisgoedd, ei feibion hefyd, a gwisgoedd ei feibion gyd âg ef.

22 Cymmer hefyd o'r hwrdd, y gwer a'r gloren, a'r gwer sydd yn gorchuddio y perfedd, a rhwyden yr afu, a'r ddwy aren, a'r gwer *sydd* arnynt, a'r ysgwyddog ddehau; canys hwrdd cyssegriad *yw:*

23 Ac un dorth o fara, ac un deisen o fara olewedig, ac un afrlladen o gawell y bara croyw, yr hwn *sydd* ger bron yr ARGLWYDD.

24 A dod y cwbl yn nwylaw Aaron, ac yn nwylaw ei feibion: [6] a chyhwfana hwynt yn offrwm [7] cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.

25 A chymmer hwynt o'u dwylaw, a llosg ar yr allor yn boethoffrwm, yn arogl peraidd ger bron yr ARGLWYDD: aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

[1] pen. 29. 7. a 30. 30.
[3] Heb. *llanw eu llaw.*
[4] *cyrhaeddant.*
[a] Lef. 8. 2.
[b] Lef. 6. 20.
[c] pen. 28. 8.
[d] pen. 30. 25.
[2] Heb. *rhwym.*
[e] pen. 28. 41.
[3] Heb. *lenwi law.*
[f] Lef. 1. 4.
[g] pen. 27. 2. a 30. 2.
[h] Lef. 3. 3.
[4] *y llieingig yw,* medd y dysgawdwyr Hebreaidd.
[i] Lef. 4. 11, 21. Heb. 13. 11.
[5] Neu, *ar ei.*
[k] pen. 30. 25.
[l] Heb. 9. 22.
[6] Neu, *ac ysgwyd.*
[7] Neu, *ysgydwad.*

Cyn CRIST 1491.

m Lef. 8. 29. 26 Cymmer hefyd [m] barwyden
hwrdd y cyssegriad yr hwn *fyddo*
dros Aaron, a chyhwfana hi yn
offrwm cyhwfan ger bron yr AR-
GLWYDD; a'th ran di fydd.
n Lef. 7. 34. Num. 18. 18. Deut. 18. 3. 27 A sancteiddia [n] barwyden yr
offrwm cyhwfan, ac ysgwyddog yr
offrwm dyrchafael, yr hon a gyhw-
fanwyd, a'r hon a ddyrchafwyd, o
hwrdd y cyssegriad, o'r hwn *a*
fyddo dros Aaron, ac o'r hwn *a*
fyddo dros ei feibion.
28 Ac eiddo Aaron a'i feibion fydd
trwy ddeddf dragywyddol oddi wrth
feibion Israel: canys offrwm dyrch-
o Lef. 7. 34. afael *yw;* ac [o] offrwm dyrchafael
a fydd oddi wrth feibion Israel o'u
haberthau hedd, *sef* eu hoffrwm
dyrchafael i'r ARGLWYDD.
29 ¶ A dillad sanctaidd Aaron a
fyddant i'w feibion ar ei ol ef, i'w
henneinio ynddynt, ac i'w cyssegru
ynddynt.
p Num. 20. 28. 30 [p] Yr hwn o'i feibion ef a fyddo
offeiriad yn ei le ef, a'u gwisg hwynt
saith niwrnod, pan ddelo i babell y
cyfarfod i weini yn y cyssegr.
31 ¶ A chymmer hwrdd y cyssegr-
iad, a berwa ei gig yn y lle sanctaidd.
32 A bwyttâed Aaron a'i feibion
q Lef. 8. 31. Matt. 12. 4. gig yr hwrdd, [q] a'r bara yr hwn
fydd yn y cawell, *wrth* ddrws pa-
bell y cyfarfod.
33 A hwy a fwyttânt y pethau hyn
y gwnaed y cymmod â hwynt, i'w
cyssegru hwynt ac i'w sancteiddio:
ond y dïeithr ni chaiff eu bwytta;
canys cyssegredig ydynt.
34 Ac os gweddillir o gig y cyssegr-
iad, neu o'r bara, hyd y bore; yna
ti a losgi y gweddill â thân: ni cheir
ei fwytta, oblegid cyssegredig *yw.*
35 A gwna fel hyn i Aaron, ac i'w
feibion, yn ol yr hyn oll a orchy-
mynais i ti: saith niwrnod y cys-
segri hwynt.
36 A phob dydd yr aberthi fus-
tach yn aberth dros bechod, er cym-
mod: a glanhâ yr allor, wedi i ti
wneuthur cymmod drosti, ac en-
neinia hi, i'w chyssegru.
37 Saith niwrnod y gwnei gymmod
dros yr allor, ac y sancteiddi hi: felly
r pen. 40. 10. [r] yr allor fydd sanctaidd: [s] pob peth
s pen. 30. 29. Matt. 23. 19. a gyffyrddo â'r allor, a sancteiddir.
38 ¶ A dyma yr hyn a offrymmi
t Num. 28. 3. ar yr allor. [t] Dau oen blwyddiaid,
u Edrych Dan. 9. 27. a 12. 11. [u] bob dydd yn wastadol.
39 Yr oen cyntaf a offrymmi di y
bore; a'r ail oen a offrymmi di yn
y cyfnos.
40 A chyd â'r naill oen ddegfed
ran o beilliaid wedi ei gymmysgu â
phedwaredd ran hìn o olew coeth-
edig; a phedwaredd ran hìn o win,
yn ddïod-offrwm.
41 A'r oen arall a offrymmi di yn
y cyfnos, ac a wnei iddo yr un modd
ag i fwyd-offrwm y bore, ac i'w ddïod-
offrwm, i fod yn arogl peraidd, yn
aberth tanllyd i'r ARGLWYDD:
42 Yn boeth-offrwm gwastadol trwy
eich oesoedd, *wrth* ddrws pabell y
cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD;
[x] lle y cyfarfyddaf â chwi, i lefaru x pen. 30. 36.
wrthyt yno.
43 Ac yn y lle hwnnw y cyfarfydd-
af â meibion Israel; ac *efe* a sanct-
eiddir trwy fy ngogoniant.
44 A mi a sancteiddiaf babell y cyf-
arfod a'r allor; ac Aaron a'i feibion
a sancteiddiaf, i offeiriadu i mi.
45 ¶ A [y] mi a breswyliaf ym mysg y pen. 25. 8. Lef. 26. 12.
meibion Israel, ac a fyddaf yn Zech. 2. 10.
DDUW iddynt. 2 Cor. 6. 16. Dat. 21. 3.
46 A hwy a gânt wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD eu DUW, yr hwn
a'u dygais hwynt allan o dir yr Aipht,
fel y trigwn yn eu plith hwynt: myfi
yw yr ARGLWYDD eu DUW.

PENNOD XXX.

1 *Allor yr arogl-darth.* 11 *Yr iawn dros bob enaid.* 17 *Y golch-lestr pres.* 22 *Yr olew sanctaidd i enneinio.* 34 *Defnydd yr arogl-darth.*

GWNA hefyd [a] allor [b] i arogl- a pen. 37. 25.
darthu arogl-darth: o goed b Edrych ad. 10. Lef. 4. 7, 18.
Sittim y gwnei di hi.
2 Yn gufydd ei hŷd, ac yn gufydd
ei lled, (pedairongl fydd hi,) ac yn
ddau gufydd ei huchder: ei chyrn
fyddant o'r un.
3 A gwisg hi âg aur coeth, [2] ei 2 Heb. *ei nen a'i pharwydydd.*
chefn a'i hystlysau o amgylch, a'i
chyrn: a gwna hefyd iddi goron o
aur o amgylch.
4 A gwna iddi ddwy fodrwy aur
oddi tan ei choron, wrth ei dwy
[3] gongl: ar ei dau ystlys y gwnei 3 Heb. *asen.*
hwynt; fel y byddant i wisgo am
drosolion, i'w dwyn hi arnynt.
5 A'r trosolion a wnei di o goed
Sittim: a gwisg hwynt âg aur.
6 A gosod hi o flaen y wahanlen
sydd wrth arch y dystiolaeth; o
flaen y drugareddfa *sydd* ar y dyst-
iolaeth, lle y cyfarfyddaf â thi.
7 Ac arogl-darthed Aaron arni
arogl-darth llysieuog bob bore: pan
[c] daclo efe y lampau, yr arogl-dartha c pen. 27. 20.
efe.
8 A phan [4] oleuo Aaron y lampau 4 *gyfodo.*

Cyn CRIST 1491.

[5] yn y cyfnos, arogl-darthed arni
arogl-darth gwastadol ger bron yr
ARGLWYDD, trwy eich cenhedl-
aethau.
9 Nac offrymmwch arni arogl-
darth dïeithr, na phoeth-offrwm, na
bwyd-offrwm; ac na thywelltwch
ddïod-offrwm arni.
10 A gwnaed [d] Aaron gymmod ar
ei chyrn hi unwaith yn y flwydd-
yn, â gwaed pech-aberth y cym-
mod: unwaith yn y flwyddyn y
gwna efe gymmod arni trwy eich
cenhedlaethau: sancteiddiolaf i'r
ARGLWYDD *yw* hi.
11 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
12 [e] Pan rifech feibion Israel, [6] dan
eu rhifedi; yna rhoddant bob un
iawn am ei einioes i'r ARGLWYDD,
pan rifer hwynt: fel na byddo pla
yn eu plith, pan rifer hwynt.
13 Hyn a ddyry pob un a elo
dan rif. [f] Hanner sicl, yn ol sicl y
cyssegr: [g] ugain gerah *yw* y sicl:
hanner sicl *fydd* yn offrwm i'r AR-
GLWYDD.
14 Pob un a elo dan rif, o fab
ugeinmlwydd ac uchod, a rydd
offrwm i'r ARGLWYDD.
15 [7] Ni rydd y cyfoethog fwy, ac
ni [8] rydd y tlawd lai, na hanner sicl,
wrth roddi offrwm i'r ARGLWYDD,
i wneuthur cymmod dros eich en-
eidiau.
16 A chymmer yr arian cymmod
gan feibion Israel, a [h] dod hwynt i
wasanaeth pabell y cyfarfod; fel y
byddant yn goffadwriaeth i feibion
Israel ger bron yr ARGLWYDD, i
wneuthur cymmod dros eich en-
eidiau.
17 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
18 [i] Gwna noe bres, a'i throed o
bres, i ymolchi: a dod hi rhwng
pabell y cyfarfod a'r allor: a dod
ynddi ddwfr.
19 A [k] golched Aaron a'i feibion o
honi eu dwylaw a'u traed.
20 Pan ddelont i babell y cyfarfod,
ymolchant â dwfr, fel na byddont
feirw; neu pan ddelont wrth yr
allor i weini, gan arogl-darthu ab-
erth tanllyd i'r ARGLWYDD.
21 Golchant eu dwylaw a'u traed,
fel na byddont feirw: a bydded
hyn iddynt yn ddeddf dragywydd-
ol, iddo ef, ac i'w had, trwy eu cen-
hedlaethau.
22 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a
lefarodd wrth Moses, gan ddy-
wedyd,
23 Cymmer i ti ddewis lysiau o'r
myrr pur, *bwys* pùm càn sicl, a han-
ner hynny o'r sinamon peraidd, *sef*
pwys deucant a deg a deugain *o*
siclau, ac o'r calamus peraidd *pwys*
deucant a deg a deugain *o siclau;*
24 Ac o'r casia *pwys* pùm cant *o*
siclau, yn ol sicl y cyssegr; a [1] hìn
o olew olew-wydden.
25 A gwna ef yn olew enneiniad
sanctaidd, yn ennaint cymmysgad-
wy o waith yr [9] apothecari: olew
enneiniad sanctaidd fydd efe.
26 Ac enneinia âg ef babell y cyf-
arfod, ac arch y dystiolaeth,
27 Y bwrdd hefyd a'i holl lestri,
a'r canhwyllbren a'i holl lestri, ac
allor yr arogl-darth,
28 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl
lestri, a'r noe a'i throed.
29 A chyssegra hwynt, fel y bydd-
ant yn sancteiddiolaf: [m] pob peth a
gyffyrddo â hwynt, a fydd sanctaidd.
30 Enneinia hefyd Aaron a'i feib-
ion, a chyssegra hwynt, i offeiriadu
i mi.
31 A llefara wrth feibion Israel,
gan ddywedyd, Olew enneiniad
sanctaidd a fydd hwn i mi, trwy
eich cenhedlaethau.
32 Nac enneinier âg ef gnawd
dyn, ac ar ei waith ef na wnewch ei
fath: sanctaidd *yw*, bydded sanct-
aidd gennych.
33 Pwy bynnag a gymmysgo ei
fath, a'r hwn a roddo o hono ef
ar *ddyn* dïeithr, [n] a dorrir ymaith
oddi wrth ei bobl.
34 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Cymmer i ti
lysiau peraidd, *sef* stacte, ac onycha,
a galbanum; y llysiau *hyn*, a thus
pur; yr un faint o bob un.
35 A gwna ef yn arogl-darth arogl-
bêr o waith yr apothecari, wedi ei
[2] gyd-dymheru, yn bur ac yn sanct-
aidd.
36 Gan guro cur yn fân beth o
hono, a dod o hono ef ger bron y
dystiolaeth o fewn pabell y cyfar-
fod, [o] lle y cyfarfyddaf â thi: sanct-
eiddiolaf fydd efe i chwi.
37 A'r arogl-darth a wnelech, na
wnewch i chwi eich hunain ei fath
ef: bydded gennyt yn sanctaidd i'r
ARGLWYDD.
38 Pwy bynnag a wnel ei fath ef,
i arogli o hono, a dorrir ymaith oddi
wrth ei bobl.

[5] Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
[d] Lef. 16. 18. a 23. 27.
[e] pen. 38. 25. Num. 1. 2, 5. a 26. 2.
[6] Heb. *y rhai sydd i'w rhifo.*
[f] Matt. 17. 24.
[g] Lef. 27. 25. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.
[7] Heb. *Ni chwanega.*
[8] Heb. *leiha.*
[h] pen. 38. 25.
[i] pen. 38. 8.
[k] Ps. 26. 6. Es. 52. 11. Heb. 10. 22.

Cyn CRIST 1491.

[1] pen. 29. 40.
[9] *per-arogl-wr.*
[m] pen. 29. 37.
[n] Gen. 17. 14.
[2] Heb. *halltu.*
[o] pen. 29. 42. Lef. 16. 2.

Cyn CRIST 1491.

PENNOD XXXI.

1 *Galw Bezaleel ac Aholïab, a'u gwneuthur yn gymhwys i waith y tabernacl.* 12 *Ail orchymyn cadw y Sabbath.* 18 *Moses yn derbyn y ddwy lech.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Gwel, mi a elwais wrth *ei* enw ar Bezaleel [b] fab Uri, fab Hur, o lwyth Judah;

3 Ac a'i [c] llenwais ef âg yspryd DUW, mewn doethineb, ac mewn deall, ac mewn gwybodaeth hefyd, ac ym mhob rhyw waith,

4 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres,

5 Ac mewn cyfarwyddyd, i *osod* meini, ac mewn saernïaeth pren, i weithio ym mhob gwaith.

6 Ac wele, mi a roddais gyd âg ef Aholïab fab Achisamach, o lwyth Dan: ac y'nghalon pob doeth o galon y rhoddais ddoethineb i wneuthur yr hyn oll a orchymynais wrthyt.

7 Pabell y cyfarfod, ac arch y dystiolaeth, a'r drugareddfa yr hon *sydd* arni, a holl [2] lestri y babell,

8 A'r bwrdd a'i lestri, a'r canhwyllbren pur a'i holl lestri, ac allor yr arogl-darth,

9 Ac allor y poeth-offrwm a'i holl lestri, a'r noe a'i throed,

10 A [d] gwisgoedd y weinidogaeth, a'r gwisgoedd sanctaidd i Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt*,

11 Ac olew yr enneiniad, a'r arogldarth peraidd i'r cyssegr; a wnant yn ol yr hyn oll a orchymynais wrthyt.

12 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

13 Llefara hefyd wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [e] Dïau y cedwch fy Sabbathau: canys arwydd yw rhyngof fi a chwithau, trwy eich cenhedlaethau; i wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, *sydd* yn eich sancteiddio.

14 Am hynny [f] cedwch y Sabbath; oblegid sanctaidd *yw* i chwi: llwyrrodder i farwolaeth yr hwn a'i halogo ef; o herwydd [g] pwy bynnag a wnelo waith arno, torrir ymaith yr enaid hwnnw o blith ei bobl.

15 Chwe diwrnod y gwneir gwaith, ac ar y seithfed dydd *y mae* Sabbath gorphwysdra [3] sanctaidd i'r ARGLWYDD: pwy bynnag a wnelo waith y seithfed dydd, llwyr-rodder ef i farwolaeth.

16 Am hynny cadwed meibion Israel y Sabbath, gan gynnal Sabbath trwy eu cenhedlaethau, yn gyfammod tragywyddol.

17 Rhyngof fi a meibion Israel, y mae yn arwydd tragywyddol, mai [h] mewn chwe diwrnod y gwnaeth yr ARGLWYDD y nefoedd a'r ddaear; ac *mai* ar y seithfed dydd y peidiodd, ac y gorphwysodd efe.

1491.

18 ¶ Ac efe a roddodd i Moses, wedi iddo orphen llefaru wrtho ym mynydd Sinai, [i] ddwy lech y dystiolaeth; *sef* llechau o gerrig, wedi eu hysgrifenu â bys DUW.

a pen. 35. 30.
b 1 Chron. 2. 20.
c 1 Bren. 7. 14.
2 ddodrefn.
d pen. 39. 1, 41. Num. 4. 6, &c.
e Lef. 19. 3, 30. a 26. 2. Ezec. 20. 12, 20.
f pen. 20. 8. Deut. 5. 12. Ezec. 20. 12.
g Num. 15. 35.
3 Heb. sancteiddrwydd.
h Gen. 1. 31. a 2. 2.
i pen. 32. 16. Deut. 9. 10. 2 Cor. 3. 3.

PENNOD XXXII.

1 *Y bobl, yn absen Moses, yn peri i Aaron wneuthur llo;* 7 *a hynny yn digio Duw;* 11 *ac yntau, ar ymbil Moses, yn diddigio.* 15 *Moses yn dyfod i waered â'r llechau:* 19 *yn eu torri hwy:* 20 *yn difetha y llo.* 22 *Esgus Aaron drosto ei hun.* 25 *Moses yn gorchymyn lladd y delw-addolwyr,* 30 *ac yn gweddïo dros y bobl.*

Cyn CRIST 1491.

PAN welodd y bobl fod Moses yn oedi dyfod i waered o'r mynydd; yna yr ymgasglodd y bobl at Aaron, ac y dywedasant wrtho, [a] Cyfod, gwna i ni dduwiau i fyned o'n blaen: canys y Moses hwn, y gwr a'n dug ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wyddom beth *a ddaeth* o hono.

2 A dywedodd Aaron wrthynt, Tynnwch y clust-dlysau aur *sydd* wrth glustiau eich gwragedd, a'ch meibion, a'ch merched, a dygwch attaf fi.

3 A'r holl bobl a dynnasant y clustdlysau aur *oedd* wrth eu clustiau, ac a'u dygasant at Aaron.

4 Ac [b] efe a'*u* cymmerodd o'u dwylaw, ac a'i lluniodd â chŷn, ac a'i gwnaeth yn llo tawdd: a hwy a ddywedasant, Dyma dy dduwiau di, Israel, y rhai a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.

5 A phan ei gwelodd Aaron, efe a adeiladodd allor ger ei fron ef: ac Aaron a gyhoeddodd, ac a ddywedodd, *Y mae* gwyl i'r ARGLWYDD y fory.

6 A hwy a godasant yn fore drannoeth, ac a offrymmasant boethoffrymmau, ac a ddygasant aberthau hedd: a'r [c] bobl a eisteddasant i fwytta ac i yfed, ac a godasant i fynu i chwarae.

7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, [d] Cerdda, dos i waered: canys [e] ymlygrodd dy bobl a ddygaist i fynu o dir yr Aipht.

8 Buan y ciliasant o'r ffordd a orchymynais iddynt: gwnaethant

a Act. 7. 40.
b 1 Bren. 12. 28. Ps. 106. 19.
c 1 Cor. 10. 7.
d Deut. 9. 12.
e Deut. 32. 5.

Cyn CRIST 1491.

iddynt lo tawdd, ac addolasant ef,
ac aberthasant iddo; dywedasant
hefyd, [f] Dyma dy dduwiau di, Is-
rael, y rhai a'th ddygasant i fynu
o wlad yr Aipht.
9 Yr ARGLWYDD hefyd a ddywed-
odd wrth Moses, [g] Gwelais y bobl
hyn; ac wele, pobl wàr-galed ydynt.
10 Am hynny yn awr gâd i mi lon-
ydd, fel yr ennyno fy llid yn eu her-
byn, ac y difethwyf hwynt: a [h] mi
a'th wnaf di yn genhedlaeth fawr.
11 A [i] Moses a ymbiliodd [2] ger
bron yr ARGLWYDD ei DDUW, ac
a ddywedodd, Paham, ARGLWYDD,
yr ennyna dy ddigofaint yn erbyn
dy bobl, y rhai a ddygaist allan o
wlad yr Aipht, trwy nerth mawr, a
llaw gadarn?
12 [k] Paham y caiff yr Aiphtiaid
lefaru, gan ddywedyd, Mewn mal-
ais y dygodd efe hwynt allan, i'w
lladd yn y mynyddoedd, ac i'w di-
fetha oddi ar wyneb y ddaear? Tro
oddi wrth angerdd dy ddigofaint,
a bydded edifar gennyt y drwg *a
amcenaist* i'th bobl.
13 Cofia Abraham, Isaac, ac Israel,
dy weision, y rhai y tyngaist wrth-
ynt i ti dy hun, ac y dywedaist wrth-
ynt, [l] Mi a amlhâf eich had chwi fel
sêr y nefoedd; a'r holl wlad yma yr
hon a ddywedais, a roddaf i'ch had
chwi, a hwy a'i hetifeddant byth.
14 Ac edifarhaodd ar yr ARGLWYDD
am y drwg a ddywedasai efe y gwnai
i'w bobl.
15 ¶ A Moses a drodd, ac a ddaeth
i waered o'r mynydd, a dwy lech y
dystiolaeth yn ei law: y llechau a
ysgrifenasid o'u dau du; hwy a ys-
grifenasid o bob tu.
16 [m] A'r llechau hynny *oedd* o waith
DUW: yr ysgrifen hefyd *oedd* ysgrif-
en DUW yn ysgrifenedig ar y llechau.
17 A phan glywodd Josua swn y
bobl yn bloeddio, efe a ddywed-
odd wrth Moses, Y *mae* swn rhyfel
yn y gwersyll.
18 Yntau a ddywedodd, Nid llais
bloeddio am oruchafiaeth, ac nid
llais gwaeddi am [3] golli y maes; ond
swn canu a glywaf fi.
19 ¶ A bu, wedi dyfod o hono yn
agos i'r gwersyll, iddo weled y llo
a'r dawnsiau: ac ennynodd digof-
aint Moses: ac efe a daflodd y
llechau o'i dwylaw ac a'u torrodd
hwynt îs law y mynydd.
20 [n] Ac efe a gymmerodd y llo a
wnaethent hwy, ac a'i llosgodd â
thân, ac a'i malodd yn llwch, ac a'i
taenodd ar wyneb y dwfr, ac a'i
rhoddes i'w yfed i feibion Israel.
21 A dywedodd Moses wrth Aaron,
Beth a wnaeth y bobl hyn i ti, pan
ddygaist arnynt bechod *mor* fawr?
22 A dywedodd Aaron, Nac en-
nyned digofaint fy arglwydd: ti a
adwaenost y bobl, mai ar ddrwg
y maent.
23 Canys dywedasant wrthyf, Gwna
i ni dduwiau i fyned o'n blaen:
canys y Moses hwn, y gwr a'n dug
ni i fynu o wlad yr Aipht, ni wydd-
om beth *a ddaeth* o hono.
24 A dywedais wrthynt, I'r neb *y
mae* aur, tynnwch ef: a hwy a'i
rhoddasant i mi: a mi a'i bwriais
yn tân, a daeth y llo hwn allan.
25 ¶ A phan welodd Moses fod y
bobl yn noeth, (canys Aaron [o] a'u
noethasai hwynt, i'w gwaradwyddo
ym mysg [4] eu gelynion;)
26 Yna y safodd Moses ym mhorth
y gwersyll, ac a ddywedodd, Pwy
sydd ar du yr ARGLWYDD? *deued*
attaf fi. A holl feibion Lefi a ym-
gasglasant atto ef.
27 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
Israel; Gosodwch bob un ei gleddyf
ar ei glun, ac ewch, cynniweiriwch
o borth i borth trwy y gwersyll, a
[p] lleddwch bob un ei frawd, a phob un
ei gyfaill, a phob un ei gymmydog.
28 A meibion Lefi a wnaethant yn
ol gair Moses: a chwympodd o'r
bobl y dydd hwnnw ynghylch tair
mil o wŷr.
29 Canys dywedasai Moses, [5] Cys-
segrwch eich llaw heddyw i'r AR-
GLWYDD, [6] bob un ar ei fab, ac ar
ei frawd; fel y rhodder heddyw i
chwi fendith.
30 ¶ A thrannoeth y dywedodd
Moses wrth y bobl, Chwi a bechas-
och bechod mawr: ac yn awr mi a
âf i fynu at yr ARGLWYDD; [q] ond
odid mi a wnaf gymmod dros eich
pechod chwi.
31 A Moses a ddychwelodd at yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Och!
pechodd y bobl hyn bechod mawr, ac
a wnaethant iddynt dduwiau o aur.
32 Ac yn awr, os maddeui eu pech-
od; ac [r] os amgen, dilea fi, attolwg,
allan o'th [s] lyfr a ysgrifenaist.
33 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [t] Pwy bynnag a bech-
odd i'm herbyn, hwnnw a ddileaf
allan o'm llyfr.

Cyn CRIST 1491.

[f] 1 Bren. 12. 28.
[g] pen. 33. 3. Deut. 9. 6, 13. Es. 48. 4.
[h] Num. 14. 12.
[i] Deut. 9. 18. Ps. 106. 23.
[2] Heb. *âg wyneb.*
[k] Num. 14. 13. Deut. 9. 28. a 32. 27.
[l] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7, 18. a 26. 4. a 28. 13. a 48. 16.
[m] pen. 31. 18.
[3] Heb. *lesgedd.*
[n] Deut. 9. 21.
[o] 2 Chron. 28. 19.
[4] Heb. *y rhai a gyfodent i'w herbyn.*
[p] Num. 25. 5. Deut. 33. 9.
[5] Heb. *Llenwch.*
[6] Neu, *am fod pob un yn erbyn ei fab, ac yn erbyn,* &c.
[q] 2 Sam. 16. 12. Amos 5. 15.
[r] Rhuf. 9. 3.
[s] Ps. 69. 28. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. a 13. 8. a 20. 12.
[t] Ezec. 18. 4.

Cyn CRIST 1491.

34 Am hynny dos yn awr, arwain
y bobl i'r *lle* a ddywedais wrthyt:
[u] wele, fy angel a â o'th flaen di:
[x] a'r dydd yr ymwelwyf, yr ymwelaf
â hwynt am eu pechod.
35 A'r ARGLWYDD a darawodd y
bobl, am iddynt wneuthur y llo a
wnaethai Aaron.

[u] pen. 33. 2, 14, &c.
[x] Deut. 32. 35.

PENNOD XXXIII.

1 *Yr Arglwydd yn gwrthod myned gyd â'r bobl, fel yr addawsai.* 4 *Y bobl yn galaru am hynny.* 7 *Symmudo y tabernacl allan o'r gwersyll.* 9 *Yr Arglwydd yn llefaru wrth Moses wyneb yn wyneb.* 12, 18 *Moses yn deisyfu cael gweled gogoniant Duw.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Cerdda, dos i fynu
oddi yma, ti a'r bobl a ddygaist i
fynu o wlad yr Aipht, i'r wlad *am*
yr hon y tyngais wrth Abraham,
Isaac, a Jacob, gan ddywedyd, [a] I'th
had di y rhoddaf hi.
2 [b] A mi a anfonaf angel o'th flaen
di; ac a yrraf allan y Canaanead, yr
Amoriad, a'r Hethiad, y Phereziad,
yr Hefiad, a'r Jebusiad:
3 I wlad yn llifeirio o laeth a mêl:
o herwydd nid âf fi i fynu yn dy
blith; oblegid pobl [c] wàr-galed wyt:
rhag i mi [d] dy ddifa ar y ffordd.
4 ¶ A phan glywodd y bobl y drwg
chwedl hwn, galaru a wnaethant:
ac ni wisgodd neb ei harddwisg am
dano.
5 Oblegid yr ARGLWYDD a ddy-
wedasai wrth Moses, Dywed wrth
feibion Israel, Pobl wàr-galed *ydych*
chwi; yn ddisymmwth y deuaf i
fynu i'th ganol di, ac y'th ddifethaf:
am hynny yn awr dïosg dy hardd-
wisg oddi am danat, fel y gwypwyf
beth a wnelwyf i ti.
6 A meibion Israel a ddïosgasant
eu harddwisg wrth fynydd Horeb.
7 A Moses a gymmerodd y babell,
ac a'i lledodd o'r tu allan i'r gwer-
syll, ym mhell oddi wrth y gwersyll;
ac a'i galwodd, Pabell y cyfarfod; a
phob un a geisiai yr ARGLWYDD, a
âi allan i babell y cyfarfod, yr hon
ydoedd o'r tu allan i'r gwersyll.
8 A phan aeth Moses i'r babell, yr
holl bobl a godasant, ac a safas-
ant bob un *ar* ddrws ei babell; ac
a edrychasant ar ol Moses, nes ei
ddyfod i'r babell.
9 A phan aeth Moses i'r babell, y
disgynodd colofn y cwmmwl, ac a
safodd *wrth* ddrws y babell: a'r
ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses.
10 A gwelodd yr holl bobl golofn
y cwmmwl yn sefyll *wrth* ddrws y
babell: a'r holl bobl a gododd, ac a
addolasant bob un *wrth* ddrws ei
babell.

[a] Gen. 12. 7. pen. 32. 13.
[b] pen. 32. 34. Deut. 7. 22. Jos. 24. 11.
[c] pen. 32. 9. Deut. 9. 13.
[d] pen. 23. 21.

Cyn CRIST 1491.

11 [e] A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses wyneb yn wyneb, fel y llef-
arai gwr wrth ei gyfaill. Ac efe a
ddychwelodd i'r gwersyll: ond y
llangc Josua, mab Nun, ei weinidog
ef, ni syflodd o'r babell.
12 ¶ A Moses a ddywedodd wrth
yr ARGLWYDD, Gwel, ti a ddywedi
wrthyf, Dwg y bobl yma i fynu; ac
ni ddangosaist i mi yr hwn a an-
foni gyd â mi: a thi a ddywedaist,
[f] Mi a'th adwaen wrth *dy* enw, a
chefaist hefyd ffafr yn fy ngolwg.
13 Yn awr gan hynny, o chefais ffafr
yn dy olwg, hysbysa i mi dy ffordd,
attolwg, fel y'th adwaenwyf, ac fel y
caffwyf ffafr yn dy olwg: gwel hefyd
mai dy bobl di *yw* y genedl hon.
14 Yntau a ddywedodd, Fy wyneb
a gaiff fyned *gyd â thi,* a rhoddaf
orphwysdra i ti.
15 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Onid â dy wyneb *gyd â ni,* nac ar-
wain ni i fynu oddi yma.
16 Canys pa fodd y gwyddir yma
gael o honof fi ffafr yn dy olwg, mi
a'th bobl? onid trwy fyned o honot
ti gyd â ni? Felly [g] myfi a'th bobl a
ragorwn ar yr holl bobl *sydd* ar
wyneb y ddaear.
17 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Moses, Gwnaf hefyd y peth
hyn a leferaist: oblegid ti a gefaist
ffafr yn fy ngolwg, a mi a'th adwaen
wrth *dy* enw.
18 Yntau a ddywedodd, Dangos i
mi, attolwg, dy ogoniant.
19 Ac efe a ddywedodd, [h] Gwnaf
i'm holl ddaioni fyned heibio o
flaen dy wyneb, a chyhoeddaf enw
yr ARGLWYDD o'th flaen di: a mi
[i] a drugarhâf wrth yr hwn y cym-
merwyf drugaredd arno, ac a dost-
uriaf wrth yr hwn y tosturiwyf.
20 Ac efe a ddywedodd, Ni elli
weled fy wyneb: canys [k] ni'm gwel
dyn, a byw.
21 Yr ARGLWYDD hefyd a ddy-
wedodd, Wele fan yn fy ymyl, lle y
cei sefyll ar graig.
22 A thra yr elo fy ngogoniant
heibio, mi a'th osodaf o fewn agen
yn y graig; a mi a'th orchuddiaf
â'm llaw, nes i mi fyned heibio.
23 Yna y tynnaf ymaith fy llaw,
a'm tu cefn a gei di ei weled: ond
ni welir fy wyneb.

[e] Gen. 32. 30. Num. 12. 8. Deut. 34. 10.
[f] Jer. 1. 5
[g] pen. 34. 10.
[h] pen. 34. 5, 6.
[i] Rhuf. 9. 15.
[k] Gen. 32. 30. Deut. 5. 24. Barn. 13. 22. Es. 6. 5. Dat. 1. 16, 17.

Cyn CRIST 1491.

PENNOD XXXIV.

1 *Adnewyddu y llechau.* 5 *Cyhoeddi Enw yr Arglwydd.* 8 *Moses yn ymbil â Duw ar iddo fyned gyd â hwy* 10 *Duw yn gwneuthur cyfammod â hwynt, ac yn ail-adrodd rhai o orchymynion y llech gyntaf.* 28 *Moses, wedi bod ddeugain niwrnod yn y mynydd, yn dyfod i lawr â'r llechau.* 29 *Ei wyneb ef yn disgleirio; ac yntau yn rhoddi llèn gudd arno.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
a Deut.10.1. wrth Moses, [a] Nâdd i ti ddwy
o lechau cerrig, fel y rhai cyntaf: a
mi a ysgrifenaf ar y llechau y geir-
iau oedd ar y llechau cyntaf, y rhai
a dorraist.
2 A bydd barod erbyn y bore; a
thyred i fynu yn fore i fynydd Sinai,
b pen.19.20. a saf i mi yno [b] ar ben y mynydd.
c pen. 19. 12, 13. 3 Ond [c] na ddeued neb i fynu gyd
â thi, ac na weler neb ar yr holl
fynydd: na phored hefyd na dafad,
nac eidion, ar gyfer y mynydd hwn.
4 ¶ Ac efe a naddodd ddwy o
lechau cerrig, o fath y rhai cyntaf: a
Moses a gyfododd yn fore, ac a aeth
i fynydd Sinai, fel y gorchymynasai
yr ARGLWYDD iddo; ac a gymmer-
odd yn ei law y ddwy lech garreg.
5 A'r ARGLWYDD a ddisgynodd
mewn cwmmwl, ac a safodd gyd âg
d pen.33.19. ef yno, ac [d] a gyhoeddodd enw yr
ARGLWYDD.
6 A'r ARGLWYDD a aeth heibio o'i
flaen ef, ac a lefodd, JEHOFAH,
e Num. 14. 18. JEHOFAH, [e] y DUW trugarog, a
graslawn, hwyrfrydig i ddig, ac aml
o drugaredd a gwirionedd;
f pen. 20. 6. Deut.5.10. 7 [f] Yr hwn sydd yn cadw trugar-
Ps. 86. 15. Jer. 32. 18. edd i filoedd, gan faddeu anwiredd,
g pen. 23. 7, 21. a chamwedd, a phechod, a [g] heb
Jos. 24. 19. gyfrif *yr anwir* yn gyfiawn; yr hwn
Job 10. 14. Mic. 6. 11. a ymwêl âg anwiredd y tadau ar y
Nah. 1. 3. plant, ac ar blant y plant, hyd y
drydedd a'r bedwaredd genhedlaeth.
8 A Moses a frysiodd, ac a ymgrym-
modd tu a'r llawr, ac a addolodd;
9 Ac a ddywedodd, Os cefais yn
awr ffafr yn dy olwg, O Arglwydd,
eled fy Arglwydd, attolwg, yn ein
plith ni, (canys pobl wàr-galed *yw*,)
a maddeu ein hanwiredd, a'n pechod,
a chymmer ni yn etifeddiaeth i ti.
h Deut. 5. 2. 10 ¶ Yntau a ddywedodd, Wele [h] fi
yn gwneuthur cyfammod y'ngŵydd
dy holl bobl: gwnaf ryfeddodau, y
rhai ni wnaed yn yr holl ddaear,
nac yn yr holl genhedloedd; a'r holl
bobl yr wyt ti yn eu mysg a gânt
weled gwaith yr ARGLWYDD: canys
ofnadwy *yw* yr hyn a wnaf â thi.
11 Cadw yr hyn a orchymynais i ti
heddyw: wele, mi a yrraf allan o'th
flaen di yr Amoriad, a'r Canaanead,
a'r Hethiad, a'r Phereziad, yr Hef-
iad hefyd, a'r Jebusiad.
12 A [i] chadw arnat, rhag gwneuth- i pen. 23. 32. Deut. 7. 2.
ur cyfammod â phreswylwyr y wlad
yr wyt yn myned iddi; rhag eu bod
yn fagl yn dy blith.
13 Eithr dinystriwch eu hallorau
hwynt, [k] drylliwch eu delwau hwynt, k pen. 23. 24. Deut. 12. 3.
a [l] thorrwch i lawr eu llwynau hwynt. l Barn. 6. 25. 2 Bren. 18. 4. a 23. 14.
14 Canys ni chei ymgrymmu i
dduw arall: oblegid yr ARGLWYDD, 2 Chron. 31. 1. a 34. 3.
Eiddigus *yw* ei enw; DUW [m] eiddig- m pen. 20. 5.
us *yw* efe;
15 Rhag i ti wneuthur cyfammod
â phreswylwyr y tir; ac iddynt but-
teinio ar ol eu duwiau, ac aberthu
i'w duwiau, a'th alw di, ac i tithau
fwytta o'u haberth;
16 A chymmeryd o honot o'u
[n] merched i'th feibion; a [o] phuttein- n 1 Bren. 11. 2.
io o'u merched ar ol eu duwiau Neh.13.25.
hwynt, a gwneuthur i'th feibion di o Num. 25. 1, 2.
butteinio ar ol eu duwiau hwynt.
17 Na wna i ti dduwiau tawdd.
18 ¶ Cadw wyl [p] y bara croyw: p pen.12.15. a 23. 15.
saith niwrnod y bwyttêi fara croyw,
fel y gorchymynais i ti, ar yr amser
ym mis Abib: oblegid ym [q] mis Abib q pen. 13. 4.
y daethost allan o'r Aipht.
19 [r] Eiddof fi yw pob peth a agoro r pen. 13. 2, 13. a 22. 29.
y groth; a phob *gwrryw* cyntaf Ezec. 44. 30.
o'th anifeiliaid, yn eidionau, ac yn Luc 2. 23.
ddefaid.
20 Ond [s] y cyntaf i asyn a bryni s Num. 18. 15.
di [2] âg oen; ac oni phryni, torr ei 2 Neu, *â mŷn.*
wddf: pryn hefyd bob cyntaf-an-
edig o'th feibion: ac [t] nac ymddang- t pen. 23. 15. Deut. 16. 16.
osed *neb* ger fy mron yn waglaw. 1 Sam. 9. 7, 8
21 ¶ [u] Chwe diwrnod y gweithi; ac 2 Sam. 24. 24.
ar y seithfed dydd y gorphwysi: yn u pen. 23.12. Deut. 5.12.
amser aredig, ac yn y cynhauaf, y Luc 13. 14.
gorphwysi.
22 ¶ [x] Cadw i ti hefyd wyl yr x pen. 23.16.
wythnosau, o flaen-ffrwyth y cyn-
hauaf gwenith; a gwyl y cynnull,
ar ddiwedd y flwyddyn.
23 ¶ [y] Tair gwaith yn y flwyddyn y pen. 23. 14, 17.
yr ymddengys dy holl wrrywiaid ger Deut. 16. 16.
bron yr ARGLWYDD DDUW, DUW
Israel.
24 Canys mi a yrraf y cenhedloedd
allan o'th flaen di, ac a helaethaf dy
derfynau di: ac [z] ni chwennych neb z Edrych Gen. 35. 5.
dy dir di, pan elych i fynu i ym- Act. 18. 10.
ddangos ger bron yr ARGLWYDD dy
DDUW, dair gwaith yn y flwyddyn.
25 [a] Nac offrymma waed fy aberth a pen. 23. 18.
gyd â bara lefeinllyd; ac [b] nac ar- b pen. 12. 10.
hôed aberth gwyl y Pasc dros nos
hyd y bore.

Cyn CRIST 1491.

c Deut. 26. 2. 3 *cyntaf.* d pen. 23. 19. Deut. 14. 21.

26 [c]Dwg y [3]goreu o flaen-ffrwyth
dy dir i dŷ yr Arglwydd dy Dduw.
[d]Na ferwa fŷn yn llaeth ei fam.
27 Yr Arglwydd hefyd a ddy-
wedodd wrth Moses, Ysgrifena i ti
y geiriau hyn: oblegid yn ol y
geiriau hyn y gwneuthum gyfam-
mod â thi, ac âg Israel.

e pen. 24. 18. Deut. 9. 9, 18. f ad. 1. a pen. 31. 18. Deut. 4. 13. 4 *gorchy-myn.*

28 [e]Ac efe a fu yno gyd â'r Ar-
glwydd ddeugain niwrnod a deu-
gain nos; ni fwyttaodd fara, ac nid
yfodd ddwfr: ac [f]efe a ysgrifenodd
ar y llechau eiriau y cyfammod, *sef*
y deg [4]gair.
29 A phan ddaeth Moses i waered
o fynydd Sinai, a dwy lech y dyst-
iolaeth yn llaw Moses, pan ddaeth
efe i waered o'r mynydd, ni wyddai

g 2 Cor. 3. 7, 13.

Moses i [g]groen ei wyneb ddisgleirio
wrth lefaru o hono ef wrtho.
30 A phan welodd Aaron a holl
feibion Israel Moses, wele, yr oedd
croen ei wyneb ef yn disgleirio; a
hwy a ofnasant nesâu atto ef.
31 A Moses a alwodd arnynt. Ac
Aaron a holl bennaethiaid y gyn-
nulleidfa a ddychwelasant atto ef:
a Moses a lefarodd wrthynt hwy.
32 Ac wedi hynny nesaodd holl
feibion Israel: ac efe a orchymyn-
odd iddynt yr hyn oll a lefarasai
yr Arglwydd ym mynydd Sinai.

h 2 Cor. 3. 13.

33 Ac *nes* darfod i Moses lefaru
wrthynt, efe a roddes [h]lèn gudd ar
ei wyneb.
34 A phan ddelai Moses ger bron
yr Arglwydd i lefaru wrtho, efe a
dynnai ymaith y llèn gudd nes ei
ddyfod allan: a phan ddelai efe
allan, y llefarai wrth feibion Israel
yr hyn a orchymynid iddo.
35 A meibion Israel a welsant wyn-
eb Moses, fod croen wyneb Moses yn
disgleirio: a Moses a roddodd dra-
chefn y llèn gudd ar ei wyneb, hyd
oni ddelai i lefaru wrth Dduw.

PENNOD XXXV.

1 *Y Sabbath.* 4 *Ewyllysgar offrymmau i'r taber-nacl.* 20 *Parodrwydd y bobl i offrymmu.* 30 *Galw Bezaleel ac Aholïab i'r gwaith.*

CASGLODD Moses hefyd holl
gynnulleidfa meibion Israel, a
dywedodd wrthynt, Dyma y pethau
a orchymynodd yr Arglwydd eu
gwneuthur.

a pen. 20. 9. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. Luc 13. 14. 2 Heb. *sancteidd-rwydd.*

2 [a]Chwe diwrnod y gwneir gwaith;
ar y seithfed dydd y bydd i chwi
ddydd [2]sanctaidd, Sabbath gor-
phwys i'r Arglwydd: llwyr-rodder
i farwolaeth pwy bynnag a wnelo
waith arno.

Cyn CRIST 1491.

b pen. 16. 23.

3 [b]Na chynneuwch dân yn eich
holl anneddau ar y dydd Sabbath.
4 ¶ A Moses a lefarodd wrth holl
gynnulleidfa meibion Israel, gan
ddywedyd, Dyma y peth a orchy-
mynodd yr Arglwydd, gan ddy-
wedyd,

c pen. 25. 2.

5 [c]Cymmerwch o'ch plith offrwm
yr Arglwydd: pob un ewyllysgar
ei galon dyged hyn yn offrwm i'r
Arglwydd; aur, ac arian, a phres,
6 A *sidan* glas, a phorphor, ac
ysgarlad, a llïan main, a *blew* geifr,
7 A chrwyn hyrddod wedi eu lliwo
yn gochion, a chrwyn daearfoch, a
choed Sittim,
8 Ac olew i'r goleuni, a llysiau i
olew yr ennaint, ac i'r arogl-darth
peraidd,
9 A meini onix, a meini i'w gosod
yn yr ephod, ac yn y ddwyfronneg.

d pen. 31. 6.

10 A [d]phob doeth ei galon yn eich
plith, deuant a gweithiant yr hyn
oll a orchymynodd yr Arglwydd;

e pen. 26. 1, &c.

11 [e]Y tabernacl, ei babell-lèn a'i
dô, ei fachau a'i ystyllod, ei farrau,
ei golofnau, a'i forteisiau,
12 Yr arch, a'i throsolion, y dru-
gareddfa, a'r wahanlen, yr hon *a'i*
gorchuddia,
13 Y bwrdd, a'i drosolion, a'i holl
lestri, a'r bara dangos,
14 A chanhwyllbren y goleuni, a'i
offer, a'i lampau, ac olew y goleuni,

f pen. 30. 1.

15 [f]Ac allor yr arogl-darth, a'i
throsolion, ac olew yr enneiniad, a'r
arogl-darth peraidd, a chaeadlen y
drws i fyned i'r tabernacl,

g pen. 27. 1.

16 [g]Allor y poeth-offrwm a'i halch
bres, ei throsolion, a'i holl lestri, y
noe a'i throed,
17 Llenni y cynteddfa, ei golofn-
au, a'i forteisiau, caeadlen porth y
cynteddfa,
18 Hoelion y tabernacl, a hoelion
y cynteddfa, a'u rhaffau hwynt,
19 A gwisgoedd y weinidogaeth i
weini yn y cyssegr, sanctaidd wisg-
oedd Aaron yr offeiriad, a gwisgoedd
ei feibion ef, i offeiriadu *ynddynt.*
20 ¶ A holl gynnulleidfa meibion
Israel a aethant allan oddi ger bron
Moses.
21 A phob un yr hwn y cynhyrf-
odd ei galon ef, a phob un yr hwn
y gwnaeth ei yspryd ef yn ewyll-
ysgar, a ddaethant, *ac* a ddygasant
offrwm i'r Arglwydd, tu ag at
waith pabell y cyfarfod, a thu ag at
ei holl wasanaeth hi, a thu ag at y
gwisgoedd sanctaidd.

Cyn CRIST 1491.

22 A daethant yn wŷr ac yn wragedd; pob un a'r a oedd ewyllysgar ei galon a ddygasant freichledau, a chlust-dlysau, a modrwyau, a chadwynau, pob math ar dlysau aur; a phob gwr a'r a offrymmodd offrwm, *a offrymmodd* aur i'r ARGLWYDD.

23 A phob un a'r y caed gyd âg ef *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main, a *blew* geifr, a chrwyn hyrddod wedi eu lliwo yn gochion, a chrwyn daearfoch, a'u dygasant.

24 Pob un a'r a offrymmodd offrwm o arian a phres, a ddygasant offrwm i'r ARGLWYDD: a phob un a'r y caed gyd âg ef goed Sittim i ddim o waith y gwasanaeth a'*i* dygasant.

25 A phob gwraig ddoeth o galon a nyddodd â'i dwylaw; ac a ddygasant yr edafedd *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad, a llïan main.

26 A'r holl wragedd y rhai y cynhyrfodd eu calonnau hwynt mewn cyfarwyddyd, a nyddasant *flew* geifr.

27 A'r pennaethiaid a ddygasant feini onix, a meini i'w gosod ar yr ephod, ac ar y ddwyfronneg;

[h] pen. 30. 23. 28 A [h] llysiau, ac olew i'r goleuni, ac i olew yr ennaint, ac i'r arogldarth peraidd.

29 Holl blant Israel, yn wŷr ac yn wragedd, y rhai a glywent ar eu calon offrymmu tu ag at yr holl waith a orchymynasai yr ARGLWYDD trwy law Moses ei wneuthur, a ddygasant i'r ARGLWYDD offrwm ewyllysgar.

30 ¶ A dywedodd Moses wrth feib-
[i] pen. 31. 2. ion Israel, Gwelwch, [i] galwodd yr ARGLWYDD erbyn ei enw, Bezaleel, fab Uri, fab Hur, o lwyth Judah:

31 Ac a'i llanwodd ef âg yspryd DUW, mewn cyfarwyddyd, mewn deall, ac mewn gwybodaeth, ac mewn pob gwaith;

32 I ddychymmygu cywreinrwydd, i weithio mewn aur, ac mewn arian, ac mewn pres,

33 Ac mewn cyfarwyddyd i osod meini, ac mewn saernïaeth pren, i weithio ym mhob gwaith cywraint.

34 Ac efe a roddodd yn ei galon ef ddysgu *eraill;* efe, ac Aholïab, mab Achisamach, o lwyth Dan.

35 Efe a'u llanwodd hwynt â doethineb calon, i wneuthur pob gwaith saer a chywreinwaith, a gwaith edau a nodwydd, mewn *sidan* glas, ac mewn porphor, ac mewn ysgarlad, ac mewn llïan main, ac i wau, gan wneuthur pob gwaith, a dychymmygu cywreinrwydd.

PENNOD XXXVI.

Cyn CRIST 1491.

1 Rhoddi offrwm y bobl yn llaw y gweithwyr. 5 Gorfod gwahardd haelioni y bobl. 8 Llenni y cerubiaid. 14 Y llenni o flew geifr. 19 Y babell-lèn o grwyn. 20 Y byrddau a'u morteisiau. 31 Y barrau. 35 Y wahenlen. 37 Y gaeadlen i'r drws.

YNA y gweithiodd Bezaleel ac Aholïab, a phob gwr doeth o galon, y rhai y rhoddasai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd a deall ynddynt, i fedru gwneuthur holl waith gwasanaeth y cyssegr, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD.

2 A Moses a alwodd Bezaleel ac Aholïab, a phob gwr celfydd, y rhoddasai yr ARGLWYDD gyfarwyddyd iddo; pob un yr hwn y dug ei galon ei hun ef i nesâu at y gwaith i'w weithio ef.

3 A chymmerasant gan Moses yr holl offrwm a ddygasai meibion Israel i waith gwasanaeth y cyssegr, i'w weithio ef. A hwy a ddygasant atto ef ychwaneg o offrwm gwirfodd bob bore.

4 A'r holl rai celfydd, a'r oedd yn gweithio holl waith y cyssegr, a ddaethant bob un oddi wrth ei waith, yr hwn yr oeddynt yn ei wneuthur.

5 ¶ A llefarasant wrth Moses, gan ddywedyd, Y mae y bobl yn dwyn mwy na digon er gwasanaeth i'r gwaith a orchymynodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

6 A Moses a roes orchymyn; a hwy a barasant gyhoeddi trwy y gwersyll, gan ddywedyd, Na wnaed na gwr na gwraig waith mwy tu ag at offrwm y cyssegr. Felly yr attaliwyd y bobl rhag dwyn *mwy.*

7 Canys yr ydoedd digon o ddefnydd i'r holl waith i'w wneuthur, a gweddill.

8 ¶ [a] A'r holl rai celfydd, o'r rhai [a] pen. 26. 3, 4.
oedd yn gweithio gwaith y tabernacl, a wnaethant ddeg llèn o lïan main cyfrodedd, a *sidan* glas, a phorphor, ac ysgarlad: â cherubiaid o waith cywraint y gwnaethant hwynt.

9 Hŷd un llèn *oedd* wyth gufydd ar hugain; a lled un llèn pedwar cufydd: yr un mesur *oedd* i'r holl lenni.

10 Ac efe a gydiodd bùm llèn wrth eu gilydd; ac a gydiodd y pùm llèn *eraill* wrth eu gilydd.

11 Ac efe a wnaeth ddolennau o *sidan* glas ar ymyl un llèn, ar *ei* chwrr eithaf yn y cydiad: felly y

Cyn CRIST 1491.

gwnaeth efe ar ymyl llèn arall,
y'nghydiad yr ail.
12 [b]Deg dolen a deugain a wnaeth
efe ar un llèn, a deg dolen a deu-
gain a wnaeth efe yn y cwrr eithaf
i'r llèn ydoedd y'nghydiad yr ail: y
dolennau oedd yn dal y naill *lèn*
wrth y llall.
13 Ac efe a wnaeth ddeg a deu-
gain o fachau aur, ac a gydiodd y
naill lèn wrth y llall â'r bachau;
fel y byddai yn un tabernacl.
14 ¶ Efe a wnaeth hefyd lenni *o
flew* geifr, *i fod* yn babell-lèn ar y
tabernacl: yn un llèn ar ddeg y
gwnaeth efe hwynt.
15 Hŷd un llèn oedd ddeg cufydd
ar hugain, a lled un llèn *oedd* bed-
war cufydd: a'r un mesur oedd i'r
un llèn ar ddeg.
16 Ac efe a gydiodd bùm llèn
wrthynt eu hunain, a chwe llèn
wrthynt eu hunain.
17 Efe a wnaeth hefyd ddeg dolen
a deugain ar ymyl eithaf y llèn yn
y cydiad; a deg dolen a deugain a
wnaeth efe ar ymyl y llèn y'nghyd-
iad yr ail.
18 Ac efe a wnaeth ddeg a deugain
o fachau pres, i gydio y babell-lèn
i fod yn un.
19 Ac efe a wnaeth dô i'r babell-
lèn o grwyn hyrddod wedi eu lliwo
yn gochion, a thô o grwyn daearfoch
yn uchaf.
20 ¶ Ac efe a wnaeth ystyllod i'r ta-
bernacl o goed Sittim, yn eu sefyll.
21 Deg cufydd *oedd* hŷd ystyllen;
a chufydd a hanner cufydd lled pob
ystyllen.
22 Dau dyno *oedd* i'r un ystyllen,
wedi eu gosod mewn trefn, y naill
ar gyfer y llall: felly y gwnaeth efe
i holl ystyllod y tabernacl.
23 Ac efe a wnaeth ystyllod i'r
tabernacl; ugain ystyllen i'r tu de-
hau, tu a'r dehau.
24 A deugain mortais arian a
wnaeth efe dan yr ugain ystyllen:
dwy fortais dan un ystyllen i'w dau
dyno, a dwy fortais dan ystyllen
arall i'w dau dyno.
25 Ac i ail ystlys y tabernacl, o
du y gogledd, efe a wnaeth ugain
ystyllen,
26 A'u deugain mortais o arian;
dwy fortais dan un ystyllen, a dwy
fortais dan ystyllen arall.
27 Ac i ystlysau y tabernacl, tu
a'r gorllewin, y gwnaeth efe chwech
ystyllen.

[b] pen. 26. 10.

28 A dwy ystyllen a wnaeth efe
y'nghonglau y tabernacl i'r ddau
ystlys.
29 Ac yr oeddynt wedi eu [2]cydio
oddi tanodd; ac yr oeddynt hefyd
wedi eu cydio oddi arnodd wrth un
fodrwy: felly y gwnaeth iddynt ill
dwy yn y ddwy gongl.
30 Ac yr oedd wyth ystyllen; a'u
morteisiau oedd un ar bymtheg o
forteisiau arian: [3]dwy fortais dan
bob ystyllen.
31 ¶ Ac efe a wnaeth [c]farrau o
goed Sittim: pump i ystyllod un
ystlys i'r tabernacl,
32 A phùm barr i ystyllod ail
ystlys y tabernacl, a phùm barr i
ystyllod y tabernacl i'r ystlysau o
du y gorllewin.
33 Ac efe a wnaeth y barr canol i
gyrhaeddyd trwy yr ystyllod o gwrr
i gwrr.
34 Ac efe a osododd aur dros yr
ystyllod, ac a wnaeth eu modrwyau
hwynt o aur, i fyned am y barrau;
ac a wisgodd y barrau âg aur.
35 ¶ Ac efe a wnaeth [d]wahanlen o
sidan glas, a phorphor, ac ysgarlad,
a llïan main cyfrodedd: â cherubiaid
o waith cywraint y gwnaeth efe hi.
36 Ac efe a wnaeth iddi bedair
colofn *o goed* Sittim, ac a'u gwisg-
odd hwynt âg aur; a'u pennau *oedd*
o aur: ac efe a fwriodd iddynt bed-
air mortais o arian.
37 ¶ Ac efe a wnaeth [e]gaeadlen i
ddrws y tabernacl o *sidan* glas, a
phorphor, ac ysgarlad, a llïan main
cyfrodedd, o waith edau a nodwydd;
38 A'i phùm colofn, a'u pennau;
ac a oreurodd eu pennau hwynt,
a'u cylchau, âg aur: ond eu pùm
mortais *oedd* o bres.

PENNOD XXXVII.

1 *Yr arch.* 6 *Y drugareddfa a'r cerubiaid.* 10 *Y bwrdd a'i lestri.* 17 *Y canhwyllbren, a'i lampau, a'i offer.* 25 *Allor yr arogldarth.* 29 *Olew yr enneiniad, a'r pêr-arogldarth.*

A BEZALEEL a wnaeth [a]yr arch
o goed Sittim; o ddau gufydd
a hanner ei hŷd, a chufydd a han-
ner ei lled, a chufydd a hanner ei
huchder.
2 Ac a'i gwisgodd hi âg aur pur
o fewn ac oddi allan; ac a wnaeth
iddi goron o aur o amgylch.
3 Ac a fwriodd iddi bedair mod-
rwy o aur ar ei phedair congl: sef
dwy fodrwy ar ei naill ystlys, a
dwy fodrwy ar ei hystlys arall.

Cyn CRIST 1491.

[2] Heb. *plethu.*

[3] Heb. *dwy fortais, dwy fortais dan un ystyllen.*

[c] pen. 25. 28. a 30. 5.

[d] pen. 26. 31.

[e] pen. 26. 36.

[a] pen. 25. 10.

Cyn CRIST 1491.

4 Efe a wnaeth hefyd drosolion o
goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt
âg aur.
5 Ac a osododd y trosolion trwy
y modrwyau ar ystlysau yr arch, i
ddwyn yr arch.
[b] pen. 25. 17. 6 ¶ Ac efe a wnaeth y [b] drugar-
eddfa o aur coeth; o ddau gufydd
a hanner ei hŷd, a chufydd a han-
ner ei lled.
7 Ac efe a wnaeth ddau gerub
aur: o un dryll cyfan y gwnaeth
efe hwynt, ar ddau ben y drugar-
eddfa;
[2] Neu, o'r *pen.* 8 Un cerub [2] ar y pen o'r tu yma,
a cherub arall ar y pen o'r tu arall:
o'r drugareddfa y gwnaeth efe y
cerubiaid, ar ei dau ben hi.
9 A'r cerubiaid oeddynt, gan ledu
esgyll tu ag i fynu, a'u hesgyll
yn gorchuddio y drugareddfa, a'u
hwynebau bob un at eu gilydd:
wynebau y cerubiaid *oedd* tu ag
at y drugareddfa.
[c] pen. 25. 23. 10 ¶ Ac efe a wnaeth [c] fwrdd o
goed Sittim: dau gufydd ei hŷd,
a chufydd ei led, a chufydd a han-
ner ei uchder.
11 Ac a osododd aur pur drosto,
ac a wnaeth iddo goron o aur o
amgylch.
12 Gwnaeth hefyd iddo gylch o
amgylch o led llaw; ac a wnaeth
goron o aur ar ei gylch o amgylch.
13 Ac efe a fwriodd iddo bedair
modrwy o aur; ac a roddodd y
modrwyau wrth ei bedair congl, y
rhai *oedd* yn ei bedwar troed.
14 Ar gyfer y cylch yr oedd y
modrwyau, yn lle i'r trosolion i
ddwyn y bwrdd.
15 Ac efe a wnaeth drosolion o
goed Sittim, ac a'u gwisgodd hwynt
âg aur i ddwyn y bwrdd.
16 Efe a wnaeth hefyd y llestri
[d] pen. 25. 29. *fyddai* ar y bwrdd, ei [d] ddysglau
ef, a'i lwyau, a'i phïolau, a'i gaead-
[3] Neu, *dywallt.* au i [3] gau â hwynt, o aur pur.
[e] pen. 25. 31. 17 ¶ Ac efe a wnaeth [e] ganhwyll-
bren o aur coeth; o un dryll cyfan
y gwnaeth efe y canhwyllbren, ei
baladr, ei geingciau, ei bedyll, ei
gnapiau, a'i flodau, oedd o'r un.
18 A chwech o geingciau yn myned
allan o'i ystlysau: tair caingc o'r
canhwyllbren o un ystlys, a thair
caingc o'r canhwyllbren o'r ystlys
arall.
19 Tair padell ar waith almonau,
cnap a blodeuyn *oedd* ar un gaingc;
a thair padell o waith almonau, cnap
a blodeuyn ar gaingc arall: yr un
modd *yr oedd* ar y chwe chaingc,
y rhai oedd yn dyfod allan o'r can-
hwyllbren.
20 Ac ar y canhwyllbren *yr oedd*
pedair padell o waith almonau, ei
gnapiau a'i flodau.
21 A chnap dan ddwy gaingc o
hono, a chnap dan ddwy gaingc o
hono, a chnap dan ddwy gaingc o
hono; yn ol y chwe chaingc oedd
yn dyfod allan o hono.
22 Eu cnapiau a'u ceingciau oedd
o'r un: y cwbl o hono *ydoedd* un
dryll cyfan o aur coeth.
23 Ac efe a wnaeth ei saith lamp
ef, a'i efeiliau, a'i gafnau, o aur pur.
24 O dalent o aur coeth y gwnaeth
efe ef, a'i holl lestri.
25 ¶ [f] Gwnaeth hefyd allor yr [f] pen. 30. 1.
arogl-darth o goed Sittim: o gu-
fydd ei hŷd, a chufydd ei lled, yn
bedairongl: ac o ddau gufydd ei
huchder: ei chyrn oedd o'r un.
26 Ac efe a'i gwisgodd hi âg aur
coeth, ei chaead, a'i hystlysau o am-
gylch, a'i chyrn; ac efe a wnaeth
iddi goron o aur o amgylch.
27 Ac efe a wnaeth iddi ddwy fod-
rwy o aur wrth ei dwy gongl, ar ei
dau ystlys, oddi tan ei choron, i fyn-
ed am drosolion i'w dwyn arnynt.
28 Ac efe a wnaeth drosolion o
goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt
âg aur.
29 ¶ Ac efe a wnaeth [g] olew yr en- [g] pen. 30. 23, 34.
einiad sanctaidd, a'r arogl-darth
llysieuog pur, o waith yr apothecari.

PENNOD XXXVIII.

1 *Allor y poeth-offrwm.* 8 *Y noe bres.* 9 *Y cynteddfa.* 21 *Cyfrif o offrymmau y bobl.*

AC efe [a] a wnaeth allor y poeth- [a] pen. 27. 1.
offrwm o goed Sittim: o bùm
cufydd ei hŷd, a phùm cufydd ei
lled, yn bedairongl; ac yn dri chu-
fydd ei huchder.
2 Gwnaeth hefyd ei chyrn hi ar ei
phedair congl: ei chyrn hi oedd o'r
un; ac efe a'i gwisgodd hi â phres.
3 Efe a wnaeth hefyd holl lestri
yr allor, y crochanau, a'r rhawiau,
a'r cawgiau, a'r cigweiniau, a'r ped-
yll tân: ei holl lestri hi a wnaeth
efe o bres.
4 Ac efe a wnaeth i'r allor alch
bres, ar waith rhwyd, dan ei chwm-
pas oddi tanodd hyd ei hanner hi.
5 Ac efe a fwriodd bedair modrwy
i bedwar cwrr yr alch bres, i fyned
am drosolion.
6 Ac efe a wnaeth drosolion o

Cyn CRIST 1491.

goed Sittim; ac a'u gwisgodd hwynt
â phres.
7 Ac efe a dynnodd y trosolion
trwy y modrwyau ar ystlysau yr
allor, i'w dwyn hi arnynt: yn gau
y gwnaeth efe hi âg ystyllod.
b pen.30.18. 8 ¶ Ac efe a wnaeth [b] noe bres, a'i
throed o bres, o ddrychau *gwrag-
edd*, y rhai a ymgasglent *yn fintei-
oedd* at ddrws pabell y cyfarfod.
c pen. 27. 9. 9 ¶ Ac efe a wnaeth [c] y cynteddfa:
ar yr ystlys dehau, tu a'r dehau,
llenni y cynteddfa *oedd* o lïan main
cyfrodedd, o gàn cufydd:
10 A'u hugain colofn, ac â'u hugain
mortais, o bres: a phennau y colofn-
au a'u cylchau, o arian *yr oeddynt.*
11 Ac ar du y gogledd, *y llenni
oedd* gàn cufydd; eu hugain colofn,
a'u hugain mortais, o bres: a phen-
nau y colofnau a'u cylchau o arian.
12 Ac o du y gorllewin, llenni o
ddeg cufydd a deugain: eu deg col-
ofn, a'u deg mortais, a phennau y
colofnau, a'u cylchau, o arian.
13 Ac i du y dwyrain tu a'r dwyr-
ain *yr oedd llenni* o ddeg cufydd
a deugain.
14 Llenni o bymtheg cufydd *a
wnaeth efe* o'r *naill* du i'r porth;
eu tair colofn, a'u tair mortais.
15 Ac *efe a wnaeth* ar yr ail ystlys,
o ddeutu drws porth y cynteddfa,
lenni o bymtheg cufydd; eu tair
colofn, a'u tair mortais.
16 Holl lenni y cynteddfa o am-
gylch *a wnaeth efe* o lïan main
cyfrodedd.
17 A morteisiau y colofnau, *oedd* o
bres; pennau y colofnau, a'u cylch-
au, o arian; a gwisg eu pennau, o
arian; a holl golofnau y cynteddfa
oedd wedi eu cylchu âg arian.
18 A chaeadlen drws y cynteddfa
ydoedd waith edau a nodwydd o
sidan glas, a phorphor, ac ysgarlad,
a llïan main cyfrodedd; ac yn ugain
cufydd o hŷd, a'i huchder o'i lled
yn bùm cufydd, ar gyfer llenni y
cynteddfa.
19 Eu pedair colofn hefyd, a'u
pedair mortais, *oedd* o bres; a'u
pennau o arian; gwisg eu pennau
hefyd a'u cylchau *oedd* arian.
d pen.27.19. 20 A holl [d] hoelion y tabernacl,
a'r cynteddfa oddi amgylch, *oedd*
bres.
21 ¶ Dyma gyfrif *perthynasau* y
tabernacl, *sef* tabernacl y dystiol-
aeth, y rhai a gyfrifwyd wrth or-
chymyn Moses, *i* wasanaeth y Lef-
iaid, trwy law Ithamar, mab Aaron
yr offeiriad.
22 A Bezaleel, mab Uri, mab Hur,
o lwyth Judah, a wnaeth yr hyn oll
a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth
Moses.
23 A chyd âg ef yr ydoedd Aholïab,
mab Achisamach, o lwyth Dan; saer
cywraint, a gwnïedydd mewn *sidan*
glas, ac mewn porphor, ac mewn ys-
garlad, ac mewn llïan main.
24 Yr holl aur a weithiwyd yn y
gwaith, *sef* yn holl waith y cyssegr,
sef aur yr offrwm, ydoedd naw tal-
ent ar hugain, a saith gàn sicl a deg
ar hugain, yn ol [e] sicl y cyssegr. e pen.30.13.
25 Ac arian y rhai a gyfrifwyd o'r
gynnulleidfa, *oedd* gàn talent, a mil
a saith gant a phymtheg sicl a thri
ugain, yn ol sicl y cyssegr.
26 [f] Becah am bob pen; *sef* hanner f pen. 30. 15.
sicl, yn ol sicl y cyssegr, am bob un
a elai heibio dan rif, o fab ugein-
mlwydd ac uchod: *sef* am [g] chwe g Num.1.46.
chàn mil a thair mil a phùm cant
a deg a deugain.
27 Ac o'r càn talent arian y bwr-
iwyd [h] morteisiau y cyssegr, a mor- h pen.26.19, 21, 25, 32.
teisiau y wahanlen; càn mortais o'r
càn talent, talent i bob mortais.
28 Ac o'r mil a saith gant a phym-
theg *sicl* a thri ugain, y gwnaeth efe
bennau y colofnau; ac y gwisgodd
eu pennau, ac y cylchodd hwynt.
29 A phres yr offrwm *oedd* ddeg
talent a thri ugain, a dwy fil a
phedwar cant o siclau.
30 Ac efe a wnaeth o hynny for-
teisiau drws pabell y cyfarfod, a'r
allor bres, a'r alch bres yr hon
oedd iddi, a holl lestri yr allor;
31 A morteisiau y cynteddfa o
amgylch, a morteisiau porth y cyn-
teddfa, a holl hoelion y tabernacl,
a holl hoelion y cynteddfa o am-
gylch.

PENNOD XXXIX.

1 *Gwisgoedd y weinidogaeth, a'r gwisgoedd sanctaidd.* 2 *Yr ephod.* 8 *Y ddwyfronneg.* 22 *Mantell yr ephod.* 27 *Y peisiau, y meitr, a'r gwregys o lïan main.* 30 *Talaith y goron sanctaidd.* 32 *Moses yn golygu y cwbl, ac yn eu bendithio.*

AC o'r *sidan* glas, a'r porphor, a'r
ysgarlad, y gwnaethant wisg-
oedd gweinidogaeth, i weini yn y
cyssegr: [a] gwnaethant y gwisgoedd a pen.31.10. a 35.19.
sanctaidd i Aaron; [b] fel y gorchy- b pen. 28. 4.
mynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
2 Ac efe a wnaeth yr ephod o aur,
sidan glas, a phorphor, ac ysgarlad,
a llïan main cyfrodedd.

Cyn CRIST 1491.

3 A gyrrasant yr aur yn ddalen-
nau teneuon, ac a'i torrasant yn
edafedd, i weithio yn y *sidan* glas, ac
yn y porphor, ac yn yr ysgarlad, ac
yn y llïan main, yn waith cywraint.
4 Ysgwyddau a wnaethant iddi
yn cydio: wrth ei dau gwrr y cyd-
iwyd hi.
5 A gwregys cywraint ei ephod ef,
yr hwn oedd arni, *ydoedd* o'r un, yn
un-waith â hi; o aur, *sidan* glas, a
phorphor, ac ysgarlad, a llïan main
cyfrodedd: megis y gorchymynasai
yr ARGLWYDD wrth Moses.
[c] pen. 28. 9. 6 ¶ [c] A hwy a weithiasant feini
onix wedi eu gosod mewn boglynau
aur, wedi eu naddu â naddiadau sêl,
âg enwau meibion Israel *ynddynt.*
7 A gosododd hwynt ar ysgwydd-
[d] pen. 28. 12. au yr ephod, yn feini [d] coffadwriaeth
i feibion Israel; megis y gorchy-
mynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.
8 ¶ Efe a wnaeth hefyd y ddwy-
fronneg o waith cywraint, ar waith
yr ephod; o aur, *sidan* glas, por-
phor hefyd, ac ysgarlad, a llïan
main cyfrodedd.
9 Pedairongl ydoedd; yn ddau
ddyblyg y gwnaethant y ddwyfron-
neg: o rychwant ei hŷd, a rhych-
want ei lled, yn ddau ddyblyg.
10 A gosodasant ynddi bedair rhes
[2] Neu, *rubi.* o feini: rhes o [2] sardius, tophaz, a
smaragdus, *ydoedd* y rhes gyntaf.
11 A'r ail res *oedd,* carbuncl, sa-
phir, ac adamant.
12 A'r drydedd res *ydoedd,* lygur,
acat, ac amethyst.
13 A'r bedwaredd res *ydoedd,* ber-
yl, onix, a jaspis; wedi eu hamgylchu
mewn boglynau aur yn eu lleoedd.
14 A'r meini *oedd* yn ol enwau
meibion Israel, yn ddeuddeg, yn ol
eu henwau hwynt; pob un wrth ei
enw *oeddynt,* o naddiadau sêl, yn
ol y deuddeg llwyth.
15 A hwy a wnaethant ar y ddwy-
fronneg gadwynau ar y cyrrau, yn
blethwaith o aur pur.
16 A gwnaethant ddau foglyn aur,
a dwy fodrwy o aur; ac a rodd-
asant y ddwy fodrwy ar ddau gwrr
y ddwyfronneg.
17 A rhoddasant y ddwy gadwyn
blethedig o aur trwy y ddwy fodrwy
ar gyrrau y ddwyfronneg.
18 A deupen y ddwy gadwyn bleth-
edig a roddasant y'nglŷn yn y ddau
foglyn; ac a'u gosodasant ar ys-
gwyddau yr ephod, o'r tu blaen.
19 Gwnaethant hefyd ddwy fodrwy
o aur, ac a'u gosodasant ar ddau
ben y ddwyfronneg, ar yr ymyl sydd
ar ystlys yr ephod, o'r tu mewn.
20 A hwy a wnaethant ddwy fod-
rwy aur, ac a'u gosodasant ar ddau
ystlys yr ephod, oddi tanodd tu a'i
thu blaen, ar gyfer ei chydiad, oddi
ar wregys yr ephod.
21 Rhwymasant hefyd y ddwyfron-
neg, erbyn ei modrwyau, wrth fod-
rwyau yr ephod, â llinyn o *sidan*
glas, i fod oddi ar wregys yr ephod,
fel na ddattodid y ddwyfronneg oddi
wrth yr ephod; megis y gorchymyn-
asai yr ARGLWYDD wrth Moses.
22 ¶ Ac efe a wnaeth fantell yr
ephod i gyd o *sidan* glas, yn wau-
adwaith.
23 A thwll y fantell *oedd* yn ei
chanol, fel twll llurig, a gwrym o
amgylch y twll, rhag ei rhwygo.
24 A gwnaethant ar odrau y fan-
tell bomgranadau, o *sidan* glas, por-
phor, ac ysgarlad, a llïan cyfrodedd.
25 Gwnaethant hefyd [e] glych o aur [e] pen. 28. 33.
pur, ac a roddasant y clych rhwng
y pomgranadau, ar odre y fantell, o
amgylch, ym mysg y pomgranadau,
26 Cloch a phomgranad, a chloch
a phomgranad, ar odre y fantell o
amgylch, i weini *ynddynt:* megis y
gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
27 ¶ A hwy a wnaethant beisiau
o lïan main, o wauadwaith, i Aaron
ac i'w feibion.
28 A meitr o lïan main, a chapiau
hardd o lïan main, a [f] llodrau llïan [f] pen. 28. 42.
o lïan main cyfrodedd,
29 A gwregys o lïan main cyfrod-
edd, ac o *sidan* glas, porphor, ac
ysgarlad, o waith edau a nodwydd;
fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD
wrth Moses.
30 ¶ Gwnaethant hefyd dalaith y
goron sanctaidd o aur pur; ac a ys-
grifenasant arni ysgrifen, fel nadd-
iad sêl: [g] SANCTEIDDRWYDD [g] pen. 28. 36.
I'R ARGLWYDD.
31 A rhoddasant wrthi linyn o
sidan glas, i'w dal hi i fynu ar y
meitr; fel y gorchymynasai yr AR-
GLWYDD wrth Moses.
32 ¶ Felly y gorphenwyd holl
waith y tabernacl, *sef* pabell y cyf-
arfod: a meibion Israel a wnaethant
yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses; felly y
gwnaethant.
33 ¶ Dygasant hefyd y tabernacl
at Moses, y babell a'i holl ddodrefn,

Cyn CRIST 1491.

ei bachau, ei hystyllod, ei barrau,
a'i cholofnau, a'i morteisiau,
34 A'r tô o grwyn hyrddod wedi
eu lliwo yn gochion, a'r tô o grwyn
daearfoch, a'r llèn wahan yr hon
oedd yn gorchuddio;
35 Arch y dystiolaeth, a'i throsol-
ion, a'r drugareddfa;
36 Y bwrdd hefyd, a'i holl lestri,
a'r bara dangos;
37 Y canhwyllbren pur, a'i lampau,
a'r lampau i'w gosod mewn trefn, ei
holl lestri, ac olew i'r goleuni;
38 A'r allor aur, ac olew yr en-
neiniad, a'r arogl-darth llysieuog, a
chaeadlen drws y babell;
39 Yr allor bres, a'r alch bres yr
hon *oedd* iddi, ei throsolion, a'i holl
lestri; y noe a'i throed;
40 Llenni y cynteddfa, ei golofnau,
a'i forteisiau, a chaeadlen porth y
cynteddfa, ei rhaffau, a'i hoelion, a
holl ddodrefn gwasanaeth y taber-
nacl, *sef* pabell y cyfarfod;
41 Gwisgoedd y weinidogaeth i
weini yn y cyssegr, sanctaidd wisg-
oedd Aaron yr offeiriad, a gwisg-
oedd ei feibion ef i offeiriadu.
42 Yn ol yr hyn oll a orchymyn-
asai yr ARGLWYDD wrth Moses,
felly y gwnaeth meibion Israel yr
holl waith.
43 A Moses a edrychodd ar yr holl
waith; ac wele, hwy a'i gwnaeth-
ant megis y gorchymynasai yr
ARGLWYDD, felly y gwnaethent: a
Moses a'u bendithiodd hwynt.

PENNOD XL.

1 *Gorchymyn codi y tabernacl,* 9 *a'i enneinio;* 13 *a sancteiddio Aaron a'i feibion.* 16 *Moses yn gwneuthur fel y gorchymynasid iddo.* 34 *Cwmmwl yn gorchuddio y babell.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 Yn y mis cyntaf, ar y *dydd*
cyntaf o'r mis, y cyfodi y tabernacl,
pabell y cyfarfod.
3 A gosod yno arch y dystiolaeth;
a gorchuddia yr arch â'r wahanlen.
a pen. 26. 35. 4 [a]Dwg i mewn hefyd y bwrdd, a
2 Heb. *ei drefn ef.* threfna [2]ef yn drefnus: dwg i mewn
hefyd y canhwyllbren, a goleua ei
lampau ef.
5 Gosod hefyd allor aur yr arogl-
darth ger bron arch y dystiolaeth;
a gosod gaeadlen drws y tabernacl.
6 Dod hefyd allor y poeth-offrwm
o flaen drws tabernacl pabell y
cyfarfod.
b pen. 30. 18. 7 [b]Dod hefyd y noe rhwng pabell y
cyfarfod a'r allor, a dod ynddi ddwfr.
8 A gosod hefyd y cynteddfa oddi
amgylch; a dod gaeadlen *ar* borth
y cynteddfa.
9 A chymmer olew yr enneiniad,
ac [c]enneinia y tabernacl, a'r hyn c pen. 30. 26.
oll *sydd* ynddo, a chyssegra ef a'i
holl lestri; a sanctaidd fydd.
10 Enneinia hefyd allor y poeth-
offrwm, a'i holl lestri; a'r allor a
gyssegri: a [d]hi a fydd yn allor d pen. 29. 36, 37.
sancteiddiolaf.
11 Enneinia y noe a'i throed, a
sancteiddia hi.
12 A dwg Aaron a'i feibion i
ddrws pabell y cyfarfod, a golch
hwynt â dwfr.
13 A gwisg am Aaron y gwisgoedd
sanctaidd; ac enneinia ef, a sanct-
eiddia ef, i offeiriadu i mi.
14 Dwg hefyd ei feibion ef, a
gwisg hwynt â pheisiau.
15 Ac enneinia hwynt, megis yr
enneiniaist eu tad hwynt, i offeir-
iadu i mi: felly bydd eu hennein-
iad iddynt yn offeiriadaeth dragy-
wyddol, trwy eu cenhedlaethau.
16 Felly Moses a wnaeth yn ol
yr hyn oll a orchymynodd yr AR-
GLWYDD iddo; felly y gwnaeth efe.
17 ¶ Felly yn y mis cyntaf o'r ail 1490.
flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis,
[e]y codwyd y tabernacl. e Num. 7. 1.
18 A Moses a gododd y tabernacl,
ac a sicrhaodd ei forteisiau, ac a
osododd i fynu ei ystyllod, ac a
roddes i mewn ei farrau, ac a god-
odd ei golofnau;
19 Ac a ledodd y babell-lèn ar y
tabernacl, ac a osododd dô y babell-
lèn arni oddi arnodd; fel y gorchy-
mynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.
20 ¶ Cymmerodd hefyd a rhodd-
odd [f]y dystiolaeth yn yr arch, a f pen. 25. 16.
gosododd y trosolion wrth yr arch,
ac a roddodd y drugareddfa i fynu
ar yr arch.
21 Ac efe a ddug yr arch i'r ta-
bernacl, ac [g]a osododd y wahanlen g pen. 35. 12.
orchudd, i orchuddio arch y dyst-
iolaeth; megis y gorchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses.
22 ¶ Ac efe a roddodd y bwrdd o
fewn pabell y cyfarfod, ar ystlys y
tabernacl, o du y gogledd, o'r tu
allan i'r wahanlen.
23 Ac efe a drefnodd yn drefnus
arno ef y bara, ger bron yr AR-
GLWYDD; fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses.
24 ¶ Ac efe a osododd y canhwyll-
bren o fewn pabell y cyfarfod, ar

Cyn CRIST 1490.

gyfer y bwrdd, ar ystlys y tabernacl, o du y dehau.

25 Ac efe a oleuodd y lampau ger bron yr ARGLWYDD; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

26 ¶ Efe a osododd hefyd yr allor aur ym mhabell y cyfarfod, o flaen y wahanlen.

27 Ac a arogl-darthodd arni arogl-darth peraidd; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

28 ¶ Ac efe a osododd y gaeadlen *ar* ddrws y tabernacl.

29 Ac efe a osododd allor y poeth-offrwm *wrth* ddrws tabernacl pabell y cyfarfod; ac a offrymmodd arni boeth-offrwm a bwyd-offrwm;
b pen. 39. 29. [b] fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

30 ¶ Efe a osododd y noe hefyd rhwng pabell y cyfarfod a'r allor, ac a roddodd yno ddwfr i ymolchi.

31 A Moses, ac Aaron, a'i feibion, a olchasant yno eu dwylaw a'u traed.

32 Pan elent i babell y cyfarfod, a phan nesâent at yr allor, yr ymolchent; [i] fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses. i pen. 39. 29.

33 Ac efe a gododd y cynteddfa o amgylch y tabernacl a'r allor, ac a roddodd gaeadlen *ar* borth y cynteddfa. Felly y gorphenodd Moses y gwaith.

34 ¶ [k] Yna cwmmwl a orchuddiodd babell y cyfarfod: a gogoniant yr ARGLWYDD a lanwodd y tabernacl. k Lef. 16. 2. Num. 9. 15. 1 Bren. 8. 10. 2 Chron. 5. 13. a 7. 2. Es. 6. 4. Dat. 15. 8.

35 Ac ni allai Moses fyned i babell y cyfarfod; am fod y cwmmwl yn aros arni, a gogoniant yr ARGLWYDD yn llenwi y tabernacl.

36 A phan gyfodai y cwmmwl oddi ar y tabernacl, [3] y cychwynai meibion Israel i'w holl deithiau. 3 *yr ymdeithiau.*

37 Ac oni chyfodai y cwmmwl, yna ni chychwynent hwy hyd y dydd y cyfodai.

38 Canys [1] cwmmwl yr ARGLWYDD *ydoedd* ar y tabernacl y dydd, a thân ydoedd arno y nos, y'ngolwg holl dŷ Israel, yn eu holl deithiau hwynt. 1 pen. 13. 21.

TRYDYDD LLYFR MOSES, YR HWN A ELWIR

LEFITICUS.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD I.

1 *Trefn y poeth-offrymmau,* 3 *o eidionau,* 10 *o ddefaid, neu eifr,* 14 *ac o adar.*

A'R ARGLWYDD a alwodd ar Moses, ac a lefarodd wrtho o babell y cyfarfod, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a
a pen. 22. 18. dywed wrthynt, [a] Pan ddygo dyn o honoch offrwm i'r ARGLWYDD, o anifail, *sef* o'r eidionau, neu o'r praidd, yr offrymmwch eich offrwm.

3 Os poeth-offrwm o eidion *fydd* ei offrwm ef, offrymmed ef yn wryw perffeith-gwbl; a dyged ef o'i ewyllys ei hun i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD.

b Exod. 29. 10, 15. pen. 4. 15. 4 [b] A gosoded ei law ar ben y poeth-offrwm; ac fe a'i cymmerir ef yn gymmeradwy ganddo, i wneuthur cymmod drosto.

5 Lladded hefyd yr eidion ger bron yr ARGLWYDD; a dyged meibion Aaron, yr offeiriaid, y gwaed, a thaenellant y gwaed o amgylch ar yr allor, yr hon *sydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

6 A blinged y poeth-offrwm, a thorred ef yn ei ddarnau.

7 A rhodded meibion Aaron yr offeiriad dân ar yr allor, a gosodant goed mewn trefn ar y tân.

8 A gosoded meibion Aaron, yr offeiriaid, y darnau, y pen, a'r brasder, mewn trefn ar y coed *a fyddant* ar y tân *sydd* ar yr allor.

9 Ond ei berfedd a'i draed a ylch efe mewn dwfr: a'r offeiriad a lysg y cwbl ar yr allor, yn boeth-offrwm, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

10 ¶ Ac os o'r praidd, *sef* o'r defaid, neu o'r geifr, *yr offrymma efe* boeth-offrwm; offrymmed ef yn wryw perffeith-gwbl.

11 A lladded ef ger bron yr ARGLWYDD, o du y gogledd i'r allor; a thaenelled meibion Aaron, yr offeiriaid, ei waed ef ar yr allor o amgylch.

12 A thorred ef yn ei ddarnau, gyd â'i ben a'i frasder; a gosoded yr offeiriad hwynt ar y coed *a fyddant* ar y tân *sydd* ar yr allor.

13 Ond golched y perfedd a'r traed mewn dwfr: a dyged yr offeiriad y cwbl, a llosged ar yr allor. Hwn *sydd* boeth-offrwm, aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

14 ¶ As os poeth-offrwm o aderyn

Cyn CRIST 1490.

fydd ei offrwm ef i'r ARGLWYDD;
yna dyged ei offrwm [c] o durturau,
neu o gywion colommennod.
[c] pen. 5. 7. 15 A dyged yr offeiriad ef at yr
allor, a thorred ei ben ef, a llosged
ef ar yr allor; a gwasger ei waed
ef ar ystlys yr allor.
16 A thynned ymaith ei grombil
[2] Neu, *aflendid.* ef ynghyd â'i [2] blu, a bwried hwynt
ger llaw yr allor, o du y dwyrain,
i'r lle *y byddo* y lludw.
17 Hollted ef, a'i esgyll hefyd;
[d] Gen. 15. 10. *etto* [d] na wahaned *ef:* a llosged yr
offeiriad ef ar yr allor, ar y coed *a
fyddant* ar y tân. Dyma boeth-
offrwm, aberth tanllyd, o arogl per-
aidd i'r ARGLWYDD.

PENNOD II.

1 Y bwyd-offrwm tanllyd gyd âg olew ac arogl-darth; 4 naill ai wedi ei bobi mewn ffwrn, 5 ai ar radell, 7 ai mewn padell ffrïo: 12 neu o'r blaen-ffrwyth yn y dywysen. 13 Halen y bwyd-offrwm.

[a] pen. 6. 14. a 9. 17. Num. 15. 4. PAN offrymmo dyn [a] fwyd-offrwm
i'r ARGLWYDD, bydded ei
offrwm ef o beilliaid; a thywallted
olew arno, a rhodded thus arno.
2 A dyged ef at feibion Aaron, yr
offeiriaid: a chymmered efe oddi
yno lonaid ei law o'i beilliaid, ac
o'i olew, ynghyd â'i holl thus; a
llosged yr offeiriad ei goffadwriaeth
ar yr allor, yn offrwm tanllyd o
arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
[b] pen. 7. 6. a 10. 12. 3 A *bydded* [b] gweddill y bwyd-
offrwm i Aaron ac i'w feibion:
[c] Num. 18. 9. [c] sancteiddbeth o danllyd offrym-
mau yr ARGLWYDD *ydyw.*
4 ¶ Hefyd pan offrymmech fwyd-
offrwm, wedi ei bobi *mewn* ffwrn,
teisen beilliaid groyw, wedi ei chym-
mysgu trwy olew, neu afrllad croyw
wedi eu henneinio âg olew, a fydd.
5 ¶ Ond os bwyd-offrwm ar rad-
ell *fydd* dy offrwm di, bydded o
beilliaid wedi ei gymmysgu yn groyw
trwy olew.
6 Torr ef yn ddarnau, a thywallt
arno olew: bwyd-offrwm *yw.*
7 ¶ Ac os bwyd-offrwm padell
fydd dy offrwm, gwneler o beilliaid
trwy olew.
8 A dwg i'r ARGLWYDD y bwyd-
offrwm, yr hwn a wneir o'r rhai
hyn: ac wedi y dyger at yr offeir-
iaid, dyged yntau ef at yr allor.
[d] ad. 2. 9 A choded yr offeiriad ei [d] goffad-
wriaeth o'r bwyd-offrwm, a llosged
[e] Exod. 29. 18. ef ar yr allor; [e] yn offrwm tanllyd, o
arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
10 A *bydded* i Aaron ac i'w feib-
ion weddill y bwyd-offrwm: sanct-
eiddbeth o danllyd offrymmau yr
ARGLWYDD *ydyw.*
11 Na wneler [f] yn lefeinllyd ddim [f] Edrych Matt. 16. 12. Marc 8. 15. Luc 12. 1. 1 Cor. 5. 8. Gal. 5. 9.
bwyd-offrwm a offrymmoch i'r AR-
GLWYDD; canys dim surdoes, na
mêl, ni losgwch yn offrwm tanllyd
i'r ARGLWYDD.
12 ¶ Offrymmwch i'r ARGLWYDD
offrwm y blaen-ffrwyth; ond na
[2] losger hwynt ar yr allor yn arogl [2] Heb. *ddyrch-afer.*
peraidd.
13 [g] Dy holl fwyd-offrwm hefyd a [g] Marc 9. 49.
hellti di â halen; ac na phalled
halen cyfammod dy DDUW o fod ar
dy fwyd-offrwm: offrymma halen
ar bob offrwm i ti.
14 Ac os offrymmi i'r ARGLWYDD
fwyd-offrwm y ffrwythau cyntaf;
tywysennau irion wedi eu crasu
wrth y tân, *sef* ŷd a gurir allan o'r
dywysen lawn, a offrymmi di yn
fwyd-offrwm dy ffrwythau cyntaf.
15 A dod olew arno, a gosod thus
arno: bwyd-offrwm *yw.*
16 A llosged yr offeiriad ei goffad-
wriaeth ef o'i ŷd wedi ei guro allan,
ac o'i olew, ynghyd â'i holl thus:
offrwm tanllyd i'r ARGLWYDD *yw.*

PENNOD III.

1 Yr aberth hedd o eidion, 6 o'r praidd: 7 naill ai oen, 12 ai gafr.

AC os [a] aberth hedd *fydd* ei offrwm [a] pen. 7. 11, 29. a 22. 18, 21.
ef, pan offrymmo efe eidion,
offrymmed ef ger bron yr ARGLWYDD
yn berffeith-gwbl; pa un bynnag
ai yn wrryw ai yn fenyw.
2 A [b] rhodded ei law ar ben ei [b] Exod. 29. 10.
offrwm, a lladded ef *wrth* ddrws
pabell y cyfarfod: a thaenelled
meibion Aaron, yr offeiriaid, y gwaed
ar yr allor o amgylch.
3 Ac offrymmed o'r aberth hedd
aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; *sef*
[c] y weren fol, a'r holl wer a fydd ar [c] Exod. 29. 13.
y perfedd;
4 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo*
arnynt hyd y tenewyn, a'r [2] rhwyden [2] Neu, *llieingig.*
hefyd *a fydd* oddi ar yr afu, a dŷn
efe ymaith, ynghyd â'r arennau.
5 A [d] llosged meibion Aaron hynny [d] pen. 6. 12.
ar yr allor, ynghyd â'r offrwm poeth
sydd ar y coed *a fyddant* ar y tân,
yn aberth tanllyd, o arogl peraidd
i'r ARGLWYDD.
6 ¶ Ac os o'r praidd y *bydd* yr
hyn a offrymmo efe yn hedd-aberth
i'r ARGLWYDD, offrymmed ef yn wr-
ryw neu yn fenyw perffeith-gwbl.
7 Os oen a offrymma efe yn ei

Cyn CRIST 1490.

offrwm; yna dyged ger bron yr ARGLWYDD.

8 A gosoded ei law ar ben ei offrwm, a lladded ef o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei waed ef ar yr allor oddi amgylch.

9 Ac offrymmed o'r aberth hedd yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; ei weren, a'r gloren i gyd: torred hi ymaith wrth asgwrn y cefn, ynghyd â'r weren fol, a'r holl wer *a fyddo* ar y perfedd;

10 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dŷn efe ymaith.

11 A llosged yr offeiriad hyn ar yr allor: [e] bwyd-aberth tanllyd i'r ARGLWYDD *ydyw*.

[e] Edrych pen. 21. 6, 7, 8, 21, 22. a 22. 25. Ezec. 44. 7. Mal. 1. 7, 12.

12 ¶ Ac os gafr *fydd* ei offrwm ef; dyged hi ger bron yr ARGLWYDD.

13 A gosoded ei law ar ei phen, a lladded hi o flaen pabell y cyfarfod; a thaenelled meibion Aaron ei gwaed hi ar yr allor o amgylch.

14 Ac offrymmed o hynny ei offrwm o aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; sef y weren fol, a'r holl wer *a fyddo* ar y perfedd;

15 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau, a dŷn efe ymaith.

16 A llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor: bwyd-aberth tanllyd o arogl peraidd *ydyw*. [f] Yr holl wer *sydd eiddo* yr ARGLWYDD.

[f] pen. 7. 23, 25.

[g] Gen. 9. 4. pen. 7. 23, 26. a 17. 10, 14. Deut. 12. 16. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.

17 Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau yn eich holl anneddau, *yw*: na fwyttaoch ddim gwer, na dim [g] gwaed.

PENNOD IV.

1 *Aberthau dros bechod,* 3 *a wnelai yr offeiriad,* 13 *neu yr holl gynnulleidfa,* 22 *neu y pennaeth,* 27 *neu y bobl, mewn anwybod.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [a] Pan becho dyn mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, a gwneuthur yn erbyn un o honynt y pethau ni ddylid eu gwneuthur:

[a] Num. 15. 22.

3 Os offeiriad enneiniog a becha yn ol pechod y bobl; offrymmed, dros ei bechod a wnaeth, [b] fustach ieuangc perffeith-gwbl, yn aberth dros bechod i'r ARGLWYDD.

[b] pen. 9. 2.

4 A dyged y bustach i ddrws pabell y cyfarfod, ger bron yr ARGLWYDD, a gosoded ei law ar ben y bustach, a lladded y bustach ger bron yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1490.

5 A [c] chymmered yr offeiriad enneiniog o waed y bustach, a dyged ef i babell y cyfarfod.

[c] pen. 16. 14. Num. 19. 4.

6 A throched yr offeiriad ei fys yn y gwaed, a thaenelled o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen gwahanlen y cyssegr.

7 A gosoded yr offeiriad *beth* o'r gwaed ger bron yr ARGLWYDD ar gyrn allor yr arogl-darth peraidd, yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod; a thywallted [d] holl waed *arall* y bustach wrth droed allor y poeth-offrwm, yr hon *sydd wrth* ddrws pabell y cyfarfod.

[d] pen. 5. 9.

8 A thynned holl wer bustach yr aberth dros bechod oddi wrtho; y weren fol, a'r holl wer *fyddo* ar y perfedd;

9 A'r ddwy aren, a'r gwer *a fyddo* arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a dŷn efe ymaith, ynghyd â'r arennau;

10 [e] Megis y tynnodd o fustach yr aberth hedd: a llosged yr offeiriad hwynt ar allor y poeth-offrwm.

[e] pen. 3. 3.

11 [f] Ond croen y bustach, a'i holl gig, ynghyd â'i ben, a'i draed, a'i berfedd, a'i fiswail,

[f] Exod. 29. 14. Num. 19. 5.

12 A'r holl fustach hefyd, a ddwg efe allan i'r tu allan i'r gwersyll, i le glân, [g] wrth dywalltfa y lludw; ac [h] a'i llysg ar goed yn tân; wrth dywalltfa y lludw y llosgir ef.

[g] pen. 6. 11.
[h] Heb. 13. 11.

13 ¶ Ac [i] os holl gynnulleidfa Israel a becha mewn anwybod, [k] a'r peth yn guddiedig o olwg y gynnulleidfa, a gwneuthur o honynt yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a myned yn euog:

[i] Num. 15. 24.
[k] pen. 5. 2, 3, 4.

14 Pan wypir y pechod y pechasant ynddo; yna offrymmed y gynnulleidfa fustach ieuangc dros y pechod, a dygant ef o flaen pabell y cyfarfod.

15 A gosoded henuriaid y gynnulleidfa eu dwylaw ar ben y bustach ger bron yr ARGLWYDD, a lladdant y bustach ger bron yr ARGLWYDD.

16 A dyged yr offeiriad enneiniog o waed y bustach i babell y cyfarfod.

17 A throched yr offeiriad ei fys yn y gwaed, a thaenelled ger bron yr ARGLWYDD seithwaith, o flaen y wahanlen.

18 A gosoded o'r gwaed ar gyrn yr allor *sydd* ger bron yr ARGLWYDD,

Cyn CRIST 1490.

sef yr hon *sydd* ym mhabell y cyfarfod; a thywallted yr holl waed *arall* wrth waelod allor y poethoffrwm, yr hon sydd wrth ddrws pabell y cyfarfod.

19 A thynned ei holl wer allan o hono, a llosged ar yr allor.

20 A gwnaed i'r bustach hwn megis y gwnaeth [l]i fustach y pechaberth; felly gwnaed iddo: a'r offeiriad a wna gymmod drostynt; ac fe a faddeuir iddynt.

[l] ad. 3.

21 A dyged y bustach allan i'r tu allan i'r gwersyll, a llosged ef fel y llosgodd y bustach cyntaf. Dyma aberth dros bechod y gynnulleidfa.

22 ¶ Os pecha pennaeth, a gwneuthur mewn anwybod yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD ei DDUW, ddim o'r hyn ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog;

23 Neu os daw i wybod ei fai yr hwn a wnaeth: dyged ei offrwm o lwdn gafr gwrryw perffeith-gwbl.

24 A gosoded ei law ar ben y llwdn, a lladded ef yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm, ger bron yr ARGLWYDD. Dyma aberth dros bechod.

25 A chymmered yr offeiriad o waed yr aberth dros bechod â'i fys, a gosoded ar gyrn allor y poethoffrwm, a thywallted ei waed ef wrth waelod allor y poeth-offrwm.

26 A llosged ei holl wer ar yr allor, fel [m]gwer yr aberth hedd: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod; a maddeuir iddo.

[m] pen. 3. 5.

27 ¶ Ac [n]os pecha [2]neb [3]o bobl y wlad mewn anwybod, gan wneuthur yn erbyn yr un o orchymynion yr ARGLWYDD, ddim o'r *pethau* ni ddylid eu gwneuthur, a bod yn euog;

[n] Num. 15. 27.
[2] Heb. *un enaid.*
[3] *o'r gwerin.*

28 Neu os ei bechod yr hwn a bechodd a ddaw i'w wybodaeth ef: yna dyged ei offrwm o lwdn gafr fenyw berffeith-gwbl dros ei bechod a bechodd efe.

29 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded yr aberth dros bechod yn y lle *y lleddir* y poeth-offrwm.

30 A chymmered yr offeiriad o'i gwaed hi â'i fys, a rhodded ar gyrn allor y poeth-offrwm, a thywallted ei holl waed hi, wrth waelod yr allor.

31 A [o]thynned ei holl wer hi, [p]fel y tynnir y gwer oddi ar yr aberth hedd; a llosged yr offeiriad *ef* ar yr allor, [q]yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto; a maddeuir iddo.

[o] pen. 3. 14.
[p] pen. 3. 3.
[q] Exod. 29. 18.

32 Ac os dwg efe ei offrwm dros bechod o oen, dyged hi yn fenyw berffeith-gwbl.

33 A gosoded ei law ar ben yr aberth dros bechod, a lladded hi dros bechod yn y lle y lleddir y poeth-offrwm.

34 A chymmered yr offeiriad â'i fys o waed yr aberth dros bechod, a gosoded ar gyrn allor y poethoffrwm, a thywallted ei holl waed hi wrth waelod yr allor.

35 A thynned ei holl wer hi, fel y tynnir gwer oen yr aberth hedd; a llosged yr offeiriad hwynt ar yr allor, [r]fel aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod yr hwn a bechodd; a maddeuir iddo.

[r] pen. 3. 5.

PENNOD V.

1 *Y neb a bechodd trwy gelu yr hyn a wypo,* 2 *trwy gyffwrdd â dim aflan:* 4 *neu trwy lw.* 6 *Ei offrwm dros ei gamwedd, o'r praidd,* 7 *o'r adar,* 11 *o beilliaid.* 14 *Yr offrwm dros gamwedd mewn cyssegr-ladrad,* 17 *ac mewn pechodau o anwybod.*

OS pecha dyn, a chlywed llais llw, ac yntau yn dyst, naill ai yn gweled ai yn gwybod; oni fynega, yna efe a ddwg ei anwiredd.

2 [a]Os dyn a gyffwrdd â dim aflan, pa un bynnag ai burgyn bwystfil aflan, ai burgyn anifail aflan, ai burgyn ymlusgiad aflan; er *bod y peth* yn guddiedig oddi wrtho ef, aflan ac euog yw efe.

[a] pen. 11. 24, 28, 31, 39.

3 Neu pan gyffyrddo [b]âg aflendid dyn, pa aflendid bynnag iddo, yr hwn y bydd efe aflan o'i blegid, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo; pan gaffo wybod, yna euog yw.

[b] pen. 12, a 13, a 15.

4 Neu os dyn a dwng, gan draethu â'r gwefusau ar [c]wneuthur drwg, neu [d]wneuthur da; beth bynnag a draetho dyn trwy lw, a'r *peth* yn guddiedig rhagddo; pan gaffo efe wybod, euog yw o un o hyn.

[c] Edrych 1 Sam. 25. 22. Act. 23. 12.
[d] Edrych Marc 6. 23.

5 A phan fyddo efe euog o un o hyn; yna [e]cyffesed yr hyn y pechodd ynddo:

[e] Num. 5. 7.

6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm dros gamwedd am ei bechod yr hwn a bechodd; *sef* benyw o'r praidd, oen neu fyn gafr, yn aberth dros bechod; a gwnaed yr offeiriad gymmod drosto am ei bechod.

7 Ond [f]os ei law ni chyrhaedd werth oen; dyged i'r ARGLWYDD, am ei gamwedd yr hwn a bechodd, ddwy [g]durtur, neu ddau gyw colommen; y naill yn aberth dros bechod, a'r llall yn boeth-offrwm.

[f] pen. 12. 8. a 14. 21.
[g] pen. 1. 14.

Cyn CRIST 1490.

8 A dyged hwynt at yr offeiriad;
ac offrymmed efe yr hwn *sydd* dros
h pen. 1. 15. bechod yn gyntaf, [h]a thorred ei ben
wrth ei wegil; ond na thorred ef
ymaith.
9 A thaenelled o waed yr aberth
dros bechod ar ystlys yr allor; a
i pen. 4. 7, 18, 30, 34. [i]gwasger y rhan arall o'r gwaed
wrth waelod yr allor. Dyma aberth
dros bechod.
10 A'r ail a wna efe yn offrwm
k pen. 1. 14. poeth, yn ol [k]y ddefod: a'r off-
eiriad a wna gymmod drosto am ei
bechod yr hwn a bechodd; a madd-
euir iddo.
11 ¶ Ac os ei law ni chyrhaedd
ddwy durtur, neu ddau gyw col-
ommen; yna dyged yr hwn a bech-
odd ei offrwm o ddegfed ran ephah
o beilliaid yn aberth dros bechod:
l Num. 5. 15. [l]na osoded olew ynddo, ac na rhodd-
ed thus arno; canys aberth dros
bechod *yw*.
12 A dyged hynny at yr offeiriad:
a chymmered yr offeiriad o hono
m pen. 2. 2. lonaid ei law [m]yn goffadwriaeth, a
n pen. 4. 35. llosged ar yr allor, [n]fel ebyrth tan-
llyd i'r ARGLWYDD. Dyma aberth
dros bechod.
13 A gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto ef am ei bechod a bechodd
efe yn un o'r rhai hyn; a madd-
o pen. 2. 3. euir iddo: [o]a bydded i'r offeiriad y
gweddill, megis *o'r* bwyd-offrwm.
14 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
p pen. 22. 14. 15 [p]Os gwna dyn gamwedd, a
phechu trwy amryfusedd, yn y peth-
au a gyssegrwyd i'r ARGLWYDD;
yna dyged i'r ARGLWYDD dros ei
gamwedd, hwrdd perffeith-gwbl o'r
praidd, gyd â'th bris di o siclau
q Exod. 30. 13. arian, yn ol [q]sicl y cyssegr, yn
aberth dros gamwedd.
16 A thaled am y niwed a wnaeth
r pen. 22. 14. a 27. 13, 15, 27. Num. 5. 7. *yn* y peth cyssegredig, a [r]rhodded
ei bummed ran yn ychwaneg atto,
a rhodded ef at yr offeiriad: a
gwnaed yr offeiriad gymmod drosto
â hwrdd yr offrwm dros gamwedd;
a maddeuir iddo.
s pen. 4. 2. 17 ¶ Ac os pecha [s]enaid, a gwneuth-
ur *yn erbyn* gorchymynion yr AR-
GLWYDD, ddim o'r hyn ni ddylid eu
gwneuthur; er na wyddai, etto euog
fydd, a'i anwiredd a ddwg.
18 A dyged hwrdd perffeith-gwbl
o'r praidd, gyd â'th bris di, at yr
offeiriad, yn offrwm dros gamwedd:
a gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto am ei amryfusedd a gam-
gymmerodd efe, ac yntau heb wyb-
od; a maddeuir iddo.
19 Aberth dros gamwedd *yw* hyn:
camwedd a wnaeth yn ddïau yn
erbyn yr ARGLWYDD.

PENNOD VI.

1 Yr offrwm dros gamwedd mewn pechodau a wneler trwy wybod. 8 Cyfraith y poeth-offrwm, 14 a'r bwyd-offrwm. 19 Yr offrwm wrth gyssegru offeiriad. 24 Cyfraith y pech-offrwm.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 [a]Os pecha dyn, a gwneuthur a Num. 5. 6.
camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD,
a dywedyd celwydd wrth ei gym-
mydog am yr hyn a rodded atto
i'w gadw, neu am yr hyn y rhoddes
efe ei law, neu yn yr hyn trwy
drawsder a ddygodd efe, neu yn
yr hyn y twyllodd ei gymmydog;
3 Neu os cafodd beth gwedi ei
golli, a dywedyd celwydd am dano,
neu dyngu yn anudon; am ddim
o'r holl bethau a wnelo dyn, gan
bechu ynddynt:
4 Yna, am iddo bechu, a bod yn
euog; bydded iddo roddi yn ei ol y
trais a dreisiodd efe, neu y peth a
gafodd trwy dwyll, neu y peth a
adawyd i gadw gyd âg ef, neu y
peth wedi ei golli a gafodd efe,
5 Neu beth bynnag y tyngodd efe
anudon am dano; [b]taled hynny er- b pen. 5. 16.
byn ei ben, a chwaneged ei bum-
med ran atto: [2]ar y dydd yr off- 2 Heb. *yn nydd ei gamwedd.*
rymmo dros gamwedd, rhodded ef
i'r neb a'i pïau.
6 A dyged i'r ARGLWYDD ei offrwm
dros gamwedd, hwrdd perffeith-
gwbl o'r praidd, [c]gyd â'th bris di, c pen. 5. 15.
yn offrwm dros gamwedd, at yr
offeiriad.
7 A gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto ger bron yr ARGLWYDD: a
maddeuir iddo, am ba beth bynnag
a wnaeth, i fod yn euog o hono.
8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd
wrth Moses, gan ddywedyd,
9 Gorchymyn i Aaron, ac i'w feib-
ion, gan ddywedyd, Dyma gyfraith
y poeth-offrwm: (poeth-offrwm *yw*,
o herwydd y llosgi ar yr allor ar
hyd y nos hyd y bore, a thân yr
allor a gynneuir arni.)
10 [d]Gwisged yr offeiriad hefyd ei d Exod. 28. 40, 41, 43.
lïein-wisg am dano, a gwisged lodr-
au llïan am ei gnawd, a choded y
lludw lle yr ysodd y tân y poeth-
aberth ar yr allor, a gosoded ef
[e]ger llaw yr allor. e pen. 1. 16.

Cyn CRIST 1490.

11 A dïosged ei wisgoedd, a gwisg-
ed ddillad eraill, a dyged allan y
[f] pen. 4. 12. lludw i'r tu allan i'r gwersyll, [f]i
le glân.
12 A chynneuer y tân *sydd* ar yr
allor arni; na ddiffodded: ond llosg-
ed yr offeiriad goed arni bob bore;
a threfned y poeth-offrwm arni, a
[g] pen. 3. 3, 9, 14. llosged [g]wer yr aberth hedd arni.
13 Cynneuer y tân bob amser ar
yr allor; na ddiffodded.
[h] pen. 2. 1. Num. 15. 4. 14 ¶ [h]Dyma hefyd gyfraith y bwyd-
offrwm. Dyged meibion Aaron ef ger
bron yr ARGLWYDD, o flaen yr allor:
15 A choded o hono yn ei law o
beilliaid y bwyd-offrwm, ac o'i olew,
a'r holl thus yr hwn *fydd* ar y
[i] pen. 2. 2, 9. bwyd-offrwm; a llosged ei [i]goffad-
wriaeth ef ar yr allor, yn arogl per-
aidd i'r ARGLWYDD.
[k] pen. 2. 3. 16 [k]A'r gweddill o hono a fwytty
Aaron a'i feibion: yn groyw y bwyt-
[l] pen. 10. 12. têir ef: [l]yn y lle sanctaidd o fewn
cynteddfa pabell y cyfarfod y bwyt-
tânt ef.
17 Na phober ef trwy lefain.
[m] Num. 18. 9, 10. [m]Rhoddais ef yn rhan *iddynt* o'm
[n] pen. 2. 3. haberthau tanllyd: [n]peth sanct-
eiddiolaf *yw* hyn, megis yr aberth
dros bechod, a'r aberth dros gam-
wedd.
18 Pob gwrryw o blant Aaron a
fwyttânt hyn: deddf dragywyddol
fydd yn eich cenhedlaethau am
aberthau tanllyd yr ARGLWYDD:
[o] Exod. 29. 37. pen. 22. 4, 5, 6. [o]pob un a gyffyrddo â hwynt, fydd
sanctaidd.
19 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
[p] Exod. 29. 2. 20 [p]Dyma offrwm Aaron a'i feib-
ion, yr hwn a offrymmant i'r AR-
GLWYDD, ar y dydd yr enneinier ef.
[q] Exod. 16. 36. Degfed ran [q]ephah o beilliaid yn
fwyd-offrwm gwastadol, ei hanner
y bore, a'i hanner brydnawn.
21 Gwneler ef trwy olew mewn
padell: *yna* y dygi ef i mewn wedi
ei grasu; ac offrymma ddarnau y
bwyd-offrwm wedi ei grasu, yn arogl
peraidd i'r ARGLWYDD.
[r] pen. 4. 3. 22 A'r offeiriad o'i feibion ef, [r]yr
hwn a enneinir yn ei le ef, gwnaed
[s] Exod. 29. 25. hyn, *trwy* ddeddf dragywyddol:
[s]llosger y cwbl i'r ARGLWYDD.
23 A phob bwyd-offrwm dros yr
offeiriad a fydd wedi ei losgi oll:
na fwyttâer ef.
24 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hef-
yd wrth Moses, gan ddywedyd,
25 Llefara wrth Aaron ac wrth ei
[t] pen. 4. 2. feibion, gan ddywedyd, [t]Dyma gyf-

Cyn CRIST 1490.

raith yr aberth dros bechod. [u]Yn y
lle y lleddir y poeth-offrwm, y lleddir [u] pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33.
yr aberth dros bechod ger bron yr
ARGLWYDD: [x]sancteiddiolaf *yw* efe. [x] pen. 21. 22.
26 [y]Yr offeiriad a'i hoffrymmo dros [y] Num. 18. 9.
bechod, a'i bwytty: yn y lle sanct-
aidd y bwyttêir ef, y'nghynteddfa
pabell y cyfarfod.
27 Beth bynnag a gyffyrddo â'i
gig ef, a fydd sanctaidd: a phan
daeneller o'i waed ef ar ddilledyn,
golch yn y lle sanctaidd yr hyn y
taenellodd *y gwaed* arno.
28 A [z]thorrer y llestr pridd y berw- [z] pen. 11. 33.
er ef ynddo: ond os mewn llestr
pres y berwir ef, ysgwrier a golcher
ef mewn dwfr.
29 Bwyttâed pob gwrryw ym mysg
yr offeiriaid ef: sancteiddiolaf *yw*
efe.
30 [a]Ac na fwyttâer un offrwm dros [a] pen. 4. 7, 11, 12, 18. 21. a 16. 27. Heb. 13. 11.
bechod, yr hwn y dyger o'i waed i
babell y cyfarfod, i wneuthur cym-
mod yn y lle sanctaidd; *ond* llosger
mewn tân.

PENNOD VII.

1 *Cyfraith yr offrwm dros gamwedd,* 11 *a'r aberthau hedd:* 12 *pa un bynnag fo ai aberth dïolch,* 16 *ai adduned, ai rhodd o wirfodd.* 22 *Gwahardd y brasder,* 26 *a'r gwaed.* 28 *Rhan yr offeiriad o'r aberthau hedd.*

[a]DYMA hefyd gyfraith yr offrwm [a] pen. 5, a 6.
dros gamwedd: [b]sancteiddiol- [b] pen. 21. 22.
af *yw*.
2 [c]Yn y man lle y lladdant y poeth- [c] pen. 1. 3, 5, 11. a 4. 24, 29, 33.
offrwm, y lladdant yr aberth dros
gamwedd; a'i waed a daenella efe
ar yr allor o amgylch.
3 A'i [d]holl wer a offrymma efe o [d] Exod. 29. 13. pen. 3. 4, 10. a 4. 8, 9.
hono; y gloren hefyd, a'r weren fol.
4 A'r ddwy aren, a'r gwer *fyddo*
arnynt, hyd y tenewyn, a'r rhwyden
oddi ar yr afu, ynghyd â'r arennau,
a dŷn efe ymaith.
5 A llosged yr offeiriad hwynt ar
yr allor, yn aberth tanllyd i'r AR-
GLWYDD: aberth dros gamwedd *yw*.
6 [e]Pob gwrryw ym mysg yr offeir- [e] Num. 18. 9, 10.
iaid a'i bwytty: yn y lle sanctaidd
y bwyttêir ef: sancteiddiolaf *yw*.
7 Fel *y mae* yr aberth dros bechod,
felly *y bydd* [f]yr aberth dros gam- [f] pen. 6. 26.
wedd; un gyfraith *sydd* iddynt: yr
offeiriad, yr hwn a wna gymmod âg
ef, a'i pïau.
8 A'r offeiriad a offrymmo boeth-
offrwm neb, yr offeiriad a gaiff iddo
ei hun groen y poeth-offrwm a off-
rymmodd efe.
9 A [g]phob bwyd-offrwm a graser [g] pen. 2. 3, 10. Num. 18. 9.
mewn ffwrn, a'r hyn oll a wneler

Cyn CRIST 1490.

mewn padell, neu ar radell, fydd
eiddo yr offeiriad a'i hoffrymmo.
10 A phob bwyd-offrwm wedi ei
gymmysgu trwy olew, neu yn sych,
a fydd i holl feibion Aaron, bob un
fel eu gilydd.
11 [h]Dyma hefyd gyfraith yr ebyrth
hedd a offrymma efe i'r ARGLWYDD.
12 Os yn lle dïolch yr offrymma
efe hyn; offrymmed gyd â'r aberth
dïolch deisennau croyw, wedi eu
cymmysgu trwy olew; ac afrllad
croyw, wedi eu hiro âg olew; a
pheilliaid wedi ei grasu yn deisen-
nau, wedi eu cymmysgu âg olew.
13 Heb law y teisennau, offrym-
med fara lefeinllyd, *yn* ei offrwm,
gyd â'i hedd-aberth o ddïolch.
14 Ac offrymmed o hyn un *dorth*
o'r holl offrwm, yn offrwm dyrch-
afael i'r ARGLWYDD; *a* bydded
hwnnw eiddo yr offeiriad a daen-
ello waed yr ebyrth hedd.
15 A chig ei hedd-aberth o ddïolch
a fwyttêir y dydd yr offrymmir ef:
na adawer *dim* o hono hyd y bore.
16 Ond [i]os adduned, neu offrwm
gwirfodd, fydd aberth ei offrwm ef;
y dydd yr offrymmo efe ei aberth,
bwyttâer ef: a thrannoeth bwyttâer
yr hyn fyddo yn weddill o hono.
17 Ond yr hyn a fyddo o gig yr
aberth yn weddill y trydydd dydd,
llosger yn tân.
18 Ac os bwyttêir dim o gig offrwm
ei ebyrth hedd ef o fewn y trydydd
dydd, ni byddir boddlawn i'r hwn
a'i hoffrymmo ef, *ac* nis cyfrifir
iddo, ffieiddbeth fydd: a'r dyn a
fwytty o hono, a ddwg ei anwiredd.
19 A'r cig a gyffyrddo â dim aflan,
ni fwyttêir; mewn tân y llosgir ef:
a'r cig *arall*, pob glân a fwytty o
hono.
20 A'r dyn a fwyttao gig yr hedd-
aberth, yr hwn *a berthyn* i'r AR-
GLWYDD, [k]a'i aflendid arno; [l]torrir
ymaith y dyn hwnnw o fysg ei bobl.
21 Ac os dyn a gyffwrdd â dim
aflan, *sef* âg [m]aflendid dyn, neu âg
anifail [n]aflan, neu âg un ffieidd-
beth aflan, a bwytta o gig yr hedd-
aberth, yr hwn *a berthyn* i'r AR-
GLWYDD; yna y torrir ymaith y
dyn hwnnw o fysg ei bobl.
22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,
23 Llefara wrth feibion Israel,
gan ddywedyd, [o]Na fwyttêwch ddim
gwer eidion, neu ddafad, neu afr.
24 Etto gwer burgyn, neu wer
ysglyfaeth, a ellir ei weithio mewn
pob gwaith; ond gan fwytta na
fwyttêwch *ef*.
25 O herwydd pwy bynnag a fwyt-
tao wer yr anifail, o'r hwn yr offrym-
mir aberth tanllyd i'r ARGLWYDD;
torrir ymaith yr enaid a'i bwyttao
o fysg ei bobl.
26 [p]Na fwyttêwch chwaith ddim
gwaed o fewn eich cyfanneddau, o'r
eiddo aderyn, nac o'r eiddo anifail.
27 Pob enaid a fwyttao ddim
gwaed, torrir ymaith yr enaid
hwnnw o fysg ei bobl.
28 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
29 Llefara wrth feibion Israel,
gan ddywedyd, Y neb a offrymmo
ei aberth hedd i'r ARGLWYDD,
dyged ei rodd o'i aberth hedd i'r
ARGLWYDD.
30 [q]Ei ddwylaw a ddygant ebyrth
tanllyd yr ARGLWYDD; y gwer
ynghyd â'r barwyden a ddwg efe;
[r]y barwyden *fydd* i'w chyhwfanu,
yn offrwm cyhwfan ger bron yr AR-
GLWYDD.
31 A llosged yr offeiriad y gwer
ar yr allor: a bydded y barwyden
i Aaron ac i'w feibion.
32 Rhoddwch hefyd y balfais
ddehau yn offrwm dyrchafael i'r
offeiriad, o'ch ebyrth hedd.
33 Yr hwn o feibion Aaron a
offrymmo waed yr ebyrth hedd, a'r
gwer; bydded iddo ef yr ysgwydd-
og ddehau yn rhan.
34 O herwydd [s]parwyden y cy-
hwfan, ac ysgwyddog y dyrchafael,
a gymmerais i gan feibion Israel
o'u hebyrth hedd, ac a'u rhoddais
hwynt i Aaron yr offeiriad, ac i'w
feibion, trwy ddeddf dragywyddol
oddi wrth feibion Israel.
35 ¶ Hyn yw *rhan* enneiniad
Aaron, ac enneiniad ei feibion, o
ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, yn y
dydd y nesaodd efe hwynt i offeir-
iadu i'r ARGLWYDD;
36 Yr hwn a orchymynodd yr AR-
GLWYDD ei roddi iddynt, [t]y dydd
yr enneiniodd efe hwynt allan o
feibion Israel, *trwy* ddeddf dragy-
wyddol, trwy eu cenhedlaethau.
37 Dyma gyfraith y poeth-offrwm,
y bwyd-offrwm, a'r aberth dros bech-
od, a'r aberth dros gamwedd, a'r
cyssegriadau, a'r aberth hedd;
38 Yr hon a orchymynodd yr AR-
GLWYDD wrth Moses ym mynydd
Sinai, yn y dydd y gorchymynodd

[h] pen. 3. 1. a 22. 18, 21.
[i] pen. 19. 7, 8.
[k] pen. 15. 3.
[l] Gen. 17. 14.
[m] pen. 12, a 13, a 15.
[n] pen. 11. 24, 28.
[o] pen. 3. 17.
[p] Gen. 9. 4. pen. 3. 17. a 17. 14.
[q] pen. 3. 3, 4, 9, 14.
[r] Exod. 29. 24, 27.
[s] Exod. 29. 28. pen. 10. 14. Num. 18. 18. Deut. 18. 3.
[t] Exod. 40. 13, 15. pen. 8. 12, 30.

Cyn CRIST 1490.

efe i feibion Israel offrymmu eu hoffrymmau i'r ARGLWYDD, yn anialwch Sinai.

PENNOD VIII.

1 *Moses yn cyssegru Aaron a'i feibion.* 14 *Eu haberth dros bechod.* 18 *Eu poeth-offrwm.* 22 *Hwrdd y cyssegriadau.* 31 *Y lle a'r amser y cyssegrid hwynt.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a]Cymmer Aaron a'i feibion gyd âg ef, a'r [b]gwisgoedd, ac [c]olew yr enneiniad, a bustach yr aberth dros bechod, a dau hwrdd, a chawell y bara croyw:

[a] Exod. 29. 1. [b] Exod. 28. 2, 4. [c] Exod. 30. 24.

3 A chasgl yr holl gynnulleidfa ynghyd i ddrws pabell y cyfarfod.

4 A gwnaeth Moses fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo: a chasglwyd y gynnulleidfa i ddrws pabell y cyfarfod.

5 A dywedodd Moses wrth y gynnulleidfa, [d]Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD ei wneuthur.

[d] Exod. 29. 4.

6 A Moses a ddug Aaron a'i feibion, ac a'u golchodd hwynt â dwfr.

7 Ac efe a roddes am dano ef [e]y bais, ac a'i gwregysodd ef â'r gwregys, ac a wisgodd y fantell am dano, ac a roddes yr ephod am dano, ac a'i gwregysodd â gwregys cywraint yr ephod, ac a'i cauodd am dano ef.

[e] Exod. 28. 4.

8 Ac efe a osododd y ddwyfronneg arno, ac a [f]roddes yr Urim a'r Thummim yn y ddwyfronneg.

[f] Exod. 28. 30.

9 Ac efe a osododd y meitr ar ei ben ef; ac a osododd ar y meitr, ar ei dalcen ef, y dalaith aur, y goron sanctaidd; fel y [g]gorchymynasai yr ARGLWYDD i Moses.

[g] Exod. 28. 37, &c.

10 [h]A Moses a gymmerodd olew yr enneiniad, ac a enneiniodd y tabernacl, a'r hyn oll *oedd* ynddo; ac a'u cyssegrodd hwynt.

[h] Exod. 30. 26.

11 Ac a daenellodd o hono ar yr allor saith waith, ac a enneiniodd yr allor a'i holl lestri, a'r noe hefyd a'i throed, i'w cyssegru.

12 Ac efe [i]a dywalltodd o olew yr enneiniad ar ben Aaron, ac a'i henneiniodd ef, i'w gyssegru.

[i] Exod. 29. 7. a 30. 30. Ps. 133. 2.

13 [k]A Moses a ddug feibion Aaron, ac a wisgodd beisiau am danynt, a gwregysodd hwynt â gwregysau, ac a [2]osododd gapiau am eu pennau; fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[k] Exod. 29. 8. [2] Heb. *rwymodd.*

14 [l]Ac efe a ddug fustach yr aberth dros bechod: ac Aaron a'i feibion a roddasant eu dwylaw ar ben bustach yr aberth dros bechod;

[l] Exod. 29. 10.

15 Ac efe *a'i* lladdodd: a Moses a gymmerth y gwaed, ac a'i rhoddes ar gyrn yr allor o amgylch â'i fys, ac [m]a burodd yr allor; ac a dywalltodd y gwaed wrth waelod yr allor, ac a'i cyssegrodd hi, i wneuthur cymmod arni.

[m] Exod. 29. 36.

16 Efe a gymmerodd hefyd yr holl wer *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u gwer; a Moses *a'i* llosgodd ar yr allor.

17 A'r bustach, a'i groen, a'i gig, a'i fiswail, a losgodd efe mewn tân o'r tu allan i'r gwersyll: fel [n]y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[n] Exod. 29. 14. pen. 4. 11.

18 ¶ [o]Ac efe a ddug hwrdd y poethoffrwm: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd:

[o] Exod. 29. 15.

19 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a daenellodd y gwaed ar yr allor o amgylch.

20 Ac efe a dorrodd yr hwrdd yn ei ddarnau; a llosgodd Moses y pen, y darnau, a'r gwer.

21 Ond y perfedd a'r traed a olchodd efe mewn dwfr; a llosgodd Moses yr hwrdd oll ar yr allor. Poeth-offrwm *yw* hwn, i *fod* yn arogl peraidd ac yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD; fel [p]y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses.

[p] Exod. 29. 18.

22 ¶ Ac [q]efe a ddug yr ail hwrdd, sef hwrdd y cyssegriad: ac Aaron a'i feibion a osodasant eu dwylaw ar ben yr hwrdd.

[q] Exod. 29. 19.

23 Ac efe a'i lladdodd; a Moses a gymmerodd o'i waed, ac a'i rhoddes ar gwrr isaf clust ddehau Aaron, ac ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei droed dehau.

24 Ac efe a ddug feibion Aaron: a Moses a roes o'r gwaed ar gwrr isaf eu clust ddehau, ac ar fawd eu llaw ddehau, ac ar fawd eu troed dehau; a thaenellodd Moses y gwaed ar yr allor oddi amgylch.

25 Ac efe a gymmerodd hefyd y gwer, a'r gloren, a'r holl wer *oedd* ar y perfedd, a'r rhwyden oddi ar yr afu, a'r ddwy aren a'u brasder, a'r ysgwyddog ddehau.

26 A chymmerodd o gawell y bara croyw, yr hwn *oedd* ger bron yr ARGLWYDD, un deisen groyw, ac un deisen o fara olewedig, ac un afrlladen; ac a'u gosododd ar y gwer, ac ar yr ysgwyddog ddehau:

27 Ac a roddes y cwbl [r]ar ddwylaw Aaron, ac ar ddwylaw ei feibion, ac

[r] Exod. 29. 24, &c.

Cyn CRIST 1490.

a'u cyhwfanodd hwynt yn offrwm
cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.
28 A Moses a'u cymmerth oddi ar
eu dwylaw hwynt, ac a'u llosgodd ar
yr allor, ar yr offrwm poeth. Dyma
gyssegriadau o arogl peraidd: dyma
aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.
29 Cymmerodd Moses y barwyden
hefyd, ac a'i cyhwfanodd yn offrwm
cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD:
[s] rhan Moses o hwrdd y cyssegriad
oedd hi; fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD wrth Moses.
30 A [t] chymmerodd Moses o olew
yr enneiniad, ac o'r gwaed *oedd* ar
yr allor, ac a'i taenellodd ar Aaron,
ar ei wisgoedd, ar ei feibion hefyd,
ac ar wisgoedd ei feibion ynghyd
âg ef: ac efe a gyssegrodd Aaron,
a'i wisgoedd, a'i feibion hefyd, a
gwisgoedd ei feibion ynghyd âg ef.
31 ¶ A dywedodd Moses wrth
Aaron, ac wrth ei feibion, [u] Berwch
y cig *wrth* ddrws pabell y cyfarfod:
ac yno bwyttêwch ef, a'r bara hefyd
sydd y'nghawell y cyssegriadau;
megis y gorchymynais, gan ddywed-
yd, Aaron a'i feibion a'i bwytty ef.
32 A'r gweddill o'r cig, ac o'r bara,
a losgwch yn tân.
33 Ac nac ewch dros saith niwr-
nod allan o ddrws pabell y cyfar-
fod, hyd y dydd y cyflawner dydd-
iau eich cyssegriadau: o herwydd
[x] saith niwrnod y bydd efe yn eich
cyssegru chwi.
34 Megis y gwnaeth efe heddyw,
y gorchymynodd yr ARGLWYDD
wneuthur, i wneuthur cymmod
drosoch.
35 Ac arhoswch *wrth* ddrws pabell
y cyfarfod saith niwrnod, ddydd a
nos, a chedwch wyliadwriaeth yr
ARGLWYDD, fel na byddoch feirw:
canys fel hyn y'm gorchymynwyd.
36 A gwnaeth Aaron a'i feibion yr
holl bethau a orchymynodd yr AR-
GLWYDD trwy law Moses.

[s] Exod. 29. 26.
[t] Exod. 29. 21. a 30. 30.
[u] Exod. 29. 31.
[x] Exod. 29. 30, 35. Ezec. 43. 25.

PENNOD IX.

1 *Yr offrymmau cyntaf a offrymmodd Aaron drosto ei hun a'r bobl.* 8 *Y pech-offrwm,* 12 *a'r poeth-offrwm drosto ei hun.* 15 *Yr offrymmau dros y bobl.* 23 *Moses ac Aaron yn bendithio y bobl.* 24 *Tân yn dyfod oddi wrth yr Arglwydd ar yr allor.*

YNA y bu, ar yr wythfed dydd,
i Moses alw Aaron a'i feibion,
a henuriaid Israel;
2 Ac efe a ddywedodd wrth Aaron,
[a] Cymmer i ti lo ieuangc yn aberth
dros bechod, a hwrdd yn boeth-
offrwm, o rai perffeith-gwbl, a dwg
hwy ger bron yr ARGLWYDD.
3 Llefarodd hefyd wrth feibion
Israel, gan ddywedyd, [b] Cymmerwch
fyn gafr, yn aberth dros bechod;
a llo, ac oen, blwyddiaid, perffeith-
gwbl, yn boeth-offrwm;
4 Ac eidion, a hwrdd, yn aberth
hedd, i aberthu ger bron yr AR-
GLWYDD; a bwyd-offrwm wedi ei
gymmysgu trwy olew: o herwydd
[c] heddyw yr ymddengys yr AR-
GLWYDD i chwi.
5 ¶ A dygasant yr hyn a orchy-
mynodd Moses ger bron pabell y
cyfarfod: a'r holl gynnulleidfa a
ddaethant yn agos, ac a safasant
ger bron yr ARGLWYDD.
6 A dywedodd Moses, Dyma y
peth a orchymynodd yr ARGLWYDD
i chwi ei wneuthur; ac ymddengys
gogoniant yr ARGLWYDD i chwi.
7 Dywedodd Moses hefyd wrth
Aaron, Dos at yr allor, ac [d] abertha
dy aberth dros bechod, a'th boeth-
offrwm, a gwna gymmod drosot dy
hun, a thros y bobl; ac abertha
offrwm y bobl, a gwna gymmod
drostynt; fel y gorchymynodd yr
ARGLWYDD.
8 ¶ Yna y nesaodd Aaron at yr
allor, ac a laddodd lo yr aberth
dros bechod, yr hwn *oedd* drosto
ef ei hun.
9 A meibion Aaron a ddygasant y
gwaed atto: ac efe a wlychodd ei
fys yn y gwaed, ac [e] a'i gosododd
ar gyrn yr allor, ac a dywalltodd y
gwaed *arall* wrth waelod yr allor.
10 Ond efe a losgodd ar yr allor
o'r aberth dros bechod y gwer a'r
arennau, a'r rhwyden oddi ar yr
afu; fel [f] y gorchymynasai yr AR-
GLWYDD wrth Moses.
11 [g] A'r cig a'r croen a losgodd efe
yn tân, o'r tu allan i'r gwersyll.
12 Ac efe a laddodd y poeth-off-
rwm: a meibion Aaron a ddygasant
y gwaed atto; ac efe a'i taenellodd
ar yr allor o amgylch.
13 A dygasant y poeth-offrwm atto,
gyd â'i ddarnau, a'i ben hefyd; ac
efe a'u llosgodd hwynt ar yr allor.
14 Ac efe a olchodd y perfedd a'r
traed, ac a'u llosgodd hwynt ynghyd
â'r offrwm poeth ar yr allor.
15 ¶ Hefyd efe a ddug offrwm y
bobl; ac a gymmerodd fwch yr
aberth dros bechod y bobl, ac a'i
lladdodd, ac a'i hoffrymmodd dros
bechod, fel y cyntaf.

[a] pen. 4. 3.
[b] pen. 4. 23. Ezra 6. 17.
[c] ad. 23.
[d] Heb. 5. 3. a 7. 27. a 9. 7.
[e] Edrych pen. 4. 7.
[f] pen. 4. 8.
[g] pen. 4. 11.

Cyn CRIST 1490.

16 Ac efe a ddug y poeth-offrwm,
ac a'i hoffrymmodd [h] yn ol y [2] ddefod.
17 Ac efe a ddug [i] y bwyd-offrwm;
ac a lanwodd ei law o hono, ac a'*i*
llosgodd ar yr allor, [k] heb law poeth-
offrwm y bore.
18 Ac efe a laddodd y bustach a'r
hwrdd, [l] yn aberth hedd, yr hwn
oedd dros y bobl: a meibion Aaron
a ddygasant y gwaed atto; ac efe a'i
taenellodd ar yr allor o amgylch.
19 *Dygasant* hefyd wer y bustach
a'r hwrdd, y gloren, a'r weren fol,
a'r arennau, a'r rhwyden oddi ar
yr afu.
20 A gosodasant y gwer ar y par-
wydennau; ac efe a losgodd y gwer
ar yr allor.
21 Y parwydennau hefyd, a'r ys-
gwyddog ddehau, a gyhwfanodd
Aaron [m] yn offrwm cyhwfan ger
bron yr ARGLWYDD; fel y gorchy-
mynodd Moses.
22 A chododd Aaron ei law tu
ag at y bobl, ac [n] a'u bendithiodd;
ac a ddaeth i waered o wneuthur
yr aberth dros bechod, a'r poeth-
offrwm, a'r ebyrth hedd.
23 A Moses ac Aaron a aethant i
babell y cyfarfod; a daethant allan,
ac a fendithiasant y bobl: a gogon-
iant yr ARGLWYDD a ymddangosodd
i'r holl bobl.
24 A [o] daeth tân allan oddi ger bron
yr ARGLWYDD, ac a ysodd y poeth-
offrwm, a'r gwer, ar yr allor: a gwel-
odd yr holl bobl; a gwaeddasant, a
chwympasant ar eu hwynebau.

[h] pen. 1. 3, 10. [2] Neu, *ordinhâd.* [i] pen. 2. 1, 2. [k] Exod. 29. 38. [l] pen. 3. 1. [m] Exod. 29. 24, 28. pen. 7. 34. [n] Num. 6. 23. [o] Gen. 4. 4. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38.

PENNOD X.

1 *Nadab ac Abihu, am offrymmu tân dïeithr, a losgir gan dân.* 6 *Gwarafun i Aaron ac i'w feibion alaru am danynt.* 8 *Gwahardd gwin i'r offeiriaid pan fônt ar fyned i'r babell.* 12 *Y gyfraith ynghylch bwytta pethau sanctaidd.* 19 *Esgus Aaron am ei throseddu.*

YNA [a] Nadab ac Abihu, meibion
Aaron, a gymmerasant bob un
ei thusser, ac a roddasant dân yn-
ddynt, ac a osodasant arogl-darth
ar hynny; ac a offrymmasant ger
bron yr ARGLWYDD dân dïeithr yr
hwn ni orchymynasai efe iddynt.
2 A daeth tân allan oddi ger bron
yr ARGLWYDD, ac a'u difaodd hwynt;
a buant feirw ger bron yr ARGLWYDD.
3 A dywedodd Moses wrth Aaron,
Dyma yr hyn a lefarodd yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd, Mi a sanct-
eiddir yn y rhai [b] a nesânt attaf, a
cher bron yr holl bobl y'm gogon-
eddir. A thewi a wnaeth Aaron.

[a] Num. 3. 3, 4. a 26. 61. 1 Chron. 24. 2. [b] Exod. 19. 22. Es. 52. 11.

4 A galwodd Moses Misael ac El-
saphan, meibion [c] Uzziel, ewythr
Aaron, a dywedodd wrthynt, Deuwch
yn nês; dygwch eich brodyr oddi ger
bron y cyssegr, allan o'r gwersyll.
5 A nesâu a wnaethant, a'u dwyn
hwynt yn eu peisiau allan o'r gwer-
syll; fel y llefarasai Moses.
6 A dywedodd Moses wrth Aaron,
ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar
ei feibion, [d] Na ddïosgwch oddi am
eich pennau, ac na rwygwch eich
gwisgoedd; rhag i chwi farw, a
dyfod digofaint ar yr holl gynnull-
eidfa: ond wyled eich brodyr chwi,
holl dŷ Israel, am y llosgiad a losg-
odd yr ARGLWYDD.
7 Ac nac ewch allan o ddrws pa-
bell y cyfarfod; rhag i chwi farw: o
herwydd *bod* olew enneiniad yr AR-
GLWYDD arnoch chwi. A gwnaeth-
ant fel y llefarodd Moses.
8 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hef-
yd wrth Aaron, gan ddywedyd,
9 [e] Gwin a dïod gadarn nac ŷf di,
na'th feibion gyd â thi, pan ddeloch
i babell y cyfarfod; fel na byddoch
feirw. Deddf dragywyddol trwy
eich cenhedlaethau *fydd hyn:*
10 A *hynny* [f] er gwahanu rhwng
cyssegredig a digyssegredig, a rhwng
aflan a glân;
11 Ac i ddysgu i feibion Israel yr
holl ddeddfau a lefarodd yr AR-
GLWYDD wrthynt trwy law Moses.
12 ¶ A llefarodd Moses wrth Aaron,
ac wrth Eleazar ac wrth Ithamar,
y rhai a adawsid o'i feibion ef,
Cymmerwch [g] y bwyd-offrwm sydd
y'ngweddill o ebyrth tanllyd yr AR-
GLWYDD, a bwyttêwch yn groyw
ger llaw yr allor: o herwydd [h] sanct-
eiddiolaf *yw.*
13 A bwyttêwch ef yn y lle sanct-
aidd: o herwydd dy ran di, a rhan
dy feibion di, o ebyrth tanllyd yr
ARGLWYDD, *yw* hyn: canys [i] fel hyn
y'm gorchymynwyd.
14 [k] Y barwyden gyhwfan hefyd,
a'r ysgwyddog ddyrchafael, a fwyt-
têwch mewn lle glân; tydi, a'th
feibion, a'th ferched, ynghyd â thi:
o herwydd hwynt a roddwyd yn
rhan i ti, ac yn rhan i'th feibion
di, o ebyrth hedd meibion Israel.
15 [l] Yr ysgwyddog ddyrchafael, a'r
barwyden gyhwfan, a ddygant yng-
hyd âg ebyrth tanllyd o'r gwer, i
gyhwfanu offrwm cyhwfan ger bron
yr ARGLWYDD: a bydded i ti, ac
i'th feibion gyd â thi, [2] yn rhan

Cyn CRIST 1490.

[c] Exod. 6. 18. Num. 3. 19. [d] pen. 13. 45. a 21. 1, 10. Num. 6. 6. Deut. 33. 9. Ezec. 24. 16. [e] Ezec. 44. 21. 1 Tim. 3. 3. [f] Jer. 15. 19. Ezec. 22. 26. a 44. 23. [g] Exod. 29. 2. pen. 8. 2. [h] pen. 21. 22. [i] pen. 2. 3. a 6. 16. [k] Exod. 29. 24. pen. 7. 31, 34. [l] pen. 7. 29, 30. [2] *trwy ddeddf.*

Cyn CRIST 1490.

dragywyddol; fel y gorchymynodd
yr ARGLWYDD.
16 ¶ A Moses a geisiodd yn ddyfal
[m] fwch yr aberth dros bechod; ac
wele ef wedi ei losgi: ac efe a
ddigiodd wrth Eleazar ac Ithamar,
y rhai a adawsid o feibion Aaron,
gan ddywedyd,
17 Paham na fwyttasoch yr aberth
dros bechod yn y lle sanctaidd; o
herwydd sancteiddiolaf *yw*, a DUW
a'i rhoddodd i chwi, i ddwyn an-
wiredd y gynnulleidfa, gan wneuth-
ur cymmod drostynt, ger bron yr
ARGLWYDD?
18 Wele, ni ddygwyd ei waed ef i
fewn y cyssegr: ei fwytta a ddyl-
asech yn y cyssegr; [n] fel y gorchy-
mynais.
19 A dywedodd Aaron wrth Mo-
ses, Wele, heddyw yr offrymmasant
eu haberth dros bechod, a'u poeth-
offrwm, ger bron yr ARGLWYDD;
ac fel hyn y digwyddodd i mi; am
hynny os bwyttâwn aberth dros
bechod heddyw, a fyddai hynny
dda y'ngolwg yr ARGLWYDD?
20 A phan glybu Moses *hynny*,
efe a fu foddlawn.

[m] pen. 9. 3.
[n] pen. 6. 26.

PENNOD XI.

1 *Pa anifeiliaid a ellir,* 4 *a pha rai ni ellir eu bwytta.* 9 *Pa bysgod hefyd,* 13 *a pha adar.* 29 *Pa ymlusgiaid sydd aflan.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses ac Aaron, gan
ddywedyd wrthynt,
2 Llefarwch wrth feibion Israel,
gan ddywedyd, [a] Dyma yr anifeil-
iaid a fwyttêwch, o'r holl anifeiliaid
sydd ar y ddaear.
3 Beth bynnag a hollto yr ewin,
ac a fforchogo hollt yr ewinedd, ac
a gno ei gil, o'r anifeiliaid; hwnnw
a fwyttêwch.
4 Ond y rhai hyn ni fwyttêwch;
o'r rhai a gnoant eu cil, ac o'r rhai
a holltant yr ewin: y [2] camel, er ei
fod yn cnoi *ei* gil, am nad yw yn
hollti yr ewin; aflan *fydd* i chwi.
5 A'r gwningen, am ei bod yn
cnoi *ei* chil, ac heb fforchogi yr
ewin; aflan *yw* i chwi.
6 A'r ysgyfarnog, am ei bod yn
cnoi *ei* chil, ac heb fforchogi yr
ewin; aflan *yw* i chwi.
7 A'r llwdn hwch, am ei fod yn
hollti yr ewin, ac yn fforchogi
fforchogedd yr ewin, a heb gnoi *ei*
gil; [b] aflan *yw* i chwi.
8 Na fwyttêwch o'u cig hwynt, ac

[a] Deut. 14. 4. Act. 10. 12, 14.
[2] Neu, *cawrfarch.*
[b] Es. 65. 4. a 66. 3, 17.

na chyffyrddwch â'u burgyn hwynt:
[c] aflan *ydynt* i chwi.
9 ¶ Hyn a fwyttêwch o bob dim
a'r sydd yn y dyfroedd: pob peth
y mae iddo esgyll a chèn, yn y dyfr-
oedd, yn y moroedd, ac yn yr afon-
ydd; y rhai hynny a fwyttêwch.
10 A phob dim nid *oes* iddo esgyll
a chèn, yn y moroedd, ac yn yr
afonydd, o bob dim a ymsymmudo
yn y dyfroedd, ac o bob peth byw,
y rhai *fyddant* yn y dyfroedd;
byddant ffiaidd gennych.
11 Byddant ffiaidd gennych: na
fwyttêwch o'u cig hwynt, a ffieidd-
iwch eu burgyn hwy.
12 Yr hyn oll yn y dyfroedd ni
byddo esgyll a chèn iddo, ffieidd-
beth fydd i chwi.
13 ¶ A'r rhai hyn a ffieiddiwch
chwi o'r adar; na fwyttêwch *hwynt*,
ffieidd-dra ydynt: sef yr eryr, a'r
ŵyddwalch, a'r fôr-wennol;
14 A'r fwltur, a'r barcud yn ei ryw;
15 Pob cigfran yn ei rhyw;
16 A chyw yr estrys, a'r fran nos,
a'r gog, a'r gwalch yn ei ryw;
17 Ac aderyn y cyrph, a'r fulfran,
a'r dylluan,
18 A'r gogfran, a'r pelican, a'r
bïogen,
19 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei ryw,
a'r gornchwigl, a'r ystlum.
20 Pob ehediad a ymlusgo *ac* a
gerddo ar bedwar troed, ffieidd-dra
yw i chwi.
21 Ond hyn a fwyttêwch, o bob
ehediad a ymlusgo, ac a gerddo ar
bedwar *troed*, yr hwn y byddo coes-
au iddo oddi ar ei draed, i neidio
wrthynt ar hyd y ddaear;
22 O'r rhai hynny y rhai hyn a
fwyttêwch: [d] y locust yn ei ryw, a'r
selam yn ei ryw, a'r hargol yn ei
ryw, a'r hagab yn ei ryw.
23 A phob ehediad *arall* a ym-
lusgo, yr hwn *y mae* pedwar troed
iddo, ffieidd-dra fydd i chwi.
24 Ac am y rhai hyn y byddwch
aflan: pwy bynnag a gyffyrddo â'u
burgyn hwynt, a fydd aflan hyd yr
hwyr.
25 A phwy bynnag a ddygo ddim
o'u burgyn hwynt, golched ei ddill-
ad; ac aflan fydd hyd yr hwyr.
26 Am bob anifail fydd yn hollti
yr ewin, ac heb ei fforchogi, ac heb
gnoi ei gil, aflan yw y rhai hynny
i chwi; aflan fydd pob un a gyff-
yrddo â hwynt.
27 Pob un hefyd a gerddo ar ei

Cyn CRIST 1490.

[c] Edrych Act. 10. 14, 15. a 15. 29. Rhuf. 14. 14, 17. 1 Cor. 8. 8. Col. 2. 21.
[d] Matt. 3. 4. Marc 1. 6.

Cyn CRIST 1490.

balfau, o bob anifail a gerddo ar
bedwar *troed*, aflan ydynt i chwi:
pob un a gyffyrddo â'u burgyn, a
fydd aflan hyd yr hwyr.
28 A'r hwn a ddygo eu burgyn
hwynt, golched ei ddillad; a bydd-
ed aflan hyd yr hwyr: aflan ydynt
i chwi.
29 ¶ A'r rhai hyn sydd aflan i
chwi o'r ymlusgiaid a ymlusgo ar
[3] Neu, *fronwen.* y ddaear: y [3] wengci, a'r [e] llygoden,
[e] Es. 66. 17. a'r llyffant yn ei ryw;
[4] Neu, *genau goeg.* 30 A'r draenog, a'r [4] lysard, a'r ys-
telio, a'r falwoden, a'r wadd.
31 Y rhai hyn ydynt aflan i chwi
o bob ymlusgiaid: pob dim a gyff-
yrddo â hwynt pan fyddant feirw,
a fydd aflan hyd yr hwyr.
32 A phob dim y cwympo *un* o
honynt arno, wedi marw, a fydd
aflan; pob llestr pren, neu wisg,
neu groen, neu sach, pob llestr y
gwnelir dim gwaith ynddo, rhodder
mewn dwfr, a bydded aflan hyd yr
hwyr: felly y bydd glân.
33 A phob llestr pridd yr hwn y
syrthio *un* o'r rhai hyn i'w fewn,
aflan fydd yr hyn oll *fydd* o'i fewn;
[f] pen. 6. 28. a 15. 12. a [f] thorrwch yntau.
34 Aflan fydd pob bwyd a fwyt-
têir, o'r hwn y dêl dwfr *aflan* arno;
ac aflan fydd pob dïod a yfir mewn
llestr *aflan.*
35 Ac aflan fydd pob dim y cwympo
dim o'u burgyn arno; y ffwrn a'r
badell a dorrir: aflan ydynt, ac
aflan fyddant i chwi.
36 Etto glân fydd y ffynnon a'r
[5] Heb. *casgliad dyfroedd.* pydew, lle mae [5] dyfroedd lawer:
ond yr hyn a gyffyrddo â'u burgyn,
a fydd aflan.
37 Ac os syrth *dim* o'u burgyn
hwynt ar ddim had hauedig, yr
hwn a heuir; glân *yw* efe.
38 Ond os rhoddir dwfr ar yr had,
a syrthio dim o'u burgyn hwynt
arno ef; aflan *fydd* efe i chwi.
39 Ac os bydd marw un anifail
a'r sydd i chwi yn fwyd; yr hwn a
gyffyrddo â'i furgyn ef, a fydd aflan
hyd yr hwyr.
[g] pen. 17. 15. a 22. 8. Deut. 14. 21. Ezec. 4. 14. a 44. 31. 40 [g] A'r hwn a fwytty o'i furgyn ef,
golched ei ddillad; a bydded aflan
hyd yr hwyr; a'r hwn a ddygo ei
furgyn ef, golched ei ddillad; a
bydded aflan hyd yr hwyr.
41 A phob ymlusgiad a ymlusgo
ar y ddaear, fydd ffieidd-dra: na
fwyttâer ef.
42 Pob peth a gerddo ar ei dorr,
a phob peth a gerddo ar bedwar
troed, a phob peth [6] aml ei draed, [6] Heb. *a amlhao draed.*
o bob ymlusgiad a ymlusgo ar y
ddaear, na fwyttêwch hwynt: can-
ys ffieidd-dra *ydynt.*
43 [h] Na wnewch eich eneidiau yn [h] pen. 20. 25.
ffiaidd oblegid un ymlusgiad a ym-
lusgo, ac na fyddwch aflan o'u plegid,
fel y byddech aflan o'u herwydd.
44 O herwydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi: ymsanct-
eiddiwch a [i] byddwch sanctaidd; o [i] pen. 19. 2. a 20. 7. 1 Petr 1. 15, 16.
herwydd sanctaidd *ydwyf* fi: ac nac
aflanhêwch eich eneidiau wrth un
ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear.
45 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD,
yr hwn a'ch dug chwi o dir yr
Aipht, i fod yn DDUW i chwi: bydd-
wch chwithau sanctaidd; canys
sanctaidd *ydwyf* fi.
46 Dyma gyfraith yr anifeiliaid,
a'r ehediaid, a phob peth byw a'r
sydd yn ymsymmud yn y dyfroedd,
ac am bob peth byw a'r sydd yn
ymlusgo ar y ddaear;
47 I wneuthur gwahan rhwng yr
aflan a'r glân, a rhwng yr anifail a
fwyttêir a'r hwn nis bwyttêir.

PENNOD XII.

1 *Puredigaeth gwraig ar ol esgor.* 6 *Ei hoff-rymmau am ei phuredigaeth.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, gan
ddywedyd, Os gwraig a feichioga,
ac a esgor ar wrryw; yna [a] bydded [a] Luc 2. 22.
aflan saith niwrnod: [b] fel dyddiau [b] pen. 15. 19.
gwahaniaeth ei mis-glwyf y bydd
hi aflan.
3 A'r [c] wythfed dydd yr enwaedir [c] Gen. 17. 12. Luc 1. 59. a 2. 21. Ioan 7. 22.
ar gnawd ei ddïenwaediad ef.
4 A thri diwrnod ar ddeg ar hugain
yr erys y'ngwaed ei phuredigaeth:
na chyffyrdded â dim sanctaidd, ac
na ddeued i'r cyssegr, nes cyflawni
dyddiau ei phuredigaeth.
5 Ond os ar fenyw yr esgor hi;
yna y bydd hi aflan bythefnos,
megis *yn* ei gwahaniaeth: a chwe
diwrnod a thri ugain yr erys yng
ngwaed ei phuredigaeth.
6 A phan gyflawner dyddiau ei
phuredigaeth ar fab neu ferch;
dyged oen blwydd yn offrwm poeth,
a chyw colommen, neu durtur, yn
aberth dros bechod, at yr offeiriad,
i ddrws pabell y cyfarfod:
7 Ac offrymmed efe hynny ger
bron yr ARGLWYDD, a gwnaed gym-
mod drosti: a hi a lanhêir oddi
wrth gerddediad ei gwaed. Dyma

Cyn CRIST 1490.

gyfraith yr hon a esgor ar wrryw
neu ar fenyw.
8 [d] Ac os ei llaw ni chyrhaedd werth
oen, yna cymmered ddwy durtur,
neu ddau gyw colommen; y naill
yn offrwm poeth, a'r llall yn aberth
dros bechod: a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosti; a glân fydd.

[d] pen. 5. 7. Luc 2. 24.

PENNOD XIII.

1 *Y deddfau a'r arwyddion wrth ba rai y cyfarwyddir yr offeiriad i adnabod y gwahan-glwyf.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses ac Aaron, gan ddywedyd,
2 Dyn (pan fyddo y'nghroen ei
gnawd [2] chŵydd, neu grammen, neu
ddisgleirder, a bod y'nghroen ei
gnawd ef *megis* pla y clwyf gwahanol,)
[a] a ddygir at Aaron yr offeiriad,
neu at un o'i feibion ef yr
offeiriaid.
3 A'r offeiriad a edrych ar y pla
y'nghroen y cnawd: os y blewyn
yn y pla fydd wedi troi yn wŷn, a
gwelediad y pla yn ddyfnach na
chroen ei gnawd ef; pla gwahan-glwyf
yw hwnnw: a'r offeiriad a'i
hedrych, ac a'i barn yn aflan.
4 Ond os y disgleirdeb fydd gwŷn
y'nghroen ei gnawd ef, ac heb fod yn
îs ei welediad na'r croen, a'i flewyn
heb droi yn wŷn; yna caued yr offeiriad
ar y clwyfus saith niwrnod.
5 A'r seithfed dydd edryched yr
offeiriad ef: ac wele, os sefyll y bydd
y pla yn ei olwg ef, heb ledu o'r pla
yn y croen; yna caued yr offeiriad
arno saith niwrnod eilwaith.
6 Ac edryched yr offeiriad ef yr
ail seithfed dydd: ac wele, *os bydd*
y pla yn odywyll, heb ledu o'r pla
yn y croen; yna barned yr offeiriad
ef yn lân: crammen *yw* honno: yna
golched ei wisgoedd, a glân fydd.
7 Ac os y grammen gan ledu a
leda yn y croen, wedi i'r offeiriad
ei weled, i'w farnu yn lân; dangoser
ef eilwaith i'r offeiriad.
8 Ac *os* gwel yr offeiriad, ac wele,
ledu o'r grammen yn y croen; yna
barned yr offeiriad ef yn aflan:
gwahan-glwyf *yw*.
9 ¶ Pan fyddo ar ddyn bla gwahan-glwyf,
dyger ef at yr offeiriad;
10 Ac edryched yr offeiriad: yna,
os chŵydd gwŷn *a fydd* yn y croen,
a hwnnw wedi troi y blewyn yn wŷn,
a dim cig noeth byw yn y chŵydd;
11 Hen wahan-glwyf *yw* hwnnw
y'nghroen ei gnawd ef; a barned
yr offeiriad ef yn aflan: na chaued
arno; o herwydd y mae efe yn
aflan.
12 Ond os y gwahan-glwyf gan
darddu a dardda yn y croen, a gorchuddio
o'r gwahan-glwyf holl groen
y clwyfus, o'i ben hyd ei draed, pa
le bynnag yr edrycho yr offeiriad;
13 Yna edryched yr offeiriad: ac
wele, *os* y gwahan-glwyf fydd yn
cuddio ei holl gnawd ef; yna barned
yr offeiriad y clwyfus yn lân:
trodd yn wŷn i gyd: glân *yw*.
14 A'r dydd y gwelir ynddo gig
byw, aflan fydd.
15 Yna edryched yr offeiriad ar
y cig byw, a barned ef yn aflan:
aflan *yw* y cig byw hwnnw; gwahan-glwyf
yw.
16 Neu os dychwel y cig byw, a
throi yn wŷn; yna deued at yr
offeiriad:
17 Ac edryched yr offeiriad arno:
ac wele, *os* trodd y pla yn wŷn;
yna barned yr offeiriad y clwyfus
yn lân: glân *yw* efe.
18 ¶ Y cnawd hefyd y bu ynddo
gornwyd yn ei groen, a'i iachâu;
19 A bod yn lle y cornwyd chŵydd
gwŷn, neu ddisgleirder gwŷn-goch,
a'i ddangos i'r offeiriad:
20 Os, pan edrycho yr offeiriad
arno, y gwelir ef yn îs na'r croen,
a'i flewyn wedi troi yn wŷn; yna
barned yr offeiriad ef yn aflan:
gwahan-glwyf *yw* efe wedi tarddu
o'r cornwyd.
21 Ond os yr offeiriad a'i hedrych;
ac wele, ni bydd ynddo flewyn gwŷn,
ac ni bydd îs na'r croen, ond ei fod
yn odywyll; yna caued yr offeiriad
arno saith niwrnod.
22 Ac os gan ledu y lleda yn y
croen; yna barned yr offeiriad ef
yn aflan: pla *yw* efe.
23 Ond os y disgleirder a saif yn ei
le, heb ymledu, craith cornwyd *yw*
efe; a barned yr offeiriad ef yn lân.
24 ¶ Os cnawd fydd a [3] llosgiad yn
y croen, a bod i'r cig byw sydd yn
llosgi, ddisgleirder gwŷn-goch, neu
wŷn;
25 Yna edryched yr offeiriad ef:
ac wele, *os* blewyn yn y disgleirdeb
fydd wedi troi yn wŷn, ac yn îs i'w
weled na'r croen; gwahan-glwyf
yw hwnnw yn tarddu o'r llosgiad;
a barned yr offeiriad ef yn aflan:
pla gwahan-glwyf *yw* hwnnw.
26 Ond os yr offeiriad a'i hedrych;
ac wele, ni *bydd* blewyn gwŷn yn y
disgleirder, ac ni *bydd* îs na'r croen,

[2] Neu, *godiad.*

[a] Deut. 17. 8. a 24. 8.

[3] Heb. *llosgiad tân.*

Cyn CRIST 1490.

ond ei fod yn odywyll; yna caued
yr offeiriad arno saith niwrnod.
27 Ac edryched yr offeiriad ef y
seithfed dydd: os gan ledu y lled-
odd yn y croen; yna barned yr
offeiriad ef yn aflan: pla gwahan-
glwyf *yw* hwnnw.
28 Ac os y disgleirdeb a saif yn ei
le, heb ledu yn y croen, ond ei fod
yn odywyll; chŵydd y llosgiad *yw*
efe; barned yr offeiriad ef yn lân:
canys craith y llosgiad *yw* hwnnw.
29 ¶ Os bydd gwr neu wraig a
phla arno mewn pen neu farf;
30 Yna edryched yr offeiriad y pla:
ac wele, os îs y gwelir na'r croen,
a blewyn melyn main ynddo; yna
barned yr offeiriad ef yn aflan: y
ddufrech *yw* hwnnw; gwahan-glwyf
pen neu farf *yw*.
31 Ac os yr offeiriad a edrych ar
bla y ddufrech; ac wele, ni bydd
yn îs ei weled na'r croen, ac heb
flewyn du ynddo; yna caued yr
offeiriad ar *yr hwn y bo arno* y
ddufrech, saith niwrnod.
32 Ac edryched yr offeiriad ar y
pla y seithfed dydd: ac wele, *os* y
ddufrech ni bydd wedi lledu, ac ni
bydd blewyn melyn ynddi, a heb
fod yn îs gweled y ddufrech na'r
croen;
33 Yna eillier ef, ac nac eillied *y
fan y byddo* y ddufrech; a chaued
yr offeiriad ar *berchen* y ddufrech
saith niwrnod eilwaith.
34 A'r seithfed dydd edryched yr
offeiriad ar y ddufrech: ac wele, *os*
y ddufrech ni ledodd yn y croen,
ac ni bydd îs ei gweled na'r croen;
yna barned yr offeiriad ef yn lân, a
golched ei ddillad, a glân fydd.
35 Ond os y ddufrech gan ledu a
leda yn y croen, wedi ei lanhâu ef;
36 Yna edryched yr offeiriad ef:
ac wele, os lledodd y ddufrech yn y
croen, na chwilied yr offeiriad am y
blewyn melyn: *y mae* efe yn aflan.
37 Ond os sefyll y bydd y ddufrech
yn ei olwg ef, a blewyn du wedi
tyfu ynddi; aeth y ddufrech yn
iach, glân *yw* hwnnw; a barned yr
offeiriad ef yn lân.
38 ¶ Os bydd y'nghroen cnawd
gwr neu wraig lawer o ddisglaer
fannau gwŷnion;
39 Yna edryched yr offeiriad: ac
wele, *os* bydd y'nghroen eu cnawd
hwynt ddisgleiriadau gwŷnion wedi
gordduo; brychni *yw* hynny yn
tarddu yn y croen: glân *yw* efe.
40 A gwr pan [4]syrthio gwallt ei
ben, moel *yw; etto* glân fydd.
41 Ac os o du ei wyneb y syrth
gwallt ei ben, efe a fydd tal-foel;
etto glân *fydd* efe.
42 Ond pan fyddo anafod gwŷn-
goch yn y pen-foeledd neu yn y tal-
foeledd; gwahan-glwyf *yw* efe yn
tarddu yn ei ben-foeledd, neu yn
ei dal-foeledd ef.
43 Ac edryched yr offeiriad arno:
ac wele, *os* bydd chŵydd yr anafod
yn wŷn-goch, yn ei ben-foeledd, neu
yn ei dal-foeledd ef, fel gwelediad
gwahan-glwyf y'nghroen y cnawd;
44 Gwr gwahan-glwyfus *yw* hwn-
nw, aflan *yw;* a'r offeiriad a'i barna
ef yn llwyr-aflan: yn ei ben *y mae*
ei bla.
45 A'r gwahan-glwyfus yr hwn y
byddo pla arno, [b]bydded ei wisg-
oedd ef wedi rhwygo, a'i ben yn
noeth, a rhodded gaead ar ei wefus
uchaf, a llefed, Aflan, aflan.
46 Yr holl ddyddiau *y byddo* y
pla arno, bernir ef yn aflan: aflan
yw efe: triged ei hunan; [c]*bydded*
ei drigfa allan o'r gwersyll.
47 ¶ Ac os dilledyn fydd a phla
gwahan-glwyf ynddo, o ddilledyn
gwlan, neu o ddilledyn llin,
48 Pa un bynnag ai yn yr ystof,
ai yn yr anwe, o lin, neu o wlan,
neu mewn croen, neu mewn dim a
wnaed o groen;
49 Os gwyrddlas neu goch fydd
yr anafod yn y dilledyn, neu yn y
croen, neu yn yr ystof, neu yn yr
anwe, neu mewn [5]dim o groen: pla
y gwahan-glwyf *yw* efe; a dangoser
ef i'r offeiriad.
50 Ac edryched yr offeiriad ar y
pla; a chaued ar y peth y bo y pla
arno, saith niwrnod.
51 A'r seithfed dydd edryched ar y
pla: os y pla a ledodd yn y dilled-
yn, pa un bynnag ai mewn ystof, ai
mewn anwe, ai mewn croen, neu
beth bynnag a wnaed o groen; gwa-
han-glwyf ysol *yw* y pla; aflan *yw*.
52 Am hynny llosged y dilledyn
hwnnw, pa un bynnag ai ystof, ai
anwe, o wlan, neu o lin, neu ddim o
groen, yr hwn y byddo pla ynddo:
canys gwahan-glwyf ysol *yw* efe;
llosger yn tân.
53 Ac os edrych yr offeiriad; ac
wele, ni ledodd y pla mewn dilled-
yn, mewn ystof, neu mewn anwe,
neu ddim o groen;
54 Yna gorchymyned yr offeiriad

Cyn CRIST 1490.

[4] Heb. *hifier ei ben.*

[b] Ezec. 24. 17, 22. Mic. 3. 7.

[c] Num. 5. 2. a 12. 14. 2 Bren. 7. 3. a 15. 5. 2 Chron. 26. 21.

[5] Heb. *llestr,* neu, *offeryn.*

Cyn CRIST 1490.

iddynt olchi *yr hyn y byddo* y pla
ynddo, a chaued arno saith niwr-
nod eilwaith.
55 Ac edryched yr offeiriad ar y
pla wedi ei olchi: ac wele, *os* y pla
ni throdd ei liw, ac ni ledodd y pla;
efe *a fydd* aflan; llosg ef yn tân;
ysiad *yw*, pa un bynnag y bo yn llwm
ai [6] o'r tu mewn ai o'r tu allan.
56 Ac os edrych yr offeiriad; ac
wele y pla yn odywyll, ar ol ei
olchi; yna torred ef allan, o'r dill-
edyn, neu o'r croen, neu o'r ystof,
neu o'r anwe.
57 Ond os gwelir ef etto yn y dill-
edyn, yn yr ystof, neu yn yr anwe,
neu mewn dim o groen; tarddu
y mae efe: llosg yr hwn *y mae* y
pla ynddo yn tân.
58 A'r dilledyn, neu yr ystof, neu
yr anwe, neu pa beth bynnag o
groen, y rhai a olcher, os ymad-
awodd y pla â hwynt, a olchir eil-
waith; a glân *fydd*.
59 Dyma gyfraith pla gwahan-
glwyf, mewn dilledyn gwlan, neu
lin, mewn ystof, neu anwe, neu pa
beth bynnag o groen, i'w farnu yn
lân, neu i'w farnu yn aflan.

PENNOD XIV.

1 *Y seremonïau a'r aberthau wrth lanhâu y gwahan-glwyfus.* 33 *Arwyddion y gwahan-glwyf mewn tŷ.* 48 *Y modd y glanhêir y' tŷ hwnnw.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, gan ddy-
wedyd,
2 Dyma gyfraith y gwahan-glwyfus,
y dydd y glanhêir ef. [a] Dyger ef at
yr offeiriad:
3 A'r offeiriad a ddaw allan o'r
gwersyll; ac edryched yr offeiriad:
ac wele, *os* pla y gwahan-glwyf a
iachaodd ar y gwahan-glwyfus;
4 Yna gorchymyned yr offeiriad
i'r hwn a lanhêir, gymmeryd dau
aderyn y tô, byw *a* glân, a [b] choed
cedr, ac [c] ysgarlad, ac [d] isop.
5 A gorchymyned yr offeiriad ladd
y naill aderyn y tô mewn llestr
pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.
6 A chymmered efe yr aderyn byw,
a'r coed cedr, a'r ysgarlad, a'r isop,
a throched hwynt a'r aderyn byw
hefyd y'ngwaed yr aderyn a ladd-
wyd oddi ar y dwfr rhedegog.
7 A thaenelled seithwaith ar yr
hwn a lanhêir oddi wrth y gwahan-
glwyf, a barned ef yn lân; yna
gollynged yr aderyn byw yn rhydd
ar wyneb y maes.
8 A golched yr hwn a lanhêir ei

[6] Heb. *yn ei ben, neu, ei dalcen.*
[a] Matt. 8. 2, 4. Marc 1. 40, 44. Luc 5. 12, 14. a 17. 14.
[b] Num. 19. 6.
[c] Heb. 9. 19.
[d] Ps. 51. 7.

ddillad, ac eillied ei holl flew, ac
ymolched mewn dwfr; a glân fydd:
a deued wedi hynny i'r gwersyll, a
[e] thriged o'r tu allan i'w babell saith
niwrnod.
9 A'r seithfed dydd bydded iddo
eillio ei holl flew, *sef* ei ben, a'i farf,
ac aeliau ei lygaid; ïe, eillied ei holl
flew; a golched ei ddillad, a golch-
ed ei gnawd mewn dwfr; a glân
fydd.
10 A'r wythfed dydd cymmered
ddau oen perffeith-gwbl, ac un hes-
pin flwydd berffeith-gwbl, a thair
degfed ran o beilliaid, [f] yn fwyd-
offrwm, wedi ei gymmysgu trwy
olew, ac un log o olew.
11 A gosoded yr offeiriad a lanhao,
y gwr a lanhêir, a hwynt hefyd, ger
bron yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws
pabell y cyfarfod.
12 A chymmered yr offeiriad un
hespwrn, ac [g] offrymmed ef yn a-
berth dros gamwedd, a'r log o olew,
a [h] chyhwfaned hwynt yn offrwm
cyhwfan ger bron yr ARGLWYDD.
13 A lladded ef yr oen [i] yn y lle
y lladder y pech-aberth, a'r poeth-
offrwm; *sef* yn y lle sanctaidd: o
herwydd [k] yr aberth dros gamwedd
sydd eiddo yr offeiriad, yn gystal a'r
pech-aberth: [l] sancteiddiolaf *yw*.
14 A chymmered yr offeiriad o
waed yr aberth dros gamwedd, a
rhodded yr offeiriad ef [m] ar gwrr
isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir,
ac ar fawd ei law ddehau, ac ar
fawd ei droed dehau ef.
15 A chymmered yr offeiriad o'r
log olew, a thywallted ar gledr ei
law aswy ei hun:
16 A gwlyched yr offeiriad ei fys
dehau yn yr olew *fyddo* ar ei law
aswy, a thaenelled o'r olew â'i fys
seithwaith ger bron yr ARGLWYDD.
17 Ac o weddill yr olew *fyddo* ar
ei law, y dŷd yr offeiriad ar gwrr
isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir,
ac ar fawd ei law ddehau, ac ar
fawd ei droed dehau, ar waed yr
offrwm dros gamwedd.
18 A'r rhan arall o'r olew *fyddo*
ar law yr offeiriad, a rydd efe ar
ben yr hwn a lanhêir; a gwnaed
yr offeiriad gymmod drosto ger
bron yr ARGLWYDD.
19 Ië, offrymmed yr offeiriad [n] a-
berth dros bechod, a gwnaed gym-
mod dros yr hwn a lanhêir oddi
wrth ei aflendid; ac wedi hynny
lladded y poeth-offrwm.

Cyn CRIST 1490.

[e] Num. 12. 15.
[f] pen. 2. 1.
[g] pen. 5. 2.
[h] Exod. 29. 24.
[i] Exod. 29. 11. pen. 3. 8. a 4. 4, 24.
[k] pen. 7. 7
[l] pen. 2. 3. a 21. 22.
[m] Exod. 29. 20. pen. 8. 23.
[n] pen. 5. 1.

Cyn CRIST 1490.

20 Ac aberthed yr offeiriad y
poeth-offrwm, a'r bwyd-offrwm, ar
yr allor; a gwnaed yr offeiriad
gymmod drosto; a glân fydd.
o pen. 5. 7. 21 Ond [o]os tlawd *fydd*, a'i law
heb gyrhaeddyd *hyn;* yna cym-
mered un oen, yn aberth dros gam-
wedd, i'w gyhwfanu, i wneuthur
cymmod drosto, ac un ddegfed ran
o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew yn fwyd-offrwm, a log o olew;
22 A dwy durtur, neu ddau gyw
colommen, y rhai a gyrhaeddo ei
law: a bydded un yn bech-aberth,
a'r llall yn boeth-offrwm.
23 A dyged hwynt yr wythfed
dydd i'w lanhâu ef at yr offeiriad,
wrth ddrws pabell y cyfarfod, ger
bron yr ARGLWYDD.
24 A chymmered yr offeiriad oen
yr offrwm dros gamwedd, a'r log
olew, a chyhwfaned yr offeiriad
hwynt yn offrwm cyhwfan ger bron
yr ARGLWYDD.
25 A lladded oen yr offrwm dros
gamwedd; a chymmered yr offeir-
iad o waed yr offrwm dros gam-
wedd, a rhodded ar gwrr isaf clust
ddehau yr hwn a lanhêir, ac ar
fawd ei law ddehau, ac ar fawd ei
droed dehau.
26 A thywallted yr offeiriad o'r
olew ar gledr ei law aswy ei hun:
27 Ac â'i fys dehau taenelled yr
offeiriad, o'r olew *fyddo* ar gledr
ei law aswy, seithwaith ger bron
yr ARGLWYDD.
28 A rhodded yr offeiriad o'r olew
a fyddo ar gledr ei law, ar gwrr
isaf clust ddehau yr hwn a lanhêir, ac
ar fawd ei law ddehau, ac ar fawd
ei droed dehau, ar y man *y byddo*
gwaed yr offrwm dros gamwedd.
29 A'r rhan arall o'r olew *fyddo*
ar gledr llaw yr offeiriad, a rydd
efe ar ben yr hwn a lanhêir, i
wneuthur cymmod drosto ger bron
yr ARGLWYDD.
30 Yna offrymmed un o'r turtur-
au, neu o'r cywion colommennod,
sef o'r rhai a gyrhaeddo ei law ef;
31 Y rhai, *meddaf*, a gyrhaeddo
ei law ef, un yn bech-aberth, ac un
yn boeth-offrwm, ynghyd â'r bwyd-
offrwm: a gwnaed yr offeiriad gym-
mod dros yr hwn a lanhêir ger bron
yr ARGLWYDD.
32 Dyma gyfraith yr un *y byddo*
pla y gwahan-glwyf arno, yr hwn ni
p ad. 10. chyrhaedd ei law [p]yr hyn a berth-
yn i'w lanhâd.

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses ac Aaron, gan ddywedyd,
34 Pan ddeloch i dir Canaan, yr
hwn yr ydwyf yn ei roddi i chwi
yn feddiant, os rhoddaf bla gwahan-
glwyf ar dŷ *o fewn* tir eich medd-
iant;
35 A dyfod o'r hwn bïau y tŷ, a
dangos i'r offeiriad, gan ddywedyd,
Gwelaf megis pla yn y tŷ:
36 Yna gorchymyned yr offeiriad
iddynt [2]arloesi y tŷ, cyn dyfod yr [2] Neu, *barotôi.*
offeiriad i weled y pla; fel na hal-
oger yr hyn oll *a fyddo* yn tŷ: ac
wedi hynny deued yr offeiriad i
edrych y tŷ;
37 Ac edryched ar y pla: ac wele,
os y pla *fydd* ym mharwydydd y
tŷ, yn agennau gwyrddleision, neu
gochion, a'r olwg arnynt yn îs na'r
pared;
38 Yna aed yr offeiriad allan o'r
tŷ, i ddrws y tŷ, a chaued y tŷ saith
niwrnod.
39 A'r seithfed dydd deued yr off-
eiriad drachefn, ac edryched: ac *os*
lledodd y pla ym mharwydydd y tŷ;
40 Yna gorchymyned yr offeiriad
iddynt dynnu y cerrig *y byddo* y
pla arnynt, a bwriant hwynt allan
o'r ddinas i le aflan.
41 A phared grafu y tŷ o'i fewn
o amgylch; a thywalltant y llwch
a grafont, o'r tu allan i'r ddinas i
le aflan.
42 A chymmerant gerrig eraill, a
gosodant yn lle y cerrig hynny; a
chymmered bridd arall, a phridd-
ed y tŷ.
43 Ond os daw y pla drachefn, a
tharddu yn y tŷ, wedi tynnu y
cerrig, ac wedi crafu y tŷ, ac wedi
priddo;
44 Yna doed yr offeiriad, ac edrych-
ed: ac wele, *os* lledodd y pla yn y
tŷ, gwahan-glwyf ysol *yw* hwnnw
yn y tŷ: aflan *yw* efe.
45 Yna tynned y tŷ i lawr, ei ger-
rig, a'i goed, a holl bridd y tŷ; a bwr-
ied i'r tu allan i'r ddinas i le aflan.
46 A'r hwn a ddêl i'r tŷ yr holl
ddyddiau y parodd efe ei gau, efe
a fydd aflan hyd yr hwyr.
47 A'r hwn a gysgo yn y tŷ, golch-
ed ei ddillad: felly yr hwn a fwyt-
tao yn y tŷ, golched ei ddillad.
48 Ac os yr offeiriad gan ddyfod
a ddaw, ac a edrych; ac wele, ni
ledodd y pla yn y tŷ, wedi priddo
y tŷ: yna barned yr offeiriad y tŷ
yn lân, o herwydd iachâu y pla.

Cyn CRIST 1490.

49 A [q] chymmered i lanhâu y tŷ
ddau aderyn y tô, a choed cedr, ac
ysgarlad, ac isop.
50 A lladded y naill aderyn mewn
llestr pridd, oddi ar ddwfr rhedegog.
51 A chymmered y coed cedr, a'r
isop, a'r ysgarlad, a'r aderyn byw, a
throched hwynt y'ngwaed yr aderyn
a laddwyd, ac yn y dwfr rhedegog,
a thaenelled ar y tŷ seithwaith.
52 A glanhâed y tŷ â gwaed yr
aderyn, ac â'r dwfr rhedegog, ac
â'r aderyn byw, ac â'r coed cedr, ac
â'r isop, ac â'r ysgarlad.
53 A gollynged yr aderyn byw
allan o'r ddinas ar wyneb y maes,
a gwnaed gymmod dros y tŷ; a
glân fydd.
54 Dyma gyfraith am bob pla y
clwyf gwahanol, ac am y [r] ddufrech,
55 Ac am wahan-glwyf gwisg, a
thŷ,
56 Ac am chŵydd, a chrammen, a
disgleirdeb;
57 I ddysgu [3] pa bryd *y bydd* aflan,
a pha bryd *yn* lân. Dyma gyfraith
y gwahan-glwyf.

[q] ad. 4.
[r] pen. 13. 30.
[3] Heb. *yn nydd yr aflan, ac yn nydd y glân.*

PENNOD XV.

1 *Aflendid gwŷr yn eu diferlif.* 13 *Eu puredigaeth.* 19 *Aflendid gwragedd yn eu diferlif;* 28 *a'u puredigaeth.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses ac Aaron, gan
ddywedyd,
2 Llefarwch wrth feibion Israel, a
dywedwch wrthynt, [a] Pob un pan
fyddo diferlif yn rhedeg o'i gnawd,
a fydd aflan oblegid ei ddiferlif.
3 A hyn fydd ei aflendid yn ei
ddiferlif: os ei gnawd ef a ddifera
ei ddiferlif, neu ymattal o'i gnawd
ef oddi wrth ei ddiferlif; ei aflen-
did ef *yw* hyn.
4 Pob gwely y gorweddo ynddo
un diferllyd, a fydd aflan; ac aflan
fydd pob [2] peth yr eisteddo efe
arno.
5 A'r neb a gyffyrddo â'i wely ef,
golched ei ddillad, ac ymdroched
mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr
hwyr.
6 A'r hwn a eisteddo ar ddim yr
eisteddodd y diferllyd arno, golch-
ed ei ddillad, ac ymolched mewn
dwfr, a bydd aflan hyd yr hwyr.
7 A'r hwn a gyffyrddo â chnawd
y diferllyd, golched ei ddillad, ac
ymolched mewn dwfr, a bydd aflan
hyd yr hwyr.
8 A phan boero y diferllyd ar un
glân, golched *hwnnw* ei ddillad, ac
ymolched mewn dwfr, a bydd aflan
hyd yr hwyr.
9 Ac aflan fydd pob cyfrwy y
marchogo y diferllyd ynddo.
10 A phwy bynnag a gyffyrddo â
dim a fu dano, bydd aflan hyd yr
hwyr: a'r hwn a'u dycco hwynt,
golched ei ddillad, ac ymolched
mewn dwfr, a bydd aflan hyd yr
hwyr.
11 A phwy bynnag y cyffyrddo y
diferllyd âg ef, heb olchi ei ddwy-
law mewn dwfr, golched ei ddillad,
ac ymolched mewn dwfr, a bydd
aflan hyd yr hwyr.
12 A'r [b] llestr pridd y cyffyrddo y
diferllyd âg ef, a ddryllir: a phob
llestr pren a olchir mewn dwfr.
13 A phan lanhêir y diferllyd oddi
wrth ei ddiferlif; yna [c] cyfrifed iddo
saith niwrnod i'w lanhâu, a golch-
ed ei ddillad, a golched ei gnawd
mewn dwfr rhedegog, a glân fydd.
14 A'r wythfed dydd cymmered
iddo ddwy durtur, neu [d] ddau gyw
colommen, a deued ger bron yr AR-
GLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod,
a rhodded hwynt i'r offeiriad.
15 Ac offrymmed yr offeiriad
hwynt, un yn bech-aberth, a'r llall
yn boeth-offrwm: a gwnaed yr off-
eiriad gymmod drosto ef am ei ddi-
ferlif, ger bron yr ARGLWYDD.
16 Ac [e] os gwr a ddaw oddi wrtho
ddisgyniad had; yna golched ei
holl gnawd mewn dwfr, a bydd
aflan hyd yr hwyr.
17 A phob dilledyn, a phob croen,
y byddo disgyniad had arno, a olch-
ir mewn dwfr, ac a fydd aflan hyd
yr hwyr.
18 A'r wraig y cysgo gwr *mewn*
disgyniad had gyd â hi; ymolchant
mewn dwfr, a byddant aflan hyd yr
hwyr *ill dau.*
19 ¶ A [f] phan fyddo gwraig a di-
ferlif arni, a bod ei diferlif yn ei
chnawd yn waed; bydded saith
niwrnod yn ei gwahaniaeth: a phwy
bynnag a gyffyrddo â hi, bydd af-
lan hyd yr hwyr.
20 A'r hyn oll y gorweddo hi arno
yn ei gwahaniaeth, fydd aflan; a'r
hyn oll yr eisteddo hi arno, a fydd
aflan.
21 A phwy bynnag a gyffyrddo
â'i gwely hi, golched ei ddillad, ac
ymolched mewn dwfr, a bydd aflan
hyd yr hwyr.
22 A phwy bynnag a gyffyrddo â
dim yr eisteddodd hi arno, golched

[a] Num. 5. 2.
[2] Heb. *dodrefnyn.*

Cyn CRIST 1490.

[b] pen. 6. 28. a 11. 32, 33.
[c] pen. 14. 8.
[d] pen. 14. 22.
[e] Deut. 23. 10.
[f] pen. 12. 2.

Cyn CRIST 1490.

ei ddillad, ac ymolched mewn dwfr,
a bydd aflan hyd yr hwyr.
23 Ac os ar y gwely *y bydd* efe,
neu ar ddim y byddo hi yn eistedd
arno, wrth gyffwrdd âg ef; hyd yr
hwyr y bydd efe aflan.
24 Ond [g] os gwr gan gysgu a gwsg
gyd â hi, fel y byddo o'i mis-glwyf
hi arno ef; aflan fydd efe saith
niwrnod, ac aflan fydd yr holl wely
y gorwedd efe arno.
25 A [h] phan fyddo diferlif ei gwaed
yn rhedeg ar wraig lawer o ddydd-
iau, allan o amser ei hanhwyl, neu
pan redo diferlif arni ar ol ei han-
hwyl; bydded holl ddyddiau difer-
lif ei haflendid hi megis dyddiau
ei gwahaniaeth: aflan *fydd* hi.
26 Pob gwely y gorweddo hi arno
holl ddyddiau ei diferlif, *fydd* iddi
fel gwely ei mis-glwyf; a phob do-
drefnyn yr eisteddo hi arno fydd
aflan, megis aflendid ei mis-glwyf hi.
27 A phwy bynnag a gyffyrddo
â hwynt, aflan fydd; a golched ei
ddillad, ac ymolched mewn dwfr, a
bydd aflan hyd yr hwyr.
28 Ac os glanhêir hi o'i diferlif;
yna cyfrifed iddi saith niwrnod: ac
wedi hynny glân fydd.
29 A'r wythfed dydd cymmered
iddi ddwy durtur, neu ddau gyw
colommen, a dyged hwynt at yr
offeiriad, i ddrws pabell y cyfar-
fod.
30 Ac offrymmed yr offeiriad un
yn bech-aberth, a'r llall yn boeth-
offrwm; a gwnaed yr offeiriad gym-
mod drosti ger bron yr ARGLWYDD,
am ddiferlif ei haflendid.
31 Felly y neillduwch blant Israel
oddi wrth eu haflendid, fel na bydd-
ant feirw yn eu haflendid, pan hal-
ogant fy mhabell yr hon *sydd* yn
eu mysg.
32 Dyma gyfraith yr hwn y byddo
y diferlif arno, a'r hwn y daw oddi
wrtho ddisgyniad had, fel y byddo
aflan o'u herwydd;
33 A'r glaf o'i mis-glwyf, a'r neb y
byddo y diferlif arno, o wrryw, ac
o fenyw, ac i'r gwr a orweddo yng-
hyd â'r hon a fyddo aflan.

PENNOD XVI.

1 Y modd y mae i'r arch-offeiriad fyned i mewn i'r cyssegr. 11 Y pech-aberth drosto ei hun. 15 Y pech-aberth dros y bobl. 20 Yr afr ddïangol. 29 Gwyl y cymmod bob blwyddyn.

LLEFARODD yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, wedi [a] marw-
olaeth dau fab Aaron, pan offrym-
masant ger bron yr ARGLWYDD, ac
y buant feirw;
2 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Llefara wrth Aaron dy
frawd, [b] na ddelo bob amser i'r cys-
segr o fewn y wahanlen, ger bron y
drugareddfa *sydd* ar yr arch; fel
na byddo efe farw: o herwydd [c] mi
a ymddangosaf ar y drugareddfa yn
y cwmmwl.
3 A hyn y daw Aaron i'r cyssegr:
[d] â bustach ieuangc yn bech-aberth,
ac â hwrdd yn boeth-offrwm.
4 Gwisged [e] bais lïan sanctaidd, a
bydded llodrau llïan am ei gnawd,
a gwregyser ef â gwregys llïan, a
gwisged feitr llïan: gwisgoedd sanct-
aidd *yw* y rhai hyn; [f] golched yntau
ei gnawd mewn dwfr, pan wisgo
hwynt.
5 A chymmered gan gynnulleidfa
meibion Israel ddau lwdn gafr yn
bech-aberth, ac un hwrdd yn boeth-
offrwm.
6 Ac offrymmed Aaron fustach y
pech-aberth *a fyddo* drosto ei hun,
a [g] gwnaed gymmod drosto ei hun,
a thros ei dŷ.
7 A chymmered y ddau fwch, a gos-
oded hwynt ger bron yr ARGLWYDD,
wrth ddrws pabell y cyfarfod.
8 A rhodded Aaron goelbrennau
ar y ddau fwch; un coelbren dros
yr ARGLWYDD, a'r coelbren arall
dros [2] y bwch dïangol.
9 A dyged Aaron y bwch y [3] syrth-
iodd coelbren yr ARGLWYDD arno,
ac offrymmed ef yn bech-aberth.
10 A'r bwch y syrthiodd arno y
coelbren i fod yn fwch dïangol, a
roddir i sefyll yn fyw ger bron yr
ARGLWYDD, i wneuthur cymmod
âg ef, *ac* i'w ollwng i'r anialwch
yn fwch dïangol.
11 A dyged Aaron fustach y pech-
aberth *a fyddo* drosto ei hun, a
gwnaed gymmod drosto ei hun, a
thros ei dŷ; a lladded fustach y
pech-aberth *a fyddo* drosto ei hun:
12 A chymmered lonaid thusser o
farwor tanllyd oddi ar yr allor, oddi
ger bron yr ARGLWYDD, a llonaid
ei ddwylaw o [h] arogl-darth peraidd
mân, a dyged o fewn y wahanlen:
13 A rhodded yr arogl-darth ar y
tân, ger bron yr ARGLWYDD; fel y
cuddio mwg yr arogl-darth y dru-
gareddfa, yr hon *sydd* ar y dystiol-
aeth, ac na byddo efe farw:
14 A [i] chymmered o waed y bus-
tach, a [k] thaenelled â'i fys ar y dru-

[g] Edrych pen. 20. 18.
[h] Matt. 9. 20. Marc 5. 25. Luc 8. 43.
[a] pen. 10. 2.
[b] Exod. 30. 10. pen. 23. 27. Heb. 9. 7.
[c] Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 12.
[d] pen. 4. 3.
[e] Exod. 28. 39, 43.
[f] Exod. 30. 20.
[g] Heb. 7. 27, 28. a 9. 7.
[2] Heb. *Azazel.*
[3] Heb. *dyrchafodd.*
[h] Exod. 30. 34.
[i] Heb. 9. 13, 25. a 10. 4.
[k] pen. 4. 6.

Cyn CRIST 1490.

gareddfa tu a'r dwyrain: a saith
waith y taenella efe o'r gwaed â'i
fys o flaen y drugareddfa.
15 ¶ Yna lladded fwch y pech-
aberth *fydd* dros y bobl, a dyged
ei waed ef o fewn y wahanlen; a
gwnaed *â'i* waed ef megis ag y
gwnaeth â gwaed y bustach, a
thaenelled ef ar y drugareddfa, ac
o flaen y drugareddfa:
16 A [1]glanhâed y cyssegr oddi
wrth aflendid meibion Israel, ac
oddi wrth eu hanwireddau, yn eu
holl bechodau: a gwnaed yr un
modd i babell y cyfarfod, yr hon
sydd yn aros gyd â hwynt, ym
mysg eu haflendid hwynt.
17 [m]Ac na fydded un dyn ym
mhabell y cyfarfod, pan ddelo efe
i mewn i wneuthur cymmod yn y
cyssegr, hyd oni ddelo efe allan, a
gwneuthur o hono ef gymmod dros-
to ei hun, a thros ei dŷ, a thros holl
gynnulleidfa Israel.
18 Ac aed efe allan at yr allor *sydd*
ger bron yr ARGLWYDD, a gwnaed
gymmod arni; a chymmered o waed
y bustach, ac o waed y bwch, a rhodd-
ed ar gyrn yr allor oddi amgylch.
19 A thaenelled arni o'r gwaed
seithwaith â'i fys, a glanhâed hi, a
sancteiddied hi oddi wrth aflendid
meibion Israel.
20 ¶ A phan ddarffo iddo lanhâu
y cyssegr, a phabell y cyfarfod, a'r
allor; dyged y bwch byw:
21 A gosoded Aaron ei ddwylaw
ar ben y bwch byw, a chyffesed
arno holl anwiredd meibion Israel,
a'u holl gamweddau hwynt yn eu
holl bechodau; a rhodded hwynt ar
ben y bwch, ac anfoned *ef ymaith*
yn llaw gwr [4]cymmwys i'r anialwch.
22 A'r bwch a ddwg eu holl an-
wiredd hwynt arno, i dir [5]neillduaeth:
am hynny hebrynged efe y
bwch i'r anialwch.
23 Yna deued Aaron i babell y
cyfarfod, a dïosged y gwisgoedd
llïan a wisgodd efe wrth ddyfod i'r
cyssegr, a gadawed hwynt yno.
24 A golched ei gnawd mewn dwfr
yn y lle sanctaidd, a gwisged ei
ddillad, ac aed allan, ac offrymmed
ei boeth-offrwm ei hun, a phoeth-
offrwm y bobl, a gwnaed gymmod
drosto ei hun, a thros y bobl.
25 A llosged [n]wer y pech-aberth
ar yr allor.
26 A golched yr hwn a anfonodd
y bwch *i fod* yn fwch dïangol, ei
ddillad, a golched ei gnawd mewn
dwfr; ac yna deued i'r gwersyll.
27 [o]A bustach y pech-aberth, a
bwch y pech-aberth, y rhai y dygwyd
eu gwaed i wneuthur cymmod yn y
cyssegr, a ddwg *un* i'r tu allan i'r
gwersyll; a hwy a losgant eu crwyn
hwynt, a'u cnawd, a'u biswail, yn tân.
28 A golched yr hwn a'u llosgo
hwynt ei ddillad, golched hefyd ei
gnawd mewn dwfr; wedi hynny
deued i'r gwersyll.
29 ¶ A bydded *hyn* yn ddeddf
dragywyddol i chwi: [p]y seithfed mis,
ar y degfed *dydd* o'r mis, y cystudd-
iwch eich eneidiau, a dim gwaith
nis gwnewch, y prïodor a'r dïeithr a
fyddo yn ymdaith yn eich plith.
30 O herwydd y dydd hwnnw y
gwna *yr offeiriad* gymmod drosoch,
i'ch glanhâu o'ch holl bechodau, *fel*
y byddoch lân ger bron yr ARGLWYDD.
31 Sabbath gorphwysdra *yw* hwn
i chwi; yna cystuddiwch eich eneid-
iau, trwy ddeddf dragywyddol.
32 [q]A'r offeiriad, yr hwn a enneinio
efe, a'r hwn a [6]gyssegro efe, i offeir-
iadu yn lle ei dad, a wna y cymmod,
ac a wisg y gwisgoedd llïan, *sef* y
gwisgoedd sanctaidd:
33 Ac a lanhâ y cyssegr sanctaidd,
ac a lanhâ babell y cyfarfod, a'r allor;
ac a wna gymmod dros yr offeiriaid,
a thros holl bobl y gynnulleidfa.
34 A bydded hyn yn ddeddf dragy-
wyddol i chwi, i wneuthur cymmod
dros feibion Israel, am eu pechodau
oll, [r]un waith yn y flwyddyn. Ac
efe a wnaeth megis y gorchymyn-
odd yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XVII.

1 *Rhaid yw offrwm i'r Arglwydd wrth ddrws y babell waed yr holl anifeiliaid a leddir.* 7 *Ni wasanaetha iddynt aberthu i gythreuliaid.* 10 *Gwahardd bwytta gwaed,* 15 *a phob peth a fo marw ei hun, neu a ysglyfaethwyd.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei
feibion, ac wrth holl feibion Israel,
a dywed wrthynt, Dyma y peth a
orchymynodd yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd,
3 Pob un o dŷ Israel [a]a laddo ŷch,
neu oen, neu afr, o fewn y gwersyll,
neu a laddo allan o'r gwersyll,
4 Ac heb ei ddwyn i ddrws pabell
y cyfarfod, i offrymmu offrwm i'r
ARGLWYDD, o flaen tabernacl yr
ARGLWYDD; gwaed a fwrir yn er-

[1] Edrych Exod. 29. 36. Heb. 9. 23.
[m] Luc 1. 10.
[4] Heb. *cyfamser.*
[5] *anghyfanneddol.*
[n] pen. 4. 10.
[o] pen. 4. 12, 21. a 6. 30. Heb. 13. 11.
[p] Exod. 30. 10. pen. 23. 27. Num. 29. 7.
[q] pen. 4. 3, 5, 16.
[6] Heb. *lanwo ei law.*
[r] Exod. 30. 10. Heb. 9. 7.
[a] Edrych Deut. 12. 5, 15, 21.

Cyn CRIST 1490.

byn y gwr hwnnw; gwaed a dyw-
alltodd efe: a thorrir y gwr hwnnw
ymaith o blith ei bobl.
5 O herwydd yr hwn beth, dyged
meibion Israel eu haberthau y rhai
y maent yn eu haberthu ar wyneb
y maes; ïe, dygant hwynt i'r ARGLWYDD, i ddrws pabell y cyfarfod,
at yr offeiriad, ac aberthant hwynt
yn aberthau hedd i'r ARGLWYDD.
6 A thaenelled yr offeiriad y gwaed
ar allor yr ARGLWYDD, wrth ddrws
pabell y cyfarfod, a llosged y gwer
[b] yn arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
7 Ac nac aberthant eu haberthau
mwy [c] i gythreuliaid, y rhai [d] y buant
yn putteinio ar eu hol. Deddf dragywyddol fydd hyn iddynt, trwy eu
cenhedlaethau.
8 ¶ Dywed gan hynny wrthynt,
Pwy bynnag o dŷ Israel, ac o'r dïeithriaid a ymdeithio yn eich mysg, a
offrymmo boeth-offrwm, neu aberth,
9 Ac nis dwg ef i ddrws pabell
y cyfarfod, i'w offrymmu i'r ARGLWYDD; torrir ymaith y gwr hwnnw o blith ei bobl.
10 ¶ [e] A phwy bynnag o dŷ Israel,
ac o'r dïeithriaid a ymdeithio yn
eich mysg, a fwyttao ddim gwaed;
[f] myfi a osodaf fy wyneb yn erbyn yr
enaid a fwyttao waed, a thorraf ef
ymaith o fysg ei bobl.
11 O herwydd einioes y cnawd
sydd yn y gwaed; a mi a'i rhoddais
i chwi ar yr allor, i wneuthur cymmod dros eich eneidiau; o herwydd
[g] y gwaed hwn a wna gymmod dros
yr enaid.
12 Am hynny y dywedais wrth
feibion Israel, Na fwyttâed un enaid
o honoch waed; a'r dïeithr a ymdeithio yn eich mysg, na fwyttâed
waed.
13 A phwy bynnag o feibion Israel,
neu o'r dïeithriaid a ymdeithio yn eu
mysg, [h] a helio helfa o fwystfil, neu o
aderyn a fwyttâer; tywallted ymaith
ei waed ef, a chuddied ef â llwch.
14 [i] O herwydd einioes pob cnawd
yw ei waed; yn lle ei einioes ef y
mae: am hynny y dywedais wrth
feibion Israel, Na fwyttêwch waed
un cnawd; o herwydd einioes pob
cnawd yw ei waed: pwy bynnag a'i
bwyttao, a dorrir ymaith.
15 [k] A phob dyn a'r a fwyttao [2] y
peth a fu farw *o hono ei hun*, neu
ysglyfaeth, pa un bynnag ai prïodor,
ai dïeithrddyn; golched ei ddillad,
ac ymolched mewn dwfr, a bydd-
ed aflan hyd yr hwyr: yna glân
fydd.
16 Ond *os* efe nis gylch *hwynt*, ac
ni ylch ei gnawd; yna y dwg efe ei
anwiredd.

[b] Exod. 29. 18. pen. 4. 31.
[c] Deut. 32. 17. 2 Chron. 11. 15. Es. 13. 21. 1 Cor. 10. 20. Dat. 9. 20.
[d] Ezec. 23. 8.
[e] Gen. 9. 4. pen. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16, 23. a 15. 23. 1 Sam. 14. 33. Ezec. 44. 7.
[f] Jer. 44. 11.
[g] Heb. 9. 22.
[h] pen. 7. 26.
[i] Gen. 9. 4.
[k] Exod. 22. 31. pen. 22. 8. Ezec. 44. 31.
[2] Heb. *burgyn.*

PENNOD XVIII.

1 *Prïodasau anghyfreithlawn.* 19 *Chwantau anghyfreithlawn.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.
3 Na wnewch yn ol gweithredoedd
gwlad yr Aipht, yr hon y trigasoch
ynddi; ac na wnewch [a] yn ol gweithredoedd gwlad Canaan, yr hon yr
ydwyf yn eich dwyn chwi iddi; ac
na rodiwch yn eu deddfau hwynt.
4 Fy marnedigaethau i a wnewch,
a'm deddfau a gedwch, i rodio ynddynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW.
5 Ië, cedwch fy neddfau a'm barnedigaethau: a'r [b] dyn a'u cadwo, a
fydd byw ynddynt: myfi *yw* yr
ARGLWYDD.
6 ¶ Na nesâed neb at [2] gyfnesaf ei
gnawd, i ddinoethi *eu* noethni: myfi
yw yr ARGLWYDD.
7 Noethni dy dad, neu noethni dy
fam, na ddinoetha: dy fam yw hi,
na ddinoetha ei noethni.
8 [c] Na ddinoetha noethni gwraig
dy dad: noethni dy dad *yw*.
9 [d] Noethni dy chwaer, merch dy
dad, neu ferch dy fam, yr hon a
anwyd gartref, neu a anwyd allan;
na ddinoetha eu noethni hwynt.
10 Noethni merch dy fab, neu ferch
dy ferch; na ddinoetha eu noethni
hwynt: canys dy noethni di *ydyw*.
11 Noethni merch gwraig dy dad,
plentyn dy dad, dy chwaer dithau
yw hi; na ddinoetha ei noethni hi.
12 [e] Na ddinoetha noethni chwaer
dy dad: cyfnesaf dy dad *yw* hi.
13 Na ddinoetha noethni chwaer
dy fam: canys cyfnesaf dy fam
yw hi.
14 [f] Na noetha noethni brawd dy
dad; sef na nesâ at ei wraig ef:
dy fodryb *yw* hi.
15 [g] Na noetha noethni dy waudd:
gwraig dy fab *yw* hi; na noetha ei
noethni hi.
16 [h] Na ddinoetha noethni gwraig
dy frawd: noethni dy frawd *yw*.
17 [i] Na noetha noethni gwraig a'i
merch; na chymmer ferch ei mab
hi, neu ferch ei merch hi, i noethi

Cyn CRIST 1490.

[a] pen. 20. 23.
[b] Ezec. 20. 11, 13. Luc 10. 28. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
[2] Heb. *weddill.*
[c] pen. 20. 11. Deut. 22. 30. a 27. 20. Ezec. 22. 10. Amos 2. 7. 1 Cor. 5. 1.
[d] pen. 20. 17. 2 Sam. 13. 12. Ezec. 22. 11.
[e] pen. 20. 19.
[f] pen. 20. 20.
[g] pen. 20. 12. Ezec. 22. 11.
[h] pen. 20. 21. Matt. 14. 4. Edrych Deut. 25. 5.
[i] pen. 20. 14.

Cyn CRIST 1490.

[3] Neu, *â gwraig arall.*
[k] pen. 20. 18. Ezec. 18. 6. a 22. 10.
[l] Exod. 20. 14. pen. 20. 10.
[m] pen. 20. 2. 2 Bren. 23. 10.
[n] pen. 20. 13. 1 Cor. 6. 9. 1 Tim. 1. 10.
[o] Exod. 22. 19. pen. 20. 15, 16.
[4] *ffieiddbeth.*
[p] pen. 20. 22.
[q] Jer. 9. 19. Ezec. 36. 13, 17.
[r] ad. 3. pen. 20. 23.

ei noethni hi: ei chyfnesaf hi *yw* y
rhai hyn: ysgelerder *yw* hyn.
18 Hefyd na chymmer wraig yng-
hyd [3] â'i chwaer, i'w chystuddio *hi,*
gan noethi noethni honno gyd â'r
llall, yn ei byw hi.
19 Ac [k] na nesâ at wraig yn neill-
duaeth ei haflendid, i noethi ei
noethni hi.
20 Ac [l] na chyd-orwedd gyd â
gwraig dy gymmydog, i fod yn
aflan o'i phlegid.
21 Ac na ddod o'th had [m] i fyned
trwy *dân* i Moloch: ac na haloga
enw dy DDUW: myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.
22 Ac [n] na orwedd gyd â gwrryw,
fel gorwedd gyd â benyw: ffieidd-
dra *yw* hynny.
23 Ac [o] na chyd-orwedd gyd âg un
anifail, i fod yn aflan gyd âg ef; ac
na safed gwraig o flaen un anifail
i orwedd dano: [4] cymmysgedd *yw*
hynny.
24 Nac ymhalogwch yn yr un o'r
pethau hyn: canys yn y rhai hyn oll
yr halogwyd y cenhedloedd yr ydwyf
yn eu gyrru allan o'ch blaen chwi:
25 A'r wlad a halogwyd: am hyn-
ny yr ydwyf yn ymweled â'i han-
wiredd yn ei herbyn, fel y chwydo
y wlad ei thrigolion.
26 Ond [p] cedwch chwi fy neddfau
a'm barnedigaethau i, ac na wnewch
ddim o'r holl ffiaidd bethau hyn;
na'r prïodor, na'r dïeithrddyn sydd
yn ymdaith yn eich mysg:
27 (O herwydd yr holl ffiaidd
bethau hyn a wnaeth gwŷr y wlad,
y rhai *a fu* o'ch blaen, a'r wlad a
halogwyd;)
28 Fel [q] na chwydo y wlad chwi-
thau, pan halogoch hi, megis y
chwydodd hi y genedl *oedd* o'ch
blaen.
29 Canys pwy bynnag a wnel ddim
o'r holl ffiaidd bethau hyn; torrir
ymaith yr eneidiau a'u gwnelo o
blith eu pobl.
30 Am hynny cedwch fy neddf i,
[r] heb wneuthur *yr un* o'r deddfau
ffiaidd a wnaed o'ch blaen chwi, ac
nac ymhalogwch ynddynt: myfi *yw*
yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

PENNOD XIX.

Ail-adrodd amryw gyfreithiau.

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth holl gynnulleidfa
meibion Israel, a dywed wrthynt,
[a] Byddwch sanctaidd: canys sanct-
aidd *ydwyf* fi, yr ARGLWYDD eich
DUW chwi.
3 ¶ [b] Ofnwch bob un ei fam, a'i
dad; a [c] chedwch fy Sabbathau: yr
ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.
4 [d] Na throwch at eilunod, ac [e] na
wnewch i chwi dduwiau tawdd: yr
ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.
5 ¶ A [f] phan aberthoch hedd-aberth
i'r ARGLWYDD, yn ol eich ewyllys
eich hun yr aberthwch hynny.
6 Ar y dydd yr offrymmoch, a
thrannoeth, y bwyttêir ef: a llosger
yn tân yr hyn a weddillir hyd y
trydydd dydd.
7 Ond os gan fwytta y bwyttêir ef
o fewn y trydydd dydd, ffiaidd *fydd*
efe; ni bydd gymmeradwy.
8 A'r hwn a'i bwyttao a ddwg ei
anwiredd, am iddo halogi cyssegr-
edig *beth* yr ARGLWYDD; a'r enaid
hwnnw a dorrir ymaith o blith ei
bobl.
9 ¶ A [g] phan gynhauafoch gynhauaf
eich tir, na feda yn llwyr gonglau
dy faes, ac na chynnull loffion dy
gynhauaf.
10 Na loffa hefyd dy winllan, ac
na chynnull rawn gweddill dy win-
llan; gâd hwynt i'r tlawd ac i'r
dïeithr: yr ARGLWYDD eich DUW
chwi *ydwyf* fi.
11 ¶ [h] Na ladrattêwch, ac na ddy-
wedwch gelwydd, ac na thwyllwch
bob un ei gymmydog.
12 ¶ Ac [i] na thyngwch i'm henw i
yn anudon, ac na haloga enw dy
DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
13 ¶ Na cham-attal oddi wrth dy
gymmydog, ac na yspeilia ef: [k] na
thriged cyflog y gweithiwr gyd â
thi hyd y bore.
14 ¶ Na felldiga y byddar, ac [l] na
ddod dramgwydd o flaen y dall;
ond ofna dy DDUW: yr ARGLWYDD
ydwyf fi.
15 ¶ Na wnewch gam mewn barn;
[m] na dderbyn wyneb y tlawd, ac na
pharcha wyneb y cadarn: barna
dy gymmydog mewn cyfiawnder.
16 ¶ Ac [n] na rodia yn athrodwr
ym mysg dy bobl; na saf yn er-
byn gwaed dy gymmydog: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
17 ¶ [o] Na chasâ dy frawd yn dy
galon: [p] gan geryddu cerydda dy
gymmydog, [2] ac na ddïoddef bechod
ynddo.
18 ¶ Na ddïala, ac na chadw lid i
feibion dy bobl; ond [q] câr dy gym-

Cyn CRIST 1490.

[a] pen. 11. 44. a 20. 7, 26. 1 Petr. 1. 16.
[b] Exod. 20. 12.
[c] Exod. 20. 8. a 31. 13.
[d] Exod. 20. 4.
[e] Exod. 34. 17. Deut. 27. 15.
[f] pen. 7. 16.
[g] pen. 23. 22. Deut. 24. 19. Ruth 2. 15, 16.
[h] Exod. 20. 15. a 22. 1, 7, 10. pen. 6. 2.
[i] Exod. 20. 7. pen. 6. 3. Deut. 5. 11. Matt. 5. 34. Iago 5. 12.
[k] Deut. 24. 14, 15. Mal. 3. 5. Iago 5. 4.
[l] Deut. 27. 18.
[m] Exod. 23. 3. Deut. 1. 17. a 16. 19. a 27. 19. Diar. 24. 23. Iago 2. 9.
[n] Exod. 23. 1. Ps. 15. 3. a 50. 20. Diar. 11. 13. a 20. 19.
[o] 1 Ioan 2. 11. a 3. 15.
[p] Matt. 18. 15. Luc 17. 3. Gal. 6. 1. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 20.
[2] Neu, *rhag i ti ddwyn pechod drosto.* Edrych Rhuf. 1. 32. 1 Cor. 5. 2. Eph. 5. 11. 1 Tim. 5. 22. 2 Ioan 10. 11.
[q] Matt. 5. 43. a 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.

Cyn CRIST 1490.

mydog megis ti dy hun: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
19 ¶ Cedwch fy neddfau: na âd
i'th anifeiliaid gydio o amryw ryw-
r Deut. 22. 9, 10, 11.
ogaeth, [r] ac na haua dy faes âg
amryw had; ac nac aed am danat
ddilledyn cymmysg o lin a gwlan.
20 ¶ A phan fyddo i wr a wnelo
â benyw, a hithau yn forwyn gaeth
3 Neu, *ammherchi gan neb.* Heb. *enllibio gan,* neu, *am wr.*
wedi ei [3] dyweddïo i wr, ac heb ei
rhyddhâu ddim, neu heb roddi
rhyddid iddi; bydded [4] *iddynt* gur-
fa; ac na ladder hwynt, am nad
4 Neu, *iddi.*
oedd hi rydd.
s pen. 5. 15.
21 A [s] dyged efe yn aberth dros
ei gamwedd i'r ARGLWYDD, i ddrws
pabell y cyfarfod, hwrdd dros gam-
wedd.
22 A gwnaed yr offeiriad gymmod
drosto â'r hwrdd dros gamwedd,
ger bron yr ARGLWYDD, am ei
bechod a bechodd efe: a maddeuir
iddo am ei bechod a wnaeth efe.
23 ¶ A phan ddeloch i'r tir, a
phlannu o honoch bob pren ym-
borth; cyfrifwch yn ddïenwaededig
ei ffrwyth ef; tair blynedd y bydd
efe megis dïenwaededig i chwi: na
fwyttâer o hono.
24 A'r bedwaredd flwyddyn y
5 *sancteiddrwydd moliant i'r,* &c.
bydd ei holl ffrwyth yn [5] sanctaidd
i foliannu yr ARGLWYDD *âg ef.*
25 A'r bummed flwyddyn y bwyt-
têwch ei ffrwyth, fel y chwanego
efe ei gnwd i chwi: myfi *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW.
t pen. 17. 10, &c.
26 ¶ [t] Na fwyttêwch ddim ynghyd
u Deut. 18. 10. 1 Sam. 15. 23.
â'i waed: [u] nac arferwch na swyn-
ion, na choel ar frudiau.
x pen. 21. 5.
27 [x] Na thalgrynnwch odre eich
pen, ac na thorr gyrrau dy farf.
y Deut. 14. 1. Jer. 16. 6.
28 Ac [y] na wnewch dorriadau yn
eich cnawd am un marw, ac na
roddwch brint nôd arnoch: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
29 ¶ Na haloga dy ferch, gan beri
iddi butteinio: rhag putteinio y tir,
a llenwi y wlad o ysgelerder.
z pen. 26. 2.
30 ¶ [z] Cedwch fy Sabbathau, a
pherchwch fy nghyssegr: yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi.
a pen. 20. 6, 27. Deut. 18. 10. Es. 8. 19. Act. 16. 16.
31 ¶ [a] Nac ewch ar ol dewiniaid,
ac nac ymofynwch â'r brudwyr, i
ymhalogi o'u plegid: yr ARGLWYDD
eich DUW *ydwyf* fi.
32 ¶ Cyfod ger bron penwynni, a
pharcha wyneb henuriad; ac ofna dy
DDUW: yr ARGLWYDD *ydwyf* fi.
b Exod. 22. 21. a 23. 9.
33 ¶ A [b] phan ymdeithio dïeithr-
ddyn ynghyd â thi yn eich gwlad,
6 *orthrymmwch.*
na [6] flinwch ef.

Cyn CRIST 1490.

c Exod. 23. 9.
34 [c] Bydded y dïeithr i chwi, yr
d Deut. 10. 19.
hwn a ymdeithio yn eich plith, fel
yr un a hanffo o honoch, a [d] châr ef
fel ti dy hun; o herwydd dïeithr-
iaid fuoch y'ngwlad yr Aipht: yr
ARGLWYDD eich DUW *ydwyf* fi.
35 ¶ Na wnewch gam ar farn, ar
lathen, ar bwys, nac ar fesur.
e Deut. 25. 13. Diar. 11. 1. a 16. 11. a 20. 10.
36 Bydded i chwi [e] gloriannau cyf-
iawn, [7] cerrig cyfiawn, ephah gyf-
iawn, a hîn gyfiawn: yr ARGLWYDD
7 *bwysau.*
eich DUW *ydwyf* fi, yr hwn a'ch
dygais allan o dir yr Aipht.
37 Cedwch chwithau fy holl
ddeddfau, a'm holl farnedigaethau,
a gwnewch hwynt: yr ARGLWYDD
ydwyf fi.

PENNOD XX.

1 *Am yr hwn a roddo ei had i Moloch.* 4 *Am yr hwn a arbedo y cyfryw.* 6 *Am fyned at frudwyr.* 7 *Am ymsancteiddio.* 9 *Am yr hwn a felldithio ei rïeni.* 10 *Am odineb.* 11, 14, 17, 19 *Am ymlosgach.* 13 *Am orwedd gyd â gwrryw,* 15 *neu gyd âg anifail.* 18 *Am aflendid.* 22 *Gorchymyn ufudd-dod gyd â sancteiddrwydd.* 27 *Rhaid yw rhoddi brudwyr i farwolaeth.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
a pen. 18. 21.
2 [a] Dywed hefyd wrth feibion Is-
b Deut. 18. 10. 2 Bren. 17. 17. a 23. 10. Jer. 32. 35.
rael, [b] Pob un o feibion Israel, neu
o'r dïeithr a ymdeithio yn Israel, yr
hwn a roddo o'i had i Moloch, a
leddir yn farw; pobl y tir a'i llab-
yddiant ef â cherrig.
c pen. 17. 10.
3 A [c] mi a osodaf fy wyneb yn er-
byn y dyn hwnnw, ac a'i torraf o
fysg ei bobl; am iddo roddi o'i had
i Moloch, i aflanhâu fy nghyssegr,
ac i halogi fy enw sanctaidd.
4 Ac os pobl y wlad gan guddio
a guddiant eu llygaid oddi wrth y
dyn hwnnw, (pan roddo efe ei had
i Moloch,) ac nis lladdant ef:
d pen. 17. 10.
5 Yna [d] y gosodaf fy wyneb yn
e Exod. 20. 5.
erbyn y dyn hwnnw, ac [e] yn erbyn
ei dylwyth, a thorraf ymaith ef, a
f pen. 17. 7.
phawb [f] a ddilynant ei butteindra
ef, gan butteinio yn ol Moloch, o
fysg eu pobl.
g pen. 19. 31.
6 ¶ [g] A'r dyn a dro ar ol dewin-
iaid, a brudwyr, i butteinio ar eu
hol hwynt; gosodaf fy wyneb yn
erbyn y dyn hwnnw hefyd, a thor-
raf ef ymaith o fysg ei bobl.
h pen. 11. 44. a 19. 2. 1 Petr 1. 16.
7 ¶ [h] Ymsancteiddiwch gan hynny,
a byddwch sanctaidd: canys myfi
yw yr ARGLWYDD eich DUW chwi.
i Exod. 21. 17. Deut. 27. 16. Diar. 20. 20. Matt. 15. 4.
8 Cedwch hefyd fy neddfau, a
gwnewch hwynt: myfi *yw* yr AR-
GLWYDD eich sancteiddydd.
9 ¶ [i] Os bydd neb a felldigo ei dad

Cyn CRIST 1490.

neu ei fam, lladder ef yn farw: ei dad neu ei fam a felldigodd efe; ei waed *fydd* arno ei hun.

10 ¶ [k] A'r gwr a odinebo gyd â gwraig gwr *arall, sef yr hwn* a odinebo gyd â gwraig ei gymmydog, lladder yn farw y godinebwr a'r odinebwraig.

[k] pen. 18. 20. Deut. 22. 22. Ioan 8. 4, 5.

11 [l] A'r gwr a orweddo gyd â gwraig ei dad, a noethodd noethni ei dad: lladder yn feirw hwynt ill dau; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[l] pen. 18. 8.

12 [m] Am y gwr a orweddo ynghyd â'i waudd, lladder yn feirw hwynt ill dau: cymmysgedd a wnaethant; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[m] pen. 18. 15. Deut. 27. 23.

13 [n] A'r gwr a orweddo gyd â gwr, fel gorwedd gyd â gwraig, ffieidddra a wnaethant ill dau: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[n] pen. 18. 22.

14 [o] Y gwr a gymmero wraig a'i mam, ysgelerder *yw* hynny: llosgant ef a hwythau yn tân; ac na fydded ysgelerder yn eich mysg.

[o] pen. 18. 17. Deut. 27. 23.

15 [p] A lladder yn farw y gwr a ymgydio âg anifail: lladdant hefyd yr anifail.

[p] pen. 18. 23. Deut. 27. 21.

16 A'r wraig a êl at un anifail, i orwedd dano, lladd di y wraig a'r anifail hefyd: lladder hwynt yn feirw; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

17 [q] A'r gwr a gymmero ei chwaer, merch ei dad, neu ferch ei fam, ac a welo ei noethni hi, ac y gwelo hithau ei noethni yntau: gwaradwydd *yw* hynny; torrer hwythau ymaith y'ngolwg meibion eu pobl: noethni ei chwaer a noethodd efe; efe a ddwg ei anwiredd.

[q] pen. 18. 9. Deut. 27. 22.

18 [r] A'r gwr a orweddo gyd â gwraig glaf o'i mis-glwyf, ac a noetho ei noethni hi; ei diferlif hi a [2] ddatguddiodd efe, a hithau a ddatguddiodd ddiferlif ei gwaed ei hun: am hynny torrer hwynt ill dau o fysg eu pobl.

[r] pen. 18. 19. Edrych pen. 15. 24.
[2] Heb. *ddinoethodd.*

19 [s] Ac na noetha noethni chwaer dy fam, neu chwaer dy dad; o herwydd ei gyfnesaf ei hun y mae yn ei noethi: dygant eu hanwiredd.

[s] pen. 18. 12, 13.

20 [t] A'r gwr a orweddo gyd â gwraig ei ewythr frawd ei dad, a noetha noethni ei ewythr: eu pechod a ddygant; byddant feirw yn ddiblant.

[t] pen. 18. 14.

21 [u] A'r gwr a gymmero wraig ei frawd, ([3] peth aflan *yw* hynny,) efe a noethodd noethni ei frawd: diblant fyddant.

[u] pen. 18. 16.
[3] *ysgariaeth.*

22 ¶ Am hynny cedwch fy holl [x] ddeddfau, a'm holl farnedigaethau, a gwnewch hwynt; fel [y] na chwydo y wlad chwi, yr hon yr ydwyf yn eich dwyn iddi i breswylio ynddi.

[x] pen. 18. 26.
[y] pen. 18. 25, 28.

23 Ac [z] na rodiwch yn neddfau y genedl yr ydwyf yn eu bwrw allan o'ch blaen chwi: o herwydd yr holl bethau hyn a wnaethant; [a] am hynny y ffieiddiais hwynt.

[z] pen. 18. 3, 30.
[a] Deut. 9. 5.

24 Ac wrthych y dywedais, Chwi a etifeddwch eu tir hwynt; mi a'i rhoddaf i chwi i'w feddiannu; gwlad yn llifeirio o laeth a mêl: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi, yr hwn a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill.*

25 [b] Rhoddwch chwithau wahaniaeth rhwng yr anifail glân a'r aflan, a rhwng yr aderyn aflan a'r glân; ac na wnewch eich eneidiau yn ffiaidd o herwydd anifail, neu o herwydd aderyn, neu o herwydd dim oll a [4] ymlusgo ar y ddaear, yr hwn a neillduais i chwi i'w gyfrif yn aflan.

[b] pen. 11. 2. Deut. 14. 4.
[4] Neu, *a ymsymmudo.*

26 Byddwch chwithau sanctaidd i mi: [c] o herwydd myfi yr ARGLWYDD *ydwyf* sanctaidd, ac a'ch neillduais chwi oddi wrth bobloedd *eraill,* i fod yn eiddof fi.

[c] ad. 7. pen. 19. 2. 1 Petr 1. 16.

27 ¶ [d] Gwr neu wraig a fo ganddynt ysbryd dewiniaeth, neu frud, hwy a leddir yn farw: â cherrig y llabyddiant hwynt; eu gwaed *fydd* arnynt eu hunain.

[d] Deut. 18. 10, 11. 1 Sam. 28. 7, 8.

PENNOD XXI.

1 *Am alar yr offeiriaid.* 6 *Am eu sancteiddrwydd.* 9 *Am eu cymmeriad.* 7, 13 *Am eu priodasau.* 16 *Ni chaiff yr offeiriaid a fo arnynt anaf weini yn y cyssegr.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrth Moses, Llefara wrth yr offeiriaid, meibion Aaron, a dywed wrthynt, [a] Nac ymhaloged *neb* am y marw ym mysg ei bobl.

[a] Ezec. 44. 25.

2 Ond am ei gyfnesaf agos iddo; am ei fam, am ei dad, ac am ei fab, ac am ei ferch, ac am ei frawd,

3 Ac am ei chwaer o forwyn, yr hon sydd agos iddo, yr hon ni fu eiddo gwr: am honno y gall ymhalogi.

4 Nac ymhaloged [2] pennaeth ym mysg ei bobl, i'w aflanhâu ei hun.

[2] Neu, *gwr priod am ei wraig.*

5 [b] Na wnant foelni ar eu pennau, ac nac eilliant gyrrau eu barfau, ac na thorrant dorriadau ar eu cnawd.

[b] pen. 19. 27, 28. Deut. 14. 1. Ezec. 44. 20.

6 Sanctaidd fyddant i'w DUW, ac na halogant enw eu DUW: o herwydd offrymmu y maent ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *a* [c] bara eu DUW; am hynny byddant sanctaidd.

[c] Edrych pen. 3. 11.

7 [d] Na chymmerant butteinwraig, neu un halogedig, yn wraig: ac na

[d] Ezec. 44. 22.

Cyn CRIST 1490.

chymmerant wraig wedi ysgar oddi
wrth ei gwr; o herwydd sanctaidd
yw efe i'w DDUW.
8 A chyfrif di ef yn sanctaidd; o
herwydd bara dy DDUW di y mae efe
yn ei offrymmu: bydded sanctaidd
i ti; o herwydd sanctaidd *ydwyf* fi
yr ARGLWYDD eich sancteiddydd.
9 ¶ Ac os [3] dechreu merch un
offeiriad butteinio, halogi ei thad
y mae: llosger hi yn tân.
10 A'r offeiriad pennaf o'i frodyr, yr
hwn y tywalltwyd [e] olew yr enneiniad
ar ei ben, ac [f] a gyssegrwyd i wisgo
y gwisgoedd, [g] na ddïosged oddi am
ei ben, ac na rwyged ei ddillad:
11 Ac na ddeued at gorph un
marw, nac ymhaloged am ei dad,
nac am ei fam:
12 Ac nac aed allan o'r cyssegr, ac
na haloged gyssegr ei DDUW; am
fod [h] coron olew enneiniad ei DDUW
arno ef: myfi *yw* yr ARGLWYDD.
13 A [i] chymmered efe wraig yn ei
morwyndod.
14 Gwraig weddw, na gwraig wedi
ysgar, nac un halogedig, *na* phut-
tain; y rhai hyn na chymmered:
ond cymmered forwyn o'i bobl ei
hun yn wraig.
15 Ac na haloged ei had ym
mysg ei bobl: canys myfi *yw* yr
ARGLWYDD ei sancteiddydd ef.
16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
17 Llefara wrth Aaron, gan ddy-
wedyd, Na nesâed un o'th had di
trwy eu cenhedlaethau, yr hwn y
byddo anaf arno, i offrymmu [4] bara
ei DDUW:
18 Canys ni chaiff un gwr y byddo
anaf arno nesâu; y gwr dall, neu
y cloff, neu y trwyndwn, neu y neb
y byddo dim [k] gormod ynddo;
19 Neu y gwr y byddo iddo droed
twn, neu law dòn;
20 Neu a fyddo yn gefngrwm, neu
yn [5] gorr, neu a magl neu bysen ar
ei lygad, neu yn grachlyd, neu yn
glafrllyd, neu wedi ysigo ei eirin.
21 Na nesâed un gwr o had Aaron
yr offeiriad, yr hwn y byddo anaf
arno, i offrymmu ebyrth tanllyd yr
ARGLWYDD: anaf sydd arno; na
nesâed i offrymmu bara ei DDUW.
22 Bara ei DDUW, o'r *pethau*
sanctaidd cyssegredig, ac o'r *pethau*
cyssegredig, a gaiff efe ei fwytta.
23 Etto nac aed i mewn at y wa-
hanlen, ac na nesâed at yr allor,
am *fod* anaf arno; ac na haloged fy

[3] Neu, *ymhaloga, &c. gan butteinio.*
[e] Exod. 30. 30.
[f] Exod. 28. 2. pen. 16. 32.
[g] pen. 10. 6.
[h] Exod. 28. 36.
[i] Ezec. 44. 22.
[4] Neu, *ymborth.*
[k] pen. 22. 23.
[5] Neu, *ry eiddil.*

nghyssegroedd: canys myfi *yw* yr
ARGLWYDD eu sancteiddydd hwynt.
24 A llefarodd Moses *hynny* wrth
Aaron ac wrth ei feibion, ac wrth
holl feibion Israel.

PENNOD XXII.

1 *Rhaid i'r offeiriaid yn eu haflendid ymgadw oddi wrth y pethau cyssegredig.* 6 *Y modd y mae eu puro hwynt.* 10 *Pwy yn nhŷ yr offeiriaid a all fwytta o'r pethau cyssegredig.* 17 *Rhaid i'r aberthau fod yn ddïanaf.* 26 *Oedran yr aberth.* 29 *Y gyfraith am fwytta yr aberth dïolch.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei
feibion, am iddynt ymneillduo oddi
wrth bethau cyssegredig meibion
Israel, ac na halogant fy enw sanct-
aidd, *yn y pethau* y maent yn eu
cyssegru i mi: myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.
3 Dywed wrthynt, Pwy bynnag
o'ch holl hiliogaeth, trwy eich cen-
hedlaethau, a nesao at y pethau
cyssegredig a gyssegro meibion Is-
rael i'r ARGLWYDD, a'i aflendid
arno; torrir ymaith yr enaid hwn-
nw oddi ger fy mron: myfi *yw* yr
ARGLWYDD.
4 Na fwyttâed neb o hiliogaeth
Aaron o'r pethau cyssegredig, ac
yntau yn wahan-glwyfus, neu [a] yn
ddiferllyd, [b] hyd oni lanhâer ef: na'r
hwn a [c] gyffyrddo â dim wedi ei hal-
ogi wrth y marw, na'r hwn [d] yr êl
oddi wrtho ddisgyniad had;
5 Na'r un a [e] gyffyrddo âg un ym-
lusgiad, trwy yr hwn y gallo fod yn
aflan, neu â [f] dyn y byddai aflan o'i
blegid, pa aflendid bynnag fyddo
arno:
6 A'r dyn a gyffyrddo âg ef, a fydd
aflan hyd yr hwyr; ac na fwyttâed
o'r pethau cyssegredig, oddi eithr
iddo olchi ei gnawd mewn dwfr.
7 A phan fachludo yr haul, glân
fydd; ac wedi hynny bwyttâed o'r
pethau cyssegredig: canys ei fwyd
ef *yw* hwn.
8 Ac [g] na fwyttâed o ddim wedi
marw ei hun, neu wedi ei ysglyf-
aethu, i fod yn aflan o'i blegid:
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
9 Ond cadwant fy neddf i, ac na
ddygant bechod *bob un* arnynt eu
hunain, i farw o'i blegid, pan halog-
ant hi: myfi *yw* yr ARGLWYDD eu
sancteiddydd hwynt.
10 Ac [h] na fwyttâed un alltud o'r
peth cyssegredig: dïeithrddyn yr

Cyn CRIST 1490.

[a] pen. 15. 2.
[b] pen. 14. 2. a 15. 13.
[c] Num. 19. 11.
[d] pen. 15. 16.
[e] pen. 11. 24.
[f] pen. 15. 7, 19.
[g] Exod. 22. 31. pen. 17. 15. Ezec. 44. 31.
[h] Edrych 1 Sam. 21. 6.

Cyn CRIST 1490.

offeiriad, a'r gwas cyflog, ni chaiff
fwytta y peth cyssegredig.
11 Ond pan bryno yr offeiriad
ddyn [2]am ei arian, hwnnw a gaiff
fwytta o hono, a'r hwn a aner *yn*
ei dŷ ef: y rhai hyn a gânt fwytta
o'i fara ef.
12 A merch yr offeiriad, pan fyddo
hi eiddo gwr dïeithr, ni chaiff hi
fwytta o offrwm y pethau cyssegr-
edig.
13 Ond merch yr offeiriad, os
gweddw fydd hi, neu wedi ysgar, a
heb blant iddi, ac wedi dychwelyd
i dŷ ei thad, a gaiff fwytta o fara ei
thad, [i]megis *yn* ei hieuengctid; ac
ni chaiff neb dïeithr fwytta o hono.
14 ¶ A phan fwyttao un beth
cyssegredig mewn anwybod; yna
chwaneged ei bummed ran atto,
a rhodded gyd â'r peth cyssegredig
i'r offeiriad.
15 Ac na halogant gyssegredig
bethau meibion Israel, y rhai a
offrymmant i'r ARGLWYDD.
16 Ac na [3]wnant iddynt ddwyn
cosp camwedd, pan fwyttaont eu
cyssegredig bethau hwynt: o her-
wydd myfi *yw* yr ARGLWYDD eu
sancteiddydd.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
18 Llefara wrth Aaron, ac wrth ei
feibion, ac wrth holl feibion Israel,
a dywed wrthynt, [k]Pwy bynnag o
dŷ Israel, ac o ddïeithr yn Israel,
a offrymmo ei offrwm yn ol ei holl
addunedau, ac yn ol ei holl roddion
gwirfodd, y rhai a offrymmant i'r
ARGLWYDD yn boeth-offrwm;
19 *Offrymmwch* wrth eich ewyll-
ys eich hun, un gwrryw perffeith-
gwbl, o'r eidionau, o'r defaid, neu
o'r geifr.
20 [l]Nac offrymmwch ddim *y byddo*
anaf arno; o herwydd ni bydd efe
gymmeradwy drosoch.
21 A [m]phan offrymmo gwr aberth
hedd i'r ARGLWYDD, gan neillduo
ei adduned, neu rodd ewyllysgar o'r
eidionau, neu o'r praidd, bydded
berffeith-gwbl, fel y byddo gym-
meradwy: na fydded un anaf arno.
22 [n]Y dall, neu yr ysig, neu yr
anafus, neu y dafadenog, neu y
crachlyd, neu y clafrllyd, nac off-
rymmwch hwy i'r ARGLWYDD, ac
na roddwch aberth tanllyd o hon-
ynt ar allor yr ARGLWYDD.
23 A'r eidion, neu yr [4]oen a fyddo
[o]gormod neu ry fychain ei aelodau,

[2] Heb. *â gwerth ei arian.*
[i] pen. 10. 14.
[3] Neu, *ymlwythant â chosp.*
[k] pen. 1. 2, 3, 10.
[l] Deut. 15. 21. a 17. 1. Mal. 1. 8.
[m] pen. 3. 1.
[n] ad. 20.
[4] Heb. *myn.*
[o] pen. 21. 18.

gellwch ei offrymmu yn offrwm
gwirfodd; ond dros adduned ni
bydd cymmeradwy.
24 Nac offrymmwch i'r ARGLWYDD
ddim wedi llethu, neu ysigo, neu
ddryllio, neu dorri; ac na wnewch
yn eich tir y *fath beth.*
25 Ac nac offrymmwch o law un
dïeithr fwyd eich DUW o'r holl beth-
au hyn: canys *y mae* eu llygredig-
aeth ynddynt; anaf *sydd* arnynt:
ni byddant gymmeradwy drosoch.
26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
27 [p]Pan aner eidion, neu ddafad,
neu afr, bydded saith niwrnod dan
ei fam; o'r wythfed dydd ac o
hynny allan y bydd cymmeradwy
yn offrwm o aberth tanllyd i'r AR-
GLWYDD.
28 Ac am fuwch neu [5]ddafad, na
leddwch hi [q]a'i llwdn yn yr un dydd.
29 A phan aberthoch aberth dïolch
i'r ARGLWYDD, offrymmwch wrth
eich ewyllys eich hunain.
30 Y dydd hwnnw y bwyttêir ef;
[r]na weddillwch o hono hyd y bore:
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
31 Cedwch chwithau fy ngorchy-
mynion, a gwnewch hwynt: myfi
yw yr ARGLWYDD.
32 Ac na halogwch fy enw sanct-
aidd, ond [s]sancteiddier fi ym mysg
meibion Israel: myfi *yw* yr AR-
GLWYDD eich sancteiddydd,
33 Yr hwn a'ch dygais chwi allan
o dir yr Aipht, i fod yn DDUW i
chwi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXIII.

1 *Gwyliau yr Arglwydd.* 3 *Y Sabbath.* 4 *Y Pasc.* 9 *Yr ysgub flaen-ffrwyth.* 15 *Gwyl y Sulgwyn.* 22 *Rhaid yw gadael peth i'r tlodion i'w loffa.* 23 *Gwyl yr udgyrn.* 26 *Y dydd cymmod.* 33 *Gwyl y pebyll.*

LLEFARODD yr ARGLWYDD hef-
yd wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Gwyliau yr AR-
GLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn
gymmanfeydd sanctaidd, *ydyw* fy
ngwyliau hyn.
3 [a]Chwe diwrnod y gwneir gwaith;
a'r seithfed dydd y bydd Sabbath
gorphwysdra, *sef* cymmanfa sanct-
aidd; dim gwaith nis gwnewch:
Sabbath *yw* efe i'r ARGLWYDD yn
eich holl drigfannau.
4 ¶ Dyma wyliau yr ARGLWYDD,
y cymmanfeydd sanctaidd, y rhai
a gyhoeddwch yn eu tymmor.
5 [b]O fewn y mis cyntaf, ar y ped-

Cyn CRIST 1490.

[p] Exod. 22. 30. a 23. 19. a 34. 26. Deut. 14. 21.
[5] Neu, *afr.*
[q] Deut. 22. 6.
[r] pen. 7. 15.
[s] pen. 10. 3.
[a] Exod. 20. 9. a 23. 12. a 31. 13. a 34. 21. pen. 19. 3. Deut. 5. 13. Luc 13. 14.
[b] Exod. 12. 18. a 13. 3. a 23. 15. a 34. 18. Num. 9. 2. a 28. 16. Deut. 16. 1.

Cyn CRIST 1490.

werydd *dydd* ar ddeg o'r mis, yn y
cyfnos, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD.
6 A'r pymthegfed dydd o'r mis
hwnnw y bydd gwyl y bara croyw
i'r ARGLWYDD: saith niwrnod y
bwyttêwch fara croyw.
7 Ar y dydd cyntaf y bydd i chwi
gymmanfa sanctaidd: dim caeth-
waith ni chewch ei wneuthur.
8 Ond offrymmwch ebyrth tanllyd
i'r ARGLWYDD saith niwrnod: ar y
seithfed dydd *bydded* cymmanfa
sanctaidd; na wnewch ddim caeth-
waith.
9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd, Llefara wrth
feibion Israel, a dywed wrthynt,
10 [c] Pan ddeloch i'r tir a roddaf i
chwi, a medi o honoch ei gynhauaf;
yna dygwch [2] ysgub blaen-ffrwyth
eich cynhauaf at yr offeiriad.
11 Cyhwfaned yntau yr ysgub ger
bron yr ARGLWYDD, i'ch gwneuthur
yn gymmeradwy: trannoeth wedi y
Sabbath y cyhwfana yr offeiriad hi.
12 Ac offrymmwch ar y dydd y
cyhwfaner yr ysgub, oen blwydd,
perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm i'r
ARGLWYDD.
13 A'i fwyd-offrwm *o* ddwy ddeg-
fed ran o beilliaid wedi ei gym-
mysgu âg olew, yn aberth tanllyd
i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd:
a'i ddïod-offrwm *fydd* o win, ped-
waredd *ran* hin.
14 Bara hefyd, nac ŷd wedi ei
grasu, na thywysennau îr, ni chewch
eu bwytta hyd gorph y dydd hwn-
nw, nes dwyn o honoch offrwm
eich DUW. Deddf dragywyddol
trwy eich cenhedlaethau, yn eich
holl drigfannau, *fydd hyn.*
15 ¶ A [d] chyfrifwch i chwi o dran-
noeth wedi y Sabbath, o'r dydd y
dygoch ysgub y cyhwfan; saith
Sabbath cyflawn fyddant:
16 Hyd drannoeth wedi y seithfed
Sabbath, y cyfrifwch ddeng niwrnod
a deugain; ac offrymmwch fwyd-
offrwm newydd i'r ARGLWYDD.
17 A dygwch o'ch trigfannau ddwy
dorth gyhwfan, dwy ddegfed ran o
beilliaid fyddant: yn lefeinllyd y
pobir hwynt, [e] yn flaen-ffrwyth i'r
ARGLWYDD.
18 Ac offrymmwch gyd â'r bara
saith oen blwyddiaid, perffeith-
gwbl, ac un bustach ieuangc, a
dau hwrdd: poeth-offrwm i'r AR-
GLWYDD fyddant hwy, ynghyd â'u
bwyd-offrwm a'u dïod-offrwm; *sef*

c Exod. 23. 16. a. 34. 22. Num. 28. 26. Deut. 16. 9.
2 Neu, *ddyrnaid.* Heb. *omer.*
d Deut. 16. 9.
e Exod. 23. 16, 19. a 34. 26. Num. 15. 17. a 28. 26. Deut. 26. 1.

aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r
ARGLWYDD.
19 Yna aberthwch [f] un bwch geifr
yn bech-aberth, a dau oen blwydd-
iaid [g] yn aberth hedd.
20 A chyhwfaned yr offeiriad
hwynt, ynghyd â bara y blaen-
ffrwyth, yn offrwm cyhwfan ger
bron yr ARGLWYDD, ynghyd â'r ddau
oen: [h] cyssegredig i'r ARGLWYDD *ac*
eiddo yr offeiriad fyddant.
21 A chyhoeddwch, o fewn corph
y dydd hwnnw, y bydd cymmanfa
sanctaidd i chwi; dim caethwaith
nis gwnewch. Deddf dragywyddol,
yn eich holl drigfannau, trwy eich
cenhedlaethau, *fydd hyn.*
22 ¶ [i] A phan fedoch gynhauaf eich
tir, na lwyr-feda gyrrau dy faes, [k] ac
na loffa loffion dy gynhauaf; gâd
hwynt i'r tlawd a'r dïeithr: myfi *yw*
yr ARGLWYDD eich DUW chwi.
23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
24 Llefara wrth feibion Israel
gan ddywedyd, Ar y [l] seithfed mis,
ar *y dydd* cyntaf o'r mis, y bydd
i chwi Sabbath, yn goffadwriaeth
caniad udgyrn, *a* chymmanfa sanct-
aidd.
25 Dim caethwaith nis gwnewch;
ond offrymmwch ebyrth tanllyd i'r
ARGLWYDD.
26 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
27 [m] Y degfed *dydd* o'r seithfed
mis hwn, *y bydd* dydd cymmod;
cymmanfa sanctaidd fydd i chwi:
yna cystuddiwch eich eneidiau, ac
offrymmwch ebyrth tanllyd i'r AR-
GLWYDD.
28 Ac na wnewch ddim gwaith o
fewn corph y dydd hwnnw: o her-
wydd dydd cymmod *yw*, i wneuthur
cymmod drosoch ger bron yr AR-
GLWYDD eich DUW.
29 Canys pob enaid a'r ni chys-
tuddier o fewn corph y dydd hwn,
[n] a dorrir ymaith oddi wrth ei
bobl.
30 A phob enaid a wnelo ddim
gwaith o fewn corph y dydd hwn-
nw, difethaf yr enaid hwnnw hefyd
o fysg ei bobl.
31 Na wnewch ddim gwaith.
Deddf dragywyddol, trwy eich cen-
hedlaethau, yn eich holl drigfan-
nau, *yw hyn.*
32 Sabbath gorphwysdra *yw* efe i
chwi; cystuddiwch chwithau eich
eneidiau ar y nawfed *dydd* o'r mis,

Cyn CRIST 1490.

f pen. 4. 2, 3, 28.
g pen. 3. 1.
h Num. 18. 12. Deut. 18. 4.
i pen. 19. 9.
k Deut. 24. 19.
l Num. 29. 1.
m pen. 16. 29. Num. 29. 7.
n Gen. 17. 14.

Cyn CRIST 1490.

yn yr hwyr: o hwyr i hwyr y [3] cedwch eich Sabbath.

33 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses gan ddywedyd,

34 Llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, [o] Ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis hwn *y bydd* gwyl y pebyll saith niwrnod i'r ARGLWYDD.

35 Ar y dydd cyntaf *y bydd* cymmanfa sanctaidd: dim caethwaith nis gwnewch.

36 Saith niwrnod yr offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: [p] ar yr wythfed dydd [q] y bydd cymmanfa sanctaidd i chwi; a chwi a offrymmwch aberth tanllyd i'r ARGLWYDD: [4] uchel wyl *yw* hi; na wnewch ddim caethwaith.

37 Dyma wyliau yr ARGLWYDD, y rhai a gyhoeddwch yn gymmanfeydd sanctaidd, i offrymmu i'r ARGLWYDD aberth tanllyd, offrwm poeth, bwyd-offrwm, aberth, a dïodoffrwm; pob peth yn ei ddydd:

38 Heb law Sabbathau yr ARGLWYDD, ac heb law eich rhoddion chwi, ac heb law eich holl addunedau, ac heb law eich holl offrymmau gwirfodd, a roddoch i'r ARGLWYDD.

39 Ac ar y pymthegfed dydd o'r seithfed mis, pan gynhulloch ffrwyth eich tir, cedwch wyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod: *bydded* gorphwysdra ar y dydd cyntaf, a gorphwysdra ar yr wythfed dydd.

40 [r] A'r dydd cyntaf cymmerwch i chwi [5] ffrwyth pren prydferth, canghennau palmwydd, a brig pren caeadfrig, a helyg afon; ac ymlawenhêwch ger bron yr ARGLWYDD eich DUW saith niwrnod.

41 A chedwch hon yn wyl i'r ARGLWYDD saith niwrnod yn y flwyddyn: deddf dragywyddol yn eich cenhedlaethau *yw;* ar y seithfed mis y cedwch hi *yn wyl.*

42 Mewn bythod yr arhoswch saith niwrnod; pob prïodor yn Israel a drigant mewn bythod:

43 Fel y gwypo eich cenhedlaethau chwi mai mewn bythod y perais i feibion Israel drigo, pan ddygais hwynt allan o dir yr Aipht: myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

44 A thraethodd Moses wyliau yr ARGLWYDD wrth feibion Israel.

[3] Heb. *gorphwyswch.*
[o] Exod. 23. 16. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.
[p] Ioan 7. 37.
[q] 2 Chron. 7. 9.
[4] Heb. *dydd gwaharddedig.*
[r] Neh. 8. 15.
[5] Neu, *geingciau.*

PENNOD XXIV.

1 *Olew y lusernau.* 5 *Y bara gosod.* 10 *Mab Selomith yn cablu.* 13 *Cyfraith cabledd,* 17 *a llofruddiaeth.* 18 *Am golled.* 23 *Llabyddio y cablwr.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 [a] Gorchymyn i feibion Israel ddwyn attat olew olew-wydden pur, coethedig, i'r goleuni, i beri i'r lampau [2] gynneu bob amser.

3 O'r tu allan i wahanlen y dystiolaeth, ym mhabell y cyfarfod, y trefna Aaron ef o hwyr hyd fore, ger bron yr ARGLWYDD, bob amser. Deddf dragywyddol trwy eich cenhedlaethau *fydd hyn.*

4 Ar y canhwyllbren [b] pur y trefna efe y lampau ger bron yr ARGLWYDD bob amser.

5 ¶ A chymmer beilliaid, a phoba ef yn ddeuddeg [c] teisen: dwy ddegfed ran fydd pob teisen.

6 A gosod hwynt yn ddwy res, chwech *yn* y rhes, ar y bwrdd pur, ger bron yr ARGLWYDD.

7 A dod thus pur ar bob rhes, fel y byddo ar y bara, yn goffadwriaeth, *ac* yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

8 Ar bob dydd Sabbath y trefna efe hyn ger bron yr ARGLWYDD bob amser, yn gyfammod tragywyddol oddi wrth feibion Israel.

9 A [d] bydd eiddo Aaron a'i feibion; a hwy a'i bwytty yn y lle sanctaidd: canys sancteiddiolaf *yw* iddo ef o ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, *trwy* ddeddf dragywyddol.

10 ¶ A mab gwraig o Israel, a hwn yn fab gwr o'r Aipht, a aeth allan ym mysg meibion Israel; a mab yr Israelees a gwr o Israel a ymgynhennasant yn y gwersyll.

11 A mab y wraig o Israel a gablodd enw *yr ARGLWYDD,* ac a felldigodd: yna y dygasant ef at Moses: ac enw ei fam oedd Selomith, merch Dibri, o lwyth Dan.

12 [e] A gosodasant ef y'ngharchar, fel yr hysbysid iddynt o enau yr ARGLWYDD *beth* a *wnaent.*

13 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

14 Dwg y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll: a [f] rhodded pawb a'i clywsant ef eu dwylaw ar ei ben ef, a llabyddied yr holl gynnulleidfa ef.

15 A llefara wrth feibion Israel, gan ddywedyd, Pwy bynnag a gablo ei DDUW, a ddwg ei bechod.

16 A [g] lladder yn farw yr hwn a felldithio enw yr ARGLWYDD; yr holl gynnulleidfa gan labyddio a'i llabyddiant ef: lladder yn gystal y dïeithr, a'r prïodor, pan gablo efe enw yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1490.
[a] Exod. 27. 20.
[2] Heb. *ddyrchafu.*
[b] Exod. 31. 8.
[c] Exod. 25. 30.
[d] Exod. 29. 33. pen. 8. 31. 1 Sam. 21. 6. Matt. 12. 4.
[e] Num. 15. 34.
[f] Deut. 13. 9. a 17. 7.
[g] 1 Bren. 21. 10, 13.

Cyn CRIST 1490.

17 ¶ [h] A'r neb a [3] laddo ddyn,
lladder yntau yn farw.
18 A'r hwn a laddo anifail, taled
am dano; [4] anifail am anifail.
19 A phan wnelo un anaf ar ei
gymmydog; fel [i] y gwnaeth, gwneler
iddo:
20 Torriad am dorriad, llygad am
lygad, dant am ddant: megis y
gwnaeth anaf ar ddyn, felly gwneler
iddo yntau.
21 [k] A'r hwn a laddo anifail, a dâl
am dano: a laddo ddyn, a leddir.
22 Bydded [l] un farn i chwi; bydd-
ed i'r dïeithr, fel i'r prïodor: myfi
ydwyf yr ARGLWYDD eich DUW.
23 ¶ A mynegodd Moses *hyn* i
feibion Israel: a hwynt a ddygasant
y cablydd i'r tu allan i'r gwersyll, ac
a'i llabyddiasant ef â cherrig. Felly
meibion Israel a wnaethant megis y
gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth
Moses.

PENNOD XXV.

1 *Sabbath y seithfed flwyddyn.* 8 *Y Jubili yn y ddegfed flwyddyn a deugain.* 14 *Am orthrymmu.* 18 *Bendith am ufudd-dod.* 23 *Gollyngiad tiroedd,* 29 *a thai.* 35 *Tosturio wrth y tlawd.* 39 *Esmwyth drin caethion.* 47 *Adbrynu gweision.*

1491. LLEFARODD yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, ym myn-
ydd Sinai, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tir
yr hwn a roddaf i chwi; yna gor-
phwysed y tir [a] Sabbath i'r AR-
GLWYDD.
3 Chwe blynedd yr heui dy faes,
a chwe blynedd y torri dy winllan,
ac y cesgli ei chnwd.
4 Ac ar y seithfed flwyddyn y
bydd Sabbath gorphwysdra i'r tir,
sef Sabbath i'r ARGLWYDD: na haua
dy faes, ac na thorr dy winllan.
5 [b] Na chynhauafa yr hyn a dyfo o
hono ei hun, ac na chasgl [2] rawnwin
dy winwydden ni thoclaist: bydd
yn flwyddyn orphwysdra i'r tir.
6 Ond bydded *ffrwyth* Sabbath y
tir yn ymborth i chwi; *sef* i ti, ac i'th
wasanaethwr, ac i'th wasanaethferch,
ac i'th weinidog cyflog, ac i'th alltud
yr hwn a ymdeithio gyd â thi,
7 I'th anifail hefyd, ac i'r bwystfil
fydd yn dy dir, y bydd ei holl gnwd
yn ymborth.
8 ¶ Cyfrif hefyd i ti saith Sabbath
o flynyddoedd, *sef* saith mlynedd
seithwaith; dyddiau y saith Sab-
bath o flynyddoedd fyddant i ti yn
naw mlynedd a deugain.

[h] Exod. 21. 12. Num. 35. 31. Deut. 19. 21.
[3] Heb. *a darawo einioes dyn.*
[4] Heb. *einioes am einioes.*
[i] Exod. 21. 24. Deut. 19. 21. Matt. 5. 38.
[k] Exod. 21. 33.
[l] Exod. 12. 49.
[a] Exod. 23. 10. Edrych pen. 26. 34.
[b] 2 Bren. 19. 29.
[2] Heb. *rawnwin dy neillduaeth.*

Cyn CRIST 1491.

9 Yna pâr ganu i ti udgorn [3] y jubili
ar y seithfed mis, ar y degfed *dydd*
o'r mis; [c] ar ddydd y cymmod cen-
wch yr udgorn trwy eich holl wlad.
10 A sancteiddiwch y ddegfed
flwyddyn a deugain, a chyhoeddwch
ryddid yn y wlad i'w holl drigolion:
jubili fydd hi i chwi; a dychwelwch
bob un i'w etifeddiaeth, ïe, dychwel-
wch bob un at ei deulu.
11 Y ddegfed flwyddyn a deugain
honno fydd jubili i chwi: na heu-
wch, ac na fedwch ei chnwd a dyfo
o hono ei hun; ac na chynhullwch
ei gwinwydden ni thaclwyd.
12 Am ei *bod* yn jubili, bydded
sanctaidd i chwi: o'r maes y bwyt-
têwch ei ffrwyth hi.
13 O fewn y flwyddyn jubili hon
y dychwelwch bob un i'w etifedd-
iaeth.
14 Pan werthech ddim i'th gym-
mydog, neu brynu ar law dy gym-
mydog, na orthrymmwch bawb eich
gilydd.
15 Pryn gan dy gymmydog yn ol
rhifedi y blynyddoedd ar ol y ju-
bili; a gwerthed efe i tithau yn ol
rhifedi blynyddoedd y cnydau.
16 Yn ol amldra y blynyddoedd
y chwanegi ei bris, ac yn ol anaml-
dra y blynyddoedd y lleihêi di ei
bris: o herwydd rhifedi y cnydau
y mae efe yn ei werthu i ti.
17 Ac na orthrymmwch bob un ei
gymmydog; ond ofna dy DDUW:
canys myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD
eich DUW chwi.
18 ¶ Gwnewch chwithau fy neddf-
au, a chedwch fy marnedigaethau,
a gwnewch hwynt; a chewch drigo
yn y tir yn ddïogel.
19 Y tir hefyd a rydd ei ffrwyth;
a [d] chewch fwytta digon, a thrigo
ynddo yn ddïogel.
20 Ac hefyd os dywedwch, Beth
a fwyttâwn y seithfed flwyddyn?
wele, ni chawn hau, ac ni chawn
gynnull ein cnwd:
21 Yna mi a archaf fy mendith
arnoch y chweched flwyddyn; a hi
a ddwg ei ffrwyth *i wasanaethu*
dros dair blynedd.
22 A'r wythfed flwyddyn yr heu-
wch; ond bwyttêwch o'r hen gnwd
hyd y nawfed flwyddyn: nes dyfod
ei chnwd hi, y bwyttêwch o'r hen.
23 ¶ A'r tir ni cheir ei werthu
[4] yn llwyr: canys eiddof fi *yw* y tir;
o herwydd [e] dïeithriaid ac alltudion
ydych gyd â mi.

[3] Heb. *uchelsain.*
[c] pen. 23. 27.
[d] pen. 26. 5.
[4] Heb. *i'w dorri ymaith.*
[e] Ps. 119. 19. 1 Petr 2. 11.

Cyn CRIST 1491.

f Edrych Ruth 3. 2, 9, 12. Jer. 32. 7.

24 Ac yn holl dir eich etifedd-
iaeth rhoddwch ollyngdod i'r tir.
25 ¶ Os tloda dy frawd, a gwerthu
dim o'i etifeddiaeth, a [f]dyfod ei
gyfnesaf i'w ollwng; *yna* efe a gaiff
ollwng yr hyn a werthodd ei frawd.
26 Ond os y gwr ni bydd ganddo
neb a'i gollyngo, a chyrhaeddyd o'i
law ef ei hun gael digon i'w ollwng:
27 Yna cyfrifed flynyddoedd ei
werthiad, a rhodded drachefn yr
hyn fyddo dros ben i'r gwr yr hwn
y gwerthodd ef iddo; felly aed eil-
waith i'w etifeddiaeth.
28 Ac os ei law ni chaiff ddigon
i dalu iddo; yna bydded yr hyn a
werthodd efe yn llaw yr hwn a'i
prynodd hyd flwyddyn y jubili; ac
yn y jubili yr â yn rhydd, ac efe a
ddychwel i'w etifeddiaeth.
29 A phan wertho gwr dŷ annedd
o fewn dinas gaerog; yna bydded
ei ollyngdod hyd *ben* blwyddyn gyf-
lawn wedi ei werthu: *dros* flwydd-
yn y bydd rhydd ei ollwng ef.
30 Ac oni ollyngir cyn cyflawni
iddo flwyddyn gyfan; yna sicrhâer
y tŷ, yr hwn *fydd* yn y ddinas
gaerog, yn llwyr i'r neb a'i pryn-
odd, *ac* i'w hiliogaeth: nid â yn
rhydd yn y jubili.
31 Ond tai y trefi nid oes caer-
au o amgylch iddynt, a gyfrifir fel
meusydd: bid gollyngdod iddynt,
ac yn y jubili yr ânt yn rhydd.
32 Ond [g]dinasoedd y Lefiaid, a
thai dinasoedd eu hetifeddiaeth
hwynt, bid i'r Lefiaid eu gollwng
bob amser.
33 Ac os [5]pryn un gan y Lefiaid;
yna aed y tŷ a werthwyd, a dinas
ei etifeddiaeth ef, allan yn y jubili:
canys tai dinasoedd y Lefiaid *ydyw*
eu hetifeddiaeth hwynt ym mysg
meibion Israel.
34 Ac ni cheir gwerthu maes pen-
trefol eu dinasoedd hwynt: canys
etifeddiaeth dragywyddol *yw* efe
iddynt.
35 ¶ A phan dlodo dy frawd gyd â
thi, a llesgâu o'i law; [6]cynnorthwya
ef, fel y byddo byw gyd â thi; *er ei
fod* yn ddïeithrddyn, neu yn alltud.
36 [h]Na chymmer ganddo occraeth
na llog: ond [i]ofna dy DDUW; a
gâd i'th frawd fyw gyd â thi.
37 Na ddod dy arian iddo ar
usuriaeth, ac na ddod dy fwyd iddo
ar log.
38 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW chwi, yr hwn a'ch dygais all-
an o dir yr Aipht, i roddi i chwi dir
Canaan, *ac* i fod yn DDUW i chwi.
39 ¶ A [k]phan dlodo dy frawd gyd
â thi, a'i werthu ef i ti; na [7]wna
iddo wasanaethu yn gaethwas.
40 Bydded gyd â thi fel gwein-
idog cyflog, fel ymdeithydd; hyd
flwyddyn y jubili y caiff wasan-
aethu gyd â thi.
41 Yna aed oddi wrthyt ti, efe
a'i blant gyd âg ef, a dychweled at
ei dylwyth, ac aed drachefn i eti-
feddiaeth ei dadau.
42 Canys fy ngweision i ydynt, y
rhai a ddygais allan o dir yr Aipht:
na werther hwynt [8]fel caethweision.
43 [l]Na feistrola arno ef yn galed;
ond ofna dy DDUW.
44 A *chymmer* dy wasanaethwr,
a'th wasanaethferch, y rhai fyddant i
ti, o fysg y cenhedloedd y rhai *ydynt*
o'ch amgylch: o honynt y prynwch
wasanaethwr a gwasanaethferch.
45 A hefyd o blant yr alltudion y
rhai a ymdeithiant gyd â chwi, pryn-
wch o'r rhai hyn, ac o'u tylwyth y
rhai *ŷnt* gyd â chwi, y rhai a gen-
hedlasant hwy yn eich tir chwi:
byddant hwy i chwi yn feddiant.
46 Ac etifeddwch hwynt i'ch plant
ar eich ol, i'w meddiannu *hwynt* yn
etifeddiaeth; gwnewch iddynt eich
gwasanaethu byth: ond eich brod-
yr, meibion Israel, na feistrolwch yn
galed y naill ar y llall.
47 ¶ A phan gyrhaeddo llaw dyn
dïeithr neu ymdeithydd *gyfoeth*
gyd â thi, ac i'th frawd dlodi yn
ei ymyl ef, a'i werthu ei hun i'r
dïeithr yr hwn *fydd* yn trigo gyd
â thi, neu i un o hiliogaeth tylwyth
y dïeithrddyn:
48 Wedi ei werthu, ceir ei ollwng
yn rhydd; un o'i frodyr a gaiff ei
ollwng yn rhydd;
49 Naill ai ei ewythr, ai mab ei
ewythr, a'i gollwng ef yn rhydd;
neu *un* o'i gyfnesaf ef, o'i dylwyth
ei hun, a'i gollwng yn rhydd; neu,
os ei law a gyrhaedd, gollynged efe
ef ei hun.
50 A chyfrifed â'i brynwr, o'r
flwyddyn y gwerthwyd ef, hyd
flwyddyn y jubili: a bydded arian
ei werthiad ef fel rhifedi y blyn-
yddoedd; megis dyddiau gwein-
idog cyflog y bydd gyd âg ef.
51 Os llawer *fydd* o flynyddoedd
yn ol; taled ei ollyngdod o arian
ei brynedigaeth yn ol hynny.
52 Ac os ychydig flynyddoedd

g Edrych Num. 35. 2. Jos. 21. 2, &c.

5 gollwng.

6 Heb. *cryfhâ.*

h Exod. 22. 25. Deut. 23. 19. Diar. 28. 8. Ezec. 18. 8. a 22. 12.

i Neh. 5. 9.

Cyn CRIST 1491.

k Exod. 21. 2. Deut. 15. 12. Jer. 34. 14.

7 Heb. *na wasanaetha mo honot dy hun âg ef a'i wasanaeth.*

8 Heb. *â gwerth caethwas.*

l Eph. 6. 9. Col. 4. 1.

Cyn CRIST 1491.

fydd yn ol hyd flwyddyn y jubili,
pan gyfrifo âg ef; taled ei ollyng-
dod yn ol ei flynyddoedd.
53 Megis gwas cyflog o flwyddyn
i flwyddyn y bydd efe gyd âg ef:
ac na feistroled arno yn galed yn
dy olwg di.
[9] Neu, *yn y modd hyn.* 54 Ac os efe ni ollyngir [9] o fewn
y blynyddoedd hyn; yna aed allan
flwyddyn y jubili, efe a'i blant gyd
âg ef.
55 Canys gweision i mi *yw* meibion
Israel; fy ngweision ydynt, y rhai a
ddygais o dir yr Aipht: myfi *ydwyf*
yr ARGLWYDD eich DUW chwi.

PENNOD XXVI.

1 *Am ddelw-addoliaeth.* 2 *Am grefydd.* 3 *Bendith i'r rhai a gadwant y gorchymynion;* 14 *a melldith i'r rhai a'u torrant.* 40 *Duw yn addaw cofio y rhai a edifarhânt.*

[a] Exod. 20. 4. Deut. 5. 8. a 16. 22. a 27. 15. Ps. 97. 7. NA wnewch [a] eilunod i chwi, ac
na chodwch i chwi ddelw
gerfiedig, na cholofn, ac na rodd-
[2] Heb. *faen llun.* wch [2] ddelw faen yn eich tir i ym-
grymmu iddi: canys myfi *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW chwi.
[b] pen. 19. 30. 2 [b] Fy Sabbathau i a gedwch, a'm
cyssegr i a berchwch: myfi *ydwyf*
yr ARGLWYDD.
[c] Deut. 28. 1. 3 ¶ [c] Os yn fy neddfau i y rhod-
iwch, a'm gorchymynion a gedwch,
a'u gwneuthur hwynt;
4 Yna mi a roddaf eich gwlaw yn
ei amser, a rhydd y ddaear ei chyn-
nyrch, a choed y maes a rydd eu
ffrwyth.
[d] Amos 9. 13. 5 [d] A'ch dyrnu a gyrhaedd hyd
gynhauaf y grawnwin, a chynhauaf
y grawnwin a gyrhaedd hyd amser
[e] pen. 25. 19. hau; [e] a'ch bara a fwyttêwch yn
[f] Es. 35. 9. Ezec. 34. 25. ddigonol, [f] ac yn eich tir y trigwch
yn ddïogel.
6 Rhoddaf heddwch hefyd yn y
[g] Job 11. 19. Es. 35. 9. Ezec. 34. 25. tir, a [g] gorweddwch hefyd heb ddy-
chrynydd: a gwnaf i'r bwystfil niw-
[3] *beidio.* eidiol [3] ddarfod o'r tir; ac nid â
cleddyf trwy eich tir.
7 Eich gelynion hefyd a erlidiwch,
a syrthiant o'ch blaen ar y cleddyf.
[h] Deut. 32. 30. Jos. 23. 10. 8 A [h] phump o honoch a erlidia
gant, a chant o honoch a erlidia
ddengmil; a'ch gelynion a syrth
o'ch blaen ar y cleddyf.
9 A mi a edrychaf am danoch, ac
a'ch gwnaf yn ffrwythlawn, ac a'ch
amlhâf, ac a gadarnhâf fy nghyf-
ammod â chwi.
10 A'r hen ystôr a fwyttêwch, ïe,
yr hen a fwriwch chwi allan o
achos y newydd.
[i] Ezec. 37. 26. 11 [i] Rhoddaf hefyd fy nhabernacl
yn eich mysg; ac ni ffieiddia fy
enaid chwi.
12 [k] A mi a rodiaf yn eich plith; a [k] 2 Cor. 6. 16.
byddaf yn DDUW i chwi, a chwi-
thau a fyddwch yn bobl i mi.
13 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW, yr hwn a'ch dygais chwi all-
an o dir yr Aipht, rhag eich bod
yn gaeth-weision iddynt; a thorrais
rwymau eich iau, a gwneuthum i
chwi rodio yn sythion.
14 ¶ [l] Ond os chwi ni wrandêwch [l] Deut. 28. 15. Galar. 2. 17. Mal. 2. 2.
arnaf, ac ni wnewch yr holl orchy-
mynion hyn;
15 Os fy neddfau hefyd a ddir-
mygwch, ac os eich enaid a ffieiddia
fy marnedigaethau, heb wneuthur
fy holl orchymynion, ond torri fy
nghyfammod;
16 Minnau hefyd a wnaf hyn i
chwi: gosodaf yn oruchaf arnoch
ddychryn, darfodedigaeth, a'r cryd
poeth, y rhai a wna i'r llygaid
ballu, ac a ofidiant eich eneidiau:
a [m] heuwch eich had yn ofer; canys [m] Job 31. 8. Jer. 5. 17. a 12. 13.
eich gelynion a'i bwytty:
17 Ac [n] a osodaf fy wyneb i'ch [n] pen. 17. 10.
erbyn, a chwi a syrthiwch o flaen
eich gelynion; a'ch caseion a feistr-
ola arnoch; [o] ffowch hefyd pan na [o] Ps. 53. 5. Diar. 28. 1.
byddo neb yn eich erlid.
18 Ac os er hyn ni wrandêwch
arnaf, yna y chwanegaf eich cospi
chwi saith mwy am eich pechodau.
19 A mi a dorraf falchder eich
nerth chwi; a gwnaf eich nefoedd
chwi fel haiarn, a'ch tir chwi fel pres:
20 A'ch cryfder a dreulir yn ofer:
canys eich tir ni rydd ei gynnyrch,
a choed y tir ni roddant eu ffrwyth.
21 ¶ Ac os rhodiwch y'ngwrth-
wyneb i mi, ac ni fynnwch wrandaw
arnaf fi; mi a chwanegaf bla saith
mwy arnoch yn ol eich pechodau.
22 [p] Ac anfonaf fwystfil y maes yn [p] Deut. 32. 24. Ezec. 5. 17.
eich erbyn, ac efe a'ch gwna chwi
yn ddiblant, ac a ddifetha eich ani-
feiliaid, ac a'ch lleihâ chwi; [q] a'ch [q] Barn. 5. 6. 2 Chron. 15. 5. Es. 33. 8. Galar. 1. 4.
ffyrdd a wneir yn anialwch.
23 Ac os wrth hyn ni chymmer-
wch ddysg gennyf, ond rhodio yn y
gwrthwyneb i mi;
24 [r] Yna y rhodiaf finnau yn y [r] 2 Sam. 22. 27. Ps. 18. 26.
gwrthwyneb i chwithau, a mi a'ch
cospaf chwi hefyd etto yn saith
mwy am eich pechodau.
25 A dygaf arnoch gleddyf yr hwn
a ddïal fy nghyfammod: a phan
ymgasgloch i'ch dinasoedd, yna yr
anfonaf haint i'ch mysg; a chwi a
roddir yn llaw y gelyn.

Cyn CRIST 1491.

26 [s]A phan dorrwyf ffon eich bara, yna deg o wragedd a bobant eich bara mewn un ffwrn, ac a ddygant eich bara adref dan bwys: a [t]chwi a fwyttêwch, ac nis digonir chwi.

[s] Es. 3. 1. Ezec. 4. 16. a 5. 16. a 14. 13. [t] Mic. 6. 14. Hag. 1. 6.

27 Ac os er hyn ni wrandêwch arnaf, ond rhodio y'ngwrthwyneb i mi;

28 Minnau a rodiaf y'ngwrthwyneb i chwithau mewn llid; a myfi, ïe myfi, a'ch cospaf chwi etto saith mwy am eich pechodau.

29 [u]A chwi a fwyttêwch gnawd eich meibion, a chnawd eich merched a fwyttêwch.

[u] Deut. 28. 53. Ezec. 5. 10.

30 Eich uchelfeydd hefyd a ddinystriaf, ac [x]a dorraf eich delwau, ac a roddaf eich celaneddau chwi ar gelaneddau eich eilunod, a'm henaid a'ch ffieiddia chwi.

[x] 2 Chron. 34. 7. Ezec. 6. 4, 6, 13.

31 A gwnaf eich dinasoedd yn anghyfannedd, ac [y]a ddinystriaf eich cyssegroedd, ac ni aroglaf eich aroglau peraidd.

[y] Ps. 74. 7. Galar. 1. 10. Ezec. 9. 6. a 21. 7.

32 A mi a ddinystriaf y tir; fel y byddo aruthr gan eich gelynion, y rhai a drigant ynddo, o'i herwydd.

33 [z]Chwithau a wasgaraf ym mysg y cenhedloedd, a gwnaf dynnu cleddyf ar eich ol; a'ch tir fydd ddiffaethwch, a'ch dinasoedd yn anghyfannedd.

[z] Deut. 4. 27. a 28. 62, 64.

34 [a]Yna y mwynhâ y tir ei Sabbathau yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffaethwch, a chwithau *a fyddwch* yn nhir eich gelynion; yna y gorphwys y tir, ac y mwynhâ ei Sabbathau.

[a] 2 Chron. 36. 21.

35 Yr holl ddyddiau y byddo yn ddiffaethwch y gorphwys; o herwydd na orphwysodd ar eich [b]Sabbathau chwi, pan oeddych yn trigo ynddo.

[b] pen. 25. 2.

36 A'r hyn a weddillir o honoch, dygaf lesgedd ar eu calonnau yn nhir eu gelynion; a [c]thrwst deilen yn ysgwyd a'u herlid hwynt; a ffoant fel ffoi rhag cleddyf; a syrthiant hefyd heb neb yn *eu* herlid.

[c] Diar. 28. 1.

37 A [d]syrthiant bawb ar eu gilydd, megis o flaen cleddyf, heb neb yn eu herlid: ac ni ellwch sefyll o flaen eich gelynion.

[d] Es. 10. 4.

38 Difethir chwi hefyd ym mysg y cenhedloedd, a thir eich gelynion a'ch bwytty.

39 A'r rhai a weddillir o honoch, [e]a doddant yn eu hanwireddau yn nhir eich gelynion; ac yn anwireddau eu tadau gyd â hwynt y toddant.

[e] Deut. 4. 27. a 30. 1. Neh. 1. 9. Jer. 3. 25. a 29. 12, 13. Ezec. 4. 17. a 6. 9. a 20. 43. a 24. 23. a 33. 10. a 36. 31. Hos. 5. 15. Zech. 10. 9.

40 Os cyffesant eu hanwiredd, ac anwiredd eu tadau, ynghyd â'u camwedd yr hwn a wnaethant i'm herbyn, a hefyd rhodio o honynt yn y gwrthwyneb i mi;

41 A rhodio o honof finnau yn eu gwrthwyneb hwythau, a'u dwyn hwynt i dir eu gelynion; os yno yr ymostwng eu calon [f]ddïenwaededig, a'u bod yn foddlawn am eu cospedigaeth:

[f] Edrych Jer. 6. 10. a 9. 25, 26. Rhuf. 2. 29. Col. 2. 11.

42 Minnau a gofiaf fy nghyfammod â Jacob, a'm cyfammod hefyd âg Isaac, a'm cyfammod hefyd âg Abraham a gofiaf; ac a gofiaf y tir hefyd.

43 A'r tir a adewir ganddynt, ac a fwynhâ ei Sabbathau, tra fyddo yn ddiffaethwch hebddynt: a hwythau a foddlonir am eu cospedigaeth; o achos ac o herwydd dirmygu o honynt fy marnedigaethau, a ffieiddio o'u henaid fy neddfau.

44 Ac er hyn hefyd, pan fyddont yn nhir eu gelynion, [g]nis gwrthodaf ac ni ffieiddiaf hwynt i'w difetha, gan dorri fy nghyfammod â hwynt: o herwydd myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eu DUW hwynt.

[g] Deut. 4. 31. Rhuf. 11. 2.

45 Ond cofiaf er eu mwyn gyfammod y rhai gynt, y rhai a ddygais allan o dir yr Aipht y'ngolwg y cenhedloedd, i fod iddynt yn DDUW: myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD.

46 Dyma y deddfau, a'r barnedigaethau, a'r cyfreithiau, y rhai a roddodd yr ARGLWYDD rhyngddo ei hun a meibion Israel, ym mynydd Sinai, trwy law Moses.

PENNOD XXVII.

1 *Yr hwn a wnelo adduned hysbysol, eiddo yr Arglwydd fydd.* 3 *Pris y cyfryw adduned.* 9 *Am anifail a rodder trwy adduned.* 14 *Am dŷ.* 16 *Am faes, a'i ollyngiad.* 28 *Ni ryddhëir un dïofryd-beth.* 32 *Nid rhydd newid y degwm.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth feibion Israel, a dywed wrthynt, Pan addunedo neb adduned neillduol, y dynion *fydd* eiddo yr ARGLWYDD, yn dy bris di.

3 A bydd dy bris, am wrryw o fab ugain mlwydd hyd fab tri ugain mlwydd, ïe, bydd dy bris ddeg sicl a deugain o arian, yn ol sicl y cyssegr.

4 Ac os benyw *fydd*, bydded dy bris ddeg sicl ar hugain.

5 Ac o fab pùm mlwydd hyd fab ugain mlwydd, bydded dy bris am wrryw ugain sicl, ac am fenyw ddeg sicl.

6 A bydded hefyd dy bris am wrryw o fab misyriad hyd fab pùm

Cyn CRIST 1491.

mlwydd, bùm sicl o arian; ac am
fenyw dy bris *fydd* tri sicl o arian.
7 Ac o fab tri ugeinmlwydd ac
uchod, os gwrryw *fydd,* bydded
dy bris bymtheg sicl, ac am fenyw
ddeg sicl.
8 Ond os tlottach fydd efe na'th
bris di; yna safed ger bron yr offeiriad,
a phrisied yr offeiriad ef:
yn ol yr hyn a gyrhaeddo llaw yr
addunedydd, *felly* y prisia yr offeiriad
ef.
9 ¶ Ond os anifail, yr hwn yr
offrymmir o hono offrwm i'r ARGLWYDD,
fydd ei adduned; yr hyn
oll a roddir o'r cyfryw i'r ARGLWYDD,
sanctaidd fydd.
10 Na rodded un arall am dano,
ac na newidied ef, y da am y drwg,
neu y drwg am y da: ac os gan
newidio y newidia anifail am anifail;
bydded hwnnw a bydded ei
gyfnewid hefyd yn sanctaidd.
11 Ac os *adduneda efe* un anifail
aflan, yr hwn ni ddylent offrymmu
o hono offrwm i'r ARGLWYDD; yna
rhodded yr anifail i sefyll ger bron
yr offeiriad:
12 A phrisied yr offeiriad ef, os da
os drwg *fydd:* [2] fel y prisiech di yr
offeiriad *ef,* felly y bydd.
13 Ac os efe gan brynu a'i pryn;
yna rhodded at dy bris di ei bummed
ran yn ychwaneg.
14 ¶ A phan sancteiddio gwr ei
dŷ yn sanctaidd i'r ARGLWYDD; yna
yr offeiriad a'i prisia, os da os drwg
fydd: megis y prisio yr offeiriad ef,
felly y saif.
15 Ac os yr hwn a'i sancteiddiodd
a ollwng ei dŷ yn rhydd; yna rhodded
bummed *ran* arian dy bris yn
ychwaneg atto, a bydded eiddo ef.
16 ¶ Ac os o faes ei etifeddiaeth
y sancteiddia gwr i'r ARGLWYDD;
yna bydded dy bris yn ol ei hauad:
hauad homer o haidd *fydd* er deg
sicl a deugain o arian.
17 Os o flwyddyn y jubili y sancteiddia
efe ei faes, yn ol dy bris di
y saif.
18 Ond os wedi y jubili y sancteiddia
efe ei faes; yna dogned yr offeiriad
yr arian iddo, yn ol y blynyddoedd
fyddant yn ol, hyd flwyddyn y
jubili, a lleihâer ar dy bris di.
19 Ac os yr hwn a'i sancteiddiodd
gan brynu a bryn y maes;
yna rhodded bummed *ran* arian
dy bris di yn ychwaneg atto, a
bydded iddo ef.

[2] Heb. *yn ol dy bris di.*

20 Ac onis gollwng y maes, neu
os gwerthodd y maes i wr arall; ni
cheir ei ollwng mwy.
21 A'r maes fydd, pan elo efe allan
yn y jubili, yn gyssegredig i'r ARGLWYDD,
fel maes dïofryd: a bydded
yn feddiant i'r offeiriad.
22 Ac os ei dir pryn, yr hwn ni
bydd o dir ei etifeddiaeth, a sancteiddia
efe i'r ARGLWYDD;
23 Yna cyfrifed yr offeiriad iddo
ddogn dy bris di, hyd flwyddyn y
jubili; a rhodded yntau dy bris di
yn gyssegredig i'r ARGLWYDD, y
dydd hwnnw.
24 Y maes a â yn ei ol, flwyddyn
y jubili, i'r hwn y prynasid ef ganddo,
sef yr hwn *oedd* eiddo etifeddiaeth
y tir.
25 A phob pris i ti fydd wrth sicl
y cyssegr: [a] ugain gerah fydd y sicl.
26 ¶ Ond [b] y cyntaf-anedig o anifail,
yr hwn sydd flaen-ffrwyth i'r ARGLWYDD,
na chyssegred neb ef, pa
un bynnag ai eidion ai dafad *fyddo:*
eiddo yr ARGLWYDD *yw* efe.
27 Ond os *ei adduned ef fydd* o
anifail aflan; yna rhyddhâed ef yn
dy bris di, a rhodded ei bummed *ran*
yn ychwaneg atto: ac onis rhyddhâ,
yna gwerther ef yn dy bris di.
28 ¶ [c] Ond pob dïofryd-beth a ddïofrydo
un i'r ARGLWYDD, o'r hyn
oll *a fyddo* eiddo ef, o ddyn neu o
anifail, neu o faes ei etifeddiaeth,
ni werthir, ac ni ryddhêir: pob
dïofryd-beth *sydd* sancteiddiolaf
i'r ARGLWYDD.
29 Ni cheir gollwng yn rhydd un
anifail dïofrydog, yr hwn a ddïofryder
gan ddyn: lladder yn farw.
30 ¶ A [d] holl ddegwm y tir, o had
y tir, *ac* o ffrwyth y coed, yr ARGLWYDD
a'u pïau: cyssegredig i'r
ARGLWYDD *yw.*
31 Ac os gwr gan brynu a bryn
ddim o'i ddegwm, rhodded ei bummed
ran yn ychwaneg atto.
32 A phob degwm eidion, neu
ddafad, yr hyn oll [e] a elo dan y
wïalen; y degfed fydd cyssegredig
i'r ARGLWYDD.
33 Nac edryched pa un ai da ai
drwg *fydd efe,* ac na newidied ef:
ond os gan newidio y newidia efe
hwnnw, bydded hwnnw a bydded ei
gyfnewid ef hefyd yn gyssegredig;
ni ellir ei ollwng yn rhydd.
34 Dyma y gorchymynion a orchymynodd
yr ARGLWYDD wrth Moses,
i feibion Israel, ym mynydd Sinai.

Cyn CRIST 1491.

[a] Exod. 30. 13. Num. 3. 47. Ezec. 45. 12.
[b] Exod. 13. 2, 12.
[c] Jos. 6. 19.
[d] Gen. 28. 22. Num. 18. 21, 24. Mal. 3. 8, 10.
[e] Edrych Jer. 33. 13. Ezec. 20. 37.

PEDWERYDD LLYFR MOSES, YR HWN A ELWIR

NUMERI.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD I.

1 Duw yn peri rhifo y bobl. 5 Capteniaid y llwythau. 17 Rhifedi pob llwyth. 47 Neillduo y Lefiaid i wasanaeth yr Arglwydd.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, yn anialwch Sinai, ym mhabell y cyfarfod, ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis, yn yr ail flwyddyn wedi eu dyfod hwy allan o dir yr Aipht, gan ddywedyd,

2 [a] Cymmerwch nifer holl gynnulleidfa meibion Israel, yn ol eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, pob gwrryw wrth eu pennau;

[a] Exod. 30. 12. a 38. 26.

3 O fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a allo fyned i ryfel yn Israel: ti ac Aaron a'u cyfrifwch hwynt yn ol eu lluoedd.

4 A bydded gyd â chwi wr o bob llwyth; sef y gwr pennaf o dŷ ei dadau.

5 ¶ A dyma enwau y gwŷr a safant gyd â chwi. O *lwyth* Reuben; Elisur mab Sedëur.

6 O *lwyth* Simeon; Selumiel mab Surisàdai.

7 O *lwyth* Judah; Nahson mab Aminadab.

8 O *lwyth* Issachar; Nethaneel mab Suar.

9 O *lwyth* Zabulon; Elïab mab Helon.

10 O feibion Joseph: dros Ephraim, Elisama mab Ammihud; dros Manasseh, Gamaliel mab Pedasur.

11 O *lwyth* Benjamin; Abidan mab Gideoni.

12 O *lwyth* Dan; Ahïezer mab Ammisàdai.

13 O *lwyth* Aser; Pagïel mab Ocran.

14 O *lwyth* Gad; Elïasaph mab [b] Deuel.

[b] pen. 2. 14. a elwir *Reuel.*

15 O *lwyth* Naphtali; Ahira mab Enan.

16 Dyma rai enwog y gynnulleidfa, tywysogion llwythau eu tadau, pennaethiaid miloedd Israel *oeddynt* hwy.

17 ¶ A chymmerodd Moses ac Aaron y gwŷr hyn a hysbysasid wrth *eu* henwau;

18 Ac a gasglasant yr holl gynnulleidfa ynghyd ar y *dydd* cyntaf o'r ail mis; a rhoddasant eu hachau, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, erbyn eu pennau.

19 Megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y rhifodd efe hwynt yn anialwch Sinai.

20 ¶ A meibion Reuben, cyntafanedig Israel, wrth eu cenedl eu hun, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a allai fyned i ryfel;

21 Y rhai a rifwyd o honynt, *sef* o lwyth Reuben, *oedd* chwe mil a deugain a phùm cant.

22 ¶ O feibion Simeon, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, eu rhifedigion *oedd,* dan rif *eu* henwau, erbyn eu pennau, pob gwrryw o fab ugain mlwydd ac uchod, *sef* pob un a'r a allai fyned i ryfel;

23 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Simeon, *oedd* onid un fil tri ugain mil a thri chant.

24 ¶ O feibion Gad, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu lluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a allai fyned i ryfel;

25 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Gad, *oeddynt* bùm mil a deugain a chwe chant a deg a deugain.

26 ¶ O feibion Judah, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pawb a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

27 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Judah, *oedd* bedair mil ar ddeg a thri ugain a chwe chant.

28 ¶ O feibion Issachar, wrth eu cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o fab ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;

29 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth Issachar, *oedd* bedair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

Cyn CRIST 1490.

30 ¶ O feibion Zabulon, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a ydoedd yn gallu myned i
ryfel;
31 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Zabulon, *oedd* ddwy fil ar bymtheg
a deugain a phedwar cant.
32 ¶ O feibion Joseph, *sef* o feib-
ion Ephraim, wrth eu cenhedlaeth-
au, yn ol eu teuluoedd, o dŷ eu
tadau, dan rif *eu* henwau, o fab
ugain mlwydd ac uchod, pob un a'r
a ydoedd yn gallu myned i ryfel;
33 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Ephraim, *oedd* ddeugain mil a phùm
cant.
34 ¶ O feibion Manasseh, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
35 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Manasseh, *oedd* ddeuddeng mil ar
hugain a dau gant.
36 ¶ O feibion Benjamin, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
37 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Benjamin, *oedd* bymtheg mil ar
hugain a phedwar cant.
38 ¶ O feibion Dan, wrth eu cen-
hedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o
dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
39 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Dan, *oeddynt* ddwy fil a thri ugain
a saith gant.
40 ¶ O feibion Aser, wrth eu cen-
hedlaethau, yn ol eu teuluoedd, o
dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a oedd yn gallu myned i ryfel;
41 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Aser, *oeddynt* un fil a deugain a
phùm cant.
42 ¶ O feibion Naphtali, wrth eu
cenhedlaethau, yn ol eu teuluoedd,
o dŷ eu tadau, dan rif *eu* henwau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob
un a'r a ydoedd yn gallu myned i
ryfel;
43 Eu rhifedigion hwynt, o lwyth
Naphtali, *oedd* dair mil ar ddeg a
deugain a phedwar cant.
44 Dyma y rhifedigion, y rhai a
rifodd Moses, ac Aaron, a thywys-
ogion Israel; *sef* y deuddeng-wr, *y
rhai oedd* bob un dros dŷ eu tadau.
45 Felly yr ydoedd holl rifedigion
meibion Israel, wrth dŷ eu tadau, o
fab ugain mlwydd ac uchod, pob un
a'r a ydoedd yn gallu myned i ryfel
yn Israel;
46 A'r holl rifedigion oedd [c] chwe
chàn mil a thair mil a phùm cant a
deg a deugain.
47 ¶ Ond [d] y Lefiaid, trwy *holl*
lwythau eu tadau, ni rifwyd yn eu
mysg hwynt:
48 Canys llefarasai yr Arglwydd
wrth Moses, gan ddywedyd,
49 Ond na chyfrif lwyth Lefi, ac
na chymmer eu nifer hwynt, ym
mysg meibion Israel.
50 Ond dod i'r Lefiaid awdurdod
ar babell y dystiolaeth, ac ar ei holl
ddodrefn, ac ar yr hyn oll *a berthyn*
iddi: hwynt-hwy a ddygant y ba-
bell, a'i holl ddodrefn, ac a'i gwas-
anaethant, ac a wersyllant o am-
gylch i'r babell.
51 A phan symmudo y babell, y
Lefiaid a'i tyn hi i lawr; a phan
arhoso y babell, y Lefiaid a'i gesyd
hi i fynu: lladder y dïeithr a ddelo
yn agos.
52 A gwersylled meibion Israel
bob un yn ei wersyll ei hun, a phob
un wrth ei [2] lumman ei hun, trwy eu
lluoedd.
53 A'r Lefiaid a wersyllant o am-
gylch pabell y dystiolaeth, fel na
byddo llid yn erbyn cynnulleidfa
meibion Israel: a chadwed y Lef-
iaid wyliadwriaeth pabell y dystiol-
aeth.
54 A meibion Israel a wnaethant
yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr
Arglwydd wrth Moses; felly y
gwnaethant.

Cyn CRIST 1490.

[c] Exod. 38. 26. Edrych Exod. 12. 37. pen. 26. 51.
[d] Edrych pen. 3. a 4. a 26. 57. 1 Chron. 6. a 21. 6.
[2] Neu, *faner.*

PENNOD II.

Trefn y llwythau yn eu pebyll.

A'R Arglwydd a lefarodd wrth
Moses, ac wrth Aaron, gan
ddywedyd,
2 Meibion Israel a wersyllant bob
un wrth ei lumman ei hun, dan ar-
wyddion tŷ eu tadau: o amgylch
pabell y cyfarfod y gwersyllant [2] o
hirbell.
3 ¶ A'r rhai a wersyllant o du y
dwyrain tu a chodiad haul, *fydd
gwŷr* llumman gwersyll Judah, yn
ol eu lluoedd: a chapten meibion
Judah *fydd* Nahson mab Aminadab.
4 A'i lu ef, a'u rhai rhifedig hwynt,

[2] Heb. *gyferbyn.*

Cyn CRIST 1490.

fyddant bedair mil ar ddeg a thri ugain a chwe chant.

5 A llwyth Issachar a wersyllant yn nesaf atto: a chapten meibion Issachar *fydd* Nethaneel mab Suar.

6 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* bedair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

7 *Yna* llwyth Zabulon: ac Elïab mab Helon *fydd* capten meibion Zabulon.

8 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* ddwy fil ar bymtheg a deugain a phedwar cant.

9 Holl rifedigion gwersyll Judah *fyddant*, yn ol eu lluoedd, yn gàn mil a phedwar ugain mil a chwe mil a phedwar cant. Yn flaenaf y cychwyn y rhai hyn.

10 ¶ Llumman gwersyll Reuben *fydd* tu a'r dehau, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Reuben *fydd* Elisur mab Sedëur.

11 A'i lu ef, a'i rifedigion, *fyddant* chwe mil a deugain a phùm cant.

12 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Simeon: a chapten meibion Simeon *fydd* Selumiel mab Surisàdai.

13 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fydd* onid un tri ugain mil a thri chant.

14 Yna llwyth Gad: a chapten meibion Gad *fydd* Elïasaph mab [a] Reuel.

[a] Edrych pen. 1. 14.

15 A'i lu ef, a'u rhifedigion hwynt, *fyddant* bùm mil a deugain a chwe chant a deg a deugain.

16 Holl rifedigion gwersyll Reuben *fyddant* gàn mil ac un ar ddeg a deugain o filoedd, a phedwar cant a deg a deugain, yn ol eu lluoedd. Ac yn ail y cychwynant hwy.

17 ¶ A phabell y cyfarfod a gychwyn y'nghanol y gwersylloedd, *gyd â* gwersyll y Lefiaid: fel y gwersyllant, felly y symmudant, pob un yn ei le, wrth eu llummanau.

18 ¶ Llumman gwersyll Ephraim *fydd* tu a'r gorllewin, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Ephraim *fydd* Elisama mab Ammihud.

19 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddeugain mil a phùm cant.

20 Ac yn ei ymyl ef llwyth Manasseh: a chapten meibion Manasseh *fydd* Gamaliel mab Pedasur.

21 A'u lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddeuddeng mil ar hugain a dau gant.

22 Yna llwyth Benjamin: a chapten meibion Benjamin *fydd* Abidan mab Gideoni.

Cyn CRIST 1490.

23 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* bymtheng mil ar hugain a phedwar cant.

24 Holl rifedigion gwersyll Ephraim *fyddant*, yn ol eu lluoedd, gàn mil ac wyth mil a chant. Ac a gychwynant yn drydydd.

25 ¶ Llumman gwersyll Dan *fydd* tu a'r gogledd, yn ol eu lluoedd: a chapten meibion Dan *fydd* Ahïezer mab Ammisàdai.

26 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* ddwy fil a thri ugain a saith gant.

27 A'r rhai a wersyllant yn ei ymyl ef *fydd* llwyth Aser: a chapten meibion Aser *fydd* Pagïel mab Ocran.

28 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* un fil a deugain a phùm cant.

29 Yna llwyth Naphtali: a chapten meibion Naphtali *fydd* Ahira mab Enan.

30 A'i lu ef, a'u rhifedigion, *fyddant* dair mil ar ddeg a deugain a phedwar cant.

31 Holl rifedigion gwersyll Dan *fyddant* gàn mil ac onid tair mil tri ugain mil a chwe chant. Yn olaf y cychwynant â'u llummanau.

32 ¶ Dyma rifedigion meibion Israel, wrth dŷ eu tadau. [b] Holl rifedigion y gwersylloedd, yn ol eu lluoedd, *oedd* chwe chàn mil a thair mil a phùm cant a deg a deugain.

[b] Exod. 38. 26. pen. 1. 46.

33 Ond [c] y Lefiaid ni chyfrifwyd ym mysg meibion Israel; megis y gorchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

[c] pen. 1. 47.

34 A meibion Israel a wnaethant yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses: felly y gwersyllasant wrth eu llummanau, ac felly y cychwynasant, bob un yn ei deuluoedd, yn ol tŷ eu tadau.

PENNOD III.

1 *Meibion Aaron.* 5 *Rhoddi y Lefiaid i'r offeiriaid, er mwyn gwasanaeth y babell,* 11 *yn lle y cyntaf-anedig.* 14 *Rhifo y Lefiaid wrth eu teuluoedd.* 21 *Teuluoedd, rhifedi, a swydd y Gersoniaid,* 27 *y Cohathiaid,* 33 *y Merariaid.* 38 *Lle a swydd Moses ac Aaron.* 40 *Bod y cyntaf-anedig yn rhydd oddi wrth y Lefiaid.* 44 *Prynu y rhai oedd dros ben.*

A DYMA genhedlaethau Aaron a Moses, ar y dydd y llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ym mynydd Sinai. 1491.

2 Dyma enwau meibion Aaron:

Cyn CRIST 1491.

a Exod. 6. 23.
2 Heb. *lanwodd eu llaw.*
1490.
b Lef. 10. 1. pen. 26. 61. 1 Chron. 24. 2.
c Edrych pen. 1. 50.
d pen. 8. 19.
e ad. 38. pen. 16. 40.
f pen. 8. 16. a 18. 6.
g Exod. 13. 2. Lef. 27. 26. pen. 8. 16. Luc 2. 23.
h Exod. 13. 12, 15.
3 Neu, *mis oed.*
4 Heb. *enau.*
i Gen. 46. 11. Exod. 6. 16. pen. 26. 57. 1 Chron. 6. 1. a 23. 6.

Nadab y [a]cyntaf-anedig, ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.

3 Dyma enwau meibion Aaron, yr offeiriaid enneiniog, y rhai a [2]gyssegrodd efe i offeiriadu.

4 A [b]marw a wnaeth Nadab ac Abihu ger bron yr ARGLWYDD, pan offrymmasant dân dïeithr ger bron yr ARGLWYDD, yn anialwch Sinai; a meibion nid oedd iddynt: ac offeiriadodd Eleazar ac Ithamar yng ngŵydd Aaron eu tad.

5 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Nesâ lwyth Lefi, a gwna iddo sefyll ger bron Aaron yr offeiriad, fel y gwasanaethont ef.

7 A hwy a gadwant ei gadwraeth ef, a chadwraeth yr holl gynnulleidfa, o flaen pabell y cyfarfod, i wneuthur [c]gwasanaeth y tabernacl.

8 A chadwant holl ddodrefn pabell y cyfarfod, a chadwraeth meibion Israel, i wasanaethu gwasanaeth y tabernacl.

9 A [d]thi a roddi y Lefiaid i Aaron, ac i'w feibion: y rhai hyn *sydd* wedi eu rhoddi yn rhodd iddo ef o feibion Israel.

10 Ac urdda di Aaron a'i feibion i gadw eu hoffeiriadaeth: [e]a'r dïeithrddyn a ddelo yn agos, a roddir i farw.

11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

12 Ac wele, [f]mi a gymmerais y Lefiaid o blith meibion Israel, yn lle pob cyntaf-anedig, *sef pob cyntaf* a agoro y groth o feibion Israel; am hynny y Lefiaid a fyddant eiddof fi:

13 [g]Canys eiddof fi *yw* pob cyntaf-anedig. [h]Ar y dydd y tarewais y cyntaf-anedig yn nhir yr Aipht, cyssegrais i mi fy hun bob cyntaf-anedig yn Israel o ddyn ac anifail: eiddof fi ydynt: myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 ¶ Yr ARGLWYDD hefyd a lefarodd wrth Moses yn anialwch Sinai, gan ddywedyd,

15 Cyfrif feibion Lefi yn ol tŷ eu tadau, trwy eu teuluoedd: cyfrif hwynt, bob gwrryw, o fab [3]misyriad ac uchod.

16 A Moses a'u cyfrifodd hwynt wrth [4]air yr ARGLWYDD, fel y gorchymynasid iddo.

17 [i]A'r rhai hyn oedd feibion Lefi wrth eu henwau; Gerson, a Cohath, a Merari.

18 A dyma enwau meibion Gerson, yn ol eu teuluoedd; Libni, a Simei.

19 A meibion Cohath, yn ol eu teuluoedd; Amram, Ishar, Hebron, ac Uzziel.

20 A meibion Merari, yn ol eu teuluoedd; Mahli, a Musi. Dyma deuluoedd Lefi, wrth dŷ eu tadau.

21 O Gerson *y daeth* tylwyth y Libniaid, a thylwyth y Simiaid: dyma deuluoedd y Gersoniaid.

22 Eu rhifedigion hwynt, dan rif pob gwrryw o fab misyriad ac uchod, eu rhifedigion, *meddaf, oedd* saith mil a phùm cant.

23 Teuluoedd y Gersoniaid a wersyllant ar y tu ol i'r tabernacl tu a'r gorllewin.

24 A phennaeth tŷ tad y Gersoniaid *fydd* Elïasaph mab Läel.

25 A [k]chadwraeth meibion Gerson, ym mhabell y cyfarfod, *fydd* [l]y tabernacl, a'r [m]babell, [n]ei thô *hefyd*, a [o]chaeadlen drws pabell y cyfarfod,

26 A [p]llenni y cynteddfa, a [q]chaeadlen drws y cynteddfa, yr hwn *sydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, [r]a'i rhaffau i'w holl wasanaeth.

27 ¶ Ac o Cohath *y daeth* tylwyth yr Amramiaid, a thylwyth yr Ishariaid, a thylwyth yr Hebroniaid, a thylwyth yr Uzzieliaid: dyma dylwyth y Cohathiaid.

28 Rhifedi yr holl wrrywiaid, o fab misyriad ac uchod, *oedd* wyth mil a chwe chant, yn cadw cadwraeth y cyssegr.

29 Teuluoedd meibion Cohath a wersyllant ar ystlys y tabernacl tu a'r dehau.

30 A phennaeth tŷ tad tylwyth y Cohathiaid *fydd* Elisaphan mab Uzziel.

31 A'u [s]cadwraeth hwynt *fydd* [t]yr arch, a'r [u]bwrdd, a'r [x]canhwyllbren, a'r [y]allorau, a llestri y cyssegr, y rhai y gwasanaethant â hwynt, a'r [z]gaeadlen, a'i holl wasanaeth.

32 A phennaf ar bennaethiaid y Lefiaid *fydd* Eleazar mab Aaron yr offeiriad; a llywodraeth ar geidwaid cadwraeth y cyssegr *fydd iddo ef.*

33 ¶ O Merari *y daeth* tylwyth y Mahliaid, a thylwyth y Musiaid: dyma dylwyth Merari.

34 A'u rhifedigion hwynt, wrth gyfrif pob gwrryw, o fab misyriad ac uchod, *oedd* chwe mil a deucant.

35 A phennaeth tŷ tad tylwyth Merari *fydd* Suriel mab Abihael.

Cyn CRIST 1490.

k pen. 4. 24.
l Exod. 25. 9.
m Exod. 26. 1.
n Exod. 26. 7, 14.
o Exod. 26. 36.
p Exod. 27. 9.
q Exod. 27. 16.
r Exod. 35. 18.
s pen. 4. 4, 15.
t Exod. 25. 10.
u Exod. 25. 23.
x Exod. 25. 31.
y Exod. 27. 1. a 30. 1.
z Exod. 26. 31.

Cyn CRIST 1490.

Ar ystlys y tabernacl y gwersyllant
tu a'r gogledd.
36 Ac [a] [5] y'nghadwraeth meibion
Merari *y bydd* ystyllod y tabernacl,
a'i drosolion, a'i golofnau, a'i forteis-
iau, a'i holl offer, a'i holl wasanaeth,
37 A cholofnau y cynteddfa o am-
gylch, a'u morteisiau, a'u hoelion,
a'u rhaffau.
38 ¶ A'r rhai a wersyllant o flaen
y tabernacl tu a'r dwyrain, o flaen
pabell y cyfarfod tu a chodiad haul,
fydd Moses, ac Aaron a'i feibion, y
rhai a gadwant gadwraeth y cyssegr,
a chadwraeth meibion Israel: a'r
[b] dïeithr a ddelo yn agos, a roddir
i farwolaeth.
39 [c] Holl rifedigion y Lefiaid, y rhai
a rifodd Moses ac Aaron, yn ol gair
yr ARGLWYDD, trwy eu teuluoedd,
sef pob gwrryw o fab misyriad ac
uchod, *oedd* ddwy fil ar hugain.
40 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Cyfrif bob cyntaf-
anedig gwrryw o feibion Israel, o
fab misyriad ac uchod, a chymmer
rifedi eu henwau hwynt.
41 A chymmer y Lefiaid i mi,
(myfi *yw* yr ARGLWYDD,) yn lle holl
gyntaf-anedig meibion Israel, ac ani-
feiliaid y Lefiaid yn lle pob cyntaf-
anedig o anifeiliaid meibion Israel.
42 A Moses a rifodd, megis y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD iddo, bob
cyntaf-anedig o feibion Israel.
43 A'r rhai cyntaf-anedig oll, o rai
gwrryw, dan rif *eu* henwau, o fab
misyriad ac uchod, o'u rhifedigion
hwynt, oedd ddwy fil ar hugain a dau
cant a thri ar ddeg a thri ugain.
44 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
45 Cymmer y Lefiaid yn lle pob
cyntaf-anedig o feibion Israel, ac
anifeiliaid y Lefiaid yn lle eu hani-
feiliaid hwynt; a bydded y Lefiaid
i mi: myfi *yw* yr ARGLWYDD.
46 Ac am y rhai sydd i'w prynu o'r
tri ar ddeg a thri ugain a deucant,
o gyntaf-anedig meibion Israel, y
rhai sydd dros ben y Lefiaid;
47 Cymmer bùm sicl am bob pen;
yn ol sicl y cyssegr y cymmeri.
[d] Ugain gerah *fydd* y sicl.
48 A dod yr arian, gwerth y rhai
sydd yn ychwaneg o honynt, i Aaron
ac i'w feibion.
49 A chymmerodd Moses arian y
prynedigaeth, y rhai oedd dros ben
y rhai a brynwyd am y Lefiaid:
50 Gan gyntaf-anedig meibion Is-
rael y cymmerodd efe yr arian;
pump a thri ugain a thri chant a
mil, o siclau y cyssegr.
51 A Moses a roddodd arian y
prynedigion i Aaron ac i'w feibion,
yn ol gair yr ARGLWYDD, megis
y gorchymynasai yr ARGLWYDD i
Moses.

[a] pen. 4. 31.
[5] Neu, *yn swydd cadwraeth.*
[b] ad. 10.
[c] Edrych pen. 26. 62.
[d] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. pen. 18. 16. Ezec. 45. 12.

PENNOD IV.

1 *Oedran a chylch gwasanaeth y Lefiaid.* 4 *Clud y Cohathiaid, wedi i'r offeiriaid dynnu i lawr y babell.* 16 *Goruchwyliaeth Eleazar.* 17 *Swydd yr offeiriaid.* 21 *Clud y Gersoniaid,* 29 *a'r Merariaid.* 34 *Rhifedi y Cohathiaid,* 38 *y Gersoniaid,* 42 *a'r Merariaid.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, ac wrth Aaron, gan
ddywedyd,
2 Cymmer nifer meibion Cohath o
blith meibion Lefi, wrth eu teulu-
oedd, yn ol tŷ eu tadau;
3 [a] O fab deng mlwydd ar hugain ac
uchod, hyd fab deng mlwydd a deu-
gain, pob un a elo i'r llu, i wneuthur
gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.
4 Dyma weinidogaeth meibion Co-
hath, ym mhabell y cyfarfod, *yng-
hylch* y pethau sancteiddiolaf.
5 ¶ A deued Aaron a'i feibion, pan
gychwyno y gwersyll, a thynnant i
lawr [b] y wahanlen orchudd, a gor-
chuddiant â hi arch y dystiolaeth;
6 A gosodant ar hynny dô o grwyn
daearfoch, a thaenant arni wisg *o
sidan* glas i gyd, a gosodant [c] ei
throsolion *wrthi.*
7 Ac ar [d] fwrdd y bara dangos y
taenant frethyn glas, a gosodant ar
hynny y dysglau, a'r cwppanau, a'r
phïolau, a'r caeadau [2] i gau: a bydd-
ed y bara bob amser arno.
8 A thaenant arnynt wisg o ysgar-
lad, a gorchuddiant hwnnw â gor-
chudd o groen daearfoch, a gosod-
ant ei drosolion *wrtho.*
9 Cymmerant hefyd wisg *o sidan*
glas, a gorchuddiant [e] ganhwyllbren
y goleuni, [f] a'i lampau, a'i efeiliau, a'i
gafnau, a holl lestri yr olew, y rhai
y gwasanaethant ef â hwynt.
10 A gosodant ef a'i holl ddodrefn
mewn gorchudd o groen daearfoch,
a gosodant *ef* ar drosol.
11 A thaenant frethyn glas ar yr
allor aur, a gorchuddiant hi â gor-
chudd o groen daearfoch, a gosod-
ant ei throsolion *wrthi.*
12 Cymmerant hefyd holl ddo-
drefn y gwasanaeth, y rhai y gwas-
anaethant â hwynt yn y cyssegr,
a rhoddant mewn brethyn glas,
a gorchuddiant hwynt mewn gor-

Cyn CRIST 1490.

[a] Edrych pen. 8. 24.
[b] Exod. 26. 31.
[c] Exod. 25. 13.
[d] Exod. 25. 30.
[2] Neu, *dywallt.*
[e] Exod. 25. 31.
[f] Exod. 25. 37, 38.

Cyn CRIST 1490.

chudd o groen daearfoch, a gosodant ar drosol.
13 A thynnant allan ludw yr allor, a thaenant arni wisg borphor.
14 A rhoddant arni ei holl lestri, â'r rhai y gwasanaethant hi, *sef* y pedyll tân, y cigweiniau, a'r rhawiau, a'r [3] cawgiau, *ïe,* holl lestri yr allor; a thaenant arni orchudd o groen daearfoch, a gosodant ei throsolion wrthi.
15 Pan ddarffo i Aaron ac i'w feibion orchuddio y cyssegr, a holl ddodrefn y cyssegr, pan gychwyno y gwersyll; wedi hynny deued meibion Cohath i'w dwyn *hwynt:* ond [g] na chyffyrddant â'r hyn a fyddo cyssegredig, rhag iddynt farw. [h] Dyma faich meibion Cohath ym mhabell y cyfarfod.
16 ¶ Ac i swydd Eleazar mab Aaron yr offeiriad *y perthyn* [i] olew y goleuni, [k] a'r arogl-darth peraidd, [l] a'r bwyd-offrwm gwastadol, ac [m] olew yr enneiniad, *a* goruchwyliaeth yr holl dabernacl, a'r hyn oll *fydd* ynddo, yn y cyssegr, ac yn ei ddodrefn.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth Moses ac Aaron, gan ddywedyd,
18 Na thorrwch ymaith lwyth tylwyth y Cohathiaid o blith y Lefiaid:
19 Ond hyn a wnewch iddynt, fel y byddont fyw, ac na fyddont feirw, pan nesânt at y pethau sancteiddiolaf: Aaron a'i feibion a ânt i mewn, ac a'u gosodant hwy bob un ar ei wasanaeth ac ar ei glud.
20 Ond [n] nac ânt i edrych pan fydder yn gorchuddio yr hyn sydd gyssegredig, rhag marw o honynt.
21 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,
22 Cymmer nifer meibion Gerson hefyd, trwy dŷ eu tadau, wrth eu teuluoedd;
23 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, y rhifi hwynt; pob un a ddêl i [4] ddwyn swydd, i wasanaethu gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod.
24 Dyma weinidogaeth tylwyth y Gersoniaid, o wasanaeth ac o glud.
25 Sef [o] dwyn o honynt lenni y tabernacl, a phabell y cyfarfod, ei lèn dô ef, a'r tô *o grwyn* daearfoch, yr hwn *sydd* yn uchaf arno, a chuddlen drws pabell y cyfarfod,
26 A llenni y cynteddfa, a chaeadlen drws porth y cynteddfa, yr hwn *sydd* ynghylch y tabernacl, a'r allor o amgylch, a'i rhaffau, a holl offer eu gwasanaeth hwynt, a'r hyn oll a wnaed iddynt: felly y gwasanaethant hwy.
27 Wrth [5] orchymyn Aaron a'i feibion y bydd holl wasanaeth meibion y Gersoniaid, yn eu holl glud, ac yn eu holl wasanaeth: a dodwch attynt eu holl glud i'w cadw.
28 Dyma wasanaeth tylwyth meibion Gerson ym mhabell y cyfarfod; ac ar law Ithamar mab Aaron yr offeiriad *y bydd* eu llywodraethu hwynt.
29 ¶ A meibion Merari, trwy eu teuluoedd, wrth dŷ eu tadau, y cyfrifi hwynt;
30 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, y rhifi hwynt; pob un a ddêl i [6] ddwyn swydd, i wasanaethu gwasanaeth pabell y cyfarfod.
31 A [p] dyma oruchwyliaeth eu clud hwynt, yn eu holl wasanaeth ym mhabell y cyfarfod; *sef* [q] ystyllod y tabernacl, a'i farrau, a'i golofnau, a'i forteisiau,
32 A cholofnau y cynteddfa oddi amgylch, a'u morteisiau, a'u hoelion, a'u rhaffau, ynghyd â'u holl offer, ac ynghyd â'u holl wasanaeth: rhifwch hefyd y dodrefn erbyn eu henwau y rhai a gadwant *ac* a gludant hwy.
33 Dyma wasanaeth tylwyth meibion Merari, yn eu holl weinidogaeth ym mhabell y cyfarfod, dan law Ithamar mab Aaron yr offeiriad.
34 ¶ A rhifodd Moses ac Aaron, a phennaethiaid y gynnulleidfa, feibion Cohath, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau:
35 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:
36 A'u rhifedigion trwy eu teuluoedd, oedd ddwy fil saith gant a deg a deugain.
37 Dyma rifedigion tylwyth y Cohathiaid, *sef* pob gwasanaethydd ym mhabell y cyfarfod; y rhai a rifodd Moses ac Aaron, wrth orchymyn yr ARGLWYDD trwy law Moses.
38 Rhifedigion meibion Gerson hefyd, trwy eu teuluoedd, ac yn ol tŷ eu tadau;
39 O fab dengmlwydd ar hugain ac uchod, hyd fab dengmlwydd a deugain, *sef* pob un a ddelai mewn swydd i wasanaethu ym mhabell y cyfarfod:

[3] Neu, *phïolau.*
[g] Edrych 2 Sam. 6. 6.
[h] pen. 3. 31.
[i] Exod. 25. 6.
[k] Exod. 30. 34.
[l] Exod. 29. 40.
[m] Exod. 30. 23.
[n] Edrych Exod. 19. 21. 1 Sam. 6. 19.
[4] Heb. *filwrio milwriaeth.*
[o] pen. 3. 25.
[5] Heb. *enau.*
[6] Heb. *i'r filwriaeth.*
[p] pen. 3. 36.
[q] Exod. 26. 15.

Cyn CRIST 1490.

40 A'u rhifedigion hwynt trwy eu
teuluoedd, yn ol tŷ eu tadau, oedd-
ynt ddwy fil a chwe chant a deg ar
hugain.
41 Dyma rifedigion tylwyth meib-
ion Gerson, *sef* pob gwasanaethydd
ym mhabell y cyfarfod; y rhai a
rifodd Moses ac Aaron, wrth orchy-
myn yr ARGLWYDD.
42 ¶ A rhifedigion tylwyth meibion
Merari, trwy eu teuluoedd, yn ol tŷ
eu tadau;
43 O fab dengmlwydd ar hugain
ac uchod, hyd fab dengmlwydd a
deugain, *sef* pob un a ddelai mewn
swydd i wasanaethu ym mhabell y
cyfarfod:
44 A'u rhifedigion hwynt trwy eu
teuluoedd, oeddynt dair mil a dau
cant.
45 Dyma rifedigion tylwyth meib-
ion Merari, y rhai a rifodd Moses
ac Aaron, wrth orchymyn yr AR-
GLWYDD trwy law Moses.
46 Yr holl rifedigion, y rhai a rif-
odd Moses ac Aaron, a phennaeth-
iaid Israel, o'r Lefiaid, trwy eu teulu-
oedd, ac yn ol tŷ eu tadau;
47 O fab dengmlwydd ar hugain
ac uchod, hyd fab dengmlwydd a
deugain, *sef* pob un a ddelai i
wneuthur gwaith gwasanaeth, neu
waith clud ym mhabell y cyfarfod:
48 A'u rhifedigion oeddynt wyth
mil pùm cant a phedwar ugain.
49 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD,
trwy law Moses y rhifodd efe hwy,
pob un wrth ei wasanaeth, ac wrth
ei glud: fel hyn y rhifwyd hwynt,
fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD
wrth Moses.

PENNOD V.

1 *Symmudo yr aflan allan o'r gwersyll.* 5 *Rhaid yw gwneuthur iawn dros gamweddau.* 11 *Eiddigedd, pa un ai heb achos, ai trwy achos y mae.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 Gorchymyn i feibion Israel, an-
a Lef. 13. 3, 46. fon allan o'r gwersyll bob [a] gwahan-
b Lef. 15. 2. glwyfus, a phob un y byddo [b] difer-
lif arno, a phob un a halogir wrth
c Lef. 21. 1. pen. 9. 6, 10. a 19. 11. a 31. 19. [c] y marw.
3 Yn wrryw ac yn fenyw yr an-
fonwch *hwynt,* allan o'r gwersyll yr
anfonwch hwynt; fel na halogont
eu gwersylloedd, y rhai yr ydwyf fi
yn preswylio yn eu plith.
4 A meibion Israel a wnaethant
felly, ac a'u hanfonasant hwynt i'r
tu allan i'r gwersyll: megis y llef-
arodd yr ARGLWYDD wrth Moses,
felly y gwnaeth meibion Israel.
5 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
6 Llefara wrth feibion Israel, [d] Os d Lef. 6. 2, 3.
gwr neu wraig a wna *un* o holl
bechodau dynol, gan wneuthur cam-
wedd yn erbyn yr ARGLWYDD, a
bod o'r enaid hwnnw yn euog:
7 Yna cyffesant eu pechod a
wnaethant; a rhodded yn ei ol yr
hyn a fyddo efe euog o hono [e] er- e Lef. 6. 5.
byn ei ben, a chwaneged ei bum-
med *ran* atto, a rhodded i'r *hwn* y
gwnaeth efe gam âg ef.
8 Ac oni bydd i'r gwr gyfnesaf i
dalu *am* y camwedd iddo, *yr iawn
am* y camwedd yr hwn a delir i'r
ARGLWYDD, *fydd* eiddo yr offeiriad;
heb law [f] yr hwrdd cymmod yr hwn f Lef. 6. 6. a 7. 7.
y gwna efe gymmod âg ef trosto.
9 A phob [g] offrwm dyrchafael, o g Exod. 29. 28. Lef. 6. 18, 26. a 7. 6, 32. pen. 18. 8. Deut. 18. 3.
holl sanctaidd bethau meibion Is-
rael, y rhai a offrymmant at yr off-
eiriad, fydd eiddo ef.
10 A sancteiddio gwr, eiddo ef
fyddant: hyn a roddo neb i'r off-
eiriad, [h] eiddo ef fydd. h Lef. 10. 13.
11 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hef-
yd wrth Moses, gan ddywedyd,
12 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pob gwr pan ŵyro
ei wraig ef, a gwneuthur bai yn ei
erbyn ef;
13 A bod i wr a wnelo â hi, a bod
yn guddiedig o olwg ei gwr hi, ac
yn gyfrinachol, a hithau wedi ei
halogi, ac heb dyst yn ei herbyn, a
hithau heb ei dal *ar ei gweithred;*
14 A dyfod [2] gwŷn eiddigedd ar- 2 *yspryd.*
no, ac eiddigeddu o hono wrth ei
wraig, a hithau wedi ei halogi; neu
ddyfod yspryd eiddigedd arno, ac
eiddigeddu o hono wrth ei wraig,
a hithau heb ei halogi:
15 Yna dyged y gwr ei wraig at
yr offeiriad, a dyged ei hoffrwm
drosti hi, degfed *ran* ephah o flawd
haidd: na thywallted olew arno, ac
na rodded thus arno; canys offrwm
eiddigedd *yw,* offrwm côf yn coffâu
anwiredd.
16 A nesâed yr offeiriad hi, a phared
iddi sefyll ger bron yr ARGLWYDD.
17 A chymmered yr offeiriad ddwfr
sanctaidd mewn llestr pridd, a
chymmered yr offeiriad o'r llwch
fyddo ar lawr y tabernacl, a rhodd-
ed yn y dwfr.
18 A phared yr offeiriad i'r wraig
sefyll ger bron yr ARGLWYDD, a

Cyn CRIST 1490.

dïosged oddi am ben y wraig, a
rhodded yn ei dwylaw offrwm y
coffa; offrwm eiddigedd *yw* efe: ac
yn llaw yr offeiriad y bydd y dwfr
chwerw sydd yn peri y felldith.
19 A thynged yr offeiriad hi, a
dyweded wrth y wraig, Oni orwedd-
odd gwr gyd â thi, ac oni ŵyraist i
3 Neu, *a thi ym meddiant dy wr.* Heb. *dan dy wr.*
aflendid *gyd âg arall* [3] yn lle dy wr,
bydd di ddiniwed oddi wrth y dwfr
chwerw hwn sydd yn peri y felldith.
20 Ond os gŵyraist ti oddi wrth
dy wr, ac os halogwyd di, a chydio
o neb â thi heb law dy wr dy hun:
21 (Yna tyngheded yr offeiriad y
wraig â llw melldith, a dyweded yr
offeiriad wrth y wraig,) Rhodded yr
Arglwydd dydi yn felldith ac yn
llw ym mysg dy bobl, pan wnelo yr
4 Heb. *i syrthio.*
Arglwydd dy forddwyd [4] yn bwdr,
a'th groth yn chwyddedig;
22 Ac aed y dwfr melldigedig hwn
i'th goluddion, i chwyddo dy groth,
ac i bydru dy forddwyd. A dywed-
ed y wraig, Amen, amen.
23 Ac ysgrifened yr offeiriad y mell-
dithion hyn mewn llyfr, a golched
hwynt ymaith â'r dwfr chwerw.
24 A phared i'r wraig yfed o'r
dwfr chwerw sydd yn peri y fell-
dith: ac aed y dwfr sydd yn peri y
felldith i'w mewn hi, yn chwerw.
25 A chymmered yr offeiriad o law
y wraig offrwm yr eiddigedd; a chy-
hwfaned yr offrwm ger bron yr Ar-
glwydd, ac offrymmed ef ar yr allor.
26 A chymmered yr offeiriad o'r
offrwm lonaid ei law, ei goffadwr-
iaeth, a llosged ar yr allor; ac wedi
hynny pared i'r wraig yfed y dwfr.
27 Ac wedi iddo beri iddi yfed y
dwfr, bydd, os hi a halogwyd, ac
a wnaeth fai yn erbyn ei gwr, yr â
y dwfr sydd yn peri y felldith yn
chwerw ynddi, ac a chwydda ei
chroth, ac a bydra ei morddwyd:
1 Deut. 28. 57. Ps. 83. 9, 11. Jer. 24. 9. a 29. 18, 22. a 42. 18. Zech. 8. 13.
a'r wraig [1] a fydd yn felldith ym
mysg ei phobl.
28 Ond os y wraig ni halogwyd,
eithr glân yw; yna hi a fydd ddï-
angol, ac a blanta.
29 Dyma gyfraith eiddigedd, pan
ŵyro gwraig *at arall* yn lle ei gwr,
ac ymhalogi:
30 Neu os daw ar wr wŷn eiddig-
edd, a dal o hono eiddigedd wrth ei
wraig; yna gosoded y wraig i sefyll
ger bron yr Arglwydd, a gwnaed yr
offeiriad iddi yn ol y gyfraith hon.
31 A'r gwr fydd dïeuog o'r anwiredd,
a'r wraig a ddwg ei hanwiredd ei hun.

PENNOD VI.

1 *Cyfraith y Nazaread.* 24 *Y dull y bendithir y bobl.*

LLEFARODD yr Arglwydd
hefyd wrth Moses, gan ddy-
wedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ymneillduo gwr
neu wraig i addaw adduned Naza-
read, [2] i ymneillduo i'r Arglwydd: 2 Neu, *i ymnazareiddio.*
3 Ymneillddued oddi wrth win a
dïod gref; nac yfed finegr gwin, na
finegr dïod gref; nac yfed chwaith
ddim sugn grawnwin, ac na fwyt-
tâed rawnwin irion, na sychion.
4 Holl ddyddiau ei Nazareaeth ni
chaiff fwytta o ddim oll a wneir o
winwydden y gwin, o'r dincod hyd
y bilionen.
5 Holl ddyddiau adduned ei Na-
zareaeth ni chaiff [a] ellyn fyned ar a Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.
ei ben: nes cyflawni y dyddiau yr
ymneillduodd efe i'r Arglwydd,
sanctaidd fydd; gadawed i gudyn-
nau gwallt ei ben dyfu.
6 Holl ddyddiau ei ymneilldu-
aeth i'r Arglwydd, [b] na ddeued at b pen. 19. 11.
gorph marw.
7 [c] Nac ymhaloged wrth ei dad, c Lef. 21. 1.
neu wrth ei fam, wrth ei frawd,
neu wrth ei chwaer, pan fyddant
feirw; am *fod* Nazareaeth ei Dduw
ar ei ben ef.
8 Holl ddyddiau ei Nazareaeth,
sanctaidd *fydd* efe i'r Arglwydd.
9 Ond os marw fydd un yn ei
ymyl ef yn ddisymmwth, a halogi
pen ei Nazareaeth; yna eillied ei
ben [d] ar ddydd ei buredigaeth, ar d Act. 18. 18. a 21. 24.
y seithfed dydd yr eillia efe ef.
10 Ac [e] ar yr wythfed dydd y dwg e Lef. 5. 7. a 14. 22. a 15. 14, 29.
ddwy durtur neu ddau gyw colom-
men, at yr offeiriad, i ddrws pabell
y cyfarfod.
11 Ac offrymmed yr offeiriad un
yn bech-aberth, ac un yn boeth-
offrwm, a gwnaed gymmod drosto,
am yr hyn a becho wrth y marw;
a sancteiddied ei ben ef y dydd
hwnnw.
12 A neilldued i'r Arglwydd
ddyddiau ei Nazareaeth, a dyged
oen blwydd [f] yn offrwm dros gam- f Lef. 5. 6.
wedd: [3] ac aed y dyddiau cyntaf yn 3 Heb. *a chwymped.*
ofer, am halogi ei Nazareaeth ef.
13 ¶ A dyma gyfraith y Nazaread:
pan gyflawner dyddiau ei Nazare-
aeth, dyger ef i ddrws pabell y
cyfarfod.
14 A dyged yn offrwm drosto i'r
Arglwydd, un hespwrn blwydd,

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

perffeith-gwbl, yn boeth-offrwm; ac
un hespin flwydd, berffeith-gwbl,
g Lef. 4. 2, 27, 32. [g] yn bech-aberth; ac un hwrdd per-
h Lef. 3. 6. ffeith-gwbl, [h] yn aberth hedd;
15 Cawellaid o fara croyw hefyd,
i Lef. 2. 4. *sef* [i] teisennau peilliaid wedi eu ty-
lino trwy olew, ac afrllad croyw
wedi eu henneinio âg olew, a'u
bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm hwy.
16 A dyged yr offeiriad *hwynt* ger
bron yr ARGLWYDD, ac offrymmed
ei bech-aberth a'i boeth-offrwm ef.
17 Offrymmed hefyd yr hwrdd yn
aberth hedd i'r ARGLWYDD, ynghyd
â'r cawellaid bara croyw; ac offrym-
med yr offeiriad ei fwyd-offrwm a'i
ddïod-offrwm ef.
k Act. 21. 24. 18 Ac [k] eillied y Nazaread *wrth*
ddrws pabell y cyfarfod ben ei Na-
zareaeth; a chymmered flew pen ei
Nazareaeth, a rhodded ar y tân *a*
fyddo dan yr aberth hedd.
19 Cymmered yr offeiriad hefyd
balfais o'r hwrdd wedi ei berwi, ac
un deisen groyw o'r cawell, ac un
afrlladen groyw; a rhodded ar
ddwylaw y Nazaread, wedi eillio o
hono ei Nazareaeth;
20 A chyhwfaned yr offeiriad
l Exod. 29. 27, 28. hwynt [l] *yn* offrwm cyhwfan ger bron
yr ARGLWYDD: sanctaidd *yw* hyn i'r
offeiriad, heb law parwyden y cyhw-
fan, a phalfais y dyrchafael. Ac wedi
hyn y caiff y Nazaread yfed gwin.
21 Dyma gyfraith y Nazaread a
addunedodd, a'i offrwm i'r AR-
GLWYDD am ei Nazareaeth, heb law
yr hyn a gyrhaeddo ei law ef: fel
y byddo ei adduned a addunedo,
felly gwnaed, heb law cyfraith ei
Nazareaeth.
22 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hef-
yd wrth Moses, gan ddywedyd,
23 Llefara wrth Aaron ac wrth ei
feibion, gan ddywedyd, Fel hyn y
bendithiwch feibion Israel, *gan*
ddywedyd wrthynt,
24 Bendithied yr ARGLWYDD di, a
chadwed di:
25 A llewyrched yr ARGLWYDD ei
wyneb arnat, a thrugarhâed wrthyt:
m Ps. 4. 6. 26 [m] Dyrchafed yr ARGLWYDD ei
wyneb arnat, a rhodded i ti dang-
nefedd.
27 Felly y gosodant fy enw ar feib-
ion Israel, a mi a'u bendithiaf hwynt.

PENNOD VII.

1 *Offrwm y tywysogion wrth gyssegru y taber-nacl.* 10 *Offrwm pob un o honynt wrth gys-segru yr allor.* 89 *Duw yn llefaru wrth Moses o'r drugareddfa.*

AC ar y dydd y gorphenodd Moses
[a] godi y tabernacl, a'i enneinio, a Exod. 40. 18. Lef. 8. 10.
a'i sancteiddio ef, a'i holl ddodrefn,
yr allor hefyd a'i holl ddodrefn, a'u
henneinio a'u sancteiddio hwynt;
2 [b] Yr offrymmodd tywysogion Is- b pen. 1 4, &c.
rael, pennaethiaid tŷ eu tadau, (y
rhai *oedd* dywysogion y llwythau,
ac wedi eu gosod ar y rhifedigion:)
3 A'u hoffrwm a ddygasant hwy
ger bron yr ARGLWYDD, chwech o
fenni diddos, a deuddeg o ychain;
mèn dros *bob* dau dywysog, ac ŷch
dros *bob* un: a cher bron y taber-
nacl y dygasant hwynt.
4 A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd,
5 Cymmer ganddynt, a byddant i
wasanaethu gwasanaeth pabell y
cyfarfod; a dod hwynt i'r Lefiaid,
i bob un yn ol ei wasanaeth.
6 A chymmerodd Moses y menni,
a'r ychain, ac a'u rhoddodd hwynt
i'r Lefiaid.
7 Dwy fèn a phedwar ŷch a rodd-
es efe i feibion Gerson, yn ol eu
gwasanaeth hwynt;
8 A phedair mèn ac wyth ychain
a roddodd efe i feibion Merari, yn
ol eu gwasanaeth hwynt, [c] dan law c pen. 4. 28, 33.
Ithamar mab Aaron yr offeiriad.
9 Ond i feibion Cohath ni rodd-
odd efe *ddim*, am *fod* [d] gwasanaeth d pen. 4. 15.
y cyssegr arnynt: [e] ar eu hysgwydd- e pen. 4. 6, 8, 10, 12, 14. 2 Sam. 6. 6, 13.
au y dygent *hwnnw*.
10 ¶ A'r tywysogion a offrymmas-
ant *tu ag at* [f] gyssegru yr allor, ar f Edrych Deut. 20. 5. 1 Bren. 8. 63. Ezra 6. 16. Neh. 12. 27. Ps. 30. titl.
y dydd yr enneiniwyd hi; a cher
bron yr allor y dug y tywysogion
eu rhoddion.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Pob tywysog ar ei
ddiwrnod a offrymmant eu hoffrym-
mau, tu ag at gyssegru yr allor.
12 ¶ Ac ar y dydd cyntaf yr oedd
yn offrymmu ei offrwm, Nahson mab
Aminadab, dros lwyth Judah.
13 A'i offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o*
siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol [g] sicl g Exod. 30. 13.
y cyssegr, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, [h] yn fwyd-offrwm: h Lef. 2. 1.
14 Un llwy aur o ddeg *sicl*, yn
llawn arogl-darth:
15 [i] Un bustach ieuangc, un hwrdd, i Lef. 1. 2.
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
16 Un bwch geifr [k] yn bech-aberth: k Lef. 4. 23.
17 Ac [l] yn aberth hedd, dau ŷch, l Lef. 3. 1.
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-

Cyn CRIST 1490.

wrn blwyddiaid. Dyma offrwm
Nahson mab Aminadab.
18 ¶ Ac ar yr ail dydd yr offrym-
modd Nethaneel mab Suar, tywysog
Issachar.
19 Efe a offrymmodd ei offrwm,
sef un ddysgl arian o ddeg ar hug-
ain a chant *o siclau* ei phwys, un
phïol arian o ddeg sicl a thri ugain,
yn ol y sicl sanctaidd, yn llawn ill
dwyoedd o beilliaid wedi ei gym-
mysgu trwy olew, yn fwyd-offrwm:
20 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
21 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
22 Un bwch geifr yn bech-
aberth:
23 Ac yn aberth hedd, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ne-
thaneel mab Suar.
24 ¶ Ar y trydydd dydd *yr off-
rymmodd* Elïab mab Helon, tywys-
og meibion Zabulon.
25 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o
siclau* ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
26 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
27 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
28 Un bwch geifr yn bech-aberth:
29 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elï-
ab mab Helon.
30 ¶ Ar y pedwerydd dydd *yr
offrymmodd* Elisur mab Sedëur,
tywysog meibion Reuben.
31 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o
siclau* ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
32 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
33 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
34 Un bwch geifr yn bech-aberth:
35 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Eli-
sur mab Sedëur.
36 ¶ Ar y pummed dydd *yr off-
rymmodd* Selumiel mab Surisàdai,
tywysog meibion Simeon.
37 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant o
siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
38 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
39 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
40 Un bwch geifr yn bech-aberth:
41 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Sel-
umiel mab Surisàdai.
42 ¶ Ar y chweched dydd *yr off-
rymmodd* Elïasaph meb Deuel, ty-
wysog meibion Gad.
43 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o
siclau* ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
44 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
45 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
46 Un bwch geifr yn bech-aberth:
47 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Elï-
asaph mab Deuel.
48 ¶ Ar y seithfed dydd *yr off-
rymmodd* Elisama mab Ammihud,
tywysog meibion Ephraim.
49 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o
siclau* ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
50 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
51 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
52 Un bwch geifr yn bech-aberth:
53 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Eli-
sama mab Ammihud.
54 ¶ Ar yr wythfed dydd *yr off-
rymmodd* Gamaliel mab Pedasur,
tywysog meibion Manasseh.
55 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o*

Cyn CRIST 1490.

Cyn CRIST 1490.

siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
56 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
57 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
58 Un bwch geifr yn bech-aberth:
59 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Ga-
maliel mab Pedasur.
60 ¶ Ar y nawfed dydd *yr off-*
rymmodd Abidan mab Gideoni, ty-
wysog meibion Benjamin.
61 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o*
siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
62 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
63 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
64 Un bwch geifr yn bech-aberth:
65 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Abi-
dan mab Gideoni.
66 ¶ Ar y degfed dydd *yr offrym-*
modd Ahïezer mab Ammisàdai, ty-
wysog meibion Dan.
67 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o*
siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
68 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
69 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
70 Un bwch geifr yn bech-ab-
erth:
71 Ac yn aberth hedd, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm
Ahïezer mab Ammisàdai.
72 ¶ Ar yr unfed dydd ar ddeg
yr offrymmodd Pagïel mab Ocran,
tywysog meibion Aser.
73 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o*
siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn o beilliaid ill
dwyoedd wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
74 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
75 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
76 Un bwch geifr yn bech-aberth:
77 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm Pa-
gïel mab Ocran.
78 ¶ Ar y deuddegfed dydd *yr off-*
rymmodd Ahira mab Enan, tywysog
meibion Naphtali.
79 Ei offrwm ef *ydoedd* un ddysgl
arian o ddeg ar hugain a chant *o*
siclau ei phwys, un phïol arian o
ddeg sicl a thri ugain, yn ol y sicl
sanctaidd, yn llawn ill dwyoedd o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew, yn fwyd-offrwm:
80 Un llwy aur o ddeg *sicl,* yn
llawn arogl-darth:
81 Un bustach ieuangc, un hwrdd,
un oen blwydd, yn offrwm poeth:
82 Un bwch geifr yn bech-aberth:
83 Ac yn hedd-aberth, dau ŷch,
pùm hwrdd, pùm bwch, pùm hesp-
wrn blwyddiaid. Dyma offrwm A-
hira mab Enan.
84 Dyma gyssegriad yr allor, gan
dywysogion Israel, ar y dydd yr en-
neiniwyd hi: deuddeg dysgl arian,
deuddeg phïol arian, deuddeg llwy
aur:
85 Deg ar hugain a chant *o siclau*
arian *ydoedd* pob dysgl, a deg a
thri ugain pob phïol: holl arian y
llestri *oedd* ddwy fil a phedwar cant
o siclau, yn ol y sicl sanctaidd.
86 Y llwyau aur *oedd* ddeuddeg,
yn llawn arogl-darth, o ddeg *sicl* bob
llwy, yn ol y sicl sanctaidd: holl aur
y llwyau *ydoedd* chwech ugain *sicl.*
87 Holl eidionau yr offrwm poeth
oedd ddeuddeg bustach, deuddeg o
hyrddod, deuddeg o ŵyn blwyddiaid,
a'u bwyd-offrwm; a deuddeg o fych-
od geifr, yn offrwm dros bechod.
88 A holl ychain yr aberth hedd
oedd bedwar ar hugain o fustych, tri
ugain o hyrddod, tri ugain o fychod,
tri ugain o hespyrniaid. Dyma gys-
segriad yr allor wedi ei henneinio.
89 Ac fel yr oedd Moses yn myned
i babell y cyfarfod i lefaru wrth
DDUW; yna efe a glywai [m] lais yn
llefaru wrtho oddi ar y drugareddfa,
yr hon *oedd* ar arch y dystiolaeth,
oddi rhwng y ddau gerub, ac efe a
ddywedodd wrtho.

[m] Exod. 25. 22.

Cyn CRIST 1490.

PENNOD VIII.

1 *Y modd y mae goleuo y llusernau.* 5 *Cyssegru y Lefiaid.* 23 *Oedran a thymmor eu gwasanaeth hwynt.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Llefara wrth Aaron, a dywed wrtho, Pan [a] oleuech y lampau, llewyrched y saith lamp ar gyfer y canhwyllbren.

3 Ac felly y gwnaeth Aaron; ar gyfer y canhwyllbren y goleuodd efe ei lampau ef, megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses.

4 [b] Dyma waith y canhwyllbren: cyfanwaith o aur *fydd* hyd ei baladr, *ïe,* hyd ei flodau [c] cyfanwaith fydd; [d] yn ol y dull a ddangosodd yr ARGLWYDD i Moses, felly y gwnaeth efe y canhwyllbren.

5 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd wrth Moses, gan ddywedyd,

6 Cymmer y Lefiaid o fysg meibion Israel, a glanhâ hwynt.

7 Ac fel hyn y gwnei iddynt i'w glanhâu: taenella arnynt [e] ddwfr puredigaeth, a gwnant i'r ellyn fyned dros eu holl gnawd, a golchant eu gwisgoedd, ac felly ymlanhânt.

8 Yna cymmerant fustach ieuangc [2] a'i fwyd-offrwm o beilliaid wedi ei gymmysgu trwy olew; a bustach ieuangc arall a gymmeri di yn aberth dros bechod.

9 A phâr i'r Lefiaid ddyfod o flaen pabell y cyfarfod; a chynnull holl gynnulleidfa meibion Israel ynghyd.

10 A dwg y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD; a gosoded meibion Israel eu dwylaw ar y Lefiaid.

11 [3] Ac offrymmed Aaron y Lefiaid ger bron yr ARGLWYDD, yn [4] offrwm gan feibion Israel, fel y byddont hwy i wasanaethu gwasanaeth yr ARGLWYDD.

12 A gosoded y Lefiaid eu dwylaw ar ben y bustych: ac offrwm dithau un yn bech-aberth, a'r llall yn offrwm poeth i'r ARGLWYDD, i wneuthur cymmod dros y Lefiaid.

13 A gosod y Lefiaid ger bron Aaron, a cher bron ei feibion, ac offrwm hwynt yn offrwm i'r ARGLWYDD.

14 A neilldua y Lefiaid o blith meibion Israel, a [f] bydded y Lefiaid yn eiddof fi.

15 Wedi hynny aed y Lefiaid i mewn i wasanaethu pabell y cyfarfod; a glanhâ di hwynt, ac offrymma hwynt yn offrwm.

[a] Exod. 25. 37. a 40. 25.
[b] Exod. 25. 31.
[c] Exod. 25. 18.
[d] Exod. 25. 40.
[e] pen. 19. 9.
[2] Lef. 2. 1.
[3] Heb. *A chyhwfaned.*
[4] Heb. *offrwm cyhwfan.*
[f] pen. 3. 45.

Cyn CRIST 1490.

16 Canys hwynt a roddwyd yn rhodd i mi o blith meibion Israel: [g] yn lle agorydd pob croth, *sef* pob cyntaf-anedig o feibion Israel, y cymmerais hwynt i mi.

17 [h] Canys i mi *y perthyn* pob cyntaf-anedig ym mhlith meibion Israel, o ddyn ac o anifail: er y dydd y tarewais bob cyntaf-anedig y'ngwlad yr Aipht, y sancteiddiais hwynt i mi fy hun.

18 A chymmerais y Lefiaid yn lle pob cyntaf-anedig o feibion Israel.

19 A [i] rhoddais y Lefiaid yn rhodd i Aaron, ac i'w feibion, o blith meibion Israel, i wasanaethu gwasanaeth meibion Israel ym mhabell y cyfarfod, ac i wneuthur cymmod dros feibion Israel; [k] fel na byddo pla ar feibion Israel, pan ddelo meibion Israel yn agos at y cyssegr.

20 A gwnaeth Moses ac Aaron, a holl gynnulleidfa meibion Israel, i'r Lefiaid, yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses am y Lefiaid: felly y gwnaeth meibion Israel iddynt.

21 A'r Lefiaid a lanhâwyd, ac a olchasant eu dillad: ac Aaron a'u hoffrymmodd hwynt yn offrwm ger bron yr ARGLWYDD: a gwnaeth Aaron gymmod drostynt i'w glanhâu hwynt.

22 Ac wedi hynny y Lefiaid a ddaethant i wasanaethu gwasanaeth ym mhabell y cyfarfod, ger bron Aaron a'i feibion; [l] megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses am y Lefiaid, felly y gwnaethant iddynt.

23 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth Moses, gan ddywedyd,

24 Dyma yr hyn *a berthyn* i'r Lefiaid: o fab pùm mlwydd ar hugain ac uchod, y deuant i filwrio milwriaeth y'ngwasanaeth pabell y cyfarfod.

25 Ac o fab dengmlwydd a deugain y caiff un ddychwelyd yn ei ol o filwriaeth y gwasanaeth, fel na wasanaetho mwy.

26 Ond gwasanaethed gyd â'i frodyr ym mhabell y cyfarfod, i oruchwylio; ac na wasanaethed wasanaeth: fel hyn y gwnei i'r Lefiaid yn eu goruchwyliaeth.

[g] pen. 3. 12, 45.
[h] Exod. 13. 2, 12, 15. pen. 3. 13. Luc 2. 23.
[i] pen. 3. 9.
[k] Edrych 2 Chron. 26. 16.
[l] pen. 4. 4.

PENNOD IX.

1 *Ail-orchymyn y Pasc.* 6 *Caniattâu ail Basc i'r rhai oedd aflan neu absennol.* 15 *Y cwmmwl yn cyfarwyddo yr Israeliaid i symmudo ac i wersyllu.*

Cyn CRIST 1490.

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses yn anialwch Sinai, yn
yr ail flwyddyn wedi eu dyfod
hwynt allan o dir yr Aipht, ar y
mis cyntaf, gan ddywedyd,
2 Cadwed meibion Israel [a] y Pasc
hefyd yn ei dymmor.
3 Ar y pedwerydd dydd ar ddeg
o'r mis hwn, [2] yn y cyfnos, y cedwch
ef yn ei dymmor: yn ol ei holl
ddeddfau, ac yn ol ei holl ddefodau,
y cedwch ef.
4 A llefarodd Moses wrth feibion
Israel am gadw y Pasc.
5 A chadwasant y Pasc ar y *mis*
cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar
ddeg o'r mis, yn y cyfnos, yn anial-
wch Sinai: yn ol yr hyn oll a orchy-
mynasai yr ARGLWYDD wrth Moses,
felly y gwnaeth meibion Israel.
6 ¶ Ac yr oedd dynion, y rhai
oedd [b] wedi eu halogi wrth gelain
dyn, fel na allent gadw y Pasc ar
y dydd hwnnw: a hwy a ddaethant
ger bron Moses, a cher bron Aaron,
ar y dydd hwnnw.
7 A'r dynion hynny a ddywedasant
wrtho, *Yr ydym* ni wedi ein halogi
wrth gorph dyn marw: paham y'n
gwaherddir rhag offrymmu offrwm
i'r ARGLWYDD yn ei dymmor yn
mysg meibion Israel?
8 A dywedodd Moses wrthynt, Sef-
wch, a mi a wrandawaf beth a or-
chymyno yr ARGLWYDD o'ch plegid.
9 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
10 Llefara wrth feibion Israel, gan
ddywedyd, Pan fyddo neb wedi ei
halogi gan gorph marw, neu *neb* o
honoch neu o'ch hiliogaeth mewn
ffordd bell, etto cadwed Basc i'r
ARGLWYDD.
11 [c] Ar y pedwerydd dydd ar ddeg
o'r ail mis, yn y cyfnos, y cadwant
ef: ynghyd â bara croyw a *dail*
chwerwon y bwyttânt ef.
12 [d] Na weddillant *ddim* o hono
hyd y bore, ac [e] na thorrant asgwrn
o hono: yn ol holl ddeddf y Pasc
y cadwant ef.
13 A'r gwr a fyddo glân, ac heb fod
mewn taith, ac a beidio â chadw y
Pasc, torrir ymaith yr enaid hwnnw
o fysg ei bobl, am na offrymmodd off-
rwm yr ARGLWYDD yn ei dymmor:
ei bechod a ddwg y gwr hwnnw.
14 A phan ymdeithio dïeithr gyd
â chwi, ac ewyllysio cadw Pasc i'r
ARGLWYDD; fel *y byddo* deddf y
Pasc a'i ddefod, felly y ceidw: [f] yr un
ddeddf fydd i chwi, *sef* i'r dïeithr ac
i'r un fydd â'i enedigaeth o'r wlad.
15 ¶ Ac [g] ar y dydd y codwyd y ta-
bernacl, y cwmmwl a gauodd am y
tabernacl dros babell y dystiolaeth;
[h] a'r hwyr yr ydoedd ar y tabernacl
megis gwelediad tân hyd y bore.
16 Felly yr ydoedd yn wastadol;
y cwmmwl a gauai am dano *y dydd*,
a'r gweledaid tân y nos.
17 A phan gyfodai y cwmmwl
oddi ar y babell, wedi hynny y
cychwynai meibion Israel: ac yn
y lle yr arhosai y cwmmwl ynddo,
yno y gwersyllai meibion Israel.
18 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD
y cychwynai meibion Israel, ac wrth
orchymyn yr ARGLWYDD y gwer-
syllent: [i] yr holl ddyddiau yr arhosai
y cwmmwl ar y tabernacl, yr ar-
hosent yn y gwersyll.
19 A phan drigai y cwmmwl yn
hir ar y tabernacl lawer o ddydd-
iau, yna meibion Israel a gadwent
wyliadwriaeth yr ARGLWYDD, ac ni
chychwynent.
20 Ac os byddai y cwmmwl
ychydig ddyddiau ar y tabernacl,
wrth orchymyn yr ARGLWYDD y
gwersyllent, ac wrth orchymyn yr
ARGLWYDD y cychwynent.
21 Hefyd os byddai y cwmmwl o
hwyr hyd fore, a chyfodi o'r cwm-
mwl y bore; hwythau a symmud-
ent: pa un bynnag ai dydd ai nos
fyddai pan gyfodai y cwmmwl, yna
y cychwynent.
22 Os deuddydd, os mis, os blwydd-
yn *fyddai*, tra y trigai y cwmmwl
ar y tabernacl, gan aros arno, meib-
ion Israel [k] a arhosent yn eu pebyll,
ac ni chychwynent: ond pan godai
efe, y cychwynent.
23 Wrth air yr ARGLWYDD y gwer-
syllent, ac wrth air yr ARGLWYDD y
cychwynent: *felly* y cadwent wyl-
iadwriaeth yr ARGLWYDD, yn ol
gair yr ARGLWYDD trwy law Moses.

PENNOD X.

1 *Beth a wneid â'r udgyrn arian.* 11 *Yr Is-raeliaid yn symmudo o Sinai i Paran.* 14 *Trefn eu cerddediad hwy.* 29 *Moses yn at-tolwg ar Hobab nad ymadawai â hwynt.* 33 *Bendith Moses wrth symmudo a gorphwyso o'r arch.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Gwna i ti ddau udgorn arian, yn
gyfanwaith y gwnei hwynt: a bydd-
ant i ti i alw y gynnulleidfa ynghyd,
ac i beri i'r gwersylloedd gychwyn.

Cyn CRIST 1490.

[a] Exod. 12. 1, &c. Lef. 23. 5. pen. 28. 16. Deut. 16. 2.
[2] Heb. *rhwng y ddau hwyr.*
[b] pen. 5. 3. a 19. 11.
[c] 2 Chron. 30. 2, 15.
[d] Exod. 12. 10.
[e] Exod. 12. 46. Ioan 19. 36.
[f] Exod. 12. 49.
[g] Exod. 40. 34.
[h] Exod. 13. 21. a 40. 38.
[i] 1 Cor. 10. 1.
[k] Exod. 40. 36, 37.

Cyn CRIST 1490.

3 A phan [a]ganant â hwynt, yr
ymgasgl yr holl gynnulleidfa attat,
wrth ddrws pabell y cyfarfod.
4 Ond os âg un y canant; yna y
tywysogion, *sef* pennaethiaid mil-
oedd Israel, a ymgasglant.
5 Pan ganoch larwm; yna y gwer-
sylloedd, y rhai a wersyllant tu a'r
dwyrain, a gychwynant.
6 Pan ganoch larwm yr ail waith;
yna y gwersylloedd, y rhai a wer-
syllant tu a'r dehau, a gychwyn-
ant: larwm a ganant hwy wrth
eu cychwyn.
7 Ac wrth alw ynghyd y gynnull-
eidfa, cenwch yr udgyrn; ond na
chenwch larwm.
8 A meibion Aaron, yr offeiriaid,
a ganant ar yr udgyrn; a byddant
i chwi yn ddeddf dragywyddol trwy
eich cenhedlaethau.
9 Hefyd [b] pan eloch i ryfel yn eich
gwlad yn erbyn y gorthrymmwr a'ch
gorthrymmo chwi; cenwch larwm
mewn udgyrn: yna y coffêir chwi
ger bron yr Arglwydd eich Duw,
ac yr achubir chwi rhag eich gel-
ynion.
10 Ar [c] ddydd eich llawenydd
hefyd, ac ar eich gwyliau gosod-
edig, ac ar ddechreu eich misoedd,
y cenwch ar yr udgyrn uwch ben
eich offrymmau poeth, ac uwch ben
eich aberthau hedd; a byddant i
chwi yn goffadwriaeth ger bron
eich Duw: myfi *yw* yr ARGLWYDD
eich Duw.
11 ¶ A bu yn yr ail flwyddyn, ar
yr ail mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r
mis, gyfodi o'r cwmmwl oddi ar
dabernacl y dystiolaeth.
12 A meibion Israel [d] a gychwyn-
asant i'w taith o anialwch Sinai;
a'r cwmmwl a arhosodd yn anial-
wch Paran.
13 Felly y cychwynasant y waith
gyntaf, wrth air yr ARGLWYDD trwy
law Moses.
14 ¶ [e] Ac yn gyntaf y cychwynodd
llumman gwersyll meibion Judah
yn ol eu lluoedd: ac ar ei lu ef *yr
ydoedd* [f] Nahson mab Aminadab.
15 Ac ar lu llwyth meibion Issa-
char, Nethaneel mab Suar.
16 Ac ar lu llwyth meibion Zabu-
lon, Eliab mab Helon.
17 Yna [g] y tynnwyd i lawr y ta-
bernacl; a meibion Gerson a meib-
ion Merari a gychwynasant, [h] gan
ddwyn y tabernacl.
18 ¶ Yna [i] y cychwynodd llumman
gwersyll Reuben yn ol eu lluoedd:
ac *yr ydoedd* ar ei lu ef Elisur
mab Sedëur.
19 Ac ar lu llwyth meibion Simeon,
Selumiel mab Surisàdai.
20 Ac ar lu llwyth meibion Gad,
Elïasaph mab Deuel.
21 A'r Cohathiaid a gychwynasant,
gan ddwyn [k] y cyssegr; *a'r* [2] *lleill* a
godent y tabernacl, tra fyddent hwy
yn dyfod.
22 ¶ Yna [l] llumman gwersyll meib-
ion Ephraim a gychwynodd yn ol
eu lluoedd: ac *yr oedd* ar ei lu ef
Elisama mab Ammihud.
23 Ac ar lu llwyth meibion Ma-
nasseh, Gamaliel mab Pedasur.
24 Ac ar lu llwyth meibion Ben-
jamin, Abidan mab Gideoni.
25 ¶ Yna [m] llumman gwersyll meib-
ion Dan, yn olaf o'r holl wersyll-
oedd, a gychwynodd yn ol eu llu-
oedd: ac *yr ydoedd* ar ei lu ef
Ahïezer mab Ammisàdai.
26 Ac ar lu llwyth meibion Aser,
Pagïel mab Ocran.
27 Ac ar lu llwyth meibion Naph-
tali, Ahira mab Enan.
28 Dyma gychwyniadau meibion
Israel yn ol eu lluoedd, pan gych-
wynasant.
29 ¶ A dywedodd Moses wrth
Hobab, mab Raguel y Midianiad,
chwegrwn Moses, Myned yr ydym
i'r lle am yr hwn y dywedodd yr
ARGLWYDD, Rhoddaf hwnnw i chwi:
tyred gyd â ni, a [n] gwnawn ddaioni
i ti; canys llefarodd yr ARGLWYDD
ddaioni am Israel.
30 Dywedodd yntau wrtho, Nid âf
ddim; ond i'm gwlad fy hun, ac at
fy nghenedl fy hun, yr âf.
31 Ac efe a ddywedodd, Na âd ni,
attolwg; canys ti a adwaenost ein
gwersyllfaoedd yn yr anialwch, ac
a fyddi yn lle llygaid i ni.
32 A phan ddelych gyd â ni, a
dyfod o'r daioni hwnnw, yr hwn a
wna yr ARGLWYDD i ni, ninnau a
wnawn ddaioni i tithau.
33 ¶ A hwy a aethant oddi wrth
[o] fynydd yr ARGLWYDD daith tri
diwrnod: ac arch cyfammod yr AR-
GLWYDD oedd yn myned o'u blaen
hwynt daith tri diwrnod, [p] i chwilio
am orphwysfa iddynt.
34 A [q] chwmmwl yr ARGLWYDD
oedd arnynt y dydd, pan elent o'r
gwersyll.
35 A hefyd pan gychwynai yr
arch, Moses a ddywedai, [r] Cyfod,

[a] Joel 2. 15.
[b] pen. 31. 6. 2 Chron. 13. 14.
[c] pen. 29. 1. 1 Chron. 15. 24. 2 Chron. 5. 12. a 7. 6. a 29. 26. Ezra 3. 10. Neh. 12. 35. Ps. 81. 3.
[d] pen. 2. 9, 16, 24, 31.
[e] pen. 2. 3.
[f] pen. 1. 7.
[g] pen. 1. 51.
[h] pen. 4. 24, 31.
[i] pen. 2. 10.
[k] pen. 4. 4. a 7. 9.
[2] Sef, *y Gersoniaid a'r Merariaid.* ad. 17.
[l] pen 2. 18.
[m] pen. 2. 25.
[n] Barn. 1. 16.
[o] Edrych Exod. 3. 1.
[p] Deut. 1. 33. Jer. 31. 2. Ezec. 20. 6.
[q] Exod. 13. 21.
[r] Ps. 68. 1, 2. a 132. 8.

Cyn CRIST 1490.

ARGLWYDD, a gwasgarer dy elyn-
ion; a ffôed dy gaseion o'th flaen.
36 A phan orphwysai hi, y dy-
wedai efe, Dychwel, ARGLWYDD, *at*
3 *ddengmil o filoedd.* [3] fyrddiwn miloedd Israel.

PENNOD XI.

1 Y llosgiad yn Taberah yn diffoddi trwy weddi Moses. 4 Y bobl yn blysio cig, ac yn alaru ar y manna. 10 Moses yn cwyno o ran ei siars. 16 Duw yn rhannu ei faich ef rhwng deg a thri ugain o henuriaid. 31 Duw yn rhoddi soflieir yn ei ddigllonedd yn Cibroth-Hattaafah.

a Deut. 9. 22. [a] A'R bobl, fel tuchanwyr, oedd-
ynt flin y'nghlustiau yr AR-
GLWYDD: a chlywodd yr ARGLWYDD
hyn; a'i ddig a ennynodd; a thân
b Ps. 78. 21. yr ARGLWYDD a gynneuodd [b] yn
eu mysg hwynt, ac a ysodd gwrr y
gwersyll.
2 A llefodd y bobl ar Moses: a
gweddïodd Moses ar yr ARGLWYDD;
2 Heb. *suddodd.* a'r tân a [2] ddiffoddodd.
3 Ac efe a alwodd enw y lle hwn-
3 Sef, *Llosgiad.* nw, [3] Taberah: am gynneu o dân
yr ARGLWYDD yn eu mysg hwy.
c Fel Exod. 12. 38. 4 ¶ A'r [c] llïaws cymmysg yr hwn
4 Heb. *flys.* *ydoedd* yn eu mysg a flysiasant [4] yn
ddirfawr: a meibion Israel hefyd a
ddychwelasant, ac a wylasant, ac a
d Ps. 78. 18. a 106. 14. 1 Cor. 10. 6. ddywedasant, [d] Pwy a rydd i ni gig
i'w fwytta?
e Exod. 16. 3. 5 [e] Côf yw gennym y pysgod yr
oeddym yn ei fwytta yn yr Aipht
yn rhad, y cucumerau, a'r pomp-
ionau, a'r cenhin, a'r winwyn, a'r
garlleg:
6 Ond yr awr hon y mae ein hen-
eidiau ni yn gwywo, heb ddim ond
y manna yn ein golwg.
f Exod. 16. 14, 31. 7 [f] A'r manna hwnnw *oedd* fel had
5 Heb. *lygad fel llygad.* coriander, a'i [5] liw fel lliw [6] bdèliwm.
6 Gen. 2. 12. 8 Y bobl a aethant o amgylch, ac
a'*i* casglasant ac a'*i* malasant mewn
melinau, neu a'*i* curasant mewn
morter, ac a'*i* berwasant mewn peir-
iau, ac a'i gwnaethant yn deisennau:
a'i flas ydoedd fel blas olew îr.
9 A phan ddisgynai y gwlith y
nos ar y gwersyll, disgynai y manna
arno ef.
10 ¶ A chlybu Moses y bobl yn
wylo trwy eu tylwythau, bob un yn
g Ps. 78. 21. nrws ei babell: ac ennynodd [g] dig
yr ARGLWYDD yn fawr; a drwg
oedd gan Moses.
11 Dywedodd Moses hefyd wrth
yr ARGLWYDD, Paham y drygaist
dy was? a phaham na chawn ffafr
yn dy olwg, gan i ti roddi baich yr
holl bobl hyn arnaf?
12 Ai myfi a feichiogais ar yr holl
bobl hyn? ai myfi a'u cenhedlais,
fel y dywedech wrthyf, Dwg hwynt
yn dy fynwes, (megis y dwg tad-
maeth y plentyn sugno,) i'r tir a
addewaist trwy lw i'w tadau?
13 O ba le *y byddai* gennyf fi gig
i'w roddi i'r holl bobl hyn? canys
wylo y maent wrthyf, gan ddywed-
yd, Dod i ni gig i'w fwytta.
14 [h] Ni allaf fi fy hunan arwain h Exod. 18. 18.
yr holl bobl hyn; canys rhy drwm
ydyw i mi.
15 Ac os felly y gwnei i mi, at-
tolwg, [i] gan ladd lladd fi, os cefais i Edrych 1 Bren. 19. 4. Jon. 4. 3.
ffafr yn dy olwg di; fel na welwyf
fy nrygfyd.
16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Casgl i mi [k] ddengwr k Edrych Exod. 24. 9.
a thri ugain o henuriaid Israel, y
rhai a wyddost eu bod yn henuriaid
y bobl, ac yn swyddogion arnynt;
a dwg hwynt i babell y cyfarfod, a
safant yno gyd â thi.
17 Canys disgynaf, a llefaraf wrth-
yt yno: a [l] mi a gymmeraf o'r ys- l Neh. 9. 20.
pryd *sydd* arnat ti, ac a'*i* gosodaf
arnynt hwy; felly y dygant gyd â
thi faich y bobl, fel na ddygech di
ef yn unig.
18 Am hynny dywed wrth y bobl,
Ymsancteiddiwch erbyn y fory, a
chewch fwytta cig: canys wylasoch
y'nghlustiau yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Pwy a ddyry i ni gig
i'w fwytta? canys *yr ydoedd* yn
dda arnom yn yr Aipht: am hynny
y rhydd yr ARGLWYDD i chwi gig,
a chwi a fwyttêwch.
19 Nid un dydd y bwyttêwch, ac nid
dau, ac nid pump o ddyddiau, ac nid
deg diwrnod, ac nid ugain diwrnod;
20 *Ond* hyd fis o ddyddiau, hyd
oni ddêl allan o'ch ffroenau, a'i fod
yn ffiaidd gennych: am i chwi ddir-
mygu yr ARGLWYDD yr hwn *sydd*
yn eich plith, ac wylo o honoch yn
ei ŵydd ef, gan ddywedyd, [m] Paham m pen. 21. 5.
y daethom allan o'r Aipht?
21 A dywedodd Moses, [n] Chwe n Exod. 12. 37. a 38. 26. pen. 1. 46.
chân mil o wŷr traed *yw* y bobl
yr ydwyf fi yn eu plith; a thi a
ddywedi, Rhoddaf gig iddynt i'w
fwytta fis o ddyddiau.
22 [o] Ai y defaid a'r gwartheg a o Edrych Ioan 6. 7.
leddir iddynt, fel y byddo digon
iddynt? ai holl bysg y môr a
gesglir ynghyd iddynt, fel y byddo
digon iddynt?
23 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [p] A gwttogwyd llaw yr p Es. 50. 2. a 59. 1.
ARGLWYDD? yr awr hon y cei di

Cyn CRIST 1490.

weled a ddigwydd fy ngair i ti, ai
na *ddigwydd.*
24 ¶ A Moses a aeth allan ac a
draethodd eiriau yr ARGLWYDD wrth
y bobl, ac a gasglodd y dengwr a
thri ugain o henuriaid y bobl, ac a'u
gosododd hwynt o amgylch y babell.
25 Yna y disgynodd yr ARGLWYDD
mewn cwmmwl, ac a lefarodd wrtho;
ac a gymmerodd o'r yspryd *oedd*
arno, ac a'i rhoddes i'r deg henaf-
gwyr a thri ugain. A [q] thra y gor-
phwysai yr yspryd arnynt, [r] y pro-
phwydent, [7] ac ychwaneg ni wnaent.
26 A dau *o'r* gwŷr a drigasant yn
y gwersyll, (enw un *ydoedd* Eldad,
enw y llall Medad;) a gorphwysodd
yr yspryd arnynt hwy, am eu bod
hwy o'r rhai a ysgrifenasid; [s] ond
nid aethant i'r babell, etto pro-
phwydasant yn y gwersyll.
27 A rhedodd llangc, a mynegodd i
Moses, ac a ddywedodd, Y mae Eldad
a Medad yn prophwydo yn y gwersyll.
28 A Josua mab Nun, gweinidog
Moses o'i ieuengctid, a attebodd ac
a ddywedodd, [t] Moses, fy arglwydd,
gwahardd iddynt.
29 A dywedodd Moses wrtho, Ai
cenfigennu yr ydwyt ti drosof fi?
[u] O na byddai holl bobl yr AR-
GLWYDD yn brophwydi, *a* rhoddi
o'r ARGLWYDD ei yspryd arnynt!
30 A Moses a aeth i'r gwersyll,
efe a henuriaid Israel.
31 ¶ Ac fe aeth [x] gwynt oddi wrth
yr ARGLWYDD, ac a ddug soflieir
oddi wrth y môr, ac a'u taenodd
wrth y gwersyll, megis [8] taith diwr-
nod ar y naill du, a thaith diwrnod
ar y tu arall, o amgylch y gwersyll,
a *hynny* ynghylch dau gufydd, ar
wyneb y ddaear.
32 Yna y cododd y bobl y dydd
hwnnw oll, a'r nos oll, a'r holl ddydd
drannoeth, ac a gasglasant y sofl-
ieir: yr hwn a gasglodd leiaf, a
gasglodd ddeg homer: a chan daenu
y taenasant *hwynt* iddynt eu hun-
ain o amgylch y gwersyll.
33 A'r [y] cig *oedd* etto rhwng eu
dannedd hwynt heb ei gnoi, pan
ennynodd digofaint yr ARGLWYDD
yn erbyn y bobl; a'r ARGLWYDD a
darawodd y bobl â phla mawr iawn.
34 Ac efe a alwodd enw y lle hwn-
nw [9] Cibroth-Hattaafah; am iddynt
gladdu yno y bobl a flysiasent.
35 [z] O Feddau y blys yr aeth y
bobl i Haseroth; ac [2] arhosasant
yn Haseroth.

[q] Edrych 2 Bren. 2. 15.
[r] Edrych 1 Sam. 10. 5, 10.
[7] *ac ni pheidient.*
[s] Edrych 1 Sam. 20. 26. Jer. 36. 5.
[t] Edrych Luc 9. 49. Ioan 3. 26.
[u] 1 Cor. 14. 5.
[x] Exod. 16. 13. Ps. 78. 26. a 105. 40.
[8] Heb. *ffordd.*
[y] Ps. 78. 30, 31.
[9] *Sef, Beddau y blys.*
[z] pen. 33. 17.
[2] Heb. *yr oeddynt.*

PENNOD XII.

1 *Duw yn ceryddu cynnen Miriam ac Aaron:*
10 *ac yn iachâu gwahan-glwyf Miriam, ar*
weddi Moses. 14 *Duw yn gorchymyn ei chau*
hi allan o'r gwersyll.

LLEFARODD Miriam hefyd ac
Aaron yn erbyn Moses, o ach-
os y wraig o [2] Ethiopia yr hon a
[3] brïodasai efe: canys [a] efe a gym-
merasai Ethiopes yn wraig.
2 A dywedasant, Ai yn unig trwy
Moses y llefarodd yr ARGLWYDD?
[b] oni lefarodd efe trwom ninnau hef-
yd? A'r ARGLWYDD a glybu *hynny.*
3 A'r gwr Moses *ydoedd* larieidd-
iaf o'r holl ddynion *oedd* ar wyneb
y ddaear.
4 A dywedodd yr ARGLWYDD yn
ddisymmwth wrth Moses, ac wrth
Aaron, ac wrth Miriam, Deuwch all-
an eich trïoedd i babell y cyfarfod.
A hwy a aethant allan ill trïoedd.
5 Yna y disgynodd yr ARGLWYDD
y'ngholofn y cwmmwl, ac a safodd
wrth ddrws y babell, ac a alwodd
Aaron a Miriam. A hwy a aethant
allan ill dau.
6 Ac efe a ddywedodd, Gwran-
dêwch yr awr hon fy ngeiriau. Os
bydd prophwyd yr ARGLWYDD yn
eich mysg, [c] mewn gweledigaeth
yr ymhysbysaf iddo, *neu* [d] mewn
breuddwyd y llefaraf wrtho.
7 Nid felly *y mae* fy ngwas Mo-
ses, [e] yr hwn *sydd* ffyddlawn yn fy
holl dŷ.
8 [f] Wyneb yn wyneb y llefaraf
wrtho, *mewn* gwelediad, nid mewn
damhegion; ond caiff edrych ar
wedd yr ARGLWYDD: paham gan
hynny nad oeddych yn ofni dy-
wedyd yn erbyn fy ngwas, *sef* yn
erbyn Moses?
9 A digofaint yr ARGLWYDD a
ennynodd yn eu herbyn hwynt; ac
efe a aeth ymaith.
10 A'r cwmmwl a ymadawodd
oddi ar y babell: ac [g] wele, Miriam
ydoedd [h] wahan-glwyfus, fel yr eira.
Ac edrychodd Aaron ar Miriam;
ac wele *hi* yn wahan-glwyfus.
11 Yna y dywedodd Aaron wrth
Moses, O fy arglwydd, attolwg, na
osod yn ein herbyn y pechod yr
hwn yn ynfyd a wnaethom, *a thrwy*
yr hwn y pechasom.
12 Na fydded hi, *attolwg,* fel un
marw, yr hwn y bydd hanner ei
gnawd wedi ei ddifa pan ddêl allan
o groth ei fam.
13 A Moses a waeddodd ar yr AR-

Cyn CRIST 1490.

[2] *Cus.*
[3] Heb. *gymmerasai.*
[a] Exod. 2. 21.
[b] Exod. 15. 20. Mic. 6. 4.
[c] Gen. 15. 1. a 46. 2. Ezec. 1. 1. Dan. 8. 2. a 10. 8, 16, 17.
[d] Gen. 31. 10, 11. 1 Bren. 3. 5.
[e] Heb. 3. 2.
[f] Exod. 33. 11. Deut. 34. 10.
[g] Deut. 24. 9.
[h] 2 Bren. 5. 27.

Cyn CRIST 1490.

GLWYDD, gan ddywedyd, O DDUW,
attolwg, meddyginiaetha hi yr awr
hon.
14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [i]Os ei thad a boerai
yn ei hwyneb, oni chywilyddiai hi
saith niwrnod? [k]cauer arni saith
niwrnod o'r tu allan i'r gwersyll, ac
wedi hynny derbynier hi.
15 A chauwyd ar Miriam o'r tu
allan i'r gwersyll saith niwrnod:
a'r bobl ni chychwynodd hyd oni
ddaeth Miriam i mewn *drachefn.*
16 Ac wedi hynny yr aeth y bobl
o [l]Haseroth, ac a wersyllasant yn
anialwch Paran.

[i] Edrych Heb. 12. 9.
[k] Lef. 13. 46.
[l] pen. 11. 35. a 33. 18.

PENNOD XIII.

1 *Enwau y gwŷr a ddanfonwyd i chwilio y wlad:* 17 *eu haddysg:* 21 *eu gweithredoedd:* 26 *eu newyddion.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 [a]Anfon i ti wŷr i edrych tir Ca-
naan, yr hwn yr ydwyf fi yn ei roddi
i feibion Israel: gwr dros bob un o
lwythau eu tadau a anfonwch; pob
un yn bennaeth yn eu mysg hwynt.
3 A Moses a'u hanfonodd hwynt o
anialwch Paran, wrth orchymyn yr
ARGLWYDD: pennaethiaid meibion
Israel *oedd* y gwŷr hynny oll.
4 A dyma eu henwau hwynt. Dros
lwyth Reuben, Sammua mab Zaccur.
5 Dros lwyth Simeon, Saphat mab
Hori.
6 Dros lwyth Judah, Caleb mab
Jephunneh.
7 Dros lwyth Issachar, Igal mab
Joseph.
8 Dros lwyth Ephraim, Osea mab
Nun.
9 Dros lwyth Benjamin, Palti mab
Raphu.
10 Dros lwyth Zabulon, Gàdiel
mab Sodi.
11 O lwyth Joseph, dros lwyth
Manasseh, Gadi mab Susi.
12 Dros lwyth Dan, Amiel mab
Gemali.
13 Dros lwyth Aser, Sethur mab
Michael.
14 Dros lwyth Naphtali, Nahbi
mab Fophsi.
15 Dros lwyth Gad, Geuel mab
Maci.
16 Dyma enwau y gwŷr a anfon-
odd Moses i edrych ansawdd y
wlad. A Moses a enwodd Osea
mab Nun, Josua.
17 ¶ A Moses a'u hanfonodd hwynt
i edrych ansawdd gwlad Canaan; ac
a ddywedodd wrthynt, Ewch yma tu
a'r dehau, a dringwch i'r mynydd.
18 Ac edrychwch y wlad beth *yw*
hi, a'r bobl sydd yn trigo ynddi, pa
un ai cryf ai gwan, ai ychydig ai
llawer ydynt:
19 A pheth *yw* y tir y maent yn
trigo ynddo, ai da ai drwg; ac ym
mha ddinasoedd y maent yn pres-
wylio, ai mewn pebyll, ai mewn
amddiffynfeydd;
20 A pha dir, ai bras *yw* efe ai cul;
a oes coed ynddo, ai nad *oes.* Ac
ymwrolwch, a dygwch o ffrwyth y
tir. A'r dyddiau *oeddynt* ddydd-
iau blaen-ffrwyth grawnwin.
21 ¶ A hwy a aethant i fynu, ac a
chwiliasant y tir, o anialwch Sin hyd
Rehob, ffordd y deuir i Hamath.
22 Ac a aethant i fynu i'r dehau,
ac a ddaethant hyd Hebron: ac
yno *yr oedd* [b]Ahiman, Sesai, a
Thalmai, meibion Anac. (A He-
bron a adeiladasid saith mlynedd
o flaen Soan yn yr Aipht.)
23 [c]A daethant hyd [2]ddyffryn [3]Es-
col; a thorrasant oddi yno gangen âg
un swp o rawnwin, ac a'i dygasant
ar drosol rhwng dau: *dygasant rai*
o'r pomgranadau hefyd, ac o'r ffigys.
24 A'r lle hwnnw a alwasant dyff-
ryn Escol; o achos y swp grawnwin
a dorrodd meibion Israel oddi yno.
25 A hwy a ddychwelasant o chwil-
io y wlad ar ol deugain niwrnod.
26 ¶ A myned a wnaethant, a
dyfod at Moses ac at Aaron, ac at
holl gynnulleidfa meibion Israel, i
[d]Cades, yn anialwch Paran; a dyg-
asant yn eu hol air iddynt, ac i'r
holl gynnulleidfa, ac a ddangosas-
ant iddynt ffrwyth y tir.
27 A mynegasant iddo, a dywed-
asant, Daethom i'r tir lle yr anfon-
aist ni; ac yn ddïau llifeirio y mae o
[e]laeth a mêl: a dyma ei ffrwyth ef.
28 Ond *y mae* [f]y bobl sydd yn trigo
yn y tir yn gryfion, a'r [g]dinasoedd
yn gaerog *ac* yn fawrion iawn; a
gwelsom yno hefyd feibion Anac.
29 Yr Amaleciaid sydd yn trigo
yn nhir y dehau; a'r Hethiaid, a'r
Jebusiaid, a'r Amoriaid, yn gwlad-
ychu yn y mynydd-dir; a'r Canaan-
eaid yn preswylio wrth y môr, a
cher llaw yr Iorddonen.
30 A gostegodd [h]Caleb y bobl ger
bron Moses, ac a ddywedodd, Gan
fyned awn i fynu, a pherchennog-
wn hi: canys gan orchfygu y gorch-
fygwn hi.

Cyn CRIST 1490.

[a] pen. 32. 8. Deut. 1. 22.
[b] Jos. 11. 21, 22. a 15. 13. Barn. 1. 10.
[c] Deut. 1. 24.
[2] *afon.*
[3] Sef, *Grawnswp.*
[d] pen. 20. 1, 16. a 32. 8. a 33. 36. Deut. 1. 19. Jos. 14. 6.
[e] Exod. 3. 8. a 33. 3.
[f] Deut. 2. 10, 21.
[g] Deut. 1. 28.
[h] Edrych pen. 14. 6, 30.

Cyn CRIST 1490.

31 Ond y gwŷr y rhai a aethant i
fynu gyd âg ef a ddywedasant, Ni
allwn ni fyned i fynu yn erbyn y
bobl; canys cryfach *ydynt* na nyni.
32 A rhoddasant allan anghlod am
y tir a chwiliasent, wrth feibion Is-
rael, gan ddywedyd, Y tir yr aethom
drosto i'w chwilio, tir yn difa ei bres-
wylwyr yw efe; [1] a'r holl bobl a wel-
som ynddo *ydynt* wŷr [4] corphol:
33 Ac yno y gwelsom y cawri,
meibion Anac, *y rhai a ddaethant*
o'r cawri; ac yr oeddem yn ein
golwg ein hunain fel ceiliogod rhed-
yn, ac felly yr oeddem yn eu golwg
hwythau.

[1] Amos 2. 9. [4] *mawr eu maint.*

PENNOD XIV.

1 *Y bobl yn tuchan o ran y newyddion.* 6 *Josua a Chaleb yn ceisio eu llonyddu hwynt.* 11 *Duw yn eu bygwth.* 13 *Moses yn ymbil â Duw: ac yn caffael iddynt hwy faddeuant.* 26 *Y tuchanwyr heb gael myned i'r wlad.* 36 *Y gwŷr a roisant anghlod i'r tir yn marw o'r pla.* 40 *Y bobl a fynnai osod ar y wlad yn erbyn ewyllys Duw, yn cael eu taro.*

YNA yr holl gynnulleidfa a
ddyrchafodd ei llef, ac a waedd-
odd; a'r bobl a wylasant y nos honno.
2 A holl feibion Israel a duchan-
asant yn erbyn Moses, ac yn erbyn
Aaron: a'r holl gynnulleidfa a ddy-
wedasant wrthynt, O na buasem
feirw yn nhir yr Aipht! neu, [a] O na
buasem feirw yn y diffaethwch hwn!
3 A phaham y mae yr ARGLWYDD
yn ein dwyn ni i'r tir hwn, i gwympo
ar y cleddyf? ein gwragedd a'n plant
fyddant yn yspail. Onid gwell i ni
ddychwelyd i'r Aipht?
4 A dywedasant bawb wrth eu
gilydd, Gosodwn ben *arnom*, a [b] dy-
chwelwn i'r Aipht.
5 [c] Yna y syrthiodd Moses ac Aaron
ar eu hwynebau ger bron holl gyn-
nulleidfa tyrfa meibion Israel.
6 ¶ Josua hefyd mab Nun, a
Chaleb mab Jephunneh, *dau* o ys-
bïwyr y tir, a rwygasant eu dillad;
7 Ac a ddywedasant wrth holl
dorf meibion Israel, gan ddywedyd,
Y tir yr aethom drosto i'w chwilio,
sydd dir da odiaeth.
8 Os yr ARGLWYDD sydd foddlawn
i ni, efe a'n dwg ni i'r tir hwn, ac
a'i rhydd i ni; *sef* y tir sydd yn
llifeirio o laeth a mêl.
9 Yn unig na wrthryfelwch yn
erbyn yr ARGLWYDD, ac [d] nac ofn-
wch bobl y tir; canys bara i ni
ydynt: ciliodd eu [2] hamddiffyn oddi
wrthynt, a'r ARGLWYDD *sydd* gyd
â ni: nac ofnwch hwynt.

[a] Edrych ad. 28, 29. [b] Edrych Deut. 17. 16. [c] pen. 16. 4. [d] Deut. 20. 3. [2] Heb. *cysgod.*

10 A'r holl dorf a ddywedasant
am eu llabyddio hwynt â meini. A
[e] gogoniant yr ARGLWYDD a ym-
ddangosodd ym mhabell y cyfarfod
i holl feibion Israel.
11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Pa hyd y digia y bobl
yma fi? a pha hyd y byddant heb
gredu i mi, am yr holl arwyddion
a wneuthum yn eu plith?
12 Tarawaf hwynt â haint, a gwas-
garaf hwy, a [f] gwnaf di yn genhedl-
aeth fwy, a chryfach na hwynt-hwy.
13 ¶ [g] A dywedodd Moses wrth yr
ARGLWYDD, Felly yr Aiphtiaid a
glyw, (canys o'u mysg hwynt y dyg-
aist y bobl yma i fynu yn dy nerth,)
14 Ac a ddywedant i breswylwyr y
tir hwn, ([h] canys clywsant dy fod di,
ARGLWYDD, ym mysg y bobl yma,
a'th fod di, ARGLWYDD, yn ymddang-
os *iddynt* wyneb yn wyneb, a bod
[i] dy gwmmwl di yn aros arnynt, a'th
fod di yn myned o'u blaen hwynt
mewn colofn o gwmmwl y dydd, ac
mewn colofn dân y nos;)
15 Os lleddi y bobl yma fel un
gwr; yna y dywed y cenhedloedd
y rhai a glywsant sôn am danat,
gan ddywedyd,
16 [k] O eisieu gallu o'r ARGLWYDD
ddwyn y bobl yma i'r tir y tyngodd
efe iddynt, am hynny y lladdodd
efe hwynt yn y diffaethwch.
17 Yr awr hon, gan hynny, mawr-
hâer, attolwg, nerth yr ARGLWYDD,
fel y lleferaist, gan ddywedyd,
18 [l] Yr ARGLWYDD *sydd* hwyrfryd-
ig i ddig, ac aml o drugaredd, yn
maddeu anwiredd a chamwedd, a
chan gyfiawnhâu ni chyfiawnhâ efe
yr euog; [m] ymweled y mae âg anwir-
edd y tadau ar y plant, hyd y dryd-
edd a'r bedwaredd *genhedlaeth.*
19 Maddeu, attolwg, anwiredd y
bobl yma, yn ol dy fawr drugaredd,
ac megis y maddeuaist i'r bobl hyn,
o'r Aipht, hyd [3] yma.
20 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Maddeuais, yn ol dy air:
21 Ond os byw fi, yr holl dir a
lenwir o ogoniant yr ARGLWYDD.
22 [n] Canys yr holl ddynion y rhai
a welsant fy ngogoniant, a'm har-
wyddion a wneuthum yn yr Aipht,
ac yn y diffaethwch, ac a'm temt-
iasant y dengwaith hyn, ac ni wran-
dawsant ar fy llais,
23 [4] Ni welant y tir y tyngais wrth
eu tadau hwynt; *sef* y rhai oll a'm
digiasant, nis gwelant ef:

Cyn CRIST 1490.

[e] Exod. 24. 16, 17. a 40. 34. Lef. 9. 23. pen. 16. 19, 42. a 20. 6. [f] Exod. 32. 10. [g] Exod. 32. 12. Deut. 32. 27. [h] Exod. 15. 14. Jos. 2. 9. a 5. 1. [i] Exod. 13. 21. a 40. 38. [k] Deut. 9. 28. [l] Exod. 34. 6. Ps. 103. 8. a 145. 8. Jon. 4. 2. [m] Exod. 20. 5. a 34. 7. [3] *yr awr hon.* [n] Deut. 1. 35. Ps. 95. 11. a 106. 26. Heb. 3. 17. [4] Heb. *Os gwelant.* pen. 32. 11.

Cyn CRIST 1490.

o Jos. 14. 8, 9, 14. p pen. 32. 12.

24 Ond fy ngwas [o] Caleb, am fod
yspryd arall gyd âg ef, ac [p] iddo fy
nghyflawn-ddilyn, dygaf ef i'r tir y
daeth iddo: a'i had a'i hetifedda ef.
25 (Ond y mae yr Amaleciaid a'r
Canaaneaid yn trigo yn y dyffryn;)
y fory trowch, ac ewch i'r diffaeth-
wch, *ar hyd* ffordd y môr coch.
26 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, ac wrth Aaron, gan
ddywedyd,
27 Pa hyd *y cyd-ddygaf* â'r gyn-
nulleidfa ddrygionus hon sydd yn
tuchan i'm herbyn? clywais duch-
an meibion Israel, y rhai sydd yn
tuchan i'm herbyn.

q pen. 26. 65. a 32. 11. Deut. 1. 35. Heb. 3. 17. r Edrych ad. 2.

28 Dywed wrthynt, [q] *Fel mai* byw
fi, medd yr ARGLWYDD, [r] fel y llef-
arasoch yn fy nghlustiau, felly y
gwnaf i chwi.
29 Yn y diffaethwch hwn y cwymp
eich celaneddau: a'ch holl rifedig-
ion trwy eich holl rif, o fab ugain
mlwydd ac uchod, y rhai a duchan-
asoch yn fy erbyn,

5 *tyngais.*

30 Dïau ni ddeuwch chwi i'r tir
am yr hwn y [5] codais fy llaw, am
wneuthur i chwi breswylio ynddo,
ond Caleb mab Jephunneh, a Josua
mab Nun.
31 Ond eich plant chwi, y rhai y
dywedasoch y byddent yn yspail,
hwynt-hwy a ddygaf *i'r wlad,* a
hwy a gânt adnabod y tir a ddir-
mygasoch chwi.
32 A'ch celaneddau chwi a gwymp-
ant yn y diffaethwch hwn.

6 *grwydra, neu, ymbortha.* s Edrych Deut. 2. 14.

33 A'ch plant chwi a [6] fugeilia yn
y diffaethwch [s] ddeugain mlynedd,
ac a ddygant *gosp* eich putteindra
chwi, nes darfod eich celaneddau
chwi yn y diffaethwch.

t pen. 13. 25. u Ps. 95. 10. Ezec. 4. 6. 7 Neu, *newidiad fy amcan.*

34 [t] Yn ol rhifedi y dyddiau y
chwiliasoch y tir, *sef* [u] deugain
niwrnod, (pob diwrnod am flwydd-
yn,) y dygwch eich hanwireddau,
sef deugain mlynedd; a chewch
wybod [7] torriad fy ngair i.
35 Myfi yr ARGLWYDD a leferais,
dïau y gwnaf hyn i'r holl gynnull-
eidfa ddrygionus yma, sydd wedi
ymgynnull i'm herbyn i: yn y di-
ffaethwch hwn y darfyddant, ac
yno y byddant feirw.
36 A'r dynion a anfonodd Moses
i chwilio y tir, y rhai a ddychwel-
asant, ac a wnaethant i'r holl dorf
duchan yn ei erbyn ef, gan roddi
allan anair am y tir;
37 Y dynion, *meddaf,* y rhai a
roddasant allan anair drwg i'r tir,
[x] a fuant feirw o'r pla, ger bron yr
ARGLWYDD.
38 Ond Josua mab Nun, a Chaleb
mab Jephunneh, a fuant fyw o'r
gwŷr hyn a aethant i chwilio y tir.
39 A Moses a lefarodd y geiriau
hyn wrth holl feibion Israel: a'r
bobl a alarodd yn ddirfawr.
40 ¶ A chodasant yn fore i fyned
i ben y mynydd, gan ddywedyd,
Wele [y] ni, a ni a awn i fynu i'r
lle *am* yr hwn y dywedodd yr AR-
GLWYDD: canys ni a bechasom.
41 A dywedodd Moses, Paham yr
ydych fel hyn yn troseddu [z] gair yr
ARGLWYDD? a hyn ni lwydda.
42 Nac ewch i fynu; canys nid
yw yr ARGLWYDD yn eich plith:
rhag eich taro o flaen eich gelynion.
43 Canys yr Amaleciaid a'r Ca-
naaneaid *ydynt* yno o'ch blaen chwi,
a chwi a syrthiwch ar y cleddyf:
canys am i chwi ddychwelyd oddi
ar ol yr ARGLWYDD, ni bydd yr
ARGLWYDD gyd â chwi.
44 Etto rhyfygasant fyned i ben
y mynydd: ond arch cyfammod yr
ARGLWYDD, a Moses, ni symmud-
asant o ganol y gwersyll.
45 Yna y disgynodd yr Amalec-
iaid a'r Canaaneaid, y rhai oedd yn
preswylio yn y mynydd hwnnw, ac
a'u tarawsant, ac [a] a'u difethasant
hyd [b] Hormah.

Cyn CRIST 1490.

x 1 Cor. 10. 10. Heb. 3. 17. Judas 5. y Deut. 1. 41. z ad. 25. a Deut. 1. 44. b Edrych pen. 21. 3. Barn. 1. 17.

PENNOD XV.

1 *Cyfraith y bwyd-offrwm a'r ddïod-offrwm.*
13, 29 *Bod y dïeithrddyn dan yr un gyfraith.*
17 *Cyfraith blaenion toes yn offrwm dyrch-
afael.* 22 *Yr aberth am bechod o anwybod.*
30 *Cospedigaeth rhyfyg.* 32 *Llabyddio yr
hwn a dorrodd y Sabbath.* 37 *Cyfraith y
rhidens.*

A'R ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses, gan ddywedyd,
2 [a] Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ddeloch i dir
eich preswylfod, yr hwn yr ydwyf
fi yn ei roddi i chwi,
3 Ac offrymmu o honoch aberth
tanllyd i'r ARGLWYDD, offrwm poeth,
neu aberth [b] wrth [2] dalu adduned,
neu mewn offrwm gwirfodd, neu [c] ar
eich gwyliau gosodedig, gan wneuth-
ur [d] arogl peraidd i'r ARGLWYDD,
o'r eidionau, neu o'r praidd:
4 Yna [e] offrymmed yr hwn a off-
rymmo ei rodd i'r ARGLWYDD, o
beilliaid ddegfed ran, wedi ei gym-
mysgu trwy bedwaredd ran hin o
olew, [f] yn fwyd-offrwm.
5 Ac offrwm di gyd â'r offrwm
poeth, neu yr aberth, bedwaredd

a Lef. 23. 10. b Lef. 7. 16. a 22. 18, 21. 2 Heb. *neilltuo.* c Lef. 23. 8, 12, 36. pen. 28. 19, 27. a 29. 2, 8, 13. Deut. 16. 10. d Exod. 29. 18. e Lef. 2. 1. a 6. 14. f Exod. 29. 40. Lef. 23. 13.

Cyn CRIST 1490.

ran hin o win am bob oen, yn
ddïod-offrwm.
6 A thi a offrymmi *yn* fwyd-offrwm
gyd â hwrdd, o beilliaid ddwy ddeg-
fed ran, wedi ei gymmysgu trwy
drydedd *ran* hin o olew.
7 A thrydedd *ran* hin o win yn
ddïod-offrwm, a offrymmi yn arogl
peraidd i'r ARGLWYDD.
8 A phan ddarperych lo buwch
yn offrwm poeth, neu *yn* aberth
[g] Lef. 7. 11. yn talu adduned, neu [g] aberth hedd
i'r ARGLWYDD;
9 Yna offrymmed yn fwyd-offrwm
gyd â llo y fuwch, o beilliaid dair
degfed ran wedi ei gymmysgu trwy
hanner hin o olew.
10 Ac offrwm hanner hin o win
yn ddïod-offrwm, *yn* aberth tanllyd,
o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
11 Felly y gwneir am bob ŷch,
neu am bob hwrdd, neu am oen,
neu am fŷn.
12 Yn ol y rhifedi a ddarparoch,
felly y gwnewch i *bob* un, yn ol eu
rhifedi.
13 Pob prïodor a wna y pethau
hyn felly, wrth offrymmu aberth tan-
llyd o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.
14 A phan ymdeithio dïeithrddyn,
neu yr hwn *sydd* yn eich plith trwy
eich cenhedlaethau, a darparu ab-
erth tanllyd o arogl peraidd i'r AR-
GLWYDD; fel y gwneloch chwi, felly
gwnaed yntau.
[h] Exod. 12. 49. 15 [h] Yr un ddeddf *fydd* i chwi
o'r dyrfa, ac i'r ymdeithydd dï-
eithr; deddf dragywyddol *yw* trwy
eich cenhedlaethau: megis yr *yd-*
ych chwi, felly y bydd y dïeithr
ger bron yr ARGLWYDD.
16 Un gyfraith, ac un ddefod,
fydd i chwi, ac i'r ymdeithydd a
ymdeithio gyd â chwi.
17 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
18 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ddeloch i'r tir
yr ydwyf yn eich dwyn chwi iddo;
19 Yna pan fwyttaoch o fara y tir,
y dyrchefwch offrwm dyrchafael i'r
ARGLWYDD.
20 O flaenion eich toes yr offrym-
mwch deisen yn offrwm dyrchafael:
[i] Lef. 2. 14. a 23. 10, 16. fel [i] offrwm dyrchafael y llawr-dyrnu,
felly y dyrchefwch hithau.
21 O ddechreu eich toes y rhodd-
wch i'r ARGLWYDD offrwm dyrchaf-
ael trwy eich cenhedlaethau.
[k] Lef. 4. 2. 22 ¶ A [k] phan eloch dros y ffordd,
ac na wneloch yr holl orchymynion
hyn, y rhai a lefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses,
23 *Sef* yr hyn oll a orchymyn-
odd yr ARGLWYDD i chwi trwy law
Moses, o'r dydd y gorchymynodd
yr ARGLWYDD, ac o hynny allan,
trwy eich cenhedlaethau;
24 Yna bydded, os allan o olwg
y gynnulleidfa y gwnaed *dim* trwy
anwybod, i'r holl gynnulleidfa ddar-
paru un bustach ieuangc yn offrwm
poeth, i *fod* yn arogl peraidd i'r
ARGLWYDD, â'i fwyd-offrwm, a'i
ddïod-offrwm, wrth y ddefod, ac un
bwch geifr yn bech-aberth.
25 A gwnaed yr offeiriad gymmod
dros holl gynnulleidfa meibion Is-
rael, a maddeuir iddynt; canys an-
wybodaeth *yw:* a dygant eu hoff-
rwm, aberth tanllyd i'r ARGLWYDD,
a'u pech-aberth, ger bron yr AR-
GLWYDD, am eu hanwybodaeth.
26 A maddeuir i holl gynnulleidfa
meibion Israel, ac i'r dïeithr a ym-
deithio yn eu mysg; canys *digwydd-*
odd i'r holl bobl trwy anwybod.
27 ¶ Ond [l] os un dyn a becha trwy [l] Lef. 4. 27.
amryfusedd; yna offrymmed afr
flwydd yn offrwm dros bechod.
28 A gwnaed yr offeiriad gym-
mod dros y dyn a becho yn amryf-
us, pan becho trwy amryfusedd ger
bron yr ARGLWYDD, gan wneuthur
cymmod drosto; a maddeuir iddo.
29 Yr hwn a aned o feibion Israel,
a'r dïeithr a ymdeithio yn eu mysg,
un gyfraith fydd i chwi am wneuth-
ur *pechod* trwy amryfusedd.
30 ¶ Ond y dyn a wnel bechod
[3] mewn rhyfyg, o brïodor, neu o ddï- [3] Heb. *â llaw uchel.*
eithr; cablu yr ARGLWYDD y mae:
torrer ymaith y dyn hwnnw o fysg
ei bobl.
31 O herwydd iddo ddïystyru gair
yr ARGLWYDD, a thorri ei orchy-
myn ef; llwyr-dorrer ymaith y dyn
hwnnw: ei anwiredd *fydd* arno.
32 ¶ Fel yr ydoedd meibion Israel
yn y diffaethwch, cawsant wr yn
cynnutta ar y dydd Sabbath.
33 A'r rhai a'i cawsant ef, a'i dyg-
asant ef, *sef* y cynnuttwr, at Moses,
ac at Aaron, ac at yr holl gynnull-
eidfa.
34 Ac a'i dodasant ef [m] mewn [m] Lef. 24. 12.
dalfa, am nad oedd hysbys beth a
wneid iddo.
35 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, [n] Lladder y gwr yn farw: [n] Exod. 31. 14.
llabyddied yr holl gynnulleidfa ef
â meini o'r tu allan i'r gwersyll.

Cyn CRIST 1490.

36 A'r holl gynnulleidfa a'i dygas-
ant ef i'r tu allan i'r gwersyll, ac a'i
llabyddiasant ef â meini, fel y bu
efe farw; megis y gorchymynodd
yr ARGLWYDD wrth Moses.
37 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
38 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, [o] am wneuthur idd-
ynt [4] eddi ar odre eu dillad, trwy
eu cenhedlaethau, a rhoddant bleth
o *sidan* glas ar eddi y godre.
39 A bydded i chwi yn rhidens,
i edrych arno, ac i gofio holl or-
chymynion yr ARGLWYDD, ac i'w
gwneuthur hwynt; ac [p] na chwil-
iwch yn ol eich calonnau eich hun-
ain, nac yn ol eich llygaid eich
hunain, y rhai yr ydych [q] yn put-
teinio ar eu hol:
40 Fel y cofioch ac y gwneloch fy
holl orchymynion i, ac y byddoch
sanctaidd i'ch DUW.
41 Myfi *ydyw* yr ARGLWYDD eich
DUW, yr hwn a'ch dygais chwi allan
o dir yr Aipht, i fod i chwi yn DDUW:
myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW.

[o] Deut. 22. 12. Matt. 23. 5.
[4] *ridens.*
[p] Edrych Deut. 29. 19. Job 31. 7. Ezec. 6. 9.
[q] Ps. 73. 27. Iago 4. 4.

PENNOD XVI.

1 *Gwrthryfel Corah, Dathan, ac Abiram.* 23 *Moses yn gwahanu y bobl oddi wrth bebyll y gwrthryfelwyr.* 31 *Y ddaear yn llyngcu Corah: a thân yn difa y lleill.* 36 *Cadw y thusserau er mwyn defnydd sanctaidd.* 41 *Lladd pedair mil ar ddeg a saith gant, am rwgnach yn erbyn Moses ac Aaron.* 46 *Aaron, trwy arogl-darthu, yn attal y pla.*

Cylch 1471.

YNA [a] Corah, mab Ishar, mab
Cohath, mab Lefi; a Dathan
ac Abiram, meibion Elïab, ac On
mab Peleth, meibion Reuben, a
gymmerasant *wŷr:*
2 A hwy a godasant o flaen Mo-
ses, ynghyd â dau cant a deg a deu-
gain o wŷr *eraill* o feibion Israel,
pennaethiaid y gynnulleidfa, [b] pen-
defigion y gymmanfa, gwŷr enwog.
3 Ac [c] ymgasglasant yn erbyn Mo-
ses, ac yn erbyn Aaron, ac a ddy-
wedasant wrthynt, Gormod i chwi
hyn; canys *y mae* yr holl gynnull-
eidfa yn sanctaidd bob un o hon-
ynt, ac *y mae* yr ARGLWYDD yn eu
mysg: paham yr ymgodwch gor-
uwch cynnulleidfa yr ARGLWYDD?
4 A phan glybu Moses, [d] efe a
syrthiodd ar ei wyneb.
5 Ac efe a lefarodd wrth Corah,
ac wrth ei holl gynnulleidfa ef, gan
ddywedyd, Y bore y dengys yr AR-
GLWYDD yr hwn *sydd* eiddo ef, a'r
sanctaidd; a *phwy* a ddylai nesâu
atto ef: canys yr hwn a ddewisodd
efe, a nesâ efe atto.
6 Hyn a wnewch: Cymmerwch i
chwi, *sef* Corah a'i holl gynnull-
eidfa, thusserau;
7 A rhoddwch ynddynt dân, a go-
sodwch arnynt arogl-darth y fory
ger bron yr ARGLWYDD: yna bydd
i'r gwr hwnnw fod yn sanctaidd, yr
hwn a ddewiso yr ARGLWYDD: gor-
mod i chwi *hyn,* meibion Lefi.
8 A dywedodd Moses wrth Corah,
Gwrandêwch, attolwg, meibion Lefi.
9 *Ai* bychan gennych neillduo o
DDUW Israel chwi oddi wrth gyn-
nulleidfa Israel, gan eich nesâu chwi
atto ei hun, i wasanaethu gwasan-
aeth tabernacl yr ARGLWYDD, ac i
sefyll ger bron y gynnulleidfa, i'w
gwasanaethu hwynt?
10 Canys efe a'th nesaodd di, a'th
holl frodyr, meibion Lefi, gyd â
thi: ac a geisiwch chwi yr offeiriad-
aeth hefyd?
11 Am hynny tydi a'th holl gyn-
nulleidfa *ydych* yn ymgynnull yn
erbyn yr ARGLWYDD: ond Aaron,
beth *yw* efe, i chwi i duchan yn ei
erbyn?
12 ¶ A Moses a anfonodd i alw am
Dathan ac Abiram, meibion Elïab.
Hwythau a ddywedasant, Ni ddeu-
wn ni ddim i fynu.
13 *Ai* bychan *yw* dwyn o honot ti
ni i fynu o dir yn llifeirio o laeth a
mêl, i'n lladd ni yn y diffaethwch,
oddi eithr hefyd arglwyddiaethu o
honot yn dost arnom ni?
14 Etto ni ddygaist ni i [e] dir yn
llifeirio o laeth a mêl, ac ni rodd-
aist i ni feddiant *mewn* maes na
gwinllan: a [2] dynni di lygaid y gwŷr
hyn? ni ddeuwn ni i fynu ddim.
15 Yna y digiodd Moses yn ddir-
fawr, ac y dywedodd wrth yr AR-
GLWYDD, [f] Nac edrych ar eu hoff-
rwm hwy: [g] ni chymmerais un asyn
oddi arnynt, ac ni ddrygais un o
honynt.
16 A dywedodd Moses wrth Co-
rah, Bydd di a'th holl gynnulleidfa
ger bron yr ARGLWYDD, ti, a hwynt,
ac Aaron, y fory.
17 A chymmerwch bob un ei thus-
ser, a rhoddwch arnynt arogl-darth;
a dyged pob un ei thusser ger bron
yr ARGLWYDD, *sef* dau cant a deg
a deugain o thusserau: *dwg* dithau
hefyd, ac Aaron, bob un ei thusser.
18 A chymmerasant bob un ei
thusser, a rhoddasant dân ynddynt,

[a] pen. 26. 9. a 27. 3. Judas 11.
[b] pen. 26. 9.
[c] Ps. 106. 16.
[d] pen. 14. 5. a 20. 6.

Cyn CRIST Cylch 1471.

[e] Exod. 3. 8. Lef. 20. 24.
[2] Heb. *dylli.*
[f] Gen. 4. 4, 5.
[g] 1 Sam. 12. 3. Act. 20. 33.

Cyn CRIST Cylch 1471.

a gosodasant arogl-darth arnynt; a
safasant *wrth* ddrws pabell y cyfar-
fod, ynghyd â Moses ac Aaron.
19 Yna Corah a gasglodd yr holl
gynnulleidfa yn eu herbyn hwynt,
i ddrws pabell y cyfarfod: a [h]gogon-
iant yr ARGLWYDD a ymddangos-
odd i'r holl gynnulleidfa.
20 A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, ac wrth Aaron, gan
ddywedyd,
21 [i]Ymneillduwch o fysg y gyn-
nulleidfa hon, a mi a'u difaf hwynt
ar unwaith.
22 A hwy a syrthiasant ar eu
hwynebau, ac a ddywedasant, O
DDUW, [k]DUW ysprydion pob cnawd,
un dyn a bechodd, ac a ddigi di
wrth yr holl gynnulleidfa?
23 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
24 Llefara wrth y gynnulleidfa,
gan ddywedyd, Ewch ymaith o
gylch pabell Corah, Dathan, ac
Abiram.
25 A chyfododd Moses, ac a aeth
at Dathan ac Abiram: a henuriaid
Israel a aethant ar ei ol ef.
26 Ac efe a lefarodd wrth y gyn-
nulleidfa, gan ddywedyd, Ciliwch,
attolwg, oddi wrth bebyll y dynion
drygionus hyn, ac na chyffyrddwch
â dim o'r eiddynt; rhag eich di-
fetha yn eu holl bechodau hwynt.
27 Yna yr aethant oddi wrth
babell Corah, Dathan, ac Abiram,
o amgylch: a Dathan ac Abiram,
eu gwragedd hefyd, a'u meibion,
a'u plant, a ddaethant allan, gan
sefyll *wrth* ddrws eu pebyll.
28 A dywedodd Moses, Wrth hyn
y cewch wybod mai yr ARGLWYDD
a'm hanfonodd i wneuthur yr holl
weithredoedd hyn; ac nad o'm
meddwl fy hun *y gwneuthum
hwynt.*
29 Os bydd y rhai hyn feirw fel y
bydd marw pob dyn, ac *os* ymwelir
â hwynt âg ymweledіad pob dyn;
nid yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i.
30 Ond os yr ARGLWYDD a [3]wna
newydd-beth, fel yr agoro y ddaear
ei safn, a'u llyngcu hwynt, a'r hyn
oll *sydd* eiddynt, fel y disgynont yn
fyw i uffern; yna y cewch wybod
ddigio o'r gwŷr hyn yr ARGLWYDD.
31 ¶ [l]A bu, wrth orphen o hono
lefaru yr holl eiriau hyn, hollti o'r
ddaear *oedd* danynt hwy.
32 Agorodd y ddaear hefyd ei
safn, a llyngcodd hwynt, a'u tai
hefyd, a'r [m]holl ddynion *oedd* gan
Corah, a'*u* holl gyfoeth.
33 A hwynt, a'r rhai oll a'r *a oedd*
gyd â hwynt, a ddisgynasant yn
fyw [4]i uffern; a'r ddaear a gauodd
arnynt: a difethwyd hwynt o blith
y gynnulleidfa.
34 A holl Israel, y rhai *oedd* o'u
hamgylch hwynt, a ffoisant wrth eu
gwaedd hwynt: canys dywedasant,
Ciliwn, rhag i'r ddaear ein llyngcu
ninnau.
35 Tân hefyd a aeth allan oddi
wrth yr ARGLWYDD, ac a ddifaodd
y dau cant a'r deg a deugain o wŷr
oedd yn offrymmu yr arogl-darth.
36 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
37 Dywed wrth Eleazar, mab Aa-
ron yr offeiriad, am godi o hono
efe y thusserau o fysg y llosg; a
gwasgara y tân oddi yno allan:
canys [n]sanctaidd ydynt:
38 *Sef* thusserau y rhai hyn a
bechasant yn erbyn eu heneidiau
eu hun; a gweithier hwynt yn
ddalennau llydain, *i fod* yn gacad
i'r allor; canys offrymmasant hwynt
ger bron yr ARGLWYDD; am hynny
sanctaidd ydynt: a byddant yn ar-
wydd i feibion Israel.
39 A chymmerodd Eleazar yr off-
eiriad y thusserau pres, â'r rhai yr
offrymmasai y *gwŷr* a losgasid; ac
estynwyd hwynt yn gacad i'r allor:
40 Yn goffadwriaeth i feibion Is-
rael; fel na nesâo gwr dïeithr, yr
hwn ni byddo o had Aaron, i losgi
arogl-darth ger bron yr ARGLWYDD;
ac na byddo fel Corah a'i gynnull-
eidfa: megis y llefarasai yr AR-
GLWYDD trwy law Moses wrtho ef.
41 ¶ A holl gynnulleidfa meibion
Israel a duchanasant drannoeth yn
erbyn Moses, ac yn erbyn Aaron,
gan ddywedyd, Chwi a laddasoch
bobl yr ARGLWYDD.
42 A bu, wedi ymgasglu o'r gyn-
nulleidfa yn erbyn Moses ac Aaron,
edrych o honynt ar babell y cyfar-
fod: ac wele, toasai y cwmmwl hi,
ac ymddangosodd gogoniant yr AR-
GLWYDD.
43 Yna y daeth Moses ac Aaron o
flaen pabell y cyfarfod.
44 ¶ A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses, gan ddywedyd,
45 Ciliwch o blith y gynnulleidfa
hon, a mi a'u difaf hwynt yn ddi-
symmwth. A [o]hwy a syrthiasant ar
eu hwynebau.

h Exod. 16. 7, 10. Lef. 9. 6, 23. pen. 14. 10.
i Edrych Gen. 19. 17, 22. Jer. 51. 6. Dat. 18. 4.
k pen. 27. 16. Job 12. 10. Preg. 12. 7. Es. 57. 16. Zech. 12. 1. Heb. 12. 9.
3 Heb. *grea greadur.*
l pen. 26. 10. a 27. 3. Deut. 11. 6. Ps. 106. 17.
Cyn CRIST Cylch 1471.
m Edrych ad. 17. pen. 26. 11. 1 Chron. 6. 22, 37.
4 Neu, *i'r pwll.*
n Edrych Lef. 27. 28.
o pen. 20. 6.

Cyn CRIST Cylch 1471.

46 ¶ Dywedodd Moses hefyd wrth
Aaron, Cymmer thusser, a dod dân
oddi ar yr allor ynddi, a gosod
arogl-darth *arni, a* dos yn fuan at
y gynnulleidfa, a gwna gymmod
drostynt: canys digofaint a aeth
allan oddi ger bron yr ARGLWYDD;
dechreuodd y pla.
47 A chymmerodd Aaron megis y
llefarodd Moses, ac a redodd i ganol
y gynnulleidfa; ac wele, dechreu-
asai y pla ar y bobl: ac efe a rodd
arogl-darth, ac a wnaeth gymmod
dros y bobl.
48 Ac efe a safodd rhwng y meirw
a'r byw; a'r pla a attaliwyd.
49 A'r rhai a fuant feirw o'r pla
oedd bedair mil ar ddeg a saith
gant, heb law y rhai a fuant feirw
yn achos Corah.
50 A dychwelodd Aaron at Moses
i ddrws pabell y cyfarfod: a'r pla a
attaliwyd.

PENNOD XVII.

1 *Gwïalen Aaron ym mhlith holl wïail y llwythau yn unig yn blodeuo.* 10 *Ei gadael hi yn lle coffadwriaeth yn erbyn y gwrthryfelwyr.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, a
chymmer gan bob un o honynt
wïalen, yn ol tŷ eu tadau, *sef* gan
bob un o'u pennaethiaid, yn ol tŷ
eu tadau, deuddeg gwïalen: ysgrif-
ena enw pob un ar ei wïalen.
3 Ac ysgrifena enw Aaron ar wï-
alen Lefi: canys un wïalen *fydd*
dros *bob* pennaeth tŷ eu tadau.
4 A gâd hwynt ym mhabell y cyf-
[a] Exod. 25. 22. arfod, ger bron y dystiolaeth, [a] lle
y cyfarfyddaf â chwi.
5 A gwïalen y gwr a ddewiswyf, a
[2] Neu, *rwgnach.* flodeua: a mi a wnaf i [2] furmur
meibion Israel, y rhai y maent yn
ei furmur i'ch erbyn, beidio â mi.
6 ¶ A llefarodd Moses wrth feib-
ion Israel: a'u holl bennaethiaid a
[3] Heb. *wïalen dros un pennaeth, a gwïalen dros un pennaeth.* roddasant atto [3] wïalen dros bob
pennaeth, yn ol tŷ eu tadau, *sef*
deuddeg gwïalen; a gwïalen Aaron
oedd ym mysg eu gwïail hwynt.
7 A Moses a adawodd y gwïail ger
bron yr ARGLWYDD, ym mhabell y
dystiolaeth.
8 A thrannoeth y daeth Moses i
babell y dystiolaeth: ac wele, gwï-
alen Aaron dros dŷ Lefi a flagurasai,
ac a fwriasai flagur, ac a flodeuasai
flodau, ac a ddygasai almonau.
9 A dug Moses allan yr holl wïail
oddi ger bron yr ARGLWYDD at holl
feibion Israel. Hwythau a edrych-
asant, ac a gymmerasant bob un ei
wïalen ei hun.
10 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Dod [b] wïalen Aaron dra- [b] Heb. 9. 4.
chefn ger bron y dystiolaeth, i'w
chadw yn arwydd i'r meibion gwrth-
ryfelgar; fel y gwnelech i'w tuchan
hwynt beidio â mi, ac na byddont
feirw.
11 A gwnaeth Moses fel y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD iddo;
felly y gwnaeth efe.
12 A meibion Israel a lefarasant
wrth Moses, gan ddywedyd, Wele ni
yn trengi; darfu am danom, darfu
am danom ni oll.
13 Bydd farw pob un gan nesâu a
nesao i dabernacl yr ARGLWYDD. A
wneir pen am danom gan drengi?

PENNOD XVIII.

1 *Swydd yr offeiriaid a'r Lefiaid.* 9 *Rhan yr offeiriaid.* 21 *Rhan y Lefiaid.* 25 *Rhoddi yr offrwm dyrchafael i'r offeiriaid allan o ran y Lefiaid.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD
wrth Aaron, Tydi a'th feibion,
a thylwyth dy dad gyd â thi, a
ddygwch anwiredd y cyssegr: a
thi a'th feibion gyd â thi a ddyg-
wch anwiredd eich offeiriadaeth.
2 A dwg hefyd gyd â thi dy frodyr
o lwyth Lefi, *sef* llwyth dy dad, i
[a] lynu wrthyt ti, ac i'th [b] wasanaethu: [a] Edrych Gen. 29. 34.
tithau a'th feibion gyd â thi *a* [b] pen. 3. 6, 7.
wasanaethwch ger bron pabell y
dystiolaeth.
3 A hwy a gadwant dy gadwraeth
di, a [c] chadwraeth yr holl babell: [c] pen. 3. 25, 31, 36.
ond na ddeuant yn agos at ddodrefn
y cyssegr, nac at yr allor, rhag eu
marw hwynt, a chwithau hefyd.
4 Ond hwy a lynant wrthyt, ac a
oruchwyliant babell y cyfarfod, yn
holl wasanaeth y babell: ac na
ddeued y dïeithr yn agos attoch.
5 Eithr cedwch chwi [d] oruchwyl- [d] Exod. 27. 21. a 30. 7. Lef. 24. 3. pen. 8. 2.
iaeth y cyssegr, a goruchwyliaeth
yr allor; fel na byddo digofaint
mwy yn erbyn meibion Israel.
6 Ac wele, mi [e] a gymmerais dy [e] pen. 3. 12, 45.
frodyr di, y Lefiaid, o fysg meib-
ion Israel: [f] i ti y rhoddwyd *hwynt,* [f] pen. 3. 9.
megis rhodd i'r ARGLWYDD, i was-
anaethu gwasanaeth pabell y cyf-
arfod.
7 Tithau a'th feibion gyd â thi a
gedwch eich offeiriadaeth; ynghylch
pob peth *a berthyn* i'r allor, ac o
fewn y llèn wahan, y gwasanaeth-
wch: yn wasanaeth rhodd y rhodd-

Cyn CRIST Cylch 1471. ais eich offeiriadaeth *i* chwi; a'r
dïeithr a ddelo yn agos, a leddir.
8 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
g Lef. 6. 16, 18, 26. a 7. 6, 32. pen. 5. 9. Aaron, Wele, [g]mi a roddais i ti hefyd
oruchwyliaeth fy offrymmau dyrch-
afael, o holl gyssegredig bethau
meibion Israel; rhoddais hwynt i
ti, o herwydd yr enneiniad, ac i'th
feibion, trwy ddeddf dragywyddol.
9 Hyn fydd i ti o'r pethau sanct-
eiddiolaf *a gedwir allan* o'r tân: eu
h Lef. 2. 2, 3. holl offrymmau hwynt, eu holl [h]fwyd-
i Lef. 4. 22, 27. a 6. 25. offrwm, a'u holl [i]aberthau dros bech-
k Lef. 5. 1. a 7. 7. a 10. 12. a 14. 13. od, a'u holl [k]aberthau dros gamwedd,
y rhai a dalant i mi, *fyddant* sanct-
eiddiolaf i ti, ac i'th feibion.
10 O fewn y cyssegr sanctaidd y
l Lef. 6. 29. a 7. 6. bwyttêi ef; [l]pob gwrryw a'i bwytty
ef: cyssegredig fydd efe i ti.
m Exod. 29. 27. Lef. 7. 31. 11 Hyn hefyd *fydd* i ti; [m] offrwm
dyrchafael eu rhoddion hwynt, yng-
hyd â holl offrymmau cyhwfan
n Lef. 10. 14. Deut. 18. 3. meibion Israel: [n]i ti y rhoddais
hwynt, ac i'th feibion, ac i'th ferch-
ed gyd â thi, trwy ddeddf dragy-
o Lef. 22. 2. wyddol: [o]pob un glân yn dy dŷ a
gaiff fwytta o hono.
p Deut. 18. 4. 2 Heb. *frasder.* 12 [p]Holl [2]oreuon yr olew, a holl
oreuon y gwin a'r ŷd, *sef* eu blaen-
ffrwyth hwynt yr hwn a roddant i'r
ARGLWYDD, a roddais i ti.
13 Blaen-ffrwyth pob dim yn eu
q Exod. 22. 29. a 23. 19. a 34. 26. Lef. 2. 14. pen. 15. 19. Deut. 26. 2. tir hwynt [q]yr hwn a ddygant i'r
ARGLWYDD, fydd eiddot ti: pob un
glân yn dy dŷ a fwytty o hono.
r Lef. 27. 28. 14 [r]Pob dïofryd-beth yn Israel fydd
eiddot ti.
s Exod. 13. 2. a 22. 29. Lef. 27. 26. pen. 3. 13. 15 Pob peth a agoro [s]y groth o bob
cnawd yr hwn a offrymmir i'r AR-
GLWYDD, o ddyn ac o anifail, fydd
t Exod. 13. 13. a 34. 20. eiddot ti: ond [t]gan brynu y pryni
bob cyntaf-anedig i ddyn; a phryn
y cyntaf-anedig i'r anifail aflan.
16 A phâr brynu y rhai a bryner o
u Lef. 27. 2. honot, o fab misyriad, [u]yn dy bris
di, *er* pùm sicl o arian, wrth sicl y
x Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. pen. 3. 47. Ezec. 45. 12. cyssegr: [x]ugain gerah *yw* hynny.
17 Ond na phryn y cyntaf-anedig
o eidion, neu gyntaf-anedig dafad,
neu gyntaf-anedig gafr; sanctaidd
ydynt hwy: eu gwaed a daenelli
ar yr allor, a'u gwer a losgi yn
aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r
ARGLWYDD.
18 Ond eu cig fydd eiddot ti; fel
y Exod. 29. 26, 28. [y]parwyden y cyhwfan, ac fel yr ys-
gwyddog ddehau, y mae yn eiddot
ti.
19 Holl offrymmau dyrchafael y
pethau sanctaidd, y rhai a offrym-
mo meibion Israel i'r ARGLWYDD,

a roddais i ti, ac i'th feibion, ac Cyn CRIST Cylch 1471.
i'th ferched gyd â thi, trwy ddeddf
dragywyddol: [z]cyfammod halen tra- z 2 Chron. 13. 5.
gywyddol *fydd* hyn, ger bron yr
ARGLWYDD, i ti, ac i'th had gyd
â thi.
20 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Aaron, Na fydded i ti etifedd-
iaeth yn eu tir hwynt, ac na fydded
i ti ran yn eu mysg hwynt: [a]myfi a Deut. 10. 9. a 12. 12. a 18. 2. Jos. 13. 14, 33. Ezec. 44. 28.
yw dy ran di, a'th etifeddiaeth, ym
mysg meibion Israel.
21 Ac wele, [b]mi a roddais i feibion b Lef. 27. 30.
Lefi bob degwm yn Israel, yn eti-
feddiaeth, am eu gwasanaeth y
maent yn ei wasanaethu, *sef* gwas-
anaeth pabell y cyfarfod.
22 Ac na ddeued meibion Israel
mwyach yn agos i babell y cyfarfod;
rhag iddynt ddwyn pechod, [3]a marw. 3 Heb. *i farw.*
23 Ond gwasanaethed y Lefiaid
wasanaeth pabell y cyfarfod, a dyg-
ant eu hanwiredd: deddf dragy-
wyddol *fydd hyn* trwy eich cen-
hedlaethau, nad etifeddant hwy eti-
feddiaeth ym mysg meibion Israel.
24 Canys degwm meibion Israel, yr
hwn a offrymmant yn offrwm dyrch-
afael i'r ARGLWYDD, a roddais i'r
Lefiaid yn etifeddiaeth: am hynny
y dywedais wrthynt, [c]nad etifeddent c Deut. 10. 9. a 14. 27, 29. a 18. 1.
etifeddiaeth ym mysg meibion Israel.
25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, gan ddywedyd,
26 Llefara hefyd wrth y Lefiaid, a
dywed wrthynt, Pan gymmeroch
gan feibion Israel y degwm a rodd-
ais i chwi yn etifeddiaeth oddi
wrthynt; yna offrymmwch o hynny
offrwm dyrchafael i'r ARGLWYDD,
sef degwm o'r degwm.
27 A chyfrifir i chwi eich offrwm
dyrchafael, fel yr ŷd o'r ysgubor, ac
fel cyflawnder o'r gwin-wryf.
28 Felly yr offrymmwch chwithau
hefyd offrwm dyrchafael i'r AR-
GLWYDD, o'ch holl ddegymmau a
gymmeroch gan feibion Israel; a
rhoddwch o hynny ddyrchafael-
offrwm yr ARGLWYDD i Aaron yr
offeiriad.
29 O'ch holl roddion offrymmwch
bob offrwm dyrchafael yr AR-
GLWYDD o bob [4]goreu o hono, *sef* 4 Heb. *brasder.*
y rhan gyssegredig, allan o hono ef.
30 A dywed wrthynt, Pan ddyrch-
afoch ei oreuon allan o hono, cyf-
rifir i'r Lefiaid fel toreth yr ysgubor,
a thoreth y gwin-wryf.
31 A bwyttêwch ef ym mhob lle,
chwi a'ch tylwyth: canys [d]gwobr *yw* d 1 Tim. 5. 18.

Cyn CRIST Cylch 1471.

efe i chwi, am eich gwasanaeth ym
mhabell y cyfarfod.
32 Ac ni ddygwch bechod o'i her-
wydd, gwedi y dyrchafoch ei oreu-
on o hono: na halogwch chwithau
bethau sanctaidd meibion Israel;
fel na byddoch feirw.

PENNOD XIX.

1 Y dwfr neillduaeth a wneid o ludw anner goch. 11 Y gyfraith pa fodd yr arferid ef wrth buro yr aflan.

LLEFARODD yr ARGLWYDD
hefyd wrth Moses, ac wrth
Aaron, gan ddywedyd,
2 Dyma ddeddf y gyfraith a orchy-
mynodd yr ARGLWYDD, gan ddy-
wedyd, Llefara wrth feibion Israel,
am ddwyn o honynt attat anner
goch berffeith-gwbl, yr hon ni byddo
anaf arni, ac nid aeth iau arni.
3 A rhoddwch hi at Eleazar yr
offeiriad: a phared efe ei dwyn hi
o'r [a] tu allan i'r gwersyll; a lladded
un hi ger ei fron ef.
4 A chymmered Eleazar yr offeir-
iad *beth* o'i gwaed hi ar ei fys, a
[b] thaenelled o'i gwaed hi ar gyfer
wyneb pabell y cyfarfod saith
waith.
5 A llosged *un* yr anner yn ei olwg
ef: [c] ei chroen, a'i chig, a'i gwaed,
ynghyd â'i biswail, a lysg efe.
6 A chymmered yr offeiriad goed
cedr, ac isop, ac ysgarlad; a bwried
i ganol llosgfa yr anner.
7 A golched yr offeiriad ei wisg-
oedd, troched hefyd ei gnawd mewn
dwfr, ac wedi hynny deued i'r gwer-
syll; ac aflan fydd yr offeiriad hyd
yr hwyr.
8 Felly golched yr hwn a'i llosgo
hi ei ddillad mewn dwfr, a golched
hefyd ei gnawd mewn dwfr; ac
aflan fydd hyd yr hwyr.
9 A chasgled un glân [d] ludw yr
anner, a gosoded o'r tu allan i'r
gwersyll mewn lle glân; a bydded
y'nghadw i gynnulleidfa meibion
Israel, yn ddwfr neillduaeth: pech-
aberth *yw.*
10 A golched yr hwn a gasglo
ludw yr anner, ei ddillad; aflan
fydd hyd yr hwyr: a bydd hyn i
feibion Israel, ac i'r dïeithr a ym-
deithio yn eu mysg hwynt, yn
ddeddf dragywyddol.
11 ¶ [e] A gyffyrddo â chorph marw
[2] dyn, aflan fydd saith niwrnod.
12 [f] Ymlanhâed trwy *y dwfr* hwn-
nw y trydydd dydd, a'r seithfed
dydd glân fydd: ac os y trydydd
dydd nid ymlanhâ efe; yna ni bydd
efe lân y seithfed dydd.
13 Pob un a gyffyrddo â chorph
marw dyn fyddo wedi marw, ac nid
ymlanhao, [g] sydd yn halogi taber-
nacl yr ARGLWYDD; a thorrir ym-
aith yr enaid hwnnw oddi wrth
Israel: am na thaenellwyd dwfr
neillduaeth arno, aflan fydd efe; ei
aflendid *sydd* etto arno.
14 Dyma y gyfraith, pan fyddo
marw dyn mewn pabell: pob un a
ddelo i'r babell, a phob un *a fyddo*
yn y babell, fydd aflan saith niwrnod.
15 A phob llestr [h] agored ni byddo
cadach wedi ei rwymo arno, aflan
yw efe.
16 Pob un hefyd a gyffyrddo, ar
wyneb y maes, âg un wedi ei ladd
â chleddyf, neu âg un marw, neu
âg asgwrn dyn, neu â bedd, a fydd
aflan saith niwrnod.
17 Cymmerant dros yr aflan o
[3] ludw llosg yr offrwm dros bech-
od; a rhodder atto ddwfr [4] rhed-
egog mewn llestr;
18 A chymmered [i] isop, a golched
un dihalogedig *ef* mewn dwfr, a
thaenelled ar y babell, ac ar yr holl
lestri, ac ar yr holl ddynion oedd
yno, ac ar yr hwn a gyffyrddodd âg
asgwrn, neu un wedi ei ladd, neu
un wedi marw, neu fedd:
19 A thaenelled y glân ar yr aflan
y trydydd dydd, a'r seithfed dydd;
ac ymlanhâed efe y seithfed dydd, a
golched ei ddillad, ymolched mewn
dwfr, a glân fydd yn yr hwyr.
20 Ond y gwr a haloger, ac nid
ymlanhao, torrir ymaith yr enaid
hwnnw o fysg y gynnulleidfa: can-
ys efe a halogodd gyssegr yr AR-
GLWYDD, ni thaenellwyd arno ddwfr
y neillduaeth; aflan *yw* efe.
21 A bydd iddynt yn ddeddf dra-
gywyddol, bod i'r hwn a daenello
ddwfr y neillduaeth, olchi ei ddillad;
a'r hwn a gyffyrddo â dwfr y neill-
duaeth, a fydd aflan hyd yr hwyr.
22 A'r hyn oll a gyffyrddo yr
aflan âg ef, fydd aflan: a'r dyn a
gyffyrddo *â hynny,* fydd aflan hyd
yr hwyr.

PENNOD XX.

1 Plant Israel yn dyfod i Sin; lle y bu farw Miriam. 2 Hwynt-hwy yn tuchan o eisieu dwfr. 7 Moses yn taro y graig, ac yn dwyn allan ddwfr ym Meribah. 12 Cospedigaeth Moses ac Aaron, am eu petrusedd. 14 Moses yn Cades yn deisyfu ffordd i dramwy trwy Edom; ac yn cael ei naccâu. 22 Aaron yn rhoddi i fynu ei le i Eleazar, ac yn marw.

[a] Heb. 13. 11.
[b] Heb. 9. 13.
[c] Exod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12.
[d] Heb. 9. 13.
[e] Lef. 21. 1. pen. 5. 2. a 31. 19. Galar. 4. 14. Hag. 2. 13.
[2] Heb. *enaid.*
[f] pen. 31. 19.
[g] Lef. 15. 31.
[h] pen. 31. 20.
[3] Heb. *lwch.*
[4] Heb. *byw.*
[i] Ps. 51. 7.

Cyn CRIST 1453.

A MEIBION Israel, *sef* yr holl
gynnulleidfa, a ddaethant i
anialwch Sin, yn y mis cyntaf; ac
arhôdd y bobl yn Cades; yno hef-
yd y bu farw Miriam: ac yno y
claddwyd hi.
2 Ac nid oedd dwfr i'r gynnull-
eidfa: a hwy a ymgasglasant yn
erbyn Moses ac Aaron.
3 Ac [a] ymgynhennodd y bobl â
Moses, a llefarasant, gan ddywedyd,
O na buasem feirw [b] pan fu feirw
ein brodyr ger bron yr ARGLWYDD!
4 [c] Paham y dygasoch gynnulleidfa
yr ARGLWYDD i'r anialwch hwn, i
farw o honom ni a'n hanifeiliaid
ynddo?
5 A phaham y dygasoch ni i fynu
o'r Aipht, i'n dwyn ni i'r lle drwg
yma? lle heb had, na ffigysbren, na
gwinwydden, na phomgranadbren,
ac heb ddwfr i'w yfed?
6 A daeth Moses ac Aaron oddi
ger bron y gynnulleidfa, i ddrws pa-
bell y cyfarfod; ac [d] a syrthiasant ar
eu hwynebau: [e] a gogoniant yr AR-
GLWYDD a ymddangosodd iddynt.
7 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
8 [f] Cymmer y wïalen, a chasgl y
gynnulleidfa, ti ac Aaron dy frawd;
ac yn eu gŵydd hwynt lleferwch
wrth y graig, a hi a rydd ei dwfr:
[g] a thyn dithau iddynt ddwfr o'r
graig, a dïoda y gynnulleidfa a'u
hanifeiliaid.
9 A Moses a gymmerodd y wïalen
oddi ger bron yr ARGLWYDD, megis
y gorchymynasai efe iddo.
10 A Moses ac Aaron a gynnull-
asant y dyrfa ynghyd o flaen y
graig: ac [h] efe a ddywedodd wrth-
ynt, Gwrandêwch yn awr, chwi
wrthryfelwyr; Ai o'r graig hon y
tynnwn i chwi ddwfr?
11 A Moses a gododd ei law, ac a
darawodd y graig ddwy waith â'i
wïalen: a [i] daeth dwfr lawer allan;
a'r gynnulleidfa a yfodd, a'u hani-
feiliaid *hefyd*.
12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, ac wrth Aaron, Am
[k] na chredasoch i mi, i'm sanct-
eiddio y'ngŵydd meibion Israel:
am hynny ni ddygwch y dyrfa hon
i'r tir a roddais iddynt.
13 [l] Dyma ddyfroedd [2] Meribah;
lle yr ymgynhennodd meibion Is-
rael â'r ARGLWYDD; ac y sancteidd-
iwyd ef ynddynt.
14 ¶ A Moses a anfonodd genhad-

[a] Exod.17.2.
[b] pen. 11. 1, 33. a 14. 37. a 16. 32, 35, 46.
[c] Exod.17.3.
[d] pen. 14. 5. a 16. 4.
[e] pen.14.10.
[f] Exod.17.5.
[g] Neh. 9. 15. Ps. 78. 15, 16. a 105. 41. a 114. 8. Es. 43. 20. a 48. 21.
[h] Ps.106.33.
[i] Exod.17.6. 1 Cor.10.4.
[k] pen.27.14. Deut.1.37. a 3.26. a 32.51.
[l] Deut.33.8. Ps. 95. 8. a 106. 32, &c.
[2] Hynny yw, *Cynnen.*

on o Cades at frenhin Edom, *gan
ddywedyd*, Fel hyn y dywed Israel
[m] dy frawd; Ti a wyddost yr holl
flinder a gawsom ni:
15 Pa wedd yr aeth ein tadau i
waered i'r Aipht, ac yr arhosasom
yn yr Aipht lawer o ddyddiau; ac y
drygodd yr Aiphtiaid ni, a'n tadau.
16 A [n] ni a waeddasom ar yr AR-
GLWYDD; ac efe a glybu ein llef ni,
ac [o] a anfonodd angel, ac a'n dug ni
allan o'r Aipht: ac wele ni yn Cades,
dinas *ar* gwrr dy ardal di.
17 Attolwg, gâd i ni fyned trwy
dy wlad: nid awn trwy faes, na
gwinllan, ac nid yfwn ddwfr *un*
ffynnon: *prif*-ffordd y brenhin a
gerddwn; ni thrown ar y llaw dde-
hau nac ar y llaw aswy, nes i ni
fyned allan o'th derfynau di.
18 A dywedodd Edom wrtho, Na
thyred heibio i mi, rhag i mi ddy-
fod â'r cleddyf i'th gyfarfod.
19 A meibion Israel a ddywedas-
ant wrtho, Ar hyd y brif-ffordd yr
awn i fynu; ac os myfi neu fy
anifeiliaid a yfwn o'th ddwfr di,
[p] rhoddaf ei werth ef; yn unig ar fy
nhraed yr âf trwodd yn ddiniwed.
20 Yntau a ddywedodd, Ni chei
fyned trwodd. A daeth Edom allan
i gyfarfod âg ef, â phobl lawer, ac
â llaw gref.
21 Felly Edom [q] a naccaodd roddi
ffordd i Israel trwy ei fro: am hyn-
ny [r] Israel a drodd oddi wrtho ef.
22 ¶ A meibion Israel, *sef* yr holl
gynnulleidfa, [s] a deithiasant o Cades,
ac a ddaethant i fynydd Hor.
23 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Moses ac Aaron ym mynydd Hor,
wrth derfyn tir Edom, gan ddy-
wedyd,
24 Aaron a gesglir at ei bobl: ac
ni ddaw i'r tir a roddais i feibion
Israel; am i chwi anufuddhâu i'm
[3] gair, wrth ddwfr [4] Meribah.
25 [t] Cymmer Aaron ac Eleazar ei
fab, a dwg hwynt i fynu i fynydd
Hor;
26 A dïosg ei wisgoedd oddi am
Aaron, a gwisg hwynt am Eleazar
ei fab ef: canys Aaron a gesglir *at
ei bobl*, ac a fydd farw yno.
27 A gwnaeth Moses megis y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD: a hwy
a aethant i fynu i fynydd Hor, yng
ngŵydd yr holl gynnulleidfa.
28 A dïosgodd Moses oddi am 1452.
Aaron ei wisgoedd, ac a'u gwisg-
odd hwynt am Eleazar ei fab ef:

Cyn CRIST 1453.

[m] Deut.23.7. Obad.10.12.
[n] Exod.2.23. a 3.7.
[o] Exod.14.19. a 23.20.
[p] Deut.2.6, 28.
[q] Edrych Deut.2.29.
[r] Deut.2.4, 5. Barn.11.18.
[s] pen.33.37.
[3] Heb. *genau.*
[4] Hynny yw, *Cynnen.*
[t] pen.33.38. Deut.32.50.

Cyn CRIST 1452.

a [u]bu farw Aaron yno ym mhen y
mynydd. A disgynodd Moses ac
Eleazar o'r mynydd.

[u] Deut. 10. 6. a 32. 50.

29 A'r holl gynnulleidfa a welsant
farw Aaron; a holl dŷ Israel a wyl-
asant am Aaron [x]ddeng niwrnod
ar hugain.

[x] Felly Deut. 34. 8.

PENNOD XXI.

1 Israel trwy beth colled yn difetha y Canaaneaid yn Hormah. 4 Y bobl yn tuchan, ac yn cael eu brathu gan seirph tanllyd; 7 ac ar eu hedifeirwch yn cael eu hiachâu gan y sarph bres. 10 Amryw deithiau yr Israeliaid. 21 Gorchfygu Sehon, 33 ac Og.

A'R [a]brenhin Arad, y Canaanead,
preswylydd y dehau, a glybu
fod Israel yn dyfod *ar hyd* ffordd
yr ysbïwyr; ac a ryfelodd yn erbyn
Israel, ac a ddaliodd *rai* o honynt
yn garcharorion.

[a] pen. 33. 40. Edrych Barn. 1. 16.

2 Ac addunodd Israel adduned i'r
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Os
gan roi y rhoddi y bobl yma yn fy
llaw, yna mi a ddifrodaf eu dinas-
oedd hwynt.
3 A gwrandawodd yr ARGLWYDD
ar lais Israel; ac a roddodd y Ca-
naaneaid *yn ei law* ef; ac efe a'u
difrododd hwynt, a'u dinasoedd; ac
a alwodd enw y lle *hwnnw* [2]Hormah.

[2] Hynny yw, *Difrod.*

4 ¶ A [b]hwy a aethant o fynydd
Hor, *ar hyd* ffordd y môr coch, i
amgylchu tir Edom: a chyfyng yd-
oedd ar enaid y bobl, o herwydd y
ffordd.

[b] pen. 33. 41.

5 A llefarodd y bobl yn erbyn
DUW, ac yn erbyn Moses, Paham
y dygasoch ni o'r Aipht, i farw yn
yr anialwch? canys nid *oes* na bara
na dwfr; [c]a ffiaidd yw gan ein hen-
aid y bara gwael *hwn.*

[c] pen. 11. 6.

6 [d]A'r ARGLWYDD a anfonodd ym
mysg y bobl [e]seirph tanllyd; a hwy
a frathasant y bobl: a bu feirw o
Israel bobl lawer.

[d] 1 Cor. 10. 9. [e] Deut. 8. 15.

7 ¶ A daeth y bobl at Moses, a
dywedasant, Pechasom; canys llef-
arasom yn erbyn yr ARGLWYDD, ac
yn dy erbyn dithau: [f]gweddïa ar
yr ARGLWYDD, ar yrru o hono ef y
seirph oddi wrthym. A gweddïodd
Moses dros y bobl.

[f] Exod. 8. 8, 28. 1 Bren. 13. 6. Act. 8. 24.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Gwna i ti sarph dan-
llyd, a gosod ar drostan: a phawb
a frather, ac a edrycho ar honno,
fydd byw.
9 A [g]gwnaeth Moses sarph bres,
ac a'i gosododd ar drostan: yna os
brathai sarph wr, ac edrych o hono
ef ar y sarph bres, byw fyddai.

[g] 2 Bren. 18. 4. Ioan 3. 14.

10 ¶ A meibion Israel a gychwyn-
asant *oddi yno,* ac [h]a wersyllasant
yn Oboth.
11 A hwy a aethant o Oboth, ac [i]a
wersyllasant [3]y'ngharneddau Aba-
rim, yn yr anialwch, yr hwn *oedd*
ar gyfer Moab, tu a chodiad haul.

Cyn CRIST 1452.

[h] pen. 33. 43. [i] pen. 33. 44. [3] Heb. *yn Ije-Abarim.*

12 ¶ [k]Cychwynasant oddi yno, a
gwersyllasant wrth afon Zared.

[k] Deut. 2. 13.

13 Cychwynasant oddi yno, a gwer-
syllasant wrth ryd Arnon, yr hon
sydd yn yr anialwch, yn dyfod allan
o ardal yr Amoriaid: canys [l]Arnon
oedd derfyn Moab, rhwng Moab a'r
Amoriaid.

[l] Barn. 11. 18.

14 Am hynny dywedir yn llyfr
rhyfeloedd yr ARGLWYDD, [4]Y peth
a wnaeth efe yn y môr coch, ac yn
afonydd Arnon,

[4] Neu, *Faheb yn Suphah.*

15 Ac *wrth* raiadr yr afonydd, yr
hwn a dreigla i breswylfa Ar, ac a
[5]bwysa at derfyn Moab.

[5] *orwedd ar.*

16 Ac oddi yno *yr aethant* i Beer:
honno *yw* y ffynnon lle y dywedodd
yr ARGLWYDD wrth Moses, Casgl y
bobl ynghyd, a mi a roddaf iddynt
ddwfr.
17 ¶ Yna y canodd Israel y gân
hon: Cyfod, ffynnon; [6]cenwch iddi.

[6] Neu, *attebwch.*

18 Ffynnon a gloddiodd y tywys-
ogion, *ac* a gloddiodd pennaethiaid
y bobl, ynghyd â'r deddfwr, â'u
ffyn. Ac o'r anialwch *yr aethant*
i Mattanah:
19 Ac o Mattanah i Nahaliel; ac
o Nahaliel i Bamoth:
20 Ac o Bamoth, *yn* y dyffryn
sydd [7]y'ngwlad Moab, i ben [8]y bryn
sydd yn edrych tu [9]a'r diffaeth-
wch.

[7] Heb. *ym maes.* [8] *Pisgah.* [9] *Jesimon.*

21 ¶ Yna [m]yr anfonodd Israel
genhadau at Sehon brenhin yr Am-
oriaid, gan ddywedyd,

[m] Deut. 2. 26, 27. Barn. 11. 19.

22 [n]Gâd i mi fyned trwy dy dir:
ni thrown i faes, na gwinllan; nid
yfwn ddwfr *un* ffynnon: ar hyd
ffordd y brenhin y cerddwn, hyd
onid elom allan o'th derfynau di.

[n] pen. 20. 17.

23 [o]Ac ni roddodd Sehon i Israel
ffordd trwy ei wlad: ond casglodd
Sehon ei holl bobl, ac a aeth allan
yn erbyn Israel i'r anialwch: ac efe
a ddaeth i Jahas, ac a ymladdodd
yn erbyn Israel.

[o] Deut. 29. 7.

24 Ac [p]Israel a'i tarawodd ef â
min y cleddyf; ac a oresgynodd ei
dir ef, o Arnon hyd Jabboc, hyd at
feibion Ammon: canys cadarn *oedd*
terfyn meibion Ammon.

[p] Deut. 2. 33. a 29. 7. Jos. 12. 2. a 24. 8. Neh. 9. 22. Ps. 135. 10, 11. a 136. 19. Amos 2. 9.

25 A chymmerodd Israel yr holl
ddinasoedd hynny: a thrigodd Israel

Cyn CRIST 1452.

yn holl ddinasoedd yr Amoriaid, yn Hesbon, ac yn ei holl [2] bentrefydd.

[2] Heb. *ferched.*

26 Canys dinas Sehon, brenhin yr Amoriaid, *ydoedd* Hesbon, ac yntau a ryfelasai yn erbyn brenhin Moab, yr hwn a fuasai o'r blaen, ac a ddug ei dir ef oddi arno, hyd Arnon.

27 Am hynny y dywed y dïarhebwyr, Deuwch i Hesbon; adeilader a chadarnhâer dinas Sehon.

28 Canys [q] tân a aeth allan o Hesbon, *a* fflam o ddinas Sehon: bwyttaodd Ar *ym* Moab, a pherchenogion [3] Bamoth Arnon.

[q] Jer. 48. 45.
[3] *Uchelfeydd Arnon.*

29 Gwae di, Moab; darfu am danat, bobl [r] Cemos: rhoddodd ei feibion dïangol, a'i ferched, mewn caethiwed i Sehon brenhin yr Amoriaid.

[r] 1 Bren. 11. 7, 33. 2 Bren. 23. 13.

30 Saethasom hwynt: darfu am Hesbon, hyd Dibon: ac anrheithiasom hyd Nophah, yr hon *sydd* hyd Medeba.

31 ¶ A thrigodd Israel yn nhir yr Amoriaid.

32 A Moses a anfonodd i chwilio Jazer: a hwy a orchfygasant ei phentrefydd hi, ac a yrrasant ymaith yr Amoriaid y rhai *oedd* yno.

33 ¶ [s] Troisant hefyd ac aethant i fynu hyd ffordd Basan: ac Og brenhin Basan a ddaeth allan yn eu herbyn hwynt i ryfel, hyd Edrei, efe a'i holl bobl.

[s] Deut. 3. 1. a 29. 7.

34 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Nac ofna ef: canys yn dy law di y rhoddais ef, a'i holl bobl, a'i dir; [t] a gwnei iddo ef megis y gwnaethost i Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn *oedd* yn trigo yn Hesbon.

[t] Ps. 135. 10, 11. a 136. 20.

35 Am hynny y tarawsant ef, a'i feibion, a'i holl bobl, fel na adawyd iddo ef weddill: a hwy a berchenogasant ei dir ef.

PENNOD XXII.

1 *Cenhadon cyntaf Balac yn cael nâg gan Balaam.* 15 *Ei ail-genhadon ef yn cael ganddo ddyfod.* 22 *Angel a'i lladdasai ef, oni buasai i'w asen ei waredu ef.* 36 *Balac yn ei groesawu ef.*

A [a] MEIBION Israel a gychwynasant, ac a wersyllasant yn rhosydd Moab, am yr Iorddonen a Jericho.

[a] pen. 33. 48.

2 ¶ A gwelodd Balac mab Sippor yr hyn oll a wnaethai Israel i'r Amoriaid.

3 Ac [b] ofnodd Moab rhag y bobl yn fawr; canys llawer *oedd:* a bu gyfyng ar Moab o achos meibion Israel.

[b] Exod. 15. 15.

4 A dywedodd Moab wrth [c] henuriaid Midian, Y gynnulleidfa hon yn awr a lyfant ein holl amgylchoedd, fel y llyf yr ŷch wellt y maes. A Balac mab Sippor *oedd* frenhin ar Moab yn yr amser hwnnw.

[c] pen. 31. 8. Jos. 13. 21.

5 [d] Ac efe a anfonodd genhadau at Balaam mab Beor, i [e] Pethor, (yr hon *sydd* wrth afon tir meibion ei bobl,) i'w gyrchu ef; gan ddywedyd, Wele, bobl a ddaeth allan o'r Aipht: wele, y maent yn cuddio [2] wyneb y ddaear; ac y maent yn aros ar fy nghyfer i.

[d] Deut. 23. 4. Jos. 13. 22. a 24. 9. Neh. 13. 1, 2. Mic. 6. 5. 2 Petr 2. 15. Judas 11. Dat. 2. 14.
[e] Edrych pen. 23. 7. Deut. 23. 4.
[2] Heb. *llygad.*

6 Yr awr hon, gan hynny, tyred, attolwg, melldithia i mi y bobl yma; canys cryfach *ydynt* na mi: ond odid mi allwn ei daro ef, a'u gyrru hwynt o'r tir: canys mi a wn mai bendigedig *fydd* yr hwn a fendithiech di, a melldigedig *fydd* yr hwn a felldithiech.

7 A henuriaid Moab, a henuriaid Midian, a aethant, *a gwobr* dewiniaeth yn eu dwylaw: daethant hefyd at Balaam, a dywedasant iddo eiriau Balac.

8 A dywedodd yntau wrthynt, Llettŷwch yma heno; a rhoddaf i chwi atteb megis y llefaro yr ARGLWYDD wrthyf. A thywysogion Moab a arhosasant gyd â Balaam.

9 A daeth DUW at Balaam, ac a ddywedodd, Pwy *yw* y dynion hyn *sydd* gyd â thi?

10 A dywedodd Balaam wrth DDUW, Balac mab Sippor, brenhin Moab, a ddanfonodd attaf, *gan ddywedyd,*

11 Wele bobl wedi dyfod allan o'r Aipht, ac yn gorchuddio wyneb y ddaear: yr awr hon tyred, rhega hwynt i mi; *felly* ond odid y gallaf ryfela â hwynt, a'u gyrru allan.

12 A dywedodd DUW wrth Balaam, Na ddos gyd â hwynt; na felldithia y bobl: canys bendigedig *ydynt.*

13 A Balaam a gododd y bore, ac a ddywedodd wrth dywysogion Balac, Ewch i'ch gwlad: oblegid yr ARGLWYDD a naccaodd adael i mi fyned gyd â chwi.

14 A thywysogion Moab a godasant, ac a ddaethant at Balac; ac a ddywedasant, Naccaodd Balaam ddyfod gyd â ni.

15 ¶ A Balac a anfonodd eilwaith fwy o dywysogion, anrhydeddusach na'r rhai hyn.

16 A hwy a ddaethant at Balaam;

Cyn CRIST 1452.

ac a ddywedasant wrtho, Fel hyn y
dywed Balac mab Sippor; Attolwg,
na luddier di rhag dyfod attaf:
17 Canys gan anrhydeddu y'th
anrhydeddaf yn fawr; a'r hyn oll
a ddywedech wrthyf, a wnaf: tyred
dithau, attolwg, rhega i mi y bobl
hyn.
18 A Balaam a attebodd ac a
ddywedodd wrth weision Balac, [f] Pe
rhoddai Balac i mi arian ac aur lon-
aid ei dŷ, [g] ni allwn fyned dros air
yr ARGLWYDD fy NUW, i wneuthur
na bychan na mawr.
19 Ond, attolwg, yn awr, arhoswch
chwithau yma y nos hon; fel y
caffwyf wybod beth a ddywedo yr
ARGLWYDD wrthyf yn ychwaneg.
20 A daeth DUW at Balaam *liw* nos,
a dywedodd wrtho, Os i'th gyrchu
di y daeth y dynion hyn, cyfod, dos
gyd â hwynt: ac er hynny [h] y peth
a lefarwyf wrthyt, hynny a wnei di.
21 Yna y cododd Balaam yn fore,
ac a gyfrwyodd ei asen, ac a aeth
gyd â thywysogion Moab.
22 ¶ A dig DUW a ennynodd, am
iddo ef fyned: ac angel yr AR-
GLWYDD a safodd ar y ffordd i'w
wrthwynebu ef; ac efe yn march-
ogaeth ar ei asen, a'i ddau langc
gyd âg ef.
23 [i] A'r asen a welodd angel yr AR-
GLWYDD yn sefyll ar y ffordd, a'i
gleddyf yn noeth yn ei law: a chil-
iodd yr asen allan o'r ffordd, ac a
aeth i'r maes: a tharawodd Balaam
yr asen, i'w throi i'r ffordd.
24 Ac angel yr ARGLWYDD a
safodd ar lwybr y gwinllannoedd, *a*
magwyr o'r ddeutu.
25 Pan welodd yr asen angel yr
ARGLWYDD, yna hi a ymwasgodd
at y fagwyr; ac a wasgodd droed
Balaam wrth y fagwyr: ac efe a'i
tarawodd hi eilwaith.
26 Ac angel yr ARGLWYDD a aeth
ym mhellach; ac a safodd mewn
lle cyfyng, lle nid *oedd* ffordd i gilio
tu a'r tu dehau na'r tu aswy.
27 A gwelodd yr asen angel yr
ARGLWYDD; ac a orweddodd dan
Balaam: yna yr ennynodd dig
Balaam; ac efe a darawodd yr
asen â ffon.
28 A'r ARGLWYDD a agorodd safn
yr asen; a hi a ddywedodd wrth
Balaam, Beth a wneuthum i ti, pan
darewaist fi y tair gwaith hyn?
29 A dywedodd Balaam wrth yr
asen, Am i ti fy siommi. O na
byddai gleddyf yn fy llaw; canys
yn awr y'th laddwn.
30 A dywedodd yr asen wrth Ba-
laam, Onid myfi *yw* dy asen, yr
hon y marchogaist arnaf er pan
[3] *ydwyf eiddot* ti, hyd y dydd hwn?
gan arfer a arferais i wneuthur i ti
fel hyn? Ac efe a ddywedodd, Na
ddo.
31 A'r ARGLWYDD [k] a agorodd lyg-
aid Balaam; ac efe a welodd angel
yr ARGLWYDD yn sefyll ar y ffordd,
a'i gleddyf noeth yn ei law: ac
efe a ogwyddodd ei ben, ac a ym-
grymmodd ar ei wyneb.
32 A dywedodd angel yr AR-
GLWYDD wrtho, Paham y tarewaist
dy asen y tair gwaith hyn? Wele,
mi a ddeuthum allan yn wrthwyn-
ebydd *i ti*· canys cyfeiliornus yw y
ffordd hon yn fy ngolwg.
33 A'r asen a'm gwelodd; ac a
giliodd rhagof y tair gwaith hyn:
oni buasai iddi gilio rhagof, dïau
yn awr y lladdaswn di, ac a'i gad-
awswn hi yn fyw.
34 A Balaam a ddywedodd wrth
angel yr ARGLWYDD, Pechais; obleg-
id ni wyddwn dy fod di yn sefyll
ar y ffordd yn fy erbyn: ac yr awr
hon, os drwg *yw* yn dy olwg, dy-
chwelaf adref.
35 A dywedodd angel yr AR-
GLWYDD wrth Balaam, Dos gyd â'r
dynion; a'r gair a lefarwyf wrthyt,
hynny yn unig a leferi. Felly Balaam
a aeth gyd â thywysogion Balac.
36 ¶ A chlybu Balac ddyfod Ba-
laam: ac efe a aeth i'w gyfarfod ef i
ddinas Moab; yr hon *sydd* ar ardal
Arnon, yr hon *sydd* ar gwrr eithaf
y terfyn.
37 A dywedodd Balac wrth Ba-
laam, Onid gan anfon yr anfonais
attat i'th gyrchu? paham na ddeuit
ti attaf? Oni allwn i dy wneuthur
di yn anrhydeddus?
38 A dywedodd Balaam wrth Ba-
lac, Wele, mi a ddeuthum attat:
gan allu a allaf fi lefaru dim yr
awr hon? y gair a osodo DUW yn
fy ngenau, hwnnw a lefaraf fi.
39 A Balaam a aeth gyd â Balac;
a hwy a ddaethant i Gaer-[4] Husoth.
40 A lladdodd Balac wartheg a def-
aid; ac a anfonodd *ran* i Balaam,
ac i'r tywysogion *oedd* gyd âg ef.
41 A'r bore Balac a gymmerodd
Balaam, ac a aeth âg ef i fynu i
uchelfeydd Baal; fel y gwelai oddi
yno *gwrr* eithaf y bobl.

[f] pen. 24. 13.
[g] 1 Bren. 22. 14. 2 Chron. 18. 13.
[h] ad. 35. pen. 23. 12, 26.
[i] Edrych 2 Bren. 6. 17. Dan. 10. 7. Act. 22. 9. 2 Petr 2. 16. Judas 11.
[3] Neu, *ydwyt, hyd, &c.*
[k] Edrych Gen. 21. 19. Luc 24. 16, 31.
[4] Neu, *Heolydd.*

Cyn CRIST 1452.

PENNOD XXIII.

1, 13, 28 *Offrwm Balac.* 7, 18 *Dammeg Balaam.*

A DYWEDODD Balaam wrth Balac, Adeilada i mi yma saith allor; a darpara i mi yma saith o fustych, a saith o hyrddod.

2 A gwnaeth Balac megis ag y dywedodd Balaam. Ac offrymmodd Balac a Balaam fustach a hwrdd ar *bob* allor.

3 A dywedodd Balaam wrth Balac, Saf di wrth dy boeth-offrwm; myfi a âf *oddi yma.* ond odid daw yr ARGLWYDD i'm cyfarfod; a mynegaf i ti pa air a ddangoso efe i mi. Ac efe a aeth [2] i le uchel.

4 A chyfarfu DUW â Balaam; a dywedodd *Balaam* wrtho, Darperais saith allor, ac aberthais fustach a hwrdd ar *bob* allor.

5 A gosododd yr ARGLWYDD air y'ngenau Balaam; ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

6 Ac efe a ddychwelodd atto. Ac wele, efe a holl dywysogion Moab yn sefyll wrth ei boeth-offrwm.

7 Ac efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a ddywedodd, O [3] Siria y cyrchodd Balac brenhin Moab fyfi, o fynyddoedd y dwyrain, *gan ddywedyd,* Tyred, melldithia i mi Jacob; tyred, a ffieiddia Israel.

8 Pa fodd y rhegaf yr hwn ni regodd DUW? a pha fodd y ffieiddiaf *yr hwn* ni ffieiddiodd yr ARGLWYDD?

9 Canys o ben y creigiau y gwelaf ef, ac o'r bryniau yr edrychaf arno; wele, [a] bobl yn preswylio eu hun, ac heb eu cyfrif ynghyd â'r cenhedloedd.

10 [b] Pwy a rif lwch Jacob, a rhifedi pedwaredd *ran* Israel? Marw a [4] wnelwyf [c] o farwolaeth yr uniawn, a bydded fy niwedd fel yr eiddo yntau.

11 A dywedodd Balac wrth Balaam, Beth a wnaethost i mi? I regu fy ngelynion y'th gymmerais; ac wele, gan fendithio ti a'*u* bendithiaist.

12 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Onid yr hyn a osododd yr ARGLWYDD yn fy ngenau, sydd raid i mi edrych ar ei ddywedyd?

13 A dywedodd Balac wrtho ef, Tyred, attolwg, gyd â myfi i le arall, lle y gwelych hwynt: oddi yno y cei weled eu cwrr eithaf hwynt yn unig, ac ni chei eu gweled hwynt i gyd: rhega dithau hwynt i mi oddi yno.

14 ¶ Ac efe a'i dug ef i faes [5] amlwg, i ben [6] bryn; ac a adeiladodd saith allor, ac a offrymmodd fustach a hwrdd ar *bob* allor.

[2] Neu, *o'r neilldu.*
[3] *Aram.*
[a] Deut. 33. 28.
[b] Gen. 13. 16.
[4] Heb. *wnel fy enaid,* neu, *fy einioes.*
[c] Ps. 116. 15.
[5] *Sophim.*

15 Ac a ddywedodd wrth Balac, Saf yma wrth dy boeth-offrwm, a mi a âf accw i gyfarfod *â'r* ARGLWYDD.

16 A chyfarfu yr ARGLWYDD â Balaam; ac [d] a osododd air yn ei enau ef, ac a ddywedodd, Dychwel at Balac, a dywed fel hyn.

17 Ac efe a ddaeth atto. Ac wele efe yn sefyll wrth ei boeth-offrwm, a thywysogion Moab gyd âg ef. A dywedodd Balac wrtho, Beth a ddywedodd yr ARGLWYDD?

18 Yna y cymmerodd efe ei ddammeg, ac a ddywedodd, Cyfod, Balac, a gwrando; mab Sippor, clustymwrando â mi.

19 [e] Nid dyn *yw* DUW, i ddywedyd celwydd; na mab dyn, i edifarhâu: a ddywedodd efe, ac nis cyflawna? a lefarodd efe, ac oni chywira?

20 Wele, cymmerais *arnaf* fendithio; a bendithiodd efe; ac ni throaf fi hynny yn ei ol.

21 Ni wêl efe anwiredd yn Jacob, ac ni wêl drawsedd yn Israel; yr ARGLWYDD ei DDUW *sydd* gyd âg ef, ac *y mae* udgorn-floedd brenhin yn eu mysg hwynt.

22 [f] DUW a'u dug hwynt allan o'r Aipht: megis nerth unicorn *sydd* iddo.

23 Canys nid *oes* swyn [7] yn erbyn Jacob, na dewiniaeth yn erbyn Israel: y pryd *hwn* y dywedir am Jacob, ac am Israel, Beth a wnaeth DUW!

24 Wele, y bobl a gyfyd [g] fel llew mawr, ac fel llew ieuangc yr ymgyfyd: ni orwedd nes bwytta *o'r* ysglyfaeth, ac yfed gwaed y lladdedigion.

25 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, Gan regu na rega ef mwy: gan fendithio na fendithia ef chwaith.

26 Yna yr attebodd Balaam, ac a ddywedodd wrth Balac, Oni fynegais i ti, gan ddywedyd, [h] Yr hyn oll a lefaro yr ARGLWYDD, hynny a wnaf fi?

27 ¶ A dywedodd Balac wrth Balaam, Tyred, attolwg, mi a'th ddygaf i le arall: ond odid boddlawn fydd gan DDUW i ti ei regu ef i mi oddi yno.

28 A Balac a ddug Balaam i ben Peor, yr hwn sydd yn edrych [8] tu a'r diffaethwch.

29 A dywedodd Balaam wrth Ba-

Cyn CRIST 1452.

[6] *Pisgah.*
[d] pen. 22. 35.
[e] 1 Sam. 15. 29. Mal. 3. 6. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.
[f] pen. 24. 8.
[7] *yn Jacob.*
[g] Gen. 49. 9.
[h] 1 Bren. 22. 14.
[8] Neu, *tu a Jesimon.*

Cyn CRIST 1452.

lac, Adeilada i mi yma saith allor;
a darpara i mi yma saith bustach,
a saith hwrdd.
30 A gwnaeth Balac megis y dy-
wedodd Balaam; ac a offrymmodd
fustach a hwrdd ar *bob* allor.

PENNOD XXIV.

1 Balaam yn rhoi heibio ddewiniaeth, ac yn prophwydo dedwyddwch i Israel. 10 Balac mewn digter yn ei anfon ef ymaith. 15 Yntau yn prophwydo am seren Jacob, a dinystr rhai gwledydd.

PAN welodd Balaam mai da oedd
y'ngolwg yr ARGLWYDD fen-
dithio Israel; nid aeth efe, megis
[a] o'r blaen, i [2] gyrchu dewiniaeth;
ond gosododd ei wyneb tu a'r an-
ialwch.
2 A chododd Balaam ei lygaid: ac
wele Israel *yn pebyllio* yn ol ei lwyth-
au: a daeth yspryd DUW arno ef.
3 [b] Ac efe a gymmerodd ei ddam-
meg, ac a ddywedodd, Balaam mab
Beor a ddywed, a'r gwr [3] a agorwyd
ei lygaid, a ddywedodd;
4 Gwrandawydd geiriau DUW a
ddywedodd, yr hwn a welodd wel-
edigaeth yr Hollalluog, [c] yr hwn a
syrthiodd, ac a agorwyd *ei* lygaid:
5 Mor hyfryd yw dy bebyll di,
O Jacob! dy gyfanneddau di, O
Israel!
6 Ymestynant fel dyffrynoedd, ac
fel gerddi wrth afon, fel aloewydd
[d] a blannodd yr ARGLWYDD, fel y
cedrwydd wrth ddyfroedd.
7 Efe a dywallt ddwfr o'i ystenau,
a'i had *fydd* mewn dyfroedd lawer,
a'i frenhin a ddyrchefir yn uwch nag
Agag, a'i frenhiniaeth a ymgyfyd.
8 [e] DUW a'i dug ef allan o'r Aipht;
megis nerth unicorn *sydd* iddo: efe
a fwytty y cenhedloedd ei elynion,
ac a ddryllia eu hesgyrn, ac â'i
saethau y gwana efe *hwynt.*
9 [f] Efe a grymma, *ac* a orwedd fel
llew, ac fel llew mawr: pwy a'i cyfyd
ef? [g] Bendigedig *fydd* dy fendith-
wyr, a melldigedig dy felldithwyr.
10 ¶ Ac ennynodd dig Balac yn
erbyn Balaam; ac efe [h] a darawodd
ei ddwylaw ynghyd. Dywedodd
Balac hefyd wrth Balaam, I regu
fy ngelynion y'th gyrchais; ac wele,
ti gan fendithio a'*u* bendithiaist y
tair gwaith hyn.
11 Am hynny yn awr ffo i'th fan-
gre dy hun: dywedais, gan anrhy-
deddu y'th anrhydeddwn; ac wele,
attaliodd yr ARGLWYDD di oddi
wrth anrhydedd.

[a] pen. 23. 3. 15.
[2] Heb. *gyfarfod â.*
[b] pen. 23. 7, 18.
[3] Heb. *oedd lygad gauad.*
[c] Edrych 1 Sam. 19. 24. Ezec. 1. 28. Dan. 8. 18. a 10. 16. Dat. 1. 17.
[d] Ps. 104. 16.
[e] pen. 23. 22.
[f] Gen. 49. 9.
[g] Gen. 12. 3. a 27. 29.
[h] Ezec. 21. 14, 17. a 22. 13.

12 A dywedodd Balaam wrth Ba-
lac, Oni leferais wrth dy genhadau
a anfonaist attaf, gan ddywedyd,
13 [i] Pe rhoddai Balac i mi arian ac
aur lonaid ei dŷ, ni allwn droseddu
gair yr ARGLWYDD, i wneuthur da
neu ddrwg o'm meddwl fy hun: yr
hyn a lefaro yr ARGLWYDD, hynny
a lefaraf fi?
14 Ond yr awr hon, wele fi yn
myned at fy mhobl: tyred, [k] mi a fyn-
egaf i ti yr hyn a wna y bobl hyn i'th
bobl di yn y dyddiau diweddaf.
15 ¶ Ac efe a gymmerth ei ddam-
meg, ac a ddywedodd, Balaam mab
Beor a ddywed, a'r gwr a agorwyd
ei lygaid a ddywed;
16 Dywedodd gwrandawydd geir-
iau DUW, gwybedydd gwybodaeth
y Goruchaf, a gweledydd gweledig-
aeth yr Hollalluog, yr hwn a syrth-
iodd, ac yr agorwyd ei lygaid:
17 Gwelaf ef, ac nid yr awr hon;
edrychaf arno, ond nid o agos: daw
[l] Seren o Jacob, a chyfyd [m] teyrn-
wïalen o Israel, ac a ddryllia [4] gongl-
au Moab, ac a ddinystria holl feib-
ion Seth.
18 Ac [n] Edom a feddiennir, Seir
hefyd a berchennogir *gan* ei elyn-
ion; ac Israel a wna rymmusder.
19 Ac arglwyddiaetha *un* o Ja-
cob, ac a ddinystria y gweddill o'r
ddinas.
20 A phan edrychodd ar Amalec,
efe a gymmerodd ei ddammeg, ac a
ddywedodd, [5] Dechreu y cenhedloedd
yw Amalec; a'i ddiwedd *fydd* [6] dar-
fod am dano byth.
21 Edrychodd hefyd ar y Ceneaid;
ac a gymmerodd ei ddammeg, ac a
ddywedodd, Cadarn *yw* dy annedd;
gosod yr wyt dy nyth yn y graig.
22 Anrheithir y [7] Ceneaid, [8] hyd
oni'th gaethiwo Assur.
23 Ac efe a gymmerodd ei ddam-
meg, ac a ddywedodd, Och! pwy
fydd byw pan wnelo DUW hyn!
24 Llongau hefyd o derfynau [o] Cit-
tim a orthrymmant Assur, ac a or-
thrymmant Eber; ac yntau a dder-
fydd am dano byth.
25 A chododd Balaam ac a aeth,
ac [p] a ddychwelodd adref: a Balac
a aeth hefyd i'w ffordd yntau.

PENNOD XXV.

1 Israel yn Sittim yn godinebu, ac yn addoli delwau. 6 Phinees yn lladd Zimri a Chozbi. 10 Duw o herwydd hynny yn rhoddi iddo ef offeiriadaeth dragywyddol. 16 Rhaid yw blino y Midianiaid.

Cyn CRIST 1452.

[i] pen. 22. 18.
[k] Mic. 6. 5. Dat. 2. 14.
[l] Matt. 2. 2.
[m] Ps. 110. 2.
[4] Neu, *dywysogion.* 2 Sam. 8. 2.
[n] 2 Sam. 8. 14. Ps. 60. 8, 9, 12.
[5] *Y cyntaf o'r cenhedloedd a ryfelodd yn erbyn Israel,* Exod. 17.
[6] Neu, *hyd ddinystr.* 1 Sam. 15.
[7] Heb. *Cain.*
[8] Neu, *pa bryd fydd hyd,* &c.
[o] Gen. 10. 4. Dan. 11. 30.
[p] Edrych pen. 31. 8.

Cyn CRIST 1452.

ATHRIGODD Israel [a]yn Sittim;
a [b]dechreuodd y bobl odinebu
gyd â merched Moab.
2 A [c]galwasant y bobl i [d]aberthau
eu duwiau hwynt; a bwyttaodd y
bobl, ac addolasant eu duwiau
hwynt.
3 Ac ymgyfeillodd Israel â Baal-
Peor; ac ennynodd digofaint yr AR-
GLWYDD yn erbyn Israel.
4 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [e]Cymmer holl bennaeth-
iaid y bobl, a chrog hwynt i'r AR-
GLWYDD ar gyfer yr haul; fel y dy-
chwelo llid digofaint yr ARGLWYDD
oddi wrth Israel.
5 A dywedodd Moses wrth [f]farn-
wyr Israel, [g]Lleddwch bob un ei
ddynion, y rhai a ymgyfeillasant â
Baal-Peor.
6 ¶ Ac wele, gwr o feibion Israel
a ddaeth, ac a ddygodd Midianëes
at ei frodyr, y'ngolwg Moses, ac
y'ngolwg holl gynnulleidfa meibion
Israel, a hwynt yn wylo *wrth* ddrws
pabell y cyfarfod.
7 A gwelodd [h]Phinees [i]mab Elea-
zar, mab Aaron yr offeiriad; ac a
gododd o ganol y gynnulleidfa, ac
a gymmerodd waywffon yn ei law;
8 Ac a aeth ar ol y gwr *o* Israel
i'r babell; ac a'u gwanodd hwynt
ill dau, *sef* y gwr o Israel, a'r wraig
trwy ei cheudod. Ac attaliwyd y
pla oddi wrth feibion Israel.
9 [k]A bu feirw o'r pla bedair mil
ar hugain.
10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
11 [l]Phinees mab Eleazar, mab
Aaron yr offeiriad, a drodd fy nig-
ter oddi wrth feibion Israel, (pan
eiddigeddodd efe drosof fi yn eu
mysg,) fel na ddifethais feibion Is-
rael yn fy eiddigedd.
12 Am hynny dywed, [m]Wele fi
yn rhoddi iddo fy nghyfammod o
heddwch.
13 A bydd iddo ef, ac [n]i'w had ar
ei ol ef, ammod o offeiriadaeth
dragywyddol; am iddo eiddigeddu
dros ei DDUW, a gwneuthur cym-
mod dros feibion Israel.
14 Ac enw y gwr o Israel, yr hwn a
laddwyd, *sef* yr hwn a laddwyd gyd
â'r Midianëes, *oedd* Zimri, mab Salu,
pennaeth tŷ *ei* dad, o *lwyth* Simeon.
15 Ac enw y wraig o Midian a
laddwyd, *oedd* Cozbi, merch [o]Sur:
pen-cenedl o dŷ mawr ym Midian
oedd hwn.

[a] pen. 31. 16. a 33. 49.
[b] 1 Cor. 10. 8.
[c] Jos. 22. 17. Ps. 106. 28. Hos. 9. 10.
[d] Exod. 34. 15. 1 Cor. 10. 20.
[e] Deut. 4. 3. Jos. 22. 17.
[f] Exod. 18. 21, 25.
[g] Exod. 32. 27.
[h] Ps. 106. 30.
[i] Exod. 6. 25.
[k] 1 Cor. 10. 8.
[l] Ps. 106. 30.
[m] Mal. 2. 4, 5.
[n] Edrych 1 Chron. 6. 4, &c.
[o] pen. 31. 8. Jos. 13. 21.

16 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
17 [p]Blina y Midianiaid, a lleddwch
hwynt:
18 Canys blin ydynt arnoch trwy
eu dichellion a ddychymmygasant
i'ch erbyn, yn achos Peor, ac yn
achos Cozbi, merch tywysog Mi-
dian, eu chwaer hwynt, yr hon a
laddwyd yn nydd y pla, o achos
Peor.

PENNOD XXVI.

1 Cymmeryd cyfrif o holl Israel yn nyffryn Moab. 52 Cyfraith i gyfrannu etifeddiaeth y tir rhyngddynt hwy. 57 Teuluoedd a rhifedi y Lefiaid. 63 Na adawsid un o'r rhai a rifesid yn Sinai, ond Caleb a Josua.

ABU, wedi y pla, lefaru o'r AR-
GLWYDD wrth Moses, ac wrth
Eleazar mab Aaron yr offeiriad, gan
ddywedyd,
2 [a]Cymmerwch nifer holl gynnull-
eidfa meibion Israel, o fab ugain
mlwydd ac uchod, trwy dŷ eu tadau,
pob un a allo fyned i ryfel yn Israel.
3 A llefarodd Moses ac Eleazar
yr offeiriad wrthynt yn rhosydd
Moab, wrth yr Iorddonen, *ar gyfer*
Jericho, gan ddywedyd,
4 *Rhifwch y bobl,* o fab ugain
mlwydd ac uchod; megis [b]y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD wrth
Moses, a meibion Israel, y rhai a
ddaethant allan o dir yr Aipht.
5 ¶ [c]Reuben, cyntaf-anedig Israel.
Meibion Reuben; *o* Hanoch, ty-
lwyth yr Hanochiaid: o Phàlu, ty-
lwyth y Phàluiaid:
6 O Hesron, tylwyth yr Hesron-
iaid: o Carmi, tylwyth y Carmiaid.
7 Dyma dylwyth y Reubeniaid:
a'u rhifedigion *oedd* dair mil a deu-
gain a saith cant a deg ar hugain.
8 A meibion Phàlu *oedd* Elïab.
9 A meibion Elïab; Nemuel, a
Dathan, ac Abiram. [d]Dyma y Da-
than ac Abiram, rhai enwog yn y
gynnulleidfa, y rhai a ymgynhen-
nasant yn erbyn Moses ac yn er-
byn Aaron y'nghynnulleidfa Corah,
pan ymgynhennasant yn erbyn yr
ARGLWYDD.
10 Ac agorodd y ddaear ei safn,
ac a'u llyngcodd hwynt, a Corah
hefyd, pan fu farw y gynnulleidfa,
pan ddifaodd y tân ddengwr a deu-
gain a dau cant: a [e]hwy a aethant
yn arwydd.
11 Ond meibion Corah ni buant
feirw.
12 ¶ Meibion Simeon, wrth eu

Cyn CRIST 1452.

[p] pen. 31. 2.
[a] Exod. 30. 12. a 38. 25, 26. pen. 1. 2.
[b] pen. 1. 1.
[c] Gen. 46. 8. Exod. 6. 14. 1 Chron. 5. 3.
[d] pen. 16. 2.
[e] Edrych 2 Petr 2. 6.

Cyn CRIST 1452.

tylwythau. O [f]Nemuel, tylwyth y
Nemueliaid: o Jamin, tylwyth y
Jaminiaid: o [g]Jachin, tylwyth y
Jachiniaid:
13 O [h]Zerah, tylwyth y Zerahiaid:
o Saul, tylwyth y Sauliaid.
14 Dyma dylwyth y Simeoniaid;
dwy fil ar hugain a dau cant.
15 ¶ Meibion Gad, wrth eu tylwyth-
au. O [i]Sephon, tylwyth y Sephon-
iaid: o Haggi, tylwyth yr Haggiaid:
o Suni, tylwyth y Suniaid:
16 O [2]Ozni, tylwyth yr Ozniaid: o
Eri, tylwyth yr Eriaid:
17 O [k]Arod, tylwyth yr Arodiaid:
o Areli, tylwyth yr Areliaid.
18 Dyma deuluoedd meibion Gad,
dan eu rhif; deugain mil a phùm cant.
19 ¶ [l]Meibion Judah *oedd*, Er ac
Onan: a bu farw Er ac Onan yn
nhir Canaan.
20 A [m]meibion Judah, wrth eu teu-
luoedd. O Selah, tylwyth y Selan-
iaid: o Phares, tylwyth y Phares-
iaid: o Zerah, tylwyth y Zerahiaid.
21 A meibion Phares oedd; o
Hesron, tylwyth yr Hesroniaid: o
Hamul, tylwyth yr Hamuliaid.
22 Dyma dylwyth Judah, dan eu
rhif; onid pedair mil pedwar ugain
mil a phùm cant.
23 ¶ [n]Meibion Issachar, wrth eu
tylwythau, *oedd;* o Tola, tylwyth
y Tolaiaid: o [3]Puah, tylwyth y
Puhiaid:
24 O [4]Jasub, tylwyth y Jasubiaid:
o Simron, tylwyth y Simroniaid.
25 Dyma deuluoedd Issachar, dan
eu rhif; pedair mil a thri ugain
mil a thri chant.
26 ¶ [o]Meibion Zabulon, wrth eu
teuluoedd, *oedd;* o Sered, tylwyth
y Sardiaid: o Elon, tylwyth yr
Eloniaid: o Jahleel, tylwyth y Jah-
leeliaid.
27 Dyma deuluoedd y Zabulon-
iaid, dan eu rhif; tri ugain mil a
phùm cant.
28 ¶ [p]Meibion Joseph, wrth eu
teuluoedd, *oedd;* Manasseh, ac
Ephraim.
29 Meibion Manasseh *oedd;* o
[q]Machir, tylwyth y Machiriaid: a
Machir a genhedlodd Gilead: o Gi-
lead *y mae* tylwyth y Gileadiaid.
30 Dyma feibion Gilead. *O* [r]Jee-
zer, tylwyth y Jeezeriaid: o Helec,
tylwyth yr Heleciaid:
31 Ac *o* Asriel, tylwyth yr Asriel-
iaid: ac *o* Sechem, tylwyth y Se-
chemiaid:

[f] Gen. 46. 10, *Jemuel.*
[g] 1 Chron. 4. 24, *Jarib.*
[h] Gen. 46. 10, *Sohar.*
[i] Gen. 46. 16, *Siphion.*
[2] Neu, *Ezbon.*
[k] Gen. 46. 16, *Arodi.*
[l] Gen. 38. 2, &c. a 46. 12.
[m] 1 Chron. 2. 3.
[n] Gen. 46. 13. 1 Chron. 7. 1.
[3] Neu, *Phuvah.*
[4] Neu, *Job.*
[o] Gen. 46. 14.
[p] Gen. 46. 20.
[q] Jos. 17. 1.
[r] A elwir, *Abiezer,* Jos. 17. 2. Barn. 6. 11, 24, 34.

32 Ac *o* Semida, tylwyth y Se-
midiaid: ac *o* Hepher, tylwyth yr
Hepheriaid.
33 ¶ A [s]Salphaad mab Hepher
nid oedd iddo feibion, ond merch-
ed: ac enwau merched Salphaad
oedd, Malah, a Noah, Hoglah, Mil-
cah, a Tirsah.
34 Dyma dylwyth Manasseh; a'u
rhifedigion *oedd* ddeuddeng mil a
deugain a saith cant.
35 ¶ Dyma feibion Ephraim, wrth
eu teuluoedd. O Suthelah, tylwyth
y Sutheliaid: o [t]Becher, tylwyth
y Becheriaid: o Tahan, tylwyth y
Tahaniaid.
36 A dyma feibion Suthelah: o
Eran, tylwyth yr Eraniaid.
37 Dyma dylwyth meibion Eph-
raim, trwy eu rhifedigion; deuddeng
mil ar hugain a phùm cant. Dyma
feibion Joseph, wrth eu teuluoedd.
38 ¶ [u]Meibion Benjamin, wrth eu
teuluoedd, *oedd;* o Bela, tylwyth y
Belaiaid: o Asbel, tylwyth yr As-
beliaid: o [x]Ahiram, tylwyth yr
Ahiramiaid:
39 O [y]Sephupham, tylwyth y Se-
phuphamiaid: o Hupham, tylwyth
yr Huphamiaid.
40 A meibion Bela oedd, [z]Ard, a
Naaman: *o Ard yr ydoedd* tylwyth
yr Ardiaid: o Naaman, tylwyth y
Naamaniaid.
41 Dyma feibion Benjamin, yn ol
eu teuluoedd: dan eu rhif *yr oedd-
ynt* yn bùm mil a deugain a chwe
chant.
42 ¶ [a]Dyma feibion Dan, yn ol
eu teuluoedd. O [5]Suham, tylwyth
y Suhamiaid. Dyma dylwyth Dan,
yn ol eu teuluoedd.
43 A holl dylwyth y Suhamiaid
oedd, yn ol eu rhifedigion, bedair
mil a thri ugain a phedwar cant.
44 ¶ [b]Meibion Aser, wrth eu teu-
luoedd, *oedd;* o Jimnah, tylwyth y
Jimniaid: o Jesui, tylwyth y Jesu-
iaid: o Berïah, tylwyth y Berïaid.
45 O feibion Berïah, *yr oedd;*
o Heber, tylwyth yr Heberiaid: o
Malcïel, tylwyth y Malcïeliaid.
46 Ac enw merch Aser *ydoedd*
Sarah.
47 Dyma deuluoedd meibion Aser,
yn ol eu rhifedigion; tair mil ar
ddeg a deugain a phedwar cant.
48 ¶ [c]Meibion Naphtali, wrth eu
teuluoedd, *oedd;* o Jahseel, ty-
lwyth y Jahseeliaid: o Guni, ty-
lwyth y Guniaid:

Cyn CRIST 1452.

[s] pen. 27. 1. a 36. 11.
[t] 1 Chron. 7. 20, *Bered.*
[u] 1 Chron. 7. 6.
[x] Gen. 46. 21, *Ehi.* 1 Chron. 8. 1, *Aharah.*
[y] Gen. 46. 21, *Muppim a Huppim.*
[z] 1 Chron. 8. 3, *Adar.*
[a] Gen. 46. 23.
[5] Neu, *Husim.*
[b] Gen. 46. 17. 1 Chron. 7. 30.
[c] Gen. 46. 24. 1 Chron. 7. 13.

Cyn CRIST 1452.

49 O Jeser, tylwyth y Jeseriaid:
o [d] Silem, tylwyth y Silemiaid.
50 Dyma dylwyth Naphtali, yn ol
eu teuluoedd, dan eu rhif; pùm
mil a deugain a phedwar cant.
51 [e] Dyma rifedigion meibion Is-
rael; chwe chàn mil, a mil saith
gant a deg ar hugain.
52 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
53 I'r rhai hyn y rhennir y tir yn
etifeddiaeth, yn ol rhifedi yr enwau.
54 [f] I lawer y chwanegi yr etifedd-
iaeth, ac i ychydig prinhâ yr eti-
feddiaeth: rhodder *i* bob un ei
etifeddiaeth yn ol ei rifedigion.
55 Etto [g] wrth goelbren y rhen-
nir y tir: wrth enwau llwythau eu
tadau yr etifeddant.
56 Wrth farn y coelbren y rhen-
nir ei etifeddiaeth, rhwng llawer
ac ychydig.
57 ¶ [h] A dyma rifedigion y Lef-
iaid, wrth eu teuluoedd. O Gerson,
tylwyth y Gersoniaid: o Cohath,
tylwyth y Cohathiaid: o Merari,
tylwyth y Merariaid.
58 Dyma dylwythau y Lefiaid. Ty-
lwyth y Libniaid, tylwyth yr Hebron-
iaid, tylwyth y Mahliaid, tylwyth y
Musiaid, tylwyth y Corathiaid: Co-
hath hefyd a genhedlodd Amram.
59 Ac enw gwraig Amram *oedd*
[i] Jochebed, merch Lefi, yr hon a
aned i Lefi yn yr Aipht: a hi a
ddug i Amram, Aaron a Moses, a
Miriam eu chwaer hwynt.
60 A ganed i Aaron, Nadab ac
Abihu, Eleazar ac Ithamar.
61 A bu farw [k] Nadab ac Abihu,
pan offrymmasant dân dïeithr ger
bron yr ARGLWYDD.
62 [l] A'u rhifedigion oedd dair mil
ar hugain; *sef* pob gwrryw o fab
misyriad ac uchod: canys ni chyfrif-
wyd hwynt ym mysg meibion Israel,
am na roddwyd iddynt etifeddiaeth
ym mhlith meibion Israel.
63 ¶ Dyma rifedigion Moses ac
Eleazar yr offeiriad, y rhai a rifas-
ant feibion Israel yn rhosydd Moab,
wrth yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.
64 [m] Ac yn y rhai hyn nid oedd
un o rifedigion Moses ac Aaron yr
offeiriad, pan rifasant feibion Is-
rael yn anialwch Sinai.
65 Canys dywedasai yr ARGLWYDD
am danynt, [n] Gan farw y byddant
feirw yn yr anialwch. Ac ni ad-
awsid o honynt un, ond Caleb mab
Jephunneh, a Josua mab Nun.

[d] 1 Chron. 7. 13, *Sàlum.*
[e] Edrych pen. 1. 46.
[f] pen. 33. 54.
[g] pen. 33. 54. Jos. 11. 23. a 14. 2.
[h] Gen. 46. 11. Exod. 6. 16, 17, 18, 19. 1 Chron. 6. 1, 16.
[i] Exod. 2. 1, 2. a 6. 20.
[k] Lef. 10. 2. pen. 3. 4. 1 Chron. 24. 2.
[l] Edrych pen. 3. 39.
[m] pen. 1. Deut. 2. 14, 15.
[n] pen. 14. 28, 29. 1 Cor. 10. 5, 6.

PENNOD XXVII.

1 *Merched Salphaad yn ceisio etifeddiaeth.* 6 *Cyfraith etifeddiaethau.* 12 *Moses, wedi ei rybuddio am ei farwolaeth, yn ymbil am gael un yn ei le.* 18 *Appwyntio Josua i gael ei le ef.*

YNA y daeth merched [a] Sal-
phaad, mab Hepher, mab Gi-
lead, mab Machir, mab Manasseh,
o dylwyth Manasseh mab Joseph; (a
dyma enwau ei ferched ef; Malah,
Noah, Hoglah, Milcah, a Tirsah;)
2 Ac a safasant ger bron Moses,
a cher bron Eleazar yr offeiriad, a
cher bron y pennaethiaid, a'r holl
gynnulleidfa, *wrth* ddrws pabell y
cyfarfod, gan ddywedyd,
3 Ein tad ni [b] a fu farw yn yr an-
ialwch; ac nid oedd efe ym mysg
y gynnulleidfa a ymgasglodd yn er-
byn yr ARGLWYDD [c] y'nghynnulleid-
fa Corah, ond yn ei bechod ei hun y
bu farw; ac nid oedd meibion iddo.
4 Paham y [2] tynnir ymaith enw
ein tad ni o fysg ei dylwyth, am
nad oes iddo fab? [d] Dod i ni fedd-
iant ym mysg brodyr ein tad.
5 A dug Moses eu hawl hwynt
ger bron yr ARGLWYDD.
6 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
7 Y mae merched Salphaad yn
dywedyd yn uniawn; [e] gan roddi
dyro iddynt feddiant etifeddiaeth
ym mysg brodyr eu tad: trosa idd-
ynt etifeddiaeth eu tad.
8 Llefara hefyd wrth feibion Is-
rael, gan ddywedyd, Pan fyddo
marw un, ac heb fab iddo, troswch
ei etifeddiaeth ef i'w ferch.
9 Ac oni *bydd* merch iddo, rhodd-
wch ei etifeddiaeth ef i'w frodyr.
10 Ac oni *bydd* brodyr iddo; yna
rhoddwch ei etifeddiaeth ef i frod-
yr ei dad.
11 Ac oni *bydd* brodyr i'w dad;
yna rhoddwch ei etifeddiaeth ef
i'w gâr nesaf iddo o'i dylwyth; a
meddianned *hwnnw* hi: a bydded
hyn i feibion Israel yn ddeddf
farnedig, megis y gorchymynodd
yr ARGLWYDD wrth Moses.
12 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, [f] Dring i'r mynydd
Abarim hwn, a gwel y tir a rodd-
ais i feibion Israel.
13 Ac wedi i ti ei weled, tithau
a gesglir at dy bobl, fel y casglwyd
[g] Aaron dy frawd.
14 Canys yn anialwch Sin, wrth
gynnen y gynnulleidfa, [h] y gwrth-

Cyn CRIST 1452.

[a] pen. 26. 33. a 36. 1, 11. Jos. 17. 3.
[b] pen. 14. 35. a 26. 64, 65.
[c] pen. 16. 2.
[2] Heb. *lleihëir.*
[d] Jos. 17. 4.
[e] pen. 36. 2.
[f] Deut. 3. 27. a 32. 49. a 34. 1.
[g] pen. 20. 24, 28. a 31. 2. Deut. 10. 6.
[h] pen. 20. 12, 24. Deut. 1. 37. Ps. 106. 32.

Cyn CRIST 1452.

ryfelasoch yn erbyn fy ngair, i'm sancteiddio wrth y dwfr yn eu golwg hwynt: dyma [i]ddwfr [3]cynnen Cades, yn anialwch Sin.

15 ¶ A llefarodd Moses wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 Gosoded yr ARGLWYDD, [k]DUW ysprydion pob cnawd, un ar y gynnulleidfa,

17 [l]Yr hwn a elo allan o'u blaen hwynt, ac a ddelo i mewn o'u blaen hwynt, a'r hwn a'u dygo hwynt allan, ac a'u dygo hwynt i mewn; fel na byddo cynnulleidfa yr ARGLWYDD [m]fel defaid ni *byddo* bugail arnynt.

18 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Moses, Cymmer attat Josua mab Nun, y gwr [n]*y mae* yr yspryd ynddo, a [o]gosod dy law arno;

19 A dod ef i sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa; a dod orchymyn iddo ef yn eu gŵydd hwynt.

20 A [p]dod o'th ogoniant di arno ef, fel y gwrandawo holl gynnulleidfa meibion Israel *arno*.

21 A [q]safed ger bron Eleazar yr offeiriad, yr hwn a ofyn *gynghor* drosto ef, [r]yn ol barn Urim, ger bron yr ARGLWYDD: wrth ei air ef yr ânt allan, ac wrth ei air ef y deuant i mewn, efe a holl feibion Israel gyd âg ef, a'r holl gynnulleidfa.

22 A gwnaeth Moses megis y gorchymynodd yr ARGLWYDD iddo: ac a gymmerodd Josua, ac a barodd iddo sefyll ger bron Eleazar yr offeiriad, a cher bron yr holl gynnulleidfa.

23 Ac efe a osododd ei ddwylaw arno, ac a roddodd orchymyn iddo; megis y llefarasai yr ARGLWYDD trwy law Moses.

[i] Exod. 17. 7. [3] *Meribah.* [k] pen. 16. 22. Heb. 12. 9. [l] 2 Chron. 1. 10. [m] 1 Bren. 22. 17. Zech. 10. 2. Matt. 9. 36. Marc 6. 34. [n] Gen. 41. 38. Barn. 3. 10. a 11. 29. 1 Sam. 16. 13, 18. [o] Deut. 34. 9. [p] Edrych pen. 11. 17, 28. 1 Sam. 10. 6, 9. 2 Bren. 2. 15. [q] Edrych Jos. 9. 14. Barn. 1. 1. a 20. 18. 1 Sam. 22. 10. a 30. 7. [r] Exod. 28. 30.

PENNOD XXVIII.

1 *Bod yn rhaid cadw offrymmau.* 3 *Y poeth-offrwm gwastadol.* 9 *Yr offrwm ar y Sabbath,* 11 *ar y lloerau newydd,* 16 *ar y Pasc:* 26 *yn nydd y blaen-ffrwythau.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD wrth Moses, gan ddywedyd,

2 Gorchymyn i feibion Israel, a dywed wrthynt, Gwyliwch am offrymmu i mi fy offrwm, [a]a'm bara i'm hebyrth tanllyd, *o* arogl [2]peraidd yn eu tymmor.

3 A dywed wrthynt, [b]Dyma yr aberth tanllyd a offrymmwch i'r ARGLWYDD. Dau oen blwyddiaid perffeith-gwbl, [3]bob dydd, yn boethoffrwm gwastadol.

[a] Lef. 3. 11. a 21. 6, 8. Mal. 1. 7, 12. [2] Heb. *fy llonyddwch.* [b] Exod. 29. 38. [3] Heb. *mewn diwrnod.*

4 Un oen a offrymmi di y bore, a'r oen arall a offrymmi di [4]yn yr hwyr;

5 A [c]degfed *ran* ephah o beilliaid [d]yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy bedwaredd *ran* [e]hìn o olew coethedig.

6 *Dyma* y poeth-offrwm gwastadol [f]a [5]wnaed ym mynydd Sinai, yn arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

7 A'i ddïod-offrwm *fydd* bedwaredd *ran* hìn gyd â phob oen: [g]pâr dywallt y ddïod gref yn ddïod-offrwm i'r ARGLWYDD, yn y cyssegr.

8 Yr ail oen a offrymmi yn yr hwyr: megis bwyd-offrwm y bore, a'i ddïod-offrwm, yr offrymmi ef, yn aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD.

9 ¶ Ac ar y dydd Sabbath, dau oen blwyddiaid, perffeith-gwbl, a dwy ddegfed ran o beilliaid yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, a'i ddïod-offrwm.

10 *Dyma* boeth-offrwm pob Sabbath, heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i ddïod-offrwm.

11 ¶ Ac [h]ar ddechreu eich misoedd yr offrymmwch, yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fustych ieuaingc, ac un hwrdd, *a* saith oen blwyddiaid, perffeith-gwbl;

12 A thair degfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob bustach; a dwy ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob hwrdd;

13 A phob yn ddegfed ran o beilliaid, yn fwyd-offrwm, wedi ei gymmysgu trwy olew, gyd â phob oen, yn offrwm poeth o arogl peraidd, yn aberth tanllyd i'r ARGLWYDD.

14 A'u dïod-offrwm fydd hanner hìn gyd â bustach, a thrydedd *ran* hìn gyd â hwrdd, a phedwaredd *ran* hìn o win gyd âg oen. Dyma boeth-offrwm mis yn ei fis, trwy fisoedd y flwyddyn.

15 Ac un bwch geifr *fydd* yn bech-aberth i'r ARGLWYDD: heb law y gwastadol boeth-offrwm yr offrymmir ef, a'i ddïod-offrwm.

16 ¶ [i]Ac yn y mis cyntaf, ar y pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis, *y bydd* Pasc yr ARGLWYDD.

17 Ac ar y pymthegfed dydd o'r mis hwn *y bydd* yr wyl: saith niwrnod y bwyttêir bara croyw.

18 Ar [k]y dydd cyntaf *y bydd*

Cyn CRIST 1452.

[4] Heb. *rhwng y ddau hwyr.* [c] Exod. 16. 36. pen. 15. 4. [d] Lef. 2. 1. [e] Exod. 29. 40. [f] Edrych Amos 5. 25. [5] Neu, *ordeiniwyd.* [g] Exod. 29. 40. [h] 1 Sam. 20. 5. [i] Exod. 12. 18. Lef. 23. 5. pen. 9. 3. Deut. 16. 1. [k] Exod. 12. 16. Lef. 23. 7.

Cyn CRIST 1452.

cymmanfa sanctaidd: na wnewch
ddim caeth-waith *ynddo.*
19 Ond offrymmwch yn aberth
tanllyd, *ac* yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD, ddau o fustych ieuaingc,
ac un hwrdd, a saith oen blwydd-
[l] ad. 31. pen. 29. 8. iaid: [l]byddant gennych yn berffeith-
gwbl.
20 Eu bwyd-offrwm hefyd *fydd o*
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew: tair degfed ran gyd â bustach,
a dwy ddegfed ran gyd â hwrdd, a
offrymmwch chwi;
21 Bob yn ddegfed ran yr offrym-
mwch gyd â phob oen, o'r saith oen:
22 Ac un bwch yn bech-aberth, i
wneuthur cymmod drosoch.
23 Heb law poeth-offrwm y bore,
yr hwn *sydd* boeth-offrwm gwas-
tadol, yr offrymmwch hyn.
24 Fel hyn yr offrymmwch ar *bob*
dydd o'r saith niwrnod, fwyd-aberth
tanllyd, o arogl peraidd i'r AR-
GLWYDD: heb law y poeth-offrwm
gwastadol yr offrymmir ef, a'i ddïod-
offrwm.
25 Ac ar y seithfed dydd cym-
manfa sanctaidd fydd i chwi: dim
caeth-waith nis gwnewch.
[m] Exod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 10. Deut. 16. 10. 26 ¶ Ac [m]ar ddydd eich blaen-
ffrwythau, pan offrymmoch fwyd-
offrwm newydd i'r ARGLWYDD, wedi
eich wythnosau, cymmanfa sanct-
aidd fydd i chwi: dim caeth-waith
nis gwnewch.
27 Ond offrymmwch ddau fustach
ieuaingc, un hwrdd, a saith oen
blwyddiaid, yn boeth-offrwm, o ar-
ogl peraidd i'r ARGLWYDD.
28 A *bydded* eu bwyd-offrwm o
beilliaid wedi ei gymmysgu trwy
olew; tair degfed ran gyd â phob
bustach, dwy ddegfed ran gyd â
phob hwrdd;
29 Bob yn ddegfed ran gyd â
phob oen, o'r saith oen:
30 Un bwch geifr, i wneuthur
cymmod drosoch.
31 Heb law y poeth-offrwm gwastad-
ol, a'i fwyd-offrwm, yr offrymmwch
[n] ad. 19. *hyn,* ([n]byddant gennych yn berffeith-
gwbl,) ynghyd â'u dïod-offrwm.

PENNOD XXIX.

1 *Yr offrymmau ar wyl yr udgyrn,* 7 *ar y dydd y cystuddiant eu heneidiau,* 13 *ac ar wyth niwrnod gwyl y pebyll.*

AC yn y seithfed mis, ar y *dydd*
cyntaf o'r mis, y bydd i chwi
gymmanfa sanctaidd; dim caeth-
[a] Lef. 23. 24. waith nis gwnewch: [a]dydd i ganu
udgyrn fydd efe i chwi.

Cyn CRIST 1452.

2 Ac offrymmwch offrwm poeth yn
arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un
bustach ieuangc, un hwrdd, saith o
ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:
3 A'u bwyd-offrwm o beilliaid wedi
ei gymmysgu trwy olew; tair degfed
ran gyd â bustach, a dwy ddegfed
ran gyd â hwrdd;
4 Ac un ddegfed ran gyd â phob
oen, o'r saith oen:
5 Ac un bwch geifr yn bech-aberth,
i wneuthur cymmod drosoch:
6 Heb law [b]poeth-offrwm y mis, [b] pen. 28. 11.
a'i fwyd-offrwm, a'r [c]poeth-offrwm [c] pen. 28. 3.
gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'u
dïod-offrwm hwynt, wrth eu defod
hwynt, yn arogl peraidd, yn aberth
tanllyd i'r ARGLWYDD.
7 ¶ Ac [d]ar y degfed *dydd* o'r seith- [d] Lef. 16. 29. a 23. 27.
fed mis hwn cymmanfa sanctaidd
fydd i chwi: yna cystuddiwch eich
eneidiau: dim gwaith nis gwnewch
ynddo.
8 Ond offrymmwch boeth-offrwm
i'r ARGLWYDD, yn arogl peraidd, un
bustach ieuangc, un hwrdd, saith
oen blwyddiaid: [e]byddant berffeith- [e] pen. 28. 19.
gwbl gennych.
9 A'u bwyd-offrwm *fydd* o beill-
iaid wedi ei gymmysgu trwy olew,
tair degfed ran gyd â bustach, a
dwy ddegfed ran gyd â hwrdd;
10 Bob yn ddegfed ran gyd â
phob oen, o'r saith oen:
11 Un bwch geifr yn bech-aberth;
heb law [f]pech-aberth y cymmod, a'r [f] Lef. 16. 3, 5.
poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-
offrwm, a'u dïod-offrymmau.
12 ¶ Ac [g]ar y pymthegfed dydd [g] Lef. 23. 33.
o'r seithfed mis, cymmanfa sanct-
aidd fydd i chwi: dim caeth-waith
nis gwnewch; eithr cedwch wyl i'r
ARGLWYDD saith niwrnod.
13 Ac [h]offrymmwch offrwm poeth, [h] Ezra 3. 4.
aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r
ARGLWYDD; tri ar ddeg o fustych
ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar
ddeg o ŵyn blwyddiaid: byddant
berffeith-gwbl.
14 A'u bwyd-offrwm *fydd o* beill-
iaid wedi ei gymmysgu trwy olew;
tair degfed ran gyd â phob bus-
tach, o'r tri bustach ar ddeg; dwy
ddegfed ran gyd â phob hwrdd, o'r
ddau hwrdd;
15 A phob yn ddegfed ran gyd â
phob oen, o'r pedwar oen ar ddeg:
16 Ac un bwch geifr yn bech-
aberth; heb law y poeth-offrwm
gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-
offrwm.

Cyn CRIST 1452.

17 ¶ Ac ar yr ail dydd *yr offrymmwch* ddeuddeng mustach ieuaingc, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

18 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, [i] wrth y ddefod:

[i] ad. 3. 4, 9, 10. pen. 28. 7, 14.

19 Ac un bwch geifr, yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm a'u dïod-offrymmau.

20 ¶ Ac ar y trydydd dydd, un bustach ar ddeg, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

21 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, [k] wrth y ddefod:

[k] ad. 18.

22 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

23 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd, deng mustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl:

24 Eu bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

25 Ac un bwch geifr yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

26 ¶ Ac ar y pummed dydd, naw bustach, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

27 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod;

28 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, a'i fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

29 ¶ Ac ar y chweched dydd, wyth o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

30 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

31 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

32 ¶ Ac ar y seithfed dydd, saith o fustych, dau hwrdd, pedwar ar ddeg o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

33 A'u bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustych, gyd â'r hyrddod, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth eu defod:

34 Ac un bwch yn bech-aberth; heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

Cyn CRIST 1452.

35 ¶ Ar yr wythfed dydd, [l] uchel wyl fydd i chwi: dim caeth-waith nis gwnewch *ynddo.*

[l] Lef. 23. 36.

36 Ond offrymmwch offrwm poeth aberth tanllyd, o arogl peraidd i'r ARGLWYDD; un bustach, un hwrdd, saith o ŵyn blwyddiaid, perffeith-gwbl.

37 Eu bwyd-offrwm, a'u dïod-offrwm, gyd â'r bustach, a chyd â'r hwrdd, a chyd â'r ŵyn, *fydd* yn ol eu rhifedi, wrth y ddefod:

38 Ac un bwch yn bech-aberth: heb law y poeth-offrwm gwastadol, ei fwyd-offrwm, a'i ddïod-offrwm.

39 Hyn a [2] wnewch i'r ARGLWYDD ar eich gwyliau; heb law eich [m] addunedau, a'ch offrymmau gwirfodd, gyd â'ch offrymmau poeth, a'ch offrymmau bwyd, a'ch offrymmau dïod, a'ch offrymmau hedd.

[2] Neu, *offrymmwch.*
[m] Lef. 7. 11, 16.

40 A dywedodd Moses wrth feibion Israel yn ol yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

PENNOD XXX.

1 *Na ellir torri addunedau:* 3 *ond adduned morwyn ieuangc,* 6 *gwraig ŵriog,* 9 *gwraig weddw, a'r ysgaredig.*

A LLEFARODD Moses wrth bennaethiaid llwythau meibion Israel, gan ddywedyd, Dyma y peth a orchymynodd yr ARGLWYDD.

2 [a] Os adduneda gwr adduned i'r ARGLWYDD, neu dyngu llw, gan rwymo rhwymedigaeth ar ei enaid ei hun; na [2] haloged ei air: gwnaed yn ol yr hyn oll a ddêl allan o'i enau.

[a] Deut. 23. 21. Preg. 5. 4.
[2] *thorred.*

3 Ac os adduneda benyw adduned i'r ARGLWYDD, a'i rhwymo *ei hun* â rhwymedigaeth yn nhŷ ei thad, yn ei hieuengctid;

4 A chlywed o'i thad ei hadduned, a'i rhwymedigaeth yr hwn a rwymodd hi ar ei henaid, a thewi o'i thad wrthi: yna safed ei holl addunedau; a phob rhwymedigaeth a rwymodd hi ar ei henaid, a saif.

5 Ond os ei thad a bâr iddi dorri, ar y dydd y clywo efe; o'i holl addunedau, a'i rhwymedigaethau y rhai a rwymodd hi ar ei henaid, ni saif *un:* a maddeu yr ARGLWYDD iddi, o achos mai ei thad a barodd iddi dorri.

6 Ac os hi oedd yn eiddo gwr, pan [3] addunedodd, neu pan lefarodd o'i gwefusau beth a rwymo ei henaid hi;

[3] Heb. *oedd ei hadduned-au arni.*

7 A chlywed o'i gwr, a thewi wrthi

Cyn CRIST 1452.

y dydd y clywo: yna safed ei hadd-
unedau; a'i rhwymedigaethau y
rhai a rwymodd hi ar ei henaid, a
safant.
8 Ond os ei gwr, ar y dydd y
clywo, a bâr iddi dorri; efe a ddi-
ddymma ei hadduned yr hwn *fydd*
arni, a thraethiad ei gwefusau yr
hwn a rwymodd hi ar ei henaid:
a'r ARGLWYDD a faddeu iddi.
9 Ond adduned y weddw, a'r ys-
garedig, yr hyn oll a rwymo hi ar
ei henaid, a saif arni.
10 Ond os *yn* nhŷ ei gwr yr add-
unedodd, neu y rhwymodd hi rwym-
edigaeth ar ei henaid trwy lw;
11 A chlywed o'i gwr, a thewi
wrthi, heb beri iddi dorri: yna
safed ei holl addunedau; a phob
rhwym a rwymodd hi ar ei henaid,
a saif.
12 Ond os ei gwr gan ddiddymmu
a'u diddymma hwynt y dydd y
clywo; ni saif dim a ddaeth allan
o'i gwefusau, o'i hadduncdau, ac o
rwymedigaeth ei henaid: ei gwr
a'u diddymmodd hwynt; a'r AR-
GLWYDD a faddeu iddi.
13 Pob adduned, a phob rhwym-
edigaeth llw i gystuddio yr enaid,
ei gwr a'i cadarnhâ, a'i gwr a'i di-
ddymma.
14 Ac os ei gwr gan dewi a daw
wrthi o ddydd i ddydd; yna y cad-
arnhaodd efe ei holl addunedau,
neu ei holl rwymedigaethau y rhai
oedd arni: cadarnhaodd hwynt, pan
dawodd wrthi, y dydd y clybu efe
hwynt.
15 Ac os efe gan ddiddymmu a'u
diddymma hwynt wedi iddo glywed;
yna efe a ddwg ei hanwiredd hi.
16 Dyma y deddfau a orchymynodd
yr ARGLWYDD wrth Moses, rhwng
gwr a'i wraig, a rhwng tad a'i ferch,
yn ei hieuengctid yn nhŷ ei thad.

PENNOD XXXI.

1 *Ysbeilio y Midianiaid, a lladd Balaam.* 13 *Moses yn ddig wrth y swyddogion, am gadw y gwragedd yn fyw.* 19 *Pa fodd y glanhêir y milwyr, a'u carcharorion, a'u hysglyfaeth.* 25 *Y modd y mae rhannu yr yspail.* 48 *Yr offrwm ewyllysgar i drysordy yr Arglwydd.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 [a] Dïal feibion Israel ar y Mid- [a] pen. 25. 17.
ianiaid: wedi *hynny* [b] ti a gesglir [b] pen. 27. 13.
at dy bobl.
3 A llefarodd Moses wrth y bobl,
gan ddywedyd, Arfogwch o honoch
wŷr i'r rhyfel, ac ânt yn erbyn Mid-
ian, i roddi dïal yr ARGLWYDD ar
Midian.
4 [2] Mil o bob llwyth, o holl lwyth-
au Israel, a anfonwch i'r rhyfel.
5 A rhoddasant o filoedd Israel fil
o *bob* llwyth, *sef* deuddeng mil, o
rai wedi eu harfogi *i'r* rhyfel.
6 Ac anfonodd Moses hwynt i'r
rhyfel, mil o *bob* llwyth: hwynt a
Phinees mab Eleazar yr offeiriad, *a*
anfonodd efe i'r rhyfel, â dodrefn
y cyssegr, a'r [c] udgyrn i udganu yn
ei law.
7 A hwy a ryfelasant yn erbyn
Midian, megis y gorchymynodd yr
ARGLWYDD wrth Moses; ac [d] a ladd-
asant [e] bob gwrryw.
8 Brenhinoedd Midian hefyd a
laddasant hwy, gyd â'u lladdedigion
eraill: sef [f] Efi, a Recem, a Sur, a
Hur, a Reba, pùm brenhin Midian:
[g] Balaam hefyd mab Beor a laddas-
ant hwy â'r cleddyf.
9 Meibion Israel a ddaliasant hef-
yd yn garcharorion wragedd Mid-
ian, a'u plant; ac a yspeiliasant eu
holl anifeiliaid hwynt, a'u holl ddâ
hwynt, a'u holl olud hwynt.
10 Eu holl ddinasoedd hefyd trwy
eu trigfannau, a'u holl dyrau, a losg-
asant â thân.
11 A [h] chymmerasant yr holl ys-
pail, a'r holl gaffaeliad, o ddyn ac
o anifail.
12 Ac a ddygasant at Moses, ac at
Eleazar yr offeiriad, ac at gynnulleid-
fa meibion Israel, y carcharorion, a'r
caffaeliad, a'r yspail, i'r gwersyll, yn
rhosydd Moab, y rhai *ydynt* wrth
yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho.
13 ¶ Yna Moses ac Eleazar yr
offeiriad, a holl bennaduriaid y
gynnulleidfa, a aethant i'w cyfar-
fod hwynt o'r tu allan i'r gwersyll.
14 A digiodd Moses wrth swydd-
ogion y fyddin, capteniaid y mil-
oedd, a chapteniaid y cantoedd, y
rhai a ddaethant o frwydr y rhyfel.
15 A dywedodd Moses wrthynt,
A adawsoch chwi [i] bob benyw yn
fyw?
16 Wele, [k] hwynt, trwy [l] air Balaam,
a barasant i feibion Israel wneuthur
camwedd yn erbyn yr ARGLWYDD
yn achos Peor; a [m] bu pla y'nghyn-
nulleidfa yr ARGLWYDD.
17 Am hynny [n] lleddwch yn awr
bob gwrryw o blentyn; a lleddwch
bob benyw a fu iddi a wnaeth â
gwr, trwy orwedd gyd [3] âg ef.
18 A phob plentyn o'r benywaid

Cyn CRIST 1452.

[2] Heb. *Mil o lwyth, mil o lwyth.*

[c] pen. 10. 9.

[d] Deut. 20. 13.
Barn. 21. 11.
1 Sam. 27. 9.
1 Bren. 11. 15, 16.
[e] Edrych Barn. 6. 1, 2, 33.
[f] Jos. 13. 21.
[g] Jos. 13. 22.

[h] Deut. 20. 14.

[i] Edrych Deut. 20. 13.
1 Sam. 15. 3.
[k] pen. 25. 2.
[l] pen. 24. 14.
2 Petr 2. 15.
[m] pen. 25. 9.

[n] Barn. 21. 11.

[3] Heb. *a gwrryw.*

Cyn CRIST 1452.

y rhai ni bu iddynt a wnaethant â
gwr, cedwch yn fyw i chwi.
19 Ac [o]arhoswch chwithau o'r tu
allan i'r gwersyll saith niwrnod: pob
un a laddodd ddyn, a [p]phob un a
gyffyrddodd wrth laddedig, ymlan-
hêwch y trydydd dydd, a'r seithfed
dydd, chwi a'ch carcharorion.
20 Pob gwisg hefyd, a phob do-
drefnyn croen, a phob gwaith o *flew*
geifr, a phob llestr pren, a lanhêwch
chwi.
21 ¶ A dywedodd Eleazar yr off-
eiriad wrth y rhyfelwyr y rhai a
aethant i'r rhyfel, Dyma ddeddf y
gyfraith a orchymynodd yr ARGLWYDD wrth Moses:
22 Yn unig yr aur, a'r arian, y
pres, yr haiarn, yr alcam, a'r plwm;
23 Pob dim a ddïoddefo dân, a dyn-
nwch trwy y tân, a glân fydd; ac
etto efe a lanhêir [q]â'r dwfr neilldu-
aeth: a'r hyn oll ni ddïoddefo dân,
tynnwch trwy y dwfr *yn unig.*
24 A golchwch eich gwisgoedd ar
y seithfed dydd, a glân fyddwch; ac
wedi hynny deuwch i'r gwersyll.
25 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
26 Cymmer nifer yr yspail [4]a gaed,
o ddyn ac o anifail, ti ac Eleazar yr
offeiriad, a phennau-cenedl y gyn-
nulleidfa:
27 A [r]rhanna y caffaeliad yn ddwy
ran; rhwng y rhyfelwyr a aethant
i'r filwriaeth, a'r holl gynnulleidfa.
28 A chyfod deyrnged i'r ARGLWYDD gan y rhyfelwyr y rhai a
aethant allan i'r filwriaeth; [s]un en-
aid o *bob* pùm cant o'r dynion, ac
o'r eidionau, ac o'r asynod, ac o'r
defaid.
29 Cymmerwch *hyn* o'u hanner
hwynt, a dyro i Eleazar yr offeir-
iad, yn ddyrchafael-offrwm yr ARGLWYDD.
30 Ac o hanner meibion Israel y
cymmeri un rhan o *bob* deg a deu-
gain, o'r dynion, o'r eidionau, o'r
asynod, ac o'r [5]defaid, *ac* o bob ani-
fail, a dod hwynt i'r Lefiaid, [t]y rhai
ydynt yn cadw cadwraeth tabernacl
yr ARGLWYDD.
31 A gwnaeth Moses ac Eleazar yr
offeiriad megis y gorchymynodd yr
ARGLWYDD wrth Moses.
32 A'r caffaeliad, *sef* gweddill yr
yspail yr hon a ddygasai pobl y
filwriaeth, oedd chwe chàn mil a
phymtheg a thri ugain o filoedd o
ddefaid,

[o] pen. 5. 2.
[p] pen. 19. 11, &c.
[q] pen. 19. 9, 17.
[4] Heb. *o'r gaethglud.*
[r] Jos. 22. 8. 1 Sam. 30. 24.
[s] Edrych ad. 30. 47. a pen. 18. 26.
[5] Neu, *geifr,* neu, *praidd.*
[t] pen. 3. 7, 8, 25, 31, 36.

33 A deuddeg a thri ugain mil o
eidionau,
34 Ac un fil a thri ugain o asynod,
35 Ac o ddynion, o fenywaid ni
buasai iddynt a wnaethant â gwr,
trwy orwedd gyd âg ef, ddeuddeng
mil ar hugain o eneidiau.
36 A'r hanner, *sef* rhan y rhai a
aethant i'r rhyfel, oedd, o rifedi def-
aid, dri chàn mil a dwy ar bymtheg
ar hugain o filoedd, a phùm cant;
37 A theyrnged yr ARGLWYDD o'r
defaid oedd chwe chant a phymtheg
a thri ugain.
38 A'r eidionau *oedd* un fil ar bym-
theg ar hugain; a'u teyrnged i'r
ARGLWYDD *oedd* ddeuddeg a thri
ugain.
39 A'r asynod *oedd* ddeng mil ar
hugain a phùm cant; a'u teyrnged i'r
ARGLWYDD *oedd* un a thri ugain.
40 A'r dynion *oedd* un fil ar bym-
theg; a'u teyrnged i'r ARGLWYDD
oedd ddeuddeg enaid ar hugain.
41 A Moses a roddodd deyrnged
offrwm dyrchafael yr ARGLWYDD i
Eleazar yr offeiriad, [u]megis y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD wrth
Moses.
42 Ac o ran meibion Israel, yr
hon a rannasai Moses oddi wrth y
milwyr,
43 *Sef* rhan y gynnulleidfa o'r
defaid, oedd dri chàn mil a dwy
ar bymtheg ar hugain o filoedd, a
phùm cant;
44 Ac *o*'r eidionau, un fil ar bym-
theg ar hugain;
45 Ac *o*'r asynod, deng mil ar
hugain a phùm cant;
46 Ac *o*'r dynion, un fil ar bym-
theg.
47 Ië, cymmerodd Moses o hanner
meibion Israel, un rhan o *bob* deg a
deugain, o'r dynion, ac o'r anifeil-
iaid, ac a'u rhoddes hwynt i'r Lefiaid
oedd yn cadw cadwraeth tabernacl
yr ARGLWYDD; megis y gorchymyn-
asai yr ARGLWYDD wrth Moses.
48 ¶ A'r swyddogion, y rhai *oedd*
ar filoedd y llu, a ddaethant at
Moses, *sef* capteniaid y miloedd a
chapteniaid y cantoedd:
49 A dywedasant wrth Moses, Dy
weision a gymmerasant nifer y gwŷr
o ryfel *a roddaist* dan ein dwy-
law ni; ac nid oes wr yn eisieu o
honom.
50 Am hynny yr ydym yn offrym-
mu offrwm i'r ARGLWYDD, pob un
yr hyn a gafodd, yn offerynau aur, yn

Cyn CRIST 1452.

[u] Edrych pen. 18. 11, 19.

Cyn CRIST 1452.
gadwynau, yn freichledau, yn fod-
rwyau, yn glust-dlysau, ac yn dorch-
au, i wneuthur cymmod dros ein
heneidiau ger bron yr ARGLWYDD.
51 A chymmerodd Moses ac Ele-
azar yr offeiriad yr aur ganddynt,
y dodrefn gweithgar oll.
52 Ac yr ydoedd holl aur yr off-
rwm dyrchafael, yr hwn a offrym-
masant i'r ARGLWYDD, oddi wrth
gapteniaid y miloedd, ac oddi wrth
gapteniaid y cantoedd, yn un fil ar
bymtheg saith gant a deg a deu-
gain o siclau.
[x] Deut. 20. 14. 53 ([x] Yspeiliasai y gwŷr o ryfel
bob un iddo ei hun.)
54 A chymmerodd Moses ac Ele-
azar yr offeiriad yr aur gan gap-
teniaid y miloedd a'r cantoedd, ac
a'i dygasant i babell y cyfarfod,
yn goffadwriaeth dros feibion Israel
ger bron yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXII.

1 *Y Reubeniaid a'r Gadiaid yn gofyn eu heti-feddiaeth y tu hwnt i'r Iorddonen.* 6 *Moses yn eu ceryddu hwynt.* 16 *Hwythau yn cynnyg iddo ef ammodau wrth ei fodd.* 33 *Moses yn rhoddi iddynt y wlad.* 39 *Hwythau yn ei goresgyn hi.*

AC yr ydoedd anifeiliaid lawer i
feibion Reuben, a llawer iawn
[a] pen. 21. 32. i feibion Gad: a gwelsant dir [a] Ja-
zer, a thir Gilead; ac wele y lle yn
lle *da* i anifeiliaid.
2 A meibion Gad a meibion Reu-
ben a ddaethant, ac a ddywedas-
ant wrth Moses, ac wrth Eleazar
yr offeiriad, ac wrth bennaduriaid
y gynnulleidfa, gan ddywedyd,
[b] ad. 36, *Bethnimrah.* 3 Ataroth, a Dibon, a Jazer, a
[b] Nimrah, a Hesbon, ac Elealeh, a
[c] ad. 38, *Sibmah.* [c] Sebam, a Nebo, a [d] Beon,
[d] ad. 38, *Baalmeon.* [e] pen. 21. 24, 34. 4 *Sef* y tir [e] a darawodd yr AR-
GLWYDD o flaen cynnulleidfa Israel,
tir i anifeiliaid *yw* efe; ac *y mae*
i'th weision anifeiliaid.
5 A dywedasant, Os cawsom ffafr
yn dy olwg, rhodder y tir hwn i'th
weision yn feddiant: na phâr i ni
fyned dros yr Iorddonen.
6 ¶ A dywedodd Moses wrth feib-
ion Gad, ac wrth feibion Reuben,
A â eich brodyr i'r rhyfel, ac a eis-
teddwch chwithau yma?
[2] Heb. *torrwch galon meibion,* &c. 7 A phaham y [2] digalonnwch feib-
ion Israel rhag myned trosodd i'r
tir a roddodd yr ARGLWYDD idd-
ynt?
8 Felly y gwnaeth eich tadau,
[f] pen. 13. 3. [f] pan anfonais hwynt o Cades-Barnea
[g] Deut. 1. 22. [g] i edrych y tir.

9 Canys [h] aethant i fynu hyd ddy- Cyn CRIST 1452.
ffryn Escol, a gwelsant y tir; a di-
galonnasant feibion Israel rhag [h] pen. 13. 24.
myned i'r tir a roddasai yr AR-
GLWYDD iddynt.
10 Ac ennynodd digllonedd yr
ARGLWYDD y dydd hwnnw; ac efe
a dyngodd, gan ddywedyd,
11 [i] Dïau na chaiff yr un o'r dynion [i] pen. 14. 28, 29. Deut. 1. 35.
a ddaethant i fynu o'r Aipht, o fab
ugain mlwydd ac uchod, weled y
tir a addewais trwy lw i Abraham,
i Isaac, ac i Jacob: am [k] na chyf- [k] pen. 14. 24, 30.
lawnasant *wneuthur* ar fy ol i:
12 Ond Caleb mab Jephunneh y
Ceneziad, a Josua mab Nun; canys
cyflawnasant *wneuthur* ar ol yr
ARGLWYDD.
13 Ac ennynodd digllonedd yr
ARGLWYDD yn erbyn Israel; a
gwnaeth iddynt grwydro yn yr an-
ialwch ddeugain mlynedd, nes dar-
fod yr holl oes a wnaethai ddryg-
ioni y'ngolwg yr ARGLWYDD.
14 Ac wele, chwi a godasoch yn
lle eich tadau, yn gynnyrch dyn-
ion pechadurus, i chwanegu ar
angerdd llid yr ARGLWYDD wrth
Israel.
15 Os dychwelwch oddi ar ei ol
ef; yna efe a âd y bobl etto yn yr
anialwch, a chwi a ddinystriwch yr
holl bobl hyn.
16 ¶ A hwy a ddaethant atto ef,
ac a ddywedasant, Corlannau def-
aid a adeiladwn ni yma i'n hani-
feiliaid, a dinasoedd i'n plant.
17 A [l] ni a ymarfogwn yn fuan o [l] Jos. 4. 13.
flaen meibion Israel, hyd oni ddyg-
om hwynt i'w lle eu hun; a'n plant
a arhosant yn y dinasoedd caerog,
rhag trigolion y tir.
18 [m] Ni ddychwelwn ni i'n tai, nes [m] Jos. 22. 4.
i feibion Israel berchennogi bob un
ei etifeddiaeth.
19 Hefyd nid etifeddwn ni gyd â
hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen,
ac oddi yno allan; am ddyfod ein
hetifeddiaeth i ni o'r tu yma i'r
Iorddonen, tu a'r dwyrain.
20 ¶ A [n] dywedodd Moses wrth- [n] Deut. 3. 18. Jos. 1. 14.
ynt, Os gwnewch y peth hyn, os
ymarfogwch i'r rhyfel o flaen yr
ARGLWYDD,
21 Os â pob un o honoch dros yr
Iorddonen yn arfog o flaen yr AR-
GLWYDD, nes iddo yrru ymaith ei
elynion o'i flaen,
22 A [o] darostwng y wlad o flaen [o] Deut. 3. 20.
yr ARGLWYDD; yna wedi hynny y
cewch ddychwelyd, ac y byddwch

Cyn CRIST 1452.

p Deut. 3. 12, 15, 16. Jos. 1. 15. a 13. 8.

dieuog ger bron yr ARGLWYDD, a
cher bron Israel; a bydd [p] y tir
hwn yn etifeddiaeth i chwi o flaen
yr ARGLWYDD.
23 Ond os chwi ni wna fel hyn;
wele, pechu yr ydych yn erbyn yr
ARGLWYDD: a gwybyddwch y go-
ddiwedda eich pechod chwi.
24 Adeiledwch i chwi ddinasoedd
i'ch plant, a chorlannau i'ch def-
aid; a gwnewch yr hyn a ddaeth
allan o'ch genau.
25 A llefarodd meibion Gad a
meibion Reuben wrth Moses, gan
ddywedyd, Dy weision a wnant
megis y mae fy arglwydd yn gor-
chymyn.
26 Ein plant, ein gwragedd, ein
hanifeiliaid, a'n holl ysgrubliaid,
fyddant yma yn ninasoedd Gilead.
q Jos. 4. 12.
27 [q] A'th weision a ânt drosodd o
flaen yr ARGLWYDD i'r rhyfel, pob
un yn arfog i'r filwriaeth, megis y
mae fy arglwydd yn llefaru.
r Jos. 1. 13.
28 A [r] gorchymynodd Moses i Ele-
azar yr offeiriad, ac i Josua mab
Nun, ac i bennau-cenedl llwythau
meibion Israel, o'u plegid hwynt:
29 A dywedodd Moses wrthynt, Os
meibion Gad a meibion Reuben a
ânt dros yr Iorddonen gyd â chwi,
pob un yn arfog i'r rhyfel o flaen
yr ARGLWYDD, a darostwng y wlad
o'ch blaen; yna rhoddwch iddynt
wlad Gilead yn berchennogaeth:
30 Ac onid ânt drosodd gyd â
chwi yn arfogion, cymmerant eu
hetifeddiaeth yn eich mysg chwi
y'ngwlad Canaan.
31 A meibion Gad a meibion Reu-
ben a attebasant, gan ddywedyd,
Fel y llefarodd yr ARGLWYDD wrth
dy weision, felly y gwnawn ni.
32 Nyni a awn drosodd i dir Ca-
naan yn arfogion o flaen yr AR-
GLWYDD, fel *y byddo* meddiant ein
hetifeddiaeth o'r tu yma i'r Ior-
ddonen gennym ni.
s Deut. 3. 12. Jos. 13. 8. a 22. 4.
33 A [s] rhoddodd Moses iddynt, *sef*
i feibion Gad, ac i feibion Reuben,
ac i hanner llwyth Manasseh mab
t pen. 21. 24, 33.
Joseph, [t] frenhiniaeth Sehon bren-
hin yr Amoriaid, a brenhiniaeth Og
brenhin Basan, y wlad a'i dinas-
oedd ar hyd y terfynau, *sef* dinas-
oedd y wlad oddi amgylch.
34 ¶ A meibion Gad a adeiladas-
ant Dibon, ac Ataroth, ac Aroer,
u ad. 1, 3, *Jazer.*
35 Ac Atroth, Sophan, a [u] Jaazer,
a Jogbeah,
x ad. 3, *Nimrah.*
36 A [x] Beth-nimrah, a Beth-haran,

dinasoedd caerog; a chorlannau
defaid.
37 A meibion Reuben [y] a adeiladas-
ant Hesbon, Elealeh, a Chiriathaim; y pen. 21. 27.
38 Nebo hefyd, a Baal-meon
([z] wedi troi eu henwau,) a Sibmah: z Edrych ad. 3. Jos. 23. 7.
ac a [3] enwasant enwau ar y dinas- 3 *roisant enwau eraill.*
oedd a adeiladasant.
39 A meibion [a] Machir mab Ma- a Gen. 50. 23.
nasseh a aethant i Gilead, ac a'i
hennillasant hi, ac a yrrasant ym-
aith yr Amoriaid oedd ynddi.
40 A [b] rhoddodd Moses Gilead i b Deut. 3. 12, 13, 15.
Machir mab Manasseh; ac efe a
drigodd ynddi.
41 Ac aeth [c] Jair mab Manas- c Deut. 3. 14. Jos. 13. 30. 1 Chron. 2. 21, 22.
seh, ac a ennillodd eu pentrefydd
hwynt, ac a'u galwodd hwynt [4] [d] Ha- 4 *Trefydd Jair.*
foth-Jair. d Barn. 10. 4. 1 Bren. 4. 13.
42 Ac aeth Nobah, ac a ennillodd
Cenath a'i phentrefydd, ac a'i galw-
odd ar ei enw ei hun, Nobah.

PENNOD XXXIII.

1 *Dwy daith a deugain yr Israeliaid.* 50 *Bod yn rhaid dinystrio y Canaaneaid.*

DYMA deithiau meibion Israel,
y rhai a ddaethant allan o dir
yr Aipht, yn eu lluoedd, dan law
Moses ac Aaron.
2 A Moses a ysgrifenodd eu myn-
ediad hwynt allan yn ol eu teith-
iau, wrth orchymyn yr ARGLWYDD:
a dyma eu teithiau hwynt yn eu
mynediad allan.
3 A hwy a [a] gychwynasant o Ra- a Exod. 12. 37.
meses yn y mis cyntaf, ar y pym- 1491.
thegfed dydd o'r mis cyntaf: tran-
noeth wedi y Pasc yr aeth meibion
Israel allan [b] â llaw uchel y'ngolwg b Exod. 14. 8.
yr Aiphtiaid oll.
4 (A'r Aiphtiaid oedd yn claddu
pob cyntaf-anedig, [c] y rhai a laddas- c Exod. 12. 29.
ai yr ARGLWYDD yn eu mysg; [d] a d Exod. 12. 12. a 18. 11. Es. 19. 1.
gwnaethai yr ARGLWYDD farn yn
erbyn eu duwiau hwynt hefyd.)
5 [e] A meibion Israel a gychwyn- e Exod. 12. 37.
asant o Rameses, ac a wersyllasant
yn Succoth.
6 A [f] chychwynasant o Succoth, a f Exod. 13. 20.
gwersyllasant yn Etham, yr hon
sydd y'nghwrr yr anialwch.
7 A [g] chychwynasant o Etham, a g Exod. 14. 2.
throisant drachefn i Pi-hahiroth, yr
hon *sydd* o flaen Baal-Sephon; ac
a wersyllasant o flaen Migdol.
8 A chychwynasant o Pi-hahiroth,
ac a [h] aethant trwy ganol y môr h Exod. 14. 22. a 15. 22, 23.
i'r anialwch; a cherddasant daith
tri diwrnod yn anialwch Etham, a
gwersyllasant ym Marah.

Cyn CRIST 1491. 9 A chychwynasant o Marah, [i] a
daethant i Elim: ac yn Elim *yr yd-*
[i] Exod. 15. 27. *oedd* deuddeg o ffynhonnau dwfr,
a deg a thri ugain o balmwydd; a
gwersyllasant yno.
10 A chychwynasant o Elim, a
gwersyllasant wrth y môr coch.
11 A chychwynasant oddi wrth y
[k] Exod. 16. 1. môr coch, a [k] gwersyllasant yn an-
ialwch Sin.
12 Ac o anialwch Sin y cychwyn-
asant, ac y gwersyllasant yn Doph-
cah.
13 A chychwynasant o Dophcah,
a gwersyllasant yn Alus.
14 A chychwynasant o Alus, a
[l] Exod. 17. 1. [l] gwersyllasant yn Rephidim, lle nid
oedd dwfr i'r bobl i'w yfed.
1490. 15 A [m] chychwynasant o Rephid-
[m] Exod. 19. 1, 2. im, a gwersyllasant yn anialwch
Sinai.
16 A chychwynasant o anialwch
[n] pen. 11. 34. Sinai, a gwersyllasant [n] yn [2] Cibroth-
[2] *Beddau y blŷs.* Hattaafah.
[o] pen. 11. 35. 17 A [o] chychwynasant o Cibroth-
Hattaafah, a gwersyllasant yn Ha-
seroth.
18 A chychwynasant o Haseroth,
a gwersyllasant yn Rithmah.
19 A chychwynasant o Rithmah, a
gwersyllasant yn Rimmon-Pares.
20 A chychwynasant o Rimmon-
Pares, a gwersyllasant yn Libnah.
21 A chychwynasant o Libnah, a
gwersyllasant yn Rissah.
22 A chychwynasant o Rissah, a
gwersyllasant yn Cehelathah.
23 A chychwynasant o Cehela-
thah, a gwersyllasant ym mynydd
Sapher.
24 A chychwynasant o fynydd Sa-
pher, a gwersyllasant yn Haradah.
25 A chychwynasant o Haradah,
a gwersyllasant ym Maceloth.
26 A chychwynasant o Maceloth,
a gwersyllasant yn Tahath.
27 A chychwynasant o Tahath, a
gwersyllasant yn Tarah.
28 A chychwynasant o Tarah, a
gwersyllasant ym Mithcah.
29 A chychwynasant o Mithcah, a
gwersyllasant yn Hasmonah.
30 A chychwynasant o Hasmonah,
[p] Deut. 10. 6. a [p] gwersyllasant ym Moseroth.
31 A chychwynasant o Moseroth,
a gwersyllasant yn Bene-Jaacan.
[q] Edrych Gen. 36. 27. Deut. 10. 6. 1 Chron. 1. 42. 32 A chychwynasant o [q] Bene-
Jaacan, a [r] gwersyllasant yn Hor-
hagidgad.
[r] Deut. 10. 7. 33 A chychwynasant o Hor-hagid-
gad, a gwersyllasant yn Jotbathah.

34 A chychwynasant o Jotbathah, Cyn CRIST 1490.
a gwersyllasant yn Ebronah.
35 A chychwynasant o Ebronah, a
gwersyllasant yn Esion-Gaber.
36 A chychwynasant o Esion-Ga- 1453.
ber, a [s] gwersyllasant yn anialwch [s] pen. 20. 1.
Sin; hwnnw *yw* Cades.
37 A [t] chychwynasant o Cades, a [t] pen. 20. 22.
gwersyllasant ym mynydd Hor, yng
nghwrr tir Edom.
38 Ac [u] Aaron yr offeiriad a aeth [u] pen. 20. 25. Deut. 10. 6. a 32. 50.
i fynu i fynydd Hor, wrth orchy-
myn yr ARGLWYDD; ac a fu farw
yno, yn y ddeugeinfed flwyddyn
wedi dyfod meibion Israel allan o
dir yr Aipht, yn y pummed mis, ar
y *dydd* cyntaf o'r mis.
39 Ac Aaron *oedd* fab tair blwydd 1452.
ar hugain a chant pan fu farw ym
mynydd Hor.
40 A'r [x] brenhin Arad, y Canaan- [x] pen. 21. 1, &c.
ead, yr hwn oedd yn trigo yn y
dehau yn nhir Canaan, a glybu am
ddyfodiad meibion Israel.
41 A [y] chychwynasant o fynydd [y] pen. 21. 4.
Hor, a gwersyllasant yn Salmon-
ah.
42 A chychwynasant o Salmonah,
a gwersyllasant yn Punon.
43 A chychwynasant o Punon, a
[z] gwersyllasant yn Oboth. [z] pen. 21. 10.
44 A [a] chychwynasant o Oboth, [a] pen. 21. 11.
a gwersyllasant yn [3] Ije-Abarim, ar [3] Neu, *Carneddau Abarim.*
derfyn Moab.
45 A chychwynasant o Ije-Abarim,
a gwersyllasant yn Dibon-Gad.
46 A chychwynasant o Dibon-
Gad, a gwersyllasant yn Almon-
[b] Diblathaim. [b] Ezec. 6. 14.
47 A chychwynasant o Almon-Dib-
lathaim, a gwersyllasant ym myn-
yddoedd Abarim, o flaen Nebo.
48 A chychwynasant o fynydd-
oedd Abarim, a [c] gwersyllasant yn [c] pen. 22. 1.
rhosydd Moab, wrth yr Iorddonen,
ar gyfer Jericho.
49 A gwersyllasant wrth yr Ior-
ddonen, o Beth-Jesimoth hyd [4] [d] was- [4] Neu, *Abel.* [d] pen. 25. 1. Jos. 2. 1.
tadedd Sittim, yn rhosydd Moab.
50 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, yn rhosydd Moab, wrth
yr Iorddonen, *ar gyfer* Jericho, gan
ddywedyd,
51 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, [e] Gan eich bod [e] Deut. 7. 2. Jos. 11. 12.
chwi yn myned dros yr Iorddonen,
i dir Canaan;
52 [f] Gyrrwch ymaith holl drigol- [f] Exod. 23. 24, 33. a 34. 13. Deut. 7. 2, 5. a 12. 3.
ion y tir o'ch blaen, a dinystriwch
eu holl luniau hwynt; dinystriwch
hefyd eu holl ddelwau tawdd, a

Cyn CRIST 1452.

difwynwch hefyd eu holl uchel-
feydd hwynt.
53 A goresgynwch y tir, a thrig-
wch ynddo: canys rhoddais y tir i
chwi i'w berchennogi.
g pen. 26. 53.
54 [g] Rhennwch hefyd y tir yn
etifeddiaeth rhwng eich teuluoedd
wrth goelbren; i'r aml chwaneg-
wch ei etifeddiaeth, ac i'r anaml
prinhêwch ei etifeddiaeth: bydded
eiddo *pob un y man* lle yr êl y
coelbren allan iddo; yn ol llwyth-
au eich tadau yr etifeddwch.
55 Ac oni yrrwch ymaith breswyl-
wyr y tir o'ch blaen; yna *y bydd*
h Jos. 23. 13. Barn. 2. 3. Edrych Exod. 23. 33.
y rhai a weddillwch o honynt [h] yn
gethri yn eich llygaid, ac yn ddrain
yn eich ystlysau, a blinant chwi yn
y tir y trigwch ynddo.
56 A bydd, megis yr amcenais
wneuthur iddynt hwy, y gwnaf i
chwi.

PENNOD XXXIV.

1 *Terfynau y wlad.* 16 *Enwau y rhai a rannant y tir.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
2 Gorchymyn i feibion Israel, a
dywed wrthynt, Pan ddeloch chwi
i dir Canaan, (dyma y tir a syrth i
chwi yn etifeddiaeth, *sef* gwlad Ca-
naan a'i therfynau,)
a Jos. 15. 1.
3 A'ch tu [a] dehau fydd o anial-
wch Sin, ger llaw Edom: a therfyn
b Gen. 14. 3.
y dehau fydd i chwi o gwrr [b] y môr
heli tu a'r dwyrain.
4 A'ch terfyn a amgylchyna o'r
dehau i riw Acrabbim, ac a â tros-
odd i Sin; a'i fynediad allan fydd
o'r dehau i Cades-Barnea, ac a â
c Edrych Jos. 15. 3.
allan i [c] Hasar-Adar, a throsodd i
Asmon:
5 A'r terfyn a amgylchyna o As-
mon i afon yr Aipht; a'i fynediad
2 Heb. *môr.*
ef allan a fydd tu a'r [2] gorllewin.
6 A therfyn y gorllewin fydd y
môr mawr i chwi; *sef* y terfyn hwn
fydd i chwi yn derfyn gorllewin.
7 A hwn fydd terfyn y gogledd i
chwi: o'r môr mawr y tueddwch i
fynydd Hor.
d 2 Bren. 14. 25.
8 O fynydd Hor y tueddwch nes
dyfod [d] i Hamath; a mynediaid y
terfyn fydd i Sedad.
9 ¶ A'r terfyn a â allan tu a
Ziphron; a'i ddiwedd ef fydd yn
Hasar-Enan: hwn fydd terfyn y
gogledd i chwi.
10 A therfynwch i chwi yn derfyn
y dwyrain o Hasar-Enan i Sepham.
11 Ac aed y terfyn i waered o
Sepham i Riblah, ar du dwyrain
Ain; a disgyned y terfyn, ac aed
3 Heb. *ysgwydd.*
hyd [3] ystlys môr Cinnereth tu a'r
dwyrain.
12 A'r terfyn a â i waered tu a'r
Iorddonen; a'i ddiwedd fydd y môr
heli. Dyma y tir fydd i chwi a'i
derfynau oddi amgylch.
13 A gorchymynodd Moses i feib-
ion Israel, gan ddywedyd, Dyma y
tir a rennwch yn etifeddiaethau
wrth goelbren, yr hwn a orchymyn-
odd yr ARGLWYDD ei roddi i'r naw
llwyth, ac i'r hanner llwyth.
e pen. 32. 33. Jos. 14. 2, 3.
14 [e] Canys cymmerasai llwyth meib-
ion Reuben yn ol tŷ eu tadau, a
llwyth meibion Gad yn ol tŷ eu tad-
au, a hanner llwyth Manasseh, cym-
merasant, *meddaf,* eu hetifeddiaeth.
15 Dau lwyth a hanner llwyth a
gymmerasant eu hetifeddiaeth o'r
tu yma i'r Iorddonen, *yn agos* i
Jericho, tu a'r dwyrain a chodiad
haul.
16 ¶ Llefarodd yr ARGLWYDD *hef-
yd* wrth Moses, gan ddywedyd,
17 Dyma enwau y gwŷr a rannant
f Jos. 14. 1. a 19. 51.
y tir yn etifeddiaethau i chwi: [f] Ele-
azar yr offeiriad, a Josua mab Nun.
18 Ac un pennaeth o bob llwyth
a gymmerwch, i rannu y tir yn eti-
feddiaethau.
19 Ac fel dyma enwau y gwŷr: o
lwyth Judah, Caleb mab Jephun-
neh.
20 Ac o lwyth meibion Simeon,
Semuel mab Ammihud.
21 O lwyth Benjamin, Elidad mab
Cislon.
22 A Bucci mab Jogli, yn bennaeth
o lwyth meibion Dan.
23 O feibion Joseph, Haniel mab
Ephod, yn bennaeth dros lwyth
meibion Manasseh.
24 Cemuel hefyd mab Siphtan,
yn bennaeth dros lwyth meibion
Ephraim.
25 Ac Elisaphan mab Pharnach,
yn bennaeth dros lwyth meibion
Zabulon.
26 Paltiel hefyd mab Assan, yn ben-
naeth dros lwyth meibion Issachar.
27 Ac Ahihud mab Salomi, yn ben-
naeth dros lwyth meibion Aser.
28 Ac yn bennaeth dros lwyth
meibion Naphtali, Pedahel mab
Ammihud.
29 Dyma y rhai a orchymynodd yr
ARGLWYDD iddynt rannu etifedd-
iaethau i feibion Israel, yn nhir
Canaan.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD XXXV.

1 *Rhoddi wyth dref a deugain a'u pentrefi i'r Lefiaid, a'u mesur.* 6 *Chwech o'r rhai hynny yn drefydd noddfa.* 9 *Cyfraith llawruddiaeth:* 31 *ac nas gellir ei ddiwygio.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Moses, yn rhosydd Moab,
wrth yr Iorddonen, *yn agos i* Je-
richo, gan ddywedyd,
2 [a] Gorchymyn i feibion Israel,
roddi o honynt i'r Lefiaid, o eti-
feddiaeth eu meddiant, ddinasoedd
i drigo ynddynt: rhoddwch *hefyd*
i'r Lefiaid faes pentrefol wrth y din-
asoedd o'u hamgylch.
3 A'r dinasoedd fyddant iddynt i
drigo *ynddynt;* a'u pentrefol feus-
ydd fyddant i'w hanifeiliaid, ac i'w
cyfoeth, ac i'w holl fwystfilod.
4 A meusydd pentrefol y dinas-
oedd y rhai a roddwch i'r Lefiaid, *a
gyrhaeddant* o fur y ddinas tu ag
allan, fil o gufyddau o amgylch.
5 A mesurwch o'r tu allan i'r ddin-
as, o du y dwyrain ddwy fil o gu-
fyddau, a thu a'r dehau ddwy fil o
gufyddau, a thu a'r gorllewin ddwy
fil o gufyddau, a thu a'r gogledd
ddwy fil o gufyddau; a'r ddinas
fydd yn y canol: hyn fydd iddynt
yn feusydd pentrefol y dinasoedd.
6 Ac o'r dinasoedd a roddwch i'r
Lefiaid, *bydded* [b] chwech yn ddinas-
oedd noddfa, y rhai a roddwch, fel
y gallo y llawruddiog ffoi yno: a
rhoddwch ddwy ddinas a deugain
attynt yn ychwaneg.
7 Yr holl ddinasoedd a roddwch
i'r Lefiaid, *fyddant* wyth ddinas a
deugain, hwynt a'u pentrefol feus-
ydd.
8 A'r dinasoedd y rhai a roddwch,
fydd o feddiant meibion Israel:
[c] oddi ar yr aml *eu dinasoedd,* y
rhoddwch yn aml; ac oddi ar y
prin, y rhoddwch yn brin: pob
un yn ol ei etifeddiaeth a eti-
feddant, a rydd i'r Lefiaid o'i
ddinasoedd.
9 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, gan ddywedyd,
10 Llefara wrth feibion Israel, a
dywed wrthynt, [d] Pan eloch dros yr
Iorddonen i dir Canaan;
11 Yna [e] gosodwch i chwi ddinas-
oedd; dinasoedd noddfa fyddant i
chwi: ac yno y ffy y llawruddiog a
laddo ddyn mewn amryfusedd.
12 A'r dinasoedd fyddant i chwi
yn noddfa rhag y dïalydd; fel
na ladder y llawruddiog, hyd oni
safo ger bron y gynnulleidfa mewn
barn.
13 Ac o'r dinasoedd y rhai a rodd-
wch, chwech fydd i chwi yn ddin-
asoedd noddfa.
14 [f] Tair dinas a roddwch o'r tu
yma i'r Iorddonen, a thair dinas a
roddwch yn nhir Canaan: dinas-
oedd noddfa fyddant hwy.
15 I feibion Israel, ac i'r dïeithr,
ac i'r ymdeithydd *a fyddo* yn eu
mysg, y bydd y chwe dinas hyn yn
noddfa; fel y gallo pob un a laddo
ddyn mewn amryfusedd, ffoi yno.
16 Ac [g] os âg offeryn haiarn y tar-
awodd ef, fel y bu farw, llawruddiog
yw efe: lladder y llawruddiog yn
farw.
17 Ac os â charreg law, yr hon y
byddai efe farw o'i phlegid, y taraw-
odd ef, a'i farw; llawruddiog *yw* efe;
lladder y llawruddiog yn farw.
18 Neu *os* efe a'i tarawodd ef â
llaw-ffon, yr hon y byddai efe farw
o'i phlegid, a'i farw; llawruddiog *yw*
efe: lladder y llawruddiog yn farw.
19 Dïalydd y gwaed a ladd y llaw-
ruddiog: pan gyfarfyddo âg ef, efe
a'i lladd ef.
20 Ac [h] os mewn cas y gwthia efe
ef, neu y teifl atto mewn bwriad, fel
y byddo efe farw;
21 Neu ei daro ef â'i law, mewn
galanasdra, fel y byddo farw: lladd-
er yn farw yr hwn a'*i* tarawodd;
llofrudd *yw* hwnnw: dïalydd y
gwaed a ladd y llofrudd, pan gyfar-
fyddo âg ef.
22 Ond os yn ddisymmwth, [i] heb
alanasdra, y gwthia efe ef, neu y
teifl atto un offeryn yn ddifwriad;
23 Neu *ei daro ef* â charreg, y
byddai efe farw o'i phlegid, heb *ei*
weled *ef;* a pheri *iddi* syrthio arno,
fel y byddo farw, ac efe heb *fod* yn
elyn, ac heb geisio niwed iddo ef:
24 Yna barned y gynnulleidfa
rhwng y tarawydd a dïalydd y
gwaed, yn ol y barnedigaethau
hyn.
25 Ac achubed y gynnulleidfa y
llofrudd o law dïalydd y gwaed, a
thröed y gynnulleidfa ef i ddinas ei
noddfa, yr hon y ffodd efe iddi: a
thriged yntau ynddi hyd farwolaeth
yr arch-offeiriad, [k] yr hwn a enein-
iwyd â'r olew cyssegredig.
26 Ac os y llofrudd gan fyned a â
allan o derfyn dinas ei noddfa, yr
hon y ffodd efe iddi;
27 A'i gael o ddïalydd y gwaed all-

Cyn CRIST 1451.

a Jos. 14. 3, 4. a 21. 2.
b Deut. 4. 41. Jos. 20. 2. a 21. 3, 21.
c pen. 26. 54.
d Deut. 19. 2. Jos. 20. 2.
e Exod. 21. 13.
f Deut. 4. 41. Jos. 20. 8.
g Exod. 21. 12, 14. Lef. 24. 17.
h Deut. 19. 11.
i Exod. 21. 13.
k Exod. 29. 7. Lef. 4. 3. a 21. 10.

Cyn CRIST 1451.

an o derfyn dinas ei noddfa, a lladd
o ddïalydd y gwaed y llofrudd; [2] na
rodder hawl gwaed yn ei erbyn:
28 Canys o fewn dinas ei noddfa y
dyly drigo, hyd farwolaeth yr arch-
offeiriad: ac wedi marwolaeth yr
arch-offeiriad, dychweled y llofrudd
i dir ei etifeddiaeth.
29 A hyn fydd i chwi yn ddeddf
farnedig trwy eich cenhedlaethau,
yn eich holl drigfannau.
30 Pwy bynnag a laddo ddyn, [l] wrth
a ddywedo tystion y lleddir y llof-
rudd: ac un tyst ni chaiff dystiol-
aethu yn erbyn dyn, i *beri iddo*
farw.
31 Hefyd, na chymmerwch iawn
am einioes y llofrudd, yr hwn sydd
euog i farw; ond lladder ef yn farw.
32 Ac na chymmerwch iawn gan
yr hwn a ffodd i ddinas ei noddfa,
er cael dychwelyd i drigo yn y tir,
hyd farwolaeth yr offeiriad;
33 Fel na halogoch y tir *yr ydych*
ynddo; canys y gwaed hwn [m] a haloga
y tir: [3] a'r tir ni lanhêir oddi wrth
y gwaed a dywallter arno, ond â
gwaed yr hwn a'i tywalltodd.
34 Am hynny nac aflanhâ y tir y
trigoch ynddo, yr hwn yr ydwyf fi
yn preswylio yn ei ganol: canys
myfi yr ARGLWYDD *ydwyf* yn pres-
wylio y'nghanol meibion Israel.

[2] Heb. *ni bydd gwaed iddo.*
[l] Deut. 17. 6. a 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
[m] Mic. 4. 11.
[3] Heb. *ac nid eill bod dim iawn dros y tir.*

PENNOD XXXVI.

1 *Bod yn rhaid i etifeddesau* 5 *brïodi yn eu llwythau eu hunain;* 7 *rhag symmudo yr etifeddiaeth oddi wrth y llwyth.* 10 *Merched Salphaad yn prïodi meibion eu hewythr frawd eu tad.*

PENNAU-cenedl tylwyth meib-
ion Gilead, mab Machir, mab
Manasseh, o dylwyth meibion Jo-
seph, a ddaethant hefyd, ac a lefar-
asant ger bron Moses, a cher bron
y pennaduriaid, *sef* pennau-cenedl
meibion Israel;
2 Ac a ddywedasant, [a] Yr AR-
GLWYDD a orchymynodd i'm har-
glwydd roddi y tir yn etifeddiaeth
i feibion Israel wrth goelbren: a'm
[b] harglwydd a orchymynwyd gan yr
ARGLWYDD, i roddi etifeddiaeth
Salphaad ein brawd i'w ferched.
3 Os hwy a fyddant wragedd i rai
o feibion llwythau *eraill* meibion
Israel; yna y tynnir ymaith eu heti-
feddiaeth hwynt oddi wrth etifedd-
iaeth ein tadau ni, ac a'i chwanegir
at etifeddiaeth y llwyth y byddant
hwy eiddynt: a phrinhêir ar randir
ein hetifeddiaeth ni.
4 A phan fyddo [c] y jubili i feibion
Israel, yna y chwanegir eu hetifedd-
iaeth hwynt at etifeddiaeth llwyth y
rhai y byddant hwy eiddynt: a thor-
rir eu hetifeddiaeth hwynt oddi wrth
etifeddiaeth llwyth ein tadau ni.
5 A gorchymynodd Moses i feibion
Israel, yn ol gair yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Mae llwyth meibion Jo-
seph yn dywedyd yn uniawn.
6 Dyma y [2] gair a orchymynodd yr
ARGLWYDD am ferched Salphaad,
gan ddywedyd, Byddant wragedd
i'*r rhai* y byddo da yn eu golwg eu
hun; ond i rai o dylwyth llwyth eu
tad eu hun y byddant yn wragedd.
7 Felly ni threigla etifeddiaeth
meibion Israel o lwyth i lwyth:
canys glynu a wna pob un o feibion
Israel yn etifeddiaeth llwyth ei
dadau ei hun.
8 A [d] phob merch yn etifeddu eti-
feddiaeth o lwythau meibion Israel,
a fydd wraig i un o dylwyth llwyth
ei thad ei hun; fel yr etifeddo
meibion Israel bob un etifeddiaeth
ei dadau ei hun.
9 Ac na threigled etifeddiaeth o
lwyth i lwyth arall; canys llwythau
meibion Israel a lynant bob un yn
ei etifeddiaeth ei hun.
10 Megis y gorchymynodd yr AR-
GLWYDD wrth Moses, felly y gwnaeth
merched Salphaad.
11 [e] Canys Malah, Tirsah, a Hoglah,
a Milcah, a Noah, merched Sal-
phaad, fuant yn wragedd i feibion
eu hewythredd.
12 [3] *I wŷr* o dylwyth Manasseh,
fab Joseph, y buant yn wragedd;
a thrigodd eu hetifeddiaeth hwynt
wrth lwyth tylwyth eu tad.
13 Dyma y gorchymynion a'r barn-
edigaethau a orchymynodd yr AR-
GLWYDD i feibion Israel, trwy law
Moses, yn rhosydd Moab, wrth yr
Iorddonen, *yn agos i* Jericho.

[a] pen. 26. 55. a 33. 54.
[b] pen. 27. 1, 7. Jos. 17. 3, 4.

Cyn CRIST 1451.

[c] Lef. 25. 10.
[2] *peth.*
[d] 1 Chron. 23. 22.
[e] pen. 27. 1.
[3] Heb. *rai oeddynt o.*

PUMMED LLYFR MOSES, YR HWN A ELWIR

DEUTERONOMIUM.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD I.

1 Araith Moses yn niwedd y ddeugeinfed flwyddyn, yn adrodd ar fyr eiriau yr holl ystori, 6 am addewid Duw, 13 am osod swyddogion arnynt, 19 am ddanfon yr ysbïwyr i chwilio y wlad, 34 am ddigofaint Duw am eu hangrhediniaeth, 41 a'u hanufudd-dod hwy.

DYMA y geiriau a ddywedodd
Moses wrth holl Israel, o'r tu
yma i'r Iorddonen, yn yr anialwch,
[2] Neu, *Suph.* ar y rhos gyferbyn â'r [2] môr coch,
rhwng Paran, a Tophel, a Laban, a
Haseroth, a Dizahab.
2 (*Taith* un diwrnod ar ddeg *sydd*
o Horeb, ffordd *yr eir* i fynydd Seir,
hyd Cades-Barnea.)
3 A bu yn y ddeugeinfed flwyddyn,
yn yr unfed mis ar ddeg, ar y *dydd*
1451. cyntaf o'r mis, i Moses lefaru wrth
feibion Israel, yn ol yr hyn oll a
orchymynasai yr ARGLWYDD iddo
ei ddywedyd wrthynt;
[a] Num. 21. 24, 33. 4 [a] Wedi iddo ladd Sehon brenhin
yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo
yn Hesbon, ac Og brenhin Basan,
yr hwn oedd yn trigo yn Astaroth,
o fewn Edrei;
5 O'r tu yma i'r Iorddonen, yng
ngwlad Moab, y dechreuodd Moses
egluro y gyfraith hon, gan ddywedyd,
1491. 6 Yr ARGLWYDD ein DUW a lef-
arodd wrthym ni yn Horeb, gan
[b] Edrych Exod. 19. 1. Num. 10. 11. ddywedyd, [b] Digon i chwi drigo *hyd*
yn hyn yn y mynydd hwn:
7 Dychwelwch, a chychwynwch
rhagoch, ac ewch i fynydd yr Amor-
[3] Heb. *gymmydogion.* iaid, ac i'w holl [3] gyfagos *leoedd;* i'r
rhos, i'r mynydd, ac i'r dyffryn, ac
i'r dehau, ac i borthladd y môr, i
dir y Canaaneaid, ac i Libanus, hyd
yr afon fawr, afon Euphrates.
[4] *gosodais.* 8 Wele, [4] rhoddais y wlad o'ch
blaen chwi: ewch i mewn, a pherch-
ennogwch y wlad yr hon a dyngodd
yr ARGLWYDD i'ch tadau chwi, i
[c] Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8. a 26. 4. a 28. 13. [c] Abraham, i Isaac, ac i Jacob, ar *ei*
rhoddi iddynt, ac i'w had ar eu hol
hwynt.
[d] Exod. 18. 18. 9 ¶ A [d] mi a leferais wrthych yr
amser hwnnw, gan ddywedyd, Ni
allaf fi fy hun eich cynnal chwi:
10 Yr ARGLWYDD eich DUW a'ch
lliosogodd chwi; ac wele [e] chwi Cyn CRIST 1451. [e] Gen. 15. 5.
heddyw fel sêr y nefoedd o lïos-
owgrwydd.
11 ([f] ARGLWYDD DDUW eich tadau [f] 2 Sam. 24. 3.
a'ch cynnyddo yn fil lliosoccach nag
ydych, ac a'ch bendithio, [g] fel y llef- [g] Gen. 15. 5. a 22. 17. a 26. 4. Exod. 32. 13.
arodd efe wrthych!)
12 Pa wedd y dygwn fy hun eich
blinder, a'ch baich, a'ch ymryson
chwi?
13 Moeswch i chwi wŷr doethion,
a deallus, a rhai hynod trwy eich
llwythau; fel y gosodwyf hwynt yn
bennau arnoch chwi.
14 Ac attebasoch fi, a dywedas-
och, Da *yw* gwneuthur y peth a
ddywedaist.
15 Cymmerais gan hynny bennau
eich llwythau chwi, *sef* gwŷr doeth-
ion, a rhai hynod, ac a'u [5] gwneuth- [5] Heb. *rhoddais.*
um hwynt yn bennau arnoch; *sef* yn
gapteniaid ar filoedd, ac yn gapten-
iaid ar gantoedd, ac yn gapteniaid
ar ddegau a deugain, ac yn gapten-
iaid ar ddegau, ac yn swyddogion
yn eich llwythau chwi.
16 A'r amser hwnnw y gorchy-
mynais i'ch barnwyr chwi, gan
ddywedyd, Gwrandêwch *ddadleuon*
rhwng eich brodyr, a [h] bernwch yn [h] Ioan 7. 24.
gyfiawn rhwng gwr a'i [i] frawd, ac [i] Lef. 24. 22.
â'r dïeithr *sydd* gyd âg ef.
17 [k] Na chydnabyddwch wynebau [k] Lef. 19. 15. pen. 16. 19. 1 Sam. 16. 7. Diar. 24. 23. Iago 2. 1.
mewn barn; gwrandêwch ar y lleiaf,
yn gystal ag ar y mwyaf: nac ofn-
wch wyneb gwr; oblegid [l] y farn
sydd eiddo DUW: a'r peth a fydd [l] 2 Chron. 19. 6.
rhy galed i chwi, a ddygwch attaf
fi, a mi a'i gwrandawaf.
18 Gorchymynais i chwi hefyd yr
amser hwnnw yr holl bethau *a*
ddylech eu gwneuthur.
19 ¶ A phan fudasom o Horeb, ni 1490.
a gerddasom trwy yr holl anialwch
mawr ac ofnadwy hwnnw, yr hwn a
welsoch ffordd *yr eir i* fynydd yr
Amoriaid, fel y gorchymynasai yr
ARGLWYDD ein DUW i ni: ac [m] a [m] Num. 13. 26.
ddaethom i Cades-Barnea.
20 A dywedais wrthych, Daethoch
hyd fynydd yr Amoriaid, yr hwn y
mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei
roddi i ni.

Cyn CRIST 1451. | 1490.

21 Wele, yr ARGLWYDD dy DDUW a roddes y wlad o'th flaen: dos i fynu *a* pherchennoga *hi*, fel y llefarodd ARGLWYDD DDUW dy dadau wrthynt; nac ofna, ac na lwfrhâ.

22 ¶ A chwi oll a ddaethoch attaf, ac a ddywedasoch, Anfonwn wŷr o'n blaen, a hwy a chwiliant y wlad i ni, ac a fynegant beth i ni am y ffordd yr awn i fynu ar hyd-ddi, ac am y dinasoedd y deuwn i mewn iddynt.

23 A'r peth oedd dda yn fy ngolwg: ac [n]mi a gymmerais ddeuddengwr o honoch, un gwr o *bob* llwyth.

24 A [o]hwy a droisant, ac a aethant i fynu i'r mynydd, ac a ddaethant hyd ddyffryn Escol, ac a'i chwiliasant ef.

25 Ac a gymmerasant o ffrwyth y tir yn eu llaw, ac a'*i* dygasant i waered attom ni, ac a ddygasant air i ni drachefn, ac a ddywedasant, Da *yw* y wlad y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei rhoddi i ni.

26 [p]Er hynny ni fynnech fyned i fynu, ond gwrthryfelasoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD eich DUW.

27 Grwgnachasoch hefyd yn eich pebyll, a dywedasoch, Am gasâu o'r ARGLWYDD nyni, y dug efe ni allan o dir yr Aipht i'n rhoddi yn llaw yr Amoriaid, i'n difetha.

28 I ba le yr awn i fynu? ein brodyr [6]a'n digalonnasant ni, gan ddywedyd, [q]Pobl fwy a [7]hŵy na nyni *ydynt;* [r]dinasoedd mawrion a chaerog hyd y nefoedd: meibion [s]yr Anaciaid hefyd a welsom ni yno.

29 Yna y dywedais wrthych, Nac arswydwch, ac nac ofnwch rhagddynt hwy.

30 [t]Yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn sydd yn myned o'ch blaen, efe a ymladd drosoch, yn ol *yr hyn* oll a wnaeth *efe* eroch chwi yn yr Aipht o flaen eich llygaid;

31 Ac yn yr anialwch, lle y gwelaist *fel* [u]y'th ddug yr ARGLWYDD dy DDUW, fel y dwg gwr ei fab, yn yr holl ffordd a gerddasoch, nes eich dyfod i'r man yma.

32 Etto yn y peth hyn ni chredasoch chwi yn yr ARGLWYDD eich DUW,

33 [x]Yr hwn oedd yn myned o'ch blaen chwi ar hyd y ffordd, [y]i chwilio i chwi *am* le i wersyllu; y nos mewn tân, i ddangos i chwi pa ffordd yr aech, a'r dydd mewn cwmmwl.

34 A chlybu yr ARGLWYDD lais eich geiriau; ac a ddigiodd, ac a dyngodd, gan ddywedyd,

35 [z]Diau na chaiff yr un o'r dynion hyn, o'r genhedlaeth ddrwg hon, weled y wlad dda yr hon y tyngais ar ei rhoddi i'ch tadau chwi;

36 [a]Oddi eithr Caleb mab Jephunneh: efe a'i gwel hi, ac iddo ef y rhoddaf y wlad y sangodd efe arni, ac i'w feibion; o achos [b]cyflawni o hono *wneuthur* ar ol yr ARGLWYDD.

37 [c]Wrthyf finnau hefyd y digiodd yr ARGLWYDD o'ch plegid chwi, gan ddywedyd, Tithau hefyd ni chei fyned i mewn yno.

38 Josua mab Nun, yr hwn sydd yn sefyll ger dy fron di, efe a â i mewn yno: cadarnhâ di ef; canys efe a'i rhan hi yn etifeddiaeth i Israel.

39 Eich plant hefyd, y rhai y dywedasoch y byddent yn yspail, a'ch meibion chwi, y rhai ni wyddant heddyw na da na drwg, hwynt-hwy a ânt i mewn yno, ac iddynt hwy y rhoddaf hi, a hwy a'i perchennogant hi.

40 Trowch chwithau, ac ewch i'r anialwch ar hyd ffordd y môr coch.

41 Yna yr attebasoch, ac a ddywedasoch wrthyf, [d]Pechasom yn erbyn yr ARGLWYDD: nyni a awn i fynu ac a ymladdwn, yn ol yr hyn oll a orchymynodd yr ARGLWYDD ein DUW i ni. A gwisgasoch bob un ei arfau rhyfel, ac a ymroisoch i fyned i fynu i'r mynydd.

42 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Dywed wrthynt, Nac ewch i fynu, ac na ryfelwch; oblegid nid ydwyf fi yn eich mysg chwi; rhag eich taro o flaen eich gelynion.

43 Felly y dywedais wrthych; ond ni wrandawsoch, eithr gwrthryfelasoch yn erbyn gair yr ARGLWYDD; rhyfygasoch hefyd, ac aethoch i fynu i'r mynydd.

44 A daeth allan yr Amoriaid, *oedd* yn trigo yn y mynydd hwnnw, i'ch cyfarfod chwi; ac a'ch ymlidiasant fel y gwnai [e]gwenyn, ac a'ch difethasant chwi yn Seir, hyd Hormah.

45 A dychwelasoch, ac wylasoch ger bron yr ARGLWYDD: ond ni wrandawodd yr ARGLWYDD ar eich llef, ac ni roddes glust i chwi.

46 Ac arhosasoch yn Cades ddyddiau lawer, megis y dyddiau yr arhosasoch o'r *blaen.*

Marginal references:
[n] Num. 13. 3.
[o] Num. 13. 23.
[p] Num. 14. 1.
[6] Heb. *doddasant ein calonnau.*
[q] Num. 13. 28, 32, 33.
[7] *thâlach.*
[r] pen. 9. 1.
[s] Num. 13. 28.
[t] Exod. 14. 14, 25. Neh. 4. 20.
[u] pen. 32. 11, 12. Es. 46. 3, 4. a 63. 9. Hos. 11. 3.
[x] Exod. 13. 21.
[y] Num. 10. 33. Ezec. 20. 6.

Cyn CRIST 1451. | 1490.
[z] Num. 14. 22. Ps. 95. 11.
1491.
[a] Jos. 14. 9.
[b] Num. 14. 24.
[c] Num. 20. 12. a 27. 14. pen. 3. 26. a 4. 21. a 34. 4.
[d] Num. 14. 40.
[e] Ps. 118. 12.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD II.

1 *Moses yn myned rhagddo yn yr ystori; ac yn dangos, nad oedd iddynt hwy a wnaent â'r Edomiaid,* 9 *na'r Moabiaid,* 17 *na'r Ammoniaid;* 24 *ond gorchfygu a wnaethant Sehon yr Amoriad.*

YNA y troisom, ac yr aethom i'r
anialwch, *ar hyd* ffordd y môr
coch, [a] fel y dywedasai yr ARGLWYDD
wrthyf, ac a amgylchasom fynydd
Seir ddyddiau lawer.
2 Llefarodd yr ARGLWYDD hefyd
wrthyf, gan ddywedyd,
3 [b] Digon i chwi amgylchu y myn-
ydd hwn *hyd yn hyn;* ymchwelwch
rhagoch tu a'r gogledd.
4 A gorchymyn i'r bobl, gan ddy-
wedyd, [c] *Yr ydych* i dramwyo trwy
derfynau eich brodyr, meibion Esau,
y rhai sydd yn trigo yn Seir: a
hwythau a ofnant rhagoch: ond
ymgedwch yn ddyfal.
5 Nac ymyrrwch arnynt: o her-
wydd ni roddaf i chwi o'u tir
hwynt gymmaint a [2] lled troed;
[d] canys yn etifeddiaeth i Esau y
rhoddais fynydd Seir;
6 Prynwch fwyd ganddynt am
arian, fel y bwyttaoch: a phrynwch
hefyd ddwfr ganddynt am arian,
fel yr yfoch.
7 Canys yr ARGLWYDD dy DDUW
a'th fendithiodd di yn holl waith dy
law: gwybu dy gerdded yn yr anial-
wch mawr hwn: y deugain mlynedd
hyn *y bu* yr ARGLWYDD dy DDUW
gyd â thi, ni bu arnat eisieu dim.
8 Ac wedi ein myned heibio oddi
wrth ein brodyr, meibion Esau, y
rhai ydynt yn trigo yn Seir, o ffordd
y rhos o Elath, ac o Esion-Gaber,
ni a ddychwelasom, ac a aethom
ar hyd ffordd anialwch Moab.
9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf, Na [3] orthrymma Moab, ac
nac ymgynnull i ryfel yn eu herbyn
hwynt: oblegid ni roddaf i ti fedd-
iant o'i dir ef; o herwydd i [e] feibion
Lot y rhoddais [f] Ar yn etifeddiaeth.
10 ([g] Yr Emiaid o'r blaen a gyfan-
neddasant ynddi; pobl fawr ac aml,
ac uchel, fel [h] yr Anaciaid;
11 Yn gawri y cymmerwyd hwynt
hefyd, fel yr Anaciaid; a'r Moab-
iaid a'u galwent hwy yn Emiaid.
12 [i] Yr Horiaid hefyd a breswyl-
iasant yn Seir o'r blaen; a meibion
Esau a [4] ddaeth ar eu hol hwynt, ac
a'u difethasant o'u blaen, a thrigas-
ant yn eu lle hwynt, fel y gwnaeth
Israel i wlad ei etifeddiaeth yntau,

[a] Num. 14. 25. pen. 1. 40.
[b] Edrych ad. 7, 14.
[c] Num. 20. 14.
[2] Heb. *lled gwadn troed.*
[d] Gen. 36. 8. Jos. 24. 4.
[3] Neu, *wna elyniaeth â.*
[e] Gen. 19. 37.
[f] Num. 21. 28.
[g] Gen. 14. 5.
[h] Num. 13. 22, 33.
[i] Gen. 14. 6. a 36. 20.
[4] Heb. *a'i hetifeddasant.*

yr hon a roddes yr ARGLWYDD
iddynt.)
13 *Yna y dywedais,* Cyfodwch yn
awr, a thramwywch rhagoch dros
[5] [k] afon Zared. A ni a aethom dros
afon Zared.
14 A'r dyddiau y cerddasom o
[l] Cades-Barnea, hyd pan ddaethom
dros afon Zared, *oedd* onid dwy
flynedd deugain; nes darfod holl
genhedlaeth y gwŷr o ryfel o ganol
y gwersyllau, fel y tyngasai yr AR-
GLWYDD wrthynt.
15 Canys llaw yr ARGLWYDD yd-
oedd yn eu herbyn hwynt, i'w torri
hwynt o ganol y gwersyll, hyd oni
ddarfuant.
16 ¶ A bu, wedi darfod yr holl ry-
felwyr a'u marw o blith y bobloedd,
17 Lefaru o'r ARGLWYDD wrthyf,
gan ddywedyd,
18 Tydi heddyw wyt ar fyned trwy
derfynau Moab, *sef trwy* Ar:
19 A *phan* ddelech di gyferbyn
â meibion Ammon, na orthrymma
hwynt, ac nac ymyrr arnynt; obleg-
id ni roddaf feddiant o dir meibion
Ammon i ti; canys rhoddais ef yn
etifeddiaeth [m] i feibion Lot.
20 (Yn wlad cawri hefyd y cyfrif-
wyd hi: cawri a breswyliasant yn-
ddi o'r blaen; a'r Ammoniaid a'u
galwent hwy [n] yn Zamzummiaid:
21 Pobl fawr ac aml, ac uchel, fel
yr Anaciaid; a'r ARGLWYDD a'u
difethodd hwynt o'u blaen hwy; a
hwy a ddaethant ar eu hol hwynt,
ac a drigasant yn eu lle hwynt.
22 Fel y gwnaeth i feibion Esau,
[o] y rhai sydd yn trigo yn Seir, pan
ddifethodd efe yr Horiaid o'u blaen,
fel y daethant ar eu hol hwynt, ac
y trigasant yn eu lle hwynt, hyd y
dydd hwn;
23 Felly *am* [p] yr Afiaid, y rhai oedd
yn trigo yn Haserim, hyd Azzah, [q] y
Caphtoriaid, y rhai a ddaethant all-
an o Caphtor, a'u difethasant hwy,
ac a drigasant yn eu lle hwynt.)
24 ¶ Cyfodwch, cychwynwch, ac
[r] ewch dros afon Arnon: wele,
rhoddais yn dy law di Sehon bren-
hin Hesbon, yr Amoriad, a'i wlad
ef; [6] dechreu ei meddiannu hi, a
rhyfela yn ei erbyn ef.
25 Y dydd hwn y dechreuaf roddi
dy arswyd a'th ofn di ar y bobloedd
dan yr holl nefoedd: y rhai a glyw-
ant dy enw di, a ddychrynant, ac a
lesgânt rhagot ti.
26 ¶ A [s] mi a anfonais genhadau o

Cyn CRIST 1451.

[5] Neu, *ddyffryn.*
[k] Num. 21. 12.
[l] Num. 13. 26.
[m] Gen. 19. 38.
[n] Gen. 14. 5, *Zuziaid.*
[o] Gen. 32. 3.
[p] Jos. 13. 3.
[q] Gen. 10. 14.
[r] Num. 21. 13, 14.
[6] Heb. *dechreu, meddianna.*
[s] Num. 21. 21, 22. Barn. 11. 19.

Cyn CRIST 1451.

anialwch Cedemoth, at Sehon brenhin Hesbon, [t]*â* geiriau heddwch, gan ddywedyd,

27 Gâd i mi fyned trwy dy wlad di: ar hyd y brif-ffordd y cerddaf; ni chiliaf i'r tu dehau nac i'r tu aswy.

28 Gwerth fwyd am arian i mi, fel y bwyttâwyf; a dyro ddwfr am arian i mi, fel yr yfwyf: ar fy nhraed yn unig y tramwyaf;

29 ([u]Fel y gwnaeth meibion Esau i mi, y rhai sydd yn trigo yn Seir, a'r Moabiaid, y rhai sydd yn trigo yn Ar;) hyd onid elwyf dros yr Iorddonen, i'r wlad y mae yr ARGLWYDD ein DUW yn ei rhoddi i ni.

30 Ond ni fynnai Sehon brenhin Hesbon ein gollwng heb ei law: oblegid [x]yr ARGLWYDD dy DDUW [y]a galedasai ei yspryd ef, ac a gadarnhasai ei galon ef, er mwyn ei roddi ef yn dy law di; megis heddyw *y gwelir.*

31 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, dechreuais roddi Sehon a'i wlad o'th flaen di: dechreu feddiannu, fel yr etifeddech ei wlad ef.

32 [z]Yna Sehon a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel *yn* Jahas.

33 Ond [a]yr ARGLWYDD ein DUW a'i rhoddes ef o'n blaen; ac [b]ni a'i tarawsom ef, a'i feibion, a'i holl bobl:

34 Ac a ennillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, ac [c]a ddifrodasom bob dinas, yn wŷr, yn wragedd, yn blant; ac ni adawsom un y'ngweddill.

35 Ond ysglyfaethasom yr anifeiliaid i ni, ac yspail y dinasoedd y rhai a ennillasom.

36 [d]O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon Arnon, ac *o'r* ddinas *sydd* ar yr afon, a hyd at Gilead, ni bu ddinas a'r a ddïangodd rhagom: yr ARGLWYDD ein DUW a roddes y cwbl o'n blaen ni.

37 Yn unig ni ddaethost i dir meibion Ammon, *sef* holl lân afon [e]Jabboc, nac i ddinasoedd y mynydd, nac i'r holl *leoedd* a waharddasai yr ARGLWYDD ein DUW i ni.

[t] pen. 20. 10.
[u] Edrych pen. 23. 3. 4. Barn. 11. 17, 18.
[x] Jos. 11. 20.
[y] Exod. 4. 21.
[z] Num. 21. 23.
[a] pen. 7. 2. a 20. 16.
[b] pen. 29. 7.
[c] Lef. 27. 28.
[d] Jos. 13. 9.
[e] Gen. 32. 22.

PENNOD III.

1 *Gorchfygu Og brenhin Basan:* 11 *maint ei wely ef.* 12 *Rhannu y tiroedd hynny rhwng y ddau lwyth a hanner.* 23 *Gweddi Moses am gael myned i'r wlad;* 26 *a rhoddi iddo gennad i'w gweled hi.*

YNA y troisom, ac yr esgynasom *ar hyd* ffordd Basan; ac [a]Og brenhin Basan a ddaeth allan i'n cyfarfod ni, efe a'i holl bobl, i ryfel, i Edrei.

2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Nac ofna ef: oblegid yn dy law di y rhoddaf ef, a'i holl bobl, a'i wlad; a thi a wnei iddo fel y gwnaethost i [b]Sehon brenhin yr Amoriaid, yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon.

3 Felly yr ARGLWYDD ein DUW a roddes hefyd yn ein llaw ni [c]Og brenhin Basan, a'i holl bobl; ac ni a'i tarawsom ef, hyd na adawyd iddo un y'ngweddill:

4 Ac a ennillasom ei holl ddinasoedd ef yr amser hwnnw, *fel* nad oedd ddinas nas dygasom oddi arnynt; tri ugain dinas, holl wlad Argob, brenhiniaeth Og o fewn Basan.

5 Yr holl ddinasoedd hyn *oedd* gedyrn o furiau uchel, pyrth, a barrau, heb law dinasoedd heb furiau lawer iawn.

6 A difrodasom hwynt, fel y gwnaethom i Sehon brenhin Hesbon, gan ddifrodi o bob dinas y gwŷr, y gwragedd, a'r plant.

7 Ond yr holl anifeiliaid ac yspail y dinasoedd a ysglyfaethasom i ni ein hunain.

8 A ni a gymmerasom yr amser hwnnw o law dau frenhin yr Amoriaid y wlad o'r tu yma i'r Iorddonen, o afon Arnon hyd fynydd Hermon;

9 (Y Sidoniaid a alwant [d]Hermon yn Sirion, a'r Amoriaid a'i galwant Senir;)

10 Holl ddinasoedd y gwastad, a holl Gilead, a [e]holl Basan hyd Selchah, ac Edrei, dinasoedd brenhiniaeth Og o fewn Basan.

11 Oblegid Og brenhin Basan yn unig a adawsid o weddill y cawri: wele, ei wely ef *oedd* wely haiarn: onid *yw* hwnnw yn [f]Rabbath meibion Ammon? naw cufydd *oedd* ei hŷd, a phedwar cufydd ei led, wrth gufydd gwr.

12 A'r wlad hon a berchennogasom ni yr amser hwnnw, o Aroer yr hon *sydd* wrth afon Arnon, a hanner mynydd Gilead, [g]a'i ddinasoedd ef a roddais i'r Reubeniaid ac i'r Gadiaid.

13 A'r gweddill o Gilead, a holl Basan, *sef* brenhiniaeth Og, a roddais i hanner llwyth Manasseh; *sef* holl wlad Argob, a holl Basan, yr hon a elwid Gwlad y cawri.

Cyn CRIST 1451.

[a] Num. 21. 33, &c. pen. 29. 7.
[b] Num. 21. 24.
[c] Num. 21. 35.
[d] pen. 4. 48.
[e] Jos. 12. 5. a 13. 11.
[f] 2 Sam. 12. 26. Jer. 49. 2. Ezec. 21. 20.
[g] Num. 32. 33. Jos. 13. 8, &c.

Cyn CRIST 1451.

14 [h] Jair mab Manasseh a gymmerth holl wlad Argob, hyd fro Gesuri, a Maachathi; ac a'u galwodd hwynt ar ei enw ei hun, Basan [1] Hafoth-Jair, hyd y dydd hwn.
15 [k] Ac i Machir y rhoddais i Gilead.
16 Ac i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, y rhoddais o Gilead hyd afon Arnon, hanner yr afon a'r terfyn, ac hyd yr afon Jabboc, [l] terfyn meibion Ammon:
17 Hefyd y rhos, a'r Iorddonen, a'r terfyn o [m] Cinnereth, hyd fôr y rhos, *sef* y môr heli, dan [2] Asdoth-Pisgah, tu a'r dwyrain.
18 ¶ Gorchymynais hefyd i chwi yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich DUW a roddes i chwi y wlad hon i'w meddiannu: [n] ewch drosodd yn arfog o flaen eich brodyr meibion Israel, pob [3] rhai pybyr *o honoch.*
19 Yn unig eich gwragedd, a'ch plant, a'ch anifeiliaid, (gwn fod llawer o anifeiliaid i chwi,) a drigant yn eich dinasoedd a roddais i chwi.
20 Hyd pan wnelo yr ARGLWYDD i'ch brodyr orphwyso fel chwithau, a meddiannu o honynt hwythau y wlad y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei rhoddi iddynt dros yr Iorddonen: *yna* [o] dychwelwch bob un i'w etifeddiaeth a roddais i chwi.
21 ¶ [p] Gorchymynais hefyd i Josua yr amser hwnnw, gan ddywedyd, Dy lygaid di a welsant yr hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD eich DUW i'r ddau frenhin hyn: felly y gwna yr ARGLWYDD i'r holl deyrnasoedd yr ydwyt ti yn myned drosodd attynt.
22 Nac ofnwch hwynt: oblegid yr ARGLWYDD eich DUW, efe a ymladd drosoch chwi.
23 Ac [q] erfyniais ar yr ARGLWYDD yr amser hwnnw, gan ddywedyd,
24 O ARGLWYDD DDUW, tydi a ddechreuaist ddangos i'th was dy fawredd, a'th law gadarn; oblegid [r] pa DDUW *sydd* yn y nefoedd, neu ar y ddaear, yr hwn a weithreda yn ol dy weithredoedd a'th nerthoedd di?
25 Gâd i mi fyned drosodd, attolwg, a gweled y wlad dda *sydd* dros yr Iorddonen, a'r mynydd da hwnnw, a Libanus.
26 Ond yr ARGLWYDD [s] a ddigiasai wrthyf o'ch plegid chwi, ac ni wrandawodd arnaf: ond dywedyd a wnaeth yr ARGLWYDD wrthyf, Digon *yw hynny* i ti, na chwanega lefaru wrthyf mwy am y peth hyn.

[h] 1 Chron. 2. 22.
[1] Num. 32. 41.
[k] Num. 32. 39.
[l] Num. 21. 24. Jos. 12. 2.
[m] Num. 34. 11.
[2] Neu, *Ffynhonnau Pisgah,* neu, *y bryn.*
[n] Num. 32. 20.
[3] Heb. *mab.*
[o] Jos. 22. 4.
[p] Num. 27. 18.
[q] Edrych 2 Cor. 12. 8, 9.
[r] Ps. 86. 8. a 89. 6.
[s] Num. 20. 12. a 27. 14. pen. 1. 37. a 31. 2. a 32. 51, 52. a 34. 4. Ps. 106. 32.

27 [t] Dos i fynu i ben [4] Pisgah, a dyrchafa dy lygaid tu a'r gorllewin, a'r gogledd, a'r dehau, a'r dwyrain, ac edrych *arni* â'th lygaid: oblegid ni chei di fyned dros yr Iorddonen hon.
28 [u] Gorchymyn hefyd i Josua, a nertha a chadarnhâ ef: oblegid efe a â drosodd o flaen y bobl yma, ac efe a ran iddynt yn etifeddiaeth y wlad yr hon a weli di.
29 Felly aros a wnaethom yn [x] y dyffryn gyferbyn â Beth-peor.

PENNOD IV.

1 *Annog y bobl i ufudd-dod.* 41 *Moses yn appwyntio y tair dinas noddfa, o'r tu hwnnw i'r Iorddonen.*

BELLACH gan hynny, O Israel, gwrando ar [a] y deddfau ac ar y barnedigaethau *yr ydwyf* yn eu dysgu i chwi i'*w* gwneuthur; fel y byddoch byw, ac yr eloch, ac y meddiannoch y wlad y mae ARGLWYDD DDUW eich tadau yn ei rhoddi i chwi.
2 [b] Na chwanegwch at y gair yr ydwyf yn ei orchymyn i chwi, ac na leihêwch *ddim* o hono ef, gan gadw gorchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, y rhai *yr wyf fi* yn eu gorchymyn i chwi.
3 Eich llygaid chwi oedd yn gweled yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD am [c] Baal-peor; oblegid pob gwr a'r a aeth ar ol Baal-peor, yr ARGLWYDD dy DDUW a'i difethodd ef o'th blith di.
4 Ond chwi y rhai oeddych yn glynu wrth yr ARGLWYDD eich DUW, byw *ydych* heddyw oll.
5 Wele, dysgais i chwi ddeddfau a barnedigaethau, fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD fy NUW i mi; i wneuthur *o honoch* felly, yn y wlad *yr ydych* ar fyned i mewn iddi i'w meddiannu.
6 Cedwch gan hynny, a gwnewch *hwynt:* oblegid hyn *yw* [d] eich doethineb, a'ch deall chwi, y'ngolwg y bobloedd, y rhai a glywant yr holl ddeddfau hyn, ac a ddywedant, Yn ddïau pobl ddoeth a deallus *yw* y genedl fawr hon.
7 Oblegid [e] pa genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* [f] DUW iddi yn nesâu atti, fel yr ARGLWYDD ein DUW ni, ym mhob *dim* a'r y galwom arno?
8 A pha genedl *mor* fawr, yr hon *y mae* iddi ddeddfau a barnedigaethau cyfiawn, megis yr holl gyfraith hon yr ydwyf fi yn ei rhoddi heddyw ger eich bron chwi?

Cyn CRIST 1451.

[t] Num. 27. 12.
[4] Neu, *y bryn.*
[u] Num. 27. 18.
[x] pen. 34. 6.
[a] Lef. 19. 37. a 20. 8. a 22. 31.
[b] pen. 12. 32. Jos. 1. 7. Diar. 30. 6. Preg. 12. 13. Dat. 22. 18, 19.
[c] Num. 25. 4, &c. Jos. 22. 17.
[d] Job 28. 28. Ps. 111. 10. Diar. 1. 7.
[e] 2 Sam. 7. 23.
[f] Ps. 46. 1. a 145. 18. a 148. 14. Es. 55. 6.

Cyn CRIST 1451.

9 Ond gochel arnat, a chadw dy
enaid yn ddyfal, rhag anghofio o
honot y pethau a welodd dy lygaid,
a chilio o honynt allan o'th galon-
di holl ddyddiau dy einioes; ond
[g]hysbysa hwynt i'th feibion, ac i
feibion dy feibion:
10 *Sef* [h]y dydd y sefaist ger bron
yr ARGLWYDD dy DDUW yn Horeb,
pan ddywedodd yr ARGLWYDD wrth
yf, Cynnull i mi y bobl, fel y gwnel-
wyf iddynt glywed fy ngeiriau, y
rhai a ddysgant i'm hofni i, yr holl
ddyddiau y byddont fyw ar y ddaear,
ac y dysgont *hwynt* i'w meibion.
11 A nesasoch, a safasoch dan y
mynydd; a'r [i]mynydd oedd yn
llosgi gan dân hyd [2]entrych awyr,
yn dywyllwch, a chwmmwl, a thy-
wyllwch dudew.
12 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth-
ych o ganol y tân, *a* chwi a glyw-
soch lais y geiriau, ac nid oeddych
yn gweled llun *dim*, ond llais.
13 Ac efe a fynegodd i chwi ei
gyfammod a orchymynodd efe i
chwi i'w wneuthur, *sef* [k]y Deng-
air; ac [l]a'u hysgrifenodd hwynt ar
ddwy lech faen.
14 ¶ A'r [m]ARGLWYDD a orchymyn-
odd i mi yr amser hwnnw ddysgu i
chwi ddeddfau, a barnedigaethau, i
wneuthur o honoch hwynt yn y wlad
yr ydych chwi yn myned iddi i'w
meddiannu.
15 Gwyliwch gan hynny yn ddyfal
ac eich eneidiau, (oblegid ni welsoch
ddim llun yn y dydd y llefarodd yr
ARGLWYDD wrthych yn Horeb, o
ganol y tân,)
16 Rhag ymlygru o honoch, a
[n]gwneuthur i chwi ddelw gerfiedig,
cyffelybrwydd un ddelw, llun gwr-
ryw neu fenyw,
17 Llun [o]un anifail a'r *sydd* ar y
ddaear, llun un aderyn asgellog a
eheda yn yr awyr,
18 Llun un ymlusgiad ar y ddaear,
llun un pysgodyn a'r *y sydd* yn y
dyfroedd dan y ddaear;
19 Hefyd rhag [p]dyrchafu o honot
dy lygaid tu a'r nefoedd, a gweled
yr haul, a'r lleuad, a'r sêr, *sef* [q]holl
lu y nefoedd, a'th yrru di i ym-
grymmu iddynt, a gwasanaethu o
honot hwynt, y rhai a rannodd yr
ARGLWYDD dy DDUW i'r holl bobl-
oedd dan yr holl nefoedd.
20 Ond yr ARGLWYDD a'ch cym-
merodd chwi, ac [r]a'ch dug chwi
allan o'r pair haiarn, o'r Aipht, [s]i

[g] Gen. 18. 19. pen. 6. 7. a 11. 19. Ps. 78. 5. 6.
[h] Exod. 19. 9, 16. a 20. 18. Heb. 12. 18.
[i] Exod. 19. 18.
[2] Heb. *galon y nefoedd.*
[k] Exod. 34. 28.
[l] Exod. 24. 12.
[m] Exod. 21. 1.
[n] Exod. 20. 4, 5.
[o] Rhuf. 1. 23.
[p] pen. 17. 3. Job 31. 26.
[q] Gen. 2. 1.
[r] 1 Bren. 8. 51. Jer. 11. 4.
[s] Exod. 19. 5.

fod iddo ef yn bobl, yn etifedd-
iaeth; fel *y gwelir* y dydd hwn.
21 [t]A'r ARGLWYDD a ddigiodd
wrthyf am eich geiriau chwi, ac a
dyngodd nad awn i dros yr Ior-
ddonen, ac na chawn fyned i mewn
i'r wlad dda, yr hon y mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i
ti yn etifeddiaeth.
22 Oblegid [u]byddaf farw yn y wlad
hon; ni chaf fi fyned dros yr Ior-
ddonen: ond chwychwi a ewch
drosodd, ac a feddiennwch y wlad
dda honno.
23 Ymgedwch arnoch rhag anghof-
io cyfammod yr ARGLWYDD eich
DUW, yr hwn a ammododd efe â
chwi, a gwneuthur o honoch i chwi
ddelw gerfiedig, llun dim oll [x]a wa-
harddodd yr ARGLWYDD dy DDUW
i ti.
24 Oblegid [y]yr ARGLWYDD dy
DDUW sydd dân ysol, *a* DUW
[z]eiddigus.
25 ¶ Pan genhedlych feibion, ac
wyrion, a hir-drigo o honoch yn
y wlad, ac ymlygru o honoch, a
gwneuthur o honoch ddelw gerfied-
ig, llun dim, a gwneuthur drygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW
i'w ddigio ef;
26 [a]Galw yr ydwyf yn dystion yn
eich erbyn chwi heddyw y nefoedd
a'r ddaear, gan ddarfod y derfydd
am danoch yn fuan oddi ar y tir yr
ydych yn myned dros yr Iorddonen
iddo i'w feddiannu: nid estynwch
ddyddiau ynddo, ond gan ddifetha
y'ch difethir.
27 A'r ARGLWYDD [b]a'ch gwasgara
chwi ym mhlith y bobloedd, a chwi
a adewir yn ddynion anaml ym
mysg y cenhedloedd, y rhai y dwg
yr ARGLWYDD chwi attynt:
28 Ac [c]yno y gwasanaethwch
dduwiau *o* waith dwylaw dyn, *sef*
pren a maen, [d]y rhai ni welant, ac
ni chlywant, ac ni fwyttânt, ac ni
aroglant.
29 [e]Os oddi yno y ceisi yr AR-
GLWYDD dy DDUW, ti a'i cei ef, os
ceisi ef â'th holl galon, ac â'th holl
enaid.
30 Pan gyfyngo arnat, a [3]digwyddo
yr holl bethau hyn i ti, yn y dydd-
iau diweddaf, os dychweli at yr
ARGLWYDD dy DDUW, a gwrandaw
ar ei lais ef:
31 (O herwydd yr ARGLWYDD dy
DDUW *sydd* DDUW trugarog;) ni
edy efe di, ac ni'th ddifetha, ac nid

Cyn CRIST 1451.

[t] Num. 20. 12. pen. 1. 37.
[u] Edrych 2 Petr 1. 13, 14, 15.
[x] Exod. 20. 4, 5.
[y] pen. 9. 3. Es. 33. 14. Heb. 12. 29.
[z] Exod. 20. 5. Es. 42. 8.
[a] Es. 1. 2. Mic. 6. 2.
[b] Lef. 26. 33. pen. 28. 62. Neh. 1. 8.
[c] pen. 28. 64. Jer. 16. 13.
[d] Ps. 115. 4, 5. a 135. 15. Es. 44. 9. a 46. 7.
[e] Lef. 26. 39. pen. 30. 1. 2 Chron. 15. 4. Neh. 1. 9.
[3] Heb. *a chael o'r holl bethau hyn di.*

Cyn CRIST 1451.

anghofia gyfammod dy dadau, yr
hwn a dyngodd efe wrthynt.
32 Canys ymofyn yn awr am y
dyddiau gynt, a fu o'th flaen di, o'r
dydd y creodd DUW ddyn ar y
f Matt. 24. 31. ddaear, ac [f] o'r *naill* gwrr i'r nef-
oedd hyd y cwrr *arall* i'r nefoedd,
a fu megis y mawrbeth hwn, neu a
glybuwyd ei gyffelyb ef:
g Exod. 24. 11. a 33. 20. 33 [g] A glybu pobl lais DUW yn
llefaru o ganol y tân, fel y clywaist
ti, a byw?
34 A brofodd *un* DUW ddyfod
i gymmeryd iddo genedl o ganol
h pen. 7. 19. a 29. 3. cenedl, [h] trwy brofedigaethau, trwy
arwyddion, a thrwy ryfeddodau, a
thrwy ryfel, a thrwy law gadarn, a
thrwy fraich estynedig, a thrwy ofn
mawr, fel yr hyn oll a wnaeth yr
ARGLWYDD eich DUW eroch chwi
yn yr Aipht y'ngŵydd dy lygaid?
35 Gwnaethpwyd i ti weled *hynny,*
i wybod mai yr ARGLWYDD *sydd*
i pen. 32. 39. Es. 45. 5, 18, 22. Marc 12. 29, 32. DDUW, [i] nad *oes* neb arall ond efe.
36 [k] O'r nefoedd y parodd i ti glyw-
k Exod. 19. 9, 19. a 20. 18, 22. a 24. 16. Heb. 12. 18. ed ei lais, i'th hyfforddi di; ac ar y
ddaear y parodd i ti weled ei dân
mawr, a thi a glywaist o ganol y
tân ei eiriau ef.
37 Ac o achos iddo garu dy dadau,
am hynny y dewisodd efe eu had
l Exod. 13. 3, 9, 14. hwynt ar eu hol; ac [l] a'th ddug
di o'i flaen, â'i fawr allu, allan o'r
Aipht:
38 I yrru cenhedloedd mwy a
chryfach na thi ymaith o'th flaen
di, i'th ddwyn di i mewn, i roddi i
ti eu gwlad hwynt yn etifeddiaeth,
fel heddyw.
39 Gwybydd gan hynny heddyw,
m Jos. 2. 11. ac ystyria yn dy galon, mai yr [m] AR-
GLWYDD *sydd* DDUW yn y nefoedd
oddi arnodd, ac ar y ddaear oddi
tanodd; *ac* nid neb arall.
40 Cadw dithau ei ddeddfau ef, a'i
orchymynion, y rhai *yr ydwyf* yn
eu gorchymyn i ti heddyw; fel y
byddo yn dda i ti, ac i'th feibion ar
dy ol di, fel yr estynech ddyddiau
ar y ddaear, yr hon y mae yr AR-
GLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i
ti byth.
n Num. 35. 6, 14. 41 ¶ Yna Moses [n] a neillduodd dair
dinas o'r tu yma i'r Iorddonen, tu
a chodiad haul;
o pen. 19. 4. 42 [o] I gael o'r llofrudd ffoi yno, yr
hwn a laddai ei gymmydog yn am-
ryfus, ac efe heb ei gasâu o'r blaen;
fel y gallai ffoi i un o'r dinasoedd
hynny, a byw:
p Jos. 20. 8. 43 *Sef* [p] Beser yn yr anialwch, yng

ngwastad-tir y Reubeniaid; a Ra-
moth yn Gilead y Gadiaid; a Golan
o fewn Basan y Manassiaid.
44 ¶ A dyma y gyfraith a osododd
Moses o flaen meibion Israel;
45 Dyma y tystiolaethau, a'r deddf-
au, a'r barnedigaethau, a lefarodd
Moses wrth feibion Israel, gwedi eu
dyfod allan o'r Aipht:
46 Tu yma i'r Iorddonen, [q] yn y q pen. 3. 29.
dyffryn, ar gyfer Beth-peor, yng
ngwlad Sehon brenhin yr Amoriaid,
yr hwn oedd yn trigo yn Hesbon,
yr hwn [r] a darawsai Moses a meib- r Num. 21. 24. pen. 1. 4.
ion Israel, wedi eu dyfod allan o'r
Aipht:
47 Ac a berchennogasant ei wlad
ef, a gwlad [s] Og brenhin Basan, dau s Num. 21. 33. pen. 3. 3.
o frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai
oedd tu yma i'r Iorddonen, tu a
chodiad haul;
48 O Aroer, yr hon *oedd* ar làn
afon Arnon, hyd fynydd Sïon, hwn
yw [t] Hermon; t pen. 3. 9. Ps. 133. 3.
49 A'r holl ros tu hwnt i'r Ior-
ddonen tu a'r dwyrain, a hyd at fôr
y rhos, dan [u] [4] Asdoth-Pisgah. u pen. 3. 17. 4 *Ffynhonnau.*

PENNOD V.

1 *Y cyfammod yn Horeb.* 6 *Y deg gorchymyn.* 22 *Moses, ar ddeisyfiad y bobl, yn derbyn y gyfraith gan Dduw.*

A MOSES a alwodd holl Israel,
ac a ddywedodd wrthynt, Clyw,
O Israel, y deddfau a'r barnedig-
aethau yr ydwyf yn eu llefaru lle
y clywoch heddyw; fel y byddo
i chwi eu dysgu, a'u cadw, [2] a'u 2 Heb. *fw.*
gwneuthur.
2 [a] Yr ARGLWYDD ein DUW a a Exod. 19. 5. 1491.
wnaeth gyfammod â ni yn Horeb.
3 [b] Nid â'n tadau ni y gwnaeth yr b Edrych Matt. 13. 17. Heb. 8. 9.
ARGLWYDD y cyfammod hwn, ond
â nyni; nyni, y rhai *ydym* yn fyw
bob un yma heddyw.
4 [c] Wyneb yn wyneb yr ymddi- c Exod. 19. 9, 19.
ddanodd yr ARGLWYDD â chwi yn
y mynydd, o ganol y tân,
5 (Myfi oeddwn yr amser hwnnw
yn sefyll rhwng yr ARGLWYDD a
chwi, i fynegi i chwi air yr AR-
GLWYDD: canys [d] ofni a wnaethoch d Exod. 19. 16. a 20. 18.
rhag y tân, ac nid esgynech i'r myn-
ydd,) gan ddywedyd,
6 ¶ [e] Yr ARGLWYDD dy DDUW e Exod. 20. 2, &c. Lef. 26. 1. Ps. 81. 10.
ydwyf fi, yr hwn a'th ddug allan o
dir yr Aipht, o dŷ y [3] caethiwed. 3 Heb. *gweision.*
7 Na fydded i ti dduwiau eraill
ger fy mron i.
8 Na wna i ti ddelw gerfiedig, *na*
llun *dim* a'r *y sydd* yn y nefoedd
oddi uchod, nac a'r *y sydd* yn y

Cyn CRIST 1451. | 1491.

ddaear oddi isod, nac a'r *y sydd* yn
y dyfroedd oddi tan y ddaear:
9 Nac ymgrymma iddynt, ac na
wasanaetha hwynt: oblegid myfi
yr ARGLWYDD dy DDUW *ydwyf*
f Exod. 34. 7. DDUW eiddigus, [f] yn ymweled âg
anwiredd y tadau ar y plant, hyd
y drydedd a'r bedwaredd *genhedl-
aeth* o'r rhai a'm casânt;
g Jer. 32. 18. 10 [g] Ac yn gwneuthur trugaredd i
filoedd o'r rhai a'm carant, ac a
gadwant fy ngorchymynion.
h Lef. 19. 12. Matt. 5. 33. 11 [h] Na chymmer enw yr ARGLWYDD
dy DDUW yn ofer: canys nid dïeu-
og gan yr ARGLWYDD yr hwn a
gymmero ei enw ef yn ofer.
12 Cadw y dydd Sabbath i'w sanct-
eiddio ef, fel y gorchymynodd yr
ARGLWYDD dy DDUW i ti.
i Exod. 23. 12. a 35. 2. Ezec. 20. 12. 13 [i] Chwe diwrnod y gweithi, ac y
gwnei dy holl waith:
k Gen. 2. 2. Heb. 4. 4. 14 Ond y seithfed dydd *yw* [k] Sab-
bath yr ARGLWYDD dy DDUW: na
wna *ynddo* ddim gwaith, tydi, na'th
fab, na'th ferch, na'th was, na'th
forwyn, na'th ŷch, na'th asyn, nac
yr un o'th anifeiliaid, na'th ddï-
eithrddyn yr hwn *fyddo* o fewn
dy byrth; fel y gorphwyso dy was
a'th forwyn, fel ti dy hun.
15 A chofia mai gwas a fuost ti
y'ngwlad yr Aipht, a'th ddwyn o'r
ARGLWYDD dy DDUW allan oddi
yno â llaw gadarn, ac â braich es-
tynedig: am hynny y gorchymyn-
odd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti
gadw dydd y Sabbath.
l Lef. 19. 3. pen. 27. 16. Eph. 6. 2. 3. Col. 3. 20. 16 ¶ [l] Anrhydedda dy dad a'th fam,
fel y gorchymynodd yr ARGLWYDD
dy DDUW i ti; fel yr estyner dy
ddyddiau, ac fel y byddo yn dda i
ti ar y ddaear yr hon y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi
i ti.
m Matt. 5. 21. 17 [m] Na ladd.
n Luc 18. 20. 18 [n] Ac na wna odineb.
o Rhuf. 13. 9. 19 [o] Ac na ladratta.
20 Ac na ddwg gam dystiolaeth yn
erbyn dy gymmydog.
p Rhuf. 7. 7. 21 Ac [p] na chwennych wraig dy
gymmydog, ac na chwennych dŷ dy
gymmydog, na'i faes, na'i was, na'i
forwyn, na'i ŷch, na'i asyn, na dim
a'r *y sydd* eiddo dy gymmydog.
22 ¶ Y geiriau hyn a lefarodd yr
ARGLWYDD wrth eich holl gynnull-
eidfa yn y mynydd, o ganol y tân,
y cwmmwl, a'r tywyllwch, *â* llais
uchel; ac ni chwanegodd *ddim;*
q Exod. 24. 12. ond [q] ysgrifenodd hwynt ar ddwy
lech o gerrig, ac a'u rhoddes attaf fi.

Cyn CRIST 1451. | 1491.

23 [r] A darfu, wedi clywed o honoch
y llais o ganol y tywyllwch, (a'r myn-
ydd yn llosgi gan dân,) yna nesas-
och attaf, *sef* holl bennaethiaid eich r Exod. 20. 19.
llwythau, a'ch henuriaid chwi;
24 Ac a ddywedasoch, Wele, yr
ARGLWYDD ein DUW a ddangosodd
i ni ei ogoniant, a'i fawredd; [s] a'i s Exod. 19. 19.
lais ef a glywsom ni o ganol y tân:
heddyw y gwelsom lefaru o DDUW
wrth ddyn, [t] a byw o hono. t pen. 4. 33. Barn. 13. 22.
25 Weithian gan hynny paham y
byddwn feirw? oblegid y tân mawr
hwn a'n difa ni: canys os nyni a
chwanegwn glywed llais yr AR-
GLWYDD ein DUW mwyach, marw
a wnawn.
26 Oblegid pa gnawd oll *sydd*, yr
hwn a glybu lais y DUW byw yn
llefaru o ganol y tân, fel nyni, ac a
fu fyw?
27 Nesâ di, a chlyw yr hyn oll a
ddywed yr ARGLWYDD ein DUW;
a [u] llefara di wrthym ni yr hyn oll u Exod. 20. 19. Heb. 12. 19.
a lefaro yr ARGLWYDD ein DUW
wrthyt ti: a nyni a wrandâwn, ac
a wnawn *hynny.*
28 A'r ARGLWYDD a glybu lais
eich geiriau chwi, pan lefarasoch
wrthyf; a dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Clywais lais geiriau y bobl
hyn, y rhai a lefarasant wrthyt: [x] da x pen. 18. 17.
y dywedasant yr hyn oll a ddywed-
asant.
29 [y] O na byddai gyfryw galon y pen. 32. 29. Ps. 81. 13. Es. 48. 18. Matt. 23. 37.
ynddynt, i'm hofni i, ac i gadw fy
holl orchymynion bob amser; fel y
byddai da iddynt ac i'w plant yn
dragywyddol!
30 Dos, dywed wrthynt, Dychwel-
wch i'ch pebyll.
31 Ond saf di yma gyd â myfi; a
mi a ddywedaf wrthyt yr holl orchy-
mynion, a'r deddfau, a'r barnedig-
aethau a ddysgi di iddynt, ac a wnant
hwythau yn y wlad yr wyf fi ar ei
rhoddi iddynt i'w pherchennogi.
32 Edrychwch gan hynny am
wneuthur fel y gorchymynodd yr
ARGLWYDD eich DUW i chwi: [z] na z Jos. 1. 7.
chiliwch i'r tu dehau nac i'r tu
aswy.
33 Cerddwch yn yr holl ffyrdd a
orchymynodd yr ARGLWYDD eich
DUW i chwi; fel y byddoch fyw, ac
y byddo yn dda i chwi, ac yr estyn-
och ddyddiau yn y wlad yr hon a
feddiennwch.

PENNOD VI.

1 *Diwedd y gyfraith yw ufudd-dod.* 3 *Annog i ufuddhâu.*

Cyn CRIST 1451.

A DYMA y gorchymynion, y deddfau, a'r barnedigaethau a orchymynodd yr ARGLWYDD eich DUW eu dysgu i chwi; *fel* y gwneloch *hwynt* yn y wlad yr ydych [2] yn myned iddi i'w meddiannu:

2 Fel yr ofnech yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw ei holl ddeddfau, a'i orchymynion ef, y rhai yr wyf fi yn eu gorchymyn i ti; ti, a'th fab, a mab dy fab, holl ddyddiau dy einioes: ac fel yr estyner dy ddyddiau.

3 ¶ Clyw gan hynny, O Israel, ac edrych am eu gwneuthur *hwynt;* fel y byddo yn ddaionus i ti, ac fel y cynnyddoch yn ddirfawr, fel yr addawodd ARGLWYDD DDUW dy dadau i ti, mewn [a] gwlad yn llifeirio o laeth a mêl.

4 [b] Clyw, O Israel; yr ARGLWYDD ein DUW ni *sydd* un ARGLWYDD.

5 [c] Câr di gan hynny yr ARGLWYDD dy DDUW â'th holl galon, ac â'th holl enaid, ac â'th holl nerth.

6 [d] A bydded y geiriau hyn, yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw, yn dy galon.

7 A [e] [3] hysbysa hwynt i'th blant; a chrybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan gerddych ar y ffordd, a phan orweddych *i lawr,* a phan gyfodych *i fynu.*

8 A [f] rhwym hwynt yn arwydd ar dy law; byddant yn rhagdalau rhwng dy lygaid.

9 [g] Ysgrifena hwynt hefyd ar byst dy dŷ, ac ar dy byrth.

10 Ac fe a dderfydd, wedi i'r ARGLWYDD dy DDUW dy ddwyn di i'r wlad, (yr hon y tyngodd efe wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob, ar ei rhoddi i ti,) *i* ddinasoedd mawrion a theg [h] y rhai nid adeiledaist,

11 A thai llawnion o bob daioni y rhai nis llenwaist, a phydewau cloddiedig y rhai nis cloddiaist, *i* winllannoedd ac olew-wyddlannau y rhai nis plennaist, [i] wedi i ti fwytta, a'th ddigoni;

12 *Yna* cadw arnat, rhag anghofio o honot yr ARGLWYDD, yr hwn a'th ddug allan o wlad yr Aipht, o dŷ y [4] caethiwed.

13 Yr ARGLWYDD dy DDUW [k] a ofni, ac ef a wasanaethi, ac i'w enw ef [l] y tyngi.

14 Na cherddwch ar ol duwiau dieithr, o dduwiau y bobloedd *sydd* o'ch amgylch chwi:

2 Heb. *yn myned trosodd.*
a Exod. 3. 8.
b Marc 12. 29. Ioan 17. 3. 1 Cor. 8. 4, 6.
c pen. 10. 12. Matt. 22. 37. Marc 12. 30. Luc 10. 27.
d pen. 11. 18. Ps. 37. 31. a 40. 8. a 119. 98. Es. 51. 7.
e pen. 4. 9. a 11. 19.
3 Heb. *hoga,* neu, *llymha.*
f Exod. 13. 9. 16. Diar. 3. 3. a 6. 21. a 7. 3.
g pen. 11. 20. Es. 57. 8.
h Ps. 105. 44.
i pen. 8. 10, &c.
4 Heb. *caethwyr,* neu, *gweision.*
k pen. 10. 12, 20. a 13. 4. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.
l Ps. 63. 11. Es. 45. 23. a 65. 16. Jer. 4. 2. a 5. 7. a 12. 16.

15 (Oblegid DUW eiddigus *yw* yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy fysg di,) rhag i lid yr ARGLWYDD dy DDUW ennyn yn dy erbyn, a'th ddifetha di oddi ar wyneb y ddaear.

16 ¶ [m] Na themtiwch yr ARGLWYDD eich DUW, [n] fel y temtiasoch *ef* ym Massah.

17 Gan gadw cedwch orchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, a'i dystiolaethau, a'i ddeddfau, y rhai a orchymynodd efe i ti.

18 A gwna *yr hyn sydd* uniawn a daionus y'ngolwg yr ARGLWYDD: fel y byddo da i ti, a myned o honot i mewn, a pherchennogi y wlad dda, yr hon trwy lw a addawodd yr ARGLWYDD i'th dadau di;

19 [o] Gan yrru ymaith dy holl elynion o'th flaen, fel y llefarodd yr ARGLWYDD.

20 Pan ofyno dy fab i ti [5] wedi hyn, gan ddywedyd, Beth *yw* y tystiolaethau, a'r deddfau, a'r barnedigaethau, a orchymynodd yr ARGLWYDD ein DUW i chwi?

21 Yna dywed wrth dy fab, Ni a fuom gaeth-weision i Pharaoh yn yr Aipht; a'r ARGLWYDD a'n dug ni allan o'r Aipht [p] â llaw gadarn.

22 Rhoddes yr ARGLWYDD hefyd arwyddion, a rhyfeddodau mawrion a niweidiol, ar yr Aipht, ar Pharaoh a'i holl dŷ, yn ein golwg ni;

23 Ac a'n dug ni allan oddi yno, fel y dygai efe nyni i mewn, i roddi i ni y wlad yr hon trwy lw a addawsai efe i'n tadau ni.

24 A'r ARGLWYDD a orchymynodd i ni wneuthur yr holl ddeddfau hyn, i ofni yr ARGLWYDD ein DUW, er daioni i ni yr holl ddyddiau; fel y cadwai efe nyni yn fyw, megis *y mae* y dydd hwn.

25 A [q] chyfiawnder a fydd i ni, os ymgadwn i wneuthur y gorchymynion hyn oll, o flaen yr ARGLWYDD ein DUW, fel y gorchymynodd efe i ni.

PENNOD VII.

1 *Gwahardd pob cyfeillach â'r cenhedloedd,* 4 *rhag ofn delw-addoliaeth,* 6 *o ran sancteiddrwydd y bobl,* 9 *o ran naturiaeth Duw yn ei drugaredd a'i gyfiawnder,* 17 *o ran sicred yw yr oruchafiaeth a rydd Duw arnynt.*

PAN y'th ddygo yr [a] ARGLWYDD dy DDUW i mewn i'r wlad *yr ydwyt* ti yn myned iddi i'w meddiannu, a gyrru o hono ymaith genhedloedd lawer o'th flaen di, [b] yr Hethiaid, a'r Girgasiaid, a'r Amoriaid, a'r Canaaneaid, a'r Phereziaid,

Cyn CRIST 1451.

m Matt. 4. 7. Luc 4. 12.
n Exod. 17. 2. Num. 20. 3, 4.
o Num. 33. 52.
5 Heb. *y fory.*
p Exod. 3. 19. a 13. 3.
q Rhuf. 10. 3, 5.
a pen. 31. 3.
b Gen. 15. 19.

Cyn CRIST 1451.

a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, saith o
genhedloedd llïosoccach a chryfach
na thydi;
2 A rhoddi o'r ARGLWYDD dy
DDUW hwynt o'th flaen di, a tharo
o honot ti hwynt: [c]gan ddifrodi
difroda hwynt; [d]na wna gyfammod
â hwynt, ac na thrugarhâ wrthynt.
3 [e]Nac ymgyfathracha chwaith â
hwynt: na ddod dy ferch i'w fab
ef, ac na chymmer ei ferch ef i'th
fab dithau.
4 Canys efe a dry dy fab di oddi ar
fy ol i, fel y gwasanaethont dduw-
iau dïeithr: felly yr ennyn llid yr
ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, ac a'th
ddifetha di yn ebrwydd.
5 Ond fel hyn y gwnewch iddynt:
[f]Dinystriwch eu hallorau, a thor-
rwch eu colofnau hwynt; cwymp-
wch hefyd eu llwynau, a llosgwch
eu delwau cerfiedig hwy yn y tân.
6 [g]Canys pobl sanctaidd *ydwyt*
ti i'r ARGLWYDD dy DDUW: [h]yr
ARGLWYDD dy DDUW a'th ddewis-
odd di i fod yn bobl unig iddo ei
hun, o'r holl bobloedd *sydd* ar wyn-
eb y ddaear.
7 Nid am eich bod yn llïosoccach
na'r holl bobloedd, yr hoffodd yr
ARGLWYDD chwi, ac y'ch dewis-
odd; o herwydd *yr oeddych* chwi
yn anamlaf o'r holl bobloedd:
8 Ond [i]o herwydd caru o'r AR-
GLWYDD chwi, ac er mwyn cadw o
hono ef y llw a dyngodd efe wrth
eich tadau, y dug yr ARGLWYDD
chwi allan â llaw gadarn, ac a'ch
gwaredodd o dŷ y caethiwed, o law
Pharaoh brenhin yr Aipht.
9 Gwybydd gan hynny mai yr
ARGLWYDD dy DDUW *sydd* DDUW,
sef y DUW [k]ffyddlawn, [l]yn cadw
cyfammod a thrugaredd â'r rhai a'i
carant ef, ac a gadwant ei orchy-
mynion, hyd fil o genhedlaethau;
10 Ac [m]yn talu y pwyth i'w gas,
yn ei wyneb, gan ei ddifetha ef:
nid oeda efe i'w gas; yn ei wyneb
y tâl efe iddo.
11 Cadw gan hynny y gorchymyn-
ion, a'r deddfau, a'r barnedigaeth-
au, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchy-
myn i ti heddyw, i'w gwneuthur.
12 ¶ A [n]bydd, o achos gwrandaw
o honoch ar y barnedigaethau hyn,
a'u cadw, a'u gwneuthur hwynt; y
ceidw yr ARGLWYDD dy DDUW â thi
y cyfammod, a'r drugaredd, a addaw-
odd efe trwy lw i'th dadau di:
13 Ac a'th gâr, ac a'th fendithia,

[c] Lef. 27. 21, 28. Num. 33. 52. Jos. 6. 17. a 8. 24. a 10. 28, 40. a 11. 11, 12.
[d] Exod. 23. 32. a 34. 12, 15, 16. Edrych pen. 20. 10. Jos. 2. 14. a 9. 18. Barn. 1. 24.
[e] 1 Bren. 11. 2.
[f] Exod. 23. 24.
[g] pen. 14. 2. a 26. 19.
[h] Exod. 19. 5. Amos 3. 2. 1 Petr 2. 9.
[i] pen. 10. 15.
[k] Es. 49. 7. 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Cor. 1. 18. 1 Thess. 5. 24. 2 Thess. 3. 3. 2 Tim. 2. 13. Heb. 11. 11. 1 Ioan 1. 9.
[l] Exod. 20. 6.
[m] Nah. 1. 2.
[n] Lef. 26. 3. pen. 28. 1.

ac a'th amlhâ di; ac a fendiga
ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir di,
dy ŷd, a'th win, a'th olew, *a* chyn-
nydd *dy* wartheg, a dïadellau dy
ddefaid, yn y tir y tyngodd efe
wrth dy dadau, ar ei roddi i ti.
14 Bendigedig fyddi uwch law yr
holl bobloedd: [o]ni bydd yn dy
blith di un gwrryw nac un fenyw
yn anffrwythlawn, nac yn mhlith
dy anifeiliaid di.
15 Hefyd yr ARGLWYDD a dŷn
oddi wrthyt ti bob gwendid, ac ni
esyd arnat ti yr un o [p]glefydau
drwg yr Aipht, y rhai a adwaenost:
ond ar dy holl gaseion di y rhydd
efe hwynt.
16 Difetha gan hynny yr holl bobl-
oedd y mae yr ARGLWYDD dy DDUW
yn eu rhoddi i ti: nac arbeded dy
lygad hwynt, ac na wasanaetha eu
duwiau hwynt: oblegid [q]magl i ti
a fyddai hynny.
17 Os dywedi yn dy galon, Llïos-
occach *yw* y cenhedloedd hyn na
myfi; pa ddelw y gallaf eu gyrru
hwynt ymaith?
18 Nac ofna rhagddynt: gan gof-
io cofia yr hyn a wnaeth yr AR-
GLWYDD dy DDUW i Pharaoh, ac
i'r holl Aipht;
19 [r]Y profedigaethau mawrion y
rhai a welodd dy lygaid, a'r ar-
wyddion, a'r rhyfeddodau, a'r llaw
gadarn, a'r braich estynedig, â'r
rhai y'th ddug yr ARGLWYDD dy
DDUW allan: felly y gwna yr AR-
GLWYDD dy DDUW i'r holl bobloedd
yr wyt ti yn eu hofni.
20 [s]A'r ARGLWYDD dy DDUW hef-
yd a ddenfyn gaccwn yn eu plith
hwynt, hyd oni ddarfyddo am y
rhai gweddill, a'r rhai a ymgudd-
iant rhagot ti.
21 Nac ofna rhagddynt: oblegid
yr ARGLWYDD dy DDUW *sydd* yn
dy ganol di, yn DDUW mawr, ac
ofnadwy.
22 A'r ARGLWYDD dy DDUW a
[2]yrr ymaith y cenhedloedd hynny
o'th flaen di, *bob* ychydig *ac* ychyd-
ig: ni elli eu difetha hwynt ar un-
waith, rhag myned o fwystfilod y
maes yn amlach na thydi.
23 Ond yr ARGLWYDD dy DDUW
a'u rhydd hwynt o'th flaen di, ac
a'u cystuddia hwynt â chystudd
dirfawr, nes eu difetha hwynt;
24 Ac [t]a rydd eu brenhinoedd
hwynt yn dy law di, a thi a ddi-
fethi eu henw hwynt oddi tan y

Cyn CRIST 1451.

[o] Exod. 23. 26, &c.
[p] Exod. 9. 14. a 15. 26. pen. 28. 27, 60.
[q] Exod. 23. 33. pen. 12. 30.
[r] pen. 4. 34. a 29. 3.
[s] Exod. 23. 28. Jos. 24. 12.
[2] Heb. *dyn.*
[t] Jos. 12. 1.

Cyn CRIST 1451.

nefoedd: ni saif gwr yn dy wyneb
di, nes difetha o honot ti hwynt.
25 [u] Llosg ddelwau cerfiedig eu
duwiau hwynt yn tân: [x] na chwen-
nych na'r arian na'r aur *a fyddo*
arnynt, i'w cymmeryd i ti; rhag dy
[y] faglu âg ef: oblegid ffieidd-dra i'r
ARGLWYDD dy DDUW *ydyw.*
26 Na ddwg dithau ffieidd-dra i'th
dŷ, fel y byddech ysgymmunbeth
megis yntau: gan ddirmygu dir-
myga ef, a chan ffieiddio ffieiddia
ef; [z] oblegid ysgymmunbeth *yw* efe.

[u] pen. 12. 3. Exod. 32. 20. [x] Jos. 7. 1, 21. [y] Seph. 1. 3. [z] pen. 13. 17. Lef. 27. 28.

PENNOD VIII.

1 *Annog i ufudd-dod, o ran ymgeledd Duw iddynt hwy.*

EDRYCHWCH am wneuthur
pob gorchymyn yr wyf fi yn ei
orchymyn i ti heddyw; fel y bydd-
och fyw, ac y cynnyddoch, ac yr
eloch i mewn, ac y meddiannoch
y wlad a addawodd yr ARGLWYDD
wrth eich tadau trwy lw.
2 A chofia yr holl ffordd yr ar-
weiniodd yr ARGLWYDD dy DDUW
di ynddi y deugain mlynedd hyn,
trwy yr anialwch, er mwyn dy gys-
tuddio di, [a] gan dy brofi, i wybod yr
hyn *oedd* yn dy galon, a gedwit ti
ei orchymynion ef, ai nas *cedwit.*
3 Ac efe a'th ddarostyngodd, ac
[b] a oddefodd i ti newynu, ac a'th
[c] fwydodd â manna, yr hwn nid ad-
waenit, ac nid adwaenai dy dadau;
fel y gwnai efe i ti wybod [d] nad
trwy fara yn unig y bydd byw dyn,
ond trwy bob *gair* a'r sydd yn dy-
fod allan o enau yr ARGLWYDD y
bydd byw dyn.
4 [e] Dy ddillad ni heneiddiodd am
danat, a'th droed ni chwyddodd, y
deugain mlynedd hyn.
5 [f] Cydnebydd dithau yn dy galon,
fod yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy
ddysgu di, fel y dysg gwr ei fab ei
hun.
6 A chadw orchymynion yr AR-
GLWYDD dy DDUW, i rodio yn ei
ffyrdd, ac i'w ofni ef.
7 Oblegid y mae yr ARGLWYDD dy
DDUW yn dy ddwyn i mewn i wlad
dda, [g] i wlad afonydd dyfroedd, ffyn-
honnau, a dyfnderau yn tarddu all-
an yn y dyffryn, ac yn y mynydd;
8 Gwlad gwenith, a haidd, a gwin-
wydd, a ffigyswydd, a phomgranad-
wydd; gwlad olew olew-wydden, a
mêl;
9 Gwlad yr hon y bwyttêi fara
ynddi heb brinder, *ac* ni bydd eis-
ieu dim arnat ynddi; gwlad [h] yr
hon *y mae* ei cherrig yn haiarn, ac
o'i mynyddoedd y cloddi bres.
10 [i] Pan fwyttêych, a'th ddigoni;
yna y bendithi yr ARGLWYDD dy
DDUW am y wlad dda a roddes efe
i ti.
11 Cadw arnat rhag anghofio yr
ARGLWYDD dy DDUW, heb gadw ei
orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i
ddeddfau ef, y rhai yr ydwyf fi yn
eu gorchymyn i ti heddyw:
12 [k] Rhag wedi i ti fwytta, a'th
ddigoni, ac adeiladu tai teg, a thrigo
ynddynt;
13 A lliosogi o'th wartheg a'th
ddefaid di, ac amlhâu o arian ac
aur gennyt, ac amlhâu o'r hyn oll
y sydd gennyt:
14 Yna ymddyrchafu o'th galon,
ac anghofio o honot yr ARGLWYDD
dy DDUW, (yr hwn a'th ddug allan
o wlad yr Aipht, o dŷ y caethiwed;
15 Yr hwn a'th dywysodd di trwy
yr anialwch mawr ac ofnadwy, [l] *lle
yr ydoedd* seirph tanllyd, ac ys-
gorpionau, a syched lle nid *oedd*
dwfr; [m] yr hwn a ddygodd i ti
ddwfr allan o'r graig gallestr;
16 Yr hwn a'th fwydodd di yn yr
anialwch â [n] manna, yr hwn nid
adwaenai dy dadau, er dy ddaros-
twng, ac er dy brofi di, i wneuthur
daioni i ti yn dy ddiwedd,)
17 [o] *A* dywedyd o honot yn dy
galon, Fy nerth fy hun, a chryfder
fy llaw a barodd i mi y cyfoeth hwn.
18 Ond cofia yr ARGLWYDD dy
DDUW: oblegid efe *yw* yr hwn *sydd*
yn rhoddi nerth i ti i beri cyfoeth,
fel y cadarnhao efe ei gyfammod, yr
hwn a dyngodd efe wrth dy dadau,
fel *y mae* y dydd hwn.
19 Ac os gan anghofio yr anghofi
yr ARGLWYDD dy DDUW, a dilyn
duwiau dïeithr, a'u gwasanaethu
hwynt, ac ymgrymmu iddynt; yr
ydwyf fi yn tystiolaethu yn eich
erbyn chwi heddyw, gan ddifetha
y'ch difethir.
20 Fel y cenhedloedd y rhai y mae
yr ARGLWYDD ar eu difetha o'ch
blaen chwi, felly y difethir chwi-
thau; am na wrandawsoch ar lais
yr ARGLWYDD eich DUW.

[a] pen. 13. 3. [b] Exod. 16. 3. [c] Exod. 16. 12, 14. [d] Ps. 104. 29. Matt. 4. 4. Luc 4. 4. [e] pen. 29. 5. Neh. 9. 21. [f] 2 Sam. 7. 14. Ps. 89. 32. Diar. 3. 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19. [g] pen. 11. 10, 11. [h] pen. 33. 25. [i] pen. 6. 11, 12. [k] pen. 28. 47. a 32. 15. Diar. 30. 9. Hos. 13. 6. [l] Num. 21. 6. Hos. 13. 5. [m] Num. 20. 11. Ps. 78. 15. a 114. 8. [n] Exod. 16. 15. [o] pen. 9. 4.

PENNOD IX.

1 *Moses yn eu hannog, nad ymddiriedent yn eu cyfiawnder eu hunain: gan ddatgan eu hamryw wrthryfel hwynt.*

GWRANDO, Israel: *Yr wyt* ti
yn myned heddyw dros yr
Iorddonen hon, i fyned i mewn i

Cyn CRIST 1451.

berchennogi cenhedloedd mwy a
chryfach na thi, [a] dinasoedd mawr-
ion a chaerog hyd y nefoedd;
2 Pobl fawr ac uchel, [b] meibion
Anac, y rhai a adnabuost, ac y
clywaist ti *ddywedyd am danynt,*
Pwy a saif o flaen meibion Anac!
3 Gwybydd gan hynny heddyw,
fod yr ARGLWYDD dy DDUW yn
myned trosodd o'th flaen di [c] yn
dân ysol: efe a'u difetha hwynt, ac
efe a'u darostwng hwynt o'th flaen
di: felly y gyrri hwynt ymaith, ac
y difethi hwynt yn fuan, megis y
llefarodd yr ARGLWYDD wrthyt.
4 Na ddywed yn dy galon, wedi
gyrru o'r ARGLWYDD dy DDUW
hwynt allan o'th flaen di, gan ddy-
wedyd, [d] Am fy nghyfiawnder y dyg-
odd yr ARGLWYDD fi i feddiannu y
tir hwn: ond [e] am annuwioldeb y
cenhedloedd hyn, y gyrrodd yr AR-
GLWYDD hwynt allan o'th flaen di.
5 Nid am dy gyfiawnder di, nac
am uniondeb dy galon, yr wyt ti yn
myned i feddiannu eu tir hwynt:
ond am annuwioldeb y cenhedloedd
hyn y bwrw yr ARGLWYDD dy DDUW
hwynt allan o'th flaen di, ac er
cyflawni [f] y gair a dyngodd yr AR-
GLWYDD wrth dy dadau, wrth Abra-
ham, wrth Isaac, ac wrth Jacob.
6 Gwybydd dithau, nad am dy
gyfiawnder dy hun, y rhoddes yr
ARGLWYDD i ti y tir daionus hwn
i'w feddiannu: canys pobl [g] wàr-
galed *ydych.*
7 ¶ Meddwl, *ac* na anghofia, pa
fodd y digiaist yr ARGLWYDD dy
DDUW yn yr anialwch: [h] o'r dydd y
daethost allan o dir yr Aipht, hyd
eich dyfod i'r lle hwn, gwrthryfel-
gar fuoch yn erbyn yr ARGLWYDD.
8 [i] Yn Horeb hefyd y digiasoch
yr ARGLWYDD; a digiodd yr AR-
GLWYDD wrthych, i'ch difetha.
9 [k] Pan euthum i fynu i'r mynydd
i gymmeryd y llechau meini, *sef*
llechau y cyfammod, yr hwn a
wnaeth yr ARGLWYDD â chwi; yna
[l] yr arhoais yn y mynydd ddeugain
niwrnod a deugain nos: bara ni
fwytteais, a dwfr nid yfais.
10 [m] A rhoddes yr ARGLWYDD at-
taf y ddwy lech faen, wedi eu hys-
grifenu â bys DUW; ac arnynt *yr*
oedd yn ol yr holl eiriau a lefar-
odd yr ARGLWYDD wrthych yn y
mynydd, o ganol y tân, [n] ar ddydd
y gymmanfa.
11 A bu, ym mhen y deugain

[a] pen. 1. 28.
[b] Num. 13. 22, 28.
[c] pen. 4. 24. Heb. 12. 29.
[d] Rhuf. 11. 6, 20. 1 Cor. 4. 4, 7.
[e] Gen. 15. 16.
[f] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 7. a 17. 8. a 26. 4. a 28. 13.
[g] Exod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9.
[h] Exod. 14. 11. a 16. 2. a 17. 2. Num. 11. 4. a 20. 2. a 25. 2.
[i] Exod. 32. 4. Ps. 106. 19.
1491.
[k] Exod. 24. 12, 15.
[l] Exod. 24. 18. a 34. 28.
[m] Exod. 31. 18.
[n] Exod. 19. 17. a 20. 1.

niwrnod a'r deugain nos, roddi o'r
ARGLWYDD attaf y ddwy lech faen;
sef llechau y cyfammod.
12 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [o] Cyfod, dos oddi yma i
waered yn fuan: canys ymlygrodd
dy bobl, y rhai a ddygaist allan
o'r Aipht: ciliasant yn ebrwydd
o'r ffordd a orchymynais iddynt;
gwnaethant iddynt eu hun ddelw
dawdd.
13 A llefarodd yr ARGLWYDD
wrthyf, gan ddywedyd, Gwelais y
bobl hyn; ac wele, pobl [p] wàr-galed
ydynt.
14 Paid â mi, a mi a'u distryw-
iaf hwynt, ac [q] a ddileaf eu henw
hwynt oddi tan y nefoedd; ac a'th
wnaf di yn genedl gryfach, ac aml-
ach na hwynt-hwy.
15 A mi a ddychwelais, ac a ddeuth-
um i waered o'r mynydd, a'r mynydd
ydoedd yn llosgi gan dân; a dwy
lech y cyfammod *oedd* yn fy nwylaw.
16 [r] Edrychais hefyd; ac wele, pech-
asech yn erbyn yr ARGLWYDD eich
DUW: gwnaethech i chwi lo tawdd:
ciliasech yn fuan o'r ffordd a orchy-
mynasai yr ARGLWYDD i chwi.
17 A mi a ymaflais yn y ddwy lech,
ac a'u teflais hwynt o'm dwylaw, ac
a'u torrais hwynt o flaen eich llygaid.
18 A [s] syrthiais ger bron yr AR-
GLWYDD, fel y waith gyntaf, ddeu-
gain niwrnod a deugain nos; ni
fwytteais fara, ac nid yfais ddwfr:
o herwydd eich holl bechodau chwi
y rhai a bechasech, gan wneuthur
drygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD
i'w ddigio ef.
19 (Canys ofnais rhag y sorriant
a'r dig, trwy y rhai y digiodd yr
ARGLWYDD wrthych, i'ch dinystrio
chwi.) Etto gwrandawodd yr AR-
GLWYDD arnaf y waith honno hefyd.
20 Wrth Aaron hefyd y digiodd
yr ARGLWYDD yn fawr, i'w ddifetha
ef: a mi a weddïais hefyd dros
Aaron y waith honno.
21 [t] Eich pechod chwi hefyd yr
hwn a wnaethoch, *sef* y llo, a gym-
merais, ac a'i llosgais yn tân; cur-
ais ef hefyd, gan *ei* falurio yn dda,
nes ei falu yn llwch: a bwriais ei
lwch ef i'r afon oedd yn disgyn o'r
mynydd.
22 O fewn [u] Taberah hefyd, ac o
fewn [x] Massah, ac o fewn [y] Beddau
y blys, yr oeddych yn digio yr AR-
GLWYDD.
23 A [z] phan anfonodd yr ARGLWYDD

Cyn CRIST 1451.
[o] Exod. 32. 7.
[p] ad. 6. pen. 10. 16. a 31. 27. 2 Bren. 17. 14.
[q] pen. 29. 20. Ps. 9. 5. a 109. 13.
[r] Exod. 32. 19.
[s] Ps. 106. 23.
[t] Exod. 32. 20.
[u] Num. 11. 1, 5.
[x] Exod. 17. 7.
[y] Num. 11. 4, 34.
[z] Num. 13. 3. a 14. 1.

Cyn CRIST 1451.

chwi o Cades-Barnea, gan ddywed-
yd, Ewch i fynu, a meddiennwch y
tir yr hwn a roddais i chwi, yr anuf-
uddhasoch i air yr ARGLWYDD eich
DUW: ni chredasoch hefyd iddo, ac
ni wrandawsoch ar ei lais ef.
24 Gwrthryfelgar fuoch yn erbyn
yr ARGLWYDD er y dydd yr adnab-
ûm chwi.
25 A mi a syrthiais ger bron yr
ARGLWYDD ddeugain niwrnod a
deugain nos, fel y syrthiaswn *o'r*
blaen; am ddywedyd o'r ARGLWYDD
y difethai chwi.
26 Gweddïais hefyd ar yr AR-
GLWYDD, a dywedais, ARGLWYDD
DDUW, na ddifetha dy bobl, a'th
etifeddiaeth a waredaist yn dy fawr-
edd, yr hwn a ddygaist allan o'r
Aipht â llaw gref.
27 Cofia dy weision, Abraham,
Isaac, a Jacob; nac edrych ar
galedrwydd y bobl hyn, nac ar eu
drygioni, nac ar eu pechod:
28 Rhag dywedyd o'r wlad y dyg-
[a] Exod. 32. 12. Num. 14. 16. aist ni allan o honi, [a] O eisieu gallu
o'r ARGLWYDD eu dwyn hwynt i'r
tir a addawsai efe iddynt, ac o'i
gas arnynt, y dug efe hwynt allan,
i'w lladd yn yr anialwch.
[b] pen. 4. 20. 29 [b] Etto dy bobl di a'th etifedd-
iaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist
allan yn dy fawr nerth, ac â'th es-
tynedig fraich.

PENNOD X.

1 *Trugaredd Duw, yn ail-roddi y ddwy lech:* 6 *yn sicrhâu yr offeiriadaeth;* 8 *yn neillduo llwyth Lefi:* 10 *yn gwrandaw ar weddi Moses dros y bobl.* 12 *Annog i ufudd-dod.*

1491. YR amser hwnnw y dywedodd
[a] Exod. 34. 1. yr ARGLWYDD wrthyf, [a] Nadd
i ti ddwy lech faen, fel *y rhai*
cyntaf; a thyred i fynu attaf fi i'r
mynydd, a gwna i ti arch bren.
2 A mi a ysgrifenaf ar y llechau
y geiriau oedd ar y llechau cyntaf,
y rhai a dorraist; a gosod tithau
hwynt yn yr arch.
3 Yna gwneuthum arch o goed
[b] Exod. 25. 5, 10. [b] Sittim; ac a neddais ddwy lech
faen, fel y rhai cyntaf; ac a euth-
um i fynu i'r mynydd, a'r ddwy
lech yn fy llaw.
[c] Exod. 34. 28. 4 Ac [c] efe a ysgrifenodd ar y
llechau, fel yr ysgrifen gyntaf, y
[2] *deg gorchymyn.* [2] Dengair, a lefarodd yr ARGLWYDD
wrthych yn y mynydd, o ganol y
tân, yn nydd y gymmanfa: a rhodd-
es yr ARGLWYDD hwynt attaf fi.
5 Yna y dychwelais, ac y deuthum
i waered o'r mynydd, ac a osodais y
llechau yn yr arch, yr hon a wnaeth-
wn, ac yno y maent; megis y gor-
chymynodd yr ARGLWYDD i mi.

Cyn CRIST 1491.

6 ¶ A [d] meibion Israel a aethant [d] Num. 33. 31.
o Beeroth meibion Jacan i [e] Mo- [e] Num. 33. 30.
serah: [f] yno y bu farw Aaron, ac [f] Num. 20. 28. a 33. 38.
efe a gladdwyd yno; ac Eleazar ei
fab a offeiriadodd yn ei le ef.
7 [g] Oddi yno yr aethant i Gudgod- [g] Num. 33. 32, 33.
ah; ac o Gudgodah i Jotbath, tir
afonydd dyfroedd.
8 ¶ Yr amser hwnnw [h] y neillduodd [h] Num. 3. 6. a 4. 4. a 8. 14.
yr ARGLWYDD lwyth Lefi, i ddwyn
arch cyfammod yr ARGLWYDD, i
sefyll ger bron yr ARGLWYDD, i'w
wasanaethu ef, ac i [i] fendigo yn ei [i] Lef. 9. 22. Num. 6. 23.
enw ef, hyd y dydd hwn.
9 [k] Am hynny ni bydd rhan i Lefi, [k] Num. 18. 20.
nac etifeddiaeth gyd â'i frodyr: yr pen. 18. 1. Ezec. 44. 28.
ARGLWYDD *yw* ei etifeddiaeth ef;
megis y dywedodd yr ARGLWYDD
dy DDUW wrtho ef.
10 A [l] mi a arhoais yn y mynydd [l] Exod. 34. 28.
ddeugain niwrnod a deugain nos,
fel y [3] dyddiau cyntaf: [m] a gwran- [3] Neu, *y deugain niwrnod cyntaf.*
dawodd yr ARGLWYDD arnaf y
waith hon hefyd: ni ewyllysiodd yr [m] Exod. 32. 14, 33. a 33. 17.
ARGLWYDD dy ddifetha di.
11 [n] A dywedodd yr ARGLWYDD pen. 9. 19. [n] Exod. 32. 34. a 33. 1.
wrthyf, Cyfod, dos *i'th* daith o flaen
y bobl; fel yr elont i mewn ac y
meddiannont y tir, yr hwn a dyngais
wrth eu tadau ar ei roddi iddynt.
12 ¶ Ac yr awr hon, Israel, [o] beth 1451.
y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn [o] Mic. 6. 8.
ei ofyn gennyt, ond ofni yr AR-
GLWYDD dy DDUW, a rhodio yn ei
holl ffyrdd, [p] a'i garu ef, a gwasan- [p] pen. 6. 5. Matt. 22. 37.
aethu yr ARGLWYDD dy DDUW â'th
holl galon, ac â'th holl enaid,
13 Cadw gorchymynion yr AR-
GLWYDD, a'i ddeddfau, y rhai yr
wyf yn eu gorchymyn i ti y dydd
hwn, er daioni i ti?
14 Wele, [q] y nefoedd, a nefoedd y [q] Exod. 19. 5. Ps. 115. 16. a 148. 4.
nefoedd, *ydynt* eiddo yr ARGLWYDD
dy DDUW, [r] y ddaear *hefyd* a'r hyn [r] Gen. 14. 19. Ps. 24. 1.
oll *sydd* ynddi.
15 Yn unig ar dy dadau di y rhodd-
es yr ARGLWYDD ei serch, gan eu
hoffi hwynt: ac efe a wnaeth ddewis
o'u had ar eu hol hwynt, *sef* o hon-
och chwi, o flaen yr holl bobloedd;
megis heddyw *y gwelir.*
16 [s] Enwaedwch chwithau ddïen- [s] Edrych Lef. 26. 41. pen. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 28, 29. Col. 2. 11.
waediad eich calon, ac na chaled-
wch eich gwarr mwyach.
17 Canys yr ARGLWYDD eich DUW
chwi *yw* DUW y duwiau, ac [t] Ar- [t] Dat. 17. 14. a 19. 16.
glwydd yr arglwyddi, DUW mawr,
cadarn, ac ofnadwy, yr hwn [u] ni [u] 2 Chron. 19. 7.

Cyn CRIST 1451.

dderbyn wyneb, ac ni chymmer
wobr.
x Ps. 68. 5. a 146. 9. 18 [x] Yr hwn a farna yr amddifad
a'r weddw; ac y sydd yn hoffi y dïeithr, gan roddi iddo fwyd a dillad.
y Lef. 19. 33, 34. 19 [y] Hoffwch chwithau y dïeithr:
canys dïeithriaid fuoch yn nhir yr
Aipht.
z pen. 6. 13. Matt. 4. 10. Luc 4. 8. 20 [z] Yr ARGLWYDD dy DDUW a ofni,
ac ef a wasanaethi: wrtho ef hefyd
a pen. 13. 4. [a] y glyni, ac i'w enw ef y tyngi.
b Exod. 15. 2. Ps. 22. 3. Jer. 17. 14. 21 [b] Efe *yw* dy fawl, ac efe *yw*
dy DDUW, yr hwn a wnaeth i ti y
mawrion a'r ofnadwy *bethau* hyn,
y rhai a welodd dy lygaid.
22 Dy dadau a aethant i waered
c Gen. 46. 27. Exod. 1. 5. Act. 7. 14. i'r Aipht [c] yn ddeg enaid a thri
ugain; ac yr awr hon yr ARGLWYDD
d Gen. 15. 5. dy DDUW a'th wnaeth di [d] fel sêr y
nefoedd o lïosowgrwydd.

PENNOD XI.

1 *Moses yn annog y bobl i ufudd-dod:* 2 *trwy eu gwybodaeth eu hunain o fawr weithredoedd Duw;* 8 *trwy addewid o fawr fendithion Duw,* 16 *a thrwy fygythion.* 18 *Bod yn rhaid myfyrio yn ofalus ar eiriau Duw.* 26 *Rhoddi y fendith a'r felldith o'u blaen hwynt.*

CAR dithau yr ARGLWYDD dy
DDUW, a chadw ei gadwraeth
ef, a'i ddeddfau, a'i farnedigaethau,
a'i orchymynion, byth.
2 A chydnabyddwch heddyw: canys nid *wyf yn ymddiddan* â'ch
plant, y rhai nid adnabuant, ac ni
welsant gerydd yr ARGLWYDD eich
DUW chwi, ei fawredd, ei law gref,
a'i fraich estynedig;
3 Ei arwyddion hefyd, a'i weithredoedd, y rhai a wnaeth efe yng
nghanol yr Aipht, i Pharaoh brenhin yr Aipht, ac i'w holl dir;
4 A'r hyn a wnaeth efe i lu yr
Aipht, i'w feirch ef, ac i'w gerbyd-
a Exod. 14. 27. au; [a] y modd y gwnaeth efe i ddyfroedd y môr coch lenwi dros eu
hwynebau hwynt, pan oeddynt yn
ymlid ar eich ol, ac y difethodd yr
ARGLWYDD hwynt hyd y dydd hwn:
5 A'r hyn a wnaeth efe i chwi yn yr
anialwch, nes eich dyfod i'r lle hwn;
b Num. 16. 31. a 27. 3. Ps. 106. 17. 6 [b] A'r hyn a wnaeth efe i Dathan,
ac i Abiram, meibion Elïab, mab
Reuben; y modd yr agorodd y
ddaear ei safn, ac a'u llyngcodd
hwynt, a'u teuluoedd, a'u pebyll,
2 Neu, *ddâ byw oedd yn eu canlyn hwy.* a'r holl [2] olud oedd [3] ganddynt, ym
mysg holl Israel.
3 Heb. *wrth eu traed.* 7 Eithr eich llygaid chwi oedd yn
gweled holl fawrion weithredoedd
yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe.
8 Cedwch chwithau bob gorchy-
myn yr ydwyf fi yn ei orchymyn i
chwi heddyw; fel y byddoch gryfion, ac yr eloch i mewn, ac y meddiannoch y tir yr ydych yn myned
trosodd iddo i'w feddiannu:
9 Ac fel yr estynoch ddyddiau yn
y tir yr hwn a dyngodd yr ARGLWYDD i'ch tadau, ar ei roddi
iddynt, ac i'w had; *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl.
10 ¶ O herwydd y tir yr wyt yn
myned iddo i'w feddiannu, nid fel
tir yr Aipht *y mae,* yr hwn y daethoch allan o hono, lle yr heuaist dy
had, ac y dyfrheaist â'th droed, fel
gardd lysiau:
11 Ond y tir yr ydych yn myned
trosodd iddo i'w feddiannu, *sydd*
fynydd-dir, a dyffryndir, yn yfed
dwfr o wlaw y nefoedd;
12 Tir *yw,* yr hwn y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei [4] ymgeleddu: [c] llygaid yr ARGLWYDD 4 Heb. *geisio.* c 1 Bren. 9. 3.
dy DDUW *sydd* bob amser arno, o
ddechreuad y flwyddyn hyd ddiwedd y flwyddyn hefyd.
13 ¶ A bydd, os gan wrandaw y
gwrandêwch ar fy ngorchymynion,
y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i
chwi heddyw, i garu yr ARGLWYDD
eich DUW, ac i'w wasanaethu, â'ch
holl galon, ac â'ch holl enaid;
14 Yna y rhoddaf wlaw i'ch tir yn
ei amser, *sef* [d] y cynnar-wlaw, a'r d Joel 2. 23. Iago 5. 7.
diweddar-wlaw; fel y casglech dy
ŷd, a'th win, a'th olew;
15 A rhoddaf laswellt yn dy faes,
i'th anifeiliaid; fel y bwyttâech, ac
y'th ddigoner.
16 Gwyliwch arnoch rhag twyllo
eich calon, a chilio o honoch, a
[e] gwasanaethu duwiau dïeithr, ac e pen. 8. 19.
ymgrymmu iddynt;
17 Ac ennynu digllonedd yr ARGLWYDD i'ch erbyn, a [f] chau o hono f 1 Bren. 8. 35.
ef y nefoedd, fel na byddo gwlaw,
ac na roddo y ddaear ei chnwd, a'ch
difetha yn fuan o'r tir yr hwn y mae
yr ARGLWYDD yn ei roddi i chwi.
18 ¶ Am hynny [g] gosodwch fy ngeiriau hyn yn eich calon, ac yn eich g pen. 6. 6.
meddwl, a [h] rhwymwch hwynt yn h pen. 6. 8.
arwydd ar eich dwylaw, a byddant
yn rhagdalau rhwng eich llygaid:
19 [i] A dysgwch hwynt i'ch plant; i pen. 4. 9, 10. a 6. 7.
gan grybwyll am danynt pan eisteddych yn dy dŷ, a phan rodiech
ar y ffordd, pan orweddych *hefyd,*
a phan godych.
20 Ac ysgrifena hwynt ar byst dy
dŷ, ac ar dy byrth;

Cyn CRIST 1451.

21 Fel yr amlhao eich dyddiau chwi, a dyddiau eich plant chwi, ar y ddaear yr hon a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eich tadau am ei rhoddi iddynt, [k] fel dyddiau y nefoedd ar y ddaear.

[k] Ps. 72. 5. a 89. 29.

22 ¶ Canys os gan gadw y cedwch yr holl orchymynion hyn, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi i'w gwneuthur, i garu yr ARGLWYDD eich DUW, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i lynu wrtho ef;

23 Yna y gyrr yr ARGLWYDD allan yr holl genhedloedd hyn o'ch blaen chwi, a chwi a feddiennwch genhedloedd mwy a chryfach na chwi.

24 [l] Pob man y sathro gwadn eich troed chwi arno, fydd eiddo chwi: [m] o'r anialwch, a Libanus, *ac* o'r afon, *sef* afon Euphrates, hyd y môr eithaf, y bydd eich terfyn chwi.

[l] Jos. 1. 3. a 14. 9.
[m] Gen. 15. 18. Exod. 23. 31. Num. 34. 3.

25 Ni saif gwr yn eich wyneb: eich arswyd a'ch ofn a rydd yr ARGLWYDD eich DUW ar wyneb yr holl dir yr hwn y sathroch arno, [n] megis y llefarodd wrthych.

[n] Exod. 23. 27.

26 ¶ [o] Wele, rhoddi yr ydwyf fi o'ch blaen chwi heddyw fendith a melldith:

[o] pen. 30. 15.

27 [p] Bendith, os gwrandêwch ar orchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, y rhai yr ydwyf fi yn *eu* gorchymyn i chwi heddyw;

[p] pen. 28. 2.

28 A [q] melldith, oni wrandêwch ar orchymynion yr ARGLWYDD eich DUW, ond cilio o honoch allan o'r ffordd yr ydwyf fi yn ei gorchymyn i chwi heddyw, i fyned ar ol duwiau dïeithr, y rhai nid adnabuoch.

[q] pen. 28. 15.

29 Bydded gan hynny, pan ddygo yr ARGLWYDD dy DDUW di i'r tir yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu, roddi o honot [r] y fendith ar fynydd Garizim, a'r felldith ar fynydd Ebal.

[r] pen. 27. 12, 13. Jos. 8. 33.

30 Onid *yw* y rhai hyn o'r tu hwnt i'r Iorddonen, tu a'r lle y machluda yr haul, yn nhir y Canaaneaid, yr hwn sydd yn trigo yn y rhos ar gyfer Gilgal, [s] ger llaw gwastadedd Moreh?

[s] Gen. 12. 6. Barn. 7. 1.

31 Canys myned yr ydych dros yr Iorddonen, i fyned i feddiannu y tir y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei roddi i chwi; a chwi a'i meddiennwch ac a breswyliwch ynddo.

32 Gwyliwch chwithau [t] am wneuthur yr holl ddeddfau a'r barnedigaethau, y rhai yr ydwyf fi yn eu rhoddi o'ch blaen chwi heddyw.

[t] pen. 5. 32.

PENNOD XII.

1 Bod yn rhaid dinystrio pob lle y buasai delw-addoliaeth ynddo, 5 a chyrchu i'r lle a ddewisodd Duw i'w wasanaeth. 16, 23 Gwahardd gwaed. 17, 20, 26 Rhaid yw bwytta pethau sanctaidd yn y lle sanctaidd. 19 Na wrthoder y Lefiad. 29 Nac ymoroler am gau-dduwiau.

Cyn CRIST 1451.

DYMA y deddfau a'r barnedigaethau, y rhai a wyliwch ar *eu* gwneuthur, yn y tir a rydd ARGLWYDD DDUW dy dadau i ti i'w feddiannu, yr holl ddyddiau y byddoch fyw ar y ddaear.

2 [a] Gan ddinystrio dinystriwch yr holl fannau, y rhai y gwasanaethodd y cenhedloedd yr ydych chwi yn eu [2] meddiannu eu duwiau ynddynt, ar y mynyddoedd uchel, ac ar y bryniau, a than bob pren gwyrddlas.

[a] pen. 7. 5.
[2] Neu, *etifeddu.*

3 [b] Drylliwch hefyd eu hallorau hwynt, a thorrwch eu colofnau hwynt, a llosgwch eu llwynau hwynt â thân, a thorrwch gerfiedig ddelwau eu duwiau hwynt, a dinystriwch eu henwau hwynt o'r lle hwnnw.

[b] Barn. 2. 2.

4 Na wnewch felly i'r ARGLWYDD eich DUW.

5 Ond y lle [c] a ddewiso yr ARGLWYDD eich DUW o'ch holl lwythau chwi, i osod ei enw yno, ei drigfa ef a geisiwch, ac yno y deuwch:

[c] 1 Bren. 8. 29. 2 Chron. 7. 12.

6 A dygwch [d] yno eich poeth-offrymmau, a'ch aberthau, a'ch [e] degymmau, ac offrwm dyrchafael eich llaw, eich addunedau hefyd, a'ch offrymmau gwirfodd, a chyntaf-anedig eich gwartheg a'ch defaid.

[d] Lef. 17. 3.
[e] ad. 17. pen. 14. 22. a 15. 19, 20.

7 A bwyttêwch [f] yno ger bron yr ARGLWYDD eich DUW, a llawenhêwch ym mhob dim y rhoddoch eich llaw arno, chwychwi a'ch teuluoedd, yn yr hyn y'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy DDUW.

[f] pen. 14. 26.

8 Na wnewch yn ol *yr hyn* oll yr ydym ni yn ei wneuthur yma heddyw, pob un yr hyn *fyddo* uniawn yn ei olwg ei hun.

9 Canys ni ddaethoch hyd yn hyn i'r orphwysfa, ac i'r etifeddiaeth, yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

10 Ond pan eloch dros yr Iorddonen, a thrigo yn y tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD eich DUW yn ei roddi yn etifeddiaeth i chwi, a *phan* roddo lonydd i chwi oddi wrth eich holl elynion o amgylch, fel y preswylioch yn ddïogel:

11 Yna y bydd [g] lle wedi i'r ARGLWYDD eich DUW ei ddewis iddo,

[g] 1 Bren. 8. 29. Ps. 78. 68.

Cyn CRIST 1451.

i beri i'w enw aros ynddo; yno y
dygwch yr hyn oll yr ydwyf fi yn ei
orchymyn i chwi; *sef* eich poeth-
offrymmau, a'ch aberthau, eich deg-
ymmau, a dyrchafael-offrwm eich
[3] Heb. *a holl ddewis eich addunedau.*
llaw, [3]a'ch holl ddewis addunedau, y
rhai a addunedoch i'r ARGLWYDD.
12 A llawenhêwch ger bron yr
ARGLWYDD eich DUW; chwi, a'ch
meibion, a'ch merched, a'ch gweis-
ion, a'ch morwynion, a'r Lefiad *a
fyddo* yn eich pyrth chwi: canys
[h] pen. 10. 9.
[h]nid *oes* iddo ran nac etifeddiaeth
gyd â chwi.
13 Gwylia arnat rhag poeth-offrym-
mu o honot dy boeth-offrymmau ym
mhob lle a'r a welych:
14 Ond yn y lle a ddewiso yr AR-
GLWYDD o fewn un *o'th* lwythau di,
yno yr offrymmi dy boeth-offrym-
mau, ac y gwnei yr hyn oll yr yd-
wyf fi yn ei orchymyn i ti.
15 Er hynny ti a gei ladd a bwytta
cig yn ol holl ddymuniant dy galon,
yn ol bendith yr ARGLWYDD dy
DDUW, yr hon a rydd efe i ti, yn dy
[i] ad. 22.
holl byrth: [i]yr aflan a'r glân a fwytty
o hono, megis o'r iwrch a'r carw.
[k] Gen. 9. 4. Lef. 7. 26. a 17. 10. pen. 15. 23.
16 [k]Ond na fwyttêwch y gwaed; ar
y ddaear y tywelltwch ef fel dwfr.
17 ¶ Ni elli fwytta o fewn dy byrth
ddegfed dy ŷd, na'th win, na'th olew,
na chyntaf-anedig dy wartheg, na'th
ddefaid, na'th holl addunedau y rhai
a addunech, na'th offrymmau gwir-
fodd, na dyrchafael-offrwm dy law:
18 Ond o flaen yr ARGLWYDD dy
DDUW y bwyttêi hwynt, yn y lle a
ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW;
ti, a'th fab, a'th ferch, a'th was, a'th
forwyn, a'r Lefiad *a fyddo* yn dy
byrth di: llawenycha ger bron yr
ARGLWYDD dy DDUW yn yr hyn oll
yr estynech dy law arno.
[l] pen. 14. 27.
19 [l]Gwylia arnat rhag gadael y Lef-
[4] Heb. *dy holl ddyddiau.*
iad, [4]tra fyddech byw ar y ddaear.
20 ¶ Pan helaetho yr ARGLWYDD
[m] Gen. 15. 18. a 28. 14. pen. 11. 24. a 19. 8.
dy DDUW dy derfyn di, [m]megis y
dywedodd wrthyt, os dywedi, Bwyt-
tâf gig, (pan ddymuno dy galon
fwytta cig,) yn ol holl ddymuniad
dy galon y bwyttêi gig.
21 Os y lle a ddewisodd yr AR-
GLWYDD dy DDUW i roddi ei enw
ynddo, fydd pell oddi wrthyt; yna
lladd o'th wartheg, ac o'th ddefaid,
y rhai a roddodd yr ARGLWYDD i
ti, megis y gorchymynais i ti, a
bwytta o fewn dy byrth wrth holl
ddymuniad dy galon.
[n] ad. 15.
22 [n]Etto fel y bwyttêir yr iwrch a'r
carw, felly y bwyttêi ef: yr aflan a'r
glân a'i bwytty yn yr un ffunud.

Cyn CRIST 1451.

[o] ad. 16.
23 [o]Yn unig [5]bydd sicr na fwyt-
[5] Heb. *ymgryfhâ.*
tâech [p]y gwaed: canys y gwaed
[p] Lef. 17. 11, 14.
yw yr einioes; ac ni chei fwytta
yr einioes ynghyd â'r cig.
24 Na fwytta ef; ar y ddaear y
tywellti ef fel dwfr.
25 Na fwytta ef; fel y byddo
daioni i ti, ac i'th feibion ar dy ol,
pan wnelych yr uniawn y'ngolwg
yr ARGLWYDD.
26 Etto cymmer dy gyssegredig
bethau y rhai sydd gennyt, a'th
addunedau, a thyred i'r lle a ddew-
iso yr ARGLWYDD.
27 Ac [q]offrymma dy boeth-offrwm, [q] Lef. 1. 5, 9, 13.
(y cig a'r gwaed,) ar allor yr AR-
GLWYDD dy DDUW: a gwaed dy
aberthau a dywelltir wrth allor yr
ARGLWYDD dy DDUW; a'r cig a
fwyttêi di.
28 Cadw a gwrando yr holl eiriau
hyn yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i
ti; fel y byddo daioni i ti, ac i'th
feibion ar dy ol byth, pan wnelych
yr hyn sydd dda ac uniawn y'ngol-
wg yr ARGLWYDD dy DDUW.
29 ¶ Pan ddinystrio yr ARGLWYDD
dy DDUW y cenhedloedd, y rhai yr
wyt ti yn myned attynt i'w medd-
iannu, o'th flaen di, a [6]dyfod o [6] Heb. *meddiannu, neu, etifeddu o honot hwynt.*
honot yn eu lle hwynt, a phres-
wylio yn eu tir hwynt:
30 Gwylia arnat [r]rhag ymfaglu o [r] pen. 7. 16.
honot ar eu hol hwynt, wedi eu din-
ystrio hwynt o'th flaen di; a rhag
ymorol am eu duwiau hwynt, gan
ddywedyd, Pa fodd y gwasanaeth-
odd y cenhedloedd hyn eu duwiau?
myfi a wnaf felly hefyd.
31 Na wna di felly i'r ARGLWYDD
dy DDUW: canys pob ffieidd-dra [7]yr [7] Heb. *yr Arglwydd, yr hwn oedd gâs ganddo.*
hwn oedd gas gan yr ARGLWYDD, a
wnaethant hwy i'w duwiau: canys
[s]eu meibion hefyd a'u merched a [s] Lef. 18. 21. a 20. 2. pen. 18. 10. Jer. 32. 35.
losgasant yn tân i'w duwiau.
32 Pob gair yr wyf fi yn ei orchy-
myn i chwi, edrychwch am wneuth-
ur hynny: [t]na chwanega atto, ac na [t] pen. 4. 2.
thyn oddi wrtho.

PENNOD XIII.

1 *Y rhai a hudo i ddelw-addoliaeth,* 6 *er nesed a fônt i ti,* 9 *rhaid yw eu llabyddio.* 12 *Nad arbeder y dinasoedd lle y bo gau-dduwiaeth.*

PAN godo yn dy fysg di bro-
phwyd, neu freuddwydydd
breuddwyd, (a rhoddi i ti arwydd
neu ryfeddod,
2 A dyfod i ben o'r [a]arwydd neu [a] Edrych pen. 18. 22. Jer. 28. 9. Matt. 7. 22.
y rhyfeddod a lefarodd efe wrthyt,)

Cyn CRIST 1451.

gan ddywedyd, Awn ar ol duwiau
dïeithr, (y rhai nid adwaenost,) a
gwasanaethwn hwynt;
3 Na wrando ar eiriau y prophwyd
hwnnw, neu ar y breuddwydydd
breuddwyd hwnnw: canys yr ARGLWYDD eich DUW sydd yn eich
[b] profi chwi, i wybod a ydych yn
caru yr ARGLWYDD eich DUW â'ch
holl galon, ac â'ch holl enaid.
4 Ar ol yr ARGLWYDD eich DUW
yr ewch, ac ef a ofnwch, a'i orchymynion ef a gedwch, ac ar ei lais ef
y gwrandêwch, ac ef [c] a wasanaethwch, ac wrtho ef y glynwch.
5 A'r [d] prophwyd hwnnw, neu y
breuddwydydd breuddwyd hwnnw,
a roddir i farwolaeth; canys llefarodd [2] i'ch troi *chwi* oddi wrth yr ARGLWYDD eich DUW, yr hwn a'ch dug
chwi allan o dir yr Aipht, ac a'ch
gwaredodd chwi o dŷ y caethiwed,
i'th wthio di allan o'r ffordd, yr hon
y gorchymynodd yr ARGLWYDD dy
DDUW i ti rodio ynddi. [e] Felly y
tynni ymaith y drwg o'th fysg.
6 ¶ [f] Os dy frawd, mab dy fam, neu
dy fab dy hun, neu dy ferch, neu
[g] wraig dy fynwes, neu dy gyfaill, yr
hwn *sydd* fel dy enaid dy hun, a'th
annog yn ddirgel, gan ddywedyd,
Awn a gwasanaethwn dduwiau dïeithr, y rhai nid adnabuost ti, na'th
dadau;
7 *Sef rhai* o dduwiau y bobl *sydd*
o'ch amgylch chwi, yn agos attat,
neu ym mhell oddi wrthyt, o *un*
cwrr i'r tir hyd gwrr *arall* y tir:
8 Na chydsynia âg ef, ac na wrando
arno, ac nac arbeded dy lygad ef, ac
nac eiriach *ef*, ac na chela arno:
9 Ond [h] gan ladd lladd ef; bydded
[i] dy law di arno ef yn gyntaf, i'w
roddi i farwolaeth, a llaw yr holl
bobl wedi hynny.
10 A llabyddia ef â meini, fel y
byddo marw: canys ceisiodd dy
wthio di oddi wrth yr ARGLWYDD dy
DDUW, yr hwn a'th ddug di allan o
dir yr Aipht, o dŷ y [3] caethiwed.
11 A [k] holl Israel a glywant, ac a
ofnant, ac ni chwanegant wneuthur
y fath beth drygionus a hyn yn dy
blith.
12 ¶ Pan glywech am un o'th ddinasoedd, y rhai y mae yr ARGLWYDD
dy DDUW yn eu rhoddi i ti i drigo
ynddynt, gan ddywedyd,
13 [l] Aeth dynion, meibion [4] y fall,
allan o'th blith, a gyrrasant drigolion eu dinas, gan ddywedyd, Awn,

[b] pen. 8. 2. Edrych Matt. 24. 24. 1 Cor. 11. 19. 2 Thess. 2. 11. Dat. 13. 14.
[c] pen. 10. 20.
[d] pen. 18. 20. Jer. 14. 15. Zech. 13. 3.
[2] Heb. *dychweliad yn erbyn yr Arglwydd.*
[e] pen. 22. 21, 22, 24. 1 Cor. 5. 13.
[f] pen. 17. 2.
[g] Edrych Gen. 16. 5. pen. 28. 54. Diar. 5. 20. Mic. 7. 5.
[h] pen. 17. 7.
[i] Act. 7. 58.
[3] Heb. *caethion.*
[k] pen. 17. 13.
[l] 1 Ioan 2. 19. Jud. 19.
[4] Neu, *Belial.* Edrych Barn. 19. 22. 1 Sam. 2. 12. a 25. 25. 2 Cor. 6. 15.

gwasanaethwn dduwiau dïeithr, y
rhai nid adnabuoch;
14 Yna ymofyn, a chwilia, a chais
yn dda: ac wele, *os* gwirionedd *yw,*
a bod yn sicr wneuthur y ffieidd-dra
hyn yn dy fysg;
15 Gan daro taro drigolion y ddinas honno â min y cleddyf; [m] difroda
hi, a'r rhai oll *a fyddant* ynddi, a'i
hanifeiliaid hefyd, â min y cleddyf.
16 A'i holl yspail hi a gesgli i ganol
ei heol hi, ac a losgi y ddinas a'i holl
yspail hi yn gwbl, i'r ARGLWYDD dy
DDUW, â thân: felly bydded yn
garnedd byth; nac adeilader hi
mwy.
17 Ac [n] na lyned wrth dy law di
ddim o'r [5] dïofryd-beth: fel y dychwelo yr ARGLWYDD oddi wrth
angerdd ei ddig, ac y rhoddo i ti
drugaredd, ac y tosturio wrthyt, ac
y'th amlhao, megis y tyngodd wrth
dy dadau:
18 Pan wrandawech ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, [o] gan gadw ei
holl orchymynion ef, y rhai yr wyf
fi yn *eu* gorchymyn i ti heddyw, gan
wneuthur *yr hyn sydd* uniawn yng
ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW.

PENNOD XIV.

1 *Na ddylai plant Duw mo'u hanffurfio eu hunain wrth alaru.* 3 *Pa beth a ellir, a pha beth nis gellir ei fwytta,* 4 *o anifeiliaid,* 9 *o bysgod,* 11 *o adar.* 21 *Ni ellir bwytta yr hyn a fo farw ei hun.* 22 *Degymmau gwasanaeth Duw.* 23 *Y degymmau a'r cyntaf-anedig i ymlawenychu ger bron yr Arglwydd.* 28 *Degwm y drydedd flwyddyn yn elusen.*

PLANT *ydych* chwi i'r ARGLWYDD eich DUW: [a] na thorrwch mo honoch eich hunain, ac na
wnewch foelni rhwng eich llygaid,
dros y marw.
2 [b] Canys pobl sanctaidd *wyt* ti i'r
ARGLWYDD dy DDUW, a'r ARGLWYDD a'th ddewisodd di i fod
yn bobl unig iddo ef, o'r holl bobloedd *sydd* ar wyneb y ddaear.
3 ¶ Na fwytta ddim ffiaidd.
4 [c] Dyma yr anifeiliaid a fwyttêwch: eidion, llwdn dafad, a llwdn
gafr,
5 Y carw, a'r iwrch, a'r llwdn
hydd, a'r bwch gwŷllt, a'r [2] unicorn,
a'r [3] ŷch gwŷllt, a'r afr wŷllt.
6 A phob anifail yn hollti yr ewin,
ac yn fforchogi hollt y ddwy ewin,
ac yn cnoi cil, ym mysg yr anifeiliaid; hwnnw a fwyttêwch.
7 Ond hyn ni fwyttêwch, o'r rhai a
gnoant y cil, neu a holltant yr ewin
yn fforchog: y camel, a'r ysgyfarn-

Cyn CRIST 1451.

[m] Lef. 27. 28. Jos. 6. 17.
[n] pen. 7. 26.
[5] Neu, *peth melldigedig.*
[o] pen. 12. 25, 32.
[a] Lef. 19. 28. a 21. 5. Jer. 16. 6. a 41. 5. a 47. 5. 1 Thess. 4. 13.
[b] pen. 7. 6. a 26. 18.
[c] Lef. 11. 2, &c.
[2] Heb. *dishon.*
[3] *bual.*

Cyn CRIST 1451.

og, a'r gwningen: er bod y rhai hyn yn cnoi eu cil, am nad ydynt yn fforchogi yr ewin, aflan *ydynt* i chwi.

8 Yr hwch hefyd, er ei bod yn fforchogi yr ewin, ac heb *gnoi* cil, aflan *yw* i chwi: na fwyttêwch o'u cig hwynt, ac [d] na chyffyrddwch â'u burgyn hwynt.

d Lef. 11. 27.

9 ¶ [e] Hyn a fwyttêwch o'r hyn oll *sydd* yn y dyfroedd: yr hyn oll *sydd* iddo esgyll a chèn a fwyttêwch.

e Lef. 11. 9.

10 A'r hyn oll nid *oes* iddo esgyll a chèn, ni fwyttêwch: aflan *yw* i chwi.

11 ¶ Pob aderyn glân a fwyttêwch.

12 A dyma y rhai ni fwyttêwch o honynt: yr eryr, a'r wŷdd-walch, a'r fôr-wennol,

13 A'r bod, a'r barcut, a'r fwltur yn ei rhyw,

14 A phob cigfran yn ei rhyw,

15 A chyw yr estrys, a'r fran nos, a'r gog, a'r hebog yn ei ryw,

16 Aderyn y cyrph, a'r dylluan, a'r gogfran,

17 A'r pelican, a'r bïogen, a'r fulfran,

18 A'r ciconia, a'r crŷr yn ei ryw, a'r gornchwigl, a'r [f] ystlum.

f Lef. 11. 19.

19 A [g] phob ymlusgiad asgellog *sydd* aflan i chwi: na fwyttâer hwynt.

g Edrych Lef. 11. 21.

20 Pob ehediad glân a fwyttêwch.

21 ¶ Na fwyttêwch ddim a fo marw ei hun: dod ef i'r dïeithr *fyddo* yn dy byrth, a bwyttâed ef; neu gwerth *ef* i'r dïeithr: canys pobl sanctaidd *ydwyt* i'r ARGLWYDD dy DDUW. [h] Na ferwa fŷn yn llaeth ei fam.

h Exod. 23. 19. a 34. 26.

22 [i] Gan ddegymmu degymma holl gynnyrch dy had, *sef* ffrwyth dy faes, bob blwyddyn.

i pen. 12. 6, 17.

23 A bwytta ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a ddewiso efe i drigo o'i enw ef ynddo, [k] ddegwm dy ŷd, dy win, a'th olew, a chyntaf-anedig dy wartheg, a'th ddefaid; fel y dysgech ofni yr ARGLWYDD dy DDUW bob amser.

k pen. 15. 19, 20.

24 A phan fyddo y ffordd ry hir i ti, fel na ellych ei ddwyn ef, *neu* os y lle fydd ym mhell oddi wrthyt, yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i osod ei enw ynddo, pan y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW:

25 Yna dod *ei werth* yn arian; a rhwym yr arian yn dy law, a dos i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW:

26 A dod yr arian am yr hyn oll a [4] chwennycho dy galon; am wartheg, neu am ddefaid, neu am win, neu am ddïod gref, neu am yr hyn oll a ddymuno dy galon: a bwytta yno ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, a llawenycha di, a'th deulu.

4 Heb. *ofyno dy galon gennyt.*

27 A'r [l] Lefiad yr hwn *fyddo* yn dy byrth, na wrthod ef: am [m] nad *oes* iddo *na* rhan nac etifeddiaeth gyd â thi.

l pen. 12. 19. m Num. 18. 20. pen. 18. 1.

28 ¶ [n] Ym mhen tair blynedd y dygi allan holl ddegwm dy gnwd y flwyddyn honno: a dyro *ef* i gadw o fewn dy byrth.

n pen. 26. 12.

29 A'r Lefiad, (am [o] nad oes iddo ran nac etifeddiaeth gyd â thi,) a'r dïeithr, a'r amddifad, a'r weddw, y rhai *fydd* yn dy byrth di, a ddeuant, ac a fwyttânt, ac a ddigonir; fel [p] y'th fendithio yr ARGLWYDD dy DDUW ym mhob gwaith a wnelych â'th law.

o ad. 27. p Edrych Mal. 3. 10.

PENNOD XV.

1 *Y seithfed flwyddyn yn flwyddyn gollyngdod i'r tlodion:* 7 *etto nas dylai rwystro benthyccio neu roddi.* 12 *Gwas o Hebread,* 16 *oddi eithr iddo fod yn anfoddlawn i ymadael, sydd raid ei ollwng ymaith yn rhydd y seithfed flwyddyn; ond nid yn waglaw.* 19 *Rhaid yw cyssegru pob gwrryw cyntaf-anedig o'r anifeiliaid i'r Arglwydd.*

YM mhen [a] *pob* saith mlynedd gwna ollyngdod.

a Exod. 21. 2. a 23. 10. Lef. 25. 3, 4. Jer. 34. 14.

2 A dyma wedd y gollyngdod. Gollynged pob [2] echwynwr i'w gymmydog yn rhydd ei echwyn a echwynodd efe: na fynned *hynny* drachefn gan ei gymmydog, neu ei frawd; canys cyhoeddwyd gollyngdod yr ARGLWYDD.

2 Heb. *meistr echwyn ei law.*

3 [b] Ti a elli fynnu drachefn gan y dïeithr; ond gollynged dy law yn rhydd *yr hyn* sydd i ti gyd â'th frawd:

b Edrych pen. 23. 20.

4 [3] Megis na byddo o honot ti gardottyn: canys yr ARGLWYDD gan fendithio a'th fendithia di, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu;

3 *Ond pan na byddo.*

5 Yn unig os gan wrandaw y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw *a* gwneuthur yr holl orchymynion yma, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw.

6 Canys yr ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia, megis y llefarodd wrthyt, fel [c] y benthycciech i genhedloedd lawer, ac na fenthycciech di *ganddynt;* ti hefyd a arglwydd-

c pen. 28. 12, 44.

Cyn CRIST 1451.

iaethi ar genhedloedd lawer, ac nid arglwyddiaethant hwy arnat ti.

7 ¶ Os bydd yn dy fysg di un o'th frodyr yn dlawd o fewn un o'th byrth, yn dy dir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, na chaleda dy galon, ac na chau dy law oddi wrth dy frawd tlawd:

8 [d] Ond gan agoryd agor dy law iddo, a chan fenthyccio benthyccia ddigon i'w angen ef, *yr hyn* fyddo arno ei eisieu.

9 Gwylia arnat, rhag bod yn dy galon [4] ddrwg [5] feddwl i ddywedyd, Agos yw y seithfed flwyddyn, blwyddyn y gollyngdod; a bod dy [e] lygad yn ddrwg yn erbyn dy frawd tlawd, rhag rhoddi iddo, a llefain o hono ef ar yr ARGLWYDD rhagot, a'i fod yn bechod i ti.

10 Gan roddi dod iddo, ac na fydded drwg gan dy galon pan roddych iddo: canys o achos y peth hyn y'th fendithia yr ARGLWYDD dy DDUW yn dy holl waith, ac yn yr hyn oll y dodych dy law arno.

11 Canys [f] ni dderfydd y tlawd o ganol y tir: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti, gan ddywedyd, Gan agoryd agor dy law i'th frawd, i'th anghenus ac i'th dlawd, yn dy dir.

12 ¶ [g] Os gwerthir dy frawd, Hebread, neu Hebrëes, i ti, a'th wasanaethu chwe blynedd; y seithfed flwyddyn gollwng ef yn rhydd oddi wrthyt.

13 A phan ollyngech ef yn rhydd oddi wrthyt, na ollwng ef yn wag:

14 Gan lwytho llwytha ef o'th braidd, ac o'th ysgubor, ac o'th winwryf: *o'r hyn* y'th fendithiodd yr ARGLWYDD dy DDUW, dod iddo.

15 A chofia mai gwas fuost yn nhir yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy DDUW: am hynny yr ydwyf yn gorchymyn y peth hyn *i* ti heddyw.

16 Ond os dywed wrthyt, Nid âf allan oddi wrthyt; am ei fod yn dy hoffi di a'th dŷ; o herwydd bod yn dda arno ef gyd â thi:

17 [h] Yna cymmer fynawyd, a dod trwy ei glust ef, ac yn y ddor; a bydded *yn* was i ti byth: felly hefyd y gwnei i'th forwyn.

18 Na fydded caled gennyt ei ollwng ef yn rhydd oddi wrthyt, canys gwasanaethodd di werth [i] dau gyflog gweinidog, chwe blynedd:

[d] Matt. 5. 42. Luc 6. 34, 35.
[4] Heb. *Belial.* [5] Heb. *air.*
[e] pen. 28. 54, 56. Diar. 23. 6. a 28. 22. Matt. 20. 15.
[f] Matt. 26. 11. Ioan 12. 8.
[g] Exod. 21. 2. Jer. 34. 14.
[h] Exod. 21. 6.
[i] Edrych Es. 16. 14. a 21. 16.

a'r ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia yn yr hyn oll a wnelych.

19 ¶ [k] Pob cyntaf-anedig yr hwn a enir o'th wartheg, neu o'th ddefaid, yn wryw, a gyssegri di i'r ARGLWYDD dy DDUW: na weithia â chyntaf-anedig dy ychain, ac na chneifia gyntaf-anedig dy ddefaid.

20 [l] Ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW y bwyttêi ef bob blwyddyn, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD, ti a'th deulu.

21 [m] Ond os bydd anaf arno, *os* cloff neu ddall fydd, *neu arno* ryw ddrwg anaf *arall;* na abertha ef i'r ARGLWYDD dy DDUW.

22 O fewn dy byrth y bwyttêi ef: [n] yr aflan a'r glân ynghyd *a'i bwytty,* megis yr iwrch, ac megis y carw.

23 [o] Etto na fwytta ei waed ef; tywallt hwnnw ar y ddaear fel dwfr.

Cyn CRIST 1451.
[k] Exod. 13. 2. a 34. 19. Lef. 27. 26. Num. 3. 13.
[l] pen. 12. 7, 17. a 14. 23. a 16. 11, 14.
[m] Lef. 22. 20. pen. 17. 1.
[n] pen. 12. 15.
[o] pen. 12. 16, 23.

PENNOD XVI.

1 *Gwyl y Pasc,* 9 *yr wythnosau,* 13 *y pebyll.* 16 *Rhaid i bob gwrryw offrwm, yn ol ei allu, ar y tair gwyl hyn.* 18 *Am farnwyr a barn gyfiawn.* 21 *Gwahardd llwynau a delwau.*

CADW [a] y mis Abib, a chadw Basc i'r ARGLWYDD dy DDUW: canys [b] o fewn y mis Abib y dug yr ARGLWYDD dy DDUW di allan o'r Aipht, [c] o hyd nos.

2 Abertha dithau yn Basc i'r ARGLWYDD dy DDUW, o ddefaid a [d] gwartheg, yn [e] y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef yno.

3 [f] Na fwytta fara lefeinllyd gyd âg ef: saith niwrnod y bwyttêi gyd âg ef fara croyw, *sef* bara cystudd: (canys ar ffrwst y daethost allan o dir yr Aipht:) fel y cofiech ddydd dy ddyfodiad allan o dir yr Aipht holl ddyddiau dy einioes.

4 [g] Ac na weler gennyt surdoes yn dy holl derfynau saith niwrnod; ac [h] nac arhôed dros nos hyd y bore *ddim* o'r cig a aberthaist yn yr hwyr, ar y dydd cyntaf.

5 Ni elli [2] aberthu y Pasc o fewn yr un o'th byrth, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i ti:

6 Ond yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo; yno yr aberthi y Pasc yn yr hwyr, ar fachludiad haul, y pryd y daethost allan o'r Aipht.

7 Yna y rhosti, ac y bwyttêi ef, yn y lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW: a'r bore y dychweli, ac yr âi i'th babellau.

[a] Exod. 12. 2, &c.
[b] Exod. 13. 4.
[c] Exod. 12. 29, 42.
[d] Num. 28. 19.
[e] pen. 12. 5.
[f] Exod. 12. 15, 19. a 34. 18.
[g] Exod. 34. 25.
[h] Exod. 12. 10.
[2] Neu, *ladd.*

Cyn CRIST 1451.

8 Chwe diwrnod y bwyttêi fara
croyw: ac ar y seithfed dydd *y mae*
[3]uchel-wyl i'r ARGLWYDD dy DDUW;
ni chei wneuthur gwaith *ynddo*.
9 ¶ [i] Cyfrif i ti saith wythnos: pan
ddechreuo y crymman ar yr ŷd, y
dechreui rifo y saith wythnos.
10 A chadw wyl yr wythnosau i'r
ARGLWYDD dy DDUW, âg offrwm
gwirfodd dy law, yr hwn a roddi,
megis y'th fendithio yr ARGLWYDD
dy DDUW.
11 A llawenycha ger bron yr AR-
GLWYDD dy DDUW, ti, a'th fab, a'th
ferch, a'th was, a'th forwyn, a'r Lef-
iad *a fyddo* o fewn dy byrth, a'r
dïeithr, a'r amddifad, a'r weddw,
sydd yn dy fysg, yn y lle a ddewiso
yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i
enw ef ynddo.
12 Cofia hefyd mai caethwas fuost
yn yr Aipht: a chadw a gwna y
deddfau hyn.
13 ¶ [k] Cadw i ti wyl y pebyll saith
niwrnod, wedi i ti gasglu dy [4] ŷd
a'th win.
14 A [l] llawenycha yn dy wyl, ti, a'th
fab, a'th ferch, a'th was, a'th for-
wyn, a'r Lefiad, a'r dïeithr, a'r am-
ddifad, a'r weddw, y rhai *fyddant*
o fewn dy byrth.
15 Saith niwrnod y cedwi wyl i'r
ARGLWYDD dy DDUW, yn y lle a
ddewiso yr ARGLWYDD: canys yr
ARGLWYDD dy DDUW a'th fendithia
yn dy holl gnwd, ac yn holl waith
dy ddwylaw; am hynny bydd di-
thau lawen.
16 ¶ [m] Tair gwaith yn y flwyddyn
yr ymddengys pob gwrryw *o* honot
o flaen yr ARGLWYDD dy DDUW,
yn y lle a ddewiso efe; ar wyl y
bara croyw, ac ar wyl yr wythnosau,
ac ar wyl y pebyll: ond [n] nac ym-
ddangosed neb o flaen yr ARGLWYDD
yn waglaw.
17 Pob un yn ol rhodd ei law, yn
ol bendith yr ARGLWYDD dy DDUW
yr hon a roddes efe i ti.
18 ¶ [o] Gwna i ti farnwyr a blaen-
orion yn dy holl byrth, y rhai y
mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu
rhoddi i ti trwy dy lwythau; a barn-
ant hwy y bobl *â* barn gyfiawn.
19 [p] Na ŵyra farn, *ac* na chydneb-
ydd wynebau; na dderbyn wobr
chwaith: canys gwobr a ddalla lyg-
aid y doethion, ac a ŵyra [5] eiriau
y cyfiawn.
20 Cyfiawnder, cyfiawnder a ddi-
lyni; fel y byddych fyw, ac yr eti-

[3] Heb. *gwaharddiad.*
[i] Exod. 23. 16. a 34. 22. Lef. 23. 15. Num. 28. 26.
[k] Exod. 23. 16. Lef. 23. 34. Num. 29. 12.
[4] Heb. *lawr-dyrnu, a'th winwryf.*
[l] Neh. 8. 9, &c.
[m] Exod. 23. 14, 17. a 34. 23.
[n] Exod. 23. 15. a 34. 20.
[o] 1 Chron. 23. 4. a 26. 29. 2 Chron. 19. 8.
[p] Exod. 23. 2, 6. Lef. 19. 15. Diar. 17. 8, 23. Preg. 7. 7.
[5] Neu, *achosion.*

feddych y tir yr hwn y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi
i ti.
21 ¶ Na phlanna i ti lwyn *o* neb
rhyw goed ger llaw allor yr AR-
GLWYDD dy DDUW, yr hon a wnei
i ti.
22 [q] Ac na chyfod i ti [6] golofn; yr
hyn sydd gas gan yr ARGLWYDD dy
DDUW.

PENNOD XVII.

1 Rhaid yw bod y pethau a offrymmir yn ddïanaf. 2 Rhaid yw lladd delw-addolwyr. 8 Ymrafaelion caled a fernir gan yr offeiriaid a'r barnwyr. 12 Yr hwn a ddïystyro y cyfryw farn, a roddir i farwolaeth. 14 Dewisiad, 16 a dyledswydd brenhin.

NAC [a] abertha i'r ARGLWYDD dy
DDUW ŷch neu [2] ddafad y byddo
arno anaf, *neu* ddim gwrthuni:
canys casbeth yr ARGLWYDD dy
DDUW *yw* hynny.
2 ¶ [b] Pan gaffer yn dy blith di, o
fewn un o'th byrth y rhai y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn eu rhoddi i
ti, wr neu wraig a wnaeth ddrygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD dy DDUW,
gan droseddu ei gyfammod ef,
3 Ac a aeth ac a wasanaethodd
dduwiau dïeithr, ac a ymgrymmodd
iddynt, i'r [c] haul, neu i'r lleuad, neu
i holl lu y nefoedd, yr hyn ni or-
chymynais;
4 Pan ddangoser i ti, a chlywed o
honot, yna cais yn dda: ac wele, os
gwirionedd *yw*, *a* bod yn sicr wneuth-
ur y ffieidd-dra hyn yn Israel;
5 Yna dwg allan y gwr hwnnw,
neu y wraig honno, a wnaethant y
peth drygionus hyn, i'th byrth, *sef*
y gwr neu y wraig, a [d] llabyddia
hwynt â meini, fel y byddont feirw.
6 [e] Wrth dystiolaeth dau o dyst-
ion, neu dri o dystion, y rhoddir i
farwolaeth yr hwn a fyddo marw:
na rodder ef i farwolaeth wrth
dystiolaeth un tyst.
7 [f] Llaw y tystion a fydd arno yn
gyntaf i'w farwolaethu ef, a llaw
yr holl bobl wedi hynny: [g] a thi a
dynni ymaith y drwg o'th blith.
8 ¶ [h] Os bydd peth mewn barn
yn rhy galed i ti, [i] rhwng gwaed
a gwaed, rhwng hawl a hawl, neu
rhwng [3] pla a phla, *mewn* pethau
ymrafaelus o fewn dy byrth; yna
cyfod, a dos i fynu i'r lle a ddew-
iso yr ARGLWYDD dy DDUW:
9 A [k] dos at yr offeiriaid y Lefiaid,
ac [l] at y barnwr a fyddo yn y dyddiau
hynny, ac ymofyn; a hwy a ddang-
osant i ti reol y farnedigaeth.

Cyn CRIST 1451.

[q] Lef. 26. 1.
[6] *ddelw.*
[a] pen. 15. 21. Mal. 1. 8.
[2] Neu, *afr.*
[b] pen. 13. 6.
[c] pen. 4. 19. Job 31. 26.
[d] Lef. 24. 14, 16.
[e] Num. 35. 30. pen. 19. 15. Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. 1 Tim. 5. 19. Heb. 10. 28.
[f] pen. 13. 9.
[g] pen. 13. 5.
[h] 2 Chron. 19. 10. Hag. 2. 11. Mal. 2. 7.
[i] Edrych Exod. 21. 13, 20, 22, 28. a 22. 2. Num. 35. 11, 16, 19. pen. 19. 4, 10.
[3] *dyrnod.*
[k] Edrych Jer. 18. 18.
[l] pen. 19. 17.

Cyn CRIST 1451.

10 A gwna yn ol rheol y gair a ddangosant i ti, o'r lle hwnnw a ddewiso yr ARGLWYDD; ac edrych am wneuthur yn ol yr hyn oll a ddysgant i ti.

11 Yn ol rheol y gyfraith a ddysgont i ti, ac yn ol y farn a ddywedont i ti, y gwnei: na chilia oddi wrth y peth a ddangosont i ti, i'r tu dehau nac i'r tu aswy.

12 [m] A'r gwr a wnel mewn rhyfyg, heb wrandaw ar yr offeiriad sydd yn sefyll yno i wasanaethu yr ARGLWYDD dy DDUW, neu ar y barnwr; yna rhodder i farwolaeth y gwr hwnnw: a thyn ymaith y drwg o Israel.

13 A'r holl bobl a glywant, ac a ofnant; ac ni ryfygant mwy.

14 ¶ Pan ddelych i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, a'i feddiannu, a thrigo ynddo, os dywedi, [n] Gosodaf arnaf frenhin, megis yr holl genhedloedd *sydd* o'm hamgylch:

15 Gan osod gosod arnat yn frenhin [o] yr hwn a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW: [p] o blith dy frodyr y gosodi arnat frenhin; ni elli roddi arnat wr dïeithr yr hwn nid *yw* frawd i ti.

16 Ond nac amlhâed iddo [q] feirch, ac na [r] ddychweled efe y bobl i'r Aipht i amlhâu meirch; gan i'r [s] ARGLWYDD ddywedyd wrthych, [t] Na chwanegwch ddychwelyd y ffordd honno mwy.

17 Ac nac amlhâed iddo wragedd, fel [u] na ŵyro ei galon; ac nac amlhâed arian ac aur lawer iddo.

18 A phan eisteddo ar deyrn-gadair ei frenhiniaeth, ysgrifened iddo gopi o'r gyfraith hon mewn llyfr, allan [x] o'r *hwn sydd* ger bron yr offeiriaid y Lefiaid.

19 A [y] bydded gyd âg ef, a darllened arno holl ddyddiau ei fywyd: fel y dysgo ofni yr ARGLWYDD ei DDUW, i gadw holl eiriau y gyfraith hon, a'r deddfau hyn, i'w gwneuthur hwynt:

20 Fel na ddyrchafo ei galon uwch law ei frodyr, ac na chilio oddi wrth y gorchymyn, i'r tu dehau nac i'r tu aswy: fel yr estyno ddyddiau yn ei frenhiniaeth, efe a'i feibion yng nghanol Israel.

m Hos. 4. 4.
n 1 Sam. 8. 5.
o Edrych 1 Sam. 9. 15. a 10. 24. a 16. 12. 1 Chron. 22. 10.
p Jer. 30. 21.
q 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, 28.
r Es. 31. 1. Ezec. 17. 15.
s Exod. 13. 17. Num. 14. 3, 4.
t pen. 28. 68. Hos. 11. 5. Edrych Jer. 42. 15.
u Edrych 1 Bren. 11. 3, 4.
x Edrych 2 Bren. 22. 8.
y Jos. 1. 8.

PENNOD XVIII.

1 Yr Arglwydd yw etifeddiaeth yr offeiriaid a'r Lefiaid. 3 Defod yr offeiriaid. 8 Rhan y Lefiaid. 9 Rhaid yw gochelyd ffieidd-dra y cenhedloedd. 15 Rhaid yw gwrandaw ar Grist y Prophwyd. 20 Rhoddi y prophwyd rhyfygus i farwolaeth.

[a] NI bydd i'r offeiriaid, i'r Lefiaid, i holl lwyth Lefi, ran nac etifeddiaeth ynghyd âg Israel: ebyrth tanllyd yr ARGLWYDD, a'i etifeddiaeth ef, [b] a fwyttânt hwy.

2 Am hynny etifeddiaeth ni bydd iddynt ym mhlith eu brodyr: yr ARGLWYDD *yw* eu hetifeddiaeth hwy, megis ag y dywedodd wrthynt.

3 ¶ A hyn fydd defod yr offeiriaid oddi wrth y bobl, oddi wrth y rhai a aberthant aberth, *pa un bynnag* ai eidion ai dafad; [c] rhoddant i'r offeiriad yr ysgwyddog, a'r ddwy ên, a'r botten.

4 [d] Blaen-ffrwyth dy ŷd, dy win, a'th olew, a blaen-ffrwyth cnaif dy ddefaid, a roddi iddo ef.

5 Canys [e] dewisodd yr ARGLWYDD dy DDUW ef o'th holl lwythau di, i sefyll i wasanaethu yn enw yr ARGLWYDD, efe a'i feibion yn dragywydd.

6 ¶ A phan ddelo Lefiad o un o'th byrth di yn holl Israel, lle y byddo efe yn ymdaith, a dyfod â holl ddymuniad ei galon i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD;

7 Yna gwasanaethed efe yn enw yr ARGLWYDD ei DDUW, megis ei holl frodyr y Lefiaid, y rhai sydd yn sefyll yno ger bron yr ARGLWYDD.

8 Rhan am ran a fwyttânt, heb law gwerth yr hyn sydd yn dyfod oddi wrth *ei* dadau.

9 ¶ Pan elych di i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, na ddysg wneuthur yn ol ffieidd-dra y cenhedloedd hynny.

10 Na chaffer ynot a wnelo i'w fab, neu i'w ferch, [f] fyned trwy y tân; [g] *neu* a arfero ddewiniaeth, *na* phlanedydd, na daroganwr, na hudol,

11 [h] Na swynwr swynion, nac a geisio *wybodaeth gan* gonsuriwr, neu frudiwr, nac [i] a ymofyno â'r meirw:

12 O herwydd ffieidd-dra *gan* yr ARGLWYDD *yw* pawb a wnelo hyn; ac o achos y ffieidd-dra hyn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn eu gyrru hwynt allan o'th flaen di.

13 Bydd [2] berffaith gyd â'r ARGLWYDD dy DDUW.

14 Canys y cenhedloedd hyn, y rhai a [3] feddienni di, a wrandawsant ar blanedyddion, ac ar ddewiniaid: ond am danat ti, nid felly y caniattaodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

15 ¶ [k] Yr ARGLWYDD dy DDUW a gyfyd i ti, o'th blith dy hun, o'th

Cyn CRIST 1451.
a Num. 18. 20. pen. 10. 9.
b 1 Cor. 9. 13.
c Lef. 7. 30—34.
d Num. 18. 12, 24.
e Exod. 28. 1. Num. 3. 10.
f Lef. 18. 21.
g Lef. 19. 26, 31. a 20. 27. Es. 8. 19.
h Lef. 20. 27.
i 1 Sam. 28. 7.
2 Neu, *uniawn*, neu, *bur*.
3 Neu, *etifeddi*.
k Ioan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37.

Cyn CRIST 1451.

frodyr dy hun, Brophwyd megis
finnau; arno ef y gwrandêwch;
16 Yn ol yr hyn oll a geisiaist
gan yr ARGLWYDD dy DDUW yn
Horeb, [l] yn nydd y gymmanfa, gan
ddywedyd, [m] Na chlywwyf mwyach
lais yr ARGLWYDD fy NUW, ac na
welwyf y tân mawr hwn mwyach,
rhag fy marw.
17 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [n] Da *y dywedasant yr* hyn
a ddywedasant.
18 [o] Codaf Brophwyd iddynt o fysg
eu brodyr, fel tithau, a [p] rhoddaf fy
ngeiriau yn ei enau ef; ac [q] efe a
lefara wrthynt yr hyn oll a orchy-
mynwyf iddo.
19 A phwy bynnag ni wrandawo
ar fy ngeiriau, y rhai a lefara efe yn
fy enw, myfi a'*i* gofynaf ganddo.
20 [r] Y prophwyd hefyd, yr hwn a
ryfyga lefaru yn fy enw air ni or-
chymynais iddo ei lefaru, neu yr
hwn a lefaro yn enw duwiau dïeithr;
rhodder y prophwyd hwnnw
i farwolaeth.
21 Ac os dywedi yn dy galon, Pa
fodd yr adnabyddwn y gair ni lef-
arodd yr ARGLWYDD?
22 [s] Yr hyn a lefaro y prophwyd
hwnnw yn enw yr ARGLWYDD, [t] a'r
gair heb fod, ac heb ddyfod i ben,
hwnnw yw y gair ni lefarodd yr
ARGLWYDD; y prophwyd a'i llef-
arodd mewn rhyfyg: nac ofna ef.

PENNOD XIX.

1 *Dinasoedd noddfa;* 4 *a braint llofrudd ynddynt.* 14 *Na symmuder terfyn tir.* 15 *Rhaid yw bod dau o dystion o'r lleiaf.* 19 *Cospedigaeth gau dyst.*

PAN [a] dorro yr ARGLWYDD dy
DDUW ymaith y cenhedloedd
y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn
rhoddi eu tir i ti, a'i [2] feddiannu o
honot ti, a phreswylio yn eu dinas-
oedd ac yn eu tai;
2 [b] Neilldua i ti dair dinas yng
nghanol dy dir, yr hwn y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i
ti i'w feddiannu.
3 Parottoa ffordd i ti, a thraiana
derfyn dy dir, yr hwn a rydd yr
ARGLWYDD dy DDUW yn etifedd-
iaeth i ti, fel y byddo i bob llof-
rudd ffoi yno.
4 ¶ [c] Dyma gyfraith y llofrudd, yr
hwn a ffŷ yno, i fyw: yr hwn a dar-
awo ei gymmydog heb wybod, ac
yntau heb ei gasâu ef [3] o'r blaen;
5 Megis pan elo *un* gyd â'i gym-
mydog i'r coed i gymmynu pren, ac

[l] pen. 9. 10.
[m] Exod. 20. 19. Heb. 12. 19.
[n] pen. 5. 28.
[o] Ioan 1. 45. Act. 3. 22. a 7. 37.
[p] Es. 51. 16.
[q] Ioan 4. 25.
[r] pen. 13. 5. Jer. 14. 14. Zech. 13. 3.
[s] Jer. 28. 9.
[t] Edrych pen. 13. 2.
[a] pen. 12. 29.
[2] Neu, *etifeddu.*
[b] Exod. 21. 13. Num. 35. 10. Jos. 20. 2.
[c] pen. 4. 42.
[3] Heb. *er doe ac echdoe.*

a estyn ei law â'r fwyell i dorri y
pren, a syrthio yr haiarn [4] o'r men-
ybr, a chyrhaeddyd ei gymmydog,
fel y byddo farw; efe a gaiff ffoi i
un o'r dinasoedd hyn, a byw:
6 [d] Rhag i ddïalydd y gwaed ddi-
lyn ar ol y llofrudd, a'i galon yn
llidiog, a'i oddiweddyd, am fod y
ffordd yn hir, a'i daro ef yn [5] farw,
er nad *oedd* ynddo ef haeddedig-
aeth marwolaeth, am nad oedd efe
yn ei gasâu ef [6] o'r blaen.
7 Am hynny yr ydwyf yn gorchy-
myn i ti, gan ddywedyd, Tair dinas
a neilldui i ti.
8 A phan [e] helaetho yr ARGLWYDD
dy DDUW dy derfyn, fel y tyngodd
wrth dy dadau, a rhoddi i ti yr holl
dir a addawodd efe ei roddi wrth
dy dadau;
9 Os cedwi y gorchymynion hyn
oll, gan wneuthur yr hyn yr ydwyf
fi yn ei orchymyn i ti heddyw, i
garu yr ARGLWYDD dy DDUW, a
rhodio yn ei ffyrdd ef bob amser;
[f] yna y chwanegi i ti dair dinas
hefyd at y tair hyn:
10 Fel na ollynger gwaed gwirion
o fewn dy dir, yr hwn y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi
i ti yn etifeddiaeth; ac na byddo
gwaed i'th erbyn.
11 ¶ Ond [g] os bydd gwr yn casâu
ei gymmydog, ac yn cynllwyn iddo,
a chodi yn ei erbyn, a'i ddïeneidio
fel y byddo farw, a ffoi i un o'r
dinasoedd hyn;
12 Yna anfoned henuriaid ei ddin-
as ef, a chymmerant ef oddi yno,
a rhoddant ef yn llaw dïalydd y
gwaed, fel y byddo farw.
13 Nac arbeded dy lygad ef, ond
tyn ymaith *affaith* gwaed gwirion
o Israel, fel y byddo daioni i ti.
14 ¶ [h] Na symmud derfyn dy gym-
mydog, yr hwn a derfynodd y rhai
a fu o'r blaen, o fewn dy etifedd-
iaeth yr hon a feddienni, yn y tir
y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn
ei roddi i ti i'w feddiannu.
15 ¶ [i] Na choded un tyst yn erbyn
neb am ddim anwiredd, neu ddim
pechod, o'r holl bechodau a becho
efe: wrth dystiolaeth dau o dystion,
neu wrth dystiolaeth tri o dystion,
y bydd safadwy y peth.
16 ¶ Os cyfyd gau dyst yn erbyn
neb, gan dystiolaethu bai yn ei er-
byn ef;
17 Yna safed y ddau ddyn *y mae*
yr ymrafael rhyngddynt ger bron

Cyn CRIST 1451.

[4] Heb. *oddi ar y pren, a chaffael,* &c.
[d] Num. 35. 12.
[5] Heb. *yn ei einioes.*
[6] Heb. *er doe ac echdoe.*
[e] Gen. 15. 18. pen. 12. 20.
[f] Jos. 20. 7.
[g] Exod. 21. 12, &c. Num. 35. 16, 24. pen. 27. 24.
[h] pen. 27. 17. Diar. 22. 28. Hos. 5. 10.
[i] Num. 35. 30. pen. 17. 6. Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.

Cyn CRIST 1451.

yr ARGLWYDD, [k] o flaen yr offeir-
iaid a'r barnwyr a fyddo yn y dydd-
iau hynny.

k pen. 17. 9.

18 Ac ymofyned y barnwyr yn
dda: ac *os* y tyst *fydd* dyst ffals,
ac a dystiolaetha ar gam yn erbyn
ei frawd;

l Diar. 19. 5, 9. Dan. 6. 24.
m pen. 13. 5. a 17. 7. a 22. 21, 24.

19 [l] Yna gwnewch iddo fel yr am-
canodd wneuthur i'w frawd: [m] a
thyn ymaith y drwg o'th fysg.
20 A'r lleill a glywant, ac a ofn-
ant, ac ni chwanegant wneuthur
mwy yn ol y peth drygionus hyn
yn dy blith.
21 Ac nac arbeded dy lygad:
bydded [n] einioes am einioes, llygad
am lygad, dant am ddant, llaw am
law, troed am droed.

n Exod. 21. 23. Lef. 24. 20. Matt. 5. 38.

PENNOD XX.

1 *Araith yr offeiriaid i annog y bobl i ryfel.* 5 *Cyhoeddiad y swyddogion pwy sydd i'w gollwng adref o'r rhyfel.* 10 *Pa beth a wneir i'r dinasoedd a dderbyniant neu a wrthodant ammodau heddwch.* 16 *Pa ddinasoedd sydd raid eu haddunedu.* 19 *Ni wasanaetha dinystrio prennau ymborth dyn, wrth warchae ar ddinas.*

a Edrych Ps. 20. 7. Es. 31. 1.

PAN elych i ryfel yn erbyn dy
elynion, a gweled [a] meirch a
cherbydau, *a* phobl fwy na thi, nac
ofna rhagddynt: o herwydd yr AR-
GLWYDD dy DDUW *fydd* gyd â thi,
yr hwn a'th ddug di i fynu o dir
yr Aipht.
2 A bydd, pan nesaoch i'r frwydr,
yna ddyfod o'r offeiriad, a llefaru
wrth y bobl,
3 A dywedyd wrthynt, Clyw, Is-
rael: Yr ydych chwi yn nesâu hedd-
yw i'r frwydr yn erbyn eich gelyn-
ion: na feddalhâed eich calon, nac
ofnwch, na [2] synnwch, ac na ddy-
chrynwch rhagddynt.

2 Heb. *phrysurwch.*

4 Canys yr ARGLWYDD eich DUW
sydd yn myned gyd â chwi, i ryfela
â'ch gelynion trosoch chwi, *ac* i'ch
achub chwi.
5 ¶ A'r llywiawdwyr a lefarant
wrth y bobl, gan ddywedyd, Pa wr
sydd a adeiladodd dŷ newydd, ac
nis [b] cyssegrodd ef? eled a dychwel-
ed i'w dŷ, rhag ei farw yn y frwydr,
ac i wr arall ei gyssegru ef.

b Edrych Neh. 12. 27. Ps. 30. tit.

6 A pha wr *sydd* a blannodd win-
llan, ac nis [3] mwynhaodd hi? eled a
dychweled i'w dŷ, rhag ei farw yn y
frwydr, ac i wr arall ei mwynhâu hi.
7 [c] A pha wr sydd a ymgredodd â
gwraig, ac ni chymmerodd hi? eled
a dychweled i'w dŷ, rhag ei farw
mewn rhyfel, ac i wr arall ei chym-
meryd hi.

3 Heb. *cyffredin-odd.* Edrych Lef. 19. 23, 24. pen. 28. 30.
c pen. 24. 5.

8 Y llywiawdwyr *hefyd* a chwan-
egant lefaru wrth y bobl, ac a ddy-
wedant, [d] Pa wr *sydd* ofnus a medd-
al galon? eled a dychweled i'w dŷ,
fel na [4] lwfrhao efe galon ei frawd
megis ei galon yntau.

d Barn. 7. 3.
4 Heb. *thoddo.*

9 A bydded, pan ddarffo i'r llyw-
iawdwyr lefaru wrth y bobl, osod
o honynt dywysogion y lluoedd yn
ben ar y bobl.
10 ¶ Pan nesâech at ddinas i ry-
fela yn ei herbyn, [e] cyhoedda iddi
heddwch.

e 2 Sam. 20. 18.

11 A bydded, os heddwch a ettyb
hi i ti, ac agoryd i ti; yna bydded
i'r holl bobl a gaffer ynddi, fod i ti
dan deyrnged, a'th wasanaethu.
12 Ac oni heddycha hi â thi, ond
gwneuthur rhyfel â thi; yna gwar-
chae arni hi.
13 Pan roddo yr ARGLWYDD dy
DDUW hi yn dy law di, [f] taro ei
holl wrrywiaid â min y cleddyf.

f Num. 31. 7.

14 Yn unig y benywaid, a'r plant,
a'r [g] anifeiliaid, a phob dim a'r a
fyddo yn y ddinas, *sef* ei holl ys-
pail, a yspeili i ti: a thi a fwynhêi
yspail dy elynion, yr hwn a rydd
yr ARGLWYDD dy DDUW i ti.

g Jos. 8. 2.

15 Felly y gwnei i'r holl ddinas-
oedd pell iawn oddi wrthyt, y rhai
nid *ydynt* o ddinasoedd y cenhedl-
oedd hyn.
16 Ond [h] o ddinasoedd y bobloedd
hyn, y rhai y mae yr ARGLWYDD dy
DDUW yn eu rhoddi i ti yn etifedd-
iaeth, na chadw un enaid yn fyw:

h Num. 33. 52. pen. 7. 1, 2.

17 Ond gan ddifrodi difroda hwynt;
sef yr Hethiaid, a'r Amoriaid, y Ca-
naaneaid, a'r Phereziaid, yr Hefiaid,
a'r Jebusiaid; megis y gorchymyn-
odd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti:
18 Fel na ddysgont i chwi wneuth-
ur yn ol eu holl ffieidd-dra hwynt,
y rhai a wnaethant i'w duwiau, a
phechu o honoch yn erbyn yr AR-
GLWYDD eich DUW.
19 ¶ Pan warchâech ar ddinas
lawer o ddyddiau, gan ryfela yn ei
herbyn i'w hennill hi, na ddifetha ei
choed hi, gan daro bwyell arnynt:
canys o honynt y bwyttêi; na thorr
dithau hwynt i lawr, (o herwydd
[5] *bywyd* dyn *yw* pren y maes,) [6] i'*w*
gosod yn y gwarch-glawdd.

5 Neu, o *ddyn, pren y maes sydd i'w osod,* &c.
6 Heb. *i fyned o'th flaen.*

20 Yn unig y pren y gwyddost nad
pren ymborth *yw*, hwnnw a ddifethi
ac a dorri: ac a adeiledi warch-
glawdd yn erbyn y ddinas fydd yn
gwneuthur rhyfel â thi, hyd oni
[7] orchfyger hi.

7 *ymddarostyngo.*

Cyn CRIST 1451.

PENNOD XXI.

1 *Y modd i ymddiheuro oddi wrth lofruddiaeth, heb wybod pwy a'i gwnaeth.* 10 *Y modd y mae trin caethferch a brïodo un.* 15 *Na ddylid dïetifeddu y cyntaf-anedig o ran cas.* 18 *Rhaid yw llabyddio mab anufudd.* 22 *Na adawer drwg-weithredwr y'nghrog dros nos.*

OS ceir *un* wedi ei ladd o fewn y tir yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti i'w etifeddu, yn gorwedd yn y maes, heb wybod pwy a'i lladdodd;

2 Yna aed dy henuriaid a'th farnwyr allan, a mesurant hyd y dinasoedd *sydd* o amgylch i'r lladdedig.

3 A bydded i'r ddinas nesaf at y lladdedig, *sef* henuriaid y ddinas honno, gymmeryd anner *o'r* gwartheg, yr hon ni weithiwyd â hi, *ac* ni thynnodd dan iau.

4 A dyged henuriaid y ddinas honno yr anner i ddyffryn garw, yr hwn ni lafuriwyd, ac ni hauwyd ynddo; ac yno [2] torfynyglant yr anner yn y dyffryn.

[2] *torrant ben.*

5 A nesâed yr offeiriaid, meibion Lefi, (o herwydd yr ARGLWYDD dy DDUW [a] a'u hetholodd hwynt i weini iddo ef, ac i fendigo yn enw yr ARGLWYDD,) ac [b] wrth eu [3] barn hwynt y terfynir pob ymryson a phob pla.

[a] pen. 10. 8. [b] pen. 17. 8, 9. [3] Heb. *genau.*

6 A holl henuriaid y ddinas honno, y rhai *a fyddo* nesaf at y lladdedig, [c] a olchant eu dwylaw uwch ben yr anner a dorfynyglwyd yn y dyffryn.

[c] Edrych Ps. 19. 12. Matt. 27. 24.

7 A hwy a attebant ac a ddywedant, Ni thywalltodd ein dwylaw ni y gwaed hwn, ac nis gwelodd ein llygaid.

8 Trugarhâ wrth dy bobl Israel, y rhai a waredaist, O ARGLWYDD, ac na ddyro waed gwirion [4] yn erbyn dy bobl Israel. A maddeuir y gwaed iddynt hwy.

[4] Heb. *y'nghanol.*

9 Felly y tynni ymaith *affaith* y gwaed gwirion o'th fysg, os ti a wnei yr uniawnder y'ngolwg yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan elych i ryfel yn erbyn dy elynion, a rhoddi o'r ARGLWYDD dy DDUW hwynt yn dy law di, a chaethgludo o honot gaethglud o honynt;

11 A gweled o honot yn y gaethglud wraig brydweddol, a'i bod wrth dy fodd, i'w chymmeryd i ti yn wraig:

12 Yna dwg hi i fewn dy dŷ, ac eillied hi ei phen, a [5] thorred ei hewinedd;

[5] Heb. *gwnaed,* neu, *gyweiried.*

13 A dïosged ddillad ei chaethiwed oddi am dani, a thriged yn dy dŷ di, ac [d] wyled *am* ei thad a'i mam fis o ddyddiau: ac wedi hynny yr âi di atti, ac y byddi wr iddi, a hithau fydd wraig i ti.

[d] Edrych Ps. 45. 10.

14 Ac oni bydd hi wrth dy fodd; yna gollwng hi yn ol ei hewyllys ei hun, a chan werthu na werth hi er arian; na chais elw o honi, am i ti ei darostwng hi.

15 ¶ Pan fyddo i wr ddwy wragedd, un yn gu, ac un yn gas; a phlanta o'r gu a'r gas feibion iddo ef, a bod y mab cyntaf-anedig o'r *un* gas:

16 Yna bydded, [e] yn y dydd y rhanno efe ei etifeddiaeth rhwng ei feibion y rhai fyddant iddo, na ddichon efe wneuthur yn gyntaf-anedig fab y gu o flaen mab y gas, *yr hwn sydd* gyntaf-anedig;

[e] 2 Chron. 11. 19, 22.

17 Ond mab y gas yr hwn sydd gyntaf-anedig a gydnebydd efe, [f] gan roddi iddo ef y ddeuparth o'r hyn oll a gaffer yn eiddo ef: o achos hwn *yw* [g] dechreuad ei nerth ef; iddo *y bydd* braint y cyntaf-anedig.

[f] Edrych 1 Chron. 5. 1. [g] Gen. 49. 3.

18 ¶ *Ond* o bydd i wr fab cyndyn ac anufudd, heb wrandaw ar lais ei dad, neu ar lais ei fam; a phan geryddant ef, ni wrendy arnynt:

19 Yna ei dad a'i fam a ymaflant ynddo, ac a'i dygant at henuriaid ei ddinas, ac i borth ei drigfan;

20 A dywedant wrth henuriaid ei ddinas ef, Ein mab hwn *sydd* gyndyn ac anufudd, heb wrandaw ar ein llais; glwth a meddwyn *yw efe.*

21 Yna holl ddynion ei ddinas a'i llabyddiant ef â meini, fel y byddo farw: [h] felly y tynni ymaith y drwg o'th fysg; a holl Israel a glywant, ac a ofnant.

[h] pen. 13. 5. a 22. 21, 24.

22 ¶ Ac o bydd mewn gwr bechod yn haeddu *barnedigaeth* angau, a'i farwolaethu, a chrogi o honot ef wrth bren;

23 [i] Na thriged ei gelain dros nos wrth y pren, *ond* gan gladdu ti a'i cleddi ef o fewn *y* dydd hwnnw: o herwydd [k] melldith DDUW [6] *sydd i'r hwn* a grogir: ac na haloga dy dir *y mae* yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth.

[i] Jos. 10. 26. [k] Gal. 3. 13. [6] Neu, *yw yr hwn.* Edrych Num. 25. 4. Jos. 10. 26. 2 Sam. 21. 6.

PENNOD XXII.

1 *Am garedigrwydd brawdol.* 5 *Bod adnabod y gwrryw a'r fenyw wrth eu dillad.* 6 *Na ddalier mam yr adar gyd â'i chywion.* 8 *Rhaid yw bod i dŷ ganllawiau.* 9 *Gochelyd cymmysgedd.* 12 *Rhaid yw bod rhidens wrth ddillad.* 13 *Cospedigaeth yr hwn a roddo anair i'w wraig.* 20, 22 *Am dorr-brïodas,* 25 *trais,* 28 *godineb,* 30 *a llosgach.*

[a] NI chei weled eidion dy frawd neu ei ddafad yn cyfeiliorni, ac

[a] Exod. 23. 4.

Cyn CRIST 1451.

ymguddio oddi wrthynt: gan ddwyn dwg hwynt drachefn i'th frawd.

2 Ac oni *bydd* dy frawd yn gyfagos attat, neu oni adwaenost ef; yna dwg hwnnw i fewn dy dŷ, a bydded gyd â thi, hyd pan ymofyno dy frawd am dano; yna dyro ef yn ei ol iddo ef.

3 Ac felly y gwnei i'w asyn ef, ac felly y gwnei i'w ddillad ef, ac felly y gwnei i bob collbeth i'th frawd, yr hwn a gyll oddi wrtho ef, a thithau yn ei gael: ni elli ymguddio.

[b] Exod. 23. 5.

4 ¶ [b] Ni chei weled asyn dy frawd neu ei ŷch yn gorwedd ar y ffordd, ac ymguddio oddi wrthynt; *ond* gan godi cyfod *hwynt* gyd âg ef.

5 ¶ Na fydded dilledyn gwr am wraig, ac na wisged gwr ddillad gwraig: o herwydd ffiaidd gan yr Arglwydd dy Dduw bawb a'r a wnel hyn.

6 ¶ Pan ddamweinio nyth aderyn i'th olwg ar dy ffordd, mewn un pren, neu ar y ddaear, â chywion, neu âg wyau *ynddo*, a'r fam yn eistedd ar y cywion, neu ar yr wyau; na chymmer y fam gyd â'r cywion.

7 Gan ollwng ti a ollyngi y fam, a'r cywion a gymmeri i ti; fel y byddo daioni i ti, ac yr estynech *dy* ddyddiau.

8 ¶ Pan adeiladech dŷ newydd, yna y gwnei ganllawiau *o amgylch* i'th nen; fel na osodych waed ar dy dŷ, pan syrthio neb oddi arno.

[c] Lef. 19. 19. [2] Heb. *cyflawnder.*

9 ¶ [c] Na haua dy winllan âg amryw *had;* rhag i ti halogi [2] cynnyrch yr had a hauech, a chnwd y winllan.

[d] Edrych 2 Cor. 6. 14, 15, 16.

10 ¶ [d] Nac ardd âg ŷch ac âg asyn ynghyd.

[e] Lef. 19. 19.

11 ¶ [e] Na wisg ddilledyn o amryw ddefnydd, *megis o* wlan a llin ynghyd.

[f] Num. 15. 38. Matt. 23. 5. [3] Heb. *bedair adain.*

12 ¶ [f] Plethau a weithi i ti ar [3] bedwar cwrr dy wisg yr ymwisgech â hi.

13 ¶ O chymmer gwr wraig, ac wedi myned atti, ei chasâu;

14 A gosod yn ei herbyn anair, a rhoddi allan enw drwg iddi, a dywedyd, Y wraig hon a gymmerais; a phan euthum atti, ni chefais ynddi forwyndod:

15 Yna cymmered tad y llangces a'i mam, a dygant *arwyddion* morwyndod y llangces at henuriaid y ddinas i'r porth.

16 A dyweded tad y llangces wrth yr henuriaid, Fy merch a roddais i'r gwr hwn yn wraig, a'i chasâu y mae efe.

17 Ac wele, efe a gododd *iddi* anair, gan ddywedyd, Ni chefais yn dy ferch forwyndod; ac fel dyma *arwyddion* morwyndod fy merch. Yna lledant y dilledyn y'ngŵydd henuriaid y ddinas.

18 A henuriaid y ddinas honno a gymmerant y gwr, ac a'i cospant ef.

19 A hwy a'i dirwyant ef *mewn* càn *sicl* o arian, ac a'u rhoddant hwynt i dad y llangces; o achos iddo ddwyn enw drwg ar y forwyn *o* Israel: a bydd hi yn wraig iddo; *ac* ni ddichon ei gyrru ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

20 Ond os gwir fydd y peth, ac na chafwyd *arwyddion* morwyndod yn y llangces:

21 Yna y dygant y llangces at ddrws tŷ ei thad, a dynion ei dinas a'i llabyddiant hi â meini, oni byddo farw; am iddi wneuthur ffolineb yn Israel, gan butteinio yn nhŷ ei thad: [g] a thi a dynni ymaith y drwg o'th fysg. [g] pen. 13. 5.

22 ¶ [h] O cheffir gwr yn gorwedd gyd â gwraig brïodol *â* gwr; byddant feirw ill dau, *sef* y gwr a orweddodd gyd â'r wraig, a'r wraig *hefyd:* felly y tynni ymaith ddrwg o Israel. [h] Lef. 20. 10.

23 ¶ O bydd llangces *o* forwyn wedi ei dyweddïo i wr, a chael o wr hi mewn dinas, a gorwedd gyd â hi;

24 Yna y dygwch hwynt ill dau i borth y ddinas honno, ac a'u llabyddiwch hwynt â meini, fel y byddont feirw: y llangces, oblegid na waeddodd, *a hithau* yn y ddinas; a'r gwr, o herwydd iddo ddarostwng gwraig ei gymmydog: [i] felly ti a dynni ymaith y drygioni o'th fysg. [i] ad. 21, 22.

25 ¶ Ond os mewn maes y cafodd y gwr y llangces wedi ei dyweddïo, a'i threisio o'r gwr, a gorwedd gyd â hi; yna bydded farw y gwr a orweddodd gyd â hi yn unig.

26 Ond i'r llangces ni chei wneuthur dim; nid *oes* yn y llangces bechod *yn haeddu* marwolaeth: o herwydd megis y cyfyd gwr yn erbyn ei gymmydog, a'i ddïeneidio ef, yr un modd *y mae* y peth hyn:

27 Oblegid yn y maes y cafodd efe hi: gwaeddodd y llangces *oedd* wedi ei dyweddïo; ac nid *oedd* achubydd iddi.

28 ¶ [k] O chaiff gwr langces o forwyn, heb ei dyweddïo, ac ymaflyd ynddi, a gorwedd gyd â hi, a'u dala hwynt: [k] Exod. 22. 16.

Cyn CRIST 1451.

29 Yna y rhydd y gwr a orweddodd gyd â hi, i dad y llangces, ddeg a deugain o arian; ac iddo y bydd yn wraig, am iddo ei darostwng hi: ni ddichon efe ei gyrru hi ymaith *yn* ei holl ddyddiau.

l Lef. 18. 8. a 20. 11. 1 Cor. 5. 1.
m Edrych Ruth 3. 9. Ezec. 16. 8.

30 ¶ [l] Na chymmered neb wraig ei dad, ac na [m] ddinoethed odre ei dad.

PENNOD XXIII.

1 *Pwy a all, a phwy ni all ddyfod i'r gynnulleidfa.* 9 *Rhaid yw gochelyd aflendid yn y llu.* 15 *Am y gwas ffoadur.* 17 *Am frynti.* 18 *Am aberthau ffiaidd,* 19 *usuriaeth,* 21 *addunedau,* 24 *a chamweddau.*

NA ddeued neb wedi ysigo ei eirin, na dispaidd, i gynnulleidfa yr ARGLWYDD.

2 Na ddeued basterdyn i gynnulleidfa yr ARGLWYDD; y ddegfed genhedlaeth iddo hefyd ni chaiff ddyfod i gynnulleidfa yr ARGLWYDD.

a Neh. 13. 1.

3 Na ddeled [a] Ammoniad na Moabiad i gynnulleidfa yr ARGLWYDD; y ddegfed genhedlaeth hefyd o honynt na ddeued i gynnulleidfa yr ARGLWYDD byth:

b Edrych pen. 2. 29.
c Num. 22. 5, 6.

4 [b] Oblegid ni chyfarfuant â chwi â bara ac â dwfr yn y ffordd, wrth eich dyfod o'r Aipht; ac [c] o achos cyflogi o honynt i'th erbyn Balaam mab Beor o Pethor *ym* Mesopotamia, i'th felldithio di.

5 Etto yr ARGLWYDD dy DDUW ni fynnodd wrandaw ar Balaam: ond trodd yr ARGLWYDD dy DDUW y felldith yn fendith i ti; canys hoffodd yr ARGLWYDD dy DDUW dydi.

d Ezra 9. 12.

6 [d] Na chais eu heddwch hwynt, na'u daioni hwynt, dy holl ddyddiau byth.

7 ¶ Na ffieiddia Edomiad; canys dy frawd yw: na ffieiddia Aiphtiad; o herwydd dïeithr fuost yn ei wlad ef.

8 Deued o honynt i gynnulleidfa yr ARGLWYDD y drydedd genhedlaeth o'r meibion a genhedlir iddynt.

9 ¶ Pan êl y llu allan yn erbyn dy elynion, yna ymgadw rhag pob peth drwg.

e Lef. 15. 16.

10 ¶ [e] O bydd un o honot heb fod yn lân, o herwydd damwain nos; eled allan o'r gwersyll; na ddeued o fewn y gwersyll.

2 Heb. *A phan wynebo yr hwyr.*

11 [2] Ac ym min yr hwyr ymolched mewn dwfr: yna wedi machludo yr haul, deued i fewn y gwersyll.

12 ¶ A bydded lle i ti o'r tu allan i'r gwersyll; ac yno yr âi di allan.

13 A bydded gennyt raw-ffon ym mysg dy arfau; a bydded pan eisteddych allan, gloddio o honot â hi, a thro a chuddia yr hyn a ddaeth oddi wrthyt.

Cyn CRIST 1451.

14 O herwydd bod yr ARGLWYDD dy DDUW yn rhodio ym mhlith dy wersyllau, i'th waredu, ac i roddi dy elynion o'th flaen di; am hynny bydded dy wersyllau yn sanctaidd; fel na welo ynot ti [3] ddim brynti, a throi oddi wrthyt.

3 Heb. *noethni dim.*
f 1 Sam. 30. 15.

15 ¶ [f] Na ddyro at ei feistr was a ddïangodd attat oddi wrth ei feistr.

16 Gyd â thi y trig yn dy fysg, yn y fan a ddewiso, yn un o'th byrth di, lle byddo da ganddo; *ac* na chystuddia ef.

4 *sodomies.*
g Edrych Diar. 2. 16.
5 *sodomiad.*

17 ¶ Na fydded [4] puttain [g] o ferched Israel, ac na fydded [5] putteiniwr o feibion Israel.

18 Na ddwg wobr puttain, na gwerth ci, *i* dŷ yr ARGLWYDD dy DDUW, mewn un adduned: canys *y maent* ill dau yn ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy DDUW.

h Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Neh. 5. 2. Ps. 15. 5. Luc 6. 34, 35.
6 *usuriaeth.*
i Edrych pen. 15. 3. Lef. 19. 34.

19 ¶ [h] Na chymmer [6] occraeth gan dy frawd; occraeth arian, occraeth bwyd, occraeth dim y cymmerir occraeth am dano.

20 [i] Gan estron y cymmeri occraeth; ond na chymmer occraeth gan dy frawd: fel y bendithio yr ARGLWYDD dy DDUW di ym mhob peth y rhoddych dy law arno, yn y tir yr ydwyt yn myned iddo i'w feddiannu.

k Num. 30. 2. Preg. 5. 4.

21 ¶ [k] Pan addunedech adduned i'r ARGLWYDD dy DDUW, nac oeda ei thalu: canys yr ARGLWYDD dy DDUW gan ofyn a'i gofyn gennyt; a byddai yn bechod ynot.

22 Ond os peidi âg addunedu, ni bydd pechod ynot.

23 Cadw a gwna yr hyn a ddaeth allan o'th wefusau; megis yr addunedaist i'r ARGLWYDD dy DDUW offrwm gwirfodd, yr hwn a draethaist â'th enau.

24 ¶ Pan ddelych i winllan dy gymmydog, yna bwytta o rawnwin dy wala, wrth dy feddwl; ond na ddod yn dy lestr *yr un.*

l Matt. 12. 1. Marc 2. 23. Luc 6. 1.

25 Pan ddelych i ŷd dy gymmydog, [l] yna y cei dynnu y tywysennau â'th law; ond ni chei osod crymman yn ŷd dy gymmydog.

PENNOD XXIV.

1 *Am ysgar.* 5 *Nad rhaid i'r gwr newydd brïodi fyned i ryfel.* 6, 10 *Am wystlon.* 7 *Am ladron dynion.* 8 *Am y gwahan-glwyf:* 14 *talu cyflog,* 17 *barn,* 19 *ac elusen.*

a Matt. 5. 31. a 19. 7. Marc 10. 4.

PAN [a] gymmero gwr wraig, a'i phrïodi; yna oni chaiff hi ffafr

Cyn CRIST 1451.

yn ei olwg ef, o achos iddo gael rhyw [2]aflendid ynddi; ysgrifened iddi lythyr [3]ysgar, a rhodded yn ei llaw hi, a gollynged hi ymaith o'i dŷ.

2 Pan elo hi allan o'i dŷ ef, a myned ymaith, a bod yn eiddo gwr arall:

3 Os ei gwr diweddaf a'i casâ hi, ac a ysgrifena lythyr ysgar iddi, ac a'i rhydd yn ei llaw hi, ac a'i gollwng hi o'i dŷ; neu os bydd marw y gwr diweddaf a'i cymmerodd hi yn wraig iddo:

4 [b]Ni ddichon ei phrïod cyntaf, yr hwn a'i gollyngodd hi ymaith, ei chymmeryd hi drachefn i fod yn wraig iddo, wedi iddi ymhalogi: canys ffieidd-dra *yw* hyn o flaen yr ARGLWYDD; ac na wna i'r wlad bechu, yr hon a rydd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti yn etifeddiaeth.

5 ¶ [c]Pan gymmero gwr wraig newydd, nac eled i ryfel, ac [4]na rodder gofal dim arno: caiff fod gartref yn rhydd un flwyddyn, a llawenhâu ei wraig a gymmerodd.

6 ¶ Na chymmered *neb* faen isaf nac uchaf i felin ar wystl: canys y mae yn cymmeryd bywyd *dyn* yng ngwystl.

7 ¶ [d]Pan gaffer gwr yn lladratta un o'i frodyr o feibion Israel, ac yn ymelwa arno, neu yn ei werthu; yna lladder y lleidr hwnnw, a thyn di ymaith y drwg o'th fysg.

8 ¶ Gwylia ym [e]mhla y gwahanglwyf, ar ddyfal-gadw, a gwneuthur yn ol yr hyn oll a ddysgo yr offeiriaid y Lefiaid i chwi: edrychwch am wneuthur megis y gorchymynais wrthynt hwy.

1490. 9 Cofia yr hyn a wnaeth yr ARGLWYDD dy DDUW i [f]Miriam ar y ffordd, wedi eich dyfod allan o'r Aipht.

10 ¶ Pan fenthycciech i'th gymmydog fenthyg dim, na ddos i'w dŷ ef i gymmeryd ei wystl ef.

11 Allan y sefi; a dyged y gwr y benthycciaist iddo y gwystl allan attat ti.

12 Ac os gwr tlawd *fydd* efe, na chwsg a'i wystl *gyd â thi*.

13 [g]Gan ddadroddi dyro ei wystl iddo pan fachludo yr haul, fel y gorweddo yn ei wisg, ac [h]y'th fendithio di: a [i]bydd *hyn* i ti yn gyfiawnder o flaen yr ARGLWYDD dy DDUW.

14 ¶ Na orthrymma was cyflog tlawd ac anghenus, o'th frodyr, neu

2 Heb. *noethni.*
3 Heb. *torri ymaith.*
b Jer. 3. 1.
c pen. 20. 7.
4 Heb. *nac aed dim arno.*
d Exod. 21. 16.
e Lef. 13. a 14.
f Num. 12. 10.
g Exod. 22. 26.
h Job 31. 20.
i Edrych Ps. 106. 31.

Cyn CRIST 1451.

o'th ddïeithrddyn *a fyddo* yn dy dir o fewn dy byrth di:

15 Yn ei ddydd [k]y rhoddi *iddo* ei gyflog; ac na fachluded yr haul arno: canys tlawd yw, ac [5]â hyn y mae yn cynnal ei einioes: fel na lefo ar yr ARGLWYDD yn dy erbyn, a bod pechod ynot.

16 [l]Na rodder i farwolaeth dadau dros blant, ac na rodder plant i farw dros dadau: pob un a roddir i farwolaeth am ei bechod ei hun.

17 ¶ [m]Na ŵyra farn y dïeithr *na'r* amddifad; ac [n]na chymmer ar wystloraeth wisg y weddw.

18 Ond [o]meddwl mai caethwas fuost yn yr Aipht, a'th waredu o'r ARGLWYDD dy DDUW oddi yno: am hynny yr wyf fi yn gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn.

19 ¶ [p]Pan fedech dy gynhauaf yn dy faes, ac anghofio ysgub yn y maes, na ddychwel i'w chymmeryd: bydded i'r dïeithr, i'r amddifad, ac i'r weddw; fel y bendithio yr ARGLWYDD dy DDUW di yn holl waith dy ddwylaw.

20 Pan ysgydwech dy olew-wydden, na loffa ar dy ol: bydded i'r dïeithr, i'r amddifad, ac i'r weddw.

21 Pan gesglych rawnwin dy winllan, na loffa ar dy ol: bydded i'r dïeithr, i'r amddifad, ac i'r weddw.

22 [q]Meddwl hefyd mai caethwas fuost yn nhir yr Aipht: am hynny yr ydwyf fi yn gorchymyn i ti wneuthur y peth hyn.

PENNOD XXV.

1 *Na rodder ychwaneg na deugain gwïalennod.* 4 *Na chauer safn yr ŷch.* 5 *Am godi had i frawd.* 11 *Am y wraig ddigywilydd.* 16 *Am bwysau anghyfiawn.* 17 *Rhaid yw dilëu coffadwriaeth Amalec.*

PAN fyddo ymrafael rhwng dynion, a dyfod i farn i'w barnu; yna cyfiawnhânt y cyfiawn, a chondemniant y beius.

2 Ac o bydd y mab drygionus i'w guro, pared y barnwr iddo orwedd, a phared ei guro ef ger ei fron, yn ol ei ddryganiaeth, dan rifedi.

3 [a]Deugain gwïalennod a rydd iddo, *ac* na chwaneged: rhag *os* chwanega, a'i guro ef â llawer gwïalennod uwch law hyn, a dirmygu dy frawd yn dy olwg.

4 ¶ [b]Na chau safn ŷch tra fyddo yn dyrnu.

5 ¶ [c]Os brodyr a drigant ynghyd, a marw un o honynt, ac heb blentyn iddo; na phrïoded gwraig y marw

k Lef. 19. 13. Jer. 22. 13. Iago 5. 4.
5 Heb. *atto y dyrchafa ei enaid.*
l 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30. Ezec. 18. 20.
m Exod. 22. 21, 22. Diar. 22. 22. Es. 1. 23. Jer. 5. 28. a 22. 3. Ezec. 22. 29. Zech. 7. 10.
n Exod. 22. 26.
o ad. 22.
p Lef. 19. 9. a 23. 22.
q ad. 18.
a 2 Cor. 11. 24.
b Diar. 12. 10. 1 Cor. 9. 9. 1 Tim. 5. 18.
c Matt. 22. 24. Marc 12. 19. Luc 20. 28.

Cyn CRIST 1451.

wr dïeithr oddi allan: aed ei chyfathrachwr atti, a chymmered hi yn wraig iddo, a gwnaed iddi ran cyfathrachwr.

6 A bydded i'r cyntaf-anedig a ymddygo hi sefyll ar enw ei frawd *a fu* farw; fel na ddilëer ei enw ef allan o Israel.

7 Ac oni bydd boddlawn y gwr i gymmeryd ei gyfathrach-wraig; yna aed ei gyfathrach-wraig i fynu i'r porth at yr henuriaid, a dyweded, [d] Gwrthododd fy nghyfathrachwr godi i'w frawd enw yn Israel: ni fyn efe wneuthur rhan cyfathrachwr â mi.

[d] Ruth 4. 7.

8 Yna galwed henuriaid ei ddinas am dano ef, ac ymddiddanant âg ef: *o* saif efe, a dywedyd, Nid wyf fi foddlawn i'w chymmeryd hi;

9 Yna nesâed ei gyfathrach-wraig atto ef y'ngŵydd yr henuriaid, a dattoded ei esgid ef oddi am ei droed, a phoered yn ei wyneb ef, ac attebed, a dyweded, Felly y gwneir i'r gwr nid adeilado dŷ ei frawd.

10 A gelwir ei enw ef yn Israel, Tŷ yr hwn y dattodwyd ei esgid.

11 ¶ Os ymryson dynion ynghyd, *sef* gwr â'i frawd, a nesâu gwraig y naill i achub ei gwr o law ei darawydd, ac estyn ei llaw ac ymaflyd yn ei ddirgeloedd ef;

12 Torr ymaith ei llaw hi: nac arbeded dy lygad *hi.*

13 ¶ [e] Na fydded gennyt yn dy gôd [2] amryw bwys, mawr a bychan.

14 Na fydded gennyt yn dy dŷ [3] amryw fesur, mawr a bychan.

15 Bydded gennyt garreg uniawn a chyfiawn; bydded gennyt ephah uniawn a chyfiawn: fel yr estyner dy ddyddiau ar y ddaear yr hon y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei rhoddi i ti.

[e] Lef. 19. 35, 36. Ezec. 45. 10.
[2] Heb. *garreg a charreg.* Exod. 16. 36.
[3] Heb. *ephah ac ephah.*

16 Canys [f] ffiaidd gan yr ARGLWYDD dy DDUW bob un a'r a wnelo hyn, *sef* pawb a'r a wnel anghyfiawnder.

[f] Diar. 11. 1.

17 ¶ [g] Cofia yr hyn a wnaeth Amalec i ti ar y ffordd, pan ddaethoch allan o'r Aipht:

[g] Exod. 17. 8.

18 Yr hwn a'th gyfarfu ar y ffordd, ac a laddodd y rhai olaf o honot, yr holl weiniaid o'th ol di, a thi yn lluddedig, ac yn ddiffygiol; ac nid ofnodd efe DDUW.

19 Am hynny bydded, [h] pan roddo yr ARGLWYDD dy DDUW i ti lonyddwch oddi wrth dy holl elynion oddi amgylch, yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth i'w feddiannu, dynnu o honot ymaith goffadwriaeth Amalec oddi tan y nefoedd: nac anghofia *hyn.*

[h] 2 Sam. 15. 3.

PENNOD XXVI.

1 *Cyffes yr hwn a offrymmo y cawell blaen-ffrwyth.* 12 *Gweddi yr hwn a roddo ei ddegymmau y drydedd flwyddyn.* 16 *Y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.*

A PHAN ddelych i'r tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti yn etifeddiaeth, a'i feddiannu, a phreswylio ynddo;

2 [a] Yna cymmer o bob blaen-ffrwyth y ddaear, yr hwn a ddygi o'th dir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti, a gosod mewn cawell, a dos i'r lle a ddewiso yr ARGLWYDD dy DDUW i drigo o'i enw ef ynddo:

[a] Exod. 23. 19. a 34. 26. pen. 16. 10.

3 A dos at yr offeiriad a fydd yn y dyddiau hynny, a dywed wrtho, Yr ydwyf fi yn cyfaddef heddyw i'r ARGLWYDD dy DDUW, fy nyfod i'r tir a dyngodd yr ARGLWYDD wrth ein tadau ar *ei* roddi i ni.

4 A chymmered yr offeiriad y cawell o'th law di, a gosoded ef o flaen allor yr ARGLWYDD dy DDUW:

5 A llefara dithau, a dywed ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, [b] Syriad ar ddarfod am dano *oedd* fy nhad; ac [c] efe a ddisgynodd i'r Aipht, ac a ymdeithiodd yno âg ychydig bobl, ac a aeth yno yn genedl fawr, gref, ac aml.

[b] Hos. 12. 12.
[c] Gen. 46. 1.

6 A'r [d] Aiphtiaid a'n drygodd ni, a chystuddiasant ni, a rhoddasant arnom gaethiwed caled.

[d] Exod. 1. 11.

7 A [e] phan waeddasom ar ARGLWYDD DDUW ein tadau, clybu yr ARGLWYDD ein llais ni, a gwelodd ein cystudd, a'n llafur, a'n gorthrymder.

[e] Exod. 2. 23.

8 [f] A'r ARGLWYDD a'n dug ni allan o'r Aipht â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac âg ofn mawr, ac âg arwyddion, ac â rhyfeddodau.

[f] Exod. 12. 37.

9 Ac efe a'n dug ni i'r lle hwn, ac a roes i ni y tir hwn; *sef* tir yn llifeirio o laeth a mêl.

10 Ac yn awr, wele, mi a ddygais flaen-ffrwyth y tir a roddaist i mi, O ARGLWYDD: a gosod ef ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, ac addola ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW.

11 Ymlawenycha hefyd ym mhob daioni a roddodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti, ac i'th deulu, tydi, a'r Lefiad, a'r dïeithr *a fyddo* yn dy fysg.

12 ¶ Pan ddarffo i ti ddegymmu holl ddegwm dy gnwd, yn y drydedd flwyddyn, *sef* [g] blwyddyn y deg-

[g] pen. 14. 28.

Cyn CRIST 1451.

wm; yna y rhoddi i'r Lefiad, i'r
dïeithr, i'r amddifad, ac i'r weddw;
fel y bwyttaont yn dy byrth di, ac
y digoner hwynt.
13 A dywed ger bron yr ARGLWYDD dy DDUW, Dygais *y peth*
cyssegredig allan o'm tŷ, ac a'i
rhoddais ef i'r Lefiad, ac i'r dïeithr,
i'r amddifad, ac i'r weddw, yn ol dy
holl orchymynion a orchymynaist i
mi: ni throseddais *ddim* o'th orchymynion, ac nis anghofiais.
14 Ni fwytteais o hono yn fy ngalar, ac ni ddygais ymaith o hono i
aflendid, ac ni roddais o hono dros
y marw: gwrandewais ar lais yr ARGLWYDD fy NUW; gwneuthum yn
ol yr hyn oll a orchymynaist i mi.
h Es. 63. 15. Zech. 2. 13. 15 [h]Edrych o drigle dy sancteiddrwydd, *sef* o'r nefoedd, a bendithia
dy bobl Israel, a'r tir a roddaist i
ni, megis y tyngaist wrth ein tadau:
sef tir yn llifeirio o laeth a mêl.
16 ¶ Y dydd hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn gorchymyn
i ti wneuthur y deddfau hyn a'r
barnedigaethau: cadw dithau a
gwna hwynt â'th holl galon, ac
â'th holl enaid.
17 Cymmeraist yr ARGLWYDD
heddyw i fod yn DDUW i ti, ac i
rodio yn ei ffyrdd ef, ac i gadw
ei ddeddfau, a'i orchymynion, a'i
farnedigaethau, ac i wrandaw ar ei
lais ef.
i Exod. 19. 5. pen. 7. 6. a 14. 2. 18 [i]Cymmerodd yr ARGLWYDD dithau heddyw i fod yn bobl brïodol
iddo ef, megis y llefarodd wrthyt, ac i
gadw *o honot* ei holl orchymynion:
k pen. 4. 7, 8. a 28. 1. 19 Ac i'th wneuthur [k]yn uchel goruwch yr holl genhedloedd a wnaeth
efe, mewn clod, ac mewn enw, ac
mewn gogoniant; ac i fod o honot
yn bobl sanctaidd i'r ARGLWYDD
dy DDUW, megis y llefarodd efe.

PENNOD XXVII.

1 *Gorchymyn y bobl i ysgrifenu y gyfraith ar gerrig;* 5 *ac i wneuthur allor o gerrig cyfain.* 11 *Rhannu y llwythau ar fynydd Garizim ac Ebal.* 14 *Cyhoeddi y melldithion ar fynydd Ebal.*

YNA y gorchymynodd Moses,
gyd â henuriaid Israel, i'r bobl,
gan ddywedyd, Cedwch yr holl orchymynion yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i chwi heddyw.
a Jos. 4. 1. 2 A bydded, yn y dydd [a]yr elych
dros yr Iorddonen i'r tir y mae yr
ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi
b Jos. 8. 32. i ti, [b]osod o honot i ti gerrig mawrion, a chalcha hwynt â chalch.

3 Ac ysgrifena arnynt holl eiriau
y gyfraith hon, pan elych drosodd,
i fyned i'r tir y mae yr ARGLWYDD
dy DDUW yn ei roddi i ti, *sef* tir
yn llifeirio o laeth a mêl; megis ag
y llefarodd ARGLWYDD DDUW dy
dadau wrthyt.
4 A phan eloch dros yr Iorddonen,
gosodwch y cerrig hyn, yr ydwyf fi
yn eu gorchymyn i chwi heddyw,
ym mynydd Ebal, a chalcha hwynt
â chalch.
5 Ac adeilada yno allor i'r ARGLWYDD dy DDUW, *sef* allor gerrig:
[c]na chyfod arnynt *arf* haiarn. c Exod. 20. 25. Jos. 8. 31.
6 A cherrig cyfain yr adeiledi allor yr ARGLWYDD dy DDUW; ac
offrymma arni boeth-offrymmau i'r
ARGLWYDD dy DDUW.
7 Offrymma hefyd hedd-aberthau,
a bwytta yno, a llawenycha ger
bron yr ARGLWYDD dy DDUW.
8 Ac ysgrifena ar y cerrig holl eiriau y gyfraith hon, yn eglur iawn.
9 ¶ A llefarodd Moses a'r offeiriaid
y Lefiaid wrth holl Israel, gan ddywedyd, Gwrando a chlyw, O Israel:
Y dydd hwn y'th wnaethpwyd yn
bobl i'r ARGLWYDD dy DDUW.
10 Gwrando gan hynny ar lais yr
ARGLWYDD dy DDUW, a gwna ei orchymynion ef a'i ddeddfau, y rhai yr
wyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw.
11 ¶ A gorchymynodd Moses i'r
bobl y dydd hwnnw, gan ddywedyd,
12 Y rhai hyn a safant i fendithio
y bobl ar fynydd Garizim, wedi eich
myned dros yr Iorddonen: Simeon,
a Lefi, a Judah, ac Issachar, a Joseph, a Benjamin.
13 [d]A'r rhai hyn a safant [2]i felldithio ar fynydd Ebal: Reuben, Gad, ac d pen. 11. 29. Jos. 8. 33. 2 Heb. *yn felldith.*
Aser, a Zabulon, Dan, a Naphtali.
14 ¶ [e]A'r Lefiaid a lefarant, ac a e Dan. 9. 11.
ddywedant wrth bob gwr *o* Israel
â llef uchel,
15 [f]Melldigedig *yw* y gwr a wnel f Exod. 20. 4, 23. a 34. 17. Lef. 19. 4. a 26. 1. pen. 4. 16, 23. a 5. 8.
ddelw gerfiedig neu doddedig, *sef*
ffieidd-dra gan yr ARGLWYDD, gwaith
dwylaw crefftwr, a'i gosodo mewn
lle dirgel. A'r holl bobl a attebant,
ac a ddywedant, [g]Amen. g 1 Cor. 14. 16. Edrych Jer. 11. 5.
16 [h]Melldigedig *yw* yr hwn a h Exod. 20. 12. a 21. 17. Lef. 19. 3.
ddirmygo ei dad neu ei fam. A
dyweded yr holl bobl, Amen.
17 [i]Melldigedig *yw* yr hwn a i pen. 19. 14. Diar. 22. 28.
symmudo derfyn ei gymmydog. A
dyweded yr holl bobl, Amen.
18 [k]Melldigedig *yw* yr hwn a baro k Lef. 19. 14.
i'r dall gyfeiliorni allan o'r ffordd.
A dyweded yr holl bobl, Amen.

Cyn CRIST 1451.

[l] Exod. 22. 21, 22. pen. 10. 18. [m] Lef. 18. 8. pen. 22. 30.

19 [l] Melldigedig *yw* yr hwn a ŵyro farn y dïeithr, yr amddifad, a'r weddw. A dyweded yr holl bobl, Amen.

20 [m] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd â gwraig ei dad; o herwydd datguddiodd odre ei dad. A dyweded yr holl bobl, Amen.

[n] Lef. 18. 23.

21 [n] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd âg un anifail. A dyweded yr holl bobl, Amen.

[o] Lef. 18. 9.

22 [o] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd â'i chwaer, merch ei dad, neu ferch ei fam ef. A dyweded yr holl bobl, Amen.

[p] Lef. 18. 17. a 20. 14. [3] *mam y'nghyfraith.*

23 [p] Melldigedig *yw* yr hwn a orweddo gyd â'i [3] chwegr. A dyweded yr holl bobl, Amen.

[q] Exod. 20. 13. a 21. 12, 14. Lef. 24. 17. Num. 35. 31. pen. 19. 11.

24 [q] Melldigedig *yw* yr hwn a darawo ei gymmydog yn ddirgel. A dyweded yr holl bobl, Amen.

[r] Exod. 23. 8. pen. 10. 17. a 16. 19. Ezec. 22. 12.

25 [r] Melldigedig *yw* yr hwn a gymmero wobr, er dïeneidio gwaed gwirion. A dyweded yr holl bobl, Amen.

[s] Jer. 11. 3. Gal. 3. 10.

26 [s] Melldigedig *yw* yr hwn ni pharhao y'ngeiriau y gyfraith hon, gan eu gwneuthur hwynt. A dyweded yr holl bobl, Amen.

PENNOD XXVIII.

1 *Bendithion am ufudd-dod.* 15 *Melldithion am anufudd-dod.*

[a] Lef. 26. 3.

AC [a] os gan wrandaw y gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, i gadw *ac* i wneuthur ei holl orchymynion ef, y rhai yr ydwyf fi yn eu gorchymyn i ti heddyw; yna yr ARGLWYDD dy DDUW [b] a'th esyd yn uwch na holl genhedloedd y ddaear.

[b] pen. 26. 19.

2 A'r holl fendithion hyn a ddaw arnat, ac a'th oddiweddant, os gwrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW.

3 Bendigedig *fyddi* di yn y ddinas, a bendigedig yn y maes.

[c] Gen. 49. 25. Ps. 127. 3.

4 Bendigedig *fydd* [c] ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, a ffrwyth dy anifail di, cynnydd dy wartheg, a dïadellau dy ddefaid.

[2] Neu, *gafnau tylino.*

5 Bendigedig *fydd* dy gawell a'th [2] does di.

[d] Ps. 121. 8.

6 [d] Bendigedig *fyddi* di yn dy ddyfodiad i mewn, a bendigedig yn dy fynediad allan.

[e] ad. 25.

7 Rhydd yr ARGLWYDD dy elynion a ymgodant i'th erbyn [e] yn lladdedig o'th flaen di: trwy un ffordd y deuant i'th erbyn, a thrwy saith o ffyrdd y ffoant o'th flaen.

[3] *ysguboriau.*

8 Yr ARGLWYDD a orchymyn fendith arnat ti, yn dy [3] drysordai, ac yn yr hyn oll y dodech dy law arno; ac a'th fendithia yn y tir y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei roddi i ti.

Cyn CRIST 1451.

[f] Exod. 19. 5, 6. pen. 7. 6.

9 [f] Yr ARGLWYDD a'th gyfyd di yn bobl sanctaidd iddo ei hun, megis y tyngodd wrthyt, os cedwi orchymynion yr ARGLWYDD dy DDUW, a rhodio yn ei ffyrdd ef.

10 A holl bobloedd y ddaear a welant fod yn dy alw di ar enw yr ARGLWYDD, ac a ofnant rhagot.

[g] pen. 30. 9, &c. [4] Neu, *o dda.*

11 [g] A'r ARGLWYDD a'th lwydda di [4] mewn daioni, yn ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy anifeiliaid, ac yn ffrwyth dy ddaear, yn y tir a dyngodd yr ARGLWYDD i'th dadau ar ei roddi i ti.

12 Yr ARGLWYDD a egyr ei drysor daionus i ti, *sef* y nefoedd, i roddi gwlaw *i'th* dir di yn ei amser, ac i fendigo holl waith dy law: [h] a thi a roddi echwyn i genhedloedd lawer, ac ni cheisi echwyn.

[h] pen. 15. 6.

[i] Es. 9. 14, 15.

13 A'r ARGLWYDD a'th wna di [i] yn ben, ac nid yn gynffon; hefyd ti a fyddi yn uchaf yn unig, ac nid yn isaf: os gwrandewi ar orchymynion yr ARGLWYDD dy DDUW, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw, *i'w* cadw, ac i'w gwneuthur;

14 Ac heb gilio o honot oddi wrth yr holl eiriau yr wyf fi yn eu gorchymyn i chwi heddyw, i'r tu dehau neu i'r tu aswy, gan fyned ar ol duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt.

[k] Lef. 26. 14. Galar. 2. 17. Dan. 9. 11, 13. Mal. 2. 2.

15 ¶ A bydd, [k] oni wrandewi ar lais yr ARGLWYDD dy DDUW, gan gadw *a* gwneuthur ei holl orchymynion ef a'i ddeddfau, y rhai yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti heddyw; y daw arnat yr holl felldithion hyn, ac y'th oddiweddant.

16 Melldigedig *fyddi* di yn y ddinas, a melldigedig yn y maes.

17 Melldigedig *fydd* dy gawell a'th does di.

18 Melldigedig *fydd* ffrwyth dy fru, a ffrwyth dy dir, cynnydd dy wartheg, a dïadellau dy ddefaid.

19 Melldigedig *fyddi* di yn dy ddyfodiad i mewn, a melldigedig yn dy fynediad allan.

[5] Neu, *i'w wneuthur.*

20 Yr ARGLWYDD a ddenfyn arnat ti felldith, trallod, a cherydd, yn yr hyn oll y dodech dy law arno, [5] *ac yn* yr hyn a wnelych; nes dy ddinystrio a'th ddifetha di yn gyflym; am ddrygioni dy weithredoedd *yn* y rhai y'm gwrthodaist i.

21 Yr ARGLWYDD a wna i haint lynu wrthyt, nes iddo dy ddifa oddi

Cyn CRIST 1451.

ar y tir yr ydwyt ti yn myned iddo
i'w feddiannu.
22 [l]Yr ARGLWYDD a'th dery â dar-
fodedigaeth, ac â chryd poeth, ac â
llosgfa, ac â gwres, ac â [6]chleddyf,
ac â [m]diflanniad, ac â mallder; a
hwy a'th ddilynant nes dy ddifetha.
23 [n]Dy nefoedd hefyd y rhai *sydd*
uwch dy ben a fyddant yn bres, a'r
ddaear yr hon *sydd* oddi tanat yn
haiarn.
24 Yr ARGLWYDD a rydd *yn lle*
gwlaw dy ddaear, lwch a lludw:
o'r nefoedd y disgyn arnat, hyd
oni'th ddinystrier.
25 [o]Yr ARGLWYDD a wna i ti
syrthio o flaen dy elynion: trwy
un ffordd yr âi di yn eu herbyn
hwynt, a thrwy saith o ffyrdd y
ffoi o'u blaen hwynt; a thi [p]a fyddi
[7]ar wasgar dros holl deyrnasoedd
y ddaear.
26 [q]A'th gelain a fydd bwyd i holl
ehediaid y nefoedd, ac i anifeiliaid
y ddaear; ac ni *bydd* a'*u* [8]tarfo.
27 Yr ARGLWYDD a'th dery di â
[r]chornwyd yr Aipht, ac â [s]chlwyf
y marchogion, ac â chrach, ac âg
ysfa; o'r rhai ni ellir dy iachâu.
28 Yr ARGLWYDD a'th dery di âg
ynfydrwydd, ac â dallineb, ac â
syndod calon.
29 Byddi *hefyd* [t]yn ymbalfalu
ganol dydd fel yr ymbalfalai y dall
yn y tywyllwch; ac ni lwyddi yn
dy ffyrdd: a dïau y byddi orthrym-
medig ac anrheithiedig byth, ac ni
bydd a'*th* waredo.
30 [u]Ti a ymgredi â gwraig, a gwr ar-
all a gyd-orwedd â hi: [x]ti a adeiledi
dŷ, ac ni thrigi ynddo: [y]ti a blenni
winllan, ac ni [9]chesgli ei ffrwyth.
31 Dy ŷch a leddir yn dy olwg, ac
ni fwyttêi o hono: dy asyn a ddyg-
ir trwy drais o flaen dy wyneb, ac
ni ddaw adref attat: dy ddefaid a
roddir i'th elynion, ac ni *bydd* i ti
achubydd.
32 Dy feibion a'th ferched a roddir
i bobl eraill, a'th lygaid yn gweled,
ac yn pallu am danynt ar hyd y
dydd; ac ni *bydd* gallu ar dy law.
33 Ffrwyth dy dir a'th holl lafur a
fwytty pobl nid adnabuost; a byddi
yn unig orthrymmedig a drylliedig
bob amser:
34 A byddi wallgofus, [z]gan weled-
igaeth dy lygaid yr hon a welych.
35 Yr ARGLWYDD a'th dery di â
chornwyd drygionus, yn y gliniau,
ac yn yr esgeiriau, yr hwn ni ellir

[l] Lef. 26. 16.
[6] Neu, *sychder.*
[m] Amos 4. 9.
[n] Lef. 26. 19.
[o] ad. 7. pen. 32. 30. Es. 30. 17.
[p] Jer. 15. 4. a 24. 9. Ezec. 23. 46.
[7] Heb. *yn wasgarfa.*
[q] Ps. 79. 2. Jer. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.
[8] *gyrro ymaith.*
[r] Exod. 9. 9. a 15. 26.
[s] 1 Sam. 5. 6. Ps. 78. 66.
[t] Job 5. 14. Es. 59. 10.
[u] Jer. 8. 10.
[x] Job 31. 8. Jer. 12. 13. Amos 5. 11. Seph. 1. 13.
[y] pen. 20. 6.
[9] Heb. *chyffredini hi;* fel pen. 20. 6.
[z] ad. 67.

ei iachâu, o wadn dy droed hyd dy
goryn.
36 Yr ARGLWYDD a'th ddwg di,
[a]a'th frenhin a osodych arnat, at
genedl nid adnabuost ti na'th dad-
au di; a gwasanaethi [b]yno dduw-
iau dïeithr, pren a maen.
37 A byddi [c]yn syndod, yn ddï-
areb, ac yn watwargerdd, ym mhlith
yr holl bobloedd y rhai yr arwain
yr ARGLWYDD di attynt.
38 [d]Had lawer a ddygi allan i'r
maes, ac ychydig a gesgli: o her-
wydd y locust a'i hysa.
39 Gwinllannoedd a blenni, ac a
goleddi; ond gwin nid yfi, ac ni
chesgli *y grawnwin:* canys pryfed
a'u bwytty.
40 Olew-wydd a fydd i ti trwy
dy holl derfynau, ac âg olew ni'th
irir: o herwydd dy olew-wydden a
ddyhidla.
41 Meibion a merched a genhedli,
ac ni byddant i ti: o herwydd hwy
a ânt i gaethiwed.
42 Dy holl brennau a ffrwythau
dy dir a [2]ddifa y locust.
43 Y dïeithr *a fyddo* yn dy fysg
a ddring arnat yn uchel uchel; a
thi a ddisgyni yn isel isel.
44 Efe a fenthyccia i ti, a thi ni
fenthycci iddo ef: [e]efe a fydd yn
ben, a thi a fyddi yn gynffon.
45 A'r holl felldithion hyn a ddaw
arnat, ac a'th erlidiant, ac a'th oddi-
weddant, hyd oni'th ddinystrier;
am na wrandewaist ar lais yr AR-
GLWYDD dy DDUW, i gadw ei or-
chymynion a'i ddeddfau ef, y rhai
a orchymynodd efe i ti.
46 A byddant yn arwydd ac yn
rhyfeddod arnat ti, ac ar dy had
hyd byth.
47 Oblegid na wasanaethaist yr
ARGLWYDD dy DDUW mewn lla-
wenydd, ac mewn hyfrydwch calon,
[f]am amldra pob dim:
48 Am hynny y gwasanaethi di dy
elynion, y rhai a ddenfyn yr AR-
GLWYDD yn dy erbyn, mewn newyn,
ac mewn syched, ac mewn noethni,
ac mewn eisieu pob dim; ac efe [g]a
ddyry iau haiarn ar dy wddf, hyd
oni ddinystrio efe dydi.
49 [h]Yr ARGLWYDD a ddwg i'th er-
byn genedl o bell, *sef* o eithaf y ddae-
ar, [i]*mor gyflym* ag yr eheda yr eryr,
cenedl yr hon ni [3]ddealli ei hiaith;
50 Cenedl [4]wyneb-galed, [k]yr hon
ni dderbyn wyneb yr henafgwr, ac
ni bydd raslawn i'r llangc.

Cyn CRIST 1451.

[a] 2 Bren. 17. 4, 5. a 24. 12. a 25. 7. 2 Chron. 33. 11.
[b] Jer. 16. 13.
[c] 1 Bren. 9. 7. Jer. 24. 9. a 25. 9. Zech. 8. 13.
[d] Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.
[2] Neu, *feddianna.*
[e] ad. 13. Galar. 1. 5.
[f] pen. 32. 15.
[g] Jer. 28. 14.
[h] Jer. 5. 15. a 6. 22. Luc 19. 43.
[i] Jer. 48. 40. a 49. 22. Galar. 4. 19. Hos. 8. 1.
[3] Heb. *wrandewi.*
[4] Heb. *wyneb-gref.*
[k] Es. 47. 6.

Cyn CRIST 1451.

51 A hi a fwytty ffrwyth dy ani-
feiliaid, a ffrwyth dy ddaear, hyd
oni'th ddinystrier: yr hon ni âd i
ti ŷd, gwin, nac olew, cynnydd dy
wartheg, na dïadellau dy ddefaid,
hyd oni'th ddifetho di.
52 A hi a warchae arnat ti yn dy
holl byrth, hyd oni syrthio dy uchel
a'th gedyrn gaerau, y rhai yr ydwyt
yn ymddiried ynddynt, trwy dy holl
dir: hi a warchae hefyd arnat yn
dy holl byrth, o fewn dy holl dir yr
hwn a roddodd yr ARGLWYDD dy
DDUW i ti.
[l] Lef. 26. 29. 2 Bren. 6. 28, 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10. 53 [l]Ffrwyth dy fru, *sef* cig dy feib-
ion a'th ferched, y rhai a roddodd
yr ARGLWYDD dy DDUW i ti, a fwyt-
têi yn y gwarchae, ac yn y cyfyng-
dra a ddwg dy elyn arnat.
54 Y gwr tyner yn dy blith, a'r
moethus iawn, a greulona ei lygad
[m] pen. 13. 6. wrth ei frawd, ac wrth [m]wraig ei
fynwes, ac wrth weddill ei feibion
y rhai a weddillodd efe:
55 Rhag rhoddi i un o honynt o
gig ei feibion, y rhai a fwytty efe;
o eisieu gadaw iddo ddim yn y
gwarchae ac yn y cyfyngdra, â'r
hwn y cyfynga dy elyn arnat o fewn
dy holl byrth.
56 Y wraig dyner a'r foethus yn
dy fysg, yr hon ni phrofodd osod
gwadn ei throed ar y ddaear, gan
fwythau a thynerwch, a greulona
ei llygad wrth wr ei mynwes, ac
wrth ei mab, ac wrth ei merch,
5 Heb. *ail-genedigaeth.* 57 Ac wrth ei [5]phlentyn a ddaw
6 Heb. *oddi rhwng ei thraed.* allan [6]o'i chorph, a'i meibion y rhai
a blanta hi: canys hi a'u bwytty
hwynt yn ddirgel, pan ballo pob
dim *arall* yn y gwarchae ac yn y
cyfyngdra, â'r hwn y cyfynga dy
elyn arnat o fewn dy byrth.
58 Oni chedwi ar wneuthur holl
eiriau y gyfraith hon, y rhai sydd
ysgrifenedig yn y llyfr hwn, gan ofni
yr enw gogoneddus ac ofnadwy hwn,
YR ARGLWYDD DY DDUW;
59 Yna y gwna yr ARGLWYDD dy
bläau di yn rhyfedd, a phläau dy
had; *sef* pläau mawrion a pharhaus,
a chlefydau drwg a pharhaus.
[n] pen. 7. 15. 60 Ac efe a ddwg arnat holl [n]glefyd-
au yr Aipht, y rhai yr ofnaist rhag-
ddynt; a glynant wrthyt.
61 Ië, pob clefyd, a phob pla, yr
hwn nid *yw* ysgrifenedig yn llyfr y
7 Heb. *ddyrchafa.* gyfraith hon, a [7]ddwg yr ARGLWYDD
arnat, hyd oni'th ddinystrier.
[o] pen. 4. 27. 62 Felly chwi [o]a adewir yn ychydig
[p] pen. 10. 22. bobl, lle yr oeddych fel [p]sêr y nef-
oedd o lïosowgrwydd; o herwydd
na wrandewaist ar lais yr AR-
GLWYDD dy DDUW.
63 A bydd, megis ag y llawenych-
odd yr ARGLWYDD ynoch i wneuth-
ur daioni i chwi, ac i'ch amlhâu;
felly [q]y llawenycha yr ARGLWYDD [q] Diar. 1. 26. Es. 1. 24.
ynoch i'ch dinystrio, ac i'ch difetha
chwi: a diwreiddir chwi o'r tir yr
wyt yn myned iddo i'w feddiannu.
64 A'r ARGLWYDD [r]a'th wasgar di [r] Lef. 26. 33. Neh. 1. 8. Jer. 16. 13.
ym mhlith yr holl bobloedd, o'r *naill*
gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r
ddaear: a thi a wasanaethi yno
dduwiau dïeithr, y rhai nid adnab-
uost ti na'th dadau; *sef* pren a
maen.
65 Ac [s]ym mhlith y cenhedloedd [s] Amos 9. 4.
hyn ni orphwysi, ac ni bydd gor-
phwysdra i wadn dy droed: canys yr
ARGLWYDD a rydd i ti yno galon
ofnus, a darfodedigaeth llygaid, a
thristwch meddwl.
66 A'th einioes a fydd y'nghrôg
gyferbyn â thi; a thi a ofni nos a
dydd, ac ni byddi sicr o'th einioes.
67 [t]Y bore y dywedi, O na ddeuai [t] Job 7. 4.
yr hwyr! ac yn yr hwyr y dywedi,
O na ddeuai y bore! o achos ofn
dy galon *gan* yr hwn yr ofni, a
[u]rhag gweledigaeth dy lygaid yr [u] ad. 34.
hon a welych.
68 A'r ARGLWYDD [x]a'th ddychwel [x] Jer. 44. 12. Hos. 8. 13. a 9. 3.
di i'r Aipht, mewn llongau, ar hyd
y ffordd y dywedais wrthyt, [y]na [y] pen. 17. 16.
chwanegit ei gweled mwy: a chwi a
ymwerthwch yno i'ch gelynion yn
gaeth-weision ac yn gaeth-forwyn-
ion, ac ni *bydd* a'*ch* pryno.

PENNOD XXIX.

1 *Moses yn annog y bobl i ufudd-dod, trwy gofio y gweithredoedd a welsent.* 10 *Gosod pawb ger bron yr Arglwydd, i fyned dan ei gyfammod ef.* 18 *Y mawr ddigofaint ar y neb a ymfendithio yn ei anwiredd.* 29 *I Dduw y perthyn pethau dirgel.*

DYMA eiriau y cyfammod a
orchymynodd yr ARGLWYDD
wrth Moses ei wneuthur â meibion
Israel, yn nhir Moab, heb law [a]y [a] pen. 5. 2, 3.
cyfammod a ammododd efe â hwynt
yn Horeb.
2 ¶ A Moses a alwodd ar holl Is-
rael, ac a ddywedodd wrthynt, [b]Chwi [b] Exod. 19. 4.
a welsoch yr hyn oll a wnaeth yr
ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi
yn nhir yr Aipht, i Pharaoh, ac i'w
holl weision, ac i'w holl dir; [c] pen. 4. 34. a 7. 19.
3 [c]Y profedigaethau mawrion a
welodd eich llygaid, yr arwyddion
a'r rhyfeddodau mawrion hynny:
4 Ond [d]ni roddodd yr ARGLWYDD [d] Edrych Es. 63. 17. Ioan 8. 43. Eph. 4. 18. 2 Thess. 2. 11, 12.

Cyn CRIST 1451.

i chwi galon i wybod, na llygaid i weled, na chlustiau i glywed, hyd y dydd hwn.
5 Arweiniais chwi hefyd yn yr anialwch ddeugain mlynedd: [e] ni heneiddiodd eich dillad am danoch, ac ni heneiddiodd dy esgid am dy droed.
6 Bara ni fwyttasoch, a gwin neu ddïod gref nid yfasoch: fel y gwybyddech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW chwi.
7 A daethoch hyd y lle hwn: yna daeth allan [f] Sehon brenhin Hesbon, ac Og brenhin Basan, i'n cyfarfod mewn rhyfel; a ni a'u lladdasom hwynt:
8 Ac a ddygasom eu tir hwynt, ac [g] a'i rhoisom yn etifeddiaeth i'r Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i hanner llwyth Manasseh.
9 [h] Cedwch gan hynny eiriau y cyfammod hwn, a gwnewch hwynt: fel y llwyddoch ym mhob peth a wneloch.
10 ¶ Yr ydych chwi oll yn sefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD eich DUW; pennaethiaid eich llwythau, eich henuriaid, a'ch swyddogion, a holl wŷr Israel,
11 Eich plant, eich gwragedd, a'th ddïeithr-*ddyn* yr hwn *sydd* o fewn dy wersyll, o [i] gymmynydd dy goed hyd [2] wehynnydd dy ddwfr:
12 I fyned o honot dan gyfammod yr ARGLWYDD dy DDUW, a than ei gynghrair ef, yr hwn y mae yr ARGLWYDD dy DDUW yn ei wneuthur â thi heddyw:
13 I'th sicrhâu heddyw yn bobl iddo ei hun, ac i fod o hono yntau yn DDUW i ti, megis y llefarodd wrthyt, ac fel y tyngodd wrth dy dadau, wrth Abraham, wrth Isaac, ac wrth Jacob.
14 Ac nid â chwi yn unig yr ydwyf fi yn gwneuthur y cyfammod hwn, a'r cynghrair yma;
15 Ond â'r *hwn* sydd yma gyd â ni yn sefyll heddyw ger bron yr ARGLWYDD ein DUW, ac [k] â'r *hwn* nid *yw* yma gyd â ni heddyw:
16 (Canys chwi a wyddoch y modd y trigasom ni yn nhir yr Aipht, a'r modd y daethom trwy ganol y cenhedloedd y rhai y daethoch trwyddynt;
17 A chwi a welsoch eu ffieidd-dra hwynt a'u [3] heilun-dduwiau, pren a maen, arian ac aur, y rhai oedd yn eu mysg hwynt:)
18 Rhag bod yn eich mysg wr, neu wraig, neu deulu, neu lwyth, yr hwn y try ei galon heddyw oddi wrth yr ARGLWYDD ein DUW, i fyned *i* wasanaethu duwiau y cenhedloedd hyn; [l] rhag bod yn eich mysg wreiddyn yn dwyn [4] gwenwyn a wermod:
19 A bod, pan glywo efe eiriau y felldith hon, ymfendithio o hono yn ei galon ei hun, gan ddywedyd, Heddwch fydd i mi, er i mi rodio [m] y'nghyndynrwydd fy nghalon, i chwanegu [5] meddwdod at syched:
20 [n] Ni fyn yr ARGLWYDD faddeu iddo; canys yna y myga digllonedd yr ARGLWYDD a'i eiddigedd yn erbyn y gwr hwnnw, a'r holl felldithion *sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn a orwedd arno ef, a'r ARGLWYDD [o] a ddilea ei enw ef oddi tan y nefoedd.
21 A'r ARGLWYDD [p] a'i neilldua ef oddi wrth holl lwythau Israel, i *gael* drwg, yn ol holl felldithion y cyfammod a ysgrifenwyd yn llyfr y gyfraith hon.
22 A dywed y genhedlaeth a ddaw ar ol, *sef* eich plant chwi, y rhai a godant ar eich ol chwi, a'r dïeithr yr hwn a ddaw o wlad bell, pan welont bläau y wlad hon, a'i chlefydau, *trwy* y rhai y mae yr ARGLWYDD yn ei chlwyfo hi;
23 *A'i* thir wedi ei losgi oll *gan* frwmstan a halen, na heuir ef, ac na flaen-dardda, ac na ddaw i fynu un llysieuyn ynddo, [q] fel dinystr Sodom a Gomorrah, Admah a Seboim, y rhai a ddinystriodd yr ARGLWYDD yn ei lid a'i ddigofaint:
24 Ië, yr holl genhedloedd a ddywedant, [r] Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r tir hwn? pa ddigter yw y digofaint mawr hwn?
25 Yna y dywedir, Am wrthod o honynt gyfammod ARGLWYDD DDUW eu tadau, yr hwn a ammododd efe â hwynt pan ddug efe hwynt allan o dir yr Aipht.
26 Canys aethant a gwasanaethasant dduwiau dïeithr, ac ymgrymmasant iddynt; *sef* duwiau nid adwaenent hwy, ac ni [6] roddasai efe iddynt.
27 Am hynny yr ennynodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn y wlad hon, i ddwyn arni bob melldith *a'r y sydd* ysgrifenedig yn y llyfr hwn.
28 A'r ARGLWYDD a'u dinystriodd hwynt o'u tir mewn digofaint, ac mewn digter, ac mewn llid mawr, ac a'u gyrrodd hwynt i wlad arall, megis *y gwelir* heddyw.

Cyn CRIST 1451.

[e] pen. 8. 4.
[f] Num. 21. 23, 33. pen. 2. 32. a 3. 1.
[g] Num. 32. 33. pen. 3. 12, 13.
[h] pen. 4. 6. Jos. 1. 7. 1 Bren. 2. 3.
[i] Edrych Jos. 9. 21, 23, 27.
[2] *dynnwr.*
[k] Edrych Act. 2. 39. 1 Cor. 7. 14.
[3] Heb. *tom-dduwiau.*
[l] Heb. 12. 15.
[4] Heb. *gwenwynllys*, neu, *bustl.* Heb. *rosh.*
[m] Num. 15. 39.
[5] Heb. *y meddw at y sychedig.*
[n] Ezec. 14. 7, 8.
[o] pen. 9. 14.
[p] Matt. 24. 51.
[q] Gen. 19. 24, 25.
[r] 1 Bren. 9. 8. Jer. 22. 8.
[6] Heb. *rannasai*, neu, *yr hwn ni roisai iddynt* ran.

Cyn CRIST 1451.

29 Y dirgeledigaethau *sydd eiddo*
yr ARGLWYDD ein DUW, a'r *pethau*
amlwg *a roddwyd* i ni, ac i'n plant
hyd byth; fel y gwnelom holl eiriau
y gyfraith hon.

PENNOD XXX.

1 *Addaw trugareddau mawr i'r edifeiriol.* 11 *Bod y gorchymyn yn eglur.* 15 *Gosod angau ac einioes o flaen y bobl.*

a Lef. 26. 40. A [a]PHAN ddelo yr holl bethau hyn
arnat, *sef* y fendith a'r felldith,
y rhai a roddais o'th flaen, ac adgof-
io o honot *hwynt* ym mysg yr holl
genhedloedd y rhai y'th yrrodd yr
ARGLWYDD dy DDUW di attynt;
2 A dychwelyd o honot at yr AR-
GLWYDD dy DDUW, a gwrandaw
ar ei lais ef, yn ol yr hyn oll yr
ydwyf yn ei orchymyn i ti heddyw,
ti a'th blant, â'th holl galon, ac â'th
holl enaid:
b Ps. 106. 45. a 126. 1. Jer. 32. 37. 3 [b]Yna y dychwel yr ARGLWYDD
dy DDUW dy gaethiwed, ac y cym-
mer drugaredd arnat, ac y try, ac
c Ps. 147. 2. [c]a'th gasgl o fysg yr holl bobloedd
lle y'th wasgaro yr ARGLWYDD dy
DDUW di.
d Neh. 1. 9. 4 [d]Pe y'th wthid i eithaf y nef-
oedd, oddi yno y'th gasglai yr AR-
GLWYDD dy DDUW, ac oddi yno
y'th gymmerai.
5 A'r ARGLWYDD dy DDUW a'th
ddwg i'r tir a feddiannodd dy dad-
au, a thithau a'i meddienni: ac efe
a fydd dda wrthyt, ac a'th wna yn
amlach na'th dadau.
e pen. 10. 16. Jer. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26. 6 A'r [e]ARGLWYDD dy DDUW a en-
waeda dy galon, a chalon dy had,
i garu yr ARGLWYDD dy DDUW â'th
holl galon, ac â'th holl enaid, er
mwyn cael o honot fyw.
7 A'r ARGLWYDD dy DDUW a rydd
yr holl felldithion hyn ar dy elyn-
ion, ac ar dy gaseion, y rhai a'th
erlidiant di.
8 Tithau a ddychweli, ac a wran-
dewi ar lais yr ARGLWYDD, ac a
wnei ei holl orchymynion ef, y rhai
yr ydwyf yn eu gorchymyn i ti
heddyw.
f pen. 28. 11. 9 [f]A'r ARGLWYDD dy DDUW a wna
i ti lwyddo yn holl waith dy law, yn
ffrwyth dy fru, ac yn ffrwyth dy ani-
feiliaid, ac yn ffrwyth dy dir, er
daioni: canys try yr ARGLWYDD i
g Jer. 32. 41. [g]lawenychu ynot, i *wneuthur* daioni
i ti, fel y llawenychodd yn dy dadau;
10 Os gwrandewi ar lais yr AR-
GLWYDD dy DDUW, i gadw ei orchy-
mynion ef a'i ddeddfau *y rhai sydd*
ysgrifenedig yn llyfr y gyfraith hon;
os dychweli at yr ARGLWYDD dy
DDUW â'th holl galon, ac â'th holl
enaid.
11 ¶ O herwydd y gorchymyn
yma, yr ydwyf yn ei orchymyn i ti
heddyw, [h]nid *yw* guddiedig oddi h Es. 45. 19.
wrthyt, ac nid *yw* bell.
12 [i]Nid yn y nefoedd *y mae,* i i Rhuf. 10. 6, &c.
ddywedyd *o honot,* Pwy a ddring
drosom i'r nefoedd, ac a'i dwg i ni,
fel y clywom, ac y gwnelom ef?
13 Ac nid o'r tu hwnt i'r môr *y*
mae, i ddywedyd *o honot,* Pwy a
dramwya drosom ni i'r tu hwnt i'r
môr, ac a'i dwg ef i ni, fel y clywom,
ac y gwnelom ef?
14 Canys y gair *sydd* agos iawn
attat, yn dy enau, ac yn dy galon,
i'w wneuthur ef.
15 ¶ Wele, [k]rhoddais o'th flaen k ad. 19. pen. 11. 26.
heddyw einioes a daioni, ac angau
a drygioni:
16 Lle yr ydwyf fi yn gorchymyn i
ti heddyw garu yr ARGLWYDD dy
DDUW, i rodio yn ei ffyrdd ef, ac i
gadw ei orchymynion, a'i ddeddfau,
a'i farnedigaethau ef; fel y byddech
fyw, ac y'th amlhâer, ac y'th fendithio
yr ARGLWYDD dy DDUW yn y tir yr
wyt ti yn myned iddo i'w feddiannu.
17 Ond os try dy galon ymaith, fel
na wrandawech, a'th yrru i ymgrym-
mu i dduwiau dïeithr, a'u gwasan-
aethu hwynt;
18 Yr wyf yn mynegi i chwi hedd-
yw, y difethir chwi yn ddïau, *ac* nad
estynwch ddyddiau yn y tir yr ydwyt
yn myned dros yr Iorddonen i fyn-
ed i mewn iddo i'w berchenuogi.
19 [l]Galw yr wyf yn dyst i'th erbyn l pen. 4. 26.
heddyw y nefoedd a'r ddaear, [m]roddi m ad. 15.
o honof o'th flaen di einioes ac
angau, bendith a melldith: dewis
dithau yr einioes, fel y byddych
fyw, ti a'th had;
20 I garu o honot yr ARGLWYDD
dy DDUW, *a* gwrandaw ar ei lais ef,
a glynu wrtho, (canys efe *yw* dy
einioes di, ac estyniad dy ddyddiau,)
fel y trigech yn y tir a dyngodd yr
ARGLWYDD wrth dy dadau, wrth
Abraham, wrth Isaac, ac wrth Ja-
cob, ar *ei* roddi iddynt.

PENNOD XXXI.

1 *Moses yn rhoi cysur yn y bobl,* 7 *ac yn Josua:* 9 *yn rhoddi y gyfraith i'r offeiriaid, i'w darllen ar y seithfed flwyddyn i'r bobl.* 14 *Duw yn rhoddi siars ar Josua,* 19 *a chân i dystiolaethu yn erbyn y bobl.* 24 *Moses yn gorchymyn llyfr y gyfraith i'r Lefiaid i'w gadw.* 28 *Moses yn rhybuddio y bobl o'u hanufudd-dod i Dduw, wedi ei farwolaeth ef.*

Cyn CRIST 1451.

A MOSES a aeth ac a lefarodd y
geiriau hyn wrth holl Israel;
2 Ac a ddywedodd wrthynt, [a] Mab
chwe ugain mlynedd *ydwyf* fi hedd-
yw; ni allaf mwy fyned allan, a
dyfod i mewn: yr ARGLWYDD hef-
yd a ddywedodd wrthyf, [b] Ni chei
fyned dros yr Iorddonen hon.
3 Yr ARGLWYDD dy DDUW sydd
yn myned drosodd o'th flaen di; efe
a ddinystria y cenhedloedd hyn o'th
flaen, a thi a'u meddienni hwynt:
Josua hefyd, efe a â drosodd o'th
flaen, [c] fel y llefarodd yr ARGLWYDD.
4 A'r ARGLWYDD a wna iddynt
[d] fel y gwnaeth i Sehon ac i Og,
brenhinoedd yr Amoriaid, ac i'w tir
hwynt, y rhai a ddinystriodd efe.
5 A rhydd [e] yr ARGLWYDD hwynt
o'ch blaen chwi; gwnewch chwithau
iddynt hwy yn ol yr holl orchymyn-
ion a orchymynais i chwi.
6 Ymgryfhêwch, ac ymnerthwch;
nac ofnwch, ac na ddychrynwch
rhagddynt: canys yr ARGLWYDD dy
DDUW *sydd* yn myned gyd â thi;
[f] ni'th edy, ac ni'th wrthyd.
7 ¶ A Moses a alwodd ar Josua, ac
a ddywedodd wrtho y'ngolwg holl
Israel, Ymgadarnhâ, ac ymnertha:
canys ti a âi gyd â'r bobl yma i'r tir
a dyngodd yr ARGLWYDD wrth eu
tadau hwynt ar ei roddi iddynt; a thi
a'i rhenni yn etifeddiaeth iddynt.
8 A'r ARGLWYDD hefyd *sydd* yn
myned o'th flaen di; efe a fydd gyd
â thi; ni'th edy, ac ni'th wrthyd:
[g] nac ofna, ac na lwfrhâ.
9 ¶ A Moses a ysgrifenodd y gyf-
raith hon, ac a'i rhoddes at yr off-
eiriaid meibion Lefi, y rhai a ddyg-
ent arch cyfammod yr ARGLWYDD,
ac at holl henuriaid Israel.
10 A Moses a orchymynodd idd-
ynt, gan ddywedyd, Yn ol *pob*
saith mlynedd, ar yr amser nod-
edig, ar [h] flwyddyn y gollyngdod,
ar wyl y pebyll,
11 Pan ddelo holl Israel i ym-
ddangos ger bron yr ARGLWYDD
dy DDUW, yn y lle a ddewiso efe;
[i] y darlleni y gyfraith hon o flaen
holl Israel, lle y clywant.
12 Cynnull y bobl ynghyd, y gwŷr,
y gwragedd, a'r plant, a'r dïeithr-
ddyn a fyddo o fewn dy byrth; fel
y gwrandawont, ac fel y dysgont, ac
yr ofnont yr ARGLWYDD eich DUW,
ac yr edrychont am wneuthur holl
eiriau y gyfraith hon;
13 Ac y byddo i'w plant, y rhai
ni wybuant *ddim,* glywed a dysgu
ofni yr ARGLWYDD eich DUW, yr
holl ddyddiau y byddoch fyw yn y
tir yr ydych yn myned iddo dros
yr Iorddonen i'w feddiannu.
14 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Wele, nesaodd y dydd-
iau i ti i farw: galw Josua, a sefwch
ger bron ym mhabell y cyfarfod, fel
[k] y rhoddwyf orchymynion iddo ef.
Yna yr aeth Moses a Josua, ac a safas-
ant ger bron ym mhabell y cyfarfod.
15 [l] A'r ARGLWYDD a ymddangos-
odd yn y babell mewn colofn gwm-
mwl: a'r golofn gwmmwl a safodd
ar ddrws y babell.
16 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Moses, Wele, ti a [2] orweddi gyd
â'th dadau; a'r bobl yma a gyfyd, ac
a butteiniant ar ol duwiau dïeithr-
iaid y tir y maent yn myned i mewn
iddo, ac a'm gwrthyd i, ac a dyrr fy
nghyfammod a wneuthum âg ef.
17 A'm dig a ennyn yn eu herbyn
y dydd hwnnw; a mi a'u gwrthodaf
hwynt, ac [m] a guddiaf fy wyneb oddi
wrthynt; a bwyttêir ef, a drygau
lawer a chyfyngderau [3] a ddigwydd-
ant iddo ef; a'r dydd hwnnw y dy-
wed efe, [n] Onid am nad *yw* yr Ar-
glwydd yn fy mysg y digwyddodd
y drwg hwn i mi?
18 Canys myfi gan guddio a gudd-
iaf fy wyneb y dydd hwnnw, am yr
holl ddrygioni a wnaeth efe, pan
drodd at dduwiau dïeithr.
19 Ysgrifenwch yr awr hon gan
hynny i chwi y gân hon: dysg hi
hefyd i feibion Israel, *a* gosod hi
yn eu genau hwynt; fel y byddo
y gân hon yn dyst i mi yn erbyn
meibion Israel.
20 Canys dygaf ef i dir yn llifeirio
o laeth a mêl, yr hwn a addewais
trwy lw i'w dadau ef; fel y bwyttao,
ac y digoner, ac yr elo yn fras: ond
efe a dry at dduwiau dïeithr, ac a'u
gwasanaetha hwynt, ac a'm dirmyga
i, ac a ddiddymma fy nghyfammod.
21 Yna, pan ddigwyddo iddo
ddrygau lawer a chyfyngderau, y
bydd i'r gân hon dystiolaethu yn
dyst yn ei wyneb ef: canys nid
anghofir hi o enau ei had ef: o
herwydd mi a adwaen ei fwriad [o] y
mae efe yn ei [4] amcanu heddyw,
cyn dwyn o honof fi ef i'r tir a
addewais trwy lw.
22 ¶ A Moses a ysgrifenodd y
gân hon ar y dydd hwnnw, ac a'i
dysgodd hi i feibion Israel.

Cyn CRIST 1451.

[a] pen. 34. 7.
[b] Num. 20. 12. a 27. 13. pen. 3. 27.
[c] Num. 27. 21.
[d] Num. 21. 24, 33.
[e] pen. 7. 2.
[f] Jos. 1. 5. Heb. 13. 5.
[g] Jos. 1. 9.
[h] pen. 15. 1.
[i] Jos. 8. 34, 35. Neh. 8. 1, 2, 3, &c.
[k] Num. 27. 19.
[l] Exod. 33. 9.
[2] Neu, *gysgi.* 2 Sam. 7. 12.
[m] pen. 32. 20. Ps. 104. 29.
[3] Heb. *a'u caiff hwynt.*
[n] Barn. 6. 13.
[o] Amos 5. 25, 26.
[4] Heb. *wneuthur.*

Cyn CRIST 1451.

23 Efe a orchymynodd hefyd i Josua fab Nun, ac a ddywedodd, [p] Ymgryfhâ, ac ymnertha: canys ti a arweini feibion Israel i'r tir a addewais iddynt trwy lw: a mi a fyddaf gyd â thi.

24 ¶ A phan ddarfu i Moses ysgrifenu geiriau y gyfraith hon ar lyfr, hyd eu diwedd hwynt;

25 Yna y gorchymynodd Moses i'r Lefiaid y rhai oedd yn dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

26 [q] Cymmerwch lyfr y gyfraith hon, a gosodwch ef ar ystlys arch cyfammod yr ARGLWYDD eich DUW; fel y byddo yno yn dyst i'th erbyn.

27 Canys mi a adwaen dy wrthnysigrwydd, a'th wàr-galedrwydd: wele, a myfi etto yn fyw gyd â chwi heddyw, gwrthryfelgar yn erbyn yr ARGLWYDD fuoch; a pha faint mwy *y byddwch* wedi fy marw?

28 Cesglwch attaf holl henuriaid eich llwythau, a'ch swyddogion: fel y llefarwyf y geiriau hyn lle y clywont hwy, [r] ac y cymmerwyf y nefoedd a'r ddaear yn dystion yn eu herbyn hwy.

29 [s] Canys mi a wn, wedi fy marw, gan lygru yr ymlygrwch, ac y ciliwch o'r ffordd a orchymynais i chwi; ac y digwydda i chwi ddrwg [t] yn y dyddiau diweddaf; am y gwnewch ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD, i'w ddigio ef â gweithredoedd eich dwylaw.

30 A llefarodd Moses lle y clybu holl gynnulleidfa Israel eiriau y gân hon, hyd eu diwedd hwynt.

[p] Jos. 1. 6.
[q] Edrych 2 Bren. 22. 8.
[r] pen. 32. 1.
[s] pen. 32. 5.
[t] Gen. 49. 1.

PENNOD XXXII.

1 *Cân Moses, yr hon sydd yn gosod allan drugaredd Duw, a'i ddïal.* 46 *Moses yn annog y bobl i ystyried y gân.* 48 *Duw yn ei anfon ef i fynydd Nebo, i weled y wlad, ac i farw.*

[a] GWRANDEWCH, y nefoedd, a llefaraf; a chlywed y ddaear eiriau fy ngenau.

2 [b] Fy athrawiaeth a ddefnyna fel gwlaw: fy ymadrodd a ddifera fel gwlith; fel gwlith-wlaw ar ir-wellt, ac fel cawodydd ar laswellt.

3 Canys enw yr ARGLWYDD a gyhoeddaf fi: rhoddwch fawredd i'n DUW ni.

4 *Efe yw* [c] y Graig; [d] perffaith *yw* ei weithred; canys ei holl ffyrdd *ydynt* farn: [e] DUW gwirionedd, a heb anwiredd, cyfiawn ac uniawn *yw* efe.

5 [2] Y genhedlaeth ŵyrog a throfaus a ymlygrodd yn ei erbyn trwy eu bai, heb *fod* yn blant iddo ef.

6 Ai hyn a delwch i'r ARGLWYDD, bobl ynfyd ac anghall? onid efe *yw* dy dad *a'th* brynwr? onid efe a'th wnaeth, ac a'th sicrhaodd?

7 ¶ Cofia y dyddiau gynt; ystyriwch flynyddoedd cenhedlaeth a chenhedlaeth: gofyn i'th dad, ac efe a fynega i ti; i'th henuriaid, a hwy a ddywedant wrthyt.

8 Pan [f] gyfrannodd y Goruchaf etifeddiaeth y cenhedloedd, pan neillduodd efe feibion Adda, y gosododd efe derfynau y bobloedd yn ol rhifedi meibion Israel.

9 Canys [g] rhan yr ARGLWYDD *yw* ei bobl; Jacob *yw* [3] rhan ei etifeddiaeth ef.

10 Efe a'i cafodd ef [h] mewn tir anial, ac mewn diffaethwch gwag erchyll: [4] arweiniodd ef o amgylch, a pharodd iddo ddeall, a [i] chadwodd ef fel canwyll ei lygad.

11 [k] Fel y cyfyd eryr ei nyth, y castella dros ei gywion, y lleda ei esgyll, y cymmer hwynt, ac a'u dwg ar ei adenydd;

12 *Felly* yr ARGLWYDD yn unig a'i harweiniodd yntau, ac nid *oedd* duw dïeithr gyd âg ef.

13 [l] Gwnaeth iddo farchogaeth ar uchelder y ddaear, a bwytta cnwd y maes, a sugno [m] mêl o'r graig, ac olew o'r graig gallestr;

14 Ymenyn gwartheg, a llaeth defaid, ynghyd â brasder ŵyn, a hyrddod o rywogaeth Basan, a bychod, [n] ynghyd â brasder grawn gwenith, a phur-waed grawnwin a yfaist.

15 ¶ [5] A'r [o] uniawn [p] a aeth yn fras, ac a wingodd; braseaist, tewychaist, pwyntiaist: yna efe a wrthododd DDUW, *yr hwn* a'i gwnaeth, ac a ddïystyrodd Graig ei iachawdwriaeth.

16 A dïeithr *dduwiau* y gyrrasant eiddigedd arno; â ffieidd-dra y digiasant ef.

17 [q] Aberthasant i gythreuliaid, [6] nid *i* DDUW; *i* dduwiau nid adwaenent, i rai newydd diweddar, *y rhai* nid ofnodd eich tadau.

18 Y Graig a'th genhedlodd a anghofiaist ti, a'r DUW a'th luniodd a ollyngaist ti dros gôf.

19 Yna y gwelodd yr ARGLWYDD, ac a'u [7] ffieiddiodd *hwynt;* o herwydd ei ddigio gan ei feibion, a'i ferched.

20 Ac efe a ddywedodd, [r] Cuddiaf

[a] pen. 4. 26. a 30. 19. Ps. 50. 4 Es. 1. 2. Jer. 2. 12. a 6. 19.
[b] Es. 55. 10, 11. 1 Cor. 3. 6, 7, 8.
[c] 2 Sam. 23. 3. Ps. 18. 2, 46. Hab. 1. 12.
[d] 2 Sam. 22. 31.
[e] Job 34. 10.
[2] Neu, *Ymlygrasant: eu bai, nid bai ei feibion ef ydyw: cenhedlaeth wyrog a throfaus ydynt.*

Cyn CRIST 1451.

[f] Zech. 9. 2. Act. 17. 26.
[g] Exod. 15. 16.
[3] Neu, *coelbren.* Heb. *llinyn.*
[h] pen. 8. 15. Jer. 2. 6. Hos. 13. 5.
[4] Neu, *amgylchodd ef.*
[i] Ps. 17. 8. Diar. 7. 2. Zech. 2. 8.
[k] Exod. 19. 4. pen. 1. 31. Es. 31. 5. a 46. 4. a 63. 9. Hos. 11. 3.
[l] Es. 58. 14.
[m] Job 29. 6. Ps. 81. 16.
[n] Ps. 81. 16. a 147. 14.
[5] *A Jesurun.*
[o] pen. 33. 5, 26. Es. 44. 2.
[p] Neh. 9. 25. Ps. 17. 10. Jer. 2. 7. a 5. 7. Hos. 13. 6.
[q] Lef. 17. 7. Ps. 106. 37. 1 Cor. 10. 20. Dat. 9. 20.
[6] Neu, nid *oeddynt* Dduw.
[7] Neu, *dïystyrodd.*
[r] pen. 31. 17.

Cyn CRIST 1451.

fy wyneb oddi wrthynt, edrychaf
beth *fydd* eu diwedd hwynt: canys
cenhedlaeth drofaus *ydynt* hwy,
[s] meibion heb ffyddlondeb ynddynt.
21 Hwy a yrrasant eiddigedd ar-
naf â'r *peth* nid *oedd* DDUW; dig-
iasant fi â'u [t] hoferedd: [u] minnau
a yrraf eiddigedd arnynt hwythau
â'r *rhai* nid *ydynt* bobl; â chenedl
ynfyd y digiaf hwynt.
22 Canys [x] tân a gynneuwyd yn fy
nig, ac a [8] lysg hyd uffern isod, ac
a [9] ddifa y tir a'i gynnyrch, ac a wna
i sylfeini y mynyddoedd ffaglu.
23 [y] Casglaf ddrygau arnynt; [z] treul-
iaf fy saethau arnynt.
24 Llosgedig *fyddant* gan newyn,
ac wedi eu bwytta gan [2] wres poeth,
a chwerw-ddinystr: anfonaf hefyd
arnynt [a] ddannedd bwystfilod, yng-
hyd â gwenwyn seirph y llwch.
25 [b] Y cleddyf oddi allan, a dychryn
[3] oddi fewn, a [4] ddifetha y gwr ieu-
angc a'r wyryf *hefyd*, y plentyn
sugno ynghyd â'r gwr briglwyd.
26 Dywedais, Gwasgaraf hwynt i
gonglau, paraf i'w coffadwriaeth
ddarfod o fysg dynion;
27 Oni bai i mi ofni dig y gelyn,
rhag i'w gwrthwynebwyr ymddwyn
yn ddïeithr, *a* rhag dywedyd o
honynt, [5] Ein llaw uchel ni, ac nid
yr ARGLWYDD, a wnaeth hyn oll.
28 Canys cenedl heb gynghor *yd-*
ynt hwy, ac heb ddeall ynddynt.
29 [c] O na baent ddoethion, [d] na dde-
allent hyn, nad ystyrient eu diwedd!
30 Pa fodd yr ymlidiai [e] un fil, ac
y gyrrai dau ddengmil i ffoi, onid
am [f] werthu o'u Craig hwynt, a chau
o'r ARGLWYDD arnynt?
31 Canys nid fel ein Craig ni *y*
mae eu craig hwynt; [g] a bydded
ein gelynion yn farnwyr.
32 Canys [6] o winwydden Sodom, ac
o feusydd Gomorrah, *y mae* eu gwin-
wydden hwynt: eu grawnwin hwynt
sydd rawnwin bustlaidd; grawnsyp-
iau chwerwon *sydd* iddynt.
33 Gwenwyn dreigiau *yw* eu gwin
hwynt, a chreulawn wenwyn asp-
iaid.
34 Onid *yw* hyn [h] y'nghûdd gyd
â myfi, wedi ei selio ym mysg fy
nhrysorau?
35 [i] I mi *y perthyn* dïal, a thalu
y pwyth; mewn pryd y llithr eu
troed hwynt: canys [k] agos *yw* dydd
eu trychineb, a phrysuro y mae yr
hyn a barottôwyd iddynt.
36 Canys yr ARGLWYDD a farna

s Es. 30. 9.
t 1 Sam. 12. 21. 1 Bren. 16. 13.
u Hos. 1. 10. Rhuf. 10. 19.
x Jer. 15. 14. Galar. 4. 11.
8 Neu, *losgodd.*
9 Neu, *ddifaodd.*
y Es. 26. 15.
z Ps. 7. 12, 13. Ezec. 5. 16.
2 Heb. *farwor tanllyd.* Hab. 3. 5.
a Lef. 26. 22.
b Galar. 1. 20. Ezec. 7. 15. 2 Cor. 7. 5.
3 Heb. *o'r ystafelloedd.*
4 Heb. *ddifuddia.*
5 Heb. *Uchel yw ein llaw ni.*
c Ps. 81. 13.
d Galar. 1. 9.
e Lef. 26. 8. Jos. 23. 10. 2 Chron. 24. 24. Es. 30. 17.
f Ps. 44. 12. Es. 50. 1. a 52. 3.
g 1 Sam. 4. 8. Jer. 40. 3.
6 Neu, *gwaeth yw eu gwinwydden na gwinwydden Sodom.*
h Job 14. 17. Jer. 2. 22. Hos. 13. 12. Rhuf. 2. 5.
i Ps. 94. 1. Rhuf. 12. 19. Heb. 10. 30.
k 2 Petr 2. 3.

ei bobl, ac [l] a edifarhâ am ei weis-
ion; pan welo ymadaw o'*u* [7] nerth,
ac [m] nad *oes* na gwarchaëedig, na
gweddilledig.
37 Ac efe a ddywed, [n] Pa le *y mae*
eu duwiau hwynt, *a*'r graig yr ym-
ddiriedasant ynddi,
38 Y rhai a fwyttasant frasder eu
haberthau, *ac* a yfasant win eu dïod-
offrwm? codant a chynnorthwyant
chwi, *a* byddant loches i chwi.
39 Gwelwch bellach mai [o] myfi,
myfi *yw* efe; ac [p] nad *oes* DUW
ond myfi; [q] myfi sydd yn lladd, ac
yn bywhâu; myfi a archollaf, ac
mi a feddyginiaethaf: ac ni *bydd*
a achubo o'm llaw.
40 Canys codaf fy llaw i'r nefoedd,
a dywedaf, Mi a fyddaf fyw byth.
41 [r] Os hogaf fy nghleddyf dis-
glaer, ac ymaflyd o'm llaw mewn
barn; dychwelaf ddïal ar fy ngelyn-
ion, a thalaf y pwyth i'm caseion.
42 Meddwaf fy saethau â gwaed,
(a'm cleddyf a fwytty gig,) â gwaed
y lladdedig a'r caeth, o ddechreu
[s] dïal ar y gelyn.
43 [t] Y cenhedloedd, [8] llawenhêwch
gyd â'i bobl ef: canys efe a ddïal
waed ei weision, ac a ddychwel
ddïal ar ei elynion, ac a drugarhâ
wrth ei dir *a*'i bobl ei hun.
44 ¶ A daeth Moses ac a lefarodd
holl eiriau y gân hon lle y clybu y
bobl, efe a Josua mab Nun.
45 A darfu i Moses lefaru yr holl
eiriau hyn wrth holl Israel:
46 A dywedodd wrthynt, [u] Meddyl-
iwch yn eich calonnau am yr holl
eiriau yr ydwyf yn eu tystiolaethu
wrthych heddyw; y rhai a orchy-
mynwch i'ch plant, i edrych am
wneuthur holl eiriau y gyfraith hon.
47 Canys nid gair ofer yw hwn i
chwi: o herwydd eich einioes chwi
yw efe; a thrwy y gair hwn yr es-
tynwch ddyddiau yn y tir yr ydych
yn myned iddo dros yr Iorddonen
i'w feddiannu.
48 ¶ [x] A'r ARGLWYDD a lefarodd
wrth Moses y'nghorph y dydd hwn-
nw, gan ddywedyd,
49 Esgyn i'r mynydd Abarim hwn,
sef mynydd Nebo, yr hwn *sydd* yn
nhir Moab, ar gyfer Jericho; ac
edrych ar wlad Canaan, yr hon yr
ydwyf fi yn ei rhoddi i feibion Is-
rael yn etifeddiaeth.
50 A bydd farw yn y mynydd yr
esgyni iddo, a chasgler di at dy
bobl; megis y bu farw [y] Aaron dy

Cyn CRIST 1451.

l Ps. 106. 45. Jer. 31. 20.
7 Heb. *llaw.*
m 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 14. 26.
n Barn. 10. 14. Jer. 2. 28.
o Ps. 102. 27. Es. 41. 4. a 48. 12.
p pen. 4. 35. Es. 45. 5, 18, 22.
q 1 Sam. 2. 6. 2 Bren. 5. 7. Job 5. 18. Hos. 6. 1.
r Es. 27. 1. a 34. 5. a 66. 16. Ezec. 21. 14, 20.
s Job 13. 24. Jer. 30. 14. Galar. 2. 5.
t Rhuf. 15. 10.
8 Neu, *moliennwch ei bobl ef,* neu, *cenwch.*
u pen. 6. 6. a 11. 18.
x Num. 27. 12.
y Num. 20. 25, 28. a 33. 38.

frawd ym mynydd Hor, ac y casgl-
wyd ef at ei bobl:
51 O herwydd [z]gwrthryfelasoch
i'm herbyn ym mysg meibion Israel,
wrth ddyfroedd [9]cynnen Cades, *yn*
anialwch Sin; oblegid ni'm [a]sanct-
eiddiasoch ym mhlith meibion Israel.
52 Canys y wlad a gei di ei gweled
ar *dy* gyfer; ond yno nid âi, i'r tir y
ydwyf fi yn *ei* roddi i feibion Israel.

PENNOD XXXIII.

2 Ardderchowgrwydd Duw. 6 Bendithion y deuddeg llwyth. 26 Godidowgrwydd Israel.

ADYMA y fendith â'r hon y
bendithiodd Moses [a]gwr DUW
feibion Israel, cyn ei farwolaeth.
2 Ac efe a ddywedodd, [b]Yr AR-
GLWYDD a ddaeth allan o Sinai, ac
a gododd o Seir iddynt; ymlewyrch-
odd o fynydd Paran, ac efe a ddaeth
gyd â [c]myrddiwn o saint, *a* [2]thân-
llyd gyfraith o'i ddeheulaw iddynt.
3 [d]Caru y mae efe y bobl: ei holl
saint *ydynt* yn dy law: a hwy a
ymlynasant wrth dy draed; *pob un*
a dderbyn o'th eiriau.
4 Moses a orchymynodd gyfraith
i ni, [e]yn etifeddiaeth i gynnulleid-
fa Jacob.
5 Ac efe oedd [f]frenhin yn [3][g]Is-
rael, pan ymgasglodd pennau y bobl
ynghyd *â* llwythau Israel.
6 ¶ Bydded fyw Reuben, ac na
fydded farw, ac *na* bydded ei ddyn-
ion *ychydig* o rifedi.
7 ¶ *Bydded* hyn hefyd i Judah.
Ac efe a ddywedodd, Clyw, O AR-
GLWYDD, lais Judah, ac at ei bobl
dwg ef: digon fyddo iddo ei ddwy-
law ei hun, a bydd gymmorth rhag
ei elynion.
8 ¶ Ac am Lefi y dywedodd,
[h]*Bydded* dy Thummim a'th Urim
i'th wr sanctaidd, [i]yr hwn a brof-
aist ym Massah, *ac* a gynhennaist
âg ef wrth ddyfroedd Meribah;
9 Yr hwn a ddywedodd am ei dad
ac am ei fam, Ni welais ef; [k]a'i frodyr
nis adnabu, ac nid adnabu ei blant
ei hun: canys [l]cadwasant dy eiriau,
a chynhaliasant dy gyfammod.
10 Dysgant dy farnedigaethau i
Jacob, a'th gyfraith i Israel: go-
sodant arogl-darth [4]ger dy fron, a
llosg aberth ar dy allor.
11 Bendithia, O ARGLWYDD, ei
olud ef, a bydd foddlawn i waith
ei ddwylaw ef: archolla lwynau *y*
rhai a godant i'w erbyn, a'i gas-
eion, fel na chodont.
12 ¶ Am Benjamin y dywedodd

Cyn CRIST 1451.
z Num. 20. 11, 12, 13. a 27. 14.
9 *Meribah.*
a Edrych Lef. 10. 3.
a Ps. 90. tit.
b Exod. 19. 18. Hab. 3. 3.
c Edrych Ps. 68. 17. Dan. 7. 10. Act. 7. 53. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2. Dat. 5. 11. a 9. 16.
2 Heb. *thân cyfraith.*
d Exod. 19. 5.
e Ps. 119. 111.
f Edrych Gen. 36. 31.
3 *Jesurun.*
g pen. 32. 15.
h Exod. 28. 30.
i Num. 20. 13.
k Exod. 32. 28.
l Edrych Jer. 18. 18. Mal. 2. 5.
4 Heb. *wrth dy drwyn.*

efe, Anwylyd yr ARGLWYDD a drig
mewn diogelwch gyd âg ef; yr
hwn fydd yn cysgodi drosto ar
hyd y dydd, ac yn aros rhwng ei
ysgwyddau ef.
13 ¶ Ac am Joseph y dywedodd
efe, [m]Ei dir ef *fydd* wedi ei fen-
digo gan yr ARGLWYDD, â hyfryd-
wch y nefoedd, â gwlith, ac â dyfn-
der yn gorwedd isod;
14 *Hefyd* â hyfrydwch cynnyrch
yr haul, ac â hyfrydwch addfed-
ffrwyth y lleuadau,
15 Ac â *hyfrydwch* pen [n]mynydd-
oedd y dwyrain, ac â hyfrydwch
bryniau tragywyddoldeb,
16 Ac â hyfrydwch y ddaear, ac
â'i chyflawnder, ac âg ewyllys da
[o]preswylydd y berth: delo *bendith*
ar ben Joseph, ac ar goryn yr hwn
[p]a neillduwyd oddi wrth ei frodyr.
17 Ei brydferthwch *sydd debyg* i
gyntaf-anedig ei ŷch, a'i gyrn ef *sydd*
gyrn unicorn: â hwynt y cornia efe
y bobl ynghyd *hyd* eithafoedd y
ddaear: a [q]dyma fyrddiwn Eph-
raim, ïe, dyma filoedd Manasseh.
18 ¶ Ac am Zabulon y dywedodd
efe, [r]Ymlawenycha, Zabulon, yn dy
fynediad allan; a *thi*, Issachar, yn
dy bebyll.
19 Galwant bobloedd i'r mynydd;
yna yr [s]aberthant ebyrth cyfiawnder:
canys cyfoeth y moroedd a sugnant,
a chuddiedig drysorau y tywod.
20 ¶ Ac am Gad y dywedodd efe,
Bendigedig yw [t]ehangydd Gad:
megis llew y mae efe yn aros, fel y
rhwygo efe yr ysgwyddog a'r pen.
21 [u]Edrychodd [5]am dano ei hun
yn y dechreuad: canys yno, yn rhan
y cyfreithwr, y gosodwyd ef: [x]efe
a ddaeth *gyd* â phennaethiaid y
bobl; gwnaeth efe gyfiawnder yr
ARGLWYDD, a'i farnedigaethau gyd
âg Israel.
22 ¶ Am Dan hefyd y dywedodd,
Dan yn genaw llew a neidia o Basan.
23 ¶ Ac am Naphtali y dywedodd,
O Naphtali, [y]llawn o hawddgarwch,
a chyflawn o fendith yr ARGLWYDD:
[z]meddianna di y gorllewin a'r dehau.
24 ¶ Ac am Aser y dywedodd,
[a]Bendithier Aser â phlant: bydded
gymmeradwy *gan* ei frodyr: ac efe
[b]a wlych ei droed mewn olew.
25 Haiarn a phres [6]*fydd* dan dy
esgid di; a megis dy ddyddiau, *y*
bydd dy nerth.
26 ¶ Nid *oes* megis DUW [7][c]Israel,
yr hwn sydd yn marchogaeth y nef-

Cyn CRIST 1451.
m Gen. 49. 25.
n Gen. 49. 26.
o Exod. 3. 2, 4.
p Gen. 49. 26.
q Gen. 48. 19.
r Gen. 49. 13, 14, 15.
s Ps. 4. 5.
t Edrych Jos. 13. 10, &c. 1 Chron. 12. 8, &c.
u Num. 32. 16, 17, &c.
5 Neu, *iddo ei hun am y rhan gyntaf.*
x Jos. 4. 12.
y Gen. 49. 21.
z Edrych Jos. 19. 32, &c.
a Gen. 49. 20.
b Edrych Job 29. 6.
6 Neu, *fydd dy esgidiau.*
7 *Jesurun.*
c pen. 32. 15.

Cyn CRIST 1451.

oedd yn gymmorth i ti, a'r wybren-
nau yn ei fawredd.
27 *Dy* noddfa *yw* DUW tragy-
wyddol, ac oddi tanodd *y mae* y
breichiau tragywyddol: efe *a* wthia
dy elyn o'th flaen, ac a ddywed, Di-
fetha *ef.*
28 [d]Israel hefyd a drig ei hun yn
ddïogel; ffynnon Jacob *a fydd*
mewn tir ŷd a gwin; ei nefoedd
hefyd a ddifera wlith.
29 Gwynfydedig wyt, O Israel;
pwy *sydd* megis ti, O bobl gadwedig
gan yr ARGLWYDD, tarian dy gyn-
northwy, yr hwn hefyd *yw* cleddyf
dy ardderchowgrwydd! a'th [e]elynion
a [8]ymostyngant i ti, a [f]thi a sethri
ar eu huchel-leoedd hwynt.

[d] Num. 23. 9. Jer. 23. 6. a 33. 16.
[e] 2 Sam. 22. 45. Ps. 18. 44. a 66. 3. a 81. 15.
[8] Neu, *gair yn gelwyddog.*
[f] pen. 32. 13.

PENNOD XXXIV.

1 *Moses oddi ar fynydd Nebo yn gweled y wlad:* 5 *ac yn marw yno.* 6 *Ei gladdedigaeth.* 7 *Ei oedran.* 8 *Galaru am dano dros ddeng niwrnod ar hugain.* 9 *Josua yn dyfod yn ei le ef.* 10 *Clod Moses.*

A MOSES a esgynodd o rosydd
Moab, i [a]fynydd Nebo, *i* ben
[2]Pisgah, yr hwn *sydd* ar gyfer Jeri-
cho: a'r ARGLWYDD a ddangosodd
iddo [b]holl wlad Gilead, hyd Dan,
2 A holl Naphtali, a thir Ephraim,
a Manasseh, a holl dir Judah, hyd y
môr eithaf,
3 Y dehau hefyd, a gwastadedd
dyffryn Jericho, a [c]dinas y palm-
wydd, hyd Soar.
4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, [d]Dyma y tir a fynegais i
Abraham, i Isaac, ac i Jacob, gan
ddywedyd, I'th had di y rhoddaf
ef; perais i ti *ei* weled â'th lygaid,
ond nid âi di drosodd yno.
5 ¶ A Moses gwas yr ARGLWYDD
a fu farw yno, yn nhir Moab, yn ol
gair yr ARGLWYDD.
6 Ac efe a'i claddodd ef mewn
glyn yn nhir Moab, gyferbyn â
Beth-peor: ac [e]nid edwyn neb ei
fedd ef hyd y dydd hwn.
7 ¶ A Moses *ydoedd* fab ugain
mlwydd a chant pan fu efe farw:
[f]ni thywyllasai ei lygad, ac ni chil-
iasai ei ireidd-dra ef.
8 ¶ A meibion Israel a wylas-
ant am Moses yn rhosydd Moab
[g]ddeng niwrnod ar hugain: a chyf-
lawnwyd dyddiau wylofain galar
am Moses.
9 ¶ A Josua mab Nun *oedd* gyf-
lawn o yspryd doethineb; o her-
wydd [h]Moses a roddasai ei ddwylaw
arno: a meibion Israel a wran-
dawsant arno, ac a wnaethant fel
y gorchymynasai yr ARGLWYDD
wrth Moses.
10 ¶ Ac ni chododd prophwyd *etto*
yn Israel megis Moses, [i]yr hwn a
adnabu yr ARGLWYDD wyneb yn
wyneb;
11 Ym mhob *rhyw* [k]arwyddion
a rhyfeddodau, y rhai yr anfonodd
yr ARGLWYDD ef i'w gwneuthur yn
nhir yr Aipht, ar Pharaoh, ac ar ei
holl weision, ac ar ei holl dir ef,
12 Ac yn yr holl law gadarn, ac yn
yr holl ofn mawr, y rhai a wnaeth
Moses y'ngolwg holl Israel.

[a] Edrych Num. 27. 12.
[2] *y bryn.*
[b] pen. 3. 27.
[c] Barn. 1. 16. 2 Chron. 28. 15.
[d] Gen. 12. 7. a 13. 15. a 15. 18. a 26. 3. a 28. 13.
[e] Edrych Judas 9.
[f] Edrych Jos. 14. 10, 11.
[g] Edrych Gen. 50. 3, 10. Num. 20. 29.
[h] Num. 27. 18.
[i] Num. 12. 6, 8.
[k] pen. 4. 34. a 7. 19.

LLYFR JOSUA.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD I.

1 *Yr Arglwydd yn gorchymyn i Josua gymmeryd lle Moses.* 3 *Terfynau gwlad yr addewid.* 5, 9 *Duw yn addaw cynnorthwyo Josua;* 8 *ac yn rhoddi iddo addysg.* 10 *Yntau yn parottôi y bobl i fyned dros yr Iorddonen;* 12 *ac yn dwyn ar gôf i'r ddau lwyth a hanner eu haddewid wrth Moses.* 16 *Hwythau yn addaw ufuddhâu iddo ef.*

AC wedi marwolaeth Moses, gwas
yr ARGLWYDD, y llefarodd yr
ARGLWYDD wrth Josua mab Nun,
[a]gweinidog Moses, gan ddywedyd,
2 [b]Moses fy ngwas a fu farw: gan
hynny cyfod yn awr, dos dros yr
Iorddonen hon, ti, a'r holl bobl hyn,
i'r wlad yr ydwyf fi yn *ei* rhoddi
iddynt hwy, meibion Israel.
3 [c]Pob man y sango gwadn eich
troed chwi arno, a roddais i chwi;
fel y lleferais wrth Moses.
4 [d]O'r anialwch, a'r Libanus yma,
hyd yr afon fawr, afon Euphrates,
holl wlad yr Hethiaid, hyd y môr
mawr, tu a machludiad yr haul,
fydd eich terfyn chwi.
5 Ni saif neb o'th flaen di holl
ddyddiau dy einioes: megis y bûm
gyd â Moses, y byddaf gyd â thithau:
ni'th adawaf, ac [e]ni'th wrthodaf.
6 [f]Ymgryfhâ, ac ymwrola: canys ti
a wnei i'r bobl hyn etifeddu y wlad
yr hon a dyngais wrth eu tadau ar
ei rhoddi iddynt.
7 Yn unig ymgryfhâ, ac ymwrola

[a] Deut. 1. 38.
[b] Deut. 34. 5.
[c] Deut. 11. 24. pen. 14. 9.
[d] Exod. 23. 31. Num. 34. 3.
[e] Deut. 31. 6, 8. Heb. 13. 5.
[f] Deut. 31. 23.

Cyn CRIST 1451.

yn lew, i gadw ar wneuthur yn ol yr
holl gyfraith [g] a orchymynodd Moses
fy ngwas i ti: [h] na ogwydda oddi
wrthi, ar y llaw ddehau nac ar y
llaw aswy; fel y [2] ffynnech i ba le
bynnag yr elych.
8 Nac ymadawed [i] llyfr y gyfraith
hon o'th enau, eithr [k] myfyria ynddo
ddydd a nos; fel y cedwych ar
wneuthur yn ol yr hyn oll *sydd*
ysgrifenedig ynddo: canys yna y
llwyddi yn dy ffyrdd, ac yna y
ffynni.
9 [l] Oni orchymynais i ti? Ymgryf-
hâ, ac ymwrola; nac arswyda, ac
nac ofna: canys yr ARGLWYDD dy
DDUW *fydd* gyd â thi, i ba le byn-
nag yr elych.
10 ¶ Yna Josua a orchymynodd
i lywodraethwyr y bobl, gan ddy-
wedyd,
11 Tramwywch trwy ganol y llu,
a gorchymynwch i'r bobl, gan ddy-
wedyd, Parottôwch i chwi luniaeth:
canys [m] o fewn tridiau y byddwch
chwi yn myned dros yr Iorddonen
hon, i ddyfod i feddiannu y wlad y
mae yr ARGLWYDD eich DUW yn *ei*
rhoddi i chwi i'w meddiannu.
12 ¶ Wrth y Reubeniaid hefyd, ac
wrth y Gadiaid, ac wrth hanner
llwyth Manasseh, y llefarodd Josua,
gan ddywedyd,
13 Cofiwch [n] y gair a orchymynodd
Moses gwas yr ARGLWYDD i chwi,
gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD eich
DUW a esmwythaodd arnoch, ac a
roddodd i chwi y wlad hon.
14 Eich gwragedd, eich plant, a'ch
anifeiliaid, a drigant yn y wlad a
roddodd Moses i chwi o'r tu yma i'r
Iorddonen: ond chwychwi a ewch
drosodd [3] yn arfogion o flaen eich
brodyr, y sawl *ydych* gedyrn o
nerth, a chynnorthwywch hwynt;
15 Nes rhoddi o'r ARGLWYDD
lonyddwch i'ch brodyr, fel i chwi-
thau, a meddiannu o honynt hwy-
thau y wlad y mae yr ARGLWYDD
eich DUW yn ei rhoddi iddynt:
[o] yna dychwelwch i wlad eich eti-
feddiaeth, a meddiennwch hi, yr
hon a roddodd Moses gwas yr AR-
GLWYDD i chwi, o'r tu yma i'r Ior-
ddonen, tu a chodiad yr haul.
16 ¶ Hwythau a attebasant Josua,
gan ddywedyd, Ni a wnawn yr hyn
oll a orchymynaist i ni; awn *hefyd*
i ba le bynnag yr anfonych ni.
17 Fel y gwrandawsom ar Moses
ym mhob peth, felly y gwrandâwn

[g] Deut. 31. 7.
[h] Deut. 5. 32. a 28. 14.
[2] Neu, *gwnelych yn gall.*
[i] Deut. 17. 18, 19.
[k] Ps. 1. 2.
[l] Deut. 31. 7, 8.
[m] pen. 3. 2.
[n] Num. 32. 20—28. pen. 22. 4.
[3] *yn bumpiau;* fel Exod. 13. 18.
[o] pen. 22. 4, &c.

arnat tithau: yn unig bydded yr
ARGLWYDD dy DDUW gyd â thi,
megis y bu gyd â Moses.
18 Pwy bynnag a anufuddhao
dy orchymyn, ac ni wrandawo ar
dy ymadroddion, yn yr hyn oll a
orchymynech iddo, rhodder ef i
farwolaeth: yn unig ymgryfhâ, ac
ymwrola.

PENNOD II.

1 Rahab yn derbyn i'w thŷ, ac yn celu y ddau ysbïwr a ddanfonasid o Sittim. 8 Y cyfammod rhyngddi hi â hwynt. 23 Eu dychweliad a'u newyddion hwynt.

A JOSUA mab Nun a anfonodd
o [a] Sittim ddau wr, i chwilio
yn ddirgel, gan ddywedyd, Ewch,
edrychwch y wlad, a Jericho. A
hwy a aethant, ac [b] a ddaethant i
dŷ putteinwraig a'i henw [c] Rahab,
ac a lettyasant yno.
2 A mynegwyd i frenhin Jeri-
cho, gan ddywedyd, Wele, gwŷr a
ddaethant yma heno, o feibion Is-
rael, i chwilio y wlad.
3 A brenhin Jericho a anfonodd at
Rahab, gan ddywedyd, Dwg allan y
gwŷr a ddaeth attat, y rhai a ddaeth
i'th dŷ di; canys i chwilio yr holl
wlad y daethant.
4 Ond y wraig a gymmerasai y
ddau wr, ac a'u cuddiasai hwynt,
ac a ddywedodd fel hyn; Gwŷr a
ddaeth attaf fi, ond ni wyddwn i o
ba le *y daethent* hwy.
5 A phan gauwyd y porth yn y
tywyllwch, y gwŷr a aeth allan; ni
wn i ba le yr aeth y gwŷr: canlyn-
wch yn fuan ar eu hol hwynt; canys
chwi a'u goddiweddwch hwynt.
6 Ond [d] hi a barasai iddynt esgyn
i nen y tŷ, ac a'u cuddiasai hwynt
mewn bolldeidiau llin, y rhai oedd
ganddi wedi eu hysgafnu ar nen y tŷ.
7 A'r gwŷr a ganlynasant ar eu
hol hwynt, tu a'r Iorddonen, hyd y
rhydau: a'r porth a gauwyd, cyn
gynted ag yr aeth y rhai oedd yn
erlid ar eu hol hwynt allan.
8 ¶ A chyn iddynt hwy gysgu, hi
a aeth i fynu attynt hwy ar nen
y tŷ:
9 A hi a ddywedodd wrth y gwŷr,
Mi a wn roddi o'r ARGLWYDD i
chwi y wlad; o herwydd [e] eich ar-
swyd chwi a syrthiodd arnom ni, a
holl drigolion y wlad a [2] ddigalon-
nasant rhag eich ofn.
10 Canys ni a glywsom fel [f] y sych-
odd yr ARGLWYDD ddyfroedd y môr
coch o'ch blaen chwi, pan ddaeth-

Cyn CRIST 1451.

[a] Num. 25. 1.
[b] Heb. 11. 31. Iago 2. 25.
[c] Matt. 1. 5.
[d] Edrych 2 Sam. 17. 19.
[e] Gen. 35. 5. Exod. 23. 27.
[2] Heb. *doddasant.*
[f] Exod. 14. 21. pen. 4. 23.

Cyn CRIST 1451.

och allan o'r Aipht; a'r hyn a
wnaethoch i ddau frenhin yr Amor-
iaid, y rhai *oedd* tu hwnt i'r Ior-
g Num. 21. 24, 34. ddonen, *sef* i [g] Sehon ac i Og, y rhai
a ddifrodasoch chwi.
h Exod. 15. 14. 11 A phan glywsom, yna [h] y'n di-
galonnwyd, fel na safodd mwyach
gysur yn neb, rhag eich ofn: canys
i Deut. 4. 39. [i] yr ARGLWYDD eich DUW, efe *sydd*
DDUW yn y nefoedd uchod, ac ar y
ddaear isod.
12 Yn awr gan hynny, tyngwch,
attolwg, wrthyf, myn yr ARGLWYDD,
o herwydd i mi wneuthur trugar-
edd â chwi, y gwnewch chwithau
k Edrych 1 Tim. 5. 8. hefyd drugaredd â [k] thŷ fy nhad in-
nau; ac y rhoddwch i mi arwydd
gwir:
13 Ac y cedwch yn fyw fy nhad,
a'm mam, a'm brodyr, a'm chwïor-
ydd, a'r hyn oll *sydd* ganddynt,
ac y gwaredwch ein heinioes rhag
angau.
14 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi,
Ein heinioes *a roddwn* i farw dros-
och, (os chwi ni fynegwch ein neges
hyn,) pan roddo yr ARGLWYDD i ni
l Barn. 1. 24. y wlad hon, oni [l] wnawn â chwi
drugaredd a gwirionedd.
15 Yna hi a'u gollyngodd hwynt
i waered wrth raff trwy y ffenestr:
canys ei thŷ hi *oedd* ar fur y ddinas,
ac ar y mur yr oedd hi yn trigo.
16 A hi a ddywedodd wrthynt,
Ewch i'r mynydd, rhag i'r erlidwyr
gyfarfod â chwi: ac ymguddiwch
yno dridiau, nes dychwelyd yr er-
lidwyr; ac wedi hynny ewch i'ch
ffordd.
17 A'r gwŷr a ddywedasant wrthi,
Dïeuog *fyddwn* ni oddi wrth dy lw
yma â'r hwn y'n tyngaist.
18 Wele, *pan* ddelom ni i'r wlad,
rhwym y llinyn yma o edau goch
yn y ffenestr y gollyngaist ni i lawr
trwyddi: casgl hefyd dy dad, a'th
fam, a'th frodyr, a holl dylwyth dy
dad, attat i'r tŷ yma.
19 A phwy bynnag a êl o ddrysau
dy dŷ di allan i'r heol, ei waed ef
fydd ar ei ben ei hun, a ninnau *a
fyddwn* dïeuog: a phwy bynnag
m Matt. 27. 25. fyddo gyd â thi yn tŷ, *bydded* [m] ei
waed ef ar ein pennau ni, o bydd
llaw arno ef.
20 Ac os mynegi di ein neges hyn,
yna y byddwn dïeuog oddi wrth dy
lw â'r hwn y'n tyngaist.
21 A hi a ddywedodd, Yn ol eich
geiriau, felly *y byddo* hynny. Yna
hi a'u gollyngodd hwynt; a hwy a
aethant ymaith. A hi a rwymodd
y llinyn coch yn y ffenestr.
22 A hwy a aethant, ac a ddaeth-
ant i'r mynydd; ac a arhosasant yno
dridiau, nes i'r erlidwyr ddychwelyd.
A'r erlidwyr a'u ceisiasant ar hyd yr
holl ffordd; ond nis cawsant.
23 ¶ Felly y ddau wr a ddychwel-
asant, ac a ddisgynasant o'r mynydd,
ac a aethant drosodd, a daethant at
Josua mab Nun; a mynegasant iddo
yr hyn oll a ddigwyddasai iddynt:
24 A dywedasant wrth Josua, Yn
ddïau yr ARGLWYDD a roddodd yr
holl wlad yn ein dwylaw ni; canys
holl drigolion y wlad a [3] ddigalon- 3 Heb. *doddasant.*
nasant rhag ein hofn ni.

PENNOD III.

1 *Josua yn dyfod i'r Iorddonen.* 2 *Y swyddogion yn dysgu i'r bobl fyned trwodd.* 7 *Yr Arglwydd yn cysuro Josua.* 9 *Josua yn cysuro y bobl.* 14 *Hollti dyfroedd yr Iorddonen.*

A JOSUA a gyfododd yn fore,
a chychwynasant o Sittim, a
daethant hyd yr Iorddonen, efe a
holl feibion Israel: llettyasant yno,
cyn iddynt fyned drosodd.
2 Ac [a] ym mhen y tridiau, y llyw- a pen. 1. 11.
iawdwyr a dramwyasant trwy ganol
y llu;
3 Ac a orchymynasant i'r bobl,
gan ddywedyd, [b] Pan weloch chwi b Edrych Num. 10. 33.
arch cyfammod yr ARGLWYDD eich
DUW, a'r offeiriaid y Lefiaid yn ei
dwyn hi; yna cychwynwch chwi
o'ch lle, ac ewch ar ei hol hi.
4 Etto bydded ennyd rhyngoch
chwi a hithau, ynghylch dwy fil o
gufyddau wrth fesur: na nesêwch
atti, fel y gwypoch y ffordd y rhod-
ioch ynddi: canys ni thramwyasoch
y ffordd *hon* [2] o'r blaen. 2 Heb. *er doe ac echdoe.*
5 A Josua a ddywedodd wrth y
bobl, [c] Ymsancteiddiwch: canys y c Exod. 19. 10, 14, 15. Lef. 20. 7. Num. 11. 18. pen. 7. 13. 1 Sam. 16. 5. Joel 2. 16.
fory y gwna yr ARGLWYDD ryfedd-
odau yn eich mysg chwi.
6 Josua hefyd a lefarodd wrth yr
offeiriaid, gan ddywedyd, [d] Codwch d Num. 4. 15.
arch y cyfammod, ac ewch drosodd
o flaen y bobl. A hwy a godasant
arch y cyfammod, ac a aethant o
flaen y bobl.
7 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Josua, Y dydd hwn y dechreu-
af dy fawrhâu di y'ngŵydd holl Is-
rael: fel y gwypont, mai [e] megis y e pen. 1. 5.
bûm gyd â Moses, y byddaf gyd â
thithau.
8 Am hynny gorchymyn di i'r off-
eiriaid sydd yn dwyn arch y cyfam-
mod, gan ddywedyd, Pan ddelych

Cyn CRIST 1451.

hyd gwrr dyfroedd yr Iorddonen,
sefwch yn yr Iorddonen.
9 ¶ A Josua a ddywedodd wrth
feibion Israel, Nesêwch yma, a
gwrandêwch eiriau yr ARGLWYDD
eich DUW.
10 Josua hefyd a ddywedodd, Wrth
hyn y cewch wybod *fod* y DUW byw
yn eich mysg chwi; a chan yrru y
gyrr efe allan y Canaaneaid, a'r
Hethiaid, a'r Hefiaid, a'r Phereziaid,
a'r Girgasiaid, yr Amoriaid *hefyd*,
a'r Jebusiaid, o'ch blaen chwi.
f ad. 13. Mic. 4. 13. Zech. 4. 14. a 6. 5. 11 Wele arch cyfammod [f] Arglwydd
yr holl ddaear yn myned o'ch blaen
chwi i'r Iorddonen.
12 Gan hynny cymmerwch yn awr
ddeuddengwr o lwythau Israel, un
gwr o bob llwyth.
13 A phan orphwyso gwadnau
traed yr offeiriaid, sydd yn dwyn
arch ARGLWYDD IOR yr holl fyd,
yn nyfroedd yr Iorddonen, *yna*
dyfroedd yr Iorddonen a dorrir
ymaith *oddi wrth* y dyfroedd sydd
g Ps. 114. 3. yn disgyn oddi uchod: hwy a [g] saf-
ant yn bentwr.
14 ¶ A phan gychwynodd y bobl
o'u pebyll, i fyned dros yr Iorddon-
h Act. 7. 45. en, a'r offeiriaid oedd yn dwyn [h] arch
y cyfammod o flaen y bobl;
15 A phan ddaeth y rhai oedd yn
dwyn yr arch hyd yr Iorddonen, a
gwlychu o draed yr offeiriaid, oedd
yn dwyn yr arch, y'nghwrr y dyfr-
i 1 Chron. 12. 15. Jer. 12. 5. a 49. 19. oedd, (a'r [i] Iorddonen a lanwai dros
ei glannau oll [k] holl ddyddiau y
k Edrych pen. 4. 18. a 5. 10. cynhauaf,)
16 Yna y dyfroedd, y rhai oedd
yn disgyn oddi uchod, a safasant;
cyfodasant yn bentwr ym mhell
iawn oddi wrth y ddinas Adam, yr
l 1 Bren. 4. 12. a 7. 46. hon *sydd* o ystlys [l] Saretan: a'*r*
dyfroedd y rhai oedd yn disgyn i
m Num. 34. 3. fôr y rhos, *sef* i'r [m] môr heli, a ddar-
fuant, *ac* a dorrwyd ymaith. Felly
y bobl a aethant drosodd ar gyfer
Jericho.
17 A'r offeiriaid, y rhai oedd yn
dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD,
a safasant ar dir sych, y'nghanol yr
3 ddiysgog. Iorddonen, yn [3] daclus: a holl Israel
oedd yn myned drosodd ar dir sych,
nes darfod i'r holl genedl fyned trwy
yr Iorddonen.

PENNOD IV.

1 *Gorchymyn deuddeg o wŷr i gymmeryd deuddeg carreg allan o'r Iorddonen, er coffadwriaeth.* 9 *Gosod deuddeg eraill o gerrig yng nghanol yr Iorddonen.* 10, 19 *Y bobl yn myned drwodd.* 14 *Duw yn anrhydeddu Josua.* 20 *Sefydlu y deuddeg carreg yn Gilgal.*

Cyn CRIST 1451.

A PHAN ddarfu i'r holl genedl
fyned [a] trwy yr Iorddonen, yr a Deut. 27. 2.
ARGLWYDD a lefarodd wrth [b] Josua, b pen. 3. 12.
gan ddywedyd,
2 Cymmerwch i chwi ddeuddeng-
wr o'r bobl, un gwr o bob llwyth;
3 A gorchymynwch iddynt, gan
ddywedyd, Cymmerwch i chwi oddi
yma, o ganol yr Iorddonen, o'r fan
y mae traed yr offeiriaid yn sefyll
yn [2] daclus, ddeuddeg o gerrig; a 2 ddiysgog.
dygwch hwynt drosodd gyd â chwi,
a gosodwch hwynt yn [c] y lletty y c ad. 19, 20.
lletty̆och ynddo heno.
4 Yna Josua a alwodd am y deu-
ddengwr a barottoisai efe o feibion
Israel, un gwr o bob llwyth:
5 A dywedodd Josua wrthynt,
Ewch trosodd o flaen arch yr AR-
GLWYDD eich DUW, trwy ganol yr
Iorddonen; a chodwch i chwi bob
un ei garreg ar ei ysgwydd, yn ol
rhifedi llwythau meibion Israel:
6 Fel y byddo hyn yn arwydd yn
eich mysg chwi, pan ofyno eich
meibion chwi [3] yn ol hyn, gan ddy- 3 Heb. y fory.
wedyd, Beth *y mae* y cerrig hyn *yn*
ei arwyddoccâu i chwi?
7 Yna y dywedwch wrthynt, [d] Dor- d pen. 3. 13, 16.
ri ymaith ddyfroedd yr Iorddonen
o flaen arch cyfammod yr AR-
GLWYDD; pan oedd hi yn myned
trwy yr Iorddonen, dyfroedd yr Ior-
ddonen a dorrwyd ymaith. Y mae
y cerrig hyn yn goffadwriaeth i
feibion Israel byth.
8 A meibion Israel a wnaethant
felly fel y gorchymynasai Josua;
ac a gymmerasant ddeuddeg carreg
o ganol yr Iorddonen, fel y llefar-
asai yr ARGLWYDD wrth Josua, yn
ol rhifedi llwythau meibion Israel,
ac a'u dygasant drosodd gyd â
hwynt i'r lletty, ac a'u cyfleasant
yno.
9 A Josua a osododd i fynu
ddeuddeg carreg y'nghanol yr Ior-
ddonen, yn y lle yr *oedd* traed yr
offeiriaid, oedd yn dwyn arch y
cyfammod, yn sefyll: ac y maent
yno hyd y dydd hwn.
10 ¶ A'r offeiriaid, y rhai oedd yn
dwyn yr arch, a safasant y'nghanol
yr Iorddonen, nes gorphen pob peth
a orchymynasai yr ARGLWYDD i
Josua ei lefaru wrth y bobl, yn ol
yr hyn oll a orchymynasai Moses
wrth Josua: a'r bobl a frysiasant,
ac a aethant drosodd.
11 A phan ddarfu i'r holl bobl
fyned drosodd, yna arch yr AR-

Cyn CRIST 1451.

GLWYDD a aeth drosodd, a'r offeir-
iaid, y'ngŵydd y bobl.
12 [e]Meibion Reuben *hefyd*, a meib-
ion Gad, a hanner llwyth Manasseh,
a aethant drosodd yn arfogion o
flaen meibion Israel, fel y llefarasai
Moses wrthynt:
13 Ynghylch deugain mil, yn arf-
ogion i ryfel, a aethant drosodd o
flaen yr ARGLWYDD i ryfel, i rosydd
Jericho.
14 ¶ Y dwthwn hwnnw yr AR-
GLWYDD [f]a fawrhaodd Josua yng
ngolwg holl Israel; a hwy a'i hofn-
asant ef, fel yr ofnasant Moses, holl
ddyddiau ei einioes.
15 A'r ARGLWYDD a lefarodd wrth
Josua, gan ddywedyd,
16 Gorchymyn i'r offeiriaid, sydd
yn dwyn [g]arch y dystiolaeth, ddy-
fod o honynt i fynu allan o'r Ior-
ddonen.
17 Am hynny Josua a orchy-
mynodd i'r offeiriaid, gan ddywed-
yd, Deuwch i fynu allan o'r Ior-
ddonen.
18 A phan ddaeth yr offeiriaid,
oedd yn dwyn arch cyfammod yr
ARGLWYDD, i fynu o ganol yr Ior-
ddonen, *a* [4]sengi o wadnau traed yr
offeiriaid ar y sychdir; yna dyfr-
oedd yr Iorddonen a ddychwelasant
i'w lle, ac a aethant, megis cynt,
dros ei holl geulennydd.
19 ¶ A'r bobl a ddaethant i fynu
o'r Iorddonen y degfed *dydd* o'r mis
cyntaf; ac a wersyllasant yn Gilgal,
yn eithaf tu dwyrain Jericho.
20 ¶ A'r deuddeg carreg hynny, y
rhai a ddygasent o'r Iorddonen, a
sefydlodd Josua yn Gilgal.
21 Ac efe a lefarodd wrth feibion
Israel, gan ddywedyd, Pan ofyno
eich meibion chwi [5]yn ol hyn i'w
tadau, gan ddywedyd, Beth *yw* y
cerrig hyn?
22 Yna yr hysbyswch i'ch meib-
ion, gan ddywedyd, Israel a ddaeth
trwy yr Iorddonen hon ar dir
sych.
23 Canys yr ARGLWYDD eich DUW
chwi a sychodd ddyfroedd yr Ior-
ddonen o'ch blaen chwi, nes i chwi
fyned drwodd; megis y gwnaeth yr
ARGLWYDD eich DUW i'r môr coch,
[h]yr hwn a sychodd efe o'n blaen ni,
nes i ni fyned drwodd:
24 Fel yr adnabyddo holl bobloedd
y ddaear law yr ARGLWYDD, mai
nerthol *yw;* fel yr ofnoch yr AR-
GLWYDD eich DUW [6]bob amser.

[e] Num. 32. 20, 28.
[f] pen. 3. 7.
[g] Exod. 25. 16, 22.
[4] Heb. *thynnu i fynu.*
[5] Heb. *y fory.*
[h] Exod. 14. 21.
[6] Heb. *yr holl ddyddiau.*

PENNOD V.

1 *Arswyd y Canaaneaid.* 2 *Josua yn adnewyddu yr enwaedediad.* 10 *Cadw y Pasc yn Gilgal.* 12 *Y manna yn darfod.* 13 *Angel yn ymddangos i Josua.*

PAN [a]glybu holl frenhinoedd yr
Amoriaid, y rhai *oedd* o'r tu
hwnt i'r Iorddonen tu a'r gorllewin,
a holl frenhinoedd y Canaaneaid, [b]y
rhai *oedd* wrth y môr, sychu o'r AR-
GLWYDD ddyfroedd yr Iorddonen o
flaen meibion Israel, nes eu myned
hwy drwodd; yna y digalonnwyd
hwynt, fel nad oedd yspryd mwyach
ynddynt, rhag ofn meibion Israel.
2 ¶ Y pryd hwnnw y dywedodd yr
ARGLWYDD wrth Josua, Gwna i ti
[c]gyllyll [2]llymion, ac enwaeda ar
feibion Israel drachefn yr ail waith.
3 A Josua a wnaeth iddo gyllyll
llymion, ac a enwaedodd ar feibion
Israel, [3]ym mryn y blaen-grwyn.
4 A dyma yr achos *a wnaeth* i
Josua enwaedu: Yr holl bobl, *sef* y
gwrrywiaid y rhai a ddaethent o'r
Aipht, yr holl ryfelwyr, a fuasent
feirw yn yr anialwch ar y ffordd,
wedi eu dyfod allan o'r Aipht.
5 Canys yr holl bobl a'r a ddaeth-
ent allan, oedd enwaededig; ond y
bobl oll *y rhai* a anesid yn yr an-
ialwch, ar y ffordd, wedi eu dyfod
hwy allan o'r Aipht, nid enwaedas-
ent *arnynt.*
6 Canys deugain mlynedd y rhod-
iasai meibion Israel yn yr anialwch,
nes darfod yr holl bobl o'r rhyfel-
wyr a ddaethent o'r Aipht, y rhai ni
wrandawsent ar lef yr ARGLWYDD:
[d]y rhai y tyngasai yr ARGLWYDD
wrthynt, na ddangosai efe iddynt y
wlad a dyngasai yr ARGLWYDD wrth
eu tadau y rhoddai efe i ni; *sef*
gwlad yn llifeirio o laeth a mêl.
7 A Josua a enwaedodd ar eu
meibion hwy, *y rhai* a gododd yn
eu lle hwynt: canys dïenwaededig
oeddynt hwy, am nad enwaedasid
arnynt ar y ffordd.
8 A phan ddarfu enwaedu ar yr holl
bobl; yna yr arhosasant yn eu hun-
lle, yn y gwersyll, [e]nes eu hiachâu.
9 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Josua, Heddyw y treiglais ymaith
[f]waradwydd yr Aipht oddi arnoch:
am hynny efe a alwodd enw y lle
hwnnw [4]Gilgal, hyd y dydd hedd-
yw.
10 ¶ A meibion Israel a wersyll-
asant yn Gilgal: a hwy a gynhal-
iasant y Pasc, [g]ar y pedwerydd dydd

Cyn CRIST 1451.

[a] Exod. 15. 14.
[b] Num. 13. 29.
[c] Exod. 4. 25.
[2] Neu, *o gallestr.*
[3] Neu, *yn Gibea-haaraloth.*
[d] Num. 14. 21, 23.
[e] Edrych Gen. 34. 25.
[f] Gen. 34. 14. Edrych Lef. 18. 3. pen. 24. 14. Ezec. 20. 7. a 23. 3, 8.
[4] Sef, *Treigl.*
[g] Exod. 12. 6.

Cyn CRIST 1451.

ar ddeg o'r mis, brydnawn, yn rhos-
ydd Jericho.
11 A hwy a fwyttasant o hen ŷd y
wlad, drannoeth wedi y Pasc, fara
croyw, a chras-*ŷd*, o fewn corph y
dydd hwnnw.
12 ¶ [h]A'r manna a beidiodd dran-
noeth wedi iddynt fwytta o hen ŷd
y wlad; a manna ni chafodd meib-
ion Israel mwyach, eithr bwyttasant
o gynnyrch gwlad y Canaaneaid y
flwyddyn honno.
13 ¶ A phan oedd Josua wrth Je-
richo, yna efe a ddyrchafodd ei lyg-
aid, ac a edrychodd; ac wele [i]wr
yn sefyll gyferbyn âg ef, a'i gleddyf
noeth yn ei law. A Josua a aeth
atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Ai
gyd â ni yr *ydwyt* ti, ai gyd â'n
gwrthwynebwyr?
14 Dywedodd yntau, Nag ê; eithr
[5]yn dywysog llu yr ARGLWYDD yn
awr y deuthum. A Josua a syrth-
iodd i lawr ar ei wyneb, ac a addol-
odd; ac a ddywedodd wrtho ef,
Beth y mae fy Arglwydd yn ei ddy-
wedyd wrth ei was?
15 A thywysog llu yr ARGLWYDD a
ddywedodd wrth Josua, [k]Dattod dy
esgidiau oddi am dy draed; canys y
lle yr wyt ti yn sefyll arno, *sydd*
sanctaidd. A Josua a wnaeth felly.

h Exod. 16. 35.
i Exod. 23. 23. Zech. 1. 8.
5 Edrych Exod. 23. 20. Dan. 10. 13, 21. a 12. 1. Dat. 12. 7. a 19. 11, 14.
k Exod. 3. 5. Act. 7. 33.

PENNOD VI.

1 *Cau Jericho.* 2 *Duw yn dysgu Josua pa fodd y gwarchaeïr arni.* 11 *Amgylchu y dref.* 17 *Rhaid iddi fod yn ddïofryd-beth.* 20 *Y muriau yn syrthio.* 22 *Arbed Rahab.* 26 *Melldithio adeiladwr Jericho.*

A JERICHO oedd gauedig a
gwarchaëedig, o herwydd
meibion Israel: nid *oedd neb* yn
myned allan, nac yn dyfod i mewn.
2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, Gwel, rhoddais yn dy
law di Jericho a'i brenhin, gwŷr
grymmus o nerth.
3 A chwi a amgylchwch y ddinas,
chwi ryfelwyr oll, gan fyned o am-
gylch y ddinas un waith: gwnewch
felly chwe diwrnod.
4 A dyged saith o offeiriaid saith o
[a]udgyrn o gyrn hyrddod o flaen yr
arch: a'r seithfed dydd yr amgylch-
wch y ddinas saith waith; a lleisied
yr offeiriaid â'r udgyrn.
5 A phan ganer yn hirllaes â chorn
yr hwrdd, *a* phan glywoch sain yr
udgorn, bloeddied yr holl bobl â
bloedd uchel: a syrth mur y ddinas
dani hi, ac eled y bobl i fynu bawb
ar ei gyfer.

a Edrych Barn. 7. 16, 22.

6 ¶ A Josua mab Nun a alwodd yr
offeiriaid, ac a ddywedodd wrthynt,
Codwch arch y cyfammod, a dyged
saith o offeiriaid saith o udgyrn o
gyrn hyrddod o flaen arch yr AR-
GLWYDD.
7 Ac efe a ddywedodd wrth y
bobl, Cerddwch, ac amgylchwch y
ddinas; a'r hwn sydd arfog, eled o
flaen arch yr ARGLWYDD.
8 ¶ A phan ddywedodd Josua wrth
y bobl, yna y saith offeiriad, y rhai
oedd yn dwyn y saith udgorn o gyrn
hyrddod, a gerddasant o flaen yr
ARGLWYDD, ac a leisiasant â'r ud-
gyrn: ac arch cyfammod yr AR-
GLWYDD oedd yn myned ar eu hol
hwynt.
9 ¶ A'r rhai arfog oedd yn myned
o flaen yr offeiriaid oedd yn lleisio
â'r udgyrn; a'r [2]fyddin olaf oedd yn
myned ar ol yr arch, *a'r offeiriaid*
yn myned rhagddynt, ac yn lleisio
â'r udgyrn.
10 A Josua a orchymynasai i'r
bobl, gan ddywedyd, Na floeddiwch,
ac na edwch glywed eich llais, ac
nac eled gair allan o'ch genau,
hyd y dydd y dywedwyf wrthych,
Bloeddiwch; yna y bloeddiwch.
11 Felly arch yr ARGLWYDD a
amgylchodd y ddinas, gan fyned o'*i*
hamgylch un waith: a daethant i'r
gwersyll, a llettyasant yn y gwersyll.
12 ¶ A Josua a gyfododd yn fore;
a'r offeiriaid a ddygasant arch yr
ARGLWYDD.
13 A'r saith offeiriad, yn dwyn
saith o udgyrn o gyrn hyrddod o
flaen arch yr ARGLWYDD, oeddynt
yn myned dan gerdded, ac yn lleisio
â'r udgyrn: a'r rhai arfog oedd yn
myned o'u blaen hwynt: a'r fyddin
olaf oedd yn myned ar ol arch yr
ARGLWYDD, *a'r offeiriaid* yn myned
rhagddynt, ac yn lleisio â'r udgyrn.
14 Felly yr amgylchynasant y
ddinas un waith yr ail dydd; a
dychwelasant i'r gwersyll: fel hyn
y gwnaethant chwe diwrnod.
15 Ac ar y seithfed dydd y cyfod-
asant yn fore ar godiad y wawr, ac
yr amgylchasant y ddinas y modd
hwnnw, saith waith: yn unig y
dwthwn hwnnw yr amgylchasant y
ddinas seithwaith.
16 A phan leisiodd yr offeiriaid yn
eu hudgyrn y seithfed waith, yna
Josua a ddywedodd wrth y bobl,
Bloeddiwch; canys rhoddodd yr
ARGLWYDD y ddinas i chwi.

Cyn CRIST 1451.

2 Heb. y fyddin gasgl.

Cyn CRIST 1451.

17 ¶ A'r ddinas fydd yn [3]ddïofryd-beth, hi, a'r hyn oll *sydd* ynddi, i'r ARGLWYDD: yn unig Rahab y butteinwraig fydd byw, hi a chwbl ag *sydd* gyd â hi yn tŷ; canys [b]hi a guddiodd y cenhadau a anfonasom ni.

[3] *felldigedig*, Mic. 4. 13. [b] pen. 2. 4.

18 Ac [c]ymgedwch chwithau oddi wrth y dïofryd-beth, rhag eich gwneuthur eich hun yn ddïofryd-beth, os cymmerwch o'r dïofryd-beth; felly y gwnaech wersyll Israel yn ddïofryd-beth, ac y trallodech hi.

[c] Deut. 7. 26. a 13. 17.

19 Ond yr holl arian a'r aur, a'r llestri pres a haiarn, *fyddant* [4]gyssegredig i'r ARGLWYDD: deled *y rhai hynny* i mewn i drysor yr ARGLWYDD.

[4] Heb. *sancteiddrwydd.*

20 ¶ A bloeddiodd y bobl, pan leisiasant â'r udgyrn. A phan glybu y bobl lais yr udgyrn, yna y bobl a waeddasant â bloedd uchel; [d]a'r mur a syrthiodd i lawr oddi tanodd. Felly y bobl a aethant i fynu i'r ddinas, pob un ar ei gyfer, ac a ennillasant y ddinas.

[d] Heb. 11. 30.

21 A hwy a ddifrodasant yr hyn oll *oedd* yn y ddinas, yn wr ac yn wraig, yn fachgen ac yn henafgwr, yn eidion, ac yn ddafad, ac yn asyn, â min y cleddyf.

22 ¶ A Josua a ddywedodd wrth y ddau wr a fuasai yn edrych ansawdd y wlad, Ewch i dŷ y butteinwraig, a dygwch allan oddi yno y wraig, a'r hyn oll *sydd* iddi, [e]fel y tyngasoch wrthi.

[e] pen. 2. 14. Heb. 11. 31.

23 Felly y llangciau a fuasai yn edrych *ansawdd y wlad*, a aethant i mewn, ac a ddygasant allan Rahab, a'i thad, a'i mam, a'i brodyr, a chwbl a'r a feddai hi: dygasant allan hefyd ei holl dylwyth hi, a gosodasant hwynt o'r tu allan i wersyll Israel.

24 A llosgasant y ddinas â thân, a'r hyn oll *oedd* ynddi: yn unig yr arian a'r aur, a'r llestri pres a haiarn, a roddasant hwy yn nhrysor yr ARGLWYDD.

25 A Josua a gadwodd yn fyw Rahab y butteinwraig, a thylwyth ei thad, a'r hyn oll *oedd* ganddi; a hi a drigodd ym mysg Israel hyd y dydd hwn: am iddi guddio y cenhadau a anfonasai Josua i chwilio Jericho.

26 ¶ A Josua a'*u* tynghedodd *hwy* y pryd hwnnw, gan ddywedyd, [f]Melldigedig ger bron yr ARGLWYDD *fyddo* y gwr a gyfyd ac a adeilado y ddinas hon Jericho: yn ei gyntafanedig y seilia efe hi, ac yn ei *fab* ieuangaf y gesyd efe ei phyrth hi.

[f] 1 Bren. 16. 34.

27 Felly yr ARGLWYDD oedd gyd â Josua; ac aeth ei glod ef trwy yr holl wlad.

Cyn CRIST 1451.

PENNOD VII.

1 *Taro yr Israeliaid wrth Ai.* 6 *Cŵyn Josua.* 10 *Duw yn dangos iddo beth a wnai.* 16 *Dala Achan wrth y coelbren:* 19 *ei gyffes:* 22 *ei ddinystrio ef a'r hyn oll oedd iddo, yn nyffryn Achor.*

OND meibion Israel a wnaethant gamwedd am y dïofryd-beth: canys [a]Achan mab Carmi, mab Zabdi, mab Zerah, o lwyth Judah, a gymmerodd o'r dïofryd-beth: ac ennynodd digllonedd yr ARGLWYDD yn erbyn meibion Israel.

[a] pen. 22. 20. 1 Chron. 2. 7.

2 A Josua a anfonodd wŷr o Jericho i Ai, yr hon *sydd* wrth Bethafen, o du y dwyrain i Bethel, ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Ewch i fynu, ac edrychwch y wlad. A'r gwŷr a aethant i fynu, ac a edrychasant ansawdd Ai.

3 A hwy a ddychwelasant at Josua, ac a ddywedasant wrtho, Nac eled yr holl bobl i fynu; *ond* ynghylch dwy fil o wŷr, neu dair mil o wŷr, a ânt i fynu, ac a darawant Ai: na phoenwch yr holl bobl yno; canys ychydig *ydynt* hwy.

4 Felly fe a aeth o'r bobl i fynu yno ynghylch tair mil o wŷr: a hwy a ffoisant o flaen gwŷr Ai.

5 A gwŷr Ai a darawsant ynghylch un gwr ar bymtheg ar hugain o honynt; ac a'u hymlidiasant *o* flaen y porth hyd Sebarim, a tharawsant hwynt yn [2]y goriwaered: am hynny [b]y toddodd calonnau y bobl, ac yr aethant fel dwfr.

[2] Heb. *Morad.* [b] pen. 2. 9, 11.

6 ¶ A Josua a rwygodd ei ddillad, ac a syrthiodd i lawr ar ei wyneb o flaen arch yr ARGLWYDD, hyd yr hwyr, efe a henuriaid Israel, ac [c]a ddodasant lwch ar eu pennau.

[c] 1 Sam. 4. 12. 2 Sam. 13. 19. Neh. 9. 1. Job 2. 12.

7 A dywedodd Josua, Ah, ah, O ARGLWYDD IOR, i ba beth y dygaist y bobl yma dros yr Iorddonen, i'n rhoddi ni yn llaw yr Amoriaid, i'n difetha? O na buasem foddlawn, ac *na* thrigasem tu hwnt i'r Iorddonen!

8 O ARGLWYDD, beth a ddywedaf, pan dry Israel *ei* warr o flaen ei elynion!

9 Canys y Canaaneaid, a holl drigolion y wlad, a glywant, ac a'n hamgylchynant, ac a dorrant ymaith ein henw oddi ar y ddaear: a [d]pha beth a wnei i'th enw mawr?

[d] Edrych Exod. 32. 12. Num. 14. 13.

10 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd

Cyn CRIST 1451.

wrth Josua, Cyfod; paham yr ydwyt
yn [3] gorwedd fel hyn ar dy wyneb?

[3] Heb. *cwympo.*

11 Israel a bechodd, a throseddas-
ant fy nghyfammod a orchymynais
iddynt: cymmerasant hefyd o'r dïofryd-beth, ïe, lladrattasant, a gwad-
asant; gosodasant hefyd *hynny* ym
mysg eu dodrefn eu hun.
12 Am hynny ni ddichon meibion
Israel sefyll yn wyneb eu gelynion,
eithr troant *eu* gwarr o flaen eu
gelynion; am eu bod yn ysgym-
munbeth: ni byddaf mwyach gyd
â chwi, oni ddifethwch yr ysgym-
munbeth o'ch mysg.
13 Cyfod, sancteiddia y bobl, a dy-
wed, [e] Ymsancteiddiwch erbyn y fory:

[e] pen. 3. 5.

canys fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel; Dïofryd-beth *sydd* yn
dy blith di, O Israel: ni elli sefyll
yn wyneb dy elynion, nes tynnu ym-
aith y dïofryd-beth o'ch mysg.
14 Am hynny nesêwch y bore wrth
eich llwythau: a'r llwyth a ddalio
yr ARGLWYDD, nesâed bob yn deu-
lu; a'r teulu a ddalio yr ARGLWYDD,
nesâed bob yn dŷ; a'r tŷ a ddalio
yr ARGLWYDD, nesâed bob yn wr.
15 A'r hwn a ddelir a'r dïofryd-
beth *ganddo,* a losgir â thân, efe ac
oll *sydd* ganddo: o herwydd iddo
droseddu cyfammod yr ARGLWYDD,
ac o herwydd iddo [f] wneuthur [4] yn-
fydrwydd yn Israel.

[f] Gen. 34. 7. Barn. 20. 6.
[4] Neu, *anwiredd.*

16 ¶ Felly Josua a gyfododd yn
fore, ac a ddug Israel wrth eu llwyth-
au: a llwyth Judah a ddaliwyd.
17 Ac efe a ddynesodd deulu Ju-
dah; a daliwyd teulu y Zarhiaid:
ac efe a ddynesodd deulu y Zar-
hiaid bob yn wr; a daliwyd Zabdi:
18 Ac efe a ddynesodd ei dŷaid ef
bob yn wr; a daliwyd Achan mab
Carmi, mab Zabdi, mab Zerah, o
lwyth Judah.
19 A Josua a ddywedodd wrth
Achan, Fy mab, attolwg, [g] dyro o-
goniant i ARGLWYDD DDUW Israel,
a chyffesa iddo; a mynega yn awr
i mi beth a wnaethost: na chela
oddi wrthyf.

[g] Edrych 1 Sam. 6. 5. Jer. 13. 16. Ioan 9. 24.

20 Ac Achan a attebodd Josua,
ac a ddywedodd, Yn wir myfi a
bechais yn erbyn ARGLWYDD DDUW
Israel; canys fel hyn ac fel hyn y
gwneuthum.
21 Pan welais ym mysg yr yspail
fantell Babilonig dêg, a dau càn
sicl o arian, ac un [5] llafn aur o
ddeg sicl a deugain ei bwys; yna
y chwennychais hwynt, ac a'u cym-

[5] Heb. *tafod.*

merais: ac wele hwy yn guddiedig
yn y ddaear y'nghanol fy mhabell,
a'r arian danynt.
22 ¶ Yna Josua a anfonodd gen-
hadau; a hwy a redasant i'r babell:
ac wele hwynt yn guddiedig yn ei
babell ef, a'r arian danynt.
23 Am hynny hwy a'u cymmeras-
ant o ganol y babell, ac a'u dyg-
asant at Josua, ac at holl feibion
Israel; ac a'u [6] gosodasant hwy o
flaen yr ARGLWYDD.

[6] Heb. *tywalltasant.*

24 A Josua a gymmerth Achan
mab Zerah, a'r arian, a'r fantell, a'r
llafn aur, ei feibion hefyd, a'i ferch-
ed, a'i wartheg, a'i asynod, ei ddefaid
hefyd, a'i babell, a'r hyn oll a fedd-
ai efe: a holl Israel gyd âg ef a'u
dygasant hwynt i [h] ddyffryn Achor.

[h] ad. 26.

25 A Josua a ddywedodd, Am i
ti ein blino ni, yr ARGLWYDD a'th
flina dithau y dydd hwn. A holl
Israel a'*i* llabyddiasant ef â meini,
ac a'u llosgasant hwy â thân, wedi
eu llabyddio â meini.
26 A [i] chodasant arno ef garnedd
fawr o gerrig hyd y dydd hwn. Felly
y dychwelodd yr ARGLWYDD oddi
wrth lid ei ddigofaint. Am hynny
y gelwir enw y fan honno [k] Dyffryn
[7] Achor, hyd y dydd hwn.

[i] pen. 8. 29. 2 Sam. 18. 17. Galar. 3. 53.
[k] Es. 65. 10. Hos. 2. 15.
[7] Sef, *Trallod.*

PENNOD VIII.

1 *Duw yn rhoi cysur yn Josua.* 3 *Y ddyfais â'r hon yr ennillwyd Ai.* 29 *Crogi ei brenhin hi.* 30 *Josua yn adeiladu allor;* 32 *yn ysgrifenu y gyfraith ar gerrig;* 33 *yn datgan bendithion a melldithion.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, [a] Nac ofna, ac na
arswyda: cymmer gyd â thi yr holl
bobl o ryfel, a chyfod, dos i fynu i
Ai: gwel, mi a roddais yn dy law
di frenhin Ai, a'i bobl, ei ddinas
hefyd, a'i wlad.

[a] Deut. 1. 21. a 7. 18.

2 A thi a wnei i Ai a'i brenhin,
megis y gwnaethost i [b] Jericho ac
i'w brenhin: etto [c] ei hanrhaith a'i
hanifeiliaid a ysglyfaethwch i chwi
eich hunain: gosod gynllwyn yn
erbyn y ddinas, o'r tu cefn iddi.

[b] pen. 6. 21.
[c] Deut. 20. 14.

3 ¶ Yna Josua a gyfododd, a'r holl
bobl o ryfel, i fyned i fynu i Ai: a
Josua a ddetholodd ddeng mil ar
hugain o wŷr cedyrn nerthol, ac a'u
hanfonodd ymaith liw nos:
4 Ac efe a orchymynodd iddynt,
gan ddywedyd, Gwelwch, [d] chwi a
gynllwynwch yn erbyn y ddinas, o'r
tu cefn i'r ddinas: nac ewch ym
mhell iawn oddi wrth y ddinas, ond
byddwch bawb oll yn barod.

[d] Barn. 20. 29.

Cyn CRIST 1451.

5 Minnau hefyd, a'r holl bobl *sydd* gyd â mi, a nesâwn at y ddinas: a phan ddelont allan i'n cyfarfod ni, megis y waith gyntaf, yna ni a ffown o'u blaen hwynt,

6 (Canys hwy a ddeuant allan ar ein hol ni,) nes i ni eu tynnu hwynt allan o'r ddinas; oblegid hwy a ddywedant, Ffoi y maent o'n blaen ni, fel y waith gyntaf: felly y ffown o'u blaen hwynt.

7 Yna chwi a godwch o'r cynllwyn, ac a oresgynwch y ddinas: canys yr ARGLWYDD eich DUW a'i dyry hi yn eich llaw chwi.

8 A phan ennilloch y ddinas, llosgwch y ddinas â thân: gwnewch yn ol gair yr ARGLWYDD. Gwelwch, mi a orchymynais i chwi.

9 ¶ Felly Josua a'u hanfonodd; a hwy a aethant i gynllwyn, ac a arhosasant rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin i Ai: a Josua a lettŷodd y noson honno ym mysg y bobl.

10 A Josua a gyfododd yn fore, ac a gyfrifodd y bobl; ac a aeth i fynu, efe a henuriaid Israel, o flaen y bobl, *tu ag at* Ai.

11 A'r holl bobl o ryfel, y rhai *oedd* gyd âg ef, a aethant i fynu, ac a nesasant; daethant hefyd gyferbyn â'r ddinas, a gwersyllasant o du y gogledd i Ai: a glyn *oedd* rhyngddynt hwy ac Ai.

12 Ac efe a gymmerth ynghylch pùm mil o wŷr, ac a'u gosododd hwynt i gynllwyn rhwng Bethel ac Ai, o du y gorllewin [2] i'r ddinas.

[2] Neu, *Ai.*

13 A'r bobl a osodasant yr holl wersyllau, y rhai *oedd* o du y gogledd i'r ddinas, a'r [3] cynllwynwyr o du y gorllewin i'r ddinas: a Josua a aeth y noson honno i ganol y dyffryn.

[3] Heb. *cynllwyn.*

14 ¶ A phan welodd brenhin Ai *hynny,* yna gwŷr y ddinas a frysiasant, ac a fore-godasant, ac a aethant allan i gyfarfod Israel i ryfel, efe a'i holl bobl, ar amser nodedig, ar hyd wyneb y gwastadedd: canys ni wyddai efe *fod* cynllwyn iddo, o'r tu cefn i'r ddinas.

15 A Josua a holl Israel, *fel pe* tarawsid hwy o'u blaen hwynt, a ffoisant ar hyd yr anialwch.

16 A'r holl bobl, y rhai *oedd* yn [4] y ddinas, a alwyd ynghyd, i erlid ar eu hol hwynt: a hwy a erlidiasant ar ol Josua, ac a dynnwyd oddi wrth y ddinas.

[4] *Ai.*

17 Ac ni adawyd gwr yn Ai, nac *yn* Bethel, a'r nad aethant allan ar ol Israel: a gadawsant y ddinas yn agored, ac erlidiasant ar ol Israel.

Cyn CRIST 1451.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Josua, Estyn y waywffon *sydd* yn dy law tu ag at Ai: canys yn dy law di y rhoddaf hi. A Josua a estynodd y waywffon *oedd* yn ei law tu a'r ddinas.

19 A'r cynllwynwyr a gyfodasant yn ebrwydd o'u lle, ac a redasant, pan estynodd efe ei law: daethant hefyd i'r ddinas, ac ennillasant hi; ac a frysiasant, ac a losgasant y ddinas â thân.

20 A gwŷr Ai a droisant yn eu hol, ac a edrychasant; ac wele, mwg y ddinas a ddyrchafodd hyd y nefoedd; ac nid *oedd* ganddynt hwy [5] nerth i ffoi yma nac accw: canys y bobl y rhai a ffoisent i'r anialwch, a ddychwelodd yn erbyn y rhai oedd yn erlid.

[5] Heb. *law.*

21 A phan welodd Josua a holl Israel i'r cynllwynwyr ennill y ddinas, a dyrchafu o fwg y ddinas, yna hwy a ddychwelasant, ac a darawsant wŷr Ai.

22 A'r lleill a aethant allan o'r ddinas i'w cyfarfod; felly yr oeddynt y'nghanol Israel, y rhai hyn o'r tu yma, a'r lleill o'r tu accw: a tharawsant hwynt, fel [e] na adawyd *un* y'ngweddill nac yn ddïangol o honynt.

[e] Deut. 7. 2.

23 A brenhin Ai a ddaliasant hwy yn fyw; a dygasant ef at Josua.

24 Pan ddarfu i Israel ladd holl breswylwyr Ai yn y maes, yn yr anialwch lle yr erlidiasent hwynt, a *phan* syrthiasent hwy oll gan fin y cleddyf, nes eu darfod; yna holl Israel a ddychwelasant i Ai, a tharawsant hi â min y cleddyf.

25 A chwbl a'r a syrthiasant y dwthwn hwnnw, yn wŷr ac yn wragedd, *oeddynt* ddeuddeng mil; *sef* holl wŷr Ai.

26 Canys ni thynnodd Josua ei law yn ei hol, yr hon a estynasai efe gyd â'r waywffon, nes difetha holl drigolion Ai.

27 [f] Yn unig yr anifeiliaid, ac anrhaith y ddinas, a ysglyfaethodd yr Israeliaid iddynt eu hun; yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn [g] a orchymynasai efe i Josua.

[f] Num. 31. 22, 26.

[g] ad. 2.

28 A Josua a losgodd Ai, ac a'i gwnaeth hi yn garnedd dragywydd, *ac* yn ddiffaethwch hyd y dydd hwn.

29 Ac efe a grogodd frenhin Ai ar

Cyn CRIST 1451.

bren hyd yr hwyr: [h] ac wedi mach-
lud haul, y gorchymynodd Josua
iddynt ddisgyn ei gelain ef oddi
ar y pren, a'i bwrw i ddrws porth y
ddinas; a [i] gosodasant garnedd fawr
o gerrig arni hyd y dydd hwn.
30 ¶ Yna Josua a adeiladodd all-
or i ARGLWYDD DDUW Israel ym
mynydd Ebal,
31 Megis y gorchymynasai Moses
gwas yr ARGLWYDD i feibion Israel,
fel y mae yn ysgrifenedig yn [k] llyfr
cyfraith Moses, allor o gerrig cyf-
ain, y rhai ni ddyrchafasid haiarn
arnynt: a hwy a offrymmasant arni
boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, ac
a aberthasant ebyrth hedd.
32 Ac [l] efe a ysgrifenodd yno ar
y meini gopi o gyfraith Moses, yr
hon a ysgrifenasai efe y'ngŵydd
meibion Israel.
33 A holl Israel, a'u henuriaid, eu
swyddogion *hefyd*, a'u barnwyr, oedd
yn sefyll o ddeutu yr arch, ger bron
yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai oedd yn
dwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD,
yn gystal yr estron a'r prïodor: eu
hanner *oedd* ar gyfer mynydd Gar-
izim, a'u hanner ar gyfer mynydd
Ebal; [m] fel y gorchymynasai Moses
gwas yr ARGLWYDD o'r blaen fen-
dithio pobl Israel.
34 Wedi hynny efe a ddarllenodd
holl eiriau y gyfraith, y fendith a'r
felldith, yn ol y cwbl *sydd* ysgrif-
enedig yn llyfr y gyfraith.
35 Nid oedd air o'r hyn oll a
orchymynasai Moses, a'r nas dar-
llenodd Josua ger bron holl gyn-
nulleidfa Israel, [n] a'r gwragedd, a'r
plant, a'r dïeithr yr hwn oedd yn
rhodio yn eu mysg hwynt.

PENNOD IX.

1 *Y brenhinoedd yn ymwneuthur yn erbyn Israel.* 3 *Y Gibeoniaid, trwy dwyll, yn cael cyfammod:* 23 *am yr hyn y condemniwyd hwy i gaethiwed tragywyddol.*

WEDI clywed *hyn* o'r holl fren-
hinoedd, y rhai *oedd* o'r tu
yma i'r Iorddonen, yn y mynydd,
ac yn y gwastadedd, ac yn holl lan-
nau y môr mawr, ar gyfer Libanus;
sef yr Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r
Canaaneaid, a'r Phereziaid, a'r Hef-
iaid, a'r Jebusiaid;
2 Yna hwy a ymgasglasant yng-
hyd i ymladd yn erbyn Josua, ac
yn erbyn Israel, o [2] unfryd.
3 ¶ A thrigolion Gibeon a glyw-
sant yr hyn a wnaethai Josua i
Jericho ac i Ai.
4 A hwy a wnaethant yn gyfrwys,
ac a aethant, ac a ymddangosasant
fel cenhadon: cymmerasant hefyd
hen sachlennau ar eu hasynod, a
hen gostrelau gwin, wedi eu hollti
hefyd, ac wedi eu rhwymo,
5 A hen esgidiau [3] baglog am eu
traed, a hen ddillad am danynt; a
holl fara eu lluniaeth oedd sych *a*
brithlwyd:
6 Ac a aethant at Josua i'r gwer-
syll i Gilgal; a dywedasant wrtho
ef, ac wrth wŷr Israel, O wlad bell
y daethom: ac yn awr gwnewch
gyfammod â ni.
7 A gwŷr Israel a ddywedasant wrth
yr Hefiaid, Nid hwyrach dy fod yn
ein mysg yn trigo; [a] pa fodd gan
hynny y gwnaf gyfammod â thi?
8 A hwy a ddywedasant wrth Jo-
sua, Dy weision di *ydym* ni. A
Josua a ddywedodd wrthynt, Pwy
ydych? ac o ba le y daethoch?
9 A hwy a ddywedasant wrtho,
Dy weision a ddaethant o wlad bell
iawn, o herwydd enw yr ARGLWYDD
dy DDUW: canys ni a glywsom ei
glod ef, a'r hyn oll a wnaeth efe
yn yr Aipht;
10 [b] A'r hyn oll a wnaeth efe i ddau
frenhin yr Amoriaid, y rhai *oedd*
o'r tu hwnt i'r Iorddonen; i Sehon
brenhin Hesbon, ac i Og brenhin
Basan, yr hwn *oedd* yn Astaroth.
11 Am hynny ein henuriaid ni, a
holl breswylwyr ein gwlad, a lefar-
asant wrthym ni, gan ddywedyd,
Cymmerwch luniaeth [4] gyd â chwi
i'r daith, ac ewch i'w cyfarfod
hwynt; a dywedwch wrthynt, Eich
gweision ydym: yn awr gan hynny
gwnewch gyfammod â ni.
12 Dyma ein bara ni: yn frwd y
cymmerasom ef yn lluniaeth o'n
tai y dydd y cychwynasom i ddy-
fod attoch; ac yn awr, wele, sych
a brithlwyd yw.
13 Dyma hefyd y costrelau gwin a
lanwasom yn newyddion; ac wele
hwynt wedi hollti: ein dillad hyn
hefyd a'n hesgidiau a heneiddias-
ant, rhag meithied y daith.
14 A'r gwŷr a [5] gymmerasant o'u
hymborth hwynt, ac nid ymgyng-
horasant â genau yr ARGLWYDD.
15 Felly Josua a wnaeth heddwch
â hwynt, ac a wnaeth gyfammod â
hwynt, ar eu cadw hwynt yn fyw:
tywysogion y gynnulleidfa *hefyd* a
dyngasant wrthynt.
16 Ond ym mhen y tridiau wedi

h Deut. 21. 23.
i pen. 7. 26.
k Exod. 20. 25. Deut. 27. 5.
l Deut. 27. 2, 8.
m Deut. 11. 29. a 27. 12.
n Deut. 31. 12.
2 Heb. *un genau.*

Cyn CRIST 1451.

3 *clytiog.*
a Exod. 23. 32.
b Num. 21. 24, 33.
4 Heb. *yn eich llaw.*
5 Neu, *dderbyniasant y gwŷr er mwyn eu hymborth.*

Cyn CRIST 1451.

iddynt wneuthur cyfammod â hwynt,
hwy a glywsant mai cymmydogion
iddynt *oeddynt* hwy, ac *mai* yn eu
mysg yr oeddynt yn aros.
17 A meibion Israel a gychwynasant, ac a ddaethant i'w dinasoedd
hwynt y trydydd dydd: a'u dinasoedd hwynt *oedd* Gibeon, a Chephirah, Beeroth *hefyd*, a Chiriath-jearim.
18 Ond ni tharawodd meibion Israel mo honynt hwy; oblegid tywysogion y gynnulleidfa a dyngasai
wrthynt myn ARGLWYDD DDUW Israel: a'r holl gynnulleidfa a rwgnachasant yn erbyn y tywysogion.
19 A'r holl dywysogion a ddywedasant wrth yr holl gynnulleidfa, Ni
a dyngasom wrthynt i ARGLWYDD DDUW Israel: am hynny ni allwn
ni yn awr gyffwrdd â hwynt.
20 Hyn a wnawn ni iddynt hwy:
Cadwn hwynt yn fyw, fel na byddo
[c] digofaint arnom ni; o herwydd y
llw a dyngasom wrthynt.
21 A'r tywysogion a ddywedasant
wrthynt, Byddant fyw, (ond byddant [d] yn torri cynnud, ac yn tynnu
dwfr i'r holl gynnulleidfa,) fel [e] y
dywedasai y tywysogion wrthynt.
22 ¶ Yna Josua a alwodd arnynt;
ac a lefarodd wrthynt, gan ddywedyd, Paham y twyllasoch ni, gan
ddywedyd, Pell iawn *ydym* ni oddi
wrthych; a chwithau yn preswylio
yn ein mysg ni?
23 Yn awr gan hynny melldigedig ydych; ac ni ddïangc un o honoch rhag bod yn *gaeth*-weision, ac
yn torri cynnud, ac yn tynnu dwfr
i dŷ fy NUW.
24 A hwy a attebasant Josua, ac a
ddywedasant, Yn ddïau gan fynegi y
mynegwyd i'th weision, ddarfod i'r
ARGLWYDD dy DDUW [f] orchymyn i
Moses ei was roddi i chwi yr holl wlad
hon, a difetha holl drigolion y wlad
o'ch blaen chwi; am hynny yr ofnasom ni yn ddirfawr rhagoch am ein
heinioes, ac y gwnaethom y peth hyn.
25 Ac yn awr, wele ni yn dy law
di: fel *y byddo* da ac uniawn yn
dy olwg wneuthur i ni, gwna.
26 Ac felly y gwnaeth efe iddynt;
ac a'u gwaredodd hwynt o law meibion Israel, fel na laddasant hwynt.
27 A Josua a'u rhoddodd hwynt
y dwthwn hwnnw yn gymmynwyr
coed, ac yn wehynwyr dwfr, i'r gynnulleidfa, ac i allor yr ARGLWYDD,
hyd y dydd hwn, yn y lle a ddewisai efe.

c Edrych 2 Sam. 21. 1, 6.
d Deut. 29. 11.
e ad. 15.
f Deut. 7. 1, 2.

PENNOD X.

5 Pùm brenhin yn rhyfela yn erbyn Gibeon. 7 Josua yn ei hachub hi. 10 Duw yn ymladd yn eu herbyn hwynt â chenllysg. 12 Yr haul a'r lleuad yn sefyll ar air Josua. 18 Cau ar y pùm brenhin mewn ogof. 23 Eu dwyn allan; 24 eu dïystyru, 26 a'u crogi. 28 Gorchfygu saith brenhin ychwaneg. 43 Josua yn dychwelyd i Gilgal.

A PHAN glybu Adonisedec brenhin Jerusalem i Josua ennill
Ai, a'i difrodi hi, ([a] fel y gwnelsai
efe i Jericho ac i'w brenhin, felly y
gwnaethai efe i [b] Ai ac i'w brenhin,)
a heddychu o drigolion Gibeon âg
Israel, a'u bod yn eu mysg hwynt:
2 Yna yr ofnasant yn ddirfawr;
oblegid dinas fawr *oedd* Gibeon, fel
un [2] o'r dinasoedd brenhinol; ac o
herwydd ei *bod* yn fwy nag Ai; ei
holl wŷr hefyd *oedd* gedyrn.
3 Am hynny Adonisedec brenhin
Jerusalem a anfonodd at Hoham
brenhin Hebron, ac at Piram brenhin Jarmuth, ac at Japhia brenhin
Lachis, ac at Debir brenhin Eglon,
gan ddywedyd,
4 Deuwch i fynu attaf fi, a chynnorthwywch fi, fel y tarawom ni
Gibeon: canys hi a heddychodd â
Josua, ac â meibion Israel.
5 Am hynny pùm brenhin yr Amoriaid a ymgynnullasant, ac a ddaethant i fynu, *sef* brenhin Jerusalem,
brenhin Hebron, brenhin Jarmuth,
brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon,
hwynt-hwy a'u holl fyddinoedd, ac
a wersyllasant wrth Gibeon, ac a
ryfelasant yn ei herbyn hi.
6 ¶ A gwŷr Gibeon a anfonasant at
Josua i'r gwersyll i Gilgal, gan ddywedyd, Na thyn ymaith dy ddwylaw
oddi wrth dy weision: tyred i fynu
yn fuan attom ni, achub ni *hefyd*, a
chynnorthwya ni: canys holl frenhinoedd yr Amoriaid, y rhai sydd
yn trigo yn y mynydd-dir, a ymgynnullasant i'n herbyn ni.
7 Felly Josua a esgynodd o Gilgal,
efe a'r holl bobl o ryfel gyd âg ef,
a'r holl gedyrn nerthol.
8 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Josua, Nac ofna rhagddynt:
canys yn dy law di y rhoddais
hwynt; ni saif neb o honynt yn
dy wyneb di.
9 Josua gan hynny a ddaeth yn
ddïattreg attynt hwy: *canys* ar hyd
y nos yr aeth efe i fynu o Gilgal.
10 A'r ARGLWYDD [c] a'u drylliodd
hwynt o flaen Israel, ac a'u tarawodd
hwynt â lladdfa fawr yn Gibeon, ac

Cyn CRIST 1451.

a pen. 6. 21.
b pen. 8. 22.
2 Heb. *o ddinasoedd y frenhiniaeth.*
c Es. 28. 21.

Cyn CRIST 1451.

a'u hymlidiodd hwynt ffordd yr eir i fynu i Beth-horon, ac a'u tarawodd hwynt hyd Azecah, ac hyd Maccedah.

11 A phan oeddynt yn ffoi o flaen Israel, *a* hwy y'ngoriwaered Beth-horon, yr ARGLWYDD a fwriodd arnynt hwy gerrig mawrion o'r nefoedd hyd Azecah; a buant feirw: amlach *oedd* y rhai a fu feirw gan y cerrig cenllysg, na'r *rhai* a laddodd meibion Israel â'r cleddyf.

12 ¶ Llefarodd Josua wrth yr ARGLWYDD y dydd y rhoddodd yr ARGLWYDD yr Amoriaid o flaen meibion Israel: ac efe a ddywedodd y'ngolwg Israel, [d] O haul, [3] aros yn Gibeon; a thithau, leuad, yn nyffryn Ajalon.

[d] Es. 28. 21. Hab. 3. 11.
[3] Heb. *distawa.*

13 A'r haul a arhosodd, a'r lleuad a safodd, nes i'r genedl ddïal ar eu gelynion. Onid *yw* hyn [e] yn ysgrifenedig yn llyfr [4] yr Uniawn? Felly yr haul a safodd y'nghanol y nefoedd, ac ni frysiodd i fachludo dros ddiwrnod cyfan.

[e] 2 Sam. 1. 18.
[4] *Jaser*

14 Ac ni bu y fath ddiwrnod a hwnnw o'i flaen ef, nac ar ei ol ef, fel y gwrandawai yr ARGLWYDD ar lef dyn: canys yr ARGLWYDD a ymladdodd dros Israel.

15 ¶ [f] A Josua a ddychwelodd, a holl Israel gyd âg ef, i'r gwersyll i Gilgal.

[f] ad. 43.

16 Ond y pùm brenhin hynny a ffoisant, ac a ymguddiasant mewn ogof ym Maccedah.

17 A mynegwyd i Josua, gan ddywedyd, Y pùm brenhin a gafwyd y'nghûdd mewn ogof ym Maccedah.

18 A dywedodd Josua, Treiglwch feini mawrion ar enau yr ogof, a gosodwch wrthi wŷr i'w cadw hwynt:

19 Ac na sefwch chwi; erlidiwch ar ol eich gelynion, a [5] tharêwch y rhai olaf o honynt; na adêwch iddynt fyned i'w dinasoedd: canys yr ARGLWYDD eich DUW a'u rhoddodd hwynt yn eich llaw chwi.

[5] Heb. *chynffondorrwch hwynt.*

20 A phan ddarfu i Josua a meibion Israel eu taro hwynt â lladdfa fawr iawn, nes eu difa; yna y gweddillion a adawsid o honynt a aethant i'r dinasoedd caerog.

21 A'r holl bobl a ddychwelasant i'r gwersyll at Josua ym Maccedah mewn heddwch, [g] heb symmud o neb ei dafod yn erbyn meibion Israel.

[g] Exod. 11. 7.

22 A Josua a ddywedodd, Agorwch enau yr ogof, a dygwch allan y pùm brenhin hynny attaf fi o'r ogof.

23 A hwy a wnaethant felly, ac a ddygasant allan y pùm brenhin atto ef o'r ogof; *sef* brenhin Jerusalem, brenhin Hebron, brenhin Jarmuth, brenhin Lachis, *a* brenhin Eglon.

24 A phan ddygasant hwy y brenhinoedd hynny at Josua, yna Josua a alwodd am holl wŷr Israel, ac a ddywedodd wrth dywysogion y rhyfelwyr, y rhai a aethai gyd âg ef, Nesêwch, gosodwch eich traed ar yddfau y brenhinoedd hyn. A hwy a nesasant, ac a osodasant eu traed ar eu gyddfau hwynt.

25 A Josua a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch, ac nac arswydwch; *eithr* ymwrolwch, ac ymegnïwch: canys fel hyn y gwna yr ARGLWYDD i'ch holl elynion yr ydych chwi yn ymladd i'w herbyn.

26 Ac wedi hyn Josua a'u tarawodd hwynt, ac a'u rhoddodd i farwolaeth, ac a'u crogodd hwynt ar bùm pren: a buant y'nghrog ar y prennau [h] hyd yr hwyr.

[h] pen. 8. 29.

27 Ac ym mhryd machludò haul, y gorchymynodd Josua iddynt eu [i] disgyn hwynt oddi ar y prennau, a'u bwrw hwynt i'r ogof yr ymguddiasant ynddi; a bwriasant gerrig mawrion y'ngenau yr ogof, *y rhai sydd yno* hyd gorph y dydd hwn.

[i] Deut. 21. 23. pen. 8. 29.

28 ¶ Josua hefyd a ennillodd Maccedah y dwthwn hwnnw, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, ac a ddifrododd ei brenhin hi, hwynthwy, a phob enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd efe *un* gweddill: canys efe a wnaeth i frenhin Maccedah, [k] fel y gwnaethai i frenhin Jericho.

[k] pen. 6. 21.

29 ¶ Yna yr aeth Josua a holl Israel gyd âg ef o Maccedah i Libnah, ac a ymladdodd yn erbyn Libnah.

30 A'r ARGLWYDD a'i rhoddodd hithau, a'i brenhin, yn llaw Israel; ac yntau a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid a'r *oedd* ynddi; ni adawodd ynddi *un* yng ngweddill: canys efe a wnaeth i'w brenhin hi fel y gwnelsai i frenhin Jericho.

31 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl Israel gyd âg ef, o Libnah i Lachis; ac a wersyllodd wrthi, ac a ymladdodd i'w herbyn.

32 A'r ARGLWYDD a roddodd Lachis yn llaw Israel; yr hwn a'i hennillodd hi yr ail dydd, ac a'i tarawodd hi â min y cleddyf, a phob enaid ag *oedd* ynddi, yn ol yr hyn oll a wnaethai efe i Libnah.

Cyn CRIST 1451.

33 ¶ Yna Horam brenhin Gezer a
ddaeth i fynu i gynnorthwyo Lachis:
a Josua a'i tarawodd ef a'i bobl, fel
na adawyd iddo ef *un* y'ngweddill.
34 ¶ A Josua a dramwyodd, a holl
Israel gyd âg ef, o Lachis i Eglon:
a hwy a wersyllasant wrthi, ac a
ymladdasant i'w herbyn.
35 A hwy a'i hennillasant hi y
diwrnod hwnnw, ac a'i tarawsant hi
â min y cleddyf; ac efe a ddifrod-
odd bob enaid *a'r oedd* ynddi y
dwthwn hwnnw, yn ol yr hyn oll a
wnaethai efe i Lachis.
36 ¶ A Josua a esgynodd, a holl
Israel gyd âg ef, o Eglon i [l]Hebron;
a hwy a ryfelasant i'w herbyn.
37 A hwy a'i hennillasant hi, ac
a'i tarawsant hi â min y cleddyf, a'i
brenhin, a'i holl ddinasoedd, a phob
enaid ag *oedd* ynddi; ni adawodd
efe *un* y'ngweddill, yn ol yr hyn oll
a wnaethai efe i Eglon: canys efe a'i
difrododd hi, a phob enaid ag *oedd*
ynddi.
38 ¶ A Josua a ddychwelodd, a
holl Israel gyd âg ef, i [m]Debir; ac
a ymladdodd i'w herbyn.
39 Ac efe a'i hennillodd hi, ei bren-
hin, a'i holl ddinasoedd; a hwy a'u
tarawsant hwy â min y cleddyf, ac
a ddifrodasant bob enaid ag *oedd*
ynddi; ni adawodd efe *un* yng
ngweddill: fel y gwnaethai efe i
Hebron, felly y gwnaeth efe i De-
bir, ac i'w brenhin; megis y gwnel-
sai efe i Libnah, ac i'w brenhin.
40 ¶ Felly y tarawodd Josua yr holl
fynydd-dir, a'r dehau, y gwastadedd
hefyd, a'r [6]bronnydd, a'u holl fren-
hinoedd: ni adawodd efe *un* yng
ngweddill; eithr efe a ddifrododd
bob perchen anadl, fel [n]y gorchy-
mynasai ARGLWYDD DDUW Israel.
41 A Josua a'u tarawodd hwynt o
Cades-Barnea, hyd Gazah, [o]a holl
wlad Gosen, hyd Gibeon.
42 Yr holl frenhinoedd hyn *hefyd*
a'u gwledydd a ennillodd Josua ar
unwaith: canys ARGLWYDD DDUW
Israel oedd yn ymladd dros Israel.
43 Yna y dychwelodd Josua, a
holl Israel gyd âg ef, i'r gwersyll
yn Gilgal.

[l] Edrych pen. 14. 13. a 15. 13.
[m] pen. 15. 15.
[6] Neu, *ffynhonnau.*
[n] Deut. 20. 16, 17.
[o] pen. 11. 16.

PENNOD XI.

5 Gorchfygu amryw frenhinoedd wrth ddyfroedd Merom. 10 Ennill Hasor, a'i llosgi. 16 Josua yn goresgyn yr holl wlad; 21 ac yn torri ymaith yr Anaciaid.

1450.

A PHAN glybu Jabin brenhin
Hasor *y pethau hynny*, efe a
anfonodd at Jobab brenhin Madon,
ac at frenhin Simron, ac at frenhin
Achsaph,
2 Ac at y brenhinoedd *oedd* o du
y gogledd yn y mynydd-dir, ac yn y
rhosdir *tu a'r* dehau i Cinneroth, ac
yn y dyffryn, ac yn ardaloedd Dor
tu a'r gorllewin;
3 *At* y Canaaneaid o'r dwyrain a'r
gorllewin, ac at yr Amoriaid, a'r
Hethiaid, a'r Phereziaid, a'r Je-
busiaid, yn y mynydd-dir, ac *at*
yr Hefiaid dan Hermon, y'ngwlad
Mispeh.
4 A hwy a aethant allan, a'u holl
fyddinoedd gyd â hwynt, pobl lawer,
fel y tywod *sydd* ar fin y môr o
amldra; meirch hefyd a cherbydau
lawer iawn.
5 A'r holl frenhinoedd hyn a [2]ym-
gyfarfuant; daethant hefyd a gwer-
syllasant ynghyd wrth ddyfroedd
Merom, i ymladd yn erbyn Israel.
6 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Josua, Nac ofna rhagddynt
hwy: canys y fory ynghylch y pryd
hyn y rhoddaf hwynt oll yn lladd-
edig o flaen Israel: [a]llinynnau gar-
rau eu meirch hwynt a dorri, a'u
cerbydau a losgi di â thân.
7 Felly Josua a ddaeth, a'r holl bobl
o ryfel gyd âg ef, yn ddisymmwth
arnynt hwy wrth ddyfroedd Merom;
a hwy a ruthrasant arnynt.
8 A'r ARGLWYDD a'u rhoddodd
hwynt yn llaw Israel; a hwy a'u
tarawsant hwynt, ac a'u herlidias-
ant hyd [3]Sidon fawr, ac hyd [4]Mis-
rephoth-maim, ac hyd glyn Mispeh
o du y dwyrain; a hwy a'u taraw-
sant hwynt, fel na adawodd efe o
honynt *un* y'ngweddill.
9 A Josua a wnaeth iddynt fel
yr archasai yr ARGLWYDD iddo:
llinynnau garrau eu meirch hwynt
a dorrodd efe, a'u cerbydau a losg-
odd â thân.
10 ¶ A Josua y pryd hwnnw a
ddychwelodd, ac a ennillodd Hasor,
ac a darawodd ei brenhin hi â'r
cleddyf: canys Hasor o'r blaen oedd
ben yr holl deyrnasoedd hynny.
11 Tarawsant hefyd bob enaid *a'r*
oedd ynddi â min y cleddyf, gan
eu difrodi *hwynt:* ni adawyd un
perchen anadl: ac efe a losgodd
Hasor â thân.
12 A holl ddinasoedd y brenhin-
oedd hynny, a'u holl frenhinoedd
hwynt, a ennillodd Josua, *ac* a'u
tarawodd â min y cleddyf, gan eu

Cyn CRIST 1450.

[2] Heb. *a ymbwyntmanasant.*
[a] 2 Sam. 8. 4.
[3] Neu, *Sidon-rabbah.*
[4] Neu, *pyllau halen.* Heb. *llosgiad dyfroedd.*

Cyn CRIST 1450.

difrodi hwynt: [b]megis y gorchymyn-
asai Moses gwas yr ARGLWYDD.
13 Ond ni losgodd Israel yr un
o'r dinasoedd oedd yn sefyll [5]yn eu
cadernid; namyn Hasor yn unig a
losgodd Josua.
14 A holl anrhaith y dinasoedd
hynny, a'r anifeiliaid, a ysglyfaeth-
odd meibion Israel iddynt eu hun:
yn unig pob dyn a darawsant hwy
â min y cleddyf, nes iddynt eu di-
fetha; ni adawsant berchen anadl.
15 ¶ [c]Fel y gorchymynasai yr AR-
GLWYDD i Moses ei was, [d]felly y gor-
chymynodd Moses i Josua, ac felly
y gwnaeth Josua; ni [6]adawodd efe
ddim o'r hyn oll a orchymynasai yr
ARGLWYDD i Moses.
16 Felly Josua a ennillodd yr holl
dir hwnnw, y mynyddoedd, a'r holl
ddehau, a holl wlad Gosen, a'r dyff-
ryn, a'r gwastadedd, a mynydd Is-
rael, a'i ddyffryn;
17 [7]O fynydd Halac, yr hwn sydd
yn myned i fynu i Seir, hyd Baal-
Gad, y'nglyn Libanus, dan fynydd
Hermon: a'u holl frenhinoedd
hwynt a ddaliodd efe; tarawodd
hwynt hefyd, ac a'u rhoddodd i
farwolaeth.
18 Josua a gynhaliodd ryfel yn
erbyn yr holl frenhinoedd hynny
[8]ddyddiau lawer.
19 Nid oedd dinas a'r a heddychodd
â meibion Israel, heb law [e]yr Hef-
iaid preswylwyr Gibeon; yr holl rai
eraill a ennillasant hwy trwy ryfel.
20 Canys [f]o'r ARGLWYDD yr yd-
oedd galedu eu calon hwynt i gyf-
arfod âg Israel mewn rhyfel, fel y
difrodai efe hwynt, *ac* na fyddai
iddynt drugaredd; ond fel y di-
fethai efe hwynt, [g]fel y gorchymyn-
asai yr ARGLWYDD wrth Moses.
21 ¶ A'r pryd hwnnw y daeth Josua
ac a dorrodd [h]yr Anaciaid ymaith o'r
mynydd-dir, o Hebron, o Debir, o
Anab, ac o holl fynyddoedd Judah,
ac o holl fynyddoedd Israel: Josua
a'u difrododd hwynt a'u dinasoedd.
22 Ni adawyd *un* o'r Anaciaid
y'ngwlad meibion Israel: yn unig
yn Gazah, yn Gath, ac yn Asdod, y
gadawyd hwynt.
23 Felly Josua a ennillodd yr holl
wlad, yn ol yr hyn oll a lefarasai yr
ARGLWYDD wrth Moses; a Josua
a'i rhoddodd hi yn etifeddiaeth i
Israel, [i]yn ol eu rhannau hwynt,
trwy eu llwythau. [k]A'r wlad a or-
phwysodd heb ryfel.

[b] Num. 33. 52. Deut. 7. 2. a 20. 16, 17.
[5] Heb. *ar eu pentwr.*
[c] Exod. 34. 11.
[d] Deut. 7. 2.
[6] Heb. *symmudodd.*
[7] Neu, *O'r mynydd llyfn.*
[8] Hyd 1445. ad. 23.
[e] pen. 9. 3.
[f] Deut. 2. 30.
[g] Deut. 20. 16, 17.
[h] Num. 13. 22, 23. Deut. 1. 28.
[i] Num. 26. 53.
1445.
[k] pen. 14. 15. a 21. 43. a 22. 4. a 23. 1.

PENNOD XII.

1 Y ddau frenhin a ennillodd Moses eu gwledydd, ac a'u rhannodd. 7 Yr un brenhin ar ddeg ar hugain o'r tu arall i'r Iorddonen, y rhai a darawodd Josua.

Cyn CRIST 1452.

DYMA frenhinoedd y wlad, y
rhai a darawodd meibion Is-
rael, ac a feddiannasant eu gwlad
hwynt o'r tu hwnt i'r Iorddonen tu
a chodiad yr haul; o afon Arnon
hyd fynydd Hermon, a'r holl was-
tadedd tu a'r dwyrain:
2 [a]Sehon brenhin yr Amoriaid, yr
hwn oedd yn trigo yn Hesbon, *ac*
yn arglwyddiaethu o Aroer, yr hon
sydd ar fin yr afon Arnon, ac o
ganol yr afon, ac o hanner Gilead
hyd yr afon Jabboc, *ym* mro meib-
ion Ammon;
3 Ac [b]o'r gwastadedd hyd fôr Cin-
neroth o du y dwyrain, ac hyd fôr
y gwastadedd, *sef* y môr heli, o du
y dwyrain, tu a Beth-jesimoth; ac o
[2]du y dehau, dan [3][c]Asdoth-Pisgah:
4 A goror Og brenhin Basan, *yr
hwn oedd* o [d]weddill y cawri, ac
[e]oedd yn trigo yn Astaroth ac yn
Edrei;
5 Ac efe oedd yn arglwyddiaethu
ym mynydd Hermon, ac yn Salchah,
ac yn holl Basan, hyd derfyn y Gesur-
iaid, a'r Maachathiaid, a hanner Gi-
lead, terfyn Sehon brenhin Hesbon.
6 Moses gwas yr ARGLWYDD a
meibion Israel [f]a'u tarawsant hwy:
a [g]Moses gwas yr ARGLWYDD a'i
rhoddodd hi *yn* etifeddiaeth i'r
Reubeniaid, ac i'r Gadiaid, ac i
hanner llwyth Manasseh.
7 ¶ Dyma hefyd frenhinoedd y
wlad y rhai a darawodd Josua a
meibion Israel o'r tu yma i'r Ior-
ddonen o du y gorllewin, o Baal-
Gad, y'nglyn Libanus, hyd [h]fynydd
Halac, yr hwn sydd yn myned i
fynu i Seir; a Josua a'i rhoddodd
hi i lwythau Israel *yn* etifeddiaeth
yn ol eu rhannau;
8 Yn y mynydd, ac yn y dyffryn,
ac yn y gwastadedd, ac yn y [4]bron-
nydd, ac yn yr anialwch, ac yn y de-
hau; yr Hethiaid, yr Amoriaid, a'r
Canaaneaid, y Phereziaid, yr Hef-
iaid, a'r Jebusiaid:
9 ¶ [i]Brenhin Jericho, yn un;
[k]brenhin Ai, yr hwn *oedd* o ystlys
Bethel, yn un;
10 [l]Brenhin Jerusalem, yn un;
brenhin Hebron, yn un;
11 Brenhin Jarmuth, yn un; bren-
hin Lachis, yn un;

[a] Num. 21. 24. Deut. 2. 36. a 3. 6, 16.
[b] Deut. 3. 17.
[2] Neu, *du Teman.*
[3] Neu, *ffynhonnau Pisgah,* neu, *y bryn.*
[c] Deut. 3. 17. a 4. 49.
[d] Deut. 3. 11. pen. 13. 12.
[e] Deut. 1. 4.
[f] Num. 21. 24, 33.
[g] Num. 32. 29, 33. Deut. 3. 12. pen. 13. 8.
[h] pen. 10. 40. a 11. 17.
[4] *ffynhonnau.*
1451.
[i] pen. 6. 2.
[k] pen. 8. 29.
[l] pen. 10. 23.

Cyn CRIST 1451.

12 Brenhin Eglon, yn un; [m] bren-
hin Gezer, yn un;
13 [n] Brenhin Debir, yn un; bren-
hin Geder, yn un;
14 Brenhin Hormah, yn un; bren-
hin Arad, yn un;
15 [o] Brenhin Libnah, yn un; bren-
hin Adùlam, yn un;
16 [p] Brenhin Maccedah, yn un;
[q] brenhin Bethel, yn un;
17 Brenhin Tappuah, yn un; bren-
hin Hepher, yn un;
18 Brenhin Aphec, yn un; brenhin
[5] Lasaron, yn un;
19 Brenhin Madon, yn un; [r] bren-
hin Hasor, yn un;
20 [s] Brenhin Simron-Meron, yn un;
brenhin Achsaph, yn un;
21 Brenhin Taanach, yn un; bren-
hin Megìdo, yn un;
22 [t] Brenhin Cades, yn un; bren-
hin Jocneam o Carmel, yn un;
23 Brenhin Dor yn ardal Dor, yn
un; brenhin [u] y cenhedloedd o Gil-
gal, yn un;
24 Brenhin Tirsah, yn un: yr holl
frenhinoedd *oedd* un ar ddeg ar
hugain.

m pen. 10. 33. — n pen. 10. 38. — o pen. 10. 29. — p pen. 10. 28. — q pen. 8. 17. — 5 Neu, *Saron*. — 1450. — r pen. 11. 10. — s pen. 11. 1. a 19. 15. — t pen. 19. 37. — u Gen. 14. 1, 2. Es. 9. 1.

PENNOD XIII.

2 Terfynau y wlad ni orchfygesid etto. 8 Etifeddiaeth y ddau lwyth a hanner. 14, 33 Yr Arglwydd a'i aberthau yw etifeddiaeth Lefi. 15 Terfynau etifeddiaeth Reuben. 22 Lladd Balaam. 24 Terfynau etifeddiaeth Gad, 29 a hanner llwyth Manasseh.

1445.

A PHAN [a] heneiddiodd Josua, *a*
phwyso o hono mewn oedran,
dywedodd yr ARGLWYDD wrtho ef,
Tydi a heneiddiaist, daethost i
ddyddiau *oedrannus*, a thir lawer
iawn sydd etto i'w feddiannu.
2 [b] Dyma y wlad sydd etto yn ol:
holl derfynau y Philistiaid, a holl
Gesuri,
3 O Sihor, yr hon *sydd* o flaen yr
Aipht, hyd derfyn Ecron tu a'r go-
gledd, *yr hwn* a gyfrifir i'r Canaan-
eaid: [c] pùm tywysog y Philistiaid:
y Gazathiaid, a'r Asdodiaid, yr Es-
caloniaid, y Githiaid, yr Ecroniaid;
[d] yr Afiaid:
4 O'r dehau, holl wlad y Canaan-
eaid, a'r [2] ogof *oedd* yn ymyl y Si-
doniaid, hyd Aphec, hyd derfyn [e] yr
Amoriaid:
5 A gwlad [f] y Gibliaid, a holl Li-
banus, tu a chyfodiad haul, o Baal-
Gad dan fynydd Hermon, nes dyfod
i Hamath.
6 Holl breswylwyr y mynydd-*dir*
o Libanus hyd [g] Misrephoth-maim,

a Edrych pen. 14. 10. — b Barn. 3. 1. — c Seph. 2. 5. — d Deut. 2. 23. — 2 *Mearah*. — e Edrych Barn. 1. 34. — f 1 Bren. 5. 18. Ps. 83. 7. — g pen. 11. 8.

Cyn CRIST 1445.

a'r holl Sidoniaid, y rhai hynny a
yrraf ymaith o flaen meibion Israel:
yn unig rhan di hi wrth goelbren i
Israel yn etifeddiaeth, fel y gorchy-
mynais i ti.
7 Ac yn awr rhan di y wlad hon
yn etifeddiaeth i'r naw llwyth, ac i
hanner llwyth Manasseh.
8 Gyd â'r rhai y derbyniodd y
Reubeniaid a'r Gadiaid eu hetifedd-
iaeth, [h] yr hon a roddodd Moses idd-
ynt hwy, o'r tu hwnt i'r Iorddonen,
tu a'r dwyrain, fel y rhoddes Moses
gwas yr ARGLWYDD iddynt;
9 O Aroer, yr hon *sydd* ar fin afon
Arnon, a'r ddinas *sydd* y'nghanol [3] y
dyffryn, a holl wastadedd Medeba,
hyd Dibon;
10 A holl ddinasoedd Sehon bren-
hin yr Amoriaid, yr hwn a deyrnas-
odd yn Hesbon, hyd ardal meibion
Ammon;
11 Gilead hefyd, a therfyn y Ge-
suriaid, y Maachathiaid hefyd, a
holl fynydd Hermòn, a holl Basan
hyd Salchah;
12 Holl frenhiniaeth Og yn Basan,
yr hwn a deyrnasodd yn Astaroth,
ac yn Edrei; efe a adawyd o [i] weddill
y cawri: canys Moses a'u tarawsai
hwynt, ac a'u gyrrasai ymaith.
13 Ond meibion Israel ni yrrasant
allan y Gesuriaid na'r Maachathiaid;
eithr trigodd y Gesuriaid a'r Maa-
chathiaid ym mhlith Israel hyd y
dydd hwn.
14 [k] Yn unig i lwyth Lefi ni rodd-
odd efe etifeddiaeth; aberthau tan-
llyd ARGLWYDD DDUW Israel *oedd*
ei etifeddiaeth ef, [l] fel y llefarasai
efe wrtho.
15 ¶ A Moses a roddasai i lwyth
meibion Reuben *etifeddiaeth* trwy
eu teuluoedd:
16 A'u terfyn hwynt oedd o Ar-
oer, yr hon *sydd* ar fin afon Ar-
non, a'r ddinas *sydd* y'nghanol [4] y
dyffryn, a'r holl wastadedd wrth
Medeba;
17 Hesbon a'i holl ddinasoedd, y
rhai *sydd* yn y gwastadedd; Di-
bon, a [5] Bamoth-Baal, a Beth-Baal-
meon;
18 Jahasah *hefyd*, a Cedemoth, a
Mephaath;
19 Ciriathaim *hefyd*, a Sibmah,
a Sareth-sahar, ym mynydd-dir y
glyn;
20 Beth-peor *hefyd*, ac [6] [m] Asdoth-
Pisgah, a Beth-Jesimoth,
21 A holl ddinasoedd y gwastad-

h Num. 32. 33. Deut. 3. 12, 13. pen. 22. 4. — 3 *yr afon.* — i Deut. 3. 11. pen. 12. 4. — k pen. 14. 3, 4. — l ad. 33. — 4 *yr afon.* — 5 Neu, *uchelfeydd Baal, a thai Baal-meon:* Edrych Num. 32. 38. — 6 Neu, *ffynhonnau Pisgah*, neu, *y bryn.* — m Deut. 3. 17.

Cyn CRIST 1445. edd, a holl frenhiniaeth Sehon
brenhin yr Amoriaid, yr hwn a
[n] Num. 21. 24. deyrnasodd yn Hesbon, [n] yr hwn a
[o] Num. 31. 8. ddarfuasai i Moses ei daro, [o] gyd â
thywysogion Midian, Efi, a Recem,
a Sur, a Hur, a Reba, duciaid Se-
hon, *y rhai* oedd yn preswylio yn
y wlad.
[p] Num. 22. 5. a 31. 8. 22 ¶ [p] Balaam hefyd mab Beor, y
dewin, a laddodd meibion Israel â'r
cleddyf, ym mhlith eu lladdedigion
hwynt.
23 A therfyn meibion Reuben oedd
yr Iorddonen a'*i* goror. Dyma eti-
feddiaeth meibion Reuben, yn ol eu
teuluoedd, y dinasoedd, a'u trefi.
24 ¶ Moses *hefyd* a roddodd *eti-
feddiaeth* i lwyth Gad, *sef* i feibion
Gad, trwy eu teuluoedd;
25 A Jazer oedd derfyn iddynt
hwy, a holl ddinasoedd Gilead, a
hanner gwlad meibion Ammon, hyd
Aroer, yr hon *sydd* o flaen Rab-
bah;
26 Ac o Hesbon hyd Ramath-
Mispeh, a Betonim; ac o Mahanaim
hyd gyffinydd Debir;
27 Ac yn y dyffryn, Beth-Aram,
a Beth-Nimrah, a Succoth, a Sa-
phon, gweddill brenhiniaeth Sehon
brenhin Hesbon, yr Iorddonen a'i
therfyn, hyd gwrr môr Cinneroth,
o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y
dwyrain.
28 Dyma etifeddiaeth meibion Gad,
yn ol eu teuluoedd, y dinasoedd,
a'u trefydd.
29 ¶ Moses hefyd a roddodd *eti-
feddiaeth* i hanner llwyth Manas-
seh: a bu *etifeddiaeth* i hanner
llwyth meibion Manasseh, yn ol eu
teuluoedd:
30 A'u terfyn hwynt oedd o Ma-
hanaim, holl Basan, holl frenhin-
[q] Num. 32. 41. iaeth Og brenhin Basan, a [q] holl
drefi Jair, y rhai *sydd* yn Basan,
tri ugain dinas;
31 A hanner Gilead, ac Astaroth,
ac Edrei, dinasoedd brenhiniaeth
Og yn Basan, *a roddodd efe* i
feibion Machir mab Manasseh, *sef*
[r] Num. 32. 39. i hanner [r] meibion Machir, yn ol eu
teuluoedd.
32 Dyma *y gwledydd* a roddodd
Moses i'w hetifeddu, yn rhosydd
Moab, am yr Iorddonen a Jericho,
o du y dwyrain.
[s] pen. 13. 7. 33 [s] Ond i lwyth Lefi ni roddodd
Moses etifeddiaeth: Arglwydd
[t] Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2. Dduw Israel *yw* eu hetifeddiaeth
hwynt, [t] fel y llefarodd efe wrthynt.

PENNOD XIV.

*2 Y naw llwyth a hanner i gael eu hetifedd-
iaeth wrth goelbren. 6 Caleb trwy ragor-
fraint yn cael Hebron.*

DYMA *hefyd y gwledydd* a eti- Cyn CRIST Cylch 1444.
feddodd meibion Israel yng
ngwlad Canaan, [a] y rhai a rannodd [a] Num. 34. 17.
Eleazar yr offeiriad, a Josua mab
Nun, a phennau cenedl llwythau
meibion Israel, iddynt hwy i'w heti-
feddu.
2 [b] Wrth goelbren *yr oedd* eu [b] Num. 26. 55. a 33. 54. a 34. 13.
hetifeddiaeth hwynt; fel y gorchy-
mynasai yr Arglwydd trwy law
Moses *eu rhoddi* i'r naw llwyth, ac
i'r hanner llwyth.
3 Canys Moses a roddasai etifedd-
iaeth i ddau lwyth, ac i hanner
llwyth, o'r tu hwnt i'r Iorddonen;
ond i'r Lefiaid ni roddasai efe eti-
feddiaeth yn eu mysg hwynt;
4 Canys [c] meibion Joseph oedd [c] Gen. 48. 5. 1 Chron. 5. 1, 2.
ddau lwyth, Manasseh ac Ephraim:
am hynny ni roddasant ran i'r Lef-
iaid yn y tir, [d] ond dinasoedd i [d] Num. 35. 2. pen. 21. 2.
drigo, a'u meusydd pentrefol i'w
hanifeiliaid, ac i'w golud.
5 Fel y gorchymynasai yr Ar-
glwydd i Moses, felly y gwnaeth
meibion Israel, a hwy a rannasant
y wlad.
6 ¶ Yna meibion Judah a ddaeth-
ant at Josua yn Gilgal: a Chaleb
mab Jephunneh [e] y Ceneziad a ddy- [e] Num. 32. 12.
wedodd wrtho ef, Tydi a wyddost
[f] y gair a lefarodd yr Arglwydd [f] Num. 14. 24.
wrth Moses gwr Duw o'm plegid
i, ac o'th blegid dithau, yn Cades-
Barnea.
7 Mab deugain mlwydd *oeddwn* i
pan [g] anfonodd Moses gwas yr Ar- [g] Num. 13. 6. a 14. 6.
glwydd fi o Cades-Barnea, i edrych
ansawdd y wlad; a mi a ddygais
air iddo ef drachefn, fel *yr oedd*
yn fy nghalon.
8 Ond [h] fy mrodyr, y rhai a aethant [h] Num. 13. 31, 32.
i fynu gyd â mi, a ddigalonnasant y
bobl: etto [i] myfi a gyflawnais *fyned* [i] Num. 14. 24.
ar ol yr Arglwydd fy Nuw.
9 A Moses a dyngodd y diwrnod
hwnnw, gan ddywedyd, Dïau [k] y [k] Deut. 11. 24.
bydd y wlad [l] y sathrodd dy droed pen. 1. 3.
arni, yn etifeddiaeth i ti, ac i'th [l] Edrych Num. 13. 22.
feibion hyd byth; am i ti gyflawni
myned ar ol yr Arglwydd fy Nuw.
10 Ac yn awr, wele yr Arglwydd
a'm cadwodd yn fyw, [m] fel y llefar- [m] Num. 14. 30.
odd efe, y pùm mlynedd a deugain 1444.
hyn, er pan lefarodd yr Arglwydd
y gair hwn wrth Moses, tra y rhod-
iodd Israel yn yr anialwch: ac yn

Cyn CRIST 1444.

awr, wele fi heddyw yn fab pùm
mlwydd a phedwar ugain.
11 [n] *Yr ydwyf* etto mor gryf
heddyw a'r dydd yr anfonodd Mo-
ses fi: fel *yr oedd* fy nerth i y
pryd hwnnw, felly *y mae* fy nerth
i yn awr, i ryfela, ac i fyned allan,
ac i ddyfod i mewn.
12 Yn awr gan hynny dyro i mi y
mynydd yma, am yr hwn y llefar-
odd yr ARGLWYDD y dwthwn hwn-
nw, (canys ti a glywaist y dwthwn
hwnnw *fod* [o] yr Anaciaid yno, a din-
asoedd mawrion caerog;) ond odid
yr ARGLWYDD *fydd* gyd â mi, fel y
gyrrwyf hwynt allan, megis y llef-
arodd yr ARGLWYDD.
13 A Josua a'i bendithiodd ef, ac
[p] a roddodd Hebron i Caleb mab
Jephunneh yn etifeddiaeth.
14 Am hynny mae Hebron yn eti-
feddiaeth i Caleb mab Jephunneh
y Ceneziad hyd y dydd hwn: o her-
wydd iddo ef gwblhâu *myned* ar ol
ARGLWYDD DDUW Israel.
15 Ac [q] enw Hebron o'r blaen *oedd*
Caer-Arba: *yr Arba hwnnw oedd*
wr mawr ym mysg yr Anaciaid. [r] A'r
wlad a orphwysodd heb ryfel.

PENNOD XV.

1 Terfynau rhandir Judah. 13 Rhan Caleb, a'i oresgyniad. 16 Othniel am ei wrolaeth yn cael Achsah merch Caleb yn wraig. 18 Hithau yn cael rhodd gan ei thad. 12 Dinasoedd Judah. 63 Y Jebusiaid heb eu gorchfygu.

A RHANDIR llwyth meibion
Judah, yn ol eu teuluoedd,
ydoedd [a] tu a therfyn Edom: [b] an-
ialwch Sin, tu a'r dehau, *oedd* eith-
af y terfyn dehau.
2 A therfyn y dehau oedd iddynt
hwy o gwrr y môr heli, o'r [2] graig
sydd yn wynebu tu a'r dehau.
3 Ac yr oedd yn myned allan o'r
dehau hyd [3] riw Acrabbim, ac *yr*
oedd yn myned rhagddo i Sin, ac
yn myned i fynu o du y dehau i
Cades-Barnea; ac yn myned hefyd
i Hesron, ac yn esgyn i Adar, ac yn
amgylchynu i Carcaah.
4 Ac *yr oedd* yn myned tu ag
Asmon, ac yn myned allan i afon
yr Aipht; ac eithafoedd y terfyn
hwnnw oedd wrth y môr: hyn fydd
i chwi yn derfyn dehau.
5 A'r terfyn tu a'r dwyrain *yw* y
môr heli, hyd eithaf yr Iorddonen:
a'r terfyn o du y gogledd, *sydd* o
graig y môr, *yn* eithaf yr Iorddonen.
6 A'r terfyn hwn oedd yn myned
i fynu i Beth-Hoglah, ac yn myned
o'r gogledd hyd Beth-Arabah; a'r
terfyn hwn oedd yn myned i fynu
at faen Bohan mab Reuben.
7 A'r terfyn hwn oedd yn myned
i fynu i Debir o ddyffryn Achor, a
thu a'r gogledd yn edrych tu a
Gilgal, o flaen rhiw Adummim, yr
hon *sydd* o du y dehau i'r afon: y
terfyn hefyd sydd yn myned hyd
ddyfroedd En-semes, a'i gwrr eithaf
sydd wrth [c] En-rogel.
8 A'r terfyn sydd yn myned i fynu
trwy ddyffryn meibion Hinnom, gan
ystlys y Jebusiaid o du y dehau, hon-
no *yw* Jerusalem: y terfyn hefyd
sydd yn myned i fynu i ben y myn-
ydd *sydd* o flaen dyffryn Hinnom, tu
a'r gorllewin, yr hwn *sydd* y'nghwrr
glyn y cawri, tu a'r gogledd.
9 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd
o ben y mynydd hyd ffynnon dyfr-
oedd Nephtoah, ac *sydd* yn myned
allan i ddinasoedd mynydd Ephron:
y terfyn hefyd sydd yn tueddu i
Baalah, honno *yw* Ciriath-jearim.
10 A'r terfyn *sydd* yn amgylchu
o Baalah tu a'r gorllewin, i fynydd
Seir, ac *sydd* yn myned rhagddo
at ystlys mynydd Jearim, o du y
gogledd, honno *yw* Chesalon, ac y
mae yn disgyn i Beth-semes, ac yn
myned i Timnah.
11 A'r terfyn *sydd* yn myned i ys-
tlys Ecron, tu a'r gogledd: a'r ter-
fyn sydd yn tueddu i Sicron, ac yn
myned rhagddo i fynydd Baalah, ac
yn cyrhaeddyd i Jabneel; a chyrrau
eithaf y terfyn sydd *wrth* y môr.
12 A therfyn y gorllewin *yw* y
môr mawr a'*i* derfyn. Dyma derfyn
meibion Judah o amgylch, wrth eu
teuluoedd.
13 ¶ Ac [d] i Caleb mab Jephunneh
y rhoddodd efe ran ym mysg meib-
ion Judah, yn ol gair yr ARGLWYDD
wrth Josua; *sef* [4] [e] Caer-Arba, tad
yr Anaciaid, honno *yw* Hebron.
14 A Chaleb a yrrodd oddi yno
[f] dri mab Anac, [g] Sesai, ac Ahiman,
a Thalmai, meibion Anac.
15 Ac [h] efe a aeth i fynu oddi yno
at drigolion Debir; ac enw Debir
o'r blaen *oedd* Ciriath-Sepher.
16 ¶ A dywedodd Caleb, Pwy byn-
nag a darawo Ciriath-Sepher, ac
a'i hennillo hi; iddo ef y rhoddaf
Achsah fy merch yn wraig.
17 Ac [i] Othniel mab Cenaz, brawd
Caleb, a'i hennillodd hi. Yntau a
roddodd Achsah ei ferch iddo ef
yn wraig.

[n] Edrych Deut. 34. 7.
[o] Num. 13. 28, 32, 33.
[p] pen. 15. 13. Barn. 1. 20. Edrych pen. 21. 11, 12. 1 Chron. 6. 55, 56.
[q] Gen. 23. 2. pen. 15. 13.
[r] pen. 11. 23.
[a] Num. 34. 3.
[b] Num. 33. 36.
[2] Heb. *tafod.*
[3] *Maale-acrabbim.*
[c] 1 Bren. 1. 9.
[d] pen. 14. 13.
[4] Neu, *Ciriath-Arba.*
[e] pen. 14. 15.
[f] Barn. 1. 10, 20.
[g] Num. 13. 22.
[h] pen. 10. 38. Barn. 1. 11.
[i] Barn. 1. 13. a 3. 9.

Cyn CRIST 1444.

18 A phan ddaeth hi i mewn *atto
ef*, yna hi a'i hannogodd ef i geisio
gan ei thad faes: ac a [k]ddisgynodd
oddi ar yr asyn. A dywedodd Ca-
leb wrthi, Beth a fynni di?
19 A hi a ddywedodd, Dyro i mi
rodd; canys gwlad y dehau a rodd-
aist i mi: dyro i mi hefyd ffynhon-
nau dyfroedd. Ac efe a roddodd
iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffyn-
honnau isaf.
20 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Judah, wrth eu teuluoedd.
21 ¶ A'r dinasoedd o du eithaf i
lwyth meibion Judah, tu a therfyn
Edom, ar du y dehau, oeddynt Cab-
seel, ac Eder, a Jagur,
22 Cinah *hefyd*, a Dimonah, ac
Adadah,
23 Cedes *hefyd*, a Hasor, ac Ith-
nan,
24 A Ziph, a Thelem, a Bealoth,
25 A Hasor, Hadattah, a Cirioth,
a Hesron, honno *yw* Hasor,
26 *Ac* Amam, a Sema, a Moladah,
27 A Hasar-Gàdah, a Hesmon, a
Bethpalet,
28 A Hasar-sual, a Beer-seba, a
Biziothiah,
29 Baalah, ac Iim, ac Asem,
30 Ac Eltolad, a Chesil, a Hormah,
31 A Siclag, a Madmannah, a San-
sannah,
32 A Lebaoth, a Silhim, ac Ain, a
Rimmon: yr holl ddinasoedd *oedd*
naw ar hugain, a'u pentrefydd.
33 *Ac* yn y dyffryn, Esthaol, a
Soreah, ac Asnah,
34 A Zanoah, ac En-gannim, Tap-
puah, ac Enam,
35 Jarmuth, ac Adùlam, Socoh,
ac Azecah,
36 A Saraim, ac Adithaim, a Ge-
derah, [5]a Gederothaim; pedair ar
ddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
37 Senan, a Hadasah, a Migdal-
Gad,
38 A Dilean, a Mispeh, a Joctheel,
39 Lachis, a Boscath, ac Eglon,
40 Chabbon hefyd, a Lahmam, a
Chithlis,
41 A Gederoth, Beth-Dagon, a
Naamah, a Maccedah; un ddinas
ar bymtheg, a'u pentrefydd.
42 Libnah, ac Ether, ac Asan,
43 A Jiphtah, ac Asnah, a Nesib,
44 Ceilah hefyd, ac Achzib, a Mare-
sah; naw o ddinasoedd, a'u pentrefi.
45 Ecron, a'i threfi, a'i phentrefydd:
46 O Ecron hyd y môr, yr hyn oll
oedd ger llaw Asdod, a'u pentrefydd:

47 Asdod, a'i threfydd, a'i phen-
trefydd; Gazah, a'i threfydd, a'i
phentrefydd, hyd afon yr Aipht;
a'r môr mawr, a'*i* derfyn.
48 ¶ Ac yn y mynydd-dir; Samir,
a Jattir, a Sochoh,
49 A Dannah, a Ciriath-sannath,
honno *yw* Debir,
50 Ac Anab, ac Astemoh, ac Anim,
51 A Gosen, a Holon, a Giloh; un
ddinas ar ddeg, a'u pentrefydd.
52 Arab, a Dumah, ac Esean,
53 A [6]Janum, a Beth-tappuah, ac
Aphecah,
54 A Humtah, a [l]Chaer-Arba, hon-
no *yw* Hebron, a Sïor; naw dinas,
a'u trefydd.
55 Maon, Carmel, a Ziph, a Juttah,
56 A Jezreel, a Jocdeam, a Zanoah,
57 Cain, Gibeah, a Thimnah; deg
o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
58 Halhul, Bethsur, a Gedor,
59 A Maarath, a Beth-anoth, ac
Eltecon; chwech o ddinasoedd, a'u
pentrefydd.
60 Ciriath-baal, honno *yw* Ciriath-
jearim, a Rabbah; dwy ddinas, a'u
pentrefydd.
61 ¶ Yn yr anialwch; Beth-arabah,
Mìdin, a Sechachah,
62 A Nibsan, a dinas yr halen, ac
En-gedi; chwech o ddinasoedd, a'u
pentrefydd.
63 Ond [m]ni allodd meibion Judah
yrru allan y Jebusiaid, trigolion
Jerusalem: [n]am hynny y trig y
Jebusiaid gyd â meibion Judah yn
Jerusalem hyd y dydd hwn.

PENNOD XVI.

1 Terfynau cyffredinol meibion Joseph. 5 Terfyn etifeddiaeth Ephraim. 10 Y Canaaneaid heb eu llwyr-oresgyn.

A RHANDIR meibion Joseph
oedd yn myned o'r Iorddonen
wrth Jericho, i ddyfroedd Jericho
o du y dwyrain, i'r anialwch sydd
yn myned i fynu o Jericho i fyn-
ydd Bethel;
2 Ac yn myned o Bethel i [a]Luz,
ac yn myned rhagddo i derfyn Arci
i Ataroth;
3 Ac yn disgyn tu a'r gorllewin i
ardal Japhleti, hyd derfyn Beth-
horon isaf, ac hyd Gezer: a'*i* gyr-
rau eithaf sydd hyd y môr.
4 Felly meibion Joseph, Manasseh
ac Ephraim, a gymmerasant eu
hetifeddiaeth.
5 ¶ A therfyn meibion Ephraim
oedd yn ol eu teuluoedd; a ther-
fyn eu hetifeddiaeth hwynt o du

[k] Edrych Gen. 24. 64. 1 Sam. 25. 23.
[5] Neu, *neu*.
[6] Neu, *Janus*.
[l] pen. 14. 15.
[m] Edrych Barn. 1. 8. 2 Sam. 5. 6.
[n] Barn. 1. 21.
[a] Barn. 1. 26.

Cyn CRIST 1444.

y dwyrain, oedd Ataroth-adar, hyd
Beth-horon uchaf.
6 A'r terfyn sydd yn myned tu
a'r môr, i Michmethath o du y go-
gledd; a'r terfyn sydd yn amgylchu
o du y dwyrain i Taanath-Siloh, ac
yn myned heibio iddo o du y dwyr-
ain i Janohah:
7 Ac yn myned i waered o Jano-
hah, *i* Ataroth, a Naarath; ac yn
cyrhaeddyd i Jericho, ac yn myned
allan i'r Iorddonen.
8 O Tappuah y mae y terfyn yn
myned tu a'r gorllewin i afon Canah;
a'i gyrrau eithaf sydd wrth y môr.
Dyma etifeddiaeth llwyth meibion
Ephraim, yn ol eu teuluoedd.
[b] pen. 17. 9.
9 A dinasoedd [b] neillduedig meib-
ion Ephraim *oedd* ym mysg etifedd-
iaeth meibion Manasseh; yr holl
ddinasoedd, a'u pentrefydd.
[c] Barn. 1. 29. Edrych 1 Bren. 9. 16.
10 Ond [c] ni oresgynasant hwy y
Canaaneaid, y rhai oedd yn trigo
yn Gezer: am hynny y trigodd y
Canaaneaid ym mhlith yr Ephraim-
iaid hyd y dydd hwn, ac y maent
yn gwasanaethu dan dreth.

PENNOD XVII.

1 *Rhandir Manasseh,* 7 *a'i derfynau.* 12 *Y Canaaneaid heb eu gyrru allan.* 14 *Meibion Joseph yn cael rhandir arall.*

AC yr oedd rhandir llwyth Manas-
[a] Gen. 41. 51. a 46. 20.
seh, (canys efe *oedd* [a] gyntaf-
[b] Gen. 50. 23. Num. 32. 39, 40. 1 Chron. 7. 14.
anedig Joseph,) i [b] Machir, cyntaf-
anedig Manasseh, tad Gilead: o her-
wydd ei fod efe yn rhyfelwr, yr oedd
Gilead a Basan yn eiddo ef.
[c] Num. 26. 29.
2 Ac yr oedd *rhandir* i'r [c] rhan
arall o feibion Manasseh, yn ol eu
[2] Num. 26. 30, *Jezer.*
teuluoedd; *sef* i feibion [2] Abïezer, ac
i feibion Helec, ac i feibion Asriel,
ac i feibion Sichem, ac i feibion
Hepher, ac i feibion Semida: dyma
feibion Manasseh mab Joseph, *sef* y
gwrrywiaid, yn ol eu teuluoedd.
[d] Num. 26. 33. a 27. 1. a 36. 2.
3 ¶ Ond [d] Salphaad mab Hepher,
mab Gilead, mab Machir, mab Ma-
nasseh, nid oedd iddo feibion, ond
merched: a dyma enwau ei ferch-
ed ef; Malah, a Noah, Hoglah, Mil-
cah, a Thirsah:
4 Y rhai a ddaethant o flaen Ele-
azar yr offeiriad, ac o flaen Josua
mab Nun, ac o flaen y tywysogion,
gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a or-
chymynodd i Moses roddi i ni eti-
feddiaeth ym mysg ein brodyr: am
hynny efe a roddodd iddynt etifedd-
iaeth, yn ol gair yr ARGLWYDD, ym
mysg brodyr eu tad.
5 A deg rhandir a syrthiodd i
Manasseh heb law gwlad Gilead a
Basan, y rhai *sydd* tu hwnt i'r Ior-
ddonen;
6 Canys merched Manasseh a eti-
feddasant etifeddiaeth ym mysg ei
feibion ef: a gwlad Gilead oedd i'r
rhan arall o feibion Manasseh.
7 ¶ A therfyn Manasseh oedd o
Aser i Michmethath, yr hon *sydd*
gyferbyn â Sichem; a'r terfyn oedd
ym myned ar y llaw ddehau, hyd
breswylwyr En-tappuah.
8 Gwlad Tappuah oedd eiddo Ma-
nasseh: ond Tappuah, *yr hon oedd*
ar derfyn Manasseh, *oedd* eiddo
meibion Ephraim.
9 A'r terfyn sydd yn myned i
waered i afon [3] Canah, o du dehau [3] Neu, *yr hesg.*
yr afon. [e] Y dinasoedd hyn, eiddo [e] pen. 16. 9.
Ephraim, *oedd* ym mhlith dinas-
oedd Manasseh: a therfyn Manas-
seh *sydd* o du y gogledd i'r afon,
a'i ddiwedd oedd y môr.
10 Y dehau *oedd* eiddo Ephraim,
a'r gogledd *eiddo* Manasseh; a'r
môr oedd ei derfyn ef: ac yn Aser
yr oeddynt yn cyfarfod, o'r gogledd;
ac yn Issachar, o'r dwyrain.
11 Yn Issachar hefyd ac yn Aser
yr oedd gan Manasseh, Beth-sean
a'i threfydd, ac Ibleam a'i thref-
ydd, *a* thrigolion Dor a'i threfydd,
a thrigolion En-dor a'i threfydd, a
phreswylwyr Taanach a'i threfydd,
a thrigolion Megìdo a'i threfydd;
tair talaeth.
12 Ond [f] ni allodd meibion Ma- [f] Barn. 1. 27.
nasseh yrru ymaith *drigolion* y
dinasoedd hynny; eithr mynnodd
y Canaaneaid breswylio yn y wlad
honno.
13 Etto pan gryfhaodd meibion
Israel, hwy a osodasant y Canaan-
eaid dan dreth: ni yrrasant hwynt
ymaith yn llwyr.
14 ¶ A meibion Joseph a lefarasant
wrth Josua, gan ddywedyd, Paham
y rhoddaist i mi, yn etifeddiaeth,
un afael ac un rhan, a minnau yn
bobl aml, wedi i'r ARGLWYDD hyd
yn hyn fy mendithio?
15 A Josua a ddywedodd wrthynt,
Os pobl aml *ydwyt,* dos i fynu i'r
coed, a thorr *goed* i ti yno y'ngwlad
y Phereziaid, a'r [4] cawri, od yw myn- [4] Neu, *Rephaimiaid.*
ydd Ephraim yn gyfyng i ti.
16 A meibion Joseph a ddywed-
asant, Ni bydd y mynydd ddigon i
ni: hefyd *y mae* [g] cerbydau heiyrn [g] Barn. 4. 3.
gan yr holl Ganaaneaid sydd yn
trigo yn y dyffryndir, gan y rhai

Cyn CRIST 1444.

sydd yn Beth-sean a'i threfi, a chan
y rhai *sydd* [h] y'nglyn Jezreel.
17 A Josua a ddywedodd wrth dŷ
Joseph, wrth Ephraim ac wrth Ma-
nasseh, gan ddywedyd, Pobl aml
ydwyt, a nerth mawr *sydd* gennyt:
ni fydd i ti un rhan *yn unig:*
18 Eithr bydd y mynydd eiddot
ti: canys coediog *yw*, arloesa ef;
a bydd ei eithafoedd ef eiddot ti:
canys ti a yrri ymaith y Canaan-
eaid, er bod cerbydau heiyrn gan-
ddynt, *ac* er eu *bod* yn gryfion.

h pen. 19.18. 1 Bren. 4. 12.

PENNOD XVIII.

1 *Gosod y tabernacl i fynu yn Siloh.* 9 *Dosparthu y rhan arall o'r tir, a'i gyfrannu yn saith ran.* 10 *Josua yn ei rannu wrth goelbren.* 11 *Rhandir a therfyn Benjamin:* 21 *eu dinasoedd.*

A HOLL gynnulleidfa meibion
Israel a ymgynnullasant i Si-
loh, ac a osodasant yno babell y
cyfarfod: a'r wlad oedd wedi ei
darostwng o'u blaen hwynt.
2 A saith lwyth oedd yn aros ym
mysg meibion Israel, i'r rhai ni ran-
nasent eu hetifeddiaeth etto.
3 A Josua a ddywedodd wrth
feibion Israel, Pa hyd *yr ydych* yn
esgeuluso myned i oresgyn y wlad
a roddes ARGLWYDD DDUW eich
tadau i chwi?
4 Moeswch o honoch dri-wŷr o
bob llwyth; fel yr anfonwyf hwynt,
ac y cyfodont, ac y rhodiont y wlad,
ac y dosparthont hi yn ol eu heti-
feddiaeth hwynt; ac y delont attaf
drachefn.
5 A hwy a'i rhannant hi yn saith
ran. Judah a saif ar ei derfyn o
du y dehau, a thŷ Joseph a safant
ar eu terfyn o du y gogledd.
6 A chwi a ddosperthwch y wlad
yn saith ran, a dygwch *y dosparth-
iadau* attaf fi yma; fel y bwriwyf
goelbren drosoch yma, o flaen yr
ARGLWYDD ein DUW.
7 Ond ni *bydd* rhan i'r Lefiaid yn
eich mysg chwi; o herwydd off-
eiriadaeth yr ARGLWYDD *fydd* eu
hetifeddiaeth hwynt. Gad hefyd, a
Reuben, a hanner llwyth Manasseh,
a dderbyniasant eu hetifeddiaeth
o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o du y
dwyrain, yr hon a roddodd Moses
gwas yr ARGLWYDD iddynt.
8 ¶ A'r gwŷr a gyfodasant, ac a
aethant: a Josua a orchymynodd
i'r rhai oedd yn myned i rannu y
wlad, gan ddywedyd, Ewch, a rhod-
iwch trwy y wlad, a dosperthwch
hi, a dychwelwch attaf fi; ac yma
y bwriaf drosoch chwi goelbren ger
bron yr ARGLWYDD yn Siloh.
9 A'r gwŷr a aethant ymaith, ac a
gerddasant trwy y wlad, ac a'i dos-
parthasant hi bob yn ddinas, yn
saith ran, mewn llyfr; a daethant
at Josua i'r gwersyll *yn* Siloh.
10 ¶ A Josua a fwriodd goelbren
drostynt hwy ger bron yr AR-
GLWYDD yn Siloh: a Josua a ran-
nodd yno y wlad i feibion Israel
yn ol eu rhannau.
11 ¶ A choelbren llwyth meibion
Benjamin a ddaeth i fynu yn ol eu
teuluoedd: a therfyn eu hetifedd-
iaeth hwynt a aeth allan rhwng
meibion Judah a meibion Joseph.
12 A'r terfyn oedd iddynt hwy tu
a'r gogledd o'r Iorddonen: y terfyn
hefyd oedd yn myned i fynu gan
ystlys Jericho, o du y gogledd, ac
yn myned i fynu trwy y mynydd
tu a'r gorllewin; a'i gyrrau eithaf
oedd yn anialwch Beth-afen.
13 Y terfyn hefyd sydd yn myned
oddi yno i Luz, gan ystlys Luz,
[a] honno *yw* Bethel, tu a'r dehau;
a'r terfyn sydd yn disgyn i Ataroth-
adar, i'r mynydd *sydd* o du y de-
hau i Beth-horon isaf.
14 A'r terfyn sydd yn tueddu, ac yn
amgylchu cilfach y môr tu a'r dehau,
o'r mynydd *sydd* ar gyfer Beth-horon
tu a'r dehau; a'i gyrrau eithaf ef
sydd wrth Ciriath-baal, honno *yw*
Ciriath-jearim, dinas meibion Judah.
Dyma du y gorllewin.
15 A thu y dehau *sydd* o gwrr
Ciriath-jearim; a'r terfyn sydd yn
myned tu a'r gorllewin, ac yn
cyrhaeddyd hyd ffynnon dyfroedd
Nephtoah.
16 Y terfyn hefyd sydd yn disgyn
tu a chwrr y mynydd *sydd* ar gyfer
glyn mab Hinnom, yr hwn *sydd* yn
nyffryn y cawri tu a'r gogledd; ac
y mae efe yn disgyn i ddyffryn
Hinnom, [b] gan ystlys y Jebusiaid
tu a'r dehau, ac yn dyfod i waered
i [2] [c] ffynnon Rogel.
17 Ac y mae yn tueddu o'r go-
gledd, ac yn myned i En-semes, ac
yn cyrhaeddyd tu a Geliloth, yr
hon *sydd* gyferbyn â rhiw Adum-
mim, ac yn disgyn *at* [d] faen Bohan
mab Reuben:
18 Ac y mae efe yn myned ar hyd
yr ystlys ar gyfer Arabah tu a'r go-
gledd, ac yn disgyn [3] i Arabah.
19 Y terfyn hefyd sydd yn myned

Cyn CRIST 1444.

a Gen. 28. 19.

b pen. 15. 8.

2 *En-rogel.*
c pen. 15. 7.

d pen. 15. 6.

3 Neu, *i'r gwastadedd.*

Cyn CRIST 1444.

[4] Heb. *dafod.*

rhagddo i ystlys Beth-hoglah tu a'r
gogledd: a chwrr eithaf y terfyn
oedd wrth [4] làn y môr heli tu a'r
gogledd, hyd gwrr yr Iorddonen tu
a'r dehau. Dyma derfyn y dehau.
20 Yr Iorddonen hefyd sydd der-
fyn iddo o ystlys y dwyrain. Dyma
etifeddiaeth meibion Benjamin, trwy
eu terfynau o amgylch, yn ol eu
teuluoedd.
21 A dinasoedd llwyth meibion
Benjamin, yn ol eu teuluoedd, oedd,
Jericho, a Beth-hoglah, a glyn Cesis,
22 A Beth-arabah, a Semaraim, a
Bethel,
23 Ac Afim, a Pharah, ac Ophrah,
24 A Chephar-haammonai, ac Oph-
ni, a Gaba; deuddeg o ddinasoedd,
a'u pentrefydd:
25 Gibeon, a Ramah, a Beeroth,
26 A Mispeh, a Chephirah, a Mo-
sah,
27 A Recem, ac Irpeel, a Tharalah,
28 A Selah, Eleph, a Jebusi, (hon-
no *yw* Jerusalem,) Gibeath, *a* Chir-
iath; pedair ar ddeg o ddinasoedd,
a'u pentrefydd. Dyma etifeddiaeth
meibion Benjamin, yn ol eu teulu-
oedd.

PENNOD XIX.

1 *Rhandir Simeon,* 10 *Zabulon,* 17 *Issachar,* 24 *Aser,* 32 *Naphtali,* 40 *a Dan.* 49 *Plant Israel yn rhoddi etifeddiaeth i Josua.*

A'R ail goelbren a aeth allan i
Simeon, dros lwyth meibion
Simeon, yn ol eu teuluoedd: a'u
hetifeddiaeth hwynt oedd o fewn
etifeddiaeth meibion Judah.
2 Ac [a] yr oedd ganddynt hwy, yn
eu hetifeddiaeth, Beer-seba, a Seba,
a Moladah,
3 A Hasar-sual, a Balah, ac Asem,
4 Ac Eltolad, a Bethul, a Hormah,
5 A Siclag, a Beth-marcaboth, a
Hasar-susah,
6 A Beth-lebaoth, a Saruhen; tair
dinas ar ddeg, a'u pentrefydd:
7 Ain, Rimmon, ac Ether, ac
Asan; pedair o ddinasoedd, a'u
pentrefydd:
8 A'r holl bentrefydd y rhai *oedd*
o amgylch y dinasoedd hyn, hyd
Baalath-beer, Ramath *o'r* dehau.
Dyma etifeddiaeth llwyth meibion
Simeon, yn ol eu teuluoedd.
9 O randir meibion Judah *yr oedd*
etifeddiaeth meibion Simeon: canys
rhan meibion Judah oedd ormod
iddynt; am hynny meibion Simeon
a gawsant eu hetifeddiaeth o fewn
eu hetifeddiaeth hwynt.

[a] 1 Chron. 4. 28.

10 ¶ A'r trydydd coelbren a ddaeth
i fynu dros feibion Zabulon, yn ol
eu teuluoedd: a therfyn eu heti-
feddiaeth hwynt oedd hyd Sarid.
11 A'u terfyn hwynt sydd yn myn-
ed i fynu tu a'r môr, a Maralah, ac
yn cyrhaeddyd i Dabbaseth; ac yn
cyrhaeddyd i'r afon *sydd* ar gyfer
Jocneam;
12 Ac yn troi o Sarid, o du y
dwyrain tu a chyfodiad haul, hyd
derfyn Cisloth-Tabor; ac yn myned
i Daberath, ac yn esgyn i Japhia;
13 Ac yn myned oddi yno ym
mlaen tu a'r dwyrain, i Gittah-
Hepher, i Ittah-Casin; ac yn myn-
ed allan i Rimmon-[2]Methoar, *i*
Neah.
14 A'r terfyn sydd yn amgylchu o
du y gogledd i Hannathon; a'i
ddiweddiad y'nglyn Jiphtahel.
15 Cattath *hefyd,* a Nahàlal, a Sim-
ron, ac Idalah, a Beth-lehem: deu-
ddeg o ddinasoedd, a'u pentrefydd.
16 Dyma etifeddiaeth meibion Za-
bulon, yn ol eu teuluoedd; y dinas-
oedd yma, a'u pentrefydd.
17 ¶ Y pedwerydd coelbren a
ddaeth allan dros Issachar; dros
feibion Issachar, yn ol eu teuluoedd.
18 A'u terfyn hwynt oedd *tu a*
Jezreel, a Chesùloth, a Sunem,
19 A Haphraim, a Sihon, ac Ana-
harath,
20 A Rabbith, a Cision, ac Abes,
21 A Remeth, ac En-gannim, ac
En-hàdah, a Beth-passes.
22 A'r terfyn sydd yn cyrhaeddyd
i Tabor, a Sahasimah, a Beth-semes;
a'u cyrrau eithaf hwynt yw yr Ior-
ddonen: un ddinas ar bymtheg, a'u
pentrefydd.
23 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Issachar, yn ol eu teuluoedd; y
dinasoedd, a'u pentrefydd.
24 ¶ A'r pummed coelbren a
ddaeth allan dros lwyth meibion
Aser, yn ol eu teuluoedd.
25 A'u terfyn hwynt oedd, Hel-
cath, a Hali, a Beten, ac Achsaph,
26 Ac Alammelech, ac Amad, a
Misal; ac yn cyrhaeddyd i Carmel
tu a'r gorllewin, ac i Sihor-Libnath:
27 Ac yn troi tu a chyfodiad haul
i Beth-dagon, ac yn cyrhaeddyd i
Zabulon, ac i ddyffryn Jiphtahel,
tu a'r gogledd i Beth-Emec, ac i
Neiel, ac yn myned ar y llaw aswy
i Cabul;
28 A Hebron, a Rehob, a Ham-
mon, a Canah, hyd Sidon fawr.

Cyn CRIST 1444.

[2] Neu, *yr hwn a dynnwyd.*

Cyn CRIST 1444.

29 A'r terfyn sydd yn troi i Ra-
mah, ac hyd [3] Sor, y ddinas gadarn:
a'r terfyn sydd yn troi i Hosah; a'i
gyrrau eithaf sydd wrth y môr, o
randir [b] Achzib.
30 Ummah hefyd, ac Aphec, a
Rehob: dwy ddinas ar hugain, a'u
pentrefydd.
31 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Aser, yn ol eu teuluoedd; y
dinasoedd hyn a'u pentrefydd.
32 ¶ Y chweched coelbren a
ddaeth allan i feibion Naphtali,
dros feibion Naphtali, yn ol eu
teuluoedd.
33 A'u terfyn hwy oedd o Heleph,
o Alon i Saanannim, ac Adami, Ne-
ceb, a Jabneel hyd Lacum: a'i gyr-
rau eithaf oedd *wrth* yr Iorddonen.
34 A'r [c] terfyn sydd yn troi tu a'r
gorllewin i Aznoth-Tabor, ac yn
myned oddi yno i Huccoc; ac yn
cyrhaeddyd i Zabulon o du y de-
hau, *ac* yn cyrhaeddyd i Aser o du
y gorllewin, ac i Judah a'r Iorddon-
en tu a chyfodiad haul.
35 A'r dinasoedd caerog, Sìdim,
Ser, a Hammath, Raccath, a Chin-
nereth,
36 Ac Adamah, a Ramah, a Hasor,
37 A Cedes, ac Edrei, ac En-hasor,
38 Ac Iron, a Migdal-el, Horem, a
Beth-anath, a Beth-semes: pedair
dinas ar bymtheg, a'u pentrefydd.
39 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-
ion Naphtali, yn ol eu teuluoedd;
y dinasoedd, a'u pentrefydd.
40 ¶ Y seithfed coelbren a ddaeth
allan dros lwyth meibion Dan, yn
ol eu teuluoedd.
41 A therfyn eu hetifeddiaeth
hwynt oedd Sorah, ac Estaol, ac
Ir-Semes,
42 A Saalabbin, ac Ajalon, ac Ithlah,
43 Ac Elon, a Thimnathah, ac
Ecron,
44 Ac Elteceh, a Gibbethon, a
Baalath,
45 A Jehud, a Bene-berac, a Gath-
rimmon,
46 A Meiarcon, a Raccon, gyd â'r
terfyn ar gyfer [4] Japho.
47 A [d] therfyn meibion Dan a aeth
yn *rhy fychan* iddynt: am hynny
meibion Dan a aethant i fynu i ym-
ladd yn erbyn Lesem, ac a'i hennill-
asant hi; tarawsant hefyd hi â min
y cleddyf, a meddiannasant hi, a
thrigasant ynddi: a galwasant Le-
sem [e] yn Dan, yn ol enw Dan eu tad.
48 Dyma etifeddiaeth llwyth meib-

[3] *Tyrus.*
[b] Gen. 38. 5. Barn. 1. 31. Mic. 1. 14.
[c] Deut. 33. 23.
[4] *Joppa,* Act. 9. 36.
[d] Edrych Barn. 18.
[e] Barn. 18. 29.

ion Dan, yn ol eu teuluoedd; y din-
asoedd hyn, a'u pentrefydd.
49 ¶ Pan orphenasant rannu y
wlad yn etifeddiaethau yn ol ei
therfynau, meibion Israel a rodd-
asant etifeddiaeth i Josua mab Nun
yn eu mysg:
50 Wrth orchymyn yr ARGLWYDD
y rhoddasant iddo ef y ddinas a of-
ynodd efe; *sef* [f] Timnath-Serah, ym
mynydd Ephraim: ac efe a adeilad-
odd y ddinas, ac a drigodd ynddi.
51 [g] Dyma yr etifeddiaethau a rodd-
odd Eleazar yr offeiriad, a Josua
mab Nun, a phennau tadau llwyth-
au meibion Israel, yn etifeddiaeth,
wrth goelbren, [h] yn Siloh, o flaen
yr ARGLWYDD, *wrth* ddrws pabell
y cyfarfod. Felly y gorphenasant
rannu y wlad.

PENNOD XX.

1 *Duw yn gorchymyn, 7 a phlant Israel yn ordeinio y chwe dinas noddfa.*

A LLEFARODD yr ARGLWYDD
wrth Josua, gan ddywedyd,
2 Llefara wrth feibion Israel, gan
ddywedyd, [a] Moeswch i chwi ddinas-
oedd nodded, *am* y rhai y lleferais
wrthych trwy law Moses:
3 Fel y ffo yno y llofrudd a laddo
neb mewn amryfusedd, *neu* mewn
anwybod: a byddant i chwi yn
noddfa rhag dïalydd y gwaed.
4 A phan ffo efe i un o'r dinasoedd
hynny, a sefyll *wrth* ddrws porth y
ddinas, a mynegi ei achosion lle y
clywo henuriaid y ddinas honno;
cymmerant ef attynt i'r ddinas, a
rhoddant le iddo, fel y trigo gyd
â hwynt.
5 Ac os dïalydd y gwaed a erlid
ar ei ol ef, na roddant y lleiddiad yn
ei law ef: canys mewn anwybod y
tarawodd efe ei gymmydog, ac nid
oedd gas ganddo ef o'r blaen.
6 Ac efe a drig yn y ddinas honno,
[b] nes iddo sefyll o flaen y gynnull-
eidfa i farn, *ac* nes marw yr arch-
offeiriad fyddo yn y dyddiau hynny:
yna dychweled y llofrudd, a deued
i'w ddinas ac i'w dŷ ei hun; *sef* y
ddinas yr hon y ffoisai efe o honi.
7 ¶ Am hynny y cyssegrasant Cedes
yn Galilee, ym mynydd Naphtali,
a Sichem ym mynydd Ephraim,
a Chaer-Arba, hon *yw* Hebron, ym
mynydd Judah.
8 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o
du y dwyrain i Jericho, y rhoddasant
[c] Beser yn yr anialwch ar y gwastad-
edd, o lwyth Reuben, a Ramoth yn

Cyn CRIST 1444.

[f] pen. 24. 30. 1444.
[g] Num. 34. 17.
[h] pen. 18. 1.
[a] Exod. 21. 13. Num. 35. 6, 11, 14. Deut. 19. 2, 9.
[b] Num. 35. 12, 25.
[c] Deut. 4. 43. 1 Chron. 6. 78.

Cyn CRIST 1444.

Gilead o lwyth Gad, a Golan yn
Basan o lwyth Manasseh.
9 Y rhai hyn oedd ddinasoedd go-
sodedig i holl feibion Israel, ac i'r
dïeithr a ymdeithiai yn eu mysg
hwynt; fel y ffoai pawb iddynt a'r
a laddai *neb* mewn amryfusedd;
ac na byddai marw trwy law dïal-
ydd y gwaed, nes iddo sefyll o flaen
y gynnulleidfa.

PENNOD XXI.

1 *Rhoddi wyth ddinas a deugain i'r Lefiaid, wrth goelbren, allan o'r llwythau eraill.* 43 *Duw yn rhoddi y wlad, a llonyddwch i'r Israeliaid, yn ol ei addewid.*

YNA pennau tadau y Lefiaid a
nesasant at Eleazar yr offeiriad,
ac at Josua mab Nun, ac at bennau
tadau llwythau meibion Israel;
a pen. 18. 1. 2 Ac a lefarasant wrthynt yn [a]Si-
loh, o fewn gwlad Canaan, gan ddy-
b Num. 35. 2. wedyd, [b]Yr ARGLWYDD a orchymyn-
odd, trwy law Moses, roddi i ni
ddinasoedd i drigo, a'u meusydd
pentrefol i'n hanifeiliaid.
3 A meibion Israel a roddasant i'r
Lefiaid o'u hetifeddiaeth, wrth or-
chymyn yr ARGLWYDD, y dinasoedd
hyn a'u meusydd pentrefol.
4 A daeth y coelbren allan dros
deuluoedd y Cohathiaid: ac yr oedd
c ad. 8, 19. i [c]feibion Aaron yr offeiriad, *y rhai*
d Edrych pen. 24. 33. *oedd* o'r Lefiaid, [d]allan o lwyth Ju-
dah, ac o lwyth Simeon, ac o lwyth
Benjamin, dair dinas ar ddeg, wrth
goelbren.
e ad. 20, &c. 5 Ac i'r [e]rhan arall o feibion Co-
hath *yr oedd,* o deuluoedd llwyth
Ephraim, ac o lwyth Dan, ac o han-
ner llwyth Manasseh, ddeg dinas,
wrth goelbren.
f ad. 27, &c. 6 Ac i [f]feibion Gerson *yr oedd,*
o deuluoedd llwyth Issachar, ac o
lwyth Aser, ac o lwyth Naphtali, ac
o hanner llwyth Manasseh yn Basan,
dair dinas ar ddeg, wrth goelbren.
g ad. 34, &c. 7 I [g]feibion Merari, wrth eu teulu-
oedd, *yr oedd,* o lwyth Reuben, ac
o lwyth Gad, ac o lwyth Zabulon,
ddeuddeg o ddinasoedd.
8 A meibion Israel a roddasant i'r
Lefiaid y dinasoedd hyn, a'u meus-
ydd pentrefol, fel y gorchymynasai
yr ARGLWYDD trwy law Moses, wrth
goelbren.
9 ¶ A hwy a roddasant, o lwyth
meibion Judah, ac o lwyth meibion
Simeon, y dinasoedd hyn a enwir
erbyn *eu* henwau;
10 Fel y byddent i feibion Aaron,
o deuluoedd y Cohathiaid, o feibion

Cyn CRIST 1444.

Lefi: canys iddynt hwy yr oedd y
coelbren cyntaf.
11 A rhoddasant iddynt [2]Gaer- 2 Neu, *Ciriath-Arba,* Gen. 23. 2.
Arba, tad [h]Anac, honno *yw* He-
bron, ym mynydd-*dir* Judah, a'i h pen. 15. 13, 14.
meusydd pentrefol oddi amgylch.
12 Ond [i]maes y ddinas, a'i phen- i pen. 14. 14. 1 Chron. 6. 56.
trefydd, a roddasant i Caleb mab
Jephunneh, yn etifeddiaeth iddo ef.
13 ¶ Ac i [k]feibion Aaron yr offeiriad k 1 Chron. 6. 57.
y rhoddasant Hebron a'i meusydd
pentrefol, yn ddinas nodded i'r llof-
rudd; a Libnah a'i meusydd pen-
trefol,
14 A Jattir a'i meusydd pentrefol,
ac Estemoa a'i meusydd pentrefol,
15 A [l]Holon a'i meusydd pentrefol, l 1 Chron. 6. 58, *Hilen.*
a Debir a'i meusydd pentrefol,
16 Ac [m]Ain a'i meusydd pentrefol, m 1 Chron. 6. 59, *Asan.*
a Juttah a'i meusydd pentrefol, *a*
Beth-semes a'i meusydd pentrefol:
naw dinas o'r ddau lwyth hynny.
17 Ac o lwyth Benjamin, Gibeon
a'i meusydd pentrefol, a Geba a'i
meusydd pentrefol,
18 Anathoth a'i meusydd pentrefol,
ac [n]Almon a'i meusydd pentrefol: n 1 Chron. 6. 60, *Alemeth.*
pedair dinas.
19 Holl ddinasoedd meibion Aaron,
yr offeiriaid, *oedd* dair dinas ar
ddeg, a'u meusydd pentrefol.
20 ¶ A chan deuluoedd meibion
Cohath, y Lefiaid, y rhan arall o
feibion Cohath, yr oedd dinasoedd
eu coelbren o lwyth Ephraim.
21 A hwy a roddasant iddynt yn
ddinas nodded y lleiddiad, Sichem
a'i meusydd pentrefol, ym mynydd
Ephraim, a Gezer a'i meusydd pen-
trefol,
22 A Cibsaim a'i meusydd pen-
trefol, a Beth-horon a'i meusydd
pentrefol: pedair o ddinasoedd.
23 Ac o lwyth Dan, Elteceh a'i
meusydd pentrefol, Gibbethon a'i
meusydd pentrefol,
24 Ajalon a'i meusydd pentrefol,
Gath-Rimmon a'i meusydd pen-
trefol: pedair o ddinasoedd.
25 Ac o hanner llwyth Manasseh,
Tanac a'i meusydd pentrefol, a
Gath-Rimmon a'i meusydd pen-
trefol: dwy ddinas.
26 Yr holl ddinasoedd, *y rhai oedd*
eiddo y rhan arall o deuluoedd
meibion Cohath, *oedd* ddeg, a'u
meusydd pentrefol.
27 ¶ Ac i feibion Gerson, o deu-
luoedd y Lefiaid, *y rhoddasid,* o
hanner *arall* llwyth Manasseh, yn
ddinas nodded y llofrudd, Golan

Cyn CRIST 1444.

yn Basan a'i meusydd pentrefol, a
Beesterah a'i meusydd pentrefol:
dwy ddinas.
28 Ac o lwyth Issachar, Cison a'i
meusydd pentrefol, Dabareth a'i
meusydd pentrefol,
29 Jarmuth a'i meusydd pentrefol,
En-gannim a'i meusydd pentrefol:
pedair dinas.
30 Ac o lwyth Aser, Misal a'i
meusydd pentrefol, Abdon a'i meus-
ydd pentrefol,
31 Helcath a'i meusydd pentrefol,
a Rehob a'i meusydd pentrefol:
pedair dinas.
32 Ac o lwyth Naphtali, yn ddinas
nodded y lleiddiad, Cedes yn Galilee
a'i meusydd pentrefol, a Hammoth-
dor a'i meusydd pentrefol, a Cartan
a'i meusydd pentrefol: tair dinas.
33 Holl ddinasoedd y Gersoniaid,
yn ol eu teuluoedd, *oedd* dair dinas
ar ddeg, a'u meusydd pentrefol.
34 ¶ Ac i deuluoedd meibion
Merari, y rhan arall o'r Lefiaid, *y
rhoddasid,* o lwyth Zabulon, Joc-
neam a'i meusydd pentrefol, a Car-
tah a'i meusydd pentrefol,
35 Dimnah a'i meusydd pentrefol,
Nahalal a'i meusydd pentrefol:
pedair dinas.
36 Ac o lwyth Reuben, Beser a'i
meusydd pentrefol, a Jahasah a'i
meusydd pentrefol,
37 Cedemoth a'i meusydd pen-
trefol, Mephaath a'i meusydd pen-
trefol: pedair dinas.
38 Ac o lwyth Gad, yn ddinas
noddfa y llofrudd, Ramoth yn Gi-
lead a'i meusydd pentrefol, a Ma-
hanaim a'i meusydd pentrefol,
39 Hesbon a'i meusydd pentrefol,
Jazer a'i meusydd pentrefol; ped-
air dinas o gwbl.
40 Holl ddinasoedd meibion Me-
rari, yn ol eu teuluoedd, *sef* y rhan
arall o deuluoedd y Lefiaid, oedd,
wrth eu coelbren, ddeuddeng ninas.
41 Holl ddinasoedd y Lefiaid, ym
meddiant meibion Israel, *oedd* wyth
ddinas a deugain, a'u meusydd pen-
trefol.
42 Y dinasoedd hyn oedd bob un
a'u meusydd pentrefol o'u ham-
gylch. Felly *yr oedd* yr holl ddin-
asoedd hyn.
43 ¶ A'r ARGLWYDD a roddodd i
Israel yr holl wlad a dyngodd efe
ar *ei* rhoddi wrth eu tadau hwynt:
a hwy a'i meddiannasant hi, ac a
wladychasant ynddi.

44 [o]Yr ARGLWYDD hefyd a roddodd
lonyddwch iddynt hwy o amgylch,
yn ol yr hyn oll a dyngasai efe wrth [o] pen.11.23.
eu tadau hwynt; ac ni safodd neb
yn eu hwyneb hwynt o'u holl elyn-
ion; eu holl elynion a roddodd yr
ARGLWYDD yn eu dwylaw hwynt.
45 [p] Ni phallodd dim o'r holl beth- [p] pen.23.14.
au da a lefarasai yr ARGLWYDD wrth
dŷ Israel: daeth y cwbl i ben.

PENNOD XXII.

1 *Anfon y ddau lwyth a hanner adref, a'u bendithio.* 10 *Hwythau yn adeiladu allor y dystiolaeth ar y ffordd.* 11 *Yr Israeliaid yn anfoddlawn iddi.* 21 *Hwythau yn eu boddloni hwynt yn helaeth.*

YNA Josua a alwodd y Reu-
beniaid a'r Gadiaid, a hanner
llwyth Manasseh,
2 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi a
gadwasoch [a] yr hyn oll a orchymyn- [a] Num. 32. 20.
odd Moses gwas yr ARGLWYDD i Deut.3.18.
chwi, ac a wrandawsoch ar fy llais
yn yr hyn oll a orchymynais i chwi.
3 Ni adawsoch eich brodyr, er ys
llawer o ddyddiau bellach, hyd y
dydd hwn; ond cadwasoch reol gor-
chymyn yr ARGLWYDD eich DUW.
4 Ac yn awr yr ARGLWYDD eich
DUW a roddes esmwythdra i'ch
brodyr, fel y llefarodd wrthynt: yn
awr gan hynny trowch, ac ewch
rhagoch i'ch pebyll, i wlad eich
meddiant, [b]yr hon a roddodd Moses [b] Num. 32. 33.
gwas yr ARGLWYDD i chwi, o'r tu Deut.29.8.
hwnt i'r Iorddonen. pen.13.8.
5 Yn unig cedwch yn ddyfal ar
wneuthur y gorchymyn a'r gyfraith
a orchymynodd Moses gwas yr AR-
GLWYDD i chwi; *sef* [c] caru yr AR- [c] Deut. 10. 12.
GLWYDD eich DUW, a rhodio yn ei
holl ffyrdd ef, a chadw ei orchymyn-
ion ef, a glynu wrtho ef, a'i wasan-
aethu ef â'ch holl galon, ac â'ch
holl enaid.
6 A Josua a'u bendithiodd hwynt,
ac a'u gollyngodd ymaith. A hwy
a aethant i'w pebyll.
7 ¶ Ac i hanner llwyth Manasseh
y rhoddasai Moses *etifeddiaeth* yn
Basan; ac i'r hanner *arall* y rhodd-
odd Josua, gyd â'u brodyr, tu yma
i'r Iorddonen tu a'r gorllewin. Hef-
yd pan ollyngodd Josua hwynt i'w
pebyll, yna efe a'u bendithiodd
hwynt;
8 Ac efe a lefarodd wrthynt, gan
ddywedyd, Dychwelwch â chyfoeth
mawr i'ch pebyll, âg anifeiliaid lawer
iawn, âg arian, ac âg aur, â phres
hefyd, ac â haiarn, ac â gwisgoedd

Cyn CRIST 1444.

Cyn CRIST 1444.

lawer iawn: [d] rhennwch â'ch brodyr
anrhaith eich gelynion.
[d] Num. 31. 27. 1 Sam. 30. 24. 9 ¶ A meibion Reuben, a meibion
Gad, a hanner llwyth Manasseh, a
ddychwelasant, ac a aethant ymaith
oddi wrth feibion Israel, o Siloh, yr
hon *sydd* y'ngwlad Canaan, i fyned
i wlad Gilead, i wlad eu meddiant
hwy, yr hon a feddiannasant, wrth
orchymyn yr ARGLWYDD trwy law
Moses.
10 ¶ A phan ddaethant i gyffiniau
yr Iorddonen, y rhai *sydd* y'ngwlad
Canaan, meibion Reuben, a meibion
Gad, a hanner llwyth Manasseh, a
adeiladasant yno allor wrth yr Ior-
ddonen, allor fawr mewn golwg.
11 ¶ A chlybu meibion Israel ddy-
wedyd, Wele, meibion Reuben, a
meibion Gad, a hanner llwyth Ma-
nasseh, a adeiladasant allor ar gyfer
gwlad Canaan, wrth derfynau yr Ior-
[2] *wrth rydle.* ddonen, [2] gan ystlys meibion Israel.
12 A phan glybu meibion Israel
hynny, yna holl gynnulleidfa meib-
ion Israel a ymgynnullasant i Si-
[e] Deut. 13. 15. loh, [e] i ddyfod i fynu yn eu herbyn
hwynt i ryfel.
13 A meibion Israel a anfonasant
at feibion Reuben, ac at feibion
Gad, ac at hanner llwyth Manas-
[f] Exod. 6. 25. Num. 25. 7. seh, i wlad Gilead, [f] Phinees mab
Eleazar yr offeiriad,
14 A deg o dywysogion gyd âg ef,
un tywysog o bob tŷ, pennaf trwy
holl lwythau Israel; a phob un
oedd ben yn nhŷ *eu* tadau, ym mysg
miloedd Israel.
15 A hwy a ddaethant at feibion
Reuben, ac at feibion Gad, ac at
hanner llwyth Manasseh, i wlad Gi-
lead; ac a ymddiddanasant â hwynt,
gan ddywedyd,
16 Fel hyn y dywed holl gynnull-
eidfa yr ARGLWYDD, Pa gamwedd
yw hwn a wnaethoch yn erbyn DUW
Israel, gan ddychwelyd heddyw oddi
ar ol yr ARGLWYDD, pan adeiladas-
och i chwi allor, i wrthryfela hedd-
yw yn erbyn yr ARGLWYDD?
17 Ai bychan gennym ni anwiredd
[g] Num. 25. 3, 4. Deut. 4. 3. [g] Peor, yr hwn nid ymlanhasom oddi
wrtho etto hyd y dydd hwn, er bod
pla ym mysg cynnulleidfa yr AR-
GLWYDD,
18 Ond bod i chwi droi ymaith
heddyw oddi ar ol yr ARGLWYDD?
Ac am i chwi wrthryfela heddyw
yn erbyn yr ARGLWYDD, efe a lidia
y fory yn erbyn holl gynnulleidfa
Israel.
19 Ac od *yw* gwlad eich meddiant
chwi yn aflan, deuwch drosodd i
wlad meddiant yr ARGLWYDD, yr
hon y mae tabernacl yr ARGLWYDD
yn aros ynddi, a chymmerwch fedd-
iant yn ein mysg ni: ond na wrthry-
felwch yn erbyn yr ARGLWYDD, ac
na childynnwch i'n herbyn ninnau,
trwy adeiladu o honoch i chwi
eich hun allor, heb law allor yr
ARGLWYDD ein DUW.
20 [h] Oni wnaeth Achan mab Zerah [h] pen. 7. 1, 5.
gamwedd, o herwydd y dïofryd-beth,
fel y bu digofaint yn erbyn holl
gynnulleidfa Israel? ac efe *oedd* un
gwr; *etto* nid efe *yn unig* a fu farw
am ei anwiredd.
21 ¶ Yna meibion Reuben, a meib-
ion Gad, a hanner llwyth Manasseh,
a attebasant, ac a lefarasant wrth
bennaethiaid miloedd Israel;
22 ARGLWYDD DDUW y duwiau,
ARGLWYDD DDUW y duwiau, efe
sydd yn gwybod, ac Israel yntau a
gaiff wybod, os mewn gwrthryfel,
neu mewn camwedd yn erbyn yr
ARGLWYDD *y bu hyn*, (na waredcr
ni y dydd hwn,)
23 Os adeiladasom i ni allor i droi
oddi ar ol yr ARGLWYDD, neu os off-
rymmasom arni boeth-offrwm, neu
fwyd-offrwm, neu os aberthasom
arni ebyrth hedd; yr ARGLWYDD ei
hun a'i gofyno:
24 Ac onid rhag ofn y peth *yma*
y gwnaethom hyn; gan ddywedyd,
[3] Ar ol hyn eich meibion chwi a ad- [3] Heb. *Y fory.*
roddant wrth ein meibion ninnau,
gan ddywedyd, Beth *sydd* i chwi
a wneloch âg ARGLWYDD DDUW
Israel?
25 Canys yr ARGLWYDD a rodd-
odd yr Iorddonen hon yn derfyn
rhyngom ni a chwi: meibion Reu-
ben, a meibion Gad, nid *oes* i chwi
ran yn yr ARGLWYDD. Felly y
gwnai eich meibion chwi i'n meib-
ion ni beidio âg ofni yr ARGLWYDD.
26 Am hynny y dywedasom, Gan
adeiladu gwnawn yn awr i ni allor:
nid i boeth-offrwm, nac i aberth;
27 Eithr *i fod* [i] yn dyst rhyngom [i] Gen. 31. 48. pen. 24. 27. ad. 34.
ni a chwi, a rhwng ein hiliogaeth ni
ar ein hol, i *gael o honom* wasan-
aethu gwasanaeth yr ARGLWYDD
ger ei fron ef, â'n poeth-offrym-
mau, ac â'n hebyrth, ac â'n hoff-
rymmau hedd; fel na ddywedo
eich meibion chwi ar ol hyn wrth
ein meibion ni, Nid *oes* i chwi ran
yn yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1444.

28 Am hynny y dywedasom, Pan
ddywedont hwy *felly* wrthym ni,
neu wrth ein heppil ar ol hyn;
yna y dywedwn ninnau, Gwelwch
lun allor yr ARGLWYDD, yr hon a
wnaeth ein tadau ni, nid i boeth-
offrwm, nac i aberth; ond *i fod*
yn dyst rhyngom ni a chwi.
29 Na atto DUW i ni wrthryfela
yn erbyn yr ARGLWYDD, a dy-
chwelyd heddyw oddi ar ol yr
ARGLWYDD; gan adeiladu allor i
boeth-offrwm, i fwyd-offrwm, neu i
aberth, heb law allor yr ARGLWYDD
ein DUW yr hon *sydd* ger bron ei
dabernacl ef.
30 ¶ A phan glybu Phinees yr
offeiriad, a thywysogion y gynnull-
eidfa, a phennaethiaid miloedd Is-
rael y rhai *oedd* gyd âg ef, y geir-
iau a lefarasai meibion Reuben, a
meibion Gad, a meibion Manas-
seh, da oedd *y peth* yn eu golwg
hwynt.
31 Phinees mab Eleazar yr offeir-
iad a ddywedodd wrth feibion Reu-
ben, ac wrth feibion Gad, ac wrth
feibion Manasseh, Heddyw y gwyb-
uom *fod* yr ARGLWYDD yn ein
plith; o herwydd na wnaethoch
y camwedd hwn yn erbyn yr AR-
GLWYDD: [4] yn awr gwaredasoch
feibion Israel o law yr ARGLWYDD.
32 ¶ Am hynny y dychwelodd
Phinees mab Eleazar yr offeiriad,
a'r tywysogion, oddi wrth feibion
Reuben, ac oddi wrth feibion Gad,
o wlad Gilead, i wlad Canaan, at
feibion Israel, ac a ddygasant dra-
chefn air iddynt.
33 A da oedd y peth y'ngolwg
meibion Israel; a meibion Israel a
fendithiasant DDUW, ac ni sonias-
ant am fyned i fynu yn eu herbyn
hwynt i ryfel, i ddifetha y wlad yr
oedd meibion Reuben a meibion
Gad yn preswylio ynddi.
34 A meibion Reuben a meibion
Gad a alwasant yr allor [5] *Ed:* can-
ys tyst *fydd* hi rhyngom ni, mai
yr ARGLWYDD *sydd* DDUW.

[4] Heb. *yna.*

[5] Sef, *Tyst.* Felly pen. 24. 27.

PENNOD XXIII.

1 *Josua yn annog y bobl cyn ei farwolaeth,* 3 *trwy gofio bendithion o'r blaen,* 5 *trwy addewidion,* 11 *a thrwy fygythion.*

Cylch 1427.

A DARFU, ar ol dyddiau lawer,
wedi i'r ARGLWYDD roddi
llonyddwch i Israel gan eu holl el-
ynion o amgylch, i Josua heneiddio
a myned mewn dyddiau.
2 A Josua a alwodd am holl Israel,
am eu henuriaid, ac am eu pen-
naethiaid, ac am eu barnwyr, ac
am eu swyddogion; ac a ddywed-
odd wrthynt, Myfi a heneiddiais *ac*
a euthum yn oedrannus:
3 Chwithau hefyd a welsoch yr
hyn oll a wnaeth yr ARGLWYDD
eich DUW i'r holl genhedloedd hyn,
er eich mwyn chwi: canys [a] yr AR-
GLWYDD eich DUW *yw* yr hwn a
ymladdodd drosoch.
4 Gwelwch, rhennais i chwi y cen-
hedloedd hyn a adawyd, yn eti-
feddiaeth i'ch llwythau chwi, o'r
Iorddonen, a'r holl genhedloedd y
rhai a dorrais i ymaith, hyd y môr
mawr tu [2] a'r gorllewin.
5 A'r ARGLWYDD eich DUW a'u
hymlid hwynt o'ch blaen chwi, ac
a'u gyrr hwynt ymaith allan o'ch
gŵydd chwi; a chwi a feddien-
nwch eu gwlad hwynt, [b] megis y
dywedodd yr ARGLWYDD eich DUW
wrthych.
6 Am hynny ymwrolwch yn lew,
i gadw ac i wneuthur y cwbl sydd
ysgrifenedig yn llyfr cyfraith Mo-
ses; [c] fel na chilioch oddi wrthynt,
tu a'r llaw ddehau na thu a'r llaw
aswy;
7 Ac na chyd-ymgyfeilloch â'r cen-
hedloedd yma, y rhai a adawyd gyd
â chwi; ac [d] na chofioch enw eu
duwiau hwynt, ac na thyngoch *idd-
ynt,* na wasanaethoch hwynt chwaith,
ac nac ymgrymmoch iddynt:
8 [3] Ond [e] glynu wrth yr ARGLWYDD
eich DUW, fel y gwnaethoch hyd y
dydd hwn.
9 [4] Canys yr ARGLWYDD a yrrodd
allan o'ch blaen chwi genhedloedd
mawrion a nerthol: ac am danoch
chwi, ni safodd neb yn eich wyn-
ebau chwi hyd y dydd hwn.
10 [f] Un gwr o honoch a erlid fil:
canys yr ARGLWYDD eich DUW *yw*
yr hwn sydd yn ymladd drosoch,
[g] fel y llefarodd wrthych.
11 Ymgedwch gan hynny yn ddy-
fal ar eich eneidiau, ar i chwi garu
yr ARGLWYDD eich DUW.
12 Canys, os gan ddychwelyd y
dychwelwch, ac yr ymlynwch wrth
weddill y cenhedloedd yma, y rhai
a adawyd gyd â chwi; *os* ymgyf-
athrechwch â hwynt, ac *os* ewch i
mewn attynt hwy, a hwythau at-
toch chwithau:
13 Gan wybod gwybyddwch, [h] na
yrr yr ARGLWYDD eich DUW y cen-
hedloedd hyn mwyach allan o'ch

Cyn CRIST Cylch 1427.

[a] Exod. 14. 14.

[2] Heb. *machlud haul.*

[b] Num. 33. 53.

[c] Deut. 5. 32. a 28. 14.

[d] Exod. 23. 13. Ps. 16. 4. Jer. 5. 7. Seph. 1. 5. Edrych Num. 32. 38.

[3] Neu, *Oblegid os glynwch.*

[e] Deut. 11. 22.

[4] Neu, *Yna yr Arglwydd a yrr,* &c.

[f] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Edrych Barn. 3. 31. a 15. 15. 2 Sam. 23. 8.

[g] Exod. 14. 14. a 23. 27.

[h] Barn. 2. 3.

Cyn CRIST Cylch 1427.

blaen chwi; [i]ond byddant i chwi
yn fagl ac yn dramgwydd, ac yn
ffrewyll yn eich ystlysau, ac yn
ddrain yn eich llygaid, nes eich
difa chwi allan o'r wlad dda yma
yr hon a roddodd yr ARGLWYDD
eich DUW i chwi.
14 Ac wele [k]fi yn myned heddyw
i ffordd yr holl ddaear: a chwi a
wyddoch yn eich holl galonnau, ac
yn eich holl eneidiau, [l]na phallodd
dim o'r holl bethau daionus a lef-
arodd yr ARGLWYDD eich DUW
am danoch chwi; hwy a ddaeth-
ant oll i chwi, *ac* ni phallodd dim
o honynt.
15 Ac fel y daeth i chwi bob peth
daionus a addawodd yr ARGLWYDD
eich DUW wrthych; felly y dwg yr
ARGLWYDD arnoch chwi [m]bob peth
drygionus, nes eich difa chwi allan
o'r wlad dda yma a roddodd yr AR-
GLWYDD eich DUW i chwi.
16 Pan droseddoch gyfammod yr
ARGLWYDD eich DUW, a orchymyn-
odd efe i chwi, a myned a gwasan-
aethu duwiau dïeithr, ac ymgrym-
mu iddynt; yna y llidia digofaint
yr ARGLWYDD yn eich erbyn chwi,
ac y cyfrgollir chwi yn ebrwydd
o'r wlad dda yma a roddodd efe i
chwi.

i Exod. 23. 33. Num. 33. 55. Deut. 7. 16.
k 1 Bren. 2. 2. Edrych Heb. 9. 27.
l pen. 21. 45.
m Lef. 26. 16. Deut. 28. 15, 16.

PENNOD XXIV.

1 *Josua yn cynnull y llwythau yn Sichem.* 2 *Ystori ferr o fendithion Duw er amser Terah.* 14 *Mae efe yn adnewyddu cyfammod rhyngddynt hwy a Duw.* 26 *Carreg yn dyst o'r cyfammod.* 29 *Oedran Josua; ei farwolaeth, a'i gladdedigaeth.* 32 *Claddu esgyrn Joseph.* 33 *Marwolaeth Eleazar.*

A JOSUA a gynhullodd holl
lwythau Israel i Sichem; ac
a alwodd am henuriaid Israel, ac
am eu pennaethiaid, ac am eu barn-
wyr, ac am eu swyddogion: a hwy
a safasant ger bron DUW.
2 A dywedodd Josua wrth yr holl
bobl, Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel; [a]Tu hwnt i'r afon y
trigodd eich tadau chwi gynt, *sef*
Terah tad Abraham, a thad Nachor:
a [b]hwy a wasanaethasant dduwiau
dïeithr.
3 Ac [c]mi a gymmerais eich tad
Abraham ymaith o'r tu hwnt i'r
afon, ac a'i harweiniais ef trwy holl
wlad Canaan, ac a amlheais hef-
yd ei had ef, ac [d]a roddais iddo
Isaac.
4 Ac i Isaac y rhoddais [e]Jacob ac
Esau: ac i [f]Esau y rhoddais fyn-
ydd Seir i'w etifeddu; [g]ond Jacob
a'i feibion a aethant i waered i'r
Aipht.
5 A [h]mi a anfonais Moses ac
Aaron, ac a darewais yr Aiphtiaid,
yn ol yr hyn a wneuthum yn eu
mysg: ac wedi hynny [i]y dygais
chwi allan,
6 Ac a ddygais eich tadau chwi
allan o'r Aipht: [k]a chwi a ddaeth-
och at y môr; a'r Aiphtiaid a erlid-
iodd ar ol eich tadau â cherbydau,
ac â gwŷr meirch, hyd [l]y môr coch.
7 A phan waeddasant ar yr AR-
GLWYDD, efe a osododd dywyllwch
rhyngoch chwi a'r Aiphtiaid, ac a
ddug y môr arnynt hwy, ac a'u
gorchuddiodd: eich llygaid chwi a
welsant yr hyn a wneuthum yn yr
Aipht: trigasoch *hefyd* yn yr an-
ialwch ddyddiau lawer.
8 A mi a'ch dygais i wlad yr
Amoriaid, y rhai oedd yn trigo o'r
tu hwnt i'r Iorddonen; [m]a hwy a
ymladdasant i'ch erbyn: a myfi a'u
rhoddais hwynt yn eich llaw chwi,
fel y meddiannasoch eu gwlad
hwynt; a minnau a'u difethais
hwynt o'ch blaen chwi.
9 Yna [n]Balac mab Sippor bren-
hin Moab, a gyfododd, ac a ryfel-
odd yn erbyn Israel; ac [o]a anfon-
odd, ac a alwodd am Balaam mab
Beor, i'ch melldigo chwi.
10 Ond ni fynnwn i wrandaw ar
Balaam; am hynny gan fendithio
y bendithiodd efe chwi: felly y
gwaredais chwi o'i law ef.
11 A [p]chwi a aethoch dros yr Ior-
ddonen, ac a ddaethoch i Jericho:
a [q]gwŷr Jericho a ymladdodd i'ch
erbyn, yr Amoriaid, a'r Phereziaid,
a'r Canaaneaid, a'r Hethiaid, a'r
Girgasiaid, yr Hefiaid, a'r Jebus-
iaid; a mi a'u rhoddais hwynt yn
eich llaw chwi.
12 A [r]mi a anfonais gaccwn o'ch
blaen chwi, a'*r rhai hynny* a'u gyr-
rodd hwynt allan o'ch blaen chwi;
sef dau frenhin yr Amoriaid: [s]nid
â'th gleddyf di, ac nid â'th fwa.
13 A mi a roddais i chwi wlad ni
lafuriasoch am dani, a [t]dinasoedd y
rhai nid adeiladasoch, ac yr ydych
yn trigo ynddynt: o'r gwinllannoedd
a'r olew-lannoedd ni phlannasoch,
yr ydych yn bwytta o honynt.
14 ¶ Yn awr gan hynny ofnwch
yr ARGLWYDD, a gwasanaethwch ef
mewn perffeithrwydd a gwirionedd,
a bwriwch ymaith y duwiau a was-
anaethodd eich tadau o'r tu hwnt

a Gen. 11. 26, 31. a 12. 1.
b Gen. 31. 53.
c Gen. 12. 1.
d Gen. 21. 2.
e Gen. 25. 24, 26.
f Gen. 36. 8. Deut. 2. 5.
g Gen. 46. 1, 6.

Cyn CRIST Cylch 1427.

h Exod. 3. 10.
i Exod. 12. 37.
k Exod. 14. 2.
l Exod. 14. 9.
m Num. 21. 21, 35. Deut. 2. 32.
n Edrych Barn. 11. 25.
o Num. 22. 5. Deut. 23. 4.
p pen. 3. 14.
q pen. 6. 1. a 10. 1. a 11. 1.
r Exod. 23. 28. Deut. 7. 20.
s Ps. 44. 3, 6.
t Deut. 6. 10, 11.

Cyn CRIST Cylch 1427.

i'r afon, ac [u]yn yr Aipht; a gwas-
anaethwch chwi yr ARGLWYDD.
15 Ac od yw ddrwg yn eich golwg
wasanaethu yr ARGLWYDD, [x]dewis-
wch i chwi heddyw pa un a wasan-
aethoch, ai y duwiau a wasanaeth-
odd eich tadau, y rhai *oedd* o'r tu
hwnt i'r afon, ai ynte duwiau yr Am-
oriaid, y rhai yr ydych yn trigo yn
eu gwlad: ond myfi, mi a'm tylwyth
a wasanaethwn yr ARGLWYDD.
16 Yna yr attebodd y bobl, ac y
dywedodd, Na atto DUW i ni adael
yr ARGLWYDD, i wasanaethu duw-
iau dïeithr;
17 Canys yr ARGLWYDD ein DUW
yw yr hwn a'n dug ni i fynu a'n
tadau o wlad yr Aipht, o dŷ y
caethiwed; a'r hwn a wnaeth y
rhyfeddodau mawrion hynny yn ein
gŵydd ni, ac a'n cadwodd ni yn yr
holl ffordd y rhodiasom ynddi, ac
ym mysg yr holl bobloedd y tram-
wyasom yn eu plith:
18 A'r ARGLWYDD a yrrodd all-
an yr holl bobloedd, a'r Amoriaid,
preswylwyr y wlad, o'n blaen ni:
am hynny ninnau a wasanaethwn
yr ARGLWYDD; canys efe *yw* ein
DUW ni.
19 A Josua a ddywedodd wrth y
bobl, Ni ellwch wasanaethu yr AR-
GLWYDD; canys DUW sancteiddiol
yw efe: DUW eiddigus yw; [y]ni
ddïoddef efe eich anwiredd, na'ch
pechodau.
20 O gwrthodwch yr ARGLWYDD,
a gwasanaethu duwiau dïeithr; [z]yna
efe a dry, ac a'ch dryga chwi, ac efe
a'ch difa chwi, wedi iddo wneuthur
i chwi ddaioni.
21 A'r bobl a ddywedodd wrth
Josua, Nag ê; eithr ni a wasan-
aethwn yr ARGLWYDD.
22 A dywedodd Josua wrth y
bobl, Tystion *ydych* yn eich er-
byn eich hun, [a]ddewis o honoch i
chwi yr ARGLWYDD i'w wasan-
aethu. Dywedasant hwythau, Tyst-
ion *ydym.*
23 Am hynny yn awr, *eb efe,*
bwriwch ymaith y duwiau dïeithr
sydd yn eich mysg, a gostyngwch
eich calon at ARGLWYDD DDUW
Israel.
24 A'r bobl a ddywedasant wrth
Josua, Yr ARGLWYDD ein DUW a
wasanaethwn, ac ar ei lais ef y
gwrandâwn.
25 Felly Josua [b]a wnaeth gyfam-
mod â'r bobl y dwthwn hwnnw, ac
a osododd iddynt ddeddfau a barn-
edigaethau, yn Sichem.
26 ¶ A Josua a ysgrifenodd y geir-
iau hyn yn llyfr cyfraith DDUW,
ac a gymmerth [c]faen mawr, ac a'i
gosododd i fynu yno [d]dan dderw-
en *oedd* yn agos i gyssegr yr AR-
GLWYDD.
27 A Josua a ddywedodd wrth yr
holl bobl, Wele, y maen hwn fydd
yn dystiolaeth i ni; canys [e]efe a
glywodd holl eiriau yr ARGLWYDD,
y rhai a lefarodd efe wrthym: am
hynny y bydd efe yn dystiolaeth i
chwi, rhag i chwi wadu eich DUW.
28 Felly [f]Josua a ollyngodd y
bobl, bob un i'w etifeddiaeth.
29 ¶ Ac wedi y pethau hyn, y bu
farw Josua mab Nun, gwas yr
ARGLWYDD, yn fab dengmlwydd a
chant.
30 A hwy a'i claddasant ef yn
nherfyn ei etifeddiaeth, o fewn
[g]Timnath-serah; yr hon *sydd* ym
mynydd Ephraim, o du y gogledd
i fynydd Gaas.
31 Ac [h]Israel a wasanaethodd yr
ARGLWYDD holl ddyddiau Josua,
a holl ddyddiau yr henuriaid a [2]fu
fyw ar ol Josua, ac a wybuasent
holl waith yr ARGLWYDD a wnaeth-
ai efe er Israel.
32 ¶ Ac [i]esgyrn Joseph, y rhai a
ddygasai meibion Israel i fynu o'r
Aipht, a gladdasant hwy yn Si-
chem, mewn rhan o'r maes a bryn-
asai Jacob gan [k]feibion Hemor tad
Sichem, er [3]càn darn o arian; a bu
i feibion Joseph yn etifeddiaeth.
33 ¶ Ac Eleazar mab Aaron a fu
farw: a chladdasant ef ym mryn
[l]Phinees ei fab, yr hwn a roddasid
iddo ef ym mynydd Ephraim.

[u] Lef. 17. 7. Ezec. 20. 8. a 23. 3.
[x] Edrych Ruth 1. 15. 1 Bren. 18. 21. Ezec. 20. 39. Ioan 6. 67.
[y] Exod. 23. 21.
[z] pen. 23. 15.
[a] Ps. 119. 173.

Cyn CRIST Cylch 1427.

[b] Edrych Exod. 15. 25.
[c] Edrych Barn. 9. 6.
[d] Gen. 35. 4.
[e] Edrych Deut. 32. 1.
[f] Barn. 2. 6.
Cylch 1426.
[g] pen. 19. 50. Barn. 2. 9.
[h] Barn. 2. 7.
[2] Heb. *estynasant eu dyddiau.*
[i] Gen. 50. 25. Exod. 13. 19.
[k] Gen. 33. 19.
[3] Neu, *cant o ŵyn.*
Cylch 1420.
[l] Barn. 20. 28.

LLYFR Y BARNWYR.

Cyn CRIST Cylch 1425.

PENNOD I.

1 Gweithredoedd Judah a Simeon. 6 Adoni-bezec yn cael talu y pwyth iddo yn uniawn. 8 Ennill Jerusalem. 10 Ennill Hebron. 13 Othniel yn cael Achsah yn wraig am ennill Debir. 16 Y Ceneaid yn preswylio yn Judah. 17 Ennill Hormah, Gazah, Ascalon, ac Ecron. 21 Gweithredoedd Benjamin. 22 Am dŷ Joseph, yr hwn a ennillodd Bethel. 30 Am Zabulon, 31 Aser, 33 Naphtali, 34 a Dan.

AC wedi marw Josua, meibion Israel [a] a ymofynasant â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, Pwy a â i fynu drosom ni yn erbyn y Canaaneaid yn flaenaf, i ymladd â hwynt?

2 A dywedodd yr ARGLWYDD, Judah a â i fynu: wele, rhoddais y wlad yn ei law ef.

3 A Judah a ddywedodd wrth Simeon ei frawd, Tyred i fynu gyd â mi i'm rhandir, fel yr ymladdom yn erbyn y Canaaneaid; a minnau a âf gyd â thi i'th randir dithau. Felly Simeon a aeth gyd âg ef.

4 A Judah a aeth i fynu; a'r ARGLWYDD a roddodd y Canaaneaid a'r Phereziaid yn eu llaw hwynt: a lladdasant o honynt, yn Bezec, ddengmil o wŷr.

5 A hwy a gawsant Adoni-bezec yn Bezec: ac a ymladdasant yn ei erbyn; ac a laddasant y Canaaneaid a'r Phereziaid.

6 Ond Adoni-bezec a ffodd; a hwy a erlidiasant ar ei ol ef, ac a'i daliasant ef, ac a dorrasant fodiau ei ddwylaw ef a'i draed.

7 Ac Adoni-bezec a ddywedodd, Deg a thri ugain o frenhinoedd, wedi torri bodiau eu dwylaw a'u traed, a fu yn [2] casglu *eu bwyd* dan fy mwrdd i: fel y gwneuthum, felly y talodd DUW i mi. A hwy a'i dygasant ef i Jerusalem; ac efe a fu farw yno.

8 A [b] meibion Judah a ymladdasant yn erbyn Jerusalem; ac a'i hennillasant hi, ac a'i tarawsant â min y cleddyf; a llosgasant y ddinas â thân.

9 ¶ [c] Wedi hynny meibion Judah a aethant i waered i ymladd yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn y mynydd, ac yn y dehau, ac yn y gwastadedd.

10 A Judah a aeth yn erbyn y Canaaneaid oedd yn trigo yn Hebron: (ac enw Hebron o'r blaen *oedd* [d] Caer-Arba:) a hwy a laddasant Sesai, ac Ahiman, a Thalmai.

11 Ac [e] efe a aeth oddi yno at drigolion Debir: (ac enw Debir o'r blaen *oedd* Ciriath-sepher:)

12 A dywedodd Caleb, Yr hwn a darawo Ciriath-sepher, ac a'i hennillo hi, mi a roddaf Achsah fy merch yn wraig iddo.

13 Ac [f] Othniel mab Cenaz, brawd Caleb, ieuangach nag ef, a'i hennillodd hi. Yntau a roddes Achsah ei ferch yn wraig iddo.

14 A phan ddaeth hi i mewn *atto ef*, hi a'i hannogodd ef i geisio gan ei thad *ryw* faes: a hi a ddisgynodd oddi ar yr asyn. A dywedodd Caleb wrthi, Beth a fynni di?

15 A hi a ddywedodd wrtho, Dyro i mi fendith: canys gwlad y dehau a roddaist i mi; dyro i mi hefyd ffynhonnau dyfroedd. A Caleb a roddodd iddi y ffynhonnau uchaf, a'r ffynhonnau isaf.

16 ¶ A [g] meibion Ceni, chwegrwn Moses, a aethant i fynu o [h] ddinas y palmwydd gyd â meibion Judah, i anialwch Judah, yr hwn *sydd* yn nehau [i] Arad: a hwy a aethant ac a drigasant gyd â'r bobl.

17 A Judah a aeth gyd â Simeon ei frawd: a hwy a darawsant y Canaaneaid oedd yn preswylio yn Sephath, ac a'i difrodasant hi. Ac efe a alwodd enw y ddinas [k] Hormah.

18 Judah hefyd a ennillodd Gazah a'i therfynau, ac Ascalon a'i therfynau, ac Ecron a'i therfynau.

19 A'r ARGLWYDD oedd gyd â Judah; ac efe a oresgynodd y mynydd: ond ni *allai efe* yrru allan *drigolion* y dyffryn; canys [l] cerbydau heiyrn *oedd* ganddynt.

20 [m] Ac i Caleb y rhoisant Hebron; fel y llefarasai Moses: ac efe a yrrodd oddi yno dri mab Anac.

21 Ond meibion Benjamin ni yrrasant allan y Jebusiaid y rhai oedd yn preswylio yn Jerusalem: ond y mae y Jebusiaid yn trigo yn Jerusalem gyd â meibion Benjamin hyd y dydd hwn.

22 ¶ A thŷ Joseph, hwythau hefyd a aethant i fynu yn erbyn Bethel: a'r ARGLWYDD *oedd* gyd â hwynt.

[a] Num. 27. 21. pen. 20. 18.
[2] Neu, *lloffa*.
[b] Edrych Jos. 15. 63.
[c] Jos. 10. 36. a 11. 21. a 15. 13.
[d] Jos. 15. 13.
[e] Jos. 15. 15, &c.
1444.
[f] pen. 3. 9.
Cylch 1425.
[g] Edrych pen. 4. 17. 1 Sam. 15. 6. 1 Chron. 2. 55. Jer. 35. 2.
[h] Deut. 34. 3.
[i] Num. 21. 1.
[k] Num. 21. 3.
[l] Jos. 17. 16, 18.
[m] Num. 14. 24. Jos. 14. 9, 13. a 15. 13.

Cyn CRIST Cylch 1425.
23 A thylwyth Joseph a barasant
chwilio Bethel: (ac enw y ddinas
o'r blaen *oedd* [n]Luz.)
n Gen. 28. 19. 24 A'r ysbïwyr a welsant wr yn
dyfod allan o'r ddinas; ac a ddy-
wedasant wrtho, Dangos i ni, at-
tolwg, y ffordd yr eir i'r ddinas, a
o Jos. 2. 12, 14. [o]ni a wnawn drugaredd â thi.
25 A phan ddangosodd efe iddynt
hwy y ffordd i fyned i'r ddinas, hwy
a darawsant y ddinas â min y cledd-
yf; ac a ollyngasant ymaith y gwr
a'i holl deulu.
26 A'r gwr a aeth i wlad yr Heth-
iaid; ac a adeiladodd ddinas, ac a
alwodd ei henw Luz: dyma ei henw
hi hyd y dydd hwn.
p Jos. 17. 11, 12, 13. 27 ¶ [p]Ond ni oresgynodd Manasseh
Beth-sean na'i threfydd, na Thaanach
na'i threfydd, na thrigolion Dor na'i
threfydd, na thrigolion Ibleam na'i
threfydd, na thrigolion Megido na'i
threfydd: eithr mynnodd y Canaan-
eaid breswylio yn y wlad honno.
28 Ond pan gryfhaodd Israel, yna
efe a osododd y Canaaneaid dan
dreth; ond nis gyrrodd hwynt ym-
aith yn llwyr.
q Jos. 16. 10. 1 Bren. 9. 16. 29 ¶ [q]Ephraim hefyd ni yrrodd
allan y Canaaneaid oedd yn gwlad-
ychu yn Gezer; eithr y Canaaneaid
a breswyliasant yn eu mysg hwynt
yn Gezer.
r Jos. 19. 15. 30 ¶ [r]A Zabulon ni yrrodd ymaith
drigolion Citron, na phreswylwyr
Nahalol; eithr y Canaaneaid a wlad-
ychasant yn eu mysg hwynt, ac a
aethant dan dreth.
s Jos. 19. 30. 31 ¶ [s]Ac Aser ni yrrodd ymaith
drigolion Acco, na thrigolion Sidon,
nac Alab, nac Achzib, na Helbah,
nac Aphic, na Rehob:
32 Ond Aser a drigodd ym mysg
y Canaaneaid, trigolion y wlad;
canys ni yrrasant hwynt allan.
33 ¶ A Naphtali ni yrrodd allan
breswylwyr Beth-semes, na thrigol-
ion Beth-anath; eithr efe a wlad-
ychodd ym mysg y Canaaneaid,
trigolion y wlad: er hynny pres-
wylwyr Beth-semes a Beth-anath
oedd dan dreth iddynt.
34 ¶ A'r Amoriaid a yrrasant feib-
ion Dan i'r mynydd: canys ni ad-
awsant iddynt ddyfod i waered i'r
dyffryn.
35 A'r Amoriaid a fynnai breswyl-
t Jos. 19. 42. io ym mynydd Heres [t]yn Ajalon,
ac yn Saalbim: etto llaw tŷ Joseph
3 Heb. fu drwm. a [3]orthrechodd, a'r *Amoriaid* fuant
dan dreth *iddynt.*

36 A therfyn yr Amoriaid *oedd* o Cyn CRIST Cylch 1425.
[4]riw Acrabbim, o'r graig, ac uchod.

PENNOD II.

1 *Angel yn ceryddu y bobl yn Bochim.* 10 *Drygioni yr oes newydd ar ol Josua.* 14 *Digllonedd Duw a'i drugaredd tu ag atynt.* 20 *Gadael y Canaaneaid i brofi Israel.* 4 Neu, *Maaleh Acrabbim,* Num. 34. 4.

AC [2]angel yr ARGLWYDD a ddaeth 2 Neu, *chennad.*
i fynu o Gilgal i Bochim, ac a
ddywedodd, Dygais chwi i fynu o'r
Aipht, ac arweiniais chwi i'r wlad
am yr hon y tyngais wrth eich
tadau; ac [a]a ddywedais, Ni thorraf a Gen. 17. 7.
fy nghyfammod â chwi byth.
2 [b]Na wnewch chwithau gyfam- b Deut. 7. 2.
mod â thrigolion y wlad hon; *ond*
[c]bwriwch i lawr eu hallorau: etto c Deut. 12. 3.
ni wrandawsoch ar fy llef: paham
y gwnaethoch hyn?
3 Am hynny [d]y dywedais, Ni yr- d Jos. 23. 13.
raf hwynt allan o'ch blaen chwi:
eithr byddant i chwi *yn ddrain*
yn eich ystlysau, [e]a'u duwiau fydd e Exod. 23. 33. a 34. 12. Deut. 7. 16.
yn fagl i chwi.
4 A phan lefarodd angel yr AR-
GLWYDD y geiriau hyn wrth holl
feibion Israel, yna y bobl a ddyrch-
afasant eu llef, ac a wylasant.
5 Ac a alwasant enw y lle hwnnw
[3]Bochim: ac yna yr aberthasant i'r 3 Sef, *Rhai yn wylo.*
ARGLWYDD.
6 ¶ A [f]Josua a ollyngodd y bobl f Jos. 24. 28.
ymaith; a meibion Israel a aeth- Cylch 1444.
ant bob un i'w etifeddiaeth, i fedd-
iannu y wlad.
7 A'r bobl a wasanaethasant yr
ARGLWYDD holl ddyddiau Josua, a
holl ddyddiau yr henuriaid y rhai
a [4]fu fyw ar ol Josua, y rhai a wel- 4 Heb. *estynasant ddyddiau.*
sent holl fawr-waith yr ARGLWYDD,
yr hwn a wnaethai efe er Israel.
8 A [g]bu farw Josua mab Nun, Cylch 1426.
gwas yr ARGLWYDD, yn fab deng- g Jos. 24. 29.
mlwydd a chant.
9 A hwy a'i claddasant ef yn nher-
fyn ei etifeddiaeth, o fewn [h]Timnath- h Jos. 19. 50. a 24. 30. *Timnath-serah.*
heres, ym mynydd Ephraim, o du y
gogledd i fynydd Gaas.
10 A'r holl oes honno hefyd a gasgl-
wyd at eu tadau: a chyfododd oes
arall ar eu hol hwynt, y rhai nid ad-
waenent yr ARGLWYDD, na'i weith-
redoedd a wnaethai efe er Israel.
11 ¶ A meibion Israel a wnaethant Cylch 1406.
ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD,
ac a wasanaethasant Baalim:
12 Ac a wrthodasant ARGLWYDD
DDUW eu tadau, yr hwn a'u dygas-
ai hwynt o wlad yr Aipht, ac a aeth-
ant ar ol duwiau dïeithr, *sef rhai* o
dduwiau y bobloedd *oedd* o'u ham-

Cyn CRIST Cylch 1406.

gylch, ac a ymgrymmasant iddynt,
ac a ddigiasant yr ARGLWYDD.
13 A hwy a wrthodasant yr AR-
GLWYDD, ac a wasanaethasant Baal
ac Astaroth.
14 ¶ A llidiodd digllonedd yr AR-
GLWYDD yn erbyn Israel; ac [i]efe a'u
rhoddodd hwynt yn llaw yr anrheith-
wyr, y rhai a'u hanrheithiasant hwy;
ac efe a'u gwerthodd hwy i law eu
gelynion o amgylch, fel na allent sef-
yll mwyach yn erbyn eu gelynion.
15 I ba le bynnag yr aethant, llaw
yr ARGLWYDD oedd er drwg yn eu
herbyn hwynt; [k]fel y llefarasai yr
ARGLWYDD, ac fel y tyngasai yr
ARGLWYDD wrthynt hwy: a bu
gyfyng iawn arnynt.
16 ¶ Etto yr ARGLWYDD a god-
odd farnwyr, y rhai a'u hachubodd
hwynt o law eu hanrheithwyr.
17 Ond ni wrandawent chwaith ar
eu barnwyr; eithr putteiniasant ar
ol duwiau dïeithr, ac ymgrymmas-
ant iddynt: ciliasant yn ebrwydd
o'r ffordd y rhodiasai eu tadau
hwynt ynddi, gan wrandaw ar or-
chymynion yr ARGLWYDD; *ond* ni
wnaethant hwy felly.
18 A phan godai yr ARGLWYDD
farnwyr arnynt hwy, yna yr AR-
GLWYDD fyddai gyd â'r barnwr,
ac a'u gwaredai hwynt o law eu
gelynion holl ddyddiau y barnwr:
canys [l]yr ARGLWYDD a dosturiai
wrth eu griddfan hwynt, rhag eu
gorthrymwyr a'u cystuddwyr.
19 A [m]phan fyddai farw y barnwr,
hwy a ddychwelent, ac a ymlygrent
yn fwy na'u tadau, gan fyned ar ol
duwiau dïeithr, i'w gwasanaethu
hwynt, ac i ymgrymmu iddynt: ni
[5]pheidiasant â'u gweithredoedd eu
hunain, nac â'u ffordd wrthnysig.
20 ¶ A digllonedd yr ARGLWYDD
a lidiai yn erbyn Israel: ac efe a
ddywedai, Oblegid i'r genedl hon
droseddu fy nghyfammod a orchy-
mynais i'w tadau hwynt, ac na
wrandawsant ar fy llais;
21 [n]Ni chwanegaf finnau yrru ym-
aith o'u blaen hwynt neb o'r cenhedl-
oedd a adawodd Josua pan fu farw:
22 [o]I brofi Israel trwyddynt hwy, a
gadwent hwy ffordd yr ARGLWYDD,
gan rodio ynddi, fel y cadwodd eu
tadau hwynt, neu beidio.
23 Am hynny yr ARGLWYDD a
[6]adawodd y cenhedloedd hynny, heb
eu gyrru ymaith yn ebrwydd; ac ni
roddodd hwynt yn llaw Josua.

[i] Ps. 44. 12. Es. 50. 1.
[k] Lef. 26. Deut. 28.
[l] Edrych Gen. 6. 6.
[m] pen. 3. 12.
[5] Heb. *ni ollyngasant ddim i gwympo o'i, &c.*
[n] Jos. 23. 13.
[o] pen. 3. 4.
[6] Neu, *oddefodd.*

PENNOD III.

1 *Y cenhedloedd a adawyd i brofi Israel.* 5 *Ac Israel, wrth ymgyfeillach â hwynt, yn addoli eu duwiau hwy.* 8 *Othniel yn eu gwaredu hwy oddi wrth Cusan-risathaim;* 15 *Ehwd, oddi wrth Eglon;* 31 *a Samgar, oddi wrth y Philistiaid.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

DYMA y cenhedloedd a adawodd
yr ARGLWYDD i brofi Israel
trwyddynt, (*sef* y rhai oll ni wydd-
ent gwbl o ryfeloedd Canaan;
2 Yn unig i beri i genhedlaethau
meibion Israel wybod, i'w dysgu
hwynt i ryfel; y rhai yn ddïau ni
wyddent hynny o'r blaen;)
3 [a]Pùm tywysog y Philistiaid, a'r
holl Ganaaneaid, a'r Sidoniaid, a'r
Hefiaid y rhai oedd yn aros ym
mynydd Libanus, o fynydd Baal-
hermon, hyd y ffordd y deuir i
Hamath.
4 A hwy a fuant i brofi Israel
trwyddynt, i wybod a wrandawent
hwy ar orchymynion yr ARGLWYDD,
y rhai a orchymynasai efe i'w tadau
hwynt trwy law Moses.
5 ¶ A meibion Israel a drigasant
ym mysg y Canaaneaid, yr Heth-
iaid, a'r Amoriaid, a'r Phereziaid,
yr Hefiaid *hefyd*, a'r Jebusiaid:
6 Ac [b]a gymmerasant eu merched
hwynt iddynt yn wragedd, ac a
roddasant eu merched i'w meibion
hwythau, ac a wasanaethasant eu
duwiau hwynt.
7 Felly meibion Israel a wnaethant (Cylch 1406.)
ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD,
ac a anghofiasant yr ARGLWYDD eu
DUW, ac a wasanaethasant Baalim,
a'r [c]llwyni.
8 ¶ Am hynny digllonedd yr AR-
GLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel;
ac efe a'u gwerthodd hwynt i law
[d]Cusan-risathaim, brenhin [2]Mesopo-
tamia: a meibion Israel a wasanaeth- (Cylch 1402.)
asant Cusan-risathaim wyth mlynedd.
9 A meibion Israel a waeddasant
ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD
a gododd achubwr i feibion Israel,
yr hwn a'u hachubodd hwynt; *sef*
[e]Othniel mab Cenaz, brawd Caleb,
ieuangach nag ef.
10 Ac [f]yspryd yr ARGLWYDD [3]a
ddaeth arno ef, ac efe a farnodd
Israel, ac a aeth allan i ryfel: a'r
ARGLWYDD a roddodd yn ei law ef (Cylch 1394.)
Cusan-risathaim, brenhin [4]Mesopo-
tamia; a'i law ef oedd drech na
Cusan-risathaim.
11 A'r wlad a gafodd lonydd ddeu-
gain mlynedd. A bu farw Othniel
mab Cenaz.

[a] Jos. 13. 3.
[b] Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.
[c] Exod. 34. 13. Deut. 16. 21. pen. 6. 25.
[d] Hab. 3. 7.
[2] Heb. *Aram-naharaim.*
[e] pen. 1. 13.
[f] Edrych Num. 27. 18. 1 Sam. 11. 6.
[3] Heb. *oedd.*
[4] Heb. *Aram.*

Cyn CRIST Cylch 1354.

12 ¶ A meibion Israel a chwaneg-
asant wneuthur yr hyn oedd ddrwg
y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r AR-
GLWYDD a nerthodd [g]Eglon brenhin
Moab yn erbyn Israel, am iddynt
wneuthur drygioni y'ngolwg yr AR-
GLWYDD.
13 Ac efe a gasglodd atto feibion
Ammon, ac Amalec, ac a aeth ac a
darawodd Israel; a hwy a feddian-
nasant ddinas y palmwydd.
14 Felly meibion Israel a was-
anaethasant Eglon brenhin Moab
ddeunaw mlynedd.
15 Yna meibion Israel a lefasant
ar yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a
gododd achubwr iddynt; *sef* Ehwd
mab Gera, fab Jemini, gwr [5]llaw-
chwith: a meibion Israel a anfon-
asant anrheg gyd âg ef i Eglon
brenhin Moab.
16 Ac Ehwd a wnaeth iddo ddager
ddau finiog o gufydd ei hŷd, ac a'i
gwregysodd dan ei ddillad, ar ei
glun ddehau.
17 Ac efe a ddug yr anrheg i Eg-
lon brenhin Moab. Ac Eglon *oedd*
wr tew iawn.
18 A phan ddarfu iddo ef gyflwyno
yr anrheg, efe a ollyngodd ymaith y
bobl a ddygasai yr anrheg.
19 Ond efe ei hun a drodd oddi
wrth y [6]chwarelau *oedd* yn Gilgal,
ac a ddywedodd, *Y mae* i mi air
o gyfrinach â thi, O frenhin. Dy-
wedodd yntau, Gosteg. A'r holl
rai oedd yn sefyll yn ei ymyl ef a
aethant allan oddi wrtho ef.
20 Ac Ehwd a ddaeth i mewn atto
ef: ac yntau oedd yn eistedd mewn
ystafell [7]haf, yr hon *oedd* iddo ef
ei hunan. A dywedodd Ehwd, Gair
oddi wrth DDUW *sydd* gennyf attat
ti. Ac efe a gyfododd oddi ar *ei*
orseddfa.
21 Ac Ehwd a estynodd ei law
aswy, ac a gymmerth y ddager oddi
ar ei glun ddehau, ac a'i brathodd
hi yn ei botten ef:
22 A'r carn a aeth i mewn ar ol
y llafn, a'r brasder a ymgauodd am
y llafn, fel na allai dynnu y ddager
allan o'i botten; a'r dom a ddaeth
allan.
23 Yna Ehwd a aeth allan trwy y
cyntedd, ac a gauodd ddrysau yr
ystafell arno, ac a'u clodd.
24 Pan aeth efe ymaith, ei weis-
ion a ddaethant: a phan welsant,
wele, *fod* drysau yr ystafell yn
gloïedig, hwy a ddywedasant, Dïau
[8]esmwythâu ei gorph y mae efe yn
yr ystafell haf.
25 A hwy a ddisgwyliasant, nes
cywilyddio *o honynt:* ac wele, nid
oedd efe yn agori drysau yr ystafell.
Yna hwy a gymmerasant agoriad, ac
a agorasant: ac wele eu harglwydd
hwy wedi cwympo i lawr yn farw.
26 Ac Ehwd a ddïangodd, tra
fuant hwy yn aros; ac efe a aeth y
tu hwnt i'r chwarelau, ac a ddïang-
odd i Seirath.
27 A phan ddaeth, [h]efe a udganodd
mewn udgorn ym mynydd Eph-
raim: a meibion Israel a ddisgyn-
asant gyd âg ef o'r mynydd, ac
yntau o'u blaen hwynt.
28 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Canlynwch fi: canys yr ARGLWYDD
a roddodd eich gelynion chwi, *sef*
Moab, yn eich llaw chwi. A hwy
a aethant i waered ar ei ol ef, ac a
ennillasant rydau yr Iorddonen tu
a Moab, ac ni adawsant i neb fyn-
ed drwodd.
29 ¶ A hwy a darawsant o'r Moab-
iaid y pryd hwnnw ynghylch deng
mil o wŷr, pawb yn [9]rymmus, a
phawb yn wŷr nerthol; ac ni ddï-
angodd neb.
30 Felly y darostyngwyd Moab y
dwthwn hwnnw dan law Israel. A'r
wlad a gafodd lonydd bedwar ugain
mlynedd.
31 ¶ Ac ar ei ol ef y bu Samgar
mab Anath; ac efe a darawodd o'r
Philistiaid chwe channwr [i]âg [2]irai
ychain: yntau hefyd a waredodd
Israel.

PENNOD IV.

1 *Deborah a Barac yn eu gwaredu hwy oddi wrth Jabin a Sisera.* 21 *Jäel yn lladd Sisera.*

A MEIBION Israel a chwanegas-
ant wneuthur drygioni y'ngolwg
yr ARGLWYDD, wedi marw Ehwd.
2 A'r ARGLWYDD [a]a'u gwerthodd
hwynt i law Jabin brenhin Canaan,
yr hwn oedd yn teyrnasu yn Hazor:
a thywysog ei lu ef *oedd* [b]Sisera;
ac efe oedd yn trigo yn Haroseth y
cenhedloedd.
3 A meibion Israel a lefasant ar yr
ARGLWYDD: canys naw càn [c]cerbyd
haiarn *oedd* ganddo ef; ac efe a
orthrymmodd feibion Israel yn dost
ugain mlynedd.
4 ¶ A Deborah y brophwydes,
gwraig Lapidoth, y hi oedd yn
barnu Israel yr amser hwnnw.
5 Ac yr oedd hi yn trigo dan balm-
wydden Deborah, rhwng Ramah a

Marginal notes: Cyn CRIST Cylch 1354. — g 1 Sam. 12. 9. — Cylch 1336. — 5 Heb. *anafus o'i law ddehau.* pen. 20 16. — 6 Neu, *delwau cerfiedig.* — 7 Heb. *ymoeri.* Edrych Amos 3. 15. — Cyn CRIST Cylch 1336. — 8 Heb. *cuddio ei draed.* — h pen. 6. 34. — 9 Heb. *freision.* — i pen. 5. 6, 8. 1 Sam. 13. 19, 22. — 2 *ierthi.* — Cylch 1316. — a pen. 2. 14. — b 1 Sam. 12. 9. Ps. 83. 9. — c pen. 1. 19.

Cyn CRIST Cylch 1316. Bethel, ym mynydd Ephraim: a
meibion Israel a ddeuent i fynu
atti hi am farn.
Cylch 1296. 6 A hi a anfonodd, ac a alwodd am
d Heb. 11. 32. [d] Barac mab Abinoam, o Cedes-Naph-
tali; ac a ddywedodd wrtho, Oni
orchymynodd ARGLWYDD DDUW Is-
rael, *gan ddywedyd*, Dos, a thyn tu
a mynydd Tabor, a chymmer gyd
â thi ddeng mil o wŷr, o feibion
Naphtali, ac o feibion Zabulon?
e Ps. 83. 9, 10. 7 A mi a dynnaf attat, i [e] afon
Cison, Sisera tywysog llu Jabin, a'i
gerbydau, a'i lïaws; ac a'i rhoddaf
ef yn dy law di.
8 A Barac a ddywedodd wrthi, Od
âi di gyd â mi, minnau a âf; ac onid
âi gyd â mi, nid âf.
9 A hi a ddywedodd, Gan fyned yr
âf gyd â thi: etto ni bydd gogon-
iant i ti yn y daith yr wyt yn myned
iddi; canys yn llaw gwraig y gwerth
yr ARGLWYDD Sisera. A Deborah
a gyfododd, ac a aeth gyd â Barac
i Cedes.
10 ¶ A Barac a gynhullodd Zabulon
a Naphtali i Cedes; ac a aeth i fynu
f Edrych 1 Bren. 20. 10. â deng mil o wŷr [f] wrth ei draed: a
Deborah a aeth i fynu gyd âg ef.
g pen. 1. 16. 11 A Heber [g] y Cenead, o feibion
h Num. 10. 29. [h] Hobab, chwegrwn Moses, a ymneill-
duasai oddi wrth y Ceneaid, ac a led-
asai ei babell hyd wastadedd Zaan-
aim, yr hwn *sydd* yn ymyl Cedes.
12 A mynegasant i Sisera, fyned o
Barac mab Abinoam i fynu i fynydd
Tabor.
2 Heb. *gasglodd trwy gri.* 13 A Sisera a [2] gynhullodd ei holl
gerbydau, *sef* naw càn cerbyd hai-
arn, a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd
âg ef, o Haroseth y cenhedloedd
hyd afon Cison.
14 A Deborah a ddywedodd wrth
Barac, Cyfod; canys hwn *yw* y dydd
y rhoddodd yr ARGLWYDD Sisera yn
i 2 Sam. 5. 24. Ps. 68. 7. dy law di: onid aeth [i] yr ARGLWYDD
allan o'th flaen di? Felly Barac a
ddisgynodd o fynydd Tabor, a deng
mil o wŷr ar ei ol.
k Ps. 83. 9, 10. 15 A'r [k] ARGLWYDD a ddrylliodd
Sisera, a'i holl gerbydau, a'i holl
fyddin, â min y cleddyf, o flaen
Barac: a Sisera a ddisgynodd oddi
ar *ei* gerbyd, ac a ffodd ar ei draed.
16 Ond Barac a erlidiodd ar ol y
cerbydau, ac ar ol y fyddin, hyd
Haroseth y cenhedloedd: a holl lu
Sisera a syrthiodd ar fin y cleddyf:
3 Heb. *hyd yn un.* ni adawyd [3] un o honynt.
17 Ond Sisera a ffodd ar ei draed
i babell Jäel, gwraig Heber y Cene-
ad: canys *yr oedd* heddwch rhwng Cyn CRIST Cylch 1296.
Jabin brenhin Hazor a thŷ Heber y
Cenead.
18 ¶ A Jäel a aeth i gyfarfod â
Sisera; ac a ddywedodd wrtho, Tro
i mewn, fy arglwydd, tro i mewn
attaf fi; nac ofna. Yna efe a drodd
atti i'r babell, a hi a'i gorchuddiodd
ef â gwrthban.
19 Ac efe a ddywedodd wrthi, Dï-
oda fi, attolwg, âg ychydig ddwfr;
canys sychedig wyf. Yna hi a agor-
odd [1] gynnog o laeth, ac a'i dïododd 1 pen. 5. 25.
ef, ac a'i gorchuddiodd.
20 Dywedodd hefyd wrthi, Saf
wrth ddrws y babell; ac os daw
neb i mewn, a gofyn i ti, a dywedyd,
A oes yma neb? yna dywed dithau,
Nac *oes*.
21 Yna Jäel gwraig Heber a gym-
merth hoel o'r babell, ac a gymmer-
odd forthwyl yn ei llaw, ac a aeth i
mewn atto ef yn ddistaw, ac a bwy-
odd yr hoel yn ei arlais ef, ac a'i
gwthiodd i'r ddaear; canys yr oedd
efe yn cysgu, ac yn lluddedig: ac
felly y bu efe farw.
22 Ac wele, a Barac yn erlid Sisera,
Jäel a aeth i'w gyfarfod ef; ac a
ddywedodd wrtho, Tyred, a mi a
ddangosaf i ti y gwr yr wyt ti yn ei
geisio. Ac efe a ddaeth i mewn
atti; ac wele Sisera yn gorwedd yn
farw, a'r hoel yn ei arlais.
23 Felly y darostyngodd DUW y
dwthwn hwnnw Jabin brenhin Ca-
naan o flaen meibion Israel.
24 A llaw meibion Israel a [4] lwydd- 4 Heb. *gan fyned a aeth, ac a fu dost yn erbyn Jabin.*
odd, ac a orchfygodd Jabin bren-
hin Canaan, nes iddynt ddistrywio
Jabin brenhin Canaan.

PENNOD V.

Cân Deborah a Barac.

YNA y canodd Deborah a Ba- Cylch 1296.
rac mab Abinoam, y diwrnod
hwnnw, gan ddywedyd,
2 Am ddïal dïaleddau Israel, *ac*
ymgymmell o'r bobl, bendithiwch
yr ARGLWYDD.
3 Clywch, O frenhinoedd; gwran-
dêwch, O dywysogion: myfi, myfi a
ganaf i'r ARGLWYDD; canaf *fawl*
i ARGLWYDD DDUW Israel.
4 O ARGLWYDD, [a] pan aethost allan a Deut. 4. 11. a 33. 2.
o Seir, pan gerddaist o faes Edom,
[b] y ddaear a grynodd, a'r nefoedd a b Deut. 32. 2. Ps. 68. 8. Es. 64. 3. Hab. 3. 3.
ddiferasant, a'r cymmylau a ddefn-
ynasant ddwfr.
5 [c] Y mynyddoedd a doddasant o c Ps. 97. 5.
flaen yr ARGLWYDD, *sef* y [d] Sinai hwn- d Exod. 19. 18.
nw, o flaen ARGLWYDD DDUW Israel.

Cyn CRIST Cylch 1296.

6 Yn nyddiau [e]Samgar mab Anath, yn nyddiau [f]Jäel, [g]y llwybrau
a aeth yn anhygyrch, a'r fforddolion
a gerddasant lwybrau ceimion.
7 Y maes-drefi a ddarfuant yn Israel,
darfuant, nes i mi, Deborah, gyfodi;
nes i mi gyfodi [h]yn fam yn Israel.
8 Dewisasant dduwiau newyddion; yna rhyfel *oedd* yn y pyrth:
[i]a welwyd tarian na gwaywffon ym
mysg deugain mil yn Israel?
9 Fy nghalon *sydd* tu ag at ddeddfwyr Israel, y rhai fu ewyllysgar ym
mhlith y bobl. Bendithiwch yr ARGLWYDD.
10 [k]Y rhai sydd yn marchogaeth
ar asynod gwynion, y rhai sydd yn
eistedd mewn barn, ac yn rhodio
ar hyd y ffordd, [2]lleferwch.
11 *Y rhai a waredwyd* rhag trwst
y saethyddion yn y lleoedd y tynnir dwfr; yno yr adroddant gyfiawnderau yr ARGLWYDD, cyfiawnderau *tu ag at* y trefydd yn Israel:
yna pobl yr ARGLWYDD a ânt i
waered i'r pyrth.
12 Deffro, deffro, Deborah; deffro,
deffro; traetha gân: cyfod, Barac,
a chaeth-gluda dy gaeth-glud, O
fab Abinoam.
13 Yna y gwnaeth i'r hwn a adewir lywodraethu ar bendefigion y
bobl: yr ARGLWYDD a roddes i mi
lywodraeth ar gedyrn.
14 O Ephraim *yr oedd* eu gwreiddyn hwynt yn erbyn Amalec; ar dy ol
di, Benjamin, ym mysg dy bobl: y
deddfwyr a ddaeth i waered o Machir, [3]yr ysgrifenyddion o Zabulon.
15 A thywysogion Issachar *oedd*
gyd â Deborah; ïe, Issachar, a [l]Barac: efe a anfonwyd ar ei draed i'r
dyffryn. [4]Am neillduaeth Reuben
yr oedd mawr ofal calon.
16 Paham yr arhosaist rhwng y
corlannau, i wrandaw brefiadau y
defaid? [5]Am neillduaeth Reuben
yr oedd mawr ofal calon.
17 Gilead a drigodd o'r tu hwnt
i'r Iorddonen: a phaham yr erys
Dan mewn llongau? Aser a drigodd wrth [6]borthladd y môr, ac a
arhosodd ar ei [7]adwyau.
18 Pobl [m]Zabulon a [8]roddes eu
heinioes i farw; felly Naphtali ar
uchelfannau y maes.
19 Y brenhinoedd a ddaethant,
ac a ymladdasant; yna brenhinoedd Canaan a ymladdasant yn
Taanach, wrth ddyfroedd Megido;
ni chymmerasant elw o arian.

[e] pen. 3. 31. [f] pen. 4. 17. [g] Lef. 26. 22. 2 Chron. 15. 5. Es. 33. 8. Galar. 1. 4. a 4. 18. [h] Es. 49. 23. [i] Felly 1 Sam. 13. 19, 22. pen. 4. 3. [k] pen. 10. 4. a 12. 14. [2] Neu, *myfyriwch.* [3] Heb. *y rhai a dynnant â phin.* [l] pen. 4. 14. [4] Neu, *yn.* [5] Neu, *yn.* [6] Neu, *lân.* [7] Neu, *aberoedd.* [m] pen. 4. 10. [8] Heb. *ddirmygasant.*

20 O'r nefoedd yr ymladdasant; y
sêr yn eu [9]graddau a ymladdodd
yn erbyn Sisera.
21 Afon Cison a'u hysgubodd
hwynt; yr hen afon, yr afon Cison.
Fy enaid, ti a sethraist gadernid.
22 Yna y drylliodd carnau y meirch
gan garlammau, carlammau ei gryfion ef.
23 Melldigwch Meroz, eb angel yr
ARGLWYDD, gan felldigo melldigwch
ei thrigolion: am [n]na ddaethant
yn gynnorthwy i'r ARGLWYDD, yn
gynnorthwy i'r ARGLWYDD yn erbyn y cedyrn.
24 Bendithier [o]Jäel, gwraig Heber
y Cenead, goruwch gwragedd; bendithier *hi* goruwch gwragedd yn y
babell.
25 Dwfr a geisiodd efe, llaeth a
roddes hithau: mewn phïol ardderchog y dug hi ymenyn.
26 Ei llaw a estynodd hi at yr
hoel, a'i llaw ddehau at forthwyl y
gweithwyr: a hi a [2]bwyodd Sisera,
ac a dorrodd ei ben ef; gwanodd
hefyd, a thrywanodd ei arlais ef.
27 Wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe; syrthiodd, gorweddodd:
wrth ei thraed yr ymgrymmodd efe,
y syrthiodd: lle yr ymgrymmodd,
yno y syrthiodd yn [3]farw.
28 Mam Sisera a edrychodd trwy
ffenestr, ac a waeddodd trwy y
dellt, Paham yr oeda ei gerbyd
ddyfod? paham yr arafodd olwynion ei gerbydau?
29 Ei harglwyddesau doethion a'i
hattebasant; hithau hefyd a [4]attebodd iddi ei hun,
30 [p]Oni chawsant hwy? oni rannasant yr anrhaith, llangces *neu*
ddwy i bob [5]gwr? anrhaith o *wisgoedd* symmudliw i Sisera, anrhaith
o wnïadwaith symmudliw, symmudliw o wnïadwaith o'r ddeutu, *cymmwys* i yddfau yr [6]anrheithwyr?
31 Felly y darfyddo am dy holl
elynion, O ARGLWYDD: a *bydded* y
rhai a'i hoffant ef [q]fel yr haul yn
myned rhagddo yn ei rym. A'r wlad
a gafodd lonydd ddeugain mlynedd.

Cyn CRIST Cylch 1296.

[9] Heb. *llwybrau.* [n] Neh. 3. 5. [o] pen. 4. 17 [2] Heb. *forthwyliodd.* [3] Heb. *ddistrywiedig.* [4] Heb. *ddychwelodd eiriau atti ei hun.* [p] Exod. 15. 9. [5] Heb. *pen?* [6] Heb. *anrhaith.* [q] 2 Sam. 23. 4.

PENNOD VI.

1 *Midian yn gorthrymmu yr Israeliaid am eu pechod.* 8 *Prophwyd yn eu ceryddu hwynt.* 11 *Angel yn anfon Gedeon i'w gwaredu hwynt.* 21 *Tân yn ysu anrheg Gedeon.* 24 *Gedeon yn bwrw i lawr allor Baal, ac yn offrymmu aberth ar yr allor Jehofah-shalom.* 31 *Joas yn amddiffyn ei fab, ac yn ei alw ef Jerubbaal.* 33 *Llu Gedeon,* 36 *a'i arwyddion.*

Cyn CRIST Cylch 1256.

A MEIBION Israel a wnaeth-
ant ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'u
[a] Hab. 3. 7. rhoddodd hwynt yn llaw [a] Midian
saith mlynedd.
2 A llaw Midian a orthrechodd
Israel: *a* rhag y Midianiaid meib-
[b] 1 Sam. 13. 6. ion Israel a wnaethant iddynt [b] y
llochesau *sydd* yn y mynyddoedd,
a'r ogofeydd, a'r amddiffynfaoedd.
3 A phan hauasai Israel, yna Mid-
ian a ddaeth i fynu, ac Amalec, a
meibion y dwyrain; hwy a ddaeth-
ant i fynu yn eu herbyn hwy:
4 Ac a wersyllasant yn eu herbyn
hwynt, ac a ddinystriasant gnwd y
ddaear, hyd oni ddelych i Gazah;
ac ni adawsant ddim ymborth yn
[2] Neu, *gafr.* Israel, na [2] dafad, nac eidion, nac
asyn.
5 Canys hwy a ddaethant i fynu
â'u hanifeiliaid, ac â'u pebyll, a
daethant fel locustiaid o amldra;
ac nid *oedd* rifedi arnynt hwy, nac
ar eu camelod: a hwy a ddaethant
i'r wlad i'w distrywio hi.
6 Ac Israel a aeth yn dlawd iawn
o achos y Midianiaid: a meibion Is-
rael a lefasant ar yr ARGLWYDD.
Cylch 1249. 7 ¶ A phan lefodd meibion Israel
ar yr ARGLWYDD oblegid y Midian-
iaid,
8 Yr ARGLWYDD a anfonodd bro-
phwydwr at feibion Israel, yr hwn
a ddywedodd wrthynt, Fel hyn y
dywedodd ARGLWYDD DDUW Is-
rael; Myfi a'ch dygais chwi i fynu
o'r Aipht, ac a'ch arweiniais chwi
o dŷ y caethiwed;
9 Ac a'ch gwaredais chwi o law
yr Aiphtiaid, ac o law eich holl or-
thrymwyr; gyrrais hwynt allan o'ch
blaen chwi, a rhoddais eu tir hwynt
i chwi:
10 A dywedais wrthych, Myfi *yw*
[c] 2 Bren. 17. 35, 38. Jer. 10. 2. yr ARGLWYDD eich DUW chwi; [c] nac
ofnwch dduwiau yr Amoriaid, y rhai
yr ydych yn trigo yn eu gwlad: ond
ni wrandawsoch ar fy llais i.
11 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a
ddaeth, ac a eisteddodd dan dderw-
en *oedd* yn Ophrah, yr hon *oedd*
[d] Jos. 17. 2. *eiddo* Joas yr [d] Abïezriad: a [e] Ge-
[e] Heb. 11. 32. deon ei fab ef oedd yn dyrnu
[3] Heb. *i beri iddo ddïangc.* gwenith wrth y gwin-wrŷf, [3] i'*w*
guddio rhag y Midianiaid.
12 Ac angel yr ARGLWYDD a ym-
ddangosodd iddo ef, ac a ddywed-
odd wrtho, Yr ARGLWYDD *sydd*
gyd â thi, *wr* cadarn nerthol.
13 A Gedeon a ddywedodd wrtho,
O fy arglwydd, [f] od yw yr ARGLWYDD
gyd â ni, paham y digwyddodd hyn
oll i ni? a pha le *y mae* ei holl ryf-
eddodau ef, y rhai a fynegodd ein [f] Deut. 31. 17.
tadau i ni, gan ddywedyd, Oni ddug
yr ARGLWYDD ni i fynu o'r Aipht?
Ond yn awr yr ARGLWYDD a'n
gwrthododd ni, ac a'n rhoddodd i
law y Midianiaid.
14 A'r ARGLWYDD a edrychodd
arno ef, ac a ddywedodd, [g] Dos yn [g] 1 Sam. 12. 11. Heb. 11. 32.
dy rymmusdra yma; a thi a waredi
Israel o law y Midianiaid; oni an-
fonais i dydi?
15 Dywedodd yntau wrtho ef, O
fy arglwydd, pa fodd y gwaredaf
fi Israel? [h] [4] Wele fy nheulu yn [h] Edrych 1 Sam. 9. 21.
dlawd ym Manasseh, a minnau yn [4] Heb. *mi sydd waelaf.* Gwel
lleiaf yn nhŷ fy nhad.
16 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrtho ef, Dïau y byddaf fi gyd â Exod. 18. 12.
thi; a thi a darewi y Midianiaid Mic. 5. 2.
fel un gwr.
17 Ac efe a ddywedodd wrtho, O
chefais yn awr ffafr yn dy olwg,
gwna erof fi arwydd mai ti sydd yn
llefaru wrthyf.
18 Na chilia, attolwg, oddi yma,
hyd oni ddelwyf attat, ac oni [i] ddyg- [i] pen. 13. 15.
wyf [5] fy anrheg, a'i gosod ger dy [5] Neu, *fy mwyd-offrwm.*
fron. Dywedodd yntau, Myfi a ar-
hosaf nes i ti ddychwelyd.
19 A Gedeon a aeth i mewn, ac a
barottôdd fyn gafr, ac ephah o beill-
iaid yn fara croyw: y cig a osod-
odd efe mewn basged, a'r isgell a
osododd efe mewn crochan; ac a'*i*
dug atto ef dan y dderwen, ac a'*i*
cyflwynodd.
20 Ac angel DUW a ddywedodd
wrtho, Cymmer y cig, a'r bara croyw,
a gosod ar y graig hon, a [k] thywallt [k] Edrych 1 Bren. 18. 33, 34.
yr isgell. Ac efe a wnaeth felly.
21 ¶ Yna angel yr ARGLWYDD a
estynodd flaen y ffon *oedd* yn ei
law, ac a gyffyrddodd â'r cig, ac â'r
bara croyw: a'r tân [l] a ddyrchafodd [l] Lef. 9. 24.
o'r graig, ac a ysodd y cig, a'r bara
croyw. Ac angel yr ARGLWYDD a
aeth ymaith o'i olwg ef.
22 A phan welodd Gedeon mai
angel yr ARGLWYDD *oedd* efe, y dy-
wedodd Gedeon, Och, O ARGLWYDD [m] Gen. 16. 13.
DDUW! [m] o herwydd i mi weled angel Exod. 33. 20.
yr ARGLWYDD wyneb yn wyneb. pen. 13. 22.
23 A dywedodd yr ARGLWYDD [6] Hynny yw, *Yr Arglwydd a roddo heddwch:* Edrych
wrtho, Tangnefedd i ti: nac ofna;
ni byddi farw.
24 Yna Gedeon a adeiladodd yno Exod. 17. 15.
allor i'r ARGLWYDD, ac a'i galwodd Jer. 33. 16. Ezec. 48. 35.
[6] Jehofah-shalom: hyd y dydd hwn

Cyn CRIST Cylch 1249.

Cyn CRIST Cylch 1249.

y mae hi etto yn Ophrah *eiddo* yr
Abïezriaid.
25 ¶ A'r noson honno y dywedodd
yr ARGLWYDD wrtho ef, Cymmer y
bustach *sydd* eiddo dy dad, [7] sef
yr ail bustach saith mlwydd oed;
a bwrw i lawr allor Baal yr hon
sydd eiddo dy dad, a [n] thorr i lawr
y llwyn *sydd* yn ei hymyl hi:
26 Ac adeilada allor i'r ARGLWYDD
dy DDUW ar ben y [8] graig hon, [9] yn
y lle trefnus; a chymmer yr ail
bustach, ac offrymma boeth-offrwm
â choed y llwyn, yr hwn a dorri di.
27 Yna Gedeon a gymmerodd
ddengwr o'i weision, ac a wnaeth
fel y llefarasai yr ARGLWYDD wrtho:
ac o herwydd ei fod yn ofni teulu
ei dad, a gwŷr y ddinas, fel nas
gallai wneuthur *hyn* liw dydd, efe
a'*i* gwnaeth liw nos.
28 ¶ A phan gyfododd gwŷr y
ddinas y bore, *yna* wele allor Baal
wedi ei bwrw i lawr, a'r llwyn yr
hwn *oedd* yn ei hymyl wedi ei dorri,
a'r ail bustach wedi ei offrymmu ar
yr allor a adeiladasid.
29 A dywedodd pawb wrth eu
gilydd, Pwy a wnaeth y peth hyn?
Ac wedi iddynt ymofyn a chwilio,
y dywedasant, Gedeon mab Joas a
wnaeth y peth hyn.
30 Yna gwŷr y ddinas a ddywed-
asant wrth Joas, Dwg allan dy fab,
fel y byddo marw: am iddo fwrw i
lawr allor Baal, ac am iddo dorri y
llwyn *oedd* yn ei hymyl hi.
31 A Joas a ddywedodd wrth y
rhai oll a oeddynt yn sefyll yn ei
erbyn ef, A ddadleuwch chwi dros
Baal? ai chwi a'i ceidw ef? yr hwn
a ddadleuo drosto ef, bydded farw
y bore hwn: os DUW *yw* efe, dadl-
eued drosto ei hun, am fwrw ei
allor ef i lawr.
32 Ac efe a'i galwodd ef y dwthwn
hwnnw [o] Jerubbaal; gan ddywedyd,
Dadleued Baal drosto ei hun, am
fwrw ei allor i lawr.
33 ¶ Yna y Midianiaid oll, a'r Ama-
leciaid, a meibion y dwyrain, a gasgl-
wyd ynghyd, ac a aethant drosodd,
ac a wersyllasant yn nyffryn Jezreel.
34 Ond [p] yspryd yr ARGLWYDD a
[2] ddaeth ar Gedeon; ac efe [q] a ud-
ganodd mewn udgorn, ac Abïezer
a [3] aeth ar ei ol ef.
35 Ac efe a anfonodd genhadau
trwy holl Manasseh, yr hwn hefyd
a'i canlynodd ef: anfonodd hefyd
genhadau i Aser, ac i Zabulon, ac
i Naphtali; a hwy a ddaethant i
fynu i'w cyfarfod hwynt.
36 ¶ A Gedeon a ddywedodd wrth
DDUW, O gwaredi di Israel trwy fy
llaw i, megis y lleferaist;
37 Wele fi yn gosod cnu o wlan
yn y llawr-dyrnu: os gwlith a fydd
ar y cnu yn unig, a sychder ar yr
holl ddaear; yna y caf wybod y
gwaredi di Israel trwy fy llaw i, fel
y lleferaist.
38 Ac felly y bu: canys cyfododd
yn fore drannoeth, ac a sypiodd y
cnu ynghyd, ac a wasgodd wlith
o'r cnu, lonaid phïol o ddwfr.
39 A Gedeon a ddywedodd wrth
DDUW, [r] Na lidied dy ddigllonedd
i'm herbyn, a mi a lefaraf unwaith
etto. Profaf yn awr, y waith hon yn
unig, trwy y cnu: bydded, attolwg,
sychder ar y cnu yn unig, ac ar yr
holl ddaear bydded gwlith.
40 A DUW a wnaeth felly y noson
honno: canys yr oedd sychder ar y
cnu yn unig, ac ar yr holl ddaear
yr oedd gwlith.

PENNOD VII.

7 Dwyn llu Gedeon o ddeuddeng mil ar hugain i dri chant. 13 Ei gysuro trwy freuddwyd a dehongliad y dorth haidd. 16 Ei ddyfais ynghylch yr udgyrn a'r lampau mewn piserau. 25 Yr Ephraimiaid yn dal Oreb a Zeeb.

YNA Jerubbaal, [a] hwnnw *yw* Ge-
deon, a gyfododd yn fore, a'r
holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, ac
a wersyllasant wrth ffynnon Harod:
a gwersyll y Midianiaid oedd o du
y gogledd iddynt, wrth fryn Moreh,
yn y dyffryn.
2 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Gedeon, Rhy lïosog yw y bobl *sydd*
gyd â thi, i mi i roddi y Midianiaid
yn eu dwylaw; rhag i Israel ymo-
goneddu i'm herbyn, gan ddywed-
yd, Fy llaw fy hun a'm gwaredodd.
3 Am hynny, yn awr, cyhoedda lle
y clywo y bobl, gan ddywedyd, [b] Yr
hwn *sydd* ofnus ac arswydus, dy-
chweled ac ymadawed y bore o
fynydd Gilead. A dychwelodd o'r
bobl ddwy fil ar hugain, a deng mil
a arosasant.
4 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Gedeon, Etto *y mae* gormod o bobl.
Dwg hwynt i waered at y dyfroedd,
a mi a'u profaf hwynt yno i ti: ac
am yr hwn y dywedwyf wrthyt, Hwn
a â gyd â thi, eled hwnnw gyd â
thi; ac am bwy bynnag y dywed-
wyf wrthyt, Hwn nid â gyd â thi,
nac eled hwnnw gyd â thi.

7 Neu, *a'r ail.*
n Exod. 34. 13. Deut. 7. 5.
8 Heb. *cadarnle hwn.*
9 Neu, *mewn modd.*
o 2 Sam. 11. 21. *Jerubbeseth.*
Cylch 1249.
p 1 Chron. 12. 18. 2 Chron. 24. 20.
2 Heb. *wisgodd am.*
q Num. 10. 3. pen. 3. 27.
3 Heb. *alwyd.*
r Gen. 18. 32.
a pen. 6. 32.
b Deut. 20. 8.

Cyn CRIST Cylch 1249.

5 Felly efe a ddygodd y bobl i
waered at y dyfroedd. A dywedodd
yr ARGLWYDD wrth Gedeon, Pob un
a lepio â'i dafod o'r dwfr fel y llep-
io ci, gosod ef o'r neilldu; a phob
un a ymgrymmo ar ei liniau i yfed.
6 A rhifedi y rhai a godasant *y dwfr*
â'u llaw at eu genau, oedd dri chan-
nwr: a'r holl bobl eraill a ymgrym-
masant ar eu gliniau i yfed dwfr.
7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth
Gedeon, Trwy y tri channwr a lep-
iasant *y dwfr*, y gwaredaf chwi, ac
y rhoddaf y Midianiaid yn dy law
di: ac eled yr holl bobl *eraill* bob
un i'w fangre ei hun.
8 Felly y bobl a gymmerasant
fwyd yn eu dwylaw, a'u hudgyrn;
a *Gedeon* a ollyngodd ymaith holl
wŷr Israel, pob un i'w babell, a'r
tri channwr a attaliodd efe: a gwer-
syll y Midianiaid oedd oddi tanodd
iddo yn y dyffryn.
9 ¶ A'r noson honno y dywedodd
yr ARGLWYDD wrtho ef, Cyfod, dos
i waered i'r gwersyll; canys mi a'i
rhoddais yn dy law di.
10 Ac od wyt yn ofni myned i
waered, dos di a Phurah dy langc
i waered i'r gwersyll:
11 A chei glywed beth a ddywed-
ant; fel yr ymnertho wedi hynny
dy ddwylaw, ac yr elych i waered
i'r gwersyll. Yna efe a aeth i
waered, a Phurah ei langc, i gwrr
[2] Heb. *pumpiau.* y [2]rhai arfogion *oedd* yn y gwersyll.
12 A'r Midianiaid, a'r Amaleciaid,
[c] pen. 6. 5, 33. a 8. 10. a [c]holl feibion y dwyrain, oedd yn
gorwedd yn y dyffryn fel locust-
iaid o amldra; a'u camelod *oedd*
heb rif, fel y tywod *sydd* ar fin y
môr o amldra.
13 A phan ddaeth Gedeon, wele
wr yn mynegi i'w gyfaill freuddwyd,
ac yn dywedyd, Wele, breuddwyd
a freuddwydiais; ac wele dorth o
fara haidd yn ymdreiglo i wersyll
y Midianiaid, a hi a ddaeth hyd at
babell, ac a'i tarawodd fel y syrth-
iodd, a hi a'i hymchwelodd, fel y
syrthiodd y babell.
14 A'i gyfaill a attebodd ac a
ddywedodd, Nid *yw* hyn ddim ond
cleddyf Gedeon mab Joas, gwr o
Israel: DUW a roddodd Midian a'i
holl fyddin yn ei law ef.
15 ¶ A phan glybu Gedeon ad-
[3] Heb. *dorriad.* roddiad y breuddwyd, a'i [3]ddirnad,
efe a addolodd, ac a ddychwelodd
i wersyll Israel; ac a ddywedodd,
Cyfodwch: canys rhoddodd yr AR-
GLWYDD fyddin y Midianiaid yn
eich llaw chwi.
16 Ac efe a rannodd y tri chan-
nwr *yn* dair byddin, ac a roddodd
udgyrn yn llaw pawb o honynt, a
phiserau gwag, a [4]lampau y'nghanol [4] Neu, *thewynion.*
y piserau.
17 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Edrychwch arnaf fi, a gwnewch
yr un ffunud: ac wele, pan ddelwyf
i gwrr y gwersyll, yna fel y gwnel-
wyf fi, gwnewch chwithau.
18 Pan udganwyf fi mewn udgorn,
myfi a'r holl rai *sydd* gyd â mi, ud-
genwch chwithau mewn udgyrn o
amgylch yr holl wersyll, a dywedwch,
Cleddyf yr ARGLWYDD a Gedeon.
19 ¶ Felly Gedeon a ddaeth i
mewn, a'r cannwr *oedd* gyd âg ef, i
gwrr y gwersyll, yn nechreu y wyl-
iadwriaeth ganol, a'r gwylwyr wedi
eu newydd osod, ac a udganasant
mewn udgyrn, ac a ddrylliasant y
piserau *oedd* yn eu dwylaw.
20 A'r tair byddin a udganasant
mewn udgyrn, ac a ddrylliasant y
piserau, ac a ddaliasant y lampau yn
eu llaw aswy, a'r udgyrn yn eu llaw
ddehau i udganu: a hwy a lefasant,
Cleddyf yr ARGLWYDD a Gedeon.
21 A safasant bob un yn ei le, o
amgylch y gwersyll: a'r holl wer-
syll a redodd, ac a waeddodd, ac
a ffodd.
22 A'r tri chant [d]a udganasant [d] Jos. 6. 4, 16, 20.
âg udgyrn; a'r [e]ARGLWYDD a osod- Edrych 2 Cor. 4. 7.
odd gleddyf [f]pob un yn erbyn eu [e] Ps. 83. 9. Es. 9. 4.
gilydd, trwy yr holl wersyll: felly [f] 1 Sam. 14. 20.
y gwersyll a ffodd hyd Beth-sittah, 2 Chron. 20. 23.
[5]yn Sererath, hyd fin Abel-meholah, [5] Neu, *tu a.*
hyd Tabbath.
23 A gwŷr Israel a ymgasglasant,
o Naphtali, ac o Aser, ac o holl
Manasseh, ac a erlidiasant ar ol y
Midianiaid.
24 ¶ A Gedeon a anfonodd gen-
hadau trwy holl fynydd Ephraim,
gan ddywedyd, Deuwch i waered
yn erbyn y Midianiaid, ac achub-
wch o'u blaen hwynt y dyfroedd
hyd Beth-barah a'r Iorddonen: a
holl wŷr Ephraim a ymgasglasant,
ac a ennillasant y dyfroedd hyd
Beth-barah a'r Iorddonen.
25 A daliasant [g]ddau o dywysog- [g] Ps. 83. 11. Es. 10. 26.
ion Midian, Oreb a Zeeb; a lladd-
asant Oreb ar graig Oreb, a lladdas-
ant Zeeb wrth win-wrŷf Zeeb, ac a
erlidiasant Midian, ac a ddygasant
bennau Oreb a Zeeb at Gedeon, i'r
tu arall i'r Iorddonen.

Cyn CRIST Cylch 1249.

PENNOD VIII.

1 *Gedeon yn llonyddu gwŷr Ephraim.* 4 *Succoth a Phenuel yn gwrthod porthi llu Gedeon.* 10 *Dala Zebah a Salmunna.* 16, 17 *Dinystr Succoth a Phenuel.* 21 *Gedeon yn dïal marwolaeth ei frodyr ar Zebah a Salmunna;* 23 *yn gwrthod llywodraethu.* 27 *Ei ephod ef yn achos o ddelw-addoliaeth.* 28 *Goresgyn Midian.* 30 *Plant Gedeon, a'i farwolaeth.* 33 *Gauddnwiaeth ac annïolchgarwch yr Israeliaid.*

A [a]GWYR Ephraim a ddywedasant wrtho ef, [2]Paham y gwnaethost y peth hyn â ni, heb alw arnom ni pan aethost i ymladd yn erbyn y Midianiaid? A hwy a'i dwrdiasant ef yn [3]dost.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Beth a wneuthum i yn awr wrth *a wnaethoch* chwi? Onid gwell *yw* lloffiad grawnwin Ephraim, na chasgliad grawnwin Abïezer?

3 DUW a roddodd yn eich llaw chwi dywysogion Midian, Oreb a Zeeb: a pheth a allwn i ei wneuthur wrth *a wnaethoch* chwi? Yna yr arafodd eu [4]dig hwynt tu ag atto ef, pan lefarodd efe y gair hwn.

4 ¶ A daeth Gedeon i'r Iorddonen; *ac* a aeth drosti hi, efe a'r tri channwr *oedd* gyd âg ef, yn ddiffygiol, ac etto yn *eu* herlid *hwy.*

5 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr Succoth, Rhoddwch, attolwg, dorthau o fara i'r bobl sydd i'm canlyn i: canys lluddedig ydynt hwy; a minnau yn erlid ar ol Zebah a Salmunna, brenhinoedd Midian.

6 ¶ A dywedodd tywysogion Succoth, *A yw* llaw Zebah a Salmunna yn awr yn dy law di, fel [b]y rhoddem ni fara i'th lu di?

7 A dywedodd Gedeon, O herwydd hynny, pan roddo yr ARGLWYDD Zebah a Salmunna yn fy llaw i, yna y [5]drylliaf eich cnawd chwi â drain yr anialwch, ac â mïeri.

8 Ac efe a aeth i fynu oddi yno i Penuel, ac a lefarodd wrthynt hwythau yn yr un modd. A gwŷr Penuel a'i hattebasant ef fel yr attebasai gwŷr Succoth.

9 Ac efe a lefarodd hefyd wrth wŷr Penuel, gan ddywedyd, Pan ddychwelwyf mewn heddwch, mi a ddistrywiaf y tŵr yma.

10 ¶ A Zebah a Salmunna *oedd* yn Carcor, a'u lluoedd gyd â hwynt, ynghylch pymtheng mil, yr hyn oll a adawsid o holl fyddin meibion y dwyrain: canys lladdwyd cant ac ugain mil o wŷr yn tynnu cleddyf.

11 A Gedeon a aeth i fynu ar hyd ffordd y rhai oedd yn trigo mewn pebyll, o'r tu dwyrain i [c]Nobah a Jogbehah: ac efe a darawodd y fyddin: canys y fyddin oedd [6]ysgafala.

12 A Zebah a Salmunna a ffoisant: ac efe a erlidiodd ar eu hol hwynt; ac [d]a ddaliodd ddau frenhin Midian, Zebah a Salmunna, ac a [7]darfodd yr holl lu.

13 ¶ A Gedeon mab Joas a ddychwelodd o'r rhyfel cyn *codi* yr haul.

14 Ac efe a ddaliodd langc o wŷr Succoth, ac a ymofynodd âg ef. Ac yntau a ysgrifenodd iddo dywysogion Succoth, a'r henuriaid; *sef* dau wr ar bymtheg a thri ugain.

15 Ac efe a ddaeth at wŷr Succoth, ac a ddywedodd, Wele Zebah a Salmunna, *trwy* y rhai y dannodasoch i mi, gan ddywedyd, *A ydyw* llaw Zebah a Salmunna yn awr yn dy law di, fel y rhoddem fara i'th wŷr lluddedig?

16 Ac efe a gymmerth henuriaid y ddinas, a drain yr anialwch, a mïeri, ac a [8]ddysgodd wŷr Succoth â hwynt.

17 Tŵr [e]Penuel hefyd a ddinystriodd efe, ac a laddodd wŷr y ddinas.

18 ¶ Yna efe a ddywedodd wrth Zebah a Salmunna, Pa fath wŷr *oedd* y rhai a laddasoch chwi yn Tabor? A hwy a ddywedasant, Tebyg i ti, *pob un* o ddull meibion brenhin.

19 Ac efe a ddywedodd, Fy mrodyr, meibion fy mam, *oeddent* hwy: *fel* mai byw yr ARGLWYDD, pe gadawsech hwynt yn fyw, ni laddwn chwi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth Jether ei gyntaf-anedig, Cyfod, lladd hwynt. Ond ni thynnai y llangc ei gleddyf: o herwydd efe a ofnodd, canys bachgen *oedd* efe etto.

21 Yna y dywedodd Zebah a Salmunna, Cyfod di, a rhuthra i ni: canys fel *y byddo* y gwr, *felly y bydd* ei rym. A Gedeon a gyfododd, ac a laddodd Zebah a Salmunna, ac a gymmerth y [9]colerau *oedd* am yddfau eu camelod hwynt.

22 ¶ A gwŷr Israel a ddywedasant wrth Gedeon, Arglwyddiaetha arnom ni, tydi, a'th fab, a mab dy fab hefyd: canys gwaredaist ni o law Midian.

23 A Gedeon a ddywedodd wrthynt, Ni arglwyddiaethaf fi arnoch, ac ni arglwyddiaetha fy mab arnoch, *eithr* [f]yr ARGLWYDD a arglwyddiaetha arnoch.

24 Dywedodd Gedeon hefyd wrthynt, Gofynaf ddymuniad gennych, ar roddi o bob un o honoch i mi

Margin notes:
a Edrych pen. 12. 1. 2 Sam. 19. 41.
2 Heb. *Pa beth yw hyn a wnaethost â ni?*
3 Heb. *gryf.*
4 Heb. *hyspryd.*
b Edrych 1 Sam. 25. 11.
5 Heb. *dyrnaf.*
c Num. 32. 35, 42.
6 *ddifraw.*
d Ps. 83. 11.
7 Heb. *frawychodd.*
8 Heb. *wnaeth i wŷr Succoth adnabod.*
e 1 Bren. 12. 25.
9 Neu, *lloerdlysau.*
f 1 Sam. 8. 7. a 10. 19. a 12. 12.

Cyn CRIST Cylch 1249.
glust-dlysau ei ysglyfaeth: canys
clust-dlysau aur *oedd* ganddynt
hwy, o herwydd mai Ismaeliaid
oeddynt hwy.
25 A dywedasant, Gan roddi y
rhoddwn *hwynt.* A lledasant *ryw*
wisg, a thaflasant yno bob un glust-
dlws ei ysglyfaeth.
26 A phwys y clust-dlysau aur a
ofynasai efe, oedd fil a saith gant *o*
(2 Neu, *perdlysau.*) *siclau* aur; heb law y [2]colerau, a'r
arogl-bellenau, a'r gwisgoedd por-
phor, y rhai *oedd* am frenhinoedd
Midian; ac heb law y tyrch *oedd*
am yddfau eu camelod hwynt.
(g pen. 17. 5.) 27 A Gedeon [g]a wnaeth o hon-
ynt ephod, ac a'i gosododd yn ei
ddinas ei hun Ophrah: a holl Israel
a butteiniasant ar ei hol hi yno: a
bu *hynny* yn dramgwydd i Gedeon,
ac i'w dŷ.
28 ¶ Felly y darostyngwyd Midian
o flaen meibion Israel, fel na chwan-
egasant godi eu pennau. A'r wlad
a gafodd lonydd ddeugain mlynedd
yn nyddiau Gedeon.
29 ¶ A Jerubbaal mab Joas a aeth,
ac a drigodd yn ei dŷ ei hun.
30 Ac i Gedeon yr oedd deng mab
(3 Heb. *yn myned allan o'i forddwyd.*) a thri ugain, a ddaethai [3]o'i gorph ef:
canys gwragedd lawer oedd iddo ef.
31 A'i ordderch-wraig ef, yr hon
oedd yn Sichem, a ymddûg hefyd
iddo fab: ac efe a osododd ei enw
ef yn Abimelech.
Cylch 1209.
32 ¶ Felly Gedeon mab Joas a fu
farw mewn oedran teg, ac a gladd-
wyd ym meddrod Joas ei dad, yn
Ophrah yr Abïezriaid.
33 A phan fu farw Gedeon, yna
meibion Israel a ddychwelasant, ac
a butteiniasant ar ol Baalim; ac
a wnaethant Baal-berith yn dduw
iddynt.
34 Felly meibion Israel ni chof-
iasant yr ARGLWYDD eu DUW, yr
hwn a'u gwaredasai hwynt o law
eu holl elynion o amgylch;
35 Ac ni wnaethant garedigrwydd
â thŷ Jerubbaal, *sef* Gedeon, yn ol yr
holl ddaioni a wnaethai efe i Israel.

PENNOD IX.

1 *Abimelech, trwy gyd-fwriadu â gwŷr Sichem, a lladd ei frodyr, yn myned yn frenhin.* 7 *Jotham, trwy ddammeg, yn eu ceryddu, ac yn rhag-fynegi eu cwymp hwy.* 26 *Gaal yn cyd-fwriadu â'r Sichemiaid yn ei erbyn ef.* 30 *Zebul yn datguddio eu bwriad hwy.* 45 *Abimelech yn eu gorchfygu hwynt, ac yn hau y ddinas â halen:* 49 *yn llosgi amddiffynfa duw Berith.* 53 *Ei ladd yntau yn Thebez â darn o faen melin.* 57 *Cyflawni melldith Jotham.*

AC Abimelech mab Jerubbaal a Cyn CRIST Cylch 1209.
aeth i Sichem, at frodyr [a]ei (a pen. 8. 31.)
fam, ac a ymddiddanodd â hwynt,
ac â holl dylwyth tŷ tad ei fam, gan
ddywedyd,
2 Dywedwch, attolwg, lle y clywo
holl wŷr Sichem, Pa un [2]oreu i chwi, (2 Heb. *sydd dda.*)
ai arglwyddiaethu arnoch o ddengwr
a thri ugain, *sef* holl feibion Jerub-
baal, ai arglwyddiaethu o un gwr
arnoch? cofiwch hefyd mai eich as-
gwrn a'ch cnawd chwi *ydwyf* fi.
3 A brodyr ei fam a ddywedasant
am dano ef, lle y clybu holl wŷr
Sichem, yr holl eiriau hyn: a'u cal-
onnau hwynt a drodd ar ol Abime-
lech; canys dywedasant, Ein brawd
ni *yw* efe.
4 A rhoddasant iddo ddeg a thri
ugain o arian o dŷ Baal-berith: ac
Abimelech a gyflogodd â hwynt
[b]oferwyr gwammal, y rhai a aeth- (b pen. 11. 3.)
ant ar ei ol ef.
5 Ac efe a ddaeth i dŷ ei dad i Oph-
rah, ac a laddodd ei frodyr, meibion
Jerubbaal, y *rhai oedd* ddengwr a
thri ugain, ar un garreg: ond Jo-
tham, mab ieuangaf Jerubbaal, a
adawyd; canys efe a ymguddiasai.
6 A holl wŷr Sichem a holl dŷ
Milo a ymgasglasant, ac a aethant,
ac a urddasant Abimelech yn fren-
hin, wrth [3]ddyffryn y golofn yr hwn (3 Neu, *dderwen:* Edrych Jos. 24. 26.)
sydd yn Sichem.
7 ¶ A phan fynegasant *hynny* i Cylch 1209.
Jotham, efe a aeth ac a safodd ar
ben mynydd Garizim, ac a ddyrch-
afodd ei lef, ac a waeddodd, dywed-
odd *hefyd* wrthynt, Gwrandêwch
arnaf fi, O wŷr Sichem, fel y gwran-
dawo DUW arnoch chwithau.
8 [c]Y prennau gan fyned a aeth- (c Edrych 2 Bren. 14. 9.)
ant i enneinio brenhin arnynt; a
dywedasant wrth yr olew-wydden,
Teyrnasa arnom ni.
9 Ond yr olew-wydden a ddywed-
odd wrthynt, A ymadawaf fi â'm
brasder, [d]â'r hwn trwof fi yr anrhy- (d Ps. 104. 15.)
deddant DDUW a dyn, a myned [4]i (4 Neu, *i fynu ac i waered dros.*)
lywodraethu ar y prennau *eraill?*
10 A'r prennau a ddywedasant
wrth y ffigysbren, Tyred di, teyrn-
asa arnom ni.
11 Ond y ffigysbren a ddywedodd
wrthynt, A ymadawaf fi â'm melys-
dra, ac â'm ffrwyth da, ac a âf fi i
lywodraethu ar y prennau *eraill?*
12 Yna y prennau a ddywedasant
wrth y winwydden, Tyred di, teyrn-
asa arnom ni.
13 A'r winwydden a ddywedodd

Cyn CRIST Cylch 1209.

wrthynt hwy, A ymadawaf fi â'm
melyswin, [e] yr hwn sydd yn llawen-
hâu DUW a dyn, a myned i lywodr-
aethu ar y prennau *eraill*.
14 Yna yr holl brennau a ddy-
wedasant wrth [5] y fieren, Tyred di,
teyrnasa arnom ni.
15 A'r fieren a ddywedodd wrth y
prennau, Os mewn gwirionedd yr en-
neiniwch fi yn frenhin arnoch, deu-
wch *ac* ymddiriedwch yn fy nghys-
god i: ac onid ê, [f] eled tân allan o'r
fieren, ac ysed gedrwydd Libanus.
16 Yn awr gan hynny, os mewn
gwirionedd a phurdeb y gwnaeth-
och, yn gosod Abimelech yn fren-
hin, ac os gwnaethoch yn dda â
Jerubbaal, ac â'i dŷ, ac os yn
ol haeddedigaeth ei ddwylaw y
gwnaethoch iddo:
17 (Canys fy nhad a ymladdodd
drosoch chwi, ac a [6] anturiodd ei
einioes ym mhell, ac a'ch gwared-
odd chwi o law Midian:
18 A chwithau a gyfodasoch yn er-
byn tŷ fy nhad i heddyw, ac a ladd-
asoch ei feibion ef, sef dengwr a thri
ugain, ar un garreg, ac a osodasoch
Abimelech, mab ei law-forwyn ef, yn
frenhin ar wŷr Sichem, o herwydd
ei fod ef yn frawd i chwi:)
19 Gan hynny, os mewn gwirion-
edd a phurdeb y gwnaethoch â Je-
rubbaal, ac â'i dŷ ef, y dydd hwn;
llawenychwch yn Abimelech, a lla-
wenyched yntau ynoch chwithau:
20 Ac onid ê, eled tân allan o
Abimelech, ac ysed wŷr Sichem,
a thŷ Milo; *hefyd* eled tân allan o
wŷr Sichem, ac o dŷ Milo, ac ysed
Abimelech.
21 A Jotham a giliodd, ac a ffodd,
ac a aeth ymaith i Beer, ac a drigodd
yno, rhag ofn Abimelech ei frawd.
Cylch 1206.
22 ¶ Ac Abimelech a deyrnasodd
ar Israel dair blynedd.
23 A [g] DUW a ddanfonodd yspryd
drwg rhwng Abimelech a gwŷr Si-
chem; a gwŷr Sichem a aethant yn
anghywir i Abimelech:
24 Fel y delai y traha *a wnelsid* â
deng mab a thri ugain Jerubbaal,
ac y gosodid eu gwaed hwynt ar
Abimelech eu brawd, yr hwn a'u
lladdodd hwynt; ac ar wŷr Sichem,
y rhai [7] a'i cynnorthwyasant ef i
ladd ei frodyr.
25 A gwŷr Sichem a osodasant
iddo ef gynllwynwyr ar ben y myn-
yddoedd; a hwy a yspeiliasant
bawb a'r a oedd yn tramwy heibio

e Ps. 104. 15.
5 Neu, *yr ysgallen.*
f Ezec. 19. 14.
6 Neu, *fwriodd.*
g Edrych 1 Bren. 22. 22. 2 Chron. 10. 15. a 18. 19, &c.
7 Heb. *a gryfhasant ei ddwylaw ef.*

Cyn CRIST Cylch 1206.

iddynt ar hyd y ffordd. A myneg-
wyd *hynny* i Abimelech.
26 A Gaal mab Ebed a ddaeth, efe
a'i frodyr, ac a aethant drosodd i
Sichem: a gwŷr Sichem a roisant
eu hyder arno.
27 A hwy a aethant i'r meusydd,
ac a gasglasant eu gwinllannoedd,
ac a sangasant *eu grawnwin*, ac a
wnaethant [8] yn llawen, ac a aethant
i mewn i dŷ eu duw, ac a fwyttas-
ant ac a yfasant, ac a felldithiasant
Abimelech.
28 A Gaal mab Ebed a ddywed-
odd, Pwy *yw* Abimelech, a phwy
yw Sichem, fel y gwasanaethem ef?
onid mab Jerubbaal *yw efe* onid
Zebul *yw* ei swyddog? gwasanaeth-
wch wŷr Hemor tad Sichem: canys
paham y gwasanaethem ni ef?
29 O na byddai y bobl hyn dan fy
llaw i, fel y bwriwn ymaith Abime-
lech! Ac efe a ddywedodd wrth Abi-
melech, Amlhâ dy lu, a thyred allan.
30 ¶ A phan glybu Zebul, llywodr-
aethwr y ddinas, eiriau Gaal mab
Ebed, y [9] llidiodd ei ddigllonedd ef.
31 Ac efe a anfonodd genhadau at
Abimelech [2] yn ddirgel, gan ddywed-
yd, Wele Gaal mab Ebed a'i frodyr
wedi dyfod i Sichem; ac wele hwynt
yn cadarnhâu y ddinas i'th erbyn.
32 Gan hynny cyfod yn awr liw
nos, ti a'r bobl *sydd* gyd â thi, a
chynllwyn yn y maes:
33 A chyfod yn fore ar godiad yr
haul, a rhuthra yn erbyn y ddinas:
ac wele, *pan* ddelo efe a'r bobl
sydd gyd âg ef allan i'th erbyn,
yna gwna iddo [3] yr hyn a ellych.
34 ¶ Ac Abimelech a gyfododd,
a'r holl bobl y rhai *oedd* gyd âg ef,
liw nos, ac a gynllwynasant yn er-
byn Sichem yn bedair byddin.
35 A Gaal mab Ebed a aeth allan,
ac a safodd *wrth* ddrws porth y
ddinas: ac Abimelech a gyfododd,
a'r bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, o'r
cynllwyn.
36 A phan welodd Gaal y bobl,
efe a ddywedodd wrth Zebul, Wele
bobl yn dyfod i waered o ben y
mynyddoedd. A dywedodd Zebul
wrtho, Cysgod y mynyddoedd yr
ydwyt ti yn ei weled fel dynion.
37 A Gaal a chwanegodd etto lef-
aru, ac a ddywedodd, Wele bobl
yn dyfod i waered o [4] ganol y tir,
a byddin arall yn dyfod o ffordd
gwastadedd [5] Meonenim.
38 Yna y dywedodd Zebul wrtho

8 Neu, *ganiadau:* Edrych Es. 16. 9, 10. Jer. 25. 30.
9 Heb. *poethodd.*
2 Heb. *yn ddichellgar,* neu, *i Tormah.*
3 Heb. *fel y caffo dy law.*
4 Heb. *fogail.*
5 Neu, *ystyrwyr amseroedd.*

Cyn CRIST Cylch 1206.

ef, Pa le yn awr *y mae* dy enau
di, *â'r hwn* y dywedaist, Pwy *yw*
Abimelech, pan wasanaethem ef?
onid dyma y bobl a ddirmygaist
ti? dos allan, attolwg, yn awr, ac
ymladd i'w herbyn.
39 A Gaal a aeth allan o flaen
gwŷr Sichem, ac a ymladdodd âg
Abimelech.
40 Ac Abimelech a'i herlidiodd ef,
ac efe a ffodd o'i flaen ef; a llawer
a gwympasant yn archolledig hyd
ddrws y porth.
41 Ac Abimelech a drigodd yn
Arumah: a Zebul a yrrodd ymaith
Gaal a'i frodyr o breswylio yn Si-
chem.
42 A thrannoeth y daeth y bobl
allan i'r maes: a mynegwyd *hynny*
i Abimelech.
43 Ac efe a gymmerth y bobl, ac
a'u rhannodd yn dair byddin, ac a
gynllwynodd yn y maes, ac a edrych-
odd, ac wele y bobl wedi dyfod allan
o'r ddinas; ac efe a gyfododd yn eu
herbyn, ac a'u tarawodd hwynt.
44 Ac Abimelech, a'r fyddin *oedd*
gyd âg ef, a ruthrasant, ac a safas-
ant wrth ddrws porth y ddinas: a'r
ddwy fyddin *eraill* a ruthrasant ar
yr holl *rai oedd* yn y maes, ac a'u
tarawsant hwy.
45 Ac Abimelech a ymladdodd yn
erbyn y ddinas yr holl ddiwrnod
hwnnw: ac efe a ennillodd y ddin-
as, ac a laddodd y bobl *oedd* yn-
ddi, ac [h]a ddistrywiodd y ddinas, — [h] 1 Bren. 12. 25.
ac a'i hauodd â halen.
46 ¶ A phan glybu holl wŷr tŵr
Sichem *hynny,* hwy a aethant i
amddiffynfa tŷ duw Berith.
47 A mynegwyd i Abimelech, ym-
gasglu o holl wŷr tŵr Sichem.
48 Ac Abimelech a aeth i fynu
i fynydd Salmon, efe a'r holl bobl
oedd gyd âg ef: ac Abimelech a
gymmerth fwyell yn ei law, ac a
dorrodd gangen o'r coed, ac a'i
cymmerth hi, ac a'*i* gosododd ar
ei ysgwydd; ac a ddywedodd wrth
y bobl *oedd* gyd âg ef, Yr hyn a
welsoch fi yn ei wneuthur, brys-
iwch, gwnewch fel finnau.
49 A'r holl bobl a dorrasant bob
un ei gangen, ac a aethant ar ol
Abimelech; ac a'u gosodasant wrth
yr amddiffynfa, ac a losgasant [6]â — [6] Neu, *arnynt hwy.*
hwynt yr amddiffynfa â thân: felly
holl wŷr tŵr Sichem a fuant feirw,
ynghylch mil o wŷr a gwragedd.
50 ¶ Yna Abimelech a aeth i
Thebez; ac a wersyllodd yn erbyn
Thebez, ac a'i hennillodd hi.
51 Ac yr oedd tŵr cadarn y'nghan-
ol y ddinas; a'r holl wŷr a'r gwrag-
edd, a'r holl rai o'r ddinas, a ffoi-
sant yno, ac a gauasant arnynt, ac
a ddringasant ar nen y tŵr.
52 Ac Abimelech a ddaeth at y
tŵr, ac a ymladdodd yn ei erbyn;
ac a nesaodd at ddrws y tŵr, i'w
losgi ef â thân.
53 A [i]rhyw wraig a daflodd ddarn — [i] 2 Sam. 11. 21.
o faen melin ar ben Abimelech, ac
a ddrylliodd ei benglog ef.
54 Yna [k]efe a alwodd yn fuan ar y — [k] Felly 1 Sam. 31. 4.
llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, ac
a ddywedodd wrtho, Tyn dy gleddyf,
a lladd fi; fel na ddywedant am dan-
af, Gwraig a'i lladdodd ef. A'i langc
a'i trywanodd ef, ac efe a fu farw.
55 A phan welodd gwŷr Israel farw
o Abimelech, hwy a aethant bob un
i'w fangre.
56 ¶ Felly y talodd DUW ddryg-
ioni Abimelech, yr hwn a wnelsai
efe i'w dad, gan ladd ei ddeg brawd
a thri ugain.
57 A holl ddrygioni gwŷr Sichem
a dalodd DUW ar eu pen hwynt: a
melldith Jotham mab Jerubbaal a
ddaeth arnynt hwy.

PENNOD X.

1 *Tola yn barnu Israel yn Samir.* 3 *Jair a'i ddeg mab ar hugain, i'r rhai yr oedd deg dinas ar hugain.* 7 *Y Philistiaid a'r Ammoniaid yn gorthrymmu Israel.* 10 *Duw yn eu cyfyngdra yn eu danfon hwy at eu gau-dduwiau:* 15 *ac, ar eu hedifeirwch, yn tosturio wrthynt.*

Cylch 1206.

AC ar ol Abimelech, y cyfododd
i [2]waredu Israel, Tola, mab — [2] Heb. *achub.*
Puah, mab Dodo, gwr o Issachar;
ac efe oedd yn trigo yn Samir ym
mynydd Ephraim.
2 Ac efe a farnodd Israel dair — Cylch 1183.
blynedd ar hugain, ac a fu farw, ac
a gladdwyd yn Samir.
3 ¶ Ac ar ei ol ef y cyfododd Jair,
Gileadiad; ac efe a farnodd Israel
ddwy flynedd ar hugain.
4 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar
hugain [a]yn marchogaeth ar ddeg ar — [a] pen. 12. 14.
hugain o ebolion asynod; a deg din-
as ar hugain *oedd* ganddynt, y rhai
a elwyd [3]Hafoth-Jair hyd y dydd — [3] Neu, *Trefi,* Num. 32. 41.
hwn, y rhai *ydynt* y'ngwlad Gilead.
5 A Jair a fu farw, ac a gladdwyd
yn Camon.
6 A [b]meibion Israel a chwanegas- — [b] pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 13. 1.
ant wneuthur yr hyn oedd ddrwg — Cylch 1161.
y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a was-
anaethasant Baalim, ac [c]Astaroth, — [c] pen. 2. 13.

Cyn CRIST Cylch 1161.

a duwiau Syria, a duwiau Sidon,
a duwiau Moab, a duwiau meibion
Ammon, a duwiau y Philistiaid; a
gwrthodasant yr ARGLWYDD, ac ni
wasanaethasant ef.
7 ¶ A llidiodd digllonedd yr AR-
GLWYDD yn erbyn Israel; ac efe [d]a'u
gwerthodd hwynt yn llaw y Philist-
iaid, ac yn llaw meibion Ammon.
8 A hwy a flinasant ac a ysigas-
ant feibion Israel y flwyddyn hon-
no tair blynedd ar bymtheg, holl
feibion Israel y rhai *oedd* tu hwnt
i'r Iorddonen, y'ngwlad yr Amor-
iaid, yr hon *sydd* yn Gilead.
9 A meibion Ammon a aethant
trwy yr Iorddonen, i ymladd hefyd
yn erbyn Judah, ac yn erbyn Ben-
jamin, ac yn erbyn tŷ Ephraim; fel
y bu gyfyng iawn ar Israel.
10 ¶ A meibion Israel a lefasant
ar yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
Pechasom yn dy erbyn; o herwydd
gwrthod o honom ein DUW, a
gwasanaethu Baalim hefyd.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth feibion Israel, Oni *waredais
chwi* rhag yr Aiphtiaid, a rhag yr
Amoriaid, a rhag meibion Ammon,
a rhag y Philistiaid?
12 Y Sidoniaid hefyd, a'r Amalec-
iaid, a'r Maoniaid, a'ch gorthrym-
masant chwi; a llefasoch arnaf, a
minnau a'ch gwaredais chwi o'u
llaw hwynt.
13 [e]Etto chwi a'm gwrthodasoch
i, ac a wasanaethasoch dduwiau
dïeithr: am hynny ni waredaf chwi
mwyach.
14 Ewch, a [f]llefwch at y duwiau a
ddewisasoch: gwaredant hwy chwi
yn amser eich cyfyngdra.
15 ¶ A meibion Israel a ddywed-
asant wrth yr ARGLWYDD, Pechas-
om; gwna di i ni [4]fel y gwelych
yn dda: etto gwared ni, attolwg,
y dydd hwn.
16 A hwy a fwriasant ymaith *y*
duwiau [5]dïeithr o'u mysg, ac a was-
anaethasant yr ARGLWYDD: [g]a'i
enaid ef a [6]dosturiodd, o herwydd
adfyd Israel.
17 Yna meibion Ammon a [7]ymgyn-
nullasant, ac a wersyllasant yn Gil-
ead: a meibion Israel a ymgasglas-
ant, ac a wersyllasant ym Mispah.
18 Y bobl hefyd *a* thywysogion
Gilead a ddywedasant wrth eu gil-
ydd, Pa wr a ddechreu ymladd yn
erbyn meibion Ammon? efe [h]a fydd
yn bennaeth ar drigolion Gilead.

Cylch 1161.
[d] pen. 2. 14. 1 Sam. 12. 9.
[e] Deut. 32. 15. Jer. 2. 13.
[f] Deut. 32. 37, 38. Jer. 2. 28.
[4] Heb. *yr hyn fo da yn dy olwg.*
[5] Heb. *dïeithriaid.*
[g] Es. 63. 9.
[6] Heb. *gwttogwyd.*
[7] Heb. *griwyd ynghyd.*
[h] pen. 11. 8, 11.

PENNOD XI.

1 *Yr ammod rhwng Jephthah a gwŷr Gilead, y cai efe fod yn ben arnynt.* 12 *Oferedd yr ymddiddan am heddwch rhyngddo ef a'r Ammoniaid.* 29 *Adduned Jephthah.* 32 *Jephthah yn gorchfygu yr Ammoniaid:* 34 *ac yn cwblhâu ei adduned ar ei ferch.*

A [a]JEPHTHAH y Gileadiad oedd
wr cadarn nerthol, ac efe *oedd*
fab i wraig o butteinwraig: a Gilead
a genhedlasai y Jephthah hwnnw.
2 A gwraig Gilead a ymddûg iddo
feibion: a meibion y wraig a gyn-
nyddasant, ac a fwriasant ymaith
Jephthah, ac a ddywedasant wrtho,
Nid etifeddi di yn nhŷ ein tad ni;
canys mab gwraig ddïeithr *ydwyt* ti.
3 Yna Jephthah a ffodd [2]rhag ei
frodyr, ac a drigodd y'ngwlad Tob;
a dynion [b]ofer a ymgasglasant at
Jephthah, ac a aethant allan gyd
âg ef.
4 ¶ Ac wedi *talm* o ddyddiau,
meibion Ammon a ryfelasant yn
erbyn Israel.
5 A phan oedd meibion Ammon
yn rhyfela yn erbyn Israel, yna hen-
uriaid Gilead a aethant i gyrchu
Jephthah o wlad Tob:
6 Ac a ddywedasant wrth Jeph-
thah, Tyred, a bydd yn dywysog i
ni, fel yr ymladdom yn erbyn meib-
ion Ammon.
7 A Jephthah a ddywedodd wrth
henuriaid Gilead, [c]Oni chasasoch
chwi fi, ac a'm gyrrasoch o dŷ fy
nhad? a phaham y deuwch attaf fi
yn awr, pan *yw* gyfyng arnoch?
8 A henuriaid Gilead a ddywed-
asant wrth Jephthah, Am hynny y
dychwelasom yn awr attat ti, fel y
delit gyd â ni, ac yr ymladdit yn er-
byn meibion Ammon, ac y byddit i
ni yn ben ar holl drigolion Gilead.
9 A Jephthah a ddywedodd wrth
henuriaid Gilead, O dygwch fi yn
fy ol i ymladd yn erbyn meibion
Ammon, a rhoddi o'r ARGLWYDD
hwynt o'm blaen i; a gaf fi fod yn
ben arnoch chwi?
10 A henuriaid Gilead a ddywed-
asant wrth Jephthah, Yr ARGLWYDD
a fyddo yn [3]dyst rhyngom ni, oni
wnawn ni felly yn ol dy air di.
11 Yna Jephthah a aeth gyd â
henuriaid Gilead; a'r bobl a'i gosod-
asant ef yn ben ac yn dywysog ar-
nynt: a Jephthah a adroddodd ei
holl eiriau [d]ger bron yr ARGLWYDD
ym Mispah.
12 ¶ A Jephthah a anfonodd gen-

Cyn CRIST Cylch 1161.
[a] Heb. 11. 32, a elwir *Jephthae.*
[2] Neu, *o wyneb.*
[b] pen. 9. 4. 1 Sam. 22. 2.
[c] Gen. 26. 27.
[3] Heb. *wrandawydd.*
[d] pen. 20. 1. 1 Sam. 10. 17.
Cylch 1143.

Cyn CRIST Cylch 1143.

hadau at frenhin meibion Ammon,
gan ddywedyd, Beth *sydd* i ti *a
wnelych* â mi, fel y delit yn fy er-
byn i ymladd yn fy ngwlad i?
13 A brenhin meibion Ammon a
ddywedodd wrth genhadau Jeph-
[e] Num. 21. 13. thah, [e]O herwydd i Israel ddwyn fy
ngwlad i pan ddaeth i fynu o'r
Aipht, o Arnon hyd Jabboc, a hyd
yr Iorddonen: yn awr gan hynny
dod hwynt adref mewn heddwch.
14 A Jephthah a anfonodd dra-
chefn genhadau at frenhin meibion
Ammon;
15 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn
[f] Deut. 2. 9, 19. y dywed Jephthah; [f]Ni ddug Israel
dir Moab, na thir meibion Ammon:
16 Ond pan ddaeth Israel i fynu
[g] Num. 14. 25. o'r Aipht, a [g]rhodio trwy yr anial-
[h] Num. 20. 1. wch, hyd y môr coch, a [h]dyfod i
Cades;
[i] Num. 20. 14. 17 Yna [i]Israel a anfonodd genhad-
au at frenhin Edom, gan ddywedyd,
Gâd i mi dramwy, attolwg, trwy dy
wlad di. Ond ni wrandawodd bren-
hin Edom. A hwy a anfonasant
hefyd at frenhin Moab: ond ni fyn-
nai yntau. Felly Israel a arhosodd
yn Cades.
18 Yna hwy a gerddasant yn yr
[k] Num. 21. 4. anialwch, ac [k]a amgylchynasant
[l] Num. 21. 11. wlad Edom, a gwlad Moab; ac [l]a
ddaethant o du codiad haul i wlad
Moab, ac a wersyllasant tu hwnt i
[m] Num. 21. 13. a 22. 36. Arnon; ac [m]ni ddaethant o fewn
[n] Num. 21. 21. terfyn Moab: canys [n]Arnon *oedd*
derfyn Moab.
[o] Deut. 2. 26. 19 Ac [o]Israel a anfonodd genhadau
at Sehon brenhin yr Amoriaid, bren-
hin Hesbon; ac Israel a ddywedodd
[p] Num. 21. 22. wrtho, [p]Gâd i ni dramwy, attolwg,
trwy dy wlad di, hyd fy mangre.
20 Ond nid ymddiriedodd Sehon i
Israel fyned trwy ei derfyn ef: eithr
Sehon a gasglodd ei holl bobl, a
hwy a wersyllasant yn Jahaz, ac efe
a ymladdodd yn erbyn Israel.
21 Ac ARGLWYDD DDUW Israel
a roddodd Sehon a'i holl bobl yn
llaw Israel; a hwy a'u tarawsant
hwynt. Felly Israel a feddiannodd
holl wlad yr Amoriaid, trigolion y
wlad honno.
[q] Deut. 2. 36. 22 Meddiannasant hefyd [q]holl der-
fynau yr Amoriaid, o Arnon hyd
Jabboc, ac o'r anialwch hyd yr
Iorddonen.
23 Felly yn awr, ARGLWYDD DDUW
Israel a fwriodd yr Amoriaid allan
o flaen ei bobl Israel: gan hynny
ai tydi a'i meddiennit hi?

24 Oni feddienni di yr hyn a roddo
Cemos dy dduw i ti i'w feddiannu?
Felly yr hyn oll a oresgyno yr AR-
GLWYDD ein DUW o'n blaen ni a
feddiannwn ninnau.
25 [r]Ac yn awr, *a wyt* ti yn well na [r] Num. 22. 2. Jos. 24. 9.
Balac mab Sippor, brenhin Moab?
a ymrysonodd efe erioed âg Israel,
neu gan ymladd a ymladdodd efe
i'w herbyn hwy?
26 Pan oedd Israel yn trigo yn
Hesbon a'i threfydd, ac yn Aroer
a'i threfydd, ac yn yr holl ddinas-
oedd y rhai *sydd* wrth derfynau Ar-
non, dri chân mlynedd; paham nad
achubasoch *hwynt* y pryd hwnnw?
27 Am hynny ni phechais i yn dy
erbyn di; ond yr ydwyt ti yn
gwneuthur cam â mi, gan ymladd
yn fy erbyn i; yr ARGLWYDD Farn-
wr a farno heddyw rhwng meibion
Israel a meibion Ammon.
28 Er hynny ni wrandawodd bren-
hin meibion Ammon ar eiriau Jeph-
thah, y rhai a anfonodd efe atto.
29 ¶ Yna y daeth [s]yspryd yr AR- [s] pen. 3. 10.
GLWYDD ar Jephthah; ac efe a aeth
dros Gilead a Manasseh; ac a aeth
dros Mispah Gilead, ac o Mispah
Gilead yr aeth efe drosodd *at* feib-
ion Ammon.
30 A Jephthah a addunedodd
adduned i'r ARGLWYDD, ac a ddy-
wedodd, Os gan roddi y rhoddi di
feibion Ammon yn fy llaw i;
31 Yna yr [4]hwn a ddelo allan o [4] Heb. *yr hyn a ddelo allan, a ddaw allan.*
ddrysau fy nhŷ i'm cyfarfod, pan
ddychwelwyf mewn heddwch oddi
wrth feibion Ammon, a fydd eiddo
yr ARGLWYDD, a mi a'i hoffrymmaf
ef yn boeth-offrwm.
32 ¶ Felly Jephthah a aeth dros-
odd at feibion Ammon i ymladd
yn eu herbyn: a'r ARGLWYDD a'u
rhoddodd hwynt yn ei law ef.
33 Ac efe a'u tarawodd hwynt o
Aroer hyd oni ddelych di i Minnith,
sef ugain dinas, a hyd [5]wastadedd y [5] Neu, *Abel.*
gwinllannoedd, â lladdfa fawr iawn.
Felly y darostyngwyd meibion Am-
mon o flaen meibion Israel.
34 ¶ A Jephthah a ddaeth i Mis-
pah i'w dŷ ei hun: ac wele [t]ei ferch [t] Exod. 15. 20. 1 Sam. 18. 6. Ps. 68. 25.
yn dyfod allan i'w gyfarfod â thym-
panau, ac â dawnsiau; a hi *oedd ei*
unig *etifedd* ef; nid *oedd* ganddo
[6]na mab na merch ond y hi. [6] Neu, *o'r eiddo ei hun na mab na merch.* Heb. *o hono ei hun.*
35 A phan welodd efe hi, efe a
rwygodd ei ddillad, ac a ddywedodd,
Ah! ah! fy merch, gan ddarostwng
y darostyngaist fi; ti hefyd wyt *un*

Cyn CRIST Cylch 1143.

o'r rhai sydd yn fy molestu: canys myfi a agorais fy ngenau wrth yr ARGLWYDD, ac ni allaf gilio.

36 A hi a ddywedodd wrtho, Fy nhad, *od* agoraist dy enau wrth yr ARGLWYDD, gwna i mi yn ol yr hyn a aeth allan o'th enau; gan i'r ARGLWYDD wneuthur drosot ti ddïaledd ar dy elynion, meibion Ammon.

37 Hi a ddywedodd *hefyd* wrth ei thad, Gwneler i mi y peth hyn; paid â mi ddau fis, fel yr elwyf [7] i fynu ac i waered ar y mynyddoedd, ac yr wylwyf o herwydd fy morwyndod, mi a'm cyfeillesau.

[7] Heb. *a myned i waered.*

38 Ac efe a ddywedodd, Dos. Ac efe a'i gollyngodd hi *dros* ddau fis. A hi a aeth â'i chyfeillesau, ac a wylodd o herwydd ei morwyndod ar y mynyddoedd.

39 Ac ym mhen y ddau fis hi a ddychwelodd at ei thad: ac efe a wnaeth â hi yr adduned a addunasai efe: a hi ni adnabuasai wr. A bu *hyn* yn ddefod yn Israel,

40 Fyned o ferched Israel [8] bob blwyddyn i [9] alaru am ferch Jephthah y Gileadiad, bedwar diwrnod yn y flwyddyn.

[8] Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*
[9] Neu, *ymddiddan â merch.*

PENNOD XII.

1 *Yr Ephraimiaid yn cwerylu â Jephthah; a gwŷr Gilead yn eu lladd hwynt, ac yn eu hadnabod wrth y gair Shibboleth.* 7 *Marwolaeth Jephthah.* 8 *Ibsan, a'i ddeg mab ar hugain, a'i ddeg merch ar hugain,* 11 *ac Elon,* 13 *ac Abdon, a'i ddeugain mab, a'i ddeg ŵyr ar hugain, yn barnu Israel.*

A [a] GWYR Ephraim a [2] ymgasglasant, ac a aethant tu a'r gogledd, ac a ddywedasant wrth Jephthah, Paham yr aethost ti drosodd i ymladd yn erbyn meibion Ammon, ac na elwaist arnom ni i fyned gyd â thi? dy dŷ di a losgwn ni am dy ben â thân.

[a] Edrych pen. 8. 1.
[2] Heb. *alwyd ynghyd.*

2 A Jephthah a ddywedodd wrthynt hwy, Myfi a'm pobl oeddem yn ymryson yn dost yn erbyn meibion Ammon; a mi a'ch gelwais chwi, ond ni waredasoch fi o'u llaw hwynt.

3 A phan welais i nad oeddych yn fy achub, mi a osodais fy einioes yn fy llaw, ac a euthum yn erbyn meibion Ammon; a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn fy llaw i: paham gan hynny y daethoch i fynu attaf fi y dydd hwn, i ymladd i'm herbyn?

4 Yna Jephthah a gasglodd ynghyd holl wŷr Gilead, ac a ymladdodd âg Ephraim: a gwŷr Gilead a darawsant Ephraim, am ddywedyd o honynt hwy, Ffoaduriaid Ephraim ym mysg yr Ephraimiaid, *ac* ym mysg Manasseh, *ydych* chwi y Gileadiaid.

Cyn CRIST Cylch 1143.

5 A'r Gileadiaid a ennillasant rydau yr Iorddonen o flaen yr Ephraimiaid: a phan ddywedai yr Ephraimiaid a ddïangasent, Gedwch i mi fyned drwodd: yna gwŷr Gilead a ddywedent wrtho, Ai Ephraimiad *ydwyt* ti? Os dywedai yntau, Nag ê;

6 Yna y dywedent wrtho, Dywed yn awr, Shibboleth. Dywedai yntau, Sibboleth: canys ni fedrai efe lefaru felly. Yna y dalient ef, ac y lladdent ef wrth rydau yr Iorddonen. A chwympodd y pryd hwnnw o Ephraim ddwy fil a deugain.

7 A Jephthah a farnodd Israel chwe blynedd. Yna y bu farw Jephthah y Gileadiad, ac a gladdwyd yn *un* o ddinasoedd Gilead.

Cylch 1137.

8 ¶ Ac ar ei ol ef, Ibsan o Bethlehem a farnodd Israel.

9 Ac iddo ef yr oedd deng mab ar hugain, a deng merch ar hugain, *y rhai* a anfonodd efe allan, a deng merch ar hugain a ddug efe i'w feibion oddi allan. Ac efe a farnodd Israel saith mlynedd.

10 Yna y bu farw Ibsan, ac a gladdwyd yn Bethlehem.

11 ¶ Ac ar ei ol ef, Elon y Zabuloniad a farnodd Israel: ac efe a farnodd Israel ddeng mlynedd.

Cylch 1130.

12 Ac Elon y Zabuloniad a fu farw, ac a gladdwyd yn Ajalon, y'ngwlad Zabulon.

13 ¶ Ac Abdon mab Hilel y Pirathoniad a farnodd Israel ar ei ol ef.

Cylch 1120.

14 Ac iddo ef yr oedd deugain o feibion, a deg ar hugain o ŵyrion, [b] yn marchogaeth ar ddeg a thri ugain o ebolion asynod: ac efe a farnodd Israel wyth mlynedd.

[b] pen. 5. 10. a 10. 4.

15 Ac Abdon mab Hilel y Pirathoniad a fu farw: ac a gladdwyd yn Pirathon, y'ngwlad Ephraim, ym mynydd yr Amaleciaid.

Cylch 1112.

PENNOD XIII.

1 *Israel yn llaw y Philistiaid.* 2 *Angel yn ymddangos i wraig Manoah;* 8 *ac wedi hynny i Manoah.* 15 *Offrwm Manoah, ac adnabod yr angel.* 24 *Genedigaeth Samson.*

A MEIBION Israel a chwanegasant [a] wneuthur yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: a'r ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn llaw y Philistiaid ddeugain mlynedd.

Cylch 1161.
[a] pen. 2. 11. a 3. 7. a 4. 1. a 6. 1. a 10. 6.

Cyn CRIST Cylch 1161.

2 ¶ Ac yr oedd rhyw wr yn Sorah, o dylwyth y Daniaid, a'i enw ef *oedd* Manoah; a'i wraig ef *oedd* ammhlantadwy, heb esgor.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ymddangosodd i'r wraig, ac a ddywedodd wrthi, Wele, yn awr ammhlantadwy *ydwyt* ti, ac heb esgor: ond ti a feichiogi, ac a esgori ar fab.

4 Ac yn awr, attolwg, ymochel, ac [b] nac ŷf win na dïod gadarn, ac na fwytta ddim aflan.

5 Canys wele, ti a feichiogi, ac a esgori ar fab; ac [c] ni ddaw ellyn ar ei ben ef: canys Nazaread i DDUW fydd y bachgen o'r groth: ac efe a ddechreu waredu Israel o law y Philistiaid.

6 ¶ Yna y daeth y wraig ac a fynegodd i'w gwr, gan ddywedyd, Gwr DUW a ddaeth attaf fi; a'i bryd ef *oedd* fel pryd angel DUW, yn ofnadwy iawn: ond ni ofynais iddo o ba le yr oedd, ac ni fynegodd yntau i mi ei enw.

7 Ond efe a ddywedodd wrthyf, Wele, ti a feichiogi, ac a esgori ar fab. Ac yn awr nac ŷf win na dïod gadarn, ac na fwytta ddim aflan: canys Nazaread i DDUW fydd y bachgen, o'r groth hyd ddydd ei farwolaeth.

8 ¶ Yna Manoah a weddïodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg, fy Arglwydd, gâd i wr DUW yr hwn a anfonaist, ddyfod eilwaith attom ni, a dysgu i ni beth a wnelom i'r bachgen a enir.

9 A DUW a wrandawodd ar lef Manoah: ac angel DUW a ddaeth eilwaith at y wraig, a hi yn eistedd yn y maes; ond Manoah ei gwr nid *oedd* gyd â hi.

10 A'r wraig a frysiodd, ac a redodd, ac a fynegodd i'w gwr, ac a ddywedodd wrtho, Wele, ymddangosodd y gwr i mi, yr hwn a ddaeth attaf fi y dydd *arall.*

11 A Manoah a gyfododd, ac a aeth ar ol ei wraig, ac a ddaeth at y gwr, ac a ddywedodd wrtho, Ai ti *yw* y gwr a leferaist wrth y wraig? Dywedodd yntau, *Ië*, myfi.

12 A dywedodd Manoah, Deled yn awr dy eiriau i ben. [2] Pa fodd y trinwn y bachgen, [3] ac y gwnawn iddo ef?

13 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Manoah, Rhag yr hyn oll a ddywedais wrth y wraig, ymocheled hi.

14 Na fwyttâed o ddim a ddêl allan o'r winwydden, nac yfed win na dïod gadarn, ac na fwyttâed ddim aflan: cadwed yr hyn oll a orchymynais iddi.

15 ¶ A dywedodd Manoah wrth angel yr ARGLWYDD, [d] Gâd, attolwg, i ni dy attal, tra y parottôm fyn gafr ger dy fron di.

16 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Manoah, Ped attelit fi, ni fwyttâwn o'th fara di: os gwnei boeth-offrwm, gwna ef i'r ARGLWYDD. Canys ni wyddai Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

17 A Manoah a ddywedodd wrth angel yr ARGLWYDD, Beth *yw* dy enw, fel y'th anrhydeddom di pan ddelo dy eiriau *i ben?*

18 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, [e] Paham yr ymofyni am fy enw, gan ei *fod* [f] yn rhyfeddol?

19 Felly Manoah a gymmerth fyn gafr, a bwyd-offrwm, ac a'*i* hoffrymmodd ar y graig i'r ARGLWYDD. A'r *angel* a wnaeth yn rhyfedd: a Manoah a'i wraig oedd yn edrych.

20 Canys, pan ddyrchafodd y fflam oddi ar yr allor tu a'r nefoedd, yna angel yr ARGLWYDD a ddyrchafodd yn fflam yr allor: a Manoah a'i wraig oedd yn edrych ar *hynny*, ac a syrthiasant i lawr ar eu hwynebau.

21 (Ond ni chwanegodd angel yr ARGLWYDD ymddangos mwyach i Manoah, nac i'w wraig.) Yna y gwybu Manoah mai angel yr ARGLWYDD *oedd* efe.

22 A Manoah a ddywedodd wrth ei wraig, [g] Gan farw y byddwn feirw; canys gwelsom DDUW.

23 Ond ei wraig a ddywedodd wrtho ef, Pe mynnasai yr ARGLWYDD ein lladd ni, ni dderbyniasai efe boeth-offrwm a bwyd-offrwm o'n llaw ni, ac ni ddangosasai efe i ni yr holl *bethau* hyn, ac ni pharasai efe i ni y pryd hyn glywed *y fath bethau.*

24 ¶ A'r wraig a ymddûg fab, ac a alwodd ei enw ef [h] Samson. A'r bachgen a gynnyddodd; a'r ARGLWYDD a'i bendithiodd ef.

25 Ac [i] yspryd yr ARGLWYDD a ddechreuodd ar amseroedd ei gynhyrfu ef y'ngwersyll Dan, rhwng Sorah ac Estaol.

Cyn CRIST Cylch 1161.

[b] Num. 6. 2, 3.
[c] Num. 6. 5. 1 Sam. 1. 11.
[2] Heb. *Pa fath fydd ar y bachgen?*
[3] Neu, *a pha beth a wna efe?* Heb. *beth fydd ei waith ef?*
[d] Gen. 18. 5. pen. 6. 18.
[e] Gen. 32. 29.
[f] Es. 9. 6.
[g] Exod. 33. 20. Deut. 5. 26. pen. 6. 22.
[h] Heb. 11. 32.
[i] 1 Sam. 11. 6.

Cyn CRIST Cylch 1141.

PENNOD XIV.

1 *Samson yn deisyf cael gwraig o'r Philistiaid:* 6 *yn lladd llew yn ei daith;* 8 *ac wrth ddychwelyd, yn cael mêl yn ei ysgerbwd ef.* 10 *Gwledd briodas Samson.* 12 *Ei wraig yn datguddio ei ddychymmyg ef.* 19 *Yntau yn yspeilio deg ar hugain o'r Philistiaid.* 20 *Ei wraig ef yn priodi un arall.*

A SAMSON a aeth i waered i
Timnath; ac a ganfu wraig yn
Timnath, o ferched y Philistiaid.
2 Ac efe a ddaeth i fynu, ac a
fynegodd i'w dad ac i'w fam, ac a
ddywedodd, Mi a welais wraig yn
Timnath o ferched y Philistiaid:
cymmerwch yn awr honno yn wraig
i mi.
3 Yna y dywedodd ei dad a'i fam
wrtho, Onid *oes* ym mysg merched
dy frodyr, nac ym mysg fy holl
bobl, wraig, pan ydwyt ti yn myn-
ed i geisio gwraig o'r Philistiaid
dïenwaededig? A dywedodd Sam-
son wrth ei dad, Cymmer hi i mi;
canys y mae hi [2] wrth fy modd i.
4 Ond [a] ni wyddai ei dad ef na'i
fam mai oddi wrth yr ARGLWYDD
yr oedd hyn, mai ceisio achos yr
oedd efe yn erbyn y Philistiaid: can-
ys y Philistiaid oedd y pryd hwnnw
yn arglwyddiaethu ar Israel.
5 Yna Samson a aeth i waered,
a'i dad a'i fam, i Timnath; ac a
ddaethant hyd winllannoedd Tim-
nath: ac wele genaw llew yn rhuo
yn ei gyfarfod ef.
6 Ac [b] yspryd yr ARGLWYDD a
ddaeth yn rymmus arno ef; ac efe
a holltodd *y llew* fel yr holltid mŷn,
ac nid *oedd* dim yn ei law ef: ond
ni fynegodd efe i'w dad nac i'w fam
yr hyn a wnelsai.
7 Ac efe a aeth i waered, ac a ym-
ddiddanodd â'r wraig; ac yr oedd
hi wrth fodd Samson.
8 ¶ Ac ar ol ychydig ddyddiau
efe a ddychwelodd i'w chymmeryd
hi; ac a drodd i edrych ysgerbwd
y llew: ac wele haid o wenyn a
mêl y'nghorph y llew.
9 Ac efe a'i cymmerth yn ei law,
ac a gerddodd dan fwytta; ac a
ddaeth at ei dad a'i fam, ac a rodd-
odd iddynt; a hwy a fwyttasant:
ond ni fynegodd iddynt hwy mai
o gorph y llew y cymmerasai efe
y mêl.
10 ¶ Felly ei dad ef a aeth i
waered at y wraig; a Samson a
wnaeth yno wledd: canys felly y
gwnai y gwŷr ieuaingc.
11 A phan welsant hwy ef, yna y
cymmerasant ddeg ar hugain o gyf-
eillion i fod gyd âg ef.
12 ¶ A Samson a ddywedodd wrth-
ynt, [c] Rhoddaf i chwi ddychymmyg
yn awr: os gan fynegi y mynegwch
ef i mi o fewn saith niwrnod y
wledd, ac a'*i* cewch; yna y rhoddaf
i chwi ddeg ar hugain o [3] len-llïein-
iau, a deg pâr ar hugain o ddillad:
13 Ond os chwi ni fedrwch *ei* fyn-
egi i mi; yna chwi a roddwch i mi
ddeg ar hugain o len-llïeiniau, a deg
pâr ar hugain o wisgoedd. Hwy-
thau a ddywedasant wrtho, Traetha
dy ddychymmyg, fel y clywom ef.
14 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Allan o'r bwyttâwr y daeth bwyd,
ac o'r cryf y daeth allan felysdra.
Ac ni fedrent ddirnad y dychym-
myg *mewn* tri diwrnod.
15 Ac yn y seithfed dydd y dy-
wedasant wrth wraig Samson, Huda
dy wr, fel y mynego efe i ni y dy-
chymmyg; rhag i ni dy losgi di a
thŷ dy dad â thân: ai i'n [4] tlodi
ni y'n gwahoddasoch? onid *felly
y mae?*
16 A gwraig Samson a wylodd
wrtho ef, ac a ddywedodd, Yn ddï-
au y mae yn gas gennyt fi, ac nid
wyt yn fy ngharu: dychymmyg a
roddaist i feibion fy mhobl, ac nis
mynegaist i mi. A dywedodd yn-
tau wrthi, Wele, nis mynegais i'm
tad nac i'm mam: ac a'*i* myneg-
wn i ti?
17 A hi a wylodd wrtho ef y saith
niwrnod hynny, tra yr oeddid yn
cynnal y wledd: ac ar y seithfed
dydd y mynegodd efe iddi hi; can-
ys yr oedd hi yn ei flino ef; a hi
a fynegodd y dychymmyg i feibion
ei phobl.
18 A gwŷr y ddinas a ddywedasant
wrtho ef y seithfed dydd, cyn mach-
ludo yr haul, Beth *sydd* felysach
na mêl? a pheth gryfach na llew?
Dywedodd yntau wrthynt, Oni bu-
asai i chwi aredig â'm hanner i, ni
chawsech allan fy nychymmyg.
19 ¶ Ac yspryd yr ARGLWYDD a
ddaeth arno ef; ac efe a aeth i waer-
ed i Ascalon, ac a darawodd o hon-
ynt ddeg ar hugain, ac a gymmerth
eu [5] hyspail, ac a roddodd y parau
dillad i'r rhai a fynegasant y dychym-
myg: a'i ddigllonedd ef a lidiodd,
ac efe a aeth i fynu i dŷ ei dad.
20 A rhoddwyd gwraig Samson i'w
gyfaill ef ei hun, yr hwn a gymmer-
asai efe yn gyfaill.

[2] Heb. *yn uniawn yn fy ngolwg i.*
[a] 1 Bren. 12. 15. 2 Chron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20.
[b] pen. 3. 10. 1 Sam. 11. 6.

Cyn CRIST Cylch 1141.

[c] 1 Bren. 10. 1.
[3] Neu, *grysau.*
[4] Neu, *meddiannu.*
[5] Neu, *dillad.*

Cyn CRIST Cylch 1140.

PENNOD XV.

1 *Samson yn cael nâg am ei wraig.* 3 *Yntau yn llosgi ŷd y Philistiaid â llwynogod ac â ffaglau.* 6 *Y Philistiaid yn llosgi ei wraig ef a'i thad.* 7 *Samson yn eu taro hwynt glun a morddwyd.* 9 *Gwŷr Judah yn ei rwymo ef, ac yn ei draddodi i'r Philistiaid.* 14 *Yntau yn eu lladd hwynt â gên asyn.* 18 *Duw yn gwneuthur y ffynnon En-haccore iddo ef yn Lehi.*

AC wedi *talm* o ddyddiau, yn am-
ser cynhauaf y gwenith, Sam-
son a aeth i ymweled â'i wraig â
mŷn gafr; ac a ddywedodd, Mi a
âf i mewn at fy ngwraig i'r ystafell.
Ond ni chaniattâi ei thad hi iddo
ef fyned i mewn.
2 A'i thad a lefarodd, gan ddy-
wedyd, Tybiaswn i ti ei chasâu hi;
am hynny y rhoddais hi i'th gyfaill
di: onid *yw* ei chwaer ieuangaf yn
lanach na hi? bydded *honno* i ti,
attolwg, yn ei lle hi.
3 ¶ A Samson a ddywedodd wrth-
ynt, [2]Difeiach ydwyf y waith hon
na'r Philistiaid, er i mi wneuthur
niwed iddynt.
4 A Samson a aeth ac a ddaliodd
dri chant o lwynogod; ac a gym-
merth [3]ffaglau, ac a drodd gynffon
at gynffon, ac a osododd un ffagl
rhwng dwy gynffon yn y canol.
5 Ac efe a gynneuodd dân yn y
ffaglau, ac a'u gollyngodd *hwynt* i
ydau y Philistiaid; ac a losgodd hyd
yn nôd y dasau, a'r ŷd ar ei droed, y
gwinllannoedd *hefyd, a'r* olew-wydd.
6 ¶ Yna y Philistiaid a ddywedas-
ant, Pwy a wnaeth hyn? Hwythau
a ddywedasant, Samson [4]daw y Tim-
niad; am iddo ddwyn ei wraig ef,
a'i rhoddi i'w gyfaill ef. A'r Philist-
iaid a aethant i fynu, ac a'i llosgas-
ant hi a'i thad â thân.
7 ¶ A dywedodd Samson wrthynt,
Er i chwi wneuthur fel hyn, etto
mi a ymddïalaf arnoch chwi; ac
wedi *hynny* y peidiaf.
8 Ac efe a'u tarawodd hwynt glun
a morddwyd â lladdfa fawr: ac efe
a aeth i waered, ac a arhosodd yng
nghoppa craig Etam.
9 ¶ Yna y Philistiaid a aethant
i fynu, ac a wersyllasant yn Judah,
ac a ymdaenasant yn Lehi.
10 A gwŷr Judah a ddywedasant,
Paham y daethoch i fynu i'n herbyn
ni? Dywedasant hwythau, I rwymo
Samson y daethom i fynu, i wneuthur
iddo ef fel y gwnaeth yntau i ninnau.
11 Yna tair mil o wŷr o Judah a
[5]aethant i goppa craig Etam, ac

[2] Neu, *Difai, &c. oddi wrth.*
[3] Neu, *bentewynion.*
[4] *mab yng nghyfraith.*
[5] Heb. *ddisgynasant.*

a ddywedasant wrth Samson, Oni
wyddost ti *fod* y Philistiaid yn ar-
glwyddiaethu arnom ni? paham
gan hynny y gwnaethost hyn â
ni? Dywedodd yntau wrthynt, Fel
y gwnaethant hwy i mi, felly y
gwneuthum innau iddynt hwythau.
12 Dywedasant hwythau wrtho,
I'th rwymo di y daethom i waered,
ac i'th roddi *yn* llaw y Philistiaid.
A Samson a ddywedodd wrthynt,
Tyngwch wrthyf, na ruthrwch arnaf
fi eich hunain.
13 Hwythau a'i hattebasant ef, gan
ddywedyd, Na *ruthrwn:* eithr gan
rwymo y'th rwymwn di, ac y'th
roddwn yn eu llaw hwynt; ond
ni'th laddwn di. A rhwymasant ef
â dwy raff newydd, ac a'i dygasant
ef i fynu o'r graig.
14 ¶ *A* phan ddaeth efe i Lehi, y
Philistiaid a floeddiasant wrth gyfar-
fod âg ef. Ac yspryd yr ARGLWYDD
a ddaeth arno ef; a'r rhaffau *oedd*
am ei freichiau a aethant fel llin a
losgasid yn tân, a'r rhwymau a [6]ddat-
todasant oddi am ei ddwylaw ef.
15 Ac efe a gafodd ên asyn îr; ac
a estynodd ei law, ac a'i cymmer-
odd, ac a laddodd â hi fil o wŷr.
16 A Samson a ddywedodd, A
gên asyn, [7]pentwr ar bentwr; â gên
asyn y lleddais fil o wŷr.
17 A phan orphenodd efe lefaru,
yna efe a daflodd yr ên o'i law, ac a
alwodd y lle hwnnw [8]Ramath-lehi.
18 ¶ Ac efe a sychedodd yn dost;
ac a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac
a ddywedodd, Tydi a roddaist yn
llaw dy was yr ymwared mawr yma:
ac yn awr a fyddaf fi farw gan
syched, a syrthio yn llaw y rhai
dïenwaededig?
19 Ond DUW a holltodd y cilddant
oedd yn [9]yr ên, fel y daeth allan
ddwfr o hono; ac efe a yfodd, a'i
yspryd a ddychwelodd, ac efe a ad-
fywiodd: am hynny y galwodd efe
ei henw [2]Eu-haccore, yr hon *sydd*
yn Lehi hyd y dydd hwn.
20 Ac efe a farnodd Israel yn nydd-
iau y Philistiaid ugain mlynedd.

PENNOD XVI.

1 *Samson yn dïangc yn Gazah, ac yn dwyn ymaith ddrysau porth y ddinas.* 4 *Dalilah, wedi ei gwobri gan y Philistiaid, yn hudo Samson.* 6 *Yntau yn ei thwyllo hi deirgwaith.* 15 *Hithau o'r diwedd yn ei orchfygu ef.* 21 *Y Philistiaid yn ei ddala, ac yn tynnu ei lygaid ef.* 22 *Yntau wedi adnewyddu ei gryfder, yn tynnu y tŷ i lawr am ben y Philistiaid, ac yn marw.*

Cyn CRIST Cylch 1140.

[6] Heb. *doddasant.*
[7] Heb. *pentwr, dau bentwr.*
[8] Sef, *Cyfodiad yr ên,* neu, *Tafliad yr ên.*
[9] Neu, *Lehi.*
[2] *Ffynnon y geilwad.*

Cyn CRIST Cylch 1120.

YNA Samson a aeth i Gazah; ac a ganfu yno butteinwraig, ac a aeth i mewn atti hi.

2 *A mynegwyd* i'r Gaziaid, gan ddywedyd, Daeth Samson yma. A hwy a gylchynasant, ac a gynllwynasant iddo, ar hyd y nos, ym mhorth y ddinas; ac a fuant ddistaw ar hyd y nos, gan ddywedyd, Y bore pan oleuo hi, ni a'i lladdwn ef.

3 A Samson a orweddodd hyd hanner nos; ac a gyfododd ar hanner nos, ac a ymaflodd yn nrysau porth y ddinas, ac yn y ddau bost, ac a aeth ymaith â hwynt ynghyd â'r barr, ac a'*u* gosododd ar ei ysgwyddau, ac a'u dug hwynt i fynu i ben bryn *sydd* gyferbyn â Hebron.

4 ¶ Ac wedi hyn efe a garodd wraig yn nyffryn Sorec, a'i henw Dalilah.

5 Ac arglwyddi y Philistiaid a aethant i fynu atti hi, ac a ddywedasant wrthi, Huda ef, ac edrych ym mha [2]*le y mae* ei fawr nerth ef, a pha fodd y gorthrechwn ef, fel y rhwymom ef i'w [3]gystuddio: ac ni a roddwn i ti bob un fil a chant o arian.

6 A Dalilah a ddywedodd wrth Samson, Mynega i mi, attolwg, ym mha [4]*fan y mae* dy fawr nerth di, ac â pha beth y'th rwymid i'th gystuddio.

7 A Samson a ddywedodd wrthi, Pe rhwyment fi â saith [5]o wdyn irion, y rhai ni sychasai; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel [6]gwr arall.

8 Yna arglwyddi y Philistiaid a ddygasant i fynu atti hi saith o wdyn irion, y rhai ni sychasent; a hi a'i rhwymodd ef â hwynt.

9 (A chynllwynwyr *oedd* yn aros ganddi mewn ystafell.) A hi a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. Ac efe a dorrodd y gwdyn, fel y torrir edau garth wedi [7]cyffwrdd *â*'r tân: felly ni wybuwyd ei gryfder ef.

10 A dywedodd Dalilah wrth Samson, Ti a'm twyllaist, ac a ddywedaist gelwydd wrthyf: yn awr mynega i mi, attolwg, â pha beth y gellid dy rwymo.

11 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pe gan rwymo y rhwyment fi â rhaffau newyddion, y rhai ni wnaethpwyd gwaith â hwynt; yna y gwanhychwn, ac y byddwn fel gwr arall.

12 Am hynny Dalilah a gymmerth raffau newyddion, ac a'i rhwymodd ef â hwynt; ac a ddywedodd wrtho, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. (Ac *yr oedd* cynllwynwyr yn aros mewn ystafell.) Ac efe a'u torrodd hwynt oddi am ei freichiau fel edau.

13 A Dalilah a ddywedodd wrth Samson, Hyd yn hyn y twyllaist fi, ac y dywedaist gelwydd wrthyf: mynega i mi, â pha beth y'th rwymid. Dywedodd yntau wrthi hi, Pe plethit ti saith gudyn fy mhen ynghyd â'r we.

14 A hi a'i gwnaeth yn sicr â'r hoel; ac a ddywedodd wrtho ef, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwsg, ac a aeth ymaith â hoel y garfan, ac â'r we.

15 ¶ A hi a ddywedodd wrtho ef, Pa fodd y dywedi, Cu gennyf dydi, a'th galon heb *fod* gyd â mi? Teirgwaith bellach y'm twyllaist, ac ni fynegaist i mi ym mha *fan y mae* dy fawr nerth.

16 Ac o herwydd ei bod hi yn ei flino ef â'i geiriau beunydd, ac yn ei boeni ef, ei enaid a [8]ymofidiodd i farw:

17 Ac efe a fynegodd iddi ei holl galon; ac a ddywedodd wrthi, [a]Ni ddaeth ellyn ar fy mhen i: canys Nazaread i DDUW *ydwyf* fi o groth fy mam. Ped eillid fi, yna y ciliai fy nerth oddi wrthyf, ac y gwanhychwn, ac y byddwn fel gwr *arall*.

18 A phan welodd Dalilah fynegi o hono ef iddi hi ei holl galon, hi a anfonodd ac a alwodd am bendefigion y Philistiaid, gan ddywedyd, Deuwch i fynu unwaith; canys efe a fynegodd i mi ei holl galon. Yna arglwyddi y Philistiaid a ddaethant i fynu atti hi, ac a ddygasant arian yn eu dwylaw.

19 A hi a wnaeth iddo gysgu ar ei gliniau; ac a alwodd ar wr, ac a barodd eillio saith gudyn ei ben ef: a hi a ddechreuodd ei gystuddio ef; a'i nerth a ymadawodd oddi wrtho.

20 A hi a ddywedodd, *Y mae* y Philistiaid arnat ti, Samson. Ac efe a ddeffrôdd o'i gwsg, ac a ddywedodd, Af allan y waith hon fel cynt, ac ymysgydwaf. Ond ni wyddai efe fod yr ARGLWYDD wedi cilio oddi wrtho.

21 ¶ Ond y Philistiaid a'i daliasant ef, ac a [9]dynnasant ei lygaid ef, ac a'i dygasant ef i waered i Gazah, ac a'i rhwymasant ef â gefynnau pres; ac yr oedd efe yn malu yn y carchardy.

22 Eithr gwallt ei ben ef a ddechreuodd dyfu drachefn, [2]ar ol ei eillio.

Cyn CRIST Cylch 1120.

[2] *beth.*
[3] Neu, *ddarostwng.*
[4] *beth.*
[5] Neu, *o reffynau.*
[6] Heb. *un.*
[7] Heb. *arogli.*
[8] Heb. *ymfyrhaodd.*
[a] Num. 6. 5.
[9] Heb. *dyllasant.*
[2] Heb. *fel pan eillwyd ef.*

Cyn CRIST Cylch 1120.

23 Yna arglwyddi y Philistiaid
a ymgasglasant i aberthu aberth
mawr i Dagon eu duw, ac i orfol-
eddu: canys dywedasant, Ein duw
ni a roddodd Samson ein gelyn yn
ein llaw ni.
24 A phan welodd y bobl ef, hwy
a ganmolasant eu duw: canys dy-
wedasant, Ein duw ni a roddodd
ein gelyn yn ein dwylaw ni, yr hwn
oedd yn anrheithio ein gwlad ni, yr
hwn a [3]laddodd lawer o honom ni.
25 A phan oedd eu calon hwynt yn
llawen, yna y dywedasant, Gelwch
am Samson, i beri i ni chwerthin.
A hwy a alwasant am Samson o'r
carchardy, fel y chwareuai o'u blaen
hwynt; a hwy a'i gosodasant ef
rhwng y colofnau.
26 A Samson a ddywedodd wrth
y llangc oedd yn ymaflyd yn ei law
ef, Gollwng, a gâd i mi gael gafael
ar y colofnau y mae y tŷ yn sefyll
arnynt, fel y pwyswyf arnynt.
27 A'r tŷ oedd yn llawn o wŷr a
gwragedd; a holl arglwyddi y Phi-
listiaid *oedd* yno: ac ar y nen *yr
oedd* ynghylch tair mil o wŷr a
gwragedd yn edrych tra yr ydoedd
Samson yn chwarae.
28 A Samson a alwodd ar yr Ar-
glwydd, ac a ddywedodd, O Ar-
glwydd IOR, cofia fi, attolwg, a nertha
fi, attolwg, yn unig y waith hon, O
Dduw, fel y dïalwyf *âg* un dïaledd
ar y Philistiaid am fy nau lygad.
29 A Samson a ymaflodd yn y
ddwy golofn ganol, y rhai yr oedd
y tŷ yn sefyll arnynt, ac a ymgyn-
haliodd wrthynt, un yn ei ddeheu-
law, a'r llall yn ei law aswy.
30 A dywedodd Samson, Bydded
farw fy einioes gyd â'r Philistiaid.
Ac efe a ymgrymmodd â'*i holl*
nerth; a syrthiodd y tŷ ar y pen-
defigion, ac ar yr holl bobl *oedd*
ynddo: a'r meirw y rhai a ladd-
odd efe wrth farw, oedd fwy nag
a laddasai efe yn ei fywyd.
31 A'i frodyr ef, a holl dŷ ei dad
ef, a ddaethant i waered, ac a'i
cymmerasant ef, ac a'*i* dygasant i
fynu, ac a'i claddasant ef rhwng
Sorah ac Estaol, ym meddrod Ma-
noah ei dad. Ac efe a farnasai
Israel ugain mlynedd.

[3] Heb. *amlhaodd ein lladd-edigion.*

PENNOD XVII.

1 *Ei fam yn gwneuthur delwau o'r arian a ladr-attasai Micah, ac a roisai yn eu hol.* 5 *Yntau yn gwneuthur gwisgoedd iddynt;* 7 *ac yn cyflogi Lefiad i fod yn offeiriad iddo.*

AC yr oedd gwr o fynydd Eph-
raim, a'i enw Micah.
2 Ac efe a ddywedodd wrth ei
fam, Y mil a'r càn *sicl* arian a ddyg-
pwyd oddi arnat, ac y rhegaist *am
danynt*, ac y dywedaist hefyd lle
y clywais; wele yr arian gyd â mi,
myfi a'i cymmerais. A dywedodd ei
fam, Bendigedig *fyddych*, fy mab,
gan yr Arglwydd.
3 A phan roddodd efe y mil a'r
càn *sicl* arian adref i'w fam, ei fam
a ddywedodd, Gan gyssegru y cys-
segraswn yr arian i'r Arglwydd
o'm llaw, i'm mab, i wneuthur delw
gerfiedig a thoddedig: am hynny
yn awr mi a'i rhoddaf eilwaith i ti.
4 Etto efe a dalodd yr arian i'w
fam. A'i fam a gymmerth ddau
càn *sicl* o arian, ac a'u rhoddodd
i'r toddydd; ac efe a'u gwnaeth yn
ddelw gerfiedig, a thoddedig: a
hwy a fuant yn nhŷ Micah.
5 A chan y gwr hwn Micah *yr oedd*
tŷ duwiau; ac efe a wnaeth [a]ephod,
a [b]theraphim, ac a [2]gyssegrodd un
o'i feibion i fod yn offeiriad iddo.
6 [c]Yn y dyddiau hynny nid *oedd*
brenhin yn Israel; ond pob un a
wnai *yr hyn oedd* uniawn yn ei
olwg ei hun.
7 ¶ Ac yr oedd gwr ieuangc o
[d]Bethlehem Judah, o dylwyth Ju-
dah, a Lefiad *oedd* efe; ac efe a
ymdeithiai yno.
8 A'r gwr a aeth allan o'r ddinas
o Bethlehem Judah, i drigo pa le
bynnag y caffai *le:* ac efe a ddaeth
i fynydd Ephraim i dŷ Micah, yn
ei ymdaith.
9 A Micah a ddywedodd wrtho, O
ba le y daethost ti? Dywedodd yn-
tau wrtho, Lefiad *ydwyf* o Beth-
lehem Judah; a myned yr ydwyf i
drigo lle caffwyf *le.*
10 A Micah a ddywedodd wrtho,
Trig gyd â mi, a bydd i mi yn dad
ac yn offeiriad; a mi a roddaf i ti
ddeg *sicl* o arian bob blwyddyn, a
[3]phâr o ddillad, a'th luniaeth. Felly
y Lefiad a aeth i mewn.
11 A'r Lefiad a fu foddlawn i aros
gyd â'r gwr; a'r gwr ieuangc oedd
iddo fel un o'i feibion.
12 A Micah a urddodd y Lefiad;
a'r gwr ieuangc fu yn offeiriad iddo,
ac a fu yn nhŷ Micah.
13 Yna y dywedodd Micah, Yn
awr y gwn y gwna yr Arglwydd
ddaioni i mi; gan fod Lefiad gen-
nyf yn offeiriad.

Cyn CRIST Cylch 1406.

[a] pen. 8. 27.
[b] Gen. 31. 19. Hos. 3. 4.
[2] Heb. *lanwodd ddwylaw.*
[c] pen. 18. 1. a 21. 25.
[d] Edrych Jos. 19. 15.
[3] Heb. *threfn.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

PENNOD XVIII.

1 *Meibion Dan yn anfon pùmwr i geisio iddynt etifeddiaeth.* 3 *Hwythau wrth dŷ Micah yn ymgynghori â Jonathan; ac yn cael cysur i fyned rhagddynt:* 7 *yn chwilio Laïs, ac yn dwyn newyddion gobeithfawr.* 11 *Danfon chwe chant o wŷr i osod ar y dref:* 14 *a'r rhai hynny ar y ffordd yn yspeilio Micah am ei offeiriad a'i greiriau;* 27 *ac yn ennill Laïs, ac yn ei galw hi Dan;* 30 *ac yn gosod i fynu ddelw-addoliaeth, lle y cafodd Jonathan yr offeiriadaeth yn etifeddiaeth iddo.*

[a] pen. 17. 6. a 21. 25.
YN [a] y dyddiau hynny nid *oedd*
brenhin yn Israel: ac yn y
[b] Jos. 19. 47.
dyddiau hynny [b] llwyth y Daniaid
oedd yn ceisio iddynt etifeddiaeth
i drigo; canys ni syrthiasai iddynt
hyd y dydd hwnnw etifeddiaeth ym
mysg llwythau Israel.
2 A meibion Dan a anfonasant
o'u tylwyth bump o wŷr o'u bro,
[2] Heb. *meibion.*
[2] gwŷr grymmus, o Sorah, ac o Es-
taol, i ysbïo y wlad, *ac* i'w chwilio;
ac a ddywedasant wrthynt, Ewch,
chwiliwch y wlad. A phan ddaeth-
ant i fynydd Ephraim i dŷ Micah,
hwy a lettyasant yno.
3 Pan *oeddynt* hwy wrth dŷ Mi-
cah, hwy a adnabuant lais y gwr
ieuangc y Lefiad; ac a droisant
yno, ac a ddywedasant wrtho, Pwy
a'th ddug di yma? a pheth yr yd-
wyt ti yn ei wneuthur *yma?* a
pheth *sydd* i ti yma?
4 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Fel hyn ac fel hyn y gwnaeth Mi-
cah i mi; ac efe a'm cyflogodd i,
a'i offeiriad ef ydwyf fi.
5 A hwy a ddywedasant wrtho ef,
Ymgynghora, attolwg, â Duw, fel
y gwypom a lwydda ein ffordd yr
ydym ni yn rhodio arni.
6 A'r offeiriad a ddywedodd wrth-
ynt, Ewch mewn heddwch: ger
bron yr ARGLWYDD *y mae* eich
ffordd chwi, yr hon a gerddwch.
7 ¶ Yna y pùmwr a aethant ym-
[c] Jos. 19. 47, *Lesem.*
aith, ac a ddaethant i [c] Laïs; ac a
[d] ad. 27, 28.
welsant y bobl *oedd* ynddi [d] yn
trigo mewn dïogelwch, yn ol arfer
y Sidoniaid, yn llonydd ac yn ddï-
[3] Heb. *meddiannydd,* neu, *etifedd gwaharddiad.*
ofal; ac nid *oedd* [3] swyddwr yn y
wlad, yr hwn a allai eu gyrru
hwynt i gywilydd mewn dim: a
phell *oeddynt* oddi wrth y Sidon-
iaid, ac heb negesau rhyngddynt
â neb.
8 A hwy a ddaethant at eu brod-
yr i Sorah ac Estaol. A'u brodyr a
ddywedasant wrthynt, Beth *a ddy-
wedwch* chwi?
9 Hwythau a ddywedasant, Cyfod-
wch, ac awn i fynu arnynt: canys
gwelsom y wlad; ac wele, da iawn
yw hi. Ai tewi yr *ydych* chwi? na
ddïogwch fyned, i ddyfod i mewn i
feddiannu y wlad.
10 Pan eloch, chwi a ddeuwch
at bobl ddïofal, a gwlad ehang:
canys DUW a'i rhoddodd hi yn
eich llaw chwi: *sef* lle nid *oes*
ynddo eisieu dim a'r *y sydd* ar y
ddaear.
11 ¶ Ac fe aeth oddi yno, o dy-
lwyth y Daniaid, o Sorah ac o
Estaol, chwe channwr, wedi ym-
wregysu âg arfau rhyfel.
12 A hwy a aethant i fynu, ac a
wersyllasant yn Ciriath-jearim, yn
Judah: am hynny y galwasant y
fan honno [e] Mahaneh-Dan, hyd y [e] pen. 13. 25.
dydd hwn: wele, *y mae* o'r tu ol
i Ciriath-jearim.
13 A hwy a aethant oddi yno i
fynydd Ephraim, ac a ddaethant
hyd dŷ Micah.
14 ¶ A'r pùmwr, y rhai a aeth-
ent i chwilio gwlad Laïs, a lef-
arasant, ac a ddywedasant wrth
eu brodyr, Oni wyddoch chwi fod
yn y tai hyn ephod a theraphim,
a delw gerfiedig, a thoddedig? gan
hynny ystyriwch yn awr beth a
wneloch.
15 A hwy a droisant tu ag yno; ac
a ddaethant hyd dŷ y gwr ieuangc
y Lefiad, i dŷ Micah; ac a [4] gyfarch- [4] Heb. *ymofynasant âg ef am heddwch.*
asant well iddo.
16 A'r chwe channwr, y rhai
oedd wedi eu gwregysu âg arfau
rhyfel, oedd yn sefyll *wrth* ddrws
y porth, *sef* y rhai *oedd* o feibion
Dan.
17 A'r pùmwr, y rhai a aethent i
chwilio y wlad, a esgynasant, *ac* a
aethant i mewn yno; *ac* a ddyg-
asant ymaith y ddelw gerfiedig, a'r
ephod, a'r teraphim, a'r ddelw dodd-
edig: a'r offeiriad oedd yn sefyll
wrth ddrws y porth, gyd â'r chwe
channwr *oedd* wedi ymwregysu âg
arfau rhyfel.
18 A'r rhai hyn a aethant i dŷ
Micah, ac a ddygasant ymaith y
ddelw gerfiedig, yr ephod, a'r tera-
phim, a'r ddelw doddedig. Yna yr
offeiriad a ddywedodd wrthynt, Beth
yr ydych chwi yn ei wneuthur?
19 Hwythau a ddywedasant wrtho,
Taw sôn; gosod dy law ar dy safn,
a thyred gyd â ni, a bydd i ni yn
dad ac yn offeiriad: *ai* gwell i ti
fod yn offeiriad i dŷ un gwr, na'th

Cyn CRIST Cylch 1406.

fod yn offeiriad i lwyth ac i deulu
yn Israel?
20 A da fu gan galon yr offeiriad;
ac efe a gymmerth yr ephod, a'r
teraphim, a'r ddelw gerfiedig, ac a
aeth ym mysg y bobl.
21 A hwy a droisant, ac a aethant
ymaith; ac a osodasant y plant, a'r
anifeiliaid, a'r clud, o'u blaen.
22 ¶ *A* phan oeddynt hwy ennyd
oddi wrth dŷ Micah, y gwŷr *oedd* yn
y tai wrth dŷ Micah a ymgasglas-
ant, ac a erlidiasant feibion Dan.
23 A hwy a waeddasant ar feib-
ion Dan. Hwythau a droisant eu
hwynebau, ac a ddywedasant wrth
Micah, Beth *a ddarfu* i ti, pan wyt
[5] yn dyfod â'r fath fintai?

[5] Heb. *wedi ymgasglu ynghyd.*

24 Yntau a ddywedodd, Fy nuw-
iau, y rhai a wneuthum i, a ddyg-
asoch chwi ymaith, a'r offeiriad, ac
a aethoch i ffordd: a pheth *sydd*
gennyf fi mwyach? a pha beth *yw*
hyn a ddywedwch wrthyf, Beth *a
ddarfu* i ti?
25 A meibion Dan a ddywedas-
ant wrtho, Na âd glywed dy lef yn
ein mysg ni; rhag i wŷr [6] digllawn
ruthro arnat ti, a cholli o honot dy
einioes, ac einioes dy deulu.

[6] Heb. *chwerw eu henaid.*

26 A meibion Dan a aethant i'w
ffordd. A phan welodd Micah eu
bod hwy yn gryfach nag ef, efe a
drodd, ac a ddychwelodd i'w dŷ.
27 A hwy a gymmerasant *y pethau*
a wnaethai Micah, a'r offeiriad oedd
ganddo ef, ac a ddaethant i Laïs, at
[f] bobl lonydd a diofal; ac a'u tar-
awsant hwy â min y cleddyf, ac a
losgasant y ddinas â thân.

[f] ad. 7, 10.

28 Ac nid *oedd* waredydd; canys
pell *oedd* hi oddi wrth Sidon, ac
nid *oedd* negesau rhyngddynt â
neb; hefyd *yr oedd* hi yn y dyffryn
oedd wrth Beth-rehob: a hwy a
adeiladasant ddinas, ac a drigasant
ynddi.
29 A [g] hwy a alwasant enw y ddin-
as [h] Dan, yn ol enw Dan eu tad, yr
hwn a anesid i Israel: er hynny
Laïs *oedd* enw y ddinas ar y cyntaf.

[g] Jos. 19. 47.
[h] Gen. 14. 14. pen. 20. 1.

30 ¶ A meibion Dan a osodasant
i fynu iddynt y ddelw gerfiedig:
a Jonathan mab Gerson, mab Ma-
nasseh, efe a'i feibion, fuant offeir-
iaid i lwyth Dan [i] hyd ddydd caeth-
gludiad y wlad.

[i] pen. 13. 1. 1 Sam. 4. 2, 3.

31 A hwy a osodasant i fynu idd-
ynt y ddelw gerfiedig a wnaethai
Micah, [k] yr holl ddyddiau y bu tŷ
DDUW yn Siloh.

[k] Jos. 18. 1. pen. 19. 18. a 21. 12.

PENNOD XIX.

1 Lefiad yn myned i Bethlehem i gyrchu ei wraig adref. 16 Hen wr yn ei groesawu ef i'w dŷ yn Gibeah. 22 Y Gibeoniaid yn gwneuthur cam â'i orderch ef, fel y bu hi farw. 29 Yntau yn ei rhannu hi yn ddeuddeg darn i'w danfon at y deuddeg llwyth.

Cyn CRIST Cylch 1406.

AC yn y dyddiau hynny, [a] pan
nad *oedd* frenhin yn Israel,
yr oedd rhyw Lefiad yn aros yn
ystlysau mynydd Ephraim, ac efe a
gymmerodd iddo orderch-wraig o
Bethlehem Judah.

[a] pen. 17. 6. a 18. 1. a 21. 25.

2 A'i orderch-wraig a buttein-
iodd yn ei erbyn ef, ac a aeth ym-
aith oddi wrtho ef i dŷ ei thad, i
Bethlehem Judah; ac yno y bu hi
[2] bedwar mis o ddyddiau.
3 A'i gwr hi a gyfododd, ac a aeth
ar ei hol, i ddywedyd yn [3] dêg wrthi
hi, *ac* i'w throi adref; a'i langc *oedd*
gyd âg ef, a chwpl o asynod. A hi
a'i dug ef i mewn i dŷ ei thad: a
phan welodd tad y llangces ef, bu
lawen ganddo gyfarfod âg ef.

[2] Neu, *flwyddyn a phedwar mis.*
[3] Heb. *wrth fodd ei chalon hi.*

4 A'i chwegrwn ef, tad y llangces,
a'i daliodd ef *yno;* ac efe a dariodd
gyd âg ef dridiau. Felly bwyttas-
ant ac yfasant, a llettyasant yno.
5 A'r pedwerydd dydd y cyfodas-
ant yn fore; yntau a gyfododd i
fyned ymaith. A thad y llangces a
ddywedodd wrth ei ddaw, Nertha
dy galon â thammaid o fara, ac
wedi hynny ewch ymaith.
6 A hwy a eisteddasant, ac a fwyt-
tasant ill dau ynghyd, ac a yfasant.
A thad y llangces a ddywedodd
wrth y gwr, Bydd foddlawn, attol-
wg, ac aros dros nos, a llawenyched
dy galon.
7 A phan gyfododd y gwr i fyned
ymaith, ei chwegrwn a fu daer
arno: am hynny efe a drodd ac a
lettŷodd yno.
8 Ac efe a gyfododd yn fore y
pummed dydd i fyned ymaith. A
thad y llangces a ddywedodd, Cy-
sura dy galon, attolwg. A hwy a
drigasant [4] hyd brydnawn, ac a
fwyttasant ill dau.

[4] Heb. *nes gostwng y dydd.*

9 A phan gyfododd y gwr i fyned
ymaith, efe a'i orderch, a'i langc;
ei chwegrwn, tad y llangces, a ddy-
wedodd wrtho, Wele, yn awr, y
dydd a laesodd i hwyrhâu; arhos-
wch dros nos, attolwg: wele [5] yr
haul yn machludo; trig yma, fel y
llawenycho dy galon: a chodwch
yn fore y fory i'ch taith, fel yr
elych i'th babell.
10 A'r gwr ni fynnai aros dros

[5] Heb. *amser lettŷa ydyw.*

Cyn CRIST Cylch 1406.

nos; eithr cyfododd, ac a aeth ym-
aith: a daeth hyd ar gyfer Jebus,
hon *yw* Jerusalem, a chyd âg ef
gwpl o asynod llwythog, a'i or-
dderch-wraig gyd âg ef.
11 A phan *oeddynt* hwy wrth Je-
bus, yr oedd y dydd ar ddarfod; a'r
llangc a ddywedodd wrth ei feistr,
Tyred, attolwg, trown i ddinas hon
y Jebusiaid, a llettŷwn ynddi.
12 A'i feistr a ddywedodd wrtho,
Ni thrown ni i ddinas estron nid
yw o feibion Israel; eithr nyni a
awn hyd Gibeah.
13 Ac efe a ddywedodd wrth ei
langc, Tyred, a nesâwn i un o'r
lleoedd hyn, i llettŷa dros nos, yn
Gibeah, neu Ramah.
14 Felly y cerddasant, ac yr aeth-
ant: a'r haul a fachludodd arnynt
wrth Gibeah *eiddo* Benjamin.
15 A hwy a droisant yno, i fyned
i mewn i llettŷa i Gibeah. Ac efe a
ddaeth i mewn, ac a eisteddodd yn
heol y ddinas: canys nid *oedd* neb
a'u cymmerai hwynt i'*w* dŷ i llettŷa.
16 ¶ Ac wele wr hen yn dyfod o'i
waith o'r maes yn yr hwyr; a'r gwr
oedd o fynydd Ephraim, ond ei fod
ef yn ymdaith yn Gibeah; a gwŷr y
lle hwnnw *oedd* feibion Jemini.
17 Ac efe a ddyrchafodd ei lygaid,
ac a ganfu wr yn ymdaith yn heol y
ddinas: a'r hen wr a ddywedodd, I
ba le yr âi di? ac o ba le y daethost?
18 Yntau a ddywedodd wrtho,
Tramwyo *yr ydym* ni o Bethlehem
Judah, i ystlys mynydd Ephraim,
o'r lle y'm *henyw:* a mi a euthum
hyd Bethlehem Judah, a myned *yr*
ydwyf i dŷ yr ARGLWYDD; ac nid
oes neb a'm [6] derbyn i dŷ.
19 Y mae *gennym ni* wellt ac eb-
ran hefyd i'n hasynod; a bara hef-
yd a gwin i mi ac i'th law-forwyn,
ac i'r llangc *sydd* gyd â'th weision:
nid *oes* eisieu dim.
20 A'r hen wr a ddywedodd, Tang-
nefedd i ti: bydded dy holl eisieu
arnaf fi; [b] yn unig na llettŷa yn yr
heol.
21 Felly efe a'i dug ef i mewn i'w
dŷ, ac a borthodd yr asynod: a hwy
a olchasant eu traed, ac a fwyttas-
ant ac a yfasant.
22 ¶ A phan oeddynt hwy yn lla-
wenhâu eu calon, wele, [c] gwŷr y ddin-
as, rhai o [d] feibion Belial, a amgylch-
ynasant y tŷ, a gurasant y drws, ac
a ddywedasant wrth berchen y tŷ,
sef yr hen wr, gan ddywedyd, Dwg

[6] Heb. *casgl.*
[b] Gen. 19. 2.
[c] Gen. 19. 4.
[d] Hos. 9. 9. a 10. 9.

allan y gwr a ddaeth i mewn i'th
dŷ, fel yr adnabyddom ef.
23 A'r [e] gwr, perchen y tŷ, a aeth
allan attynt, ac a ddywedodd wrth-
ynt, Nag ê, fy mrodyr, *nag ê*, attol-
wg, na wnewch mor ddrygionus:
gan i'r gwr hwn ddyfod i'm tŷ i, na
wnewch yr ysgelerder hyn.
24 Wele fy merch, yr hon *sydd*
forwyn, a'i ordderch yntau; dygaf
hwynt allan yn awr, a darostyngwch
hwynt, a gwnewch iddynt yr hyn
fyddo da yn eich golwg: ond i'r gwr
hwn na wnewch [7] mor ysgeler.
25 Ond ni wrandawai y gwŷr arno:
am hynny y gwr a ymaflodd yn ei
ordderch, ac a'i dug hi allan at-
tynt hwy. A hwy a'i hadnabuant
hi, ac a wnaethant *gam* â hi yr
holl nos hyd y bore: a phan gyf-
ododd y wawr, hwy a'i gollyngas-
ant hi ymaith.
26 Yna y wraig a ddaeth, pan ym-
ddangosodd y bore, ac a syrthiodd
wrth ddrws tŷ y gwr *yr oedd* ei
harglwydd ynddo, hyd oleuni *y*
dydd.
27 A'i harglwydd a gyfododd y
bore, ac a agorodd ddrysau y tŷ,
ac a aeth allan i fyned i'w daith:
ac wele ei ordderch-wraig ef wedi
cwympo wrth ddrws y tŷ, a'i dwy
law ar y [8] trothwy.
28 Ac efe a ddywedodd wrthi, Cyf-
od, fel yr elom ymaith. Ond nid
oedd yn atteb. Yna efe a'i cym-
merth hi ar yr asyn; a'r gwr a gyf-
ododd, ac a aeth ymaith i'w fangre.
29 ¶ A phan ddaeth i'w dŷ, efe a
gymmerth gyllell, ac a ymaflodd yn
ei ordderch, ac [f] a'i darniodd hi,
ynghyd â'i hesgyrn, yn ddeuddeg
darn, ac a'i hanfonodd hi i holl
derfynau Israel.
30 A phawb a'r a welodd *hynny*,
a ddywedodd, Ni wnaethpwyd ac
ni welwyd y fath beth, er y dydd
y daeth meibion Israel o wlad yr
Aipht, hyd y dydd hwn: ystyriwch
ar hynny, ymgynghorwch, a thraeth-
wch *eich meddwl.*

PENNOD XX.

1 *Y Lefiad, mewn cymmanfa gyffredinol, yn dangos ei gam ar gyhoedd.* 8 *Barn y gymmanfa.* 12 *Gwŷr Benjamin, wedi eu dyfyn, yn ymgasglu yn erbyn yr Israeliaid.* 18 *Yr Israeliaid mewn dwy gâd yn colli deugain mil.* 26 *Hwythau trwy ddichell yn difetha holl wŷr Benjamin onid chwe chant.*

YNA holl feibion Israel a aeth-
ant allan; a'r gynnulleidfa a
ymgasglodd ynghyd fel un dyn, o

Cyn CRIST Cylch 1406.

[e] Gen. 19. 6.
[7] Heb. *beth mor ynfyd.*
[8] *rhiniog.*
[f] Edrych 1 Sam. 11. 7.

Cyn CRIST Cylch 1406.

[a] Dan hyd Beerseba, a gwlad Gilead,
at yr ARGLWYDD, i [b] Mispah.
2 A phennaethiaid yr holl bobl, *o*
holl lwythau Israel, a safasant yng
nghynnulleidfa pobl DDUW; *sef*
pedwar càn mil o wŷr traed yn
tynnu cleddyf.
3 (A meibion Benjamin a glywsant
fyned o feibion Israel i Mispah.)
Yna meibion Israel a ddywedasant,
Dywedwch, pa fodd y bu y drygioni
hyn?
4 A'r gwr y Lefiaid, gwr y wraig a
laddesid, a attebodd ac a ddywed-
odd, I Gibeah *eiddo* Benjamin y
deuthum i, mi a'm gordderch, i
lettŷa.
5 A gwŷr Gibeah a gyfodasant i'm
herbyn, ac a amgylchynasant y tŷ
yn fy erbyn liw nos, ac a amcan-
asant fy lladd i; a [2] threisiasant fy
ngordderch, fel y bu hi farw.
6 A mi a ymaflais yn fy ngor-
dderch, ac a'i derniais hi, ac a'i han-
fonais hi trwy holl wlad etifeddiaeth
Israel: canys [c] gwnaethant ffieidd-
dra ac ynfydrwydd yn Israel.
7 Wele, meibion Israel *ydych*
chwi oll; moeswch rhyngoch air a
chynghor yma.
8 ¶ A'r holl bobl a gyfododd meg-
is un gwr, gan ddywedyd, Nac eled
neb *o honom* i'w babell, ac na thröed
neb *o honom* i'w dŷ.
9 Ond yn awr, hyn *yw* y peth a
wnawn ni i Gibeah: *Nyni a awn i
fynu* i'w herbyn wrth goelbren;
10 A ni a gymmerwn ddengwr o'r
cant trwy holl lwythau Israel, a
chant o'r mil, a mil o'r deng mil, i
ddwyn lluniaeth i'r bobl; i wneuth-
ur, pan ddelont i Gibeah Benjamin,
yn ol yr holl ffieidd-dra a wnaeth-
ant hwy yn Israel.
11 Felly yr ymgasglodd holl wŷr
Israel yn erbyn y ddinas [3] yn gyttûn
fel un gwr.
12 ¶ A llwythau Israel a anfonasant
wŷr trwy holl lwythau Benjamin, gan
ddywedyd, Beth *yw* y drygioni yma
a wnaethpwyd yn eich mysg chwi?
13 Ac yn awr rhoddwch y gwŷr,
[d] meibion Belial, y rhai *sydd* yn
Gibeah, fel y lladdom hwynt, ac y
dileom ddrygioni o Israel. Ond ni
wrandawai meibion Benjamin ar
lais eu brodyr meibion Israel:
14 Eithr meibion Benjamin a ym-
gynnullasant o'r dinasoedd i Gibe-
ah, i fyned allan i ryfel yn erbyn
meibion Israel.
15 A chyfrifwyd meibion Benjamin
y dydd hwnnw, o'r dinasoedd, yn
chwe mil ar hugain o wŷr yn tynnu
cleddyf, heb law trigolion Gibeah,
y rhai a gyfrifwyd yn saith gant o
wŷr etholedig.
16 O'r holl bobl hyn *yr oedd* saith
gant o wŷr etholedig [e] yn chwithig;
pob un o honynt a ergydiai â char-
reg at y blewyn, heb fethu.
17 Gwŷr Israel hefyd a gyfrifwyd,
heb law Benjamin, yn bedwar càn
mil yn tynnu cleddyf; pawb o hon-
ynt yn rhyfelwyr.
18 ¶ A meibion Israel a gyfodasant,
ac a aethant i fynu i dŷ DDUW, ac
[f] a ymgynghorasant â DUW, ac a ddy-
wedasant, Pwy o honom ni a â i
fynu yn gyntaf i'r gâd yn erbyn
meibion Benjamin? A dywedodd yr
ARGLWYDD, Judah *a â* yn gyntaf.
19 A meibion Israel a gyfodasant
y bore, ac a wersyllasant yn erbyn
Gibeah.
20 A gwŷr Israel a aethant allan i
ryfel yn erbyn Benjamin; a gwŷr
Israel a ymosodasant i ymladd i'w
herbyn hwy wrth Gibeah.
21 A meibion Benjamin a ddaeth-
ant allan o Gibeah, ac a ddifethas-
ant o Israel y dwthwn hwnnw ddwy
fil ar hugain o wŷr hyd lawr.
22 A'r bobl gwŷr Israel a ymgryf-
hasant, ac a ymosodasant drachefn
i ymladd, yn y lle yr ymosodasent
ynddo y dydd cyntaf.
23 (A meibion Israel a aethent i
fynu, ac a wylasent ger bron yr
ARGLWYDD hyd yr hwyr: ymgyng-
horasent hefyd â'r ARGLWYDD, gan
ddywedyd, A âf fi drachefn i ryfel
yn erbyn meibion Benjamin fy
mrawd? A dywedasai yr ARGLWYDD,
Dos i fynu yn ei erbyn ef.)
24 A meibion Israel a nesasant yn
erbyn meibion Benjamin yr ail dydd.
25 A Benjamin a aeth allan o
Gibeah i'w herbyn hwythau yr ail
dydd; a hwy a ddifethasant o feib-
ion Israel eilwaith dair mil ar bym-
theg o wŷr hyd lawr: y rhai hyn oll
oedd yn tynnu cleddyf.
26 ¶ Yna holl feibion Israel a'r
holl bobl a aethant i fynu ac a
ddaethant i dŷ DDUW, ac a wylas-
ant, ac a arhosasant yno ger bron
yr ARGLWYDD, ac a ymprydiasant
y dwthwn hwnnw hyd yr hwyr, ac
a offrymmasant boeth-offrymmau
ac offrymmau hedd ger bron yr
ARGLWYDD.

[a] pen. 18. 29. 1 Sam. 3. 20. 2 Sam. 3. 10. a 24. 2.
[b] 1 Sam. 7. 5. a 10. 17.
[2] Heb. *darostyngasant.*
[c] Jos. 7. 15.
[3] Heb. *yn gyfeillion.*
[d] Deut. 13. 13. pen. 19. 22.
[e] pen. 3. 15. 1 Chron. 12. 2.
[f] pen. 1. 1.

Cyn CRIST Cylch 1406.

27 A meibion Israel a ymgynghor-
asant â'r ARGLWYDD, (canys yno *yr*
oedd arch cyfammod DUW yn y
dyddiau hynny;
28 A Phinees mab Eleazar, mab
Aaron, oedd yn sefyll ger ei bron hi
yn y dyddiau hynny;) gan ddywed-
yd, A chwanegaf fi mwyach fyned
allan i ryfel yn erbyn meibion Ben-
jamin fy mrawd, neu a beidiaf fi? A
dywedodd yr ARGLWYDD, Ewch i
fynu; canys y fory y rhoddaf ef yn
dy law di.
29 Ac Israel [g] a osododd gynllwyn-
wyr o amgylch Gibeah.
30 A meibion Israel a aethant i
fynu yn erbyn meibion Benjamin y
trydydd dydd, ac a ymosodasant
wrth Gibeah, fel cynt.
31 A meibion Benjamin a aethant
allan yn erbyn y bobl; *a* thynnwyd
hwynt oddi wrth y ddinas: a hwy a
ddechreuasant daro *rhai* o'r bobl yn
archolledig, fel cynt, yn y prif-ffyrdd,
o'r rhai y mae y naill yn myned i
fynu i [4] dŷ DDUW, a'r llall i Gibeah
yn y maes, ynghylch dengwr ar
hugain o Israel.
32 A meibion Benjamin a ddywed-
asant, Cwympwyd hwynt o'n blaen
ni, fel ar y cyntaf. Ond meibion
Israel a ddywedasant, Ffown, fel y
tynnom hwynt oddi wrth y ddinas
i'r prif-ffyrdd.
33 A holl wŷr Israel a gyfodasant
o'u lle, ac a fyddinasant yn Baal-
tamar: a'r *sawl* a oedd *o* Israel yn
cynllwyn, a ddaeth allan o'u mangre,
sef o weirgloddiau Gibeah.
34 A daeth yn erbyn Gibeah ddeng
mil o wŷr etholedig o holl Israel;
a'r gâd a fu dost: ond ni wyddent
fod drwg yn agos attynt.
35 A'r ARGLWYDD a darawodd
Benjamin o flaen Israel: a difethodd
meibion Israel o'r Benjaminiaid, y
dwthwn hwnnw, bùm mil ar hugain
a channwr; a'r rhai hyn oll yn tyn-
nu cleddyf.
36 Felly meibion Benjamin a wel-
sant mai eu lladd yr oeddid: canys
gwŷr Israel a roddasant le i'r Ben-
jaminiaid; o herwydd hyderu yr
oeddynt ar y cynllwynwyr, y rhai a
osodasent yn ymyl Gibeah.
37 A'r cynllwynwyr a frysiasant,
ac a ruthrasant ar Gibeah: a'r cyn-
llwynwyr a [5] udganasant yn hirllaes,
ac a darawsant yr holl ddinas â min
y cleddyf.
38 Ac yr oedd [6] amser nodedig
rhwng gwŷr Israel a'r cynllwynwyr;
sef peri o honynt i [7] fflam fawr *a*
mwg ddyrchafu o'r ddinas.
39 A phan drodd gwŷr Israel *eu*
cefnau yn y rhyfel, Benjamin a ddech-
reuodd daro [8] yn archolledig o
wŷr Israel ynghylch dengwr ar hu-
gain: canys dywedasant, Dïau gan
daro eu taro hwynt o'n blaen ni, fel
yn y cyntaf.
40 A phan ddechreuodd [9] y fflam
ddyrchafu o'r ddinas â cholofn o
fwg, Benjamin a edrychodd yn ei
ol; ac wele fflam y ddinas yn dyrch-
afu i'r nefoedd.
41 Yna gwŷr Israel a droisant dra-
chefn; a gwŷr Benjamin a frawych-
asant: o herwydd hwy a ganfuant
fod drwg *wedi* [2] dyfod arnynt.
42 Am hynny hwy a droisant o
flaen gwŷr Israel, tu a ffordd yr an-
ialwch; a'r gâd a'u goddiweddodd
hwynt: a'r rhai *a ddaethai* o'r din-
asoedd, yr oeddynt yn eu difetha
yn eu canol.
43 *Felly* yr amgylchynasant y
Benjaminiaid; erlidiasant hwynt, a
sathrasant hwynt [3] yn hawdd hyd
y'nghyfer Gibeah, tu a chodiad haul.
44 A lladdwyd o Benjamin dair
mil ar bymtheg o wŷr: y rhai hyn
oll *oedd* wŷr nerthol.
45 A hwy a droisant, ac a ffoisant
tu a'r anialwch i graig Rimmon.
A'r *Israeliaid* a loffasant *o* honynt
ar hyd y prif-ffyrdd, bùm mil o
wŷr: erlidiasant hefyd ar eu hol
hwynt hyd Gidom, ac a laddasant o
honynt ddwy fil o wŷr.
46 A'r rhai oll a gwympodd o Ben-
jamin y dwthwn hwnnw, oedd bùm
mil ar hugain o wŷr yn tynnu cledd-
yf: hwynt oll *oedd* wŷr nerthol.
47 [h] Etto chwe channwr a droisant,
ac a ffoisant i'r anialwch i graig
Rimmon, ac a arhosasant y'nghraig
Rimmon bedwar mis.
48 A gwŷr Israel a ddychwelasant
ar feibion Benjamin, ac a'u tarawsant
hwy â min y cleddyf, yn ddyn o *bob*
dinas, ac yn anifail, a pheth bynnag
a gafwyd: yr holl ddinasoedd hefyd
a'r a gafwyd, a losgasant hwy â thân.

PENNOD XXI.

1 *Y bobl yn galaru am ddinystr Benjamin;* 8 *a thrwy ddifetha Jabes Gilead, yn cael iddynt bedwar cant o wragedd:* 16 *ac yn eu cynghori hwynt i osod ar y gwyryfon oedd yn dawnsio yn Siloh.*

A GWYR Israel a dyngasant ym
Mispah, gan ddywedyd, Ni

[g] Felly Jos. 8. 4.
[4] Neu, Beth-el.
[5] Neu, aethant rhagddynt.
[6] arwydd.
[7] Heb. dyrchafiad.
[8] Neu, yr.
[9] Heb. holl ysiad.
[2] Heb. cyffwrdd â hwynt.
[3] Neu, o Menuchah.
[h] pen. 21. 2.

Cyn CRIST Cylch 1406.

ddyry neb o honom ei ferch i Ben-
jaminiad yn wraig.
2 A daeth y bobl i dŷ DDUW, ac a
arhosasant yno hyd yr hwyr ger bron
DUW, ac a ddyrchafasant eu llef, ac
a wylasant âg wylofain mawr:
3 Ac a ddywedasant, O ARGLWYDD
DDUW Israel, paham y bu y peth
hyn yn Israel, fel y byddai heddyw
un llwyth yn eisieu yn Israel?
4 A thrannoeth y bobl a fore-god-
asant, ac a adeiladasant yno allor, ac
a offrymmasant boeth-offrymmau
ac offrymmau hedd.
5 A meibion Israel a ddywedasant,
Pwy o holl lwythau Israel ni ddaeth
i fynu gyd â'r gynnulleidfa at yr
ARGLWYDD? canys llw mawr oedd
yn erbyn yr hwn ni ddelsai i fynu
at yr ARGLWYDD i Mispah, gan
ddywedyd, Rhoddir ef i farwolaeth
yn ddïau.
6 A meibion Israel a edifarhasant o
herwydd Benjamin eu brawd: a dy-
wedasant, Torrwyd ymaith heddyw
un llwyth o Israel:
7 Beth a wnawn ni am wragedd i'r
rhai a adawyd, gan dyngu o honom
ni i'r ARGLWYDD, na roddem iddynt
yr un o'n merched ni yn wragedd?
8 ¶ Dywedasant hefyd, Pa un o
lwythau Israel ni ddaeth i fynu at
yr ARGLWYDD i Mispah? Ac wele,
ni ddelsai neb o Jabes Gilead i'r
gwersyll, at y gynnulleidfa.
9 Canys y bobl a gyfrifwyd; ac
wele, nid *oedd* yno neb o drigolion
Jabes Gilead.
10 A'r gynnulleidfa a anfonasant
yno ddeuddeng mil o wŷr grymmus;
ac a orchymynasant iddynt, gan
ddywedyd, Ewch a tharêwch bres-
wylwyr Jabes Gilead â min y cledd-
yf, y gwragedd hefyd a'r plant.
11 Dyma hefyd y peth a wnewch
[a] Num. 31. 17. chwi: [a] Difethwch bob gwrryw, a
[2] Heb. *wybu orwedd.* phob gwraig a [2] orweddodd gyd â
gwr.
12 A hwy a gawsant ym mhlith
trigolion Jabes Gilead, bedwar cant
o langcesau yn wyryfon, y rhai nid
adnabuasent wr trwy gyd-orwedd â
gwr: a dygasant hwynt i'r gwer-
syll i Siloh, yr hon *sydd* y'ngwlad
Canaan.
13 A'r holl gynnulleidfa a anfonas-
[3] Heb. *ac a lefarasant.* ant [3] i lefaru wrth feibion Benjamin,
y rhai *oedd* y'nghraig Rimmon, ac
i gyhoeddi heddwch iddynt.
14 A'r Benjaminiaid a ddychwel-
asant yr amser hwnnw; a hwy a
roddasant iddynt hwy y gwragedd
a gadwasent yn fyw o wragedd
Jabes Gilead: ond ni chawsant
hwy ddigon felly.
15 A'r bobl a edifarhaodd dros
Benjamin, o herwydd i'r ARGLWYDD
wneuthur rhwygiad yn llwythau Is-
rael.
16 ¶ Yna henuriaid y gynnulleidfa
a ddywedasant, Beth a wnawn ni
am wragedd i'r lleill, gan ddistrywio
y gwragedd o Benjamin?
17 Dywedasant hefyd, *Rhaid yw
bod* etifeddiaeth i'r rhai a ddïangodd
o Benjamin, fel na ddilëer llwyth
allan o Israel.
18 Ac ni allwn ni roddi iddynt
wragedd o'n merched ni: canys
meibion Israel a dyngasant, gan
ddywedyd, Melldigedig *fyddo* yr
hwn a roddo wraig i Benjamin.
19 Yna y dywedasant, Wele, *y mae*
gwyl i'r ARGLWYDD [4] bob blwyddyn [4] Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.*
yn Siloh, o du y gogledd i Bethel, tu
a chyfodiad haul [5] i'r brif-ffordd y [5] Neu, *ar y.*
sydd yn myned i fynu o Bethel i
Sichem, ac o du y dehau i Libanus.
20 Am hynny y gorchymynasant
hwy i feibion Benjamin, gan ddy-
wedyd, Ewch a chynllwynwch yn y
gwinllannoedd:
21 Edrychwch hefyd; ac wele,
os merched Siloh a ddaw allan [b] i [b] Edrych Exod. 15. 20.
ddawnsio mewn dawnsiau; yna
deuwch chwithau allan o'r gwinllan-
noedd, a chipiwch i chwi bob un ei
wraig o ferched Siloh, ac ewch i
wlad Benjamin.
22 A phan ddelo eu tadau neu
eu brodyr hwynt i achwyn attom
ni, yna y dywedwn wrthynt, Bydd-
wch dda iddynt er ein mwyn ni;
oblegid na chadwasom i bob un ei
wraig yn y rhyfel: o achos na rodd-
asoch chwi *hwynt* iddynt y pryd
hwn, *ni* byddwch chwi euog.
23 A meibion Benjamin a wnaeth-
ant felly; a chymmerasant wragedd
yn ol eu rhifedi, o'r rhai a gipias-
ent, ac a oeddynt yn dawnsio: a
hwy a aethant ymaith, a dychwel-
asant i'w hetifeddiaeth, ac a ad-
gyweiriasant y dinasoedd, ac a drig-
asant ynddynt.
24 A meibion Israel a ymadawsant
oddi yno y pryd hwnnw, bob un at ei
lwyth, ac at ei deulu; ac a aethant
oddi yno bob un i'w etifeddiaeth.
25 [c] Yn y dyddiau hynny nid *oedd* [c] pen. 17. 6. a 18. 1. a 19. 1.
brenhin yn Israel: pob un a wnai yr
hyn oedd uniawn yn ei olwg ei hun.

LLYFR RUTH.

Cyn CRIST Cylch 1322.

PENNOD I.

1 *Elimelech wedi ei yrru gan newyn i Moab, yn marw yno.* 4 *Mahlon a Chilion, wedi prïodi gwragedd o Moab, yn marw hefyd.* 6 *Naomi, wrth ddychwelyd adref,* 8 *yn ceisio gan ei dwy waudd na ddeuent gyd â hi.* 14 *Orpah yn ei gadael hi; a Ruth yn ddïanwadal yn ei dilyn hi.* 19 *Hwynt ill dwyoedd yn dyfod i Bethlehem, ac yn cael yno groesaw.*

A BU, yn y dyddiau yr oedd y
brawdwyr yn barnu, fod [a]new-
yn yn y wlad: a gwr o Bethlehem
Judah a aeth i ymdeithio y'ngwlad
Moab, efe a'i wraig, a'i ddau fab.
2 Ac enw y gwr *oedd* Elimelech,
ac enw ei wraig Naomi, ac enw ei
ddau fab Mahlon a Chilion, [b]Eph-
rateaid o Bethlehem Judah. A hwy
a ddaethant i wlad Moab, ac a fu-
ant yno.
3 Ac Elimelech gwr Naomi a fu
farw; a hithau a'i dau fab a adawyd.
4 A hwy a gymmerasant iddynt
wragedd o'r Moabëesau; enw y
naill *oedd* Orpah, ac enw y llall,
Ruth. A thrigasant yno ynghylch
deng mlynedd.
5 A Mahlon a Chilion a fuant
feirw hefyd ill dau; a'r wraig a
adawyd *yn amddifad* o'i dau fab,
ac o'i gwr.
Cylch 1312.
6 ¶ A hi a gyfododd, a'i merched
y'nghyfraith, i ddychwelyd o wlad
Moab: canys hi a glywsai y'ngwlad
Moab ddarfod i'r ARGLWYDD ym-
weled â'i bobl gan roddi iddynt fara.
7 A hi a aeth o'r lle yr oedd hi
ynddo, a'i dwy waudd gyd â hi: a
hwy a aethant i ffordd i ddychwel-
yd i wlad Judah.
8 A Naomi a ddywedodd wrth ei
dwy waudd, [c]Ewch, dychwelwch
bob un i dŷ ei mam: gwneled yr
ARGLWYDD drugaredd â chwi, fel
y gwnaethoch chwi â'r meirw, ac â
minnau.
9 Yr ARGLWYDD a ganiattao i
chwi gael gorphwysdra bob un yn
nhŷ ei gwr. Yna y cusanodd hi
hwynt: a hwy a ddyrchafasant eu
llef, ac a wylasant.
10 A hwy a ddywedasant wrthi,
Dïau y dychwelwn ni gyd â thi at
dy bobl di.
11 A dywedodd Naomi, Dychwel-
wch, fy merched: i ba beth y deu-
wch gyd â mi? *a oes* gennyf fi
feibion etto yn fy nghroth, [d]i fod
yn wŷr i chwi?
12 Dychwelwch, fy merched, ewch
ymaith: canys yr ydwyf fi yn rhy
hen i brïodi gwr. Pe dywedwn, Y
mae gennyf obaith, a bod heno gyd
â gwr, ac ymddŵyn meibion hefyd;
13 A arhosech chwi am danynt
hwy, hyd oni chynnyddent hwy? a
[2]ymarhosech chwi am danynt hwy,
heb ŵra? Nag ê, fy merched: canys
y mae mawr [3]dristwch i mi o'ch
plegid chwi, am [e]i law yr ARGLWYDD
fyned i'm herbyn.
14 A hwy a ddyrchafasant eu llef,
ac a wylasant eilwaith: ac Orpah
a gusanodd ei chwegr; ond Ruth
a lynodd wrthi hi.
15 A dywedodd *Naomi*, Wele, dy
chwaer y'nghyfraith a ddychwelodd
at ei phobl, ac at ei duwiau: [f]dy-
chwel dithau ar ol dy chwaer yng
nghyfraith.
16 A Ruth a ddywedodd, [4]Nac er-
fyn arnaf fi ymadaw â thi, i gilio
oddi ar dy ol di: canys pa le bynnag
yr elych di, yr âf finnau; ac ym mha
le bynnag y llettŷech di, y llettŷaf
finnau: dy bobl di *fydd* fy mhobl
i, a'th DDUW di fy NUW innau:
17 Lle y byddych di marw, y bydd-
af finnau farw, ac yno y'm cleddir:
fel hyn y gwnelo yr ARGLWYDD i
mi, ac [g]fel hyn y chwanego, *os dim*
ond angau a wna ysgariaeth rhyng-
of fi a thithau.
18 Pan welodd hi ei bod hi wedi
[5]ymroddi i fyned gyd â hi, yna hi
a beidiodd â dywedyd wrthi hi.
19 ¶ Felly hwynt ill dwy a aeth-
ant, nes iddynt ddyfod i Bethle-
hem. A phan ddaethant i Beth-
lehem, yr holl ddinas a gyffrôdd
o'u herwydd hwynt; a dywedasant,
Ai hon *yw* Naomi?
20 A hi a ddywedodd wrthynt
hwy, Na elwch fi [6]Naomi; gelwch
fi [7]Mara: canys yr Hollalluog a
wnaeth yn chwerw iawn â mi.
21 Myfi a euthum allan yn gyflawn,
a'r ARGLWYDD a'm dug i eilwaith
yn wag: paham y gelwch chwi fi
Naomi, gan i'r ARGLWYDD [8]fy nar-
ostwng, ac i'r Hollalluog fy nrygu?
22 Felly y dychwelodd Naomi, a
Ruth y Moabëes ei gwaudd gyd â

[a] Edrych 2 Bren. 8. 1.
[b] Edrych Gen. 35. 19.
[c] Edrych Jos. 24. 15.

Cyn CRIST Cylch 1312.
[d] Deut. 25. 5.
[2] Heb. *obeithiech.*
[3] Heb. *chwerwder.*
[e] Job 19. 21.
[f] Edrych Jos. 24. 15, 19. 2 Bren. 2. 2. Luc 24. 28.
[4] Neu, *na fydd i'm herbyn.*
[g] 1 Sam. 3. 17. a 25. 22. 2 Sam. 19. 13. 2 Bren. 6. 31.
[5] Heb. *ymgryfhâu.*
[6] *Prydferth.*
[7] *Chwerw.*
[8] *dystiolaethu i'm herbyn.*

Cyn CRIST Cylch 1312.

hi, yr hon a ddychwelodd o wlad
Moab: a hwy a ddaethant i Beth-
lehem [h] yn nechreu cynhauaf yr
heiddiau.

[h] Exod. 9. 31, 32. pen. 2. 23.

PENNOD II.

1 *Ruth yn lloffa ym meusydd Boaz.* 4 *Boaz yn cymmeryd cydnabod arni,* 8 *ac yn dangos iddi garedigrwydd mawr;* 18 *a hithau yn dwyn at Naomi yr hyn a gawsai.*

AC i wr Naomi *yr ydoedd* câr, o
wr cadarn nerthol, o dylwyth
Elimelech, a'i enw [2] Boaz.

2 A Ruth y Moabëes a ddywed-
odd wrth Naomi, Gâd i mi fyned
yn awr i'r maes, a lloffa tywysen-
au ar ol *yr hwn* y caffwyf ffafr
yn ei olwg. Hithau a ddywedodd
wrthi, Dos, fy merch.

[2] A elwir *Booz,* Matt. 1. 5.

3 A hi a aeth, ac a ddaeth, ac a
loffodd yn y maes ar ol y medelwyr:
a digwyddodd wrth ddamwain *fod* y
rhan honno o'r maes yn eiddo Boaz,
yr hwn *oedd* o dylwyth Elimelech.

4 ¶ Ac wele, Boaz a ddaeth o
Bethlehem, ac a ddywedodd wrth
y medelwyr, Yr ARGLWYDD *a
fyddo* gyd â chwi. Hwythau a ddy-
wedasant wrtho ef, Yr ARGLWYDD
a'th fendithio.

5 Yna y dywedodd Boaz wrth ei
was yr hwn oedd yn sefyll yn ymyl
y medelwyr, Pwy *biau* y llangces
hon?

6 A'r gwas yr hwn oedd yn sefyll
wrth y medelwyr a attebodd, ac a
ddywedodd, Y llangces o Moab *yd-
yw* hi, yr hon a ddychwelodd gyd
â Naomi o wlad Moab:

7 A hi a ddywedodd, Attolwg yr
ydwyf gael lloffa, a chasglu ym
mysg yr ysgubau ar ol y medelwyr:
a hi a ddaeth, ac a arhosodd er y
bore hyd yr awr hon, oddi eithr
aros o honi hi ychydig yn tŷ.

8 Yna y dywedodd Boaz wrth
Ruth, Oni chlywi di, fy merch? Na
ddos i loffa i faes arall, ac na
cherdda oddi yma; eithr aros yma
gyd â'm llangcesau i.

9 *Bydded* dy lygaid ar y maes y
byddont hwy yn ei fedi; a dos ar
eu hol hwynt: oni orchymynais i'r
llangciau, na chyffyrddent â thi? A
phan sychedech, dos at y llestri, ac
ŷf o'r hwn a ollyngodd y llangciau.

10 Yna hi a syrthiodd ar ei hwyn-
eb, ac a ymgrymmodd i lawr, ac a
ddywedodd wrtho ef, Paham y cef-
ais ffafr yn dy olwg di, fel y cym-
merit gydnabod arnaf, a minnau
yn alltudes?

Cyn CRIST Cylch 1312.

11 A Boaz a attebodd, ac a ddy-
wedodd wrthi, Gan fynegi y myneg-
wyd i mi yr hyn oll a wnaethost i'th
chwegr ar ol marwolaeth dy wr; ac
fel y gadewaist dy dad a'th fam, a
gwlad dy enedigaeth, ac y daethost
at bobl nid adwaenit o'r blaen.

12 Yr ARGLWYDD a dalo am dy
waith; a bydded dy obrwy yn ber-
ffaith gan ARGLWYDD DDUW Israel,
[a] yr hwn y daethost i obeithio dan
ei adenydd.

[a] Ps. 17. 8. a 36. 7.

13 Yna hi a ddywedodd, Caffwyf
ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd;
gan i ti fy nghysuro i, a chan i ti
lefaru wrth *fodd* calon dy wasan-
aethferch, er nad ydwyf fel un o'th
law-forwynion di.

14 A dywedodd Boaz wrthi hi, Yn
amser bwyd tyred yma, a bwytta o'r
bara, a gwlŷch dy dammaid yn y
finegr. A hi a eisteddodd wrth ystlys
y medelwyr: ac efe a estynodd iddi
gras-*ŷd;* a hi a fwyttaodd, ac a ddi-
gonwyd, ac a adawodd weddill.

15 A hi a gyfododd i loffa: a gor-
chymynodd Boaz i'w weision, gan
ddywedyd, Lloffed hefyd ym mysg
yr ysgubau, ac na [3] feiwch arni:

[3] Heb. *chywilyddiwch hi.*

16 A chan ollwng gollyngwch hef-
yd iddi *beth* o'r ysgubau; a gad-
êwch *hwynt,* fel y lloffo hi *hwynt;*
ac na cheryddwch hi.

17 Felly hi a loffodd yn y maes
hyd yr hwyr: a hi a ddyrnodd yr
hyn a loffasai, ac yr oedd ynghylch
ephah o haidd.

18 ¶ A hi a'*i* cymmerth, ac a aeth
i'r ddinas: a'i chwegr a ganfu yr hyn
a gasglasai hi: hefyd hi a dynnodd
allan, ac a roddodd iddi yr hyn a
weddillasai hi, wedi cael digon.

19 A dywedodd ei chwegr wrthi
hi, Pa le y lloffaist heddyw, a pha
le y gweithiaist? bydded yr hwn
a'th adnabu yn fendigedig. A hi a
fynegodd i'w chwegr pwy y gweith-
iasai hi gyd âg ef; ac a ddywed-
odd, Enw y gwr y gweithiais gyd
âg ef heddyw, *yw* Boaz.

20 A dywedodd Naomi wrth ei
gwaudd, [b] Bendigedig *fyddo* efe gan
yr ARGLWYDD, yr hwn ni pheidiodd
â'i garedigrwydd tu a'r rhai byw a'r
rhai meirw. Dywedodd Naomi hef-
yd wrthi hi, Agos i ni *yw* y gwr hwn-
nw, [4] o'n cyfathrach ni *y mae* efe.

[b] pen. 3. 10. 2 Sam. 2. 5.

21 A Ruth y Moabëes a ddywedodd,
Efe a ddywedodd hefyd wrthyf, Gyd
â'm llangciau i yr arhosi, nes gor-
phen o honynt fy holl gynhauaf i.

[4] Neu, *un ydyw sydd iawn iddo ollwng.* Edrych Lef. 25. 25.

Cyn CRIST Cylch 1312.

22 A dywedodd Naomi wrth Ruth
ei gwaudd, Da *yw*, fy merch, i ti fyn-
ed gyd â'i langcesi ef, fel na ruthr-
ont i'th erbyn mewn maes arall.
23 Felly hi a ddilynodd langcesau
Boaz i loffa nes darfod cynhauaf yr
haidd, a chynhauaf y gwenith: ac a
drigodd gyd â'i chwegr.

PENNOD III.

1 Ruth, trwy addysg Naomi, 5 yn gorwedd wrth draed Boaz. 8 Boaz yn cydnabod rhan cyfathrachwr, 14 ac yn ei danfon hi ymaith â chwe mesur o haidd.

YNA Naomi ei chwegr a ddy-
wedodd wrthi, Fy merch, oni
cheisiaf fi orphwysdra i ti, fel y
byddo da i ti?
2 Ac yn awr onid *yw* Boaz o'n
cyfathrach ni, yr hwn y buost ti gyd
â'i langcesi? Wele efe yn nithio
haidd y nos hon yn y llawr-dyrnu.
3 Ymolch gan hynny, ac ymira, a
gosod dy ddillad am danat, a dos
i waered i'r llawr-dyrnu: na fydd
gydnabyddus i'r gwr, nes darfod
iddo fwytta ac yfed.
4 A phan orweddo efe, yna dal ar y
fan y gorweddo efe ynddi; a dos, a
[2]dinoetha ei draed ef, a gorwedd; ac
efe a fynega i ti yr hyn a wnelych.
5 A hi a ddywedodd wrthi, Gwnaf
yr hyn oll a erchaist i mi.
6 ¶ A hi a aeth i waered i'r llawr-
dyrnu, ac a wnaeth yn ol yr hyn oll
a orchymynasai ei chwegr iddi.
7 Ac wedi i Boaz fwytta ac yfed,
fel y llawenhaodd ei galon, efe a aeth
i gysgu i gwrr yr ysgafn. Hithau a
ddaeth yn ddistaw, ac a ddinoeth-
odd ei draed, ac a orweddodd.
8 ¶ Ac y'nghanol y nos y gwr a
ofnodd, ac a [3]ymdrôdd: ac wele
wraig yn gorwedd wrth ei draed ef.
9 Ac efe a ddywedodd, Pwy *yd-
wyt* ti? A hi a ddywedodd, Myfi
yw Ruth dy law-forwyn: [a]lleda gan
hynny dy aden dros dy law-forwyn,
canys fy nghyfathrachwr i *ydwyt* ti.
10 Ac efe a ddywedodd, [b]Bendig-
edig *fyddech*, fy merch, gan yr ARGLWYDD:
dangosaist fwy o gared-
igrwydd yn y diwedd, nag yn y de-
chreu; gan nad aethost ar ol gwŷr
ieuaingc, na thlawd na chyfoethog.
11 Ac yn awr, fy merch, nac ofna;
yr hyn oll a ddywedaist, a wnaf i ti:
canys holl [4]ddinas fy mhobl a ŵyr
mai gwraig rinweddol *ydwyt* ti.
12 Ac yn awr gwir yw fy *mod* i
yn gyfathrachwr agos: er hynny y
mae cyfathrachwr nês na myfi.
13 Aros heno; a'r bore, os efe a wna
ran cyfathrachwr â thi, da; gwnaed
ran cyfathrachwr: ond os efe ni wna
ran cyfathrachwr â thi; yna myfi a
wnaf ran cyfathrachwr â thi, *fel mai*
byw yr ARGLWYDD: cwsg hyd y bore.
14 ¶ A hi a orweddodd wrth ei
draed ef hyd y bore: a hi a gyfododd
cyn yr adwaenai neb eu gilydd. Ac
efe a ddywedodd, Na chaffer gwyb-
od dyfod gwraig i'r llawr-dyrnu.
15 Ac efe a ddywedodd, Moes dy
[5]fantell *sydd* am danat, ac ymaf-
ael ynddi. A hi a ymaflodd ynddi;
ac efe a fesurodd chwe *mesur* o
haidd, ac a'*i* gosododd arni: a hi
a aeth i'r ddinas.
16 A phan ddaeth hi at ei chwegr,
hi a ddywedodd, Pwy *ydwyt* ti, fy
merch? A hi a fynegodd iddi yr
hyn oll a wnaethai y gwr iddi hi.
17 A hi a ddywedodd, Y chwe
mesur hyn o haidd a roddodd efe
i mi: canys dywedodd wrthyf, Nid
âi yn waglaw at dy chwegr.
18 Yna y dywedodd hithau, Aros,
fy merch, oni wypech pa fodd y
digwyddo y peth *hyn:* canys ni or-
phwys y gwr, nes gorphen y peth
hyn heddyw.

PENNOD IV.

1 Boaz yn galw y cyfathrachwr nesaf ger bron. 6 Yntau yn gwrthod rhyddhâu yr etifeddiaeth, yn ol y ddefod yn Israel. 9 Boaz yn prynu yr etifeddiaeth; 10 ac yn priodi Ruth. 13 Hithau yn dwyn Obed, taid Dafydd. 18 Cenhedlaeth Phares.

YNA Boaz a aeth i fynu i'r porth,
ac a eisteddodd yno. Ac wele
y cyfathrachwr yn myned heibio,
am yr hwn y dywedasai Boaz. Ac
efe a ddywedodd wrtho, Ho, hwn a
hwn! tyred yn nês; eistedd yma.
Ac efe a nesaodd, ac a eisteddodd.
2 Ac efe a gymmerth ddengwr o
henuriaid y ddinas, ac a ddywed-
odd, Eisteddwch yma. A hwy a
eisteddasant.
3 Ac efe a ddywedodd wrth y cyf-
athrachwr, Y rhan o'r maes yr hon
oedd eiddo ein brawd Elimelech a
werth Naomi, yr hon a ddychwel-
odd o wlad Moab.
4 A dywedais y [2]mynegwn i ti, gan
ddywedyd, Pryn *ef* ger bron y trigol-
ion, a cher bron henuriaid fy mhobl.
Os rhyddhêi, rhyddhâ *ef;* ac oni
ryddhêi, mynega i mi, fel y gwyp-
wyf: canys nid *oes* ond ti i'*w* rydd-
hâu, a minnau *sydd* ar dy ol di. Ac
efe a ddywedodd, Myfi a'*i* rhyddhâf.
5 Yna y dywedodd Boaz, Y diwr-

[2] Neu, *cyfod y dillad oddi ar ei draed ef.*
[3] Heb. *ymafaelodd.*
[a] Ezec. 16. 8.
[b] pen. 2. 20.
[4] Heb. *borth.*
[5] Neu, *gynfas,* neu, *arffedog.*
[2] Heb. *datguddiwn yn dy glust.*

Cyn CRIST Cylch 1312.

nod y prynech di y maes o law Na-
omi, ti a'*i* pryni hefyd gan Ruth y
Moabëes gwraig y marw, i gyfodi
enw y marw ar ei etifeddiaeth ef.
6 ¶ A'r cyfathrachwr a ddywed-
odd, Ni allaf *ei* ryddhâu i mi, rhag
colli fy etifeddiaeth fy hun: rhydd-
hâ di i ti dy hun fy rhan i; canys
ni allaf fi *ei* ryddhâu.
[a] Deut. 25. 7, 9. 7 [a] A hyn *oedd ddefod* gynt yn Is-
rael, am ryddhâd, ac am gyfnewid,
i sicrhâu pob peth: Gwr a ddïosgai
ei esgid, ac a'*i* rhoddai i'w gymmyd-
og: a hyn *oedd* dystiolaeth yn Israel.
8 Am hynny y dywedodd y cyf-
athrachwr wrth Boaz, Pryn i ti dy
hun: ac efe a ddïosgodd ei esgid.
9 ¶ A dywedodd Boaz wrth yr
henuriaid, ac *wrth* yr holl bobl,
Tystion *ydych* chwi heddyw, i mi
brynu yr hyn oll *oedd* eiddo Elime-
lech, a'r hyn oll *oedd* eiddo Chil-
ion a Mahlon, o law Naomi.
10 Ruth hefyd y Moabëes, gwraig
Mahlon, a brynais i mi yn wraig,
i gyfodi enw y marw ar ei etifedd-
iaeth ef, fel na thorrer ymaith enw
y marw o blith ei frodyr, nac oddi
wrth borth ei fangre: tystion *yd-
ych* chwi heddyw.
11 A'r holl bobl y rhai *oedd* yn y
porth, a'r henuriaid, a ddywedasant,
Yr ydym yn dystion: Yr ARGLWYDD
a wnelo y wraig sydd yn dyfod i'th
dŷ di fel Rahel, ac fel Leah, y rhai
[3] Neu, *cais i ti gyfoeth,* neu, *rym.* a adeiladasant ill dwy dŷ Israel; [3] a
[b] Gen. 35. 19. gwna di rymmusdra yn [b] Ephratah,
bydd enwog yn Bethlehem:
12 Bydded hefyd dy dŷ di fel tŷ
Phares, [c] yr hwn a ymddûg Tamar [c] Gen. 38. 29. 1 Chron. 2. 4. Matt. 1. 3.
i Judah, o'r had yr hwn a ddyry yr
ARGLWYDD i ti o'r llangces hon.
13 ¶ Felly Boaz a gymmerodd
Ruth; a hi a fu iddo yn wraig: ac
efe a aeth i mewn atti hi; a'r AR-
GLWYDD a roddodd iddi hi feich-
iogi, a hi a ymddûg fab.
14 A'r gwragedd a ddywedasant
wrth Naomi, Bendigedig *fyddo* yr
ARGLWYDD, yr hwn ni'th adawodd
di heb gyfathrachwr heddyw, fel y
gelwid ei enw ef yn Israel.
15 Ac efe fydd i ti yn adferwr
einioes, ac yn ymgeleddwr i'th ben-
wynni: canys dy waudd, yr hon a'th
gâr di, a blantodd iddo ef, a hon
sydd [d] well i ti na saith o feibion. [d] 1 Sam. 1. 8.
16 A Naomi a gymmerth y plent-
yn, ac a'i gosododd ef yn ei myn-
wes, ac a fu fammaeth iddo.
17 A'i chymmydogesau a roddas-
ant iddo enw, gan ddywedyd, Gan-
wyd mab i Naomi; ac a alwasant
ei enw ef Obed: hwn *oedd* dad
Jesse, tad Dafydd.
18 ¶ Dyma genhedlaethau Phares:
[e] Phares a genhedlodd Hesron, [e] 1 Chron. 2. 4, &c. Matt. 1. 3.
19 A Hesron a genhedlodd Ram,
a Ram a genhedlodd Aminadab,
20 Ac Aminadab a genhedlodd
Nahson, a Nahson a genhedlodd
[4] Salmon, [4] Neu, *Salmah.*
21 A Salmon a genhedlodd Boaz,
a Boaz a genhedlodd Obed,
22 Ac Obed a genhedlodd Jesse,
a Jesse a genhedlodd Dafydd.

LLYFR CYNTAF SAMUEL;

YR HWN A ELWIR HEFYD

LLYFR CYNTAF Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST Cylch 1171.

PENNOD I.

1 *Elcanah, Lefiad, oedd iddo ddwy wraig, yn addoli bob blwyddyn yn Siloh:* 4 *yn mawrhâu Hannah, er ei bod yn ammhlantadwy, ac er i Peninnah ei chythruddo.* 9 *Hannah yn wylofus yn gweddïo am blentyn.* 12 *Eli yn ei cheryddu hi yn gyntaf, ac ar ol hynny yn ei bendithio hi.* 19 *Hannah wedi dwyn Samuel, yn aros gartref nes ei ddiddyfnu ef:* 24 *yn ei gyflwyno ef i'r Arglwydd, yn ol ei hadduned.*

AC yr oedd rhyw wr o Ramath-
aim-Sophim, o fynydd Eph-
[a] Edrych 1 Chron. 6. 27, 34. raim, a'i enw [a] Elcanah, mab Jero-
ham, mab Elihu, mab Tohu, mab
Suph, Ephratëwr:
2 A dwy wragedd *oedd* iddo; enw
y naill *oedd* Hannah, ac enw y llall
Peninnah: ac i Peninnah yr ydoedd
plant, ond i Hannah nid *oedd* plant.
3 A'r gwr hwn a âi i fynu o'i
ddinas [2] [b] bob blwyddyn i addoli, ac [2] Heb. *o flwyddyn i flwyddyn.* [b] Exod. 23. 14. Deut. 16. 16.
i aberthu i ARGLWYDD y lluoedd,
yn Siloh; a dau fab Eli, Hophni
a Phinees, *oedd* offeiriaid i'r AR-
GLWYDD yno.
4 ¶ Bu hefyd, y diwrnod yr aberth-
odd Elcanah, roddi o hono ef i Pe-
ninnah ei wraig, ac i'w meibion a'i
merched oll, rannau.
5 Ond i Hannah y rhoddes efe
un rhan [3] hardd: canys efe a garai [3] Neu, *ddau ddyblyg.*
Hannah, ond yr ARGLWYDD a gau-
asai ei chroth hi;

Cyn CRIST Cylch 1171.

6 A'i gwrthwynebwraig [c] a'i [4] cy-
ffrôdd hi i'w chythruddo, am i'r
ARGLWYDD gau ei bru hi.
7 Ac felly y gwnaeth efe bob
blwyddyn, [5] pan esgynai hi i dŷ yr
ARGLWYDD, hi a'i cythruddai hi
felly; fel yr wylai, ac na fwyttâi.
8 Yna Elcanah ei gwr a ddywed-
odd wrthi, Hannah, paham yr wyli?
a phaham na fwyttêi? a phaham y
mae yn flin ar dy galon? onid *wyf*
fi [d] well i ti na deg o feibion?
9 ¶ Felly Hannah a gyfododd, wedi
iddynt fwytta ac yfed yn Siloh.
(Ac Eli yr offeiriad oedd yn eis-
tedd ar faingc wrth bost teml yr
ARGLWYDD.)
10 Ac *yr oedd* hi yn chwerw ei
henaid, ac a weddïodd ar yr AR-
GLWYDD, a chan wylo hi a wylodd.
11 Hefyd hi a addunodd adduned,
ac a ddywedodd, O ARGLWYDD y
lluoedd, os gan edrych yr edrychi ar
gystudd dy law-forwyn, ac a'm cofi
i, ac nid anghofi dy law-forwyn, ond
rhoddi i'th law-forwyn [6] fab: yna
y rhoddaf ef i'r ARGLWYDD holl
ddyddiau ei einioes, ac [e] ni ddaw
ellyn ar ei ben ef.
12 A bu, fel yr oedd hi yn [7] parhâu
yn gweddïo ger bron yr ARGLWYDD,
i Eli ddal sylw ar ei genau hi.
13 A Hannah oedd yn llefaru yn
ei chalon, yn unig ei gwefusau a
symmudent; a'i llais ni chlywid:
am hynny Eli a dybiodd ei *bod* hi
yn feddw.
14 Ac Eli a ddywedodd wrthi
hi, Pa hyd y byddi feddw? bwrw
ymaith dy win oddi wrthyt.
15 A Hannah a attebodd, ac a ddy-
wedodd, Nid *felly,* fy arglwydd;
gwraig galed [8] arni *ydwyf* fi: gwin
hefyd na dïod gadarn nid yfais;
eithr [f] tywelltais fy enaid ger bron
yr ARGLWYDD.
16 Na chyfrif dy law-forwyn yn
ferch Belial: canys o amldra fy
myfyrdod, a'm blinder, y lleferais
hyd yn hyn.
17 Yna yr attebodd Eli, ac a ddy-
wedodd, Dos mewn heddwch: a
DUW Israel a roddo dy ddymuniad
yr hwn a ddymunaist ganddo ef.
18 A hi a ddywedodd, Cafed dy
law-forwyn ffafr yn dy olwg. Felly
yr aeth y wraig i'w thaith, ac a
fwyttaodd; ac ni bu *athrist* mwy.
19 ¶ A hwy a gyfodasant yn fore,
ac a addolasant ger bron yr AR-
GLWYDD; ac a ddychwelasant, ac a

c Job 24. 21.
4 Heb. *digiodd.*
5 Heb. *o'r pan esgynai.*
d Ruth 4. 15.
6 Heb. *had gwŷr.*
e Num. 6. 5. Barn. 13. 5.
7 Heb. *amlhâu gweddïo.*
8 Heb. *o ysbryd.*
f Ps. 62. 8. a 142. 2.

ddaethant i'w tŷ i Ramah. Ac El-
canah a adnabu Hannah ei wraig;
a'r ARGLWYDD a'i cofiodd hi.
20 A bu, pan ddaeth [9] yr amser
o amgylch, wedi beichiogi o Han-
nah, esgor o honi ar fab; a hi a
alwodd ei enw ef [2] Samuel: Canys
gan yr ARGLWYDD y dymunais ef,
eb y hi.
21 A'r gwr Elcanah a aeth i fynu,
a'i holl dylwyth, i offrymmu i'r AR-
GLWYDD yr aberth blynyddol, a'i
adduned.
22 Ond Hannah nid aeth i fynu:
canys hi a ddywedodd wrth ei gwr,
Ni ddeuaf fi, hyd oni ddiddyfn-
er y bachgen: *yna* y dygaf ef, fel
yr ymddangoso efe o flaen yr AR-
GLWYDD, ac y trigo byth.
23 Ac Elcanah ei gwr a ddywed-
odd wrthi, Gwna yr hyn a welych
yn dda: aros hyd oni ddiddyfnech
ef; yn unig yr ARGLWYDD a gyf-
lawno ei air. Felly yr arhôdd y
wraig, ac a fagodd ei mab, nes iddi
ei ddiddyfnu ef.
24 ¶ A phan ddiddyfnodd hi ef, hi
a'i dug ef i fynu gyd â hi, â thri o
fustych, ac un ephah o beilliaid, a
chostrelaid o win; a hi a'i dug ef
i dŷ yr ARGLWYDD *yn* Siloh: a'r
bachgen yn ieuangc.
25 A hwy a laddasant fustach, ac a
ddygasant y bachgen at Eli.
26 A hi a ddywedodd, O fy ar-
glwydd, [g] *fel* y mae dy enaid yn fyw,
fy arglwydd, myfi *yw* y wraig oedd
yn sefyll yma yn dy ymyl di, yn
gweddïo ar yr ARGLWYDD.
27 Am y bachgen hwn y gweddïais;
a'r ARGLWYDD a roddodd i mi fy
nymuniad a ddymunais ganddo:
28 Minnau hefyd [3] a'i rhoddais ef
i'r ARGLWYDD; yr holl ddyddiau y
byddo efe *byw,* [4] y rhoddwyd ef i'r
ARGLWYDD. Ac efe a addolodd yr
ARGLWYDD yno.

PENNOD II.

1 *Cân Hannah, yn dangos ei diolchgarwch.* 12 *Anwiredd meibion Eli.* 18 *Gweinidogaeth Samuel.* 20 *Hannah, trwy weddi Eli, yn cael mwy o ffrwyth.* 22 *Eli yn ceryddu ei feibion.* 27 *Prophwydoliaeth yn erbyn tŷ Eli.*

A HANNAH a weddïodd, ac
a ddywedodd, [a] Llawenychodd
fy nghalon yn yr ARGLWYDD; fy
nghorn a ddyrchafwyd yn yr AR-
GLWYDD: fy ngenau a ehangwyd ar
fy ngelynion: canys llawenychais
yn dy iachawdwriaeth di.
2 [b] Nid sanctaidd *neb* fel yr AR-

Cyn CRIST Cylch 1171.
9 Heb. *cylchoedd dyddiau.*
Cylch 1171.
2 Sef, *yr hwn a archwyd gan yr Arglwydd.*
Cylch 1165.
g Gen. 42. 15. 2 Bren. 2. 2, 4, 6.
3 Neu, *a adferais yr hwn a gefais trwy weddi i'r Arglwydd.*
4 Neu, *a adferir yr hwn a gefais trwy weddi.*
a Edrych Luc 1. 46, &c.
b Deut. 3. 24. a 32. 4. Ps. 86. 8. a 89. 6, 8.

Cyn CRIST Cylch 1165.

GLWYDD; canys nid dim hebot ti:
ac nid *oes* graig megis ein DUW ni.
3 Na chwanegwch lefaru yn uchel
uchel; [c]*na* ddeued allan ddim
[2]balch o'ch genau: canys DUW
gwybodaeth *yw* yr ARGLWYDD, a'i
amcanion ef a gyflawnir.
4 Bwäau y cedyrn a dorrwyd, a'r
gweiniaid a ymwregysasant â nerth.
5 [d]*Y rhai* digonol a ymgyflog-
asant er bara; a'r *rhai* newynog a
beidiasant; hyd onid esgorodd yr
ammhlantadwy ar saith, a [e]llesgâu
yr aml *ei* meibion.
6 [f]Yr ARGLWYDD sydd yn marw-
hâu, ac yn bywhâu: efe sydd yn dwyn
i waered i'r bedd, ac yn dwyn i fynu.
7 Yr ARGLWYDD sydd yn tlodi, ac
yn cyfoethogi; [g]yn darostwng, ac
yn dyrchafu.
8 Efe [h]sydd yn cyfodi y tlawd o'r
llwch, *ac* yn dyrchafu yr anghenus
o'r tommenau, [i]i'*w* gosod gyd â thy-
wysogion, ac i beri iddynt etifeddu
teyrn-gadair gogoniant: canys eiddo
yr ARGLWYDD [k]colofnau y ddaear,
ac efe a osododd y byd arnynt.
9 [l]Traed ei saint a geidw efe, a'r
annuwiolion a ddistawant mewn ty-
wyllwch: canys nid trwy nerth y
gorchfyga gwr.
10 Y rhai a ymrysonant â'r AR-
GLWYDD, a ddryllir: [m]efe a darana
yn eu herbyn hwynt o'r nefoedd: yr
ARGLWYDD a farn derfynau y ddae-
ar; ac a ddyry nerth i'w frenhin, ac
[n]a ddyrchafa gorn ei enneiniog.
11 Ac Elcanah a aeth i Ramah
i'w dy; [o]a'r bachgen a fu weinidog
i'r ARGLWYDD ger bron Eli yr off-
eiriad.
12 ¶ A meibion Eli *oedd* feibion Be-
lial: nid adwaenent yr ARGLWYDD.
13 A defod yr offeiriad gyd â'r
bobl *oedd,* pan offrymmai neb
aberth, gwas yr offeiriad a ddeuai
pan fyddai y cig yn berwi, â chig-
wain dridaint yn ei law;
14 Ac a'*i* tarawai *hi* yn y bad-
ell, neu yn yr efyddyn, neu yn y
crochan, neu yn y pair: yr hyn oll
a gyfodai y gigwain, a gymmerai yr
offeiriad iddo. Felly y gwnaent yn
Siloh i holl Israel y rhai oedd yn
dyfod yno.
15 Hefyd cyn arogl-losgi o honynt
y brasder, y deuai gwas yr offeiriad
hefyd, ac a ddywedai wrth y gwr
a fyddai yn aberthu, Dyro gig i'w
rostio i'r offeiriad: canys ni fyn efe
gennyt gig berw, ond amrwd.

[c] Mal. 3. 13. Jud. 15.
[2] Heb. *caled.*
[d] Ps. 34. 10. Luc 1. 53.
[e] Jer. 15. 9.
[f] Deut. 32. 39. Job 5. 18. Hos. 6. 1.
[g] Ps. 75. 7.
[h] Ps. 113. 7, 8. Luc 1. 52.
[i] Job 36. 7.
[k] Ps. 24. 2. a 104. 5. Heb. 1. 3.
[l] Ps. 91. 11.
[m] pen. 7. 10.
[n] Ps. 89. 24.
[o] pen. 3. 1.

16 Ac *os* gwr a ddywedai wrtho,
Gan losgi llosgant [3]yn awr y
brasder, ac *yna* cymmer *fel* yr
ewyllysio dy galon: yntau a ddy-
wedai wrtho, *Nag ê;* yn awr y
rhoddi *ef:* ac onid ê, mi a'*i* cym-
meraf trwy gryfder.
17 Am hynny pechod y llangciau
oedd fawr iawn ger bron yr AR-
GLWYDD: canys ffieiddiodd dynion
offrwm yr ARGLWYDD.
18 ¶ A Samuel oedd yn gweini o
flaen yr ARGLWYDD, yn fachgen,
[p]wedi ymwregysu âg ephod lïan.
19 A'i fam a wnai iddo fantell
fechan, ac a'*i* dygai iddo o flwydd-
yn i flwyddyn, pan ddelai hi i fynu
gyd â'i gwr i aberthu yr aberth
blynyddol.
20 ¶ Ac Eli a fendithiodd Elcanah
a'i wraig, ac a ddywedodd, Rhodd-
ed yr ARGLWYDD i ti had o'r wraig
hon, am y [4]dymuniad a ddymunodd
gan yr ARGLWYDD. A hwy a aeth-
ant i'w mangre eu hun.
21 A'r ARGLWYDD a ymwelodd â
Hannah; a hi a feichiogodd, ac a
esgorodd ar dri o feibion, a dwy o
ferched: a'r bachgen Samuel a gyn-
nyddodd ger bron yr ARGLWYDD.
22 ¶ Ac Eli *oedd* hen iawn; ac
efe a glybu yr hyn oll a wnelsai
ei feibion ef i holl Israel, a'r modd
y gorweddent gyd â'r [q]gwragedd
oedd yn ymgasglu yn finteioedd
wrth ddrws pabell y cyfarfod.
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Paham y gwnaethoch y peth-
au hyn? canys clywaf gan yr holl
bobl hyn ddrygair i chwi.
24 Nag ê, fy meibion: canys nid
da y gair yr ydwyf fi yn ei glywed;
eich bod chwi yn peri i bobl yr
ARGLWYDD [5]droseddu.
25 Os gwr a becha yn erbyn gwr,
y swyddogion a'i barnant ef: ond
os yn erbyn yr ARGLWYDD y pecha
gwr, pwy a eiriol drosto ef? Ond
ni wrandawsant ar lais eu tad, am
y mynnai yr ARGLWYDD eu lladd
hwynt.
26 A'r bachgen Samuel a gyn-
nyddodd, ac a aeth [r]yn dda gan
DDUW, a dynion hefyd.
27 ¶ A daeth gwr i DDUW at Eli,
ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD; [s]Onid gan
ymddangos yr ymddangosais i dŷ
dy dad, pan oeddynt yn yr Aipht
yn nhŷ Pharaoh?
28 Gan ei ddewis ef hefyd o holl

Cyn CRIST Cylch 1165.

[3] Heb. *megis heddyw.*
[p] Exod. 28. 4.
[4] Neu, *benthyg a fenthyc-ciwyd i'r Arglwydd.*
[q] Edrych Exod. 38. 8.
[5] Neu, *weiddi.*
[r] Diar. 3. 4. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.
[s] Exod. 4. 14, 27.

Cyn CRIST Cylch 1165.

[t] Lef. 2. 3, 10. a 6. 16. a 7. 7, 8. a 10. 14. Num. 5. 9, 10. a 18. 8.

lwythau Israel yn offeiriad i mi, i
offrymmu ar fy allor, i losgi arogl-
darth, i wisgo ephod ger fy mron?
[t]oni roddais hefyd i dŷ dy dad di
holl ebyrth tanllyd meibion Israel?
29 Paham y sethrwch chwi fy ab-
erth a'm bwyd-offrwm, y rhai a or-
chymynais *yn fy* nhrigfa, ac yr an-
rhydeddi dy feibion yn fwy na myfi,
gan eich pesgi eich hunain â'r goreu
o holl offrymmau fy mhobl Israel?
30 Am hynny medd ARGLWYDD
DDUW Israel, [u]Gan ddywedyd y dy-
wedais, Dy dŷ di a thŷ dy dad a
rodiant o'm blaen i byth: eithr yn
awr medd yr ARGLWYDD, Pell fydd
hynny oddi wrthyf fi; canys fy an-
rhydeddwyr a anrhydeddaf fi, [x]a'm
dirmygwyr a ddirmygir.
31 Wele [y]y dyddiau yn dyfod, pan
dorrwyf dy fraich di, a braich tŷ dy
dad, fel na byddo hen wr yn dy
dŷ di.
32 A thi a gei weled [6]gelyn *yn fy*
nhrigfa, yn yr hyn oll a wna *DUW*
o ddaioni i Israel: ac ni bydd [z]hen
wr yn dy dŷ di byth.
33 A'r gwr o'r eiddot, *yr hwn* ni
thorraf ymaith oddi wrth fy allor,
fydd i beri i'th lygaid ballu, ac i
beri i'th galon ofidio: a holl gyn-
nyrch dy dŷ di a fyddant feirw yn
wŷr.
34 A hyn *fydd* i ti yn arwydd, yr
hwn a ddaw ar dy ddau fab, ar
Hophni a Phinees: [a]Yn yr un dydd
y byddant feirw ill dau.
35 A [b]chyfodaf i mi offeiriad ffydd-
lawn a wna yn ol fy nghalon a'm
meddwl; a mi a adeiladaf iddo ef
dŷ sicr, ac efe a rodia ger bron fy
enneiniog yn dragywydd.
36 A bydd i bob un a adewir yn
dy dŷ di ddyfod *ac* ymgrymmu iddo
ef am ddernyn o arian, a thammaid
o fara; a dywedyd, [7]Gosod fi yn
awr mewn rhyw offeiriadaeth, i *gael*
bwytta tammaid o fara.

[u] Exod. 29. 9.
[x] Ps. 18. 26. Mal. 2. 9.
[y] 1 Bren. 2. 27. Ezec. 44. 10. Edrych pen. 4. 11, 18, 20. a 14. 3. a 22. 18, &c.
[6] Neu, *cystudd y babell, yn lle yr holl ddaioni a roisai Duw i Israel.*
[z] Edrych Zech. 8. 4.
[a] pen. 4. 11.
[b] 1 Bren. 2. 35. 1 Chron. 29. 22. Ezec. 44. 15.
[7] Heb. *Cyssyllta.*

PENNOD III.

1 *Y modd y datguddiwyd gair yr Arglwydd gyntaf i Samuel.* 11 *Duw yn dangos i Samuel ddinystr tŷ Eli.* 15 *Samuel o'i ledanfodd yn mynegi i Eli y weledigaeth.* 19 *Samuel yn tyfu mewn cymmeriad.*

A'R [a]bachgen Samuel a wasan-
aethodd yr ARGLWYDD ger
bron Eli. A [b]gair yr ARGLWYDD
oedd werthfawr yn y dyddiau hyn-
ny; nid *oedd* weledigaeth eglur.
2 A'r pryd hwnnw, pan *oedd* Eli
yn gorwedd yn ei fangre, wedi i'w
[c]lygaid ef ddechreu tywyllu, *fel* na
allai weled;
3 A chyn i [d]lamp DUW ddiffoddi
yn nheml yr ARGLWYDD, lle *yr*
oedd arch DUW, a Samuel oedd
wedi gorwedd *i gysgu:*
4 Yna y galwodd yr ARGLWYDD ar
Samuel. Dywedodd yntau, Wele fi.
5 Ac efe a redodd at Eli, ac a
ddywedodd, Wele fi; canys gelw-
aist arnaf. Yntau a ddywedodd,
Ni elwais i; dychwel *a* gorwedd. Ac
efe a aeth ac a orweddodd.
6 A'r ARGLWYDD a alwodd eil-
waith, Samuel. A Samuel a gyfod-
odd, ac a aeth at Eli, ac a ddywed-
odd, Wele fi; canys gelwaist arnaf.
Yntau a ddywedodd, Na elwais, fy
mab; dychwel *a* gorwedd.
7 [2]Ac [e]nid adwaenai Samuel etto
yr ARGLWYDD, ac nid eglurasid
iddo ef air yr ARGLWYDD etto.
8 A'r ARGLWYDD a alwodd Samuel
drachefn y drydedd waith. Ac efe
a gyfododd, ac a aeth at Eli, ac a
ddywedodd, Wele fi; canys gelwaist
arnaf. A deallodd Eli mai yr AR-
GLWYDD a alwasai ar y bachgen.
9 Am hynny Eli a ddywedodd
wrth Samuel, Dos, gorwedd: ac os
geilw efe arnat, dywed, Llefara, AR-
GLWYDD; canys y mae dy was yn
clywed. Felly Samuel a aeth ac a
orweddodd yn ei le.
10 A daeth yr ARGLWYDD, ac a
safodd, ac a alwodd megis o'r
blaen, Samuel, Samuel. A dywed-
odd Samuel, Llefara; canys y mae
dy was yn clywed.
11 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Samuel, Wele fi yn gwneuth-
ur peth yn Israel, [f]yr hwn pwy
bynnag a'i clywo, fe a ferwina ei
ddwy glust ef.
12 Yn y dydd hwnnw y dygaf i
ben yn erbyn Eli [g]yr hyn oll a ddy-
wedais am ei dŷ ef, gan ddechreu
a diweddu *ar unwaith.*
13 [3][h]Mynegais hefyd iddo ef, y
barnwn ei dŷ ef yn dragywydd, am
yr anwiredd a ŵyr efe; o herwydd
i'w feibion haeddu iddynt felldith,
ac [4]nas gwaharddodd efe iddynt.
14 Ac am hynny y tyngais wrth
dŷ Eli, na wneir iawn am anwiredd
tŷ Eli âg aberth, nac â bwyd-offrwm
byth.
15 ¶ A Samuel a gysgodd hyd y
bore, ac a agorodd ddrysau tŷ yr
ARGLWYDD: a Samuel oedd yn ofni
mynegi y weledigaeth i Eli.

[a] pen. 2. 11.
[b] Ps. 74. 9. Amos 8. 11.

Cylch 1141.

Cyn CRIST Cylch 1141.

[c] pen. 4. 15.
[d] Exod. 27. 21. Lef. 24. 3.
[2] Neu, *Fel hyn y gwnai Samuel, cyn iddo adnabod yr Arglwydd, a chyn egluro gair yr Arglwydd iddo.*
[e] Edrych Act. 19. 2.
[f] 2 Bren. 21. 12. Jer. 19. 3.
[g] pen. 2. 30.
[3] Neu, *Mynegaf.*
[h] pen. 2. 29, 30, 31, &c.
[4] Neu, *ni chuchiodd arnynt.*

Cyn CRIST Cylch 1141.

16 Ac Eli a alwodd ar Samuel, ac a ddywedodd, Samuel fy mab. Yntau a ddywedodd, Wele fi.

17 Ac efe a ddywedodd, Beth *yw* y gair a lefarodd *yr* ARGLWYDD wrthyt? na chela, attolwg, oddi wrthyf: [l]fel hyn y gwnelo DUW i ti, ac fel hyn y chwanego, os celi oddi wrthyf *ddim* o'r holl [5]bethau a lefarodd efe wrthyt.

18 A Samuel a fynegodd iddo yr holl eiriau, ac nis celodd ddim rhagddo. Dywedodd yntau, Yr ARGLWYDD *yw* efe: gwnaed *a fyddo* da yn ei olwg.

19 ¶ A chynnyddodd Samuel; a'r ARGLWYDD oedd gyd âg ef, ac ni adawodd *i un* o'i eiriau ef syrthio i'r ddaear.

20 A gwybu holl Israel, [k]o Dan hyd Beerseba, [6]mai prophwyd ffyddlawn yr ARGLWYDD *oedd* Samuel.

21 A'r ARGLWYDD a ymddangosodd drachefn yn Siloh: canys yr ARGLWYDD a ymeglurhaodd i Samuel yn Siloh trwy air yr ARGLWYDD.

l Ruth 1. 17.
5 Neu, *eiriau.*
k Barn. 20. 1.
6 Neu, *Sicrhâu Samuel yn brophwyd i'r Arglwydd.*
Cylch 1141.

PENNOD IV.

1 Y Philistiaid yn gorchfygu yr Israeliaid yn Eben-ezer. 3 Hwythau yn cyrchu yr arch, i ddychrynu y Philistiaid. 10 Y Philistiaid yn eu taro hwynt eilwaith; yn dal yr arch, ac yn lladd Hophni a Phinees. 12 Eli, wrth glywed y newyddion, yn syrthio yn wysg ei gefn, ac yn torri ei wddf. 19 Gwraig Phinees, wedi digalonni wrth esgor ar Ichabod, yn marw.

A [2]DAETH gair Samuel i holl Israel. Ac Israel a aeth yn erbyn y Philistiaid i ryfel: a gwersyllasant ger llaw [a]Eben-ezer: a'r Philistiaid a wersyllasant yn Aphec.

2 A'r Philistiaid a ymfyddinasant yn erbyn Israel: a'r gâd a ymgyfarfu; a lladdwyd Israel o flaen y Philistiaid: a hwy a laddasant o'r fyddin yn y maes ynghylch pedair mil o wŷr.

3 ¶ A phan ddaeth y bobl i'r gwersyll, henuriaid Israel a ddywedasant, Paham y tarawodd yr ARGLWYDD ni heddyw o flaen y Philistiaid? Cymmerwn attom o Siloh arch cyfammod yr ARGLWYDD, a deled i'n mysg ni; fel y cadwo hi ni o law ein gelynion.

4 Felly y bobl a anfonodd i Siloh, ac a ddygasant oddi yno arch cyfammod ARGLWYDD y lluoedd, [b]yr hwn sydd yn aros *rhwng* [c]y cerubiaid: ac yno *yr oedd* dau fab Eli, Hophni a Phinees, gyd âg arch cyfammod DUW.

5 A phan ddaeth arch cyfammod yr ARGLWYDD i'r gwersyll, holl Israel a floeddiasant â bloedd fawr, fel y dadseiniodd y ddaear.

2 Neu, *daeth i ben.* Heb. *oedd.*
a pen. 7. 12.
b 2 Sam. 6. 2. Ps. 80. 1. a 99. 1.
c Exod. 25. 18, 22.

Cyn CRIST Cylch 1141.

6 A phan glybu y Philistiaid lais y floedd, hwy a ddywedasant, Pa beth *yw* llais y floedd fawr hon yng ngwersyll yr Hebreaid? A gwybuant mai arch yr ARGLWYDD a ddaethai i'r gwersyll.

7 A'r Philistiaid a ofnasant: o herwydd hwy a ddywedasant, Daeth DUW i'r gwersyll. Dywedasant hefyd, Gwae ni! canys ni bu y fath beth [3]o flaen hyn.

8 Gwae ni! pwy a'n gwared ni o law y Duwiau nerthol hyn? Dyma y Duwiau a darawsant yr Aiphtiaid â'r holl bläau yn yr anialwch.

9 Ymgryfhêwch, a byddwch wŷr, O Philistiaid; rhag i chwi wasanaethu yr Hebreaid, [d]fel y gwasanaethasant hwy chwi: byddwch wŷr, ac ymleddwch.

10 ¶ A'r Philistiaid a ymladdasant; a [e]lladdwyd Israel, a ffodd pawb i'w babell: a bu lladdfa fawr iawn; canys syrthiodd o Israel ddeng mil ar hugain o wŷr traed.

11 Ac [f]arch DUW a ddaliwyd; a [g]dau fab Eli, Hophni a Phinees, a fuant feirw.

12 ¶ A gwr *o* Benjamin a redodd o'r fyddin, ac [h]a ddaeth i Siloh y diwrnod hwnnw, â'i ddillad wedi *eu* rhwygo, a [i]phridd ar ei ben.

13 A phan ddaeth efe, wele Eli yn eistedd ar [k]eisteddfa *ger* llaw y ffordd, yn disgwyl: canys yr oedd ei galon ef yn ofni am arch DUW. A phan ddaeth y gwr i'r ddinas, a mynegi *hyn,* yr holl ddinas a waeddodd.

14 A phan glywodd Eli lais y waedd, efe a ddywedodd, Beth *yw* llais y cynnwrf yma? A'r gwr a ddaeth i mewn ar frys, ac a fynegodd i Eli.

15 Ac Eli *oedd* fab tair blwydd ar bymtheg a phedwar ugain; a [4][l]phallasai ei lygaid ef, fel na allai efe weled.

16 A'r gwr a ddywedodd wrth Eli, Myfi *sydd* yn dyfod o'r fyddin, myfi hefyd a ffoais heddyw o'r fyddin. A dywedodd yntau, Pa beth [5]a ddigwyddodd, fy mab?

17 A'r gennad a attebodd, ac a ddywedodd, Israel a ffodd o flaen y Philistiaid; a bu hefyd laddfa fawr ym mysg y bobl; a'th ddau fab hefyd, Hophni a Phinees, a fuant feirw, ac arch DUW a ddaliwyd.

3 Heb. *ddoe,* neu, *echdoe.*
d Barn. 13. 1.
e Ps. 78. 9.
f Ps. 78. 61.
g pen. 2. 34.
h 2 Sam. 1. 2.
i Jos. 7. 6. 2 Sam. 13. 19. a 15. 32. Job 2. 12.
k pen. 1. 9.
4 Heb. *safasai.*
l pen. 3. 2.
5 Heb. *yw y peth.*

Cyn CRIST Cylch 1141.

18 A phan grybwyllodd efe am
arch DUW, yntau a syrthiodd oddi
ar yr eisteddle yn wysg ei gefn ger
llaw y porth; a'i wddf a dorrodd,
ac efe a fu farw: canys y gwr *oedd*
hen a thrwm. Ac efe a farnasai
Israel ddeugain mlynedd.
19 ¶ A'i waudd ef, gwraig Phinees,
oedd feichiog, *yn agos* i [6] esgor:
a phan glybu sôn ddarfod dal
arch DUW, a marw o'i chwegrwn
a'i gwr, hi a ymgrymmodd, ac a
glafychodd: canys ei [7] gwewyr a
[8] ddaeth arni.
20 Ac ynghylch y pryd y bu hi
farw, y dywedodd *y gwragedd* oedd
yn sefyll gyd â hi, Nac ofna; canys
esgoraist ar fab. Ond nid attebodd
hi, ac [9] nid ystyriodd.
21 A hi a alwodd y bachgen [2] [m] Ichabod;
gan ddywedyd, [n] Y gogoniant
a ymadawodd o Israel; (am ddal
arch DUW, ac am ei chwegrwn a'i
gwr.)
22 A hi a ddywedodd, Y gogoniant
a ymadawodd o Israel; canys
arch DUW a ddaliwyd.

[6] Neu, *waeddi.*
[7] *gwaywyr.*
[8] Heb. *ymdroisant ynddi.*
[9] Heb. *ni osododd ei chalon.*
[2] Sef, *Pa le y mae y gogoniant?*
[m] pen. 14. 3.
[n] Ps. 26. 8. a 78. 61.

PENNOD V.

1 *Y Philistiaid yn dwyn yr arch i Asdod, ac yn ei gosod yn nhŷ Dagon.* 3 *Bwrw Dagon i lawr, a'i dorri yn ddarnau, a tharo gwŷr Asdod â chlwyf y marchogion.* 8 *Duw yn gwneuthur felly i wŷr Gath, pan ddygwyd hi yno;* 10 *ac felly i wŷr Ecron.*

A'R Philistiaid a gymmerasant
arch DUW, ac a'i dygasant hi
o Eben-ezer i Asdod.
2 A'r Philistiaid a gymmerasant
arch DUW, ac a'i dygasant i mewn
i dŷ Dagon, ac a'i gosodasant yn
ymyl Dagon.
3 ¶ A'r Asdodiaid a gyfodasant
yn fore drannoeth; ac wele Dagon
wedi syrthio i lawr ar ei wyneb, ger
bron arch yr ARGLWYDD. A hwy a
gymmerasant Dagon, ac a'i gosodasant
eilwaith yn ei le.
4 Codasant hefyd yn fore drannoeth;
ac wele Dagon wedi syrthio
i lawr ar ei wyneb, ger bron arch
yr ARGLWYDD: a phen Dagon, a
dwy gledr ei ddwylaw, *oedd* wedi
torri ar y trothwy; [2] *corph* Dagon
yn unig a adawyd iddo ef.
5 Am hynny [a] ni sathr offeiriaid
Dagon, na neb a ddelo i mewn i dŷ
Dagon, ar drothwy Dagon yn Asdod,
hyd y dydd hwn.
6 A thrwm fu llaw yr ARGLWYDD
ar yr Asdodiaid; ac efe [b] a'u distrywiodd
hwynt, ac a'u tarawodd
hwynt, *sef* Asdod a'i therfynau, â
[c] chlwyf y marchogion.
7 A phan welodd gwŷr Asdod mai
felly *yr oedd*, dywedasant, Ni chaiff
arch DUW Israel aros gyd â ni:
canys caled yw ei law ef arnom, ac
ar Dagon ein duw.
8 Am hynny yr anfonasant, ac y
casglasant holl arglwyddi y Philistiaid
attynt; ac a ddywedasant, Beth
a wnawn ni i arch DUW Israel? A
hwy a attebasant, Dyger arch DUW
Israel o amgylch *i* Gath. A hwy a
ddygasant arch DUW Israel oddi
amgylch *yno.*
9 Ac wedi iddynt ei dwyn hi o
amgylch, bu llaw yr ARGLWYDD yn
erbyn y ddinas â dinystr mawr iawn:
ac efe a darawodd wŷr y ddinas o
fychan hyd fawr, a chlwyf y marchogion
oedd yn eu dirgel-leoedd.
10 Am hynny yr anfonasant hwy
arch DUW i Ecron. A phan ddaeth
arch DUW i Ecron, yr Ecroniaid a
waeddasant, gan ddywedyd, Dygasant
attom ni o amgylch arch DUW
Israel, i'n lladd ni a'n pobl.
11 Am hynny yr anfonasant, ac y
casglasant holl arglwyddi y Philistiaid:
ac a ddywedasant, Danfonwch
ymaith arch DUW Israel, a
dychweler hi adref; fel na laddo hi
ni a'n pobl: canys dinystr angeuol
oedd trwy yr holl ddinas; trom
iawn oedd llaw DUW yno.
12 A'r gwŷr, y rhai ni buant feirw,
a darawyd â chlwyf y marchogion:
a gwaedd y ddinas a ddyrchafodd
i'r nefoedd.

[2] Neu, *y rhan ffiaidd o Dagon.*
[a] Edrych Seph. 1. 9.
[b] pen. 6. 5.
[c] Ps. 78. 66.

PENNOD VI.

1 *Y Philistiaid, ar ol saith o fisoedd, yn ymgynghori am anfon yr arch yn ei hol:* 10 *ac yn ei dwyn hi gyd âg offrwm ar fèn newydd i Beth-semes.* 19 *Taro y bobl am edrych yn yr arch.* 21 *Hwythau yn anfon at wŷr Ciriath-jearim i'w chyrchu hi.*

Cylch 1140.

A BU arch yr ARGLWYDD yng
ngwlad y Philistiaid saith o
fisoedd.
2 A'r Philistiaid a alwasant am yr
offeiriaid ac am y dewiniaid, gan
ddywedyd, Beth a wnawn ni i arch
yr ARGLWYDD? hysbyswch i ni pa
fodd yr anfonwn hi adref.
3 Dywedasant hwythau, Os ydych
ar ddanfon ymaith arch DUW Israel,
nac anfonwch hi yn wag; ond gan
roddi rhoddwch iddo offrwm dros
gamwedd: yna y'ch iachêir, ac y bydd
hysbys i chwi paham nad ymadawodd
ei law ef oddi wrthych chwi.

Cyn CRIST Cylch 1140.

4 Yna y dywedasant hwythau, Beth
fydd yr offrwm dros gamwedd a
roddwn iddo? A hwy a ddywedasant,
Pump o ffolennau aur, a phump o
lygod aur, [a] *yn ol* rhif arglwyddi y
Philistiaid: canys yr un bla *oedd*
[2] arnoch chwi oll, ac ar eich ar-
glwyddi.
5 Am hynny y gwnewch luniau eich
ffolennau, a lluniau eich llygod sydd
[b] yn difwyno y tir; a rhoddwch ogon-
iant i DDUW Israel: ysgatfydd efe a
ysgafnhâ ei law oddi arnoch, ac oddi
ar eich duwiau, ac oddi ar eich tir.
6 A phaham y caledwch chwi
eich calonnau, [c] megis y caledodd
yr Aiphtiaid a Pharaoh eu calon?
pan wnaeth efe yn [3] rhyfeddol yn
eu plith hwy, [d] oni ollyngasant hwy
hwynt i fyned ymaith?
7 Yn awr gan hynny gwnewch
[e] fèn newydd, a chymmerwch ddwy
fuwch flith, y rhai nid aeth iau
arnynt; a deliwch y buchod dan y
fèn, a dygwch eu lloi hwynt oddi
ar eu hol i dŷ:
8 A chymmerwch arch yr AR-
GLWYDD, a rhoddwch hi ar y fèn; a'r
tlysau aur, y rhai a roddasoch iddi
yn offrwm dros gamwedd, a osod-
wch mewn cist wrth ei hystlys hi,
a gollyngwch hi i fyned ymaith.
9 Ac edrychwch, os â hi i fynu
ar hyd ffordd ei bro ei hun i Beth-
semes; *yna* efe a wnaeth i ni y mawr
ddrwg hwn: ac onid ê, yna y cawn
wybod nad ei law ef a'n tarawodd
ni; *ond mai* damwain *oedd* hyn i ni.
10 ¶ A'r gwŷr a wnaethant felly:
ac a gymmerasant ddwy fuwch flith-
ion, ac a'u daliasant hwy dan y fèn,
ac a gauasant eu lloi mewn tŷ:
11 Ac a osodasant arch yr AR-
GLWYDD ar y fèn, a'r gist â'r llygod
aur, a lluniau eu ffolennau hwynt.
12 A'r buchod a aethant ar hyd y
ffordd uniawn i ffordd Beth-semes;
ar hyd y brif-ffordd yr aethant, dan
gerdded a brefu, ac ni throisant tu
a'r llaw ddehau na thu a'r aswy;
ac arglwyddi y Philistiaid a aethant
ar eu hol hyd derfyn Beth-semes.
13 A *thrigolion* Beth-semes *oedd*
yn medi eu cynhauaf gwenith yn
y dyffryn: ac a ddyrchafasant eu
llygaid, ac a ganfuant yr arch; ac
a lawenychasant wrth *ei* gweled.
14 A'r fèn a ddaeth i faes Josua
y Beth-semesiad, ac a safodd yno;
ac yno yr *oedd* maen mawr: a hwy
a holltasant goed y fèn, ac a offrym-
masant y buchod yn boeth-offrwm
i'r ARGLWYDD.
15 A'r Lefiaid a ddisgynasant arch
yr ARGLWYDD, a'r gist yr hon *oedd*
gyd â hi, yr hon *yr oedd* y tlysau
aur ynddi, ac a'u gosodasant ar y
maen mawr: a gwŷr Beth-semes a
offrymmasant boeth-offrymmau, ac
a aberthasant ebyrth i'r ARGLWYDD
y dydd hwnnw.
16 A phùm arglwydd y Philist-
iaid, pan welsant *hynny,* a ddy-
chwelasant i Ecron y dydd hwnnw.
17 A dyma y ffolennau aur, y rhai
a roddodd y Philistiaid yn offrwm
dros gamwedd i'r ARGLWYDD; dros
Asdod un, dros Gazah un, dros Asca-
lon un, dros Gath un, dros Ecron un:
18 A'r llygod aur, *yn ol* rhifedi holl
ddinasoedd y Philistiaid, *yn perth-
ynu* i'r pùm arglwydd, *yn gystal* y
dinasoedd caerog, a'r trefi heb gaer-
au, hyd y [4] *maen* mawr Abel, yr hwn y
gosodasant arno arch yr ARGLWYDD;
yr hwn sydd hyd y dydd hwn yn
maes Josua y Beth-semesiad.
19 ¶ Ac [f] efe a darawodd wŷr Beth-
semes, am iddynt edrych yn arch
yr ARGLWYDD, ïe, tarawodd o'r
bobl ddengwr a thri ugain a deng
mil a deugain o wŷr. A'r bobl a
alarasant, am i'r ARGLWYDD daro
y bobl â lladdfa fawr.
20 A gwŷr Beth-semes a ddywed-
asant, Pwy a ddichon sefyll yn
wyneb yr ARGLWYDD DDUW sanct-
aidd hwn? ac at bwy yr âi efe oddi
wrthym ni?
21 ¶ A hwy a anfonasant genhad-
au at drigolion Ciriath-jearim, gan
ddywedyd, Y Philistiaid a ddygas-
ant adref arch yr ARGLWYDD; deu-
wch i waered, *a* chyrchwch hi i
fynu attoch chwi.

PENNOD VII.

1 Gwŷr Ciriath-jearim yn dwyn yr arch i dŷ Abinadab, ac yn cyssegru Eleazar ei fab ef i'w chadw hi. 2 Ym mhen ugain mlynedd, 3 yr Israeliaid, trwy waith Samuel, yn edifarhâu ar gyhoedd ym Mispah. 9 Tra yr ydoedd Samuel yn gweddïo ac yn aberthu, yr Arglwydd yn dryllio y Philistiaid â tharanau, yn Eben-ezer. 13 Darostwng y Philistiaid. 15 Samuel yn barnu Israel yn heddychlawn ac yn dduwiol.

1 A GWYR [a] Ciriath-jearim a
ddaethant, ac a gyrchasant i
fynu arch yr ARGLWYDD, ac a'i dyg-
asant hi i dŷ [b] Abinadab, yn y bryn,
ac a sancteiddiasant Eleazar ei fab
ef i gadw arch yr ARGLWYDD.
2 Ac o'r dydd y trigodd yr arch

[a] Edrych ad. 17.
[2] Heb. *arnynt hwy.*
[b] pen. 5. 6.
[c] Exod. 7. 13. a 8. 15. a 14. 17.
[3] Neu, *waradwyddus.*
[d] Exod. 12. 31.
[e] 2 Sam. 6. 3.

Cyn CRIST Cylch 1140.

[4] Neu, *maen mawr.*
[f] Edrych Exod. 19. 21. Num. 4. 5, 15, 20.
[a] Ps. 132. 6.
[b] 2 Sam. 6. 4.

Cyn CRIST Cylch 1140.

yn Ciriath-jearim, y bu ddyddiau lawer; nid amgen nag ugain mlynedd: a holl dŷ Israel a alarasant ar ol yr ARGLWYDD.

Cylch 1120.

3 ¶ A Samuel a lefarodd wrth holl dŷ Israel, gan ddywedyd, Os dychwelwch chwi at yr ARGLWYDD â'ch holl galon, [c] bwriwch ymaith y duwiau dïeithr o'ch mysg, ac [d] Astaroth, a pharottôwch eich calon at yr ARGLWYDD, [e] a gwasanaethwch ef yn unig; ac efe a'ch gwared chwi o law y Philistiaid.

c Jos. 24. 14, 23.
d Barn. 2. 13.
e Deut. 6. 13. a 10. 20. Matt. 4. 10. Luc 4. 8.

4 Yna meibion Israel a fwriasant ymaith [f] Baalim ac Astaroth, a'r ARGLWYDD yn unig a wasanaethasant.

f Barn. 2. 11.

5 A dywedodd Samuel, Cesglwch holl Israel i [g] Mispah, a mi a weddïaf drosoch chwi at yr ARGLWYDD.

g Barn. 20. 1. 2 Bren. 25. 23.

6 A hwy a ymgasglasant i Mispah, ac a dynnasant ddwfr, ac a'*i* tywalltasant ger bron yr ARGLWYDD, ac a ymprydiasant y diwrnod hwnnw, ac a ddywedasant yno, Pechasom yn erbyn yr ARGLWYDD. A Samuel a farnodd feibion Israel ym Mispah.

7 A phan glybu y Philistiaid fod meibion Israel wedi ymgasglu i Mispah, arglwyddi y Philistiaid a aethant i fynu yn erbyn Israel: a meibion Israel a glywsant, ac a ofnasant rhag y Philistiaid.

8 A meibion Israel a ddywedasant wrth Samuel, Na thaw di â gwaeddi drosom at yr ARGLWYDD ein DUW, ar iddo ef ein gwared ni o law y Philistiaid.

9 ¶ A Samuel a gymmerth laethoen, ac a'*i* hoffrymmodd ef i gyd yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD: a [h] Samuel a waeddodd ar yr ARGLWYDD dros Israel; a'r ARGLWYDD a'i [2] gwrandawodd ef.

h Ps. 99. 6.
2 Neu, *attebodd.*

10 A phan oedd Samuel yn offrymmu y poeth-offrwm, y Philistiaid a nesasant i ryfel yn erbyn Israel: a'r [1] ARGLWYDD a daranodd â tharanau mawr yn erbyn y Philistiaid y diwrnod hwnnw, ac a'u drylliodd hwynt, a lladdwyd hwynt o flaen Israel.

1 Edrych Jos. 10. 10. Barn. 4. 15. a 5. 20.

11 A gwŷr Israel a aethant o Mispah, ac a erlidiasant y Philistiaid, ac a'u tarawsant hyd oni *ddaethant* dan Bethcar.

12 A chymmerodd Samuel faen, ac a'*i* gosododd rhwng Mispah a Sen, ac a alwodd ei enw ef [3] Eben-ezer; ac a ddywedodd, Hyd yma y cynnorthwyodd yr ARGLWYDD nyni.

3 Sef, *Maen y cymmorth:* pen. 4. 1.

Cyn CRIST Cylch 1120.

13 ¶ Felly y darostyngwyd y Philistiaid, ac ni chwanegasant mwyach ddyfod i derfyn Israel: a llaw yr ARGLWYDD a fu yn erbyn y Philistiaid holl ddyddiau Samuel.

14 A'r dinasoedd, y rhai a ddygasai y Philistiaid oddi ar Israel, a roddwyd adref i Israel, o Ecron hyd Gath; ac Israel a ryddhaodd eu terfynau o law y Philistiaid: ac yr oedd heddwch rhwng Israel a'r Amoriaid.

15 A Samuel a farnodd Israel holl ddyddiau ei fywyd.

16 Aeth hefyd o flwyddyn i flwyddyn [4] oddi amgylch i Bethel, a Gilgal, a Mispah, ac a farnodd Israel yn yr holl leoedd hynny.

4 Heb. *ac a amgylchodd.*

17 [k] A'i ddychwelfa *ydoedd* i Ramah; canys yno *yr oedd* ei dŷ ef: yno hefyd y barnai efe Israel; ac yno yr adeiladodd efe allor i'r ARGLWYDD.

k pen. 8. 4.

PENNOD VIII.

1 *Yr Israeliaid, o achos aflywodraeth meibion Samuel, yn gofyn brenhin.* 6 *Duw yn cysuro Samuel; ac yntau yn gweddïo yn gystuddiol:* 10 *yn mynegi dull brenhin.* 19 *Duw yn ewyllysio i Samuel ymrôi i daerni meibion Israel.*

Cylch 1112.

AC wedi heneiddio Samuel, efe a osododd ei feibion yn farnwyr ar Israel.

2 Ac enw ei fab cyntaf-anedig ef oedd [2] Jöel; ac enw yr ail, Abïah: *y rhai hyn oedd* farnwyr yn Beer-seba.

2 *Fasni,* 1 Chron. 6. 28.

3 A'i feibion ni rodiasant yn ei ffyrdd ef, eithr troisant ar ol cybydd-dra, a [a] chymmerasant obrwy, a gŵyrasant farn.

a Deut. 16. 19.

Cylch 1095.

4 Yna holl henuriaid Israel a ymgasglasant, ac a ddaethant at Samuel i Ramah,

5 Ac a ddywedasant wrtho ef, Wele, ti a heneiddiaist, a'th feibion ni rodiant yn dy ffyrdd di: yn awr [b] gosod arnom ni frenhin i'n barnu, megis yr holl genhedloedd.

b Hos. 13. 10. Act. 13. 21.

6 ¶ A'r ymadrodd fu ddrwg [3] gan Samuel, pan ddywedasant, Dyro i ni frenhin i'n barnu: a Samuel a weddïodd ar yr ARGLWYDD.

3 Heb. *y'ngolwg.*

7 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Samuel, Gwrando ar lais y bobl yn yr hyn oll a ddywedant wrthyt: canys [c] nid ti y maent yn ei wrthod, ond [d] myfi a wrthodasant, rhag i mi deyrnasu arnynt.

c Edrych Exod. 16. 8.
d pen. 10. 19.

8 Yn ol yr holl weithredoedd a wnaethant, o'r dydd y dygais hwynt o'r Aipht hyd y dydd hwn, ac *fel*

Cyn CRIST Cylch 1095.

y gwrthodasant fi, ac y gwasan-
aethasant dduwiau dïeithr; felly y
gwnant hwy hefyd i ti.
9 Yn awr gan hynny [4] gwrando ar
eu llais hwynt: etto gan dystiol-
aethu tystiolaetha iddynt, a dangos
iddynt ddull y brenhin a deyrnasa
arnynt.
10 ¶ A Samuel a fynegodd holl
eiriau yr ARGLWYDD wrth y bobl, y
rhai oedd yn ceisio brenhin ganddo.
11 Ac efe a ddywedodd, [e] Dyma
ddull y brenhin a deyrnasa arnoch
chwi: [f] Efe a gymmer eich meibion,
ac a'*u* gesyd iddo yn ei gerbydau,
ac yn wŷr meirch iddo, ac i redeg
o flaen ei gerbydau ef:
12 Ac a'u gesyd *hwynt* iddo yn
dywysogion miloedd, ac yn dywys-
ogion deg a deugain, ac i aredig
ei âr, ac i fedi ei gynhauaf, ac i
wneuthur arfau ei ryfel, a pheir-
iannau ei gerbydau.
13 A'ch merched a gymmer efe
yn apothecaresau, yn gogesau hef-
yd, ac yn bobyddesau.
14 Ac [g] efe a gymmer eich meus-
ydd, a'ch gwinllannoedd, a'ch olew-
lannoedd goreu, ac a'*u* dyry i'w
weision.
15 Eich hadau hefyd a'ch gwinllan-
noedd a ddegymma efe, ac a'u dyry
i'w [5] ystafellyddion ac i'w weision.
16 Eich gweision hefyd, a'ch mor-
wynion, eich gwŷr ieuaingc goreu
hefyd, a'ch asynod, a gymmer efe,
ac a'*u* gesyd i'w waith.
17 Eich defaid hefyd a ddegym-
ma efe: chwithau hefyd fyddwch
yn weision iddo ef.
18 A'r dydd hwnnw y gwaeddwch,
rhag eich brenhin a ddewisasoch i
chwi: ac ni wrendy yr ARGLWYDD
arnoch yn y dydd hwnnw.
19 ¶ Er hynny y bobl a wrthod-
asant wrandaw ar lais Samuel; ac
a ddywedasant, Nag ê, eithr bren-
hin fydd arnom ni:
20 Fel y byddom ninnau hefyd
fel yr holl genhedloedd; a'n bren-
hin a'n barna ni, efe a â allan hef-
yd o'n blaen ni, ac efe a ymladd ein
rhyfeloedd ni.
21 A gwrandawodd Samuel holl
eiriau y bobl, ac a'u hadroddodd
hwynt lle y clybu yr ARGLWYDD.
22 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Samuel, Gwrando ar eu llais
hwynt, a gosod frenhin arnynt. A
dywedodd Samuel wrth wŷr Israel,
Ewch bob un i'w ddinas ei hun.

[4] Neu, *ufuddhâ i'w.*
[e] Edrych Deut. 17. 16, &c.
[f] pen. 14. 52.
[g] 1 Bren. 21. 7.
[5] Heb. *eunuchiaid.*

PENNOD IX.

1 *Saul yn anobeithio cael asynod ei dad,* 6 *trwy gynghor ei was,* 11 *a chyfarwyddiad llangcesau,* 15 *yn dyfod trwy ddatguddiad Duw* 18 *at Samuel.* 19 *Samuel yn croesawu Saul yn y wledd;* 25 *ac, ar ol ymddiddan âg ef o'r neilldu, yn hebrwng Saul ar ei ffordd.*

AC yr oedd gwr o Benjamin, a'i
enw [a] Cis, mab Abïel, mab Se-
ror, mab Bechorath, mab Aphïah,
mab i wr o Jemini, yn gadarn o
[2] nerth.
2 Ac iddo ef yr oedd mab, a'i
enw Saul, yn wr ieuangc, dewisol
a glân: ac nid *oedd* neb o feibion
Israel lanach nag ef: [b] o'i ysgwydd
i fynu *yr oedd* yn uwch na'r holl
bobl.
3 Ac asynod Cis, tad Saul, a gyfr-
gollasant: a dywedodd Cis wrth
Saul ei fab, Cymmer yn awr un
o'r llangciau gyd â thi, a chyfod,
dos, cais yr asynod.
4 Ac efe a aeth trwy fynydd Eph-
raim, ac a dramwyodd trwy wlad
Salisah; ac nis cawsant *hwynt:*
yna y tramwyasant trwy wlad Sa-
lim; ac nis *cawsant hwynt:* ac efe
a aeth trwy wlad Jemini; ond nis
cawsant *hwynt.*
5 Pan ddaethant i wlad Suph, y
dywedodd Saul wrth ei langc *oedd*
gyd âg ef, Tyred, a dychwelwn; rhag
i'm tad beidio â'r asynod, a gofalu
am danom ni.
6 Dywedodd yntau wrtho ef, Wele,
yn awr *y mae* yn y ddinas hon wr i
DDUW, a'r gwr *sydd* anrhydeddus;
yr hyn oll a ddywedo efe, gan ddy-
fod a ddaw: awn yno yn awr; nid
hwyrach y mynega efe i ni y ffordd
y mae i ni fyned iddi.
7 Yna y dywedodd Saul wrth ei
langc, Wele, *od* awn ni, [c] pa beth
a ddygwn ni i'r gwr? canys y bara
[3] a ddarfu yn ein llestri ni, a gwobr
arall nid *oes* i'w ddwyn i wr DUW:
beth *sydd* gennym?
8 A'r llangc a attebodd eilwaith
i Saul, ac a ddywedodd, Wele, caf-
wyd [4] gyd â mi bedwaredd ran sicl
o arian: mi a roddaf *hynny* i wr
DUW, er mynegi i ni ein ffordd.
9 (Gynt yn Israel, fel hyn y dy-
wedai gwr [d] wrth fyned i ymgyng-
hori â DUW; Deuwch, ac awn hyd
at y gweledydd: canys y Prophwyd
heddyw, a elwid gynt [e] yn Weled-
ydd.)
10 Yna y dywedodd Saul wrth ei
langc, Da [5] y dywedi; tyred, awn.

Cyn CRIST Cylch 1095.

[a] pen. 14. 51. 1 Chron. 8. 33.
[2] Neu, *olud.*
[b] pen. 10. 23.
[c] Edrych Barn. 13. 17. 1 Bren. 14. 3. 2 Bren. 4. 42. a 8. 8.
[3] Heb. *a aeth allan o'n.*
[4] Heb. *yn fy llaw i.*
[d] Gen. 25. 22.
[e] 2 Sam. 24. 11. 2 Bren. 17. 13. Amos 7. 12.
[5] Heb. *yw dy air.*

Cyn CRIST Cylch 1095.

Felly yr aethant i'r ddinas *yr oedd* gwr DUW ynddi.

11 ¶ *Ac* fel yr oeddynt yn myned i riw y ddinas, hwy a gawsant langcesau yn dyfod allan i dynnu dwfr; ac a ddywedasant wrthynt, A yw y gweledydd yma?

12 Hwythau a'u hattebasant hwynt, ac a ddywedasant, Ydyw; wele *efe* o'th flaen: brysia yr awr hon: canys heddyw y daeth efe i'r ddinas; o herwydd [6] [f]aberth *sydd* heddyw gan y bobl yn yr uchelfa.

13 Pan ddeloch gyntaf i'r ddinas, chwi a'i cewch ef, cyn ei fyned i fynu i'r uchelfa i fwytta: canys ni fwytty y bobl hyd oni ddelo efe, o herwydd efe a fendiga yr aberth; ar ol hynny y bwytty y rhai a wahoddwyd: am hynny ewch i fynu; canys [7] ynghylch y pryd hwn y cewch ef.

14 A hwy a aethant i fynu i'r ddinas; *a phan* ddaethant i ganol y ddinas, wele Samuel yn dyfod i'w cyfarfod, i fyned i fynu i'r uchelfa.

15 ¶ [g] A'r ARGLWYDD a [8] fynegasai y'nghlust Samuel, ddiwrnod cyn dyfod Saul, gan ddywedyd,

16 Ynghylch y pryd *hwn* y fory yr anfonaf attat ti wr o wlad Benjamin; a thi a'i henneini ef yn flaenor ar fy mhobl Israel, ac efe a wared fy mhobl o law y Philistiaid: canys edrychais ar fy mhobl; o herwydd daeth eu gwaedd attaf.

17 A phan ganfu Samuel Saul, yr ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Wele y gwr am yr hwn y dywedais wrthyt: hwn a [9] lywodraetha ar fy mhobl.

18 Yna Saul a nesaodd at Samuel y'nghanol y porth, ac a ddywedodd, Mynega i mi, attolwg, pa le yma *y mae* tŷ y gweledydd.

19 A Samuel a attebodd Saul, ac a ddywedodd, Myfi *yw* y gweledydd: dos i fynu o'm blaen i'r uchelfa; canys bwyttêwch gyd â myfi heddyw: a mi a'th ollyngaf y bore, ac a fynegaf i ti yr hyn oll *y sydd* yn dy galon.

20 Ac *am* yr asynod a gyfrgollasant er ys tridiau, na ofala am danynt; canys cafwyd hwynt. [2] Ac i bwy *y mae* holl bethau dymunol Israel? onid i ti, ac i holl dŷ dy dad?

21 A Saul a attebodd ac a ddywedodd, Onid [h] mab Jemini *ydwyf* fi, o'r lleiaf o lwythau Israel? a'm teulu *sydd* leiaf o holl deuluoedd llwyth Benjamin? a phaham y dywedi wrthyf [3] y modd hyn?

22 A Samuel a gymmerth Saul a'i langc, ac a'u dug hwynt i'r ystafell, ac a roddodd iddynt le o flaen y gwahoddedigion; a hwy *oeddynt* ynghylch dengwr ar hugain.

23 A Samuel a ddywedodd wrth y côg, Moes y rhan a roddais attat ti, am yr hon y dywedais wrthyt, Cadw hon gyd â thi.

24 A'r côg a gyfododd yr ysgwyddog, a'r hyn *oedd* arni, ac a'i gosododd ger bron Saul. A *Samuel* a ddywedodd, Wele yr hyn a [4] adawyd; gosod ger dy fron, *a* bwytta: canys hyd y pryd hwn y cadwyd ef i ti, er pan ddywedais, Y bobl a wahoddais i. A bwyttaodd Saul gyd â Samuel y dydd hwnnw.

25 ¶ A phan ddisgynasant o'r uchelfa i'r ddinas, *Samuel* a ymddiddanodd â Saul ar ben y tŷ.

26 A hwy a gyfodasant yn fore: ac ynghylch codiad y wawr, galwodd Samuel ar Saul i ben y tŷ, gan ddywedyd, Cyfod, fel y'th hebryngwyf ymaith. A Saul a gyfododd, ac efe a Samuel a aethant ill dau allan.

27 *Ac* fel yr oeddynt yn myned i waered i gwrr eithaf y ddinas, Samuel a ddywedodd wrth Saul, Dywed wrth y llangc am fyned o'n blaen ni; (felly yr aeth efe;) ond saf di [5] yr awr hon, a mynegaf i ti air DUW.

PENNOD X.

1 *Samuel yn enneinio Saul;* 2 *ac yn ei sicrhâu ef trwy dri arwydd.* 9 *Troi calon Saul; ac yntau yn prophwydo.* 14 *Yn celu chwedl y frenhiniaeth rhag ei ewythr.* 17 *Dewis Saul trwy goelbren ym Mispah.* 26 *Amryw feddyliau ei ddeiliaid am dano ef.*

YNA Samuel a gymmerodd phïolaid o olew, ac a'i tywalltodd ar ei ben ef, ac a'i cusanodd ef; ac a ddywedodd, Onid [a] yr ARGLWYDD a'th enneiniodd di yn flaenor ar [b] ei etifeddiaeth?

2 Pan elych di heddyw oddi wrthyf, yna y cei ddau wr wrth [c] fedd Rahel, yn nherfyn Benjamin, yn Selsah: a hwy a ddywedant wrthyt, Cafwyd yr asynod yr aethost i'w ceisio: ac wele, dy dad a ollyngodd heibio [2] chwedl yr asynod, a gofalu y mae am danoch chwi, gan ddywedyd, Beth a wnaf am fy mab?

3 Yna yr âi di ym mhellach oddi yno, ac y deui hyd wastadedd Tabor: ac yno y'th gyferfydd tri wŷr yn

Cyn CRIST Cylch 1095.

6 Neu, *gwledd.*
f pen. 16. 2.
7 Heb. *heddyw.*
g pen. 15. 1. Act. 13. 21.
8 Heb. *ddatguddiasai glust Samuel.*
9 Heb. *attal fy mhobl.*
2 *Ar bwy y mae holl ddymuniad Israel, ond arnat ti, ac ar?*
h Ps. 68. 27.
3 Heb. *yn ol y gair hwn.*
4 Neu, *gedwyd.*
5 Heb. *heddyw.*
a Act. 13. 21.
b Deut. 32. 9.
c Gen. 35. 19, 20.
2 Neu, *ofalu am.*

Cyn CRIST Cyich 1095.

myned i fynu at DDUW *i* Bethel;
un yn dwyn tri o fynnod, ac un yn
dwyn tair torth o fara, ac un yn
dwyn costrelaid o win.
3 Heb. *ymofynant a thi am heddwch:* Fel Barn. 18. 15. — 4 A hwy a [3] gyfarchant well i ti, ac
a roddant i ti ddwy *dorth* o fara; *y*
rhai a gymmeri o'u llaw hwynt.
5 Ar ol hynny y deui i fryn DUW,
d pen. 13. 3. — [d] yn yr hwn *y mae* sefyllfa y Philist-
iaid: a phan ddelych yno *i*'r ddinas,
ti a gyfarfyddi â thyrfa o brophwydi
yn disgyn o'r uchelfa, ac o'u blaen
e Edrych 2 Bren. 3. 15. — hwynt [e] nabl, a thympan, a phibell, a
thelyn; a hwythau yn prophwydo.
6 Ac yspryd yr ARGLWYDD a ddaw
f Num. 11. 25. — arnat ti; a [f] thi a brophwydi gyd â
hwynt, ac a droir yn wr arall.
7 A phan ddelo yr argoelion hyn
4 Heb. *caffo dy law.* — i ti, gwna fel y [4] byddo yr achos:
canys DUW *sydd* gyd â thi.
8 A dos i waered o'm blaen i Gil-
gal: ac wele, mi a ddeuaf i waered
attat ti, i offrymmu offrymmau
poeth, *ac* i aberthu ebyrth hedd:
g pen. 13. 8. — [g] aros am danaf saith niwrnod, hyd
oni ddelwyf attat, a mi a hysbysaf
i ti yr hyn a wnelych.
5 Heb. *ysgwydd.* — 9 ¶ A phan drodd efe ei [5] gefn i
fyned oddi wrth Samuel, DUW a
6 Heb. *drodd.* — [6] roddodd iddo galon arall: a'r holl
argoelion hynny a ddaethant y dydd
hwnnw *i ben.*
10 A phan ddaethant yno i'r bryn,
wele fintai o brophwydi yn ei gyf-
arfod ef: ac yspryd DUW a ddaeth
arno yntau, ac efe a brophwydodd
yn eu mysg hwynt.
11 A phawb a'r a'i hadwaenai ef
o'r blaen a edrychasant; ac wele *efe*
gyd â'r prophwydi yn prophwydo.
Yna y bobl a ddywedasant bawb
wrth eu gilydd, Beth *yw* hyn a
h pen. 19. 24. — ddaeth i fab Cis? [h] *A ydyw* Saul
hefyd ym mysg y prophwydi?
12 Ac un oddi yno a attebodd, ac
a ddywedodd, Etto pwy *yw* eu tad
hwy? Am hynny yr aeth yn ddï-
areb, *A ydyw* Saul hefyd ym mysg
y prophwydi?
13 Ac wedi darfod iddo brophwydo,
efe a ddaeth i'r uchelfa.
14 ¶ Ac ewythr Saul a ddywed-
odd wrtho ef, ac wrth ei langc ef, I
ba le yr aethoch? Ac efe a ddywed-
odd, I geisio yr asynod: a phan
welsom nas *ceid,* ni a ddaethom at
Samuel.
15 Ac ewythr Saul a ddywedodd,
Mynega, attolwg, i mi, beth a ddy-
wedodd Samuel wrthych chwi.
16 A Saul a ddywedodd wrth ei
ewythr, Gan fynegi mynegodd i ni
fod yr asynod wedi eu cael. Ond
am chwedl y frenhiniaeth, yr hwn a
ddywedasai Samuel, nid ynganodd
efe wrtho.
17 ¶ A Samuel a alwodd y bobl
ynghyd [i] at yr ARGLWYDD [k] i Mispah; — i Barn. 11. 11. a 20. 1. pen. 11. 15.
18 Ac a ddywedodd wrth feibion — k pen. 7. 5.
Israel, Fel hyn y dywedodd AR-
GLWYDD DDUW Israel; Myfi a ddyg-
ais i fynu Israel o'r Aipht, ac a'ch
gwaredais chwi o law yr Aiphtiaid,
ac o law yr holl deyrnasoedd, *a*'r
rhai a'ch gorthrymment chwi.
19 A [l] chwi heddyw a wrthodasoch — l pen. 8. 7, 19. a 12. 12.
eich DUW, yr hwn sydd yn eich
gwared chwi oddi wrth eich holl
ddrygfyd, a'ch helbul; ac a ddy-
wedasoch wrtho ef, *Nid felly;* eithr
gosod arnom ni frenhin. Am hynny
sefwch yr awr hon ger bron yr AR-
GLWYDD wrth eich llwythau, ac
wrth eich miloedd.
20 A Samuel a barodd i holl lwyth-
au Israel nesâu: [m] a daliwyd llwyth — m Jos. 7. 14, 16.
Benjamin.
21 Ac wedi iddo beri i lwyth Ben-
jamin nesâu yn ol eu teuluoedd,
daliwyd teulu Matri; a Saul mab
Cis a ddaliwyd: a phan geisiasant
ef, nis ceid ef.
22 Am hynny y gofynasant etto
i'r ARGLWYDD, a ddeuai y gwr yno
etto. A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
Wele efe yn ymguddio ym mhlith
y dodrefn.
23 A hwy a redasant, ac a'i cyrch-
asant ef oddi yno. A phan safodd
y'nghanol y bobl, [n] yr oedd efe o'i — n pen. 9. 2.
ysgwydd i fynu yn uwch na'r holl
bobl.
24 A dywedodd Samuel wrth yr
holl bobl, A welwch chwi yr hwn a
ddewisodd yr ARGLWYDD, nad *oes*
neb tebyg iddo ym mysg yr holl
bobl? A'r holl bobl a floeddiasant,
ac a ddywedasant, [o] Byw fyddo y — o 1 Bren. 1. 25.
brenhin.
25 Yna Samuel a draethodd [p] gyf- — p Edrych Deut. 17. 14, &c. pen. 8. 11.
raith y deyrnas wrth y bobl, ac a'*i*
hysgrifenodd mewn llyfr, ac a'i go-
sododd ger bron yr ARGLWYDD. A
Samuel a ollyngodd ymaith yr holl
bobl, bob un i'w dŷ.
26 ¶ A Saul hefyd a aeth i'w dŷ ei
hun i Gibeah; a byddin o'r rhai y
cyffyrddasai DUW â'u calon, a aeth
gyd âg ef. — q pen. 11. 12.
27 Ond [q] meibion Belial a ddywed- — r 1 Bren. 10. 25. 2 Chron. 17. 5. Ps. 72. 10. Matt. 2. 11.
asant, Pa fodd y gwared hwn ni?
A hwy a'i dirmygasant ef, ac [r] ni

Cyn CRIST Cylch 1095.

ddygasant anrheg iddo ef. Eithr ni
chymmerodd efe arno glywed hyn.

PENNOD XI.

1 *Nahas yn cynnyg i wŷr Jabes Gilead ammodau gwaradwyddus.* 4 *Hwythau yn anfon cenhadon, ac yn cael cynnorthwy gan Saul.* 12 *Yntau wrth hynny yn cael ei gadarnhâu, ac adnewyddu ei frenhiniaeth.*

YNA [a]Nahas yr Ammoniad a
ddaeth i fynu, ac a wersyllodd
yn erbyn [b]Jabes Gilead: a holl wŷr
Jabes a ddywedasant wrth Nahas,
Gwna gyfammod â ni, ac ni a'th
wasanaethwn di.

2 A Nahas yr Ammoniad a ddy-
wedodd wrthynt, Dan *yr ammod*
hyn *y cyfammodaf* â chwi; i mi
gael tynnu pob llygad dehau i
chwi, fel y gosodwyf y gwarad-
wydd hwn ar holl Israel.

3 A henuriaid Jabes a ddywedas-
ant wrtho, [2]Caniattâ i ni saith niwr-
nod, fel yr anfonom genhadau i holl
derfynau Israel: ac oni *bydd* a'n
gwaredo, ni a ddeuwn allan attat ti.

4 ¶ A'r cenhadau a ddaethant i
[c]Gibeah Saul, ac a adroddasant y
geiriau lle y clybu y bobl. A'r holl
bobl a ddyrchafasant eu llef, ac a
wylasant.

5 Ac wele Saul yn dyfod ar ol y
gwartheg o'r maes. A dywedodd
Saul, Beth *sydd* yn peri i'r bobl
wylo? Yna yr adroddasant iddo
eiriau gwŷr Jabes.

6 Ac [d]yspryd DUW a ddaeth ar
Saul, pan glybu efe y geiriau hyn-
ny; a'i ddigofaint ef a ennynodd
yn ddirfawr.

7 Ac efe a gymmerth bâr o ych-
ain, ac [e]a'u drylliodd, ac a'*u* danfon-
odd trwy holl derfynau Israel yn
llaw y cenhadau; gan ddywedyd,
Yr hwn nid elo ar ol Saul, ac ar
ol Samuel, fel hyn y gwneir i'w
wartheg ef. Ac ofn yr ARGLWYDD
a syrthiodd ar y bobl, a hwy a
ddaethant allan [3]yn unfryd.

8 A phan gyfrifodd efe hwynt yn
Bezec, meibion [f]Israel oedd dri
chân mil, a gwŷr Judah yn ddeng
mil ar hugain.

9 A hwy a ddywedasant wrth y
cenhadau a ddaethai, Fel hyn y dy-
wedwch wrth wŷr Jabes Gilead; Y
fory, erbyn gwresogi yr haul, bydd
i chwi ymwared. A'r cenhadau a
ddaethant ac a fynegasant *hynny* i
wŷr Jabes; a hwythau a lawenych-
asant.

10 Am hynny gwŷr Jabes a ddy-
wedasant, Y fory y deuwn allan
attoch chwi; ac y gwnewch i ni
yr hyn oll a weloch yn dda.

11 A bu drannoeth i [g]Saul osod y
bobl yn dair byddin; a hwy a ddaeth-
ant i ganol y gwersyll yn y wyliad-
wriaeth fore, ac a laddasant yr Am-
moniaid nes gwresogi o'r dydd:
a'r gweddillion a wasgarwyd, fel na
thrigodd o honynt ddau ynghyd.

12 ¶ A dywedodd y bobl wrth
Samuel, [h]Pwy *yw* yr hwn a ddy-
wedodd, A deyrnasa Saul arnom
ni? [i]moeswch y gwŷr *hynny*, fel y
rhoddom hwynt i farwolaeth.

13 A Saul a ddywedodd, [k]Ni roddir
neb i farwolaeth heddyw: canys
heddyw y gwnaeth yr ARGLWYDD
ymwared yn Israel.

14 Yna Samuel a ddywedodd wrth
y bobl, Deuwch, fel yr elom i Gil-
gal, ac yr adnewyddom y frenhin-
iaeth yno.

15 A'r holl bobl a aethant i Gil-
gal, ac yno y gwnaethant Saul yn
frenhin, [l]ger bron yr ARGLWYDD yn
Gilgal: a hwy a aberthasant yno
ebyrth hedd ger bron yr ARGLWYDD.
A Saul a lawenychodd yno, a holl
wŷr Israel, yn ddirfawr.

PENNOD XII.

1 *Samuel yn tystiolaethu ei ddiniweidrwydd,* 6 *ac yn ceryddu annïolchgarwch y bobl:* 16 *yn eu dychrynu hwynt â tharanau yn amser cynhauaf:* 20 *ac yn eu cysuro hwy â thrugaredd Duw.*

A SAMUEL a ddywedodd wrth
holl Israel, Wele, gwrandewais
ar eich llais yn yr hyn oll a ddy-
wedasoch wrthyf, a gosodais fren-
hin arnoch.

2 Ac yr awr hon, wele y brenhin
yn rhodio o'ch blaen chwi: a min-
nau a heneiddiais, ac a benwyn-
nais; ac wele fy meibion hwythau
gyd â chwi; a minnau a rodiais
o'ch blaen chwi o'm mebyd hyd
y dydd hwn.

3 Wele fi; tystiolaethwch i'm her-
byn ger bron yr ARGLWYDD, a cher
bron ei enneiniog: [a]ŷch pwy a gym-
merais? neu asyn pwy a gymmer-
ais? neu pwy a dwyllais? neu pwy
a orthrymmais i? neu o law pwy y
cymmerais [2]wobr, [3]i ddallu fy llyg-
aid âg ef? a mi a'i talaf i chwi.

4 A hwy a ddywedasant, Ni thwyll-
aist ni, ni orthrymmaist ni chwaith,
ac ni chymmeraist ddim o law neb.

5 Dywedodd yntau wrthynt, Yr
ARGLWYDD *sydd* dyst yn eich er-

Marginal notes (left): [a] pen. 12. 12. [b] Edrych Barn. 21. 7. [2] Heb. *Cyd-ddwg.* [c] pen. 15. 34. [d] Edrych Barn. 3. 10. a 6. 34. a 11. 29. a 14. 6. [e] Barn. 19. 29. [3] Heb. *megis un gwr.* Barn. 20. 1. [f] 2 Sam. 24. 9.

Marginal notes (right): Cyn CRIST Cylch 1095. [g] Edrych pen. 31. 11. [h] pen. 10. 27. [i] Edrych Luc 19. 27. [k] 2 Sam. 19. 22. 1095. [l] pen. 10. 17. [a] Num. 16. 15. Act. 20. 33. 1 Thess. 2. 5. [2] Heb. *bridwerth.* [3] Heb. *fel y cuddiwn fy llygaid oddiwrtho.*

Cyn CRIST 1095.

byn chwi, ei enneiniog ef hefyd
sydd dyst y dydd hwn, na chaw-
soch ddim yn fy llaw i. A'r *bobl a*
ddywedasant, Tyst *ydyw*.
6 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth
y bobl, Yr ARGLWYDD *yw* yr hwn
[4] a fawrhaodd Moses ac Aaron, a'r
hwn a ddug i fynu eich tadau chwi
o dir yr Aipht.
7 Yn awr gan hynny sefwch, fel yr
ymresymmwyf â chwi ger bron yr
ARGLWYDD, am holl gyfiawnderau
yr ARGLWYDD, y rhai a wnaeth efe
[5] i chwi ac i'ch tadau.
8 [b] Wedi i Jacob ddyfod i'r Aipht,
a [c] gweiddi o'ch tadau chwi ar yr
ARGLWYDD, yna yr ARGLWYDD [d] a
anfonodd Moses ac Aaron: a hwy
a ddygasant eich tadau chwi o'r
Aipht, ac a'u cyfleasant hwy yn y
lle hwn.
9 A phan anghofiasant yr AR-
GLWYDD eu DUW, [e] efe a'u gwerth-
odd hwynt i law Sisera, tywysog
milwriaeth Hasor, ac i law y [f] Phi-
listiaid, ac i law brenhin [g] Moab;
a hwy a ymladdasant i'w herbyn
hwynt.
10 A hwy a waeddasant ar yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedasant, Pech-
asom, am i ni wrthod yr ARGLWYDD,
a gwasanaethu Baalim ac Astaroth:
er hynny gwared ni yr awr hon o
law ein gelynion, a nyni a'th was-
anaethwn di.
11 A'r ARGLWYDD a anfonodd
[h] Jerubbaal, a Bedan, a [i] Jephthah, a
[k] Samuel, ac a'ch gwaredodd chwi
o law eich gelynion o amgylch, a
chwi a breswyliasoch yn ddïogel.
12 A phan welsoch fod Nahas
brenhin meibion Ammon yn dyfod
yn eich erbyn, [l] dywedasoch wrthyf,
Nag ê; ond brenhin a deyrnasa ar-
nom ni; a'r [m] ARGLWYDD eich DUW
yn frenhin *i* chwi.
13 Ac yn awr, wele y brenhin [n] a
ddewisasoch chwi, *a*'r hwn a ddy-
munasoch: ac wele, yr ARGLWYDD
a roddes frenhin arnoch chwi.
14 Os ofnwch chwi yr ARGLWYDD,
a'i wasanaethu ef, a gwrandaw ar
ei lais, heb anufuddhâu [6] gair yr AR-
GLWYDD; yna y byddwch chwi, a'r
brenhin hefyd a deyrnasa arnoch,
ar ol yr ARGLWYDD eich DUW.
15 Ond os chwi ni wrandêwch ar
lais yr ARGLWYDD, eithr anufudd-
hâu gair yr ARGLWYDD; yna y bydd
llaw yr ARGLWYDD yn eich erbyn
chwi, fel yn erbyn eich tadau.

[4] Heb. *a wnaeth.*
[5] Heb. *á chwi.*
[b] Gen. 46. 5, 6.
[c] Exod. 2. 23.
[d] Exod. 3. 10. a 4. 16.
[e] Barn. 4. 2.
[f] Barn. 10. 7.
[g] Barn. 3. 12.
[h] Barn. 6. 14, 32.
[i] Barn. 11. 1.
[k] pen. 7. 13.
[l] pen. 8. 5, 19.
[m] Barn. 8. 23.
[n] pen. 10. 24.
[6] Heb. *genau.*

16 ¶ Sefwch gan hynny yn awr, a
gwelwch y peth mawr hyn a wna yr
ARGLWYDD o flaen eich llygaid chwi.
17 Onid cynhauaf gwenith *yw*
heddyw? Galwaf ar yr ARGLWYDD;
ac efe a ddyry daranau, a gwlaw:
fel y gwybyddoch ac y gweloch,
mai mawr *yw* eich drygioni chwi yr
hwn a wnaethoch y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, yn gofyn i chwi frenhin.
18 Felly Samuel a alwodd ar yr
ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a rodd-
odd daranau a gwlaw y dydd hwn-
nw; a'r [o] holl bobl a ofnodd yr AR-
GLWYDD a Samuel yn ddirfawr.
19 A'r holl bobl a ddywedasant
wrth Samuel, Gweddïa dros dy weis-
ion ar yr ARGLWYDD dy DDUW,
fel na byddom feirw; canys chwan-
egasom ddrygioni ar ein holl bech-
odau, wrth geisio i ni frenhin.
20 ¶ A dywedodd Samuel wrth y
bobl, Nac ofnwch; chwi a wnaeth-
och yr holl ddrygioni hyn: etto na
chiliwch oddi ar ol yr ARGLWYDD,
ond gwasanaethwch yr ARGLWYDD
â'ch holl galon;
21 Ac na chiliwch: canys *felly yr*
aech ar ol oferedd, y rhai ni lesânt,
ac ni'ch gwaredant; canys ofer *yd-*
ynt hwy.
22 Canys ni wrthyd yr ARGLWYDD
ei bobl, er mwyn ei enw mawr: o
herwydd rhyngodd bodd i'r AR-
GLWYDD eich gwneuthur chwi yn
bobl iddo ei hun.
23 A minnau, na atto DUW i mi
bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, trwy
beidio â gweddïo drosoch: eithr
dysgaf i chwi y ffordd dda ac uniawn.
24 Yn unig ofnwch yr ARGLWYDD,
a gwasanaethwch ef mewn gwirion-
edd â'ch holl galon: canys gwelwch
faint a wnaeth efe eroch.
25 Ond os dilynwch ddrygioni,
chwi a'ch brenhin a ddifethir.

PENNOD XIII.

1 Dewis fyddin Saul. 3 Saul yn galw yr Hebreaid i Gilgal yn erbyn y Philistiaid, y rhai y tarawsai Jonathan eu sefyllfa. 5 Mawr lu y Philistiaid. 6 Cyfyngdra yr Israeliaid. 8 Saul yn blino yn aros am Samuel, ac yn aberthu. 11 Samuel yn ei geryddu ef. 17 Tair byddin anrhaith y Philistiaid. 19 Dyfais y Philistiaid, na ddïoddefent un gôf yn Israel.

SAUL [2] a deyrnasodd un flwydd-
yn; ac wedi iddo deyrnasu ddwy
flynedd ar Israel,
2 Saul a ddewisodd iddo dair mil
o Israel; dwy fil oedd gyd â Saul ym
Michmas ac ym mynydd Bethel, a

Cyn CRIST 1095.

[o] Edrych Ezra 10. 9.
[2] Heb. *oedd fab blwydd yn ei deyrnas.*
1093.

Cyn CRIST 1093.

mil oedd gyd â Jonathan yn Gibeah
Benjamin: a'r bobl eraill a anfon-
odd efe bawb i'w babell ei hun.
3 A Jonathan a darawodd [a] sef-
yllfa y Philistiaid, yr hon *oedd*
yn [3] Geba: a chlybu y Philistiaid
hynny. A Saul a ganodd mewn
udgorn trwy yr holl dir, gan ddy-
wedyd, Clywed yr Hebreaid.
4 A holl Israel a glywsant ddy-
wedyd daro o Saul sefyllfa y Phi-
listiaid, a bod Israel yn [4] ffiaidd
gan y Philistiaid: a'r bobl a ym-
gasglodd ar ol Saul i Gilgal.
5 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnull-
asant i ymladd âg Israel, deng mil
ar hugain o gerbydau, a chwe mil
o wŷr meirch, a phobl *eraill* cyn
amled a'r tywod *sydd* ar fin y môr.
A hwy a ddaethant i fynu, ac a
wersyllasant ym Michmas, o du y
dwyrain i Beth-afen.
6 Pan welodd gwŷr Israel fod yn
gyfyng arnynt, (canys gwasgasid ar
y bobl,) yna y bobl a [b] ymgudd-
iasant mewn ogofeydd, ac mewn
dyrysni, ac mewn creigiau, ac mewn
tyrau, ac mewn pydewau.
7 A *rhai* o'r Hebreaid a aeth-
ant dros yr Iorddonen, i dir Gad a
Gilead: a Saul *oedd* etto yn Gilgal,
a'r holl bobl a [5] aethant ar ei ol ef
dan grynu.
8 ¶ [c] Ac efe a arhosodd saith niwr-
nod, hyd yr amser gosodedig *a
nodasai* Samuel. Ond ni ddaeth
Samuel i Gilgal; a'r bobl a ym-
wasgarodd oddi wrtho ef.
9 A Saul a ddywedodd, Dygwch
attaf fi boeth-offrwm, ac offrym-
mau hedd. Ac efe a offrymmodd y
poeth-offrwm.
10 Ac wedi darfod iddo offrymmu
y poeth-offrwm, wele, Samuel a
ddaeth: a Saul a aeth allan i'w gyf-
arfod ef, *ac* [6] i gyfarch gwell iddo.
11 ¶ A dywedodd Samuel, Beth a
wnaethost ti? A Saul a ddywed-
odd, O herwydd gweled o honof i'r
bobl ymwasgaru oddi wrthyf, ac
na ddaethost tithau o fewn y dydd-
iau gosodedig, ac i'r Philistiaid ym-
gasglu i Michmas;
12 Am hynny y dywedais, Y Phi-
listiaid yn awr a ddeuant i waered
attaf fi i Gilgal, ac ni [7] weddïais
ger bron yr ARGLWYDD: am hynny
yr anturiais i, ac yr offrymmais
boeth-offrwm.
13 A Samuel a ddywedodd wrth
Saul, Ynfyd y gwnaethost: ni ched-
waist orchymyn yr ARGLWYDD dy
DDUW, yr hwn a orchymynodd efe
i ti: canys yr ARGLWYDD yn awr a
gadarnhasai dy frenhiniaeth di ar
Israel yn dragywydd.
14 Ond yn awr ni saif dy frenhin-
iaeth di: [d] yr ARGLWYDD a geisiodd
iddo wr wrth *fodd* ei galon ei hun:
yr ARGLWYDD hefyd a orchymyn-
odd iddo fod yn flaenor ar ei bobl;
o herwydd na chedwaist ti yr hyn
a orchymynodd yr ARGLWYDD i ti.
15 A Samuel a gyfododd ac a aeth
i fynu o Gilgal i Gibeah Benjamin:
a chyfrifodd Saul y bobl a gafwyd
gyd âg ef, [e] ynghylch chwe chant o
wŷr.
16 A Saul a Jonathan ei fab, a'r
bobl a gafwyd gyd â hwynt, oedd yn
aros yn Gibeah Benjamin: a'r Phi-
listiaid a wersyllasant ym Michmas.
17 ¶ A daeth allan o wersyll y Phi-
listiaid anrheithwyr, yn dair bydd-
in: un fyddin a drodd tu a ffordd
Ophrah, tu a gwlad Sual;
18 A'r fyddin arall a drodd *tu a*
ffordd Beth-horon; a'r drydedd
fyddin a drodd *tu a* ffordd y ter-
fyn sydd yn edrych tu a'r dyffryn
Seboim, tu a'r anialwch.
19 ¶ Ac [f] ni cheid gôf trwy holl
wlad Israel: canys dywedasai y
Philistiaid, Rhag gwneuthur o'r
Hebreaid gleddyfau neu waywffyn.
20 Ond holl Israel a aent i waered
at y Philistiaid, i flaenllymmu bob
un ei swch, a'i gwlltwr, a'i fwyell,
a'i gaib.
21 Ond yr oedd llif-ddur *i wneuth-
ur* min ar y ceibiau, ac ar y cylltyr-
au, ac ar y pigffyrch, ac ar y bwyeill,
ac i [8] flaenllymmu y symbylau.
22 Felly yn nydd y rhyfel [g] ni
chaed na chleddyf na gwaywffon
yn llaw yr un o'r bobl *oedd* gyd â
Saul a Jonathan, ond a gaed gyd
â Saul a Jonathan ei fab.
23 A sefyllfa y Philistiaid a aeth
allan i fwlch Michmas.

PENNOD XIV.

1 Jonathan, heb wybod i'w dad ac i'r offeiriad a'r bobl, yn myned ac yn taro amddiffynfa y Philistiaid yn rhyfeddol. 15 Dychryn Duw yn eu gyrru hwynt i ladd eu gilydd. 17 Saul, heb aros am atteb yr offeiriad, yn gosod arnynt. 21 Yr Hebreaid caethion, a'r Israeliaid oedd yn llechu, yn troi yn eu herbyn hwy. 24 Ehud adduned Saul yn rhwystro yr oruchafiaeth. 32 Saul yn gwahardd i'r bobl fwytta gwaed; 35 ac yn adeiladu allor. 36 Y bobl yn achub Jonathan, wedi ei ddal wrth goelbren. 47 Cryfder Saul a'i deulu.

[a] pen. 10. 5.
[3] Neu, *y bryn.*
[4] Heb. *drewi.*
[b] Barn. 6. 2.
[5] Heb. *a grynodd ar ei ol ef.*
[c] pen. 10. 8.
[6] Heb. *i'w fendithio ef.*
[7] Heb. *ymbiliais ag wyneb yr Arglwydd.*
[d] Ps. 89. 20. Act. 13. 22.
[e] pen. 14. 2.
[f] Edrych 2 Bren. 24. 14. Jer. 24. 1.
[8] Heb. *osod.*
[g] Felly Barn. 5.

Cyn CRIST Cylch 1087.

ABU ddyddgwaith i Jonathan mab Saul ddywedyd wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa y Philistiaid, yr hon *sydd* o'r tu hwnt: ond ni fynegodd efe i'w dad.

2 A Saul a arhosodd y'nghwrr Gibeah, dan *bren* pomgranad, yr hwn *oedd* ym Migron: a'r bobl *oedd* gyd âg ef *oedd* [a]ynghylch chwe channwr;

[a] pen. 13. 15.

3 Ac [b]Ahïah mab Ahitub, brawd [c]Ichabod, mab Phinees, mab Eli, offeiriad yr ARGLWYDD yn Siloh, oedd yn gwisgo ephod. Ac ni wyddai y bobl i Jonathan fyned ymaith.

[b] pen. 22. 9, 11, 20, *Abimelech.*
[c] pen. 4. 21.

4 ¶ A rhwng y bylchau, lle ceisiodd Jonathan fyned drosodd at amddiffynfa y Philistiaid, *yr oedd* craig serth o'r naill du i'r bwlch, a chraig serth o'r tu arall i'r bwlch; ac enw y naill *oedd* Boses, ac enw y llall Seneh.

5 A [2]safiad y naill *oedd* oddi wrth y gogledd ar gyfer Michmas, a'r llall oddi wrth y dehau ar gyfer Gibeah.

[2] Heb. *daint.*

6 A dywedodd Jonathan wrth y llangc oedd yn dwyn ei arfau ef, Tyred, ac awn drosodd i amddiffynfa y rhai dïenwaededig hyn; nid hwyrach y gweithia yr ARGLWYDD gyd â ni: canys [d]nid *oes* rwystr i'r ARGLWYDD waredu trwy lawer neu trwy ychydig.

[d] 2 Chron. 14. 11.

7 A'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ef a ddywedodd wrtho, Gwna yr hyn oll *sydd* yn dy galon: cerdda rhagot; wele fi gyd â thi fel y mynno dy galon.

8 Yna y dywedodd Jonathan, Wele, ni a awn trosodd at y gwŷr *hyn*, ac a ymddangoswn iddynt.

9 Os dywedant fel hyn wrthym, [3]Arhoswch nes i ni ddyfod attoch chwi; yna y safwn yn ein lle, ac nid awn i fynu attynt hwy.

[3] Heb. *Distêwch.*

10 Ond os fel hyn y dywedant, Deuwch i fynu attom ni; yna yr awn i fynu: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddodd hwynt yn ein llaw ni; a [f]hyn *fydd* yn argoel i ni.

[f] Edrych Gen. 24. 14.

11 A hwy a ymddangosasant ill dau i amddiffynfa y Philistiaid. A'r Philistiaid a ddywedasant, Wele yr Hebreaid yn dyfod allan o'r tyllau y llechasant ynddynt.

12 A gwŷr yr amddiffynfa a attebasant Jonathan, a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, ac a ddywedasant, Deuwch i fynu attom ni, ac ni a ddangoswn beth i chwi. A dywedodd Jonathan wrth yr hwn oedd yn dwyn ei arfau, Tyred i fynu ar fy ol: canys yr ARGLWYDD a'u rhoddes hwynt yn llaw Israel.

Cyn CRIST Cylch 1087.

13 A Jonathan a ddringodd i fynu ar ei ddwylaw, ac ar ei draed; a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau ar ei ol. A hwy a syrthiasant o flaen Jonathan: ei yswain hefyd oedd yn lladd ar ei ol ef.

14 A'r lladdfa gyntaf honno a wnaeth Jonathan a'r hwn oedd yn dwyn ei arfau, oedd ynghylch ugeinwr, megis o fewn ynghylch hanner cyfer dau *ychain* o dir.

15 A bu fraw yn y gwersyll, yn y maes, ac ym mysg yr holl bobl: yr amddiffynfa a'r [g]anrheithwyr hwythau hefyd a ddychrynasant: y ddaear hefyd a grynodd; a bu [h]dychryn [4]DUW.

[g] pen. 13. 17.
[h] Gen. 35. 5.
[4] Neu, *mawr.*

16 A gwylwyr Saul yn Gibeah Benjamin a edrychasant; ac wele y lliaws yn ymwasgaru, ac yn myned dan ymguro.

17 Yna y dywedodd Saul wrth y bobl *oedd* gyd âg ef, Cyfrifwch yn awr, ac edrychwch pwy a aeth oddi wrthym ni. A phan gyfrifasant, wele, Jonathan a chludydd ei arfau nid *oeddynt yno.*

18 A Saul a ddywedodd wrth Ahïah, Dwg yma arch DUW. (Canys yr oedd arch DUW y pryd hynny gyd â meibion Israel.)

19 ¶ A thra yr ydoedd Saul yn ymddiddan â'r offeiriad, y terfysg, yr hwn *oedd* y'ngwersyll y Philistiaid, gan fyned a aeth, ac a anghwanegodd. A Saul a ddywedodd wrth yr offeiriad, Tyn attat dy law.

20 A Saul a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef [5]a ymgynnullasant, ac a ddaethant i'r rhyfel: ac wele [i]gleddyf pob un yn erbyn ei gyfnesaf; a dinystr mawr iawn *oedd yno.*

[5] Heb. *a griwyd ynghyd.*
[i] Barn. 7. 22. 2 Chron. 20. 23.

21 Yr Hebreaid hefyd, *y rhai* oedd gyd â'r Philistiaid o'r blaen, y rhai a aethant i fynu gyd â hwynt i'r gwersyll *o'r wlad* oddi amgylch, hwythau hefyd *a droisant* i fod gyd â'r Israeliaid *oedd* gyd â Saul a Jonathan.

22 A holl wŷr Israel, y rhai [k]oedd yn llechu ym mynydd Ephraim, a glywsant ffoi o'r Philistiaid; hwythau hefyd a'u herlidiasant hwy o'u hol yn y rhyfel.

[k] pen. 13. 6.

23 Felly yr achubodd yr ARGLWYDD

Cyn CRIST Cylch 1087.

Israel y dydd hwnnw; a'r ymladd
a aeth drosodd i Beth-afen.
24 ¶ A gwŷr Israel oedd gyfyng
arnynt y dydd hwnnw: o herwydd
tynghedasai Saul y bobl, gan ddy-
wedyd, Melldigedig *fyddo* y gwr a
fwyttao fwyd hyd yr hwyr, fel y
dïalwyf ar fy ngelynion. Felly nid
archwaethodd yr un o'r bobl *ddim*
bwyd.
25 A'r *rhai o*'r holl wlad a ddaeth-
ant i goed, lle yr oedd mêl ar hyd
wyneb y tir.
26 A phan ddaeth y bobl i'r coed,
wele y mêl yn diferu; etto ni chod-
odd *un* ei law at ei enau: canys
ofnodd y bobl y llw.
27 Ond Jonathan ni chlywsai pan
dynghedasai ei dad ef y bobl: am
hynny efe a estynodd flaen y wïalen
oedd yn ei law, ac a'i gwlychodd
yn nil y mêl, ac a drodd ei law at
ei enau; a'i lygaid a oleuasant.
28 Yna un o'r bobl a attebodd, ac
a ddywedodd, Gan dynghedu y
tynghedodd dy dad y bobl, gan
ddywedyd, Melldigedig *fyddo* y
gwr a fwyttao fwyd heddyw. A'r
bobl oedd luddedig.
29 Yna y dywedodd Jonathan, Fy
nhad a flinodd y wlad. Gwelwch
yn awr fel y goleuodd fy llygaid i,
o herwydd i mi archwaethu ychyd-
ig o'r mêl hwn:
30 Pa faint mwy, pe bwyttasai y
bobl yn ddïwarafun heddyw o an-
rhaith eu gelynion, yr hon a gaw-
sant hwy? oni buasai yn awr fwy y
lladdfa ym mysg y Philistiaid?
31 A hwy a darawsant y Philist-
iaid y dydd hwnnw o Michmas *hyd*
Ajalon: a'r bobl oedd ddiffygiol
iawn.
32 A'r bobl a ruthrodd at yr an-
rhaith, ac a gymmerasant ddefaid,
a gwartheg, a lloi, ac a'*u* lladdasant
ar y ddaear: a'r bobl a'*u* bwyttaodd
[1] gyd â'r gwaed.
33 ¶ Yna y mynegasant hwy i
Saul, gan ddywedyd, Wele, y bobl
sydd yn pechu yn erbyn yr AR-
GLWYDD, gan fwytta ynghyd â'r
gwaed. Ac efe a ddywedodd, [6] Tros-
eddasoch: treiglwch attaf fi hedd-
yw faen mawr.
34 Dywedodd Saul hefyd, Ym-
wasgerwch ym mysg y bobl, a dy-
wedwch wrthynt, Dygwch attaf fi
bob un ei ŷch, a phob un ei lwdn
dafad, a lleddwch *hwynt* yma, a
bwyttêwch; ac na phechwch yn
erbyn yr ARGLWYDD, gan fwytta
ynghyd â'r gwaed. A'r bobl oll a
ddygasant bob un ei ŷch yn ei law
y noswaith honno, ac a'*u* lladdas-
ant yno.
35 A Saul a adeiladodd allor i'r
ARGLWYDD. Hon oedd yr allor gyn-
taf a adeiladodd efe i'r ARGLWYDD.
36 ¶ A dywedodd Saul, Awn i
waered ar ol y Philistiaid liw nos,
ac anrheithiwn hwynt hyd oni oleuo
y bore, ac na adâwn un o honynt.
Hwythau a ddywedasant, Gwna yr
hyn oll *fyddo* da yn dy olwg. Yna
y dywedodd yr offeiriad, Nesâwn
yma at DDUW.
37 Ac ymofynodd Saul â DUW,
A âf fi i waered ar ol y Philistiaid?
a roddi di hwynt yn llaw Israel?
Ond [m] nid attebodd efe ef y dydd
hwnnw.
38 A dywedodd Saul, [n] Dyneswch
yma holl [7] bennaethiaid y bobl:
mynnwch wybod hefyd, ac edrych-
wch ym mhwy y bu y pechod hwn
heddyw.
39 Canys, *megis mai* byw yr AR-
GLWYDD, yr hwn sydd yn gwaredu
Israel, pe byddai hyn yn Jonathan
fy mab, dïau y llwyr-roddir ef i
farwolaeth. Ac nid attebodd *neb*
o'r holl bobl ef.
40 Yna y dywedodd efe wrth holl
Israel, Chwi a fyddwch ar y naill
du; minnau hefyd a Jonathan fy
mab fyddwn ar y tu arall. A dy-
wedodd y bobl wrth Saul, Gwna *a
fyddo* da yn dy olwg.
41 Am hynny y dywedodd Saul
wrth ARGLWYDD DDUW Israel, [8] Dod
oleufynag. A daliwyd Jonathan a
Saul: ond y bobl a [9] ddïangodd.
42 Dywedodd Saul hefyd, Bwriwch
goelbren rhyngof fi a Jonathan fy
mab. A daliwyd Jonathan.
43 Yna y dywedodd Saul wrth Jo-
nathan, Mynega i mi beth a wnaeth-
ost. A Jonathan a fynegodd iddo,
ac a ddywedodd, Gan archwaethu
yr archwaethais ychydig o fêl ar
flaen y wïalen *oedd* yn fy llaw; *ac*
wele, a fyddaf fi farw?
44 Dywedodd Saul hefyd, [o] Felly
gwneled DUW *i mi*, ac felly chwan-
eged, onid gan farw y byddi di
farw, Jonathan.
45 A dywedodd y bobl wrth Saul,
A leddir Jonathan, yr hwn a wnaeth
yr ymwared mawr hyn yn Israel?
Na atto DUW: [p] *fel mai* byw yr AR-
GLWYDD, ni syrth *un* o wallt ei ben

[1] Lef. 7. 26. a 19. 26. Deut. 12. 16.
[6] Neu, *gwnaethoch yn fradwraidd.*
[m] pen. 28. 6.
[n] Jos. 7. 14. pen. 10. 19.
[7] Heb. *gonglau,* Barn. 20. 2.
[8] Neu, *Dangos y gwirion.*
[9] Heb. *aethant ymaith.*
[o] Ruth 1. 17.
[p] 2 Sam. 14. 11. 1 Bren. 1. 52.

Cyn CRIST Cylch 1087.

ef i'r ddaear; canys gyd â Duw y
gweithiodd efe heddyw. A'r bobl
a waredasant Jonathan, fel na ladd-
wyd ef.
46 Yna Saul a aeth i fynu oddi ar
ol y Philistiaid: a'r Philistiaid a
aethant i'w lle eu hun.
47 ¶ Felly y cymmerodd Saul y
frenhiniaeth ar Israel; ac a ymladd-
odd yn erbyn ei holl elynion oddi
amgylch, yn erbyn Moab, ac yn er-
[q] pen. 11. 11. byn meibion [q]Ammon, ac yn erbyn
Edom, ac yn erbyn brenhinoedd
Sobah, ac yn erbyn y Philistiaid:
ac yn erbyn pwy bynnag yr wyneb-
odd, efe a orchfygodd.
[2] Neu, *Gweithiodd yn rymmus.* 48 [2]Cynhullodd lu hefyd, [r]a thar-
[r] pen. 15. 3. awodd Amalec; ac a waredodd Is-
[s] pen. 31. 2. 1 Chron. 8. 33. rael o law ei anrheithwyr.
49 A [s]meibion Saul oedd Jona-
than, ac Issui, a Malci-sua. *Dyma*
enwau ei ddwy ferched ef: enw yr
hynaf *oedd* Merab, ac enw yr ieu-
angaf Michal.
50 Ac enw gwraig Saul *oedd* Ahi-
noam merch Ahimaas: ac enw ty-
wysog ei filwriaeth ef *oedd* Abner
mab Ner, ewythr frawd ei dad i
Saul.
51 Cis hefyd *oedd* dad Saul; a Ner
[t] pen. 9. 1. tad Abner *oedd* fab [t]Abïel.
52 A bu ryfel caled yn erbyn y
Philistiaid holl ddyddiau Saul: a
phan welai Saul wr glew a nerthol,
[u] pen. 8. 11. [u]efe a'i cymmerai atto ei hun.

PENNOD XV.

1 *Samuel yn danfon Saul i ddinystrio Amalec.* 6 *Yntau yn arbed y Ceneaid,* 8 *ac Agag, a'r hyn goreu o'r ysglyfaeth.* 10 *Samuel yn cyhoeddi i Saul, (ac efe yn ei ganmol ac yn ei esgusodi ei hun,) ddarfod i Dduw ei wrthod ef am ei anufudd-dod.* 24 *Ymostyngiad Saul.* 33 *Samuel yn lladd Agag.* 34 *Samuel a Saul yn ymadael.*

Cylch 1079.
A SAMUEL a ddywedodd wrth
[a] pen. 9. 16. Saul, [a]Yr Arglwydd a'm han-
fonodd i i'th enneinio di yn fren-
hin ar ei bobl, *sef* ar Israel: ac
yn awr gwrando ar lais geiriau yr
Arglwydd.
2 Fel hyn y dywedodd Arglwydd
y lluoedd; Cofiais yr hyn a wnaeth
[b] Exod. 17. 8, 14. Num. 24. 20. Deut. 25. Amalec i Israel, [b]y modd y gosod-
odd efe i'w erbyn ar y ffordd, pan
ddaeth efe i fynu o'r Aipht.
3 Dos yn awr, a tharo Amalec, a
dinystria yr hyn oll *sydd* ganddo,
ac nac eiriach ef; ond lladd *hwynt,*
yn wr ac yn wraig, yn ddyn bach
ac yn blentyn sugno, yn ŷch ac yn
oen, yn gamel ac yn asyn.
4 A Saul a gynhullodd y bobl, ac
a'u cyfrifodd hwynt yn Telaim, dau
càn mil o wŷr traed, a deng mil o
wŷr Judah.
5 A Saul a ddaeth hyd ddinas i
Amalec, ac a [2]gynllwynodd yn y [2] Neu, *ymladdodd.*
dyffryn.
6 ¶ Dywedodd Saul hefyd wrth [c]y [c] Num. 24. 21. Barn. 1. 16.
Ceneaid, Cerddwch, ciliwch, ewch i
waered o fysg yr Amaleciaid; rhag
i mi eich distrywio chwi gyd â
hwynt: herwydd [d]ti a wnaethost [d] Exod. 18. 10, 19. Num. 10. 29.
drugaredd â holl feibion Israel, pan
ddaethant i fynu o'r Aipht. A'r
Ceneaid a ymadawsant o fysg yr
Amaleciaid.
7 A Saul a darawodd yr Amalec-
iaid o Hafilah, *ffordd* y delech di
i [e]Sur, yr hon *sydd* ar gyfer yr [e] Gen. 16. 7. a 25. 18.
Aipht.
8 Ac [f]a ddaliodd Agag brenhin yr [f] Edrych 1 Bren. 20. 34, 35.
Amaleciaid yn fyw, ac [g]a laddodd
yr holl bobl â min y cleddyf. [g] Edrych pen. 30. 1.
9 Ond Saul a'r bobl a arbedasant
Agag, a'r goreu o'r defaid, a'r ych-
ain, a'r [3]brasaf o'r ŵyn, a'r hyn oll [3] Neu, *ail goreu.*
ydoedd dda, ac ni ddistrywient
hwynt: a phob peth gwael a salw,
hwnnw a ddifrodasant hwy.
10 ¶ Yna y bu gair yr Arglwydd
wrth Samuel, gan ddywedyd,
11 [h]Edifar yw gennyf osod Saul [h] 2 Sam. 24. 16.
yn frenhin: canys efe a ddychwel-
odd oddi ar fy ol i, ac ni chyflawn-
odd fy ngeiriau. A bu ddrwg gan
Samuel; ac efe a lefodd ar yr Ar-
glwydd ar hyd y nos.
12 A phan gyfododd Samuel yn
fore i gyfarfod Saul, mynegwyd i
Samuel, gan ddywedyd, Daeth Saul
i [i]Carmel; ac wele, efe a osododd [i] Jos. 15. 55.
iddo le, efe a amgylchodd hefyd,
ac a dramwyodd, ac a aeth i waer-
ed i Gilgal.
13 A Samuel a ddaeth at Saul.
A Saul a ddywedodd wrtho ef,
Bendigedig *fyddech* di gan yr
Arglwydd: mi a gyflawnais air
yr Arglwydd.
14 A dywedodd Samuel, Beth yn-
te *yw* brefiad y defaid hyn yn fy
nghlustiau, a beichiad y gwartheg
yr hwn yr ydwyf yn ei glywed?
15 A Saul a ddywedodd, Oddi
ar yr Amaleciaid y dygasant hwy:
canys y bobl a arbedodd y defaid
goreu, a'r ychain, i aberthu i'r Ar-
glwydd dy Dduw; a'r rhan arall
a ddifrodasom ni.
16 Yna y dywedodd Samuel wrth
Saul, Aros, a mi a fynegaf i ti yr
hyn a lefarodd yr Arglwydd wrth-

Cyn CRIST Cylch 1079.

yf fi neithiwyr. Yntau a ddywedodd wrtho, Llefara.

17 A Samuel a ddywedodd, [k] Onid pan *oeddit* fychan yn dy olwg dy hun, *y gwnaed* di yn ben *ar* lwythau Israel, ac yr enneiniodd yr ARGLWYDD di yn frenhin ar Israel?

[k] pen. 9. 21.

18 A'r ARGLWYDD a'th anfonodd di i daith, ac a ddywedodd, Dos, a difroda y pechaduriaid, yr Amaleciaid, ac ymladd i'w herbyn, nes [4] eu difa hwynt.

[4] Heb. *iddynt eu difa*, &c.

19 Paham gan hynny na wrandewaist ar lais yr ARGLWYDD, eithr troaist at yr anrhaith, a gwnaethost ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD?

20 A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Yn wir mi a wrandewais ar lais yr ARGLWYDD, ac a rodiais yn y ffordd y'm hanfonodd yr ARGLWYDD *iddi*, a dygais Agag brenhin Amalec, ac a ddifrodais yr Amaleciaid.

21 Ond y bobl a gymmerth o'r yspail, ddefaid a gwartheg, blaenion y ddifrodaeth, i aberthu i'r ARGLWYDD dy DDUW yn Gilgal.

22 A Samuel a ddywedodd, [l] A *yw* ewyllys yr ARGLWYDD ar boethoffrymmau, neu ebyrth, megis ar wrandaw ar lais yr ARGLWYDD? Wele, [m] gwrandaw *sydd* well nag aberth; *ac* ufuddhâu, na brasder hyrddod.

[l] Ps. 50. 8, 9. Es. 1. 11.

[m] Preg. 5. 1. Hos. 6. 6. Matt. 5. 24. a 9. 13. a 12. 7.

23 Canys anufudd-dod *sydd fel* pechod dewiniaeth; a throseddiad *sydd* anwiredd a delw-addoliaeth. O herwydd i ti fwrw ymaith air yr ARGLWYDD, yntau a'th fwrw dithau ymaith o *fod* yn frenhin.

24 ¶ [n] A Saul a ddywedodd wrth Samuel, Pechais: canys troseddais air yr ARGLWYDD, a'th eiriau dithau; o herwydd i mi ofni y bobl, a gwrandaw ar eu llais hwynt.

[n] Edrych 2 Sam. 12. 13.

25 Ond yn awr maddeu, attolwg, fy mhechod, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD.

26 A Samuel a ddywedodd wrth Saul, Ni ddychwelaf gyd â thi; canys bwriaist ymaith air yr ARGLWYDD, a'r ARGLWYDD a'th fwriodd dithau ymaith o fod yn frenhin ar Israel.

27 A phan drodd Samuel i fyned ymaith, [o] efe a ymaflodd y'nghwrr ei fantell ef; a hi a rwygodd.

[o] Edrych 1 Bren. 11. 30.

28 A Samuel a ddywedodd wrtho, [p] Yr ARGLWYDD a rwygodd frenhiniaeth Israel oddi wrthyt ti heddyw, ac a'i rhoddes i gymmydog i ti, gwell na thydi.

[p] pen. 28. 17. 1 Bren. 11. 31.

29 A hefyd, [5] Cadernid Israel [q] ni ddywed gelwydd, ac nid edifarhâ: canys nid dyn *yw* efe, i edifarhâu.

[5] Neu, *Tragywyddoldeb*, neu, *Buddugoliaeth.*

[q] Num. 23. 19. 2 Tim. 2. 13. Tit. 1. 2.

30 Yna y dywedodd *Saul*, Pechais; anrhydedda fi, attolwg, yn awr ger bron henuriaid fy mhobl, a cher bron Israel, a dychwel gyd â mi, fel yr addolwyf yr ARGLWYDD dy DDUW.

31 Felly Samuel a ddychwelodd ar ol Saul: a Saul a addolodd yr ARGLWYDD.

32 ¶ Yna y dywedodd Samuel, Cyrchwch attaf fi Agag brenhin yr Amaleciaid. Ac Agag a ddaeth atto ef yn hoyw. Ac Agag a ddywedodd, Chwerwder marwolaeth yn ddïau a aeth ymaith.

33 A Samuel a ddywedodd, [r] Fel y diblantodd dy gleddyf di wragedd, felly y diblentir dy fam dithau ym mysg gwragedd. A Samuel a ddarniodd Agag ger bron yr ARGLWYDD yn Gilgal.

[r] Exod. 17. 11. Num. 14. 45.

34 ¶ Yna Samuel a aeth i Ramah; a Saul a aeth i fynu i'w dŷ yn [s] Gibeah Saul.

[s] pen. 11. 4.

35 Ac [t] nid ymwelodd Samuel mwyach â Saul hyd ddydd ei farwolaeth; ond Samuel a alarodd am Saul: ac edifar fu gan yr ARGLWYDD osod Saul yn frenhin ar Israel.

[t] Edrych pen. 19. 24.

PENNOD XVI.

1 *Samuel, wedi ei ddanfon gan Dduw, dan rith aberthu, yn dyfod i Bethlehem.* 6 *Ceryddu ei farn ddynol ef.* 13 *Efe yn enneinio Dafydd.* 19 *Saul yn danfon am Dafydd i lonyddu ei yspryd drwg.*

Cylch 1063.

A'R ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Pa hyd y galeri di am Saul, gan i mi ei fwrw ef ymaith o deyrnasu ar Israel? Llanw dy gorn âg olew, a dos; mi a'th anfonaf di at Jesse y Bethlehemiad: canys ym mysg ei feibion ef y darperais i mi frenhin.

2 A Samuel a ddywedodd, Pa fodd yr âf fi? os Saul a glyw, efe a'm lladd i. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cymmer anner-fuwch [2] gyd â thi, a dywed, Deuthum [a] i aberthu i'r ARGLWYDD.

[2] Heb. *yn dy law di.*

[a] pen. 9. 12.

3 A galw Jesse i'r aberth, a mi a hysbysaf i ti yr hyn a wnelych: a thi a enneini i mi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.

4 A gwnaeth Samuel yr hyn a archasai yr ARGLWYDD, ac a ddaeth i Bethlehem. A henuriaid y ddinas a ddychrynasant wrth gyfarfod âg ef; ac a ddywedasant, [b] Ai heddychlawn dy ddyfodiad?

[b] 1 Bren. 2. 13.

Cyn CRIST Cylch 1063.

5 Ac efe a ddywedodd, Heddychlawn: deuthum i aberthu i'r ARGLWYDD: ymsancteiddiwch, a deuwch gyd â mi i'r aberth. Ac efe a sancteiddiodd Jesse a'i feibion, ac a'u galwodd hwynt i'r aberth.

6 ¶ A phan ddaethant, efe a edrychodd ar [c] Eliab; ac a ddywedodd, Dïau *fod* enneiniog yr ARGLWYDD ger ei fron ef.

c pen. 17. 13. 1 Chron. 27. 18.

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Samuel, Nac edrych ar ei wynebpryd ef, nac ar uchder ei gorpholaeth ef: canys gwrthodais ef. O herwydd nid *edrych* DUW fel yr edrych dyn: canys dyn a edrych ar y golygiad; ond [d] yr ARGLWYDD a edrych ar y galon.

d 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12.

8 Yna Jesse a alwodd [e] Abinadab, ac a barodd iddo ef fyned o flaen Samuel. A dywedodd yntau, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

e pen. 17. 13.

9 Yna y gwnaeth Jesse i [3] Sammah ddyfod. A dywedodd yntau, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD hwn chwaith.

3 *Simeah,* 2 Sam. 13. 3. *Simmah,* 1 Chron. 2. 13.

10 Yna y parodd Jesse i'w saith mab ddyfod ger bron Samuel. A Samuel a ddywedodd wrth Jesse, Ni ddewisodd yr ARGLWYDD y rhai hyn.

11 Dywedodd Samuel hefyd wrth Jesse, Ai dyma *dy* holl blant? Yntau a ddywedodd, Yr ieuangaf etto sydd yn ol; ac wele, *mae* [f] efe yn bugeilio y defaid. A dywedodd Samuel wrth Jesse, Danfon, a chyrch ef: canys nid eisteddwn ni i lawr nes ei ddyfod ef yma.

f 2 Sam. 7. 8. Ps. 78. 70.

12 Ac efe a anfonodd, ac a'i cyrchodd ef. Ac efe *oedd* wridgoch, a theg yr olwg, a hardd o wedd. A dywedodd yr ARGLWYDD, Cyfod, enneinia ef: canys dyma efe.

13 Yna y cymmerth Samuel gorn yr olew, ac [g] a'i henneiniodd ef yng nghanol ei frodyr. A daeth [h] yspryd yr ARGLWYDD ar Dafydd, o'r dydd hwnnw allan. Yna Samuel a gyfododd, ac a aeth i Ramah.

g Ps. 89. 20.

h Edrych Num. 27. 18. Barn. 13. 25. a 14. 6. pen. 10. 6, 10.

Cylch 1065.

14 ¶ Ond yspryd yr ARGLWYDD a giliodd oddi wrth Saul; ac [i] yspryd drwg oddi wrth yr ARGLWYDD a'i [4] blinodd ef.

i pen. 18. 10. a 19. 9.

4 Neu, *dychrynodd.*

15 A gweision Saul a ddywedasant wrtho ef, Wele yn awr, drwg yspryd oddi wrth DDUW sydd yn dy flino di.

16 Dyweded, attolwg, ein meistr ni *wrth* dy weision *sydd* ger dy fron, *am* iddynt geisio gwr yn medru canu telyn: a bydd, pan ddelo drwg yspryd oddi wrth DDUW arnat ti, yna iddo ef ganu â'i law; a da fydd i ti.

Cyn CRIST Cylch 1065.

17 A dywedodd Saul wrth ei weision, Edrychwch yn awr i mi *am* wr yn medru canu yn dda, a dygwch *ef* attaf fi.

18 Ac un o'r llangciau a attebodd, ac a ddywedodd, Wele, gwelais fab i Jesse y Bethlehemiad, yn medru canu, ac yn rymmus *o* nerth, ac yn rhyfelwr, yn ddoeth o ymadrodd hefyd, ac yn wr lluniaidd; a'r ARGLWYDD *sydd* gyd âg ef.

19 ¶ Yna yr anfonodd Saul genhadau at Jesse, ac a ddywedodd, Anfon attaf fi Dafydd dy fab, yr hwn *sydd* gyd â'r praidd.

20 A Jesse a gymmerth asyn *llwythog* o fara, a chostrelaid o win, a mŷn gafr, ac a'*u* hanfonodd gyd â Dafydd ei fab at Saul.

21 A Dafydd a ddaeth at Saul, ac a safodd ger ei fron ef: yntau a'i hoffodd ef yn fawr; ac efe a aeth yn gludydd arfau iddo ef.

22 A Saul a anfonodd at Jesse, gan ddywedyd, Arhosed Dafydd, attolwg, ger fy mron i: canys efe a gafodd ffafr yn fy ngolwg.

23 A phan fyddai [k] y *drwg* yspryd oddi wrth DDUW ar Saul, y cymmerai Dafydd delyn, ac y canai â'i ddwylaw: a byddai esmwythdra i Saul; a da *oedd hynny* iddo, a'r yspryd drwg a giliai oddi wrtho.

k ad. 14.

PENNOD XVII.

1 *Pan ydoedd lluoedd yr Israeliaid a'r Philistiaid yn barod i ymladd,* 4 *y mae Goliath yn dyfod allan yn rhyfygus, yn gofyn un i ymladd âg ef.* 12 *Dafydd, wedi i'w dad ei ddanfon ef i ymweled â'i frodyr, yn cynnyg ymladd âg ef.* 28 *Eliab yn ei ystwrdio ef.* 30 *Ei ddwyn ef ger bron Saul.* 32 *Yntau yn dangos yr achos yr oedd efe mor hyderus.* 38 *Y mae efe heb ddim arfau, ond ffydd, yn lladd y cawr.* 55 *Saul yn cymmeryd cydnabod o Dafydd.*

YNA y Philistiaid a gasglasant eu byddinoedd i ryfel, ac a ymgynnullasant yn [a] Sochoh, yr hon *sydd* yn Judah, ac a wersyllasant rhwng Sochoh ac Azecah, [2] y'nghwrr Dammim.

a Jos. 15. 35.

2 *yn Ephes-dammim,* a elwir *Pas-dammim,* 1 Chron. 11. 13.

2 Saul hefyd a gwŷr Israel a ymgasglasant, ac a wersyllasant yn nyffryn Elah, ac a drefnasant y fyddin i ryfel yn erbyn y Philistiaid.

3 A'r Philistiaid oedd yn sefyll ar fynydd o'r naill du, ac Israel yn sefyll ar fynydd o'r tu arall: a dyffryn *oedd* rhyngddynt.

Cyn CRIST Cylch 1063.

4 ¶ A daeth gwr rhyngddynt hwy
allan o wersylloedd y Philistiaid,
a'i enw Golïath, o Gath: ei uchder
oedd chwe chufydd a rhychwant.
5 A helm o bres ar ei ben, a llurig
emmog a wisgai: a phwys y llurig
oedd bùm mil o siclau pres.
6 A bottasau pres *oedd* am ei
draed ef, a [3] tharian pres rhwng
ei ysgwyddau.
7 A phaladr ei waywffon ef *oedd*
fel carfan gwehydd; a blaen ei
waywffon ef *oedd* chwe chàn sicl o
haiarn: ac un yn dwyn tarian oedd
yn myned o'i flaen ef.
8 Ac efe a safodd, ac a waeddodd
ar fyddinoedd Israel, ac a ddywed-
odd wrthynt, I ba beth y deuwch i
drefnu *eich* byddinoedd? Onid *yd-
wyf* fi Philistiad, a chwithau yn
weision i Saul? dewiswch i chwi
wr, i ddyfod i waered attaf fi.
9 Os gall efe ymladd â mi, a'm
lladd i; yna y byddwn ni yn weision
i chwi: ond os myfi a'i gorchfygaf
ef, ac a'i lladdaf ef; yna y byddwch
chwi yn weision i ni, ac y gwasan-
aethwch ni.
10 A'r Philistiad a ddywedodd,
Myfi a waradwyddais fyddinoedd
Israel y dydd hwn: moeswch attaf
fi wr, fel yr ymladdom ynghyd.
11 Pan glybu Saul a holl Israel y
geiriau hynny *gan* y Philistiad, yna
y digalonnasant, ac yr ofnasant yn
ddirfawr.
12 ¶ A'r Dafydd hwn *oedd* [b] fab
i [c] Ephratëwr o Bethlehem Judah,
a'i enw Jesse; ac iddo ef *yr oedd*
[d] wyth o feibion: a'r gwr yn nyddiau
Saul a âi yn henafgwr ym mysg
gwŷr.
13 A thri mab hynaf Jesse a aeth-
ant *ac* a ddilynasant ar ol Saul i'r
rhyfel: ac enw ei dri mab ef, y rhai
a aethant i'r rhyfel, *oedd* Elïab y
cyntaf-anedig, ac Abinadab yr ail,
a Sammah y trydydd.
14 A Dafydd *oedd* ieuangaf: a'r
tri hynaf a aeth ar ol Saul.
15 Dafydd hefyd a aeth ac a ddy-
chwelodd oddi wrth Saul, [e] i fugeilio
defaid ei dad yn Bethlehem.
16 A'r Philistiad a nesaodd fore a
hwyr, ac a ymddangosodd ddeugain
niwrnod.
17 A dywedodd Jesse wrth Da-
fydd ei fab, Cymmer yn awr i'th
frodyr ephah o'r cras-*ŷd* hwn, a'r
deg torth hyn, ac ar redeg dwg
hwynt i'r gwersyll at dy frodyr.

[3] Neu, *choler.*
[b] pen. 16. 1.
[c] Gen. 35. 19.
[d] Edrych 1 Chron. 2. 13, 14, 15.
[e] pen. 16. 19.

18 Dwg hefyd y deg cosyn [4] ir hyn
i dywysog y mil, ac ymwêl a'th frod-
yr a ydynt hwy yn iach, a gollwng
yn rhydd eu gwystl hwynt.
19 Yna Saul, a hwythau, a holl
wŷr Israel, *oeddynt* yn nyffryn Elah,
yn ymladd â'r Philistiaid.
20 ¶ A Dafydd a gyfododd yn fore,
ac a adawodd y defaid gyd â cheid-
wad, ac a gymmerth, ac a aeth,
megis y gorchymynasai Jesse iddo
ef; ac efe a ddaeth i'r gwersyll,
a'r llu yn myned allan i'r [5] gâd, ac
yn bloeddio i'r frwydr.
21 Canys Israel a'r Philistiaid a
ymfyddinasent, fyddin yn erbyn
byddin.
22 A Dafydd a adawodd y [6] mud
oddi wrtho dan law ceidwad y do-
drefn, ac a redodd i'r llu, ac a
ddaeth, ac a gyfarchodd well i'w
frodyr.
23 A thra yr oedd efe yn ymddi-
ddan â hwynt, wele y gwr *oedd yn
sefyll* rhwng y ddeu-lu, yn dyfod i
fynu o fyddinoedd y Philistiaid, Go-
lïath y Philistiad o Gath *wrth* ei
enw, ac efe a ddywedodd yr un fath
eiriau, fel y clybu Dafydd.
24 A holl wŷr Israel, pan welsant
y gwr hwnnw, a ffoisant [7] rhagddo
ef, ac a ofnasant yn ddirfawr.
25 A dywedodd gwŷr Israel, Oni
welsoch chwi y gwr hwn a ddaeth i
fynu? dïau i waradwyddo Israel y
mae yn dyfod i fynu: a'r gwr a'i
lladdo ef, y brenhin a gyfoethoga
hwnnw â chyfoeth mawr; [f] ei ferch
hefyd a rydd efe iddo ef; a thŷ ei
dad ef a wna efe yn rhydd yn Israel.
26 A Dafydd a lefarodd wrth y
gwŷr oedd yn sefyll yn ei ymyl, gan
ddywedyd, Beth a wneir i'r gwr a
laddo y Philistiad hwn, ac a dynno
ymaith y gwaradwydd oddi ar Is-
rael? canys pwy *yw* y Philistiad
dïenwaededig hwn, pan waradwydd-
ai efe fyddinoedd y DUW byw?
27 A'r bobl a ddywedodd wrtho
ef fel hyn, gan ddywedyd, Felly
y gwneir i'r gwr a'i lladdo ef.
28 ¶ Ac Elïab, ei frawd hynaf, a'i
clybu pan oedd efe yn ymddiddan
â'r gwŷr: a digter Elïab a ennynodd
yn erbyn Dafydd; ac efe a ddywed-
odd, Paham y daethost i waered
yma? a chyd â phwy y gadewaist yr
ychydig ddefaid hynny yn yr anial-
wch? Myfi a adwaen dy falchder di,
a drygioni dy galon: canys i weled
y rhyfel y daethost ti i waered.

Cyn CRIST Cylch 1063.
[4] Heb. *llaeth.*
[5] Neu, *ymladdle.*
[6] Heb. *llestri.*
[7] Heb. *rhag ei wyneb ef.*
[f] Jos. 15. 16.

Cyn CRIST Cylch 1063.

29 A dywedodd Dafydd, Beth a
wneuthum i yn awr? Onid *oes*
achos?
30 ¶ Ac efe a droes oddi wrtho ef
at un arall, ac a ddywedodd yr un
[8] modd: a'r bobl a'i hattebasant ef
air y'ngair *fel* o'r blaen.
31 A phan glybuwyd y geiriau a
lefarodd Dafydd, yna y mynegwyd
hwynt ger bron Saul: ac efe [9] a an-
fonodd am dano ef.
32 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, Na lwfrhâed calon neb o'i
herwydd ef: dy was di a â ac a
ymladd â'r Philistiad hwn.
33 A dywedodd Saul wrth Dafydd,
Ni elli di fyned yn erbyn y Philistiad
hwn, i ymladd âg ef: canys llangc
ydwyt ti, ac yntau sydd yn rhyfel-
wr o'i febyd.
34 A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, Bugail oedd dy was di ar
ddefaid ei dad; a daeth llew ac
arth, ac a gymmerasant [2] oen o'r
praidd.
35 A mi a euthum ar ei ol ef, ac
a'i tarewais ef, ac a'*i* hachubais o'i
safn ef: a phan gyfododd efe i'm
herbyn i, mi a ymaflais yn ei farf
ef, ac a'i tarewais, ac a'i lleddais ef.
36 Felly dy was di a laddodd y
llew, a'r arth: a'r Philistiad dïen-
waededig hwn fydd megis un o
honynt, gan iddo ammherchi bydd-
inoedd y DUW byw.
37 Dywedodd Dafydd hefyd, Yr
ARGLWYDD, yr hwn a'm hachubodd
i o grafangc y llew, ac o balf yr arth,
efe a'm hachub i o law y Philistiad
hwn. A dywedodd Saul wrth Da-
fydd, Dos, a'r ARGLWYDD fyddo
gyd â thi.
38 ¶ A Saul a wisgodd Dafydd â'i
[3] arfau ei hun, ac a roddodd helm
o bres ar ei ben ef, ac a'i gwisgodd
ef *mewn* llurig.
39 A Dafydd a wregysodd ei gledd-
yf ar ei arfau, ac a geisiodd gerdded;
am na phrofasai efe. A dywedodd
Dafydd wrth Saul, Ni allaf gerdded
yn y rhai hyn: canys ni phrofais i.
A Dafydd a'u dïosgodd oddi am
dano.
40 Ac efe a gymmerth ei ffon yn ei
law, ac a ddewisodd iddo bump o
gerrig llyfnion o'r [4] afon, ac a'u go-
sododd hwynt [5] y'nghôd y bugeiliaid
yr hon *oedd* ganddo, sef yn yr ys-
greppan; a'i ffon-dafl *oedd* yn ei law:
ac efe a nesaodd at y Philistiad.
41 A'r Philistiad a gerddodd, gan
fyned a nesâu at Dafydd; a'r gwr
oedd yn dwyn y darian o'i flaen ef.
42 A phan edrychodd y Philistiad
o amgylch, a chanfod Dafydd, efe a'i
dïystyrodd ef: canys llangc oedd
efe, a gwridgoch, a theg yr olwg.
43 A'r Philistiad a ddywedodd
wrth Dafydd, Ai ci *ydwyf* fi, gan
dy fod yn dyfod attaf fi â ffyn?
A'r Philistiad a regodd Dafydd trwy
ei dduwiau ef.
44 Y Philistiad hefyd a ddywed-
odd wrth Dafydd, Tyred attaf fi, a
rhoddaf dy gnawd i ehediaid y nef-
oedd, ac i anifeiliaid y maes.
45 Yna y dywedodd Dafydd wrth
y Philistiad, Ti ydwyt yn dyfod attaf
fi â chleddyf, ac â gwaywffon, ac â
tharian; a minnau ydwyf yn dyfod
attat ti yn enw ARGLWYDD y llu-
oedd, DUW byddinoedd Israel, yr
hwn a geblaist ti.
46 Y dydd hwn y [6] dyry yr AR-
GLWYDD dydi yn fy llaw i, a mi a'th
darawaf di, ac a gymmeraf ymaith
dy ben oddi arnat; ac a roddaf
gelanedd gwersyll y Philistiaid y
dydd hwn i ehediaid y nefoedd, ac
i fwystfilod y ddaear; fel y gwypo
yr holl ddaear fod DUW yn Israel.
47 A'r holl gynnulleidfa hon a
gânt wybod, nad â chleddyf, nac â
gwaywffon y gwared yr ARGLWYDD:
canys eiddo yr ARGLWYDD *yw* y
rhyfel, ac efe a'ch rhydd chwi yn
ein llaw ni.
48 A phan gyfododd y Philist-
iad, a dyfod a nesâu i gyfarfod
Dafydd; yna y brysiodd Dafydd,
ac a redodd tu a'r fyddin i gyfarfod
â'r Philistiad.
49 A Dafydd a estynodd ei law i'r
gôd, ac a gymmerth oddi yno gar-
reg, ac a daflodd ac a darawodd y
Philistiad yn ei dalcen; a'r garreg
a soddodd yn ei dalcen ef: ac efe a
syrthiodd i lawr ar ei wyneb.
50 Felly y gorthrechodd Dafydd y
Philistiad â ffon-dafl ac â charreg,
ac a darawodd y Philistiad, ac a'i
lladdodd ef; er nad *oedd* cleddyf
yn llaw Dafydd.
51 Yna y rhedodd Dafydd, ac a
safodd ar y Philistiad, ac a gym-
merth ei gleddyf ef, ac a'i tynnodd
o'r wain, ac a'i lladdodd ef, ac a
dorrodd ei ben ef âg ef. A phan
welodd y Philistiaid farw o'u cawr
hwynt, hwy a ffoisant.
52 A gwŷr Israel a Judah a gyfod-
asant, ac a floeddiasant; ac a erlid-

[8] Heb. *gair.*
[9] Heb. *a'i cymmerth ef.*
[2] Neu, *fynn.*
[3] Heb. *ddillad.*
[4] Neu, *dyffryn.*
[5] Heb. *yn llestr.*
[6] Heb. *cau.*

Cyn CRIST Cylch 1063.

Cyn CRIST Cylch 1063.

iasant y Philistiaid, hyd *y ffordd* y delych i'r dyffryn, a hyd byrth Ecron. A'r Philistiaid a syrthiasant yn archolledig ar hyd ffordd Saaraim, sef hyd Gath, a hyd Ecron.

53 A meibion Israel a ddychwelasant o ymlid ar ol y Philistiaid, ac a anrheithiasant eu gwersylloedd hwynt.

54 A Dafydd a gymmerodd ben y Philistiad, ac a'i dug i Jerusalem; a'i arfau ef a osododd efe yn ei babell.

55 ¶ A phan welodd Saul Dafydd yn myned i gyfarfod â'r Philistiad, efe a ddywedodd wrth Abner, tywysog y filwriaeth, Mab i bwy *yw* y llangc hwn, Abner? Ac Abner a ddywedodd, *Fel* y mae yn fyw dy enaid, O frenhin, nis gwn i.

56 A dywedodd y brenhin, Ymofyn mab i bwy *yw* y gwr ieuangc hwn.

57 A phan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philistiad, Abner a'i cymmerodd ef ac a'i dug o flaen Saul, a phen y Philistiad yn ei law.

58 A Saul a ddywedodd wrtho ef, Mab i bwy *wyt* ti, y gwr ieuangc? A dywedodd Dafydd, Mab i'th was Jesse y Bethlehemiad.

PENNOD XVIII.

1 Jonathan yn caru Dafydd. 5 Saul yn cenfigennu wrth ei glod ef; 10 yn ceisio ei ladd ef yn ei gynddaredd; 12 yn ei ofni ef, o herwydd ei fod mor llwyddiannus; 17 yn cynnyg iddo ei ferched, i fod yn fagl iddo. 22 Dafydd, wedi ei berswadio i fod yn fab y'nghyfraith i'r brenhin, yn rhoddi deucant o flaen-grwyn y Philistiaid yn lle cynnysgaeth Michal. 28 Digasedd Saul, a gogoniant Dafydd, yn cynnyddu.

AC wedi darfod iddo ymddiddan â Saul, [a] enaid Jonathan a ymglymmodd wrth enaid Dafydd; a Jonathan a'i carodd ef megis ei enaid ei hun.

[a] Gen. 44. 30.

2 A Saul a'i cymmerth ef *atto* y diwrnod hwnnw, ac ni adawai [b] iddo ddychwelyd i dŷ ei dad.

[b] pen. 17. 15.

3 Yna Jonathan a Dafydd a wnaethant gyfammod; o herwydd efe a'i carai megis ei enaid ei hun.

4 A Jonathan a ddïosgodd y fantell *oedd* am dano ei hun, ac a'i rhoddes i Dafydd, a'i wisgoedd, ïe, hyd yn nod ei gleddyf, a'i fwa, a'i wregys.

5 ¶ A Dafydd a aeth i ba *le* bynnag yr anfonodd Saul ef, *ac* a [2] ymddug yn ddoeth. A Saul a'i gosododd ef ar y rhyfelwyr: ac efe oedd gymmeradwy y'ngolwg yr holl bobl, ac y'ngolwg gweision Saul hefyd.

[2] Neu, *lwyddodd.*

6 A bu, wrth ddyfod o honynt, pan ddychwelodd Dafydd o ladd y Philistiad, ddyfod o'r [c] gwragedd allan o holl ddinasoedd Israel, dan ganu a dawnsio, i gyfarfod â'r brenhin Saul, â thympanau, â gorfoledd, ac âg *offer* cerdd [3] dannau.

[c] Exod. 15. 20.

[3] Heb. *tri-thant.*

7 A'r gwragedd wrth ganu a ymattebent, ac a ddywedent, [d] Lladdodd Saul ei filoedd, a Dafydd ei fyrddiwn.

[d] pen. 21. 11. a 29. 5.

8 A digiodd Saul yn ddirfawr, a'r ymadrodd hwn oedd ddrwg yn ei olwg ef; ac efe a ddywedodd, Rhoddasant i Dafydd fyrddiwn, ac i mi y rhoddasant filoedd: *beth* mwy *a roddent* iddo ef, ond y frenhiniaeth?

9 A bu Saul a'i lygad ar Dafydd o'r dydd hwnnw allan.

10 ¶ Bu hefyd drannoeth, i'r [e] drwg yspryd oddi wrth DDUW ddyfod ar Saul; ac efe a brophwydodd yng nghanol y tŷ: a Dafydd a ganodd â'i law, fel o'r blaen: a gwaywffon *oedd* yn llaw Saul.

[e] pen. 16. 14.

11 A Saul a daflodd y waywffon; ac a ddywedodd, Tarawaf trwy Dafydd yn y pared. A Dafydd a giliodd ddwywaith o'i ŵydd ef.

12 ¶ A Saul oedd yn ofni Dafydd; o herwydd bod yr ARGLWYDD gyd âg ef, a chilio o hono oddi wrth Saul.

13 Am hynny Saul a'i gyrrodd ef ymaith oddi wrtho, ac a'i gosododd ef yn dywysog *ar* fil: ac [f] efe a aeth i mewn ac allan o flaen y bobl.

[f] ad. 16. 2 Sam. 5. 2.

14 A Dafydd a [4] ymddug yn ddoeth yn ei holl ffyrdd; a'r ARGLWYDD *oedd* gyd âg ef.

[4] Neu, *lwyddodd.*

15 A phan welodd Saul ei fod ef yn ddoeth iawn, efe a'i hofnodd ef.

16 Eithr holl Israel a Judah a garodd Dafydd, am ei fod ef yn myned i mewn ac allan o'u blaen hwynt.

17 ¶ A dywedodd Saul wrth Dafydd, Wele Merab fy merch hynaf, hi a roddaf fi i ti yn wraig: yn unig bydd i mi yn fab nerthol, ac ymladd ryfeloedd yr ARGLWYDD. (Canys dywedasai Saul, Ni bydd fy llaw i arno ef, ond llaw y Philistiaid fydd arno ef.)

18 A Dafydd a ddywedodd wrth Saul, Pwy *ydwyf* fi? a pheth *yw* fy mywyd, *neu* dylwyth fy nhad i yn Israel, fel y byddwn yn [5] ddaw i'r brenhin?

[5] *fab yng nghyfraith.*

19 Eithr yn yr amser *y dylesid*

Cyn CRIST Cylch 1063.

rhoddi Merab merch Saul i Da-
fydd, hi a roddwyd i [g]Adriel y
Meholathiad yn wraig.
20 A Michal merch Saul a garodd
Dafydd: a mynegasant *hynny* i
Saul; a'r peth fu [6]foddlawn ganddo.
21 A dywedodd Saul, Rhoddaf hi
iddo ef, fel y byddo hi iddo yn
fagl, ac y byddo llaw y Philistiaid
yn ei erbyn ef. Felly Saul a ddy-
wedodd wrth Dafydd, Trwy *un o'r*
ddwy y byddi fab y'nghyfraith i mi
[h]heddyw.
22 ¶ A Saul a orchymynodd i'w
weision *fel hyn;* Ymddiddenwch â
Dafydd yn ddirgel, gan ddywedyd,
Wele, y brenhin sydd hoff ganddo
dydi, a'i holl weision ef a'th garant
di: yn awr gan hynny ymgyfathr-
acha â'r brenhin.
23 A gweision Saul a adroddasant
wrth Dafydd y geiriau hyn. A Da-
fydd a ddywedodd, Ai ysgafn *yw*
yn eich golwg chwi ymgyfathrachu
â brenhin, a minnau yn wr tlawd
a gwael?
24 A gweision Saul a fynegasant
iddo, gan ddywedyd, [7]Fel hyn y
llefarodd Dafydd.
25 A dywedodd Saul, Fel hyn y
dywedwch wrth Dafydd; Nid yw y
brenhin yn ewyllysio cynnysgaeth,
ond *cael* cant o flaen-grwyn y Phi-
listiaid, i ddïal ar elynion y brenhin.
Ond Saul oedd yn meddwl peri lladd
Dafydd trwy law y Philistiaid.
26 A'i weision ef a fynegasant i
Dafydd y geiriau hyn; a'r ymad-
rodd fu foddlawn gan Dafydd am
ymgyfathrachu â'r brenhin; ac ni
[8]ddaethai yr amser etto.
27 Am hynny y cyfododd Dafydd,
ac efe a aeth, a'i wŷr, ac a daraw-
odd ddau cannwr o'r Philistiaid: a
[i]Dafydd a ddygodd eu blaen-grwyn
hwynt, a hwy a'u cwbl-dalasant i'r
brenhin, i ymgyfathrachu o hono ef
â'r brenhin. A Saul a roddodd Mi-
chal ei ferch yn wraig iddo ef.
28 ¶ A Saul a welodd ac a wybu
fod yr ARGLWYDD gyd â Dafydd,
a *bod* Michal merch Saul yn ei
garu ef.
29 A Saul oedd yn ofni Dafydd
yn fwy etto: a bu Saul yn elyn i
Dafydd byth.
30 Yna tywysogion y Philistiaid
a aent allan: a phan elent hwy,
Dafydd a fyddai ddoethach na holl
weision Saul; a'i enw ef a aeth yn
[9]anrhydeddus iawn.

[g] 2 Sam. 21. 8.
[6] Heb. *uniawn yn ei olwg ef.*
[h] Edrych ad. 26.
[7] Heb. *Yn ol y geiriau hyn.*
[8] Heb. *chyflawnasid y dyddiau.*
[i] 2 Sam. 3. 14.
[9] Neu, *werthfawr.*

PENNOD XIX.

1 Jonathan yn datguddio amcan ei dad am ladd Dafydd; 4 ac yn annog ei dad i gymmodi âg ef. 8 Maleisus gynddaredd Saul yn torri allan yn erbyn Dafydd, o herwydd ei lwyddiant ef mewn rhyfel newydd. 12 Michal yn siommi ei thad â delw y'ngwely Dafydd. 18 Dafydd yn dyfod at Samuel yn Naioth. 20 Saul yn danfon cenhadau i ddal Dafydd, 22 a Saul ei hun yn prophwydo.

A SAUL a ddywedodd wrth Jo-
nathan ei fab, ac wrth ei holl
weision, am ladd Dafydd.
2 Ond Jonathan mab Saul oedd
hoff iawn ganddo Dafydd. A myn-
egodd Jonathan i Dafydd, gan ddy-
wedyd, Saul fy nhad sydd yn ceisio
dy ladd di: ac yn awr ymgadw,
attolwg, hyd y bore, ac aros mewn
lle dirgel, ac ymguddia:
3 A mi a âf allan, ac a safaf ger
llaw fy nhad yn y maes *y byddych*
di ynddo, a mi a ymddiddanaf â'm
tad o'th blegid di; a'r hyn a wel-
wyf, mi a'i mynegaf i ti.
4 ¶ A Jonathan a ddywedodd yn
dda am Dafydd wrth Saul ei dad, ac
a ddywedodd wrtho, Na pheched y
brenhin yn erbyn ei was, yn erbyn
Dafydd: o herwydd ni phechodd efe
i'th erbyn di, ac o herwydd *bod* ei
weithredoedd ef yn dda iawn i ti.
5 Canys efe a osododd ei [a]einioes
yn ei law, ac a darawodd y Philist-
iad; a'r ARGLWYDD a wnaeth iach-
awdwriaeth mawr i holl Israel: ti
a'i gwelaist, ac a lawenychaist: pa-
ham, gan hynny, y pechi yn erbyn
gwaed gwirion, gan ladd Dafydd yn
ddïachos?
6 A Saul a wrandawodd ar lais
Jonathan; a Saul a dyngodd, *Fel
mai* byw yr ARGLWYDD, ni leddir ef.
7 A Jonathan a alwodd ar Dafydd;
a Jonathan a fynegodd iddo ef yr
holl eiriau hyn. A Jonathan a ddug
Dafydd at Saul: ac efe a fu ger ei
fron ef megis [2]cynt.
8 A bu chwaneg o ryfel: a Dafydd
a aeth allan ac a ymladdodd yn
erbyn y Philistiaid, ac a'u taraw-
odd hwynt â lladdfa fawr; a hwy a
ffoisant [3]rhagddo ef.
9 A'r [b]drwg yspryd oddi wrth yr
ARGLWYDD oedd ar Saul, pan oedd
efe yn eistedd yn ei dŷ a'i waywffon
yn ei law: a Dafydd *oedd* yn canu
â'*i* law.
10 A cheisiodd Saul daro â'i wayw-
ffon trwy Dafydd, yn y pared: ond
efe a giliodd o ŵydd Saul; ac yntau

Cyn CRIST Cylch 1063.
[a] Barn. 9. 17. a 12. 3. pen. 28. 21. Ps. 119. 109.
[2] Heb. *doe ac echdoe.*
Cylch 1062.
[3] Heb. *rhag ei wyneb ef.*
[b] pen. 16. 14. a 18. 10.

Cyn CRIST Cylch 1062.

a darawodd y waywffon yn y pared.
A Dafydd a ffodd, ac a ddïangodd
y nos honno.
11 [c] Saul hefyd a anfonodd gen-
hadau i dŷ Dafydd, i'w wylied ef,
ac i'w ladd ef y bore: a Michal ei
wraig a fynegodd i Dafydd, gan
ddywedyd, Onid achubi dy einioes
heno, y fory y'th leddir.
12 ¶ Felly Michal a ollyngodd
Dafydd i lawr trwy ffenestr: ac
efe a aeth, ac a ffodd, ac a ddï-
angodd.
13 A Michal a gymmerodd ddelw,
ac a'i gosododd yn y gwely; a
chlustog o *flew* geifr a osododd hi
yn obennydd iddi, ac a'*i* gorchudd-
iodd â dillad.
14 A phan anfonodd Saul genhad-
au i ddala Dafydd, hi a ddywedodd,
Y mae efe yn glaf.
15 A Saul a anfonodd *eilwaith*
genhadau i edrych Dafydd, gan
ddywedyd, Dygwch ef i fynu attaf
fi yn ei wely, fel y lladdwyf ef.
16 A phan ddaeth y cenhadau,
wele y ddelw ar y gwely, a chlustog
o *flew* geifr yn obennydd iddi.
17 A dywedodd Saul wrth Michal,
Paham y twyllaist fi fel hyn, ac y
gollyngaist fy ngelyn i ddïangc? A
Michal a ddywedodd wrth Saul, Efe
a ddywedodd wrthyf, Gollwng fi;
onid ê, mi a'th laddaf di.
18 ¶ Felly Dafydd a ffodd, ac a
ddïangodd, ac a ddaeth at Samuel i
Ramah; ac a fynegodd iddo yr hyn
oll a wnaethai Saul iddo ef. Ac efe
a aeth at Samuel, a hwy a drigas-
ant yn Naioth.
19 A mynegwyd i Saul, gan ddy-
wedyd, Wele, *y mae* Dafydd yn
Naioth o fewn Ramah.
20 A [d] Saul a anfonodd genhadau
i ddala Dafydd. [4] A phan welsant
gynnulleidfa y prophwydi yn pro-
phwydo, a Samuel yn sefyll wedi
ei osod arnynt hwy, yr oedd ar
genhadau Saul yspryd DUW, fel [e] y
prophwydasant hwythau hefyd.
21 A phan fynegwyd *hyn* i Saul,
efe a anfonodd genhadau eraill; a
hwythau hefyd a brophwydasant.
A thrachefn danfonodd Saul gen-
hadau y drydedd waith; a phro-
phwydasant hwythau hefyd.
22 Yna yntau hefyd a aeth i Ra-
mah; ac a ddaeth hyd y ffynnon
fawr *sydd* yn Sechu: ac efe a ofyn-
odd, ac a ddywedodd, Pa le *y mae*
Samuel a Dafydd? Ac *un* a ddy-
wedodd, Wele, *y maent* yn Naioth
o fewn Ramah.
23 Ac efe a aeth yno i Naioth yn
Ramah. Ac arno yntau hefyd y
daeth yspryd DUW; a chan fyned
yr aeth ac y prophwydodd, nes ei
ddyfod i Naioth yn Ramah.
24 Ac efe a ddïosgodd ei ddillad,
ac a brophwydodd hefyd ger bron
Samuel, ac a syrthiodd i lawr [f] yn
noeth yr holl ddiwrnod hwnnw, a'r
holl nos. Am hynny y dywedent,
[g] *A ydyw* Saul hefyd ym mysg y
prophwydi?

PENNOD XX.

1 *Dafydd yn ymgynghori â Jonathan am ei ddïogelwch.* 11 *Jonathan a Dafydd yn adnewyddu eu cyfammod trwy lw.* 18 *Arwydd Jonathan i Dafydd.* 24 *Saul, o eisieu cael gafael ar Dafydd, yn ceisio lladd Jonathan.* 35 *Jonathan yn gariadus yn canu yn iach i Dafydd.*

A DAFYDD a ffodd o Naioth
yn Ramah; ac a ddaeth, ac
a ddywedodd ger bron Jonathan,
Beth a wneuthum i? beth *yw* fy
anwiredd? a pheth *yw* fy mhechod
o flaen dy dad di, gan ei fod efe
yn ceisio fy einioes i?
2 Ac efe a ddywedodd wrtho, Na
atto DUW; ni byddi farw: wele, ni
wna fy nhad ddim, na mawr na
bychan, heb *ei* fynegi i mi: paham
gan hynny y celai fy nhad y peth hyn
oddi wrthyf fi? Nid *felly y mae.*
3 A Dafydd a dyngodd eilwaith,
ac a ddywedodd, Dy dad a ŵyr yn
hysbys i mi gael ffafr yn dy olwg
di; am hynny y dywed, Na chaed
Jonathan wybod hyn, rhag ei drist-
âu ef: cyn wired *a* bod yr AR-
GLWYDD yn fyw, a'th enaid dithau
yn fyw, *nid oes* ond megis cam
rhyngof fi ac angau.
4 Yna y dywedodd Jonathan wrth
Dafydd, Dywed beth *yw* dy ewyllys,
a mi a'*i* cwblhâf i ti.
5 A Dafydd a ddywedodd wrth
Jonathan, Wele, *y dydd cyntaf* o'r
mis *yw* y fory, a minnau gan eistedd
a ddylwn eistedd gyd â'r brenhin i
fwytta: ond gollwng fi, fel yr ym-
guddiwyf yn y maes hyd brydnawn
y trydydd *dydd.*
6 Os dy dad a ymofyn yn fanwl
am danaf; yna dywed, Dafydd gan
ofyn a ofynodd *gennad* gennyf fi, i
redeg i Bethlehem, ei ddinas ei hun:
canys [2] aberth blynyddol *sydd* yno
i'r holl genedl.
7 [a] Os fel hyn y dywed efe, Da;
heddwch *fydd* i'th was: ond os gan

[c] Ps. 59. titl.
[d] Edrych Ioan 7. 32, 45, &c. 1 Cor. 14. 3, 24, 25.
[4] pen. 10. 5.
[e] Num. 11. 25.
[f] Es. 20. 2. Mic. 1. 8.
[g] pen. 10. 11.
[2] gwledd.
[a] Edrych Gen. 24. 14.

Cyn CRIST Cylch 1062.

ddigio y digia efe, gwybydd fod ei
fryd ef ar ddrwg.
8 Gwna gan hynny drugaredd
â'th was; canys [b]i gyfammod yr
ARGLWYDD y dygaist dy was gyd
â thi: ac od oes anwiredd ynof fi,
lladd di fi; canys i ba beth y dygi
fi at dy dad?
9 A dywedodd Jonathan, Na atto
DUW *hynny* i ti: canys, os gan
wybod y cawn wybod fod malais
wedi ei barottôi gan fy nhad i
ddyfod i'th erbyn, onis mynegwn
i ti?
10 A Dafydd a ddywedodd wrth
Jonathan, Pwy a fynega i mi? neu
beth os dy dad a'th ettyb yn arw?
11 ¶ A dywedodd Jonathan wrth
Dafydd, Tyred, ac awn i'r maes.
A hwy a aethant ill dau i'r maes.
12 A Jonathan a ddywedodd wrth
Dafydd, O ARGLWYDD DDUW Is-
rael, wedi i mi chwilio *meddwl* fy
nhad, ynghylch y pryd *hwn* y fory,
neu drennydd; ac wele, *os* daioni
fydd tu ag at Dafydd, ac oni an-
fonaf yna attat ti, [3]a'i fynegi i ti;
13 [c]Fel hyn y gwnel yr ARGLWYDD
i Jonathan, ac ychwaneg: os da fydd
gan fy nhad *wneuthur* drwg i ti;
yna y mynegaf i ti, a'th ollyngaf
ymaith, fel yr elech mewn hedd-
wch: a bydded yr ARGLWYDD gyd
â thi, megis y bu gyd â'm tad i.
14 Ac nid yn unig tra fyddwyf fi
byw, y gwnei drugaredd yr AR-
GLWYDD â mi, fel na byddwyf fi
marw:
15 Ond *hefyd* [d]na thorr ymaith dy
drugaredd oddi wrth fy nhŷ i byth:
na chwaith pan ddistrywio yr AR-
GLWYDD elynion Dafydd, bob un
oddi ar wyneb y ddaear.
16 Felly *y cyfammododd* Jona-
than â thŷ Dafydd; *ac efe a ddy-
wedodd,* [e]Gofyned yr ARGLWYDD
hyn ar law gelynion Dafydd.
17 A Jonathan a wnaeth i Dafydd
yntau dyngu, o herwydd efe a'i
carai ef: canys fel y carai ei enaid
ei hun, y carai efe ef.
18 A Jonathan a ddywedodd wrtho
ef, [f]Y fory *yw* y *dydd cyntaf o'r*
mis: ac ymofynir am danat; o her-
wydd fe fydd dy eisteddle yn wag.
19 Ac wedi i ti aros dridiau, *yna*
tyred i waered yn [4]fuan; a thyred
i'r [g]lle yr ymguddiaist ynddo [5]pan
oedd y peth *ar waith,* ac aros wrth
faen Ezel.
20 A mi a saethaf dair o saethau

[b] pen. 18. 3. a 23. 18.
[3] Heb. *a datguddio dy glust.*
[c] Ruth 1. 17.
[d] 2 Sam. 9. 3. a 21. 7.
[e] Edrych pen. 31. 2. 2 Sam. 4. 7. a 21. 8.
[f] ad. 5.
[4] Neu, *ddiwyd.* Heb. *fawr.*
[g] pen. 19. 2.
[5] Heb. *yn nydd y gwaith.*

tu a'i ystlys *ef,* fel pes gollyngwn
hwynt at nôd.
21 Wele *hefyd,* mi a anfonaf langc,
gan ddywedyd, Dos, cais y saethau.
Os gan ddywedyd y dywedaf wrth
y llangc, Wele y saethau o'r tu yma
i ti, dwg hwynt; yna tyred di:
canys heddwch *sydd* i ti, ac nid
oes dim *niwed, fel mai* byw yw yr
ARGLWYDD.
22 Ond os fel hyn y dywedaf wrth
y llangc, Wele y saethau o'r tu hwnt
i ti; dos ymaith; canys yr AR-
GLWYDD a'th anfonodd ymaith.
23 Ac *am* [h]y peth a leferais i, mi
a thi, wele yr ARGLWYDD *fyddo*
rhyngof fi a thi yn dragywydd.
24 ¶ Felly Dafydd a ymguddiodd
yn y maes. A phan ddaeth y dydd
cyntaf o'r mis, y brenhin a eistedd-
odd i fwytta bwyd.
25 A'r brenhin a eisteddodd ar
ei eisteddfa, megis ar amseroedd
eraill; *sef* ar yr eisteddfa wrth y
pared; a Jonathan a gyfododd, ac
Abner a eisteddodd wrth ystlys
Saul; a lle Dafydd oedd wag.
26 Ac nid ynganodd Saul ddim y
diwrnod hwnnw: canys meddyliodd
mai damwain *oedd* hyn; nad *oedd*
efe lân, a'i *fod* yn aflan.
27 A bu drannoeth, yr ail *dydd*
o'r mis, fod lle Dafydd yn wag. A
dywedodd Saul wrth Jonathan ei
fab, Paham na ddaeth mab Jesse
at y bwyd, na doe na heddyw?
28 A Jonathan a attebodd Saul,
Dafydd gan ofyn a ofynodd i mi
am gael myned hyd Bethlehem:
29 Ac efe a ddywedodd, Gollwng
fi, attolwg; o herwydd i'n tylwyth
ni *y mae* aberth yn y ddinas, a'm
brawd yntau a archodd i mi *fod*
yno: ac yn awr, o chefais ffafr yn
dy olwg, gâd i mi fyned, attolwg,
fel y gwelwyf fy mrodyr. O her-
wydd hyn, ni ddaeth efe i fwrdd y
brenhin.
30 Yna y llidiodd digter Saul yn
erbyn Jonathan; ac efe a ddywed-
odd wrtho, *Ti* fab [6]y gyndyn wrth-
nysig, oni wn i ti ddewis mab Jesse
yn waradwydd i ti, ac yn gywilydd
i noethder dy fam?
31 Canys tra fyddo mab Jesse yn
fyw ar y ddaear, ni'th sicrhêir di
na'th deyrnas: yn awr gan hynny
anfon, a chyrch ef attaf; canys
[7]marw a gaiff efe.
32 A Jonathan a attebodd Saul
ei dad, ac a ddywedodd wrtho,

Cyn CRIST Cylch 1062.

[h] ad. 14, 15. Edrych ad. 42.
[6] Neu, *cyndyn gwrthnysig.* Heb. *cyndyn wrthnysig-rwydd.*
[7] Heb. *mab angau yw efe.*

Cyn CRIST Cylch 1062.

Paham y bydd efe marw? beth a
wnaeth efe?
33 A Saul a ergydiodd waywffon
atto ef, i'w daro ef. Wrth hyn y
gwybu Jonathan *fod* ei dad ef
wedi rhoi ei fryd ar ladd Dafydd.
34 Felly Jonathan a gyfododd oddi
wrth y bwrdd mewn llid digllawn,
ac ni fwyttaodd fwyd yr ail dydd
o'r mis: canys drwg oedd ganddo
dros Dafydd, o herwydd i'w dad ei
waradwyddo ef.
35 ¶ A'r bore yr aeth Jonathan
i'r maes erbyn yr amser a osodasai
efe i Dafydd, a bachgen bychan
gyd âg ef.
36 Ac efe a ddywedodd wrth ei
fachgen, Rhed, cais yn awr y saeth-
au yr ydwyf fi yn eu saethu. *A'r*
bachgen a redodd: yntau a saeth-
odd saeth [8] y tu hwnt iddo ef.
37 A phan ddaeth y bachgen hyd
y fan *yr oedd* y saeth a saethasai
Jonathan, y llefodd Jonathan ar ol
y bachgen, ac a ddywedodd, Onid
yw y saeth o'r tu hwnt i ti?
38 A llefodd Jonathan ar ol y
bachgen, Cyflymma, brysia, na saf.
A bachgen Jonathan a gasglodd y
saethau, ac a ddaeth at ei feistr.
39 A'r bachgen ni wyddai ddim:
yn unig Jonathan a Dafydd a
wyddent y peth.
40 A Jonathan a roddodd ei offer
at ei fachgen, ac a ddywedodd wrtho,
Dos, dwg *y rhai hyn* i'r ddinas.
41 ¶ *A'r* bachgen a aeth ymaith;
a Dafydd a gyfododd oddi wrth y
dehau, ac a syrthiodd i lawr ar ei
wyneb, ac a ymgrymmodd dair
gwaith. A hwy a gusanasant bob
un eu gilydd, ac a wylasant y naill
wrth y llall; a Dafydd a ragorodd.
42 A dywedodd Jonathan wrth
Dafydd, Dos mewn heddwch: yr
hyn a dyngasom ni ein dau yn enw
yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr
ARGLWYDD fyddo rhyngof fi a thi,
a rhwng fy had i a'th had dithau,
safed hynny yn dragywydd. Ac
efe a gyfododd ac a aeth ymaith:
a Jonathan a aeth i'r ddinas.

PENNOD XXI.

1 *Dafydd yn Nob yn cael gan Ahimelech fara cyssegredig,* 7 *a Dōeg yno yn bresennol.* 8 *Dafydd yn cymmeryd cleddyf Golïath:* 10 *yn cymmeryd arno ynfydu yn Gath.*

YNA y daeth Dafydd i Nob at
[a] Ahimelech yr offeiriad. Ac
Ahimelech a ddychrynodd wrth
gyfarfod â Dafydd; ac a ddywed-
odd wrtho, Paham *yr ydwyt* ti yn
unig, ac heb neb gyd â thi?
2 A dywedodd Dafydd wrth Ahi-
melech yr offeiriad, Y brenhin a or-
chymynodd i mi beth, ac a ddywed-
odd wrthyf, Na chaed neb wybod
dim o'r peth *am* yr hwn y'th anfon-
ais, ac y gorchymynais i ti: a'*r* gweis-
ion a gyfarwyddais i i'r lle a'r lle.
3 Ac yn awr beth sydd dan dy
law? dod *i mi* bùm *torth* yn fy
llaw, neu *y peth* sydd i'w gael.
4 A'r offeiriad a attebodd Dafydd,
ac a ddywedodd, Nid *oes* fara cy-
ffredin dan fy llaw i; eithr y mae
[b] bara cyssegredig: [c] os y llangciau
a ymgadwasant o'r lleiaf oddi wrth
wragedd.
5 A Dafydd a attebodd yr offeir-
iad, ac a ddywedodd wrtho, Dïau
attal gwragedd oddi wrthym ni
er ys dau ddydd neu dri, er pan
gychwynais i; llestri y llangciau
hefyd ydynt sanctaidd, a'*r bara*
sydd megis cyffredin, [2] ïe, pettai wedi
ei gyssegru heddyw yn y llestr.
6 Felly yr offeiriad [d] a roddodd iddo
ef *y bara* sanctaidd: canys nid oedd
yno fara, ond y bara gosod, [e] yr hwn
a dynnasid ymaith oddi ger bron yr
ARGLWYDD, i osod bara brwd yn y
dydd y tynnid ef ymaith.
7 Ac *yr oedd* yno y diwrnod hwn-
nw un o weision Saul yn aros ger
bron yr ARGLWYDD, a'i enw [f] Dōeg,
Edomiad, y pennaf o'r bugeiliaid
oedd gan Saul.
8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth
Ahimelech, Onid oes yma dan dy law
di waywffon, neu gleddyf? canys ni
ddygais fy nghleddyf na'm harfau
chwaith i'm llaw, o herwydd bod
gorchymyn y brenhin ar ffrwst.
9 A dywedodd yr offeiriad, Cledd-
yf Golïath y Philistiad, yr hwn a
leddaist ti yn [g] nyffryn Elah; wele
ef wedi ei oblygu mewn brethyn
o'r tu ol i'r ephod: o chymmeri
hwnnw i ti, cymmer; canys nid *oes*
yma yr un arall ond hwnnw. A
Dafydd a ddywedodd, Nid *oes* o
fath hwnnw; dyro ef i mi.
10 ¶ Dafydd hefyd a gyfododd, ac
a ffodd y dydd hwnnw rhag ofn Saul,
ac a aeth at [3] Achis brenhin Gath.
11 A [h] gweision Achis a ddywedas-
ant wrtho ef, Onid hwn *yw* Dafydd
brenhin y wlad? onid i hwn y can-
asant yn y dawnsiau, gan ddywed-
yd, [i] Saul a laddodd ei filoedd, a
Dafydd ei fyrddiwn?

Cyn CRIST Cylch 1062.

8 Heb. *i fyned drosto ef.*

a A elwir *Abïathar,* Marc 2. 26.

b Exod. 25. 30. Lef. 24. 5. Matt. 12. 4.
c Exod. 19. 15. Zech. 7. 3.
2 Neu, *yn enwedig gan fod heddyw fara* arall *wedi ei gyssegru yn y llestr.*
d Marc 2. 25. Luc 6. 3.
e Lef. 24. 8, 9.
f Ps. 52. tit.
g pen. 17. 2, 50.
3 Neu, *Abimelech,* Ps. 34. tit.
h Ps. 56. tit.
i pen. 18. 7. a 29. 5.

Cyn CRIST Cylch 1062.

12 A Dafydd a osododd y geiriau
hynny yn ei galon, ac a ofnodd yn
ddirfawr rhag Achis brenhin Gath.
13 Ac [k]efe a newidiodd ei wedd yn
eu golwg hwynt; ac a gymmerth
arno ynfydu rhwng eu dwylaw
hwynt, ac a gripiodd ddrysau y
porth, ac a ollyngodd ei boeryn i
lawr ar ei farf.
14 Yna y dywedodd Achis wrth
ei weision, Wele, gwelwch y gwr
yn gwallgofi; paham y dygasoch
ef attaf fi?
15 Ai eisieu ynfydion sydd arnaf fi,
pan ddygasoch hwn i ynfydu o'm
blaen i? a gaiff hwn ddyfod i'm tŷ i?

PENNOD XXII.

1 Minteioedd yn cyrchu at Dafydd, i Adulam. 3 Yntau ym Mispah yn gorchymyn ei dad a'i fam i frenhin Moab: 5 ac wedi cael rhybudd gan Gad, yn dyfod i Hareth. 6 Saul, wrth ei erlid ef, yn achwyn rhag anffyddlondeb ei weision. 9 Döeg yn cyhuddo Ahimelech. 11 Saul yn gorchymyn lladd yr offeiriaid. 17 Y rhedegwyr yn nacâu: a Döeg yn gwneuthur ei orchymyn ef. 20 Abïathar yn dïangc, ac yn dwyn y newyddion i Dafydd.

A DAFYDD a aeth ymaith oddi
yno, ac a [a]ddïangodd i ogof
Adulam: a phan glybu ei frodyr
a holl dŷ ei dad ef *hynny*, hwy a
aethant i waered atto ef yno.
2 Ymgynhullodd hefyd atto ef bob
gwr helbulus, a phob gwr *a oedd*
[2]mewn dyled, a phob gwr [3]cystudd-
iedig o feddwl; ac efe a fu yn dy-
wysog arnynt hwy: ac yr oedd gyd
âg ef ynghylch pedwar cant o wŷr.
3 ¶ A Dafydd a aeth oddi yno
i Mispah Moab; ac a ddywedodd
wrth frenhin Moab, Deled, attol-
wg, fy nhad a'm mam *i aros* gyd â
chwi, hyd oni wypwyf beth a wnel
DUW i mi.
4 Ac efe a'u dug hwynt ger bron
brenhin Moab: ac arhosasant gyd
âg ef yr holl ddyddiau y bu Dafydd
yn yr amddiffynfa.
5 ¶ A [b]Gad y prophwyd a ddywed-
odd wrth Dafydd, Nac aros yn yr
amddiffynfa; dos ymaith, a cherdda
rhagot i wlad Judah. Felly Dafydd
a ymadawodd, ac a ddaeth i goed
Hareth.
6 ¶ A phan glybu Saul gael gwyb-
odaeth am Dafydd, a'r gwŷr *oedd*
gyd âg ef, (a Saul oedd yn aros yn
Gibeah dan [4]bren yn Ramah, a'i
waywffon yn ei law, a'i holl weision
yn sefyll o'i amgylch;)
7 Yna Saul a ddywedodd wrth ei
weision oedd yn sefyll o'i amgylch,
Clywch, attolwg, feibion Jemini: A
ddyry mab Jesse i chwi oll feusydd,
a gwinllannoedd? *a* esyd efe chwi
oll yn dywysogion ar filoedd, ac yn
dywysogion ar gannoedd;
8 Gan i chwi oll gyd-fwriadu i'm
herbyn i, ac nad *oes* a fynego i mi
wneuthur o'm mab i gynghrair â
mab Jesse, ac nid *oes neb* o honoch
yn ddrwg ganddo o'm plegid i, nac
yn datguddio [5]i mi ddarfod i'm
mab annog fy ngwas i gynllwyn i'm
herbyn, megis y dydd hwn?
9 ¶ Yna yr attebodd [c]Döeg yr
Edomiad, yr hwn oedd wedi ei osod
ar weision Saul, ac a ddywedodd,
Gwelais fab Jesse yn dyfod i Nob
at Ahimelech mab [d]Ahitub.
10 Ac efe a ymgynghorodd drosto
ef â'r ARGLWYDD; ac [e]a roddes
fwyd iddo ef; cleddyf Golïath y
Philistiad a roddes efe *hefyd* iddo.
11 Yna yr anfonodd y brenhin i
alw Ahimelech yr offeiriad, mab
Ahitub, a holl dŷ ei dad ef, *sef* yr
offeiriaid *oedd* yn Nob. A hwy a
ddaethant oll at y brenhin.
12 A Saul a ddywedodd, Gwrando
yn awr, mab Ahitub. Dywedodd
yntau, Wele fi, fy arglwydd.
13 A dywedodd Saul wrtho ef,
Paham y cyd-fwriadasoch i'm her-
byn i, ti a mab Jesse, gan i ti roddi
iddo fara, a chleddyf, ac ymgynghori
â DUW drosto ef, fel y cyfodai yn fy
erbyn i gynllwyn, megis heddyw?
14 Ac Ahimelech a attebodd y
brenhin, ac a ddywedodd, Pwy ym
mysg dy holl weision di *sydd mor*
ffyddlawn a Dafydd, ac yn ddaw i'r
brenhin, ac yn myned wrth dy or-
chymyn, ac yn anrhydeddus yn dy
dŷ di?
15 Ai y dydd *hwnnw* y dechreuais
i ymgynghori â DUW drosto ef? na
atto DUW i mi. Na osoded y bren-
hin ddim yn erbyn ei was, *nac* yn
erbyn neb o dŷ fy nhad: canys ni
wybu dy was di ddim o hyn oll,
nac ychydig na llawer.
16 A dywedodd y brenhin, Gan
farw y byddi farw, Ahimelech, tydi
a holl dŷ dy dad.
17 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth
y rhedegwyr oedd yn sefyll o'i am-
gylch ef, Trowch, a lleddwch offeir-
iaid yr ARGLWYDD; o herwydd bod
eu llaw hwynt hefyd gyd â Dafydd, ac
o herwydd iddynt wybod ffoi o hono
ef, ac na fynegasant i mi. Ond gweis-

Cyn CRIST Cylch 1062.

[k] Ps. 34. tit.
[a] Ps. 57. tit. a 142. tit.
[2] Heb. *iddo ddyledwr.*
[3] Heb. *chwerw ei enaid.*
[b] 2 Sam. 24. 11. 1 Chron. 21. 9. a 29. 29. 2 Chron. 29. 25.
[4] Neu, *llwyn mewn uchelfa.*
[5] Heb. *fy nghlust i.*
[c] pen. 21. 7. Ps. 52. tit.
[d] pen. 14. 3.
[e] pen. 21. 6, 9.

Cyn CRIST Cylch 1062.

ion y brenhin nid estynent eu llaw i
ruthro ar offeiriaid yr ARGLWYDD.
18 A dywedodd y brenhin wrth
Döeg, Tro di, a rhuthra ar yr offeir-
iaid. A Döeg yr Edomiad a drodd,
ac a ruthrodd ar yr offeiriaid, ac
[f] Edrych pen. 2. 31. [f] a laddodd y diwrnod hwnnw bump
a phedwar ugain o wŷr, yn dwyn
ephod lïan.
19 Efe a darawodd hefyd Nob,
dinas yr offeiriaid, â min y cleddyf,
yn wr ac yn wraig, yn ddyn bach ac
yn blentyn sugno, ac yn ŷch, ac yn
asyn, ac yn oen, â min y cleddyf.
20 ¶ Ond un mab i Ahimelech mab
Ahitub, a'i enw Abïathar, a ddïang-
[g] pen. 23. 6. odd, ac [g] a ffodd ar ol Dafydd.
21 Ac Abïathar a fynegodd i Da-
fydd, ddarfod i Saul ladd offeiriaid
yr ARGLWYDD.
22 A dywedodd Dafydd wrth Abï-
athar, Gwybûm y dydd hwnnw, pan
oedd Döeg yr Edomiad yno, gan
fynegi y mynegai efe i Saul: myfi
a fûm achlysur *marwolaeth* i holl
dylwyth tŷ dy dad di.
23 Aros gyd â mi; nac ofna: canys
yr hwn sydd yn ceisio fy einioes i,
sydd yn ceisio dy einioes dithau:
ond gyd â mi *y byddi* di gadwedig.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd, wedi ymofyn â'r Arglwydd trwy Abïathar, yn gwaredu Ceilah:* 7 *a chwedi i Dduw ddangos iddo ddyfodiad Saul, a bradwriaeth y Ceiliaid, yn dïangc o Ceilah.* 14 *Jonathan yn dyfod i Ziph, ac yn ei gysuro ef.* 19 *Y Ziphiaid yn dangos i Saul pa le yr oedd efe.* 25 *Yntau yn dïangc rhag Saul ym Maon, trwy ddyfod o'r Philistiaid i'r wlad:* 29 *ac yn trigo yn En-gedi.*

YNA y mynegasant i Dafydd, gan
ddywedyd, Wele y Philistiaid yn
ymladd yn erbyn Ceilah; ac y maent
hwy yn anrheithio yr ysguboriau.
2 Am hynny y gofynodd Dafydd
i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A
âf fi a tharo y Philistiaid hyn? A'r
ARGLWYDD a ddywedodd wrth Da-
fydd, Dos, a tharo y Philistiaid, ac
achub Ceilah.
3 A gwŷr Dafydd a ddywedasant
wrtho ef, Wele ni yn ofnus yma
yn Judah: pa faint mwy os awn
i Ceilah, yn erbyn byddinoedd y
Philistiaid?
4 Yna Dafydd eilwaith a ymgyng-
horodd â'r ARGLWYDD. A'r AR-
GLWYDD a'i hattebodd ef, ac a
ddywedodd, Cyfod, dos i waered
i Ceilah; canys myfi a roddaf y
Philistiaid yn dy law di.
5 A Dafydd a'i wŷr a aethant i
Ceilah, ac a ymladdodd â'r Phi-
listiaid: ac a ddug eu gwartheg
hwynt, ac a'u tarawodd hwynt â
lladdfa fawr. Felly y gwaredodd
Dafydd drigolion Ceilah.
6 A bu, pan [a] ffodd Abïathar mab [a] pen. 22. 20.
Ahimelech at Dafydd i Ceilah,
ddwyn o hono ef ephod yn ei law.
7 ¶ A mynegwyd i Saul ddyfod Cylch 1061.
Dafydd i Ceilah. A dywedodd Saul,
DUW a'i rhoddodd ef yn fy llaw i:
canys cauwyd arno ef pan ddaeth i
ddinas â phyrth ac â barrau *iddi.*
8 A Saul a alwodd yr holl bobl
ynghyd i ryfel, i fyned i waered i
Ceilah, i warchae ar Dafydd ac ar
ei wŷr.
9 ¶ A gwybu Dafydd fod Saul yn
bwriadu drwg i'w erbyn ef: ac [b] efe [b] Num. 27. 21.
a ddywedodd wrth Abïathar yr off- pen. 30. 7.
eiriad, Dwg yr ephod.
10 Yna y dywedodd Dafydd, O
ARGLWYDD DDUW Israel, gan glyw-
ed y clybu dy was, fod Saul yn
ceisio dyfod i Ceilah, i ddistrywio
y ddinas er fy mwyn i.
11 A ddyry arglwyddi Ceilah fi yn
ei law ef? a ddaw Saul i waered,
megis y clybu dy was? O ARGLWYDD
DDUW Israel, mynega, attolwg, i'th
was. A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
Efe a ddaw i waered.
12 Yna y dywedodd Dafydd, A
[2] ddyry arglwyddi Ceilah fyfi a'm [2] Heb. *gau.*
gwŷr yn llaw Saul? A'r ARGLWYDD
a ddywedodd, Rhoddant.
13 ¶ Yna y cyfododd Dafydd a'i wŷr,
y rhai oedd ynghylch chwe chant,
ac a aethant o Ceilah, ac a rodiasant
lle y gallent. A mynegwyd i Saul,
fod Dafydd wedi dïangc o Ceilah;
ac efe a beidiodd â myned allan.
14 A Dafydd a arhosodd yn yr
anialwch mewn amddiffynfeydd, ac
a arhôdd mewn mynydd, yn anial-
wch [c] Ziph: a Saul a'i ceisiodd ef [c] Jos. 15. 55.
bob dydd; ond ni roddodd DUW
ef yn ei law ef.
15 A gwelodd Dafydd fod Saul
wedi myned allan i geisio ei einioes
ef: a Dafydd *oedd* yn anialwch
Ziph, mewn coed.
16 A Jonathan mab Saul a gyfod-
odd, ac a aeth at Dafydd i'r coed;
ac a gryfhaodd ei law ef yn NUW.
17 Dywedodd hefyd wrtho ef, Nac
ofna: canys llaw Saul fy nhad ni'th
gaiff di; a thi a deyrnesi ar Israel,
a minnau a fyddaf yn nesaf attat ti:
a [d] Saul fy nhad *sydd* yn gwybod [d] pen. 24. 20.
hyn hefyd.

Cyn CRIST Cylch 1061.

18 A hwy ill dau a wnaethant gyf-
ammod ger bron yr ARGLWYDD. A
Dafydd a arhosodd yn y coed; a
Jonathan a aeth i'w dŷ ei hun.
19 Yna [e]y daeth y Ziphiaid i fynu
at Saul i Gibeah, gan ddywedyd,
Onid yw Dafydd yn ymguddio gyd
â ni mewn amddiffynfeydd yn y
coed, ym mryn Hachilah, yr hwn
sydd [3]o'r tu dehau [4]i'r diffaethwch?
20 Ac yn awr, O frenhin, tyred i
waered yn ol holl ddymuniad dy
galon; a *bydded* arnom ni ei roddi
ef yn llaw y brenhin.
21 A dywedodd Saul, Bendigedig
fyddoch chwi gan yr ARGLWYDD:
canys tosturiasoch wrthyf.
22 Ewch, attolwg, parottôwch; *etto*
mynnwch wybod hefyd, ac edrych-
wch am ei [5]gynniweirfa ef, lle y
mae efe yn tramwy, *a* phwy a'i
gwelodd ef yno; canys dywedwyd
i mi ei fod ef yn gyfrwys iawn.
23 Edrychwch gan hynny, a myn-
nwch wybod yr holl lochesau y mae
efe yn ymguddio ynddynt, a dy-
chwelwch attaf fi â sicrwydd, fel yr
elwyf gyd â chwi; ac os bydd efe
yn y wlad, mi a chwiliaf am dano
ef trwy holl filoedd Judah.
24 A hwy a gyfodasant, ac a aeth-
ant i Ziph o flaen Saul: ond Dafydd
a'i wŷr *oedd* yn anialwch [f]Maon,
yn y rhos o'r tu dehau [6]i'r diff-
aethwch.
25 Saul hefyd a'i wŷr a aeth i'w
geisio *ef*. A mynegwyd i Dafydd:
am hynny efe a ddaeth i waered i
graig, ac a arhosodd yn anialwch
Maon. A phan glybu Saul *hynny*,
efe a erlidiodd ar ol Dafydd yn
anialwch Maon.
26 A Saul a aeth o'r naill du i'r
mynydd, a Dafydd a'i wŷr o'r tu
arall i'r mynydd: ac yr oedd Da-
fydd yn brysio i fyned ymaith rhag
ofn Saul; canys Saul a'i wŷr a
amgylchynasant Dafydd a'i wŷr, i'w
dala hwynt.
27 ¶ [g]Ond cennad a ddaeth at
Saul, gan ddywedyd, Brysia, a
thyred: canys y Philistiaid a ym-
daenasant ar hyd y wlad.
28 Am hynny y dychwelodd Saul
o erlid ar ol Dafydd; ac efe a aeth
yn erbyn y Philistiaid: o herwydd
hynny y galwasant y fan honno
[7]Sela Hammahlecoth.
29 ¶ A Dafydd a aeth i fynu oddi
yno, ac a arhosodd yn amddiffyn-
feydd En-gedi.

[e] Ps. 54. tit. Edrych pen. 26. 1.
3 Heb. *ar y llaw ddehau.*
4 *i Jesimon*
5 Heb. *droed-le.*
[f] Jos. 15. 55.
6 *i Jesimon.*
[g] Edrych 2 Bren. 19. 9.
7 *Craig y gwahaniadau.*

PENNOD XXIV.

1 *Dafydd, mewn ogof yn En-gedi, yn torri cwrr mantell Saul, ac yn arbed ei einioes ef;* 8 *ac wrth hynny yn dangos ei ddiniweidrwydd.* 16 *Saul yn cydnabod â'i fai, ac yn cymmeryd llw gan Dafydd, ac yn ymadael.*

A PHAN ddychwelodd Saul oddi
ar ol y Philistiaid, mynegwyd
iddo, gan ddywedyd, Wele Dafydd
yn anialwch En-gedi.
2 Yna y cymmerth Saul dair mil o
wŷr etholedig o holl Israel; ac efe a
aeth i geisio Dafydd a'i wŷr, ar hyd
coppa creigiau y geifr gwylltion.
3 Ac efe a ddaeth at gorlannau y
defaid, ar y ffordd; ac yno *yr oedd*
ogof: a [a]Saul a aeth i mewn i was-
anaethu ei gorph. A [b]Dafydd a'i wŷr
oedd yn aros yn ystlysau yr ogof.
4 A gwŷr Dafydd a ddywedasant
wrtho ef, Wele y dydd *am* yr hwn
y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyt,
Wele fi yn rhoddi dy elyn yn dy
law di, fel y gwnelych iddo megis y
byddo da yn dy olwg. Yna Dafydd
a gyfododd, ac a dorrodd gwrr y
fantell *oedd* am Saul yn ddirgel.
5 Ac wedi hyn [c]calon Dafydd a'i
tarawodd ef, o herwydd iddo dorri
cwrr *mantell* Saul.
6 Ac efe a ddywedodd wrth ei
wŷr, Na atto yr ARGLWYDD i mi
wneuthur y peth hyn i'm meistr,
enneiniog yr ARGLWYDD, i estyn fy
llaw yn ei erbyn ef; oblegid en-
neiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.
7 Felly yr attaliodd Dafydd ei
wŷr â'r geiriau *hyn*, ac ni adawodd
iddynt gyfodi yn erbyn Saul. A
Saul a gododd i fynu o'r ogof, ac
a aeth i ffordd.
8 Ac ar ol hyn Dafydd a gyfod-
odd, ac a aeth allan o'r ogof; ac
a lefodd ar ol Saul, gan ddywed-
yd, Fy arglwydd frenhin. A phan
edrychodd Saul o'i ol, Dafydd a
ostyngodd ei wyneb tu a'r ddaear,
ac a ymgrymmodd.
9 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Saul, [d]Paham y gwrandewi eiriau
dynion, gan ddywedyd, Wele, y mae
Dafydd yn ceisio niwed i ti?
10 Wele, dy lygaid a welsant y
dydd hwn ddarfod i'r ARGLWYDD
dy roddi di yn fy llaw i heddyw yn
yr ogof: a dywedwyd *wrthyf* am dy
ladd di; ond *fy enaid* a'th arbed-
odd di: a dywedais, Nid estynaf fy
llaw yn erbyn fy meistr; canys en-
neiniog yr ARGLWYDD *yw* efe.
11 Fy nhad hefyd, gwel, ïe, gwel

Cyn CRIST Cylch 1061.

[a] Ps. 141. 6.
[b] Ps. 57. tit. a 142. tit.
[c] 2 Sam. 24. 10.
[d] Ps. 141. 6.

Cyn CRIST Cylch 1061.

gwrr dy fantell yn fy llaw i: canys
pan dorrais ymaith gwrr dy fantell
di, heb dy ladd; gwybydd a gwel
nad *oes* yn fy llaw i ddrygioni na
chamwedd, ac na phechais i'th er-
byn: etto yr wyt ti yn hela fy ein-
ioes i, i'w dala hi.
12 Barned yr ARGLWYDD rhyngof
fi a thithau, a dïaled yr ARGLWYDD
fi arnat ti: ond ni bydd fy llaw i
arnat ti.
13 Megis y dywed yr hen ddï-
areb, Oddi wrth y rhai anwir y daw
anwiredd: ond ni bydd fy llaw i
arnat ti.
14 Ar ol pwy y daeth brenhin Is-
rael allan? ar ol pwy yr ydwyt ti
[e] 2 Sam. 9. 8. yn erlid? ar ol [e] ci marw, ar ol
[f] pen. 26. 20. [f] chwannen.
15 Am hynny bydded yr ARGLWYDD
yn farnwr, a barned rhyngof fi a thi:
edryched hefyd, a dadleued fy nadl,
[2] Heb. *barned.* ac [2] achubed fi o'th law di.
16 ¶ A phan orphenodd Dafydd
lefaru y geiriau hyn wrth Saul, yna
y dywedodd Saul, Ai dy lef di *yw*
hon, fy mab Dafydd? A Saul a
ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd.
17 Efe a ddywedodd hefyd wrth
Dafydd, Cyfiawnach *wyt* ti na myfi:
canys ti a delaist i mi dda, a min-
nau a delais i ti ddrwg.
18 A thi a ddangosaist heddyw
wneuthur o honot â mi ddaioni: o
[3] Heb. *cauodd.* herwydd [3] rhoddodd yr ARGLWYDD
fi yn dy law di, ac ni'm lleddaist.
19 Oblegid os caffai wr ei elyn, a
ollyngai efe ef mewn ffordd dda?
am hynny yr ARGLWYDD a dalo i ti
ddaioni, am yr hyn a wnaethost i
mi y dydd hwn.
[g] pen. 23. 17. 20 Ac wele yn awr, [g] mi a wn gan
deyrnasu y teyrnesi di, ac y sicrhêir
brenhiniaeth Israel yn dy law di.
21 Twng dithau wrthyf fi yn awr
i'r ARGLWYDD, na thorri ymaith fy
had i ar fy ol, ac na ddifethi fy enw
i o dŷ fy nhad.
22 A Dafydd a dyngodd wrth Saul.
A Saul a aeth i'w dŷ: Dafydd hef-
[h] pen. 23. 29. yd a'i wŷr a aethant i fynu i'r [h] am-
ddiffynfa.

PENNOD XXV.

1 *Marwolaeth Samuel.* 2 *Dafydd yn Paran yn danfon at Nabal:* 10 *a chwedi ei gyffrôi trwy daeogrwydd Nabal, ar fedr ei ddifetha ef.* 14 *Abigail yn cael gwybod hynny,* 18 *yn cymmeryd anrheg,* 23 *a thrwy ei doethineb,* 32 *yn dyhuddo Dafydd.* 36 *Nabal wedi clywed hynny, yn marw.* 39 *Dafydd yn prïodi Abigail ac Ahinoam.* 44 *Rhoddi Michal i Phalti.*

Cyn CRIST Cylch 1060.

A [a] BU farw Samuel; a holl Israel
a ymgynnullasant, ac a alar-
asant am dano ef, ac a'i claddasant
ef yn ei dŷ yn Ramah. A Dafydd [a] pen. 28. 3.
a gyfododd, ac a aeth i waered i
anialwch Paran.
2 Ac *yr oedd* gwr ym Maon, a'i
[2] gyfoeth yn [b] Carmel; a'r gwr *oedd* [2] Neu, *negesenau.*
fawr iawn, ac iddo ef *yr oedd* tair [b] Jos. 15. 55.
mil o ddefaid, a mil o eifr: ac yr oedd
efe yn cneifio ei ddefaid yn Carmel.
3 Ac enw y gwr *oedd* Nabal; ac
enw ei wraig Abigail: a'r wraig *oedd*
yn dda *ei* deall, ac yn dêg *ei* gwedd:
a'r gwr *oedd* galed, a drwg ei weith-
redoedd; a Chalebiad *oedd* efe.
4 ¶ A chlybu Dafydd yn yr an-
ialwch, fod Nabal yn cneifio ei
ddefaid.
5 A Dafydd a anfonodd ddeg o
langciau; a Dafydd a ddywedodd
wrth y llangciau, Cerddwch i fynu i
Carmel, ac ewch at Nabal, a chyf-
erchwch well iddo yn fy enw i.
6 Dywedwch fel hyn hefyd wrtho
ef sydd yn byw *mewn llwyddiant,*
Caffech di heddwch, a'th dŷ hedd-
wch, a'r hyn oll *sydd* eiddot ti
heddwch.
7 Ac yn awr clywais fod rhai yn
cneifio i ti: yn awr y bugeiliaid *sydd*
gennyt a fuant gyd â ni, ni wnaethom
sarhâd arnynt hwy, ac ni bu ddim
yn eisieu iddynt, yr holl ddyddiau
y buant hwy yn Carmel.
8 Gofyn i'th langciau, a hwy a fyn-
egant i ti: gan hynny caed y llangc-
iau hyn ffafr yn dy olwg di; canys
ar ddiwrnod da y daethom ni; dyro,
attolwg, yr hyn a ddelo i'th law,
i'th weision, ac i'th fab Dafydd.
9 Ac wedi dyfod llangciau Dafydd,
hwy a ddywedasant wrth Nabal yn
ol yr holl eiriau hynny yn enw Da-
fydd, ac [3] a dawsant. [3] Heb. *a fuant lonydd.*
10 ¶ A Nabal a attebodd weision
Dafydd, ac a ddywedodd, Pwy *yw*
Dafydd? a phwy *yw* mab Jesse? lla-
wer sydd o weision heddyw yn torri
ymaith bob un oddi wrth ei feistr.
11 [c] A gymmeraf fi fy mara a'm [c] Barn. 8. 6.
dwfr, a'm [4] cig a leddais i'm cneif- [4] Heb. *lladdfa.*
wyr, a'*u* rhoddi i wŷr nis gwn o ba
le *y maent?*
12 Felly llangciau Dafydd a droi-
sant i'w ffordd, ac a ddychwelasant,
ac a ddaethant, ac a fynegasant
iddo ef yr holl eiriau hynny.
13 A Dafydd a ddywedodd wrth ei
wŷr, Gwregyswch bob un ei gleddyf.
Ac ymwregysodd pob un ei gledd-

Cyn CRIST Cylch 1060.

yf: ymwregysodd Dafydd hefyd ei
gleddyf: ac ynghylch pedwar cant o
wŷr a aeth i fynu ar ol Dafydd, a dau
gant a drigasant gyd â'r dodrefn.
14 ¶ Ac un o'r llangciau a fyneg-
odd i Abigail gwraig Nabal, gan
ddywedyd, Wele, Dafydd a anfon-
odd genhadau o'r anialwch i gyf-
arch gwell i'n meistr ni; ond efe
[5] a'u difenwodd hwynt.
15 A'r gwŷr *fu* dda iawn wrthym
ni; ac ni wnaed sarhâd arnom ni,
ac ni bu i ni ddim yn eisieu yr holl
ddyddiau y rhodiasom gyd â hwynt,
pan oeddym yn y maes.
16 Mur oeddynt hwy i ni nos a
dydd, yr holl ddyddiau y buom gyd
â hwynt yn cadw y defaid.
17 Yn awr gan hynny gwybydd,
ac ystyria beth a wnelech: canys
parottôwyd drwg yn erbyn ein
meistr ni, ac yn erbyn ei holl dŷ
ef: canys efe *sydd* fab i Belial, fel
na ellir ymddiddan âg ef.
18 ¶ Yna Abigail a frysiodd, ac a
gymmerth ddau cant o fara, a dwy
gostrelaid o win, a phump o ddef-
aid wedi eu gwneuthur yn barod, a
phùm hobaid o gras-*ŷd*, a chàn *swp*
o resin, a dau càn *teisen* o ffigys,
ac a'*u* gosododd ar asynod.
19 A hi a ddywedodd wrth ei
gweision, Cerddwch o'm blaen i;
wele fi yn dyfod ar eich ol: ond
wrth Nabal ei gwr nid ynganodd hi.
20 Ac a hi yn marchogaeth ar
asyn, ac yn dyfod i waered ar hyd
ystlys y mynydd; yna, wele Da-
fydd a'i wŷr yn dyfod i waered i'w
herbyn; a hi a gyfarfu â hwynt.
21 A dywedasai Dafydd, Dïau
gadw o honof fi yn ofer yr hyn oll
oedd gan hwn yn yr anialwch, fel
na bu dim yn eisieu o'r hyn oll
oedd ganddo ef: canys efe a dal-
odd i mi ddrwg dros dda.
22 [d] Felly y gwnelo Duw i elynion
Dafydd, ac ychwaneg, os [e] gadawaf
o'r hyn oll *sydd ganddo* ef, erbyn
goleuni y bore, [f] *un* a biso ar bared.
23 A phan welodd Abigail Dafydd,
hi a frysiodd ac a [g] ddisgynodd oddi
ar yr asyn, ac a syrthiodd ger bron
Dafydd ar ei hwyneb, ac a ymgrym-
modd hyd lawr,
24 Ac a syrthiodd wrth ei draed
ef, ac a ddywedodd, Arnaf fi, fy
arglwydd, arnaf fi *bydded* yr an-
wiredd; a llefared dy wasanaeth-
ferch, attolwg, [6] wrthyt, a gwrando
eiriau dy law-forwyn.

[5] Heb. *a ruthrodd arnynt.*
[d] Ruth 1. 17. pen. 3. 17.
[e] ad. 34.
[f] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21. 2 Bren. 9. 8.
[g] Jos. 15. 18. Barn. 1. 14.
[6] Heb. *yn dy glustiau.*

25 Attolwg, na osoded fy arglwydd
ei galon yn erbyn y gwr Belial hwn,
sef Nabal: canys fel *y mae* ei enw
ef, felly *y mae* yntau; Nabal *yw*
ei enw ef, ac ynfydrwydd *sydd* gyd
âg ef: a minnau dy wasanaethferch,
ni welais weision fy arglwydd, y
rhai a anfonaist.
26 Ac yn awr, fy arglwydd, *fel* y
mae yr ARGLWYDD yn fyw, ac *mai*
byw dy enaid di, gan i'r ARGLWYDD
dy luddias di rhag dyfod i *dywallt*
gwaed, ac [7] i ymddïal â'th law dy
hun; yn awr bydded dy elynion di,
a'r sawl a geisiant niwed i'm har-
glwydd, megis Nabal.
27 Ac yn awr yr anrheg yma, yr
hon a ddug dy wasanaethferch i'm
harglwydd, rhodder hi i'r llangciau
sydd yn [8] canlyn fy arglwydd.
28 A maddeu, attolwg, gamwedd
dy wasanaethferch: canys yr AR-
GLWYDD gan wneuthur a wna i'm
harglwydd dŷ sicr; o herwydd fy ar-
glwydd sydd yn ymladd rhyfeloedd
yr ARGLWYDD, a drygioni ni chaf-
wyd ynot ti yn dy *holl* ddyddiau.
29 Er cyfodi o ddyn i'th erlid di,
ac i geisio dy enaid; etto enaid
fy arglwydd a fydd wedi ei rwymo
yn rhwymyn y bywyd gyd â'r AR-
GLWYDD dy DDUW; ac enaid dy
elynion [h] a chwyrn-deifl efe, *fel* o
ganol ceudab y ffon-dafl.
30 A phan wnelo yr ARGLWYDD i'm
harglwydd yn ol yr hyn oll a lefar-
odd efe o ddaioni am danat, a phan
y'th osodo di yn flaenor ar Israel;
31 Yna ni bydd hyn yn [9] ochenaid
i ti, nac yn dramgwydd calon i'm
harglwydd, ddarfod i ti dywallt
gwaed heb achos, neu ddïal o'm
harglwydd ef ei hun: ond pan
wnelo DUW ddaioni i'm harglwydd,
yna cofia di dy law-forwyn.
32 ¶ A dywedodd Dafydd wrth Abi-
gail, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW Israel, yr hwn a'th anfonodd
di y dydd hwn i'm cyfarfod i:
33 Bendigedig hefyd *fo* dy gyng-
hor, a bendigedig *fyddych* dithau
yr hon a'm lluddiaist y dydd hwn
rhag dyfod i *dywallt* gwaed, ac i
ymddïal â'm llaw fy hun.
34 Canys yn wir, *fel* y mae AR-
GLWYDD DDUW Israel yn fyw, yr
hwn a'm hattaliodd i rhag dy
ddrygu di, oni buasai i ti frysio a
dyfod i'm cyfarfod, dïau [i] na adaw-
sid i Nabal, erbyn goleuni y bore,
un a bisai ar bared.

Cyn CRIST Cylch 1060.

[7] Heb. *i'th achub dy hun.*
[8] Heb. *rhodio wrth draed.*
[h] Jer. 10. 18.
[9] Heb. *syfrdandod.*
[i] ad. 22.

Cyn CRIST Cylch 1060.

35 Yna y cymmerodd Dafydd o'i
llaw hi yr hyn a ddygasai hi iddo
ef; ac a ddywedodd wrthi hi, Dos
i fynu mewn heddwch i'th dŷ: gwel,
mi a wrandewais ar dy lais, ac a
dderbyniais dy wyneb.
36 ¶ Ac Abigail a ddaeth at Nabal;
ac wele, [k]*yr oedd* gwledd ganddo
ef yn ei dŷ, fel gwledd brenhin: a
chalon Nabal *oedd* lawen ynddo
ef; canys meddw iawn oedd efe:
am hynny nid ynganodd hi wrtho
ef air, na bychan na mawr, nes
goleuo y bore.
37 A'r bore pan aeth ei feddwdod
allan o Nabal, mynegodd ei wraig
iddo ef y geiriau hynny; a'i galon
ef a fu farw o'i fewn, ac efe a aeth
fel carreg.
38 Ac ynghylch *pen* y deng niwr-
nod y tarawodd yr ARGLWYDD Na-
bal, fel y bu efe farw.
39 ¶ A phan glybu Dafydd farw
Nabal, efe a ddywedodd, Bendig-
edig *fyddo* yr ARGLWYDD, yr hwn
a ddadleuodd achos fy sarhâd i
oddi ar law Nabal, ac a attaliodd
ei was rhag drwg: canys yr AR-
GLWYDD a drodd ddrygioni Nabal
ar ei ben ei hun. Dafydd hefyd a
anfonodd i ymddiddan âg Abigail,
am ei chymmeryd hi yn wraig iddo.
40 A phan ddaeth gweision Da-
fydd at Abigail i Carmel, hwy a
lefarasant wrthi, gan ddywedyd,
Dafydd a'n hanfonodd ni attat ti,
i'th gymmeryd di yn wraig iddo.
41 A hi a gyfododd, ac a ymgrym-
modd ar *ei* hwyneb hyd lawr; ac a
ddywedodd, Wele dy forwyn yn
wasanaethferch i olchi traed gweis-
ion fy arglwydd.
42 Abigail hefyd a frysiodd, ac a
gyfododd, ac a farchogodd ar asyn,
a phump o'i llangcesau [2]yn ei chan-
lyn: a hi a aeth ar ol cenhadau
Dafydd, ac a aeth yn wraig iddo ef.
43 A Dafydd a gymmerth Ahinoam
o [l]Jezreel; a hwy a fuant ill dwy-
oedd yn wragedd iddo ef.
44 ¶ A Saul a roddasai [m]Michal
ei ferch, gwraig Dafydd, i [3]Phalti
mab Laïs, o Alim.

k 2 Sam. 13. 23.
2 Heb. *wrth ei thraed.*
l Jos. 15. 56.
m 2 Sam. 3. 14.
3 *Phaltiel,* 2 Sam. 3. 15.

PENNOD XXVI.

1 *Saul, wedi i'r Ziphiaid ddatguddio Dafydd, yn dyfod i Hachilah yn ei erbyn ef.* 5 *Dafydd yn dyfod i'r wersyllfa ac yn rhwystro i Abisai ladd Saul: eto yn cymmeryd ei waywffon ef a'i ddwfr-lestr.* 13 *Dafydd yn ceryddu Abner;* 18 *ac yn cynghori Saul.* 21 *Saul yn cydnabod ei fai.*

A'R [a]Ziphiaid a ddaethant at Saul
i Gibeah, gan ddywedyd, Onid
ydyw Dafydd yn llechu ym mryn
Hachilah, ar gyfer [2]y diffaethwch?
2 Yna y cyfododd Saul, ac a aeth i
waered i anialwch Ziph, a thair mil o
etholedigion gwŷr Israel gyd âg ef,
i geisio Dafydd yn anialwch Ziph.
3 A Saul a wersyllodd ym mryn
Hachilah, yr hwn *sydd* ar gyfer y
diffaethwch, wrth y ffordd: a Da-
fydd oedd yn aros yn yr anialwch;
ac efe a welodd fod Saul yn dyfod
ar ei ol ef i'r anialwch.
4 Am hynny Dafydd a anfonodd
ysbïwyr, ac a wybu ddyfod o Saul
yn sicr.
5 ¶ A Dafydd a gyfododd, ac a
ddaeth i'r lle y gwersyllasai Saul
ynddo: a chanfu Dafydd y lle yr
oedd Saul yn gorwedd ynddo, ac
[b]Abner mab Ner, tywysog ei lu. A
Saul oedd yn gorwedd [3]yn y wer-
syllfa, a'r bobl yn gwersyllu o'i
amgylch ef.
6 Yna y llefarodd Dafydd, ac y
dywedodd wrth Ahimelech yr Heth-
iad, ac wrth Abisai [c]mab Serfiah,
brawd Joab, gan ddywedyd, Pwy
a â i waered gyd â mi at Saul i'r
gwersyll? A dywedodd Abisai, Myfi
a âf i waered gyd â thi.
7 Felly y daeth Dafydd ac Abisai
at y bobl liw nos. Ac wele Saul yn
gorwedd *ac* yn cysgu yn y wersyll-
fa, a'i waywffon wedi ei gwthio i'r
ddaear *wrth* ei obennydd ef: ac
Abner a'r bobl oedd yn gorwedd
o'i amgylch ef.
8 Yna y dywedodd Abisai wrth
Dafydd, DUW a [4]roddes heddyw dy
elyn yn dy law di: yn awr gan hyn-
ny gâd i mi ei daro ef, attolwg, â
gwaywffon, hyd y ddaear un waith,
ac nis ail-*darawaf* ef.
9 A Dafydd a ddywedodd wrth
Abisai, Na ddifetha ef: canys pwy a
estynai ei law yn erbyn enneiniog
yr ARGLWYDD, ac a fyddai ddïeuog?
10 Dywedodd Dafydd hefyd, *Fel*
y mae yr ARGLWYDD yn fyw, naill
ai yr ARGLWYDD a'i tery ef; ai ei
ddydd ef a ddaw i farw; ai efe a
ddisgyn i'r rhyfel, ac a ddifethir.
11 [d]Yr ARGLWYDD a'm cadwo i
rhag estyn fy llaw yn erbyn en-
neiniog yr ARGLWYDD: ond yn awr,
cymmer, attolwg, y waywffon *sydd*
wrth ei obennydd ef, a'r llestr dwfr,
ac awn ymaith.
12 A Dafydd a gymmerth y wayw-

Cyn CRIST Cylch 1060.
a pen. 23. 19. Ps. 54. tit.
2 *Jesimon.*
b pen. 14. 50. a 17. 55.
3 Neu, *yng hanol ei glun.*
c 1 Chron. 2. 16.
4 Heb. *gauodd.*
d pen. 24. 6.

Cyn CRIST Cylch 1060.

ffon, a'r llestr dwfr oddi wrth oben-
nydd Saul; a hwy a aethant ymaith;
ac nid oedd *neb* yn gweled, nac yn
gwybod, nac yn neffro: canys *yr
oeddynt* oll yn cysgu; o herwydd
trwmgwsg oddi wrth yr ARGLWYDD
a syrthiasai arnynt hwy.
13 ¶ Yna Dafydd a aeth i'r tu
hwnt, ac a safodd ar ben y mynydd o
hirbell; *ac* encyd fawr rhyngddynt;
14 A Dafydd a lefodd ar y bobl, ac
ar Abner mab Ner, gan ddywedyd,
Onid attebi di, Abner? Yna Abner
a attebodd, ac a ddywedodd, Pwy
ydwyt ti *sydd* yn llefain ar y
brenhin?
15 A Dafydd a ddywedodd wrth
Abner, Onid gwr *ydwyt* ti? a phwy
sydd fel ti yn Israel? a phaham na
chedwaist dy arglwydd frenhin?
canys daeth un o'r bobl i ddifetha
y brenhin dy arglwydd di.
16 Nid da y peth hyn a wnaethost
ti. *Fel* y mae yr ARGLWYDD yn
fyw, meibion *euog* o farwolaeth *yd-
ych* chwi, am na chadwasoch eich
meistr, enneiniog yr ARGLWYDD.
Ac yn awr edrychwch pa le *y mae*
gwaywffon y brenhin, a'r llestr dwfr
oedd wrth ei obennydd ef.
17 A Saul a adnabu lais Dafydd,
ac a ddywedodd, Ai dy lais di *yw*
hwn, fy mab Dafydd? A dywedodd
Dafydd, Fy llais i *ydyw*, fy arglwydd
frenhin.
18 Dywedodd hefyd, Paham y mae
fy arglwydd fel hyn yn erlid ar ol
ei was? canys beth a wneuthum?
neu pa ddrygioni *sydd* yn fy llaw?
19 Yn awr gan hynny, attolwg,
gwrandawed fy arglwydd frenhin
eiriau ei wasanaethwr. Os yr AR-
GLWYDD a'th annogodd di i'm her-
byn, arogled offrwm: ond os meib-
ion dynion, melldigedig *fyddant*
hwy ger bron yr ARGLWYDD; o her-
wydd hwy a'm gyrrasant i allan
heddyw, fel nad ydwyf yn cael glynu
yn etifeddiaeth yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Dos, gwasanaetha dduw-
iau dïeithr.
20 Yn awr, gan hynny, na syrthied
fy ngwaed i i'r ddaear o flaen wyneb
yr ARGLWYDD: canys brenhin Is-
e pen. 24. 14. rael a ddaeth allan i geisio [e] chwan-
nen, megis un yn hela petris yn y
mynyddoedd.
21 ¶ Yna Saul a ddywedodd, Pech-
ais: dychwel, Dafydd fy mab: canys
ni'th ddrygaf mwy; o herwydd
gwerthfawr fu fy einioes i yn dy
olwg di y dydd hwn: wele, ynfyd
y gwneuthum, a mi a gyfeiliornais
yn ddirfawr.
22 A Dafydd a attebodd, ac a ddy-
wedodd, Wele waywffon y brenhin;
deled un o'r llangciau drosodd, a
chyrched hi.
23 Yr ARGLWYDD a dalo i bob
un ei gyfiawnder a'i ffyddlondeb:
canys yr ARGLWYDD a'th roddodd
di heddyw yn *fy* llaw *i;* ond nid
estynwn i fy llaw yn erbyn ennein-
iog yr ARGLWYDD.
24 Ac wele, megis y bu werthfawr
dy einioes di heddyw yn fy ngolwg
i, felly gwerthfawr fyddo fy einioes
innau y'ngolwg yr ARGLWYDD, a
gwareded fi o bob cyfyngdra.
25 Yna y dywedodd Saul wrth Da-
fydd, Bendigedig *fŷch* di, fy mab
Dafydd: hefyd ti a wnei fawredd,
ac a orchfygi rhag llaw. A Dafydd
a aeth i ffordd; a Saul a ddychwel-
odd i'w fangre ei hun.

PENNOD XXVII.

1 *Saul yn clywed bod Dafydd yn Gath, ac heb ei geisio ef mwyach.* 5 *Dafydd yn cael Siclag gan Achis;* 8 *a chan yspeilio gwledydd eraill, yn peri i Achis goelio mai yn erbyn Judah yr ymladdasai efe.*

A DAFYDD a ddywedodd yn ei
galon, Yn awr difethir fi ryw Cylch 1058.
ddydd trwy law Saul: nid *oes* dim
well i mi na dïangc i dir y Philist-
iaid; fel yr anobeithio Saul *ddyfod
o hyd* i mi, ac na'm ceisio mwy yn
holl derfynau Israel. Felly y dïang-
af o'i law ef.
2 A Dafydd a gyfododd, ac a
dramwyodd, efe a'r chwe channwr
oedd gyd âg ef, at Achis mab
Maoch, brenhin Gath.
3 A Dafydd a arhosodd gyd âg
Achis yn Gath, efe a'i wŷr, pob un
gyd â'i deulu; Dafydd a'i ddwy
wragedd, Ahinoam y Jezreelees, ac
Abigail gwraig Nabal y Carmelees.
4 A mynegwyd i Saul, ffoi o Da-
fydd i Gath: ac ni chwanegodd efe
ei geisio ef mwy.
5 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
Achis, O chefais yn awr ffafr yn dy
olwg di, rhodder i mi le yn un o'r
maes-drefi, fel y trigwyf yno: canys
paham yr erys dy was di yn ninas
y brenhin gyd â thi?
6 Yna Achis a roddodd iddo ef y
dydd hwnnw Siclag; am hynny y
mae [a] Siclag yn eiddo brenhinoedd a Edrych Jos. 15. 31. a 19. 5.
Judah hyd y dydd hwn.
7 A rhifedi y dyddiau yr arhosodd

Cyn CRIST Cylch 1058.

Dafydd y'ngwlad y Philistiaid, *oedd*
[2] flwyddyn a phedwar mis.
8 ¶ A Dafydd a'i wŷr a aethant i
fynu, ac a ruthrasant ar y Gesuriaid,
a'r [3] Gezriaid, a'r Amaleciaid: canys
hwynt-hwy gynt oedd yn preswylio
yn y wlad, ffordd yr elych i Sur, ïe,
hyd wlad yr Aipht.
9 A Dafydd a darawodd y wlad;
ac ni adawodd yn fyw wr na gwraig;
ac a ddug y defaid, a'r gwartheg,
a'r asynod, a'r camelod, a'r gwisg-
oedd, ac a ddychwelodd ac a ddaeth
at Achis.
10 Ac Achis a ddywedodd, [4] I ba
le y rhuthrasoch chwi heddyw? A
dywedodd Dafydd, Yn erbyn tu
dehau Judah, ac yn erbyn tu de-
hau [b] y Jerahmeeliaid, ac yn erbyn
tu dehau [c] y Ceneaid.
11 Ac ni adawsai Dafydd yn fyw
wr na gwraig, i ddwyn *chwedlau* i
Gath; gan ddywedyd, Rhag mynegi
o honynt i'n herbyn, gan ddywedyd,
Fel hyn y gwnaeth Dafydd, ac felly
y bydd ei arfer ef yr holl ddyddiau
yr arhoso efe y'ngwlad y Philistiaid.
12 Ac Achis a gredodd Dafydd,
gan ddywedyd, Efe a'i gwnaeth ei
hun [5] yn ffiaidd gan ei bobl ei hun
Israel; am hynny y bydd efe yn
was i mi yn dragywydd.

PENNOD XXVIII.

1 Achis yn hyderu ar Dafydd. 3 Saul wedi difetha y dewiniaid, 4 yn ei ofn, wedi i Dduw ei wrthod, 7 yn myned at ddewines: 9 a honno yn codi i fynu Samuel. 15 Saul, wrth glywed ei ddinystr, yn llewygu; 21 a'r wraig a'i weision yn ei nerthu ef â bwyd.

Cylch 1056.

A'R Philistiaid yn y dyddiau hynny
a gynnullasant eu byddinoedd
yn llu, i ymladd yn erbyn Israel. A
dywedodd Achis wrth Dafydd, Gwyb-
ydd di yn hysbys, yr âi di gyd â mi
allan i'r gwersylloedd, ti a'th wŷr.
2 A dywedodd Dafydd wrth Achis,
Yn ddïau ti a gei wybod beth a all
dy was ei wneuthur. A dywedodd
Achis wrth Dafydd, Yn wir min-
nau a'th osodaf di yn geidwad ar
fy mhen i byth.
3 ¶ A [a] Samuel a fuasai farw; a
holl Israel a alarasent am dano ef,
ac a'i claddasent yn Ramah, sef yn
ei ddinas ei hun. A Saul a yrrasai
ymaith [b] y swynyddion a'r dewiniaid
o'r wlad.
4 ¶ A'r Philistiaid a ymgynnull-
asant ac a ddaethant ac a wersyll-
asant yn Sunem: a Saul a gasglodd
holl Israel ynghyd; a hwy a wer-
syllasant yn Gilboa.

[2] Heb. *blwyddyn o ddyddiau:* Edrych pen. 29. 3, hyd 1056.
[3] Neu, *Gerziaid.*
[4] Neu, *A wnaethoch chwi yrfa,* &c.
[b] Edrych 1 Chron. 2. 9, 25.
[c] Barn. 1. 16.
[5] Heb. *i ddrewi.*
[a] pen. 25. 1.
[b] Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 10, 11.

5 A phan welodd Saul wersyll y
Philistiaid, efe a ofnodd, a'i galon
a ddychrynodd yn ddirfawr.
6 A phan ymgynghorodd Saul â'r
ARGLWYDD, [c] nid attebodd yr AR-
GLWYDD iddo, na thrwy freuddwyd-
ion, na [d] thrwy Urim, na thrwy bro-
phwydi.
7 ¶ Yna y dywedodd Saul wrth
ei weision, Ceisiwch i mi wraig o
berchen yspryd dewiniaeth, fel yr
elwyf atti, ac yr ymofynwyf â hi.
A'i weision a ddywedasant wrtho,
Wele, *y mae* gwraig o berchen ys-
pryd dewiniaeth yn Endor.
8 A [e] Saul a newidiodd ei ddull, ac a
wisgodd ddillad eraill; ac efe a aeth,
a dau wr gyd âg ef, a hwy a ddaeth-
ant at y wraig liw nos. Ac efe a ddy-
wedodd, Dewinia, attolwg, i mi trwy
yspryd dewiniaeth, a dwg i fynu at-
taf fi yr hwn a ddywedwyf wrthyt.
9 A'r wraig a ddywedodd wrtho ef,
Wele, ti a wyddost yr hyn a wnaeth
Saul, yr hwn a ddifethodd y swyn-
yddion a'r dewiniaid o'r wlad: pa-
ham gan hynny yr ydwyt ti yn
gosod magl yn erbyn fy einioes i, i
beri i mi farw?
10 A Saul a dyngodd wrthi hi i'r
ARGLWYDD, gan ddywedyd, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, ni ddigwydd i
ti niwed am y peth hyn.
11 Yna y dywedodd y wraig, Pwy
a ddygaf fi i fynu attat ti? Ac efe
a ddywedodd, Dwg i mi Samuel i
fynu.
12 A'r wraig a ganfu Samuel, ac a
lefodd â llef uchel: a'r wraig a lefar-
odd wrth Saul, gan ddywedyd, Pa-
ham y twyllaist fi? canys ti *yw* Saul.
13 A'r brenhin a ddywedodd wrthi
hi, Nac ofna: canys beth a welaist
ti? A'r wraig a ddywedodd wrth
Saul, Duwiau a welais yn dyrchafu
o'r ddaear.
14 Yntau a ddywedodd wrthi, Pa
ddull *sydd* arno ef? A hi a ddywed-
odd, Gwr hen sydd yn dyfod i fynu,
a hwnnw yn gwisgo mantell. A
gwybu Saul mai Samuel *oedd* efe;
ac efe a ostyngodd *ei* wyneb i lawr,
ac a ymgrymmodd.
15 ¶ A Samuel a ddywedodd wrth
Saul, Paham yr aflonyddaist arnaf,
gan beri i mi ddyfod i fynu? A dy-
wedodd Saul, Y mae yn gyfyng iawn
arnaf fi: canys y mae y Philistiaid
yn rhyfela yn fy erbyn i, a DUW a
giliodd oddi wrthyf fi, ac nid yw yn
fy atteb mwyach, na thrwy law pro-

Cyn CRIST Cylch 1056.

[c] pen. 14. 37. Galar. 2. 9.
[d] Exod. 28. 30.
[e] 1 Chron. 10. 13.

Cyn CRIST Cylch 1056.

phwydi, na thrwy freuddwydion:
am hynny y gelwais arnat ti, i hys-
bysu i mi beth a wnawn.
16 Yna y dywedodd Samuel, Pa-
ham gan hynny yr ydwyt ti yn ym-
ofyn â mi, gan i'r ARGLWYDD gilio
oddi wrthyt, a bod yn elyn i ti?
17 Yr ARGLWYDD yn ddïau a
wnaeth [2] iddo, [f] megis y llefarodd
trwy fy llaw i: canys yr ARGLWYDD
a rwygodd y frenhiniaeth o'th law
di, ac a'i rhoddes hi i'th gymmyd-
og, i Dafydd:
18 [g] O herwydd na wrandewaist ti
ar lais yr ARGLWYDD, ac na chyf-
lawnaist lidiowgrwydd ei ddigter
ef yn erbyn Amalec; am hynny y
gwnaeth yr ARGLWYDD y peth hyn
i ti y dydd hwn.
19 Yr ARGLWYDD hefyd a ddyry Is-
rael gyd â thi yn llaw y Philistiaid;
ac y fory *y byddi* di a'th feibion gyd
â mi: a'r ARGLWYDD a ddyry wer-
sylloedd Israel yn llaw y Philistiaid.
20 Yna Saul a frysiodd ac a syrth-
iodd o'i hŷd gyhyd ar y ddaear, ac a
ofnodd yn ddirfawr, o herwydd geir-
iau Samuel: a nerth nid oedd yn-
ddo; canys ni fwyttasai fwyd yr holl
ddiwrnod na'r holl noson *honno.*
21 ¶ A'r wraig a ddaeth at Saul, ac
a ganfu ei fod ef yn ddychrynedig
iawn; a hi a ddywedodd wrtho ef,
Wele, gwrandawodd dy law-forwyn
ar dy lais di, a [h] gosodais fy einioes
[3] mewn enbydrwydd, ac ufuddheais
dy eiriau a leferaist wrthyf:
22 Yn awr gan hynny gwrando
dithau, attolwg, ar lais dy wasan-
aethferch, a gâd i mi osod ger dy
fron di dammaid o fara; a bwytta,
fel y byddo nerth ynot, pan elech
i'th ffordd.
23 Ond efe a wrthododd, ac a ddy-
wedodd, Ni fwyttâf. Etto ei weis-
ion a'r wraig hefyd a'i cymmellasant
ef; ac efe a wrandawodd ar eu llais
hwynt. Ac efe a gyfododd oddi ar y
ddaear, ac a eisteddodd ar y gwely.
24 Ac *yr oedd* gan y wraig lo bras
yn tŷ; a hi a frysiodd, ac a'i lladd-
odd ef, ac a gymmerth beilliaid, ac
a'*i* tylinodd, ac a'i pobodd yn gri:
25 A hi a'*i* dug ger bron Saul, a
cher bron ei weision: a hwy a fwyt-
tasant. Yna hwy a gyfodasant, ac
a aethant ymaith y noson honno.

[2] Neu, *trosto ei hun.*
[f] pen. 15. 28.
[g] pen. 15. 9.
[h] Job 13. 4.
[3] Heb. *yn fy llaw.*

PENNOD XXIX.

1 Dafydd, wrth fyned gyd â'r Philistiaid, 3 yn cael ei wrthod gan y tywysogion. 6 Achis yn ei ollwng ef ymaith, ac yn canmol ei ffyddlondeb ef.

YNA y Philistiaid a gynnullasant
eu holl fyddinoedd i Aphec: a'r
Israeliaid oedd yn gwersyllu wrth
ffynnon *sydd* yn Jezreel.
2 A thywysogion y Philistiaid oedd
yn tramwy yn gannoedd, ac yn fil-
oedd: ond Dafydd a'i wŷr oedd yn
cerdded yn olaf gyd âg Achis.
3 Yna tywysogion y Philistiaid a
ddywedasant, Beth *a wna* yr He-
breaid hyn *yma?* Ac Achis a ddy-
wedodd wrth dywysogion y Philist-
iaid, Onid dyma Dafydd, gwas Saul
brenhin Israel, yr hwn a fu gyd â
mi [a] y dyddiau hyn, neu y blynydd-
oedd hyn, ac ni chefais ddim bai
ynddo ef, er y dydd y syrthiodd
efe *attaf* hyd y dydd hwn?
4 A thywysogion y Philistiaid a lid-
iasant wrtho; a thywysogion y Phi-
listiaid a ddywedasant wrtho, [b] Gwna
i'r gwr hwn ddychwelyd i'w le a os-
odaist iddo, ac na ddeled i waered
gyd â ni i'r rhyfel; rhag [c] ei fod yn
wrthwynebwr i ni yn y rhyfel: canys
â pha beth y rhyngai hwn fodd i'w
feistr? onid â phennau y gwŷr hyn?
5 Onid hwn *yw* Dafydd, am yr
hwn y canasant wrth eu gilydd yn
y dawnsiau, gan ddywedyd, [d] Saul
a laddodd ei filoedd, a Dafydd ei
fyrddiwn?
6 ¶ Yna Achis a alwodd Dafydd,
ac a ddywedodd wrtho, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, dïau dy *fod*
di yn uniawn ac yn dda yn fy
ngolwg i, pan elit allan a phan
ddelit i mewn gyd â mi yn y gwer-
syll: canys ni chefais ynot ddryg-
ioni, o'r dydd y daethost attaf fi
hyd y dydd hwn: eithr nid *wyt* ti
[2] wrth fodd y tywysogion.
7 Dychwel yn awr, gan hynny, a
dos mewn heddwch, ac na [3] anfodd-
lona dywysogion y Philistiaid.
8 ¶ A dywedodd Dafydd wrth
Achis, Ond beth a wneuthum i? a
pheth a gefaist ti yn dy was, o'r
dydd y deuthum o'th flaen di hyd
y dydd hwn, fel na ddelwn i ym-
ladd yn erbyn gelynion fy arglwydd
frenhin?
9 Ac Achis a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth Dafydd, Gwn mai da
wyt ti yn fy ngolwg i, megis angel
DUW: ond tywysogion y Philistiaid
a ddywedasant, Ni ddaw efe i fynu
gyd â ni i'r rhyfel.
10 Am hynny yn awr cyfod yn
fore, a gweision dy feistr y rhai a
ddaethant gyd â thi: a phan gyfod-

Cyn CRIST Cylch 1056.

[a] Edrych pen. 27. 7.
[b] 1 Chron. 12. 19.
[c] Fel pen. 14. 21.
[d] pen. 18. 7. a 21. 11.
[2] Heb. *dda y'ngolwg.*
[3] Heb. *wna ddrwg y'ngolwg tywysogion.*

Cyn CRIST Cylch 1056.

och yn fore, a phan oleuo i chwi,
ewch ymaith.
11 Felly Dafydd a gyfododd, efe
a'i wŷr, i fyned ymaith y bore, i
ddychwelyd i dir y Philistiaid. A'r
Philistiaid a aethant i fynu i Jezreel.

PENNOD XXX.

1 *Yr Amaleciaid yn yspeilio Siclag.* 7 *Dafydd yn ymofyn â Duw, ac yn cael cysur i'w herlid hwy;* 11 *a thrwy waith Aiphtiad, yn cael ei ddwyn at y gelynion, ac yn ennill adref yr holl yspail.* 22 *Cyfraith Dafydd am rannu yr yspail yn uniawn rhwng yr ymladdwyr a'r rhai a gadwent y dodrefn.* 26 *Efe yn anfon anrhegion i'w gyfeillion.*

A PHAN ddaeth Dafydd a'i wŷr
i Siclag y trydydd dydd, yr
Amaleciaid a ruthrasent ar du y de-
hau, ac ar Siclag, ac a darawsent
Siclag, ac a'i llosgasent hi â thân.
2 Caeth-gludasent hefyd y gwrag-
edd *oedd* ynddi: o fychan hyd fawr
ni laddasent hwy neb, eithr dygasent
hwy ymaith, ac aethent i'w ffordd.
3 ¶ Felly y daeth Dafydd a'i wŷr
i'r ddinas; ac wele *hi* wedi *ei* llosgi
â thân: eu gwragedd hwynt *hefyd*,
a'u meibion, a'u merched, a gaeth-
gludasid.
4 Yna dyrchafodd Dafydd a'r
bobl *oedd* gyd âg ef eu llef, ac
a wylasant, hyd nad *oedd* nerth
ynddynt i wylo.
5 Dwy wragedd Dafydd hefyd a
gaeth-gludasid, Ahinoam y Jezreel-
ees, ac Abigail gwraig Nabal y Car-
meliad.
6 A bu gyfyng iawn ar Dafydd;
canys y bobl a feddyliasant ei lab-
yddio ef; o herwydd chwerwasai
enaid yr holl bobl, bob un am ei
feibion, ac am ei ferched: ond
Dafydd a ymgysurodd yn yr Ar-
GLWYDD ei DDUW.
[a] pen. 23. 9. 7 A [a] Dafydd a ddywedodd wrth
Abïathar yr offeiriad, mab Ahime-
lech, Dwg i mi, attolwg, yr ephod.
Ac Abïathar a ddug yr ephod at
Dafydd.
8 A Dafydd a ymofynodd â'r AR-
GLWYDD, gan ddywedyd, A erlidiaf
fi ar ol y dorf hon? a oddiweddaf
fi hi? Ac efe a ddywedodd wrtho,
Erlid: canys gan oddiweddyd y
goddiweddi, a chan waredu y
gweredi.
9 Felly Dafydd a aeth, efe a'r chwe
channwr *oedd* gyd âg ef, a hwy a
ddaethant hyd afon Besor, lle yr
arhosodd y rhai a adawyd yn ol.
10 A Dafydd a erlidiodd, efe a phed-
war cant o wŷr; canys dau càn wr a
arhosasant yn ol, y rhai a flinasent
fel na allent fyned dros afon Besor.
11 ¶ A hwy a gawsant Aipht-ddyn
yn y maes, ac a'i dygasant ef at
Dafydd; ac a roddasant iddo fara,
ac efe a fwyttaodd; a hwy a'i dïod-
asant ef â dwfr.
12 A hwy a roddasant iddo ddarn
o ffigys, a dau swp *o resin:* ac [b] efe a
fwyttaodd, a'i yspryd a ddychwelodd
atto: canys ni fwyttasai fara, ac nid
yfasai ddwfr dridiau a thair nos.
13 A Dafydd a ddywedodd wrtho,
Gwas i bwy *wyt* ti? ac o ba le *y*
daethost ti? Ac efe a ddywedodd,
Llangc o'r Aipht *ydwyf* fi, gwas i
wr o Amalec; a'm meistr a'm gad-
awodd, oblegid i mi glefychu er ys
tridiau bellach.
14 Nyni a ruthrasom *ar* du dehau
[c] y Cerethiaid, a'r *hyn sydd* eiddo
Judah, a thu dehau [d] Caleb: Siclag
hefyd a losgasom ni â thân.
15 A Dafydd a ddywedodd wrtho,
A fedri di fyned â mi i waered at
y dorf hon? Yntau a ddywedodd,
Twng wrthyf fi i DDUW, na leddi fi,
ac na roddi fi yn llaw fy meistr, a mi
a âf â thi i waered at y dorf hon.
16 ¶ Ac efe a'i dug ef i waered:
ac wele *hwynt* wedi ymwasgaru ar
hyd wyneb yr holl dir, yn bwytta,
ac yn yfed, ac yn dawnsio; o her-
wydd yr holl yspail fawr a ddygas-
ent hwy o wlad y Philistiaid, ac
o wlad Judah.
17 A Dafydd a'u tarawodd hwynt
o'r cyfnos hyd brydnawn [2] dran-
noeth: ac ni ddïangodd un o hon-
ynt, oddi eithr pedwar cant o wŷr
ieuaingc, y rhai a farchogasant ar
gamelod, ac a ffoisant.
18 A Dafydd a achubodd yr hyn
oll a ddygasai yr Amaleciaid: Da-
fydd *hefyd* a waredodd ei ddwy
wragedd.
19 Ac nid oedd yn eisieu iddynt,
na bychan na mawr, na mab na
merch, na'r anrhaith, na dim ag a
ddygasent hwy ganddynt: hyn oll
a ddug Dafydd adref.
20 Dug Dafydd hefyd yr holl
ddefaid, a'r gwartheg; *y rhai* a yr-
rasant o flaen yr anifeiliaid *eraill*,
ac a ddywedasant, Dyma anrhaith
Dafydd.
21 ¶ A Dafydd a ddaeth at y ddau
cannwr a flinasent, fel nad allent
ganlyn Dafydd, ac a barasid idd-
ynt aros wrth afon Besor: a hwy
a aethant i gyfarfod Dafydd, ac i

Cyn CRIST Cylch 1056.

[b] Felly Barn. 15. 19. pen. 14. 47.

[c] Jos. 14. 13. a 15. 13.
[d] Ezec. 25. 16. Seph. 2. 5.

[2] Heb. *eu trannoeth.*

Cyn CRIST Cylch 1056.

gyfarfod â'r bobl *oedd* gyd âg ef.
A phan nesaodd Dafydd at y bobl,
efe a gyfarchodd well iddynt.
22 Yna yr attebodd pob gwr dryg-
ionus, ac *eiddo* y fall, o'r gwŷr a
aethai gyd â Dafydd, ac a ddy-
wedasant, O herwydd nad aethant
hwy gyd â ni, ni roddwn ni iddynt
hwy *ddim* o'r anrhaith a achubas-
om ni; eithr i bob un ei wraig,
a'i feibion: dygant *hwynt* ymaith,
ac ymadawant.
23 Yna y dywedodd Dafydd, Ni
wnewch chwi felly, fy mrodyr, am
yr hyn a roddodd yr ARGLWYDD i
ni, yr hwn a'n cadwodd ni, ac a
roddodd y dorf a ddaethai i'n her-
byn, yn ein llaw ni.
24 Canys pwy a wrendy arnoch
e Edrych Num. 31. 27. Jos. 22. 8. chwi yn y peth hyn? canys [e] un fath
fydd rhan yr hwn a elo i waered i
ryfel, a rhan yr hwn a arhoso gyd
â'r dodrefn: hwy a gyd-rannant.
25 Ac o'r dydd hwnnw allan, efe
a osododd hyn yn gyfraith ac yn
farnedigaeth yn Israel, hyd y dydd
hwn.
26 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Sic-
lag, efe a anfonodd o'r anrhaith i
henuriaid Judah, *sef* i'w gyfeillion,
3 Heb. *fendith.* gan ddywedyd, Wele i chwi [3] anrheg,
o anrhaith gelynion yr ARGLWYDD;
27 *Sef* i'r *rhai oedd* yn Bethel,
f Jos. 19. 8. ac i'r *rhai oedd* yn [f] Ramoth tu a'r
g Jos. 15. 48. dehau, ac i'r *rhai oedd* yn [g] Jattir,
h Jos. 13. 16. 28 Ac i'r *rhai oedd* yn [h] Aroer, ac
i'r *rhai oedd* yn Siphmoth, ac i'r
i Jos. 15. 50. *rhai oedd* yn [i] Estemoa,
29 Ac i'r *rhai oedd* yn Rachal,
k pen. 27. 10. ac i'r *rhai oedd* yn ninasoedd [k] y
Jerahmeeliaid, ac i'r *rhai oedd* yn
ninasoedd y Ceneaid,
30 Ac i'r *rhai oedd* yn Hormah,
ac i'r *rhai oedd* yn Chor-asan, ac
i'r *rhai oedd* yn Athac,
31 Ac i'r *rhai oedd* yn Hebron,
ac i'r holl leoedd y buasai Dafydd
a'i wŷr yn cynniwair ynddynt.

PENNOD XXXI.

1 Saul, wedi colli ei wŷr, a lladd ei feibion, yn ei ladd ei hun. 7 Y Philistiaid yn perchennogi y dinasoedd a adawsai yr Israeliaid; 8 ac yn gorfoleddu ar y cyrph meirw. 11 Gwŷr Jabes Gilead yn ennill y cyrph liw nos, ac yn eu llosgi hwy yn Jabes, ac yn eu claddu yn alarus.

a 1 Chron. 10. 1. A'R [a] Philistiaid oedd yn ymladd
yn erbyn Israel: a gwŷr Israel
a ffoisant rhag y Philistiaid, ac a
syrthiasant yn archolledig ym myn-
ydd Gilboa.
2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar
ol Saul a'i feibion; a'r Philistiaid
a laddasant [b] Jonathan, ac Abina- b pen. 14. 49. 1 Chron. 8. 33.
dab, a Malci-sua, meibion Saul.
3 A [c] thrymhaodd y rhyfel yn erbyn c Edrych 2 Sam. 1. 6, &c.
Saul, a'r gwŷr bwäau a'i cawsant
ef; ac efe a archollwyd yn dost gan
y saethyddion.
4 [d] Yna y dywedodd Saul wrth yr d Felly Barn. 9. 54.
hwn a oedd yn dwyn ei arfau ef,
Tyn dy gleddyf, a thrywana fi âg
ef; rhag i'r rhai dïenwaededig yma
ddyfod a'm trywanu i, a'm [2] gwarad- 2 Neu, *gwatwor.*
wyddo. Ond ni fynnai ei yswain ef;
canys efe a ddychrynasai yn ddir-
fawr: am hynny Saul a gymmer-
odd gleddyf, ac a syrthiodd arno.
5 A phan welodd ei yswain farw
o Saul, yntau hefyd a syrthiodd ar
ei gleddyf, ac a fu farw gyd âg ef.
6 Felly y bu farw Saul, a'i dri
mab, a'i yswain, a'i holl wŷr, y
dydd hwnnw ynghyd.
7 ¶ A phan welodd gwŷr Israel,
y rhai *oedd* o'r tu hwnt i'r dyffryn,
a'*r rhai oedd* o'r tu hwnt i'r Ior-
ddonen, ffoi o wŷr Israel, a marw
Saul a'i feibion, hwy a adawsant
y dinasoedd, ac a ffoisant; a'r Phi-
listiaid a ddaethant ac a drigasant
ynddynt.
8 A'r bore, pan ddaeth y Philist-
iaid i ddïosg y lladdedigion, hwy
a gawsant Saul a'i dri mab yn gor-
wedd ym mynydd Gilboa.
9 A hwy a dorrasant ei ben ef,
ac a ddïosgasant ei arfau ef, ac a
anfonasant i wlad y Philistiaid o
bob parth, i fynegi yn nhŷ eu delw-
au hwynt, ac ym mysg y bobl.
10 A gosodasant ei arfau ef yn
nhŷ Astaroth; a'i gorph ef [e] a hoel- e 2 Sam. 21. 12.
iasant hwy ar fur [f] Beth-san. f Jos. 17. 11. Barn. 1. 27.
11 ¶ A phan glybu trigolion Jabes
Gilead yr hyn a wnaethai y Philist-
iaid i Saul;
12 [g] Yr holl wŷr nerthol a gyfodas- g Edrych pen. 11. 1–11. 2 Sam. 2. 4–7.
ant, ac a gerddasant ar hyd y nos,
ac a ddygasant ymaith gorph Saul,
a chyrph ei feibion ef, oddi ar fur
Beth-san, ac a ddaethant i Jabes,
ac [h] a'*u* llosgasant hwynt yno. h Jer. 34. 5. Amos 6. 10.
13 A hwy a gymmerasant eu hes-
gyrn hwynt, ac [i] a'*u* claddasant dan i 2 Sam. 2. 4, 5. a 21. 12, 13, 14.
bren yn Jabes, ac a ymprydiasant
saith niwrnod.

Cyn CRIST 1056.

AIL LYFR SAMUEL;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

AIL LYFR Y BRENHINOEDD.

PENNOD I.

1 Yr Amaleciad, a ddygasai newyddion o'r gyflafan, ac a'i cyhuddasai ei hun o farwolaeth Saul, yn cael ei ladd. 17 Dafydd yn gwneuthur marwnad i Saul a Jonathan.

AC ar ol marwolaeth Saul, pan
[a] 1 Sam. 30. 17. ddychwelasai Dafydd [a] o ladd
yr Amaleciaid, wedi aros o Dafydd
ddeuddydd yn Siclag;
[b] pen. 4. 10. 2 Yna, y trydydd dydd, wele [b] wr
yn dyfod o'r gwersyll oddi wrth
[c] 1 Sam. 4. 12. Saul, [c] a'i ddillad wedi eu rhwygo,
a phridd ar ei ben: a phan ddaeth
efe at Dafydd, efe a syrthiodd i
lawr, ac a ymgrymmodd.
3 A Dafydd a ddywedodd wrtho
ef, O ba le y daethost ti? Yntau a
ddywedodd wrtho, O wersyll Israel
y dïengais i.
4 A dywedodd Dafydd wrtho ef,
[2] Heb. *beth a fu?* Pa [2] fodd y bu? mynega, attolwg,
i mi. Yntau a ddywedodd, Y bobl
a ffodd o'r rhyfel, a llawer hefyd
o'r bobl a syrthiodd, ac a fuant
feirw; a Saul a Jonathan ei fab a
fuant feirw.
5 A Dafydd a ddywedodd wrth y
llangc oedd yn mynegi iddo, Pa
fodd y gwyddost ti farw Saul a
Jonathan ei fab?
6 A'r llangc, yr hwn oedd yn myn-
egi iddo, a ddywedodd, Digwydd-
odd i mi ddyfod i fynydd Gilboa;
[d] Edrych 1 Sam. 31. 3, 4. ac wele, [d] Saul oedd yn pwyso ar ei
waywffon: wele *hefyd* y cerbydau
a'r marchogion yn erlid ar ei ol ef.
7 Ac efe a edrychodd o'i ol, ac
a'm canfu i, ac a alwodd arnaf fi.
Minnau a ddywedais, Wele fi.
8 Dywedodd yntau wrthyf, Pwy
wyt ti? Minnau a ddywedais wrtho,
Amaleciad *ydwyf* fi.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi,
Saf, attolwg, arnaf, a lladd fi: canys
[3] Neu, *fy llurig sydd i'm rhwystro. fod fy holl,* &c. [3] cyfyngder a ddaeth arnaf, o herwydd
bod fy holl einioes ynof fi etto.
10 Felly mi a sefais arno ef, ac a'i
lleddais ef; canys mi a wyddwn na
byddai efe byw ar ol ei gwympo: a
chymmerais y goron *oedd* ar ei ben
ef, a'r freichled *oedd* am ei fraich
ef, ac a'u dygais hwynt yma at fy
arglwydd.
11 Yna Dafydd a ymaflodd yn ei
ddillad, ac [e] a'u rhwygodd hwynt; a'r
holl wŷr hefyd y rhai *oedd* gyd âg ef.
12 Galarasant hefyd, ac wylasant, [e] pen. 3. 31. a 13. 31.
ac ymprydiasant hyd yr hwyr, am
Saul ac am Jonathan ei fab, ac am
bobl yr ARGLWYDD, ac am dŷ Is-
rael; o herwydd iddynt syrthio
trwy y cleddyf.
13 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth
y llangc oedd yn mynegi *hyn* iddo,
O ba le [4] y'th *henyw* di? Yntau a [4] *y daethost di?*
ddywedodd, Mab i wr dïeithr o
Amaleciad *ydwyf* fi.
14 A dywedodd Dafydd wrtho, [f] Pa [f] Ps. 105. 15.
fodd nad ofnaist ti estyn dy law i
ddifetha enneiniog yr ARGLWYDD?
15 A [g] Dafydd a alwodd ar un o'r [g] pen. 4. 10.
gweision, ac a ddywedodd, Nesâ,
rhuthra iddo ef. Ac efe a'i taraw-
odd ef, fel y bu efe farw.
16 A dywedodd Dafydd wrtho ef,
Bydded dy waed di ar dy ben dy
hun: canys dy enau dy hun a
dystiolaethodd yn dy erbyn, gan
ddywedyd, Myfi a leddais ennein-
iog yr ARGLWYDD.
17 ¶ A Dafydd a alarnadodd yr
alarnad hon am Saul ac am Jona-
than ei fab:
18 (Dywedodd hefyd am ddysgu
meibion Judah *i saethu* â bwa:
wele, *y mae* yn ysgrifenedig [h] yn [h] Jos. 10. 13.
llyfr [5] Jazer.) [5] Neu, *yr uniawn.*
19 O ardderchawgrwydd Israel, efe
a archollwyd ar dy uchelfaoedd di:
pa fodd y cwympodd y cedyrn!
20 [i] Nac adroddwch *hyn* yn Gath; [i] Mic. 1. 10. Edrych Barn. 16. 23.
na fynegwch yn heolydd Ascalon:
rhag [k] llawenychu merched y Phi- [k] Edrych 1 Sam. 18. 6.
listiaid, rhag gorfoleddu o ferched
y rhai dïenwaededig.
21 O fynyddoedd Gilboa, na *ddis-
gyned* arnoch chwi wlith na gwlaw,
na meusydd o offrymmau! canys
yno y bwriwyd ymaith darian y ced-
yrn yn ddirmygus, tarian Saul, *fel
pe buasai* heb *ei* enneinio âg olew.
22 Oddi wrth waed y lladdedigion,
oddi wrth frasder y cedyrn, ni throdd
bwa Jonathan yn ol, a chleddyf Saul
ni ddychwelodd yn wag.
23 Saul a Jonathan *oedd* gariadus
ac [6] anwyl yn eu bywyd, ac yn eu [6] Neu, *hyfryd,* neu, *ber-aidd.*
marwolaeth ni wahanwyd hwynt:

Cyn CRIST 1056.

cynt oeddynt na'r eryrod, *a* chryfach oeddynt na'r llewod.

24 Merched Israel, wylwch am Saul, yr hwn oedd yn eich dilladu chwi âg ysgarlad, gyd â hyfrydwch, yr hwn oedd yn gwisgo addurnwisg aur ar eich dillad chwi.

25 Pa fodd y cwympodd y cedyrn y'nghanol y rhyfel! Jonathan, *ti* a laddwyd ar dy uchelfaoedd!

26 Gofid *sydd* arnaf am danat ti, fy mrawd Jonathan: cu iawn fuost gennyf fi: rhyfeddol oedd dy gariad tu ag attaf fi, tu hwnt i gariad gwragedd.

27 Pa fodd y syrthiodd y cedyrn, ac y difethwyd arfau rhyfel!

PENNOD II.

1 *Dafydd, ar archiad Duw, yn myned gyd â'i wŷr i Hebron; lle y gwnaed ef yn frenhin ar Judah:* 5 *yn canmol gwŷr Jabes Gilead, am eu caredigrwydd i Saul.* 8 *Abner yn gwneuthur Isboseth yn frenhin ar Israel.* 12 *Ymladd creulawn rhwng deuddeg o wŷr Abner a deuddeg o wŷr Joab.* 18 *Lladd Asahel.* 25 *Joab, ar ddeisyfiad Abner, yn galw y bobl yn ol.* 32 *Claddedigaeth Asahel.*

[a] Barn. 1. 1. 1 Sam. 23. 2, 4, 9. a 30. 7, 8.

AC ar ol hyn [a] yr ymofynodd Dafydd â'r ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi i fynu i'r un o ddinasoedd Judah? A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho ef, Dos i fynu. A dywedodd Dafydd, I ba le yr âf i fynu? Dywedodd yntau, I Hebron.

2 A Dafydd a aeth i fynu yno, a'i ddwy wragedd hefyd, Ahinoam y Jezreelees, ac Abigail gwraig Nabal y Carmeliad.

3 A Dafydd a ddug i fynu ei wŷr y rhai *oedd* gyd âg ef, pob un â'i deulu: a hwy a arhosasant yn ninasoedd Hebron.

Cylch 1055.

4 A gwŷr Judah a ddaethant, ac a enneiniasant Dafydd yno yn frenhin ar dŷ Judah. A mynegasant i Dafydd, gan ddywedyd, *mai* [b] gwŷr Jabes Gilead a gladdasent Saul.

[b] 1 Sam. 31. 13.

5 ¶ A Dafydd a anfonodd genhadau at wŷr Jabes Gilead, ac a ddywedodd wrthynt, [c] Bendigedig *ydych* chwi gan yr ARGLWYDD, y rhai a wnaethoch y drugaredd hon â'ch arglwydd Saul, ac a'i claddasoch ef.

[c] Ruth 2. 20. a 3. 10.

6 Ac yn awr yr ARGLWYDD a wnelo â chwi drugaredd a gwirionedd: minnau hefyd a dalaf i chwi am y daioni hwn, oblegid i chwi wneuthur y peth hyn.

7 Yn awr gan hynny ymnerthed eich dwylaw, a byddwch feibion grymmus: canys marw a fu eich arglwydd Saul, a thŷ Judah a'm henneiniasant innau yn frenhin arnynt.

Cyn CRIST Cylch 1055.

8 ¶ Ond Abner mab Ner, tywysog y filwriaeth *oedd* gan Saul, a gymmerth [2] Isboseth mab Saul, ac a'i dug ef drosodd i Mahanaim;

[2] *Es-baal,* 1 Chron. 8. 33. a 9. 39.

9 Ac efe a'i gosododd ef yn frenhin ar Gilead, ac ar yr Assuriaid, ac ar Jezreel, ac ar Ephraim, ac ar Benjamin, ac ar holl Israel.

1055.

10 Mab deugein-mlwydd *oedd* Isboseth mab Saul, pan ddechreuodd deyrnasu ar Israel; a dwy flynedd y teyrnasodd efe. Tŷ Judah yn unig oedd gyd â Dafydd.

11 A [d] rhifedi y dyddiau y bu Dafydd yn frenhin yn Hebron ar dŷ Judah, oedd saith mlynedd a chwe mis.

[d] pen. 5. 5. 1 Bren. 2. 11.

12 ¶ Ac Abner mab Ner, a gweision Isboseth mab Saul, a aethant allan o Mahanaim i Gibeon.

Cylch 1053.

13 Joab hefyd mab Serfiah, a gweision Dafydd, a aethant allan, ac a gyfarfuant ynghyd wrth [e] lyn Gibeon: a hwy a eisteddasant wrth y llyn, rhai o'r naill du, a'r lleill wrth y llyn o'r tu arall.

[e] Jer. 41. 12.

14 Ac Abner a ddywedodd wrth Joab, Cyfoded yn awr y llangciau, a chwareuant ger ein bronnau ni. A dywedodd Joab, Cyfodant.

15 Yna y cyfodasant, ac yr aethant drosodd dan rif, deuddeg o Benjamin, *sef* oddi wrth Isboseth mab Saul, a deuddeg o weision Dafydd.

16 A phob un a ymaflodd ym mhen eu gilydd, ac *a yrrodd* ei gleddyf yn ystlys ei gyfaill; felly y cyd-syrthiasant hwy. Am hynny y galwyd y lle hwnnw [3] Helcath Hassurim, yn Gibeon.

[3] *Maes y cedyrn.*

17 A bu ryfel caled iawn y dwthwn hwnnw; a tharawyd Abner, a gwŷr Israel, o flaen gweision Dafydd.

18 ¶ A [f] thri mab Serfiah oedd yno, Joab, ac Abisai, ac Asahel: ac Asahel *oedd* [g] *mor* fuan ar ei draed ag un o'r iyrchod *sydd* yn y maes.

[f] 1 Chron. 2. 16.

[g] 2 Chron. 12. 8.

19 Ac Asahel a ddilynodd ar ol Abner; ac wrth fyned ni throdd ar y tu dehau nac ar y tu aswy, oddi ar ol Abner.

20 Yna Abner a edrychodd o'i ol, ac a ddywedodd, Ai tydi *yw* Asahel? A dywedodd yntau, *Ië,* myfi.

21 A dywedodd Abner wrtho ef, Tro ar dy law ddehau, neu ar dy law aswy, a dal i ti un o'r llangciau, a chymmer i ti ei [4] arfau ef.

[4] Neu, *yspail.*

Cyn CRIST Cylch 1053.

Ond ni fynnai Asahel droi oddi ar ei ol ef.

22 Ac Abner a ddywedodd eilwaith wrth Asahel, Cilia oddi ar fy ol i: paham y tarawaf di i lawr? canys pa fodd y codwn fy ngolwg ar Joab dy frawd di *wedi hynny?*

23 Ond efe a wrthododd ymadaw. Am hynny Abner a'i tarawodd ef â bôn y waywffon [h] dan y bummed *ais,* a'r waywffon a aeth allan o'r tu cefn iddo; ac efe a syrthiodd yno, ac a fu farw yn ei le: a phawb a'r oedd yn dyfod i'r lle y syrthiasai Asahel ynddo, ac y buasai farw, a safasant.

[h] pen. 3. 27. a 4. 6. a 20. 10.

24 Joab hefyd ac Abisai a erlidiasant ar ol Abner: pan fachludodd yr haul, yna y daethant hyd fryn Ammah, yr hwn *sydd* gyferbyn â Gïah, tu ag anialwch Gibeon.

25 ¶ A meibion Benjamin a ymgasglasant ar ol Abner, ac a aethant yn un fintai, ac a safasant ar ben bryn.

26 Yna Abner a alwodd ar Joab, ac a ddywedodd, Ai byth y difa y cleddyf? oni wyddost ti y bydd chwerwder yn y diwedd? hyd ba bryd gan hynny y byddi heb ddywedyd wrth y bobl am ddychwelyd oddi ar ol eu brodyr?

27 A dywedodd Joab, *Fel mai* byw DUW, oni [i] buasai *yr hyn* a ddywedaist, dïau yna [5] y bore yr aethai y bobl [6] i fynu, bob un oddi ar ol ei frawd.

[i] ad. 14.
[5] Heb. *er y bore.*
[6] Neu, *ymaith.*

28 Felly Joab a udganodd mewn udgorn; a'r holl bobl a safasant, ac nid erlidiasant mwyach ar ol Israel, ac ni chwanegasant ymladd mwyach.

29 Ac Abner a'i wŷr a aethant trwy y gwastadedd ar hyd y nos honno, ac a aethant dros yr Iorddonen, ac a aethant trwy holl Bithron, a daethant i Mahanaim.

30 A Joab a ddychwelodd oddi ar ol Abner: ac wedi iddo gasglu yr holl bobl ynghyd, yr oedd yn eisieu o weision Dafydd bedwar gwr ar bymtheg, ac Asahel.

31 A gweision Dafydd a darawsent o Benjamin, ac o wŷr Abner, dri chant a thri ugain gwr, *fel* y buant feirw.

32 ¶ A hwy a gymmerasant Asahel, ac a'i claddasant ef ym meddrod ei dad, yr hwn *oedd* yn Bethlehem. A Joab a'i wŷr a gerddasant ar hyd y nos, ac yn Hebron y goleuodd arnynt.

PENNOD III.

1 *Dafydd yn myned yn gryfach tra y parhaodd y rhyfel.* 2 *Geni chwe mab iddo ef yn Hebron.* 6 *Abner yn anfoddlawn i Isboseth,* 12 *yn cilio at Dafydd.* 13 *Dafydd yn ei dderbyn ef, dan ammod iddo ef ddwyn iddo ei wraig Michal.* 17 *Abner, wedi ymddiddan â'r Israeliaid, yn cael gwledd gan Dafydd, a'i ollwng ymaith.* 22 *Joab yn dychwelyd o'r rhyfel, yn anfoddlawn i Dafydd, ac yn lladd Abner.* 28 *Dafydd yn melldithio Joab,* 31 *ac yn galaru am Abner.*

Cyn CRIST Cylch 1053.

ABU ryfel hir rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd: a Dafydd oedd yn myned gryfach gryfach, ond tŷ Saul oedd yn myned wannach wannach.

2 [a] A meibion a anwyd i Dafydd yn Hebron: a'i gyntaf-anedig ef oedd Amnon, o Ahinoam y Jezreelees;

[a] 1 Chron. 3. 1.

3 A'i ail *fab oedd* [2] Chileab, o Abigail gwraig Nabal y Carmeliad; a'r trydydd, Absalom, mab Maachah ferch Talmai brenhin Gesur;

[2] Neu, *Daniel,* 1 Chron. 3. 1.

4 A'r pedwerydd, Adonïah, mab Haggith; a'r pummed, Sephatïah, mab Abital:

5 A'r chweched, Ithream, o Eglah gwraig Dafydd. Y rhai hyn a anwyd i Dafydd yn Hebron.

6 ¶ A thra yr ydoedd rhyfel rhwng tŷ Saul a thŷ Dafydd, yr oedd Abner yn ymegnïo dros dŷ Saul.

7 Ond i Saul *y buasai* orddercherchwraig a'i henw [b] Rispah, merch Aiah: ac *Isboseth* a ddywedodd wrth Abner, Paham yr aethost i mewn at orddarch-wraig fy nhad?

[b] pen. 21. 8.

8 Yna y digiodd Abner yn ddirfawr o herwydd geiriau Isboseth, ac a ddywedodd, Ai [c] pen ci *ydwyf* fi, yr hwn ydwyf heddyw yn erbyn Judah yn gwneuthur trugaredd â thŷ Saul dy dad di, â'i frodyr, ac â'i gyfeillion, a heb dy roddi di yn llaw Dafydd, pan osodaist i'm herbyn fai *am* y wraig hon heddyw?

[c] Deut. 23. 18. 1 Sam. 24. 14. pen. 9. 8. a 16. 9.

9 [d] Fel hyn y gwnelo DUW i Abner, ac fel hyn y chwanego iddo, onid megis y tyngodd yr ARGLWYDD wrth Dafydd, felly y gwnaf iddo ef;

[d] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2.

10 Gan droi y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Saul, a dyrchafu gorseddfaingc Dafydd ar Israel, ac ar Judah, [e] o Dan hyd Beer-seba.

[e] Barn. 20. 1. 1 Bren. 4. 25.

11 Ac ni feiddiodd efe mwyach atteb gair i Abner, rhag ei ofn ef.

12 ¶ Ac Abner a anfonodd genhadau at Dafydd drosto ei hun, gan ddywedyd, Eiddo pwy *yw* y wlad? *a* chan ddywedyd, Gwna gynghrair â mi; ac wele, fy llaw i *fydd* gyd â thi, i droi attat ti holl Israel. 1048.

Cyn CRIST 1048.

13 ¶ A dywedodd yntau, Da; myfi a wnaf gyfammod â thi: etto un peth yr ydwyf fi yn ei geisio gennyt, gan ddywedyd, Ni weli fy wyneb, oni ddygi di yn gyntaf Michal merch Saul, pan ddelech i edrych yn fy wyneb.

14 A Dafydd a anfonodd genhadau at Isboseth mab Saul, gan ddywedyd, Dyro *i mi* fy ngwraig Michal, yr hon a ddyweddïais i mi [f] am gant o flaen-grwyn y Philistiaid.

[f] 1 Sam. 18. 25, 27.

15 Ac Isboseth a anfonodd, ac a'i dug hi oddi wrth *ei* gwr, *sef* oddi wrth [g] Phaltïel mab Laïs.

[g] 1 Sam. 25. 44. *Phalti.*

16 A'i gwr a aeth gyd â hi, gan fyned ac wylo ar ei hol hi, hyd Bahurim. Yna y dywedodd Abner wrtho ef, Dos, dychwel. Ac efe a ddychwelodd.

17 ¶ Ac Abner a lefarodd wrth henuriaid Israel, gan ddywedyd, [3] Cyn hyn yr oeddych chwi yn ceisio Dafydd yn frenhin arnoch.

[3] Heb. *Doe ac echdoe.*

18 Ac yn awr gwnewch *hynny:* canys yr ARGLWYDD a lefarodd am Dafydd, gan ddywedyd, Trwy law Dafydd fy ngwas y gwaredaf fy mhobl Israel o law y Philistiaid, ac o law eu holl elynion.

19 Dywedodd Abner hefyd wrth Benjamin: ac Abner a aeth i ymddiddan â Dafydd yn Hebron, am yr hyn oll *oedd* dda y'ngolwg Israel, ac y'ngolwg holl dŷ Benjamin.

20 Felly Abner a ddaeth at Dafydd i Hebron, ac ugeinwr gyd âg ef. A Dafydd a wnaeth wledd i Abner, ac i'r gwŷr *oedd* gyd âg ef.

21 A dywedodd Abner wrth Dafydd, Mi a gyfodaf ac a âf, ac a gasglaf holl Israel at fy arglwydd frenhin, fel y gwnelont gyfammod â thi, ac y teyrnasech di ar yr hyn oll a chwennych dy galon. A Dafydd a ollyngodd Abner ymaith; ac efe a aeth mewn heddwch.

22 ¶ Ac wele weision Dafydd a Joab yn dyfod oddi wrth y dorf, ac anrhaith fawr a ddygasent hwy ganddynt: ond nid *oedd* Abner gyd â Dafydd yn Hebron; canys efe a'i gollyngasai ef ymaith, ac yntau a aethai mewn heddwch.

23 Pan ddaeth Joab a'r holl lu *oedd* gyd âg ef, mynegwyd i Joab, gan ddywedyd, Abner mab Ner a ddaeth at y brenhin; ac efe a'i gollyngodd ef ymaith, ac efe a aeth mewn heddwch.

24 A Joab a ddaeth at y brenhin, ac a ddywedodd, Beth a wnaethost ti? wele, daeth Abner attat ti; paham y gollyngaist ef i fyned ymaith?

Cyn CRIST Cylch 1048.

25 Ti a adwaenit Abner mab Ner, mai i'th dwyllo di y daeth efe, ac i wybod dy fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, ac i wybod yr hyn oll yr wyt ti yn ei wneuthur.

26 A Joab a aeth allan oddi wrth Dafydd, ac a anfonodd genhadau ar ol Abner; a hwy a'i dygasant ef yn ol oddi wrth ffynnon Sirah, heb wybod i Dafydd.

27 A phan ddychwelodd Abner i Hebron, Joab [h] a'i trodd ef o'r neilldu yn y porth, i ymddiddan âg ef mewn heddwch; ac a'i tarawodd ef yno [i] dan y bummed *ais,* fel y bu efe farw, o herwydd gwaed [k] Asahel ei frawd ef.

[h] 1 Bren. 2. 5.
[i] pen. 4. 6.
[k] pen. 2. 23.

28 ¶ Ac wedi hynny y clybu Dafydd, ac y dywedodd, Dïeuog *ydwyf* fi a'm brenhiniaeth ger bron yr ARGLWYDD byth, oddi wrth waed Abner mab Ner:

29 Syrthied ar ben Joab, ac ar holl dŷ ei dad ef: fel na [4] phallo *fod un* o dŷ Joab yn ddiferllyd, neu yn wahan-glwyfus, neu yn ymgynnal wrth fagl, neu yn syrthio ar gleddyf, neu mewn eisieu bara.

[4] Heb. *thorrer ymaith.*

30 Felly Joab ac Abisai ei frawd ef a laddasant Abner, o herwydd lladd o hono ef [l] Asahel eu brawd hwynt mewn rhyfel yn Gibeon.

[l] pen. 2. 23.

31 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrth Joab, ac wrth yr holl bobl *oedd* gyd âg ef, [m] Rhwygwch eich dillad, ac [n] ymwregyswch mewn sachlïan, a galerwch o flaen Abner. A'r brenhin Dafydd oedd yn myned ar ol [5] yr elor.

[m] Jos. 7. 6.
[n] Gen. 37. 34.
[5] Heb. *y gwely.*

32 A hwy a gladdasant Abner yn Hebron. A'r brenhin a ddyrchafodd ei lef, ac a wylodd wrth fedd Abner; a'r holl bobl a wylasant.

33 A'r brenhin a alarnadodd am Abner, ac a ddywedodd, Ai fel y mae yr ynfyd yn marw, y bu farw Abner?

34 Dy ddwylaw nid *oeddynt* yn rhwym, ac nid oedd dy draed wedi eu rhoddi mewn egwydydd: syrthiaist fel y syrthiai *un* o flaen meibion enwir. A'r holl bobl a chwanegasant wylo am dano ef.

35 A phan ddaeth yr holl bobl i beri i Dafydd fwytta bara, a hi etto yn ddydd, Dafydd a dyngodd, gan ddywedyd, Fel hyn y gwnelo DUW i mi, ac fel hyn y chwanego,

Cyn CRIST Cylch 1048.

os archwaethaf fara, na dim oll, nes
machludo yr haul.
36 A'r holl bobl a wybuant *hyn-*
ny, a da oedd *hyn* yn eu golwg
hwynt: a'r hyn oll a wnai y bren-
hin, oedd dda y'ngolwg y bobl.
37 A'r holl bobl a holl Israel a
wybuant y diwrnod hwnnw, na
ddarfuasai o fodd y brenhin ladd
Abner mab Ner.
38 A'r brenhin a ddywedodd wrth
ei weision, Oni wyddoch chwi i dy-
wysog ac i wr mawr syrthio hedd-
yw yn Israel?
39 A minnau *ydwyf* [6] eiddil hedd-
yw, er fy enneinio yn frenhin; a'r
gwŷr hyn, meibion Serfiah, *sydd*
[o] ry galed i mi. [p] Yr ARGLWYDD a
dâl i'r hwn a wnaeth y drwg yn ol
ei ddrygioni.

[6] Heb. *dyner.*

[o] pen. 19. 7.
[p] Edrych pen. 19. 13. 1 Bren. 2. 5, 6, 33, 34.

PENNOD IV.

1 *Tra yr oedd yr Israeliaid yn ddychrynedig o achos marwolaeth Abner,* 2 *Baanah a Rechab yn lladd Isboseth, ac yn dwyn ei ben ef i Hebron.* 9 *Dafydd yn peri eu lladd hwythau, a chladdu pen Isboseth.*

A PHAN glybu mab Saul farw o
Abner yn Hebron, ei ddwylaw a
laesasant, a holl Israel a [2] ofnasant.
2 A dau wr oedd gan fab Saul yn
dywysogion *ar* dorfoedd: enw un
oedd Baanah, ac enw yr ail Rechab,
meibion Rimmon y Beerothiad, o
feibion Benjamin: (canys [a] Beeroth
hefyd a gyfrifid i Benjamin:
3 A'r Beerothiaid a ffoisent i [b] Git-
taim, ac a fuasent yno yn ddïeithr-
iaid hyd y dydd hwn.)
4 Ac i [c] Jonathan, mab Saul, *yr*
oedd mab cloff o'*i* draed. Mab pùm
mlwydd oedd efe pan ddaeth y gair
am Saul a Jonathan o Jezreel; a'i
fammaeth a'i cymmerth ef, ac a
ffodd: a bu, wrth frysio o honi i
ffoi, iddo ef syrthio, fel y cloffodd
efe. A'i enw ef *oedd* [3] Mephiboseth.
5 A meibion Rimmon y Beeroth-
iad, Rechab a Baanah, a aethant ac
a ddaethant, pan wresogasai y dydd,
i dŷ Isboseth; ac efe oedd yn gor-
wedd ar wely ganol dydd.
6 Ac wele, hwy a ddaethant i mewn
i ganol y tŷ, *fel* rhai yn prynu
gwenith; a hwy a'i tarawsant ef
[d] dan y bummed *asen*: a Rechab a
Baanah ei frawd a ddïangasant.
7 A phan ddaethant i'r tŷ, yr oedd
efe yn gorwedd ar ei wely o fewn
ystafell ei wely: a hwy a'i taraw-
sant ef, ac a dorrasant ei ben ef;
ac a gymmerasant ei ben ef, ac a

[2] Neu, *drallodwyd.*

[a] Jos. 18. 25.

[b] Neh. 11. 33.

[c] pen. 9. 3.

[3] Neu, *Merib-baal.* 1 Chron. 8. 34. a 9. 40.

[d] pen. 2. 23.

gerddasant trwy y gwastadedd ar
hyd y nos.
8 A hwy a ddygasant ben Is-
boseth at Dafydd i Hebron; ac a
ddywedasant wrth y brenhin, Wele
ben Isboseth mab Saul, dy elyn di,
yr hwn a geisiodd dy einioes di:
a'r ARGLWYDD a roddes i'm har-
glwydd frenhin ddïal y dydd hwn
ar Saul, ac ar ei had.
9 ¶ A Dafydd a attebodd Rechab
a Baanah ei frawd, meibion Rim-
mon y Beerothiad, ac a ddywed-
odd wrthynt, *Fel mai* byw yr AR-
GLWYDD, yr hwn a ryddhaodd fy
enaid o bob cyfyngdra,
10 Pan [e] fynegodd *un* i mi, gan
ddywedyd, Wele, bu farw Saul, (ac
yr oedd yn ei olwg ei hun megis un
yn dwyn llawen-chwedl,) mi a ym-
aflais ynddo, ac a'i lleddais ef yn
Siclag, [4] yr hwn *a dybiasai* y rhodd-
aswn iddo obrwy am ei chwedl:
11 Pa faint mwy *y gwnaf* i ddyn-
ion annuwiol a laddasant wr cyf-
iawn yn ei dŷ, ar ei wely? Yn awr,
gan hynny, oni cheisiaf ei waed ef
ar eich llaw chwi? ac *oni* thorraf
chwi ymaith oddi ar y ddaear?
12 A Dafydd a orchymynodd i'w
langciau; a hwy a'u lladdasant
hwy, ac a dorrasant eu dwylaw
hwynt a'u traed, ac a'*u* crogasant
hwy uwch ben y llyn yn Hebron.
Ond pen Isboseth a gymmerasant
hwy, ac a'*i* claddasant ym [f] medd-
rod Abner, yn Hebron.

Cyn CRIST Cylch 1048.

[e] pen. 1. 2, 4, 15.

[4] Neu, *yr hyn oedd y gwobr a roddais iddo am, &c.*

[f] pen. 3.

PENNOD V.

1 *Y llwythau yn dyfod i Hebron i enneinio Dafydd yn frenhin ar Israel.* 4 *Oedran Dafydd.* 6 *Dafydd yn ennill Sïon oddi ar y Jebusiaid, ac yn trigo ynddi.* 11 *Hiram yn anfon at Dafydd.* 13 *Geni meibion iddo yn Jerusalem.* 17 *Dafydd, trwy gyfarwyddyd Duw, yn taro y Philistiaid yn Baal-perasim,* 22 *ac wrth y morwydd.*

YNA [a] holl lwythau Israel a
ddaethant at Dafydd i He-
bron, ac a lefarasant, gan ddywed-
yd, Wele, [b] dy asgwrn di a'th gnawd
ydym ni.
2 Cyn hyn hefyd, pan oedd Saul
yn frenhin arnom ni, [c] ti oeddit
yn arwain Israel allan, ac yn eu
dwyn i mewn: a dywedodd yr AR-
GLWYDD wrthyt ti, [d] Ti a borthi fy
mhobl Israel, a thi a fyddi yn flaen-
or ar Israel.
3 Felly holl henuriaid Israel a
ddaethant at y brenhin i Hebron:
a'r brenhin Dafydd a wnaeth gyfam-
mod â hwynt yn Hebron, [e] ger bron

[a] 1 Chron. 11. 1.

[b] Gen. 29. 14.

[c] 1 Sam. 18. 13.

[d] 1 Sam. 16. 1, 12. Ps. 78. 71. Edrych pen. 7. 7.

[e] Barn. 11. 11. 1 Sam. 23. 18.

yr ARGLWYDD: a hwy a enneinias-
ant Dafydd yn frenhin ar Israel.
4 ¶ Mab deng mlwydd ar hug-
ain *oedd* Dafydd pan ddechreuodd
deyrnasu; *a* deugain mlynedd y
teyrnasodd efe.
5 [f] Yn Hebron y teyrnasodd efe ar
Judah saith mlynedd a chwe mis:
ac yn Jerusalem y teyrnasodd efe
dair blynedd ar ddeg ar hugain ar
holl Israel a Judah.
6 ¶ A'r brenhin a'i wŷr a aethant
i Jerusalem, at [g] y Jebusiaid, pres-
wylwyr y wlad: y rhai a lefarasant
wrth Dafydd, gan ddywedyd, Ni
ddeui di yma, oni thynni ymaith y
deillion a'r cloffion: gan [2] dybied,
Ni ddaw Dafydd yma.
7 Ond Dafydd a ennillodd am-
ddiffynfa Sïon: honno *yw* [h] dinas
Dafydd.
8 [i] A dywedodd Dafydd y dwthwn
hwnnw, Pwy bynnag a elo i fynu i'r
gwtter, ac a darawo y Jebusiaid, a'r
cloffion, a'r deillion, *y rhai sydd* gas
gan enaid Dafydd, *hwnnw fydd*
blaenor. [3] Am hynny y dywedasant,
Y dall a'r cloff ni ddaw i mewn i'r tŷ.
9 A Dafydd a drigodd yn yr am-
ddiffynfa, ac a'i galwodd hi, Dinas
Dafydd. A Dafydd a adeiladodd
oddi amgylch, o Milo ac oddi mewn.
10 A Dafydd a aeth rhagddo, [4] ac a
gynnyddodd yn fawr; ac ARGLWYDD
DDUW y lluoedd *oedd* gyd âg ef.
11 ¶ A [k] Hiram brenhin Tyrus a an-
fonodd genhadau at Dafydd, a choed
cedr, a seiri prennau, a [5] seiri meini:
a hwy a adeiladasant dŷ i Dafydd.
12 A gwybu Dafydd i'r ARGLWYDD
ei sicrhâu ef yn frenhin ar Israel, a
dyrchafu o hono ei frenhiniaeth ef
er mwyn ei bobl Israel.
13 ¶ A [l] Dafydd a gymmerodd et-
to ordderch-wragedd a gwragedd
o Jerusalem, wedi iddo ddyfod o
Hebron: a ganwyd etto i Dafydd
feibion a merched.
14 A [m] dyma enwau y rhai a anwyd
iddo ef yn Jerusalem; Sammua, a
Sobab, a Nathan, a Solomon,
15 Ibhar hefyd, ac Elisua, a Ne-
pheg, a Japhïa,
16 Elisama *hefyd,* ac Elïada, ac
Eliphalet.
17 ¶ [n] Ond pan glybu y Philistiaid
iddynt enneinio Dafydd yn fren-
hin ar Israel, yr holl Philistiaid a
ddaethant i fynu i geisio Dafydd.
A Dafydd a glybu, ac a aeth i
waered i'r amddiffynfa.

Cyn CRIST Cylch 1048.
f pen. 2. 11. 1 Chron. 3. 4.
g Jos. 15. 63. Barn. 1. 8. a 19. 11, 12.
2 Neu, *ddywedyd.*
h ad. 9. 1 Bren. 2. 10.
i 1 Chron. 11. 6.
3 Neu, *Am iddynt ddywedyd, sef y dall a'r cloff, Ni ddaw efe i mewn, &c.*
4 Heb. *gan fyned a chynnyddu.*
Cylch 1043.
k 1 Bren. 5. 2. 1 Chron. 14. 1.
5 Heb. *naddwyr meini y mur.*
l 1 Chron. 3. 9. a 14. 3.
m 1 Chron. 3. 5.
1047.
n 1 Chron. 11. 16. a 14. 8.

18 A'r Philistiaid a ddaethant, ac a
ymdaenasant yn [o] nyffryn Rephaim.
19 A Dafydd [p] a ymofynodd â'r
ARGLWYDD, gan ddywedyd, A âf fi
i fynu at y Philistiaid? a roddi di
hwynt yn fy llaw i? A'r ARGLWYDD
a ddywedodd wrth Dafydd, Dos i
fynu: canys gan roddi y rhoddaf
y Philistiaid yn dy law di.
20 A Dafydd a ddaeth i [q] Baal-
perasim; a Dafydd a'u tarawodd
hwynt yno; ac a ddywedodd, Yr
ARGLWYDD a wahanodd fy ngelyn-
ion o'm blaen i, megis gwahanu
dyfroedd. Am hynny y galwodd efe
enw y lle hwnnw, [6] Baal-perasim.
21 Ac yno y gadawsant hwy eu
delwau; a Dafydd a'i wŷr [r] a'u
[7] llosgodd hwynt.
22 ¶ A'r Philistiaid etto a chwan-
egasant ddyfod i fynu, ac a ym-
daenasant yn nyffryn Rephaim.
23 A [s] Dafydd a ymofynodd â'r
ARGLWYDD; ac efe a ddywedodd,
Na ddos i fynu: amgylchyna o'r
tu ol iddynt, a thyred arnynt hwy
gyferbyn â'r morwydd.
24 A phan glywech drwst cerdd-
ediad ym mrig y morwydd, yna ym-
egnïa: canys yna yr [t] ARGLWYDD a
â allan o'th flaen di, i daro gwer-
syll y Philistiaid.
25 A Dafydd a wnaeth megis y
gorchymynasai yr ARGLWYDD iddo
ef; ac a darawodd y Philistiaid o
Geba, hyd oni ddelech i Gazer.

PENNOD VI.

1 *Dafydd yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim ar fên newydd.* 6 *Taro Uzzah yn Peres-Uzzah.* 11 *Duw yn bendithio Obed-Edom o achos yr arch.* 12 *Dafydd yn dwyn yr arch i Sïon gyd âg aberthau, ac yn dawnsio o'i blaen hi: a Michal yn ei ddirmygu ef am hynny.* 17 *Efe yn gosod yr arch mewn pabell, gyd â llawenydd mawr a gwledda.* 20 *Michal, am geryddu Dafydd am ei lawenydd duwiol, yn ammhlantadwy hyd farwolaeth.*

A CHASGLODD Dafydd etto yr
holl etholedigion yn Israel, *sef*
deng mil ar hugain.
2 A [a] Dafydd a gyfododd, ac a
aeth, a'r holl bobl *oedd* gyd âg ef,
o [2] Baale Judah, i ddwyn i fynu
oddi yno arch DUW; [3] enw yr hon
a elwir *ar* enw ARGLWYDD y llu-
oedd, [b] yr hwn sydd yn aros arni
rhwng y cerubiaid.
3 A hwy a [4] osodasant arch DUW
[c] ar fên newydd; ac a'i dygasant hi
o [d] dŷ Abinadab yn [5] Gibeah: Uzzah
hefyd ac Ahïo, meibion Abinadab,
oedd yn gyrru y fên newydd.

Cyn CRIST 1047.
o Jos. 15. 8.
p pen. 2. 1.
q Es. 28. 21.
6 *Maes y gwahaniadau.*
r 1 Chron. 14. 12.
7 Neu, *dug hwynt ymaith.*
s ad. 19.
t Barn. 4. 14.
Cylch 1042.
a 1 Chron. 13. 5, 6.
2 Neu, *Baalah, sef, Ciriath-jearim,* Jos. 15. 9, 60.
3 Neu, *wrth yr hon y galwyd, ar yr enw, sef enw Arglwydd, &c.*
b 1 Sam. 4. 4.
4 Heb. *wnaethant i arch Duw farchogaeth.*
c Edrych Num. 7. 9. 1 Sam. 6. 7.
d 1 Sam. 7. 1.
5 Neu, *y bryn.*

Cyn CRIST Cylch 1042.

4 A hwy a'i dygasant hi o dŷ
Abinadab yn [5] Gibeah, gyd âg arch
DUW; ac Ahïo *oedd* yn myned o
flaen yr arch.
5 Dafydd hefyd a holl dŷ Israel
oedd yn chwarae ger bron yr AR-
GLWYDD, â phob *offer o* goed ffyn-
nidwydd, sef â thelynau, ac â nabl-
au, ac â thympanau, ac âg udgyrn,
ac â symbalau.
6 ¶ A phan ddaethant i lawr-
dyrnu [e] Nachon, Uzzah [f] a estynodd
ei law at arch DUW, ac a ymafl-
odd ynddi hi; canys yr ychain
[6] oedd yn *ei* hysgwyd.
7 A digofaint yr ARGLWYDD a
lidiodd wrth Uzzah: a DUW [g] a'i
tarawodd ef yno am [7] *yr* amryfus-
edd *hyn;* ac efe a fu farw yno wrth
arch DUW.
8 A bu ddrwg gan Dafydd, am i'r
ARGLWYDD rwygo rhwygiad ar Uz-
zah: ac efe a alwodd y lle hwnnw
[8] Peres-Uzzah, hyd y dydd hwn.
9 A [h] Dafydd a ofnodd yr AR-
GLWYDD y dydd hwnnw; ac a ddy-
wedodd, Pa fodd y daw arch yr
ARGLWYDD attaf fi?
10 Ac ni fynnai Dafydd fudo arch
yr ARGLWYDD atto ef i ddinas Da-
fydd: ond Dafydd a'i trodd hi i
dŷ Obed-Edom y Gethiad.
11 Ac arch yr ARGLWYDD a ar-
hosodd yn nhŷ Obed-Edom y Geth-
iad dri mis: a'r ARGLWYDD a fen-
dithiodd Obed-Edom, a'i holl dŷ.
12 ¶ A mynegwyd i'r brenhin Da-
fydd, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD
a fendithiodd dŷ Obed-Edom, a'r
hyn oll *oedd* ganddo, er mwyn arch
DUW. [i] Yna Dafydd a aeth, ac a
ddug i fynu arch DUW o dŷ Obed-
Edom, i ddinas Dafydd, mewn lla-
wenydd.
13 A phan gychwynodd y rhai
oedd yn dwyn arch yr ARGLWYDD
chwech o gamrau, yna efe a offrym-
modd [k] ychain a phasgedigion.
14 A Dafydd [l] a ddawnsiodd â'*i*
holl egni ger bron yr ARGLWYDD;
a Dafydd *oedd* wedi ymwregysu âg
ephod lïan.
15 Felly Dafydd a holl dŷ Israel
a ddygasant i fynu arch yr AR-
GLWYDD, trwy floddest, a sain ud-
gorn.
16 Ac [m] fel yr oedd arch yr AR-
GLWYDD yn dyfod i mewn i ddinas
Dafydd, yna Michal merch Saul a
edrychodd trwy ffenestr, ac a ganfu
y brenhin Dafydd yn neidio, ac yn

[e] 1 Chron. 13. 9, a elwir *Chidon.*
[f] Edrych Num. 4. 15.
[6] Neu, *a dramgwyddasant.*
[g] 1 Sam. 6. 19.
[7] Neu, *ehudrwydd.*
[8] Sef, *Rhwyg Uzzah.*
[h] Edrych Luc 5. 8, 9.
[i] 1 Chron. 15. 25.
[k] Edrych 1 Chron. 15. 26.
[l] Edrych Exod. 15. 20.
[m] 1 Chron. 15. 29.

llemmain o flaen yr ARGLWYDD; a
hi a'i dirmygodd ef yn ei chalon.
17 ¶ A [n] hwy a ddygasant i mewn
arch yr ARGLWYDD, ac a'i gosodas-
ant yn [o] ei lle, y'nghanol y babell,
yr hon a [9] osodasai Dafydd iddi.
A Dafydd a offrymmodd boeth-off-
rymmau ac offrymmau hedd ger
bron yr ARGLWYDD.
18 Ac wedi gorphen o Dafydd off-
rymmu poeth-offrwm ac offrymmau
hedd, [p] efe a fendithiodd y bobl yn
enw ARGLWYDD y lluoedd.
19 Ac efe a rannodd i'r holl bobl,
sef i holl dyrfa Israel, yn wr ac yn
wraig, i bob un deisen o fara, ac
un dryll *o gig,* ac un gostrelaid *o
win.* Felly yr aeth yr holl bobl
bawb i'w dŷ ei hun.
20 ¶ Yna y dychwelodd Dafydd
i fendigo ei dŷ: a Michal merch
Saul a ddaeth i gyfarfod Dafydd;
ac a ddywedodd, O mor ogonedd-
us oedd brenhin Israel heddyw, yr
hwn a ymddïosgodd heddyw yng
ngŵydd llaw-forwynion ei weision,
fel yr ymddïosgai un o'r ynfydion
gan ymddïosg!
21 A dywedodd Dafydd wrth Mi-
chal, Ger bron yr ARGLWYDD, [q] yr
hwn a'm dewisodd i o flaen dy dad
di, ac o flaen ei holl dŷ ef, gan or-
chymyn i mi fod yn flaenor ar bobl
yr ARGLWYDD, ar Israel, *y chwar-
euais:* a mi a chwareuaf ger bron
yr ARGLWYDD.
22 Byddaf etto waelach na hyn,
a byddaf ddirmygus yn fy ngolwg
fy hun: a chyd â'r llaw-forwynion,
am y rhai y dywedaist wrthyf, y'm
gogoneddir.
23 Am hynny i Michal merch
Saul ni bu etifedd [r] hyd ddydd ei
marwolaeth.

PENNOD VII.

1 *Nathan yn canmol amcan Dafydd ar adeiladu tŷ i'r Arglwydd;* 4 *ac ar ol hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo.* 12 *Yn addaw iddo ddaioni a bendithion yn ei had.* 18 *Gweddi a dïolch Dafydd.*

A [a] PHAN eisteddodd y brenhin
yn ei dŷ, a rhoddi o'r AR-
GLWYDD lonydd iddo ef rhag ei
holl elynion oddi amgylch:
2 Yna y dywedodd y brenhin wrth
Nathan y prophwyd, Wele yn awr
fi yn preswylio mewn [b] tŷ o gedr-
wydd, [c] ac arch DUW yn aros o
fewn y [2] cortynnau.
3 A Nathan a ddywedodd wrth y
brenhin, Dos, gwna yr hyn oll *sydd*

Cyn CRIST Cylch 1042.
[n] 1 Chron. 16. 1.
[o] 1 Chron. 15. 1.
[9] Heb. *estynasai.*
[p] 1 Chron. 16. 2.
Cylch 1042.
[q] 1 Sam. 13. 14.
[r] Edrych 1 Sam. 15. 35. Es. 22. 14. Matt. 1. 25.
1042.
[a] 1 Chron. 17. 1.
[b] pen. 5. 11.
[c] Edrych Act. 7. 46.
[2] *llenni.*

Cyn CRIST 1042.

yn dy galon: canys yr ARGLWYDD
sydd gyd â thi.
4 ¶ A bu, y noson honno, i air yr
ARGLWYDD ddyfod at Nathan, gan
ddywedyd,
5 Dos, a dywed wrth fy ngwas
Dafydd, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; [d]Ai tydi a adeiledi i mi
dŷ, lle y cyfanneddwyf fi?
6 Canys nid arhosais mewn tŷ, [e]er
y dydd yr arweiniais blant Israel
o'r Aipht, hyd y dydd hwn, eithr
bûm yn rhodio mewn pabell ac
mewn tabernacl.
7 Ym mha *le* bynnag y rhodiais
gyd â holl feibion Israel, a yngenais i
air wrth un o [3]lwythau Israel, i'r rhai
y gorchymynais [f]borthi fy mhobl
Israel, gan ddywedyd, Paham nad
adeiladasoch i mi dŷ o gedrwydd?
8 Ac yn awr fel hyn y dywedi
wrth fy ngwas Dafydd; Fel hyn
y dywed ARGLWYDD y lluoedd;
[g]Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan,
oddi ar ol y praidd, i fod yn flaenor
ar fy mhobl, ar Israel.
9 A [h]bûm gyd â thi ym mha *le*
bynnag y rhodiaist; torrais ymaith
hefyd dy holl elynion di o'th flaen,
a gwneuthum enw mawr i ti, megis
enw y rhai mwyaf ar y ddaear.
10 Gosodaf hefyd i'm pobl Israel
le; a phlannaf ef, fel y trigo efe yn
ei le ei hun, ac na symmudo mwy-
ach: a meibion anwiredd ni chwan-
egant ei gystuddio ef, megis gynt;
11 *Sef* er y dydd yr ordeiniais i
farnwyr ar fy mhobl Israel, ac y
rhoddais lonyddwch i ti oddi wrth
dy holl elynion. A'r ARGLWYDD
sydd yn mynegi i ti, [i]y gwna [4]efe
dŷ i ti.
12 ¶ A [k]phan gyflawner dy ddydd-
iau di, a [l]huno o honot gyd â'th
dadau, mi a gyfodaf dy had di ar
dy ol, yr hwn a ddaw allan o'th
ymysgaroedd di, a mi a gadarnhâf
ei frenhiniaeth ef.
13 [m]Efe a adeilada dŷ i'm henw
i; minnau a gadarnhâf orsedd-
faingc ei frenhiniaeth ef byth.
14 [n]Myfi a fyddaf iddo ef yn dad,
ac yntau fydd i mi yn fab. [o]Os
trosedda efe, mi a'i ceryddaf â
gwïalen ddynol, ac â dyrnodiau
meibion dynion:
15 Ond fy nhrugaredd nid ymedy
âg ef, megis ag y tynnais *hi* oddi
wrth Saul, yr hwn a fwriais ymaith
o'th flaen di.
16 [p]A'th dŷ di a sicrhêir, a'th fren-

[d] Edrych 1 Bren. 5. 3. 1 Chron. 22. 8. a 28. 3.
[e] 1 Bren. 8. 16.
[3] A elwir *barnwyr*, 1 Chron. 17. 6.
[f] pen. 5. 2.
[g] 1 Sam. 16. 11, 12. Ps. 78. 70.
[h] pen. 8. 6, 14.
[i] Exod. 1. 21. 1 Bren. 2. 24.
[4] Heb. *yr Arglwydd*.
[k] 1 Bren. 8. 20.
[l] Deut. 31. 16. Act. 13. 36.
[m] 1 Bren. 5. 5. a 6. 12. 1 Chron. 22. 10. a 28. 6.
[n] Heb. 1. 5.
[o] Ps. 89. 26, 27, 30, 31, 32.
[p] Ps. 89. 36, 37. Ioan 12. 34.

hiniaeth, yn dragywydd o'th flaen di:
dy orsedd-faingc a sicrhêir byth.
17 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn
ol yr holl weledigaeth hon, felly y
llefarodd Nathan wrth Dafydd.
18 ¶ Yna yr aeth y brenhin Da-
fydd i mewn, ac a eisteddodd ger
bron yr ARGLWYDD: ac a ddywed-
odd, Pwy *ydwyf* fi, O Arglwydd
DDUW? a pheth *yw* fy nhŷ, pan
ddygit fi hyd yma?
19 Ac etto bychan oedd hyn yn
dy olwg di, O Arglwydd DDUW;
ond ti a leferaist hefyd am dŷ dy
was dros hir amser: ai dyma [5]arfer
dyn, O Arglwydd DDUW?
20 A pha beth mwyach a ddywed
Dafydd ychwaneg wrthyt? canys ti
a adwaenost dy was, O Arglwydd
DDUW.
21 Er mwyn dy air di, ac yn ol
dy feddwl dy hun, y gwnaethost
yr holl fawredd hyn, i beri i'th
was *ei* gwybod.
22 Am hynny y'th fawrhâwyd, O
ARGLWYDD DDUW; canys [q]nid *oes*
neb fel tydi, ac nid *oes* DUW onid
ti, yn ol yr hyn oll a glywsom ni
â'n clustiau.
23 A [r]pha un genedl ar y ddaear
sydd megis dy bobl, megis Israel,
yr hon yr aeth DUW i'w gwaredu
yn bobl iddo ei hun, ac i osod iddo
enw, ac i wneuthur eroch chwi
bethau mawr ac ofnadwy dros dy
dir, ger bron dy bobl y rhai a war-
edaist i ti o'r Aipht, *oddi wrth* y
cenhedloedd a'u duwiau?
24 Canys ti a sicrheaist i ti dy
bobl Israel yn bobl i ti byth: a thi,
ARGLWYDD, ydwyt iddynt hwy yn
DDUW.
25 Ac yn awr, O ARGLWYDD
DDUW, cwblhâ byth y gair a lefer-
aist am dy was, ac am ei dŷ ef, a
gwna megis y dywedaist.
26 A mawrhâer dy enw yn dragy-
wydd; gan ddywedyd, ARGLWYDD
y lluoedd *sydd* DDUW ar Israel:
a bydded tŷ dy was Dafydd wedi
ei sicrhâu ger dy fron di.
27 Canys ti, O ARGLWYDD y
lluoedd, DUW Israel, a [6]fynegaist
i'th was, gan ddywedyd, Adeiladaf
dŷ i ti: am hynny dy was a gafodd
yn ei galon weddïo attat ti y weddi
hon.
28 Ac yn awr, O Arglwydd DDUW,
tydi *sydd* DDUW, [s]a'th eiriau di
sydd wirionedd, a thi a leferaist
am dy was y daioni hwn.

Cyn CRIST Cylch 1042.
[5] Heb. *gyfraith*.
[q] Deut. 3. 24. a 4. 35. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. Ps. 86. 8. a 89. 6, 8. Es. 45. 5, 18, 22.
[r] Deut. 4. 7, 32. a 33. 29. Ps. 147. 20.
[6] Heb. *agoraist glust dy was*. Ruth 4. 4. 1 Sam. 9. 15.
[s] Ioan 17. 17.

Cyn CRIST Cylch 1042.

29 Yn awr gan hynny rhynged
bodd [7] i ti fendigo tŷ dy was, i fod
ger dy fron di yn dragywydd: canys
ti, O Arglwydd DDUW, a leferaist,
ac â'th fendith di y bendithier tŷ
dy was yn dragywydd.

[7] Heb. *a bendiga.*

PENNOD VIII.

1 *Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid.* 3 *Yn taro Hadadezer a'r Syriaid.* 10 *Toi yn anfon Joram âg anrhegion i'w fendithio ef.* 11 *Dafydd yn cyssegru yr anrhegion a'r yspail i Dduw:* 14 *yn gosod pennaethiaid yn Edom.* 16 *Swyddogion Dafydd.*

Cylch 1040.

AC [a] wedi hyn tarawodd Dafydd
y Philistiaid, ac a'u daros-
tyngodd hwynt: a Dafydd a ddug
ymaith [2] Metheg-ammah o law y
Philistiaid.
2 Ac [b] efe a darawodd Moab, ac
a'u mesurodd hwynt â llinyn, gan
eu cwympo hwynt i lawr: ac efe
a fesurodd â dau linyn, i ladd; ac
â llinyn llawn, i gadw yn fyw. Ac
felly y Moabiaid [c] fuant i Dafydd
yn weision, yn dwyn treth.
3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd [3] Ha-
dadezer mab Rehob, brenhin [d] Sobah,
pan oedd efe yn myned i ennill [e] ei
derfynau wrth afon Euphrates.
4 A Dafydd a ennillodd [4] oddi arno
ef fil o [5] *gerbydau,* a saith gant o
farchogion, ac ugain mil o wŷr
traed: a [f] thorrodd Dafydd linyn-
nau garr *meirch* pob cerbyd, ac efe
a adawodd o honynt gàn cerbyd.
5 A phan ddaeth y Syriaid o Da-
mascus, i gynnorthwyo Hadadezer
brenhin Sobah, Dafydd a laddodd o'r
Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.
6 A Dafydd a osododd swydd-
ogion yn Syria Damascus; a'r
Syriaid [g] a fuant weision i Dafydd,
yn dwyn treth. [h] A'r ARGLWYDD a
gadwodd Dafydd ym mha le byn-
nag yr aeth efe.
7 Dafydd hefyd a gymmerth [i] y tar-
iannau aur oedd gan weision Hadad-
ezer, ac a'u dug hwynt i Jerusalem.
8 O Betah hefyd, ac o [6] Berothai,
dinasoedd Hadadezer, y dug y bren-
hin Dafydd lawer iawn o bres.
9 ¶ Pan glybu [7] Toi brenhin Ha-
math, daro o Dafydd holl lu Ha-
dadezer;
10 Yna Toi a anfonodd [k] Joram ei
fab at y brenhin Dafydd, i [8] gyfarch
gwell iddo, ac i'w fendithio, am
iddo ymladd yn erbyn Hadadezer,
a'i faeddu ef; (canys gwr rhyfelgar
oedd Hadadezer *yn erbyn* Toi:) a
llestri arian, a llestri aur, a llestri
pres, [9] ganddo:

[a] 1 Chron. 18. 1, &c.
[2] Neu, *ffrwyn Ammah.*
[b] Num. 24. 17.
[c] ad. 6, 14.
[3] Neu, *Hadarezer,* 1 Chron. 18. 3.
[d] Ps. 60. tit.
[e] Edrych Gen. 15. 18.
[4] Neu, *o'r eiddo.*
[5] Fel 1 Chron. 18. 4.
[f] Jos. 11. 6.
[g] ad. 2.
[h] ad. 14.
[i] Edrych 1 Bren. 10. 16.
[6] Neu, *Chun,* 1 Chron. 18. 8.
[7] Neu, *Tou,* 1 Chron. 18. 9.
[k] 1 Chron. 18, 10, *Hadoram.*
[8] Heb. *ymofyn âg ef am heddwch.*
[9] Heb. *yn ei law.*

Cyn CRIST Cylch 1040.

11 Y rhai hefyd [l] a gyssegrodd y
brenhin Dafydd i'r ARGLWYDD, gyd
â'r arian a'r aur a gyssegrasai efe o'r
holl genhedloedd a oresgynasai efe;
12 Oddi ar Syria, ac oddi ar Moab,
ac oddi ar feibion Ammon, ac oddi
ar y Philistiaid, ac oddi ar Amalec,
ac o anrhaith Hadadezer mab Re-
hob, brenhin Sobah.
13 A Dafydd a ennillodd *iddo*
enw, pan ddychwelodd efe o ladd
y Syriaid, yn [m] nyffryn yr halen,
[n] *sef* tair mil ar bymtheg.
14 ¶ Ac efe a osododd bennaeth-
iaid ar Edom; ar holl Edom y go-
sododd efe bennaethiaid, a bu [o] holl
Edom yn weision i Dafydd. [p] A'r
ARGLWYDD a gadwodd Dafydd, i
ba le bynnag yr aeth efe.
15 A theyrnasodd Dafydd ar holl
Israel; ac yr oedd Dafydd yn
gwneuthur barn a chyfiawnder i'w
holl bobl.
16 [q] A Joab mab Serfiah *oedd ben*
[r] ar y llu; a [s] Jehosaphat mab Ahi-
lud yn gofiadur;
17 A [t] Sadoc mab Ahitub, ac Ahi-
melech mab Abïathar, *oedd* offeir-
iaid; a Seraiah yn ysgrifenydd:
18 [u] Benaiah hefyd mab Jehoiada
oedd ar y [x] Cerethiaid a'r Pelethiaid;
a meibion Dafydd oedd dywysogion.

PENNOD IX.

1 *Dafydd, trwy law Siba, yn danfon am Mephiboseth;* 7 *ac, er mwyn Jonathan, yn ei dderbyn ef i'w fwrdd, ac yn edfryd iddo gwbl ag oedd eiddo Saul;* 9 *ac yn gwneuthur Siba yn oruchwyliwr iddo ef.*

A DAFYDD a ddywedodd, A
oes etto un wedi ei adael o
dŷ Saul, fel y gwnelwyf drugaredd
âg ef, er mwyn Jonathan?
2 Ac *yr oedd* gwas o dŷ Saul a'i
enw [a] Siba. A hwy a'i galwasant ef
at Dafydd. A'r brenhin a ddywed-
odd wrtho ef, Ai tydi *yw* Siba? A
dywedodd yntau, Dy was *yw efe.*
3 A dywedodd y brenhin, *A oes*
neb etto o dŷ Saul fel y gwnelwyf
[b] drugaredd DUW âg ef? A dywedodd
Siba wrth y brenhin, Y *mae* etto
fab i Jonathan, [c] yn gloff o'i draed.
4 A dywedodd y brenhin wrtho, Pa
le *y mae* efe? A Siba a ddywed-
odd wrth y brenhin, Wele ef yn nhŷ
[d] Machir, mab Ammïel, yn Lo-debar.
5 ¶ Yna y brenhin Dafydd a an-
fonodd, ac a'i cyrchodd ef o dŷ Ma-
chir, mab Ammïel, o Lo-debar.
6 A phan ddaeth Mephiboseth
mab Jonathan, mab Saul, at Da-

[l] 1 Chron. 18. 11. a 26. 26.
[m] 2 Bren. 14. 7.
[n] Edrych 1 Chron. 18. 12. Ps. 60. tit.
[o] Edrych Gen. 27. 40. Num. 24. 18.
[p] ad. 6.
[q] 1 Chron. 18. 15.
[r] pen. 20. 23.
[s] 1 Bren. 4. 3.
[t] 1 Chron. 24. 3.
[u] 1 Chron. 18. 17.
[x] 1 Sam. 30. 14.
[a] pen. 16. 1. a 19. 17, 29.
[b] 1 Sam. 20. 14.
[c] pen. 4. 4.
[d] pen. 17. 27.

Cyn CRIST Cylch 1040.

fydd, efe a syrthiodd ar ei wyneb,
ac a ymgrymmodd. A Dafydd a
ddywedodd, Mephiboseth. Dywed-
odd yntau, Wele dy was.
7 ¶ A Dafydd a ddywedodd wrtho
ef, Nac ofna: canys gan wneuthur
y gwnaf drugaredd â thi, er mwyn
Jonathan dy dad, a mi a roddaf
yn ei ol i ti holl dir Saul dy dad;
a thi a fwyttêi fara ar fy mwrdd
i yn wastadol.
8 Ac efe a ymgrymmodd, ac a
ddywedodd, Beth *ydyw* dy was di,
pan edrychit ar [e] gi marw o'm bath i?
9 ¶ Yna y brenhin a alwodd ar
Siba gwas Saul, ac a ddywedodd
wrtho, [f] Yr hyn oll oedd eiddo Saul,
ac eiddo ei holl dŷ ef, a roddais i
fab dy feistr di.
10 A thi a erddi y tir iddo ef, ti,
a'th feibion, a'th weision, ac a'u dygi
i mewn, fel y byddo bara i fab dy
feistr di, ac y bwyttao efe: a Mephi-
boseth, mab dy feistr di, a fwytty
yn wastadol fara ar fy mwrdd i.
Ac i Siba *yr oedd* pymtheg o feib-
ion, ac ugain o weision.
11 Yna y dywedodd Siba wrth y
brenhin, Yn ol yr hyn oll a orchy-
mynodd fy arglwydd y brenhin i'w
was, felly y gwna dy was. Yna *y
dywedodd Dafydd,* Mephiboseth
a fwytty ar fy mwrdd i, fel un o
feibion y brenhin.
12 Ac i Mephiboseth *yr oedd* mab
bychan, a'i enw *oedd* [g] Micha. A
phawb a'r a *oedd* yn cyfanneddu tŷ
Siba *oedd* weision i Mephiboseth.
13 A Mephiboseth a drigodd yn
Jerusalem: canys ar fwrdd y bren-
hin yr oedd efe yn bwytta yn was-
tadol: ac yr oedd efe [h] yn gloff o'i
ddeudroed.

[e] 1 Sam. 24. 14.
[f] Edrych pen. 19. 29.
[g] 1 Chron. 8. 34.
[h] ad. 3.

PENNOD X.

1 *Y dirmyg a wnaed â'r cenhadon a anfonasai Dafydd i gysuro Hanun mab Nahas.* 6 *Joab ac Abisai yn gorchfygu yr Ammoniaid, er bod y Syriaid yn eu cynnorthwyo.* 15 *Sobach yn ail-gasglu y Syriaid, a Dafydd yn ei ladd ef yn Helam.*

Cylch 1037.

AC ar ol hyn y bu i [a] frenhin meib-
ion Ammon farw, a Hanun ei
fab a deyrnasodd yn ei le ef.
2 Yna y dywedodd Dafydd, Mi a
wnaf garedigrwydd â Hanun mab
Nahas, megis y gwnaeth ei dad ef
garedigrwydd â mi. A Dafydd a
anfonodd gyd â'i weision i'w gysuro
ef am ei dad. A gweision Dafydd a
ddaethant i wlad meibion Ammon.
3 A thywysogion meibion Ammon
a ddywedasant wrth Hanun eu har-
glwydd, [2] Wyt ti yn tybied mai anrhy-
deddu dy dad di y mae Dafydd, o
herwydd iddo ddanfon cysurwyr at-
tat ti? onid er mwyn chwilio y ddin-
as, a'i throedio, a'*i* difetha, yr an-
fonodd Dafydd ei weision attat ti?
4 Yna Hanun a gymmerth weision
Dafydd, ac a eilliodd hanner eu barf-
au hwynt, ac a dorrodd eu dillad
hwynt yn *eu* hanner, [b] hyd eu cluniau,
ac a'u gollyngodd hwynt ymaith.
5 Pan fynegwyd *hyn* i Dafydd, efe
a anfonodd i'w cyfarfod hwynt; can-
ys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn
fawr. A dywedodd y brenhin, Arhos-
wch yn Jericho hyd oni thyfo eich
barfau chwi; ac *yna* dychwelwch.
6 ¶ A meibion Ammon a welsant
eu bod yn ffiaidd gan Dafydd; a
meibion Ammon a anfonasant ac a
gyflogasant y Syriaid *o* Beth-rehob,
a'r Syriaid *o* Soba, ugain mil o wŷr
traed, a chan frenhin Maachah fil
o wŷr, ac o Istob ddeuddeng mil
o wŷr.
7 A phan glybu Dafydd, efe a
anfonodd Joab, a holl lu y cedyrn.
8 A meibion Ammon a ddaethant,
ac a luniaethasant ryfel *wrth* ddrws
y porth: a'r Syriaid *o* Soba, a Re-
hob, ac *o* Istob, a Maachah, *oedd*
o'r neilldu yn y maes.
9 Pan ganfu Joab fod wyneb y
rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen ac
yn ol, efe a etholodd o holl ethol-
edigion Israel, ac a ymfyddinodd
yn erbyn y Syriaid.
10 A gweddill y bobl a roddes efe
dan law Abisai ei frawd, i'w byddino
yn erbyn meibion Ammon.
11 Ac efe a ddywedodd, Os trech
fydd y Syriaid na mi, yna bydd di i
mi yn gynnorthwy; ond os meibion
Ammon fyddant trech na thi, yna
y deuaf i'th gynnorthwyo dithau.
12 Bydd bybyr, ac ymwrolwn dros
ein pobl, a thros ddinasoedd ein
DUW: a gwnaed yr ARGLWYDD yr
hyn fyddo da yn ei olwg ef.
13 A nesaodd Joab, a'r bobl *oedd*
gyd âg ef, yn erbyn y Syriaid i'r
rhyfel: a hwy a ffoisant o'i flaen ef.
14 A phan welodd meibion Am-
mon ffoi o'r Syriaid, hwythau a ffoi-
sant o flaen Abisai, ac a aethant i'r
ddinas. A dychwelodd Joab oddi
wrth feibion Ammon, ac a ddaeth i
Jerusalem.
15 ¶ A phan welodd y Syriaid eu
lladd o flaen Israel, hwy a ymgyn-
nullasant ynghyd.

[a] 1 Chron. 19. 1.

Cyn CRIST Cylch 1037.

[2] Heb. *Yn dy olwg di ai anrhydeddu.*
[b] Es. 20. 4. a 47. 2.

Cylch 1036.

Cyn CRIST Cylch 1036.

16 A Hadarezer a anfonodd, ac a ddug y Syriaid *oedd* o'r tu hwnt i'r afon: a hwy a ddaethant i Helam, a [3] Sobach tywysog llu Hadarezer o'u blaen.

[3] Neu, *Sophach*, 1 Chron. 19. 16.

17 A phan fynegwyd i Dafydd *hynny*, efe a gasglodd holl Israel, ac a aeth dros yr Iorddonen, ac a ddaeth i Helam: a'r Syriaid a ymfyddinasant yn erbyn Dafydd, ac a ymladdasant âg ef.

18 A'r Syriaid a ffoisant o flaen Israel; a Dafydd a laddodd o'r Syriaid, *wŷr* saith gant *o* gerbydau, a deugain mil [c] o wŷr meirch: ac efe a darawodd Sobach tywysog eu llu hwynt, fel y bu efe farw yno.

[c] 1 Chron. 19. 18, *o wŷr traed.*

19 A phan welodd yr holl frenhinoedd *oedd* weision i Hadarezer, eu lladd hwynt o flaen Israel, hwy a heddychasant âg Israel, ac a'u gwasanaethasant hwynt. A'r Syriaid a ofnasant gynnorthwyo meibion Ammon mwyach.

PENNOD XI.

1 Dafydd, tra yr ydoedd Joab yn gwarchae ar Rabbah, yn godinebu gyd â Bathseba: 6 yn anfon am Urïas adref, i geisio coluro ei odineb: 14 yn anfon llythyr gyd âg ef at Joab, i beri iddo farw. 18 Joab yn danfon newyddion o'i farwolaeth ef i Dafydd. 26 Dafydd yn cymmeryd Bathseba yn wraig iddo.

Cylch 1035.

AC [2] wedi pen y flwyddyn, yn yr amser y byddai y brenhinoedd yn myned allan *i ryfel*, [a] danfonodd Dafydd Joab a'i weision gyd âg ef, a holl Israel; a hwy a ddistrywiasant feibion Ammon, ac a warchaeasant ar Rabbah: ond Dafydd oedd yn aros yn Jerusalem.

[2] Heb. *yn nychwel-iad,* 1 Bren. 20. 22, 26. 2 Chron. 36. 10. [a] 1 Chron. 20. 1.

2 ¶ A bu ar brydnawn-gwaith gyfodi o Dafydd oddi ar ei wely, a rhodio ar nen tŷ y brenhin: ac oddi ar y nen efe a ganfu wraig yn ymolchi; a'r wraig *oedd* dêg iawn yr olwg.

3 A Dafydd a anfonodd ac a ymofynodd am y wraig: ac *un* a ddywedodd, Onid hon *yw* [3] Bathseba merch Elïam, gwraig Urïas yr Hethiad?

[3] Neu, *Bathsua*, 1 Chron. 3. 5.

4 A Dafydd a anfonodd genhadau, ac a'i cymmerth hi; a hi a ddaeth i mewn atto ef, ac [b] efe a orweddodd gyd â hi: ac yr oedd hi [c] wedi ei glanhâu oddi wrth ei haflendid: a hi a ddychwelodd i'w thŷ ei hun.

[b] Ps. 51. tit. [c] Lef. 15. 19. a 18. 19.

5 A'r wraig a feichiogodd, ac a anfonodd ac a fynegodd i Dafydd, ac a ddywedodd, *Yr ydwyf* fi yn feichiog.

6 ¶ A Dafydd a anfonodd at Joab, *gan ddywedyd,* Danfon attaf fi Urïas yr Hethiad. A Joab a anfonodd Urïas at Dafydd.

Cyn CRIST Cylch 1035.

7 A phan ddaeth Urïas atto ef, Dafydd a ymofynodd am [4] lwyddiant Joab, ac am lwyddiant y bobl, ac am ffyniant y rhyfel.

[4] Heb. *heddwch.*

8 Dywedodd Dafydd hefyd wrth Urïas, Dos i waered i'th dŷ, a golch dy draed. Ac Urïas a aeth allan o dŷ y brenhin, a saig y brenhin a aeth ar ei ol ef.

9 Ond Urïas a gysgodd wrth ddrws tŷ y brenhin gyd â holl weision ei arglwydd, ac nid aeth i waered i'w dŷ ei hun.

10 Yna y mynegasant i Dafydd, gan ddywedyd, Nid aeth Urïas i waered i'w dŷ ei hun. A Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Onid o'*th* daith yr ydwyt ti yn dyfod? paham nad âit ti i waered i'th dŷ dy hun?

11 A dywedodd Urïas wrth Dafydd, Yr arch, ac Israel hefyd, a Judah, sydd yn aros mewn pebyll; a [d] Joab fy arglwydd, a gweision fy arglwydd, sydd yn gwersyllu ar hyd wyneb y maes; a âf fi gan hynny i'm tŷ fy hun, i fwytta, ac i yfed, ac i orwedd gyd â'm gwraig? *fel mai* byw di, ac *fel mai* byw dy enaid di, ni wnaf y peth hyn.

[d] pen. 20. 6.

12 A Dafydd a ddywedodd wrth Urïas, Aros yma etto heddyw, ac y fory y'th ollyngaf di. Ac Urïas a arhosodd yn Jerusalem y dwthwn hwnnw a thrannoeth.

13 A Dafydd a'i galwodd ef, i fwytta ac i yfed ger ei fron ef, ac a'i meddwodd ef: ac yn yr hwyr efe a aeth i orwedd ar ei wely gyd â gweision ei arglwydd, ac nid aeth i waered i'w dŷ ei hun.

14 ¶ A'r bore yr ysgrifenodd Dafydd lythyr at Joab, ac a'*i* hanfonodd yn llaw Urïas.

15 Ac efe a ysgrifenodd yn ei lythyr, gan ddywedyd, Gosodwch Urïas ar gyfer wyneb y rhyfelwyr glewaf; a dychwelwch oddi ar ei ol ef, fel y tarawer ef, ac y byddo marw.

16 A phan oedd Joab yn gwarchae ar y ddinas, efe a osododd Urïas yn y lle y gwyddai efe *fod* gwŷr nerthol ynddo.

17 A gwŷr y ddinas a aethant allan, ac a ymladdasant â Joab: a syrthiodd *rhai* o'r bobl o weision Dafydd; ac Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.

18 ¶ Yna Joab a anfonodd, ac a fynegodd i Dafydd holl hanes y rhyfel:

Cyn CRIST Cylch 1035.

19 Ac a orchymynodd i'r gennad,
gan ddywedyd, Pan orphenech lefaru
holl hanes y rhyfel wrth y brenhin:
20 Os cyfyd llidiowgrwydd y bren-
hin, ac os dywed wrthyt, Paham y
nesasoch at y ddinas i ymladd? oni
wyddech y taflent hwy oddi ar y
gaer?
21 Pwy a darawodd [e]Abimelech
fab Jerubbeseth? onid gwraig a
daflodd arno ef ddarn o faen melin
oddi ar y mur, fel y bu efe farw yn
Thebez? paham y nesasoch at y
mur? yna y dywedi, Dy was Urïas
yr Hethiad a fu farw hefyd.
22 ¶ Felly y gennad a aeth, ac a
ddaeth ac a fynegodd i Dafydd yr
hyn oll yr anfonasai Joab ef o'i
blegid.
23 A'r gennad a ddywedodd wrth
Dafydd, Yn ddïau y gwŷr oeddynt
drech na ni, ac a ddaethant attom
ni i'r maes, a ninnau a aethom ar-
nynt hwy hyd ddrws y porth.
24 A'r saethyddion a saethasant at
dy weision oddi ar y mur; a *rhai* o
weision y brenhin a fuant feirw; a'th
was Urïas yr Hethiad a fu farw hefyd.
25 Yna Dafydd a ddywedodd wrth
y gennad, Fel hyn y dywedi di wrth
Joab; Na fydded hyn ddrwg yn dy
olwg di: canys [5]y naill fel y llall a
ddifetha y cleddyf: cadarnhâ dy
ryfel yn erbyn y ddinas, a distryw-
iwch hi; a chysura dithau ef.
26 ¶ A phan glybu gwraig Urïas
farw Urïas ei gwr, hi a alarodd am
ei phrïod.
27 A phan aeth y galar heibio,
Dafydd a anfonodd, ac a'i cyrchodd
hi i'w dŷ, i fod iddo yn wraig; a hi
a ymddûg iddo fab. A drwg yng
ngolwg yr ARGLWYDD oedd y peth
a wnaethai Dafydd.

e Barn. 9. 53.

5 Heb. *fel hyn ac fel hyn.*

PENNOD XII.

1 *Dammeg Nathan am yr oenig, yn peri i Dafydd fod yn farnwr arno ei hun. 7 Dafydd, wedi i Nathan ei geryddu, yn cyfaddef ei bechod, ac yn cael maddeuant: 15 yn galaru ac yn gweddïo dros y plentyn, tra oedd fyw. 24 Geni Solomon, a'i enwi Jedidïah. 26 Dafydd yn ennill Rabbah, ac yn arteithio ei phobl hi.*

Cylch 1034.

A'R ARGLWYDD a anfonodd Na-
than at Dafydd. Ac [a]efe a
ddaeth atto ef, ac [b]a ddywedodd
wrtho, Dau wr oedd yn yr un ddin-
as; y naill yn gyfoethog, a'r llall
yn dlawd.
2 Gan y cyfoethog yr oedd llawer
iawn o ddefaid a gwartheg:
3 A chan y tlawd nid *oedd* dim ond

a Ps. 51. tit.
b Edrych pen. 14. 5, &c. 1 Bren. 20. 35—41.

Cyn CRIST Cylch 1034.

un oenig fechan, yr hon a brynasai
efe, ac a fagasai; a hi a gynnydd-
asai gyd âg ef, a chyd â'i blant: o'i
dammaid ef y bwyttâi hi, ac o'i
gwppan ef yr yfai hi, ac yn ei fyn-
wes ef y gorweddai hi, ac yr oedd
hi iddo megis merch.
4 Ac ymdeithydd a ddaeth at y
gwr cyfoethog; ond efe a arbedodd
gymmeryd o'i ddefaid ei hun, ac o'i
wartheg ei hun, i arlwyo i'r ymdeith-
ydd a ddaethai atto; ond efe a gym-
merth oenig y gwr tlawd, ac a'i par-
ottôdd i'r gwr a ddaethai atto.
5 A digofaint Dafydd a ennynodd
yn ddirfawr wrth y gwr; ac efe a
ddywedodd wrth Nathan, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, euog o farwol-
aeth *yw* y gwr a wnaeth hyn.
6 A'r oenig a dâl efe adref [c]yn bed-
war dyblyg; o herwydd iddo wneuth-
ur y peth hyn, ac nad arbedodd.
7 ¶ A dywedodd Nathan wrth Da-
fydd, Ti *yw* y gwr. Fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW Israel; Myfi [d]a'th
enneiniais di yn frenhin ar Israel,
myfi hefyd a'th waredais di o law
Saul:
8 Rhoddais *hefyd* i ti dŷ dy ar-
glwydd, a gwragedd dy arglwydd
yn dy fynwes, a mi a roddais i ti dŷ
Israel a Judah; a phe rhy fychan
fuasai hynny, myfi a roddaswn i ti
fwy o lawer.
9 Paham y dirmygaist air yr AR-
GLWYDD, i wneuthur drwg yn ei olwg
ef? Urïas yr Hethiad a darewaist ti
â'r cleddyf, a'i wraig ef a gymmer-
aist i ti yn wraig, a thi a'i lleddaist
ef â chleddyf meibion Ammon.
10 Yn awr gan hynny nid ymedy
y cleddyf â'th dŷ di byth; o her-
wydd i ti fy nirmygu i, a chymmer-
yd gwraig Urïas yr Hethiad i fod
yn wraig i ti.
11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Wele, myfi a gyfodaf i'th erbyn
ddrwg o'th dŷ dy hun, a mi [e]a ddygaf
dy wragedd di y'ngŵydd dy lygaid,
ac a'u rhoddaf *hwynt* i'th gymmyd-
og, ac efe a orwedd gyd â'th wrag-
edd di y'ngolwg yr haul hwn.
12 Er i ti wneuthur mewn dirgel-
wch; etto myfi a wnaf y peth hyn ger
bron holl Israel, a cher bron yr haul.
13 [f]A dywedodd Dafydd wrth Na-
than, [g]Pechais yn erbyn yr AR-
GLWYDD. A Nathan a ddywedodd
wrth Dafydd, Yr ARGLWYDD hefyd
a dynnodd ymaith dy bechod di:
ni byddi di marw.

c Exod. 22. 1.
d 1 Sam. 16. 13.
e Deut. 28. 30. pen. 16. 22.
f Edrych 1 Sam. 15. 24.
g Ps. 32. 5. a 51. 4.

Cyn CRIST Cylch 1034.

14 Etto, o herwydd i ti beri i elynion yr ARGLWYDD [h]gablu trwy y peth hyn, y plentyn a anwyd i ti a fydd marw yn ddïau.

[h] Es. 52. 5. Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.

15 ¶ A Nathan a aeth i'w dŷ. A'r ARGLWYDD a darawodd y plentyn a blantasai gwraig Urïas i Dafydd; ac efe a aeth yn glaf iawn.

16 Dafydd am hynny a ymbiliodd â DUW dros y bachgen; a Dafydd a ymprydiodd ympryd, ac a aeth ac [i]a orweddodd ar y ddaear ar hyd y nos.

[i] pen. 13. 31.

17 A henuriaid ei dŷ ef a gyfodasant atto ef, i beri iddo godi oddi ar y ddaear: ond ni fynnai efe, ac ni fwyttâi fara gyd â hwynt.

18 Ac ar y seithfed dydd y bu farw y plentyn. A gweision Dafydd a ofnasant fynegi iddo ef farw y bachgen: canys dywedasant, Wele, tra oedd y bachgen yn fyw y llefarasom wrtho, ond ni wrandawai ar ein llais, pa fodd gan hynny [2]yr ymofidia, os dywedwn wrtho farw y plentyn?

2 Heb. *y gwna niweid.*

19 Ond pan welodd Dafydd ei weision yn sibrwd, deallodd Dafydd farw y plentyn: a Dafydd a ddywedodd wrth ei weision, A fu farw y plentyn? A hwy a ddywedasant, Efe a fu farw.

20 Yna Dafydd a gyfododd oddi ar y ddaear, ac a ymolchodd, ac a ymenneiniodd, ac a newidiodd ei ddillad, ac a ddaeth i dŷ yr ARGLWYDD, ac a addolodd: wedi hynny y daeth efe i'w dŷ ei hun; ac a ofynodd, a hwy a roddasant iddo fara, ac efe a fwyttaodd.

21 Yna ei weision a ddywedasant wrtho ef, Pa beth *yw* hyn a wnaethost ti? dros y plentyn byw yr ymprydiaist, ac yr wylaist; ond pan fu y plentyn farw, ti a gyfodaist ac a fwytteaist fara.

22 Ac efe a ddywedodd, Tra yr ydoedd y plentyn yn fyw, yr ymprydiais ac yr wylais: [k]canys mi a ddywedais, Pwy a ŵyr a drugarhâ yr ARGLWYDD wrthyf, fel y byddo byw y plentyn?

[k] Edrych Es. 38. 1. Jon. 3. 9.

23 Ond yn awr efe fu farw, i ba beth yr ymprydiwn? a allaf fi ei ddwyn ef yn ei ol mwyach? myfi a âf atto ef, ond [l]ni ddychwel efe attaf fi.

[l] Job 7. 8, 9, 10.

1033.

24 ¶ A Dafydd a gysurodd Bathseba ei wraig, ac a aeth i mewn atti hi, ac a orweddodd gyd â hi: [m]a hi a ymddûg fab, ac [n]efe a alwodd ei enw ef Solomon. A'r ARGLWYDD a'i carodd ef.

[m] Matt. 1. 6.
[n] 1 Chron. 22. 9.

25 Ac efe a anfonodd trwy law Nathan y prophwyd; ac efe a alwodd ei enw ef [3]Jedidïah oblegid yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1033.

3 *Anwyl gan yr Arglwydd.*

26 ¶ A [o]Joab a ymladdodd yn erbyn [p]Rabbah meibion Ammon, ac a ennillodd y frenhinol ddinas.

[o] 1 Chron. 20. 1.
[p] Deut. 3. 11.

27 A Joab a anfonodd genhadau at Dafydd, ac a ddywedodd, Rhyfelais yn erbyn Rabbah, ac a ennillais ddinas y dyfroedd.

28 Yn awr gan hynny casgl weddill y bobl, a gwersylla yn erbyn y ddinas, ac ennill hi; rhag i mi ennill y ddinas, a galw fy enw i arni hi.

29 A Dafydd a gasglodd yr holl bobl, ac a aeth i Rabbah, ac a ymladdodd yn ei herbyn, ac a'i hennillodd hi.

30 Ac [q]efe a gymmerodd goron eu brenhin hwynt oddi am ei ben; a'i phwys hi *oedd* dalent o aur, gyd â'r maen gwerthfawr: a hi a osodwyd ar ben Dafydd. Ac efe a ddug ymaith o'r ddinas anrhaith fawr iawn.

[q] 1 Chron. 20. 2.

31 Ac efe a ddug ymaith y bobl *oedd* ynddi, ac *a'u* gosododd dan lifiau, a than ogau heiyrn, a than fwyeill heiyrn, ac a'u bwriodd hwynt i'r odynau calch: ac felly y gwnaeth i holl ddinasoedd meibion Ammon. A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl i Jerusalem.

PENNOD XIII.

1 *Amnon yn caru Tamar: a thrwy gynghor Jonadab, yn cymmeryd arno fod yn glaf, ac yn ei threisio hi;* 15 *ac yna yn ei chasâu hi, ac yn ei throi ymaith yn gywilyddus.* 19 *Absalom yn ei derbyn hi, ac yn celu ei amcan:* 23 *ac, wrth gneifio ei ddefaid, yn lladd Amnon.* 30 *Dafydd yn pruddhâu wrth glywed hynny; a Jonadab yn ei gysuro ef.* 37 *Absalom yn ffoi at Talmai i Gesur.*

Cylch 1032.

AC ar ol hyn yr oedd gan Absalom mab Dafydd chwaer dêg, a'i henw Tamar: ac Amnon mab Dafydd a'i carodd hi.

2 Ac yr oedd mor flin ar Amnon, fel y clefychodd efe o herwydd Tamar ei chwaer: canys gwyryf *oedd* hi; ac [2]anhawdd y gwelai Amnon wneuthur dim iddi hi.

2 Heb. *rhyfeddol* neu, *guddiedig y'ngolwg Amnon oedd wneuthur.*

3 Ond gan Amnon yr oedd cyfaill, a'i enw Jonadab, mab [a]Simeah, brawd Dafydd: a Jonadab *oedd* wr call iawn.

[a] Edrych 1 Sam. 16. 9.

4 Ac efe a ddywedodd wrtho ef, Ti fab y brenhin, paham *yr ydwyt* yn [3]curio fel hyn [4]beunydd? oni fynegi di i mi? Ac Amnon a ddywedodd wrtho ef, Caru yr ydwyf fi Tamar, chwaer Absalom fy mrawd.

3 Heb. *denau.*
4 Heb. *o foreifore.*

5 A Jonadab a ddywedodd wrtho ef, Gorwedd ar dy wely, a chymmer

Cyn CRIST Cylch 1032.

arnat fod yn glaf: a phan ddelo dy
dad i'th edrych, dywed wrtho ef,
Deued, attolwg, Tamar fy chwaer i
roddi bwyd i mi, ac i arlwyo y bwyd
yn fy ngolwg, fel y gwelwyf, ac y
bwyttâwyf o'i llaw hi.
6 ¶ Felly Amnon a orweddodd, ac
a gymmerth arno fod yn glaf. A'r
brenhin a ddaeth i'w edrych ef; ac
Amnon a ddywedodd wrth y bren-
hin, Deued, attolwg, Tamar fy chwaer
i grasu dwy deisen yn fy ngolwg i,
fel y bwyttâwyf o'i llaw hi.
7 Yna Dafydd a anfonodd adref
at Tamar, gan ddywedyd, Dos yn
awr i dŷ Amnon dy frawd, a phar-
ottoa fwyd iddo.
8 Felly Tamar a aeth i dŷ Amnon
ei brawd; ac efe oedd yn gorwedd:
a hi a gymmerth [5]beilliaid, ac a'*i*
tylinodd, ac a wnaeth deisenau yn
ei ŵydd ef, ac a grasodd y teisenau.
9 A hi a gymmerth badell, ac a'*u*
tywalltodd *hwynt* ger ei fron ef:
ond efe a wrthododd fwytta. Ac
Amnon a ddywedodd, Gyrrwch all-
an bawb oddi wrthyf fi. A phawb
a aethant allan oddi wrtho ef.
10 Yna Amnon a ddywedodd wrth
Tamar, Dwg y bwyd i'r ystafell, fel
y bwyttâwyf o'th law di. A Thamar
a gymmerth y teisenau a wnaethai
hi, ac a'*u* dug at Amnon ei brawd
i'r ystafell.
11 A phan ddug hi *hwynt* atto ef
i fwytta, efe a ymaflodd ynddi hi,
ac a ddywedodd wrthi hi, Tyred,
gorwedd gyd â mi, fy chwaer.
12 A hi a ddywedodd wrtho, Paid,
fy mrawd; na [6]threisia fi: canys [b]ni
wneir fel hyn yn Israel: na wna di
yr ynfydrwydd hyn.
13 A minnau, i ba le y bwriaf
ymaith fy ngwarth? a thi a fyddi
fel un o'r ynfydion yn Israel. Yn
awr, gan hynny, ymddiddan, attol-
wg, â'r brenhin: canys ni ommedd
efe fi i ti.
14 Ond ni fynnai efe wrandaw ar
ei llais hi; eithr efe a fu drech na
hi, ac a'i treisiodd, ac a orweddodd
gyd â hi.
15 ¶ Yna Amnon a'i casaodd hi â
chas mawr iawn: canys mwy *oedd*
y cas â'r hwn y casasai efe hi, na'r
cariad â'r hwn y carasai efe hi. Ac
Amnon a ddywedodd wrthi hi, Cyf-
od, dos ymaith.
16 A hi a ddywedodd wrtho ef,
Nid *oes* achos: y drygioni hwn,
sef fy ngyrru ymaith, *sydd* fwy

[5] Neu, *does.*

[6] Heb. *ddarostwng.*

[b] Lef. 18. 9.

na'r llall a wnaethost â mi. Ond ni
wrandawai efe arni hi.
17 Eithr efe a alwodd ar ei langc,
ei weinidog, ac a ddywedodd, Gyr-
rwch hon yn awr allan oddi wrthyf
fi; a chloa y drws ar ei hol hi.
18 Ac am dani *hi yr oedd* mantell
symmudliw: canys â'r cyfryw fen-
tyll y dilledid merched y brenhin,
y rhai oedd forwynion. Yna ei
weinidog ef a'i dug hi allan, ac a
glodd y drws ar ei hol hi.
19 ¶ A Thamar [c]a gymmerodd
ludw ar ei phen, ac a rwygodd y
fantell symmudliw *oedd* am dani,
ac [d]a osododd ei llaw ar ei phen, ac
a aeth ymaith dan weiddi.
20 Ac Absalom ei brawd a ddy-
wedodd wrthi hi, Ai Amnon dy
frawd a fu gyd â thi? er hynny yn
awr taw â sôn, fy chwaer: dy frawd
di *yw* efe; na osod dy galon ar y
peth hyn. Felly Tamar a drigodd
yn amddifad yn nhŷ Absalom ei
brawd.
21 ¶ Ond pan glybu y brenhin
Dafydd yr holl bethau hynny, efe a
ddigiodd yn aruthr.
22 Ac ni ddywedodd Absalom
wrth Amnon na drwg na da: canys
Absalom a gasaodd Amnon, o her-
wydd iddo dreisio Tamar ei chwaer
ef.
23 ¶ Ac ar ol dwy flynedd o 1030.
ddyddiau, [e]yr oedd gan Absalom
rai yn cneifio yn Baal-hasor, yr
hwn *sydd* wrth Ephraim: ac Ab-
salom a wahoddodd holl feibion y
brenhin.
24 Ac Absalom a ddaeth at y
brenhin, ac a ddywedodd, Wele yn
awr, rai yn cneifio i'th was di;
deued, attolwg, y brenhin a'i weis-
ion gyd â'th was.
25 A dywedodd y brenhin wrth
Absalom, Nag ê, fy mab, ni ddeuwn
ni i gyd yn awr; rhag i ni ormesu
arnat ti. Ac efe a fu daer arno:
ond ni fynnai efe fyned; eithr efe
a'i bendithiodd ef.
26 Yna y dywedodd Absalom, Oni
ddaw Amnon fy mrawd yn awr gyd
â ni? A'r brenhin a ddywedodd
wrtho ef, I ba beth yr â efe gyd â
thi?
27 Etto Absalom a fu daer arno,
fel y gollyngodd efe Amnon gyd âg
ef, a holl feibion y brenhin.
28 ¶ Ac Absalom a orchymynodd
i'w langciau, gan ddywedyd, Edrych-
wch, attolwg, pan fyddo llawen

Cyn CRIST Cylch 1032.

[c] Jos. 7. 6.

[d] Jer. 2. 37.

[e] Edrych Gen. 38. 13. 1 Sam. 25. 4, 36.

Cyn CRIST 1030.

calon Amnon gan win, a *phan* ddy-
wedwyf wrthych, Tarêwch Amnon;
yna lleddwch ef, nac ofnwch: [7] oni
orchymynais i chwi? ymwrolwch, a
byddwch *feibion* glewion.

29 A llangciau Absalom a wnaeth-
ant i Amnon fel y gorchymynasai
Absalom. A holl feibion y brenhin
a gyfodasant, a phob un a farchog-
odd ar ei ful, ac a ffoisant.

30 ¶ A thra *yr oeddynt* hwy ar y
ffordd, y daeth y chwedl at Dafydd,
gan ddywedyd, Absalom a laddodd
holl feibion y brenhin, ac ni adawyd
un o honynt.

31 Yna y brenhin a gyfododd, ac
[f] a rwygodd ei ddillad, ac [g] a orwedd-
odd ar y ddaear; a'i holl weision
oedd yn sefyll ger llaw, a'u gwisg-
oedd yn rhwygedig.

32 A Jonadab mab Simeah, brawd
Dafydd, a attebodd ac a ddywed-
odd, Na thybied fy arglwydd idd-
ynt hwy ladd yr holl langciau, *sef*
meibion y brenhin; canys Am-
non yn unig a fu farw: canys yr
oedd [8] ym mryd Absalom *hynny*,
er y dydd y treisiodd efe Tamar
ei chwaer ef.

33 Ac yn awr na osoded fy ar-
glwydd frenhin y peth at ei galon,
gan dybied farw holl feibion y
brenhin: canys Amnon yn unig a
fu farw.

34 Ond Absalom a ffodd. A'r
llangc yr hwn oedd yn gwylio a
ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrych-
odd; ac wele bobl lawer yn dyfod
ar hyd y ffordd o'i ol ef, ar hyd
ystlys y mynydd.

35 A Jonadab a ddywedodd wrth
y brenhin, Wele feibion y brenhin
yn dyfod: [9] fel y dywedodd dy was,
felly y mae.

36 A phan orphenasai efe ym-
ddiddan, wele, meibion y brenhin a
ddaethant, ac a ddyrchafasant eu
llef, ac a wylasant. A'r brenhin
hefyd a'i holl weision a wylasant âg
wylofain mawr iawn.

1030.

37 ¶ Ac Absalom a ffodd, ac a
aeth at [h] Talmai mab [2] Ammihud
brenhin Gesur: a *Dafydd* a alarodd
am ei fab bob dydd.

38 Ond Absalom a ffodd, ac a
aeth i Gesur; ac yno y bu efe dair
blynedd.

39 Ac *enaid* Dafydd y brenhin a
[3] hiraethodd am fyned at Absalom:
canys efe a gysurasid am Amnon,
gan ei farw efe.

[7] Neu, *oni wnewch, a mi yn gorchymyn i chwi?*

[f] pen. 1. 11.
[g] pen. 12. 16.

[8] Neu, *hyn wedi ei fwriadu trwy arch-iad* (neu, *trwy enau*) *Absalom.*

[9] Heb. *yn ol gair.*

[h] pen. 3. 3.
[2] Neu, *Ammihur.*

[3] Neu, *ddarfu.*

PENNOD XIV.

1 Joab yn gosod gwraig weddw o Tecoah, trwy ddammeg, i droi calon y brenhin i gyrchu ei fab adref; ac yn ei ddwyn ef i Jerusalem. 25 Tegwch, gwallt, a phlant Absalom. 28 Joab, ym mhen dwy flynedd, yn dwyn Absalom i wydd y brenhin.

Cyn CRIST 1027.

YNA Joab mab Serfiah a wybu
fod calon y brenhin tu ag at
Absalom.

2 A Joab a anfonodd i Tecoah, ac
a gyrchodd oddi yno wraig ddoeth,
ac a ddywedodd wrthi, Cymmer
arnat, attolwg, alaru, a gwisg yn
awr alar-wisg, ac nac ymira âg
olew, eithr bydd fel gwraig yn gal-
aru er ys llawer o ddyddiau am y
marw:

3 A thyred at y brenhin, a llefara
wrtho yn ol yr ymadrodd hyn. A
Joab a osododd yr ymadroddion yn
ei genau hi.

4 ¶ A'r wraig o Tecoah, pan ddy-
wedodd wrth y brenhin, a syrthiodd
i lawr ar ei hwyneb, ac a ymgrym-
modd, ac a ddywedodd, [2] Cynnorth-
wya, O frenhin.

5 A dywedodd y brenhin wrthi hi,
Beth *a ddarfu* i ti? A hi a ddywed-
odd, [a] Yn wir gwraig weddw *ydwyf*
fi, a'm gwr a fu farw.

6 Ac i'th law-forwyn *yr oedd* dau
fab, a hwynt ill dau a ymryson-
asant yn y maes; ond nid *oedd*
[3] athrywynwr rhyngddynt hwy; ond
y naill a darawodd y llall, ac a'i
lladdodd ef.

7 Ac wele, yr holl dylwyth a gyfod-
odd yn erbyn dy law-forwyn, a hwy a
ddywedasant, Dyro yr hwn a daraw-
odd ei frawd, fel y lladdom ni ef, am
einioes ei frawd a laddodd efe; ac
y difethom hefyd yr etifedd: felly
y diffoddent fy marworyn, yr hwn
a adawyd, heb adael i'm gwr *nac*
enw nac eppil ar wyneb y ddaear.

8 A'r brenhin a ddywedodd wrth y
wraig, Dos i'th dŷ; a mi a roddaf
orchymyn o'th blegid di.

9 A'r wraig o Tecoah a ddywed-
odd wrth y brenhin, *Bydded* y cam-
wedd hwn arnaf fi, fy arglwydd fren-
hin, ac ar dŷ fy nhad i, a'r brenhin
a'i orsedd-faingc ef yn ddïeuog.

10 A'r brenhin a ddywedodd, Dwg
attaf fi yr hwn a yngano wrthyt, ac
ni chaiff mwyach gyffwrdd â thi.

11 Yna hi a ddywedodd, Cofied,
attolwg, y brenhin dy ARGLWYDD
DDUW, rhag amlhâu dïalwyr y
gwaed i ddistrywio, a rhag difetha
o honynt hwy fy mab i. Ac efe a

[2] Heb. *Gwared.*

[a] Edrych pen. 12. 1.

[3] Heb. *gwaredwr.*

Cyn CRIST 1027.

ddywedodd, [b]*Fel mai* byw yr ARGLWYDD, ni syrth *un* o wallt pen dy fab di i lawr.

12 Yna y dywedodd y wraig, Attolwg, gâd i'th law-forwyn ddywedyd gair wrth fy arglwydd frenhin. Yntau a ddywedodd, Dywed.

13 A'r wraig a ddywedodd, Paham gan hynny y meddyliaist fel hyn yn erbyn pobl DDUW? canys y mae y brenhin yn llefaru y gair hwn megis *un* beius, gan na ddug y brenhin adref ei herwr.

14 Canys gan farw yr ydym ni yn marw, ac *ydym* fel dyfroedd wedi eu tywallt ar y ddaear, y rhai ni chesglir: gan na ddug DUW *ei* einioes, efe a feddyliodd foddion, fel na yrrer ymaith *ei* herwr oddi wrtho.

15 Ac yn awr mi a ddeuthum i ymddiddan â'm harglwydd frenhin am y peth hyn, oblegid i'r bobl fy nychrynu i: am hynny y dywedodd dy law-forwyn, Ymddiddanaf yn awr â'r brenhin; ond odid fe a wna y brenhin ddymuniad ei law-forwyn.

16 Canys y brenhin a wrendy, fel y gwaredo efe ei law-forwyn o law y gwr *a fynnai* fy nifetha i a'm mab hefyd o etifeddiaeth DDUW.

17 A'th law-forwyn a ddywedodd, Bydded, *attolwg*, gair fy arglwydd frenhin [4]yn gysur: canys [c]fel angel DUW *yw* fy arglwydd frenhin, i wrandaw y da a'r drwg: a'r ARGLWYDD dy DDUW fydd gyd â thi.

18 Yna yr attebodd y brenhin, ac y dywedodd wrth y wraig, Na chela, attolwg, oddi wrthyf fi y peth yr ydwyf yn ei ofyn i ti. A dywedodd y wraig, Llefared yn awr fy arglwydd frenhin.

19 A'r brenhin a ddywedodd, *A ydyw* llaw Joab gyd â thi yn hyn oll? A'r wraig a attebodd ac a ddywedodd, *Fel mai* byw dy enaid di, fy arglwydd frenhin, nid gwiw *troi* ar y llaw ddehau nac ar y llaw aswy oddi wrth yr hyn oll a ddywedodd fy arglwydd frenhin: canys dy was Joab a orchymynodd i mi, ac a osododd yr holl eiriau hyn y'ngenau dy law-forwyn:

20 Ar fedr troi y chwedl y gwnaeth dy was Joab y peth hyn: ond fy arglwydd *sydd* ddoeth, [d]fel doethineb angel DUW, i wybod yr hyn oll *sydd* ar y ddaear.

21 ¶ A'r brenhin a ddywedodd wrth Joab, Wele yn awr, gwneuthum y peth hyn: dos, a dwg y llangc Absalom yn ei ol.

22 A Joab a syrthiodd i lawr ar ei wyneb, ac a ymgrymmodd, ac a fendithiodd y brenhin. A Joab a ddywedodd, Heddyw y gwybu dy was di gael o honof ffafr yn dy olwg di, fy arglwydd frenhin, am i'r brenhin gyflawni dymuniad [5]ei was.

23 A Joab a gyfododd, ac a aeth i Gesur, ac a ddug Absalom i Jerusalem.

24 A'r brenhin a ddywedodd, Tröed i'w dŷ ei hun; ac nac edryched *yn* fy wyneb i. Felly Absalom a drodd i'w dŷ ei hun, ac ni welodd wyneb y brenhin.

25 ¶ [6]Ac nid oedd wr mor glodfawr am ei degwch ag Absalom o fewn holl Israel: o wadn ei droed hyd ei goryn nid oedd wrthuni ynddo ef.

26 A phan gneifiai efe ei ben, (canys un waith yn y flwyddyn y torrai efe ei wallt: o herwydd *ei* fod yn drwm arno, am hynny efe a'i torrai ef;) efe a bwysai wallt ei ben yn ddau càn sicl, wrth bwys y brenhin.

27 [e]A thri mab a anwyd i Absalom, ac un ferch, a'i henw hi *oedd* Tamar: yr oedd hi yn wraig dêg yr olwg.

28 ¶ Felly Absalom a drigodd ddwy flynedd gyfan yn Jerusalem, ac ni welodd wyneb y brenhin.

29 Am hynny Absalom a ddanfonodd am Joab, i'w anfon ef at y brenhin; ond ni ddeuai efe atto ef: ac efe a anfonodd etto yr ail waith, ond ni ddeuai efe ddim.

30 Am hynny efe a ddywedodd wrth ei weision, Gwelwch randir Joab ger fy llaw i, a haidd *sydd* ganddo ef yno; ewch a llosgwch hi â thân. A gweision Absalom a losgasant y rhandir â thân.

31 Yna Joab a gyfododd, ac a ddaeth at Absalom i'*w* dŷ, ac a ddywedodd wrtho, Paham y llosgodd dy weision di fy rhandir i â thân?

32 Ac Absalom a ddywedodd wrth Joab, Wele, mi a anfonais attat ti, gan ddywedyd, Tyred yma, fel y'th anfonwyf at y brenhin, i ddywedyd, I ba beth y deuthum i o Gesur? gwell *fuasai* i mi fy *mod* yno etto: ac yn awr gadawer i mi weled wyneb y brenhin; ac od oes gamwedd ynof, lladded fi.

33 Yna Joab a ddaeth at y bren- 1025.

[b] 1 Sam. 14. 45. Act. 27. 34.
[4] Heb. *yn orphwysfa.*
[c] ad. 20.
[d] ad. 17. pen. 19. 27.
[5] Neu, *dy.*
[6] Heb. *Ac fel Absalom nid oedd wr glân yn holl Israel, i'w ganmol yn fawr.*
[e] Edrych pen. 18. 18.

Cyn CRIST 1025.

hin, ac a fynegodd iddo ef. Ac efe
a alwodd am Absalom. Yntau a
ddaeth at y brenhin, ac a ymgrym-
modd iddo i lawr ar ei wyneb ger
bron y brenhin. A'r brenhin a gus-
anodd Absalom.

PENNOD XV.

1 *Absalom, trwy ei fwyneidd-dra, yn lladratta calonnau Israel:* 7 *ac, yn rhith talu adduned, yn cael cennad i fyned i Hebron:* 10 *ac yn gwneuthur cyd-fwriad mawr yno.* 13 *Dafydd, wrth glywed hynny, yn ffoi o Jerusalem.* 19 *Ittai heb ymadael âg ef.* 24 *Danfon Sadoc ac Abïathar yn eu hol â'r arch.* 30 *Dafydd a'i gyfeillion yn myned i fynydd yr Olew-wydd, dan wylo:* 31 *yn melldigo cynghor Ahitophel;* 32 *ac yn anfon Husai yn ei ol.*

1024. [a] 1 Bren. 1. 5.

AC wedi hyn [a] y parottôdd Absa-
lom iddo ei hun gerbydau, a
meirch, a dengwr a deugain i redeg
o'i flaen.
2 Ac Absalom a gyfodai yn fore,
ac a safai ger llaw ffordd y porth:
ac Absalom a alwai atto bob gwr yr
oedd iddo fatter i ddyfod at y bren-
hin am farn, ac a ddywedai, O ba
ddinas *yr ydwyt* ti? Yntau a ddy-
wedai, O un o lwythau Israel *y mae*
dy was.
3 Ac Absalom a ddywedai wrtho
ef, Wele, *y mae* dy fatterion yn dda,
ac yn uniawn; ond nid *oes* neb dan
y brenhin a wrandawo arnat ti.
4 Dywedai Absalom hefyd, O na'm
gosodid i yn farnwr yn y wlad, fel
y delai attaf fi bob gwr a fyddai
ganddo hawl neu gynghaws! myfi a
wnawn gyfiawnder iddo.
5 A phan nesâi neb i ymgrymmu
iddo ef, efe a estynai ei law, ac a
ymaflai ynddo ef, ac a'i cusanai.
6 Ac fel hyn y gwnai Absalom i
holl Israel y rhai a ddeuent am farn
at y brenhin. Felly Absalom a lad-
rattaodd galon holl wŷr Israel.
1023. 7 ¶ Ac ym mhen deugain mlynedd
y dywedodd Absalom wrth y bren-
hin, Gâd i mi fyned, attolwg, a thalu
fy adduned a addunedais i'r AR-
GLWYDD, yn Hebron.
8 Canys dy was a addunedodd add-
uned, pan oeddwn i yn aros o fewn
Gesur yn Syria, gan ddywedyd, Os
gan ddychwelyd y dychwel yr AR-
GLWYDD fi i Jerusalem, yna y gwas-
anaethaf yr ARGLWYDD.
9 A'r brenhin a ddywedodd wrtho
ef, Dos mewn heddwch. Felly efe
a gyfododd, ac a aeth i Hebron.
10 ¶ Eithr Absalom a anfonodd
ysbïwyr trwy holl lwythau Israel,
gan ddywedyd, Pan glywoch lais yr
udgorn, yna dywedwch, Absalom
sydd yn teyrnasu yn Hebron.
11 A dau cant o wŷr a aethant
gyd âg Absalom o Jerusalem, [b] *ar* [b] 1 Sam. 9. 13.
wahodd; ac yr oeddynt yn myned a 16. 3, 5.
yn eu gwiriondeb, ac heb wybod
dim oll.
12 Ac Absalom a anfonodd am
Ahitophel y Giloniad, cynghorwr
Dafydd, o'i ddinas, o Giloh, tra oedd
efe yn offrymmu aberthau. A'r cyd-
fradwriaeth *oedd* gryf; a'r bobl
oedd yn amlhâu gyd âg Absalom
yn wastadol.
13 ¶ A daeth cennad at Dafydd,
gan ddywedyd, Y mae calon gwŷr
Israel ar ol Absalom.
14 A dywedodd Dafydd wrth ei
holl weision y rhai *oedd* gyd âg ef
yn Jerusalem, Cyfodwch, a ffown;
canys ni ddïangwn ni gan Absalom:
brysiwch i fyned; rhag iddo ef frys-
io a'n dala ni, a [2] dwyn drwg arnom [2] *gwthio.*
ni, a tharo y ddinas â min y cleddyf.
15 A gweision y brenhin a ddy-
wedasant wrth y brenhin, Wele dy
weision *yn barod*, ar ol yr hyn oll
a ddewiso fy arglwydd frenhin.
16 [c] A'r brenhin a aeth, a'i holl [c] Ps. 3. tit.
dylwyth [3] ar ei ol. A'r brenhin a [3] *wrth ei draed.*
adawodd ddeg o ordderch-wrag-
edd i gadw y tŷ.
17 A'r brenhin a aeth ymaith, a'r
holl bobl ar ei ol; a hwy a arhos-
asant mewn lle o hirbell.
18 A'i holl weision ef oedd yn
cerdded ger ei law ef: [d] yr holl Ce- [d] pen. 8. 18.
rethiaid, a'r holl Pelethiaid, a'r holl
Gethiaid, y chwe channwr a ddaeth-
ai ar ei ol ef o Gath, oedd yn cerdd-
ed o flaen y brenhin.
19 ¶ Yna y dywedodd y brenhin
wrth Ittai y Gethiad, Paham yr âi
di hefyd gyd â ni? Dychwel, a thrig
gyd â'r brenhin: canys alltud *yd-
wyt* ti, a dïeithr hefyd allan o'th fro
dy hun.
20 Doe y daethost ti; a fudwn i
di heddyw i fyned gyd â ni? Myfi
a âf; dychwel di, a dwg dy frodyr
gyd â thi: trugaredd a gwirionedd
fyddo gyd â thi.
21 Ac Ittai a attebodd y brenhin, ac
a ddywedodd, *Fel mai* byw yr AR-
GLWYDD, ac *mai* byw fy arglwydd
frenhin, yn ddïau yn y lle y byddo
fy arglwydd frenhin ynddo, pa un
bynnag ai mewn angau ai mewn
einioes, yno y bydd dy was hefyd.
22 A Dafydd a ddywedodd wrth

Cyn CRIST 1023.

Ittai, Dos, a cherdda drosodd. Ac
Ittai y Gethiad a aeth drosodd, a'i
holl wŷr, a'r holl blant *oedd* gyd
âg ef.
23 A'r holl wlad oedd yn wylofain
â llef uchel; a'r holl bobl a aethant
drosodd. A'r brenhin a aeth dros
[4] A elwir *Cedron,* Ioan 18. 1. afon [4]Cidron, a'r holl bobl a aeth
drosodd, tu a ffordd yr anialwch.
24 ¶ Ac wele Sadoc, a'r holl Lef-
iaid *oedd* gyd âg ef, yn dwyn arch
cyfammod Duw; a hwy a osodas-
ant i lawr arch Duw: ac Abïathar
a aeth i fynu, nes darfod i'r holl
bobl ddyfod allan o'r ddinas.
25 A dywedodd y brenhin wrth
Sadoc, Dychwel âg arch Duw i'r
ddinas: os caf fi ffafr y'ngolwg yr
Arglwydd, efe a'm dwg eilwaith, ac
a bâr i mi ei gweled hi, a'i babell.
26 Ond os fel hyn y dywed efe;
Nid wyf foddlawn i ti; wele fi,
gwnaed i mi fel *y byddo* da yn ei
olwg.
27 A'r brenhin a ddywedodd wrth
[e] 1 Sam. 9. 9. Sadoc yr offeiriad, Onid [e]gweledydd
ydwyt ti? dychwel i'r ddinas mewn
[f] Edrych pen. 17. 17. heddwch, [f]a'th ddau fab gyd â thi,
sef Ahimaas dy fab, a Jonathan
mab Abïathar.
28 Gwelwch, mi a drigaf y'ngwas-
tadedd yr anialwch, nes dyfod gair
oddi wrthych i'w fynegi i mi.
29 Felly Sadoc ac Abïathar a
ddygasant yn ei hol arch Duw i
Jerusalem; ac a arhosasant yno.
30 ¶ A Dafydd a aeth i fynu i *fryn*
yr Olew-wydd; *ac yr oedd* yn myn-
[g] pen. 19. 4. Est. 6. 12. ed i fynu ac yn wylo, [g]a'i ben wedi
ei orchuddio, ac *yr oedd* efe yn
myned yn droednoeth. A'r holl
bobl y rhai *oedd* gyd âg ef a or-
chuddiasant bawb ei ben, ac a aeth-
ant i fynu, gan fyned ac wylo.
31 ¶ A mynegwyd i Dafydd, gan
ddywedyd, Y *mae* Ahitophel ym
mysg y cyd-fwriadwyr gyd âg Ab-
salom. A Dafydd a ddywedodd, O
[h] pen. 17. 14, 23. Arglwydd, [h]tro, attolwg, gynghor
Ahitophel yn ffolineb.
32 ¶ A *phan* ddaeth Dafydd i ben
y bryn yr addolodd efe Dduw yn-
ddo, wele Husai yr Arciad yn ei
[i] pen. 1. 2. gyfarfod ef, [i]wedi rhwygo ei bais, a
phridd ar ei ben.
33 A Dafydd a ddywedodd wrtho,
Od âi drosodd gyd â mi, ti a fyddi
yn faich arnaf:
34 Ond os dychweli i'r ddinas, a
[k] pen.16.19. dywedyd wrth Absalom, [k]Dy was di,
O frenhin, fyddaf fi; gwas dy dad
fûm hyd yn hyn, ac yn awr dy was
dithau *fyddaf:* ac felly y diddym-
mi i mi gynghor Ahitophel.
35 Oni *bydd* gyd â thi yno Sadoc
ac Abïathar yr offeiriaid? am hyn-
ny pob gair a glywech o dŷ y bren-
hin, [l]mynega i Sadoc ac i Abïathar [l] pen. 17. 15, 16.
yr offeiriaid.
36 Wele, *y mae* yno [m]gyd â hwynt [m] ad. 27.
eu dau fab, Ahimaas *mab* Sadoc, a
Jonathan *mab* Abïathar: danfon-
wch gan hynny gyd â hwynt attaf
fi bob peth a'r a glywoch.
37 Felly [n]Husai, cyfaill Dafydd, [n] pen.16.16. 1 Chron. 27. 33.
a ddaeth i'r ddinas; ac Absalom a
ddaeth i Jerusalem.

PENNOD XVI.

1 *Siba, trwy anrhegion a chelwyddau, yn cael etifeddiaeth ei feistr.* 5 *Simei yn melldithio Dafydd yn Bahurim.* 9 *Dafydd, trwy amynedd, yn ei gadw ei hun ac eraill rhag dïal.* 15 *Husai yn ymlusgo i mewn i gyfrinach Absalom.* 20 *Cynghor Ahitophel.*

AC wedi myned o Dafydd ychydig
dros ben [a]*y bryn*, wele [b]Siba [a] pen. 15. 30. [b] pen. 9. 2.
gwas Mephiboseth yn ei gyfarfod
ef â chwpl o asynod wedi eu cyf-
rwyo, ac arnynt hwy *yr oedd* dau
càn *torth* o fara, a chàn swp o res-
ynau, a chant o ffrwythydd haf, a
chostrelaid o win.
2 A dywedodd y brenhin wrth
Siba, Beth *yw* y rhai hyn *sydd*
gennyt? A Siba a ddywedodd, As-
ynod i dylwyth y brenhin i farchog-
aeth, a bara a ffrwythydd haf i'r
llangciau i'w bwytta, a gwin i'r
lluddedig i'w yfed yn yr anialwch,
ydynt hwy.
3 A'r brenhin a ddywedodd, A pha
le *y mae* mab dy feistr? A [c]Siba a [c] pen. 19.27.
ddywedodd wrth y brenhin, Wele,
y mae efe yn aros yn Jerusalem:
canys efe a ddywedodd, Tŷ Israel
a roddant drachefn i mi heddyw
frenhiniaeth fy nhad.
4 Yna y dywedodd y brenhin wrth
Siba, Wele, eiddot ti yr hyn oll *oedd*
eiddo Mephiboseth. A Siba a ddy-
wedodd, Yr ydwyf yn [2]attolwg gael [2] Heb. *ymgrymmu i.*
o honof ffafr yn dy olwg di, fy ar-
glwydd frenhin.
5 ¶ A phan ddaeth y brenhin Da-
fydd hyd Bahurim, wele [d]un o dy- [d] 1 Bren. 2. 8.
lwyth tŷ Saul yn dyfod allan oddi
yno, a'i enw ef *oedd* Simei, mab
Gera: efe a ddaeth allan, dan
gerdded a melldigo.
6 Ac efe a daflodd [3]Dafydd â cher- [3] *gerrig at Dafydd, ac at,* &c.
rig, a holl weision y brenhin Da-
fydd: ac *yr oedd* yr holl bobl a'r

Cyn CRIST 1023.

holl gedyrn ar ei law ddehau ac ar
ei law aswy ef.
7 Ac fel hyn y dywedai Simei wrth
felldithio; Tyred allan, tyred allan,
wr gwaedlyd, a gwr i'r fall.
8 Yr ARGLWYDD a drodd arnat ti
holl waed tŷ Saul, yr hwn y teyrn-
esaist yn ei le; a'r ARGLWYDD a
roddodd y frenhiniaeth yn llaw Ab-
salom dy fab: ac wele di *wedi dy
ddal* yn dy ddrygioni; canys gwr
gwaedlyd *wyt* ti.
9 ¶ Yna y dywedodd Abisai mab
Serfiah wrth y brenhin, Paham y
[e] 1 Sam. 24. 14. pen. 9. 8.
melldithia [e]y ci marw hwn fy ar-
glwydd frenhin? gâd i mi fyned dros-
odd, attolwg, a thorri ei ben ef.
[f] pen. 19. 22.
10 A'r brenhin a ddywedodd, [f]Beth
sydd i mi *a wnelwyf* â chwi, meib-
ion Serfiah? felly melldithied, o
[g] Edrych 2 Bren. 18. 25. Galar. 3. 38.
herwydd [g]yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd wrtho, Melldithia Dafydd.
Am hynny pwy a ddywed, Paham
y gwnei fel hyn?
11 A Dafydd a ddywedodd wrth
Abisai, ac wrth ei holl weision, Wele
fy mab, yr hwn a ddaeth allan o'm
hymysgaroedd i, yn ceisio fy ein-
ioes: ac yn awr pa faint mwy *y
cais* y Benjaminiad hwn? Gadêwch
iddo, a melldithied: canys yr AR-
GLWYDD a archodd iddo.
12 Fe a allai yr edrych yr AR-
[4] Neu, *fy nagrau.* Heb. *llygad.*
GLWYDD ar [4]fy nghystudd i, ac y
dyry yr ARGLWYDD i mi ddaioni
am ei felldith ef y dydd hwn.
13 Ac fel yr oedd Dafydd a'i wŷr
yn myned ar hyd y ffordd, Simei
yntau oedd yn myned ar hyd ystlys
y mynydd, ar ei gyfer ef; ac fel yr
oedd efe yn myned, efe a fellldith-
[5] Heb. *a'i llychwinodd ef â llwch.*
iai, ac a daflai gerrig, ac [5]a fwriai
lwch i'w erbyn ef.
14 A daeth y brenhin, a'r holl
bobl *oedd* gyd âg ef, yn lluddedig,
ac a orphwysodd yno.
15 ¶ Ac Absalom a'r holl bobl,
gwŷr Israel, a ddaethant i Jerusa-
lem, ac Ahitophel gyd âg ef.
16 A phan ddaeth Husai yr Arc-
[h] pen. 15. 37.
iad, [h]cyfaill Dafydd, at Absalom,
Husai a ddywedodd wrth Absalom,
Byw fo y brenhin, byw fyddo y
brenhin.
17 Ac Absalom a ddywedodd wrth
Husai, Ai dyma dy garedigrwydd
di i'th gyfaill? paham nad aethost
ti gyd â'th gyfaill?
18 A Husai a ddywedodd wrth
Absalom, Nag ê; eithr yr hwn a
ddewiso yr ARGLWYDD, a'r bobl
yma, a holl wŷr Israel, eiddo ef
fyddaf fi, a chyd âg ef yr arhosaf fi.
19 A phwy hefyd [i]a wasanaethaf? [i] pen. 15. 34.
onid ger bron ei fab ef? Megis y
gwasanaethais ger bron dy dad di,
felly y byddaf ger dy fron dithau.
20 ¶ Yna y dywedodd Absalom
wrth Ahitophel, Moeswch eich cyng-
hor beth a wnawn ni.
21 Ac Ahitophel a ddywedodd wrth
Absalom, Dos i mewn at ordderch-
wragedd dy dad, y rhai a adawodd
efe i gadw y tŷ: pan glywo holl Is-
rael dy fod yn ffiaidd gan dy dad,
yna y cryfhêir llaw y rhai oll *sydd*
gyd â thi.
22 Felly y taenasant i Absalom
babell ar nen y tŷ: ac Absalom [k]a [k] pen. 12. 11, 12.
aeth i mewn at ordderch-wragedd
ei dad, y'ngŵydd holl Israel.
23 A chynghor Ahitophel, yr hwn
a gynghorai efe yn y dyddiau hyn-
ny, *oedd* fel ped ymofynai *un* â gair
DUW: felly *yr oedd* holl gynghor
Ahitophel, gyd â Dafydd a chyd âg
Absalom.

PENNOD XVII.

1 *Cynghor Husai, trwy ewyllys Duw, yn difwyno cynghor Ahitophel.* 15 *Danfon dirgel gydnabyddiaeth i Dafydd.* 23 *Ahitophel yn ymgrogi.* 25 *Gwneuthur Amasa yn gapten.* 27 *Dafydd yn cael ymborth ym Mahanaim.*

DYWEDODD Ahitophel hefyd
wrth Absalom, Gâd i mi yn
awr ddewis deuddeng mil o wŷr, a
mi a gyfodaf ac a erlidiaf ar ol
Dafydd y nos hon.
2 A mi a ddeuaf arno tra *fyddo* ef
yn lluddedig, ac yn wan ei ddwy-
law, ac a'i brawychaf ef: a ffy yr
holl bobl *sydd* gyd âg ef; a mi a
darawaf y brenhin yn unig.
3 A throaf yr holl bobl attat ti:
megis pe dychwelai pob un, *yw* y
gwr yr ydwyt ti yn ei geisio: *felly*
yr holl bobl fydd mewn heddwch.
4 A da fu y peth y'ngolwg Ab-
salom, ac y'ngolwg holl henuriaid
Israel.
5 Yna y dywedodd Absalom, Galw
yn awr hefyd ar Husai yr Arciad, a
gwrandâwn beth [2]a ddywedo yntau [2] Heb. *sydd yn ei enau yntau.*
hefyd.
6 A phan ddaeth Husai at Absa-
lom, llefarodd Absalom wrtho ef,
gan ddywedyd, Fel hyn y dywed-
odd Ahitophel: a wnawn ni [3]ei [3] Heb. *yn ol ei air ef.*
gynghor ef? onid ê, dywed di.
7 A dywedodd Husai wrth Absa-
lom, Nid da y cynghor a gynghor-
odd Ahitophel y waith hon.

Cyn CRIST 1023.

8 Canys, eb Husai, ti a wyddost
am dy dad a'i wŷr, mai cryfion *yd-
ynt* hwy, a [4]chreulawn eu meddwl,
megis [a]arth wedi colli ei chenawon
yn y maes: dy dad hefyd *sydd* ryf-
elwr, ac nid erys efe dros nos gyd
â'r bobl.
9 Wele, yn awr y mae efe yn
llechu mewn rhyw ogof, neu mewn
rhyw le: a phan syrthio *rhai* o hon-
ynt yn y dechreu, yna y *bobl* a glyw,
ac a ddywed, Bu laddfa ym mysg y
bobl *sydd* ar ol Absalom.
10 Yna yr un grymmus, yr hwn
y mae ei galon fel calon llew, a
lwfrhâ: canys gŵyr holl Israel
mai glew *yw* dy dad di, ac *mai*
gwŷr grymmus *yw* y rhai *sydd* gyd
âg ef.
11 Am hynny y cynghoraf, lwyr-
gasglu attat ti holl Israel, [b]o Dan
hyd Beer-seba, fel y tywod wrth y
môr o amldra, a myned o'th wyneb
di dy hun i'r rhyfel.
12 Felly y deuwn arno ef i un o'r
lleoedd yr hwn y ceffir ef ynddo, ac
a ruthrwn arno ef fel y syrth y
gwlith ar y ddaear: ac ni adewir
dim o hono ef, nac un chwaith o'r
holl wŷr *sydd* gyd âg ef.
13 Ond os i ddinas yr ymgasgl
efe, yna holl Israel a ddygant raffau
at y ddinas honno, a ni a'i tynnwn
hi i'r afon, fel na chaffer yno un
garregan.
14 A dywedodd Absalom, a holl
wŷr Israel, Gwell *yw* cynghor Hu-
sai yr Arciad na chynghor Ahito-
phel. Canys [c]yr ARGLWYDD a [5]or-
deiniasai ddiddymmu cynghor da
Ahitophel, fel y dygai yr ARGLWYDD
ddrwg ar Absalom.
15 ¶ Yna y dywedodd Husai wrth
Sadoc ac wrth Abïathar yr offeir-
iaid, Fel hyn ac fel hyn y cynghor-
odd Ahitophel i Absalom ac i hen-
uriaid Israel: ac fel hyn ac fel hyn
y cynghorais innau.
16 Yn awr gan hynny anfonwch
yn fuan, a mynegwch i Dafydd, gan
ddywedyd, Nac aros dros nos yng-
ngwastadedd yr anialwch, ond gan
fyned dos; rhag difa y brenhin a'r
holl bobl *sydd* gyd âg ef.
17 [d]Jonathan hefyd ac Ahimaas
oedd yn sefyll wrth [e]En-rogel; ac fe
aeth llangces ac a fynegodd iddynt.
Hwythau a aethant ac a fynegasant
i'r brenhin Dafydd: canys ni allent
hwy ymddangos i fyned i'r ddinas.
18 Etto llangc a'u gwelodd hwynt,
ac a fynegodd i Absalom: ond hwy
a aethant ymaith ill dau yn fuan,
ac a ddaethant i dŷ gwr yn Ba-
hurim, ac iddo ef *yr oedd* pydew
yn ei gyntedd; a hwy a aethant i
waered yno.
19 [f]A'r wraig a gymmerth ac a
ledodd [6]glawr ar wyneb y pydew,
ac a daenodd arno falurion ŷd; fel
na wybuwyd y peth.
20 A phan ddaeth gweision Absa-
lom at y wraig i'r tŷ, hwy a ddy-
wedasant, Pa le *y mae* Ahimaas a
Jonathan? [g]A'r wraig a ddywedodd
wrthynt, Hwy a aethant dros yr
aber ddwfr. A phan geisiasant, ac
nas cawsant *hwynt,* yna y dychwel-
asant i Jerusalem.
21 Ac ar ol iddynt hwy fyned ym-
aith, yna *y lleill* a ddaethant i fynu
o'r pydew, ac a aethant ac a fyneg-
asant i'r brenhin Dafydd; ac a
ddywedasant wrth Dafydd, Cyfod-
wch, ac ewch yn fuan dros y dwfr;
canys fel hyn y cynghorodd Ahito-
phel yn eich erbyn chwi.
22 Yna y cododd Dafydd a'r holl
bobl y rhai *oedd* gyd âg ef, ac a
aethant dros yr Iorddonen: erbyn
goleuo y bore nid oedd un yn eisieu
a'r nad aethai dros yr Iorddonen.
23 ¶ A phan welodd Ahitophel na
wneuthid ei gynghor ef, efe a gyf-
rwyodd *ei* asyn, ac a gyfododd, ac a
aeth i'w dŷ ei hun, i'w ddinas, ac a
wnaeth drefn ar ei dŷ, ac a ymgrog-
odd, ac a fu farw, ac a gladdwyd
ym meddrod ei dad.
24 Yna Dafydd a ddaeth i Maha-
naim. Ac Absalom a aeth dros yr
Iorddonen, efe a holl wŷr Israel
gyd âg ef.
25 ¶ Ac Absalom a osododd Amasa
yn lle Joab ar y llu. Ac Amasa
oedd fab i wr a'i enw Ithra, yr hwn
oedd Israeliad, yr hwn a aeth i
mewn at [h]Abigail merch Nahas,
chwaer Serfiah, mam Joab.
26 Felly y gwersyllodd Israel ac
Absalom y'ngwlad Gilead.
27 ¶ A phan ddaeth Dafydd i Ma-
hanaim, Sobi mab Nahas o Rabbah
meibion Ammon, a [i]Machir mab
Ammïel o Lo-debar, a [k]Barzilai y
Gileadiad o Rogelim,
28 A ddygasant welŷau, a [7]chawg-
iau, a llestri pridd, a gwenith, a
haidd, a blawd, a chras-*ŷd,* a ffa, a
ffacbys, a chras-*bys,*
29 A mêl, ac ymenyn, a defaid,
a chaws gwartheg, i Dafydd, ac i'r

[4] Heb. *chwerw eu henaid.*
[a] Hos. 13. 8.
[b] Barn. 20. 1.
[c] pen. 15. 31.
[5] Heb. *orchymynasai.*
[d] pen. 15. 27.
[e] Jos. 15. 7. a 18. 16.
[f] Edrych Jos. 2. 4, &c.
[6] *gaead.*
[g] Edrych Exod. 1. 19.
[h] 1 Chron. 2. 16, 17.
[i] pen. 9. 5.
[k] pen. 19. 31, 32. 1 Bren. 2. 7.
[7] Neu, *phïolau.*

Cyn CRIST 1023.

bobl *oedd* gyd âg ef, i'w bwytta. Canys dywedasant, *Y mae* y bobl yn newynog, yn flin hefyd, ac yn sychedig [1] yn yr anialwch.

PENNOD XVIII.

1 Dafydd yn edrych ar y lluoedd yn myned allan, ac yn rhoddi gorchymyn ynghylch Absalom. 6 Lladdfa fawr ar yr Israeliaid y'nghoed Ephraim. 9 Absalom y'nghrog wrth ei wallt mewn derwen; a Joab yn ei ladd ef, ac yn ei fwrw mewn pydew. 18 Lle Absalom. 19 Ahimaas a Chusi yn dwyn newyddion i Dafydd. 33 Dafydd yn galaru am Absalom.

A DAFYDD a gyfrifodd y bobl *oedd* gyd âg ef, ac a osododd arnynt hwy filwriaid a chanwriaid.

2 A Dafydd a anfonodd o'r bobl y drydedd ran dan law Joab, a'r drydedd ran dan law Abisai mab Serfiah, brawd Joab, a'r drydedd ran dan law Ittai y Gethiad. A'r brenhin a ddywedodd wrth y bobl, Gan fyned yr âf finnau hefyd gyd â chwi.

3 Ond [a] y bobl a attebodd, Nid âi di allan: canys os gan ffoi y ffown ni, ni osodant hwy *eu* meddwl arnom ni; ac os bydd marw ein hanner ni, ni osodant *eu* [2] meddwl arnom: ond yn awr *yr ydwyt ti* fel deng mil o honom ni: yn awr gan hynny gwell *yw* i ti fod i'n cynnorthwyo ni o'r ddinas.

4 A dywedodd y brenhin wrthynt hwy, Gwnaf yr hyn fyddo da yn eich golwg chwi. A'r brenhin a safodd ger llaw y porth; a'r holl bobl a aethant allan yn gannoedd ac yn filoedd.

5 A'r brenhin a orchymynodd i Joab, ac Abisai, ac Ittai, gan ddywedyd, *Byddwch* esmwyth, er fy mwyn i, wrth y llangc Absalom. A'r holl bobl a glywsant pan orchymynodd y brenhin i'r holl flaenoriaid yn achos Absalom.

6 ¶ Felly yr aeth y bobl i'r maes i gyfarfod Israel: a'r rhyfel fu yng nghoed Ephraim.

7 Ac yno y lladdwyd pobl Israel o flaen gweision Dafydd; ac yno y bu lladdfa fawr y dwthwn hwnnw, *sef* ugain mil.

8 Canys y rhyfel oedd yno wedi gwasgaru ar hyd wyneb yr holl wlad: a'r coed a ddifethodd fwy o'r bobl nag a [3] ddifethodd y cleddyf y diwrnod hwnnw.

9 ¶ Ac Absalom a gyfarfu â gweision Dafydd yn *eu* hwyneb. Ac Absalom oedd yn marchogaeth ar ful, a'r mul a aeth dan dewfrig derwen fawr, a'i ben ef a lynodd yn y dderwen: felly yr oedd efe rhwng y nefoedd a'r ddaear; a'r mul *oedd* dano ef a aeth ymaith.

[1] pen. 16. 2.
[a] pen. 21. 17.
[2] Heb. *calon.*
[3] Heb. *amlhaodd ddifetha.*

10 A rhyw un a ganfu *hynny*, ac a fynegodd i Joab, ac a ddywedodd, Wele, gwelais Absalom y'nghrog mewn derwen.

11 A dywedodd Joab wrth y gwr oedd yn mynegi iddo, Ac wele, ti a'*i* gwelaist *ef;* paham nas tarewaist ef yno i'r llawr, ac arnaf fi roddi i ti ddeg *sicl* o arian, ac un gwregys?

12 A dywedodd y gwr wrth Joab, Pe cawn bwyso ar fy llaw fil *o siclau* arian, nid estynwn fy llaw yn erbyn mab y brenhin: canys gorchymynodd y brenhin lle y clywsom ni wrthyt ti, ac wrth Abisai, ac wrth Ittai, gan ddywedyd, [4] Gwyliwch *gyffwrdd* o neb â'r llangc Absalom.

13 Os amgen, mi a wnaethwn ffalsder yn erbyn fy einioes: canys nid oes dim yn guddiedig oddi wrth y brenhin; tithau hefyd a safasit yn *fy* erbyn.

14 Yna y dywedodd Joab, Nid arhoaf fel hyn [5] gyd â thi. Ac efe a gymmerth dair o biccellau yn ei law, ac a'u brathodd trwy galon Absalom, ac efe etto yn fyw [6] yng nghanol y dderwen.

15 A'r deg llangc *y rhai* oedd yn dwyn arfau Joab a amgylchynasant, ac a darawsant Absalom, ac a'i lladdasant ef.

16 A Joab a udganodd mewn udgorn; a'r bobl a ddychwelodd o erlid ar ol Israel: canys Joab a attaliodd y bobl.

17 A hwy a gymmerasant Absalom, ac a'i bwriasant ef mewn ffos fawr yn y coed, ac [b] a osodasant arno garnedd gerrig fawr iawn: a holl Israel a ffoisant bob un i'w babell.

18 ¶ Ac Absalom a gymmerasai ac a osodasai iddo yn ei fywyd golofn, [c] yn nyffryn y brenhin: canys efe a ddywedodd, [d] Nid *oes* fab gennyf i wneuthur coffa am fy enw: ac efe a alwodd y golofn ar ei enw ei hun. A hi a elwir Lle Absalom, hyd y dydd hwn.

19 ¶ Yna Ahimaas mab Sadoc a ddywedodd, Gâd i mi redeg yn awr, a mynegi i'r brenhin, ddarfod i'r ARGLWYDD ei [7] ddïal ef ar ei elynion.

20 A Joab a ddywedodd wrtho ef, Ni *byddi* di yn genhadwr y dydd

Cyn CRIST 1023.

[4] Heb. *Gwyliwch, pwy bynnag foch, rhag y llangc Absalom.*
[5] Heb. *o'th flaen di.*
[6] Heb. *y'nghalon.*
[b] Jos. 7. 26.
[c] Gen. 14. 17.
[d] Edrych pen. 14. 27.
[7] Heb. *farnu ef o law.*

Cyn CRIST 1023.

hwn, eithr mynegi ddiwrnod arall: ond heddyw ni byddi di gennad, o herwydd marw mab y brenhin.
21 Yna y dywedodd Joab wrth Cusi, Dos, dywed i'r brenhin yr hyn a welaist. A Chusi a ymgrymmodd i Joab, ac a redodd.
22 Yna Ahimaas mab Sadoc a ddywedodd eilwaith wrth Joab, [8] Beth bynnag a fyddo, gâd i minnau, attolwg, redeg ar ol Cusi. A dywedodd Joab, I ba beth y rhedi di, fy mab, gan nad *oes* gennyt gennadwriaeth addas?
23 Ond beth bynnag a fyddo, *eb efe,* gâd i mi redeg. A dywedodd yntau wrtho, Rhed. Felly Ahimaas a redodd ar hyd y gwastadedd, ac a aeth heibio i Cusi.
24 A Dafydd oedd yn eistedd rhwng y ddau borth: a'r gwyliedydd a aeth ar nen y porth ar y mur, ac a ddyrchafodd ei lygaid, ac a edrychodd; ac wele wr yn rhedeg ei hunan.
25 A'r gwyliedydd a waeddodd, ac a fynegodd i'r brenhin. A'r brenhin a ddywedodd, Os ei hun *y mae* efe, cennadwriaeth *sydd* yn ei enau ef. Ac efe a ddaeth yn fuan, ac a nesaodd.
26 A'r gwyliedydd a ganfu wr arall yn rhedeg: a'r gwyliedydd a alwodd ar y porthor, ac a ddywedodd, Wele wr *arall* yn rhedeg ei hunan. A dywedodd y brenhin, Hwn hefyd sydd gennad.
27 A'r gwyliedydd a ddywedodd, Yr ydwyf fi yn gweled rhediad y blaenaf fel rhediad Ahimaas mab Sadoc. A dywedodd y brenhin, Gwr da *yw* hwnnw, ac â chennadwriaeth dda y daw efe.
28 Ac Ahimaas a alwodd, ac a ddywedodd wrth y brenhin, Heddwch: ac a ymgrymmodd i lawr ar ei wyneb ger bron y brenhin, ac a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a warchaeodd ar y gwŷr a gyfodasant eu llaw yn erbyn fy arglwydd frenhin.
29 A'r brenhin a ddywedodd, [9] Ai dïangol y llangc Absalom? A dywedodd Ahimaas, Gwelais gythrwfl mawr, pan anfonodd Joab was y brenhin, a'th was dithau, ond ni wybûm i beth *ydoedd.*
30 A'r brenhin a ddywedodd, Tro heibio; saf yma. Ac efe a drodd heibio, ac a safodd.

[8] Heb. *Bydded a fyddo.*
[9] Heb. *Oes heddwch i'r llangc.*

31 Ac wele, Cusi a ddaeth. A dywedodd Cusi, Cennadwri, arglwydd frenhin: canys yr ARGLWYDD a'th ddïalodd di heddyw ar bawb a'r a ymgyfododd i'th erbyn.
32 A dywedodd y brenhin wrth Cusi, A ddïangodd y llangc Absalom? A dywedodd Cusi, Fel y llangc hwnnw y byddo gelynion fy arglwydd frenhin, a'r holl rai a ymgyfodant i'th erbyn di er niwed *i ti.*
33 ¶ A'r brenhin a gyffrôdd, ac a aeth i fynu i ystafell y porth, ac a wylodd: ac fel hyn y dywedodd efe wrth fyned; [e] O fy mab Absalom, fy mab, fy mab Absalom! O na buaswn farw drosot ti, Absalom, fy mab, fy mab!

PENNOD XIX.

1 *Joab yn peri i'r brenhin beidio â galaru.* 9 *Yr Israeliaid yn daer am ddwyn y brenhin adref.* 11 *Dafydd yn anfon at yr offeiriaid i gynhyrfu gwŷr Judah.* 18 *Simei yn cael ei bardwn;* 24 *a Mephiboseth ei esgusodi.* 32 *Barzilai yn cael cennad i fyned adref; a chymmeryd Chimham ei fab ef i dŷ y brenhin.* 41 *Yr Israeliaid yn ymsennu â gwŷr Judah, am ddwyn y brenhin adref hebddynt hwy.*

A MYNEGWYD i Joab, Wele y brenhin yn wylo, ac yn galaru am Absalom.
2 A'r [2] fuddugoliaeth *a aeth* y dwthwn hwnnw yn alar i'r holl bobl: canys clywodd y bobl y diwrnod hwnnw ddywedyd, dristâu o'r brenhin am ei fab.
3 A'r bobl a aethant yn lladradaidd y diwrnod hwnnw i mewn i'r ddinas, fel pobl a fyddai yn myned yn lladradaidd wedi eu cywilyddio wrth ffoi o ryfel.
4 Ond y brenhin [a] a orchuddiodd ei wyneb; a'r brenhin a waeddodd â llef uchel, [b] O fy mab Absalom, Absalom, fy mab, fy mab!
5 A Joab a ddaeth i mewn i'r tŷ at y brenhin, ac a ddywedodd, Gwaradwyddaist heddyw wynebau dy holl weision, y rhai a amddiffynasant dy einioes di heddyw, ac einioes dy feibion a'th ferched, ac einioes dy wragedd, ac einioes dy orddercb-wragedd;
6 Gan garu dy gaseion, a chasâu dy garedigion: canys dangosaist heddyw nad oedd ddim gennyt dy dywysogion, na'th weision: o herwydd mi a wn heddyw, pe Absalom fuasai byw, a ninnau i gyd yn feirw heddyw, mai da fuasai *hynny* yn dy olwg di.
7 Cyfod yn awr gan hynny, cerdda allan, a dywed [3] yn dêg wrth dy

Cyn CRIST 1023.

[e] pen. 19. 4.
[2] Heb. *ymwared.*
[a] pen. 15. 30.
[b] pen. 18. 33.
[3] Heb. *wrth fodd calon.*

Cyn CRIST 1023.

weision: canys yr wyf fi yn tyngu
i'r ARGLWYDD, os ti nid âi allan,
nad erys neb gyd â thi y nos hon;
a gwaeth fydd hyn i ti nâ'r holl
ddrwg a ddaeth i'th erbyn di o'th
febyd hyd yr awr hon.
8 Yna y brenhin a gyfododd, ac a
eisteddodd yn y porth. A myneg-
wyd i'r holl bobl, gan ddywedyd,
Wele y brenhin yn eistedd yn y
porth. A'r holl bobl a ddaethant
o flaen y brenhin: canys Israel a
ffoisai bob un i'w babell.
9 ¶ Ac yr oedd yr holl bobl yn
ymryson trwy holl lwythau Israel,
gan ddywedyd, Y brenhin a'n gwar-
edodd ni o law ein gelynion, ac efe
a'n gwaredodd ni o law y Philist-
iaid; ac yn awr efe a ffodd o'r
wlad rhag Absalom.
10 Ac Absalom, yr hwn a ennein-
iasom ni arnom, a fu farw mewn
rhyfel: ac yn awr paham yr ydych
heb sôn am gyrchu y brenhin dra-
chefn?
11 ¶ A'r brenhin Dafydd a anfon-
odd at Sadoc ac at Abïathar yr
offeiriaid, gan ddywedyd, Lleferwch
wrth henuriaid Judah, gan ddywed-
yd, Paham yr ydych chwi olaf i
ddwyn y brenhin yn ei ol i'w dŷ?
canys gair holl Israel a ddaeth at
y brenhin, hyd ei dŷ.
12 Fy mrodyr *ydych* chwi; fy
asgwrn a'm cnawd *ydych* chwi:
paham gan hynny yr ydych yn
olaf i ddwyn y brenhin adref?
13 Dywedwch hefyd wrth Amasa,
[c] pen. 17. 25. [c]Onid fy asgwrn i a'm cnawd *wyt*
[d] Ruth 1. 17. ti? [d]Fel hyn y gwnelo DUW i mi,
ac fel hyn y chwanego, onid tywys-
og y llu fyddi di ger fy mron i yn
lle Joab byth.
14 Ac efe a drodd galon holl wŷr
[e] Barn. 20. 1. Judah, [e]fel *calon* un gwr: a hwy
a anfonasant at y brenhin, *gan
ddywedyd,* Dychwel di a'th holl
weision.
15 Felly y brenhin a ddychwel-
odd, ac a ddaeth i'r Iorddonen. A
Judah a ddaeth i Gilgal, i fyned
i gyfarfod â'r brenhin, i ddwyn y
brenhin dros yr Iorddonen.
[f] pen. 16. 5. 1 Bren. 2. 8. 16 ¶ A [f]Simei mab Gera, mab Je-
mini, yr hwn *oedd* o Bahurim, a
frysiodd, ac a ddaeth i waered gyd
â gwŷr Judah, i gyfarfod â'r bren-
hin Dafydd.
17 A mil o wŷr o Benjamin *oedd*
[g] pen. 16. 1, 2. gyd âg ef; [g]Siba hefyd gwas tŷ
Saul, a'i bymtheng mab a'i ugain
gwas gyd âg ef: a hwy a acthant
dros yr Iorddonen o flaen y bren-
hin.
18 Ac ysgraff a aeth drosodd i
ddwyn trwodd dylwyth y brenhin,
ac i wneuthur yr hyn fyddai da yn
ei olwg ef. A Simei mab Gera a
syrthiodd ger bron y brenhin, pan
ddaeth efe dros yr Iorddonen;
19 Ac a ddywedodd wrth y bren-
hin, Na ddannoded fy arglwydd i
mi anwiredd, ac na chofia [h]yr hyn [h] pen. 16. 5.
a wnaeth dy was yn anwir y dydd
yr aeth fy arglwydd frenhin o Je-
rusalem, i osod o'r brenhin *hynny*
at ei galon.
20 Canys dy was sydd yn cyd-
nabod bechu o honof fi: ac wele,
deuthum heddyw yn gyntaf o holl
dŷ Joseph, i ddyfod i waered i gyf-
arfod â'm harglwydd frenhin.
21 Ac Abisai mab Serfiah a at-
tebodd, ac a ddywedodd, Ai o her-
wydd hyn ni roddir Simei i farwol-
aeth, am iddo fellditthio enneiniog
yr ARGLWYDD?
22 A dywedodd Dafydd, [i]Beth [i] pen. 16. 10.
sydd i mi *a wnelwyf* â chwi, meib-
ion Serfiah, fel y byddych i mi yn
wrthwynebwyr heddyw? [k]a roddir [k] 1 Sam. 11. 13.
i farwolaeth heddyw neb yn Israel?
canys oni wn i, mai heddyw yr
ydwyf fi yn frenhin ar Israel?
23 [l]A'r brenhin a ddywedodd [l] 1 Bren. 2. 8, 9, 37, 46.
wrth Simei, Ni byddi di farw: a'r
brenhin a dyngodd wrtho ef.
24 ¶ [m]Mephiboseth mab Saul hef- [m] pen. 9. 6.
yd a ddaeth i waered i gyfarfod
â'r brenhin; ac ni olchasai efe ei
draed, ac ni thorrasai ei farf, ac ni
olchasai ei ddillad, er y dydd yr
aethai y brenhin hyd y dydd y
daeth efe *drachefn* mewn hedd-
wch.
25 A phan ddaeth efe i Jerusa-
lem i gyfarfod â'r brenhin, yna
y dywedodd y brenhin wrtho ef,
Paham nad aethost ti gyd â mi,
Mephiboseth?
26 Ac efe a ddywedodd, Fy ar-
glwydd frenhin, fy ngwas a'm
twyllodd i: canys dywedodd dy
was, Cyfrwyaf i mi asyn, fel y
marchogwyf arno, ac yr elwyf at
y brenhin; o herwydd cloff *yw*
dy was.
27 Ac [n]efe a enllibiodd dy was [n] pen. 16. 3.
wrth fy arglwydd frenhin; ond fy
arglwydd frenhin *sydd* [o]fel angel [o] pen. 14. 17, 20.
DUW: am hynny gwna *yr hyn
fyddo* da yn dy olwg.

Cyn CRIST 1023.

28 Canys nid oedd holl dŷ fy nhad i ond dynion [4] meirw ger bron fy arglwydd y brenhin; etto [p] tydi a osodaist dy was ym mhlith y rhai oedd yn bwytta ar dy fwrdd dy hun: pa gyfiawnder gan hynny sydd i mi bellach i waeddi mwy ar y brenhin?

[4] Heb. *marwolaeth.*
[p] pen. 9. 7, 10, 13.

29 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, I ba beth yr adroddi dy fatterion ym mhellach? dywedais, Ti a Siba rhennwch y tir.

30 A Mephiboseth a ddywedodd wrth y brenhin, Ië, cymmered efe y cwbl, gan ddyfod fy arglwydd frenhin i'w dŷ mewn heddwch.

31 ¶ A [q] Barzìlai y Gileadiad a ddaeth i waered o Rogelim, ac a aeth dros yr Iorddonen gyd â'r brenhin, i'w hebrwng ef dros yr Iorddonen.

[q] 1 Bren. 2. 7.

32 A Barzìlai *oedd* hen iawn, yn fab pedwar ugain mlwydd: [r] efe oedd yn darparu lluniaeth i'r brenhin tra yr ydoedd efe ym Mahanaim; canys gwr mawr iawn *oedd* efe.

[r] pen. 17. 27.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrth Barzìlai, Tyred drosodd gyd â mi, a mi a'th borthaf di gyd â mi yn Jerusalem.

34 A Barzìlai a ddywedodd wrth y brenhin, Pa faint *yw* dyddiau blynyddoedd fy einioes i, fel yr elwn i fynu gyd â'r brenhin i Jerusalem?

35 Mab pedwar ugain mlwydd *ydwyf* fi heddyw: a wn i ragoriaeth rhwng da a drwg? a ddichon dy was di archwaethu yr hyn a fwyttâf, neu yr hyn a yfaf? a glywaf fi bellach lais cerddorion a cherddoresau? paham gan hynny y bydd dy was mwyach yn faich ar fy arglwydd frenhin?

36 Dy was a â ychydig tu hwnt i'r Iorddonen gyd â'r brenhin: a phaham y talai y brenhin i mi gyfryw daledigaeth?

37 Gâd, attolwg, i'th was ddychwelyd yn fy ol, fel y byddwyf marw yn fy ninas fy hun, *ac fel y'm cladder* ym meddrod fy nhad a'm mam: ac wele, Chimham dy was, efe a â drosodd gyd â'm harglwydd frenhin, a gwna iddo yr hyn *fyddo* da yn dy olwg.

38 A dywedodd y brenhin, Chimham a â gyd â mi, a mi a wnaf iddo ef yr hyn *fyddo* da yn dy olwg di: a pheth bynnag a [5] erfyniech di arnaf fi, mi a'*i* gwnaf erot.

[5] Heb. *ddewisech gennyf.*

39 A'r holl bobl a aethant dros yr Iorddonen. Y brenhin hefyd a aeth drosodd: a'r brenhin a gusanodd Barzìlai, ac a'i bendithiodd ef; ac efe a ddychwelodd i'w fangre ei hun.

40 Yna y brenhin a aeth i Gilgal, a Chimham a aeth gyd âg ef. A holl bobl Judah a hebryngasant y brenhin, a hanner pobl Israel hefyd.

41 ¶ Ac wele, holl wŷr Israel a ddaethant at y brenhin, ac a ddywedasant wrth y brenhin, Paham y lladrattaodd ein brodyr ni, gwŷr Judah, dydi, ac y dygasant y brenhin a'i dylwyth dros yr Iorddonen, a holl wŷr Dafydd gyd âg ef?

42 Ac attebodd holl wŷr Judah i wŷr Israel, Oblegid câr agos *yw* y brenhin i ni: paham gan hynny y digiasoch chwi am y peth hyn? a fwyttasom ni *ddim* ar *draul* y brenhin? neu a anrhegodd efe ni âg anrheg?

43 A gwŷr Israel a attebasant wŷr Judah, ac a ddywedasant, Deg rhan *sydd* i ni yn y brenhin; hefyd *y mae* i ni yn Dafydd fwy nag i chwi: paham gan hynny y dïystyraist fi? onid myfi a ddywedais yn gyntaf am gyrchu adref fy mrenhin? Ac [s] ymadrodd gwŷr Judah oedd galettach nag ymadrodd gwŷr Israel.

[s] Edrych Barn. 8. 1. a 12. 1.

PENNOD XX.

1 Seba, o achos yr ymrafael, yn codi plaid yn Israel. 3 Deg gordderch-wraig Dafydd mewn carchar tragywyddol. 4 Gwneuthur Amasa yn bennaeth ar Judah; a Joab yn ei ladd ef. 14 Joab yn erlid Seba i Abel. 16 Gwraig ddoeth yn achub y ddinas, trwy dorri pen Seba. 23 Swyddogion Dafydd.

Cylch 1022.

AC yno y digwyddodd bod gwr i'r fall, a'i enw Seba, mab Bichri, gwr o Jemini; ac efe a udganodd mewn udgorn, ac a ddywedodd, [a] Nid oes i ni ddim rhan yn Dafydd, nac etifeddiaeth i ni ym mab Jesse: pawb i'w babell, O Israel.

[a] 2 Bren. 12. 16. 2 Chron. 10. 16.

2 Felly holl wŷr Israel a aethant i fynu oddi ar ol Dafydd, ar ol Seba mab Bichri: ond gwŷr Judah a lynasant wrth eu brenhin, o'r Iorddonen hyd Jerusalem.

3 ¶ A daeth Dafydd i'w dŷ ei hun i Jerusalem; a'r brenhin a gymmerth [b] y deg gordderch-wraig a

[b] pen. 15. 16. a 16. 21, 22.

Cyn CRIST Cylch 1022.

adawsai efe i gadw y tŷ, ac a'u
rhoddes hwynt *mewn* cadwraeth,
ac a'u porthodd hwynt; ond nid
aeth efe i mewn attynt hwy: eithr
buant yn rhwym hyd ddydd eu
marwolaeth, [2] yn byw mewn gwedd-
wdod.
4 ¶ Yna y dywedodd y brenhin
wrth Amasa, [3] [c] Cynnull i mi wŷr
Judah *erbyn* y trydydd dydd; a
bydd dithau yma.
5 Felly Amasa a aeth i gynnull
Judah: ond efe a drigodd yn hŵy
na'r amser terfynedig a osodasai
efe iddo.
6 A dywedodd Dafydd wrth Abi-
sai, Seba mab Bichri a'n dryga ni
yn waeth nag Absalom: cymmer
di [d] weision dy arglwydd, ac erlid
ar ei ol ef, rhag iddo gael y dinas-
oedd caerog, ac ymachub *o'n gol-
wg* ni.
7 A gwŷr Joab, a'r [e] Cerethiaid, y
Pelethiaid *hefyd*, a'r holl gedyrn,
a aethant ar ei ol ef; ac a aeth-
ant allan o Jerusalem, i erlid ar ol
Seba mab Bichri.
8 *Pan oeddynt* hwy wrth y maen
mawr *sydd* yn Gibeon, Amasa a
aeth o'u blaen hwynt. A Joab
oedd wedi gwregysu ei gochl oedd
am dano, ac arni *yr oedd* gwregys
a chleddyf wedi ei rwymo ar ei
lwynau ef yn ei wain; a phan
gerddai efe, *y cleddyf* a syrthiai.
9 A dywedodd Joab wrth Amasa,
A wyt ti yn llawen, fy mrawd? A
llaw ddehau Joab a ymaflodd ym
marf Amasa i'w gusanu ef.
10 Ond ni ddaliodd Amasa ar y
cleddyf *oedd* yn llaw Joab: felly
[f] efe a'i tarawodd ef âg ef [g] dan y
bummed *ais*, ac a ollyngodd ei ber-
fedd ef i'r llawr, ac nid ail-daraw-
odd ef: ac efe a fu farw. Felly
Joab ac Abisai ei frawd a ganlyn-
odd ar ol Seba mab Bichri
11 Ac un o weision Joab oedd yn
sefyll yn ei ymyl ef, ac a ddywed-
odd, Pwy bynnag a ewyllysio *yn
dda* i Joab, a phwy bynnag *sydd*
gyd â Dafydd, *eled* ar ol Joab.
12 Ac Amasa oedd yn ymdry-
baeddu mewn gwaed y'nghanol y
brif-ffordd. A phan welodd y gwr
yr holl bobl yn sefyll, efe a sym-
mudodd Amasa oddi ar y brif-
ffordd i'r maes, ac a daflodd gadach
arno, pan welodd efe bawb a'r oedd
yn dyfod atto ef yn sefyll.
13 Pan symmudwyd ef oddi ar y
brif-ffordd, yr holl wŷr a aethant
ar ol Joab, i erlid ar ol Seba mab
Bichri.
14 ¶ Ac efe a dramwyodd trwy
holl lwythau Israel i Abel, ac i
Beth-maachah, ac i holl *leoedd* Be-
rim: a hwy a ymgasglasant, ac a
aethant ar ei ol ef.
15 Felly y daethant hwy, ac a
warchaeasant arno ef yn Abel Beth-
maachah, ac a fwriasant glawdd yn
erbyn y ddinas, *yr hon* a safodd ar
y rhagfur: a'r holl bobl y rhai *oedd*
gyd â Joab oedd yn [4] curo y mur,
i'w fwrw i lawr.
16 ¶ Yna gwraig ddoeth o'r ddin-
as a lefodd, Clywch, clywch: dy-
wedwch, attolwg, wrth Joab, Nesâ
hyd yma, fel yr ymddiddanwyf â thi.
17 Pan nesaodd efe atti hi, y
wraig a ddywedodd, Ai ti *yw* Joab?
Dywedodd yntau, *Ië*, myfi. A hi a
ddywedodd wrtho ef, Gwrando eir-
iau dy law-forwyn. Dywedodd yn-
tau, Yr ydwyf yn gwrandaw.
18 Yna hi a ddywedodd, Hwy a
lefarent [5] gynt, gan ddywedyd, Dïau
yr ymofynant âg Abel: ac felly y
dibennent.
19 Myfi *wyf un o* heddychol ffydd-
loniaid Israel: yr wyt ti yn ceisio
difetha dinas a mam yn Israel: pa-
ham y difethi di etifeddiaeth yr
ARGLWYDD?
20 A Joab a attebodd ac a ddy-
wedodd, Na atto DUW, na atto
DUW, i mi na difetha na dinystrio!
21 Nid felly *y mae* y peth: eithr
gwr o fynydd Ephraim, Seba mab
Bichri *dan* ei enw, a ddyrchafodd
ei law yn erbyn y brenhin, yn erbyn
Dafydd. Rhoddwch ef yn unig, a
mi a âf ymaith oddi wrth y ddinas.
A dywedodd y wraig wrth Joab,
Wele, ei ben ef a fwrir attat ti dros
y mur.
22 Yna y wraig [h] o'i doethineb a
aeth at yr holl bobl. A hwy a dor-
rasant ben Seba mab Bichri, ac a'*i*
taflasant allan i Joab. Ac efe a ud-
ganodd mewn udgorn; a hwy a
wasgarwyd oddi wrth y ddinas, bob
un i'w pabellau. A Joab a ddy-
chwelodd i Jerusalem at y brenhin.
23 ¶ Yna [i] Joab *oedd* ar holl lu-
oedd Israel; a Benaiah mab Je-
hoiada ar y Cerethiaid, ac ar y
Pelethiaid;
24 Ac Adoram *oedd* ar y dreth;
a [k] Jehosaphat mab Ahilud yn gof-
iadur;

Cyn CRIST Cylch 1022.

[2] Heb. *mewn gwedd-wdod bywyd.*
[3] Heb. *Galw attaf.*
[c] pen. 19. 13.
[d] pen. 11. 11.
[e] pen. 8. 18.
[f] 1 Bren. 2. 5.
[g] pen. 2. 23.
[4] Heb. *difwyno.*
[5] Heb. *yn y dechreuad:* Edrych Deut. 20. 11.
[h] Preg. 9. 14.
[i] pen. 8. 16.
[k] pen. 8. 16. 1 Bren. 4. 3.

Cyn CRIST Cylch 1022.

25 Sefa hefyd yn ysgrifenydd; a
Sadoc ac Abïathar yn offeiriaid;
26 [1] Ira hefyd y Jairiad oedd [6] ben-
llywydd ynghylch Dafydd.

[1] pen. 23. 38.
[6] Neu, *dywysog.*

PENNOD XXI.

1 *Y tair blynedd newyn, o achos y Gibeoniaid, yn peidio, trwy grogi saith o feibion Saul.* 10 *Caredigrwydd Rispah tu ag at y marw.* 12 *Dafydd yn claddu esgyrn Saul a Jonathan.* 15 *Pedair câd yn erbyn y Philistiaid; lle y lladdodd pedwar o gedyrn Dafydd bedwar o gawri.*

Cylch 1021.

A BU newyn yn nyddiau Da-
fydd dair blynedd olynol. A
Dafydd a [2] ymofynodd ger bron
yr ARGLWYDD. A'r ARGLWYDD a
ddywedodd, O herwydd Saul, ac o
herwydd *ei* dŷ gwaedlyd *ef, y
mae hyn;* oblegid lladd o hono
ef y Gibeoniaid.

[2] Heb. *geisiodd wyneb yr Arglwydd:* Edrych Num. 27. 21.

2 A'r brenhin a alwodd am y
Gibeoniaid, ac a ymddiddanodd â
hwynt; (a'r Gibeoniaid hynny nid
oeddynt o feibion Israel, ond [a] o
weddill yr Amoriaid; a meibion
Israel a dyngasai iddynt hwy:
etto Saul a geisiodd eu lladd
hwynt, o'i serch i feibion Israel a
Judah.)

[a] Jos. 9. 3, 16, 17.

3 A Dafydd a ddywedodd wrth y
Gibeoniaid, Beth a wnaf i chwi? ac
â pha beth y gwnaf gymmod, fel y
bendithioch chwi etifeddiaeth yr
ARGLWYDD?
4 A'r Gibeoniaid a ddywedasant
wrtho, Ni fynnwn ni nac arian nac
aur gan Saul, na chan ei dŷ ef; ac
ni fynnwn ni ladd neb yn Israel.
Ac efe a ddywedodd, Yr hyn a
ddywedoch chwi, a wnaf i chwi.
5 A hwy a ddywedasant wrth y
brenhin, Y gwr a'n difethodd ni, ac
[3] a fwriadodd i'n herbyn ni, i'n din-
ystrio ni rhag aros yn un o derfyn-
au Israel,

[3] Neu, *a'n torrodd ymaith.*

6 Rhodder i ni saith o wŷr o'i
feibion ef, fel y crogom ni hwynt
i'r ARGLWYDD yn [b] Gibeah Saul,
dewisedig yr ARGLWYDD. A dy-
wedodd y brenhin, Myfi *a'u*
rhoddaf.

[b] 1 Sam. 10. 26. a 11. 4.

7 Ond y brenhin a arbedodd Me-
phiboseth, mab Jonathan, mab
Saul, o herwydd [c] llw yr AR-
GLWYDD yr hwn *oedd* rhyngddynt
hwy, rhwng Dafydd a Jonathan
mab Saul.

[c] 1 Sam. 18. 3. a 20. 8, 15, 42. a 23. 18.

8 Ond y brenhin a gymmerth
ddau fab Rispah merch Aiah, y
rhai a ymddûg hi i Saul, *sef* Ar-
moni a Mephiboseth; a phùm mab
[4] Michal merch Saul, y rhai a blant-
odd hi i Adriel mab Barzilai y Ma-
holathiad:

Cyn CRIST Cylch 1021.

[4] Neu, *chwaer Michal.*

1019.

9 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn
llaw y Gibeoniaid; a hwy a'u crog-
asant hwy yn y mynydd ger bron
yr ARGLWYDD: a'r saith hyn a
gyd-gwympasant, ac a roddwyd i
farwolaeth yn y dyddiau cyntaf o'r
cynhauaf, yn nechreuad cynhauaf
yr haidd.
10 ¶ A [d] Rispah merch Aiah a
gymmerth sachlïan, a hi a'i hestyn-
odd ef iddi ar y graig, o ddechreu
y cynhauaf nes diferu dwfr arnynt
hwy o'r nefoedd, ac ni adawodd hi
i ehediaid y nefoedd orphwys ar-
nynt hwy y dydd, na bwystfil y maes
liw nos.

[d] pen. 3. 7.

11 A mynegwyd i Dafydd yr hyn
a wnaethai Rispah merch Aiah,
gordderch-wraig Saul.
12 ¶ A Dafydd a aeth ac a ddug
esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan
ei fab, oddi wrth berchenogion Ja-
bes Gilead, y rhai a'u lladrattasent
hwy o heol Beth-san, [e] yr hon y
crogasai y Philistiaid hwynt ynddi,
y dydd y lladdodd y Philistiaid
Saul yn Gilboa.

[e] 1 Sam. 31. 10.

13 Ac efe a ddug i fynu oddi yno
esgyrn Saul, ac esgyrn Jonathan ei
fab; a hwy a gasglasant esgyrn y
rhai a grogasid.
14 A hwy a gladdasant esgyrn
Saul a Jonathan ei fab y'ngwlad
Benjamin, yn Sela, ym meddrod
Cis ei dad: a hwy a wnaethant yr
hyn oll a orchymynasai y brenhin.
A bu DUW foddlawn i'r wlad ar
ol hyn.

Cylch 1018.

15 ¶ A bu eilwaith ryfel rhwng y
Philistiaid ac Israel; a Dafydd a
aeth i waered a'i weision gyd âg
ef, ac a ymladdasant â'r Philistiaid.
A diffygiodd Dafydd.
16 Ac Isbibenob, yr hwn *oedd*
o feibion [5] y cawr, (a phwys [6] ei
waywffon yn dri chàn *sicl* o bres,)
ac wedi ei wregysu â *chleddyf* new-
ydd, a feddyliodd ladd Dafydd.

[5] Neu, *Raphah.*
[6] Heb. *paladr,* neu, *flaen ei waywffon.*

17 Ond Abisai mab Serfiah a'i
helpiodd ef, ac a darawodd y Phi-
listiad, ac a'i lladdodd ef. Yna
[f] gwŷr Dafydd a dyngasant wrtho
ef, gan ddywedyd, Nid âi di allan
mwyach gyd â ni i ryfel, rhag i ti
ddiffoddi [7] [g] goleuni Israel.

[f] pen. 18. 3.
[7] Heb. *canwyll,* neu, *lamp.*
[g] 1 Bren. 11. 36. Ps. 132. 17.

18 [h] Ac ar ol hyn fe fu eilwaith
ryfel yn Gob yn erbyn y Philist-
iaid: yna [i] Sibbechai yr Husathiad

[h] 1 Chron. 20. 4.
[i] 1 Chron. 11. 29.

Cyn CRIST Cylch 1018.

a laddodd Saph, yr hwn *oedd* o
feibion [8] y cawr.
8 Neu, *Raphah.*
19 A bu etto ryfel yn Gob yn erbyn y Philistiaid: ac Elhanan mab
Jaare-oregim, y Bethlehemiad, a
k Edrych 1 Chron. 20. 5.
darawodd [k] *frawd* Golïath y Gethiad; a phren ei waywffon ef *oedd*
fel carfan gwehydd.
20 A bu etto ryfel yn Gath: ac
yr oedd gwr corphol, a chwech o
fysedd ar bob llaw iddo, a chwech
o fysedd ar bob troed iddo, pedwar
ar hugain o rifedi; efe hefyd *oedd*
9 Neu, *i Raphah.*
fab [9] i'r cawr.
2 Neu, *ddifenwodd.*
21 Ac efe a [2] ammharchodd Israel; a Jonathan mab [1] Simea,
1 Sam. 17. 10, 25, 26.
brawd Dafydd, a'i lladdodd ef.
1 1 Sam. 16.9, *Sammah.*
22 Y pedwar hyn a aned i'r cawr
yn Gath, ac a gwympasant trwy law
Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

PENNOD XXII.

Psalm o ddïolchgarwch am alluog ymwared Duw, a'i amryw fendithion.

1018.
A DAFYDD a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau y gân hon,
yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion,
ac o law Saul.
a Deut. 32.4. Ps. 18. 2, &c.
2 Ac efe a ddywedodd, [a] Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamddiffynfa, a'm gwaredydd i;
b Heb. 2.13.
3 DUW fy nghraig, [b] ynddo ef yr
ymddiriedaf: fy nharian, a chorn
fy iachawdwriaeth, fy uchel-dŵr
a'm noddfa, fy achubwr; rhag trais
y'm hachubaist.
4 Galwaf ar yr ARGLWYDD canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy
ngelynion.
2 Neu, *gloes*, neu, *donnau.*
5 Canys [2] gofidion angau a'm
cylchynasant; afonydd [3] y fall a'm
3 Heb. *Belial.*
dychrynasant i.
4 Neu, *Rheffynnau.*
6 [4] Doluriau uffern a'm hamgylchynasant; maglau angau a'm rhagflaenasant.
7 Yn fy nghyfyngdra y gelwais ar
yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar
fy NUW; ac efe a glybu fy llef o'i
deml, a'm gwaedd *a aeth* i'w glustiau ef.
8 Yna y cynhyrfodd ac y crynodd
c Job 26. 11.
y ddaear: [c] seiliau y nefoedd a gyffroisant ac a ymsiglasant, am iddo
ef ddigio.
9 Dyrchafodd mwg o'i ffroenau
ef, a thân o'i enau ef a ysodd: glo
a ennynasant ganddo ef.
10 Efe a ogwyddodd y nefoedd, ac
a ddisgynodd; a thywyllwch *oedd*
dan ei draed ef.
11 Marchogodd efe hefyd ar y
cerub, ac a ehedodd: ïe, efe a welwyd ar adenydd y gwynt.

Cyn CRIST 1018.

12 Efe a osododd y tywyllwch yn
bebyll o'i amgylch; *sef* casgliad y
dyfroedd, *a* thew gymmylau yr awyr.
13 Gan y disgleirdeb ger ei fron
ef yr ennynodd y marwor tanllyd.
14 Yr ARGLWYDD a daranodd o'r
nefoedd, a'r Goruchaf a roddes ei lef.
15 Ac efe a anfonodd *ei* saethau,
ac a'u gwasgarodd hwynt; mellt,
ac a'u drylliodd hwynt.
16 Gwaelodion y môr a ymddangosodd, *a* seiliau y byd a [5] ddinoethwyd, gan gerydd yr ARGLWYDD, *a*
5 *ddatguddiwyd.*
chan chwythad anadl ei ffroenau ef.
17 Efe a anfonodd oddi uchod:
cymmerodd fi; tynnodd fi o ddyfroedd [6] lawer.
6 Neu, *mawrion.*
18 Gwaredodd fi rhag fy ngelyn
cadarn, *a* rhag fy nghaseion; am
eu bod yn drech na mi.
19 Achubasant fy mlaen yn nydd
fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd
gynhaliad i mi.
20 Efe a'm dug i ehangder: efe a'm
gwaredodd i, am iddo ymhoffi ynof.
21 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd
yn ol fy nghyfiawnder: yn ol glendid fy nwylaw y talodd efe i mi.
22 Canys mi a gedwais ffyrdd yr
ARGLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol oddi wrth fy NUW.
23 O herwydd ei holl farnedigaethau ef *oedd* ger fy mron i: ac
oddi wrth ei ddeddfau ni chiliais i.
24 Bûm hefyd berffaith [7] ger ei
7 Heb. *iddo.*
fron ef; ac ymgedwais rhag fy anwiredd.
25 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd
innau yn ol fy nghyfiawnder; yn
ol fy nglendid o flaen ei lygaid ef.
26 A'r trugarog y gwnei drugaredd: â'r gwr perffaith y gwnei berffeithrwydd.
27 A'r glân y gwnei lendid; ac
[d] â'r cyndyn yr ymgyndynni.
d Lef. 26. 24, 27, 28. Ps. 18. 26.
28 Y bobl gystuddiedig a waredi:
ond *y mae* dy lygaid ar y rhai
uchel, i'*w* darostwng.
29 Canys ti *yw* fy nghanwyll i, O
ARGLWYDD; a'r ARGLWYDD a lewyrcha fy nhywyllwch.
30 Oblegid ynot ti y [8] rhedaf trwy
8 Neu, *torraf.*
fyddin: trwy fy NUW y llammaf
dros fur.
31 [e] DUW *sydd* berffaith ei ffordd;
e Deut. 32.4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3.
[f] ymadrodd yr ARGLWYDD *sydd*
f Ps. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.
buredig: tarian *yw* efe i bawb a
ymddiriedant ynddo.
32 Canys [g] pwy *sydd* DDUW, heb
g 1 Sam. 2.2. Es. 45. 5, 6.

Cyn CRIST 1018.

law yr ARGLWYDD? a phwy *sydd*
graig, eithr ein DUW ni?
33 DUW *yw* fy nghadernid *a'm*
nerth; ac a rwyddhaodd fy ffordd
i yn berffaith.
34 Efe sydd yn gwneuthur fy
nhraed fel *traed* ewigod; ac efe sydd
yn fy ngosod ar fy uchelfaoedd.
35 Efe sydd yn dysgu fy nwylaw i
ryfel; fel y dryllir bwa dur *yn* fy
mreichiau.
36 Rhoddaist hefyd i mi darian
dy iachawdwriaeth; [9] ac â'th fwyn-
der y llïosogaist fi.
37 Ehengaist fy ngherddediad dan-
af; fel na lithrodd fy sodlau.
38 Erlidiais fy ngelynion, a difeth-
ais hwynt; ac ni ddychwelais nes
eu difa hwynt.
39 Difeais hwynt hefyd, a thry-
wenais hwynt, fel na chyfodent; a
hwy a syrthiasant dan fy nhraed i.
40 Canys ti a'm gwregysaist i â
nerth i ryfel: y rhai a ymgyfodent
i'm herbyn, a ddarostyngaist danaf.
41 Rhoddaist hefyd i mi warrau
fy ngelynion; fel y difethwn fy
nghaseion.
42 Disgwyliasant, ond nid *oedd*
achubydd; *sef* am yr ARGLWYDD,
ond nid attebodd hwynt.
43 Yna y maluriais hwynt fel
llwch y ddaear; melais hwynt fel
tom yr heolydd, *a* thaenais hwynt.
44 Gwaredaist fi rhag cynhennau
fy mhobl; cedwaist fi yn ben *ar*
genhedloedd: pobl nid adnabûm
a'm gwasanaethant.
45 Meibion dïeithr a gymmerant
arnynt [2] ymddarostwng i mi: pan
glywant, gwrandawant arnaf fi.
46 Meibion dïeithr a ballant, ac
a ddychrynant o'u carchardai.
47 Byw fyddo yr ARGLWYDD, a
bendigedig *fyddo* fy nghraig; a
dyrchafer DUW, craig fy iachawd-
wriaeth.
48 DUW sydd yn [3] fy nïal i, ac sydd
yn darostwng pobloedd danaf fi,
49 Ac sydd yn fy nhywys i o blith
fy ngelynion: ti hefyd a'm dyrch-
efaist uwch law y rhai a gyfodent
i'm herbyn; rhag y gwr traws y'm
hachubaist i.
50 Am hynny y moliannaf di, O
ARGLWYDD, ym mhlith y [h] cenhedl-
oedd, ac y canaf i'th enw.
51 *Efe sydd* dŵr iachawdwriaeth
i'w frenhin; ac yn gwneuthur tru-
garedd i'w enneiniog, i Dafydd, ac
[i] i'w had yn dragywydd.

[9] Neu, *a'th fwynder a'm llïosogodd.*

[2] Edrych Deut. 33. 29.

[3] Heb. *rhoddi dial trosof.*

[h] Rhuf. 15. 9.

[i] pen. 7. 12.

PENNOD XXIII.

1 Dafydd yn ei eiriau diweddaf yn dangos fod ei ffydd ef yn addewidion Duw tu hwnt i bob deall dynol. 6 Anghyffelyb gyflwr yr annuwiol. 8 Enwau cedyrn Dafydd.

DYMA eiriau diweddaf Dafydd.
Dywedodd Dafydd mab Jesse,
[a] a dywedodd y gwr a osodwyd yn
uchel, enneiniog DUW Jacob, a
pheraidd ganiadydd Israel;
2 Yspryd yr ARGLWYDD a lefar-
odd ynof fi, a'i ymadrodd ef *oedd*
ar fy nhafod.
3 DUW Israel a ddywedodd wrth-
yf fi, [b] Craig Israel a ddywedodd,
[2] *Bydded* llywodraethwr ar ddyn-
ion yn gyfiawn, yn llywodraethu
mewn ofn DUW:
4 Ac [c] *efe a fydd* fel y bore-oleuni,
pan gyfodo haul foregwaith heb
gymmylau: *fel* eginyn *a dŷf* o'r
ddaear, gan lewyrchiad yn ol gwlaw.
5 Er nad *yw* fy nhŷ i felly gyd â
DUW; etto [d] cyfammod tragywydd-
ol a wnaeth efe â mi, wedi ei lun-
iaethu yn hollol ac yn sicr; canys
fy holl iachawdwriaeth, a'*m* holl
ddymuniad *yw*, er nad yw yn peri
iddo flaguro.
6 ¶ A'r anwir *fyddant* oll fel
drain wedi eu bwrw heibio: canys
mewn llaw nis cymmerir hwynt.
7 Ond y gwr a gyffyrddo â hwynt
a [3] ddiffynir â haiarn, ac â phaladr
gwaywffon; ac â thân y llosgir
hwynt yn *eu* lle.
8 ¶ Dyma enwau y cedyrn oedd
gan Dafydd. [4] Y Tachmoniad a eis-
teddai yn y gadair, yn bennaeth y
tywysogion; hwnnw *oedd* Adino
yr Esniad: [5] *efe a ruthrodd* yn
erbyn wyth cant, y rhai a laddodd
efe ar unwaith.
9 Ac ar ei ol ef *yr oedd* [e] Eleazar
mab Dodo, mab Ahohi, *ym mhlith*
y tri chedyrn, gyd â Dafydd, pan
ddifenwasant hwy y Philistiaid a
ymgynnullasent yno i ryfel, a phan
aeth gwŷr Israel ymaith.
10 Efe a gyfododd, ac a darawodd
ar y Philistiaid, nes diffygio ei law
ef, a glynu o'i law ef wrth y cledd-
yf: a'r ARGLWYDD a wnaeth iach-
awdwriaeth mawr y diwrnod hwn-
nw; a'r bobl a ddychwelasant ar ei
ol ef yn unig i anrheithio.
11 Ac ar ei ol ef *yr oedd* [f] Sammah
mab Age yr Harariad. A'r Philistiaid
a ymgynnullasent [6] yn dorf; ac yr oedd
yno ran o'r maes yn llawn o ffacbys:
a'r bobl a ffodd o flaen y Philistiaid.

Cyn CRIST 1018.

[a] Ps. 89. 27.

[b] Deut. 32. 4. pen. 22. 2, 32.

[2] Neu, *Bydd.*

[c] Barn. 5. 31. Ps. 89. 36. Diar. 4. 18. Hos. 6. 5.

[d] pen. 7. 15, 16.

[3] Heb. *gyflawnir.*

[4] *Josebbassabet y Tachmoniad, pen y tri.*

[5] Edrych 1 Chron. 11. 11. a 27. 2.

[e] 1 Chron. 11. 12. a 27. 4.

[f] 1 Chron. 11. 27.

[6] Neu, *i ysglyfaethu.*

Cyn CRIST 1018.

12 Ond efe a safodd y'nghanol y
rhandir, ac a'i hachubodd, ac a ladd-
odd y Philistiaid. Felly y gwnacth
yr ARGLWYDD ymwared mawr.
13 [7] A [g] thri o'r deg pennaeth ar
hugain a ddisgynasant, ac a ddaeth-
ant y cynhauaf at Dafydd i [h] ogof
Adùlam: a thorf y Philistiaid oedd
yn gwersyllu yn [i] nyffryn Rephaim.
14 A Dafydd *oedd* yna mewn
amddiffynfa: a sefyllfa y Philistiaid
ydoedd yna yn Bethlehem.
15 A blysiodd Dafydd, a dywed-
odd, Pwy a'm dïoda i â dwfr o by-
dew Bethlehem, yr hwn *sydd* wrth
y porth?
16 A'r tri chedyrn a ruthrasant trwy
wersyll y Philistiaid, ac a dynnasant
ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn
oedd wrth y porth, ac a'*i* cymmeras-
ant hefyd, ac a'*i* dygasant at Dafydd:
ond ni fynnai efe ei yfed, eithr efe a'i
dïod-offrymmodd ef i'r ARGLWYDD;
17 Ac a ddywedodd, Na atto yr AR-
GLWYDD i mi wneuthur hyn; *onid*
gwaed y gwŷr a aethant mewn *en-
bydrwydd* am eu heinioes *yw* hwn?
Am hynny ni fynnai efe ei yfed.
Hyn a wnaeth y tri chedyrn hynny.
18 Ac [k] Abisai brawd Joab, mab
Serfiah, *oedd* bennaf o'r tri. Ac
efe a gyfododd ei waywffon yn er-
byn tri chant, [8] *ac* a'*u* lladdodd
hwynt: ac iddo ef *yr oedd* yr enw
ym mhlith y tri.
19 Onid anrhydeddusaf *oedd efe* o'r
tri? a bu iddynt yn dywysog: etto
ni chyrhaeddodd efe y tri *chyntaf.*
20 A Benaiah mab Jehoiada, mab
gwr grymmus o Cabseel, aml ei
weithredoedd, efe a laddodd ddau
[9] o gedyrn Moab: ac efe a aeth i
waered, ac a laddodd lew mewn
pydew yn amser eira.
21 Ac efe a darawodd Aipht-ddyn,
gwr [1] golygus *o faint:* ac yn llaw
yr Aiphtiad *yr oedd* gwaywffon;
eithr efe a ddaeth i waered atto ef
â ffon, ac a ddug y waywffon o law
yr Aiphtiad, ac a'i lladdodd ef â'i
waywffon ei hun.
22 Hyn a wnaeth Benaiah mab
Jehoiada: ac iddo *yr oedd* yr enw
ym mhlith y tri chedyrn.
23 [2] Anrhydeddusach *oedd* na'r
deg ar hugain; ond ni chyrhaedd-
odd efe y tri *chyntaf:* a Dafydd
a'i gosododd ef ar [3] ei wŷr o gard.
24 [m] Asahel brawd Joab *oedd* un
o'r deg ar hugain; Elhanan mab
Dodo y Bethlehemiad,

[7] Neu, *A'r tri pennaeth ar.* [g] 1 Chron. 11. 15. [h] 1 Sam. 22. 1. [i] pen. 5. 18. [k] 1 Chron. 11. [8] Heb. *o laddedigion.* [9] Heb. *lew Duw o Moab.* [1] 1 Chron. 11. 23. [2] Neu, *Anrhydeddus oedd ym mysg y deg ar hugain.* [3] Neu, *ei gynghor.* Heb. *ei orchymyn.* [m] pen. 2. 18.

25 Sammah yr Harodiad, Elica yr
Harodiad,
26 Heles y [n] Paltiad, Ira mab
Icces y Tecoiad,
27 Abïezer yr Anathothiad, Me-
bunnai yr Husathiad,
28 Salmon yr Ahohiad, Maharai
y Netophathiad,
29 Heleb mab Baanah y Neto-
phathiad, Ittai mab Ribai o Gibeah
meibion Benjamin,
30 Benaiah y Pirathoniad, Hìdai
o [4] afonydd Gaas,
31 Abi-albon yr Arbathiad, Az-
mafeth y Barhumiad,
32 Eliahba y Saalboniad; o feib-
ion Jasen, Jonathan,
33 Sammah yr Harariad, Ahïam
mab Sarar yr Harariad,
34 Eliphelet mab Ahasbai, mab y
Maachathiad, Elïam mab Ahitophel
y Giloniad,
35 Hesrai y Carmeliad, Paarai yr
Arbiad,
36 Igal mab Nathan o Sobah,
Bani y Gadiad,
37 Selec yr Ammoniad, Naharai y
Beerothiad yn dwyn arfau Joab
mab Serfiah,
38 [o] Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithriad,
39 Urïas yr Hethiad: dau ar bym-
theg ar hugain o gwbl.

PENNOD XXIV.

1 *Satan yn temtio Dafydd, ac yntau yn gyrru Joab i rifo y bobl.* 5 *Y capteniaid, ym mhen y naw mis a'r ugain niwrnod, yn dwyn cyfrif o dri chàn mil ar ddeg o ryfelwyr.* 10 *Dafydd yn cael ei ddewis o dri pla; ac yn dewis tridiau o'r nodau:* 15 *ac wedi lladd deng mil a thri ugain o'r bobl, yn edifarhâu, ac wrth hynny yn achub dinystr Jerusalem.* 18 *Dafydd, trwy gynghor Gad, yn prynu llawr-dyrnu Arafnah; a'r pla yn peidio, wedi iddo ef aberthu.*

1017.

A THRACHEFN digllonedd yr
ARGLWYDD a ennynodd yn er-
byn Israel; [2] ac efe a annogodd
Dafydd yn eu herbyn hwynt, i ddy-
wedyd, [a] Dos, cyfrif Israel a Judah.
2 Canys y brenhin a ddywedodd
wrth Joab tywysog y llu *oedd* gan-
ddo ef, [3] Dos yn awr trwy holl
lwythau Israel, [b] o Dan hyd Beer-
seba, a chyfrif y bobl, fel y gwyp-
wyf rifedi y bobl.
3 A Joab a ddywedodd wrth y
brenhin, Yr ARGLWYDD dy DDUW a
chwanego y bobl yn gàn cymmaint
ag y maent, fel y gwelo llygaid fy
arglwydd frenhin: ond paham yr
ewyllysia fy arglwydd frenhin y
peth hyn?

Cyn CRIST 1018. [n] 1 Chron. 11. 27. [4] Neu, *ddyffrynnoedd.* [o] pen. 20. 26. [2] *a Satan.* Edrych 1 Chron. 21. 1. [a] Edrych 1 Chron. 27. 23, 24. [3] Neu, *Cylchyna.* [b] Barn. 20. 1.

Cyn CRIST 1017.

4 A gair y brenhin fu drech na Joab, ac na thywysogion y llu. Joab am hynny a aeth allan, a thywysogion y llu, o ŵydd y brenhin, i gyfrif pobl Israel.

5 ¶ A hwy a aethant dros yr Iorddonen, ac a wersyllasant yn Aroer, o'r tu dehau i'r ddinas *sydd* yng nghanol [4]dyffryn Gad, a thu a Jazer.

6 Yna y daethant i Gilead, ac [5]i wlad Tahtim-hodsi; daethant *hefyd* i Dan-jaan, ac o amgylch i Sidon;

7 Daethant *hefyd* i amddiffynfa Tyrus, ac i holl ddinasoedd yr Hefiaid, a'r Canaaneaid; a hwy a aethant i du dehau Judah, i Beerseba.

8 Felly y cylchynasant yr holl wlad, ac a ddaethant ym mhen naw mis ac ugain niwrnod i Jerusalem.

9 A rhoddes Joab nifer cyfrif y bobl at y brenhin: ac Israel ydoedd wyth gàn mil o wŷr grymmus yn tynnu cleddyf; a gwŷr Judah *oedd* bùm càn mil o wŷr.

10 ¶ A [c]chalon Dafydd a'i tarawodd ef, ar ol iddo gyfrif y bobl. A dywedodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, Pechais yn ddirfawr *yn* yr hyn a wneuthum: ac yn awr dilea, attolwg, O ARGLWYDD, anwiredd dy was; canys ynfyd iawn y gwneuthum.

11 A phan gyfododd Dafydd y bore, daeth gair yr ARGLWYDD at [d]Gad y prophwyd, [e]gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

12 Dos a dywed wrth Dafydd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; Yr ydwyf fi yn gosod tri *pheth* o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a gwnaf *hynny* i ti.

13 Felly Gad a ddaeth at Dafydd, ac a fynegodd iddo, ac a ddywedodd wrtho, A *fynni* ddyfod i ti [f]saith mlynedd o newyn yn dy wlad? neu ffoi dri mis o flaen dy elynion, a hwy yn dy erlid? ai ynte bod haint yn y wlad dri diwrnod? Yn awr ymgynghora, ac edrych pa beth a attebaf i'r hwn a'm hanfonodd i.

14 A dywedodd Dafydd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi: bid i mi syrthio yn awr yn llaw yr ARGLWYDD, canys aml *yw* ei drugareddau ef, ac [g]na chwympwyf yn llaw dyn.

15 Yna y rhoddes [h]yr ARGLWYDD haint yn Israel, o'r bore hyd yr amser nodedig: a bu farw o'r bobl, o Dan hyd Beerseba, ddeng mil a thri ugain o wŷr.

[4] Neu, *afon.*
[5] Neu, *i'r isaf-wlad newydd gyfanneddu.*
[c] 1 Sam. 24. 5.
[d] 1 Sam. 22. 5.
[e] 1 Sam. 9. 9. 1 Chron. 29. 29.
[f] Edrych 1 Chron. 21. 12.
[g] Edrych Es. 47. 6. Zech. 1. 15.
[h] 1 Chron. 27. 24.

16 A phan estynasai yr angel ei law *at* Jerusalem i'w dinystrio hi, [i]edifarhaodd ar yr ARGLWYDD y drwg hwn, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio y bobl, Digon bellach: attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD *oedd* wrth lawr-dyrnu [k]Arafnah y Jebusiad.

17 A llefarodd Dafydd wrth yr ARGLWYDD, pan ganfu efe yr angel a darawsai y bobl, a dywedodd, Wele, myfi a bechais, ac a wneuthum yn ddrygionus: ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dŷ fy nhad.

18 ¶ A Gad a ddaeth at Dafydd y dwthwn hwnnw, ac a ddywedodd wrtho, Dos i fynu, cyfod allor i'r ARGLWYDD yn llawr-dyrnu [6]Arafnah y Jebusiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol gair Gad, fel y gorchymynasai yr ARGLWYDD.

20 Ac Arafnah a edrychodd, ac a ganfu y brenhin a'i weision yn dyfod tu ag atto. Ac Arafnah a aeth allan, ac a ostyngodd ei wyneb i lawr ger bron y brenhin.

21 Ac Arafnah a ddywedodd, Paham y daeth fy arglwydd frenhin at ei was? [l]A dywedodd Dafydd, I brynu gennyt ti y llawr-dyrnu, i adeiladu allor i'r ARGLWYDD, fel yr attalier y pla oddi wrth y bobl.

22 A dywedodd Arafnah wrth Dafydd, Cymmered, ac offrymmed fy arglwydd frenhin yr hyn *fyddo* da yn ei olwg: wele yr [m]ychain yn boeth-offrwm, a'r ffustiau ac offer yr ychain yn lle cynnud.

23 Hyn oll a roddodd Arafnah, *megis* brenhin, i'r brenhin. A dywedodd Arafnah wrth y brenhin, Yr ARGLWYDD dy DDUW a fyddo boddlawn i ti.

24 A dywedodd y brenhin wrth Arafnah, Nag ê; eithr gan brynu y prynaf *ef* mewn pris gennyt: ac nid offrymmaf i'r ARGLWYDD fy NUW boeth-offrymmau rhad. Felly [n]Dafydd a brynodd y llawr-dyrnu a'r ychain, er deg a deugain o siclau arian.

25 Ac yno yr adeiladodd Dafydd allor i'r ARGLWYDD, ac a offrymmodd boeth-offrymmau ac offrymmau hedd. A'r ARGLWYDD a gymmododd â'r wlad, a'r pla a attaliwyd oddi wrth Israel.

Cyn CRIST 1017.

[i] Gen. 6. 6. 1 Sam. 15. 11.
[k] 1 Chron. 21. 15, *Ornan:* Edrych ad. 18.
[6] Heb. *Araniah.*
[l] Edrych Gen. 23. 8—16.
[m] 1 Bren. 19. 21.
[n] Edrych 1 Chron. 21. 25.

LLYFR CYNTAF Y BRENHINOEDD;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

TRYDYDD LLYFR Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST 1015.

PENNOD I.

1 Abisag yn ymgeleddu Dafydd. 5 Adonïah, anwylyd Dafydd, yn ei wneuthur ei hun yn frenhin. 11 Nathan yn cynghori 15 i Bathseba ddywedyd i'r brenhin, 22 ac yn dywedyd gyd â hi. 28 Dafydd yn adnewyddu ei lw i Bathseba. 32 Sadoc a Nathan, trwy archiad Dafydd, yn enneinio Solomon yn frenhin; a'r bobl yn gorfoleddu. 41 Jonathan yn adrodd hynny, a gwahoddedigion Adonïah yn ffoi. 50 Adonïah yn cymmeryd noddfa wrth gyrn yr allor; a than ammod, yn cael ei ollwng yn rhydd.

A'R brenhin Dafydd *oedd* hen, *ac*
2 Heb. *dyddiau.* a aethai mewn [2]oedran; er
iddynt ei enhuddo ef mewn dillad,
etto ni chynhesai efe.
2 Am hynny ei weision a ddywed-
3 Heb. *Ceisiant.* asant wrtho [3]Ceisier i'm harglwydd
frenhin langces o forwyn; a safed
hi o flaen y brenhin, a bydded yn
gwneuthur ymgeledd iddo, a gor-
wedded yn dy fynwes, fel y gwres-
ogo fy arglwydd frenhin.
3 A hwy a geisiasant langces dêg
trwy holl fro Israel; ac a gawsant
Abisag y Sunamees, ac a'i dygasant
hi at y brenhin.
4 A'r llangces *oedd* dêg iawn, ac
oedd yn ymgeleddu y brenhin, ac
yn ei wasanaethu ef: ond ni bu i'r
brenhin a wnaeth â hi.
a 2 Sam. 3. 4. 5 ¶ Ac [a]Adonïah mab Haggith
a ymddyrchafodd, gan ddywedyd,
4 Heb. *deyrnasaf.* Myfi a [4]fyddaf frenhin: ac [b]efe a
b 2 Sam. 15. 1. ddarparodd iddo gerbydau a gwŷr
meirch, a dengwr a deugain i redeg
o'i flaen.
5 Heb. *er.* 6 A'i dad nid anfoddlonasai ef [5]yn
ei ddyddiau, gan ddywedyd, Paham
y gwnaethost fel hyn? yntau hefyd
c 2 Sam. 3. 3, 4. 1 Chron. 3. 2. *oedd* dêg iawn o bryd; ac [c]efe a
anesid wedi Absalom.
6 Heb. *A'i eiriau ef oedd gyd â Joab.* 7 [6]Ac o'i gyfrinach y gwnaeth efe
Joab mab Serfiah, ac Abïathar yr
offeiriad: a [d]hwy a gynnorthwy-
d pen. 2. 22, 28. asant ar ol Adonïah.
8 Ond Sadoc yr offeiriad, a Bena-
iah mab Jehoiada, a Nathan y pro-
e pen. 4. 18. f 2 Sam. 23. 8. phwyd, a [e]Simei, a Rei, a'r [f]gwŷr
cedyrn *a fuasai* gyd â Dafydd, nid
oeddynt gyd âg Adonïah.
9 Ac Adonïah a laddodd ddefaid,
7 Neu, *ffynnon Rogel,* 2 Sam. 17. 17. a gwartheg, a phasgedigion, wrth
faen Zoheleth, yr hwn *sydd* wrth
[7]Enrogel, ac a wahoddodd ei holl
frodyr meibion y brenhin, a holl
wŷr Judah gweision y brenhin.
10 Ond Nathan y prophwyd, a
Benaiah, a'r gwŷr cedyrn, a Solo-
mon ei frawd, ni wahoddodd efe.
11 ¶ Am hynny y dywedodd Na-
than wrth Bathseba mam Solomon,
gan ddywedyd, Oni chlywaist ti fod
Adonïah mab [g]Haggith yn teyrnasu, g 2 Sam. 3. 4.
a'n harglwydd Dafydd heb wybod
hynny?
12 Tyred gan hynny yn awr, at-
tolwg, rhoddaf i ti gynghor, fel yr
achubech dy einioes dy hun, ac
einioes Solomon dy fab.
13 Dos, a cherdda i mewn at y
brenhin Dafydd, a dywed wrtho,
Oni thyngaist ti, fy arglwydd fren-
hin, wrth dy wasanaeth-wraig, gan
ddywedyd, [h]Solomon dy fab di a h 1 Chron. 22. 9.
deyrnasa yn ddïau ar fy ol i, ac efe
a eistedd ar fy ngorsedd-faingc i?
paham gan hynny y mae Adonïah
yn teyrnasu?
14 Wele, tra fyddech yno etto yn
llefaru wrth y brenhin, minnau a
ddeuaf i mewn ar dy ol di, ac a
[8]sicrhâf dy eiriau di. 8 Heb. *gyflawnaf.*
15 ¶ A Bethseba a aeth i mewn
at y brenhin, i'r ystafell. A'r bren-
hin oedd hen iawn; ac Abisag y
Sunamees oedd yn gwasanaethu y
brenhin.
16 A Bathseba a ostyngodd ei
phen, ac a ymgrymmodd i'r bren-
hin. A'r brenhin a ddywedodd,
Beth *a fynni* di?
17 Hithau a ddywedodd wrtho,
Fy arglwydd, ti a dyngaist i'r Ar-
glwydd dy Dduw wrth dy wasan-
aethyddes, *gan ddywedyd,* Solo-
mon dy fab a deyrnasa yn ddïau
ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy
ngorsedd-faingc i:
18 Ac yn awr, wele, Adonïah sydd
frenhin; ac yr awr hon, fy arglwydd
frenhin, nis gwyddost ti *hyn.*
19 Ac efe a laddodd wartheg, ac
anifeiliaid breision, a defaid lawer
iawn, ac a wahoddodd holl feibion
y brenhin, ac Abïathar yr offeiriad,
a Joab tywysog y filwriaeth: ond
dy was Solomon ni wahoddodd efe.
20 Tithau, fy arglwydd frenhin, *y*

Cyn CRIST 1015.

mae llygaid holl Israel arnat ti, am fynegi iddynt pwy a eistedd ar orsedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef.

21 Os amgen, pan orweddo fy arglwydd frenhin gyd â'i dadau, yna y cyfrifir fi a'm mab Solomon yn bechaduriaid.

22 ¶ Ac wele, tra yr oedd hi etto yn ymddiddan â'r brenhin, y daeth Nathan y prophwyd hefyd i mewn.

23 A hwy a fynegasant i'r brenhin, gan ddywedyd, Wele Nathan y prophwyd. Ac efe a aeth i mewn o flaen y brenhin, ac a ymgrymmodd i'r brenhin a'i wyneb hyd lawr.

24 A dywedodd Nathan, Fy arglwydd frenhin, a ddywedaist ti, Adonïah a deyrnasa ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorsedd-faingc?

25 Canys efe a aeth i waered heddyw, ac a laddodd ychain, ac *anifeiliaid* breision, a defaid lawer, ac a wahoddodd holl feibion y brenhin, a thywysogion y filwriaeth, ac Abïathar yr offeiriad; ac wele hwynt yn bwytta ac yn yfed o'i flaen ef, ac y maent yn dywedyd, [l]Bydded fyw y brenhin Adonïah.

[l] 1 Sam. 10. 24.

26 Ond myfi dy was, a Sadoc yr offeiriad, a Benaiah mab Jehoiada, a'th was Solomon, ni wahoddodd efe.

27 Ai trwy fy arglwydd frenhin y bu y peth hyn, heb ddangos o honot i'th was, pwy a eistedd ar orsedd-faingc fy arglwydd y brenhin ar ei ol ef?

28 ¶ A'r brenhin Dafydd a attebodd ac a ddywedodd, Gelwch Bathseba attaf fi. A hi a ddaeth o flaen y brenhin, ac a safodd ger bron y brenhin.

29 A'r brenhin a dyngodd, ac a ddywedodd, *Fel y* mae yr ARGLWYDD yn fyw, yr hwn a waredodd fy enaid i allan o bob cyfyngder,

30 Yn ddïau megis y tyngais wrthyt ti i ARGLWYDD DDUW Israel, gan ddywedyd, Solomon dy fab a deyrnasa yn ddïau ar fy ol i, ac efe a eistedd ar fy ngorseddfaingc i yn fy lle i; felly y gwnaf y dydd hwn.

31 Yna Bathseba a ostyngodd ei phen a'*i* hwyneb i lawr, ac a ymgrymmodd i'r brenhin, ac a ddywedodd, [k]Bydded fy arglwydd frenhin Dafydd fyw byth.

[k] Dan. 2. 4.

32 ¶ A'r brenhin Dafydd a ddywedodd, Gelwch attaf fi Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada. A hwy a ddaethant o flaen y brenhin.

Cyn CRIST 1015.

33 A'r brenhin a ddywedodd wrthynt, Cymmerwch weision eich arglwydd gyd â chwi, a pherwch i Solomon fy mab farchogaeth ar [l]fy mules fy hun, a dygwch ef i waered i Gihon.

[l] Edrych Est. 6. 8.

34 Ac enneinied Sadoc yr offeiriad a Nathan y prophwyd ef yno yn frenhin ar Israel: ac udgenwch mewn udgorn, a dywedwch, Bydded fyw y brenhin Solomon.

35 Deuwch chwithau i fynu ar ei ol ef, a deued efe i fynu, ac eistedded ar fy ngorseddfa i; ac efe a deyrnasa yn fy lle i: canys ef a ordeiniais i fod yn flaenor ar Israel ac ar Judah.

36 A Benaiah mab Jehoiada a attebodd y brenhin, ac a ddywedodd, Amen: yr un modd y dywedo ARGLWYDD DDUW fy arglwydd frenhin.

37 Megis y bu yr ARGLWYDD gyd â'm harglwydd y brenhin, felly bydded gyd â Solomon, a gwnaed yn fwy ei orsedd-faingc ef na gorsedd-faingc fy arglwydd y brenhin Dafydd.

38 Felly Sadoc yr offeiriad, a Nathan y prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada, a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid, a aethant i waered, ac a wnaethant i Solomon farchogaeth ar fules y brenhin Dafydd, ac a aethant âg ef i Gihon.

39 A Sadoc yr offeiriad a gymmerodd gorn o [m]olew allan o'r babell, ac a enneiniodd Solomon. A hwy a udganasant mewn udgorn: [n]a'r holl bobl a ddywedasant, Bydded fyw y brenhin Solomon.

[m] Exod. 30. 23, 25, 32.

[n] 1 Sam. 10. 24.

40 A'r holl bobl a aethant i fynu ar ei ol ef, yn canu pibellau, ac yn llawenychu â llawenydd mawr, fel y rhwygai y ddaear gan eu swn hwynt.

41 ¶ A chlybu Adonïah, a'i holl wahoddedigion y rhai *oedd* gyd âg ef, pan ddarfuasai iddynt fwytta. Joab hefyd a glywodd lais yr udgorn; ac a ddywedodd, Paham *y mae* twrf y ddinas yn derfysgol?

42 Ac efe etto yn llefaru, wele, daeth Jonathan mab Abïathar yr offeiriad. A dywedodd Adonïah, Tyred i mewn: canys [o]gwr grymmus *ydwyt* ti, a daioni a fynegi di.

[o] 2 Sam. 18. 27.

43 A Jonathan a attebodd ac a ddywedodd wrth Adonïah, Yn ddïau

Cyn CRIST 1015.

ein harglwydd frenhin Dafydd a
osododd Solomon yn frenhin.
44 A'r brenhin a anfonodd gyd âg
ef Sadoc yr offeiriad, a Nathan y
prophwyd, a Benaiah mab Jehoiada,
a'r Cerethiaid, a'r Pelethiaid; a hwy
a barasant iddo ef farchogaeth ar
fules y brenhin.
45 A Sadoc yr offeiriad a Nathan
y prophwyd a'i henneiniasant ef yn
frenhin yn Gihon: a hwy a ddaeth-
ant i fynu oddi yno yn llawen; a'r
ddinas a derfysgodd. Dyna y twrf
a glywsoch chwi.
46 Ac y mae Solomon yn eistedd
ar orsedd-faingc y frenhiniaeth.
47 A gweision y brenhin a ddaeth-
ant hefyd i fendithio ein harglwydd
frenhin Dafydd, gan ddywedyd, Dy
DDUW a wnelo enw Solomon yn
well na'th enw di, ac a wnelo yn fwy
ei orsedd-faingc ef na'th orsedd-
faingc di. A'r brenhin a ymgrym-
modd ar y gwely.
48 Fel hyn hefyd y dywedodd y
brenhin: Bendigedig *fyddo* AR-
GLWYDD DDUW Israel, yr hwn a
roddodd heddyw *un* i eistedd ar fy
ngorsedd-faingc, a'm llygaid innau
yn gweled *hynny*.
49 A'r holl wahoddedigion, y rhai
oedd gyd âg Adonïah, a ddychryn-
asant, ac a gyfodasant, ac a aethant
bob un ei ffordd.
50 ¶ Ac Adonïah oedd yn ofni rhag
Solomon; ac a gyfododd, ac a aeth
p pen. 2. 23. ac [p] a ymaflodd, y'nghyrn yr allor.
51 A mynegwyd i Solomon, gan
ddywedyd, Wele, y mae Adonïah
yn ofni y brenhin Solomon: canys
wele, efe a ymaflodd y'nghyrn yr
allor, gan ddywedyd, Tynged y
brenhin Solomon i mi heddyw, na
ladd efe ei was â'r cleddyf.
52 A dywedodd Solomon, Os bydd
q 1 Sam. 14. 45. efe yn wr da, [q] ni syrth *un* o'i wallt
2 Sam. 14. 11. ef i lawr; ond os ceir drygioni
Act. 27. 34. ynddo ef, efe a fydd marw.
53 A'r brenhin Solomon a anfon-
odd, a hwy a'i dygasant ef oddi wrth
yr allor. Ac efe a ddaeth, ac a
ymgrymmodd i'r brenhin Solomon.
A dywedodd Solomon wrtho, Dos
i'th dŷ.

PENNOD II.

1 *Dafydd yn rhoi cynghor i Solomon,* 3 *i fod yn dduwiol,* 5 *ynghylch Joab,* 7 *Barzilai,* 8 *a Simei;* 10 *ac yn marw.* 12 *Solomon yn frenhin ar ei ol ef.* 13 *Adonïah yn ceisio gan Bathseba ddywedyd wrth Solomon am Abisag, ac yn cael ei ddihenydd.* 26 *Abïathar yn cael ei hoedl, ac yn colli yr offeiriadaeth.* 28 *Joab yn ffoi at gyrn yr allor, a'i ladd ef;* 35 *a gosod Benaiah yn lle Joab, a Sadoc yn lle Abïathar.* 36 *Simei yn cael gorchymyn i aros yn Jerusalem; ac am fyned i Gath, yn gorfod arno farw.*

Cyn CRIST 1015.

YNA dyddiau Dafydd a nesasant
i farw; ac efe a orchymynodd
i Solomon ei fab, gan ddywedyd,
2 [a] Myfi wyf yn myned ffordd yr a Jos. 23. 14.
holl ddaear: am hynny ymnertha, a
bydd wr;
3 A chadw gadwraeth yr AR-
GLWYDD dy DDUW, i rodio yn ei
ffyrdd ef, i gadw ei ddeddfau ef, a'i
orchymynion, a'i farnedigaethau, a'i
dystiolaethau, fel yr ysgrifenwyd
y'nghyfraith Moses; fel y [2] [b] llwydd- 2 Neu, *gwnelych yn gall.*
ych yn yr hyn oll a wnelych, ac i
ba le bynnag y tröech: b Deut. 29. 9. Jos. 1. 7. 1 Chron. 22. 13.
4 Fel y cyflawno yr ARGLWYDD ei
air a lefarodd efe wrthyf, gan ddy-
wedyd, [c] Os dy feibion a gadwant eu c Ps. 132. 12.
ffyrdd, i rodio ger fy mron mewn
gwirionedd, â'u holl galon, ac â'u
holl enaid, [d] ni thorrir, (eb efe,) na d 2 Sam. 7. 12.
byddo o honot wr ar orsedd-faingc
Israel.
5 Tithau hefyd a wyddost yr hyn
a wnaeth Joab mab Serfiah â mi,
a'r hyn a wnaeth efe i ddau o dy-
wysogion lluoedd Israel, i [e] Abner e 2 Sam. 3. 27.
mab Ner, ac i [f] Amasa mab Jether, f 2 Sam. 20. 10.
y rhai a laddodd efe, ac a [3] ollyng- 3 Heb. *osododd.*
odd waed rhyfel mewn heddwch,
ac a roddodd waed rhyfel ar ei
wregys *oedd* am ei lwynau, ac yn
ei esgidiau *oedd* am ei draed.
6 Am hynny gwna yn ol dy ddoeth-
ineb, ac na âd i'w benllwydni ef
ddisgyn i'r bedd mewn heddwch.
7 Ond i feibion [g] Barzilai y Gilead- g 2 Sam. 19. 31.
iad y gwnei garedigrwydd, a bydd-
ant ym mysg y rhai a fwyttânt *ar*
dy fwrdd di: canys felly [h] y daeth- h 2 Sam. 17. 27.
ant attaf fi pan oeddwn yn ffoi rhag
Absalom dy frawd di.
8 Wele hefyd [i] Simei mab Gera, i 2 Sam. 16. 5.
mab Jemini, o Bahurim, gyd â thi,
yr hwn a'm melldithiodd i â mell-
dith [4] dost, y dydd yr euthum i Ma- 4 Heb. *galed.*
hanaim: [k] ond efe a ddaeth i wae- k 2 Sam. 19. 18.
red i'r Iorddonen i gyfarfod â mi;
a [l] mi a dyngais i'r ARGLWYDD l 2 Sam. 19. 23.
wrtho ef, gan ddywedyd, Ni'th
laddaf â'r cleddyf.
9 Ond yn awr na âd di ef heb
gospedigaeth: canys gwr doeth *yd-
wyt* ti, a gwyddost beth a wnei
iddo: dwg dithau ei benwynni ef i
waered i'r bedd mewn gwaed.
10 Felly [m] Dafydd a hunodd gyd m Act. 2. 29. a 13. 36.

Cyn CRIST 1015.

â'i dadau, ac a gladdwyd [n] yn ninas
Dafydd.
[n] 2 Sam. 5. 7.
11 A'r dyddiau [o] y teyrnasodd Da-
[o] 2 Sam. 5. 4. 1 Chron. 29. 26, 27.
fydd ar Israel *oedd* ddeugain mlyn-
edd: saith mlynedd y teyrnasodd
efe yn Hebron, a thair blynedd ar
ddeg ar hugain y teyrnasodd efe
yn Jerusalem.
[p] 1 Chron. 29. 23. 2 Chron. 1. 1.
12 ¶ [p] A Solomon a eisteddodd
ar orsedd-faingc Dafydd ei dad;
a'i frenhiniaeth ef a sicrhâwyd yn
ddirfawr.
1014.
13 ¶ Ac Adonïah mab Haggith a
ddaeth at Bathseba mam Solomon.
[q] 1 Sam. 16. 4.
A hi a ddywedodd, [q] Ai heddych-
lawn dy ddyfodiad? Yntau a ddy-
wedodd, Heddychlawn.
14 Ac efe a ddywedodd, *Y mae* i
mi air â thi. Hithau a ddywedodd,
Dywed.
15 Yntau a ddywedodd, Ti a wydd-
ost mai eiddof fi oedd y frenhiniaeth,
ac i holl Israel osod eu hwynebau ar
fy ngwneuthur i yn frenhin: eithr
trodd y frenhiniaeth, ac a aeth i'm
[r] 1 Chron. 22. 9. a 28. 5.
brawd: canys [r] trwy yr ARGLWYDD
yr aeth hi yn eiddo ef.
16 Ond yn awr dymunaf gennyt un
[5] Heb. *thro heibio fy wyneb.*
dymuniad; na [5] ommedd fi. Hithau
a ddywedodd wrtho, Dywed.
17 Yntau a ddywedodd, Dywed,
attolwg, wrth y brenhin Solomon,
canys ni ommedd efe dydi, am roddi
o hono ef Abisag y Sunamees yn
wraig i mi.
18 A dywedodd Bathseba, Da;
mi a ddywedaf drosot ti wrth y
brenhin.
19 ¶ Felly Bathseba a aeth at y
brenhin Solomon, i ddywedyd wrtho
ef dros Adonïah. A'r brenhin a god-
odd i'w chyfarfod hi, ac a ostyngodd
iddi, ac a eisteddodd ar ei orsedd-
faingc, ac a barodd osod gorsedd-
[s] Edrych Ps. 45. 9.
faingc i fam y brenhin: a [s] hi a
eisteddodd ar ei ddeheulaw ef.
20 Yna hi a ddywedodd, Un dy-
muniad bychan yr ydwyf fi yn ei
ddymuno gennyt; na ommedd fi.
A'r brenhin a ddywedodd wrthi hi,
Gofyn, fy mam: canys ni'th om-
meddaf.
21 A hi a ddywedodd, Rhodder
Abisag y Sunamees yn wraig i
Adonïah dy frawd.
22 A'r brenhin Solomon a attebodd
ac a ddywedodd wrth ei fam, Paham
y ceisi di Abisag y Sunamees i Ado-
nïah? gofyn hefyd y frenhiniaeth
iddo ef; canys fy mrawd hŷn na
mi *ydyw* efe; a chyd âg ef y mae

Cyn CRIST 1014.

Abïathar yr offeiriad, a Joab mab
Serfiah.
23 A'r brenhin Solomon a dyngodd
i'r ARGLWYDD, gan ddywedyd. [t] Fel
[t] Ruth 1. 17.
hyn y gwnelo DUW i mi, ac fel hyn
y chwanego, onid yn erbyn ei einioes
y llefarodd Adonïah y gair hwn.
24 Yn awr gan hynny, *fel mai* byw
yr ARGLWYDD, yr hwn a'm sicr-
haodd i, ac a wnaeth i mi eistedd
ar orsedd-faingc Dafydd fy nhad, yr
hwn hefyd a wnaeth i mi dŷ, megis
[u] y dywedasai efe; heddyw yn ddïau
[u] 2 Sam. 7. 11, 13.
y rhoddir Adonïah i farwolaeth.
25 A'r brenhin Solomon a anfon-
1014.
odd gyd â Benaiah mab Jehoiada;
ac efe a ruthrodd arno ef, fel y bu
efe farw.
26 ¶ Ac wrth Abïathar yr offeiriad
y dywedodd y brenhin, Dos i [x] Ana-
[x] Jos. 21. 18.
thoth, i'th fro dy hun; canys gwr
yn haeddu marwolaeth *ydwyt* ti:
ond ni laddaf di y pryd hwn; o
herwydd dwyn o honot arch yr Ar-
glwydd DDUW o flaen fy nhad Da-
fydd, ac [y] am dy gystuddio yn yr
[y] 1 Sam. 22. 20. 2 Sam. 15. 24.
hyn oll y cystuddiwyd fy nhad.
27 Felly y bwriodd Solomon Abï-
athar ymaith o fod yn offeiriad i'r
ARGLWYDD; fel [z] y cyflawnai air yr
[z] 1 Sam. 2. 31—35.
ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai
efe am dŷ Eli yn Siloh.
28 ¶ A'r chwedl a ddaeth at
Joab: canys Joab a ŵyrasai ar ol
Adonïah, er na ŵyrasai efe ar ol
Absalom. A ffodd Joab i babell yr
ARGLWYDD, ac [a] a ymaflodd yng
[a] pen. 1. 50.
nghyrn yr allor.
29 A mynegwyd i'r brenhin Solo-
mon, ffoi o Joab i babell yr AR-
GLWYDD; ac wele, *y mae efe* wrth
yr allor. A Solomon a anfonodd
Benaiah mab Jehoiada, gan ddy-
wedyd, Dos, rhuthra arno ef.
30 A daeth Benaiah i babell yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrtho
ef, Fel hyn y dywed y brenhin;
Tyred allan. Yntau a ddywedodd,
Na *ddeuaf;* eithr yma y byddaf
farw. A Benaiah a ddug drachefn
air at y brenhin, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywedodd Joab, ac fel
hyn y'm hattebodd.
31 A dywedodd y brenhin wrtho
ef, [b] Gwna fel y dywedodd efe, a
[b] Exod. 21. 14.
rhuthra arno ef, a chladd ef; fel y
tynnech y gwaed gwirion a dywallt-
odd Joab, oddi arnaf fi, ac oddi ar
dŷ fy nhad i.
32 A'r ARGLWYDD [c] a ddychwel ei
[c] Ps. 7. 16.
waed ef ar ei ben ei hun; o herwydd

Cyn CRIST 1014. efe a ruthrodd ar ddau wr cyf-
iawnach a gwell nag ef ei hun, ac
a'u lladdodd hwynt â'r cleddyf, a
Dafydd fy nhad heb wybod; *sef*
d 2 Sam. 3. 27. [d]Abner mab Ner, tywysog llu Is-
e 2 Sam. 20. 10. rael, ac [e]Amasa mab Jether, ty-
wysog llu Judah.
33 A'u gwaed hwynt a ddychwel
f 2 Sam. 3. 29. ar ben Joab, ac [f]ar ben ei had ef yn
dragywydd: ond i Dafydd, ac i'w
had, ac i'w dŷ, ac i'w orsedd-faingc,
y bydd heddwch yn dragywydd gan
yr ARGLWYDD.
34 Felly yr aeth Benaiah mab Je-
hoiada i fynu, ac a ruthrodd arno,
1014. ac a'i lladdodd. Ac efe a gladdwyd
yn ei dŷ ei hun yn yr anialwch.
35 ¶ A'r brenhin a osododd Ben-
aiah mab Jehoiada yn ei le ef ar y
filwriaeth. A'r brenhin a osododd
g 1 Sam. 2. 35. [g]Sadoc yr offeiriad yn lle Abïathar.
Edrych 1 Chron. 6. 53. a 24. 3. 36 ¶ A'r brenhin a anfonodd ac a
h 2 Sam. 16. 5. alwodd am [h]Simei, ac a ddywedodd
wrtho, Adeilada i ti dŷ yn Jerusa-
lem, ac aros yno, ac na ddos allan
oddi yno nac yma na thraw.
37 Canys bydd, y dydd yr elych
i 2 Sam. 15. 23. allan, ac yr elych dros [i]afon Cidron,
gan wybod y cei di wybod y lleddir
di yn farw: dy waed fydd ar dy ben
dy hun.
38 A dywedodd Simei wrth y bren-
hin, Da *yw* y gair: fel y dywedodd
fy arglwydd frenhin, felly y gwna
dy was. A Simei a drigodd yn Je-
rusalem ddyddiau lawer.
1011. 39 Eithr ym mhen tair blynedd
y ffodd dau was i Simei at Achis,
mab Maachah, brenhin Gath. A
mynegwyd i Simei, gan ddywedyd,
Wele dy weision di yn Gath.
40 A Simei a gyfododd, ac a gyf-
rwyodd ei asyn, ac a aeth i Gath at
Achis, i geisio ei weision: ïe, Simei
a aeth, ac a gyrchodd ei weision o
Gath.
41 A mynegwyd i Solomon, fyned
o Simei o Jerusalem i Gath, a'i
ddychwelyd ef.
42 A'r brenhin a anfonodd ac a
alwodd am Simei, ac a ddywedodd
wrtho, Oni pherais i ti dyngu i'r
ARGLWYDD, ac *oni* thystiolaethais
wrthyt, gan ddywedyd, Yn y dydd
yr elych allan, ac yr elych nac yma
nac accw, gan wybod gwybydd y
lleddir di yn farw? a thi a ddywed-
aist wrthyf, Da *yw* y gair a glywais.
43 Paham gan hynny na chedw-
aist lw yr ARGLWYDD, a'r gorchy-
myn a orchymynais i ti?

44 A dywedodd y brenhin wrth Cyn CRIST 1011.
Simei, Ti a wyddost [k]yr holl ddryg-
ioni a ŵyr dy galon, yr hwn a
wnaethost di yn erbyn Dafydd fy k 2 Sam. 16. 5.
nhad: yr ARGLWYDD am hynny a
ddychwelodd dy ddrygioni di ar dy
ben dy hun;
45 A bendigedig *fydd* y brenhin
Solomon, a gorsedd-faingc Dafydd
a sicrhêir o flaen yr ARGLWYDD yn
dragywydd.
46 Felly y gorchymynodd y bren-
hin i Benaiah mab Jehoiada; ac efe
a aeth allan, ac a ruthrodd arno ef,
fel y bu efe farw. A'r [l]frenhiniaeth l 2 Chron. 1. 1.
a sicrhâwyd yn llaw Solomon.

PENNOD III.

1 Solomon yn prïodi merch Pharaoh: 2 ac wrth aberthu yn uchelfa Gibeon, 5 yn cael gan Dduw ei ddewis rodd, ac yn dewis doethineb; ac yn cael doethineb, a chyfoeth, ac anrhydedd. 16 Barn Solomon rhwng y ddwy buttain, yn ei wneuthur ef yn enwog.

A [a]SOLOMON a ymgyfathrach- 1014.
odd â Pharaoh brenhin yr a pen. 7. 8.
Aipht, ac a brïododd ferch Pha-
raoh, ac a'i dug hi i ddinas Dafydd,
nes darfod iddo adeiladu ei dŷ ei
hun, a thŷ yr ARGLWYDD, a [b]mur b pen. 9. 15, 19.
Jerusalem oddi amgylch.
2 Etto y bobl oedd yn aberthu
mewn uchelfaoedd, o herwydd nad
adeiladasid tŷ i enw yr ARGLWYDD,
hyd y dyddiau hynny.
3 A Solomon a garodd yr AR-
GLWYDD, gan rodio yn neddfau
Dafydd ei dad: etto mewn uchel-
faoedd yr oedd efe yn aberthu ac
yn arogl-darthu.
4 [c]A'r brenhin a aeth i Gibeon i c 2 Chron. 1. 3.
aberthu yno: canys honno *oedd*
uchelfa fawr. Mil o boeth-offrym-
mau a offrymmodd Solomon ar yr
allor honno.
5 ¶ [d]Yn Gibeon yr ymddangos- d pen. 9. 2.
odd yr ARGLWYDD i Solomon mewn
breuddwyd liw nos: a dywedodd
DUW, Gofyn beth a roddaf i ti.
6 A dywedodd Solomon, Ti a
wnaethost â'th was Dafydd fy nhad
fawr [2]drugaredd, megis y rhodiodd 2 Neu, *haelioni.*
efe o'th flaen di mewn gwirionedd,
ac mewn cyfiawnder, ac mewn un-
iondeb calon gyd â thi; ïe, cedwaist
iddo y drugaredd fawr hon, a rhodd-
aist iddo fab i eistedd ar ei orsedd-
faingc, fel y *gwelir* heddyw.
7 Ac yn awr, O ARGLWYDD fy
NUW, ti a wnaethost i'th was deyrn-
asu yn lle Dafydd fy nhad: a min-
nau yn fachgen bychan: ni fedraf
[e]fyned nac allan nac i mewn. e Num. 27. 17.

Cyn CRIST 1014.

8 A'th was *sydd* ym mysg dy bobl,
y rhai a ddewisaist ti; pobl aml, y
rhai ni rifir ac nis cyfrifir gan lïos-
owgrwydd.
9 Am hynny [f] dyro i'th was galon
[3] ddeallus, i farnu dy bobl, i ddeall
rhagor rhwng da a drwg: canys pwy
a ddichon farnu dy lïosog bobl hyn?

[f] 2 Chron. 1. 10.
[3] Neu, *ufudd.* Heb. *yn clywed.*

10 A'r peth fu dda y'ngolwg yr
ARGLWYDD, am ofyn o Solomon y
peth hyn.
11 A DUW a ddywedodd wrtho,
O herwydd gofyn o honot y peth
hyn, ac na ofynaist i ti ddyddiau
lawer, ac na ofynaist i ti olud, ac na
cheisiaist einioes dy elynion, eithr
gofynaist i ti ddeall i wrandaw barn:
12 Wele, gwneuthum yn ol dy
eiriau; wele, [g] rhoddais i ti galon
ddoeth a deallus, fel na bu dy fath
o'th flaen, ac na chyfyd dy fath ar
dy ol.

[g] Preg. 1. 16.

13 A [h] rhoddais i ti hefyd yr hyn
nis gofynaist, golud, a gogoniant
hefyd; fel na [4] byddo un o'th fath
ym mysg y brenhinoedd, dy holl
ddyddiau di.

[h] Matt. 6. 33. Eph. 3. 20.
[4] Neu, *bu.*

14 Ac os rhodi yn fy ffyrdd i, gan
gadw fy neddfau a'm gorchymynion,
[i] megis y rhodiodd Dafydd dy dad,
estynaf hefyd dy ddyddiau di.

[i] pen. 15. 5.

15 A Solomon a ddeffrôdd; ac
wele, breuddwyd *oedd.* Ac efe a
ddaeth i Jerusalem, ac a safodd o
flaen arch cyfammod yr ARGLWYDD,
ac a offrymmodd offrymmau poeth,
ac a aberthodd aberthau hedd, ac a
wnaeth wledd i'w holl weision.
16 ¶ Yna dwy wragedd o buttein-
iaid a ddaethant at y brenhin, ac a
safasant ger ei fron ef.
17 A'r naill wraig a ddywedodd,
O fy arglwydd, myfi a'r wraig hon
oeddym yn trigo yn yr un tŷ; a mi
a esgorais yn tŷ gyd â hi.
18 Ac ar y trydydd dydd wedi
esgor o honof fi, yr esgorodd y
wraig hon hefyd; ac *yr oeddym*
ni ynghyd, heb arall yn tŷ gyd â ni,
ond nyni ein dwyoedd yn tŷ.
19 A mab y wraig hon a fu farw
liw nos; o herwydd hi a orweddodd
arno ef.
20 A hi a gododd y'nghanol y nos,
ac a gymmerodd fy mab i o'm
hymyl, tra yr ydoedd dy law-forwyn
yn cysgu, ac a'i gosododd ef yn ei
mynwes hi, a'i mab marw hi a os-
ododd hi yn fy mynwes innau.
21 A phan godais i y bore i beri
i'm mab sugno, wele, marw oedd
efe; ac wedi i mi ddal arno y bore,
wele, nid fy mab i, yr hwn a esgor-
aswn i, ydoedd efe.
22 A'r wraig arall a ddywedodd,
Nag ê; eithr fy mab i *yw* y byw,
a'th fab dithau *yw* y marw. A hon
a ddywedodd, Nag ê; eithr dy fab
di *yw* y marw, a'm mab i *yw* y
byw. Fel hyn y llefarasant o flaen
y brenhin.
23 Yna y dywedodd y brenhin,
Hon sydd yn dywedyd, Dyma fy
mab i *sydd* fyw, a'th fab dithau *yw*
y marw: a hon accw sydd yn dywed-
yd, Nag ê; eithr dy fab di *yw* y
marw, a'm mab innau *yw* y byw.
24 A dywedodd y brenhin, Dyg-
wch i mi gleddyf. A hwy a ddyg-
asant gleddyf o flaen y brenhin.
25 A'r brenhin a ddywedodd, Rhenn-
wch y bachgen byw yn ddau, a
rhoddwch yr hanner i'r naill, a'r
hanner i'r llall.
26 Yna y dywedodd y wraig *bi-*
oedd y mab byw wrth y brenhin,
(canys [k] ei hymysgaroedd a gynhes-
asai wrth ei mab,) ac a lefarodd,
O fy arglwydd, rhoddwch iddi hi
y bachgen byw, ac na leddwch ef
ddim: ond y llall a ddywedodd, Na
fydded eiddo fi na thithau, *eithr*
rhennwch *ef.*

[k] Hos. 11. 8.

27 Yna yr attebodd y brenhin, ac
y dywedodd, Rhoddwch y bachgen
byw iddi hi, ac na leddwch ef ddim:
dyna ei fam ef.
28 A holl Israel a glywsant y farn
a farnasai y brenhin; a hwy a ofnas-
ant y brenhin: canys gwelsant *fod*
doethineb DUW ynddo ef i wneuth-
ur barn.

PENNOD IV.

1 *Tywysogion Solomon,* 7 *a deuddeg swyddog ei lys ef;* 20, 24 *a heddwch a helaethrwydd ei frenhiniaeth;* 22 *ac arlwy ei fwrdd,* 26 *a'i stablau;* 29 *a'i ddoethineb,* 32 *a'i lyfrau.*

A'R brenhin Solomon oedd fren-
hin ar holl Israel.
2 A dyma y tywysogion *oedd*
ganddo ef: Azarïah mab Sadoc [2] yr
offeiriad;

[2] Neu, *y penswyddog.*

3 Elihoreph ac Ahïah, meibion
Sisa, *oedd* ysgrifenyddion; [a] Jeho-
saphat mab Ahilud, yn gofiadur;

[a] 2 Sam. 8. 16. a 20. 24.

4 Benaiah mab Jehoiada *oedd* ar
y llu; a Sadoc ac Abïathar, yn off-
eiriaid;
5 Ac Azarïah mab Nathan *oedd*
ar y swyddogion; a Zabud mab
Nathan *oedd* ben-llywydd, *ac* yn
gyfaill i'r brenhin;

Cyn CRIST 1014.

Cyn CRIST 1014.

6 Ac Ahisar *oedd* ben-teulu; ac
[b] Adoniram mab Abda, ar y [3] deyrn-
ged.
7 ¶ A chan Solomon yr ydoedd
deuddeg o swyddogion ar holl Is-
rael, y rhai a barottôent luniaeth i'r
brenhin a'i dŷ: mis yn y flwyddyn
yr oedd ar *bob* un ddarparu.
8 Dyma eu henwau hwynt. [4] Mab
Hur, ym mynydd Ephraim.
9 [5] Mab Decar ym Macas, ac yn
Saalbim, a Beth-semes, ac Elon-
bethanan.
10 [6] Mab Hesed, yn Aruboth: iddo
ef *yr oedd* Sochoh, a holl dir He-
pher.
11 [7] Mab Abinadab *oedd yn* holl
ardal Dor: Taphath merch Solo-
mon oedd yn wraig iddo ef.
12 Baana mab Ahilud *oedd yn*
Taanach, a Megìdo, a Bethsean oll,
yr hon *sydd* ger llaw Sartanah, îs
law Jezreel, o Bethsean hyd Abel-
meholah, hyd y tu hwnt i Jocneam.
13 [8] Mab Geber *oedd* yn Ramoth-
Gilead: iddo ef *yr oedd* [c] trefydd
Jair mab Manasseh, y rhai *sydd* yn
Gilead: eiddo ef *oedd* [d] ardal Ar-
gob, yr hon *sydd* yn Basan; *sef*
tri ugain o ddinasoedd mawrion, â
chaerau, a barrau pres.
14 Ahinadab mab Ido *oedd* ym
Mahanaim.
15 Ahimaas *oedd* yn Naphtali:
yntau a gymmerodd Basmath merch
Solomon yn wraig.
16 Baana mab Husai *oedd* yn Aser
ac yn Aloth.
17 Jehosaphat mab Paruah *oedd*
yn Issachar.
18 Simei mab Ela *oedd* o fewn
Benjamin.
19 Geber mab Uri *oedd* y'ngwlad
Gilead, gwlad Sehon brenhin yr
Amoriaid, ac Og brenhin Basan;
a'r unig swyddog *oedd* yn y wlad
ydoedd efe.
20 ¶ Judah ac Israel *oedd* aml, fel
y tywod *sydd* ger llaw y môr o
amldra, yn bwytta ac yn yfed, ac
yn gwneuthur yn llawen.
21 A [e] Solomon oedd yn llywodr-
aethu ar yr holl deyrnasoedd, o'r
afon hyd wlad y Philistiaid, ac hyd
derfyn yr Aipht: yr oeddynt hwy
yn dwyn anrhegion, ac yn gwasan-
aethu Solomon holl ddyddiau ei
einioes ef.
22 ¶ A [9] bwyd Solomon beunydd
oedd ddeg corus ar hugain o beill-
iaid, a thri ugain corus o flawd;

[b] pen. 5. 14.
[3] Neu, *dreth.*
[4] Neu, *Ben-hur.*
[5] Neu, *Ben-decar.*
[6] Neu, *Ben-hesed.*
[7] Neu, *Ben-abinadab.*
[8] Neu, *Ben-geber.*
[c] Num. 32. 41.
[d] Deut. 3. 4
[e] Edrych Ps. 72. 8.
[9] Heb. *bara.*

23 Deg o ychain pasgedig, ac
ugain o ychain porfadwy, a chant o
ddefaid, heb law ceirw, ac iyrchod,
a buail, ac [2] ednod breision.
24 Canys efe oedd yn llywodr-
aethu ar y tu yma i'r afon oll, o
Tiphsah hyd Azzah, ar yr holl fren-
hinoedd o'r tu yma i'r afon: ac yr
oedd iddo ef heddwch o bob parth
iddo o amgylch.
25 Ac yr oedd Judah ac Israel
yn preswylio yn [3] ddïogel, [f] bob un
dan ei winwydden a than ei ffig-
ysbren, [g] o Dan hyd Beerseba, holl
ddyddiau Solomon.
26 ¶ Ac [h] yr oedd gan Solomon
ddeugain mil o bresebau [i] meirch
i'w gerbydau, a deuddeng mil o
wŷr meirch.
27 A'r swyddogion hynny a barot-
tôent luniaeth i Solomon y brenhin,
ac i bawb a ddelai i fwrdd y bren-
hin Solomon, pob un yn ei fis: ni
adawsant eisieu dim.
28 Haidd hefyd a gwellt a ddyg-
asant hwy i'r meirch, ac i'r cyflym
gamelod, i'r fan lle y byddai *y
swyddogion*, pob un ar ei ran.
29 ¶ A DUW a roddodd ddoeth-
ineb i Solomon, a deall mawr iawn,
a helaethdra calon, fel y tywod *sydd*
ar fin y môr.
30 A doethineb Solomon oedd fwy
na doethineb holl feibion y dwyrain,
ac na holl [k] ddoethineb yr Aipht.
31 Ië, doethach oedd efe nag un
dyn; nag [l] Ethan yr Ezrahiad, na
Heman, na Chalcol, na Darda,
meibion Mahol: a'i enw ef oedd
ym mhlith yr holl genhedloedd
oddi amgylch.
32 Ac [m] efe a lefarodd dair mil o
ddïarhebion: a'i ganiadau ef oedd
fil a phump.
33 Llefarodd hefyd am brennau,
o'r cedrwydd *sydd* yn Libanus, hyd
yr isop a dŷf allan o'r pared: ac
efe a lefarodd am anifeiliaid, ac am
ehediaid, ac am ymlusgiaid, ac am
bysgod.
34 Ac o bob pobloedd y daeth-
pwyd i wrandaw doethineb Solo-
mon, oddi wrth holl frenhinoedd
y ddaear, y rhai a glywsent am ei
ddoethineb ef.

PENNOD V.

1 Hiram yn gyrru i gyfarch Solomon, ac yn cael gwybod ei fod ef ar fedr adeiladu y deml, ac yn addaw defnyddiau i'r gwaith. 7 Hiram yn bendithio Duw dros Solomon, yn cael ymborth i'w deulu, ac yn gyrru coed i Solomon. 13 Rhifedi gweithwyr Solomon.

Cyn CRIST 1014.

[2] *adar.*
[3] Heb. *hyderus.*
[f] Mic. 4. 4. Zech. 3. 10.
[g] Barn. 20. 1.
[h] pen. 10. 25, 26. 2 Chron. 1. 14. a 9. 25.
[i] Edrych Deut. 17. 16.
[k] Edrych Act. 7. 22.
[l] 1 Chron. 2. 6. Ps. 88. tit. a 89. tit.
[m] Preg. 12. 9.

Cyn CRIST 1014.

a ad. 10, 18. 2 Chron. 2. 3. b 2 Sam. 5. 11. 1 Chron. 14. 1. Amos 1. 9. c 2 Chron. 2. 3.

[a] HIRAM *hefyd* brenhin Tyrus a
anfonodd ei weision at Solo-
mon; canys clybu enneinio o hon-
ynt hwy ef yn frenhin yn lle ei dad:
canys [b]hoff oedd gan Hiram Dafydd
bob amser.
2 A [c]Solomon a anfonodd at Hi-
ram, gan ddywedyd,
3 Ti a wyddost am Dafydd fy
nhad, na allai efe adeiladu tŷ i enw
yr ARGLWYDD ei DDUW, [d]gan y
rhyfeloedd oedd o'i amgylch ef, nes
rhoddi o'r ARGLWYDD hwynt dan
wadnau ei draed ef.
4 Eithr yn awr yr ARGLWYDD fy
NUW a roddodd i mi lonydd oddi
amgylch, *fel nad oes* na gwrthwyn-
ebydd, nac ymgyfarfod niweidiol.
5 Ac wele fi [2]â'm bryd ar adeiladu
tŷ i enw yr ARGLWYDD fy NUW;
[e]megis y llefarodd yr ARGLWYDD
wrth Dafydd fy nhad, gan ddywed-
yd, Dy fab, yr hwn a osodaf fi yn
dy le di ar dy orsedd-faingc di, efe
a adeilada dŷ i'm henw i.
6 Yn awr, gan hynny, gorchymyn
dorri o honynt i mi gedrwydd o
Libanus; a'm gweision i a fyddant
gyd â'th weision di: a rhoddaf attat
gyflog dy weision, yn ol yr hyn a
ddywedych: canys ti a wyddost nad
oes yn ein plith ni wr a fedro gym-
mynu coed megis y Sidoniaid.
7 ¶ A bu, pan glybu Hiram eiriau
Solomon, lawenychu o hono ef yn
ddirfawr, a dywedyd, Bendigedig
yw yr ARGLWYDD heddyw, yr hwn
a roddes i Dafydd fab doeth ar y
bobl liosog yma.
8 A Hiram a anfonodd at Solo-
mon, gan ddywedyd, Gwrandewais
ar yr hyn a anfonaist attaf: mi a
wnaf dy holl ewyllys di am goed
cedrwydd, a choed ffynnidwydd.
9 Fy ngweision a'*u* dygant i wae-
red o Libanus hyd y môr: a mi a'u
gyrraf hwynt yn gludeiriau ar hyd
y môr, hyd [f]y fan a [3]osodych di i
mi; ac yno y dattodaf hwynt, a
chymmer di *hwynt:* ond ti a wnei
fy ewyllys innau, [g]gan roddi ym-
borth i'm teulu i.
10 Felly yr oedd Hiram yn rhoddi
i Solomon o goed cedrwydd, ac o
goed ffynnidwydd, ei holl ddymun-
iad.
11 A [h]Solomon a roddodd i Hiram
ugain mil corus o wenith *yn* gynhal-
iaeth i'w dŷ, ac ugain corus o olew
coeth: felly y rhoddai Solomon i
Hiram bob blwyddyn.

d 1 Chron. 22. 8. a 28. 3.

2 Heb. *yn dywedyd am.*

e 2 Sam. 7. 13. 1 Chron. 17. 12. a 22. 10.

f 2 Chron. 2. 16.

3 Heb. *anfonych.*

g Edrych Ezra 3. 7. Ezec. 27. 17. Act. 12. 20.

h Edrych 2 Chron. 2. 10.

12 A'r ARGLWYDD a roddes ddoeth-
ineb i Solomon, [i]fel y dywedasai
wrtho: a bu heddwch rhwng Hi-
ram a Solomon; a hwy a wnaethant
gyfammod ill dau.
13 ¶ A'r brenhin Solomon a gyf-
ododd [4]dreth o holl Israel, a'r dreth
oedd ddeng mil ar hugain o wŷr.
14 Ac efe a'u hanfonodd hwynt
i Libanus, deng mil yn y mis *ar*
gylch: mis y byddent yn Libanus,
a dau fis gartref. Ac [k]Adoniram
oedd ar y dreth.
15 Ac yr oedd gan Solomon ddeng
mil a thri ugain yn dwyn beichiau,
a phedwar ugain mil yn naddu cer-
rig yn y mynydd;
16 Heb law pen-swyddogion Solo-
mon, y rhai *oedd* ar y gwaith, sef
tair mil a thri chant, yn llywodr-
aethu y bobl a weithient yn y gwaith.
17 A'r brenhin a orchymynodd
ddwyn o honynt hwy feini mawr, a
meini costus, *a* meini nadd, i syl-
faenu y tŷ.
18 Felly seiri Solomon, a seiri
Hiram, a'r [l]Gibliaid, a naddasant,
ac a ddarparasant goed a cherrig
i adeiladu y tŷ.

Cyn CRIST 1014.

i pen. 3. 12.

4 Neu, *deyrn-ged o wŷr.*

k pen. 4. 6.

l Ezec. 27. 9.

PENNOD VI.

1 *Adeiladu teml Solomon,* 5 *a'i ystafelloedd.* 11 *Addewid Duw i'r deml.* 15 *Byrddio ac addurno y deml.* 23 *Y cerubiaid.* 31 *Y dorau.* 36 *Y cyntedd.* 37 *Yr hŷd y buwyd yn adeiladu y deml.*

AC [a]yn y bedwar-ugeinfed a
phedwar cant o flynyddoedd
wedi dyfod meibion Israel allan o'r
Aipht, yn y bedwaredd flwyddyn o
deyrnasiad Solomon ar Israel, yn y
mis Zif, hwnnw *yw* yr ail mis, [2][b]y
dechreuodd efe adeiladu tŷ yr AR-
GLWYDD.
2 A'r [c]tŷ a adeiladodd y brenhin
Solomon i'r ARGLWYDD *oedd* dri
ugain cufydd ei hŷd, ac ugain *cu-
fydd* ei led, a deg cufydd ar hugain
ei uchder.
3 A'r porth o flaen teml y tŷ *oedd*
ugain cufydd ei hŷd, yn un hŷd â
lled y tŷ; *ac* yn ddeg cufydd ei led,
o flaen y tŷ.
4 Ac efe a wnaeth i'r tŷ [d]ffenestri,
[3]yn llydain oddi fewn, ac yn gyfyng
oddi allan.
5 ¶ Ac efe a adeiladodd [4]wrth fur
y tŷ [5][e]ystafelloedd oddi amgylch
mur y tŷ, ynghylch y deml, a'r gafell;
ac a wnaeth [6]gelloedd o amgylch.
6 Yr ystafell isaf *oedd* bùm cufydd
ei lled, a'r ganol chwe chufydd ei

1012.

a 2 Chron. 3. 1.

2 Neu, *yr adeiladodd.* b Act. 7. 47.

c Edrych Ezec. 41. 1, &c.

d Edrych Ezec. 40. 16. a 41. 16.

3 Neu, *ar osgo ac yn gauad.*

4 Neu, *ar.*

5 Heb. *lloriau.*

e Edrych Ezec. 41. 6.

6 Heb. *ais.*

Cyn CRIST 1012.

lled, a'r drydedd yn saith gufydd
ei lled: canys efe a roddasai atteg-
ion o'r tu allan i'r tŷ oddi amgylch,
fel na rwymid *y trawstiau* ym mur
y tŷ.
f Edrych Deut. 27. 5, 6.
7 A'r [f]tŷ, pan adeiladwyd ef, a
adeiladwyd o gerrig wedi eu cwbl
naddu cyn eu dwyn yno; fel na
chlybuwyd na morthwylion, na
bwyill, *nac* un offeryn haiarn, yn y
tŷ, wrth ei adeiladu.
7 Heb. *ysgwydd ddehau.*
8 Drws y gell ganol *oedd* ar [7]ystlys
ddehau y tŷ; ac ar hyd grisiau trö-
edig y dringid i'r ganol, ac o'r ganol
i'r drydedd.
1005.
9 Felly yr adeiladodd efe y tŷ, ac
a'i gorphenodd; ac a fyrddiodd y
tŷ â thrawstiau ac ystyllod o gedr-
wydd.
10 Ac efe a adeiladodd ystafelloedd
wrth yr holl dŷ, yn bùm cufydd eu
huchder: ac â choed cedr yr oedd-
ynt yn pwyso ar y tŷ.
11 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
at Solomon, gan ddywedyd,
12 *Am* y tŷ yr wyt ti yn ei adeil-
g pen. 2. 4. a 9. 4.
adu, [g]os rhodi di yn fy neddfau i,
a gwneuthur fy marnedigaethau, a
chadw fy holl orchymynion, gan
rodio ynddynt; yna y cyflawnaf â
h 2 Sam. 7. 13. 1 Chron. 22. 10.
thi fy ngair [h]a leferais wrth Dafydd
dy dad:
i Exod. 25. 8.
13 A [i]mi a breswyliaf ym mysg
meibion Israel, ac ni adawaf fy
mhobl Israel.
14 Felly yr adeiladodd Solomon y
tŷ, ac a'i gorphenodd.
15 Ac efe a fyrddiodd barwydydd
y tŷ oddi fewn âg ystyllod cedrwydd,
o lawr y tŷ hyd y llogail y byrdd-
iodd efe ef â choed oddi fewn:
byrddiodd hefyd lawr y tŷ â phlangc-
iau o ffynnidwydd.
16 Ac efe a adeiladodd ugain cu-
fydd ar ystlysau y tŷ âg ystyllod
cedr, o'r llawr hyd y parwydydd:
felly yr adeiladodd iddo o fewn, *sef*
i'r gafell, i'r cyssegr sancteiddiolaf.
17 A'r tŷ, sef y deml o'i flaen ef,
oedd ddeugain cufydd *ei hŷd.*
18 A chedrwydd y tŷ oddi fewn
oedd wedi eu cerfio yn gnapiau, ac
yn flodau agored: y cwbl *oedd*
gedrwydd; ni welid carreg.
19 A'r gafell a ddarparodd efe yn
y tŷ o fewn, i osod yno arch cyfam-
mod yr ARGLWYDD.
20 A'r gafell yn y pen blaen *oedd*
ugain cufydd o hŷd, ac ugain cufydd
o led, ac ugain cufydd ei huchder:
ac efe a'i gwisgodd âg aur pur;

Cyn CRIST 1005.

felly hefyd y gwisgodd efe yr allor
o gedrwydd.
21 Solomon *hefyd* a wisgodd y tŷ
oddi fewn âg aur [8]pur; ac a roddes
8 Heb. *caeedig.*
farrau ar draws, wrth gadwyni aur,
o flaen y gafell, ac a'u gwisgodd âg
aur.
22 A'r holl dŷ a wisgodd efe âg
aur, nes gorphen yr holl dŷ: yr allor
hefyd oll, yr hon *oedd* wrth y gafell,
a wisgodd efe âg aur.
23 ¶ Ac efe a wnaeth yn y gafell
ddau o gerubiaid, *o* bren [9]olew-wydd,
9 Heb. *olew.*
pob un yn ddeg cufydd ei uchder.
24 A'r naill aden i'r cerub *oedd*
bùm cufydd, a'r aden arall i'r cerub
oedd bùm cufydd: deg cufydd *oedd*
o'r naill gwrr i'w adenydd ef hyd y
cwrr arall i'w adenydd ef.
25 A'r ail cerub *oedd* o ddeg cu-
fydd: un fesur ac un agwedd *oedd*
y ddau gerub.
26 Uchder y naill gerub *oedd*
ddeg cufydd; ac felly *yr oedd* y
cerub arall.
27 Ac efe a osododd y cerubiaid
yn y tŷ oddi fewn: [2]ac [k]adenydd y
2 Neu, *a'r cerubiaid a ledasant eu hadenydd.*
k Exod. 25. 20.
cerubiaid a ymledasant, fel y cyff-
yrddodd aden y naill â'r *naill* bar-
ed, ac aden y cerub arall oedd yn
cyffwrdd â'r pared arall; a'u had-
enydd hwy y'nghanol y tŷ oedd yn
cyffwrdd â'u gilydd.
28 Ac efe a wisgodd y cerubiaid
âg aur.
29 A holl barwydydd y tŷ o am-
gylch a gerfiodd efe â cherfiedig lun-
iau cerubiaid, a phalmwydd, a blod-
au agored; o fewn ac oddi allan.
30 Llawr y tŷ hefyd a wisgodd efe
âg aur, oddi fewn ac oddi allan.
31 ¶ Ac i ddrws y gafell y gwnaeth
efe ddorau *o* goed olew-wydd; cap-
pan y drws *a'r* gorsingau *oedd*
[3]bummed ran *y pared.*
3 Neu, *bùm ysgwâr.*
32 Ac ar [4]y ddwy ddor *o* goed
4 Neu, *ddolennau y dorau.*
olew-wydd y cerfiodd efe gerfiadau
cerubiaid, a phalmwydd, a blodau
agored, ac a'*u* gwisgodd âg aur, ac
a ledodd aur ar y cerubiaid, ac ar
y palmwydd.
33 Ac felly y gwnaeth efe i ddrws
y deml orsingau *o* goed olew-wydd,
y rhai oedd [5]bedwaredd ran *y*
5 Neu, *bedeirongl.*
pared.
34 Ac yr *oedd* y ddwy ddor *o* goed
ffynnidwydd: [l]dwy ddalen blygedig
l Ezec. 41. 23.
oedd i'r naill ddor, a dwy ddalen
blygedig i'r ddor arall.
35 Ac efe a gerfiodd gerubiaid, a
phalmwydd, a blodau agored, *ar-*

Cyn CRIST 1005.

nynt; ac a'*u* gwisgodd âg aur, yr
hwn a gymhwyswyd ar y cerfiad.
36 ¶ Ac efe a adeiladodd y cyn-
tedd nesaf i mewn â thair rhes o
gerrig nadd, ac â rhes o drawstiau
cedrwydd.
[m] ad. 1.
37 ¶ [m] Yn y bedwaredd flwyddyn
y sylfaenwyd tŷ yr ARGLWYDD, ym
mis Zif:
38 Ac yn yr unfed flwyddyn ar
ddeg, ym mis Bul, (dyna yr wyth-
fed mis,) y gorphenwyd y tŷ, a'*i*
[6] Neu, *ordeiniadau.*
holl rannau, a'i holl [6] berthynasau.
[n] Edrych ad. 1.
Felly *mewn* [n] saith mlynedd yr
1005.
adeiladodd efe ef.

PENNOD VII.

1 *Adeiladu tŷ Solomon,* 2 *a thŷ coed Libanus,* 6 *a'r porth colofnau,* 7 *a phorth y frawdle,* 8 *a thŷ merch Pharaoh.* 13 *Gwaith Hiram ar y ddwy golofn.* 23 *Y môr tawdd.* 27 *Y deg ystôl.* 38 *Y deg noe bres,* 40 *a'r holl lestri.*

1005. hyd 992.
[a] pen. 9. 10.
EITHR ei dŷ ei hun a adeiladodd
Solomon mewn [a] tair blynedd
ar ddeg, ac a orphenodd ei holl dŷ.
2 ¶ Efe a adeiladodd dŷ coedwig
Libanus, yn gàn cufydd ei hŷd, ac
yn ddeg cufydd a deugain ei led,
ac yn ddeg cufydd ar hugain ei
uchder, ar bedair rhes o golofnau
cedrwydd, a thrawstiau cedrwydd
ar y colofnau.
3 Ac efe a dôwyd â chedrwydd
[2] Heb. *yr ais.*
oddi arnodd ar [2] y trawstiau *oedd*
ar y pùm colofn a deugain, pymtheg
yn y rhes.
4 Ac *yr oedd* tair rhes o ffenestri,
[3] Heb. *golwg ar gyfer golwg.*
[3] goleu ar gyfer goleu, *yn* dair rhengc.
5 A'r holl ddrysau a'r gorsingau
oedd ysgwâr, *felly yr oedd* y ffen-
estri; a goleu ar gyfer goleu, *yn*
dair rhengc.
6 ¶ Hefyd efe a wnaeth borth o
golofnau, yn ddeg cufydd a deugain
ei hŷd, ac yn ddeg cufydd ar hugain
ei led: a'r porth *oedd* o'u blaen
hwynt; a'r colofnau *eraill* a'r swm-
merau *oedd* o'u blaen hwythau.
7 ¶ Porth yr orseddfa *hefyd,* yr
hwn y barnai efe ynddo, a wnaeth
efe yn borth barn: ac efe a wisgwyd
[4] Heb. *o lawr i lawr.*
â chedrwydd [4] o'r naill gwrr i'r llawr
hyd y llall.
8 ¶ Ac *i'w* dŷ ei hun, yr hwn y
trigai efe ynddo, *yr oedd* cyntedd
arall o fewn y porth o'r un fath
waith. Gwnaeth hefyd dŷ i ferch
[b] pen. 3. 1.
Pharaoh, [b] yr hon a brïodasai Solo-
mon, fel y porth hwn.
9 Hyn oll *oedd* o feini costus, wedi
eu naddu wrth fesur, *a'u* lladd â llif,
oddi fewn ac oddi allan, *a hynny*

Cyn CRIST 1005.

o'r sylfaen hyd y llogail; ac *felly*
o'r tu allan hyd y cyntedd mawr.
10 Ac efe a sylfaenesid â meini
costus, â meini mawr, â meini o ddeg
cufydd, ac â meini o wyth gufydd.
11 Ac oddi arnodd *yr oedd* meini
costus, wedi eu naddu wrth fesur,
a chedrwydd.
12 Ac *i'r* cyntedd mawr *yr oedd*
o amgylch, dair rhes o gerrig nadd,
a rhes o drawstiau cedrwydd, i gyn-
tedd tŷ yr ARGLWYDD oddi fewn,
ac i borth y tŷ.
13 ¶ A'r brenhin Solomon a anfon-
odd, ac a gyrchodd [c] Hiram o Tyrus.
[c] 2 Chron. 4. 11. Edrych ad. 40.
14 [d] Mab gwraig weddw *oedd* hwn
o lwyth Naphtali, a'i dad yn wr o
Tyrus: gôf pres *ydoedd efe;* a
[d] 2 Chron. 2. 14.
[e] llawn ydoedd o ddoethineb, a
[e] Exod. 31. 3.
deall, a gwybodaeth, i weithio pob
gwaith o bres. Ac efe a ddaeth at
y brenhin Solomon, ac a weithiodd
ei holl waith ef.
15 Ac efe a [5] fwriodd [f] ddwy golofn
[5] Heb. *luniodd.*
o bres; deunaw cufydd *oedd* uchder
[f] 2 Bren. 25. 17. 2 Chron. 3. 15. a 4. 12. Jer. 52. 21.
pob colofn; a llinyn o ddeuddeg cu-
fydd a amgylchai bob un o'r ddwy.
16 Ac efe a wnaeth ddau gnap *o*
bres tawdd, i'w rhoddi ar bennau y
colofnau; pùm cufydd *oedd* uchder
y naill gnap, a phùm cufydd uchder
y cnap arall.
17 Efe a wnaeth rwydwaith, *a*
phlethiadau o gadwynwaith, i'r cnap-
iau *oedd* ar ben y colofnau; saith i'r
naill gnap, a saith i'r cnap arall.
18 Ac efe a wnaeth y colofnau, a
dwy res o bomgranadau o amgylch
ar y naill rwydwaith, i guddio y
cnapiau *oedd* uwch ben; ac felly y
gwnaeth efe i'r cnap arall.
19 A'r cnapiau y rhai *oedd* ar y
colofnau *oedd* o waith lili, yn y
porth, yn bedwar cufydd.
20 Ac i'r cnapiau ar y ddwy golofn
oddi arnodd, ar gyfer y canol, *yr
oedd pomgranadau,* y rhai *oedd*
wrth y rhwydwaith; a'r pomgran-
adau *oedd* [g] ddau cant, yn rhesau o
[g] Edrych 2 Chron. 3. 16. a 4. 13. Jer. 52. 23.
amgylch, ar y cnap arall.
21 [h] Ac efe a gyfododd y colofnau
[h] 2 Chron. 3. 17.
[i] ym mhorth y deml: ac a gyfododd
[i] pen. 6. 3.
y golofn ddehau, ac a alwodd ei
henw hi [6] Jachin; ac efe a gyfod-
[6] Hynny yw, *Efe a sicrhâ.*
odd y golofn aswy, ac a alwodd ei
henw hi [7] Boaz.
[7] Sef, *Ynddo y mae nerth.*
22 Ac ar ben y colofnau *yr oedd*
gwaith lili. Felly y gorphenwyd
gwaith y colofnau.
23 ¶ Ac efe a wnaeth [k] fôr tawdd, yn
[k] Jer. 52. 17.
ddeg cufydd o ymyl i ymyl: yn grwn

Cyn CRIST 1005.

oddi amgylch, ac yn bùm cufydd ei
uchder; a llinyn o ddeg cufydd ar
hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.
24 A chnapiau a'i hamgylchent ef
dan ei ymyl o amgylch, deg mewn
l 2 Chron. 4. 3. cufydd oedd [l] yn amgylchu y môr o
amgylch: y cnapiau *oedd* yn ddwy
res, wedi eu bwrw pan fwriwyd
yntau.
m Jer. 52. 20. 25 Sefyll yr oedd ar [m] ddeuddeg o
ychain; tri oedd yn edrych tu a'r
gogledd, a thri yn edrych tu a'r
gorllewin, a thri yn edrych tu a'r
dehau, a thri yn edrych tu a'r dwyr-
ain: a'r môr arnynt oddi arnodd,
a'u pennau ol hwynt oll o fewn.
26 Ei dewder hefyd *oedd* ddyrn-
fedd, a'i ymyl fel gwaith ymyl cwp-
n Edrych 2 Chron. 4. 5. pan, *a* blodau lili: [n] dwy fil o bathau
a annai ynddo.
27 ¶ Hefyd efe a wnaeth ddeg o
ystolion pres; pedwar cufydd *oedd*
hŷd pob ystôl, a phedwar cufydd ei
lled, a thri chufydd ei huchder.
28 A dyma waith yr ystolion: ys-
tlysau *oedd* iddynt, a'r ystlysau
oedd rhwng y delltennau:
29 Ac ar yr ystlysau *oedd* rhwng
y delltennau, *yr oedd* llewod, ych-
ain, a cherubiaid; ac ar y dellt *yr*
oedd ystôl oddi arnodd; ac oddi
tan y llewod a'r ychain *yr oedd*
cyssylltiadau o waith tenau.
30 A phedair olwyn bres *oedd* i
bob ystôl, a phlangciau pres; ac yn
eu pedair congl *yr oedd* ysgwydd-
au iddynt: dan y noe *yr oedd* ys-
gwyddau, wedi eu toddi ar gyfer
pob cyssylltiad.
31 A'i genau oddi fewn y cwmpas,
ac oddi arnodd, *oedd* gufydd; a'i gen-
au hi *oedd* grwn, ar waith yr ystôl,
yn gufydd a hanner; ac ar ei hymyl
hi *yr oedd* cerfiadau, a'i hystlysau
yn bedwar ochrog, nid yn grynion.
32 A'r pedair olwyn *oedd* dan yr
ystlysau, ac echelau yr olwynion yn
yr ystôl; ac uchder pob olwyn yn
gufydd a hanner cufydd.
33 Gwaith yr olwynion *hefyd oedd*
fel gwaith olwynion mên; eu hechel-
au, a'u bothau, a'u cammegau, a'u
hadenydd, *oedd* oll yn doddedig.
34 Ac *yr oedd* pedair ysgwydd
wrth bedair congl pob ystôl: o'r
ystôl *yr oedd* ei hysgwyddau hi.
35 Ac ar ben yr ystôl *yr oedd* cwm-
pas o amgylch, o hanner cufydd o
uchder; ar ben yr ystôl hefyd *yr oedd*
ei hymylau a'i thaleithiau o'r un.
36 Ac efe a gerfiodd ar ystyllod ei
hymylau hi, ac ar ei thaleithiau hi,
gerubiaid, llewod, a phalmwydd,
wrth noethder pob un, a chyssyllt-
iadau oddi amgylch.
37 Fel hyn y gwnaeth efe y deg
ystôl: un doddiad, un fesur, *ac* un
agwedd, *oedd* iddynt hwy oll.
38 ¶ [o] Gwnaeth hefyd ddeng noe bres: o 2 Chron. 4. 6.
bres: deugain bath a ddaliai pob
noe; yn bedwar cufydd bob noe; *ac*
un noe ar bob un o'r deg ystôl.
39 Ac efe a osododd bùm ystôl ar
[8] ystlys ddehau y tŷ, a phump ar yr 8 Heb. *ysgwydd.*
ystlys aswy i'r tŷ: a'r môr a osod-
odd efe ar y tu dehau i'r tŷ, tu a'r
dwyrain, ar gyfer y dehau.
40 ¶ Gwnaeth [9] Hiram hefyd y 9 Heb. *Hirom:* Edrych ad. 13.
noeau, a'r rhawiau, a'r cawgiau: a
Hiram a orphenodd wneuthur yr
holl waith, yr hwn a wnaeth efe i'r
brenhin Solomon *yn* nhŷ yr Ar-
glwydd.
41 Y ddwy golofn, a'r cnapiau cor-
onog y rhai *oedd* ar ben y ddwy gol-
ofn; a'r ddau [p] rwydwaith, i guddio p ad. 17, 18.
y ddau gnap coronog *oedd* ar ben
y colofnau;
42 A phedwar cant o bomgranad-
au i'r ddau rwydwaith, dwy res o
bomgranadau i un rhwydwaith, i
guddio y ddau gnap coronog *oedd*
ar [2] y colofnau; 2 Neu, *wyneb y colofnau.*
43 A'r deg ystôl, a'r deg noe ar yr
ystolion;
44 Ac un môr, a deuddeg o ychain
dan y môr;
45 A'r crochanau, a'r rhawiau, a'r
cawgiau; a'r holl lestri a wnaeth
Hiram i'r brenhin Solomon, i dŷ yr
Arglwydd, *oedd o* bres gloyw.
46 Y'ngwastadedd yr Iorddonen y
toddodd y brenhin hwynt [3] mewn 3 Heb. *yn nhewdwr y tir.*
cleidir, rhwng Succoth a Sarthan.
47 A Solomon a beidiodd *â phwyso*
yr holl lestri, o herwydd eu llïos-
owgrwydd anfeidrol hwynt: ac ni
[4] wybuwyd pwys y pres chwaith. 4 Heb. *chwiliwyd.*
48 A Solomon a wnaeth yr holl
ddodrefn *a berthynai* i dŷ yr Ar-
glwydd; yr allor aur, a'r bwrdd
aur, yr hwn *yr oedd* [q] y bara gosod q Exod. 25. 30.
arno;
49 A phùm canhwyllbren o'r *tu*
dehau, a phump o'r *tu* aswy, o flaen
y gafell, yn aur pur; a'r blodau, a'r
llusernau, a'r gefeiliau, *o* aur;
50 Y phïolau *hefyd*, a'r psaltringau,
a'r cawgiau, a'r llwyau, a'r [5] thusser- 5 Heb. *pedyll ludw.*
au, *o* aur coeth; a bachau dorau y
tŷ, o fewn y cyssegr sancteiddiaf, *a*
dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

Cyn CRIST 1005.

Cyn CRIST 1005.

[r] 2 Sam. 8. 11. 2 Chron. 5. 1.

51 Felly y gorphenwyd yr holl waith a wnaeth y brenhin Solomon i dŷ yr ARGLWYDD. A Solomon a ddug i mewn [r] yr hyn a gyssegrasai Dafydd ei dad; yr arian, a'r aur, a'r dodrefn, a roddodd efe ym mhilth trysorau tŷ yr ARGLWYDD.

PENNOD VIII.

1 *Gwyl cyssegriad y deml.* 12, 55 *Bendith Solomon,* 22 *a'i weddi,* 62 *a'i hedd-aberth.*

[a] 2 Chron. 5. 2.

[b] 2 Sam. 5. 9. a 6. 12, 16.

1004.

YNA [a] Solomon a gasglodd henuriaid Israel, a holl bennau y llwythau, a thywysogion tadau meibion Israel, at y brenhin Solomon, yn Jerusalem, i ddwyn i fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD o [b] ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.

2 A holl wŷr Israel a ymgynnullasant at y brenhin Solomon, ar yr wyl, ym mis Ethanim, hwnnw *yw* y seithfed mis.

3 A holl henuriaid Israel a ddaethant, a'r offeiriaid a godasant yr arch i fynu.

4 A hwy a ddygasant i fynu arch yr ARGLWYDD, a phabell y cyfarfod, a holl lestri y cyssegr y rhai *oedd* yn y babell, a'r offeiriaid a'r Lefiaid a'u dygasant hwy i fynu.

5 A'r brenhin Solomon, a holl gynnulleidfa Israel, y rhai a ymgynnullasai atto ef, *oedd* gyd âg ef o flaen yr arch, yn aberthu defaid, a gwartheg, y rhai ni rifid ac ni chyfrifid, gan lïosowgrwydd.

6 Felly yr offeiriaid a ddygasant arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle ei hun, i gafell y tŷ, i'r cyssegr sancteiddiaf, dan adenydd y cerubiaid.

7 Canys y cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le yr arch; a'r cerubiaid a orchuddient yr arch, a'i barrau oddi arnodd.

[2] Neu, *arch.* 2 Chron. 5. 9.

8 A'r barrau a estynasant, fel y gwelid pennau y barrau o'r [2] cyssegr o flaen y gafell, ond nis gwelid oddi allan: yno y maent hwy hyd y dydd hwn.

[c] Exod. 25. 21. Deut. 10. 2. [d] Deut. 10. 5. Heb. 9. 4. [3] Neu, *pan gyfammododd.* [e] Exod. 34. 27, 28. ad. 21. [f] Exod. 40. 34, 35. 2 Chron. 5. 13, 14. a 7. 2.

9 [c] Nid *oedd* dim yn yr arch [d] ond y ddwy lech faen a osodasai Moses yno yn Horeb, [3] lle [e] y cyfammododd yr ARGLWYDD â meibion Israel, pan oeddynt yn dyfod o wlad yr Aipht.

10 A phan ddaeth yr offeiriaid allan o'r cyssegr, [f] y cwmmwl a lanwodd dŷ yr ARGLWYDD,

11 Fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu, o herwydd y cwmmwl: canys gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 1004.

[g] 2 Chron. 6. 1. [h] Lef. 16. 2. Ps. 97. 2.

12 ¶ [g] Yna y dywedodd Solomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd, y preswyliai efe [h] yn y tywyllwch.

13 Gan adeiladu yr adeiledais dŷ yn breswylfod i ti; trigle i ti i aros yn dragywydd ynddo.

14 A'r brenhin a drodd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel. A holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll.

15 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Dafydd fy nhad, ac a'*i* cwblhaodd â'i law, gan ddywedyd,

[i] 2 Sam. 7. 6. 2 Chron. 6. 5. [k] ad. 29. [l] 2 Sam. 7. 8.

16 [i] Er y dydd y dygais fy mhobl Israel allan o'r Aipht, ni ddewisais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, fel y byddai [k] fy enw i yno: eithr [l] dewisais Dafydd i fod ar fy mhobl Israel.

[m] 2 Sam. 7. 2. 1 Chron. 17. 1.

17 Ac [m] yr oedd ym mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

18 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Dafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon:

19 Etto nid adeiledi di y tŷ; ond dy fab di, yr hwn a ddaw allan o'th lwynau di, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

20 A'r ARGLWYDD a gywirodd ei air a lefarodd efe; a mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais ar deyrn-gadair Israel, megis y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

[n] ad. 9.

21 A mi a osodais yno le i'r arch, yr hon *y mae* ynddi [n] gyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a gyfammododd efe â'n tadau ni, pan ddug efe hwynt allan o wlad yr Aipht.

[o] 2 Chron. 6. 12.

22 ¶ A Solomon a safodd o flaen [o] allor yr ARGLWYDD, y'ngŵydd holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd:

[p] Exod. 15. 11. 2 Sam. 7. 22. [q] Dan. 9. 4.

23 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [p] nid *oes* DUW fel tydi, yn y nefoedd oddi uchod, nac ar y ddaear oddi isod, [q] yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision sydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl galon;

24 Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho: traethaist hefyd â'th enau, a chwblhêaist â'th law, megis heddyw *y mae.*

Cyn CRIST 1004.

25 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho, gan ddywedyd, [r]Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr ger fy mron i yn eistedd ar deyrngadair Israel; os dy feibion a gadwant eu ffordd, i rodio ger fy mron i, megis y rhodiaist ti ger fy mron.

26 Ac yn awr, O DDUW Israel, poed gwir, attolwg, fyddo dy air a leferaist wrth dy was Dafydd fy nhad.

27 [s]Ai gwir yw, y preswylia DUW ar y ddaear? wele, y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy gynnwys di; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i!

28 Etto edrych ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O ARGLWYDD fy NUW, i wrandaw ar y llef a'r weddi y mae dy was yn ei gweddïo heddyw ger dy fron di:

29 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma nos a dydd, tu a'r lle y dywedaist am dano, [t]Fy enw a fydd yno: i wrandaw ar y weddi a weddïo dy was yn y lle hwn.

30 Gwrando gan hynny ddeisyfiad dy was, a'th bobl Israel, pan weddïant yn y lle hwn: clyw hefyd o le dy breswylfa, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

31 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymmydog, a [u]gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

32 Yna clyw di yn y nefoedd, gwna hefyd, a barna dy weision, gan ddamnio y drygionus i ddwyn ei ffordd ef ar ei ben; a chan gyfiawnhau y cyfiawn, trwy roddi iddo ef yn ol ei gyfiawnder.

33 ¶ [x]Pan darawer dy bobl Israel o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn di, [y]os dychwelant attat ti, a chyfaddef dy enw, a gweddïo, ac ymbil â thi [4]yn y tŷ hwn:

34 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Israel, a dychwel hwynt i'r tir a roddaist i'w tadau hwynt.

35 ¶ [z]Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gystuddiech di hwynt:

36 Yna gwrando di yn y nefoedd, a maddeu bechod dy weision, a'th bobl Israel, fel y dysgech iddynt y ffordd oreu y rhodiant ynddi, a dyro wlaw ar dy dir a roddaist i'th bobl yn etifeddiaeth.

37 ¶ [a]Os bydd newyn yn y tir, os bydd haint, llosgfa, malldod, locustiaid, os bydd y lindys; pan warchaeo ei elyn arno ef y'ngwlad ei [5]ddinasoedd; pa bla bynnag, pa glefyd bynnag, *a fyddo;*

38 Pob gweddi, pob deisyfiad, a fyddo gan un dyn, *neu* gan dy holl bobl Israel, y rhai a wyddant bawb bla ei galon ei hun, ac a estynant eu dwylaw tu a'r tŷ hwn:

39 Yna gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, a maddeu; gwna hefyd, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn yr adwaenost ei galon; (canys ti yn unig a adwaenost galonnau holl feibion dynion;)

40 [b]Fel y'th ofnont di yr holl ddyddiau y byddont byw ar wyneb y tir a roddaist i'n tadau ni.

41 ¶ Ac am y dïeithrddyn hefyd ni *byddo* o'th bobl Israel, ond dyfod o wlad bell er mwyn dy enw;

42 (Canys clywant am dy enw mawr di, a'th law gref, a'th fraich estynedig;) pan ddêl a gweddïo tu a'r tŷ hwn:

43 Gwrando di yn y nefoedd, mangre dy breswylfod, a gwna yn ol yr hyn oll a'r a lefo y dïeithrddyn arnat am dano: fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, i'th ofni di, fel *y mae* dy bobl Israel, ac y gwypont [6]mai ar dy enw di y gelwir y tŷ hwn a adeiledais i.

44 ¶ Os â dy bobl di allan i ryfel yn erbyn eu gelyn, ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddïant ar yr ARGLWYDD *tu a* ffordd y ddinas a ddewisaist ti, a'r tŷ yr hwn a adeiledais i'th enw di:

45 Yna gwrando yn y nefoedd ar eu gweddi hwynt, ac ar eu deisyfiad, a gwna farn iddynt.

46 ¶ Os pechant i'th erbyn, ([c]canys nid *oes* dyn ni phecha,) a digio o honot wrthynt, a'u rhoddi hwynt o flaen eu gelynion, fel y caeth-gludont hwynt yn gaethion [d]i wlad y gelyn, ym mhell neu yn agos;

47 Os dychwelant at eu calon yn y wlad y caeth-gludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac erfyn arnat y'ngwlad y rhai a'u caeth-gludasant, gan ddywedyd, [e]Pechasom, troseddasom hefyd, a gwnaethom yn annuwiol;

48 A dychwelyd attat ti â'u holl galon, ac â'u holl enaid, y'ngwlad eu

Cyn CRIST 1004.

r 2 Sam. 7. 12, 16. pen. 2. 4.
s 2 Chron. 2. 6. Es. 66. 1. Jer. 23. 24. Act. 7. 49.
t Deut. 12. 11.
u Exod. 22. 11.
x Lef. 26. 17. Deut. 28. 25.
y Lef. 26. 39, 40.
4 Neu, *tu ag at.*
z Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.
a Lef. 26. 16, 26. Deut. 28. 21, 22, 27, 38, 42.
5 Heb. *byrth.*
b Ps. 130. 4.
6 Heb. *y gelwir dy enw di ar y tŷ hwn.*
c 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8, 10.
d Lef. 26. 34, 44. Deut. 28. 64.
e Dan. 9. 5.

Cyn CRIST 1004.

gelynion a'u caeth-gludasant hwynt,
a [f]gweddïo arnat ti tu a'u gwlad a
roddaist i'w tadau, a'r ddinas a ddew-
isaist, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:
49 Yna gwrando di yn y nefoedd,
mangre dy breswylfod, eu gweddi
hwynt, a'u deisyfiad, a gwna farn
iddynt,
50 A maddeu i'th bobl a bechas-
ant i'th erbyn, a'u holl gamweddau
yn y rhai y troseddasant i'th erbyn,
a phâr iddynt gael trugaredd ger
bron y rhai a'u caeth-gludasant, fel
y trugarhaont wrthynt hwy:
51 Canys dy bobl di a'th etifedd-
iaeth *ydynt* hwy, y rhai a ddygaist
ti allan o'r Aipht, [g]o ganol y ffwrn
haiarn:
52 Fel y byddo dy lygaid yn agored
i ddeisyfiad dy was, a deisyfiad dy
bobl Israel, i wrandaw arnynt hwy
pa bryd bynnag y galwont arnat ti.
53 Canys ti a'u neillduaist hwynt yn
etifeddiaeth i ti o holl bobl y ddaear,
[h]fel y lleferaist trwy law Moses dy
was, pan ddygaist ein tadau ni allan
o'r Aipht, O ARGLWYDD DDUW.
54 Ac wedi gorphen o Solomon
weddïo ar yr ARGLWYDD yr holl
weddi a'r deisyfiad yma, efe a gyf-
ododd oddi ger bron allor yr AR-
GLWYDD, o ostwng ar ei liniau, ac
o estyn ei ddwylaw tu a'r nefoedd.
55 Ac efe a safodd, ac a fendith-
iodd holl gynnulleidfa Israel â llef
uchel, gan ddywedyd,
56 Bendigedig *fyddo* yr AR-
GLWYDD, yr hwn a roddes lonydd-
wch i'w bobl Israel, yn ol yr hyn oll
a lefarodd efe: [i]ni syrthiodd un gair
o'i holl addewidion da ef, y rhai a
addawodd efe trwy law Moses ei was.
57 Yr ARGLWYDD ein DUW fyddo
gyd â ni, fel y bu gyd â'n tadau: na
wrthoded ni, ac na'n gadawed ni:
58 I ostwng ein calonnau ni iddo
ef, i rodio yn ei holl ffyrdd ef, ac i
gadw ei orchymynion ef, a'i ddeddf-
au, a'i farnedigaethau, y rhai a or-
chymynodd efe i'n tadau ni.
59 A bydded fy ngeiriau hyn, y
rhai a ddeisyfais ger bron yr AR-
GLWYDD, yn agos at yr ARGLWYDD
ein DUW ddydd a nos, i wneuthur
barn â'i was, a barn â'i bobl Israel
[7]beunydd, fel y byddo yr achos:
60 Fel y gwypo holl bobl y ddae-
ar mai yr [k]ARGLWYDD *sydd* DDUW,
ac nad *oes* arall.
61 Bydded gan hynny eich calon
yn berffaith gyd â'r ARGLWYDD ein

[f] Dan. 6. 10.
[g] Deut. 4. 20. Jer. 11. 4.
[h] Exod. 19. 5. Deut. 9. 26, 29. a 14. 2.
[i] Deut. 12. 10. Jos. 21. 45.
[7] Heb. *gwaith dydd yn ei ddydd.*
[k] Deut. 4. 35, 39.

DUW ni, i rodio yn ei ddeddfau ef,
ac i gadw ei orchymynion ef, fel
heddyw.
62 ¶ A'r [l]brenhin a holl Israel
gyd âg ef a aberthasant aberth ger
bron yr ARGLWYDD.
63 A Solomon a aberthodd aberth
hedd, yr hwn a offrymmodd efe i'r
ARGLWYDD, *sef* dwy fil ar hugain
o wartheg, a chwech ugain mil o
ddefaid. Felly y brenhin a holl
feibion Israel a gyssegrasant dŷ yr
ARGLWYDD.
64 [m]Y dwthwn hwnnw y sanct-
eiddiodd y brenhin ganol y cyn-
tedd *oedd* o flaen tŷ yr ARGLWYDD:
canys yno yr offrymmodd efe y
poeth-offrymmau, a'r bwyd-offrym-
mau, a brasder yr offrymmau hedd:
o herwydd [n]yr allor bres, yr hon
oedd ger bron yr ARGLWYDD, *oedd*
rŷ fechan i dderbyn y poeth-off-
rymmau, a'r bwyd-offrymmau, a
brasder yr offrymmau hedd.
65 A Solomon a gadwodd y pryd
hwnnw wyl, a holl Israel gyd âg ef,
cynnulleidfa fawr, o ddyfodfa Ha-
math hyd afon yr Aipht, ger bron
yr ARGLWYDD ein DUW, [o]saith o
ddyddiau a saith o ddyddiau, *sef*
pedwar diwrnod ar ddeg.
66 [p]A'r wythfed dydd y gollyng-
odd efe ymaith y bobl: a hwy a
[8]fendithiasant y brenhin, ac a aeth-
ant i'w pebyll yn hyfryd ac â chalon
lawen, am yr holl ddaioni a wnaeth-
ai yr ARGLWYDD i Dafydd ei was,
ac i Israel ei bobl.

PENNOD IX.

1 Ammod Duw â Solomon mewn gweledigaeth. 10 Solomon a Hiram yn anrhegu eu gilydd. 15 Y cenhedloedd yn gaethion, a'r Israeliaid yn weision parchedig, y'ngwaith Solomon. 24 Merch Pharaoh yn symmudo i'w thŷ. 25 Cyhoedd aberthau blynyddol Solomon. 26 Ei lynges ef yn cyrchu aur o Ophir.

A [a]PHAN orphenodd Solomon
adeiladu tŷ yr ARGLWYDD, a
thŷ y brenhin, a [b]chwbl o ddymun-
iad Solomon yr hyn a ewyllysiodd
efe ei wneuthur;
2 Yr ARGLWYDD a ymddangosodd
i Solomon yr ail waith, [c]fel yr ym-
ddangosasai iddo yn Gibeon.
3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Gwrandewais dy weddi di
a'th ddeisyfiad di, yr hwn a ddeisyf-
aist ger fy mron i: cyssegrais y tŷ
yma a adeiledaist, [d]i osod fy enw
ynddo byth; [e]fy llygaid hefyd a'm
calon fydd yno yn wastadol.
4 Ac os rhodi di ger fy mron i,

Cyn CRIST 1004.
[l] 2 Chron. 7. 4.
[m] 2 Chron. 7. 7.
[n] 2 Chron. 4. 1.
[o] 2 Chron. 7. 8.
[p] 2 Chron. 7. 9, 10.
[8] Neu, *ddïolchasant i'r.*
Cylch 992.
[a] 2 Chron. 7. 11.
[b] 2 Chron. 8. 6.
[c] pen. 3. 5.
[d] pen. 8. 29.
[e] Deut. 11. 12.

Cyn CRIST Cylch 992.

megis y rhodiodd Dafydd dy dad,
mewn perffeithrwydd calon ac un-
iondeb i wneuthur yn ol yr hyn oll
a orchymynais i ti, *ac* os cedwi fy
neddfau a'm barnedigaethau:
5 Yna mi a sicrhâf orsedd-faingc
dy frenhiniaeth di ar Israel yn dra-
gywydd, [f] fel y lleferais wrth Dafydd
dy dad, gan ddywedyd, Ni phalla i
ti wr ar orsedd-faingc Israel.
6 [g] Os gan ddychwelyd y dychwel-
wch chwi a'ch meibion oddi ar fy ol
i, ac heb gadw fy ngorchymynion
a'm deddfau, y rhai a roddais o'ch
blaen chwi, eithr myned a gwasan-
aethu duwiau dïeithr, ac ymgrym-
mu iddynt hwy:
7 Yna y torraf Israel oddi ar wyn-
eb y tir a roddais iddynt hwy; a'r
tŷ [h] hwn a gyssegrais i'm henw, a
fwriaf allan o'm golwg; ac Israel
fydd [i] yn ddïareb ac yn wawd ym
mysg yr holl bobloedd:
8 A'r [k] tŷ uchel hwn, pawb a gyn-
niweiro heibio iddo, a synna wrtho,
ac a chwibana; dywedant hefyd,
[l] Paham y gwnaeth yr ARGLWYDD
fel hyn i'r wlad hon, ac i'r tŷ yma?
9 A hwy a ddywedant, Am iddynt
wrthod yr ARGLWYDD eu DUW, yr
hwn a ddug eu tadau hwynt allan
o dir yr Aipht, ac ymaflyd mewn
duwiau dïeithr, ac ymgrymmu idd-
ynt, a'u gwasanaethu hwynt; am
hynny y dug yr ARGLWYDD arnynt
hwy yr holl ddrwg hyn.
10 ¶ Ac [m] ym mhen yr ugain
mlynedd, [n] *wedi* adeiladu o Solo-
mon y ddau dŷ, sef tŷ yr AR-
GLWYDD, a thŷ y brenhin,
11 *Am* i Hiram brenhin Tyrus
ddwyn i Solomon goed cedr, a
choed ffynnidwydd, ac aur, yn ol
ei holl ewyllys ef, y brenhin Solo-
mon a roddes i Hiram ugain dinas
y'ngwlad Galilea.
12 A Hiram a ddaeth o Tyrus i
edrych y dinasoedd a roddasai So-
lomon iddo ef; ac nid oeddynt
[2] wrth ei fodd ef.
13 Ac efe a ddywedodd, Pa ddinas-
oedd *yw* y rhai hyn a roddaist i mi,
fy mrawd? Ac efe a'u galwodd hwynt
Gwlad [3] Cabul, hyd y dydd hwn.
14 A Hiram a anfonodd i'r bren-
hin chwech ugain talent o aur.
15 ¶ A dyma [4] swm [o] y dreth a
gododd y brenhin Solomon, i ad-
eiladu tŷ yr ARGLWYDD, a'i dŷ ei
hun, a [p] Milo, a mur Jerusalem,
[q] Hasor, a [r] Megido, a [s] Gezer.

f 2 Sam. 7. 12, 16. pen. 2. 4. a 6. 12. 1 Chron. 22. 10. Ps. 132. 12.
g 2 Sam. 7. 14. Ps. 89. 30, &c.
h Jer. 7. 14.
i Deut. 28. 37.
k 2 Chron. 7. 21.
l Deut. 29. 24. Jer. 22. 8.
m 2 Chron. 8. 1.
n pen. 6. 37, 38. a 7. 1.
2 Heb. *uniawn yn ei olwg ef.*
3 Sef, *bawlyd.*
4 *achos.*
o pen. 5. 13.
p ad. 24.
q Jos. 19. 36.
r Jos. 17. 11.
s Jos. 16. 10. Barn. 1. 29.

16 A Pharaoh brenhin yr Aipht a
aethai i fynu, ac a ennillasai Gezer,
ac a'i llosgasai hi â thân, ac a ladd-
asai y Canaaneaid oedd yn trigo yn
y ddinas, ac a'i rhoddasai hi yn an-
rheg i'w ferch, gwraig Solomon.
17 A Solomon a adeiladodd Gezer,
a [t] Beth-horon isaf,
18 A [u] Baalath, a Thadmor yn yr
anialwch, o fewn y wlad,
19 A holl ddinasoedd y trysorau
y rhai oedd gan Solomon, a dinas-
oedd [x] y cerbydau, a dinasoedd y
gwŷr meirch, [5] a'r hyn *oedd* ewyllys
gan Solomon ei adeiladu yn Jeru-
salem, ac yn Libanus, ac yn holl
dir ei lywodraeth.
20 Yr holl bobl *y rhai* a adawyd
o'r Amoriaid, Hethiaid, Pereziaid,
Hefiaid, a'r Jebusiaid, y rhai nid
oeddynt o feibion Israel;
21 *Sef* eu meibion hwy, y rhai a
[y] adawsid ar eu hol hwynt yn y
wlad, [z] y rhai ni allodd meibion
Israel eu lladd; ar y rhai hynny y
cyfododd Solomon dreth [a] wriogaeth
hyd y dydd hwn.
22 Ond [b] o feibion Israel ni wnaeth
Solomon *un* yn gaeth-was: rhyfel-
wyr iddo ef *oeddynt,* a gweision
iddo, a thywysogion iddo, a chap-
teniaid iddo, a thywysogion ei ger-
bydau a'i wŷr meirch.
23 Y rhai hyn *oedd* bennaf ar y
swyddogion *oedd* ar waith Solo-
mon, [c] pùm cant a deg a deugain,
oedd yn llywodraethu y bobl oedd
yn gweithio yn y gwaith.
24 ¶ A [d] merch Pharaoh a ddaeth i
fynu o ddinas Dafydd i'w [e] thŷ ei
hun, yr hwn a adeiladasai *Solomon*
iddi hi: yna efe a adeiladodd [f] Milo.
25 ¶ A thair gwaith yn y flwyddyn
yr offrymmai Solomon boeth-offrym-
mau ac offrymmau hedd ar yr allor
a adeiladasai efe i'r ARGLWYDD: ac
efe a arogl-darthodd [6] ar *yr allor*
oedd ger bron yr ARGLWYDD. Felly
efe a orphenodd y tŷ.
26 ¶ [g] A'r brenhin Solomon a
wnaeth longau yn [h] Esion-gaber, yr
hon *sydd* wrth Eloth, ar fin y môr
coch, y'ngwlad Edom.
27 [i] A Hiram a anfonodd ei weis-
ion yn y llongau, *y rhai oedd* long-
wyr yn medru *oddi wrth* y môr,
gyd â gweision Solomon.
28 A hwy a ddaethant i Ophir, ac
a ddygasant oddi yno bedwar cant
ac ugain o dalentau aur, ac a'*u*
dygasant at y brenhin Solomon.

Cyn CRIST Cylch 992.
Cylch 1014.
t Jos. 21. 22.
u Jos. 19. 44. 2 Chron. 8. 6, &c.
x pen. 4. 26.
5 Heb. *a dymuniad Solomon yr hwn a ddymun-odd.*
Cylch 992.
y Barn. 1. 21, 27, 29.
z Jos. 15. 63. a 17. 12.
a Edrych Ezra 2. 55, 58. Neh. 11. 3.
b Lef. 25. 39.
c 2 Chron. 8. 10.
d 2 Chron. 8. 11.
e pen. 7. 8.
f pen. 11. 27. 2 Chron. 32. 5.
6 Heb. *arni hi.*
g 2 Chron. 8. 17.
h Num. 33. 35. Deut. 2. 8.
i pen. 10. 11.

Cyn CRIST Cylch 992.

PENNOD X.

1 *Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Solomon.* 14 *Swm ei aur ef:* 16 *ei dariannau:* 18 *ei orsedd-faingc ifori:* 21 *ei lestri:* 24 *ei anrhegion:* 26 *ei gerbydau a'i farchogion:* 28 *ei deyrnged.*

A PHAN glybu [a]brenhines Seba glod Solomon am enw yr ARGLWYDD, hi a ddaeth [b]i'w brofi ef â chwestiynau caled.

2 A hi a ddaeth i Jerusalem â llu mawr iawn, â chamelod yn dwyn aroglau, ac aur lawer iawn, a meini gwerthfawr. A hi a ddaeth at Solomon, ac a lefarodd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei chalon.

3 A Solomon a fynegodd iddi hi ei holl [2]ofynion: nid oedd *dim* yn guddiedig rhag y brenhin, a'r na fynegodd efe iddi hi.

4 A phan welodd brenhines Seba holl ddoethineb Solomon, a'r tŷ a adeiladasai efe,

5 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad ei weision, a threfn ei weinidogion, a'u dillad hwynt, a'i drulliadau ef, a'i esgynfa ar hyd yr hon yr âi efe i fynu i dŷ yr ARGLWYDD; nid oedd mwyach yspryd ynddi.

6 A hi a ddywedodd wrth y brenhin, Gwir yw y gair a glywais yn fy ngwlad am dy ymadroddion di, ac am dy ddoethineb.

7 Etto ni chredais y geiriau, nes i mi ddyfod, ac i'm llygaid weled: ac wele, ni fynegasid i mi yr hanner: [3]mwy yw dy ddoethineb a'th ddaioni na'r glod a glywais i.

8 Gwŷn fyd dy wŷr di, gwŷn fyd dy weision hyn, y rhai sydd yn sefyll yn wastadol ger dy fron di, yn clywed dy ddoethineb.

9 Bendigedig fyddo yr ARGLWYDD dy DDUW, yr hwn a'th hoffodd di, i'th roddi ar deyrn-gadair Israel: o herwydd cariad yr ARGLWYDD tu ag at Israel yn dragywydd, y gosododd efe di yn frenhin, i wneuthur barn a chyfiawnder.

10 A hi a roddes i'r brenhin chwech ugain talent o aur, a phêr-aroglau lawer iawn, a meini gwerthfawr. Ni ddaeth y fath bêr-aroglau mwyach, cyn amled a'r rhai a roddodd brenhines Seba i'r brenhin Solomon.

11 A llongau Hiram hefyd, y rhai a gludent aur o Ophir, a ddygasant o Ophir lawer iawn o [4]goed almugim, ac o feini gwerthfawr.

12 [c]A'r brenhin a wnaeth o'r coed almugim annelau i dŷ yr ARGLWYDD, ac i dŷ y brenhin, a thelynau a psaltringau i gantorion. Ni ddaeth y fath goed almugim, ac ni welwyd hyd y dydd hwn.

13 A'r brenhin Solomon a roddes i frenhines Seba ei holl ddymuniad, yr hyn a ofynodd hi, heb law yr hyn a roddodd Solomon iddi hi [5]o'i frenhinol haelioni. Felly hi a ddychwelodd, ac a aeth i'w gwlad, hi a'i gweision.

14 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i Solomon bob blwyddyn, oedd chwe chant a thri ugain a chwech o dalentau aur;

15 Heb law *yr hyn a gâi efe* gan y marchnadwyr, ac o farsiandïaeth y llysieuwyr, a chan holl frenhinoedd Arabia, a thywysogion y wlad.

16 ¶ A'r brenhin Solomon a wnaeth ddau gant o dariannau aur [6]dilin; chwe chàn *sicl* o aur a roddodd efe ym mhob tarian:

17 [d]A thri chant o fwcledi *o* aur dilin; [7]tair punt o aur a roddes efe ym mhob bwcled. A'r brenhin a'u rhoddes hwynt yn [e]nhŷ coedwig Libanus.

18 ¶ [f]A'r brenhin a wnaeth orsedd-faingc fawr o ifori, ac a'i gwisgodd hi âg aur o'r goreu.

19 Chwech o risiau *oedd* i'r orsedd-faingc; a phen crwn *oedd* i'r orsedd-faingc o'r tu ol iddi, a chanllawiau o bob tu i'r eisteddle, a dau lew yn sefyll yn ymyl y canllawiau.

20 A deuddeg o lewod oedd yn sefyll yno ar y chwe gris o'r ddeutu. Ni wnaethpwyd [8]y fath yn un deyrnas.

21 ¶ A holl lestri yfed y brenhin Solomon *oedd o* aur; a holl lestri tŷ coedwig Libanus *oedd* aur pur: nid *oedd* arian *ynddynt.* Ni roddid dim bri arno yn nyddiau Solomon.

22 O herwydd llongau Tarsis *oedd* gan y brenhin ar y môr, gyd â llongau Hiram. Unwaith yn y tair blynedd y deuai llongau Tarsis, yn dwyn aur, ac arian, ac [9]ifori, ac eppaod, a pheunod.

23 [g]A'r brenhin Solomon a ragorodd ar holl frenhinoedd y ddaear, mewn cyfoeth a doethineb.

24 ¶ A'r holl fyd oedd yn ceisio *gweled* wyneb Solomon, i glywed ei ddoethineb ef, a roddasai DUW yn ei galon ef.

25 A hwy a ddygasant bob un ei anrheg, llestri arian, a llestri aur, a gwisgoedd, ac arfau, a phêr-aroglau,

[a] 2 Chron. 9. 1. Matt. 12. 42. Luc 11. 31.
[b] Edrych Barn. 14. 12.
[2] Heb. *eiriau.*
[3] Heb. *chwanegaist ddoethineb a daioni at y glod.*
[4] 2 Chron. 2. 8. a 9. 10, 11, *algummimwydd.*
[c] 2 Chron. 9. 11.

Cyn CRIST Cylch 992.

[5] Heb. *yn ol llaw brenhin Solomon.*
[6] *dilyfn.*
[d] pen. 14. 26.
[7] *triphwys.*
[e] pen. 7. 2.
[f] 2 Chron. 9. 17.
[8] Heb. *felly.*
[9] Neu, *dannedd elephantiaid.*
[g] pen. 3. 12, 13.

Cyn CRIST Cylch 992.

meirch, a mulod, dogn bob blwydd-
yn.
26 ¶ [h]A Solomon [1]a gasglodd ger-
bydau, a marchogion: ac yr oedd
ganddo fil a phedwar cant o gerbyd-
au, a deuddeng mil o farchogion;
y rhai a osododd efe yn ninasoedd
y cerbydau, a chyd â'r brenhin yn
Jerusalem.
27 A'r brenhin a [2]wnaeth yr arian
yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedr-
wydd a wnaeth efe fel sycomor-
wydd yn y dol-dir, o amldra.
28 ¶ [k]A [3]meirch a ddygid i So-
lomon o'r Aipht, ac edafedd llin:
marchnadyddion y brenhin a gym-
merent yr edafedd llin dan bris.
29 A cherbyd a ddeuai i fynu ac
a âi allan o'r Aipht am chwe chân
sicl o arian, a march am gant a deg
a deugain: ac fel hyn i holl fren-
hinoedd yr Hethiaid, [l]ac i frenhin-
oedd Syria, y dygent hwy *feirch*
trwy eu llaw hwynt.

h pen. 4. 26. 2 Chron. 1. 14. a 9. 25.
1 Deut. 17. 16.
2 Heb. *roddes.*
k 2 Chron. 1. 16. a 9. 28.
3 Heb. *mynediad y meirch oedd gan Solomon.*
l Jos. 1. 4. 2 Bren. 7. 6.

PENNOD XI.

1 *Gwragedd a gordderchadon Solomon.* 4 *Y rhai hynny yn ei henaint yn ei dynnu ef i gau-dduwiaeth.* 9 *Duw yn ei fygwth ef.* 14 *Gwrthwynebwyr Solomon oedd, Hadad, a aeth i'r Aipht;* 23 *Rezon, a deyrnasodd yn Damascus;* 26 *a Jeroboam, i'r hwn y prophwydodd Ahïah.* 41 *Gweithredoedd, a theyrnasiad, a marwolaeth Solomon.* 43 *Rehoboam yn teyrnasu ar ei ol ef.*

Cylch 992.

OND [a]y brenhin Solomon a gar-
odd [b]lawer o wragedd dïeithr,
[2]heb law merch Pharaoh, Moabees-
au, Ammoneesau, Edomeesau, Si-
doneesau, *a* Hetheesau;
2 O'r cenhedloedd *am* y rhai y
dywedasai yr ARGLWYDD wrth feib-
ion Israel, [c]Nac ewch i mewn at-
tynt hwy, ac na ddeuant hwythau
i mewn attoch chwi: dïau y troant
eich calonnau chwi ar ol eu duwiau
hwynt. Wrthynt hwy y glynodd
Solomon mewn cariad.
3 Ac yr oedd ganddo ef saith
gant o wragedd, yn frenhinesau; a
thri chant o ordderch-wragedd: a'i
wragedd a droisant ei galon ef.

Cylch 984.

4 A phan heneiddiodd Solomon,
ei wragedd a droisant ei galon ef
ar ol duwiau dïeithr: ac nid oedd
ei galon ef berffaith gyd â'r AR-
GLWYDD ei DDUW, fel *y buasai*
calon Dafydd ei dad ef.
5 Canys Solomon a aeth ar ol [d]As-
toreth duwies y Sidoniaid, ac ar ol
[3]Milcom ffieidd-dra yr Ammoniaid.
6 A Solomon a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD; ac

a Neh. 13. 26.
b Deut. 17. 17.
2 Neu, *gyd â.*
c Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.
d Barn. 2. 13. 2 Bren. 23. 13.
3 A elwir *Moloch,* ad. 7.

Cyn CRIST Cylch 984.

ni chyflawnodd *fyned* ar ol yr AR-
GLWYDD, fel Dafydd ei dad.
7 Yna Solomon a adeiladodd uch-
elfa i [e]Cemos, ffieidd-dra Moab, yn
[f]y bryn *sydd* ar gyfer Jerusalem;
ac i Moloch, ffieidd-dra meibion
Ammon.
8 Ac felly y gwnaeth efe i'w holl
wragedd dïeithr, y rhai a arogl-darth-
asant ac a aberthasant i'w duwiau.
9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddigiodd
wrth Solomon, o herwydd troi ei
galon ef oddi wrth ARGLWYDD
DDUW Israel, [g]yr hwn a ymddang-
osasai iddo ef ddwy waith,
10 Ac [h]a orchymynasai iddo am y
peth hyn, nad elai efe ar ol duwiau
dïeithr: ond ni chadwodd efe yr hyn
a orchymynasai yr ARGLWYDD.
11 Am hynny y dywedodd yr AR-
GLWYDD wrth Solomon, O herwydd
bod hyn ynot ti, ac na chedwaist fy
nghyfammod a'm deddfau a orchy-
mynais i ti; [i]gan rwygo y rhwygaf
y frenhiniaeth oddi wrthyt ti, ac
a'i rhoddaf hi i'th was di.
12 Etto yn dy ddyddiau di ni wnaf
hyn, er mwyn Dafydd dy dad: o
law dy fab di y rhwygaf hi.
13 Ond ni rwygaf yr holl frenhin-
iaeth; un llwyth a roddaf i'th fab
di, er mwyn Dafydd fy ngwas, ac er
mwyn Jerusalem, yr hon a etholais.
14 ¶ A'r ARGLWYDD a gyfododd
wrthwynebwr i Solomon, Hadad
yr Edomiad: o had y brenhin yn
Edom *yr oedd* efe.
15 [k]Canys pan oedd Dafydd yn
Edom, *a* Joab tywysog y filwriaeth
yn myned i fynu i gladdu y lladd-
edigion, [l]wedi iddo daro pob gwr-
ryw yn Edom;
16 (Canys chwe mis yr arhosodd
Joab yno â holl Israel, nes difetha
pob gwrryw yn Edom:)
17 Yr Hadad hwnnw a ffodd, a
gwŷr Edom o weision ei dad gyd
âg ef, i fyned i'r Aipht; a Hadad
yn fachgen bychan etto.
18 A hwy a gyfodasant o Midian,
ac a ddaethant i Paran: ac a gym-
merasant wŷr gyd â hwynt o Paran,
ac a ddaethant i'r Aipht, at Pharaoh
brenhin yr Aipht; ac efe a roddes
iddo ef dŷ, ac a ddywedodd *am roddi*
bwyd iddo, ac a roddodd dir iddo.
19 A Hadad a gafodd ffafr fawr
y'ngolwg Pharaoh, ac efe a roddes
iddo ef yn wraig chwaer ei wraig ei
hun, chwaer Tahpenes y frenhines.
20 A chwaer Tahpenes a ymddûg

e Num. 21. 29. Barn. 11. 24.
f 2 Bren. 23. 13.
g pen. 3. 5. a 9. 2.
h pen. 6. 12.
i ad. 31. pen. 12. 15.
k 2 Sam. 8. 14. 1 Chron. 18. 12, 13.
l Num. 24. 19. Deut. 20. 13.

Cyn CRIST Cylch 984.

iddo ef Genubath ei fab; a Thah-
penes a'i diddyfnodd ef yn nhŷ Pha-
raoh: a Genubath fu yn nhŷ Pha-
raoh ym mysg meibion Pharaoh.
21 A phan glybu Hadad yn yr
Aipht, huno o Dafydd gyd â'i dad-
au, a marw o Joab tywysog y fil-
wriaeth, Hadad a ddywedodd wrth
[4] Heb. *Anfon fi ymaith.* Pharaoh, [4] Gollwng fi, fel yr elwyf
i'm gwlad fy hun.
22 A dywedodd Pharaoh wrtho
ef, Ond pa beth sydd arnat ei eis-
ieu gyd â mi, pan wyt, wele, yn
ceisio myned i'th wlad dy hun?
Ac efe a ddywedodd, Dim; eithr
gan ollwng gollwng fi.
23 ¶ A Duw a gyfododd wrth-
wynebwr *arall* yn ei erbyn ef, Re-
zon mab Elïada, yr hwn a ffoisai
oddi wrth Hadadezer brenhin Soba
ei arglwydd:
24 Ac efe a gynhullodd wŷr atto,
ac a aeth yn dywysog ar fyddin,
[m] 2 Sam. 8. 3. a 10. 18. [m] pan laddodd Dafydd hwynt *o So-
bah;* a hwy a aethant i Damascus,
ac a drigasant ynddi, ac a deyrnas-
asant yn Damascus.
25 Ac yr oedd efe yn wrthwyneb-
wr i Israel holl ddyddiau Solomon,
heb law y drwg *a wnaeth* Hadad:
ac efe a ffieiddiodd Israel, ac a
deyrnasodd ar Syria.
[n] 2 Chron. 13. 6. 26 ¶ A [n] Jeroboam mab Nebat,
Ephratead o Seredah, (ac enw ei fam
ef *oedd* Serfah, *yr hon oedd* wraig
weddw,) gwas i Solomon, a ddyrchaf-
odd hefyd *ei* law yn erbyn y brenhin.
27 Ac o achos hyn y dyrchafodd
[o] pen. 9. 24. efe *ei* law yn erbyn y brenhin: [o] So-
lomon a adeiladodd Milo, *ac* a gau-
odd adwyau dinas Dafydd ei dad.
28 A'r gwr Jeroboam *oedd* rym-
mus o nerth: a Solomon a ganfu y
llangc hwnnw yn *medru* gwneuthur
gwaith, ac a'i gwnaeth ef yn oruch-
[5] *waith.* wyliwr ar holl [5] faich tŷ Joseph.
Cylch 980. 29 A'r pryd hwnnw, a Jeroboam
yn myned allan o Jerusalem, y pro-
phwyd Ahïah y Siloniad a'i cafodd
ef ar y ffordd, ac efe oedd wedi ei
wisgo mewn gwisg newydd, a hwynt
ill dau *oeddynt* yn unig yn y maes.
30 Ac Ahïah a ymaflodd yn y wisg
[p] Edrych 1 Sam. 15. 27. a 24. 5. newydd *oedd* am dano ef, ac [p] a'i
rhwygodd *yn* ddeuddeg o ddarnau.
31 Ac efe a ddywedodd wrth Je-
roboam, Cymmer i ti ddeg darn:
[q] ad. 11. canys [q] fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd, Duw Israel, Wele fi yn
rhwygo y frenhiniaeth o law Solo-
mon, a rhoddaf ddeg llwyth i ti:

32 (Ond un llwyth fydd iddo ef, Cyn CRIST Cylch 980.
er mwyn fy ngwas Dafydd, ac er
mwyn Jerusalem, y ddinas a ethol-
ais i o holl lwythau Israel:)
33 Oblegid iddynt fy ngwrthod i,
ac ymgrymmu i Astoreth duwies
y Sidoniaid, *ac* i Cemos duw y
Moabiaid, ac i Milcom duw meib-
ion Ammon, ac na rodiasant yn fy
ffyrdd i, i wneuthur *yr hyn oedd*
uniawn yn fy ngolwg i, ac *i wneuth-
ur* fy neddfau a'm barnedigaethau,
fel Dafydd ei dad.
34 Ond ni chymmeraf yr holl fren-
hiniaeth o'i law ef: eithr gwnaf ef yn
dywysog holl ddyddiau ei einioes,
er mwyn Dafydd fy ngwas, yr hwn
a ddewisais i, yr hwn a gadwodd fy
ngorchymynion a'm deddfau i:
35 Eithr [r] cymmeraf yr holl fren- [r] pen. 12. 16.
hiniaeth o law ei fab ef, a rhoddaf
o honi i ti ddeg llwyth.
36 Ac i'w fab ef y rhoddaf un
llwyth; fel [s] y byddo [6] goleuni i'm [s] 1 Bren. 15. 4. 2 Bren. 8. 19. Ps. 132. 17.
gwas Dafydd yn wastadol ger fy
mron yn Jerusalem, y ddinas a
ddewisais i mi i osod fy enw yno. [6] Heb. *canwyll,* neu, *lamp.*
37 A thi a gymmeraf fi, fel y
teyrnasech yn ol yr hyn oll a ddy-
muno dy galon; a thi a fyddi fren-
hin ar Israel.
38 Ac os gwrandewi di ar yr hyn
oll a orchymynwyf i ti, a rhodio yn
fy ffyrdd i, a gwneuthur *yr hyn
sydd* uniawn yn fy ngolwg i, i gadw
fy neddfau a'm gorchymynion, fel
y gwnaeth Dafydd fy ngwas; yna
mi a fyddaf gyd â thi, ac a adeil-
adaf i ti dŷ sicr, fel yr adeiledais i
Dafydd, a mi a roddaf Israel i ti.
39 A mi a gystuddiaf had Da-
fydd oblegid hyn; etto nid yn
dragywydd.
40 Am hynny Solomon a geis- Cylch 980.
iodd ladd Jeroboam. A Jeroboam
a gyfododd, ac a ffodd i'r Aipht,
at Sisac brenhin yr Aipht; ac efe
a fu yn yr Aipht hyd farwolaeth
Solomon.
41 ¶ [t] A'r rhan arall o [7] weithred- [t] 2 Chron. 9. 29.
oedd Solomon, a'r hyn oll a wnaeth [7] Neu, *eiriau,* neu, *bethau.*
efe, a'i ddoethineb ef, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr gweith-
redoedd Solomon?
42 A'r dyddiau y teyrnasodd Solo-
mon yn Jerusalem, ar holl Israel,
oedd [u] ddeugain mlynedd. [u] 2 Chron. 9. 30.
43 A Solomon a hunodd gyd â'i Cylch 975.
dadau, ac a gladdwyd yn ninas Da-
fydd ei dad; a [x] Rehoboam ei fab [x] A elwir *Roboam,* Matt. 1. 7.
a deyrnasodd yn ei le ef.

Cyn CRIST 975.

PENNOD XII.

1 *Yr Israeliaid wedi ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, trwy Jeroboam yn ceisio rhyddhâd ganddo.* 6 *Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henafgwyr, a thrwy gynghor y gwŷr ieuaingc, yn eu hatteb hwy yn arw.* 16 *Deg llwyth yn gwrthryfela, ac yn lladd Adoram, ac yn gyrru Rehoboam i ffoi.* 21 *Rehoboam yn casglu llu, a Semaiah yn gwarafun iddo.* 25 *Jeroboam yn ymgadarnhâu â threfydd,* 26 *a thrwy ddelw-addoliaeth y ddau lo.*

YNA [a]Rehoboam a aeth i Sichem: canys i Sichem y daethai holl Israel i'w urddo ef yn frenhin.

a 2 Chron. 10. 1.

2 A phan glybu Jeroboam mab Nebat, ac efe etto yn yr Aipht, (canys [b]efe a ffoisai o ŵydd Solomon y brenhin, a Jeroboam a arhosasai yn yr Aipht;)

b pen.11.40.

3 Hwy a anfonasant, ac a alwasant arno ef. A Jeroboam a holl gynnulleidfa Israel a ddaethant, ac a ymddiddanasant â Rehoboam, gan ddywedyd,

4 Dy dad di a wnaeth ein [c]hiau ni yn drom: ac yn awr ysgafnhâ *beth* o gaethiwed caled dy dad, ac o'i iau drom ef a roddodd efe arnom ni, ac ni a'th wasanaethwn di.

c pen. 4. 7.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch etto dridiau; yna dychwelwch attaf fi. A'r bobl a aethant ymaith.

6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a ymgynghorodd â'r henuriaid a fuasai yn sefyll ger bron Solomon ei dad ef, tra yr ydoedd efe yn fyw, ac a ddywedodd, Pa fodd yr ydych chwi yn cynghori atteb i'r bobl hyn?

7 A hwy a lefarasant wrtho ef, gan ddywedyd, Os byddi di heddyw was i'r bobl hyn, a'u gwasanaethu hwynt, a'u hatteb hwynt, a llefaru wrthynt eiriau teg; yna y byddant weision i ti byth.

8 Ond efe a wrthododd gynghor yr henuriaid, yr hwn a gynghorasent iddo ef; ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr ieuaingc a gynnyddasai gyd âg ef, *a'r* rhai oedd yn sefyll ger ei fron ef:

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt hwy, Beth yr ydych chwi yn ei gynghori, fel yr attebom y bobl hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan ddywedyd, Ysgafnhâ yr iau a roddodd dy dad arnom ni?

10 A'r gwŷr ieuaingc, y rhai a gynnyddasent gyd âg ef, a lefarasant wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y dywedi di wrth y bobl yma, y rhai a lefarasant wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad di a drymhaodd ein hiau ni, ond ysgafnhâ di *hi* arnom ni; fel hyn y lleferi di wrthynt; Fy *mys* bach *fydd* breisgach na llwynau fy nhad.

11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwythodd â iau drom, a minnau a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch cospodd chwi â ffrewyllau, a mi a'ch cospaf chwi âg ysgorpionau.

12 ¶ A daeth Jeroboam a'r holl bobl at Rehoboam y trydydd dydd, fel y llefarasai y brenhin, gan ddywedyd, Dychwelwch attaf fi y trydydd dydd.

13 A'r brenhin a attebodd y bobl yn [2]arw, ac a wrthododd gynghor yr henuriaid a gynghorasent hwy iddo;

2 Heb. *galed.*

14 Ac a lefarodd wrthynt hwy yn ol cynghor y gwŷr ieuaingc, gan ddywedyd, Fy nhad a wnaeth eich iau chwi yn drom, a minnau a chwanegaf ar eich iau chwi: fy nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrewyllau, a minnau a'ch ceryddaf chwi âg ysgorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenhin ar y bobl. O herwydd [d]yr achos oedd oddi wrth yr ARGLWYDD, fel y cwblhêid [e]ei air ef, yr hwn a lefarasai yr ARGLWYDD trwy law Ahïah y Silonïad wrth Jeroboam mab Nebat.

d ad. 24. Barn.14.4. 2 Chron. 10. 15. a 22. 7. a 25. 20. e pen. 11. 11, 31.

16 ¶ A phan welodd holl Israel na wrandawai y brenhin arnynt hwy, y bobl a attebasant y brenhin, gan ddywedyd, [f]Pa ran *sydd* i ni yn Dafydd? nid *oes i ni* etifeddiaeth ym mab Jesse: O Israel, *dos* i'th bebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly Israel a aethant i'w pebyll.

f 2 Sam. 20. 1.

17 Ond [g]meibion Israel, y rhai oedd yn preswylio yn ninasoedd Judah, Rehoboam a deyrnasodd arnynt hwy.

g pen.11.32.

18 A'r brenhin Rehoboam a anfonodd Adoram, yr hwn *oedd* ar y dreth; a holl Israel a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw. Am hynny y brenhin Rehoboam a [3]brysurodd i fyned i'w gerbyd, i ffoi i Jerusalem.

3 Heb. *ymgryfhaodd.*

19 Felly [h]Israel a [4]wrthryfelasant yn erbyn tŷ Dafydd hyd y dydd hwn.

h 2 Bren. 17. 21. 4 Neu, *gwympasant oddi wrth dŷ Dafydd.*

20 A phan glybu holl Israel ddychwelyd o Jeroboam, hwy a anfonasant ac a'i galwasant ef at y gynnulleidfa, ac a'i gosodasant ef yn frenhin ar holl Israel: nid oedd *yn myned* ar ol tŷ Dafydd, ond llwyth Judah [i]yn unig.

i pen. 11. 13, 32.

21 ¶ A [k]phan ddaeth Rehoboam

k 2 Chron. 11. 1.

Cyn CRIST 975.

i Jerusalem, efe a gasglodd holl dŷ
Judah, a llwyth Benjamin, cant a
phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol,
cymmwys i ryfel, i ymladd yn erbyn
tŷ Israel, i ddwyn drachefn y fren-
hiniaeth i Rehoboam mab Solomon.
l 2 Chron. 11. 2. 22 Ond [l]gair DUW a ddaeth at Se-
maiah gwr DUW, gan ddywedyd,
23 Adrodd wrth Rehoboam mab
Solomon brenhin Judah, ac wrth
holl dŷ Judah a Benjamin, a gwedd-
ill y bobl, gan ddywedyd,
24 Fel hyn y dywedodd yr AR-
GLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac
ymleddwch yn erbyn eich brodyr
meibion Israel; dychwelwch bob
m ad. 15. un i'w dŷ ei hun: [m]canys trwof fi
y mae y peth hyn. A hwy a wran-
dawsant ar air yr ARGLWYDD, ac a
ddychwelasant i fyned ymaith, yn
ol gair yr ARGLWYDD.
25 ¶ Yna Jeroboam a adeiladodd
n Edrych Barn. 9. 45. [n]Sichem ym mynydd Ephraim, ac
a drigodd ynddi hi; ac a aeth oddi
o Barn. 8. 17. yno, ac a adeiladodd [o]Penuel.
26 A Jeroboam a feddyliodd yn ei
galon, Yn awr y dychwel y frenhin-
iaeth at dŷ Dafydd.
27 Os â y bobl hyn i fynu i wneuth-
ur aberthau yn nhŷ yr ARGLWYDD
yn Jerusalem, yna y try calon y
bobl hyn at eu harglwydd Reho-
boam brenhin Judah, a hwy a'm
lladdant i, ac a ddychwelant at Re-
hoboam brenhin Judah.
28 Yna y brenhin a ymgynghor-
p 2 Bren. 17. 16. odd, ac [p]a wnaeth ddau lo aur, ac
a ddywedodd wrthynt hwy, Gormod
yw i chwi fyned i fynu i Jerusalem:
q Exod. 32. 4, 8. [q]wele dy dduwiau di, O Israel, y rhai
a'th ddug di i fynu o wlad yr Aipht.
r Hos. 4. 15. 29 Ac efe a osododd un yn [r]Beth-
el, ac a osododd y llall yn Dan.
30 A'r peth hyn a aeth yn bech-
od: oblegid y bobl a aethant ger
bron y naill hyd Dan.
31 Ac efe a wnaeth dŷ uchel-
s pen. 13. 33. 2 Bren. 17. 32. 2 Chron. 11. 15. Ezec. 44. 7, 8. feydd, ac [s]a wnaeth offeiriaid o'r
rhai gwaelaf o'r bobl, y rhai nid
oedd o feibion Lefi.
32 A Jeroboam a wnaeth uchel-
wyl yn yr wythfed mis, ar y pym-
t Lef. 23. 33. Num. 29. 12. thegfed dydd o'r mis, fel [t]yr uchel-
wyl *oedd* yn Judah; ac efe a [5]off-
5 Neu, *aeth i fynu at yr.* rymmodd ar yr allor. Felly y
6 Neu, *i aberthu.* gwnaeth efe yn Bethel, [6]gan ab-
erthu i'r lloi a wnaethai efe: ac
efe a osododd yn Bethel offeiriaid
yr uchelfaoedd a wnaethai efe.
7 Neu, *aeth i fynu at yr allor.* 33 Ac efe a [7]offrymmodd ar yr
allor a wnaethai efe yn Bethel, y

pymthegfed dydd o'r wythfed mis, Cyn CRIST 975.
sef yn y mis a ddychymmygasai
efe yn ei galon ei hun; ac efe a
wnaeth uchel-wyl i feibion Israel:
ac efe a aeth i fynu at yr allor i
arogl-darthu.

PENNOD XIII.

1 *Llaw Jeroboam, yr hon a estynasai efe yn erbyn yr hwn a brophwydasai yn erbyn yr allor yn Bethel, yn gwywo;* 6 *a thrwy weddi y prophwyd, yn myned yn iach.* 7 *Y prophwyd yn gwrthod croesaw y brenhin, ac yn myned ymaith o Bethel.* 11 *Hen brophwyd yn ei hudo ef, ac yn ei droi yn ei ol.* 20 *Duw yn ei geryddu ef;* 24 *a llew yn ei ladd ef;* 26 *a'r hen brophwyd yn ei gladdu ef,* 31 *ac yn cadarnhâu ei brophwydoliaeth ef.* 33 *Cyndynrwydd Jeroboam.*

AC wele gwr i DDUW a ddaeth o
Judah, trwy air yr ARGLWYDD,
i Bethel: a Jeroboam oedd yn sef-
yll wrth yr allor i [2]arogl-darthu. 2 Neu, *offrymmu.*
2 Ac efe a lefodd yn erbyn yr
allor, trwy air yr ARGLWYDD, ac a
ddywedodd, O allor, allor, fel hyn
y dywedodd yr ARGLWYDD; Wele,
mab a enir i dŷ Dafydd, a'i enw
[a]Josïah; ac efe a abertha arnat ti a 2 Bren. 23. 15, 16.
offeiriaid yr uchelfeydd y rhai sydd
yn arogl-darthu arnat ti, a hwy a
losgant esgyrn dynion arnat ti.
3 Ac efe a roddodd arwydd y
dwthwn hwnnw, gan ddywedyd,
Dyma yr argoel a lefarodd yr AR-
GLWYDD; Wele, yr allor a rwygir,
a'r lludw *sydd* arni a dywelltir.
4 A phan glybu y brenhin air gwr
DUW, yr hwn a lefodd efe yn erbyn
yr allor yn Bethel, yna Jeroboam a
estynodd ei law oddi wrth yr all-
or, gan ddywedyd, Deliwch ef. A
diffrwythodd ei law ef, yr hon a
estynasai efe yn ei erbyn ef, fel na
allai efe ei thynnu hi atto.
5 Yr allor hefyd a rwygodd, a'r
lludw a dywalltwyd oddi ar yr all-
or, yn ol yr argoel a roddasai gwr
DUW trwy air yr ARGLWYDD.
6 A'r brenhin a attebodd ac a
ddywedodd wrth wr DUW, Gwedd-
ïa, attolwg, ger bron yr ARGLWYDD
dy DDUW, ac [b]ymbil drosof fi, fel yr b Exod. 8. 8. a 9. 28. a 10. 17. Num. 21. 7. Act. 8. 24.
adferer fy llaw i mi. A gwr DUW a
weddïodd ger bron yr ARGLWYDD;
a llaw y brenhin a adferwyd iddo
ef, ac a fu fel cynt.
7 A'r brenhin a ddywedodd wrth
wr DUW, Tyred adref gyd â mi, a
chymmer luniaeth, a mi a roddaf
rodd i ti.
8 A gwr DUW a ddywedodd wrth
y brenhin, [c]Pe rhoddit i mi hanner c Felly Num. 22. 18. a 24. 13.

Cyn CRIST 975.

dy dŷ, ni ddeuwn i gyd â thi; ac ni fwyttâwn fara, ac ni yfwn ddwfr, yn y fan hon:

9 Canys fel hyn y gorchymynwyd i mi trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr; na ddychwel chwaith ar hyd y ffordd y daethost.

10 Felly efe a aeth ymaith ar hyd ffordd arall, ac ni ddychwelodd ar hyd y ffordd y daethai ar hyd-ddi i Bethel.

11 ¶ Ac yr oedd rhyw hen brophwyd yn trigo yn Bethel; a'i fab a ddaeth ac a fynegodd iddo yr holl waith a wnelsai gwr DUW y dydd *hwnnw* yn Bethel: a hwy a fynegasant i'w tad y geiriau a lefarasai efe wrth y brenhin.

12 A'u tad a ddywedodd wrthynt, Pa ffordd yr aeth efe? A'i feibion a welsent y ffordd yr aethai gwr DUW, yr hwn a ddaethai o Judah.

13 Ac efe a ddywedodd wrth ei feibion, Cyfrwywch i mi yr asyn. A hwy a gyfrwyasant iddo yr asyn; ac efe a farchogodd arno.

14 Ac efe a aeth ar ol gwr DUW, ac a'i cafodd ef yn eistedd dan dderwen; ac a ddywedodd wrtho, Ai tydi *yw* gwr DUW, yr hwn a ddaethost o Judah? Ac efe a ddywedodd, *Iё*, myfi.

15 Yna efe a ddywedodd wrtho, Tyred adref gyd â mi, a bwytta fara.

16 Yntau a ddywedodd, Ni allaf ddychwelyd gyd â thi, na dyfod gyd â thi; ac ni fwyttâf fara, ac nid yfaf ddwfr gyd â thi, yn y fan hon.

17 Canys [3] dywedwyd wrthyf [d] trwy ymadrodd yr ARGLWYDD, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr yno; ac na ddychwel gan fyned trwy y ffordd y daethost ar hyd-ddi.

[3] Heb. *bu gair attaf.*
[d] pen. 20. 35. 1 Thess. 4. 15.

18 Dywedodd yntau wrtho, Prophwyd hefyd *ydwyf* fi fel tithau; ac angel a lefarodd wrthyf trwy air yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Dychwel ef gyd â thi i'th dŷ, fel y bwyttao fara, ac yr yfo ddwfr. *Ond* efe a ddywedodd gelwydd wrtho.

19 Felly efe a ddychwelodd gyd âg ef, ac a fwyttaodd fara yn ei dŷ ef, ac a yfodd ddwfr.

20 ¶ A phan oeddynt hwy yn eistedd wrth y bwrdd, daeth gair yr ARGLWYDD at y prophwyd a barasai iddo ddychwelyd:

21 Ac efe a lefodd ar wr DUW yr hwn a ddaethai o Judah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; O herwydd i ti anufuddhâu i air yr ARGLWYDD, ac na chedwaist y gorchymyn a orchymynodd yr ARGLWYDD dy DDUW i ti,

22 Eithr dychwelaist, a bwytteaist fara, ac yfaist ddwfr, yn y lle *am* yr hwn y dywedodd *yr* ARGLWYDD wrthyt ti, Na fwytta fara, ac nac ŷf ddwfr; nid â dy gelain di i feddrod dy dadau.

23 ¶ Ac wedi iddo fwytta bara, ac wedi iddo yfed, efe a gyfrwyodd iddo yr asyn, *sef* i'r prophwyd a barasai efe iddo ddychwelyd.

24 Ac wedi iddo fyned ymaith, [e] llew a'i cyfarfu ef ar y ffordd, ac a'i lladdodd ef: a bu ei gelain ef wedi ei bwrw ar y ffordd, a'r asyn oedd yn sefyll yn ei ymyl ef, a'r llew yn sefyll wrth y gelain.

[e] pen. 20. 36.

25 Ac wele wŷr yn myned heibio, ac a ganfuant y gelain wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r llew yn sefyll wrth y gelain: a hwy a ddaethant ac a adroddasant *hynny* yn y ddinas yr oedd yr hen brophwyd yn aros ynddi.

26 A phan glybu y prophwyd, yr hwn a barasai iddo ef ddychwelyd o'r ffordd, efe a ddywedodd, Gwr DUW *yw* efe, yr hwn a anufuddhaodd air yr ARGLWYDD: am hynny yr ARGLWYDD a'i rhoddodd ef i'r llew, yr hwn a'i drylliodd ef, ac a'i lladdodd ef, yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd efe wrtho ef.

27 Ac efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Cyfrwywch i mi yr asyn. A hwy a'*i* cyfrwyasant.

28 Ac efe a aeth, ac a gafodd ei gelain ef wedi ei thaflu ar y ffordd, a'r asyn a'r llew yn sefyll wrth y gelain: ac ni fwyttasai y llew y gelain, ac ni ddrylliasai efe yr asyn.

29 A'r prophwyd a gymmerth gelain gwr DUW, ac a'i gosododd hi ar yr asyn, ac a'i dug yn ei hol. A'r hen brophwyd a ddaeth i'r ddinas, i alaru, ac i'w gladdu ef.

30 Ac efe a osododd ei gelain ef yn ei feddrod ei hun; a hwy a alarasant am dano ef, *gan ddywedyd,* O fy mrawd!

31 Ac wedi iddo ei gladdu ef, efe a lefarodd wrth ei feibion, gan ddywedyd, Pan fyddwyf farw, cleddwch finnau hefyd yn y bedd y claddwyd gwr DUW ynddo; [f] gosodwch fy esgyrn i wrth ei esgyrn ef.

[f] 2 Bren. 23. 18.

32 Canys dïammeu y bydd [g] yr hyn a lefodd efe trwy air yr ARGLWYDD

[g] 2 Bren. 23. 16.

Cyn CRIST 975.

yn erbyn yr allor *sydd* yn Bethel, ac yn erbyn holl dai yr uchelfeydd *sydd* yn ninasoedd [h] Samaria.

[h] Edrych pen. 16. 24.

Cylch 974.

33 ¶ Wedi y peth hyn ni ddychwelodd Jeroboam o'i ffordd ddrygionus; ond [i] efe [4] a wnaeth drachefn o wehilion y bobl offeiriaid i'r uchelfeydd: y neb a fynnai, efe [5] a'i cyssegrai ef, ac efe a gâi fod yn offeiriad [k] i'r uchelfeydd.

[i] pen. 12. 31, 32. [4] Heb. *a drodd ac a wnaeth.* [5] Heb. *a lanwai ei law ef.* [k] pen. 12. 30.

34 A'r peth hyn a aeth yn bechod i dŷ Jeroboam, i'*w* ddiwreiddio hefyd, ac i'*w* ddilëu oddi ar wyneb y ddaear.

PENNOD XIV.

1 *Jeroboam, pan glefychodd ei fab Abïah, yn gyrru ei wraig yn ddïeithr âg anrhegion i'r prophwyd Ahïah i Siloh.* 5 *Ahïah, ar rybudd Duw, yn cyhoeddi barn Duw.* 17 *Abïah yn marw, a'i gladdu ef.* 19 *Nadab yn dyfod ar ol Jeroboam.* 21 *Drygionus lywodraeth Rehoboam.* 25 *Sisac yn anrheithio Jerusalem.* 29 *Abïam yn dyfod ar ol Rehoboam.*

956.

Y PRYD hwnnw y clefychodd Abïah mab Jeroboam.

2 A Jeroboam a ddywedodd wrth ei wraig, Cyfod, attolwg, a newid dy ddillad, fel na wypont mai ti *yw* gwraig Jeroboam; a dos i Siloh: wele, yno *y mae* Ahïah y prophwyd, yr hwn a ddywedodd wrthyf [a] *y byddwn* frenhin ar y bobl yma.

[a] pen. 11. 31.

3 A [b] chymmer yn dy law ddeg o fara, a theisenau, a chostrelaid o fêl, a dos atto ef: efe a fynega i ti beth a dderfydd i'r bachgen.

[b] Edrych 1 Sam. 9. 7.

4 A gwraig Jeroboam a wnaeth felly; ac a gyfododd ac a aeth i Siloh, ac a ddaeth i dŷ Ahïah. Ond ni allai Ahïah weled; o herwydd ei lygaid ef a [2] ballasai oblegid ei henaint.

[2] Heb. *safasai gan henaint.*

5 ¶ A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Ahïah, Wele, y mae gwraig Jeroboam yn dyfod i geisio peth gennyt dros ei mab; canys claf yw efe: fel hyn ac fel hyn y dywedi wrthi hi: canys pan ddelo hi i mewn, hi a ymddïeithra.

6 A phan glybu Ahïah drwst ei thraed hi yn dyfod i'r drws, efe a ddywedodd, Tyred i mewn, gwraig Jeroboam; i ba beth yr wyt ti yn ymddïeithro? canys myfi a anfonwyd attat ti â *newyddion* caled.

7 Dos, dywed wrth Jeroboam, Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD DDUW Israel; Yn gymmaint a darfod i mi dy ddyrchafu di o blith y bobl, a'th wneuthur di yn flaenor ar fy mhobl Israel,

8 A thorri ymaith y frenhiniaeth oddi wrth dŷ Dafydd, a'i rhoddi i ti; ac na buost ti fel fy ngwas Dafydd, yr hwn a gadwodd fy ngorchymynion, a'r hwn a rodiodd ar fy ol i â'i holl galon, i wneuthur yn unig *yr hyn oedd* uniawn yn fy ngolwg i;

Cyn CRIST 956.

9 Ond a wnaethost ddrwg y tu hwnt i bawb a fu o'th flaen di; ac a aethost ac a wnaethost i ti dduwiau dïeithr, a delwau toddedig, i'm digio i, ac [c] a'm teflaist i o'r tu ol i'th gefn:

[c] Neh. 9. 26. Ezec. 23. 35.

Cylch 956.

10 Am hynny, wele [d] fi yn dwyn drwg ar dŷ Jeroboam; a thorraf ymaith oddi wrth Jeroboam [e] yr hwn a biso ar bared, [f] y gwarchaëedig a'r gweddilledig yn Israel; a mi a fwriaf allan weddillion tŷ Jeroboam, fel y bwrir allan dom, nes ei ddarfod.

[d] pen. 15. 29. [e] pen. 21. 21. 2 Bren. 9. 8. [f] Deut. 32. 36.

11 Y cwn a fwytty yr hwn fyddo farw o eiddo Jeroboam yn y ddinas; ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn fyddo farw yn y maes: canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

12 Cyfod di gan hynny, dos i'th dŷ: *a* [g] phan ddelo dy draed i'r ddinas, bydd marw y bachgen.

[g] ad. 17.

13 A holl Israel a alarant am dano ef, ac a'i claddant ef: canys efe yn unig o Jeroboam a ddaw i'r bedd; o herwydd [h] cael ynddo ef beth daioni tu ag at ARGLWYDD DDUW Israel, yn nhŷ Jeroboam.

[h] 2 Chron. 12. 12. a 19. 3.

14 Yr ARGLWYDD hefyd a gyfyd iddo [i] frenhin ar Israel, yr hwn a dyrr ymaith dŷ Jeroboam y dwthwn hwnnw: ond pa beth? ïe, yn awr.

[i] pen. 15. 27.

15 Canys yr ARGLWYDD a dery Israel, megis y siglir y gorsen mewn dwfr; ac [k] a ddiwreiddia Israel o'r wlad dda hon a roddodd efe i'w tadau hwynt, ac a'u gwasgar hwynt tu hwnt i'r afon; o herwydd gwneuthur o honynt eu llwyni, gan annog yr ARGLWYDD i ddigofaint.

[k] 2 Bren. 17. 23.

16 Ac efe a ddyry heibio Israel, er mwyn pechodau Jeroboam, yr hwn a bechodd, a'r hwn a wnaeth i Israel bechu.

17 ¶ A gwraig Jeroboam a gyfododd, ac a aeth ymaith, ac a ddaeth [l] i Tirsah: ac [m] a hi yn dyfod [3] i drothwy y tŷ, bu farw y bachgen.

[l] pen. 16. 6, 8, 15, 23. Can. 6. 4. [m] ad. 12. [3] *at riniog y drws.*

18 A hwy a'i claddasant ef; a holl Israel a alarasant am dano, [n] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei was Ahïah y prophwyd.

[n] ad. 13.

19 A'r rhan arall o weithredoedd Jeroboam, fel y rhyfelodd efe, ac fel y teyrnasodd efe, wele hwynt yn

Cyn CRIST 956.

ysgrifenedig yn llyfr chronicl bren-
hinoedd Israel.
20 A'r dyddiau y teyrnasodd Je-
roboam, *oedd* ddwy flynedd ar
hugain: ac efe a hunodd gyd â'i
954. dadau; a Nadab ei fab a deyrnas-
odd yn ei le ef.
21 ¶ A Rehoboam mab Solomon
a deyrnasodd yn Judah. Mab un
o 2 Chron. 12. 13. mlwydd a deugain *oedd* [o]Rehoboam
975. pan aeth efe yn frenhin, a dwy flyn-
edd ar bymtheg y teyrnasodd efe
yn Jerusalem, y ddinas a ddewis-
asai yr ARGLWYDD o holl lwythau
Israel, i osod ei enw yno. Ac enw
ei fam ef *oedd* Naamah, Ammonees.
972. 22 A Judah a wnaeth ddrygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD; a hwy a'i
hannogasant ef i eiddigedd, rhagor
yr hyn oll a wnaethai eu tadau, yn
eu pechodau a wnaethent.
23 Canys hwy a adeiladasant idd-
ynt uchelfeydd, a delwau, a llwyni
ar bob bryn uchel, a than bob pren
gwyrddlas.
p pen. 15. 12. a 22. 46. 2 Bren. 23. 7. 24 A gwŷr [p]sodomiaidd oedd yn
y wlad: gwnaethant *hefyd* yn ol
holl ffieidd-dra y cenhedloedd a
fwriasai yr ARGLWYDD allan o flaen
meibion Israel.
q 2 Chron. 12. 2. 25 ¶ [q]Ac yn y bummed flwyddyn
971. i'r brenhin Rehoboam, [r]Sisac bren-
r pen. 11. 40. hin yr Aipht a ddaeth i fynu yn
erbyn Jerusalem.
26 Ac efe a ddug ymaith drysorau
tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y
brenhin; efe a'u dug hwynt ymaith
oll: dug ymaith hefyd yr holl dar-
s pen. 10. 17. iannau aur [s]a wnaethai Solomon.
27 A'r brenhin Rehoboam a wnaeth
yn eu lle hwynt dariannau pres, ac
a'*u* rhoddodd *hwynt* i gadw yn llaw
4 gard. tywysogion y [4]rhedegwyr, y rhai
oedd yn cadw drws tŷ y brenhin.
28 A phan elai y brenhin i dŷ yr
ARGLWYDD, y rhedegwyr a'u dyg-
ent hwy, ac a'u hadferent i ystafell
y rhedegwyr.
t 2 Chron. 12. 15. 29 ¶ [t]A'r rhan arall o weithred-
oedd Rehoboam, a'r hyn oll a
wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn
ysgrifenedig yn llyfr chronicl bren-
hinoedd Judah?
30 A rhyfel fu rhwng Rehoboam
a Jeroboam yr holl ddyddiau.
958. 31 A Rehoboam a hunodd gyd
â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i
dadau yn ninas Dafydd. Ac enw ei
fam ef *oedd* Naamah, Ammonees.
u 2 Chron. 12. 16, *Abïah.* Ac [u]Abïam ei fab a deyrnasodd yn
ei le ef.

PENNOD XV.

Cyn CRIST 958.

1 Annuwiol deyrnasiad Abïam. 8 Asa ar ei ol ef, 11 yn teyrnasu yn ddaionus; 16 a'r rhyfel rhyngddo ef a Baasa, yn peri iddo wneuthur cynghrair â Benhadad. 24 Jehosaphat yn dyfod ar ei ol ef. 25 Drygionus lywodraeth Nadab. 27 Brad Baasa yn ei erbyn ef, yn cyflawni prophwydoliaeth Ahïah. 31 Hanes Nadab, a'i farwolaeth. 33 Drygionus lywodraeth Baasa.

AC yn y ddeunawfed flwyddyn
i'r brenhin [a]Jeroboam mab a 2 Chron. 13. 1.
Nebat, yr aeth Abïam yn frenhin
ar Judah.
2 [b]Tair blynedd y teyrnasodd efe b 2 Chron. 13. 2.
yn Jerusalem. Ac [c]enw ei fam ef c 2 Chron. 11. 20, 22.
oedd Maachah, merch [d]Abisalom. d 2 Chron. 11. 21, *Absalom.*
3 Ac efe a rodiodd yn holl bech-
odau ei dad, y rhai a wnaethai efe
o'i flaen ef: ac nid oedd ei galon
ef berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei
DDUW, fel calon Dafydd ei dad.
4 Ond er mwyn Dafydd y rhodd-
odd yr ARGLWYDD ei DDUW iddo
ef [2]oleuni yn Jerusalem; i gyfodi 2 Heb. *ganwyll,* neu, *lamp,* pen. 11. 36.
ei fab ef ar ei ol ef, ac i sicrhâu
Jerusalem:
5 O herwydd gwneuthur o Dafydd
yr *hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr
ARGLWYDD, ac na chiliodd oddi
wrth yr hyn oll a orchymynodd efe
iddo holl ddyddiau ei einioes, [e]ond e 2 Sam. 11. 4, 15. a 12. 9.
yn achos Urïah yr Hethiad.
6 A rhyfel a fu rhwng Rehoboam a
Jeroboam holl ddyddiau ei einioes.
7 A'r rhan arall o weithredoedd
Abïam, a'r hyn oll a wnaeth efe,
onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig
yn [f]llyfr chronicl brenhinoedd Ju- f 2 Chron. 13. 3.
dah? A rhyfel a fu rhwng Abïam
a Jeroboam.
8 Ac Abïam a hunodd gyd â'i 955.
dadau, a hwy a'i claddasant ef yn
ninas Dafydd. Ac [g]Asa ei fab a g 2 Chron. 14. 1.
deyrnasodd yn ei le ef.
9 ¶ Ac yn yr ugeinfed flwyddyn
i Jeroboam brenhin Israel yr aeth
Asa yn frenhin ar Judah.
10 Ac un mlynedd a deugain y
teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac
enw [3]ei fam ef *oedd* Maachah, merch 3 Sef, *ei nain ef.*
Abisalom.
11 Ac Asa a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel
Dafydd ei dad.
12 Ac efe a yrrodd ymaith [h]y Cylch 951.
gwŷr sodomiaidd o'r wlad, ac a h pen. 14. 24. a 22. 46.
fwriodd ymaith yr holl ddelwau a
wnaethai ei dadau.
13 Ac efe a symmudodd [i]Maachah i 2 Chron. 15. 16.
ei fam o *fod* yn frenhines, o her-
wydd gwneuthur o honi hi ddelw

Cyn CRIST Cylch 951.

mewn llwyn; ac Asa a ddrylliodd ei delw hi, ac a'*i* llosgodd wrth afon Cidron.

[k] pen. 22. 43.

14 Ond [k]ni fwriwyd ymaith yr uchelfeydd: etto calon Asa oedd berffaith gyd â'r ARGLWYDD ei holl ddyddiau ef.

15 Ac efe a ddug i mewn gyssegredig bethau ei dad, a'r pethau a gyssegrasai efe ei hun, i dŷ yr ARGLWYDD, yn arian, yn aur, ac yn llestri.

16 ¶ A rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenhin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

[l] 2 Chron. 16. 1.

17 A [l]Baasa brenhin Israel a aeth i fynu yn erbyn Judah, ac a adeiladodd Ramah; [m]fel na adawai efe i neb fyned allan na dyfod i mewn at Asa brenhin Judah.

[m] Edrych pen. 12. 27.

18 Yna Asa a gymmerodd yr holl arian a'r aur a adawsid yn nhrysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin, ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw ei weision: a'r brenhin Asa a anfonodd at [n]Benhadad mab Tabrimon, mab Hezion, brenhin Syria, yr hwn oedd yn trigo yn Damascus, gan ddywedyd,

[n] 2 Chron. 16. 2.

19 Cyfammod *sydd* rhyngof fi a thi, rhwng fy nhad i a'th dad di: wele, mi a anfonais i ti anrheg o arian ac aur; tyred, diddymma dy gyfammod â Baasa brenhin Israel, fel [4]y cilio efe oddi wrthyf fi.

[4] Heb. *yr elo i fynu oddi wrthyf.*

20 Felly Benhadad a wrandawodd ar y brenhin Asa, ac a anfonodd dywysogion y lluoedd, y rhai *oedd* ganddo ef, yn erbyn dinasoedd Israel, ac a darawodd [o]Ijon, a Dan, ac Abel-beth-maachah, a holl Cinneroth, gyd â holl wlad Naphtali.

[o] 2 Bren. 15. 29.

21 A phan glybu Baasa *hynny,* efe a beidiodd âg adeiladu Ramah; ac a drigodd yn Tirsah.

22 Yna y brenhin Asa a gasglodd holl Judah, heb lysu *neb:* a hwy a gymmerasant gerrig Ramah, a'i choed, â'r rhai yr adeiladasai Baasa; a'r brenhin Asa a adeiladodd â hwynt Geba Benjamin, a Mispah.

23 A'r rhan arall o holl hanes Asa, a'i holl gadernid ef, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r dinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah? eithr [p]yn amser ei henaint efe a glafychodd o'i draed.

[p] 2 Chron. 16. 12.

914.

24 Ac Asa a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad; [q]a [r]Jehosaphat ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[q] 2 Chron. 17. 1.
[r] Matt. 1. 8. *Josaphat.*

Cyn CRIST 954.

25 ¶ A Nadab mab Jeroboam a [5]ddechreuodd deyrnasu ar Israel yn yr ail flwyddyn i Asa brenhin Judah; ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

[5] Heb. *deyrnasodd.*

26 Ac efe a wnaeth ddrygioni yng ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ei bechod ef *â*'r hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

27 ¶ A Baasa mab Ahïah, o dŷ Issachar, a gyd-fwriadodd yn ei erbyn ef; a Baasa a'i tarawodd ef yn [s]Gibbethon *eiddo* y Philistiaid: canys Nadab a holl Israel oedd yn gwarchae ar Gibbethon.

[s] Jos. 19. 44. pen. 16. 15.

28 A Baasa a'i lladdodd ef yn y drydedd flwyddyn i Asa brenhin Judah, ac a deyrnasodd yn ei le ef.

29 A phan deyrnasodd, efe a darawodd holl dŷ Jeroboam; ni adawodd un *perchen* anadl i Jeroboam, nes ei ddifetha ef, yn ol [t]gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe trwy law ei was Ahïah y Siloniad:

[t] pen. 14. 10, 14.

30 [u]Am bechodau Jeroboam y rhai a bechasai efe, a *thrwy* y rhai y gwnaethai efe i Israel bechu; o herwydd ei waith ef yn digio ARGLWYDD DDUW Israel.

[u] pen. 14. 16.

31 A'r rhan arall o hanes Nadab, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

32 A rhyfel a fu rhwng Asa a Baasa brenhin Israel eu holl ddyddiau hwynt.

953.

33 Yn y drydedd flwyddyn i Asa brenhin Judah y teyrnasodd Baasa mab Ahïah ar holl Israel yn Tirsah, bedair blynedd ar hugain.

34 Ac efe a wnaeth ddrygioni yng ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod ef *trwy* yr hwn y gwnaeth efe i Israel bechu.

PENNOD XVI.

1, 7 *Prophwydoliaeth Jehu yn erbyn Baasa.* 5 *Elah yn dyfod ar ei ol ef:* 8 *a Zimri, trwy frad, ar ei ol yntau;* 11 *ac yn dwyn i ben brophwydoliaeth Jehu.* 15 *Omri yn ei yrru ef i'w losgi ei hun;* 21 *a chwedi ymrannu o'r bobl, yn gorthrechu Tibni,* 23 *yn adeiladu Samaria,* 25 *yn teyrnasu yn annuwiol.* 27 *Ahab ar ei ol ef,* 29 *yn teyrnasu yn ysgeler.* 34 *Melldith Josua yn dyfod i Hiel am adeiladu Jericho.*

Cylch 930.

YNA y daeth gair yr ARGLWYDD at [a]Jehu mab Hanani yn erbyn Baasa, gan ddywedyd,

[a] 2 Chron. 19. 2. a 20. 34.

2 [b]O herwydd i mi dy ddyrchafu o'r llwch, a'th wneuthur yn flaenor ar fy mhobl Israel, a rhodio o honot

[b] pen. 14. 7.

Cyn CRIST Cylch 930. titlhau yn ffordd Jeroboam, a pheri
i'm pobl Israel bechu, gan fy nigio
â'u pechodau;
c ad. 11. 3 Wele fi [c] yn torri ymaith hiliog-
aeth Baasa, a hiliogaeth ei dŷ ef: a
d pen. 14. 10. a 15. 29. mi a wnaf dy dŷ di fel [d] tŷ Jeroboam
mab Nebat.
e pen. 14. 11. 4 [e] Y cwn a fwytty yr hwn fyddo
marw o'r eiddo Baasa yn y ddinas;
ac adar y nefoedd a fwytty yr hwn
fyddo marw o'r eiddo ef yn y maes.
5 A'r rhan arall o hanes Baasa, a'r
hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid
f 2 Chron. 16. 1. ef, [f] onid *ydynt* yn ysgrifenedig yn
llyfr chronicl brenhinoedd Israel?
930. 6 A Baasa a hunodd gyd â'i dadau,
ac a gladdwyd yn Tirsah; ac Elah
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
7 Hefyd trwy law Jehu mab
Hanani y prophwyd y bu gair yr
ARGLWYDD yn erbyn Baasa, ac yn
erbyn ei dŷ ef, o herwydd yr holl
ddrygioni a wnaeth efe y'ngolwg
yr ARGLWYDD, gan ei ddigio ef
trwy waith ei ddwylaw; gan fod
g pen. 15. 27, 29. Edrych Hos. 1. 4. fel tŷ Jeroboam, ac oblegid [g] iddo
ei ladd ef.
930. 8 ¶ Yn y chweched flwyddyn ar
hugain i Asa brenhin Judah y
teyrnasodd Elah mab Baasa ar Is-
rael yn Tirsah, ddwy flynedd.
9 A Zimri ei was ef, tywysog ar
hanner y cerbydau, a gyd-fwriad-
odd yn ei erbyn ef, ac efe yn yfed
yn feddw, yn Tirsah, yn nhŷ Arsa, yr
2 Heb. *ar dŷ Tirsah.* hwn *oedd* [2] ben-teulu yn Tirsah.
929. 10 A [h] Zimri a aeth ac a'i tarawodd
h 2 Bren. 9. 31. ef, ac a'i lladdodd, yn y seithfed
flwyddyn ar hugain i Asa brenhin
Judah, ac a deyrnasodd yn ei le ef.
11 ¶ A phan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac eistedd ar ei deyrn-
gadair, efe a laddodd holl dŷ Baasa:
i 1 Sam. 25. 22. ni adawodd efe iddo ef [i] *un* i biso
yn erbyn y pared, na'i geraint, na'i
gyfeillion.
12 Felly Zimri a ddinystriodd holl
dŷ Baasa. yn ol gair yr ARGLWYDD,
yr hwn a lefarodd efe yn erbyn
k ad. 1. Baasa trwy law [k] Jehu y prophwyd.
13 O herwydd holl bechodau Baa-
sa, a phechodau Elah ei fab ef, *trwy*
y rhai y pechasant hwy, a thrwy y
rhai y gwnaethant i Israel bechu,
gan ddigio ARGLWYDD DDUW Israel
l Deut. 32. 21. 1 Sam. 12. 21. 1 Cor. 8. 4. a 10. 19. â'u [l] gwagedd.
14 A'r rhan arall o hanes Elah, a'r
hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chron-
icl brenhinoedd Israel?
929. 15 ¶ Yn y seithfed flwyddyn ar
hugain i Asa brenhin Judah y teyrn- Cyn CRIST Cylch 929.
asodd Zimri saith niwrnod yn Tir-
sah: [m] a'r bobl *oedd* yn gwersyllu
yn erbyn Gibbethon *eiddo* y Phi- m pen. 15. 27.
listiaid.
16 A chlybu y bobl *y rhai oedd* yn
y gwersyll ddywedyd, Zimri a gyd-
fwriadodd, ac a laddodd y brenhin.
A holl Israel a goronasant Omri,
tywysog y llu, yn frenhin y dwthwn
hwnnw ar Israel, yn y gwersyll.
17 Ac Omri a aeth i fynu, a holl
Israel gyd âg ef, o Gibbethon; a
hwy a warchaeasant ar Tirsah.
18 A phan welodd Zimri fod y 929.
ddinas wedi ei hennill, efe a aeth i
balas tŷ y brenhin, ac a losgodd dŷ
y brenhin am ei ben â thân, ac a
fu farw;
19 Am ei bechodau yn y rhai y
pechodd efe, gan wneuthur drygioni
y'ngolwg yr ARGLWYDD, gan rodio
yn ffordd Jeroboam, ac yn ei bechod
a wnaeth efe i beri i Israel bechu.
20 A'r rhan arall o hanes Zimri,
a'i gyd-fradwriaeth a gyd-fwriadodd
efe; onid *ydynt* hwy yn ysgrifen-
edig yn llyfr chronicl brenhinoedd
Israel?
21 ¶ Yna yr ymrannodd pobl Israel
yn ddwy ran: rhan o'r bobl oedd
ar ol Tibni mab Ginath, i'w osod ef
yn frenhin, a rhan ar ol Omri.
22 A'r bobl *oedd* ar ol Omri a
orchfygodd y bobl *oedd* ar ol Tibni
mab Ginath: felly Tibni a fu farw,
ac Omri a deyrnasodd.
23 ¶ Yn yr unfed flwyddyn ar 925.
ddeg ar hugain i Asa brenhin Ju-
dah y teyrnasodd Omri ar Israel
ddeuddeng mlynedd: yn Tirsah y
teyrnasodd efe chwe blynedd.
24 Ac efe a brynodd fynydd Sa-
maria gan Semer, er dwy dalent o
arian; ac a adeiladodd yn y myn-
ydd, ac a alwodd enw y ddinas a
adeiladasai efe, ar ol enw Semer,
arglwydd y mynydd, [3] [n] Samaria. 3 Heb. *Someron.*
25 ¶ Ond [o] Omri a wnaeth ddryg- n Edrych pen. 13. 32.
ioni y'ngŵydd yr ARGLWYDD, ac a o Mic. 6. 16.
wnaeth yn waeth na'r holl rai *a*
fuasai o'i flaen ef.
26 Canys efe a rodiodd yn holl
ffordd Jeroboam mab Nebat, ac
yn ei bechod ef, *trwy* yr hwn y
gwnaeth efe i Israel bechu, gan
ddigio ARGLWYDD DDUW Israel â'u
[p] gwagedd hwynt. p ad. 13.
27 A'r rhan arall o hanes Omri, yr
hyn a wnaeth efe, a'i rymmusder
a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn

Cyn CRIST 925.

ysgrifenedig yn llyfr chronicl bren-
hinoedd Israel?
28 Ac Omri a hunodd gyd â'i dad-
au, ac a gladdwyd yn Samaria, ac
Ahab ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
918. 29 ¶ Ac Ahab mab Omri a dde-
chreuodd deyrnasu ar Israel yn y
drydedd flwyddyn ar bymtheg ar
hugain i Asa brenhin Judah: ac
Ahab mab Omri a deyrnasodd ar
Israel yn Samaria ddwy flynedd ar
hugain.
30 Ac Ahab mab Omri a wnaeth
ddrygioni y'ngolwg yr ARGLWYDD
y tu hwnt i bawb o'i flaen ef.
[4] Heb. *Ai.* 31 [4] Canys ysgafn oedd ganddo ef
rodio ym mhechodau Jeroboam mab
Nebat, ac efe a gymmerth yn wraig
Jezebel merch Ethbaal brenhin y
Sidoniaid, ac a aeth ac a wasanaeth-
odd Baal, ac a ymgrymmodd iddo.
32 Ac efe a gyfododd allor i Baal
yn nhŷ Baal, yr hwn a adeiladasai
efe yn Samaria.
[q] 2 Bren. 13. 6. a 17. 16. a 21. 3. 33 Ac Ahab a wnaeth [q] lwyn. Ac
Ahab a wnaeth fwy i ddigio AR-
GLWYDD DDUW Israel na holl fren-
hinoedd Israel a fuasai o'i flaen ef.
34 ¶ Yn ei ddyddiau ef Hïel y
Betheliad a adeiladodd Jericho:
yn Abiram ei gyntaf-anedig y syl-
faenodd efe hi, ac yn Segub ei *fab*
ieuangaf y gosododd efe ei phyrth
[r] Jos. 6. 26. hi, [r] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr
hwn a lefarasai efe trwy law Josua
mab Nun.

PENNOD XVII.

1 *Elïas, wedi prophwydo yn erbyn Ahab, yn cael ei borthi gan gigfrain yn Cerith,* 10 *a chan wraig weddw yn Sarephtah,* 14 *a honno yn cael rhad penllad,* 17 *a chyfodi ei mab o farw i fyw,* 24 *ac yn credu Elïas.*

Cylch 910. AC [2] Elïas y Thesbiad, *un* o bres-
[2] Heb. *Eliahu.* wylwyr Gilead, a ddywedodd
[a] 2 Bren. 3. 14. wrth Ahab [a] *Fel mai* byw ARGLWYDD
DDUW Israel, yr hwn yr ydwyf yn
[b] Iago 5. 17. [c] Luc 4. 25. sefyll ger ei fron, [b] ni bydd [c] y blyn-
yddoedd hyn na gwlith na gwlaw,
ond yn ol fy ngair i.
2 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
atto ef, gan ddywedyd,
3 Dos oddi yma, a thro tu a'r dwyr-
ain, ac ymguddia wrth afon Cerith,
yr hon *sydd* ar gyfer yr Iorddonen.
4 Ac o'r afon yr yfi; ac mi a berais
i'r cigfrain dy borthi di yno.
5 Felly efe a aeth, ac a wnaeth yn
ol gair yr ARGLWYDD; canys efe a
aeth, ac a arhosodd wrth afon Cerith,
yr hon *sydd* ar gyfer yr Iorddonen.
6 A'r cigfrain a ddygent iddo fara
a chig y bore, a bara a chig bryd-
nawn: ac efe a yfai o'r afon.
7 Ac yn ol talm o ddyddiau y
sychodd yr afon, oblegid na buasai
wlaw yn y wlad.
8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
atto ef, gan ddywedyd,
9 Cyfod, dos i [d] Sarephtah, yr hon [d] Obad. 20. Luc 4. 26, *Sarepta.*
sydd yn perthyn i Sidon, ac aros
yno: wele, gorchymynais i wraig
weddw dy borthi di yno.
10 Felly efe a gyfododd, ac a aeth
i Sarephtah. A phan ddaeth efe at
borth y ddinas, wele yno wraig
weddw yn casglu briw-wŷdd: ac efe
a alwodd arni, ac a ddywedodd,
Dwg, attolwg, i mi ychydig ddwfr
mewn llestr, fel yr yfwyf.
11 Ac a hi yn myned i'w gyrchu,
efe a alwodd arni, ac a ddywedodd,
Dwg, attolwg, i mi dammaid o fara
yn dy law.
12 A hi a ddywedodd, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD dy DDUW, nid
oes gennyf deisen, ond llonaid llaw
o flawd mewn celwrn, ac ychydig
olew mewn ystên: ac wele fi yn
casglu dau o friw-wŷdd, i fyned i
mewn, ac i barottôi hynny i mi ac
i'm mab, fel y bwyttaom hynny, ac
y byddom feirw.
13 Ac Elïas a ddywedodd wrthi,
Nac ofna; dos, gwna yn ol dy air:
etto gwna i mi o hynny deisen fech-
an yn gyntaf, a dwg i mi; a gwna
i ti ac i'th fab ar ol hynny.
14 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD DDUW Israel, Y blawd
yn y celwrn ni threulir, a'r olew
o'r ystên ni dderfydd, hyd y dydd
y rhoddo yr ARGLWYDD wlaw ar
wyneb y ddaear.
15 A hi a aeth, ac a wnaeth yn ol
gair Elïas: a hi a fwyttaodd, ac yn-
tau, a'i thylwyth, [3] *yspaid* blwyddyn. [3] Neu, *lawer o ddyddiau.*
16 Ni ddarfu y celwrn blawd, a'r
ystên olew ni ddarfu, yn ol gair yr
ARGLWYDD, yr hwn a ddywedasai
efe trwy law Elïas.
17 ¶ Ac wedi y pethau hyn y clef-
ychodd mab gwraig y tŷ, ac yr oedd
ei glefyd ef mor gryf, fel na thrig-
odd anadl ynddo.
18 A hi a ddywedodd wrth Elïas,
[e] Beth *sydd* i mi *a wnelwyf* â thi, [e] Edrych Luc 5. 8.
gwr DUW? a ddaethost ti attaf i goff-
âu fy anwiredd, ac i ladd fy mab?
19 Ac efe a ddywedodd wrthi,
Moes i mi dy fab. Ac efe a'i cym-
merth ef o'i mynwes hi, ac a'i dug
ef i fynu i ystafell yr oedd efe yn

Cyn CRIST Cylch 910.

aros ynddi, ac a'i gosododd ef ar ei
wely ei hun.
20 Ac efe a lefodd ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O ARGLWYDD fy NUW, a ddrygaist ti y
wraig weddw yr ydwyf fi yn ymdeithio gyd â hi, gan ladd ei mab hi?
21 Ac [f]efe a [4]ymestynodd ar y
bachgen dair gwaith, ac a lefodd
ar yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd,
O ARGLWYDD fy NUW, dychweled,
attolwg, enaid y bachgen hwn [5]iddo
eilwaith.
22 A'r ARGLWYDD a wrandawodd
ar lef Elïas; ac enaid y bachgen a
ddychwelodd i mewn iddo, ac efe a
ddadebrodd.
23 Ac Elïas a gymmerodd y bachgen, ac a'i dug ef i waered o'r ystafell i'r tŷ, ac a'i rhoddes ef i'w
fam: ac Elïas a ddywedodd, Gwel,
byw yw dy fab.
24 ¶ A'r wraig a ddywedodd wrth
Elïas, Yn awr wrth hyn y gwn mai
gwr DUW *ydwyt* ti, ac *mai* gwirionedd *yw* gair yr ARGLWYDD yn
dy enau di.

[f] 2 Bren. 4. 34, 35.
[4] Heb. *ymfesurodd.*
[5] Heb. *i'w fewn.*

PENNOD XVIII.

1 *Elïas, pan oedd dostaf y newyn, wedi ei yrru at Ahab, yn cyfarfod âg Obadïah;* 9 *a hwnnw yn dwyn Ahab at Elïas:* 17 *ac yntau yn argyhoeddi Ahab; a thrwy dân o'r nef, yn cael y maes ar brophwydi Baal;* 41 *a thrwy weddi yn cael gwlaw, ac yn canlyn Ahab i Jezreel.*

Cylch 906.

AC *ar ol* dyddiau lawer daeth
gair yr ARGLWYDD at Elïas, yn
y drydedd flwyddyn, gan ddywedyd, Dos, ymddangos i Ahab; a mi a
roddaf wlaw ar wyneb y ddaear.
2 Ac Elïas a aeth i ymddangos i
Ahab. A'r newyn *oedd* dost yn
Samaria.
3 Ac Ahab a alwodd Obadïah, yr
hwn *oedd* [2]ben-teulu *iddo:* (ac Obadïah oedd yn ofni yr ARGLWYDD
yn fawr:
4 Canys pan ddistrywiodd [3]Jezebel
brophwydi yr ARGLWYDD, Obadïah
a gymmerodd gant o brophwydi, ac
a'u cuddiodd hwynt bob yn ddeg a
deugain mewn ogof, ac a'u porthodd
hwynt â bara ac â dwfr.)
5 Ac Ahab a ddywedodd wrth
Obadïah, Dos i'r wlad, at bob ffynnon ddwfr, ac at yr holl afonydd:
ysgatfydd ni a gawn laswellt, fel y
cadwom yn fyw y ceffylau a'r mulod, fel [4]na adawom i'r holl anifeiliaid golli.
6 Felly hwy a rannasant y wlad
rhyngddynt i'w cherdded: Ahab a
aeth y naill ffordd ei hunan, ac Obadïah a aeth y ffordd arall ei hunan.
7 ¶ Ac fel yr oedd Obadïah ar y
ffordd, wele Elïas yn ei gyfarfod ef:
ac efe a'i hadnabu ef, ac a syrthiodd
ar ei wyneb, ac a ddywedodd, Onid
ti *yw* fy arglwydd Elïas?
8 Yntau a ddywedodd wrtho, *Ië,*
myfi: dos, dywed i'th arglwydd,
Wele Elïas.
9 Dywedodd yntau, Pa bechod a
wneuthum i, pan roddit ti dy was
yn llaw Ahab i'm lladd?
10 *Fel mai* byw yr ARGLWYDD dy
DDUW, nid oes genedl na brenhiniaeth yr hon ni ddanfonodd fy arglwydd iddi i'th geisio di; a phan
ddywedent, Nid *yw efe yma,* efe a
dyngai y frenhiniaeth a'r genedl, na
chawsent dydi.
11 Ac yn awr *yr wyt* ti yn dywedyd, Dos, dywed i'th arglwydd,
Wele Elïas.
12 A phan elwyf fi oddi wrthyt ti,
[a]yspryd yr ARGLWYDD a'th gymmer
di lle nis gwn i; a phan ddelwyf i
fynegi i Ahab, ac yntau heb dy gael
di, efe a'm lladd i: ond y mae dy
was di yn ofni yr ARGLWYDD o'm
mebyd.
13 Oni fynegwyd i'm harglwydd
yr hyn a wneuthum i, pan laddodd
Jezebel brophwydi yr ARGLWYDD,
fel y cuddiais gannwr o brophwydi
yr ARGLWYDD, bob yn ddengwr a
deugain mewn ogof, ac y porthais
hwynt â bara ac â dwfr?
14 Ac yn awr ti a ddywedi, Dos,
dywed i'th arglwydd, Wele Elïas:
ac efe a'm lladd i.
15 A dywedodd Elïas, *Fel mai*
byw ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn
yr wyf yn sefyll ger ei fron, heddyw
yn ddïau yr ymddangosaf iddo ef.
16 Yna Obadïah a aeth i gyfarfod
Ahab, ac a fynegodd iddo. Ac Ahab
a aeth i gyfarfod Elïas.
17 A phan welodd Ahab Elïas,
Ahab a ddywedodd wrtho, Onid ti
yw yr hwn [b]sydd yn blino Israel?
18 Ac efe a ddywedodd, Ni flinais
i Israel; ond tydi, a thŷ dy dad:
am i chwi wrthod gorchymynion
yr ARGLWYDD, ac i ti rodio ar ol
Baalim.
19 Yn awr gan hynny anfon, *a*
chasgl attaf holl Israel i fynydd
Carmel, a phrophwydi Baal, pedwar
cant a deg a deugain, a phrophwydi
y llwyni, pedwar cant, y rhai sydd
yn bwytta ar fwrdd Jezebel.

[2] Heb. *ar ei dŷ ef.*
[3] Heb. *Izebel.*
[4] Heb. *nad ymdorrom oddi wrth yr anifeiliaid.*

Cyn CRIST Cylch 906.

[a] 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14. Act. 8. 39.
[b] Act. 16. 20.

Cyn CRIST Cylch 906.

20 Felly Ahab a anfonodd at holl
feibion Israel, ac a gasglodd y pro-
phwydi ynghyd i fynydd Carmel.
21 Ac Elïas a ddaeth at yr holl
bobl, ac a ddywedodd, Pa hyd yr
ydych chwi yn cloffi rhwng dau
feddwl? os yr ARGLWYDD *sydd*
[c] Edrych Jos. 24. 15.
DDUW, [c] ewch ar ei ol ef; ond os
Baal, ewch ar ei ol yntau. A'r bobl
nid attebasant iddo air.
22 Yna y dywedodd Elïas wrth y
[d] pen. 19. 10, 14.
bobl, [d] Myfi fy hunan wyf yn fyw o
brophwydi yr ARGLWYDD; ond pro-
phwydi Baal *ydynt* bedwar cant a
dengwr a deugain.
23 Rhodder gan hynny i ni ddau
fustach: a dewisant hwy iddynt un
bustach, a darniant ef, a gosodant
ar goed, ond na osodant dân *dano:*
a minnau a barottoaf y bustach ar-
all, ac a'*i* gosodaf ar goed, ac ni
roddaf dân *dano.*
24 A gelwch chwi ar enw eich
duwiau, a minnau a alwaf ar enw
yr ARGLWYDD: a'r DUW a attebo
trwy dân, bydded efe DDUW. A'r
holl bobl a attebasant ac a ddy-
[5] Heb. *gair.*
wedasant, Da yw y [5] peth.
25 Ac Elïas a ddywedodd wrth
brophwydi Baal, Dewiswch i chwi
un bustach, a pharottôwch ef yn
gyntaf; canys llawer *ydych* chwi:
a gelwch ar enw eich duwiau, ond
na osodwch dân *dano.*
26 A hwy a gymmerasant y bus-
tach a roddasid iddynt, ac a'*i* par-
ottoisant, ac a alwasant ar enw Baal
o'r bore hyd hanner dydd, gan
[6] Neu, *atteb.*
ddywedyd, Baal, [6] gwrando ni; ond
nid *oedd* llef, na neb yn atteb: a
[7] Neu, *wrth.*
hwy a lammasant [7] ar yr allor a
wnelsid.
27 A bu, ar hanner dydd, i Elïas
eu gwatwor hwynt, a dywedyd,
Gwaeddwch â llef uchel: canys duw
[8] Neu, *myfyrio.*
yw efe; naill ai [8] ymddiddan *y mae,*
neu erlid, neu ymdeithio y mae
efe; fe a allai ei fod yn cysgu, ac
mai rhaid ei ddeffro ef.
28 A hwy a waeddasant â llef uch-
el, ac a'u torrasant eu hunain yn
ol eu harfer â chyllill ac âg ellynod,
nes i'r gwaed ffrydio arnynt.
29 Ac wedi iddi fyned dros han-
[e] 1 Cor. 11. 4. 5.
ner dydd, [e] a phrophwydo o honynt
[9] Heb. *dyrchafu.*
nes [9] offrymmu yr *hwyr*-offrwm; etto
nid *oedd* llef, na neb yn atteb, nac
[2] Neu, *ymwrando.*
yn [2] ystyried.
30 A dywedodd Elïas wrth yr holl
bobl, Nesêwch attaf fi. A'r holl
bobl a nesasant atto ef. Ac efe a
gyweiriodd allor yr ARGLWYDD, *yr
hon* a ddrylliasid.
31 Ac Elïas a gymmerth ddeu-
ddeg o gerrig, yn ol rhifedi llwyth-
au meibion Jacob, yr hwn y daethai
gair yr ARGLWYDD atto, gan ddy-
wedyd, [f] Israel fydd dy enw di. [f] Gen. 32. 28. 2 Bren. 17. 34.
32 Ac efe a adeiladodd â'r meini
allor yn enw yr ARGLWYDD; ac a
wnaeth ffos o gylch lle dau fesur
o had, o amgylch yr allor.
33 Ac efe a drefnodd y coed, ac a
ddarniodd y bustach, ac a'*i* gosod-
odd ar y coed;
34 Ac a ddywedodd, Llenwch bed-
war celyrnaid o ddwfr, a [g] thywellt- [g] Edrych Barn. 6. 20.
wch ar y poeth-offrwm, ac ar y coed.
Ac efe a ddywedodd, Gwnewch eil-
waith; a hwy a wnaethant eilwaith.
Ac efe a ddywedodd, Gwnewch y
drydedd waith; a hwy a wnaethant
y drydedd waith.
35 A'r dyfroedd a aethant o am-
gylch yr allor, ac a lanwodd y ffos
o ddwfr.
36 A phan offrymmid yr *hwyr*-
offrwm, Elïas y prophwyd a nes-
aodd, ac a ddywedodd, O AR-
GLWYDD [h] DDUW Abraham, Isaac, [h] Exod. 3. 6.
ac Israel, gwybydder heddyw mai
ti *sydd* DDUW yn Israel, a minnau
yn was i ti, ac *mai* trwy dy air di
y gwneuthum i yr holl bethau hyn.
37 Gwrando fi, O ARGLWYDD,
gwrando fi, fel y gwypo y bobl hyn
mai tydi *yw* yr ARGLWYDD DDUW,
ac *mai* ti a ddychwelodd eu calon
hwy drachefn.
38 Yna [i] tân yr ARGLWYDD a syrth- [i] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 2 Chron. 7. 1.
iodd, ac a ysodd y poeth-offrwm, a'r
coed, a'r cerrig, a'r llwch, ac a leib-
iodd y dwfr *oedd* yn y ffos.
39 A'r holl bobl a welsant, ac a
syrthiasant ar eu hwynebau, ac a
ddywedasant, Yr ARGLWYDD, efe
sydd DDUW, yr ARGLWYDD, efe
sydd DDUW.
40 Ac Elïas a ddywedodd wrthynt
hwy, [k] Deliwch brophwydi Baal; na [k] 2 Bren. 10. 25.
ddïanged gwr o honynt. A hwy
a'u daliasant: ac Elïas a'u dygodd
hwynt i waered i afon Cison, ac a'u
lladdodd hwynt yno.
41 ¶ Ac Elïas a ddywedodd wrth
Ahab, Dos i fynu, bwytta ac yf;
canys *wele* [3] drwst llawer o wlaw. [3] Neu, *swn trwst gwlaw.*
42 Felly Ahab a aeth i fynu i
fwytta ac i yfed. Ac Elïas a aeth i
fynu i ben Carmel; [l] ac a ymostyng- [l] Iago 5. 17, 18.
odd ar y ddaear, ac a osododd ei
wyneb rhwng ei liniau;

Cyn CRIST Cylch 906.

43 Ac a ddywedodd wrth ei langc, Dos i fynu yn awr, edrych tu a'r môr. Ac efe a aeth i fynu ac a edrychodd, ac a ddywedodd, Nid *oes* dim. Dywedodd yntau, Dos etto saith waith.

44 A'r seithfed waith y dywedodd efe, Wele gwmmwl bychan fel cledr llaw gwr yn dyrchafu o'r môr. A dywedodd yntau, Dos i fynu, dywed wrth Ahab, Rhwym *dy gerbyd*, a dos i waered, fel na'th rwystro y gwlaw.

45 Ac yn yr ennyd honno y nefoedd a dduodd gan gymmylau a gwynt; a bu gwlaw mawr. Ac Ahab a farchogodd, ac a aeth i Jezreel.

46 A llaw yr ARGLWYDD oedd ar Elïas; ac efe [m] a wregysodd ei lwynau, ac a redodd o flaen Ahab nes [4] ei ddyfod i Jezreel.

m 2 Bren. 4. 29.
4 Heb. *dy.*

PENNOD XIX.

1 Elïas, wrth fygwth Jezebel, yn ffoi i Beerseba; 4 a phan oedd flin ganddo ei einioes, yn cael cysur gan angel. 9 Duw yn ymddangos iddo yn Horeb, ac yn ei anfon ef i enneinio Hazael, Jehu, ac Elisëus. 19 Elisëus, wedi canu yn iach i'r eiddo, yn canlyn Elïas.

AC Ahab a fynegodd i Jezebel yr hyn oll a wnaethai Elïas; a chyd â phob peth, y modd y lladdasai efe yr holl brophwydi â'r cleddyf.

2 Yna Jezebel a anfonodd gennad at Elïas, gan ddywedyd, [a] Fel hyn y gwnelo y duwiau, ac fel hyn y chwanegont, oni wnaf erbyn y pryd *hwn* y fory dy einioes di fel einioes un o honynt hwy.

a Ruth 1. 17.

3 A phan welodd efe *hynny*, efe a gyfododd, ac a aeth am ei einioes, ac a ddaeth i Beerseba, yr hon *sydd* yn Judah, ac a adawodd ei langc yno.

4 ¶ Ond efe a aeth i'r anialwch daith diwrnod, ac a ddaeth ac a eisteddodd dan ferywen; ac [b] a ddeisyfodd [2] iddo gael marw: dywedodd hefyd, Digon yw; yn awr, ARGLWYDD, cymmer fy einioes: canys nid *ydwyf* fi well na'm tadau.

b Num. 11. 15. Jonah 4. 3, 8.
2 Heb. *i'w einioes.*

5 Ac fel yr oedd efe yn gorwedd ac yn cysgu dan ferywen, wele, angel a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd wrtho, Cyfod, bwytta.

6 Ac efe a edrychodd: ac wele deisen wedi ei chrasu ar farwor, a phïolaid o ddwfr wrth ei [3] ben ef. Ac efe a fwyttaodd ac a yfodd, ac a gysgodd drachefn.

3 Heb. *obennydd.*

7 Ac angel yr ARGLWYDD a ddaeth drachefn yr ail waith, ac a gyffyrddodd âg ef, ac a ddywedodd, Cyfod *a* bwytta; canys *y mae* i ti lawer o ffordd.

Cyn CRIST Cylch 906.

8 Ac efe a gyfododd, ac a fwyttaodd ac a yfodd; a thrwy rym y bwyd hwnnw y cerddodd efe [c] ddeugain niwrnod a deugain nos, hyd [d] Horeb mynydd DUW.

c Felly Deut. 9. 9, 18. Matt. 4. 2.
d Exod. 3. 1.

9 ¶ Ac yno yr aeth efe i fewn ogof, ac a lettŷodd yno. Ac wele air yr ARGLWYDD atto ef; ac efe a ddywedodd wrtho, Beth *a wnei* di yma, Elïas?

10 Ac efe a ddywedodd, [e] Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD DDUW y lluoedd; o herwydd i feibion Israel wrthod dy gyfammod di, a distrywio dy allorau di, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf: a [f] mi fy hunan a adawyd; a cheisio y maent ddwyn fy einioes innau.

e Rhuf. 11. 3.
f pen. 18. 22.

11 Ac efe a ddywedodd, Dos allan, a saf yn y mynydd ger bron yr ARGLWYDD. Ac wele yr ARGLWYDD yn myned heibio, a [g] gwynt mawr a chryf yn rhwygo y mynyddoedd, ac yn dryllio y creigiau o flaen yr ARGLWYDD; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y gwynt: ac ar ol y gwynt, daear-gryn; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y ddaeargryn:

g Ezec. 1. 4. a 37. 7.

12 Ac ar ol y ddaear-gryn, tân; *ond* nid *oedd* yr ARGLWYDD yn y tân: ac ar ol y tân, llef ddistaw fain.

13 A phan glybu Elïas, [h] efe a oblygodd ei wyneb yn ei fantell, ac a aeth allan, ac a safodd *wrth* ddrws yr ogof. [i] Ac wele lef *yn dyfod* atto, yr hon a ddywedodd, Beth *a wnei* di yma, Elïas?

h Felly Exod. 3. 6. Es. 6. 2.
i ad 9.

14 [k] Dywedodd yntau, Dygais fawr zêl dros ARGLWYDD DDUW y lluoedd; o herwydd i feibion Israel wrthod dy gyfammod di, a distrywio dy allorau, a lladd dy brophwydi â'r cleddyf: a mi fy hunan a adawyd; a cheisio y maent fy einioes innau i'w dwyn hi ymaith.

k ad. 10.

15 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrtho, Dos, dychwel i'th ffordd i anialwch Damascus: a phan ddelych, enneinia [l] Hazael yn frenhin ar Syria;

l 2 Bren. 8. 13.

16 A [m] Jehu mab Nimsi a enneini di yn frenhin ar Israel; ac [n] Elisëus mab Saphat, o Abel-meholah, a enneini di yn brophwyd yn dy le dy hun.

m 2 Bren. 9. 1, 2.
n Luc 4. 27.

Cyn CRIST Cylch 906.

17 [o]A'r hwn a ddïango rhag cleddyf Hazael, Jehu a'i lladd ef: ac [p]Eliseus a ladd yr hwn a ddïango rhag cleddyf Jehu.

18 [q]A mi a [4]adewais yn Israel saith o filoedd, y gliniau oll ni phlygasant i Baal, [r]a phob genau a'r nis cusanodd ef.

19 ¶ Felly efe a aeth oddi yno, ac a gafodd Eliseus mab Saphat yn aredig, a deuddeg cwpl *o ychain* o'i flaen, ac efe *oedd* gyd â'r deuddegfed. Ac Elïas a aeth heibio iddo ef, ac a fwriodd ei fantell arno ef.

20 Ac efe a adawodd yr ychain, ac a redodd ar ol Elïas, ac a ddywedodd, Attolwg, [s]gâd i mi gusanu fy nhad a'm mam, ac *yna* mi a ddeuaf ar dy ol. Ac yntau a ddywedodd wrtho, Dos, dychwel; canys beth a wneuthum i ti?

21 Ac efe a ddychwelodd oddi ar el ol ef, ac a gymmerth gwpl o ychain, ac a'u lladdodd, ac âg offer yr ychain [t]y berwodd efe eu cig hwynt, ac a'i rhoddodd i'r bobl, a hwy a fwyttasant. Yna efe a gyfododd ac a aeth ar ol Elïas, ac a'i gwasanaethodd ef.

o 2 Bren. 9. 14. &c. a 10. 6, &c. a 13. 3.
p Edrych Hos. 6. 5.
q Rhuf. 11. 4.
4 Neu, *adawaf.*
r Edrych Hos. 13. 2.
s Matt. 8. 21, 22. Luc 9. 61, 62.
t 2 Sam. 24. 22.

PENNOD XX.

1 *Benhadad, yn anfoddlawn i wrogaeth Ahab, yn gwarchae ar Samaria.* 13 *Lladd y Syriaid, trwy gynghor y prophwyd.* 22 *Y Syriaid, fel y dywedasai y prophwyd i Ahab, yn dyfod yn ei erbyn ef yn Aphec;* 28 *a thrwy air y prophwyd, a barn Duw, yn cael eu taro drachefn,* 31 *ac yn ymrôi, ac Ahab dan ammod yn gollwng ymaith Benhadad.* 35 *Y prophwyd, trwy ddammeg, yn peri i Ahab ei farnu ei hun, ac yn datgan barn Duw yn ei erbyn ef.*

901.

A BENHADAD brenhin Syria a gasglodd ei holl lu, a deuddeg brenhin ar hugain gyd âg ef, a meirch, a cherbydau: ac efe a aeth i fynu, ac a warchaeodd ar Samaria, ac a ryfelodd i'w herbyn hi.

2 Ac efe a anfonodd genhadau at Ahab brenhin Israel, i'r ddinas,

3 Ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed Benhadad, Dy arian a'th aur *sydd* eiddof fi; dy wragedd hefyd, a'th feibion glanaf, *ydynt* eiddof fi.

4 A brenhin Israel a attebodd ac a ddywedodd, Yn ol dy air di, fy arglwydd frenhin, myfi a'r hyn oll *sydd* gennyf *ydym* eiddot ti.

5 A'r cenhadau a ddychwelasant, ac a ddywedasant, Fel hyn yr ymadroddodd Benhadad, gan ddywedyd, Er i mi anfon attat ti, gan ddywedyd, Dy arian a'th aur, a'th wragedd, a'th feibion, a roddi di i mi:

6 Etto ynghylch y pryd *hwn* y fory yr anfonaf fy ngweision attat ti, a hwy a chwiliant dy dŷ di, a thai dy weision: a phob peth dymunol yn dy olwg a gymmerant hwy yn eu dwylaw, ac a'*i* dygant ymaith.

7 Yna brenhin Israel a alwodd holl henuriaid y wlad, ac a ddywedodd, Gwybyddwch, attolwg, a gwelwch mai ceisio drygioni y mae hwn: canys efe a anfonodd attaf fi am fy ngwragedd, ac am fy meibion, ac am fy arian, ac am fy aur; ac nis [2]gommeddais ef.

8 Yr holl henuriaid hefyd, a'r holl bobl, a ddywedasant wrtho ef, Na wrando, ac na chyttuna *âg ef.*

9 Am hynny y dywedodd efe wrth genhadau Benhadad, Dywedwch i'm harglwydd y brenhin, *Am* yr hyn oll yr anfonaist ti at dy was ar y cyntaf, mi a'i gwnaf: ond ni allaf wneuthur y peth hyn. A'r cenhadau a aethant, ac a ddygasant air iddo drachefn.

10 A Benhadad a anfonodd atto ef, ac a ddywedodd, [a]Fel hyn y gwnelo y duwiau i mi, ac fel hyn y chwanegont, os bydd pridd Samaria ddigon o ddyrneidiau i'r holl bobl sydd [3]i'm canlyn i.

11 A brenhin Israel a attebodd ac a ddywedodd, Dywedwch *wrtho,* Nac ymffrostied yr hwn a wregyso *ei arfau,* fel yr hwn sydd yn eu dïosg.

12 A phan glywodd efe y [4]peth hyn, (ac efe yn yfed, efe a'r brenhinoedd, yn y pebyll,) efe a ddywedodd wrth ei weision, Ymosodwch. A hwy a ymosodasant yn erbyn y ddinas.

13 ¶ Ac wele, rhyw brophwyd a nesaodd at Ahab brenhin Israel, ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni welaist ti yr holl dyrfa fawr hon? wele, mi a'i rhoddaf yn dy law di heddyw, fel y gwypech mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

14 Ac Ahab a ddywedodd, Trwy bwy? Dywedodd yntau, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Trwy [5]wŷr ieuaingc tywysogion y taleithiau. Ac efe a ddywedodd, Pwy a [6]drefna y fyddin? Dywedodd yntau, Tydi.

15 Yna efe a gyfrifodd wŷr ieuaingc tywysogion y taleithiau, ac yr oeddynt yn ddau cant *a* deuddeg ar hugain: ac ar eu hol hwynt efe a gyfrifodd yr holl bobl, cwbl o feibion Israel, yn saith mil.

Cyn CRIST 901.

2 Heb. *cedwais oddi wrtho.*
a pen. 19. 2.
3 Heb. neu, *wrth fy nhraed:* Felly Exod. 11. 8.
4 Heb. *gair hwn.*
5 Neu, *weision.*
6 Heb. *rwym y.*

Cyn CRIST 901.

16 A hwy a aethant allan ganol
dydd. A Benhadad *oedd* yn yfed
yn feddw yn y pebyll, efe a'r bren-
hinoedd, y deuddeg brenhin ar hug-
ain oedd yn ei gynnorthwyo ef.
17 A gwŷr ieuaingc tywysogion y
taleithiau a aethant allan yn gyn-
taf: a Benhadad a anfonodd allan,
a hwy a fynegasant iddo gan ddy-
wedyd, Daeth gwŷr allan o Samaria.
18 Ac efe a ddywedodd, Os am
heddwch y daethant allan, deliwch
hwynt yn fyw; ac os i ryfel y daeth-
ant allan, deliwch hwynt yn fyw.
19 Felly yr aethant hwy allan o'r
ddinas, *sef* gwŷr ieuaingc tywysog-
ion y taleithiau, a'r llu yr hwn *oedd*
ar eu hol hwynt.
20 A hwy a laddasant bawb ei wr:
a'r Syriaid a ffoisant, ac Israel a'u
herlidiodd hwynt: a Benhadad bren-
hin Syria a ddïangodd ar farch, gyd
â'r gwŷr meirch.
21 A brenhin Israel a aeth allan, ac
a darawodd y meirch a'r cerbydau,
ac a laddodd y Syriaid â lladdfa
fawr.
22 ¶ A'r prophwyd a nesaodd at
frenhin Israel, ac a ddywedodd
wrtho, Dos, ymgryfhâ, gwybydd
hefyd, ac edrych beth a wnelech;
canys ym mhen y flwyddyn brenhin
Syria a ddaw i fynu i'th erbyn di.
23 A gweision brenhin Syria a
ddywedasant wrtho ef, Duwiau y
mynyddoedd *yw* eu duwiau hwynt,
am hynny trech fuant na ni: ond
ymladdwn â hwynt yn y gwastad-
edd, a ni a'u gorthrechwn hwynt.
24 A gwna hyn; Tyn ymaith y
brenhinoedd bob un o'i le, a gosod
gapteniaid yn eu lle hwynt.
25 Rhifa hefyd i ti lu, fel y llu a
[7] gollaist, meirch am feirch, a cher-
byd am gerbyd: a ni a ymladdwn
â hwynt yn y gwastattir, ac a'u gor-
threchwn hwynt. Ac efe a wran-
dawodd ar eu llais hwynt, ac a
wnaeth felly.
900. 26 Ac ym mhen y flwyddyn Ben-
hadad a gyfrifodd y Syriaid, ac a
aeth i fynu i Aphec, i [8] ryfela yn
erbyn Israel.
27 A meibion Israel a gyfrifwyd,
ac oeddynt oll yn bresennol, ac a
aethant i'w cyfarfod hwynt: a meib-
ion Israel a wersyllasant ar eu cyf-
er hwynt, fel dwy ddïadell fechan
o eifr; a'r Syriaid oedd yn llenwi y
wlad.
28 ¶ A gwr i DDUW a nesaodd, ac
a lefarodd wrth frenhin Israel, ac a
ddywedodd, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; O herwydd dywedyd
o'r Syriaid, DUW y mynyddoedd
yw yr ARGLWYDD, ac nid DUW y
dyffrynoedd *yw* efe; am hynny y
rhoddaf yr holl dyrfa fawr hon i'th
law di, *a* chwi a gewch wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
29 A hwy a wersyllasant y naill ar
gyfer y llall saith niwrnod. Ac ar y
seithfed dydd y rhyfel a aeth yng-
hyd: a meibion Israel a laddasant
o'r Syriaid gàn mil o wŷr traed
mewn un diwrnod.
30 A'r lleill a ffoisant i Aphec, i'r
ddinas; a'r mur a syrthiodd ar saith
mil ar hugain o'r gwŷr a adawsid: a
Benhadad a ffodd, ac a ddaeth i'r
ddinas o ystafell i ystafell.
31 ¶ A'i weision a ddywedasant
wrtho, Wele yn awr, clywsom am
frenhinoedd tŷ Israel, mai brenhin-
oedd trugarog *ydynt* hwy: gosod-
wn, attolwg, sachlïau am ein llwyn-
au, a rhaffau am ein pennau, ac awn
at frenhin Israel; ond odid efe a
geidw dy einioes di.
32 Yna y gwregysasant sachlïan
am eu llwynau, a rhaffau am eu pen-
nau, ac a ddaethant at frenhin Is-
rael, ac a ddywedasant, Benhadad
dy was a ddywed, Attolwg gâd i mi
fyw. Dywedodd yntau, *A ydyw* efe
etto yn fyw? fy mrawd *yw* efe.
33 A'r gwŷr oedd yn disgwyl yn
ddyfal a *ddeuai dim* oddi wrtho
ef, ac a'*i* cipiasant ar frys: ac a
ddywedasant, Dy frawd Benhadad.
Dywedodd yntau, Ewch, dygwch ef.
Yna Benhadad a ddaeth allan atto
ef; ac efe a barodd iddo ddyfod i
fynu i'r cerbyd.
34 A *Benhadad* a ddywedodd
wrtho, Y dinasoedd a ddug fy nhad
i oddi ar dy dad di, a roddaf dra-
chefn; a chei wneuthur heolydd i ti
yn Damascus, fel y gwnaeth fy nhad
yn Samaria. A *dywedodd Ahab,*
Mi a'th ollyngaf dan yr ammod *hwn.*
Felly efe a wnaeth gyfammod âg ef,
ac a'i gollyngodd ef ymaith.
35 ¶ A rhyw wr o [b] feibion y pro-
phwydi a ddywedodd wrth ei gym-
mydog [c] trwy air yr ARGLWYDD,
Taro fi, attolwg. A'r gwr a wrthod-
odd ei daro ef.
36 Dywedodd yntau wrtho, O her-
wydd na wrandewaist ar lais yr
ARGLWYDD, wele, pan elech oddi
wrthyf, llew a'th ladd di. Ac efe a

Cyn CRIST 900.

[7] Heb. *gwympodd.*

[8] Heb. *ryfel âg Israel.*

[b] 2 Bren. 2. 3, 5, 7, 15.

[c] pen. 13. 17, 18.

Cyn CRIST 900.

aeth oddi wrtho ef, a [d] llew a'i cyf-
arfu ef, ac a'i lladdodd.
37 Yna efe a gafodd wr arall, ac
a ddywedodd, Taro fi, attolwg. A'r
gwr a'i tarawodd ef, gan *ei* daro
a'*i* archolli.
38 Felly y prophwyd a aeth ym-
aith, ac a safodd o flaen y brenhin
ar y ffordd, ac a ymddïeithrodd â
lludw ar ei wyneb.
39 A [e] phan ddaeth y brenhin
heibio, efe a lefodd ar y brenhin,
ac a ddywedodd, Dy was a aeth i
ganol y rhyfel, ac wele, gwr a drodd
heibio, ac a ddug wr attaf fi, ac a
ddywedodd, Cadw y gwr hwn: os
gan golli y cyll efe, yna y bydd dy
einioes di yn lle ei einioes ef, neu
ti a [9] deli dalent o arian.
40 A thra yr oedd dy was yn ym-
drôi yma ac accw, [2] efe a ddïang-
odd. A brenhin Israel a ddywed-
odd wrtho, Felly *y bydd* dy farn
di; ti a'*i* rhoddaist *ar lawr.*
41 Ac efe a frysiodd, ac a dynnodd
ymaith y lludw oddi ar ei wyneb:
a brenhin Israel a'i hadnabu ef, mai
o'r prophwydi *yr oedd* efe.
42 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
[f] O herwydd i ti ollwng ymaith o'*th*
law y gwr a nodais i'w ddifetha, dy
einioes di fydd yn lle ei einioes ef,
a'th bobl di yn lle ei bobl ef.
43 A brenhin Israel a aeth i'w dŷ
ei hun yn drist ac yn ddigllawn, ac
a ddaeth i Samaria.

[d] pen. 13. 24.
[e] Edrych 2 Sam. 12. 1, &c.
[9] Heb. *bwysi.*
[2] Heb. *nid oedd efe.*
[f] pen. 22. 31—37.

PENNOD XXI.

1 *Ahab yn athrist am ei naccâu o winllan Naboth.* 5 *Naboth, ar lythyrau Jezebel, yn cael barn i farw am gabledd:* 15 *ac Ahab yn perchennogi ei winllan ef.* 17 *Elïas yn datgan barn Duw yn erbyn Ahab a Jezebel.* 25 *A Duw, ar edifeirwch Ahab, yn oedi ei farnedigaeth.*

899.
A DIGWYDDODD ar ol y peth-
au hyn, fod gwinllan gan Na-
both y Jezreeliad, yr hon *oedd* yn
Jezreel, wrth balas Ahab brenhin
Samaria.
2 Ac Ahab a lefarodd wrth Na-
both, gan ddywedyd, Dyro i mi dy
[a] winllan, fel y byddo hi i mi yn
ardd lysiau, canys *y mae* hi yn agos
i'm tŷ i: a mi a roddaf i ti am dani
hi winllan well na hi; *neu,* os da
fydd [2] gennyt, rhoddaf i ti ei gwerth
hi yn arian.
3 A Naboth a ddywedodd wrth
Ahab, Na atto yr ARGLWYDD [b] i mi
roddi tref-tadaeth fy hynafiaid i ti.
4 Ac Ahab a ddaeth i'w dŷ yn

[a] 1 Sam. 8. 14.
[2] Heb. *yn dy olwg.*
[b] Lef. 25. 23. Num. 36. 7. Ezec. 46. 18

Cyn CRIST 899.

athrist ac yn ddigllawn, o herwydd
y gair a lefarasai Naboth y Jezreel-
iad wrtho ef; canys efe a ddywed-
asai, Ni roddaf i ti dref-tadaeth fy
hynafiaid. Ac efe a orweddodd ar
ei wely, ac a drodd ei wyneb ym-
aith, ac ni fwyttâi fara.
5 ¶ Ond Jezebel ei wraig a ddaeth
atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa-
ham y mae dy yspryd *mor* athrist,
ac nad wyt yn bwytta bara?
6 Ac efe a ddywedodd wrthi, O
herwydd i mi lefaru wrth Naboth y
Jezreeliad, a dywedyd wrtho, Dyro
i mi dy winllan er arian: neu, os
mynni di, rhoddaf i ti winllan am
dani. Ac efe a ddywedodd, Ni
roddaf i ti fy ngwinllan.
7 A Jezebel ei wraig a ddywed-
odd wrtho, Ydwyt ti yn awr yn
teyrnasu ar Israel? cyfod, bwytta
fara, a llawenyched dy galon; myfi
a roddaf i ti winllan Naboth y Jez-
reeliad.
8 Felly hi a ysgrifenodd lythyrau
yn enw Ahab, ac a'*u* seliodd â'i sêl
ef, ac a anfonodd y llythyrau at
yr henuriaid, ac at y pennaethiaid
oedd yn ei ddinas yn trigo gyd â
Naboth.
9 A hi a ysgrifenodd yn y llyth-
yrau, gan ddywedyd, Cyhoeddwch
ympryd, a gosodwch Naboth uwch
ben y bobl.
10 Cyflëwch *hefyd* ddau wr o feib-
ion y fall, gyferbyn âg ef, i dystiol-
aethu i'w erbyn ef, gan ddywedyd,
Ti [c] a geblaist DDUW a'r brenhin.
Ac *yna* dygwch ef allan, a [d] llabydd-
iwch ef, fel y byddo efe marw.
11 A gwŷr ei ddinas, *sef* yr henur-
iaid a'r pennaethiaid, y rhai oedd
yn trigo yn ei ddinas ef, a wnaeth-
ant yn ol yr hyn a anfonasai Jeze-
bel attynt hwy, *ac* yn ol yr hyn
oedd ysgrifenedig yn y llythyrau a
anfonasai hi attynt hwy.
12 Cyhoeddasant ympryd, a chyf-
leasant Naboth uwch ben y bobl.
13 A dau wr, o feibion y fall, a
ddaethant, ac a eisteddasant ar ei
gyfer ef: a gwŷr y fall a dystiolaeth-
asant yn ei erbyn ef, *sef* yn erbyn
Naboth, ger bron y bobl, gan ddy-
wedyd, Naboth a gablodd DDUW
a'r brenhin. Yna hwy a'i dygasant
ef allan o'r ddinas, ac a'i llabyddias-
ant [e] ef â meini, fel y bu efe farw.
14 Yna yr anfonasant hwy at Jeze-
bel, gan ddywedyd, Naboth a lab- 899.
yddiwyd, ac a fu farw.

[c] Exod. 22. 28. Lef. 24. 15, 16. Act. 6. 11.
[d] Lef. 24. 14.
[e] Edrych 2 Bren. 9. 26.

Cyn CRIST 899.

15 ¶ A phan glybu Jezebel labyddio Naboth, a'i farw, Jezebel a ddywedodd wrth Ahab, Cyfod, perchenoga winllan Naboth y Jezreeliad, yr hwn a wrthododd *ei* rhoddi i ti er arian; canys nid byw Naboth, eithr marw yw.
16 A phan glybu Ahab farw Naboth, Ahab a gyfododd i fyned i waered i winllan Naboth y Jezreeliad, i gymmeryd meddiant ynddi.
17 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,
18 Cyfod, dos i waered i gyfarfod Ahab brenhin Israel, yr hwn *sydd* yn Samaria: wele *efe* y'ngwinllan Naboth, yr hon yr aeth efe i waered iddi i'w meddiannu.
19 A llefara wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, A leddaist ti, ac a feddiennaist hefyd? Llefara hefyd wrtho ef, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Yn y fan lle y llyfodd y cwn waed Naboth, [f] y llŷf cwn dy waed dithau hefyd.
20 A dywedodd Ahab wrth Elïas, A gefaist ti fi, O fy ngelyn? Dywedodd yntau, Cefais: oblegid [g] i ti ymwerthu i wneuthur yr hyn sydd ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.
21 Wele [h] fi yn dwyn drwg arnat ti, a mi a dynnaf ymaith dy hiliogaeth di, ac a dorraf oddi wrth Ahab [i] yr hwn a biso ar bared, [k] y gwarchaëedig hefyd, a'r gweddilledig yn Israel:
22 A mi a wnaf dy dŷ di fel tŷ [l] Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ [m] Baasa mab Ahïah, o herwydd y digter trwy yr hwn *y'm* digiaist, ac y gwnaethost i Israel bechu.
23 Am [n] Jezebel hefyd y llefarodd yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Y cwn a fwytty Jezebel wrth [3] fur Jezreel.
24 [o] Y cwn a fwytty yr hwn a fyddo marw o'r eiddo Ahab yn y ddinas: a'r hwn a fyddo marw yn y maes a fwytty adar y nefoedd.
25 ¶ Dïau [p] na bu *neb* fel Ahab, yr hwn a ymwerthodd i wneuthur drwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: o herwydd Jezebel ei wraig a'i hannogai ef.
26 Ac efe a wnaeth yn ffiaidd iawn, gan fyned ar ol delwau, yn ol *yr hyn* oll [q] a wnaeth yr Amoriaid, y rhai a yrrodd yr ARGLWYDD allan o flaen meibion Israel.

f pen. 22. 38.
g 2 Bren. 17. 17. Rhuf. 7. 14.
h pen. 14. 10. 2 Bren. 9. 8.
i 1 Sam. 25. 22.
k pen. 14. 10.
l pen. 15. 29.
m pen. 16. 3, 11.
n 2 Bren. 9. 36.
3 Neu, *glawdd.*
o pen. 14. 11. a 16. 4.
p pen. 16. 30, &c.
q Gen. 15. 16.

27 A phan glybu Ahab y geiriau hyn, efe a rwygodd ei ddillad, ac a osododd sachlïan am ei gnawd, ac a ymprydiodd, ac a orweddodd mewn sachlïan, ac a gerddodd yn araf.
28 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Elïas y Thesbiad, gan ddywedyd,
29 Oni weli di fel yr ymostwng Ahab ger fy mron? am iddo ymostwng ger fy mron i, ni ddygaf y drwg yn ei ddyddiau ef; *ond* [r] yn nyddiau ei fab ef y dygaf y drwg ar ei dŷ ef.

r 2 Bren. 9. 25.

PENNOD XXII.

1 *Ahab wedi ei dwyllo gan y gau-brophwydi, yn ol gair Micheah, yn cael ei ladd yn Ramoth-Gilead.* 37 *Y cwn yn llyfu ei waed ef, ac Ahazïah yn teyrnasu ar ei ol ef.* 41 *Daionus lywodraeth Jehosaphat,* 45 *a'i weithredoedd.* 50 *Jehoram yn frenhin ar ei ol ef.* 51 *Drygionus lywodraeth Ahazïah.*

897.

A BUANT yn aros dair blynedd heb ryfel rhwng Syria ac Israel.
2 Ac yn y drydedd flwyddyn, [a] Jehosaphat brenhin Judah a ddaeth i waered at frenhin Israel.
3 A brenhin Israel a ddywedodd wrth ei weision, Oni wyddoch mai eiddo ni *yw* Ramoth-Gilead, a'n *bod* ni yn tewi, heb ei dwyn hi o law brenhin Syria?
4 Ac efe a ddywedodd wrth Jehosaphat, A âi di gyd â mi i ryfel i Ramoth-Gilead? A Jehosaphat a ddywedodd wrth frenhin Israel, [b] *Yr ydwyf* fi fel tithau, fy mhobl i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel dy feirch dithau.
5 Jehosaphat hefyd a ddywedodd wrth frenhin Israel, Ymgynghora, attolwg, heddyw â gair yr ARGLWYDD.
6 Yna brenhin Israel a gasglodd y prophwydi, ynghylch pedwar cant o wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A âf fi yn erbyn Ramoth-Gilead i ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedasant hwythau, Dos i fynu; canys yr ARGLWYDD a'i dyry hi yn llaw y brenhin.
7 A [c] Jehosaphat a ddywedodd, Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r ARGLWYDD mwyach, fel yr ymgynghorem âg ef?
8 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, *Y mae* etto un gwr trwy yr hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: eithr cas yw gennyf fi ef; canys ni phrophwyda efe i mi ddaioni, namyn drygioni;

a 2 Chron. 18. 2, &c.
b 2 Bren. 3. 7.
c 2 Bren. 3. 11.

Cyn CRIST 897.

Micheah mab Jimlah *yw efe.* A
dywedodd Jehosaphat, Na ddywed-
ed y brenhin felly.
9 Yna brenhin Israel a alwodd
ar [2] un o'i ystafellyddion, ac a ddy-
wedodd, Prysura *yma* Micheah mab
Jimlah.
10 A brenhin Israel a Jehosaphat
brenhin Judah oeddynt yn eistedd
bob un ar ei deyrn-gadair, wedi
gwisgo eu *brenhinol* wisgoedd, mewn
llannerch *wrth* ddrws porth Sama-
ria; a'r holl brophwydi oedd yn
prophwydo ger eu bron hwynt.
11 A Sedecïah mab Cenaanah a
wnaeth iddo gyrn heiyrn; ac efe a
ddywedodd, Fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni
di y Syriaid, nes i ti eu difa hwynt.
12 A'r holl brophwydi oedd yn
prophwydo fel hyn, gan ddywed-
yd, Dos i fynu i Ramoth-Gilead, a
llwydda: canys yr ARGLWYDD a'*i*
dyry *hi* yn llaw y brenhin.
13 A'r gennad a aethai i alw
Micheah a lefarodd wrtho ef, gan
ddywedyd, Wele yn awr eiriau y
prophwydi yn un-air yn dda i'r
brenhin: bydded, attolwg, dy air
dithau fel gair un o honynt, a dy-
wed y goreu.
14 A dywedodd Micheah, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, yr hyn a ddy-
wedo yr ARGLWYDD wrthyf, hynny
a lefaraf fi.
15 ¶ Felly efe a ddaeth at y bren-
hin. A'r brenhin a ddywedodd
wrtho, Micheah, a awn ni i ryfel yn
erbyn Ramoth-Gilead, ai peidio?
Dywedodd yntau wrtho, Dos i fynu,
a llwydda; canys yr ARGLWYDD a'*i*
dyry *hi* yn llaw y brenhin.
16 A'r brenhin a ddywedodd wrtho,
Pa sawl gwaith y'th dynghedaf di,
na ddywedech wrthyf ond gwirion-
edd yn enw yr ARGLWYDD?
17 Ac efe a ddywedodd, Gwelais
holl Israel [d] ar wasgar ar hyd y
mynyddoedd, fel defaid ni *byddai*
iddynt fugail. A dywedodd yr AR-
GLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy;
dychweled pob un i'w dŷ ei hun
mewn heddwch.
18 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, Oni ddywedais i
wrthyt ti, na phrophwydai efe dda-
ioni i mi, eithr drygioni?
19 Ac efe a ddywedodd, Clyw gan
hynny air yr ARGLWYDD: Gwelais
yr ARGLWYDD yn eistedd ar ei
orseddfa, a [e] holl lu y nefoedd yn
sefyll yn ei ymyl, ar ei law ddehau
ac ar ei law aswy.
20 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
Pwy a dwylla Ahab, fel yr elo efe i
fynu ac y syrthio yn Ramoth-Gilead?
Ac un a ddywedodd fel hyn, ac
arall oedd yn dywedyd fel hyn.
21 Ac yspryd a ddaeth allan, ac a
safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac
a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef.
A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho,
Pa fodd?
22 Dywedodd yntau, Mi a âf allan,
ac a fyddaf yn yspryd celwyddog
y'ngenau ei holl brophwydi ef. Ac
efe a ddywedodd, [f] Twylli a gorch-
fygi *ef:* dos ymaith, a gwna felly.
23 Ac yn awr wele, yr ARGLWYDD
a roddodd yspryd celwyddog yng
ngenau dy holl brophwydi hyn; a'r
ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am
danat ti.
24 Ond Sedecïah mab Cenaanah
a nesaodd, ac a darawodd Mi-
cheah dan *ei* gern, ac a ddywed-
odd, [g] Pa ffordd yr aeth yspryd yr
ARGLWYDD oddi wrthyf fi i ym-
ddiddan â thydi?
25 A Micheah a ddywedodd, Wele,
ti a gei weled y dwthwn hwnnw,
pan elych di o ystafell i ystafell i
ymguddio.
26 A brenhin Israel a ddywedodd,
Cymmer Micheah, a dwg ef yn ei
ol at Amon tywysog y ddinas, ac
at Joas mab y brenhin;
27 A dywed, Fel hyn y dywed y
brenhin; Rhowch hwn yn y carch-
ardy, a bwydwch ef â bara cystudd
ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod
mewn heddwch.
28 A dywedodd Micheah, Os gan
ddychwelyd y dychweli di mewn
heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD
ynof fi. Dywedodd hefyd, Gwran-
dêwch *hyn* yr holl bobl.
29 Felly brenhin Israel a Jehosa-
phat brenhin Judah a aethant i
fynu i Ramoth-Gilead.
30 A brenhin Israel a ddywedodd
wrth Jehosaphat, [3] Mi a newidiaf
fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond
gwisg di dy ddillad *dy hun.* A
brenhin Israel [h] a newidiodd *ei*
ddillad, ac a aeth i'r rhyfel.
31 A brenhin Syria a orchymyn-
asai i dywysogion y cerbydau *oedd*
ganddo, *sef* deuddeg ar hugain,
gan ddywedyd, Nac ymleddwch â
bychan nac â mawr, ond â brenhin
Israel yn unig.

[2] Neu, *eunuch.*

[d] Matt. 9. 36.

[e] Job 1. 6. a 2. 1. Dan. 7. 10. Zech. 1. 10. Matt. 18. 10. Heb. 1. 7, 14.

Cyn CRIST 897.

[f] Barn. 9. 23. Job 12. 16. Ezec. 14. 9. 2 Thess. 2. 11.

[g] 2 Chron. 18. 23.

[3] Neu, *pan newidiodd ei ddillad, a myned i'r rhyfel.*

[h] 2 Chron. 35. 22.

Cyn CRIST 897.

32 A phan welodd tywysogion y cerbydau Jehosaphat, hwy a ddywedasant, Dïau brenhin Israel *yw* efe. A hwy a droisant i ymladd yn ei erbyn ef: a Jehosaphat [i] a waeddodd.

33 A phan welodd tywysogion y cerbydau nad brenhin Israel oedd efe, hwy a ddychwelasant oddi ar ei ol ef.

34 A *rhyw* wr a dynnodd mewn bwa [4] ar ei amcan, ac a darawodd frenhin Israel rhwng [5] cyssylltiadau y llurig: am hynny efe a ddywedodd wrth ei gerbydwr, Tro dy law, a dwg fi allan o'r fyddin; canys fe a'm clwyfwyd i.

35 A'r rhyfel a [6] gryfhaodd y dwthwn hwnnw: a'r brenhin a gynhelid i fynu yn ei gerbyd yn erbyn y Syriaid; ac efe a fu farw gyd â'r hwyr: a gwaed yr archoll a ffrydiodd i [7] ganol y cerbyd.

36 Ac fe aeth cyhoeddiad trwy y gwersyll ynghylch machludiad yr haul, gan ddywedyd, *Eled* pob un i'w ddinas, a phob un i'w wlad ei hun.

37 ¶ Felly y bu farw y brenhin, ac y daeth efe i Samaria; a hwy a gladdasant y brenhin yn Samaria.

38 A golchwyd ei gerbyd ef yn llyn Samaria; a'r cwn a lyfasant ei waed ef: yr arfau hefyd a olchwyd; [k] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarasai efe.

39 A'r rhan arall o hanesion Ahab, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'r tŷ [l] ifori a adeiladodd efe, a'r holl ddinasoedd a adeiladodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

40 Felly Ahab a hunodd gyd â'i dadau; ac Ahazïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

914.

41 ¶ A [m] Jehosaphat mab Asa a aeth yn frenhin ar Judah yn y bedwaredd flwyddyn i Ahab brenhin Israel.

42 Jehosaphat *oedd* fab pymtheng mlwydd ar hugain pan aeth efe yn frenhin; a phùm mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam ef *oedd* Azubah, merch Silhi.

Cyn CRIST 914.

43 Ac efe a rodiodd yn holl ffordd Asa ei dad, ni ŵyrodd efe oddi wrthi hi, gan wneuthur *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD. Er [n] hynny ni thynnwyd ymaith yr uchelfeydd; y bobl oedd etto yn offrymmu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

44 A [o] Jehosaphat a heddychodd â brenhin Israel.

45 A'r rhan arall o hanes Jehosaphat, a'i rymmusdra a wnaeth efe, a'r modd y rhyfelodd efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

46 A'r rhan arall [p] o'r sodomiaid a'r a adawyd yn nyddiau Asa ei dad ef, efe a'u dileodd o'r wlad.

913.

47 Yna nid *oedd* brenhin yn Edom: *ond* rhaglaw *oedd* yn *lle* brenhin.

48 [q] Jehosaphat [8] [r] a wnaeth longau [9] [s] môr i fyned i Ophir am aur: ond nid aethant; canys y llongau a ddrylliodd yn Esion-Gaber.

49 Yna y dywedodd Ahazïah mab Ahab wrth Jehosaphat, Eled fy ngweision i gyd â'th weision di yn y llongau: ond ni fynnai Jehosaphat.

889.

50 ¶ A [t] Jehosaphat a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau yn ninas Dafydd ei dad; a Jehoram ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

51 ¶ [u] Ahazïah mab Ahab a aeth yn frenhin ar Israel yn Samaria, yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg i Jehosaphat brenhin Judah; ac a deyrnasodd ar Israel ddwy flynedd.

898.

52 Ac efe a wnaeth ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd yn ffordd ei dad, ac yn ffordd ei fam, ac yn ffordd Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

53 Canys efe a wasanaethodd Baal, ac a ymgrymmodd iddo, ac a ddigiodd ARGLWYDD DDUW Israel, yn ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.

---

[i] 2 Chron. 18. 31.
[4] Heb. *yn ei wirionde b.*
[5] Heb. *y cysswllt a'r ddwyfronneg.*
[6] Heb. *ddyrchafodd.*
[7] Heb. *fynwes.*
[k] pen. 21. 19.
[l] Amos 3. 15.
[m] 2 Chron. 20. 31.
[n] pen. 15. 14. 2 Bren. 12. 3.
[o] 2 Chron. 19. 2.
[p] pen. 15. 12.
[q] 2 Chron. 20. 35.
[8] Neu, *oedd ganddo ddeg llong.*
[r] pen. 10. 22.
[9] *Tharsis.*
[s] 2 Chron. 20. 37.
[t] 2 Chron. 21. 1.
[u] ad. 40.

AIL LYFR Y BRENHINOEDD;

YR HWN A ELWIR HEFYD,

PEDWERYDD LLYFR Y BRENHINOEDD.

Cyn CRIST Cylch 896.

PENNOD I.

1 Moab yn gwrthryfela. 2 Ahazïah yn gyrru at Baal-zebub, ac yn cael ei farnu gan Elïas. 5 Elïas ddwywaith yn dwyn tân o'r nefoedd ar y rhai a anfonasai Ahazïah i'w ddal ef, 13 yn tosturio wrth y trydydd tywysog; a chwedi ei gysuro gan angel, yn dangos i'r brenhin ei farwolaeth. 17 Jehoram mab Ahab yn teyrnasu yn lle Ahazïah.

YNA Moab a wrthryfelodd yn erbyn Israel, [a] wedi marwolaeth Ahab.

[a] pen. 3. 5.

2 Ac Ahazïah a syrthiodd trwy ddellt o'i lofft, yr hon *oedd* yn Samaria, ac a glefychodd; ac efe a anfonodd genhadau, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch, ac ymofynwch â Baal-zebub duw Ecron, a fyddaf fi byw o'r clefyd hwn.

3 Ac angel yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth Elïas y Thesbiad, Cyfod, dos i fynu i gyfarfod â chenhadau brenhin Samaria, a dywed wrthynt, Ai am nad *oedd* DUW yn Israel, yr ydych chwi yn myned i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron?

4 Ac am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw. Ac Elïas a aeth ymaith.

5 ¶ A phan ddychwelodd y cenhadau atto ef, efe a ddywedodd wrthynt, Paham y dychwelasoch chwi?

6 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr a ddaeth i fynu i'n cyfarfod ni, ac a ddywedodd wrthym ni, Ewch, dychwelwch at y brenhin a'ch anfonodd, a lleferwch wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ai am nad *oes* DUW yn Israel, yr ydwyt ti yn anfon i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron? o herwydd hynny ni ddisgyni o'r gwely y dringaist arno, eithr gan farw y byddi farw.

7 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa ddull *oedd ar* y gwr a ddaeth i fynu i'ch cyfarfod chwi, ac a lefarodd wrthych yr ymadroddion yma?

8 A hwy a ddywedasant wrtho, Gwr [b] blewog *oedd efe,* wedi ymwregysu hefyd â gwregys croen am ei lwynau. Dywedodd yntau, Elïas y Thesbiad *oedd* efe.

[b] Edrych Zech. 13. 4. Matt. 3. 4.

9 Yna efe a anfonodd atto ef dywysog ar ddeg a deugain, ynghyd â'i ddeg a deugain: ac efe a aeth i fynu atto ef; (ac wele ef yn eistedd ar ben bryn;) ac a lefarodd wrtho, Ti wr DUW, y brenhin a lefarodd, Tyred i waered.

10 Ac Elïas a attebodd ac a ddywedodd wrth dywysog y deg a deugain, Os gwr DUW *ydwyf* fi, [c] disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg a deugain. A thân a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a'i hysodd ef a'i ddeg a deugain.

[c] Luc 9. 54.

11 A'r *brenhin* a anfonodd eilwaith atto ef dywysog arall ar ddeg a deugain, â'i ddeg a deugain: ac efe a attebodd ac a ddywedodd, O wr DUW, fel hyn y dywedodd y brenhin, Tyred i waered yn ebrwydd.

12 Ac Elïas a attebodd ac a ddywedodd wrthynt hwy, Os gwr DUW *ydwyf* fi, disgyned tân o'r nefoedd, ac ysed di a'th ddeg a deugain. A thân DUW a ddisgynodd o'r nefoedd, ac a'i hysodd ef a'i ddeg a deugain.

13 ¶ A'r *brenhin* a anfonodd etto y trydydd tywysog ar ddeg a deugain, â'i ddeg a deugain: a'r trydydd tywysog ar ddeg a deugain a aeth i fynu, ac a ddaeth ac a ymgrymmodd ar ei liniau ger bron Elïas, ac a ymbiliodd âg ef, ac a lefarodd wrtho, O wr DUW, attolwg, bydded fy einioes i, ac einioes dy ddeg gwas a deugain hyn, [d] yn werthfawr yn dy olwg di.

[d] Ps. 72. 14.

14 Wele, disgynodd tân o'r nefoedd, ac a ysodd y ddau dywysog cyntaf ar ddeg a deugain, a'u deg a deugeiniau: am hynny yn awr bydded fy einioes i yn werthfawr yn dy olwg di.

15 Ac angel yr ARGLWYDD a lefarodd wrth Elïas, Dos i waered gyd âg ef, nac ofna ef. Ac efe a gyfododd, ac a aeth i waered gyd âg ef at y brenhin.

16 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, O herwydd i ti anfon cenhadau i ymofyn â Baal-zebub duw Ecron, (ai am nad *oes* DUW yn Israel i ymofyn â'i air?) am hynny ni ddisgyni

Cyn CRIST Cylch 896.

o'r gwely y dringaist arno, eithr
gan farw y byddi farw.
17 ¶ Felly efe a fu farw, yn ol
gair yr ARGLWYDD yr hwn a lefar-
asai Elïas: [e] a Jehoram a deyrnas- [e] pen. 3. 1.
odd yn ei le ef, yn yr ail flwyddyn
i Jehoram mab Jehosaphat bren-
hin Judah; am nad oedd mab
iddo ef.
18 A'r rhan arall o weithredoedd
Ahazïah y rhai a wnaeth efe, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Israel?

PENNOD II.

1 *Elïas, wrth ganu yn iach i Eliseus, yn hollti yr Iorddonen â'i fantell;* 9 *a chwedi rhoi ei ddymuniad i Eliseus, yn cael ei ddwyn i'r nefoedd mewn cerbyd tanllyd.* 12 *Eliseus yn hollti yr Iorddonen â mantell Elïas; ac eraill yn gwybod wrth hynny ei fod ef yn lle Elïas.* 16 *Meibion y prophwydi yn mynnu chwilio am Elïas, a heb ei gael ef.* 19 *Eliseus â halen yn iachâu y dwfr.* 23 *Eirth yn distrywio y plant a felldigasai Eliseus.*

896. A PHAN oedd yr ARGLWYDD ar
gymmeryd i fynu Elïas mewn
corwynt i'r nefoedd, aeth Elïas ac
Eliseus allan o Gilgal.
2 Ac Elïas a ddywedodd wrth
Eliseus, [a] Aros, attolwg, yma: canys [a] Edrych Ruth 1. 15.
yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i
Bethel. Ac Eliseus a ddywedodd,
Fel mai byw yr ARGLWYDD, ac [b] *mai* [b] 1 Sam. 1. 26. ad. 4, 6. pen. 4. 30.
byw dy enaid dithau, nid ymadaw-
af â thi. Felly hwy a aethant i
waered i Bethel.
3 A [c] meibion y prophwydi, y rhai [c] 1 Bren. 20. 35. ad. 5, 7, 15. pen. 4. 1. a 9. 1.
oedd yn Bethel, a ddaethant allan
at Eliseus, ac a ddywedasant wrtho,
A wyddost ti mai heddyw y mae
yr ARGLWYDD yn dwyn dy feistr
[2] oddi arnat ti? Dywedodd yntau, [2] Heb. *oddi ar dy ben di?*
Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi
â sôn.
4 Ac Elïas a ddywedodd wrtho,
Aros yma, attolwg, Eliseus; canys
yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i Je-
richo. Dywedodd yntau, *Fel mai*
byw yr ARGLWYDD, ac *mai* byw dy
enaid dithau, nid ymadawaf â thi.
Felly hwy a ddaethant i Jericho.
5 A meibion y prophwydi, y rhai
oedd yn Jericho, a ddaethant at
Eliseus, ac a ddywedasant wrtho,
A wyddost ti mai heddyw y mae
yr ARGLWYDD yn dwyn dy feistr
oddi arnat ti? Yntau a ddywedodd,
Mi a wn *hynny* hefyd, tewch chwi
â sôn.
6 Ac Elïas a ddywedodd wrtho,
Aros yma, attolwg; canys yr AR-
GLWYDD a'm hanfonodd i'r Ior-
ddonen. Dywedodd yntau, *Fel mai* Cyn CRIST 896.
byw yr ARGLWYDD, ac *mai* byw dy
enaid dithau, nid ymadawaf â thi.
A hwy a aethant ill dau rhagddynt.
7 A dengwr a deugain o feibion y
prophwydi a aethant, ac a safasant
[3] ar gyfer o bell: a hwy ill dau a [3] Neu, *mewn golwg,* neu, *i edrych.*
safasant wrth yr Iorddonen.
8 Ac Elïas a gymmerth ei fantell,
ac a'*i* plygodd ynghyd, ac a daraw-
odd y dyfroedd, a [d] hwy a ymwahan- [d] Felly Exod. 14. 21. Jos. 3. 16. ad. 14.
asant yma ac accw, fel yr aethant
hwy trwodd ill dau ar *dir* sych.
9 ¶ Ac wedi iddynt fyned drosodd,
Elïas a ddywedodd wrth Eliseus,
Gofyn y peth a wnelwyf i ti, cyn fy
nghymmeryd oddi wrthyt. A dy-
wedodd Eliseus, Bydded gan hynny,
attolwg, ddau parth o'th yspryd di
arnaf fi.
10 Dywedodd yntau, [4] Gofynaist [4] Heb. *Caled y gwnaethost yn gofyn.*
beth anhawdd: os gweli fi *wrth fy*
nghymmeryd oddi wrthyt, fe fydd
i ti felly; ac onid ê, ni bydd.
11 Ac fel yr oeddynt hwy yn myn-
ed dan rodio ac ymddiddan, wele
[e] gerbyd tanllyd, a meirch tanllyd, a [e] pen. 6. 17.
hwy a'u gwahanasant hwynt ill dau.
Ac Elïas a ddyrchafodd mewn cor-
wynt i'r nefoedd.
12 ¶ Ac Eliseus oedd yn gweled,
ac efe a lefodd, [f] Fy nhad, fy nhad, [f] pen. 13. 14.
cerbyd Israel, a'i farchogion. Ac
nis gwelodd ef mwyach: ac efe
a ymaflodd yn ei ddillad, ac a'u
rhwygodd yn ddeuddarn.
13 Ac efe a gododd i fynu fantell
Elïas a syrthiasai oddi wrtho ef; ac
a ddychwelodd ac a safodd wrth fin
yr Iorddonen.
14 Ac efe a gymmerth fantell Elïas
a syrthiasai oddi wrtho ef, ac a dar-
awodd y dyfroedd, ac a ddywed-
odd, Pa le *y mae* ARGLWYDD DDUW
Elïas? Ac wedi iddo yntau daro y
dyfroedd, [g] hwy a wahanwyd yma ac [g] ad. 8.
accw. Ac Eliseus a aeth drosodd.
15 A phan welodd meibion y pro-
phwydi ef, y rhai *oedd* yn Jericho
[h] ar *ei* gyfer, hwy a ddywedasant, [h] ad. 7.
Gorphwysodd yspryd Elïas ar Eli-
seus. A hwy a ddaethant i'w gyf-
arfod ef, ac a ymgrymmasant hyd
lawr iddo.
16 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho, [5] Heb. *feibion nerth.*
Wele yn awr, y mae gyd â'th weis-
ion ddeg a deugain o [5] wŷr cryfion; [i] Edrych 1 Bren. 18. 12. Ezec. 8. 3. Act. 8. 39.
elont yn awr, ni a attolygwn, a cheis-
iant dy feistr: rhag i [i] yspryd yr
ARGLWYDD ei ddwyn ef, a'i fwrw
ar [6] ryw fynydd, neu mewn rhyw [6] Heb. *un o'r mynyddoedd.*

Cyn CRIST 896.

ddyffryn. Dywedodd yntau, Na an-
fonwch.
17 Etto buant daer arno, nes
cywilyddio *o hono,* ac efe a ddy-
wedodd, Anfonwch. A hwy a an-
fonasant ddengwr a deugain, y rhai
a'i ceisiasant ef dridiau, ond nis
cawsant.
18 A hwy a ddychwelasant atto ef,
ac efe oedd yn aros yn Jericho; ac
efe a ddywedodd wrthynt hwy, Oni
ddywedais i wrthych, Nac ewch?
19 ¶ A gwŷr y ddinas a ddywedas-
ant wrth Eliseus, Wele, attolwg, an-
sawdd y ddinas, da *yw,* fel *y mae* fy
arglwydd yn gweled: ond y dyfroedd
sydd ddrwg, a'r tir yn [7] ddiffaeth.
20 Ac efe a ddywedodd, Dygwch i
mi phiol newydd, a dodwch ynddi
halen. A hwy a'*i* dygasant atto ef.
21 Ac efe a aeth at ffynhonnell y
dyfroedd, ac [k] a fwriodd yr halen yno,
ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed-
odd yr ARGLWYDD, Mi a iacheais y
dyfroedd hyn; ni bydd oddi yno far-
wolaeth mwyach, na diffrwythdra.
22 Felly yr iachâwyd y dyfroedd
hyd y dydd hwn, yn ol gair Eliseus,
yr hwn a ddywedasai efe.
23 ¶ Ac efe a aeth i fynu oddi yno i
Bethel: ac fel yr oedd efe yn myned
i fynu ar hyd y ffordd, plant bychain
a ddaeth allan o'r ddinas, ac a'i
gwatwarasant ef, ac a ddywedasant
wrtho ef, Dos i fynu, moelyn, dos i
fynu, moelyn.
24 Ac efe a drodd yn ei ol, ac a
edrychodd arnynt, ac a'u melldith-
iodd yn enw yr ARGLWYDD. A dwy
arth a ddaeth allan o'r goedwig, ac
a ddrylliodd o honynt ddau blentyn
a deugain.
25 Ac efe a aeth oddi yno i fyn-
ydd Carmel, ac oddi yno efe a
ddychwelodd i Samaria.

[7] Heb. *erthylu.*
[k] Edrych Exod. 15. 25. pen. 4. 41. a 6. 6. Ioan 9. 6.

PENNOD III.

1 *Jehoram yn teyrnasu.* 4 *Mesa yn gwrthryfela.* 6 *Jehoram, a Jehosaphat, a brenhin Edom, mewn cyfyngder am ddwfr, trwy Eliseus yn cael dwfr, ac addewid o fuddugoliaeth.* 21 *Y Moabiaid, wedi eu twyllo gan liw y dwfr wrth ddyfod i yspeilio, yn cael eu gorchfygu.* 26 *Brenhin Moab, trwy aberthu mab brenhin Edom, yn gyrru Israel i'w gwlad.*

A JEHORAM mab Ahab a aeth
yn frenhin ar Israel yn Sa-
maria, yn y ddeunawfed flwyddyn i
Jehosaphat brenhin Judah, ac a
deyrnasodd ddeuddeng mlynedd.
2 Ac efe a wnaeth ddrwg y'ngolwg
yr ARGLWYDD, ond nid fel ei dad
nac fel ei fam: canys efe a fwriodd
ymaith ddelw Baal, [a] yr hon a wnel-
sai ei dad.
3 Etto efe a lynodd wrth [b] bechod-
au Jeroboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu: ni chiliodd
efe oddi wrthynt hwy.
4 ¶ A Mesa brenhin Moab oedd
berchen defaid, ac a dalai i frenhin
Israel gàn mil o [c] ŵyn, a chàn mil o
hyrddod gwlanog.
5 Ond [d] wedi marw Ahab, bren-
hin Moab a wrthryfelodd yn erbyn
brenhin Israel.
6 ¶ A'r brenhin Jehoram a aeth
allan y pryd hwnnw o Samaria, ac
a gyfrifodd holl Israel.
7 Efe a aeth *hefyd* ac a anfonodd
at Jehosaphat brenhin Judah, gan
ddywedyd, Brenhin Moab a wrth-
ryfelodd i'm herbyn i: a ddeui di
gyd â mi i ryfel yn erbyn Moab?
Dywedodd yntau, Mi a âf i fynu;
[e] myfi *a fyddaf* fel tithau, fy mhobl
i fel dy bobl dithau, fy meirch i fel
dy feirch dithau.
8 Ac efe a ddywedodd, Pa ffordd
yr awn ni i fynu? Dywedodd yntau,
Ffordd anialwch Edom.
9 Felly yr aeth brenhin Israel, a
brenhin Judah, a brenhin Edom; ac
a aethant o amgylch ar eu taith
saith niwrnod: ac nid oedd dwfr
i'r fyddin, nac i'r anifeiliaid *oedd*
[2] yn eu canlyn hwynt.
10 A brenhin Israel a ddywedodd,
Gwae *fi!* o herwydd i'r ARGLWYDD
alw y tri brenhin hyn ynghyd i'w
rhoddi yn llaw Moab.
11 A [f] Jehosaphat a ddywedodd,
Onid *oes* yma brophwyd i'r AR-
GLWYDD, fel yr ymofynom ni â'r
ARGLWYDD trwyddo ef? Ac un o
weision brenhin Israel a attebodd
ac a ddywedodd, *Y mae* yma Eli-
seus mab Saphat, yr hwn a dywallt-
odd ddwfr ar ddwylaw Elias,
12 A Jehosaphat a ddywedodd, Y
mae gair yr ARGLWYDD gyd âg ef.
Felly brenhin Israel, a Jehosaphat,
a brenhin Edom, a aethant i waered
atto ef.
13 Ac Eliseus a ddywedodd wrth
frenhin Israel, Beth *sydd* i mi *a
wnelwyf* â thi? [g] dos at [h] brophwydi
dy dad, ac at brophwydi dy fam. A
brenhin Israel a ddywedodd wrtho,
Nag ê: canys yr ARGLWYDD a alw-
odd y tri brenhin hyn ynghyd i'w
rhoddi yn llaw Moab.
14 Ac Eliseus a ddywedodd, [i] *Fel
mai* byw ARGLWYDD y lluoedd, yr

Cyn CRIST 896.
[a] 1 Bren. 16. 31, 32.
[b] 1 Bren. 12. 28, 31, 32.
[c] Edrych Es. 16. 1.
[d] pen. 1. 1.
895.
[e] 1 Bren. 22. 4.
[2] Heb. *wrth eu traed:* Edrych Exod. 11. 8.
[f] 1 Bren. 22. 7.
[g] Felly Barn. 10. 14. Ruth 1. 15.
[h] 1 Bren. 18. 19.
[i] 1 Bren. 17. 1. pen. 5. 16.

Cyn CRIST 895.

hwn yr ydwyf yn sefyll ger ei fron, oni bai fy mod i yn perchi wyneb Jehosaphat brenhin Judah, nid edrychaswn i arnat ti, ac ni'th welswn.
15 Ond yn awr dygwch i mi [k] gerddor. A phan ganodd y cerddor, daeth [l] llaw yr ARGLWYDD arno ef.
16 Ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD; [m] Gwna y dyffryn hwn yn llawn ffosydd.
17 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Ni welwch wynt, ac ni welwch wlaw; etto y dyffryn hwn a lenwir o ddwfr, fel yr yfoch chwi, a'ch anifeiliaid, a'ch ysgrubliaid.
18 A pheth ysgafn yw hyn y'ngolwg yr ARGLWYDD: efe a ddyry Moab yn eich llaw chwi hefyd.
19 A chwi a darêwch bob dinas gaerog, a phob dinas ddetholedig; a phob pren teg a fwriwch chwi i lawr; yr holl ffynhonnau dyfroedd hefyd a gauwch chwi, a phob darn o dir da a ddifwynwch chwi â cherrig.
20 A'r bore pan offrymmwyd y bwyd-offrwm, wele ddyfroedd yn dyfod o ffordd Edom; a'r wlad a lanwyd o ddyfroedd.
21 ¶ A phan glybu yr holl Moabiaid fod y brenhinoedd hynny wedi dyfod i fynu i ymladd yn eu herbyn hwynt, y galwyd ynghyd bawb a'r a allai [3] wisgo arfau, ac uchod, a hwy a safasant ar y terfyn.
22 A hwy a gyfodasant yn fore, a'r haul a gyfodasai ar y dyfroedd; a'r Moabiaid a ganfuant ar *eu* cyfer y dyfroedd yn goch fel gwaed:
23 A hwy a ddywedasant, Gwaed *yw* hwn: gan ddifetha y difethwyd y brenhinoedd, a hwy a darawsant bawb eu gilydd: am hynny yn awr at yr anrhaith, Moab.
24 A phan ddaethant at wersyll Israel, yr Israeliaid a gyfodasant, ac a darawsant y Moabiaid, fel y ffoisant o'u blaen hwynt: a hwy a [4] aethant rhagddynt, gan daro y Moabiaid yn *eu* gwlad *eu hun.*
25 A hwy a ddistrywiasant y dinasoedd, ac *i* bob darn o dir da y bwriasant bawb ei garreg, ac a'i llanwasant; a phob ffynnon ddwfr a gauasant hwy, a phob pren da a gwympasant hwy i lawr: [5] yn unig yn Cir-haraseth y gadawsant ei cherrig; etto y rhai oedd yn taflu a'*i* hamgylchynasant, ac a'i tarawsant hi.
26 ¶ A phan welodd brenhin Moab fod y rhyfelwyr yn drech nag ef, efe a gymmerth saith gant o wŷr gyd âg ef yn tynnu cleddyf, i ruthro ar frenhin Edom: ond nis gallasant hwy.
27 Yna efe a gymmerodd ei fab cyntaf-anedig ef, yr hwn oedd i deyrnasu yn ei le ef, [n] ac a'i hoffrymmodd ef yn boeth-offrwm ar y mur. A bu llid mawr yn erbyn Israel: [o] a hwy a aethant ymaith oddi wrtho ef, ac a ddychwelasant i'*w* gwlad *eu hun.*

PENNOD IV.

1 *Eliseus trwy rad penllad yn amlhâu olew y wraig weddw ddyledog.* 12 *Yn cael mab i'r Sunamees,* 18 *ac yn ei gyfodi ef o farw i fyw:* 38 *yn iachâu y cawl yn Gilgal:* 42 *yn porthi cannwr âg ugain torth o fara.*

A RHYW wraig o wragedd [a] meibion y prophwydi a lefodd ar Eliseus, gan ddywedyd, Dy was fy ngwr a fu farw; a thi a wyddost fod dy was yn ofni yr ARGLWYDD: a'r echwynwr a ddaeth [b] i gymmeryd fy nau fab i *i fod* yn gaethion iddo.
2 Ac Eliseus a ddywedodd wrthi, Beth a wnaf fi i ti? mynega i mi, beth sydd gennyt ti yn *dy* dŷ? Dywedodd hithau, Nid *oes* dim gan dy lawforwyn yn tŷ, ond ystenaid o olew.
3 Ac efe a ddywedodd, Dos, cais i ti lestri oddi allan gan dy holl gymmydogion, *sef* llestri gweigion, [c] [2] nid ychydig.
4 A phan ddelych i mewn, cau y drws arnat, ac ar dy feibion, a thywallt i'r holl lestri hynny; a dod heibio yr hwn *a fyddo* llawn.
5 Felly hi a aeth oddi wrtho ef, ac a gauodd y drws arni, ac ar ei meibion: a hwynt-hwy a ddygasant *y llestri* atti hi; a hithau a dywalltodd.
6 Ac wedi llenwi y llestri, hi a ddywedodd wrth ei mab, Dwg i mi etto lestr. Dywedodd yntau wrthi, Nid *oes* mwyach *un* llestr. A'r olew a beidiodd.
7 Yna hi a ddaeth ac a fynegodd i wr DUW. Dywedodd yntau, Dos, gwerth yr olew, a thâl [3] dy ddyled; a bydd di fyw, ti a'th feibion, ar y rhan arall.
8 ¶ A bu *ar ryw* ddiwrnod i Eliseus dramwyo i [d] Sunem; ac yno *yr oedd* gwraig oludog, yr hon [4] a'i cymhellodd ef i fwytta bara. A chynnifer gwaith ag y tramwyai efe heibio, efe a droai yno i fwytta bara.
9 A hi a ddywedodd wrth ei gwr, Wele yn awr, mi a wn mai gwr sanct-

[k] Edrych 1 Sam. 10. 5.
[l] Ezec. 1. 3. a 3. 14, 22. a 8. 1.
[m] Edrych pen. 4. 3.
[3] Heb. *ymwregysu â gwregys.*
[4] Neu, *darawsant ynddi, gan, &c.*
[5] Heb. *nes iddo adael ei cherrig yn Cir-haraseth.*
[n] Amos 2. 1.
[o] pen. 8. 20.
[a] 1 Bren. 20. 35.
[b] Edrych Lef. 25. 39. Matt. 18. 25.
[c] Edrych pen. 3. 17.
[2] Neu, *na phrinhâ.*
[3] Neu, *i'th ddyledwr.*
[d] Jos. 19. 18.
[4] Heb. *a ymaflodd ynddo.*

Cyn CRIST 895.

aidd i DDUW *ydyw* hwn, sydd yn
cynniwair heibio i ni yn wastadol.
10 Gwnawn, attolwg, ystafell fech-
an ar y mur; a gosodwn iddo yno
wely, a bwrdd, ac ystôl, a chan-
hwyllbren: fel y tro efe yno, pan
ddelo efe attom ni.
11 Ac ar ddydd-gwaith efe a ddaeth
yno, ac a drodd i'r ystafell, ac a
orphwysodd yno.
12 Ac efe a ddywedodd wrth Ge-
hazi ei was, Galw ar y Sunamees hon.
Yntau a alwodd arni hi: hithau a
safodd ger ei fron ef.
13 Dywedodd hefyd wrtho, Dywed
yn awr wrthi hi, Wele, ti a ofelaist
trosom ni â'r holl ofal yma; beth
sydd i'w wneuthur erot ti? a oes *a*
fynnych di ei ddywedyd wrth y
brenhin, neu wrth dywysog y llu?
Hithau a ddywedodd, Y'nghanol fy
mhobl yr ydwyf fi yn trigo.
14 Ac efe a ddywedodd, Beth gan
hynny *sydd* i'w wneuthur erddi hi?
A Gehazi a ddywedodd, Yn ddïau
nid *oes* iddi fab, a'i gwr *sydd* hen.
15 Ac efe a ddywedodd, Galw hi.
Ac efe a'i galwodd hi; a hi a saf-
odd yn y drws.
16 Ac efe a ddywedodd, [e] Ynghylch
[5] y pryd hwn wrth amser bywiolaeth,
ti a gofleidi fab. Hithau a ddywed-
odd, Nag ê, fy arglwydd, gwr DUW,
[f] na ddywed gelwydd i'th law-forwyn.
17 A'r wraig a feichiogodd, ac a
ddug fab y pryd hwnnw, yn ol am-
ser bywiolaeth, yr hyn a lefarasai
Elisëus wrthi hi.
18 ¶ A'r bachgen a gynnyddodd,
ac a aeth ddydd-gwaith allan at ei
dad at y medelwyr.
19 Ac efe a ddywedodd wrth ei
dad, Fy mhen, fy mhen. Dywedodd
yntau wrth langc, Dwg ef at ei fam.
20 Ac efe a'i cymmerth, ac a'i
dug ef at ei fam. Ac efe a eistedd-
odd ar ei gliniau hi hyd hanner
dydd, ac a fu farw.
21 A hi a aeth i fynu, ac a'i go-
sododd ef i orwedd ar wely gwr
DUW, ac a gauodd *y drws* arno, ac
a aeth allan.
22 A hi a alwodd ar ei gwr, ac a
ddywedodd, Anfon, attolwg, gyd â
mi un o'r llangciau, ac un o'r asyn-
od: canys mi a redaf hyd at wr
DUW, ac a ddychwelaf.
23 Dywedodd yntau, Paham yr âi
di atto ef heddyw? nid *yw hi* na
newydd-loer, na Sabbath. Hithau
a ddywedodd, [6] Pob peth yn dda.

[e] Gen. 18. 10, 14.
[5] Heb. *yr amser nodedig.*
[f] ad. 28.
[6] Heb. *Heddwch.*

24 Yna hi a gyfrwyodd yr asyn; ac
a ddywedodd wrth ei llangc, Gyrr,
a dos rhagot: nac [7] aros am danaf
fi i farchogaeth, onid archwyf i ti.
25 Felly hi a aeth, ac a ddaeth at
wr DUW i fynydd Carmel. A phan
welodd gwr DUW hi o bell, efe a
ddywedodd wrth Gehazi ei was,
Wele y Sunamees honno.
26 Rhed yn awr, attolwg, i'w chyf-
arfod, a dywed wrthi hi, *A wyt* ti
yn iach? *a ydyw* dy wr yn iach? *a*
ydyw y bachgen yn iach? Dywed-
odd hithau, Iach.
27 A phan ddaeth hi at wr DUW i'r
mynydd, hi a ymaflodd yn ei draed
ef: a Gehazi a nesaodd i'w gwthio
hi ymaith. A gwr DUW a ddywed-
odd, Gâd hi yn llonydd: canys ei
henaid *sydd* [8] ofidus ynddi; a'r AR-
GLWYDD *a'i* celodd oddi wrthyf fi,
ac nis mynegodd i mi.
28 Yna hi a ddywedodd, A ddy-
munais i fab gan fy arglwydd? [g] oni
ddywedais, Na thwylla fi?
29 Yna efe a ddywedodd wrth
Gehazi, [h] Gwregysa dy lwynau, a
chymmer fy ffon yn dy law, a dos
ymaith: o chyfarfyddi â neb, [i] na
chyfarch iddo; ac o chyfarch neb
di, nac atteb ef: a [k] gosod fy ffon i
ar wyneb y bachgen.
30 A mam y bachgen a ddywed-
odd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD,
ac *mai* byw dy enaid di, nid ymad-
awaf fi â thi. Ac efe a gyfododd,
ac a aeth ar ei hol hi.
31 A Gehazi a gerddodd o'u blaen
hwynt, ac a osododd y ffon ar wyn-
eb y bachgen: ond nid *oedd* na llef-
erydd, na [9] chlywed. Am hynny efe
a ddychwelodd i'w gyfarfod ef: ac
a fynegodd iddo, gan ddywedyd, Ni
ddeffrôdd y bachgen.
32 A phan ddaeth Elisëus i mewn
i'r tŷ, wele y bachgen wedi marw,
yn gorwedd ar ei wely ef.
33 Felly efe [1] a ddaeth i mewn, ac
a gauodd y drws arnynt ill dau, ac
a weddïodd ar yr ARGLWYDD.
34 Ac efe a aeth i fynu, ac a or-
weddodd ar y bachgen, ac a osod-
odd ei enau ar ei enau yntau, a'i
lygaid ar ei lygaid ef, a'i ddwylaw
ar ei ddwylaw ef, ac [m] efe a ym-
estynodd arno ef; a chynhesodd
cnawd y bachgen.
35 Ac efe a ddychwelodd, ac a
rodiodd yn y tŷ [2] i fynu ac i waered;
ac a aeth i fynu, ac a ymestynodd
arno ef: a'r [n] bachgen a disiodd hyd

Cyn CRIST 895.

[7] Heb. *attal erof fi farchogaeth.*
[8] Heb. *chwerw.*
[g] ad. 16.
[h] 1 Bren. 18. 46. pen. 9. 1.
[i] Luc 10. 4.
[k] Edrych Exod. 7. 9, 19. a 14. 16. pen. 2. 8, 14. Act. 19. 12.
[9] Heb. *ymwrandaw.*
[l] ad. 4. Matt. 6. 6.
[m] 1 Bren. 17. 21. Act. 20. 10.
[2] Heb. *unwaith yma, ac unwaith accw.*
[n] pen. 8. 1, 5.

Cyn CRIST 895.

yn seithwaith, a'r bachgen a agor-
odd ei lygaid.
36 Ac efe a alwodd ar Gehazi, ac
a ddywedodd, Galw y Sunamees
hon. Ac efe a alwodd arni hi. A
hi a ddaeth atto ef. Dywedodd
yntau, Cymmer dy fab.
37 A hi a aeth i mewn, ac a syrth-
iodd wrth ei draed ef, ac a ymgrym-
modd hyd lawr, ac a gymmerodd ei
mab, ac a aeth allan.
Cylch 891. 38 ¶ Ac Elisëus a ddychwelodd i
Gilgal. Ac *yr oedd* newyn yn y
wlad; a meibion y prophwydi *oedd*
yn eistedd ger ei fron ef: ac efe a
ddywedodd wrth ei was, Trefna y
crochan mawr, a berw gawl i feib-
ion y prophwydi.
39 Ac un a aeth allan i'r maes i
gasglu bresych, ac a gafodd win-
wydden wŷllt, ac a gasglodd o honi
fresych gwylltion lonaid ei wisg,
ac a ddaeth ac a'*u* briwodd yn y
crochan cawl: canys nid adwaen-
ent *hwynt.*
40 Yna y tywalltasant i'r gwŷr i
fwytta. A phan fwyttasant o'r cawl,
hwy a waeddasant, ac a ddywedas-
ant, O wr DUW, *y mae* angau yn y
crochan: ac ni allent *ei* fwytta.
41 Ond efe a ddywedodd, Dygwch
o Edrych Exod. 15. 25. pen. 2. 21. a 5. 10. Ioan 9. 6. flawd. Ac [o]efe a'*i* bwriodd yn y
crochan: dywedodd hefyd, Tywallt
i'r bobl, fel y bwyttaont. Ac nid
oedd dim niwed yn y crochan.
42 ¶ A daeth gwr o Baal-salisa,
ac a ddug i wr DUW o fara blaen-
ffrwyth, ugain torth haidd, a thy-
3 Neu, *wisg.* wysenau o ŷd newydd yn ei [3]gibau.
Ac efe a ddywedodd, Dod i'r bobl,
fel y bwyttaont.
43 A'i weinidog ef a ddywedodd,
p Ioan 6. 9. [p]I ba beth y rhoddaf hyn ger bron
cannwr? Dywedodd yntau, Dyro
i'r bobl, fel y bwyttaont: canys fel
hyn y dywedodd yr ARGLWYDD,
q Ioan 6. 11. [q]Hwy a fwyttânt, a bydd gweddill.
44 Felly efe a'*i* rhoddodd ger eu
bron hwynt: a hwy a fwyttasant,
r Matt. 14. 20. a 15. 37. Ioan 6. 13. ac [r]a weddillasant, yn ol gair yr
ARGLWYDD.

PENNOD V.

1 *Naaman, wrth chwedl ei gaeth-forwyn, yn myned i Samaria i'w iachâu o'i wahan-glwyf.* 8 *Elisëus yn ei yrru ef i'r Iorddonen i'w iachâu;* 15 *yn gwrthod ei roddion ef, ac yn rhoi iddo beth o'r ddaear.* 20 *Gehazi yn enw ei feistr yn cymmeryd rhoddion Naaman, ac yn cael gwahan-glwyf tragywyddol.*

Cylch 894. a Luc 4. 27. 2 Neu, *ddyrchafedig,* neu, *gymmeradwy ei wyneb.*

A [a]NAAMAN, tywysog llu bren-
hin Syria, oedd wr mawr yng
ngolwg ei arglwydd, ac yn [2]an-
rhydeddus; canys trwyddo ef y Cyn CRIST Cylch 894.
rhoddasai yr ARGLWYDD ymwared
i Syria: ac yr oedd efe yn wr cad-
arn nerthol, *ond yr oedd* yn wahan-
glwyfus.
2 A'r Syriaid a aethent allan yn
finteioedd, ac a gaethgludasent o
wlad Israel langces fechan; a hon-
no oedd [3]yn gwasanaethu gwraig 3 Heb. *o flaen.*
Naaman.
3 A hi a ddywedodd wrth ei
meistres, O na *byddai* fy arglwydd
o flaen y prophwyd *sydd* yn Sa-
maria! canys efe a'i [4]hiachâi ef o'i 4 Heb. *casglai.*
wahan-glwyf.
4 Ac *un* a aeth ac a fynegodd i'w
arglwydd, gan ddywedyd, Fel hyn
ac fel hyn y dywedodd y llangces o
wlad Israel.
5 A brenhin Syria a ddywedodd,
Dos, cerdda, a mi a anfonaf lythyr
at frenhin Israel. Ac efe a aeth
ymaith, ac [b]a ddug [5]gyd âg ef ddeg b pen. 8. 8, 9.
talent o arian, a chwe mil o aur, 5 Heb. *yn ei law.*
a deg pâr o ddillad.
6 Ac efe a ddug y llythyr at frenhin
Israel, gan ddywedyd, Yn awr pan
ddêl y llythyr hwn attat ti, wele,
anfonais attat ti Naaman fy ngwas,
fel yr iachâit ef o'i wahan-glwyf.
7 A phan ddarllenodd brenhin
Israel y llythyr, efe a rwygodd ei
ddillad, ac a ddywedodd, Ai [c]DUW c Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6.
ydwyf fi, i farwhâu, ac i fywhâu,
pan anfonai efe attaf fi i iachâu
gwr o'i wahan-glwyf? gwybyddwch
gan hynny, attolwg, a gwelwch mai
ceisio achos y mae efe i'm herbyn i.
8 ¶ A phan glybu Elisëus gwr
DUW rwygo o frenhin Israel ei
ddillad, efe a anfonodd at y bren-
hin, gan ddywedyd, Paham y rhwyg-
aist dy ddillad? deued yn awr attaf
fi, ac efe a gaiff wybod fod pro-
phwyd yn Israel.
9 Yna Naaman a ddaeth â'i feirch
ac â'i gerbydau, ac a safodd *wrth*
ddrws tŷ Elisëus.
10 Ac Elisëus a anfonodd atto ef
gennad, gan ddywedyd, Dos ac
[d]ymolch saith waith yn yr Iorddon- d Edrych pen. 4. 41.
en; a'th gnawd a ddychwel i ti, a
thithau a lanhêir.
11 Ond Naaman a ddigiodd, ac
a aeth ymaith; ac a ddywedodd,
Wele, mi a [6]feddyliais ynof fy hun, 6 Heb. *ddywedais wrthyf fy hun.*
gan ddyfod y deuai efe allan, ac
y safai efe, ac y galwai ar enw yr
ARGLWYDD ei DDUW, ac y [7]gos- 7 Heb. *cyhwfanai.*
odai ei law ar y fan, ac yr iachâi y
gwahan-glwyfus.

Cyn CRIST Cylch 894.

12 Onid gwell [8]Abana a Pharpar,
afonydd Damascus, na holl ddyfr-
oedd Israel? oni allaf ymolchi yn-
ddynt hwy, ac ymlanhâu? Felly efe
a drodd, ac a aeth ymaith mewn
digter.
13 A'i weision a nesasant, ac a
lefarasant wrtho, ac a ddywedasant,
Fy nhad, *pe* dywedasai y prophwyd
beth mawr wrthyt ti, onis gwnelsit?
pa faint mwy, gan iddo ddywedyd
wrthyt, Ymolch, a bydd lân?
14 Ac yna efe a aeth i waered, ac
a ymdrochodd saith waith yn yr Ior-
ddonen, yn ol gair gwr DUW: [e]a'i
gnawd a ddychwelodd fel cnawd
dyn bach, ac [f]efe a lanhâwyd.
15 ¶ Ac efe a ddychwelodd at wr
DUW, efe a'i holl fintai, ac a ddaeth
ac a safodd ger ei fron ef; ac a
ddywedodd, Wele, yn awr y gwn
nad *oes* DUW trwy yr holl ddaear,
ond yn Israel: am hynny cymmer
yn awr, attolwg, [9]rodd gan dy was.
16 Ond efe a ddywedodd, [g]*Fel*
mai byw yr ARGLWYDD, yr hwn yr
ydwyf yn sefyll ger ei fron, [h]ni
chymmeraf. Ac efe a gymhellodd
arno *ei* chymmeryd; etto efe a'*i*
gwrthododd.
17 A Naaman a ddywedodd, Oni
roddir yn awr i'th was lwyth cwpl
o fulod o ddaear? canys ni off-
rymma dy was mwyach boeth-off-
rwm nac aberth i dduwiau eraill,
ond i'r ARGLWYDD.
18 Yn y peth hyn yr ARGLWYDD
a faddeuo i'th was; pan elo fy ar-
glwydd i dŷ Rimmon i addoli yno,
a [i]phwyso ar fy llaw i, a *phan* ym-
grymmwyf finnau yn nhŷ Rimmon;
pan ymgrymmwyf yn nhŷ Rimmon,
maddeued yr ARGLWYDD i'th was
yn y peth hyn.
19 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Dos mewn heddwch. Ac efe a aeth
oddi wrtho ef encyd o [2]ffordd.
20 ¶ Ond Gehazi, gwas Elisëus
gwr DUW, a ddywedodd, Wele, fy
meistr a arbedodd Naaman y Syr-
iad hwn, heb gymmeryd o'i law ef yr
hyn a ddygasai efe: *fel mai* byw yr
ARGLWYDD, mi a redaf ar ei ol ef,
ac a gymmeraf ryw beth ganddo ef.
21 Felly Gehazi a ganlynodd ar ol
Naaman. A phan welodd Naaman
ef yn rhedeg ar ei ol, efe a ddis-
gynodd oddi ar y cerbyd i'w gyf-
arfod ef, ac a ddywedodd, [3]*A yw*
pob peth yn dda?
22 Dywedodd yntau, *Y mae* pob
peth yn dda. Fy meistr a'm hanfon-
odd i, gan ddywedyd, Wele, yr awr
hon dau langc o fynydd Ephraim, o
feibion y prophwydi, a ddaeth attaf
fi: dyro *yn awr* iddynt hwy dalent
o arian, a dau bâr o ddillad.
23 A Naaman a ddywedodd, Bydd
foddlawn, cymmer ddwy dalent. Ac
efe a fu daer arno ef; ac a rwym-
odd ddwy dalent o arian mewn dwy
gôd, a deubar o ddillad; ac efe a'*u*
rhoddodd at ddau o'i weision, i'*w*
dwyn o'i flaen ef.
24 A phan ddaeth efe i'r [4]bwlch,
efe a'*u* cymmerth o'u llaw hwynt,
ac a'*u* rhoddodd i gadw yn tŷ; ac
a ollyngodd ymaith y gwŷr, a hwy
a aethant ymaith.
25 Ond efe a aeth i mewn, ac a
safodd o flaen ei feistr. Ac Elisëus
a ddywedodd wrtho ef, O ba le
y daethost ti, Gehazi? Dywedodd
yntau, Nid aeth dy was *nac* yma
na thraw.
26 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Onid aeth fy nghalon *gyd â thi,* pan
drodd y gwr oddi ar ei gerbyd i'th
gyfarfod di? *a ydoedd hi* amser
i gymmeryd arian, ac i gymmeryd
gwisgoedd, ac olew-wyddlannau, a
gwinllannau, a defaid, a gwartheg,
a gweision, a morwynion?
27 Am hynny gwahan-glwyf Naa-
man a lŷn wrthyt ti, ac wrth dy
had yn dragywydd. Ac efe a aeth
ymaith o'i ŵydd ef [k]yn wahan-
glwyfus *cyn wynned* a'r eira.

PENNOD VI.

1 *Elisëus yn caniattâu i feibion y prophwydi gael ehengi eu terfynau; ac yn peri i'r haiarn nofio:* 8 *yn datguddio cyfrinach brenhin Syria.* 18 *Y llu a yrrwyd i ddal Elisëus, yn cael eu taro â dallineb:* 19 *a chwedi eu dwyn i Samaria, yn cael eu goll-wng ymaith.* 24 *Y newyn yn Samaria yn peri i wragedd fwytta eu plant.* 30 *Y brenhin yn gyrru i ladd Elisëus.*

Cylch 893.

A MEIBION y prophwydi a ddy-
wedasant wrth Elisëus, Wele
yn awr, y lle yr hwn yr ydym ni
yn trigo ynddo ger dy fron di, sydd
ry gyfyng i ni.
2 Awn yn awr hyd yr Iorddonen,
fel y cymmerom oddi yno bawb ei
drawst, ac y gwnelom i ni yno le
i gyfanneddu ynddo. Dywedodd
yntau, Ewch.
3 Ac un a ddywedodd, Bydd fodd-
lawn, attolwg, a thyred gyd â'th
weision. Dywedodd yntau, Mi a
ddeuaf.
4 Felly efe a aeth gyd â hwynt.

8 Neu, *Amana.*
e Job 33.25.
f Luc 4. 27.
9 Heb. *fendith.*
g pen. 3. 14.
h Gen. 14. 32. Edrych Matt. 10. 8. Act. 8. 18, 20.
i pen. 7. 2, 17.
2 Heb. *dir,* fel Gen. 35. 16.
3 Heb. *A oes heddwch?*
4 Neu, *lle dirgel.*
k Exod. 4. 6. Num. 12. 10.

Cyn CRIST Cylch 893.

A hwy a ddaethant at yr Iorddon-
en, ac a dorrasant goed.
5 A phan oedd un yn bwrw i lawr
drawst, ei [2]fwyell ef a syrthiodd
i'r dwfr. Ac efe a waeddodd, ac
a ddywedodd, Och fi, fy meistr!
canys benthyg oedd.
6 A gwr DUW a ddywedodd, Pa
le y syrthiodd? Yntau a ddangos-
odd iddo y fan. Ac [a]efe a dorrodd
bren, ac a'*i* taflodd yno; a'r haiarn
a nofiodd.
7 Ac efe a ddywedodd, Cymmer i
fynu i ti. Ac efe a estynodd ei law,
ac a'i cymmerodd.
8 ¶ A brenhin Syria oedd yn
rhyfela yn erbyn Israel; ac efe a
ymgynghorodd â'i weision, gan ddy-
wedyd, Yn y lle a'r lle *y bydd* fy
ngwersyllfa.
9 A gwr DUW a anfonodd at fren-
hin Israel, gan ddywedyd, Ymgadw
rhag myned i'r lle a'r lle: canys
yno y disgynodd y Syriaid.
10 A brenhin Israel a anfonodd
i'r lle *am* yr hwn y dywedasai gwr
DUW wrtho, ac y rhybuddiasai ef,
ac a ymgadwodd yno, nid unwaith,
ac nid dwywaith.
11 A chalon brenhin Syria a gy-
thryblwyd herwydd y peth hyn; ac
efe a alwodd ar ei weision, ac a
ddywedodd wrthynt, Oni fynegwch
i mi pwy o honom ni *sydd* gyd â
brenhin Israel?
12 Ac un o'i weision ef a ddywed-
odd, Nid *oes neb*, fy arglwydd fren-
hin: ond Eliseus y prophwyd, yr
hwn *sydd* yn Israel, a fynega i fren-
hin Israel y geiriau a leferi di yng
nghanol dy ystafell wely.
13 ¶ Ac efe a ddywedodd, Ewch,
ac edrychwch pa le *y mae* efe, fel
yr anfonwyf i'w gyrchu ef. Ac myn-
egwyd iddo, gan ddywedyd, Wele,
yn Dothan *y mae efe.*
14 Am hynny efe a anfonodd yno
feirch a cherbydau, a llu [3]mawr: a
hwy a ddaethant liw nos, ac a am-
gylchynasant y ddinas.
15 A phan gododd gweinidog gwr
DUW yn fore, a myned allan, wele
lu yn amgylchynu y ddinas, â
meirch ac â cherbydau. A'i was
a ddywedodd wrtho ef, Aha, fy
meistr! pa fodd y gwnawn?
16 Ac efe a ddywedodd, Nac ofna:
canys amlach *yw* [b]y rhai *sydd* gyd
â ni na'r rhai *sydd* gyd â hwynt.
17 Ac Eliseus a weddïodd, ac a
ddywedodd, O ARGLWYDD, agor,
attolwg, ei lygaid ef, fel y gwelo.
A'r ARGLWYDD a agorodd lygaid y
llangc; ac efe a edrychodd: ac wele
y mynydd yn llawn [c]meirch a cher-
bydau tanllyd o amgylch Eliseus.
18 A phan ddaethant i waered
atto ef, Eliseus a weddïodd ar yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Taro,
attolwg, y genedl hon â dallineb.
Ac [d]efe a'u tarawodd hwy â dall-
ineb, yn ol gair Eliseus.
19 ¶ Ac Eliseus a ddywedodd
wrthynt, Nid hon *yw* y ffordd, ac
nid hon *yw* y ddinas: deuwch ar fy
ol i, a mi a'ch dygaf chwi at y gwr
yr ydych chwi yn ei geisio. Ond efe
a'u harweiniodd hwynt i Samaria.
20 A phan ddaethant hwy i Sa-
maria, Eliseus a ddywedodd, O AR-
GLWYDD, agor lygaid y rhai hyn,
fel y gwelont. A'r ARGLWYDD a
agorodd eu llygaid hwynt; a hwy
a welsant: ac wele, y'nghanol Sa-
maria *yr oeddynt.*
21 A brenhin Israel a ddywed-
odd wrth Eliseus, pan welodd efe
hwynt, Gan daro a darawaf *hwynt,*
fy nhad?
22 Dywedodd yntau, Na tharo:
a darewit ti y rhai a gaethiwaist
â'th gleddyf ac â'th fwa dy hun?
gosod fara a dwfr ger eu bron
hwynt, fel y bwyttaont ac yr yfont,
ac yr elont at eu harglwydd.
23 Ac efe a arlwyodd iddynt hwy
arlwy fawr: a hwy a fwyttasant ac
a yfasant; ac efe a'u gollyngodd
hwynt ymaith, a hwy a aethant at
eu harglwydd. Felly byddinoedd
Syria ni chwanegasant ddyfod mwy-
ach i wlad Israel.
24 ¶ Ac wedi hyn Benhadad bren-
hin Syria a gynhullodd ei holl lu,
ac a aeth i fynu, ac a warchaeodd
ar Samaria.
25 Ac yr oedd newyn mawr yn
Samaria: ac wele, yr oeddynt hwy
yn gwarchae arni hi, nes bod pen
asyn er pedwar ugain *sicl* o arian,
a phedwaredd *ran* cab o dom col-
ommennod er pùm *sicl* o arian.
26 Ac fel yr oedd brenhin Israel
yn myned heibio ar y mur, gwraig
a lefodd arno ef, gan ddywedyd,
Achub, fy arglwydd frenhin.
27 Dywedodd yntau, [4]Oni achub
yr ARGLWYDD dydi, pa fodd yr
achubaf fi di? Ai o'r ysgubor, neu
o'r gwin-wryf?
28 A'r brenhin a ddywedodd wrthi
hi, Beth *a ddarfu* i ti? Hithau a

Cylch 892.

[2] Heb. *haiarn.*
[a] pen. 2. 21.
[3] Heb. *trwm.*
[b] 2 Chron. 32. 7.
[c] pen. 2. 11. Ps. 34. 7. Zech. 1. 8. a 6. 1–7.
[d] Gen. 19. 11.
[4] Neu, *Na achubed.*

Cyn CRIST Cylch 892.

ddywedodd, Y wraig hon a ddy-
wedodd wrthyf, Dyro dy fab, fel
y bwyttaom ef heddyw; a'm mab
innau a fwyttâwn ni y fory.
29 Felly [e]ni a ferwasom fy mab i,
ac a'i bwyttasom ef: a mi a ddywed-
ais wrthi hithau y diwrnod arall,
Dyro dithau dy fab, fel y bwyttaom
ef: ond hi a guddiodd ei mab.
30 ¶ A phan glybu y brenhin eir-
iau y wraig, efe a rwygodd ei ddill-
ad, ac a aeth heibio ar y mur; a'r
bobl a edrychodd, ac wele, sachlïan
oedd am ei gnawd ef oddi fewn.
31 Ac efe a ddywedodd, [f]Fel hyn
y gwnelo DUW i mi, ac fel hyn y
chwanego, os saif pen Elisëus mab
Saphat arno ef heddyw.
32 Ond Elisëus oedd yn eistedd
yn ei dŷ, a'r henuriaid yn eistedd
gyd âg ef. A'*r brenhin* a anfonodd
wr o'i flaen: ond cyn dyfod y gen-
nad atto ef, efe a ddywedodd wrth
yr henuriaid, [g]A welwch chwi fel
yr anfonodd mab y llofrudd hwn
i gymmeryd ymaith fy mhen i?
Edrychwch pan ddêl y gennad i
mewn, cauwch y drws, a deliwch ef
wrth y drws: onid *yw* trwst traed
ei arglwydd ar ei ol ef?
33 Ac efe etto yn ymddiddan â
hwynt, wele y gennad yn dyfod i
mewn atto ef: ac efe a ddywedodd,
Wele, y drwg hyn *sydd* oddi wrth
yr ARGLWYDD; paham y disgwyliaf
wrth yr ARGLWYDD mwy?

PENNOD VII.

1 *Elisëus yn prophwydo helaethrwydd anghredadwy yn Samaria.* 3 *Pedwar gwahan-glwyfus yn myned i wersyll y Syriaid, ac yn dangos iddynt ffoi.* 12 *Y brenhin yn cael hynny yn wir, ac yn yspeilio pebyll y Syriaid.* 17 *Y pennaeth ni choeliai eiriau y prophwyd, yn cael ei sathru dan draed nes ei farw.*

Cylch 892.

YNA Elisëus a ddywedodd,
Gwrandêwch air yr AR-
GLWYDD: Fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD; [a]Ynghylch y pryd
hwn y fory *y gwerthir* [2]sat o beill-
iaid er sicl, a dau sat o haidd er
sicl, ym mhorth Samaria.
2 Yna [3]tywysog yr oedd y brenhin
yn pwyso ar ei law a attebodd wr
DUW, ac a ddywedodd, Wele, *pe*
gwnai yr ARGLWYDD ffenestri yn
y nefoedd, a fyddai y peth hyn? Dy-
wedodd yntau, Wele, ti a'*i* gweli
â'th lygaid, ond ni fwyttêi o hono.
3 ¶ Ac yr oedd pedwar gwr gwa-
han-glwyfus [b]wrth ddrws y porth,
a hwy a ddywedasant wrth eu gil-

[e] Deut. 28. 53, 57.
[f] Ruth 1. 17. 1 Bren. 19. 2.
[g] Luc 13. 23.
[a] ad. 18, 19.
[2] *mesur.*
[3] Heb. *tywysog o'r eiddo y brenhin oedd yn pwyso ar ei law ef,* pen. 5. 18.
[b] Lef. 13. 46.

ydd, Paham yr ydym ni yn aros
yma nes ein meirw?
4 Os dywedwn ni, Awn i mewn
i'r ddinas, newyn *sydd* yn y ddin-
as, a ni a fyddwn feirw yno; ac os
trigwn yma, ni a fyddwn feirw hef-
yd. Am hynny deuwch yn awr, ac
awn i wersyll y Syriaid: o chadw-
ant ni yn fyw, byw fyddwn; ac os
lladdant ni, byddwn feirw.
5 A hwy a gyfodasant ar dorriad
dydd i fyned i wersyll y Syriaid.
A phan ddaethant at gwrr eithaf
gwersyll y Syriaid, wele, nid *oedd*
neb yno.
6 Canys yr ARGLWYDD a barasai
i wersyll y Syriaid [c]glywed trwst
cerbydau, a thrwst meirch, trwst
llu mawr: a hwy a ddywedasant
wrth eu gilydd, Wele, brenhin Is-
rael a gyflogodd i'n herbyn ni [d]fren-
hinoedd yr Hethiaid, a brenhinoedd
yr Aipht, i ddyfod arnom ni.
7 Am hynny hwy a gyfodasant, ac
a ffoisant, ar lasiad dydd, ac a adaw-
sant eu pebyll, a'u meirch, a'u has-
ynod, *sef* y gwersyll fel *yr ydoedd*,
ac a ffoisant am eu heinioes.
8 A phan ddaeth y rhai gwahan-
glwyfus hyn hyd gwrr eithaf y
gwersyll, hwy a aethant i un babell,
ac a fwyttasant, ac a yfasant, ac a
gymmerasant oddi yno arian, ac
aur, a gwisgoedd, ac a aethant, ac
a'*i* cuddiasant, ac a ddychwelasant;
ac a aethant i babell arall, ac a
gymmerasant oddi yno, ac a aeth-
ant, ac a'*i* cuddiasant.
9 Yna y dywedodd y naill wrth y
llall, Nid ydym ni yn gwneuthur
yn iawn; y dydd hwn *sydd* ddydd
llawen-chwedl, ac yr ydym ni yn
tewi â sôn; os arhoswn ni hyd
oleuni y bore, [4]rhyw ddrwg a ddi-
gwydd i ni: deuwch gan hynny yn
awr, ac awn fel y mynegom i dŷ y
brenhin.
10 Felly hwy a ddaethant, ac a
waeddasant ar borthor y ddinas; a
hwy a fynegasant iddynt, gan ddy-
wedyd, Daethom i wersyll y Syr-
iaid, ac wele, nid *oedd* yno neb, na
llais dyn, ond y meirch yn rhwym,
a'r asynod yn rhwym, a'r pebyll
megis *yr oeddynt o'r blaen.*
11 Ac efe a alwodd ar y porthor-
ion; a hwy a'*i* mynegasant i dŷ y
brenhin oddi fewn.
12 ¶ A'r brenhin a gyfododd liw
nos, ac a ddywedodd wrth ei weis-
ion, Mynegaf yn awr i chwi yr hyn

Cyn CRIST Cylch 892.

[c] 2 Sam. 5. 24.
[d] 1 Bren. 10. 29.
[4] Heb. *ni a gawn gospedigaeth.*

Cyn CRIST Cylch 892.

a wnaeth y Syriaid i ni. Gwyddent
mai newynog *oeddym* ni; am hyn-
ny yr aethant ymaith o'r gwersyll
i ymguddio yn y maes, gan ddy-
wedyd, Pan ddelont hwy allan o'r
ddinas, ni a'u daliwn hwynt yn fyw,
ac a awn i mewn i'r ddinas.
13 Ac un o'r gweision a attebodd
ac a ddywedodd, Cymmer yn awr
bump o'r meirch a adawyd, y rhai a
adawyd yn y ddinas, (wele, *y maent*
hwy fel holl lïaws Israel, y rhai a ar-
hosasant ynddi; wele, *y maent* hwy
fel holl lïaws Israel, y rhai a ddar-
fuant;) ac anfonwn, ac edrychwn.
14 Felly hwy a gymmerasant feirch
dau gerbyd: a'r brenhin a anfon-
odd ar ol gwersyll y Syriaid, gan
ddywedyd, Ewch, ac edrychwch.
15 A hwy a aethant ar eu hol
hwynt hyd yr Iorddonen, ac wele,
yr holl ffordd ydoedd yn llawn o
ddillad a llestri, y rhai a fwriasai
y Syriaid ymaith wrth frysio: a'r
cenhadau a ddychwelasant ac a
fynegasant i'r brenhin.
16 A'r bobl a aethant allan, ac
a anrheithiasant wersyll y Syriaid:
a bu sat o beilliaid er sicl, a dau
sat o haidd er sicl, yn ol gair yr
ARGLWYDD.
17 ¶ A'r brenhin a osododd y ty-
wysog yr oedd efe yn pwyso ar ei
law *i wylied* ar y porth: a'r bobl a'i
mathrasant ef yn y porth, ac efe fu
[e] pen. 6. 32. ad. 2. farw, [e] megis y llefarasai gwr DUW,
yr hwn a ddywedasai *hynny* pan
ddaeth y brenhin i waered atto ef.
18 A bu, megis y llefarasai gwr
DUW wrth y brenhin, gan ddywed-
[f] ad. 1. yd, [f] Dau sat o haidd er sicl, a sat
o beilliaid er sicl, fydd y pryd *hwn*
y fory ym mhorth Samaria.
19 A'r tywysog a attebasai wr
DUW, ac a ddywedasai, Wele, *pe*
gwnai yr ARGLWYDD ffenestri yn y
nefoedd, a fyddai y peth hyn? Dy-
wedodd yntau, Wele, ti a'i gweli
â'th lygaid, ond ni fwyttêi o hono.
20 Ac felly y bu iddo ef: canys
y bobl a'i sathrasant ef yn y porth,
ac efe a fu farw.

PENNOD VIII.

1 *Y Sunamees, wedi gadael ei gwlad saith mlynedd i ffoi rhag y newyn, yn cael gan y brenhin ei thir yn ei ol, er mwyn gwyrthiau Elisëus.* 7 *Hazael, wedi clywed y brophwydoliaeth, yn lladd ei feistr, ac yn teyrnasu yn ei le ef.* 16 *Annuwiol lywodraeth Jehoram ar Judah.* 20 *Edom a Libnah yn cilio oddi wrth Judah.* 23 *Ahazïah yn frenhin ar ol Jehoram,* 25 *a'i lywodraeth annuwiol ef.* 28 *Efe yn ymweled â Jehoram, oedd friwedig yn Jezreel.*

YNA Elisëus a lefarodd wrth y Cyn CRIST Cylch 891.
wraig [a] y bywhasai efe ei mab,
gan ddywedyd, Cyfod, a dos, ti a'th
dylwyth, ac ymdeithia lle y gellych [a] pen. 4. 35.
ymdeithio: canys yr ARGLWYDD
[b] a alwodd am newyn, a *hwnnw* a [b] Ps. 105. 16. Hag. 1. 11.
ddaw ar y wlad saith mlynedd.
2 A'r wraig a gyfododd, ac a
wnaeth yn ol gair gwr DUW: a hi
a aeth, hi a'i thylwyth, ac a ym-
deithiodd y'ngwlad y Philistiaid
saith mlynedd.
3 Ac ym mhen y saith mlynedd, y Cylch 885.
wraig a ddychwelodd o wlad y Phi-
listiaid: a hi a aeth i weiddi ar y
brenhin am ei thŷ, ac am ei thir.
4 A'r brenhin oedd yn ymddiddan
â [c] Gehazi gwas gwr DUW, gan ddy- [c] pen. 5. 27.
wedyd, Adrodd i mi, attolwg, yr holl
bethau mawr a wnaeth Elisëus.
5 Ac fel yr oedd efe yn mynegi i'r
brenhin y modd y bywhasai efe y
marw, yna wele y wraig y bywhasai
efe ei mab yn gweiddi ar y brenhin
am ei thŷ, ac am ei thir. A Gehazi
a ddywedodd, Fy arglwydd frenhin,
dyma y wraig, a dyma ei mab yr
hwn a ddarfu i Elisëus ei fywhâu.
6 A'r brenhin a ofynodd i'r wraig;
a hithau a fynegodd iddo ef. A'r
brenhin a roddodd iddi ryw [2] ys- [2] Neu, *eunuch.*
tafellydd, gan ddywedyd, Dod dra-
chefn yr hyn oll *oedd* eiddi hi, a
holl gnwd y maes, o'r dydd y gad-
awodd hi y wlad hyd y pryd hwn.
7 ¶ A daeth Elisëus i Damascus: 885.
a Benhadad brenhin Syria oedd
glaf; a mynegwyd iddo ef, gan ddy-
wedyd, Daeth gwr DUW yma.
8 A'r brenhin a ddywedodd wrth
Hazael, [d] Cymmer anrheg yn dy [d] 1 Bren. 14. 3.
law, a dos i gyfarfod â gwr DUW; pen. 5. 5.
ac [e] ymofyn â'r ARGLWYDD trwy- [e] pen. 1. 2.
ddo ef, gan ddywedyd, A fyddaf fi
byw o'r clefyd hwn?
9 Felly Hazael a aeth i'w gyfarfod
ef, ac a gymmerth anrheg yn ei law,
a phob peth *a'r a oedd* dda *o* Da-
mascus, *sef* llwyth deugain o gam-
elod; ac a ddaeth, ac a safodd o'i
flaen ef, ac a ddywedodd, Benhadad
brenhin Syria dy fab a'm hanfon-
odd attat, gan ddywedyd, A fyddaf
fi byw o'r clefyd hwn?
10 Ac Elisëus a ddywedodd wrtho,
Dos, a dywed wrtho, Dïau y gelli
fyw: etto yr ARGLWYDD a ddang-
osodd i mi [f] y bydd efe marw yn [f] ad. 15.
ddïau.
11 Ac efe a osododd ei wyneb, [3] ac [3] Heb. *ac a'i gosododd.*
a ddaliodd sylw arno, nes cywil-

Cyn CRIST 885.

yddio o hono ef: a gwr DUW a
wylodd.
12 A Hazael a ddywedodd, Pa-
ham y mae fy arglwydd yn wylo?
Dywedodd yntau, Am fy mod yn
gwybod [g] y drwg a wnei di i feib-
ion Israel: eu hamddiffynfaoedd
hwynt a losgi di â thân, a'u gwŷr
ieuaingc a leddi â'r cleddyf, [h] a'u
plant a bwyi, a'u gwragedd beich-
iogion a rwygi.
13 A Hazael a ddywedodd, Pa
beth! ai ci *yw* dy was, fel y gwnel-
ai efe y mawr beth hyn? Ac Eli-
sëus a ddywedodd, [i] Yr ARGLWYDD
a ddangosodd i mi *y byddi* di yn
frenhin ar Syria.
14 Felly efe a aeth ymaith oddi
wrth Elisëus, ac a ddaeth at ei
arglwydd; yr hwn a ddywedodd
wrtho, Beth a ddywedodd Elisëus
wrthyt ti? Ac efe a attebodd, Efe
a ddywedodd wrthyf, y byddit ti
byw yn ddïau.
15 A thrannoeth efe a gymmerth
wrthban, ac a'*i* gwlychodd mewn
dwfr, ac a'*i* lledodd ar ei wyneb
ef, fel y bu efe farw: a Hazael a
deyrnasodd yn ei le ef.
892. 16 ¶ Ac yn y bummed flwyddyn i
Joram mab Ahab brenhin Israel, a
Jehosaphat yn frenhin yn Judah, y
[4] dechreuodd [k] Jehoram mab Jeho-
saphat brenhin Judah deyrnasu.
17 Mab ddeuddeng mlwydd ar
hugain oedd efe pan ddechreuodd
deyrnasu; ac wyth mlynedd y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem.
18 Ac efe a rodiodd yn ffordd
brenhinoedd Israel, fel y gwnai tŷ
Ahab: canys [l] merch Ahab oedd
yn wraig iddo: felly efe a wnaeth
yr hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr
ARGLWYDD.
19 Ond ni fynnai yr ARGLWYDD
ddifetha Judah, er mwyn Dafydd
ei was; [m] megis yr addawsai efe, y
rhoddai iddo [5] oleuni, *ac* i'w feibion
yn dragywydd.
20 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrth-
ryfelodd [n] Edom oddi tan law Ju-
dah, ac y gosodasant frenhin arnynt
eu hunain.
21 A Joram a aeth trosodd i Sair,
a'r holl gerbydau gyd âg ef; ac efe
a gyfododd liw nos, ac a darawodd
yr Edomiaid oedd yn ei amgylchu
ef, a thywysogion y cerbydau: a'r
bobl a ffodd i'w pebyll.
22 Er hynny Edom a wrthryfel-
odd oddi tan law Judah hyd y dydd
hwn. Yna y gwrthryfelodd [o] Libnah
y pryd hwnnw.
23 A'r rhan arall o hanes Joram,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *yd-
ynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Judah?
24 A Joram a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dad-
au yn ninas Dafydd; ac [p] [6] Ahazïah
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
25 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn
i Joram mab Ahab brenhin Israel
yr aeth Ahazïah mab Jehoram bren-
hin Judah yn frenhin.
26 Mab dwy flwydd ar hugain
oedd Ahazïah pan aeth efe yn fren-
hin; ac un flwyddyn y teyrnasodd
efe yn Jerusalem: ac enw ei fam
ef *oedd* Athalïah, [7] merch Omri
brenhin Israel.
27 Ac efe a rodiodd yn ffordd tŷ A-
hab, ac a wnaeth yr hyn oedd ddrwg
y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel tŷ Ahab:
canys [8] daw tŷ Ahab *ydoedd* efe.
28 ¶ Ac efe a aeth gyd â Joram
mab Ahab i ryfel yn erbyn Hazael
brenhin Syria i [9] Ramoth-Gilead; a'r
Syriaid a darawsant Joram.
29 A [q] Joram y brenhin a ddychwel-
odd i Jezreel i ymiachâu o'r briwiau
[2] a roisai y Syriaid iddo ef yn Ramah,
wrth ymladd o hono ef yn erbyn
Hazael brenhin Syria: ac [r] Ahazïah
mab Jehoram brenhin Judah a aeth
i waered i ymweled â Joram mab
Ahab yn Jezreel; canys claf ydoedd.

PENNOD IX.

1 Elisëus yn danfon prophwyd ieuangc i enneinio Jehu yn Ramoth-Gilead. 4 Y prophwyd wedi gwneuthur ei neges, yn ffoi. 11 Jehu, wedi ei wneuthur yn frenhin gan y milwyr, yn lladd Joram ym maes Naboth. 27 Lladd Ahazïah yn Gur, a'i gladdu yn Jerusalem. 30 Taflu Jezebel allan trwy ffenestr, a chwn yn ei bwytta hi.

AC Elisëus y prophwyd a alwodd 884.
un o [a] feibion y prophwydi, ac
a ddywedodd wrtho, [b] Gwregysa dy
lwynau, a chymmer y phïolaid olew
hon yn dy law, a dos i Ramoth-
Gilead.
2 A phan ddelych yno, edrych
yno am Jehu mab Jehosaphat, mab
Nimsi; a dos i mewn, a phâr iddo
godi o fysg [c] ei frodyr, a dwg ef i
ystafell [2] ddirgel:
3 Yna [d] cymmer y phïolaid olew,
a thywallt ar ei ben ef, a dywed,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD;
Mi a'th enneiniais di yn frenhin ar
Israel: yna agor y drws, a ffo, ac
nac aros.

---

[g] pen. 10. 32. a 12. 17. a 13. 3, 7. Amos 1. 3.
[h] pen. 15. 16. Hos. 13. 16. Amos 1. 13.
[i] 1 Bren. 19. 15.
[4] Heb. *teyrnasodd.*
[k] 2 Chron. 21. 5.
[l] ad. 26.
[m] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 11. 36. a 15. 4.
[5] Heb. *ganwyll,* neu, *lamp.*
[n] Gen. 27. 40. 2 Chron. 21. 8.

Cyn CRIST 892.
[o] 2 Chron. 21. 10.
[p] 2 Chron. 22. 1.
885.
[6] A elwir *Azariah,* 2 Chron. 22. 6. ac a elwir *Jehoahaz,* 2 Chron. 21. 17. a 25. 23.
[7] Neu, *wyres:* Edrych ad. 18.
[8] *mab yng nghyfraith.*
884.
[9] *Ramah,* ad. 29.
[q] pen. 9. 15.
[2] Heb. *â'r rhai yr archollasai y Syriaid ef.*
[r] 2 Chron. 22. 6, 7.
[a] 1 Bren. 20. 35.
[b] pen. 4. 29. Jer. 1. 17.
[c] ad. 5, 11.
[2] Heb. *o fewn ystafell.*
[d] 1 Bren. 19. 16.

Cyn CRIST 884.

4 ¶ Felly y llangc, *sef* llangc y pro-
phwyd, a aeth i Ramoth-Gilead.
5 A phan ddaeth efe, wele, tywys-
ogion y llu *oedd* yn eistedd: ac efe
a ddywedodd, Y mae i mi air â thi,
O dywysog. A dywedodd Jehu, A
pha un o honom ni oll? Dywedodd
yntau, A thydi, O dywysog.
6 Ac efe a gyfododd, ac a aeth i
mewn i'r tŷ: ac yntau a dywalltodd
yr olew ar ei ben ef, ac a ddywed-
odd wrtho, Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel; [e] Myfi a'th
enneiniais di yn frenhin ar bobl yr
ARGLWYDD, *sef* ar Israel.
7 A thi a darewi dŷ Ahab dy ar-
glwydd; fel y dïalwyf fi waed fy
ngweision y prophwydi, a gwaed
holl weision yr ARGLWYDD, [f] ar law
Jezebel.
8 Canys holl dŷ Ahab a ddifethir:
a [g] mi a dorraf ymaith oddi wrth
Ahab [h] yr hwn a biso ar bared, [i] y
gwarchaeëdig hefyd, a'r hwn a ad-
awyd yn Israel.
9 A mi a wnaf dŷ Ahab fel tŷ
[k] Jeroboam mab Nebat, ac fel tŷ
[l] Baasa mab Ahïah.
10 A'r cwn a fwyttânt Jezebel yn
rhandir Jezreel, ac ni *bydd a'i*
claddo *hi*. Ac efe a agorodd y
drws, ac a ffodd.
11 ¶ A Jehu a aeth allan at weis-
ion ei arglwydd, a dywedwyd wrtho
ef, *A yw* pob peth yn dda? paham
y daeth [m] yr ynfyd hwn attat ti?
Dywedodd yntau wrthynt, Chwi a
adwaenoch y gwr, a'i ymadroddion.
12 Dywedasant hwythau, Celwydd;
mynega yn awr i ni. Dywedodd yn-
tau, Fel hyn ac fel hyn y llefarodd
wrthyf, gan ddywedyd, Fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD, Mi a'th en-
neiniais di yn frenhin ar Israel.
13 A hwy a frysiasant, ac [n] a gym-
merasant bob un ei wisg, ac *a'i*
gosodasant dano ef ar ben uchaf
y grisiau, ac a ganasant mewn ud-
gorn, ac a ddywedasant, Jehu sydd
[3] frenhin.
14 A Jehu mab Jehosaphat mab
Nimsi a gyd-fwriadodd yn erbyn
Joram: (a Joram oedd yn cadw
Ramoth-Gilead, efe a holl Israel,
rhag Hazael brenhin Syria:
15 Ond [4] [o] Joram y brenhin a ddy-
chwelasai i ymiachâu i Jezreel, o'r
archollion *â*'r rhai [5] yr archollasai
y Syriaid ef wrth ymladd o hono
yn erbyn Hazael brenhin Syria.) A
dywedodd Jehu, Os mynnwch chwi,

[e] 2 Chron. 22. 7.
[f] 1 Bren. 21. 15.
[g] 1 Bren. 14. 10. a 21. 21.
[h] 1 Sam. 25. 22.
[i] Deut. 32. 36.
[k] 1 Bren. 14. 10. a 15. 29. a 21. 22.
[l] 1 Bren. 16. 3, 11.
[m] Jer. 29. 26. Ioan 10. 20. Act. 26. 24. 1 Cor. 4. 10.
[n] Matt. 21. 7.
[3] Heb. *yn teyrnasu.*
[4] Heb. *Jehoram.*
[o] pen. 8. 29.
[5] Heb. *y tarawsai.*

nac eled *un* dïangol o'r ddinas i
fyned i fynegi i Jezreel.
16 Felly Jehu a farchogodd mewn
cerbyd, ac a aeth i Jezreel; canys
Joram oedd yn gorwedd yno. Ac
Ahazïah brenhin Judah a ddaethai
i waered i ymweled â Joram.
17 A gwyliwr oedd yn sefyll ar y
tŵr yn Jezreel, ac a ganfu fintai
Jehu pan oedd efe yn dyfod, ac a
ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled
mintai. A Joram a ddywedodd, Cym-
mer wr march, ac anfon i'w cyfarfod
hwynt, a dyweded, *Ai* heddwch?
18 A gwr march a aeth i'w gyfar-
fod ef, ac a ddywedodd, Fel hyn y
dywed y brenhin, *A oes* heddwch?
A dywedodd Jehu, Beth *sydd* i ti
a ofynych am heddwch? tro yn fy
ol i. A'r gwyliwr a fynegodd, gan
ddywedyd, Y gennad a ddaeth hyd
attynt hwy, ond nid yw efe yn dy-
chwelyd.
19 Yna efe a anfonodd yr ail gwr
march, ac efe a ddaeth attynt hwy,
ac a ddywedodd, Fel hyn y dywed-
odd y brenhin, *A oes* heddwch? A
dywedodd Jehu, Beth *sydd* i ti *a
ofynych* am heddwch? tro yn fy ol i.
20 A'r gwyliwr a fynegodd, gan
ddywedyd, Efe a ddaeth hyd attynt
hwy, ond nid yw efe yn dychwelyd:
a'r [6] gyrriad *sydd* fel gyrriad Jehu
mab Nimsi; canys y mae efe yn
gyrru yn ynfyd.
21 A Joram a ddywedodd, Rhwym
y cerbyd. Yntau a rwymodd ei
gerbyd ef. A [p] Joram brenhin Is-
rael a aeth allan, ac Ahazïah bren-
hin Judah, pob un yn ei gerbyd,
a hwy a aethant yn erbyn Jehu,
a [7] chyfarfuant âg ef yn rhandir
Naboth y Jezreeliad.
22 A phan welodd Joram Jehu,
efe a ddywedodd, *A oes* heddwch,
Jehu? Dywedodd yntau, Pa hedd-
wch tra *fyddo* putteindra Jezebel
dy fam di, a'i hudoliaeth, *mor* aml?
23 A Joram a drodd ei law, ac a
ffodd, ac a ddywedodd wrth Ahazïah,
Y mae bradwriaeth, O Ahazïah.
24 A Jehu a [8] gymmerth fwa yn
ei law, ac a darawodd Joram rhwng
ei ysgwyddau, fel yr aeth y saeth
trwy ei galon ef, ac efe a [9] syrth-
iodd yn ei gerbyd.
25 A *Jehu* a ddywedodd wrth Bid-
car ei dywysog, Cymmer, bwrw ef
i randir maes Naboth y Jezreeliad:
canys cofia pan oeddym ni, mi a
thi, yn marchogaeth ynghyd ein

Cyn CRIST 884.

[6] Neu, *cerdded-iad.*
[p] 2 Chron. 22. 7.
[7] Heb. *chawsant ef.*
[8] Heb. *lanwodd ei law â bwa.*
[9] Heb. *ymgrymmodd.*

Cyn CRIST 884.

dau ar ol Ahab ei dad ef, [q] roddi o'r
ARGLWYDD arno ef y baich hwn.

[q] 1 Bren. 21. 29.

26 Dïau, meddai yr ARGLWYDD,
gwaed Naboth, a gwaed ei feibion,
a welais i neithiwyr, a mi a dalaf
i ti yn y rhandir hon, medd yr
ARGLWYDD. Gan hynny cymmer
a bwrw ef yn awr yn y rhandir
hon, yn ol gair yr ARGLWYDD.
27 ¶ Ond pan welodd Ahazïah
brenhin Judah *hynny*, efe a ffodd
ar hyd ffordd tŷ yr ardd. A Jehu
a ymlidiodd ar ei ol ef, ac a ddy-
wedodd, Tarêwch hwn hefyd yn *ei*
gerbyd. *A hwy a'i tarawsant ef*
yn rhiw Gur, yr hon *sydd* wrth
Ibleam; ac efe a ffodd i Megìdo,
ac a fu farw yno.
28 A'i weision a'i dygasant ef
mewn cerbyd i Jerusalem, ac a'i
claddasant ef yn ei feddrod gyd â'i
dadau, yn ninas Dafydd.
29 Ac yn yr unfed flwyddyn ar
ddeg i Joram mab Ahab yr aethai
Ahazïah yn frenhin ar Judah.

Cylch 886.

30 ¶ A phan ddaeth Jehu i Jez-
reel, Jezebel a glybu *hynny*, ac a
golurodd ei [2] hwyneb, ac a wisgodd
yn wych am ei phen, ac a edrych-
odd trwy ffenestr.

[2] Heb. *llygaid.*

31 A phan oedd Jehu yn dyfod
i mewn i'r porth, hi a ddywedodd,
[r] *A fu* heddwch i Zimri, yr hwn a
laddodd ei feistr?

[r] 1 Bren. 16. 9—20.

Cylch 884.

32 Ac efe a ddyrchafodd ei wyn-
eb at y ffenestr, ac a ddywedodd,
Pwy *sydd* gyd â mi, pwy? A dau
neu dri o'r ystafellyddion a edrych-
asant arno ef.
33 Yntau a ddywedodd, Teflwch
hi i lawr. A hwy a'i taflasant hi i
lawr; a thaenellwyd *peth* o'i gwaed
hi ar y pared, ac ar y meirch: ac
efe a'i mathrodd hi.
34 A phan ddaeth efe i mewn, efe
a fwyttaodd ac a yfodd, ac a ddy-
wedodd, Edrychwch am y *wraig*
felldigedig honno, a chleddwch hi;
canys [s] merch brenhin *ydyw* hi.

[s] 1 Bren. 16. 31.

35 A hwy a aethant i'w chladdu
hi; ond ni chawsant o honi onid
y benglog, a'r traed, a chledrau y
dwylaw.
36 Am hynny hwy a ddychwelas-
ant, ac a fynegasant iddo ef. Dy-
wedodd yntau, Dyna air yr AR-
GLWYDD, yr hwn a lefarodd efe
trwy law ei wasanaethwr Elïas y
Thesbiad, gan ddywedyd, [t] Yn rhan-
dir Jezreel y bwytty y cwn gnawd
Jezebel:

[t] 1 Bren. 21. 23.

37 A chelain Jezebel a fydd fel
tommen ar wyneb y maes, yn rhan-
dir Jezreel; fel na ellir dywedyd,
Dyma Jezebel.

Cyn CRIST Cylch 884.

PENNOD X.

1 *Jehu trwy lythyrau yn peri torri pennau deng mab a thri ugain Ahab:* 8 *ac yn ei esgusodi ei hun â phrophwydoliaeth Elïas:* 12 *yn lladd dau a deugain o frodyr Ahazïah wrth y tŷ cneifio:* 15 *yn cymmeryd Jehonadab atto;* 18 *a thrwy gyfrwysdra yn difetha holl addolwyr Baal:* 29 *yn canlyn pechodau Jeroboam.* 32 *Hazael yn gorthrymmu Israel.* 34 *Joahaz yn frenhin ar ol Jehu.*

AC i Ahab *yr oedd* deng mab a 884.
thri ugain yn Samaria. A Jehu
a ysgrifenodd lythyrau, ac a anfon-
odd i Samaria, at dywysogion Jez-
reel, *ac* at yr henuriaid, ac at dad-
maethod Ahab, gan ddywedyd,
2 Ac yn awr pan ddêl y llythyr
hwn attoch chwi, canys gyd â chwi
y mae meibion eich arglwydd, a
chennych chwi *y mae* cerbydau, a
meirch, a dinasoedd caerog, ac arfau:
3 Yna edrychwch yr hwn sydd
oreu, ac yn gymhwysaf o feibion
eich arglwydd, a gosodwch *ef* ar
deyrn-gadair ei dad, ac ymleddwch
dros dŷ eich arglwydd.
4 A hwy a ofnasant yn ddirfawr,
ac a ddywedasant, Wele, dau fren-
hin ni safasant o'i flaen ef: pa fodd
gan hynny y safwn ni?
5 Am hynny yr anfonodd yr hwn
oedd ar y tŷ, a'r hwn *oedd* ar y
ddinas, a'r henuriaid, a'r tadmaeth-
od, at Jehu, gan ddywedyd, Dy
weision di *ydym* ni, a'r hyn oll a
ddywedych di wrthym a wnawn ni;
ni wnawn ni neb yn frenhin: gwna
yr hyn a fyddo da yn dy olwg.
6 Yna efe a ysgrifenodd yr ail
llythyr attynt hwy, gan ddywedyd,
Os [2] eiddof fi *fyddwch*, ac *os* ar fy
llais i y gwrandêwch, cymmerwch
bennau y gwŷr, meibion eich ar-
glwydd, a deuwch attaf fi y pryd
hwn y fory i Jezreel. A meibion y
brenhin, *sef* deng nyn a thri ugain,
oedd gyd â phennaethiaid y ddinas,
y rhai oedd yn eu meithrin hwynt.

[2] Heb. *trosof y byddwch.*

7 A phan ddaeth y llythyr attynt,
hwy a gymmerasant feibion y bren-
hin, ac a laddasant ddeng nyn a
thri ugain, ac a osodasant eu pen-
nau hwynt mewn basgedau, ac a'*u*
danfonasant atto ef i Jezreel.
8 ¶ A chennad a ddaeth ac a
fynegodd iddo ef, gan ddywedyd,
Hwy a ddygasant bennau meibion
y brenhin. Dywedodd yntau, Gos-

Cyn CRIST 884.

odwch hwynt yn ddau bentwr wrth
ddrws y porth hyd y bore.
9 A'r bore efe a aeth allan, ac a
safodd, ac a ddywedodd wrth yr
holl bobl, Cyfiawn *ydych* chwi:
wele, myfi a gyd-fwriedais yn erbyn
fy arglwydd, ac a'i lleddais ef: ond
pwy a laddodd yr holl rai hyn?
10 Gwybyddwch yn awr na syrth
dim o air yr ARGLWYDD i'r ddaear,
yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD
am dŷ Ahab: canys gwnaeth yr
ARGLWYDD yr hyn a lefarodd efe
[a]trwy law Elïas ei was.
11 Felly Jehu a darawodd holl
weddillion tŷ Ahab yn Jezreel, a'i
holl bennaethiaid ef, a'i [3]gyfneseif-
iaid ef, a'i offeiriaid, fel na adawyd
un y'ngweddill.
12 ¶ Ac efe a gyfododd, ac a aeth
ymaith hefyd, ac a ddaeth i Sama-
ria. *Ac* fel *yr oedd efe wrth* dŷ
cneifio y bugeiliaid ar y ffordd,
13 [b]Jehu a gyfarfu â brodyr Aha-
zïah brenhin Judah, ac a ddywed-
odd, Pwy *ydych* chwi? Dywedasant
hwythau, Brodyr Ahazïah *ydym* ni;
a ni a ddaethom i waered i gyfarch
gwell i feibion y brenhin, ac i feib-
ion y frenhines.
14 Ac efe a ddywedodd, Deliwch
hwynt yn fyw. A hwy a'u daliasant
hwy yn fyw, ac a'u lladdasant hwy
wrth bydew y tŷ cneifio, *sef* dau wr
a deugain, ac ni adawodd efe wr o
honynt.
15 ¶ A phan aethai efe oddi yno,
efe a [4]gyfarfu â [c]Jehonadab mab
[d]Rechab yn cyfarfod âg ef, ac [5]a
gyfarchodd well iddo, ac a ddywed-
odd wrtho, A yw dy galon di yn
uniawn, fel *y mae* fy nghalon i gyd
â'th galon di? A dywedodd Jeho-
nadab, Ydyw. Od ydyw, *eb efe,*
[e]moes dy law. Rhoddodd yntau ei
law, ac efe a barodd iddo ddyfod
i fynu atto i'r cerbyd.
16 Ac efe a ddywedodd, Tyred
gyd â mi, a gwel fy zêl i tu ag at yr
ARGLWYDD. Felly hwy a wnaethant
iddo farchogaeth yn ei gerbyd ef.
17 A phan ddaeth efe i Samaria,
[f]efe a darawodd yr holl rai a adawsid
i Ahab yn Samaria, nes iddo ei ddin-
ystrio ef, yn ol gair yr ARGLWYDD,
[g]yr hwn a lefarasai efe wrth Elïas.
18 ¶ A Jehu a gynhullodd yr holl
bobl ynghyd, ac a ddywedodd wrth-
ynt, [h]Ahab a wasanaethodd Baal
ychydig, *ond* Jehu a'i gwasanaetha
ef lawer.

19 Ac yn awr gelwch attaf fi holl
brophwydi Baal, ei holl weision, a'i
holl offeiriaid ef, na fydded un yn
eisieu; canys aberth mawr *sydd*
gennyf i Baal: pwy bynnag a fyddo
yn eisieu, ni bydd efe byw. Ond
Jehu a wnaeth *hyn* mewn cyfrwys-
dra, fel y difethai efe addolwyr Baal.
20 A Jehu a ddywedodd, [6]Cy-
hoeddwch gymmanfa sanctaidd i
Baal. A hwy a'*i* cyhoeddasant.
21 A Jehu a anfonodd trwy holl
Israel; a holl addolwyr Baal a
ddaethant, ac nid oedd un yn eisieu
a'r ni ddaethai: a hwy a ddaethant
i dŷ Baal, a llanwyd tŷ Baal o ben
bwy gilydd.
22 Ac efe a ddywedodd wrth yr
hwn *oedd geidwad* ar y gwisgoedd,
Dwg allan wisgoedd i holl addol-
wyr Baal. Ac efe a ddug wisgoedd
iddynt.
23 A Jehu a aeth i mewn, a Jeho-
nadab mab Rechab, i dŷ Baal, ac a
ddywedodd wrth addolwyr Baal,
Chwiliwch ac edrychwch, rhag bod
yma gyd â chwi *neb* o weision yr
ARGLWYDD, ond addolwyr Baal yn
unig.
24 A phan ddaethant i mewn i
wneuthur aberthau, a phoeth-off-
rymmau, Jehu a osododd iddo allan
bedwar ugeinwr, ac a ddywedodd,
Os dïangc yr un o'r dynion a ddyg-
ais i'ch dwylaw chwi, einioes yr
hwn *y dïango ganddo fydd* am ei
einioes ef.
25 A phan orphenodd efe wneuth-
ur y poeth-offrwm, Jehu a ddywed-
odd wrth y swyddogion a'r tywysog-
ion, Ewch i mewn, lleddwch hwynt,
na ddeled neb allan. Felly hwy a'u
tarawsant hwy â min y cleddyf: a'r
swyddogion a'r tywysogion a'*u* tafl-
asant *hwy* allan, ac a aethant i
ddinas tŷ Baal.
26 A hwy a ddygasant allan ddelw-
au tŷ Baal, ac a'u llosgasant hwy.
27 A hwy a ddistrywiasant ddelw
Baal, ac a ddinystriasant dŷ Baal,
ac a'i gwnaethant ef yn domdy hyd
heddyw.
28 Felly y dileodd Jehu Baal
allan o Israel.
29 ¶ Etto pechodau Jeroboam mab
Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel
bechu, ni throdd Jehu oddi wrthynt
hwy, *sef oddi wrth* [i]y lloi aur *oedd*
yn Bethel, a'r rhai *oedd* yn Dan.
30 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Jehu, O herwydd i ti wneuthur

Cyn CRIST 884.

[a] 1 Bren. 21. 19, 21, 29.
[3] Neu, *gydnabod.*
[b] 2 Chron. 22. 8.
[4] Heb. *gafodd.*
[c] Jer. 35. 6.
[d] 1 Chron. 2. 55.
[5] Heb. *a'i bendithiodd.*
[e] Ezra 10. 19.
[f] 2 Chron. 22. 8.
[g] 1 Bren. 21. 21.
[h] 1 Bren. 16. 32.
[6] Heb. *Sancteiddiwch gymmanfa i Baal.*
[i] Bren. 12. 28.

Cyn CRIST 884.

yn dda, gan wneuthur *yr hyn oedd*
uniawn yn fy ngolwg i, yn ol yr hyn
oll a'r *a oedd* yn fy nghalon i y
gwnaethost i dŷ Ahab, [k]meibion y
bedwaredd genhedlaeth i ti a eis-
teddant ar orsedd-faingc Israel.

[k] Edrych ad. 35. pen. 13. 1, 10. a 14. 23. a 15. 8, 12.

31 Ond [7]nid edrychodd Jehu
am rodio y'nghyfraith ARGLWYDD
DDUW Israel â'i holl galon: *canys*
ni throdd efe oddi wrth bechodau
Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Is-
rael bechu.

[7] Heb. *ni wyliodd.*

Cylch 860.

32 ¶ Yn y dyddiau hynny y de-
chreuodd yr ARGLWYDD dorri cyr-
rau Israel: a Hazael a'u tarawodd
hwynt yn holl derfynau Israel;
33 O'r Iorddonen *tu a* chodiad
haul, *sef* holl wlad Gilead, y Gad-
iaid, a'r Reubeniaid, a'r Manassiaid,
o Aroer, yr hon *sydd* wrth afon
Arnon, [8][l]Gilead a Basan hefyd.

[8] Neu, *hyd Gilead.*
[l] Amos 1. 3.

34 A'r rhan arall o hanes Jehu, a'r
hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i holl
gadernid ef; onid *ydynt* hwy yn
ysgrifenedig yn llyfr chronicl bren-
hinoedd Israel?

856.

35 A Jehu a hunodd gyd â'i dadau,
a chladdwyd ef yn Samaria, a Joa-
haz ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
36 A'r dyddiau y teyrnasodd Jehu
ar Israel yn Samaria *oedd* wyth
mlynedd ar hugain.

PENNOD XI.

1 *Achub Joas gan ei fodryb Joseba, pan ladd-odd Athalïah yr had brenhinol, a'i guddio chwe blynedd yn nhŷ Dduw.* 4 *Jehoiada, trwy gynnorthwy y tywysogion, ar y seithfed flwyddyn yn ei wneuthur ef yn frenhin.* 13 *Lladd Athalïah.* 17 *Jehoiada yn adferu gwasanaeth Duw.*

884.

A PHAN welodd [a]Athalïah [b]mam
Ahazïah farw o'i mab, hi a
gyfododd, ac a ddifethodd [2]yr holl
had brenhinol.
2 Ond [3]Joseba merch y brenhin
Joram, chwaer Ahazïah, a gym-
merth Joas mab Ahazïah, ac a'i
lladrattaodd ef o fysg meibion y
brenhin *y rhai* a laddwyd: a hwy
a'i cuddiasant ef a'i fammaeth yn
ystafell y gwelŷau, rhag Athalïah,
fel na laddwyd ef.
3 Ac efe a fu gyd â hi y'nghûdd
yn nhŷ yr ARGLWYDD chwe blyn-
edd: ac Athalïah oedd yn teyrnasu
ar y wlad.

[a] 2 Chron. 22. 10.
[b] pen. 8. 26.
[2] Heb. *holl had y frenhiniaeth.*
[3] 2 Chron. 22. 11, *Josebca*

878.
[c] 2 Chron. 23. 1.

4 ¶ Ac [c]yn y seithfed flwyddyn yr
anfonodd Jehoiada, ac y cymmerth
dywysogion y cannoedd, *a'r* capten-
iaid, a'r swyddogion, ac a'u dug
hwynt i mewn atto i dŷ yr AR-
GLWYDD, ac a wnaeth â hwynt gyf-
ammod, ac a wnaeth iddynt dyngu
yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac a ddang-
osodd iddynt fab y brenhin.

Cyn CRIST 878.

5 Ac efe a orchymynodd iddynt,
gan ddywedyd, Dyma y peth a
wnewch chwi; Trydedd ran o
honoch sydd yn dyfod i mewn
[d]*ar* y Sabbath, a gadwant wyliad-
wriaeth tŷ y brenhin:

[d] 1 Chron. 9. 25.

6 A thrydedd ran *fydd* ym
mhorth Sur: a thrydedd ran yn y
porth o'r tu ol i'r swyddogion: felly
y cedwch wyliadwriaeth y tŷ rhag
ei dorri.
7 A [4]deuparth o honoch oll sydd
yn myned allan ar y Sabbath, a
gadwant wyliadwriaeth tŷ yr AR-
GLWYDD, ynghylch y brenhin.

[4] Neu, *dwy fintai,* Heb. *dwy law.*

8 A chwi a amgylchynwch y bren-
hin o bob parth, pob un a'i arfau yn
ei law; a'r hwn a ddelo i'r rhesau,
lladder ef: a byddwch gyd â'r bren-
hin pan elo efe allan, a phan ddelo
efe i mewn.
9 [e]A thywysogion y cannoedd a
wnaethant yn ol yr hyn oll a orchy-
mynasai Jehoiada yr offeiriad, a
chymmerasant bawb eu gwŷr y
rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y
Sabbath, gyd â'r rhai oedd yn myn-
ed allan *ar* y Sabbath; ac a ddaeth-
ant at Jehoiada yr offeiriad.

[e] 2 Chron. 23. 8.

10 A'r offeiriad a roddodd i dy-
wysogion y cannoedd waywffyn a
thariannau y brenhin Dafydd, y
rhai *oedd* yn nhŷ yr ARGLWYDD.
11 A'r swyddogion a safasant bob
un a'i arfau yn ei law, o'r [5]tu
dehau i'r tŷ, hyd y tu aswy i'r tŷ,
wrth yr allor a'r tŷ, amgylch ogylch
y brenhin.

[5] Heb. *ysgwydd ddehau.*

12 Ac efe a ddug allan fab y
brenhin, ac a roddodd y goron
arno ef, a'r dystiolaeth: a hwy a'i
hurddasant ef yn frenhin, ac a'i
henneiniasant ef; curasant hefyd eu
dwylaw, a dywedasant, Byw fyddo
y brenhin.
13 ¶ A phan glybu Athalïah drwst
y bobl yn rhedeg, hi a ddaeth i
mewn at y bobl i dŷ yr ARGLWYDD.
14 A phan edrychodd hi, wele, y
brenhin oedd yn sefyll [f]wrth y
golofn yn ol yr arfer, a'r tywysogion
a'r udgyrn yn ymyl y brenhin, a
holl bobl y wlad yn llawen, ac yn
canu mewn udgyrn. Ac Athalïah a
rwygodd ei dillad, ac a waeddodd,
Bradwriaeth, bradwriaeth!
15 A Jehoiada yr offeiriad a orchy-

[f] pen. 23. 3. 2 Chron. 34. 31.

Cyn CRIST 878.

mynodd i dywysogion y cannoedd,
y rhai oedd wedi eu gosod ar y llu,
ac a ddywedodd wrthynt, Dygwch
hi o'r tu allan i'r rhesau; a'r hwn a
ddelo ar ei hol hi, lladder ef â'r
cleddyf: canys dywedasai yr offeir-
iad, Na ladder hi yn nhŷ yr AR-
GLWYDD.
16 A hwy a osodasant ddwylaw
arni hi, a hi a aeth ar hyd y ffordd
feirch i dŷ y brenhin, ac yno y
lladdwyd hi.
17 ¶ [g]A Jehoiada a wnaeth gyfam-
mod rhwng yr ARGLWYDD a'r bren-
hin a'r bobl, i fod o honynt yn bobl
i'r ARGLWYDD; [h]a rhwng y brenhin
a'r bobl.
18 A holl bobl y wlad a aethant i
dŷ Baal, ac a'i dinystriasant ef a'i
allorau, ei ddelwau hefyd a ddryll-
iasant hwy yn chwilfriw, lladd-
asant hefyd Mattan offeiriad Baal
o flaen yr allorau. [i]A'r offeiriad a
osododd oruchwylwyr ar dŷ yr AR-
GLWYDD.
19 Efe a gymmerth hefyd dywys-
ogion y cannoedd, a'r capteniaid,
a'r swyddogion, a holl bobl y wlad,
a hwy a ddygasant i waered y bren-
hin o dŷ yr ARGLWYDD, ac a
ddaethant ar hyd ffordd porth y
swyddogion, i dŷ y brenhin: ac efe
a eisteddodd ar orseddfa y bren-
hinoedd.
20 A holl bobl y wlad a lawenych-
asant, a'r ddinas a lonyddodd: a
hwy a laddasant Athalïah â'r cledd-
yf *wrth* dŷ y brenhin.
21 [k]Mab saith mlwydd *oedd* Joas
pan aeth efe yn frenhin.

PENNOD XII.

1 Joas yn teyrnasu yn dduwiol tra fu fyw Jehoiada; 4 ac yn peri cyweirio y deml. 17 Troi Hazael oddi wrth Jerusalem âg anrheg o'r trysorau cyssegredig. 19 Ei weision yn lladd Joas, ac Amasïah yn myned yn frenhin ar ei ol ef.

YN [a]y seithfed flwyddyn i Jehu
y dechreuodd Joas deyrnasu,
a deugain mlynedd y teyrnasodd
efe yn Jerusalem. Ac enw ei fam
ef *oedd* Sibiah o Beerseba.
2 A Joas a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD ei
holl ddyddiau, *yn* y rhai y dysgodd
Jehoiada yr offeiriad ef.
3 Er hynny [b]ni thynnasid ymaith
yr uchelfeydd: y bobl oedd etto
yn offrymmu ac yn arogl-darthu yn
yr uchelfeydd.
4 ¶ A Joas a ddywedodd wrth yr
offeiriaid, [c]Holl arian y [2]pethau
cyssegredig a ddyger i mewn i dŷ
yr ARGLWYDD, [d]arian y gwr a gyn-
niweirio, arian [3]gwerth eneidiau
pob un, *a'r* holl arian a [e]glywo
neb ar ei galon eu dwyn i mewn i
dŷ yr ARGLWYDD;
5 Cymmered yr offeiriaid *hynny*
iddynt, pawb gan ei gydnabod, a
chyweiriant adwyau y tŷ, pa le
bynnag y caffer adwy ynddo.
6 Ond yn y drydedd flwyddyn
ar hugain i'r brenhin Joas, nid
adgyweiriasai yr offeiriaid agennau
y tŷ.
7 Yna y brenhin Joas a alwodd
am Jehoiada yr offeiriad, a'r offeir-
iaid *eraill,* ac a ddywedodd wrthynt,
Paham nad ydych chwi yn cyweirio
agennau y tŷ? yn awr gan hynny,
na dderbyniwch arian gan eich
cydnabod, ond rhoddwch hwy at
gyweirio adwyau y tŷ.
8 A'r offeiriaid a gydsyniasant na
dderbynient arian gan y bobl, ac
na chyweirient agennau y tŷ.
9 Eithr Jehoiada yr offeiriad a
gymmerth gist, ac a dyllodd dwll
yn ei chaead, ac a'i gosododd hi
o'r tu dehau i'r allor, ffordd y
delai un i mewn i dŷ yr ARGLWYDD:
a'r offeiriaid, y rhai oedd yn cadw
y [4]drws, a roddent yno yr holl
arian a ddygid i mewn i dŷ yr
ARGLWYDD.
10 A phan welent *fod* llawer o
arian yn y gist, y deuai ysgrifenydd
y brenhin, a'r arch-offeiriad, i fynu,
ac a [5]roent mewn codau, ac a gyf-
rifent yr arian a gawsid yn nhŷ yr
ARGLWYDD.
11 A hwy a roddasant yr arian
wedi eu cyfrif, yn nwylaw gweith-
wyr y gwaith, goruchwylwyr tŷ yr
ARGLWYDD: a hwy a'i [6]talasant i'r
seiri pren, ac i'r adeiladwyr oedd
yn gweithio tŷ yr ARGLWYDD.
12 Ac i'r seiri meini, ac i'r nadd-
wyr cerrig, ac i brynu coed a
cherrig nadd, i gyweirio adwyau tŷ
yr ARGLWYDD, ac am yr hyn oll a
aethai allan i adgyweirio y tŷ.
13 Etto ni wnaed yn nhŷ yr AR-
GLWYDD gwppanau arian, psaltring-
au, cawgiau, udgyrn, na llestri aur,
na llestri arian, o'r arian a ddygasid
i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.
14 Eithr hwy a'i rhoddasant i
weithwyr y gwaith; ac a gyweir-
iasant â hwynt dŷ yr ARGLWYDD.
15 Ac [f]ni cheisiasant gyfrif gan y

Marginal notes:
g 2 Chron. 23. 16.
h 2 Sam. 5. 3.
i 2 Chron. 23. 18.
k 2 Chron. 24. 1.
a 2 Chron. 24. 1.
b 1 Bren. 15. 14. a 22. 43. pen. 14. 4.

Cyn CRIST 878.
c pen. 22. 4.
2 Heb. *sancteiddiadau.*
d Exod. 30. 13.
3 Heb. *eneidiau ei bris ef,* Lef. 27. 2.
e Exod. 35. 5.
856.
4 Heb. *rhiniog.*
5 Heb. *rwyment.*
6 Heb. *dygasant allan.*
f pen. 22. 7.

Cyn CRIST 856.

dynion y rhoddasant hwy yr arian yn eu dwylaw i'w rhoddi i weithwyr y gwaith: canys yr oeddynt hwy yn gwneuthur yn ffyddlawn.

16 [g] Yr arian *dros* gamwedd a'r arian *dros* bechodau, ni ddygpwyd i mewn i dŷ yr ARGLWYDD: [h] eiddo yr offeiriaid oeddynt hwy.

17 ¶ Yna [i] Hazael brenhin Syria a aeth i fynu, ac a ymladdodd yn erbyn Gath, ac a'i hennillodd hi: a [k] Hazael a osododd ei wyneb i fyned i fynu yn erbyn Jerusalem.

18 A Joas brenhin Judah [l] a gymmerth yr holl bethau cyssegredig a gyssegrasai Jehosaphat, a Jehoram, ac Ahazïah, ei dadau ef, brenhinoedd Judah, a'i gyssegredig bethau ef ei hun, a'r holl aur a gafwyd yn nhrysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thŷ y brenhin, ac a'u hanfonodd at Hazael brenhin Syria, ac efe a [7] ymadawodd oddi wrth Jerusalem.

19 ¶ A'r rhan arall o hanes Joas, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

20 [m] A'i weision ef a gyfodasant, ac a gyd-fwriadasant fradwriaeth; ac a laddasant Joas *yn* [8] nhŷ Milo, wrth ddyfod i waered i Sila.

21 A [n] Jozachar mab Simeath, a Jozabad mab Somer, ei weision ef, a'i tarawsant ef, ac efe a fu farw; a hwy a'i claddasant ef gyd â'i dadau yn ninas Dafydd: ac Amasïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

g Lef. 5. 15, 18.
h Num. 18. 9.
i pen. 8. 12. Cylch 840.
k Edrych 2 Chron. 24. 23.
l 1 Bren. 15. 18. pen. 18. 15, 16.
7 Heb. *aeth i fynu.*
m pen. 14. 5. 839.
8 Neu, *Beth-milo.*
n 2 Chron. 24. 26, *Zabad.*
839.

PENNOD XIII.

1 *Annuwiol lywodraeth Joahaz; 3 a Hazael yn ei orthrymmu ef; ac yntau yn cael ymwared trwy weddi. 8 Joas yn teyrnasu yn ei le ef; 10 ei annuwiol lywodraeth yntau. 12 Jeroboam yn dyfod ar ei ol ef. 14 Eliseus wrth farw yn prophwydo y gorchfygai Joas y Syriaid dair gwaith. 20 Y Moabiaid yn dyfod yn erbyn y wlad, ac esgyrn Eliseus yn cyfodi gwr marw. 22 Hazael yn marw, a Joas deirgwaith yn gorchfygu Benhadad.*

856.

YN y drydedd flwyddyn ar hugain i Joas mab Ahazïah brenhin Judah, y teyrnasodd Joahaz mab Jehu ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd ar bymtheg *y teyrnasodd efe.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac a rodiodd ar ol pechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; ni throdd oddi wrthynt hwy.

3 ¶ A digofaint yr ARGLWYDD a lidiodd yn erbyn Israel; ac efe a'u rhoddodd hwynt yn llaw [a] Hazael brenhin Syria, ac yn llaw Benhadad mab Hazael, *eu* holl ddyddiau *hwynt.*

Cylch 849.
a pen. 8. 12.

Cyn CRIST Cylch 849.

Cylch 842.

4 A Joahaz a erfyniodd ar yr ARGLWYDD, a gwrandawodd yr ARGLWYDD arno ef; o herwydd iddo ganfod gorthrymder Israel, canys brenhin Syria a'u gorthrymmai hwynt.

5 (A'r ARGLWYDD a roddodd [b] achubwr i Israel, fel yr aethant oddi tan law y Syriaid: a meibion Israel a drigasant yn eu pebyll fel [2] cynt.

6 Etto ni throisant hwy oddi wrth bechodau tŷ Jeroboam, yr hwn a wnaeth i Israel bechu, *eithr* [3] rhodiasant ynddynt hwy: a'r [c] llwyn hefyd a safai yn Samaria.)

7 Ac ni adawodd efe i Joahaz *o'r* bobl, ond deg a deugain o wŷr meirch, a deg cerbyd, a deng mil o wŷr traed: o herwydd brenhin Syria a'u dinystriasai hwynt, ac a'u gwnaethai hwynt fel llwch wrth [d] ddyrnu.

8 ¶ A'r rhan arall o hanes Joahaz, a'r hyn oll a wnaeth efe, a'i gadernid, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

9 A Joahaz a hunodd gyd â'i dadau, a chladdasant ef yn Samaria, a Joas ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

10 ¶ Yn y ddwyfed flwyddyn ar bymtheg ar hugain i Joas brenhin Judah, y teyrnasodd Joas mab Joahaz ar Israel yn Samaria: un mlynedd ar bymtheg *y teyrnasodd efe.*

11 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni throdd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu; *eithr* efe a rodiodd ynddynt.

12 [e] A'r rhan arall o hanes Joas, a'r [f] hyn oll a wnaeth efe, a'i [g] gadernid, *trwy* yr hwn yr ymladdodd efe âg Amasïah brenhin Judah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

13 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, a Jeroboam a eisteddodd ar ei deyrngadair ef: a Joas a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Israel.

14 ¶ Ac yr oedd Eliseus yn glaf o'r clefyd y bu efe farw o hono: a Joas brenhin Israel a ddaeth i waered atto ef, ac a wylodd ar ei wyneb ef, ac a ddywedodd, O [h] fy nhad, fy nhad, cerbyd Israel, a'i farchogion.

15 Ac Eliseus a ddywedodd wrtho ef, Cymmer fwa a saethau. Ac efe a gymmerth fwa a saethau.

b Edrych ad. 25. a pen. 14. 25, &c.
2 Heb. *doe ac echdoe.*
3 Heb. *rhodiodd.*
c 1 Bren. 16. 33.
d Amos 1. 3.
839.
841.
e pen. 14. 15.
f Edrych ad. 14, 25.
g pen. 14, 9, &c.
825.
Cylch 839.
h pen. 2. 12.

Cyn CRIST Cylch 839.

16 Ac efe a ddywedodd wrth fren-
hin Israel, Dod dy law ar y bwa.
Ac efe a roddodd ei law: ac Elisë-
us a osododd ei ddwylaw ar ddwy-
law y brenhin.
17 Ac efe a ddywedodd, Agor y
ffenestr tu a'r dwyrain. Yntau a'*i*
hagorodd. Yna y dywedodd Eli-
sëus, Saetha. Ac efe a saethodd.
Dywedodd yntau, Saeth ymwared
yr ARGLWYDD, a saeth ymwared
rhag Syria; a thi a darewi y Syriaid
yn Aphec, nes *eu* difa *hwynt.*
18 Hefyd efe a ddywedodd, Cym-
mer y saethau. Ac efe a'*u* cym-
merodd. Ac efe a ddywedodd wrth
frenhin Israel, Taro y ddaear. Ac
efe a darawodd dair gwaith, ac a
beidiodd.
19 A gwr DUW a ddigiodd wrtho
ef, ac a ddywedodd, *Dylesit* daro
bump neu chwech o weithiau, yna y
[i] ad. 25. tarawsit Syria nes *ei* difa: [i] ac yn
awr tair gwaith y tarewi Syria.
Cylch 838. 20 ¶ Ac Elisëus a fu farw, a hwy
a'i claddasant ef. A minteioedd y
Moabiaid a ddaethant i'r wlad y
flwyddyn honno.
21 A phan oeddynt hwy yn claddu
gwr, wele, hwy a ganfuant dorf, ac
a fwriasant y gwr i feddrod Elisëus.
A phan aeth y gwr i lawr a chy-
ffwrdd âg esgyrn Elisëus, efe a ddad-
ebrodd, ac a gyfododd ar ei draed.
22 ¶ A Hazael brenhin Syria a
orthrymmodd Israel holl ddyddiau
Joahaz.
23 A'r ARGLWYDD a drugarhaodd
wrthynt hwy, ac a dosturiodd wrth-
[k] Exod. 2. 24, 25. ynt hwy, ac [k] a drodd attynt hwy, er
mwyn ei gyfammod âg Abraham,
Isaac, a Jacob, ac ni fynnai eu
dinystrio hwynt, ac ni fwriodd efe
[4] Neu, *wydd.* hwynt allan o'i [4] olwg hyd yn hyn.
Cylch 839. 24 Felly Hazael brenhin Syria a fu
farw; a Benhadad ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.
[5] Heb. *ddychwelodd ac a ennillodd.* 25 A Joas mab Joahaz a [5] ennillodd
yn eu hol o law Benhadad mab Ha-
Cylch 836. zael, y dinasoedd a ddygasai efe o
law Joahaz ei dad ef mewn rhyfel:
[l] ad. 18, 19. Joas a'i tarawodd ef [l] dair gwaith,
ac a ddug adref ddinasoedd Israel.

PENNOD XIV.

1 *Amasïah y brenhin da.* 5 *Ei gyfiawnder ar y rhai a laddasai ei dad ef:* 7 *a'i oruchafiaeth ar Edom.* 8 *Amasïah yn annog Joas, ac yn cael ei orchfygu a'i yspeilio.* 16 *Jeroboam yn dyfod yn lle Joas.* 19 *Lladd Amasïah trwy fradwriaeth.* 21 *Azarïah yn dyfod ar ei ol ef.* 23 *Annuwiol deyrnasiad Jeroboam:* 29 *a Zacharïah yn dyfod yn ei le yntau.*

YN yr ail flwyddyn i Joas mab Cyn CRIST 839.
Joahaz brenhin Israel y teyrn-
asodd [a] Amasïah mab Joas brenhin [a] 2 Chron. 25. 1.
Judah.
2 Mab pum mlwydd ar hugain
oedd efe pan aeth yn frenhin, a
naw mlynedd ar hugain y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem: ac enw ei
fam ef *oedd* Joàdan o Jerusalem.
3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD,
etto nid fel Dafydd ei dad; *ond* efe
a wnaeth yn ol yr hyn oll a wnaeth-
ai Joas ei dad ef.
4 [b] Er hynny ni thynnwyd ymaith [b] pen. 12. 3.
yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn
aberthu ac yn arogl-darthu yn yr
uchelfeydd.
5 ¶ A phan sicrhâwyd ei deyrnas
yn ei law ef, efe a laddodd ei weis-
ion [c] y rhai a laddasent y brenhin ei [c] pen. 12. 20.
dad ef.
6 Ond ni laddodd efe feibion y
lleiddiaid; fel y mae yn ysgrifen-
edig yn llyfr cyfraith Moses, yn yr
hon y gorchymynasai yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd, [d] Na ladder y tadau [d] Deut. 24. 16.
dros y meibion, ac na ladder y meib- Ezec. 18. 4, 20.
ion dros y tadau; ond ladder pob
un am ei bechod ei hun.
7 Efe a darawodd o'r Edomiaid, Cylch 827.
yn [e] nyffryn yr halen, ddeng mil, ac [e] 2 Sam. 8. 13.
a ennillodd [2] y graig mewn rhyfel, Ps. 60. tit.
ac a alwodd ei henw Joctheel hyd [2] *Selah.*
y dydd hwn.
8 ¶ Yna Amasïah a anfonodd gen- Cylch 826.
hadau at Joas mab Joahaz, mab
Jehu, brenhin Israel, gan ddywedyd,
Tyred, gwelwn wyneb ein gilydd.
9 A Joas brenhin Israel a anfon-
odd at Amasïah brenhin Judah,
gan ddywedyd, [f] Yr ysgellyn yn Li- [f] Edrych Barn. 9. 8.
banus a anfonodd at y gedrwydden
yn Libanus, gan ddywedyd, Dyro
dy ferch i'm mab i yn wraig. A
bwystfil y maes yr hwn *oedd* yn
Libanus a dramwyodd ac a sathr-
odd yr ysgellyn.
10 Gan daro y tarewaist yr Edom-
iaid, am hynny dy galon a'th falch-
ïodd: ymffrostia, ac eistedd yn dy
dŷ: canys i ba beth yr ymyrri i'th
ddrwg dy hun, fel y syrthit ti, a
Judah gyd â thi?
11 Ond ni wrandawai Amasïah.
Am hynny Joas brenhin Israel a
aeth i fynu, a hwy a welsant wyn-
ebau eu gilydd, efe ac Amasïah
brenhin Judah, yn Beth-semes, yr
hon *sydd* yn Judah.
12 A Judah a darawyd o flaen

Cyn CRIST Cylch 826.

Israel; a hwy a ffoisant bawb i'w pebyll.

13 A Joas brenhin Israel a ddaliodd Amasïah brenhin Judah, mab Joas, mab Ahazïah, yn Beth-semes, ac a ddaeth i Jerusalem, ac a dorrodd i lawr fur Jerusalem, o [g] borth Ephraim hyd borth [h] y gongl, bedwar càn cufydd.

[g] Neh. 12. 39.
[h] Jer. 31. 38.

14 Ac efe a gymmerth yr holl aur a'r arian, a'r holl lestri a'r a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y brenhin, a gwystlon, ac a ddychwelodd i Samaria.

Cylch 825.

15 ¶ [i] A'r rhan arall o hanes Joas, yr hyn a wnaeth efe, a'i gadernid, ac fel yr ymladdodd efe âg Amasïah brenhin Judah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

[i] pen. 13. 12.

16 A Joas a hunodd gyd â'i dadau, ac a gladdwyd yn Samaria gyd â brenhinoedd Israel; a Jeroboam ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

Cylch 825.

17 ¶ Ac Amasïah mab Joas brenhin Judah a fu fyw ar ol marwolaeth Joas mab Joahaz brenhin Israel bymtheng mlynedd.

18 A'r rhan arall o hanes Amasïah, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Judah?

19 Ond [k] hwy a frad-fwriadasant yn ei erbyn ef yn Jerusalem; ac efe a ffodd i Lachis: etto hwy a anfonasant ar ei ol ef i Lachis, ac a'i lladdasant ef yno.

[k] 2 Chron. 25. 27.

810.

20 A hwy a'i dygasant ef ar feirch, ac efe a gladdwyd yn Jerusalem gyd â'i dadau, yn ninas Dafydd.

21 ¶ A holl bobl Judah a gymmerasant [l] Azarïah, ac yntau yn fab un mlwydd ar bymtheg, ac a'i hurddasant ef yn frenhin yn lle Amasïah ei dad.

[l] pen. 15. 13. 2 Chron. 26. 1, *Uzzïah.*

22 Efe a adeiladodd [m] Elath, ac a'i rhoddodd hi drachefn i Judah, ar ol huno o'r brenhin gyd â'i dadau.

[m] pen. 16. 6.

825.

23 ¶ Yn y bymthegfed flwyddyn i Amasïah mab Joas brenhin Judah y teyrnasodd Jeroboam mab Joas brenhin Israel yn Samaria; un mlynedd a deugain *y teyrnasodd efe.*

24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni chiliodd efe oddi wrth holl bechodau Jeroboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

25 Efe a ddug adref derfyn Israel o'r lle yr [n] eir i mewn i Hamath hyd [o] fôr y rhos, yn ol gair ARGLWYDD DDUW Israel, yr hyn a lefarasai efe trwy law ei was [p] Jonah mab Amittai y prophwyd, yr hwn *oedd* o Gath-Hepher.

[n] Num. 34. 8.
[o] Deut. 3. 17.

Cyn CRIST 825.

[p] Jon. 1. 1. Matt. 12. 39, 40.

822.

26 Canys yr ARGLWYDD a welodd gystudd Israel yn flin iawn: canys [q] nid *oedd neb* gwarchaëedig, na *neb* wedi ei adael, na chynnorthwyydd i Israel.

[q] Deut. 32. 36.

27 [r] Ac ni lefarasai yr ARGLWYDD y dileai efe enw Israel oddi tan y nefoedd: ond efe a'u gwaredodd hwynt trwy law Jeroboam mab Joas.

[r] pen. 13. 5.

28 ¶ A'r rhan arall o hanes Jeroboam, a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, a'i gadernid ef, y modd y rhyfelodd efe, a'r modd y dug efe adref Damascus a Hamath, [s] i Judah yn Israel, onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl brenhinoedd Israel?

[s] 2 Sam. 8. 6. 2 Chron. 8. 3.

29 A Jeroboam a hunodd gyd â'i dadau, *sef* gyd â brenhinoedd Israel; a Zacharïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

784.

PENNOD XV.

1 *Daionus deyrnasiad Azarïah.* 5 *Efe yn marw o'r gwahan-glwyf; a Jotham yn dyfod yn ei le ef.* 8 *Zacharïah, y diweddaf o genedl Jehu, yn teyrnasu yn ddrygionus; a'i ladd ef gan Salum.* 13 *Salum yn teyrnasu fis; a Menahem yn ei ladd ef.* 16 *Menahem yn cael nerth gan Pul.* 22 *Pecahïah yn dyfod yn ei le ef.* 25 *Pecah yn ei ladd ef.* 29 *Tiglath-pileser yn gorthrymmu Pecah: a Hosea yn ei ladd ef.* 32 *Jotham y brenhin da.* 38 *Ahaz yn dyfod ar ei ol ef.*

Cylch 810.

YN y seithfed flwyddyn ar hugain i Jeroboam brenhin Israel [a] y teyrnasodd [b] Azarïah mab Amasïah brenhin Judah.

[a] pen. 14. 21. 2 Chron. 26. 1, 3.
[b] A elwir *Uzzïah.* ad. 13, 30, &c.

2 Mab un mlwydd ar bymtheg ydoedd efe pan ddechreuodd deyrnasu, a deuddeng mlynedd a deugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam *oedd* Jecholïah o Jerusalem.

3 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnelsai Amasïah ei dad ef;

4 [c] Ond na thynnwyd ymaith yr uchelfeydd: y bobl oedd etto yn aberthu ac yn arogl-darthu yn yr uchelfeydd.

[c] pen. 12. 3. a 14. 4. ad. 35.

5 ¶ A'r ARGLWYDD [d] a darawodd y brenhin, fel y bu efe wahan-glwyfus hyd ddydd ei farwolaeth, ac [e] y trigodd mewn tŷ o'r neilldu: a Jotham mab y brenhin *oedd* ar y tŷ yn barnu pobl y wlad.

[d] 2 Chron. 26. 19.
[e] Lef. 13. 46.

Cylch 765.

6 A'r rhan arall o hanes Azarïah, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *yd-*

Cyn CRIST Cylch 758.

ynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Judah?
7 Ac Azarïah a hunodd gyd â'i
dadau, a [f]chladdasant ef gyd â'i
dadau yn ninas Dafydd; a Jotham
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
8 ¶ Yn y drydedd flwyddyn ar
bymtheg ar hugain i Azarïah bren-
hin Judah, y teyrnasodd Zacharïah
mab Jeroboam ar Israel yn Sama-
ria chwe mis.
9 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD,
megis y gwnaethai ei dadau: ni
throdd efe oddi wrth bechodau
Jeroboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu.
10 A Sàlum mab Jabes a frad-
fwriadodd yn ei erbyn ef, ac [g]a'i
tarawodd ef ger bron y bobl, ac a'i
lladdodd ef, ac a deyrnasodd yn ei
le ef.
11 A'r rhan arall o hanes Zacha-
rïah, wele, *y mae* yn ysgrifenedig yn
llyfr chronicl brenhinoedd Israel.
12 Dyma [h]air yr ARGLWYDD, yr
hwn a lefarasai efe wrth Jehu, gan
ddywedyd, Meibion y bedwaredd
genhedlaeth i ti a eisteddant ar
orseddfa Israel. Ac felly y bu.
13 ¶ Sàlum mab Jabes a dde-
chreuodd deyrnasu yn y bedwaredd
flwyddyn ar bymtheg ar hugain i
[i]Uzzïah, brenhin Judah, a [2]mis cyf-
an y teyrnasodd efe yn Samaria.
14 Canys Menahem mab Gadi a
aeth i fynu o [k]Tirsah, ac a ddaeth i
Samaria, ac a darawodd Sàlum mab
Jabes yn Samaria, ac a'i lladdodd
ef, ac a deyrnasodd yn ei le ef.
15 A'r rhan arall o hanes Sàlum,
a'i fradwriaeth ef yr hon a frad-
fwriadodd efe, wele hwynt yn ys-
grifenedig yn llyfr chronicl bren-
hinoedd Israel.
16 ¶ Yna Menahem a darawodd
Tiphsah, a'r rhai oll *oedd* ynddi,
a'i therfynau, o Tirsah: o herwydd
nad agorasant *iddo ef*, am hynny y
tarawodd efe *hi; a'i* holl [l]wragedd
beichiogion a rwygodd efe.
17 Yn y bedwaredd flwyddyn ar
bymtheg ar hugain i Azarïah bren-
hin Judah y teyrnasodd Menahem
mab Gadi ar Israel, *a* deng mlyn-
edd *y teyrnasodd efe* yn Samaria.
18 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD: ni
throdd efe yn ei holl ddyddiau oddi
wrth bechodau Jeroboam mab Ne-
bat, yr hwn a wnaeth i Israel bechu.

[f] 2 Chron. 26. 23.
Cylch 773.
Cylch 772.
[g] Amos 7. 9.
[h] pen. 10. 30.
Cylch 772.
[i] Matt. 1. 8, 9. a elwir *Ozias*, ac ad. 1, *Azarïah*.
[2] Heb. *mis o ddyddiau.*
[k] 1 Bren. 14. 17.
[l] pen. 8. 12.
772.

19 *A* [m]Phul brenhin Assyria a
ddaeth yn erbyn y wlad; a Mena-
hem a roddodd i Pul fil o dalentau
arian, fel y byddai ei law gyd âg ef,
i sicrhâu y frenhinaeth yn ei law ef.
20 A Menahem a gododd yr arian
ar Israel, *sef* ar yr holl rai cedyrn o
allu, ar bob un ddeg sicl a deugain
o arian, i'w rhoddi i frenhin As-
syria; felly brenhin Assyria a ddy-
chwelodd, ac nid arhosodd yno yn
y wlad.
21 ¶ A'r rhan arall o hanes Mena-
hem, a'r hyn oll a wnaeth efe, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Israel?
22 A Menahem a hunodd gyd â'i
dadau; a Phecahïah ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.
23 ¶ Yn y ddegfed flwyddyn a 761.
deugain i Azarïah brenhin Judah y
teyrnasodd Pecahïah mab Menahem
ar Israel yn Samaria, *a* dwy flynedd
y teyrnasodd efe.
24 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD:
ni throdd efe oddi wrth bechodau
Jeroboam mab Nebat, yr hwn a
wnaeth i Israel bechu.
25 A Phecah mab Remalïah ei 759.
dywysog ef a frad-fwriadodd yn
ei erbyn ef, ac a'i tarawodd ef yn
Samaria, yn llys y brenhin, gyd âg
Argob, ac Arïeh, a chyd âg ef ddeng
wr a deugain o feibion y Gileadiaid:
ac efe a'i lladdodd ef, ac a deyrn-
asodd yn ei le ef.
26 A'r rhan arall o hanes Pe-
cahïah, a'r hyn oll a wnaeth efe,
wele hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Israel.
27 ¶ Yn y ddeuddegfed flwyddyn
a deugain i Azarïah brenhin Judah
y teyrnasodd [n]Pecah mab Remalïah
ar Israel yn Samaria, *ac* ugain mlyn-
edd *y teyrnasodd efe.*
28 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, ni
throdd efe oddi wrth bechodau Je-
roboam mab Nebat, yr hwn a wnaeth
i Israel bechu.
29 Yn nyddiau Pecah brenhin Is- 740.
rael [o]y daeth Tiglath-pileser brenhin
Assyria, ac a ennillodd [p]Ijon, ac
Abel-beth-maachah, a Janoah, Ce-
des hefyd, a Hazor, a Gilead, a Ga-
lilea, holl wlad Naphtali, ac a'u
caethgludodd hwynt i Assyria.
30 A Hosea mab Elah a frad-fwr- 739.
iadodd fradwriaeth yn erbyn Pecah
mab Remalïah, ac a'i tarawodd ef,

Cyn CRIST 771.
[m] 1 Chron. 5. 26. Es. 9. 1.
[n] Es. 7. 1.
[o] 1 Chron. 5. 26. Es. 9. 1.
[p] 1 Bren. 15. 20.

Cyn CRIST 739. ac a'i lladdodd, ac a deyrnasodd yn
ei le ef, yn yr ugeinfed flwyddyn i
Jotham mab Uzzïah.
31 A'r rhan arall o hanes Pecah,
a'r hyn oll a wnaeth efe, wele hwynt
yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl
brenhinoedd Israel.
758. 32 ¶ Yn yr ail flwyddyn i Pecah
mab Remalïah brenhin Israel y de-
[q] 2 Chron. 27. 1. chreuodd [q] Jotham mab Uzzïah
brenhin Judah deyrnasu.
33 Mab pùm mlwydd ar hugain
oedd efe pan ddechreuodd deyrnasu,
ac un mlwydd ar bymtheg y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem: ac enw ei
fam ef *oedd* Jerusa, merch Sadoc.
34 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD;
yn ol yr hyn oll a'r a wnelsai Uzzïah
ei dad y gwnaeth efe.
[r] ad. 4. 35 ¶ [r] Er hynny ni thynnwyd ym-
aith yr uchelfeydd; y bobl oedd
etto yn aberthu ac yn arogl-darthu
yn yr uchelfeydd. Efe a adeilad-
odd y porth uchaf i dŷ yr AR-
GLWYDD.
36 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chro-
nicl brenhinoedd Judah?
Cylch 742. 37 Yn y dyddiau hynny y dechreu-
odd yr ARGLWYDD anfon yn erbyn
[s] pen. 16. 5. Es. 7. 1. Judah, [s] Resin brenhin Syria, a
Phecah mab Remalïah.
38 A Jotham a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd gyd â'i dadau
742. yn ninas Dafydd ei dad, ac Ahaz ei
fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XVI.

1 *Annuwiol lywodraeth Ahaz.* 5 *Ahaz yn cyf-logi Tiglath-pileser yn erbyn Resin a Phecah.* 10 *Ahaz yn anfon portreiad allor o Damascus i Urïah, ac yn mynnu yr allor bres iddo ei hun i offrymmu arni.* 17 *Ahaz yn yspeilio y deml.* 19 *A Hezecïah yn teyrnasu ar ei ol ef.*

Cylch 742. YN y ddwyfed flwyddyn ar bym-
theg i Pecah mab Remalïah
y dechreuodd Ahaz mab Jotham
brenhin Judah deyrnasu.
[a] 2 Chron. 28. 1. 2 Mab [a] ugain mlwydd *oedd* Ahaz
pan ddechreuodd efe deyrnasu, ac
un mlynedd ar bymtheg y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem, ac ni wnaeth
efe *yr hyn oedd* uniawn y'ngolwg
yr ARGLWYDD ei DDUW, fel Dafydd
ei dad:
3 Eithr rhodiodd yn ffordd bren-
[b] Lef. 18. 21. hinoedd Israel, ac [b] a dynnodd ei fab
trwy y tân, yn ol ffieidd-dra y cen-
hedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD
allan o flaen meibion Israel.

4 Ac efe a aberthodd ac a arogl- Cyn CRIST Cylch 742.
darthodd yn yr uchelfeydd, ac [c] ar
y bryniau, a than bob pren gwyrdd-
las. [c] Deut. 12. 2.
5 ¶ [d] Yna y daeth Resin brenhin 742.
Syria, a Phecah mab Remalïah bren- [d] Es. 7. 1.
hin Israel, i fynu i Jerusalem i ryfel:
a hwy a warchaeasant ar Ahaz; ond
ni allasant hwy *ei* orchfygu *ef.*
6 Yn yr amser hwnnw Resin bren-
hin Syria a ddug drachefn [e] Elath [e] pen. 14. 22.
at Syria, ac a yrrodd yr Iuddewon
o Elath: a'r Syriaid a ddaethant i
Elath, ac a breswyliasant yno hyd y
dydd hwn.
7 Yna Ahaz a anfonodd genhadau
at [f] Tiglath-pileser brenhin Assyria, [f] 1 Chron. 5. 26. 2 Chron. 28. 20.
gan ddywedyd, Dy was di a'th fab
di *ydwyf* fi: tyred i fynu, a gwared
fi o law brenhin Syria, ac o law
brenhin Israel, y rhai sydd yn cyfodi
yn fy erbyn i.
8 Ac Ahaz [g] a gymmerth yr arian 740.
a'r aur a gafwyd yn nhŷ yr AR- [g] pen. 12. 18. Edrych 2 Chron. 28. 21.
GLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y
brenhin, ac a'u hanfonodd yn an-
rheg i frenhin Assyria.
9 A brenhin Assyria a wrandawodd
arno ef; a brenhin Assyria a ddaeth
i fynu i Damascus, ac [h] a'i hennillodd [h] Amos 1. 5.
hi, ac a gaethgludodd ei *thrigolion*
i Cir, ac a laddodd Resin.
10 ¶ A'r brenhin Ahaz a aeth i
Damascus i gyfarfod Tiglath-pileser
brenhin Assyria, ac a welodd allor
oedd yn Damascus: a'r brenhin
Ahaz a anfonodd at Urïah yr offeir-
iad agwedd yr allor a'i phortreiad,
yn ol ei holl wneuthuriad.
11 Ac Urïah yr offeiriad a adeil-
adodd allor yn ol yr hyn oll a anfon-
asai y brenhin Ahaz o Damascus:
felly y gwnaeth Urïah yr offeiriad,
erbyn dyfod y brenhin Ahaz o Da-
mascus.
12 A phan ddaeth y brenhin o Da-
mascus, y brenhin a ganfu yr allor:
[i] a'r brenhin a nesaodd at yr allor, [i] 2 Chron. 26. 16, 19.
ac a offrymmodd arni hi.
13 Ac efe a losgodd ei boeth-
offrwm, a'i fwyd-offrwm, ac a dyw-
alltodd ei ddïod-offrwm, ac a daen-
ellodd waed ei offrymmau hedd ar
yr allor.
14 A'r [k] allor bres, yr hon *oedd* ger [k] 2 Chron. 4. 1.
bron yr ARGLWYDD, a dynnodd efe
ymaith o dalcen y tŷ, oddi rhwng
yr allor a thŷ yr ARGLWYDD, ac a'i
rhoddes hi o du gogledd yr allor.
15 A'r brenhin Ahaz a orchymyn-
odd i Urïah yr offeiriad gan ddy-

Cyn CRIST 740.
wedyd, Llosg ar yr allor fawr [k]y
poeth-offrwm boreuol, a'r bwyd-
[k] Exod. 29. 39, 40, 41. offrwm prydnhawnol, poeth-offrwm
y brenhin hefyd, a'i fwyd-offrwm ef,
a phoeth-offrwm holl bobl y wlad,
a'u bwyd-offrwm hwynt, a'u dïodydd-
offrwm hwynt; a holl waed y poeth-
offrwm, a holl waed yr aberth, a
daenelli di arni hi: a bydded yr
allor bres i mi i ymofyn.
16 Ac Urïah yr offeiriad a wnaeth
yn ol yr hyn oll a orchymynasai y
brenhin Ahaz.
739. 17 ¶ A'r brenhin Ahaz a dorrodd
[l] 1 Bren. 7. 27, 28. [l]ddaliadau yr ystolion, ac a dynnodd
ymaith y noe oddi arnynt hwy, ac a
[m] 1 Bren. 7. 23, 25. ddisgynodd [m]y môr oddi ar yr ych-
ain pres *oedd* tano, ac a'i rhoddodd
ar balmant cerrig.
18 A gorchudd y Sabbath yr hwn
a adeiladasant hwy yn tŷ, a dyfod-
fa y brenhin oddi allan, a drodd
efe *oddi wrth* dŷ yr ARGLWYDD, o
achos brenhin Assyria.
19 ¶ A'r rhan arall o hanes Ahaz,
yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chro-
nicl brenhinoedd Judah?
726. 20 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dad-
[n] 2 Chron. 28. 27. au, ac [n]a gladdwyd gyd â'i dadau yn
ninas Dafydd; a Hezecïah ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XVII.

1 *Drygionus lywodraeth Hosea.* 3 *Wedi ei ddarostwng gan Salmaneser, y mae yn ymgyd-fwriadu â So brenhin yr Aipht yn ei erbyn ef.* 5 *Caethgludo Samaria am eu pechodau.* 24 *Y cenhedloedd dïeithr, a blannesid yn Samaria, wedi i lewod eu blino, yn gwneuthur cymmysg o amryw grefydd.*

730. YN y ddeuddegfed flwyddyn i
Ahaz brenhin Judah, y teyrn-
asodd Hosea mab Elah yn Samaria
ar Israel; naw mlynedd *y teyrnas-
odd efe.*
2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, etto
nid fel brenhinoedd Israel y rhai a
fuasai o'i flaen ef.
3 ¶ A Salmaneser brenhin Assyria
a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef, a
Hosea a aeth yn was iddo ef, ac a
[2] Heb. *dalodd.* [2]ddug iddo [3]anrhegion.
[3] Neu, *deyrnged.* 4 A brenhin Assyria a gafodd frad-
wriaeth yn Hosea: canys efe a ddan-
fonasai genhadau at So brenhin yr
Aipht, ac ni ddanfonasai anrheg i
frenhin Assyria, fel *y byddai efe
arferol* bob blwyddyn: am hynny
725. brenhin Assyria a gauodd arno ef,
ac a'i rhwymodd ef mewn carchardy.

5 ¶ Yna [a]brenhin Assyria a aeth i Cyn CRIST 723.
fynu trwy yr holl wlad, ac a aeth i
fynu i Samaria, ac a warchaeodd [a] pen. 18. 9.
arni hi dair blynedd.
6 ¶ [b]Yn y nawfed flwyddyn i Hosea, 721.
yr ennillodd brenhin Assyria Sama- [b] pen. 18. 10.
ria, ac y caethgludodd efe Israel i
Assyria, ac a'u cyfleodd hwynt [c]yn [c] 1 Chron. 5. 26.
Halah ac yn Habor, *wrth* afon Go-
zan, ac *yn* ninasoedd y Mediaid.
7 Felly y bu, am i feibion Israel
bechu yn erbyn yr ARGLWYDD eu
DUW, yr hwn a'u dygasai hwynt i
fynu o wlad yr Aipht, oddi tan law
Pharaoh brenhin yr Aipht, ac am
iddynt ofni duwiau dïeithr,
8 A [d]rhodio yn neddfau y cenhedl- [d] Lef. 18. 3.
oedd, y rhai a fwriasai yr ARGLWYDD
allan o flaen meibion Israel, ac *yn
y deddfau* a wnaethai brenhinoedd
Israel.
9 A meibion Israel a wnaethant
yn ddirgel bethau nid *oedd* uniawn
yn erbyn yr ARGLWYDD eu DUW, ac
a adeiladasant iddynt uchelfeydd
yn eu holl ddinasoedd, [e]o dŵr y [e] pen. 18. 8.
gwylwyr hyd y ddinas gaerog.
10 Gosodasant hefyd iddynt ddelw-
au a [f]llwyni [g]ar bob bryn uchel, a [f] Exod. 34. 13. Deut. 16. 21.
than bob pren îrlas:
11 Ac a arogl-darthasant yno yn [g] Deut. 12. 2.
yr holl uchelfeydd, fel y cenhedl-
oedd y rhai a gaethgludasai yr
ARGLWYDD o'u blaen hwynt; a
gwnaethant bethau drygionus i
ddigio yr ARGLWYDD.
12 A hwy a wasanaethasant eilun-
od, [h]*am* y rhai y dywedasai yr AR- [h] Exod. 20. 3, 4. Deut. 5. 7, 8.
GLWYDD wrthynt, [i]Na wnewch y
peth hyn. [i] Deut. 4. 19.
13 Er i'r ARGLWYDD dystiolaethu
yn erbyn Israel, ac yn erbyn Judah,
trwy law yr holl brophwydi, *a* phob
[k]gweledydd, gan ddywedyd, [l]Dy- [k] 1 Sam. 9. 9.
chwelwch o'ch ffyrdd drygionus, [l] Jer. 18. 11. a 25. 5. a 35. 15.
a chedwch fy ngorchymynion, *a*'m
deddfau, yn ol yr holl gyfraith a
orchymynais i'ch tadau, a'r hon a
anfonais attoch trwy law fy ngweis-
ion y prophwydi.
14 Etto ni wrandawsant, eithr
[m]caledasant eu gwarrau fel gwar- [m] Deut. 31. 27.
rau eu tadau, y rhai ni chredasant
yn yr ARGLWYDD eu DUW.
15 A hwy a ddirmygasant ei
ddeddfau ef, a'i gyfammod yr hwn
a wnaethai efe â'u tadau hwynt, a'i
dystiolaethau ef y rhai a dystiolaeth- [n] Deut. 32. 21. 1 Bren. 16. 13. 1 Cor. 8. 4.
odd efe i'w herbyn; a rhodiasant ar
ol [n]oferedd, ac [o]a aethant yn ofer: [o] Ps. 115. 8.
aethant hefyd ar ol y cenhedloedd

Cyn CRIST 721.

y rhai *oedd* o'u hamgylch, *am* y rhai
y gorchymynasai yr ARGLWYDD
iddynt, na wnelent fel hwynt.
16 A hwy a adawsant holl orchy-
mynion yr ARGLWYDD eu DUW, ac
[p]a wnaethant iddynt ddelwau tawdd,
nid amgen dau lo: [q]gwnaethant hef-
yd lwyn, ac ymgrymmasant i holl lu
y nefoedd, a [r]gwasanaethasant Baal.
17 A hwy [s]a dynnasant eu meibion
a'u merched trwy y tân, ac a ar-
ferasant ddewiniaeth, a swynion,
ac [t]a ymwerthasant i wneuthur yr
hyn oedd ddrwg y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, i'w ddigio ef.
18 Am hynny yr ARGLWYDD a
ddigiodd yn ddirfawr wrth Israel, ac
a'u bwriodd hwynt allan o'i olwg: ni
adawyd [u]ond llwyth Judah yn unig.
19 Ni chadwodd Judah chwaith
orchymynion yr ARGLWYDD eu
DUW, eithr rhodiasant yn neddfau
Israel y rhai a wnelsent hwy.
20 A'r ARGLWYDD a ddïystyrodd
holl had Israel, ac a'u cystuddiodd
hwynt, ac a'u rhoddodd hwynt yn
llaw anrheithwyr, nes iddo eu bwrw
allan o'i olwg.
21 Canys [x]efe a rwygodd Israel oddi
wrth dŷ Dafydd; a [y]hwy a wnaeth-
ant Jeroboam mab Nebat yn fren-
hin: a Jeroboam a yrrodd Israel
oddi ar ol yr ARGLWYDD, ac a
wnaeth iddynt bechu pechod mawr.
22 Canys meibion Israel a rodias-
ant yn holl bechodau Jeroboam, y
rhai a wnaeth efe, heb gilio oddi
wrthynt:
23 Nes i'r ARGLWYDD fwrw Is-
rael allan o'i olwg, fel y llefarasai
trwy law ei holl weision y pro-
phwydi: ac Israel a gaethgludwyd
allan o'i wlad ei hun i Assyria, hyd
y dydd hwn.
24 ¶ A [z]brenhin Assyria a ddug
bobl o [a]Babilon, ac o Cuthah, ac o
[b]Afa, o Hamath hefyd, ac o Sephar-
faim, ac a'*u* cyfleodd *hwynt* yn ninas-
oedd Samaria, yn lle meibion Israel.
A hwy a feddiannasant Samaria, ac
a drigasant yn ei dinasoedd hi.
25 Ac yn nechreu eu trigias hwy
yno, nid ofnasant hwy yr AR-
GLWYDD; am hynny yr ARGLWYDD
a anfonodd lewod yn eu plith hwynt,
y rhai a laddasant *rai* o honynt.
26 Am hynny y mynegasant i fren-
hin Assyria, gan ddywedyd, Y cen-
hedloedd y rhai a fudaist ti, ac a
gyfleaist yn ninasoedd Samaria, nid
adwaenant ddefod DUW y wlad:

p Exod. 32. 8. 1 Bren. 12. 28.
q 1 Bren. 14. 15, 23. a 15. 13. a 16. 33.
r 1 Bren. 16. 31. a 22. 53. pen. 11. 18.
s Lef. 18. 21. pen. 16. 3.
t 1 Bren. 21. 20.
u 1 Bren. 11. 13, 32.
x 1 Bren. 11. 11, 31.
y 1 Bren. 12. 20, 28.
Cylch 678.
z Ezra 4. 2.
a Edrych ad. 31.
b pen. 18. 34, *Isah.*

Cyn CRIST Cylch 678.

am hynny efe a anfonodd lewod yn
eu mysg hwynt, ac wele, lladdasant
hwynt, am na wyddent ddefod DUW
y wlad.
27 Yna brenhin Assyria a orchy-
mynodd, gan ddywedyd, Dygwch yno
un o'r offeiriaid a ddygasoch oddi
yno, i fyned ac i drigo yno, ac i
ddysgu iddynt ddefod DUW y wlad.
28 Felly un o'r offeiriaid a ddygas-
ent hwy o Samaria a ddaeth ac a drig-
odd yn Bethel, ac a ddysgodd iddynt
pa fodd yr ofnent yr ARGLWYDD.
29 Etto pob cenedl oedd yn
gwneuthur eu duwiau eu hun, ac
yn *eu* gosod yn nhai yr uchelfeydd
a wnaethai y Samariaid, pob cenedl
yn eu dinasoedd yr oeddynt yn
preswylio ynddynt.
30 A gwŷr [c]Babilon a wnaethant
Succoth-Benoth, a gwŷr Cuth a
wnaethant Nergal, a gwŷr Hamath
a wnaethant Asima,
31 A'r Afiaid a wnaethant Nibhaz
a Thartac, a'r Sepharfiaid a losgasant
eu meibion yn tân i Adrammelech ac
i Anammelech, duwiau Sepharfaim.
32 Felly hwy a ofnasant yr AR-
GLWYDD, ac [d]a wnaethant iddynt rai
o'u gwehilion yn offeiriaid yr uchel-
feydd, y rhai a wnaethant *aberthau*
iddynt yn nhai yr uchelfeydd.
33 [e]Yr ARGLWYDD yr oeddynt hwy
yn ei ofni, a gwasanaethu yr oeddynt
eu duwiau, yn ol defod y cenhedl-
oedd y rhai [4]a ddygasent oddi yno.
34 Hyd y dydd hwn y maent hwy
yn gwneuthur yn ol eu hen arferion:
nid ydynt yn ofni yr ARGLWYDD, ac
nid ydynt yn gwneuthur yn ol eu
deddfau hwynt, nac yn ol eu harfer,
nac yn ol y gyfraith na'r gorchymyn
a orchymynodd yr ARGLWYDD i
feibion Jacob, [f]yr hwn y gosododd
efe ei enw, Israel.
35 A'r ARGLWYDD a wnaethai gyf-
ammod â hwynt, ac a orchymynas-
ai iddynt, gan ddywedyd, [g]Nac ofn-
wch dduwiau dïeithr, ac nac ym-
grymmwch iddynt, ac na wasan-
aethwch hwynt, ac nac aberthwch
iddynt:
36 Ond yr ARGLWYDD yr hwn a'ch
dug chwi i fynu o wlad yr Aipht
â nerth mawr, ac [h]â braich estyn-
edig, ef a ofnwch chwi, ac iddo ef
yr ymgrymmwch, ac iddo ef yr
aberthwch.
37 Y deddfau hefyd, a'r barnedig-
aethau, a'r gyfraith, a'r gorchymyn,
a ysgrifenodd efe i chwi, a gedwch

c ad. 24.
d 1 Bren. 12. 31.
e Zeph. 1. 5.
4 Neu, *a'u dygasent.*
f Gen. 32. 28. a 35. 10. 1 Bren. 18. 31.
g Barn. 6. 10.
h Exod. 6. 6.

Cyn CRIST Cylch 678.

chwi i'w gwneuthur byth; ac nac ofnwch dduwiau dïeithr.

38 Ac nac anghofiwch y cyfammod a ammodais â chwi, ac nac ofnwch dduwiau dïeithr:

39 Eithr ofnwch yr ARGLWYDD eich DUW; ac efe a'ch gwared chwi o law eich holl elynion.

40 Ond ni wrandawsant hwy, eithr yn ol eu hen arfer y gwnaethant hwy.

41 Felly y cenhedloedd hyn oedd yn ofni yr ARGLWYDD, ac yn gwasanaethu eu delwau cerfiedig; eu plant a'u hwyrion: fel y gwnaeth eu tadau, y maent hwy yn gwneuthur hyd y dydd hwn.

PENNOD XVIII.

1 *Y brenhin duwiol Hezecïah* 4 *yn dilëu delwaddoliaeth, ac yn llwyddo.* 9 *Caethgludo Samaria am eu pechodau.* 13 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah; a theyrnged yn ei ddyhuddo ef.* 17 *Senacherib yn danfon Rabsaceh yr ail waith; ac yntau yn difenwi Hezecïah, a thrwy gabl-eiriau yn annog y bobl i droi at frenhin Assyria.*

Cylch 726.

AC yn y drydedd flwyddyn i Hosea mab Elah brenhin Israel, y teyrnasodd [a] Hezecïah mab Ahaz brenhin Judah.

[a] 2 Chron. 28. 27. a 29. 1. A elwir *Ezecïas*, Matt. 1. 9.

2 Mab pùm mlwydd ar hugain oedd efe pan aeth yn frenhin, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd* [b] Abi, merch Zacharïah.

[b] 2 Chron. 29. 1, *Abïah.*

3 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnaethai Dafydd ei dad ef.

4 ¶ [c] Efe a dynnodd ymaith yr uchelfeydd, ac a ddrylliodd y delwau, ac a dorrodd y llwyni, ac a faluriodd y [d] sarph bres a wnelsai Moses; canys hyd y dyddiau hynny yr oedd meibion Israel yn arogldarthu iddi hi: ac efe a'i galwodd hi Nehustan.

[c] 2 Chron. 31. 1.
[d] Num. 21. 9.

5 Yn ARGLWYDD DDUW Israel yr ymddiriedodd efe, ac ar ei ol ef ni bu ei fath ef ym mhlith holl frenhinoedd Judah, nac *ym mysg* y rhai a fuasai o'i flaen ef.

6 Canys efe a lynodd wrth yr ARGLWYDD, ni throdd efe oddi ar ei ol ef, eithr efe a gadwodd ei orchymynion ef, y rhai a orchymynasai yr ARGLWYDD wrth Moses.

Cylch 725.

7 A'r ARGLWYDD fu gyd âg ef; i ba le bynnag yr aeth, efe a lwyddodd: ac efe a wrthryfelodd yn erbyn brenhin Assyria, ac nis gwasanaethodd ef.

8 [e] Efe a darawodd y Philistiaid hyd [2] Gazah a'i therfynau, [f] o dŵr y gwylwyr hyd y ddinas gaerog.

[e] Es. 14. 29.

Cyn CRIST Cylch 725.

[2] Heb. *Azzah.*
[f] pen. 17. 9.

9 ¶ Ac yn y bedwaredd flwyddyn i'r brenhin Hezecïah, honno *oedd* y seithfed flwyddyn i Hosea mab Elah brenhin Israel, y daeth [g] Salmaneser brenhin Assyria i fynu yn erbyn Samaria, ac a warchaeodd arni hi.

[g] pen. 17. 3.

Cylch 721.

10 Ac ym mhen y tair blynedd yr ennillwyd hi; yn y chweched flwyddyn i Hezecïah, honno *oedd* [h] y nawfed flwyddyn i Hosea brenhin Israel, yr ennillwyd Samaria.

[h] pen. 17. 6.

11 A brenhin Assyria a gaethgludodd Israel i Assyria, ac a'u cyfleodd hwynt [i] yn Halah ac yn Habor, *wrth* afon Gozan, ac yn ninasoedd y Mediaid:

[i] 1 Chron. 5. 26.

12 Am na wrandawsent ar lais yr ARGLWYDD eu DUW, eithr troseddu ei gyfammod ef, *a'r* hyn oll a orchymynasai Moses gwas yr ARGLWYDD, ac na wrandawent *arnynt*, ac nas gwnaent *hwynt.*

713.

13 ¶ Ac [k] yn y bedwaredd flwyddyn ar ddeg i'r brenhin Hezecïah, y daeth Senacherib brenhin Assyria i fynu yn erbyn holl ddinasoedd caerog Judah, ac a'u hennillodd hwynt.

[k] 2 Chron. 32. 1. Es. 36. 1.

14 A Hezecïah brenhin Judah a anfonodd at frenhin Assyria i Lachis, gan ddywedyd, Pechais, dychwel oddi wrthyf: dygaf yr hyn a roddych arnaf. A brenhin Assyria a osododd ar Hezecïah brenhin Judah, dri chant o dalentau arian, a deg ar hugain o dalentau aur.

15 A Hezecïah a roddodd *iddo* yr holl arian a gafwyd yn nhŷ yr ARGLWYDD, ac yn nhrysorau tŷ y brenhin.

16 Yn yr amser hwnnw y torrodd Hezecïah *yr aur oddi ar* ddrysau teml yr ARGLWYDD, ac *oddi ar* y colofnau a orchuddiasai Hezecïah brenhin Judah, ac a'u rhoddes hwynt i frenhin Assyria.

Cylch 710.

17 ¶ A brenhin Assyria a anfonodd Tartan, a Rabsaris, a Rabsaceh, o Lachis, at y brenhin Hezecïah, â llu [3] dirfawr yn erbyn Jerusalem. A hwy a aethant i fynu, ac a ddaethant i Jerusalem. Ac wedi eu dyfod i fynu, hwy a ddaethant ac a safasant wrth [l] bistyll y llyn uchaf, yr hwn *sydd* ym mhrif-ffordd maes y pannwr.

[3] Heb. *trwm.*
[l] Es. 7. 3.

18 Ac wedi iddynt alw ar y brenhin, daeth allan attynt hwy Elïacim mab Hilcïah, yr hwn *oedd* ben-teulu,

Cyn CRIST Cylch 710.

a Sebnah yr ysgrifenydd, a Joah
mab Asaph y cofiadur.
19 A Rabsaceh a ddywedodd wrth-
ynt hwy, Dywedwch yn awr wrth
Hezecïah, Fel hyn y dywedodd y
brenhin mawr, brenhin Assyria, Pa
hyder *yw* hwn yr wyt yn ymddiried
ynddo?
20 [4] Dywedyd yr ydwyt, (ond *nid
ydynt ond* geiriau [5] ofer,) [6] *Y mae
gennyf* gynghor a nerth i ryfel. Ar
bwy y mae dy hyder, pan wrthry-
felaist i'm herbyn i?
21 Wele yn awr, y mae dy hyder
ar y [m] ffon gorsen ddrylliedig hon,
ar yr Aipht, yr hon pwy bynnag a
bwyso arni, hi a â i gledr ei law ef,
ac a dylla trwyddi hi: felly *y mae*
Pharaoh brenhin yr Aipht i bawb a
hyderant arno ef.
22 Ac os dywedwch wrthyf, Yn yr
ARGLWYDD ein DUW yr ydym ni yn
ymddiried; onid efe *yw* yr hwn y
tynnodd Hezecïah ymaith ei uchel-
feydd, a'i allorau, ac y dywedodd
wrth Judah ac wrth Jerusalem. O
flaen yr allor hon yr ymgrymmwch
chwi yn Jerusalem?
23 Yn awr gan hynny dod wystl-
on, attolwg, i'm harglwydd, bren-
hin Assyria, a rhoddaf i ti ddwy fil
o feirch, os gelli di roddi rhai a
farchogo arnynt hwy.
24 A pha fodd y troi di ymaith
wyneb un capten o'r gweision llei-
af i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi
yn yr Aipht am gerbydau a gwŷr
meirch?
25 Ai heb yr ARGLWYDD y deuth-
um i fynu yn erbyn y lle hwn, i'w
ddinystrio ef? Yr ARGLWYDD a
ddywedodd wrthyf, Dos i fynu yn
erbyn y wlad hon, a dinystria hi.
26 Yna y dywedodd Elïacim mab
Hilcïah, a Sebnah, a Joah, wrth
Rabsaceh, Llefara, attolwg, wrth dy
weision yn Syriaeg, canys yr ydym
ni yn *ei* deall *hi;* ac nac ymddi-
ddan â ni yn iaith yr Iuddewon, lle
y clywo y bobl *sydd* ar y mur.
27 Ond Rabsaceh a ddywedodd
wrthynt, Ai at dy feistr di, ac attat
tithau, yr anfonodd fy meistr fi, i
lefaru y geiriau hyn? onid at y dyn-
ion sydd yn eistedd ar y mur, fel y
bwyttaont eu tom eu hun, ac yr yf-
ont [7] eu trwngc eu hun gyd â chwi,
yr anfonodd fi?
28 Felly Rabsaceh a safodd, ac
a waeddodd â llef uchel yn iaith
yr Iuddewon, llefarodd hefyd, a dy-

[4] Neu, *Siarad.* [5] Heb. *gwefusau.* [6] Neu, *ond cynghor a nerth sydd raid i ryfel.*
[m] Ezec. 29. 6.
[7] Heb. *ddwfr eu traed.*

wedodd, Gwrandêwch air y brenhin
mawr, brenhin Assyria.
29 Fel hyn y dywedodd y brenhin,
Na thwylled Hezecïah chwi: canys
ni ddichon efe eich gwaredu chwi
o'm llaw i.
30 Ac na phared Hezecïah i chwi
ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan war-
edu a'n gwared ni, ac ni roddir y
ddinas hon yn llaw brenhin Assyria.
31 Na wrandêwch ar Hezecïah:
canys fel hyn y dywed brenhin As-
syria, Gwnewch [8] fwynder â mi, a
deuwch allan attaf fi, ac yna bwyt-
têwch bob un o'i winwydden ei
hun, a phob un o'i ffigysbren, ac
yfed pawb ddwfr ei [9] ffynnon ei hun:
32 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn
chwi i wlad megis eich gwlad eich
hun, gwlad ŷd a gwin, gwlad bara
a gwinllannoedd, gwlad olew olew-
wydd a mêl, fel y byddoch fyw, ac
na byddoch feirw: ac na wran-
dêwch ar Hezecïah, pan hudo efe
chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD
a'n gwared ni.
33 [n] A lwyr-waredodd yr un o
dduwiau y cenhedloedd ei wlad o
law brenhin Assyria?
34 [o] Mae duwiau Hamath ac Ar-
pad? mae duwiau Sepharfaim, He-
na, ac [p] Ifah? a achubasant hwy
Samaria o'm llaw i?
35 Pwy *sydd* ym mhlith holl dduw-
iau y gwledydd a waredasant eu
gwlad o'm llaw i, [q] fel y gwaredai yr
ARGLWYDD Jerusalem o'm llaw i?
36 Eithr y bobl a dawsant, ac nid
attebasant air iddo: canys gorchy-
myn y brenhin *oedd* hyn, gan ddy-
wedyd, Nac attebwch ef.
37 Yna y daeth Elïacim mab Hil-
cïah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Seb-
nah yr ysgrifenydd, a Joah mab
Asaph y cofiadur, at Hezecïah, [r] *a'u*
dillad yn rhwygedig, ac a fynegas-
ant iddo eiriau Rabsaceh.

PENNOD XIX.

1 *Hezecïah yn galaru, ac yn anfon at Esaiah i weddïo drosto.* 6 *Esaiah yn ei gysuro ef.* 8 *Senacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn danfon at Hezecïah lythyr yn llawn cabl-eiriau.* 14 *Gweddi Hezecïah.* 20 *Esaiah yn prophwydo am falchder a dinystr Senacherib, a daioni Sïon.* 35 *Angel yn lladd yr Assyriaid.* 36 *Ei feibion ei hun yn lladd Senacherib yn Ninefeh.*

A [a] PHAN glybu y brenhin Heze-
cïah *hynny,* efe a rwygodd ei
ddillad, ac a ymwisgodd â sachlïan,
ac a aeth i mewn i dŷ yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 710.
[8] Heb. *fendith.*
[9] Neu, *bydew.*
[n] pen. 19. 12. Es. 10. 10.
[o] pen. 18. 13.
[p] pen. 17. 24, *Afah.*
[q] Dan. 8. 15.
[r] Es. 33. 7.
[a] Es. 37. 1.

Cyn CRIST Cylch 710.

2 Ac efe a anfonodd Elïacim, yr
hwn *oedd* ben-teulu, a Sebnah yr
ysgrifenydd, a henuriaid yr offeir-
iaid, wedi ymwisgo mewn sachlïan,
at [b]Esaiah y prophwyd mab Amos.
3 A hwy a ddywedasant wrtho ef,
Fel hyn y dywed Hezecïah, Diwr-
nod cyfyngdra, a cherydd, a [2]chabl-
edd, *yw* y dydd hwn: canys y plant
a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond
nid *oes* grym i esgor.
4 Fe allai y gwrendy yr AR-
GLWYDD dy DDUW holl eiriau Rab-
saceh, yr hwn a anfonodd brenhin
Assyria ei feistr ef i gablu y DUW
byw, ac y cerydda efe y geiriau a
glybu yr ARGLWYDD dy DDUW:
am hynny dyrcha *dy* weddi dros y
gweddill *sydd* i'w gael.
5 Felly gweision y brenhin Heze-
cïah a ddaethant at Esaiah.
6 ¶ Ac Esaiah a ddywedodd wrth-
ynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich
meistr, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Nac ofna y geiriau a glyw-
aist, *trwy* y rhai [c]y cablodd gweision
brenhin Assyria fi.
7 Wele fi yn rhoddi arno ef wynt,
ac efe a glyw swn, ac a ddychwel
i'w wlad: gwnaf hefyd iddo syrthio
gan y cleddyf yn ei wlad ei hun.
8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsaceh,
ac a gafodd frenhin Assyria yn ym-
ladd yn erbyn Libnah: canys efe
a glywsai fyned o hono ef ymaith o
Lachis.
9 A [d]phan glybu efe am Tirhacah
brenhin Ethiopia, gan ddywedyd,
Wele, efe a ddaeth allan i ryfela â
thi; efe a anfonodd genhadau dra-
chefn at Hezecïah, gan ddywedyd,
10 Fel hyn y lleferwch wrth He-
zecïah brenhin Judah, gan ddywed-
yd, Na thwylled dy DDUW di, yr
hwn yr wyt yn ymddiried ynddo,
gan ddywedyd, Ni roddir Jerusa-
lem yn llaw brenhin Assyria.
11 Wele, ti a glywaist yr hyn a
wnaeth brenhinoedd Assyria i'r holl
wledydd, gan eu difrodi hwynt: ac
a waredir di?
12 [e]A waredodd duwiau y cen-
hedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm
tadau i eu dinystrio; *sef* Gozan, a
Haran, a Reseph, a meibion Eden
y rhai *oedd* o fewn Thelasar?
13 [f]Mae brenhin Hamath, a bren-
hin Arpad, a brenhin dinas Se-
pharfaim, Hena, ac Ifah?
14 ¶ A Hezecïah a gymmerodd y
llythyrau o law y cenhadau, ac a'u
darllenodd hwy: a Hezecïah a aeth i
fynu i dŷ yr ARGLWYDD, ac a'u lled-
odd hwynt ger bron yr ARGLWYDD.
15 A Hezecïah a weddïodd ger
bron yr ARGLWYDD, ac a ddywed-
odd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [g]yr
hwn wyt yn trigo *rhwng* y cerub-
iaid, tydi sydd DDUW, tydi yn unig,
i holl deyrnasoedd y ddaear; ti a
wnaethost y nefoedd a'r ddaear.
16 Gogwydda, ARGLWYDD, dy
glust, a gwrando: agor dy lygaid,
ARGLWYDD, ac edrych; a gwrando
eiriau Senacherib, yr hwn a anfon-
odd i ddifenwi y DUW byw.
17 Gwir *yw*, O ARGLWYDD, i
frenhinoedd Assyria ddifa yr holl
genhedloedd a'u tir,
18 A rhoddi eu duwiau hwynt yn
tân: canys nid *oeddynt* hwy dduw-
iau, eithr gwaith dwylaw dyn, *o* goed
a maen: am hynny y dinystriasant
hwynt.
19 Yn awr gan hynny, O AR-
GLWYDD ein DUW ni, achub ni, at-
tolwg, o'i law ef, fel y gwypo holl
deyrnasoedd y ddaear mai tydi *yw*
yr ARGLWYDD DDUW, tydi yn unig.
20 ¶ Yna Esaiah mab Amos a an-
fonodd at Hezecïah, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
Israel, Gwrandewais ar yr hyn a
weddïaist arnaf fi yn erbyn Sena-
cherib brenhin Assyria.
21 Dyma y gair a lefarodd yr AR-
GLWYDD yn ei erbyn ef, Y forwyn
merch Sïon a'th ddirmygodd di, *ac*
a'th watwarodd; merch Jerusalem
[h]a ysgydwodd ben ar dy ol di.
22 Pwy a ddifenwaist ti, ac a gebl-
aist? ac yn erbyn pwy y dyrchefaist
ti *dy* lef, ac y codaist yn uchel dy
lygaid? yn erbyn [i]Sanct Israel.
23 Trwy law dy genhadau y cebl-
aist ti yr ARGLWYDD, ac y dywedaist,
A llïaws fy ngherbydau y dringais i
uchelder y mynyddoedd, i ystlysau
Libanus; a mi a dorraf uchelder ei
gedrwydd ef, *a'i* ddewis ffynnid-
wydd ef, âf hefyd i'w letty eithaf,
ac i goedwig ei ddol-dir ef.
24 Myfi a gloddiais, ac a yfais
ddyfroedd dïeithr, ac â gwadnau fy
nhraed y dyhysbyddais holl afon-
ydd y [3]gwarchaëedig.
25 Oni chlywaist ti ddarparu o
honof fi hyn er ys talm, ac i mi
lunio hynny er y dyddiau gynt?
yn awr [4]y dygais hynny i ben, fel
y byddit i ddinystrio dinasoedd
caerog *yn* garneddau dinystriol.

[b] Luc 3. 4, *Esaias.*
[2] Neu, *chythrudd.*
[c] pen. 18. 17.
710. [d] Edrych 1 Sam. 23. 27.
[e] pen. 18. 33.
[f] pen. 18. 34.

Cyn CRIST 710.
[g] 1 Sam. 4. 4. Ps. 80. 1.
[h] Job 16. 4. Ps. 22. 7.
[i] Es. 5. 24. Jer. 51. 5.
[3] Neu, *caeedig.*
[4] Neu, *a ddygwn, &c.*

Cyn CRIST 710.

26 Am hynny eu trigolion yn gwt-
toglaw a ddychrynwyd, ac a gywil-
yddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y
k Ps. 129. 6.
maes, fel gwyrddlysiau, *neu* [k] las-
welltyn ar bennau *tai*, neu ŷd wedi
deifio cyn addfedu.
l Ps. 139. 1, &c. 5 Neu drigfa.
27 [l] Dy [5] eisteddiad hefyd, a'th fyn-
ediad allan, a'th ddyfodiad i mewn,
a adnabûm i, a'th gynddeiriogrwydd
i'm herbyn.
28 Am i ti ymgynddeiriogi i'm
herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i
m Ezec. 29. 4. a 38. 4.
fynu i'm clustiau i; am hynny [m] y
gosodaf fy mach yn dy ffroen, a'm
ffrwyn yn dy weflau, ac a'th ddy-
chwelaf di ar hyd yr un ffordd ag
y daethost.
29 A hyn *fydd* yn argoel i ti, *O
Hezecïah:* Y flwyddyn hon y bwyt-
têi a dyfo o hono ei hun, ac yn yr
ail flwyddyn yr attwf; ac yn y
drydedd flwyddyn hauwch, a med-
wch, plennwch winllannoedd hefyd,
a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.
6 Heb. diangol.
30 A'r [6] gweddill o dŷ Judah *yr
hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i
waered, ac a ddwg ffrwyth i fynu.
31 Canys gweddill a â allan o Je-
rusalem, a'r rhai dïangol o fynydd
n Es. 9. 7.
Sïon: [n] zêl ARGLWYDD *y lluoedd* a
wna hyn.
32 Am hynny fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD am frenhin Assyria,
Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac ni
ergydia saeth yno; hefyd ni ddaw
efe o'i blaen hi â tharian, ac ni fwrw
glawdd i'w herbyn hi.
33 Ar hyd yr un ffordd ag y
daeth, y dychwel efe, ac ni ddaw
i mewn i'r ddinas hon, medd yr
ARGLWYDD.
o pen. 20. 6.
34 Canys [o] mi a ddiffynnaf y ddin-
as hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy
p 1 Bren. 11. 12, 13. q Es. 37. 36.
hun, ac [p] er mwyn Dafydd fy ngwas.
35 ¶ A'r [q] noson honno yr aeth
angel yr ARGLWYDD, ac a daraw-
odd y'ngwersyll yr Assyriaid bump
a phedwar ugain a chant o filoedd:
a phan gyfodasant yn fore dran-
noeth, wele hwynt oll yn galanedd-
au meirwon.
36 Felly Senacherib brenhin As-
syria a ymadawodd, ac a aeth ym-
aith, ac a ddychwelodd, ac a drig-
odd yn Ninefeh.
709.
37 A bu, fel yr oedd efe yn addoli
r 2 Chron. 32. 21. s ad. 7.
yn nhŷ Nisroch ei dduw, i [r] Adram-
melech a Sareser ei feibion [s] ei ladd
ef â'r cleddyf; a hwy a ddïangas-
7 Heb. Ararat. t Ezra 4. 2.
ant i wlad [7] Armenia: ac [t] Esarhàdon
ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XX.

Cyn CRIST 713.

1 *Hezecïah, wedi cael rhybudd o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael estyn ei oes.* 8 *Yr haul yn myned yn ei ol ddeg o raddau, yn argoel o'r addewid honno.* 12 *Berodach-Baladan yn danfon i ymweled â Hezecïah, o herwydd y rhyfeddod hwnnw; ac felly yn cael gwybodaeth am ei drysorau ef.* 14 *Esaiah yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Babilon.* 21 *Manasseh yn frenhin ar ol Hezecïah.*

YN [a] y dyddiau hynny y clefych- a 2 Chron. 32. 24. Es. 38. 1.
odd Hezecïah hyd farw: ac
Esaiah y prophwyd mab Amos a
ddaeth atto, ac a ddywedodd wrtho,
Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD,
[2] Trefna dy dŷ; canys marw fyddi, 2 Heb. Dod orchymyn am.
ac ni byddi byw.
2 Yna efe a drodd ei wyneb at
y pared, ac a weddïodd at yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
3 Attolwg, ARGLWYDD, cofia yr
awr hon i mi rodio ger dy fron di
mewn gwirionedd, ac â chalon ber-
ffaith, a gwneuthur o honof *yr hyn
oedd* dda yn dy olwg di. A Heze-
cïah a wylodd âg wylofain mawr.
4 A chyn myned o Esaiah allan i'r
[3] cyntedd canol, daeth gair yr AR- 3 Neu, ddinas.
GLWYDD atto, gan ddywedyd,
5 Dychwel, a dywed wrth Heze-
cïah blaenor fy mhobl i, Fel hyn y
dywed ARGLWYDD DDUW Dafydd
dy dad, Clywais dy weddi di, gwel-
ais dy ddagrau; wele fi yn dy
iachâu di; y trydydd dydd yr âi
di i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.
6 A mi a chwanegaf at dy ddydd-
iau di bymtheng mlynedd, ac a'th
waredaf di a'r ddinas hon o law
brenhin Assyria: [b] diffynnaf hefyd b pen. 19. 34.
y ddinas hon er fy mwyn fy hun,
ac er mwyn Dafydd fy ngwas.
7 A dywedodd Esaiah, Cymmer-
wch swp o ffigys. A hwy a gym-
merasant, ac a'i gosodasant ar y
cornwyd, ac efe a aeth yn iach.
8 ¶ A Hezecïah a ddywedodd wrth
Esaiah, [c] Pa arwydd *fydd* yr iachâ c Edrych Barn. 6. 17, 37, 39. Es. 7. 11, 14.
yr ARGLWYDD fi, ac yr âf fi i fynu i
dŷ yr ARGLWYDD y trydydd dydd?
9 Ac Esaiah a ddywedodd, Hyn
fydd i ti yn argoel oddi wrth yr
ARGLWYDD, y gwna yr ARGLWYDD
y gair a lefarodd efe: A â y cysgod
ddeg o raddau ym mlaen, neu a
ddychwel efe ddeg o raddau yn ol?
10 A Hezecïah a ddywedodd,
Hawdd yw i'r cysgod ogwyddo
ddeg o raddau: nid *felly*, ond dy-
chweled y cysgod yn ei ol ddeg o
raddau.

Cyn CRIST 713.

11 Ac Esaiah y prophwyd a lef-
odd ar yr ARGLWYDD: ac [d] efe a
drodd y cysgod ar hyd y gradd-
au, ar hyd y rhai y disgynasai efe
[4] yn neial Ahaz, ddeg o raddau yn
ei ol.
12 ¶ [e] Yn yr amser hwnnw yr
anfonodd Berodach-Baladan, mab
Baladan brenhin Babilon, lythyrau
ac anrheg at Hezecïah: canys efe a
glywsai fod Hezecïah yn glaf.
13 A [f] Hezecïah a wrandawodd ar-
nynt, ac a ddangosodd iddynt holl
dŷ ei [5] drysor, yr arian, a'r aur, a'r
pêr-aroglau, a'r olew goreu, a *holl*
dŷ ei [6] arfau, a'r hyn oll a gafwyd
yn ei drysorau ef: nid oedd dim
yn ei dŷ ef, nac yn ei holl gyfoeth
ef, a'r nas dangosodd Hezecïah
iddynt.
14 ¶ Yna Esaiah y prophwyd a
ddaeth at y brenhin Hezecïah, ac a
ddywedodd wrtho, Beth a ddywed-
odd y gwŷr hyn? ac o ba le y daeth-
ant attat ti? A dywedodd Heze-
cïah, O wlad bell y daethant hwy,
sef o Babilon.
15 Yntau a ddywedodd, Beth a
welsant hwy yn dy dŷ di? A dy-
wedodd Hezecïah, Yr hyn oll *oedd*
yn fy nhŷ i a welsant hwy: nid oes
dim yn fy nhrysorau i nas dangos-
ais iddynt hwy.
16 Ac Esaiah a ddywedodd wrth
Hezecïah, Gwrando air yr AR-
GLWYDD.
17 Wele y dyddiau yn dyfod, pan
[g] ddyger i Babilon yr hyn oll *sydd* yn
dy dŷ di, a'r hyn a gynhilodd dy
dadau hyd y dydd hwn: ni adewir
dim, medd yr ARGLWYDD.
18 Cymmerant hefyd o'th feibion
di, y rhai a ddaw allan o honot, y
rhai a genhedli di, [7] a hwy a fydd-
ant yn ystafellyddion yn llys bren-
hin Babilon.
19 Yna Hezecïah a ddywedodd
wrth Esaiah, Da yw gair yr AR-
GLWYDD, yr hwn a leferaist. Dy-
wedodd hefyd, [8] Onid da os bydd
heddwch a gwirionedd yn fy nydd-
iau i?
20 ¶ A'r rhan arall o hanes Heze-
cïah, a'i holl rym ef, ac fel [h] y gwnaeth
efe y llyn, a'r pistyll, ac [i] y dug efe y
dyfroedd i'r ddinas, onid *ydynt* hwy
yn ysgrifenedig yn llyfr chronicl
brenhinoedd Judah?
21 A Hezecïah a hunodd gyd â'i
dadau: a Manasseh ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef.

[d] Edrych Jos. 10. 12, 14. Es. 38. 8.
[4] Heb. *yng ngraddau.*
712.
[e] Es. 39. 1.
[f] 2 Chron. 32. 27, 31.
[5] Neu, *lysieu-dŷ.*
[6] Neu, *dlysau.* Heb. *ddodrefn.*
[g] pen. 24. 13. a 25. 13. Jer. 27. 22. a 52. 17.
[7] Cyflawnwyd, Dan. 1. 3.
[8] Neu, *Oni bydd heddwch, &c.*
Cylch 710.
[h] Neh. 3. 16.
[i] 2 Chron. 32. 30.
Cylch 698.

PENNOD XXI.

1 Teyrnasiad Manasseh: 3 a'i ddelw-addoliaeth. 10 Ei annuwioldeb ef yn achos o brophwydoliaethau yn erbyn Judah. 17 Amon ar ei ol ef; 19 a'i annuwioldeb yntau. 23 Ei weision yn ei ladd ef, a'r bobl yn eu lladd hwythau; a Josïah yn myned yn frenhin.

Cyn CRIST Cylch 698.

MAB [a] deuddeng mlwydd *oedd*
Manasseh pan ddechreuodd
efe deyrnasu, a phymtheng mlyn-
edd a deugain y teyrnasodd efe yn
Jerusalem: ac enw ei fam ef *oedd*
Hephsibah.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol ffieidd-dra y cenhedloedd a fwr-
iodd yr ARGLWYDD allan o flaen
meibion Israel.
3 Canys efe a adeiladodd drachefn
yr uchelfeydd [b] a ddinystriasai Heze-
cïah ei dad ef; ac a gyfododd allor-
au i Baal, ac a wnaeth lwyn, fel [c] y
gwnelsai Ahab brenhin Israel, ac a
addolodd holl lu y nefoedd, ac a'u
gwasanaethodd hwynt.
4 [d] Adeiladodd hefyd allorau yn
nhŷ yr ARGLWYDD, *am* yr hwn y
dywedasai yr ARGLWYDD, [e] Yn Je-
rusalem y gosodaf fy enw.
5 Ac efe a adeiladodd allorau i
holl lu y nefoedd yn nau gyntedd
tŷ yr ARGLWYDD.
6 Ac [f] efe a dynnodd ei fab trwy
dân, ac a arferodd [g] hudoliaeth, a
brudiau, ac a fawrhaodd swynydd-
ion, a dewiniaid: efe a wnaeth
lawer o ddrwg y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, i'*w* ddigio *ef.*
7 Ac efe a osododd ddelw gerfied-
ig y llwyn a wnelsai efe, yn y tŷ *am*
yr hwn y dywedasai yr ARGLWYDD
wrth Dafydd, ac wrth Solomon ei
fab, [h] Yn y tŷ hwn, ac yn Jerusalem,
yr hon a ddewisais i o holl lwythau
Israel, y gosodaf fi fy enw yn dra-
gywydd:
8 Ac ni symmudaf mwyach droed
Israel o'r wlad a roddais i'w tadau
hwynt: yn unig, os gwyliant ar
wneuthur yr hyn oll a orchymynais
iddynt, ac yn ol yr holl gyfraith a
orchymynodd fy ngwas Moses idd-
ynt.
9 Ond ni wrandawsant hwy: a
Manasseh a'u cyfeiliornodd hwynt i
wneuthur yn waeth na'r cenhedl-
oedd a ddifethasai yr ARGLWYDD
o flaen meibion Israel.
10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
trwy law ei weision y prophwydi,
gan ddywedyd,
11 [i] O herwydd i Manasseh brenhin

[a] 2 Chron. 33. 1.
[b] pen. 18. 4.
[c] 1 Bren. 16. 33.
[d] Jer. 32. 34.
[e] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3.
[f] Lef. 18. 21. a 20. 2. pen. 16. 3.
[g] Lef. 19. 26, 31.
[h] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 23. 27. Ps. 132. 13.
[i] Jer. 15. 4.

Cyn CRIST Cylch 698. Judah wneuthur y ffieidd-dra hyn,
a gwneuthur yn waeth na'r hyn
oll a wnaethai yr Amoriaid *a fu*
o'i flaen ef, a pheri i Judah bechu
trwy ei eilunod:
12 Oblegid hynny, fel hyn y dy-
wed ARGLWYDD DDUW Israel, Wele
fi yn dwyn drwg ar Jerusalem a
k 1 Sam. 3. 11. Jer. 19. 3. Judah, [k]fel y merwino dwy-glust y
sawl a'i clywant.
l Edrych Es. 34. 11. Galar. 2. 8. Amos 7. 7, 8. 13 A mi a estynaf [l]linyn mesur
Samaria ar Jerusalem, a phwys tŷ
Ahab: golchaf hefyd Jerusalem fel
y gylch *un* gwppan, *yr hwn pan*
2 Neu, *sycho.* [2]olcho, efe a'*i* try ar ei wyneb.
14 A mi a wrthodaf weddill fy
etifeddiaeth, ac a'u rhoddaf hwynt
yn llaw eu gelynion, a hwy a fydd-
ant yn anrhaith ac yn yspail i'w
holl elynion:
15 Am iddynt wneuthur yr hyn
oedd ddrwg yn fy ngolwg i, a'u bod
yn fy nigio i, er y dydd y daeth eu
tadau hwynt allan o'r Aipht, hyd y
dydd hwn.
16 Manasseh hefyd a dywalltodd
lawer iawn o waed gwirion, hyd oni
3 Heb. *ymyl i ymyl.* lanwodd efe Jerusalem o [3]ben bwy
gilydd; heb law ei bechod *trwy* yr
hwn y gwnaeth efe i Judah bechu,
gan wneuthur yr hyn *oedd* ddrwg
y'ngolwg yr ARGLWYDD.
m 2 Chron. 33. 11—19. 17 ¶ A'r [m]rhan arall o hanes Ma-
nasseh, a'r hyn a wnaeth efe, a'i
bechod a bechodd efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chro-
nicl brenhinoedd Judah?
n 2 Chron. 33. 20. 18 A [n]Manasseh a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd y'ngardd ei dŷ
ei hun, *sef* y'ngardd Uzza; ac Amon
643. ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.
19 ¶ Mab dwy flwydd ar hugain
oedd Amon pan ddechreuodd efe
deyrnasu, a dwy flynedd y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem: ac enw
ei fam ef *oedd* Mesŭlemeth, merch
Harus o Jotbah.
20 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel
y gwnelsai Manasseh ei dad.
21 Ac efe a rodiodd yn yr holl
ffyrdd y rhodiasai ei dad ynddynt,
ac a wasanaethodd yr eilunod a
wasanaethasai ei dad, ac a ymgrym-
modd iddynt:
22 Ac efe a wrthododd ARGLWYDD
DDUW ei dadau, ac ni rodiodd yn
ffordd yr ARGLWYDD.
641. 23 ¶ A gweision Amon a frad-
fwriadasant yn ei erbyn ef, ac a
laddasant y brenhin yn ei dŷ ei hun.

24 A phobl y wlad a laddodd yr Cyn CRIST 641.
holl rai a frad-fwriadasent yn erbyn
y brenhin Amon: a phobl y wlad a
osodasant Josïah ei fab ef yn fren-
hin yn ei le ef.
25 A'r rhan arall o hanes Amon,
yr hyn a wnaeth efe, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig yn llyfr chro-
nicl brenhinoedd Judah?
26 A chladdwyd ef yn ei feddrod
y'ngardd Uzza; a [o]Josïah ei fab a o Matt. 1. 10, *Josias.*
deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXII.

1 *Duwioldeb Josïah,* 3 *a'i ofal am gyweirio*
y deml. 8 *Hilcïah yn cael llyfr y gyfraith,*
a Josïah yn gyrru at Huldah i ymgynghori
â'r Arglwydd. 15 *Huldah yn prophwydo*
dinystr Jerusalem, ond yr oedid hynny dros
amser Josïah.

MAB [a]wyth mlwydd *oedd* Josïah 641. a 2 Chron. 34. 1.
pan aeth efe yn frenhin, ac
un mlynedd ar ddeg ar hugain y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac
enw ei fam ef *oedd* Jedidah, merch
Adaiah o [b]Boscath. b Jos. 15. 39.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac
a rodiodd yn holl ffyrdd Dafydd ei
dad, ac ni throdd ar y llaw ddehau
nac ar y llaw aswy.
3 ¶ Ac yn y ddeunawfed flwyddyn Cylch 624.
i frenhin Josïah, y brenhin a an-
fonodd Saphan, mab Asalïah, mab
Mesŭlam, yr ysgrifenydd, i dŷ yr
ARGLWYDD, gan ddywedyd,
4 Dos i fynu at Hilcïah yr arch-
offeiriad, fel y cyfrifo efe yr arian [c]a c pen. 12. 4.
ddygpwyd i dŷ yr ARGLWYDD, y
rhai a gasglodd [d]ceidwaid y [2]drws d pen. 12. 9. 2 Heb. *trothwy.*
gan y bobl:
5 A rhoddant hwy yn llaw gweith-
wyr y gwaith, y rhai sydd olygwyr
ar dŷ yr ARGLWYDD; a rhoddant
hwy i'r rhai sydd yn gwneuthur y
gwaith *sydd* yn nhŷ yr ARGLWYDD,
i gyweirio agennau y tŷ,
6 I'r seiri coed, ac i'r adeiladwyr,
ac i'r seiri maen, ac i brynu coed a
cherrig nadd, i adgyweirio y tŷ.
7 Etto [e]ni chyfrifwyd â hwynt e pen. 12. 15.
am yr arian a roddwyd yn eu llaw
hwynt, am eu bod hwy yn gwneuth-
ur yn ffyddlawn.
8 ¶ A Hilcïah yr arch-offeiriad a
ddywedodd wrth Saphan yr ysgrif-
enydd, Cefais [f]lyfr y gyfraith yn nhŷ f Edrych Deut. 31. 24, &c. 2 Chron. 34. 14.
yr ARGLWYDD: a Hilcïah a rodd-
odd y llyfr at Saphan, ac efe a'i
darllenodd ef.
9 A Saphan yr ysgrifenydd a ddaeth
at y brenhin, ac a adroddodd y peth

Cyn CRIST Cylch 624.

i'r brenhin, ac a ddywedodd, Dy
weision di a [3]gasglasant yr arian
a gafwyd yn tŷ, ac a'i rhoddasant
[3] Heb. *doddasant.*
yn llaw gweithwyr y gwaith, y rhai
sydd olygwyr ar dŷ yr ARGLWYDD.
10 A Saphan yr ysgrifenydd a fyn-
egodd i'r brenhin, gan ddywedyd,
Hilcïah yr offeiriad a roddodd i mi
lyfr: a Saphan a'i darllenodd ef ger
bron y brenhin.
11 A phan glybu y brenhin eiriau
llyfr y gyfraith, efe a rwygodd ei
ddillad.
12 A'r brenhin a orchymynodd
i Hilcïah yr offeiriad, ac i Ahicam
[g] 2 Chron. 34. 20, *Abdon.*
mab Saphan, ac i [g]Achbor mab
[h] Neu, *Michah.*
[h]Michaiah, ac i Saphan yr ysgrif-
enydd, ac i Asahïah gwas y bren-
hin, gan ddywedyd,
13 Ewch, ymofynwch â'r AR-
GLWYDD drosof fi, a thros y bobl, a
thros holl Judah, am eiriau y llyfr
hwn a gafwyd: canys mawr *yw* llid
yr ARGLWYDD yr hwn a ennynodd
i'n herbyn ni, o herwydd na wran-
dawodd ein tadau ni ar eiriau y llyfr
hwn, i wneuthur yn ol yr hyn oll a
ysgrifenwyd o'n plegid ni.
14 Felly Hilcïah yr offeiriad, ac
Ahicam, ac Achbor, a Saphan, ac
Asahïah, a aethant at Huldah y
brophwydes, gwraig Sàlum mab
[i] 2 Chron. 34. 22, *Ticfath.*
[i]Ticfah, mab [4]Harhas, ceidwad y
[4] Neu, *Hazrah.*
gwisgoedd: a hi oedd yn trigo yn
[5] Neu, *ail ran.*
Jerusalem yn yr [5]ysgoldŷ; a hwy
a ymddiddanasant â hi.
15 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt,
Fel hyn y dywedodd ARGLWYDD
DDUW Israel, Dywedwch i'r gwr
a'ch anfonodd chwi attaf fi;
16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Wele fi yn dwyn drwg ar y lle hwn,
ac ar ei drigolion, *sef* holl eiriau y
llyfr a ddarllenodd brenhin Judah:
17 Am iddynt fy ngwrthod i, ac
arogl-darthu i dduwiau dïeithr, i'm
digio i â holl waith eu dwylaw: am
hynny yr ennyn fy llid yn erbyn y
lle hwn, ac nis diffoddir ef.
[k] 2 Chron. 34. 26.
18 Ond wrth [k]frenhin Judah, yr
hwn a'ch anfonodd chwi i ymgyng-
hori â'r ARGLWYDD, fel hyn y dy-
wedwch wrtho ef, Fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW Israel, *Am* y
geiriau a glywaist ti;
19 Oblegid i'th galon feddalhâu,
ac i tithau ymostwng o flaen yr
ARGLWYDD, pan glywaist yr hyn a
leferais yn erbyn y lle hwn, ac yn
erbyn ei drigolion, y byddent yn
anghyfannedd ac yn felldith, ac *am*
rwygo o honot dy ddillad, ac wylo
ger fy mron i; minnau hefyd a
wrandewais, medd yr ARGLWYDD.
20 O herwydd hynny, wele, mi
a'th gymmeraf di ymaith at dy dad-
[l] Es. 57. 1, 2.
au, a thi a ddygir i'th fedd [l]mewn
heddwch, fel na welo dy lygaid yr
holl ddrwg yr ydwyf fi yn ei ddwyn
ar y fan hon. A hwy a ddygasant
air i'r brenhin drachefn.

PENNOD XXIII.

1 *Josïah yn peri darllen y gyfraith y'ngŵydd yr holl bobl:* 3 *yn adnewyddu cyfammod yr Arglwydd:* 4 *yn difetha yr eilun-addolwyr a'u hoffeiriaid:* 15 *yn llosgi esgyrn y meirw ar allor Bethel, fel y daroganesid:* 21 *yn cadw Pasc ardderchog:* 24 *yn difetha y consurwyr, a phob ffieidd-dra.* 26 *Dygn ddigofaint Duw yn erbyn Judah.* 29 *Josïah yn cyffroi Pharaoh-Nechoh, ac yn cael ei ladd ym Megido.* 31 *Joahaz yn frenhin ar ei ol ef; a Pharaoh-Nechoh yn ei garcharu ef, ac yn gwneuthur Joacim yn frenhin.* 36 *Annuwiol lywodraeth Joacim.*

[a] 2 Chron. 34. 29.
A'R [a]brenhin a anfonodd, a holl
henuriaid Judah a Jerusalem
a ymgynnullasant atto ef.
2 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ yr
ARGLWYDD, a holl wŷr Judah, a
holl drigolion Jerusalem gyd âg ef,
yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi,
a'r holl bobl o fychan hyd fawr:
ac efe a ddarllenodd, lle y clywsant
hwy, holl eiriau llyfr y cyfammod,
[b]*yr hwn* a gawsid yn nhŷ yr AR- [b] pen. 22. 8.
GLWYDD.
3 ¶ A'r brenhin [c]a safodd wrth y [c] pen. 11. 14.
golofn, ac a wnaeth gyfammod ger
bron yr ARGLWYDD, ar fyned ar ol
yr ARGLWYDD, ac ar gadw ei or-
chymynion ef, a'i dystiolaethau, a'i
ddeddfau, â'*u* holl galon, ac â'*u* holl
enaid, i gyflawni geiriau y cyfam-
mod hwn, y rhai *oedd* ysgrifenedig
yn y llyfr hwn. A'r holl bobl a saf-
odd wrth y cyfammod.
4 A'r brenhin a orchymynodd i Hil-
cïah yr arch-offeiriad, ac i'r offeir-
iaid o'r ail *radd*, ac i geidwaid y drws,
ddwyn allan o deml yr ARGLWYDD
yr holl lestri a wnelsid i Baal, ac [d]i'r [d] pen. 21. 3, 7.
llwyn, ac i holl lu y nefoedd: ac efe
a'u llosgodd hwynt o'r tu allan i Je-
rusalem, ym meusydd Cidron, ac a
ddug eu lludw hwynt i Bethel.
5 Ac efe a ddiswyddodd [2]yr offeir- [2] Neu, *chemarim,* Hos. 10. 5. Zeph. 1. 4.
iaid a osodasai brenhinoedd Judah
i arogl-darthu yn yr uchelfeydd,
yn ninasoedd Judah, ac yn amgylch-
oedd Jerusalem: a'r rhai oedd yn
arogl-darthu i Baal, i'r haul, ac i'r
lleuad, ac i'r [3]planedau, ac i holl lu [3] Neu, *deuddeg arwydd.*
y nefoedd.

Cyn CRIST Cylch 624.

6 Efe a ddug allan hefyd [e] y llwyn
o dŷ yr ARGLWYDD, i'r tu allan i
Jerusalem, hyd afon Cidron, ac a'*i*
llosgodd ef wrth afon Cidron, ac a'*i*
malodd yn llwch, ac a daflodd ei
lwch ar [f] feddau meibion y bobl.
7 Ac efe a fwriodd i lawr dai y
sodomiaid, y rhai *oedd* wrth dŷ yr
ARGLWYDD, lle yr oedd y gwragedd
yn gwau [4] cortynnau i'r llwyn.
8 Ac efe a ddug yr holl offeiriaid
allan o ddinasoedd Judah, ac a hal-
ogodd yr uchelfeydd yr oedd yr off-
eiriaid yn arogl-darthu arnynt, o
Geba hyd Beerseba, ac a ddistryw-
iodd uchelfeydd y pyrth, y rhai *oedd*
wrth ddrws porth Josua tywysog
y ddinas, y rhai *oedd* ar y llaw aswy
i bawb *a ddelai* i borth y ddinas.
9 Etto [g] offeiriaid yr uchelfeydd ni
ddaethant i fynu at allor yr AR-
GLWYDD i Jerusalem, ond hwy a
fwyttasant fara croyw ym mysg eu
brodyr.
10 Ac efe a halogodd [h] Topheth, yr
hon *sydd* yn [i] nyffryn meibion Hin-
nom, fel [k] na thynnai neb ei fab na'i
ferch trwy dân i Moloch.
11 Ac efe a ddifethodd y meirch
a roddasai brenhinoedd Judah i'r
haul, wrth ddyfodfa tŷ yr ARGLWYDD,
wrth ystafell Nathan-melech yr [5] ys-
tafellydd, yr hwn *oedd* yn y pentref,
ac a losgodd gerbydau yr haul yn tân.
12 Yr allorau hefyd, y rhai *oedd*
[l] ar nen ystafell Ahaz, y rhai a wnel-
sai brenhinoedd Judah, a'r allorau a
wnelsai [m] Manasseh yn nau gyntedd
tŷ yr ARGLWYDD, a ddistrywiodd y
brenhin, ac [6] a'*u* bwriodd *hwynt* i
lawr oddi yno, ac a daflodd eu llwch
hwynt i afon Cidron.
13 Y brenhin hefyd a ddifwynodd
yr uchelfeydd *oedd* ar gyfer Jeru-
salem, y rhai *oedd* o'r tu dehau i
[7] fynydd y llygredigaeth, y rhai a ad-
eiladasai [n] Solomon brenhin Israel i
Astoreth ffieidd-dra y Sidoniaid, ac
i Cemos ffieidd-dra y Moabiaid, ac
i Milchom ffieidd-dra meibion Am-
mon.
14 Ac efe [o] a ddrylliodd y delwau,
ac a dorrodd y llwyni, ac a lanwodd
eu lle hwynt âg esgyrn dynion.
15 ¶ Yr allor hefyd, yr hon *oedd* yn
Bethel, *a*'r uchelfa [p] a wnaethai Jero-
boam mab Nebat, yr hwn a wnaeth
i Israel bechu, ïe, yr allor honno
a'r uchelfa a ddistrywiodd efe, ac
a losgodd yr uchelfa, *ac* a'*i* malodd
yn llwch, ac a losgodd y llwyn.

e pen. 21. 7.
f 2 Chron. 34. 4.
4 Heb. *tai.*
g Edrych Ezec. 44. 10—14.
h Jer. 7. 31. a 19. 6, 11.
i Jos. 15. 8.
k Lef. 18. 21. Deut. 18. 10.
5 Heb. *eunuch.*
l Edrych Jer. 19. 13. Zeph. 1. 5.
m pen. 21. 5.
6 Neu, *a redodd oddi yno.*
7 Sef, mynydd yr Olewwydd.
n 1 Bren. 11. 7.
o Exod. 23. 24. Deut. 7. 5, 25.
p 1 Bren. 12. 28.

16 A Josïah a edrychodd, ac a
ganfu feddau, y rhai *oedd* yno yn y
mynydd, ac a anfonodd, ac a gym-
merth yr esgyrn o'r beddau, ac a'*u*
llosgodd ar yr allor, ac a'i halogodd
hi, yn ol [q] gair yr ARGLWYDD yr hwn
a gyhoeddasai gwr DUW, yr hwn a
bregethasai y geiriau hyn.
17 Yna efe a ddywedodd, Pa ditl
yw hwn yr ydwyf fi yn ei weled? A
gwŷr y ddinas a ddywedasant wrtho,
[r] Bedd gwr DUW, yr hwn a ddaeth
o Judah, ac a gyhoeddodd y pethau
hyn a wnaethost ti i allor Bethel,
ydyw.
18 Ac efe a ddywedodd, Gadêwch
ef yn llonydd; nac ymyrred neb
â'i esgyrn ef. Felly yr achubasant
ei esgyrn ef, gyd âg esgyrn [s] y pro-
phwyd a ddaethai o Samaria.
19 Josïah hefyd a dynnodd ym-
aith holl dai yr uchelfeydd, y rhai
oedd [t] yn ninasoedd Samaria, y rhai
a wnelsai brenhinoedd Israel i ddig-
io yr *ARGLWYDD*, ac a wnaeth idd-
ynt yn ol yr holl weithredoedd a
wnelsai efe yn Bethel.
20 Ac [u] efe a [8] [x] laddodd holl offeir-
iaid yr uchelfeydd *oedd* yno, ar yr
allorau, ac a losgodd esgyrn dynion
arnynt, ac a ddychwelodd i Jeru-
salem.
21 ¶ A'r brenhin a orchymyn-
odd i'r holl bobl, gan ddywedyd,
[y] Gwnewch Basc i'r ARGLWYDD eich
DUW, [z] fel *y mae* yn ysgrifenedig yn
llyfr y cyfammod hwn.
22 Yn ddïau [a] ni wnaed y fath
Basc â hwn, er dyddiau y barnwyr
a farnasant Israel, nac *yn* holl
ddyddiau brenhinoedd Israel, na
brenhinoedd Judah.
23 Ac yn y ddeunawfed flwyddyn i
frenhin Josïah y cynhaliwyd y Pasc
hwn i'r ARGLWYDD yn Jerusalem.
24 ¶ Y swynyddion hefyd, a'r
dewiniaid, a'r [9] delwau, a'r eilunod,
a'r holl ffieidd-dra, y rhai a welwyd
y'ngwlad Judah, ac yn Jerusalem,
a dynnodd Josïah ymaith: fel y
cyflawnai efe eiriau y [b] gyfraith; *y*
rhai oedd ysgrifenedig yn y llyfr a
gafodd Hilcïah yr offeiriad yn nhŷ
yr ARGLWYDD.
25 Ac [c] ni bu o'i flaen frenhin o'i
fath ef, yr hwn a drodd at yr AR-
GLWYDD â'i holl galon, ac â'i holl
enaid, ac â'i holl egni, yn ol cwbl o
gyfraith Moses; ac ar ei ol ef ni
chyfododd ei fath ef.
26 ¶ Er hynny ni throdd yr AR-

Cyn CRIST Cylch 624.

q 1 Bren. 13. 2.
r 1 Bren. 13. 30.
s 1 Bren. 13. 31.
t Edrych 2 Chron. 34. 6.
u 1 Bren. 13. 2.
8 Neu, *aberthodd.*
x Exod. 22. 20. pen. 11. 18.
y 2 Chron. 35. 1.
z Exod. 12. 3. Lef. 23. 5. Num. 9. 2. Deut. 16. 2.
a 2 Chron. 35. 18.
Cylch 623.
9 Neu, *teraphim,* Gen. 31. 19.
b Lef. 19. 31. a 20. 27. Deut. 18. 11.
c pen. 18. 5.

Cyn CRIST Cylch 623.

GLWYDD oddi wrth lid ei ddigofaint
mawr, *trwy* yr hwn y llidiodd ei
ddigllonedd ef yn erbyn Judah, [d] o
[d] Jer. 15. 4. herwydd yr holl ddigter *trwy* yr
hwn y digiasai Manasseh ef.
27 A dywedodd yr ARGLWYDD, Ju-
dah hefyd a fwriaf ymaith o'm gol-
[e] pen. 17. 18, 20. a 18. 11. a 21. 13. wg, fel [e] y bwriais ymaith Israel, ac
a wrthodaf y ddinas hon Jerusalem,
yr hon a ddetholais, a'r tŷ *am* yr hwn
[f] 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 21. 4, 7. y dywedais, [f] Fy enw a fydd yno.
28 A'r rhan arall o hanes Josïah,
a'r hyn oll a wnaeth efe, onid *yd-
ynt* hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Judah?
610. 29 ¶ [g] Yn ei ddyddiau ef y daeth
[g] 2 Chron. 35. 20. Pharaoh-Nechoh brenhin yr Aipht i
fynu yn erbyn brenhin Assyria, hyd
afon Euphrates: a'r brenhin Josïah
a aeth i'w gyfarfod ef, a *Pharaoh*
[h] 2 Chron. 35. 24. [h] a'i lladdodd ef ym [i] Megìdo, pan ei
[i] Zech. 12. 11. [k] gwelodd ef.
[k] pen. 14. 8. 30 A'i weision a'i dygasant ef
mewn cerbyd yn farw o Megìdo, ac
a'i dygasant ef i Jerusalem, ac a'i
claddasant ef yn ei feddrod ei hun.
[l] 2 Chron. 36. 1. A [l] phobl y wlad a gymmerasant
[m] 1 Chron. 3. 15, *Johanan.* Jer. 22. 11, *Salum.* [m] Joahaz mab Josïah, ac a'i hen-
neiniasant ef, ac a'i hurddasant yn
frenhin yn lle ei dad.
31 ¶ Mab tair blwydd ar hugain
oedd Joahaz pan aeth efe yn fren-
hin, a thri mis y teyrnasodd efe yn
Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd*
[n] pen. 24. 18. [n] Hamutal, merch Jeremïah o Lib-
nah.
32 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai ei dadau ef.
33 A Pharaoh-Nechoh a'i rhwym-
odd ef yn Riblah y'ngwlad Hamath,
[2] Neu, *am ei fod yn teyrnasu.* [2] fel na theyrnasai efe yn Jerusalem:
ac a osododd dreth ar y wlad *o* gàn
talent o arian, a thalent o aur.
34 A Pharaoh-Nechoh a osododd
Elïacim mab Josïah yn frenhin yn
[o] Edrych pen. 24. 17. Dan. 1. 7. lle Josïah ei dad, ac [o] a drodd ei enw
[p] Matt. 1. 11. ef [p] Joacim: ac efe a ddug ymaith
Joahaz, ac efe a ddaeth i'r Aipht,
[q] Jer. 22. 11, 12. Ezec. 19. 3, 4. ac yno [q] y bu efe farw.
35 A Joacim a roddodd i Pharaoh
[r] ad. 33. [r] yr arian, a'r aur; ond efe a dreth-
odd y wlad i roddi yr arian wrth
orchymyn Pharaoh: efe a gododd
yr arian a'r aur ar bobl y wlad, ar
bob un yn ol ei dreth, i'w rhoddi i
Pharaoh-Nechoh.
610. 36 ¶ Mab pùm mlwydd ar hugain
oedd Joacim pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac

enw ei fam ef *oedd* Zebudah, merch Cyn CRIST 610.
Pedaiah o Rumah.
37 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnelsai ei dadau.

PENNOD XXIV.

1 Joacim wedi ei orchfygu gan Nabuchodonosor, yn gwrthryfela yn ei erbyn ef; ac felly yn dwyn dinystr arno ei hun. 6 Joachin yn teyrnasu ar ei ol ef. 7 Brenhin Babilon yn gorchfygu brenhin yr Aipht. 8 Drwg lywodraeth Joachin. 10 Ennill Jerusalem, a chaethgludo y bobl i Babilon. 17 Gwneuthur Sedecïah yn frenhin; a'i ddrwg lywodraeth ef yn achos o lwyr-ddinystr Jerusalem.

YN [a] ei ddyddiau ef y daeth Na- 607.
buchodonosor brenhin Babilon 606. 603.
i fynu, a Joacim a fu was iddo ef [a] 2 Chron. 36. 6.
dair blynedd: yna efe a drodd, ac
a wrthryfelodd yn ei erbyn ef.
2 A'r ARGLWYDD a anfonodd yn 600.
ei erbyn ef dorfoedd o'r Caldeaid, a
thorfoedd o'r Syriaid, a thorfoedd
o'r Moabiaid, a thorfoedd o feibion
Ammon, ac a'u hanfonodd hwynt
yn erbyn Judah i'w dinystrio hi,
[b] yn ol gair yr ARGLWYDD, yr hwn [b] pen. 20. 17. a 23. 27.
a lefarasai efe trwy law ei weision
y prophwydi.
3 Yn ddïau trwy orchymyn yr AR-
GLWYDD y bu *hyn* yn erbyn Judah,
i'*w* bwrw allan o'i olwg ef, o achos
[c] pechodau Manasseh, yn ol yr hyn [c] pen. 21. 2. a 23. 26.
oll a wnaethai efe;
4 A hefyd o herwydd [d] y gwaed [d] pen. 21. 16.
gwirion a ollyngodd efe: canys efe a
lanwodd Jerusalem o waed gwirion;
a hynny ni fynnai yr ARGLWYDD ei
faddeu.
5 ¶ A'r rhan arall o hanes Joacim,
a'r hyn oll a'r a wnaeth efe, onid
ydynt hwy yn ysgrifenedig yn llyfr
chronicl brenhinoedd Judah?
6 A [e] Joacim a hunodd gyd â'i dad- 599.
au; a [2] Joachin ei fab a deyrnasodd [e] Edrych 2 Chron. 36. 6, 8. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.
yn ei le ef.
7 Ac [f] ni ddaeth brenhin yr Aipht
mwyach o'i wlad: canys [g] brenhin [2] Neu, *Jeconïah.* 1 Chron. 3. 16. neu, *Conïah,* Jer. 22. 24, 28.
Babilon a ddygasai yr hyn oll a
oedd eiddo brenhin yr Aipht, o
afon yr Aipht hyd afon Euphrates.
8 ¶ [h] Mab deunaw mlwydd *oedd* [f] Edrych Jer. 37. 5, 7.
Joachin pan aeth efe yn frenhin; a [g] Jer. 46. 2.
thri mis y teyrnasodd efe yn Jeru- [h] 2 Chron. 36. 9.
salem: ac enw ei fam ef *oedd* Ne-
husta, merch Elnathan o Jerusalem.
9 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai ei dad.
10 ¶ [i] Yn yr amser hwnnw y daeth [i] Dan. 1. 1.
gweision Nabuchodonosor brenhin

Cyn CRIST 599.

[3] Heb. *a'r ddinas a ddaeth yng ngwarchae.*

599.

[4] Neu, *eunuchiaid.*
[k] Edrych pen. 25. 27.
[l] Edrych Jer. 52. 28.
[m] pen. 20. 17. Es. 39. 6.
[n] Edrych Dan. 5. 2, 3.
[o] Jer. 20. 5.
[p] Jer. 24. 1.
[q] Edrych Jer. 52. 28.
[r] Felly 1 Sam. 13. 19, 22.
[s] pen. 25. 12.
[t] 2 Chron. 36. 10. Esth. 2. 6. Jer. 22. 24, &c.
[5] Neu, *eunuchiaid.*
[u] Edrych Jer. 52. 28.
[x] Jer. 37. 1.
599.
[y] 1 Chron. 3. 15.
[z] Felly pen. 23. 34. 2 Chron. 36. 4.
[a] 2 Chron. 36. 11. Jer. 37. 1. a 52. 1.
593.
[b] pen. 23. 31.
[c] Ezec. 17. 15.

Babilon i fynu yn erbyn Jerusalem,
[3] a gwarchaewyd ar y ddinas.
11 A Nabuchodonosor brenhin
Babilon a ddaeth yn erbyn y ddin-
as, a'i weision ef a warchaeasant
arni hi.
12 A Joachin brenhin Judah a
aeth allan at frenhin Babilon, efe,
a'i fam, a'i weision, a'i dywysogion,
a'i [4]ystafellyddion: a brenhin Babi-
lon [k]a'i daliodd ef [l]yn yr wythfed
flwyddyn o'i deyrnasiad.
13 Ac [m]efe a ddug oddi yno holl
drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a thrys-
orau tŷ y brenhin, ac [n]a dorrodd
yr holl lestri aur a wnelsai Solo-
mon brenhin Israel yn nheml yr
ARGLWYDD, [o]fel y llefarasai yr AR-
GLWYDD.
14 Ac [p]efe a ddug ymaith holl Je-
rusalem, yr holl dywysogion hefyd,
a'r holl gedyrn nerthol, [q]*sef* deng
mil o gaethion, a [r]phob saer, a gôf:
ni adawyd ond [s]pobl dlodion y wlad
yno.
15 [t]Efe hefyd a ddug ymaith Joa-
chin i Babilon, a mam y brenhin, a
gwragedd y brenhin, a'i [5]ystafellydd-
ion, a chedyrn y wlad a ddug efe i
gaethiwed o Je usalem i Babilon.
16 A'r [u]holl wŷr nerthol, *sef* saith
mil; ac o seiri a gofaint, mil, y rhai
oll *oedd* gryfion *a* rhyfelwyr: hwynt-
hwy a ddug brenhin Babilon yn
gaeth i Babilon.
17 ¶ A [x]brenhin Babilon a osod-
odd Mattanïah [y]brawd ei dad ef yn
frenhin yn ei le ef, ac [z]a drodd ei
enw ef yn Sedecïah.
18 [a]Mab un mlwydd ar hugain
oedd Sedecïah pan ddechreuodd
efe deyrnasu, ac un mlynedd ar
ddeg y teyrnasodd efe yn Jerusa-
lem: ac enw ei fam ef *oedd* [b]Hamu-
tal, merch Jeremïah o Libnah.
19 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai Joachin.
20 Canys trwy ddigofaint yr AR-
GLWYDD y bu hyn yn Jerusalem ac
yn Judah, nes iddo eu taflu hwynt
allan o'i olwg, [c]fod i Sedecïah wrth-
ryfela yn erbyn brenhin Babilon.

PENNOD XXV.

1 *Cylchynu Jerusalem.* 4 *Dal Sedecïah, a lladd ei feibion, a thynnu ei lygaid ef.* 8 *Nabuzaradan yn difrodi y ddinas; ac yn dwyn y gweddill, ond ychydig dlodion, i gaethiwed:* 13 *yn anrheithio ac yn dwyn ymaith y trysorau.* 18 *Lladd y bonedd-igion yn Riblah.* 22 *Wedi lladd Gedalïah, a osodasid yn ben arnynt, y mae y lleill yn ffoi i'r Aipht.* 27 *Efil-merodach yn dyrchafu Joachin yn ei lys.*

AC [a]yn y nawfed flwyddyn o'i
deyrnasiad ef, yn y degfed mis,
ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth
Nabuchodonosor brenhin Babilon,
efe a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem,
ac a wersyllodd yn ei herbyn hi, a
hwy a adeiladasant yn ei herbyn hi
wrthglawdd o'i hamgylch hi.
2 A bu y ddinas y'ngwarchae hyd
yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r bren-
hin Sedecïah.
3 Ac ar y nawfed *dydd* o'r [b]*ped-*
werydd mis y trymhaodd y newyn
yn y ddinas, ac nid oedd bara i
bobl y wlad.
4 ¶ A'r [c]ddinas a dorrwyd, a'r holl
ryfelwyr *a ffoisant* liw nos *ar hyd*
ffordd y porth, rhwng y ddau fur, y
rhai *sydd* wrth ardd y brenhin, (a'r
Caldeaid *oedd* wrth y ddinas o am-
gylch;) *a'r* [d]*brenhin* a aeth y ffordd
tu a'r rhos.
5 A llu y Caldeaid a erlidiasant ar
ol y brenhin, ac a'i daliasant ef yn
rhosydd Jericho: a'i holl lu ef a
wasgarasid oddi wrtho.
6 Felly hwy a ddaliasant y brenhin,
ac a'i dygasant ef i fynu at frenhin
Babilon i Riblah; ac a [2]roddasant
farn yn ei erbyn ef.
7 Lladdasant feibion Sedecïah hef-
yd o flaen ei lygaid, ac a [3][e]dynnasant
lygaid Sedecïah, ac a'i rhwymasant
ef mewn gefynnau pres, ac a'i dyg-
asant ef i Babilon.
8 ¶ Ac yn y pummed mis, [f]ar y
seithfed *dydd* o'r mis, honno *oedd*
[g]y bedwaredd flwyddyn ar bymtheg
i'r brenhin Nabuchodonosor bren-
hin Babilon, y daeth Nabuzaradan
y distain, gwas brenhin Babilon, i
Jerusalem.
9 Ac efe a losgodd dŷ yr AR-
GLWYDD, a thŷ y brenhin, a holl
dai Jerusalem, a phob tŷ mawr a
losgodd efe â thân.
10 A holl lu y Caldeaid, y rhai
oedd gyd â'r distain, a dorrasant i
lawr furiau Jerusalem oddi amgylch.
11 A Nabuzaradan y distain a
ddug ymaith y rhan arall o'r bobl a
adawsid yn y ddinas, a'r ffoaduriaid
a giliasant at frenhin Babilon, gyd
â gweddill y dyrfa.
12 Ac [h]o dlodion y wlad y gadaw-
odd y distain *rai,* yn winllanwyr,
ac yn arddwyr.
13 [i]Y [k]colofnau pres hefyd, y rhai

Cyn CRIST 590.

[a] 2 Chron. 36. 17. Jer. 34. 2. a 39. 1. a 52. 4. Ezec. 24. 1.

588.
[b] Jer. 52. 6.
[c] Jer. 39. 2, 3.
[d] Ezec. 12. 12.
[2] Heb. *lefarasant farn gyd âg ef.*
[3] Heb. *ddallasant.*
[e] Ezec. 12. 13.
[f] Edrych Jer. 52. 12.
[g] Edrych pen. 24. 12. a ad. 27.
[h] pen. 24. 14. Jer. 40. 7. a 52. 16.
[i] pen. 20. 17. Jer. 27. 19, 22.
[k] 1 Bren. 7. 15.

Cyn CRIST 588.

[l] 1 Bren. 7. 27.
[m] 1 Bren. 7. 23.
[n] Exod. 27. 3. 1 Bren. 7. 50.
[o] 1 Bren. 7. 47.
[p] 1 Bren. 7. 15. Jer. 52. 21.
[q] 1 Chron. 6. 14.
[r] Jer. 21. 1. a 29. 25.
[4] Heb. *rhiniog.*
[5] Neu, *eunuch.*
[s] Jer. 52. 25.
[6] Neu, *a phen ysgrifenydd y llu.*
[t] Jer. 40. 5.

oedd yn nhŷ yr ARGLWYDD, [l] a'r ys-
tolion, [m] a'r môr pres, yr hwn *oedd*
yn nhŷ yr ARGLWYDD, a ddrylliodd
y Caldeaid, a hwy a ddygasant eu
pres hwynt i Babilon.
14 [n] Y crochanau hefyd, a'r rhaw-
iau, a'r psaltringau, y llwyau, a'r
holl lestri pres, y rhai yr oeddid
yn gwasanaethu â hwynt, a ddyg-
asant hwy ymaith.
15 Y pedyll tân hefyd, a'r cawgiau,
y rhai *oedd* o aur *yn* aur, a'r rhai
oedd o arian *yn* arian, a ddug y
distain ymaith.
16 Y ddwy golofn, yr un môr, a'r
ystolion a wnelsai Solomon i dŷ yr
ARGLWYDD; [o] nid oedd bwys ar
bres yr holl lestri hyn.
17 [p] Tri chufydd ar bymtheg *oedd*
uchder y naill golofn, a chnap pres
oedd arni; ac uchder y cnap *oedd*
dri chufydd; plethwaith hefyd a
phomgranadau *oedd* ar y cnap o
amgylch, yn bres i gyd: ac felly yr
oedd yr ail golofn, â phlethwaith.
18 ¶ A'r distain a gymmerth [q] Se-
raiah yr offeiriad pennaf, a [r] Sepha-
nïah, yr ail offeiriad, a'r tri oedd yn
cadw y [4] drws.
19 Ac o'r ddinas efe a gymmerth
[5] ystafellydd, yr hwn oedd ar y rhy-
felwyr, a [s] phùmwr o'r rhai oedd
yn gweled wyneb y brenhin, y rhai
a gafwyd yn y ddinas, [6] ac ysgrif-
enydd tywysog y llu, yr hwn oedd
yn byddino pobl y wlad; a thri
ugeinwr o bobl y wlad, y rhai a
gafwyd yn y ddinas.
20 A Nabuzaradan y distain a
gymmerth y rhai hyn, ac a'u dug
at frenhin Babilon, i Riblah.
21 A brenhin Babilon a'u tarawodd
hwynt, ac a'u lladdodd hwynt, yn
Riblah, y'ngwlad Hamath. Felly y
caethgludwyd Judah o'i wlad ei
hun.
22 ¶ [t] Ac *am* y bobl a adawsid
y'ngwlad Judah, y rhai a adawsai
Nabuchodonosor brenhin Babilon,
efe a wnaeth yn swyddog arnynt
hwy, Gedalïah mab Ahicam, mab
Saphan.
23 A phan glybu holl [u] dywysogion
y lluoedd, hwynt-hwy a'u gwŷr,
wneuthur o frenhin Babilon Geda-
lïah yn swyddog, hwy a ddaethant
at Gedalïah i Mispah, sef Ismael
mab Nethanïah, a Johanan mab
Careah, a Seraiah mab Tanhumeth
y Netophathiad, a Jaazanïah mab
Maachathiad, hwynt a'u gwŷr.
24 A Gedalïah a dyngodd wrthynt
hwy, ac wrth eu gwŷr, ac a ddywed-
odd wrthynt, Nac ofnwch *fod* yn
weision i'r Caldeaid: trigwch yn y
tir, a gwasanaethwch frenhin Babi-
lon, a bydd da i chwi.
25 Ac yn y seithfed mis [x] y daeth
Ismael mab Nethanïah, mab Eli-
sama, [7] o'r had brenhinol, a dengwr
gyd âg ef, a hwy a darawsant Geda-
lïah, fel y bu efe farw: *tarawsant*
hefyd yr Iuddewon a'r Caldeaid
oedd gyd âg ef ym Mispah.
26 A'r holl bobl o fychan hyd
fawr, a thywysogion y lluoedd, a
gyfodasant ac [y] a ddaethant i'r
Aipht: canys yr oeddynt yn ofni y
Caldeaid.
27 ¶ Ac [z] yn y ddwyfed flwyddyn
ar bymtheg ar hugain o gaethiwed
Joachin brenhin Judah, yn y deu-
ddegfed mis, ar y seithfed *dydd* ar
hugain o'r mis, Efil-merodach bren-
hin Babilon, yn y flwyddyn yr aeth
efe yn frenhin, [a] a ddyrchafodd ben
Joachin brenhin Judah o'r carch-
ardy.
28 Ac efe a ddywedodd [8] yn dêg
wrtho, ac a osododd ei gadair ef
goruwch cadeiriau y brenhinoedd
oedd gyd âg ef yn Babilon.
29 Ac efe a newidiodd ei garchar-
wisg ef: ac efe a fwyttaodd fwyd yn
wastadol ger ei fron ef holl ddydd-
iau ei einioes.
30 A'i ran ef *oedd* ran feunyddiol,
a roddid iddo gan y brenhin, dogn
dydd yn ei ddydd, holl ddyddiau ei
einioes ef.

Cyn CRIST 588.

[u] Jer. 40. 7, 8.
588.
[x] Jer. 41. 1.
[7] Heb. *o had y frenhiniaeth.*
[y] Jer. 43. 4, 7.
562.
[z] Jer. 52. 31.
[a] Edrych Gen. 40. 13, 20.
[8] Heb. *bethau daionus.*

LLYFR CYNTAF Y CHRONICL.

Cyn CRIST 4004, &c.

PENNOD I.

1 Llin Adda hyd Noah. 5 Meibion Japheth. 8 Meibion Cham. 17 Meibion Sem. 24 Llin Sem hyd Abraham. 29 Meibion Ismael. 32 Meibion Ceturah. 34 Hiliogaeth Abraham o Esau. 43 Brenhinoedd Edom. 51 Duciaid Edom.

a Gen. 4. 25, 26. a 5. 3, 9. ADDA, [a] Seth, Enos,
2 Cenan, Mahalaleel, Jered,
3 Enoch, Methuselah, Lamech,
4 Noah, Sem, Cham, a Japheth.
b Gen. 10. 2. 5 ¶ [b] Meibion Japheth; Gomer, a
Magog, a Madai, a Jafan, a Thubal,
a Mesech, a Thiras.
6 A meibion Gomer; Aschenaz, a
2 Neu, *Diphath.* [2] Riphath, a Thogarmah.
7 A meibion Jafan; Elisah, a
3 Neu, *Rodanim.* Tharsis, Cittim, a [3] Dodanim.
c Gen. 10. 6. 8 ¶ [c] Meibion Cham; Cus, a Mis-
raim, Put, a Chanaan.
9 A meibion Cus; Seba, a Hafilah,
a Sabta, a Raamah, a Sabtecha: a
Seba, a Dedan, meibion Raamah.
d Gen. 10. 8. 10 [d] A Chus a genhedlodd Nimrod:
hwn a ddechreuodd fod yn gadarn
ar y ddaear.
11 A Misraim a genhedlodd Lu-
dim, ac Anamim, a Lehabim, a
Naphtuhim,
12 Pathrusim hefyd, a Chasluhim,
(y rhai y daeth y Philistiaid allan o
e Deut. 2. 23. honynt,) a [e] Chaphtorim.
f Gen. 10. 15. 13 A [f] Chanaan a genhedlodd Si-
don ei gyntaf-anedig, a Heth,
14 Y Jebusiad hefyd, a'r Amoriad,
a'r Girgasiad,
15 A'r Hefiad, a'r Arciad, a'r Siniad,
16 A'r Arfadiad, a'r Semariad, a'r
Hamathiad.
g Gen. 10. 22. a 11. 10. 17 ¶ [g] Meibion Sem; Elam, ac As-
sur, ac Arphaxad, a Lud, ac Aram,
4 *Mas,* Gen. 10. 23. ac Us, a Hul, a Gether, a [4] Mesech.
18 Ac Arphaxad a genhedlodd
Selah, a Selah a genhedlodd Eber.
19 Ac i Eber y ganwyd dau o feib-
5 Sef, *Gwahaniad.* ion: enw y naill *ydoedd* [5] Peleg; o
herwydd mai yn ei ddyddiau ef
y rhannwyd y ddaear: ac enw ei
frawd *oedd* Joctan.
h Gen. 10. 26. 20 A [h] Joctan a genhedlodd Almo-
dad, a Seleph, a Hasarmafeth, a Jerah,
21 Hadoram hefyd, ac Usal, a
Diclah,
22 Ac Ebal, ac Abimael, a Seba,
23 Ophir hefyd, a Hafilah, a Jobab.
Y rhai hyn oll *oedd* feibion Joctan.
i Gen. 11. 10. Luc 3. 35, &c. 24 ¶ [i] Sem, Arphaxad, Selah,

25 [k] Eber, Peleg, Reu, Cyn CRIST 4004, &c.
26 Serug, Nachor, Terah,
27 [l] Abram, hwnnw *yw* Abraham. k Gen. 11. 15.
28 Meibion Abraham; [m] Isaac, ac l Gen. 17. 5.
[n] Ismael. m Gen. 21. 2, 3.
29 ¶ Dyma eu cenhedlaethau n Gen. 16. 11, 15.
hwynt: [o] cyntaf-anedig Ismael *oedd* o Gen. 25. 13, &c.
Nebaioth, yna Cedar, ac Adbeel, a
Mibsam,
30 Misma, a Dumah, Massa, [6] Ha- 6 Neu, *Hadar.*
dad, a Thema,
31 Jetur, Naphis, a Chedemah.
Dyma feibion Ismael.
32 ¶ A [p] meibion Ceturah, gor- Cylch 1853.
dderch-wraig Abraham: hi a ym- p Gen. 25. 1, 2.
ddûg Zimran, a Jocsan, a Medan, a
Midian, ac Isbac, a Suah. A meib-
ion Jocsan; Seba, a Dedan.
33 A meibion Midian; Ephah, ac
Epher, a Henoch, ac Abida, ac
Eldaah: y rhai hyn oll *oedd* feib-
ion Ceturah.
34 Ac [q] Abraham a genhedlodd Isaac. q Gen. 21. 2.
[r] Meibion Isaac; Esau, ac Israel. r Gen. 25. 25.
35 ¶ [s] Meibion Esau; Eliphaz, s Gen. 36. 9, 10.
Reuel, a Jëus, a Jaalam, a Chorah.
36 Meibion Eliphaz; Teman, ac
Omar, [7] Sephi, a Gatam, Cenaz, a 7 Neu, *Sepho,* Gen. 36. 11.
Thimna, ac Amalec.
37 Meibion Reuel; Nahath, Zerah,
Sammah, a Mizzah.
38 A [t] meibion Seir; Lotan, a So- t Gen. 36. 20.
bal, a Sibeon, ac Anah, a Dison, ac
Eser, a Disan.
39 A meibion Lotan; Hori, a [8] Ho- 8 Neu, *Hemam,* Gen. 36. 22.
mam: a chwaer Lotan *oedd* Timna.
40 Meibion Sobal; [9] Alïan, a Ma- 9 Neu, *Alfan,* Gen. 36. 23.
nahath, ac Ebal, [2] Sephi, ac Onam.
A meibion Sibeon; Aiah, ac Anah. 2 Neu, *Sepho,* Gen. 36. 23.
41 Meibion Anah; [u] Dison. A meib- u Gen. 36. 25.
ion Dison; [3] Amram, ac Esban, ac
Ithran, a Cheran. 3 Neu, *Hemdan,* Gen. 36. 26.
42 Meibion Eser; Bilhan, a Zafan, *a*
[4] Jacan. Meibion Dison; Us, ac Aran. 4 Neu, *Acan,* Gen. 36. 27.
43 ¶ Dyma hefyd y [x] brenhinoedd Cylch 1676.
a deyrnasasant yn nhir Edom, cyn x Gen. 36. 31.
teyrnasu o frenhin ar feibion Israel;
Bela mab Beor: ac enw ei ddinas
ef *oedd* Dinhabah.
44 A phan fu farw Bela, y teyrn-
asodd yn ei le ef Jobab mab Zerah
o Bosrah.
45 A phan fu farw Jobab, Husam
o wlad y Temaniaid a deyrnasodd
yn ei le ef.
46 A phan fu farw Husam, yn ei

Cyn CRIST Cylch 1676.

le ef y teyrnasodd Hadad mab Be-
dad, yr hwn a darawodd Midian
ym maes Moab: ac enw ei ddinas
ef *ydoedd* Afith.
47 A phan fu farw Hadad, y teyrn-
asodd yn ei le ef Samlah o Masrecah.
48 [y] A phan fu farw Samlah, Saul
o Rehoboth *wrth* yr afon a deyrn-
asodd yn ei le ef.
49 A phan fu farw Saul, y teyrn-
asodd yn ei le ef Baalhanan mab
Achbor.
50 A bu farw Baalhanan, a theyrn-
asodd yn ei le ef [5]Hadad: ac enw
ei ddinas ef *oedd* [6]Pai; ac enw ei
wraig ef Mehetabel, merch Matred,
merch Mezahab.
51 ¶ A bu farw Hadad. [z] A duc-
iaid Edom oedd; duc Timna, duc
Alïah, duc Jetheth,
52 Duc Aholibamah, duc Elah,
duc Pinon,
53 Duc Cenaz, duc Teman, duc
Mibsar,
54 Duc Magdiel, duc Iram. Dyma
dduciaid Edom.

PENNOD II.

1 *Meibion Israel.* 3 *Hiliogaeth Judah o Tamar.* 13 *Meibion Jesse.* 18 *Hiliogaeth Caleb mab Hesron.* 21 *Hiliogaeth Hesron o ferch Machir.* 25 *Hiliogaeth Jerahmeel.* 34 *Hiliogaeth Sesan.* 42 *Caingc arall o hiliogaeth Caleb.* 50 *Hiliogaeth Caleb mab Hur.*

DYMA feibion [2]Israel; [a]Reuben,
Simeon, Lefi, a Judah, Issa-
char, a Zabulon,
2 Dan, Joseph, a Benjamin, Naph-
tali, Gad, ac Aser.
3 ¶ Meibion [b]Judah; Er, ac Onan,
a Selah. Y tri *hyn* a anwyd iddo
ef o ferch [c]Sua y Canaanees. Ond
[d]Er, cyntaf-anedig Judah, ydoedd
ddrygionus y'ngolwg yr ARGLWYDD,
ac efe a'i lladdodd ef.
4 A [e]Thamar ei waudd ef a ym-
ddûg iddo Phares, a Zerah. Holl
feibion Judah *oedd* bump.
5 [f]Meibion Phares; Hesron, a
Hamul.
6 A meibion Zerah; [3]Zimri, [g]ac
Ethan, a Heman, a Chalcol, a [4]Da-
ra; hwynt oll *oedd* bump.
7 A meibion [h]Carmi; [5]Achar, yr
hwn a flinodd Israel, ac a wnaeth
gamwedd oblegid [i]y dïofryd-beth.
8 A meibion Ethan; Azarïah.
9 A meibion Hesron, y rhai a an-
wyd iddo ef; Jerahmeel, a [6]Ram, a
[7]Chelubai.
10 A [k]Ram a genhedlodd Ammina-
dab; ac Amminadab a genhedlodd
Nahson, [l]pennaeth meibion Judah;

[y] Gen. 36. 37.
[5] *Hadar*, Gen. 36. 39.
[6] *Pau*, Gen. 36. 39.
Cylch 1496.
[z] Gen. 36. 40.
1752, &c.
[2] Neu, *Jacob.*
[a] Gen. 29. 32. a 30. 5. a 35. 18, 22. a 46. 8, &c.
[b] Gen. 38. 3. a 46. 12. Num. 26. 19.
[c] Gen. 38. 2.
[d] Gen. 38. 7.
[e] Gen. 38. 29, 30. Matt. 1. 3.
[f] Gen. 46. 12. Ruth 4. 18.
[3] Neu, *Zabdi*, Jos. 7. 1.
[g] 1 Bren. 4. 31.
[4] Neu, *Darda.*
[h] Edrych pen. 4. 1.
[5] Neu, *Acan.*
[i] Jos. 6. 18. a 7. 1.
[6] Neu, *Aram*, Matt. 1. 3, 4.
[7] Neu, *Caleb*, ad. 18, 42.
[k] Ruth 4. 19. Matt. 1. 4.
[l] Num. 1. 7. a 2. 3.

11 A Nahson a genhedlodd [8]Sal-
ma; a Salma a genhedlodd Boaz;
12 A Boaz a genhedlodd Obed;
ac Obed a genhedlodd Jesse;
13 ¶ A Jesse a genhedlodd ei
gyntaf-anedig [m]Elïab, ac Abinadab
yn ail, a [9]Simma yn drydydd,
14 Nethaneel yn bedwerydd, Rà-
dai yn bummed,
15 Osem yn chweched, Dafydd yn
seithfed:
16 A'u chwïorydd hwynt *oedd* Ser-
fiah, ac Abigail. [n]A meibion Ser-
fiah; Abisai, a Joab, ac Asahel; tri.
17 Ac [o]Abigail a ymddûg Amasa.
A thad Amasa *oedd* [2]Jether yr Is-
maeliad.
18 ¶ A Chaleb mab Hesron a en-
nillodd *blant* o Azubah *ei* wraig, ac
o Jerioth: a dyma ei meibion hi;
Jeser, Sobab, ac Ardon.
19 A phan fu farw Azubah, Caleb
a gymmerth iddo [p]Ephrath, a hi a
ymddûg iddo Hur.
20 A [q]Hur a genhedlodd Uri, ac
Uri a genhedlodd Bezaleel.
21 ¶ Ac wedi hynny yr aeth Hes-
ron i mewn at ferch [r]Machir, tad
Gilead, ac efe a'i [3]prïododd hi pan
ydoedd fab tri ugain mlwydd; a hi
a ddug iddo Segub.
22 A Segub a genhedlodd Jair:
ac yr oedd iddo ef dair ar hugain o
ddinasoedd y'ngwlad Gilead.
23 [s]Ac efe a ennillodd Gesur, ac
Aram, a threfydd Jair oddi arnynt,
a Chenath a'i phentrefydd, *sef* tri
ugain o ddinasoedd. Y rhai hyn
oll *oedd eiddo* meibion Machir tad
Gilead.
24 Ac ar ol marw Hesron o fewn
Caleb-ephrata, Abïah gwraig Hesron
a ymddûg iddo [t]Asur, tad Tecoa.
25 ¶ A meibion Jerahmeel cyntaf-
anedig Hesron oedd, Ram yr hynaf,
Bunah, ac Oren, ac Osem, *ac* Ahïah.
26 A gwraig arall ydoedd i Jerah-
meel, a'i henw Atarah: hon *oedd*
fam Onam.
27 A meibion Ram cyntaf-anedig
Jerahmeel oedd, Maas, a Jamin, ac
Ecer.
28 A meibion Onam oedd, Sam-
mai, a Jada. A meibion Sammai;
Nadab, ac Abisur.
29 Ac enw gwraig Abisur *oedd*
Abihail: a hi a ymddûg iddo Aban,
a Molid.
30 A meibion Nadab; Seled, ac Ap-
paim. A bu farw Seled yn ddiblant.
31 A meibion Appaim; Isi. A

Cyn CRIST Cylch 1471.
[8] *Salmon*, Ruth 4. 21. Matt. 1. 4.
[m] 1 Sam. 16. 6.
[9] Neu, *Samma*, 1 Sam. 16. 9.
Cylch 1090.
[n] 2 Sam. 2. 18.
[o] 2 Sam. 17. 25.
[2] *Ithra yr Israeliad*, 2 Sam. 17. 25.
Cylch 1471.
[p] ad. 50.
[q] Exod. 31. 2.
[r] Num. 27. 1.
[3] Heb. *cymmerth.*
[s] Num. 32. 41. Deut. 3. 14. Jos. 13. 30.
Cylch 1471.
[t] pen. 4. 5.

Cyn CRIST Cylch 1471.

meibion Isi; Sesan. A [u] meibion
Sesan; Alai.
32 A meibion Jada brawd Sam-
mai; Jether, a Jonathan. A bu
farw Jether yn ddiblant.
33 A meibion Jonathan; Peleth,
a Zaza. Y rhai hyn *oedd* feibion
Jerahmeel.
34 ¶ Ac nid oedd i Sesan feibion,
ond merched: ac i Sesan *yr oedd*
gwas o Aiphtiad, a'i enw Jarha.
35 A Sesan a roddodd ei ferch yn
wraig i Jarha ei was. A hi a ymd-
ddûg iddo Attai.
36 Ac Attai a genhedlodd Nathan,
a Nathan a genhedlodd [x] Zabad,
37 A Zabad a genhedlodd Ephlal,
ac Ephlal a genhedlodd Obed,
38 Ac Obed a genhedlodd Jehu, a
Jehu a genhedlodd Azarïah,
39 Ac Azarïah a genhedlodd He-
les, a Heles a genhedlodd Eleasah,
40 Ac Eleasah a genhedlodd Sisa-
mai, a Sisamai a genhedlodd Sàlum,
41 A Sàlum a genhedlodd Jeca-
mïah, a Jecamïah a genhedlodd
Elisama.
42 ¶ Hefyd meibion Caleb brawd
Jerahmeel *oedd*, Mesa ei gyntaf-
anedig, hwn *oedd* dad Ziph: a
meibion Maresah tad Hebron.
43 A meibion Hebron; Corah, a
Thappuah, a Recem, a Sema.
44 A Sema a genhedlodd Raham,
tad Jorcoam: a Recem a genhedl-
odd Sammai.
45 A mab Sammai *oedd* Maon: a
Maon *oedd* dad Bethsur.
46 Ac Ephah gordderch-wraig Ca-
leb a ymddûg Haran, a Mosa, a Ga-
zez: a Haran a genhedlodd Gazez.
47 A meibion Jahdai; Regem, a
Jotham, a Gesan, a Phelet, ac
Ephah, a Saaph.
48 Gordderch-wraig Caleb, *sef*
Maachah, a ymddûg Seber, a Thir-
hanah.
49 Hefyd hi a ymddûg Saaph tad
Madmannah, Sefa tad Machbena, a
thad Gibea: a merch Caleb *oedd*
[y] Achsah.
50 ¶ Y rhai hyn oedd feibion Ca-
leb mab Hur, cyntaf-anedig [z] Ephra-
tah; Sobal tad Ciriath-jearim,
51 Salma tad Bethlehem, Hareph
tad Beth-gader.
52 A meibion oedd i Sobal, tad
Ciriath-jearim; [4] Haroeh, *a* hanner
y [5] Manahethiaid.
53 A theuluoedd Ciriath-jearim
oedd, yr Ithriaid, a'r Puhiaid, a'r

[u] Edrych ad. 34, 35.
[x] pen. 11. 41.
Cylch 1471, &c.
[y] Jos. 15. 17.
[z] Neu, *Ephrath*, ad. 19.
[4] Neu, *Reaiah*, pen. 4. 2.
[5] Neu, *Menuciaid*, neu, *Hatsiham-menucoth.*

Sumathiaid, a'r Misraiaid: o'r rhai
hyn y daeth y Sareathiaid, a'r Es-
thauliaid.
54 Meibion Salma; Bethlehem, a'r
Netophathiaid, [6] Ataroth, tŷ Joab, a
hanner y Manahethiaid, y Soriaid.
55 A thylwyth yr ysgrifenyddion,
y rhai a breswylient yn Jabes; y Ti-
rathiaid, y Simeathiaid, y Suchath-
iaid. Dyma y [a] Ceniaid, y rhai a
ddaethant o Hemath, tad tylwyth
[b] Rechab.

PENNOD III.

1 *Meibion Dafydd,* 10 *a'i lin ef hyd Sedecïah.* 17 *Hiliogaeth Jechonïah.*

Y RHAI hyn hefyd oedd feibion
Dafydd, y rhai a anwyd iddo
ef yn Hebron; y cyntaf-anedig [a] Am-
non, o Ahinoam y [b] Jezreelees: yr ail,
[2] Daniel, o Abigail y Carmelees:
2 Y trydydd, Absalom mab Maach-
ah, merch Talmai brenhin Gesur: y
pedwerydd, Adonïah mab Haggith:
3 Y pummed, Sephatïah o Abital:
y chweched, Ithream o [c] Eglah ei
wraig.
4 Chwech a anwyd iddo yn He-
bron; ac [d] yno y teyrnasodd efe saith
mlynedd a chwe mis: a [e] thair blyn-
edd ar ddeg ar hugain y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem.
5 [f] A'r rhai hyn a anwyd iddo yn
Jerusalem; [3] Simea, a Sobab, a Na-
than, a [g] Solomon, pedwar, o [4] Bath-
sua merch [5] Ammiel:
6 Ibhar hefyd, ac [6] Elisama, ac Eli-
phelet,
7 A Nogah, a Nepheg, a Japhïa,
8 Ac Elisama, [7] Elïada, ac Eliphe-
let, naw.
9 *Dyma* holl feibion Dafydd, heb
law meibion y gordderch-wragedd,
a [h] Thamar eu chwaer hwynt.
10 ¶ A mab Solomon *ydoedd*
[i] Rehoboam: [8] Abïah ei fab yntau;
Asa ei fab yntau; *a* Jehosaphat ei
fab yntau;
11 Joram ei fab yntau; [9] Ahazïah
ei fab yntau; Joas ei fab yntau;
12 Amasïah ei fab yntau; [2] Azarïah
ei fab yntau; Jotham ei fab yntau;
13 Ahaz ei fab yntau; Hezecïah ei
fab yntau; Manasseh ei fab yntau;
14 Amon ei fab yntau; Josïah ei
fab yntau.
15 A meibion Josïah; y cyntaf-
anedig *oedd* [3] Johanan, yr ail [4] Joa-
cim, y trydydd [5] Sedecïah, y pedwer-
ydd Sàlum.
16 A meibion [k] Joacim; [6] Jechonïah
ei fab ef, Sedecïah [l] ei fab yntau.

Cyn CRIST Cylch 1471, &c.

[6] Heb. *Aturiaid*, neu, *goronau tŷ Joab.*
[a] Barn. 1. 16.
[b] Jer. 35. 2.
Cylch 1053, &c.
[a] 2 Sam. 3. 2.
[b] Jos. 15. 56.
[2] Neu, *Chileab*, 2 Sam. 3. 3.
[c] 2 Sam. 3. 5.
[d] 2 Sam. 2. 11.
[e] 2 Sam. 5. 5.
[f] 2 Sam. 5. 14. pen. 14. 4.
[3] Neu, *Sammua*, 2 Sam. 5. 14.
[g] 2 Sam. 12. 24.
[4] Neu, *Bathseba*, 2 Sam. 11. 3.
[5] Neu, *Eliam*, 2 Sam. 11. 3.
[6] Neu, *Elisua*, 2 Sam. 5. 15.
[7] Neu, *Beeliada*, pen. 14. 7.
[h] 2 Sam. 13. 1.
[i] 1 Bren. 11. 43. a 15. 6.
[8] Neu, *Abïam*, 1 Bren. 15. 1.
[9] Neu, *Azarïah*, 2 Chron. 22. 6. neu, *Jehoahaz*, 2 Chron. 21. 17.
[2] Neu, *Uzzïah*, 2 Bren. 15. 30.
[3] Neu, *Joahaz*, 2 Bren. 23. 30.
[4] Neu, *Elïacim*, 2 Bren. 23. 34.
[5] Neu, *Mattanïah*, 2 Bren. 24. 17.
[k] Matt. 1. 11.
[6] Neu, *Joacim*, 2 Bren. 24. 6. neu, *Conïah*, Jer. 22. 24.
[l] 2 Bren. 24. 17.

Cyn CRIST Cylch 1053, &c.

17 ¶ A meibion Jechonïah; Assir,
Salathiel [m] ei fab yntau,
18 Malciram hefyd, a Phedaiah, a
Senasar, Jecamïah, a Hosamah, a
Nedabïah.
19 A meibion Pedaiah; Zoroba-
bel, a Simei: a meibion Zorobabel;
Mesùlam, a Hananïah, a Selomith
eu chwaer hwynt:
20 A Hasubah, ac Ohel, a Be-
rechïah, a Hasadïah, Jusab-hesed,
pump.
21 A meibion Hananïah; Pela-
tïah, a Jesaiah: meibion Rephaiah,
meibion Arnan, meibion Obadïah,
meibion Sechanïah.
22 A meibion Sechanïah; Semai-
ah: a meibion Semaiah; [n] Hattus,
ac Igeal, a Barïah, a Nearïah, a Sa-
phat, chwech.
23 A meibion Nearïah; Elioenai,
a Hezecïah, ac Azricam, tri.
24 A meibion Elioenai *oedd,* Ho-
daiah, ac Elïasib, a Phelaiah, ac
Accub, a Johanan, a Dalaiah, ac
Anani, saith.

[m] Matt. 1. 12.
[n] Ezra 8. 2.

PENNOD IV.

1, 11 Hiliogaeth Judah o Caleb mab Hur, 5 ac o Asur mab Hesron. 9 Jabes, a'i weddi. 21 Hiliogaeth Selah, 24 a Simeon, a'i ddinasoedd. 39 Eu gorfodaeth ar Gedor, a'r Amaleciaid, ym mynydd Seir.

1300, &c.

MEIBION Judah; [a] Phares, Hes-
ron, a [2] Charmi, a Hur, a So-
bal.
2 A [3] Reaiah mab Sobal a genhedl-
odd Jahath; a Jahath a genhedl-
odd Ahumai, a Lahad. Dyma deu-
luoedd y Sorathiaid.
3 A'r rhai hyn *oedd* o dad Etam;
Jezreel, ac Isma, ac Idbas: ac enw
eu chwaer hwynt *oedd* Haselelponi.
4 A Phenuel tad Gedor, ac Ezer
tad Husah. Dyma feibion [b] Hur
cyntaf-anedig Ephratah, tad Beth-
lehem.
5 ¶ Ac i [c] Asur tad Tecoa yr oedd
dwy wragedd, Helah, a Naarah.
6 A Naarah a ddug iddo Ahuzam,
a Hepher, a Themeni, ac Hahastari.
Dyma feibion Naarah.
7 A meibion Helah *oedd,* Sereth,
a Jesoar, ac Ethnan.
8 A Chos a genhedlodd Anub,
a Sobebah, a theuluoedd Aharhel
mab Harum.
9 ¶ Ac yr oedd [4] Jabes yn anrhy-
deddusach na'i frodyr; a'i fam a
alwodd ei enw ef Jabes, gan ddy-
wedyd, Oblegid i mi *ei* ddwyn *ef*
trwy ofid.

[a] Gen. 38. 29. a 46. 12.
[2] Neu, *Chelubai,* pen. 2. 9. neu, *Caleb,* pen. 2. 18.
[3] Neu, *Haroeh,* pen. 2. 52.
[b] pen. 2. 50.
[c] pen. 2. 24.
[4] Hynny yw, *athrist.*

Cyn CRIST 1300, &c.

10 A Jabes a alwodd ar DDUW
Israel, gan ddywedyd, [5] O na lwyr
fendithit fi, ac na ehengit fy nher-
fynau, a bod dy law gyd â mi, [6] a'*m*
cadw oddi wrth ddrwg, fel na'm
gofidier! A pharodd DUW ddyfod
iddo yr hyn a ofynasai.
11 ¶ A Chelub brawd Suah a gen-
hedlodd Mehir, yr hwn *oedd* dad
Eston.
12 Ac Eston a genhedlodd Beth-
rapha, a Phaseah, a Thehinnah tad
[7] dinas Nahas. Dyma ddynion Re-
chah.
13 A meibion Cenaz; [d] Othniel, a
Seraiah: a meibion Othniel; [8] Ha-
thath.
14 A Meonothai a genhedlodd
Ophrah: a Seraiah a genhedlodd
Joab, tad [9] [e] glyn y crefftwyr; canys
crefftwyr oeddynt hwy.
15 A meibion Caleb mab Jephun-
neh; Iru, Elah, a Naam: a meib-
ion Elah *oedd,* [2] Cenaz.
16 A meibion Jehaleleel; Ziph, a
Ziphah, Tiria, ac Asareel.
17 A meibion Ezrah *oedd,* Jether,
a Mered, ac Epher, a Jalon: a hi a
ddug Miriam, a Sammai, ac Isbah
tad Estemoa.
18 A'i wraig ef [3] Jehudïah a ymddûg
Jered tad Gedor, a Heber tad So-
cho, a Jecuthiel tad Zanoah. A
dyma feibion Bithïah merch Pha-
raoh, yr hon a gymmerth Mered.
19 A meibion *ei* wraig [4] Hodïah,
chwaer Naham, tad Ceilah y Garm-
iad, ac Estemoa y Maachathiad.
20 A meibion Simon *oedd,* Am-
non, a Rinnah, Benhanan, a Thilon.
A meibion Isi *oedd,* Zoheth, a Ben-
zoheth.
21 ¶ *A* meibion Selah [f] mab Ju-
dah *oedd,* Er tad Lechah, a Laadah
tad Maresah, a theuluoedd tylwyth
gweithyddion llïan main, o dŷ As-
bea,
22 A Jocim, a dynion Chozeba,
a Joas, a Saraph, y rhai oedd yn
arglwyddiaethu ar Moab, a Jasubi-
lehem. Ac *y mae* y pethau hyn yn
hen.
23 Y rhai hyn *oedd* grochenydd-
ion yn cyfanneddu *ym mysg* plan-
wydd a chaeau; gyd â'r brenhin yr
arhosasant yno yn ei waith ef.
24 ¶ Meibion Simeon *oedd,* [5] Ne-
muel, a Jamin, Jarib, Zerah, *a* Saul:
25 Sàlum ei fab yntau, Mibsam ei
fab yntau, Misma ei fab yntau.
26 A meibion Misma; Hamuel ei

[5] Heb. *Os llwyr fendithi.*
[6] Heb. *a gwneuthur ymwared i mi.*
[7] Neu, *Irnahas.*
[d] Jos. 15. 7.
[8] Neu, *Hatha, a Meonothai, yr hwn a genhedlodd, &c.*
[9] Neu, trigolion *dyffryn Carasim.*
[e] Neh. 11. 35.
[2] Neu, *Ucnaz.*
[3] Neu, *Iuddewes.*
[4] Neu, *Jehudiah,* a enwyd o'r blaen.
[f] Gen. 38. 5.
[5] Neu, *Jemuel,* Gen. 46. 10. Exod. 6. 15. Num. 26. 12.

Cyn CRIST 1300, &c.

fab yntau, Zacchur ei fab yntau,
Simei ei fab yntau.
27 Ac i Simei *yr oedd* un ar bym-
theg o feibion, a chwech o ferch-
ed, ond i'w frodyr ef nid *oedd* nem-
mawr o feibion: ac nid amlhasai
eu holl deulu hwynt [6] megis meib-
ion Judah.
28 A [g] hwy a breswyliasant yn
Beerseba, a Moladah, a Hasar-sual,
29 Yn [7] Bilhah hefyd, ac yn Esem,
ac yn [8] Tolad,
30 Ac yn Bethuel, ac yn Hormah,
ac yn Siclag,
31 Ac yn Beth-marcaboth, ac yn
[9] Hasar-susim, ac yn Beth-birei, ac
yn Saaraim. Dyma eu dinasoedd
hwynt, nes teyrnasu o Dafydd.
32 A'u trefydd hwynt *oedd*, [2] Etam,
ac Ain, Rimmon, a Thochen, ac
Asan; pump o ddinasoedd.
33 A'u holl bentrefi hwynt hefyd,
y rhai *oedd* o amgylch y dinasoedd
hyn hyd [3] Baal. Dyma eu trigfan-
nau hwynt, [4] a'u hachau.
34 A Mesobab, a Jamlech, a Josah
mab Amasïah,
35 A Jöel, a Jehu mab Josibïah,
fab Seraiah, fab Asiel,
36 Ac Elioenai, a Jaacobah, a Je-
sohaiah, ac Asaiah, ac Adiel, a Jesi-
miel, a Benaiah,
37 A Ziza mab Siphi, fab Alon,
fab Jedaiah, fab Simri, fab Se-
maiah.
38 Y rhai hyn erbyn *eu* henwau
a aethant yn bennaethiaid yn eu
teuluoedd, ac a amlhasant dylwyth
eu tadau yn fawr.
39 ¶ A hwy a aethant i flaenau
Gedor, hyd at du dwyrain y dyffryn,
i geisio porfa i'w praidd.
40 A hwy a gawsant borfa fras,
a da, a gwlad ehang *ei* therfynau,
a heddychlawn a thangnefeddus:
canys y rhai a breswyliasent yno
o'r blaen *oedd* o [5] Cham.
41 A'r rhai hyn yn ysgrifenedig
erbyn eu henwau a ddaethant yn
nyddiau Hezecïah brenhin Judah,
ac a darawsant eu pebyll a'r an-
neddau a gafwyd yno, ac a'u di-
frodasant hwy hyd y dydd hwn,
a thrigasant yn eu lle hwynt; am
fod porfa i'w praidd hwynt yno.
42 Ac o honynt hwy, *sef* o feibion
Simeon, yr aeth pûm cant o ddyn-
ion i fynydd Seir, a Phelatïah, a
Nearïah, a Rephaiah, ac Uzziel,
meibion Isi, yn ben arnynt.
43 Tarawsant hefyd [h] y gweddill a

[6] Neu, *hyd feibion.*
[g] Jos. 19. 2.
[7] Neu, *Balah,* Jos. 19. 3.
[8] Neu, *Eltolad,* Jos. 19. 4.
[9] Neu, *Hasarsusah,* Jos. 19. 5.
[2] Neu, *Ether.* Jos. 19. 7.
[3] Neu, *Baalathbeer,* Jos. 19. 8.
[4] Neu, *ac fel yr ymrannasant yn genhedloedd yn eu mysg hwynt.*
Cylch 715.
[5] Neu, *Ham.*
[h] Edrych 1 Sam. 15. 8. a 30. 17. 2 Sam. 8. 12.

ddïangasai o Amalec, ac a wlad-
ychasant yno hyd y dydd hwn.

PENNOD V.

1 *Llin Reuben, (yr hwn a gollodd ei enedig-
aeth-fraint,) hyd y caethgludiad i Babilon.*
9 *Eu trigias, a'u gorfodaeth ar yr Hagar-
iaid.* 11 *Pennaduriaid a thrigleoedd Gad.*
18 *Rhifedi a gorfodaeth Reuben, a Gad, a
hanner llwyth Manasseh.* 23 *Trigleoedd a
phennaduriaid yr hanner llwyth hwnnw.* 25
Eu caethiwed o herwydd eu pechod.

A MEIBION Reuben, cyntaf-
anedig Israel, (canys [a] efe *oedd*
gyntaf-anedig, ond am iddo [b] halogi
gwely ei dad, rhoddwyd [c] ei enedig-
aeth-fraint ef i feibion Joseph, mab
Israel; ac ni chyfrifir ei achau ef
yn ol yr enedigaeth-fraint:
2 Canys [d] Judah a ragorodd ar ei
frodyr, ac o hono ef *y daeth* [e] blaen-
or: a'r enedigaeth-fraint a *rodd-
wyd* i Joseph.)
3 Meibion [f] Reuben cyntaf-anedig
Israel *oedd*, Hanoch, a Phàlu, Hes-
ron, a Charmi.
4 Meibion Jöel; Semaiah ei fab ef,
Gog ei fab yntau, Simei ei fab yntau,
5 Michah ei fab yntau, Reaiah ei
fab yntau, Baal ei fab yntau,
6 Beerah ei fab yntau, yr hwn
a *gaeth*-gludodd [2] Tilgath-pilneser
brenhin Assyria: hwn *ydoedd* dy-
wysog i'r Reubeniaid.
7 A'i frodyr ef yn eu teuluoedd,
[g] wrth gymmeryd eu hachau yn eu
cenhedlaethau: y pennaf *oedd* Jeiel,
a Zecharïah,
8 A Bela mab Azaz, fab [3] Sema,
fab Jöel, yr hwn a gyfanneddodd
yn [h] Aroer, a hyd at Nebo, a Baal-
meon.
9 Ac o du y dwyrain y preswyliodd
efe, hyd y lle yr elir i'r anialwch,
oddi wrth afon Euphrates: canys
eu hanifeiliaid hwynt a amlhasai
y'ngwlad Gilead.
10 Ac yn nyddiau Saul y gwnaeth-
ant hwy ryfel yn erbyn yr Hagar-
iaid, *y rhai* a syrthiasant trwy eu
dwylaw hwynt; a thrigasant yn eu
pebyll hwynt, [4] trwy holl du dwyr-
ain Gilead.
11 ¶ A [1] meibion Gad a drigasant
gyferbyn â hwynt y'ngwlad Basan,
hyd at Salchah:
12 Jöel y pennaf, a Sapham yr ail,
a Jaanai, a Saphat, yn Basan.
13 A'u brodyr hwynt o dŷ eu
tadau *oedd*, Michael, a Mesùlam,
a Seba, a Jorai, a Jacan, a Zïa, a
Heber, saith.
14 Dyma feibion Abihail fab Huri,

Cyn CRIST Cylch 715.
1300, &c.
[a] Gen. 29. 32.
[b] Gen. 35. 22. a 49. 4.
[c] Gen. 48. 15, 22.
[d] Gen. 49. 8, 10. Ps. 60. 7. a 108. 8.
[e] Mic. 5. 2. Matt. 2. 6.
[f] Gen. 46. 9. Exod. 6. 14. Num. 26. 5.
[2] Neu, *Tiglathpileser,* 2 Bren. 15. 29.
[g] Edrych ad. 17.
[3] Neu, *Semaiah,* ad. 4.
[h] Jos. 13. 15, 16.
[4] Heb. *ar holl wyneb tu dwyrain.*
[1] Jos. 13. 11, 24.

Cyn CRIST 1300, &c.

fab Jaroah, fab Gilead, fab Michael,
fab Jesisai, fab Jahdo, fab Buz;
15 Ahi mab Abdiel, fab Guni, y
pennaf o dŷ eu tadau.
16 A hwy a drigasant yn Gilead
yn Basan, ac yn ei threfydd, ac
yn holl bentrefi [k] Saron, wrth eu
[5] terfynau.
17 Y rhai hyn oll a gyfrifwyd
wrth eu hachau, yn nyddiau [l] Jotham
brenhin Judah, ac yn nyddiau
[m] Jeroboam brenhin Israel.
18 ¶ Meibion Reuben, a'r Gad-
iaid, a hanner llwyth Manasseh, o
[6] wŷr nerthol, dynion yn dwyn tarian
a chleddyf, ac yn tynnu bwa, ac
wedi eu dysgu *i* ryfel, *oedd* bedair
mil a deugain a saith cant a thri
ugain, yn myned allan i ryfel.
19 A hwy a wnaethant ryfel yn
erbyn yr Hagariaid, a [n] Jetur, a
Nephis, a Nodab.
20 A [o] chynnorthwywyd hwynt yn
erbyn y rhai hynny, a rhoddwyd
yr Hagariaid i'w dwylaw hwynt, a
chwbl a'r *a ydoedd* gyd â hwynt:
canys llefasant ar DDUW yn y rhy-
fel, ac efe a wrandawodd arnynt, o
herwydd iddynt obeithio ynddo.
21 A hwy a gaethgludasant eu
hanifeiliaid hwynt; o'u camelod
hwynt ddengmil a deugain, ac *o*
ddefaid ddeucant a deg a deugain o
filoedd, ac *o* asynod ddwy fil, ac
o [7] ddynion gàn mil.
22 Canys llawer yn archolledig a
fuant feirw, am *fod* y rhyfel oddi
wrth DDUW; a hwy a drigasant yn
eu lle hwynt hyd [p] y caethiwed.
23 ¶ A meibion hanner llwyth
Manasseh a drigasant yn y tir: o
Basan hyd Baal-hermon, a Senir,
a mynydd Hermon, yr aethant hwy
yn aml.
24 Y rhai hyn hefyd *oedd* bennau
tŷ eu tadau, sef Epher, ac Isi, ac
Eliel, ac Azriel, a Jeremïah, a Ho-
dafiah, a Jadiel, gwŷr cedyrn o
nerth, gwŷr enwog, *a* phennau tŷ
eu tadau.
25 ¶ A hwy a droseddasant yn
erbyn DUW eu tadau, ac [q] a but-
teiniasant ar ol duwiau pobl y
wlad, y rhai a ddinystriasai DUW
o'u blaen hwynt.
26 A DUW Israel a annogodd ys-
pryd [r] Pul brenhin Assyria, ac ys-
pryd Tilgath-pilneser brenhin As-
syria, ac a'u *caeth*-gludodd hwynt,
sef y Reubeniaid, a'r Gadiaid, a
hanner llwyth Manasseh, ac a'u dug

k pen. 27. 29.
5 Heb. *mynediad allan.*
l 2 Bren. 15. 5, 32.
m 2 Bren. 14. 16, 28.
6 Heb. *feibion.*
n Gen. 25. 15. pen. 1. 31.
o Edrych ad. 22.
7 Heb. *eneidiau dynion:* megis Num. 31. 35.
p 2 Bren. 15. 29. a 17. 6.
q 2 Bren. 17. 7.
Cylch 771.
r 2 Bren. 15. 19.
Cylch 740.

hwynt i [s] Halah, a Habor, a Hara,
ac i afon Gozan, hyd y dydd hwn.

PENNOD VI.

1 *Meibion Lefi.* 4 *Llin yr offeiriaid hyd y caethgludiad.* 16 *Teuluoedd Gersom, Cohath, a Merari.* 49 *Swydd Aaron, a'i lin hyd Ahimaas.* 54 *Dinasoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid.*

MEIBION Lefi; [2 a] Gerson, Co-
hath, a Merari.
2 A meibion Cohath; Amram, [b] Is-
har, a Hebron, ac Uzziel.
3 A phlant Amram; Aaron, Moses,
a Miriam: a meibion Aaron; [c] Nadab,
ac Abihu, Eleazar, ac Ithamar.
4 ¶ Eleazar a genhedlodd Phinees,
Phinees a genhedlodd Abisua,
5 Ac Abisua a genhedlodd Bucci,
a Bucci a genhedlodd Uzzi,
6 Ac Uzzi a genhedlodd Zerahïah,
a Zerahïah a genhedlodd Meraioth,
7 Meraioth a genhedlodd Amarïah,
ac Amarïah a genhedlodd Ahitub,
8 Ac [d] Ahitub a genhedlodd Sadoc,
a [e] Sadoc a genhedlodd Ahimaas,
9 Ac Ahimaas a genhedlodd
Azarïah, ac Azarïah a genhedlodd
Johanan,
10 A Johanan a genhedlodd Aza-
rïah; (hwn [f] oedd yn offeiriad yn
[g] y tŷ a adeiladodd Solomon yn
Jerusalem:)
11 Ac [h] Azarïah a genhedlodd Am-
arïah, ac Amarïah a genhedlodd
Ahitub,
12 Ac Ahitub a genhedlodd Sadoc,
a Sadoc a genhedlodd [3] Sàlum,
13 A Sàlum a genhedlodd Hilcïah,
a Hilcïah a genhedlodd Azarïah,
14 Ac Azarïah a genhedlodd [i] Se-
raiah, a Seraiah a genhedlodd Je-
hosadac:
15 A Jehosadac a ymadawodd,
[k] pan *gaeth*-gludodd yr ARGLWYDD
Judah a Jerusalem trwy law Nabu-
chodonosor.
16 ¶ Meibion Lefi; [4 l] Gersom, Co-
hath, a Merari.
17 A dyma enwau meibion Ger-
som; Libni, a Simei.
18 A meibion Cohath; Amram, ac
Ishar, a Hebron, ac Uzziel.
19 Meibion Merari; Mahli, a Musi.
A dyma dylwyth y Lefiaid, yn ol eu
tadau.
20 I Gersom; Libni ei fab, Jahath
ei fab yntau, [m] Zimmah ei fab yntau,
21 [5] Joah ei fab yntau, [6] Ido ei
fab yntau, Zerah ei fab yntau, *a*
[7] Jeaterai ei fab yntau.
22 Meibion Cohath; [8] Aminadab

Cyn CRIST Cylch 740.
s 2 Bren. 17. 6. a 18. 11.
Cylch 1300, &c.
2 Neu, *Gersom,* ad. 16.
a Gen. 46. 11. Exod. 6. 16. Num. 26. 57. pen. 23. 6.
b Edrych ad. 22.
c Lef. 10. 1.
d 2 Sam. 8. 17.
e 2 Sam. 15. 27.
f Edrych 2 Chron. 26. 17, 18.
g 1 Bren. 6. 2 Chron. 3.
h Edrych Ezra 7. 3.
3 Neu, *Mesulam,* pen. 9. 11.
i Neh. 11. 11.
k 2 Bren. 25. 18.
4 Neu, *Gerson,* ad. 1.
l Exod. 6. 16.
m ad. 42.
5 Neu, *Ethan,* ad. 42.
6 Neu, *Adaiah,* ad. 41.
7 Neu, *Ethni,* ad 41.
8 Neu, *Ishar,* ad. 2, 18.

Cyn CRIST Cylch 1300, &c.

ei fab ef, Corah ei fab yntau, Assir
ei fab yntau,
23 Elcanah ei fab yntau, ac Ebï-
asaph ei fab yntau, ac Assir ei fab
yntau,
24 Tahath ei fab yntau, [9] Uriel ei
fab yntau, Uzzïah ei fab yntau, a
Saul ei fab yntau.
25 A meibion Elcanah; [n] Amasai,
ac Ahimoth.
26 Elcanah: meibion Elcanah;
[2] Sophai ei fab ef, a [o] Nahath ei fab
yntau,
27 [p] Elïab ei fab yntau, Jeroham
ei fab yntau, Elcanah ei fab yntau.
28 A meibion Samuel; y cyntaf-
anedig, [3] Fasni, yna Abïah.
29 Meibion Merari; Mahli, Libni
ei fab yntau, Simei ei fab yntau,
Uzzah ei fab yntau,
30 Simea ei fab yntau, Haggïah ei
fab yntau, Asaiah ei fab yntau.
31 Y rhai hyn a osododd Dafydd
yn gantorion *yn* nhŷ yr ARGLWYDD,
ar ol gorphwys o'r [q] arch.
32 A hwy a fuant weinidogion
mewn cerdd o flaen tabernacl pa-
bell y cyfarfod, nes adeiladu o So-
lomon dŷ yr ARGLWYDD yn Jeru-
salem: a hwy a safasant wrth eu
defod yn eu gwasanaeth.
33 A dyma y rhai a [4] weiniasant,
a'u meibion hefyd: o feibion y Co-
hathiaid; Heman y cantor, mab
Jöel, fab Semuel,
34 Fab Elcanah, fab Jeroham,
fab Eliel, fab [5] Toah,
35 Fab [6] Suph, fab Elcanah, fab
Mahath, fab Amasai,
36 Fab Elcanah, fab [7] Jöel, fab
Azarïah, fab Sephanïah,
37 Fab Tahath, fab Assir, fab
[r] Ebïasaph, fab Corah,
38 Fab Ishar, fab Cohath, fab
Lefi, fab Israel.
39 A'i frawd Asaph, yr hwn oedd
yn sefyll ar ei law ddehau, *sef* Asaph
mab Berachïah, fab Simea,
40 Fab Michael, fab Baasïah, fab
Malchïah,
41 Fab [s] Ethni, fab Zerah, fab
Adaiah,
42 Fab Ethan, fab Zimmah, fab
Simei,
43 Fab Jahath, fab Gersom, fab
Lefi.
44 A'u brodyr hwynt, meibion
Merari, *oedd* ar y llaw aswy: [8] E-
than mab [9] Cisi, fab Abdi, fab Màluc,
45 Fab Hasabïah, fab Amasïah,
fab Hilcïah,

[9] Neu, *Zephanïah, Azarïah, Jöel*, ad. 36.
[n] Edrych ad. 35, 36.
[2] Neu, *Suph*, ad. 35. 1 Sam. 1. 1.
[o] ad. 34, *Toah.*
[p] ad. 34, *Eliel.*
[3] A elwir *Jöel*, ad. 33. a 1 Sam. 8. 2.
Cylch 1280, &c.
[q] pen. 1. 16.
[4] Heb. *safasant.*
[5] ad. 26, *Nahath.*
[6] ad. 26, *Sophai.*
[7] ad. 24, *Saul, Uzzïah, Urïel.*
[r] Exod. 6. 24.
[s] Edrych ad. 21.
[8] A elwir *Jeduthun*, pen. 9. 16. a 25. 1, 3, 6.
[9] Neu, *Cusaiah*, pen. 15. 17.

46 Fab Amsi, fab Bani, fab Samer,
47 Fab Mahli, fab Musi, fab Me-
rari, fab Lefi.
48 A'u brodyr hwynt y Lefiaid
oedd gwedi eu rhoddi ar holl was-
anaeth tabernacl tŷ DDUW.
49 ¶ Ond Aaron a'i feibion a ab-
erthasant [t] ar allor y poeth-offrwm,
ac [u] ar allor yr arogl-darth, i *gyflawni*
holl wasanaeth y cyssegr sancteidd-
iolaf, ac i wneuthur cymmod dros
Israel, yn ol yr hyn oll a orchymyn-
asai Moses gwas DUW.
50 Dyma hefyd feibion Aaron;
Eleazar ei fab ef, Phinees ei fab
yntau, Abisua ei fab yntau,
51 Bucci ei fab yntau, Uzzi ei fab
yntau, Zerahïah ei fab yntau,
52 Meraioth ei fab yntau, Amarïah
ei fab yntau, Ahitub ei fab yntau,
53 Sadoc ei fab yntau, Ahimaas
ei fab yntau.
54 ¶ [x] A dyma eu trigleoedd hwynt
yn ol eu palasau, yn eu terfynau;
sef meibion Aaron, o dylwyth y
Cohathiaid: oblegid eiddynt hwy
ydoedd y rhan hon.
55 [y] A rhoddasant iddynt Hebron
y'ngwlad Judah, a'i meusydd pen-
trefol o'i hamgylch.
56 [z] Ond meusydd y ddinas, a'i
phentrefi, a roddasant hwy i Caleb
mab Jephunneh.
57 Ac [a] i feibion Aaron y rhoddas-
ant hwy ddinasoedd Judah, *sef* He-
bron, *y ddinas* noddfa, a Libnah a'i
meusydd pentrefol, a Jattir ac Este-
moa, a'u meusydd pentrefol,
58 A [2] Hilen a'i meusydd pentrefol,
a Debir a'i meusydd pentrefol,
59 Ac [3] Asan a'i meusydd pentrefol,
a Bethsemes a'i meusydd pentrefol:
60 Ac o lwyth Benjamin; Geba
a'i meusydd pentrefol, ac [4] Alemeth
a'i meusydd pentrefol, ac Anathoth
a'i meusydd pentrefol: eu holl ddin-
asoedd hwynt trwy eu teuluoedd
oedd dair dinas *ar* ddeg.
61 Ac [b] i'r rhan arall o feibion
Cohath o deulu y llwyth hwnnw,
y rhoddwyd o'r hanner llwyth, *sef*
hanner Manasseh, ddeg dinas [c] wrth
goelbren.
62 *Rhoddasant* hefyd i feibion
Gersom trwy eu teuluoedd, o lwyth
Issachar, ac o lwyth Aser, ac o
lwyth Naphtali, ac o lwyth Manas-
seh yn Basan, dair ar ddeg o ddin-
asoedd.
63 I feibion Merari trwy eu teulu-
oedd, o lwyth Reuben, ac o lwyth

Cyn CRIST Cylch 1280, &c.
1444, &c.
[t] Lef. 1. 9.
[u] Exod. 30. 7.
[x] Jos. 21.
[y] Jos. 21. 11.
[z] Jos. 14. 13. a 15. 13.
[a] Jos. 21. 13.
[2] Neu, *Holon*, Jos. 15. 51. a 21. 15.
[3] Neu, *Ain*, Jos. 21. 16.
[4] Neu, *Almon*, Jos. 21. 18.
[b] ad. 66.
[c] Jos. 21. 5.

Cyn CRIST 1444, &c.

Gad, ac o lwyth Zabulon, *y rhodd-*
asant trwy goelbren [d] ddeuddeg o
ddinasoedd.

64 A meibion Israel a roddasant
i'r Lefiaid y dinasoedd *hyn* a'u
meusydd pentrefol.

65 A hwy a roddasant trwy goel-
bren, o lwyth meibion Judah, ac o
lwyth meibion Simeon, ac o lwyth
meibion Benjamin, y dinasoedd
hyn, y rhai a alwasant hwy ar *eu*
henwau *hwynt.*

66 [e] *I'r rhai oedd* o deuluoedd
meibion Cohath, yr ydoedd dinas-
oedd eu terfyn, o lwyth Ephraim.

67 [f] A hwy a roddasant iddynt
hwy ddinasoedd noddfa, *sef* Sichem
a'i meusydd pentrefol, ym mynydd
Ephraim; Gezer hefyd a'i meusydd
pentrefol,

68 [g] Jocmeam hefyd a'i meusydd
pentrefol, a Beth-horon a'i meusydd
pentrefol,

69 Ac Ajalon a'i meusydd pen-
trefol, a Gath-rimmon a'i meusydd
pentrefol.

70 Ac o hanner llwyth Manasseh;
Aner a'i meusydd pentrefol, a Bi-
leam a'i meusydd pentrefol, i deulu
y rhai oedd y'ngweddill o feibion
Cohath.

71 I feibion Gersom o deulu han-
ner llwyth Manasseh *y rhoddwyd,*
Golan yn Basan a'i meusydd pen-
trefol, Astaroth hefyd a'i meusydd
pentrefol.

72 Ac o lwyth Issachar; Cedes a'i
meusydd pentrefol, Daberath a'i
meusydd pentrefol,

73 Ramoth hefyd a'i meusydd
pentrefol, ac Anem a'i meusydd
pentrefol.

74 Ac o lwyth Aser; Masal a'i
meusydd pentrefol, ac Abdon a'i
meusydd pentrefol,

75 Hucoc hefyd a'i meusydd pen-
trefol, a Rehob a'i meusydd pen-
trefol.

76 Ac o lwyth Naphtali; Cedes
yn Galilea a'i meusydd pentrefol,
Hammon hefyd a'i meusydd pen-
trefol, a Chiriathaim a'i meusydd
pentrefol.

77 I'r rhan arall o feibion Merari
y rhoddwyd o lwyth Zabulon, Rim-
mon a'i meusydd pentrefol, a Tha-
bor a'i meusydd pentrefol.

78 Ac am yr Iorddonen a Jericho,
sef o du dwyrain yr Iorddonen, *y*
rhoddwyd o lwyth Reuben, [h] Beser
yn yr anialwch a'i meusydd pen-
trefol, Jasah hefyd a'i meusydd
pentrefol,

79 Cedemoth hefyd a'i meusydd
pentrefol, a Mephaath a'i meusydd
pentrefol.

80 Ac o lwyth Gad, Ramoth yn
Gilead a'i meusydd pentrefol, Maha-
naim hefyd a'i meusydd pentrefol,

81 Hesbon hefyd a'i meusydd
pentrefol, a Jazer a'i meusydd pen-
trefol.

[d] Jos. 21. 7, 34.
[e] ad. 61.
[f] Jos. 21. 21.
[g] Edrych Jos. 21. 22–35. lle y gelwir llawer o'r dinasoedd hyn wrth enwau eraill.
[h] Jos. 21. 36.

PENNOD VII.

1 *Meibion Issachar,* 6 *Benjamin,* 13 *Naphtali,* 14 *Manasseh,* 20, 23 *Ephraim.* 21 *Adfyd Ephraim gan wŷr Gath.* 23 *Geni Berïah.* 28 *Trigleoedd Ephraim.* 30 *Meibion Aser.*

1400, &c.

A MEIBION Issachar *oedd,* [a] To-
la, a Phuah, Jasub, a Simron,
pedwar.

2 A meibion Tola; Uzzi, a Rephai-
ah, a Jeriel, a Jahmai, a Jibsam, a
Semuel, pennaethiaid ar dŷ eu tad-
au: o Tola yr *ydoedd* gwŷr cedyrn
o nerth yn eu cenhedlaethau; [b] eu
rhif yn nyddiau Dafydd *oedd* ddwy
fil ar hugain a chwe chant.

3 A meibion Uzzi; Izrahïah: a
meibion Izrahïah; Michael, ac O-
badïah, a Jöel, Isïah, pump: yn
bennaethiaid oll.

4 A chyd â hwynt yn eu cenhedl-
aethau, *ac* yn ol tŷ eu tadau, *yr yd-*
oedd byddinoedd milwyr i ryfel,
un fil ar bymtheg ar hugain: canys
llawer oedd ganddynt o wragedd a
meibion.

5 A'u brodyr cedyrn *o* nerth, o
holl deuluoedd Issachar, a gyfrif-
wyd wrth eu hachau, yn saith mil
a phedwar ugain *mil* oll.

6 ¶ *A meibion* [c] Benjamin *oedd,*
Bela, a Becher, a Jediael, tri.

7 A meibion Bela; Esbon, ac Uzzi,
ac Uzziel, a Jerimoth, ac Iri; pump
o bennau tŷ *eu* tadau, cedyrn *o*
nerth, a gyfrifwyd wrth eu hachau,
yn ddwy fil ar hugain a phedwar
ar ddeg ar hugain.

8 A meibion Becher *oedd,* Zemi-
rah, a Joas, ac Elïezer, ac Elioenai,
ac Omri, a Jerimoth, ac Abïah, ac
Anathoth, ac Alemeth: y rhai hyn
oll *oedd* feibion Becher.

9 A hwy a rifwyd wrth eu hachau,
yn ol eu cenhedlaethau, yn bennau
tŷ eu tadau, yn gedyrn *o* nerth, yn
ugain mil a dau cant.

10 A meibion Jediael; Bilhan: a
meibion Bilhan; Jëus, a Benjamin,
ac Ehud, a Chenaanah, a Zethan, a
Tharsis, ac Ahisahar.

[a] Gen. 46. 13. Num. 26. 23.
[b] 2 Sam. 24. 1, 2. pen. 27. 1.
[c] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. pen. 8. 1, &c.

Cyn CRIST 1400, &c.

11 Y rhai hyn oll *oedd* feibion
Jediael, yn bennau eu tadau, yn
gedyrn o nerth, yn myned allan
mewn llu i ryfel, yn ddwy fil ar
bymtheg a deucant.
12 [d] Suppim hefyd, a Huppim,
meibion [2] Ir; Husim, meibion [3] Aher.
13 ¶ Meibion Naphtali; Jasiel, a
Guni, a Geser, a [e] Sàlum, meibion
Bilhah.
14 ¶ Meibion Manasseh; Asriel,
yr hwn a ymddûg *ei wraig:* (*ond*
ei ordderch-wraig o Syria a ym-
ddûg Machir tad Gilead:
15 A Machir a gymmerodd yn
wraig *chwaer* Huppim a Suppim,
ac enw eu chwaer hwynt *oedd*
Maachah:) ac enw yr ail *mab* Sal-
phaad: ac i Salphaad yr oedd
merched.
16 A Maachah gwraig Machir a
ymddûg fab, a hi a alwodd ei enw ef
Peres, ac enw ei frawd ef Seres, a'i
feibion ef *oedd,* Ulam, a Racem.
17 A meibion Ulam; [f] Bedan.
Dyma feibion Gilead fab Machir,
fab Manasseh.
18 A Hammolecheth ei chwaer ef
a ymddûg Isod, ac [g] Abïezer, a Ma-
halah.
19 A meibion Semida oedd, Ahïan,
a Sechem, a Lichi, ac Aniham.
20 ¶ A [h] meibion Ephraim; Suthe-
lah, a Bered ei fab ef, a Thahath ei
fab yntau, ac Eladah ei fab yntau,
a Thahath ei fab yntau,
21 ¶ A Zabad ei fab yntau, a Su-
thelah ei fab yntau, ac Ezer, ac
Elead: a dynion Gath y rhai a an-
wyd yn y tir, a'u lladdodd hwynt, o
herwydd dyfod o honynt i waered i
ddwyn eu hanifeiliaid hwynt.
22 Ac Ephraim eu tad a alar-
odd ddyddiau lawer; a'i frodyr a
ddaethant i'w gysuro ef.
23 ¶ A phan aeth efe at ei wraig,
hi a feichiogodd, ac a esgorodd ar
fab; ac efe a alwodd ei enw ef Be-
rïah, am fod drygfyd yn ei dŷ ef.
24 (Serah hefyd *oedd* ei ferch
ef, a hi a adeiladodd Beth-horon
yr isaf, a'r uchaf *hefyd,* ac Uzzen-
serah.)
25 A Rephah *oedd* ei fab ef, a
Reseph, a Thelah ei fab yntau, a
Thahan ei fab yntau,
26 Laadan ei fab yntau, Ammihud
ei fab yntau, Elisama ei fab yntau,
27 Nun ei fab yntau, Josua ei fab
yntau.
28 ¶ A'u meddiant a'u cyfannedd-
au *oedd,* Bethel a'i phentrefi, ac o
du y dwyrain [i] Naaran, ac o du y
gorllewin Gezer a'i [4] phentrefi; a
Sichem a'i phentrefi, hyd Gazah a'i
phentrefi:
29 Ac ar derfynau meibion [k] Ma-
nasseh, Beth-sean a'i phentrefi,
Taanach a'i phentrefi, [l] Megìdo a'i
phentrefi, Dor a'i phentrefi. Meib-
ion Joseph mab Israel a drigasant
yn y rhai hyn.
30 ¶ [m] Meibion Aser; Imnah, ac
Isuah, ac Isuai, a Berïah, a Serah
eu chwaer hwynt.
31 A meibion Berïah; Heber, a
Malchiel, hwn *yw* tad Birzafith.
32 A Heber a genhedlodd Japh-
let, a [n] Somer, a Hotham, a Sua eu
chwaer hwynt.
33 A meibion Japhlet; Pasach, a
Bimhal, ac Asuath. Dyma feibion
Japhlet.
34 A meibion [o] Samer; Ahi, a Ro-
gah, Jehubbah, ac Aram.
35 A meibion ei frawd ef Helem;
Sophah, ac Imnah, a Seles, ac Amal.
36 Meibion Sophah; Suah, a Har-
nepher, a Sual, a Beri, ac Imrah,
37 Beser, a Hod, a Samma, a
Silsah, ac Ithran, a Beera.
38 A meibion Jether; Jephunneh,
Pispah hefyd, ac Ara.
39 A meibion Ula; Arah, a Ha-
niel, a Resia.
40 Y rhai hyn oll *oedd* feibion
Aser, pennau *eu* cenedl, yn ddewis
wŷr o nerth, yn bennau capteniaid.
A'r cyfrif trwy eu hachau o wŷr i
ryfel, *oedd* chwe mil ar hugain o
wŷr.

PENNOD VIII.

1 *Meibion a phennaduriaid Benjamin.* 33 *Hynafiaid Saul a Jonathan.*

1400, &c.

BENJAMIN hefyd a genhedl-
odd [a] Bela ei gyntaf-anedig, As-
bel yr ail, ac Aharah y trydydd,
2 Nohah y pedwerydd, a Rapha y
pummed.
3 A meibion Bela oedd, [2] Adar, a
Gera, ac Abihud,
4 Ac Abisua, a Naaman, ac
Ahoah,
5 A Gera, a [3] Sephuphan, a Hu-
ram.
6 Dyma hefyd feibion Ehud; dy-
ma hwynt pennau-cenedl preswyl-
wyr Geba, a hwy a'u mudasant
hwynt i [b] Manahath:
7 Naaman hefyd, ac Ahïah, a Gera,
efe a'u symmudodd hwynt, ac a
genhedlodd Uzza, ac Ahihud.

[d] Num. 26. 39, *Sephupham,* a *Hupham.*
[2] Neu, *Iri,* ad. 7.
[3] Neu, *Ahiram,* Num. 26. 38.
[e] Gen. 46. 24, *Silem.*
[f] 1 Sam. 12. 11.
[g] Num. 26. 30, *Jeezer.*
[h] Num. 26. 35.
[i] Jos. 16. 7. *Naarath.*
[4] Heb. *merched.*
[k] Jos. 17. 7.
[l] Jos. 17. 11.
[m] Gen. 46. 17. Num. 26. 44.
[n] ad. 34, *Samer.*
[o] ad. 32, *Somer.*
[a] Gen. 46. 21. Num. 26. 38. pen. 7. 6.
[2] Neu, *Ard,* Gen. 46. 21.
[3] Neu, *Supham,* Num. 26. 39. Edrych pen. 7. 12.
[b] pen. 2. 52.

Cyn CRIST 1400, &c.

8 Cenhedlodd hefyd Saharaim yng
ngwlad Moab, gwedi eu gollwng
hwynt ymaith: Husim a Baara
oedd ei wragedd.
9 Ac efe a genhedlodd o Hodes
ei wraig, Jobab, a Sibia, a Mesa, a
Malcham,
10 A Jeus, a Sabïah, a Mirmah.
Dyma ei feibion ef, pennau-cenedl.
11 Ac o Husim efe a genhedlodd
Ahitub, ac Elpaal.
12 A meibion Elpaal *oedd*, Eber,
a Misam, a Samed, yr hwn a adeil-
adodd Ono, a Lod a'i phentrefi.
13 Berïah hefyd, a [c]Sema *oedd*
bennau-cenedl preswylwyr Ajalon;
y rhai a ymlidiasant drigolion
Gath.
14 Ahïo hefyd, Sasac, a Jeremoth,
15 Zebadïah hefyd, ac Arad, ac
Ader,
16 Michael hefyd, ac Ispah, a
Joha, meibion Berïah;
17 Zebadïah hefyd, a Mesŵlam, a
Hezeci, a Heber,
18 Ismerai hefyd, a Jezlïah, a Jo-
bab, meibion Elpaal;
19 Jacim hefyd, a Zichri, a Zabdi,
20 Elienai hefyd, a Silthai, ac
Eliel,
21 Adaiah hefyd, a Beraiah, a
Simrath, meibion [4]Simhi;
22 Ispan hefyd, a Heber, ac Eliel,
23 Abdon hefyd, a Zichri, a Ha-
nan,
24 Hananïah hefyd, ac Elam, ac
Antothïah,
25 Iphedeiah hefyd, a Phenuel,
meibion Sasac;
26 Samserai hefyd, a Seharïah, ac
Athalïah,
27 Jaresïah hefyd, ac Elïah, a
Zichri, meibion Jeroham.
28 Y rhai hyn *oedd* bennau-
cenedl, *sef* pennaethiaid ar eu cen-
hedlaethau. Y rhai hyn a gyfan-
neddasant yn Jerusalem.
29 Yn Gibeon hefyd y preswyl-
iodd [5]tad Gibeon, ac enw ei [d]wraig
ef *oedd* Maachah.
30 Ac Abdon ei fab cyntaf-anedig
ef, Sur hefyd, a Chis, a Baal, a
Nadab,
31 Gedor hefyd, ac Ahïo, a [6]Za-
cher.
32 Micloth hefyd a genhedlodd
[7]Simeah: y rhai hyn hefyd, ar gyfer
eu brodyr, a breswyliasant yn Je-
rusalem gyd â'u brodyr.
33 ¶ [e]Ner hefyd a genhedlodd Cis,
a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a
genhedlodd Jonathan, a Malcisua,
ac [f]Abinadab, ac [8]Esbaal.
34 A mab Jonathan *oedd* [9]Merib-
baal; a Meribbaal a genhedlodd
[g]Michah.
35 A meibion Michah; Pithon, a
Melech, a [2]Tharea, ac Ahaz.
36 Ac Ahaz a genhedlodd [h]Je-
hoadah, a Jehoadah a genhedlodd
Alemeth, ac Azmafeth, a Zimri: a
Zimri a genhedlodd Mosa,
37 A Mosa a genhedlodd Bineah:
[i]Rapha *oedd* ei fab ef, Eleasah ei
fab yntau, Asel ei fab yntau.
38 Ac i Asel *y bu* chwech o feib-
ion, a dyma eu henwau hwynt,
Azricam, Bocheru, ac Ismael, a
Searïah, ac Obadïah, a Hanan. Y
rhai hyn oll *oedd* feibion Asel.
39 A meibion Esec ei frawd ef
oedd, Ulam ei gyntaf-anedig ef, Je-
hus yr ail, ac Eliphelet y trydydd.
40 A meibion Ulam oedd ddynion
cedyrn o nerth, yn saethyddion, ac
yn aml eu meibion a'u hwyrion, *sef*
cant a deg a deugain. Y rhai hyn
oll *oedd* o feibion Benjamin.

[c] ad. 21.
[4] Neu, *Sema*, ad. 13.
[5] A elwir *Jehiel*, pen. 9. 35.
[d] pen. 9. 35.
[6] Neu, *Zecharïah*, pen. 9. 37.
[7] Neu, *Simeam*, pen. 9. 38.
[e] 1 Sam. 14. 51.
[f] 1 Sam. 14. 49, *Issui.*
[8] Neu, *Isboseth*, 2 Sam. 2. 8.
[9] Neu, *Mephiboseth*, 2 Sam. 4. 4. a 9. 6, 10.
[g] 2 Sam. 9. 12.
[2] *Tahrea*, pen. 9. 41.
[h] pen. 9. 42, *Jarah.*
[i] pen. 9. 43, *Rephaiah.*

PENNOD IX.

1 Achau Israel a Judah. 2 Yr Israeliaid, 10 yr offeiriaid, 14 a'r Lefiaid, a'r Nethiniaid, oedd yn trigo yn Jerusalem. 27 Swydd rhai o'r Lefiaid. 35 Hynaif Saul a Jonathan.

1200, &c.

AHOLL Israel a rifwyd wrth eu
hachau, ac wele hwynt yn ys-
grifenedig yn llyfr brenhinoedd Is-
rael a Judah; a hwy a *gaeth*-glud-
wyd i Babilon am eu camwedd.
2 ¶ Y trigolion cyntaf hefyd *y*
rhai oedd yn eu hetifeddiaeth yn eu
dinasoedd *oedd*, yr Israeliaid, yr off-
eiriaid, y Lefiaid, a'r [a]Nethiniaid.
3 [b]Ac yn Jerusalem y trigodd
rhai o feibion Judah, ac o feibion
Benjamin, ac o feibion Ephraim, a
Manasseh:
4 Uthai mab Ammihud, fab Om-
ri, fab Imri, fab Bani, o feibion
Phares fab Judah.
5 Ac o'r Siloniaid; Asaiah y cyntaf-
anedig, a'i feibion.
6 Ac o feibion Zerah; Jeuel, a'u
brodyr, chwe chant a deg a phed-
war ugain.
7 Ac o feibion Benjamin, Sàlu
mab Mesŵlam, fab Hodafiah, fab
Hasenuah,
8 Ibneiah hefyd mab Jeroham, ac
Elah mab Uzzi, fab Michri, a Mesŵ-
lam mab Sephatïah, fab Reuel, fab
Ibnijah;
9 A'u brodyr yn ol eu cenhedl-

Cylch 536.

[a] Ezra 2. 43. a 8. 20.
[b] Neh. 11. 1, &c.

Cyn CRIST 1200, &c.

aethau, naw cant a deg a deugain a chwech. Y dynion hyn oll *oedd* bennau-cenedl ar dŷ eu tadau.

10 ¶ [c] Ac o'r offeiriaid; Jedaiah, a Jehoiarib, a Jachin,

11 [2] Azarïah hefyd mab Hilcïah, fab Mesùlam, fab Sadoc, fab Meraioth, fab Ahitub, tywysog tŷ DDUW;

12 Adaiah hefyd mab Jeroham, fab Passur, fab Malcïah; a Maasia, mab Adiel, fab Jazerah, fab Mesùlam, fab Mesìlemith, fab Immer.

13 A'u brodyr, pennaf ar dŷ eu tadau, yn fil a saith gant a thri ugain; yn wŷr galluog o nerth i waith gwasanaeth tŷ DDUW.

14 Ac o'r Lefiaid; Semaiah mab Hassub, fab Azricam, fab Hasabïah, o feibion Merari,

15 Bacbaccar hefyd, Heres, a Galal, a Mattanïah mab Michah, fab Zichri, fab Asaph;

16 Obadïah hefyd mab Semaiah, fab Galal, fab Jeduthun; a Berechïah mab Asa, fab Elcanah, yr hwn a drigodd yn nhrefydd y Netophathiaid.

17 Y porthorion hefyd *oedd*, Sàlum, ac Accub, a Thalmon, ac Ahiman, a'u brodyr; Sàlum *ydoedd* bennaf;

18 A hyd yn hyn ym mhorth y brenhin o du y dwyrain. Y rhai hyn o finteioedd meibion Lefi *oedd* borthorion.

19 Sàlum hefyd mab Core, fab Ebïasaph, fab Corah, a'r Corahiaid ei frodyr ef o dylwyth ei dad, *oedd* ar waith y weinidogaeth, yn cadw [3] pyrth y babell: a'u tadau hwynt ar lu yr ARGLWYDD, *oedd* yn cadw y ddyfodfa i mewn.

20 [d] Phinees hefyd mab Eleazar a fuasai dywysog arnynt hwy o'r blaen: *a'r* ARGLWYDD *ydoedd* gyd âg ef.

21 Zecharïah mab Meselemïah *ydoedd* borthor drws pabell y cyfarfod.

22 Hwynt oll *y rhai* a etholasid yn borthorion wrth y rhiniogau, *oedd* ddau cant a deuddeg. Hwynt-hwy yn eu trefydd a rifwyd wrth eu hachau; gosodasai [e] Dafydd a Samuel [f] y gweledydd y rhai hynny yn eu [4] swydd.

23 Felly hwynt a'u meibion *a safent* wrth byrth tŷ yr ARGLWYDD, *sef* tŷ y babell, i wylied wrth wyliadwriaethau.

24 Y porthorion oedd ar bedwar o fannau, dwyrain, gorllewin, gogledd, a dehau.

25 A'u brodyr, *y rhai oedd* yn eu trefydd, *oedd* i ddyfod [g] ar y seithfed dydd, o amser i amser, gyd â hwynt.

26 Canys dan [5] lywodraeth y Lefiaid hyn, y pedwar pen porthor, yr oedd yr ystafelloedd a thrysorau tŷ DDUW.

27 ¶ Ac o amgylch tŷ DDUW y llettŷent hwy, canys arnynt hwy *yr oedd* yr oruchwyliaeth, ac arnynt hwy hefyd *yr oedd* ei agoryd o fore i fore.

28 Ac o honynt hwy *yr oedd golygwyr* ar lestri y weinidogaeth, ac mewn rhif y dygent hwynt i mewn, ac mewn rhif y dygent hwynt allan.

29 A *rhai* o honynt hefyd *oedd* wedi eu gosod ar y llestri, ac ar holl ddodrefn y cyssegr, ac ar y peilliaid, a'r gwin, a'r olew, a'r thus, a'r aroglau peraidd.

30 *Rhai* hefyd o feibion yr offeiriaid *oedd* yn gwneuthur [h] ennaint o'r aroglau peraidd.

31 A Mattithïah, *un* o'r Lefiaid, yr hwn *oedd* gyntaf-anedig Sàlum y Corahiad, *ydoedd* mewn [6] swydd ar waith y [7] radell.

32 Ac *eraill* o feibion y Cohathiaid eu brodyr hwynt, *oedd* ar y bara [8] gosod, i'*w* ddarparu bob Sabbath.

33 A dyma y [i] cantorion, pennau-cenedl y Lefiaid, *y rhai oedd* mewn ystafelloedd yn ysgyfala; o herwydd arnynt *yr oedd* y gwaith *hwnnw* ddydd a nos.

34 Dyma bennau-cenedl y Lefiaid, pennau trwy eu cenhedlaethau: hwy a drigent yn Jerusalem.

35 ¶ [k] Ac yn Gibeon y trigodd tad Gibeon, Jehiel; ac enw ei wraig ef *oedd* Maachah:

36 A'i fab cyntaf-anedig ef *oedd* Abdon, yna Sur, a Chis, a Baal, a Ner, a Nadab,

37 A Gedor, ac Ahïo, a Zecharïah, a Micloth.

38 A Micloth a genhedlodd Simeam: a hwythau hefyd, ar gyfer eu brodyr, a drigasant yn Jerusalem gyd â'u brodyr.

39 [l] Ner hefyd a genhedlodd Cis, a Chis a genhedlodd Saul, a Saul a genhedlodd Jonathan, a Malcisua, ac Abinadab, ac Esbaal.

40 A mab Jonathan *oedd* Meribbaal; a Meribbaal a genhedlodd Michah.

41 A meibion Michah *oedd*, Pithon, a Melech, a Tharea, *ac* [m] *Ahaz.*

42 Ac Ahaz a genhedlodd Jarah, a Jarah a genhedlodd Alemeth, ac

Cyn CRIST 1200, &c.

[c] Neh. 11. 10, &c.
[2] Neh. 11. 11, *Seraiah.*
[3] Heb. *rhiniogau.*
[d] Num. 31. 6.
[e] pen. 26. 1, 2.
[f] 1 Sam. 9. 9.
[4] Neu, *hymddiried.*
[g] 2 Bren. 11. 5.
[5] Neu, *ymddiried.*
[h] Exod. 30. 23.
[6] Neu, *ymddiried.*
[7] Neu, *badell.*
[8] Neu, *trefn.*
[i] pen. 6. 31. a 25. 1.
[k] pen. 8. 29.
[l] pen. 8. 33.
[m] pen. 8. 35.

Cyn CRIST 1200, &c.

Azmafeth, a Zimri; a Zimri hefyd
a genhedlodd Mosa:
43 A Mosa a genhedlodd Bineah;
a Rephaiah *oedd* ei fab ef, Elasah
ei fab yntau, Asel ei fab yntau.
44 Ac i Asel *yr ydoedd* chwech o
feibion, a dyma eu henwau hwynt;
Azricam, Bocheru, ac Ismael, a Sea-
rïah, ac Obadïah, a Hanan. Dyma
feibion Asel.

PENNOD X.

1 *Cwymp Saul, a'i farwolaeth.* 8 *Gorfoledd y Philistiaid o'r achos hwnnw.* 11 *Caredigrwydd Jabes Gilead tu ag at Saul a'i feibion.* 13 *Pechod Saul, am yr hwn yr aeth y frenhiniaeth oddi wrtho ef i Dafydd.*

1056. [a] 1 Sam. 31. 1, 2.

A'R [a] Philistiaid a ryfelasant yn
erbyn Israel, a ffodd gwŷr
Israel o flaen y Philistiaid, ac a
gwympasant yn [2] archolledig ym
mynydd Gilboa.

[2] Neu, *lladdedig.*

2 A'r Philistiaid a erlidiasant ar ol
Saul, ac ar ol ei feibion: a'r Philist-
iaid a laddasant Jonathan, ac [3] A-
binadab, a Malcisua, meibion Saul.

[3] Neu, *Issui.* 1 Sam. 14. 49.

3 A'r rhyfel a drymhaodd yn er-
byn Saul, a'r perchen bwäau a'i
cawsant ef, ac efe a archollwyd gan
y saethyddion.
4 Yna y dywedodd Saul wrth yr
hwn oedd yn dwyn ei arfau ef,
Tyn dy gleddyf, a gwân fi âg ef,
rhag dyfod y rhai dïenwaededig hyn
a'm gwatwar i. Ond arweinydd ei
arfau ef nis gwnai, canys ofnodd yn
ddirfawr. Yna y cymmerth Saul
gleddyf, ac a syrthiodd arno.
5 A phan welodd arweinydd ei arf-
au ef farw o Saul, syrthiodd yntau
hefyd ar y cleddyf, ac a fu farw.
6 Felly y bu farw Saul, a'i dri
mab ef, a'i holl dylwyth a fuant
feirw ynghyd.
7 A phan welodd holl wŷr Israel,
y rhai *oedd* yn y dyffryn, ffoi o hon-
ynt hwy, a marw Saul a'i feibion;
hwy a ymadawsant o'u dinasoedd,
ac a ffoisant; a'r Philistiaid a
ddaethant, ac a drigasant ynddynt.
8 ¶ A thrannoeth, pan ddaeth y
Philistiaid i ddïosg y lladdedigion,
hwy a gawsant Saul a'i feibion yn
feirw ym mynydd Gilboa.
9 Ac wedi iddynt ei ddïosg, hwy
a gymmerasant ei ben ef, a'i arfau,
ac a anfonasant i wlad y Philistiaid
o amgylch, i ddangos i'w delwau,
ac i'r bobl.
10 A hwy a osodasant ei arfau ef
yn nhŷ eu duwiau, a'i benglog a
grogasant hwy yn nhŷ Dagon.
11 ¶ A phan glybu holl Jabes
Gilead yr hyn oll a wnaethai y Phi-
listiaid i Saul,

Cyn CRIST 1056.

12 Pob gwr nerthol a godasant,
ac a gymmerasant ymaith gorph
Saul, a chyrph ei feibion ef, ac a'u
dygasant i Jabes, ac a gladdasant
eu hesgyrn hwynt dan y dderwen
yn Jabes, ac a ymprydiasant saith
niwrnod.
13 ¶ Felly y bu farw Saul, am ei
gamwedd a [4] wnaethai efe yn erbyn
yr ARGLWYDD, [b] *sef* yn erbyn gair
yr ARGLWYDD yr hwn ni chadwasai
efe, ac am iddo ymgynghori â dew-
ines, [c] i ymofyn *â hi;*

[4] Heb. *drosedd-odd.* [b] 1 Sam. 13. 13. a 15. 23. [c] 1 Sam. 28. 7.

14 Ac heb ymgynghori â'r AR-
GLWYDD: am hynny y lladdodd efe
ef, ac y trodd y frenhiniaeth i Da-
fydd mab Jesse.

PENNOD XI.

1 *Enneinio Dafydd yn lle Saul, o gyttundeb cyffredin, yn Hebron.* 4 *Ac yntau yn ennill tŵr Sïon oddi ar y Jebusiaid, trwy wrolaeth Joab.* 10 *Enwau cedyrn Dafydd.*

1048. [a] 2 Sam. 5. 1.

YNA [a] holl Israel a ymgasglasant
at Dafydd i Hebron, gan ddy-
wedyd, Wele, dy asgwrn a'th gnawd
di ydym ni.
2 Doe hefyd, ac echdoe, pan ydoedd
Saul yn frenhin, tydi *oedd* yn arwain
Israel i mewn ac allan: a dywedodd
yr ARGLWYDD dy DDUW wrthyt, Ti
[b] a [2] borthi fy mhobl Israel, a thi a
fyddi dywysog ar fy mhobl Israel.

[b] Ps. 78. 71. [2] Neu, *lywodraethi.*

3 A holl henuriaid Israel a ddaeth-
ant at y brenhin i Hebron, a Da-
fydd a wnaeth gyfammod â hwynt
yn Hebron, ger bron yr ARGLWYDD;
a hwy a enneiniasant Dafydd yn
frenhin ar Israel, yn ol gair yr AR-
GLWYDD trwy law [c] Samuel.
4 ¶ A [d] Dafydd a holl Israel a aeth
i Jerusalem, hon *yw* Jebus, ac yno
y Jebusiaid *oedd* drigolion y tir.

[c] 1 Sam. 16. 1, 12, 13. [d] 2 Sam. 5. 6.

5 A thrigolion Jebus a ddywedas-
ant wrth Dafydd, Ni ddeui i mewn
yma. Etto Dafydd a ennillodd dŵr
Sïon, yr hwn *yw* dinas Dafydd.
6 A dywedodd Dafydd, Pwy byn-
nag a darawo y Jebusiaid yn gyntaf,
efe a fydd yn bennaf, ac yn dy-
wysog. Yna yr esgynodd Joab mab
Serfiah yn gyntaf, ac a fu bennaf.
7 A thrigodd Dafydd yn y tŵr:
o herwydd hynny y galwasant ef
[3] Dinas Dafydd.

[3] Sef, *Sïon,* 2 Sam. 5. 7.

8 Ac efe a adeiladodd y ddinas
oddi amgylch, o Milo o amgylch
ogylch: a Joab a [4] adgyweiriodd y
rhan arall i'r ddinas.

[4] Heb. *adfywiodd.*

Cyn CRIST 1048.

9 A Dafydd a aeth ac a gynnydd-
odd fwyfwy, ac ARGLWYDD y llu-
oedd *oedd* gyd âg ef.
10 ¶ [e] Dyma hefyd bennaethiaid y
cedyrn oedd gan Dafydd, yn ym-
gryfhâu gyd âg ef yn ei deyrnas, *a*
chyd â holl Israel, i'w wneuthur ef
yn frenhin ar Israel, yn ol [f] gair yr
ARGLWYDD.
11 A dyma rif y cedyrn *oedd* gan
Dafydd; Jasobeam mab [5] Hachmoni,
pen y capteniaid: hwn a ddyrchaf-
odd ei waywffon yn erbyn tri chant,
y rhai a laddwyd ar unwaith *gan-
ddo.*
12 Ac ar ei ol ef Eleazar mab
Dodo, yr Ahohiad, hwn *oedd un*
o'r tri chedyrn.
1047. 13 Hwn oedd gyd â Dafydd yn
[6] Pas-dammim; a'r Philistiaid a
ymgynnullasant yno i ryfel, ac yr
ydoedd rhan o'r maes yn llawn
haidd, a'r bobl a ffoisant o flaen y
Philistiaid.
14 A hwy a [7] ymosodasant y'nghan-
ol y rhandir *honno*, ac a'i hachubas-
ant hi, ac a darawsant y Philistiaid:
felly y gwaredodd yr ARGLWYDD
hwynt âg ymwared mawr.
15 ¶ [8] A [g] thri o'r deg pennaeth ar
hugain a ddisgynasant i'r graig at
Dafydd, i ogof Adùlam; a llu y
Philistiaid oedd yn gwersyllu yn
nyffryn Rephaim.
16 A Dafydd yna *ydoedd* yn yr
amddiffynfa, a sefyllfa y Philistiaid
yna *oedd* yn Bethlehem.
17 A Dafydd a flysiodd, ac a ddy-
wedodd, O, pwy a rydd i mi ddïod
ddwfr o bydew Bethlehem, yr hwn
sydd wrth y porth?
18 A'r tri a ruthrasant trwy wersyll
y Philistiaid, ac a dynnasant ddwfr
o bydew Bethlehem, yr hwn *oedd*
wrth y porth, ac a'*i* cymmerasant ac
a'*i* dygasant i Dafydd: ac ni fynnai
Dafydd ei yfed ef, ond efe a'i dïod-
offrymmodd ef i'r ARGLWYDD:
19 Ac efe a ddywedodd, Na atto
fy NUW i mi wneuthur hyn. A yfaf
fi waed y dynion hyn, [9] a beryglas-
ant eu heinioes? o herwydd mewn
enbydrwydd am eu heinioes y dyg-
asant ef: am hynny ni fynnai efe
ei yfed. Y tri chedyrn a wnaeth-
ant hyn.
20 ¶ [h] Ac Abisai brawd Joab oedd
bennaf *o*'r tri. A hwn a ysgydwodd
ei waywffon yn erbyn tri chant, *ac*
a'*u* lladdodd *hwynt:* ac iddo *y bu*
enw ym mhlith y tri.

[e] 2 Sam. 23. 8.
[f] 1 Sam. 16. 1, 12.
[5] Neu, *Hachmoniad.*
[6] Neu, *Ephes-dammim,* 1 Sam. 17. 1.
[7] Neu, *safasant.*
[8] Neu, *A thri phennaeth y deg ar hugain.*
[g] 2 Sam. 23. 13.
[9] Heb. *ynghyd â'u heinioes.*
[h] 2 Sam. 23. 18, &c.

21 O'r tri, anrhydeddusach na'r
ddau *eraill*, a thywysog iddynt,
oedd efe: ond ni ddaeth efe hyd y
tri *cyntaf.*
22 [i] Benaiah mab Jehoiada, mab
gwr grymmus o Cabseel, mawr *ei*
weithredoedd: efe a laddodd ddau
o [2] gedyrn Moab; ac efe a ddisgyn-
odd ac a laddodd lew mewn pydew
yn amser eira.
23 Ac efe a laddodd Aipht-ddyn,
gwr pùm cufydd o fesur; ac yn llaw
yr Aipht-ddyn *yr oedd* gwaywffon
megis carfan gwehydd; ac yntau a
aeth i waered atto ef â ffon, ac a
ddug y waywffon o law yr Aipht-
ddyn, ac a'i lladdodd ef â'i wayw-
ffon ei hun.
24 Hyn a wnaeth Benaiah mab
Jehoiada, ac iddo *y bu* enw ym
mhlith y tri chedyrn.
25 Wele, anrhydeddus *oedd* efe ym
mysg y deg ar hugain, ond at y tri
cyntaf ni ddaeth efe: a gosododd
Dafydd ef ar ei wŷr o gard.
26 ¶ A chedyrn y llu *oedd* [k] Asahel
brawd Joab, Elhanan mab Dodo o
Bethlehem,
27 Sammoth yr [3] Harodiad, Heles
y Peloniad,
28 Ira mab Icces y Tecoiad, Abï-
ezer yr Antothiad,
29 Sibbechai yr Husathiad, Ilai
yr Ahohiad,
30 Maharai y Netophathiad, Heled
mab Baanah y Netophathiad,
31 Ithai mab Ribai o Gibeah
meibion Benjamin, Benaiah y Pi-
rathoniad,
32 Hurai o afonydd Gaas, Abiel
yr Arbathiad,
33 Azmafeth y Baharumiad, Eliah-
ba y Saalboniad,
34 Meibion Hasem y Gizoniad,
Jonathan mab Sageth yr Harar-
iad,
35 Ahïam mab Sachar yr Harar-
iad, Eliphal mab Ur,
36 Hepher y Mecherathiad, Ahïah
y Peloniad,
37 Hesro y Carmeliad, Naarai mab
Ezbai,
38 Jöel brawd Nathan, Mibhar
[4] mab Haggeri,
39 Selec yr Ammoniad, Naharai y
Berothiad, yr hwn oedd yn dwyn
arfau Joab mab Serfiah,
40 Ira yr Ithriad, Gareb yr Ithr-
iad,
41 Urïas yr Hethiad, Zabad mab
Ahlai,

Cyn CRIST 1047.
[i] 2 Sam. 23. 20.
[2] Heb. *lewod.*
[k] 2 Sam. 23. 24.
[3] Neu, *Haroriad,* 2 Sam. 23. 25.
[4] Neu, *yr Haggeriad.*

Cyn CRIST 1047.

42 Adina mab Sisa y Reubeniad,
pennaeth y Reubeniaid, a chyd âg
ef ddeg ar hugain,
43 Hanan mab Maachah, a Josa-
phat y Mithniad,
44 Uzzïah yr Asterathiad, Sama a
Jehiel, meibion Hothan yr Aroer-
iad,
45 Jediael [5] mab Simri, a Joha ei
frawd ef, y Tisiad,
46 Eliel y Mahafiad, a Jeribai, a
Josafiah, meibion Elnaam, ac Ith-
mah y Moabiad,
47 Eliel, ac Obed, a Jasiel y Me-
sobaiad.

PENNOD XII.

1 Enwau y rhai a ddaeth at Dafydd i Siclag, 23 a'r lluoedd a ddaeth atto ef i Hebron.

ADYMA y rhai a ddaeth at Da-
fydd i [a] Siclag, ac efe etto [2] yn
cadw arno rhag Saul mab Cis: a
hwy *oedd* ym mhlith y rhai cedyrn,
cynnorthwywyr y rhyfel,
2 Yn arfogion *â* bwäau, yn medru
o ddehau ac [b] o aswy daflu â cher-
rig, a saethu mewn bwäau, o frodyr
Saul, o Benjamin.
3 Y pennaf *oedd* Ahïezer, yna
Joas, meibion [3] Semaah y Gibeath-
iad, a Jeziel a Phelet meibion
Azmafeth, a Berachah, a Jehu yr
Antothiad,
4 Ac Ismaiah y Gibeoniad, grym-
mus *oedd efe* ym mhlith y deg ar
hugain, a goruwch y deg ar hugain;
Jeremïah hefyd, a Jehaziel, a Jo-
hanan, a Josabad y Gederathiad,
5 Eluzai, a Jerimoth, a Bealïah, a
Semarïah, a Sephatïah yr Haruph-
iad,
6 Elcanah, a Jesïah, ac Azareel, a
Jöezer, a Jasobeam, y Corhiaid,
7 A Jöelah, a Zebadïah, meibion
Jeroham o Gedor.
8 A *rhai* o'r Gadiaid a ymneilldu-
asant at Dafydd i'r amddiffynfa i'r
anialwch, yn gedyrn *o* nerth, gwŷr
milwraidd i ryfel, yn medru trin
tarian a bwcled, ac wynebau llewod
oedd eu hwynebau hwynt, ac megis
iyrchod ar y mynyddoedd [4] [c] o fu-
ander *oeddynt hwy.*
9 Ezer y cyntaf, Obadïah yr ail,
Elïab y trydydd,
10 Mismannah y pedwerydd, Je-
remïah y pummed,
11 Attai y chweched, Eliel y seith-
fed,
12 Johanan yr wythfed, Elzabad y
nawfed,
13 Jeremïah y degfed, Machbanai
yr unfed ar ddeg.
14 Y rhai hyn *oedd* o feibion Gad,
yn gapteniaid y llu: yr un lleiaf
[5] *oedd* ar gant, a'r mwyaf ar fil.
15 Dyma hwy y rhai a aethant dros
yr Iorddonen yn y mis cyntaf, a hi
wedi [6] [d] llifo dros ei holl dorlannau,
ac a yrrasant i ffo holl *drigolion* y
dyffrynoedd tu a'r dwyrain, a thu
a'r gorllewin.
16 A *rhai* o feibion Benjamin a
Judah a ddaethant i'r amddiffynfa
at Dafydd.
17 A Dafydd a aeth [7] i'w cyfarfod
hwynt, ac a lefarodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Os mewn heddwch y
daethoch chwi attaf fi i'm cynnorth-
wyo, bydd fy nghalon yn un â chwi:
ond os i'm bradychu i'm gelynion,
a minnau heb [8] gamwedd yn fy nwy-
law, DUW ein tadau ni a edrycho,
ac a geryddo.
18 A'r yspryd a [9] ddaeth ar Ama-
sai pennaeth y capteniaid, *ac efe
a ddywedodd,* Eiddot ti, Dafydd,
a chyd â thi, mab Jesse, *y byddwn
ni;* heddwch, heddwch i ti, a hedd
i'th gynnorthwywyr; o herwydd dy
DDUW sydd yn dy gymmorth di.
Yna Dafydd a'u croesawodd hwynt,
ac a'u gosododd hwy yn bennaeth-
iaid ar y fyddin.
19 A *rhai* o Manasseh a droes at
Dafydd, [e] pan ddaeth efe gyd â'r
Philistiaid yn erbyn Saul i ryfel,
ond ni chynnorthwyasant hwynt:
canys [f] pennaduriaid y Philistiaid,
wrth gynghor, a'i gollyngasant ef
ymaith, gan ddywedyd, Efe a syrth
at ei feistr Saul am ein pennau
ni.
20 Fel yr oedd efe yn myned i
Siclag, trodd atto ef o Manasseh,
Adnah, a Jozabad, a Jediael, a
Michael, a Jozabad, ac Elihu, a
Silthai, y rhai *oedd* bennaethiaid
y miloedd ym Manasseh.
21 A'r rhai hyn a gynnorthwy-
asant Dafydd [2] yn erbyn [g] y dorf:
canys cedyrn o nerth oeddynt hwy
oll, a chapteniaid ar y llu.
22 Canys rhai a ddeuai at Dafydd
beunydd y pryd *hwnnw,* i'w gyn-
northwyo ef, hyd onid *oedd efe* yn
llu mawr, megis llu DUW.
23 ¶ A dyma rifedi y pennau, y
rhai yn arfogion i ryfel [h] a ddaeth-
ant at Dafydd i Hebron, i droi
brenhiniaeth Saul atto ef, [i] yn ol
gair yr ARGLWYDD.

[5] Neu, *y Simriad.*
Cylch 1058.
[a] 1 Sam. 27. 6.
[2] Heb. *wedi cau.*
[b] Barn. 20. 16.
[3] Neu, *Hasmaah.*
[4] Heb. *i brysuro.*
[c] 2 Sam. 2. 18.

Cyn CRIST Cylch 1058.
[5] Neu, a wrthwynebai *gant,* &c.
[6] Heb. *llenwi.*
[d] Jos. 3. 15.
[7] Heb. *o'u blaen.*
[8] Neu, *drais.*
[9] Heb. *wisgodd am:* felly Barn. 6. 34.
Cylch 1056.
[e] 1 Sam. 29. 2.
[f] 1 Sam. 29. 4.
[2] Neu, *gyd â'r.*
[g] 1 Sam. 30. 1, 9, 10.
1048.
[h] 2 Sam. 2. 3, 4.
[i] 1 Sam. 16. 1, 3.

Cyn CRIST 1048.

24 O feibion Judah, yn dwyn tarian a ffonwayw, chwe mil ac wyth cant, yn [3] arfog i ryfel.
25 O feibion Simeon, yn gedyrn nerthol i ryfel, saith mil a chant.
26 O feibion Lefi, pedair mil a chwe chant.
27 A Jehoiada *oedd* dywysog ar yr Aaroniaid, a chyd âg ef dair mil a saith cant.
28 [k] Sadoc hefyd, llangc grymmus nerthol, ac o dŷ ei dad ef dau ar hugain o gapteniaid.
29 Ac o feibion Benjamin brodyr Saul, tair mil: canys hyd yn hyn [1] llawer o honynt oedd yn dilyn tŷ Saul.
30 Ac o feibion Ephraim, ugain mil ac wyth cant, yn rymmus nerthol, yn wŷr enwog yn nhŷ eu tadau.
31 Ac o hanner llwyth Manasseh, tair mil ar bymtheg, y rhai a hysbysasid erbyn *eu* henwau, i ddyfod i wneuthur Dafydd yn frenhin.
32 Ac o feibion Issachar, [m] y rhai a fedrent ddeall yr amseroedd i wybod beth a ddylai Israel ei wneuthur, eu pennaethiaid hwynt *oedd* ddeucant, a'u holl frodyr *oedd* wrth eu gorchymyn hwynt.
33 O Zabulon, y rhai a aent allan i ryfel, yn medru rhyfela â phob arfau rhyfel, deng mil a deugain, yn medru byddino, a hynny [4] yn ffyddlawn.
34 Ac o Naphtali, mil *o* dywysogion, a chyd â hwynt, â tharian a gwaywffon, ddwy fil ar bymtheg ar hugain.
35 Ac o'r Daniaid, wyth mil ar hugain a chwe chant, yn medru rhyfela.
36 Ac o Aser yr oedd deugain mil yn myned allan mewn byddin, yn medru [5] rhyfela.
37 Ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen, o'r Reubeniaid, ac o'r Gadiaid, ac o hanner llwyth Manasseh, *y daeth* chwech ugain mil mewn pob rhyw arfau cymmwys i ryfel.
38 Yr holl ryfelwyr hyn, yn medru byddino, a ddaethant mewn calon berffaith i Hebron, i wneuthur Dafydd yn frenhin ar holl Israel: a'r rhan arall o Israel *oedd* hefyd yn un feddwl i wneuthur Dafydd yn frenhin.
39 A hwy a fuant yno gyd â Dafydd dridiau, yn bwytta ac yn yfed: canys eu brodyr a arlwyasant iddynt hwy.
40 A hefyd, y rhai oedd agos attynt hwy, hyd Issachar, a Zabulon, a Naphtali, a ddygasant fara ar asynod, ac ar gamelod, ac ar fulod, ac ar ychain, yn [6] fwyd, yn flawd, yn ffigys, ac yn resingau, ac yn win, ac yn olew, ac yn wartheg, ac yn ddefaid yn helaeth: o herwydd *yr ydoedd* llawenydd yn Israel.

[3] Neu, *barod.*
[k] 2 Sam. 8. 17.
[1] 2 Sam. 2. 8, 9.
[m] Est. 1. 13.
[4] Heb. *heb galon a chalon.*
[5] Neu, *byddino.*
[6] Neu, *ymborth o flawd, &c.*

PENNOD XIII.

1 *Dafydd mewn rhwysg fawr yn cyrchu yr arch o Ciriath-jearim,* 9 *ac, o herwydd taro Uzza, yn gadael yr arch yn nhŷ Obed-edom.*

A DAFYDD a ymgynghorodd â chapteniaid y miloedd a'r cannoedd, *ac* â'r holl dywysogion. 1045.
2 A Dafydd a ddywedodd wrth holl gynnulleidfa Israel, Os da gennych chwi, a *bod hyn* o'r ARGLWYDD ein DUW, [2] danfonwn ar led at ein brodyr y rhai a weddillwyd trwy holl diroedd Israel, a chyd â hwynt *at* yr offeiriaid a'r Lefiaid o fewn [3] eu dinasoedd a'u meusydd pentrefol, i'w cynnull hwynt attom ni.
3 A dygwn [4] drachefn arch ein DUW attom ni; canys nid ymofynasom â hi yn nyddiau Saul.
4 A'r holl dyrfa a ddywedasant am wneuthur felly: canys uniawn *oedd* y peth y'ngolwg yr holl bobl.
5 Felly [a] y casglodd Dafydd holl Israel ynghyd, o Sihor yr Aipht, hyd y ffordd y delir i Hemath, i ddwyn arch DUW o [b] Ciriath-jearim.
6 A Dafydd a aeth i fynu, a holl Israel, i [c] Baalah, sef Ciriath-jearim, yr hon *sydd* yn Judah, i ddwyn oddi yno arch yr ARGLWYDD DDUW, yr hwn sydd yn preswylio *rhwng* y cerubiaid, *ar* yr hon y gelwir *ei* enw *ef.*
7 A hwy a [5] ddygasant arch DUW [d] ar fèn newydd o dŷ Abinadab: ac Uzza ac Ahïo oedd yn gyrru y fèn.
8 A Dafydd a holl Israel oedd yn chwarae ger bron DUW, *â'u* holl nerth, ac â chaniadau, ac â thelynau, ac â nablau, ac â thympanau, ac â symbalau, ac âg udgyrn.
9 ¶ A phan ddaethant hyd lawrdyrnu [6] Cidon, Uzza a estynodd ei law i ddala yr arch, canys yr ychain [7] oedd yn ei hysgwyd hi.
10 Ac ennynodd llid yr ARGLWYDD yn erbyn Uzza, ac efe a'i lladdodd ef, [e] oblegid iddo estyn ei law at yr

[2] Heb. *torrwn allan a danfonwn.*
[3] Heb. *dinasoedd eu meusydd.*
[4] Heb. *o amgylch.*
[a] 2 Sam. 6. 1.
[b] 1 Sam. 6. 21. a 7. 1.
[c] Jos. 15. 9, 60.
[5] Heb. *wnaethant i'r arch farchogaeth ar, &c.*
[d] Edrych Num. 4. 15. pen. 15. 2, 13.
[6] A elwir *Nachon,* 2 Sam. 6. 6.
[7] Neu, *a dramgwyddent.*
[e] Num. 4. 15.

Cyn CRIST 1045.

arch; ac yno y bu efe farw ger
bron DUW.
11 A bu ddrwg gan Dafydd am
i'r ARGLWYDD rwygo rhwygiad yn
Uzza; ac efe a alwodd y lle hwnnw
[8] Peres-uzza, hyd y dydd hwn.

[8] Sef, *Rhwyg Uzza.*

12 A Dafydd a ofnodd DDUW y
dydd hwnnw, gan ddywedyd, Pa
fodd y dygaf arch DUW i mewn
attaf fi?
13 Ac ni [9] ddug Dafydd yr arch
atto ei hun i ddinas Dafydd, ond
efe a'i cludodd hi i dŷ Obed-edom
y Gethiad.

[9] Heb. *symmudodd.*

14 Ac arch DUW a arhosodd gyd
â theulu Obed-edom, yn ei dŷ ef,
dri mis. A'r ARGLWYDD a fendith-
iodd [f] dŷ Obed-edom, a'r hyn oll
ydoedd eiddo.

[f] Fel pen. 26. 5.

PENNOD XIV.

1 *Caredigrwydd Hiram i Dafydd.* 2 *Dedwyddwch Dafydd o'i bobl, o'i wragedd, ac o'i blant.* 8 *Y ddwy oruchafiaeth a gafodd efe yn erbyn y Philistiaid.*

Cylch 1043.

A [a] HIRAM brenhin Tyrus a an-
fonodd genhadau at Dafydd,
a choed cedr, a seiri meini, a seiri
prennau, i adeiladu iddo ef dŷ.

[a] 2 Sam. 5. 11, &c.

2 A gwybu Dafydd sicrhâu o'r
ARGLWYDD ef yn frenhin ar Israel:
canys yr oedd ei frenhiniaeth ef
wedi ei dyrchafu yn uchel, o her-
wydd ei bobl Israel.
3 ¶ A chymmerth Dafydd wragedd
[2] ychwaneg yn Jerusalem: a Dafydd
a genhedlodd feibion ychwaneg, a
merched.

[2] Heb. *etto.*

4 A [b] dyma enwau y plant oedd
iddo ef yn Jerusalem: Sammua, a
Sobab, Nathan, a Solomon,
5 Ac Ibhar, ac Elisua, ac El-
palet,
6 A Nogah, a Nepheg, a Japhïa,
7 Ac Elisama, a [3] Beeliada, ac Eli-
phalet.

[b] pen. 3. 5.

[3] Neu, *Eliada,* 2 Sam. 5. 16.

8 ¶ [c] A phan glybu y Philistiaid
fod Dafydd wedi ei enneinio yn
frenhin ar holl Israel, y Philistiaid
oll a aethant i fynu i geisio Da-
fydd: a chlybu Dafydd, ac a aeth
allan yn eu herbyn hwynt.

[c] 2 Sam. 5. 17.

1047.

9 A'r Philistiaid a ddaethant ac
a ymwasgarasant yn nyffryn Re-
phaim.
10 A Dafydd a ymgynghorodd â
DUW, gan ddywedyd, A âf fi i
fynu yn erbyn y Philistiaid? ac a
roddi di hwynt yn fy llaw i? A'r
ARGLWYDD a ddywedodd wrtho,
Cerdda i fynu, canys mi a'u rhodd-
af hwynt yn dy law di.

Cyn CRIST 1047.

11 Felly yr aethant i fynu i
[4] Baal-perasim, a Dafydd a'u taraw-
odd hwynt yno. A Dafydd a ddy-
wedodd, DUW a dorrodd i mewn
ar fy ngelynion trwy fy llaw i, fel
rhwygo dyfroedd: am hynny y
galwasant hwy enw y lle hwnnw
Baal-perasim.

[4] Sef, *lle rhwygiadau.*

12 A phan adawsant hwy eu duw-
iau, dywedodd Dafydd am eu llosgi
hwynt yn tân.
13 A thrachefn etto y Philistiaid
a ymwasgarasant yn y dyffryn.
14 A Dafydd a ymgynghorodd â
DUW drachefn; a DUW a ddywed-
odd wrtho, Na ddos i fynu ar eu
hol hwynt, tro ymaith oddi wrth-
ynt, [d] a thyred arnynt ar gyfer y
morwydd.

[d] 2 Sam. 5. 23.

15 A phan glywech drwst cerdded-
iad ym mrig y morwydd, yna dos
allan i ryfel: canys y mae DUW
wedi myned o'th flaen di, i daro
llu y Philistiaid.
16 A gwnaeth Dafydd megis y
gorchymynasai DUW iddo; a hwy
a darawsant lu y Philistiaid o
Gibeon hyd Gazer.
17 Ac enw Dafydd a aeth trwy
yr holl wledydd; a'r ARGLWYDD a
roddes ei arswyd ef ar yr holl gen-
hedloedd.

PENNOD XV.

1 *Dafydd yn parottôi lle i'r arch, yn trefnu yr offeiriaid a'r Lefiaid i'w chyrchu hi o dŷ Obed-edom,* 25 *ac yn ei dwyn hi yn ei hol mewn llawenydd mawr.* 29 *Michal yn ei ddïystyru ef.*

A *DAFYDD* a wnaeth iddo dai 1042.
yn ninas Dafydd, ac a barot-
tôdd le i arch DUW, ac a osododd
iddi babell.
2 A Dafydd a ddywedodd, [a] Nid
yw i neb ddwyn arch DUW, ond
i'r Lefiaid: canys hwynt a ddewis-
odd yr ARGLWYDD i ddwyn arch
DUW, ac i weini iddo ef yn dragy-
wydd.

[a] Num. 4. 2, 15. Deut. 31. 9.

Cylch 1042.

3 A Dafydd a gynhullodd holl
Israel i Jerusalem, i ddwyn i fynu
arch yr ARGLWYDD i'w lle a barot-
toisai efe iddi hi.
4 A Dafydd a gynhullodd feibion
Aaron, a'r Lefiaid.
5 O feibion Cohath; Uriel y pen-
naf, a'i [2] frodyr, cant ac ugain.
6 O feibion Merari; Asaiah y pen-
naf, a'i frodyr, dau cant ac ugain.
7 O feibion Gersom; Jöel y
pennaf, a'i frodyr, cant a deg ar
hugain.

[2] Neu, *geraint.*

Cyn CRIST Cylch 1042.

8 O feibion [b]Elisaphan; Semaiah
y pennaf, a'i frodyr, dau cant.
9 O feibion [c]Hebron; Eliel y pen-
naf, a'i frodyr, pedwar ugain.
10 O feibion Uzziel; Amminadab y
pennaf, a'i frodyr, cant a deuddeg.
11 A Dafydd a alwodd am Sadoc
ac am Abïathar yr offeiriaid, ac am
y Lefiaid, am Uriel, Asaiah, a Jöel,
Semaiah, ac Eliel, ac Amminadab,
12 Ac a ddywedodd wrthynt, Chwi
sydd bennau-cenedl ym mhlith y
Lefiaid: ymsancteiddiwch chwi a'ch
brodyr, fel y dygoch i fynu arch
ARGLWYDD DDUW Israel i'*r lle* a
barottoais iddi hi.
13 [d]O herwydd nas *gwnaethoch* o'r
dechreuad, [e]y torrodd yr ARGLWYDD
ein DUW arnom ni, oblegid na cheis-
iasom ef yn y modd y dylesym.
14 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a
ymsancteiddiasant i ddwyn i fynu
arch ARGLWYDD DDUW Israel.
15 A meibion y Lefiaid a ddygas-
ant arch DUW ar eu hysgwyddau,
wrth drosolion, megis [f]y gorchymyn-
odd Moses, yn ol gair yr ARGLWYDD.
16 A Dafydd a ddywedodd wrth
dywysogion y Lefiaid, ar iddynt
osod eu brodyr y cerddorion i
leisio âg offer cerdd, nablau, a
thelynau, a symbalau, yn lleisio gan
ddyrchafu llef mewn gorfoledd.
17 Felly y Lefiaid a osodasant
[g]Heman mab Jöel; ac o'i frodyr
ef [h]Asaph mab Berechïah; ac o
feibion Merari eu brodyr, [i]Ethan
mab Cusaiah.
18 A chyd â hwynt eu brodyr o'r
ail *radd*, Zecharïah, Ben, a Jaaziel,
a Semiramoth, a Jehiel, ac Unni,
Elïab, a Benaiah, a Maasïah, a Mat-
tithïah, ac Elipheleh, a Micnïah, ac
Obed-edom, a Jehiel, y porthorion.
19 Felly Heman, Asaph, ac Ethan,
y cerddorion, *oeddynt* i leisio â
symbalau pres.
20 A Zecharïah, ac [k]Aziel, a Se-
miramoth, a Jehiel, ac Unni, ac
Elïab, a Maasïah, a Benaiah, *a gan-
ent* nablau ar Alamoth.
21 A Mattithïah, ac Elipheleh, a
Micnïah, ac Obed-edom, a Jehiel,
ac Azazïah, *oeddynt* [3]â thelynau
ar y Seminith i ragori.
22 Chenanïah hefyd oedd flaenor
y Lefiaid ar y [4]gân: efe a ddysg-
ai *eraill* am y [5]gân, canys cyfar-
wydd *ydoedd.*
23 A Berechïah ac Elcanah *oedd*
borthorion i'r arch.

[b] Exod. 6. 22.
[c] Exod. 6. 18.
[d] 2 Sam. 6. 3. pen. 13. 7.
[e] pen. 13. 10, 11.
[f] Exod. 25. 14. Num. 4. 15. a 7. 9.
[g] pen. 6. 33.
[h] pen. 6. 39.
[i] pen. 6. 44.
[k] ad. 18. *Jaaziel.*
[3] Neu, *ar yr wythfed i oruchwyl-io.*
[4] Neu, *clud.*
[5] Heb. *dyrchaf-iad.*

24 A Sebanïah, a Jehosaphat, a
Nathaneel, ac Amasai, a Zecharïah,
a Benaiah, ac Elïezer, yr offeiriaid,
[l]*oedd* yn lleisio mewn udgyrn o
flaen arch DUW: Obed-edom hefyd
a Jehïah *oedd* borthorion i'r arch.
25 ¶ Felly [m]Dafydd a henuriaid
Israel, a thywysogion y miloedd,
a aethant i ddwyn i fynu arch cyf-
ammod yr ARGLWYDD o dŷ Obed-
edom mewn llawenydd.
26 A phan gynnorthwyodd DUW
y Lefiaid oedd yn dwyn arch cyf-
ammod yr ARGLWYDD, hwy a off-
rymmasant saith o fustych, a saith
o hyrddod.
27 A Dafydd *oedd* wedi ymwisgo
mewn gwisg o lïan main; a'r holl
Lefiaid, y rhai oedd yn dwyn yr
arch, a'r cantorion, Chenanïah hef-
yd meistr y [6]gân, a'r cerddorion.
Ac am Dafydd *yr oedd* ephod lïan.
28 A holl Israel a ddygasant i
fynu arch cyfammod yr ARGLWYDD
â bloedd, â llais [7]trwmped, âg ud-
gyrn, ac â symbalau, yn lleisio gyd
â'r nablau a'r telynau.
29 ¶ A [n]phan ydoedd arch cyfam-
mod yr ARGLWYDD yn dyfod i
ddinas Dafydd, Michal merch Saul
a edrychodd trwy ffenestr, ac a
ganfu Dafydd y brenhin yn dawns-
io ac yn chwarae: a hi a'i dirmyg-
odd ef yn ei chalon.

Cyn CRIST Cylch 1042.

[l] Num. 10. 8.
[m] 2 Sam. 6. 12, 13, &c.
[6] Neu, *clud.*
[7] *cornet.*
[n] 2 Sam. 6. 16.

PENNOD XVI.

1 *Dafydd yn aberthu,* 4 *yn ordeinio cantorion i ganu mawl i Dduw,* 7 *yn gwneuthur Psalm o ddïolch i Dduw,* 37 *yn gosod gweinidogion, a phorthorion, ac offeiriaid, a cherddorion, i weini i'r arch yn wastadol.*

FELLY [a]y dygasant hwy arch
DUW i mewn, ac a'i gosodas-
ant hi y'nghanol y babell a osodasai
Dafydd iddi hi: a hwy a offrym-
masant offrymmau poeth ac ebyrth
hedd ger bron DUW.
2 Ac wedi i Dafydd orphen ab-
erthu offrymmau poeth ac ebyrth
hedd, efe a fendithiodd y bobl yn
enw yr ARGLWYDD.
3 Ac efe a rannodd i bob un *o*
Israel, yn wr ac yn wraig, dorth
o fara, a dryll o gig, a chostrelaid
o win.
4 ¶ Ac efe a osododd ger bron
arch yr ARGLWYDD weinidogion o'r
Lefiaid, i gofio, ac i foliannu, ac i
glodfori ARGLWYDD DDUW Israel.
5 Asaph *oedd* bennaf, ac yn ail
iddo ef Zecharïah, Jeiel, a Semira-
moth, a Jehiel, a Mattithïah, ac

Cylch 1042.

[a] 2 Sam. 6. 17.

Cyn CRIST Cylch 1042.

Elïab, a Benaiah, ac Obed-edom: a
Jeiel âg offer nablau, a thelynau; ac
Asaph oedd yn lleisio â symbalau.
6 Benaiah hefyd a Jahaziel yr off-
eiriaid *oedd* âg udgyrn yn wastadol
o flaen arch cyfammod DUW.
7 ¶ Yna y dydd hwnnw y rhodd-
es Dafydd *y Psalm hon* [b] yn gyntaf
i foliannu yr ARGLWYDD, yn llaw
Asaph a'i frodyr.
8 [c] Moliennwch yr ARGLWYDD,
gelwch ar ei enw ef, hysbyswch
ei weithredoedd ef ym mhlith y
bobloedd.
9 Cenwch iddo, clodforwch ef, ym-
adroddwch am ei holl ryfeddodau.
10 Ymlawenychwch yn ei enw
sanctaidd ef; ymhyfryded calon y
sawl a geisiant yr ARGLWYDD.
11 Ceisiwch yr ARGLWYDD a'i
nerth ef, ceisiwch ei wyneb ef yn
wastadol.
12 Cofiwch ei wyrthiau y rhai a
wnaeth efe, ei ryfeddodau, a barn-
edigaethau ei enau;
13 Chwi had Israel ei was ef, chwi
meibion Jacob ei etholedigion ef.
14 Efe *yw* yr ARGLWYDD ein DUW
ni; ei farnedigaethau ef *sydd* trwy
yr holl ddaear.
15 Cofiwch yn dragywydd ei gyf-
ammod; y gair a orchymynodd efe
i fil o genhedlaethau;
16 [d] Yr hwn a gyfammododd efe
âg Abraham, a'i lw i Isaac:
17 Ac a osododd efe yn ddeddf i
Jacob, *ac* yn gyfammod tragywydd-
ol i Israel,
18 Gan ddywedyd, I ti y rhoddaf dir
Canaan, [2] rhandir eich etifeddiaeth.
19 Pan nad oeddych ond [3] ychyd-
ig, [e] ïe, ychydig, a dïeithriaid ynddi;
20 A *phan* rodient o genhedlaeth
i genhedlaeth, ac o *un* frenhiniaeth
at bobl eraill;
21 Ni adawodd efe i neb eu gor-
thrymmu: ond efe [f] a geryddodd
frenhinoedd o'u plegid hwy, *gan
ddywedyd,*
22 [g] Na chyffyrddwch â'm hennein-
iog, ac na ddrygwch fy mhrophwydi.
23 [h] Cenwch i'r ARGLWYDD yr holl
ddaear: mynegwch o ddydd i ddydd
ei iachawdwriaeth ef.
24 Adroddwch ei ogoniant ef ym
mhlith y cenhedloedd; a'i wyrthiau
ym mhlith yr holl bobloedd.
25 Canys mawr *yw* yr ARGLWYDD,
a chanmoladwy iawn: ofnadwy hef-
yd yw efe goruwch yr holl dduwiau.
26 O herwydd holl dduwiau y
[i] bobloedd *ydynt* eilunod; ond yr
ARGLWYDD a wnaeth y nefoedd.
27 Gogoniant a harddwch *sydd*
ger ei fron ef: nerth a gorfoledd
yn ei fangre ef.
28 Moeswch i'r ARGLWYDD, chwi
deuluoedd y bobloedd, moeswch i'r
ARGLWYDD ogoniant a nerth.
29 Moeswch i'r ARGLWYDD ogon-
iant ei enw: dygwch aberth, a deu-
wch ger ei fron ef; ymgrymmwch
i'r ARGLWYDD mewn prydferthwch
sancteiddrwydd.
30 Ofnwch rhagddo ef yr holl
ddaear: y byd hefyd a sicrhêir, fel
na syflo.
31 Ymlawenyched y nefoedd, ac
ymhyfryded y ddaear; a dywedant
ym mhlith y cenhedloedd, Yr AR-
GLWYDD sydd yn teyrnasu.
32 Rhued y môr a'i gyflawnder;
llawenhâed y maes, a'r hyn oll *y
sydd* ynddo.
33 Yna prennau y coed a ganant
o flaen yr ARGLWYDD, am ei fod yn
dyfod i farnu y ddaear.
34 [k] Clodforwch yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* o herwydd ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd.
35 A dywedwch, [l] Achub ni, O
DDUW ein hiachawdwriaeth, casgl
ni hefyd, a gwared ni oddi wrth
y cenhedloedd, i foliannu dy enw
sanctaidd di, *ac* i ymogoneddu yn
dy foliant.
36 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW Israel, o dragywyddoldeb
hyd dragywyddoldeb. A dywed-
odd yr holl [m] bobl, Amen, gan fol-
iannu yr ARGLWYDD.
37 ¶ Ac efe a adawodd yno, o
flaen arch cyfammod yr ARGLWYDD,
Asaph a'i frodyr, i weini ger bron
yr arch yn wastadol, gwaith dydd
yn ei ddydd:
38 Ac Obed-edom, a'u brodyr,
wyth a thri ugain; Obed-edom hef-
yd mab Jeduthun, a Hosah, *i fod*
yn borthorion:
39 Sadoc yr offeiriad, a'i frodyr
yr offeiriaid, o flaen [n] tabernacl yr
ARGLWYDD, [o] yn yr uchelfa *oedd*
yn Gibeon,
40 I offrymmu poeth-offrymmau
i'r ARGLWYDD ar allor y poeth-
offrwm yn wastadol [p] fore a hwyr,
yn ol yr hyn oll *sydd* ysgrifenedig
y'nghyfraith yr ARGLWYDD, yr hon
a orchymynodd efe i Israel:
41 A chyd â hwynt Heman, a
Jeduthun, a'r etholedigion eraill, y

[b] Edrych 2 Sam. 23. 1.
[c] Ps. 105. 1.
[d] Gen. 17. 2. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11.
[2] Heb. *llinyn.*
[3] Heb. *gwŷr rhif.*
[e] Gen. 34. 30.
[f] Gen. 12. 17. a 20. 3. Exod. 7. 15.
[g] Ps. 105. 15.
[h] Ps. 96. 1.
[i] Lef. 19. 4.
[k] Ps. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1.
[l] Ps. 106. 47, 48.
[m] Deut. 27. 15.
[n] pen. 21. 29. 2 Chron. 1. 3.
[o] 1 Bren. 3. 4.
[p] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.

Cyn CRIST Cylch 1042.

rhai a hysbysasid wrth *eu* henwau,
i foliannu yr ARGLWYDD, [q] am *fod*
ei drugaredd ef yn dragywydd:
42 A chyd â hwynt Heman, a
Jeduthun, yn lleisio âg udgyrn, ac
â symbalau i'r cerddorion, ac offer
cerdd DUW: a meibion Jeduthun
oedd wrth y porth.
43 A'r holl bobl a aethant bob un
i'w dŷ ei hun: a Dafydd a ddy-
chwelodd i fendigo ei dŷ yntau.

[q] 2 Chron. 5. 13. a 7. 3. Ezra 3. 11. Jer. 33. 11.

PENNOD XVII.

1 Nathan unwaith yn foddlawn i arfeddyd Dafydd ar adeiladu tŷ i Dduw, 3 a chwedi hynny, trwy air Duw, yn gwarafun iddo: 11 yn addaw iddo fendithion a daioni yn ei had. 16 Gweddi Dafydd a'i ddïolch.

A [a] PHAN oedd Dafydd yn trigo
yn ei dŷ, Dafydd a ddywed-
odd wrth Nathan y prophwyd, Wele
fi yn trigo mewn tŷ o gedrwydd,
ac arch cyfammod yr ARGLWYDD
dan gortynnau.

[a] 2 Sam. 7. 1, &c.

2 Yna Nathan a ddywedodd wrth
Dafydd, Gwna yr hyn oll *sydd* yn
dy galon; canys *y mae* DUW gyd
â thi.
3 ¶ A'r noson honno y daeth gair
DUW at Nathan, gan ddywedyd,
4 Dos, a dywed wrth Dafydd fy
ngwas, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Nid adeiledi di i mi dŷ
i breswylio *ynddo.*
5 Canys ni phreswyliais i mewn
tŷ er y dydd y dygais i fynu Israel
hyd y dydd hwn, ond bûm o babell i
babell, ac o dabernacl *bwy gilydd.*
6 Ym mha *le* bynnag y rhodiais
gyd â holl Israel, a yngenais i air
wrth un o farnwyr Israel, i'r rhai
y gorchymynaswn borthi fy mhobl,
gan ddywedyd, Paham nad adeil-
adasoch i mi dŷ o gedrwydd?
7 Ac yr awr hon fel hyn y dy-
wedi wrth Dafydd fy ngwas, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd,
Myfi a'th gymmerais di o'r gorlan,
oddi ar ol y praidd, i fod yn dy-
wysog ar fy mhobl Israel.
8 A bûm gyd â thi, i ba le bynnag
y rhodiaist, torrais ymaith hefyd dy
holl elynion o'th flaen, a gwneuth-
um enw i ti megis enw y gwŷr
mawr *sydd* ar y ddaear.
9 Gosodaf hefyd i'm pobl Israel le,
ac a'u plannaf, a hwy a drigant yn eu
lle, ac ni symmudir hwynt mwyach;
a meibion anwiredd ni chwanegant
eu cystuddio, megis yn y cyntaf,
10 Ac er y dyddiau y gorchymyn-
ais i farnwyr *fod* ar fy mhobl Israel;
darostyngaf hefyd dy holl elynion
di, a mynegaf i ti yr adeilada yr
ARGLWYDD i ti dŷ.
11 ¶ A bydd pan gyflawner dy
ddyddiau di i fyned at dy dadau,
y cyfodaf dy had ar dy ol di, yr
hwn a fydd o'th feibion di, a mi
a sicrhâf ei deyrnas ef.
12 Efe a adeilada i mi dŷ, a min-
nau a sicrhâf ei deyrn-gadair ef byth.
13 [b] Myfi a fyddaf iddo ef yn dad,
ac yntau fydd i mi yn fab, a'm
trugaredd ni thynnaf oddi wrtho
ef, megis y tynnais oddi wrth yr
hwn a fu o'th flaen di.
14 Ond [c] mi a'i gosodaf ef yn fy
nhŷ, ac yn fy nheyrnas byth; a'i
deyrn-gadair ef a sicrhêir byth.

Cyn CRIST Cylch 1042.

[b] 2 Sam. 7. 14.

[c] Luc 1. 33.

15 Yn ol yr holl eiriau hyn, ac yn
ol yr holl weledigaeth hon, felly y
llefarodd Nathan wrth Dafydd.
16 ¶ A daeth Dafydd y brenhin,
ac a eisteddodd ger bron yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, Pwy
ydwyf fi, O ARGLWYDD DDUW, a
pheth *yw* fy nhŷ, pan ddygit fi
hyd yma?
17 Etto bychan *yw* hyn yn dy
olwg di, O DDUW; canys dywed-
aist am dŷ dy was dros hir o am-
ser, a thi a edrychaist arnaf, O AR-
GLWYDD DDUW, fel ar gyflwr dyn
uchel-radd.
18 Pa beth a chwanega Dafydd
ei ddywedyd wrthyt mwyach am
anrhydedd dy was? canys ti a ad-
waenost dy was.
19 O ARGLWYDD, er mwyn dy
was, ac yn ol dy feddwl dy hun, y
gwnaethost yr holl fawredd hyn, i
ddangos pob mawredd.
20 O ARGLWYDD, nid *oes neb* fel
tydi, ac nid *oes* DUW ond tydi, yn ol
yr hyn oll a glywsom â'n clustiau.
21 A pha un genedl ar y ddaear
sydd megis dy bobl Israel, yr hon
yr aeth DUW i'w gwaredu yn bobl
iddo ei hun, i osod i ti enw mawr
ac ofnadwy, gan fwrw allan gen-
hedloedd o flaen dy bobl, y rhai a
waredaist ti o'r Aipht?
22 Ti hefyd a wnaethost dy bobl
Israel yn bobl i ti byth: a thi, AR-
GLWYDD, a aethost yn DDUW idd-
ynt hwy.
23 Am hynny yr awr hon, AR-
GLWYDD, y gair a lefaraist am dy
was, ac am ei dŷ ef, poed sicr fyddo
byth: gwna fel y llefaraist.
24 A phoed sicr fyddo, fel y mawr-
hâer dy enw yn dragywydd, gan

Cyn CRIST Cylch 1042.

ddywedyd, ARGLWYDD y lluoedd,
DUW Israel, *sydd* DDUW i Israel:
a *bydded* tŷ Dafydd dy was yn sicr
ger dy fron di.
25 Canys ti, O fy NUW, a [2]ddy-
wedaist i'th was, yr adeiladit ti dŷ
iddo ef: am hynny y cafodd dy
was weddïo ger dy fron di.
26 Ac yr awr hon, ARGLWYDD, ti
ydwyt DDUW, a thi a lefaraist am
dŷ dy was, y daioni hwn;
27 Yn awr gan hynny [3]bid wiw
gennyt fendigo tŷ dy was, i fod ger
dy fron yn dragywydd: am i ti, O
ARGLWYDD, ei fendigo, bendigedig
fydd yn dragywydd.

[2] Heb. *ddatguddiaist glust dy was.*
[3] Neu, *bu.*

PENNOD XVIII.

1 *Dafydd yn darostwng y Philistiaid a'r Moabiaid; 3 yn taro Hadarezer a'r Syriaid. 9 Tou yn danfon Hadoram âg anrhegion i fendithio Dafydd; 11 ac yntau yn cyssegru yr anrhegion a'r yspail i Dduw; 13 yn gosod amddiffynfeydd yn Edom. 14 Swyddogion Dafydd.*

Cylch 1040.

A [a]DARFU wedi hyn, i Dafydd
daro y Philistiaid, a'u daros-
twng hwynt, a dwyn Gath a'i phen-
trefi o law y Philistiaid.
2 Hefyd efe a darawodd Moab;
a'r Moabiaid a fuant weision i Da-
fydd, yn dwyn treth.
3 ¶ Tarawodd Dafydd hefyd [2]Ha-
darezer brenhin Sobah *hyd* Ha-
math, pan oedd efe yn myned i
sicrhâu ei lywodraeth wrth afon
Euphrates.
4 A Dafydd a ddug oddi arno ef
fil o gerbydau, a saith mil o wŷr
meirch, ac ugain mil o wŷr traed;
a thorrodd Dafydd linynnau garr
meirch yr holl gerbydau, ond efe a
adawodd o honynt gàn cerbyd.
5 A phan ddaeth y Syriaid o Da-
mascus i gynnorthwyo Hadarezer
brenhin Sobah, Dafydd a laddodd o'r
Syriaid ddwy fil ar hugain o wŷr.
6 A gosododd Dafydd *amddiffyn-
feydd* yn Syria Damascus: a bu y
Syriaid yn weision i Dafydd, yn
dwyn treth. A'r ARGLWYDD a wared-
odd Dafydd i ba le bynnag yr aeth.
7 A Dafydd a gymmerodd y tarian-
nau aur oedd gan weision Hadar-
ezer, ac a'u dug hwynt i Jerusalem.
8 Dug Dafydd hefyd o [3]Tibhath,
ac o Chun, dinasoedd Hadarezer,
lawer iawn o bres, â'r hwn y gwnaeth
[b]Solomon y môr pres, a'r colofnau,
a'r llestri pres.
9 ¶ A phan glybu [4]Tou brenhin
Hamath daro o Dafydd holl lu Ha-
darezer brenhin Sobah;

[a] 2 Sam. 8. 1, &c.
[2] Neu, *Hadadezer,* 2 Sam. 8. 3.
[3] A elwir yn llyfr Samuel, *Beta, a Berothai.*
[b] 1 Bren. 7. 23. 2 Chron. 4. 15.
[4] Neu, *Toi.* 2 Sam. 8. 9.

Cyn CRIST Cylch 1040.

10 Efe a anfonodd at y brenhin
Dafydd [5]Hadoram ei fab, a phob
llestri aur, ac arian, a phres, *gyd âg
ef,* i ymofyn am ei iechyd ef, ac i'w
fendithio ef, am iddo ryfela yn erbyn
Hadarezer, a'i daro ef: canys [6]rhyfela
yr oedd Hadarezer *yn erbyn* Tou.
11 ¶ Y rhai hynny hefyd a gys-
segrodd y brenhin Dafydd i'r AR-
GLWYDD, gyd â'r arian a'r aur a
ddygasai efe oddi ar yr holl gen-
hedloedd, *sef* oddi ar Edom, ac
oddi ar Moab, ac oddi ar feibion
Ammon, ac oddi ar y Philistiaid,
ac oddi ar Amalec.
12 Ac Abisai mab Serfiah a [c]ladd-
odd o Edom, yn nyffryn yr halen,
dair mil ar bymtheg.
13 ¶ Ac efe a osododd amddiffyn-
feydd yn Edom; a'r holl Edomiaid
a fuant weision i Dafydd. A'r AR-
GLWYDD a gadwodd Dafydd i ba
le bynnag yr aeth efe.
14 ¶ A Dafydd a deyrnasodd ar holl
Israel, ac yr oedd efe yn gwneuthur
barn a chyfiawnder i'w holl bobl.
15 A Joab mab Serfiah *oedd* ar y
llu; a Jehosaphat mab Ahilud yn
gofiadur;
16 A Sadoc mab Ahitub, ac [7]Abi-
melech mab Abïathar, *oedd* offeir-
iaid; a [8]Safsa yn ysgrifenydd;
17 Benaiah hefyd mab Jehoiada
oedd ar y Cerethiaid a'r Peleth-
iaid; a meibion Dafydd *oedd* y rhai
pennaf wrth law y brenhin.

[5] Neu, *Joram,* 2 Sam. 8. 10.
[6] Heb. *rhyfelwr oedd.*
[c] 2 Sam. 8. 13.
[7] 2 Sam. 8. 17, *Ahimelech.*
[8] A elwir *Seraiah,* 2 Sam. 8. 17. a *Sisa,* 1 Bren. 4. 3.

PENNOD XIX.

1 *Traha Hanun â'r cenhadau a ddanfonasai Dafydd i'w gysuro ef am ei dad. 6 Yr Ammoniaid yn cael nerth gan y Syriaid; a Joab ac Abisai yn eu gorchfygu hwynt. 16 Sophach yn cael cymmorth etto gan y Syriaid; a Dafydd yn ei ladd ef.*

Cylch 1037.

AC ar ol hyn [a]y bu i Nahas
brenhin meibion Ammon farw;
a'i fab a deyrnasodd yn ei le ef.
2 A Dafydd a ddywedodd, Gwnaf
garedigrwydd â Hanun mab Na-
has, o herwydd gwnaeth ei dad â
myfi garedigrwydd. Ac anfonodd
Dafydd genhadau i'w gysuro ef am
ei dad. A gweision Dafydd a ddaeth-
ant i wlad meibion Ammon, at Ha-
nun, i'w gysuro ef.
3 A thywysogion meibion Ammon
a ddywedasant wrth Hanun, Ai an-
rhydeddu dy dad di y mae Dafydd
[2]yn dy dyb di, am iddo anfon cys-
urwyr attat ti? onid i chwilio, ac
i ddifetha, ac i droedio y wlad, y
daeth ei weision ef attat ti?

[a] 2 Sam. 10. 1, &c.
[2] Heb. *yn dy olwg di.*

Cyn CRIST Cylch 1037.

4 Yna y cymmerth Hanun weis-
ion Dafydd, ac a'u heilliodd hwynt,
ac a dorrodd eu dillad hwynt yn
eu hanner, wrth eu cluniau, ac a'u
gyrrodd hwynt ymaith.
5 A hwy a aethant, ac a fynegas-
ant i Dafydd am y gwŷr. Ac efe a
anfonodd i'w cyfarfod hwynt: can-
ys y gwŷr oedd wedi cywilyddio yn
fawr. A dywedodd y brenhin, Trig-
wch yn Jericho hyd oni thyfo eich
barfau; yna dychwelwch.
6 ¶ Yna meibion Ammon a wel-
sant ddarfod iddynt eu gwneuthur
eu hunain [3]yn gas gan Dafydd;
ac anfonodd Hanun a meibion
Ammon fil o dalentau arian, i gyf-
logi iddynt gerbydau a marchogion
o Mesopotamia, ac o Syria-maachah,
ac o Sobah.
7 A chyflogasant iddynt ddeu-
ddeng mil ar hugain o gerbydau, a
brenhin Maachah a'i bobl; y rhai
a ddaethant, ac a wersyllasant o
flaen Medeba. A meibion Ammon
hefyd a ymgasglasant o'u dinas-
oedd, ac a ddaethant i ryfel.
Cylch 1037.
8 A phan glybu Dafydd, efe a an-
fonodd Joab, a holl lu y cedyrn.
9 A meibion Ammon a aethant all-
an, ac a ymfyddinasant *wrth* borth
y ddinas: a'r brenhinoedd y rhai a
ddelsai *oedd* o'r neilldu yn y maes.
10 A phan ganfu Joab fod wyneb
y rhyfel yn ei erbyn ef ym mlaen
ac yn ol, efe a etholodd o holl
[4]etholedigion Israel, ac a'*u* bydd-
inodd *hwynt* yn erbyn y Syriaid.
11 A gweddill y bobl a roddes
efe dan law Abisai ei frawd; a hwy
a ymfyddinasant yn erbyn meibion
Ammon.
12 Ac efe a ddywedodd, Os trech
fydd y Syriaid na mi, yna bydd di
yn gynnorthwy i mi: ond os meib-
ion Ammon a fyddant trech na thi,
yna mi a'th gynnorthwyaf dithau.
13 Bydd rymmus, ac ymwrolwn
dros ein pobl, a thros ddinasoedd
ein DUW; a gwnaed yr ARGLWYDD
yr hyn *fyddo* da yn ei olwg ef.
14 Yna y nesaodd Joab, a'r bobl
oedd gyd âg ef, yn erbyn y Syriaid i'r
rhyfel; a hwy a ffoisant o'i flaen ef.
15 A phan welodd meibion Am-
mon ffoi o'r Syriaid, hwythau hef-
yd a ffoisant o flaen Abisai ei frawd
ef, ac a aethant i'r ddinas; a Joab
a ddaeth i Jerusalem.
Cylch 1036.
16 ¶ A phan welodd y Syriaid eu
lladd o flaen Israel, hwy a anfonas-
ant genhadau, ac a ddygasant allan
y Syriaid y rhai *oedd* o'r tu hwnt
i'r [5]afon; a [6]Sophach capten llu
Hadarezer *oedd* o'u blaen hwynt.
17 A mynegwyd i Dafydd; ac efe
a gasglodd holl Israel, ac a aeth
dros yr Iorddonen, ac a ddaeth ar-
nynt hwy, ac a ymfyddinodd yn eu
herbyn hwynt. A phan ymfyddin-
odd Dafydd yn erbyn y Syriaid,
hwy a ryfelasant âg ef.
18 Ond y Syriaid a ffoisant o flaen
Israel; a lladdodd Dafydd o'r Syr-
iaid saith mil *o wŷr yn ymladd*
mewn cerbydau, a deugain mil o
wŷr traed, ac a laddodd Sophach
capten y llu.
19 A phan welodd gweision Ha-
darezer eu lladd o flaen Israel, hwy
a heddychasant â Dafydd, a gwas-
anaethasant ef: ac ni fynnai y Syr-
iaid gynnorthwyo meibion Ammon
mwyach.

[3] Heb. *i ddrewi.*

[4] Neu, *wŷr ieuaingc.*

Cyn CRIST Cylch 1036.

[5] Sef, *Euphrates.*

[6] Neu, *Sobach,* 2 Sam. 10. 16.

PENNOD XX.

1 *Joab yn gwarchae ar Rabbah, a Dafydd yn ei hanrheithio hi, ac yn arteithio ei phobl.* 4 *Lladd tri chawr mewn tair câd yn erbyn y Philistiaid.*

Cylch 1035.
[a]DARFU hefyd [2]wedi gorphen
y flwyddyn, yn amser myned
o'r brenhinoedd allan *i ryfela,* ar-
wain o Joab gadernid y llu, ac an-
rheithio gwlad meibion Ammon, ac
efe a ddaeth ac a warchaeodd ar
Rabbah: ond Dafydd a arhosodd
yn Jerusalem: a Joab a darawodd
Rabbah, ac a'i dinystriodd hi.
Cylch 1033.
2 A [b]chymmerth Dafydd goron eu
brenhin hwynt oddi am ei ben, a
chafodd hi o bwys talent o aur, ac
ynddi feini gwerthfawr, a hi a roed
am ben Dafydd: ac efe a ddug
anrhaith fawr iawn *o'r* ddinas.
3 A'r bobl *oedd* ynddi a ddug efe
allan, ac a'*u* torrodd *hwynt* â llif-
iau, ac âg ogau heiyrn, ac â bwyill:
ac fel hyn y gwnaeth Dafydd â
holl ddinasoedd meibion Ammon.
A dychwelodd Dafydd a'r holl bobl
i Jerusalem.
Cylch 1018.
4 ¶ Ac ar ol hyn [c]y [3]cyfododd
rhyfel yn [4]Gezer yn erbyn y Phi-
listiaid: yna [d]Sibbechai yr Husath-
iad a laddodd [e]Sippai *yr hwn oedd*
o feibion [5]y cawr; felly y daros-
tyngwyd hwynt.
5 A bu drachefn ryfel yn erbyn
y Philistiaid, ac Elhanan mab [6]Jair
a laddodd Lahmi, brawd Goliath y
Gethiad, a phaladr ei waywffon ef
oedd fel carfan gwehydd.

[a] 2 Sam. 11. 1.

[2] Heb. *ar ddychweliad y flwyddyn.*

[b] 2 Sam. 12. 30.

[c] 2 Sam. 21. 18.

[3] Neu, *parhaodd.* Heb. *safodd.*

[4] Neu, *Gob.*

[d] pen. 11. 29.

[e] 2 Sam. 21. 18, *Saph.*

[5] Neu, *Rapha.*

[6] A elwir *Jaare-oregim,* 2 Sam. 21. 19.

Cyn CRIST Cylch 1018.

6 [f]Bu hefyd drachefn ryfel yn Gath, ac yr oedd gwr [7]hir, a'i fysedd *oeddynt* bob yn chwech a chwech, *sef* pedwar ar hugain; yntau hefyd a anesid i'r [8]cawr.

7 Ond pan ddifenwodd efe Israel, Jonathan mab [9]Simea brawd Dafydd a'i lladdodd ef.

8 Y rhai hyn a anwyd i'r cawr yn Gath, ac a laddwyd trwy law Dafydd, a thrwy law ei weision ef.

f 2 Sam. 21. 20.
7 Heb. *o fesur.*
8 Neu, *Rapha.*
9 A elwir *Samma,* 1 Sam. 16. 9.

PENNOD XXI.

1 *Dafydd, wedi ei demtio gan Satan, yn gyrru Joab i rifo y bobl,* 5 *a chwedi dwyn cyfrif y bobl atto, yn edifar ganddo hynny,* 9 *ac yn cael ei ddewis o dair pla, ac yn dewis haint y nodau,* 14 *ac wedi marw deng mil a thri ugain o'r bobl, trwy edifeirwch, yn achub dinystr Jerusalem.* 18 *Dafydd, trwy gynghor Gad, yn prynu llawr-dyrnu Ornan, ac yn gwneuthur yno allor, a Duw trwy dân yn rhoi iddo arwydd o'i ffafr, ac yn attal y pla.* 28 *Dafydd yn aberthu yno, wedi ei attal gan angel rhag myned i Gibeon.*

1017.
a 2 Sam. 24. 1, &c.

A [a]SATAN a safodd i fynu yn erbyn Israel, ac a annogodd Dafydd i gyfrif Israel.

2 A dywedodd Dafydd wrth Joab, ac wrth bennaethiaid y bobl, Ewch, cyfrifwch Israel o Beerseba hyd Dan; a dygwch attaf fi, fel y gwypwyf eu rhifedi hwynt.

3 A dywedodd Joab, Chwaneged yr ARGLWYDD ei bobl yn gàn cymmaint ag *ydynt:* O fy arglwydd frenhin, onid gweision i'm harglwydd *ydynt* hwy oll? paham y cais fy arglwydd hyn? paham y bydd efe yn achos camwedd i Israel?

4 Ond gair y brenhin a fu drech na Joab: a Joab a aeth allan, ac a dramwyodd trwy holl Israel, ac a ddaeth i Jerusalem.

5 ¶ A rhoddes Joab nifer rhifedi y bobl i Dafydd. A holl Israel oedd fil o filoedd a chàn mil o wŷr yn tynnu cleddyf; a Judah *oedd* bedwar càn *mil* a deng mil a thri ugain o wŷr yn tynnu cleddyf.

b pen. 27. 24.

6 Ond [b]Lefi a Benjamin ni chyfrifasai efe yn eu mysg hwynt; canys ffiaidd oedd gan Joab air y brenhin.

2 Neu, *o herwydd y peth hyn.*

7 A bu ddrwg [2]y peth hyn y'ngolwg DUW, ac efe a darawodd Israel.

c 2 Sam. 24. 10.
d 2 Sam. 12. 13.

8 A Dafydd a ddywedodd wrth DDUW, [c]Pechais yn ddirfawr, o herwydd i mi wneuthur y peth hyn: [d]ac yr awr hon, dilea, attolwg, anwiredd dy was, canys gwneuthum yn ynfyd iawn.

e Edrych 1 Sam. 9. 9.

9 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Gad, [e]gweledydd Dafydd, gan ddywedyd,

Cyn CRIST 1017.
3 Heb. *estyn.*

10 Dos, a llefara wrth Dafydd, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Tri *pheth* yr ydwyf fi yn eu [3]gosod o'th flaen di; dewis i ti un o honynt, a mi a'*i* gwnaf i ti.

11 Yna Gad a ddaeth at Dafydd, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cymmer i ti

12 *Naill* ai tair blynedd o newyn; ai *dy* ddifetha dri mis o flaen dy wrthwynebwyr, a chleddyf dy elynion yn *dy* oddiweddyd; ai ynte cleddyf yr ARGLWYDD, sef haint y nodau, yn y tir dri diwrnod, ac angel yr ARGLWYDD yn dinystrio trwy holl derfynau Israel. Ac yr awr hon edrych pa air a ddygaf drachefn i'r hwn a'm hanfonodd.

13 A Dafydd a ddywedodd wrth Gad, Y mae yn gyfyng iawn arnaf fi; syrthiwyf, attolwg, yn llaw yr ARGLWYDD, canys ei drugareddau ef *ydynt* aml iawn, ac na syrthiwyf yn llaw dyn.

14 ¶ Yna y rhoddes yr ARGLWYDD haint y nodau ar Israel: a syrthiodd o Israel ddeng mil a thri ugain *mil* o wŷr.

f 2 Sam. 24. 16.
g Edrych Gen. 6. 6.

15 A DUW a anfonodd [f]angel i Jerusalem i'w dinystrio hi: ac fel yr oedd yn ei dinystrio, yr ARGLWYDD a edrychodd, ac [g]a edifarhaodd am y drwg, ac a ddywedodd wrth yr angel oedd yn dinystrio, Digon bellach, attal dy law. Ac angel yr ARGLWYDD oedd yn sefyll wrth lawr-dyrnu [4]Ornan y Jebusiad.

4 2 Sam. 24. 16, 18, *Arafnah.*
h 2 Chron. 3. 1.

16 A Dafydd a ddyrchafodd ei lygaid, ac [h]a ganfu angel yr ARGLWYDD yn sefyll rhwng y ddaear a'r nefoedd, a'i gleddyf noeth yn ei law wedi ei estyn tu a Jerusalem. A syrthiodd Dafydd a'r henuriaid, *y rhai oedd* wedi ymwisgo mewn sachlïan, ar eu hwynebau.

17 A Dafydd a ddywedodd wrth DDUW, Onid myfi a ddywedais am gyfrif y bobl? a mi yw yr hwn a bechais, ac a wneuthum fawr ddrwg; ond y defaid hyn, beth a wnaethant hwy? O ARGLWYDD fy NUW, bydded, attolwg, dy law arnaf fi, ac ar dŷ fy nhad, ac nid yn bla ar dy bobl.

i 2 Chron. 3. 1.

18 ¶ Yna [i]angel yr ARGLWYDD a archodd i Gad ddywedyd wrth Dafydd, am fyned o Dafydd i fynu i gyfodi allor i'r ARGLWYDD yn llawr-dyrnu Ornan y Jebusiad.

19 A Dafydd a aeth i fynu, yn ol

Cyn CRIST 1017.

gair Gad, yr hwn a lefarasai efe yn
enw yr ARGLWYDD.
20 [5] Yna y trodd Ornan, ac a
ganfu yr angel, a'i bedwar mab
gyd âg ef a ymguddiasant; ac Or-
nan oedd yn dyrnu gwenith.
21 A Dafydd a ddaeth at Ornan;
ac edrychodd Ornan, ac a ganfu
Dafydd, ac a aeth allan o'r llawr-
dyrnu, ac a ymgrymmodd i Dafydd,
â'*i* wyneb tu a'r ddaear.
22 A dywedodd Dafydd wrth Or-
nan, Moes i mi le y llawr-dyrnu,
fel yr adeiladwyf ynddo allor i'r
ARGLWYDD: dyro ef i mi am *ei*
lawn werth; fel yr attalier y pla
oddi wrth y bobl.
23 Ac Ornan a ddywedodd wrth
Dafydd, Cymmer i ti, a gwnaed fy
arglwydd frenhin yr hyn *fyddo* da
yn ei olwg. Wele, rhoddaf yr ych-
ain yn boeth-offrwm, a'r offer dyrnu
yn gynnud, a'r gwenith yn fwyd-
offrwm: hyn oll a roddaf.
24 A'r brenhin Dafydd a ddywed-
odd wrth Ornan, Nid *felly,* ond
gan brynu y prynaf ef am *ei* lawn
werth: canys ni chymmeraf i'r AR-
GLWYDD yr eiddot ti, ac nid off-
rymmaf boeth-offrwm yn rhad.
25 Felly [k] y rhoddes Dafydd i Or-
nan am y lle chwe chân sicl o aur
wrth bwys.
26 Ac yno yr adeiladodd Dafydd
allor i'r ARGLWYDD, ac a offrym-
modd boeth-offrymmau, ac ebyrth
hedd, ac a alwodd ar yr ARGLWYDD;
ac [l] efe a'i hattebodd ef o'r nefoedd
trwy dân ar allor y poeth-offrwm.
27 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrth yr angel; ac yntau a roes ei
gleddyf yn ei wain drachefn.
28 ¶ Y pryd hwnnw, pan ganfu
Dafydd ddarfod i'r ARGLWYDD wran-
daw arno ef yn llawr-dyrnu Ornan
y Jebusiad, efe a aberthodd yno.
29 Ond tabernacl yr ARGLWYDD,
yr hon a wnelsai Moses yn yr an-
ialwch, ac allor y poeth-offrwm,
oedd y pryd hwnnw yn yr uchelfa
yn [m] Gibeon:
30 Ac ni allai Dafydd fyned o'i
blaen hi i ymofyn â DUW; canys
ofnasai rhag cleddyf angel yr AR-
GLWYDD.

[5] Neu, *Pan drodd Ornan, a chanfod,* &c. yna efe *a'i bedwar,* &c.

[k] 2 Sam. 24. 24.

[l] Lef. 9. 24. 2 Chron. 3. 1.

[m] 1 Bren. 3. 4. pen. 16. 39. 2 Chron. 1. 3.

PENNOD XXII.

1 *Dafydd, wedi gwybod y lle yr adeiledid y deml, yn parottôi llawer o ddefnyddiau i'w hadeilad hi.* 6 *Dafydd yn dysgu i Solomon addewidion Duw, a'i ddyled wrth adeiladu y deml,* 17 *ac yn gorchymyn i'r tywysogion ei gynnorthwyo ef.*

A DYWEDODD Dafydd, [a] Hwn
yw tŷ yr ARGLWYDD DDUW, a
dyma allor y poeth-offrwm i Israel.
2 Dywedodd Dafydd hefyd am
[b] gasglu y dïeithriaid *oedd* yn nhir
Israel; ac efe a osododd seiri meini
i naddu cerrig nadd, i adeiladu tŷ
DDUW.
3 A pharottôdd Dafydd haiarn
yn helaeth, tu ag at hoelion drys-
au y pyrth, ac i'r cyssylltiadau, a
phres mor helaeth ag [c] nad *oedd*
arno bwys;
4 Coed cedr hefyd allan o rif: can-
ys y Sidoniaid a'r Tyriaid a ddyg-
ent gedrwydd lawer i Dafydd.
5 A dywedodd Dafydd, [d] Solomon
fy mab *sydd* ieuangc a thyner, a'r
tŷ a adeiledir i'r ARGLWYDD, *rhaid*
iddo fod mewn mawredd, mewn
rhagoriaeth, mewn enw, ac mewn
gogoniant, trwy yr holl wledydd:
parottoaf yn awr tu ag atto ef.
Felly y parottôdd Dafydd yn hel-
aeth cyn ei farwolaeth.
6 ¶ Ac efe a alwodd ar Solomon ei
fab, ac a orchymynodd iddo adeil-
adu tŷ i ARGLWYDD DDUW Israel.
7 Dywedodd Dafydd hefyd wrth
Solomon, Fy mab, [e] yr oedd yn fy
mryd i adeiladu tŷ [f] i enw yr AR-
GLWYDD fy NUW.
8 Eithr gair yr ARGLWYDD a
ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,
[g] Gwaed lawer a dywelltaist ti, a
rhyfeloedd mawrion a wnaethost
ti: nid adeiledi di dŷ i'm henw i,
canys gwaed lawer a dywelltaist ar
y ddaear yn fy ngŵydd i.
9 Wele, mab a enir i ti, efe a fydd
wr llonydd, a mi a roddaf lonydd-
wch iddo ef gan ei holl elynion o
amgylch: canys [2] Solomon fydd ei
enw ef, heddwch hefyd a thangnef-
edd a roddaf i Israel yn ei ddydd-
iau ef.
10 [h] Efe a adeilada dŷ i'm henw,
ac [i] efe a fydd i mi yn fab, a min-
nau yn dad iddo yntau: sicrhâf
hefyd orseddfa ei frenhiniaeth ef
ar Israel byth.
11 Yn awr fy mab, [k] yr ARGLWYDD
fyddo gyd â thi, a ffynna dithau,
ac adeilada dŷ yr ARGLWYDD dy
DDUW, megis ag y llefarodd efe
am danat ti.
12 Yn unig rhodded yr ARGLWYDD
i ti ddoethineb, a deall, a rhodded
i ti orchymynion am Israel, fel y
cadwech gyfraith yr ARGLWYDD dy
DDUW.

Cyn CRIST 1017.

[a] Deut. 12. 5. 2 Sam. 24. 18.

[b] 1 Bren. 9. 21.

[c] ad. 14.

[d] pen. 29. 1.

[e] 2 Sam. 7. 2.

[f] Deut. 12. 5, 11.

[g] 1 Bren. 5. 3. pen. 28. 3.

[2] Sef. *heddychlawn.*

[h] 2 Sam. 7. 13. 1 Bren. 5. 5. pen. 17. 12, 13.

[i] Heb. 1. 5.

[k] ad. 16.

Cyn CRIST 1017.

13 Yna y ffynni, os gwyli ar wneuthur y deddfau a'r barnedigaethau a orchymynodd yr ARGLWYDD i Moses am Israel. [1]Ymgryfhâ, ac ymwrola; nac ofna, ac na arswyda.
14 Ac wele, yn fy [3]nhlodi y parottoais i dŷ yr ARGLWYDD gàn mil o dalentau aur, a mil o filoedd o dalentau arian; ar bres hefyd, ac ar haiarn, [m]nid *oes* bwys; (canys y mae yn helaeth;) coed hefyd a meini a barottoais i: ychwanega dithau attynt hwy.
15 Hefyd *y mae* yn aml gyd â thi weithwyr gwaith, *sef* cymmynwyr, a seiri maen a phren, a phob rhai celfydd ym mhob gwaith.
16 Ar aur, ar arian, ar bres, ac ar haiarn, nid *oes* rifedi. Cyfod dithau, a gweithia, a'r [n]ARGLWYDD a fydd gyd â thi.
17 ¶ A Dafydd a orchymynodd i holl dywysogion Israel gynnorthwyo Solomon ei fab, *gan ddywedyd,*
18 Onid *yw* yr ARGLWYDD eich DUW gyd â chwi? ac *oni* roddes efe lonyddwch i chwi oddi amgylch? canys rhoddes yn fy llaw i drigolion y tir; a'r tir a ddarostyngwyd o flaen yr ARGLWYDD, ac o flaen ei bobl ef.
19 Yn awr rhoddwch eich calon a'ch enaid i geisio yr ARGLWYDD eich DUW; cyfodwch hefyd, ac adeiledwch gyssegr yr ARGLWYDD DDUW, i ddwyn arch cyfammod yr ARGLWYDD, a sanctaidd lestri DUW, i'r tŷ a adeiledir i enw yr ARGLWYDD.

[1] Deut. 31. 7, 8. Jos. 1. 6, 7, 9.
[3] Neu, *nhrallod.*
[m] ad. 3.
[n] ad. 11.

PENNOD XXIII.

1 *Dafydd yn ei henaint yn gwneuthur Solomon yn frenhin.* 2 *Rhifedi a dosparthiadau y Lefiaid.* 7 *Teuluoedd y Gersoniaid.* 12 *Meibion Cohath.* 21 *Meibion Merari.* 24 *Swydd y Lefiaid.*

1015.

APHAN *oedd* Dafydd yn hen, ac yn llawn o ddyddiau, efe a osododd [a]Solomon ei fab yn frenhin ar Israel.
1015.
2 ¶ Ac efe a gynhullodd holl dywysogion Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid.
Cylch 1045.
3 A'r Lefiaid a gyfrifwyd o fab [b]deng mlwydd ar hugain, ac uchod: a'u nifer hwy wrth eu pennau, bob yn wr, *oedd* onid dwy fil deugain.
4 O'r rhai *yr oedd* pedair mil ar hugain i oruchwylio ar waith tŷ yr ARGLWYDD; ac [c]yn swyddogion, ac yn farnwyr, chwe mil:
5 A phedair mil yn borthorion, a phedair mil yn moliannu yr ARGLWYDD â'r offer [d]a wnelswn i, *ebe Dafydd,* i foliannu.
6 A [e]dosparthodd Dafydd hwynt yn ddosparthiadau ym mysg meibion Lefi, *sef* Gerson, Cohath, a Merari.
7 ¶ O'r [f]Gersoniaid *yr oedd* [2]Laadan, a Simei.
8 Meibion Laadan; y pennaf Jehiel, a Zetham, a Jöel, tri.
9 Meibion Simei; Selomith, a Haziel, a Haran, tri. Y rhai hyn *oedd* bennau-cenedl Laadan.
10 Meibion Simei hefyd *oedd,* Jahath, [3]Zina, a Jeus, a Berïah. Dyma bedwar mab Simei.
11 A Jahath oedd bennaf, a Zizah yn ail: ond Jeus a Berïah nid [4]oedd nemmawr o feibion iddynt; am hynny yr oeddynt hwy yn un cyfrif, wrth dŷ *eu* tad.
12 ¶ [g]Meibion Cohath; Amram, Ishar, Hebron, ac Uzziel, pedwar.
13 Meibion [h]Amram *oedd,* Aaron, a Moses; ac [i]Aaron a neillduwyd i sancteiddio y cyssegr sancteiddiolaf, efe a'i feibion byth, i arogldarthu ger bron yr ARGLWYDD, i'w wasanaethu ef, ac [k]i fendigo yn ei enw ef yn dragywydd.
14 A Moses gwr DUW, [l]ei feibion ef a alwyd yn llwyth Lefi.
15 [m]Meibion Moses *oedd,* Gersom, ac Elïezer.
16 *O* feibion Gersom; [n] [5]Sebuel *oedd* y pennaf.
17 A meibion Elïezer *oedd,* [o]Rehabïah y [6]cyntaf. Ac i Elïezer nid oedd meibion eraill; ond meibion Rehabïah a amlhasant yn ddirfawr.
18 *O* feibion Ishar; [7]Selomith y pennaf.
19 [p]*O* feibion Hebron; Jerïah y cyntaf, Amarïah yr ail, Jahaziel y trydydd, a Jecameam y pedwerydd.
20 *O* feibion Uzziel; Michah y cyntaf, a Jesïah yr ail.
21 ¶ [q]Meibion Merari *oedd,* Mahli, a Musi. Meibion Mahli; Eleazar, a [r]Chis.
22 A bu farw Eleazar, a [s]meibion nid oedd iddo ef, ond merched; a meibion Cis eu [8]brodyr [t]a'u prïododd hwynt.
23 [u]Meibion Musi; Mahli, ac Eder, a Jerimoth, tri.
24 ¶ Dyma feibion [x]Lefi, yn ol tŷ eu tadau, pennau *eu* cenedl, wrth eu rhifedi, dan nifer *eu* henwau wrth

[a] 1 Bren. 1. 33—39. pen. 28. 5.
[b] Num. 4. 3, 47.
[c] Deut. 16. 18.

Cyn CRIST Cylch 1045.

[d] Edrych 2 Chron. 29. 25. Amos 6. 5.
[e] Exod. 6. 16. Num. 26. 57. pen. 6. 1, &c. 2 Chron. 8. 14. a 29. 25.
[f] pen. 26. 21.
[2] Neu, *Libni,* pen. 6. 17.
[3] Neu, *Zizah,* ad. 11.
[4] Heb. *amlhasant feibion.*
[g] Exod. 6. 18.
[h] Exod. 6. 20.
[i] Exod. 28. 1. Heb. 5. 4.
[k] Num. 6. 23.
[l] Edrych pen. 26. 23, 24, 25.
[m] Exod. 2. 22. a 18. 3, 4.
[n] pen. 26. 24.
[5] *Subael.* pen. 24. 20.
[o] pen. 26. 25.
[6] Neu, *pennaf.*
[7] pen. 24. 22, *Selomoth.*
[p] pen. 24. 23.
[q] pen. 24. 26.
[r] pen. 24. 29.
[s] pen. 24. 28.
[8] Neu, *ceraint.*
[t] Edrych Num. 36. 6, 8.
[u] pen. 24. 30.
[x] Num. 10. 17, 21.

Cyn CRIST Cylch 1045.

eu pennau, y rhai oedd yn gwneuth-
ur y gwaith i wasanaeth tŷ yr ARGLWYDD, o fab [y] ugain mlwydd ac
uchod.

[y] Num. 4. 3. a 8. 24.

25 Canys dywedodd Dafydd, ARGLWYDD DDUW Israel a roddes
lonyddwch i'w bobl, [9] i aros yn Je-
rusalem byth;

[9] Neu, *ac y mae yn aros.*

26 A hefyd i'r Lefiaid: ni ddyg-
ant *mwyach* y tabernacl, na dim
o'i lestri, i'w wasanaeth ef.

Cylch 1015.

27 Canys yn ol geiriau diweddaf
Dafydd y cyfrifwyd meibion Lefi,
o fab ugain mlwydd ac uchod:

28 A'u [2] gwasanaeth hwynt *oedd*
i fod wrth law meibion Aaron yng
ngweinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD,
yn y cynteddau, ac yn y celloedd,
ac ym mhuredigaeth pob sancteidd-
beth, ac y'ngwaith gweinidogaeth
tŷ DDUW;

[2] Heb. *sefyllfa.*

29 Yn [z] y bara gosod hefyd, ac ym
[a] mheilliaid y bwyd-offrwm, ac yn
[b] y teisenau croyw, yn [c] y [3] radell
hefyd, ac yn y badell ffrïo, ac ym
mhob [d] mesur a meidroldeb:

[z] Exod. 25. 30. [a] Lef. 6. 20. pen. 9. 29, &c. [b] Lef. 2. 4. [c] Lef. 2. 5, 7. [3] Neu, *badell.* [d] Lef. 19. 35.

30 Ac i sefyll bob bore i foliannu
ac i ogoneddu yr ARGLWYDD, felly
hefyd brydnawn:

31 Ac i offrymmu pob offrwm
poeth i'r ARGLWYDD [e] ar y Sab-
bathau, ar y newydd-loerau, ac ar
y gwyliau gosodedig, wrth rifedi,
yn ol y ddefod *sydd* arnynt yn was-
tadol ger bron yr ARGLWYDD:

[e] Num. 10. 10. Ps. 81. 3.

32 Ac i gadw goruchwyliaeth pa-
bell y cyfarfod, a [f] goruchwyliaeth y
cyssegr, a goruchwyliaeth meibion
Aaron eu brodyr, y'ngwasanaeth tŷ
yr ARGLWYDD.

[f] Num. 3. 6—9.

PENNOD XXIV.

1 *Dosparthu meibion Aaron yn bedwar ar hugain o ddosparthiadau wrth goelbren.* 20 *Rhannu y Cohathiaid* 27 *a'r Merariaid wrth goelbren.*

Cylch 1015. [a] Lef. 10. 1, 6.

DYMA ddosparthiadau meibion
Aaron. [a] Meibion Aaron *oedd,*
Nadab, ac Abihu, Eleazar, ac Itha-
mar.

2 A bu farw [b] Nadab ac Abihu o
flaen eu tad, ac nid oedd meibion
iddynt: am hynny Eleazar ac Itha-
mar a offeiriadasant.

[b] Num. 3. 4. a 26. 61.

3 A Dafydd a'u dosparthodd
hwynt, Sadoc o feibion Eleazar, ac
Ahimelech o feibion Ithamar, yn
ol eu swyddau, yn eu gwasanaeth.

4 A chafwyd mwy o feibion Ele-
azar yn llywodraethwyr nag o feib-
ion Ithamar; ac *fel hyn* y rhan-
nwyd hwynt. *Yr ydoedd* o feibion
Eleazar yn bennau ar dŷ *eu* tadau
un ar bymtheg; ac o feibion Itha-
mar, yn ol tŷ eu tadau, wyth.

Cyn CRIST Cylch 1015.

5 Felly y dosparthwyd hwynt wrth
goelbreunau, y naill gyd â'r llall;
canys tywysogion y cyssegr, a thy-
wysogion *tŷ* DDUW, oedd o feibion
Eleazar, ac o feibion Ithamar.

6 A Semaiah mab Nethaneel yr ys-
grifenydd, o *lwyth* Lefi, a'u hysgrif-
enodd hwynt ger bron y brenhin,
a'r tywysogion, a Sadoc yr offeir-
iad, ac Ahimelech mab Abïathar, a
phen-cenedl yr offeiriaid, a'r Lefiaid;
un [2] teulu a ddaliwyd i Eleazar, ac
un arall a ddaliwyd i Ithamar.

[2] Heb. *tŷ tad.*

7 A'r coelbren cyntaf a ddaeth i
Jehoiarib, a'r ail i Jedaiah,

8 Y trydydd i Harim, y pedwer-
ydd i Seorim,

9 Y pummed i Malchïah, y chwech-
ed i Mijamin,

10 Y seithfed i Haccos, yr wyth-
fed i [c] Abïah,

[c] Neh. 12. 4, 17. Luc 1. 5.

11 Y nawfed i Jesua, y degfed i
Sechanïah,

12 Yr unfed ar ddeg i Elïasib, y
deuddegfed i Jacim,

13 Y trydydd ar ddeg i Huppah,
y pedwerydd ar ddeg i Jesebeab,

14 Y pymthegfed i Bilgah, yr un-
fed ar bymtheg i Immer,

15 Y ddeufed ar bymtheg i Hezir,
y deunawfed i Aphses,

16 Y pedwerydd ar bymtheg i Pe-
thahïah, yr ugeinfed i Jehesecel,

17 Yr unfed ar hugain i Jachin,
y ddeufed ar hugain i Gamul,

18 Y trydydd ar hugain i Delaiah,
y pedwerydd ar hugain i Maazïah.

19 Dyma eu dosparthiadau hwynt
yn eu gwasanaeth, [d] i fyned i dŷ yr
ARGLWYDD yn ol eu defod, dan law
Aaron eu tad, fel y gorchymynasai
ARGLWYDD DDUW Israel iddo ef.

[d] pen. 9. 25.

20 ¶ A'r lleill o feibion Lefi *oedd y*
rhai hyn. O feibion Amram; [e] Su-
bael: o feibion Subael; Jehdeiah.

[e] pen. 23. 16, *Sebuel.*

21 Am [f] Rehabïah; Isïah *oedd* ben
ar feibion Rehabïah.

[f] pen. 23. 17.

22 O'r Ishariaid; [g] Selomoth: o
feibion Selomoth; Jahath.

[g] pen. 23. 18, *Selomith.*

23 A meibion [h] *Hebron oedd,* Jerïah
y cyntaf, Amarïah yr ail, Jahaziel y
trydydd, *a* Jecameam y pedwerydd.

[h] pen. 23. 19. a 26. 31.

24 *O* feibion Uzziel; Michah: o
feibion Michah; Samir.

25 Brawd Michah *oedd* Isïah; o
feibion Isïah; Zecharïah.

26 [i] Meibion Merari *oedd,* Mahli,
a Musi: meibion Jaazïah; Beno.

[i] Exod. 6. 19. pen. 23. 21.

Cyn CRIST Cylch 1015.

27 ¶ Meibion Merari o Jaazïah;
Beno, a Soham, a Zaccur, ac Ibri.
28 O Mahli *y daeth* Eleazar, ac
[k] pen.23.22. [k] ni bu iddo ef feibion.
29 Am Cis: mab Cis *oedd* Jerah-
meel.
[l] pen.23.23. 30 [l] A meibion Musi *oedd*, Mahli,
ac Eder, a Jerimoth. Dyma feib-
ion y Lefiaid yn ol tŷ eu tadau.
31 A hwy a fwriasant goelbrennau
ar gyfer eu brodyr meibion Aaron,
ger bron Dafydd y brenhin, a Sadoc,
ac Ahimelech, a phennau-cenedl
yr offeiriaid a'r Lefiaid; *ïe*, y pen-
cenedl ar gyfer y brawd ieuangaf.

PENNOD XXV.

1 *Rhifedi a swyddau y cantorion.* 8 *Eu dosparthu hwy yn bedwar dosparthiad ar hugain.*

Cylch 1015.

A NEILLDUODD Dafydd, a
thywysogion y llu, tu ag at
[a] pen. 6. 33, 39, 44. y gwasanaeth, o feibion [a] Asaph, a
Heman, a Jeduthun, y rhai a bro-
phwydent â thelynau, ac â nablau,
ac â symbalau; a nifer y gweithwyr
yn ol eu gwasanaeth ydoedd:
2 O feibion Asaph; Zaccur, a Jo-
[2] *Jesarelah*, ad. 14. seph, a Nethanïah, [2] Asarelah, meib-
ion Asaph, dan law Asaph, *yr hwn*
oedd yn prophwydo wrth law y
brenhin.
3 O Jeduthun: meibion Jeduthun;
[3] Neu, *Isri*, ad. 11. Gedalïah, a [3] Seri, a Jesaiah, a Has-
[4] Trwy gyfrif Simei, ad. 17. abïah, Mattithïah, [4] chwech, dan law
Jeduthun eu tad, ar y delyn yn
prophwydo, i foliannu ac i glodfori
yr ARGLWYDD.
4 O Heman: meibion Heman;
[5] Neu, *Azareel*, ad. 18. Buccïah, Mattanïah, [5] Uzziel, [6] Se-
[6] Neu, *Subael*, ad. 20. buel, a Jerimoth, Hananïah, Hanani,
Eliathah, Gìdalti, a Romamti-ezer,
Josbecasah, Màlothi, Hothir, *a* Ma-
hazioth:
5 Y rhai hyn oll *oedd* feibion He-
[7] Neu, *yn achosion.* man, gweledydd y brenhin [7] y'ngeir-
iau DUW, i ddyrchafu y corn. DUW
hefyd a roddes i Heman bedwar ar
ddeg o feibion, a thair o ferched.
6 Y rhai hyn oll *oedd* dan law eu
tad yn canu *yn* nhŷ yr ARGLWYDD,
â symbalau, *a* nablau, a thelynau, i
[b] ad. 2. wasanaeth tŷ DDUW; [b] yn ol [8] trefn
[8] Heb. *llaw.* y brenhin i Asaph, a Jeduthun, a
Heman.
7 A'u nifer hwynt, ynghyd â'u
brodyr dysgedig y'nghaniadau yr
ARGLWYDD, *sef* pob *un* cyfarwydd,
oedd ddau cant pedwar ugain ac
wyth.
8 ¶ A hwy a fwriasant goelbren-
nau, cylch yn erbyn *cylch*, bychan
[c] 2 Chron. 23. 13. a mawr, [c] athraw a disgybl.

9 A'r coelbren cyntaf a ddaeth
dros Asaph i Joseph: yr ail i Ge-
dalïah; efe, a'i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
10 Y trydydd i Zaccur; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
11 Y pedwerydd i Isri; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
12 Y pummed i Nethanïah; *efe,*
a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
13 Y chweched i Buccïah; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
14 Y seithfed i Jesarelah; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
15 Yr wythfed i Jesaiah; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
16 Y nawfed i Mattanïah; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
17 Y degfed i Simei; *efe, a*'i feib-
ion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
18 Yr unfed ar ddeg i Azareel; *efe,*
a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
19 Y deuddegfed i Hazabïah; *efe,*
a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
20 Y trydydd ar ddeg i Subael; *efe,*
a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
21 Y pedwerydd ar ddeg i Mat-
tithïah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
22 Y pymthegfed i Jerimoth; *efe,*
a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
23 Yr unfed ar bymtheg i Ha-
nanïah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
24 Y ddeufed ar bymtheg i Jos-
becasah; *efe, a*'i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
25 Y deunawfed i Hanani; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
26 Y pedwerydd ar bymtheg i
Màlothi; *efe, a*'i feibion a'i frodyr
oedd ddeuddeg.
27 Yr ugeinfed i Elïathah; *efe, a*'i
feibion a'i frodyr *oedd* ddeuddeg.
28 Yr unfed ar hugain i Hothir;
efe, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeu-
ddeg.
29 Y ddeufed ar hugain i Gìdalti;
efe, a'i feibion a'i frodyr *oedd* ddeu-
ddeg.
30 Y trydydd ar hugain i Mahaz-
ioth; *efe, a*'i feibion a'i frodyr *oedd*
ddeuddeg.
31 Y pedwerydd ar hugain i Ro-
mamti-ezer; *efe, a*'i feibion a'i frod-
yr *oedd* ddeuddeg.

PENNOD XXVI.

1 *Dosparthiadau y porthorion.* 13 *Rhannu iddynt y pyrth wrth goelbren.* 20 *Y Lefiaid y rhai oedd ar y trysorau.* 29 *Swyddogion a barnwyr.*

Cyn CRIST Cylch 1015.

Cyn CRIST Cylch 1015.

AM ddosparthiad y porthorion:
O'r Corhiaid *yr oedd* [2] Meselemïah mab Core, o feibion [3] Asaph.
2 A meibion Meselemïah *oedd*, Zecharïah y cyntaf-anedig, Jediael yr
ail, Zebadïah y trydydd, Jathniel y
pedwerydd,
3 Elam y pummed, Jehohanan y
chweched, Elioenai y seithfed.
4 A meibion Obed-edom; Semaiah
y cyntaf-anedig, Jehozabad yr ail,
Joah y trydydd, a Sachar y pedwerydd, a Nethaneel y pummed,
5 Ammiel y chweched, [4] Issachar
y seithfed, Peulthai yr wythfed:
canys DUW a'i bendithiodd [5] ef.
6 Ac i Semaiah ei fab ef y ganwyd
meibion, y rhai a arglwyddiaethasant ar dŷ eu tad: canys cedyrn o
nerth *oeddynt* hwy.
7 Meibion Semaiah; Othni, a Rephael, ac Obed, Elzabad; ei frodyr
ef *oedd* wŷr nerthol, *sef* Elihu, a
Semachïah.
8 Y rhai hyn oll o feibion Obededom: hwynt-hwy, a'u meibion, a'u
brodyr, yn wŷr nerthol mewn cryfder, tu ag at y weinidogaeth, *oedd*
dri ugain a dau o Obed-edom.
9 Ac i Meselemïah, yn feibion ac
yn frodyr, *yr oedd* tri ar bymtheg o
wŷr nerthol.
10 O [a] Hosah hefyd, o feibion Merari, yr oedd meibion; Simri y pennaf, (er nad oedd efe gyntaf-anedig,
etto ei dad a'i gosododd ef yn ben;)
11 Hilcïah yr ail, Tebalïah y trydydd, Zecharïah y pedwerydd: holl
feibion a brodyr Hosah *oedd* dri ar
ddeg.
12 Ym mhlith y rhai hyn yr *oedd*
dosparthiadau y porthorion, *sef* ym
mhlith y pennaethiaid, *ac iddynt*
oruchwyliaeth ar gyfer eu brodyr i
wasanaethu yn nhŷ yr ARGLWYDD.
13 ¶ A hwy a fwriasant goelbrennau, [6] fychan a mawr, yn ol tŷ eu
tadau, am bob porth.
14 A choelbren [7] Selemïah a syrthiodd tu a'r dwyrain: a *thros* Zecharïah ei fab, cynghorwr deallgar, y
bwriasant hwy goelbrennau; a'i
goelbren ef a ddaeth tu a'r gogledd.
15 I Obed-edom tu a'r dehau, ac
i'w feibion, *y daeth* tŷ [8] Asuppim.
16 I Suppim, a Hosah, tu a'r gorllewin, gyd â phorth Sàlecheth, yn
ffordd y [9] rhiw, *yr oedd* y naill oruchwyliaeth ar gyfer y llall.
17 Tu a'r dwyrain *yr oedd* chwech
o Lefiaid, tu a'r gogledd pedwar beu-

[2] Neu, *Selemïah*, ad. 14.
[3] Neu, *Abïasaph*. pen. 6. 37. a 9. 19.
[4] Heb. *Issaschar*.
[5] Sef, *Obed-edom*, pen. 13. 14.
[a] pen. 16. 38.
[6] Neu, *dros fychan*.
[7] Neu, *Meselemïah*, ad. 1.
[8] Sef, *cynhullfan*.
[9] Gwel 1 Bren. 10. 5. 2 Chron. 9. 4.

nydd, tu a'r dehau pedwar beunydd,
a thu ag Asuppim dau *a* dau.
18 A Pharbar tu a'r gorllewin, pedwar ar y ffordd, *a* dau yn Parbar.
19 Dyma ddosparthiadau y porthorion, o feibion Core, ac o feibion
Merari.
20 ¶ Ac *o*'r Lefiaid, Ahïah *oedd* ar
[b] drysorau tŷ DDUW, ac ar drysorau
y pethau cyssegredig.
21 *Am* feibion [2] Laadan: meibion y
Gersoniad Laadan, pennau tylwyth
Laadan y Gersoniad, *oedd* [3] Jehïeli.
22 Meibion Jehïeli; Zetham, a
Jöel ei frawd, *oedd* ar drysorau tŷ
yr ARGLWYDD.
23 O'r Amramiaid, *a*'r Ishariaid,
o'r Hebroniaid, *a*'r Uzzieliaid:
24 A [c] Sebuel mab Gersom, mab
Moses, *oedd* olygwr ar y trysorau.
25 A'i frodyr ef o Eleazar; Rehabïah ei fab ef, a Jesaiah ei fab yntau,
a Joram ei fab yntau, a Zichri ei
fab yntau, a [d] Selomith ei fab yntau.
26 Y Selomith hwnnw a'i frodyr
oedd ar holl drysorau y pethau cyssegredig a gyssegrasai Dafydd frenhin, a'r tadau pennaf, a thywysogion
y miloedd a'r cannoedd, a thywysogion y llu.
27 O'r rhyfeloedd ac o'r yspail y
cyssegrasant *bethau* i gynnal tŷ yr
ARGLWYDD.
28 A'r hyn oll a gyssegrodd Samuel [e] y gweledydd, a Saul mab Cis,
ac Abner mab Ner, a Joab mab
Serfiah, *a* phwy bynnag a gyssegrasai *ddim, yr oedd efe* dan law
Selomith a'i frodyr.
29 ¶ O'r Ishariaid, Cenanïah a'i
feibion *oedd* yn Israel [f] yn swyddogion, ac yn farnwyr, ar y gwaith
oddi allan.
30 O'r Hebroniaid, Hasabïah a'i
frodyr, meibion nerthol, mil a saith
gant, *oedd* mewn swydd *yn* Israel,
o'r tu hwn i'r Iorddonen tu a'r gorllewin, yn holl waith yr ARGLWYDD,
ac y'ngwasanaeth y brenhin.
31 O'r Hebroniaid, [g] Jerïah *oedd*
ben o'r Hebroniaid, yn ol cenhedlaethau ei dadau: yn y ddeugeinfed
flwyddyn o deyrnasiad Dafydd y
ceisiwyd hwynt, a chafwyd yn eu
mysg hwy *wŷr* cryfion nerthol, [h] yn
Jazer Gilead.
32 A'i frodyr ef yn feibion nerthol
oedd ddwy fil a saith gant o bennaucenedl: a Dafydd y brenhin a'u gosododd hwynt ar y Reubeniaid, a'r
Gadiaid, a hanner llwyth Manasseh,

Cyn CRIST Cylch 1015.
[b] Mal. 3. 10.
[2] Neu, *Libni*. pen. 6. 17.
[3] Neu, *Jehiel*, pen. 23. 8. a 29. 8.
[c] pen. 23. 16.
[d] pen. 23. 18.
[e] 1 Sam. 9. 9.
[f] pen. 23. 4.
[g] pen. 23. 19.
[h] Edrych Jos. 21. 39.

Cyn CRIST Cylch 1015.

ym mhob gorchwyl DUW, a [i]gorch-
wyl y brenhin.

PENNOD XXVII.

1 *Y deuddeg tywysog am bob mis.* 16 *Pennaeth-iaid y deuddeg llwyth.* 23 *Rhwystro cyfrif y bobl.* 25 *Amryw swyddogion Dafydd.*

PEDAIR mil ar hugain *oedd* pob
dosparthiad o feibion Israel
dan eu rhif, yn bennau-cenedl, ac
yn dywysogion miloedd a chan-
noedd, a'u swyddogion yn gwasan-
aethu y brenhin ym mhob achos *o*'r
dosparthiadau, yn dyfod i mewn,
ac yn myned allan, o fis i fis, trwy
holl fisoedd y flwyddyn.
2 Ar y dosparthiad cyntaf, dros y
mis cyntaf, *yr oedd* [a]Jasobeam mab
Zabdiel; ac yn ei ddosparthiad ef
yr oedd pedair mil ar hugain.
3 O feibion Peres *yr oedd* y pen-
naf o holl dywysogion y llu dros y
mis cyntaf.
4 Ac ar ddosparthiad yr ail mis
yr oedd [2]Dodai yr Ahohiad, ac o'i
ddosparthiad ef *yr oedd* Micloth
hefyd yn gapten; ac yn ei ddos-
parthiad ef bedair mil ar hugain.
5 Trydydd tywysog y llu dros y
trydydd mis *oedd* Benaiah mab Je-
hoiada yr [3]offeiriad pennaf; ac yn ei
ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.
6 Y Benaiah hwn *oedd* [b]gadarn *ym
mhlith* y deg ar hugain, ac oddi ar
y deg ar hugain; ac yn ei ddosparth-
iad ef *yr oedd* Amizabad ei fab ef.
7 Y pedwerydd dros y pedwerydd
mis *oedd* [c]Asahel brawd Joab, a Ze-
badïah ei fab ar ei ol ef; ac yn ei
ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.
8 Y pummed dros y pummed mis
oedd dywysog, Samhuth yr Izrah-
iad; ac yn ei ddosparthiad ef bed-
air mil ar hugain.
9 Y chweched dros y chweched
mis *oedd* [d]Ira mab Icces y [4]Tecoad;
ac yn ei ddosparthiad ef bedair mil
ar hugain.
10 Y seithfed dros y seithfed mis
oedd [e]Heles y Peloniad, o feibion
Ephraim; ac yn ei ddosparthiad ef
bedair mil ar hugain.
11 Yr wythfed dros yr wythfed
mis *oedd* [f]Sibbechai yr Husathiad,
o'r Zarhiaid; ac yn ei ddosparthiad
ef bedair mil ar hugain.
12 Y nawfed dros y nawfed mis
oedd [g]Abïezer yr [5]Anathothiad, o'r
Benjaminiaid; ac yn ei ddosparth-
iad ef bedair mil ar hugain.
13 Y degfed dros y degfed mis
oedd [h]Maharai y Netophathiad, o'r

[i] 2 Chron. 19. 11.
[a] 2 Sam. 23. 8. pen. 11. 11.
[2] Neu, *Dodo,* 2 Sam. 23. 9.
[3] Neu, *swyddog.*
[b] 2 Sam. 23. 20, 22, 23. pen. 11. 22, &c.
[c] 2 Sam. 23. 24. pen. 11. 26.
[d] pen. 11. 28.
[4] pen. 11. 28, *Tecoiad.*
[e] pen. 11. 27.
[f] 2 Sam. 21. 18.
[g] pen. 11. 28.
[5] pen. 11. 28, *Antoth-iad.*
[h] 2 Sam. 23. 28.

Zarhiaid; ac yn ei ddosparthiad ef
bedair mil ar hugain.
14 Yr unfed ar ddeg dros yr unfed
mis ar ddeg *oedd* [i]Benaiah y Pira-
thoniad, o feibion Ephraim; ac yn ei
ddosparthiad ef bedair mil ar hugain.
15 Y deuddegfed dros y deuddeg-
fed mis *oedd* [6]Heldai y Netophath-
iad, o Othniel; ac yn ei ddosparth-
iad ef bedair mil ar hugain.
16 ¶ Ac ar lwythau Israel: ar y
Reubeniaid, Elïezer mab Zichri
oedd dywysog: ar y Simeoniaid,
Sephatïah mab Maachah:
17 Ar y Lefiaid, [k]Hasabïah mab
Cemuel: ar yr Aaroniaid, Sadoc:
18 Ar Judah, [l]Elihu, *un* o frodyr
Dafydd: ar [7]Issachar, Omri mab
Michael:
19 Ar Zabulon, Ismaiah mab Oba-
dïah: ar Naphtali, Jerimoth mab
Azriel:
20 Ar feibion Ephraim, Hosea mab
Azazïah: ar hanner llwyth Manas-
seh, Jöel mab Pedaiah:
21 Ar hanner *llwyth* Manasseh
yn Gilead, Ido mab Zecharïah: ar
Benjamin, Jaasiel mab Abner:
22 Ar Dan, Azariel mab Jeroham.
Dyma dywysogion llwythau Israel.
23 ¶ Ond ni chymmerth Dafydd
eu rhifedi hwynt o fab ugain
mlwydd ac isod; canys [m]dywedasai
yr ARGLWYDD yr amlhâi efe Israel
megis sêr y nefoedd.
24 Joab mab Serfiah a ddechreu-
odd gyfrif, ond ni orphenodd efe,
am fod o achos hyn [n]llidiowgrwydd
yn erbyn Israel, ac nid aeth y cyf-
rif hwn ym mysg cyfrifon chronicl
y brenhin Dafydd.
25 ¶ Ac ar drysorau y brenhin *yr
oedd* Azmafeth mab Adiel: ac ar y
trysordai yn y meusydd, yn y din-
asoedd, yn y pentrefi hefyd, ac yn
y tyrau, *yr oedd* Jehonathan mab
Uzzïah.
26 Ac ar weithwyr y maes, *y rhai
oedd* yn llafurio y ddaear, *yr oedd*
Ezri mab Celub.
27 Ac ar y gwinllannoedd *yr oedd*
Simei y Ramathiad: ac ar yr hyn
oedd yn *dyfod* o'r gwinllannoedd
i'r selerau gwin, *yr oedd* Zabdi y
Siphmiad.
28 Ac ar yr olew-wydd, a'r syco-
morwydd, y rhai *oedd* yn y dyffryn-
oedd, *yr oedd* Baalhanan y Gederiad:
ac ar y selerau olew *yr oedd* Joas.
29 Ac ar yr ychain pasgedig yn
Saron, *yr oedd* Sitrai y Saroniad:

Cyn CRIST Cylch 1015.
[i] pen. 11. 31.
[6] Neu, *Heled,* pen. 11. 30.
[k] pen. 26. 30.
[l] 1 Sam. 16. 6, *Eliab.*
[7] Heb. *Issaschar.*
[m] Gen. 15. 5.
Cylch 1017.
[n] 2 Sam. 24. 15. pen. 21. 7.
Cylch 1015.

Cyn CRIST Cylch 1015.

ac ar yr ychain yn y dyffrynoedd,
yr oedd Saphat mab Adlai.
30 Ac ar y camelod *yr oedd* Obil
yr Ismaeliad: ac ar yr asenod Jeh-
deiah y Meronothiad.
31 Ac ar y defaid *yr oedd* Jaziz
yr Hageriad. Y rhai hyn oll *oedd*
dywysogion y golud eiddo y bren-
hin Dafydd.
32 A Jehonathan ewythr Dafydd
frawd ei dad oedd gynghorwr, gwr
doeth, ac ysgrifenydd: Jehiel hef-
yd [9] mab Hachmoni *oedd* gyd â
meibion y brenhin.
33 Ac [o] Ahitophel *oedd* gynghorwr
y brenhin; a [p] Husai yr Arciad *oedd*
gyfaill y brenhin.
34 Ac ar ol Ahitophel *yr oedd* Je-
hoiada mab Benaiah, ac Abïathar: a
thywysog llu y brenhin *oedd* [q] Joab.

PENNOD XXVIII.

1 *Dafydd, y'ngŵydd yr holl bobl, yn datgan daioni Duw iddo ef, a'i addewid i'w fab Solomon, ac yn eu hannog hwynt i ofni Duw:* 9, 20 *yn rhoi cysur yn Solomon i adeiladu y deml;* 11 *yn dangos iddo ei dull a'i phortreiad hi, ac yn rhoddi iddo aur ac arian i'w gwneuthur hi.*

A DAFYDD a gynhullodd holl
dywysogion Israel, [a] tywysogion
y llwythau, a [b] thywysogion y dos-
parthiadau, y rhai oedd yn gwas-
anaethu y brenhin, tywysogion y
miloedd hefyd, a thywysogion y
cannoedd, a [c] thywysogion holl olud
[2] a meddiant y brenhin, a'i feibion,
gyd â'r [3] ystafellyddion, a'r [d] cedyrn,
a phob un grymmusol o nerth, i
Jerusalem.
2 A chyfododd Dafydd y brenhin
ar ei draed, ac a ddywedodd, Gwran-
dêwch arnaf fi, fy mrodyr, a'm pobl;
[e] Myfi *a feddyliais* yn fy nghalon
adeiladu tŷ gorphwysfa i arch cyf-
ammod yr ARGLWYDD, ac i [f] ystôl-
draed ein DUW ni, a mi a barotto-
ais tu ag at adeiladu.
3 Ond DUW a ddywedodd wrth-
yf, [g] Nid adeiledi di dŷ i'm henw i,
canys rhyfelwr *fuost,* a gwaed a
dywelltaist.
4 Er hynny ARGLWYDD DDUW Is-
rael a'm hetholodd i o holl dŷ fy
nhad, i fod yn frenhin ar Israel yn
dragywydd: canys [h] Judah a ddewis-
odd efe yn llywiawdwr; ac o dŷ Ju-
dah, [i] tŷ fy nhad i, ac [k] o feibion fy
nhad, efe a fynnai i mi deyrnasu ar
holl Israel:
5 [l] Ac o'm holl feibion innau, (can-
ys llawer o feibion a roddes yr
ARGLWYDD i mi,) efe hefyd a ddew-

[9] Neu, *yr Hachmoniad.*
[o] 2 Sam. 15. 12.
[p] 2 Sam. 15. 37. a 16. 16.
[q] pen. 11. 6.
[a] pen. 27. 16.
[b] pen. 27. 1, 2.
[c] pen. 27. 25.
[2] Neu, *anifeiliaid.*
[3] Neu, *eunuchiaid.*
[d] pen. 11. 10.
[e] 2 Sam. 7. 2.
[f] Ps. 99. 5. a 132. 7.
[g] 2 Sam. 7. 5, 13. 1 Bren. 5. 3. pen. 22. 8.
[h] Gen. 49. 8. pen. 5. 2. Ps. 60. 7. a 78. 68.
[i] 1 Sam. 16. 1.
[k] 1 Sam. 16. 12.
[l] pen 23. 1.

isodd Solomon fy mab, i eistedd
ar orseddfa brenhiniaeth yr AR-
GLWYDD, ar Israel.
6 Dywedodd hefyd wrthyf, [m] Solo-
mon dy fab, efe a adeilada fy nhŷ
a'm cynteddau i; canys dewisais ef
yn fab i mi, a minnau a fyddaf iddo
ef yn dad.
7 A'i frenhiniaeth ef a sicrhâf yn
dragywydd, os efe a ymegnïa i
wneuthur fy ngorchymynion a'm
barnedigaethau i, megis y dydd hwn.
8 Yn awr gan hynny, y'ngŵydd
holl Israel, cynnulleidfa yr AR-
GLWYDD, a lle y clywo ein DUW ni,
cedwch a cheisiwch holl orchymyn-
ion yr ARGLWYDD eich DUW, fel y
meddiannoch y wlad dda *hon,* ac y
gadawoch hi yn etifeddiaeth i'ch
meibion ar eich ol yn dragywydd.
9 ¶ A thithau Solomon fy mab,
adnebydd DDUW dy dad, a gwasan-
aetha ef â chalon berffaith, ac â
meddwl ewyllysgar: canys yr [n] AR-
GLWYDD sydd yn chwilio yr holl
galonnau, ac yn deall pob dychym-
myg meddyliau. O cheisi ef, ti a'i
cei; ond os gwrthodi ef, efe a'th
fwrw di ymaith yn dragywydd.
10 Gwel yn awr mai yr ARGLWYDD
a'th ddewisodd di i adeiladu tŷ y
cyssegr: ymgryfhâ, a gwna.
11 ¶ Yna y rhoddes Dafydd i Solo-
mon ei fab [o] bortreiad y porth, a'i dai,
a'i selerau, a'i gellau, a'i ystafelloedd
oddi fewn, a thŷ y drugareddfa,
12 A phortreiad yr hyn oll a oedd
ganddo trwy yr yspryd, am gyn-
teddau tŷ yr ARGLWYDD, ac am
yr holl ystafelloedd o amgylch, am
drysorau tŷ DDUW, ac am drysorau
y pethau cyssegredig:
13 Ac am ddosparthiadau yr offeir-
iaid a'r Lefiaid, ac am holl waith
gweinidogaeth tŷ yr ARGLWYDD, ac
am holl lestri gwasanaeth tŷ yr AR-
GLWYDD.
14 *Efe a roddes* o aur wrth bwys,
i'r pethau o aur, tu ag at holl lestri
pob gwasanaeth, *ac arian* i'r holl
lestri arian, mewn pwys, tu ag at
holl lestri pob math ar wasanaeth:
15 Sef pwys y canhwyllbrenni aur,
a'u lampau aur, wrth bwys i bob
canhwyllbren ac i'w lampau: ac i'r
canhwyllbrennau arian wrth bwys,
i'r canhwyllbren ac i'w lampau, yn
ol gwasanaeth pob canhwyllbren.
16 Aur hefyd *dan* bwys, tu ag at
fyrddau y *bara* gosod, i bob bwrdd;
ac arian i'r byrddau arian;

Cyn CRIST Cylch 1015.

[m] 2 Sam. 7. 13, 14. pen. 22. 9. 2 Chron. 1. 9.
[n] 1 Sam. 16. 7. 1 Bren. 8. 39. pen. 29. 17. Ps. 7. 9. a 139. 2. Diar. 17. 3. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.
[o] Edrych Exod. 25. 40. ad. 19.

Cyn CRIST Cylch 1015.

17 Ac aur pur i'r cigweiniau, ac
i'r phïolau, ac i'r dysglau, ac i'r
gorflychau aur, wrth bwys pob gor-
flwch: ac i'r gorflychau arian wrth
bwys pob gorflwch;
18 Ac i allor yr arogl-darth, aur
pur wrth bwys; ac aur i bortreiad
cerbyd [p] y cerubiaid oedd yn ym-
ledu, ac yn gorchuddio arch cyf-
ammod yr ARGLWYDD.
19 Hyn oll, *ebe Dafydd*, [q] a wnaeth
yr ARGLWYDD i mi ei ddeall mewn
ysgrifen, trwy *ei* law ef arnaf fi, *sef*
holl waith y portreiad hwn.
20 A dywedodd Dafydd wrth So-
lomon ei fab, [r] Ymgryfhâ, ac ymeg-
nïa, a gweithia; nac ofna, ac na ar-
swyda: canys yr ARGLWYDD DDUW,
fy NUW i, *fydd* gyd â thi; nid ym-
edy efe â thi, ac ni'th wrthyd, nes
gorphen holl waith gwasanaeth tŷ
yr ARGLWYDD.
21 Wele hefyd ddosparthiadau yr
offeiriaid a'r Lefiaid, i holl wasan-
aeth tŷ DDUW, a chyd â thi *y
maent* yn yr holl waith, a [s] phob un
ewyllysgar cywraint i bob gwasan-
aeth; y tywysogion hefyd a'r bobl
oll *fyddant* wrth dy orchymyn yn
gwbl.

p 1 Sam. 4. 4. 1 Bren. 6. 23, &c.
q Edrych Exod. 25. 40.
r Deut. 31. 7, 8. Jos. 1. 6, 7, 9. pen. 22. 13.
s Exod. 35. 25, 26. a 36. 1, 2.

PENNOD XXIX.

1 *Dafydd, trwy ei esampl ei hun, a'i eiriol,* 6 *yn peri i'r tywysogion ac i'r bobl offrymmu yn ewyllysgar.* 10 *Diolch Dafydd a'i weddi.* 20 *Y bobl, wedi bendithio Duw, ac aberthu iddo, yn gwneuthur Solomon yn frenhin.* 26 *Yr hŷd y teyrnasodd Dafydd, a'i farwolaeth ef.*

1015.

YNA y dywedodd Dafydd y
brenhin wrth yr holl dyrfa,
DUW a ddewisodd yn unig fy mab
Solomon, *ac y mae efe* [a] yn ieuangc,
ac yn dyner, a'r gwaith *sydd* fawr;
canys nid i ddyn *y mae* y llys, ond
i'r ARGLWYDD DDUW.
2 Ac â'm holl gryfder y parottoais
i dŷ fy NUW, aur i'r *gwaith* aur, ac
arian i'r arian, a phres i'r pres, a
haiarn i'r haiarn, a choed i'r *gwaith*
coed; [b] meini onix, a *meini* gosod,
meini carbunculus, ac o amryw liw,
a phob maen gwerthfawr, a meini
marmor yn aml.
3 Ac etto am *fod* fy ewyllys tu a
thŷ fy NUW, y mae gennyf o'm
heiddo fy hun, aur ac arian, *yr
hwn* a roddaf tu ag at dŷ fy NUW;
heb law yr hyn oll a barottoais tu
a'r tŷ sanctaidd:
4 Tair mil o dalentau aur, o aur
[c] Ophir; a saith mil o dalentau arian
puredig, i oreuro parwydydd y tai:

a pen. 22. 5. Diar. 4. 3.
b Edrych Es. 54. 11, 12. Dat. 21. 18, &c.
c 1 Bren. 9. 28.

5 Yr aur i'r *gwaith* aur, a'r arian
i'r arian; a thu ag at yr holl waith,
trwy law y rhai celfydd. Pwy hef-
yd a ymrŷdd yn ewyllysgar i [2] ym-
gyssegru heddyw i'r ARGLWYDD?
6 ¶ Yna tywysogion y teuluoedd, a
thywysogion llwythau Israel, a thy-
wysogion y miloedd a'r cannoedd,
a [d] swyddogion gwaith y brenhin, a
offrymmasant yn ewyllysgar,
7 Ac a roddasant tu ag at wasan-
aeth tŷ DDUW, bùm mil o dalentau
aur, a deng mil o sylltau, a deng
mil o dalentau arian, a deunaw mil
o dalentau pres, a chàn mil o dal-
entau haiarn.
8 A chyd â'r hwn y ceid meini,
hwy a'*u* rhoddasant i drysor tŷ yr
ARGLWYDD, trwy law [e] Jehiel y Ger-
soniad.
9 A'r bobl a lawenhasant pan off-
rymment o'u gwirfodd; am eu bod
â chalon berffaith yn ewyllysgar yn
offrymmu i'r ARGLWYDD: a Dafydd
y brenhin hefyd a lawenychodd â
llawenydd mawr.
10 ¶ Yna y bendithiodd Dafydd
yr ARGLWYDD y'ngŵydd yr holl
dyrfa, a dywedodd Dafydd, Bendig-
edig *wyt* ti, ARGLWYDD DDUW Is-
rael, ein tad ni, o dragywyddoldeb
hyd dragywyddoldeb.
11 [f] I ti, ARGLWYDD, *y mae* mawr-
edd, a gallu, a gogoniant, goruchaf-
iaeth, a harddwch: canys y cwbl yn
y nefoedd ac yn y ddaear *sydd*
eiddot ti; y deyrnas *sydd* eiddot
ti, ARGLWYDD, yr hwn hefyd a ym-
ddyrchefaist yn ben ar bob peth.
12 Cyfoeth hefyd ac anrhydedd a
ddeuant oddi wrthyt ti, a thi sydd
yn arglwyddiaethu ar bob peth, ac
yn dy law di *y mae* nerth a chad-
ernid; yn dy law di hefyd *y mae*
mawrhâu, a nerthu pob dim.
13 Ac yn awr, ein DUW ni, yr
ydym ni yn dy foliannu, ac yn clod-
fori dy enw gogoneddus.
14 Eithr pwy *ydwyf* fi, a phwy *yw*
fy mhobl i, fel y caem ni rym i off-
rymmu yn ewyllysgar fel hyn? canys
oddi wrthyt ti *y mae* pob peth, ac
o'th law dy hun y rhoisom i ti.
15 O herwydd [g] dïeithriaid *ydym*
ni ger dy fron di, ac alltudion fel
ein holl dadau: [h] fel cysgod *yw* ein
dyddiau ni ar y ddaear, ac nid *oes*
[3] ymaros.
16 O ARGLWYDD ein DUW, yr
holl amlder hyn a barottoisom ni i
adeiladu i ti dŷ i'th enw sanctaidd,

Cyn CRIST 1015.

2 Heb. *lenwi ei law.*
d pen. 27. 25, &c.
e pen. 26. 21.
f Matt. 6. 13. 1 Tim. 1. 17. Dat. 5. 12.
g Ps. 39. 12. Heb. 11. 13. 1 Petr 2. 11.
h Ps. 90. 9. a 102. 11. a 144. 4.
3 Heb. *disgwyl.*

Cyn CRIST 1015.

o'th law di *y mae*, ac eiddot ti *yd-*
yw oll.
17 Gwn hefyd, O fy Nuw, mai ti
sydd [i]yn profi y galon, ac yn ym-
foddloni mewn cyfiawnder. Myfi yn
uniondeb fy nghalon, o wirfodd a
offrymmais hyn oll; ac yn awr y
gwelais dy bobl a gafwyd yma yn
offrymmu yn ewyllysgar i ti, a hyn-
ny mewn llawenydd.
18 ARGLWYDD DDUW Abraham,
Isaac, ac Israel, ein tadau, cadw
hyn yn dragywydd ym mryd medd-
yliau calon dy bobl; a [4]pharottoa
eu calon hwynt attat ti.
19 A dyro i Solomon fy mab galon
berffaith, i gadw dy orchymynion, dy
dystiolaethau, a'th ddeddfau, ac i'w
gwneuthur *hwynt* oll, ac i adeiladu
y llys yr hwn y darperais iddo.
20 ¶ Dywedodd Dafydd hefyd wrth
yr holl dyrfa, Bendithiwch, attolwg,
yr ARGLWYDD eich DUW. A'r holl
dyrfa a fendithiasant ARGLWYDD
DDUW eu tadau, a blygasant eu
pennau, ac a ymgrymmasant i'r AR-
GLWYDD, ac i'r brenhin.
21 Aberthasant hefyd ebyrth i'r
ARGLWYDD, a thrannoeth ar ol y
dydd hwnnw yr aberthasant yn
boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD, fil
o fustych, mil o hyrddod, a mil o
ŵyn, a'u dïod-offrymmau, ac ebyrth
yn llïosog, dros holl Israel:
22 Ac a fwyttasant ac a yfasant
ger bron yr ARGLWYDD y diwrnod
hwnnw mewn llawenydd mawr. A
[k]gosodasant Solomon mab Dafydd
yn frenhin yr ail waith; ac ennein-
iasant *ef* i'r ARGLWYDD yn flaenor,
a Sadoc yn offeiriad.
23 Felly yr eisteddodd Solomon
ar orseddfa yr ARGLWYDD yn fren-
hin, yn lle Dafydd ei dad, ac a
lwyddodd; a holl Israel a wran-
dawsant arno.
24 Yr holl dywysogion hefyd a'r
cedyrn, a chyd â hynny holl feib-
ion y brenhin Dafydd, [l]a roddasant
eu dwylaw *ar fod* dan Solomon y
brenhin.
25 A'r ARGLWYDD a fawrygodd
Solomon yn rhagorol y'ngŵydd holl
Israel, ac [m]a roddes iddo ogoniant
brenhinol, math yr hwn ni bu i un
brenhin o'i flaen ef yn Israel.
26 ¶ Felly Dafydd mab Jesse a
deyrnasodd ar holl Israel.
27 [n]A'r dyddiau y teyrnasodd efe
ar Israel *oedd* ddeugain mlynedd:
[o]saith mlynedd y teyrnasodd efe yn
Hebron, a thair *blynedd* ar ddeg ar
hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem.
28 Ac efe a fu farw mewn oedran
teg, yn gyflawn o ddyddiau, cyfoeth,
ac anrhydedd: a Solomon ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef.
29 Ac *am* weithredoedd cyntaf a
diweddaf y brenhin Dafydd, wele, *y*
maent yn ysgrifenedig y'ngeiriau
Samuel y gweledydd, ac y'ngeiriau
Nathan y prophwyd, ac y'ngeiriau
Gad y gweledydd,
30 Gyd â'i holl frenhiniaeth ef, a'i
gadernid, a'r amserau a aethant
drosto ef, a thros Israel, a thros holl
deyrnasoedd y gwledydd.

[i] 1 Sam. 16. 7. pen. 28. 9.
[4] Neu, *chadarnhâ*.
[k] 1 Bren. 1. 35, 39.
[l] Edrych Gen. 24. 2. a 47. 29. Ezec. 17. 18.
[m] 1 Bren. 3. 13. 2 Chron. 1. 12. Preg. 2. 9.
[n] 1 Bren. 2. 11.
[o] 2 Sam. 5. 5.

AIL LYFR Y CHRONICL.

Cyn CRIST 1015.

PENNOD I.

1 Solomon yn offrymmu yn Gibeon; 7 yn dewis doethineb, a Duw yn bendithio ei ddewis ef. 13 Ei allu a'i gyfoeth ef.

A [a]SOLOMON mab Dafydd a ym-
gadarnhaodd yn ei deyrnas,
a'r ARGLWYDD ei DDUW *oedd* gyd âg
ef, ac a'i mawrhaodd ef yn ddirfawr.
2 A Solomon a ddywedodd wrth
holl Israel, wrth dywysogion y mil-
oedd a'r cannoedd, ac wrth y barn-
wyr, ac wrth bob llywodraethwr yn
holl Israel, *sef* y pennau-cenedl.
3 Felly Solomon a'r holl dyrfa gyd
âg ef a aethant i'r uchelfa *oedd* yn
[b]Gibeon: canys yno yr oedd pabell
cyfarfod DUW, yr hon a wnelsai
Moses gwas yr ARGLWYDD yn yr
anialwch.
4 [c]Eithr arch DUW a ddygasai
Dafydd i fynu o Ciriath-jearim, i'*r*
lle a ddarparasai Dafydd iddi:
canys efe a osodasai iddi hi babell
yn Jerusalem.
5 Hefyd, [d]yr allor bres [e]a wnelsai
Bezaleel mab Uri, mab Hur, oedd
yno o flaen pabell yr ARGLWYDD: a
Solomon a'r dyrfa a'i hargeisiodd hi.
6 A Solomon a aeth i fynu yno at
yr allor bres, ger bron yr AR-
GLWYDD, yr hon *oedd* ym mhabell
y cyfarfod, a mil o boeth-offrymmau
a offrymmodd efe arni hi.
7 ¶ Y noson honno yr ymddangos-

[a] 1 Bren. 2. 46.
[b] 1 Bren. 3. 4. 1 Chron. 16. 39. a 21. 29.
[c] 2 Sam. 6. 2, 17. 1 Chron. 16. 1.
1045.
[d] Exod. 27. 1, 2. a 38. 1.
[e] Exod. 31. 2.
1015.

odd Duw i Solomon, ac y dywedodd
wrtho ef, Gofyn yr hyn a roddaf i ti.
8 A dywedodd Solomon wrth
Dduw, Ti a wnaethost fawr drugar-
edd â'm tad Dafydd, ac a wnaethost
i mi [f] deyrnasu yn ei le ef.
9 Yn awr, O Arglwydd Dduw,
sicrhâer dy air wrth fy nhad Dafydd;
[g] canys gwnaethost i mi deyrnasu ar
bobl [2] mor lïosog a llwch y ddaear.
10 Yn awr [h] dyro i mi ddoethineb
a gwybodaeth, fel [i] yr elwyf allan,
ac y delwyf i mewn o flaen y bobl
hyn: canys pwy a ddichon farnu
dy bobl lïosog hyn?
11 A dywedodd Duw wrth Solo-
mon, O herwydd bod hyn yn dy
feddwl di, ac na ofynaist na chyf-
oeth, na golud, na gogoniant, nac
einioes dy elynion, ac na ofynaist
lawer o ddyddiau chwaith; eithr
gofyn o honot i ti ddoethineb, a
gwybodaeth, fel y bernit fy mhobl
y'th osodais yn frenhin arnynt:
12 Doethineb a gwybodaeth a
roddwyd i ti, cyfoeth hefyd, a golud,
a gogoniant, a roddaf i ti, y rhai
[k] ni bu eu cyffelyb gan y brenhin-
oedd *a fu* o'th flaen di, ac ni bydd
y cyffelyb i neb ar dy ol di.
13 ¶ A Solomon a ddaeth o'r uch-
elfa *oedd* yn Gibeon, i Jerusalem,
oddi ger bron pabell y cyfarfod,
ac a deyrnasodd ar Israel.
14 [l] A Solomon a gasglodd gerbyd-
au a marchogion; ac yr oedd gan-
ddo fil a phedwar cant o gerbydau,
a deuddeng mil o wŷr meirch, ac
efe a'u gosododd hwynt yn ninas-
oedd y cerbydau, ac yn Jerusalem
gyd â'r brenhin.
15 [m] A'r brenhin a [3] wnaeth yr arian
a'r aur yn Jerusalem *cyn amled* a'r
cerrig, a chedrwydd a roddes efe
fel y sycomorwydd o amldra, y rhai
sydd *yn tyfu* yn y doldir.
16 [4] [n] A meirch a ddygid i Solomon
o'r Aipht, ac edafedd llin: march-
nadwyr y brenhin a gymmerent yr
edafedd llin dan bris.
17 Canys deuent i fynu, a dygent
o'r Aipht gerbyd am chwe chàn
darn o arian; a march am gant a
hanner; ac felly y dygent i holl
frenhinoedd yr Hethiaid, ac i fren-
hinoedd Syria [5] gyd â hwynt.

Cyn CRIST 1015.
[f] 1 Chron. 28. 5.
[g] 1 Bren. 3. 7.
[2] Heb. *aml fel llwch.*
[h] 1 Bren. 3. 9.
[i] Num. 27. 17.
[k] 1 Chron. 29. 25. pen. 9. 22. Preg. 2. 9.
[l] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26, &c. pen. 9. 25.
[m] 1 Bren. 10. 27. pen. 9. 27. Job 22. 24.
[3] Heb. *roddodd.*
[4] Heb. *Mynediad y meirch oedd gan Solomon oedd o'r Aipht.*
[n] 1 Bren. 10. 28. pen. 9. 28.
[5] Heb. *trwy eu llaw hwynt.*

PENNOD II.

1, 17 *Gweithwyr Solomon wrth adeiladu y deml.* 3 *Solomon yn gyrru at Hiram am weithwyr a defnyddiau.* 11 *A Hiram yn ei atteb ef yn garedig.*

A SOLOMON a roes ei fryd ar
adeiladu tŷ i enw yr Ar-
glwydd, a brenhindy iddo ei hun.
2 A [a] Solomon a rifodd ddeng mil
a thri ugain o gludwyr, a phedwar
ugain mil o gymmynwyr yn y myn-
ydd, ac yn oruchwylwyr arnynt hwy
dair mil a chwe chant.
3 ¶ A Solomon a anfonodd at
[2] Hiram brenhin Tyrus, gan ddy-
wedyd, [b] Megis y gwnaethost â Da-
fydd fy nhad, ac yr anfonaist iddo
gedrwydd i adeiladu iddo dŷ i drigo
ynddo, *felly gwna â minnau.*
4 Wele fi yn adeiladu tŷ i enw yr
Arglwydd fy Nuw, i'*w* gyssegru
iddo, *ac* i arogl-darthu arogl-darth
llysieuog ger ei fron ef, ac i'r gwas-
tadol osodiad *bara*, a'r [c] poeth-offrym-
mau bore a hwyr, ar y Sabbathau,
ac ar y newydd-loerau, ac ar osod-
edig wyliau yr Arglwydd ein Duw
ni. Hyd byth *y mae* hyn ar Israel.
5 A'r tŷ a adeiladaf fi *fydd* mawr:
canys mwy *yw* ein Duw ni na'r holl
dduwiau.
6 [d] A phwy [3] sydd abl i adeiladu
iddo ef dŷ, gan na all y nefoedd, ïe,
nefoedd y nefoedd ei amgyffred? a
phwy *ydwyf* fi, fel yr adeiladwn
iddo ef dŷ, ond yn unig i arogl-
darthu ger ei fron ef?
7 Felly yn awr anfon i mi wr
cywraint, i weithio mewn aur, ac
mewn arian, ac mewn pres, ac
mewn haiarn, ac mewn porphor, ac
ysgarlad, a glas, ac yn medru cerfio
cerfiadau gyd â'r rhai celfydd *sydd*
gyd â mi yn Judah ac yn Jerusa-
lem, y rhai a ddarparodd fy nhad
Dafydd.
8 Anfon hefyd i mi goed cedr, a
ffynnidwydd, ac [4] algumimwydd, o
Libanus: canys myfi a wn y medr
dy weision di naddu coed Libanus:
ac wele, fy ngweision innau *a fydd-
ant* gyd â'th weision dithau;
9 A *hynny* i ddarparu i mi lawer
o goed: canys y tŷ yr ydwyf fi ar
ei adeiladu *fydd* mawr a rhyfeddol.
10 Ac wele, i'th weision, i'r seiri a
naddant y coed, y rhoddaf ugain mil
corus o wenith wedi ei guro, ac ug-
ain mil corus o haidd, ac ugain mil
bath o win, ac ugain mil bath o olew.
11 ¶ A Hiram brenhin Tyrus a
attebodd mewn ysgrifen, ac a'i han-
fonodd at Solomon, O gariad yr
Arglwydd ar ei bobl, y rhoddes
efe dydi yn frenhin arnynt hwy.
12 Dywedodd Hiram hefyd, Ben-

Cyn CRIST 1015.
[a] 1 Bren. 5. 15. ad. 18.
[2] Heb. *Huram.* Edrych 1 Bren. 5. 1.
[b] 1 Chron. 14. 1.
[c] Num. 28. 3, 9, 11.
[d] 1 Bren. 8. 27. pen. 6. 18.
[3] Heb. *a gaiff nerth.*
[4] Neu, *almugim,* 1 Bren. 10. 11.

Cyn CRIST 1015.

digedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW
Israel, [e]yr hwn a wnaeth nef a dae-
ar, yr hwn a roddes i'r brenhin Da-
fydd fab doeth, [5]gwybodus o synwyr
a deall, i adeiladu tŷ i'r ARGLWYDD,
a brenhindy iddo ei hun.
13 Ac yn awr mi a anfonais wr
celfydd, cywraint, a deallus, o'r
eiddo fy nhad Hiram:
14 [f]Mab gwraig o ferched Dan,
a'i dad yn wr o Tyrus, yn medru
gweithio mewn aur, ac mewn arian,
mewn pres, mewn haiarn, mewn
cerrig, ac mewn coed, mewn por-
phor, ac mewn glas, ac mewn llïan
main, ac mewn ysgarlad; ac i gerfio
pob cerfiad, ac i ddychymmygu pob
dychymmyg a roddir atto ef, gyd
â'th rai cywraint di, a rhai cywraint
fy arglwydd Dafydd dy dad.
15 Ac yn awr, y gwenith, a'r haidd,
yr olew, a'r gwin, y rhai a ddywed-
odd [g]fy arglwydd, anfoned hwynt
i'w weision:
16 A ni a gymmynwn goed o Li-
banus, yn ol dy holl raid, ac a'u
dygwn hwynt i ti yn gludeiriau ar
hyd y môr i [6]Joppa: dwg dithau
hwynt i fynu i Jerusalem.
17 ¶ [h]A Solomon a rifodd yr holl
wŷr dïeithr *oedd* yn nhir Israel,
wedi y rhifiad â'r hon y rhifasai
[i]Dafydd ei dad ef hwynt: a chaed
tair ar ddeg a saith ugain o filoedd
a chwe chant.
18 Ac efe a wnaeth o honynt hwy
[k]ddeng mil a thri ugain yn gludwyr,
a phedwar ugain mil yn naddwyr yn
y mynydd, a thair mil a chwe chant
yn oruchwylwyr i roi y bobl ar waith.

PENNOD III.

1 *Y lle a'r amser yr adeiladwyd y deml.* 3 *Ei mesur a'i haddurn.* 10 *Y cerubiaid.* 14 *Y llèn a'r colofnau.*

1012.

A [a]SOLOMON a ddechreuodd ad-
eiladu tŷ yr ARGLWYDD yn
Jerusalem ym mynydd [b]Morïah, [2]lle
yr ymddangosasai yr *ARGLWYDD* i
Dafydd ei dad ef, yn y lle a ddar-
parasai Dafydd, yn llawr-dyrnu [3c]Or-
nan y Jebusiad.
2 Ac efe a ddechreuodd adeiladu
ar yr ail *dydd* o'r ail mis, yn y bed-
waredd flwyddyn o'i deyrnasiad.
3 ¶ A dyma [4]*fesurau* [d]sylfaeniad
Solomon wrth adeiladu tŷ DDUW.
Yr hŷd *oedd* o gufyddau wrth y
mesur cyntaf yn dri ugain cufydd;
a'r lled yn ugain cufydd.
4 A'r [e]porth *oedd* wrth dalcen *y tŷ*
oedd un hŷd a lled y tŷ, yn ugain

[e] Gen. 1. a 2. Ps. 33. 6. a 102. 25. a 124. 8. a 136. 5, 6. Act. 4. 24. a 14. 15. Dat. 10. 6.
[5] Heb. *yn gwybod synwyr a deall.*
[f] 1 Bren. 7. 14.
[g] ad. 10.
[6] Heb. *Japho.*
[h] 1 Bren. 5. 13. a 9. 20.
[i] 1 Chron. 22. 2.
[k] Megis ad. 2.
[a] 1 Bren. 6. 1, &c.
[b] Gen. 22. 2.
[2] Neu, *yr hwn a welwyd gan Dafydd.*
[3] Neu, *Arafnah,* 2 Sam. 24. 18.
[c] 1 Chron. 21. 18.
[4] Neu, y pethau *yr addysgwyd* (Heb. *y sylfaenwyd*) *Solomon ynddynt.*
[d] 1 Bren. 6. 2.
[e] 1 Bren. 6. 3.

Cyn CRIST 1012.

cufydd, a'i uchder yn chwech ugain
cufydd; ac efe a wisgodd hwn o
fewn âg aur pur.
5 A'r tŷ mawr a fyrddiodd efe â
ffynnidwydd, y rhai a wisgodd efe
âg aur dilin, ac a gerfiodd balm-
wydd a chadwynau ar hyd-ddo ef.
6 Ac efe a [5]addurnodd y tŷ â
meini gwerthfawr yn hardd; a'r
aur *oedd* aur Parfaim.
7 Ië, efe a wisgodd y tŷ, y trawst-
iau, y rhiniogau, a'i barwydydd, a'i
ddorau, âg aur, ac a gerfiodd gerub-
iaid ar y parwydydd.
8 Ac efe a wnaeth dŷ y cyssegr
sancteiddiolaf; ei hŷd *oedd* un hŷd â
lled y tŷ, yn ugain cufydd, a'i led yn
ugain cufydd: ac efe a'i gwisgodd
ef âg aur da, *sef* â chwe chàn talent.
9 Ac yr *oedd* pwys yr hoelion o
ddeg sicl a deugain o aur; y llofft-
ydd hefyd a wisgodd efe âg aur.
10 ¶ [f]Ac efe a wnaeth yn nhŷ y
cyssegr sancteiddiolaf ddau gerub
o waith [6]cywraint, ac a'u gwisgodd
hwynt âg aur.
11 Ac adenydd y cerubiaid *oedd*
ugain cufydd eu hŷd: y naill aden
o bùm cufydd, yn cyrhaeddyd pared
y tŷ; a'r aden arall o bùm cufydd
yn cyrhaeddyd at aden y cerub arall.
12 Ac aden y cerub arall o bùm
cufydd, yn cyrhaeddyd pared y tŷ;
a'r aden arall o bùm cufydd, yng-
hyd âg aden y cerub arall.
13 Adenydd y cerubiaid hyn a
ledwyd yn ugain cufydd: ac yr
oeddynt hwy yn sefyll ar eu traed,
a'u hwynebau tu [7]ag i fewn.
14 ¶ Ac efe a wnaeth [g]y wahanlen
o sidan glas, a phorphor, ac ysgar-
lad, a llïan main, ac a [8]weithiodd
gerubiaid ar hynny.
15 Gwnaeth hefyd [h]ddwy golofn o
flaen y tŷ, yn bymtheg cufydd ar
hugain o hŷd, a'r cnap ar ben pob
un o honynt *oedd* bùm cufydd.
16 Ac efe a wnaeth gadwyni *fel*
yn y gafell, ac a'*u* rhoddodd ar ben
y colofnau; ac efe a wnaeth [i]gant
o bomgranadau, ac a'u rhoddodd
ar y cadwynau.
17 A [k]chyfododd y colofnau o flaen
y deml, un o'r tu dehau, ac un o'r
tu aswy; ac a alwodd enw y ddehau,
[9]Jachin; ac enw yr aswy, [2]Boaz.

PENNOD IV.

1 *Yr allor bres.* 2 *Y môr tawdd ar ddeuddeg o ychain.* 6 *Y deg noe, y canhwyllbrenni a'r byrddau.* 9 *Y cynteddau, a'r dodrefn pres.* 19 *Yr offer aur.*

[5] Heb. *orchuddiodd.*
[f] 1 Bren. 6. 23.
[6] Neu, *delwau,* neu, *symmudadwy.*
[7] Heb. *a'r tŷ.*
[g] Matt. 27. 51.
[8] Heb. *ddyrchafodd.*
[h] 1 Bren. 7. 15—21. Jer. 52. 21.
[i] 1 Bren. 7. 20.
[k] 1 Bren. 7. 21.
[9] Sef, *efe a sicrhâi.*
[2] Sef, *ynddo y mae nerth.*

Cyn CRIST 1012.

AC efe a wnaeth [a] allor bres, o
ugain cufydd ei hŷd, ac ugain
cufydd ei lled, a deg cufydd ei
uchder.
2 ¶ [b] Gwnaeth hefyd fôr tawdd, yn
ddeg cufydd [2] o ymyl i ymyl, yn grwn
o amgylch, ac yn bùm cufydd ei
uchder, a llinyn o ddeg cufydd ar
hugain a'i hamgylchai oddi amgylch.
3 [c] A llun ychain *oedd* dano yn ei
amgylchu o amgylch, mewn deg cu-
fydd yr oeddynt yn amgylchu y môr
oddi amgylch: dwy res o ychain *oedd*
wedi eu toddi, pan doddwyd yntau.
4 Sefyll yr oedd ar ddeuddeg o
ychain; tri yn edyrch tu a'r go-
gledd, a thri yn edyrch tu a'r gor-
llewin, a thri yn edrych tu a'r de-
hau, a thri yn edrych tu a'r dwyrain:
a'r môr arnynt oddi arnodd, a'u holl
bennau ol hwynt *oedd* o fewn.
5 A'i dewder *oedd* ddyrnfedd, a'i
ymyl fel gwaith ymyl cwppan, [3] â
blodau lili: *a* thair mil o bathau a
dderbyniai, ac a ddaliai.
6 ¶ Gwnaeth hefyd [d] ddeg o noeau,
ac efe a roddodd bump o'r tu de-
hau, a phump o'r tu aswy, i ymolchi
ynddynt: trochent ynddynt ddefn-
ydd y poeth-offrwm; ond y môr
oedd i'r offeiriaid i ymolchi ynddo.
7 [e] Ac efe a wnaeth ddeg canhwyll-
bren aur [f] yn ol eu portreiad, ac a'*u*
gosododd yn y deml, pump o'r tu
dehau, a phump o'r tu aswy.
8 [g] Gwnaeth hefyd ddeg o fyrddau,
ac a'*u* gosododd yn y deml, pump
o'r tu dehau, a phump o'r tu aswy:
ac efe a wnaeth gant o [4] gawgiau aur.
9 ¶ Ac [h] efe a wnaeth gyntedd yr
offeiriaid, a'r cyntedd mawr, a dorau
i'r cynteddoedd; a'u dorau hwynt
a wisgodd efe â phres.
10 Ac [i] efe a osododd y môr ar yr
ystlys ddehau, tu a'r dwyrain, ar
gyfer y dehau.
11 Gwnaeth [k] Hiram hefyd y cro-
chanau, a'r rhawiau, [5] a'r cawgiau:
a darfu i Hiram wneuthur y gwaith
a wnaeth efe dros frenhin Solomon
i dŷ DDUW:
12 Y ddwy golofn, a'r [l] cnapiau, a'r
coronau ar ben y ddwy golofn, a'r
ddwy bleth i guddio y ddau gnap
coronog, y rhai *oedd* ar ben y col-
ofnau:
13 A [m] phedwar cant o bomgran-
adau ar y ddwy bleth; dwy res
oedd o bomgranadau ar bob pleth,
i guddio y ddau gnap coronog *oedd*
ar [6] bennau y colofnau.

a Ezec. 43. 13, 16. b 1 Bren. 7. 23. 2 Heb. *o'i ymyl i'w ymyl.* c 1 Bren. 7. 24. 3 Neu, *fel blodeuyn lili.* d 1 Bren. 7. 38. e 1 Bren. 7. 49. f Exod. 25. 31, 40. 1 Chron. 28. 12, 19. g 1 Bren. 7. 48. 4 Neu, *phïolau.* h 1 Bren. 6. 36. i 1 Bren. 7. 39. k Edrych 1 Bren. 7. 40. 5 Neu, *a'r phïolau.* l 1 Bren. 7. 41. m Edrych 1 Bren. 7. 20. 6 Heb. *wyneb.*

14 Ac efe a wnaeth [n] ystolion, ac a
wnaeth [7] noeau ar yr ystolion;
15 Un môr, a deuddeg o ychain
dano:
16 Y crochanau hefyd, a'r rhawiau,
a'r cigweiniau, a'u holl lestri hwynt,
a wnaeth [o] Hiram ei dad i'r brenhin
Solomon, yn nhŷ yr ARGLWYDD, o
bres gloyw.
17 [p] Y'ngwastadedd yr Iorddonen
y toddodd y brenhin hwynt, [8] mewn
cleidir, rhwng Succoth a Seredathah.
18 Fel hyn y gwnaeth Solomon
yr holl lestri hyn, yn llïosog iawn;
canys anfeidrol oedd bwys y pres.
19 ¶ A [q] Solomon a wnaeth yr holl
lestri *oedd* yn nhŷ DDUW, a'r allor
aur, a'r byrddau *oedd* [r] a'r bara go-
sod arnynt,
20 A'r canhwyllbrennau, a'u lamp-
au, i oleuo [s] yn ol y ddefod o flaen y
gafell, o aur pur;
21 [t] Y blodau hefyd, a'r lampau, a'r
gefeiliau, *oedd* aur, *a* hwnnw [9] yn
aur perffaith.
22 Y psaltringau hefyd, a'r [2] cawg-
iau, a'r llwyau, a'r thusserau, *oedd*
aur pur: a drws y tŷ, a'i ddorau, o
du fewn y cyssegr sancteiddiolaf, a
dorau tŷ y deml, *oedd* aur.

n 1 Bren. 7. 27. 7 Neu, *beiriau.* o 1 Bren. 7. 14. p 1 Bren. 7. 46. 8 Heb. *yn nhewder y tir.* q 1 Bren. 7. 48. r Exod. 25. 30. s Exod. 27. 20, 21. t Exod. 25. 31, &c. 9 Heb. *o berffeithrwydd aur.* 2 Neu, *phïolau.*

PENNOD V.

1 *Y trysorau cyssegredig.* 2 *Dwyn arch Duw yn barchedig i'r cyssegr.* 11 *Duw, yn ol ei foliannu, yn dangos arwydd o'i ffafr.*

FELLY y gorphenwyd yr holl 1005.
waith a wnaeth Solomon i dŷ
yr ARGLWYDD: a [a] Solomon a ddug
i mewn yr hyn a gyssegrasai Da-
fydd ei dad; ac a osododd yn
nhrysorau tŷ DDUW, yr arian, a'r
aur, a'r holl lestri.
2 ¶ [b] Yna y cynhullodd Solomon 1004.
henuriaid Israel, a holl bennau y
llwythau pennau-cenedl meibion
Israel, i Jerusalem, i ddwyn i fynu
arch cyfammod yr ARGLWYDD o
ddinas Dafydd, honno *yw* Sïon.
3 Am hynny holl wŷr Israel a
ymgynnullasant at y brenhin [c] ar
yr wyl *oedd yn* y seithfed mis.
4 A holl henuriaid Israel a ddaeth-
ant, a'r Lefiaid a godasant yr arch.
5 A hwy a ddygasant i fynu yr
arch, a phabell y cyfarfod, a holl
lestri y cyssegr, y rhai *oedd* yn y
babell, yr offeiriaid *a*'r Lefiaid a'u
dygasant hwy i fynu.
6 Hefyd y brenhin Solomon, a holl
gynnulleidfa Israel, y rhai a gyn-
nullasid atto *ef* o flaen yr arch, a
aberthasant o ddefaid, a gwartheg,

a 1 Bren. 7. 51. b 1 Bren. 8. 1, &c. c Edrych pen. 7. 8, 9, 10.

Cyn CRIST 1004.

fwy nag a ellid eu rhifo na'u cyfrif gan lïosowgrwydd.

7 A'r offeiriaid a ddygasant arch cyfammod yr ARGLWYDD i'w lle, i gafell y tŷ, i'r cyssegr sancteiddiolaf, hyd tan adenydd y cerubiaid.

8 A'r cerubiaid oedd yn lledu *eu* hadenydd dros le yr arch: a'r cerubiaid a gysgodent yr arch a'i throsolion, oddi arnodd.

9 A thynnasant allan y trosolion, fel y gwelid pennau y trosolion o'r arch o flaen y gafell, ac ni welid hwynt oddi allan. Ac yno y [2] mae hi hyd y dydd hwn.

10 Nid *oedd* yn yr arch ond y ddwy lech [d] a roddasai Moses *ynddi* yn Horeb, [3] lle y gwnaethai yr ARGLWYDD gyfammod â meibion Israel, pan ddaethant hwy allan o'r Aipht.

11 ¶ A phan ddaeth yr offeiriaid o'r cyssegr; canys yr holl offeiriaid, y rhai a gafwyd, a ymsancteiddiasent, heb gadw dosparthiad:

12 [e] Felly y Lefiaid, *y rhai oedd* gantorion, hwynt-hwy oll o Asaph, o Heman, o Jeduthun, â'u meibion hwynt, ac â'u brodyr, wedi *eu* gwisgo â llïan main, â symbalau, ac â nablau a thelynau, yn sefyll o du dwyrain yr allor, a chyd â hwynt chwe ugain o offeiriaid yn udganu mewn udgyrn.

13 Ac fel *yr oedd* yr udganwyr a'r cantorion, megis un, i seinio un sain i glodfori ac i foliannu yr ARGLWYDD; ac wrth ddyrchafu sain mewn udgyrn, ac mewn symbalau, ac mewn offer cerdd, ac wrth foliannu yr ARGLWYDD, gan *ddywedyd,* [f] Canys da *yw;* ac yn dragywydd *y mae* ei drugaredd ef: *yna* y llanwyd y tŷ â chwmmwl, *sef* tŷ yr ARGLWYDD;

14 [g] Fel na allai yr offeiriaid sefyll i wasanaethu gan y cwmmwl: o herwydd gogoniant yr ARGLWYDD a lanwasai dŷ DDUW.

[2] Neu, *maent hwy;* megis 1 Bren. 8. 8.
[d] Deut. 10. 2, 5. pen. 6. 11.
[3] Neu, *pan wnaethai.*
[e] 1 Chron. 25. 1.
[f] Ps. 136. Edrych 1 Chron. 16. 34, 41.
[g] Exod. 40. 35. pen. 7. 2.

PENNOD VI.

1 *Solomon, wedi bendithio y bobl, yn bendithio Duw.* 12 *Gweddi Solomon wrth gyssegru y deml, allan o'r pulpud pres.*

YNA [a] y llefarodd Solomon, Yr ARGLWYDD a ddywedodd yr arhosai efe yn [b] y tywyllwch;

2 A minnau a adeiledais dŷ yn drigfa i ti, a lle i'th breswylfod yn dragywydd.

3 A'r brenhin a drodd ei wyneb, ac a fendithiodd holl gynnulleidfa Israel: a holl gynnulleidfa Israel oedd yn sefyll.

[a] 1 Bren. 8. 12, &c.
[b] Lef. 16. 2.

4 Ac efe a ddywedodd, Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD DDUW Israel, yr hwn a lefarodd â'i enau wrth Dafydd fy nhad, ac a gwblhaodd â'i ddwylaw, gan ddywedyd,

5 Er y dydd y dygais i fy mhobl allan o wlad yr Aipht, ni ddetholais ddinas o holl lwythau Israel i adeiladu tŷ, i fod fy enw ynddo; ac ni ddewisais wr i fod yn flaenor ar fy mhobl Israel:

6 Ond [c] mi a etholais Jerusalem, i fod fy enw yno; ac [d] a ddewisais Dafydd i fod ar fy mhobl Israel.

7 Ac [e] yr oedd ym mryd Dafydd fy nhad adeiladu tŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

8 Ond dywedodd yr ARGLWYDD wrth Dafydd fy nhad, O herwydd bod yn dy fryd di adeiladu tŷ i'm henw i, da y gwnaethost fod *hynny* yn dy galon:

9 Er hynny nid adeiledi di y tŷ; ond dy fab di, yr hwn a ddaeth allan o'th lwynau, efe a adeilada y tŷ i'm henw i.

10 Am hynny yr ARGLWYDD a gwblhaodd ei air a lefarodd efe: canys mi a gyfodais yn lle Dafydd fy nhad, ac a eisteddais ar orseddfa Israel, fel y llefarodd yr ARGLWYDD, ac a adeiledais dŷ i enw ARGLWYDD DDUW Israel.

11 Ac yno y gosodais yr arch; [f] yn yr hon *y mae* cyfammod yr ARGLWYDD, yr hwn a ammododd efe â meibion Israel.

12 ¶ A *Solomon* a safodd o flaen allor yr ARGLWYDD, y'ngŵydd holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw:

13 Canys Solomon a wnaethai bulpud pres, ac a'i gosodasai yng nghanol y cyntedd, yn bùm cufydd ei hŷd, a phùm cufydd ei led, a thri chufydd ei uchder; ac a safodd arno, ac a ostyngodd ar ei liniau ger bron holl gynnulleidfa Israel, ac a estynodd ei ddwylaw tu a'r nefoedd:

14 Ac efe a ddywedodd, O ARGLWYDD DDUW Israel, [g] nid *oes* DUW cyffelyb i ti yn y nefoedd, nac ar y ddaear; yn cadw cyfammod a thrugaredd â'th weision sydd yn rhodio ger dy fron di â'u holl galon:

15 [h] Yr hwn a gedwaist â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho; fel y lleferaist â'th enau, felly y cwblheaist â'th law, megis *y mae* y dydd hwn.

Cyn CRIST 1004.

[c] pen. 12. 13.
[d] 1 Chron. 28. 4.
[e] 2 Sam. 7. 2. 1 Chron. 17. 1. a 28. 2.
[f] pen. 5. 10.
[g] Exod. 15. 11. Deut. 4. 39. a 7. 9.
[h] 1 Chron. 22. 9.

Cyn CRIST 1004.

16 Ac yn awr, O ARGLWYDD DDUW Israel, cadw â'th was Dafydd fy nhad yr hyn a leferaist wrtho, gan ddywedyd, [i] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na byddo* gwr ger fy mron i yn eistedd ar deyrn-gadair Israel; [k] os dy feibion a wyliant ar eu ffordd, i rodio yn fy nghyfraith i, fel y rhodiaist ti ger fy mron.

17 Yn awr gan hynny, O ARGLWYDD DDUW Israel, poed gwir fyddo dy air a leferaist wrth dy was Dafydd.

18 Ai gwir yw, y preswylia DUW gyd â dyn ar y ddaear? [l] Wele, y nefoedd, a nefoedd y nefoedd, ni allant dy amgyffred; pa faint llai *y dichon* y tŷ hwn a adeiledais i?

19 Edrych gan hynny ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiad ef, O ARGLWYDD fy NUW, i wrandaw ar y llef ac ar y weddi y mae dy was yn ei gweddïo ger dy fron:

20 Fel y byddo dy lygaid yn agored tu a'r tŷ yma ddydd a nos, tu a'r lle *am* yr hwn y dywedaist, y gosodit dy enw yno; i wrandaw ar y weddi a weddïo dy was di [2] yn y fan hon.

21 Gwrando gan hynny ddeisyfiadau dy was, a'th bobl Israel, y rhai a weddïant yn y lle hwn: gwrando di hefyd o le dy breswylfod, *sef* o'r nefoedd; a phan glywech, maddeu.

22 ¶ Os pecha gwr yn erbyn ei gymmydog, a gofyn ganddo raith, gan ei dyngu ef, a dyfod y llw o flaen dy allor di yn y tŷ hwn:

23 Yna gwrando di o'r nefoedd; gwna hefyd, a barna dy weision; gan dalu i'r drygionus, trwy roddi ei ffordd ef ar ei ben ei hun; a chan gyfiawnhâu y cyfiawn, trwy roddi iddo yntau yn ol ei gyfiawnder.

24 ¶ A phan darawer dy bobl Israel o flaen y gelyn, am iddynt bechu yn dy erbyn; os dychwelant, a chyfaddef dy enw, a gweddïo ac ymbil ger dy fron di [3] yn y tŷ hwn:

25 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy bobl Israel, a dychwel hwynt i'r tir a roddaist iddynt hwy, ac i'w tadau.

26 ¶ [m] Pan gauer y nefoedd, fel na byddo gwlaw, o herwydd pechu o honynt i'th erbyn; os gweddïant yn y lle hwn, a chyfaddef dy enw, a dychwelyd oddi wrth eu pechod, pan gystuddiech hwynt:

27 Yna gwrando di o'r nefoedd, a maddeu bechod dy weision, a'th bobl Israel, pan ddysgech iddynt dy ffordd dda yr hon y rhodient ynddi; a dyro wlaw ar dy wlad a roddaist i'th bobl yn etifeddiaeth.

28 ¶ [n] Os bydd newyn yn y tir, os bydd haint, deifiad, neu falldod, os bydd locustiaid neu lindys; os gwarchae ei elyn arno ef [4] yn ninasoedd ei wlad; *neu* pa bla bynnag, neu glefyd bynnag *a fyddo;*

29 Pob gweddi, pob deisyfiad a fyddo gan bob dyn, neu gan holl bobl Israel; pan wypo pawb ei bla ei hun, a'i ddolur, ac estyn ei ddwylaw [5] tu a'r tŷ hwn:

30 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breswylfod, a maddeu, a dyro i bob un yn ol ei holl ffyrdd, yr hwn a adwaenost ei galon ef, (canys tydi yn unig [o] a adwaenost galon meibion dynion;)

31 Fel y'th ofnont, gan rodio yn dy ffyrdd di yr holl ddyddiau y byddont hwy byw ar wyneb y ddaear, yr hon a roddaist i'n tadau ni.

32 ¶ Ac am y dïeithrddyn hefyd, [p] yr hwn ni *byddo* o'th bobl di Israel, ond wedi dyfod o wlad bell, er mwyn dy enw mawr, a'th law gadarn, a'th fraich estynedig; os deuant a gweddïo yn y tŷ hwn:

33 Yna gwrando di o'r nefoedd, o fangre dy breswylfod, a gwna yn ol yr hyn oll a lefo y dïeithrddyn arnat; fel yr adwaeno holl bobl y ddaear dy enw di, ac y'th ofnont, fel *y mae* dy bobl Israel, ac y gwypont mai [6] ar dy enw di y gelwir y tŷ yma a adeiledais i.

34 ¶ Os â dy bobl allan i ryfel yn erbyn eu gelynion ar hyd y ffordd yr anfonych hwynt, os gweddïant arnat ti tu a'r ddinas yma yr hon a ddetholaist, a'r tŷ a adeiledais i'th enw di:

35 Yna gwrando o'r nefoedd ar eu gweddi hwynt ac ar eu deisyfiad, a gwna farn iddynt.

36 ¶ Os pechant i'th erbyn, (canys [q] nid *oes* dyn ni phecha,) a digloni o honot i'w herbyn hwynt, a'u rhoddi o flaen *eu* gelynion, [7] ac iddynt eu caethgludo yn gaethion i wlad bell neu agos;

37 *Os* dychwelant at eu calon yn y wlad y caethgludwyd hwynt iddi, a dychwelyd, ac ymbil â thi yng ngwlad eu caethiwed, gan ddywedyd, Pechasom, troseddasom, a gwnaethom yn annuwiol;

38 Os dychwelant attat â'u holl

Cyn CRIST 1004.

[i] 2 Sam. 7. 12, 16. 1 Bren. 2. 4. a 6. 12.
[k] Ps. 132. 12.
[l] pen. 2. 6. Es. 66. 1. Act. 7. 49.
[2] Neu, *tu a'r fan hon.*
[3] Neu, *tu a'r tŷ.*
[m] 1 Bren. 17. 1.
[n] pen. 20. 9.
[4] Heb. *y'ngwlad eu pyrth.*
[5] Neu, *yn y tŷ hwn.*
[o] 1 Chron. 28. 9.
[p] Ioan 12. 20. Act. 8. 27.
[6] Heb. *dy enw di a elwir ar y tŷ hwn.*
[q] Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2. 1 Ioan 1. 8.
[7] Heb. *ac i'r rhai a'u caethgludant eu caethgludo.*

Cyn CRIST 1004.

galon, ac â'u holl enaid, y'ngwlad
eu caethiwed, lle y caethgludasant
hwynt, a gweddïo tu a'u gwlad a
roddaist i'w tadau, a'r ddinas a
ddetholaist, a'r tŷ a adeiledais i'th
enw di:
39 Yna gwrando di o'r nefoedd,
o fangre dy breswylfod, eu gweddi
hwynt a'u deisyfiadau, a gwna farn
iddynt, a maddeu i'th bobl a bech-
asant i'th erbyn.
40 Yn awr, O fy Nuw, bydded,
attolwg, dy lygaid yn agored, a'th
glustiau yn ymwrando â'r weddi *a
wneir tu a*'r lle yma.
41 Ac [r] yn awr cyfod, O Arglwydd
Dduw, i'th orphwysfa, ti ac arch
dy gadernid: dillader dy offeiriaid,
O Arglwydd Dduw, â iachawdwr-
iaeth, a llawenyched dy saint mewn
daioni.
42 O Arglwydd Dduw, na thro
ymaith wyneb dy enneiniog: cofia
[s] drugareddau Dafydd dy was.

[r] Ps. 132. 8, 9, 10, 16.
[s] Es. 55. 3.

PENNOD VII.

1 *Duw yn tystiolaethu gyd â gweddi Solomon, trwy dân o'r nef, a gogoniant yn y deml; a'r bobl yn ei addoli ef.* 4 *Cyhoedd ebyrth Solomon.* 8 *Solomon, ar ol cadw gwyl y pebyll, a gwyl cyssegriad yr allor, yn gollwng y bobl ymaith.* 12 *Duw yn ymddangos i Solomon, ac yn rhoi iddo addewidion dan ammod.*

AC [a] wedi gorphen o Solomon
weddïo, [b] tân a ddisgynodd o'r
nefoedd, ac a ysodd y poeth-offrwm
a'r ebyrth; a [c] gogoniant yr Ar-
glwydd a lanwodd y tŷ.
2 Ac ni allai yr offeiriaid fyned i
mewn i dŷ yr Arglwydd, o her-
wydd gogoniant yr Arglwydd a
lanwasai dŷ yr Arglwydd.
3 A phan welodd holl feibion Is-
rael y tân yn disgyn, a gogoniant yr
Arglwydd ar y tŷ, hwy a ymgrym-
masant â'u hwynebau i lawr ar y
palmant, ac a addolasant, ac a glod-
forasant yr Arglwydd, [d] canys da-
ionus *yw efe;* [e] o herwydd *bod* ei
drugaredd ef yn dragywydd.
4 ¶ Yna y brenhin a'r holl bobl
a aberthasant ebyrth ger bron yr
Arglwydd.
5 A'r brenhin Solomon a aberth-
odd aberth o ddwy fil ar hugain o
ychain, a chwech ugain mil o ddef-
aid: felly y brenhin a'r holl bobl a
gyssegrasant dŷ Dduw.
6 [f] A'r offeiriaid oedd yn sefyll yn
eu goruchwyliaeth: a'r Lefiaid âg
offer cerdd yr Arglwydd, y rhai
a wnaethai Dafydd y brenhin i
gyffesu yr Arglwydd, o herwydd

[a] 1 Bren. 8. 54.
[b] Lef. 9. 24. Barn. 6. 21. 1 Bren. 18. 38. 1 Chron. 21. 26.
[c] 1 Bren. 8. 10, 11. pen. 6. 13, 14.
[d] pen. 5. 13.
[e] 1 Chron. 16. 41. pen. 20. 21.
[f] 1 Chron. 15. 16.

yn dragywydd *y mae* ei drugar-
edd ef, pan oedd Dafydd yn mol-
iannu Duw [2] trwyddynt hwy: a'r
offeiriaid oedd yn udganu ar eu
cyfer hwynt, a holl Israel oedd yn
sefyll.
7 A Solomon a gyssegrodd ganol
y cyntedd yr hwn *oedd* o flaen tŷ yr
Arglwydd: canys yno yr offrym-
modd efe boeth-offrymmau, a bras-
der yr aberthau hedd; canys ni
allai yr allor bres a wnaethai Solo-
mon dderbyn y poeth-offrwm, a'r
bwyd-offrwm, a'r brasder.
8 ¶ [g] A Solomon a gadwodd wyl y
pryd hwnnw saith niwrnod, a holl
Israel gyd âg ef, cynnulleidfa fawr
iawn, o ddyfodfa Hamath hyd [h] afon
yr Aipht.
9 Gwnaethant hefyd yr wythfed
dydd [3] gymmanfa: canys cyssegriad
yr allor a gadwasant hwy saith
niwrnod, a'r wyl saith niwrnod.
10 Ac [i] yn y trydydd dydd ar hugain
o'r seithfed mis y gollyngodd efe y
bobl i'w pabellau, yn hyfryd ac
yn llawen *eu* calon, am y daioni a
wnaethai yr Arglwydd i Dafydd,
ac i Solomon, ac i Israel ei bobl.
11 Fel hyn [k] y gorphenodd Solo-
mon dŷ yr Arglwydd, a thŷ y
brenhin: a'r hyn oll oedd ym mryd
Solomon ei wneuthur yn nhŷ yr
Arglwydd, ac yn ei dŷ ei hun, a
wnaeth efe yn llwyddiannus.
12 ¶ A'r Arglwydd a ymddang-
osodd i Solomon liw nos, ac a ddy-
wedodd wrtho, Gwrandewais dy
weddi, a [l] mi a ddewisais y fan hon
i mi yn dŷ aberth.
13 Os cauaf fi y nefoedd, fel na
byddo gwlaw, neu os gorchymynaf
i'r locustiaid ddifa y ddaear, ac os
anfonaf haint ym mysg fy mhobl;
14 Os fy mhobl, y rhai y gelwir fy
enw arnynt, a ymostyngant, ac a
weddïant, ac a geisiant fy wyneb,
ac a droant o'u ffyrdd drygionus:
yna y gwrandawaf o'r nefoedd, ac
y maddeuaf iddynt eu pechodau,
ac yr iachâf eu gwlad hwynt.
15 Yn awr [m] fy llygaid a fyddant yn
agored, a'm clustiau yn ymwrando
â'r weddi *a wneir yn* y fan hon.
16 Ac yn awr [n] mi a ddetholais
ac a sancteiddiais y tŷ hwn, i fod
fy enw yno hyd byth: fy llygaid
hefyd a'm calon a fyddant yno yn
wastadol.
17 A thithau, os rhodi ger fy mron
i, fel y rhodiodd Dafydd dy dad, a

Cyn CRIST 1004.

[2] Heb. *trwy eu llaw hwynt.*
[g] 1 Bren. 8. 65.
[h] Jos. 13. 3.
[3] Heb. *waharddiad.*
[i] 1 Bren. 8. 66.
[k] 1 Bren. 9. 1, &c.
[l] Deut. 12. 5.
[m] pen. 6. 40.
[n] pen. 6. 6.

Cyn CRIST 1004.

gwneuthur yr hyn oll a orchymynais
i ti, a chadw fy neddfau a'm barn-
edigaethau:
18 Yna y sicrhâf deyrn-gadair dy
frenhiniaeth di, megis yr ammodais
â Dafydd dy dad, gan ddywedyd,
o pen. 6. 16.
[o] Ni thorrir ymaith oddi wrthyt *na*
byddo gwr yn arglwyddiaethu yn
Israel.
p Lef. 26. 14, 33. Deut. 28. 15, 36, 37.
19 [p] Ond os dychwelwch, ac *os*
gwrthodwch fy neddfau a'm gorchy-
mynion a roddais ger eich bron, ac
os ewch a gwasanaethu duwiau dïe-
ithr, ac ymgrymmu iddynt hwy:
20 Yna mi a'u diwreiddiaf hwynt
o'm gwlad a roddais iddynt, a'r tŷ
a sancteiddiais i'm henw a fwriaf
allan o'm golwg, a mi a'i rhoddaf
ef yn ddïareb, ac yn wawd ym
mysg yr holl bobloedd.
21 A'r tŷ yma, yr hwn sydd uchel,
a wna i bawb a'r a êl heibio iddo
q Deut. 29. 24. Jer. 22. 8, 9.
synnu: fel y dywedo, [q] Paham y
gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r
wlad hon, ac i'r tŷ hwn?
22 Yna y dywedant, Am iddynt
wrthod ARGLWYDD DDUW eu tad-
au, yr hwn a'u dug hwy allan o
wlad yr Aipht, ac *am* iddynt ym-
aflyd mewn duwiau dïeithr, ac ym-
grymmu iddynt, a'u gwasanaethu
hwynt: am hynny y dug efe yr
holl ddrwg yma arnynt hwy.

PENNOD VIII.

1 *Adeilad Solomon.* 7 *Solomon yn dwyn y cenhedloedd a adawsid dan deyrnged iddo; ac yn gwneuthur yr Israeliaid yn llywiawdwyr dano.* 11 *Merch Pharaoh yn symmudo i'w thŷ.* 12 *Cyhoedd aberthau blynyddol Solomon.* 14 *Solomon yn gosod yr offeiriaid a'r Lefiaid yn eu lleoedd.* 17 *Y llynges yn cyrchu aur o Ophir.*

992.
a 1 Bren. 9. 10, &c.
AC [a] ym mhen yr ugain mlynedd,
yn y rhai yr adeiladodd Solo-
mon dŷ yr ARGLWYDD, a'i dŷ ei hun,
2 Solomon a adeiladodd y dinas-
2 Neu, *adferasai.*
oedd a [2] roddasai Hiram i Solomon,
ac a wnaeth i feibion Israel drigo
yno.
3 A Solomon a aeth i Hamath-
sobah, ac a'i gorchfygodd hi.
4 Ac efe a adeiladodd Tadmor yn
yr anialwch, a holl ddinasoedd y
trysorau, y rhai a adeiladodd efe
yn Hamath.
5 Efe hefyd a adeiladodd Beth-
horon uchaf, a Beth-horon isaf, din-
asoedd wedi eu cadarnhâu â mur-
iau, pyrth, a barrau;
6 Baalath hefyd, a holl ddinas-
oedd y trysorau oedd gan Solomon,
a holl ddinasoedd y cerbydau, a

Cyn CRIST 992.

dinasoedd y marchogion, [3] [b] a'r hyn
3 Heb. *a holl ddymuniad Solomon, a ddymunodd efe ei adeiladu.*
oll oedd ewyllys gan Solomon ei ad-
eiladu yn Jerusalem, ac yn Libanus,
b 1 Bren. 9. 1.
ac yn holl dir ei arglwyddiaeth ef.
7 ¶ Yr holl bobl y rhai a adawyd
o'r Hethiaid, a'r Amoriaid, a'r Phe-
reziaid, a'r Hefiaid, a'r Jebusiaid, y
rhai nid *oeddynt* o Israel;
8 *Ond* o'u meibion hwynt, y rhai
a drigasant ar eu hol hwynt yn y
wlad, y rhai ni ddifethasai meibion
Israel, Solomon a'u gwnaeth hwynt
yn drethol hyd y dydd hwn.
9 Ond o feibion Israel ni roddodd
Solomon *neb* yn weision yn ei waith:
canys hwynt-hwy *oeddynt* ryfelwyr,
a thywysogion ei gapteniaid ef, a
thywysogion ei gerbydau a'i wŷr
meirch ef.
10 A dyma y rhai pennaf o swydd-
ogion y brenhin Solomon, *sef* dau
cant a deg a deugain, yn arglwydd-
iaethu ar y bobl.
11 ¶ A Solomon [c] a ddug ferch
c 1 Bren. 3. 1. a 7. 8. a 9. 24.
Pharaoh i fynu o ddinas Dafydd i'r
tŷ a adeiladasai efe iddi hi: canys
efe a ddywedodd, Ni thrig fy
ngwraig i yn nhŷ Dafydd brenhin
Israel, o herwydd [4] sanctaidd yw,
4 Heb. *sancteiddrwydd.*
oblegid i arch yr ARGLWYDD ddy-
fod i mewn iddo.
12 ¶ Yna Solomon a offrymmodd
boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD ar
allor yr ARGLWYDD, yr hon a adeil-
adasai efe o flaen y porth;
13 I boeth-offrymmu dogn dydd
d Exod. 29. 38.
[d] yn ei ddydd, yn ol gorchymyn Mo-
ses, ar y Sabbathau, ac ar y newydd-
loerau, ac ar y gwyliau arbennig,
e Exod. 23. 14. Deut. 16. 16.
[e] dair gwaith yn y flwyddyn; *sef* ar
wyl y bara croyw, ac ar wyl yr
wythnosau, ac ar wyl y pebyll.
14 ¶ Ac efe a osododd, yn ol trefn
f 1 Chron. 24. 1.
Dafydd ei dad, [f] ddosparthiadau yr
offeiriaid yn eu gwasanaeth, a'r
g 1 Chron. 25. 1.
[g] Lefiaid yn eu goruchwyliaeth, i
foliannu ac i weini ger bron yr
offeiriaid, fel yr oedd ddyledus bob
h 1 Chron. 9. 17. a 26. 1.
dydd yn ei ddydd, a'r [h] porthor-
ion yn eu dosparthiadau, wrth bob
porth: canys felly yr *oedd* gorchy-
myn Dafydd gwr DUW.
15 Ac ni throisant hwy oddi wrth
orchymyn y brenhin i'r offeiriaid
a'r Lefiaid, am un peth, nac am y
trysorau.
16 A holl waith Solomon oedd
wedi ei barottôi hyd y dydd y seil-
iwyd tŷ yr ARGLWYDD, a hyd oni
orphenwyd ef. *Felly* y gorphenwyd
tŷ yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 992.

17 ¶ Yna yr aeth Solomon i Esion-
gaber, ac i [5]Eloth, ar fin y môr,
y'ngwlad Edom.
18 A Hiram a anfonodd gyd â'i
weision longau, a gweision cyfar-
wydd ar y môr; a hwy a aethant
gyd â gweision Solomon i Ophir, ac
a gymmerasant oddi yno bedwar
cant a deg a deugain talent o aur, ac
a'*u* dygasant i'r brenhin Solomon.

[5] Neu, *Elath*, Deut. 2. 8. 2 Bren. 14. 22.

PENNOD IX.

1 Brenhines Seba yn rhyfedd ganddi ddoethineb Solomon. 13 Aur Solomon, 15 a'i dariannau, 17 a'i orsedd-faingc ifori, 20 a'i lestri, 23 a'i anrhegion, 25 a'i gerbydau a'i feirch, 26 a'i deyrnged. 29 Pa hyd y teyrnasodd efe, a'i farwolaeth.

Cylch 992.

A [a]PHAN glybu brenhines Seba
glod Solomon, hi a ddaeth i
Jerusalem, i brofi Solomon â chwes-
tiynau caled, â llu mawr iawn, ac â
chamelod yn dwyn aroglau, ac aur
lawer, a meini gwerthfawr: a hi a
ddaeth at Solomon, ac a ddywed-
odd wrtho ef yr hyn oll oedd yn ei
chalon.
2 A Solomon a fynegodd iddi hi
ei holl ofynion: ac nid oedd dim
yn guddiedig rhag Solomon a'r na
fynegodd efe iddi hi.
3 A phan welodd brenhines Seba
ddoethineb Solomon, a'r tŷ a adeil-
adasai efe,
4 A bwyd ei fwrdd, ac eisteddiad
ei weision, a threfn ei weinidogion,
a'u dillad, a'i drulliadau ef, a'u gwisg-
oedd, a'i esgynfa ar hyd yr hon yr âi
efe i fynu i dŷ yr ARGLWYDD; nid
oedd mwyach yspryd ynddi.
5 A hi a ddywedodd wrth y bren-
hin, Gwir *yw* y gair a glywais yn fy
ngwlad, am dy [2]weithredoedd di, ac
am dy ddoethineb:
6 Etto ni choeliais i'w geiriau
hwynt, nes i mi ddyfod, ac i'm llyg-
aid weled. Ac wele, ni fynegasid i
mi hanner helaethrwydd dy ddoeth-
ineb: ychwanegaist at y glod a
glywais i.
7 Gwŷn fyd dy wŷr di, a gwŷn-
fydedig *yw* dy weision hyn, y rhai
sydd yn sefyll yn wastadol ger dy
fron, ac yn clywed dy ddoethineb.
8 Bendigedig fyddo yr ARGLWYDD
dy DDUW, yr hwn a'th hoffodd di,
i'th osod ar ei orseddfa ef, yn fren-
hin dros yr ARGLWYDD dy DDUW:
o herwydd cariad dy DDUW tu ag
at Israel, i'w sicrhâu yn dragywydd;
am hynny y gwnaeth efe dydi yn
frenhin arnynt hwy, i wneuthur
barn a chyfiawnder.

[a] 1 Bren. 10. 1, &c. Matt. 12. 42. Luc 11. 31.

[2] Neu, *ymadroddion.*

9 A hi a roddodd i'r brenhin
chwech ugain talent o aur, a phêr-
aroglau lawer iawn, a meini gwerth-
fawr: ac ni bu y fath bêr-aroglau
a'r rhai a roddodd brenhines Seba
i'r brenhin Solomon.
10 Gweision Hiram hefyd, a gweis-
ion Solomon, y rhai a ddygasant
aur o Ophir, a ddygasant goed al-
gumim, a meini gwerthfawr.
11 A'r brenhin a wnaeth o'r coed
algumim [3]risiau i dŷ yr ARGLWYDD,
ac i dŷ y brenhin, a thelynau a nabl-
au i'r cantorion: ac ni welsid eu
bath o'r blaen y'ngwlad Judah.
12 A'r brenhin Solomon a rodd-
odd i frenhines Seba ei holl ddy-
muniad, a'r hyn a ofynodd hi, heb
law yr hyn a ddygasai hi i'r bren-
hin. Felly hi a ddychwelodd, ac a
aeth i'w gwlad, hi a'i gweision.
13 ¶ A phwys yr aur a ddeuai i
Solomon bob blwyddyn, oedd chwe
chant a thri ugain a chwech o dal-
entau aur;
14 Heb law *yr hyn* yr oedd y
marchnadwyr a'r marsiandwyr yn
eu dwyn: a holl frenhinoedd Ara-
bia, a thywysogion y wlad, oedd yn
dwyn aur ac arian i Solomon.
15 ¶ A'r brenhin Solomon a
wnaeth ddau càn tarian o aur di-
lin: chwe chàn *sicl* o aur dilin a
roddodd efe ym mhob tarian.
16 A thri chant o fwcledi o aur
dilin: tri chàn *sicl* o aur a rodd-
odd efe ym mhob bwcled. A'r
brenhin a'u gosododd hwynt yn
nhŷ coed Libanus.
17 ¶ A'r brenhin a wnaeth or-
seddfa fawr o ifori, ac a'i gwisgodd
âg aur pur.
18 A chwech o risiau *oedd* i'r or-
seddfa, a throedle o aur, y'nglŷn
wrth yr orseddfa, a chanllawiau o
bob tu i'r eisteddle, a dau lew yn
sefyll wrth y canllawiau;
19 A deuddeg o lewod yn sefyll yno
ar y chwe gris o bob tu. Ni wnaeth-
pwyd y fath mewn un deyrnas.
20 ¶ A holl lestri dïod y brenhin
Solomon *oedd* o aur, a holl lestri tŷ
coed Libanus *oedd* aur [4]pur: [5]nid
oedd yr un o arian; nid oedd dim
bri arno yn nyddiau Solomon.
21 Canys llongau y brenhin oedd
yn myned i Tarsis gyd â gweision
Hiram: unwaith yn y tair blynedd
y deuai llongau Tarsis yn dwyn
aur, ac arian, [6]ac ifori, ac eppaod,
a pheunod.

Cyn CRIST Cylch 992.

[3] Heb. *brif-ffyrdd.*

[4] Heb. *caued ig.*
[5] Neu, *nid oedd arian ynddynt.*

[6] Neu, *a daint elephant.*

Cyn CRIST Cylch 992.

22 A'r brenhin Solomon a ragor-
odd ar holl frenhinoedd y ddaear
mewn cyfoeth a doethineb.
23 ¶ A holl frenhinoedd y ddaear
oedd yn ceisio *gweled* wyneb Solo-
mon, i wrandaw ei ddoethineb a
roddasai DUW yn ei galon ef.
24 A hwy a ddygasant bob un ei
anrheg, llestri arian, a llestri aur, a
gwisgoedd, arfau, a phêr-aroglau,
meirch, a mulod, dogn bob blwydd-
yn.
25 ¶ Ac [b] yr oedd gan Solomon
bedair mil o bresebau meirch a
cherbydau, a deuddeng mil o wŷr
meirch; ac efe a'u cyfleodd hwynt
yn ninasoedd y cerbydau, a chyd
â'r brenhin yn Jerusalem.
26 ¶ [c] Ac yr oedd efe yn arglwydd-
iaethu ar yr holl frenhinoedd, [d] o'r
[7] afon hyd wlad y Philistiaid, a hyd
derfyn yr Aipht.
27 A'r brenhin a [8] wnaeth yr arian
yn Jerusalem fel cerrig, a'r cedr-
wydd a wnaeth efe fel y sycomor-
wydd yn y doldir, o amldra.
28 [e] Ac yr oeddynt hwy yn dwyn
meirch i Solomon o'r Aipht, ac o
bob gwlad.
29 ¶ A'r rhan arall o [f] weithred-
oedd Solomon, cyntaf a diweddaf,
onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig
y'ngeiriau Nathan y prophwyd, ac
ym mhrophwydoliaeth Ahïah y Si-
loniad, ac y'ngweledigaethau [g] Ido
y gweledydd yn erbyn Jeroboam
mab Nebat?
30 A Solomon a deyrnasodd yn
Jerusalem ar holl Israel ddeugain
mlynedd.
975. 31 A Solomon a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdwyd ef yn ninas
Dafydd ei dad; a Rehoboam ei
fab a deyrnasodd yn ei le ef.

[b] 1 Bren. 4. 26. a 10. 26. pen. 1. 14.
[c] 1 Bren. 4. 21.
[d] Gen. 15. 18.
[7] Sef, *Euphrates.*
[8] Heb. *roddes.*
[e] 1 Bren. 10. 28. pen. 1. 16.
[f] 1 Bren. 11. 41.
[g] pen. 12. 15. a 13. 22.

PENNOD X.

1 Yr Israeliaid yn ymgasglu yn Sichem i goroni Rehoboam, a thrwy Jeroboam yn ceisio ganddo eu rhyddhâu hwy. 6 Rehoboam yn gwrthod cynghor yr henafgwyr, a thrwy gynghor y gwŷr ieuaingc, yn eu hatteb hwy yn arw. 16 Deg llwyth yn cilio oddi wrtho ef, yn lladd Hadoram, ac yn ei yrru yntau i ffô.

A [a] REHOBOAM a aeth i Sichem;
canys i Sichem y daethai holl
Israel i'w urddo ef yn frenhin.
2 A phan glybu Jeroboam mab
Nebat, ac yntau yn yr Aipht, [b] lle y
ffoisai efe o ŵydd Solomon y bren-
hin, Jeroboam a ddychwelodd o'r
Aipht.
3 Canys hwy a anfonasent, ac a
alwasent am dano ef. A Jeroboam

[a] 1 Bren. 12. 1, &c.
[b] 1 Bren. 11. 40.

a holl Israel a ddaethant, ac a
ymddiddanasant â Rehoboam, gan
ddywedyd,
4 Dy dad a wnaeth ein hiau ni yn
drom; yn awr gan hynny ysgafnhâ
beth o gaethiwed caled dy dad, ac o'i
iau drom ef yr hon a roddodd efe
arnom ni, a ni a'th wasanaethwn di.
5 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ym mhen y tridiau dychwelwch
attaf fi. A'r bobl a aethant ymaith.
6 ¶ A'r brenhin Rehoboam a ym-
gynghorodd â'r henuriaid a fuasai
yn sefyll o flaen Solomon ei dad ef
pan ydoedd efe yn fyw, gan ddy-
wedyd, Pa fodd yr ydych chwi yn
cynghori atteb y bobl hyn?
7 A hwy a lefarasant wrtho, gan
ddywedyd, Os byddi yn dda i'r bobl
yma, a'u boddloni hwynt, ac *os* dy-
wedi wrthynt eiriau teg, hwy a fydd-
ant yn weision i ti byth.
8 Ond efe a wrthododd gynghor yr
henuriaid a gynghorasent hwy iddo;
ac efe a ymgynghorodd â'r gwŷr
ieuaingc a gynnyddasent gyd âg ef,
a'r rhai oedd yn sefyll ger ei fron ef.
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Beth yr ydych chwi yn ei
gynghori, fel yr attebom y bobl
hyn, y rhai a lefarasant wrthyf, gan
ddywedyd, Ysgafnhâ *beth ar* yr iau
a osododd dy dad arnom ni?
10 A'r gwŷr ieuaingc y rhai a gyn-
nyddasent gyd âg ef a lefarasant
wrtho, gan ddywedyd, Fel hyn y
dywedi wrth y bobl a lefarasant
wrthyt, gan ddywedyd, Dy dad a
wnaeth ein hiau ni yn drom, ysgafn-
hâ dithau *hi* oddi arnom ni: fel hyn
y dywedi wrthynt; Fy *mys* bach
fydd ffyrfach na llwynau fy nhad.
11 Ac yn awr fy nhad a'ch llwyth-
odd chwi â iau drom, minnau hefyd
a chwanegaf ar eich iau chwi: fy
nhad a'ch ceryddodd chwi â ffrew-
yllau, a minnau *a'ch ceryddaf* âg
ysgorpionau.
12 Yna y daeth Jeroboam, a'r holl
bobl, at Rehoboam y trydydd dydd,
fel y llefarasai y brenhin, gan ddy-
wedyd, Dychwelwch attaf fi y tryd-
ydd dydd.
13 A'r brenhin a'u hattebodd hwynt
yn arw: a'r brenhin Rehoboam a
wrthododd gynghor yr henuriaid;
14 Ac efe a lefarodd wrthynt yn ol
cynghor y gwŷr ieuaingc, gan ddy-
wedyd, Fy nhad a wnaeth eich iau
chwi yn drom, a minnau a chwan-
egaf arni hi: fy nhad a'ch cerydd-

Cyn CRIST 975.

Cylch 975.

Cyn CRIST Cylch 975.

odd chwi â ffrewyllau, a minnau *a'ch ceryddaf chwi* âg ysgorpionau.

15 Ac ni wrandawodd y brenhin ar y bobl: o herwydd [c]yr achos oedd oddi wrth DDUW, fel y cwblhâi yr ARGLWYDD ei air a lefarasai efe trwy [d]law Ahïah y Siloniad wrth Jeroboam mab Nebat.

c 1 Bren. 12. 15, 24.
d 1 Bren. 11. 29.

16 ¶ A phan *welodd* holl Israel na wrandawai y brenhin arnynt hwy, y bobl a attebasant y brenhin, gan ddywedyd, Pa ran *sydd* i ni yn Dafydd? nid *oes* chwaith *i ni* etifeddiaeth ym mab Jesse: O Israel, *aed* pawb i'w pebyll; edrych yn awr *ar* dy dŷ dy hun, Dafydd. Felly holl Israel a aethant i'w pebyll.

17 Ond meibion Israel, y rhai oedd yn preswylio yn ninasoedd Judah, Rehoboam a deyrnasodd arnynt hwy.

18 A'r brenhin Rehoboam a anfonodd Hadoram, yr hwn *oedd* ar y dreth, a meibion Israel a'i llabyddiasant ef â meini, fel y bu efe farw: ond y brenhin Rehoboam a [2]brysurodd i fyned i'*w* gerbyd, i ffoi i Jerusalem.

2 Heb. *ymegnïodd.*

19 Ac Israel a wrthryfelasant yn erbyn tŷ Dafydd hyd y dydd hwn.

PENNOD XI.

1 Rehoboam yn codi llu i ddwyn Israel dano, a Semaiah yn gwarafun iddo. 5 Rehoboam yn cadarnhâu y deyrnas âg amddiffynfeydd ac anghenrheidiau. 13 Yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r rhai oedd yn ofni Duw, wedi i Jeroboam eu gwrthod, yn cadarnhâu teyrnas Judah. 18 Gwragedd a phlant Rehoboam.

A [a]PHAN ddaeth Rehoboam i Jerusalem, efe a gasglodd o holl dŷ Judah, ac o Benjamin, gant a phedwar ugain mil *o wŷr* dewisol, cymmwys i ryfel, i ymladd âg Israel, *ac* i ddwyn drachefn y frenhiniaeth i Rehoboam.

a 1 Bren. 12. 21, &c.

2 Ond gair yr ARGLWYDD a ddaeth at Semaiah gwr DUW, gan ddywedyd,

3 Dywed wrth Rehoboam mab Solomon brenhin Judah, ac wrth holl Israel yn Judah a Benjamin, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ewch i fynu, ac nac ymleddwch yn erbyn eich brodyr; dychwelwch bob un i'w dŷ ei hun: canys trwof fi y gwnaethpwyd y peth hyn. A hwy a wrandawsant ar eiriau yr ARGLWYDD, ac a ddychwelasant, heb fyned yn erbyn Jeroboam.

5 ¶ A Rehoboam a drigodd yn Jerusalem, ac a adeiladodd ddinasoedd cedyrn yn Judah.

Cyn CRIST Cylch 975.

6 Ac efe a adeiladodd Bethlehem, ac Etam, a Thecoa,

7 A Bethsur, a Socho, ac Adùlam,

8 A Gath, a Maresah, a Ziph,

9 Ac Adoraim, a Lachis, ac Azecah,

10 A Sorah, ac Ajalon, a Hebron, y rhai *oedd* yn Judah, ac yn Benjamin; dinasoedd o gadernid.

11 Ac efe a gadarnhaodd yr amddiffynfaoedd, ac a osododd flaenoriaid ynddynt hwy, a chellau bwyd, ac olew, a gwin.

12 Ac ym mhob dinas y *gosododd efe* dariannau, a gwaywffyn, ac a'u cadarnhaodd hwynt yn gadarn iawn, ac eiddo ef oedd Judah a Benjamin.

13 ¶ A'r offeiriaid a'r Lefiaid, y rhai *oedd* yn holl Israel, a gyrchasant atto ef o'u holl derfynau. 974.

14 Canys y Lefiaid a adawsant [b]eu meusydd pentrefol, a'u meddiant, ac a ddaethant i Judah, ac i Jerusalem: canys [c]Jeroboam a'i feibion a'u bwriasai hwynt ymaith o fod yn offeiriaid i'r ARGLWYDD.

b Num. 35. 2.
c pen. 13. 9.

15 Ac [d]efe a osododd iddo offeiriaid i'r uchelfeydd, ac i'r [e]cythreuliaid, ac i'r lloi a wnaethai efe.

d 1 Bren. 12. 31.
e Lef. 17. 7.

16 Ac ar eu hol hwynt, [f]o holl lwythau Israel, y rhai oedd yn rhoddi eu calon i geisio ARGLWYDD DDUW Israel, a ddaethant i Jerusalem, i aberthu i ARGLWYDD DDUW eu tadau.

f Edrych pen. 15. 9. a 30. 11, 18.

17 Felly hwy a gadarnhasant frenhiniaeth Judah, ac a gryfhasant Rehoboam mab Solomon, dros dair blynedd: canys hwy a rodiasant yn ffordd Dafydd a Solomon dair blynedd.

18 ¶ A Rehoboam a gymmerth Mahalath, merch Jerimoth mab Dafydd, yn wraig iddo, *ac* Abihail merch Elïab mab Jesse:

19 A hi a ymddûg iddo ef feibion, *sef* Jëus, a Samarïah, a Zaham.

20 Ac ar ei hol hi efe a gymmerth [g]Maachah merch Absalom: a hi a ymddûg iddo ef Abïah, ac Attai, a Ziza, a Selomith.

g 1 Bren. 15. 2. Hi a elwir Michaiah merch Uriel, pen. 13. 2.

21 A Rehoboam a garodd Maachah merch Absalom yn fwy na'i holl wragedd a'i ordderchadon: canys deunaw o wragedd a gymmerth efe, a thri ugain o ordderchadon; ac efe a genhedlodd wyth ar hugain o feibion, a thri ugain o ferched.

22 A Rehoboam [h]a osododd Abïah mab Maachah yn ben, yn flaenor ar

h Edrych Deut. 21. 15, 16, 17.

Cyn CRIST 974.

ei frodyr; canys *yr oedd yn ei fryd*
ei urddo ef yn frenhin.
23 Ac efe a fu gall, ac a wasgar-
odd *rai* o'i feibion i holl wledydd
Judah a Benjamin, i bob dinas gad-
arn, ac a roddes iddynt hwy lun-
iaeth yn helaeth: ac efe a geisiodd
lïaws o wragedd.

PENNOD XII.

1 Rehoboam yn ymwrthod â Duw, a Sisac yn ei gospi ef. 5 Efe a'i dywysogion yn edifarhâu wrth bregeth Semaiah, ac yn cael ymwared rhag eu dinystrio, ond nid rhag eu hanrheithio. 13 Pa hyd y teyrnasodd Rehoboam, a'i farwolaeth ef.

972. AC wedi i Rehoboam sicrhâu y
frenhiniaeth, a'i chadarnhâu,
[a] 1 Bren. 14. 22. [a] efe a wrthododd gyfraith yr AR-
GLWYDD, a holl Israel gyd âg ef.
2 Ac yn y bummed flwyddyn i'r
brenhin Rehoboam, y daeth Sisac
971. brenhin yr Aipht i fynu yn erbyn
[b] 1 Bren. 14. 24, 25. Jerusalem, [b] o herwydd iddynt wrth-
ryfela yn erbyn yr ARGLWYDD,
3 A mil a dau cant o gerbydau, a
thri ugeinmil o wŷr meirch; ac nid
oedd nifer ar y bobl a ddaeth gyd
âg ef o'r Aipht, *sef* y Lubiaid, y
Succiaid, a'r Ethiopiaid.
4 Ac efe a ennillodd y dinasoedd
cedyrn, y rhai *oedd* yn Judah, ac a
ddaeth hyd Jerusalem.
5 ¶ Yna Semaiah y prophwyd a
ddaeth at Rehoboam a thywysogion
Judah, y rhai oedd wedi ymgasglu
yn Jerusalem rhag ofn Sisac, ac a
ddywedodd wrthynt, Fel hyn y dy-
wed yr ARGLWYDD, Chwi a'm gwrth-
odasoch i, am hynny myfi a'ch gad-
ewais chwi yn llaw Sisac.
6 Yna tywysogion Israel a'r bren-
hin a ymostyngasant ac a ddywed-
asant, Cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD.
7 A phan welodd yr ARGLWYDD
iddynt hwy ymostwng, daeth gair yr
ARGLWYDD at Semaiah, gan ddy-
wedyd, Hwy a ymostyngasant; *am
hynny* ni ddifethaf hwynt, ond
rhoddaf iddynt ymwared ar fyrder;
ac ni thywelltir fy llid yn erbyn Je-
rusalem trwy law Sisac.
[c] Edrych Es. 26. 13. 8 Etto [c] byddant yn weision iddo
ef, fel yr adnabyddont fy ngwasan-
aeth i, a gwasanaeth teyrnasoedd y
gwledydd.
9 Yna Sisac brenhin yr Aipht a
ddaeth i fynu yn erbyn Jerusalem,
ac a gymmerth drysorau tŷ yr AR-
GLWYDD, a thrysorau tŷ y brenhin,
ac a'u dug hwynt ymaith oll: dug
[d] 1 Bren. 10. 16. pen. 9. 15. ymaith hefyd y tariannau aur [d] a
wnaethai Solomon.

Cyn CRIST 971.

10 A'r brenhin Rehoboam a wnaeth
yn eu lle hwynt dariannau pres, ac
a'u rhoddodd *hwynt* i gadw dan law
tywysogion gwŷr y [2] gard, y rhai [2] Neu, *gosgordd.*
oedd yn cadw drws tŷ y brenhin.
11 A phan elai y brenhin i dŷ yr
ARGLWYDD, gwŷr y gard a ddeu-
ent ac a'u cyrchent hwy, ac a'u
dygent drachefn i ystafell gwŷr y
gard.
12 A phan ymostyngodd efe, llid
yr ARGLWYDD a ddychwelodd oddi
wrtho ef, fel nas dinystriai *ef* yn
hollol; [3] ac yn Judah hefyd yr oedd [3] Neu, *ac etto yn Judah yr oedd pethau daionus:* Edrych Gen. 18. 24, &c. 1 Bren. 14. 13. pen. 19. 3.
pob peth yn dda.
13 ¶ Felly y brenhin Rehoboam
a ymgryfhaodd yn Jerusalem, ac a
deyrnasodd: a mab [e] un mlwydd a
deugain *oedd* Rehoboam pan dde-
chreuodd efe deyrnasu, a dwy flyn- [e] 1 Bren. 14. 21.
edd ar bymtheg y teyrnasodd efe yn
Jerusalem, [f] y ddinas a ddewisasai yr [f] pen. 6. 6.
ARGLWYDD i osod ei enw ef ynddi,
o holl lwythau Israel: ac enw ei
fam *oedd* Naamah, Ammonees.
14 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg, canys ni [4] pharottôdd efe ei [4] Neu, *sefydlodd,* neu, *osododd,* neu, *gyfeiriodd.*
galon i geisio yr ARGLWYDD.
15 Am y gweithredoedd cyntaf a
diweddaf i Rehoboam, onid *ydynt*
hwy yn ysgrifenedig y'ngeiriau Se-
maiah y prophwyd, ac Ido y gwel-
edydd, yn yr achau? A *bu* rhyfel-
oedd *rhwng* Rehoboam a Jeroboam
yn wastadol.
16 A Rehoboam a hunodd gyd â'i
dadau, ac a gladdwyd yn ninas Da-
fydd; ac [g] Abïah ei fab a deyrnas- [g] 1 Bren. 14. 31, *Abïam.*
odd yn ei le ef.

PENNOD XIII.

1 Abïah yn dyfod yn lle Rehoboam, ac yn rhyfela â Jeroboam: 4 yn adrodd ddüed oedd ei achos: 13 yn rhoi ei hyder ar Dduw, ac yn gorchfygu Jeroboam. 21 Gwragedd a phlant Abïah.

AC [a] yn y ddeunawfed flwyddyn i'r 958.
brenhin Jeroboam y dechreu- [a] 1 Bren. 15. 1, &c.
odd Abïah deyrnasu ar Judah.
2 Tair blynedd y teyrnasodd efe
yn Jerusalem; ac enw ei fam ef
oedd [b] Michaiah, merch Uriel o Gi- [b] Edrych pen. 11. 20.
beah. Ac yr oedd rhyfel rhwng 957.
Abïah a Jeroboam.
3 Ac Abïah a gydiodd y rhyfel â
llu o ryfelwyr grymmus, *sef* pedwar
càn mil o wŷr etholedig: a Jero-
boam a luniaethodd y rhyfel yn ei
erbyn ef âg wyth gàn mil o wŷr
etholedig, grymmus, nerthol.
4 ¶ Ac Abïah a gyfododd ar fyn-
ydd Semaraim, yr hwn *sydd* ym
mynydd Ephraim, ac a ddywedodd,

Cyn CRIST 957.

O Jeroboam, a holl Israel, gwran-
dêwch fi;
5 Oni *ddylech* chwi wybod roddi
o ARGLWYDD DDUW Israel y fren-
hiniaeth i Dafydd ar Israel yn dra-
gywydd, iddo ef ac i'w feibion, trwy
c Num. 18. 19.
[c] gyfammod halen?
d 1 Bren. 11. 26.
6 Etto [d] Jeroboam mab Nebat,
gwas Solomon mab Dafydd, a gyf-
ododd ac a wrthryfelodd yn erbyn
ei arglwydd.
7 Ac ofer ddynion, *sef* meibion
y fall, a ymgasglasant atto ef, ac
a ymgadarnhasant yn erbyn Reho-
boam mab Solomon, pan oedd Re-
hoboam yn fachgen, ac yn wan ei
galon, ac ni allai ymgadarnhâu i'w
herbyn hwynt.
8 Ac yn awr yr ydych yn meddwl
ymgadarnhâu yn erbyn brenhin-
iaeth yr ARGLWYDD, *yr hon sydd*
yn llaw meibion Dafydd; ac *yr yd-*
ych yn dyrfa fawr, a chyd â chwi *y*
e 1 Bren. 12. 28.
mae y lloi aur [e] a wnaeth Jeroboam
yn dduwiau i chwi.
f pen. 11. 14, 15.
9 [f] Oni yrrasoch ymaith offeiriaid yr
ARGLWYDD, meibion Aaron, a'r Lef-
g 1 Bren. 12. 31.
iaid? ac [g] oni wnaethoch i chwi off-
eiriaid fel pobl y gwledydd *eraill?*
2 Heb. *i lenwi ei law:* Edrych Exod. 29. 1. Lef. 8. 2.
pwy bynnag sydd yn dyfod [2] i'w gys-
segru â bustach ieuangc ac â saith
o hyrddod, *hwnnw* sydd yn offeir-
iad i'r *rhai* nid *ydynt* dduwiau.
10 Ninnau, yr ARGLWYDD *yw* ein
DUW ni, ac nis gwrthodasom ef; a'r
offeiriaid y rhai sydd yn gwasanaethu
yr ARGLWYDD *yw* meibion Aaron,
a'r Lefiaid *sydd* yn *eu* gorchwyl.
h pen. 2. 4.
11 [h] Ac y maent hwy yn llosgi i'r AR-
GLWYDD boeth-offrymmau bob bore
a phob hwyr, ac arogl-darth peraidd;
i Lef. 24. 6.
ac *yn cadw* trefn [i] y bara *gosod* ar
y bwrdd pur, a'r canhwyllbren aur
k Exod. 27. 21. Lef. 24. 3.
a'i lampau, [k] i losgi bob prydnawn:
canys yr ydym ni yn cadw goruch-
wyliaeth yr ARGLWYDD ein DUW;
ond chwi a'i gwrthodasoch ef.
12 Ac wele, DUW *sydd* ben gyd â
l Num. 10. 8.
ni, [l] a'i offeiriaid ef âg udgyrn son-
iarus i udganu yn eich erbyn chwi.
m Act. 5. 39.
O feibion Israel, [m] nac ymleddwch yn
erbyn ARGLWYDD DDUW eich tad-
au; canys ni lwyddwch chwi.
13 ¶ Ond Jeroboam a barodd osod
cynllwyn o amgylch, a dyfod o'u
hol hwynt: felly yr oeddynt hwy o
flaen Judah, a'r cynllwyn o'r tu ol
iddynt.
14 A Judah a edrychodd yn ol,
ac wele ryfel iddynt ym mlaen ac yn
ol; a hwy a waeddasant ar yr AR-
GLWYDD, a'r offeiriaid a leisiasant
mewn udgyrn.
15 A gwŷr Judah a floeddiasant:
a phan waeddodd gwŷr Judah, DUW
a darawodd Jeroboam, a holl Israel,
o flaen Abïah a Judah.
16 A meibion Israel a ffoisant o
flaen Judah: a DUW a'u rhoddodd
hwynt i'w llaw hwynt.
17 Ac Abïah a'i bobl a'u tarawsant
hwy â lladdfa fawr: a syrthiodd yn
archolledig o Israel bùm càn mil o
wŷr etholedig.
18 Felly y darostyngwyd meibion
Israel y pryd hwnnw; a meibion
Judah a orfuant, o herwydd idd-
ynt bwyso ar ARGLWYDD DDUW eu
tadau.
19 Ac Abïah a erlidiodd ar ol Je- 957.
roboam, ac a ddug oddi arno ef
ddinasoedd, Bethel a'i phentrefi, a
Jesanah a'i phentrefi, ac Ephraim
a'i phentrefi.
20 Ac ni chafodd Jeroboam nerth
mwyach yn nyddiau Abïah: ond yr
ARGLWYDD a'i tarawodd ef, fel y
bu efe farw.
21 ¶ Ond Abïah a ymgryfhaodd,
ac a gymmerth iddo bedair ar ddeg
o wragedd, ac a genhedlodd ddau
fab ar hugain, ac un ar bymtheg o
ferched.
22 A'r rhan arall o hanes Abïah,
a'i ffyrdd ef, a'i eiriau, *y maent* yn
ysgrifenedig yn [3] llyfr y prophwyd 3 Neu, *histori.*
[n] Ido. n pen. 12. 15.

PENNOD XIV.

1 *Asa yn dyfod ar ol Abïah, ac yn dilëu delw-addoliaeth;* 6 *a chwedi cael heddwch, yn cadarnhâu ei deyrnas âg amddiffynfeydd ac âg arfau:* 9 *yn galw ar Dduw, ac yn gorchfygu Zerah, ac yn yspeilio yr Ethiopiaid.*

FELLY Abïah a hunodd gyd â'i 955.
dadau, a chladdasant ef yn ninas
Dafydd; ac [a] Asa ei fab a deyrnasodd a 1 Bren. 15. 8, &c.
yn ei le ef. Yn ei ddyddiau ef y caf-
odd y wlad lonydd ddeng mlynedd.
2 Ac Asa a wnaeth yr hyn *oedd*
dda ac uniawn y'ngolwg yr AR-
GLWYDD ei DDUW.
3 Canys efe a fwriodd ymaith all- Cylch 951.
orau y *duwiau* dïeithr, a'r [b] uchel- b Edrych pen. 15. 17.
feydd, ac [c] a ddrylliodd y delwau, c Exod. 34. 13.
ac a dorrodd y llwyni:
4 Ac a orchymynodd i Judah geis-
io ARGLWYDD DDUW eu tadau, a
gwneuthur y gyfraith a'r gorchymyn.
5 Ac efe a fwriodd ymaith o holl
ddinasoedd Judah yr uchelfeydd a'r
[2] delwau: a chafodd y frenhiniaeth 2 Heb. *haul-ddelwau.*
lonydd o'i flaen ef.

Cyn CRIST Cylch 951.

6 ¶ Ac efe a adeiladodd ddinas-
oedd cedyrn yn Judah, o herwydd
bod y wlad yn cael llonydd, ac
nad *oedd* rhyfel yn ei erbyn ef yn
y blynyddoedd hynny; oblegid yr
ARGLWYDD a roddasai lonyddwch
iddo.
7 Am hynny efe a ddywedodd wrth
Judah, Adeiladwn y dinasoedd hyn,
ac amgylchwn *hwynt* â mur, â thyr-
au, â drysau, ac â barrau, tra *fyddo*
y wlad o'n blaen ni; o herwydd i
ni geisio yr ARGLWYDD ein DUW, ni
a'*i* ceisiasom, ac efe a roddodd lon-
yddwch i ni o amgylch. Felly hwy
a adeiladasant, ac a lwyddasant.
8 Ac yr oedd gan Asa lu *o wŷr*
yn dwyn tariannau a gwaywffyn, o
Judah tri chàn mil, ac o Benjamin
dau cant a phedwar ugain mil yn
dwyn tariannau, ac yn tynnu bwa:
y rhai hyn oll *oedd* wŷr grymmus.
941. 9 ¶ [d] A Zerah yr Ethiopiad a ddaeth
d pen. 16. 8. allan yn eu herbyn hwynt, â llu o fil
o filoedd, ac â thri chant o gerbyd-
e Jos. 15. 44. au; ac a ddaeth hyd [e] Maresah.
10 Yna Asa a aeth allan yn ei erbyn
ef, a hwy a luniaethasant ryfel yn
nyffryn Sephathah wrth Maresah.
11 Ac Asa a waeddodd ar yr AR-
GLWYDD ei DDUW, ac a ddywedodd,
f 1 Sam. 14. 6. O ARGLWYDD, [f] nid *yw ddim* i ti
gynnorthwyo, pa un bynnag ai gyd
â llawer, ai gyd â'r rhai nid oes
ganddynt gryfder: cynnorthwya di
ni, O ARGLWYDD ein DUW; canys
pwyso yr ydym ni arnat ti, ac yn dy
enw di y daethom yn erbyn y dorf
hon: O ARGLWYDD, ein DUW ni
ydwyt ti, na orfydded dyn i'th erbyn.
12 Felly yr ARGLWYDD a daraw-
odd yr Ethiopiaid o flaen Asa, ac o
flaen Judah; a'r Ethiopiaid a ffoi-
sant.
13 Ac Asa a'r bobl *oedd* gyd âg ef
a'u herlidiasant hwy hyd Gerar: a
syrthiodd yr Ethiopiaid fel na all-
ent ymadgryfhâu; canys drylliasid
hwynt o flaen yr ARGLWYDD, ac o
flaen ei lu ef; a hwy a ddygasant
ymaith anrhaith fawr iawn.
14 A tharawsant yr holl ddinas-
g Gen. 35. 5. pen. 17. 10. oedd o amgylch Gerar; canys [g] yr
oedd dychryn yr ARGLWYDD arnynt
hwy: a hwy a anrheithiasant yr
holl ddinasoedd; canys anrhaith
fawr oedd ynddynt.
15 Lluestai yr anifeiliaid hefyd a
darawsant hwy, ac a gaethgludas-
ant lawer o ddefaid a chamelod, ac
a ddychwelasant i Jerusalem.

PENNOD XV.

1 Asa a Judah, a llawer o Israel, trwy annog prophwydoliaeth Azarïah mab Oded, yn gwneuthur cyhoedd gyfammod â Duw: 16 yn symmudo Maachah ei fam o fod yn frenhines, o herwydd ei delw-addoliaeth: 18 yn dwyn y pethau cyssegredig i dŷ Dduw, ac yn cael hir heddwch.

Cyn CRIST Cylch 941.

AC yspryd DUW a ddaeth ar
Azarïah mab Oded.
2 Ac efe a aeth allan [2] o flaen Asa, 2 *i gyfarfod.*
ac a ddywedodd wrtho, O Asa, a
holl Judah, a Benjamin, gwrandêwch
fi; [a] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â chwi, a Iago 4. 8.
tra fyddoch gyd âg ef; ac [b] os ceis- b ad. 4, 15. 1 Chron. 28. 9.
iwch ef, chwi a'i cewch ef: ond [c] os pen. 33. 12, 13.
gwrthodwch chwi ef, yntau a'ch Matt. 7. 7.
gwrthyd chwithau. c pen. 24. 20.
3 [d] Dyddiau lawer *y bu* Israel heb d Hos. 3. 4.
y gwir DDUW, a heb offeiriad yn
ddysgawdwr, a heb gyfraith.
4 Ond [e] pan ddychwelent yn eu e Deut. 4. 29.
cyfyngdra at ARGLWYDD DDUW Is-
rael, a'i geisio ef, efe a geid ganddynt.
5 Ac [f] yn yr amseroedd hynny nid f Barn. 5. 6.
oedd heddwch i'r hwn oedd yn myn-
ed allan, nac i'r hwn oedd yn dyfod
i mewn: ond blinder lawer *oedd* ar
holl breswylwyr y gwledydd.
6 A chenedl a [3] ddinystriwyd gan 3 Heb. *ddryll-iwyd.*
genedl, a dinas gan ddinas: oblegid
DUW oedd yn eu poeni hwy â phob
aflwydd.
7 Ymgryfhêwch gan hynny, ac na
laesed eich dwylaw: canys y mae
gwobr i'ch gwaith chwi.
8 A phan glybu Asa y geiriau hyn,
a phrophwydoliaeth Oded y pro-
phwyd, efe a gryfhaodd, ac a fwr-
iodd ymaith y [4] ffiaidd *eilunod* o holl 4 Heb. *ffieidd-dra.*
wlad Judah, a Benjamin, ac o'r holl
ddinasoedd a ennillasai efe o fynydd
Ephraim, ac a adnewyddodd allor
yr ARGLWYDD, yr hon *oedd* o flaen
porth yr ARGLWYDD.
9 Ac efe a gynhullodd holl Judah,
a Benjamin, a'r [g] dïeithriaid gyd â g pen. 11. 16.
hwynt, o Ephraim a Manasseh, ac
o Simeon: canys hwy a syrthiasant
atto ef yn aml o Israel, pan welsant
fod yr ARGLWYDD ei DDUW gyd
âg ef.
10 Felly hwy a ymgynnullasant i Je-
rusalem, yn y trydydd mis, yn y bym-
thegfed flwyddyn o deyrnasiad Asa.
11 A hwy a aberthasant i'r AR-
GLWYDD y dwthwn hwnnw, o'r [h] an- h pen. 14. 13.
rhaith a ddygasent, saith gant o
eidionau, a saith mil o ddefaid.
12 A hwy a aethant dan gyfammod
i geisio ARGLWYDD DDUW eu tadau,
â'u holl galon, ac â'u holl enaid:
13 A [i] phwy bynnag ni cheisiai AR- i Deut. 13. 5, 9, 15.

Cyn CRIST 941.

GLWYDD DDUW Israel, fod ei roddi
ef i farwolaeth, yn fychan *ac* yn
fawr, yn wr *ac* yn wraig.
14 A hwy a dyngasant i'r AR-
GLWYDD â llef uchel, ac â bloedd,
âg udgyrn hefyd, ac â thrwmpedau.
15 A holl Judah a lawenychasant o
herwydd y llw; canys â'u holl galon
k ad. 2. y tyngasent, ac [k] â'u holl ewyllys y
ceisiasant ef, a hwy a'i cawsant ef:
a'r ARGLWYDD a roddodd lonydd-
wch iddynt o amgylch.
16 ¶ A'r brenhin Asa a symmud-
l 1 Bren. 15. 13. odd [l] Maachah ei fam o *fod* yn fren-
hines; o herwydd gwneuthur o honi
5 Heb. *ddychryn.* [5] ddelw mewn llwyn: ac Asa a dor-
rodd ei delw hi, ac a'*i* drylliodd, ac
a'*i* llosgodd wrth afon Cidron.
m pen. 14. 3, 5. 17 Ond [m] ni thynnwyd ymaith yr
uchelfeydd o Israel: etto yr oedd
calon Asa yn berffaith ei holl
ddyddiau ef.
18 ¶ Ac efe a ddug i mewn i dŷ
yr ARGLWYDD yr hyn a gyssegrasai
ei dad, a'r hyn a gyssegrasai efe ei
hun, arian, ac aur, a llestri.
19 Ac ni bu ryfel *mwyach* hyd y
bymthegfed flwyddyn ar hugain o
deyrnasiad Asa.

PENNOD XVI.

1 *Asa, trwy gymmorth y Syriaid, yn rhwystro i Baasa adeiladu Ramah.* 7 *Hanani yn ei argyhoeddi ef am hynny, ac yntau yn ei fwrw ef y'ngharchar.* 11 *Ym mhlith ei weithredoedd eraill, y mae efe, yn ei glefyd, yn ymgais, nid â Duw, ond â'r physygwyr.* 13 *Ei farwolaeth ef a'i gladdedigaeth.*

940. YN yr unfed flwyddyn ar bym-
theg ar hugain o deyrnasiad
a 1 Bren. 15. 17. Asa, [a] y daeth Baasa brenhin Israel
i fynu yn erbyn Judah, ac a adeil-
adodd Ramah, fel na adawai *i neb*
fyned allan na dyfod i mewn at Asa
brenhin Judah.
2 Yna Asa a ddug allan arian, ac
aur, o drysorau tŷ yr ARGLWYDD, a
thŷ y brenhin, ac a'*i* hanfonodd at
Benhadad brenhin Syria, yr hwn
2 Heb. *Darmesec.* oedd yn trigo yn [2] Damascus, gan
ddywedyd,
3 Cyfammod *sydd* rhyngof fi a
thi, fel *y bu* rhwng fy nhad i a'th
dad dithau: wele, anfonais attat
arian, ac aur; dos, torr dy gyfam-
mod â Baasa brenhin Israel, fel y
cilio efe oddi wrthyf fi.
4 A Benhadad a wrandawodd ar y
brenhin Asa, ac a anfonodd dywys-
ogion ei luoedd yn erbyn dinasoedd
Israel, a hwy a darawsant Ijon, a
Dan, ac Abel-maim, a holl drysor-
ddinasoedd Naphtali.

5 A phan glybu Baasa *hynny*, efe Cyn CRIST 940.
a beidiodd âg adeiladu Ramah, ac
a adawodd ei waith i sefyll.
6 Yna Asa y brenhin a gymmerth
holl Judah, a hwy a gludasant
ymaith gerrig Ramah, a'i choed, â'r
rhai yr adeiladai Baasa; ac a adeil-
adodd â hwynt Geba, a Mispah.
7 ¶ Y pryd hwnnw y daeth [b] Han- b 1 Bren. 16. 1. pen. 19. 2.
ani y gweledydd at Asa brenhin Ju-
dah, ac a ddywedodd wrtho, Gan i ti
roi dy bwys ar frenhin Syria, ac na
roddaist dy bwys ar yr ARGLWYDD
dy DDUW, am hynny y dïangodd
llu brenhin Syria o'th law di.
8 Onid oedd [c] yr Ethiopiaid a'r Lub- 941.
iaid yn [3] llu dirfawr, â cherbydau ac c pen. 14. 9. 3 Heb. *lliaws.*
â gwŷr meirch yn aml iawn? ond am
i ti roi dy bwys ar yr ARGLWYDD, efe
a'u rhoddodd hwynt yn dy law di.
9 Canys [d] y mae llygaid yr AR- d Job 34. 21.
GLWYDD yn edrych ar yr holl ddae- Diar. 5. 21. a 15. 3.
ar, [4] i'w ddangos ei hun yn gryf gyd Jer. 16. 17. a 32. 19.
â'r rhai sydd a'u calon yn berffaith Zech. 4. 10.
tu ag atto ef. Ynfyd y gwnaeth- 4 Heb. *i ymgryfhau.*
ost yn hyn; am hynny [e] rhyfeloedd
fydd i'th erbyn o hyn allan. e 1 Bren. 15. 32.
10 Yno y digiodd Asa wrth y gwel-
edydd, ac a'i rhoddodd ef mewn
carchardy; canys *yr oedd efe* yn
ddigllawn wrtho am *y peth* hyn.
Ac Asa a [5] orthrymmodd *rai* o'r 5 Heb. *ysigodd.*
bobl y pryd hwnnw.
11 ¶ Ac wele, gweithredoedd Asa,
y rhai cyntaf a'r rhai diweddaf,
wele, *y maent* yn ysgrifenedig yn
llyfr brenhinoedd Judah ac Israel.
12 Ac Asa a glefychodd o'i draed
yn y bedwaredd flwyddyn ar bym-
theg ar hugain o'i deyrnasiad, nes
i'w glefyd *fyned* yn ddirfawr; etto
ni cheisiodd efe yr ARGLWYDD yn
ei glefyd, ond y meddygon.
13 ¶ Ac Asa a hunodd gyd â'i 914.
dadau, ac a fu farw yn yr unfed
flwyddyn a deugain o'i deyrnasiad.
14 A chladdasant ef yn ei feddrod
ei hun, yr hwn a [6] wnaethai efe iddo 6 Heb. *gloddiasai.*
yn ninas Dafydd, a rhoddasant ef i
orwedd mewn gwely a lanwasid [f] â f Gen. 50. 2.
phêr-aroglau o amryw rywogaeth-
au, wedi eu gwneuthur trwy waith
apothecari; a hwy a gynneuasant
iddo ef [g] gynneu mawr iawn. g pen. 21. 19.

PENNOD XVII.

1 *Jehosaphat yn dyfod ar ol Asa, yn teyrnasu yn ddaionus, ac yn ffynnu;* 7 *yn anfon Lefiaid gyd â'r pennaethiaid i ddysgu Judah.* 10 *Duw yn dychrynu ei elynion ef, a rhai o honynt yn dwyn iddo anrhegion a theyrnged.* 12 *Ei fawredd, a'i gapteniaid, a'i luoedd ef.*

Cyn CRIST 914.

A [a]JEHOSAPHAT ei fab a deyrn-
asodd yn ei le ef, ac a ymgryf-
haodd yn erbyn Israel.
2 Ac efe a roddodd fyddinoedd
ym mhob un o gaerog ddinasoedd
Judah, ac a roddes raglawiaid yng
ngwlad Judah ac yn [b]ninasoedd
Ephraim, y rhai a ennillasai Asa ei
dad ef.
3 A'r ARGLWYDD a fu gyd â Je-
hosaphat, o herwydd iddo rodio yn
ffyrdd cyntaf Dafydd ei dad, ac nad
ymofynodd â Baalim:
4 Eithr DUW ei dad a geisiodd efe,
ac yn ei orchymynion ef y rhodiodd,
ac nid yn ol gweithredoedd Israel.
5 Am hynny yr ARGLWYDD a sicr-
haodd y frenhiniaeth yn ei law ef;
a holl Judah [c]a roddasant anrhegion
i Jehosaphat; ac yr ydoedd iddo
olud ac anrhydedd yn helaeth.
6 [2]Ac efe a ddyrchafodd ei galon
yn ffyrdd yr ARGLWYDD: ac [d]efe
a fwriodd hefyd yr uchelfeydd a'r
llwyni allan o Judah.
913. 7 ¶ Hefyd yn y drydedd flwyddyn
o'i deyrnasiad, efe a anfonodd at ei
dywysogion, *sef* Benhail, ac Obadïah,
a Zecharïah, a Nethaneel, a Michaiah,
iah, i ddysgu yn ninasoedd Judah.
912. 8 A chyd â hwynt *yr anfonodd*
efe Lefiaid, Semaiah, a Nethanïah,
a Zebadïah, ac Asahel, a Semira-
moth, a Jehonathan, ac Adonïah, a
Thobïah, a Thob-adonïah, y Lefiaid;
a chyd â hwynt Elisama, a Jeho-
ram, yr offeiriaid.
9 A hwy a ddysgasant yn Judah,
a chyd â hwynt *yr oedd* llyfr cyf-
raith yr ARGLWYDD: felly yr am-
gylchasant hwy holl ddinasoedd
Judah, ac y dysgasant y bobl.
10 ¶ Ac [e]arswyd yr ARGLWYDD
oedd ar holl deyrnasoedd y gwled-
ydd *oedd* o amgylch Judah, fel nad
ymladdasant hwy yn erbyn Jeho-
saphat.
11 A *rhai* o'r Philistiaid oedd yn
dwyn i Jehosaphat anrhegion, a
theyrnged o arian: yr Arabiaid hef-
yd oedd yn dwyn iddo ef ddïadell-
oedd, saith mil a saith gant o hyrdd-
od, a saith mil a saith gant o fychod.
12 ¶ Felly Jehosaphat oedd yn
myned rhagddo, ac yn cynnyddu yn
uchel; ac efe a adeiladodd yn Ju-
dah [3]balasau, a dinasoedd trysorau.
13 A llawer o waith oedd ganddo
ef yn ninasoedd Judah; a rhyfel-
wyr cedyrn nerthol yn Jerusalem.
14 A dyma eu rhifedi hwynt, yn
ol tŷ eu tadau: O Judah yn dywys-
ogion miloedd, *yr oedd* Adnah y
pennaf, a chyd âg ef dri chàn mil *o*
wŷr cedyrn nerthol.
15 A cher ei law ef, Jehohanan y
tywysog, a chyd âg ef ddau cant a
phedwar ugain mil.
16 A cher llaw iddo ef, Amasïah
mab Zichri, yr hwn o'i wirfodd a
ymroddodd i'r ARGLWYDD; a chyd
âg ef ddau càn mil *o wŷr* cedyrn
nerthol.
17 Ac o Benjamin, *yr oedd* Elïada
yn *wr* cadarn nerthol, a chyd âg ef
ddau càn mil yn arfogion â bwäau
a thariannau.
18 A cher llaw iddo ef, Jehozabad,
a chyd âg ef gant a phedwar ugain
mil yn barod i ryfel.
19 Y rhai hyn oedd yn gwasan-
aethu y brenhin, heb law y [f]rhai a
roddasai y brenhin yn y dinasoedd
caerog, trwy holl Judah.

Cyn CRIST 912.

a 1 Bren. 15. 24.
b pen. 15. 8.
c 1 Sam. 10. 27.
2 Neu, *A'i galon a ymgysurodd.*
d Edrych 1 Bren. 22. 43. pen. 20. 33.
e Gen. 35. 5.
3 Neu, *gestyll.*
f ad. 2.

PENNOD XVIII.

1 *Jehosaphat yn ymgyfathrachu âg Ahab, ac yn myned gyd âg ef i Ramoth-Gilead.* 4 *Gau-brophwydi yn twyllo Ahab, a'i ladd ef yn ol gair Micheah.*

897. AC i Jehosaphat yr ydoedd golud
ac anrhydedd yn helaeth; ac
efe [a]a ymgyfathrachodd âg Ahab.
2 [b]Ac ym mhen *ennyd* o flynydd-
oedd efe a aeth i waered at Ahab i
Samaria. Ac Ahab a laddodd ddef-
aid a gwartheg lawer, iddo ef ac
i'r bobl *oedd* gyd âg ef, ac a'i han-
nogodd ef i fyned i fynu *gyd âg*
ef i Ramoth-Gilead.
3 Ac Ahab brenhin Israel a ddy-
wedodd wrth Jehosaphat brenhin
Judah, A âi di gyd â mi i Ramoth-
Gilead? Yntau a ddywedodd wrtho,
Yr ydwyf fi fel tithau, a'm pobl i
fel dy bobl dithau, a *byddwn* gyd
â thi yn y rhyfel.
4 ¶ Jehosaphat hefyd a ddywed-
odd wrth frenhin Israel, [c]Ymgyng-
hora, attolwg, heddyw â gair yr AR-
GLWYDD.
5 Am hynny brenhin Israel a gasgl-
odd o'r prophwydi bedwar cant o
wŷr, ac a ddywedodd wrthynt, A
awn ni yn erbyn Ramoth-Gilead i
ryfel, neu a beidiaf fi? Dywedasant
hwythau, Dos i fynu; canys DUW
a'*i* dyry yn llaw y brenhin.
6 Ond Jehosaphat a ddywedodd,
Onid *oes* yma *un* prophwyd i'r AR-
GLWYDD etto mwyach, fel yr ym-
gynghorem âg ef?
7 A brenhin Israel a ddywedodd

a 2 Bren. 8. 18.
b 1 Bren. 22. 2.
c 1 Sam. 23. 2, 4, 9. 2 Sam. 2. 1.

Cyn CRIST 897.

wrth Jehosaphat, *Y mae* etto un gwr trwy yr hwn *y gallem* ymgynghori â'r ARGLWYDD: ond y mae yn gas gennyf fi ef: canys nid yw yn prophwydo i mi ddaioni, ond drygioni erioed: efe *yw* Micheah mab Imla. A dywedodd Jehosaphat, Na ddyweded y brenhin felly.

8 A brenhin Israel a alwodd ar un *o'i* [2]ystafellyddion, ac a ddywedodd, Prysura Micheah mab Imla.

9 A brenhin Israel a Jehosaphat brenhin Judah oeddynt yn eistedd bob un ar ei deyrn-gadair, wedi eu gwisgo mewn *brenhinol* wisgoedd, eistedd yr oeddynt mewn llannerch *wrth* ddrws porth Samaria; a'r holl brophwydi oedd yn prophwydo ger eu bron hwynt.

10 A Sedecïah mab Cenaanah a wnaethai iddo ei hun gyrn heiyrn, ac efe a ddywedodd, Fel hyn y dywedodd yr ARGLWYDD, A'r rhai hyn y corni di y Syriaid, nes i ti eu difa hwynt.

11 A'r holl brophwydi oedd yn prophwydo fel hyn, gan ddywedyd, Dos i fynu i Ramoth-Gilead, a ffynna: canys yr ARGLWYDD *a'i* dyry *hi* yn llaw y brenhin.

12 A'r gennad a aethai i alw Micheah, a lefarodd wrtho ef, gan ddywedyd, Wele eiriau y prophwydi yn [3]un-air yn dda i'r brenhin: bydded gan hynny, attolwg, dy air dithau fel un o'r rhai hynny, a dywed y goreu.

13 A Micheah a ddywedodd, *Fel mai* byw yr ARGLWYDD, [d]yr hyn a ddywedo fy NUW, hynny a lefaraf fi.

14 A phan ddaeth efe at y brenhin, y brenhin a ddywedodd wrtho, Micheah, a awn ni i ryfel yn erbyn Ramoth-Gilead, neu a beidiaf fi? Dywedodd yntau, Ewch i fynu, a ffynnwch, a rhoddir hwynt yn eich llaw chwi.

15 A'r brenhin a ddywedodd wrtho, Pa sawl gwaith y'th dynghedaf di, na lefarech wrthyf fi ond gwirionedd yn enw yr ARGLWYDD?

16 Yna efe a ddywedodd, Gwelais holl Israel yn wasgaredig ar y mynyddoedd, fel defaid ni *byddai* iddynt fugail. A dywedodd yr ARGLWYDD, Nid *oes* feistr arnynt hwy; dychweled pob un i'w dŷ ei hun mewn tangnefedd.

17 (A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, Oni ddywedais i wrthyt, na phrophwydai efe [4]ddaioni i mi, ond drygioni?)

[2] Neu, *eunuchiaid.*

[3] Heb. *un enau.*

[d] Num. 22. 18, 20. 35. & 23. 12, 26. a 24. 13. 1 Bren. 22. 14.

[4] Neu, *er drygioni.*

18 Yntau a ddywedodd, Gan hynny gwrando air yr ARGLWYDD; Gwelais yr ARGLWYDD yn eistedd ar ei orseddfa, a holl lu y nefoedd yn sefyll ar ei ddeheulaw, ac *ar* ei law aswy.

19 A dywedodd yr ARGLWYDD, Pwy a dwylla Ahab brenhin Israel, fel yr elo efe i fynu, ac y syrthio yn Ramoth-Gilead? Ac un a lefarodd gan ddywedyd fel hyn, ac arall gan ddywedyd fel hyn.

20 Yna [e]yspryd a aeth allan, ac a safodd ger bron yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Myfi a'i twyllaf ef. A dywedodd yr ARGLWYDD wrtho, Pa fodd?

21 Dywedodd yntau, Myfi a âf allan, ac a fyddaf yn yspryd celwyddog y'ngenau ei holl brophwydi ef. A dywedodd *yr ARGLWYDD*, Twylli, a gorchfygi: dos allan, a gwna felly.

22 Ac yn awr wele, yr [f]ARGLWYDD a roddodd yspryd celwyddog y'ngenau dy brophwydi hyn; a'r ARGLWYDD a lefarodd ddrwg am danat ti.

23 Yna Sedecïah mab Cenaanah a nesaodd, ac [g]a darawodd Micheah dan *ei* gern, ac a ddywedodd, Pa ffordd yr aeth yspryd yr ARGLWYDD oddi wrthyf fi i ymddiddan â thydi?

24 A Micheah a ddywedodd, Wele, ti a gei weled y dwthwn hwnnw, pan elych di [5]o ystafell i ystafell i ymguddio.

25 A brenhin Israel a ddywedodd, Cymmerwch Micheah, a dygwch ef yn ei ol at Amon tywysog y ddinas, ac at Joas mab y brenhin;

26 A dywedwch, Fel hyn y dywedodd y brenhin, Rhowch hwn yn y carchardy, a bwydwch ef â bara cystudd, ac â dwfr blinder, nes i mi ddyfod eilwaith mewn heddwch.

27 Yna y dywedodd Micheah, Os gan ddychwelyd y dychweli di mewn heddwch, ni lefarodd yr ARGLWYDD ynof fi. Efe a ddywedodd hefyd, Gwrandêwch *hyn*, yr holl bobl.

28 Felly brenhin Israel a Jehosaphat brenhin Judah a aethant i fynu i Ramoth-Gilead.

29 A brenhin Israel a ddywedodd wrth Jehosaphat, Mi a newidiaf fy nillad, ac a âf i'r rhyfel; ond gwisg di dy ddillad. Felly brenhin Israel a newidiodd ei ddillad, a hwy a aethant i'r rhyfel.

30 A brenhin Syria a orchymynasai i dywysogion y cerbydau y rhai *oedd* ganddo ef, gan ddywedyd, Nac

Cyn CRIST 897.

[e] Job 1. 6.

[f] Job 12. 16. Es. 19. 14. Ezec. 14. 9.

[g] Jer. 20. 2. Marc 14. 65. Act. 23. 2.

[5] Heb. *i ystafell mewn ystafell.*

Cyn CRIST 897.

ymleddwch â bychan nac â mawr,
ond â brenhin Israel yn unig.
31 A phan welodd tywysogion y
cerbydau Jehosaphat, hwy a ddy-
wedasant, Brenhin Israel *yw* efe. A
hwy a [6] droisant i ymladd yn ei er-
byn ef: ond Jehosaphat a waedd-
odd, a'r ARGLWYDD a'i cynnorthwy-
odd ef, a DUW a'u gyrrodd hwynt
oddi wrtho ef.
32 A phan welodd tywysogion y
cerbydau nad brenhin Israel oedd
efe, hwy a ddychwelasant oddi ar
ei ol ef.
33 A *rhyw* wr a dynnodd mewn
bwa [7] ar ei amcan, ac a darawodd
frenhin Israel [8] rhwng cyssylltiadau
y llurig: am hynny efe a ddywed-
odd wrth ei gerbydwr, Tro dy law,
a dwg fi allan o'r gâd; canys fe'm
clwyfwyd i.
34 A'r rhyfel a gryfhaodd y dw-
thwn hwnnw; a brenhin Israel a
gynhelid yn *ei* gerbyd yn erbyn y
Syriaid hyd yr hwyr: ac efe a fu
farw ynghylch machludiad haul.

PENNOD XIX.

1 Jehu yn ceryddu Jehosaphat, ac yntau yn ymweled â'i deyrnas, 5 ac yn rhoi athrawiaeth i'w farnwyr, 8 ac i'r offeiriaid a'r Lefiaid.

896. A JEHOSAPHAT brenhin Judah
a ddychwelodd i'w dŷ ei hun i
Jerusalem mewn heddwch.
2 A Jehu mab Hanani [a] y gweled-
ydd, a aeth o'i flaen ef, ac a ddywed-
odd wrth y brenhin Jehosaphat, Ai
cynnorthwyo yr annuwiol, a [b] charu
y rhai oedd yn casâu yr ARGLWYDD,
a wneit ti? am hyn digofaint oddi
wrth yr ARGLWYDD *sydd* arnat ti.
3 Er hynny [c] pethau da a gafwyd
ynot ti; canys ti a dynnaist ymaith
y llwyni o'r wlad, ac a barottoaist
dy galon i geisio DUW.
4 A Jehosaphat a drigodd yn Jeru-
salem: ac efe a [2] aeth drachefn trwy
y bobl o Beerseba hyd fynydd E-
phraim, ac a'u dug hwynt eilwaith
at ARGLWYDD DDUW eu tadau.
5 ¶ Ac efe a osododd farnwyr yn
y wlad, trwy holl ddinasoedd caerog
Judah, o ddinas bwy gilydd;
6 Ac efe a ddywedodd wrth y
barnwyr, Edrychwch beth a wnel-
och: canys [d] nid dros ddyn yr yd-
ych yn barnu, ond dros yr AR-
GLWYDD; ac [e] *efe a fydd* gyd â
chwi [3] wrth roddi barn.
7 Yn awr gan hynny bydded ofn
yr ARGLWYDD arnoch chwi; gwyl-
iwch a gwnewch *hynny:* o herwydd

[6] *amgylchasant.*
[7] Heb. *yn ei wiriondeb.*
[8] Heb. *rhwng y cyssylltiadau, a rhwng y ddwyfronneg.*
[a] 1 Sam. 9. 9.
[b] Ps. 139. 21.
[c] pen. 17. 4, 6. Edrych pen. 12. 12.
[2] Heb. *ddychwelodd, ac a aeth.*
[d] Deut. 1. 17.
[e] Ps. 82. 1. Preg. 5. 8.
[3] Heb. *yn achos y farn.*

[f] nid *oes* anwiredd gyd â'r ARGLWYDD
ein DUW, na [g] derbyn wyneb, na
chymmeryd gwobr.
8 ¶ A Jehosaphat [h] a osododd hef-
yd yn Jerusalem *rai* o'r Lefiaid, ac
o'r offeiriaid, ac o bennau tadau Is-
rael, *i drin* barnedigaethau yr AR-
GLWYDD, ac amrafaelion, pan ddy-
chwelent i Jerusalem.
9 Ac efe a orchymynodd iddynt,
gan ddywedyd, Fel hyn y gwnewch
mewn ofn yr ARGLWYDD, mewn
ffyddlondeb, ac â chalon berffaith.
10 [i] A pha amrafael bynnag a ddêl
attoch chwi oddi wrth eich brodyr, y
rhai sydd yn trigo yn eu dinasoedd,
rhwng gwaed a gwaed, rhwng cyf-
raith a gorchymyn, deddfau a barn-
edigaethau, rhybuddiwch hwynt na
throseddont yn erbyn yr ARGLWYDD,
a bod digofaint arnoch chwi, ac ar
eich brodyr: felly gwnewch ac na
throseddwch.
11 Ac wele, Amariah yr arch-
offeiriad *sydd* arnoch chwi [k] ym mhob
peth *a berthyn i'r* ARGLWYDD; a
Zebadïah mab Ismael, blaenor tŷ
Judah, ym mhob achos i'r brenhin;
a'r Lefiaid yn swyddogion ger eich
bron chwi. Ymwrolwch, a gwnewch
hynny, a'r ARGLWYDD fydd gyd â'r
daionus.

PENNOD XX.

1 Jehosaphat yn ei ofn yn cyhoeddi ympryd, 5 ac yn gweddïo. 14 Prophwydoliaeth Jahaziel. 20 Jehosaphat yn cynghori y bobl, ac yn gosod cantorion i foliannu yr Arglwydd. 22 Mawr ddinystr y gelynion. 26 Y bobl, wedi bendithio Duw yn Berachah, yn dychwelyd mewn gorfoledd. 31 Teyrnasiad Jehosaphat. 35 Ei longau ef ac Ahazïah yn dryllio.

AC wedi hyn meibion Moab a
meibion Ammon a ddaethant,
a chyd â hwynt *eraill* heb law yr
Ammoniaid, yn erbyn Jehosaphat,
i ryfel.
2 Yna y deuwyd ac y mynegwyd
i Jehosaphat, gan ddywedyd, Tyrfa
fawr a ddaeth yn dy erbyn di o'r
tu hwnt i'r môr, o Syria; ac wele
y maent hwy yn Hasason-Tamar,
honno *yw* En-gedi.
3 A Jehosaphat a ofnodd, ac a
[2] ymroddodd i geisio yr ARGLWYDD;
ac a gyhoeddodd ympryd trwy holl
Judah.
4 A Judah a ymgasglasant i ofyn
cymmorth gan yr ARGLWYDD: can-
ys hwy a ddaethant o holl ddinas-
oedd Judah i geisio yr ARGLWYDD.
5 ¶ A Jehosaphat a safodd yng
nghynnulleidfa Judah a Jerusalem,

Cyn CRIST 896.

[f] Deut. 32. 4. Rhuf. 9. 14.
[g] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17.
[h] Deut. 16. 18.
[i] Deut. 17. 8.
[k] 1 Chron. 26. 30.
[2] Heb. *roddodd ei wyneb.*

Cyn CRIST 896.

yn nhŷ yr ARGLWYDD, o flaen y
cyntedd newydd,
6 Ac a ddywedodd, O ARGLWYDD
DDUW ein tadau, onid *wyt* ti yn
DDUW yn y nefoedd, ac yn llywodr-
aethu ar holl deyrnasoedd y cen-
hedloedd; ac [a] *onid* yn dy law di *y*
mae nerth a chadernid, fel nad oes
a ddichon dy wrthwynebu di?
7 Onid tydi ein DUW ni a yrraist
ymaith breswylwyr y wlad hon o
flaen dy bobl Israel, ac a'i rhodd-
aist hi i had Abraham [b] dy garcdigol
yn dragywydd?
8 A thrigasant ynddi, ac adeilad-
asant i ti ynddi gyssegr i'th enw,
gan ddywedyd,
9 [c] *Pan* ddêl niwed arnom ni, *sef*
cleddyf, barnedigaeth, neu haint
y nodau, neu newyn; os safwn o
flaen y tŷ hwn, a cher dy fron di,
(canys dy enw di *sydd* yn y tŷ
hwn,) a gwaeddi arnat yn ein cyf-
yngdra, ti a wrandewi ac a'n gwar-
edi ni.
10 Ac yn awr wele feibion Am-
mon a Moab, a *thrigolion* mynydd
Seir, y rhai [d] ni chaniatteaist i Is-
rael fyned attynt, pan ddaethant o
wlad yr Aipht; ond [e] hwy a droi-
sant oddi wrthynt, ac ni ddifethas-
ant hwynt:
11 Etto wele hwynt-hwy yn talu
i ni, gan ddyfod i'n bwrw ni allan
o'th etifeddiaeth di, yr hon a
wnaethost i ni ei hetifeddu.
12 O ein DUW ni, oni ferni di
hwynt? canys nid *oes* gennym ni
nerth *i sefyll* o flaen y dyrfa fawr
hon sydd yn dyfod i'n herbyn; ac
ni wyddom ni beth a wnawn: ond
[f] arnat ti *y mae* ein llygaid.
13 A holl Judah oedd yn sefyll ger
bron yr ARGLWYDD, â'u rhai bach,
eu gwragedd, a'u plant.
14 ¶ Yna ar Jahaziel mab Zecha-
rïah, fab Benaiah, fab Jeiel, fab
Mattanïah, Lefiad o feibion Asaph,
[g] y daeth yspryd yr ARGLWYDD yng
nghanol y gynnulleidfa.
15 Ac efe a ddywedodd, Gwran-
dêwch holl Judah, a thrigolion Je-
rusalem, a *thithau* frenhin Jehosa-
phat, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
wrthych chwi, [h] Nac ofnwch, ac na
ddigalonnwch rhag y dyrfa fawr
hon: canys nid eiddoch chwi y
rhyfel, eithr eiddo DUW.
16 Y fory ewch i waered yn eu
herbyn hwynt; wele hwynt yn dy-
fod i fynu wrth riw Sis, a chwi a'u

a 1 Chron. 29. 12. Matt. 6. 13.
b Iago 2. 23.
c 1 Bren. 8. 33, 37. pen. 6. 28.
d Deut. 2. 4, 9, 19.
e Num. 20. 21.
f Ps. 25. 15. a 123. 1, 2. a 141. 8.
g Num. 11. 25, 26. a 24. 2. pen. 24. 20.
h Exod. 14. 13, 14.

goddiweddwch hwynt y'nghwrr [3] yr
afon, tu ag anialwch Jeruel.
17 [i] Nid *rhaid* i chwi ymladd yn
y rhyfel hwn: sefwch yn llonydd,
a gwelwch ymwared yr ARGLWYDD
tu ag attoch, O Judah a Jerusa-
lem: nac ofnwch, ac na ddigalon-
nwch: ewch y fory allan yn eu
herbyn hwynt, a'r ARGLWYDD *fydd*
gyd â chwi.
18 A Jehosaphat a ymgrymmodd i
lawr ar ei wyneb: holl Judah hefyd
a holl drigolion Jerusalem a syrth-
iasant ger bron yr ARGLWYDD, gan
addoli yr ARGLWYDD.
19 A'r Lefiaid, o feibion y Co-
hathiaid, ac o feibion y Corhiaid, a
gyfodasant i foliannu ARGLWYDD
DDUW Israel â llef uchel ddyrch-
afedig.
20 ¶ A hwy a gyfodasant yn fore,
ac a aethant i anialwch Tecoa: ac
wrth fyned o honynt, Jehosaphat a
safodd, ac a ddywedodd, Gwran-
dêwch fi, O Judah, a thrigolion
Jerusalem; [k] Credwch yn yr AR-
GLWYDD eich DUW, a chwi a sicr-
hêir; coeliwch ei brophwydi ef, a
chwi a ffynnwch.
21 Ac efe a ymgynghorodd â'r
bobl, ac a osododd gantorion i'r
ARGLWYDD, a rhai i foliannu pryd-
ferthwch sancteiddrwydd, pan aent
allan o flaen y rhyfelwyr; ac i ddy-
wedyd, [l] Clodforwch yr ARGLWYDD,
[m] o herwydd ei drugaredd *a bery* yn
dragywydd.
22 ¶ Ac yn yr amser y dechreuas-
ant hwy y gân a'r moliant, [n] y rhodd-
odd yr ARGLWYDD gynllwynwyr
yn erbyn meibion Ammon, Moab, a
thrigolion mynydd Seir, y rhai oedd
yn dyfod yn erbyn Judah; a hwy a
[4] laddasant bawb eu gilydd.
23 Canys meibion Ammon a Moab
a gyfodasant yn erbyn trigolion
mynydd Seir, i'w difrodi, ac i'w di-
fetha *hwynt:* a phan orphenasant
hwy drigolion Seir, hwy a helpias-
ant ddifetha pawb eu gilydd.
24 A phan ddaeth Judah hyd [5] Mis-
pah yn yr anialwch, hwy a edrych-
asant ar y dyrfa, ac wele hwynt yn
gelaneddau meirwon yn gorwedd ar
y ddaear, ac [6] heb *un* dïangol.
25 A phan ddaeth Jehosaphat a'i
bobl i ysglyfaethu eu hyspail hwynt,
hwy a gawsant yn eu mysg hwy
lawer o olud, gyd â'r cyrph meirw,
a thlysau dymunol, yr hyn a ysglyf-
aethasant iddynt, beth anfeidrol: a

Cyn CRIST 896.
3 Neu, *y dyffryn.*
i Exod. 14. 13, 14.
k Es. 7. 9.
l Ps. 136. 1.
m 1 Chron. 16. 41.
n Barn. 7. 22. 1 Sam. 14. 20.
4 Neu, *darawsant.*
5 *tŵr y gwylwyr.*
6 Heb. *nid oedd ddiangfa.*

Cyn CRIST 896.

thridiau y buant yn ysglyfaethu yr
yspail; canys mawr *oedd.*
26 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd yr
ymgynnullasant i ddyffryn [7] y fen-
dith; canys yno y bendithiasant yr
ARGLWYDD: am hynny y gelwir enw
y fan honno, Dyffryn [8] y fendith hyd
heddyw.
27 Yna y dychwelodd holl wŷr Ju-
dah a Jerusalem, a Jehosaphat yn
flaenor iddynt, i fyned yn eu hol i
Jerusalem mewn llawenydd; canys
yr ARGLWYDD a roddasai lawenydd
iddynt hwy ar eu gelynion.
28 A hwy a ddaethant i Jerusa-
lem â nablau, a thelynau, ac ud-
gyrn, i dŷ yr ARGLWYDD.
29 Ac [o] ofn DUW oedd ar holl deyrn-
asoedd y ddaear, pan glywsant hwy
fel y rhyfelasai yr ARGLWYDD yn
erbyn gelynion Israel.
30 Felly teyrnas Jehosaphat a
gafodd lonydd: canys ei DDUW a
roddodd iddo lonyddwch o am-
gylch.
31 ¶ [p] A Jehosaphat a deyrnasodd
ar Judah: mab pymtheng mlwydd
ar hugain *oedd efe* pan ddechreu-
odd deyrnasu, a phùm mlynedd ar
hugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem: ac enw ei fam ef *oedd* Azu-
bah merch Silhi.
32 Ac efe a rodiodd yn ffordd Asa
ei dad, ac ni chiliodd oddi wrthi,
gan wneuthur yr hyn *oedd* uniawn
y'ngolwg yr ARGLWYDD.
33 Er hynny [q] ni thynnwyd yr
uchelfeydd ymaith: canys ni pha-
rottoisai y bobl eu calon etto at
DDUW eu tadau.
34 A'r rhan arall o'r gweithred-
oedd cyntaf a diweddaf i Jehosa-
phat, wele hwy yn ysgrifenedig ym
mysg geiriau Jehu mab Hanani, [r] yr
hwn [9] y crybwyllir am dano yn llyfr
brenhinoedd Israel.
35 ¶ Ac wedi hyn [s] Jehosaphat
brenhin Judah a ymgyfeillodd âg
Ahazïah brenhin Israel, yr hwn a
ymroddasai i ddrygioni.
36 Ac efe a unodd âg ef ar
wneuthur llongau i fyned i Tarsis:
a gwnaethant y llongau yn Esion-
gaber.
37 Yna Elïezer mab Dodafah o
Maresah a brophwydodd yn erbyn
Jehosaphat, gan ddywedyd, O her-
wydd i ti ymgyfeillachu âg Ahazïah,
yr ARGLWYDD a ddrylliodd dy waith
di. A'r llongau a ddrylliwyd, fel na
allasant fyned i Tarsis.

[7] *Berachah.*
[8] *Berachah.*
[o] pen. 17. 10.
[p] 1 Bren. 22. 41, &c.
[q] Edrych pen. 17. 6.
[r] 1 Bren. 16. 1, 7.
[9] Heb. *a ddyrchafwyd.*
[s] 1 Bren. 22. 48, 49.
896.

PENNOD XXI.

Cyn CRIST 889.

1 Jehoram yn teyrnasu ar ol Jehosaphat, ac yn lladd ei frodyr. 5 Ei annuwioldeb ef. 8 Edom a Libnah yn troi oddi wrtho ef. 12 Prophwydoliaeth Elïas yn ei erbyn ef. 16 Y Philistiaid a'r Arabiaid yn ei orthrymmu ef. 18 Ei anaele glefyd ef, a'i waradwyddus farwolaeth, a'i gladdedigaeth.

A [a] JEHOSAPHAT a hunodd gyd
â'i dadau, ac a gladdwyd gyd
â'i dadau yn ninas Dafydd. A Je-
horam ei fab a deyrnasodd yn ei
le ef.
2 Ac iddo ef *yr oedd* brodyr,
meibion Jehosaphat; Azarïah, a
Jehiel, a Zecharïah, ac Azarïah, a
Michael, a Sephatïah: y rhai hyn
oll *oedd* feibion Jehosaphat bren-
hin Israel.
3 A'u tad a roddodd iddynt rodd-
ion lawer, o arian, ac aur, a gwerth-
fawr bethau, gyd â dinasoedd caer-
og yn Judah: ond efe a roddodd y 892.
frenhiniaeth i Jehoram, canys efe
oedd y cyntaf-anedig.
4 A [b] Jehoram a gyfododd ar fren-
hiniaeth ei dad, ac a ymgadarnha-
odd, ac a laddodd ei holl frodyr â'r
cleddyf, a *rhai* hefyd o dywysogion
Israel.
5 ¶ Mab deuddeng mlwydd ar 892.
hugain *oedd* Jehoram pan dde-
chreuodd efe deyrnasu, ac wyth
mlynedd y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem.
6 Ac efe a rodiodd yn ffordd bren-
hinoedd Israel, fel y gwnelsai tŷ A-
hab; canys [c] merch Ahab oedd wraig
iddo: ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD.
7 Ond ni fynnai yr ARGLWYDD
ddifetha tŷ Dafydd, er mewn [d] y cyf-
ammod a ammodasai efe â Dafydd,
fel y dywedasai, y rhoddai efe iddo
[2] oleuni ac i'w feibion byth.
8 ¶ Yn ei ddyddiau ef y gwrthry-
felodd Edom oddi tan law Judah, ac
y gosodasant frenhin arnynt eu hun.
9 A Jehoram [e] a aeth allan, a'i dy- 889.
wysogion, a'i holl gerbydau gyd âg
ef: ac efe a gyfododd liw nos, ac a
darawodd yr Edomiaid, y rhai oedd
yn ei amgylchu ef, a thywysogion y
cerbydau.
10 Felly Edom a wrthryfelodd
oddi tan law Judah hyd y dydd
hwn: a gwrthryfelodd Libnah y
pryd hwnnw oddi tan ei law ef; o
herwydd iddo ymwrthod âg AR-
GLWYDD DDUW ei dadau.
11 Efe hefyd a wnaeth uchelfeydd
ym mynyddoedd Judah, ac a wnaeth

[a] 1 Bren. 22. 50.
[b] 2 Bren. 8. 16, 17.
[c] pen. 22. 2.
[d] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 11. 36. 2 Bren. 8. 19. Ps. 132. 11, &c.
[2] Heb. *lamp*, neu, *ganwyll.*
[e] 2 Bren. 8. 20.

Cyn CRIST 889. i drigolion Jerusalem butteinio, ac
a gymhellodd Judah *i hynny.*
12 ¶ A daeth ysgrifen oddi wrth
Elïas y prophwyd atto ef, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Dafydd dy dad, O herwydd
na rodiaist ti yn ffyrdd Jehosaphat
dy dad, nac yn ffyrdd Asa brenhin
Judah;
13 Eithr rhodio o honot yn ffordd
brenhinoedd Israel, a gwneuthur o
honot i Judah ac i drigolion Jerusa-
lem butteinio, fel y putteiniodd tŷ
Ahab, a lladd o honot dy frodyr
hefyd *o* dŷ dy dad, y rhai *oedd* well
na thydi:
14 Wele, yr ARGLWYDD a dery â
[3] Heb. *dyrnod.* [3]phla mawr dy bobl di, a'th blant,
a'th wragedd, a'th holl olud.
15 A thi *a gei* glefyd mawr, clefyd
o'th ymysgaroedd, nes myned o'th
goluddion allan gan y clefyd, o
ddydd i ddydd.
Cylch 887. 16 ¶ Felly yr ARGLWYDD a gy-
ffrôdd yn erbyn Jehoram yspryd
y Philistiaid, a'r Arabiaid, y rhai
oedd ger llaw yr Ethiopiaid:
17 A hwy a ddaethant i fynu i
Judah, ac a'i drylliasant hi, ac a
gaethgludasant yr holl gyfoeth a
[f] pen. 24. 7. gafwyd yn nhŷ y brenhin, a'i [f]feib-
887. ion hefyd a'i wragedd; fel na ad-
[4] Neu, *Ahazïah*, pen. 22. 1. neu, *Azarïah*, pen. 22. 6. awyd mab iddo, ond [4]Jehoahaz, yr
ieuangaf o'i feibion.
18 ¶ Ac wedi hyn oll yr ARGLWYDD
a'i tarawodd ef yn ei ymysgaroedd
â chlefyd anaele.
19 A bu, ar ol talm o ddyddiau, ac
wedi darfod yspaid dwy flynedd, ei
ymysgaroedd ef a aeth allan gan ei
glefyd: felly y bu efe farw o glefyd-
885. au drwg. A'i bobl ni wnaethant iddo
[g] pen. 16. 14. gynneu, megis [g]cynneu ei dadau.
20 Mab deuddeng mlwydd ar hug-
ain oedd efe pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac wyth mlynedd y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem; ac efe a
ymadawodd heb hiraeth *am dano:*
a chladdasant ef yn ninas Dafydd,
ond nid ym meddrod y brenhinoedd.

PENNOD XXII.

1 *Ahazïah yn dyfod ar ol Jehoram, ac yn teyrnasu yn annuwiol.* 5 *Ei gynghrair ef â Joram mab Ahab, a Jehu yn ei ladd ef.* 10 *Athalïah yn difetha yr holl had brenhinol ond Joas, yr hwn a guddiasai Josabea ei fodryb, ac yn cymmeryd arni y frenhiniaeth.*

885. ATHRIGOLION Jerusalem a
[a] 2 Bren. 8. 24, &c. Edrych ad. 6. urddasant [a]Ahazïah ei fab
ieuangaf ef yn frenhin yn ei le ef:
canys y fyddin a ddelsai gyd â'r
Arabiaid i'r gwersyll, a laddasai y Cyn CRIST 885.
rhai [b]hynaf oll. Felly Ahazïah
mab Jehoram brenhin Judah a [b] pen. 21. 17.
deyrnasodd.
2 [c]Mab dwy flwydd a deugain [c] Edrych 2 Bren. 8. 26.
oedd Ahazïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu; ac un flwyddyn y teyrn-
asodd efe yn Jerusalem: ac enw ei
fam ef *oedd* [d]Athalïah merch Omri. [d] pen. 21. 6.
3 Yntau hefyd a rodiodd yn ffyrdd
tŷ Ahab: canys ei fam oedd ei gyng-
hor ef i wneuthur drwg.
4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel
tŷ Ahab: canys hwynt-hwy oedd
gynghoriaid iddo ef, ar ol marwol-
aeth ei dad, i'w ddinystr ef.
5 ¶ Ac efe a rodiodd yn ol eu 884.
cynghor hwynt, ac a aeth gyd â
Jehoram mab Ahab brenhin Israel
i ryfel, yn erbyn Hazael brenhin Sy-
ria, yn Ramoth-Gilead: a'r Syriaid
a darawsant Joram.
6 Ac efe a ddychwelodd i ymiachâu
i Jezreel, o herwydd yr archollion
â'r rhai y tarawsant ef yn Ramah,
pan ymladdodd efe â Hazael bren-
hin Syria. Ac [2]Azarïah mab Jeho- [2] *Ahazïah,* ad. 1. *Jehoahaz,* pen. 21. 17.
ram brenhin Judah a aeth i waered
i ymweled â Jehoram mab Ahab i
Jezreel, canys claf *oedd* efe.
7 A [3]dinystr Ahazïah [e]oedd oddi [3] Heb. *mathrad.*
wrth DDUW, wrth ddyfod at Joram: [e] Barn. 14. 4.
canys pan ddaeth, efe a aeth gyd â
Jehoram yn erbyn Jehu mab Nimsi,
yr hwn [f]a enneiniasai yr ARGLWYDD [f] 2 Bren. 9. 7.
i dorri ymaith dŷ Ahab.
8 A phan farnodd Jehu yn erbyn
tŷ Ahab, efe [g]a gafodd dywysogion [g] 2 Bren. 10. 13.
Judah, a meibion brodyr Ahazïah, y
rhai oedd yn gwasanaethu Ahazïah,
ac efe a'u lladdodd hwynt.
9 [h]Ac efe a geisiodd Ahazïah; a [h] 2 Bren. 9. 27.
hwy a'i daliasant ef, canys yr oedd
efe yn llechu yn Samaria; a hwy a'i
dygasant ef at Jehu: lladdasant ef
hefyd, a chladdasant ef; canys dy-
wedasant, Mab Jehosaphat *yw* efe,
yr hwn a geisiodd yr ARGLWYDD â'i
holl galon. Felly nid oedd gan dŷ
Ahazïah nerth i lynu yn y deyrnas.
10 ¶ [i]Ond pan welodd Athalïah 884.
mam Ahazïah farw o'i mab, hi a [i] 2 Bren. 11. 1.
gyfododd, ac a ddifethodd holl
frenhinol had tŷ Judah.
11 Ond Josabea merch y brenhin
a gymmerth Joas mab Ahazïah, ac
a'i lladrattaodd ef o fysg meibion
y brenhin y rhai a laddwyd, ac
a'i rhoddodd ef a'i fammaeth yn
ystafell y gwelŷau. Felly Josabea

Cyn CRIST 884.

merch y brenhin Jehoram, gwraig
Jehoiada yr offeiriad, (canys chwaer
Ahazïah ydoedd hi,) a'i cuddiodd
ef rhag Athalïah, fel na laddodd
hi ef.
12 Ac efe a fu y'nghûdd gyd â
hwynt yn nhŷ DDUW chwe blynedd:
ac Athalïah oedd yn teyrnasu ar y
wlad.

PENNOD XXIII.

1 Jehoiada, wedi gosod pethau mewn trefn, yn gwneuthur Joas yn frenhin. 12 Lladd Athalïah. 16 Jehoiada yn edfryd gwasanaeth Duw.

878. [a] 2 Bren. 11. 4, &c.

AC [a]yn y seithfed flwyddyn yr
ymgadarnhaodd Jehoiada, ac
y cymmerodd dywysogion y can-
noedd, Azarïah mab Jeroham, ac
Ismael mab Johanan, ac Azarïah
mab Obed, a Maaseiah mab Adaiah,
ac Elisaphat mab Zichri, gyd âg ef
mewn cyfammod.
2 A hwy a aethant o amgylch yn
Judah, ac a gynnullasant y Lefiaid
o holl ddinasoedd Judah, a phen-
nau-cenedl Israel, ac a ddaethant i
Jerusalem.
3 A'r holl gynnulleidfa a wnaeth-
ant gyfammod â'r brenhin yn nhŷ
DDUW: ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Wele, mab y brenhin a deyrn-
asa, fel [b]y llefarodd yr ARGLWYDD
am feibion Dafydd.
4 Dyma y peth a wnewch chwi;
Y drydedd ran o honoch, y rhai a
ddeuant i mewn *ar* y Sabbath, o'r
offeiriaid ac o'r Lefiaid, *fydd* yn
borthorion i'r trothwyau;
5 A'r drydedd ran *fydd* yn nhŷ
y brenhin; a'r drydedd ran wrth
borth y sylfaen; a'r holl bobl yng
nghynteddau tŷ yr ARGLWYDD.
6 Ac na ddeled *neb* i dŷ yr AR-
GLWYDD, ond yr offeiriaid, [c]a'r
gweinidogion o'r Lefiaid; deuant
hwy i mewn, canys sanctaidd *yd-
ynt:* ond yr holl bobl a gadwant
wyliadwriaeth yr ARGLWYDD.
7 A'r Lefiaid a amgylchant y bren-
hin o bob tu, pob un â'i arfau yn ei
law; a phwy bynnag *arall* a ddelo
i'r tŷ, lladder ef: ond byddwch chwi
gyd â'r brenhin, pan ddelo efe i
mewn, a phan elo efe allan.
8 A'r Lefiaid a holl Judah a
wnaethant yn ol yr hyn oll a or-
chymynasai Jehoiada yr offeiriad, a
hwy a gymmerasant bawb eu gwŷr,
y rhai oedd yn dyfod i mewn *ar* y
Sabbath, gyd â'r rhai oedd yn myn-
ed allan *ar* y Sabbath: (canys ni
ryddhasai Jehoiada yr offeiriad [d]y
dosparthiadau.)
9 A Jehoiada yr offeiriad a rodd-
odd i dywysogion y cannoedd, y
gwaywffyn, a'r tariannau, a'r es-
tylch, *a fuasai* yn eiddo y brenhin
Dafydd, y rhai *oedd* yn nhŷ DDUW.
10 Ac efe a gyfleodd yr holl bobl,
a phob un â'i arf yn ei law, o'r [2]tu
dehau i'r tŷ hyd y tu aswy i'r tŷ,
ynghylch yr allor a'r tŷ, yn ymyl y
brenhin oddi amgylch.
11 Yna y dygasant allan fab y
brenhin, a rhoddasant y goron arno
ef, [e]a'r dystiolaeth, ac a'i hurddas-
ant ef yn frenhin: Jehoiada hefyd
a'i feibion a'i henneiniasant ef, ac
a ddywedasant, Byw fyddo y bren-
hin.
12 ¶ A phan glybu Athalïah drwst
y bobl yn rhedeg, ac yn moliannu y
brenhin, hi a ddaeth at y bobl i dŷ
yr ARGLWYDD.
13 A hi a edrychodd, ac wele y
brenhin yn sefyll wrth ei golofn yn
y ddyfodfa, a'r tywysogion a'r ud-
gyrn yn ymyl y brenhin; a holl
bobl y wlad yn llawen, ac yn lleisio
mewn udgyrn; a'r cantorion âg
offer cerdd, [f]a'r rhai a fedrent fol-
iannu. Yna Athalïah a rwygodd ei
dillad, ac a ddywedodd, Bradwr-
iaeth, bradwriaeth!
14 A Jehoiada yr offeiriad a ddug
allan dywysogion y cannoedd, *sef*
swyddogion y llu, ac a ddywedodd
wrthynt, Dygwch hi allan o'r rhes-
au: a'r hwn a ddelo ar ei hol hi,
lladder ef â'r cleddyf. Canys dy-
wedasai yr offeiriad, Na leddwch hi
yn nhŷ yr ARGLWYDD.
15 A hwy a roddasant ddwylaw
arni hi, a hi a ddaeth tu a'r porth
y deuai y meirch i dŷ y brenhin, ac
yno y lladdasant hwy hi.
16 ¶ A Jehoiada a wnaeth gyfam-
mod rhyngddo ei hun, a rhwng yr
holl bobl, a rhwng y brenhin, i fod
yn bobl i'r ARGLWYDD.
17 Yna yr holl bobl a aethant i
dŷ Baal, ac a'i distrywiasant ef, a'i
allorau, ei ddelwau hefyd a ddryll-
iasant hwy, ac [g]a laddasant Mattan
offeiriad Baal o flaen yr allor.
18 A Jehoiada a osododd swydd-
au *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, dan law
yr offeiriaid y Lefiaid, y rhai [h]a
ddosparthasai Dafydd yn nhŷ yr
ARGLWYDD, i offrymmu poeth-off-
rymmau yr ARGLWYDD, fel *y mae*
yn ysgrifenedig [i]y'nghyfraith Moses,

Cyn CRIST 878.

[b] 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 2. 4. a 9. 5. pen. 6. 17. a 7. 18. a 21. 7.
[c] 1 Chron. 23. 28, 29.
[d] Edrych 1 Chron. 24. a 25.
[2] Heb. *ysgwydd ddehau.*
[e] Deut. 17. 18.
[f] 1 Chron. 25. 8.
[g] Deut. 13. 9.
[h] 1 Chron. 24. 1.
[i] Num. 28. 2.

Cyn CRIST 878.
mewn llawenydd a chân, [3]yn ol trefn
Dafydd.
19 Ac efe a gyfleodd [k]y porthorion
wrth byrth tŷ yr ARGLWYDD, fel na
ddelai i mewn neb *a fyddai* aflan
mewn dim oll.
20 Cymmerodd hefyd dywysogion
y cannoedd, a'r pendefigion, a'r rhai
oedd yn arglwyddiaethu ar y bobl,
a holl bobl y wlad, ac efe a ddug
y brenhin i waered o dŷ yr AR-
GLWYDD: a hwy a ddaethant trwy
y porth uchaf i dŷ y brenhin, ac a
gyfleasant y brenhin ar orseddfa y
frenhiniaeth.
21 A holl bobl y wlad a lawenych-
asant, a'r ddinas a fu lonydd wedi
iddynt ladd Athalïah â'r cleddyf.

[3] Heb. *trwy ddwylaw.*
[k] 1 Chron. 26. 1, &c.

PENNOD XXIV.

1 *Joas yn teyrnasu yn ddaionus tra fu fyw Jehoiada:* 4 *yn peri cyweirio y deml.* 15 *Marwolaeth Jehoiada, a'i barchedig angladd.* 17 *Joas yn troi at ddelw-addoliaeth, ac yn lladd Zecharïah mab Jehoiada.* 23 *Y Syriaid yn ei anrheithio ef, a Zabad a Jehozabad yn ei ladd ef.* 27 *Amasïah yn teyrnasu ar ei ol ef.*

Cylch 878.
MAB [a]saith mlwydd *oedd* Joas
pan ddechreuodd efe deyrn-
asu, a deugain mlynedd y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem: ac enw ei
fam ef *oedd* Sibiah o Beerseba.
2 A Joas [b]a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD holl
ddyddiau Jehoiada yr offeiriad.
3 A Jehoiada a gymmerth iddo
ddwy wragedd: ac efe a genhedlodd
feibion a merched.
4 ¶ Ac wedi hyn Joas a roes ei fryd
ar adnewyddu tŷ yr ARGLWYDD.
856. 5 Ac efe a gynhullodd yr offeir-
iaid a'r Lefiaid, ac a ddywedodd
wrthynt, Ewch i ddinasoedd Ju-
dah, a chesglwch gan holl Israel
arian i gyweirio tŷ eich DUW, o
flwyddyn i flwyddyn: prysurwch
chwithau y peth. Ond ni frysiodd
y Lefiaid.
6 A'r brenhin a alwodd am Jehoi-
ada, yr *offeiriad* pennaf, ac a ddy-
wedodd wrtho, Paham na cheisiaist
gan y Lefiaid ddwyn o Judah, ac o
Jerusalem, dreth [c]Moses gwas yr
ARGLWYDD, a chynnulleidfa Israel,
i babell y dystiolaeth?
7 Canys [d]meibion Athalïah, y wraig
ddrygionus honno, a rwygasent dŷ
DDUW; a holl gyssegredig bethau
tŷ yr ARGLWYDD a roisant hwy i
Baalim.
8 Ac wrth orchymyn y brenhin
hwy a wnaethant gist, ac a'i gosod-

[a] 2 Bren. 12. 1, &c.
[b] Edrych pen. 26. 5
[c] Exod. 30. 12, 13, 14.
[d] pen. 21. 17.

Cyn CRIST 856.
asant hi ym mhorth tŷ yr AR-
GLWYDD oddi allan.
9 A rhoddasant [2]gyhoeddiad yn
Judah, ac yn Jerusalem, ar ddwyn
i'r ARGLWYDD dreth Moses gwas
DUW, *yr hon a roisid* ar Israel yn
yr anialwch.
10 A'r holl dywysogion a'r holl
bobl a lawenychasant, ac a ddyg-
asant, ac a fwriasant i'r gist, nes
gorphen o honynt.
11 A bu, yr amser y dygpwyd y
gist at swyddog y brenhin trwy law
y Lefiaid, a phan welsant *fod* lla-
wer o arian, ddyfod o ysgrifenydd y
brenhin, a swyddog yr arch-offeir-
iad, a thywallt y gist, a'i chymmeryd
hi, a'i dwyn drachefn i'w lle ei hun.
Felly y gwnaethant o ddydd i ddydd,
a chasglasant arian lawer.
12 A'r brenhin a Jehoiada a'i
rhoddodd i'r rhai oedd yn gweithio
gwasanaeth tŷ yr ARGLWYDD; a
chyflogasant seiri maen, a seiri pren,
i gyweirio tŷ yr ARGLWYDD; a gof-
aint haiarn a phres, i gadarnhâu tŷ
yr ARGLWYDD.
13 Felly y gweithwyr a weithias-
ant, [3]a'r gwaith a orphenwyd trwy
eu dwylaw hwynt: a hwy a wnaeth-
ant dŷ DDUW yn ei drefn ei hun,
ac a'i cadarnhasant ef.
14 A phan orphenasant hwy *ef*,
hwy a ddygasant y gweddill o'r arian
ger bron y brenhin a Jehoiada; a
hwy a wnaethant o honynt lestri i dŷ
yr ARGLWYDD, *sef* llestri y weinid-
ogaeth, [4]a'r morterau, a'r llwyau, a'r
llestri aur ac arian. Ac yr oeddynt
hwy yn offrymmu poeth-offrymmau
yn nhŷ yr ARGLWYDD yn wastadol,
holl ddyddiau Jehoiada.
15 ¶ Ond Jehoiada a heneiddiodd, Cylch 850.
ac oedd gyflawn o ddyddiau, ac a
fu farw: mab càn mlwydd a deg
ar hugain *oedd efe* pan fu farw.
16 A hwy a'i claddasant ef yn
ninas Dafydd gyd â'r brenhinoedd;
canys efe a wnelsai ddaioni yn Is-
rael, tu ag at DDUW a'i dŷ.
17 Ac wedi marw Jehoiada, ty- Cylch 840.
wysogion Judah a ddaethant, ac a
ymgrymmasant i'r brenhin: yna y
brenhin a wrandawodd arnynt hwy.
18 A hwy a adawsant dŷ AR-
GLWYDD DDUW eu tadau, ac a was-
anaethasant y llwyni, a'r delwau: a
daeth digofaint ar Judah a Jerusa-
lem, o herwydd eu camwedd hyn.
19 Etto efe a anfonodd attynt hwy
brophwydi, i'w troi hwynt at yr AR-

[2] Heb. *lef.*
[3] Heb. *a meddyginiaeth aeth i fynu ar y gwaith.*
[4] Heb. *i offrymmu.*

Cyn CRIST Cylch 840.

GLWYDD; a hwy a dystiolaethasant
yn eu herbyn hwynt, ond ni wran-
dawsant hwy.
20 Ac yspryd DUW a [5] ddaeth ar
Zecharïah mab Jehoiada yr offeir-
iad, ac efe a safodd oddi ar y bobl,
ac a ddywedodd wrthynt hwy, Fel
hyn y dywedodd DUW, Paham yr
ydych chwi yn troseddu gorchy-
mynion yr ARGLWYDD? dïau na
ffynnwch chwi; canys [e] gwrthodas-
och yr ARGLWYDD, am hynny yn-
tau a'ch gwrthyd chwithau.
21 A hwy a gyd-fwriadasant yn ei
erbyn ef, ac [f] a'i llabyddiasant ef â
meini wrth orchymyn y brenhin,
y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD.
22 Ac ni chofiodd Joas y brenhin
y caredigrwydd a wnaethai Jehoia-
da ei dad ef âg ef, ond efe a ladd-
odd ei fab ef: a phan oedd efe yn
marw, efe a ddywedodd, Edryched
yr ARGLWYDD, a gofyned.
23 ¶ Ac [6] ym mhen y flwyddyn y
daeth llu y Syriaid i fynu yn ei er-
byn ef: a hwy a ddaethant yn erbyn
Judah a Jerusalem, ac a ddifethas-
ant holl dywysogion y bobl o blith
y bobl, ac a anfonasant eu holl an-
rhaith hwynt i frenhin Damascus.
24 Canys llu y Syriaid [g] a ddaethai
âg ychydig wŷr, a'r ARGLWYDD a
roddodd yn eu llaw hwynt lu mawr
iawn, am iddynt wrthod ARGLWYDD
DDUW eu tadau: felly y gwnaeth-
ant hwy farn yn erbyn Joas.
25 A phan aethant hwy oddi wrtho
ef, (canys hwy a'i gadawsant ef
mewn clefydau mawrion,) ei weision
ei hun a gyd-fwriadodd i'w erbyn
ef, o herwydd gwaed meibion Je-
hoiada yr offeiriad, ac a'i lladdasant
ef ar ei wely; ac efe a fu farw: a
hwy a'i claddasant ef yn ninas Da-
fydd, ond ni chladdasant ef ym
meddau y brenhinoedd.
26 A dyma y rhai a frad-fwriadas-
ant yn ei erbyn ef; [7] Zabad mab
Simeath yr Ammonees, a Jehoza-
bad mab [8] Simrith y Moabees.
27 ¶ Am ei feibion ef, a maint [h] y
baich a roddwyd arno, a sylfaeniad
tŷ DDUW, wele hwy yn ysgrifenedig
yn histori llyfr y brenhinoedd. Ac
Amasïah ei fab a deyrnasodd yn ei
le ef.

[5] Heb. *wisgodd am*, fel Barn. 6. 34.
[e] pen. 15. 2.
840.
[f] Matt. 23. 35.
840.
[6] Heb. *yn nychweliad.*
839.
[g] Lef. 26. 8. Deut. 32. 30. Es. 30. 17.
[7] Neu, *Jozachar*, 2 Bren. 12. 21.
839.
[8] Neu, *Somer.*
[h] 2 Bren. 12. 18.

PENNOD XXV.

1 *Amasïah yn dechreu teyrnasu yn ddaionus:* 3 *yn gwneuthur cyfiawnder â'r bradwyr:* 5 *yn cyflogi llu o'r Israeliaid yn erbyn yr Edomiaid, ac ar air y prophwyd yn colli y cân talent cyflog, ac yn eu gollwng hwynt ymaith:* 11 *yn gorchfygu yr Edomiaid.* 10, 13 *Yr Israeliaid yn ddigllawn am eu gollwng ymaith, yn yspeilio wrth fyned adref.* 14 *Amasïah yn balchïo am ei oruchafiaeth, ac yn gwasanaethu duwiau Edom, ac yn dïystyru rhybudd y prophwyd;* 17 *yn cyffroi Joas i'w ddinystr ei hun.* 25 *Yr hŷd y teyrnasodd efe.* 27 *Ei ladd ef trwy frad.*

Cyn CRIST 839.

MAB [a] pùm mlwydd ar hugain
oedd Amasïah pan ddechreu-
odd efe deyrnasu, a naw mlynedd
ar hugain y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem: ac enw ei fam ef *oedd*
Jehoàdan o Jerusalem.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD,
[b] ond nid â chalon berffaith.
3 ¶ A phan sicrhâwyd ei deyrnas
[2] iddo ef, efe a laddodd ei weision a
laddasent y brenhin ei dad ef.
4 Ond ni laddodd efe eu meibion
hwynt, ond *efe a wnaeth* fel *y mae*
yn ysgrifenedig yn y gyfraith yn
llyfr Moses, lle y gorchymynasai yr
ARGLWYDD, gan ddywedyd, [c] Ni
bydd marw y tadau dros y meibion,
ac ni bydd marw y meibion dros y
tadau, ond pob un a fydd marw am
ei bechod ei hun.
5 ¶ Ac Amasïah a gynhullodd Ju-
dah, ac a'u gwnaeth hwy, yn ol tŷ
eu tadau, yn dywysogion ar filoedd,
ac yn dywysogion ar gannoedd,
trwy holl Judah a Benjamin: ac efe
a'u cyfrifodd hwynt [d] o fab ugain
mlwydd ac uchod, ac a'u cafodd
hwy yn dri chàn mil o *wŷr* etholed-
ig yn *gallu* myned i ryfel, yn medru
trin gwaywffon a tharian.
6 Ac efe a gyflogodd o Israel gàn
mil *o wŷr* cedyrn nerthol, er càn
talent o arian.
7 Ond gwr DUW a ddaeth atto ef,
gan ddywedyd, O frenhin, nac aed
llu Israel gyd â thi: canys nid *yw*
yr ARGLWYDD gyd âg Israel, *sef*
gyd â holl feibion Ephraim.
8 Ond os myned a fynni, gwna,
ymgadarnhâ i ryfel: *ond* DUW a
wna i ti syrthio o flaen dy elynion;
canys y mae gan DDUW nerth i
gynnorthwyo, ac i gwympo.
9 Ac Amasïah a ddywedodd wrth
wr DUW, Ond beth a wneir am y
càn talent a roddais i dorf Israel?
A dywedodd gwr DUW, Y mae ar
law yr ARGLWYDD roddi i ti lawer
mwy na hynny.
10 Felly Amasïah a'u neillduodd
hwynt, *sef* y dorf a ddelsai atto ef
o Ephraim, i fyned i'w mangre eu
hun. A llidiodd eu digllonedd hwy

[a] 2 Bren. 14. 1, &c.
[b] Edrych 2 Bren. 14. 4. ad. 14.
[2] Heb. *arno.*
[c] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. Jer. 31. 30. Ezec. 18. 20.
[d] Num. 1. 3.

Cyn CRIST 839.

Cylch 827.

yn ddirfawr yn erbyn Judah, a
dychwelasant i'w mangre eu hun
mewn llid digllawn.
11 ¶ Ac Amasïah a ymgadarnha-
odd, ac a dywysodd allan ei bobl,
ac a aeth i ddyffryn yr halen, ac a
darawodd *o* feibion Seir ddeng mil.
12 Meibion Judah hefyd a gaeth-
gludasant ddeng mil yn fyw, ac a'u
dygasant i ben y graig, ac a'u tafl-
asant hwy o ben y graig, fel y dryll-
iwyd hwynt oll.
13 ¶ [3]A'r rhyfelwyr, y rhai a ddar-
fuasai i Amasïah eu troi yn ol rhag
myned gyd âg ef i ryfel, a ruthras-
ant ar ddinasoedd Judah, o Samaria
hyd Beth-horon, ac a darawsant o
honynt dair mil, ac a ysglyfaethas-
ant anrhaith fawr.
14 ¶ Ac wedi dyfod Amasïah o
ladd yr Edomiaid, [e]efe a ddug
dduwiau meibion Seir, ac a'u go-
sododd hwynt iddo ef yn dduwiau,
ac a addolodd ger eu bron hwynt,
ac a arogl-darthodd iddynt.
15 Am hynny y llidiodd digllonedd
yr ARGLWYDD yn erbyn Amasïah;
ac efe a anfonodd brophwyd atto ef,
yr hwn a ddywedodd wrtho ef, Pa-
ham y ceisiaist ti dduwiau y bobl,
y rhai nid achubasant eu pobl eu
hun o'th law di?
16 A phan oedd efe yn llefaru wrtho
ef, *y brenhin* a ddywedodd wrtho
yntau, A wnaed tydi yn gynghorwr
i'r brenhin? paid, i ba beth y'th
darewid? A'r prophwyd a beidiodd,
ac a ddywedodd, Mi a wn fod DUW
wedi [4]arfaethu dy ddinystrio di, am
i ti wneuthur hyn, ac na wrandew-
aist ar fy nghynghor i.
826. 17 ¶ Yna [f]Amasïah brenhin Judah
a ymgynghorodd, ac a anfonodd at
Joas mab Jehoahaz mab Jehu bren-
hin Israel, gan ddywedyd, Tyred,
gwelwn wyneb ein gilydd.
18 A Joas brenhin Israel a anfon-
odd at Amasïah brenhin Judah, gan
ddywedyd, Yr [5]ysgellyn *sydd* yn Li-
banus a anfonodd at y gedrwydden
sydd yn Libanus, gan ddywedyd,
Dyro dy ferch i'm mab i yn wraig:
a bwystfil y maes, yr hwn *oedd* yn
Libanus, a dramwyodd, ac a sathr-
odd yr ysgellyn.
19 Dywedaist, Wele, tarewaist yr
Edomiaid, a'th galon a'th ddyrchaf-
odd i ymffrostio; eistedd yn awr yn
dy dŷ; paham yr wyt yn ymyrryd
er drwg *i ti dy hun*, fel y syrthit ti,
a Judah gyd â thi?

[3] Heb. *A meibion y fyddin.*
[e] Edrych pen. 28. 23.
[4] Heb. *cynghori.*
[f] 2 Bren. 14. 8.
[5] Neu, *eithinen*, neu, *Y ddraenen.*

Cyn CRIST 826.

20 Ond ni wrandawai Amasïah;
canys [g]oddi wrth DDUW *yr oedd*
hynny, fel y rhoddid hwynt yn llaw
y gelyn, am iddynt geisio duwiau
Edom.
21 Felly Joas brenhin Israel a
aeth i fynu, a hwy a welsant wyneb-
au eu gilydd, efe ac Amasïah bren-
hin Judah, yn Bethsemes, yr hon
oedd yn Judah.
22 A Judah a darawyd o flaen
Israel, a hwy a ffoisant bawb i'w
pebyll.
23 A Joas brenhin Israel a ddal-
iodd Amasïah mab Joas, fab [h]Jeho-
ahaz brenhin Judah, yn Bethsemes,
ac a'i dug ef i Jerusalem, ac a dor-
rodd i lawr fur Jerusalem, o borth
Ephraim hyd borth [6]y gongl, ped-
war càn cufydd.
24 Ac *efe a gymmerth* yr holl aur,
a'r arian, a'r holl lestri a gafwyd yn
nhŷ DDUW gyd âg Obed-edom, a
thrysorau tŷ y brenhin, a'r gwystlon
hefyd, ac a ddychwelodd i Samaria.
25 ¶ Ac Amasïah mab Joas bren-
hin Judah a fu fyw, wedi marwol-
aeth Joas mab Jehoahaz brenhin
Israel, bymtheng mlynedd.
26 A'r rhan arall o'r gweithredoedd
cyntaf a diweddaf i Amasïah, wele,
onid *ydynt* hwy yn ysgrifenedig yn
llyfr brenhinoedd Judah ac Israel?
27 ¶ Ac wedi yr amser yr ymad- 810.
awodd Amasïah oddi ar ol yr AR-
GLWYDD, hwy a frad-fwriadasant
fradwriaeth yn ei erbyn ef yn Je-
rusalem, ac efe a ffodd i Lachis:
ond hwy a anfonasant ar ei ol ef i
Lachis, ac a'i lladdasant ef yno.
28 A hwy a'i dygasant ef ar feirch,
ac a'i claddasant ef gyd â'i dadau
[7]yn ninas Judah.

[g] pen. 22. 7.
[h] Edrych pen. 21. 17. a 22. 1, 6.
[6] Heb. *yr hwn sydd yn wynebu.*
[7] Sef, *dinas Dafydd*, 2 Bren. 14. 20.

PENNOD XXVI.

1 *Uzzïah yn frenhin ar ol Amasïah, ac yn llywodraethu yn dda tra fu fyw Zecharïah, ac yn llwyddo.* 16 *Wedi hynny yn balchïo, ac yn cymmeryd arno yr offeiriadaeth, ac yn cael ei daro â gwahan-glwyf.* 22 *Efe yn marw, a Jotham yn teyrnasu ar ei ol ef.*

YNA holl bobl Judah a gym-
merasant [2][a]Uzzïah, ac yntau
yn fab un mlwydd ar bymtheg, ac
a'i hurddasant ef yn frenhin yn lle
Amasïah ei dad.
2 Efe a adeiladodd Eloth, ac a'i
dug hi drachefn i Judah, ar ol huno
o'r brenhin gyd â'i dadau.
3 Mab un mlwydd ar bymtheg
oedd Uzzïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu, a deuddeng mlynedd a

[2] Neu, *Azarïah.*
[a] 2 Bren. 14. 21. a 15. 1.

Cyn CRIST 810.

deugain y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem: ac enw ei fam ef *oedd* Je-
cholïah o Jerusalem.
4 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
ol yr hyn oll a wnaethai Amasïah ei
dad ef.
5 Ac [b] efe a ymgeisiodd â DUW yn
nyddiau Zecharïah, yr hwn [c] oedd
ganddo ddeall [3] y'ngweledigaethau
DUW: a'r dyddiau y ceisiodd efe yr
ARGLWYDD, DUW a'i llwyddodd ef.
6 Ac efe a aeth allan, ac [d] a ry-
felodd yn erbyn y Philistiaid, ac
a dorrodd i lawr fur Gath, a mur
Jabneh, a mur Asdod, ac a adeil-
adodd ddinasoedd yn Asdod, ac ym
mysg y Philistiaid.
7 A DUW a'i cynnorthwyodd ef
yn erbyn [e] y Philistiaid, ac yn erbyn
yr Arabiaid, y rhai oedd yn trigo yn
Gur-baal, a'r Mehuniaid.
8 A'r Ammoniaid a roisant rodd-
ion i Uzzïah: a'i enw ef a aeth hyd
y mynediad i'r Aipht; o herwydd
efe a ymgryfhaodd yn ddirfawr.
9 Hefyd Uzzïah a adeiladodd dyrau
yn Jerusalem wrth [f] borth y gongl, ac
wrth borth y glyn, ac wrth droad *y
mur*, ac a'u [4] cadarnhaodd hwynt.
10 Ac efe a adeiladodd dyrau yn yr
anialwch, ac a [5] gloddiodd bydewau
lawer; oblegid yr oedd ganddo
lawer o anifeiliaid, yn y dyffryndir
ac yn y gwastadedd: *a* llafurwyr a
gwinllanwyr yn y mynyddoedd, ac
yn [6] Carmel: canys hoff oedd gan-
ddo *goledd* y ddaear.
11 Ac yr oedd gan Uzzïah lu o ry-
felwyr, yn myned allan yn fyddin-
oedd, yn ol nifer eu cyfrif hwynt,
trwy law Jeiel yr ysgrifenydd, a
Maaseiah y llywydd, dan law Han-
anïah, *un* o dywysogion y brenhin.
12 Holl nifer pennau-cenedl y rhai
cedyrn o nerth *oedd* ddwy fil a
chwe chant.
13 A than eu llaw hwynt *yr oedd*
llu grymmus, tri chân mil a saith
mil a phûm cant, yn rhyfela â chryf-
der nerthol, i gynnorthwyo y bren-
hin yn erbyn y gelyn.
14 Ac Uzzïah a ddarparodd iddynt,
sef i'r holl lu, dariannau, a gwayw-
ffyn, a helmau, a llurigau, a bwäau,
a [7] thaflau *i daflu* cerrig.
15 Ac efe a wnaeth yn Jerusalem
offer trwy gelfyddyd y rhai cywraint,
i fod ar y tyrau ac ar y conglau, i
ergydio saethau a cherrig mawrion:
a'i enw ef a aeth ym mhell, canys

[b] Edrych pen. 24. 2.
[c] Gen. 41. 15. Dan. 1. 17. a 2. 19. a 10. 1.
[3] Heb. *yn gweled Duw.*
[d] Es. 14. 29.
[e] pen. 21. 16.
[f] Neh. 3. 13, 19, 32. Zech. 14. 10.
[4] Neu, *cyweiriodd.*
[5] Neu, *naddodd.*
[6] Neu, *meusydd ffrwythlawn.*
Cylch 800.
[7] Heb. *cherrig tafl.*

Cyn CRIST Cylch 765.

yn rhyfedd y cynnorthwywyd ef,
nes ei gadarnhâu.
16 ¶ Ond pan aeth yn gryf, ei galon
a ddyrchafwyd i'*w* ddinystr *ei hun;*
canys efe a droseddodd yn erbyn
yr ARGLWYDD ei DDUW: ac efe [g] a
aeth i mewn i deml yr ARGLWYDD i
arogl-darthu ar allor yr arogl-darth.
17 Ac Azarïah yr offeiriad a aeth i
mewn ar ei ol ef, a chyd âg ef bed-
war ugain o offeiriaid yr ARGLWYDD,
yn feibion grymmus:
18 A hwy a safasant yn erbyn
Uzzïah y brenhin, ac a ddywedas-
ant wrtho, [h] Ni *pherthyn* i ti, Uz-
zïah, arogl-darthu i'r ARGLWYDD,
ond i'r [i] offeiriaid meibion Aaron, y
rhai a gyssegrwyd i arogl-darthu:
dos allan o'r cyssegr; canys ti a
droseddaist, ac ni *bydd hyn* i ti yn
ogoniant oddi wrth yr ARGLWYDD
DDUW.
19 Yna y llidiodd Uzzïah, a'r arogl-
darth i arogl-darthu *oedd* yn ei law
ef: a thra yr ydoedd efe yn llid-
iog yn erbyn yr offeiriaid, gwahan-
glwyf a gyfododd yn ei dalcen ef,
y'ngŵydd yr offeiriaid yn nhŷ yr
ARGLWYDD, ger llaw allor yr arogl-
darth.
20 Ac edrychodd Azarïah yr arch-
offeiriad a'r holl offeiriaid arno ef,
ac wele, *yr oedd* efe yn wahan-
glwyfus yn ei dalcen, a gwnaethant
iddo frysio oddi yno: ac yntau hefyd
[k] a frysiodd i fyned allan, o herwydd
i'r ARGLWYDD ei daro ef.
21 [l] Ac Uzzïah y brenhin a fu wa-
han-glwyfus hyd ddydd ei farwol-
aeth, ac a drigodd yn wahan-glwyfus
[m] mewn tŷ [8] neillduol; canys efe a
dorrasid ymaith o dŷ yr ARGLWYDD:
a Jotham ei fab ef *oedd* ar dŷ y
brenhin, yn barnu pobl y wlad.
22 ¶ A'r rhan arall o weithred-
oedd cyntaf a diweddaf Uzzïah, a
ysgrifenodd [n] Esaiah y prophwyd
mab Amos.
23 Felly Uzzïah a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdasant ef gyd â'i
dadau ym maes beddrod y brenhin-
oedd; canys dywedasant, Gwahan-
glwyfus *ydyw* efe. A Jotham ei
fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXVII.

1 *Jotham yn teyrnasu yn dda, ac yn llwyddo:* 5 *yn darostwng yr Ammoniaid.* 7 *Ei deyrnasiad ef.* 9 *Ahaz yn teyrnasu ar ei ol ef.*

MAB [a] pûm mlwydd ar hugain
oedd Jotham pan ddechreu-
odd efe deyrnasu, ac un mlynedd ar

[g] Felly 2 Bren. 16. 12, 13.
[h] Num. 18. 7.
[i] Exod. 30. 7.
[k] Megis Est. 6. 12.
[l] 2 Bren. 15. 5.
[m] Lef. 13. 46. Num. 5. 2.
[8] Heb. *rhydd.*
[n] Es. 1. 1.
758.
[a] 2 Bren. 15. 32, &c.

Cyn CRIST 758.

bymtheg y teyrnasodd efe yn Je-
rusalem, ac enw ei fam ef *oedd*
Jerusah merch Sadoc.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* un-
iawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol
yr hyn oll a wnelsai Uzzïah ei dad:
eithr nid aeth efe i deml yr AR-
GLWYDD. [b] A'r bobl oedd etto yn (b 2 Bren. 15. 35.)
ymlygru.
3 Efe a adeiladodd y porth uchaf
i dŷ yr ARGLWYDD; ac ar fur [2]y tŵr (2 *Ophel.*)
yr adeiladodd efe lawer.
4 Dinasoedd hefyd a adeiladodd
efe ym mynyddoedd Judah, ac yn y
coedydd yr adeiladodd efe balasau
a thyrau.
5 ¶ Ac efe a ryfelodd yn erbyn
brenhin meibion Ammon, ac a aeth
yn drech na hwynt. A meibion Am-
mon a roddasant iddo ef gàn talent o
arian y flwyddyn honno, a deng mil
corus o wenith, a deng mil corus o
haidd. Hyn a roddodd meibion
Ammon iddo ef yr ail flwyddyn a'r
drydedd.
6 Felly Jotham a aeth yn gadarn,
oblegid efe [3]a barottôdd ei ffyrdd (3 Neu, *sicrhaodd.*)
ger bron yr ARGLWYDD ei DDUW.
7 ¶ A'r rhan arall o hanes Jotham,
a'i holl ryfeloedd ef, a'i ffyrdd, wele,
y maent yn ysgrifenedig yn llyfr
brenhinoedd Israel a Judah.
8 Mab pùm mlwydd ar hugain oedd
efe pan ddechreuodd deyrnasu, ac
un mlynedd ar bymtheg y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem.
Cylch 742. 9 ¶ A Jotham a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdasant ef yn ninas
Dafydd. Ac Ahaz ei fab a deyrnas-
odd yn ei le ef.

PENNOD XXVIII.

1 *Ahaz yn teyrnasu yn ddrygionus, a'r Syriaid yn ei flino ef.* 6 *Yr Israeliaid yn caethgludo gwŷr Judah, a thrwy gynghor Oded y prophwyd yn eu gollwng hwy adref.* 16 *Ahaz yn gyrru am gymmorth i Assyria, a hynny heb lesu iddo:* 22 *yn ei gyfyngder yn chwanegu ei ddelw-addoliaeth:* 26 *yn marw, a Hezecïah yn dyfod ar ei ol ef.*

741. (a 2 Bren. 16. 2.) MAB [a]ugain mlwydd *oedd* Ahaz
pan ddechreuodd efe deyrn-
asu, ac un mlynedd ar bymtheg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ond
ni wnaeth efe yr hyn *oedd* uniawn
y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel Dafydd
ei dad.
2 Eithr efe a rodiodd yn ffyrdd
brenhinoedd Israel, ac a wnaeth i
Baalim *ddelwau* toddedig.
3 Ac efe a [2]arogl-darthodd yn ny- (2 Neu, *offrymmodd aberth.*)
ffryn [3]Ben-hinnom, ac a losgodd [b]ei (3 *mab Hinnom.*)
blant yn tân, yn ol ffieidd-dra y cen- (b Lef. 18. 21.)
hedloedd a fwriasai yr ARGLWYDD
allan o flaen meibion Israel.
4 Efe a aberthodd hefyd, ac a
arogl-darthodd yn yr uchelfeydd,
ac ar y bryniau, a than bob pren
gwyrddlas.
5 Am hynny yr [c]ARGLWYDD ei (c Es. 7. 1.)
DDUW a'i rhoddodd ef yn llaw bren- (Cylch 741.)
hin Syria; a hwy a'i tarawsant ef,
ac a gaethgludasant ymaith oddi
ganddo ef gaethglud fawr, ac a'*u*
dygasant i Damascus. Ac yn llaw
brenhin Israel hefyd y rhoddwyd
ef, yr hwn a'i tarawodd ef â lladdfa
fawr.
6 ¶ Canys [d] Pecah mab Remalïah a (d 2 Bren. 15. 27.)
laddodd yn Judah chwech ugain mil
mewn un diwrnod, hwynt oll yn feib-
ion grymmus: am wrthod o honynt
ARGLWYDD DDUW eu tadau.
7 A Zichri, gwr grymmus o Eph-
raim, a laddodd Maaseiah mab y
brenhin, ac Azricam llywodraethwr
y tŷ, ac Elcanah [4]y nesaf at y brenhin. (4 Heb. *yr ail i'r brenhin.*)
8 A meibion Israel a gaethglud-
asant o'u brodyr ddau càn mil, yn
wragedd, yn feibion, ac yn ferched,
ac a ysglyfaethasant anrhaith fawr
oddi arnynt, ac a ddygasant yr
yspail i Samaria.
9 Ac yno yr oedd prophwyd i'r
ARGLWYDD, a'i enw Oded; ac efe a
aeth allan o flaen y llu oedd yn dy-
fod i Samaria, ac a ddywedodd wrth-
ynt, Wele, [e]o herwydd digofaint AR- (e Ps. 69. 26. Es. 10. 5. a 47. 6. Ezec. 25, 12, 15. a 26. 2. Obad. 10, &c. Zech. 1. 15.)
GLWYDD DDUW eich tadau yn erbyn
Judah, y rhoddodd efe hwynt yn
eich llaw chwi, a lladdasoch hwynt
mewn cynddaredd [f]yn cyrhaeddyd (f Ezra 9. 6.)
hyd y nefoedd.
10 Ac yn awr yr ydych chwi yn
amcanu darostwng meibion Judah a
Jerusalem, yn gaeth-weision, ac yn
gaeth-forwynion i chwi: onid *oes* gyd
â chwi, ïe, gyd â chwi, bechodau yn
erbyn yr ARGLWYDD eich DUW?
11 Yn awr gan hynny gwrandêwch
arnaf fi, a gollyngwch adref y gaeth-
glud a gaethgludasoch o'ch brodyr:
oblegid *y mae* llidiog ddigofaint yr
ARGLWYDD arnoch chwi.
12 Yna rhai o bennaethiaid meib-
ion Ephraim, Azarïah mab Johanan,
Berechïah mab Mesilemoth, a Je-
hizcïah mab Sàlum, ac Amasa mab
Hadlai, a gyfodasant yn erbyn y
rhai oedd yn dyfod o'r filwriaeth,
13 Ac a ddywedasant wrthynt, Ni
ddygwch y gaethglud yma: canys
gan i ni bechu *eisoes* yn erbyn yr
ARGLWYDD, yr ydych chwi yn am-

Cyn CRIST Cylch 741.

canu chwanegu ar ein pechodau ni, ac ar ein camweddau: canys *y mae* ein camwedd ni yn fawr, ac *y mae* digofaint llidiog yn erbyn Israel.

14 Felly y llu a adawodd y gaethglud a'r anrhaith o flaen y tywysogion, a'r holl gynnulleidfa.

[g] ad. 12.
15 A'r gwŷr, [g] y rhai a enwyd wrth eu henwau, a gyfodasant ac a gymmerasant y gaethglud, ac a ddilladasant eu holl rai noethion hwynt â'r yspail, a dilladasant hwynt, a rhoddasant iddynt esgidiau, ac a wnaethant iddynt fwytta ac yfed; enneiniasant hwynt hefyd, a dygasant ar asynod bob un llesg, ïe, dygasant hwynt i Jericho, [h] dinas y palmwydd, at eu brodyr. Yna hwy a ddychwelasant i Samaria.

[h] Deut. 34. 3. Barn. 1. 16.

Cylch 741. [i] 2 Bren. 16. 7.
16 ¶ [i] Yr amser hwnnw yr anfonodd y brenhin Ahaz at frenhinoedd Assyria i'w gynnorthwyo ef.

17 A'r Edomiaid a ddaethent etto, ac a darawsent Judah, ac a gaethgludasent gaethglud.

[k] Ezec. 16. 27, 57.
18 [k] Y Philistiaid hefyd a ruthrasent i ddinasoedd y gwastadedd, a thu dehau Judah, ac a ennillasent Beth-semes, ac Ajalon, a Gederoth, a Socho a'i phentrefi, Timnah hefyd a'i phentrefi, a Gimzo a'i phentrefi; ac a drigasant yno.

19 Canys yr ARGLWYDD a ddarostyngodd Judah, o achos Ahaz brenhin Israel: oblegid efe a [l] noethodd Judah, gan droseddu yn erbyn yr ARGLWYDD yn ddirfawr.

[l] Exod. 32. 25.

740. [m] 2 Bren. 15. 29.
20 A [m] Thilgath-pilneser brenhin Assyria a ddaeth atto ef, ac a gyfyngodd arno ef, ac nis cynnorthwyodd ef.

21 Er i Ahaz gymmeryd rhan allan o dŷ yr ARGLWYDD, ac o dŷ y brenhin, a chan y tywysogion, *a'i* rhoddi i frenhin Assyria; etto nis cynnorthwyodd efe ef.

22 ¶ A'r amser yr oedd yn gyfyng arno, efe a chwanegodd droseddu yn erbyn yr ARGLWYDD: hwn *yw* y brenhin Ahaz.

[n] Edrych pen. 25. 14.
23 Canys [n] efe a aberthodd i dduwiau Damascus, y rhai a'i tarawsent ef; ac efe a ddywedodd, Am i dduwiau brenhinoedd Syria eu cynnorthwyo hwynt, minnau a aberthaf iddynt hwy, fel y'm cynnorthwyont innau: ond hwy a fuant iddo ef ac i holl Israel yn dramgwydd.

24 Ac Ahaz a gasglodd lestri tŷ DDUW, ac a ddarniodd lestri tŷ DDUW, ac a [o] gauodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD, ac a wnaeth iddo allorau ym mhob congl i Jerusalem.

[o] Edrych pen. 29. 3.

Cyn CRIST 740.

25 Ac ym mhob dinas yn Judah y gwnaeth efe uchelfeydd i [5] arogldarthu i dduwiau dïeithr, ac a ddigllonodd ARGLWYDD DDUW ei dadau. [5] Neu, *offrymmu.*

26 ¶ A'r rhan arall o'i hanes ef, a'i holl ffyrdd, cyntaf a diweddaf, wele hwy yn ysgrifenedig yn llyfr brenhinoedd Judah ac Israel.

27 Ac Ahaz a hunodd gyd â'i dadau, a hwy a'i claddasant ef yn y ddinas yn Jerusalem, ond ni ddygasant hwy ef i feddrod brenhinoedd Israel. A Hezecïah ei fab a deyrnasodd yn ei le ef. 726.

PENNOD XXIX.

1 Y brenhin duwiol Hezecïah, 3 yn adferu gwir grefydd, 5 yn cynghori y Lefiaid: 12 a hwythau yn ymsancteiddio, ac yn glanhâu tŷ Dduw. 20 Hezecïah yn aberthu ebyrth cyhoedd, lle yr oedd y Lefiaid yn barottach na'r offeiriaid.

MAB [a] pùm mlwydd ar hugain *oedd* Hezecïah *pan* ddechreuodd efe deyrnasu, a naw mlynedd ar hugain y teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac enw ei fam ef *oedd* Abïah merch Zecharïah. 726. [a] 2 Bren. 18. 1.

2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd* uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn ol yr hyn oll a wnelsai Dafydd ei dad.

3 ¶ Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrnasiad ef, yn y mis cyntaf, [b] efe a agorodd ddrysau tŷ yr ARGLWYDD, ac a'u cyweiriodd hwynt. 726. [b] Edrych pen. 28. 24. ad. 7.

4 Ac efe a ddug i mewn yr offeiriaid, a'r Lefiaid, ac a'u casglodd hwynt ynghyd i heol y dwyrain,

5 Ac a ddywedodd wrthynt hwy, Gwrandêwch fi, O Lefiaid, ymsancteiddiwch yn awr, a sancteiddiwch dŷ ARGLWYDD DDUW eich tadau, a dygwch yr aflendid allan o'r *lle* sanctaidd.

6 Canys ein tadau ni a droseddasant, ac a wnaethant yr hyn *oedd* ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD ein DUW, ac a'i gwrthodasant ef, ac a droisant eu hwynebau oddi wrth babell yr ARGLWYDD, ac a [2] droisant *eu* gwarrau. [2] Heb. *roisant.*

7 [c] Cauasant hefyd ddrysau y porth, ac a ddiffoddasant y lampau, ac nid arogl-darthasant arogl-darth, ac ni offrymmasant boeth-offrymmau yn y cyssegr i DDUW Israel. [c] pen. 28. 24.

8 Am hynny digofaint yr ARGLWYDD a ddaeth yn erbyn Judah a Jerusalem, ac efe a'u rhoddodd hwynt yn gyffro, yn syndod, ac [d] yn [d] 1 Bren. 9. 8.

Cyn CRIST 726.

watwargerdd, fel yr ydych yn gweled â'ch llygaid.

[e] pen. 28. 5, 6, 8.

9 Canys wele, [e]ein tadau ni a syrthiasant trwy y cleddyf, ein meibion hefyd, a'n merched, a'n gwragedd, *ydynt* mewn caethiwed o herwydd hyn.

10 Yn awr *y mae* yn fy mryd i wneuthur cyfammod âg ARGLWYDD DDUW Israel; fel y tro ei ddigofaint llidiog ef oddi wrthym ni.

[3] Neu, *thwyller chwi.*

[f] Num. 3. 6. a 8. 14. a 18. 2, 6.

11 Fy meibion, na [3]fyddwch ddifraw yn awr: canys yr ARGLWYDD [f]a'ch dewisodd chwi i sefyll ger ei fron ef, i weini iddo ef, ac i fod yn gweini, ac yn arogl-darthu iddo ef.

12 ¶ Yna y Lefiaid a gyfodasant, Mahath mab Amasai, a Jöel mab Azarïah, o feibion y Cohathiaid: ac o feibion Merari; Cis mab Abdi, ac Azarïah mab Jehaleleel: ac o'r Gersoniaid; Joah mab Zimmah, ac Eden mab Joah:

13 Ac o feibion Elisaphan; Simri, a Jeiel: ac o feibion Asaph; Zecharïah, a Mattanïah:

14 Ac o feibion Heman; Jehiel, a Simei: ac o feibion Jeduthun; Semaiah, ac Uzziel.

[4] Neu, *yn achosion.*

15 A hwy a gynnullasant eu brodyr, ac a ymsancteiddiasant, ac a ddaethant yn ol gorchymyn y brenhin, [4]trwy eiriau yr ARGLWYDD, i lanhâu tŷ yr ARGLWYDD.

16 A'r offeiriaid a ddaethant i fewn tŷ yr ARGLWYDD i'w lanhâu ef, ac a ddygasant allan yr holl frynti a gawsant hwy yn nheml yr ARGLWYDD, i gyntedd tŷ yr ARGLWYDD. A'r Lefiaid a'*i* cymmerasant, i'*w* ddwyn ymaith allan i afon Cidron.

726.

17 Ac yn y *dydd* cyntaf o'r mis cyntaf y dechreuasant *ei* sancteiddio, ac ar yr wythfed dydd o'r mis y daethant i borth yr ARGLWYDD: ac mewn wyth niwrnod y sancteiddiasant dŷ yr ARGLWYDD, ac yn yr unfed dydd ar bymtheg o'r mis cyntaf y gorphenasant.

18 Yna y daethant hwy i mewn at Hezecïah y brenhin, ac a ddywedasant, Glanhasom holl dŷ yr ARGLWYDD, ac allor y poeth-offrwm, a'i holl lestri, a bwrdd y *bara* gosod, a'i holl lestri.

19 A'r holl lestri a fwriasai y brenhin Ahaz ymaith yn ei gamwedd, pan oedd efe yn teyrnasu, a barottoisom, ac a sancteiddiasom ni: ac wele hwy ger bron allor yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 726.

20 ¶ Yna Hezecïah y brenhin a gododd yn fore, ac a gasglodd dywysogion y ddinas, ac a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD.

[g] Lef. 4. 3, 14.

21 A hwy a ddygasant saith o fustych, a saith o hyrddod, a saith o ŵyn, a saith o fychod geifr, [g]yn bechaberth dros y frenhiniaeth, a thros y cyssegr, a thros Judah: ac efe a ddywedodd wrth yr offeiriaid meibion Aaron, am offrymmu *y rhai hynny* ar allor yr ARGLWYDD.

[h] Lef. 8. 14, 15, 19, 24. Heb. 9. 21.

22 Felly hwy a laddasant y bustych, a'r offeiriaid a dderbyniasant y gwaed, ac [h]a'*i* taenellasant ar yr allor: lladdasant hefyd yr hyrddod, a thaenellasant y gwaed ar yr allor: a hwy a laddasant yr ŵyn, ac a daenellasant y gwaed ar yr allor.

[5] Neu, *nesasant.*

[i] Lef. 4. 15, 24.

23 A hwy a [5]ddygasant fychod y pech-aberth o flaen y brenhin a'r gynnulleidfa, ac [i]a osodasant eu dwylaw arnynt hwy.

24 A'r offeiriaid a'u lladdasant hwy, ac a wnaethant gymmod ar yr allor â'u gwaed hwynt, i wneuthur cymmod dros holl Israel; canys dros holl Israel yr archasai y brenhin *wneuthur* y poeth-offrwm a'r pech-aberth.

[k] 1 Chron. 16. 4. a 25. 6.

[l] 1 Chron. 23. 5. a 25. 1. pen. 8. 14.

25 [k]Ac efe a osododd y Lefiaid yn nhŷ yr ARGLWYDD, â symbalau, ac â nablau, ac â thelynau, [l]yn ol gorchymyn Dafydd, a Gad gweledydd y brenhin, a Nathan y prophwyd: canys y gorchymyn *oedd* trwy law yr ARGLWYDD, trwy law ei brophwydi ef.

[m] 1 Chron. 23. 5. Amos 6. 5.

[n] Num. 10. 10.

26 A'r Lefiaid a safasant âg offer [m]Dafydd, a'r offeiriaid â'r [n]udgyrn.

27 A Hezecïah a ddywedodd am offrymmu poeth-offrwm ar yr allor: a'r amser y dechreuodd y poeth-offrwm, y dechreuodd cân yr ARGLWYDD, â'r udgyrn, ac âg offer Dafydd brenhin Israel.

[6] Heb. *caniad.*

28 A'r holl gynnulleidfa oedd yn addoli, a'r [6]cantorion yn canu, a'r udgyrn yn lleisio: *hyn* oll *a barhaodd* nes gorphen y poeth-offrwm.

29 A phan orphenasant hwy offrymmu, y brenhin a'r holl rai a gafwyd gyd âg ef, a ymgrymmasant, ac a addolasant.

30 A Hezecïah y brenhin a'r tywysogion a ddywedasant wrth y Lefiaid am foliannu yr ARGLWYDD, â geiriau Dafydd ac Asaph y gweledydd. Felly hwy a foliannasant â llawenydd, ac a ymostyngasant, ac a addolasant.

31 A Hezecïah a attebodd ac a

Cyn CRIST 726.

ddywedodd, Yn awr [7] yr ymgyssegr-
asoch chwi i'r ARGLWYDD; nesêwch,
a dygwch ebyrth, ac [o] ebyrth mol-
iant, i dŷ yr ARGLWYDD. A'r gyn-
nulleidfa a ddygasant ebyrth, ac
ebyrth moliant, a phob ewyllysgar
o galon, boeth-offrymmau.

7 Heb. *y llanwasoch eich llaw.*
o Lef. 7. 12.

32 A rhifedi y poeth-offrymmau a
ddug y gynnulleidfa, oedd ddeg a
thri ugain o fustych, cant o hyrddod,
dau cant o ŵyn: y rhai hyn oll *oedd*
yn boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.
33 A'r pethau cyssegredig *oedd*
chwe chant o fustych, a thair mil o
ddefaid.
34 Ond yr oedd rhy fychan o off-
eiriaid, fel na allent flingo yr holl
boeth-offrymmau: am hynny [p] eu
brodyr y Lefiaid a'u cynnorthwyas-
ant hwy, nes gorphen y gwaith, ac
nes i'r offeiriaid ymgyssegru: canys
y Lefiaid *oedd* uniawnach o galon i
ymgyssegru na'r offeiriaid.

p pen. 35. 11.

35 Y poeth-offrymmau hefyd *oedd*
yn aml, gyd â brasder yr hedd-
offrwm, a'r ddïod-offrwm i'r poeth-
offrymmau. Felly y trefnwyd gwas-
anaeth tŷ yr ARGLWYDD.
36 A Hezecïah a lawenychodd,
a'r holl bobl, o herwydd parottôi o
DDUW y bobl: oblegid yn ddisym-
mwth y bu y peth.

PENNOD XXX.

1 *Hezecïah yn cyhoeddi Pasc arbennig ar yr ail mis, i Judah ac i Israel.* 13 *Y gynnulleidfa, wedi distrywio allorau delw-addoliaeth, yn cadw yr wyl bedwar diwrnod ar ddeg.* 27 *Yr offeiriaid a'r Lefiaid yn bendithio y bobl.*

A HEZECIAH a anfonodd at
holl Israel a Judah, ac a ys-
grifenodd lythyrau hefyd at Eph-
raim a Manasseh, i ddyfod i dŷ yr
ARGLWYDD i Jerusalem, i gynnal
Pasc i ARGLWYDD DDUW Israel.
2 A'r brenhin a ymgynghorodd, a'i
dywysogion, a'r holl gynnulleidfa,
yn Jerusalem, am gynnal y [a] Pasc yn
yr ail mis.
3 Canys ni allent ei gynnal ef [b] y
pryd hwnnw; oblegid nid ymsanct-
eiddiasai yr offeiriaid ddigon, ac nid
ymgasglasai y bobl i Jerusalem.
4 [2] A da oedd y peth y'ngolwg y
brenhin, ac y'ngolwg yr holl gyn-
nulleidfa.
5 A hwy a orchymynasant gy-
hoeddi trwy holl Israel, o Beerseba
hyd Dan, am ddyfod i gynnal y Pasc
i ARGLWYDD DDUW Israel yn Je-
rusalem: canys ni wnaethent er ys
talm fel yr oedd yn ysgrifenedig.

a Num. 9. 10, 11.
b Exod. 12. 6, 18.
2 Heb. *Ac uniawn.*

6 Felly y rhedegwyr a aethant â'r
llythyrau o law y brenhin a'i dy-
wysogion trwy holl Israel a Judah,
ac wrth orchymyn y brenhin, gan
ddywedyd, O meibion Israel, dy-
chwelwch at ARGLWYDD DDUW
Abraham, Isaac, ac Israel, ac efe a
ddychwel at y gweddill a ddïangodd
o honoch chwi o law [c] brenhinoedd
Assyria.
7 Ac na fyddwch fel eich tadau,
nac fel eich brodyr, y rhai a drosedd-
asant yn erbyn ARGLWYDD DDUW
eu tadau; am hynny efe a'u rhodd-
odd hwynt yn anghyfannedd, megis
y gwelwch chwi.
8 Yn awr na chaledwch eich gwarr,
fel eich tadau; [3] rhoddwch law i'r
ARGLWYDD, a deuwch i'w gyssegr
a gyssegrodd efe yn dragywydd: a
gwasanaethwch yr ARGLWYDD eich
DUW, fel y tro llid ei ddigofaint ef
oddi wrthych chwi.
9 Canys os dychwelwch chwi at yr
ARGLWYDD, eich brodyr chwi a'ch
meibion *a gânt* drugaredd ger bron
y rhai a'u caethgludodd hwynt, fel
y dychwelont i'r wlad yma: o-
blegid [d] grasol a thrugarog *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW, ac ni thry
efe *ei* wyneb oddi wrthych, os dy-
chwelwch atto ef.
10 Felly y rhedegwyr a aethant o
ddinas i ddinas trwy wlad Ephraim
a Manasseh, hyd Zabulon: ond
hwy a wawdiasant, ac a'u gwatwar-
asant hwy.
11 Er hynny [e] gwŷr o Aser, a Ma-
nasseh, ac o Zabulon, a ymostyng-
asant, ac a ddaethant i Jerusalem.
12 Llaw DUW hefyd fu yn Judah,
i roddi iddynt un galon i wneuthur
gorchymyn y brenhin a'r tywysog-
ion, yn ol gair yr ARGLWYDD.
13 ¶ A phobl lawer a ymgasglas-
ant i Jerusalem, i gynnal gwyl y
bara croyw, yn yr ail mis; cynnull-
eidfa fawr iawn.
14 A hwy a gyfodasant, ac a fwr-
iasant ymaith [f] yr allorau *oedd* yn
Jerusalem: bwriasant ymaith all-
orau yr arogl-darth, a thaflasant
hwynt i afon Cidron.
15 Yna y lladdasant y Pasc ar y
pedwerydd *dydd* ar ddeg o'r ail
mis: yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid
a gywilyddiasant, ac a ymsancteidd-
iasant, ac a ddygasant y poeth-
offrymmau i dŷ yr ARGLWYDD.
16 A hwy a safasant yn eu [4] lle,
wrth eu harfer, yn ol cyfraith Mo-

Cyn CRIST 726.
c 2 Bren. 15. 19, 29.
3 Edrych 1 Chron. 29. 24. Ezra 10. 19.
d Exod. 34. 6.
e Felly pen. 11. 16. ad. 18.
f pen. 28. 24.
4 Heb. *sefyllfa.*

Cyn CRIST 726.

ses gwr DUW: yr offeiriaid oedd yn
taenellu y gwaed o law y Lefiaid.
17 Canys *yr oedd* llawer yn y gyn-
nulleidfa y rhai nid ymsancteidd-
iasent: ac ar y Lefiaid *yr oedd*
lladd y Pasc dros yr holl rai aflan,
i'*w* sancteiddio i'r ARGLWYDD.
18 O herwydd llawer o'r bobl, *sef*
[g] llawer o Ephraim a Manasseh, Issa-
char, a Zabulon, nid ymlanhasent;
etto hwy a fwyttasant y Pasc, yn am-
genach nag yr oedd yn ysgrifenedig.
Ond Hezecïah a weddïodd drostynt
hwy, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD
daionus a faddeuo i bob un
19 A barottôdd ei galon i geisio
DUW, *sef* ARGLWYDD DDUW ei dad-
au, er na *lanhâwyd ef* yn ol pur-
edigaeth y cyssegr.
20 A'r ARGLWYDD a wrandawodd
ar Hezecïah, ac a iachaodd y bobl.
21 A meibion Israel, y rhai a gaf-
wyd yn Jerusalem, a gynhaliasant
wyl y bara croyw saith niwrnod
trwy lawenydd mawr: y Lefiaid
hefyd a'r offeiriaid oedd yn molian-
nu yr ARGLWYDD o ddydd i ddydd,
gan ganu âg offer [5] soniarus i'r AR-
GLWYDD.
22 A Hezecïah a ddywedodd wrth
fodd calon yr holl Lefiaid, y rhai
oedd yn dysgu gwybodaeth ddaion-
us yr ARGLWYDD; a hwy a fwyt-
tasant ar hyd yr wyl saith niwrnod,
ac a aberthasant ebyrth hedd, ac a
gyffesasant i ARGLWYDD DDUW eu
tadau.
23 A'r holl gynnulleidfa a ymgyng-
horasant i gynnal saith o ddyddiau
eraill: felly y cynhaliasant [h] saith o
ddyddiau *eraill trwy* lawenydd.
24 Canys Hezecïah brenhin Ju-
dah [i] a [6] roddodd i'r gynnulleidfa fil
o fustych, a saith mil o ddefaid; a'r
tywysogion a roddasant i'r gynnull-
eidfa fil o fustych, a deng mil o
ddefaid: a llawer o offeiriaid a ym-
sancteiddiasant.
25 A holl gynnulleidfa Judah a
lawenychasant, gyd â'r offeiriaid
a'r Lefiaid, a'r holl gynnulleidfa a
ddaeth o Israel, a'r dïeithriaid a
ddaethai o wlad Israel, ac oeddynt
yn gwladychu yn Judah.
26 Felly y bu llawenydd mawr yn
Jerusalem: canys er dyddiau Solo-
mon mab Dafydd brenhin Israel ni
bu y cyffelyb yn Jerusalem.
27 ¶ Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid
a gyfodasant, ac [k] a fendithiasant y
bobl; a gwrandawyd ar eu llef

[g] ad. 11.
[5] Heb. *cryfder.*
[h] Edrych 1 Bren. 8. 65.
[i] pen. 35. 7, 8.
[6] Heb. *ddyrchafodd,* neu, *offrymmodd.*
[k] Num. 6. 23.

hwynt, a'u gweddi hwynt a ddaeth
i fynu i'w breswylfa [7] sanctaidd ef,
i'r nefoedd.

PENNOD XXXI.

1 Y bobl yn chwannog i ddilëu delw-addoliaeth. 2 Hezecïah yn trefnu cylchoedd yr offeiriaid a'r Lefiaid, ac yn parottôi gwaith a chynhaliaeth iddynt. 5 Parodrwydd y' bobl i dalu degwm ac offrwm. 11 Hezecïah yn gosod swyddogion i ddosparthu y degymmau. 20 Purdeb Hezecïah.

AC wedi gorphen hyn i gyd, holl
Israel y rhai [2] *oedd* bresennol a
aethant allan i ddinasoedd Judah,
ac [a] a ddrylliasant y delwau, ac a
dorrasant y llwyni, ac a ddistryw-
iasant yr uchelfeydd a'r allorau
allan o holl Judah a Benjamin, yn
Ephraim hefyd a Manasseh, nes *eu*
[3] llwyr ddifa. Yna holl feibion Is-
rael a ddychwelasant bob un i'w
feddiant, i'w dinasoedd.
2 ¶ A Hezecïah a osododd ddos-
parthiadau yr offeiriaid a'r Lefiaid,
yn eu cylchoedd, pob un yn ol ei
weinidogaeth, yr offeiriaid a'r Lef-
iaid i'r poeth-offrwm, ac i'r ebyrth
hedd, i weini, ac i foliannu, ac i
ganmol, ym mhyrth gwersylloedd
yr ARGLWYDD.
3 A rhan y brenhin *oedd* o'i olud
ei hun i'r poeth-offrymmau, *sef* i
boeth-offrymmau y bore a'r hwyr, ac
i boeth-offrymmau y Sabbathau, a'r
newydd-loerau, a'r gwyliau arben-
nig, fel *y mae* yn ysgrifenedig [b] yng
nghyfraith yr ARGLWYDD.
4 Efe a ddywedodd hefyd wrth y
bobl, trigolion Jerusalem, am roddi
rhan i'r offeiriaid a'r Lefiaid, fel yr
ymgryfhâent y'nghyfraith yr AR-
GLWYDD.
5 ¶ A phan gyhoeddwyd y gair
hwn, meibion Israel a ddygasant yn
aml, flaen-ffrwyth yr ŷd, y gwin, a'r
olew, a'r mêl, ac o holl gnwd y
maes, a'r degwm o bob *peth* a ddyg-
asant hwy yn helaeth.
6 A meibion Israel a Judah, y
rhai oedd yn trigo yn ninasoedd
Judah, hwythau a ddygasant ddeg-
wm gwartheg a defaid, a [c] degwm y
pethau cyssegredig a gyssegrasid i'r
ARGLWYDD eu DUW, ac a'*u* gosod-
asant [4] bob yn bentwr.
7 Yn y trydydd mis y dechreuasant
hwy seilio y pentyrrau, ac yn y seith-
fed mis y gorphenasant *hwynt.*
8 A phan ddaeth Hezecïah a'r
tywysogion, a gweled y pentyrrau,
hwy a fendithiasant yr ARGLWYDD,
a'i bobl Israel.

Cyn CRIST 726.
[7] Heb. *ei sancteiddrwydd ef.*
[2] Heb. *a gafwyd.*
[a] 2 Bren. 18. 4.
[3] Heb. *gorphen.*
[b] Num. 28. a 29.
[c] Lef. 27. 30. Deut. 14. 28.
[4] Heb. *yn bentyrrau, yn bentyrrau.*

Cyn CRIST 726.

9 A Hezecïah a ymofynodd â'r
offeiriaid a'r Lefiaid o herwydd y
pentyrrau.
10 Ac Azarïah yr offeiriad pennaf
o dŷ Sadoc, a ddywedodd wrtho,
d Mal. 3. 10. ac a lefarodd, [d] Er pan ddechreu-
wyd dwyn offrymmau i dŷ yr AR-
GLWYDD, bwyttasom a digonwyd
ni, gweddillasom hefyd lawer iawn:
canys yr ARGLWYDD a fendithiodd
ei bobl; a'r gweddill *yw* yr amldra
hyn.
11 ¶ A Hezecïah a ddywedodd
am barottôi celloedd yn nhŷ yr AR-
GLWYDD; a hwy a'*u* parottoisant,
12 Ac a ddygasant i mewn y blaen-
ffrwyth, a'r degwm, a'r *pethau* cys-
segredig, yn ffyddlawn: a Chonon-
ïah y Lefiad *oedd* flaenor arnynt
hwy, a Simei ei frawd ef yn ail.
13 Jehiel hefyd, ac Azazïah, a
Nahath, ac Asahel, a Jerimoth, a
Jozabad, ac Eliel, ac Ismachïah, a
Mahath, a Benaiah, *oedd* swydd-
5 Neu, *wrth.* ogion [5] dan law Cononïah a Simei
ei frawd ef, trwy orchymyn Heze-
cïah y brenhin, ac Azarïah blaenor
tŷ DDUW.
14 A Chore mab Imnah y Lefiad,
y porthor tu a'r dwyrain, *oedd* ar y
pethau a offrymmid yn ewyllysgar
i DDUW, i rannu offrymmau yr AR-
GLWYDD, a'r pethau sancteiddiolaf.
15 Ac wrth ei law ef *yr oedd*
Eden, a Miniamin, a Jesua, a Sema-
e Jos. 21. 9. iah, Amarïah, a Sechanïah, yn [e] ninas-
6 Neu, *ymddiried.* asoedd yr offeiriaid, yn *eu* [6] swydd, i
roddi i'w brodyr yn ol eu rhan, i
fawr ac i fychan:
16 Heb law y gwrrywiaid o'u cen-
edl hwynt, o fab tair blwydd ac
uchod, i bawb a'r oedd yn dyfod i
dŷ yr ARGLWYDD, ddogn dydd yn
ei ddydd, yn eu gwasanaeth hwynt,
o fewn eu goruchwyliaethau, yn ol
eu dospartliadau;
17 I genedl yr offeiriaid wrth dŷ
f 1 Chron. 23. 24, 27. eu tadau, ac i'r Lefiaid [f] o fab ugain
mlwydd ac uchod, yn ol eu goruch-
wyliaethau, yn eu dosparthiadau;
18 Ac i genedl eu holl blant hwy,
eu gwragedd, a'u meibion, a'u
merched, trwy yr holl gynnulleid-
7 Neu, *yn eu hymddiried yr ymsancteiddient yn yr hyn,* &c. fa: oblegid [7] trwy eu ffyddlondeb y
trinent hwy yn sanctaidd yr hyn
oedd sanctaidd:
19 Ac i feibion Aaron, yr offeiriaid,
g Lef. 25. 34. Num. 35. 2. *y rhai oedd* ym [g] meusydd pentref-
ol eu dinasoedd, ym mhob dinas,
y gwŷr a enwasid wrth eu henwau,
i roddi rhannau i bob gwrryw ym
mysg yr offeiriaid, ac i'r holl rai a
gyfrifwyd wrth achau ym mhlith y
Lefiaid.
20 ¶ Ac fel hyn y gwnaeth He-
zecïah trwy holl Judah, ac efe a
wnaeth yr hyn *oedd* dda ac uniawn,
a'r gwirionedd, ger bron yr AR-
GLWYDD ei DDUW.
21 Ac ym mhob gwaith a dde-
chreuodd efe y'ngweinidogaeth tŷ
DDUW, ac yn y gyfraith, ac yn y
gorchymyn i geisio ei DDUW, efe
a'i gwnaeth â'i holl galon, ac a
ffynnodd.

Cyn CRIST 726.

PENNOD XXXII.

1 Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah; a Hezecïah yn ymgadarnhâu, ac yn cysuro ei bobl. 9 Hezecïah ac Esaiah yn gweddïo yn erbyn cabledd Senacherib. 21 Angel yn difetha llu yr Assyriaid, a hynny yn barch i Hezecïah. 24 Hezecïah yn gweddïo yn ei glefyd, a Duw yn rhoi iddo argoel iechyd. 25 Hezecïah yn balchïo, a Duw yn ei ddarostwng ef. 27 Ei gyfoeth ef, a'i weithredoedd. 31 Ei fai ef ynghylch cenhadon Babilon. 32 Efe yn marw, a Manasseh yn teyrnasu ar ei ol ef.

WEDI y [a] pethau *hyn*, a'u sicr- 713 a 2 Bren. 18. 13, &c. Es. 36. 1, &c.
hâu, y daeth Senacherib bren-
hin Assyria, ac a ddaeth i mewn i
Judah; ac a wersyllodd yn erbyn y
dinasoedd caerog, ac a feddyliodd
eu [2] hennill hwynt iddo ei hun. 2 Heb. *torri.*
2 A phan welodd Hezecïah ddyfod
Senacherib, a *bod* ei wyneb ef i ry-
fela yn erbyn Jerusalem,
3 Efe a ymgynghorodd â'i dywys-
ogion, ac â'i gedyrn, am argae dyfr-
oedd y ffynhonnau, y rhai *oedd*
allan o'r ddinas. A hwy a'i cyn-
northwyasant ef.
4 Felly pobl lawer a ymgasglas-
ant, ac a argaeasant yr holl ffyn-
honnau, a'r afon sydd yn [3] rhedeg 3 Heb. *llifeirio.*
trwy ganol y wlad, gan ddywedyd,
Paham y daw brenhinoedd Assyria,
ac y cânt ddyfroedd lawer?
5 Ac [b] efe a ymgryfhaodd, ac a ad- b Es. 22. 9.
eiladodd yr holl fur drylliedig, ac a'*i*
cyfododd i fynu hyd y tyrau, a mur
arall oddi allan, ac a gadarnhaodd
[c] Milo *yn* ninas Dafydd, ac a wnaeth c 2 Sam. 5. 9.
lawer o [4] biccellau ac o dariannau. 4 Neu, *gleddyfau,* neu, *arfau.*
6 Ac efe a osododd dywysogion
rhyfel ar y bobl, ac a'u casglodd
hwynt atto i heol porth y ddinas,
ac a lefarodd wrth *fodd* eu calon
hwynt, gan ddywedyd,
7 Ymwrolwch, ac ymgadarnhêwch;
nac ofnwch, ac na ddigalonnwch
rhag brenhin Assyria, na rhag yr
holl dyrfa *sydd* gyd âg ef: canys [d] *y* d 2 Bren. 6. 16.
mae gyd â ni fwy na chyd âg ef.
8 Gyd âg ef *y mae* [e] braich cnawdol; e Jer. 17. 5. 1 Ioan 4. 4.

Cyn CRIST 713.

ond yr ARGLWYDD ein DUW *sydd* gyd â ni, i'n cynnorthwyo, ac i ryfela ein rhyfeloedd. A'r bobl a [5]hyderasant ar eiriau Hezecïah brenhin Judah.

[5] Heb. *bwysasant.*

710.

9 ¶ [f]Wedi hyn yr anfonodd Senacherib brenhin Assyria ei weision i Jerusalem, (ond *yr ydoedd* efe ei hun *yn rhyfela* yn erbyn Lachis, a'i holl [6]allu gyd âg ef,) at Hezecïah brenhin Judah, ac at holl Judah, y rhai *oedd* yn Jerusalem, gan ddywedyd,

[f] 2 Bren. 18. 17.

[6] Heb. *lywodraeth.*

10 Fel hyn y dywedodd Senacherib brenhin Assyria, Ar ba beth yr ydych chwi yn hyderu, chwi y rhai sydd yn aros [7]y'ngwarchae o fewn Jerusalem?

[7] Heb. *yn yr amddiffynfa.*

11 Ond Hezecïah sydd yn eich hudo chwi, i'ch rhoddi chwi i farw trwy newyn, a thrwy syched, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD ein DUW a'n gwared ni o law brenhin Assyria.

12 [g]Onid yr Hezecïah hwnnw a dynnodd ymaith ei uchelfeydd ef, a'i allorau, ac a orchymynodd i Judah a Jerusalem, gan ddywedyd, O flaen un allor yr addolwch, ac ar honno yr arogl-derthwch?

[g] 2 Bren. 18. 22.

13 Oni wyddoch chwi beth a wneuthum, mi a'm tadau, i holl bobl y tiroedd? ai gan allu y gallai duwiau cenhedloedd y gwledydd achub eu gwlad o'm llaw i?

14 Pwy *oedd* ym mysg holl dduwiau y cenhedloedd hyn, y rhai a ddarfu i'm tadau eu difetha, a allai waredu ei bobl o'm llaw i, fel y gallai eich DUW chwi eich gwaredu chwi o'm llaw i?

15 Yn awr gan hynny na thwylled Hezecïah chwi, ac na huded mo honoch fel hyn, ac na choeliwch iddo ef: canys ni allodd duw un genedl na theyrnas achub ei bobl o'm llaw i, nac o law fy nhadau: pa faint llai y gwared eich DUW chwychwi o'm llaw i?

16 A'i weision ef a ddywedasant ychwaneg yn erbyn yr ARGLWYDD DDUW, ac yn erbyn Hezecïah ei was ef.

17 [h]Ac efe a ysgrifenodd lythyrau i gablu ARGLWYDD DDUW Israel, ac i lefaru yn ei erbyn ef, gan ddywedyd, Fel nad achubodd duwiau cenhedloedd y gwledydd eu pobl o'm llaw i, felly nid achub DUW Hezecïah ei bobl o'm llaw i.

[h] 2 Bren. 19. 9.

18 [i]Yna y gwaeddasant hwy â llef uchel, yn iaith yr Iuddewon, ar bobl Jerusalem y rhai *oedd* ar y mur, i'w hofni hwynt, ac i'w brawychu; fel yr ennillent hwy y ddinas.

[i] 2 Bren. 18. 28.

Cyn CRIST 710.

19 A hwy a ddywedasant yn erbyn DUW Jerusalem fel yn erbyn duwiau pobloedd y wlad, *sef* gwaith dwylaw dyn.

20 [k]Am hynny y gweddïodd Hezecïah y brenhin, ac Esaiah y prophwyd mab Amos, ac a waeddasant i'r nefoedd.

[k] 2 Bren. 19. 15.

Cylch 710.

21 ¶ [l]A'r ARGLWYDD a anfonodd angel, yr hwn a laddodd bob cadarn nerthol, a *phob* blaenor a thywysog y'ngwersyll brenhin Assyria. Felly efe a ddychwelodd â chywilydd *ar ei* wyneb i'w wlad ei hun. A phan ddaeth efe i dŷ ei dduw, y rhai a ddaethant allan o'i ymysgaroedd ei hun a'i [8]lladdasant ef yno â'r cleddyf.

[l] 2 Bren. 19. 35, &c.

[8] Heb. *cwympasant.*

22 Felly y gwaredodd yr ARGLWYDD Hezecïah a thrigolion Jerusalem o law Senacherib brenhin Assyria, ac o law pawb *eraill*, ac a'u cadwodd hwynt oddi amgylch.

710.

23 A llawer a ddygasant [9]roddion i'r ARGLWYDD i Jerusalem, a phethau gwerthfawr i Hezecïah brenhin Judah; fel y dyrchafwyd ef o hynny allan y'ngŵydd yr holl genhedloedd.

[9] Neu, *anrhegion.*

713.

24 ¶ [m]Yn y dyddiau hynny y clefychodd Hezecïah hyd farw, ac a weddïodd ar yr ARGLWYDD: yntau a lefarodd wrtho, ac a roddes argoel iddo.

[m] 2 Bren. 20. 1. Es. 38. 1.

25 Ond ni thalodd Hezecïah drachefn yn ol yr hyn a roddasid iddo; canys ei galon ef a ddyrchafodd: a digofaint a ddaeth arno ef, ac ar Judah a Jerusalem.

26 Er hynny Hezecïah a ymostyngodd o herwydd dyrchafiad ei galon, efe a thrigolion Jerusalem; ac ni ddaeth digofaint yr ARGLWYDD arnynt yn nyddiau Hezecïah.

27 ¶ Ac yr oedd gan Hezecïah gyfoeth ac anrhydedd mawr iawn: ac efe a wnaeth iddo drysorau o arian, ac o aur, ac o feini gwerthfawr, o bêr-aroglau hefyd, ac o dariannau, ac o bob llestri [2]hyfryd;

[2] Heb. *dymuniad.*

28 A selerau i gnwd yr ŷd, a'r gwin, a'r olew; a phresebau i bob math ar anifail, a chorlannau i'r dïadellau.

29 Ac efe a wnaeth iddo ddinasoedd, a chyfoeth o ddefaid a gwartheg lawer: canys DUW a roddasai iddo ef gyfoeth mawr iawn.

30 [n]A'r Hezecïah yma a argaeodd yr aber uchaf i ddyfroedd Gihon,

[n] Es. 22. 9, 11.

Cyn CRIST 713. ac a'u dug hwynt yn uniawn oddi
tanodd, tu a thu y gorllewin i ddin-
as Dafydd. A ffynnodd Hezecïah
yn ei holl waith.
712. 31 ¶ Etto yn *neges* [3] cenhadau ty-
[3] Heb. *cyfieithyddion.* wysogion Babilon, y rhai a [o] anfon-
[o] 2 Bren. 20. 12. Es. 39. 1. wyd atto ef i ymofyn am y rhy-
feddod a wnaethid yn y wlad, DUW
a'i gadawodd ef, i'w brofi ef, i
wybod y cwbl *ag oedd* yn ei galon.
32 ¶ A'r rhan arall o hanes He-
zecïah, a'i garedigrwydd ef, wele
[p] Es. 36, a 37, a 38, a 39. hwy yn ysgrifenedig [p] y'ngweledig-
aeth Esaiah y prophwyd mab Amos,
[q] 2 Bren. 18, a 19, a 20. *ac* yn [q] llyfr brenhinoedd Judah ac
Israel.
33 A Hezecïah a hunodd gyd â'i
dadau, a chladdasant ef yn yr uchaf
o feddau meibion Dafydd. A holl
Judah a thrigolion Jerusalem a
wnaethant anrhydedd iddo ef wrth
698. ei farwolaeth. A Manasseh ei fab
a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXXIII.

1 *Y brenhin annuwiol Manasseh,* 3 *yn gosod i fynu ddelw-addoliaeth, ac heb gymmeryd rhybudd.* 11 *Ei gaethgludo ef i Babilon:* 12 *a'i weddi at Dduw yn achos o'i ryddhâd, ac yntau yn tynnu i lawr ddelw-addoliaeth.* 18 *Ei weithredoedd,* 20 *a'i farwolaeth ef, ac Amon yn dyfod ar ei ol ef.* 21 *Annuwiol deyrnasiad Amon, a'i weision yn ei ladd ef.* 25 *Lladd y lleiddiaid, a Josïah yn myned yn frenhin.*

[a] 2 Bren. 21. 1, &c. MAB [a] deuddeng mlwydd *oedd*
Manasseh pan ddechreuodd
efe deyrnasu, a phymtheng mlyn-
edd a deugain y teyrnasodd efe yn
Jerusalem:
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, yn
[b] Deut. 18. 9. ol [b] ffieidd-dra y cenhedloedd a fwr-
iasai yr ARGLWYDD allan o flaen
meibion Israel.
[2] Heb. *ddychwelodd ac a adeiladodd.* 3 ¶ Canys efe a [2] adeiladodd dra-
chefn yr uchelfeydd, y rhai [c] a ddin-
[c] 2 Bren. 18. 4. pen. 30. 14. a 31. 1. a 32. 12. ystriasai Hezecïah ei dad ef, ac a
gyfododd allorau i Baalim, ac [d] a
wnaeth lwyni, ac a addolodd [e] holl
[d] Deut. 16. 21. lu y nefoedd, ac a'u gwasanaethodd
[e] Deut. 17. 3. hwynt.
4 Adeiladodd hefyd allorau yn nhŷ
yr ARGLWYDD, *am* yr hwn y dywed-
[f] Deut. 12. 11. 1 Bren. 8. 29. a 9. 3. pen. 6. 6. a 7. 16. asai yr ARGLWYDD, [f] Yn Jerusalem
y bydd fy enw i yn dragywydd.
5 Ac efe a adeiladodd allorau i
holl lu y nefoedd yn nau gyntedd
tŷ yr ARGLWYDD.
[g] Lef. 18. 21. Deut. 18. 10. 2 Bren. 23. 10. 6 Ac efe [g] a yrrodd ei feibion trwy
y tân yn nyffryn mab Hinnom, ac a
arferodd frûd, a hudoliaeth, a chyf-
[h] 2 Bren. 21. 6. areddion, ac a [h] fawrhaodd swynydd-
ion, a dewiniaid: efe a wnaeth lawer
o ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, Cyn CRIST 698.
i'w ddigio ef.
7 Ac [i] efe a osododd y ddelw gerf- [i] 2 Bren. 21. 7.
iedig, y ddelw a wnelsai efe, yn nhŷ
DDUW, *am* yr hwn y dywedasai DUW
wrth Dafydd, ac wrth Solomon ei
fab, Yn [k] y tŷ hwn, ac yn Jerusalem, [k] Ps. 132. 14.
yr hon a ddewisais i o holl lwythau
Israel, y gosodaf fy enw yn dragy-
wydd.
8 [l] Ac ni chwanegaf symmud troed [l] 2 Sam. 7. 10.
Israel oddi ar y tir a ordeiniais i'ch
tadau chwi; os gwyliant ar wneuth-
ur yr hyn oll a orchymynais iddynt,
yn ol yr holl gyfraith, a'r deddfau,
a'r barnedigaethau, trwy law Moses.
9 Felly Manasseh a wnaeth i Ju-
dah a thrigolion Jerusalem gyfeil-
iorni, *a* gwneuthur yn waeth na'r
cenhedloedd a ddifethasai yr AR-
GLWYDD o flaen meibion Israel.
10 Er llefaru o'r ARGLWYDD wrth
Manasseh, ac wrth ei bobl, etto ni
wrandawsant hwy.
11 ¶ [m] Am hynny y dug yr AR- 677.
GLWYDD arnynt hwy dywysogion llu [m] Deut. 28. 36.
brenhin Assyria, a hwy a ddalias- Job 36. 8.
ant Manasseh mewn dyrysni, ac a'i
rhwymasant ef â [3] dwy gadwyn, ac [3] Neu, *llyffetheiriau.*
a'i dygasant ef i Babilon.
12 A phan oedd gyfyng arno ef,
efe a weddïodd ger bron yr AR-
GLWYDD ei DDUW, ac a ymostyng-
odd yn ddirfawr o flaen DUW ei
dadau,
13 Ac a weddïodd arno ef: ac efe
a fu foddlawn iddo, ac a wrandaw-
odd ei ddymuniad ef, ac a'i dug ef
drachefn i Jerusalem i'w frenhin-
iaeth. Yna y gwybu Manasseh mai
yr ARGLWYDD *oedd* DDUW.
14 Wedi hyn hefyd efe a adeil-
adodd y mur oddi allan i ddinas
Dafydd, o du y gorllewin i Gihon,
yn y dyffryn, hyd y ddyfodfa i borth
y pysgod, ac a amgylchodd [4] Ophel, [4] Heb. *y tŵr.*
ac a'i cyfododd yn uchel iawn, ac a pen. 27. 3.
osododd dywysogion y llu yn yr holl
ddinasoedd caerog o fewn Judah.
15 Ac efe a dynnodd ymaith y
duwiau dïeithr, a'r ddelw, allan o
dŷ yr ARGLWYDD, a'r holl allorau
a adeiladasai efe ym mynydd tŷ yr
ARGLWYDD, ac yn Jerusalem, ac
a'*u* taflodd allan o'r ddinas.
16 Ac efe a gyweiriodd allor yr
ARGLWYDD, ac a aberthodd arni hi
ebyrth hedd a [n] moliant; dywedodd [n] Lef. 7. 12.
hefyd wrth Judah am wasanaethu
ARGLWYDD DDUW Israel.
17 Er hynny y bobl oedd etto yn

Cyn CRIST 677.

aberthu yn yr uchelfeydd: etto i'r
ARGLWYDD eu DUW yn unig.
18 ¶ A'r rhan arall o hanes Ma-
nasseh, a'i weddi ef at ei DDUW, a
o 1 Sam. 9. 9. geiriau y [o]gweledyddion a lefaras-
ant wrtho ef yn enw ARGLWYDD
DDUW Israel, wele hwynt ym mhlith
geiriau brenhinoedd Israel.
19 Ei weddi ef hefyd, a'r *modd* y
cymmododd *DUW* âg ef, a'i holl
bechod ef, a'i gamwedd, a'r lleoedd
yr adeiladodd efe ynddynt uchel-
feydd, ac y gosododd lwyni, a delw-
au cerfiedig, cyn ymostwng o hono
ef; wele hwynt yn ysgrifenedig ym
5 Neu, *Hozai.* mysg geiriau y [5]gweledyddion.
20 ¶ Felly Manasseh a hunodd
gyd â'i dadau, a chladdasant ef *yn*
ei dŷ ei hun; ac Amon ei fab a
deyrnasodd yn ei le ef.
p 2 Bren. 21. 19, &c. 21 ¶ [p]Mab dwy flwydd ar hugain
oedd Amon pan ddechreuodd efe
deyrnasu, a dwy flynedd y teyrnas-
odd efe yn Jerusalem.
22 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD, fel
y gwnaethai Manasseh ei dad ef:
canys Amon a aberthodd i'r holl
ddelwau cerfiedig a wnelsai Manas-
seh ei dad ef, ac a'u gwasanaethodd
hwynt.
23 Ond nid ymostyngodd efe ger
bron yr ARGLWYDD, fel yr ymos-
tyngasai Manasseh ei dad ef: eithr
6 Heb. *amlhaodd gamwedd.* yr Amon yma a [6]bechodd fwyfwy.
24 A'i weision ef a frad-fwriadas-
ant i'w erbyn ef, ac a'i lladdasant
ef yn ei dŷ ei hun.
641. 25 ¶ Ond pobl y wlad a ladd-
asant yr holl rai a frad-fwriadasent
yn erbyn y brenhin Amon; a phobl
y wlad a urddasant Josïah ei fab ef
yn frenhin yn ei le ef.

PENNOD XXXIV.

1 *Josïah yn teyrnasu yn dduwiol,* 3 *ac yn dinystrio delw-addoliaeth,* 8 *yn peri adgyweirio y deml.* 14 *Hilcïah yn cael llyfr y gyfraith, a Josïah yn gyrru at Huldah i ymofyn â'r Arglwydd,* 23 *a hithau yn prophwydo dinystr Jerusalem, ond yr oedid hynny dros amser Josïah.* 29 *Josïah yn peri darllen llyfr y gyfraith y'ngŵydd yr holl bobl, ac yn adnewyddu y cyfammod â Duw.*

a 2 Bren. 22. 1, &c. MAB [a]wyth mlwydd *oedd* Josïah
pan ddechreuodd efe deyrn-
asu, ac un mlynedd ar ddeg ar hug-
ain y teyrnasodd efe yn Jerusalem.
2 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
uniawn y'ngolwg yr ARGLWYDD, ac
a rodiodd yn ffyrdd Dafydd ei dad,
ac ni ogwyddodd ar y llaw ddehau
nac ar y llaw aswy.
3 ¶ Canys yn yr wythfed flwydd- Cyn CRIST 634.
yn o'i deyrnasiad, tra yr ydoedd efe
etto yn fachgen, efe a ddechreuodd
geisio DUW Dafydd ei dad: ac yn
y ddeuddegfed flwyddyn efe a dde- 630.
chreuodd [b]lanhâu Judah a Jerusa- b 1 Bren. 13. 2.
lem oddi wrth yr uchelfeydd, a'r
llwyni, a'r delwau cerfiedig, a'r delw-
au toddedig.
4 [c]Distrywiasant hefyd yn ei ŵydd c Lef. 26. 30.
ef allorau Baalim; a'r [2]delwau y 2 Bren. 23. 4.
rhai *oedd* i fynu oddi arnynt hwy 2 Neu, *haul-ddelwau.*
a dorrodd efe: y llwyni hefyd, a'r
delwau cerfiedig, a'r delwau todd-
edig, a ddrylliodd efe, ac a falur-
iodd, taenodd hefyd *eu* llwch hwy
ar hyd wyneb beddau y rhai a
aberthasent iddynt hwy.
5 [d]Ac esgyrn yr offeiriaid a losgodd d 2 Bren. 23. 20.
efe ar eu hallorau, ac a lanhaodd
Judah a Jerusalem.
6 Felly *y gwnaeth efe* yn ninas-
oedd Manasseh, ac Ephraim, a Si-
meon, a hyd Naphtali, â'u [3]ceibiau 3 Neu, *gyrdd,*
oddi amgylch. neu, *morthwylion.*
7 A phan ddinystriasai efe yr all-
orau a'r llwyni, a dryllio o hono y
delwau cerfiedig, gan *eu* malurio
yn llwch, a thorri yr eilunod i gyd
trwy holl wlad Israel, efe a ddy-
chwelodd i Jerusalem.
8 ¶ Ac [e]yn y ddeunawfed flwyddyn 624.
o'i deyrnasiad ef, wedi glanhâu y e 2 Bren. 22. 3.
wlad, a'r tŷ, efe a anfonodd Saphan
mab Asalïah, a Maaseiah tywysog y
ddinas, a Joah mab Joahaz y cof-
iadur, i gyweirio tŷ yr ARGLWYDD
ei DDUW.
9 A phan ddaethant hwy at Hil-
cïah yr arch-offeiriad, hwy a rodd-
asant [f]yr arian a ddygasid i dŷ f 2 Bren. 12. 4, &c.
DDUW, y rhai a gasglasai y Lefiaid
oedd yn cadw y drysau, o law Ma-
nasseh ac Ephraim, ac oddi gan
holl weddill Israel, ac oddi ar holl
Judah a Benjamin, a hwy a ddy-
chwelasant i Jerusalem.
10 A hwy a'*i* rhoddasant yn llaw
y gweithwyr, y rhai oedd oruchwyl-
wyr ar dŷ yr ARGLWYDD: hwythau
a'i rhoddasant i wneuthurwyr y
gwaith, y rhai oedd yn gweithio yn
nhŷ yr ARGLWYDD, i gyweirio ac i
gadarnhâu y tŷ.
11 Rhoddasant hefyd i'r seiri ac
i'r adeiladwyr, i brynu cerrig nadd,
a choed tu ag at y cyssylltiadau,
ac i [4]fyrddio y tai a ddinystriasai 4 Neu, *lorio.*
brenhinoedd Judah.
12 A'r gwŷr oedd yn gweithio yn
y gwaith yn ffyddlawn: ac arnynt

Cyn CRIST 624.

hwy yn olygwyr *yr oedd* Jahath,
ac Obadïah, y Lefiaid, o feibion
Merari; a Zecharïah, a Mesulam, o
feibion y Cohathiaid, i'*w* hannog:
ac *o*'r Lefiaid, pob un a oedd gyfar-
wydd ar offer cerdd.
13 *Yr oeddynt* hefyd ar y cludwyr,
ac yn olygwyr ar yr holl rai oedd yn
gweithio ym mhob rhyw waith: ac
o'r Lefiaid *yr oedd* ysgrifenyddion,
a swyddogion, a phorthorion.
14 ¶ A phan ddygasant hwy allan
yr arian a ddygasid i dŷ yr Ar-
glwydd, Hilcïah yr offeiriad [g] a
gafodd lyfr cyfraith yr Arglwydd,
yr hwn a roddasid trwy law Mo-
ses.
15 A Hilcïah a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth Saphan yr ysgrifen-
ydd, Cefais lyfr y gyfraith yn nhŷ
yr Arglwydd. A Hilcïah a rodd-
odd y llyfr at Saphan:
16 A Saphan a ddug y llyfr at y
brenhin, ac a ddug air drachefn i'r
brenhin, gan ddywedyd, Yr hyn oll
a roddwyd yn llaw dy weision di, y
maent hwy yn *ei* wneuthur.
17 [5] Casglasant hefyd yr arian a
gafwyd yn nhŷ yr Arglwydd, a
rhoddasant hwynt yn llaw y golyg-
wyr, ac yn llaw y gweithwyr.
18 Saphan yr ysgrifenydd a fyneg-
odd hefyd i'r brenhin, gan ddywed-
yd, Hilcïah yr offeiriad a roddodd
i mi lyfr. A Saphan a ddarllenodd
ynddo ef ger bron y brenhin.
19 A phan glybu y brenhin eiriau
y gyfraith, efe a rwygodd ei ddillad.
20 A'r brenhin a orchymynodd i
Hilcïah, ac i Ahicam mab Saphan,
ac i [6] Abdon mab Michah, ac i Sa-
phan yr ysgrifenydd, ac i Asaiah
gwas y brenhin, gan ddywedyd,
21 Ewch, ymofynwch â'r Ar-
glwydd drosof fi, a thros y gwedd-
ill yn Israel ac yn Judah, am eiriau
y llyfr a gafwyd: canys mawr *yw*
llid yr Arglwydd a dywalltodd efe
arnom ni, oblegid na chadwodd ein
tadau ni air yr Arglwydd, gan
wneuthur yn ol yr hyn oll *sydd*
ysgrifenedig yn y llyfr hwn.
22 Yna yr aeth Hilcïah, a'r rhai
a yrrodd y brenhin, at Huldah y
brophwydes, gwraig Sàlum mab
[h] Ticfath, fab [7] Hasrah, ceidwad y
gwisgoedd; (a hi oedd yn aros yn
Jerusalem yn yr [8] ysgoldy;) ac a
ymddiddanasant â hi felly.
23 ¶ A hi a ddywedodd wrthynt,
Fel hyn y dywedodd Arglwydd
Dduw Israel, Dywedwch i'r gwr
a'ch anfonodd chwi attaf fi,
24 Fel hyn y dywedodd yr Ar-
glwydd, Wele fi yn dwyn drwg ar
y lle hwn, ac ar ei drigolion, *sef* yr
holl felldithion *sydd* ysgrifenedig
yn y llyfr a ddarllenasant hwy ger
bron brenhin Judah:
25 Am iddynt fy ngwrthod i, ac
arogl-darthu i dduwiau dïeithr, i'm
digio i â holl waith eu dwylaw; am
hynny yr ymdywallt fy llid i ar y
lle hwn, ac nis diffoddir ef.
26 Ond am frenhin Judah, yr hwn
a'ch anfonodd chwi i ymofyn â'r
Arglwydd, fel hyn y dywedwch
wrtho, Fel hyn y dywed Arglwydd
Dduw Israel *am* y geiriau a glyw-
aist;
27 Oblegid i'th galon feddalhâu,
ac i tithau ymostwng o flaen Duw,
pan glywaist ei eiriau ef yn erbyn y
fan hon, ac yn erbyn ei thrigolion,
ac ymostwng o honot ger fy mron,
a rhwygo dy ddillad, ac wylo o'm
blaen i; am hynny y gwrandewais
innau, medd yr Arglwydd.
28 Wele, mi a'th gymmeraf di
ymaith at dy dadau, a thi a ddygir
ymaith i'r bedd mewn heddwch, fel
na welo dy lygaid di yr holl ddrwg yr
ydwyf fi yn ei ddwyn ar y fan hon, ac
yn erbyn ei phreswylwyr. Felly hwy
a ddygasant air i'r brenhin drachefn.
29 ¶ [i] Yna y brenhin a anfonodd,
ac a gynhullodd holl henuriaid Ju-
dah a Jerusalem.
30 A'r brenhin a aeth i fynu i dŷ
yr Arglwydd, a holl wŷr Judah, a
thrigolion Jerusalem, yr offeiriaid
hefyd a'r Lefiaid, a'r holl bobl o
fawr i fychan; ac efe a ddarllen-
odd, lle y clywsant hwy, holl eiriau
llyfr y cyfammod, yr hwn a gawsid
yn nhŷ yr Arglwydd.
31 A'r brenhin a safodd yn [k] ei le,
ac a wnaeth gyfammod ger bron yr
Arglwydd, ar rodio ar ol yr Ar-
glwydd, ac ar gadw ei orchymyn-
ion ef, a'i dystiolaethau, a'i ddefod-
au, â'i holl galon, ac â'i holl enaid;
i gwblhâu geiriau y cyfammod *y rhai*
sydd ysgrifenedig yn y llyfr hwnnw.
32 Ac efe a wnaeth i bawb a'r a
gafwyd yn Jerusalem, ac yn Benja-
min, sefyll *wrth yr ammod:* trigol-
ion Jerusalem hefyd a wnaethant
yn ol cyfammod Duw, *sef* Duw eu
tadau.
33 Felly Josïah a dynnodd ymaith
y ffieidd-dra i gyd o'r holl wledydd

[g] 2 Bren. 22. 8, &c.
[5] Heb. *Tywalltasant*, neu, *Toddasant.*
[6] Neu, *Achbor*, 2 Bren. 22. 12.
[h] 2 Bren. 22. 14.
[7] Neu, *Harhas.* 2 Bren. 22. 14.
[8] Neu, *ail ran.*

Cyn CRIST 624.

[i] 2 Bren. 23. 1.
[k] 2 Bren. 11. 14. a 23. 3. pen. 6. 13.

Cyn CRIST 624.

y rhai *oedd* eiddo meibion Israel,
ac efe a wnaeth i bawb a'r a gafwyd
yn Israel wasanaethu, *sef* gwasan-
aethu yr ARGLWYDD eu DUW. *Ac*
yn ei holl ddyddiau ef ni throisant
hwy oddi ar ol ARGLWYDD DDUW
eu tadau.

PENNOD XXXV.

1 *Josïah yn cadw Pasc godidog,* 20 *yn annog Pharaoh-Necho, ac yn cael ei ladd ym Megïdo.* 25 *Galarnad Josïah.*

Cylch 623. a 2 Bren. 23. 21, 22. b Exod. 12. 6.

A [a]JOSIAH a gynhaliodd Basc
i'r ARGLWYDD yn Jerusalem:
a hwy a laddasant y Pasc [b]y pedwer-
ydd *dydd* ar ddeg o'r mis cyntaf.
2 Ac efe a gyfleodd yr offeiriaid
yn eu goruchwyliaethau, ac a'u han-
nogodd hwynt i weinidogaeth tŷ yr
ARGLWYDD;
3 Ac a ddywedodd wrth y Lefiaid,
y rhai oedd yn dysgu holl Israel, ac
oedd sanctaidd i'r ARGLWYDD,
Rhoddwch yr arch sanctaidd yn y
tŷ a adeiladodd Solomon mab Da-
fydd brenhin Israel; [c]na *fydded hi*
mwyach i chwi yn faich ar ysgwydd:
gwasanaethwch yn awr yr AR-
GLWYDD eich DUW, a'i bobl Israel,
4 Ac ymbarottôwch wrth [d]deulu-
oedd eich tadau, yn ol eich dos-
parthiadau, yn ol [e]ysgrifen Dafydd
brenhin Israel, ac yn ol [f]ysgrifen
Solomon ei fab ef.
5 A sefwch yn y cyssegr yn ol
dosparthiadau [2]tylwyth tadau eich
brodyr [3]y bobl, ac *yn ol* dosparth-
iad tylwyth y Lefiaid.
6 Felly lleddwch y Pasc, ac [g]ym-
sancteiddiwch, a pharottôwch eich
brodyr, i wneuthur yn ol gair yr
ARGLWYDD trwy law Moses.
7 A Josïah [h]a [4]roddodd i'r bobl
ddïadell o ŵyn, a mynnod, i gyd tu
ag at y Pasc-aberthau, *sef* i bawb
a'r a gafwyd, hyd rifedi deng mil
ar hugain, a thair mil o eidionau;
hyn *oedd* o gyfoeth y brenhin.
8 A'i dywysogion ef a [5]roddasant
yn ewyllysgar i'r bobl, i'r offeiriaid,
ac i'r Lefiaid: Hilcïah, a Zecharïah,
a Jehiel, blaenoriaid tŷ DDUW, a
roddasant i'r offeiriaid tu ag at y
Pasc-aberthau, ddwy fil a chwe chant
o ddefaid, a thri chant o eidionau.
9 Cononïah hefyd, a Semaiah, a
Nethaneel, ei frodyr, a Hasabïah,
a Jehiel, a Jozabad, tywysogion y
Lefiaid, a [6]roddasant i'r Lefiaid yn
Basc-ebyrth, bûm mil *o ddefaid,* a
phûm cant o eidionau.
10 Felly y parottôwyd y gwasan-

c 1 Chron. 23. 26.
d 1 Chron. 9. 10.
e 1 Chron. 23, a 24, a 25, a 26.
f pen. 8. 14.
2 Heb. *tŷ.*
3 Heb. *meibion y bobl.*
g pen. 29. 5, 15. a 30. 3, 15. Ezra 6. 20.
h pen. 30. 24.
4 Neu, *offrymmodd.* Heb. *ddyrchafodd.*
5 Neu, *offrymmasant.* Heb. *ddyrchafasant.*
6 Megis ad. 7, 8.

Cyn CRIST Cylch 623.

aeth; a'r offeiriaid a safasant yn eu
lle, a'r Lefiaid yn eu dosparthiadau,
yn ol gorchymyn y brenhin.
11 A hwy a laddasant y Pasc; a'r
offeiriaid a daenellasant *y gwaed*
o'u llaw hwynt, a'r Lefiaid [i]oedd
yn *eu* blingo *hwynt.*
12 A chymmerasant ymaith y
poeth-offrymmau, i'w rhoddi yn ol
dosparthiadau teuluoedd y bobl, i
offrymmu i'r ARGLWYDD, fel *y mae*
yn ysgrifenedig [k]yn llyfr Moses: ac
felly am yr eidionau.
13 A hwy [l]a rostiasant y Pasc
wrth dân, yn ol y ddefod: a'r cys-
segredig *bethau eraill* a ferwasant
hwy mewn crochanau, ac mewn
pedyll, ac mewn peiriau, ac a'*u*
rhannasant ar redeg i'r holl bobl.
14 Wedi hynny y parottoisant idd-
ynt eu hunain, ac i'r offeiriaid; can-
ys yr offeiriaid meibion Aaron *oedd*
yn offrymmu y poeth-offrymmau a'r
brasder hyd y nos; am hynny y Lef-
iaid oedd yn parottôi iddynt eu hun-
ain, ac i'r offeiriaid meibion Aaron.
15 A meibion Asaph y cantorion
oedd yn eu sefyllfa, yn ol [m]gorchy-
myn Dafydd, ac Asaph, a Heman,
a Jeduthun gweledydd y brenhin;
[n]a'r porthorion ym mhob porth: ni
chaent hwy ymadaw o'u gwasan-
aeth; canys eu brodyr y Lefiaid a
barottôent iddynt hwy.
16 Felly y parottôwyd holl was-
anaeth yr ARGLWYDD y dwthwn
hwnnw, i gynnal y Pasc, ac i off-
rymmu poeth-offrymmau ar allor
yr ARGLWYDD, yn ol gorchymyn y
brenhin Josïah.
17 A meibion Israel y rhai a gaf-
wyd, a gynhaliasant y Pasc yr am-
ser hwnnw, a gwyl y bara croyw,
saith niwrnod.
18 Ac [o]ni chynhaliasid Pasc fel
hwnnw yn Israel, er dyddiau Sa-
muel y prophwyd: ac ni chynhal-
iodd neb o frenhinoedd Israel gy-
ffelyb i'r Pasc a gynhaliodd Josïah,
a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a holl Ju-
dah, a'r neb a gafwyd o Israel, a
thrigolion Jerusalem.
19 Yn y ddeunawfed flwyddyn o
deyrnasiad Josïah y cynhaliwyd y
Pasc hwn.
20 ¶ [p]Wedi hyn oll, pan barottoisai
Josïah y [7]tŷ, Necho brenhin yr Aipht
a ddaeth i fynu i ryfela yn erbyn
Charcemis wrth Euphrates: a Jo-
sïah a aeth allan yn ei erbyn ef.
21 Yntau a anfonodd genhadau

i Edrych pen. 29. 34.
k Lef. 3. 3.
l Exod. 12. 8, 9.
m 1 Chron. 25. 1, &c.
n 1 Chron. 9. 17, 18. a 26. 14, &c.
o 2 Bren. 23. 22.
610.
p 2 Bren. 23. 29. Jer. 46. 2.
7 Sef, *y deml.*

Cyn CRIST 610.

atto ef, gan ddywedyd, Beth *sydd*
i mi a *wnelwyf* â thi, O frenhin Ju-
dah? nid yn dy erbyn di *y deuthum*
i heddyw, ond yn erbyn tŷ *arall y*
mae fy rhyfel i; a DUW a archodd
i mi frysio: paid di â DUW, yr hwn
sydd gyd â mi, fel na ddifetho efe
dydi.
22 Ond ni throai Josïah ei wyneb
oddi wrtho ef, eithr [q] newidiodd ei
ddillad i ymladd yn ei erbyn ef, ac
ni wrandawodd ar eiriau Necho o
enau DUW, ond efe a ddaeth i ym-
ladd i ddyffryn Megìdo.
23 A'r saethyddion a saethasant
at y brenhin Josïah: a'r brenhin a
ddywedodd wrth ei weision, Dyg-
wch fi ymaith, canys clwyfwyd fi
yn dost.
24 Felly ei weision a'i tynnasant ef
o'r cerbyd, ac a'i gosodasant ef yn
yr ail cerbyd yr hwn *oedd* ganddo:
dygasant ef hefyd i Jerusalem, ac
efe fu farw, ac a gladdwyd ym
[8] meddrod ei dadau. A [r] holl Ju-
dah a Jerusalem a alarasant am
Josïah.
25 ¶ Jeremïah hefyd a alarnadodd
am Josïah, a'r [s] holl gantorion a'r
cantoresau yn eu galarnadau a son-
iant am Josïah hyd heddyw, a hwy
a'i gwnaethant yn ddefod yn Israel;
ac wele hwynt yn ysgrifenedig yn
y galarnadau.
26 A'r rhan arall o hanes Josïah,
a'i [9] ddaioni ef, yn ol *yr hyn oedd*
ysgrifenedig y'nghyfraith yr AR-
GLWYDD,
27 A'i weithredoedd ef, cyntaf a
diweddaf, wele hwynt yn ysgrifen-
edig yn llyfr brenhinoedd Israel a
Judah.

[q] Felly 1 Bren. 22. 30.
[8] Neu, *mysg beddau.*
[r] Zech. 12. 11.
[s] Edrych Matt. 9. 23.
[9] Heb. *garedigrwydd.*

PENNOD XXXVI.

1 *Joahaz yn frenhin ar ol Josïah: a Pharaoh yn ei ddiswyddo ef, ac yn ei ddwyn i'r Aipht.* 5 *Joacim yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn ef yn rhwym i Babilon.* 9 *Joachin yn teyrnasu yn ddrygionus, a'i ddwyn yntau i Babilon.* 11 *Sedecïah y brenhin drygionus yn dïystyru y prophwydi, ac yn gwrthryfela yn erbyn Nebuchodonosor.* 14 *Llwyr-ddifrodi Jerusalem am bechodau yr offeiriaid a'r bobl.* 22 *Cyrus yn cyhoeddi yr adeiledid y deml.*

610.

YNA [a] pobl y wlad a gymmeras-
ant Joahaz mab Josïah, ac a'i
hurddasant ef yn frenhin yn lle ei
dad yn Jerusalem.
2 Mab tair blwydd ar hugain *oedd*
Joahaz pan ddechreuodd efe deyrn-
asu; a thri mis y teyrnasodd efe yn
Jerusalem.

[a] 2 Bren. 23. 30, &c.

3 A brenhin yr Aipht a'i [2] di-
swyddodd ef yn Jerusalem; ac a
drethodd ar y wlad gàn talent o
arian, a thalent o aur.
4 A brenhin yr Aipht a wnaeth
Elïacim ei frawd ef yn frenhin ar
Judah a Jerusalem, ac a drodd ei
enw ef yn Joacim. A Necho a
gymmerodd Joahaz ei frawd ef, ac
a'i dug i'r Aipht.
5 ¶ Mab pùm mlwydd ar hugain
oedd Joacim pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem: ac efe
a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg yng
ngolwg yr ARGLWYDD ei DDUW.
6 [b] Nebuchodonosor brenhin Babi-
lon a ddaeth i fynu yn ei erbyn ef,
ac a'i rhwymodd ef mewn [3] cadwyn-
au pres, [c] i'w ddwyn i Babilon.
7 [d] Nebuchodonosor hefyd a ddug
o lestri tŷ yr ARGLWYDD i Babilon,
ac a'u rhoddodd hwynt yn ei deml
o fewn Babilon.
8 A'r rhan arall o hanes Joacim,
a'i ffieidd-dra ef y rhai a wnaeth
efe, a'r hyn a gafwyd arno ef, wele
hwynt yn ysgrifenedig yn llyfr
brenhinoedd Israel a Judah. A
[4] Joachin ei fab a deyrnasodd yn ei
le ef.
9 ¶ [e] Mab wyth mlwydd *oedd* Jo-
achin pan ddechreuodd efe deyrn-
asu, a thri mis a deng niwrnod y
teyrnasodd efe yn Jerusalem; ac
efe a wnaeth yr hyn *oedd* ddrwg
y'ngolwg yr ARGLWYDD.
10 Ac [5] ym mhen y flwyddyn [f] yr
anfonodd y brenhin Nebuchodon-
osor, ac a'i dug ef i Babilon, gyd â
llestri dymunol tŷ yr ARGLWYDD:
ac efe a wnaeth [6] [g] Sedecïah ei
frawd ef yn frenhin ar Judah a
Jerusalem.
11 ¶ [h] Mab un mlwydd ar hugain
oedd Sedecïah pan ddechreuodd efe
deyrnasu, ac un mlynedd ar ddeg y
teyrnasodd efe yn Jerusalem.
12 Ac efe a wnaeth yr hyn *oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD ei
DDUW, *ac* nid ymostyngodd efe
o flaen Jeremïah y prophwyd, *yr*
hwn oedd yn llefaru o enau yr
ARGLWYDD.
13 Ond [i] efe a wrthryfelodd yn er-
byn brenhin Nebuchodonosor, yr
hwn a wnaethai iddo dyngu i DDUW:
ond efe a galedodd ei warr, ac a
gryfhaodd ei galon, rhag dychwel-
yd at ARGLWYDD DDUW Israel.
14 ¶ Holl dywysogion yr offeiriaid

Cyn CRIST 610.
[2] Heb. *symmudodd.*
610.
[b] 2 Bren. 24. 1.
[3] Neu, *llyffetheiriau.*
607.
[c] Edrych 2 Bren. 24. 6. Jer. 22. 18, 19. a 36. 30.
[d] 2 Bren. 24. 13. Dan. 1. 1, 2.
599.
[4] Neu, *Jechonïah,* 1 Chron. 3. 16. neu, *Conïah,* Jer. 22. 24.
[e] 2 Bren. 24. 8.
[5] Heb. *yn nychweliad.*
[f] Dan. 1. 1, 2.
599.
[6] Neu, *Mattanïah,* 2 Bren. 24. 17.
[g] Jer. 37. 1.
[h] 2 Bren. 24. 18. Jer. 52. 1, &c.
593.
[i] Ezec. 17. 15, 18.

Cyn CRIST 593. hefyd, a'r bobl, a chwanegasant
gam-fucheddu, yn ol holl ffieidd-dra
y cenhedloedd; a hwy a halogasant
dŷ yr ARGLWYDD, yr hwn a sanct-
eiddiasai efe yn Jerusalem.
[k] Jer. 25. 3, 4. a 35. 15. 15 [k] Am hynny ARGLWYDD DDUW
eu tadau a anfonodd attynt hwy trwy
law ei genhadau, gan fore-godi, ac
anfon: am ei fod ef yn tosturio wrth
ei bobl, ac wrth ei breswylfod.
[l] Jer. 5. 12, 13. 16 Ond [l] yr oeddynt hwy yn gwat-
war cenhadau DUW, ac yn tremygu
ei eiriau ef, ac yn gwawdio ei bro-
phwydi ef; nes cyfodi o ddigofaint
yr ARGLWYDD *yn* erbyn ei bobl, fel
nad *oedd* iachâd.
[m] 2 Bren. 25. 1, &c. 17 [m] Am hynny efe a ddygodd i
fynu arnynt hwy frenhin y Cal-
deaid, yr hwn a laddodd eu gwŷr
ieuaingc hwy â'r cleddyf yn nhŷ eu
590. cyssegr, ac nid arbedodd na gwr
ieuangc na morwyn, na hen, na'r
hwn oedd yn cammu gan oedran:
efe a'*u* rhoddodd *hwynt* oll yn ei
law ef.
18 Holl lestri tŷ DDUW hefyd,
mawrion a bychain, a thrysorau tŷ
588. yr ARGLWYDD, a thrysorau y bren-
hin a'i dywysogion: y rhai hynny
oll a ddug efe i Babilon.
19 A hwy a losgasant dŷ DDUW,
ac a ddistrywiasant fur Jerusalem;

a'i holl balasau hi a losgasant hwy Cyn CRIST 588.
â than, a'i holl lestri dymunol a
ddinystriasant.
20 [7] A'r rhai a ddïangasai gan y [7] Heb. *A gweddill y cleddyf.*
cleddyf, a *gaeth*-gludodd efe i Ba-
bilon; lle y buant hwy yn weision
iddo ef ac i'w feibion, nes teyrnasu
o'r Persiaid:
21 I gyflawni gair yr ARGLWYDD
trwy enau [n] Jeremïah, nes [o] mwynhâu [n] Jer. 25. 9, 12. a 26. 6, 7. a 29. 10.
o'r wlad ei Sabbathau; *canys* yr [o] Lef. 26. 34, 35, 43.
holl ddyddiau *y bu hi* yn anghyfan-
nedd, y gorphwysodd hi, i gyflawni
deng mlynedd a thri ugain.
22 ¶ Ac [p] yn y flwyddyn gyntaf i 536.
Cyrus brenhin Persia, fel y cyf- [p] Ezra 1. 1.
lawnid gair yr ARGLWYDD *yr hwn*
a ddywedwyd trwy enau [q] Jere- [q] Jer. 25. 12, 13. a 29. 10.
mïah, yr ARGLWYDD a gyffrôdd ys-
pryd Cyrus brenhin Persia, fel y
cyhoeddodd efe trwy ei holl fren-
hiniaeth, a hynny mewn ysgrifen,
gan ddywedyd,
23 Fel hyn y dywed Cyrus bren-
hin Persia, ARGLWYDD DDUW y nef-
oedd a roddodd holl deyrnasoedd y
ddaear i mi, ac efe a orchymynodd
i mi adeiladu tŷ iddo yn Jerusalem,
yr hon *sydd* yn Judah. Pwy *sydd*
yn eich mysg chwi o'i holl bobl ef?
yr ARGLWYDD ei DDUW *fyddo* gyd
âg ef, ac eled i fynu.

LLYFR EZRA.

Cyn CRIST Cylch 536.

PENNOD I.

1 *Cyrus yn gorchymyn adeiladu y deml.* 5 *Y bobl yn ymbarottôi i ddychwelyd yn eu hol.* 7 *Cyrus yn rhoi yn ol lestri y deml i Sesbassar.*

[a] 2 Chron. 36. 22. YN [a] y flwyddyn gyntaf i Cyrus
brenhin Persia, i gyflawni gair
yr ARGLWYDD o enau Jeremïah, y
cyffrôdd yr ARGLWYDD yspryd Cy-
[2] Heb. *gwnaeth i lef dramwy.* rus brenhin Persia, fel y [2] cyhoedd-
odd efe trwy ei holl deyrnas, a
hynny hefyd mewn ysgrifen, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed Cyrus brenhin
Persia, ARGLWYDD DDUW y nef-
oedd a roddes i mi holl deyrnasoedd
[b] Es. 44. 28. a 45. 1, 13. y ddaear, ac efe [b] a orchymynodd i
mi adeiladu iddo ef dŷ yn Jerusa-
lem, yr hon *sydd* yn Judah.
3 Pwy *sydd* o honoch o'i holl bobl
ef? bydded ei DDUW gyd âg ef, ac
eled i fynu i Jerusalem, yr hon
sydd yn Judah, ac adeiladed dŷ
ARGLWYDD DDUW Israel, (dyna y
DUW,) yr hwn *sydd* yn Jerusalem.
4 A phwy bynnag a adawyd mewn

un man lle y mae efe yn ymdeithio, Cyn CRIST Cylch 536.
[3] cynnorthwyed gwŷr ei wlad ef âg [3] Heb. *cyfoded,* neu, *cynhalied.*
arian, ac âg aur, ac â golud, ac âg
anifeiliaid, gyd âg ewyllysgar off-
rwm tŷ DDUW, yr hwn *sydd* yn
Jerusalem.
5 ¶ Yna y cododd pennau-cenedl
Judah a Benjamin, a'r offeiriaid a'r
Lefiaid, a phob un y cyffrôdd DUW
ei yspryd, i fyned i fynu i adeiladu
tŷ yr ARGLWYDD yr hwn *oedd* yn
Jerusalem.
6 A'r rhai oll o'u hamgylch a'u
[4] cynnorthwyasant hwy â llestri ar- [4] Heb. *cryfhasant eu dwylaw hwy â,* &c.
ian, ac aur, a golud, ac âg anifeil-
iaid, ac â phethau gwerthfawr, heb
law yr hyn oll a offrymmwyd yn
ewyllysgar.
7 ¶ A'r brenhin Cyrus a ddug all-
an lestri tŷ yr ARGLWYDD, [c] y rhai [c] 2 Bren. 24. 13. 2 Chron. 36. 7.
a ddygasai Nebuchodonosor allan
o Jerusalem, ac a roddasai efe yn
nhŷ ei dduwiau ei hun:
8 Y rhai hynny a ddug Cyrus
brenhin Persia allan trwy law Mith-

Cyn CRIST Cylch 536.

redath y trysorydd, ac a'u rhifodd
hwynt at [d] Sesbassar pennaeth Ju-
dah.
9 A dyma eu rhifedi hwynt; Deg
ar hugain o gawgiau aur, mil o
gawgiau arian, naw ar hugain o
gyllill,
10 Deg ar hugain o orflychau
aur, deg a phedwar cant o ail *fath*
o orflychau arian, *a* mil o lestri
eraill.
11 Yr holl lestri, yn aur ac yn ar-
ian, *oedd* bùm mil a phedwar cant.
Y rhai hyn oll a ddug Sesbassar i
fynu gyd â'r [5] gaethglud a ddygwyd
i fynu o Babilon i Jerusalem.

[d] Edrych pen. 5. 14.
[5] Heb. *trosglwyddiad.*

PENNOD II.

1 *Rhifedi y bobl a ddychwelodd,* 36 *a'r offeiriaid,* 40 *a'r Lefiaid,* 43 *a'r Nethiniaid,* 55 *a gweision Solomon,* 62 *a'r offeiriaid ni fedrent ddangos eu hachau.* 64 *Rhifedi y cwbl, a'u golud.* 68 *Eu hoffrymmau.*

A [a] DYMA feibion y dalaeth y
rhai a ddaeth i fynu o gaeth-
iwed y gaethglud, yr hon a gaeth-
gludasai Nebuchodonosor brenhin
Babilon i Babilon, ac a ddychwel-
asant i Jerusalem a Judah, pob un
i'w ddinas ei hun;
2 Y rhai a ddaeth gyd â Zoro-
babel: Jesua, Nehemïah, [2] Seraiah,
Reelaiah, Mordecai, Bilsan, Mispar,
Bigfai, Rehum, Baanah. Rhifedi
gwŷr pobl Israel:
3 Meibion Paros, dwy fil *a* deu-
ddeg ac wyth ugain.
4 Meibion Sephatïah, tri chant *a*
deuddeg a thri ugain.
5 Meibion Arah, [b] saith gant a
phymtheg a thri ugain.
6 Meibion [c] Pahath-Moab, o feibion
Jesua *a* Joab, dwy fil wyth cant a
deuddeg.
7 Meibion Elam, mil dau cant *a*
phedwar ar ddeg a deugain.
8 Meibion Zattu, naw cant a
phump a deugain.
9 Meibion Zaccai, saith gant a
thri ugain.
10 Meibion [3] Bani, chwe chant a
dau a deugain.
11 Meibion Bebai, chwe chant a
thri ar hugain.
12 Meibion Azgad, mil dau cant
a dau ar hugain.
13 Meibion Adonicam, chwe chant
a chwech a thri ugain.
14 Meibion Bigfai, dwy fil ac onid
pedwar tri ugain.
15 Meibion Adin, pedwar cant a
phedwar ar ddeg a deugain.

[a] Neh. 7. 6, &c.
[2] Neu, *Azarïah.* Neh. 7. 7.
[b] Edrych Neh. 7. 10.
[c] Neh. 7. 11.
[3] Neu, *Binnui,* Neh. 7. 15.

16 Meibion Ater o Hezecïah, onid
dau pùm ugain.
17 Meibion Besai, tri chant a thri
ar hugain.
18 Meibion [4] Jorah, cant a deuddeg.
19 Meibion Hasum, dau cant a
thri ar hugain.
20 Meibion [5] Gibbar, pymtheg a
phedwar ugain.
21 Meibion Bethlehem, cant a thri
ar hugain.
22 Gwŷr Netophah, onid pedwar
tri ugain.
23 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth
ar hugain.
24 Meibion [6] Azmafeth, dau a
deugain.
25 Meibion Ciriath-arim, Cephirah,
a Beeroth, saith gant a thri a deugain.
26 Meibion Ramah a Gaba, chwe
chant ac un ar hugain.
27 Gwŷr Michmas, cant a dau ar
hugain.
28 Gwŷr Bethel ac Ai, dau cant a
thri ar hugain.
29 Meibion Nebo, deuddeg a deu-
gain.
30 Meibion Magbis, cant ac onid
pedwar tri ugain.
31 Meibion [d] Elam arall, mil dau
cant a phedwar ar ddeg a deugain.
32 Meibion Harim, tri chant ac
ugain.
33 Meibion Lod, [7] Hadid, ac Ono,
saith gant a phump ar hugain.
34 Meibion Jericho, tri chant a
phump a deugain.
35 Meibion Senaah, tair mil a
chwe chant a deg ar hugain.
36 ¶ Yr offeiriaid: meibion [e] Je-
daiah, o dŷ Jesua, naw cant deg a
thri ugain a thri.
37 Meibion [f] Immer, mil a deuddeg
a deugain.
38 Meibion [g] Pasur, mil dau cant
a saith a deugain.
39 Meibion [h] Harim, mil a dau ar
bymtheg.
40 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua
a Chadmiel, o feibion [8] Hodafiah,
pedwar ar ddeg a thri ugain.
41 ¶ Y cantoriaid: meibion A-
saph, cant ac wyth ar hugain.
42 ¶ Meibion y porthorion: *sef*
meibion Sàlum, meibion Ater,
meibion Talmon, meibion Accub,
meibion Hatita, meibion Sobai,
oedd oll gant ac onid un deugain.
43 ¶ Y [i] Nethiniaid: meibion Siha,
meibion Hasupha, meibion Tabba-
oth,

Cyn CRIST Cylch 536.

[4] Neu, *Hariph,* Neh. 7. 24.
[5] Neu, *Gibeon,* Neh. 7. 25.
[6] Neu, *Beth-azmafeth,* Neh. 7. 28.
[d] Edrych ad. 7.
[7] Neu, *Harid.*
[e] 1 Chron. 24. 7.
[f] 1 Chron. 24. 14.
[g] 1 Chron. 9. 12.
[h] 1 Chron. 24. 8.
[8] Neu, *Judah,* pen. 3. 9. neu, *Hodefah,* Neh. 7. 43.
[i] 1 Chron. 9. 2.

Cyn CRIST Cylch 536.

44 Meibion Ceros, mebion Sïaha,
meibion Padon,
45 Meibion Lebanah, meibion
Hagabah, meibion Accub,
46 Meibion Hagab, meibion [9]Sam-
lai, meibion Hanan,
47 Meibion Gìdel, meibion Gahar,
meibion Reaiah,
48 Meibion Resin, meibion Ne-
coda, meibion Gazzam,
49 Meibion Uzza, meibion Paseah,
meibion Besai,
50 Meibion Asnah, meibion Me-
hunim, meibion Nephusim,
51 Meibion Bacbuc, meibion Ha-
cupha, meibion Harhur,
52 Meibion [2]Basluth, meibion Me-
hida, meibion Harsa,
53 Meibion Barcos, meibion Sise-
ra, meibion Thamah,
54 Meibion Nesïah, meibion Ha-
tipha.
55 ¶ Meibion [k]gweision Solomon:
meibion Sotai, meibion Sophereth,
meibion [3]Peruda,
56 Meibon Jaalah, meibion Dar-
con, meibion Gìdel,
57 Meibion Sephatïah, meibion
Hattil, meibion Pochereth o Seba-
im, meibion [4]Ami.
58 Yr holl [l]Nethiniaid, a meibion
[m]gweision Solomon, *oedd* dri chant
deuddeg a phedwar ugain.
59 A'r rhai hyn a aethant i fynu o
Tel-melah, Tel-harsa, Cerub, [5]Adan,
ac Immer: ond ni fedrent ddangos
tŷ eu tadau, na'u hiliogaeth, ai o Is-
rael *yr oeddynt:*
60 Meibion Delaiah, meibion To-
bïah, meibion Necoda, chwe chant
a deuddeg a deugain.
61 ¶ A meibion yr offeiriaid: meib-
ion Habaiah, meibion Cos, meib-
ion [n]Barzìlai; yr hwn a gymmer-
asai wraig o ferched Barzìlai y
Gileadiad, ac a alwasid ar eu henw
hwynt.
62 Y rhai hyn a geisiasant eu hys-
grifen *ym mhlith* yr achau, ond ni
chafwyd hwynt: am hynny [6]y bwr-
iwyd hwynt allan o'r offeiriadaeth.
63 A'r [7]Tirsatha a ddywedodd
wrthynt, na fwyttâent o'r pethau
sancteiddiaf, hyd oni chyfodai off-
eiriad âg [o]Urim ac â Thummim.
64 ¶ Yr holl dyrfa ynghyd, *oedd*
ddwy fil a deugain tri chant *a* thri
ugain:
65 Heb law eu gweision a'u mor-
wynion; y rhai hynny *oedd* saith
mil tri chant a dau ar bymtheg ar

[9] Neu, *Salmai.*
[2] Neu, *Bazlith,* Neh. 7. 54.
[k] 1 Bren. 9. 21.
[3] Neu, *Perida,* Neh. 7. 57.
[4] Neu, *Amon.* Neh. 7. 59.
[l] Jos. 9. 21, 27. 1 Chron. 9. 2.
[m] 1 Bren. 9. 21.
[5] Neu, *Adon,* Neh. 7. 61.
[n] 2 Sam. 17. 27.
[6] Heb. *yr halogwyd.*
[7] Neu, *llywydd:* Edrych Neh. 8. 9.
[o] Exod. 28. 30. Num. 27. 21.

hugain: ac yn eu mysg *yr oedd* dau
cant yn gantorion ac yn gantoresau.
66 Eu meirch *oedd* saith cant ac
onid pedwar deugain; eu mulod yn
ddau cant ac yn bump a deugain;
67 Eu camelod yn bedwar cant ac
yn bymtheg ar hugain; *eu* hasynod
yn chwe mil saith cant ac ugain.
68 ¶ Ac o'r pennau-cenedl pan
ddaethant i dŷ yr ARGLWYDD, yr hwn
oedd yn Jerusalem, *rhai* a offrym-
masant o'u gwaith eu hun tu ag at dŷ
yr ARGLWYDD, i'w gyfodi yn ei le.
69 Rhoddasant yn ol eu gallu i
[p]drysordy y gwaith, un fil a thri
ugain o ddracmonau aur, a phùm
mil o bunnoedd o arian, a chant o
wisgoedd offeiriaid.
70 Yna yr offeiriaid a'r Lefiaid,
a *rhai* o'r bobl, a'r cantorion, a'r
porthorion, a'r Nethiniaid, a drig-
asant yn eu dinasoedd; a holl Is-
rael yn eu dinasoedd.

PENNOD III.

1 *Gosod i fynu yr allor.* 4 *Amled yr offrym-
mau.* 7 *Parottôi gweithwyr.* 8 *Gosod syl-
feini y deml gyd â llawenydd mawr a galar.*

A PHAN ddaeth y seithfed mis,
a meibion Israel yn eu dinas-
oedd, y bobl a ymgasglasant i Jeru-
salem megis un gwr.
2 Yna y cyfododd [2]Jesua mab Jo-
sadac, a'i frodyr yr offeiriaid, a [a]Zo-
robabel mab Salathiel, a'i frodyr,
ac a adeiladasant allor DUW Israel,
i offrymmu arni offrymmau poeth,
fel [b]yr ysgrifenasid y'nghyfraith Mo-
ses gwr DUW.
3 A hwy a osodasant yr allor ar ei
hystolion, (canys *yr oedd* arnynt ofn
pobl y wlad,) ac a offrymmasant ar-
ni boeth-offrymmau i'r ARGLWYDD,
[c]poeth-offrymmau bore a hwyr.
4 Cadwasant hefyd wyl y pebyll,
[d]fel *y mae* yn ysgrifenedig, ac [e]*a
offrymmasant* boeth-aberth beu-
nydd dan rifedi, yn ol y ddefod,
dogn dydd yn ei ddydd;
5 Ac wedi hynny y poeth-offrwm
gwastadol, ac *offrwm* y newydd-loer-
au, a holl sanctaidd osodedig wyliau
yr ARGLWYDD, offrwm ewyllysgar
pob un a offrymmai o hono ei hun,
a offrymmasant i'r ARGLWYDD.
6 O'r dydd cyntaf i'r seithfed mis y
dechreuasant offrymmu poeth-off-
rymmau i'r ARGLWYDD. Ond teml
yr ARGLWYDD ni sylfaenasid *etto.*
7 Rhoddasant hefyd arian i'r seiri
maen, ac i'r seiri pren; a bwyd, a dïod,
ac olew, i'r Sidoniaid, ac i'r Tyriaid,

Cyn CRIST Cylch 536.

[p] 1 Chron. 26. 20.
[2] Neu, *Josua,* Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.
[a] Matt. 1. 12. Luc 3. 27.
[b] Deut. 12. 5.
[c] Num. 28. 3, 4.
[d] Exod. 23. 16.
[e] Num. 29. 12, &c.

Cyn CRIST Cylch 536.

am ddwyn coed cedr o Libanus hyd
y môr i [f]Joppa: yn ol caniattâd
Cyrus brenhin Persia iddynt hwy.
[f] Act. 9. 36. 8 ¶ Ac yn yr ail flwyddyn wedi eu
dyfod hwy i dŷ DDUW i Jerusalem,
535. yn yr ail mis, y dechreuodd Zoro-
babel mab Salathiel, a Jesua mab
Josadac, a'r rhan arall o'u brodyr
hwynt yr offeiriaid a'r Lefiaid, a'r
rhai oll a ddaethai o'r caethiwed i
Jerusalem; ac a osodasant y Lefiaid,
o fab ugeinmlwydd ac uchod, yn
olygwyr ar waith tŷ yr ARGLWYDD.
9 Yna y safodd Jesua, a'*i* feibion
a'i frodyr, Cadmiel a'i feibion, meib-
[3] Neu, *Hodafiah*, pen. 2. 40. ion [3]Judah yn gyttûn, i oruchwylio
ar weithwyr y gwaith yn nhŷ DDUW:
meibion Henadad, *â*'u meibion hwy-
thau a'u brodyr y Lefiaid.
10 A phan oedd y seiri yn sylfaenu
teml yr ARGLWYDD, hwy a osodas-
ant yr offeiriaid yn eu gwisgoedd
âg udgyrn, a'r Lefiaid meibion
Asaph â symbalau, i foliannu yr
[g] 1 Chron. 6. 31. a 16. 4. a 25. 1. ARGLWYDD, yn ol [g]ordinhâd Da-
fydd brenhin Israel.
[h] Exod. 15. 21. 2 Chron. 7. 3. 11 A [h]hwy a gyd-ganasant, wrth fol-
iannu ac wrth glodfori yr ARGLWYDD,
[i] 1 Chron. 16. 41. Jer. 33. 11. mai da *oedd*, [i]mai yn dragywydd *yr*
ydoedd ei drugaredd ef ar Israel. A'r
holl bobl a floeddiasant â bloedd
fawr, gan foliannu yr ARGLWYDD,
am sylfaenu tŷ yr ARGLWYDD.
12 Ond llawer o'r offeiriaid a'r
Lefiaid, a'r pennau-cenedl, *y rhai*
oedd hen, ac a welsent y tŷ cyntaf,
[k] Edrych Hag. 2. 3. [k]wrth sylfaenu y tŷ hwn yn eu
golwg, a wylasant â llef uchel; a
llawer oedd yn dyrchafu llef mewn
bloedd gorfoledd:
13 Fel nad oedd y bobl yn adnab-
od sain bloedd y llawenydd oddi
wrth sain wylofain y bobl: canys y
bobl oedd yn bloeddio â bloedd
fawr, a'r swn a glywid ym mhell.

PENNOD IV.

1 *Gwrthwynebwyr Judah, am na chynhwysid iddynt adeiladu y deml gyd â'r Iuddewon, yn ceisio llestair ei hadeiladu hi.* 7 *Eu llythyrau hwy at Artaxerxes.* 17 *Gorchymyn Artaxerxes.* 23 *Rhwystro adeiladu y deml.*

[a] Edrych ad. 7, 8, 9. YNA [a]gwrthwynebwyr Judah a
Benjamin a glywsant fod meib-
ion y gaethglud yn adeiladu y deml
i ARGLWYDD DDUW Israel;
2 Ac a ddaethant at Zorobabel, ac
at y pennau-cenedl, ac a ddywedas-
ant wrthynt, Adeiladwn gyd â chwi:
Cylch 678. canys fel chwithau y ceisiwn eich
[b] 2 Bren. 17. 24. a 19. 37. DUW chwi; ac iddo ef yr ydym ni
yn aberthu, er dyddiau [b]Esarhàdon
brenhin Assyria, yr hwn a'n dug ni Cyn CRIST Cylch 678.
i fynu yma.
3 Eithr dywedodd Zorobabel a
Jesua, a'r rhan arall o bennau-cenedl
Israel, wrthynt, [c]Nid *yw* i chwi ac [c] Neh. 2. 20.
i ninnau adeiladu tŷ i'n DUW ni;
eithr nyni a gyd-adeiladwn i AR-
GLWYDD DDUW Israel, megis y'n
gorchymynodd [d]y brenhin Cyrus, [d] pen. 1. 1, 2, 3.
brenhin Persia.
4 [e]A phobl y wlad oedd yn anghys- 534.
uro pobl Judah, ac yn eu rhwystro [e] pen. 3. 3.
hwy i adeiladu,
5 Ac yn cyflogi cynghorwyr yn eu
herbyn hwynt, i ddiddymmu eu
cynghor hwynt, holl ddyddiau Cy-
rus brenhin Persia, a hyd deyrnas-
iad Darïus brenhin Persia.
6 Ac yn nheyrnasiad Ahasferus, 529.
yn nechreuad ei deyrnasiad ef, yr
ysgrifenasant *atto* achwyn yn erbyn
trigolion Judah a Jerusalem.
7 ¶ Ac yn nyddiau Artaxerxes 522.
yr ysgrifenodd [2]Bislam, Mithredath, [2] Neu, *mewn heddwch.*
Tabeel, a'r rhan arall o'u [3]cyfeillion, [3] Heb. *cyfeillach.*
at Artaxerxes brenhin Persia; ac
ysgrifen y llythyr a ysgrifenwyd yn
Syriaeg, ac a eglurwyd yn Syriaeg.
8 Rehum y cofiadur a Simsai yr
ysgrifenydd a ysgrifenasant lythyr
yn erbyn Jerusalem at Artaxerxes
y brenhin, fel hyn:
9 Yna *yr ysgrifenodd* Rehum y
cofiadur, a Simsai yr ysgrifenydd,
a'r rhan arall o'u [4]cyfeillion, y Dina- [4] Cald. *cyfeillach.*
iaid, yr Apharsathchiaid, y Tarpel-
iaid, yr Apharsiaid, yr Archefiaid, y
Babiloniaid, y Susanchiaid, y De-
hafiaid, yr Elamiaid,
10 A'r rhan arall o'r bobl y rhai a
ddug Asnappar mawr ac enwog, ac Cylch 678.
a osododd efe yn ninasoedd Sama-
ria, a'r rhan arall tu yma i'r afon,
[5]a'r amser a'r amser. [5] Cald. *Cecneth:* Felly ad. 11, 17. a pen. 7. 12.
11 ¶ Dyma ystyr y llythyr a anfon-
asant atto ef, *sef* at Artaxerxes y
brenhin; Dy wasanaethwyr o'r tu 522.
yma i'r afon, a'r amser a'r amser.
12 Bid hysbys i'r brenhin, fod yr
Iuddewon a ddaethant i fynu oddi
wrthyt ti attom ni, wedi dyfod i
Jerusalem, *ac* yn adeiladu y ddinas
wrthryfelgar ddrygionus, a'r mur-
iau a sylfaenasant hwy, ac a gyd-
wnïasant y sylfaenau.
13 Yn awr bydded hysbys i'r bren-
hin, os adeiledir y ddinas hon, a
gorphen ei chaerau, na roddant na
tholl, na theyrnged, na threth; felly
y drygi [6]drysor y brenhinoedd. [6] Neu, *ardreth*, neu, *allu.*
14 Ac yn awr o herwydd ein bod

Cyn CRIST 522.

ni yn cael [7] ein cynhaliaeth o lys *y*
brenhin, ac nad oedd weddaidd i ni
weled gwarth y brenhin; am hynny
yr anfonasom ac yr hysbysasom i'r
brenhin,
15 Fel y ceisier yn llyfr historïau
dy dadau: a thi a gei yn llyfr yr
historïau, ac a elli wybod, fod y
ddinas hon yn ddinas wrthryfelgar,
niweidiol i frenhinoedd a thaleith-
iau, a bod yn gwneuthur brad-fwriad
o fewn hon er ys talm: am hynny
y dinystriwyd y ddinas hon.
16 Yr ydym yn hysbysu i'r bren-
hin, os y ddinas hon a adeiledir, a'r
muriau a sylfaenir, wrth hynny ni
fydd i ti ran o'r tu yma i'r afon.
17 ¶ *Yna* yr anfonodd y brenhin air
at Rehum y cofiadur, a Simsai yr
ysgrifenydd, a'r rhan arall o'u [8] cyf-
eillion hwynt y rhai a drigent yn
Samaria, ac *at* y lleill o'r tu hwnt
i'r afon, Tangnefedd, a'r amser a'r
amser.
18 Y llythyr a anfonasoch attaf, a
ddarllenwyd yn eglur ger fy mron.
19 A mi a osodais orchymyn, a
chwiliwyd; a chafwyd fod y ddinas
hon er ys talm yn ymddyrchafu yn
erbyn brenhinoedd, a gwneuthur
ynddi anufudd-dod a gwrthryfel.
20 A brenhinoedd cryfion a fu ar
Jerusalem, yn llywodraethu ar bawb
o'r tu hwnt i'r afon; ac iddynt hwy
y rhoddid toll, teyrnged, a threth.
21 Yn awr rhoddwch orchymyn, i
beri i'r gwŷr hynny beidio, ac nad
adeilader y ddinas honno, hyd oni
roddwyf fi orchymyn *etto.*
22 A gwyliwch wneuthur yn am-
ryfus yn hyn: paham y tyf niwed
i ddrygu y brenhinoedd?
23 ¶ Yna pan ddarllenwyd ystyr
llythyr Artaxerxes y brenhin o flaen
Rehum a Simsai yr ysgrifenydd, a'u
cyfeillion, hwy a aethant i fynu ar
frys i Jerusalem at yr Iuddewon,
ac a wnaethant iddynt beidio trwy
fraich a chryfder.
520. 24 Yna y peidiodd gwaith tŷ DDUW
yr hwn *sydd* yn Jerusalem; ac y
bu yn sefyll hyd yr ail flwyddyn o
deyrnasiad Darïus brenhin Persia.

[7] Cald. *ein halltu â halen llys, &c.*

[8] Cald. *cyfeillach.*

PENNOD V.

1 *Zorobabel a Jesua, wedi eu hannog gan Haggai a Zecharïah, yn rhwyddhâu adeiladu y deml.* 3 *Tatnai a Setharboznai heb allel rhwystro yr Iuddewon.* 6 *Eu llythyr hwy at Darïus yn erbyn yr Iuddewon.*

520. YNA y prophwydi, [a] Haggai y
prophwyd, a [b] Zecharïah mab
Ido, a brophwydasant i'r Iuddewon
oedd yn Judah ac yn Jerusalem;
yn enw DUW Israel y prophwyd-
asant iddynt.
2 Yna Zorobabel mab Salathiel, a
Jesua mab Josadac, a godasant, ac
a ddechreuasant adeiladu tŷ DDUW
yr hwn *sydd* yn Jerusalem: a phro-
phwydi DUW *oedd* gyd â hwynt yn
eu cynnorthwyo.
3 ¶ Y pryd hwnnw y daeth attynt
hwy Tatnai tywysog y tu yma i'r
afon, a Setharboznai, a'u cyfeillion,
ac fel hyn y dywedasant wrthynt;
Pwy a roddes i chwi orchymyn i
adeiladu y tŷ hwn, ac i sylfaenu y
muriau hyn?
4 [c] Yna fel hyn y dywedasom wrth-
ynt; Beth yw enwau y gwŷr a
adeiladant yr adeiladaeth yma?
5 A [d] golwg eu DUW oedd ar henur-
iaid yr Iuddewon, fel na wnaethant
iddynt beidio, nes dyfod yr achos at
Darïus: ac yna yr attebasant *trwy*
lythyr am hyn.
6 ¶ Ystyr y llythyr a anfonodd 519.
Tatnai tywysog y tu yma i'r afon,
a Setharboznai, a'i gyfeillion yr
Apharsachiaid, y rhai *oedd* o'r tu
yma i'r afon, at y brenhin Darïus:
7 Anfonasant lythyr atto ef, ac fel
hyn yr ysgrifenasid [2] ynddo; Pob
heddwch i'r brenhin Darïus.
8 Bydded hysbys i'r brenhin, fyn-
ed o honom ni i dalaeth Judea, i
dŷ y DUW mawr, a bod yn ei adeil-
adu ef â meini [3] mawr, a bod yn
gosod coed yn ei barwydydd ef; a
bod y gwaith yn myned rhagddo
ar frys, a'i fod yn llwyddo yn eu
dwylaw hwynt.
9 Yna y gofynasom i'r henuriaid
hynny, *ac* a ddywedasom wrthynt
fel hyn; Pwy a roddes i chwi or-
chymyn i adeiladu y tŷ hwn, ac i
sylfaenu y mur yma?
10 Gofynasom hefyd iddynt eu
henwau, fel yr hysbysem i ti, *ac* fel
yr ysgrifenem enwau y gwŷr *oedd*
yn bennau iddynt.
11 A'r geiriau hyn a attebasant
hwy i ni, gan ddywedyd, Nyni yd-
ym weision DUW nef a daear, ac yn
adeiladu y tŷ yr hwn a adeiladwyd
cyn hyn lawer o flynyddoedd; a
brenhin mawr o Israel a'i hadeilad-
odd, ac [e] a'i seiliodd ef.
12 Eithr [f] wedi i'n tadau ni ddigio
DUW y nefoedd, efe a'u rhoddes
hwynt yn llaw [g] Nebuchodonosor
brenhin Babilon, y Caldead; a'r tŷ

[a] Hag. 1. 1.
[b] Zech. 1. 1.

Cyn CRIST 520.

[c] ad. 10.
[d] Edrych pen. 7. 6, 28.
[2] Cald. *yn ei ganol ef.*
[3] Cald. *treiglo.*
[e] 1 Bren. 6. 1.
[f] 2 Chron. 36. 16, 17.
[g] 2 Bren. 24. 2. a 25. 8.

Cyn CRIST 519.

hwn a ddinystriodd efe, ac a gaeth-
gludodd y bobl i Babilon.
536. [h] pen. 1. 1.
13 Ond [h]yn y flwyddyn gyntaf i
Cyrus brenhin Babilon y rhoddes y
brenhin Cyrus orchymyn i adeiladu
y tŷ DDUW hwn.
[i] pen. 1. 7, 8. a 6. 5.
14 A [i]llestri tŷ DDUW hefyd o aur
ac arian, y rhai a ddygasai Nebu-
chodonosor o'r deml yn Jerusalem,
ac a'u dygasai i deml Babilon, y rhai
hynny a ddug y brenhin Cyrus allan
o deml Babilon, a rhoddwyd hwynt
i *un* Sesbassar *wrth* ei enw, yr hwn
[4] Neu, *rhaglaw.*
a osodasai efe yn [4] dywysog;
15 Ac efe a ddywedodd wrtho,
Cymmer y llestri hyn, dos, dwg
hwynt i'r deml yn Jerusalem, ac
adeilader tŷ DDUW yn ei le.
16 Yna y daeth y Sesbassar hwnnw,
ac a osododd sylfaeni tŷ DDUW yn
Jerusalem. Ac o'r pryd hwnnw
hyd yr awr hon yr ydys yn ei ad-
eiladu, ac nis gorphenwyd ef.
17 Ac yn awr, os da gan y brenhin,
ceisier yn nhrysordy y brenhin yna
yn Babilon, a ddarfu i'r brenhin
Cyrus osod gorchymyn am adeiladu
y tŷ DDUW hwn yn Jerusalem; ac
anfoned y brenhin ei ewyllys attom
am y peth hyn.

PENNOD VI.

1 *Darïus, wedi gweled gorchymyn Cyrus, yn rhoi gorchymyn newydd i yrru gwaith y deml ym mlaen.* 13 *Gorphen y deml, trwy gymmorth y gelynion, a chyfarwyddiad y prophwydi.* 16 *Cadw gwyl y cyssegriad,* 19 *a gwyl y Pasc.*

519.
YNA y brenhin Darïus a osod-
odd orchymyn; a chwiliwyd
[2] Cald. *dyrchefid.*
yn nhŷ y llyfrau, lle y [2] cedwid y
trysorau yn Babilon.
[3] Neu, *Ecbatana,* neu, *mewn cist.*
2 A chafwyd yn [3] Achmetha, yn y
llys yn nhalaeth Media, ryw lyfr, ac
fel hyn yr ysgrifenasid ynddo yn
goffadwriaeth:
3 Yn y flwyddyn gyntaf i'r bren-
hin Cyrus y gosododd y brenhin
Cyrus orchymyn *am* dŷ DDUW o
fewn Jerusalem, Adeilader y tŷ, y
fan lle yr aberthent aberthau, a
gwnaer yn gadarn ei sylfeini; yn
dri ugain cufydd ei uchder, *ac* yn
dri ugain cufydd ei led:
[a] 1 Bren. 6. 36.
4 [a] Yn dair rhes o feini mawr, a
rhes o goed newydd: a rhodder y
draul o dŷ y brenhin.
[b] pen. 1. 7, 8. a 5. 14.
5 A [b]llestri tŷ DDUW hefyd, yn aur
ac yn arian, y rhai a ddug Nebu-
chodonosor o'r deml yn Jerusalem,
ac a ddug efe adref i Babilon,
[4] Cald. *ifyned.*
rhodder hwynt [4] i'w dwyn i'r deml

Cyn CRIST 519.

yn Jerusalem, i'w lle, a gosoder
hwynt yn nhŷ DDUW.
6 Yn awr Tatnai tywysog y tu
hwnt i'r afon, Setharboznai, a'ch
[5] cyfeillion yr Apharsachiaid, y rhai [5] Cald. *cyfeillach.*
ydych o'r tu hwnt i'r afon, ciliwch
oddi yno.
7 Gadêwch yn llonydd waith tŷ
DDUW hwn: adeiladed tywysogion
a henuriaid yr Iuddewon y tŷ hwn *i*
DDUW yn ei le.
8 Gosodais hefyd orchymyn am yr
hyn a wnewch i henuriaid yr Iudd-
ewon hyn wrth adeiladu y tŷ DDUW
hwn; mai o gyfoeth y brenhin, *sef*
o'r deyrnged o'r tu hwnt i'r afon, y
rhoddir traul i'r gwŷr hyn, fel na
pheidio *y gwaith.*
9 A'r hyn *a fyddo* anghenrheidiol
i boeth-offrymmau DUW y nefoedd,
yn eidionau, neu yn hyrddod, neu
yn ŵyn, yn ŷd, yn halen, yn win, ac
yn olew, yn ol yr hyn a ddywedo yr
offeiriaid *sydd* yn Jerusalem, rhodd-
er iddynt bob dydd yn ddibaid:
10 Fel yr offrymmont aroglau
[6] peraidd i DDUW y nefoedd, ac y [6] Cald. *llonyddwch.*
gweddïont dros einioes y brenhin,
a'i feibion.
11 Gosodais hefyd orchymyn, pa
ddyn bynnag a newidio y gair hwn,
tynner coed o'i dŷ ef, a gosoder i
sefyll, *ac* ar hwnnw [7] croger ef; a [7] Cald. *difether.*
bydded ei dŷ ef yn dommen am
hynny.
12 A'r DUW, yr hwn a wnaeth i'w
enw breswylio yno, a ddinystria bob
brenhin a phobl a estyno ei law i
newidio *ac* i ddistrywio y tŷ hwn
eiddo DUW yn Jerusalem. Myfi Da-
rïus a osodais y gorchymyn; gwnel-
er ef yn ebrwydd.
13 ¶ Yna Tatnai tywysog y tu yma
i'r afon, Setharboznai, a'u cyfeillion,
megis yr anfonodd y brenhin Darïus,
felly y gwnaethant yn ebrwydd.
14 A henuriaid yr Iuddewon a
adeiladasant, ac a lwyddasant trwy
brophwydoliaeth Haggai y pro-
phwyd, a Zecharïah mab Ido; ïe,
adeiladasant, a gorphenasant, wrth
orchymyn DUW Israel, ac wrth
[8] orchymyn [c] Cyrus a [d] Darïus, ac [8] Cald. *gyfraith.*
[e] Artaxerxes brenhin Persia. [c] ad. 3. pen. 1. 1. a 5. 13.
15 A'r tŷ hwn a orphenwyd y tryd- 515.
ydd dydd o fis Adar, pan oedd y
chweched flwyddyn o deyrnasiad y [d] pen. 4. 24. [e] pen. 7. 1.
brenhin Darïus.
16 ¶ A meibion Israel, yr offeir- [f] 1 Bren. 8. 63. 2 Chron. 7. 5.
iaid a'r Lefiaid, a'r rhan arall o feib-
ion y gaethglud, a [f] gyssegrasant y

Cyn CRIST 515.

tŷ hwn eiddo DUW mewn llawen-
ydd;
17 Ac [g] a offrymmasant wrth gys-
segru y tŷ hwn eiddo DUW, gant o
ychain, dau cant o hyrddod, ped-
war cant o ŵyn, a deuddeg o fychod
geifr, yn bech-aberth dros Israel,
yn ol rhifedi llwythau Israel.
18 Gosodasant hefyd yr offeiriaid
yn eu dosparthiadau, a'r Lefiaid yn
eu cylchoedd hwythau, i wasanaeth
DUW yn Jerusalem, yn ol ysgrifen
llyfr Moses.
19 Meibion y gaethglud hefyd a
gadwasant y Pasc [h] ar y pedwerydd
dydd ar ddeg o'r mis cyntaf.
20 Canys yr offeiriaid a'r Lefiaid a
ymlanhasant yn gyttûn, yn lân i gyd
oll, ac a aberthasant y Pasc dros
holl feibion y gaethglud, a thros eu
brodyr yr offeiriaid, a throstynt eu
hunain.
21 A meibion Israel, y rhai a ddy-
chwelasent o'r gaethglud, a phob
un a ymneillduasai oddi wrth halog-
edigaeth cenhedloedd y wlad attynt
hwy, i geisio ARGLWYDD DDUW Is-
rael, a fwyttasant,
22 Ac a gadwasant wyl y bara
croyw saith niwrnod mewn llawen-
ydd: canys yr ARGLWYDD a'u lla-
wenhasai hwynt, ac a droisai galon
brenhin Assyria attynt hwy, [9] i'w
cynnorthwyo hwynt y'ngwaith tŷ
DDUW, DUW Israel.

[g] pen. 8. 35.
[h] Num. 3. 6. a 8. 9. Edrych Exod. 12 6.
[9] Heb. *i gryfhâu eu dwylaw hwynt.*

PENNOD VII.

1 Ezra yn myned i fynu i Jerusalem, 11 wedi cael cennad a gorchymyn gan Artaxerxes; 27 ac yn bendithio Duw am ei drugaredd.

457.

AC wedi y pethau hyn, yn nheyrn-
asiad [a] Artaxerxes brenhin Per-
sia, Ezra, [b] mab Seraiah, fab Aza-
rïah, fab Hilcïah,
2 Fab Sàlum, fab Sadoc, fab Ahi-
tub,
3 Fab Amarïah, fab Azarïah, fab
Meraioth,
4 Fab Zerahïah, fab Uzzi, fab
Bucci,
5 Fab Abisua, fab Phinees, fab
Eleazar, fab Aaron yr offeiriad pen-
naf:
6 Yr Ezra hwn a aeth i fynu o
Babilon; ac efe *oedd* [c] ysgrifenydd
cyflym y'nghyfraith Moses, yr hon a
roddasai ARGLWYDD DDUW Israel:
a'r brenhin a roddes iddo ef ei holl
ddymuniad, [d] fel yr *ydoedd* llaw yr
ARGLWYDD ei DDUW arno ef.
7 A *rhai* a aethant i fynu o feib-
ion Israel, ac o'r offeiriaid, [e] a'r Lef-
iaid, a'r cantorion, a'r porthorion,
[f] a'r Nethiniaid, i Jerusalem, yn y
seithfed flwyddyn i'r brenhin Ar-
taxerxes.
8 Ac efe a ddaeth i Jerusalem yn
y pummed mis, yr hwn *oedd* yn y
seithfed flwyddyn i'r brenhin.
9 Canys ar y *dydd* cyntaf o'r mis
cyntaf [2] y dechreuodd efe fyned i
fynu o Babilon; ac ar y *dydd* cyn-
taf o'r pummed mis y daeth efe i
Jerusalem, fel *yr oedd* daionus law
ei DDUW gyd âg ef.
10 Canys Ezra a barottoisai ei gal-
on i geisio cyfraith yr ARGLWYDD,
ac i'*w* gwneuthur, ac i ddysgu yn
Israel ddeddfau a barnedigaethau.
11 ¶ A dyma ystyr y llythyr a
roddodd y brenhin Artaxerxes i
Ezra yr offeiriad a'r ysgrifenydd,
sef ysgrifenydd geiriau gorchymyn-
ion yr ARGLWYDD, a'i ddeddfau ef
i Israel.
12 Artaxerxes [g] brenhin y bren-
hinoedd at Ezra yr offeiriad, [3] ys-
grifenydd deddf DUW y nefoedd,
perffaith *dangnefedd*, a'r amser a'r
amser.
13 Myfi a osodais orchymyn, fod i
bwy bynnag yn fy nheyrnas i o bobl
Israel, ac *o*'i offeiriaid ef, a'i Lefiaid,
sydd ewyllysgar i fyned i Jerusa-
lem, gael myned gyd â thi.
14 O herwydd dy anfon di oddi
wrth y brenhin, a'i [h] saith gynghor-
iaid, i ymweled â Judah ac â Jeru-
salem, wrth gyfraith dy DDUW yr
hon *sydd* yn dy law di;
15 Ac i ddwyn [i] yr arian a'r aur a
offrymmodd y brenhin a'i gynghor-
iaid, o honynt eu hunain, i DDUW
Israel, yr hwn *y mae* ei breswylfa
yn Jerusalem,
16 A'r holl arian a'r aur a fedrych
ei gael yn holl dalaeth Babilon, gyd
âg offrymmau gwirfodd y bobl a'r
offeiriaid, y rhai a offrymmant o
honynt eu hunain tu ag at dŷ eu
DUW yn Jerusalem:
17 Fel y prynech yn ebrwydd
â'r arian hynny ychain, hyrddod,
ŵyn, a'u bwyd-offrymmau, a'u dïod-
offrymmau, a'u hoffrwm hwynt ar
allor tŷ eich DUW yn Jerusalem.
18 A'r hyn a fyddo da gennyt ti,
a chan dy frodyr, ei wneuthur â'r
rhan arall o'r arian a'r aur, gwnewch
yn ol ewyllys eich DUW.
19 A'r llestri, y rhai a roddwyd i ti
i wasanaeth tŷ dy DDUW, dod adref
o flaen *dy* DDUW *yn* Jerusalem.

[a] Neh. 2. 1.
[b] 1 Chron. 6. 14.
[c] ad. 11, 21.
[d] ad. 9. pen. 8. 22, 31.
[e] Edrych pen. 8. 15, &c.

Cyn CRIST 457.

[f] pen. 2. 43. 457.

Cylch 457.
[2] Neu, *efe oedd sylfaen myned i fynu.*
[g] Ezec. 26. 7. Dan. 2. 37.
[3] Neu, *ysgrifenydd perffaith deddf Duw y nefoedd* tangnefedd, &c.
[h] Est. 1. 14.
[i] pen. 8. 25.

Cyn CRIST Cylch 457.

20 A pheth bynnag ychwaneg a
fyddo anghenraid i dŷ dy DDUW,
yr hyn a ddigwyddo i ti ei roddi, a
roddi di o drysordy y brenhin.
21 A minnau y brenhin Artaxerxes
ydwyf yn gosod gorchymyn i holl
drysorwyr y tu hwnt i'r afon, beth
bynnag a geisio Ezra, offeiriad, *ac*
ysgrifenydd deddf DUW y nefoedd,
gennych, gwneler yn ebrwydd;
22 Hyd gàn talent o arian, a hyd
gàn corus o wenith, a hyd gàn bath
o win, a hyd gàn bath o olew, a
halen heb fesur.
23 Beth bynnag [4]yw gorchymyn
DUW y nefoedd, gwneler yn ddyfal
i dŷ DUW y nefoedd: canys paham
y byddai llidiowgrwydd yn erbyn
teyrnas y brenhin a'i feibion?
24 Yr ydym yn hysbysu i chwi
hefyd, *am* yr holl offeiriaid, a'r Lef-
iaid, cantorion, porthorion, Nethin-
iaid, a gweinidogion y tŷ DUW hwn,
na ellir bwrw arnynt doll, na theyrn-
ged, na threth.
25 Tithau, Ezra, yn ol doethineb
dy DDUW, yr hwn *sydd* yn dy law,
gosod swyddogion a barnwyr, i
farnu yr holl bobl o'r tu hwnt i'r
afon, y rhai oll a fedrant gyfraith
dy DDUW; a dysgwch y rhai nis
medrant.
26 A phwy bynnag ni wnelo gyf-
raith dy DDUW, a chyfraith y bren-
hin, gwneler barn yn ebrwydd arno
ef, pa un bynnag ai i farwolaeth,
ai i'w [5]ddeol, ai i ddirwy o ddâ, ai i
garchar.
27 ¶ Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW ein tadau, yr hwn a rodd-
es fel hyn y'nghalon y brenhin, i
harddu tŷ yr ARGLWYDD yr hwn
sydd yn Jerusalem:
28 Ac [k]a barodd i mi drugaredd o
flaen y brenhin a'i gynghoriaid, ac
o flaen holl gedyrn dywysogion y
brenhin. A mi a gynnorthwywyd,
fel *yr oedd* [1]llaw yr ARGLWYDD fy
NUW arnaf fi, a chesglais o Israel
bennaethiaid i fyned i fynu gyd â
mi.

[4] Heb. *sydd wrth gyfraith.*
[5] Cald. *ddi-wreiddio.*
[k] pen. 9. 9.
[1] Edrych pen. 5. 5.

PENNOD VIII.

1 *Pa rai a ddychwelasant gyd âg Ezra o Babilon.* 15 *Ezra yn danfon at Ido am weinidogion i'r deml:* 21 *yn cadw ympryd:* 24 *yn gorchymyn y trysorau i gadwraeth yr offeiriaid.* 31 *Y bobl yn dyfod o Ahafa i Jerusalem.* 33 *Pwyso y trysor yn y deml.* 36 *Rhoi gorchymyn y brenhin at y pendefigion.*

457.

ADYMA eu pennau-cenedl
hwynt, a'u hachau, y rhai a
aeth i fynu gyd â mi, yn nheyrn-
asiad Artaxerxes y brenhin, allan
o Babilon.
2 O feibion Phinees; Gersom: o
feibion Ithamar; Daniel: o feibion
Dafydd; [a]Hattus:
3 O feibion Sechanïah, o feibion
[b]Pharos; Zecharïah: a chyd âg ef
y rhifwyd wrth eu hachau gant a
deg a deugain o wrrywiaid.
4 O feibion Pahath-Moab; Eliho-
enai mab Zerahïah, a chyd âg ef
ddau cant o wrrywiaid.
5 O feibion Sechanïah; mab Ja-
haziel, a chyd âg ef dri chant o wr-
rywiaid.
6 O feibion Adin hefyd; Ebed
mab Jonathan, a chyd âg ef ddeg a
deugain o wrrywiaid.
7 Ac o feibion Elam; Jesaiah
mab Athalïah, a chyd âg ef ddeg a
thri ugain o wrrywiaid.
8 Ac o feibion Sephatïah; Zeba-
dïah mab Michael, a chyd âg ef
bedwar ugain o wrrywiaid.
9 O feibion Joab; Obadïah mab
Jehiel, a chyd âg ef ddau cant a
deunaw o wrrywiaid.
10 Ac o feibion Selomith; mab
Josiphïah, a chyd âg ef wyth ugain
o wrrywiaid.
11 Ac o feibion Bebai; Zecharïah
mab Bebai, a chyd âg ef wyth ar
hugain o wrrywiaid.
12 Ac o feibion Azgad; Johanan
[2]mab Haccatan, a chyd âg ef ddeng
mab a chant.
13 Ac o feibion olaf Adonicam,
dyma hefyd eu henwau hwynt, Eli-
phelet, Jeiel, a Semaiah, a chyd â
hwynt dri ugain o wrrywiaid.
14 Ac o feibion Bigfai; Uthai, a
[3]Zabbud, a chyd â hwynt ddeg a
thri ugain o wrrywiaid.
15 ¶ A chesglais hwynt wrth yr
afon sydd yn myned i Ahafa; ac yno
y gwersyllasom ni dridiau: a mi a
ystyriais y bobl, a'r offeiriaid, ond
ni chefais yno *neb* o feibion Lefi.
16 Yna yr anfonais am Elïezer,
am Ariel, am Semaiah, ac am Elna-
than, ac am Jarib, ac am Elnathan,
ac am Nathan, ac am Zecharïah,
ac am Mesùlam, y pennaethiaid;
ac am Joiarib, ac am Elnathan, y
rhai doethion:
17 A rhoddais orchymyn gyd â
hwynt at Ido, pennaeth yn y fan *a
elwir* Chasiphïa; a [4]gosodais yn eu
pennau hwynt eiriau i'w traethu
wrth Ido, *a'i* frodyr y Nethiniaid,
yn y fan *a elwir* Chasiphïa, fel y

Cyn CRIST 457.

[a] 1 Chron. 3. 22.
[b] pen. 2. 3.
[2] Neu, *y mab ieuangaf.*
[3] Neu, *Zaccur.*
Cylch 457.
[4] Edrych 2 Sam. 14. 3, 19.

Cyn CRIST Cylch 457.

dygent attom ni weinidogion i dŷ ein Duw.

18 A hwy a ddygasant attom, fel *yr oedd* daionus law ein Duw arnom ni, wr deallgar o feibion Mahli, fab Lefi, fab Israel, a Serebïah, a'i feibion, a'i frodyr, ddeunaw;

19 A Hasabïah, a chyd âg ef Jesaiah o feibion Merari, a'i frodyr, a'u meibion, ugain;

c Edrych pen. 2. 43.

20 Ac [c] o'r Nethiniaid, a roddasai Dafydd a'r tywysogion y'ngwasanaeth y Lefiaid, dau cant ac ugain o Nethiniaid: hwynt oll a hysbysasid erbyn *eu* henwau.

d Lef. 16. 29.

21 ¶ Ac yno, wrth afon Ahafa, y cyhoeddais ympryd, i [d] ymgystuddio ger bron ein Duw ni, i geisio ganddo ef ffordd uniawn i ni, ac i'n plant, ac i'n golud oll.

e Felly 1 Cor. 9. 15.

22 Canys [e] cywilydd oedd gennyf geisio gan y brenhin fyddin a gwŷr meirch, i'n cynnorthwyo rhag y gelyn ar y ffordd: canys llefarasem wrth y brenhin, gan ddywedyd, Llaw ein Duw ni *sydd* er daioni ar bawb a'i ceisiant ef, a'i gryfder a'i ddigter yn erbyn pawb a'i gadawant ef.

23 Am hynny yr ymprydiasom ac yr ymbiliasom â'n Duw am hyn; ac efe a wrandawodd arnom.

24 ¶ Yna y neillduais ddeuddeg o bennaethiaid yr offeiriaid, Serebïah, Hasabïah, a deg o'u brodyr gyd â hwynt;

f pen. 7. 15, 16.

25 Ac a bwysais attynt hwy [f] yr arian, a'r aur, a'r llestri, *sef* offrwm tŷ ein Duw ni, yr hyn a offrymmasai y brenhin, a'i gynghoriaid, a'i dywysogion, a holl Israel, y rhai a gawsid *yno.*

26 Ië, pwysais i'w dwylaw hwynt chwe chant a deg a deugain talent o arian, ac o lestri arian gàn talent, *a* chàn talent o aur;

5 Heb. *ddymunol.*

27 Ac ugain o orflychau aur o fil o ddracmonau; a dau lestr o bres melyn da, mor [5] brydferth ag aur.

28 A dywedais wrthynt, Sanctaidd *ydych* chwi i'r Arglwydd; a'r llestri *ydynt* sanctaidd; yr arian hefyd a'r aur *sydd* offrwm gwirfodd i Arglwydd Dduw eich tadau.

29 Gwyliwch, a chedwch *hwynt,* hyd oni phwysoch *hwynt* ger bron pennaethiaid yr offeiriaid a'r Lefiaid, a phennau-cenedl Israel yn Jerusalem, y'nghelloedd tŷ yr Arglwydd.

30 Felly yr offeiriaid a'r Lefiaid a gymmerasant bwys yr arian, a'r aur, a'r llestri, i'*w* dwyn i Jerusalem i dŷ ein Duw ni.

Cyn CRIST Cylch 457.

g pen. 7. 6, 28.

31 ¶ A chychwynasom oddi wrth afon Ahafa, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis cyntaf, i fyned i Jerusalem: a [g] llaw ein Duw oedd arnom ni, ac a'n gwaredodd o law y gelyn, a'r rhai *oedd* yn cynllwyn ar y ffordd.

h Neh. 2. 11.

32 A ni [h] a ddaethom i Jerusalem, ac a arhosasom yno dridiau.

33 ¶ Ac ar y pedwerydd dydd y pwyswyd yr arian, a'r aur, a'r llestri, yn nhŷ ein Duw ni, trwy law Meremoth mab Urïah yr offeiriad; ac Eleazar mab Phinees *oedd* gyd âg ef; a Jozabad mab Jesua, a Noadïah mab Binnui, y Lefiaid, *oedd* gyd â hwynt;

34 Wrth rifedi, *ac* wrth bwys pob un: a'r holl bwysau a ysgrifenwyd y pryd hwnnw.

i Felly pen. 6. 17.

35 Meibion y gaethglud, y rhai a ddaeth o'r caethiwed, [i] a offrymmasant boeth-offrymmau i Dduw Israel, *sef* deuddeg o fustych dros holl Israel, onid pedwar pùm ugain o hyrddod, namyn tri pedwar ugain o ŵyn, *a* deuddeg o fychod yn bech-aberth: y cwbl *oedd* yn offrwm poeth i'r Arglwydd.

36 ¶ A rhoddasant orchymyn y brenhin at bendefigion y brenhin, a thywysogion y tu hwnt i'r afon: a hwy a gynnorthwyasant y bobl, a thŷ Dduw.

PENNOD IX.

1 *Ezra yn gofidio am fod y bobl yn ymgyfathrachu â dïeithriaid;* 5 *yn gweddïo Duw, ac yn cyfaddef eu pechodau hwynt.*

AC wedi darfod hynny, y tywysogion a ddaethant attaf fi, gan 457.
ddywedyd, Nid ymneillduodd pobl Israel, a'r offeiriaid, a'r Lefiaid, oddi wrth bobl y gwledydd: *gwnaethant* yn ol eu ffieidd-dra hwynt; *sef* y Canaaneaid, yr Hethiaid, y Phereziaid, y Jebusiaid, yr Ammoniaid, y Moabiaid, yr Aiphtiaid, a'r Amoriaid.

2 Canys cymmerasant o'u merched iddynt eu hun, ac i'w meibion; a'r had sanctaidd a ymgymmysgodd â phobl y gwledydd: a llaw y pennaethiaid a'r tywysogion fu gyntaf yn y camwedd hyn.

a Job 1. 20.

3 Pan glywais innau hyn, [a] mi a rwygais fy nillad a'm gwisg, ac a dynnais wallt fy mhen, a'm barf, ac a eisteddais yn syn.

4 Yna yr ymgasglodd attaf fi bob

Cyn CRIST 457.

un a'r [b]a ofnodd eiriau DUW Israel,
am gamwedd y rhai a gaethglud-
asid; a myfi a eisteddais yn syn
hyd yr aberth prydnhawnol.
5 ¶ Ac ar yr aberth prydnhawn-
ol mi a gyfodais o'm cystudd; ac
wedi i mi rwygo fy nillad a'm gwisg,
mi a ostyngais ar fy ngliniau, ac a
ledais fy nwylaw at yr ARGLWYDD
fy NUW,
6 Ac a ddywedais, O fy NUW, y
mae arnaf gywilydd a gorchwyledd
godi fy wyneb attat ti, fy NUW;
o herwydd [c]ein hanwireddau ni a
aethant yn aml dros ben, a'n [2]cam-
wedd [d]a dyfodd hyd y nefoedd.
7 Er dyddiau ein tadau *yr ydym*
ni mewn camwedd mawr hyd y
dydd hwn; ac am ein hanwireddau
y rhoddwyd ni, ein brenhinoedd,
a'n hoffeiriaid, i law brenhinoedd
y gwledydd, i'r cleddyf, i gaeth-
iwed, ac i anrhaith, ac i warthrudd
wyneb, megis heddyw.
8 Ac yn awr dros ennyd fechan y
daeth gras oddi wrth yr ARGLWYDD
ein DUW, i adael i ni weddill i ddï-
angc, ac i roddi i ni hoel yn ei le
sanctaidd ef; fel y goleuai ein DUW
ein llygaid, ac y rhoddai i ni ych-
ydig orphwysdra yn ein caethiwed.
9 Canys caethion *oeddym* ni; ond
ni adawodd ein DUW ni yn ein
caethiwed, eithr [e]parodd i ni dru-
garedd o flaen brenhinoedd Persia,
i roddi i ni orphwysdra i ddyrchafu
tŷ ein DUW ni, ac i gyfodi ei leoedd
anghyfannedd ef, ac i roddi i ni fur
yn Judah a Jerusalem.
10 Ac yn awr beth a ddywedwn
wedi hyn, O ein DUW? canys gad-
awsom dy orchymynion di,
11 Y rhai a orchymynaist trwy law
dy weision y prophwydi, gan ddy-
wedyd, Y wlad yr ydych yn myned
iddi i'w meddiannu, gwlad halog-
edig *yw* hi, trwy halogedigaeth pobl
y gwledydd, oblegid eu ffieidd-dra
hwynt, y rhai a'i llanwasant hi â'u
haflendid [3]o gwrr bwy gilydd.
12 Ac yn awr, [f]na roddwch eich
merched i'w meibion hwynt, ac na
chymmerwch eu merched hwynt i'ch
meibion chwi, ac [g]na cheisiwch eu
heddwch hwynt na'u daioni byth:
fel y cryfhaoch, ac y mwynhaoch
ddaioni y wlad, ac y gadawoch hi
yn etifeddiaeth i'ch meibion byth.
13 Ac wedi yr hyn oll a ddaeth
arnom am ein drwg weithredoedd,
a'n mawr gamwedd, am i ti ein

[b] pen. 10. 3.
[c] Ps. 38. 4.
[2] Neu, *euog-rwydd.*
[d] 2 Chron. 28. 9.
[e] pen. 7. 28.
[3] Heb. *o enau i enau:* megis 2 Bren. 21. 16.
[f] Exod. 23. 32. Deut. 7. 3.
[g] Deut. 23. 6.

DUW [h][4]ein cospi yn llai na'n han-
wiredd, a rhoddi i ni ddïangfa fel
hyn;
14 A dorrem ni drachefn dy or-
chymynion di, ac ymgyfathrachu
[5]â'r ffiaidd bobl hyn? oni ddigit ti
wrthym, nes *ein* difetha, fel na
byddai un gweddill na dïangol?
15 ARGLWYDD DDUW Israel, cyf-
iawn *ydwyt* ti; eithr gweddill dïang-
ol ydym ni, megis heddyw: wele ni
o'th flaen di yn ein camweddau;
canys ni allwn ni sefyll o'th flaen
di am hyn.

PENNOD X.

1 *Sechanïah yn annog Ezra i ddiwygio y prïodasau dïeithr.* 6 *Ezra yn galaru, ac yn casglu y bobl ynghyd.* 9 *Y bobl, trwy eiriol Ezra, yn edifarhâu, ac yn addaw gwellhâu.* 15 *Eu gofal am gyflawni hynny.* 18 *Enwau y rhai a brïodasai wragedd dïeithr.*

AC wedi i Ezra weddïo a chy-
ffesu, gan wylo a syrthio i
lawr o flaen tŷ DDUW, tyrfa fawr
o Israel a ymgasglasant atto ef, yn
wŷr, ac yn wragedd, ac yn blant:
canys y bobl a wylasant âg wylofain
mawr.
2 Yna y llefarodd Sechanïah mab
Jehiel, o feibion Elam, ac a ddywed-
odd wrth Ezra, Ni a bechasom yn
erbyn ein DUW, ac a gyttaliasom â
gwragedd dïeithr o bobl y wlad:
etto yn awr y mae gobaith i Israel
am hyn.
3 Yn awr, gan hynny, gwnawn
gyfammod â'n DUW, ar [2]fwrw allan
yr holl wragedd, a'u plant, wrth
gynghor yr ARGLWYDD, a'r rhai [a]a
ofnant [b]orchymynion ein DUW: a
gwneler yn ol y gyfraith.
4 Cyfod; canys arnat ti *y mae* y
peth: a ni *a fyddwn* gyd â thi:
ymwrola, a gwna.
5 Yna y cyfododd Ezra, ac a dyng-
odd bennaethiaid yr offeiriaid a'r
Lefiaid, a holl Israel, ar wneuthur
yn ol y peth hyn. A hwy a dyng-
asant.
6 ¶ Yna y cyfododd Ezra o flaen
tŷ DDUW, ac a aeth i ystafell Jo-
hanan mab Elïasib: a *phan* ddaeth
yno, ni fwyttaodd fara, ac nid yfodd
ddwfr; canys galaru yr oedd am
gamwedd y gaethglud.
7 A chyhoeddasant yn Judah a
Jerusalem, ar i holl feibion y gaeth-
glud ymgasglu i Jerusalem;
8 A phwy bynnag ni ddelai o
fewn tridiau, yn ol cynghor y pen-
naethiaid a'r henuriaid, efe a gollai

Cyn CRIST 457.

[h] Ps. 103. 10.
[4] Heb. *attal is law ein hanwiredd.*
[5] Heb. *â phobl y ffieidd-dra hyn?*
[2] Heb. *ddwyn allan.*
[a] pen. 9. 4.
[b] Deut. 7. 2, 3.

Cyn CRIST 457.

ei holl olud, ac yntau a ddidolid
oddi wrth gynnulleidfa y rhai a
gaethgludasid.
9 ¶ Felly holl wŷr Judah a Ben-
jamin a ymgasglasant i Jerusalem
o fewn tridiau: hynny *oedd* y naw-
fed mis, ar yr ugeinfed *dydd* o'r
mis; a'r [c] holl bobl a eisteddasant
yn heol tŷ DDUW, yn crynu o achos
y peth *hyn*, ac o achos y [3] gwlaw-
ogydd.
10 Ac Ezra yr offeiriad a gyfod-
odd, ac a ddywedodd wrthynt, Chwi
a bechasoch, ac a gyttaliasoch â
gwragedd dïeithr, gan ychwanegu
ar bechod Israel.
11 Ac yn awr rhoddwch foliant
i ARGLWYDD DDUW eich tadau, a
gwnewch ei ewyllys ef; ac ysgerwch
oddi wrth bobl y tir, ac oddi wrth y
gwragedd dïeithr.
12 A holl dyrfa Israel a atteb-
asant, ac a ddywedasant â llef uch-
el, Yn ol dy air di y mae arnom ni
wneuthur.
13 Eithr y bobl sydd lawer, a'r
amser yn wlawog, ac ni ellir sefyll
allan, ac nid gwaith un diwrnod na
dau *ydyw:* canys pechasom [4] yn
ddirfawr yn y peth hyn.
14 Safed yn awr ein pennaethiaid
o'r holl dyrfa, a deued y rhai o'n
dinasoedd a gyttaliasant â gwrag-
edd dïeithr, ar amseroedd gosod-
edig, a henuriaid pob dinas, a'u
barnwyr gyd â hwynt, nes troi dig-
ter ein DUW oddi wrthym [5] am y
peth hyn.
15 ¶ Yn unig Jonathan mab Asa-
hel, a Jahasïah mab Ticfah, a [6] os-
odwyd ar hyn: Mesùlam hefyd a
Sabbethai y Lefiad a'u cynnorth-
wyasant hwy.
16 A meibion y gaethglud a wnaeth-
ant felly. Ac Ezra yr offeiriad, *a'r*
gwŷr *oedd* bennau-cenedl tŷ eu
tadau, a hwynt oll wrth *eu* henwau,
a neillduwyd, ac a eisteddasant ar
y dydd cyntaf o'r degfed mis, i ym-
ofyn am y peth hyn.
17 A hwy a wnaethant ben â'r
holl wŷr a gyttaliasent â gwragedd
dïeithr, erbyn y dydd cyntaf o'r mis
cyntaf.
456. 18 ¶ A chafwyd o feibion yr offeir-
iaid, y rhai a gyttaliasent â gwrag-
edd dïeithr: o feibion Jesua mab
Josadac, a'i frodyr; Maaseiah, ac
Elïezer, a Jarib, a Gedalïah.
19 A hwy [d] a roddasant eu dwy-
law ar fwrw allan eu gwragedd; a
chan iddynt bechu, *a offrymmasant*
hwrdd o'r praidd dros eu camwedd.
20 Ac o feibion Immer; Hanani,
a Zebadïah.
21 Ac o feibion Harim; Maaseiah,
ac Elïah, a Semaiah, a Jehiel, ac
Uzzïah.
22 Ac o feibion Pasur; Elioenai,
Maaseiah, Ismael, Nethaneel, Joza-
bad, ac Elasah.
23 Ac o'r Lefiaid; Jozabad, a Si-
mei, a Chelaiah, (hwnnw *yw* Celita,)
Pethahïah, Judah, ac Elïezer.
24 Ac o'r cantorion; Elïasib: ac
o'r porthorion; Sàlum, a Thelem,
ac Uri.
25 Ac o Israel: o feibion Paros;
Ramïah, a Jesïah, a Malchïah, a
Mïamin, ac Eleazar, a Malchïah, a
Benaiah.
26 Ac o feibion Elam; Mattanïah,
Zecharïah, a Jehiel, ac Abdi, a Jere-
moth, ac Elïah.
27 Ac o feibion Zattu; Elioenai,
Elïasib, Mattanïah, a Jeremoth, a
Zabad, ac Aziza.
28 Ac o feibion Bebai; Jehoha-
nan, Hananïah, Zabbai, *ac* Athlai.
29 Ac o feibion Bani; Mesùlam,
Màluch, ac Adaiah, Jasub, a Seal, a
Ramoth.
30 Ac o feibion Pahath-Moab;
Adna, a Chelal, Benaiah, Maaseiah,
Mattanïah, Bezaleel, a Binnui, a
Manasseh.
31 Ac *o* feibion Harim; Elïezer,
Isïah, Malchïah, Semaiah, Simeon,
32 Benjamin, Màluch, *a* Sema-
rïah.
33 O feibion Hasum; Mattenai,
Mattathah, Zabad, Eliphelet, Jere-
mai, Manasseh, *a* Simei.
34 O feibion Bani; Maadai, Am-
ram, ac Uel,
35 Benaiah, Bedeiah, Cèlu,
36 Fanïah, Meremoth, Elïasib,
37 Mattanïah, Mattenai, a Jaasau,
38 A Bani, a Binnui, a Simei,
39 A Selemïah, a Nathan, ac
Adaiah,
40 [7] Machnadebai, Sasai, Sarai,
41 Azareel, a Selemïah, a Sema-
riah,
42 Sàlum, Amarïah, *a* Joseph.
43 O feibion Nebo; Jeiel, Mat-
tithïah, Zabad, Zebina, Jadau, a
Jöel, *a* Benaiah.
44 Y rhai hyn oll a gymmerasent
wragedd dïeithr: ac yr oedd *i rai*
o honynt wragedd a ddygasai blant
iddynt.

Cyn CRIST 456.

[c] Edrych 1 Sam. 12. 18.
[3] Heb. *cawodydd.*
[4] Neu, *lawer o honom.*
[5] Neu, *nes gorphen y peth hyn.*
[6] Heb. *safodd.*
[d] 2 Bren. 10. 15.
[7] Neu, *Mabnadebai.*

LLYFR NEHEMIAH

Cyn CRIST Cylch 446.

PENNOD I.

1 *Nehemïah, wrth glywed gan Hanani ddrwg gyflwr Jerusalem, yn galaru, ac yn ymprydio, ac yn gweddïo.* 5 *Ei weddi ef.*

GEIRIAU Nehemïah mab Ha-
chalïah. A bu ym mis Cisleu,
yn yr ugeinfed flwyddyn, pan oedd-
wn i ym mrenhinllys Susan,
2 Ddyfod o Hanani, un o'm brodyr,
efe a gwŷr o Judah; a gofynais idd-
ynt am yr Iuddewon a ddïangasai,
y rhai a adawsid o'r caethiwed, ac
am Jerusalem.
3 A hwy a ddywedasant wrthyf,
Y gweddillion, y rhai a adawyd o'r
gaethglud yno yn y dalaeth *ydynt*
mewn blinder mawr a gwaradwydd:
mur Jerusalem hefyd [a]a ddrylliwyd,
a'i phyrth a losgwyd â thân.
4 ¶ A phan glywais y geiriau hyn,
myfi a eisteddais ac a wylais, ac a
alerais *dalm* o ddyddiau; a bûm yn
ymprydio, ac yn gweddïo ger bron
DUW y nefoedd;
5 A dywedais, Attolwg, [b]ARGLWYDD
DDUW y nefoedd, y DUW
mawr ac ofnadwy, [c]yr hwn sydd yn
cadw cyfammod a thrugaredd i'r
rhai a'i carant ef ac a gadwant ei
orchymynion:
6 Bydded, attolwg, dy glust yn
clywed, [d]a'th lygaid yn agored, i
wrandaw ar weddi dy was, yr hon
yr ydwyf fi yn ei gweddïo ger dy
fron di yr awr hon ddydd a nos,
dros feibion Israel dy weision, ac yn
cyffesu pechodau meibion Israel, y
rhai a bechasom i'th erbyn: myfi
hefyd a thŷ fy nhad a bechasom.
7 Gwnaethom yn llygredig iawn
i'th erbyn, ac ni chadwasom y gor-
chymynion, na'r deddfau, na'r barn-
edigaethau, a orchymynaist i Moses
dy was.
8 Cofia, attolwg, y gair a orchy-
mynaist wrth Moses dy was, gan
ddywedyd, [e]*Os* chwi a droseddwch,
myfi a'ch gwasgaraf chwi ym mysg
y bobloedd:
9 Ond *os* dychwelwch attaf fi,
a chadw fy ngorchymynion, a'u
gwneuthur hwynt; [f]pe gyrrid rhai
o honoch chwi hyd eithaf y nefoedd,
etto mi a'u casglaf hwynt oddi yno,
ac a'u dygaf i'r lle a etholais i drigo
o'm henw ynddo.
10 A hwy *ydynt* dy weision a'th
bobl, y rhai a waredaist â'th fawr
allu, ac â'th law nerthol.
11 Attolwg, ARGLWYDD, bydded yn
awr dy glust yn gwrandaw ar weddi
dy was, ac ar weddi dy weision y
rhai sydd yn ewyllysio ofni dy enw:
llwydda hefyd, attolwg, dy was
heddyw, a chaniattâ iddo *gael* tru-
garedd ger bron y gwr hwn. Canys
myfi oedd drulliad i'r brenhin.

PENNOD II.

1 *Artaxerxes, pan wybu yr achos yr oedd Nehemïah yn athrist, yn ei anfon ef â llythyrau ac â gorchymynion i Jerusalem.* 9 *Nehemïah yn dyfod i Jerusalem, a'r gelynion yn ddrwg ganddynt hynny.* 12 *Yntau yn gyfrinachol yn golygu adfail y caerau,* 17 *ac yn annog yr Iuddewon i adeiladu Jerusalem, er gwaethaf eu gelynion.*

Cylch 445.

AC ym mis Nisan, *yn* yr ugein-
fed flwyddyn i [a]Artaxerxes
y brenhin, *yr oedd* gwin o'i flaen
ef: a mi a gymmerais y gwin, ac
a'*i* rhoddais i'r brenhin. Ond ni
byddwn *arferol o fod* yn drist ger
ei fron ef.
2 Am hynny y brenhin a ddywed-
odd wrthyf, Paham *y mae* dy wyn-
ebpryd yn drist, a thithau heb fod
yn glaf? nid *yw* hyn ond tristwch
calon. Yna yr ofnais yn ddirfawr:
3 A dywedais wrth y brenhin,
[b]Byw fyddo y brenhin yn dragy-
wydd: paham na thristâi fy wyneb,
pan fyddai y ddinas, tŷ beddrod
fy nhadau, wedi *ei* dinystrio, a'i
phyrth wedi eu hysu â thân?
4 A'r brenhin a ddywedodd wrth-
yf, Pa beth yr wyt ti yn ei ddy-
muno? Yna y gweddïais ar DDUW
y nefoedd.
5 A mi a ddywedais wrth y bren-
hin, O rhynga bodd i'r brenhin, ac
od yw dy was yn gymmeradwy ger
dy fron di, ar i ti fy anfon i Judah,
i ddinas beddrod fy nhadau, fel yr
adeiladwyf hi.
6 A'r brenhin a ddywedodd wrth-
yf, a'i wraig yn eistedd yn ei ymyl
ef, Pa hyd y bydd dy daith di, a
pha bryd y dychweli? A gwelodd y
brenhin yn dda fy anfon i, a min-
nau a nodais iddo [c]amser.
7 Yna y dywedais wrth y brenhin,
O rhynga bodd i'r brenhin, rhodder
i mi lythyrau at y tywysogion o'r

[a] 2 Bren. 25. 10.
[b] Dan. 9. 4.
[c] Exod. 20. 6.
[d] 1 Bren. 8. 29.
[e] Lef. 26. 33. Deut. 4. 25, &c.
[f] Deut. 30. 4.

[a] Ezra 7. 1.
[b] 1 Bren. 1. 31. Dan. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.
[c] pen. 5. 14. a 13. 6.

Cyn CRIST Cylch 445.

tu hwnt i'r afon, fel y trosglwydd-
ont fi nes fy nyfod i Judah;
8 A llythyr at Asaph, ceidwad
coedwig y brenhin, fel y rhoddo efe
i mi goed i wneuthur trawstiau i
byrth y palas y rhai *a berthyn* i'r
tŷ, ac i fur y ddinas, ac i'r tŷ yr
elwyf iddo. A'r brenhin a roddodd
i mi, [d] fel yr *oedd* daionus law fy
NUW arnaf fi.
9 ¶ Yna y deuthum at y tywys-
ogion o'r tu hwnt i'r afon, ac a rodd-
ais iddynt lythyrau y brenhin. A'r
brenhin a anfonasai dywysogion y
llu, a marchogion gyd â mi.
10 Pan glybu Sanbàlat yr Horon-
iad, a Thobïah y gwas, yr Ammon-
iad, *y peth hyn*, bu ddrwg iawn
ganddynt, am ddyfod dyn i geisio
daioni i feibion Israel.
11 Felly mi [e] a ddeuthum i Jerusa-
lem, ac a fûm yno dridiau.
12 ¶ A chyfodais liw nos, myfi ac
ychydig wŷr gyd â mi; ac ni fyn-
egais i neb beth a roddasai fy NUW
yn fy nghalon ei wneuthur yn Je-
rusalem: ac anifail nid *oedd* gen-
nyf, ond yr anifail yr oeddwn yn
marchogaeth arno.
13 A mi a euthum allan liw nos,
trwy [f] borth y glyn, ar gyfer ffynnon
y ddraig, ac at borth y dom; a del-
iais sylw ar furiau Jerusalem y rhai
oedd wedi eu dryllio, a'i phyrth *y*
rhai oedd wedi eu hysu â thân.
14 Yna y tramwyais i borth y ffyn-
non, ac at bysgod-lyn y brenhin: ac
nid *oedd* le i'r anifail *oedd* danaf i
fyned heibio.
15 A mi a euthum i fynu gan làn
yr afon liw nos, ac a ddeliais sylw
ar y mur, ac a ddychwelais, ac a
ddeuthum trwy borth y glyn, ac
felly y troais yn ol.
16 A'r pennaethiaid ni wyddent i
ba le yr aethwn i, na pheth yr oedd-
wn yn ei wneuthur; a hyd yn hyn
ni fynegaswn *ddim* i'r Iuddewon,
nac i'r offeiriaid, nac i'r pendefigion,
nac i'r pennaethiaid, nac i'r rhan
arall oedd yn gwneuthur y gwaith.
17 ¶ Yna y dywedais wrthynt, Yr
ydych yn gweled yr adfyd yr ydym
ynddo, fod Jerusalem wedi ei din-
ystrio, a'i phyrth wedi eu llosgi â
thân: deuwch, ac adeiladwn fur Je-
rusalem, fel na byddom mwyach yn
waradwydd.
18 Yna y mynegais iddynt fod
[g] llaw fy NUW yn ddaionus tu ag
attaf; a geiriau y brenhin hefyd y

[d] ad. 18. Ezra 5. 5. a 7. 6, 9, 28.
445.
[e] Ezra 8. 32.
[f] 2 Chron. 26. 9. pen. 3. 13.
[g] ad. 8.

rhai a ddywedasai efe wrthyf. A
hwy a ddywedasant, Cyfodwn, ac
adeiladwn. Felly y cryfhasant eu
dwylaw i ddaioni.
19 Ond pan glybu Sanbàlat yr
Horoniad, a Thobïah y gwas, yr
Ammoniad, a Gesem yr Arabiad,
hyn, hwy a'n gwatwarasant ni, ac
a'n dirmygasant, ac a ddywedasant,
Pa beth *yw* hyn yr ydych chwi yn
ei wneuthur? a wrthryfelwch chwi
yn erbyn y brenhin?
20 Yna yr attebais hwynt, ac y
dywedais wrthynt, DUW y nefoedd,
efe a'n llwydda ni; a ninnau ei weis-
ion ef a gyfodwn, ac a adeiladwn:
ond [h] nid *oes* i chwi ran, na chyf-
iawnder, na choffadwriaeth yn Je-
rusalem.

PENNOD III.

1 *Enwau a threfn y rhai a adeiladasant gaerau Jerusalem.*

YNA [a] Elïasib yr arch-offeiriad a
gyfododd, a'i frodyr yr offeir-
iaid, a hwy a adeiladasant [b] borth y
defaid; hwy a'i cyssegrasant, ac a
osodasant ei ddorau ef; ïe, hyd dŵr
Meah y cyssegrasant ef, *a* hyd dŵr
[c] Hananeel.
2 A cher llaw iddo ef yr adeilad-
odd [d] gwŷr Jericho. A cher llaw
iddynt hwy yr adeiladodd Zaccur
mab Imri.
3 A [e] meibion Hassenaah a adeilad-
asant [f] borth y pysgod; hwynt-hwy a
osodasant ei drawstiau ef, ac [g] a osod-
asant ei ddorau, ei gloiau, a'i farrau.
4 A cher eu llaw hwynt y cyweir-
iodd Meremoth mab Urïah, mab
Cos. A cher eu llaw hwynt y cyweir-
iodd Mesùlam mab Berechïah, mab
Mesezabeel. A cher eu llaw hwynt
y cyweiriodd Sadoc mab Baana.
5 A cher llaw iddynt hwy y cy-
weiriodd y Tecoiaid; ond eu gwŷr
mawr ni osodasant eu gwddf [h] yng
ngwasanaeth eu Harglwydd.
6 A Jehoiada mab Paseah, a Me-
sùlam mab Besodeiah, a gyweirias-
ant yr hen borth; hwy a osodasant
ei drawstiau ef, ac a osodasant i fynu
ei ddorau, a'i gloiau, a'i farrau.
7 A cher eu llaw hwynt y cyweir-
iodd Melatïah y Gibeoniad, a Jadon
y Meronothiad, gwŷr Gibeon a Mis-
pah, hyd orseddfa y llywydd *oedd*
tu yma i'r afon.
8 Ger llaw iddo ef y cyweiriodd
Uzziel mab Harhaiah, *o'r* gofaint
aur. Ger llaw iddo yntau y cyweir-
iodd Hananïah, mab *un o'r* apothe-

Cyn CRIST 445.

[h] Ezra 4. 3.
[a] pen. 12. 10.
[b] pen. 12. 39.
[c] Jer. 31. 38.
[d] Ezra 2. 34.
[e] Ezra 2. 35.
[f] 2 Chron. 33. 14. Seph. 1. 10.
[g] Edrych pen. 6. 1. a 7. 1.
[h] Barn. 5. 23.

Cyn CRIST 445.

cariaid: a hwy a [2]gyweiriasant Je-
rusalem hyd y mur llydan.

[2] Neu, *adawsant.*

9 A cher eu llaw hwynt y cyweir-
iodd Rephaiah mab Hur, tywysog
hanner rhan Jerusalem.
10 A cher llaw iddynt hwy y cy-
weiriodd Jedaiah mab Harumaph,
ar gyfer ei dŷ. A Hattus mab Ha-
sabnïah a gyweiriodd ger llaw iddo
yntau.
11 Malchïah mab Harim, a Hasub
mab Pahath-Moab, a gyweiriasant
[3]ran arall, a thŵr y ffyrnau.

[3] Heb. *yr ail mesur.*

12 A cher llaw iddo ef y cyweiriodd
Sàlum mab Halohes, tywysog han-
ner rhan Jerusalem, efe a'i ferched.
13 [i]Porth y glyn a gyweiriodd Ha-
nun, a thrigolion Zanoah; hwynt-
hwy a'i hadeiladasant ef, ac a osod-
asant ei ddorau ef, ei gloiau, a'i
farrau, a mil o gufyddau ar y mur,
hyd [k]borth y dom.

[i] pen. 2. 13.
[k] pen. 2. 13.

14 Ond porth y dom a gyweir-
iodd Malchïah mab Rechab, tywys-
og rhan o Beth-haccerem; efe a'i
hadeiladodd, ac a osododd ei ddor-
au ef, ei gloiau, a'i farrau.
15 A Sàlum mab Col-hczeh, ty-
wysog rhan o Mispah, a gyweiriodd
[l]borth y ffynnon; efe a'i hadeilad-
odd, ac a'i tôdd, ac a osododd ei
ddorau ef, ei gloiau, a'i farrau, a
mur [m]pysgod-lyn Siloah wrth ardd
y brenhin, a hyd y grisiau sydd yn
dyfod i waered o ddinas Dafydd.

[l] pen. 2. 14.
[m] Ioan 9. 7.

16 Ar ei ol ef y cyweiriodd Nehe-
mïah mab Azbuc, tywysog hanner
rhan Bethsur, hyd ar gyfer beddrod
Dafydd, a hyd [n]y pysgod-lyn a wnel-
sid, a hyd dŷ y cedyrn.

[n] 2 Bren. 20. 20.

17 Ar ei ol ef y cyweiriodd y Lefiaid,
Rehum mab Bani. Ger llaw iddo
ef y cyweiriodd Hazabïah, tywysog
hanner rhan Ceilah, yn ei fro ei hun.
18 Ar ei ol ef eu brodyr hwynt a
gyweiriasant, Bafai mab Henadad,
tywysog hanner rhan Ceilah.
19 A cher llaw iddo ef y cyweir-
iodd Ezer mab Jesua, tywysog Mis-
pah, ran arall ar gyfer y ddringfa i
dŷ yr arfau, wrth [4]y drofa.
20 Ar ei ol ef Baruc mab [5]Zabbai
yn awyddus a gyweiriodd y mesur
arall, o'r drofa hyd ddrws tŷ Elïasib
yr arch-offeiriad.

[4] *droad y mur.*
[5] Neu, *Zaccai.*

21 Ar ei ol ef Meremoth mab
Urïah, fab Cos, a gyweiriodd y
mesur arall, o ddrws tŷ Elïasib hyd
dalcen tŷ Elïasib.
22 Ac ar ei ol ef yr offeiriaid, gwŷr
y gwastadedd, a gyweiriasant.
23 Ar ei ol ef y cyweiriodd Benja-
min, a Hasub, gyferbyn â'u tŷ. Wedi
yntau Azarïah mab Maaseiah, mab
Ananïah, a gyweiriodd wrth ei dŷ.
24 Ar ei ol yntau Binnui mab
Henadad a gyweiriodd fesur arall,
o dŷ Azarïah hyd y drofa, sef hyd
y gongl.
25 Palal mab Uzai, ar gyfer y
drofa, a'r tŵr sydd yn myned allan
o ucheldy y brenhin, yr hwn *sydd*
wrth [o]gyntedd y carchar. Ar ei ol
ef, Pedaiah mab Paros.

[o] Jer. 32. 2. a 33. 1. a 37. 21.

26 A'r [p]Nethiniaid, y rhai oedd
yn trigo yn [6][q]Ophel, hyd ar gyfer
[r]porth y dwfr, tu a'r dwyrain, a'r
tŵr oedd yn myned allan.

[p] Ezra 2. 43.
[6] *y tŵr.*
[q] 2 Chron. 27. 3.
[r] pen. 8. 1. 3. a 12. 37.

27 Ar ei ol yntau y Tecoiaid a
gyweiriasant fesur arall, ar gyfer y
tŵr mawr sydd yn myned allan,
hyd fur Ophel.
28 Oddi ar [s]borth y meirch, yr
offeiriaid a gyweiriasant bob un
gyferbyn â'i dŷ.

[s] 2 Bren. 11. 16. Jer. 31. 40.

29 Ar eu hol hwynt Sadoc mab
Immer a gyweiriodd ar gyfer ei dŷ.
Ac ar ei ol yntau y cyweiriodd
Semaiah mab Sechanïah, ceidwad
porth y dwyrain.
30 Ar ei ol ef y cyweiriodd
Hananïah mab Selemïah, a Hanun
chweched mab Salaph, y mesur arall.
Ar ei ol yntau Mesùlam mab Berech-
ïah a gyweiriodd ar gyfer ei ystafell.
31 Ar ei ol yntau Malchïah, mab
y gôf aur, a gyweiriodd hyd dŷ y
Nethiniaid, a'r marchnadyddion ar
gyfer porth Miphcad, hyd ystafell
y gongl.
32 A rhwng ystafell y gongl a
phorth y defaid, yr eurychod a'r
marchnadyddion a gyweiriasant.

PENNOD IV.

1 *Nehemïah yn gweithio, ac yn myned rhagddo yn adeiladu Jerusalem, er bod y gelynion yn ei watwar:* 7 *a phan wybu eu digllonedd a'u cyfrinach hwy, yn gosod gwyliadwriaeth,* 13 *yn arfogi y gweithwyr,* 19 *ac yn dysgu iddynt ryfela.*

PAN glybu [a]Sanbàlat ein bod ni
yn adeiladu y mur, efe a gyn-
ddeiriogodd ynddo, ac a lidiodd
yn ddirfawr, ac a watwarodd yr
Iuddewon.

[a] pen. 2. 10.

2 Ac efe a lefarodd o flaen ei frodyr
a llu Samaria, ac a ddywedodd, Beth
y mae yr Iuddewon gweiniaid hyn
yn ei wneuthur? a adewir iddynt
hwy? a aberthant? a orphenant
mewn diwrnod? a godant hwy y cer-
rig o'r tyrrau llwch, wedi eu llosgi?

Cyn CRIST 445.

3 A Thobïah yr Ammoniad *oedd*
yn ei ymyl, ac efe a ddywedodd, Er
eu bod hwy yn adeiladu, *etto* ped
elai lwynog i fynu, efe a fwriai i lawr
eu mur cerrig hwynt.
4 Gwrando, O ein DUW; canys yr
ydym yn [2] ddirmygus: dychwel hef-
yd eu gwaradwydd ar eu pennau
hwynt, a dod hwynt yn anrhaith
y'ngwlad y caethiwed:
5 Ac [b] na orchuddia eu hanwiredd
hwynt, ac na ddilëer eu pechod
hwynt o'th ŵydd di: canys digias-
ant *dydi* ger bron yr adeiladwyr.
6 Felly nyni a adeiladasom y
mur: a chyfannwyd yr holl fur hyd
ei hanner: canys yr oedd gan y
bobl galon i weithio.
7 ¶ Ond pan glybu Sanbàlat, a
Thobïah, a'r Arabiaid, a'r Ammon-
iaid, a'r Asdodiaid, [3] gwbl-gyweirio
muriau Jerusalem, *a* dechreu cau
yr adwyau; yna y llidiasant yn
ddirfawr:
8 A hwynt oll a frad-fwriadasant
ynghyd i ddyfod i ymladd yn erbyn
Jerusalem, ac [4] i'w rhwystro.
9 Yna y gweddïasom ar ein DUW,
ac y gosodasom wyliadwriaeth yn
eu herbyn hwynt ddydd a nos, o'u
plegid hwynt.
10 A Judah a ddywedodd, Nerth
y cludwyr a wanhaodd, a phridd
lawer *sydd*, fel na allwn ni adeil-
adu y mur.
11 A'n gwrthwynebwyr a ddywed-
asant, Ni chânt wybod, na gweled,
nes i ni ddyfod i'w mysg hwynt, a'u
lladd, a rhwystro eu gwaith hwynt.
12 A phan ddaeth yr Iuddewon
oedd yn preswylio yn eu hymyl
hwynt, dywedasant wrthym ddeng-
waith, [5] O'r holl leoedd *trwy* y rhai
y gallech ddychwelyd attom ni, *y
byddant arnoch chwi.*
13 ¶ Am hynny mi a osodais *rai*
[6] yn y lleoedd isaf, o'r tu ol i'r mur,
ac yn y lleoedd uchaf; yn ol eu
teuluoedd hefyd y gosodais y bobl,
â'u cleddyfau, â'*u* gwaywffyn, ac
â'u bwäau.
14 A mi a edrychais, ac a gyfodais,
ac a ddywedais wrth y pendefigion,
a'r swyddogion, ac wrth y rhan arall
o'r bobl, Nac ofnwch rhagddynt:
cofiwch yr ARGLWYDD mawr ac
ofnadwy, ac ymleddwch dros eich
brodyr, eich meibion a'ch merched,
eich gwragedd a'ch tai.
15 A phan glybu ein gelynion fod
y peth yn hysbys i ni, DUW a ddi-
ddymmodd eu cynghor hwynt; a
ninnau oll a ddychwelasom at y
mur, bawb i'w waith.
16 Ac o'r dydd hwnnw, hanner fy
ngweision oedd yn gweithio yn y
gwaith, a'u hanner hwynt oedd yn
dal gwaywffyn, a thariannau, a bwä-
au, a llurigau; a'r tywysogion *oedd*
ar ol holl dŷ Judah.
17 Y rhai oedd yn adeiladu ar y
mur, ac yn dwyn beichiau, *a*'r rhai
oedd yn llwytho, oeddynt âg un
llaw yn gweithio yn y gwaith, ac
â'r *llaw* arall yn dal arf.
18 Canys pob un o'r adeiladwyr
oedd wedi gwregysu ei gleddyf ar
ei [7] glun, ac yn adeiladu: a'r hwn
oedd yn lleisio mewn udgorn *yd-
oedd* yn fy ymyl i.
19 ¶ A mi a ddywedais wrth y pen-
defigion, ac wrth y swyddogion, ac
wrth y rhan arall o'r bobl, Y gwaith
sydd fawr a helaeth, a nyni a was-
garwyd ar hyd y mur, ym mhell
oddi wrth ein gilydd.
20 Yn y fan lle y clywoch sain
yr udgorn, yno ymgesglwch attom.
[c] Ein DUW ni a ymladd drosom.
21 Felly yr oeddem ni yn gweithio
yn y gwaith: a'u hanner hwynt yn
dal gwaywffyn, o gyfodiad y wawr
hyd gyfodiad y sêr.
22 Dywedais hefyd y pryd hwnnw
wrth y bobl, Llettŷed pob un â'i
was yn Jerusalem, fel y byddont i
ni yn wyliadwriaeth y nos, a'r dydd
mewn gwaith.
23 Felly myfi, a'm brodyr, a'm
gweision, a'r gwylwyr *oedd* ar fy ol,
ni ddïosgasom ein dillad, [8] *ond* a
ddïosgai pob un i'w golchi.

PENNOD V.

1 *Yr Iuddewon yn cwyno rhag eu dyledion, a'u prid, a'u caethiwed.* 6 *Nehemïah yn ceryddu yr usurwyr, ac yn peri iddynt roi yr occr a'r prid yn ei ol:* 14 *yn maddeu ei gynhaliaeth i'r bobl, ac yn cadw tŷ.*

AC yr oedd gweiddi mawr gan y
bobl, a'u gwragedd, yn erbyn
yr Iuddewon eu brodyr.
2 Canys yr oedd rhai yn dywedyd,
Y mae llawer o honom ni, ein meib-
ion, a'n merched: am hynny yr
ydym yn cymmeryd ŷd, fel y bwyt-
taom, ac y byddom byw.
3 Yr oedd rhai hefyd yn dywedyd,
Ein meusydd, a'n gwinllannoedd,
a'n tai, yr ydym ni yn eu gwystlo,
fel y prynom ŷd rhag y newyn.
4 Ac yr oedd rhai *eraill* yn dy-
wedyd, Benthycciasom arian i *dalu*

Cyn CRIST 445.

[2] Heb. *ddirmyg.*
[b] Ps. 69. 27, 28. a 109. 14, 15. Jer. 18. 23.
[3] Heb. *ddyrchafu o furiau.*
[4] Heb. *i wneuthur iddo amryfusedd.*
[5] Neu, *O bob lle y dychwelwch attom ni.*
[6] Heb. *o fannau isaf y lle.*
[7] Heb. *lwynau.*
[c] Exod. 14. 14, 25. Deut. 1. 30.
[8] Neu, *pob un ai â'i arf i'r dwfr:* Edrych Barn. 5. 11.

Cyn CRIST 445.

treth y brenhin, *a hynny ar* ein
tiroedd a'n gwinllannoedd.
5 Ac yn awr, [a] ein cnawd ni *sydd*
fel cnawd ein brodyr, ein plant ni
fel eu plant hwy: ac wele ni [b] yn
darostwng ein meibion a'n merch-
ed yn weision, ac y mae *rhai* o'n
merched ni wedi eu caethiwo, ac
heb fod gennym *i'w rhyddhâu;*
canys gan eraill *y mae* ein meus-
ydd a'n gwinllannoedd hyn.
6 ¶ Yna y llidiais yn ddirfawr,
pan glywais eu gwaedd hwynt, a'r
geiriau hyn.
7 Fy nghalon hefyd a [2] feddyliodd
ynof, a mi a ddwrdiais y pendefig-
ion, a'r swyddogion, ac a ddywedais
wrthynt, Yr ydych chwi yn cym-
meryd occraeth bob un gan ei
frawd. A gosodais yn eu herbyn
hwynt gynnulleidfa fawr.
8 Dywedais hefyd wrthynt, Nyni
yn ol ein gallu a [c] brynasom ein
brodyr yr Iuddewon, y rhai a
werthasid i'r cenhedloedd; ac a
ydych chwithau yn gwerthu eich
brodyr? neu a werthir hwynt i ni?
Yna y tawsant, ac ni chawsant air
i atteb.
9 A mi a ddywedais, Nid da y peth
yr ydych chwi yn ei wneuthur: oni
ddylech chwi rodio [d] mewn ofn ein
DUW ni, o achos gwaradwydd y
cenhedloedd ein gelynion?
10 Myfi hefyd, *a'm* brodyr, a'm
llangciau, ydym yn echwyno iddynt
arian ac ŷd: peidiwn, attolwg, â'r
occraeth yma.
11 Rhoddwch, attolwg, iddynt
heddyw eu meusydd, eu gwinllan-
noedd, a'u holew-wydd-lannoedd,
a'u tai drachefn; a chanfed *ran* yr
arian, a'r ŷd, y gwin, a'r olew, yr
ydych chwi yn ei fynnu ganddynt.
12 Hwythau a ddywedasant, Ny-
ni a'*u* rhoddwn drachefn, ac ni
cheisiwn *ddim* ganddynt; felly y
gwnawn fel yr ydwyt yn llefaru.
Yna y gelwais yr offeiriaid, ac [e] a'u
tyngais hwynt ar wneuthur yn ol y
gair hwn.
13 A [f] mi a ysgydwais odre *fy*
ngwisg, ac a ddywedais, Felly yr
ysgydwo DUW bob gwr o'i dŷ, ac o'i
lafur, yr hwn ni chwblhao y gair
hwn, ac felly y byddo efe yn ysgyd-
wedig, ac yn wag. A'r holl gynnull-
eidfa a ddywedasant, Amen: ac a
foliannasant yr ARGLWYDD. A'r
bobl a wnaeth yn ol y gair hwn.
14 ¶ Ac o'r dydd y gosodwyd fi
yn dywysog iddynt hwy y'ngwlad
Judah, o'r ugeinfed flwyddyn hyd
y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain
i Artaxerxes y brenhin, *sef* deu-
ddeng mlynedd, ni fwytteais i na'm
brodyr fara y tywysog.
15 Ond y tywysogion cyntaf, y
rhai *a fuasai* o'm blaen i, fuasent
drymion ar y bobl, ac a gymmer-
asent ganddynt fara a gwin, heb
law deugain sicl o arian; eu llangc-
iau hefyd a ărglwyddiaethent ar
y bobl: ond ni wneuthum i felly,
rhag ofn DUW.
16 Eithr myfi a gyweiriais *ran*
y'ngwaith y mur hwn, ac ni phryn-
asom *un* maes: a'm holl weision i
a ymgynnullasant yno at y gwaith.
17 Ac *yr oedd* ar fy mwrdd i, o
Iuddewon ac o swyddogion, ddeng-
wr a saith ugain, heb law y rhai
oedd yn dyfod attom ni o'r cenhedl-
oedd y rhai *oedd* o'n hamgylch.
18 A'r hyn a arlwyid beunydd
oedd un ŷch, chwech o ddefaid
dewisol, ac adar wedi eu parottôi
i mi; a phob deng niwrnod *y*
rhoddid gwin o bob math, yn
ddïamdlawd: ac er hyn ni cheisiais
fara y tywysog; canys trwm oedd y
caethiwed ar y bobl yma.
19 [g] Cofia fi, O fy NUW, er llês *i*
mi, yn ol yr hyn oll a wneuthum
i'r bobl hyn.

PENNOD VI.

1 *Sanbălat, trwy ddichellion, a chwedlau, a brudiau gau, yn ceisio dychrynu Nehemïah.* 15 *Gorphen adeiladu Jerusalem; a hynny yn ddychryn i'r gelynion.* 17 *Pendefigion Judah a'i gelynion yn deall cyfrinach eu gilydd.*

A PHAN glybu Sanbălat, a Tho-
bïah, a [2] Gesem yr Arabiad, a'r
rhan arall o'n gelynion, adeiladu o
honof fi y mur, ac nad oedd adwy
wedi ei gadael ynddo; [a] er na osod-
aswn i y pryd hwnnw y dorau ar y
pyrth;
2 Yna yr anfonodd Sanbălat a
Gesem attaf, gan ddywedyd, Tyred,
ac ymgyfarfyddwn ynghyd yn *un*
o'r pentrefi y'ngwastadedd [b] Ono.
Ac yr oeddynt hwy yn bwriadu
gwneuthur niwed i mi.
3 Minnau a anfonais genhadau
attynt hwy, gan ddywedyd, Gwaith
mawr *yr ydwyf* fi yn *ei* wneuthur;
o herwydd hynny ni allaf ddyfod i
waered: paham y safai y gwaith,
pan ymadâwn âg ef, a dyfod i wae-
red attoch chwi?
4 Etto hwy a anfonasant attaf fi

a Es. 58. 7.
b Exod. 21. 7.
2 Heb. *ymgyng-horodd.*
c Lef. 25. 48.
d Lef. 25. 36.
e Jer. 34. 8, 9.
f Matt. 10. 14. Act. 13. 51. a 18. 6.
g pen. 13. 22.
2 *Gasmu,* ad. 6.
a pen. 3. 3.
b 1 Chron. 8. 12.

Cyn CRIST 445.

yn y wedd hon bedair gwaith; ac yn
y modd hwnnw yr attebais hwynt.
5 Yna Sanbàlat a anfonodd ei was
attaf fi y bummed waith yr un ffun-
ud, a llythyr agored yn ei law:
6 Ynddo yr oedd yn ysgrifenedig,
Ym mysg y cenhedloedd y mae y
gair, a [3]Gasmu sydd yn dywedyd, dy
fod di a'r Iuddewon yn amcanu
gwrthryfela: o herwydd hynny dy
fod di yn adeiladu y mur, fel y
byddit frenhin arnynt, yn ol y geir-
iau hyn;
7 A'th fod dithau hefyd wedi go-
sod prophwydi i bregethu am danat
yn Jerusalem, gan ddywedyd, *Y
mae* brenhin yn Judah. Ac yn awr
y fath ymadroddion a hyn a glyw y
brenhin: gan hynny tyred yn awr,
ac ymgynghorwn ynghyd.
8 Yna yr anfonais atto, gan ddy-
wedyd, Ni ddarfu yn ol yr ymad-
roddion hyn yr ydwyt ti yn eu dy-
wedyd; ond o'th galon dy hun yr
ydwyt yn eu dychymmygu hwynt.
9 Oblegid hwynt-hwy oll oedd yn
ceisio ein hofni ni, gan ddywedyd,
Eu dwylaw hwy a laesant oddi wrth y
gwaith, fel nas gwneir ef. Gan hynny
cryfhâ yn awr, *O DDUW,* fy nwylaw i.
10 A mi a ddeuthum i dŷ Semaiah
mab Delaiah, mab Mehetabeel, yr
hwn *oedd* wedi cau arno; ac efe a
ddywedodd, Cyfarfyddwn yn nhŷ
DDUW, a chauwn ddrysau y deml:
canys y maent yn dyfod i'th ladd
di; a lliw nos y deuant i'th ladd di.
11 Yna y dywedais, A ffy gwr o'm
bath i? neu pwy *sydd* fel myfi yr
hwn a elai i'r deml, fel y byddai
byw? Nid âf i mewn.
12 Ac wele, gwybûm nad DUW a'i
hanfonasai ef; ond llefaru o hono
ef y brophwydoliaeth hon yn fy er-
byn i: canys Tobïah a Sanbàlat a'i
cyflogasent ef.
13 O herwydd hyn y cyflogasid ef,
fel y'm hofnid i, ac y gwnawn felly,
ac y pechwn; ac y byddai *hynny*
ganddynt yn enllib *i'm herbyn,* fel
y'm gwaradwyddent.
14 [c]O fy NUW, cofia Tobïah a San-
bàlat, yn ol eu gweithredoedd hyn-
ny; a Noadïah y brophwydes hefyd,
a'r rhan arall o'r prophwydi y rhai
oedd yn fy nychrynu i.
15 ¶ A'r mur a orphenwyd ar y
pummed *dydd* ar hugain o Elul,
mewn deuddeng niwrnod a deugain.
16 A phan glybu ein holl elynion
ni *hynny,* a gweled o'r holl genhedl-

[3] *Gesem.* ad. 1.

[c] pen. 13. 29.

Cylch 445.

oedd y rhai *oedd* o'n hamgylch,
hwy a ofnasant, ac a lwfrhasant yn
ddirfawr ynddynt eu hun: canys
gwybuant mai trwy ein DUW ni y
gwnelsid y gwaith hwn.
17 ¶ Ac yn y dyddiau hyn pen-
defigion Judah oedd yn mynych-
ddanfon eu llythyrau at Tobïah;
a'r eiddo Tobïah oedd yn dyfod
attynt hwythau.
18 Canys *yr oedd* llawer yn Ju-
dah mewn cynghrair âg ef; o her-
wydd [4]daw *oedd* efe i Sechanïah
mab Arah; a Johanan ei fab ef a
gymmerasai ferch Mesùlam mab
Berechïah *yn wraig iddo.*
19 A'i gymmwynasau ef y byddent
hwy yn eu mynegi ger fy mron i; [5]fy
ngeiriau innau hefyd y byddent yn
eu hadrodd iddo yntau. A Thobïah
a anfonodd lythyrau i'm dychrynu i.

PENNOD VII.

1 Nehemïah yn gorchymyn Jerusalem i Hanani a Hananïah. 5 Llyfr achau y rhai a ddaeth gyntaf allan o Babilon, 8 o'r bobl, 39 a'r offeiriaid, 43 a'r Lefiaid, 46 a'r Nethiniaid, 57 a gweision Solomon, 63 a'r offeiriaid ni fedrent gael eu hachau. 66 Rhifedi y cwbl, a'u golud, 70 a'u hoffrymmau.

AC wedi adeiladu y mur, a chyf-
odi o honof y dorau, a gosod
y porthorion, a'r cantorion, a'r Lef-
iaid;
2 Yna mi a orchymynais i Hanani
fy mrawd, ac i Hananïah tywysog y
palas yn Jerusalem, canys efe *oedd*
wr ffyddlawn, ac yn ofni DUW yn
fwy na llawer:
3 A mi a ddywedais wrthynt, Nac
agorer pyrth Jerusalem nes gwres-
ogi yr haul; a thra fyddont hwy
yn sefyll yno, cauant y drysau, a
phreniant: a mi a osodais wylwyr
o drigolion Jerusalem, pob un yn
ei wyliadwriaeth, a phob un ar
gyfer ei dŷ.
4 A'r ddinas *oedd* ehang a mawr;
ac ychydig bobl ynddi: a'r tai *nid
oeddynt* wedi eu hadeiladu.
5 ¶ A'm DUW a roddodd yn fy
nghalon gynnull y pendefigion, y
tywysogion hefyd, a'r bobl, i'w cyf-
rif wrth eu hachau. A mi a gefais
lyfr achau y rhai a ddaethai i fynu
yn gyntaf, a chefais yn ysgrifenedig
ynddo,
6 [a]Dyma feibion y dalaeth, y rhai a
ddaeth i fynu o gaethiwed y gaeth-
glud a gaethgludasai Nebuchodo-
nosor brenhin Babilon, ac a ddy-
chwelasant i Jerusalem, ac i Judah,
pob un i'w ddinas ei hun;

Cyn CRIST Cylch 445.

[4] *mab yng nghyf-raith.*

[5] Neu, *fy matterion.*

Cylch 536.

[a] Ezra 2. 1, &c.

Cyn CRIST Cylch 536.

7 Y rhai a ddaethant gyd â Zoro-
babel: Jesua, Nehemïah, [2]Azarï-
ah, Raamïah, Nahamani, Mordecai,
Bilsan, Mispereth, Bigfai, Nehum,
Baanah. *Dyma* rifedi dynion pobl
Israel;

[2] Neu, *Seraiah:* Edrych Ezra 2. 2.

8 Meibion Paros, dwy fil cant a
deuddeg a thri ugain.
9 Meibion Sephatïah, tri chant a
deuddeg a thri ugain.
10 Meibion Arah, chwe chant a
deuddeg a deugain.
11 Meibion Pahath-Moab, o feib-
ion Jesua a Joab, dwy fil ac wyth
gant *a* thri ar bymtheg.
12 Meibion Elam, mil dau cant a
phedwar ar ddeg a deugain.
13 Meibion Zattu, wyth gant a
phump a deugain.
14 Meibion Zaccai, saith gant a
thri ugain.
15 Meibion [3]Binnui, chwe chant
ac wyth a deugain.

[3] Neu, *Bani.*

16 Meibion Bebai, chwe chant ac
wyth ar hugain.
17 Meibion Azgad, dwy fil tri
chant a dau ar hugain.
18 Meibion Adonicam, chwe chant
a saith a thri ugain.
19 Meibion Bigfai, dwy fil a saith
a thri ugain.
20 Meibion Adin, chwe chant a
phymtheg a deugain.
21 Meibion Ater o Hezecïah, tri
ar bymtheg a phedwar ugain.
22 Meibion Hasum, tri chant ac
wyth ar hugain.
23 Meibion Besai, tri chant a
phedwar ar hugain.
24 Meibion [4]Hariph, cant a deu-
ddeg.

[4] Neu, *Jora.*

25 Meibion [5]Gibeon, pymtheg a
phedwar ugain.

[5] Neu, *Gibbar.*

26 Gwŷr Bethlehem a Netophah,
cant ac wyth a phedwar ugain.
27 Gwŷr Anathoth, cant ac wyth
ar hugain.
28 Gwŷr [6]Beth-asmafeth, dau a
deugain.

[6] Neu, *Azmafeth.*

29 Gwŷr [7]Ciriath-jearim, Cephi-
rah, a Beeroth, saith gant a thri a
deugain.

[7] Neu, *Ciriath-arim.*

30 Gwŷr Ramah a Gaba, chwe
chant ac un ar hugain.
31 Gwŷr Michmas, cant a dau ar
hugain.
32 Gwŷr Bethel ac Ai, cant a thri
ar hugain.
33 Gwŷr Nebo arall, deuddeg a
deugain.
34 Meibion [b]Elam arall, mil dau

[b] Edrych ad. 12.

cant a phedwar ar ddeg a deu-
gain.
35 Meibion Harim, tri chant ac
ugain.
36 Meibion Jericho, tri chant a
phump a deugain.
37 Meibion Lod, Hadid, ac Ono,
saith gant ac un ar hugain.
38 Meibion Senaah, tair mil naw
cant a deg ar hugain.
39 ¶ Yr offeiriaid: meibion [c]Je-
daiah, o dŷ Jesua, naw cant a thri
ar ddeg a thri ugain.

[c] 1 Chron. 24. 7.

40 Meibion [d]Immer, mil a deu-
ddeg a deugain.

[d] 1 Chron. 24. 14.

41 Meibion [e]Pasur, mil dau cant
a saith a deugain.

[e] Edrych 1 Chron. 9. 12. a 24. 9.

42 Meibion [f]Harim, mil a dau ar
bymtheg.

[f] 1 Chron. 24. 8.

43 ¶ Y Lefiaid: meibion Jesua, o
Cadmiel, *ac* o feibion [8]Hodefah,
pedwar ar ddeg a thri ugain.

[8] Neu, *Hodafiah*, Ezra 2. 40. neu, *Judah*, Ezra 3. 9.

44 ¶ Y cantorion: meibion Asaph,
cant ac wyth a deugain.
45 ¶ Y porthorion: meibion Sàl-
um, meibion Ater, meibion Talmon,
meibion Accub, meibion Hatita,
meibion Sobai, cant a thri ar bym-
theg ar hugain.
46 ¶ Y Nethiniaid: meibion Siha,
meibion Hasupha, meibion Tabba-
oth,
47 Meibion Ceros, meibion Sïa,
meibion Padon,
48 Meibion Lebanah, meibion Ha-
gaba, meibion Salmai,
49 Meibion Hanan, meibion Gìdel,
meibion Gahar,
50 Meibion Reaiah, meibion Re-
sin, meibion Necoda,
51 Meibion Gazzam, meibion Uz-
za, meibion Phaseah,
52 Meibion Besai, meibion Meu-
nim, meibion Nephisesim,
53 Meibion Bacbuc, meibion Ha-
cupha, meibion Harhur,
54 Meibion Baslith, meibion Me-
hida, meibion Harsa,
55 Meibion Barcos, meibion Sise-
ra, meibion Thamah,
56 Meibion Nesïah, meibion Ha-
tipha.
57 ¶ Meibion gweision Solomon:
meibion Sotai, meibion Sophereth,
meibion Perida,
58 Meibion Jaala, meibion Dar-
con, meibion Gìdel,
59 Meibion Sephatïah, meibion
Hattil, meibion Pochereth o Se-
baim, meibion [9]Amon.

[9] Neu, *Ami.*

60 Yr holl Nethiniaid, a meibion

Cyn CRIST Cylch 536.

gweision Solomon, *oedd* dri chant
a deuddeg a phedwar ugain.
61 [g] A'r rhai hyn a ddaethant i
fynu o Tel-melah, Tel-haresa, Cerub,
Adon, ac Immer: ond ni fedrent
ddangos tŷ eu tadau, na'u [2] hiliog-
aeth, ai o Israel *yr oeddynt.*
62 Meibion Delaiah, meibion To-
bïah, meibion Necoda, chwe chant
a dau a deugain.
63 ¶ Ac o'r offeiriaid: meibion
Habaiah, meibion Cos, meibion
Barzilai, yr hwn a gymmerth *un*
o ferched Barzilai y Gileadiad yn
wraig, ac a alwyd ar eu henw
hwynt.
64 Y rhai hyn a geisiasant eu
hysgrifen *ym mhlith* yr achau, ond
nis cafwyd: am hynny y [3] bwriwyd
hwynt allan o'r offeiriadaeth.
65 A'r [4] Tirsatha a ddywedodd
wrthynt, na fwyttâent o'r pethau
sancteiddiolaf, hyd oni chyfodai
offeiriad âg Urim ac â Thummim.
66 ¶ Yr holl gynnulleidfa ynghyd
oedd ddwy fil a deugain tri chant
a thri ugain.
67 Heb law eu gweision hwynt a'u
morwynion, y rhai hynny *oedd* saith
mil tri chant a dau ar bymtheg ar
hugain: a chanddynt hwy *yr oedd*
dau cant a phump a deugain o gan-
torion ac o gantoresau.
68 Eu meirch hwynt *oedd* saith
gant ac un ar bymtheg ar hugain;
a'u mulod yn ddau cant a phump a
deugain;
69 Y camelod *oedd* bedwar cant
a phymtheg ar hugain; yr asynod
oedd chwe mil saith gant ac ugain.
70 ¶ A [5] rhai o'r tadau pennaf a
roddasant tu ag at y gwaith. [h] Y
Tirsatha a roddodd i'r trysor fil o
ddracmonau aur, deg a deugain o
phïolau, pùm cant a deg ar hugain
o wisgoedd offeiriaid.
71 A *rhai* o'r tadau pennaf a rodd-
asant i drysor y gwaith ugain mil o
ddracmonau aur, a dwy fil a deu-
cant o bunnau o arian.
72 A'r hyn a roddodd y rhan ar-
all o'r bobl *oedd* ugain mil o ddrac-
monau aur, a dwy fil o bunnau yn
arian, a saith a thri ugain o wisg-
oedd offeiriaid.
73 A'r offeiriaid, a'r Lefiaid, a'r
porthorion, a'r cantorion, a *rhai* o'r
bobl, a'r Nethiniaid, a holl Israel, a
drigasant yn eu dinasoedd. A phan
ddaeth y seithfed mis, *yr oedd* meib-
ion Israel yn eu dinasoedd.

Cylch 536.

[g] Ezra 2. 59.
[2] Neu, *hachau.*
[3] Heb. *halogwyd.*
[4] Neu, *llywydd.*
[5] Heb. *rhan.*
[h] pen. 8. 9.

PENNOD VIII.

1 *Duwiol arfer gwrandaw a ddarllen y gyfraith.* 9 *Nehemïah, ac Ezra, a'r Lefiaid, yn cysuro y bobl.* 13 *Parodrwydd y bobl i wrandaw, ac i ddysgu.* 16 *Cadw gwyl y pebyll.*

Cyn CRIST Cylch 445.

A'R holl [a] bobl a ymgasglasant o
un fryd i'r heol *oedd* o flaen
[b] porth y dwfr, ac a ddywedasant
wrth Ezra [c] yr ysgrifenydd, am
ddwyn llyfr cyfraith Moses, yr hon
a orchymynasai yr ARGLWYDD i
Israel.
2 Ac Ezra yr offeiriad a ddug y
gyfraith o flaen y gynnulleidfa o
wŷr, a gwragedd, a phawb a'r a oedd
yn [2] medru gwrandaw yn ddeallus,
ar y dydd cyntaf o'r seithfed mis.
3 Ac efe a ddarllenodd ynddo ar
wyneb yr heol *oedd* o flaen porth
y dwfr, o'r [3] bore hyd hanner dydd,
ger bron y gwŷr, a'r gwragedd,
a'r rhai oedd yn medru deall: a
chlustiau yr holl bobloedd *oedd yn
gwrandaw* ar lyfr y gyfraith.
4 Ac Ezra yr ysgrifenydd a safodd
ar [4] bulpud o goed, yr hwn a wnelsid
i'r peth *hyn;* a chyd âg ef y safodd
Mattithïah, a Sema, ac Anaiah, ac
Urïah, a Hilcïah, a Maaseiah, ar ei
law ddehau ef; a Phedaiah, a Mi-
sael, a Malchïah, a Hasum, Hasba-
danah, Zecharïah, *a* Mesùlam, ar ei
law aswy ef.
5 Ac Ezra a agorodd y llyfr [5] yng
ngŵydd yr holl bobl; (canys yr oedd
efe oddi ar yr holl bobl;) a phan
agorodd, yr holl bobl a safasant.
6 Ac Ezra a fendithiodd yr AR-
GLWYDD, y DUW mawr. A'r holl
bobl a attebasant, Amen, Amen,
gan ddyrchafu eu dwylaw: a hwy
a ymgrymmasant, ac a addolasant
yr ARGLWYDD *â'u* hwynebau *tu a'r*
ddaear.
7 Jesua hefyd, a Bani, Serebïah,
Jamin, Accub, Sabbethai, Hodïah,
Maaseiah, Celita, Azarïah, Jozabad,
Hanan, Pelaiah, a'r Lefiaid, oedd
yn dysgu y gyfraith *i'r* bobl, a'r
bobl yn sefyll yn eu lle.
8 A hwy a ddarllenasant yn eglur
yn y llyfr, y'nghyfraith DDUW; gan
osod *allan* y synwyr, fel y deallent
wrth ddarllen.
9 ¶ A Nehemïah, efe *yw* y [6] Tir-
satha, ac Ezra yr offeiriad *a'r* ys-
grifenydd, a'r Lefiaid y rhai oedd
yn dysgu y bobl, a ddywedasant
wrth yr holl bobl, [d] *Y mae* heddyw
yn sanctaidd i'r ARGLWYDD eich

[a] Ezra 3. 1.
[b] pen. 3. 26.
[c] Ezra 7. 6.
[2] Heb. *deall.*
[3] Heb. *goleu.*
[4] Heb. *dwrr.*
[5] Heb. *y'ngolwg.*
[6] *llywydd,* Ezra 2. 63. pen. 10. 1.
[d] Num. 29. 1.

Cyn CRIST Cylch 445.

DUW; [e] na alerwch, ac na wylwch:
canys yr holl bobl oedd yn wylo
pan glywsant eiriau y gyfraith.
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ewch, bwyttêwch y breision, ac yf-
wch y melysion, ac [f] anfonwch ran-
nau i'r hwn nid *oes* ganddo *ddim*
yn barod; canys *y mae* heddyw yn
sanctaidd i'n Harglwydd: am hynny
na thristêwch; canys llawenydd yr
ARGLWYDD yw eich nerth chwi.
11 A'r Lefiaid a ostegasant yr holl
bobl, gan ddywedyd, Tewch: canys
y dydd heddyw *sydd* sanctaidd, ac
na thristêwch.
12 A'r holl bobl a aethant i fwytta
ac i yfed, ac i anfon ymaith rannau,
ac i wneuthur llawenydd mawr; o
herwydd iddynt ddeall y geiriau a
ddysgasent hwy iddynt.
13 ¶ A'r ail dydd, tadau pennaf yr
holl bobl, yr offeiriaid, a'r Lefiaid, a
ymgynnullasant at Ezra yr ysgrifen-
ydd, [7] i'*w* dysgu y'ngeiriau y gyfraith.
14 A hwy a gawsant yn ysgrifenedig
yn y gyfraith, yr hyn a orchymyn-
asai yr ARGLWYDD trwy law Moses,
[g] y dylai meibion Israel drigo mewn
bythod ar wyl y seithfed mis;
15 Ac [h] y dylent gyhoeddi, a gyrru
gair trwy eu holl ddinasoedd, a thrwy
Jerusalem, gan ddywedyd, Ewch i'r
mynydd, a dygwch ganghennau
olew-wydd, a changau pinwydd, a
changau y myrtwydd, a changau y
palmwydd, a changhennau o'r pren-
nau cauadfrig, i wneuthur bythod,
fel *y mae* yn ysgrifenedig.
16 ¶ Felly y bobl a aethant allan,
ac a'*u* dygasant, ac a wnaethant
iddynt fythod, bob un ar ei nen, ac
yn eu cynteddoedd, ac y'nghyntedd-
oedd tŷ DDUW, ac yn heol porth y
dwfr, ac yn heol porth Ephraim.
17 A holl gynnulleidfa y rhai
a ddychwelasent o'r caethiwed, a
wnaethant fythod, ac a eisteddasant
yn y bythod: canys er dyddiau Jo-
sua mab Nun hyd y dydd hwnnw ni
wnaethai meibion Israel felly. Ac
yr oedd llawenydd mawr iawn.
18 Ac *Ezra* a ddarllenodd yn llyfr
cyfraith DDUW [i] beunydd, o'r dydd
cyntaf hyd y dydd diweddaf. A
hwy a gynhaliasant yr wyl saith
niwrnod; ac ar yr wythfed dydd *y*
bu [8] cymmanfa, [k] yn ol y ddefod.

e Deut. 16. 14, 15.
f Es. 9. 19, 22. Dat. 11. 10.
7 Neu, *ddysgu.*
g Lef. 23. 34. Deut. 16. 13.
h Lef. 23. 4.
i Deut. 31. 10, &c.
8 Heb. *gwaharddiad.*
k Lef. 23. 36.

PENNOD IX.

1 *Ympryd cyhoedd, ac edifeirwch y bobl.* 4 *Y Lefiaid yn gwneuthur duwiol gyffes o ddaioni Duw, a drygioni y bobl.*

AC ar y pedwerydd dydd ar
hugain o'r [a] mis hwn, meibion
Israel a ymgynnullasant mewn ym-
pryd, ac mewn sachliain, a [b] phridd
arnaddynt.
2 A [c] had Israel a ymneillduasant
oddi wrth bob [2] dïeithriaid, ac a saf-
asant, ac a gyffesasant eu pechodau,
ac anwireddau eu tadau.
3 A chodasant i fynu yn eu lle, ac
a [d] ddarllenasant yn llyfr cyfraith yr
ARGLWYDD eu DUW, bedair gwaith
yn y dydd; a phedair gwaith yr
ymgyffesasant, ac yr ymgrymmas-
ant i'r ARGLWYDD eu DUW.
4 ¶ Yna y safodd [3] ym mhulpud
y Lefiaid, Jesua, a Bani, Cadmiel,
Sebanïah, Bunni, Serebïah, Bani, *a*
Chenani; a gwaeddasant â llef uchel
ar yr ARGLWYDD eu DUW:
5 A'r Lefiaid, Jesua, a Chadmiel,
Bani, Hasabnïah, Serebïah, Hodïah,
Sebanïah, a Phethahïah, a ddywed-
asant, Cyfodwch, bendithiwch yr
ARGLWYDD eich DUW o dragy-
wyddoldeb hyd dragywyddoldeb:
a bendithier dy enw gogoneddus
a dyrchafedig, goruwch pob ben-
dith a moliant.
6 Ti yn unig wyt ARGLWYDD: [e] ti
a wnaethost y nefoedd, [f] nefoedd y
nefoedd, a'u [g] holl luoedd hwynt, y
ddaear a'r hyn oll *sydd* arni, y mor-
oedd a'r hyn oll *sydd* ynddynt; a thi
sydd yn eu cynnal hwynt oll; a llu
y nefoedd sydd yn ymgrymmu i ti.
7 Ti *yw* yr ARGLWYDD DDUW, yr
hwn a ddetholaist [h] Abram, ac a'i
dygaist ef allan o Ur y Caldeaid,
ac a roddaist iddo enw [i] Abraham:
8 A chefaist ei galon ef [k] yn ffydd-
lawn ger dy fron di, ac a wnaethost
[l] gyfammod âg ef, ar roddi yn ddïau
i'w had ef wlad y Canaaneaid, yr
Hefiaid, yr Amoriaid, a'r Pherez-
iaid, a'r Jebusiaid, a'r Girgasiaid;
ac a gwblheaist dy eiriau: o her-
wydd cyfiawn *wyt.*
9 [m] Gwelaist hefyd gystudd ein
tadau yn yr Aipht; a thi [n] a wran-
dewaist eu gwaedd hwynt wrth y
môr coch:
10 A thi [o] a wnaethost arwyddion
a rhyfeddodau ar Pharaoh, ac ar
ei holl weision, ac ar holl bobl ei
wlad ef: canys gwybuost i'r rhai
hyn falchïo yn eu herbyn hwynt.
A gwnaethost i ti enw, fel *y gwelir*
y dydd hwn.
11 [p] Y môr hefyd a holltaist o'u
blaen hwynt, fel y treiddiasant trwy

Cyn CRIST 445.

a pen. 8. 2.
b Jos. 7. 6. Job 2. 12.
c Ezra 10. 11. pen. 13. 3, 10.
2 Heb. *meibion dieithr.*
d pen. 8. 7, 8.
3 Neu, *y'ngrisiau.* Heb. *esgynfa.*
e Gen. 1. 1. Dat. 14. 7.
f Deut. 10. 14. 1 Bren. 8. 27.
g Gen. 2. 1.
h Gen. 11. 31. a 12. 1.
i Gen. 17. 5.
k Gen. 15. 6.
l Gen. 12. 7. a 15. 18. a 17. 7, 8.
m Exod. 2. 25. a 3. 7.
n Exod. 14. 10.
o Exod. 7, 8, 9, 10, 11, 12, a 14, pennod.
p Exod. 14. 21, 22.

Cyn CRIST 445.

ganol y môr ar hyd sychdir; a'u
herlidwyr a fwriaist i'r gwaelod,
[q]fel maen i ddyfroedd cryfion:
12 Ac [r]a'u harweiniaist hwy liw
dydd mewn colofn gwmmwl, a lliw
nos mewn colofn dân, i oleuo iddynt
hwy y ffordd yr oeddynt yn myned
ar hyd-ddi.
13 [s]Ti a ddisgynaist hefyd ar fyn-
ydd Sinai, ac a ymddiddenaist â
hwynt o'r nefoedd; rhoddaist hef-
yd iddynt farnedigaethau uniawn,
a chyfreithiau [4] gwir, deddfau a gor-
chymynion daionus:
14 A'th Sabbath sanctaidd a hys-
bysaist iddynt; gorchymynion hef-
yd, a deddfau, a chyfreithiau a or-
chymynaist iddynt, trwy law Moses
dy was:
15 [t]Bara hefyd o'r nefoedd a rodd-
aist iddynt yn eu newyn, a [u]dwfr
o'r graig a dynnaist iddynt yn eu
syched; a thi a ddywedaist wrth-
ynt, [x]y deuent i etifeddu y wlad a
[5] dyngaist ar *ei* rhoddi iddynt.
16 Ond hwynt-hwy a'n tadau ni
a falchïasant, ac a galedasant eu
gwarrau, ac ni wrandawsant ar dy
orchymynion di;
17 Ac a wrthodasant wrandaw,
ac ni chofiasant dy ryfeddodau, y
rhai a wnelsit ti erddynt; caled-
asant hefyd eu gwarrau, a gosod-
asant [y]ben arnynt i ddychwelyd i'w
caethiwed yn eu cyndynrwydd: etto
ti *ydwyt* [6]DDUW parod i faddeu,
[z]graslawn, a thrugarog, hwyrfrydig
i ddigter, ac aml o drugaredd, ac
ni wrthodaist hwynt.
18 Hefyd, [a]pan wnaethent iddynt
lo toddedig, a dywedyd, Dyma dy
dduw di yr hwn a'th ddug di i fynu
o'r Aipht, a chablasent yn ddirfawr;
19 Er hynny, yn dy aml dostur-
iaethau, ni adewaist ti hwynt yn
yr anialwch: [b]y golofn gwmmwl ni
chiliodd oddi wrthynt trwy y dydd,
i'w harwain hwynt ar hyd y ffordd;
na'r golofn dân trwy y nos, i oleuo
iddynt, ac i ddangos y ffordd y
cerddent ynddi.
20 Dy [c]yspryd daionus hefyd a
roddaist i'w dysgu hwynt, ac nid
atteliaist dy [d]fanna rhag eu genau;
[e]dwfr hefyd a roddaist iddynt yn
eu syched.
21 Felly [f]deugain mlynedd y
porthaist hwynt yn yr anialwch,
heb fod arnynt eisieu *dim:* eu
[g]gwisgoedd ni heneiddiasant, a'u
traed ni chwyddasant.

q Exod. 15. 5, 10.
r Exod. 13. 21.
s Exod. 19. 20. a 20. 1.
4 Heb. *gwirionedd.*
t Exod. 16. 14, 15.
u Exod. 17. 6. Num. 20. 9, &c.
x Deut. 1. 8.
5 Heb. *godasit dy law;* Num. 14. 30.
y Num. 14. 4.
6 Heb. *Duw y maddeuant.*
z Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Ps. 86. 5, 15.
a Exod. 32. 4.
b Exod. 13. 22. Num. 14. 14. 1 Cor. 10. 1.
c Num. 11. 17. Es. 63. 11.
d Exod. 16. 15. Jos. 5. 12.
e Exod. 17. 6.
f Deut. 2. 7.
g Deut. 8. 4. a 29. 5.

22 A thi a roddaist iddynt fren-
hiniaethau a phobloedd, a rhen-
naist hwynt i gonglau. Felly hwy
a feddiannasant wlad [h]Sihon, a
gwlad brenhin Hesbon, a gwlad Og
brenhin Basan.
23 [i]Llïosogaist hefyd eu meibion
hwynt fel sêr y nefoedd, ac a'u
dygaist hwynt i'r wlad a ddywed-
asit wrth eu tadau y deuent iddi
i'*w* meddiannu.
24 Felly [k]y meibion a aethant i
mewn, ac a feddiannasant y wlad,
a thi a ddarostyngaist drigolion
y wlad, y Canaaneaid, o'u blaen
hwynt, ac a'u rhoddaist yn eu llaw
hwynt, eu brenhinoedd hefyd, a
phobloedd y wlad, fel y gwnaent
iddynt yn ol eu hewyllys.
25 A hwy a ennillasant ddinasoedd
cedyrn, a daear fras, ac a feddian-
nasant dai llawn o bob daioni, py-
dewau cloddiedig, gwinllannoedd,
ac olew-wydd-lannoedd, a choed
[7] ffrwythlawn yn aml; a hwy a fwyt-
tasant, ac a ddigonwyd, ac [l]a frasâ-
wyd, ac a ymhyfrydasant yn dy
fawr ddaioni di.
26 Etto hwy a anufuddhasant, ac
a wrthryfelasant yn dy erbyn, [m]tafl-
asant hefyd dy gyfraith o'r tu ol
i'w cefn, [n]a'th brophwydi a laddas-
ant, y rhai a dystiolaethasent wrth-
ynt am ddychwelyd attat; ac a
gablasant yn ddirfawr.
27 [o]Am hynny ti a'u rhoddaist
hwynt yn llaw eu gorthrymwyr, y
rhai a'u cystuddiasant: ac yn am-
ser eu cyfyngdra, pan waeddasant
arnat, a'u gwrandewaist *hwynt* o'r
nefoedd, ac yn ol dy aml dostur-
iaethau rhoddaist iddynt achubwyr,
y rhai a'u hachubasant o law eu
gwrthwynebwyr.
28 Ond pan lonyddodd arnynt,
dychwelasant i wneuthur drygioni
yn dy ŵydd di: am hynny y gad-
ewaist hwynt yn llaw eu gelynion, y
rhai a arglwyddiaethasant arnynt:
etto pan ddychwelasant, a gwaeddi
arnat, tithau o'r nefoedd a wran-
dewaist, ac a'u gwaredaist hwynt,
yn ol dy dosturiaethau, lawer o am-
seroedd.
29 A thi a dystiolaethaist yn eu
herbyn hwynt, i'w dychwelyd at dy
gyfraith di: ond hwy a falchïasant,
ac ni wrandawsant ar dy orchymyn-
ion, eithr pechasant yn erbyn dy
farnedigaethau, ([p]y rhai *os* gwna
dyn *hwynt,* efe fydd byw ynddynt,)

Cyn CRIST 445.

h Num. 21. 21, &c.
i Gen. 22. 17.
k Jos. 1. 2, &c.
7 Heb. *ymborth.*
l Deut. 32. 15.
m 1 Bren. 14. 9.
n 1 Bren. 18. 4. a 19. 10. 2 Chron. 24. 20, 21.
o Barn. 2. 14. a 3. 8, &c.
p Lef. 18. 5.

Cyn CRIST 445.

a [8] gwnaethant ysgwydd i gilio, ac a
galedasant eu gwarrau, ac ni wran-
dawsant.
30 Er hynny ti a'u hoedaist hwynt
flynyddoedd lawer, ac a dystiolaeth-
aist [q] wrthynt trwy dy Yspryd [9] [r] yn
dy brophwydi; ond ni wrandaw-
sant: am hynny y rhoddaist hwynt
yn llaw pobl y gwledydd.
31 Etto, er mwyn dy fawr drugar-
eddau, ni [s] lwyr-ddifethaist hwynt,
ac ni wrthodaist hwynt; canys
Duw graslawn a thrugarog *ydwyt.*
32 Ac yn awr, O ein Duw ni, y
Duw mawr, [t] cadarn, ac ofnadwy,
yr hwn *wyt* yn cadw cyfammod a
thrugaredd; na fydded bychan o'th
flaen di yr holl flinder [2] a ddi-
gwyddodd i ni, i'n brenhinoedd, i'n
tywysogion, ac i'n hoffeiriaid, ac i'n
prophwydi, ac i'n tadau, ac i'th holl
bobl, er dyddiau brenhinoedd As-
syria hyd y dydd hwn.
33 [u] Tithau *ydwyt* gyfiawn yn yr
hyn oll a ddigwyddodd i ni: canys
gwirionedd a wnaethost ti, a ninnau
a wnaethom yn annuwiol.
34 Ein brenhinoedd hefyd, ein ty-
wysogion, ein hoffeiriaid, a'n tadau,
ni chadwasant dy gyfraith, ac ni
wrandawsant ar dy orchymynion,
na'th dystiolaethau, y rhai a dystiol-
aethaist wrthynt.
35 A hwy ni'th wasanaethasant yn
eu brenhiniaeth, nac yn dy fawr dda-
ioni a roddaist iddynt, nac yn y wlad
ehang a bras yr hon a osodaist o'u
blaen hwynt; ac ni ddychwelasant
oddi wrth eu drwg weithredoedd.
36 Wele ni heddyw yn weision;
ac *am* y wlad a roddaist i'n tadau
ni, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni,
wele ni yn weision ynddi.
37 A mawr yw ei thoreth hi i'r
brenhinoedd a osodaist arnom ni am
ein pechodau: ac arglwyddiaethu y
maent ar ein cyrph, ac ar ein hani-
feiliaid, yn ol eu hewyllys; ac *yr
ydym* mewn cyfyngder mawr.
38 Ac o herwydd hyn oll yr ydym
yn gwneuthur *cyfammod* sicr, ac
yn *ei* ysgrifenu; ac *y mae* ein tywys-
ogion, ein Lefiaid, *a'n* hoffeiriaid,
[3] yn *ei* selio.

[8] Heb. *rhoddasant,* Zech. 7. 11.
[q] 2 Bren. 17. 13.
[9] Heb. *yn llaw.*
[r] Edrych Act. 7. 51. 1 Petr 1. 11.
[s] Jer. 4. 27.
[t] Exod. 34. 6, 7.
[2] Heb. *a'n cafodd,* neu, *a'n goddiweddodd.*
[u] Dan. 9. 14.
[3] Heb. *wrth,* neu, *wedi ei selio.*

PENNOD X.

1 *Enwau y rhai a seliasant y cyfammod rhwng Duw a'r bobl.* 29 *Pyngciau y cyfammod.*

A'R rhai [2] a seliodd *oedd,* Nehe-
mïah y Tirsatha, mab Hacha-
lïah, a Sidcïah,
2 [a] Seraiah, Azarïah, Jeremïah,
3 Pasur, Amarïah, Malchïah,
4 Hattus, Sebanïah, Màluch,
5 Harim, Meremoth, Obadïah,
6 Daniel, Ginnethon, Baruch,
7 Mesùlam, Abïah, Mïamin,
8 Maazïah, Bilgai, Semaiah: dyma
yr offeiriaid.
9 A'r Lefiaid: Jesua mab Azanïah,
Binnui o feibion Henadad, Cadmiel;
10 A'u brodyr hwynt; Sebanïah,
Hodïah, Celita, Pelaiah, Hanan,
11 Micha, Rehob, Hasabïah,
12 Zaccur, Serebïah, Sebanïah,
13 Hodïah, Bani, Beninu.
14 Pennaethiaid y bobl; [b] Paros,
Pahath-Moab, Elam, Zattu, Bani,
15 Bunni, Azgad, Bebai,
16 Adonïah, Bigfai, Adin,
17 Ater, Hizcïah, Azzur,
18 Hodïah, Hasum, Besai,
19 Hariph, Anathoth, Nebai,
20 Magpïas, Mesùlam, Hezir,
21 Mesezabeel, Sadoc, Jàdua,
22 Pelatïah, Hanan, Anaiah,
23 Hosea, Hananïah, Hasub,
24 Hàlohes, Pileha, Sobec,
25 Rehum, Hasabnah, Maaseiah,
26 Ac Ahïah, Hanan, Anan,
27 Màluch, Harim, Baanah.
28 ¶ [c] A'r rhan arall o'r bobl, yr
offeiriaid, y Lefiaid, y porthorion, y
cantorion, y Nethiniaid, a phawb
a'r a ymneilldüasent oddi wrth bobl
y gwledydd at gyfraith Dduw, eu
gwragedd hwynt, eu meibion, a'u
merched, pawb a'r a oedd a gwy-
bodaeth ac a deall ganddo;
29 Hwy a lynasant wrth eu brod-
yr, eu pennaethiaid, ac [d] a aethant
mewn rhaith a llw ar rodio y'nghyf-
raith Dduw, yr hon a roddasid trwy
law Moses gwas Duw: ac ar gadw
ac ar wneuthur holl orchymynion
yr Arglwydd ein Harglwydd ni,
a'i farnedigaethau, a'i ddeddfau:
30 Ac ar [e] na roddem ein merched
i bobl y wlad: ac na chymmerem
eu merched hwy i'n meibion ni:
31 [f] Ac *o byddai* pobl y tir yn dwyn
marchnadoedd, neu ddim lluniaeth
ar y dydd Sabbath i'w werthu, na
phrynem *ddim* ganddynt ar y Sab-
bath, neu ar y dydd sanctaidd;
ac y gadawem heibio y [g] seithfed
flwyddyn, a [h] chodi pob [3] dyled.
32 A ni a osodasom arnom ddeddf-
au, ar i ni roddi traian sicl yn y
flwyddyn, tu ag at wasanaeth tŷ ein
Duw ni,
33 A thu ag at [i] y bara gosod, a'r
bwyd-offrwm gwastadol, a thu ag at y

[2] Heb. *oedd wrth selio.*
[a] Edrych pen. 12. 1—21.

Cyn CRIST 445.

[b] Edrych Ezra 2. 3, &c. pen. 7. 8, &c.
[c] Ezra 2. 36—43.
[d] Ps. 119. 106.
[e] Exod. 34. 16. Deut. 7. 3.
[f] Exod. 20. 10. Lef. 23. 3. Deut. 5. 12. pen. 13. 15, &c.
[g] Exod. 23. 10, 11. Lef. 25. 4.
[h] Deut. 15. 2.
[3] Heb. *llaw.*
[i] Lef. 24. 5, &c. 2 Chron. 2. 4.

Cyn CRIST 445.

k Edrych Num. 28, a 29.
poeth-offrwm gwastadol, [k]y Sabbath
au, y newydd-loerau, a'r gwyliau ar-
bennig, a thu ag at y cyssegredig
bethau, a thu ag at y pech-ebyrth, i
wneuthur cymmod dros Israel; a
thu ag at holl waith tŷ ein DUW.
34 A ni a fwriasom goelbrennau
yr offeiriaid, y Lefiaid, a'r bobl, am
l pen. 13. 31.
[l] goed yr offrwm, fel y dygent *hwynt*
i dŷ ein DUW ni, yn ol tai ein tadau
ni, ar amserau nodedig, o flwyddyn
i flwyddyn, i'w llosgi ar allor yr
m Lef. 6. 12.
ARGLWYDD ein DUW, [m] fel *y mae* yn
ysgrifenedig yn y gyfraith:
n Exod. 23. 19. a 34. 26. Lef. 19. 23.
35 Ac [n]i ddwyn blaen-ffrwyth ein
tir, a blaen-ffrwyth o bob ffrwyth o
bob pren, o flwyddyn i flwyddyn, i
dŷ yr ARGLWYDD:
36 A'r rhai cyntaf-anedig o'n meib-
ion, ac o'n hanifeiliaid, fel *y mae* yn
o Exod. 13. 2, 12, 13. Lef. 27. 27. Num. 18. 15, 16.
ysgrifenedig [o]yn y gyfraith, a chyn-
taf-anedigion ein gwartheg a'n def-
aid, i'w dwyn i dŷ ein DUW, at yr
offeiriaid sydd yn gwasanaethu yn
nhŷ ein DUW ni.
p Lef. 23. 17. Num. 15. 19. a 18. 12, &c. Deut. 18. 4. a 26. 2.
37 [p]A blaenion ein toes, a'n hoff-
rymmau, a ffrwyth pob pren, gwin
ac olew, a ddygem at yr offeiriaid i
gelloedd tŷ ein DUW, a [q]degwm ein
q Lef. 27. 30. Num. 18. 21, &c.
tir i'r Lefiaid; fel y cai y Lefiaid
hwythau ddegwm trwy holl ddinas-
oedd ein llafur ni.
38 A bydd yr offeiriad, mab Aaron,
r Num. 18. 26.
gyd â'r Lefiaid, [r]pan fyddo y Lefiaid
yn degymmu: a dyged y Lefiaid i
fynu ddegfed ran y degwm i dŷ ein
DUW ni, i'r celloedd yn y trysordy.
39 Canys meibion Israel a meibion
s Deut. 12. 6, 11.
Lefi [s]a ddygant offrwm yr ŷd, y
gwin, a'r olew, i'r ystafelloedd, lle *y*
mae llestri y cyssegr, a'r offeiriaid
sydd yn gweini, a'r porthorion, a'r
cantorion; ac nac ymwrthodwn â
thŷ ein DUW.

PENNOD XI.

1 *Y tywysogion, a'r rhai a ewyllysient, a'r degfed gwr a ddewisid wrth goelbren, yn trigo yn Jerusalem.* 3 *Rhol o'u henwau hwynt.* 20 *Y bobl eraill yn trigo mewn dinasoedd eraill.*

A THYWYSOGION y bobl a
drigasant yn Jerusalem: a'r
rhan arall o'r bobl a fwriasant goel-
brennau i ddwyn un o'r deg i drigo
a ad. 18. Matt. 4. 5. a 27. 53.
yn Jerusalem [a]y ddinas sanctaidd, a
naw rhan *i fod* yn y dinasoedd *eraill.*
2 A'r bobl a fendithiasant yr holl
wŷr a ymroddasent yn ewyllysgar i
breswylio yn Jerusalem.
3 ¶ A dyma bennaethiaid y dal-
aeth, y rhai a drigasant yn Jerusa-
lem: ond yn ninasoedd Judah pawb
a drigasant yn eu meddiant o fewn
eu dinasoedd, *sef* Israel, yr offeir-
iaid, a'r Lefiaid, a'r [b]Nethiniaid, a
[c]meibion gweision Solomon.
b Ezra 2. 43.
c Ezra 2. 55.
4 A [d]*rhai* o feibion Judah ac o
d 1 Chron. 9. 3.
feibion Benjamin a drigasant yn Je-
rusalem. O feibion Judah; Athaiah
mab Uzzïah, fab Zecharïah, fab
Amarïah, fab Sephatïah, fab Maha-
laleel, o feibion [e]Peres;
e Gen. 38. 29.
5 Maaseiah hefyd mab Baruch, fab
Colhozeh, fab Hazaiah, fab Adaiah,
fab Joiarib, fab Zecharïah, fab Siloni.
6 Holl feibion Peres y rhai oedd
yn trigo yn Jerusalem, *oedd* bedwar
cant ac wyth a thri ugain o wŷr
grymmus.
7 A dyma feibion Benjamin; Sàlu
mab Mesùlam, fab Jöed, fab Peda-
iah, fab Colaiah, fab Maaseiah, fab
Ithiel, fab Jesaiah.
8 Ac ar ei ol ef Gabbai, Sàlai;
naw cant ac wyth ar hugain.
9 A Jöel mab Zichri *oedd* swydd-
og arnynt hwy: a Judah mab Se-
nuah yn ail ar y ddinas.
10 [f]O'r offeiriaid: Jedaiah mab
f 1 Chron. 9. 10, &c.
Joiarib, Jachin.
11 Seraiah mab Hilcïah, fab Me-
sùlam, fab Sadoc, fab Meraioth, fab
Ahitub, blaenor tŷ DDUW.
12 A'u brodyr y rhai oedd yn
gweithio gwaith y tŷ, *oedd* wyth cant
a dau ar hugain: ac Adaiah mab
Jeroham, fab Pelalïah, fab Amsi, fab
Zecharïah, fab Pasur, fab Malchïah,
13 A'i frodyr, pennau-cenedl, dau
cant a dau a deugain: ac Amasai
mab Azareel, fab Ahazai, fab Mesì-
lemoth, fab Immer,
14 A'u brodyr hwynt, yn gedyrn o
nerth, *oedd* gant ac wyth ar hug-
ain: a Zabdiel mab [2]Haggedolim
2 un *o'r gwŷr mawr.*
yn swyddog arnynt.
15 Ac o'r Lefiaid: Semaiah mab
Hasub, fab Azricam, fab Hasabïah,
fab Bunni.
16 Sabbethai hefyd, a Jozabad, o
bennaethiaid y Lefiaid, *oedd oruch-*
af [g]ar y gwaith o'r tu allan i dŷ
g 1 Chron. 26. 29.
DDUW.
17 Mattanïah hefyd mab Micha,
fab Zabdi, fab Asaph, oedd bennaf
i ddechreu tâl dïolch mewn gweddi:
a Bacbucïah yn ail o'i frodyr; ac
Abda mab Sammua, fab Galal, fab
Jeduthun.
18 Yr holl Lefiaid yn y ddinas
sanctaidd, *oedd* ddau cant a phed-
war a phedwar ugain.

Cyn CRIST 445.

19 A'r porthorion, Accub, Tal-
mon, a'u brodyr [3] yn cadw y pyrth,
oedd gant *a* deuddeg a thri ugain.
20 ¶ A'r rhan arall o Israel, o'r
offeiriaid *ac* o'r Lefiaid *a drigent*
yn holl ddinasoedd Judah, pob un
yn ei etifeddiaeth.
21 [h] Ond y Nethiniaid oeddynt yn
aros yn [4] y tŵr: Siha a Gispa *oedd*
ar y Nethiniaid.
22 A swyddog y Lefiaid yn Jeru-
salem, *oedd* Uzzi mab Bani, fab
Hasabïah, fab Mattanïah, fab Micha:
o feibion Asaph, y cantorion *oedd*
ar waith tŷ DDUW.
23 Canys [i] gorchymyn y brenhin
am danynt hwy *oedd, fod* [5] ordin-
hâd safadwy i'r cantorion, dogn
dydd yn ei ddydd.
24 A Phethahïah mab Mesezabeel,
o feibion [k] Zerah mab Judah, *oedd*
wrth law y brenhin ym mhob peth
a berthynai i'r bobl.
25 Ac am y trefydd a'u meusydd,
rhai o feibion Judah a drigasant
yng Nghaer Arba a'i phentrefi, ac
yn Dibon a'i phentrefi, ac yn Jecab-
seel a'i phentrefi,
26 Ac yn Jesua, ac ym Moladah,
ac yn Beth-phelet,
27 Ac yn Hasar-sual, ac yn Beer-
seba a'i phentrefi,
28 Ac yn Siclag, ac ym Mechonah
ac yn ei phentrefi,
29 Ac yn En-rimmon, ac yn Sa-
reah, ac yn Jarmuth,
30 Zanoah, Adùlam, a'u trefydd,
Lachis a'i meusydd, yn Azecah a'i
phentrefi. A hwy a wladychasant o
Beerseba hyd ddyffryn Hinnom.
31 A meibion Benjamin o Geba
a drigasant [6] *ym* Michmas, ac Aia,
a Bethel, a'u pentrefi,
32 Yn Anathoth, Nob, Ananïah,
33 Hasor, Ramah, Gittaim,
34 Hadid, Seboim, Nebalat,
35 Lod, ac Ono, [l] glyn y crefft-
wyr.
36 Ac o'r Lefiaid *yr oedd* rhannau
yn Judah, *ac* yn Benjamin.

3 Heb. *wrth y pyrth.*
h Edrych pen. 3. 26.
4 *Ophel.*
i Edrych Ezra 6. 8, 9. a 7. 20, &c.
5 Neu, *rhan.*
k Gen. 38. 30.
6 Neu, *hyd.*
l 1 Chron. 4. 14.

PENNOD XII.

1 *Yr offeiriaid* 8 *a'r Lefiaid a ddaeth i fynu gyd â Zorobabel.* 10 *Hiliogaeth yr offeiriaid.* 22 *Rhai o'r Lefiaid pennaf.* 27 *Cyhoedd gyssegriad muriau Jerusalem.* 44 *Gosod swyddau i'r offeiriaid ac i'r Lefiaid yn y deml.*

Cylch 536.

DYMA hefyd [a] yr offeiriaid a'r
Lefiaid, y rhai a ddaethant
i fynu gyd â Zorobabel mab Sala-
thiel, a Jesua: *sef* [b] Seraiah, Jere-
mïah, Ezra,
2 Amarïah, [2] Màluch, Hattus,
3 [3] Sechanïah, [4] Rehum, [5] Meremoth,
4 Ido, [6] Ginnetho, [c] Abïah,
5 [7] Miamin, [8] Maadïah, Bilgah,
6 Semaiah, a Joiarib, Jedaiah,
7 [9] Sàlu, Amoc, Hilcïah, Jedaiah:
dyma bennaethiaid yr offeiriaid a'u
brodyr yn nyddiau [d] Jesua.
8 A'r Lefiaid: Jesua, Binnui, Cad-
miel, Serebïah, Judah; *a* Mattanïah
oedd ar y [2] gerdd, efe a'i frodyr.
9 Bacbucïah hefyd ac Unni, eu
brodyr hwynt, *oedd* ar eu cyfer yn
y gwyliadwriaethau.
10 ¶ A Jesua a genhedlodd Joia-
cim, a Joiacim a genhedlodd Elïasib,
ac Elïasib a genhedlodd Joiada,
11 A Joiada a genhedlodd Jona-
than, a Jonathan a genhedlodd Jà-
dua.
12 Ac yn nyddiau Joiacim, yr off-
eiriaid *hyn* oedd bennau-cenedl: o
Seraiah, Meraiah; o Jeremïah, Ha-
nanïah;
13 O Ezra, Mesùlam; o Amarïah,
Jehohanan;
14 O Melichu, Jonathan; o Se-
banïah, Joseph;
15 O Harim, Adna; o Meraioth,
Helcai;
16 O Ido, Zecharïah; o Ginne-
thon, Mesùlam;
17 O Abïah, Zichri; o Miniamin,
o Moadïah, Piltai;
18 O Bilgah, Sammua; o Semaiah,
Jehonathan;
19 Ac o Joiarib, Mattenai; o Je-
daiah, Uzzi;
20 O Sàlai, Càlai; o Amoc, Eber;
21 O Hilcïah, Hasabïah: o Je-
daiah, Nethaneel.
22 ¶ Y Lefiaid yn nyddiau Elï-
asib, Joiada, a Johanan, a Jàdua,
oedd wedi eu hysgrifenu yn bennau-
cenedl: a'r offeiriaid, hyd deyrnas-
iad Darïus y Persiad.
23 Meibion Lefi, *y pennau-cenedl,*
oedd wedi eu hysgrifenu yn llyfr
[e] y chroniclau, hyd ddyddiau Joha-
nan mab Elïasib.
24 A phennaethiaid y Lefiaid, *oedd*
Hasabïah, Serebïah, a Jesua mab
Cadmiel, a'u brodyr ar eu cyfer, i
ogoneddu *ac* i foliannu, [f] yn ol gor-
chymyn Dafydd, gwr DUW, gwyl-
iadwriaeth ar gyfer gwyliadwriaeth.
25 Mattanïah, a Bacbucïah, Oba-
dïah, Mesùlam, Talmon, Accub,
oedd borthorion, yn cadw gwyliad-
wriaeth wrth [3] drothwyau y pyrth.
26 Y rhai hyn *oedd* yn nyddiau

a Ezra 2. 1.
b Edrych pen. 10. 2–8.

Cyn CRIST Cylch 536.
2 Neu, *Melichu,* ad. 14.
3 Neu, *Sebanïah,* ad. 14.
4 Neu, *Harim,* ad. 15.
5 Neu, *Meraioth,* ad. 15.
6 Neu, *Ginnethon,* ad. 16.
c Luc 1. 5.
7 Neu, *Miniamin,* ad. 17.
8 Neu, *Moadïah,* ad. 17.
9 Neu, *Sàlai,* ad. 20.
d Ezra 3. 2. Hag. 1. 1. Zech. 3. 1.
2 Sef, *psalmau diolch.*
e 1 Chron. 9. 14, &c.
f 1 Chron. 23, a 25, a 26.
3 Neu, *drysorau,* neu, *gymmanfäau.*

Cyn CRIST Cylch 536.

445.

Joiacim mab Jesua, fab Josadac, ac
yn nyddiau Nehemïah y tywysog,
ac Ezra yr offeiriad *a*'r ysgrifenydd.
27 ¶ Ac [g] y'nghyssegriad mur Jeru-
salem y ceisiasant y Lefiaid o'u holl
leoedd, i'w dwyn i Jerusalem, i
wneuthur y cyssegriad â gorfoledd,
mewn dïolchgarwch, ac mewn cân,
â symbalau, nablau, ac â thelynau.
28 A meibion y cantorion a ym-
gynnullasant o'r gwastadedd o am-
gylch i Jerusalem, ac o drefydd
Netophathi,
29 Ac o dŷ Gilgal, ac o feusydd
Geba ac Azmafeth: canys y cantor-
ion a adeiladasent bentrefi iddynt
o amgylch Jerusalem.
30 Yr offeiriaid hefyd a'r Lefiaid
a ymlanhasant; glanhasant hefyd y
bobl, a'r pyrth, a'r mur.
31 A mi a berais i dywysogion Ju-
dah ddringo ar y mur; a gosodais
ddwy *fintai* fawr o rai yn molian-
nu; a mynediad [h] *y naill oedd* ar y
llaw ddehau ar y mur tu a [i] phorth
y dom:
32 Ac ar eu hol hwynt yr aeth
Hosaiah, a hanner tywysogion Ju-
dah,
33 Azarïah hefyd, Ezra, a Mesùlam,
34 Judah, a Benjamin, a Semaiah,
a Jeremïah,
35 Ac o feibion yr offeiriaid [k] âg
udgyrn, Zecharïah mab Jonathan,
fab Semaiah, fab Mattanïah, fab
Michaiah, fab Zaccur, fab Asaph;
36 A'i frodyr ef, Semaiah, ac
Azarael, Milalai, Gilalai, Maai, Ne-
thaneel, a Judah, Hanani, âg [l] offer
cerdd Dafydd gwr Duw, ac Ezra
yr ysgrifenydd o'u blaen hwynt.
37 Ac wrth [m] borth y ffynnon, yr
hon *oedd* ar eu cyfer hwynt, y
dringasant ar [n] risiau dinas Dafydd
yn nringfa y mur, oddi ar dŷ Da-
fydd, hyd [o] borth y dwfr tu a'r
dwyrain.
38 A'r ail *fintai* o'r rhai oedd yn
moliannu, oedd yn myned ar eu
cyfer hwynt, a minnau ar eu hol;
a hanner y bobl *oedd* ar y mur,
oddi ar [p] dŵr y ffyrnau, hyd [q] y mur
llydan;
39 Ac oddi ar [r] borth Ephraim, ac
oddi ar [s] yr hen borth, ac oddi ar
[t] borth y pysgod, a thŵr Hananeel,
a [u] thŵr Meah, hyd borth y defaid;
a hwy a safasant ym [x] mhorth y
wyliadwriaeth.
40 Felly y ddwy *fintai*, y rhai oedd
yn moliannu, a safasant yn nhŷ

[g] Deut. 20. 5. Ps. 30, tit.
[h] Edrych ad. 38.
[i] pen. 2. 13. a 3. 13.
[k] Num. 10. 2.
[l] 1 Chron. 23. 5.
[m] pen. 2. 14. a 3. 15.
[n] pen. 3. 15.
[o] pen. 3. 26. a 8. 1, 3, 16.
[p] pen. 3. 11.
[q] pen. 3. 8.
[r] 2 Bren. 14. 13.
[s] pen. 3. 6.
[t] pen. 3. 3.
[u] pen. 3. 1.
[x] pen. 3. 32.

Duw, a minnau, a hanner y swydd-
ogion gyd â mi:
41 Yr offeiriaid hefyd; Elïacim,
Maaseiah, Miniamin, Michaiah, Eli-
oenai, Zecharïah, Hananïah, âg ud-
gyrn:
42 Maaseiah hefyd, a Semaiah,
ac Eleazar, ac Uzzi, a Jehohanan, a
Malchïah, ac Elam, ac Ezra. A'r
cantorion a [4] ganasant yn groch, a
Jazrahïah *eu* blaenor.
43 A'r diwrnod hwnnw yr aberth-
asant ebyrth mawrion, ac y llawen-
hasant: canys Duw a'u llawenych-
asai hwynt â llawenydd mawr: y
gwragedd hefyd a'r plant a orfol-
eddasant: fel y clybuwyd llawen-
ydd Jerusalem hyd ym mhell.
44 ¶ A'r dwthwn hwnnw y gosod-
wyd gwŷr ar gelloedd y trysorau, ar
yr offrymmau, ar y blaen-ffrwyth,
ac ar y degymmau, i gasglu iddynt
hwy o feusydd y dinasoedd y rhan-
nau cyfreithlawn i'r offeiriaid a'r
Lefiaid: canys llawenydd Judah
oedd ar yr offeiriaid ac ar y Lefiaid
y rhai oedd yn sefyll *yno*.
45 Y cantorion hefyd a'r porthor-
ion a gadwasant wyliadwriaeth eu
Duw, a gwyliadwriaeth y glanhâd,
yn [y] ol gorchymyn Dafydd, *a* Solo-
mon ei fab.
46 Canys gynt, yn nyddiau Da-
fydd [z] ac Asaph, *yr oedd* y pen-
cantorion, a chaniadau canmoliaeth
a moliant i Dduw.
47 Ac yn nyddiau Zorobabel, ac
yn nyddiau Nehemïah, holl Israel
oedd yn rhoddi rhannau i'r can-
torion, a'r porthorion, dogn dydd
yn ei ddydd: a hwy a gyssegrasant
bethau sanctaidd i'r Lefiaid; [a] a'r
Lefiaid a'*u* cyssegrasant i feibion
Aaron.

PENNOD XIII.

1 *Darllen y gyfraith, a gyrru y bobl gymmysg o blith Israel.* 4 *Nehemïah, pan ddychwelodd, yn peri glanhâu yr ystafelloedd;* 10 *yn dwyn swyddau tŷ Dduw i well trefn,* 15 *yn llestair halogi y Sabbath,* 23 *a phrïodi gwragedd o estron genedl.*

Y DWTHWN hwnnw y dar-
llenwyd yn llyfr Moses [2] lle y
clybu y bobl; a chafwyd yn ysgrif-
enedig ynddo, [a] na ddylai yr Am-
moniad na'r Moabiad ddyfod i gyn-
nulleidfa Duw yn dragywydd;
2 Am na chyfarfuasent â meibion
Israel â bara ac â dwfr, eithr [b] cyf-
logasent Balaam yn eu herbyn i'w
melldithio hwynt: [c] etto ein Duw
ni a drodd y felldith yn fendith.

Cyn CRIST 445.

[4] Heb. *wnaethant eu clywed.*
[y] 1 Chron. 25, a 26.
[z] 1 Chron. 25. 1, &c.
[a] Num. 18. 26.
[2] Heb. *y'nghlustiau.*
[a] Deut. 23. 3, 4.
[b] Num. 22. 5. Jos. 24. 9.
[c] Deut. 23. 5.

Cyn CRIST 445.

3 A phan glywsant hwy y gyfraith, [d]hwy a neillduasant yr holl rai cymmysg oddi wrth Israel.

[d] pen. 9. 2.

4 ¶ Ac o flaen hyn, Elïasib yr offeiriad, yr hwn a osodasid ar ystafell tŷ ein DUW ni, *oedd* gyfathrachwr i Tobïah:

5 Ac efe a wnaeth iddo ef ystafell fawr; ac yno y byddent o'r blaen yn rhoddi y bwyd-offrymmau, y thus, a'r llestri, a degwm yr ŷd, y gwin, a'r olew, [3]a orchymynasid *eu rhoddi* i'r Lefiaid, a'r cantorion, a'r porthorion, ac offrymmau yr offeiriaid.

[3] Heb. *yr hyn oedd orchymyn y Lefiaid.*

6 Ac yn hyn i gyd *o amser* ni bûm i yn Jerusalem: canys yn y ddeuddegfed flwyddyn ar hugain i Artaxerxes brenhin Babilon y deuthum i at y brenhin, ac ym mhen *talm o* ddyddiau y [4]cefais gennad gan y brenhin;

Cylch 434.

[4] Neu, *gofynais.*

7 Ac a ddeuthum i Jerusalem, ac a ddeallais y drygioni a wnaethai Elïasib er Tobïah, gan wneuthur iddo ystafell y'nghynteddoedd tŷ DDUW.

8 A bu ddrwg iawn gennyf; am hynny mi a fwriais holl ddodrefn tŷ Tobïah allan o'r ystafell.

9 Erchais hefyd iddynt lanhâu yr ystafelloedd: a mi a ddygais yno drachefn lestri tŷ DDUW, yr offrwm a'r thus.

10 ¶ Gwybûm hefyd fod [e]rhannau y Lefiaid heb eu rhoddi *iddynt:* canys ffoisai y Lefiaid a'r cantorion, y rhai oedd yn gwneuthur y gwaith, bob un i'w [f]faes.

[e] Mal. 3. 8.

[f] Num. 35. 2.

11 Yna [g]y dwrdiais y swyddogion, ac y dywedais, Paham y gwrthodwyd tŷ DDUW? A mi a'u cesglais hwynt ynghyd, ac a'u gosodais yn eu [5]lle.

[g] ad. 17, 25.

[5] Heb. *sefyllfa.*

12 Yna holl Judah a ddygasant ddegwm yr ŷd, a'r gwin, a'r olew, i'r trysordai.

13 A mi a wneuthum yn drysorwyr ar y trysorau, Selemïah yr offeiriad, a Sadoc yr ysgrifenydd, a Phedaiah, o'r Lefiaid: a cher llaw iddynt hwy *yr oedd* Hanan mab Zaccur, mab Mattanïah: canys ffyddlawn y cyfrifid hwynt, ac arnynt hwy *yr oedd* rhannu i'w brodyr.

14 [h]Cofia fi, fy NUW, o herwydd hyn; ac na ddilea fy ngharedigrwydd a wneuthum i dŷ fy NUW, ac i'w wyliadwriaethau ef.

[h] ad. 22, 31. pen. 5. 19.

15 ¶ Yn y dyddiau hynny y gwelais yn Judah *rai* yn sengi gwinwryfau ar y Sabbath, ac yn dwyn i mewn ysgubau ŷd, ac yn llwytho asynod, gwin hefyd, a grawnwin, a ffigys, a phob beichiau, ac yn *eu* dwyn i Jerusalem ar y dydd Sabbath: a mi a dystiolaethais *yn eu herbyn* ar y dydd y gwerthasant luniaeth.

Cyn CRIST Cylch 434.

16 Y Tyriaid hefyd oedd yn trigo ynddi, *ac* yn dwyn pysgod, a phob peth gwerthadwy, y rhai yr oeddynt hwy yn *eu* gwerthu ar y Sabbath i feibion Judah, ac yn Jerusalem.

17 Yna [i]y dwrdiais bendefigion Judah, ac y dywedais wrthynt, Pa beth drygionus *yw* hwn yr ydych chwi yn ei wneuthur, gan halogi y dydd Sabbath?

[i] ad. 11.

18 Onid fel hyn y gwnaeth eich tadau chwi? ac oni ddug ein DUW ni yr holl ddrwg hyn arnom ni, ac ar y ddinas hon? a chwithau ydych yn ychwanegu digofaint ar Israel, trwy halogi y Sabbath.

19 A phan [k]dywyllasai pyrth Jerusalem cyn y Sabbath, yr erchais gau y dorau, ac a orchymynais nad agorid hwynt hyd wedi y Sabbath: a mi a osodais *rai* o'm gweision wrth y pyrth, [l]*fel* na ddelai baich i mewn ar ddydd y Sabbath.

[k] Lef. 23. 32.

[l] Jer. 17. 21.

20 Felly y marchnadwyr, a gwerthwyr pob peth gwerthadwy, a lettyasant o'r tu allan i Jerusalem unwaith neu ddwy.

21 A mi a dystiolaethais yn eu herbyn hwynt, ac a ddywedais wrthynt, Paham yr ydych chwi yn aros dros nos wrth y mur? os gwnewch eilwaith, mi a estynaf fy llaw i'ch erbyn. O'r pryd hwnnw ni ddaethant ar y Sabbath *mwyach.*

22 A mi a ddywedais wrth y Lefiaid, am [m]iddynt ymlanhâu, a dyfod i gadw y pyrth, gan sancteiddio y dydd Sabbath. [n]*Am* hyn hefyd cofia fi, fy NUW, ac arbed fi yn ol [6]lliaws dy drugaredd.

[m] pen. 12. 30.

[n] ad. 14, 31.

[6] Neu, *amlder.*

23 ¶ Yn y dyddiau hynny hefyd y gwelais Iuddewon [7] [o]a brïodasent Asdodeesau, Ammoneesau, *a* Moabeesau, yn wragedd *iddynt:*

Cylch 434.

[7] Heb. *a gyttaliasai ây.*

[o] Ezra 9. 2.

24 A'u plant hwy oedd yn llefaru *y naill* hanner o'r Asdodiaeg, ac heb fedru ymddiddan yn iaith yr Iuddewon, ond yn ol tafodiaith [8]y ddeubar bobl.

[8] Heb. *y bobl a'r bobl.*

25 Yna yr ymrysonais â hwynt, ac y [9]melldithiais hwynt; tarewais hefyd rai o honynt, ac a bliciais eu gwallt hwynt: a mi a'u tyngais hwynt trwy DDUW, *gan ddywedyd,* Na roddwch eich merched i'w meibion hwynt, ac na chymmerwch o'u

[9] Neu, *difenwais.*

Cyn CRIST Cylch 434.

merched hwynt i'ch meibion, nac i
chwi eich hunain.
26 Onid o achos y rhai hyn y
pechodd Solomon brenhin Israel?
er [p] na bu brenhin cyffelyb iddo ef
ym mysg cenhedloedd lawer, [q] yr
hwn oedd hoff gan ei DDUW, a
DUW a'i gwnaeth ef yn frenhin ar
holl Israel; [r] etto gwragedd dïeithr
a wnaethant iddo ef bechu.
27 Ai arnoch chwi y gwrandâwn,
i wneuthur yr holl ddrygioni mawr
hwn, gan droseddu yn erbyn ein
DUW, trwy brïodi gwragedd dïeithr?
28 Ac *un* o feibion Joiada, mab
Elïasib yr arch-offeiriad, *oedd* ddaw
i Sanbàlat yr Horoniad: yr hwn a
ymlidiais i oddi wrthyf.
29 O fy NUW, [s] cofia hwynt, am
[2] iddynt halogi yr offeiriadaeth, a
[t] chyfammod yr offeiriadaeth, a'r
Lefiaid.
30 Yna y glanheais hwynt oddi
wrth bob estron; [u] gosodais hefyd
oruchwyliaethau i'r offeiriaid ac i'r
Lefiaid, pob un yn ei waith;
31 Ac at [x] goed yr offrwm mewn
amserau nodedig, ac at y blaen-
ffrwythau. [y] Cofia fi, O fy NUW, er
daioni.

[p] 1 Bren. 3. 13. 2 Chron. 1. 12. [q] 2 Sam. 12. 24. [r] 1 Bren. 11. 1, &c. [s] pen. 6. 14. [2] Heb. *halogedigaethau.* [t] Mal. 2. 4, 11, 12. [u] pen. 12. 1, &c. [x] pen. 10. 34. [y] ad. 14, 22.

LLYFR ESTHER.

Cyn CRIST Cylch 521.

PENNOD I.

1 *Ahasferus yn gwneuthur gwleddoedd brenhinol: 10 yn anfon i gyrchu atto y frenhines Fasti; a hithau yn gwrthod dyfod. 13 Ahasferus, trwy gynghor Memuchan, yn gwneuthur cyfraith ar fod o'r gwŷr yn ben ar eu gwragedd.*

YN nyddiau Ahasferus, (efe *yw*
Ahasferus yr hwn oedd yn
teyrnasu [a] o India hyd Ethiopia,
sef ar gant a saith ar hugain o
daleithiau;)
2 Yn y dyddiau hynny, pan eis-
teddodd y brenhin Ahasferus ar or-
seddfa ei frenhiniaeth, yr hon *oedd*
yn Susan y brenhinllys,
Cylch 519. 3 Yn y drydedd flwyddyn o'i
deyrnasiad, efe a wnaeth wledd i'w
holl dywysogion a'i weision; cad-
ernid Persia, a Media, y rhaglaw-
iaid, a thywysogion y taleithiau,
oedd ger ei fron ef:
4 Fel y dangosai efe gyfoeth *a*
gogoniant ei deyrnas, ac anrhyd-
edd a phrydferthwch ei fawredd,
ddyddiau lawer, *sef* cant a phed-
war ugain o ddyddiau.
5 Ac wedi gorphen y dyddiau
hynny, y brenhin a wnaeth i'r holl
bobl a gafwyd yn Susan y brenhin-
llys, o'r mwyaf hyd y lleiaf, wledd
dros saith niwrnod, y'nghyntedd
gardd palas y brenhin:
6 *Lle yr oedd llenni* gwŷnion,
gwyrddion, a [2] rhudd-gochion, wedi
eu cylymmu â llinynnau sidan, ac
â phorphor, wrth fodrwyau arian, a
cholofnau marmor: [b] y gwelŷau *oedd*
o aur ac arian, ar balmant *o faen*
grisial, a marmor, ac alabaster, a
jasinct.
7 Ac yfed dïod *yr oeddynt* mewn
llestri aur, a chyfnewid amryw
lestri, a gwin brenhinol lawer, yn
ol [3] gallu y brenhin.
8 Yr yfed hefyd *oedd* wrth ddefod,
nid *oedd* neb yn cymmell: canys
gosodasai y brenhin *orchymyn* ar
bob swyddwr *o fewn* ei dŷ, ar
wneuthur yn ol ewyllys pawb.
9 Y frenhines Fasti hefyd a wnaeth
wledd i'r gwragedd *yn* y brenhindy
oedd eiddo Ahasferus y brenhin.
10 ¶ Ar y seithfed dydd, pan oedd
lawen calon y brenhin gan win, efe a
ddywedodd wrth Mehuman, Biztha,
[c] Harbona, Bigtha, ac Abagtha, Ze-
thar, a Charcas, y saith [4] ystafellydd
oedd yn gweini ger bron y brenhin
Ahasferus,
11 Am gyrchu y frenhines Fasti o
flaen y brenhin, yn y frenhinol
goron, i ddangos i'r bobloedd ac i'r
tywysogion ei glendid hi: canys
glân yr olwg *ydoedd* hi.
12 Ond y frenhines Fasti a wrthod-
odd ddyfod wrth air y brenhin trwy
law ei ystafellyddion: am hynny y
llidiodd y brenhin yn ddirfawr, a'i
ddigllonedd ef a ennynodd ynddo.
13 ¶ Yna y dywedodd y brenhin
wrth y doethion [d] oedd yn gwybod yr
amserau, (canys felly *yr oedd* arfer
y brenhin tu ag at bob rhai a fydd-
ai yn gwybod cyfraith a barn:
14 A nesaf atto ef *oedd* Carsena,
Sethar, Admatha, Tarsis, Meres, Mar-
sena, *a* Memuchan, [e] saith dywysog
Persia a Media, [f] y rhai oedd yn gwel-
ed wyneb y brenhin, *ac* yn eistedd
yn gyntaf yn y frenhiniaeth;)
15 Beth sydd i'w wneuthur wrth y
gyfraith i'r frenhines Fasti, am na
wnaeth hi archiad y brenhin Ahas-
ferus trwy law yr ystafellyddion?

Cyn CRIST Cylch 519.

[a] pen. 8. 9. [2] Neu, *gleision.* [b] Edrych pen. 7. 8. Ezec. 23. 41. Amos 2. 8. a 6. 4. [3] Heb. *llaw.* [c] pen. 7. 9. [4] Neu, *eunuch.* [d] 1 Chron. 12. 32. [e] Ezra 7. 14. [f] 2 Bren. 25. 19.

Cyn CRIST Cylch 519.

16 Yna Memuchan a ddywedodd
ger bron y brenhin a'r tywysogion,
Nid yn erbyn y brenhin yn unig y
gwnaeth Fasti y frenhines ar fai, ond
yn erbyn yr holl dywysogion hefyd,
a'r holl bobloedd *sydd* trwy holl
daleithiau y brenhin Ahasferus.
17 Canys gweithred y frenhines
a â allan at yr holl wragedd, fel y
[5] tremygant eu gwŷr yn eu golwg — *5 dirmygant.*
eu hun, pan ddywedant, Y bren-
hin Ahasferus a archodd gyrchu
Fasti y frenhines o'i flaen; ond ni
ddaeth hi.
18 Arglwyddesau Persia a Media,
y rhai a glywsant weithred y fren-
hines, a ddywedant heddyw wrth
holl dywysogion y brenhin. Felly
y bydd mwy na digon o ddirmyg a
digter.
19 Os [6] bydd boddlawn gan y — *6 Heb. da fydd gan.*
brenhin, eled brenhinol orchymyn
oddi wrtho ef, ac ysgrifener ef
ym mysg cyfreithiau y Persiaid a'r
Mediaid, fel na [g] throsedder ef, Na — *g pen. 8. 8.*
ddêl Fasti *mwy* ger bron y brenhin
Ahasferus; a rhodded y brenhin
ei brenhinfraint hi i'w chyfeilles
yr hon sydd well na hi.
20 A phan glywer gorchymyn y
brenhin, yr hwn a wnelo efe, trwy
ei holl frenhiniaeth, (yr hon sydd
fawr,) yna yr holl wragedd a rodd-
ant anrhydedd i'w gwŷr, o'r mwyaf
hyd y lleiaf.
21 A da oedd y peth y'ngolwg y
brenhin a'r tywysogion; a'r brenhin
a wnaeth yn ol gair Memuchan:
22 Canys efe a anfonodd lythyrau
i holl daleithiau y brenhin, ïe, [h] i bob — *h pen. 8. 9.*
talaeth yn ol ei ysgrifen, ac at bob
pobl yn ol eu tafodiaith eu hun; ar
fod pob gwr yn arglwyddiaethu yn
ei dŷ ei hun; a [7] chyhoeddi *hyn* yn — *7 Heb. a'i gyhoeddi o un yn ol tafodiaith ei bobl.*
ol tafodiaith pob rhyw bobl.

PENNOD II.

1 *Dewis brenhines i Ahasferus o fysg y gwyryfon glanaf.* 5 *Mordecai tadmaeth Esther.* 8 *Hegai yn gweled Esther yn well nag un o'r lleill.* 12 *Y modd y glanhéid y gwyryfon, ac yr aent i mewn at y brenhin.* 15 *Esther yn rhyngu bodd y brenhin yn oreu, ac yn cael ei gwneuthur yn frenhines.* 21 *Mordecai yn datguddio bradwriaeth; ac ysgrifenu hynny yn y chronicl.*

518.

WEDI y pethau hyn, pan lon-
yddodd digllonedd y bren-
hin Ahasferus, efe a gofiodd Fasti,
a'r hyn a wnelsai hi, a'r hyn a farn-
asid arni.
2 Am hynny gweision y brenhin,
y rhai oedd yn gweini iddo, a ddy-
wedasant, Ceisier i'r brenhin langc-
esau teg yr olwg o wyryfon:

Cyn CRIST 518.

3 A gosoded y brenhin swyddogion
trwy holl daleithiau ei frenhiniaeth,
a chasglant hwythau bob llangces
dêg yr olwg, o wyryf, i Susan y
brenhinllys, i dŷ y gwragedd, dan
law [8] Hege ystafellydd y brenhin, — *8 Neu, Hegai, ad. 8.*
ceidwad y gwragedd; a rhodder
iddynt bethau i'w glanhâu:
4 A'r llangces a fyddo da y'ngolwg
y brenhin, a deyrnasa yn lle Fasti.
A da oedd y peth hyn y'ngolwg y
brenhin; ac felly y gwnaeth efe.
5 ¶ Yn Susan y brenhinllys yr
oedd rhyw Iuddew a'i enw Morde-
cai, mab Jair, fab Simei, fab Cis,
gwr o Jemini:
6 [a] Yr hwn a ddygasid o Jerusalem — *a 2 Bren. 24. 14, 15. 2 Chron. 36. 10. Jer. 24. 1.*
gyd â'r gaethglud a gaethgludasid
gyd â Jechonïah brenhin Judah, yr
hwn a ddarfuasai i Nebuchodonosor
brenhin Babilon ei gaethgludo.
7 Ac efe a fagasai Hadassah, hon-
no *yw* Esther, [b] merch ei ewythr ef — *b ad. 15.*
frawd ei dad; canys nid *oedd* iddi
dad na mam: a'r llangces *oedd*
[9] weddeiddlwys, a glân yr olwg; a — *9 Heb. dêg o bryd.*
phan fuasai ei thad a'i mam hi
farw, Mordecai a'i cymmerasai hi
yn ferch iddo.
8 ¶ A phan gyhoeddwyd gair y
brenhin a'i gyfraith, pan gasglasid
hefyd langcesau lawer i Susan y
brenhinllys dan law Hegai, cymmer-
wyd Esther i dŷ y brenhin, dan law
Hegai ceidwad y gwragedd.
9 A'r llangces oedd [2] dêg yn ei — *2 Heb. dda.*
olwg ef, a hi a gafodd ffafr ganddo;
am hynny efe ar frys a barodd roddi
iddi bethau i'w glanhâu, a'i rhan-
nau, a rhoddi iddi saith o langcesau
golygus, o dŷ y brenhin: ac efe a'i
[3] symmudodd hi a'i llangcesau i'r — *3 Heb. newidiodd.*
fan oreu *yn* nhŷ y gwragedd.
10 [c] Ond ni fynegasai Esther ei — *c ad. 20.*
phobl na'i chenedl: canys Mordecai
a orchymynasai iddi nad ynganai.
11 A Mordecai a rodiodd beunydd
o flaen cyntedd tŷ y gwragedd, i
wybod [4] llwyddiant Esther, a pheth — *4 Heb. heddwch.*
a wnelid iddi.
12 ¶ A phan ddigwyddai amser — Cylch 515.
pob llangces i fyned i mewn at y
brenhin Ahasferus, wedi bod iddi hi
yn ol defod y gwragedd ddeuddeng
mis, (canys felly y cyflawnid dydd-
iau eu puredigaeth hwynt; chwe
mis mewn olew myrr, a chwe mis
mewn pêr-aroglau, a phethau eraill
i lanhâu y gwragedd;)

Cyn CRIST Cylch 515.

13 Yna fel hyn y deuai y llangces
at y brenhin; pa beth bynnag a
ddywedai hi *am dano* a roddid iddi,
i fyned gyd â hi o dŷ y gwragedd i
dŷ y brenhin.
14 Gyd â'r hwyr yr âi hi i mewn,
a'r bore hi a ddychwelai i dŷ arall
y gwragedd, dan law Saasgaz, ys-
tafellydd y brenhin, ceidwad y gor-
dderchadon: ni ddeuai hi i mewn
at y brenhin mwyach, oddi eithr i'r
brenhin ei chwennych hi, a'i galw
hi wrth *ei* henw.
Cylch 515. 15 ¶ A phan ddigwyddodd am-
[d] ad. 7. ser Esther, [d]merch Abihail ewythr
Mordecai, yr hon a gymmerasai efe
yn ferch iddo, i fyned i mewn at y
brenhin, ni cheisiodd hi ddim ond
yr hyn a ddywedasai Hegai, ystaf-
ellydd y brenhin, ceidwad y gwrag-
edd: ac Esther oedd yn cael ffafr
y'ngolwg pawb a'r oedd yn edyrch
arni.
16 Felly Esther a gymmerwyd at
y brenhin Ahasferus, i'w frenhindy
ef, yn y degfed mis, hwnnw *yw* mis
Tebeth, yn y seithfed flwyddyn o'i
deyrnasiad ef.
17 A'r brenhin a hoffodd Esther
rhagor yr holl wragedd, a hi a gaf-
odd ffafr a charedigrwydd yn ei
ŵydd ef rhagor yr holl wyryfon; ac
efe a osododd y deyrn-goron ar ei
phen hi, ac a'i gwnaeth yn fren-
hines yn lle Fasti.
Cylch 514. 18 Yna y gwnaeth y brenhin wledd
fawr i'w holl dywysogion a'i weision,
sef gwledd Esther; ac efe a wnaeth
[5] Heb. *lonydd-wch.* [5]ryddid i'r taleithiau, ac a roddodd
roddion yn ol gallu y brenhin.
19 A phan gasglwyd y gwyryfon
yr ail waith, yna Mordecai oedd yn
eistedd ym mhorth y brenhin.
[e] ad. 10. 20 [e]Nid oedd Esther yn mynegi ei
chenedl, na'i phobl; megis y gor-
chymynasai Mordecai iddi: canys
Esther oedd yn gwneuthur yr hyn a
ddywedasai Mordecai, fel *cynt pan*
oedd hi yn ei meithrin gyd âg ef.
21 ¶ Yn y dyddiau hynny, pan oedd
Mordecai yn eistedd ym mhorth y
[6] Neu, *Bigthana,* pen. 6. 2. brenhin, y llidiodd [6]Bigthan a The-
res, dau o ystafellyddion y brenhin,
sef o'r rhai oedd yn cadw y troth-
wy, a cheisiasant estyn llaw yn er-
byn y brenhin Ahasferus.
22 A'r peth a wybu Mordecai; ac
efe a'*i* mynegodd i Esther y fren-
hines; ac Esther a'*i* dywedodd wrth
y brenhin, yn enw Mordecai.
23 A phan chwiliwyd y peth, fe a
gafwyd *felly*: am hynny y crogwyd
hwynt ill dau ar bren. Ac ysgrif-
enwyd *hynny* mewn [g]llyfr chronicl [g] pen. 6. 1.
ger bron y brenhin.

Cyn CRIST Cylch 514.

PENNOD III.

1 *Ahasferus yn dyrchafu Haman, ac yntau, am i Mordecai ei ddïystyru, yn ceisio dïal ar yr holl Iuddewon;* 7 *ac yn bwrw coelbren;* 8 *a thrwy enllib yn cael gan y brenhin wneuthur cyfraith i ladd yr holl Iuddewon.*

WEDI y pethau hyn, y brenhin Cylch 510.
Ahasferus a fawrhaodd Ha-
man mab Hammedatha yr Agagiad,
ac a'i dyrchafodd ef; gosododd hef-
yd ei orsedd-faingc ef goruwch yr
holl dywysogion *oedd* gyd âg ef.
2 A holl weision y brenhin, y rhai
oedd ym mhorth y brenhin, oedd
yn ymgrymmu, ac yn ymostwng i
Haman; canys felly y gorchymyn-
asai y brenhin am dano ef: ond
nid ymgrymmodd Mordecai, ac nid
ymostyngodd.
3 Yna gweision y brenhin, y rhai
oedd ym mhorth y brenhin, a ddy-
wedasant wrth Mordecai, Paham yr
ydwyt ti yn troseddu [a]gorchymyn [a] ad. 2.
y brenhin?
4 Ac er eu bod hwy beunydd yn
dywedyd wrtho *fel hyn*, etto ni
wrandawai efe arnynt hwy; am
hynny y mynegasant i Haman, i
edrych a safai geiriau Mordecai:
canys efe a fynegasai iddynt mai
Iuddew *ydoedd* efe.
5 A phan welodd Haman nad oedd
Mordecai yn ymgrymmu, nac yn
ymostwng iddo, Haman a lanwyd
o ddigllonedd.
6 Er hynny dïystyr oedd ganddo
yn ei olwg ei hun estyn llaw yn
erbyn Mordecai ei hunan; canys
mynegasant iddo bobl Mordecai:
am hynny Haman a geisiodd ddi-
fetha yr holl Iuddewon, y rhai *oedd*
trwy holl frenhiniaeth Ahasferus,
sef pobl Mordecai.
7 ¶ Yn y mis cyntaf, hwnnw 510.
yw mis Nisan, yn y ddeuddegfed
flwyddyn i'r brenhin Ahasferus, [b]efe [b] pen. 9. 24.
a barodd fwrw Pwr, (hwnnw *yw*, y
coelbren,) ger bron Haman, o ddydd
i ddydd, ac o fis i fis, *hyd* y deu-
ddegfed *mis*, hwnnw *yw* mis Adar.
8 ¶ A Haman a ddywedodd wrth
y brenhin Ahasferus, Y mae rhyw
bobl wasgaredig a gwahanedig ym
mhlith y bobloedd, trwy holl dal-
eithiau dy frenhiniaeth; [c]a'u cyf- [c] Ezra 4. 13. Act. 16. 20.
reithiau hwynt *sydd* yn amraf-
aelio oddi wrth yr holl bobl, ac nid

Cyn CRIST 510.

[2] Neu, *cymmwys.* [3] Heb. *i'w difetha.* [4] Heb. *bwysaf.*

ydynt yn gwneuthur cyfreithiau y brenhin; am hynny nid [2] buddiol i'r brenhin eu dïoddef hwynt.

9 O bydd boddlawn gan y brenhin, ysgrifener [3] am eu difetha hwynt: a deng mil o dalentau arian a [4] dalaf ar ddwylaw y rhai a wnant y weithred hon, *i'w* dwyn i drysorau y brenhin.

[d] Gen. 41. 42. [e] pen. 8. 2, 8. [5] Neu, *gorthrymwr.*

10 A [d] thynnodd y brenhin [e] ei fodrwy oddi am ei law, ac a'i rhoddes i Haman mab Hammedatha yr Agagiad, [5] gwrthwynebwr yr Iuddewon.

11 A'r brenhin a ddywedodd wrth Haman, Rhodder yr arian i ti, a'r bobl, i wneuthur â hwynt fel y byddo da yn dy olwg.

[f] pen. 8. 9. [g] pen. 1. 22. a 8. 9.

12 [f] Yna y galwyd ysgrifenyddion y brenhin, yn y mis cyntaf, ar y trydydd dydd ar ddeg o'r *mis* hwnnw, ac yr ysgrifenwyd, yn ol yr hyn oll a orchymynasai Haman, at bendefigion y brenhin, ac at y duciaid *oedd* ar bob talaeth, ac at dywysogion pob pobl i bob talaeth [g] yn ol ei ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu tafodiaith; yn enw y brenhin Ahasferus yr ysgrifenasid, ac â modrwy y brenhin y seliasid *hyn.*

[h] pen. 8. 12, &c. [i] pen. 8. 11.

13 A'r llythyrau a anfonwyd gyd â'r rhedegwyr i holl daleithiau y brenhin; i ddinystrio, i ladd, ac i ddifetha yr holl Iuddewon, yn ieuaingc ac yn hen, yn blant ac yn wragedd, [h] mewn un dydd, *sef* ar y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deuddegfed mis, hwnnw *yw* mis Adar, ac [i] i ysglyfaethu eu hyspail hwynt.

14 Testun yr ysgrifen, i roi gorchymyn ym mhob talaeth, a gyhoeddwyd i'r holl bobloedd, i fod yn barod erbyn y diwrnod hwnnw.

[k] Edrych pen. 8. 15.

15 Y rhedegwyr a aethant, wedi eu cymmell trwy air y brenhin, a'r gorchymyn a roddasid yn Susan y brenhinllys. Y brenhin *hefyd* a Haman a eisteddasant i yfed, a [k] dinasyddion Susan oedd yn athrist.

PENNOD IV.

1 *Mawr alar Mordecai a'r Iuddewon.* 4 *Esther, pan wybu hynny, yn danfon at Mordecai, ac yntau yn dangos iddi yr achos, ac yn ei chynghori hi i eiriol drostynt hwy.* 10 *Hithau yn ymesgusodi, a Mordecai yn ei bygwth hi:* 15 *a hithau yn gosod ympryd, ac yn addaw eiriol drostynt.*

Cylch 510. [a] Jos. 7. 6. Ezec. 27. 30.

PAN wybu Mordecai yr hyn oll a wnelsid, Mordecai a rwygodd ei ddillad, ac a wisgodd sachlïan [a] a lludw, ac a aeth allan i ganol y ddinas, ac a waeddodd â chwerwlef uchel.

Cyn CRIST Cylch 510.

2 Ac efe a ddaeth hyd o flaen porth y brenhin: ond ni *cheid* dyfod i borth y brenhin mewn gwisg o sach.

[2] Heb. *sachlïan a lludw a daenid dan lawer.* Es. 58. 5. Dan. 9. 3. [3] Heb. *eunuchiaid.*

3 Ac ym mhob talaeth *a* lle a'r y daethai gair y brenhin a'i orchymyn *iddo, yr oedd* galar mawr gan yr Iuddewon, ac ympryd, ac wylofain, ac oernad; a [2] llawer a orweddent mewn sachlïan a lludw.

4 ¶ Yna llangcesau Esther a'i [3] hystafellyddion hi a ddaethant ac a fynegasant *hynny* iddi hi. A'r frenhines a dristaodd yn ddirfawr; a hi a ddanfonodd wisgoedd i ddilladu Mordecai, ac i dynnu ymaith ei sachlïan ef oddi am dano; ond ni chymmerai efe *hwynt.*

5 Am hynny Esther a alwodd ar Hathach, *un* o ystafellyddion y brenhin, yr hwn a osodasai efe *i wasanaethu* o'i blaen hi; a hi a orchymynodd iddo am Mordecai, fynnu gwybod pa beth *oedd* hyn, ac am ba beth *yr ydoedd* hyn.

6 Yna Hathach a aeth allan at Mordecai i heol y ddinas, yr hon *sydd* o flaen porth y brenhin.

7 A Mordecai a fynegodd iddo yr hyn oll a ddigwyddasai iddo; a swm yr arian y rhai a addawsai Haman eu talu i drysorau y brenhin am yr Iuddewon, i'w difetha hwynt.

[4] *erfyn.*

8 Ac efe a roddodd iddo destun ysgrifen y gorchymyn a osodasid yn Susan i'w dinystrio hwynt, i'w ddangos i Esther, ac *i'w* fynegi iddi, ac i orchymyn iddi fyned i mewn at y brenhin, i ymbil âg ef, ac i [4] ymnhedd o'i flaen ef dros ei phobl.

9 A Hathach a ddaeth ac a fynegodd i Esther eiriau Mordecai.

10 ¶ Ac Esther a ddywedodd wrth Hathach, ac a orchymynodd iddo *ddywedyd* wrth Mordecai;

[b] Dan. 2. 9. [c] pen. 5. 2. a 8. 4.

11 Holl weision y brenhin, a phobl taleithiau y brenhin, ydynt yn gwybod, mai pa wr bynnag, neu wraig, a ddelo i mewn at y brenhin i'r cyntedd nesaf i mewn, heb ei alw, [b] un o'i gyfreithiau ef *yw ei* farwolaethu *ef,* oddi eithr yr hwn yr [c] estyno y brenhin y deyrn-wïalen aur iddo, fel y byddo byw: ac ni'm galwyd i ddyfod i mewn at y brenhin, bellach *er* ys deng niwrnod ar hugain.

Cyn CRIST Cylch 510.

12 A hwy a fynegasant i Mordecai
eiriau Esther.
13 Yna Mordecai a ddywedodd am
iddynt atteb Esther; Na feddwl yn
dy galon y dïengi *yn* nhŷ y brenhin
rhagor yr holl Iuddewon.
14 O herwydd os tewi â sôn a wnei
di y pryd hwn, esmwythdra ac ymwared
a gyfyd i'r Iuddewon o le
arall, tithau a thŷ dy dad a gyfrgollir:
a phwy sydd yn gwybod ai
o herwydd y *fath* amser a hwn y
daethost ti i'r frenhiniaeth?
15 ¶ Yna Esther a ddywedodd am
atteb Mordecai *fel hyn;*
16 Dos, *a* chasgl yr holl Iuddewon
a gaffer yn Susan, ac ymprydiwch
drosof fi, na fwyttêwch hefyd ac nac
yfwch *dros* [d] dridiau, nos na dydd:
a minnau a'm llangcesau a ymprydiaf
felly: ac felly yr âf i mewn
at y brenhin, yr hwn *beth* nid *yw*
gyfreithlawn: ac [e] o derfydd am
danaf, darfydded.
17 Felly Mordecai a aeth ymaith,
ac a wnaeth yn ol yr hyn oll a orchymynasai
Esther iddo.

[d] Edrych pen. 5. 1.
[e] Edrych Gen. 43. 14.

PENNOD V.

1 *Esther, wrth anturio ar ffafr y brenhin, yn cael estyn atti y deyrn-wïalen aur, ac yn gwahodd y brenhin a Haman i'r wledd.* 6 *A chwedi cael cysur gan y brenhin am y peth yr oedd hi yn ei geisio, yn eu gwahodd hwy drannoeth i wledd arall.* 9 *Haman yn falch o'i godiad, yn ddrwg ganddo fod Mordecai yn ei ddïystyru ef,* 14 *a thrwy gynghor Zeres yn gwneuthur crogbren iddo ef.*

AC [a] ar y trydydd dydd, Esther
a ymwisgodd *mewn* brenhinol
wisgoedd, ac a safodd [b] y'nghynteddd
tŷ y brenhin o'r tu fewn, ar
gyfer tŷ y brenhin: a'r brenhin
oedd yn eistedd ar ei deyrn-gadair
yn y brenhindy gyferbyn â drws
y tŷ.
2 A phan welodd y brenhin Esther
y frenhines yn sefyll yn y cyntedd,
hi a gafodd ffafr yn ei olwg
ef: a'r [c] brenhin a estynodd y deyrnwïalen
aur *oedd* yn ei law ef tu
ag at Esther; ac Esther a nesaodd,
ac a gyffyrddodd â phen y deyrnwïalen.
3 Yna y brenhin a ddywedodd
wrthi, Beth a fynni di, y frenhines
Esther? a pha beth *yw* dy ddeisyfiad?
[d] hyd yn hanner y frenhiniaeth,
ac fe a'i rhoddir i ti.
4 A dywedodd Esther, O rhynga
bodd i'r brenhin, deled y brenhin a
Haman heddyw i'r wledd a wneuthum
iddo.

[a] Edrych pen. 4. 16.
[b] Edrych pen. 6. 4.
[c] pen. 8. 4.
[d] Felly Marc 6. 23.

5 A'r brenhin a ddywedodd, Perwch
i Haman frysio i wneuthur yn
ol gair Esther. Felly y daeth y brenhin
a Haman i'r wledd a wnaethai
Esther.
6 ¶ [e] A'r brenhin a ddywedodd
wrth Esther y'nghyfeddach y gwin,
[f] Beth yr wyt ti yn ei ofyn, ac fe a
roddir i ti? a pheth yr wyt ti yn
ei geisio? *gofyn* hyd yn hanner y
frenhiniaeth, ac fe a'i cwblhêir.
7 Ac Esther a attebodd, ac a ddywedodd,
Fy nymuniad a'm deisyfiad
yw,
8 O chefais ffafr y'ngolwg y brenhin,
ac o rhyglydda bodd i'r brenhin
roddi fy nymuniad, a gwneuthur
fy neisyfiad; deled y brenhin a
Haman i'r wledd a arlwywyf iddynt,
ac y fory y gwnaf yn ol gair y
brenhin.
9 ¶ Yna Haman a aeth allan y
dwthwn hwnnw yn llawen, ac yn
hyfryd ei galon: ond pan welodd
Haman Mordecai ym mhorth
y brenhin, na chyfodasai efe, ac
na syflasai erddo ef, Haman a gyflawnwyd
o ddigllonedd yn erbyn
Mordecai.
10 Er hynny Haman a ymattaliodd;
a phan ddaeth i'w dŷ ei
hun, efe a anfonodd, ac a [2] alwodd
am ei garedigion, a Zeres ei
wraig.
11 A Haman a adroddodd iddynt
ogoniant ei gyfoeth, ac [g] amldra
ei feibion, a'r hyn oll y mawrhasai
y brenhin ef ynddynt, ac fel
y dyrchafasai y *brenhin* ef goruwch
y tywysogion a gweision y
brenhin.
12 A dywedodd Haman hefyd,
Ni wahoddodd Esther y frenhines
neb gyd â'r brenhin i'r wledd a
wnaethai hi, ond myfi; ac y fory
hefyd y'm gwahoddwyd atti hi gyd
â'r brenhin.
13 Ond nid yw hyn oll yn llesâu i
mi, tra fyddwyf fi yn gweled Mordecai
yr Iuddew yn eistedd ym
mhorth y brenhin.
14 ¶ Yna y dywedodd Zeres ei
wraig, a'i holl garedigion wrtho,
Parottôer pren o ddeg cufydd a
deugain o uchder, a'r bore dywed
wrth y brenhin am grogi Mordecai
arno; yna dos gyd â'r brenhin
i'r wledd yn llawen. A da
oedd y peth ger bron Haman, am
hynny efe a barottôdd [h] y *crogbren.*

Cyn CRIST Cylch 510.

[e] pen. 7. 2.
[f] pen. 9. 12.
[2] Heb. *wnaeth i'w garedigion ddyfod.*
[g] pen. 9. 7, &c.
[h] pen. 7. 10.

Cyn CRIST Cylch 510.

PENNOD VI.

1 *Ahasferus wrth ddarllen yn y chronicl am y gwasanaeth da a wnaethai Mordecai iddo, yn gofalu am wneuthur tâl iddo.* 4 *Haman wrth geisio peri crogi Mordecai, mewn anwybod yn rhoi cynghor i beri iddo gael parch,* 12 *yn cwyno mor drwch fuasai, a'r eiddo ei hun yn dangos iddo ei dynged.*

Y NOSON honno cwsg y brenhin a giliodd ymaith; am hynny efe a archodd ddwyn [a] llyfr coffadwriaethau hanesion yr amseroedd; a darllenwyd hwynt ger bron y brenhin.

[a] pen. 2. 23.

2 Yna y cafwyd yn ysgrifenedig yr hyn a fynegasai Mordecai am [2] Bigthana a Theres, dau o ystafellyddion y brenhin, o'r rhai oedd yn cadw y trothwy; *sef* y rhai a geisiasent estyn llaw yn erbyn y brenhin Ahasferus.

[2] Neu, *Bigthan,* pen. 2. 21.

3 A dywedodd y brenhin, Pa anrhydedd neu fawredd a wnaed i Mordecai am hyn? A gweision y brenhin, *sef* ei weinidogion ef, a ddywedasant, Ni wnaed dim erddo ef.

4 ¶ A'r brenhin a ddywedodd, Pwy *sydd* yn y cyntedd? A Haman a ddaethai i [b] gyntedd nesaf allan tŷ y brenhin, i ddywedyd wrth y brenhin am grogi Mordecai ar y pren a barottoisai efe iddo.

[b] Edrych pen. 5. 1.

5 A gweision y brenhin a ddywedasant wrtho, Wele Haman yn sefyll yn y cyntedd. A dywedodd y brenhin, Deled i mewn.

6 A phan ddaeth Haman i mewn, dywedodd y brenhin wrtho, Beth a wneir i'r gwr y mae y brenhin yn ewyllysio ei [3] anrhydeddu? Yna Haman a ddywedodd yn ei galon, I bwy yr ewyllysia y brenhin wneuthur anrhydedd yn fwy nag i mi?

[3] Heb. *anrhydedd.*

7 A Haman a ddywedodd wrth y brenhin, Y gwr y mae y brenhin yn chwennych ei [4] anrhydeddu,

[4] Heb. *anrhydedd.*

8 Dygant y wisg frenhinol *iddo,* yr hon a wisg y brenhin, [c] a'r march y merchyg y brenhin arno, a rhodder y frenhinol goron am ei ben ef:

[c] 1 Bren. 1. 33.

9 A rhodder y wisg, a'r march, yn llaw un o dywysogion ardderchoccaf y brenhin, a gwisgant am y gwr y mae y brenhin yn chwennych ei anrhydeddu, a pharant iddo farchogaeth ar y march trwy heol y ddinas, a chyhoeddant o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gwr y mae y brenhin yn chwennych ei anrhydeddu.

10 Yna y brenhin a ddywedodd wrth Haman, Brysia, cymmer y wisg a'r march, fel y lleferaist, a gwna felly i Mordecai yr Iuddew, yr hwn sydd yn eistedd ym mhorth y brenhin: na âd [5] heb wneuthur ddim o'r hyn oll a leferaist.

[5] Heb. *i ddim gwympo o'r,* &c.

11 Felly Haman a gymmerth y wisg a'r march, ac a wisgodd am Mordecai, ac a wnaeth hefyd iddo farchogaeth trwy heol y ddinas, ac a gyhoeddodd o'i flaen ef, Fel hyn y gwneir i'r gwr y mae y brenhin yn mynnu ei anrhydeddu.

12 ¶ A dychwelodd Mordecai i borth y brenhin. A Haman [d] a frysiodd i'w dŷ yn alarus, [e] wedi gorchuddio ei ben.

[d] 2 Chron. 26. 20. [e] 2 Sam. 15. 30. Jer. 14. 3, 4.

13 A Haman a adroddodd i Zeres ei wraig, ac i'w holl garedigion, yr hyn oll a ddigwyddasai iddo. Yna ei ddoethion, a Zeres ei wraig, a ddywedasant wrtho, Os o had yr Iuddewon *y mae* Mordecai, yr hwn y dechreuaist syrthio o'i flaen, ni orchfygi mo hono, ond gan syrthio y syrthi o'i flaen ef.

14 Tra yr *oeddynt* hwy etto yn ymddiddan âg ef, ystafellyddion y brenhin a ddaethant, ac a gyrchasant Haman ar frys i'r wledd a wnelsai Esther.

PENNOD VII.

1 *Esther wrth wneuthur croesaw i'r brenhin ac i Haman, yn gofyn ei heinioes ei hun a'i phobl,* 5 *yn achwyn ar Haman,* 7 *a'r brenhin yn ei ddig, wrth glywed sôn am y crogbren a wnaethai Haman i Mordecai, yn peri ei grogi ef ar hwnnw.*

FELLY daeth y brenhin a Haman i [2] gyfeddach gyd âg Esther y frenhines.

[2] Heb. *yfed.*

2 A dywedodd y brenhin wrth Esther drachefn yr ail dydd, [a] wrth gyfeddach y gwin, Beth *yw* dy ddymuniad, Esther y frenhines? ac fe a roddir i ti; a pha beth *yw* dy ddeisyfiad? *gofyn* hyd yn hanner y deyrnas, ac fe a'i cwblhêir.

[a] pen. 5. 6.

3 A'r frenhines Esther a attebodd, ac a ddywedodd, O chefais ffafr yn dy olwg di, O frenhin, ac o rhyglydda bodd i'r brenhin, rhodder i mi fy einioes ar fy nymuniad, a'm pobl ar fy neisyfiad.

4 Canys [b] gwerthwyd ni, myfi a'm pobl, i'n [3] dinystrio, i'n lladd, ac i'n difetha: ond pe gwerthasid ni yn gaeth-weision ac yn gaeth-forwynion, mi a dawswn â sôn, er nad yw y gwrthwynebwr yn cystadlu colled y brenhin.

[b] pen. 3. 9. a 4. 7. [3] Neu, *fel y'n dinystrient,* &c.

Cyn CRIST Cylch 510.

5 ¶ Yna y llefarodd y brenhin
Ahasferus, ac y dywedodd wrth Es-
ther y frenhines, Pwy yw hwnnw?
a pha le y mae efe, yr hwn [4]a glyw-
ai ar ei galon wneuthur felly?
6 A dywedodd Esther, Y gwrth-
wynebwr a'r gelyn *yw* yr Haman
ddrygionus hwn. Yna Haman a
ofnodd [5]ger bron y brenhin a'r
frenhines.
7 ¶ A'r brenhin a gyfododd yn ei
ddigllonedd o gyfeddach y gwin, *ac
a aeth* i ardd y palas: a Haman a
safodd i ymbil âg Esther y frenhines
am ei einioes; canys efe a welodd
fod drwg wedi ei barottôi yn ei
erbyn ef oddi wrth y brenhin.
8 Yna y dychwelodd y brenhin o
ardd y palas i dŷ cyfeddach y gwin.
Ac yr oedd Haman wedi syrthio ar
[c]y gwely *yr oedd* Esther arno. Yna
y dywedodd y brenhin, Ai treisio y
frenhines hefyd *y mae efe* yn tŷ gyd
â mi? [6]*Hwy yn gyntaf ag* yr aeth
y gair allan o enau y brenhin, hwy
[d]a orchuddiasant wyneb Haman.
9 A [e]Harbonah, un o'r ystafellydd-
ion, a ddywedodd y'ngŵydd y bren-
hin, Wele hefyd y crogbren a barot-
tôdd Haman i Mordecai, yr hwn a
lefarodd ddaioni am y brenhin, yn
sefyll yn nhŷ Haman, yn ddeg cuf-
ydd a deugain o uchder. Yna y
dywedodd y brenhin, Crogwch ef
ar hwnnw.
10 Felly hwy a grogasant Haman
ar y pren a barasai efe ei ddarparu
i Mordecai. Yna digllonedd y bren-
hin a lonyddodd.

PENNOD VIII.

1 *Cyfodiad Mordecai.* 3 *Esther yn eiriol am alw llythyrau Haman yn eu hol.* 7 *Ahasferus yn rhoi cennad i'r Iuddewon i'w hamddiffyn eu hun.* 15 *Anrhydedd Mordecai, a llawenydd yr Iuddewon.*

Y DYDD hwnnw y rhodd-
odd y brenhin Ahasferus i'r
frenhines Esther dŷ Haman gwrth-
wynebwr yr Iuddewon. A Mordecai
a ddaeth o flaen y brenhin; canys
Esther a fynegasai [a]beth *oedd* efe
iddi hi.
2 A'r brenhin a dynnodd ymaith
[b]y fodrwy a gymmerasai efe oddi
wrth Haman, ac a'i rhoddodd i
Mordecai. Ac Esther a osododd
Mordecai ar dŷ Haman.
3 ¶ Ac Esther a lefarodd drachefn
ger bron y brenhin, ac a syrthiodd
wrth ei draed ef; wylodd hefyd, ac
ymbiliodd âg ef am fwrw ymaith

[4] Heb. *y llanwodd ei galon ef i wneuthur.*
[5] Neu, *y'ngŵydd.*
[c] pen. 1. 6.
[6] *Cyn gyntaf ag,* &c.
[d] Job 9. 24.
[e] pen. 1. 10.
[a] pen. 2. 7.
[b] pen. 3. 10.

ddrygioni Haman yr Agagiad, a'i
fwriad yr hwn a fwriadasai efe yn
erbyn yr Iuddewon.
4 A'r [c]brenhin a estynodd y deyrn-
wïalen aur tu ag at Esther. Yna
Esther a gyfododd, ac a safodd o
flaen y brenhin,
5 Ac a ddywedodd, O bydd bodd-
lawn gan y brenhin, ac o chefais
ffafr o'i flaen ef, ac *od ydyw* y peth
yn iawn ger bron y brenhin, a min-
nau yn gymmeradwy yn ei olwg ef;
ysgrifener am alw yn ol lythyrau
bwriad Haman mab Hammedatha
yr Agagiad, [2]y rhai a ysgrifenodd
efe i ddifetha yr Iuddewon *sydd*
trwy holl daleithiau y brenhin.
6 Canys pa fodd y gallaf edrych
ar y drygfyd a gaiff fy mhobl? a
pha fodd y gallaf edrych ar ddi-
fetha fy nghenedl?
7 ¶ A'r brenhin Ahasferus a ddy-
wedodd wrth Esther y frenhines, ac
wrth Mordecai yr Iuddew, Wele, tŷ
Haman a roddais i Esther, a hwy a'i
crogasant ef ar y pren, am iddo es-
tyn ei law yn erbyn yr Iuddewon.
8 Ysgrifenwch chwithau hefyd
dros yr Iuddewon fel y gweloch yn
dda, yn enw y brenhin, ac inseliwch
â modrwy y brenhin: canys yr ys-
grifen a ysgrifenwyd yn enw y bren-
hin, ac a seliwyd â modrwy y bren-
hin, [d]ni all neb ei dattroi.
9 [e]Yna y galwyd ysgrifenyddion y
brenhin yr amser hwnnw yn y tryd-
ydd mis, hwnnw *yw* y mis Sifan, ar
y trydydd *dydd* ar hugain o hono, ac
ysgrifenwyd, yn ol yr hyn oll a or-
chymynodd Mordecai, at yr Iudd-
ewon, ac at y rhaglawiaid, y pen-
naduriaid hefyd, a thywysogion y
taleithiau, y rhai *oedd* [f]o India hyd
Ethiopia, *sef* cant a saith ar hugain
o daleithiau, [g]i bob talaeth wrth ei
ysgrifen, ac *at* bob pobl yn ol eu
tafodiaith: at yr Iuddewon hefyd
yn ol eu hysgrifen hwynt, ac yn ol
eu tafodiaith.
10 Ac efe a ysgrifenodd yn enw y
brenhin Ahasferus, ac a'*i* seliodd â
modrwy y brenhin; ac a anfonodd
lythyrau gyd â'r rhedegwyr yn
marchogaeth ar feirch, dromedar-
iaid, mulod, *ac* ebolion cesig:
11 *Trwy* y rhai y caniattaodd y
brenhin i'r Iuddewon, y rhai *oedd*
ym mhob dinas, ymgynnull, a sef-
yll am eu heinioes, i ddinystrio, i
ladd, ac i ddifetha holl allu y bobl
a'r dalaeth a osodai arnynt, yn blant

[c] pen. 4. 11. a 5. 2.
[2] Neu, *yr hwn a ysgrifenodd i ddinystrio,* &c.
[d] pen. 1. 19. Dan. 6. 8, 12. 15.
[e] pen. 3. 12.
[f] pen. 1. 1.
[g] pen. 1. 22. a 3. 12.

Cyn CRIST Cylch 510.

ac yn wragedd, ac [h] i ysglyfaethu
eu hyspail hwynt;
12 [i] Mewn un dydd, trwy holl dal-
eithiau y brenhin Ahasferus, *sef* ar
y trydydd *dydd* ar ddeg o'r deu-
ddegfed mis, hwnnw *yw* mis Adar.
13 Testun yr ysgrifen, i roddi
gorchymyn ym mhob talaeth, a [3] gy-
hoeddwyd i bob rhyw bobl; ac ar
fod yr Iuddewon yn barod erbyn y
diwrnod hwnnw i ymddïal ar eu
gelynion.
14 Y rhedegwyr, y rhai oedd yn
marchogaeth y dromedariaid *a'r*
mulod, a aethant ar frys, wedi eu
gyrru trwy air y brenhin; a'r gor-
chymyn a roddasid yn Susan y
brenhinllys.
15 ¶ A Mordecai a aeth allan o
ŵydd y brenhin mewn brenhinol
wisg o rudd-goch, a gwŷn, ac *â*
choron fawr o aur, ac *mewn* dillad
sidan a phorphor; a [k] dinas Susan
a orfoleddodd ac a lawenychodd:
16 I'r Iuddewon yr oedd goleuni,
a llawenydd, a hyfrydwch, ac an-
rhydedd.
17 Ac ym mhob talaeth, ac ym
mhob dinas, lle y daeth gair y bren-
hin a'i orchymyn, *yr oedd* llawen-
ydd a hyfrydwch gan yr Iuddewon,
gwledd *hefyd* a diwrnod daionus: a
llawer o bobl y wlad a aethant yn
Iuddewon; oblegid arswyd yr Iudd-
ewon a syrthiasai arnynt hwy.

h Edrych pen. 9. 10, 15, 16.
i pen. 3. 13, &c. a 9. 1.
3 Heb. *ddatguddiwyd.*
k Edrych pen. 3. 15.

PENNOD IX.

1 *Yr Iuddewon, (trwy fod y llywodraethwyr, rhag ofn Mordecai, yn eu helpio hwynt,) yn lladd eu gelynion, a deng mab Haman.* 11 *Ahasferus, ar ddymuniad Esther, yn caniattâu diwrnod etto i ladd, ac i grogi meibion Haman.* 20 *Gwneuthur dau ddiwrnod y Pwrim yn wyliau.*

Cylch 509.

FELLY [a] yn y deuddegfed mis,
hwnnw *yw* mis Adar, ar y tryd-
ydd dydd ar ddeg o hono, pan nes-
aodd gair y brenhin a'i orchymyn
i'w cwblhâu; yn y dydd y gobeith-
iasai gelynion yr Iuddewon y caent
fuddugoliaethu arnynt, (ond yn y
gwrthwyneb i hynny *y bu,* canys
yr Iuddewon a arglwyddiaethasant
ar eu caseion;)
2 Yr Iuddewon a ymgynnullasant
yn eu dinasoedd, trwy holl daleith-
iau y brenhin Ahasferus, i estyn
llaw yn erbyn y rhai oedd yn ceisio
niwed iddynt: ac ni safodd neb yn
eu hwynebau; canys eu harswyd a
syrthiasai ar yr holl bobloedd.
3 A holl dywysogion y taleithiau,

a pen. 8. 12.

Cyn CRIST Cylch 509.

a'r pendefigion, a'r duciaid, a'r rhai
oedd yn gwneuthur y gwaith *oedd*
eiddo y brenhin, oedd yn cynnorth-
wyo yr Iuddewon: canys arswyd
Mordecai a syrthiasai arnynt hwy.
4 Canys mawr *oedd* Mordecai yn
nhŷ y brenhin, a'i glod ef oedd yn
myned trwy yr holl daleithiau: o
herwydd y gwr hwn Mordecai oedd
yn myned rhagddo, ac yn cynnyddu.
5 Felly yr Iuddewon a darawsant
eu holl elynion â dyrnod y cleddyf, a
lladdedigaeth, a distryw; a gwnaeth-
ant i'w caseion yn ol eu hewyllys
eu hun.
6 Ac yn Susan y brenhinllys, yr
Iuddewon a laddasant ac a ddifeth-
asant bùm cant o wŷr.
7 Parsandatha hefyd, a Dalphon,
ac Aspatha,
8 Poratha hefyd, ac Adalïa, ac
Aridatha,
9 Parmasta hefyd, ac Arisai, Ari-
dai hefyd, a Bajezatha,
10 Deng mab Haman mab Ham-
medatha, gwrthwynebwr yr Iudd-
ewon, a laddasant hwy: [b] ond nid
estynasant eu llaw ar yr anrhaith.
11 ¶ Y dwthwn hwnnw nifer y
lladdedigion yn Susan y brenhindy
a ddaeth ger bron y brenhin.
12 A dywedodd y brenhin wrth
Esther y frenhines, Yr Iuddewon
a laddasant ac a ddifethasant yn
Susan y brenhinllys, bùm cant o
wŷr, a deng mab Haman; yn y
rhan arall o daleithiau y brenhin
beth a wnaethant *hwy?* [c] beth gan
hynny *yw* dy ddymuniad? ac fe
a roddir i ti; a pheth *yw* dy
ddeisyfiad ym mhellach? ac fe a'i
gwneir.
13 Yna y dywedodd Esther, O
rhyglydda bodd i'r brenhin, caniat-
tâer y fory i'r Iuddewon *sydd* yn
Susan wneuthur yn ol y gorchymyn
heddyw: a chrogant ddeng mab
Haman ar y pren.
14 A'r brenhin a ddywedodd am
wneuthur felly, a'r gorchymyn a
roddwyd yn Susan: a hwy a grog-
asant ddeng mab Haman.
15 Felly yr Iuddewon, y rhai *oedd*
yn Susan, a ymgynnullasant ar y
pedwerydd dydd ar ddeg o fis Adar
hefyd, ac a laddasant dri chant o
wŷr yn Susan: [d] ond nid estynasant
eu llaw ar yr yspail.
16 A'r rhan arall o'r Iuddewon, y
rhai *oedd* yn nhaleithiau y brenhin,
a ymgasglasant, ac a safasant am eu

b Edrych pen. 8. 11.
c pen. 5. 6. a 7. 2.
d ad. 10.

Cyn CRIST Cylch 509.

heinioes, ac a gawsant lonyddwch
gan eu gelynion, ac a laddasant
bymtheng mil a thri ugain o'u cas-
eion: ond nid estynasant eu llaw
ar yr anrhaith.
509. 17 Ar y trydydd dydd ar ddeg o
fis Adar *y bu hyn*, ac ar y pedwer-
[2] Heb. *ynddo.* ydd *dydd* ar ddeg [2] o hono y gor-
phwysasant, ac y cynhaliasant ef yn
ddydd gwledd a gorfoledd.
18 Ond yr Iuddewon, y rhai *oedd*
yn Susan, a ymgynnullasant ar y
trydydd *dydd* ar ddeg o hono,
ac ar y pedwerydd *dydd* ar ddeg
o hono; ac ar y pymthegfed o
hono y gorphwysasant, a gwnaeth-
ant ef yn ddydd cyfeddach a lla-
wenydd.
19 Am hynny Iuddewon y pentrefi,
y rhai oedd yn trigo mewn dinas-
oedd heb gaerau, oedd yn cynnal y
pedwerydd dydd ar ddeg o'r mis
[e] Deut. 16. 11, 14. Adar, [e] mewn llawenydd a chyfedd-
[f] Neh. 8. 10, 12. ach, ac yn ddiwrnod daionus, ac [f] i
anfon rhannau i'w gilydd.
20 ¶ A Mordecai a ysgrifenodd y
geiriau hyn, ac a anfonodd lythyrau
at yr holl Iuddewon *oedd* trwy holl
daleithiau y brenhin Ahasferus, yn
agos ac ym mhell,
21 I ordeinio iddynt gadw y ped-
werydd dydd ar ddeg o fis Adar,
a'r pymthegfed dydd o hono, bob
blwyddyn;
22 Megis y dyddiau y cawsai yr
Iuddewon ynddynt lonydd gan eu
gelynion, a'r mis yr hwn a ddy-
chwelasai iddynt o dristwch i lawen-
ydd, ac o alar yn ddydd daionus:
gan eu cynnal hwynt yn ddyddiau
[g] Neh. 8. 11 gwledd a llawenydd, a phawb [g] yn
anfon anrhegion i'w gilydd, a rhodd-
ion i'r rhai anghenus.
23 A'r Iuddewon a gymmerasant
arnynt wneuthur fel y dechreuas-
ent, ac fel yr ysgrifenasai Mordecai
attynt.
24 Canys Haman mab Hamme-
datha yr Agagiad, gwrthwynebwr
yr holl Iuddewon, a arfaethasai yn
erbyn yr Iuddewon, am eu difetha
[h] pen. 3. 7. hwynt; ac [h] efe a fwriasai Pwr,
[3] Heb. *hysigo.* hwnnw *yw* y coelbren, i'w [3] dinystr-
io hwynt, ac i'w difetha:
[i] ad. 13, 14. pen. 7. 5, &c. a 8. 3, &c. 25 A [i] phan ddaeth [4] *Esther* o
[4] Heb. *hi.* flaen y brenhin, efe a archodd trwy
lythyrau, ddychwelyd ei ddrwg-
fwriad ef, yr hwn a fwriadodd efe
yn erbyn yr Iuddewon, ar ei ben
ei hun; a'i grogi ef a'i feibion ar
y pren.
26 Am hynny y galwasant y dydd-
iau hynny Pwrim, ar enw y [5] Pwr: [5] Sef, *coelbren.*
am hynny, o herwydd holl eiriau
[k] y llythyr hwn, ac *o herwydd* y [k] ad. 20.
peth a welsent hwy am y peth hyn,
a'r peth a ddigwyddasai iddynt,
27 Yr Iuddewon a ordeiniasant, ac
a gymmerasant arnynt, ac ar eu had,
ac ar yr holl rai oedd yn un â hwynt,
[6] na phallai bod cynnal y ddau ddydd [6] Heb. *nad elai heibio.*
hynny, yn ol eu hysgrifen hwynt, ac
yn ol eu tymmor, bob blwyddyn:
28 Ac *y byddai* y dyddiau hynny
i'w cofio, ac i'w cynnal trwy bob
cenhedlaeth, a phob teulu, pob tal-
aeth, a phob dinas; *sef* [7] na phallai [7] Heb. *nad elai heibio.*
y dyddiau Pwrim hynny o fysg yr
Iuddewon, ac na ddarfyddai eu
coffadwriaeth hwy o blith eu had.
29 Ac ysgrifenodd Esther y fren-
hines merch Abihail, a Mordecai yr
Iuddew, trwy eu holl rym, i sicrhâu
ail lythyr y Pwrim hwn.
30 Ac efe a anfonodd lythyrau at
yr holl Iuddewon, trwy y cant a'r
saith dalaeth ar hugain o frenhin-
iaeth Ahasferus, *â* geiriau heddwch
a gwirionedd;
31 I sicrhâu y dyddiau Pwrim
hynny yn eu tymhorau, fel yr or-
deiniasai Mordecai yr Iuddew, ac
Esther y frenhines, iddynt hwy, ac
fel yr ordeiniasent hwythau [8] dros- [8] Heb. *dros eu heneidiau.*
tynt eu hun, a thros eu had, eiriau
yr ymprydiau a'u gwaedd.
32 Ac ymadrodd Esther a gadarn-
haodd achosion y *dyddiau* Pwrim
hynny: ac ysgrifenwyd *hyn* mewn
llyfr.

PENNOD X.

1 *Mawredd Ahasferus,* 3 *a chyfodiad Mordecai.*

A'R brenhin Ahasferus a osododd Cylch 495.
dreth ar y wlad, ac *ar* ynys-
oedd y môr.
2 A holl weithredoedd ei rym ef, a'i
gadernid, a hysbysrwydd o fawredd
Mordecai, â'r hwn y mawrhaodd y
brenhin ef, onid *ydynt* hwy yn ys-
grifenedig yn llyfr chronicl bren-
hinoedd Media a Phersia?
3 Canys Mordecai yr Iuddew *oedd*
yn nesaf i'r brenhin Ahasferus, ac
yn fawr gan yr Iuddewon, ac yn
gymmeradwy ym mysg lliaws ei
frodyr; yn ceisio daioni i'w bobl,
ac yn dywedyd *am* heddwch i'w
holl [2] hiliogaeth. [2] *had.*

[2]LLYFR JOB.

[2] Tybir mai *Moses* a ysgrifenodd Lyfr *Job*, tra yr oedd ym mhlith y *Midianiaid.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD I.

1 *Sancteiddrwydd Job, a'i gyfoeth, a'i dduwiol ofal dros ei blant.* 6 *Satan yn ymddangos ger bron Duw; a thrwy enllib yn cael cennad i demtio Job.* 13 *Job yn ei golled am ei olud a'i blant, ac yn ei alar, yn bendithio Duw.*

YR oedd gwr y'ngwlad Us a'i enw [a]Job; ac yr oedd y gwr hwnnw [b]yn berffaith ac yn uniawn, ac yn ofni DUW, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni.

[a] Ezec. 14. 14. Iago 5. 11.
[b] pen. 2. 3.

2 Ac iddo y ganwyd saith o feibion, a thair o ferched.

3 A'i [3]olud oedd saith mil o ddefaid, a thair mil o gamelod, a phùm càn iau o ychain, a phùm cant o asenod, a llawer iawn o [4]wasanaethyddion; ac yr oedd y gwr hwn yn fwyaf o holl feibion y dwyrain.

[3] Neu, *anifeiliaid,* neu, *ddâ.*
[4] Neu, *hwsmonnaeth.*

4 A'i feibion ef a aent ac a wnaent wledd yn eu tai, bob un *ar* ei ddiwrnod; ac a anfonent ac a wahoddent eu tair chwïorydd i fwytta ac i yfed gyd â hwynt.

5 A phan ddeuai dyddiau y wledd oddi amgylch, yna Job a anfonai ac a'u sancteiddiai hwynt, ac a gyfodai yn fore, ac a offrymmai boeth-offrymmau *yn ol* eu rhifedi hwynt oll: canys dywedodd Job, Fy meibion ond odid a bechasant, ac [c]a felldithiasant DDUW yn eu calonnau. Felly y gwnai Job yr holl ddyddiau hynny.

[c] 1 Bren. 21. 10, 13.

6 ¶ A [d]dydd a ddaeth i [e]feibion DUW ddyfod i sefyll ger bron yr ARGLWYDD; [5]a Satan hefyd a ddaeth yn eu [6]plith hwynt.

[d] pen. 2. 1.
[e] 1 Bren. 22. 19. pen. 38. 7.
[5] Heb. *a'r gwrthwynebwr,* 1 Chron. 21. 1. Dat. 12. 9.
[6] Heb. *canol.*

7 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn dyfod? A Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, O [f]dramwy ar hyd y ddaear, ac o ymrodio ynddi.

[f] pen. 2. 2. Matt. 12. 43. 1 Petr 5. 8.

8 A dywedodd yr ARGLWYDD wrth Satan, A [7]ddeliaist ti ar fy ngwas Job, nad *oes* gyffelyb iddo ar y ddaear, yn wr perffaith ac uniawn, yn ofni DUW, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni?

[7] Heb. *roddaist ti dy galon.*

9 Yna Satan a attebodd yr ARGLWYDD, ac a ddywedodd, Ai yn ddïachos y mae Job yn ofni DUW?

10 Oni chaeaist o'i amgylch ef, ac o amgylch ei dŷ, ac ynghylch yr hyn oll *sydd* eiddo oddi amgylch? ti a fendithiaist waith ei ddwylaw ef, a'i [8]ddâ ef a gynnyddodd ar y ddaear.

[8] Neu, *olud,* neu, *anifeiliaid.*

11 [g]Eithr estyn yn awr dy law, a chyffwrdd â'r hyn oll *sydd* ganddo, [9]ac efe a'th fellditbia o flaen dy wyneb.

[g] pen. 2. 5. a 19. 21.
[9] Heb. *oni'th felldithia.*

12 A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrth Satan, Wele yr hyn oll *sydd* eiddo ef yn dy law di; yn unig yn ei erbyn ef ei hun nac estyn dy law. Felly Satan a aeth allan oddi ger bron yr ARGLWYDD.

13 ¶ A dydd a ddaeth, pan *oedd* ei feibion ef a'i ferched yn bwytta ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd hynaf.

14 A daeth cennad at Job, ac a ddywedodd, Yr ychain oedd yn aredig, a'r asenod oedd yn pori ger llaw iddynt;

15 A'r Sabeaid a ruthrasant, ac a'u dygasant ymaith; y llangciau hefyd a darawsant hwy â min y cleddyf, a mi fy hunan yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

16 Tra yr *oedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Tân [2]DUW a syrthiodd o'r nefoedd, ac a losgodd y defaid, a'r gweision, ac a'u hysodd hwynt; ond myfi fy hunan yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

[2] Neu, *mawr.*

17 Tra yr *ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Y Caldeaid a osodasant dair byddin, ac a ruthrasant i'r camelod, ac a'u dygasant ymaith, ac a darawsant y llangciau â min y cleddyf; a minnau fy hun yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

18 Tra yr *ydoedd* hwn yn llefaru, un arall hefyd a ddaeth, ac a ddywedodd, Dy feibion a'th ferched oedd yn bwytta ac yn yfed gwin yn nhŷ eu brawd hynaf:

19 Ac wele, gwynt mawr a ddaeth [3]oddi ar yr anialwch, ac a darawodd wrth bedair congl y tŷ, ac efe a syrthiodd ar y llangciau, a buant feirw; ond myfi fy hun yn unig a ddïengais i fynegi i ti.

[3] Heb. *oddi tros.*

20 Yna y cyfododd Job, ac [h]a rwygodd ei fantell, ac a eilliodd ei ben, ac a syrthiodd i lawr, ac a addolodd;

[h] Gen. 37. 29.

21 Ac a ddywedodd, [i]Noeth y

[i] Preg. 5. 15. 1 Tim. 6. 7.

Cyn CRIST Cylch 1520.

deuthum o groth fy mam, a noeth y
dychwelaf yno. Yr ARGLWYDD a
roddodd, a'r ARGLWYDD a ddygodd
ymaith; bendigedig fyddo enw yr
ARGLWYDD.
22 Yn hyn i gyd ni phechodd Job,
ac ni roddodd [4] yn ynfyd *ddim* yn
erbyn DUW.

[4] Neu, *ynfydrwydd yn erbyn.*

PENNOD II.

1 *Satan yn ymddangos ger bron Duw, ac yn cael cennad etto i demtio Job;* 7 *ac yn ei daro ef â chornwydydd blin.* 9 *Job yn ceryddu ei wraig am geisio ganddo felldithio Duw.* 11 *Ei dri chyfaill yn cyd-ddolurio âg ef mewn distawrwydd.*

A [a] DYDD a ddaeth i feibion
DUW ddyfod i sefyll ger bron
yr ARGLWYDD; a Satan hefyd a
ddaeth yn eu plith hwynt i sefyll
ger bron yr ARGLWYDD.
2 [b] A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, O ba le yr ydwyt ti yn
dyfod? A Satan a attebodd yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, O dram-
wy ar hyd y ddaear, ac o ymrodio
ynddi.
3 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, A ddeliaist ti ar fy
ngwas Job, nad *oes* gyffelyb iddo
ar y ddaear, [c] yn wr perffaith ac
uniawn, yn ofni DUW, ac yn cilio
oddi wrth ddrygioni? ac yn parhâu
yn ei berffeithrwydd, er i ti fy an-
nog i yn ei erbyn ef, [d] i'w [2] ddifa ef
heb achos?
4 A Satan a attebodd yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, Croen
am groen, a'r hyn oll *sydd* gan wr
a ddyry efe am ei einioes.
5 [e] Eithr estyn yn awr dy law,
a chyffwrdd â'i esgyrn ef ac â'i
gnawd, ac efe a'th fellدithia di o
flaen dy wyneb.
6 [f] A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, Wele ef yn dy law di;
[3] etto cadw ei hoedl ef.
7 ¶ Felly Satan a aeth allan oddi
ger bron yr ARGLWYDD, ac a dar-
awodd Job â chornwydydd blin, o
wadn ei droed hyd ei goryn.
8 Ac efe a gymmerth gragen i ym-
grafu â hi; ac [g] a eisteddodd yn y
lludw.
9 ¶ Yna ei wraig a ddywedodd
wrtho, A wyt ti etto yn parhâu yn dy
berffeithrwydd? melldithia DDUW,
a bydd farw.
10 Ond efe a ddywedodd wrthi,
Lleferaist fel y llefarai un o'r ynfyd-
ion: a dderbyniwn ni gan DDUW yr
hyn sydd dda, ac oni dderbyniwn

[a] pen. 1. 6.
[b] pen. 1. 7.
[c] pen. 1. 1, 8.
[d] pen. 9. 17.
[2] Heb. *lyngcu.*
[e] pen. 1. 11.
[f] pen. 1. 12.
[3] Neu, *yn unig.*
[g] pen. 42. 6. Matt. 11. 21.

yr hyn sydd ddrwg? Yn hyn i gyd
ni phechodd Job â'i wefusau.
11 ¶ A phan glybu tri chyfaill Job
yr holl ddrwg yma a ddigwyddasai
iddo ef, hwy a ddaethant bob un o'i
fangre ei hun; Eliphaz y Teman-
iad, a Bildad y Suhiad, a Sophar y
Naamathiad: canys hwy a gyttun-
asent i ddyfod [h] i gyd-ofidio âg ef,
ac i'w gysuro.
12 A phan ddyrchafasant eu llyg-
aid o bell, ac heb ei adnabod ef,
hwy a ddyrchafasant eu llef, ac a
wylasant; rhwygasant hefyd bob un
ei fantell, a [i] thaenasant lwch ar eu
pennau tu a'r nefoedd.
13 Felly hwy a eisteddasant gyd
âg ef ar y ddaear saith niwrnod a
saith noswaith; ac nid oedd *neb*
a ddywedai air wrtho ef: canys
gwelent fyned *ei* ddolur *ef* yn fawr
iawn.

PENNOD III.

1 *Job yn melldithio dydd ei enedigaeth.* 13 *Esmwythder marwolaeth.* 20 *Job yn flin ganddo ei einioes, o achos ei gystudd.*

WEDI hyn Job a agorodd ei
enau, ac a felldithiodd ei
ddydd.
2 A Job a lefarodd, ac a ddywed-
odd,
3 [a] Darfydded am y dydd y'm gan-
wyd ynddo, a'r nos y dywedwyd,
Ynnillwyd gwrryw.
4 Bydded y dydd hwnnw yn dy-
wyllwch, *a* DUW oddi uchod heb
ei ystyried; ac na thywynned llew-
yrch arno.
5 Tywyllwch a [b] chysgod marwol-
aeth a'i halogo, ac arhosed cwmmwl
arno; [2] dued y diwrnod a'i dychryno.
6 Y nos honno, tywyllwch a'i cym-
mero; [3] na chydier hi â dyddiau y
flwyddyn, ac na ddeued i rifedi y
misoedd.
7 Bydded y noswaith honno yn
unig, ac na fydded gorfoledd yn-
ddi.
8 A'r rhai a felldithiant y dydd,
ac sydd barod i gyffroi [4] eu galar,
a'i melldithio hi.
9 A bydded sêr ei chyfddydd hi
yn dywyll: disgwylied am oleuni,
ac na *fydded iddi;* ac na chaffed
weled [5] y wawr ddydd:
10 Am na chauodd ddrysau croth
fy *mam,* ac na chuddiodd ofid oddi
wrth fy llygaid.
11 [c] Paham na bûm farw o'r bru?
na threngais *pan* ddeuthum allan
o'r groth?

Cyn CRIST Cylch 1520.

[h] pen. 42. 11.
[i] Neh. 9. 1. Galar. 2. 10. Ezec. 27. 30.
[a] pen. 10. 18, 19. Jer. 15. 10. a 20. 14.
[b] pen. 16. 16. Ps. 23. 4.
[2] Neu, *dychryn-ant ef fel rhai chwerw eu diwrnod,* Amos 8. 10.
[3] *na lawenyched ym mysg dyddiau,* &c.
[4] Neu, *lefiathan.*
[5] Heb. *amrantau y wawr,* pen. 41. 18.
[c] pen. 10. 18.

Cyn CRIST Cylch 1520.

12 Paham y derbyniodd gliniau fyfi? a phaham *y cefais* fronnau i sugno?

13 O herwydd yn awr mi a gawswn orwedd, a gorphwys, *a* huno: yna *y buasai* llonyddwch i mi,

14 Gyd â brenhinoedd a chynghorwyr y ddaear, y rhai [d] a adeiladasant iddynt eu hunain fannau anghyfannedd;

15 Neu gyd â thywysogion *âg* aur ganddynt, y rhai a lanwasant eu tai âg arian;

16 Neu [e] fel erthyl cuddiedig, ni buaswn ddim; megis plant bychain heb weled goleuni.

17 Yno yr annuwiolion a beidiant â'u cyffro; ac yno y gorphwys y rhai [6] lluddedig.

18 Y rhai a garcharwyd a gânt *yno* lonydd ynghyd; [f] ni chlywant lais y gorthrymmydd.

19 Bychan a mawr *sydd* yno; a'r gwas a ryddhawyd oddi wrth ei feistr.

20 Paham y rhoddir goleuni i'r hwn sydd mewn llafur, a bywyd i'r gofidus ei enaid?

21 Y rhai [g] sydd yn disgwyl am farwolaeth, ac heb ei *chael;* ac yn cloddio am dani yn fwy nag am drysorau cuddiedig?

22 Y rhai a lawenychant mewn hyfrydwch, *ac* a orfoleddant, pan gaffont y bedd?

23 *Paham y rhoddir goleuni* i'r dyn y mae ei ffordd yn guddiedig, [h] ac y cauodd DUW arno?

24 Oblegid o flaen fy mwyd y daw fy uchenaid; a'm rhuadau a dywelltir megis dyfroedd.

25 Canys [7] yr hyn a fawr ofnais a ddaeth arnaf, a'r hyn a arswydais a ddigwyddodd i mi.

26 Ni chefais na llonydd nac esmwythdra, ac ni orphwysais: er hynny daeth cynnwrf.

[d] pen. 15. 28.
[e] Ps. 58. 8.
[6] Heb. *lluddedig o nerth.*
[f] pen. 39. 7.
[g] Dat. 9. 6.
[h] pen. 19. 8. Galar. 3. 7.
[7] Heb. *yr ofn a ofnais.*

PENNOD IV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am na bai ganddo ffydd;* 7 *yn dangos nad ar y cyfiawn, ond ar yr anwir y daw barnedigaethau Duw.* 12 *Ei weledigaeth erchyll ef, i ddarostwng godidowgrwydd y creaduriaid ger bron Duw.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 *Pe* profem ni air wrthyt, a fyddai blin gennyt ti? ond pwy a all attal *ei* ymadroddion?

3 Wele, ti a ddysgaist lawer, ac a gryfheaist ddwylaw wedi llaesu.

4 Dy ymadroddion a godasant i fynu yr hwn oedd yn syrthio; a thi [a] a nerthaist y gliniau oedd [b] yn cammu.

5 Ond yn awr, daeth arnat tithau, ac y mae yn flin gennyt; cyffyrddodd â thi, a chyffroaist.

6 Onid *dyma* dy ofn di, dy hyder, perffeithrwydd dy ffyrdd, a'th obaith?

7 Cofia, attolwg, pwy, *ac* efe yn ddiniwed, a gollwyd? a pha le y torrwyd y rhai uniawn ymaith?

8 Hyd y gwelais i, [c] y rhai a arddant anwiredd, ac a hauant ddrygioni, a'u medant.

9 Gan anadl DUW y difethir hwynt, a chan [d] chwythad ei ffroenau ef y darfyddant.

10 Rhuad y llew, a llais y llew creulawn, a [e] dannedd cenawon y llewod, a dorrwyd.

11 [f] Yr hen lew a fethodd o eisieu ysglyfaeth; a chenawon y llew mawr a wasgarwyd.

12 Ac attaf fi y dygwyd gair yn [2] ddirgel: a'm clust a dderbyniodd ychydig o hono.

13 [g] Ym mhlith meddyliau *yn dyfod* o weledigaethau y nos, pan syrthio trwmgwsg ar ddynion,

14 Ofn [3] a ddaeth arnaf, a dychryn, ac a wnaeth [4] i'm holl esgyrn grynu.

15 Yna yspryd a aeth heibio o flaen fy wyneb; ac a wnaeth i flew fy nghnawd sefyll.

16 Efe a safodd, ac nid adwaenwn ei agwedd ef: drychiolaeth *oedd* o flaen fy llygaid, [5] *bu* distawrwydd, a mi a glywais lef *yn dywedyd,*

17 [h] A fydd dyn marwol yn gyfiawnach na DUW? a fydd gwr yn burach na'i wneuthurwr?

18 Wele, [i] yn ei wasanaethwyr ni roddes ymddiried; [6] ac yn erbyn ei angelion y gosododd ynfydrwydd:

19 Pa faint llai ar y rhai sydd yn trigo mewn [k] tai o glai, y rhai *sydd* a'u sail mewn pridd, y rhai a falurir yn gynt na gwyfyn?

20 [l] O'r bore hyd hwyr y malurir hwynt; difethir hwynt yn dragywydd heb *neb* yn ystyried.

21 [m] Onid aeth y rhagoriaeth oedd ynddynt ymaith? [n] hwy a fyddant feirw, ac nid mewn doethineb.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] Es. 35. 3.
[b] Heb. 12. 12.
[c] Ps. 7. 14. Diar. 22. 8 Hos 10. 13. Gal. 6. 7, 8.
[d] Es. 30. 33. Edrych Exod. 15 8. pen. 1. 19. a 15. 30. Es. 11. 4. 2 Thes. 2. 8.
[e] Ps. 58. 6.
[f] Ps. 34. 10.
[2] Heb. *lladradaidd.*
[g] pen. 33. 15.
[3] Heb. *a gyfarfu â mi.*
[4] Heb. *i liaws fy esgyrn.*
[5] Neu, *mi a glywais lef ddistaw.*
[h] pen. 9. 2.
[i] pen. 15. 15. a 25. 5. 2 Petr 2. 4.
[6] Neu, *nac yn ei angelion, yn y rhai y dododd oleuni.*
[k] 2 Cor. 5. 1.
[l] Ps. 90. 5.
[m] Ps. 39. 11. a 49. 14.
[n] pen. 36. 12.

PENNOD V.

1 *Y niwed a ddaw o eisieu ystyried.* 3 *Aflwydd yw diwedd yr annuwiol.* 6 *Rhaid yw cofio Duw mewn adfyd.* 17 *Dedwydd ddiwedd ceryddon Duw.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

GALW yn awr, od oes *neb* a
ettyb i ti, ac at bwy o'r saint
[2] y troi di?
2 Canys digllondeb a ladd yr
ynfyd, a [3] chenfigen a ladd yr an-
noeth.
3 [a] Mi a welais yr ynfyd yn gwreidd-
io: ac a felldithiais ei drigfa ef yn
ddisymmwth.
4 [b] Ei feibion ef a bellhêir oddi
wrth iachawdwriaeth: dryllir hwynt
hefyd yn y porth, ac nid *oes* gwar-
edydd.
5 Yr hwn y bwytty y newynog ei
gynhauaf, wedi iddo ei gymmeryd
o blith drain; [c] a'r [4] sychedig a
lwngc eu cyfoeth.
6 Er na ddaw [5] cystudd allan o'r
pridd, ac na flagura gofid allan o'r
ddaear:
7 Ond dyn a aned i [6] flinder, fel
[7] yr eheda gwreichionen i fynu.
8 Etto myfi a ymgynghorwn â
DUW: ac ar DDUW y rhoddwn fy
achos:
9 [d] Yr hwn sydd yn gwneuthur
pethau mawrion ac anchwiliadwy;
rhyfeddol [8] heb rifedi:
10 Yr hwn sydd yn rhoddi gwlaw
ar wyneb y ddaear; ac yn danfon
dyfroedd ar wyneb y [9] meusydd:
11 [e] Gan osod rhai isel mewn uchel-
der; fel y dyrchefir y galarus *i* iach-
awdwriaeth.
12 [f] Efe sydd yn diddymmu am-
canion y cyfrwys, fel na allo eu
dwylaw ddwyn dim i ben.
13 [g] Efe sydd yn dal y doethion yn
eu cyfrwysdra: a chynghor y cyn-
dyn a ddiddymmir.
14 [h] Lliw dydd y [2] cyfarfyddant â
thywyllwch, a hwy a balfalant han-
ner dydd megis lliw nos.
15 Yr hwn hefyd a achub y tlawd
rhag y cleddyf, rhag eu safn hwy,
a rhag llaw y cadarn.
16 [i] Felly y mae gobaith i'r tlawd,
ac anwiredd yn cau ei safn.
17 [k] Wele, gwŷn ei fyd y dyn a
geryddo DUW; am hynny na ddï-
ystyra gerydd yr Hollalluog.
18 [l] Canys efe a glwyfa, ac a
rwym: efe a archolla, a'i ddwylaw
ef a iachânt.
19 [m] Mewn chwech o gyfyngderau
efe a'th wared di; ïe, mewn saith
ni chyffwrdd drwg â thi.
20 [n] Mewn newyn efe a'th wared
rhag marwolaeth: ac mewn ryfel
rhag [3] nerth y cleddyf.
21 [o] [4] Rhag ffrewyll tafod y'th
guddir; ac ni ofni rhag dinystr pan
ddelo.
22 Mewn dinystr a newyn y
chwerddi; [p] ac ni ofni rhag bwyst-
filod y ddaear.
23 Canys [q] â cherrig y maes *y byddi*
mewn cynghrair; a bwystfil y maes
hefyd fydd heddychol â thi.
24 A thi a gei wybod [5] *y bydd*
heddwch *yn* dy luest: a thi a ym-
weli â'th drigfa, ac ni [6] phechi.
25 A chei wybod hefyd mai [7] llï-
osog *fydd* dy had, a'th hiliogaeth
megis gwellt y ddaear.
26 Ti a ddeui mewn henaint i'r
bedd, fel y cyfyd ysgafn o ŷd yn ei
amser.
27 Wele hyn, ni a'i chwiliasom,
felly *y mae:* gwrando hynny, a
gwybydd er dy fwyn dy hun.

PENNOD VI.

1 *Job yn dangos nad heb achos y mae yn cwyno:* 8 *yn deisyf cael marw, ac felly yn sicr ganddo y caiff gysur;* 14 *yn argyhoeddi ei gyfeillion o angharedigrwydd.*

A JOB a attebodd ac a ddy-
wedodd,
2 O gan bwyso na phwysid fy
ngofid, ac na chyd-godid fy nhrych-
ineb mewn cloriannau!
3 Canys yn awr trymmach fyddai
[a] na thywod y môr: am hynny y
pallodd geiriau gennyf.
4 [b] O herwydd *y mae* saethau yr
Hollalluog ynof, y rhai y mae eu
gwenwyn yn yfed fy yspryd: [c] dy-
chrynfâau DUW a ymfyddinasant
i'm herbyn.
5 A rua asyn gwŷllt uwch ben
glaswellt? a fref ŷch uwch ben ei
borthiant?
6 A fwyttêir peth diflas heb halen?
a oes flas ar wŷn ŵy?
7 Y pethau a wrthododd fy enaid
eu cyffwrdd, *sydd* megis bwyd gof-
idus i mi.
8 O na ddeuai fy nymuniad! ac
na roddai DUW yr hyn yr ydwyf
yn ei ddisgwyl!
9 Sef rhyngu bodd i DDUW fy
nryllio, a gollwng ei law yn rhydd,
a'm torri ymaith.
10 Yna cysur a fyddai etto i mi,
ïe, mi a ymgaledwn mewn gofid;
nac arbeded, canys ni chelais ym-
adroddion [d] y Sanctaidd.
11 Pa nerth *sydd* i mi i obeithio?
a pha ddiwedd *fydd* i mi, fel yr
estynwn fy hoedl?
12 Ai cryfder cerrig *yw* fy nghryf-
der? a *ydyw* fy nghnawd o bres?

[2] Neu, *yr wynebi.* [3] Neu, *digllonedd.* [a] Ps. 37. 35. [b] Ps. 119. 155. a 127. 5. [c] pen. 18. 9. [4] Neu, *ysglyfaethwr.* [5] Neu, *anwiredd.* [6] Neu, *lafur.* [7] Heb. *y mae plant y farwydos yn ymgodi i hedeg.* [d] pen. 9. 10. a 37. 5. Ps. 40. 5. a 72. 18. a 145. 3. Rhuf. 11. 33. [8] Heb. *nes bod heb rifedi.* [9] Heb. *lleoedd oddi allan*, neu, *heolydd.* [e] 1 Sam. 2. 7. Ps. 113. 7. [f] Neh. 4. 15. Ps. 33. 10. Es. 8. 10. [g] 1 Cor. 3. 19. [h] Deut. 28. 29. Es. 59. 10. Amos 8. 9. [2] Neu, *rhedant i dywyllwch.* [i] Ps. 107. 42. [k] Diar. 3. 11. Heb. 12. 5. Iago 1. 12. Dat. 3. 19. [l] Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Es. 30. 26. Hos. 6. 1. [m] Ps. 91. 3. Diar. 24. 16. [n] Ps. 33. 19. a 37. 19. [3] Heb. *llaw.* [o] Ps. 31. 20. [4] Neu, *Pan ffrewyllio y tafod.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

[p] Es. 11. 9. a 35. 9. a 65. 25. Ezec. 34. 25. [q] Ps. 91. 12. Hos. 2. 18. [5] Neu, *mai heddwch yw dy luest.* [6] Neu, *chyfeiliorni.* [7] Neu, *mawr.* [a] Diar. 27. 3. [b] Ps. 38. 2. [c] Ps. 88. 15, 16. [d] Lef. 19. 2. Es. 57. 15.

Cyn CRIST Cylch 1520.

13 Onid *ydyw* fy nghymmorth
ynof fi? a fwriwyd doethineb yn
llwyr oddi wrthyf?
14 [2]I'r cystuddiol y byddai trugar-
edd oddi wrth ei gyfaill; ond efe a
adawodd ofn yr Hollalluog.
15 Fy mrodyr a'*m* twyllasant meg-
is afon: [e]aethant heibio fel llifeir-
iant afonydd;
16 Y rhai a dduasant gan rew, ac
yr ymguddiodd eira ynddynt:
17 Yr amser y cynhesant, hwy a
dorrir ymaith: [3]pan wresogo *yr hin,*
hwy a ddarfyddant allan o'u lle.
18 Llwybrau eu ffordd hwy a gil-
iant: hwy a ânt yn ddiddym, ac a
gollir.
19 Byddinoedd Tema a edrychas-
ant, minteioedd Seba a ddisgwyl-
iasant am danynt.
20 Hwy a gywilyddiwyd, am idd-
ynt obeithio; hwy a ddaethant hyd
yno, ac a wladeiddiasant.
21 Canys yn awr [4][f]nid ydych chwi
ddim; chwi a welsoch *fy* nhaflu i
lawr, ac a ofnasoch.
22 A ddywedais i, Dygwch i mi?
neu, O'ch golud rhoddwch roddion
drosof fi?
23 Neu, Gwaredwch fi o law y
gelyn? neu, Rhyddhêwch fi o law
y cedyrn?
24 Dysgwch fi, a myfi a dawaf: a
gwnewch i mi ddeall *ym* mha beth
y cam-gymmerais.
25 Mor gryfion ydyw geiriau un-
iondeb! ond pa beth a argyhoedda
argyhoeddiad *un* o honoch chwi?
26 Ai argyhoeddi ymadroddion a
amcenwch chwi â geiriau un dïo-
baith, y rhai *sydd* megis gwynt?
27 Chwi a [5]ruthrwch hefyd am
ben yr amddifad, ac a gloddiwch
bwll i'ch cyfaill.
28 Yn awr gan hynny byddwch
foddlawn; edrychwch arnaf fi; can-
ys *y mae* [6]yn eglur i chwi os dy-
wedaf gelwydd.
29 [g]Dychwelwch, attolwg, na fydd-
ed anwiredd; ïe, trowch etto, *y mae*
fy nghyfiawnder yn hyn.
30 A oes anwiredd yn fy nhafod?
oni ddeall taflod fy ngenau gam flas?

PENNOD VII.

1 *Job yn ei esgusodi ei hun am ddeisyfu ang-
au;* 12 *yn cwyno anesmwythed yw arno,*
17 *ac mor wyliadwrus ydyw Duw.*

ONID *oes* [2][a]amser terfynedig i
ddyn ar y ddaear? *onid yw*
ei ddyddiau ef megis dyddiau gwas
cyflog?

2 Heb. *I'r hwn sydd yn toddi.*
e Jer. 15. 18.
3 Heb. *yn eu gwres y diffoddant.*
4 Neu, *tebyg ydych iddynt.* Heb. *iddo.*
f pen. 13. 4.
5 Heb. *berwch syrthio ar.*
6 Heb. *ger bron eich wyneb chwi.*
g pen. 17. 10.
2 Neu, *milwriaeth.*
a pen. 14. 13, 14. Ps. 39. 4.

2 Megis y dyheua gwas am gys-
god, ac y disgwyl cyflog-ddyn *wobr*
ei waith:
3 Felly y gwnaethpwyd i mi fedd-
iannu [b]misoedd o oferedd, a nos-
weithiau blinion a osodwyd i mi.
4 [c]Pan orweddwyf, y dywedaf, Pa
bryd y codaf, ac [3]yr ymedy y nos?
canys caf ddigon o ymdroi hyd y
cyfddydd.
5 Fy nghnawd a wisgodd bryfed a
thom priddlyd: fy nghroen a agen-
nodd, ac a aeth yn ffiaidd.
6 [d]Fy nyddiau sydd gynt na gwen-
nol gwehydd, ac a ddarfuant heb
obaith.
7 Cofia mai [e]gwynt *yw* fy hoedl:
ni [4]wêl fy llygad ddaioni mwyach.
8 [f]Y llygad a'm gwelodd, ni'm
gwel *mwyach:* dy lygaid *sydd* ar-
naf, ac nid *ydwyf.*
9 *Fel* y derfydd y cwmmwl, ac yr
â ymaith: felly yr [g]hwn sydd yn
disgyn i'r bedd, ni ddaw i fynu
mwyach.
10 Ni ddychwel mwy i'w dŷ: [h]a'i
le nid edwyn ef mwy.
11 Gan hynny ni warafunaf i'm
genau; mi a lefaraf y'nghyfyng-
dra fy yspryd; myfi a gwynaf yn
chwerwder fy enaid.
12 Ai môr *ydwyf,* neu forfil, gan
dy fod yn gosod cadwriaeth arnaf?
13 [i]Pan ddywedwyf, Fy ngwely
a'm cysura, fy ngorweddfa a es-
mwythâ fy nghwynfan;
14 Yna y'm brawychi â breudd-
wydion, ac y'm dychryni â gweled-
igaethau:
15 Am hynny y dewisai fy enaid
ymdagu, *a* marwolaeth yn fwy na'm
[5]hoedl.
16 [k]Ffieiddiais *einioes,* ni fynnwn
fyw byth: [l]paid â mi, canys [m]ofer-
edd *ydyw* fy nyddiau.
17 [n]Pa beth *ydyw* dyn, pan fawrhêit
ef? a phan osodit dy feddwl arno?
18 Ac ymweled âg ef bob bore,
a'i brofi ar bob moment?
19 Pa hyd *y byddi* heb gilio oddi
wrthyf, ac na adewi fi yn llonydd
tra llyngcwyf fy mhoeryn?
20 Myfi a bechais; beth a wnaf i
ti, [o]O geidwad dyn? paham [p]y go-
sodaist fi yn nôd i ti, fel yr ydwyf
yn faich i mi fy hun?
21 A phaham na faddeui fy ngham-
wedd, ac na fwri heibio fy anwir-
edd? canys yn awr yn y llwch y
gorweddaf, a thi a'm ceisi yn fore,
ond ni *byddaf.*

Cyn CRIST Cylch 1520.
b Edrych pen. 29. 2.
c Deut. 28. 67. pen. 17. 12.
3 Heb. *y mesurir yr hwyr?*
d pen. 9. 25. a 16. 22. a 17. 11. Ps. 90. 6. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Es. 38. 12. a 40. 6. Iago 4. 14.
e Ps. 78. 39. a 89. 47.
4 Heb. *ddychwel fy llygad i weled daioni.*
f pen. 20. 9.
g 2 Sam. 12. 23.
h pen. 20. 9. Ps. 103. 16.
i pen. 9. 27.
5 Heb. *hesgyrn.*
k pen. 10. 1.
l pen. 10. 20. a 14. 6. Ps. 39. 13.
m Ps. 62. 9.
n Ps. 8. 4. a 144. 3. Heb. 2. 6.
o Ps. 36. 6.
p pen. 16. 12. Ps. 21. 12. Galar. 3. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD VIII.

1 *Bildad yn dangos gyfiawned ydyw Duw, gan ei fod yn gwneuthur â phawb yn ol ei weithred: 8 yn dangos o'r hen oesoedd gynt, mor sicr yw dinystr y rhagrithiwr: 20 yn bwrw at Job gyfiawned y gwna Duw â phawb.*

YNA Bildad y Suhiad a attebodd ac a ddywedodd,
2 Pa hyd y dywedi di hynny? ac *y bydd* geiriau dy enau *megis* gwynt cryf?
3 [a] A ŵyra DUW farn? neu a ŵyra yr Hollalluog gyfiawnder?
4 Os dy feibion a bechasant yn ei erbyn ef; a bwrw o hono ef hwynt ymaith [2] am eu camwedd;
5 [b] Os tydi a fore-godi at DDUW, ac a weddii ar yr Hollalluog;
6 Os pur ac uniawn *fyddi*, yn wir efe a ddeffry attat ti yr awrhon, ac a wna drigfa dy gyfiawnder yn llwyddiannus.
7 Er bod dy ddechreuad yn fychan, etto dy ddiwedd a gynnydda yn ddirfawr.
8 [c] Oblegid gofyn, attolwg, i'r oes gynt, ac ymbarottoa i chwilio eu hynafiaid hwynt:
9 (Canys [d] *er* doe yr ydym ni, ac ni wyddom *ddim*, o herwydd cysgod *yw* ein dyddiau ni ar y ddaear:)
10 Oni ddysgant hwy di? *ac oni* ddywedant i ti? ac *oni* ddygant ymadroddion allan o'u calon?
11 A gyfyd brwynen heb wlybaniaeth? a dyf hesg heb ddwfr?
12 [e] Tra fyddo hi etto yn wyrddlas heb ei thorri, hi a wywa o flaen pob glaswelltyn.
13 Felly *y mae* llwybrau pawb a'r sydd yn gollwng DUW dros gôf, ac [f] y derfydd am obaith y rhagrithiwr:
14 Yr hwn y torrir ymaith ei obaith; ac *fel* [g] tŷ pryf coppyn *y bydd* ei hyder ef.
15 [h] Efe a bwysa ar ei dŷ, ond ni saif; efe a ymeifl ynddo, ond ni phery.
16 Y mae efe yn îr o flaen yr haul, ac yn ei ardd y daw ei frig allan.
17 Plethir ei wraidd ef ynghylch y pentwr, *ac* efe a wêl le cerrig.
18 Os diwreiddia efe ef allan o'i le, [i] efe a'i gwad ef, *gan ddywedyd,* Ni'th welais.
19 Wele, dyma lawenydd ei ffordd ef: ac o'r ddaear y blagura eraill.
20 Wele, ni wrthyd DUW y perffaith, ac nid ymeifl efe yn llaw y rhai drygionus;

[a] Gen. 18. 25. Deut. 32. 4. 2 Chron. 19. 7. pen. 34. 17. Dan. 9. 14. Rhuf. 3. 5.
[2] Heb. *trwy law eu camwedd.*
[b] pen. 5. 8. a 11. 13. a 22. 23, &c.
[c] Deut. 4. 32. pen. 15. 18.
[d] Gen. 47. 9. 1 Chron. 29. 15. pen. 7. 6. Ps. 39. 5. a 144. 4.
[e] Ps. 129. 6. Jer. 17. 6.
[f] pen. 11. 20. a 18. 14. Ps. 112. 10. Diar. 10. 28.
[g] Es. 59. 5, 6.
[h] pen. 27. 18.
[i] pen. 7. 10. Ps. 37. 36.

21 Oni lanwo efe dy enau di â chwerthin, a'th wefusau â [3] gorfoledd.
22 A gwisgir dy gaseion di â chywilydd, ac ni bydd lluesty yr annuwiol.

PENNOD IX.

1 *Job yn cydnabod gyfiawned yw Duw, ac yn dangos nad gwiw ymryson âg ef.* 22 *Nad wrth ei gystudd y mae barnu gwiriondeb dyn.*

YNA Job a attebodd ac a ddywedodd,
2 Yn wir mi a wn mai felly *y mae:* canys pa fodd [a] y cyfiawnhêir dyn gyd â DUW?
3 Os myn efe ymryson âg ef, ni all atteb iddo *am* un *peth* o fil.
4 [b] *Y mae* efe yn ddoeth o galon, ac yn alluog o nerth: pwy a ymgaledodd yn ei erbyn ef, ac a lwyddodd?
5 Yr hwn sydd yn symmud mynyddoedd, ac heb wybod iddynt: yr hwn sydd yn eu dymchwelyd hwynt yn ei ddigofaint.
6 Yr hwn sydd yn cynhyrfu y ddaear allan o'i lle, fel y cryno ei cholofnau hi.
7 Yr hwn a ddywed wrth yr haul, ac ni chyfyd: ac a selia ar y sêr.
8 [c] Yr hwn yn unig sydd yn taenu y nefoedd, ac yn sathru ar [2] donnau y môr.
9 [d] Yr hwn sydd yn gwneuthur [3] Arcturus, Orïon, a Phleiades, ac ystafelloedd y dehau.
10 [e] Yr hwn sydd yn gwneuthur pethau mawrion anchwiliadwy, a rhyfeddodau aneirif.
11 [f] Wele, efe a â heibio i mi, ac nis gwelaf *ef;* ac efe a â rhagddo, ac ni chanfyddaf ef.
12 [g] Wele, efe a ysglyfaetha, pwy a'i [4] lluddia? pwy a ddywed wrtho, Pa beth yr wyt yn ei wneuthur?
13 Oni thry DUW ei ddigllonedd ymaith, dano ef y crymma cynnorthwywyr [5] balchder.
14 Pa faint llai yr attebaf iddo ef, *ac y* gallaf ddewis fy ngeiriau *i ymresymmu* âg ef?
15 I'r hwn, pe bawn cyfiawn, nid attebwn, *eithr* ymbiliwn â'm barnwr.
16 Pe galwaswn, a phed attebasai efe i mi, ni chredwn y gwrandawai efe fy llefervdd.
17 Canys efe a'm dryllia â chorwynt, ac a amlhâ fy archollion [h] yn ddïachos.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[3] Heb. *bloedd gorfoledd.*
[a] Ps. 143. 2.
[b] pen. 36. 5.
[c] Gen. 1. 6. Ps. 104. 2, 3.
[2] Heb. *uchelderau.*
[d] pen. 38. 31, &c. Amos 5. 8.
[3] Heb. *As, Cesil, a Chimah.*
[e] pen. 5. 9. Ps. 71. 15.
[f] pen. 23. 8, 9.
[g] Es. 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.
[4] Heb. *a'i try yn ol?* pen. 11. 10.
[5] Neu, *nerth.*
[h] pen. 2. 3. a 34. 6.

Cyn CRIST Cylch 1520.

18 Ni ddïoddef efe i mi gymmer-
yd fy anadl: ond efe a'm lleinw â
chwerwder.
19 Os *soniaf* am gadernid, wele
ef yn gadarn: ac os am farn, pwy
a ddadleu drosof fi?
20 Os myfi a ymgyfiawnhâf, fy
ngenau a'm barn yn euog: *os* per-
ffaith *y dywedaf fy mod,* efe a'm
barn yn gildyn.
21 *Pe byddwn* berffaith, *etto* nid
adwaenwn fy enaid: ffiaidd *fyddai*
gennyf fy einioes.
22 Dyma un *peth,* am hynny mi
[i] Preg. 9. 2, 3. a'i dywedais: [i] y mae efe yn difetha
y perffaith a'r annuwiol.
23 Os lladd y ffrewyll yn ddisym-
mwth, efe a chwardd am ben prof-
edigaeth y diniwed.
24 Y ddaear a roddwyd yn llaw
yr annuwiol: efe a fwrw hûg dros
wynebau ei barnwyr hi: onid ê, pa
le *y mae, a* phwy *yw efe?*
[k] pen. 7. 6. 25 [k] A'm dyddiau i sydd gynt na
rhedegwr: ffoant ymaith heb weled
daioni.
26 Aethant heibio megis llongau
[6] Heb. *dymuniad,* neu, *Ebeh.* [6] buain; [l] megis yr eheda eryr at
[l] Hab. 1. 8. ymborth.
[m] pen. 7. 13. 27 [m] Os dywedaf, Gollyngaf fy
nghŵyn dros gôf; mi a adawaf fy
nhrymder, ac a ymgysuraf:
28 Yr wyf yn ofni fy holl ddolur-
iau: gwn na'm berni yn wirion.
29 *Os* euog fyddaf, paham yr ym-
flinaf yn ofer?
[n] Jer. 2. 22. 30 [n] Os ymolchaf mewn dwfr eira,
ac *os* glanhâf fy nwylaw yn lân;
31 Etto ti a'm trochi yn y pwll;
a'm dillad a'm ffieiddiant.
[o] Preg. 6. 10. Es. 45. 9. Jer. 49. 19. Rhuf. 9. 20. 32 Canys [o] nid gwr fel myfi *yw*
efe, fel yr attebwn iddo, *ac* y delem
ynghyd i farn.
[p] ad. 19. 1 Sam. 2. 25. 33 [p] Nid oes rhyngom ni [7] ddyddiwr
[7] Heb. *argyhoeddwr,* neu, *resymmwr.* a all osod ei law arnom ein dau.
[q] pen. 13. 20. a 33. 7. 34 [q] Tynned ymaith ei wïalen oddi
arnaf; ac na ddychryned ei ofn ef
fyfi:
35 Yna y dywedwn, ac nid ofnwn
[8] Heb. *myfi.* ef: ond nid felly [8] y mae gyd â
myfi.

PENNOD X.

1 *Job yn cymmeryd rhyddid i achwyn, ac yn ymliw â Duw o achos ei gystudd,* 18 *yn cwyno ei fod yn fyw, ac yn erfyn cael ychydig esmwythdra cyn ei farw.*

[a] pen. 7. 16. Y MAE [a] fy enaid [2] yn blino ar fy
[2] Neu, *wedi ei dorri ymaith tra fwyf byw.* einioes: arnaf fy hun y gad-
awaf fy nghŵyn; ac yn chwerwder
fy enaid y llefaraf.
2 Dywedaf wrth DDUW, Na farn
fi yn euog; gwna i mi wybod pa-
ham yr ymrysoni â mi.
3 Ai da i ti orthrymmu, fel y dï-
ystyrit [3] waith dy ddwylaw, ac y [3] Heb. *lafur.*
llewyrchit gynghor yr annuwiol?
4 Ai llygaid o gnawd sydd i ti? ai
[b] fel y gwel dyn y gweli di? [b] 1 Sam. 16. 7.
5 *A ydyw* dy ddyddiau di fel
dyddiau dyn? *a ydyw* dy flynydd-
oedd di fel dyddiau gwr,
6 Pan geisi fy anwiredd, a phan
ymofyni am fy mhechod?
7 [4] Ti a wyddost nad ydwyf annuw- [4] Heb. Mae *ar dy wybodaeth di.*
iol; ac nid *oes* a waredo o'th law di.
8 Dy ddwylaw di a'm gweithias-
ant, ac a'm cyd-luniasant o am-
gylch; etto fy nifetha yr wyt.
9 Cofia, attolwg, mai [c] fel clai y [c] Gen. 2. 7. a 3. 19.
gwnaethost fi; ac a ddygi di fi i'r
pridd drachefn?
10 [d] Oni thywelltaist fi fel llaeth; [d] Ps. 139. 14, 15, 16.
ac oni cheulaist fi fel caws?
11 Ti a'm gwisgaist i â chroen, ac
â chnawd; ti a'm [5] diffynnaist i âg [5] Heb. *cauaist.*
esgyrn ac â gïau.
12 Bywyd a thrugaredd a ddar-
peraist i mi, a'th ymgeledd a gadw-
odd fy yspryd.
13 A'r *pethau* hyn a guddiaist ti
yn dy galon: gwn *fod* hyn gyd â
thi.
14 Os pechaf, ti a'm gwyli, ac ni'm
glanhêi oddi wrth fy anwiredd.
15 Os ydwyf annuwiol, gwae fi;
ac [e] *os* cyfiawn ydwyf, *er hynny* ni [e] pen. 9. 20.
chodaf fy mhen: *yr ydwyf* yn
llawn o warthrudd, am hynny gwel
fy nghystudd;
16 Canys cynnyddu y mae: [f] fy [f] Es. 38. 13. Galar. 3. 10.
hela yr ydwyt fel llew creulawn:
er hynny drachefn ti a wnei yn
rhyfedd â mi.
17 Yr wyt ti yn adnewyddu dy
dystion i'm herbyn, ac yn amlhâu
dy ddigofaint wrthyf; cyfnewidiau
a rhyfel *sydd* i'm herbyn.
18 [g] Paham gan hynny y dygaist fi [g] pen. 3. 11.
allan o'r groth? *O na* buaswn farw,
ac na'm gwelsai llygad!
19 Mi a fuaswn megis pe na bu-
aswn, a myfi a ddygasid o'r bru i'r
bedd.
20 [h] Onid ychydig *yw* fy nyddiau? [h] Edrych pen. 7. 16. a 8. 9.
[i] paid *gan hynny,* [k] gâd i'm lonydd, [i] Ps. 39. 13.
fel yr ymgysurwyf ychydig; [k] pen. 7. 16, 19.
21 Cyn myned o honof lle ni
ddychwelwyf, i dir tywyllwch a
chysgod angau;
22 Tir tywyllwch fel y fagddu, *a*
chysgod angau, a heb drefn; *lle y*
mae y goleuni fel y tywyllwch.

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD XI.

1 Sophar yn ceryddu Job am ei gyfiawnhâu ei hun, 5 ac yn dangos mor anchwiliadwy ydyw doethineb Duw. 13 Sicred yw bendith edifeirwch.

A SOPHAR y Naamathiad a attebodd ac a ddywedodd,
2 Oni attebir amlder geiriau? ac
a gyfiawnhêir gwr [2] siaradus?
3 Ai dy [3] gelwyddau a wna i wŷr
dewi? a phan watwarech, oni bydd
a'th waradwyddo?
4 Canys [a] dywedaist, Pur *ydyw* fy
nysgeidiaeth, a glân ydwyf yn dy
olwg di.
5 Ond, O na lefarai DUW, ac *nad*
agorai ei wefusau yn dy erbyn,
6 A mynegi i ti ddirgeledigaethau
doethineb, eu bod yn ddau cymmaint
a'r hyn sydd! Cydnebydd
gan hynny [b] i DDUW ofyn gennyt
lai nag a haeddai dy anwiredd.
7 [c] A elli di wrth chwilio gael gafael
ar DDUW? a elli di gael yr
Hollalluog hyd berffeithrwydd?
8 [4] Cyfuwch a'r nefoedd *ydyw*, beth
a wnei di? dyfnach nag uffern *yw*,
beth a elli di ei wybod?
9 *Mae* ei fesur ef yn hŵy na'r
ddaear, ac yn llettach na'r môr.
10 [d] Os tyrr efe ymaith, ac os
carchara: os casgl ynghyd, pwy
a'i [5] rhwystra ef?
11 Canys [e] efe a edwyn ofer ddynion,
ac a wêl anwiredd; onid ystyria
efe gan hynny?
12 [f] Dyn gwag er hynny a gymmer
arno fod yn ddoeth; er geni dyn
fel llwdn asen wŷllt.
13 [g] Os tydi a barottôi dy galon, ac
[h] a estyni dy ddwylaw atto ef;
14 Od *oes* drygioni yn dy law,
bwrw ef ymaith ym mhell, ac na
ddïoddef i anwiredd drigo yn dy
luestai:
15 Canys yna [i] y codi dy wyneb yn
ddifrychau; ïe, byddi safadwy, ac
nid ofni:
16 Oblegid ti a ollyngi *dy* ofid
dros gôf: fel dyfroedd *y rhai* a
aethant heibio y cofi *ef*.
17 *Dy* oedran hefyd [k] a [6] fydd disgleiriach
na hanner dydd; llewyrchi,
a byddi fel y bore-ddydd.
18 Hyderus fyddi hefyd, o herwydd
bod gobaith: ïe, ti a gloddi,
ac [l] a orweddi mewn dïogelwch.
19 Ti a orweddi hefyd, ac ni *bydd*
a'th ddychryno, a llawer [m] a ymbiliant
â'th wyneb.
20 Ond llygaid yr annuwiolion a
ddiffygiant, metha ganddynt ffoi,
[n] a'u gobaith *fydd fel* ymadawiad
yr enaid.

[2] Heb. *gwefusau.*
[3] Neu, *ddychymmygion.*
[a] pen. 6. 10. a 10. 7.
[b] Ezra 9. 13.
[c] Preg. 3. 11. Rhuf. 11. 33.
[4] Heb. *Uchelderau y nefoedd.*
[d] pen. 9. 12. a 12. 14. Dat. 3. 7.
[5] Neu, *try heibio?* pen. 9. 12.
[e] Ps. 10. 11, 14. a 35. 22.
[f] Ps. 73. 22. a 92. 6. Preg. 3. 18.
[g] pen. 5. 8. a 22. 21.
[h] Ps. 88. 9. a 143. 6.
[i] Edrych Gen. 4. 5, 6. pen. 22. 26.
[k] Ps. 37. 6. a 112. 4. Es. 58. 8.
[6] Heb. *gyfyd uwchlaw.*
[l] Lef. 26. 5, 6. Ps. 3. 5. a 4. 8. Diar. 3. 24.
[m] Ps. 45. 12.
[n] pen. 8. 14. a 18. 14.

PENNOD XII.

1 Job yn ei amddiffyn ei hun yn erbyn ei gyfeillion oedd yn ei geryddu; 7 yn cydnabod fod Duw yn hollalluog.

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,
2 Dïau mai chwychwi *sydd* bobl;
a chyd â chwi y bydd marw doethineb.
3 Eithr [a] *y mae* gennyf fi [2] ddeall fel
chwithau, nid ydwyf fi [3] waeth na
chwithau; [4] a phwy ni ŵyr y fath
bethau a hyn?
4 [b] Yr ydwyf *fel* un a watwarid
gan ei gymmydog, yr hwn a eilw ar
DDUW, ac efe a'i hettyb: [c] gwatwargerdd
yw y cyfiawn perffaith.
5 Lamp ddïystyr ym meddwl y
llwyddiannus, *yw* yr hwn sydd barod
i lithro â'i draed.
6 [d] Llwyddiannus yw lluestai yspeilwyr,
ac y mae dïogelwch i'r rhai
sydd yn cyffroi DUW, y rhai y cyfoethoga
DUW eu dwylaw.
7 Ond gofyn yn awr i'r anifeiliaid,
a hwy a'th ddysgant; ac i ehediaid
yr awyr, a hwy a fynegant i ti.
8 Neu dywed wrth y ddaear, a hi
a'th ddysg; a physgod y môr a hysbysant
i ti.
9 Pwy ni ŵyr yn y rhai hyn oll,
mai llaw yr ARGLWYDD a wnaeth
hyn?
10 [e] Yr hyn *y mae* [5] einioes pob
peth byw yn ei law, ac anadl pob
[6] math ar ddyn.
11 [f] Onid y glust a farna ymadroddion?
[7] a'r genau a archwaetha
ei fwyd?
12 Doethineb *sydd* mewn henuriaid;
a deall mewn hir ddyddiau.
13 [g] Gyd âg ef *y mae* doethineb
a chadernid; cynghor a deall sydd
ganddo.
14 Wele, [h] efe a ddistrywia, ac nid
adeiledir: [i] efe a gau ar wr, ac nid
agorir arno.
15 Wele, efe a attal y dyfroedd,
a hwy a sychant: efe a'u denfyn
hwynt, a hwy a ddadymchwelant
y ddaear.
16 [k] Gyd âg ef *y mae* nerth a
doethineb: efe bïau y twylledig,
a'r twyllodrus.
17 Efe sydd yn gwneuthur i gynghoriaid
fyned yn anrhaith; ac [l] efe
a ynfyda farnwyr.
18 Efe sydd yn dattod rhwym

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] pen. 13. 2.
[2] Heb. *galon.*
[3] Heb. *yn cwympo yn is na, &c.*
[4] Heb. *a chyd â phwy nid yw y fath hyn?*
[b] pen. 16. 10. a 17. 2, 6. a 21. 3. a 30. 1.
[c] Diar. 14. 2.
[d] pen. 21. 7. Ps. 37. 1, 35. a 73. 11, 12. a 92. 7. Jer. 12. 1. Mal. 3. 15.
[e] Num. 16. 22.
[5] Neu, *enaid.*
[6] Heb. *cnawd dyn.*
[f] pen. 34. 3.
[7] Heb. *a thaflod y genau,* pen. 6. 30.
[g] pen. 36. 5.
[h] pen. 11. 10.
[i] Es. 22. 22. Dat. 3. 7.
[k] ad. 13.
[l] 2 Sam. 15. 31. a 17. 14, 23. Es. 19. 12. 1 Cor. 1. 19.

Cyn CRIST Cylch 1520.

brenhinoedd, ac yn rhwymo gwreg-
ys am eu llwynau hwynt.
19 Efe sydd yn gwneuthur i dy-
wysogion fyned yn anrhaith; ac a
blyga y rhai cedyrn.
20 [m]Efe sydd yn dwyn ymaith
[8]ymadrodd y ffyddlawn; ac yn
dwyn synwyr y rhai hen.
21 [n]Efe sydd yn tywallt dïystyr-
wch ar dywysogion; ac yn [9]gwan-
hâu nerth y rhai cryfion.
22 [o]Efe sydd yn datguddio *pethau*
dyfnion allan o dywyllwch; ac yn
dwyn cysgod angau allan i oleuni.
23 [p]Efe sydd yn amlhâu y cenhedl-
oedd, ac yn eu distrywio hwynt:
efe sydd yn ehengi ar y cenhedl-
oedd, ac efe a'u dwg hwynt *i gyf-
yngdra.*
24 Efe sydd yn dwyn calon pen-
naethiaid pobl y ddaear; ac [q]efe a
wna iddynt grwydro mewn anial-
wch heb ffordd.
25 Hwy a balfalant yn y tywyll-
wch heb oleuni; ac efe a wna idd-
ynt hwy gyfeiliorni fel meddwyn.

m pen. 32. 9. Es. 3. 2, 3.
8 Heb. *gwefus y ffyddlawn.*
n Ps. 107. 40. Dan. 2. 21.
9 Heb. *dattod gwregys y cryfion.*
o Dan. 2. 22. Matt. 10. 26. 1 Cor. 4. 5.
p Ps. 107. 38.
q Ps. 107. 4, 40.

PENNOD XIII.

1 *Job yn argyhoeddi ei gyfeillion am eu bod yn dueddol;* 14 *yn dangos ei ymddiried yn Nuw,* 20 *ac yn dymuno cael gwybod ei bechodau, ac amcan Duw wrth ei gystuddio ef.*

WELE, fy llygad a welodd *hyn*
oll; fy nghlust a'i clywodd
ac a'i deallodd.
2 [a]Mi a wn yn gystal a chwithau:
nid ydwyf waeth na chwithau.
3 [b]Yn wir myfi a lefaraf wrth yr
Hollalluog, ac yr ydwyf yn chwen-
nychu ymresymmu â DUW.
4 Ond rhai yn asio celwydd *ydych*
chwi: [c]meddygon diddym *ydych*
chwi oll.
5 O gan dewi na thawech! a [d]*hyn-
ny* a fyddai i chwi yn ddoethineb.
6 Clywch, attolwg, fy rheswm, a
gwrandêwch ar ddadl fy ngwefusau.
7 [e]A ddywedwch chwi anwiredd
dros DDUW? ac a ddywedwch chwi
dwyll er ei fwyn ef?
8 A dderbyniwch chwi ei wyneb
ef? a ymrysonwch chwi dros DDUW?
9 Ai da *fydd hyn* pan chwilio efe
chwi? a dwyllwch chwi ef fel twyllo
dyn?
10 Gan geryddu efe a'ch cerydda
chwi, os derbyniwch wyneb yn
ddirgel.
11 Oni ddychryna ei ardderchowg-
rwydd ef chwi? ac oni syrth ei
arswyd ef arnoch?
12 Cyffelyb i ludw *ydyw* eich
coffadwriaeth chwi; *a'ch* cyrph i
gyrph o glai.
13 Tewch, [2]gadêwch lonydd, fel y
llefarwyf finnau; a deued arnaf yr
hyn *a ddelo.*
14 Paham y [f]cymmeraf fy nghnawd
â'm dannedd? ac [g]y gosodaf fy ein-
ioes yn fy llaw?
15 [h]Pe lladdai efe fi, etto mi a
obeithiaf ynddo ef: er hynny fy
ffyrdd a [3]ddiffynnaf ger ei fron ef.
16 Hefyd efe *fydd* iachawdwr-
iaeth i mi: canys ni ddaw rhag-
rithiwr yn ei ŵydd ef.
17 Gan wrandaw gwrandêwch fy
ymadrodd, ac a fynegwyf, â'ch
clustiau.
18 Wele, yn awr trefnais *fy* achos;
gwn y'm cyfiawnhêir.
19 Pwy ydyw yr *hwn* a ymddadl-
eu â mi? canys yn awr *os* tawaf,
mi a drengaf.
20 [i]Ond dau *beth* na wna i mi:
yna nid ymguddiaf rhagot.
21 Pellhâ dy law oddi arnaf: ac
na ddychryned dy ddychryn fi.
22 Yna galw, a myfi a attebaf:
neu myfi a lefaraf, ac atteb di fi.
23 Pa faint o gamweddau ac o
bechodau *sydd* ynof? pâr i mi
wybod fy nghamwedd a'm pechod.
24 [k]Paham y cuddi dy wyneb, ac
[l]y cymmeri fi yn elyn i ti?
25 [m]A ddrylli di ddeilen ysgwyd-
edig? a ymlidi di soflyn sych?
26 Canys yr wyt ti yn ysgrifenu
pethau chwerwon yn fy erbyn; ac
yn [n]gwneuthur i mi feddiannu
camweddau fy ieuengctid.
27 Ac [o]yr ydwyt ti yn gosod fy
nhraed mewn cyffion, ac yn gwyl-
ied ar fy holl lwybrau; *ac* yn nodi
[4]gwadnau fy nhraed.
28 [5]Ac efe, megis pydrni, a heneidd-
ia, fel dilledyn yr hwn a ysa gwyfyn.

a pen. 12. 3.
b pen. 23. 3. a 31. 35.
c pen. 6. 21. a 16. 2.
d Diar. 17. 28.
e pen. 17. 5. a 32. 21. a 36. 4.

Cyn CRIST Cylch 1520.

2 Heb. *oddi wrthyf.*
f pen. 18. 4.
g 1 Sam. 28. 21. Ps. 119. 109.
h Ps. 23. 4. Diar. 14. 32.
3 Heb. *brofaf,* neu, *argyhoeddaf.*
i pen. 9. 34. a 33. 7.
k Deut. 32. 20. Ps. 13. 1.
l Deut. 32. 42. Ruth 1. 21. pen. 16. 9. a 19. 11. a 33. 10. Galar. 2. 5.
m Es. 42. 3.
n Ps. 25. 7.
o pen. 33. 11.
4 Heb. *gwraidd.*
5 Y *cyfryw un* &c.

PENNOD XIV.

1 *Job yn ymbil â Duw am ei ffafr, o herwydd byrred oes dyn, a sicred marwolaeth.* 7 *Er nas gellir cael einioes, wedi ei cholli unwaith, etto y mae efe yn disgwyl am gael ei newidio.* 16 *Trwy bechod y mae y creadur dan lygredigaeth.*

DYN a aned o wraig *sydd* fyr o
ddyddiau, a [a]llawn o helbul.
2 [b]Fel blodeuyn y daw allan, ac y
torrir ef ymaith; ac efe a gilia fel
cysgod, ac ni saif.
3 A agori di dy lygaid ar y fath yma?
ac a ddygi di fi i farn gyd â thi?
4 [c]Pwy a ddyry *beth* glân allan o
beth aflan? neb.
5 [d]Gan *fod* ei ddyddiau ef wedi

a Preg. 2. 23.
b pen. 8. 9. Ps. 90. 5, 6, 9. a 102. 11. a 103. 15. a 144. 4. Es. 40. 6. Iago 1. 10, 11. a 4. 14. 1 Petr 1. 24.
c Gen. 5. 3. Ps. 51. 5. Ioan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.
d pen. 7. 1.

Cyn CRIST Cylch 1520.

eu rhag-derfynu, rhifedi ei fisoedd
ef gyd â thi, a gosod o honot ei
derfynau, fel nad êl drostynt:
6 [e]Tro oddi wrtho, fel y [2]gor-
phwyso, hyd oni orpheno, [f]fel gwas
cyflog, ei ddiwrnod.
7 Canys y mae gobaith o bren, er
ei dorri, y blagura efe etto, ac na
phaid ei flagur ef *â thyfu.*
8 Er heneiddio ei wreiddyn ef yn
y ddaear, a marweiddio ef foncyff
ef yn y pridd;
9 Efe a flagura oddi wrth arogl
dyfroedd, ac a fwrw ganghennau
fel planhigyn.
10 Ond gwr a fydd marw, ac a
dorrir ymaith; a dyn a drenga, a
pha le *y mae?*
11 *Fel* y mae dyfroedd yn pallu
o'r môr, a'r afon yn myned yn
ddïysbydd, ac yn sychu:
12 Felly gwr a orwedd, ac ni
chyfyd hyd [g]oni *byddo* heb nef-
oedd; ni ddihunant, ac ni ddeffro-
ant o'u cwsg.
13 O na chuddit fi yn y bedd!
na'm cedwit yn ddirgel, nes troi dy
lid ymaith! *na* osodit amser nod-
edig i mi, a'm cofio!
14 Os bydd gwr marw, a fydd
efe byw *drachefn?* disgwyliaf holl
ddyddiau fy milwriaeth, hyd oni
ddelo fy nghyfnewidiad.
15 Gelwi, a myfi a'th attebaf;
chwennychi waith dy ddwylaw.
16 Canys yr awr hon [h]y rhifi fy
nghamrau: onid wyt yn gwylied ar
fy mhechod?
17 Fy nghamwedd [i]a selied mewn
côd; a thi a wnïaist i fynu fy an-
wiredd.
18 Ac yn wir, y mynydd a syrthio
a ddiflanna; a'r graig a symmudir
o'i lle.
19 Dyfroedd a dreuliant y cerrig;
yr wyt yn [3]golchi ymaith y pethau
sydd yn tyfu o bridd y ddaear, ac
yn gwneuthur i obaith dyn golli.
20 Yr wyt yn ei orchfygu ef yn
dragywydd, fel yr elo ymaith: a
chan newidio ei wyneb ef, yr wyt
yn ei ddanfon ef i ffordd.
21 Ei feibion ef a ddaw i anrhyd-
edd, ac [k]nis gwybydd efe: a hwy a
ostyngir, ac ni ŵyr efe oddi wrthynt:
22 Ond ei gnawd arno a ddoluria,
a'i enaid ynddo a alara.

e pen. 7. 16, 19. a 10. 20. Ps. 39. 13.
2 *peidio.*
f pen. 7. 1.
g Ps. 102. 26. Es. 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Act. 3. 21. Rhuf. 8. 20. 2 Petr 3. 7, 10, 11. Dat. 20. 11. a 21. 1.
h pen. 10. 6, 14. a 31. 4. a 34. 21. Ps. 56. 8. a 139. 1, 2, 3. Diar. 5. 21. Jer. 32. 19.
i Deut. 32. 34. Hos. 13. 12.
3 Heb. *llifeirio dros y pethau.*
k Preg. 9. 5. Es. 63. 16.

PENNOD XV.

1 *Eliphaz yn ceryddu Job am ei annuwioldeb yn ei gyfiawnhâu ei hun;* 17 *ac yn profi o bennau yr hen bobl, mor anesmwyth yw yr annuwiol.*

YNA Eliphaz y Temaniad a at-
tebodd ac a ddywedodd,
2 A adrodd *gwr* doeth wybodaeth
o wynt? ac a leinw efe ei fol â'r
dwyrein-wynt?
3 A ymresymma efe â gair ni
fuddia? neu âg ymadroddion *y rhai*
ni wna efe lesâd â hwynt?
4 Yn ddïau ti a [2]dorraist ymaith
ofn: yr ydwyt yn attal [3]gweddi ger
bron DUW.
5 Canys dy enau [4]a draetha dy an-
wiredd; ac yr wyt yn dewis tafod
y cyfrwys.
6 Dy enau di sydd yn dy fwrw yn
euog, ac nid myfi: a'th wefusau
sydd yn tystiolaethu yn dy erbyn.
7 A aned tydi yn gyntaf dyn? a
[a]lunied tydi o flaen y bryniau?
8 [b]A glywaist ti gyfrinach DUW?
ac a atteli di ddoethineb gyd â thi
dy hun?
9 Beth a wyddost ti a'r nas gwydd-
om ni? *beth* a ddealli di, heb fod
hynny hefyd gennym ninnau?
10 [c]*Y mae* yn ein mysg ni y pen-
llwyd, a'r oedrannus hefyd; hŷn o
oedran na'th dad di.
11 Ai bychan gennyt ti ddiddan-
wch DUW? a oes dim dirgel gyd â
thi?
12 Pa beth sydd yn dwyn dy fedd-
wl oddi arnat? ac ar ba beth yr
amneidia dy lygaid,
13 Gan i ti droi dy feddwl yn
erbyn DUW, a gollwng y *fath* eiriau
allan o'th enau?
14 [d]Pa beth *yw* dyn, i fod yn lân?
a'r hwn a aned o wraig, i fod yn
gyfiawn?
15 [e]Wele, ni roddes efe ymddiried
yn ei saint; a'r nefoedd nid ydynt
lân yn ei olwg ef.
16 [f]Pa faint mwy ffiaidd a drew-
edig *ydyw* dyn, [g]yr hwn sydd yn
yfed anwiredd fel dwfr?
17 Dangosaf i ti, gwrando arnaf;
a'r hyn a welais a fynegaf.
18 Yr hyn a fynegodd gwŷr doeth-
ion [h]oddi wrth eu tadau, ac nis cel-
asant:
19 I'r rhai yn unig y rhoddwyd y
ddaear: ac ni ddaeth alltud yn eu
plith hwy.
20 Holl ddyddiau yr annuwiol y
bydd efe yn ymofidio: a rhifedi y
blynyddoedd a guddiwyd oddi wrth
y traws.
21 Trwst [5]ofnadwy *sydd* yn ei
glustiau ef: [i]mewn heddwch y daw
y dinystrydd arno.

Cyn CRIST Cylch 1520.
2 Heb. *ddiddymmaist.*
3 Neu, *ymadrodd.*
4 Heb. *sydd yn dysgu.*
a Ps. 90. 2. Diar. 8. 25.
b Rhuf. 11. 34.
c pen. 32. 6, 7.
d 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. pen. 14. 4. Ps. 14. 3. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8, 10.
e pen. 4. 18. a 25. 5.
f Ps. 14. 3. a 53. 3.
g pen. 34. 7. Diar. 19. 28.
h pen. 8. 8.
5 Heb. *dychryniadau.*
i 1 Thess. 5. 3.

Cyn CRIST Cylch 1520.

22 Ni chred efe y dychwel allan o
dywyllwch: ac y mae y cleddyf yn
gwylied arno.
23 Y mae efe [k]yn crwydro am fara,
pa le *y byddo:* efe a ŵyr fod [l]dydd
tywyllwch yn barod wrth ei law.
24 Cystudd a chyfyngdra a'i braw-
ycha ef; *hwy* a'i gorchfygant, fel
brenhin parod i ryfel.
25 Canys efe a estynodd ei law yn
erbyn DUW; ac yn erbyn yr Holl-
alluog yr ymnerthodd.
26 Efe a red yn y gwddf iddo ef,
trwy dewdwr torrau ei dariannau:
27 Canys efe a dôdd ei wyneb â'i
frasder: ac a wnaeth dyrch *o floneg*
ar ei denewynau.
28 A thrigo y mae mewn dinas-
oedd wedi eu dinystrio, *a* thai ang-
hyfannedd, y rhai sydd barod *i fod*
yn garneddau.
29 Ni chyfoethoga efe, ni phery
ei olud ef chwaith; ac nid estyn
efe eu perffeithrwydd hwy ar y
ddaear.
30 Nid ymedy efe allan o dywyll-
wch, y fflam a wywa ei frig ef; ac
efe a ymedy [m]trwy anadl ei enau ef.
31 *Yr hwn* a dwylled, nac ym-
ddirieded mewn oferedd: canys of-
eredd fydd ei wobr ef.
32 Efe a dorrir ymaith [n]cyn ei
ddydd; a'i gangen ni lasa.
33 Efe a ddihidla ei rawn anadd-
fed fel gwinwydden; ac a fwrw ei
flodeuyn fel olew-wydden.
34 Canys cynnulleidfa rhagrithwyr
fydd unig: a thân a ysa luestai
gwobrwyr.
35 [o]Y maent yn ymddŵyn blinder,
ac yn esgor ar [6]wagedd; a'u bol
sydd yn darpar twyll.

PENNOD XVI.

1 Job yn beio ar ei gyfeillion, eu hannhrugarowgrwydd; 7 yn dangos mor dostur yw ei gyflwr, 17 ac yn amddiffyn ei ddiniweidrwydd.

A JOB a attebodd ac a ddy-
wedodd,
2 Clywais lawer o'r fath hyn: [a]cys-
urwyr [2]gofidus *ydych* chwi oll.
3 Oni *cheir* diwedd ar eiriau [3]ofer?
neu pa beth sydd yn dy gryfhâu di
i atteb?
4 Mi a fedrwn ddywedyd fel
chwithau: pe byddai eich enaid
chwi yn lle fy enaid i, medrwn ben-
tyrru geiriau i'ch erbyn, ac [b]ysgwyd
fy mhen arnoch.
5 Ond mi a'ch cryfhâwn chwi â'm
genau; a symmudiad fy ngwefusau
a esmwythâi *eich gofid.*

6 Os llefaraf fi, nid esmwythâ
fy nolur; ac *os* peidiaf, [4]ai llai fy
ngofid?
7 Ond yn awr efe a'm blinodd i;
anrheithiaist fy holl gynnulleidfa:
8 A chroen-grychaist fi, a hynny
sydd dystiolaeth: a'm culni yn codi
ynof, a dystiolaetha yn fy wyneb.
9 [c]Yn ei ddigllondeb *y'm* rhwyga
yr hwn a'm casâ: efe a ysgyrnyga
ddannedd arnaf; [d]fy ngwrthwyneb-
wr a flaenllymmodd ei lygaid yn fy
erbyn.
10 Hwy a ledasant eu safnau ar-
naf; [e]tarawsant fy nghernau yn ddir-
mygus; ymgasglasant ynghyd yn fy
erbyn.
11 DUW [f]a'm [5]rhoddes i'r anwir;
ac a'm trodd i ddwylaw yr annuw-
iolion.
12 Yr oeddwn yn esmwyth; ond
efe a'm drylliodd, ac a ymaflodd
yn fy ngwddf, ac a'm drylliodd yn
chwilfriw, ac [g]a'm cododd yn nôd
iddo ei hun.
13 Ei saethyddion ef sydd yn fy
amgylchu; y mae efe yn hollti fy
arennau, ac nid ydyw yn arbed;
y mae yn tywallt fy mustl ar y
ddaear.
14 Y mae yn fy rhwygo â rhwyg-
iad ar rwygiad: y mae efe yn rhed-
eg arnaf fel cawr.
15 Gwnïais sachlen ar fy nghroen,
a [h]halogais fy nghorn yn y llwch.
16 Fy wyneb sydd fudr gan wylo,
a chysgod marwolaeth *sydd* ar fy
amrantau:
17 Er nad *oes* gamwedd yn fy
nwylaw; a *bod* fy ngweddi yn bur.
18 O ddaearen, na orchuddia fy
ngwaed, ac [i]na fydded lle i'm
gwaedd.
19 Wele hefyd yn awr fy nhyst
yn y nefoedd; a'm tystiolaeth yn
yr uchelder.
20 Fy nghyfeillion [6]sydd yn fy
ngwawdio: fy llygad a ddiferodd
ddagrau wrth DDUW.
21 [k]*O na* chai un ymddadleu â
DUW dros ddyn, fel mab dyn dros
ei [7]gymmydog!
22 Canys *pan ddêl* [8]ychydig flyn-
yddoedd, yna mi a rodiaf lwybr *ar
hyd yr hwn* ni ddychwelaf.

PENNOD XVII.

1 Job yn appelio oddi wrth ddynion at Dduw. 6 Y gall annhrugaredd dynion wrth y cystuddiol, beri i'r duwiol synnu; ond nas gall beri iddynt ddigaloni. 11 Nad mewn bywyd, ond mewn marwolaeth, y mae ei obaith ef.

k Ps. 59. 15. a 109. 10.
l pen. 18. 12.
m pen. 4. 9.
n pen. 22. 16. Ps. 55. 23.
o Ps. 7. 14. Es. 59. 4. Hos. 10. 13.
6 Neu, *gamwedd.*
a pen. 13. 4.
2 Neu, *trafferthus.*
3 Heb. *gwynt?*
b Ps. 22. 7. a 109. 25. Galar. 2. 15.

Cyn CRIST Cylch 1520.

4 Heb. *pa beth sydd yn myned oddi wrthyf?*
c pen. 10. 16, 17.
d pen. 13. 24.
e Galar. 3. 30. Mic. 5. 1.
f pen. 1. 15, 17.
5 Heb *hargaeodd.*
g pen. 7. 20.
h pen. 30. 19.
i pen. 27. 9. Ps. 66. 18, 19.
6 Heb. *yw fy ngwawdwyr.*
k pen. 31. 35. Preg. 6. 10. Es. 45. 9. Rhuf. 9. 20.
7 Neu, *gyfaill!*
8 Heb. *blynyddoedd rhif.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

FY [2]anadl a lygrwyd, fy nyddiau a ddiffoddwyd, beddau *sydd barod* i mi.

2 Onid *oes* watwarwyr gyd â mi? ac onid yw fy llygad yn [3]aros yn eu chwerwedd hwynt?

3 Dyro i lawr yn awr, dyro i mi feichiau gyd â thi: pwy *ydyw* efe [a]a dery ei law yn fy llaw i?

4 Canys cuddiaist eu calon hwynt oddi wrth ddeall: am hynny ni ddyrchefi di *hwynt.*

5 Yr hwn a ddywed weniaith i'*w* gyfeillion, llygaid ei feibion ef a ballant.

6 Yn ddïau efe a'm gosododd [b]yn ddïareb i'r bobl, ac [4]o'r blaen yr oeddwn megis tympan iddynt.

7 Am hynny [c]y tywyllodd fy llygad gan ddigllonedd, ac *y mae* fy [5]aelodau oll fel cysgod.

8 Y rhai uniawn a synnant am hyn; a'r diniwed a ymgyfyd yn erbyn y rhagrithiwr.

9 Y cyfiawn hefyd a ddeil ei ffordd; a'r glân ei ddwylaw a chwanega gryfder.

10 Ond chwi oll, [d]dychwelwch, a deuwch yn awr: am na chaf fi *wr* doeth yn eich plith chwi.

11 [e]Fy nyddiau a aeth heibio, fy amcanion a dynned ymaith; *sef* [6]meddyliau fy nghalon.

12 Gwnant y nos yn ddydd: [7]byr *yw* y goleuni, o herwydd tywyllwch.

13 Os disgwyliaf, y bedd *sydd* dŷ i mi: mewn tywyllwch y cyweiriais fy ngwely.

14 Gelwais ar y pwll, Tydi *yw* fy nhad: ar y pryf, Fy mam a'm chwaer *wyt.*

15 A pha le yn awr *y mae* fy ngobaith? pwy hefyd a genfydd fy ngobaith?

16 Disgynant i farrau y pwll, pan *fyddo ein* [f]cyd-orphwysfa yn y llwch.

PENNOD XVIII.

1 *Bildad yn beio ar Job, am ei ryfyg a'i anïoddefgarwch.* 5 *Trueni yr annuwiol.*

ABILDAD y Suhiad a attebodd ac a ddywedodd,

2 Pa *bryd* y derfydd eich ymadrodd? ystyriwch, wedi hynny ninnau a lefarwn.

3 Paham y cyfrifed nyni fel anifeiliaid? *ac* yr ydym yn wael yn eich golwg chwi?

4 O [a]yr hwn sydd yn rhwygo ei enaid yn ei ddigllondeb! ai er dy fwyn di y gadewir y ddaear? neu y symmudir y graig allan o'i lle?

[2] Neu, *yspryd a dreuliwyd.* [3] Heb. *llettya.* [a] Diar. 6. 1. a 17. 18. a 22. 26. [b] pen. 30. 9. [4] Neu, *o'u blaen* hwynt. [c] Ps. 6. 7. [5] Neu, *meddyliau.* [d] pen. 6. 29. [e] pen. 7. 6. a 9. 25. [6] Neu, *meddiannau.* [7] Heb. *cyfagos.* [f] pen. 3. 17, 18, 19. [a] pen. 13. 14.

5 Ië, goleuni yr annuwiolion a ddiffoddir, a gwreichionen ei dân ef ni lewyrcha.

6 [2]Goleuni a dywylla yn ei luesty ef; a'i lusern a ddiffydd gyd âg ef.

7 Camrau ei gryfder ef y gyfyngir, a'i gynghor ei hun a'i bwrw ef i lawr.

8 Canys [b]efe a deflir i'r rhwyd erbyn ei draed, ac ar faglau y rhodia efe.

9 Magl a ymeifl yn ei sawdl *ef,* [c]*a*'r gwilliad fydd trech nag ef.

10 Hoenyn a guddied iddo ef yn y ddaear, a magl iddo ar y llwybr.

11 [d]Braw a'i brawycha ef o amgylch, ac a'i [3]gyrr i *gymmeryd* ei draed.

12 Ei gryfder fydd newynllyd, a [e]dinystr *fydd* parod wrth ei ystlys.

13 Efe a ysa [4]gryfder ei groen ef: cyntaf-anedig angau a fwytty ei gryfder ef.

14 [f]Ei hyder ef a dynnir allan o'i luesty: a *hynny* a'i harwain ef at frenhin dychryniadau.

15 Efe a drig yn ei luest ef, am nad eiddo ef *ydyw:* brwmstan a wasgerir ar ei drigfa ef.

16 [g]Ei wraidd a sychant oddi tanodd, a'i frig a dorrir oddi arnodd.

17 [h]Ei goffadwriaeth a gollir o'r ddaear, ac ni bydd enw iddo ar wyneb yr heol.

18 [5]Efe a yrrir allan o oleuni i dywyllwch: efe a ymlidir allan o'r byd.

19 [i]Ni *bydd* iddo fab nac ŵyr ym mysg ei bobl; nac un wedi ei adael yn ei drigfannau ef.

20 Y rhai a ddêl ar *ei* ol, a synna arnynt o herwydd ei ddydd ef; a'r rhai o'r blaen a [6]gawsant fraw.

21 Yn wir, dyma drigleoedd yr anwir; a dyma le *y dyn* nid edwyn DDUW.

PENNOD XIX.

1 *Job yn cwyno greuloned yw ei gyfeillion; ac yn dangos fod ynddo ef ddigon o drueni i borthi eu creulondeb hwy.* 21, 28 *Yn ymbil am dosturi,* 25 *ac yn credu yr adgyfodiad.*

AJOB a attebodd ac a ddywedodd,

2 Pa hyd y cystuddiwch fy enaid? ac y'm drylliwch â geiriau?

3 [a]Dengwaith bellach y'm gwarad-

Cyn CRIST Cylch 1520.

[2] Neu, *Canwyll.* [b] pen. 22. 10. [c] pen. 5. 5. [d] pen. 15. 21. Jer. 6. 25. a 20. 3. a 46. 5. a 49. 29. [3] Heb. *gwasgara.* [e] pen. 15. 23. [4] Heb. *farrau.* [f] pen. 8. 14. a 11. 20. Ps. 112. 10. Diar. 10. 28. [g] pen. 29. 19. Es. 5. 24. Amos 2. 9. Mal. 4. 1. [h] Ps. 109. 13. Diar. 2. 22. a 10. 7. [5] Heb. *Gyrrant ef allan.* [i] Es. 14. 22. Jer. 22. 30. [6] Heb. *ymaflasant mewn braw.* [a] Gen. 31. 7. Lef. 26. 26.

Cyn CRIST Cylch 1520.

wyddasoch; ac nid cywilydd gen-
nych ymgaledu i'm herbyn.
4 Hefyd pe *byddai* wir wneuthur
o honof fi yn amryfus; gyd â mi y
trig fy amryfusedd.
5 Yn wir os ymfawrygwch yn fy
erbyn, a dadleu fy ngwaradwydd
i'm herbyn:
6 Gwybyddwch yn awr mai DUW
a'm dymchwelodd i, ac a'm ham-
gylchodd â'i rwyd.
7 Wele, llefaf rhag trawsder, ond
ni'm hattebir: gwaeddaf, ond nid
oes farn.
8 [b]Efe a gauodd fy ffordd, fel nad
elwyf drosodd; y mae efe yn gosod
tywyllwch ar fy llwybrau.
9 Efe a ddïosgodd fy ngogoniant
oddi am danaf; ac a ddygodd ym-
aith goron fy mhen.
10 Y mae efe yn fy nistrywio oddi
amgylch, ac yr ydwyf yn myned
ymaith: ac efe a symmudodd fy
ngobaith fel pren.
11 Gwnaeth hefyd i'w ddigofaint
gynneu yn fy erbyn; ac [c]a'm cyfrif-
odd iddo fel *un o'i* elynion.
12 Ei dorfoedd sydd yn dyfod
ynghyd, ac [d]yn palmantu eu ffyrdd
yn fy erbyn, ac yn gwersyllu o am-
gylch fy mhabell.
13 [e]Efe a bellhaodd fy mrodyr
oddi wrthyf, a'r rhai oedd yn fy
adnabod hefyd a ymddïeithrasant
oddi wrthyf.
14 Fy nghyfnesaf a ballasant, a'r
rhai oedd o'm cydnabod a'm hang-
hofiasant.
15 Y rhai oedd yn trigo yn fy nhŷ,
a'm morwynion, sydd yn fy nghyfrif
yn ddïeithr: alltud ydwyf yn eu
golwg.
16 Gelwais ar fy ngwasanaethwr,
ac nid attebodd; ymbiliais âg ef
â'm genau.
17 Dïeithr oedd fy anadl i'm gwraig,
er ymbil o honof *â hi er mwyn* fy
mhlant o'm [2]corph.
18 [3]Plant hefyd a'm dïystyrent:
cyfodais, a dywedasant i'm her-
byn.
19 [f]Fy holl gyfrinachwyr sydd yn
fy ffieiddio: a'r rhai a gerais a droi-
sant yn fy erbyn.
20 [g]Fy esgyrn a lynodd wrth fy
nghroen, [4]ac wrth fy nghnawd; ac
â chroen fy nannedd y dïengais.
21 Trugarhêwch wrthyf, trugar-
hêwch wrthyf, fy nghyfeillion; can-
ys [h]llaw DUW a gyffyrddodd â mi.
22 Paham yr ydych chwi yn fy

[b] pen. 3. 23.
[c] pen. 13. 24. Galar. 2. 5.
[d] pen. 30. 12.
[e] Ps. 31. 11. a 38. 11. a 69. 8. a 88. 8, 18.
[2] Heb. *bol.*
[3] Neu, *Yr enwir.*
[f] Ps. 41. 9. a 55. 13, 14, 20.
[g] pen. 30. 30. Ps. 102. 5. Galar. 4. 8.
[4] Neu, *fel wrth,* &c.
[h] pen. 1. 11. Ps. 38. 2.

erlid i fel DUW, heb gael digon ar
fy nghnawd?
23 [5]O nad ysgrifenid fy ngeiriau
yn awr! O na argrephid hwynt
mewn llyfr!
24 O nad ysgrifenid hwynt yn y
graig dros byth â phin o haiarn ac
â phlwm!
25 Canys myfi a wn fod fy Mhryn-
wr yn fyw, ac y saif yn y diwedd
ar y ddaear.
26 Ac [6]*er* ar ol fy nghroen *i bryf-
ed* ddifetha y *corph* hwn, etto [i]caf
weled DUW yn fy nghnawd:
27 Yr hwn a gaf fi i mi fy hun
ei weled, a'm llygaid a'i gwelant,
ac nid [7]arall; *er* i'm harennau ddar-
fod [8]ynof.
28 Eithr chwi a ddylech ddy-
wedyd, Paham yr erlidiwn ef? [9]canys
gwreiddyn y matter a gaed ynof.
29 Ofnwch am danoch rhag y
cleddyf: canys *y mae* digofaint *yn
dwyn* cospedigaethau y cleddyf, fel
y gwybyddoch *fod* barn.

PENNOD XX.

Sophar yn dangos cyflwr a rhan yr annuwiol.

YNA Sophar y Naamathiad a
attebodd ac a ddywedodd,
2 Am hynny y mae fy meddyliau
yn peri i mi atteb: ac am *hyn* y
mae brys [2]arnaf.
3 Yr ydwyf yn clywed cerydd
gwaradwyddus i mi; ac y mae ys-
pryd fy neall yn peri i mi atteb.
4 Oni wyddost ti hyn erioed, er
pan osodwyd dyn ar y ddaear,
5 [a]Mai [3]byr *yw* gorfoledd yr an-
nuwiolion, a llawenydd y rhagrith-
wyr dros funud awr?
6 [b]Pe dyrchafai ei odidowgrwydd
ef i'r nefoedd, a chyrhaeddyd o'i
ben ef hyd y [4]cymmylau;
7 Efe a gollir yn dragywydd fel
ei dom: y rhai a'i gwelsant a ddy-
wedant, Pa le *y mae* efe?
8 Efe a eheda ymaith [c]megis
breuddwyd, ac ni cheir ef: ac efe
a ymlidir fel gweledigaeth nos.
9 [d]Y llygad *a'i* gwelodd, ni *wêl
ef* mwy: a'i le ni chenfydd mwy o
hono.
10 [5]Ei feibion a gais foddloni y
tlodion: a'i ddwylaw [e]a roddant
adref eu golud hwynt.
11 Ei esgyrn sydd yn llawn *o
[f]bechod* ei ieuengctid, yr hwn a
orwedd gyd âg ef yn y pridd.
12 Er bod drygioni yn felus yn
ei enau ef; *er* iddo ei gau dan ei
dafod;

Cyn CRIST Cylch 1520.

[5] Heb. *Pwy a ddyry ysgrifenu fy,* &c.
[6] Neu, *wedi i mi ddeffro, er dinystrio* y corph *hwn, etto o'm cnawd y gwelaf Dduw.*
[i] Ps. 17. 15. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2.
[7] Heb. *dïeithr.*
[8] Heb. *yn fy mynwes.*
[9] Neu, *pa wreiddyn matter a gaed,* &c.
[2] Heb. *ynof.*
[a] Ps. 37. 35, 36.
[3] Heb. *o agos.*
[b] Es. 14. 13, 14. Obad. 3, 4.
[4] Heb. *wybren.*
[c] Ps. 73. 20. a 90. 5.
[d] pen. 7. 8, 10. a 8. 18. Ps. 37. 36. a 103. 16.
[5] Neu, *Y tlodion a orthrymma ei blant.*
[e] ad. 18.
[f] pen. 13. 26. Ps. 25. 7.

Cyn CRIST Cylch 1520.

13 *Er* iddo ei arbed, ac heb ei
adaw; eithr ei attal o fewn taflod
ei enau:
14 Ei fwyd a dry yn ei ymysgar-
oedd: bustl aspiaid *ydyw* o'i fewn ef.
15 Efe a lyngcodd gyfoeth, ac efe
a'i chwyda: DUW a'i tyn allan o'i
fol ef.
16 Efe a sugn wenwyn aspiaid:
tafod gwiber a'i lladd ef.
17 Ni chaiff weled [g]afonydd, ffryd-
iau, *ac* aberoedd o fêl ac ymenyn.
18 Y mae efe [h]yn rhoddi adref
yr hyn a lafuriodd am dano, ac nis
llwngc: [6]yn ol *ei* olud y rhydd adref,
ac heb gael llawenydd *o hono.*
19 Am iddo ddryllio, *a* gadaw y
tlodion; ysglyfaethu tŷ nid adeil-
adodd;
20 [i]Dïau na [7]chaiff lonydd yn
ei fol, na weddill o'r hyn a ddy-
munodd.
21 Ni *bydd* gweddill [8]o'i fwyd ef;
am hynny ni ddisgwyl neb am ei
ddâ ef.
22 Pan gyflawner ei ddigonoldeb,
cyfyng *fydd* arno; llaw pob *dyn*
blin a ddaw arno.
23 *Pan* fyddo efe ar fedr llenwi
ei fol, DUW a ddenfyn arno ang-
erdd ei ddigofaint; ac a'*i* gwlawia
hi arno ef ym mysg ei fwyd.
24 [k]Efe a ffy oddi wrth arfau
haiarn; *a*'r bwa dur a'i trywana ef.
25 Efe a dynnir, ac a ddaw allan
o'r corph, a [l]gloyw-lafn a ddaw allan
o'i fustl ef; [m]dychryn *fydd* arno.
26 Pob tywyllwch *a fydd* cudd-
iedig yn ei ddirgeloedd ef: tân heb
ei chwythu a'i hysa ef: yr hyn a
adawer yn ei luestai ef, a ddrygir.
27 Y nefoedd a ddatguddiant ei
anwiredd ef, a'r ddaear a gyfyd yn
ei erbyn ef.
28 Cynnydd ei dŷ ef a gilia: *ei
ddâ* a lifa ymaith yn nydd ei ddig-
ofaint ef.
29 [n]Dyma ran dyn annuwiol gan
DDUW; [9]a'r etifeddiaeth a osodwyd
iddo gan DDUW.

g Ps. 36. 9.
h ad. 10.
6 Heb. *yn ol golud ei gyfnewid.*
i Preg. 5. 13, 14.
7 Heb. *wybydd.*
8 Neu, *i'w fwyd ef.*
k Es. 24. 18. Jer. 48. 43. Amos 5. 19.
l pen. 16. 13.
m pen. 18. 11.
n pen. 27. 13. a 31. 2.
9 Heb. *ac etifeddiaeth ei ordinhâd ef gan Dduw.*

PENNOD XXI.

1 *Job yn dangos fod iddo achos i ofidio, ïe, ym marn dyn.* 7 *Bod yr annuwiol weithiau yn gymmaint eu llwyddiant, ag y pair iddynt ddïystyru Duw:* 16 *a bod eu dinystr hwy weithiau yn eglur.* 23 *Nad oes ragor rhwng y llwyddiannus a'r truenus yn angau:* 30 *ac mai mewn byd arall y mae barnedigaeth yr annuwiol.*

A JOB a attebodd ac a ddy-
wedodd,
2 Gan wrandaw gwrandêwch fy
ymadrodd; a bydded hyn *yn lle*
eich cysur.
3 Dïoddefwch fi, a minnau a lef-
araf; ac wedi i mi ddywedyd, [a]gwat-
warwch.
4 A minnau, *ydwyf* fi *yn gwneuth-
ur* fy nghŵyn wrth ddyn? ac os
ydwyf, paham [2]na byddai gyfyng
ar fy yspryd?
5 Edrychwch arnaf, a synnwch; a
[b]gosodwch *eich* llaw ar *eich* genau.
6 Minnau pan gofiwyf, a ofnaf; a
dychryn a ymeifl yn fy nghnawd.
7 [c]Paham y mae yr annuwiolion
yn byw, yn heneiddio, ac yn cryf-
hâu *mewn* cyfoeth?
8 Eu had hwy *sydd* safadwy o'u
blaen gyd â hwynt, a'u hiliogaeth
yn eu golwg.
9 Eu tai *sydd mewn* heddwch
allan o ofn; ac nid *ydyw* gwïalen
DUW arnynt hwy.
10 Y mae eu tarw hwynt yn cyf-
lôi, ac ni chyll ei had; ei fuwch
ef a fwrw lo, ac nid erthyla.
11 Danfonant allan eu rhai bych-
ain fel dïadell, a'u bechgyn a neid-
iant.
12 Cymmerant dympan a thelyn,
a llawenychant wrth lais yr organ.
13 [d]Treuliant eu dyddiau mewn
daioni, ac mewn moment y disgyn-
ant i'r bedd.
14 [e]Dywedant hefyd wrth DDUW,
Cilia oddi wrthym; canys nid ydym
yn chwennych gwybod dy ffyrdd.
15 [f]Pa beth *ydyw* yr Hollalluog,
fel y gwasanaethem ef? a pha fudd
fydd i ni os gweddïwn arno?
16 Wele, nid *ydyw* eu daioni hwy
yn eu llaw eu hun: [g]pell yw cyng-
hor yr annuwiol oddi wrthyf fi.
17 Pa sawl gwaith y diffydd [3]can-
wyll yr annuwiolion? ac y daw eu
dinystr arnynt hwy? *Duw* a ran
ofidiau yn ei ddig.
18 [h]Y maent hwy fel sofl o flaen
gwynt, ac fel mân us yr hwn a
[4]gipia y corwynt.
19 DUW a guddia ei anwiredd ef
[i]i'w feibion: efe a dâl iddo, ac efe
a'*i* gwybydd.
20 Ei lygaid a welant ei ddinystr
ef; ac [k]efe a ŷf o ddigofaint yr
Hollalluog.
21 Canys pa wŷnfyd *sydd ganddo*
ef yn ei dŷ ar ei ol, pan hannerer
rhifedi ei fisoedd ef?
22 [l]A ddysg *neb* wybodaeth i
DDUW? gan ei fod yn barnu y rhai
uchel.

Cyn CRIST Cylch 1520.

a pen. 16. 10. a 17. 2.
2 Heb. *na fyrhêid fy yspryd?*
b pen. 29. 9. a 40. 4. Ps. 39. 9.
c pen. 12. 6. Ps. 17. 10. a 73. 3, 12. Jer. 12. 1. Hab. 1. 16.
d pen. 36. 11.
e pen. 22. 17.
f Exod. 5. 2. pen. 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14.
g pen. 22. 18.
3 Neu, *lamp.*
h Ps. 1. 4. a 35. 5. Es. 29. 5. Hos. 13. 3.
4 Heb. *ladratta.*
i Exod. 20. 5.
k Ps. 75. 8. Jer. 25. 15. Dat. 14. 10. a 19. 15.
l Es. 40. 13. a 45. 9. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.

Cyn CRIST Cylch 1520.

23 Y naill sydd yn marw yn [5]ei gyflawn nerth, *ac efe* yn esmwyth ac yn heddychol yn gwbl.

24 Ei [6]fronnau ef sydd yn llawn llaeth, a'i esgyrn yn iraidd gan fêr.

25 A'r llall *sydd* yn marw mewn chwerwder enaid, ac ni fwyttaodd mewn hyfrydwch.

26 Hwy a orweddant ynghyd yn y pridd, a'r pryfed a'u gorchuddia hwynt.

27 Wele, mi a adwaen eich meddyliau, a'r bwriadau yr ydych chwi yn eu dychymmygu ar gam yn fy erbyn.

28 Canys dywedwch, Pa le *y mae* tŷ y pendefig? a pha le *y mae* lluesty anneddau yr annuwiolion?

29 Oni ofynasoch chwi i'r rhai oedd yn myned heibio ar hyd y ffordd? ac onid adwaenoch chwi eu harwyddion hwy,

30 [m]Mai hyd ddydd dinystr yr arbedir y drygionus? yn nydd [7]cynddaredd y dygir hwynt allan.

31 Pwy a fynega ei ffordd ef yn ei wyneb ef? a phwy a dâl iddo fel y gwnaeth?

32 Etto efe a ddygir i'r [8]bedd, ac a [9]erys yn y pentwr.

33 Y mae priddellau y dyffryn yn felus iddo, a phob dyn a dŷn ar ei ol ef, megis *yr aeth* aneirif o'i flaen ef.

34 Pa fodd gan hynny y cysurwch fi âg oferedd, gan fod camwedd yn eich attebion chwi?

5 Neu, *nerth ei berffeithrwydd.*
6 Neu, *gelyrnau.*
m Diar. 16. 4.
7 Heb. *cynddareddau.*
8 Heb. *beddau.*
9 Heb. *wylia.*

PENNOD XXII.

1 *Eliphaz yn dangos nad yw daioni dyn yn gwneuthur dim llês i Dduw: 5 yn cyhuddo Job o amryw bechodau: 21 yn ei gynghori ef i edifarhâu, trwy addewidion o drugaredd.*

YNA Eliphaz y Temaniad a attebodd ac a ddywedodd,

2 [a]A wna gwr lesâd i Dduw, fel y gwna y synhwyrol lesâd iddo ei hun?

3 Ai digrifwch *ydyw* i'r Hollalluog dy fod di yn gyfiawn? neu *ai* elw dy fod yn perffeithio dy ffyrdd?

4 Ai rhag dy ofn y cerydda efe dydi? *neu* yr â efe gyd â thi i farn?

5 Onid *ydyw* dy ddrygioni di yn aml? a'th anwireddau heb derfyn?

6 Canys [b]cymmeraist wystl gan dy frawd yn ddïachos; a dïosgaist ddillad y rhai noethion.

7 Ni roddaist ddwfr i'w yfed i'r lluddedig; a thi a atteliaist fara oddi wrth y newynog.

8 Ond y gwr [2]cadarn, efe bïoedd y ddaear; a'r [3]anrhydeddus a drigai ynddi.

a pen. 35. 7. Ps. 16. 2. Luc 17. 10.
b Exod. 22. 26, 27. Deut. 24. 10, &c.
2 Heb. *braich.*

9 Danfonaist ymaith wragedd gweddwon yn waglaw; a breichiau y rhai amddifaid a dorrwyd.

10 Am hynny *y mae* [c]maglau o'th amgylch, ac ofn disymmwth yn dy ddychrynu di;

11 Neu dywyllwch, *rhag* gweled o honot: a llawer o ddyfroedd a'th orchuddiant.

12 Onid *ydyw* Duw yn uchelder y nefoedd? gwel hefyd [4]uchder y sêr, mor uchel ydynt.

13 A thi a ddywedi, [d]Pa [5]fodd y gŵyr Duw? a farn efe trwy y cwmmwl tywyll?

14 Y tew gymmylau *sydd* loches iddo, ac ni wêl; ac y mae efe yn rhodio ar gylch y nefoedd.

15 A ystyriaist di yr hen ffordd a sathrodd y gwŷr enwir?

16 Y rhai [e]a dorrwyd pan nid *oedd* amser; afon a dywalltwyd ar eu sylfaen hwy.

17 [f]Hwy a ddywedasant wrth Dduw, Cilia oddi wrthym: a pha beth a wna yr Hollalluog iddynt hwy?

18 Etto efe a lanwasai eu tai hwy o ddaioni: ond [g]pell yw cynghor yr annuwiolion oddi wrthyf fi.

19 [h]Y rhai cyfiawn a welant, ac a lawenychant: a'r diniwed a'u gwatwar hwynt.

20 Gan na thorred ymaith ein sylwedd ni, eithr y tân a ysodd eu [6]gweddill hwy.

21 Ymarfer, *attolwg*, âg ef, a [i]bydd heddychlawn: o hyn y daw i ti ddaioni.

22 Cymmer y gyfraith, attolwg, o'i enau ef, a gosod ei eiriau ef yn dy galon.

23 [k]Os dychweli at yr Hollalluog, ti a adeiledir, symmudi anwiredd ym mhell oddi wrth dy luestai.

24 [l]Rhoddi aur i gadw [7]fel pridd, ac *aur* Ophir fel cerrig yr afonydd.

25 A'r Hollalluog fydd yn [8]amddiffyn i ti, a thi a gei [9]amldra o arian.

26 Canys yna yr ymhoffi yn yr Hollalluog, ac [m]a ddyrchefi dy wyneb at Dduw.

27 [n]Ti a weddii arno ef, ac efe a'th wrendy; a thi a deli dy addunedau.

28 *Pan* ragluniech di beth, efe a sicrhêir i ti; a'r goleuni a lewyrcha ar dy ffyrdd.

Cyn CRIST Cylch 1520.

3 Heb. *uchel*, neu, *gymmeradwy ei wyneb.*
c pen. 18. 8, 9, 10. a 19. 6.
4 Heb. *ben.*
d Ps. 10. 11. a 59. 7. a 73. 11. a 94. 7.
5 Neu, *beth a ŵyr Duw?*
e pen. 15. 32. Ps. 55. 23. a 102. 24. Preg. 7. 17.
f pen. 21. 14.
g pen. 21. 16.
h Ps. 107. 42.
6 Neu, *godidowgrwydd.*
i Es. 27. 5.
k pen. 8. 5, 6. a 11. 13.
l 2 Chron. 1. 15.
7 Neu, *ar y pridd.*
8 Neu, *aur.*
9 Heb. *arian cryfder.*
m pen. 11. 15.
n Ps. 50. 14, 15.

Cyn CRIST Cylch 1520.

29 Pan ostynger *hwynt*, yna y dywedi di, *Y mae* goruchafiaeth; ac [o]efe a achub y gostyngedig *ei olwg.*
30 [2]Efe a wareda ynys y diniwed: a thrwy lendid dy ddwylaw y gwaredir hi.

PENNOD XXIII.

1 *Job yn hiraethu am fyned ger bron Duw,* 6 *o hyder ar ei drugaredd ef.* 8 *Y mae Duw, er ei fod yn anweledig, yn dal ar ein ffyrdd ni.* 11 *Gwirionded Job.* 13 *Bod barn Duw yn anghyfnewidiol.*

A JOB a attebodd ac a ddywedodd,
2 *Y mae* fy ymadrodd heddyw yn chwerw: fy [2]nïaledd sydd drymmach na'm huchenaid.
3 [a]O na wyddwn pa le y cawn ef! *fel* y deuwn at ei eisteddfa ef!
4 Trefnwn *fy* matter ger ei fron ef, a llanwn fy ngenau â rhesymmau.
5 Mynnwn wybod *â pha* eiriau y'm hattebai; a deall pa beth a ddywedai efe wrthyf.
6 [b]A ddadleu efe i'm herbyn â helaethrwydd *ei* gadernid? Na *wna;* ond efe a osodai *nerth* ynof.
7 Yno yr uniawn a ymresymmai âg ef: felly mi a ddïangwn byth gan fy marnwr.
8 [c]Wele, ym mlaen yr âf, ond nid *ydyw* efe *yno;* yn ol hefyd, ond ni fedraf ei ganfod ef:
9 Ar y llaw aswy, lle y mae efe yn gweithio, ond ni fedraf *ei* weled *ef:* ar y llaw ddehau y mae yn ymguddio, fel na chaf *ei* weled:
10 Ond efe a edwyn [3]fy ffordd i: [d]wedi iddo fy mhrofi, myfi a ddeuaf allan fel aur.
11 Fy nhroed a ddilynodd ei gerddediad ef: cedwais ei ffordd ef, ac ni ŵyrais.
12 Nid ydwyf chwaith yn cilio oddi wrth orchymyn ei wefusau ef: [4]hoffais eiriau ei enau ef yn fwy na'm [5]*hymborth* angenrheidiol.
13 Ond *y mae* efe yn un, a [e]phwy a'i try ef? [f]a'*r hyn* y mae ei enaid ef yn ei chwennychu, efe a'*i* gwna.
14 Canys efe a gyflawna yr *hyn* a osodwyd i mi: ac *y mae* ganddo lawer o'r fath bethau.
15 Am hynny y dychrynais rhag ei ofn ef: ystyriais, ac ofnais ef.
16 Canys DUW [g]a feddalhaodd fy nghalon, a'r Hollalluog a'm cythryblodd:
17 O herwydd na thorrwyd fi ymaith o flaen y tywyllwch, *ac na* chuddiodd efe y tywyllwch o'm gŵydd.

o Diar. 29. 23. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
2 Neu, *Y diniweid a wareda yr ynys.*
2 Heb. *llaw.*
a pen. 13. 3. a 16. 21.
b Es. 27. 4, 8.
c pen. 9. 11.
3 Heb. *y ffordd sydd gennyf.*
d Ps. 17. 3. a 66. 10.
4 Heb. *cuddiais.*
5 Neu, rhan *osodedig.*
e pen. 9. 12, 13. a 12. 14.
f Ps. 115. 3.
g Ps. 22. 14.

PENNOD XXIV.

1 *Bod anwiredd yn fynych yn dïangc rhag ei gospi;* 17 *a bod barn ddirgel i'r annuwiol.*

PAHAM, gan [a]na chuddiwyd yr amseroedd rhag yr Hollalluog, na welai y rhai sydd yn ei adnabod ef, ei ddyddiau ef?
2 Y mae *rhai* yn symmudo [b]terfynau; yn ysglyfaethu defaid, ac yn [2]ymborthi *arnynt.*
3 Y maent yn gyrru asynod yr amddifad ymaith: maent [c]yn cymmeryd ŷch y wraig weddw ar wystl.
4 Maent yn troi yr anghenog allan o'r ffordd: [d]tlodion y ddaear a ymgyd-lechant.
5 Wele, y maent *fel* asynod gwylltion yn yr anialwch, yn myned allan i'w gwaith, gan geisio ysglyfaeth yn fore: y diffaethwch *sydd yn dwyn* iddynt fwyd, *ac i'w* plant.
6 Medant eu [3]hŷd yn y maes; [4]a gwinllan yr annuwiol a gasglant.
7 Gwnant *i'r* tlawd lettŷa yn noeth heb ddillad, ac heb wisg mewn oerni.
8 Gwlychant gan lifeiriant y mynyddoedd; ac o eisieu diddosrwydd [e]y cofleidiant graig.
9 Tynnant yr amddifad oddi wrth y fron: cymmerant wystl gan y tlawd.
10 Gwnant *iddo* fyned yn noeth heb ddillad; a dygant ddyrneidiau *lloffa* y rhai newynog.
11 *Y rhai* sydd yn gwneuthur olew o fewn eu parwydydd hwynt, *ac* sydd yn sathru *eu* cafnau gwin, ydynt sychedig.
12 Y mae gwŷr yn griddfan o'r ddinas, ac y mae eneidiau y rhai archolledig yn gweiddi; ac nid yw Duw yn rhoi ffolineb *yn eu herbyn.*
13 Y rhai hynny sydd ym mhlith y rhai sydd yn gwrthwynebu goleuni; nid ydynt yn adnabod ei ffyrdd, nac yn aros yn ei lwybrau.
14 [f]Gyd â'r goleuad y cyfyd y lleiddiad, ac y lladd efe y tlawd a'r anghenog; a'r nos y bydd *efe* fel lleidr.
15 [g]A llygad y godinebwr sydd yn gwylied am y cyfnos, [h]gan ddywedyd, Ni chaiff llygad fy ngweled; ac efe a esyd hûg ar ei wyneb.
16 Yn y tywyll y maent yn cloddio trwy dai, *y rhai* a nodasant iddynt eu hunain liw dydd: [i]nid adwaenant hwy oleuni.

Cyn CRIST Cylch 1520.

a Act. 1. 7.
b Deut. 19. 14. a 27. 17. Diar. 22. 28. a 23. 10.
2 Neu, eu *porthi hwynt.*
c pen. 22. 6. Deut. 24. 6, 10, 12, 17.
d Diar. 28. 28.
3 Heb. *cymmysg-ŷd.*
4 Heb. *a'r annuwiol a gasglant y winllan.*
e Galar. 4. 5.
f Ps. 10. 8.
g Diar. 7. 9.
h Ps. 10. 11.
i Ioan 3. 20.

Cyn CRIST Cylch 1520.

17 Canys megis cysgod marwol-
aeth *ydyw* y bore iddynt hwy: dy-
chryn cysgod marwolaeth *yw*, os
edwyn neb *hwynt.*
18 Ysgafn *ydyw* ar wyneb y dyfr-
oedd; melldigedig ydyw eu rhandir
hwy ar y ddaear: ni thry efe ei
wyneb *at* ffordd y gwinllannoedd.
19 Sychder a gwres sydd yn cipio
dyfroedd eira: *felly* y bedd *y rhai*
a bechasant.
20 Y groth a'i gollwng ef dros gôf,
melus fydd gan y pryf ef; ni chofir
ef mwy: ac anwiredd a dorrir fel
pren.
21 Y mae efe yn dryllio yr am-
mhlantadwy, *yr hon* ni phlanta;
ac nid ydyw yn gwneuthur daioni
i'r weddw.
22 Ac y mae efe yn tynnu y rhai
cedyrn wrth ei nerth: y mae efe
yn codi, ac [5] nid oes *neb* dïogel o'i
einioes.
23 Er rhoddi iddo fod mewn dï-
ogelwch, ar yr hyn y mae ei bwys;
etto *y mae* ei lygaid ef ar eu ffyrdd
hwy.
24 Hwynt-hwy a ddyrchafwyd dros
ychydig, ond hwy [6] a ddarfuant, ac a
ostyngwyd; hwy a [7] ddygpwyd ym-
aith fel pawb *eraill*, ac a dorrwyd
ymaith fel pen tywysen.
25 Ac onid *ydyw felly* yn awr,
pwy a'm gwna i yn gelwyddog, ac
a esyd fy ymadrodd yn ddiddym?

[5] Neu, *nid ymddiried i'w einioes ei hun.*
[6] Heb. *nid ydynt.*
[7] Heb. *gauwyd arnynt.*

PENNOD XXV.

Bildad yn dangos na all neb fod yn gyfiawn ger bron Duw.

YNA Bildad y Suhiad a atteb-
odd ac a ddywedodd,
2 Arglwyddiaeth ac ofn *sydd* gyd
âg ef: y mae efe yn gwneuthur
heddwch yn ei uchel-fannau.
3 A oes gyfrif o'i luoedd ef? ac ar
bwy ni chyfyd ei oleuni?
4 [a] Pa fodd y cyfiawnhêir dyn gyd
â DUW? neu pa fodd y bydd yr
hwn a aned o wraig yn lân?
5 Wele, hyd yn nod y lleuad, ac
ni lewyrchâ hi; a'r sêr nid ydynt
bur yn ei olwg ef:
6 Pa faint llai dyn, *yr hwn sydd*
[b] bryf; a mab dyn, *yr hwn sydd*
abwydyn?

[a] pen. 4. 17, &c. a 15. 14, &c. Ps. 130. 3. a 143. 2.
[b] Ps. 22. 6.

PENNOD XXVI.

1 *Job yn ceryddu annhrugarog ysbryd Bildad;* 5 *ac yn cydnabod fod gallu Duw yn anfeidrol, ac yn anchwiliadwy.*

A JOB a attebodd ac a ddy-
wedodd,
2 Pwy a gynnorthwyaist ti? ai y
dinerth? a achubaist ti y braich
sydd heb gadernid?
3 Pa fodd y cynghoraist ti yr an-
noeth? ac y mynegaist yn helaeth
y peth fel y mae?
4 Wrth bwy y mynegaist ymad-
roddion? ac yspryd pwy a ddaeth
allan o honot ti?
5 *Pethau* meirw a lunir oddi tan
y dyfroedd, [2] a'r rhai sydd yn trigo
ynddynt hwy.
6 [a] *Y mae* uffern yn noeth ger ei
fron ef: ac nid oes dô ar ddistryw.
7 [b] Y mae efe yn taenu y gogledd
ar y gwagle: y mae efe yn crogi y
ddaear ar ddiddym.
8 Y mae efe yn rhwymo y dyfroedd
yn ei gymmylau; ac nid ydyw y
cwmmwl yn hollti danynt hwy.
9 Y mae efe yn attal wyneb *ei*
orsedd-faingc: y mae efe yn taenu
ei gwmmwl arni hi.
10 [c] Efe a amgylchodd wyneb y
dyfroedd â therfynau, [3] nes dibennu
goleuni a thywyllwch.
11 Y mae colofnau y nefoedd yn
crynu, ac yn synnu wrth ei gerydd
ef.
12 [d] Efe a ranna y môr â'i nerth;
ac a dery falchder â'i ddoethineb.
13 [e] Efe a addurnodd y nefoedd â'i
Yspryd: ei law ef a luniodd y sarph
dorchog.
14 Wele, dyma rannau ei ffyrdd
ef: ond mor fychan *ydyw* y peth
yr ydym ni yn ei glywed am dano
ef! ond pwy a ddeall daranau ei
gadernid ef?

Cyn CRIST Cylch 1520.

[2] Neu, *gyd a'r rhai,* &c.
[a] Ps. 139. 8, 11. Diar. 15. 11. Heb. 4. 13.
[b] pen. 9. 8. Ps. 104. 2, &c.
[c] pen. 38. 8. Ps. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29. Jer. 5. 22.
[3] Heb. *hyd ddiwedd-iad goleuni gyd â thywyllwch.*
[d] Es. 51. 15. Jer. 31. 35.
[e] Ps. 33. 6.

PENNOD XXVII.

1 *Job yn dangos ei burdeb,* 8 *ac nad oes gobaith i'r rhagrithiwr.* 11 *Y troir bendithion yr enwir yn felldithion.*

A JOB a [2] barablodd eilwaith, ac
a ddywedodd,
2 Y mae DUW yn fyw, [a] *yr hwn*
a ddug ymaith fy marn; a'r Holl-
alluog, *yr hwn* a [3] ofidiodd fy enaid;
3 Tra *fyddo* fy anadl ynof, ac ys-
pryd DUW yn fy ffroenau,
4 Ni ddywed fy ngwefusau an-
wiredd, ac ni thraetha fy nhafod
dwyll.
5 Na atto DUW i mi eich cyf-
iawnhâu chwi: oni threngwyf, [b] ni
symmudaf fy mherffeithrwydd oddi
wrthyf.
6 Yn fy nghyfiawnder y glynais,
ac nis gollyngaf hi: ni waradwydda
fy nghalon *fi* [4] tra fyddwyf byw.
7 Bydded fy ngelyn fel yr annuw-

[2] Heb. *ychwanegodd gymmeryd ei ddammeg.*
[a] pen. 34. 5.
[3] Heb. *chwerwodd.* Ruth 1. 20. 2 Bren. 4. 27.
[b] pen. 2. 9. a 13. 15.
[4] Heb. *er fy nyddiau.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

iol; a'r hwn sydd yn codi yn fy
erbyn, fel yr anwir.
8 [c] Canys pa obaith *sydd* i'r rhag-
rithiwr, er elwa o hono ef, pan
dynno DUW ei enaid ef allan?
9 A [d] wrendy DUW ar ei lef, pan
ddelo cyfyngder arno?
10 A ymlawenycha efe yn yr Holl-
alluog? a eilw efe ar DDUW bob
amser?
11 Myfi a'ch dysgaf chwi trwy law
DUW: ni chelaf yr hyn *sydd* gyd
â'r Hollalluog.
12 Wele, chwychwi oll a'*i* gwel-
soch; a phaham yr ydych chwi felly
yn ofera *mewn* oferedd?
13 [e] Dyma ran dyn annuwiol gyd â
DUW; ac etifeddiaeth y rhai traws,
yr hon a gânt hwy gan yr Hollall-
uog.
14 [f] Os ei feibion ef a amlhêir, *hwy
a amlhêir* i'r cleddyf: a'i hiliogaeth
ef ni ddigonir â bara.
15 Ei weddillion ef a gleddir ym
marwolaeth: [g] a'i wragedd gweddw-
on ni wylant.
16 Er iddo bentyrru arian fel llwch,
a darparu dillad fel clai;
17 Efe a'*i* darpara, ond [h] y cyfiawn
a'*i* gwisg: a'r diniwed a gyfranna
yr arian.
18 Efe a adeiladodd ei dŷ fel gwyf-
yn, ac [i] fel bwth a wna gwyliwr.
19 Y cyfoethog a huna, ac nis cesglir
ef: efe a egyr ei lygaid, ac nid *yw*.
20 [k] Dychryniadau a'i goddiwedd-
ant ef fel dyfroedd: corwynt a'i
lladratta ef liw nos.
21 Y dwyrein-wynt a'i cymmer ef
i ffordd, ac efe a â ymaith; ac a'i
teifl ef fel corwynt allan o'i le.
22 Canys *DUW* a deifl arno ef, ac
nid arbed: gan ffoi, efe a fynnai ffoi
rhag ei law ef.
23 Curant eu dwylaw arno, ac a'i
hyssiant allan o'i le.

PENNOD XXVIII.

1 *Bod gwybodaeth am bethau naturiol.* 12 *Ond mai godidog ddawn Duw yw doethineb.*

DIAU fod gwythen i'r arian; a
lle i'r aur, *lle* y coethant *ef.*
2 Haiarn a dynnir allan o'r pridd;
ac *o*'r garreg y toddir pres.
3 Efe sydd yn gosod terfyn ar
dywyllwch, ac yn chwilio allan bob
perffeithrwydd; *hyd yn nod* meini
tywyllwch a chysgod angau.
4 Y mae yr afon yn torri allan
oddi wrth y trigolion, *y dyfroedd*
a anghofiwyd gan y troed: hwy a

[c] Matt. 16. 26. Luc 12. 20.
[d] pen. 35. 12. Ps. 18. 41. a 109. 7. Diar. 1. 28. a 28. 9. Es. 1. 15. Jer. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Ioan 9. 31. Iago 4. 3.
[e] pen. 20. 29.
[f] Deut. 28. 41. Hos. 9. 13.
[g] Ps. 78. 64.
[h] Diar. 28. 8. Preg. 2. 26.
[i] Es. 1. 8. Galar. 2. 6.
[k] pen. 18. 11.

sychasant ac a aethant ymaith oddi
wrth ddynion.
5 Y ddaearen, o honi y daw bara:
tröwyd megis tân oddi tani.
6 Ei cherrig hi *a fyddant* le i
saphir; a [2] phriddellau aur sydd
iddi.
7 *Y mae* llwybr nid adnabu ader-
yn, ac ni chanfu llygad barcud:
8 Yr hwn ni sathrodd cenawon
llew; nid aeth hen lew trwyddo.
9 Y mae efe yn estyn ei law at y
gallestr: y mae efe yn dymchwelyd
mynyddoedd o'r gwraidd.
10 Y mae efe yn peri i afonydd
dorri trwy y creigiau; ac y mae ei
lygad ef yn gweled pob peth gwerth-
fawr.
11 Y mae efe yn rhwymo yr afon-
ydd rhag [3] llifo, ac yn dwyn *peth*
dirgel allan i oleuni.
12 [a] Ond pa le y ceir doethineb? a
pha le *y mae* trigle deall?
13 Ni ŵyr dyn beth a dâl hi; ac
ni cheir hi yn nhir y rhai byw.
14 [b] Y mae y dyfnder yn dywedyd,
Nid *ydyw* hi ynof fi: ac y mae y
môr yn dywedyd, Nid *ydyw hi* gyd
â myfi.
15 [c4] Ni cheir hi er aur pur; ac
ni ellir pwyso ei gwerth hi o arian.
16 Ni chyffelybir hi i'r aur o
Ophir; nac i'r onix gwerthfawr,
nac i'r saphir.
17 Nid aur a grisial a'i cystadla
hi: na llestr o aur [5] dilin *fydd* gyd-
werth iddi.
18 Ni chofir y [6] cwrel, na'r [7] gabis:
canys *gwell yw* caffaeliad doethineb
na gemmau.
19 Ni ellir cyffelybu y topaz o
Ethiopia iddi hi: ni chyd-brisir hi
âg aur pur.
20 [d] Gan hynny o ba le y daw doeth-
ineb? a pha le *y mae* mangre deall?
21 Canys hi a guddied oddi wrth
lygaid pob dyn byw; a hi a gudd-
iwyd oddi wrth ehediaid y nefoedd.
22 [e] Colledigaeth a marwolaeth
sydd yn dywedyd, Ni a glywsom
â'n clustiau sôn am dani hi.
23 DUW sydd yn deall ei ffordd
hi; ac efe a edwyn ei lle hi.
24 Canys y mae efe yn edrych ar
eithafoedd y ddaear, *ac* yn gweled
dan yr holl nefoedd;
25 [f] I wneuthur pwys i'r gwynt; ac
efe a bwysa y dyfroedd wrth fesur.
26 Pan wnaeth efe ddeddf i'r
gwlaw, a ffordd i fellt y taranau:
27 Yna efe a'i gwelodd hi, ac a'i

Cyn CRIST Cylch 1520.

[2] Neu, *mwn aur.*
[3] Heb. *wylo.*
[a] ad. 20. Preg. 7. 24.
[b] ad. 22. Rhuf. 11. 33, 34.
[c] Diar. 3. 13, 14. a 8. 11, 19. a 16. 16.
[4] Heb. *Ni roir aur pur am dani.*
[5] Neu, *dilyfn.*
[6] Neu, *Ramoth.*
[7] Neu, *maen gwerthfawr.*
[d] ad. 12.
[e] ad. 14.
[f] Ps. 135. 7.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[8] mynegodd hi; efe a'i parottôdd hi,
a hefyd efe a'i chwiliodd hi allan.
28 Ac wrth ddyn efe a ddywedodd,
Wele, [g] ofn yr Arglwydd, hynny *yd-*
yw doethineb; a chilio oddi wrth
ddrwg, *sydd* ddeall.

PENNOD XXIX.

Job yn cwyno iddo ei hun, o herwydd ei lwydd-iant a'i anrhydedd o'r blaen.

YNA Job a [2] barablodd drachefn,
ac a ddywedodd,
2 O na bawn i fel *yn* [a] y misoedd
o'r blaen, fel *yn* y dyddiau *pan*
gadwai DUW fi;
3 Pan wnai efe i'w [3] oleuni lewyrchu
ar fy mhen, wrth oleuni yr hwn y
rhodiwn *trwy* dywyllwch;
4 Pan oeddwn yn nyddiau fy ieu-
engctid, a dirgelwch DUW ar fy
mhabell;
5 Pan *oedd* yr Hollalluog etto gyd
â mi, *a'*m plant o'm hamgylch;
6 Pan [b] olchwn fy nghamrau âg
ymenyn, a *phan* dywalltai y [c] graig
[4] i mi afonydd o olew;
7 Pan awn i allan i'r porth trwy
y dref; *pan* barottôwn fy eisteddfa
yn yr heol!
8 Llangciau a'm gwelent, ac a ym-
guddient; a henuriaid a gyfodent,
ac a safent i fynu.
9 Tywysogion a attalient eu hym-
adroddion, ac a osodent *eu* llaw ar
eu genau.
10 [5] Pendefigion a dawent â sôn, a'u
tafod a lynai wrth daflod eu genau.
11 Pan *y'm* clywai clust, hi a'm
bendithiai; a phan *y'm* gwelai llyg-
ad, efe a dystiolaethai gyd â mi:
12 Am fy mod [d] yn gwaredu y tlawd
a fyddai yn gweiddi, a'r amddifad,
a'r *hwn* ni *byddai* gynnorthwywr
iddo.
13 Bendith yr hwn oedd ar ddarfod
am dano a ddeuai arnaf; a gwnawn
i galon y wraig weddw lawenychu.
14 [e] Gwisgwn gyfiawnder, a hithau
a wisgai am danaf fi: a'm barn
fyddai fel mantell a choron.
15 Llygaid oeddwn i'r dall; a
thraed *oeddwn* i'r cloff.
16 Tad *oeddwn* i'r anghenog; [f] a'r
cŵyn ni wyddwn a chwiliwn allan.
17 Drylliwn hefyd [g] gilddannedd
yr anghyfiawn, ac a [6] dynnwn yr
ysglyfaeth allan o'i ddannedd ef.
18 Yna y dywedwn, Byddaf farw
yn fy nyth; a byddaf mor aml *fy*
nyddiau a'r tywod.
19 [h] Fy ngwreiddyn *oedd* yn [7] ym-

[8] Neu, *rhifodd.*
[g] Deut. 4. 6. Ps. 111. 10. Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.
[2] Heb. *ychwanegodd gymmeryd ei ddammeg.*
[a] Edrych pen. 7. 3.
[3] Neu, *lamp,* Ps. 18. 28.
[b] Edrych Deut. 32. 13. a 33. 24. pen. 20. 17.
[c] Ps. 81. 16. Heb. *gyd â myfi.*
[5] Heb. *Llais y pendefigion a guddiwyd.*
[d] Ps. 72. 12. Diar. 21. 13. a 24. 11.
[e] Deut. 24. 13. Ps. 132. 9. Es. 59. 17. a 61. 10. Eph. 6. 14, &c. 1 Thess. 5. 8.
[f] Diar. 29. 7.
[g] Diar. 30. 14.
[6] Heb. *fwriwn.*
[h] pen. 18. 16.
[7] Heb. *agored.*

daenu [i] wrth y dyfroedd; a'r gwlith
a arhosodd ar hyd nos ar fy mrig.
20 Fy ngogoniant *oedd* [8] îr ynof fi;
[k] a'm bwa a [9] adnewyddai yn fy llaw.
21 Hwy a wrandawent arnaf, ac
a ddisgwylient; distawent wrth fy
nghynghor.
22 Ar ol fy ymadrodd ni ddywed-
ent hwy eilwaith; a'm hymadrodd
a ddiferai arnynt hwy.
23 A hwy a ddisgwylient am dan-
af fel am y gwlaw; ac a ledent eu
genau fel *am* [1] y diweddar-wlaw.
24 *Os* chwarddwn arnynt hwy, ni
chredent; ac ni wnaent hwy i lew-
yrch fy wyneb syrthio.
25 Dewiswn eu ffordd hwynt, eis-
teddwn yn bennaf, a thrigwn fel
brenhin mewn llu, megis yr hwn a
gysura rai galarus.

PENNOD XXX.

1 *Troi anrhydedd Job yn ddygn ddïystyrwch:* 15 *a'i hawddfyd yn adfyd.*

OND yn awr *y rhai sydd* [2] ieuang-
ach na mi sydd yn fy ngwat-
war, y rhai y dïystyraswn eu tadau
i'w gosod gyd â chwn fy nefaid.
2 I ba beth *y gwasanaethai* cryf-
dwr eu dwylaw hwynt i mi? dar-
fuasai am [3] henaint ynddynt hwy.
3 Gan angen a newyn, unig *oedd-*
ynt: yn ffoi i'r anialwch [4] gynt, yn
ddiffaeth ac yn wŷllt:
4 Y rhai a dorrent yr hoccys mewn
brysglwyni, a gwraidd meryw yn
fwyd iddynt.
5 Hwy a yrrid ymaith o fysg *dyn-*
ion, (gwaeddent ar eu hol hwy, fel
ar ol lleidr;)
6 I drigo mewn holltau [5] afonydd,
mewn tyllau y ddaear, ac *yn* y
creigiau.
7 Hwy a ruent ym mhlith perthi:
hwy a ymgasglent dan ddanadl.
8 Meibion yr ynfyd, a meibion
rhai anenwog *oeddynt:* gwaelach
na'r ddaear oeddynt.
9 [a] Ac yn awr eu cân hwy ydwyf
fi, a myfi sydd yn destun iddynt.
10 Y maent yn fy ffieiddio, yn cil-
io ym mhell oddi wrthyf: ac nid
[6] arbedant [b] boeri yn fy wyneb.
11 Oblegid iddo [c] ddattod fy rhaff,
a'm cystuddio; hwythau a ollyng-
asant y ffrwyn yn fy ngolwg i.
12 Y rhai ieuaingc sydd yn codi ar
fy llaw ddehau; y maent yn gwthio
fy nhraed, ac [d] yn sarnu i'm herbyn
ffyrdd eu dinystr.
13 Anrheithiant fy llwybr, ychwan-

Cyn CRIST Cylch 1520.

[i] Ps. 1. 3. Jer. 17. 8.
[8] Heb. *newydd.*
[k] Gen. 49. 24.
[9] Heb. *newidiai.*
[1] Zech. 10. 1.
[2] Heb. *lai o ddyddiau na mi.*
[3] *oedran.*
[4] Heb. *neithiwyr.*
[5] *dyffrynoedd.*
[a] pen. 17. 6. Ps. 35. 15. a 69. 12. Galar. 3. 14, 63.
[6] Heb. *attaliant boeri o'm hwyneb.*
[b] Num. 12. 14. Deut. 25. 9. Es. 50. 6. Matt. 26. 67. a 27. 30.
[c] Edrych pen. 12. 18.
[d] pen. 19. 12.

Cyn CRIST Cylch 1520.

egant fy nhrueni, heb *fod* help iddynt.

14 Y maent hwy yn dyfod *arnaf* megis *dwfr trwy* adwy lydan: y maent yn ymdreiglo *arnaf* wrth yr anrhaith.

15 Dychryniadau a dröwyd arnaf: fel gwynt yr erlidiant fy [7]enaid: a'm hiachawdwriaeth a â heibio fel cwmmwl.

16 Am hynny yr [e]ymdywallt fy enaid yn awr arnaf; dyddiau cystudd a ymaflasant ynof.

17 Y nos y tyllir fy esgyrn o'm mewn: a'm gïau nid ydynt yn gorphwys.

18 Trwy fawr nerth *fy nghlefyd,* fy ngwisg a newidiodd: efe a'm hamgylcha fel coler fy mhais.

19 Efe a'm taflodd yn y clai; ac euthum yn gyffelyb i lwch a lludw.

20 Yr ydwyf yn llefain arnat ti, ac nid ydwyt yn gwrandaw: yr ydwyf yn sefyll, ac *nid* ystyri wrthyf.

21 Yr wyt yn troi yn greulawn yn fy erbyn; yr wyt yn fy ngwrthwynebu â nerth dy law.

22 Yr wyt yn fy nyrchafu i'r gwynt; yr ydwyt yn gwneuthur i mi farchogaeth *arno,* ac yr ydwyt yn toddi fy [8]sylwedd.

23 Canys myfi a wn y dygi di fi *i* farwolaeth; ac *i'r* tŷ [f]rhag-derfynedig i bob dyn byw.

24 Dïau nad estyn *ef* law i'r [9]bedd, er *bod* gwaedd ganddynt yn ei ddinystr ef.

25 [g]Oni wylais i dros yr hwn oedd galed *ei* [2]fyd? *oni* ofidiodd fy enaid dros yr anghenog?

26 Pan edrychais am ddaioni, drygfyd a ddaeth: pan ddisgwyliais am oleuni, tywyllwch a ddaeth.

27 Fy ymysgaroedd a ferwasant, ac ni orphwysasant: dyddiau cystudd a'm rhag-flaenasant.

28 [h]Cerddais yn alarus heb yr haul: codais, *a* gwaeddais yn y gynnulleidfa.

29 [i]Yr ydwyf yn frawd i'r dreigiau, ac yn gyfaill i gywion yr estrys.

30 [k]Fy nghroen a dduodd am danaf, [l]a'm hesgyrn a losgasant gan wres.

31 Aeth fy nhelyn hefyd yn alar, a'm horgan *fel* llais rhai yn wylo.

[7] Heb. *arbennig.*
[e] Ps. 42. 4.
[8] Neu, *noethineb.*
[f] Heb. 9. 27.
[9] Heb. *pentwr.*
[g] Ps. 35. 13, 14. Rhuf. 12. 15.
[2] Heb. *ddiwrnod?*
[h] Ps. 38. 6. a 42. 9. a 43. 2.
[i] Ps. 102. 6. Mic. 1. 8.
[k] Ps. 119. 83. Galar. 4. 8. a 5. 10.
[l] Ps. 102. 3.

PENNOD XXXI.

Job ar gyhoedd yn dangos ei burdeb mewn amryw bethau.

MYFI a wneuthum ammod â'm [a]llygaid; paham gan hynny y meddyliwn am forwyn?

2 Canys pa [b]ran *sydd oddi wrth* DDUW oddi uchod? a *pha* etifeddiaeth *sydd oddi wrth* yr Hollalluog o'r uchelder?

3 Onid *oes* dinystr i'r anwir? a *dïaledd* dïeithr i'r rhai sydd yn gwneuthur anwiredd?

4 [c]Onid ydyw efe yn gweled fy ffyrdd i? ac yn cyfrif fy holl gamrau?

5 Os rhodiais mewn oferedd, ac os prysurodd fy nhroed i dwyllo;

6 Pwysed fi mewn cloriannau cyfiawn, a mynned DUW wybod fy mherffeithrwydd.

7 Os gŵyrodd fy ngherddediad allan o'r ffordd; a [d]myned o'm calon ar ol fy llygaid; neu lynu dim aflan wrth fy nwylaw:

8 *Yna* [e]hauwyf fi, a bwyttâed arall; ïe, dadwreiddier fy hiliogaeth i.

9 Os twylled fy nghalon gan wraig, ac *os* cynllwynais wrth ddrws fy nghymmydog;

10 Maled fy ngwraig innau i *wr* arall; ac ymgrymmed eraill arni hi.

11 Canys ysgelerder *ydyw* hyn, ac [f]anwiredd *ydyw i'w gospi gan* farnwyr.

12 Canys tân *ydyw* a ysa oni anrheithio, ac *efe* a ddadwreiddia fy holl ffrwyth.

13 Os dïystyrais achos fy ngwas a'm gwasanaethferch, pan ymrysonent â mi;

14 Pa beth gan hynny a wnaf pan [g]godo DUW? a phan ymwelo efe, pa beth a attebaf iddo?

15 [h]Onid yr hwn a'm gwnaeth i yn y groth, a'i gwnaeth yntau? ac [2]onid yr un a'n lluniodd yn y bru?

16 Os atteliais *ddim* o ddeisyfiad y tlawd, ac *os* gwneuthum i lygaid y weddw ddiffygio;

17 Ac os bwytteais fy [3]mwyd yn unig, ac oni fwyttaodd yr amddifad o hono;

18 (Canys efe a gynnyddodd gyd â mi, fel *gyd â* thad, o'm hieuengctid; ac o groth fy mam mi a'i tywysais [4]hi;)

19 Os gwelais neb yn marw o eisieu dillad, a'r anghenog heb wisg:

20 Os ei lwynau ef ni'm [i]bendithiasant, ac *oni* chynhesodd efe gan gnu fy nefaid i;

Cyn CRIST Cylch 1520.

[a] Matt. 5. 28.
[b] pen. 20. 29. a 27. 13.
[c] 2 Chron. 16. 9. pen. 34. 21. Diar. 5. 21. a 15. 3. Jer. 32. 19.
[d] Edrych Num. 15. 39. Ezec. 6. 9. Matt. 5. 29.
[e] Lef. 26. 16. Deut. 28. 30, 38, &c.
[f] Gen. 38. 24. Lef. 20. 10. Deut. 22. 22. Edrych ad. 28.
[g] Ps. 44. 21.
[h] pen. 34. 19. Diar. 14. 31. a 22. 2. Mal. 2. 10.
[2] Neu, *onid efe a'n lluniodd ni mewn un groth?*
[3] Heb. *nhammaid.*
[4] Sef, *y weddw.*
[i] Edrych Deut. 24. 13.

Cyn CRIST Cylch 1520.

21 Os codais fy llaw yn erbyn yr
amddifad, pan welwn fy nghym-
morth yn y porth:
22 Syrthied fy mraich oddi wrth
fy ysgwydd, a thorrer fy mraich
oddi wrth y cymmal.
23 Canys [k] ofn dinystr DUW *oedd*
arnaf; a chan ei uchelder ef ni
allwn oddef.
24 [l] Os gosodais fy ngobaith *mewn*
aur; ac os dywedais wrth aur coeth,
Fy ymddiried *wyt;*
25 [m] Os llawenychais am *fod* fy
nghyfoeth yn fawr, ac oblegid i'm
llaw gael llawer;
26 [n] Os edrychais ar yr haul pan
dywynnai, a'r lleuad yn cerdded yn
ddisglaer;
27 Ac os hudwyd fy nghalon yn
guddiedig, ac *os* fy ngenau a gusan-
odd fy llaw:
28 Hyn hefyd *fuasai* [o] anwiredd
i'w gospi gan y barnwyr: canys
gwadaswn DDUW uchod.
29 [p] Os llawenychais i am dry-
chineb yr hwn a'm casâi, ac os
ymgodais pan [5] ddigwyddodd drwg
iddo:
30 [q] Ac ni ddïoddefais i daflod fy
ngenau bechu; gan ofyn ei einioes
ef trwy felldithio.
31 Oni ddywedodd dynion fy
mhabell, O na chaem o'i gnawd ef!
ni ddigonir ni.
32 [r] Ni lettŷodd dïeithr ddyn yn yr
heol: agorais fy nrysau i'r [6] fforddd-
olion.
33 Os cuddiais fy nghamweddau
[s] fel [7] Adda; gan guddio fy anwiredd
yn fy mynwes;
34 A ofnais i dyrfa lïosog, neu a'm
dychrynai dirmyg teulu; fel y tawn,
heb fyned allan *o*'m drws?
35 O am un a'm gwrandawai!
wele, fy [8] nymuniad yw, [t] *i*'r Hollall-
uog fy atteb i, ac ysgrifenu o'm
gwrthwynebwr lyfr.
36 Dïau y dygwn ef ar fy ys-
gwydd; *a* rhwymwn ef yn *lle* cor-
on i mi.
37 Mynegwn iddo rifedi fy ngham-
rau; fel tywysog y nesâwn atto.
38 Os ydyw fy nhir i yn llefain yn
fy erbyn, ac *os* ydyw ei gwysau ef
yn cyd-wylo;
39 Os bwytteais i ei [9] gnwd ef heb
arian, ac *os* cystuddiais enaid ei
berchennogion ef:
40 Tyfed [u] ysgall yn lle gwenith, a
[2] bulwg yn lle haidd.
Diweddwyd geiriau Job.

[k] Es. 13. 6. Joel 1. 15.
[l] Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.
[m] Ps. 62. 10.
[n] Deut. 4. 19. a 11. 16. a 17. 3.
[o] ad. 11.
[p] Diar. 17. 5.
[5] Heb. *gafodd drwg ef.*
[q] Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 14.
[r] Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2. 1 Petr 4. 9.
[6] Neu, *ffordd.*
[s] Gen. 3. 8, 12. Hos. 6. 7.
[7] Neu, *dyn.*
[8] Neu, *argoel yw yr ettyb yr Hollalluog fi.*
[t] pen. 13. 22.
[9] Heb. *gryfdwr.*
[u] Gen. 3. 18.
[2] Neu, *chwyn niweidiol.*

PENNOD XXXII.

1 *Elihu yn ddig wrth Job a'i gyfeillion:* 6 *ac, am nad yw doethineb yn dyfod o henaint, yn esgusodi hyfder ei ieuengctid ei hun;* 11 *ac yn beio arnynt hwy, nad oeddynt yn bodd-loni Job.* 16 *Ei zêl ef i lefaru.*

FELLY y tri gwr yma a beidias-
ant âg atteb i Job, am ei *fod*
ef yn gyfiawn yn ei olwg ei hun.
2 Yna digofaint Elihu, mab Ba-
rachel y Buziad, o genedl Ram, a
gynneuodd: ei ddigofaint ef a en-
nynodd yn erbyn Job, am farnu o
hono ei enaid yn gyfiawn o flaen
DUW.
3 A'i ddigofaint ef a gynneuodd
yn erbyn ei dri chyfaill, am na
chawsent hwy atteb, ac *er hynny,*
farnu o honynt Job yn euog.
4 Elihu hefyd a [2] arhosasai ar
Job nes darfod iddo lefaru: canys
yr oeddynt hwy yn hŷn nag ef o
[3] oedran.
5 Pan welodd Elihu nad *oedd* at-
teb gan y tri wŷr hyn, yna y cyn-
neuodd ei ddigofaint ef.
6 Ac Elihu, mab Barachel y Bu-
ziad, a attebodd ac a ddywedodd,
[4] Ieuangc ydwyf o oedran, chwithau
ydych hen iawn: am hynny yr ar-
swydais, ac yr ofnais ddangos fy
meddwl i chwi.
7 Dywedais, Dyddiau a draethant,
a llïaws o flynyddoedd a ddysgant
ddoethineb.
8 Ond *y mae* yspryd mewn dyn;
ac [a] ysprydoliaeth yr Hollalluog sydd
yn gwneuthur iddynt hwy ddeall.
9 Nid yw *gwŷr* mawrion ddoeth
bob amser: ac nid yw henafgwyr
yn deall barn.
10 Am hynny y dywedais, Gwran-
do fi; minnau a ddangosaf fy
meddwl.
11 Wele, disgwyliais wrth eich
geiriau; clust-ymwrandewais â'ch
[5] rhesymmau, tra y chwiliasoch chwi
am eiriau.
12 Ië, mi a ddeliais arnoch: ac
wele, nid oedd *un* o honoch yn ar-
gyhoeddi Job, gan atteb ei eiriau
ef:
13 Rhag dywedyd o honoch, Ni a
gawsom ddoethineb: DUW sydd yn
ei wthio ef i lawr, ac nid dyn.
14 Er na [6] hwyliodd efe *ei* ymad-
roddion yn fy erbyn i: ac nid atteb-
af finnau iddo â'ch geiriau chwi.
15 Hwy a synnasant, nid attebas-
ant mwy; [7] peidiasant â llefaru.
16 Wedi disgwyl o honof, (canys

Cyn CRIST Cylch 1520.

[2] *ddisgwyl-iasai Job mewn geir-iau.*
[3] Heb. *ddyddiau.*
[4] Heb. *Bychan ydwyf o ddyddiau.*
[a] pen. 35. 11. a 38. 36. Diar. 2. 6. Preg. 2. 26. Dan. 1. 17. a 2. 21. Iago 1. 5.
[5] Heb. *deall.*
[6] Heb. *threfnodd.*
[7] Heb. *symmud-asant oddi wrthynt ymadrodd-ion.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

ni lefarent, eithr sefyll heb atteb mwy,)

17 *Dywedais,* Minnau a attebaf fy rhan, minnau a ddangosaf fy meddwl.

18 Canys yr ydwyf yn llawn geiriau : y mae [8]yr yspryd sydd ynof yn fy nghymmell i.

19 Wele, fy mol *sydd* fel gwin nid agorid arno : y mae efe yn hollti fel costrelau newyddion.

20 Dywedaf, fel y caffwyf fy anadl: agoraf fy ngwefusau, ac attebaf.

21 Ni dderbyniaf yn awr wyneb neb : ni wenhieithiaf wrth ddyn.

22 Canys ni fedraf wenhieithio; *pe gwnawn,* buan y'm cymmerai fy Ngwneuthurwr ymaith.

PENNOD XXXIII.

1 *Elihu yn ymgynnyg i ymresymmu â Job dros Dduw, mewn purdeb a llarieidd-dra ;* 8 *yn dangos nad yw Duw rwymedig i roi cyfrif o'i ffyrdd i ddyn.* 14 *Duw yn galw dyn i edifeirwch, trwy weledigaethau,* 19 *trwy gystuddiau,* 23 *a thrwy ei weinidogion.* 31 *Y mae efe yn annog Job i wrandaw.*

O HERWYDD paham, Job, clyw, attolwg, fy ymadroddion ; a gwrando fy holl eiriau.

2 Wele, yr ydwyf yn awr yn agoryd fy ngenau; mae fy nhafod yn dywedyd yn nhaflod fy ngenau.

3 *O* uniondeb fy nghalon *y bydd* fy ngeiriau; a'm gwefusau a adroddant wybodaeth bur.

4 [a]Yspryd DUW a'm gwnaeth i; ac anadl yr Hollalluog a'm bywioccaodd i.

5 Os gelli, atteb fi: ymbarottoa, *a* saf o'm blaen i.

6 [b]Wele fi, yn ol dy [2]ddymuniad di, yn lle DUW: allan o'r clai y torrwyd finnau.

7 Wele, ni'th ddychryna fy arswyd i, ac ni bydd fy llaw yn drom arnat.

8 Dywedaist yn ddïau [3]lle y clywais i, a myfi a glywais lais *dy* ymadroddion :

9 [c]Pur *ydwyf* fi heb gamwedd: glân *ydwyf,* ac heb anwiredd ynof.

10 Wele, efe a gafodd achosion yn fy erbyn : [d]y mae efe yn fy nghyfrif yn elyn iddo.

11 [e]Y mae yn gosod fy nhraed yn y cyffion; y mae yn gwylied fy holl lwybrau.

12 Wele, *yn* hyn nid ydwyt gyfiawn. Mi a'th attebaf, mai mwy ydyw DUW na dyn.

13 Paham yr ymrysoni yn ei erbyn ef? o herwydd nid ydyw efe yn [4]rhoi cyfrif am ddim o'i weithredoedd.

14 Canys y mae DUW yn llefaru unwaith, ïe, ddwywaith; *ond* ni ddeall *dyn.*

15 Trwy hûn, *a thrwy* weledigaeth nos, pan syrthio trwmgwsg ar ddynion, wrth hepian ar wely;

16 Yna [5][f]yr egyr efe glustiau dynion, ac y selia efe addysg iddynt:

17 I dynnu dyn *oddi wrth ei* waith, ac i guddio balchder oddi wrth ddyn.

18 Y mae efe yn cadw ei enaid ef rhag y pwll; a'i hoedl ef rhag ei [6]cholli trwy y cleddyf.

19 Ac efe a geryddir trwy ofid ar ei wely; a llïaws ei esgyrn ef â *gofid* caled :

20 [g]Fel y ffieiddio ei fywyd ef fara, a'i enaid fwyd [7]blasus.

21 Derfydd ei gnawd ef allan o olwg: saif ei esgyrn allan, *y rhai* ni welid *o'r blaen.*

22 Nesâu y mae ei enaid i'r bedd, a'i fywyd i'r dinystrwyr.

23 Os bydd gyd âg ef gennad o [8]ladmerydd, un o fil, i ddangos i ddyn ei uniondeb:

24 Yna efe a drugarhâ wrtho, ac a ddywed, Gollwng ef, rhag disgyn o hono i'r clawdd: myfi a gefais [9]iawn.

25 Ireiddiach *fydd* ei gnawd na [2]bachgen: efe a ddychwel at ddyddiau ei ieuengctid.

26 Efe a weddïa ar DDUW, ac yntau a fydd boddlawn iddo; ac efe a edrych yn ei wyneb ef mewn gorfoledd: canys efe a dâl i ddyn ei gyfiawnder.

27 Efe a edrych ar ddynion, [3]ac *os* dywed *neb,* Mi a bechais, ac a ŵyrais uniondeb, ac ni lwyddodd i mi;

28 Efe a [4]wared ei enaid ef rhag myned i'r clawdd, [5]a'i fywyd a wêl oleuni.

29 Wele, hyn oll a wna DUW [6]ddwywaith *neu* dair â dyn,

30 [h]I ddwyn ei enaid ef o'r pwll, i'w oleuo â goleuni y rhai byw.

31 Gwrando, Job, clyw fi: taw, a mi a lefaraf.

32 Od oes geiriau gennyt, atteb fi: llefara; canys chwennychwn dy gyfiawnhâu di.

33 Onid ê, gwrando arnaf fi: bydd ddistaw, a myfi a ddysgaf i ti ddoethineb.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[8] Heb. *yspryd fy mol.*
[a] Gen. 2. 7.
[b] pen. 9. 34, 35. a 13. 20, 21.
[2] Heb. *enau.*
[3] Heb. *yn fy nghlustiau.*
[c] pen. 9. 17. a 10. 7. a 11. 4. a 16. 17. a 23. 10, 11. a 27. 5. a 29. 14. a 31. 1.
[d] pen. 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.
[e] pen. 13. 27. a 14. 16.
[4] Heb. *atteb.*
[5] Heb. *y datguddia.*
[f] pen. 36. 10, 15.
[6] Heb. *myned ymaith.*
[g] Ps. 107. 18.
[7] Heb. *dymunol.*
[8] Neu, *ddeonglwr.*
[9] Neu, *gymmod.*
[2] Heb. *mabolaeth.*
[3] Neu, *ac a ddywed.*
[4] Neu, *waredodd fy enaid.*
[5] Neu, *a'm bywyd.*
[6] *ynfynych.*
[h] Ps. 56. 13.

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD XXXIV.

1 *Elihu yn beio ar Job, am fwrw ar Dduw fod yn anghyfiawn.* 10 *Nas gall Duw Hollalluog fod yn anghyfiawn.* 31 *Rhaid i ddyn ymddarostwng i Dduw.* 34 *Elihu yn ceryddu Job.*

AC Elihu a lefarodd ac a ddywedodd,
2 *Ha wŷr* doethion, gwrandêwch
fy ymadroddion; a *chwychwi* y rhai
ydych yn gwybod, clust-ymwrandêwch.
3 [a]Canys y glust a farn ymadroddion, fel yr archwaetha [2]y genau
fwyd.
4 Dewiswn i ni farn, gwybyddwn
rhyngom pa beth sydd dda.
5 Canys dywedodd Job, Cyfiawn
ydwyf: a [b]DUW a ddug ymaith fy
marn.
6 A ddywedaf fi gelwydd yn erbyn fy matter fy hun? [c]anaele *yw*
fy [3]archoll heb gamwedd.
7 Pa wr *sydd* fel Job, [d]*yr hwn* a
ŷf watwargerdd fel dwfr?
8 Ac a rodio y'nghymdeithas gyd
â gweithredwyr anwiredd, ac sydd
yn myned gyd â dynion annuwiol.
9 Canys [e]dywedodd, Ni fuddia i
wr ymhyfrydu â DUW.
10 Am hynny chwychwi wŷr calonnog, gwrandêwch arnaf. [f]Pell
oddi wrth DDUW fyddo *gwneuthur*
annuwioldeb, ac oddi wrth yr Hollalluog *weithredu* anwiredd.
11 [g]Canys efe a dâl i ddyn ei
waith; ac efe a wna i wr gael yn ol
ei ffyrdd ei hun.
12 Dïau hefyd na wna DUW yn
annuwiol; ac na ŵyra yr Hollalluog
farn.
13 Pwy a roddes iddo ef lywodraethu y ddaear? a phwy a osododd
[4]yr holl fyd?
14 [h]Os gesyd ei galon [5]ar *ddyn,*
os casgl efe atto ei hun ei yspryd
a'i anadl ef;
15 [i]Pob cnawd a gyd-drenga, a
dyn a ddychwel i'r pridd.
16 Ac od *oes* ddeall *ynot,* gwrando
hyn: clust-ymwrando â llef fy ymadroddion.
17 [k]A gaiff yr hwn sydd yn casâu
barn, [6]lywodraethu? ac a ferni di
yr hwn sydd gyfiawn odiaeth, yn
annuwiol?
18 A ddywedir wrth frenhin, Dryg-ionus *ydwyt? ac,* Annuwiol *ydych,*
wrth dywysogion?
19 *Pa faint llai wrth* yr hwn [l]ni
dderbyn wynebau tywysogion, ac

[a] pen. 6. 30. a 12. 11.
[2] Heb. *taflod y genau.*
[b] pen. 27. 2.
[c] pen. 9. 17.
[3] Heb. *saeth,* pen. 6. 4. a 16. 13.
[d] pen. 15. 16.
[e] pen. 35. 3.
[f] Deut. 32. 4. 2 Chron. 19. 7. pen. 8. 3. a 36. 23. Ps. 92. 15. Rhuf. 9. 14.
[g] Ps. 62. 12. Diar. 24. 12. Jer. 32. 19. Ezec. 33. 20. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 5. 10. 1 Petr 1. 17. Dat. 22. 12.
[4] Heb. *y cwbl o hono?*
[h] Ps. 104. 29. Preg. 12. 7.
[5] Heb. *arno ef.*
[i] Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.
[k] Gen. 18. 25.
[6] Heb. *rwymo?*
[l] Deut. 10. 17. 2 Chron. 19. 7. Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25.

nid edwyn y goludog o flaen y
tlawd? canys [m]gwaith ei ddwylaw
ef *ydynt* oll.
20 Hwy a fyddant meirw mewn
moment, a hanner nos y cynhyrfa y
bobl, ac yr ânt ymaith: a'r cadarn
a [7]symmudir heb *waith* llaw.
21 [n]Canys ei lygaid ef *sydd* ar
ffyrdd dyn, ac efe a wêl ei holl
gamrau ef.
22 [o]Nid *oes* dywyllwch, na chysgod angau, lle y gall y rhai sydd
yn gweithio anwiredd, ymguddio.
23 Canys ni esyd DUW ar ddyn
ychwaneg *nag a haeddo;* fel y
gallo efe fyned i gyfraith â DUW.
24 Efe a ddryllia rai cedyrn yn
[8]aneirif, ac a esyd eraill yn eu lle
hwynt.
25 Am hynny efe a edwyn eu
gweithredoedd hwy: a phan newidio efe y nos, hwy a [9]ddryllir.
26 Efe a'u tery hwynt, megis rhai
annuwiol, [2]yn amlwg:
27 Am iddynt gilio oddi ar ei
ol ef, ac [p]nad ystyrient ddim o'i
ffyrdd ef:
28 Gan ddwyn gwaedd y tlawd
atto ef, ac efe a wrendy waedd y
cystuddiol.
29 Pan esmwythao efe, pwy a
anesmwythâ? a phan guddio efe *ei*
wyneb, pwy a edrych arno? pa un
bynnag ai yn erbyn cenedl, ai yn
erbyn dyn yn unig:
30 Fel na theyrnasai dyn ffuantus,
ac na rwyder y bobl.
31 Ond wrth DDUW, yr hwn a
ddywed, Mi a faddeuais, nid anrheithiaf, *y dylid dywedyd;*
32 Heb law a welaf, dysg di fi: o
gwneuthum anwiredd, ni wnaf fi
mwy.
33 Ai [3]wrth dy feddwl di *y byddai?* efe a'i tâl, pa un bynnag a
wnelych ai gwrthod, ai dewis; ac
nid myfi: am hynny dywed yr hyn
a wyddost.
34 Gwŷr [4]call, dywedant i mi; a'r
gwr doeth, clywed fi.
35 Job a ddywedodd yn annoeth; a'i eiriau *ydynt* heb ddoethineb.
36 Fy Nhad, profer Job hyd y
diwedd, am *roddi* attebion dros
ddynion anwir.
37 Canys efe a chwanegodd ysgelerder at ei bechod; efe a gurodd *ei ddwylaw* yn ein plith ni,
ac a amlhaodd ei eiriau yn erbyn
DUW.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[m] pen. 31. 15.
[7] Heb. *symmudant.*
[n] 2 Chron. 16. 9. pen. 31. 4. Ps. 34. 15. Diar 5. 21. a 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19.
[o] Ps. 139. 12. Amos 9. 2, 3. Heb. 4. 13.
[8] Heb. *anchwiliadwy.*
[9] Heb. *ysigir.*
[2] Heb. *ym mangre y rhai sydd yn edrych.*
[p] Ps. 28. 5. Es. 5. 12.
[3] Heb. *oddi gyd â thi.*
[4] Heb. *o galon.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD XXXV.

1 *Nad oes mo'r ymgystadlu â Duw; am nad yw na'n daioni ni na'n drygioni yn dda nac yn ddrwg iddo ef.* 9 *Bod llawer yn gwaeddi ar Dduw yn eu cystudd, ac heb gael eu gwrandaw, o eisieu ffydd.*

AC Elihu a lefarodd ac a ddy-
wedodd,
2 A gyfrifaist di yn uniawn ddy-
wedyd o honot, *Y mae* fy nghyf-
iawnder i yn fwy na'r eiddo DUW?
3 Canys [a] dywedaist, Pa lês a wna
hynny i ti? pa beth a ennillaf, [2] *er fy*
nglanhâu oddi wrth fy mhechod?
4 Myfi a [3] attebaf i ti, ac i'th gyf-
eillion gyd â thi.
5 [b] Edrych ar y nefoedd, a gwel;
ac edrych ar y cymmylau, *y rhai*
sydd uwch na thi.
6 Os pechi, pa *niwed* a wnei di
iddo ef? os aml fydd dy anwiredd-
au, pa beth yr wyt yn ei wneuthur
iddo ef?
7 [c] Os cyfiawn fyddi, pa beth yr wyt
yn ei roddi iddo ef? neu pa beth y
mae efe yn ei gael ar dy law di?
8 I wr fel tydi, dy annuwioldeb,
ac i fab dyn, dy gyfiawnder, *a all*
ryw beth.
9 Gan faint y gorthrymder, hwy
a wnant i'r *gorthrymmedig* lefain:
hwy a floeddiant rhag braich y
cedyrn.
10 Ond ni ddywed neb, Pa le y
mae DUW, yr hwn a'm gwnaeth i;
[d] yr hwn sydd yn rhoddi *achosion i*
ganu y nos?
11 Yr hwn sydd yn ein dysgu yn
fwy nag anifeiliaid y ddaear, ac yn
ein gwneuthur yn ddoethach nag
ehediaid y nefoedd.
12 [e] Yna hwy a waeddant rhag
balchder y rhai drwg, ac ni chlyw
efe.
13 [f] Dïau na wrendy DUW oferedd,
ac nad edrych yr Hollalluog arno.
14 Er dywedyd o honot na weli
ef, *etto y mae* barn ger ei fron ef:
disgwyl dithau wrtho.
15 Ac yn awr, am nad *yw felly*, [4] efe
a ymwelodd yn ei ddigofaint; etto
ni ŵyr [5] efe mewn dirfawr galedi:
16 Am hynny y lleda Job ei safn
yn ofer; ac yr amlhâ eiriau heb
wybodaeth.

a pen. 21. 15. a 34. 9.
2 Neu, *oddi wrtho* mwy nag *oddi wrth fy mhechod?*
3 Heb. *ddychwelaf eiriau i ti.*
b pen. 22. 12.
c pen. 22. 2, 3. Ps. 16. 2. Diar. 9. 12. Rhuf. 11. 35.
d Ps. 42. 8. a 77. 6. a 149. 5.
e Diar. 1. 28.
f pen. 27. 9. Diar. 15. 29. Jer. 11. 11.
4 Sef, *Duw.*
5 Sef, *Job.*

PENNOD XXXVI.

1 *Elihu yn dangos bod Duw yn gyfiawn yn ei ffyrdd.* 16 *Y modd y mae pechodau Job yn attal bendithion Duw.* 24 *Rhaid yw mawrhâu gweithredoedd Duw.*

AC Elihu a aeth rhagddo, ac a
ddywedodd,
2 Goddef i mi ychydig, a myfi a
fynegaf i ti, *fod gennyf* ymadrodd-
ion etto dros DDUW.
3 O bell y cymmeraf fy ngwybod-
aeth, ac i'm Gwneuthurwr y rhodd-
af gyfiawnder.
4 Canys yn wir nid celwydd *fydd*
fy ymadroddion: y perffaith o wyb-
odaeth *sydd* gyd â thi.
5 Wele, cadarn *ydyw* DUW, ac ni
ddïystyra efe *neb*: [a] cadarn o gad-
ernid a [6] doethineb *yw efe.*
6 Nid achub efe fywyd yr annuw-
iol; ond efe a rydd uniondeb *i'r*
[7] trueiniaid.
7 [b] Ni thyn efe ei olwg oddi ar y
cyfiawn; eithr [c] *y maent* gyd â bren-
hinoedd, ar yr orsedd-faingc; ïe,
efe a'u sicrhâ yn dragywydd, a hwy
a ddyrchefir.
8 Ac [d] os *hwy* a rwymir â gefynnau,
ac a ddêlir â rhaffau gorthrymder;
9 Yna efe a ddengys iddynt hwy
eu gwaith, a'u hanwireddau, aml-
hâu o honynt:
10 [e] Ac a egyr eu clustiau hwy i
dderbyn cerydd; ac a ddywed am
droi o honynt oddi wrth anwiredd.
11 Os gwrandawant hwy, a'*i* was-
anaethu *ef*, hwy a [f] dreuliant eu
dyddiau mewn daioni, a'u blynydd-
oedd mewn hyfrydwch.
12 Ac oni wrandawant, [8] difethir
hwy gan y cleddyf; a hwy a dreng-
ant heb wybodaeth.
13 Ond y rhai rhagrithiol o galon
[g] a chwanegant ddig: ni waeddant
pan rwymo efe hwynt.
14 [h] Eu henaid hwythau fydd marw
mewn ieuengctid, a'u bywyd gyd
â'r [9] aflan.
15 Efe a wared y [2] truan yn ei gys-
tudd, ac a egyr eu clustiau hwynt
mewn gorthrymder.
16 Felly hefyd efe a'th symmud-
asai di o enau cyfyngdra *i* ehang-
der, lle nid *oes* gwasgfa; [3] a [i] saig dy
fwrdd di *fuasai* yn llawn brasder.
17 Ond ti a gyflawnaist farn yr
annuwiol: barn a chyfiawnder [4] a
ymaflant *ynot.*
18 O herwydd *bod* digofaint,
gochel, rhag iddo dy gymmeryd di
ymaith â'*i* ddyrnod: yna [k] ni'th [5] war-
ed iawn mawr.
19 A brisia efe ar dy olud di? *na*
phrisia, ar aur, nac ar holl gad-
ernid nerth.
20 Na chwennych y nos, pan dor-
rer pobl ymaith yn eu lle.
21 Ymochel, nac edrych ar an-

Cyn CRIST Cylch 1520.

a pen. 9. 4. a 12. 13, 16. a 37. 23. Ps. 99. 4.
6 Heb. *chalon.*
7 Neu, *cystuddiol.*
b Ps. 33. 18. a 34. 15.
c Ps. 113. 8.
d Ps. 107. 10.
e pen. 33. 16, 23.
f pen. 21. 13.
8 Heb. *ânt ymaith.*
g Rhuf. 2. 5.
h pen. 15. 32. a 22. 16. Ps. 55. 23.
9 Neu, *sodomiaid.*
2 Neu, *cystuddiol.*
3 Heb. *yr hyn a orphwys ar dy fwrdd.*
i Ps. 23. 5.
4 Neu, *a'th gynhaliant.*
k Ps. 49. 7.
5 Heb. *dry heibio.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

wiredd: canys hynny a ddewisaist
o flaen cystudd.
22 Wele, DUW trwy ei nerth a
ddyrchafa: [l] pwy sydd yn dysgu fel
efe?
23 [m] Pwy a orchymynodd ei ffordd
ef iddo? a [n] phwy a ddywed,
Gwnaethost anwiredd?
24 Cofia fawrhâu ei waith ef, ar
yr hwn yr edrych dynion.
25 Pob dyn a'i gwel; *a* dyn *a'i*
cenfydd o bell.
26 Wele, mawr *yw* DUW, ac nid
adwaenom *ef;* ac [o] ni fedrir chwilio
allan nifer ei flynyddoedd ef.
27 Canys efe a wna y defnynnau
dyfroedd yn fân: hwy a dywalltant
wlaw fel y byddo ei darth;
28 Yr hwn a ddifera *ac* a ddefn-
ynna y cymmylau ar ddyn yn hel-
aeth.
29 Hefyd, a ddeall *dyn* daeniadau
y cymmylau, *a* thwrf ei babell ef?
30 Wele, efe a daenodd ei oleuni
arno, ac a orchuddiodd [6] waelod y
môr.
31 Canys [p] â hwynt y barn efe y
bobloedd, *ac* y rhydd efe fwyd yn
helaeth.
32 Efe a guddia y goleuni â chym-
mylau; ac a rydd orchymyn iddo
na thywynno trwy y *cwmmwl* sydd
rhyngddynt.
33 Ei dwrf a fynega am dano, a'r
anifeiliaid am [7] y tarth.

PENNOD XXXVII.

1 *Rhaid yw ofni Duw o herwydd ei weithredoedd.* 15 *Bod ei ddoethineb ef yn anchwiliadwy ynddynt hwy.*

WRTH hyn hefyd y cryn fy
nghalon, ac y dychlamma hi
o'i lle.
2 Gan wrandaw gwrandêwch ar
swn ei lef, ac ar y sain a ddaw allan
o'i enau ef.
3 Efe a'i hyfforddia dan yr holl
nefoedd, a'i [2] fellt hyd [3] eithafoedd
y ddaear.
4 [a] Swn a rua ar ei ol ef: efe a
wna daranau â llais ei odidowg-
rwydd, ac ni oeda efe hwynt, pan
glywir ei dwrf ef.
5 DUW a wna daranau â'i lais yn
rhyfedd: [b] y mae yn gwneuthur
pethau mwy nag a wyddom ni.
6 Canys [c] efe a ddywed wrth yr
eira, Bydd *ar* y ddaear; ac wrth
gawod o wlaw, ac wrth [4] wlaw mawr
ei nerth ef.
7 Efe a selia law pob dyn, fel yr
adwaeno pawb ei waith ef.

8 Yna yr â y bwystfil i'w loches,
ac y trig yn ei le.
9 O'r [5] dehau y daw corwynt; ac
oerni oddi wrth y [6] gogledd.
10 [d] A'i wynt y rhydd DUW rew:
a lled y dyfroedd a gyfyngir.
11 Hefyd efe a flina gwmmwl yn
dyfrhâu; efe a wasgar [7] ei gwmmwl
goleu.
12 Ac y mae hwnnw yn ymdrôi
oddi amgylch wrth ei lywodraeth
ef: fel y gwnelont hwy beth byn-
nag a orchymyno efe iddynt, ar
hyd wyneb y byd ar y ddaear.
13 Pa un bynnag ai yn [8] gospedig-
aeth, ai [e] i'w ddaear, ai [f] er daioni,
[g] efe a bâr iddo ddyfod.
14 Gwrando hyn, Job; saf, ac ys-
tyria ryfeddodau DUW.
15 A wyddost ti pa bryd y dos-
parthodd DUW hwynt, ac y gwnaeth
efe i oleuni ei gwmmwl lewyrchu?
16 A wyddost ti oddi wrth bwysau
y cymmylau, rhyfeddodau yr hwn
sydd berffeith-gwbl o wybodaeth?
17 Pa fodd *y mae* dy ddillad yn
gynnes, pan baro efe y ddaear yn
dawel â'r deheu-*wynt?*
18 [h] A daenaist ti gyd âg ef yr
wybren, *yr hon* a sicrhawyd fel
drych toddedig?
19 Gwna i ni wybod pa beth a
ddywedwn wrtho: ni fedrwn ni gyf-
leu *ein geiriau* gan dywyllwch.
20 A fynegir iddo ef, os llefaraf?
os dywed neb, dïau y llyngcir ef.
21 Ac yn awr, ni wêl *neb* y gol-
euni disglaer *sydd* yn y cymmylau:
ond myned y mae y gwynt, a'u
puro hwynt.
22 O'r gogledd-wynt y daw [9] hin-
dda: *y mae* yn NUW ogoniant mwy
ofnadwy.
23 *Am* yr Hollalluog, [i] ni allwn ni
mo'i gael ef: [k] ardderchog *yw* o
nerth, a barn, a helaethrwydd cyf-
iawnder: ni chystuddia efe.
24 Am hynny yr ofna dynion ef:
nid edrych efe ar neb doeth eu
calon.

PENNOD XXXVIII.

1 *Duw yn annog Job i atteb.* 4 *Duw, trwy ei alluog weithredoedd, yn dangos i Job ei anwybodaeth,* 31 *a'i wendid.*

YNA yr ARGLWYDD a attebodd
Job [a] allan o'r corwynt, ac a
ddywedodd,
2 [b] Pwy *yw* hwn sydd yn tywyllu
cynghor âg ymadroddion heb wyb-
odaeth?
3 [c] Gwregysa dy lwynau yn awr

Marginal references (left): [l] Es. 40. 13, 14. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16. [m] pen. 34. 13. [n] pen. 34. 10. [o] Ps. 90. 2. a 102. 24, 27. Heb. 1. 12. [6] Heb. *wraidd.* [p] pen. 37. 13. a 38. 23. [7] Heb. *yr esgyniad.* [2] Heb. *oleuni.* [3] Heb. *esgyll.* [a] Ps. 29. 3. a 68. 33. [b] pen. 5. 9. a 9. 10. a 36. 26. [c] Ps. 147. 16, 17. [4] Heb. *gawodydd o wlaw mawr.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

Marginal references (right): [5] Heb. *ystafell.* [6] Heb. gwyntoedd *gwasgarog.* [d] pen. 38. 29, 30. Ps. 147. 17, 18. [7] Heb. *gwmmwl ei oleuni.* [8] Heb. *wialen.* [e] pen. 38. 26, 27. [f] 2 Sam. 21. 10. 1 Bren. 18. 45. [g] Exod. 9. 18, 23. 1 Sam. 12. 18, 19. Ezra 10. 9. pen. 36. 31. [h] Gen. 1. 6. [9] Heb. *aur.* [i] 1 Tim. 6. 16. [k] pen. 36. 5. [a] Felly Exod. 19. 16, 18. 1 Bren. 19. 11. Ezec. 1. 4. Nah. 1. 3. [b] pen. 42. 3. [c] pen. 40. 7.

Cyn CRIST Cylch 1520.

fel gwr; a [2]mynega i mi *yr hyn* a
ofynwyf i ti.
4 [d]Pa le yr oeddit ti pan sylfaen-
ais i y ddaear? mynega, os medri
ddeall.
5 Pwy a osododd ei mesurau hi,
os gwyddost? neu pwy a estynodd
linyn arni hi?
6 Ar ba beth y [3]sicrhawyd ei [4]syl-
feini hi? neu pwy a osododd ei
chongl-faen hi,
7 Pan gyd-ganodd sêr y bore, ac
y gorfoleddodd holl feibion DUW?
8 [e]A *phwy* a gauodd y môr â dor-
au, pan ruthrodd efe allan *megis*
pe deuai allan o'r groth?
9 Pan osodais i y cwmmwl yn wisg
iddo, a niwl tew yn rhwymyn iddo,
10 [f]Pan osodais fy ngorchymyn
arno, a *phan* osodais drosolion a
dorau,
11 Gan ddywedyd, Hyd yma y
deui, ac nid ym mhellach; ac yma
yr attelir ymchwydd dy donnau di.
12 A orchymynaist ti y bore er
dy ddyddiau? a ddangosaist ti i'r
wawr-ddydd ei lle,
13 I ymaflyd yn [5]eithafoedd y
ddaear, fel yr ysgydwer yr annuw-
iol allan o honi hi?
14 *Canys* hi a ymnewidia fel clai
y sêl; a hwy a safant fel dillad.
15 Ac attelir eu goleuni oddi
wrth yr annuwiol: [g]dryllir y braich
dyrchafedig.
16 A ddaethost ti i eigion y môr?
ac a rodiaist ti y'nghilfachau y
dyfnder?
17 A agorwyd [h]pyrth marwolaeth
i ti? neu a welaist ti byrth cysgod
angau?
18 A ystyriaist ti led y ddaear?
mynega, os adwaenost ti hi i gyd.
19 Pa ffordd *yr eir lle* y trig gol-
euni? a pha le *y mae* lle y tywyll-
wch,
20 Fel y cymmerit ef [6]hyd ei
derfyn, ac y medrit y llwybrau *i'w*
dŷ ef?
21 A wyddit ti yna y genid tydi?
ac *y byddai* rhifedi dy ddyddiau
yn fawr?
22 A aethost ti i [i]drysorau yr
eira? neu a welaist ti drysorau y
cenllysg,
23 [k]Y rhai a gedwais i hyd am-
ser cyfyngder, hyd ddydd ymladd a
rhyfel?
24 Pa ffordd yr ymranna goleuni,
yr hwn a wasgar y dwyrein-wynt
ar y ddaear?

[2] Heb. *gwna i mi wybod.*
[d] Ps. 104. 5. Diar. 8. 29. a 30. 4.
[3] Heb. *soddwyd.*
[4] Heb. *morteisiau,* neu, *ystolion.*
[e] Gen. 1. 9. Ps. 33. 7. a 104. 9. Diar. 8. 29.
[f] pen. 26. 10.
[5] Heb. *esgyll.*
[g] Ps. 10. 15.
[h] Ps. 9. 13.
[6] Neu, *yn,* neu, *wrth.*
[i] Ps. 135. 7.
[k] Exod. 9. 18. Jos. 10. 11. Es. 30. 30.

25 Pwy a rannodd ddyfrlle i'r llif-
ddyfroedd? a ffordd i fellt y taranau,
26 I wlawio ar y ddaear *lle* ni
byddo dyn; *ar* yr anialwch, *sydd*
heb ddyn ynddo?
27 [l]I ddigoni y *tir* diffaeth a gwŷllt,
ac i beri i gnwd o laswellt dyfu?
28 A oes dad i'r gwlaw? neu
pwy a genhedlodd ddefnynnau y
gwlith?
29 O groth pwy y daeth yr iâ
allan? a phwy a genhedlodd lwyd-
rew y nefoedd?
30 Y dyfroedd a guddir megis *â*
charreg, ac wyneb y dyfnder a [7]rew-
odd.
31 A rwymi di hyfrydwch [8][m]Plei-
ades? neu a ddattodi di rwymau
[9]Orïon?
32 A ddygi di allan [2]Mazzaroth
yn eu hamser? neu a dywysi [3]di
Arcturus a'i feibion?
33 A adwaenost ti [n]ordeiniadau y
nefoedd? a osodi di ei lywodraeth
ef ar y ddaear?
34 A ddyrchefi di dy lef ar y cwm-
mwl, fel y gorchuddio helaethrwydd
o ddyfroedd dydi?
35 A ddanfoni di fellt allan, fel yr
elont, ac y dywedont wrthyt, Wele
ni?
36 [o]Pwy a osododd ddoethineb
yn yr ymysgaroedd? neu pwy a
roddodd ddeall i'r galon?
37 Pwy a gyfrif y cymmylau trwy
ddoethineb? a phwy a all [4]attal
costrelau y nefoedd,
38 Pan [5]dröer y llwch yn dom, fel
y glyno y priddellau ynghyd?
39 [p]A elli di hela ysglyfaeth i'r
llew? neu a elli di lenwi [6]gwangc
cenawon y llewod,
40 Pan ymgrymmant yn *eu* lloch-
esau, pan eisteddant mewn ffau i
gynllwyn?
41 [q]Pwy a ddarpar i'r gigfran ei
bwyd? pan lefo ei chywion ar
DDUW, gwibiant o eisieu bwyd.

PENNOD XXXIX.

1 *Am y geifr gwylltion, a'r ewigod;* 5 *yr asyn gwŷllt,* 9 *yr unicorn,* 13 *y paun, a'r estrys;* 19 *y march,* 26 *y gwalch,* 27 *a'r eryr.*

AWYDDOST ti yr amser i eifr
gwylltion y creigiau lydnu? a
fedri di wylied *yr amser* [a]y bwrw
yr ewigod loi?
2 A gyfrifi di y misoedd a gyf-
lawnant hwy? ac a wyddost ti yr
amser y llydnant?
3 Ymgrymmant, bwriant eu llydn-
od, *ac* ymadawant â'u gofid.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[l] Ps. 107. 35.
[7] Heb. *ddaliwyd.*
[8] Neu, *y saith seren?* Heb. *Cimah?*
[m] pen. 9. 9. Amos 5. 8.
[9] Heb. *Cesil?*
[2] Neu, *y deuddeg arwydd.*
[3] Heb. *di hwynt Arcturus a'i feibion?*
[n] Jer. 31. 35.
[o] pen. 32. 8. Preg. 2. 26.
[4] Heb. *beri i gostrelau y nefoedd orwedd.*
[5] Heb. *dywallter.*
[p] Ps. 104. 21.
[6] Heb. *bywyd.*
[q] Ps. 147. 9. Matt. 6. 26.
[a] Ps. 29. 9.

Cyn CRIST Cylch 1520.

4 Eu llydnod a gryfhâ, cynnydd-
ant [2]yn y maes: ânt allan, ac ni
ddychwelant attynt hwy.
5 Pwy a ollyngodd yr asyn gwŷllt
yn rhydd? neu pwy a ddattododd
rwymau yr asyn gwŷllt?
6 [b]Yr hwn y gosodais yr anialwch
yn dŷ iddo, a'r [3]diffaethwch yn
drigfa iddo.
7 Efe a chwardd am *ben* lliaws
tref: [c]ni wrendy ar lais y [4]geilwad.
8 Cilfachau y mynyddoedd *yw* ei
borfa ef, ac efe a chwilia am bob
glaswelltyn.
9 A gyttuna yr unicorn i'th was-
anaethu di? a erys efe wrth dy
bresebau di?
10 A rwymi di unicorn â'i did
mewn rhych? a lyfna efe y dolydd
ar dy ol di?
11 A ymddiriedi wrtho, am fod ei
gryfder yn fawr? a adewi di dy
lafur iddo?
12 A goeli di ef, y dwg efe dy
had di drachefn, ac y casgl efe ef
i'th lawr-dyrnu di?
13 *A roddaist ti* adenydd hyfryd
i'r peunod? neu [5]adenydd a phlu
i'r estrys?
14 Yr hon a âd ei hwyau yn y
ddaear, ac a'u cynhesa yn y llwch;
15 Ac y mae hi yn gollwng dros
gôf y gallai droed eu dryllio hwynt,
neu anifail y maes eu sathru.
16 Caled yw hi wrth ei chywion,
fel pe na *byddent* eiddi hi: ei
gwaith hi *sydd* ofer, heb ofn;
17 Oblegid na roddes DUW iddi
ddoethineb, ac na chyfrannodd iddi
ddeall.
18 Yr amser yr ymgodo hi yn
uchel, hi a ddïystyra y march a'i
farchog.
19 A roddaist ti gryfder i farch?
neu a [6]ddysgaist iddo weryru?
20 A ddychryni di ef fel ceiliog
rhedyn? dychryn *ydyw* ardderch-
owgrwydd ei ffroen ef.
21 *Ei draed ef* a gloddiant yn y
dyffryn, ac efe a lawenycha yn *ei*
gryfder: efe a â allan i gyfarfod
arfau.
22 Efe a ddïystyra arswyd, ac ni
ddychryna efe; ac ni ddychwel yn
ei ol rhag y cleddyf.
23 Y cawell saethau a drystia yn
ei erbyn, y ddisglaer waywffon a'r
darian.
24 Efe a lwngc y ddaear gan greu-
londeb a chynddaredd: ac ni chred
mai llais yr udgorn *yw*.

[2] Neu, *gan ŷd.*
[b] pen. 24. 5. Jer. 2. 24. Hos. 8. 9.
[3] Heb. *halen-dir.*
[c] pen. 3. 18.
[4] Heb. *cymhellwr.*
[5] Neu, *blu y ciconia a'r estrys?*
[6] *wisgaist ti ei wddf ef â tharan?*

25 Efe a ddywed ym mhlith yr
udgyrn, Ha, ha; ac a arogla o bell
ryfel, twrf tywysogion, a'r bloeddio.
26 Ai trwy dy ddoethineb di yr
eheda y gwalch, *ac* y lleda efe ei
adenydd tu a'r dehau?
27 Ai wrth dy [7]orchymyn di yr
ymgyfyd yr eryr, ac [d]y gwna efe ei
nyth yn uchel?
28 Y trig efe ac yr erys *mewn*
craig; *ac* ar ysgythredd y graig,
a'r lle cadarn?
29 Oddi yno y chwilia am fwyd;
ei lygaid a ganfyddant o bell.
30 Ei gywion hefyd a sugnant
waed: a [e]lle *y byddo* celanedd, yno
y bydd efe.

PENNOD XL.

1 *Job yn ymostwng ger bron Duw.* 6 *Duw yn ei gyffrôi ef i ddangos ei gyfiawnder, a'i allu, a'i ddoethineb.* 15 *Am y behemoth.*

YR ARGLWYDD hefyd a atteb-
odd Job, ac a ddywedodd,
2 Ai dysgeidiaeth yw ymryson â'r
Hollalluog? a argyhoeddo DDUW,
attebed i hynny.
3 ¶ A Job a attebodd yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd,
4 Wele, gwael ydwyf; pa beth a
attebaf i ti? [a]mi a osodaf fy llaw
ar fy ngenau.
5 Dywedais unwaith; ond nid at-
tebaf: ïe, ddwywaith; ond ni chwan-
egaf.
6 ¶ [b]A'r ARGLWYDD a attebodd
Job allan o'r corwynt, ac a ddy-
wedodd,
7 [c]Gwregysa yn awr dy lwynau
fel gwr; a [d]myfi a ofynaf i ti, myn-
ega dithau i mi.
8 [e]A wnei di fy marn i yn ofer? a
ferni di fi yn anghyfiawn, i'th gyf-
iawnhâu dy hun?
9 A oes i ti fraich fel i DDUW?
neu a wnei di daranau â'th lais fel
yntau?
10 [f]Ymdrwsia yn awr â mawredd
ac â godidowgrwydd, ac ymwisg â
gogoniant ac â phrydferthwch.
11 Gwasgara gynddaredd dy ddig-
ofaint; ac edrych ar bob balch, a
thafl ef i lawr.
12 Edrych ar bob balch, a gos-
twng ef; a mathra yr annuwiol yn
eu lle.
13 Cuddia hwynt ynghyd yn y
pridd, *a* rhwym eu hwynebau hwynt
mewn *lle* cuddiedig.
14 Yna hefyd myfi a addefaf i ti,
y gall dy ddeheulaw dy achub.
15 ¶ Yn awr wele [2]y behemoth,

Cyn CRIST Cylch 1520.

[7] Heb. *enau.*
[d] Jer. 49. 16. Obad. 4.
[e] Matt. 24. 28. Luc 17. 37.
[a] Ps. 39. 9.
[b] pen. 38. 1.
[c] pen. 38. 3.
[d] pen. 42. 4.
[e] Ps. 51. 4. Rhuf. 3. 4.
[f] Ps. 104. 1.
[2] Neu, *yr elephant.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

yr hwn a wneuthum gyd â thi;
glaswellt a fwytty efe fel ŷch.
16 Wele yn awr, ei gryfder ef *sydd*
yn ei lwynau, a'i nerth ym mogel
ei fol.
17 Efe a gyfyd ei gynffon fel cedr-
wydden: gewynnau ei arennau ef
sydd blethedig.
18 Pibellau pres *ydyw* ei esgyrn
ef: ei esgyrn *sydd* fel ffyn heiyrn.
19 Pennaf o ffyrdd DUW *ydyw*
efe: yr hwn a'i gwnaeth, a all beri
i'w gleddyf nesâu *atto ef.*
20 Y mynyddoedd yn ddïau a
ddygant laswellt iddo: ac yno y
chwery holl anifeiliaid y maes.
21 Efe a orwedd dan goedydd cys-
godfawr, mewn lloches o gyrs a
siglenydd.
22 Coed cysgodfawr a'i gorchudd-
iant â'u cysgod: helyg yr afon a'i
hamgylchant.
23 Wele, efe a [3] ŷf yr afon, *ac* ni
phrysura: efe a obeithiai y tynnai
efe yr Iorddonen i'w safn.
24 A ddeil neb ef o flaen ei lyg-
aid? a dylla *neb* ei drwyn ef â
bachau?

PENNOD XLI.

Mawr allu Duw yn y lefiathan.

A DYNNI di y [2] lefiathan allan
â bach? [3] neu a rwymi di ei
dafod ef â rhaff?
2 A osodi di fach yn ei drwyn ef?
neu a dylli di asgwrn ei ên ef â
mynawyd?
3 A fawr ymbil efe â thi? a ddy-
wed efe wrthyt ti yn dêg?
4 A wna efe ammod â thi? a gym-
meri di ef yn was tragywyddol?
5 A chwareui di âg ef fel *âg* ad-
eryn? neu a rwymi di ef i'th langc-
esau?
6 A swppera cyfeillion arno? a
gyfrannant hwy ef rhwng mar-
siandwyr?
7 A lenwi di ei groen ef â phigau
heiyrn? neu ei ben â thryferau?
8 Gosod dy law arno ef; cofia y
rhyfel; na wna mwy.
9 Wele, ofer ydyw ei obaith ef:
oni chwymp *un* gan ei olwg ef?
10 Nid *oes neb mor* hyderus a'i godi
ef: a phwy a saif ger fy mron i?
11 [a] Pwy a roddodd i mi yn gyn-
taf, a mi a dalaf? [b] *beth bynnag*
sydd dan yr holl nefoedd, eiddof
fi yw.
12 Ni chelaf ei aelodau ef, na'i
gryfder, na gweddeidd-dra ei ys-
tum ef.

[3] Heb. *dreisia.*

[2] Sef, *morfil.*
[3] Neu, *ei dafod ef â rhaff a ollyngych i lawr?* Heb. *a soddych?*

[a] Rhuf. 11. 35.
[b] Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28.

13 Pwy a ddatguddia wyneb ei
wisg ef? pwy a ddaw *atto ef* â'i
ffrwyn ddau-ddyblyg?
14 Pwy a egyr ddorau ei wyneb
ef? ofnadwy *yw* amgylchoedd ei
ddannedd ef.
15 *Ei* falchder yw *ei* [4] emmau,
wedi eu cau ynghyd *megis* â sêl
gaeth.
16 *Y mae* y naill mor agos at y
llall, fel na ddaw gwynt rhyng-
ddynt.
17 Pob un a lŷn wrth eu gilydd;
hwy a gyd-ymgyssylltant, fel na wa-
henir hwy.
18 Wrth ei disian ef y tywynna
goleuni, a'i lygaid ef *sydd* fel am-
rantau y bore.
19 Ffaglau a ânt allan, *a* gwreich-
ion tanllyd a neidiant o'i enau ef.
20 Mwg a ddaw allan o'i ffroenau,
fel *o* bair neu grochan berwedig.
21 Ei anadl a wna i'r glo losgi, a
fflam a ddaw allan o'i enau.
22 Yn ei wddf y trig cryfder, a
thristwch a [5] dry yn llawenydd o'i
flaen ef.
23 Llywethau ei gnawd a lynant
ynghyd: caledodd ynddo ei hun,
fel na syflo.
24 Caled ydyw ei galon fel carreg:
a chaled fel darn o'r maen isaf i
felin.
25 Rhai cryfion a ofnant pan godo
efe: rhag ei ddrylliadau ef yr ym-
lanhânt.
26 Cleddyf yr hwn a'i tarawo, ni
ddeil; y waywffon, y biccell, na'r
[6] llurig.
27 Efe a gyfrif haiarn fel gwellt,
a phres fel pren pwdr.
28 Ni phâr saeth iddo ffoi: cerrig
tafl a dröed iddo yn sofl.
29 Piccellau a gyfrifir fel soflyn;
ac efe a chwardd wrth ysgwyd
gwaywffon.
30 Dano ef *y bydd* megis darnau
llymion o lestri pridd: efe a daena
bethau llymion ar hyd y clai.
31 Efe a wna i'r dyfnder ferwi
fel crochan: efe a esyd y môr fel
crochan o ennaint.
32 Efe a wna lwybr goleu ar ei
ol; *fel* y tybygid *fod* y dyfnder yn
frigwyn.
33 Nid *oes* ar y ddaear gyffelyb
iddo, yr hwn a [7] wnaethpwyd heb
ofn.
34 Efe a edrych ar bob *peth* uch-
el: brenhin *ydyw* ar holl feibion
balchder.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[4] Neu, *gryfion dariannau.*

[5] Heb. *lawenycha.*

[6] Neu, *ddwyfronneg.*

[7] Neu, *ymddûg.*

Cyn CRIST Cylch 1520.

PENNOD XLII.

1 *Job yn ymrôi i Dduw.* 7 *A Duw yn barnu achos Job yn oreu, ac yn peri i'w gyfeillion ymrôi iddo, ac yn ei dderbyn ef yn gymmeradwy,* 10 *ac yn ei fawrhâu, ac yn ei fendithio.* 16 *Oedran a marwolaeth Job.*

A JOB a attebodd yr ARGLWYDD,
ac a ddywedodd,
2 Myfi a wn y gelli di bob *peth;*
ac na [2]attelir *un* meddwl oddi
wrthyt.
3 [a]Pwy *ydyw* yr hwn sydd yn
cuddio cynghor heb wybodaeth?
am hynny y lleferais yr hyn nis
deallais; [b]*pethau* rhy ryfedd i mi,
y rhai nis gwyddwn.
4 Gwrando, attolwg, a myfi a
lefaraf: [c]gofynaf i ti, dysg dithau
finnau.
5 Myfi a glywais â'm clustiau sôn
am danat: ond yn awr fy llygad
a'th welodd di.
6 Am hynny y mae yn ffiaidd gen-
nyf fi *fy hun;* ac yr ydwyf yn edif-
arhâu mewn llwch a lludw.
7 ¶ Ac wedi dywedyd o'r AR-
GLWYDD y geiriau hyn wrth Job,
yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth
Eliphaz y Temaniad, Fy nigofaint
a gynneuodd yn dy erbyn di, ac
yn erbyn dy ddau gyfaill; am na
ddywedasoch am danaf fi yn un-
iawn fel fy ngwasanaethwr Job.
8 Yn awr gan hynny cymmer-
wch i chwi saith o fustych, a saith
o hyrddod, ac [d]ewch at fy ngwasan-
aethwr Job, ac offrymmwch boeth-
aberth drosoch; a gweddïed fy
ngwasanaethwr Job drosoch: can-
ys mi a dderbyniaf ei wyneb ef:
fel na wnelwyf i chwi *yn ol eich*
ffolineb, am na ddywedasoch yr
uniawn am danaf fi, fel fy ngwas-
anaethwr Job.
9 Felly Eliphaz y Temaniad, a
Bildad y Suhiad, *a* Sophar y Na-
amathiad, a aethant ac a wnaeth-
ant fel y dywedasai yr ARGLWYDD
wrthynt. A'r ARGLWYDD a dder-
byniodd wyneb Job.
10 Yna yr [e]ARGLWYDD a ddy-
chwelodd gaethiwed Job, pan wedd-
ïodd efe dros ei gyfeillion: a'r
ARGLWYDD a chwanegodd yr hyn
oll *a fuasai* gan Job yn [f]ddau
ddyblyg.
11 Yna ei holl geraint, a'i holl
garesau, a phawb o'i gydnabod ef
o'r blaen, a ddaethant atto, ac a
fwyttasant fwyd gyd âg ef yn ei
dŷ, ac a gwynasant iddo, ac a'i
cysurasant ef, am yr holl ddrwg a
ddygasai yr ARGLWYDD arno ef:
a hwy a roddasant iddo bob un
ddarn o arian, a phob un dlws o
aur.
12 Felly yr ARGLWYDD a fendith-
iodd ddiwedd Job yn fwy na'i dde-
chreuad: canys yr oedd ganddo
bedair mil ar ddeg o ddefaid, a
chwe mil o gamelod, a mil o gyplau
ychain, a mil o asenod.
13 Ac yr oedd iddo saith o feibion,
a thair o ferched.
14 Ac efe a alwodd enw y gyntaf,
Jemimah; ac enw yr ail Cesïah; ac
enw y drydedd, Ceren-happuc.
15 Ac ni cheid gwragedd mor lân
a merched Job yn yr holl wlad
honno: a'u tad a roddes iddynt
hwy etifeddiaeth ym mhlith eu
brodyr.
16 A Job a fu fyw wedi hyn gant
a deugain o flynyddoedd; ac a
welodd o'i feibion, a meibion ei
feibion, bedair cenhedlaeth.
17 Felly Job a fu farw yn hen, ac
yn llawn o ddyddiau.

Cyn CRIST Cylch 1520.

[2] Neu, *rwystrir un o'th feddyliau.*
[a] pen. 38. 2.
[b] Ps. 40. 5. a 131. 1. a 139. 6.
[c] pen. 38. 3. a 40. 7.
[d] Matt. 5. 24.
[e] Ps. 14. 7. a 126. 1.
[f] Es. 40. 2.

[2]LLYFR Y PSALMAU.

PSALM I.

1 *Dedwyddwch y duwiol.* 4 *Annedwyddwch yr annuwiol.*

GWYN ei fyd [a]y gwr ni rodia
y'nghynghor yr annuwiolion,
ac ni saif yn ffordd pechaduriaid,
[b]ac nid eistedd yn eisteddfa gwat-
warwyr.
2 Ond *sydd* a'i ewyllys y'nghyfraith
yr ARGLWYDD; [c]ac yn myfyrio yn
ei gyfraith ef ddydd a nos.
3 Ac [d]efe a fydd fel pren wedi ei
blannu ar lân afonydd dyfroedd, yr
hwn a rydd ei ffrwyth yn ei bryd;
a'i ddalen ni [3]wywa; a pha beth
bynnag a wnel, efe a lwydda.
4 Nid felly *y bydd* yr annuwiol;
ond [e]fel mân us yr hwn a chwal y
gwynt ymaith.
5 Am hynny yr annuwiolion ni
safant yn y farn, na phechaduriaid
y'nghynnulleidfa y rhai cyfiawn.
6 Canys [f]yr ARGLWYDD a edwyn
ffordd y rhai cyfiawn: ond ffordd
yr annuwiolion a ddifethir.

PSALM II.

1 *Brenhiniaeth Crist.* 10 *Cynghori brenhinoedd i'w derbyn.*

PAHAM [a]y terfysga y cenhedl-
oedd, ac y myfyria y bobloedd
beth ofer?
2 Y mae brenhinoedd y ddaear
yn ymosod, a'r pennaethiaid yn
ymgynghori ynghyd, yn erbyn yr
ARGLWYDD, ac yn erbyn ei [b]Grist
ef, *gan ddywedyd,*
3 [c]Drylliwn eu rhwymau hwy, a
thaflwn eu rheffynnau oddi wrthym.
4 [d]Yr hwn sydd yn preswylio yn y
nefoedd a chwardd: yr ARGLWYDD
a'u gwatwar hwynt.
5 Yna y llefara efe wrthynt yn ei
lid, ac yn ei ddigllonrwydd y [2]dy-
chryna efe hwynt.
6 Minnau a [3]osodais fy Mrenhin
ar Sïon [4]fy mynydd sanctaidd.
7 Mynegaf [5]y ddeddf: dywedodd
yr ARGLWYDD wrthyf, [e]Fy Mab
ydwyt ti; myfi heddyw a'th gen-
hedlais.
8 [f]Gofyn i mi, a rhoddaf y cen-
hedloedd yn etifeddiaeth i ti, a
therfynau y ddaear i'th feddiant.
9 [g]Drylli hwynt â gwïalen haiarn;
maluri hwynt fel llestr pridd.
10 Gan hynny yr awr hon, fren-
hinoedd, byddwch synhwyrol: barn-
wyr y ddaear, cymmerwch ddysg.
11 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD
mewn ofn, ac ymlawenhêwch mewn
dychryn.
12 Cusenwch y Mab, rhag iddo
ddigio, a'ch difetha chwi *o*'r ffordd,
pan gynneuo ei lid ef ond ychydig.
[h]Gwỳn eu byd pawb a ymddiried-
ant ynddo ef.

PSALM III.

Diogelwch nawdd ac amddiffyn Duw.

Psalm Dafydd, [a]pan ffodd efe rhag Absalom ei fab.

ARGLWYDD, mor aml yw fy
nhrallodwyr! llawer *yw* y rhai
sydd yn codi i'm herbyn.
2 Llawer *yw y rhai* sydd yn dy-
wedyd am fy enaid, Nid *oes* iach-
awdwriaeth iddo yn *ei* DDUW.
Selah.
3 Ond tydi, ARGLWYDD, *ydwyt*
darian [2]i mi; fy ngogoniant, a
[b]dyrchafydd fy mhen.
4 A'm llef y gelwais ar yr AR-
GLWYDD, ac efe a'm clybu o'i fyn-
ydd sanctaidd. Selah.
5 [c]Mi a orweddais, ac a gysgais,
ac a ddeffroais: canys yr AR-
GLWYDD a'm cynhaliodd.
6 [d]Nid ofnaf fyrddiwn o bobl, y
rhai o amgylch a ymosodasant i'm
herbyn.
7 Cyfod, ARGLWYDD; achub fi, fy
NUW: canys [e]tarewaist fy holl
elynion *ar* garr yr ên; torraist
ddannedd yr annuwiolion.
8 [f]Iachawdwriaeth *sydd eiddo* yr
ARGLWYDD: dy fendith *sydd* ar dy
bobl. Selah.

PSALM IV.

1 *Dafydd yn gweddïo ar gael ei wrandaw:* 2 *yn ceryddu ac yn cynghori ei elynion.* 6 *Yn ffafr Duw y mae dedwyddwch dyn.*

I'r [2]Pencerdd ar Neginoth, Psalm Dafydd.

GWRANDO fi pan alwyf, O
DDUW fy nghyfiawnder: mewn
cyfyngder yr ehengaist arnaf; [3]tru-
garhâ wrthyf, ac erglyw fy ngweddi.
2 O feibion dynion, pa hyd *y
trowch* fy ngogoniant yn warth?
yr hoffwch wegi, *ac* yr argeisiwch
gelwydd? Selah.
3 Ond gwybyddwch i'r ARGLWYDD
neillduo y duwiol iddo ei hun: yr

---

2 Luc 20. 42. Act. 1. 20.
a Diar. 4. 14, 15.
b Ps. 26. 4. Jer. 15. 17.
c Jos. 1. 8. Ps. 119. 97.
d Jer. 17. 8. Ezec. 47. 12.
3 Heb. *ddiflanna.*
e Job 21. 18. Ps. 35. 5. Es. 17. 13. a 29. 5. Hos. 13. 3.
f Nah. 1. 7.
1047.
a Ps. 46. 6. Act. 4. 25.
b Ps. 45. 7.
c Jer. 5. 5. Luc 19. 14.
d Ps. 37. 13. a 59. 8. Diar. 1. 26.
2 Neu, *blina.*
3 Heb. *enneiniais.*
4 Heb. *mynydd fy sancteiddrwydd.*
5 Neu, *yn lle deddf.*
e Act. 13. 33. Heb. 1. 5. a 5. 5.
f Ps. 22. 27. a 72. 8. a 89. 27. Edrych Ioan 17. 4, 5.
g Dat. 2. 27. a 12. 5. a 19. 15.

h Ps. 34. 8. Diar. 16. 20. Es. 30. 18. Jer. 17. 7. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. 1 Petr 2. 6.
a 2 Sam. 15, a 16, a 17, a 18.
1023.
2 Neu, *drosof fi.*
b Ps. 27. 6.
c Lef. 26. 6. Ps. 4. 8. Diar. 3. 24.
d Ps. 27. 3.
e Job 16. 10. Ps. 58. 6.
f Diar. 21. 31. Es. 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4. Ioan 2. 9. Dat. 7. 10. a 19. 1.
2 Neu, *golygwr.* Hab. 3. 19.
3 Neu, *bydd rasol i mi.*

ARGLWYDD a wrendy pan alwyf
arno.
4 [a]Ofnwch, ac na phechwch: [b]ymddiddenwch â'ch calon ar eich
gwely, a thewch. Selah.
5 Aberthwch [c]ebyrth cyfiawnder;
a gobeithiwch yn yr ARGLWYDD.
6 Llawer *sydd* yn dywedyd, Pwy a
ddengys i ni ddaioni? [d]ARGLWYDD,
dyrcha arnom lewyrch dy wyneb.
7 Rhoddaist lawenydd yn fy nghalon, mwy na'r amser yr amlhaodd
eu hŷd a'u gwin hwynt.
8 [e]Mewn heddwch hefyd y gorweddaf, ac yr hunaf: canys ti, ARGLWYDD, yn unig a wnei i mi [f]drigo
mewn dïogelwch.

a Eph. 4. 26. b Ps. 77. 6. c Deut. 33. 19. Ps. 50. 14. a 51. 19. d Num. 6. 26. Ps. 80. 3, 7, 19. a 119. 135. e Job 11. 18, 19. Ps. 3. 5. f Lef. 25. 18, 19. a 26. 5. Deut. 12. 10.

PSALM V.

1 *Dafydd yn gweddïo, ac yn datgan ei ddiwydrwydd yn gweddïo.* 4 *Ni ffafria Duw yr enwir.* 7 *Dafydd yn dangos ei ffydd, ac yn gweddïo ar Dduw am ei gyfarwyddo ef,* 10 *a difetha ei elynion,* 11 *a chadw y duwiol.*

I'r Pencerdd ar Nehiloth, Psalm Dafydd.

GWRANDO fy ngeiriau, ARGLWYDD; deall fy myfyrdod.
2 Erglyw ar lef fy ngwaedd, fy
Mrenhin, a'm DUW: canys arnat y
gweddïaf.
3 [a]Yn fore, ARGLWYDD, y clywi fy
llef; yn fore y cyfeiriaf *fy ngweddi*
attat, ac yr edrychaf i fynu.
4 O herwydd nid *wyt* ti DDUW
yn ewyllysio anwiredd: a drwg ni
thrig gyd â thi.
5 [b]Ynfydion ni safant [2]yn dy
olwg: caseaist holl weithredwyr anwiredd.
6 Difethi y rhai a ddywedant gelwydd: [c]yr ARGLWYDD a ffieiddia
y gwr gwaedlyd a'r twyllodrus.
7 A minnau a ddeuaf i'th dŷ di yn
amlder dy drugaredd; *ac* a addolaf
tu [3]a'th deml sanctaidd yn dy ofn di.
8 ARGLWYDD, arwain fi yn dy gyfiawnder, o achos [4]fy ngelynion; *ac*
[d]uniona dy ffordd o'm blaen.
9 Canys nid *oes* [5]uniondeb yn [6]eu
genau; eu ceudod *sydd* anwireddau: [e]bedd agored *yw* eu ceg; gwenhieithiant â'u tafod.
10 [7]Distrywia hwynt, O DDUW;
syrthiant oddi wrth eu cynghorion:
gyrr hwynt ymaith yn amlder eu
camweddau: canys gwrthryfelasant
i'th erbyn.
11 Ond llawenhâed y rhai oll a
ymddiriedant ynot ti: llafar-ganant
yn dragywydd, am i ti orchuddio
drostynt: *a*'r rhai a garant dy enw,
gorfoleddant ynot.

a Ps. 30. 5. a 130. 6. b Hab. 1. 13. 2 Heb. *o flaen dy lygaid.* c Ps. 55. 23. 3 Heb. *a theml dy sancteiddrwydd.* 4 Heb. *fy ngwylwyr.* d Ps. 25. 4. a 27. 11. 5 Neu, *ffyddlondeb*, neu, *sicrwydd.* 6 Neu, *ei enau.* e Luc 11. 44. Rhuf. 3. 13. 7 Neu, *Gwna hwynt yn euog.*

12 Canys ti, ARGLWYDD, a fendithi y cyfiawn: â charedigrwydd
megis *â* tharian y coroni di ef.

PSALM VI.

1 *Achwynion Dafydd yn ei glefyd.* 8 *Y mae efe trwy ffydd yn ymorfoleddu ar ei elynion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth ar [2]y Seminith, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a]na cherydda fi yn
dy lidiowgrwydd, ac na chospa
fi yn dy lid.
2 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD;
canys llesg *ydwyf* fi: iachâ fi, O
ARGLWYDD; canys fy esgyrn a gystuddiwyd.
3 A'm henaid a ddychrynwyd yn
ddirfawr: tithau, ARGLWYDD, pa
hyd?
4 Dychwel, ARGLWYDD, gwared
fy enaid: achub fi er mwyn dy drugaredd.
5 [b]Canys yn angau nid *oes* goffa am
danat: yn y bedd pwy a'th folianna?
6 Diffygiais gan fy ochain; bob
nos yr ydwyf yn gwneuthur fy
ngwely yn foddfa: yr ydwyf fi yn
gwlychu fy ngorweddfa â'm dagrau.
7 [c]Treuliodd fy llygad gan ddigter: heneiddiodd o herwydd fy holl
elynion.
8 [d]Ciliwch oddi wrthyf, holl weithredwyr anwiredd: canys yr ARGLWYDD a glywodd lef fy wylofain.
9 Clybu yr ARGLWYDD fy neisyfiad: yr ARGLWYDD a dderbyn fy
ngweddi.
10 Gwaradwydder a thralloder
yn ddirfawr fy holl elynion: dychweler *a* chywilyddier hwynt yn
ddisymmwth.

2 *yr wythfed:* Edrych 1 Chron. 15. 21. a Ps. 38. 1. Jer. 10. 24. a 46. 28. b Ps. 30. 9. a 88. 11. a 115. 17. a 118. 17. Es. 38. 18. c Job 17. 7. Ps. 31. 9. a 38. 10. a 88. 9. Galar. 5. 17. d Ps. 119. 115. Matt. 7. 23. a 25. 41. Luc 13. 27.

PSALM VII.

1 *Dafydd yn gweddïo yn erbyn malais ei elynion, ac yn dangos ei wirionedd;* 10 *a thrwy ffydd yn gweled yr amddiffynnid ef, ac y difethid ei elynion.*

[a]Sigaion Dafydd, yr hwn a ganodd efe i'r ARGLWYDD oblegid [2]geiriau Cus mab Jemini.

ARGLWYDD fy NUW, ynot yr
ymddiriedais: achub fi rhag
fy holl erlidwyr, a gwared fi.
2 Rhag iddo larpio fy enaid fel
llew, gan *ei* rwygo, pryd na *byddo*
gwaredydd.
3 O ARGLWYDD fy NUW, os
gwneuthum hyn; od oes anwiredd
yn fy nwylaw;
4 O thelais ddrwg i'r neb oedd
heddychol â mi, (ïe, [b]mi a waredais
yr hwn sydd elyn i mi heb achos;)
5 Erlidied y gelyn fy enaid, a go-

a Hab. 3. 1. Cylch 1062. 2 Neu, *achosion.* b 1 Sam. 24. 7. a 26. 9.

ddiwedded : sathred hefyd fy myw-
yd i'r llawr, a gosoded fy ngogon-
iant yn y llwch. Selah.
6 [c]Cyfod, ARGLWYDD, yn dy ddig-
llonedd, ymddyrcha, o herwydd llid
fy ngelynion : [d]deffro hefyd drosof
i'r farn a orchymynaist.
7 Felly cynnulleidfa y bobloedd
a'th amgylchynant: er eu mwyn
dychwel dithau i'r uchelder.
8 Yr ARGLWYDD a farn y bobl-
oedd : barn fi, O ARGLWYDD, [e]yn ol
fy nghyfiawnder, ac yn ol fy mher-
ffeithrwydd *sydd* ynof.
9 Darfydded weithian anwiredd
yr annuwiolion, eithr cyfarwydda di
y cyfiawn : [f]canys y DUW cyfiawn a
chwilia y calonnau a'r arennau.
10 [3]Fy amddiffyn *sydd* o DDUW,
Iachawdwr y rhai uniawn o galon.
11 DUW [4]sydd Farnydd cyfiawn,
a DUW sydd ddigllawn beunydd
wrth yr annuwiol.
12 Oni ddychwel *yr annuwiol*, efe
[g]a hoga ei gleddyf: efe a annelodd
ei fwa, ac a'i parottôdd.
13 Parottôdd hefyd iddo arfau
angheuol: [h]efe a drefnodd ei saeth-
au yn erbyn yr erlidwyr.
14 [i]Wele, efe a ymddŵg anwiredd,
ac a feichiogodd ar gamwedd, ac a
esgorodd ar gelwydd.
15 Torrodd bwll, cloddiodd ef, [k]syrth-
iodd hefyd yn y clawdd a wnaeth.
16 [l]Ei anwiredd a ymchwel ar ei
ben ei hun, a'i draha a ddisgyn ar
ei goppa ei hun.
17 Clodforaf yr ARGLWYDD yn ol
ei gyfiawnder, a chanmolaf enw yr
ARGLWYDD goruchaf.

PSALM VIII.

Mawrygu gogoniant Duw, wrth ei weithredoedd, ac wrth ei gariad tu ag at ddyn.

I'r Pencerdd [2]ar Gittith, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD ein IOR ni, mor ar-
dderchog *yw* dy enw ar yr
holl ddaear ! yr hwn [a]a osodaist dy
ogoniant uwch y nefoedd.
2 [b]O enau plant bychain a rhai
yn sugno y [3]peraist nerth, o achos
dy elynion, i ostegu [c]y gelyn a'r
ymddïalydd.
3 Pan edrychwyf ar y nefoedd,
gwaith dy fysedd ; y lloer a'r sêr, y
rhai a ordeiniaist ;
4 [d]Pa beth *yw* dyn, i ti i'w gofio ?
a mab dyn, i ti i ymweled âg ef ?
5 Canys gwnaethost ef ychydig îs
na'r angelion, ac a'i coronaist â go-
goniant ac â harddwch.
6 [e]Gwnaethost iddo arglwydd-

c Ps. 94. 2.
d Ps. 44. 23.
e Ps. 18. 20.
f 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 139. 1. Jer. 11. 20. a 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.
3 Heb. *Fy nharian sydd ar Dduw.*
4 *a farna y cyfiawn.*
g Deut. 32. 41.
h Deut. 32. 23, 42.
i Job 15. 35. Es. 33. 11. a 59. 4. Iago 1. 15.
k Job 4. 8. Ps. 9. 15. a 10. 2. a 35. 8. a 94. 13. a 141. 10. Diar. 5. 22. a 26. 27. Preg. 10. 8.
l 1 Bren. 2. 32.
2 Ps. 81, a 84, titl.
a Ps. 113. 4. a 148. 13.
b Edrych Matt. 11. 25. a 21. 16. 1 Cor. 1. 27.
3 Heb. *seiliaist.*
c Ps. 44. 16.
d Job 7. 17. Ps. 144. 3. Heb. 2. 6.
e Gen. 1. 26, 28.

iaethu ar weithredoedd dy ddwy-
law; [f]gosodaist bob *peth* dan ei
draed ef:
7 Defaid ac ychain oll, *ac* anifeil-
iaid y maes hefyd ;
8 Ehediaid y nefoedd, a physgod
y môr, *ac* y sydd yn tramwyo
llwybrau y moroedd.
9 ARGLWYDD ein IOR, mor ar-
dderchog *yw* dy enw ar yr holl
ddaear !

PSALM IX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wneuthur barn;* 11 *ac yn annog eraill i'w glodfori ef,* 13 *ac yn gweddïo ar iddo gael achos i'w foliannu ef.*

I'r Pencerdd ar Muth-labben, Psalm Dafydd.

CLODFORAF *di*, O ARGLWYDD, 1018.
â'm holl galon : mynegaf dy
holl ryfeddodau.
2 Llawenychaf a gorfoleddaf ynot :
canaf i'th enw di, [a]y Goruchaf.
3 Pan ddychweler fy ngelynion yn
eu hol, hwy a gwympant ac a ddi-
fethir o'th flaen di.
4 Canys gwnaethost fy marn a'm
matter *yn dda :* eisteddaist ar or-
sedd-faingc, gan farnu [2]yn gyfiawn.
5 Ceryddaist y cenhedloedd, dis-
trywiaist yr annuwiol ; [b]eu henw
hwynt a ddileaist byth bythol.
6 [3]Ha elyn, darfu am ddinystr yn
dragywydd : a diwreiddiaist y din-
asoedd; darfu eu coffadwriaeth gyd
â hwynt.
7 Ond yr ARGLWYDD a bery yn
dragywydd : efe a barottôdd ei or-
sedd-faingc i farn.
8 Ac [c]efe a farn y byd mewn cyf-
iawnder : efe a farn y bobloedd
mewn uniondeb.
9 [d]Yr ARGLWYDD hefyd fydd
[4]noddfa i'r gorthrymmedig, noddfa
yn amser trallod.
10 A'r rhai a adwaenant dy enw,
a ymddiriedant ynot : canys ni ad-
ewaist, O ARGLWYDD, y rhai a'th
geisient.
11 Canmolwch yr ARGLWYDD, yr
hwn sydd yn preswylio yn Sïon :
mynegwch ym mysg y bobloedd ei
weithredoedd ef.
12 [e]Pan ymofyno efe am waed,
efe a'u cofia hwynt : nid anghofia
waedd y cystuddiol.
13 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD ;
gwel fy mlinder gan fy nghaseion,
fy nyrchafydd o byrth angau :
14 Fel y mynegwyf dy holl foliant
ym mhyrth merch Sïon : llawen-
ychaf yn dy iachawdwriaeth.
15 [f]Y cenhedloedd a soddasant yn y

f 1 Cor. 15. 27. Heb. 2. 8.
a Ps. 83. 18.
2 Heb. *cyfiawnder.*
b Deut. 9. 14.
3 Neu, *Darfu am ddinystr y gelyn yn dragywydd.*
c Ps. 96. 13. a 98. 9.
d Ps. 32. 7. a 37. 39. a 46. 1. a 91. 2.
4 Neu, *uchelfa.*
e Gen. 9. 5.
f Ps. 7. 15, 16. a 35. 8. a 57. 6. a 94. 13. Diar. 5. 22. a 22. 8. a 26. 27.

ffos a wnaethant: yn y rhwyd a gudd-
iasant, y daliwyd eu troed eu hun.
16 Adweinir yr ARGLWYDD wrth y
farn a wna: yr annuwiol a faglwyd
y'ngweithredoedd ei ddwylaw ei
hun. [g] Higgaion. Selah.
17 Y rhai drygionus a ymchwelant
i uffern, *a*'r holl genhedloedd a ang-
hofiant DDUW.
18 Canys nid anghofir y tlawd
byth: gobaith y trueiniaid *ni* choll-
ir byth.
19 Cyfod, ARGLWYDD; na orfydd-
ed dyn: barner y cenhedloedd ger
dy fron di.
20 Gosod, ARGLWYDD, ofn arnynt:
fel y gwybyddo y cenhedloedd *mai*
dynion ydynt. Selah.

PSALM X.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw rhag traha yr annuwiol;* 12 *ac yn gweddïo am ymwared;* 16 *ac yn dangos ei hyder.*

PAHAM, ARGLWYDD, y sefi o
bell? yr ymguddi yn amser
cyfyngder?
2 Yr annuwiol mewn balchder a
erlid y tlawd: [a] dalier hwynt yn y
bwriadau a ddychymmygasant.
3 Canys yr annuwiol a ymffrostia
am ewyllys ei [2] galon; [3] ac [b] a fen-
dithia y cybydd, *yr hwn* y mae yr
ARGLWYDD yn ei ffieiddio.
4 Yr annuwiol, gan uchder ei
ffroen, ni chais *DDUW:* [4] nid *yw*
DUW yn ei holl [c] feddyliau ef.
5 Ei ffyrdd sydd flin bob amser;
[d] uchel *yw* dy farnedigaethau allan
o'i olwg ef: chwythu y mae yn er-
byn ei holl elynion.
6 Dywedodd yn ei galon, Ni'm
symmudir: o herwydd ni *byddaf*
mewn drygfyd hyd genhedlaeth a
chenhedlaeth.
7 [e] Ei enau sydd yn llawn melldith,
a dichell, a thwyll: dan ei dafod *y*
mae [5] camwedd [6] ac anwiredd.
8 Y mae efe yn eistedd y'nghyn-
llwynfa y pentrefi: [f] mewn cilfachau
y lladd efe y gwirion: ei lygaid a
[7] dremiant yn ddirgel ar y tlawd.
9 Efe a gynllwyna mewn dirgel-
wch megis llew yn ei ffau: cynllwyn
y mae i ddal y tlawd: efe a ddeil y
tlawd, gan ei dynnu i'w rwyd.
10 Efe a [8] ymgrymma, *ac* a ymos-
twng, fel y cwympo tyrfa trueiniaid
gan ei gedyrn ef.
11 Dywedodd yn ei galon, Anghof-
iodd DUW: [g] cuddiodd ei wyneb;
ni wêl byth.
12 Cyfod, ARGLWYDD; O DDUW,

[g] Ps. 19. 14. a 92. 3.
[a] Ps. 7. 16. a 9. 15, 16. Diar. 5. 22.
[2] Heb. *enaid.*
[3] Neu, *a'r cybydd a ymfendithia, ffieiddio yr* ARGLWYDD *y mae.*
[b] Diar. 28. 4. Rhuf. 1. 32.
[4] Neu, *ei holl feddyliau* yw, *Nad oes Duw.*
[c] Ps. 14. 1. a 53. 1.
[d] Diar. 24. 7.
[e] Rhuf. 3. 14.
[5] *blinder.*
[6] *a gwagedd.* Heb. *a thwyll.*
[f] Hab. 3. 14.
[7] Heb. *lechant,* neu, *ymguddiant.*
[8] Heb. *ymddryllia.*
[g] Job 22. 13. Ps. 73. 11. a 94. 7.

dyrcha dy law: nac anghofia y cys-
tuddiol.
13 Paham y dirmyga yr annuwiol
DDUW? dywedodd yn ei galon, Nid
ymofyni.
14 Gwelaist *hyn;* canys ti a gan-
fyddi anwiredd a cham, i roddi *tâl*
â'th ddwylaw dy hun: arnat ti y
gedy y tlawd; [h] ti yw cynnorthwywr
yr amddifad.
15 [i] Torr fraich yr annuwiol a'r
drygionus: cais ei ddrygioni ef *hyd*
na chaffech ddim.
16 [k] Yr ARGLWYDD *sydd* frenhin
byth ac yn dragywydd: difethwyd
y cenhedloedd allan o'i dir ef.
17 ARGLWYDD, clywaist ddymun-
iad y tlodion: [9] parottôi eu calon
hwynt, gwrendy dy glust *arnynt;*
18 I farnu yr amddifad a'r gor-
thrymmedig, fel na chwanego dyn
daearol [2] beri ofn mwyach.

PSALM XI.

1 *Dafydd yn ymgysuro yn Nuw yn erbyn ei elynion.* 4 *Rhagddarbodaeth a chyfiawnder Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd.

YN yr ARGLWYDD yr wyf yn
ymddiried: [a] pa fodd y dywed-
wch wrth fy enaid, Eheda [2] i'ch myn-
ydd *fel* aderyn?
2 Canys wele, y [b] drygionus a an-
nelant fwa, parottoisant eu saethau
ar y llinyn; i saethu [3] yn ddirgel y
rhai uniawn o galon.
3 [4] Canys y seiliau a ddinystriwyd;
pa beth a [5] wna y cyfiawn?
4 [c] Yr ARGLWYDD *sydd* yn nheml
ei sancteiddrwydd; gorseddfa yr
ARGLWYDD *sydd* yn y nefoedd: [d] y
mae ei lygaid ef yn gweled, ei am-
rantau yn profi meibion dynion.
5 Yr ARGLWYDD a brawf y cyf-
iawn: eithr cas gan ei enaid ef y
drygionus, a'r hwn sydd hoff gan-
ddo drawsder.
6 [e] Ar yr annuwiolion y gwlawia efe
faglau, tân a brwmstan, a phoeth-
wynt ystormus: [f] *dyma* ran eu phïol
hwynt.
7 Canys yr ARGLWYDD cyfiawn a
gâr gyfiawnder: ei wyneb a edrych
ar yr uniawn.

PSALM XII.

1 *Dafydd, heb ganddo ddim cysur dynol, yn erfyn cymmorth gan Dduw,* 3 *ac yn ymgysuro â barnedigaethau Duw ar yr enwir, a'i ymddiried ym mhrofedig addewidion Duw.*

I'r Pencerdd ar [2] Seminith, Psalm Dafydd.

ACHUB, ARGLWYDD; canys [a] dar-
fu y trugarog: o herwydd

[h] Ps. 68. 5.
[i] Ps. 37. 17.
[k] Ps. 29. 10. a 145. 13. a 146. 10. Jer. 10. 10. Galar. 5. 19. Dan. 4. 34. a 6. 26. 1 Tim. 1. 17.
[9] Neu, *sicrhêi.*
[2] Neu, *orthrymmu.*
Cylch 1060.
[a] Edrych 1 Sam. 26. 19.
[2] *i'r.*
[b] Ps. 64. 3, 4.
[3] Heb. *mewn tywyllwch.*
[4] *Os.*
[5] *wnaeth y.*
[c] Hab. 2. 20.
[d] Ps. 33. 13. a 34. 15, 16. a 66. 7.
[e] Gen. 19. 24. Ezec. 38. 22.
[f] Edrych Gen. 43. 34. 1 Sam. 1. 4. a 9. 23. Ps. 75. 8.
[2] *yr wythfed:* Ps. 6, titl.
[a] Es. 57. 1. Mic. 7. 2.

pallodd y ffyddloniaid o blith meib-
ion dynion.
2 Oferedd a ddywedant bob un
wrth ei gymmydog: [b]*â* gwefus
wenhieithgar, *ac* â [3]chalon ddau-
ddyblyg, y llefarant.
3 Torred yr ARGLWYDD yr holl
wefusau gwenhieithus, *a*'r tafod a
ddywedo fawrhydri:
4 Y rhai a ddywedant, A'n tafod
y gorfyddwn; ein gwefusau *sydd*
[4]eiddom ni: pwy *sydd* arglwydd
arnom ni?
5 O herwydd anrhaith y rhai cys-
tuddiedig, o herwydd uchenaid y
tlodion, y cyfodaf yn awr, medd yr
ARGLWYDD; rhoddaf mewn iach-
awdwriaeth *yr hwn* y [5]magler iddo.
6 [c]Geiriau yr ARGLWYDD *ydynt*
eiriau purion; *fel* arian wedi ei
goethi mewn ffwrn bridd, wedi ei
buro seithwaith.
7 Ti, ARGLWYDD, a'u cedwi hwynt:
cedwi [6]hwynt rhag y genhedlaeth
hon yn dragywydd.
8 Yr annuwiolion a rodiant o am-
gylch, pan ddyrchafer y gwaelaf o
feibion dynion.

PSALM XIII.

1 *Dafydd yn cwyno bod yn oedi ei ymwared ef:*
3 yn gweddïo am ras i'w ragflaenu: 5 yn ym-
ffrostio yn nhrugaredd Duw.

I'r [2]Pencerdd, Psalm Dafydd.

PA hyd, ARGLWYDD, y'm hang-
hofi? *ai* yn dragywydd? pa
hyd [a]y cuddi dy wyneb rhagof?
2 Pa hyd y cymmeraf gynghor-
ion yn fy enaid, *gan fod* blinder
beunydd yn fy nghalon? pa hyd y
dyrchefir fy ngelyn arnaf?
3 Edrych, *a* chlyw fi, O AR-
GLWYDD fy NUW: goleua fy llyg-
aid, [b]rhag i mi huno yn yr angau:
4 [c]Rhag dywedyd o'm gelyn, Gorch-
fygais ef; *ac* i'm gwrthwynebwyr
lawenychu, os gogwyddaf.
5 Minnau hefyd a ymddiriedais yn
dy drugaredd di; fy nghalon a ym-
lawenycha yn dy iachawdwriaeth:
canaf i'r ARGLWYDD, am iddo synio
arnaf.

PSALM XIV.

1 *Dafydd yn dangos llygredigaeth natur dyn:*
4 yn argyhoeddi yr annuwiol trwy oleuni eu
cydwybod eu hun: 7 yn ymogoneddu yn
iachawdwriaeth Duw.

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd.

YR [a]ynfyd a ddywedodd yn ei
galon, Nid *oes* un DUW. [b]Ym-
lygrasant; ffieiddwaith a wnaeth-
ant: nid *oes* a wnel ddaioni.

[b] Ps. 28. 3. Jer. 9. 8.
[3] Heb. *chalon a chalon.*
[4] Heb. *gyd â ni.*
[5] *chwyther arno.*
[c] 2 Sam. 22. 31. Ps. 18. 30. a 119. 140. Diar. 30. 5.
[6] Heb. *ef.*
[2] *Golygwr.*
[a] Deut. 31. 17. Job 13. 24. Ps. 44. 24. a 89. 46.
[b] Jer. 51. 39.
[c] Ps. 25. 2.
[a] Ps. 10. 4. a 53. 1.
[b] Rhuf. 3. 10, &c.

2 [c]Yr ARGLWYDD a edrychodd i
lawr o'r nefoedd ar feibion dynion,
i weled a *oedd neb* deallgar, yn ym-
geisio â DUW.
3 Ciliodd pawb; cyd-ymddifwyn-
asant: [d]nid *oes* a wnel ddaioni, nac
oes un.
4 [2]Oni ŵyr holl weithredwyr an-
wiredd? y rhai sydd [e]yn bwytta fy
mhobl *fel* y bwyttâent fara: [f]ni
alwasant ar yr ARGLWYDD.
5 Yno y dychrynasant gan ofn;
canys y *mae* DUW y'nghenhedlaeth
y cyfiawn.
6 Cynghor y tlawd a waradwydd-
asoch chwi; am *fod* yr ARGLWYDD
yn obaith iddo.
7 [g]Pwy a ddyry iachawdwriaeth i
Israel o Sïon! pan[h] ddychwelo yr AR-
GLWYDD gaethiwed ei bobl, yr ym-
hyfryda Jacob, *ac* y llawenhâ Israel.

PSALM XV.

Dafydd yn dangos pa fath sydd ar ddinas-
yddion Sïon.

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a]pwy a [2]drig yn dy
babell? pwy a breswylia yn
mynydd dy sancteiddrwydd?
2 [b]Yr hwn a rodia yn berffaith, ac
a wnel gyfiawnder, ac a ddywed wir
[3]yn ei galon:
3 [c]Heb absennu â'i dafod, heb
wneuthur drwg i'w gymmydog, ac
heb [d]dderbyn enllib yn erbyn ei
gymmydog.
4 Yr hwn y mae y drygionus
yn ddirmygus yn ei olwg; ond a
anrhydedda y rhai a ofnant yr
ARGLWYDD: *yr hwn* a dwng *i'w*
niwed *ei hun*, ac ni newidia.
5 [e]*Yr hwn* ni roddes ei arian ar
usuriaeth, ac [f]ni chymmer wobr yn
erbyn y gwirion. A wnelo hyn, nid
ysgogir yn dragywydd.

PSALM XVI.

1 *Dafydd, o anymddiried i'w haeddedigaethau*
ei hun, ac o gas ar ddelw-addoliaeth, yn
cyrchu at Dduw am ymwared: 5 yn dangos
gobaith ei alwedigaeth, yr adgyfodiad, a
bywyd tragywyddol.

[2]Michtam Dafydd.

CADW fi, O DDUW: canys ynot
yr ymddiriedaf.
2 *Fy enaid*, dywedaist wrth yr
ARGLWYDD, Fy Arglwydd *ydwyt*
ti: [a]fy nâ nid *yw* ddim i ti:
3 *Ond* i'r saint *sydd* ar y ddaear,
a'r rhai rhagorol, yn y rhai *y mae*
fy holl hyfrydwch.
4 Gofidiau a amlhânt i'r rhai a
[3]frysiant *ar ol duw* dïeithr: eu

[c] Ps. 102. 19.
[d] Rhuf. 3. 10.
[2] *Onid oes wybodaeth gan h ll?*
[e] Amos 8. 4. Mic. 3. 3.
[f] Es. 64. 7.
[g] Edrych Rhuf. 11. 26.
[h] Job 42. 10. Ps. 126. 1.
[a] Ps. 24. 3, &c.
[2] Heb. *ymdeithia.*
[b] Es. 33. 15.
[3] *o'i galon.*
[c] Lef. 19. 16. Ps. 34. 13.
[d] Exod. 23. 1.
[e] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19. Ezec. 18. 8. a 22. 12.
[f] Exod. 23. 8. Deut. 16. 19.
[2] Psalm *euraid.* Felly Ps. 56, a 57, a 58, a 59, a 60.
[a] Job 22. 2, 3. a 35. 7, 8. Ps. 50. 9. Rhuf. 11. 35.
[3] Neu, *anrhegant eraill.*

dïod-offrwm o waed nid offrymmaf fi, ac [b]ni chymmeraf eu henwau yn fy ngwefusau.
5 [c]Yr ARGLWYDD *yw* rhan fy [4]etifeddiaeth i [d]a'm phïol: ti a gynheli fy nghoelbren.
6 Y llinynnau a syrthiodd i mi mewn *lleoedd* hyfryd; ïe, y mae i mi etifeddiaeth dêg.
7 Bendithiaf yr ARGLWYDD, yr hwn a'm cynghorodd: fy arennau hefyd a'm dysgant y nos.
8 [e]Gosodais yr ARGLWYDD bob amser ger fy mron: am [f]*ei fod* ar fy neheulaw, ni'm hysgogir.
9 O herwydd hynny llawenychodd fy nghalon, ac [g]ymhyfrydodd fy ngogoniant: fy nghnawd hefyd a [5]orphwys mewn gobaith.
10 [h]Canys ni adewi fy enaid yn uffern; ac ni oddefi i'th Sanct weled llygredigaeth.
11 Dangosi i mi lwybr bywyd: [i]digonolrwydd llawenydd *sydd* ger dy fron, ar dy ddeheulaw *y mae* digrifwch yn dragywydd.

PSALM XVII.

1 *Dafydd, o hyder ar ei wirionedd, yn gofyn cymmorth Duw yn erbyn ei elynion;* 10 *yn dangos eu balchder, a'u dichell, a'u creulondeb hwy;* 13 *yn gweddïo yn eu herbyn hwy, mewn hyder ar ei obaith.*

Gweddi Dafydd.

CLYW, ARGLWYDD, gyfiawnder; ystyria fy llefain, gwrando fy ngweddi [2]o wefusau didwyll.
2 Deued fy marn oddi ger dy fron: edryched dy lygaid ar uniondeb.
3 Profaist fy nghalon, gofwyaist *fi* y nos; [a]chwiliaist fi, *ac* ni chei ddim: bwriedais na throseddai fy ngenau.
4 Tu ag at am weithredoedd dynion, wrth eiriau dy wefusau yr ymgedwais *rhag* llwybrau yr yspeilydd.
5 [b]Cynnal fy ngherddediad yn dy lwybrau, *fel* [3]na lithro fy nhraed.
6 [c]Mi a elwais arnat; canys gwrandewi arnaf fi, O DDUW: gostwng dy glust attaf, *ac* erglyw fy ymadrodd.
7 [d]Dangos dy ryfedd drugareddau, O Achubydd y rhai a ymddiriedant *ynot*, rhag y sawl a ymgyfodant yn erbyn dy ddeheulaw.
8 [e]Cadw fi fel canwyll llygad: [f]cudd fi dan gysgod dy adenydd,
9 Rhag yr annuwiolion, y rhai a'm [4]gorthrymmant; *rhag* fy ngelynion [5]marwol, *y rhai* a'm hamgylchant.

b Jos. 23. 7. Hos. 2. 16, 17.
c Deut. 32. 9. Ps. 73. 26. a 142. 5. Galar. 3. 24.
4 Heb. *rhandir.*
d Ps. 11. 6.
e Act. 2. 25.
f Ps. 73. 23. a 110. 5. a 121. 5.
g Ps. 30. 12. a 57. 8.
5 Heb. *breswylia yn ddïogel.*
h Act. 2. 31. a 13. 35.
i Ps. 17. 15. a 21. 6. Matt. 5. 8. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2.
2 Heb. *heb wefusau twyll.*
a Job 23. 10. Ps. 26. 2. a 66. 10. Zech. 13. 9. Mal. 3. 2, 3. 1 Petr 1. 7.
b Ps. 119. 133.
3 Heb. *nad ysgogo.*
c Ps. 116. 2.
d Ps. 31. 21.
e Deut. 32. 10. Zech. 2. 8.
f Ruth 2. 12. Ps. 36. 7. a 57. 1. a 63. 7. a 91. 1, 4. Matt. 23. 37.
4 Heb. *anrheithiant.*
5 Heb. *yn erbyn yr enaid*

10 [g]Cauasant gan eu brasder: â'u genau y llefarant mewn balchder.
11 Ein cynniweirfa ni a gylchynasant hwy yr awrhon: gosodasant eu llygaid i dynnu i lawr i'r ddaear.
12 [6]Eu dull *sydd* fel llew a chwennychai ysglyfaethu, ac megis llew ieuangc yn aros mewn lleoedd dirgel.
13 Cyfod, ARGLWYDD, achub ei flaen ef, cwympa ef: gwared fy enaid rhag yr annuwiol, [7]*yr hwn yw* dy gleddyf di;
14 Rhag dynion, *y rhai yw* dy law, O ARGLWYDD, rhag dynion y byd, [h]*y rhai* y mae eu rhan yn y bywyd *yma*, a'r rhai y llenwaist eu boliau â'th guddiedig *drysor:* llawn [8]ydynt o feibion, a gadawant eu gweddill i'w rhai bychain.
15 Myfi a edrychaf ar dy wyneb mewn cyfiawnder: [i]digonir fi, pan ddihunwyf, â'th ddelw di.

PSALM XVIII.

Dafydd yn moliannu Duw am ei amryw a'i ryfeddol fendithion.

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd, [a]gwas yr ARGLWYDD, yr hwn a lefarodd wrth yr ARGLWYDD eiriau [b]y gân hon, yn y dydd y gwaredodd yr ARGLWYDD ef o law ei holl elynion, ac o law Saul: Ac efe a ddywedodd,

CARAF [c]di, ARGLWYDD fy nghadernid.
2 Yr ARGLWYDD *yw* fy nghraig, a'm hamddiffynfa, a'm gwaredydd; fy NUW, [2]fy nghadernid, [d]yn yr hwn yr ymddiriedaf; fy nharian, a chorn fy iachawdwriaeth, *a'm* huchel-dŵr.
3 Galwaf ar yr ARGLWYDD [e]canmoladwy: felly y'm cedwir rhag fy ngelynion.
4 [f]Gofidion angau a'm cylchynasant, ac afonydd [3]y fall a'm dychrynasant i.
5 [4]Gofidiau uffern a'm cylchynasant: maglau angau a achubasant fy mlaen.
6 Yn fy nghyfyngder y gelwais ar yr ARGLWYDD, ac y gwaeddais ar fy NUW: efe a glybu fy llef o'i deml, a'm gwaedd ger ei fron a ddaeth i'w glustiau ef.
7 Yna y siglodd ac y crynodd y ddaear; a seiliau y mynyddoedd a gynhyrfodd ac a ymsiglodd, am iddo ef ddigio.
8 Dyrchafodd mwg [5]o'i ffroenau, a thân a ysodd o'i enau: glo a ennynasant ganddo.

g Deut. 32. 15. Job 15. 27. Ps. 73. 7. a 119. 70.
6 Heb. *Ei ddull.*
7 Neu, *â'th gleddyf.*
h Luc 16. 25.
8 Neu, *yw* eu *meibion.*
i Ps. 4. 6, 7. a 16. 11. a 65. 4.
a Ps. 36, titl.
b 2 Sam. 22.
c Ps. 144. 1.
2 Heb. *fy nghraig.*
d Heb. 2. 13.
e Ps. 76. 4.
f Ps. 116. 3.
3 *dynion annuwiol.* Heb. *Belial.*
4 Neu, *Rheffynnau.*
5 Neu, *trwy ei ffroenau.*

g Ps. 144. 5. 9 [g]Efe hefyd a ostyngodd y nef-
oedd, ac a ddisgynodd: a thywyll-
wch *oedd* dan ei draed ef.
10 Marchogodd hefyd ar y cerub,
h Ps 104. 3. ac a ehedodd: ïe, [h]efe a ehedodd ar
adenydd y gwynt.
i Ps. 97. 2. 11 [i]Efe a wnaeth dywyllwch yn
ddirgelfa iddo; *a'i* babell o'i am-
gylch *oedd* dywyllwch dyfroedd, *a*
thew-gymmylau yr awyr.
12 Gan y disgleirdeb *oedd* ger ei
fron, ei gymmylau a aethant heib-
io; cenllysg a marwor tanllyd.
13 Yr ARGLWYDD hefyd a daran-
odd yn y nefoedd, a'r Goruchaf a
roddes ei lef; cenllysg a marwor
tanllyd.
k Jos. 10. 10. Ps. 144. 6. Es. 30. 30. 14 Ië, [k]efe a anfonodd ei saethau,
ac a'u gwasgarodd hwynt; ac a
saethodd *ei* fellt, ac a'u gorchfyg-
odd hwynt.
15 Gwaelodion y dyfroedd a wel-
wyd, a seiliau y byd a ddinoethwyd
gan dy gerydd di, O ARGLWYDD, *a*
chan chwythad anadl dy ffroenau.
l Ps. 144. 7. 16 [l]Anfonodd oddi uchod, cym-
merodd fi, tynnodd fi allan o ddyfr-
6 Neu, *mawrion.* oedd [6]lawer.
17 Efe a'm gwaredodd oddi wrth
fy ngelyn cadarn, a rhag fy nghas-
eion: canys yr oeddynt yn drech
na mi.
18 Achubasant fy mlaen yn nydd
fy ngofid: ond yr ARGLWYDD oedd
gynhaliad i mi.
m Ps. 31. 8. a 118. 5. 19 [m]Dug fi hefyd i ehangder: gwar-
edodd fi; canys ymhoffodd ynof.
20 Yr ARGLWYDD a'm gobrwyodd
yn ol fy nghyfiawnder; yn ol glen-
did fy nwylaw y talodd efe i mi.
21 Canys cedwais ffyrdd yr AR-
GLWYDD, ac ni chiliais yn annuwiol
oddi wrth fy NUW.
22 O herwydd ei holl farnedig-
aethau ef *oedd* ger fy mron i, a'i
ddeddfau ni fwriais oddi wrthyf.
23 Bûm hefyd yn berffaith gyd
âg ef, ac ymgedwais rhag fy anwir-
edd.
24 A'r ARGLWYDD a'm gobrwyodd
yn ol fy nghyfiawnder, yn ol purdeb
fy nwylaw o flaen ei lygaid ef.
25 A'r trugarog y gwnei drugar-
edd; â'r gwr perffaith y gwnei ber-
ffeithrwydd.
n Lef. 26. 23, 24, 27, 28. 26 A'r glân y gwnei lendid; ac [n]â'r
cyndyn yr ymgyndynni.
27 Canys ti a waredi y bobl gys-
o Ps. 101. 5. Diar. 6. 17. tuddiedig: ond ti a ostyngi [o]olygon
7 Neu, *lamp,* Job 29. 3. uchel.
28 O herwydd ti a oleui fy [7]nghan-
wyll: yr ARGLWYDD fy NUW a
lewyrcha fy nhywyllwch.
29 Oblegid ynot ti y [8]rhedais trwy 8 Neu, *torrais.*
fyddin; ac yn fy NUW y llemmais
dros fur.
30 DUW [p]*sydd* berffaith ei ffordd: p Deut. 32. 4. Dan. 4. 37. Dat. 15. 3.
[q]gair yr ARGLWYDD sydd wedi ei q Ps. 12. 6. a 119. 140. Diar. 30. 5.
buro: tarian *yw* efe i bawb a ym-
ddiriedant ynddo.
31 [r]Canys pwy *sydd* DDUW heb r Deut. 32. 31, 39. 1 Sam. 2. 2. Ps. 86. 8. Es. 45. 5.
law yr ARGLWYDD? a phwy *sydd*
graig ond ein DUW ni?
32 DUW [s]*sydd* yn fy ngwregysu s Ps. 91. 2.
â nerth, ac yn gwneuthur fy ffordd
yn berffaith.
33 [t]Gosod y mae efe fy nhraed fel t 2 Sam. 2. 18. Hab. 3. 19.
traed ewigod; ac [u]ar fy uchel-fan- u Deut. 32. 13. a 33. 29.
nau y'm sefydla.
34 [x]Efe sydd yn dysgu fy nwylaw x Ps. 144. 1.
i ryfel; fel y dryllier bwa dur yn
fy mreichiau.
35 Rhoddaist hefyd i mi darian
dy iachawdwriaeth; a'th ddeheu-
law a'm cynhaliodd, [9]a'th fwynder 9 Neu, ac *a'th fwynder y'm lliosogaist.*
a'm llïosogodd.
36 Ehengaist fy ngherddediad dan- 2 Heb. *fferau,* neu, *sodlau.*
af; fel na lithrodd fy [2]nhraed.
37 Erlidiais fy ngelynion, ac a'u
goddiweddais: ac ni ddychwelais
nes eu difa hwynt.
38 Archollais hwynt, fel na allent
godi: syrthiasant dan fy nhraed.
39 Canys gwregysaist fi â nerth i
ryfel: [3]darostyngaist danaf y rhai a 3 Heb. *plygaist,* neu, *crymmaist.*
ymgododd i'm herbyn.
40 Rhoddaist hefyd i mi warrau
fy ngelynion; fel y difethwn fy
nghaseion.
41 Gwaeddasant, ond nid *oedd*
achubydd: [y]*sef* ar yr ARGLWYDD, y Job 27. 9. a 35. 12. Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
ond nid attebodd efe hwynt.
42 Maluriais hwynt hefyd fel llwch
o flaen y gwynt: [z]teflais hwynt allan z Zech. 10. 5.
megis tom yr heolydd.
43 [a]Gwaredaist fi rhag cynhen- a 2 Sam. 2. 9, 10. a 3. 1.
nau y bobl; [b]gosodaist fi yn ben b 2 Sam. 8. 9—14.
cenhedloedd: [c]pobl nid adnabûm, c Deut. 23. 29. Ps. 66. 3. a 81. 15.
a'm gwasanaethant.
44 [4]Pan glywant am danaf, ufudd- 4 Heb. *Wrth glywed y glust.*
hânt i mi: [d]meibion dïeithr a [5]gym- d Mic. 7. 17.
merant arnynt ymddarostwng i mi. 5 Heb. *ddywedant gelwydd wrthyf.*
45 Meibion dïeithr a ballant, ac a
ddychrynant allan o'u dirgel fannau.
46 Byw yw yr ARGLWYDD, a
bendithier fy nghraig: a dyrchafer
DUW fy iachawdwriaeth.
47 DUW *sydd* yn rhoddi i mi *allu*
ymddïal, ac a [6]ddarostwng y bobl- 6 Neu, *ddifetha.*
oedd danaf.
48 Efe sydd yn fy ngwared oddi
wrth fy ngelynion: ïe, [e]ti a'm dyrch- e Ps. 59. 1.

efi uwchlaw y rhai a gyfodant i'm
herbyn: achubaist fi rhag y gwr
[7] traws.
49 [f] Am hynny y [8] moliannaf di, O
ARGLWYDD, ym mhlith y cenhedl-
oedd, ac y canaf i'th enw.
50 Efe sydd yn gwneuthur mawr
ymwared i'w Frenhin; ac yn
gwneuthur trugaredd i'w ennein-
iog, i Dafydd, ac i'w had ef [g] byth.

[7] Neu, *trais.* [f] Rhuf. 15. 9. [8] Neu. *cyffesaf.* [g] 2 Sam. 7. 13.

PSALM XIX.

1 *Bod y creaduriaid yn dangos gogoniant Duw: 7 a'i air yn dangos ei ras ef. 12 Dafydd yn gweddïo am ras.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

Y [a] NEFOEDD sydd yn datgan
gogoniant DUW; a'r ffurfafen
sydd yn mynegi gwaith ei ddwylaw
ef.
2 Dydd i ddydd a draetha ymad-
rodd, a nos i nos a ddengys wybod-
aeth.
3 Nid *oes* iaith nac ymadrodd, [2] *lle*
ni chlybuwyd eu lleferydd hwynt.
4 [b] Eu [3] llinyn a aeth trwy yr holl
ddaear, a'u geiriau hyd eithafoedd
byd: i'r haul y gosododd efe babell
ynddynt;
5 Yr hwn *sydd* fel gwr prïod yn
dyfod allan o'i ystafell: *ac* [c] a ym-
lawenhâ fel cawr i redeg gyrfa.
6 O eithaf y nefoedd *y mae* ei fyn-
ediad ef allan, a'i amgylchiad hyd
eu heithafoedd hwynt: ac nid ym-
gudd dim oddi wrth ei wres ef.
7 [d] [4] Cyfraith yr ARGLWYDD *sydd*
berffaith, yn [5] troi yr enaid: tystiol-
aeth yr ARGLWYDD *sydd* sicr, ac
yn gwneuthur y gwirion yn ddoeth.
8 Deddfau yr ARGLWYDD *sydd*
uniawn, yn llawenhâu y galon: gor-
chymyn yr ARGLWYDD *sydd* bur,
yn goleuo y llygaid.
9 Ofn yr ARGLWYDD *sydd* lân, yn
parhâu yn dragywydd; barnau yr
ARGLWYDD *ydynt* wirionedd, cyf-
iawn *ydynt* i gyd.
10 [e] Mwy dymunol *ynt* nag aur, ïe,
nag aur coeth lawer: [f] melysach hefyd
na'r mêl, ac na diferiad diliau mêl.
11 Ynddynt hwy hefyd y rhy-
buddir dy was: o'u cadw *y mae*
gwobr lawer.
12 [g] Pwy a ddeall *ei* gamwedd-
au? glanhâ fi oddi wrth *fy meiau*
[h] cuddiedig.
13 Attal hefyd dy was oddi wrth
bechodau rhyfygus; [i] na arglwydd-
iaethont arnaf: yna y'm perffeithir,
ac y'm glanhêir oddi wrth [6] anwir-
edd lawer.

[a] Gen. 1. 6. Es. 40. 22. Rhuf. 1. 19, 20. [2] *heb y rhai byn y clyw-ir eu llef hwynt.* Heb. *heb glywed eu lleferydd.* [b] Rhuf. 10. 18. [3] Neu, *rheol.* [c] Preg. 1. 5. [d] Ps. 111. 7. [4] Neu, *Addysg.* [5] Neu, *adferu.* [e] Ps. 119. 72, 127. Diar. 8. 10, 11, 19. [f] Ps. 119. 103. [g] Ps. 40. 12. [h] Ps. 90. 8. [i] Ps. 119. 133. Rhuf. 6. 12, 14. [6] *yr anwiredd mawr.*

14 Bydded ymadroddion fy ngen-
au, a myfyrdod fy nghalon, yn gym-
meradwy ger dy fron, O ARGLWYDD,
fy nghraig a'm prynwr.

PSALM XX.

1 *Yr eglwys yn bendithio y Brenhin yn ei fawrhydi. 7 Ei hyder hi y'nghymmorth Duw.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWRANDAWED yr ARGLWYDD
arnat yn nydd cyfyngder: enw
DUW Jacob a'th [2] ddiffyno.
2 Anfoned [3] i ti gymmorth o'r
cyssegr, a [4] nerthed di o Sïon.
3 Cofied dy holl offrymmau, a
[5] bydded foddlawn i'th boeth-
offrwm. Selah.
4 Rhodded i ti wrth *fodd* dy gal-
on; a chyflawned dy holl gynghor.
5 Gorfoleddwn yn dy iachawd-
wriaeth di, a dyrchafwn faner [a] yn
enw ein DUW: cyflawned yr AR-
GLWYDD dy holl ddymuniadau.
6 Yr awr hon y gwn y gwared yr
ARGLWYDD ei enneiniog: efe a
wrendy arno o nefoedd ei sanct-
eiddrwydd, yn nerth iechyd ei dde-
heulaw ef.
7 [b] *Ymddiried* rhai mewn cer-
bydau, a rhai mewn meirch: ond
nyni a gofiwn enw yr ARGLWYDD
ein DUW.
8 Hwy a gwympasant, ac a syrth-
iasant; ond nyni a gyfodasom, ac
a safasom.
9 Achub, ARGLWYDD: gwrandawed
y Brenhin arnom yn y dydd y llefom.

[2] Heb. *ddyrchafo.* [3] Heb. *dy gymmorth.* [4] Heb. *atteged,* neu, *cynhalied.* [5] Heb. *gwnaed yn lludw,* neu *yn fras.* [a] Exod. 17. 15. Ps. 60. 4. [b] Ps. 33. 16. Diar. 21. 31. Es. 31. 1.

PSALM XXI.

1 *Tâl dïolch am fuddugoliaeth: 7 a hyder ar gael ychwaneg o lwyddiant.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yn dy nerth y
llawenycha y Brenhin; ac yn
dy iachawdwriaeth di mor ddirfawr
yr ymhyfryda!
2 Deisyfiad ei galon a roddaist
iddo; a dymuniad ei wefusau nis
gommeddaist. Selah.
3 Canys achubaist ei flaen ef â
bendithion daioni: gosodaist ar ei
ben ef goron o aur coeth.
4 [a] Gofynodd oes gennyt, *a* rhodd-
aist iddo: *ïe,* [b] [2] hir oes, byth ac yn
dragywydd.
5 Mawr *yw* ei ogoniant yn dy
iachawdwriaeth: gosodaist arno
ogoniant a phrydferthwch.
6 Canys gwnaethost ef yn fendith-
ion yn dragywyddol; llawenychaist
ef â llawenydd â'th wynebpryd.
7 O herwydd bod y Brenhin yn

[a] Ps. 61. 6. [b] 2 Sam. 7. 19. [2] Heb. *hir ddyddiau.*

ymddiried yn yr ARGLWYDD, a
thrwy drugaredd y Goruchaf nid
ysgogir ef.
8 Dy law a gaiff afael ar dy holl
elynion: dy ddeheulaw a gaiff afael
ar dy gaseion.
9 Ti a'u gwnei hwynt fel ffwrn dan-
llyd yn amser dy lid: yr ARGLWYDD
yn ei ddigllonedd a'u llwngc hwynt,
a'r tân a'u hysa hwynt.
10 [c]Eu ffrwyth hwynt a ddinystri
di oddi ar y ddaear, a'u had o blith
meibion dynion.
11 Canys bwriadasant ddrwg i'th
erbyn: meddyliasant amcan, heb
allu o honynt *ei gwblhâu.*
12 Am hynny [d]y gwnei iddynt
droi eu [3]cefnau: ar dy linynnau y
parottôi di *saethau* yn erbyn eu
hwynebau.
13 Ymddyrcha, ARGLWYDD, yn dy
nerth: canwn, a chanmolwn dy gad-
ernid.

PSALM XXII.

1 *Dafydd yn achwyn mewn anghysur mawr;*
9 yn gweddïo mewn cyfyngder mawr; 23 ac
yn clodfori Duw.

I'r Pencerdd ar [2]Aieleth-hasahar,
Psalm Dafydd.

FY [a]NUW, fy NUW, paham y'm
gwrthodaist? *paham yr ydwyt*
mor bell oddi wrth fy iachawd-
wriaeth, *a* [b]geiriau fy llefain?
2 Fy NUW, llefain yr ydwyf y
dydd, ac ni wrandewi; y nos hef-
yd, ac [3]nid *oes* osteg i mi.
3 Ond tydi *wyt* sanctaidd, *O dydi*
yr hwn wyt yn cyfanneddu ym mol-
iant Israel.
4 Ein tadau a obeithiasant ynot:
gobeithiasant, a gwaredaist hwynt.
5 Arnat ti y llefasant, ac achub-
wyd hwynt: [c]ynot yr ymddiriedas-
ant, ac nis gwaradwyddwyd hwynt.
6 A minnau, pryf *ydwyf*, ac nid
gwr; [d]gwarthrudd dynion, a dirmyg
y bobl.
7 [e]Pawb a'r a'm gwelant, a'm gwat-
warant: [4]llaesant wefl, [f]ysgydwant
ben, *gan ddywedyd,*
8 [g][5]Ymddiriedodd yn yr AR-
GLWYDD; gwareded ef: achubed ef,
[6]gan ei fod yn dda ganddo.
9 Canys [h]ti a'm tynnaist o'r groth:
[7]gwnaethost i mi obeithio *pan oedd-*
wn ar fronnau fy mam.
10 Arnat ti y'm bwriwyd o'r bru:
o groth fy mam fy NUW *ydwyt.*
11 Nac ymbellhâ oddi wrthyf;
o herwydd cyfyngder *sydd* agos:
canys nid *oes* cynnorthwywr.
12 Teirw lawer a'm cylchynasant:

[c] Job 18. 16, 19. Ps. 37. 28. a 109. 13.
[d] Edrych Job 7. 20. a 16. 12. Galar. 3. 12.
[3] Heb. *ysgwydd.*
[2] *ewig y bore.*
[a] Matt. 27. 46. Marc 15. 34.
[b] Heb. 5. 7.
[3] *nid wyf yn tewi.*
[c] Ps. 25. 2. a 31. 1. a 71. 1. Es. 49. 23. Rhuf. 9. 33.
[d] Es. 53. 3.
[e] Matt. 27. 39.
[4] Heb. *agorant.*
[f] Job 16. 4. Ps. 109. 25.
[g] Matt. 27. 43.
[5] Heb. *Ymdreiglodd at yr.*
[6] Heb. *os yw.*
[h] Ps. 71. 6. Es. 46. 3.
[7] Neu, *diogelaist fi.*

gwrdd *deirw* [i]Basan a'm hamgylch-
asant.
13 [k]Agorasant arnaf eu genau, *fel*
llew rheibus a rhuadwy.
14 Fel dwfr y'm tywalltwyd, a'm
hesgyrn oll a ymwahanasant: [l]fy
nghalon sydd fel cŵyr; hi a dodd-
odd y'nghanol fy [8]mherfedd.
15 Fy nerth a wywodd fel pridd-
lestr; [m]a'm tafod a lynodd wrth
daflod fy ngenau: ac i lwch angau
y'm dygaist.
16 Canys cwn a'm cylchynasant:
cynnulleidfa y drygionus a'm ham-
gylchasant: [n]trywanasant fy nwylaw
a'm traed.
17 Gallaf gyfrif fy holl esgyrn: [o]y
maent yn tremio *ac* yn edrych arnaf.
18 [p]Y maent yn rhannu fy nillad yn
eu mysg, ac ar fy ngwisg yn bwrw
coelbren.
19 Ond tydi, ARGLWYDD, nac ym-
bellhâ: fy nghadernid, brysia i'm
cynnorthwyo.
20 Gwared fy enaid rhag y cledd-
yf, [q]fy unig *enaid* o [9]feddiant y ci.
21 [r]Achub fi rhag safn y llew:
canys o blith cyrn unicorniaid y'm
gwrandewaist.
22 [s]Mynegaf dy enw [t]i'm brod-
yr: y'nghanol y gynnulleidfa y'th
folaf.
23 Y rhai sydd yn ofni yr AR-
GLWYDD, molwch ef: holl had Ja-
cob, gogoneddwch ef; a holl had
Israel, ofnwch ef.
24 Canys ni ddirmygodd, ac ni
ffieiddiodd gystudd y tlawd; ac ni
chuddiodd ei wyneb rhagddo: ond
[u]pan lefodd efe arno, efe a wran-
dawodd.
25 [x]Fy mawl *sydd* o honot ti yn
y gynnulleidfa fawr: [y]fy addunedau
au a dalaf ger bron y rhai a'i hofn-
ant ef.
26 [z]Y tlodion a fwyttânt, ac a
ddiwellir: y rhai a geisiant yr AR-
GLWYDD, a'i moliannant ef: eich
calon fydd byw yn dragywydd.
27 [a]Holl derfynau y ddaear a gof-
iant, ac a droant at yr ARGLWYDD:
a holl dylwythau y cenhedloedd a
addolant ger dy fron di.
28 Canys eiddo yr ARGLWYDD *yw*
y deyrnas: ac efe *sydd* yn llywodr-
aethu ym mhlith y cenhedloedd.
29 Yr holl *rai* breision ar y ddaear
a fwyttânt, ac a addolant: [b]y rhai
a ddisgynant i'r llwch, a ymgrym-
mant ger ei fron ef; ac nid oes neb
a all gadw yn fyw ei enaid ei hun.

[i] Deut. 32. 14. Ps. 68. 30. Ezec. 39. 18. Amos 4. 1.
[k] Job 16. 10. Galar. 2. 16. a 3. 46.
[l] Job 23. 16.
[8] *ymysgaroedd.*
[m] Galar. 4. 4.
[n] Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Luc 23. 33. Ioan 19. 23, 37. a 20. 25.
[o] Luc 23. 27.
[p] Luc 23. 34. Ioan 19. 24.
[q] Ps. 35. 17.
[9] Heb. *law.*
[r] 2 Tim. 4. 17.
[s] Heb. 2. 12.
[t] Ioan 20. 17. Rhuf. 8. 29.
[u] Heb. 5. 7.
[x] Ps. 35. 18.
[y] Ps. 116. 14.
[z] Lef. 7. 11, 12, 15, 16. Ps. 69. 32. Es. 65. 13.
[a] Ps. 2. 8. a 72. 11. a 86. 9.
[b] Es. 26. 19. Phil. 2. 10.

c Ps. 87. 6.

30 *Eu* had a'i gwasanaetha ef:
[c] cyfrifir ef i'r ARGLWYDD yn gen-
hedlaeth.

d Edrych Rhuf. 3. 21, 22.

31 Deuant, ac [d] adroddant ei gyf-
iawnder ef i'r bobl a enir, mai efe a
wnaeth *hyn.*

PSALM XXIII.

Hyder Dafydd ar ras Duw.

Psalm Dafydd.

a Esa. 40. 11. Jer. 23. 4. Ezec.34.23. Ioan 10. 11. 1 Petr 2.25. Dat. 7. 17. b Phil. 4. 19. 2 Heb. *llonyddwch.* c Ps. 5. 8. a 31. 3.

YR ARGLWYDD *yw* [a] fy Mugail;
[b] ni bydd eisieu arnaf.
2 Efe a wna i mi orwedd mewn
porfeydd gwelltog: efe a'm tywys
ger llaw y dyfroedd [2] tawel.
3 Efe a ddychwel fy enaid: [c] efe
a'm harwain ar hyd llwybrau cyf-
iawnder er mwyn ei enw.

d Job 3. 5. a 10. 21, 22. a 24. 17. Ps. 44. 19. e Ps. 3. 6. a 118. 6.

4 Ië, pe rhodiwn ar hyd glyn [d] cys-
god angau, [e] nid ofnaf niwed: canys
yr wyt ti gyd â mi; dy wïalen a'th
ffon a'm cysurant.

f Ps. 104. 15. 3 Heb. *braseaist.*

5 [f] Ti a arlwyi ford ger fy mron
y'ngŵydd fy ngwrthwynebwyr: [3] ir-
aist fy mhen âg olew; fy phïol
sydd lawn.

4 Heb. *dros hir ddyddiau.*

6 Daioni a thrugaredd yn ddïau
a'm canlynant holl ddyddiau fy
mywyd: a phreswyliaf yn nhŷ yr
ARGLWYDD [4] yn dragywydd.

PSALM XXIV.

1 *Arglwyddiaeth Duw yn y byd hwn.* 3 *Dinasyddion ei ysbrydol deyrnas ef.* 7 *Cynghor i'w dderbyn ef.*

Psalm Dafydd.

1017.
a Exod. 9. 29. a 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Ps. 50. 12. 1 Cor. 10. 26, 28. b Job 38. 6. Ps. 104. 5. a 136. 6. 2 Petr 3. 5. c Ps. 15. 1. d Es. 33. 15, 16. 2 Heb. *enaid.*

EIDDO [a] yr ARGLWYDD y ddae-
ar, a'i chyflawnder; y byd, ac a
breswylia ynddo.
2 [b] Canys efe a'i seiliodd ar y mor-
oedd, ac a'i sicrhaodd ar yr afonydd.
3 [c] Pwy a esgyn i fynydd yr AR-
GLWYDD? a phwy a saif yn ei le
sanctaidd ef?
4 [d] Y glân *ei* ddwylaw, a'r pur *ei*
galon; yr hwn ni ddyrchafodd ei
[2] feddwl at wagedd, ac ni thyngodd
i dwyllo.
5 Efe a dderbyn fendith gan yr
ARGLWYDD, a chyfiawnder gan
DDUW ei iachawdwriaeth.

e Ps. 27. 8. 3 Neu, O Dduw Jacob.

6 Dyma genhedlaeth y rhai a'i
ceisiant ef, y rhai [e] a geisiant dy
wyneb di, [3] O Jacob. Selah.
7 O byrth, dyrchefwch eich pen-
nau; ac ymddyrchefwch, ddrysau
tragywyddol; a Brenhin y gogon-
iant a ddaw i mewn.
8 Pwy *yw* y Brenhin gogoniant
hwn? yr ARGLWYDD nerthol a chad-
arn, yr ARGLWYDD cadarn mewn
rhyfel.
9 O byrth, dyrchefwch eich pen-
nau; ac ymddyrchefwch, ddrysau
tragywyddol; a Brenhin y gogon-
iant a ddaw i mewn.
10 Pwy yw y Brenhin gogoniant
hwn? ARGLWYDD y lluoedd, efe *yw*
Brenhin y gogoniant. Selah.

PSALM XXV.

1 *Hyder Dafydd yn ei weddi.* 7 *Y mae yn gweddïo am faddeuant pechodau,* 16 *ac am gymmorth mewn trallod.*

Psalm Dafydd.

a Ps. 86. 4. a 143. 8. b Ps. 22. 5. a 31. 1. a 34. 8. Es. 28. 16. a 49. 23. Rhuf. 10. 11. c Ps. 13. 4.

ATTAT [a] ti, O ARGLWYDD, y dyrch-
afaf fy enaid.
2 O fy NUW, [b] ynot ti yr ymddir-
iedais; na'm gwaradwydder; [c] na or-
foledded fy ngelynion arnaf.
3 Ië, na waradwydder neb sydd yn
disgwyl wrthyt ti: gwaradwydder y
rhai a droseddant heb achos.

d Exod. 33. 13. Ps. 5. 8. a 27. 11. a 86. 11. a 119. a 143. 8, 10.

4 [d] Pâr i mi wybod dy ffyrdd, O
ARGLWYDD: dysg i mi dy lwybrau.
5 Tywys fi yn dy wirionedd, a
dysg fi: canys ti *yw* DUW fy iach-
awdwriaeth; wrthyt ti y disgwyliaf
ar hyd y dydd.

e Ps. 103. 17. a 106. 1. a 107. 1. Jer. 33. 11. 2 Heb. *ymysgaroedd.* f Job 13. 26. a 20. 11. Jer. 3. 25.

6 Cofia, ARGLWYDD, [e] dy [2] dostur-
iaethau, a'th drugareddau: canys
erioed *y maent* hwy.
7 Na chofia [f] bechodau fy ieuengc-
tid, na'm camweddau: yn ol dy dru-
garedd meddwl di am danaf, er
mwyn dy ddaioni, ARGLWYDD.
8 Da ac uniawn *yw* yr ARGLWYDD:
o herwydd hynny y dysg efe bech-
aduriaid yn y ffordd.
9 Y rhai llariaidd a hyfforddа efe
mewn barn: a'i ffordd a ddysg efe
i'r rhai gostyngedig.
10 Holl lwybrau yr ARGLWYDD
ydynt drugaredd a gwirionedd, i'r
rhai a gadwant ei gyfammod a'i
dystiolaethau ef.

g Edrych Rhuf. 5. 20.

11 Er mwyn dy enw, ARGLWYDD,
maddeu fy anwiredd: [g] canys mawr
yw.
12 Pa wr *yw* efe sydd yn ofni yr
ARGLWYDD? efe a'i dysg ef yn y
ffordd a ddewiso.

3 Heb. *lettya.* h Ps. 37. 11, 22, 29. i Diar. 3. 32. Edrych Ioan 7. 17. a 15. 15. 4 Heb. *i beri iddynt wybod.*

13 Ei enaid ef a [3] erys mewn da-
ioni: [h] a'i had a etifedda y ddaear.
14 [i] Dirgelwch yr ARGLWYDD *sydd*
gyd â'r rhai a'i hofnant ef: a'i gyfam-
mod hefyd, [4] i'w cyfarwyddo hwynt.
15 Fy llygaid *sydd* yn wastad ar
yr ARGLWYDD: canys efe a ddwg
fy nhraed allan o'r rhwyd.
16 Tro attaf, a thrugarhâ wrthyf:
canys unig a thlawd *ydwyf.*
17 Gofidiau fy nghalon a hel-

aethwyd: dwg fi allan o'm cyfyng-
derau.
18 Gwel fy nghystudd a'm helbul,
a maddeu fy holl bechodau.
19 Edrych ar fy ngelynion; canys
amlhasant; â chasineb traws *hefyd*
y'm casasant.
20 Cadw fy enaid, ac achub fi:
na'm gwaradwydder; canys ymddir-
iedais ynot.
21 Cadwed perffeithrwydd ac un-
iondeb fi: canys yr wyf yn disgwyl
wrthyt.
22 O DDUW, gwared Israel o'i holl
gyfyngderau.

PSALM XXVI.

Dafydd yn cyrchu at Dduw, mewn hyder o'i ddiniweidrwydd.

Psalm Dafydd.

[a Ps. 7. 8.] BARN [a] fi, ARGLWYDD; canys
rhodiais yn fy mherffeith-
rwydd; ymddiriedais hefyd yn yr
ARGLWYDD: *am hynny* ni lithraf.
[b Ps. 7. 9. a 17. 3. a 66. 10. a 139. 23. Zech. 13. 9.] 2 [b] Hola fi, ARGLWYDD, a phrawf
fi: chwilia fy arennau a'm calon.
3 Canys dy drugaredd *sydd* o flaen
fy llygaid: ac mi a rodiais yn dy
wirionedd.
[c Ps. 1. 1. Jer. 15. 17.] 4 [c] Nid eisteddais gyd â dynion
coegion; a chyd â'r rhai trofaus
nid âf.
5 Caseais gynnulleidfa y drygion-
us; a chyd â'r annuwiolion nid eis-
teddaf.
[d Edrych Exod. 30. 19, 20. Ps. 73. 13.] 6 [d] Golchaf fy nwylaw mewn di-
niweidrwydd: a'th allor, O AR-
GLWYDD, a amgylchynaf:
7 I gyhoeddi â llef clodforedd, ac
i fynegi dy holl ryfeddodau.
[e Ps. 27. 4.] 8 ARGLWYDD, [e] hoffais drigfan dy
[2 Neu, tabernacl.] dŷ, a lle [2] preswylfa dy ogoniant.
[f Edrych 1 Sam. 25. 29. Ps. 28. 3.] 9 [f] Na chasgl fy enaid gyd â phech-
aduriaid, na'm bywyd gyd â dynion
gwaedlyd:
10 Y rhai *y mae* ysgelerder yn eu
dwylaw, a'u deheulaw yn llawn
gwobrau.
11 Eithr mi a rodiaf yn fy mher-
ffeithrwydd: gwared fi, a thrugarhâ
wrthyf.
[g Ps. 40. 2.] 12 [g] Fy nhroed sydd yn sefyll ar yr
uniawn: yn y cynnulleidfaoedd y'*th*
fendithiaf, *O* ARGLWYDD.

PSALM XXVII.

1 *Dafydd yn attegu ei ffydd, trwy allu Duw,* 4 *trwy ei serch i wasanaeth Duw,* 9 *a thrwy weddi.*

Psalm Dafydd.

[a Ps. 84. 11. Es. 60. 19, 20. Mic. 7. 8.] YR [a] ARGLWYDD *yw* fy ngoleu-
ni a'm hiachawdwriaeth; rhag
pwy yr ofnaf? [b] yr ARGLWYDD *yw* [b Ps. 118. 6.]
nerth fy mywyd; rhag pwy y dy-
chrynaf?
2 Pan nesaodd y rhai drygionus,
sef fy ngwrthwynebwyr a'm gelyn-
ion, i'm herbyn, i fwytta fy nghnawd,
hwy a dramgwyddasant ac a syrth-
iasant.
3 [c] Pe gwersyllai llu i'm herbyn, [c Ps. 3. 6.]
nid ofna fy nghalon: pe cyfodai câd
i'm herbyn, yn hyn mi *a fyddaf*
hyderus.
4 [d] Un *peth* a ddeisyfais i gan yr [d Ps. 26. 8.]
ARGLWYDD, hynny a geisiaf; *sef*
caffael trigo yn nhŷ yr ARGLWYDD
holl ddyddiau fy mywyd, i edrych
[e] ar [2] brydferthwch yr ARGLWYDD, [e Ps. 90. 17. 2 Neu, hyfrydwch.]
ac i ymofyn yn ei deml.
5 Canys [f] yn y dydd blin y'm cudd- [f Ps. 31. 20. a 83. 3. a 91. 1.]
ia o fewn ei babell: yn nirgelfa ei
babell y'm cuddia; ar graig y'm
cyfyd i.
6 Ac yn awr [g] y dyrcha efe fy [g Ps. 3. 3.]
mhen goruwch fy ngelynion o'm
hamgylch: am hynny yr aberthaf
yn ei babell ef ebyrth [3] gorfoledd; [3 Heb. bloedd.]
canaf, ïe, canmolaf yr ARGLWYDD.
7 Clyw, O ARGLWYDD, fy llefer-
ydd *pan* lefwyf: trugarhâ hefyd
wrthyf, a gwrando arnaf.
8 *Pan ddywedaist,* [h] Ceisiwch fy [h Ps. 24. 6. a 105. 4.]
wyneb; fy nghalon a ddywedodd
wrthyt, Dy wyneb a geisiaf, O AR-
GLWYDD.
9 [i] Na chuddia dy wyneb oddi [i Ps. 69. 17.]
wrthyf; na fwrw ymaith dy was
mewn sorriant: fy nghymmorth
fuost; na âd fi, ac na wrthod fi, O
DDUW fy iachawdwriaeth.
10 [k] Pan yw fy nhad a'm mam yn [k Es. 49. 15.]
fy ngwrthod, yr ARGLWYDD a'm
[4] derbyn. [4 Heb. casgl.]
11 [l] Dysg i mi dy ffordd, ARGLWYDD, [l Ps. 25. 4. a 86. 11. a 119. 33.]
ac arwain fi ar hyd llwybrau union-
deb, o herwydd fy [5] ngelynion. [5 Heb. ngwylwyr.]
12 Na ddyro fi i fynu i ewyllys fy
ngelynion: canys gau dystion, a
rhai a adroddant drawsder, a gyf-
odasant i'm herbyn.
13 *Diffygiaswn,* pe na chredaswn
weled daioni yr ARGLWYDD [m] yn [m Ps. 56. 13. a 116. 9. a 142. 5.]
nhir y rhai byw.
14 [n] Disgwyl wrth yr ARGLWYDD: [n Ps. 31. 24. a 130. 5. Es. 25. 9. Hab. 2. 3.]
ymwrola, ac efe a nertha dy gal-
on: disgwyl, meddaf, wrth yr AR-
GLWYDD.

PSALM XXVIII.

1 *Dafydd yn gweddïo yn daer yn erbyn ei elynion;* 6 *yn bendithio Duw,* 9 *ac yn gweddïo dros y bobl.*

Psalm Dafydd.

ARNAT ti, ARGLWYDD, y gwaedd-
af; fy nghraig, [a] na ddistawa
wrthyf: [b] rhag, *o* thewi wrthyf, i
mi fod yn gyffelyb i rai yn disgyn
i'r pwll.
2 Erglyw lef fy ymbil pan waedd-
wyf arnat, pan ddyrchafwyf fy nwy-
law [c] tu ag at [2] dy gafell sanctaidd.
3 [d] Na thyn fi gyd â'r annuwiolion,
a chyd â gweithredwyr anwiredd;
[e] y rhai a lefarant heddwch wrth eu
cymmydogion, a drwg yn eu calon.
4 [f] Dyro iddynt yn ol eu gweithred,
ac yn ol drygioni eu dychymmyg-
ion: dyro iddynt yn ol gweithred-
oedd eu dwylaw; tâl iddynt eu
haeddedigaethau.
5 Am [g] nad ystyriant weithredoedd
yr ARGLWYDD, na gwaith ei ddwy-
law ef, y dinystria efe hwynt, ac nis
adeilada hwynt.
6 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD:
canys clybu lef fy ngweddïau.
7 Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth, a'm
tarian; ynddo ef yr ymddiriedodd
fy nghalon, a myfi a gynnorthwy-
wyd: o herwydd hyn y llawenych-
odd fy nghalon, ac ar fy nghân y
clodforaf ef.
8 Yr ARGLWYDD *sydd* nerth i'r
cyfryw [3] rai, a chadernid iachawd-
wriaeth ei Enneiniog *yw* efe.
9 Cadw dy bobl, a bendithia dy
etifeddiaeth: [4] portha hwynt hefyd,
a dyrcha hwynt yn dragywydd.

[a] Ps. 83. 1.
[b] Ps. 143. 7.
[c] Ps. 138. 2.
[2] Heb. *gafell dy gyssegr.*
[d] Ps. 26. 9.
[e] Ps. 12. 2. a 55. 21. a 62. 4. Jer. 9. 8.
[f] 2 Tim. 4. 14. Dat. 18. 6.
[g] Job 34. 27.
[3] Neu, *un.*
[4] Neu, *llywodraetha.*

PSALM XXIX.

1 *Dafydd yn annog tywysogion i roi gogoniant i Dduw:* 3 *o herwydd ei fawr allu,* 11 *a'i amddiffyn i'w bobl.*

Psalm Dafydd.

MOESWCH [a] i'r ARGLWYDD, chwi
feibion cedyrn, moeswch i'r
ARGLWYDD ogoniant a nerth.
2 Moeswch i'r ARGLWYDD ogon-
iant ei enw: addolwch yr AR-
GLWYDD [2] ym mhrydferthwch *ei*
sancteiddrwydd.
3 Llef yr ARGLWYDD *sydd* ar y
dyfroedd: [b] DUW y gogoniant a
darana; yr ARGLWYDD *sydd* ar y
dyfroedd mawrion.
4 Llef yr ARGLWYDD *sydd* mewn
grym: llef yr ARGLWYDD *sydd*
mewn prydferthwch.
5 Llef yr ARGLWYDD *sydd* yn
dryllio y cedrwydd: ïe, dryllia yr
ARGLWYDD gedrwydd Libanus.
6 Efe a wna iddynt lammu fel llo;
Libanus a [c] Sirion fel llwdn unicorn.
7 Llef yr ARGLWYDD a [3] wasgara y
fflammau tân.
8 Llef yr ARGLWYDD a wna i'r
anialwch [4] grynu: yr ARGLWYDD a
wna i anialwch Cades grynu.
9 Llef yr ARGLWYDD a wna [d] i'r
ewigod lydnu, ac a ddynoetha y
coedydd: ac yn ei deml [5] pawb a
draetha *ei* ogoniant *ef.*
10 Yr ARGLWYDD sydd yn eistedd
ar y llifeiriant; ïe, [e] yr ARGLWYDD
a eistedd yn Frenhin yn dragy-
wydd.
11 Yr ARGLWYDD a ddyry nerth
i'w bobl: yr ARGLWYDD a fendithia
ei bobl â thangnefedd.

[a] 1 Chron. 16. 28, 29. Ps. 96. 7, 8, 9.
[2] Neu, *yn ei brydferth gyssegr.*
[b] Job 37. 4, 5.
[c] Deut. 3. 9.
[3] Neu, *dyrr allan.*
[4] Neu, *ofidio.*
[d] Job 39. 1, 2, 3.
[5] Neu, *y cwbl o honi.*
[e] Ps. 10. 16.

PSALM XXX.

1 *Dafydd yn moli Duw am ei ymwared;* 4 *yn annog eraill i'w glodfori, wrth weled fel yr oedd Duw yn gwneuthur âg ef.*

Psalm *neu* Gân *o* [a] gyssegriad tŷ Dafydd.

MAWRYGAF di, O ARGLWYDD:
canys dyrchefaist fi, ac ni la-
wenheaist fy ngelynion o'm plegid.
2 ARGLWYDD fy NUW, llefais ar-
nat, a thithau a'm hiacheaist.
3 ARGLWYDD, [b] dyrchefaist fy enaid
o'r bedd: cedwaist fi yn fyw, rhag
disgyn o honof i'r pwll.
4 [c] Cenwch i'r ARGLWYDD, ei saint
ef; a chlodforwch wrth goffadwr-
iaeth ei sancteiddrwydd ef.
5 Canys [d] ennyd fechan *y bydd* yn
ei lid; yn ei foddlonrwydd *y mae*
bywyd: [2] dros brydnawn yr erys
wylofain, ac erbyn y bore *y bydd*
[3] gorfoledd.
6 [e] Ac mi a ddywedais yn fy llwydd-
iant, Ni'm syflir yn dragywydd.
7 O'th ddaioni, ARGLWYDD, y go-
sodaist gryfder yn fy mynydd: [f] cudd-
iaist dy wyneb, *a* bûm helbulus.
8 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefais,
ac â'r ARGLWYDD yr ymbiliais.
9 Pa fudd *sydd* yn fy ngwaed, pan
ddisgynwyf i'r ffos? [g] a glodfora y
llwch di? a fynega efe dy wirion-
edd?
10 Clyw, ARGLWYDD, a thrugar-
hâ wrthyf: ARGLWYDD, bydd gyn-
northwywr i mi.
11 [h] Troaist fy ngalar yn llawen-
ydd i mi: dïosgaist fy sachwisg, a
gwregysaist fi â llawenydd;
12 Fel y cano [4] *fy* ngogoniant i ti,
ac na thawo. O ARGLWYDD fy NUW,
yn dragywyddol y'th foliannaf.

[a] Deut. 20. 5.
1042.
[b] Ps. 86. 13.
[c] 1 Chron. 16. 4. Ps. 97. 12.
[d] Ps. 103. 9. Es. 26. 20. a 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.
[2] Heb. *yr hwyr.*
[3] Heb. *cân.*
[e] Job 29. 18.
[f] Ps. 104. 29.
[g] Ps. 6. 5. a 88. 11. a 115. 17.
[h] 2 Sam. 6. 14. Es. 61. 3.
[4] Hynny yw, fy *nhafod,* neu, fy *enaid.* Edrych Gen. 49. 6. Ps. 16. 9. a 57. 8.

PSALM XXXI.

1 *Dafydd yn dangos ei ymddiried yn Nuw, ac yn gofyn ei help ef;* 7 *yn ymlawenychu yn ei drugaredd ef;* 9 *yn gweddïo yn ei adfyd,* 19 *ac yn moliannu Duw am ei ddaioni.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

YNOT [a] ti, ARGLWYDD, yr ym-
ddiriedais: na'm gwaradwydder
yn dragywydd: [b] gwared fi yn dy
gyfiawnder.
2 Gogwydda dy glust attaf; gwar-
ed fi ar frys: bydd i mi yn graig
[2] gadarn, yn dŷ amddiffyn i'm cadw.
3 Canys fy nghraig a'm castell
ydwyt: gan hynny [c] er mwyn dy
enw tywys fi, ac arwain fi.
4 Tyn fi allan o'r rhwyd a gudd-
iasant i mi: canys ti *yw* fy nerth.
5 [d] I'th law y gorchymynaf fy ys-
pryd: gwaredaist fi, O ARGLWYDD
DDUW y gwirionedd.
6 Caseais y rhai [e] sydd yn dal ar
ofer-wagedd: minnau a obeithiaf
yn yr ARGLWYDD.
7 Ymlawenhâf ac ymhyfrydaf yn
dy drugaredd: canys gwelaist fy
adfyd; adnabuost fy enaid mewn
cyfyngderau;
8 Ac ni warchaeaist fi yn llaw y
gelyn; *ond* [f] gosodaist fy nhraed
mewn ehangder.
9 Trugarhâ wrthyf, ARGLWYDD;
canys cyfyng *yw* arnaf: [g] dadwin-
odd fy llygad gan ofid, *ïe,* fy enaid
a'm bol.
10 Canys fy mywyd a ballodd gan
ofid, a'm blynyddoedd gan ochain:
fy nerth a ballodd o herwydd fy an-
wiredd, [h] a'm hesgyrn a bydrasant.
11 [i] Yn warthrudd yr ydwyf ym
mysg fy holl elynion, a *hynny* [k] yn
ddirfawr ym mysg fy nghymmydog-
ion; ac yn ddychryn i'r rhai a'm
hadwaenant: y rhai a'm gwelent
allan, a gilient oddi wrthyf.
12 [l] Anghofiwyd fi fel un marw
allan o feddwl: yr ydwyf fel llestr
methedig.
13 [m] Canys clywais ogan llawer-
oedd; [n] dychryn *oedd* o bob parth:
pan gyd-ymgynghorasant yn fy er-
byn, y bwriadasant fy nïeneidio.
14 Ond mi a obeithiais ynot ti,
ARGLWYDD: dywedais, Fy NUW
ydwyt.
15 Yn dy law di *y mae* fy amser-
au: gwared fi o law fy ngelynion,
ac oddi wrth fy erlidwyr.
16 [o] Llewyrcha dy wyneb ar dy
was: achub fi er mwyn dy dru-
garedd.
17 ARGLWYDD, [p] na waradwydder
fi; canys gelwais arnat: gwarad-
wydder yr annuwiolion, [q] torrer
hwynt i'r bedd.
18 [r] Gosteger y gwefusau celwydd-

a Ps. 22. 5. a 25. 2. a 71. 1. Es. 49. 23. b Ps. 143. 1. 2 Heb. *cadernid.* c Ps. 23. 3. a 25. 11. d Luc 23. 46. Act. 7. 59. e Jonah 2. 8. f Ps. 4. 1. a 18. 19. g Ps. 6. 7. h Ps. 32. 3. a 102. 3. i Ps. 41. 8. Es. 53. 4. k Job 19. 13. Ps. 38. 11. a 88. 8, 18. l Ps. 88. 4, 5. m Jer. 20. 10. n Jer. 6. 25. a 20. 3. Galar. 2. 22. o Num. 6. 25, 26. Ps. 4. 6. a 67. 1. p Ps. 25. 2. q 1 Sam. 2. 9. r Ps. 12. 3.

og, y rhai [s] a ddywedant yn galed,
trwy falchder a dïystyrwch, yn er-
byn y cyfiawn.
19 [t] Mor fawr *yw* dy ddaioni a rodd-
aist i gadw i'r sawl a'th ofnant; *ac*
a wnaethost i'r rhai a ymddiriedant
ynot, ger bron meibion dynion!
20 [u] Cuddi hwynt yn nirgelfa dy
wyneb rhag balchder dynion: [x] cuddi
hwynt mewn pabell rhag cynnen
tafodau.
21 Bendigedig *fyddo* yr AR-
GLWYDD: canys [y] dangosodd yn
rhyfedd ei garedigrwydd i mi mewn
dinas [3] gadarn.
22 Canys [z] mi a ddywedais yn fy
ffrwst, [a] Fe'm bwriwyd allan o'th
olwg: er hynny ti a wrandewaist
lais fy ngweddïau pan lefais arnat.
23 [b] Cerwch yr ARGLWYDD, ei holl
saint ef: yr ARGLWYDD a geidw y
ffyddloniaid, ac a dâl yn ehelaeth
i'r neb a wna falchder.
24 [c] Ymwrolwch, ac efe a gryfhâ
eich calon, chwychwi oll y rhai yd-
ych yn gobeithio yn yr ARGLWYDD.

PSALM XXXII.

1 *Ym maddeuant pechodau y mae dedwyddwch yn sefyll.* 3 *Bod cyfaddef pechodau yn esmwythâu ar y gydwybod.* 8 *Addewidion Duw yn dwyn llawenydd.*

Psalm Dafydd, [2] er athrawiaeth.

GWYN *ei* fyd *y neb* [a] y madd-
euwyd *ei* drosedd, ac y cudd-
iwyd *ei* bechod.
2 Gwŷn *ei* fyd y dyn ni chyfrif yr
ARGLWYDD iddo anwiredd, ac [b] ni
byddo dichell yn ei yspryd.
3 Tra y tewais, heneiddiodd fy es-
gyrn, gan fy rhuad ar hyd y dydd.
4 Canys trymhaodd dy law arnaf
ddydd a nos: fy irder a dröwyd yn
sychder haf. Selah.
5 Addefais fy mhechod wrthyt,
a'm hanwiredd ni chuddiais: [c] dy-
wedais, Cyffesaf yn fy erbyn fy hun
fy anwireddau i'r ARGLWYDD; a thi
a faddeuaist anwiredd fy mhechod.
Selah.
6 Am hyn [d] y gweddïa pob duwiol
arnat ti yn [3] yr amser y'th geffir: yn
ddïau yn llifeiriant dyfroedd mawr-
ion, ni chânt nesâu atto ef.
7 [e] Ti *ydwyt* loches i mi; cedwi fi
rhag ing: amgylchyni fi â chaniad-
au ymwared. Selah.
8 Cyfarwyddaf di, a dysgaf di yn
y ffordd yr elych: â'm llygad arnat
y'th gynghoraf.
9 [f] Na fyddwch fel march, *neu* ful,
heb ddeall: yr hwn y mae rhaid

s 1 Sam. 2. 3. Ps. 94. 4. Judas 15. t Es. 64. 4. 1 Cor. 2. 9. u Ps. 27. 5. a 32. 7. x Job 5. 21. y Ps. 17. 7. 3 Neu, *gaerog.* z 1 Sam. 23. 26. Ps. 116. 11. a Es. 38. 11, 12. Galar. 3. 54. Jonah 2. 4. b Ps. 34. 9. c Ps. 27. 14. 2 Heb. *Maschil.* a Ps. 85. 2. Rhuf. 4. 6, 7, 8. b Ioan 1. 47. c Diar. 28. 13. Es. 65. 24. 1 Ioan 1. 9. d Es. 55. 6. Ioan 7. 34. 3 Heb. *amser cyffael.* e Ps. 9. 9. a 27. 5. a 31. 20. a 119. 114. f Diar. 26. 3. Iago 3. 3.

attal ei ên â genfa, ac â ffrwyn,
rhag ei ddynesâu attat.
g Diar. 13. 21. — 10 [g]Gofidiau lawer [4]*fydd* i'r an-
4 sydd. — nuwiol: ond y neb a ymddiriedo
yn yr ARGLWYDD, trugaredd a'i
cylchyna ef.
h Ps. 64. 10. a 68. 3. — 11 Y rhai cyfiawn, [h]byddwch la-
wen a hyfryd yn yr ARGLWYDD: a'r
rhai uniawn o galon oll, cenwch yn
llafar.

PSALM XXXIII.

1 *Bod yn rhaid moliannu Duw, am ei ddaioni,*
6 am ei allu, 12 am ei ragluniaeth. 20 Ar
Dduw y mae hyderu.

YMLAWENHEWCH, y rhai cyf-
a Ps. 97. 12. — iawn, [a]yn yr ARGLWYDD: i'r
b Ps. 147. 1. — rhai uniawn gweddus yw [b]mawl.
2 Molwch yr ARGLWYDD â'r del-
yn: cenwch iddo â'r nabl, *ac â'r*
degtant.
c Ps. 96. 1. a 98. 1. a 144. 9. Es. 42. 10. Dat. 5. 9. — 3 [c]Cenwch iddo ganiad newydd:
cenwch yn gerddgar, yn soniarus.
4 Canys uniawn *yw* gair yr AR-
GLWYDD; a'i holl weithredoedd *a*
wnaed mewn ffyddlondeb.
d Ps. 45. 7. — 5 [d]Efe a gâr gyfiawnder a barn:
e Ps. 119. 64. — [e]o drugaredd yr ARGLWYDD y mae
y ddaear yn gyflawn.
f Gen. 1. 6, 7. Heb. 11. 3. 2 Petr 3. 5. — 6 [f]Trwy air yr ARGLWYDD y
g Gen. 2. 1. — gwnaethpwyd y nefoedd; a'u [g]holl
h Job 26. 13. — luoedd hwy [h]trwy ysbryd ei enau ef.
i Gen. 1. 9. Job 26. 10. a 38. 8. — 7 [i]Casglu y mae efe ddyfroedd y
môr ynghyd megis pentwr: y mae
yn rhoddi y dyfnderoedd mewn
trysorau.
8 Ofned yr holl ddaear yr AR-
GLWYDD: holl drigolion y byd ar-
swydant ef.
k Gen. 1. 3. Ps. 148. 5. — 9 Canys [k]efe a ddywedodd, ac
felly y bu: efe a orchymynodd, a
hynny a safodd.
l Es. 19. 3. — 10 [l]Yr ARGLWYDD sydd yn di-
ddymmu cynghor y cenhedloedd: y
mae efe yn diddymmu amcanion
pobloedd.
m Job 23. 13. Diar. 19. 21. Es. 46. 10. — 11 [m]Cynghor yr ARGLWYDD a saif
yn dragywydd; meddyliau ei galon
o genhedlaeth i genhedlaeth.
n Ps. 65. 4. a 144. 15. — 12 [n]Gwŷn ei byd y genedl *y mae*
yr ARGLWYDD yn DDUW iddi; *a'r*
bobl a ddetholodd efe yn etifedd-
iaeth iddo ei hun.
o 2 Chron. 16. 9. Job 28. 24. Ps. 11. 4. a 14. 2. — 13 [o]Yr ARGLWYDD sydd yn edrych
i lawr o'r nefoedd: *y mae* yn gwel-
ed holl feibion dynion.
14 O breswyl ei drigfa yr edrych
efe ar holl drigolion y ddaear.
15 Efe a gyd-luniodd eu calon
hwynt: efe a ddeall eu holl weith-
redoedd.
p Ps. 44. 6. — 16 [p]Ni waredir brenhin gan lïaws
llu: ni ddïangc cadarn trwy ei fawr
gryfder.
17 [q]Peth ofer *yw* march i ym- — q Ps. 147. 10. Diar. 21. 31.
wared: ac nid achub efe *neb* trwy
ei fawr gryfder.
18 [r]Wele, *y mae* llygad yr AR- — r Job 36. 7. Ps. 34. 15. 1 Petr 3. 12.
GLWYDD ar y rhai a'i hofnant ef,
sef [s]ar y rhai a obeithiant yn ei — s Ps. 147. 11.
drugaredd ef;
19 I waredu eu henaid rhag ang-
au, ac [t]i'w cadw yn fyw yn *amser* — t Job 5. 20. Ps. 37. 19.
newyn.
20 [u]Ein henaid sydd yn disgwyl — u Ps. 62. 1, 5. a 130. 6.
am yr ARGLWYDD: [x]efe *yw* ein — x Ps 115. 9, 10, 11.
porth a'n tarian.
21 Canys ynddo ef y llawenycha
ein calon, o herwydd i ni obeithio
yn ei enw sanctaidd ef.
22 Bydded dy drugaredd, AR-
GLWYDD, arnom ni, megis yr ydym
yn ymddiried ynot.

PSALM XXXIV.

1 *Dafydd yn clodfori Duw, ac yn annog eraill*
i wneuthur hynny, wrth a brofasai efe. 8
Dedwydd yw y rhai sydd yn ymddiried yn
Nuw. 11 Cynghor i ofni Duw. 15 Rhagor-
fraint y cyfiawn.

Psalm Dafydd, pan newidiodd efe ei wedd
o flaen [2]Abimelech; yr hwn a'i gyrrodd — 2 *Achis.* 1 Sam. 21. 13.
ef ymaith, ac efe a ymadawodd.

BENDITHIAF [a]yr ARGLWYDD — a Eph. 5. 20. 1 Thess. 5. 18.
bob amser: ei foliant *fydd* yn — 2 Thess. 1. 3. a 2. 13.
fy ngenau yn wastad.
2 Yn yr ARGLWYDD y gorfoledda
fy enaid: [b]y rhai gostyngedig a — b Ps. 119. 74. a 142. 7.
glywant *hyn*, ac a lawenychant.
3 Mawrygwch yr ARGLWYDD gyd
â mi; a chyd-ddyrchafwn ei enw ef.
4 Ceisiais yr ARGLWYDD, ac efe
a'm gwrandawodd; gwaredodd fi
hefyd o'm holl ofn.
5 Edrychasant arno, a hwy a
oleuwyd; a'u hwynebau ni chywil-
yddiwyd.
6 Y tlawd hwn a lefodd, a'r AR-
GLWYDD a'*i* clybu, ac a'i gwared-
odd o'i holl drallodau.
7 Angel yr ARGLWYDD [c]a gastella — c Edrych Gen. 32. 1, 2.
o amgylch y rhai a'i hofnant ef, ac — 2 Bren. 6. 17.
a'u gwared hwynt.
8 [d]Profwch, a gwelwch mor dda — Zech. 9. 8. d 1 Petr 2. 3.
yw yr ARGLWYDD: [e]gwŷn *ei* fyd y — e Ps. 2. 12.
gwr a ymddiriedo ynddo.
9 [f]Ofnwch yr ARGLWYDD, ei saint — f Ps. 31. 23.
ef: canys nid *oes* eisieu ar y rhai
a'i hofnant ef.
10 [g]Y mae eisieu a newyn ar y — g Job 4. 10, 11.
llewod ieuaingc: ond y sawl a geis-
iant yr ARGLWYDD, ni bydd arnynt
eisieu dim daioni.
11 Deuwch, blant, gwrandêwch

arnaf: dysgaf i chwi ofn yr Ar-
glwydd.
12 [h]Pwy *yw* y gwr a chwennych
fywyd, *ac* a gâr *hir* ddyddiau, i
weled daioni?
13 Cadw dy dafod rhag drwg, a'th
wefusau rhag traethu twyll.
14 [i]Cilia oddi wrth ddrwg, a gwna
dda; [k]ymgais â thangnefedd, a
dilyn hi.
15 [l]Llygaid yr Arglwydd *sydd*
ar y cyfiawn: a'i glustiau *sydd yn*
agored i'w llefain hwynt.
16 [m]Wyneb yr Arglwydd *sydd*
yn erbyn y rhai a wna ddrwg, i
dorri eu coffa oddi ar y ddaear.
17 *Y rhai cyfiawn* a lefant; a'r
Arglwydd a glyw, ac a'u gwared
o'u holl drallodau.
18 [n]Agos *yw* yr Arglwydd at y
rhai drylliedig o galon; ac efe a
geidw y rhai briwedig o yspryd.
19 [o]Aml ddrygau *a gaiff* y cyf-
iawn: ond yr Arglwydd a'i gwared
ef oddi wrthynt oll.
20 Efe a geidw ei holl esgyrn ef:
[p]ni thorrir un o honynt.
21 [q]Drygioni a ladd yr annuwiol:
a'r rhai a gasânt y cyfiawn, a [3]an-
rheithir.
22 Yr Arglwydd a wared eneid-
iau ei weision: a'r rhai oll a ym-
ddiriedant ynddo ef, nid anrheithir
hwynt.

PSALM XXXV.

1 *Dafydd yn gweddïo am ddïogelwch iddo ei hun, a gwarth i'w elynion: 11 yn achwyn rhag y cam a wnaent âg ef. 22 Ac wrth hynny, yn annog Duw yn eu herbyn hwy.*

Psalm Dafydd.

DADLEU [a]*fy nadl*, Arglwydd,
yn erbyn y rhai a ddadleuant
i'm herbyn: ymladd â'r rhai a ym-
laddant â mi.
2 Ymafael yn y darian a'r astalch,
a chyfod i'm cymmorth.
3 Dwg allan y waywffon, ac argaea
yn erbyn fy erlidwyr: dywed wrth
fy enaid, Myfi *yw* dy iachawdwr-
iaeth.
4 [b]Cywilyddier a gwaradwydder y
rhai a geisiant fy enaid: ymchwel-
er yn *eu* hol a gwarthâer y sawl a
fwriadant fy nrygu.
5 [c]Byddant fel us o flaen y gwynt:
ac angel yr Arglwydd yn *eu* her-
lid.
6 Bydded eu ffordd [d]yn dywyll-
wch ac yn llithrigfa: ac angel yr
Arglwydd yn eu hymlid.
7 Canys heb achos y cuddiasant

h 1 Petr 3. 10.
i Ps. 37. 27. Es. 1. 16, 17.
k Heb. 12. 14.
l Job 36. 7. Ps. 33. 18. 1 Petr 3. 12.
m Lef. 17. 10. Jer. 44. 11. Amos 9. 4.
n Ps. 51. 17. Es. 57. 15. a 61. 1. a 66. 2.
o 2 Tim. 3. 11, 12.
p Ioan 19. 36.
q Ps. 94. 23.
3 Neu, *fyddant euog.*
a Ps. 43. 1. a 119. 154. Galar. 3. 58.
b ad. 26. Ps. 40. 14, 15. a 70. 3.
c Job 21. 18. Ps. 1. 4. Es. 29. 5. Hos. 13. 3.
d Ps. 73. 18. Jer. 23. 12.

eu rhwyd i mi *mewn* pydew, *yr*
hwn heb achos a gloddiasant i'm
henaid.
8 Deued arno ddistryw ni wypo;
[e]a'i rwyd yr hon a guddiodd, a'i
dalio: syrthied yn y distryw hwnnw.
9 A llawenycha fy enaid i yn yr
Arglwydd: *efe* a ymhyfryda yn ei
iachawdwriaeth ef.
10 [f]Fy holl esgyrn a ddywedant,
O Arglwydd, pwy *sydd* fel tydi,
yn gwaredu y tlawd rhag yr hwn a
fyddo trech nag ef; y truan hefyd
a'r tlawd, rhag y neb a'i hyspeilio?
11 Tystion gau a gyfodasant: hol-
asant i mi yr hyn nis gwn oddi wrtho.
12 [g]Talasant i mi ddrwg dros dda,
i [2]yspeilio fy enaid.
13 A minnau, [h]pan glafychent
hwy, *oeddwn* â'm gwisg o sachlen:
[3]gostyngais fy enaid âg ympryd,
a'm [i]gweddi a ddychwelodd i'm
mynwes fy hun.
14 [4]Ymddygais fel *pe buasai* yn
gyfaill, *neu* yn frawd i mi: ymos-
tyngais mewn galarwisg, fel un yn
galaru *am ei* fam.
15 Ond ymlawenhasant hwy yn fy
[5]adfyd i, ac ymgasglasant: [k]*ie*, ym-
gasglodd efryddion yn fy erbyn, ac
nis gwyddwn; rhwygasant *fi*, ac ni
pheidient.
16 Ym mysg y gwatwarwyr rhag-
rithiol mewn gwleddoedd, [l]ysgyr-
nygasant eu dannedd arnaf.
17 Arglwydd, [m]pa hyd yr edrychi
di *ar hyn?* gwared fy enaid rhag
eu distryw hwynt, [n]fy unig *enaid*
rhag y llewod.
18 [o]Mi a'th glodforaf yn y gyn-
nulleidfa fawr: moliannaf di ym
mhlith pobl [6]lawer.
19 Na lawenychant o'm herwydd y
rhai sydd elynion i mi [7]heb achos:
y sawl [p]a'm casânt yn ddïachos, *nac*
[q]amneidiant â llygad.
20 Gan nad ymddiddanant yn
dangnefeddus; eithr dychymmyg-
ant eiriau dichellgar yn erbyn *y*
rhai llonydd yn y tir.
21 Lledasant eu safn arnaf, gan
ddywedyd, [r]Ha, ha, gwelodd ein
llygad.
22 Gwelaist *hyn*, Arglwydd: [s]na
thaw dithau; nac ymbellhâ oddi
wrthyf, O Arglwydd.
23 [t]Cyfod, a deffro i'm barn, *sef*
i'm dadl, fy Nuw a'm Harglwydd.
24 Barn fi, Arglwydd fy Nuw,
yn ol dy gyfiawnder; ac na lawen-
hânt o'm plegid.

e Ps. 7. 15, 16. a 57. 6. a 141. 9. Diar. 5. 22.
f Edrych Ps. 51. 8.
g Ps. 38. 20. a 109. 3, 5.
2 Heb. *ddifuddio.*
h Job 30. 25. Ps. 69. 10, 11.
3 Neu, *cystuddiais.*
i Matt. 10. 13. Luc 10. 6.
4 Heb. *Rhodiais.*
5 Heb. *nghloffni.* Ps. 38. 17.
k Job 30. 1, 8, 12.
l Ps. 37. 12.
m Hab. 1. 13.
n Ps. 22. 20.
o Ps. 22. 25, 31. a 40. 9, 10. a 111. 1.
6 Heb. *gedyrn.*
7 Heb. *ar gam.*
p Ps. 69. 4. a 109. 3. a 119. 161. Galar. 3. 52. Ioan 15. 25.
q Diar. 6. 13. a 10. 10.
r Ps. 40. 15. a 54. 7. a 70. 3.
s Ps. 83. 1.
t Ps. 44. 23.

25 Na ddywedant yn eu calon,
O ein [8] gwynfyd: na ddywedant,
Llyngcasom ef.
26 [u] Cywilyddier a gwaradwydder
hwy i gyd, y rhai sydd lawen am
fy nrygfyd: [x] gwisger â gwarth ac
â chywilydd y rhai a ymfawrygant
i'm herbyn.
27 Caned a llawenyched y rhai a
hoffant fy nghyfiawnder: dywedant
hefyd yn wastad, Mawryger yr ARGLWYDD, [y] yr hwn a gâr lwyddiant
ei was.
28 Fy nhafod innau a lefara am
dy gyfiawnder *a'th* foliant ar hyd
y dydd.

PSALM XXXVI.

1 *Blin gyflwr yr annuwiol.* 5 *Godidowgrwydd trugaredd Duw.* 10 *Dafydd yn gweddïo am ffafr i blant Duw.*

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd gwas yr ARGLWYDD.

Y MAE anwiredd yr annuwiol
yn dywedyd o fewn fy nghalon, [a] nad *oes* ofn DUW o flaen ei
lygaid ef.
2 O herwydd [b] ymwenhieithio y
mae efe iddo ei hun yn ei olwg
ei hunan, [2] nes cael ei anwiredd
[3] yn atgas.
3 Geiriau ei enau *ydynt* anwiredd
a thwyll: peidiodd â bod yn gall i
wneuthur daioni.
4 [4] [c] Anwiredd a ddychymmyg efe
ar ei wely: efe a'i gesyd ei hun
ar ffordd nid *yw* dda; nid ffiaidd
ganddo ddrygioni.
5 [d] Dy drugaredd, ARGLWYDD,
sydd hyd y nefoedd, *a'th* wirionedd
hyd y cymmylau.
6 Fel mynyddoedd [5] cedyrn *y mae*
dy gyfiawnder; [e] dyfnder mawr *yw*
dy farnedigaethau: [f] dyn ac anifail
a gedwi di, ARGLWYDD.
7 Mor werthfawr *yw* dy drugaredd, O DDUW! am hynny yr ymddiried meibion dynion [g] dan gysgod dy adenydd.
8 [6] [h] Llawn-ddigonir hwynt â brasder dy dŷ; ac [i] âg afon dy hyfrydwch y dïodi hwynt.
9 Canys gyd â thi *y mae* ffynnon y
bywyd: yn dy oleuni di y gwelwn
oleuni.
10 Estyn dy drugaredd i'r rhai
a'th adwaenant, a'th gyfiawnder i'r
rhai uniawn o galon.
11 Na ddeued troed balchder i'm
herbyn: na syfled llaw yr annuwiol fi.
12 Yno y syrthiodd gweithwyr an-

[8] Heb. *enaid.*
[u] ad. 4. Ps. 40. 14.
[x] Ps. 109. 29. a 132. 18.
[y] Ps. 149. 4.
[a] Rhuf. 3. 18.
[b] Deut. 29. 19. Ps. 10. 3. a 49. 18.
[2] Heb. *i gael.*
[3] Heb. *i'w gasâu.*
[4] Neu, *Gwagedd.*
[c] Diar. 4. 16. Mic. 2. 1.
[d] Ps. 57. 10. a 108. 4
[5] Heb. *Duw.*
[e] Job 11. 8. Rhuf. 11. 33.
[f] Job 7. 20. 1 Tim. 4. 10.
[g] Ruth 2. 12. Ps. 17. 8.
[6] Heb. *Meddwir,* neu, *Mwydir.*
[h] Ps. 65. 4.
[i] Job 20. 17. Dat. 22. 1.

wiredd: gwthiwyd hwynt i lawr,
ac ni allant gyfodi.

PSALM XXXVII.

Dafydd yn annog i amynedd, ac i hyderu ar Dduw, o herwydd y rhagor sydd rhwng cyflwr y duwiol a'r annuwiol.

Psalm Dafydd.

NAC [a] ymddigia o herwydd y rhai
drygionus, ac na chenfigenna
wrth y rhai a wnant anwiredd.
2 Canys yn ebrwydd y torrir hwynt
i'r llawr fel glaswellt, ac y gwywant
fel gwyrdd-lysiau.
3 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a
gwna dda; *felly* y trigi yn y tir, a
thi a borthir yn ddïau.
4 Ymddigrifa hefyd yn yr ARGLWYDD; ac efe a ddyry i ti ddymuniadau dy galon.
5 [b] Treigla dy ffordd ar yr ARGLWYDD, ac ymddiried ynddo; ac
efe a'*i* dwg i ben.
6 Efe a ddwg allan dy gyfiawnder
fel y goleuni, a'th farn [c] fel hanner
dydd.
7 Distawa yn yr ARGLWYDD, a
disgwyl wrtho: nac ymddigia o
herwydd yr hwn a lwyddo ganddo ei ffordd, wrth y gwr sydd yn
gwneuthur *ei* ddrwg amcanion.
8 Paid â digofaint, a gâd ymaith
gynddaredd: [d] nac ymddigia er dim
i wneuthur drwg.
9 Canys torrir ymaith y drwg
ddynion: ond y rhai a ddisgwyliant
wrth yr ARGLWYDD, hwynt-hwy a
etifeddant y tir.
10 Canys etto ychydigyn, ac ni
welir yr annuwiol: a [e] thi a edrychi
am ei le ef, ac ni *bydd dim* o
hono.
11 [f] Eithr y rhai gostyngedig a etifeddant y ddaear; ac a ymhyfrydant gan lïaws tangnefedd.
12 Yr annuwiol a amcana yn erbyn y cyfiawn, ac [g] a ysgyrnyga ei
ddannedd arno.
13 [h] Yr ARGLWYDD a chwardd am
ei ben ef: canys gwel fod ei ddydd
ar ddyfod.
14 Yr annuwiolion a dynnasant eu
cleddyf, ac a annelasant eu bwa, i
fwrw i lawr y tlawd a'r anghenog,
ac i ladd y rhai uniawn *eu* ffordd.
15 [i] Eu cleddyf a â yn eu calon eu
hunain, a'u bwâau a ddryllir.
16 Gwell *yw* yr ychydig sydd gan
y cyfiawn na mawr olud annuwiolion lawer.
17 Canys [k] breichiau yr annuwiol-

[a] Ps. 73. 3. Diar. 23. 17. a 24. 1, 19.
[b] Ps. 55. 22. Diar. 16. 3. Mat. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Petr 5. 7.
[c] Job 11. 17.
[d] Ps. 73. 3. Eph. 4. 26.
[e] Job 7. 10. a 20. 9.
[f] Matt. 5. 5.
[g] Ps. 35. 16.
[h] Ps. 2. 4.
[i] Mic. 5. 6.
[k] Job 38. 15. Ps. 10. 15. Ezec. 30. 21, &c.

ion a dorrir: ond yr ARGLWYDD a
gynnal y rhai cyfiawn.
18 Yr ARGLWYDD a edwyn ddydd-
iau y rhai perffaith: a'u hetifedd-
iaeth hwy fydd yn dragywydd.
19 Nis gwaradwyddir hwy yn am-
[l] Job 5. 20. Ps. 33. 19. ser drygfyd: ac [l] yn amser newyn
y cânt ddigon.
20 Eithr collir yr annuwiolion, a
[2] Heb. *gwerthfawrowgrwydd.* gelynion yr ARGLWYDD fel [2] bras-
der ŵyn a ddiflannant: yn fwg y
diflannant hwy.
21 Yr annuwiol a echwyna, ac ni
[m] Ps. 112. 5, 9. thâl adref: ond y [m] cyfiawn sydd
drugarog, ac yn rhoddi.
22 Canys *y rhai* a fendigo efe, a
etifeddant y tir; a'*r rhai* a fell-
dithio efe, a dorrir ymaith.
[3] Neu, *sicrhâ.* 23 Yr ARGLWYDD a [3] fforddia
gerddediad gwr *da:* a da fydd
ganddo ei ffordd ef.
[n] Ps. 34. 19, 20. a 91. 12. Diar. 24. 16. 2 Cor. 4. 9. 24 [n] Er iddo gwympo, ni lwyr-
fwrir ef i lawr: canys yr ARGLWYDD
sydd yn *ei* gynnal *ef* â'i law.
25 Mi a fûm ieuangc, ac yr ydwyf
yn hen; etto ni welais y cyfiawn
[o] Job 15. 23. Ps. 59. 15. a 109. 10. wedi ei adu, na'i had [o] yn cardotta
bara.
[4] Heb. *Ar hyd y dydd,* neu, *Bob dydd.* [p] Ps. 112. 5, 9. 26 [4] [p] Bob amser *y mae efe* yn
drugarog, ac yn rhoddi benthyg;
a'i had a fendithir.
[q] Ps. 34. 14. 27 [q] Cilia di oddi wrth ddrwg, a
gwna dda; a chyfannedda yn dra-
gywydd.
28 Canys yr ARGLWYDD a gâr
farn, ac ni edy ei saint; cedwir
[r] Ps. 21. 10. hwynt yn dragywydd: ond [r] had
yr annuwiol a dorrir ymaith.
[s] Diar. 2. 21. 29 [s] Y rhai cyfiawn a etifeddant y
ddaear, ac a breswyliant ynddi yn
dragywydd.
30 Genau y cyfiawn a fynega
ddoethineb, a'i dafod a draetha
farn.
[t] Deut. 6. 6. Ps. 40. 8. a 119. 98. Es. 51. 7. [5] Neu, *gerddediaid.* 31 [t] Deddf ei DDUW *sydd* yn ei
galon ef; a'i [5] gamrau ni lithrant.
32 Yr annuwiol a wylia ar y cyf-
iawn, ac a gais ei ladd ef.
33 Ni âd yr ARGLWYDD ef yn ei
law ef, ac ni âd ef yn euog pan ei
barner.
34 Gobeithia yn yr ARGLWYDD, a
chadw ei ffordd ef, ac efe a'th
ddyrchafa fel yr etifeddech y tir:
[u] Ps. 91. 8. [u] pan ddifether yr annuwiolion, ti
a'*i* gweli.
[x] Job 5. 3. 35 [x] Gwelais yr annuwiol yn gad-
[6] Neu, *pren gwyrddlas yn tyfu o hono ei hun.* arn, ac yn frigog fel [6] y lawryf
gwyrdd.
36 Er hynny efe a aeth ymaith,
ac wele, nid *oedd mwy* o hono:
a mi a'i ceisiais, ac nid oedd i'w
gael.
37 Ystyr y perffaith, ac edrych ar
yr uniawn: canys diwedd y gwr
hwnnw fydd tangnefedd.
38 Ond y troseddwyr a gyd-ddis-
trywir: diwedd yr annuwiolion a
dorrir ymaith.
39 A iachawdwriaeth y cyfiawn
sydd oddi wrth yr ARGLWYDD: *efe*
yw eu nerth yn amser trallod.
40 [y] A'r ARGLWYDD a'u cymmorth [y] Es. 31. 5.
hwynt, ac a'u gwared: efe a'u gwar-
ed hwynt rhag yr annuwiolion, ac
a'u ceidw hwynt, am iddynt ym-
ddiried ynddo.

PSALM XXXVIII.

Dafydd yn erfyn ar Dduw dosturio wrth ei dostur gyflwr ef.

Psalm Dafydd, [a] er coffa. [a] Ps. 70. titl.

ARGLWYDD, na [b] cherydda fi yn [b] Ps. 6. 1.
dy lid: ac na chospa fi yn dy
ddigllonedd.
2 Canys [c] y mae dy saethau y'nglŷn [c] Job 6. 4.
ynof, a'th law yn drom arnaf.
3 Nid *oes* iechyd yn fy nghnawd,
o herwydd dy ddigllonedd; [d] ac nid [d] Ps. 6. 2.
oes heddwch i'm hesgyrn, oblegid
fy mhechod.
4 Canys [e] fy nghamweddau a aeth- [e] Ezra 9. 6. Ps. 40. 12.
ant dros fy mhen: megis baich
trwm y maent yn rhy drwm i mi.
5 Fy nghleisiau a bydrasant *ac* a
lygrasant, gan fy ynfydrwydd.
6 Crymmwyd a darostyngwyd fi
yn ddirfawr: [f] beunydd yr ydwyf [f] Job 30. 28. Ps. 35. 14. a 42. 9. a 43. 2.
yn myned yn alarus.
7 Canys fy lwynau a lanwyd o
ffieidd-*glwyf;* ac nid *oes* iechyd yn
fy nghnawd.
8 Gwanhawyd, a drylliwyd fi yn
dra-mawr: [g] rhuais gan aflonydd- [g] Job 3. 24. Es. 59. 11.
wch fy nghalon.
9 O'th flaen di, ARGLWYDD, *y mae*
fy holl ddymuniad; ac ni chuddiwyd
fy uchenaid oddi wrthyt.
10 Fy nghalon sydd yn llammu;
fy nerth a'm gadawodd; a [h] llew- [h] Ps. 6. 7. a 88. 9.
yrch fy llygaid nid *yw* chwaith
gennyf.
11 [i] Fy ngharedigion a'm cyfeillion [i] Ps. 31. 11.
[k] a safent oddi ar gyfer fy [2] mhla; [k] Luc 10. 31, 32. [2] Heb. *nyrnod.*
a'm [3] cyfneseifiaid a safent o hirbell. [3] Neu, *cymmydogion.*
12 Y rhai hefyd a geisient fy ein-
ioes, a osodasant faglau; a'r rhai a
geisient fy niwed, a draethent an-
wireddau, ac a ddychymmygent
ddichellion ar hyd y dydd.
13 A [l] minnau fel byddar ni chlywn; [l] Edrych 2 Sam. 16. 10.
eithr [m] *oeddwn* fel mudan heb agor- [m] Ps. 39. 2, 9.
yd ei enau.

14 Felly yr oeddwn fel gwr ni
chlywai, ac heb argyhoeddion yn ei
enau.
15 O herwydd i mi obeithio ynot,
ARGLWYDD; ti, ARGLWYDD fy NUW,
a [4]wrandewi.

[4] Neu, *attebi.*

16 Canys dywedais, *Gwrando fi,*
rhag llawenychu *o honynt* i'm her-
byn: pan lithrai fy nhroed, ym-
fawrygent i'm herbyn.
17 Canys parod *wyf* i [n]gloffi, a'm
dolur *sydd* ger fy mron yn wastad.

[n] Ps. 35. 15.

18 Dïau y mynegaf fy anwir-
edd, *ac* y pryderaf o herwydd fy
mhechod.
19 Ac *y mae* fy ngelynion yn fyw,
ac yn gedyrn: amlhawyd hefyd y
rhai a'm casânt ar gam.
20 A'r rhai [o]a dalant ddrwg dros
dda, a'm gwrthwynebant; [p]am fy
mod yn dilyn daioni.

[o] Ps. 35 12.
[p] Edrych 1 Ioan 3. 12. 1 Petr 3. 13.

21 Na âd fi, O ARGLWYDD: fy
NUW, nac ymbellhâ oddi wrthyf.
22 Brysia i'm cymmorth, O AR-
GLWYDD fy iachawdwriaeth.

PSALM XXXIX.

1 *Gofal Dafydd am ei feddyliau: 4 ystyried fyrred ac ofered oes dyn: 7 parch barnedigaethau Duw, 10 a gweddi, yn ffrwyno ei annïoddefgarwch ef.*

Psalm Dafydd i'r Pencerdd, *sef* i [a]Jeduthun.

[a] 1 Chron. 16. 41. a 25. 1. Ps. 62, a 77, titl.

DYWEDAIS, Cadwaf fy ffyrdd,
rhag pechu â'm tafod: cadwaf
ffrwyn yn fy ngenau, tra fyddo yr
annuwiol yn fy ngolwg.
2 Tewais yn ddistaw, *ïe,* tewais â
daioni; a'm dolur a gyffrôdd.
3 Gwresogodd fy nghalon o'm
mewn: tra yr oeddwn yn myfyrio,
ennynodd tân, *a* mi a leferais â'm
tafod.
4 ARGLWYDD, [b]pâr i mi wybod fy
niwedd, a pheth *yw* mesur fy nydd-
iau; *fel* y gwypwyf [2]o ba oedran y
byddaf fi.

[b] Ps. 90. 12. a 119. 84.
[2] Neu, *mor freuol* ydwyf.

5 Wele, gwnaethost fy nyddiau
fel dyrnfedd; [c]a'm heinioes *sydd*
megis diddym yn dy olwg di:
[d]dïau mai cwbl wagedd *yw* pob
dyn, pan fo [3]ar y goreu. Selah.

[c] Ps. 90. 4.
[d] ad. 11. Ps. 62. 9. a 144. 4.
[3] Heb. *wedi ymsefydlu.*

6 Dyn yn ddïau sydd yn rhodio
mewn [4]cysgod, ac yn ymdrafferthu
yn ofer: [e]efe a dyrra *olud,* ac nis
gŵyr pwy a'i casgl.

[4] Heb. *eilun.*
[e] Job 27. 17. Preg. 2. 18, 21, 26. a 5. 14.

7 Ac yn awr beth a ddisgwyliaf,
O ARGLWYDD? fy ngobaith sydd
ynot ti.
8 Gwared fi o'm holl gamweddau;
ac na osod fi yn waradwydd i'r
ynfyd.
9 [f]Euthum yn fud, *ac* nid agorais
fy ngenau: canys ti a wnaethost
hyn.

[f] Job 40. 4, 5. Ps. 38. 13.

10 [g]Tyn dy bla oddi wrthyf: gan
[5]ddyrnod dy law y darfum i.
11 Pan gospit ddyn â cheryddon
am anwiredd, [6][h]dattodit fel gwyfyn
ei ardderchowgrwydd ef: [i]gwagedd
yn ddïau *yw* pob dyn. Selah.

[g] Job 9. 34. a 13. 21.
[5] Heb. *frwydr.*
[6] Heb. *toddit.*
[h] Job 4. 19. a 13. 28. Es. 50. 9. Hos. 5. 12.
[i] ad. 5.

12 Gwrando fy ngweddi, AR-
GLWYDD, a chlyw fy llef; na thaw
wrth fy wylofain: canys [k]ymdeith-
ydd *ydwyf* gyd â thi, *ac* alltud, [l]fel
fy holl dadau.
13 [m]Paid â mi, fel y cryfhawyf cyn
fy myned, ac na byddwyf mwy.

[k] Lef. 25. 23. 1 Chron. 29. 15. Ps. 119. 19. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13. 1 Petr 1. 17. a 2. 11.
[l] Gen. 47. 9.
[m] Job 10. 20, 21. a 14. 5, 6.

PSALM XL.

1 *Y llês sydd o hyderu ar Dduw. 6 Ufudd-dod yw yr aberth goreu. 11 Drygau Dafydd yn peri iddo weddïo yn daerach.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

DISGWYLIAIS [2]yn ddyfal am
yr ARGLWYDD; ac efe a ym-
ostyngodd attaf, ac a glybu fy llef-
ain.

[2] Heb. *gan ddisgwyl.*

2 Cyfododd fi hefyd o'r pydew
[3]erchyll, allan o'r [a]pridd tomlyd;
ac a osododd fy nhraed ar graig,
gan hwylio fy ngherddediad.

[3] Heb. *trwst.*
[a] Ps. 69. 2.

3 A rhoddodd yn fy ngenau ganiad
newydd o foliant i'n DUW ni: lla-
wer a welant *hyn,* ac a ofnant, ac a
ymddiriedant yn yr ARGLWYDD.
4 Gwŷn *ei* fyd y gwr a osodo yr
ARGLWYDD yn ymddiried iddo; ac
ni thry at feilchion, nac at y rhai a
ŵyrant at gelwydd.
5 [b]Llïosog y gwnaethost ti, O AR-
GLWYDD fy NUW, dy ryfeddodau,
a'th amcanion tu ag attom: ni ellir
yn drefnus eu cyfrif hwynt i ti: pe
mynegwn, *a phe* traethwn *hwynt,*
amlach ydynt nag y gellir eu rhifo.

[b] Job 5. 9. a 9. 10. Ps. 71. 15. a 92. 5. a 139. 6, 17.

6 [c]Aberth ac offrwm nid ewyll-
ysiaist; [4]agoraist fy nghlustiau:
poeth-offrwm a phech-aberth nis
gofynaist.
7 Yna y dywedais, Wele yr ydwyf
yn dyfod: [5]yn rhol y llyfr yr ysgrif-
enwyd am danaf.

[c] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. a 51. 16. Es. 1. 11. a 66. 3. Hos. 6. 6. Matt. 12. 7. Heb. 10. 5.
[4] Heb. *cloddiaist.*
[5] Neu, *ym mhlyg.*

8 [d]Da gennyf wneuthur dy ewyll-
ys, O fy NUW: [e]a'th gyfraith *sydd*
[6]o fewn fy nghalon.

[d] Ps. 119. 16, 24, 27, 92. Rhuf. 7. 22.
[e] Ps. 37. 31. Jer. 31. 33. 2 Cor. 3. 3.
[6] Heb. *y'nghanol fy ymysgaroedd.*

9 [f]Pregethais gyfiawnder yn y
gynnulleidfa fawr: wele, nid attel-
iais fy ngwefusau; ti, ARGLWYDD,
a'i gwyddost.

[f] Ps. 35. 18.

10 Ni chuddiais dy gyfiawnder o
fewn fy nghalon; traethais dy ffydd-
loneb, a'th iachawdwriaeth: ni chel-
ais dy drugaredd na'th wirionedd
yn y gynnulleidfa lïosog.

11 Tithau, ARGLWYDD, nac attal
dy drugareddau oddi wrthyf:
[g] cadwed dy drugaredd a'th wirion-
edd fi byth.
12 Canys drygau annifeiriol a'm
cylchynasant o amgylch: [h] fy
mhechodau a'm daliasant, fel na
allwn edrych i fynu: amlach ydynt
na gwallt fy mhen; am hynny [7] [i] y
pallodd fy nghalon gennyf.
13 [k] Rhynged bodd i ti, AR-
GLWYDD, fy ngwaredu: brysia,
ARGLWYDD, i'm cymmorth.
14 [l] Cyd-gywilyddier a gwarad-
wydder y rhai a geisiant fy einioes
i'w difetha; gyrrer yn eu hol a
chywilyddier y rhai a ewyllysiant
i mi ddrwg.
15 Anrheithier hwynt yn wobr am
eu gwaradwydd, y rhai a ddywed-
ant wrthyf, Ha, ha.
16 Llawenyched ac ymhyfryded
ynot ti y rhai oll a'th geisiant: dy-
weded y rhai a garant dy iachawd-
wriaeth bob amser, Mawryger yr
ARGLWYDD.
17 Ond *yr wyf* fi yn dlawd ac yn
anghenus; *etto* yr ARGLWYDD a
feddwl am danaf: fy nghymmorth
a'm gwaredydd *ydwyt* ti; fy NUW,
na hir drig.

PSALM XLI.

1 *Gofal Duw dros y tlawd.* 4 *Dafydd yn cwyno rhag brad ei elynion;* 10 *yn cilio at Dduw am gymmorth.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWYN [a] *ei* fyd a ystyria wrth
[2] y tlawd: yr ARGLWYDD a'i
gwared ef yn [3] amser adfyd.
2 Yr ARGLWYDD a'i ceidw, ac a'i
bywhâ; gwynfydedig fydd ar y
ddaear: na ddod dithau ef wrth
ewyllys ei elynion.
3 Yr ARGLWYDD a'i nertha ef ar
ei glaf wely: [4] cyweiri ei holl wely
ef yn ei glefyd.
4 Mi a ddywedais, ARGLWYDD,
trugarhâ wrthyf: iachâ fy enaid;
canys pechais i'th erbyn.
5 Fy ngelynion a lefarant ddrwg
am danaf, *gan ddywedyd,* Pa bryd
y bydd efe farw, ac y derfydd am
ei enw ef?
6 Ac os daw i'*m* hedrych, efe a
ddywed gelwydd; ei galon a gasgl
atti anwiredd: *pan* êl allan, efe a'*i*
traetha.
7 Fy holl gaseion a gyd-hustyng-
ant i'm herbyn: yn fy erbyn y dy-
chymmygant ddrwg i mi.
8 [5] Aflwydd, *meddant,* a lŷn

[g] Ps. 43. 3. a 57. 3. a 61. 7.
[h] Ps. 38. 4.
[7] Heb. *y'm gwrthododd fy nghalon.*
[i] Ps. 73. 26.
[k] Ps. 70. 1, &c.
[l] Ps. 35. 4, 26. a 70. 3. a 71. 13.
[a] Diar. 14. 21.
[2] Neu, *y llesg,* neu, *y claf.*
[3] Heb. *nydd drwg.*
[4] Heb. *troi.*
[5] Heb. *Peth i'r fall,* neu, *Belial.*

wrtho: a chan ei fod yn gorwedd,
ni chyfyd mwy.
9 [b] Hefyd y gwr oedd [6] anwyl gen-
nyf, yr hwn yr ymddiriedais iddo,
[c] *ac* a fwyttaodd fy mara, a [7] ddyrch-
afodd *ei* sawdl i'm herbyn.
10 Eithr ti, ARGLWYDD, trugarhâ
wrthyf; a chyfod fi, fel y talwyf
iddynt.
11 Wrth hyn y gwn hoffi o honot
fi, am na chaiff fy ngelyn orfoleddu
i'm herbyn.
12 Ond am danaf fi, yn fy mher-
ffeithrwydd y'm cynheli, ac y'm
gosodi ger dy fron yn dragywydd.
13 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW Israel, o dragywyddoldeb a
hyd dragywyddoldeb. Amen, ac
Amen.

PSALM XLII.

1 *Zêl Dafydd i weddïo Duw yn ei deml.* 5 *Y mae yn cynhyrfu ei enaid i roi ei oglud ar Dduw.*

I'r Pencerdd, [2] Maschil, i feibion [a] Corah.

FEL y brefa yr hydd am yr afon-
ydd dyfroedd, felly yr hiraetha
fy enaid am danat ti, O DDUW.
2 [b] Sychedig yw fy enaid am
DDUW, am [c] y DUW byw: pa bryd
y deuaf ac yr ymddangosaf ger
bron DUW?
3 [d] Fy nagrau oedd fwyd i mi
ddydd a nos, [e] tra dywedant wrthyf
bob dydd, Pa le *y mae* dy DDUW?
4 [f] Tywalltwn fy enaid ynof, pan
gofiwn hynny: canys aethwn gyd
â'r gynnulleidfa, [g] cerddwn gyd â
hwynt i dŷ DDUW, mewn sain cân
a moliant, *fel* tyrfa yn cadw gwyl.
5 [h] Paham, fy enaid, [3] y'th ddaros-
tyngir, ac yr ymderfysgi ynof? go-
beithia yn NUW: oblegid molian-
naf ef etto, [4] *am* iachawdwriaeth ei
wynebpryd.
6 Fy NUW, fy enaid a ymddaros-
twng ynof: am hynny y cofiaf di, o
dir yr Iorddonen, a'r Hermoniaid,
[5] o fryn Misar.
7 [i] Dyfnder a eilw ar ddyfnder,
wrth swn dy bistylloedd di: [k] dy
holl donnau a'th lifeiriaint a aeth-
ant drosof fi.
8 *Etto* yr ARGLWYDD [l] a orchy-
myn ei drugaredd liw dydd, a'i
gân *fydd* gyd â mi [m] liw nos; *sef*
gweddi ar DDUW fy einioes.
9 Dywedaf wrth DDUW fy nghraig,
Paham yr anghofiaist fi? paham [n] y
rhodiaf yn alarus trwy orthrymder
y gelyn?
10 *Megis* â [6] chleddyf yn fy esgyrn

[b] Job 19. 19. Ps. 55. 12, 13, 20. Jer. 20. 10.
[6] Heb. *heddwch i mi.*
[c] Ioan 13. 18.
[7] Heb. *fawrygodd.*
1023.
[2] Neu, *Psalm yn rhoddi athrawiaeth meibion Corah.*
[a] Edrych 1 Chron. 6. 33, 37. a 25. 5.
[b] Ps. 63. 1. a 84. 2.
[c] 1 Thess. 1. 9.
[d] Ps. 80. 5. a 102. 9.
[e] ad. 10. Ps. 79. 10. a 115. 2.
[f] Job 30. 16.
[g] Es. 30. 29.
[h] Ps. 43. 5.
[3] Heb. *yr ymgrymmi.*
[4] Neu, *iachawdwriaeth yw ei wynebpryd.*
[5] *o'r bryn bychan.*
[i] Jer. 4. 20. Ezec. 7. 26.
[k] Ps. 88. 7. Jonah 2. 3.
[l] Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Ps. 133. 3.
[m] Job 35. 10. Ps. 63. 6. a 149. 5.
[n] Ps. 38. 6.
[6] Neu, *lladdiad.*

y mae fy ngwrthwynebwyr yn fy
o ad. 3. Joel 2. 17. Mic. 7. 10. ngwaradwyddo, [o]pan ddywedant
wrthyf bob dydd, Pa le *y mae* dy
DDUW?
11 Paham y'th ddarostyngir, fy
enaid? a phaham y terfysgi ynof?
ymddiried yn NUW: canys etto y
moliannaf ef, *sef* iachawdwriaeth fy
wyneb, a'm DUW.

PSALM XLIII.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei ddwyn drachefn i'r deml; ac yn addaw gwasanaethu Duw yn llawen: 5 yn cynhyrfu ei enaid i ymddiried yn Nuw.*

1023. BARN fi, O DDUW, a dadleu fy
nadl yn erbyn y genhedlaeth
annhrugarog: gwared fi rhag y
dyn twyllodrus ac anghyfiawn.
2 Canys ti *yw* DUW fy nerth: pa-
a Ps. 42. 9. ham y'm bwri ymaith? [a]paham yr
âf yn alarus trwy orthrymder y
gelyn?
b Ps. 40. 11. a 57. 3. 3 [b]Anfon dy oleuni a'th wirion-
edd: tywysant hwy fi; *ac* arwein-
iant fi i fynydd dy sancteiddrwydd,
ac i'th bebyll.
4 Yna yr âf at allor DUW, at
DDUW hyfrydwch fy ngorfoledd;
a mi a'th foliannaf ar y delyn, O
DDUW, fy NUW.
c Ps. 42. 5, 11. 5 [c]Paham y'th ddarostyngir, fy
enaid? a phaham y terfysgi ynof?
gobeithia yn NUW; canys etto y
moliannaf ef, *sef* iachawdwriaeth fy
wyneb, a'm DUW.

PSALM XLIV.

1 *Yr eglwys, wrth gofio daioni Duw tu ag atti o'r blaen, 7 yn cwyno rhag ei drygfyd presennol; 17 yn dangos ei phurdeb, 24 ac yn gweddïo yn ddifrif am gymmorth.*

I'r Pencerdd, i feibion Corah, Maschil.

DUW, clywsom â'n clustiau, ein
tadau a fynegasant i ni, *y*
weithred a wnaethost yn eu hamser
hwynt, yn y dyddiau gynt.
a Exod. 15. 17. Ps. 78. 55. a 80. 8. 2 [a]Ti â'th law a yrraist allan y
cenhedloedd, ac a'u plennaist hwy-
thau; ti a ddrygaist y bobloedd,
2 *gyrraist ymaith.* ac a'u [2]cynnyddaist hwythau.
b Deut. 8. 17. Jos. 24. 12. 3 Canys [b]nid â'u cleddyf eu hun y
goresgynasant y tir, nid eu braich
a barodd iachawdwriaeth iddynt;
eithr dy ddeheulaw di, a'th fraich,
c Deut. 4. 37. a llewyrch dy wyneb, [c]o herwydd i
ti eu hoffi hwynt.
d Ps. 74. 12. 4 [d]Ti, DDUW, yw fy Mrenhin:
gorchymyn iachawdwriaeth i Jacob.
5 Ynot ti y cilgwthiwn ni ein gel-
ynion: yn dy enw di y sathrwn y
rhai a gyfodant i'n herbyn.

6 O herwydd [e]nid yn fy mwa e Ps. 33. 16.
yr ymddiriedaf; nid fy nghleddyf
chwaith a'm hachub.
7 Eithr ti a'n hachubaist ni oddi
wrth ein gwrthwynebwyr, ac a wa-
radwyddaist ein caseion.
8 Yn NUW yr ymffrostiwn trwy y
dydd; a *ni* a glodforwn dy enw yn
dragywydd. Selah.
9 Ond [f]ti a'n bwriaist ni ymaith, f Ps. 60. 1, 10. a 74. 1. a 89. 38. a 108. 11.
ac a'n gwaradwyddaist; ac nid wyt
yn myned allan gyd â'n lluoedd.
10 Gwnaethost i ni droi yn ol oddi
wrth y gelyn: a'n caseion a an-
rheithiasant iddynt eu hun.
11 [g]Rhoddaist ni fel defaid i'w g Rhuf. 8. 36.
bwytta; a gwasgeraist ni ym mysg
y cenhedloedd.
12 [h]Gwerthaist dy bobl heb [3]elw, h Es. 52. 3, 4. Jer. 15. 13.
ac ni chwanegaist *dy olud* o'u 3 Heb. *olud.*
gwerth hwynt.
13 [i]Gosodaist ni yn warthrudd i'n i Deut. 28. 37. Ps. 79. 4. a 80. 6.
cymmydogion, yn watwargerdd ac
yn wawd i'r rhai ydynt o'n ham-
gylch.
14 [k]Gosodaist ni yn ddïareb ym k Jer. 24. 9.
mysg y cenhedloedd, [l]yn rhai i ys- l 2 Bren. 19. 21. Job 16. 4. Ps. 22. 7.
gwyd pen arnynt ym mysg y bobl-
oedd.
15 Fy ngwarthrudd *sydd* beunydd
ger fy mron, a chywilydd fy wyneb
a'm tôdd:
16 Gan lais y gwarthruddwr a'r
cablwr; o herwydd [m]y gelyn a'r m Ps. 8. 2.
ymddïalwr.
17 Hyn oll a ddaeth arnom; etto
ni'th anghofiasom di, ac ni buom
anffyddlawn yn dy gyfammod.
18 Ni throdd ein calon yn *ei* hol,
ac nid aeth ein cerddediad allan
o'th lwybr di;
19 Er i ti ein curo yn [n]nhrigfa n Es. 34. 13. a 35. 7.
dreigiau, a thoi drosom â [o]chysgod o Ps. 23. 4.
angau.
20 Os anghofiasom enw ein DUW,
neu [p]estyn ein dwylaw at Dduw p Job 11. 13. Ps. 68. 31.
dïeithr:
21 [q]Oni chwilia DUW hyn allan? q Job 31. 14.
canys efe a ŵyr ddirgeloedd y galon.
22 Ië, [r]er dy fwyn di y'n lleddir r Rhuf. 8. 36.
beunydd; cyfrifir ni fel defaid i'w
lladd.
23 [s]Deffro, paham y cysgi, O AR- s Ps. 7. 6. a 35. 23. a 59. 4, 5. a 78. 65.
GLWYDD? cyfod, na fwrw *ni* ymaith
yn dragywydd.
24 Paham y cuddi dy wyneb? *ac*
yr anghofi ein cystudd a'n gor-
thrymder?
25 Canys [t]gostyngwyd ein henaid t Ps. 119. 25.
i'r llwch: glynodd ein bol wrth y
ddaear.

26 Cyfod yn gynnorthwy i ni, a gwared ni er mwyn dy drugaredd.

PSALM XLV.

1 *Mawrhydi a rhad brenhiniaeth Crist.* 10 *Dyledswydd yr eglwys, a'r budd sydd o hynny.*

I'r Pencerdd [a]ar Sosannim, i feibion Corah, [2]Maschil, Cân cariadau.

[3]TRAETHA fy nghalon beth da: dywedyd yr ydwyf y pethau a wneuthum i'r brenhin: fy nhafod *sydd* bin ysgrifenydd buan.

2 Teccach ydwyt na meibion dynion: tywalltwyd gras ar dy wefusau: o herwydd hynny y'th fendithiodd DUW yn dragywydd.

3 Gwregysa dy [b]gleddyf ar *dy* glun, O Gadarn, â'th ogoniant a'th harddwch.

4 Ac yn dy harddwch [4]marchoga yn llwyddiannus, o herwydd gwirionedd, a lledneisrwydd, *a* chyfiawnder; a'th ddeheulaw a ddysg i ti bethau ofnadwy.

5 Pobl a syrthiant danat; *o herwydd* dy saethau llymion *yn glynu* y'nghalon gelynion y Brenhin.

6 [c]Dy orsedd di, O DDUW, *sydd* byth ac yn dragywydd: teyrnwïalen uniondeb *yw* teyrn-wïalen dy frenhiniaeth di.

7 [d]Ceraist gyfiawnder, a chaseaist ddrygioni: am hynny y'th enneiniodd [e]DUW, *sef* dy DDUW di, âg olew llawenydd yn fwy na'th gyfeillion.

8 *Arogl* myrr, aloes, *a* chasia, *sydd ar* dy holl wisgoedd: *allan* o'r palasau ifori, â'r rhai y'th lawenhasant.

9 Merched brenhinoedd *oedd* ym mhlith dy bendefigesau: [f]safai y frenhines ar dy ddeheulaw mewn aur coeth o Ophir.

10 Gwrando, ferch, a gwel, a gostwng dy glust; ac [g]anghofia dy bobl dy hun, a thŷ dy dad.

11 A'r Brenhin a chwennych dy degwch: canys [h]efe *yw* dy Ior di; ymostwng dithau iddo ef.

12 Merch Tyrus hefyd *fydd yno* âg anrheg; [i]*a* chyfoethogion y bobl a ymbiliant â'th wyneb.

13 [k]Merch y Brenhin *sydd* oll yn ogoneddus o fewn: gemwaith aur *yw* ei gwisg hi.

14 [l]Mewn gwaith edau a nodwydd y dygir hi at y Brenhin: y morwynion *y rhai a ddeuant* ar ei hol, yn gyfeillesau iddi, a ddygir attat ti.

15 Mewn llawenydd a gorfoledd y dygir hwynt: deuant i lys y Brenhin.

16 Dy feibion fydd yn lle dy dadau, [m]y rhai a wnei yn dywysogion yn yr holl dir.

17 Paraf gofio dy enw ym mhob cenhedlaeth ac oes: am hynny y bobl a'th foliannant byth ac yn dragywydd.

a Ps. 69, a 80, titl. 2 Neu, *Athrawiaeth.* 3 Heb. *Mae fy nghalon yn berwi allan beth da.* b Es. 49. 2. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16. a 19. 15. 4 Heb. *llwydda, marchoga.* c Ps. 93. 2. Heb. 1. 8. d Ps. 33. 5. e Es. 61. 1. f Edrych 1 Bren. 2. 19. g Edrych Deut. 21. 13. h Ps. 95. 6. Es. 54. 5. i Ps. 22. 29. a 72. 10. Es. 49. 23. k Dat. 19. 7, 8. l Can. 1. 4. m 1 Petr 2. 9. Dat. 1. 6. a 5. 10. a 20. 6.

PSALM XLVI.

1 *Yr ymddiried sydd gan yr eglwys yn Nuw.* 8 *Cynghor i ystyried hynny.*

I'r Pencerdd [2]o feibion Corah, Cân ar [a]Alamoth.

DUW *sydd* noddfa a nerth i ni, [b]cymmorth hawdd ei gael mewn cyfyngder.

2 Am hynny nid ofnwn pe symmudai y ddaear, a phe treiglid y mynyddoedd i [3]ganol y môr:

3 [c]*Er* rhuo *a* therfysgu o'i ddyfroedd, *er* crynu o'r mynyddoedd gan ei ymchwydd ef. Selah.

4 *Y mae* afon, a'i ffrydiau a lawenhânt ddinas DUW; cyssegr preswylfeydd y Goruchaf.

5 DUW *sydd* yn ei chanol; nid ysgog hi: DUW a'i cynnorthwya [4]yn fore iawn.

6 [d]Y cenhedloedd a derfysgasant, y teyrnasoedd a ysgogasant: efe a roddes ei lef, toddodd y ddaear.

7 [e]*Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd â ni; *y mae* DUW Jacob yn [5]amddiffynfa i ni. Selah.

8 [f]Deuwch, gwelwch weithredoedd yr ARGLWYDD; pa anghyfannedd-dra a wnaeth efe ar y ddaear.

9 Gwna i ryfeloedd beidio hyd eithaf y ddaear; [g]efe a ddryllia y bwa, ac a dyrr y waywffon, efe a lysg y cerbydau â thân.

10 Peidiwch, a gwybyddwch mai myfi *sydd* DDUW: dyrchefir fi ym mysg y cenhedloedd, dyrchefir fi ar y ddaear.

11 [h]*Y mae* ARGLWYDD y lluoedd gyd â ni; amddiffynfa i ni *yw* DUW Jacob. Selah.

PSALM XLVII.

Cynghori y cenhedloedd i groesawu teyrnas Crist yn llawen.

I'r Pencerdd, Psalm [2]i feibion Corah.

YR holl bobl, [a]curwch ddwylaw: llafar genwch i DDUW â llef gorfoledd.

2 Canys yr ARGLWYDD goruchaf *sydd* ofnadwy; [b]Brenhin mawr ar yr holl ddaear.

2 *i feibion.* a 1 Chron. 15. 20. b Deut. 4. 7. Ps. 145. 18. 3 Heb. *galon y moroedd.* c Ps. 93. 3, 4. Jer. 5. 22. Matt. 7. 25. 4 Heb. *pan wynebo y bore:* Edrych Exod. 14. 24, 27. 2 Chron. 20. 20. Ps. 30. 5. a 143. 8. d Ps. 2. 1. e ad. 11. 5 Heb. *uchelfa.* f Ps. 66. 5. g Ps. 76. 3. h ad. 7. 2 Neu, *meibion.* a Es. 55. 12. b Mal. 1. 14.

3 Efe a ddwg y bobl danom ni,
a'r cenhedloedd dan ein traed.
4 Efe a ddethol ein hetifeddiaeth
i ni, ardderchowgrwydd Jacob, yr
hwn a hoffodd efe. Selah.
5 [c] Dyrchafodd DUW â llawen-
floedd, yr ARGLWYDD â sain ud-
gorn.
6 Cenwch fawl i DDUW, cenwch:
cenwch fawl i'n Brenhin, cenwch.
7 Canys Brenhin yr holl ddaear
yw DUW: [d] cenwch fawl [3] yn dde-
allus.
8 DUW sydd yn teyrnasu ar y cen-
hedloedd: eistedd y mae DUW ar
orsedd-faingc ei sancteiddrwydd.
9 [4] Pendefigion y bobl a ymgasgl-
asant ynghyd, [5] *sef* pobl DUW Ab-
raham: canys tariannau y ddaear
ydynt eiddo DUW: dirfawr y dyrch-
afwyd ef.

c Ps. 68. 24, 25.
d 1 Cor. 14. 15.
3 Heb. bob *deallus.*
4 Neu, *Rhai ewyllysgar.*
5 Neu, *at bobl.*

PSALM XLVIII.

Addurn a rhagorfraint yr eglwys.

Cân *a* Psalm [2] i feibion Corah.

MAWR *yw* yr ARGLWYDD, a
thra moliannus, yn ninas ein
DUW ni, *yn* ei fynydd sanctaidd.
2 [a] Tegwch bro, llawenydd yr holl
ddaear, *yw* mynydd Sïon, [b] *yn* ys-
tlysau y gogledd, [c] dinas y Brenhin
mawr.
3 DUW yn ei phalasau a adwaenir
yn amddiffynfa.
4 Canys wele, y brenhinoedd a ym-
gynnullasant, aethant heibio yng-
hyd.
5 Hwy a welsant, felly y rhyfedd-
asant; brawychasant, *ac* aethant
ymaith ar ffrwst.
6 Dychryn a ddaeth arnynt yno,
a dolur, megis gwraig yn esgor.
7 [d] A gwynt y dwyrain y [e] drylli
longau y [3] môr.
8 Megis y clywsom, felly y gwel-
som yn [f] ninas ARGLWYDD y llu-
oedd, yn ninas ein DUW ni: DUW
a'i sicrhâ hi yn dragywydd. Selah.
9 Meddyliasom, O DDUW, am dy
drugaredd y'nghanol dy deml.
10 Megis *y mae* dy enw, O DDUW,
felly *y mae* dy fawl hyd eithafoedd
y tir: cyflawn o gyfiawnder yw dy
ddeheulaw.
11 Llawenyched mynydd Sïon, ac
ymhyfryded merched Judah, o her-
wydd dy farnedigaethau.
12 Amgylchwch Sïon, ac ewch o'i
hamgylch hi; rhifwch ei thyrau hi.
13 [4] Ystyriwch ei rhagfuriau [5] e-
drychwch ar ei phalasau; fel y
mynegoch i'r oes a ddelo ar ol.

2 Neu, *meibion.*
a Ps. 50. 2. Jer. 3. 19. Galar. 2. 15. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16.
b Es. 14. 13.
c Matt. 5. 35.
d Jer. 18. 17.
e Ezec. 27. 26.
3 *Tarsis.*
f ad. 1, 2.
4 Heb. *Gosodwch eich calonnau ar.*
5 Neu, *dyrchefwch.*

14 Canys y DUW hwn *yw* ein
DUW ni byth ac yn dragywydd:
efe a'n tywys ni hyd angau.

PSALM XLIX.

1 *Eiriol difrif i adeiladu ffydd yr adgyfodiad, nid ar allu bydol, ond ar Dduw.* 16 *Na ddylid rhyfeddu wrth lwyddiant bydol.*

I'r Pencerdd, Psalm [2] i feibion Corah.

CLYWCH hyn, yr holl bobloedd;
gwrandêwch *hyn*, holl drigol-
ion y byd:
2 Yn gystal [a] gwreng a bonheddig,
cyfoethog a thlawd ynghyd.
3 Fy ngenau a draetha ddoethin-
eb; a myfyrdod fy nghalon *fydd*
am ddeall.
4 [b] Gostyngaf fy nghlust at ddïar-
eb; fy nammeg a ddatguddiaf gyd
â'r delyn.
5 Paham yr ofnaf yn amser adfyd,
pan y'm hamgylchyno anwiredd fy
sodlau?
6 Rhai [c] a ymddiriedant yn eu
golud, ac a ymffrostiant yn llïos-
owgrwydd eu cyfoeth.
7 Gan waredu ni wared neb *ei*
frawd, *ac* ni all efe roddi iawn
drosto i DDUW:
8 (Canys [d] gwerthfawr *yw* pryniad
eu henaid, a hynny a baid byth;)
9 Fel y byddo efe byw byth, *ac*
[e] na welo lygredigaeth.
10 Canys efe a wêl *fod* [f] y doeth-
ion yn meirw, yr un ffunud y der-
fydd am ffol ac ynfyd, gadawant eu
golud i eraill.
11 Eu meddwl *yw, y pery* eu tai
yn dragywydd, *a'u* trigfeydd hyd
genhedlaeth a chenhedlaeth: enw-
ant *eu* tiroedd ar eu henwau eu
hunain.
12 Er hynny [g] dyn mewn anrhyd-
edd, nid erys: tebyg yw i anifeil-
iaid a ddifethir.
13 Eu ffordd yma *yw* eu hynfyd-
rwydd: etto eu hiliogaeth ydynt
foddlawn i'w [3] hymadrodd. Selah.
14 Fel defaid y gosodir hwynt yn
[4] uffern; angau a ymborth arnynt;
[h] a'r rhai cyfiawn a lywodraetha ar-
nynt y bore; [i] a'u [5] tegwch a dder-
fydd [6] yn y bedd, o'u cartref.
15 Etto DUW a wared fy enaid i o
[7] feddiant [8] uffern: canys efe a'm
derbyn i. Selah.
16 Nac ofna pan gyfoethogo un,
pan ychwanego gogoniant ei dŷ ef:
17 [k] Canys wrth farw ni ddwg efe
ddim ymaith, ac ni ddisgyn ei ogon-
iant ar ei ol ef.

2 Neu, *meibion.*
a Ps. 62. 9.
b Ps. 78. 2. Matt. 13. 35.
c Job 31. 24. Ps. 52. 7. a 62. 10. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17.
d Job 36. 18, 19.
e Ps. 89. 48.
f Preg. 2. 16.
g ad. 20. Ps. 82. 7.
3 Heb. *genau.*
4 *y bedd.*
h Dan. 7. 22. Mal. 4. 3. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. Dat. 2. 26. a 20. 4.
i Job 4. 21. Ps. 39. 11.
5 Neu, *cryfder.*
6 Neu, *y bedd yw cartref pob un o honynt.*
7 Heb. *law.*
8 Neu, *y bedd.*
k Job 27. 19.

18 Er iddo yn ei fywyd fendith-
io ei enaid: canmolant dithau, o
byddi da wrthyt dy hun.
19 Efe a â at genhedlaeth ei dad-
au, *ac* ni welant oleuni byth.
20 [l] Dyn mewn anrhydedd, ac heb
ddeall, [m] sydd gyffelyb i anifeiliaid
a ddifethir.

PSALM L.

1 *Mawrhydi Duw yn ei eglwys.* 5 *Ei drefn ef am gasglu y saint ynghyd.* 7 *Nad oes ewyllys gan Dduw mewn seremonïau,* 14 *ond mewn gwir ufudd-dod.*

Psalm [2] Asaph.

DUW y duwiau, *sef* yr ARGLWYDD, a lefarodd, ac a alw-
odd y ddaear, o godiad haul hyd ei
fachludiad.
2 Allan o Sïon, [a] perffeithrwydd
tegwch, [b] y llewyrchodd DUW.
3 Ein DUW ni a ddaw, ac ni bydd
distaw: [c] tân a ysa o'i flaen ef, a
thymmestl ddirfawr fydd o'i am-
gylch.
4 [d] Geilw ar y nefoedd oddi uchod,
ac ar y ddaear, i farnu ei bobl.
5 Cesglwch fy saint ynghyd attaf
fi, y rhai a wnaethant gyfammod â
mi trwy aberth.
6 [e] A'r nefoedd a fynegant ei gyf-
iawnder ef: canys [f] DUW ei hun
sydd Farnwr. Selah.
7 [g] Clywch, fy mhobl, a mi a lefar-
af; O Israel, a mi a dystiolaethaf
i'th erbyn: DUW, *sef* dy DDUW di,
ydwyf fi.
8 [h] Nid [i] am dy aberthau y'th ger-
yddaf, na'th boeth-offrymmau, *am
nad oeddynt* ger fy mron i yn
wastad.
9 [k] Ni chymmeraf fustach o'th dŷ,
na bychod o'th gorlannau.
10 Canys holl fwystfilod y coed
ydynt eiddof fi, *a'r* anifeiliaid ar
fil o fynyddoedd.
11 Adwaen holl adar y mynydd-
oedd: a gwŷllt anifeiliaid y maes
ydynt [3] eiddof fi.
12 Os bydd newyn arnaf, ni ddy-
wedaf i ti: [l] canys y byd a'i gyf-
lawnder *sydd* eiddof fi.
13 A fwyttâf fi gig teirw? neu a
yfaf fi waed bychod?
14 [m] Abertha foliant i DDUW; a
[n] thâl i'r Goruchaf dy addunedau:
15 A [o] galw arnaf fi yn nydd trall-
od: mi a'th waredaf, a thi a'm go-
goneddi.
16 Ond wrth yr annuwiol y dy-
wedodd DUW, Beth sydd i ti a
fynegech ar fy neddfau, neu a gym-

[l] ad. 12.
[m] Preg. 3. 18.
[2] Neu, *i Asaph,* Edrych 1 Chr. 15. 17. a 25. 2. 2 Chr. 29. 30.
[a] Ps. 48. 2.
[b] Ps. 80. 1.
[c] Ps. 97. 3.
[d] Deut. 4. 36. a 31. 28 a 32. 1. Es. 1. 2. Mic. 6. 1, 2.
[e] Ps. 97. 6.
[f] Ps. 75. 7.
[g] Ps. 81. 8.
[h] Es. 1. 11.
[i] Hos. 6. 6.
[k] Mic. 6. 6. Act. 17. 25.
[3] Heb. *gyd â mi.*
[l] Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Job 41. 11. Ps. 24. 1. 1 Cor. 10. 26, 28.
[m] Hos. 14. 2. Heb. 13. 15.
[n] Deut. 23. 21. Job 22. 27. Ps. 76. 11. Preg. 5. 4, 5.
[o] Job 22. 27. Ps. 91. 15. a 107. 6, 13, 19, 28.

merech ar fy nghyfammod yn dy
enau?
17 [p] Gan dy fod yn casâu addysg,
ac yn taflu fy ngeiriau i'th ol.
18 Pan welaist leidr, cyttunaist âg
ef; a'th gyfran *oedd* gyd â'r godin-
ebwyr.
19 Gollyngaist dy safn i ddrygioni,
[q] a'th dafod a gyd-bletha ddichell.
20 Eisteddaist, *a* dywedaist yn er-
byn dy frawd: rhoddaist enllib i
fab dy fam.
21 Hyn a wnaethost, a [r] mi a dew-
ais: [s] tybiaist dithau fy mod yn
gwbl fel ti dy hun: *ond* [t] mi a'th
argyhoeddaf, ac a'*u* trefnaf o flaen
dy lygaid.
22 Deallwch hyn yn awr, y rhai
ydych yn anghofio DUW; rhag i
mi *eich* rhwygo, ac na *byddo* gwar-
edydd.
23 Yr hwn a abertho foliant, a'm
gogonedda i: a'r neb a osodo *ei*
ffordd *yn iawn,* dangosaf iddo iach-
awdwriaeth DUW.

PSALM LI.

1 *Dafydd yn gweddïo am faddeuant pechodau, ac yn gwneuthur cyffes ddifrif o honynt:* 6 *yn gweddïo am ei sancteiddio.* 16 *Nad oes ewyllys gan Dduw mewn aberth, ond mewn purdeb calon.* 18 *Y mae yn gweddïo dros yr eglwys.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd, [a] pan ddaeth Nathan y prophwyd atto, wedi iddo [b] fyned i mewn at Bathseba.

TRUGARHA wrthyf, O DDUW,
yn ol dy drugarowgrwydd: yn
ol lliaws dy dosturiaethau, [c] dilea
fy anwireddau.
2 [d] Golch fi yn llwyr-ddwys oddi
wrth fy anwiredd, a glanhâ fi oddi
wrth fy mhechod.
3 Canys yr wyf yn cydnabod fy
nghamweddau: a'm pechod *sydd*
yn wastad ger fy mron.
4 [e] Yn dy erbyn di, dydi dy hunan,
y pechais, ac y gwneuthum y drwg
hwn yn dy olwg: [f] fel y'th gyfiawn-
hâer pan leferych, *ac* y byddit bur
pan farnech.
5 Wele, [g] mewn anwiredd y'm
lluniwyd; ac mewn pechod y [2] beich-
iogodd fy mam arnaf.
6 Wele, ceraist wirionedd oddi
mewn: a pheri i mi wybod doeth-
ineb yn [3] y dirgel.
7 [h] Glanhâ fi âg isop, a mi a lan-
hêir: golch fi, a byddaf [i] wynnach
na'r eira.
8 Pâr i mi glywed gorfoledd a
llawenydd; *fel* y llawenycho yr es-
gyrn a ddrylliaist.

[p] Rhuf. 2. 21, 22.
[q] Ps. 52. 2.
[r] Preg. 8. 11, 12. Es. 26. 10. a 57. 11.
[s] Edrych Rhuf. 2. 4.
[t] Ps. 90. 8.
Cylch 1034.
[a] 2 Sam. 12. 1.
[b] 2 Sam. 11. 2, 4.
[c] ad. 9. Es. 43. 25. a 44. 22. Col. 2. 14.
[d] Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5.
[e] Gen. 20. 6. a 39. 9. Lef. 5. 19. a 6. 2.
[f] Rhuf. 3. 4.
[g] Job 14. 4. Ioan 3. 6. Rhuf. 5. 12. Eph. 2. 3.
[2] Heb. *cynhesodd fy mam.*
[3] *ddirgel.*
[h] Lef. 14. 4, 6, 49. Num. 19. 18. Heb. 9. 19.
[i] Es. 1. 18.

9 Cuddia dy wyneb oddi wrth fy mhechodau, a [k] dilea fy holl anwireddau.
k ad. 1.
10 Crea galon lân ynof, O DDUW; ac adnewydda yspryd [4] uniawn o'm mewn.
4 Neu, *dïanwadal.*
11 Na fwrw fi ymaith oddi ger dy fron; ac na chymmer dy yspryd sanctaidd oddi wrthyf.
12 Dyro drachefn i mi orfoledd dy iachawdwriaeth; ac *â'th* hael yspryd cynnal fi.
13 *Yna* y dysgaf dy ffyrdd i rai anwir; a phechaduriaid a droir attat.
14 Gwared fi oddi wrth waed, O DDUW, DUW fy iachawdwriaeth: *a'm* tafod a gân yn llafar am dy gyfiawnder.
15 ARGLWYDD, agor fy ngwefusau, a'm genau a fynega dy foliant.
16 Canys [l] ni chwennychi aberth; [5] pe amgen, mi a'*i* rhoddwn: poethoffrwm ni fynni.
l Num. 15. 27, 30. Ps. 40. 6. a 50. 8. Es. 1. 11. Jer. 7. 22. Hos. 6. 6.
5 Neu, *fel y rhoddwn.*
17 [m] Aberthau DUW *ydynt* yspryd drylliedig: calon ddrylliog gystuddiedig, O DDUW, ni ddirmygi.
m Ps. 34. 18. Es. 57. 15. a 66. 2.
18 Gwna ddaioni yn dy ewyllysgarwch i Sïon: adeilada furiau Jerusalem.
19 Yna y byddi foddlawn i [n] ebyrth cyfiawnder, *i* boeth-offrwm ac aberth llosg: yna yr offrymmant fustych ar dy allor.
n Ps. 4. 5. Mal. 3. 3.

PSALM LII.

1 *Dafydd yn barnu ar goegni Döeg, ac yn prophwydo ei ddinystr ef,* 6 *ac y llawenhâ y cyfiawn o'i blegid.* 8 *Dafydd, o'i hyder ar drugaredd Duw, yn rhoddi dïolch.*

I'r Pencerdd, Maschil, *Psalm* Dafydd, [a] pan ddaeth Döeg yr Edomiad a mynegi i Saul, a dywedyd wrtho, Daeth Dafydd i dŷ Ahimelech.
a 1 Sam. 22. 9.

PAHAM yr ymffrosti mewn drygioni, O [b] gadarn? y mae trugaredd DUW *yn parhâu* yn wastadol.
b 1 Sam. 21. 7.
2 [c] Dy dafod a ddychymmyg ysgelerder; [d] fel ellyn llym, yn gwneuthur twyll.
c Ps. 50. 19.
d Ps. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3.
3 Hoffaist ddrygioni yn fwy na daioni; *a* chelwydd yn fwy na thraethu cyfiawnder. Selah.
4 Hoffaist bob geiriau distryw, [2] O dafod twyllodrus.
2 Neu, *a'r tafod.*
5 DUW a'th [3] ddistrywia dithau yn dragywydd: efe a'th gipia di ymaith, ac a'th dŷn allan o'*th* babell, ac a'th ddiwreiddia o dir y rhai byw. Selah.
3 Heb. *dery dithau i lawr.*
6 [e] Y cyfiawn hefyd a welant, ac a ofnant, ac a chwarddant am ei ben.
e Ps. 64. 9.
7 Wele y gwr ni osododd DDUW yn gadernid iddo; eithr [f] ymddiriedodd yn llïosowgrwydd ei olud; *ac* a ymnerthodd yn ei [4] ddrygioni.
f Ps. 49. 6.
4 Neu, *olud.*
8 Ond myfi *sydd* [g] fel olew-wydden werdd yn nhŷ DDUW: ymddiriedaf yn nhrugaredd DUW byth ac yn dragywydd.
g Hos. 14. 6.
9 Clodforaf di yn dragywydd, o herwydd i ti wneuthur *hyn:* a disgwyliaf wrth dy enw; canys da *yw* ger bron dy saint.

PSALM LIII.

1 *Dafydd yn gosod allan lygredigaeth dyn naturiol;* 4 *yn argyhoeddi yr annuwiol wrth oleuni eu cydwybod eu hun;* 6 *yn ymogoneddu yn iachawdwriaeth Duw.*

I'r Pencerdd ar y Mahalath, Maschil, *Psalm* Dafydd.

DYWEDODD [a] yr ynfyd yn ei galon, Nid *oes* un DUW. Ymlygrasant, a gwnaethant ffiaidd anwiredd: [b] nid *oes* un yn gwneuthur daioni.
a Ps. 10. 4. a 14. 1, &c.
b Rhuf. 3. 10.
2 Edrychodd DUW i lawr o'r nefoedd ar feibion dynion, i edrych a oedd *neb* yn ddeallus, *ac* yn ceisio DUW.
3 Ciliasai pob un o honynt yn ŵysg ei gefn: cyd-ymddifwynasent; nid *oes* a wnel ddaioni, nac *oes* un.
4 Oni ŵyr gweithredwyr anwiredd? y rhai sydd yn bwytta fy mhobl, *fel* y bwyttâent fara: ni alwasant ar DDUW.
5 [c] Yno yr ofnasant *gan* ofn, lle nid oedd ofn: canys DUW a wasgarodd esgyrn yr hwn a'th warchaeodd: gwaradwyddaist *hwynt,* am i DDUW eu dirmygu hwy.
c Lef. 26. 17, 36. Diar. 28. 1.
6 [2] O na roddid iachawdwriaeth i Israel o Sïon! pan ymchwelo DUW gaethiwed ei bobl, y llawenycha Jacob, *ac* yr ymhyfryda Israel.
2 Heb. *Pwy a rydd, &c.*

PSALM LIV.

1 *Dafydd yn cwyno rhag y Ziphiaid, ac yn gweddïo am iachawdwriaeth:* 4 *ac, o hyder ar gymmorth Duw, yn addaw aberth.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Maschil, *Psalm* Dafydd, [a] pan ddaeth y Ziphiaid a dywedyd wrth Saul, Onid ydyw Dafydd yn ymguddio gyd â ni?
a 1 Sam. 23. 19. a 26. 1.

ACHUB fi, O DDUW, yn dy enw; a barn fi yn dy gadernid.
2 DUW, clyw fy ngweddi; gwrando ymadrodd fy ngenau.
3 Canys [b] dïeithriaid a gyfodasant i'm herbyn, a'r trawsion a geisiant fy enaid: ni osodasant DDUW o'u blaen. Selah.
b Ps. 86. 14.

4 Wele, DUW *sydd* yn fy nghyn-
c Ps. 118. 7. northwyo: [c] yr Arglwydd *sydd* ym
mysg y rhai a gynhaliant fy enaid.
2 Heb. *gwylwyr.* 5 Efe a dâl ddrwg i'm [2] gelynion:
torr hwynt ymaith yn dy wirionedd.
6 Aberthaf i ti yn ewyllysgar:
d Ps. 52. 9. [d] clodforaf dy enw, O ARGLWYDD;
canys da *yw.*
7 Canys efe a'm gwaredodd o bob
e Ps. 59. 10. trallod; [e] a'm llygad a welodd *ei*
ewyllys ar fy ngelynion.

PSALM LV.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno ei gyflwr erchyll:* 9 *yn gweddïo yn erbyn ei elynion, ac yn achwyn rhag eu hanwiredd a'u brad hwy:* 16 *yn ymgysuro, o herwydd nawdd Duw yn ei gadw, ac o herwydd gwaradwydd ei elynion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Maschil, *Psalm* Dafydd.

1023. GWRANDO fy ngweddi, O
DUW; ac nac ymguddia
rhag fy neisyfiad.
2 Gwrando arnaf, ac erglyw fi:
cwynfan yr ydwyf yn fy ngweddi,
a thuchan,
3 Gan lais y gelyn, gan orthrym-
der yr annuwiol: o herwydd y
maent yn bwrw anwiredd arnaf, ac
yn fy nghasâu yn llidiog.
4 Fy nghalon a ofidia o'm mewn:
ac ofn angau a syrthiodd arnaf.
5 Ofn ac arswyd a ddaeth arnaf,
a dychryn a'm gorchuddiodd.
6 A dywedais, O na bai i mi aden-
ydd fel colommen! *yna* yr ehedwn
ymaith, ac y gorphwyswn.
7 Wele, crwydrwn ym mhell, *ac*
arhoswn yn yr anialwch. Selah.
8 Brysiwn i ddïangc, rhag y gwynt
ystormus *a'r* dymmestl.
9 Dinystria, O ARGLWYDD, *a*
gwahan eu tafodau: canys gwelais
a Jer. 6. 7. [a] drawsder a chynnen yn y ddinas.
10 Dydd a nos yr amgylchant hi
ar ei muriau: ac *y mae* anwiredd
a blinder yn ei chanol hi.
11 Anwireddau *sydd* yn ei chanol
hi; *ac* ni chilia twyll a dichell o'i
heolydd hi.
12 Canys nid gelyn a'm difenw-
odd; yna y dïoddefaswn: nid fy
nghasddyn a ymfawrygodd i'm her-
byn; yna mi a ymguddiaswn rhag-
ddo ef:
13 Eithr tydi, ddyn, fy nghydradd,
b Ps. 41. 9. [b] fy fforddwr, a'm cydnabod,
14 Y rhai oedd felus gennym
gyd-gyfrinachu, *ac* a rodiasom i dŷ
DUW ynghyd.
15 Rhuthred marwolaeth arnynt,
a disgynant [2] i uffern yn fyw: can- 2 Neu, *i'r bedd.*
ys drygioni *sydd* yn eu cartref, *ac*
yn eu mysg.
16 Myfi a waeddaf ar DDUW; a'r
ARGLWYDD a'm hachub i.
17 [c] Hwyr a bore, a hanner dydd, c Dan. 6. 10. Act. 3. 1. a 10. 3, 9, 30.
y gweddïaf, a byddaf daer: ac efe
a glyw fy lleferydd.
18 Efe a waredodd fy enaid mewn
heddwch oddi wrth y rhyfel *oedd*
i'm herbyn: canys yr oedd llawer
gyd â mi.
19 DUW a glyw, ac a'u darostwng
hwynt, yr hwn sydd yn aros er-
ioed: Selah: [3] am nad oes gyfnewid- 3 Neu, *gyd â'r rhai nid oes gyfnewidiau.*
iau iddynt, [4] am hynny nid ofnant 4 Neu, *etto.*
DDUW.
20 Efe a estynodd ei law yn er-
byn y rhai oedd heddychlawn âg
ef: efe a [5] dorrodd ei gyfammod. 5 Heb. *halogodd.*
21 [d] Llyfnach oedd ei enau nag d Ps. 28. 3. a 57. 4. a 62. 4. a 64. 3. Diar. 5. 3, 4.
ymenyn, a rhyfel yn ei galon: ty-
nerach oedd ei eiriau nag olew, a
hwynt yn gleddyfau noethion.
22 [e] Bwrw dy [6] faich ar yr AR- e Ps. 37. 5. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. 1 Petr 5. 7.
GLWYDD, ac efe a'th gynnal di: [f] ni
âd i'r cyfiawn ysgogi byth. 6 Neu, *rodd.*
23 Tithau, DDUW, a'u disgyni f Ps. 37. 24.
hwynt i bydew dinystr: [g] gwŷr g Ps. 5. 6.
gwaedlyd a thwyllodrus ni [7] bydd- 7 Heb. *hanner-ant eu dyddiau:* Edrych Diar. 10. 27. Preg. 7. 17.
ant byw hanner eu dyddiau; ond
myfi a obeithiaf ynot ti.

PSALM LVI.

1 *Dafydd, wrth weddïo Duw o hyder ar ei air, yn cwyno rhag ei elynion:* 9 *yn datgan ei ymddiried y'ngair Duw, ac yn addaw ei foliannu ef.*

I'r Pencerdd ar Jonath-Elem-Rechocim, [2] Michtam Dafydd, pan ddaliodd [a] y Philistiaid ef yn Gath. 2 *Psalm euraid.* a 1 Sam. 21. 11.

TRUGARHA wrthyf, O DDUW:
canys dyn a'm llyngcai: beu-
nydd, gan ymladd, y'm gorthrymma.
2 Beunydd y'*m* llyngcai [3] fy ngelyn- 3 Heb. *fy ngwylwyr.*
ion: canys llawer *sydd* yn rhyfela
i'm herbyn, O *DDUW* goruchaf.
3 Y dydd yr ofnwyf, mi a ymddir-
iedaf ynot ti.
4 [b] Yn NUW y clodforaf ei air, b ad. 10, 11.
yn NUW y gobeithiaf; [c] nid ofnaf c Ps. 118. 6. Es. 31. 3. Heb. 13. 6.
beth a wnel cnawd i mi.
5 Beunydd y cam-gymmerant fy
ngeiriau: eu holl feddyliau *sydd*
i'm herbyn er drwg.
6 Hwy a ymgasglant, a lechant,
ac a wyliant fy nghamrau, pan
ddisgwyliant am fy enaid.
7 A ddïangant hwy trwy anwir-
edd? disgyn y bobloedd *hyn,* O
DDUW, yn *dy* lidiowgrwydd.
8 Ti a gyfrifaist fy symmudiadau:

dod fy nagrau yn dy gostrel: [d] onid
ydynt yn dy lyfr di?
9 Y dydd y llefwyf *arnat,* yna
y dychwelir fy ngelynion yn eu
gwrthol: hyn a wn; am *fod* Duw
gyd â mi.
10 [e] Yn Nuw y moliannaf *ei* air:
yn yr Arglwydd y moliannaf *ei*
air.
11 Yn Nuw yr ymddiriedais: nid
ofnaf beth a wnel dyn i mi.
12 Arnaf fi, O Dduw, *y mae* dy
addunedau: talaf i ti foliant.
13 Canys [f] gwaredaist fy enaid rhag
angau: oni *waredi* fy nhraed rhag
syrthio, fel y rhodiwyf ger bron
Duw [g] y'ngoleuni y rhai byw?

[d] Mal. 3. 16. [e] ad. 4. [f] Ps. 116. 8. [g] Job 33. 30.

PSALM LVII.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw trwy weddi, ac yn cwyno ei enbyd gyflwr; 7 yn ymgysuro i foliannu Duw.*

I'r Pencerdd, [2] Al-taschith, Michtam Dafydd, [a] pan ffodd rhag Saul i'r ogof.

TRUGARHA wrthyf, O Dduw,
trugarhâ wrthyf: canys ynot
y gobeithiodd fy enaid; ië, [b] yng
nghysgod dy adenydd y gobeithiaf,
hyd onid êl yr aflwydd *hwn* heibio.
2 Galwaf ar Dduw goruchaf; ar
Dduw [c] a gwblhâ â mi.
3 Efe a enfyn o'r nefoedd, ac [3] a'm
gwared *oddi wrth* warthrudd yr
hwn a'm llyngcai. Selah. [d] Denfyn
Duw ei drugaredd a'i wirionedd.
4 Fy enaid *sydd* ym mysg llewod:
gorwedd yr wyf *ym mysg* dynion
poethion, *sef* meibion dynion, [e] y
rhai *y mae* eu dannedd yn waywffyn
a saethau, [f] a'u tafod yn gleddyf
llym.
5 [g] Ymddyrcha, Dduw, uwch y
nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar
yr holl ddaear.
6 [h] Darparasant rwyd i'm traed;
crymmwyd fy enaid: cloddiasant
bydew o'm blaen; syrthiasant yn
ei ganol. Selah.
7 [i] Parod yw fy nghalon, O Dduw,
parod yw fy nghalon: canaf a chanmolaf.
8 Deffro, [k] fy ngogoniant; deffro,
nabl a thelyn; deffroaf yn fore.
9 Clodforaf di, Arglwydd, ym
mysg y bobloedd: canmolaf di ym
mysg y cenhedloedd.
10 [l] Canys mawr *yw* dy drugaredd
hyd y nefoedd, a'th wirionedd hyd
y cymmylau.
11 [m] Ymddyrcha, Dduw, uwch y
nefoedd; *a bydded* dy ogoniant ar
yr holl ddaear.

[2] Neu, *Na ddifetha.* [a] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3. Ps. 142, titl. [b] Ps. 17. 8. a 63. 7. [c] Ps. 138. 8. [3] Neu, *efe a warthrudda yr hwn, &c.* [d] Ps. 40. 11. a 43. 3. a 61. 7. [e] Diar. 30. 14. [f] Ps. 55. 21. a 64. 3. [g] ad. 11. Ps. 108. 5. [h] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15. [i] Ps. 108. 1, &c. [k] Edrych Ps. 30. 12. [l] Ps. 36. 5. a 71. 19. a 103. 11. a 108. 4. [m] ad. 5.

PSALM LVIII.

1 *Dafydd yn argyhoeddi barnwyr enwir; 3 yn dangos naturiaeth yr annuwiol; 6 ac yn ymrôi i farnedigaethau Duw, 10 y rhai a bâr i'r cyfiawn lawenychu.*

I'r Pencerdd, [2] [a] Al-taschith, Michtam Dafydd.

AI cyfiawnder yn ddïau a draethwch
chwi, O gynnulleidfa? a
fernwch chwi uniondeb, O feibion
dynion?
2 Anwiredd yn hytrach a weithredwch
yn y galon: [b] trawsder eich
dwylaw yr ydych yn ei bwyso ar
y ddaear.
3 [c] O'r groth yr ymddïeithriodd y
rhai annuwiol: o'r bru y cyfeiliornasant,
gan ddywedyd celwydd.
4 [d] Eu gwenwyn *sydd* [3] fel gwenwyn
sarph: *y maent* fel [4] [e] y neidr
fyddar *yr hon* a gau ei chlustiau;
5 Yr hon ni wrendy ar lais y
rhinwyr, *er* cyfarwydded fyddo y
swynwr.
6 [f] Dryllia, O Dduw, eu dannedd
yn eu geneuau: torr, O Arglwydd,
gilddannedd y llewod ieuaingc.
7 Todder hwynt fel dyfroedd *sydd*
yn rhedeg yn wastad: *pan* saetho
eu saethau, byddant megis wedi eu
torri.
8 Aed ymaith fel malwoden dawdd,
neu [g] erthyl gwraig; *fel* na welont
yr haul.
9 Cyn i'ch crochanau glywed y
mïeri, efe a'u cymmer hwynt ymaith
megis â chorwynt, [5] yn fyw, ac
yn *ei* ddigofaint.
10 Y cyfiawn a lawenycha pan
welo ddïal: [h] efe a ylch ei draed
y'ngwaed yr annuwiol.
11 Fel y dywedo dyn, Dïau *fod*
[6] ffrwyth i'r cyfiawn: dïau fod Duw
a farna ar y ddaear.

[2] Neu, *Na ddifetha, Euraid Psalm Dafydd.* [a] Ps. 57, titl. [b] Ps. 94. 20. Es. 10. 1. [c] Ps. 51. 5. Es. 48. 8. [d] Ps. 140. 3. Preg. 10. 11. [3] Heb. *yn ol cyffelybrwydd.* [4] Neu, *yr asp.* [e] Jer. 8. 17. [f] Job 4. 10. Ps. 3. 7. [g] Job 3. 16. Preg. 6. 3. [5] Heb. *megis byw, megis digofaint.* [h] Ps. 68. 23. [6] *gwobr.*

PSALM LIX.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei wared oddi wrth ei elynion: 6 yn cwyno rhag eu creulondeb hwy: 9 yn ymddiried yn Nuw: 11 yn gweddïo yn eu herbyn hwy; 16 ac yn clodfori Duw.*

I'r Pencerdd, [2] [a] Al-taschith, Michtam Dafydd, [b] pan yrrodd Saul rai i gadw y tŷ i'w ladd ef.

FY Nuw, [c] gwared fi oddi wrth
fy ngelynion: [3] amddiffyn fi
oddi wrth y rhai a ymgyfodant i'm
herbyn.
2 Gwared fi oddi wrth weithredwyr
anwiredd, ac achub fi rhag y
gwŷr gwaedlyd.
3 Canys wele, cynllwynasant yn
erbyn fy enaid: ymgasglodd ced-

[2] Neu, *Na ddifetha, Euraid Psalm Dafydd.* [a] Ps. 57, titl. [b] 1 Sam. 19. 11. [c] Ps. 18. 48. [3] Heb. *dyrchafa fi.*

yrn i'm herbyn; nid *ar* fy mai na'm
pechod i, O ARGLWYDD.
4 Rhedant, ymbarottoant, heb an-
wiredd *ynof fi:* [d] deffro dithau i'm
[4] cymmorth, ac edrych.
5 A thi, ARGLWYDD DDUW y llu-
oedd, DUW Israel, deffro i ymweled
â'r holl genhedloedd: na thrugarhâ
wrth neb a wnant anwiredd yn fal-
eisus. Selah.
6 [e] Dychwelant gyd â'r hwyr, cyf-
arthant fel cwn, ac amgylchant y
ddinas.
7 Wele, bytheiriant â'u genau:
[f] cleddyfau *sydd* yn eu gwefusau:
canys [g] pwy, *meddant,* a glyw?
8 Ond [h] tydi, O ARGLWYDD, a'u
gwatwari hwynt; *ac* a chwerddi am
ben yr holl genhedloedd.
9 *O herwydd* ei nerth ef, y dis-
gwyliaf wrthyt ti: [i] canys DUW *yw*
fy [5] amddiffynfa.
10 Fy NUW trugarog a'm rhag-
flaena: DUW a wna [k] i mi weled *fy*
cwyllys ar [6] fy ngelynion.
11 [l] Na ladd hwynt, rhag i'm pobl
anghofio: gwasgar hwynt yn dy
nerth, a darostwng hwynt, O Ar-
glwydd ein tarian.
12 [m] *Am* bechod eu genau, *ac* ym-
adrodd eu gwefusau, dalier hwynt
yn eu balchder: ac am y felldith
a'r celwydd a draethant.
13 Difa *hwynt* yn *dy* lid, difa, fel na
byddont: a [n] gwybyddant mai DUW
sydd yn llywodraethu yn Jacob, hyd
eithafoedd y ddaear. Selah.
14 A [o] dychwelant gyd â'r hwyr, *a*
chyfarthant fel cwn, ac amgylchant
y ddinas.
15 [p] Crwydrant [7] am fwyd; ac onis
digonir, [8] grwgnachant.
16 Minnau a ganaf am dy nerth,
ïe, llafar-ganaf am dy drugaredd yn
fore: canys buost yn amddiffynfa i
mi, ac yn noddfa yn y dydd *y bu*
cyfyngder arnaf.
17 I ti, fy nerth, y canaf; canys
[q] DUW *yw* fy amddiffynfa, *a* DUW
fy nhrugaredd.

PSALM LX.

1 *Dafydd yn cwyno wrth Dduw am farnedigaethau o'r blaen:* 4 *ac yr awrhon, ar obaith gwell, yn gweddïo am ymwared:* 6 *yn ymgysuro yn addewidion Duw, ac yn deisyf cael yr help y rhoisai ei hyder arno.*

I'r Pencerdd [a] ar Susan-eduth, [2] Michtam Dafydd, i ddysgu; [b] pan ymladdodd yn erbyn Syriaid Mesopotamia, a Syriaid Sobah, pan ddychwelodd Joab, a lladd deuddeng mil o'r Edomiaid yn nyffryn yr halen.

d Ps. 44. 23. — 4 Heb. *cyfarfod.* — e ad. 14. — f Ps. 57. 4. Diar. 12. 18. — g Ps. 10. 11, 13. a 73. 11. a 94. 7. — h 1 Sam. 19. 16. Ps. 2. 4. — i ad. 17. — 5 Heb. *uchelfa.* — k Ps. 54. 7. a 92. 11. — 6 Heb. *fy ngwylwyr.* — l Felly Gen. 4. 12, 15. — m Diar. 12. 13. a 18. 7. — n Ps. 83. 18. — o ad. 6. — p Job 15. 23. Ps. 109. 10. — 7 Heb. *i fwytta.* — 8 Neu, *hwy a arhosant dros nos.* — q ad. 9, 10. — a Ps. 80, titl. — 2 *Psalm euraid.* — b 2 Sam. 8. 3, 13. 1 Chron. 18. 3, 12.

O DDUW, [c] bwriaist ni ymaith,
[3] gwasgeraist ni, *a* sorraist: dy-
chwel attom drachefn.
2 Gwnaethost i'r ddaear grynu,
a holltaist hi: iachâ ei briwiau;
canys y mae yn crynu.
3 [d] Dangosaist i'th bobl galedi:
[e] dïodaist ni â gwin [4] madrondod.
4 [f] Rhoddaist faner i'r rhai a'th
ofnant, i'w dyrchafu o herwydd y
gwirionedd. Selah.
5 [g] Fel y gwareder dy rai anwyl:
achub â'th ddeheulaw, a gwrando fi.
6 DUW a lefarodd yn ei sancteidd-
rwydd, Llawenychaf: rhannaf Si-
chem, a mesuraf ddyffryn Succoth.
7 Eiddof fi *yw* Gilead, ac eiddof
fi Manasseh: [h] Ephraim hefyd *yw*
nerth fy mhen; [i] Judah *yw* fy
neddfwr.
8 Moab *yw* fy nghrochan golchi;
dros Edom y bwriaf fy esgid: Phi-
listia, ymorfoledda di [5] o'm plegid i.
9 Pwy a'm dwg *i'r* ddinas gadarn?
pwy a'm harwain hyd yn Edom?
10 Onid tydi, DDUW, *yr hwn* [k] a'n
bwriaist ymaith? a *thydi,* O DDUW,
yr hwn nid âit allan gyd â'n llu-
oedd?
11 Moes i ni gynnorthwy rhag
cyfyngder: canys [l] ofer *yw* [6] ym-
wared dyn.
12 Yn NUW [m] y gwnawn wroldeb:
canys efe a sathr ein gelynion.

PSALM LXI.

1 *Dafydd yn cilio at Dduw, wrth a brofasai o'r blaen;* 4 *ac yn addunedu ei wasanaethu ef yn wastadol, o herwydd ei addewidion.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, *Psalm* Dafydd.

CLYW, O DDUW, fy llefain;
gwrando ar fy ngweddi.
2 O eithaf y ddaear y llefaf attat,
pan lesmeirio fy nghalon: arwain
fi i graig *a* fyddo uwch na mi.
3 Canys buost yn noddfa i mi, *ac*
yn dŵr cadarn rhag y gelyn.
4 [a] Preswyliaf yn dy babell byth:
[b] a'm hymddiried fydd dan orchudd
dy adenydd. Selah.
5 Canys ti, DDUW, a glywaist fy
addunedau: rhoddaist etifeddiaeth
i'r rhai a ofnant dy enw.
6 [c] Ti a [2] estyni oes y Brenhin; ei
flynyddoedd *fyddant* fel [3] cenhedl-
aethau lawer.
7 Efe a erys byth ger bron DUW:
darpar [d] drugaredd a gwirionedd,
fel y cadwont ef.
8 Felly y canmolaf dy enw yn dra-
gywydd, fel y talwyf fy addunedau
beunydd.

Cylch 1040. — c Ps. 44. 9. — 3 Heb. *drylliaist.* — d Ps. 71. 20. — e Es. 51. 17, 22 — 4 *syndod.* — f Ps. 20. 5. — g Ps. 108. 6, &c. — h Edrych Deut. 33. 17. — i Gen. 49. 10. — 5 Neu, *arnaf fi.* — k Ps. 44. 9. a 108. 11. — l Ps. 146. 3. — 6 Neu, *nodded.* — m Num. 24. 18. 1 Chron. 19. 13. — a Ps. 27. 4. — b Ps. 17. 8. a 57. 1. a 91. 4. — c Ps. 21. 4. — 2 Heb. *ychwanegi ddyddiau at ddyddiau y brenhin.* — 3 Heb. *cenhedlaeth a chenhedlaeth.* — d Ps. 40. 11. Diar. 20. 28.

PSALM LXII.

1 *Dafydd, wrth ddangos ei hyder ar Dduw, yn digalonni ei elynion;* 5 *ac, yn yr un hyder, yn rhoi calon yn y duwiol.* 9 *Nad yw i neb roi ei oglud ar bethau bydol.* 11 *Gallu a thrugaredd a berthyn i Dduw.*

I'r Pencerdd, i [a] Jeduthun, Psalm Dafydd.

WRTH DDUW [2] yn unig y [3] dis-
gwyl [b] fy enaid: o hono ef *y*
daw fy iachawdwriaeth.
2 [c] Efe yn unig *yw* fy nghraig,
a'm hiachawdwriaeth, *a'm* [4] ham-
ddiffyn; ni'm mawr ysgogir.
3 Pa hyd y bwriedwch aflwydd yn
erbyn gwr? lleddir chwi oll; *a*
byddwch [d] fel magwyr ogwyddedig,
neu bared ar ei ogwydd.
4 Ymgynghorasant yn unig i'*w*
fwrw *ef* i lawr o'i fawredd; hoffas-
ant gelwydd: [e] â'u geneuau y ben-
dithiant, ond o'u mewn y melldith-
iant. Selah.
5 [f] O fy enaid, disgwyl wrth DDUW
yn unig: canys ynddo ef *y mae* fy
ngobaith.
6 Efe yn unig *yw* fy nghraig, a'm
hiachawdwriaeth: *efe yw* fy am-
ddiffynfa: ni'm hysgogir.
7 Yn NUW *y mae* fy iachawdwr-
iaeth a'm gogoniant: craig fy nghad-
ernid, *a'm* noddfa, *sydd* yn NUW.
8 Gobeithiwch ynddo ef bob am-
ser; O bobl, [g] tywelltwch eich calon
ger ei fron ef: DUW *sydd* noddfa
i ni. Selah.
9 [h] Gwagedd yn ddïau *yw* meibion
dynion, geudab *yw* meibion gwŷr:
i'*w* gosod yn y clorian, *ysgafnach*
ydynt hwy i gyd na gwegi.
10 Nac ymddiriedwch mewn traws-
der, ac mewn trais na fyddwch
ofer: [i] os cynnydda golud, na rodd-
wch eich calon *arno*.
11 Unwaith y dywedodd DUW,
clywais hynny ddwywaith; mai
eiddo DUW *yw* cadernid.
12 Trugaredd hefyd *sydd* eiddot
ti, O Arglwydd: canys [k] ti a deli i
bob dyn yn ol ei weithred.

PSALM LXIII.

1 *Hiraeth Dafydd am Dduw.* 4 *Y modd y bendithiai efe Dduw.* 9 *Ei hyder o ddinystr ei elynion, a'i ddïogelwch ei hun.*

Psalm Dafydd, [a] pan oedd efe yn niffaethwch Judah.

TI, O DDUW, *yw* fy NUW i; yn
fore y'th geisiaf: [b] sychedodd
fy enaid am danat, hiraethodd fy
nghnawd am danat, mewn tir cras
a [2] sychedig heb ddwfr;
2 I weled [c] dy nerth a'th ogoniant,
fel y'th welais yn y cyssegr.

[a] 1 Chron. 25. 1, 3. 1048.
[2] Neu, *yn ddïau.*
[3] Heb. *distawa.*
[b] Ps. 33. 20.
[c] ad. 6.
[4] Heb. *huchelfa.*
[d] Es. 30. 13.
[e] Ps. 28. 3.
[f] ad. 1, 2.
[g] 1 Sam. 1. 15. Galar. 2. 19.
[h] Ps. 39. 5, 11. Es. 40. 15, 17. Rhuf. 3. 4.
[i] Job 31. 25. Luc 12. 15. 1Tim. 6.17.
[k] Job 34. 11. Diar. 24.12. Jer. 32. 19. Ezec. 7. 27. a 33. 20. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. 1 Cor. 3. 8. 2 Cor. 5. 10. Eph. 6. 8. Col. 3. 25. 1Petr 1.17. Dat. 22. 12.
[a] 1 Sam. 22. 5. a 23. 14, 15, 26.
[b] Ps. 42. 2. a 84. 2. a 143. 6.
[2] Heb. *blin.*
[c] Edrych 1Sam. 4. 21. 1 Chron. 16. 11. Ps. 78. 61.

3 Canys gwell *yw* dy drugaredd
di na'r bywyd: fy ngwefusau a'th
foliannant.
4 Fel hyn y'th glodforaf yn fy
mywyd: dyrchafaf fy nwylaw yn
dy enw.
5 Megis *â* [3] mer ac *â* brasder y
digonir fy enaid; a'm genau *a'th*
fawl â gwefusau llafar:
6 Pan [d] y'th gofiwyf ar fy ngwely,
myfyriaf am danat y'ngwyliadwr-
iaethau *y nos*.
7 Canys buost gynnorthwy i mi;
am hynny [e] y'nghysgod dy adenydd
y gorfoleddaf.
8 Fy enaid a lŷn wrthyt: dy dde-
heulaw a'm cynnal.
9 Ond y rhai a geisiant fy enaid i
ddistryw, a ânt i iselderau y ddaear.
10 [4] Syrthiant ar fin y cleddyf:
rhan llwynogod fyddant.
11 Ond y Brenhin a lawenycha yn
NUW: gorfoledda pob un [f] a dyngo
iddo ef: eithr cauir genau y rhai a
ddywedant gelwydd.

PSALM LXIV.

1 *Dafydd yn gweddïo am ymwared, ac yn cwyno rhag ei elynion:* 7 *yn addaw iddo ei hun, y cai weled y fath amlwg ddinystr ar ei elynion, ag a barai i'r cyfiawn lawenychu o'i blegid.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

CLYW fy llef, O DDUW, yn fy
ngweddi: cadw fy einioes rhag
ofn y gelyn.
2 Cudd fi rhag cyfrinach y rhai
drygionus; rhag terfysg gweithred-
wyr anwiredd:
3 [a] Y rhai a hogant eu tafod fel
cleddyf, *ac* [b] a ergydiant eu saethau,
sef geiriau chwerwon:
4 I saethu y perffaith yn ddirgel:
yn ddisymmwth y saethant ef, ac
nid ofnant.
5 [c] Ymwrolant *mewn* [2] peth dryg-
ionus, ymchwedleuant [3] am osod
maglau yn ddirgel; [d] dywedant, Pwy
a'u gwel hwynt?
6 Chwiliant allan anwireddau;
[4] gorphenant ddyfal chwilio: ceu-
dod a chalon pob un *o honynt*
sydd ddofn.
7 Eithr [e] DUW a'u saetha hwynt;
â saeth ddisymmwth [5] yr archollir
hwynt.
8 Felly hwy a wnant i'w tafodau
eu hun syrthio arnynt: [f] pob un a'u
gwelo a gilia.
9 [g] A phob dyn a ofna, ac a fynega
waith DUW: canys doeth-ystyriant
ei waith ef.

[3] Heb. *brasder.*
[d] Ps. 42. 8. a 119. 55. a 149. 5.
[e] Ps. 61. 4.
[4] Heb. *Gwnant iddo lifeirio trwy ddwylaw y cleddyf.*
[f] Deut. 6. 13. Es. 45. 23. a 65. 16. Seph. 1. 5.
[a] Ps. 11. 2. a 57. 4.
[b] Ps. 58. 7.
[c] Edrych Diar. 1. 11.
[2] Neu, *gair.*
[3] Heb. *i guddio maglau.*
[d] Ps. 59. 7.
[4] Neu, *treuliasom gan yr hyn a ddyfal chwiliasant.*
[e] Ps. 7. 12, 13.
[5] Heb. *fydd eu harcholl.*
[f] Ps. 31. 11. a 52. 6.
[g] Ps. 32. 11.

10 [h] Y cyfiawn a lawenycha yn yr
ARGLWYDD, ac a obeithia ynddo;
a'r rhai uniawn o galon oll a orfol-
eddant.

PSALM LXV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei ras.* 4 *Ded-*
wyddwch etholedigion Duw, oblegid amryw
ddoniau.

I'r Pencerdd, Psalm *a* Chân Dafydd.

MAWL [2] a'th erys di yn Sïon, O
DDUW: ac i ti y telir yr
adduned.
2 Ti yr hwn a wrandewi weddi,
attat ti y daw pob cnawd.
3 Pethau anwir a'm gorchfygas-
ant: ein camweddau ni, ti a'u
glanhêi.
4 [a] Gwŷn *ei* fyd *yr hwn* a ddewis-
ech, ac a nesâech *attat; fel* y trigo
yn dy gynteddoedd: [b] nyni a ddi-
gonir â daioni dy dŷ, *sef* dy deml
sanctaidd.
5 Attebi i ni *trwy* bethau ofnad-
wy, yn *dy* gyfiawnder, O DDUW ein
hiachawdwriaeth; gobaith holl gyr-
rau y ddaear, a'r rhai sydd bell *ar*
y môr.
6 Yr hwn a sicrhâ y mynydd-
oedd trwy ei nerth, *ac* [c] a wregysir
â chadernid.
7 [d] Yr hwn a ostega dwrf y mor-
oedd, twrf eu tonnau, a [e] therfysg y
bobloedd.
8 A phreswylwyr eithafoedd *y*
byd a ofnant dy arwyddion: gwnei
i derfyn bore a hwyr [3] lawenychu.
9 Yr wyt yn ymweled â'r ddaear,
[4] ac [f] yn ei dyfrhâu hi: yr ydwyt
yn ei chyfoethogi hi yn ddirfawr
âg afon DUW, *yr hon* sydd yn llawn
dwfr: yr wyt yn parottôi ŷd idd-
ynt, pan ddarperaist felly iddi.
10 Gan ddyfrhâu ei chefnau, *a*
[5] gostwng ei rhychau, yr ydwyt yn
ei [6] mwydo hi â chafodau, ac yn
bendithio ei chnwd hi.
11 Coroni yr ydwyt y flwyddyn
â'th ddaioni; a'th lwybrau a ddi-
ferant frasder.
12 Diferant *ar* borfeydd yr anial-
wch: a'r bryniau a [7] ymwregysant â
hyfrydwch.
13 Y dolydd a wisgir â defaid, a'r
dyffrynoedd a orchuddir âg ŷd; *am*
hynny y bloeddiant, ac y canant.

PSALM LXVI.

1 *Dafydd yn annog i foliannu Duw,* 5 *i ddal*
ar ei weithredoedd ef, 8 *i'w fendithio am ei*
ddoniau grasusol; 13 *yn addaw drosto ei*
hun wasanaeth crefyddol i Dduw; 16 *yn*
datgan enwedig ddoniau Duw iddo.

h Ps. 58. 10.
2 Heb. *a ddistawa i ti.*
a Ps. 33. 12. a 84. 4.
b Ps. 36. 8.
c Ps. 93. 1.
d Ps. 89. 9. a 107. 29.
e Es. 17. 12, 13.
3 Neu, *ganu.*
4 Neu, *wedi i ti beri iddi chwennych* gwlaw.
f Ps. 68. 9, 10. a 104. 13.
5 Neu, *pheri i'r* gwlaw *ddisgyn yn ei rhychau.*
6 Heb. *dattod.*
7 *lawenychant o bob tu.*

I'r Pencerdd, Cân *neu* Psalm.

LLAWEN-FLOEDDIWCH i
DDUW, yr holl ddaear:
2 Datgenwch ogoniant ei enw:
gwnewch ei foliant yn ogonedd-
us.
3 Dywedwch wrth DDUW, Mor
ofnadwy *wyt yn* dy weithredoedd!
o herwydd maint dy nerth, [a] y cym-
mer dy elynion arnynt fod yn ddar-
ostyngedig i ti.
4 Yr holl ddaear a'th addolant di,
ac a ganant i ti; *ïe,* canant *i*'th
enw. Selah.
5 [b] Deuwch, a gwelwch weithred-
oedd DUW: ofnadwy *yw yn ei*
weithred tu ag at feibion dynion.
6 [c] Trodd efe y môr yn sychdir:
[d] aethant trwy yr afon ar draed:
yna y llawenychasom ynddo.
7 Efe a lywodraetha trwy ei gad-
ernid byth; [e] ei lygaid a edrychant
ar y cenhedloedd: nac ymddyrch-
afed y rhai anufudd. Selah.
8 O bobloedd, bendithiwch ein
DUW, a pherwch glywed llais ei
fawl ef:
9 Yr hwn sydd yn gosod ein hen-
aid mewn bywyd, ac ni âd i'n troed
lithro.
10 Canys [f] profaist ni, O DDUW:
coethaist ni, fel coethi arian.
11 Dygaist ni i'r rhwyd: gosod-
aist wasgfa ar ein llwynau.
12 [g] Peraist i ddynion farchogaeth
ar ein pennau; [h] aethom trwy y tân
a'r dwfr: a thi a'n dygaist allan i
le [2] diwall.
13 [i] Deuaf i'th dŷ âg offrymmau
poeth: [k] talaf i ti fy addunedau,
14 Y rhai a [3] adroddodd fy ngwef-
usau, ac a ddywedodd fy ngenau
yn fy nghyfyngder.
15 Offrymmaf i ti boeth-offrym-
mau [5] breision, ynghyd âg arogl-
darth hyrddod; aberthaf ychain a
bychod. Selah.
16 Deuwch, gwrandêwch, y rhai
oll a ofnwch DDUW; a mynegaf yr
hyn a wnaeth efe i'm henaid.
17 Llefais arno â'm genau, ac efe
a ddyrchafwyd â'm tafod.
18 [l] Pe edrychaswn ar anwiredd
yn fy nghalon, ni wrandawsai yr
Arglwydd.
19 DUW yn ddïau a glybu, *ac* a
wrandawodd ar lais fy ngweddi.
20 Bendigedig *fyddo* DUW, yr
hwn ni throdd fy ngweddi *oddi*
wrtho, na'i drugaredd ef oddi wrth-
yf finnau.

a Ps. 18. 44. a 81. 15.
b Ps. 46. 8.
c Exod. 14. 21.
d Jos. 3. 14.
e Ps. 11. 4.
f Ps. 17. 3. Es. 48. 10.
g Es. 51. 23.
h Es. 43. 2.
2 Heb. *dyfradwy.*
i Ps. 100. 4.
k Preg. 5. 4.
3 Heb. *agorodd.*
5 Heb. *o fêr.*
l Diar. 28. 9. Es. 1. 15. Ioan 9. 31. Iago 4. 3.

PSALM LXVII.

1 *Gweddi am helaethu teyrnas Dduw,* 3 *er llawenydd i'r bobl,* 6 *ac er amlhâu bendithion Duw.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Psalm *neu* Gân.

DUW a drugarhao wrthym, ac
a Ps. 4. 6. a'n bendithio; *a* [a] thywynned
2 Heb. *gyd â ni.* ei wyneb [2] arnom: Selah.
2 Fel yr adwaener dy ffordd ar
y ddaear, a'th iachawdwriaeth ym
mhlith yr holl genhedloedd.
3 Molianned y bobl di, O DDUW;
molianned yr holl bobl dydi.
4 Llawenhâed y cenhedloedd, a
b Ps. 96. 13. byddant hyfryd: canys [b] ti a ferni y
3 Heb. *dywysi.* bobl yn uniawn, ac a [3] lywodraethi
y cenhedloedd ar y ddaear. Selah.
5 Molianned y bobl di, O DDUW;
molianned yr holl bobl dydi.
c Ps. 85. 12. 6 [c] *Yna* y ddaear a rydd ei
ffrwyth; *a* DUW, *sef* ein DUW ni,
a'n bendithia.
7 DUW a'n bendithia; a holl derfynau y ddaear a'i hofnant ef.

PSALM LXVIII.

1 *Gweddi wrth symmudo yr arch.* 4 *Cynghor i foliannu Duw am ei drugareddau;* 7 *am ei ofal dros ei eglwys;* 19 *am ei fawr drugareddau.*

I'r Pencerdd, Psalm *neu* Gân Dafydd.

a Num. 10. 35. CYFODED [a] DUW, gwasgarer ei
2 Heb. *rhag ei wyneb ef.* elynion: a ffoed ei gaseion [2] o'i
flaen ef.
2 Chweli *hwynt* fel chwalu mwg:
fel y tawdd cŵyr wrth y tân, difether y rhai annuwiol o flaen DUW.
b Ps. 32. 11. 3 Ond [b] llawenycher y rhai cyf-
iawn, a gorfoleddant ger bron DUW;
a byddant hyfryd o lawenydd.
4 Cenwch i DDUW, canmolwch
ei enw: dyrchefwch yr hwn sydd
yn marchogaeth ar y nefoedd, a'i
enw yn JAH, a gorfoleddwch ger
ei fron ef.
c Ps. 10. 14, 18. a 146. 9. 5 [c] Tad yr amddifaid, a Barnwr y
gweddwon, *yw* DUW, yn ei bres-
wylfa sanctaidd.
d 1 Sam. 2. 5. 6 [d] DUW sydd yn gosod yr unig
Ps. 113. 9. mewn teulu: [e] yn dwyn allan [f] y rhai
e Ps. 107. 10. a 146. 7. a rwymwyd mewn gefynnau; ond y
f Ps. 107. 34, 40. rhai cyndyn a breswyliant gras-*dir.*
7 Pan aethost, O DDUW, o flaen
dy bobl, pan gerddaist trwy yr an-
ialwch; Selah:
g Exod. 19. 16, 18. 8 [g] Y ddaear a grynodd, a'r nefoedd
Barn. 5. 4. a ddiferasant o flaen DUW: Sinai
Es. 64. 1, 3. yntau *a grynodd* o flaen DUW, *sef*
DUW Israel.
h Deut. 11. 11, 12. 9 [h] Dyhidlaist wlaw graslawn, O
DDUW, *ar* dy etifeddiaeth: ti a'i
gwrteithiaist wedi ei blino.
10 Dy gynnulleidfa di sydd yn trigo
ynddi: yn dy ddaioni, O DDUW, yr
wyt yn darparu i'r tlawd.
11 Yr ARGLWYDD a roddes y gair;
mawr *oedd* [3] mintai y rhai *a'i* preg- 3 Heb. *llu.*
ethent.
12 Brenhinoedd byddinog a [4] ffoi- 4 Heb. *ffoisant, ffoisant.*
sant ar ffrwst: a'r hon a drigodd
yn tŷ, a rannodd yr yspail.
13 Er gorwedd o honoch ym mysg
y crochanau, *byddwch fel* esgyll
colommen wedi eu gwisgo âg arian,
a'i hadenydd âg aur melyn.
14 Pan wasgarodd yr Hollalluog
frenhinoedd [5] ynddi, yr oedd hi yn 5 Neu, *erddi.*
wèn fel eira yn Salmon.
15 Mynydd DUW *sydd fel* mynydd Basan; yn fynydd cribog *fel*
mynydd Basan.
16 Paham y llemmwch, chwi fyn-
yddoedd cribog? [i] *dyma* y mynydd i Ps. 87. 1. a 132. 13, 14.
a chwennychodd DUW ei bres-
wylio; ïe, preswylia yr ARGLWYDD
ynddo byth.
17 [k] Cerbydau DUW *ydynt* ugain k Deut. 33. 2.
mil, *sef* [6] miloedd o angelion: yr 2 Bren. 6. 16, 17.
Arglwydd *sydd* yn eu plith, *megis* Dan. 7. 10. Heb. 12. 22.
yn Sinai yn y cyssegr. Dat. 9. 16.
18 [l] Dyrchefaist i'r uchelder, caeth- 6 Neu, *llawer mil.*
gludaist gaethiwed: derbyniaist l Eph. 4. 8.
roddion [7] i ddynion; ïe, *i'r* rhai cyn- 7 Heb. *yn y dyn.*
dyn hefyd, fel y preswyliai yr AR-
GLWYDD DDUW *yn eu plith.*
19 Bendigedig *fyddo* yr Arglwydd,
yr hwn a'n llwytha beunydd *â daioni; sef* DUW ein hiachawdwr-
iaeth. Selah.
20 Ein DUW ni *sydd* DDUW iach-
awdwriaeth; ac [m] i'r ARGLWYDD m Dat. 1. 18. a 20. 1.
DDUW *y perthyn* dïangfâau rhag
marwolaeth.
21 [n] DUW yn ddïau a archolla ben n Ps. 110. 6. Hab. 3. 13.
ei elynion; *a* choppa walltog yr hwn
a rodio rhagddo yn ei gamweddau.
22 Dywedodd yr Arglwydd, Dyg-
af *fy mhobl* drachefn [o] o Basan, o Num. 21. 33.
dygaf *hwynt* drachefn [p] o ddyfnder p Exod. 14. 22.
y môr;
23 [q] Fel y [8] trocher dy droed yng q Ps. 58. 10.
ngwaed *dy* elynion, *a* thafod dy 8 Neu, *cocher.*
gŵn yn yr unrhyw.
24 Gwelsant dy fynediad, O DDUW;
mynediad fy NUW, fy Mrenhin, yn
y cyssegr.
25 [r] Y cantorion a aethant o'r r 1 Chron. 13. 8.
blaen, a'r cerddorion ar ol; yn *eu* a 15. 16.
mysg *yr oedd* y llangcesau yn canu Ps. 47. 5.
tympanau.
26 Bendithiwch DDUW yn y cyn-
nulleidfaoedd, *sef* yr Arglwydd, *y* s Deut. 33. 28.
rhai ydych o [s] ffynnon Israel. Es. 48. 1.

27 Yno *y mae* [t]Benjamin fychan
â'u llywydd, tywysogion Judah *â*'u
cynnulleidfa ; tywysogion Zabulon,
a thywysogion Naphtali.
28 Dy DDUW a orchymynodd dy
nerth : cadarnhâ, O DDUW, yr hyn
a wnaethost ynom ni.
29 [u]Brenhinoedd a ddygant i ti
anrheg er mwyn dy deml yn Jeru-
salem.
30 Cerydda [9]dyrfa y gwaywffyn,
cynnulleidfa y gwrdd-deirw, gyd â
lloi y bobl, *fel* y delont yn ostyng-
edig â darnau arian: [2]gwasgar y
bobl *sydd* dda ganddynt ryfel.
31 Pendefigion a ddeuant o'r
Aipht; Ethiopia [x]a estyn ei dwy-
law yn brysur at DDUW.
32 Teyrnasoedd y ddaear, cenwch
i DDUW; canmolwch yr Arglwydd,
Selah:
33 Yr hwn [y]a ferchyg ar nef y
nefoedd, *y rhai oedd* erioed: wele
[z]efe yn [3]anfon ei lef, *a honno* yn
llef nerthol.
34 Rhoddwch i DDUW gadernid:
ei oruchelder *sydd* ar Israel, a'i
nerth yn yr wybrennau.
35 Ofnadwy *wyt*, O DDUW, o'th
gyssegr: DUW Israel *yw* efe sydd
yn rhoddi nerth a chadernid i'r
bobl. Bendigedig *fyddo* DUW.

PSALM LXIX.

1 *Dafydd yn cwyno ei gystudd ;* 13 *yn gweddïo am ymwared ;* 22 *yn dïofrydu ei elynion i ddinystr ;* 30 *yn moliannu Duw gyd â dïolch.*

I'r Pencerdd [a]ar Sosannim, *Psalm* Dafydd.

ACHUB fi, O DDUW; canys [b]y
dyfroedd a ddaethant i mewn
hyd at *fy* enaid.
2 [c]Soddais [2]mewn tom dwfn, lle
nid *oes* sefyllfa: deuthum i ddyfn-
der dyfroedd, a'r ffrwd a lifodd
drosof.
3 Blinais yn llefain, sychodd fy
ngheg: [d]pallodd fy llygaid, tra yr
ydwyf yn disgwyl wrth fy NUW.
4 Amlach na gwallt fy mhen yw y
rhai [e]a'm casânt heb achos: cedyrn
yw fy ngelynion dïachos, y rhai a'm
difethent: yna y telais yr hyn ni
chymmerais.
5 O DDUW, ti a adwaenost fy yn-
fydrwydd; ac nid yw [3]fy ngham-
weddau guddiedig rhagot.
6 Na chywilyddier o'm plegid i y
rhai a obeithiant ynot ti, Arglwydd
DDUW y lluoedd: na waradwydder
o'm plegid i y rhai a'th geisiant di,
O DDUW Israel.
7 Canys er dy fwyn di y dygais

t 1 Sam. 9. 21.
u 1 Bren. 10. 10, 24, 25. 2 Chron. 32. 23. Ps. 72. 10. a 76. 11.
9 Neu, *anifail y cyrs.*
2 Neu, *efe a wasgar.*
x Ps. 44. 20.
y Ps. 18. 10. a 104. 3.
z Ps. 29. 3, &c.
3 Heb. *rhoi.*
a Ps. 45, titl.
b ad. 2, 14, 15. Jonah 2. 5.
c Ps. 40. 2.
2 Heb. *yn nhom y dyfnder.*
d Ps. 119. 82, 123.
e Ioan 15. 25.
3 Heb. *fy euogrwydd.*

warthrudd, *ac* y todd cywilydd fy
wyneb.
8 [f]Euthum yn ddïeithr i'm brodyr,
ac *fel* estron gan blant fy mam.
9 [g]Canys zêl dy dŷ a'm hysodd; a
[h]gwaradwyddiad y rhai a'th warad-
wyddent di, a syrthiodd arnaf fi.
10 [i]Pan wylais, *gan gystuddio* fy
enaid âg ympryd, bu hynny yn war-
adwydd i mi.
11 Gwisgais hefyd sachlïan; ac
euthum yn ddïareb iddynt.
12 Yn fy erbyn y chwedleuai y
rhai a eisteddent yn y porth; [k]ac
[4]i'r meddwon *yr oeddwn* yn [5]wawd.
13 Ond myfi, fy ngweddi *sydd* at-
tat ti, O ARGLWYDD, [l]*mewn* amser
cymmeradwy: O DDUW, yn llïos-
owgrwydd dy drugaredd gwrando fi,
y'ngwirionedd dy iachawdwriaeth.
14 Gwared fi o'r dom, ac na
soddwyf: [m]gwareder fi oddi wrth
fy nghaseion, ac o'r [n]dyfroedd
dyfnion.
15 Na lifed y ffrwd ddwfr drosof,
ac na lyngced y dyfnder fi; na chau-
ed y pydew chwaith ei safn arnaf.
16 Clyw fi, ARGLWYDD; canys da
yw dy drugaredd: yn ol llïaws dy
dosturiaethau edrych arnaf.
17 Ac [o]na chuddia dy wyneb oddi
wrth dy was; canys *y mae* cyfyng-
der arnaf: brysia, gwrando fi.
18 Nesâ at fy enaid, *a* gwared ef:
achub fi o herwydd fy ngelynion.
19 Ti a adwaenost [p]fy ngwarthrudd,
a'm cywilydd, a'm gwaradwydd: fy
holl elynion *ydynt* ger dy fron di.
20 Gwarthrudd a dorrodd fy nghal-
on; yr ydwyf mewn gofid: a [q]dis-
gwyliais *am rai* [6]i dosturio *wrthyf*,
ac nid *oedd* neb; ac am gysurwyr,
ac ni chefais neb.
21 [r]Rhoddasant hefyd fustl yn fy
mwyd, ac a'm dïodasant yn fy sych-
ed â finegr.
22 [s]Bydded eu bwrdd yn fagl ger
eu bron, a'u llwyddiant yn dram-
gwydd.
23 [t]Tywyller eu llygaid, fel na
welont; a gwna i'w llwynau grynu
bob amser.
24 Tywallt dy ddig arnynt; a chyr-
haedded llidiowgrwydd dy ddigof-
aint hwynt.
25 [u]Bydded eu [7]preswylfod yn
anghyfannedd; *ac* na fydded a
drigo yn eu pebyll.
26 Canys [x]erlidiasant [y]yr hwn a
darawsit ti; ac am ofid [8]y rhai
a archollaist ti, y chwedleuant.

f Ps. 31. 11. Es. 53. 3. Ioan 1. 11. a 7. 5.
g Ps. 119. 139. Ioan 2. 17.
h Edrych Ps. 89. 50, 51. Rhuf. 15. 3.
i Ps. 35. 13, 14.
k Job 30. 9. Ps. 35. 15, 16.
4 Heb. *i yfwyr dïod gadarn.*
5 *gân.*
l Es. 49. 8. a 55. 6. 2 Cor. 6. 2.
m Ps. 144. 7.
n ad. 1, 2, 15.
o Ps. 27. 9. a 102. 2.
p Ps. 22. 6, 7. Es. 53. 3. Heb. 12. 2.
q Ps. 142. 4. Es. 63. 5.
6 Heb. *i gyd-gwynfan* â mi.
r Matt. 27. 34, 48. Marc 15. 23. Ioan 19. 29.
s Rhuf. 11. 9, 10.
t Es. 6. 9, 10. Ioan 12. 39, 40. Rhuf. 11. 8. 2 Cor. 3. 14.
u Act. 1. 20.
7 Heb. *palas.*
x Edrych 2 Chron. 28. 9.
y Es. 53. 4.
8 Heb. *dy archolledigion.*

[9] Neu, *gosp anwiredd.*

27 Dod ti [9] anwiredd at eu hanwiredd hwynt; ac na ddelont i'th gyfiawnder di.

[z] Exod. 32. 32. Dat. 13. 8. [a] Luc 10. 20. Heb. 12. 23.

28 [z] Dileer hwynt o lyfr y rhai byw; ac [a] na ysgrifener hwynt gyd â'r rhai cyfiawn.

29 Minnau, truan a gofidus *ydwyf:* dy iachawdwriaeth di, O DDUW, a'm dyrchafo.

30 Moliannaf enw DUW ar gân, a mawrygaf ef mewn mawl.

[b] Ps. 50. 13, 14, 23.

31 [b] A *hyn* fydd well gan yr ARGLWYDD nag ŷch *neu* fustach corniog, carnol.

[c] Ps. 34. 2. [d] Ps. 22. 26.

32 [c] Y trueiniaid a lawenychant *pan* welant *hyn:* [d] eich calon chwithau, y rhai a geisiwch DDUW, a fydd byw.

33 Canys gwrendy yr ARGLWYDD ar dlodion, ac ni ddïystyra efe ei garcharorion.

[e] Ps. 96. 11. Es. 44. 23. a 49. 13.

34 [e] Nefoedd a daear, y môr, a'r hyn oll a ymlusgo ynddo, molant ef.

35 Canys DUW a achub Sïon, ac a adeilada ddinasoedd Judah; fel y trigont yno, ac y meddiannont hi.

[f] Ps. 102. 28.

36 [f] A hiliogaeth ei weision a'i meddiannant hi: a'r rhai a hoffant ei enw ef, a breswyliant ynddi.

PSALM LXX.

Dafydd yn ymbil â Duw am gyflym ddinystr i'r annuwiol, a'i nawdd i'r duwiol.

[a] Ps. 38, titl.

I'r Pencerdd, *Psalm* Dafydd [a] i goffa.

[b] Ps. 40. 13, &c. a 71. 12.

O [b] DDUW, *prysura* i'm gwaredu; brysia, ARGLWYDD, i'm cymmorth.

[c] Ps. 35. 4, 26. a 71. 13.

2 [c] Cywilyddier a gwarthrudder y rhai a geisiant fy enaid: tröer yn eu hol a gwaradwydder y rhai a ewyllysiant ddrwg i mi.

3 Dattröer yn lle gwobr am eu cywilydd, y rhai a ddywedant, Ha, ha.

4 Llawenyched, a gorfoledded ynot ti y rhai oll a'th geisiant; a dyweded y rhai a garant dy iachawdwriaeth yn wastad, Mawryger DUW.

5 Minnau *ydwyf* dlawd ac anghenus; O DDUW, brysia attaf: fy nghymmorth a'm gwaredydd *ydwyt* ti, O ARGLWYDD; na hir drig.

PSALM LXXI.

1 *Dafydd, mewn hyder ffydd, a phrawf o ffafr Duw, yn gweddïo drosto ei hun, ac yn erbyn gelynion ei enaid:* 14 *yn addaw bod yn ddïanwadal:* 17 *yn gweddïo am nerth i barhâu:* 19 *yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur hynny yn llawen.*

YNOT [a] ti, O ARGLWYDD, y gobeithiais; na'm cywilyddier byth. 1023. [a] Ps. 25. 2, 3. a 31. 1.

2 Achub fi, a gwared fi yn dy gyfiawnder: gostwng dy glust attaf, ac achub fi.

3 Bydd i mi yn [2] drigfa gadarn, i ddyfod iddi bob amser: gorchymynaist fy achub; canys ti *yw* fy nghraig a'm hamddiffynfa. [2] Heb. *graig gyfannedd.*

4 [b] Gwared fi, O fy NUW, o law yr annuwiol, o law yr anghyfiawn a'r traws. [b] Ps. 140. 1, 4.

5 Canys ti *yw* fy ngobaith, O Arglwydd DDUW; fy ymddiried o'm hieuengctid.

6 [c] Wrthyt ti y'm cynhaliwyd o'r bru; ti a'm tynnaist o groth fy mam: fy mawl *fydd* yn wastad am danat ti. [c] Ps. 22. 9, 10. Es. 46. 3.

7 [d] Oeddwn i lawer megis yn rhyfeddod: eithr tydi *yw* fy nghadarn noddfa. [d] Zech. 3. 8.

8 Llanwer fy ngenau *â*'th foliant, *ac* â'th ogoniant beunydd.

9 [e] Na fwrw fi ymaith yn amser henaint: na wrthod fi pan ballo fy nerth. [e] ad. 18.

10 Canys fy ngelynion sydd yn dywedyd i'm herbyn; a'r rhai a ddisgwyliant am fy enaid a gydymgynghorant,

11 Gan ddywedyd, DUW a'i gwrthododd ef: erlidiwch a deliwch ef; canys nid *oes* gwaredydd.

12 O DDUW, na fydd bell oddi wrthyf: fy NUW, [f] brysia i'm cymmorth. [f] Ps. 70. 1.

13 [g] Cywilyddier *a* difether y rhai a wrthwynebant fy enaid: *â* gwarth ac *â* gwaradwydd y gorchuddier y rhai a geisiant ddrwg i mi. [g] ad. 24. Ps. 35. 4, 26. a 40. 14. a 70. 2.

14 Minnau a obeithiaf yn wastad, ac a'th foliannaf di fwyfwy.

15 Fy ngenau a fynega dy gyfiawnder *a*'th iachawdwriaeth beunydd; canys [h] ni wn rifedi *arnynt.* [h] Ps. 40. 5. a 139. 17, 18.

16 Y'nghadernid yr Arglwydd DDUW y cerddaf: dy gyfiawnder di yn unig a gofiaf fi.

17 O'm hieuengctid y'm dysgaist, O DDUW: hyd yn hyn y mynegais dy ryfeddodau.

18 [i] Na wrthod fi chwaith, O DDUW, [3] mewn henaint a phen-llwydni; hyd oni fynegwyf dy [4] nerth i'r genhedlaeth *hon, a*'th gadernid i bob un a ddelo. [i] ad. 6. [3] Heb. *hyd.* [4] Heb. *fraich.*

19 Dy gyfiawnder hefyd, O DDUW, *sydd* uchel, yr hwn a wnaethost bethau mawrion: pwy, [k] O DDUW, *sydd* debyg i ti? [k] Ps. 89. 6, 8.

1 Ps. 60. 3. 20 [1] *Ti*, yr hwn a wnaethost i mi
weled aml a blin gystuddiau, a'm
bywhêi drachefn, ac a'm cyfodi dra-
chefn o orddyfnder y ddaear.
21 Amlhêi fy mawredd, ac a'm
cysuri oddi amgylch.
22 Minnau a'th foliannaf ar offer-
yn nabl, *sef* dy wirionedd, O fy
Nᴜᴡ: canaf i ti â'r delyn, O Sanct
Israel.
23 Fy ngwefusau a fyddant hyf-
ryd pan ganwyf i ti; a'm henaid, yr
hwn a waredaist.
24 Fy nhafod hefyd a draetha dy
gyfiawnder beunydd: o herwydd
m ad. 13. [m] cywilyddiwyd *a* gwaradwyddwyd
y rhai a geisiant niwed i mi.

PSALM LXXII.

1 *Dafydd, wrth weddïo dros Solomon, yn dangos daioni a gogoniant ei deyrnas ef yn y cysgod, ond mewn gwirionedd, teyrnas Crist:* 18 *yn bendithio Duw.*

Psalm [2] i Solomon.

2 Ps. 127, titl. 1015.

O DDUW, dod i'r Brenhin dy
farnedigaethau, ac i fab y
Brenhin dy gyfiawnder.
2 Efe a farn dy bobl mewn cyf-
iawnder, a'th drueiniaid â barn.
a Ps. 85. 10. Es. 52. 7. 3 [a] Y mynyddoedd a ddygant hedd-
wch i'r bobl, a'r bryniau, trwy gyf-
iawnder.
4 Efe a farn drueiniaid y bobl,
efe a achub feibion yr anghenus,
ac a ddryllia y gorthrymmydd.
b ad. 7, 17. Ps. 89. 36, 37. 5 [b] Tra fyddo haul a lleuad y'th
ofnant, yn oes oesoedd.
c 2 Sam. 23. 4. Hos. 6. 3. 6 [c] Efe a ddisgyn fel gwlaw ar
3 Neu, *tr-wair.* [3] gnu gwlan; fel cawodydd yn dyfr-
hâu y ddaear.
7 Yn ei ddyddiau ef y blodeua y
cyfiawn; ac amlder o heddwch fydd
4 Heb. *hyd oni bo heb leuad.* [4] tra fyddo lleuad.
d Edrych Exod. 23. 31. Ps. 2. 8. a 80. 11. a 89. 25. Zech. 9. 10. 8 [d] Ac efe a lywodraetha o fôr hyd
fôr, ac o'r afon hyd derfynau y
ddaear.
9 O'i flaen ef yr ymgrymma trig-
e Es. 49. 23. Mic. 7. 17. olion yr anialwch: [e] a'i elynion a
lyfant y llwch.
f Ps. 45. 12. a 68. 29. Es. 49. 7. a 60. 9. 10 [f] Brenhinoedd Tarsis a'r ynys-
oedd a dalant anrheg: brenhinoedd
Sheba a Seba a ddygant rodd.
11 Ië, yr holl frenhinoedd a ym-
grymmant iddo: yr holl genhedl-
oedd a'i gwasanaethant ef.
g Job 29. 12. 12 Canys efe [g] a wared yr anghen-
og pan waeddo: y truan hefyd, a'*r*
hwn ni byddo cynnorthwywr iddo.
13 Efe a arbed y tlawd a'r rheid-
us, ac a achub eneidiau y rhai
anghenus.
14 Efe a wared eu henaid oddi
wrth dwyll a thrawsder: a [h] gwerth- h Ps. 116. 15.
fawr fydd eu gwaed yn ei olwg ef.
15 Byw hefyd fydd efe, a rhoddir
iddo o aur Seba: gweddïant hefyd
drosto ef yn wastad: beunydd y
clodforir ef.
16 Bydd dyrnaid o ŷd ar y ddaear
ym mhen y mynyddoedd: ei ffrwyth
a ysgwyd fel Libanus; a *phobl* y
ddinas a flodeuant fel gwellt y
ddaear.
17 Ei enw fydd yn dragywydd: ei
enw a bery tra fyddo haul; ac [i] ym- i Gen. 12. 3. a 22. 18. Jer. 4. 2.
fendithiant ynddo: yr holl genhedl-
oedd a'i galwant yn wŷnfydedig.
18 Bendigedig *fyddo* yr Aʀɢʟᴡʏᴅᴅ
Dᴅᴜᴡ, Dᴜᴡ Israel, [k] yr hwn yn unig k Ps. 136. 4.
sydd yn gwneuthur rhyfeddodau.
19 Bendigedig hefyd *fyddo* ei enw
gogoneddus ef yn dragywydd; a'r
holl ddaear a lanwer *o*'i ogoniant.
Amen, ac Amen.
20 Gorphen gweddïau Dafydd mab
Jesse.

PSALM LXXIII.

1 *Y prophwyd, wedi gorfod rhyw brofedigaeth,* 2 *ar yr achlysyr hwnnw, yn dangos llwyddiant yr enwir;* 13 *a'r briw a gafodd efe wrth hynny, sef anymddiried.* 15 *Ei orfodaeth, sef gwybod amcan Duw, yn difetha yr annuwiol, ac yn cynnal y cyfiawn.*

Psalm [2] Asaph. 2 Neu, *i Asaph,* Ps. 50, titl.

[3] YN ddïau da *yw* Dᴜᴡ i Israel; 3 Neu, *Etto da.*
sef i'r rhai glân o galon.
2 Minnau, braidd na lithrodd fy
nhraed: prin na thripiodd fy
ngherddediad.
3 [a] Canys cenfigennais wrth y rhai a Job 21. 7. Ps. 37. 1. Jer. 12. 1.
ynfyd, *pan* welais lwyddiant y rhai
annuwiol.
4 Canys nid *oes* rhwymau yn
eu marwolaeth; a'u cryfder *sydd*
[4] heini. 4 Neu, *dirf,* neu, *fras.*
5 Nid *ydynt* mewn blinder *fel*
dynion *eraill;* ac ni ddïaleddir ar-
nynt hwy gyd â dynion *eraill.*
6 Am hynny y cadwynodd balch-
der hwynt, *ac* y gwisg trawsder am
danynt *fel* dilledyn.
7 [b] Eu llygaid a saif allan gan fras- b Job 15. 27. Ps. 17. 10. a 119. 70.
der: aethant dros feddwl calon *o*
gyfoeth.
8 Y maent wedi llygru, [c] yn chwedl- c Hos. 7. 16.
eua yn ddrygionus *am* drawsder;
yn dywedyd yn uchel.
9 Gosodasant eu genau yn erbyn
y nefoedd: a'u tafod a gerdd trwy
y ddaear.
10 Am hynny y dychwel ei bobl
ef yma; ac y gwesgir iddynt ddwfr
phïol lawn. d Job 22. 13. Ps. 10. 11. a 94. 7.
11 Dywedant hefyd, [d] Pa fodd y

gŵyr Duw? a oes gwybodaeth gan
y Goruchaf?
12 Wele, dyma y rhai annuwiol,
a'r rhai sydd lwyddiannus yn y byd,
ac a amlhasant olud.
e Job 21. 15. a 34. 9. a 35. 3. Mal. 3. 14. — 13 [e] Dïau *mai* yn ofer y glanheais
fy nghalon, ac y [f] golchais fy nwy-
f Ps. 26. 6. — law mewn diniweidrwydd.
14 Canys ar hyd y dydd y'm
maeddwyd; fy ngherydd *a ddeuai*
bob bore.
15 Os dywedwn, Mynegaf fel hyn;
wele, *â* chenhedlaeth dy blant di y
gwnawn gam.
16 Pan amcenais wybod hyn, blin
oedd hynny yn fy ngolwg i;
g Ps. 77. 13. — 17 Hyd onid [g] euthum i gyssegr
Duw: *yna* y deallais eu diwedd
hwynt.
h Ps. 35. 6. — 18 Dïau [h] osod o honot hwynt
mewn llithrigfa, *a* chwympo o
honot hwynt i ddinystr.
19 Mor ddisymmwth yr aethant
yn anghyfannedd! pallasant, a dar-
fuant gan ofn.
i Job 20. 8. Ps. 90. 5. — 20 [i] Fel breuddwyd wrth ddihuno
un; felly, O Arglwydd, pan dde-
ffroech, y dirmygi eu gwedd hwynt.
21 Fel hyn y gofidiodd fy nghalon,
ac y'm pigwyd yn fy arennau.
k Ps. 92. 6. Diar. 30. 2. — 22 [k] Mor ynfyd *oeddwn*, ac heb
5 Heb. *gyd â thi.* — wybod; anifail oeddwn [5] o'th flaen di.
23 Etto *yr ydwyf* yn wastad gyd
â thi: ymaflaist yn fy llaw ddehau.
24 A'th gynghor y'm harweini;
ac wedi *hynny* y'm cymmeri *i*
ogoniant.
25 Pwy *sydd* gennyf fi yn y nef-
oedd *ond tydi?* ac ni ewyllysiais ar
y ddaear neb gyd â thydi.
26 Pallodd fy nghnawd a'm calon:
6 Heb. *craig.* — *ond* [6] nerth fy nghalon [l] a'm rhan
l Ps. 16. 5. — *yw* Duw yn dragywydd.
27 Canys wele, difethir y rhai a
bellhânt oddi wrthyt: torraist ymaith
m Exod. 34. 15. Num. 15. 39. Iago 4. 4. — bob un [m] a butteinio oddi wrthyt.
28 Minnau, nesâu at Dduw sydd
dda i mi: yn yr Arglwydd Dduw y
gosodais fy ngobaith, i draethu dy
holl weithredoedd.

PSALM LXXIV.

1 *Y prophwyd yn cwyno anrheithio y cyssegr:* 10 *yn erfyn cymmorth gan Dduw, wrth ystyried ei allu,* 18 *a'i elynion enllibus, a'i blant, a'i gyfammod.*

2 Neu, *Psalm i Asaph i roddi athrawiaeth.* — [2] Maschil Asaph.

PAHAM, Dduw, y'*n* bwriaist
heibio yn dragywydd, *ac* y
a Ps. 95. 7. a 100. 3. — myga dy ddigofaint yn erbyn [a] def-
aid dy borfa?
2 Cofia dy gynnulleidfa, *yr hon* a
brynaist gynt; *a* [3] [b] llwyth dy etifedd- — 3 Neu, *gwïalen.*
iaeth, *yr* [4] *hwn* a waredaist; mynydd — b Deut. 32. 9. Jer. 10. 16.
Sïon hwn, y preswyli ynddo. — 4 *hon.*
3 Dyrcha dy draed at anrhaith
dragywyddol; *sef* at yr holl ddrwg
a wnaeth y gelyn yn y cyssegr.
4 Dy elynion a ruasant y'nghanol
dy gynnulleidfaoedd; gosodasant
eu bannerau *yn* arwyddion.
5 Hynod oedd *gwr*, fel y codasai
fwyill mewn dyrys-goed.
6 Ond yn awr y maent yn dryllio
[c] ei cherfiadau ar unwaith â bwyill — c 1 Bren. 6. 18, 29, 32, 35.
ac â morthwylion.
7 [d] Bwriasant dy gyssegroedd yn — d 2 Bren. 25. 9.
tân; hyd lawr yr halogasant bres-
wylfa dy enw.
8 Dywedasant yn eu calonnau,
[5] Cyd-anrheithiwn hwynt: llosgasant — 5 Heb. *Cyd-ddrylliwn*, neu, *cyd-dorrwn.*
holl synagogau Duw yn y tir.
9 Ni welwn ein harwyddion: [e] nid — e 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11.
oes brophwyd mwy, nid *oes* gen-
nym a ŵyr pa hyd.
10 Pa hyd, Dduw, y gwarthrudda
y gwrthwynebwr? a gabla y gelyn
dy enw yn dragywydd?
11 Paham y tynni yn ei hol dy
law, sef dy ddeheulaw? tyn *hi* allan
o ganol dy fynwes.
12 Canys [f] Duw *yw* fy Mrenhin o'r — f Ps. 44. 4.
dechreuad, gwneuthurwr iachawd-
wriaeth o fewn y tir.
13 [g] Ti yn dy nerth a [6] berthaist y — g Exod. 14. 21.
môr: drylliaist bennau [h] [7] dreigiau — 6 Heb. *dorraist.*
yn y dyfroedd. — h Es. 51. 9, 10. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
14 Ti a ddrylliaist ben lefiathan;
rhoddaist ef yn fwyd i'r bobl *yn* yr
anialwch. — 7 Neu, *môrfeirch.*
15 [i] Ti a holltaist y ffynnon a'r — i Exod. 17. 5. Num. 20. 11. Ps. 105. 41. Es. 48. 21.
afon; [k] ti a ddyhysbyddaist afonydd
cryfion. — k Jos. 3. 13, &c.
16 Y dydd *sydd* eiddot ti, y nos
hefyd *sydd* eiddot ti: [l] ti a barot- — l Gen. 1. 14, &c.
toaist oleuni a haul.
17 Ti a osodaist holl derfynau y
ddaear: [m] [8] ti a luniaist haf a gauaf. — m Gen. 8. 22.
18 [n] Cofia hyn, *i'r* gelyn gablu, O — 8 Heb. *hâf a gauaf ti a'u luniaist.*
Arglwydd, ac *i'r* bobl ynfyd ddif-
enwi dy enw. — n ad. 22.
19 Na ddyro enaid dy durtur i gyn-
nulleidfa *y gelynion:* nac anghofia
gynnulleidfa dy drueiniaid byth.
20 Edrych ar y cyfammod: canys
llawn yw tywyll-leoedd y ddaear o
drigfannau trawsder.
21 Na ddychweled y [9] tlawd yn — 9 *gorthrymedig.*
waradwyddus: molianned y truan
a'r anghenus dy enw.
22 Cyfod, O Dduw, dadleu dy
ddadl: [o] cofia dy waradwydd gan yr — o ad. 18. Ps. 89. 51.
ynfyd beunydd.

23 Nac anghofia lais dy elynion:
dadwrdd y rhai a godant *i*'th erbyn
sydd yn dringo yn wastadol.

PSALM LXXV.

1 *Y prophwyd yn moliannu Duw; 2 yn addaw barnu yn gyfiawn; 4 yn ceryddu y beilchion, trwy ystyried rhagluniaeth Duw; 9 yn moliannu Duw, ac yn addaw gwneuthur cyfiawnder.*

I'r Pencerdd, [2]Al-taschith, Psalm *neu* Gân [3]Asaph.

2 Neu, *Na ddifetha*, Ps. 57, titl.
3 Neu, *i Asaph.*

CLODFORWN dydi, O DDUW,
clodforwn; canys agos *yw* dy
enw; dy ryfeddodau a fynegant
hynny.
2 Pan [4]dderbyniwyf y gynnulleid-
fa, mi a farnaf yn uniawn.

4 Neu, *gymmerwyf amser nodedig.*

3 Ymddattododd y ddaear, a'i holl
drigolion: myfi sydd yn cynnal ei
cholofnau. Selah.
4 Dywedais wrth y rhai ynfyd, Nac
ynfydwch; ac wrth y rhai annuwiol,
[a]Na ddyrchefwch *eich* corn:

a Zech. 1. 21.

5 Na ddyrchefwch eich corn yn
uchel: *na* ddywedwch yn warsyth.
6 Canys nid o'r dwyrain, nac o'r
gorllewin, nac o'r [5]dehau, *y daw*
goruchafiaeth.

5 Heb. *anialwch.*

7 [b]Ond DUW *sydd* yn barnu; [c]efe
a ostwng y naill, ac a gyfyd y llall.

b Ps. 50. 6. a 58. 11.
c 1 Sam. 2. 7.

8 Oblegid [d]*y mae* phïol yn llaw
yr ARGLWYDD, a'r gwin sydd goch;
[e]yn llawn cymmysg; ac efe a dy-
walltodd o hono: etto holl annuw-
iolion y tir a wasgant, *ac* a yfant
ei waelodion.

d Job 21. 20. Ps. 60. 3. Jer. 25. 15. Dat. 14. 10. a 16. 19.
e Diar. 23. 30.

9 Minnau a fynegaf yn dragy-
wydd, *ac* a ganaf i DDUW Jacob.
10 Torraf hefyd holl [f]gyrn y rhai
annuwiol; *a* [g]chyrn y rhai cyfiawn
a ddyrchefir.

f Ps. 101. 8. Jer. 48. 25.
g Ps. 89. 17. a 148. 14.

PSALM LXXVI.

1 *Datgan mawredd Duw yn ei eglwys.* 11 *Cynghor i'w wasanaethu ef yn barchedig.*

I'r Pencerdd ar Neginoth, Psalm *neu* Gân [2]Asaph.

2 Neu, *i Asaph.*
a Ps. 48. 1, &c.

HYNOD *yw* DUW [a]yn Judah;
mawr *yw* ei enw ef yn Israel.
2 Ei babell hefyd sydd yn Sa-
lem, a'i drigfa yn Sïon.
3 Yna [b]y torrodd efe saethau y
bwa, y tarian, y cleddyf hefyd, a'r
frwydr. Selah.

b Ps. 46. 9. Ezec. 39. 9.

4 Gogoneddusach *wyt a* chadarn-
ach na mynyddoedd yr yspail.
5 Yspeiliwyd y cedyrn galon, hun-
asant eu hûn: a'r holl wŷr o nerth
ni chawsant eu dwylaw.
6 [c]Gan dy gerydd di, O DDUW
Jacob, y rhoed y cerbyd a'r march
i gysgu.

c Exod. 15. 1, 21. Ezec. 39. 20. Nah. 2. 13. Zech. 12. 4.

7 Tydi, tydi, *wyt* ofnadwy; a
phwy a saif o'th flaen pan *ennyno*
dy ddigter?
8 O'r nefoedd y peraist glywed
barn; ofnodd, a gostegodd y ddaear,
9 Pan gyfododd DUW i farn, i
achub holl rai llednais y tir. Se-
lah.
10 [d]Dïau cynddaredd dyn a'th
folianna di: gweddill cynddaredd
a waherddi.

d Edrych Exod. 9. 16. a 18. 11. Ps. 65. 7.

11 [e]Addunedwch, a thelwch i'r
ARGLWYDD eich DUW: [f]y rhai oll
ydynt o'i amgylch ef, dygant an-
rheg [3]i'r Ofnadwy.

e Preg. 5. 4, 5, 6.
f Ps. 68. 29. a 89. 7.
3 Heb. *i ofn.*

12 Efe a dyrr ymaith yspryd ty-
wysogion: *y mae* yn ofnadwy i
frenhinoedd y ddaear.

PSALM LXXVII.

1 *Y Psalmydd yn dangos pa ymdrech creulawn a fuasai rhyngddo ac anobaith; 10 a'r oruchafiaeth a gafodd, wrth ystyried mawr a grasusol weithredoedd Duw.*

I'r Pencerdd, i [a]Jeduthun, Psalm [2]Asaph.

a Ps. 39, a 62, titl.
2 Neu, *i Asaph.*

A'M llef y gwaeddais ar DDUW,
â'm llef ar DDUW; ac efe a'm
gwrandawodd.
2 Yn nydd fy nhrallod y ceisiais
yr Arglwydd: fy [3]archoll a redodd
liw nos, ac ni pheidiodd: fy enaid
a wrthododd *ei* ddiddanu.

3 Heb. *llaw.*

3 Cofiais DDUW, ac a'm cyth-
ryblwyd: cwynais, a therfysgwyd fy
yspryd. Selah.
4 Deliaist fy llygaid yn neffro:
synnodd arnaf, fel na allaf lefaru.
5 [b]Ystyriais y dyddiau gynt, blyn-
yddoedd yr hen oesoedd.

b Ps. 143. 5. Es. 51. 9.

6 Cofio yr ydwyf fy nghân y nos:
[c]yr ydwyf yn ymddiddan â'm cal-
on; fy yspryd sydd yn chwilio yn
ddyfal.

c Ps. 4. 4.

7 Ai yn dragywydd y bwrw yr
ARGLWYDD heibio? ac oni bydd
efe boddlawn mwy?
8 A ddarfu ei drugaredd ef dros
byth? a balla *ei* addewid *ef* yn oes
oesoedd?
9 A anghofiodd DUW drugarhâu?
a gauodd efe ei drugareddau mewn
sorriant? Selah.
10 A dywedais, Dyma fy ngwen-
did: *etto cofiaf* flynyddoedd de-
heulaw y Goruchaf.
11 Cofiaf weithredoedd yr AR-
GLWYDD; ïe, cofiaf dy wyrthiau
gynt.
12 Myfyriaf hefyd ar dy holl
waith, ac am dy weithredoedd y
chwedleuaf.
13 [d]Dy ffordd, O DDUW, *sydd* yn

d Ps. 73. 17.

y cyssegr: pa dduw *mor* fawr a'*n*
Duw *ni?*
14 Ti *yw* y Duw sydd yn gwneuth-
ur rhyfeddodau: dangosaist dy
nerth ym mysg y bobloedd.
15 [e]Gwaredaist â'*th* fraich dy bobl,
meibion Jacob a Joseph. Selah.
16 [f]Y dyfroedd a'th welsant, O
Dduw, y dyfroedd a'th welsant:
hwy a ofnasant; y dyfnderau hefyd
a gynhyrfwyd.
17 Y cymmylau a [4]dywalltasant
ddwfr: yr wybrennau a roddasant
dwrf: dy saethau hefyd a gerdd-
asant.
18 Twrf dy daran *a glywyd* [5]o
amgylch: [g]mellt a oleuasant y byd;
cyffrôdd a chrynodd y ddaear.
19 Dy ffordd *sydd* yn y môr, a'th
lwybrau yn y dyfroedd mawrion;
ac nid adweinir dy ol.
20 [h]Tywysaist dy bobl fel defaid,
trwy law Moses ac Aaron.

e Exod. 6. 6.
f Exod. 14. 21. Ps. 114. 3. Hab. 3. 8, &c.
4 Heb. *dywalltwyd gan ddwfr.*
5 Neu, *yn yr wybr.*
g Ps. 97. 4.
h Exod. 14. 19. Ps. 78. 52. Hos. 12. 13.

PSALM LXXVIII.

1 *Cynghor i ddysgu ac i bregethu cyfraith Dduw.* 9 *Histori digofaint Duw yn erbyn yr anghrediniol, a'r anufudd.* 67 *Wedi bwrw heibio yr Israeliaid, y mae Duw yn dewis Judah, Sïon, a Dafydd.*

[a]Maschil i Asaph.

GWRANDO fy nghyfraith, fy
mhobl: gostyngwch eich clust
at eiriau fy ngenau.
2 [b]Agoraf fy ngenau mewn dïareb:
traethaf ddamhegion o'r cynfyd:
3 [c]Y rhai a glywsom, ac a wybuom,
ac a fynegodd ein tadau i ni.
4 Ni chelwn rhag eu meibion, gan
fynegi i'r oes a ddêl foliant yr Ar-
glwydd, a'i nerth, a'i ryfeddodau
y rhai a wnaeth efe.
5 Canys [d]efe a sicrhaodd dystiol-
aeth yn Jacob, ac a osododd gyf-
raith yn Israel, y rhai a orchy-
mynodd efe i'n tadau [e]eu dysgu
i'w plant:
6 Fel y gwybyddai yr oes a ddêl,
sef y plant a enid; *a phan* gyfodent,
y mynegent *hwy* i'w plant hwythau:
7 Fel y gosodent eu gobaith ar
Dduw, heb anghofio gweithred-
oedd Duw, eithr cadw ei orchy-
mynion ef:
8 Ac na byddent fel eu tadau, [f]yn
genhedlaeth gyndyn a gwrthryfel-
gar; yn genhedlaeth ni [g][2]osododd
ei chalon yn uniawn, ac nid yw ei
hyspryd ffyddlawn gyd â Duw.
9 Meibion Ephraim, yn arfog *ac*
yn saethu *â* bwa, a droisant *eu*
cefnau yn nydd y frwydr.

a Ps. 74, titl.
b Ps. 49. 4. Matt. 13. 35.
c Ps. 44. 1.
d Ps. 147. 19.
e Deut. 4. 9. a 6. 7. a 11. 19.
f Exod. 32. 9. a 33. 3. a 34. 9. Deut. 9. 6, 13. a 31. 27.
g ad. 37.
2 Heb. *pharotôdd ei chalon.*

10 Ni chadwasant gyfammod Duw,
eithr gwrthodasant rodio yn ei gyf-
raith ef;
11 Ac anghofiasant ei weithred-
oedd a'i ryfeddodau, y rhai a ddang-
osasai efe iddynt.
12 Efe a wnaethai wyrthiau o
flaen eu tadau hwynt yn nhir yr
Aipht, *ym* maes [h]Soan.
13 [i]Efe a barthodd y môr, ac a
aeth â hwynt drwodd; [k]gwnaeth
hefyd i'r dwfr sefyll fel pentwr.
14 [l]Y dydd hefyd y tywysodd efe
hwynt â chwmmwl, ac ar hyd y
nos â goleuni tân.
15 [m]Efe a holltodd y creigiau yn
yr anialwch; a rhoddes ddïod *oddi*
yno megis o ddyfnderau dirfawr.
16 Canys efe a ddug [n]ffrydiau
allan o'r graig, ac a dynnodd i lawr
megis afonydd o ddyfroedd.
17 Er hynny chwanegasant etto
bechu yn ei erbyn ef, gan [o]ddigio
y Goruchaf yn y diffaethwch.
18 [p]A themtiasant Dduw yn eu
calon, gan ofyn bwyd wrth eu blys.
19 [q]Llefarasant hefyd yn erbyn
Duw; dywedasant, A ddichon Duw
[3]arlwyo bwrdd yn yr anialwch?
20 [r]Wele, efe a darawodd y graig,
fel y pistyllodd dwfr, ac y llif-
odd afonydd; a ddichon efe roddi
bara hefyd? a ddarpara efe gig i'w
bobl?
21 Am hynny y clybu yr Ar-
glwydd, ac [s]y digiodd: a thân a
ennynodd yn erbyn Jacob, a digof-
aint hefyd a gynneuodd yn erbyn
Israel;
22 Am na chredent yn Nuw,
ac na obeithient yn ei iachawdwr-
iaeth ef:
23 Er iddo ef orchymyn i'r wybr-
ennau oddi uchod, ac [t]agoryd drys-
au y nefoedd,
24 [u]A gwlawio manna arnynt i'w
fwytta, a rhoddi iddynt ŷd y nef-
oedd.
25 [4]Dyn a fwyttaodd fara angel-
ion: anfonodd iddynt fwyd yn ddi-
gonol.
26 [x]Gyrrodd y dwyrein-wynt yn
y nefoedd; ac yn ei nerth y dug
efe ddeheu-wynt.
27 Gwlawiodd hefyd gig arnynt
fel llwch, ac adar asgellog fel tywod
y môr.
28 Ac a wnaeth *iddynt* gwympo
o fewn eu gwersyll, o amgylch eu
preswylfeydd.
29 Felly y bwyttasant, ac y llwyr-

h Gen. 32. 3. Num. 13. 22. Es. 19. 11, 13. Ezec. 30. 14.
i Exod. 14. 21.
k Exod. 15. 8.
l Exod. 13. 21. a 14. 24. Ps. 105. 39.
m Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 105. 41. 1 Cor. 10. 4.
n Deut. 9. 21. Ps. 105. 41.
o Ps. 95. 8.
p Exod. 16. 2.
q Num. 11. 4.
3 Heb. *drefnu.*
r Exod. 17. 6. Num. 20. 11.
s Num. 11. 1, 10.
t Mal. 3. 10.
u Exod. 16. 4, 14. Ps. 105. 40. Ioan 6. 31. 1 Cor. 10. 3.
4 Neu, *Pawb a fwyttaodd fara y cedyrn,* Ps. 103. 20.
x Num. 11. 31.

ddiwallwyd hwynt; ac efe a barodd
eu dymuniad iddynt;
30 Ni ommeddwyd hwynt o'r hyn
a flysiasant: er hynny, [y] tra *yr yd-*
oedd eu bwyd yn eu safnau,
31 Digllonedd Duw a gynneuodd
yn eu herbyn hwynt, ac a laddodd
y rhai brasaf o honynt, ac a [5] gwymp-
odd [6] etholedigion Israel.
32 Er hyn oll [z] pechasant etto, ac
ni chredasant i'w ryfeddodau ef.
33 Am hynny y treuliodd efe eu
dyddiau hwynt mewn oferedd, a'u
blynyddoedd mewn dychryn.
34 [a] Pan laddai efe hwynt, hwy
a'i ceisient ef, ac a ddychwelent,
ac a geisient Dduw yn fore.
35 Cofient hefyd mai [b] Duw *oedd*
eu Craig, ac mai y Goruchaf Dduw
oedd eu Gwaredydd.
36 Er hynny, rhagrithio yr oedd-
ynt iddo ef â'u genau, a dywedyd
celwydd wrtho â'u tafod:
37 [c] A'u calon heb fod yn uniawn
gyd âg ef, na'u bod yn ffyddlawn
yn ei gyfammod ef.
38 Er hynny efe yn drugarog a
faddeuodd *eu* hanwiredd, ac ni ddi-
fethodd *hwynt:* ïe, [d] trodd ymaith
ei ddigofaint yn fynych, ac ni chy-
ffrôdd ei holl lid.
39 Canys [e] efe a gofiai [f] mai cnawd
oeddynt, a gwynt yn myned, ac
heb ddychwelyd.
40 Pa sawl gwaith [g] y [7] digiasant
ef yn yr anialwch, *ac* y gofidiasant
ef yn y diffaethwch?
41 Ië, [h] troisant a phrofasant
Dduw, ac a osodasant derfyn i
Sanct yr Israel.
42 Ni chofiasant ei law ef, *na*'r
dydd y gwaredodd efe hwynt oddi
wrth [8] y gelyn.
43 Fel [i] y gosodasai efe ei ar-
wyddion yn yr Aipht, a'i ryfedd-
odau ym maes Soan:
44 [k] Ac y troisai eu hafonydd yn
waed; a'u ffrydiau, fel na allent
yfed.
45 [l] Anfonodd gymmysgbla yn eu
plith, yr hon a'u difaodd hwynt;
a [m] llyffaint i'w difetha.
46 [n] Ac efe a roddodd eu cnwd
hwynt i'r lindys, a'u llafur i'r locust.
47 [o] [9] Distrywiodd eu gwinwydd
â chenllysg, a'u sycomorwydd â
[2] rhew.
48 [3] Rhoddodd hefyd eu hanifeil-
iaid i'r cenllysg, a'u golud i'r mellt.
49 Anfonodd arnynt gynddaredd
ei lid, llidiowgrwydd, a digter, a
chyfyngder, trwy anfon angelion
drwg.
50 Cymhwysodd ffordd i'w ddig-
ofaint: nid attaliodd eu henaid
oddi wrth angau; ond eu [4] bywyd
a roddodd efe i'r haint.
51 [p] Tarawodd hefyd bob cyntaf-
anedig yn yr Aipht; *sef* blaenion
eu nerth *hwynt* ym [q] mhebyll Ham:
52 Ond [r] efe a yrrodd ei bobl ei
hun fel defaid, ac a'u harweiniodd
hwynt fel praidd yn yr anialwch.
53 Tywysodd hwynt hefyd yn ddï-
ogel, fel nad ofnasant: a'r môr [s] a
orchuddiodd eu gelynion hwynt.
54 Hwythau a ddug efe i oror ei
sancteiddrwydd; *i*'r mynydd hwn,
[t] a ennillodd ei ddeheulaw ef.
55 Ac efe a yrrodd allan y cen-
hedloedd o'u blaen hwynt, ac [u] a
rannodd iddynt etifeddiaeth wrth
linyn, ac a wnaeth i lwythau Is-
rael drigo yn eu pebyll hwynt.
56 Er hynny temtiasant a digias-
ant Dduw goruchaf, ac ni chad-
wasant ei dystiolaethau:
57 Eithr ciliasant a buant anffydd-
lawn fel eu tadau: troisant [x] fel
bwa twyllodrus.
58 [y] Digiasant ef hefyd â'u huch-
elfannau; a gyrrasant eiddigedd
arno â'u cerfiedig ddelwau.
59 Clybu Duw *hyn,* ac a ddig-
iodd, ac a ffieiddiodd Israel yn
ddirfawr:
60 [z] Fel y gadawodd efe dabernacl
Siloh, y babell a osodasai efe ym
mysg dynion;
61 Ac y rhoddodd [5] ei nerth mewn
caethiwed, [6] a'i brydferthwch yn
llaw y gelyn.
62 Rhoddes hefyd ei bobl i'r cledd-
yf; a digiodd wrth ei etifeddiaeth.
63 Tân a ysodd eu gwŷr ieuaingc;
[a] a'u morwynion ni [7] phrïodwyd.
64 Eu hoffeiriaid a laddwyd â'r
cleddyf; [b] a'u gwragedd gweddwon
nid wylasant.
65 Yna [c] y deffrôdd yr Arglwydd
fel un o gysgu, fel cadarn yn bloedd-
io gwedi gwin.
66 Ac [d] efe a darawodd ei elynion
o'r tu ol: rhoddes iddynt warth
tragywyddol.
67 Gwrthododd hefyd babell Jo-
seph, ac ni etholodd lwyth Eph-
raim:
68 Ond efe a etholodd lwyth Ju-
dah, mynydd Sïon, yr hwn a hoff-
odd.
69 Ac a adeiladodd ei gyssegr fel

[y] Num. 11. 33.
[5] Heb. *grymmodd,* neu, *blyg-odd.*
[6] Neu, *wŷr ieuaingc.*
[z] Num. 14, a 16, a 17.
[a] Edrych Hos. 5. 15.
[b] Deut. 32. 4.
[c] ad. 8.
[d] Es. 48. 9.
[e] Job 7. 7, 16. Ps. 103. 14.
[f] Gen. 6. 3. Ioan 3. 6.
[g] Ps. 95. 9, 10. Es. 7. 13. Eph. 4. 30.
[7] Neu, *gwrthry-felasant i'w erbyn.*
[h] Num. 14. 22.
[8] Neu, *gyf-yngdra.*
[i] Ps. 105. 27, &c.
[k] Exod. 7. 20.
[l] Exod. 8. 24. Ps. 105. 31.
[m] Exod. 8. 6.
[n] Exod. 10. 13. Ps. 105. 34.
[o] Exod. 9. 23. Ps. 105. 33.
[9] Heb. *Lladdodd.*
[2] Neu, *chesair.*
[3] *Cauodd.*
[4] Neu, *hani-feiliaid.*
[p] Exod. 12. 29. Ps. 105. 36.
[q] Ps. 106. 22.
[r] Ps. 77. 20.
[s] Exod. 14. 27, 28. a 15. 10.
[t] Ps. 44. 3.
[u] Jos. 13. 7. Ps. 136. 21, 22.
[x] Hos. 7. 16.
[y] Deut. 32. 16, 21.
[z] 1 Sam. 4. 11. Jer. 7. 12, 14. a 26. 6, 9.
[5] *eu.*
[6] *a'u prydferthwch.*
[a] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10.
[7] Heb. *channmolwyd.*
[b] Job 27. 15. Ezec. 24. 23.
[c] Ps. 44. 23.
[d] 1 Sam. 5. 6, 12. a 6. 4.

llys uchel, fel y ddaear yr hon a
seiliodd efe yn dragywydd.
e 1 Sam. 16. 11. 2 Sam. 7. 8. 70 [e]Etholodd hefyd Dafydd ei
was, ac a'i cymmerth o gorlannau
y defaid:
f Gen. 33. 13. Es. 40. 11. 71 Oddi ar ol [f]y defaid cyfebron
g 2 Sam. 5. 2. 1 Chron. 11. 2. y daeth âg ef [g]i borthi Jacob ei
bobl, ac Israel ei etifeddiaeth.
72 Yntau a'u porthodd hwynt yn
ol perffeithrwydd ei galon; ac a'u
trinodd wrth gyfarwyddyd ei ddwy-
law.

PSALM LXXIX.

1 *Y Psalmydd yn cwyno difrod Jerusalem: 8 yn gweddïo am ymwared; 13 ac yn addaw dïolch.*

2 Neu, *i Asaph.* Psalm [2]Asaph.

Y CENHEDLOEDD, O DDUW,
a ddaethant i'th etifeddiaeth;
a Ps. 74. 7. [a]halogasant dy deml sanctaidd:
gosodasant Jerusalem yn garn-
eddau.
2 Rhoddasant gelanedd dy weis-
ion yn fwyd i adar y nefoedd, *a*
chig dy saint i fwystfilod y ddaear.
3 Tywalltasant eu gwaed fel dwfr
b Ps. 141. 7. Jer. 14. 16. a 16. 4. o amgylch Jerusalem: [b]ac nid *oedd*
a'u claddai.
c Ps. 44. 13. a 80. 6. 4 [c]Yr ydym ni yn warthrudd i'n
cymmydogion; dirmyg a gwatwar-
gerdd i'r rhai sydd o'n hamgylch.
d Ps. 89. 46. 5 [d]Pa hyd, ARGLWYDD? a ddigi
di yn dragywydd? a lysg dy eiddig-
edd di fel tân?
e Jer. 10. 25. 6 [e]Tywallt dy lid ar y cenhedloedd
ni'th adnabuant, ac ar y teyrnas-
oedd ni alwasant ar dy enw.
7 Canys ysasant Jacob, ac a
wnaethant ei breswylfa yn anghyf-
annedd.
f Es. 64. 9. 8 [f]Na chofia yr anwireddau gynt
i'n herbyn: brysia, rhagflaened dy
dostur drugareddau ni: canys llesg
iawn y'n gwnaethpwyd.
9 Cynnorthwya ni, O DDUW ein
hiachawdwriaeth, er mwyn gogon-
iant dy enw: gwared ni hefyd, a
thrugarhâ wrth ein pechodau, er
mwyn dy enw.
g Ps. 42. 10. a 115. 2. 10 [g]Paham y dywed y cenhedloedd,
Pa le *y mae* eu DUW hwynt? bydd-
ed hysbys ym mhlith y cenhedloedd
yn ein golwg ni, *wrth* ddïal gwaed
dy weision *yr hwn* a dywalltwyd.
h Ps. 102. 20. 11 [h]Deued uchenaid y carcharor-
ion ger dy fron: yn ol mawredd
3 Heb. *fraich.* dy [3]nerth cadw blant marwolaeth.
12 A thâl i'n cymmydogion ar y
i Gen. 4. 15. Es. 65. 6, 7. Jer. 32. 18. Luc 6. 38. seithfed [i]i'w mynwes, eu cabledd
trwy yr hon y'th gablasant di, O
Arglwydd.

13 A [k]ninnau dy bobl a defaid dy k Ps. 95. 7. a 100. 3.
borfa, a'th foliannwn di yn dragy-
wydd: datganwn dy foliant o gen-
hedlaeth i genhedlaeth.

PSALM LXXX.

1 *Dafydd yn ei weddi yn cwyno trueni yr eglwys. 8 Daioni Duw o'r blaen yn troi yn farnedigaethau. 14 Y mae yn gweddïo am ymwared.*

I'r Pencerdd [a]ar Sosannim Eduth, Psalm [2]Asaph. a Ps. 45, a 69, titl. 2 Neu, *i Asaph.*

GWRANDO, O Fugail Israel, yr
hwn wyt yn arwain Joseph
fel praidd; [b]ymddisgleiria, [c]yr hwn b Deut. 33. 2. Ps. 50. 2. a 94. 1.
wyt yn eistedd *rhwng* y cerubiaid. c Exod. 25. 20.
2 Cyfod dy nerth o flaen Ephraim 1 Sam. 4. 4.
a Benjamin a Manasseh, a thyred 2 Sam. 6. 2. Ps. 99. 1.
yn iachawdwriaeth i ni.
3 [d]Dychwel ni, O DDUW, a [e]llew- d ad. 7, 19. Galar. 5. 21.
yrcha dy wyneb; a ni a achubir. e Ps. 4. 6.
4 O ARGLWYDD DDUW y llu-
oedd, pa hyd y [3]sorri wrth weddi 3 Heb. *mygi,* Ps. 74. 1.
dy bobl?
5 [f]Porthaist hwynt â bara dagr- f Ps. 42. 3. a 102. 9.
au; a dïodaist hwynt â dagrau
wrth fesur mawr.
6 [g]Gosodaist ni yn gynnen i'n g Ps. 44. 13. a 79. 4.
cymmydogion; a'n gelynion a'n
gwatwarant yn eu mysg eu hun.
7 O DDUW y lluoedd, [h]dychwel h ad. 3, 19.
ni, a llewyrcha dy wyneb; a ni a
achubir.
8 Mudaist [i]winwydden o'r Aipht: i Es. 5. 1, 7. Jer. 2. 21.
[k]bwriaist y cenhedloedd allan, a Ezec. 17. 6.
phlennaist hi. k Ps. 44. 2.
9 Arloesaist o'i blaen, a pheraist
i'w gwraidd wreiddio, a hi a lanw-
odd y tir.
10 Cuddiwyd y mynyddoedd gan
ei chysgod; a'i changhennau *oedd*
fel cedrwydd [4]rhagorol. 4 Heb. *Duw.*
11 Hi a estynodd ei changau hyd
y môr, a'i blagur [l]hyd yr afon. l Ps. 72. 8.
12 Paham y [m]rhwygaist ei chae- m Ps. 89. 40, 41.
au, fel y tynno pawb a elo heibio Es. 5. 5. Nah. 2. 2.
ar hyd y ffordd *ei grawn* hi?
13 Y baedd o'r coed a'i turia, a
bwystfil y maes a'i pawr.
14 O DDUW y lluoedd, dychwel,
attolwg: [n]edrych o'r nefoedd, a n Es. 63. 15.
chenfydd, ac ymwêl â'r winwydden
hon;
15 A'r winllan a blannodd dy dde-
heulaw, ac â'r planhigyn a gadarn-
heaist i ti dy hun.
16 Llosgwyd *hi* â thân; torrwyd
hi i lawr: gan gerydd dy wyneb y
difethir hwynt.
17 [o]Bydded dy law dros wr dy o Ps. 89. 21.
ddeheulaw, *a* thros fab y dyn *yr*
hwn a gadarnheaist i ti dy hun.

18 Felly ni chiliwn yn ol oddi
wrthyt ti: bywhâ ni, a ni a alwn
ar dy enw.
19 O Arglwydd Dduw y lluoedd,
[p] dychwel ni, llewyrcha dy wyneb;
a ni a achubir.

p ad. 3, 7.

PSALM LXXXI.

1 *Y mae yn annog i roi cyhoedd ddïolch i Dduw.* 4 *Bod Duw yn gofyn hynny o ddyled, oblegid ei ddoniau.* 8 *Duw, wrth annog i ufudd-dod, yn cwyno rhag eu hanufudd-dod hwy, yr hwn sydd niweidiol iddynt.*

I'r Pencerdd ar [a] Gittith, *Psalm* [2] Asaph.

CENWCH yn llafar i Dduw ein
cadernid: cenwch yn llawen i
Dduw Jacob.
2 Cymmerwch psalm, a moeswch
dympan, y delyn fwyn a'r nabl.
3 Udgenwch udgorn yn y lloer
newydd, yn yr amser nodedig, yn
nydd ein huchel-wyl.
4 Canys [b] deddf *yw* hyn i Israel,
a defod i Dduw Jacob.
5 Efe a'i gosododd *yn* dystiolaeth
yn Joseph, pan aeth efe allan [3] trwy
dir yr Aipht: *lle* y clywais [c] iaith
ni ddeallwn.
6 [d] Tynnais ei ysgwydd oddi wrth
y baich: ei ddwylaw a ymadaw-
sant â'r [e] crochanau.
7 [f] Mewn cyfyngder y gelwaist, ac
mi a'th waredais: gwrandewais di
yn nirgelwch y daran: [g] profais di
wrth ddyfroedd [4] Meribah. Selah.
8 [h] Clyw, fy mhobl, a mi a dystiol-
aethaf i ti: Israel, os gwrandewi
arnaf;
9 Na fydded ynot dduw arall; ac
nac ymgrymma i dduw dïeithr.
10 [i] Myfi yr Arglwydd dy Dduw
yw yr hwn a'th ddug di allan o
dir yr Aipht: [k] lleda dy safn, a mi
a'i llanwaf.
11 Ond ni wrandawai fy mhobl ar
fy llef; ac Israel ni'm mynnai.
12 [l] Yna y gollyngais hwynt yng
nghyndynrwydd eu calon: aethant
wrth eu cynghor eu hunain.
13 [m] O na wrandawsai fy mhobl
arnaf; *na* rodiasai Israel yn fy
ffyrdd!
14 Buan y gostyngaswn eu gelyn-
ion, ac y troiswn fy llaw yn erbyn
eu gwrthwynebwyr.
15 Caseion yr Arglwydd a
[5] [n] gymmerasent arnynt ymostwng
iddo ef: a'u hamser hwythau fu-
asai yn dragywydd.
16 [o] Bwydasai hwynt hefyd â [p] bras-
der gwenith: ac â mêl [q] o'r graig
y'th ddiwallaswn.

a Ps. 8, titl.
2 Neu, *i Asaph.*
b Lef. 23. 24. Num. 10. 10.
3 Neu, *yn erbyn.*
c Ps. 114. 1.
d Es. 9. 4. a 10. 27.
e Exod. 1. 14.
f Exod. 2. 23. a 14. 10. Ps. 50. 15.
g Exod. 17. 6, 7. Num. 20. 13.
4 Neu, *y gynnen.*
h Ps. 50. 7.
i Exod. 20. 2.
k Ps. 37. 4. Eph. 3. 20.
l Act. 7. 42. a 14. 16.
m Deut. 5. 29. a 10. 12, 13. a 32. 29. Es. 48. 8.
5 Heb. *ddywedasent gelwydd.*
n Ps. 18. 44. a 66. 3.
o Deut. 32. 13, 14.
p Ps. 147. 14.
q Job 29. 6.

PSALM LXXXII.

1 *Dafydd, wedi cynghori y barnwyr,* 5 *a cheryddu eu hesgeulusdra hwy,* 8 *yn erfyn ar Dduw farnu.*

Psalm [2] Asaph.

DUW sydd [a] yn sefyll y'nghyn-
nulleidfa y galluog: ym mhlith
y duwiau y barn efe.
2 Pa hyd y bernwch ar gam? ac
[b] y derbyniwch wyneb y rhai an-
nuwiol? Selah.
3 [3] Bernwch y tlawd a'r amddifad:
cyfiawnhêwch y cystuddiedig a'r
rheidus.
4 [c] Gwaredwch y tlawd a'r ang-
henus: achubwch *hwynt* o law y
rhai annuwiol.
5 Ni wyddant, ac ni ddeallant;
mewn tywyllwch y rhodiant: holl
sylfaenau y ddaear a symmudwyd
o'*u* lle.
6 [d] Myfi a ddywedais, Duwiau *yd-
ych* chwi; a meibion y Goruchaf
ydych chwi oll.
7 Eithr [e] byddwch feirw fel dyn-
ion, ac fel un o'r tywysogion y
syrthiwch.
8 Cyfod, O Dduw, barna y ddae-
ar: canys ti a etifeddi yr holl gen-
hedloedd.

2 Neu, *i Asaph.*
a 2 Chron. 19. 6. Preg. 5. 8.
b Deut. 1. 17. 2 Chr. 19. 7.
3 *Ymddiffynnwch.*
c Diar. 24. 11.
d Ioan 10. 34.
e Ps. 49. 12. Ezec. 31. 14.

PSALM LXXXIII.

1 *Achwyn wrth Dduw rhag brad y gelyn.* 9 *Gweddi yn erbyn y rhai sydd yn gorthrymmu yr eglwys.*

Cân *neu* Psalm [2] Asaph.

O DDUW, [a] na ostega: na thaw,
ac na fydd lonydd, O Dduw.
2 Canys wele, dy elynion sydd yn
terfysgu; a'th gaseion yn cyfodi eu
pennau.
3 Ymgyfrinachasant yn ddichell-
gar yn erbyn dy bobl, ac ym-
gynghorasant yn erbyn [b] dy rai dir-
gel di.
4 Dywedasant, Deuwch, a [c] di-
fethwn hwynt fel na *byddont* yn
genedl; *ac* na chofier enw Israel
mwyach.
5 Canys ymgynghorasant yn [3] un-
fryd; [4] *ac* ymwnaethant i'th erbyn;
6 [d] Pebyll Edom, a'r Ismaeliaid;
y Moabiaid, a'r Hagariaid;
7 Gebal, ac Ammon, ac Amalec;
y Philistiaid, gyd â phreswylwyr
Tyrus.
8 Assur hefyd a ymgwplysodd â
hwynt: buant fraich i blant Lot.
Selah.
9 Gwna di iddynt fel *i* [e] Midian;
megis *i* [f] Sisera, megis *i* Jabin, wrth
afon Cison:

2 Neu, *i Asaph.*
a Ps. 28. 1. a 35. 22. a 109. 1.
b Ps. 27. 5. a 31. 20.
c Edrych Jer. 11. 19. a 31. 36.
3 Heb. *un galon.*
4 a *gwnaethant gyfammod.*
d Edrych 2 Chr. 20. 1, 10, 11.
e Barn. 7. 22.
f Barn. 4. 15, 24. a 5. 21.

10 Yn Endor y difethwyd *hwynt:*
[g] aethant yn dail i'r ddaear.
11 Gwna eu pendefigion fel [h] Oreb,
ac fel Zeeb; a'u holl dywysogion
fel [i] Zebah, ac fel Salmunnah:
12 Y rhai a ddywedasant, Cym-
merwn i ni gyfanneddau DUW i'w
meddiannu.
13 Gosod hwynt, O fy NUW, [k] fel
olwyn; fel sofl o flaen y gwynt.
14 Fel y llysg tân goed, ac fel y
goddeithia fflam fynyddoedd;
15 Felly erlid di hwynt â'th dym-
mestl, a dychryna hwynt â'th gor-
wynt.
16 Llanw eu hwynebau â gwarth;
fel y ceisiont dy enw, O ARGLWYDD.
17 Cywilyddier a thralloder hwynt
yn dragywydd; ïe, gwaradwydder
a difether hwynt:
18 [l] Fel y gwypont mai tydi, yr
hwn yn unig *wyt* JEHOFAH *wrth*
dy enw, *wyt* Oruchaf ar yr holl
ddaear.

g 2 Bren. 9. 37. Seph. 1. 17.
h Barn. 7. 25.
i Barn. 8. 12, 21.
k Es. 17. 13, 14.
l Ps. 59. 13.

PSALM LXXXIV.

1 *Dafydd yn hiraethu am gymmundeb y cyssegr; 4 ac yn dangos mor ddedwydd yw y rhai sydd yn aros ynddo: 8 ac yn gweddïo ar gael o hono yntau fyned yno drachefn.*

I'r Pencerdd ar [a] Gittith, Psalm [2] meibion Corah.

MOR hawddgar *yw* dy bebyll di,
O ARGLWYDD y lluoedd!
2 [b] Fy enaid a hiraetha, ïe, ac a
flysia am gynteddau yr ARGLWYDD:
fy nghalon a'm cnawd a waeddant
am y DUW byw.
3 Aderyn y tô hefyd a gafodd dŷ,
a'r wennol nyth iddi, lle y gesyd
ei chywion; *sef* dy allorau di, O
ARGLWYDD y lluoedd, fy Mrenhin,
a'm DUW.
4 Gwŷn fyd preswylwyr dy dŷ: yn
wastad y'th foliannant. Selah.
5 Gwŷn *ei* fyd y dyn *y mae* ei
gadernid ynot; *a'th* ffyrdd yn [3] eu
calon:
6 *Y rhai* yn myned trwy ddyffryn
[4] Bacha a'i gwnant yn ffynnon: a'r
gwlaw a [5] leinw y llynnau.
7 Ant o [6] nerth i nerth; ymddengys
pob un ger bron DUW yn Sïon.
8 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd,
clyw fy ngweddi: gwrando, O DDUW
Jacob. Selah.
9 O DDUW ein tarian, gwel, ac
edrych ar wyneb dy Enneiniog.
10 Canys gwell *yw* diwrnod yn dy
gynteddau di na mil: dewiswn
[7] gadw drws yn nhŷ fy NUW, o flaen
trigo ym mhebyll annuwioldeb.

a Ps. 8, a 81, titl.
2 Neu, *i feibion.*
1023.
b Ps. 42. 1, 2. a 63. 1. a 73. 26. a 119. 20.
3 *ei galon.*
4 *Morwŷdd.*
5 Heb. *orchuddia.*
6 Neu, *fintai i fintai.*
7 Heb. *eistedd wrth y rhiniog.*

11 Canys haul a [c] tharian *yw* yr
ARGLWYDD DDUW: yr ARGLWYDD
a rydd ras a gogoniant: [d] ni attal
efe ddim daioni oddi wrth y rhai a
rodiant yn berffaith.
12 O ARGLWYDD y lluoedd, [e] gwŷn
fyd y dyn a ymddiried ynot.

c Gen. 15. 1. Ps. 115. 9, 10, 11. a 119. 114. Diar. 2. 7.
d Ps. 34. 9, 10.
e Ps. 2. 12.

PSALM LXXXV.

1 *Dafydd, wedi profi trugareddau Duw o'r blaen, yn gweddïo ar iddynt barhâu; 8 ac, o hyder ar ddaioni Duw, yn addaw disgwyl wrthynt.*

I'r Pencerdd, Psalm [2] meibion Corah.

[3] GRASLAWN fuost, O AR-
GLWYDD, i'th dir: dychwel-
aist gaethiwed Jacob.
2 [a] Maddeuaist anwiredd dy bobl:
cuddiaist eu holl bechod. Selah.
3 Tynnaist ymaith dy holl lid:
[4] troaist oddi wrth lidiowgrwydd dy
ddigter.
4 Tro ni, O DDUW ein hiachawd-
wriaeth, a thorr ymaith dy ddigof-
aint oddi wrthym.
5 Ai byth y digi wrthym? a estyni
di dy sorriant hyd genhedlaeth a
chenhedlaeth?
6 Oni throi di a'n bywhâu ni, fel
y llawenycho dy bobl ynot ti?
7 Dangos i ni, ARGLWYDD, dy
drugaredd, a dod i ni dy iachawd-
wriaeth.
8 Gwrandawaf beth a ddywed yr
ARGLWYDD DDUW: canys [b] efe a
draetha heddwch i'w bobl, ac i'w
saint: ond na throant at ynfyd-
rwydd.
9 Dïau *fod* ei iechyd ef yn agos i'r
rhai a'i hofnant; fel y trigo gogon-
iant yn ein tir ni.
10 Trugaredd a gwirionedd a ym-
gyfarfuant; [c] cyfiawnder a heddwch
a ymgusanasant.
11 [d] Gwirionedd a dardda o'r ddae-
ar; a chyfiawnder a edrych i lawr
o'r nefoedd.
12 Yr ARGLWYDD hefyd a rydd
ddaioni; [e] a'n daear a rydd ei
chnwd.
13 [f] Cyfiawnder a â o'i flaen ef; ac
a esyd ei draed ef ar y ffordd.

2 Neu, *i feibion,* Ps. 42, titl.
3 Heb. *Boddlawn.*
a Ps. 32. 1.
4 Heb. *tröaist dy ddigter rhag llidio.*
b Zech. 9. 10.
c Ps. 72. 3. Es. 32. 17.
d Es. 45. 8.
e Ps. 67. 6.
f Ps. 89. 14.

PSALM LXXXVI.

1 *Dafydd yn cadarnhâu ei weddi, trwy wybod fod ganddo ffydd; 5 trwy ddaioni a gallu Duw: 11 yn deisyf parhâu o'r gras cyntaf. 14 Ac, wrth gwyno rhag y balch, yn erfyn rhyw arwydd o ddaioni Duw.*

[2] Gweddi Dafydd.

GOSTWNG, O ARGLWYDD, dy
glust, gwrando fi: canys truan
ac anghenus *ydwyf.*

2 Neu, *Psalm.*

2 Cadw fy enaid; canys [3]sanctaidd
ydwyf: achub di dy was, O fy Nuw,
yr hwn sydd yn ymddiried ynot.
3 Trugarhâ wrthyf, Arglwydd:
canys arnat y llefaf [4] beunydd.
4 Llawenhâ enaid dy was: canys
[a] attat ti, Arglwydd, y dyrchafaf fy
enaid.
5 [b] Canys ti, O Arglwydd, *ydwyt*
dda, a maddeugar; ac o fawr dru-
garedd i'r rhai oll a alwant arnat.
6 Clyw, Arglwydd, fy ngweddi;
ac ymwrando â llais fy ymbil.
7 [c] Yn nydd fy nghyfyngder y llefaf
arnat: canys gwrandewi fi.
8 [d] Nid *oes* fel tydi ym mysg y duw-
iau, O Arglwydd; na *gweithred-
oedd* fel dy weithredoedd di.
9 Yr holl genhedloedd y rhai a
wnaethost a ddeuant, ac a addolant
ger dy fron di, O Arglwydd; ac a
ogoneddant dy enw.
10 Canys *ydwyt* fawr, ac [e] yn
gwneuthur rhyfeddodau: [f] ti yn
unig *wyt* Dduw.
11 [g] Dysg i mi dy ffordd, O Ar-
glwydd; mi a rodiaf yn dy wir-
ionedd: una fy nghalon i ofni dy
enw.
12 Moliannaf di, O Arglwydd fy
Nuw, â'm holl galon: a gogonedd-
af dy enw yn dragywydd.
13 Canys mawr *yw* dy drugaredd
tu ag attaf fi: a gwaredaist fy enaid
[5] o uffern [6] isod.
14 [h] Rhai beilchion a gyfodasant
i'm herbyn, O Dduw, a chynnulleid-
fa [7] y trawsion a geisiasant fy enaid;
ac ni'th osodasant di ger eu bron.
15 [i] Eithr ti, O Arglwydd, *wyt*
Dduw trugarog a graslawn; hwyr-
frydig i lid, a helaeth o drugaredd
a gwirionedd.
16 Edrych arnaf, a thrugarhâ
wrthyf: dyro dy nerth i'th was, ac
achub [k] fab dy wasanaethferch.
17 Gwna i mi arwydd er daioni:
fel y gwelo fy nghaseion, ac y gwar-
adwydder hwynt; am i ti, O Ar-
glwydd, fy nghynnorthwyo a'm
diddanu.

PSALM LXXXVII.

1 *Naturiaeth a gogoniant yr eglwys.* 4 *Cynnydd, a pharch, a diddanwch, aelodau yr eglwys.*

Psalm *neu* Gân [2] meibion Corah.

EI sail *sydd* [a] ar y mynyddoedd
sanctaidd.
2 [b] Yr Arglwydd a gâr byrth
Sïon yn fwy na holl breswylfeydd
Jacob.

3 Neu, *un a gafodd ffafr.*
4 Neu, *trwy y dydd.*
a Ps. 25. 1. a 143. 8.
b ad. 15. Ps. 145. 9. Joel 2. 13.
c Ps. 50. 15.
d Exod. 15. 11. Deut. 3. 24. Ps. 89. 6.
e Ps. 72. 18. a 77. 14.
f Deut. 6. 4. a 32. 39. Es. 37. 16. a 44. 6. Marc 12. 29. 1 Cor. 8. 4. Eph. 4. 6.
g Ps. 25. 4. a 27. 11. a 119. 33. a 143. 8.
5 Neu, *o'r bedd.*
6 *isaf.*
h Ps. 54. 3.
7 Heb. *yr ofnadwy.*
i Exod. 34. 6. Num. 14. 18. Neh. 9. 17. ad. 5. Ps. 103. 8. a 111. 4. a 130. 4, 7. a 145. 8. Joel 2. 13.
k Ps. 116. 16.
2 Neu, *i feibion.*
a Ps. 48. 1, 2.
b Ps. 78. 67, 68.

3 Gogoneddus bethau a ddywed-
ir am danat ti, O ddinas Duw.
Selah.
4 Cofiaf [c] Rahab a Babilon wrth
fy nghydnabod: wele Philistia, a
Thyrus, ynghyd âg Ethiopia. Yno
y ganwyd hwn.
5 Ac am Sïon y dywedir, Y gwr
a'r gwr a anwyd ynddi: a'r Gor-
uchaf ei hun a'i sicrhâ hi.
6 [d] Yr Arglwydd a gyfrif pan
ysgrifeno y bobl, eni hwn yno. Se-
lah.
7 Y cantorion a'r cerddorion a
fyddant yno: fy holl ffynhonnau
sydd ynot ti.

PSALM LXXXVIII.

Gweddi yn cynnwys achwyn chwerw-dost.

Psalm *neu* Gân [2] meibion Corah, i'r Pencerdd ar Mahalath Leannoth, [3] Maschil [a] Heman yr Ezrahiad.

O ARGLWYDD Dduw fy iach-
awdwriaeth, gwaeddais o'th
flaen ddydd *a* nos.
2 Deued fy ngweddi ger dy fron:
gostwng dy glust at fy llefain.
3 Canys fy enaid a lanwyd o flin-
derau; a'm heinioes a nesâ i'r
beddrod.
4 [b] Cyfrifwyd fi gyd â'r rhai a ddis-
gynant i'r pwll: ydwyf fel gwr heb
nerth.
5 Yn rhydd ym mysg y meirw,
fel rhai wedi eu lladd, yn gorwedd
mewn bedd, y rhai ni chofi mwy;
a hwy a dorrwyd [4] oddi wrth dy
law.
6 Gosodaist fi yn y pwll isaf, mewn
tywyllwch, yn y dyfnderau.
7 Y mae dy ddigofaint yn pwyso
arnaf: ac [c] â'th holl donnau y'*m* cys-
tuddiaist. Selah.
8 [d] Pellheaist fy nghydnabod oddi
wrthyf; gwnaethost fi yn ffieidd-dra
iddynt: gwarchaewyd *fi*, fel nad
awn allan.
9 Fy llygad a ofidiodd gan fy
nghystudd: llefais arnat, Ar-
glwydd, beunydd; [e] estynais fy
nwylaw attat.
10 [f] Ai i'r meirw y gwnei ryfedd-
od? a gyfyd y meirw *a*'th foliannu
di? Selah.
11 A draethir dy drugaredd mewn
bedd? *a*'th wirionedd yn nistryw?
12 A adweinir dy ryfeddod yn y
tywyllwch? a'th gyfiawnder yn nhir
anghof?
13 Ond myfi a lefais arnat, Ar-
glwydd; [g] yn fore yr achub fy
ngweddi dy flaen.

c Ps. 89. 10.
d Ps. 22. 30.
2 Neu, *i feibion.*
3 Neu, Ps. *Heman, &c. yn rhoi athrawiaeth.*
a 1 Bren. 4. 31. 1 Chron. 2. 6.
b Ps. 31. 12.
4 Neu, *gan.*
c Ps. 42. 7.
d Job 19. 13. Ps. 31. 11. a 142. 4.
e Job 11. 13. Ps. 143. 6.
f Ps. 6. 5. a 30. 9. a 115. 17. a 118. 17. Es. 38. 18.
g Ps. 5. 3.

14 Paham, ARGLWYDD, y gwrth-
odi fy enaid? y cuddi dy wyneb
oddi wrthyf?
15 Truan *ydwyf* fi, ac ar drangc-
edigaeth o'*m* hieuengctid: [h] dygais
dy ofn, *ac* yr ydwyf yn petruso.
16 Dy sorriant a aeth drosof;
dy ddychrynedigaethau a'm torrodd
ymaith.
17 Fel dwfr y'm cylchynasant [5] beu-
nydd, *ac* y'm cyd-amgylchasant.
18 [i] Câr a chyfaill a yrraist ym
mhell oddi wrthyf, *a*'m cydnabod i
dywyllwch.

PSALM LXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei gyfammod,* 5 *am ei ryfeddol allu,* 15 *am ei ofal dros ei eglwys,* 19 *am ei ffafr i frenhiniaeth Dafydd;* 38 *yna yn cwyno am yr hyn a ddigwyddasai yn y gwrthwyneb,* 46 *yn ymymliw â Duw, yn ei weddïo, ac yn ei fendithio.*

[2] Maschil [a] Ethan yr Ezrahiad.

TRUGAREDDAU yr ARGLWYDD
a ddatganaf byth: â'm genau
y mynegaf dy wirionedd o genhedl-
aeth hyd genhedlaeth.
2 Canys dywedais, Adeiledir tru-
garedd yn dragywydd: [b] yn y nef-
oedd y sicrhêi dy wirionedd.
3 Gwneuthum ammod â'm heth-
oledig, [c] tyngais i'm gwas Dafydd.
4 [d] Yn dragywydd y sicrhâf dy had
di; ac [e] o genhedlaeth i genhedl-
aeth yr adeiladaf dy orsedd-faingc
di. Selah.
5 [f] A'r nefoedd, O ARGLWYDD, a
foliannant dy ryfeddod; a'th wir-
ionedd y'nghynnulleidfa y saint.
6 Canys [g] pwy yn y nef a gystedlir
â'r ARGLWYDD? *pwy* a gyffelybir
i'r ARGLWYDD ym mysg meibion y
cedyrn?
7 [h] DUW sydd ofnadwy iawn yng
nghynnulleidfa y saint, ac i'w ar-
swydo yn ei holl amgylchoedd.
8 O ARGLWYDD DDUW y lluoedd,
pwy *sydd* fel tydi, yn gadarn IOR?
a'th wirionedd o'th amgylch?
9 [i] Ti wyt yn llywodraethu ym-
chwydd y môr: pan gyfodo ei don-
nau, ti a'u gostegi.
10 [k] Ti a ddrylliaist [3] yr Aipht, fel
un lladdedig: trwy [4] nerth dy fraich
y gwasgeraist dy elynion.
11 [l] Y nefoedd *ydynt* eiddot ti, a'r
ddaear *sydd* eiddot ti: ti a seiliaist
y byd a'i gyflawnder.
12 Ti a greaist ogledd a dehau:
Tabor a Hermon a lawenychant yn
dy enw.
13 Y mae i ti fraich a chadernid:
cadarn yw dy law, *ac* uchel yw dy
ddeheulaw.
14 [m] Cyfiawnder a barn *yw* [5] trig-
fa dy orsedd-faingc: [n] trugaredd a
gwirionedd a ragflaenant dy wyneb.
15 Gwŷn *eu* byd y bobl a adwaen-
ant [o] yr hyfrydlais: yn llewyrch dy
wyneb, O ARGLWYDD, y rhodiant
hwy.
16 Yn dy enw di y gorfoleddant
beunydd; ac yn dy gyfiawnder yr
ymddyrchafant.
17 Canys godidowgrwydd eu cad-
ernid hwynt *ydwyt* ti; ac yn dy
ewyllys da [p] y dyrchefir ein corn ni.
18 Canys [6] yr ARGLWYDD *yw* ein
tarian; a Sanct Israel *yw* ein Bren-
hin.
19 Yna yr ymddiddenaist mewn
gweledigaeth â'th [7] Sanct, ac a ddy-
wedaist, Gosodais gymmorth ar *un*
cadarn: dyrchefais *un* etholedig o'r
bobl.
20 [q] Cefais Dafydd fy ngwasan-
aethwr: enneiniais ef â'm holew
sanctaidd:
21 [r] Yr hwn y sicrhêir fy llaw gyd
âg ef: a'm braich a'i nertha ef.
22 [s] Ni orthrymma y gelyn ef; a'r
mab anwir nis cystuddia ef.
23 Ac mi a goethaf ei elynion o'i
flaen; a'i gaseion a darawaf.
24 [t] Fy ngwirionedd hefyd a'm tru-
garedd *fydd* gyd âg ef; ac [u] yn fy
enw y dyrchefir ei gorn ef.
25 A [x] gosodaf ei law yn y môr,
a'i ddeheulaw yn yr afonydd.
26 Efe a lefa arnaf, Ti *yw* fy
Nhad, fy NUW, a Chraig fy iach-
awdwriaeth.
27 Minnau a'i gwnaf yntau yn
gynfab, goruwch brenhinoedd y
ddaear.
28 [y] Cadwaf iddo fy nhrugaredd
yn dragywydd; a'm cyfammod fydd
sicr iddo.
29 [z] Gosodaf hefyd ei had yn
dragywydd; a'i orsedd-faingc [a] fel
dyddiau y nefoedd.
30 Os ei feibion a adawant fy
nghyfraith, ac ni rodiant yn fy
marnedigaethau;
31 Os fy neddfau a halogant, a'm
gorchymynion ni chadwant:
32 Yna [b] mi a ymwelaf â'u cam-
wedd â gwïalen, ac â'u hanwiredd
â ffrewyllau.
33 Ond ni thorraf fy nhrugaredd
oddi wrtho, ac [8] ni phallaf o'm gwir-
ionedd.
34 Ni thorraf fy nghyfammod, ac

h Job 6. 4.
5 Neu, *ar hyd y dydd.*
i Ps. 31. 11. a 38. 11.
2 Neu, *Psalm i Ethan,* &c. *i roi athrawiaeth.*
a 1 Bren. 4. 31. 1 Chron. 2. 6.
b Ps. 119. 89.
c 2 Sam. 7. 11, &c.
d ad. 29, 36.
e Edrych ad. 1.
f Ps. 19. 1.
g Ps. 40. 5. a 71. 19. a 86. 8. a 113. 5.
h Ps. 76. 11.
i Ps. 65. 7.
k Exod. 14. 26. Ps. 87. 4. Es. 30. 7.
3 *Rahab.*
4 Heb. *fraich dy nerth.*
l Gen. 1. 1. Ps. 24. 1. a 50. 12.
m Ps. 97. 2.
5 Neu, *sicrhâd.*
n Ps. 85. 13.
o Num. 10. 10. a 23. 21.
p ad. 24. Ps. 75. 10. a 132. 17.
6 Neu, *o'r Arglwydd y mae ein tarian; ac o Sanct Israel y mae ein brenhin.*
7 Neu, *saint.*
q 1 Sam. 16. 1, 12.
r Ps. 80. 17.
s 2 Sam. 7. 1.
t Ps. 61. 7.
u ad. 17.
x Ps. 72. 8. a 80. 11.
y Es. 55. 3.
z ad. 4, 36.
a Deut. 11. 21.
b 2 Sam. 7. 14.
8 Heb. *ni ddiddymmaf fy ngwirionedd.*

ni newidiaf yr hyn a ddaeth allan o'm genau.

35 Tyngais unwaith i'm sancteiddrwydd, na ddywedwn gelwydd i Dafydd.

36 [c] Bydd ei had ef yn dragywydd, a'i orsedd-faingc [d] fel yr haul ger fy mron i.

37 Sicrhêir ef yn dragywydd fel y lleuad, ac *fel* tyst ffyddlawn yn y nef. Selah.

38 Ond ti a wrthodaist ac a ffieiddiaist, ti a ddigiaist wrth dy Enneiniog.

39 Diddymmaist gyfammod dy was; halogaist ei goron, *gan ei thaflu* i lawr.

40 [e] Drylliaist ei holl gaeau ef; gwnaethost ei amddiffynfeydd yn adwyau.

41 Yr holl fforddolion a'i hyspeiliant ef: aeth yn warthrudd i'w gymmydogion.

42 Dyrchefaist ddeheulaw ei wrthwynebwyr; llawenheaist ei holl elynion.

43 Troaist hefyd fin ei gleddyf, ac ni chadarnheaist ef mewn rhyfel.

44 Peraist i'w [9] harddwch ddarfod, a bwriaist ei orsedd-faingc i lawr.

45 Byrheaist ddyddiau ei ieuengctid: toaist gywilydd drosto ef. Selah.

46 [f] Pa hyd, ARGLWYDD, yr ymguddi? *ai* yn dragywydd? a lysg dy ddigofaint di fel tân?

47 [g] Cofia [h] pa amser sydd i mi: paham y creaist holl blant dynion yn ofer?

48 [i] Pa wr *a fydd* byw, ac ni [k] wêl farwolaeth? a wared efe ei enaid o law y bedd? Selah.

49 Pa le *y mae* dy hen drugareddau, O ARGLWYDD, *y rhai* [l] a dyngaist i Dafydd yn dy wirionedd?

50 Cofia, O ARGLWYDD, waradwydd dy weision, [m] *yr hwn* a ddygais yn fy mynwes *gan* yr holl bobloedd fawrion;

51 A'r hwn y gwaradwyddodd dy elynion, O ARGLWYDD; â'r hwn y gwaradwyddasant ol troed dy Enneiniog.

52 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD yn dragywydd. Amen, ac Amen.

[c] 2 Sam. 7. 16. ad. 4, 29. Luc 1. 33. Ioan 12.34.
[d] Ps. 72. 5, 17.
[e] Ps. 80. 12.
[9] Heb. *ddisgleirdeb.*
[f] Ps. 79. 5.
[g] Job 7. 7.
[h] Ps. 39. 4, 5. a 119. 84.
[i] Ps. 49. 9.
[k] Heb. 11. 5.
[l] 2 Sam. 7. 15. Es. 55. 3.
[m] Ps. 69. 9.

PSALM XC.

1 *Moses yn datgan rhagluniaeth Duw:* 3 *yn cwyno rhag breuolder dyn,* 7 *a cheryddon Duw,* 10 *a byrred yr einioes:* 12 *ac yn gweddïo am gael gwybodaeth a phrawf o ddaionus ragluniaeth Duw.*

[2] Gweddi Moses [a] gwr Duw.

TI, ARGLWYDD, [b] fuost yn breswylfa i ni [3] ym mhob cenhedlaeth.

2 [c] Cyn gwneuthur y mynyddoedd, a llunio o honot y ddaear, a'r byd; ti hefyd *wyt* DDUW, o dragywydd-oldeb hyd dragywyddoldeb.

3 Troi ddyn i ddinystr; a dywedi, [d] Dychwelwch, feibion dynion.

4 [e] Canys mil o flynyddoedd *ydynt* yn dy olwg di fel doe, wedi yr êl heibio, ac *fel* gwyliadwriaeth nos.

5 Dygi hwynt ymaith megis â llifeiriant; [f] y maent *fel* hûn: y bore [g] *y maent* fel llysieuyn a newidir.

6 Y bore y blodeua, ac y tyf; prydnawn y torrir ef ymaith, ac y gwywa.

7 Canys yn dy ddig y difethwyd ni, ac yn dy lidiowgrwydd y'n brawychwyd.

8 [h] Gosodaist ein hanwiredd ger dy fron, ein [i] dirgel *bechodau* yng ngoleuni dy wyneb.

9 Canys ein holl ddyddiau ni a [4] ddarfuant gan dy ddigofaint di: treuliasom ein blynyddoedd fel [5] chwedl.

10 [6] Yn nyddiau ein blynyddoedd *y mae* deng mlynedd a thri ugain: ac os o gryfder *y cyrheuddir* pedwar ugain mlynedd, etto eu nerth *sydd* boen a blinder; canys ebrwydd y derfydd, a ni a ehedwn ymaith.

11 Pwy a edwyn nerth dy sorriant? canys fel *y mae* dy ofn, *y mae* dy ddigter.

12 [k] Dysg *i ni* felly gyfrif ein dyddiau, fel y dygom *ein* calon i ddoethineb.

13 Dychwel, ARGLWYDD, pa hyd? ac edifarhâ o ran dy weision.

14 Diwalla ni yn fore â'th drugaredd; fel y gorfoleddom ac y llawenychom dros ein holl ddyddiau.

15 Llawenhâ ni yn ol y dyddiau y cystuddiaist ni, *a*'r blynyddoedd y gwelsom ddrygfyd.

16 Gweler dy waith tu ag at dy weision, a'th ogoniant tu ag at eu plant hwy.

17 A bydded [l] prydferthwch yr ARGLWYDD ein DUW arnom ni: a threfna weithred ein dwylaw ynom ni; ïe, trefna waith ein dwylaw.

[2] Neu, *Psalm.*
[a] Deut. 33. 1.
[b] Deut. 33. 27. Ezec. 11. 16.
[3] Heb. *y'nghenhedlaeth a chenhedlaeth.*
[c] Diar. 8. 25.
[d] Gen. 3. 19. Preg. 12. 7.
[e] 2 Petr 3. 8.
[f] Ps. 73. 20.
[g] Ps. 103. 15. Es. 40. 6.
[h] Ps. 50. 21.
[i] Ps. 19. 12.
[4] Heb. *droisant eu hwynebau.*
[5] Neu, *myfyrdod.*
[6] Neu, *Dyddiau ein blynyddoedd, ynddynt y mae, &c.*
[k] Ps. 39. 4.
[l] Ps. 27. 4.

PSALM XCI.

1 *Cyflwr y duwiol,* 3 *a'u dïogelwch,* 9 *a'u trigias;* 11 *eu gweision,* 14 *a'u caredigion; a diwedd y cwbl.*

a Ps. 27. 5. YR hwn [a] sydd yn trigo yn nir-
2 Heb. *lettÿa.* gelwch y Goruchaf, a [2] erys
y'nghysgod yr Hollalluog.
b Ps. 142. 5. 2 [b] Dywedaf am yr ARGLWYDD, Fy
noddfa a'm hamddiffynfa *ydyw:* fy
NUW; ynddo yr ymddiriedaf.
c Ps. 124. 7. 3 Canys [c] efe a'th wareda di o
fagl yr heliwr, *ac* oddi wrth haint
echryslawn.
d Ps. 17. 8. a 57. 1. a 61. 4. 4 [d] A'i asgell y cysgoda efe trosot,
a than ei adenydd y byddi diogel:
ei wirionedd *fydd* darian ac as-
talch *i ti.*
e Job 5. 19, &c. Ps. 121. 6. Diar. 3. 23. Es. 43. 2. 5 [e] Nid ofni rhag dychryn nos; *na*
rhag y saeth *a* ehedo y dydd:
6 *Na* rhag yr haint *a* rodio yn
y tywyllwch; *na* rhag y dinystr *a*
ddinystrio ganol dydd.
7 Wrth dy ystlys y cwymp mil, a
deng mil wrth dy ddeheulaw: *ond*
ni ddaw yn agos attat ti.
f Ps. 37. 34. 8 Yn unig [f] ti a ganfyddi â'th lyg-
aid, ac a weli dâl y rhai annuwiol.
9 Am i ti wneuthur yr ARGLWYDD
g Ps. 90. 1. fy noddfa, *sef* y Goruchaf, [g] yn bres-
wylfa i ti;
10 Ni ddigwydd i ti niwed, ac ni
ddaw pla yn agos i'th babell.
h Ps. 34. 7. a 71. 3. Matt. 4. 6. Luc 4. 10. 11 [h] Canys efe a orchymyn i'w ang-
elion am danat ti, dy gadw yn dy
holl ffyrdd.
12 Ar *eu* dwylaw y'th ddygant
i Job 5. 23. Ps. 37. 24. [i] rhag taro dy droed wrth garreg.
3 *neidr.* 13 Ar y llew a'r [3] asp y cerddi:
y cenaw llew a'r ddraig a fethri.
14 Am iddo roddi ei serch arnaf,
am hynny y gwaredaf ef: dyrchaf-
af ef, am iddo adnabod fy enw.
k Ps. 50. 15. 15 [k] Efe a eilw arnaf, a mi a'i
gwrandawaf: mewn ing *y byddaf*
fi gyd âg ef, y gwaredaf, ac y go-
goneddaf ef.
16 Digonaf ef â hir ddyddiau; a
dangosaf iddo fy iachawdwriaeth.

PSALM XCII.

1 *Dafydd yn annog i foliannu Duw,* 4 *am ei fawr weithredoedd,* 6 *am ei farnedigaethau ar yr enwir,* 10 *a'i ddaioni i'r duwiol.*

2 Neu, *i'r dydd.* Psalm *neu* Gân [2] ar y dydd Sabbath.

a Ps. 147. 1. [a] DA *yw* moliannu yr ARGLWYDD,
a chanu *mawl* i'th enw di, y
Goruchaf:
2 A mynegi y bore am dy drugar-
edd, a'th wirionedd y nosweithiau;
3 Ar ddegtant, ac ar y nabl; *ac*
3 Heb. *Higgaion.* ar y delyn [3] yn fyfyriol.
4 Canys llawenychaist fi, O AR-
GLWYDD, â'th weithred: y'ngwaith
dy ddwylaw y gorfoleddaf.
b Ps. 40. 5. a 139. 17. 5 [b] Mor fawredig, O ARGLWYDD,
yw dy weithredoedd! [c] dwfn iawn c Rhuf. 11. 34.
yw dy feddyliau.
6 [d] Gwr annoeth ni ŵyr, a'r ynfyd d Ps. 94. 8.
ni ddeall hyn.
7 Pan [e] flodeuo y rhai annuwiol fel e Job 12. 6. a 21. 7. Jer. 12. 1, 2. Mal. 3. 15.
y llysieuyn, a blaguro holl weith-
redwyr anwiredd; *hynny sydd* i'w
dinystrio byth bythoedd.
8 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* ddyrch-
afedig yn dragywydd.
9 Canys wele, dy elynion, O AR-
GLWYDD, wele, dy elynion a ddi-
fethir: gwasgerir holl weithredwyr
anwiredd.
10 Ond [f] fy nghorn i a ddyrchefi fel f Ps. 89. 17, 24.
unicorn: âg olew îr y'm henneinir.
11 [g] Fy llygad hefyd a wêl *fy* g Ps. 54. 7. a 59. 10. a 112. 8.
ngwŷnfyd ar fy ngwrthwynebwyr:
fy nghlustiau a glywant *fy ewyllys*
am y rhai drygionus a gyfodant i'm
herbyn.
12 [h] Y cyfiawn a flodeua fel palm- h Es. 65. 22. Hos. 14. 5.
wydden; *ac* a gynnydda fel cedr-
wydden yn Libanus.
13 Y rhai a blannwyd yn nhŷ yr
ARGLWYDD, a flodeuant y'nghyn-
teddoedd ein DUW.
14 Ffrwythant etto yn *eu* henaint;
tirfion ac iraidd fyddant:
15 I fynegi mai uniawn *yw* yr AR-
GLWYDD [i] fy nghraig; ac [k] nad *oes* i Deut. 32. 4. k Rhuf. 9. 14.
anwiredd ynddo.

PSALM XCIII.

Mawrhydi, gallu, a sancteiddrwydd teyrnas Crist.

[a] YR ARGLWYDD sydd yn teyrn- a Ps. 96. 10. a 97. 1. a 99. 1. Es. 52. 7.
asu, [b] efe a wisgodd ardderch-
owgrwydd; gwisgodd yr ARGLWYDD b Ps. 104. 1.
nerth, *ac* ymwregysodd: y byd
hefyd a sicrhâwyd, fel na syflo.
2 [c] Darparwyd dy orsedd-faingc c Ps. 45. 6. Diar. 8. 22, &c.
[2] erioed: ti *wyt* er tragywyddoldeb. 2 *cynt.*
3 Y llifeiriaint, O ARGLWYDD,
a ddyrchafasant, y llifeiriaint a
ddyrchafasant eu twrf; y llifeir-
iaint a ddyrchafasant eu tonnau.
4 Yr ARGLWYDD yn yr uchelder
sydd gadarnach na thwrf dyfroedd
lawer, *na* chedyrn donnau y môr.
5 Sicr iawn yw dy dystiolaethau:
sancteiddrwydd a weddai i'th dŷ, O
ARGLWYDD, [3] byth. 3 Heb. *dros hir ddyddiau.*

PSALM XCIV.

1 *Y prophwyd, wrth alw am gyfiawnder, yn cwyno rhag trais ac annuwioldeb:* 8 *yn dysgu rhagluniaeth Duw:* 12 *yn dangos dedwyddwch cystudd.* 16 *Mai Duw yw amddiffynnwr y cystuddiedig.*

O ARGLWYDD DDUW y [a] dïal, O a Deut. 32. 35. Nah. 1. 2.
DDUW y dïal, [b] ymddisgleiria. b Ps. 80. 1.

c Ps. 7. 6. d Gen. 18. 25. 2 [c]Ymddyrcha, [d]Farnwr y byd:
tâl eu gwobr i'r beilchion.
3 Pa hyd, ARGLWYDD, y caiff yr
annuwiolion, pa hyd y caiff yr an-
nuwiol orfoleddu?
e Ps. 31. 18. Judas 15. 4 *Pa hyd* [e]y siaradant *ac* y dy-
wedant yn galed? yr ymfawryga
holl weithredwyr anwiredd?
5 Dy bobl, ARGLWYDD, a ddryll-
iant; a'th etifeddiaeth a gystudd-
iant.
6 Y weddw a'r dïeithr a laddant,
a'r amddifad a ddïeneidiant.
f Ps. 10. 11, 13. a 59. 7. 7 [f]Dywedant hefyd, Ni wêl yr
ARGLWYDD; ac nid ystyria DUW
Jacob *hyn.*
g Ps. 73. 22. a 92. 6. 8 [g]Ystyriwch, chwi rai annoeth ym
mysg y bobl: ac ynfydion, pa bryd
y deallwch?
h Exod. 4. 11. Diar. 20. 12. 9 [h]Oni chlyw yr hwn a blannodd
y glust? oni wêl yr hwn a luniodd
y llygad?
10 Oni cherydda yr hwn a gospa
y cenhedloedd? *oni ŵyr* yr hwn
sydd yn dysgu gwybodaeth i ddyn?
i 1 Cor. 3. 20. 11 [i]Gŵyr yr ARGLWYDD feddyliau
dyn, mai gwagedd *ydynt.*
k 1 Cor. 11. 32. Heb. 12. 5, &c. 12 [k]Gwŷn *ei* fyd y gwr a geryddi
di, O ARGLWYDD, ac a ddysgi yn
dy gyfraith:
13 I beri iddo lonydd oddi wrth
ddyddiau drygfyd, hyd oni chlodd-
ier ffos i'r annuwiol.
l 1 Sam. 12. 22. Rhuf. 11. 1, 2. 14 [l]Canys ni âd yr ARGLWYDD ei
bobl, ac ni wrthyd efe ei etifedd-
iaeth.
15 Eithr barn a ddychwel at gyf-
iawnder: a'r holl rai uniawn o gal-
on a ânt ar ei ol.
16 Pwy a gyfyd gyd â mi yn
erbyn y rhai drygionus? pwy a saif
gyd â mi yn erbyn gweithredwyr
anwiredd?
17 Oni *buasai* yr ARGLWYDD yn
gymmorth i mi, braidd na thrigasai
fy enaid mewn distawrwydd.
18 Pan ddywedais, Llithrodd fy
nhroed: dy drugaredd di, O AR-
GLWYDD, a'm cynhaliodd.
19 Yn amlder fy meddyliau o'm
mewn, dy ddiddanwch di a lawen-
ycha fy enaid.
m Amos 6. 3. 20 A [m]fydd cyd-ymdeithas i ti â
n Ps. 58. 2. Es. 10. 1. gorsedd-faingc anwiredd, yr hon [n]a
lunia anwiredd yn lle cyfraith?
21 Yn finteioedd y deuant yn er-
byn enaid y cyfiawn, a gwaed gwir-
ion a farnant yn euog.
22 Eithr yr ARGLWYDD sydd yn
amddiffynfa i mi; a'm DUW *yw*
craig fy nodded.

23 Ac [o]efe a dâl iddynt eu han- o Ps. 7. 16.
wiredd, ac a'u tyrr ymaith yn eu
drygioni: yr ARGLWYDD ein DUW
a'u tyrr hwynt ymaith.

PSALM XCV.

1 *Cynghor i foliannu Duw,* 3 *o herwydd ei fawr-
edd,* 6 *a'i ddaioni;* 8 *ac na themtier ef.*

DEUWCH, canwn i'r ARGLWYDD:
[a]ymlawenhâwn [2]yn nerth ein a Ps. 100. 1. 2 Heb. *y'nghraig.*
hiechyd.
2 [3]Deuwn ger ei fron ef â dïolch: 3 Heb. *Rhag-flaenwn ei wyneb ef.*
canwn yn llafar iddo â psalmau.
3 Canys [b]yr ARGLWYDD *sydd* b Ps. 96. 4. a 97. 9. a 135. 5.
DDUW mawr, a Brenhin mawr gor-
uwch yr holl dduwiau.
4 Yr hwn *y mae* gorddyfnderau
y ddaear yn ei law, [4]ac uchelderau 4 Neu, *a nerth y.*
y mynyddoedd yn eiddo.
5 Y môr *sydd* eiddo, ac efe a'i
gwnaeth: a'i ddwylaw a luniasant
y sychdir.
6 Deuwch, addolwn, ac ymgrym-
mwn: gostyngwn ar ein gliniau ger
bron yr ARGLWYDD ein Gwneuth-
urwr.
7 Canys efe *yw* ein DUW ni; a
[c]ninnau *ŷm* bobl ei borfa, a defaid c Ps. 79. 13. a 80. 1. a 100. 3.
ei law. [d]Heddyw, os gwrandêwch d Heb. 3. 7. a 4. 7.
ar ei leferydd,
8 Na chaledwch eich calonnau,
[e]megis yn [5]yr ymrysonfa, fel *yn* e Exod. 17. 2, 7. Num. 14. 22, &c. a 20. 13. Deut. 6. 16.
nydd profedigaeth yn yr anialwch:
9 Pan [f]demtiodd eich tadau fi, 5 Heb. *y gynnen.*
y profasant fi, ac y gwelsant fy f Ps. 78. 18, 40, 56. 1 Cor. 10. 9.
ngweithredoedd.
10 Deugain mlynedd yr ymryson-
ais â'r genhedlaeth *hon,* a dywed-
ais, Pobl gyfeiliornus yn *eu* calon
ydynt hwy, ac nid adnabuant fy
ffyrdd:
11 Wrth y rhai y tyngais yn fy
llid, [6]na ddelent i'm gorphwysfa. 6 Heb. *os deuant.*

PSALM XCVI.

1 *Cynghor i glodfori Duw,* 4 *am ei fawredd,*
8 *a'i frenhiniaeth,* 11 *a'i farn gyffredinol.*

[a]CENWCH i'r ARGLWYDD gan- a 1 Chron. 16. 23. Ps. 33. 3.
iad newydd: cenwch i'r AR-
GLWYDD, yr holl ddaear.
2 Cenwch i'r ARGLWYDD, bendig-
wch ei enw; cyhoeddwch o ddydd
i ddydd ei iachawdwriaeth ef.
3 Datgenwch ym mysg y cenhedl-
oedd ei ogoniant ef, ym mhlith yr
holl bobloedd ei ryfeddodau.
4 Canys [b]mawr *yw* yr ARGLWYDD, b Ps. 145. 3.
a [c]chanmoladwy iawn: [d]ofnadwy c Ps. 18. 3. d Ps. 95. 3.
yw efe goruwch yr holl dduwiau.
5 Canys [e]holl dduwiau y bobloedd e Edrych Jer. 10. 11, 12.
ydynt eilunod: ond yr ARGLWYDD
a wnaeth y nefoedd.
6 Gogoniant a harddwch *sydd* o'i

flaen ef; nerth a hyfrydwch *sydd*
yn ei gyssegr.
7 Tylwythau y bobl, rhoddwch
i'r ARGLWYDD, rhoddwch i'r AR-
GLWYDD ogoniant a nerth.
[f Ps. 29. 1, 2.] 8 [f] Rhoddwch i'r ARGLWYDD ogon-
iant ei enw: dygwch offrwm, a
deuwch i'w gynteddoedd.
[2 Neu, *yn y cyssegr prydferth.*] 9 Addolwch yr ARGLWYDD [2] [g] mewn
[g Ps. 29. 2. a 110. 3.] prydferthwch sancteiddrwydd: yr
holl ddaear, ofnwch ger ei fron ef.
10 Dywedwch ym mysg y cenhedl-
[h Ps. 93. 1. a 97. 1.] oedd, [h] Yr ARGLWYDD sydd yn
teyrnasu; a'r byd a sicrhaodd efe,
fel nad ysgogo: efe a farna y bobl
yn uniawn.
[i Ps. 69. 34.] 11 [i] Llawenhâed y nefoedd, a gor-
[k Ps. 98. 7, &c.] foledded y ddaear; [k] rhued y môr
a'i gyflawnder.
12 Gorfoledded y maes, a'r hyn oll
y sydd ynddo: yna holl brennau
y coed a ganant
13 O flaen yr ARGLWYDD: canys
y mae yn dyfod, canys y mae yn
[l Ps. 67. 4. Dat. 19. 11.] dyfod i farnu y ddaear: [l] efe a farna
y byd trwy gyfiawnder, a'r bobloedd
â'i wirionedd.

PSALM XCVII.

1 *Mawrhydi teyrnas Dduw.* 7 *Yr eglwys yn llawenychu o herwydd barnedigaethau Duw ar ddelw-addolwyr.* 10 *Cynghor i dduwioldeb a llawenydd.*

[a Ps. 96. 10.] [a] YR ARGLWYDD sydd yn teyrn-
asu; gorfoledded y ddaear:
[2 Neu, *mawrion.*] llawenyched ynysoedd [2] lawer.
[b 1 Bren. 8. 12. Ps. 18. 11.] 2 [b] Cymmylau a thywyllwch *sydd*
[c Ps. 89. 14.] o'i amgylch ef: [c] cyfiawnder a barn
[3 Neu, *sicrhâd.*] *yw* [3] trigfa ei orsedd-faingc ef.
3 Tân a â allan o'i flaen ef, ac a
lysg ei elynion o amgylch.
[d Ps. 77. 18. a 104. 32.] 4 [d] Ei fellt a lewyrchasant y byd:
y ddaear a welodd, ac a grynodd.
[e Barn. 5. 5. Mic. 1. 4. Nah. 1. 5.] 5 [e] Y mynyddoedd a doddasant fel
cŵyr o flaen yr ARGLWYDD, o flaen
Arglwydd yr holl ddaear.
[f Ps. 19. 1. a 50. 6.] 6 [f] Y nefoedd a fynegant ei gyf-
iawnder ef, a'r holl bobl a welant
ei ogoniant.
[g Exod. 20. 4. Lef. 26. 1. Deut. 5. 8.] 7 [g] Gwaradwydder y rhai oll a was-
[h Heb. 1. 6.] anaethant ddelw gerfiedig, y rhai a
ymffrostiant mewn eilunod: [h] addol-
wch ef, yr holl dduwiau.
8 Sïon a glywodd, ac a lawenych-
odd; a merched Judah a orfoledd-
asant, o herwydd dy farnedigaethau
di, O ARGLWYDD.
9 Canys ti, ARGLWYDD, *wyt* or-
[i Ps. 95. 3. a 96. 4.] uchel goruwch yr holl ddaear: [i] dir-
fawr y'th ddyrchafwyd goruwch yr
holl dduwiau.
10 Y rhai a gerwch yr ARGLWYDD,
[k] casêwch ddrygioni: efe sydd yn [k Ps. 34. 14. a 101. 3. Amos 5. 15. Rhuf. 12. 9.]
cadw eneidiau ei saint; efe a'u
gwared o law y rhai annuwiol.
11 [l] Hauwyd goleuni i'r cyfiawn, [l Ps. 112. 4.]
a llawenydd i'r rhai uniawn o galon.
12 Y rhai cyfiawn, [m] llawenychwch [m Ps. 33. 1.]
yn yr ARGLWYDD; a moliennwch
wrth goffadwriaeth ei sancteidd-
rwydd ef.

PSALM XCVIII.

1 *Dafydd yn annog yr Iuddewon,* 4 *a'r cenhedloedd,* 7 *a'r holl greaduriaid, i glodfori Duw.*

Psalm.

[a] CENWCH i'r ARGLWYDD gan- [a Ps. 33. 3. a 96. 1. Es. 42. 10.]
iad newydd: canys efe a
wnaeth *bethau* rhyfedd: [b] ei dde- [b Es. 59. 16. a 63. 5.]
heulaw a'i fraich sanctaidd a bar-
odd iddo fuddugoliaeth.
2 [c] Hysbysodd yr ARGLWYDD ei [c Es. 52. 10.]
iachawdwriaeth: datguddiodd ei
gyfiawnder y'ngolwg y cenhedloedd.
3 Cofiodd ei drugaredd a'i wirion-
edd i dŷ Israel: holl derfynau y
ddaear a welsant iachawdwriaeth
ein DUW ni.
4 Cenwch yn llafar i'r ARGLWYDD,
yr holl ddaear: llefwch, ac ymla-
wenhêwch, a chenwch.
5 Cenwch i'r ARGLWYDD gyd â'r
delyn; gyd â'r delyn, a llef psalm.
6 Ar udgyrn a sain cornet, cen-
wch yn llafar o flaen yr ARGLWYDD
y Brenhin.
7 [d] Rhued y môr a'i gyflawnder; [d Ps. 96. 11, &c.]
y byd a'r rhai a drigant o'i fewn.
8 Cured y llifeiriaint *eu* dwylaw;
a chyd-ganed y mynyddoedd
9 O flaen yr ARGLWYDD: canys y
mae yn dyfod i farnu y ddaear:
efe a farna y byd â chyfiawnder, a'r
bobloedd âg uniondeb.

PSALM XCIX.

1 *Dafydd yn gosod allan deyrnas Dduw yn Sïon:* 5 *ac yn annog pawb, wrth esampl yr hen dadau, i addoli Duw yn ei fynydd sanctaidd.*

YR [a] ARGLWYDD sydd yn teyrn- [a Ps. 93. 1.]
asu; cryned y bobloedd: [b] eis- [b Exod. 25. 22. Ps. 80. 1.]
tedd y mae *rhwng* y cerubiaid;
ymgynhyrfed y ddaear.
2 Mawr *yw* yr ARGLWYDD yn
Sïon, a dyrchafedig *yw* efe gor-
uwch yr holl bobloedd.
3 Moliannant dy enw mawr ac
ofnadwy; *canys* sanctaidd *yw*.
4 A [c] nerth y Brenhin a hoffa farn: [c Job 36. 5.]
ti a sicrhêi uniondeb, barn a chyf-
iawnder a wnei di yn Jacob.
5 [d] Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein [d ad. 9.]
DUW, ac ymgrymmwch o flaen [e] ei [e 1 Chron. 28. 2.]
ystôl-draed ef: *canys* sanctaidd *yw*.

6 [f] Moses ac Aaron ym mhlith ei
offeiriaid ef; a Samuel ym mysg y
rhai a alwant ar ei enw: galwasant
ar yr ARGLWYDD, ac efe a'u gwran-
dawodd hwynt.
7 [g] Llefarodd wrthynt yn y golofn
gwmmwl: cadwasant ei dystiol-
aethau, a'r ddeddf a roddodd efe
iddynt.
8 Gwrandewaist arnynt, O AR-
GLWYDD ein DUW: DUW oeddit
yn eu harbed, ïe, pan [h] ddïelit am
eu dychymmygion.
9 [i] Dyrchefwch yr ARGLWYDD ein
DUW, ac ymgrymmwch ar ei fyn-
ydd sanctaidd: canys sanctaidd *yw*
yr ARGLWYDD ein DUW.

f Jer. 15. 1.
g Exod. 33. 9.
h Edrych Ex. 32. 2. Num. 20. 12, 24. Deut. 9. 20.
i ad. 5.

PSALM C.

1 *Cynghor i foliannu Duw yn llawen-hyfryd,*
3 am ei fawredd, 4 ac am ei allu.

[a] Psalm [2] o foliant.

CENWCH [b] yn llafar i'r AR-
GLWYDD, yr holl ddaear.
2 Gwasanaethwch yr ARGLWYDD
mewn llawenydd: deuwch o'i flaen
ef â chân.
3 Gwybyddwch mai yr ARGLWYDD
sydd DDUW: [c] efe a'n gwnaeth, ac
[3] nid ni ein hunain: [d] ei bobl ef
ydym, a defaid ei borfa.
4 [e] Ewch i mewn i'w byrth ef â
dïolch, *ac* i'w gynteddau â mawl:
dïolchwch iddo, *a* bendithiwch ei
enw.
5 Canys da *yw* yr ARGLWYDD:
[f] ei drugaredd *sydd* yn dragywydd;
a'i wirionedd hyd genhedlaeth a
chenhedlaeth.

a Ps. 145, titl.
2 Neu, *o ddïolch.*
b Ps. 96. 1.
c Ps. 119. 73. a 139. 13, &c. a 149. 2. Eph. 2. 10.
3 Neu, *eiddo ef ydym.*
d Ps. 95. 7. Ezec. 34. 30, 31.
e Ps. 66. 13.
f Ps. 136. 1, &c.

PSALM CI.

Dafydd yn gwneuthur adduned a phroffes o dduwioldeb.

Psalm Dafydd.

CANAF am drugaredd a barn:
i ti, ARGLWYDD, y canaf.
2 Byddaf ddeallus mewn ffordd
berffaith. Pa bryd y deui attaf?
rhodiaf mewn perffeithrwydd fy
nghalon o fewn fy nhŷ.
3 Ni osodaf ddim [2] anwir o flaen
fy llygaid: [a] cas gennyf waith [b] y
rhai cildynnus; ni lŷn wrthyf fi.
4 Calon gyndyn a gilia oddi wrthyf:
nid adnabyddaf *ddyn* drygionus.
5 Torraf ymaith yr hwn a enllibio
ei gymmydog yn ddirgel: [c] yr uchel
o olwg, a'r balch ei galon, ni allaf
ei ddïoddef.
6 Fy llygaid *fydd* ar ffyddloniaid
y tir, fel y trigont gyd â mi: yr
hwn a rodio [3] mewn ffordd berffaith,
hwnnw a'm gwasanaetha i.

2 Neu, *i'r fall.* Heb. *Belial.*
a Ps. 97. 10.
b Ps. 125. 5.
c Ps. 18. 27. Diar. 6. 17.
3 Neu, *yn berffaith yn y ffordd.*

7 Ni thrig o fewn fy nhŷ yr un a
wnelo dwyll: ni [4] thrig yn fy ngolwg
yr un a ddywedo gelwydd.
8 [d] Yn fore y torraf ymaith holl
annuwiolion y tir, i ddiwreiddio
holl weithredwyr anwiredd o ddin-
as yr ARGLWYDD.

4 Heb. *sicrhëir.*
d Ps. 75. 10. Jer. 21. 12.

PSALM CII.

1 *Y prophwyd yn ei weddi yn cwyno yn chwerw-*
dost: 12 yn cymmeryd cysur o dragywydd-
oldeb a thrugaredd Duw. 18 Bod yn rhaid
cadw coffa o drugareddau Duw. 23 Y mae
yn attegu ei wendid âg anghyfnewidiolder
Duw.

Gweddi [2] y cystuddiedig, pan fyddo mewn
blinder, ac yn tywallt ei gŵyn ger bron
yr ARGLWYDD.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi,
a deled fy llef attat.
2 [a] Na chudd dy wyneb oddi wrth-
yf yn nydd fy nghyfyngder, gostwng
dy glust attaf: yn y dydd y galwyf,
brysia, gwrando fi.
3 Canys fy nyddiau a ddarfuant
[3] fel mwg, [b] a'm hesgyrn a boeth-
asant fel aelwyd.
4 Fy nghalon a darawyd, ac a
wywodd fel llysieuyn; fel yr ang-
hofiais fwytta fy mara.
5 Gan lais fy nhuchan y glynodd
[c] fy esgyrn wrth fy [4] nghnawd.
6 [d] Tebyg wyf i belican yr anial-
wch: ydwyf fel dylluan y diffaeth-
wch.
7 Gwyliais, ac ydwyf fel aderyn
y tô, unig ar ben y tŷ.
8 Fy ngelynion a'm gwaradwydd-
ant beunydd: y rhai a ynfydant
wrthyf, a dyngasant yn fy erbyn.
9 Canys bwytteais ludw fel bara,
a [e] chymmysgais fy nïod âg wylofain;
10 O herwydd dy lid di a'th ddig-
ofaint: canys codaist fi i fynu, a
theflaist fi i lawr.
11 [f] Fy nyddiau *sydd* fel cysgod
yn cilio; a [g] minnau fel glaswelltyn
a wywais.
12 [h] Tithau, ARGLWYDD, a barhêi
yn dragywyddol, a'th [i] goffadwriaeth
hyd genhedlaeth a chenhedlaeth.
13 Ti a gyfodi, *ac* a drugarhêi
wrth Sïon: canys yr amser i dru-
garhâu wrthi, ïe, yr amser nodedig,
a ddaeth.
14 Oblegid y mae dy weision yn
hoffi [k] ei meini, ac yn tosturio wrth
ei llwch hi.
15 Felly y cenhedloedd a ofnant
enw yr ARGLWYDD, a holl frenhin-
oedd y ddaear dy ogoniant.
16 Pan adeilado yr ARGLWYDD
Sïon, y gwelir ef yn ei ogoniant.

2 Neu, *i'r.*
a Ps. 27. 9. a 69. 17.
3 Neu, *yn fwg.*
b Job 30. 30.
c Job 19. 20. Galar. 4. 8.
4 *nghroen.*
d Job 30. 29.
e Ps. 42. 3. a 80. 5.
f Ps. 109. 23. a 144. 4. Preg. 6. 12.
g Es. 40. 6. Iago 1. 10.
h Galar. 5. 19.
i Ps. 135. 13.
k Ps. 79. 1.

17 Efe a edrych ar weddi y gwael,
ac ni ddïystyrodd eu dymuniad.
18 Hyn a ysgrifenir i'r genhedl-
l Ps. 22. 31. Es. 43. 21. aeth a ddêl: [l] a'r bobl a grëir a
foliannant yr ARGLWYDD.
m Ps. 14. 2. a 33. 13. 19 Canys [m] efe a edrychodd o uch-
elder ei gyssegr: yr ARGLWYDD a
edrychodd o'r nefoedd ar y ddaear;
n Ps. 79. 11. 20 [n] I wrandaw uchenaid y carchar-
orion; ac i ryddhâu plant angau;
21 I fynegi enw yr ARGLWYDD
yn Sïon, a'i foliant yn Jerusalem:
22 Pan gasgler y bobl ynghyd,
a'r teyrnasoedd i wasanaethu yr
ARGLWYDD.
4 Heb. *Cystuddiodd.* 23 [4] Gostyngodd efe fy nerth ar
y ffordd; byrhaodd fy nyddiau.
24 Dywedais, Fy NUW, na chym-
mer fi ymaith y'nghanol fy nydd-
iau: dy flynyddoedd di *sydd* yn
oes oesoedd.
o Heb. 1. 10. 25 [o] Yn y dechreuad y seiliaist y
ddaear; a'r nefoedd *ydynt* waith
dy ddwylaw.
p Es. 51. 6. a 65. 17. a 66. 22. Rhuf. 8. 20. 2 Petr 3. 7, 10, 11. 5 Heb. *sefi.* 26 [p] Hwy a ddarfyddant, a thi a
[5] barhêi: ïe, hwy oll a heneiddiant
fel dilledyn; fel gwisg y newidi
hwynt, a hwy a newidir.
27 Tithau yr un *ydwyt*, a'th flyn-
yddoedd ni ddarfyddant.
q Ps. 69. 36. 28 [q] Plant dy weision a barhânt,
a'u had a sicrhêir ger dy fron di.

PSALM CIII.

1 *Cynghor i fendithio Duw, am ei drugaredd,* 15 *a'i ddïanwadalwch.*

Psalm Dafydd.

a Ps. 104. 1. a 146. 1. FY enaid, [a] bendithia yr AR-
GLWYDD; a chwbl sydd ynof,
ei enw sanctaidd ef.
2 Fy enaid, bendithia yr AR-
GLWYDD; ac nac anghofia ei holl
ddoniau ef:
b Ps. 130. 8. Matt. 9. 2, 6. Marc 2. 11. Luc 7. 47. 3 [b] Yr hwn sydd yn maddeu dy
holl anwireddau; yr hwn sydd yn
iachâu dy holl lesgedd:
4 Yr hwn sydd yn gwaredu dy fyw-
c Ps. 5. 12. yd o ddistryw: yr [c] hwn sydd yn dy
goroni â thrugaredd ac â thosturi:
5 Yr hwn sydd yn diwallu dy
d Es. 40. 31. enau â daioni; [d] *fel* yr adnewyddir
dy ieuengctid fel yr eryr.
e Ps. 146. 7. 6 [e] Yr ARGLWYDD sydd yn
gwneuthur cyfiawnder a barn i'r
rhai gorthrymmedig oll.
f Ps. 147. 19. 7 [f] Hysbysodd ei ffyrdd i Moses;
g Exod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Deut. 5. 10. Neh. 9. 17. Ps. 86. 15. Jer. 32. 18. ei weithredoedd i feibion Israel.
8 [g] Trugarog a graslawn *yw* yr
ARGLWYDD; hwyrfrydig i lid, a
mawr o drugarowgrwydd.
h Ps. 30. 5. Es. 57. 16. Jer. 3. 5. Mic. 7. 18. 9 [h] Nid byth yr ymryson efe: ac
nid byth y ceidw efe *ei ddigofaint.*

10 [i] Nid yn ol ein pechodau y i Ezra 9. 13.
gwnaeth efe â ni; ac nid yn ol ein
hanwireddau y talodd efe i ni.
11 Canys cyfuwch ag yw y nef-
oedd uwchlaw y ddaear, y rhagor-
odd ei drugaredd ef ar y rhai a'i
hofnant ef.
12 Cyn belled ag yw y dwyrain
oddi wrth y gorllewin, y pellhaodd
efe ein camweddau oddi wrthym.
13 [k] Fel y tosturia tad wrth *ei* k Mal. 3. 17.
blant, *felly* y tosturia yr ARGLWYDD
wrth y rhai a'i hofnant ef.
14 Canys efe a edwyn ein defn-
ydd ni: [l] cofia mai llwch *ydym.* l Ps. 78. 39.
15 [m] Dyddiau dyn *sydd* fel glas- m Ps. 90. 5.
welltyn: [n] megis blodeuyn y maes, n Job 14. 1, 2. Iago 1. 10, 11.
felly y blodeua efe.
16 Canys y gwynt a â drosto, ac
ni bydd mwy o hono; [o] a'i le nid o Job 7. 10. a 20. 9.
edwyn ddim o hono ef mwy.
17 Ond trugaredd yr ARGLWYDD
sydd o dragywyddoldeb hyd dragy-
wyddoldeb, ar y rhai a'i hofnant ef;
a'i gyfiawnder [p] i blant *eu* plant; p Exod. 20. 6. Deut. 7. 9.
18 I'r sawl a gadwant ei gyfam-
mod ef, ac a gofiant ei orchymyn-
ion i'w gwneuthur.
19 Yr ARGLWYDD a barottôdd ei
orseddfa yn y nefoedd: a'i frenhin-
iaeth ef sydd yn llywodraethu ar
bob peth.
20 [q] Bendithiwch yr ARGLWYDD, q Ps. 148. 2.
ei angelion ef, [r] cedyrn o nerth, yn r Edrych Ps. 78. 25.
gwneuthur ei air ef, gan wrandaw
ar leferydd ei air ef.
21 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei
holl luoedd ef; [s] ei holl weision yn s Heb. 1. 14.
gwneuthur ei ewyllys ef.
22 Bendithiwch yr ARGLWYDD, ei
holl weithredoedd ef, ym mhob
man o'i lywodraeth: fy enaid, ben-
dithia yr ARGLWYDD.

PSALM CIV.

1 *Myfyrdod ar gadarn allu,* 7 *a rhyfeddol ragddarbodaeth Duw.* 31 *Bod gogoniant Duw yn dragywyddol.* 33 *Y prophwyd yn adduno moliannu Duw yn ddibaid.*

FY enaid, bendithia yr ARGLWYDD.
O ARGLWYDD fy NUW, tra
mawr ydwyt; [a] gwisgaist ogoniant a Ps. 93. 1.
a harddwch.
2 Yr hwn wyt yn gwisgo goleuni
fel dilledyn: *ac* [b] yn taenu y nef- b Es. 40. 22. a 45. 12.
oedd fel llèn.
3 [c] Yr hwn sydd yn gosod tylath- c Amos 9. 6.
au ei ystafelloedd yn y dyfroedd;
[d] yn gwneuthur y cymmylau yn d Es. 19. 1.
gerbyd iddo; *ac* [e] yn rhodio ar e Ps. 18. 10.
adenydd y gwynt.
4 [f] Yr hwn sydd yn gwneuthur f Heb. 1. 7.

ei genhadon yn ysprydion; *a'i*
weinidogion yn dân fflamllyd.
[g] Job 26. 7. a 38. 4, 6. Ps. 24. 2. a 136. 6.
5 [g] *Yr hwn* a seiliodd y ddaear
ar ei sylfeini, *fel* na symmudo byth
yn dragywydd.
[h] Gen. 7. 19.
6 [h] Toaist hi â'r gorddyfnder,
megis *â* gwisg: y dyfroedd a safent
goruwch y mynyddoedd.
[i] Gen. 8. 1.
7 [i] Gan dy gerydd di y ffoisant:
rhag swn dy daran y prysurasant
ymaith.
[2] Neu, *Y mynyddoedd a ymgodant a'r dyffrynoedd a ddisgynant.*
8 [2] Gan y mynyddoedd yr ymgod-
ant: ar hyd y dyffrynoedd y dis-
gynant, i'r lle a seiliaist iddynt.
[k] Ps. 33. 7. Jer. 5. 22.
[l] Gen. 9. 11, 15.
9 [k] Gosodaist derfyn, fel nad el-
ont drosodd; [l] fel na ddychwelont
i orchuddio y ddaear.
10 Yr hwn a yrr y ffynhonnau i'r
dyffrynoedd, *y rhai* a gerddant
rhwng y bryniau.
11 Dïodant holl fwystfilod y maes:
yr asynod gwylltion a dorrant eu
syched.
12 Adar y nefoedd a drigant ger
llaw iddynt, *y rhai* a leisiant oddi
rhwng y cangau.
[m] Ps. 147. 8.
13 [m] Y mae efe yn dyfrhâu y bryn-
[n] Ps. 65. 9.
iau o'i ystafelloedd: [n] y ddaear a
ddigonir o ffrwyth dy weithredoedd.
[o] Gen. 1. 29, 30. a 3. 18. a 9. 3.
14 [o] Y mae yn peri i'r gwellt dyfu
i'r anifeiliaid, a llysiau i wasanaeth
dyn: fel y dycco fara allan o'r ddaear;
[p] Barn. 9. 13. Ps. 23. 5. Diar. 31. 6, 7.
15 A [p] gwin, *yr hwn* a lawenycha
galon dyn; *ac* [3] olew, i beri *i'w*
wyneb ddisgleirio: a bara, *yr hwn*
a gynnal galon dyn.
[3] Heb. *i beri i'w wyneb ddisgleirio âg olew,* neu, *yn fwy nac olew.*
16 Preuniau yr ARGLWYDD sydd
lawn *sugn:* cedrwydd Libanus, [q] y
[q] Num. 24. 6.
rhai a blannodd efe;
17 Lle y nytha yr adar: y ffyn-
nidwydd *yw* tŷ y ciconia.
18 Y mynyddoedd uchel *sydd*
noddfa i'r geifr; *a'r* creigiau i'r
cwningod.
[r] Gen. 1. 14.
19 [r] Efe a wnaeth y lleuad i am-
serau nodedig: yr haul a edwyn
ei fachludiad.
[s] Es. 45. 7.
20 [s] Gwnei dywyllwch, a nos fydd:
[4] ynddi yr ymlusga pob bwystfil coed.
[4] Heb. *y mae ei holl fwystfilod yn ymlusgo yn y coed.*
[t] Job 38. 39. Joel 1. 20.
21 [t] Y cenawon llewod a ruant am
ysglyfaeth, ac a geisiant eu bwyd
gan DDUW.
22 *Pan* godo haul, ymgasglant,
a gorweddant yn eu llochesau.
23 Dyn a â allan i'w waith, ac
i'w orchwyl hyd yr hwyr.
24 Mor lliosog yw dy weithred-
oedd, O ARGLWYDD! gwnaethost
hwynt oll mewn doethineb: llawn
yw y ddaear o'th gyfoeth.
25 *Felly y mae* y môr mawr, llyd-
an: yno *y mae* ymlusgiaid heb rif-
edi, bwystfilod bychain a mawrion.
26 Yno yr â y llongau: *yno y*
mae y lefiathan, *yr hwn* a luniaist
i chwarae ynddo.
27 [u] Y rhai hyn oll a ddisgwyl-
[u] Ps. 136. 25. a 145. 15. a 147. 9.
iant wrthyt; am roddi *iddynt* eu
bwyd yn ei bryd.
28 A roddech iddynt, a gasglant:
agori dy law, a diwellir hwynt â
daioni.
29 Ti a guddi dy wyneb, hwythau
a drallodir: [x] dygi ymaith eu han-
[x] Job 34. 14, 15. Ps. 146. 4. Preg. 12. 7.
adl, *a* threngant, a dychwelant i'w
llwch.
30 [y] *Pan* ollyngych dy yspryd, y
[y] Es. 32. 15. Ezec. 37. 9.
crëir hwynt; ac yr adnewyddi wyn-
eb y ddaear.
31 Gogoniant yr ARGLWYDD fydd
yn dragywydd: yr ARGLWYDD a
lawenycha yn ei weithredoedd.
32 Efe a edrych ar y ddaear, a
hi a gryna: [z] *efe* a gyffwrdd â'r
[z] Ps. 144. 5.
mynyddoedd, a hwy a fygant.
33 [a] Canaf i'r ARGLWYDD tra fydd-
[a] Ps. 63. 4. a 146. 2.
wyf fyw: canaf i'm DUW tra fydd-
wyf.
34 Bydd melus fy myfyrdod am
dano: mi a lawenychaf yn yr AR-
GLWYDD.
35 Darfydded y pechaduriaid o'r
tir, na fydded yr annuwiolion
mwy. Fy enaid, bendithia di yr AR-
GLWYDD. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CV.

1 *Cynghor i foliannu Duw, ac i chwilio allan ei weithredoedd ef.* 7 *Ystori rhagluniaeth Duw tu ag at Abraham,* 16 *a Joseph,* 23 *a Jacob yn yr Aipht,* 26 *a Moses yn gwaredu yr Israeliaid,* 37 *a'r Israeliaid wedi eu dwyn allan o'r Aipht, eu porthi yn yr anialwch, a'u plannu y'ngwlad Canaan.*

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD;
[a] 1 Chron. 16. 8. Es. 12. 4.
gelwch ar ei enw: mynegwch
ei weithredoedd ym mysg y bobl-
oedd.
2 Cenwch iddo, canmolwch ef:
ymddiddenwch am ei holl ryfedd-
odau ef.
3 Gorfoleddwch yn ei enw sanct-
aidd: llawenyched calon y rhai a
geisiant yr ARGLWYDD.
4 Ceisiwch yr ARGLWYDD a'i nerth:
ceisiwch ei wyneb ef bob amser.
5 Cofiwch ei ryfeddodau y rhai a
wnaeth efe; ei wyrthiau, a barn-
edigaethau ei enau;
6 Chwi had Abraham ei was ef,
chwi meibion Jacob ei etholedigion.
7 Efe *yw* yr ARGLWYDD ein DUW
ni: ei farnedigaethau ef *sydd* trwy
yr holl ddaear.

8 Cofiodd ei gyfammod byth, y
gair a orchymynodd efe i fil o gen-
hedlaethau:
9 [b] Yr hyn a ammododd efe âg
Abraham, a'i lw i Isaac;
10 A'*r hyn* a osododd efe yn
ddeddf i Jacob, *ac yn* gyfammod
tragywyddol i Israel;
11 Gan ddywedyd, [c] I ti y rhoddaf
dir Canaan, [2] rhandir eich etifedd-
iaeth.
12 [d] Pan oeddynt ychydig o rifedi,
ïe, ychydig, a [e] dïeithriaid ynddi:
13 Pan rodient o genhedlaeth i
genhedlaeth, o'r *naill* deyrnas at
bobl arall:
14 [f] Ni adawodd i neb eu gor-
thrymmu; ïe, [g] ceryddodd frenhin-
oedd o'u plegid;
15 *Gan ddywedyd,* Na chyffyrdd-
wch â'm rhai enneiniog, ac na
ddrygwch fy mhrophwydi.
16 [h] Galwodd hefyd am newyn ar
y tir; *a* [3] dinystriodd holl [4] [i] gyn-
haliaeth bara.
17 [k] Anfonodd wr o'u blaen hwynt,
[l] Joseph, *yr hwn* a werthwyd yn was.
18 [m] Cystuddiasant ei draed ef mewn
gefyn: ei enaid a aeth mewn heiyrn:
19 Hyd yr amser y daeth ei air ef:
gair yr ARGLWYDD a'i profodd ef.
20 [n] Y brenhin a anfonodd, ac a'i
gollyngodd ef; llywodraethwr y
bobl, ac a'i rhyddhaodd ef.
21 [o] Gosododd ef yn arglwydd ar
ei dŷ, ac yn llywydd ar ei holl
[5] gyfoeth:
22 I rwymo ei dywysogion ef wrth
ei ewyllys; ac *i* ddysgu doethineb
i'w henuriaid ef.
23 [p] Aeth Israel hefyd i'r Aipht; a
Jacob a ymdeithiodd [q] yn nhir Ham.
24 Ac [r] efe a gynnyddodd ei bobl
yn ddirfawr; ac a'u gwnaeth yn
gryfach na'u gwrthwynebwyr.
25 [s] Trodd eu calon hwynt i gasâu
ei bobl ef, i wneuthur yn ddichell-
gar â'i weision.
26 [t] Efe a anfonodd Moses ei was;
ac Aaron, yr hwn a ddewisasai.
27 [u] Hwy a ddangosasant [5] ei ar-
wyddion ef yn eu plith hwynt, a
rhyfeddodau yn nhir Ham.
28 [x] Efe a anfonodd dywyllwch,
ac a dywyllodd: ac [y] nid [6] anufudd-
hasant hwy ei air ef.
29 [z] Efe a drodd eu dyfroedd yn
waed, ac a laddodd eu pysgod.
30 [a] Eu tir a heigiodd lyffaint yn
ystafelloedd eu brenhinoedd.
31 [b] Efe a ddywedodd, a daeth

[b] Gen. 17. 2. a 22. 16, &c. a 26. 3. a 28. 13. a 35. 11. Luc 1. 73. Heb. 6. 17.
[c] Gen. 13. 15. a 15. 18.
[2] Heb. *llinyn.*
[d] Gen. 34. 30. Deut. 7. 7. a 26. 5.
[e] Heb. 11. 9.
[f] Gen. 35. 5.
[g] Gen. 12. 17. a 20. 3, 7.
[h] Gen. 41. 54.
[3] *thorrodd.*
[4] *ffon.*
[i] Lef. 26. 26. Es. 3. 1. Ezec. 4. 16.
[k] Gen. 45. 5. a 50. 20.
[l] Gen. 37. 28.
[m] Gen. 39. 20. a 40. 15.
[n] Gen. 41. 14.
[o] Gen. 41. 40.
[5] Heb. *feddiant.*
[p] Gen. 46. 6.
[q] Ps. 106. 22.
[r] Exod. 1. 7.
[s] Exod. 1. 8, &c.
[t] Exod. 3. 10. a 4. 12, 14.
[u] Exod. 7, a 8, a 9. Ps. 78. 43, &c.
[5] Heb. *eiriau ei.*
[x] Exod. 10. 22.
[y] Ps. 99. 7.
[6] Neu, *oeddynt ufudd i'w air ef.*
[z] Exod. 7. 20.
[a] Exod. 8. 6.
[b] Exod. 8. 17, 24.

cymmysgbla, *a* llau yn eu holl fro
hwynt.
32 [c] Efe a [7] wnaeth eu gwlaw
hwynt yn genllysg, *ac* yn fflam-
mau tân yn eu tir.
33 Tarawodd hefyd eu gwinwydd,
a'u ffigyswydd; ac a ddrylliodd goed
eu gwlad hwynt.
34 [d] Efe a ddywedodd, a daeth y
locustiaid, a'r lindys, yn aneirif;
35 Y rhai a fwyttasant yr holl las-
wellt yn eu tir hwynt, ac a ddifas-
ant ffrwyth eu daear hwynt.
36 [e] Tarawodd hefyd bob cyntaf-
anedig yn eu tir hwynt, [f] blaen-
ffrwyth eu holl nerth hwynt.
37 [g] Ac a'u dug hwynt allan âg
arian ac aur; ac heb *un* llesg yn
eu llwythau.
38 [h] Llawenychodd yr Aipht pan
aethant allan: canys syrthiasai eu
harswyd arnynt hwy.
39 [i] Efe a daenodd gwmmwl yn
dô, a thân i oleuo liw nos.
40 [k] Gofynasant, ac efe a ddug sofl-
ieir; ac [l] a'u diwallodd â bara nefol.
41 [m] Efe a holltodd y graig, a'r dyfr-
oedd a ddylifodd; cerddasant ar
hyd lleoedd sychion *yn* afonydd.
42 Canys efe a gofiodd [n] ei air
sanctaidd, *ac* Abraham ei was.
43 Ac a ddug ei bobl allan mewn
llawenydd; ei etholedigion mewn
[8] gorfoledd.
44 [o] Ac a roddes iddynt diroedd
y cenhedloedd: a meddiannasant
lafur y bobloedd.
45 [p] Fel y cadwent ei ddeddfau
ef, ac y cynhalient ei gyfreithiau.
Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CVI.

1 *Y Psalmydd yn annog i foliannu Duw:* 4 *yn gweddïo am faddeuant pechodau, megis y gwnaeth Duw â'r tadau.* 7 *Ystori o wrthryfelgarwch y bobl, a thrugaredd Duw.* 47 *Y mae efe yn diweddu â gweddi ac â moliant.*

[2] MOLWCH yr ARGLWYDD.
[a] [b] Clodforwch yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* o herwydd ei dru-
garedd *a bery* yn dragywydd.
2 Pwy a draetha nerthoedd yr AR-
GLWYDD? *ac* a fynega ei holl fawl ef?
3 Gwŷn eu byd a gadwant farn, *a'r*
hwn a wnel gyfiawnder bob amser.
4 [c] Cofia fi, ARGLWYDD, yn ol *dy*
raslonrwydd *i'th* bobl; ymwêl â mi
â'th iachawdwriaeth.
5 Fel y gwelwyf ddaioni dy ethol-
edigion, fel y llawenychwyf yn lla-
wenydd dy genedl di, fel y gorfol-
eddwyf gyd â'th etifeddiaeth.

[c] Exod. 9. 23.
[7] Heb. *roddes.*
[d] Exod. 10. 4, 13.
[e] Exod. 12. 29. Ps. 78. 51.
[f] Gen. 49. 3.
[g] Exod. 12. 35.
[h] Exod. 12. 35.
[i] Exod. 13. 21.
[k] Exod. 16. 12, &c.
[l] Ps. 78. 24, 25.
[m] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 78. 16. 1 Cor. 10. 4.
[n] Gen. 15. 14.
[8] Heb. *cân.*
[o] Deut. 6. 10, 11. Jos. 13. 7.
[p] Deut. 4. 1, 40. a 6. 21—25.
[2] Heb. *Haleluiah.*
[a] 1 Chron. 16. 34.
[b] Ps. 107. 1. a 118. 1. a 136. 1.
[c] Ps. 119. 132.

6 [d] Pechasom gyd â'n tadau;
gwnaethom gamwedd, anwireddus
fuom.
7 Ein tadau ni ddeallasant dy ryf-
eddodau yn yr Aipht, ni chofias-
ant lïosowgrwydd dy drugareddau;
[e] eithr gwrthryfelgar fuont wrth y
môr, *sef* y môr coch.
8 Etto efe a'u hachubodd hwynt
er mwyn ei enw, [f] i beri adnabod
ei gadernid.
9 [g] Ac a geryddodd y môr coch,
fel y sychodd efe: a [h] thywysodd
hwynt trwy y dyfnder, megis trwy
yr anialwch.
10 Achubodd hwynt hefyd o law
eu digasog; ac a'u gwaredodd o
law y gelyn.
11 [i] A'r dyfroedd a doisant eu
gwrthwynebwyr; ni adawyd un o
honynt.
12 [k] Yna y credasant ei eiriau
ef; canasant ei fawl ef.
13 [l] [3] Yn y fan yr anghofiasant ei
weithredoedd ef; ni ddisgwylias-
ant am ei gynghor ef:
14 [m] Eithr blysiasant [4] yn ddirfawr
yn yr anialwch; a themtiasant
DDUW yn y diffaethwch.
15 [n] Ac efe a roddes eu dymuniad
iddynt; eithr efe a anfonodd gulni
i'w henaid.
16 [o] Cenfigennasant hefyd wrth
Moses yn y gwersyll, *ac* wrth
Aaron sant yr ARGLWYDD.
17 [p] Y ddaear a agorodd, ac a
lyngcodd Dathan, ac a orchudd-
iodd gynnulleidfa Abiram.
18 [q] Cynneuodd tân hefyd yn eu
cynnulleidfa hwynt: fflam a losg-
odd y rhai annuwiol.
19 [r] Llo a wnaethant yn Horeb; ac
ymgrymmasant i'r ddelw dawdd.
20 Felly [s] y troisant eu gogoniant
i lun eidion yn pori glaswellt.
21 Anghofiasant DDUW eu Ha-
chubwr, yr hwn a wnelsai bethau
mawrion yn yr Aipht;
22 Pethau rhyfedd [t] yn nhir Ham;
pethau ofnadwy wrth y môr coch.
23 [u] Am hynny y dywedodd y
dinystriai efe hwynt, oni buasai i
Moses ei etholedig [x] sefyll ar yr
adwy o'i flaen ef; i droi ymaith
ei lidiowgrwydd ef, rhag *eu* din-
ystrio.
24 Dïystyrasant hefyd [y] y tir dy-
munol: ni chredasant ei air ef:
25 [z] Ond grwgnachasant yn eu
pebyll; *ac* ni wrandawsant ar lais
yr ARGLWYDD.

d 1 Bren. 8. 47. Dan. 9. 5.
e Exod. 14. 11, 12.
f Exod. 9. 16.
g Exod. 14. 21.
h Es. 63. 11, 12, 13.
i Exod. 14. 27. a 15. 5.
k Exod. 14. 31. a 15. 1.
l Exod. 15. 24. a 17. 2.
3 Heb. *Hwy a frysiasant, ac a anghofiasant, &c.*
m Num. 11. 4, 33. Ps. 78. 18. 1 Cor. 10. 6.
4 Heb. *flys yn yr.*
n Num. 11. 31.
o Num. 16. 1, &c.
p Num. 16. 31. Deut. 11. 6.
q Num. 16. 35, 46.
r Exod. 32. 4.
s Jer. 2. 11. Rhuf. 1. 23.
t Ps. 78. 51. a 105. 23, 27.
u Exod. 32. 10, 11, 32. Deut. 9. 19. a 10. 10.
x Ezec. 13. 5. a 22. 30.
y Jer. 3. 19.
z Num. 14. 2.

26 [a] Yna y dyrchafodd efe ei law
yn eu herbyn hwynt, i'w cwympo
yn [5] yr anialwch;
27 [b] Ac i gwympo eu had ym
mysg y cenhedloedd; ac i'w gwas-
garu yn y tiroedd.
28 [c] Ymgyssylltasant hefyd â Baal-
Peor, a bwyttasant ebyrth y meirw.
29 Felly y digiasant *ef* â'u dy-
chymmygion eu hun; ac y taraw-
odd pla yn eu mysg hwy.
30 [d] Yna y safodd Phinees, ac a
iawn-farnodd: a'r pla a attaliwyd.
31 A chyfrifwyd *hyn* iddo yn gyf-
iawnder, o genhedlaeth i genhedl-
aeth byth.
32 [e] Llidiasant *ef* hefyd wrth ddyfr-
oedd y gynnen; fel y bu ddrwg i
Moses o'u plegid hwynt:
33 O herwydd cythruddo o hon-
ynt ei yspryd ef, fel y cam-ddywed-
odd â'i wefusau.
34 [f] Ni ddinystriasant y bobloedd,
[g] am y rhai y dywedasai yr AR-
GLWYDD wrthynt:
35 [h] Eithr ymgymmysgasant â'r cen-
hedloedd; a dysgasant eu gweith-
redoedd hwynt:
36 A gwasanaethasant eu delw-
au hwynt; [i] y rhai a fu yn fagl
iddynt.
37 [k] Aberthasant hefyd eu meib-
ion a'u merched i gythreuliaid,
38 Ac a dywalltasant waed gwir-
ion, *sef* gwaed eu meibion a'u
merched, y rhai a aberthasant i
ddelwau Canaan: [l] a'r tir a halog-
wyd â gwaed.
39 Felly yr ymhalogasant yn eu
gweithredoedd eu hun, ac [m] y put-
teiniasant gyd â'u dychymmygion.
40 Am hynny y cynneuodd dig yr
ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, fel y
ffieiddiodd efe ei etifeddiaeth.
41 Ac efe a'u rhoddes hwynt yn
llaw y cenhedloedd; a'u caseion a
lywodraethasant arnynt.
42 Eu gelynion hefyd a'u gorthrym-
masant; a darostyngwyd hwynt dan
eu dwylaw hwy.
43 [n] Llawer gwaith y gwaredodd
efe hwynt; hwythau a'*i* digiasant
ef â'u cynghor eu hun, a hwy a
[6] wanhychwyd am eu hanwiredd.
44 Etto efe a edrychodd pan oedd
ing arnynt, pan [o] glywodd eu llefain
hwynt.
45 [p] Ac efe a gofiodd ei gyfammod
â hwynt, ac a edifarhaodd yn ol llï-
osowgrwydd ei drugareddau:
46 [q] Ac a wnaeth iddynt gael tru-

a Num. 14. 28. Ps. 95. 11. Ezec. 20. 15.
5 *y diffaethwch.*
b Ps. 44. 11. Ezec. 20. 23.
c Num. 25. 2, 3. a 31. 16. Deut. 32. 17. Hos. 9. 10. Dat. 2. 14.
d Num. 25. 7.
e Num. 20. 3, 13. Deut. 3. 26.
f Barn. 1. 21, 27.
g Deut. 7. 2.
h Barn. 2. 2. a 3. 5, 6.
i Exod. 23. 33. Deut. 7. 16.
k 2 Bren. 16. 3. Es. 57. 5. Ezec. 16. 20. a 20. 26. 1 Cor. 10. 20.
l Num. 35. 33.
m Lef. 17. 7. Num. 15. 39.
n Barn. 2. 16.
6 Neu, *dlodwyd.*
o Barn. 3. 9. a 4. 3. a 6. 7. a 10. 10.
p Deut. 30. 3.
q Ezra 9. 9. Jer. 42. 12.

garedd gan y rhai oll a'u caeth-
iwai.
r 1 Chron. 16. 35, 36. 47 [r] Achub ni, O ARGLWYDD ein
DUW, a chynnull ni o blith y cen-
hedloedd, i glodfori dy enw sanct-
aidd, *ac* i orfoleddu yn dy fol-
iant.
48 Bendigedig *fyddo* ARGLWYDD
DDUW Israel erioed ac yn dragy-
wydd: a dyweded yr holl bobl,
Amen. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CVII.

1 *Dafydd yn annog y gwaredigion, wrth glodfori Duw, i ystyried ei amryw ragluniaeth ef, 4 tu ag at fforddolion, 10 a chaethion, 17 a rhai cleifion, 23 a morwyr, 33 ac yn amrafael ddamweiniau y bywyd hwn.*

a Ps. 106. 1. a 118. 1. a 136. 1. [a] GLODFORWCH yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
2 *Felly* dyweded gwaredigion yr
ARGLWYDD, y rhai a waredodd efe
o law y gelyn;
3 Ac a gasglodd efe o'r tiroedd,
o'r dwyrain, ac o'r gorllewin, o'r
2 Heb. *môr.* gogledd, ac o'r [2] dehau.
4 Crwydrasant yn yr anialwch
mewn ffordd ddisathr, heb gael
dinas i aros ynddi:
5 Yn newynog ac yn sychedig, eu
henaid a lewygodd ynddynt.
b ad. 13, 19, 28. Hos. 5. 15. 6 [b] Yna y llefasant ar yr AR-
GLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe
a'u gwaredodd o'u gorthrymderau;
7 Ac a'u tywysodd hwynt ar hyd
y ffordd uniawn, i fyned i ddinas
gyfanneddol.
c ad. 15, 21, 31. 8 [c] O na foliannent yr ARGLWYDD
am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i feib-
ion dynion!
9 Canys efe a ddiwalla yr enaid
sychedig, ac a leinw yr enaid new-
ynog â daioni.
10 Y rhai a breswyliant yn y ty-
d Job 36. 8. wyllwch a chysgod angau, [d] yn
rhwym mewn cystudd a haiarn;
11 O herwydd anufuddhâu o hon-
e Ps. 73. 24. a 119. 24. ynt eiriau DUW, a dirmygu [e] cyng-
hor y Goruchaf.
12 Am hynny yntau a ostyngodd
eu calon â blinder: syrthiasant, ac
nid *oedd* cynnorthwywr.
f ad. 6, 19, 28. 13 [f] Yna y gwaeddasant ar yr AR-
GLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe
a'u hachubodd o'u gorthrymderau.
g Ps. 68. 6. a 146. 7. 14 [g] Dug hwynt allan o dywyllwch
a chysgod angau; a drylliodd eu
rhwymau hwynt.
h ad. 8, 21, 31. 15 [h] O na foliannent yr ARGLWYDD
am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i
feibion dynion!

16 Canys efe a dorrodd y pyrth
pres, ac a ddrylliodd y barrau
heiyrn.
17 Ynfydion, oblegid eu camwedd-
au, ac o herwydd eu hanwireddau,
a gystuddir.
18 [i] Eu henaid a ffieiddiai bob bwyd; i Job 33. 20.
a [k] daethant hyd byrth angau. k Ps. 9. 13. a 88. 3.
19 [l] Yna y gwaeddasant ar yr AR- l ad. 6, 13, 28.
GLWYDD yn eu cyfyngder; *ac* efe
a'u hachubodd o'u gorthrymderau.
20 [m] Anfonodd ei air, ac iachaodd m Ps. 147. 15, 18.
hwynt, ac a'u gwaredodd o'u dinystr. Matt. 8. 8.
21 [n] O na foliannent yr ARGLWYDD n ad. 8, 15, 31.
am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i
feibion dynion!
22 [o] Aberthant hefyd aberth mol- o Lef. 7. 12.
iant; a mynegant ei weithredoedd Ps. 50. 14. Heb. 13. 15.
ef mewn [3] gorfoledd. 3 Heb. *cân.*
23 Y rhai a ddisgynant mewn
llongau i'r môr, gan wneuthur eu
gorchwyl mewn dyfroedd mawrion.
24 Hwy a welant weithredoedd
yr ARGLWYDD, a'i ryfeddodau yn
y dyfnder.
25 Canys efe a orchymyn, a chyfyd
tymmestl-wynt, yr hwn a ddyrch-
afa ei donnau ef.
26 Hwy a esgynant i'r nefoedd,
disgynant i'r dyfnder: [p] tawdd eu p Ps. 22. 14. a 119. 28.
henaid gan flinder. Nah. 2. 10.
27 Ymdroant, ac ymsymmudant
fel meddwyn: a'u holl ddoethineb
a [4] ballodd. 4 Heb. *lyngcwyd.*
28 [q] Yna y gwaeddant ar yr AR- q ad. 6, 13, 19.
GLWYDD yn eu cyfyngder; ac efe
a'u dwg allan o'u gorthrymderau.
29 [r] Efe a wna yr ystorm yn r Matt. 8. 26.
dawel; a'i thonnau a ostegant.
30 Yna y llawenhânt am eu gos-
tegu; ac efe a'u dwg i'r porthladd
a ddymunent.
31 [s] O na foliannent yr ARGLWYDD s ad. 8, 15, 21.
am ei ddaioni, a'i ryfeddodau i
feibion dynion!
32 A dyrchafant ef y'nghynnull-
eidfa y bobl, a moliannant ef yn
eisteddfod yr henuriaid.
33 Efe a wna afonydd yn ddi-
ffaethwch, a ffynhonnau dyfroedd
yn sychdir;
34 *A* thir ffrwythlawn yn [5] ddi- 5 Heb. *halltineb.*
ffrwyth, am ddrygioni y rhai a drig-
ant ynddo.
35 [t] Efe a dry yr anialwch yn t Ps. 114. 8. Es. 41. 18.
llyn dwfr, a'r tir cras yn ffynhon-
nau dwfr.
36 Ac yno y gwna i'r newynog
aros; fel y darparont ddinas i gyf-
anneddu:
37 Ac yr hauont feusydd, ac y

plannont winllannoedd, y rhai a
ddygant ffrwyth toreithiog.
[u Exod. 1. 7.] 38 [u] Ac efe a'u bendithia hwynt
fel yr amlhânt yn ddirfawr, ac ni
âd i'w hanifeiliaid leihâu.
39 Lleihêir hwynt hefyd, a gos-
tyngir hwynt, gan gyfyngder, dryg-
fyd, a chyni.
[x Job 12. 21, 24.] 40 [x] Efe a dywallt ddirmyg ar fon-
eddigion, ac a wna iddynt grwydro
[6 Neu, *gwagle.*] mewn [6] anialwch heb ffordd.
[y 1 Sam. 2. 8. Ps. 113. 7, 8.] 41 [y] Ond efe a gyfyd y tlawd [7] o
gystudd, ac [z] a wna *iddo* deulu-
[7 Neu, *ar ol cystudd.*] oedd fel praidd.
[z Ps. 78. 52.] 42 [a] Y rhai uniawn a welant *hyn,*
[a Job 22. 19.] ac a lawenychant: a phob [b] anwir-
[b Job 5. 16. Diar. 10. 11.] edd a gau ei safn.
[c Jer. 9. 12. Hos. 14. 9.] 43 [c] Y neb *sydd* ddoeth, ac a gad-
wo hyn, hwy a ddeallant drugar-
eddau yr ARGLWYDD.

PSALM CVIII.

1 *Dafydd yn ymwroli i foliannu Duw:* 5 *yn gweddïo am gymmorth Duw yn ol ei addewid.* 11 *Ei hyder ef ar gynnorthwy Duw.*

Cân *neu* Psalm Dafydd.

[a Ps. 57. 7, &c.] [a] PAROD yw fy nghalon, O DDUW:
canaf a chanmolaf â'm gogon-
iant.
2 Deffro, y nabl a'r delyn: min-
nau a ddeffroaf yn fore.
3 Clodforaf di, ARGLWYDD, ym
mysg y bobloedd: canmolaf di ym
mysg y cenhedloedd.
4 Canys mawr *yw* dy drugaredd
oddi ar y nefoedd: a'th wirionedd
a *gyrhaedd* hyd yr wybren.
[b Ps. 57. 5, 11.] 5 [b] Ymddyrcha, O DDUW, uwch
y nefoedd: a bydded dy ogoniant
ar yr holl ddaear;
[c Ps. 60. 5, &c.] 6 [c] Fel y gwareder dy rai anwyl:
achub *â*'th ddeheulaw, a gwrando fi.
7 DUW a lefarodd yn ei sanct-
eiddrwydd, Llawenychaf, rhannaf
Sichem, a mesuraf ddyffryn Suc-
coth.
8 Eiddof fi *yw* Gilead; eiddof fi
Manasseh; Ephraim hefyd *yw* nerth
fy mhen: Judah *yw* fy neddfwr.
9 Moab *yw* fy nghrochan golchi;
tros Edom y taflaf fy esgid: budd-
ugoliaethaf ar Philistia.
10 Pwy a'm dwg i'r ddinas gad-
arn? pwy a'm dwg hyd yn Edom?
11 Onid *tydi,* O DDUW, *yr hwn*
a'n bwriaist ymaith? ac onid âi di
allan, O DDUW, gyd â'n lluoedd?
12 Dyro i ni gynnorthwy rhag
cyfyngder: canys gau *yw* ymwar-
ed dyn.
13 Trwy DDUW y gwnawn wrol-
deb: canys efe a sathr ein gelynion.

PSALM CIX.

1 *Dafydd yn cwyno rhag enllib ei elynion, ac yn rhith Judas yn eu melldigo hwy:* 16 *yn dangos eu pechod hwy:* 21 *yn cwyno rhag ei drueni ei hun; ac yn gweddïo am help:* 30 *yn addaw bod yn ddïolchgar.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

[a] NA thaw, O DDUW fy moliant. [a Ps. 83. 1.]
2 Canys genau yr annuwiol
a [2] genau y twyllodrus a ymagoras- [2 Heb. *genau twyll.*]
ant arnaf: â thafod celwyddog y
llefarasant i'm herbyn.
3 Cylchynasant fi hefyd â geiriau
cas; ac ymladdasant â mi [b] heb [b Ps. 69. 4. Ioan 15. 25.]
achos.
4 Am fy ngharedigrwydd y'm
gwrthwynebant: minnau *a arferaf*
weddi.
5 [c] Talasant hefyd i mi ddrwg am [c Ps. 35. 7, 12. a 38. 20.]
dda, a chas am fy nghariad.
6 Gosod *dithau un* annuwiol arno
ef; a safed [d] [3] Satan wrth ei ddeheu- [d Zech. 3. 1. 3 Neu, *y gwrthwynebwr.*]
law ef.
7 Pan farner ef, eled yn euog;
[e] a bydded ei weddi yn bechod. [e Diar. 28. 9.]
8 Ychydig fyddo ei ddyddiau; *a*
[f] chymmered arall ei swydd ef. [f Act. 1. 20.]
9 [g] Bydded ei blant yn amddifaid; [g Exod. 22. 24.]
a'i wraig yn weddw.
10 Gan grwydro hefyd crwydred
ei blant ef, a chardottant: ceisiant
hefyd *eu bara* o'u hanghyfannedd-
leoedd.
11 [h] Rhwyded [4] y ceisiad yr hyn [h Job 5. 5. a 18. 9.]
oll sydd ganddo; ac anrheithied [4 Neu, *yr occrwr.*]
dïeithriaid ei lafur ef.
12 Na fydded *neb* a estyno dru-
garedd iddo; ac na fydded *neb* a
drugarhao wrth ei amddifaid ef.
13 [i] Torrer ymaith ei hiliogaeth [i Job 18. 19.]
ef: dilëer eu henw yn yr oes nesaf.
14 [k] Cofier anwiredd ei dadau o [k Exod. 20. 5.]
flaen yr ARGLWYDD; ac na ddilëer
pechod ei fam ef.
15 Byddant bob amser ger bron
yr ARGLWYDD, fel [l] y torro efe ym- [l Job 18. 17. Ps. 34. 16.]
aith eu coffadwriaeth o'r tir:
16 Am na chofiodd wneuthur tru-
garedd, eithr erlid o hono y truan
a'r tlawd, a'r cystuddiedig o galon,
i'w ladd.
17 [m] Hoffodd felldith, a hi a ddaeth [m Ezec. 35. 6.]
iddo: ni fynnai fendith, a hi a bell-
haodd oddi wrtho.
18 Ië, gwisgodd felldith fel dilled-
yn; a hi a ddaeth fel dwfr i'w fewn,
ac fel olew i'w esgyrn.
19 Bydded iddo fel dilledyn *yr*
hwn a wisgo efe, ac fel gwregys a'i
gwregyso efe yn wastadol.
20 Hyn *fyddo* tâl fy ngwrthwyn-

ebwyr gan yr ARGLWYDD, a'r rhai
a ddywedant ddrwg yn erbyn fy
enaid.
21 Tithau, ARGLWYDD DDUW,
gwna erof fi er mwyn dy enw: am
fod yn dda dy drugaredd, gwared fi.
22 Canys truan a thlawd *ydwyf* fi,
a'm calon a archollwyd o'm mewn.
[n] Ps. 102. 11. a 144. 4. — 23 Euthum [n] fel cysgod pan gilio:
fel locust y'm hysgydwir.
24 Fy ngliniau a aethant yn eg-
wan gan ympryd; a'm cnawd a
guriodd o eisieu brasder.
25 Gwaradwydd hefyd oeddwn
[o] Ps. 22. 7. — iddynt: *pan* welent fi, [o] siglent eu
pennau.
26 Cynnorthwya fi, O ARGLWYDD
fy NUW; achub fi yn ol dy dru-
garedd:
27 Fel y gwypont mai dy law di
yw hyn; *mai* ti, ARGLWYDD, a'i
gwnaethost.
28 Melldithiant hwy, ond ben-
dithia di: cywilyddier hwynt, pan
gyfodant; a llawenyched dy was.
29 Gwisger fy ngwrthwynebwyr
â gwarth, ac ymwisgant â'u cywil-
ydd, megis â chochl.
30 Clodforaf yr ARGLWYDD yn
ddirfawr â'm genau; ïe, moliannaf
ef ym mysg llawer.
[p] Ps. 16. 8. a 73. 23. a 110. 5. a 121. 5. — 31 O herwydd [p] efe a saif ar dde-
heulaw y tlawd, i'*w* achub oddi
wrth y rhai a farnant ei enaid.

PSALM CX.

1 *Brenhiniaeth,* 4 *offeiriadaeth,* 5 *goruchaf-
iaeth,* 7 *a dioddefaint Crist.*

Psalm Dafydd.

[a] Matt. 22. 44. Marc 12. 36. Luc 20. 42. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. 1 Petr 3. 22. — DYWEDODD [a] yr ARGLWYDD
wrth fy Arglwydd, Eistedd ar
fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy
elynion yn faingc i'th draed.
2 Gwïalen dy nerth a enfyn yr
ARGLWYDD o Sïon: llywodraetha
di y'nghanol dy elynion.
3 Dy bobl *a fyddant* ewyllysgar
[b] Ps. 96. 9. — yn nydd dy nerth, mewn [b] harddwch
[2] Neu, *yn fwy na chroth y wawr: cei wlith,* &c. — sancteiddrwydd, [2] o groth y wawr:
[3] *ieuengctid.* — y mae gwlith dy [3] enedigaeth i ti.
[c] Heb. 5. 6. a 7. 17, 21. Edrych Zech. 6. 13. — 4 [c] Tyngodd yr ARGLWYDD, ac
nid edifarhâ, Ti *wyt* offeiriad yn
dragywyddol, yn ol urdd Melchi-
sedec.
[d] Ps. 16. 8. — 5 Yr Arglwydd [d] ar dy ddeheu-
law a drywana frenhinoedd yn nydd
ei ddigofaint.
6 Efe a farn ym mysg y cenhedl-
oedd; lleinw *leoedd* â chelanedd-
[e] Ps. 68. 21. Hab. 3. 13. — au: [e] archolla ben [4] llawer gwlad.
[4] Neu, *gwledydd mawr.* — 7 Efe a ŷf o'r afon ar y ffordd:
am hynny y dyrcha efe *ei* ben.

PSALM CXI.

1 *Y Psalmydd, trwy ei esampl ei hun, yn an-
nog eraill i foliannu Duw, am ei ogoneddus*
5 *a'i rasusol weithredoedd.* 10 *Mai ofn Duw
sydd yn magu gwir ddoethineb.*

[2] MOLWCH yr ARGLWYDD. — [2] Heb. *Haleluiah.*
Clodforaf yr ARGLWYDD â'*m*
holl galon, y'nghymmanfa y rhai
uniawn, ac *yn* y gynnulleidfa.
2 Mawr *yw* gweithredoedd yr AR-
GLWYDD, wedi eu ceisio gan bawb
a'u hoffant.
3 Gogoniant a harddwch *yw* ei
waith ef; a'i gyfiawnder sydd yn
parhâu byth.
4 Gwnaeth gofio ei ryfeddodau:
[a] graslawn a thrugarog *yw* yr AR- — [a] Ps. 86. 5. a 103. 8.
GLWYDD.
5 Rhoddodd [3] ymborth i'r rhai a'i — [3] Heb. *ysglyfaeth.*
hofnant ef: efe a gofia ei gyfam-
mod yn dragywydd.
6 Mynegodd i'w bobl gadernid ei
weithredoedd, i roddi iddynt eti-
feddiaeth y cenhedloedd.
7 Gwirionedd a barn *yw* gweith-
redoedd ei ddwylaw ef: [b] ei holl — [b] Ps. 19. 7.
orchymynion *ydynt* sicr:
8 [c] Wedi eu sicrhâu byth ac yn — [c] Es. 40. 8. Matt. 5. 18.
dragywydd, *a'u* gwneuthur mewn
gwirionedd ac uniawnder.
9 Anfonodd ymwared i'w bobl:
gorchymynodd ei gyfammod yn dra-
gywyddol: sancteiddiol ac ofnadwy
yw ei enw ef.
10 [d] Dechreuad doethineb *yw* ofn — [d] Deut. 4. 6. Job 28. 28. Diar. 1. 7. a 9. 10. Preg. 12. 13.
yr ARGLWYDD: [4] deall da *sydd* gan — [4] Neu, *llwyddiant.*
y rhai [5] a wnant *ei orchymynion* — [5] Heb. *a'u gwna hwynt.*
ef: y mae ei foliant ef yn parhâu
byth.

PSALM CXII.

1 *Duwioldeb sydd iddi addewid o'r bywyd
yma,* 4 *ac o'r bywyd a ddaw.* 10 *Y bydd
drwg gan yr enwir weled llwyddiant y duw-
iol.*

[2] MOLWCH yr ARGLWYDD. — [2] Heb. *Haleluiah.*
[a] Gwŷn *ei* fyd y gwr a ofna — [a] Ps. 128. 1.
yr ARGLWYDD, *ac* sydd yn hoffi ei
orchymynion ef yn ddirfawr.
2 Ei had fydd cadarn ar y ddae-
ar: cenhedlaeth y rhai uniawn a
fendithir.
3 Golud a chyfoeth *fydd* yn ei dŷ
ef: a'i gyfiawnder sydd yn parhâu
byth.
4 [b] Cyfyd goleuni i'r rhai uniawn — [b] Job 11. 17. Ps. 97. 11.
yn y tywyllwch: trugarog, a thost-
uriol, a chyfiawn, *yw efe.*
5 [c] Gwr da sydd gymmwynasgar, — [c] Ps. 37. 26. Luc 6. 35.
ac yn rhoddi benthyg: wrth farn
y llywodraetha efe ei achosion.
6 Yn ddïau nid ysgogir ef byth:

d Diar. 10. 7. — [d] y cyfiawn fydd byth mewn coff-
adwriaeth.
e Diar. 1. 33. — 7 [e] Nid ofna efe rhag chwedl
drwg: ei galon sydd ddisigl, yn
ymddiried yn yr ARGLWYDD.
8 Attegwyd ei galon: nid ofna
efe, hyd oni welo *ei ewyllys* ar ei
elynion.
f 2 Cor. 9. 9. — 9 [f] Gwasgarodd, rhoddodd i'r tlod-
ion; *a*'i gyfiawnder sydd yn parhâu
g Ps. 75. 10. — byth; [g] ei gorn a ddyrchefir mewn
gogoniant.
h Edrych Luc 13. 28. — 10 [h] Yr annuwiol a wêl *hyn*, ac a
i Ps. 37. 12. — ddigia; [i] efe a ysgyrnyga ei ddan-
k Ps. 58. 7, 8. — nedd, ac [k] a dawdd ymaith: [l] derfydd
l Diar. 10. 28. — am ddymuniad y rhai annuwiol.

PSALM CXIII.

1 *Cynghor i foliannu Duw, o herwydd ei ardderchowgrwydd,* 6 *a'i drugaredd.*

2 Heb. *Haleluiah.* — [2] MOLWCH yr ARGLWYDD.
Gweision yr ARGLWYDD, mol-
wch, *ïe,* molwch enw yr ARGLWYDD.
a Dan. 2. 20. — 2 [a] Bendigedig fyddo enw yr AR-
GLWYDD o hyn allan ac yn dragy-
wydd.
b Es. 59. 19. Mal. 1. 11. — 3 [b] O godiad haul hyd ei fachludiad,
moliannus *yw* enw yr ARGLWYDD.
4 Uchel *yw* yr ARGLWYDD gor-
c Ps. 8. 1. — uwch yr holl genhedloedd; [c] *a*'i
ogoniant *sydd* goruwch y nefoedd.
d Ps. 89. 6. — 5 [d] Pwy *sydd* fel yr ARGLWYDD
3 Heb. *ymddyrchafu i breswylio?* — ein DUW ni, yr hwn sydd yn [3] pres-
wylio yn uchel,
e Ps. 138. 6. Es. 57. 15. — 6 [e] Yr hwn a ymddarostwng i
edrych *y pethau* yn y nefoedd, ac
yn y ddaear?
f 1 Sam. 2. 8. Ps. 107. 41. — 7 [f] Efe sydd yn codi y tlawd o'r
llwch, *ac* yn dyrchafu yr anghenus
o'r dommen,
g Job 36. 7. — 8 I'w [g] osod gyd â phendefigion,
ïe, gyd â phendefigion ei bobl.
h 1 Sam. 2. 5. Ps. 68. 6. — 9 [h] Yr hwn a wna i'r ammhlant-
4 Heb. *drigo mewn tŷ.* — adwy [4] gadw tŷ, *a bod* yn llawen fam
plant. Canmolwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXIV.

Dafydd, trwy esampl y creaduriaid mudion, yn annog i ofni Duw yn ei eglwys.

a Exod. 13. 3. — PAN [a] aeth Israel o'r Aipht, tŷ
b Ps. 81. 5. — Jacob [b] oddi wrth bobl anghyf-
iaith;
c Exod. 6. 7. a 19. 6. Deut. 27. 9. — 2 [c] Judah oedd ei sancteiddrwydd,
ac Israel ei arglwyddiaeth.
d Exod. 14. 21. Ps. 77. 16. — 3 [d] Y môr a welodd *hyn*, ac a gil-
e Jos. 3. 13, 16. — iodd; [e] yr Iorddonen a drodd yn ol.
f Ps. 29. 6. a 68. 16. — 4 [f] Y mynyddoedd a neidiasant
fel hyrddod, *a*'r bryniau fel ŵyn
defaid.
g Hab. 3. 8. — 5 [g] Beth *ddarfu* i ti, O fôr, pan
giliaist? tithau, Iorddonen, *paham*
y troaist yn ol?
6 *Paham,* fynyddoedd, y neidiech
fel hyrddod? *a*'r bryniau fel ŵyn
defaid?
7 Ofna, di ddaear, rhag yr AR-
GLWYDD, rhag DUW Jacob:
8 [h] Yr hwn sydd yn troi y graig — h Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 107. 35.
yn llyn dwfr, *a*'r gallestr yn ffyn-
non dyfroedd.

PSALM CXV.

1 *O herwydd bod Duw yn wir-ogoneddus,* 4 *ac eilunod yn wagedd,* 9 *y mae y Psalmydd yn cynghori rhoi hyder ar Dduw.* 12 *Y dylid bendithio Duw am ei fendithion.*

[a] NID i ni, O ARGLWYDD, nid i — a Edrych Es. 48. 11. Ezec. 36. 32.
ni, ond i'th enw dy hun dod
ogoniant, er mwyn dy drugaredd,
ac er mwyn dy wirionedd.
2 [b] Paham y dywedai y cenhedl- — b Ps. 42. 3. 10. a 79. 10. Joel 2. 17.
oedd, Pa le yn awr *y mae* eu DUW
hwynt?
3 Ond ein DUW ni *sydd* yn y
nefoedd: [c] efe a wnaeth yr hyn a — c Ps. 135. 6.
fynnodd oll.
4 [d] Eu delwau hwy *ydynt o* aur — d Deut. 4. 28. Ps. 135. 15. Jer. 10. 3, &c.
ac arian, gwaith dwylaw dynion.
5 Genau *sydd* iddynt, ond ni lef-
arant; llygaid *sydd* ganddynt, ond
ni welant:
6 *Y mae* clustiau iddynt, ond ni
chlywant; ffroenau *sydd* ganddynt,
ond ni aroglant:
7 Dwylaw *sydd* iddynt, ond ni
theimlant; traed *sydd* iddynt, ond
ni cherddant; ni leisiant chwaith
â'u gwddf.
8 Y rhai a'u gwnant ydynt fel
hwythau, *a* phob un a ymddiriedo
ynddynt.
9 [e] O Israel, ymddiried di yn yr — e Edrych Ps. 118. 1, 2, 3, 4. a 135. 12, 20.
ARGLWYDD: [f] efe *yw* eu porth a'u
tarian.
10 Tŷ Aaron, ymddiriedwch yn yr — f Ps. 33. 20. Diar. 30. 5.
ARGLWYDD: efe *yw* eu porth a'u
tarian.
11 Y rhai a ofnwch yr AR-
GLWYDD, ymddiriedwch yn yr AR-
GLWYDD: efe *yw* eu porth a'u
tarian.
12 Yr ARGLWYDD a'n cofiodd
ni: efe a'*n* bendithia: bendithia
efe dŷ Israel; bendithia efe dŷ
Aaron.
13 [g] Bendithia efe y rhai a ofn- — g Ps. 128. 1, 4.
ant yr ARGLWYDD, fychain [2] a mawr- — 2 Heb. *gyd â.*
ion.
14 Yr ARGLWYDD a'ch chwanega
chwi fwyfwy, chwychwi a'ch plant
hefyd.
15 Bendigedig *ydych* chwi gan
yr ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth
nef a daear.
16 Y nefoedd, *ïe,* y nefoedd *ydynt*

eiddo yr ARGLWYDD: a'r ddaear a
roddes efe i feibion dynion.
[h] Ps. 6. 5. a 88. 10, 11, 12. Es. 38. 18. — 17 [h] Y meirw ni foliannant yr AR-
GLWYDD, na'r neb sydd yn disgyn
i ddistawrwydd.
[i] Dan. 2. 20. — 18 [i] Ond nyni a fendithiwn yr AR-
GLWYDD o hyn allan ac yn dragy-
wydd. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVI.

1 Dafydd yn dangos ei gariad a'i ddyled tu ag at Dduw am ei wared ef: 12 ac yn ymegnïo i fod yn ddïolchgar.

DA gennyf wrandaw o'r AR-
GLWYDD ar fy llef, *a'm*
gweddïau.
2 Am ostwng o hono ei glust at-
taf, am hynny llefaf dros fy nydd-
iau arno *ef.*
[a] Ps. 18. 5, 6. — 3 [a] Gofidion angau a'm cylchynas-
[2] Heb. *cawsant.* — ant, a gofidiau uffern a'm [2] dalias-
ant: ing a blinder a gefais.
4 Yna y gelwais ar enw yr AR-
GLWYDD; Attolwg, ARGLWYDD,
gwared fy enaid.
5 Graslawn *yw* yr ARGLWYDD,
a chyfiawn; a thosturiol *yw* ein
DUW ni.
6 Yr ARGLWYDD sydd yn cadw y
rhai annichellgar: tlodais, ac efe
a'm hachubodd.
7 Dychwel, O fy enaid, i'th or-
[b] Ps. 13. 6. — phwysfa; canys [b] yr ARGLWYDD fu
dda wrthyt.
[c] Ps. 56. 13. — 8 [c] O herwydd i ti waredu fy en-
aid oddi wrth angau, fy llygaid
oddi wrth ddagrau, *a'm* traed rhag
llithro.
9 Rhodiaf o flaen yr ARGLWYDD
[d] Ps. 27. 13. — [d] yn nhir y rhai byw.
[e] 2 Cor. 4. 13. — 10 [e] Credais, am hynny y lleferais:
cystuddiwyd fi yn ddirfawr.
[f] Ps. 31. 22. — 11 [f] Mi a ddywedais yn fy ffrwst,
[g] Rhuf. 3. 4. — [g] Pob dyn *sydd* gelwyddog.
12 Beth a dalaf i'r ARGLWYDD,
am ei holl ddoniau i mi?
13 Phïol iachawdwriaeth a gym-
meraf, ac ar enw yr ARGLWYDD y
galwaf.
[h] Ps. 22. 25. ad. 18. — 14 [h] Fy addunedau a dalaf i'r AR-
GLWYDD, yn awr y'ngŵydd ei holl
bobl ef.
[i] Ps. 72. 14. — 15 [i] Gwerthfawr y'ngolwg yr AR-
GLWYDD *yw* marwolaeth ei saint
ef.
[k] Ps. 143. 12. — 16 O ARGLWYDD, yn ddïau [k] dy was
di *ydwyf* fi; dy was di *ydwyf* fi,
[l] Ps. 86. 16. — [l] mab dy wasanaeth-wraig: dattod-
aist fy rhwymau.
[m] Lef. 7. 12. — 17 Aberthaf i ti [m] aberth moliant;
a galwaf ar enw yr ARGLWYDD.
[n] ad. 14. — 18 [n] Talaf fy addunedau i'r AR-
GLWYDD, yn awr y'ngŵydd ei holl
bobl,
19 Y'nghynteddoedd tŷ yr AR-
GLWYDD, yn dy ganol di, O Jerusa-
lem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVII.

Cynghor i foliannu Duw am ei drugaredd a'i wirionedd.

[a] MOLWCH yr ARGLWYDD, yr — [a] Rhuf. 15. 11.
holl genhedloedd: clodfor-
wch ef, yr holl bobloedd.
2 O herwydd ei drugaredd ef tu
ag attom ni sydd fawr: a gwirion-
edd yr ARGLWYDD *a bery* yn dragy-
wydd. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXVIII.

1 Cynghor i foliannu Duw am ei drugaredd. 5 Y Psalmydd, wrth a brofasai efe ei hun, yn dangos mor dda ydyw hyderu ar Dduw. 19 Mynegi dyfodiad Crist yn ei deyrnas, dan rith a chysgod y Psalmydd.

[a] CLODFORWCH yr ARGLWYDD; — [a] 1 Chron. 16. 8.
canys da *yw:* o herwydd ei — Ps. 106. 1.
drugaredd *a bery* yn dragywydd. — a 107. 1. a 136. 1.
2 [b] Dyweded Israel yr awr hon, — [b] Edrych Ps. 115. 9, &c.
fod ei drugaredd ef *yn parhâu* yn
dragywydd.
3 Dyweded tŷ Aaron yn awr, fod
ei drugaredd ef *yn parhâu* yn
dragywydd.
4 Yn awr dyweded y rhai a ofn-
ant yr ARGLWYDD, fod ei drugar-
edd ef *yn parhâu* yn dragywydd.
5 [c] [2] Mewn ing y gelwais ar yr — [c] Ps. 120. 1.
ARGLWYDD; yr ARGLWYDD a'm — [2] Heb. *Allan o ing.*
clybu, *ac* [d] *a'm gosododd* mewn — [d] Ps. 18. 19.
ehangder.
6 [e] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â mi, — [e] Ps. 27. 1. a 56. 4, 11.
nid ofnaf: beth a wna dyn i mi?
7 [f] Yr ARGLWYDD *sydd* gyd â mi — [f] Es. 51. 12. Heb. 13. 6.
ym mhlith fy nghynnorthwywyr:
am hynny y caf weled *fy ewyllys* ar
fy nghaseion.
8 [g] Gwell *yw* gobeithio yn yr AR- — [g] Ps. 54. 4. a 40. 4.
GLWYDD, nag ymddiried mewn dyn. — a 62. 8, 9. Jer. 17. 5, 7.
9 [h] Gwell *yw* gobeithio yn yr AR- — [h] Ps. 146. 3.
GLWYDD, nag ymddiried mewn ty-
wysogion.
10 Yr holl genhedloedd a'm ham-
gylchynasant: ond yn enw yr AR-
GLWYDD mi a'u torraf hwynt ym-
aith.
11 Amgylchynasant fi; ïe, am-
gylchynasant fi: ond yn enw yr
ARGLWYDD mi a'u torraf hwynt
ymaith.
12 Amgylchynasant fi [i] fel gwenyn; — [i] Deut. 1. 44.
diffoddasant [k] fel tân drain: o her- — [k] Preg. 7. 6.
wydd yn enw yr ARGLWYDD mi a'u
torraf hwynt ymaith.
13 Gan wthio y gwthiaist fi, fel y

syrthiwn: ond yr ARGLWYDD a'm
cynnorthwyodd.
[l] Exod. 15. 2. Es. 12. 2.
14 [l] Yr ARGLWYDD *yw* fy nerth
a'*m* cân; ac sydd iachawdwriaeth
i mi.
15 Llef gorfoledd a iachawdwr-
iaeth *sydd* ym mhebyll y cyfiawn:
deheulaw yr ARGLWYDD sydd yn
gwneuthur grymmusder.
16 Deheulaw yr ARGLWYDD a
ddyrchafwyd: deheulaw yr AR-
GLWYDD sydd yn gwneuthur grym-
musder.
[m] Ps. 6. 5. Hab. 1. 12.
17 [m] Ni byddaf farw, ond byw;
a mynegaf weithredoedd yr AR-
GLWYDD.
18 Gan gospi y'm cospodd yr AR-
GLWYDD: ond ni'm rhoddodd i
farwolaeth.
[n] Es. 26. 2.
19 [n] Agorwch i mi byrth cyfiawn-
der: âf i mewn iddynt, *a* chlodfor-
af yr ARGLWYDD.
[o] Es. 35. 8. Dat. 21. 27. a 22. 14, 15.
20 Dyma borth yr ARGLWYDD; [o] y
rhai cyfiawn a ânt i mewn iddo.
21 Clodforaf di; o herwydd i ti
fy ngwrandaw, a'th fod yn iach-
awdwriaeth i mi.
[p] Matt. 21. 42. Marc 12. 10. Luc 20. 17. Act. 4. 11. Eph. 2. 20. 1 Petr 2. 4, 7.
22 [p] Y maen a wrthododd yr adeil-
adwyr, a aeth yn ben i'r gongl.
23 O'r ARGLWYDD y daeth hyn;
hyn *oedd* ryfedd yn ein golwg ni.
24 Dyma y dydd a wnaeth yr
ARGLWYDD; gorfoleddwn a llawen-
ychwn ynddo.
25 Attolwg, ARGLWYDD, achub yn
awr: attolwg, ARGLWYDD, pâr yn
awr lwyddiant.
[q] Matt. 21. 9. a 23. 39. Marc 11. 9. Luc 19. 38. Edrych Zech. 4. 7.
26 [q] Bendigedig *yw* a ddêl yn enw
yr ARGLWYDD: bendithiasom chwi
o dŷ yr ARGLWYDD.
27 DUW *yw* yr ARGLWYDD, yr
hwn a lewyrchodd i ni: rhwymwch
yr aberth â rhaffau, hyd wrth gyrn
yr allor.
28 Fy NUW *ydwyt* ti, a mi a'th
glodforaf: dyrchafaf di, fy NUW.
29 Clodforwch yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* o herwydd yn dragy-
wydd *y pery* ei drugaredd ef.

PSALM CXIX.

Y Psalm hon sydd yn cynnwys amryw weddïau, a moliannau, ac addewidion ufudd-dod.

ALEPH.

[a] Ps. 128. 1.
GWYN fyd y rhai perffaith *eu*
ffordd, [a] y rhai a rodiant yng
nghyfraith yr ARGLWYDD.
2 Gwŷn fyd y rhai a gadwant ei
dystiolaethau ef; *ac* a'i ceisiant ef
â'u holl galon.
[b] 1 Ioan 3. 9. a 5. 18.
3 [b] Y rhai hefyd ni wnant anwir-
edd, hwy a rodiant yn ei ffyrdd ef.
4 Ti a orchymynaist gadw dy or-
chymynion yn ddyfal.
5 O am gyfeirio fy ffyrdd i gadw
dy ddeddfau!
6 Yna ni'm gwaradwyddid, pan
edrychwn ar dy holl orchymynion.
7 [c] Clodforaf di âg uniondeb cal- [c] ad. 171.
on, pan ddysgwyf farnedigaethau
dy gyfiawnder.
8 Cadwaf dy ddeddfau; O na âd
fi yn hollol.

BETH.

9 Pa fodd y glanhâ llangc ei
lwybr? wrth ymgadw yn ol dy
air di.
10 A'm holl galon y'th geisiais:
na âd i mi gyfeiliorni oddi wrth dy
orchymynion.
11 [d] Cuddiais dy ymadroddion yn [d] Ps. 37. 31. Luc 2. 19, 51.
fy nghalon, fel na phechwn i'th
erbyn.
12 Ti, ARGLWYDD, *wyt* fendiged-
ig: [e] dysg i mi dy ddeddfau. [e] ad. 26. 33, 64, 68, 108, 124, 135.
13 A'm gwefusau y treuthais holl
farnedigaethau dy enau.
14 Bu mor llawen gennyf ffordd
dy dystiolaethau, a'r holl olud.
15 Yn dy orchymynion y myfyriaf,
ac ar dy lwybrau yr edrychaf.
16 Yn dy ddeddfau yr ymddigrif-
af: nid anghofiaf dy air.

GIMEL.

17 Bydd dda wrth dy was, *fel* y
byddwyf byw, ac y cadwyf dy air.
18 Datguddia fy llygaid, fel y
gwelwyf bethau rhyfedd allan o'th
gyfraith di.
19 [f] Dïeithr *ydwyf* fi ar y ddaear: [f] Gen. 47. 9. 1 Chr. 29. 15. Ps. 39. 12. 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13.
na chudd di rhagof dy orchymynion.
20 [g] Drylliwyd fy enaid gan awydd [g] Ps. 42. 1, 2. a 63. 1. a 84. 2.
i'th farnedigaethau bob amser.
21 Ceryddaist y beilchion [2] mell- [2] Neu, *a melldigedig yw y rhai,* &c.
digedig, y rhai a gyfeiliornant oddi
wrth dy orchymynion.
22 Tro oddi wrthyf gywilydd a
dirmyg: oblegid dy dystiolaethau
di a gedwais.
23 Tywysogion hefyd a eistedd-
asant, *ac* a ddywedasant i'm her-
byn: dy was dithau a fyfyriai yn
dy ddeddfau.
24 [h] A'th dystiolaethau *oeddynt* fy [h] ad. 77, 92.
hyfrydwch *a'*m cynghorwyr.

DALETH.

25 [i] Glynodd fy enaid wrth y llwch: [i] Ps. 44. 25.
[k] bywhâ fi yn ol dy air. [k] ad. 40. Ps. 143. 11.
26 Fy ffyrdd a fynegais, a gwran-
dewaist fi: [l] dysg i mi dy ddeddfau. [l] ad. 12. Ps. 25. 4. a 27. 11. a 86. 11.
27 Gwna i mi ddeall ffordd dy or-
chymynion; a mi a fyfyriaf yn dy
ryfeddodau.

[m] Ps. 107. 26. 28 [m] Diferodd fy enaid gan ofid:
nertha fi yn ol dy air.
29 Cymmer oddi wrthyf ffordd y
celwydd; ac yn raslawn dod i mi
dy gyfraith.
30 Dewisais ffordd gwirionedd:
gosodais dy farnedigaethau *o'm
blaen.*
31 Glynais wrth dy dystiolaethau:
O ARGLWYDD, na'm gwaradwydda.
32 Ffordd dy orchymynion a redaf,
[n] Es. 60. 5. pan [n] ehangech fy nghalon.

HE.

[o] ad. 12. 33 [o] Dysg i mi, O ARGLWYDD,
ffordd dy ddeddfau, a chadwaf hi
hyd y diwedd.
34 Gwna i mi ddeall, a chadwaf
dy gyfraith; ïe, cadwaf hi *â'm* holl
galon.
35 Gwna i mi gerdded yn llwybr
dy orchymynion: canys ynddo y
mae fy ewyllys.
36 Gostwng fy nghalon at dy dyst-
iolaethau, ac nid at gybydd-dra.
[p] Es. 33. 15. 37 [p] Tro heibio fy llygaid, rhag
[q] Diar. 23. 5. [q] edrych ar wagedd; *a* bywhâ fi yn
dy ffyrdd.
38 Sicrhâ dy air i'th was, yr hwn
sydd yn ymroddi i'th ofn di.
39 Tro heibio fy ngwaradwydd yr
wyf yn ei ofni: canys dy farnedig-
aethau *sydd* dda.
40 Wele, awyddus ydwyf i'th or-
[r] ad. 25, 83, 107, 149, 156, 159. chymynion: [r] gwna i mi fyw yn dy
gyfiawnder.

FAU.

41 Deued i mi dy drugaredd, AR-
GLWYDD, *a'*th iachawdwriaeth yn
ol dy air.
[3] Neu, *yr attebaf beth i'r hwn a'm ceryddo.* 42 Yna [3] yr attebaf i'm cablydd:
o herwydd yn dy air y gobeithiais.
43 Na ddwg dithau air y gwirionedd
o'm genau yn llwyr: o herwydd yn
dy farnedigaethau di y gobeithiais.
44 A'th gyfraith a gadwaf yn was-
tadol, byth ac yn dragywydd.
45 Rhodiaf hefyd mewn ehang-
der: o herwydd dy orchymynion
di a geisiaf.
[s] Ps. 138. 1. Matt. 10. 18, 19. 46 [s] Ac am dy dystiolaethau di y
llefaraf o flaen brenhinoedd, ac ni
bydd cywilydd gennyf.
47 Ac ymddigrifaf yn dy orchy-
mynion, y rhai a hoffais.
48 A'm dwylaw a ddyrchafaf at
dy orchymynion, y rhai a gerais; a
mi a fyfyriaf yn dy ddeddfau.

ZAIN.

49 Cofia y gair wrth dy was, yn yr
hwn y peraist i mi obeithio.
50 Dyma fy nghysur yn fy nghys-
tudd: canys dy air di a'm bywha-
odd i.
51 Y beilchion a'm gwatwarasant
yn ddirfawr: *er hynny* ni throais
oddi wrth dy gyfraith di.
52 Cofiais, O ARGLWYDD, dy farn-
edigaethau erioed; ac ymgysurais.
53 Dychryn a ddaeth arnaf, obleg-
id yr annuwiolion, y rhai sydd yn
gadu dy gyfraith di.
54 Dy ddeddfau oedd fy nghân yn
nhŷ fy mhererindod.
55 [t] Cofiais dy enw, ARGLWYDD, y [t] Ps. 63. 6.
nos; a chedwais dy gyfraith.
56 Hyn oedd gennyf, am gadw o
honof dy orchymynion di.

CHETH.

57 [u] O ARGLWYDD, fy rhan *ydwyt;* [u] Ps. 16. 5. Jer. 10. 16. Galar. 3. 24.
dywedais y cadwn dy eiriau.
58 Ymbiliais â'th wyneb *â'm* holl
galon: trugarhâ wrthyf yn ol dy air.
59 Meddyliais am fy ffyrdd, a
throais fy nhraed at dy dystiolaeth-
au di.
60 Brysiais, ac nid oedais gadw
dy orchymynion.
61 [4] Minteioedd yr annuwiolion a'm [4] Neu, *Byddinoedd.*
hyspeiliasant: *ond* nid anghofiais
dy gyfraith di.
62 Hanner nos y cyfodaf i'th fol-
iannu, am farnedigaethau dy gyf-
iawnder.
63 Cyfaill *ydwyf* fi i'r rhai oll
a'th ofnant, ac i'r rhai a gadwant
dy orchymynion.
64 Llawn yw y ddaear o'th dru-
garedd, O ARGLWYDD: [x] dysg i mi [x] ad. 12, 26.
dy ddeddfau.

TETH.

65 Gwnaethost yn dda â'th was,
O ARGLWYDD, yn ol dy air.
66 Dysg i mi iawn ddeall a gwyb-
odaeth: o herwydd dy orchymyn-
ion di a gredais.
67 [y] Cyn fy nghystuddio yr oedd- [y] ad. 71. Jer. 31. 18, 19.
wn yn cyfeiliorni: ond yn awr
cedwais dy air di.
68 Da *ydwyt*, a daionus: [z] dysg [z] ad. 12, 26.
i mi dy ddeddfau.
69 Y beilchion a glytiasant gel-
wydd i'm herbyn; minnau a gadwaf
dy orchymynion *â'm* holl galon.
70 [a] Cyn frased a'r bloneg yw eu [a] Ps. 17. 10. Es. 6. 10.
calon: minnau a ymddigrifais yn
dy gyfraith di.
71 [b] Da *yw* i mi fy nghystuddio; [b] ad. 67. Heb. 12. 10, 11.
fel y dysgwn dy ddeddfau.
72 [c] Gwell i mi gyfraith dy enau, [c] ad. 127. Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.
na miloedd o aur ac arian.

IOD.

73 [d] Dy ddwylaw a'm gwnaethant, [d] Job 10. 8. Ps. 100. 3. a 138. 8.

ac a'm lluniasant: pâr i mi ddeall,
fel y dysgwyf dy orchymynion.
74 [e] Y rhai a'th ofnant a'm gwel-
ant, ac a lawenychant; oblegid go-
beithio o honof yn dy air di.
75 Gwn, ARGLWYDD, mai [5] cyfiawn
yw dy farnedigaethau; ac [f] *mai*
mewn ffyddlondeb y'm cystuddiaist.
76 Bydded, attolwg, dy drugaredd
i'm cysuro, yn ol dy air i'th wasan-
aethwr.
77 Deued i mi dy drugareddau,
fel y byddwyf byw; o herwydd [g] dy
gyfraith *yw* fy nigrifwch.
78 Cywilyddier y beilchion, canys
gwnant gam â mi yn ddïachos:
ond myfi a fyfyriaf yn dy orchy-
mynion di.
79 Tröer attaf fi y rhai a'th ofnant
di, a'r rhai a adwaenant dy dystiol-
aethau.
80 Bydded fy nghalon yn ber-
ffaith yn dy ddeddfau; fel na'm
cywilyddier.

CAPH.

81 [h] Diffygiodd fy enaid am dy
iachawdwriaeth: wrth dy air yr
ydwyf yn disgwyl.
82 [i] Y mae fy llygaid yn pallu am
dy air, gan ddywedyd, Pa bryd y'm
diddeni?
83 Canys [k] ydwyf fel costrel mewn
mwg; *ond* nid anghofiais dy
ddeddfau.
84 [l] Pa nifer *yw* dyddiau dy was?
pa bryd y gwnei farn ar y rhai a'm
herlidiant?
85 [m] Y beilchion a gloddiasant
byllau i mi, yr hyn nid *yw* wrth
dy gyfraith di.
86 Dy holl orchymynion *ydynt*
[6] wirionedd: ar gam y'm herlidias-
ant; cymmorth fi.
87 Braidd na'm difasant ar y
ddaear; minnau ni adewais dy
orchymynion.
88 [n] Bywhâ fi yn ol dy drugaredd;
felly y cadwaf dystiolaeth dy enau.

LAMED.

89 [o] Yn dragywydd, O ARGLWYDD,
y mae dy air wedi ei sicrhâu yn y
nefoedd.
90 Dy wirionedd *sydd* hyd gen-
hedlaeth a chenhedlaeth: seiliaist
y ddaear, a hi a saif.
91 Wrth dy farnedigaethau y saf-
ant heddyw: canys dy weision *yw*
pob peth.
92 Oni bai *fod* [p] dy ddeddf yn
hyfrydwch i mi, darfuasai yna am
danaf yn fy nghystudd.

93 Byth nid anghofiaf dy orchymyn-
ion: canys â hwynt y'm bywheaist.
94 Eiddot ti *ydwyf*, cadw fi: o
herwydd dy orchymynion a geisiais.
95 Y rhai annuwiol a ddisgwylias-
ant am danaf i'm difetha: *ond* dy
dystiolaethau di a ystyriaf fi.
96 [q] Yr ydwyf yn gweled diwedd
ar bob perffeithrwydd: *ond* dy
orchymyn di *sydd* dra ehang.

MEM.

97 Mor gu gennyf dy gyfraith di!
[r] hi *yw* fy myfyrdod [7] beunydd.
98 A'th orchymynion yr ydwyt yn
fy ngwneuthur yn ddoethach na'm
gelynion: canys byth *y* [8] *maent* gyd
â mi.
99 Deallais fwy na'm holl athraw-
on: o herwydd dy dystiolaethau
yw fy myfyrdod.
100 Deallais yn well na'r henur-
iaid, am fy mod yn cadw dy orchy-
mynion di.
101 Atteliais fy nhraed oddi wrth
bob llwybr drwg, fel y cadwn dy
air di.
102 Ni chiliais oddi wrth dy farned-
igaethau: o herwydd ti a'm dysgaist.
103 [s] Mor felus yw dy eiriau [9] i'm
genau! *melusach* na mêl i'm safn.
104 Trwy dy orchymynion di y
pwyllais: am hynny [t] y caseais bob
gau lwybr.

NUN.

105 [2] [u] Llusern *yw* dy air i'm traed,
a llewyrch i'm llwybr.
106 [x] Tyngais, a chyflawnaf, y cad-
wn farnedigaethau dy gyfiawnder.
107 Cystuddiwyd fi yn ddirfawr:
[y] bywhâ fi, O ARGLWYDD, yn ol dy air.
108 Attolwg, ARGLWYDD, bydd
foddlawn i ewyllysgar offrymmau
fy ngenau, a [z] dysg i mi dy farned-
igaethau.
109 [a] *Y mae* fy enaid yn fy llaw
yn wastadol: er hynny nid wyf yn
anghofio dy gyfraith.
110 [b] Y rhai annuwiol a osodasant
fagl i mi: ond ni chyfeiliornais
oddi wrth dy orchymynion.
111 [c] Cymmerais dy orchymynion
yn etifeddiaeth dros byth: o her-
wydd [d] llawenydd fy nghalon *ydynt*.
112 Gostyngais fy nghalon i wneuth-
ur dy ddeddfau byth, *hyd* y diwedd.

SAMECH.

113 Meddyliau *ofer* a gaseais; a'th
gyfraith di a hoffais.
114 [e] Fy lloches a'm tarian *ydwyt:*
yn dy air y gobeithiaf.
115 [f] Ciliwch oddi wrthyf, rai dryg-

e Ps. 34. 2.
5 Heb. *cyfiawnder.*
f Heb. 12. 10.
g ad. 24, 47, 174.
h Ps. 73. 26. a 84. 2.
i ad. 123. Ps. 69. 3.
k Job 30. 30.
l Ps. 39. 4.
m Ps. 35. 7.
6 Neu, *ffyddlondeb.*
n ad. 40.
o Ps. 89. 2. Matt. 24. 34, 35.
p ad. 24.
q Matt. 5. 18. a 24. 35.
r Ps. 1. 2.
7 *ar hyd y dydd.*
8 Heb. mae.
s Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.
9 Heb. *i daflod fy ngenau!*
t ad. 128.
2 Neu, *Canwyll.*
u Diar. 6. 23.
x Neh. 10. 29.
y ad. 88.
z ad. 12, 26.
a Job 13. 14.
b Ps. 140. 5. a 141. 9.
c Deut. 33. 4.
d ad. 77, 92, 174.
e Ps. 32. 7. a 91. 1.
f Ps. 6. 8. a 139. 19. Matt. 7. 23.

ionus: canys cadwaf orchymynion fy NUW.

116 Cynnal fi yn ol dy air, fel y byddwyf byw: ac na âd i mi gywilyddio am fy ngobaith.

117 Cynnal fi, a dïangol fyddaf: ac ar dy ddeddfau yr edrychaf yn wastadol.

118 Sethraist y rhai oll a gyfeiliornant oddi wrth dy ddeddfau: canys twyllodrus *yw* eu dichell hwynt.

119 [3]Bwriaist heibio holl annuwiolion y tir [g]*fel* sothach: am hynny yr hoffais dy dystiolaethau.

120 [h]Dychrynodd fy nghnawd rhag dy ofn, ac ofnais rhag dy farnedigaethau.

AIN.

121 Gwneuthum farn a chyfiawnder: na âd fi i'm gorthrymmwyr.

122 Mechnïa dros dy was er daioni: na âd i'r beilchion fy ngorthrymmu.

123 [i]Fy llygaid a ballasant am dy iachawdwriaeth, ac am ymadrodd dy gyfiawnder.

124 Gwna i'th was yn ol dy drugaredd, a [k]dysg i mi dy ddeddfau.

125 Dy was *ydwyf* fi; pâr i mi ddeall, fel y gwypwyf dy dystiolaethau.

126 Amser *yw* i'r ARGLWYDD weithio: diddymmasant dy gyfraith di.

127 [l]Am hynny yr hoffais dy orchymynion yn fwy nag aur; ïe, yn fwy nag aur coeth.

128 Am hynny uniawn y cyfrifais *dy* orchymynion *am* bob *peth; a* [m]chaseais bob gau lwybr.

PE.

129 Rhyfedd *yw* dy dystiolaethau: am hynny y ceidw fy enaid hwynt.

130 Agoriad dy eiriau a rydd oleuni: [n]pair ddeall i rai annichellgar.

131 Agorais fy ngenau, a dyheais: oblegid awyddus oeddwn i'th orchymynion di.

132 [o]Edrych arnaf, a thrugarhâ wrthyf, [p]yn ol dy arfer [4]i'r rhai a garant dy enw.

133 [q]Cyfarwydda fy nghamrau yn dy air: ac [r]na lywodraethed dim anwiredd arnaf.

134 Gwared fi oddi wrth orthrymder dynion: felly y cadwaf dy orchymynion.

135 [s]Llewyrcha dy wyneb ar dy was: a [t]dysg i mi dy ddeddfau.

136 [u]Afonydd o ddyfroedd a redant o'm llygaid, am na chadwasant dy gyfraith di.

[3] Heb. *Gwnaethost i holl, &c. ddarfod fel, &c.*
[g] Ezec. 22. 18.
[h] Hab. 3. 16.
[i] ad. 81, 82.
[k] ad. 12.
[l] ad. 72. Ps. 19. 10. Diar. 8. 11.
[m] ad. 104.
[n] Ps. 19. 7.
[o] Ps. 106. 4.
[p] 2 Thess. 1. 6, 7.
[4] Neu, *tuag at y rhai.*
[q] Ps. 17. 5.
[r] Ps. 19. 13. Rhuf. 6. 12.
[s] Ps. 4. 6.
[t] ad. 12, 26.
[u] Jer. 9. 1. a 14. 17. Edrych Ezec. 9. 4.

TSADI.

137 Cyfiawn *ydwyt* ti, O ARGLWYDD, ac uniawn *yw* dy farnedigaethau.

138 Dy dystiolaethau *y rhai* a orchymynaist, *ydynt* [5]gyfiawn, a ffyddlawn iawn.

139 [x]Fy zêl a'm [6]difaodd; o herwydd i'm gelynion anghofio dy eiriau di.

140 [y]Purwyd dy ymadrodd yn ddirfawr: am hynny y mae dy was yn ei hoffi.

141 Bychan *ydwyf* fi, a dirmygus: *ond* nid anghofiais dy orchymynion.

142 Dy gyfiawnder *sydd* gyfiawnder byth, a'th gyfraith *sydd* wirionedd.

143 Adfyd a chystudd a'm [7]goddiweddasant: *a'*th orchymynion *oedd* fy nigrifwch.

144 Cyfiawnder dy dystiolaethau *a bery* yn dragywydd: gwna i mi ddeall, a byw fyddaf.

COPH.

145 Llefais â'*m* holl galon; clyw fi, O ARGLWYDD: dy ddeddfau a gadwaf.

146 Llefais arnat; achub fi, [8]a chadwaf dy dystiolaethau.

147 [z]Achubais flaen y cyfddydd, a gwaeddais; wrth dy air y disgwyliais.

148 [a]Fy llygaid a achubasant flaen gwyliadwriaethau *y nos*, i fyfyrio yn dy air di.

149 Clyw fy llef yn ol dy drugaredd: ARGLWYDD, [b]bywhâ fi yn ol dy farnedigaethau.

150 Y rhai a ddilynant ysgelerder a nesasant *arnaf:* ymbellasant oddi wrth dy gyfraith di.

151 Tithau, ARGLWYDD, *wyt* agos; a'th holl orchymynion *sydd* wirionedd.

152 Er ys talm y gwyddwn am dy dystiolaethau, seilio o honot hwynt yn dragywydd.

RESH.

153 Gwel fy nghystudd, a gwared fi: canys nid anghofiais dy gyfraith.

154 [c]Dadleu fy nadl, a gwared fi: [d]bywhâ fi yn ol dy air.

155 [e]Pell *yw* iachawdwriaeth oddi wrth y rhai annuwiol: o herwydd ni cheisiant dy ddeddfau di.

156 Dy drugareddau, ARGLWYDD, *sydd* aml: [f]bywhâ fi yn ol dy farnedigaethau.

157 Llawer *sydd* yn fy erlid, ac

[5] Heb. *gyfiawnder a ffyddlondeb.*
[x] Ps. 69. 9. Ioan 2. 17.
[6] Heb. *torrodd ymaith.*
[y] Ps. 12. 6. a 18. 30. Diar. 30. 5.
[7] Heb. *cawsant.*
[8] Neu, *fel y cadwyf.*
[z] Ps. 5. 3. a 130. 6.
[a] Ps. 63. 1, 6.
[b] ad. 40, 154.
[c] Ps. 35. 1. Mic. 7. 9.
[d] ad. 40.
[e] Job 5. 4.
[f] ad. 149.

yn fy ngwrthwynebu; *er hynny* ni
throais oddi wrth dy dystiolaethau.
158 Gwelais y troseddwyr, a gres-
ynais; am na chadwent dy air di.
159 Gwel fy mod yn hoffi dy or-
g ad. 88. chymynion: ARGLWYDD, [g] bywhâ fi
yn ol dy drugarowgrwydd.
9 Heb. *Dechreuad dy air sydd wirionedd.* 160 [9] Gwirionedd *o'r* dechreuad *yw*
dy air; a phob un o'th gyfiawn farn-
edigaethau *a bery* yn dragywydd.

SCHIN.

161 Tywysogion a'm herlidiasant
heb achos: er hynny fy nghalon a
grynai rhag dy air di.
162 Llawen ydwyf fi oblegid dy
air, fel un yn cael ysglyfaeth lawer.
163 Celwydd a gaseais, ac a ffieidd-
iais: *a*'th gyfraith di a hoffais.
164 Seithwaith yn y dydd yr yd-
wyf yn dy glodfori; o herwydd dy
gyfiawn farnedigaethau.
h Diar. 3. 2. 165 [h] Heddwch mawr fydd i'r rhai
a garant dy gyfraith: ac nid *oes*
dramgwydd iddynt.
i Gen. 49. 18. ad. 174. 166 [i] Disgwyliais wrth dy iach-
awdwriaeth di, O ARGLWYDD; a
gwneuthum dy orchymynion.
167 Fy enaid a gadwodd dy
dystiolaethau; a hoff iawn gennyf
hwynt.
168 Cedwais dy orchymynion a'th
dystiolaethau: canys *y mae* fy holl
ffyrdd ger dy fron di.

TAU.

169 Nesâed fy ngwaedd o'th flaen,
ARGLWYDD: gwna i mi ddeall yn
ol dy air.
170 Deued fy ngweddi ger dy
fron: gwared fi yn ol dy air.
k ad. 7. 171 [k] Fy ngwefusau a draetha fol-
iant, pan ddysgech i mi dy ddeddf-
au.
172 Fy nhafod a ddatgan dy air:
o herwydd dy holl orchymynion
sydd gyfiawnder.
173 Bydded dy law i'm cynnorth-
l Jos. 24. 22. Diar. 1. 29. wyo: o herwydd [l] dy orchymynion
di a ddewisais.
m ad. 166. 174 [m] Hiraethais, O ARGLWYDD,
n ad. 16, 24, 47, 77, 111. am dy iachawdwriaeth; [n] a'th gyf-
raith *yw* fy hyfrydwch.
175 Bydded byw fy enaid, fel y'th
folianno di; a chynnorthwyed dy
farnedigaethau fi.
o Es. 53. 6. Luc 15. 4, &c. 176 [o] Cyfeiliornais fel dafad wedi
colli: cais dy was; oblegid nid ang-
hofiais dy orchymynion.

PSALM CXX.

1 *Dafydd yn gweddïo yn erbyn Dōeg;* 3 *yn ceryddu ei dafod ef:* 5 *yn cwyno fod yn rhaid iddo gytial a bucheddu gyd â'r anwir.*

Caniad y graddau.

AR yr ARGLWYDD y gwaeddais Cylch 1058.
[a] yn fy nghyfyngder, ac efe a Ps. 118. 5. Jonah 2. 2.
a'm gwrandawodd i.
2 ARGLWYDD, gwared fy enaid
oddi wrth wefusau celwyddog, *ac*
oddi wrth dafod twyllodrus.
3 [2] Beth a roddir i ti? neu pa beth 2 Neu, *Beth a rydd tafod twyllodrus i ti?* neu, *beth a ychwanega i ti?*
a wneir i ti, dydi dafod twyllodrus?
4 Llymion saethau cawr, ynghyd
â marwor meryw.
5 Gwae fi, fy mod yn preswylio
ym Mesech, yn cyfanneddu [b] ym b 1 Sam. 25. 1. Jer. 49. 29.
mhebyll Cedar.
6 Hir y trigodd fy enaid gyd â'r
hwn oedd yn casâu tangnefedd.
7 Heddychol *ydwyf* fi: ond pan
lefarwyf, *y maent yn barod* i ryfel.

PSALM CXXI.

Mawr ddïogelwch y duwiol, sydd yn hyderu ar nawdd ac amddiffyn Duw.

Caniad y graddau.

[2] DYRCHAFAF fy llygaid i'r 2 Neu, *A ddyrchafaf fi.* Edrych Jer. 3. 23.
mynyddoedd, o'r lle y daw fy
nghymmorth.
2 [a] Fy nghymmorth *a ddaw* oddi a Ps. 124. 8.
wrth yr ARGLWYDD, yr hwn a
wnaeth nefoedd a daear.
3 Ni âd efe i'th droed lithro: ac
[b] ni huna dy geidwad. b Ps. 127. 1. Es. 27. 3.
4 Wele, ni huna ac ni chwsg ceid-
wad Israel.
5 Yr ARGLWYDD *yw* dy geidwad:
yr ARGLWYDD *yw* [c] dy gysgod [d] ar c Es. 25. 4. d Ps. 16. 8. a 109. 31.
dy ddeheulaw.
6 [e] Ni'th dery yr haul y dydd, e Ps. 91. 5. Es. 49. 10. Dat. 7. 16.
na'r lleuad y nos.
7 Yr ARGLWYDD a'th geidw rhag
pob drwg: efe a geidw dy enaid.
8 Yr ARGLWYDD [f] a geidw dy f Deut. 28. 6.
fynediad a'th ddyfodiad, o'r pryd
hwn hyd yn dragywydd.

PSALM CXXII.

1 *Dafydd yn dangos ei lawenydd dros yr eglwys;* 6 *ac yn gweddïo am heddwch iddi.*

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

LLAWENYCHAIS pan ddywed-
ent wrthyf, Awn i dŷ yr AR-
GLWYDD.
2 Ein traed a safant o fewn dy
byrth di, O Jerusalem.
3 Jerusalem a adeiladwyd fel dinas
[a] wedi ei chyd-gyssylltu ynddi ei hun. a Edrych 2 Sam. 5. 9.
4 [b] Yno yr esgyn y llwythau, llwyth- b Exod. 23. 17. Deut. 16. 16.
au yr ARGLWYDD, [c] yn dystiolaeth i
Israel, i foliannu enw yr ARGLWYDD. c Exod. 16. 34.
5 Canys yno [2] y gosodwyd gorsedd- 2 Heb. *yr eistedd.*
feingciau barn, gorsedd-feingciau tŷ
Dafydd.
6 Dymunwch heddwch Jerusalem:
llwydded y rhai a'th hoffant.

7 Heddwch fyddo o fewn dy rag-
fur, *a* ffyniant yn dy balasau.
8 Er mwyn fy mrodyr a'm cyfeill-
ion y dywedaf yn awr, Heddwch
fyddo i ti.
9 Er mwyn tŷ yr ARGLWYDD ein
d Neh. 2. 10. DUW, [d] y ceisiaf i ti ddaioni.

PSALM CXXIII.

1 *Y duwiol yn dangos eu hyder ar Dduw; 3 ac yn gweddïo ar gael eu gwared oddi wrth ddirmyg.*

Caniad y graddau.

a Ps. 121. 1. ATTAT [a] ti y dyrchafaf fy llygaid,
b Ps. 115. 3. ti yr hwn [b] a breswyli yn y
nefoedd.
2 Wele, fel *y mae* llygaid gweision
ar law eu meistriaid, *neu* fel *y mae*
llygaid llaw-forwyn ar law ei meistr-
es; felly *y mae* ein llygaid ni ar
yr ARGLWYDD ein DUW, hyd oni
thrugarhao efe wrthym ni.
3 Trugarhâ wrthym, ARGLWYDD,
trugarhâ wrthym; canys llanwyd
ni â dirmyg yn ddirfawr.
4 Yn ddirfawr y llanwyd ein hen-
aid â gwatwargerdd y rhai goludog,
ac â dïystyrwch y beilchion.

PSALM CXXIV.

Yr eglwys yn bendithio Duw am ei ryfeddol ymwared.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

ONI *buasai* yr ARGLWYDD yr
a Ps. 129. 1. hwn a fu gyd â ni, [a] y gall Is-
rael ddywedyd yn awr;
2 Oni *buasai* yr ARGLWYDD yr
hwn a fu gyd â ni, pan gyfododd
dynion yn ein herbyn:
3 Yna y'n llyngcasent ni yn fyw,
pan ennynodd eu llid hwynt i'n
herbyn:
4 Yna y dyfroedd a lifasai drosom,
y ffrwd a aethai dros ein henaid:
5 Yna yr aethai dros ein henaid
2 *beilchion.* ddyfroedd [2] chwyddedig.
6 Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD,
yr hwn ni roddodd ni yn ysglyfaeth
i'w dannedd hwynt.
b Ps. 91. 3. Diar. 6. 5. 7 Ein henaid a ddïangodd [b] fel
aderyn o fagl yr adarwyr: y fagl a
c Ps. 121. 2. dorrwyd, a ninnau a ddïangasom.
8 [c] Ein porth ni *sydd* yn enw yr
ARGLWYDD, yr hwn a wnaeth nef-
oedd a daear.

PSALM CXXV.

1 *Dïogelwch y rhai sydd yn ymddiried yn Nuw. 4 Gweddi dros y duwiol, ac yn erbyn yr annuwiol.*

Caniad y graddau.

Y RHAI a ymddiriedant yn yr
ARGLWYDD, *fyddant* fel myn-
ydd Sïon, *yr hwn* ni syflir, *ond* a
bery yn dragywydd.
2 *Fel y mae* Jerusalem *a'r* myn-
yddoedd o'i hamgylch; felly *y
mae* yr ARGLWYDD o amgylch ei
bobl, o'r pryd hwn hyd yn dragy-
wydd.
3 Canys [a] ni orphwys gwïalen an- a Diar. 22. 8. Es. 14. 5.
nuwioldeb ar randir y rhai cyf-
iawn; rhag i'r rhai cyfiawn estyn
eu dwylaw at anwiredd.
4 O ARGLWYDD, gwna ddaioni i'r
rhai daionus, ac i'r rhai uniawn yn
eu calonnau.
5 Ond y rhai a ymdroant i'w [b] tro- b Diar. 2. 15.
feydd, yr ARGLWYDD a'u gyrr gyd
â gweithredwyr anwiredd: *a bydd*
[c] tangnefedd ar Israel. c Ps. 128. 6. Gal. 6. 16.

PSALM CXXVI.

1 *Yr eglwys, wrth ddangos coffa o'i rhyfeddol ymwared allan o gaethiwed, 4 yn gweddïo am lwyddiant, ac yn ei brophwydo.*

Caniad y graddau.

PAN [2] ddychwelodd yr AR- 2 Heb. *ddychwelodd ddychweliad.*
GLWYDD gaethiwed Sïon, [a] yr
oeddym fel rhai yn breuddwydio. a Act. 12. 9.
2 Yna [b] y llanwyd ein genau â b Job 8. 21.
chwerthin, a'n tafod â chanu: yna
y dywedasant ym mysg y cenhedl-
oedd, Yr ARGLWYDD a [3] wnaeth 3 Heb. *fawrhaodd wneuthur i'r*, &c.
bethau mawrion i'r rhai hyn.
3 Yr ARGLWYDD a wnaeth i ni
bethau mawrion; *am hynny* yr
ydym yn llawen.
4 Dychwel, ARGLWYDD, ein caeth-
iwed ni, fel yr afonydd yn y dehau.
5 [c] Y rhai sydd yn hau mewn c Edrych Jer. 31. 9, &c.
dagrau, a fedant mewn [4] gorfoledd. 4 Neu, *cân.*
6 Yr hwn sydd yn myned rhagddo,
ac yn wylo, gan ddwyn [5] had gwerth- 5 Neu, *had-lestr.*
fawr, gan ddyfod a ddaw mewn gor-
foledd, dan gludo ei ysgubau.

PSALM CXXVII.

1 *Rhinwedd bendithion Duw. 3 Dawn Duw yw plant rhinweddol.*

Caniad y graddau, [2] i Solomon.

OS yr ARGLWYDD nid adeilada 2 Neu, *o'r eiddo*, Ps. 72, titl.
y tŷ, ofer y llafuria ei adeilad-
wyr wrtho: os [a] yr ARGLWYDD ni a Ps. 121. 3, 4, 5.
cheidw y ddinas, ofer y gwylia y
ceidwad.
2 Ofer i chwi fore-godi, myned
yn hwyr i gysgu, bwytta bara gof-
idiau: felly y rhydd efe hûn i'w
anwylyd.
3 Wele, [b] plant *ydynt* etifedd- b Gen. 33. 5. a 48. 4. Jos. 24. 3, 4.
iaeth yr ARGLWYDD: [c] *ei* wobr *ef* c Deut. 28. 4.
yw ffrwyth y groth.
4 Fel *y mae* saethau yn llaw y cad-
arn; felly *y mae* plant ieuengctid.
5 Gwŷn *ei* fyd y gwr a lanwodd ei

gawell saethau â hwynt: [d] nis gwar-
adwyddir hwy, pan [3] ymddiddanant
â'r gelynion yn y porth.

PSALM CXXVIII.

Yr amryw fendithion sydd yn canlyn y rhai a ofnant Dduw.

Caniad y graddau.

[a] GWYN *ei* fyd pob un sydd yn
ofni yr ARGLWYDD; yr hwn
sydd yn rhodio yn ei ffyrdd ef.
2 [b] Canys mwynhêi lafur dy ddwy-
law: gwŷn dy fyd, a da *fydd* i ti.
3 Dy wraig *fydd* fel gwinwydden
ffrwythlawn ar hyd ystlysau dy dŷ:
dy blant fel planhigion olew-wydd
o amgylch dy ford.
4 Wele, fel hyn yn ddïau y ben-
dithir y gwr a ofno yr ARGLWYDD.
5 [c] Yr ARGLWYDD a'th fendithia all-
an o Sïon; a thi a gei weled daioni
Jerusalem holl ddyddiau dy einioes.
6 A thi a gei weled plant dy blant,
a [d] thangnefedd ar Israel.

PSALM CXXIX.

1 Y mae yn annog i foliannu Duw, am gadw Israel yn ei fawr gystuddiau. 5 Melldithio y rhai a gasânt eglwys Dduw.

Caniad y graddau.

LLAWER gwaith y'm cystudd-
iasant [a] o'm hieuengctid, [b] y
dichon Israel ddywedyd yn awr:
2 Llawer gwaith y'm cystuddiasant
o'm hieuengctid: etto ni'm gorfuant.
3 Yr arddwyr a arddasant ar fy
nghefn: estynasant eu cwysau yn
hirion.
4 Yr ARGLWYDD *sydd* gyfiawn: efe
a dorrodd raffau y rhai annuwiol.
5 Gwaradwydder hwy oll, a gyrrer
yn eu hol, y rhai a gasânt Sïon.
6 Byddant fel glaswellt pen tai, yr
hwn a wywa cyn y [2] tynner ef ymaith:
7 A'r hwn ni leinw y pladurwr ei
law; na'r hwn fyddo yn rhwymo
yr ysgubau, ei fynwes.
8 Ac ni ddywed y rhai a ânt heib-
io, [c] Bendith yr ARGLWYDD arnoch:
bendithiwn chwi yn enw yr AR-
GLWYDD.

PSALM CXXX.

1 Y Psalmydd yn dangos ei obaith mewn gweddi: 5 a'i ddïoddefgarwch mewn gobaith. 7 Y mae yn annog Israel i obeithio yn Nuw.

Caniad y graddau.

O'R [a] dyfnder y llefais arnat, O
ARGLWYDD.
2 ARGLWYDD, clyw fy llefain;
ystyried dy glustiau wrth lef fy
ngweddïau.
3 [b] Os creffi ar anwireddau, AR-
GLWYDD, O ARGLWYDD, pwy a saif?

d Edrych Job 5. 4. Diar. 27. 11.
3 Neu, *ddarostyngant y gelynion;* megis Ps. 18. 47. neu, *ddifethant.*
a Ps. 122. 1. a 115. 13. a 119. 1.
b Es. 3. 10.
c Ps. 134. 3.
d Ps. 125. 5.
a Edrych Ezec. 23. 3. Hos. 2. 15. a 11. 1.
b Ps. 124. 1.
2 *tyfo.*
c Ruth 2. 4.
a Galar. 3. 55. Jonah 2. 2.
b Ps. 143. 2.

4 Ond *y mae* gyd â thi faddeu-
ant, fel [c] y'th ofner.
5 [d] Disgwyliaf am yr ARGLWYDD,
disgwyl fy enaid, ac yn ei air ef y
gobeithiaf.
6 [e] Fy enaid *sydd yn disgwyl* am
yr ARGLWYDD yn fwy nag *y mae*
y gwylwyr am y bore; [2] *yn fwy
nag y mae* y gwylwyr am y bore.
7 Disgwylied Israel am yr AR-
GLWYDD; o herwydd [f] *y mae* tru-
garedd gyd â'r ARGLWYDD, ac aml
ymwared gyd âg ef.
8 Ac [g] efe a wared Israel oddi
wrth ei holl anwireddau.

PSALM CXXXI.

1 Dafydd yn dangos ei ostyngeiddrwydd; 3 ac yn annog Israel i obeithio yn Nuw.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

O ARGLWYDD, nid ymfalch-
ïodd fy nghalon, ac nid ym-
ddyrchafodd fy llygaid: [a] ni rodiais
chwaith mewn pethau rhy fawr, a
rhy [2] uchel i mi.
2 Eithr gosodais a gostegais fy
enaid, [b] fel un wedi ei ddiddyfnu
oddi wrth ei fam: fy enaid *sydd*
ynof fel un wedi ei ddiddyfnu.
3 Disgwylied Israel wrth yr AR-
GLWYDD, o'r [3] pryd hwn hyd yn
dragywydd.

PSALM CXXXII.

1 Dafydd yn ei weddi yn dangos i Dduw ei dduwiol ofal dros yr arch; 8 yn gweddïo wrth symmudo yr arch; 11 ac yn ail-adrodd addewidion Duw iddo.

Caniad y graddau.

O ARGLWYDD, cofia Dafydd,
a'i holl flinder:
2 Y modd y tyngodd efe wrth
yr ARGLWYDD, *ac* yr addunodd i
[a] rymmus *DDUW* Jacob;
3 Ni ddeuaf i fewn pabell fy nhŷ,
ni ddringaf ar erchwyn fy ngwely;
4 [b] Ni roddaf gwsg i'm llygaid, *na*
hûn i'm hamrantau,
5 Hyd oni chaffwyf le i'r AR-
GLWYDD, [2] preswylfod i rymmus
DDUW Jacob.
6 Wele, clywsom am dani yn
Ephratah: [c] cawsom hi ym meus-
ydd y coed.
7 Awn i'w bebyll ef; [d] ymgrym-
mwn o flaen ei faingc draed ef.
8 [e] Cyfod, ARGLWYDD, i'th or-
phwysfa; ti, ac arch dy gadernid.
9 [f] Gwisged dy offeiriaid gyfiawn-
der; a gorfoledded dy saint.
10 Er mwyn Dafydd dy was, na
thro ymaith wyneb dy Eneiniog.
11 [g] Tyngodd yr ARGLWYDD *mewn*

c 1 Bren. 8. 40. Ps. 2. 11. Jer. 33. 9.
d Ps. 27. 14. a 33. 20. a 40. 1. Es. 8. 17. a 30. 18.
e Ps. 63. 6. a 119. 147.
2 Neu, *y rhai sydd yn gwylied am y bore.*
f Ps. 86. 5, 15.
g Ps. 103. 3, 4.
a Rhuf. 12. 16.
2 Heb. *ryfedd.*
b Matt. 18. 3. 1 Cor. 14. 20.
3 Heb. *awr hon.*
Cylch 1004.
a Gen. 49. 24.
b Diar. 6. 4.
2 Heb. *preswylfeydd.*
c 1 Sam. 7. 1.
d Ps. 5. 7. a 99. 5.
e Num. 10. 35. 2 Chron. 6. 41, 42.
f Job 29. 14. Es. 61. 10.
g Ps. 89. 3, 4, 33, &c. a 110. 4.

gwirionedd i Dafydd; ni thry efe oddi wrth hynny; [h] O ffrwyth dy [3]gorph y gosodaf ar dy orsedd-faingc.

12 Os ceidw dy feibion fy nghyfammod a'm [4] tystiolaeth, y rhai a ddysgwyf iddynt; eu meibion hwythau yn dragywydd a eisteddant ar dy orsedd-faingc.

13 Canys dewisodd yr ARGLWYDD Sïon: *ac a'i* chwennychodd yn drigfa iddo ei hun.

14 [i] Dyma fy ngorphwysfa yn dragywydd: yma y trigaf; canys chwennychais hi.

15 [k] Gan fendithio y bendithiaf ei lluniaeth: diwallaf ei thlodion â bara.

16 [l] Ei hoffeiriaid hefyd a wisgaf âg iachawdwriaeth: a'i saint dan ganu a ganant.

17 [m] Yna y paraf i gorn Dafydd flaguro: darperais [5] lamp i'm Heneiniog.

18 Ei elynion ef a wisgaf â chywilydd: arno yntau y blodeua ei goron.

h 2 Sam. 7. 12. 1 Bren. 8. 25. 2 Chron. 6. 16. Luc 1. 69. Act. 2. 30.
3 Heb. *fru.*
4 *tystiolaethau.*
i Ps. 68. 16.
k Ps. 147. 14.
l 2 Chron. 6. 41. Ps. 149. 4.
m Ezec. 29. 21. Luc 1. 69.
5 Neu, *ganwyll:* Edrych 1 Bren. 11. 36. a 15. 4. 2 Chron. 21. 7.

PSALM CXXXIII.

Budd cymmundeb y saint.

Caniad y graddau, o'r eiddo Dafydd.

WELE, mor ddaionus ac mor hyfryd *yw* [a] trigo o frodyr ynghyd!

2 *Y mae* fel [b] yr ennaint gwerthfawr ar y pen, yn disgyn ar hyd y farf, *sef* barf Aaron; yr hwn *oedd* yn disgyn ar hyd ymyl ei wisgoedd ef:

3 Fel gwlith [c] Hermon, *ac fel y gwlith* yn disgyn ar fynyddoedd Sïon: canys [d] yno y gorchymynodd yr ARGLWYDD y fendith, *sef* bywyd yn dragywydd.

a Gen. 13. 8.
b Exod. 30. 25, 30.
c Deut. 4. 48.
d Lef. 25. 21. Deut. 28. 8. Ps. 42. 8.

PSALM CXXXIV.

Y mae yn annog i fendithio Duw.

Caniad y graddau.

WELE, [a] holl weision yr ARGLWYDD, bendithiwch yr ARGLWYDD, [b] y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD y nos.

2 Dyrchefwch eich dwylaw [2] *yn* y cyssegr; a bendithiwch yr ARGLWYDD.

3 [c] Yr ARGLWYDD yr hwn a wnaeth nefoedd a daear, a'th fendithio di allan o Sïon.

a Ps. 135. 1, 2.
b 1 Chron. 9. 33.
2 Neu, mewn *sancteiddrwydd.*
c Ps. 128. 5.

PSALM CXXXV.

1 *Y mae yn annog i glodfori Duw, am ei drugaredd,* 5 *am ei allu,* 8 *ac am ei farnedigaethau.* 15 *Ofered yw eilunod.* 19 *Y mae yn annog i fendithio Duw.*

MOLWCH yr ARGLWYDD. Molwch enw yr ARGLWYDD; [a] gweision yr ARGLWYDD, molwch *ef.*

2 Y rhai ydych yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD, y'nghynteddoedd tŷ ein DUW ni,

3 [b] Molwch yr ARGLWYDD; canys da *yw* yr ARGLWYDD: cenwch i'w enw; canys hyfryd *yw.*

4 Oblegid [c] yr ARGLWYDD a ddetholodd Jacob iddo ei hun, *ac* Israel yn brïodoriaeth iddo.

5 Canys mi a wn mai [d] mawr *yw* yr ARGLWYDD; a *bod* ein Harglwydd ni goruwch yr holl dduwiau.

6 [e] Yr ARGLWYDD a wnaeth yr hyn oll a fynnai yn y nefoedd, ac yn y ddaear, yn y môr, ac yn yr holl ddyfnderau.

7 [f] Y mae yn codi tarth o eithafoedd y ddaear; [g] mellt a wnaeth efe ynghyd â'r gwlaw; gan ddwyn y gwynt allan o'i drysorau.

8 [h] Yr hwn a darawodd gyntafanedig yr Aipht, [2] yn ddyn ac yn anifail.

9 [i] Danfonodd arwyddion a rhyfeddodau i'th ganol di, yr Aipht; ar Pharaoh, ac ar ei holl weision.

10 [k] Yr hwn a darawodd genhedloedd lawer, ac a laddodd frenhinoedd cryfion;

11 Sehon brenhin yr Amoriaid, ac Og brenhin Basan, a [l] holl frenhiniaethau Canaan:

12 [m] Ac a roddodd eu tir hwynt *yn* etifeddiaeth, yn etifeddiaeth i Israel ei bobl.

13 [n] Dy enw, O ARGLWYDD, *a bery* yn dragywydd; dy goffadwriaeth, O ARGLWYDD, [3] o genhedlaeth i genhedlaeth.

14 [o] Canys yr ARGLWYDD a farna ei bobl, a bydd edifar ganddo o ran ei weision.

15 [p] Delwau y cenhedloedd *ydynt* arian ac aur, gwaith dwylaw dyn.

16 Genau sydd iddynt, ond ni lefarant; llygaid sydd ganddynt, ond ni welant.

17 Y mae clustiau iddynt, ond ni chlywant; nid oes chwaith anadl yn eu genau.

18 Fel hwynt y mae y rhai a'u gwnant, a phob un a ymddiriedo ynddynt.

19 [q] Tŷ Israel, bendithiwch yr ARGLWYDD: bendithiwch yr ARGLWYDD, tŷ Aaron.

20 Tŷ Lefi, bendithiwch yr AR-

a Ps. 134. 1.
b Ps. 147. 1.
c Exod. 19. 5. Deut. 7. 6, 7. a 10. 15.
d Ps. 95. 3. a 97. 9.
e Ps. 115. 3.
f Jer. 10. 13. a 51. 16.
g Job 28. 25, 26. a 38. 24, &c. Zech. 10. 1.
h Exod. 12. 12, 29. Ps. 78. 51. a 136. 10.
2 Heb. *o ddyn hyd anifail.*
i Exod. 7, a 8, a 9, a 10, a 14.
k Num. 21. 24, 25, 26, 34, 35. Ps. 136. 17, &c.
l Jos. 12. 7.
m Ps. 78. 55. a 136. 21, 22.
n Exod. 3. 15. Ps. 102. 12.
3 Heb. *i genhedlaeth a chenhedlaeth.*
o Deut. 32. 36.
p Ps. 115. 4, 5, 6, 7, 8.
q Ps. 115. 9, &c.

GLWYDD: y rhai a ofnwch yr
ARGLWYDD, bendithiwch yr AR-
GLWYDD.
r Ps. 134. 3. 21 Bendithier yr ARGLWYDD [r] o
Sïon, yr hwn sydd yn trigo yn Je-
rusalem. Molwch yr ARGLWYDD.

PSALM CXXXVI.

Y mae yn annog i foliannu Duw am ei drugareddau neillduol.

a Ps. 106. 1. a 107. 1. a 118. 1. b 1 Chron. 16. 34, 41. [a]CLODFORWCH yr ARGLWYDD;
canys da *yw:* [b] o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
c Deut. 10. 17. 2 Clodforwch [c] DDUW y duwiau:
oblegid ei drugaredd *sydd* yn dra-
gywydd.
3 Clodforwch ARGLWYDD yr ar-
glwyddi: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd.
d Ps. 72. 18. 4 [d] Yr hwn yn unig sydd yn
gwneuthur rhyfeddodau: canys ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
e Gen. 1. 1. Diar. 3. 19. Jer. 51. 15. 5 [e] Yr hwn a wnaeth y nefoedd
mewn doethineb: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
f Gen. 1. 9. Ps. 24. 2. Jer. 10. 12. 6 [f] Yr hwn a estynodd y ddaear
oddi ar y dyfroedd: oblegid ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
g Gen. 1. 14. 7 [g] Yr hwn a wnaeth oleuadau
mawrion: canys ei drugaredd *sydd*
yn dragywydd:
h Gen. 1. 16. 2 Heb. *lywodraeth y dydd.* 8 [h] Yr haul, i [2] lywodraethu y
dydd: canys ei drugaredd *sydd* yn
dragywydd:
9 Y lleuad a'r sêr, i lywodraethu
y nos: canys ei drugaredd *sydd* yn
dragywydd.
i Exod. 12. 29. 10 [i] Yr hwn a darawodd yr Aipht
yn eu cyntaf-anedig: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd:
k Exod. 12. 51. a 13. 17. 11 [k] Ac a ddug Israel o'u mysg
hwynt: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd:
l Exod. 6. 6. 12 [l] A llaw gref, ac â braich es-
tynedig: o herwydd ei drugaredd
sydd yn dragywydd.
m Exod. 14. 21, 22. Ps. 78. 13. 13 [m] Yr hwn a rannodd y môr
coch yn ddwy ran: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
14 Ac a wnaeth i Israel fyned
trwy ei ganol: o herwydd ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd.
n Exod. 14. 27. 15 [n] Ac a ysgytiodd Pharaoh a'i
lu yn y môr coch: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
o Exod. 15. 22. 16 [o] Ac a dywysodd ei bobl trwy
yr anialwch: o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd.
p Ps. 135. 10, 11. 17 [p] Yr hwn a darawodd frenhin-
oedd mawrion: o herwydd ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd:
q Deut. 29. 7. 18 [q] Ac a laddodd frenhinoedd
ardderchog: o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd:
19 [r] Sehon brenhin yr Amoriaid: r Num. 21. 21.
o herwydd ei drugaredd *sydd* yn
dragywydd:
20 [s] Ac Og brenhin Basan: o her- s Num. 21. 33.
wydd ei drugaredd *sydd* yn dragy-
wydd:
21 [t] Ac a roddodd eu tir hwynt t Jos. 12. 1, &c. Ps. 135. 12.
yn etifeddiaeth: o herwydd ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd:
22 Yn etifeddiaeth i Israel ei
was: o herwydd ei drugaredd *sydd*
yn dragywydd.
23 Yr hwn yn ein hisel radd a'n
cofiodd ni: o herwydd ei drugar-
edd *sydd* yn dragywydd:
24 Ac a'n hachubodd ni oddi
wrth ein gelynion: o herwydd ei
drugaredd *sydd* yn dragywydd.
25 [u] Yr hwn sydd yn rhoddi ym- u Ps. 104. 27. a 145. 15. a 147. 9.
borth i bob cnawd: canys ei dru-
garedd *sydd* yn dragywydd.
26 Clodforwch DDUW y nefoedd:
canys ei drugaredd *sydd* yn dragy-
wydd.

PSALM CXXXVII.

1 *Dïanwadalwch yr Iuddewon mewn caethiwed.* 7 *Y prophwyd yn melldithio Edom a Babel.*

WRTH afonydd [2] Babilon, yno Cylch 570.
yr eisteddasom, ac wylasom, 2 Neu, *Babilon yr eisteddasom, ac a,* &c.
pan feddyliasom am Sïon.
2 Ar yr helyg o'u mewn y crog-
asom ein telynau.
3 Canys yno y gofynodd y rhai 3 Heb. *eiriau cân.*
a'n caethiwasent i ni [3] gân; a'r rhai 4 Neu, *gwnaethant yn garneddau,* neu, *yn bentyrrau.*
a'n [4] [a] hanrheithiasai, lawenydd, *gan* a Ps. 79. 1.
ddywedyd; Cenwch i ni *rai* o gan-
iadau Sïon.
4 Pa fodd y canwn gerdd yr AR-
GLWYDD mewn gwlad ddïeithr?
5 Os anghofiaf di, Jerusalem, ang-
hofied fy neheulaw *ganu.*
6 Glyned fy nhafod wrth daflod 5 Heb. *fy mhen-llawenydd.*
fy ngenau, oni chofiaf di; oni chod-
af Jerusalem goruwch [5] fy llawen- b Jer. 49. 7. Galar. 4. 22. Ezec. 25. 12. Obad. 10, &c.
ydd pennaf.
7 Cofia, ARGLWYDD, [b] blant Edom
yn nydd Jerusalem; y rhai a ddy-
wedent, Dinoethwch, dinoethwch c Es. 13. 1. a 47. 1. Jer. 25. 12. a 50. 2.
hi, hyd ei sylfaen.
8 O ferch Babilon, [c] a anrheithir: d Jer. 50. 15, 29. Dat. 18. 6.
gwŷn *ei* fyd [d] [6] a dalo i ti fel y 6 Heb. *a dalo i ti daledigaeth fel y telaist i ninnau.*
gwnaethost i ninnau.
9 Gwŷn *ei* fyd a gymmero ac [e] a e Es. 13. 16.
darawo dy rai bach wrth y [7] meini. 7 Heb. *graig.*

PSALM CXXXVIII.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am wirionedd ei air:* 4 *yn prophwydo y bydd i frenhinoedd y ddaear foliannu Duw:* 7 *yn dangos ei ymddiried yn Nuw.*

Psalm Dafydd.

CLODFORAF di â'm holl gal-
on: [a] y'ngŵydd y duwiau y can-
af i ti.
2 [b] Ymgrymmaf [c] tu a'th deml
sanctaidd, a chlodforaf dy enw, am
dy drugaredd a'th wirionedd: o-
blegid ti a fawrheaist dy air uwch
law dy enw oll.
3 Y dydd y llefais, y'm gwran-
dewaist; ac a'm cadarnheaist *â*
nerth yn fy enaid.
4 [d] Holl frenhinoedd y ddaear a'th
glodforant, O ARGLWYDD, pan glyw-
ant eiriau dy enau.
5 Canant hefyd am ffyrdd yr AR-
GLWYDD: canys mawr *yw* gogon-
iant yr ARGLWYDD.
6 [e] Er *bod* yr ARGLWYDD yn uchel,
etto [f] efe a edrych ar yr isel: ond y
balch a edwyn efe o hirbell.
7 Pe rhodiwn y'nghanol cyfyngder,
ti a'm bywhêit: estynit dy law yn
erbyn digofaint fy ngelynion, a'th
ddeheulaw a'm hachubai.
8 [g] Yr ARGLWYDD a gyflawna â
mi: dy drugaredd, ARGLWYDD,
sydd yn dragywydd: [h] nac esgeul-
usa waith dy ddwylaw.

PSALM CXXXIX.

1 *Dafydd yn moliannu Duw am ei ragluniaeth sydd yn canfod pob peth:* 19 *yn ffieiddio yr annuwiol:* 23 *yn gweddïo am burdeb.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, [a] chwiliaist, ac ad-
nabuost fi.
2 [b] Ti a adwaenost fy eisteddiad a'm
cyfodiad: dealli fy meddwl o bell.
3 Amgylchyni fy llwybr a'm gor-
weddfa; a hysbys wyt *yn* fy holl
ffyrdd.
4 Canys nid *oes* air ar fy nhafod,
ond wele, ARGLWYDD, ti a'i gwydd-
ost oll.
5 Amgylchynaist fi yn ol ac ym
mlaen, a gosodaist dy law arnaf.
6 [c] *Dyma* wybodaeth ry ryfedd i
mi: uchel yw, ni fedraf oddi wrthi.
7 [d] I ba le yr âf oddi wrth dy
yspryd? ac i ba le y ffoaf o'th ŵydd?
8 [e] Os dringaf i'r nefoedd, yno *yr*
wyt ti: [f] *os* cyweiriaf fy ngwely yn
uffern, wele di *yno.*
9 *Pe* cymmerwn adenydd y wawr,
a phe trigwn yn eithafoedd y môr:
10 Yno hefyd y'm tywysai dy law,
ac y'm daliai dy ddeheulaw.
11 Pe dywedwn, Dïau y tywyll-
wch a'm cuddiai; yna y byddai y
nos yn oleuni o'm hamgylch.

[a] Ps. 119. 46.
[b] Ps. 28. 2.
[c] 2 Bren. 8. 29, 30.
[d] Ps. 102. 15, 22.
[e] Ps. 113. 5, 6. Es. 57. 15.
[f] Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
[g] Ps. 57. 2. Phil. 1. 6.
[h] Edrych Job 10. 8.
[a] Jer. 12. 3.
[b] 2 Bren. 19. 27.
[c] Job 42. 3. Ps. 40. 5.
[d] Jer. 23. 24.
[e] Amos 9. 2, 3, 4.
[f] Diar. 15. 11.

12 [g] Ni thywylla y tywyllwch rhag-
ot ti; ond y nos a oleua fel dydd:
[2] un ffunud *yw* tywyllwch a goleuni
i ti.
13 Canys ti a feddiennaist fy aren-
nau: toaist fi y'nghroth fy mam.
14 Clodforaf di; canys ofnadwy *a*
rhyfedd y'm gwnaed: rhyfedd *yw*
dy weithredoedd; a'm henaid a ŵyr
hynny yn [3] dda.
15 [h] Ni chuddiwyd fy [4] sylwedd
oddi wrthyt, pan y'm gwnaethpwyd
yn ddirgel, *ac* y'm cywreiniwyd yn
iselder y ddaear.
16 Dy lygaid a welsant fy anelwig
ddefnydd; ac yn dy lyfr di yr ys-
grifenwyd [5] *hwynt* oll, y dydd y
[6] lluniwyd hwynt, pan nad *oedd* yr
un o honynt.
17 [i] Am hynny mor werthfawr yw
dy feddyliau gennyf, O DDUW! mor
fawr yw eu swm hwynt!
18 *Pe* cyfrifwn hwynt, amlach
ydynt na'r tywod: pan ddeffrôwyf,
gyd â thi yr ydwyf yn wastad.
19 Yn ddïau, O DDUW, ti a leddi
yr annuwiol: am hynny y gwŷr
gwaedlyd, [k] ciliwch oddi wrthyf:
20 Y rhai a ddywedant ysgelerder
yn dy erbyn; dy elynion a gymmer-
ant *dy enw* yn ofer.
21 [l] Onid cas gennyf, O ARGLWYDD,
dy gaseion di? onid ffiaidd gennyf
y rhai a gyfodant i'th erbyn?
22 A chas cyflawn y caseais hwynt:
cyfrifais hwynt i mi yn elynion.
23 [m] Chwilia fi, O DDUW, a gwyb-
ydd fy nghalon: prawf fi, a gwyb-
ydd fy meddyliau;
24 A gwel a *oes* ffordd [7] annuwiol
gennyf, a [n] thywys fi yn y ffordd
dragywyddol.

PSALM CXL.

1 *Dafydd yn gweddïo am gael ei waredu oddi wrth Saul a Döeg:* 8 *yn gweddïo yn eu herbyn hwy:* 12 *yn ymgysuro, trwy ymddiried yn Nuw.*

I'r Pencerdd, Psalm Dafydd.

GWARED fi, O ARGLWYDD, oddi
wrth y dyn drwg: [a] cadw fi
rhag y gwr [2] traws:
2 Y rhai sydd yn bwriadu dryg-
ioni yn *eu* calon: ymgasglant beu-
nydd *i* ryfel.
3 Golymmasant eu tafodau fel
sarph: [b] gwenwyn asp *sydd* dan eu
gwefusau. Selah.
4 [c] Cadw fi, O ARGLWYDD, rhag
dwylaw yr annuwiol; [d] cadw fi rhag
y [3] gwr traws: y rhai a fwriadasant
fachellu fy nhraed.

[g] Job 26. 6. a 34. 22. Heb. 4. 13.
[2] Heb. *fel y tywyllwch, felly y mae y goleuni.*
[3] Heb. *odiaeth.*
[h] Job 10. 8, 9. Preg. 11. 5.
[4] Neu, *nerth,* neu, *nghorph,* neu, *esgyrn.*
[5] *fy aelodau oll.*
[6] *llunid.*
[i] Ps. 40. 5.
[k] Ps. 119. 115.
[l] 2 Chron. 19. 2. Ps. 119. 158.
[m] Job 31. 6. Ps. 26. 2.
[7] Heb. *gofid,* neu, *dristwch.*
[n] Ps. 5. 8. a 143. 10.
[a] ad. 4.
[2] Heb. *trais.*
[b] Ps. 58. 4. Rhuf. 3. 13.
[c] Ps. 71. 4.
[d] ad. 1.
[3] *gwŷr.*

5 [e] Y beilchion a guddiasant fagl-
au i mi, *ac* a estynasant rwyd wrth
dannau ar ymyl y llwybrau: gosod-
asant hoenynnau ar fy medr. Selah.
6 Dywedais wrth yr ARGLWYDD,
Fy NUW *ydwyt* ti: clyw, O AR-
GLWYDD, lef fy ngweddïau.
7 ARGLWYDD DDUW, nerth fy
iachawdwriaeth, gorchuddiaist fy
mhen yn nydd brwydr.
8 Na chaniattâ, ARGLWYDD, ddy-
muniad yr annuwiol: na lwydda ei
ddrwg feddwl; [f] [4] *rhag* eu balchïo
hwynt. Selah.
9 Y pennaf o'r rhai a'm ham-
gylchyno, [g] blinder eu gwefusau a'u
gorchuddio.
10 [h] Syrthied marwor arnynt: *a*
bwrier hwynt yn tân; *ac* mewn
ceu-ffosydd, fel na chyfodant.
11 Na sicrhâer dyn [5] siaradus [6] ar
y ddaear: drwg a hela y gwr traws
i'*w* ddistryw.
12 Gwn y dadleu yr ARGLWYDD
ddadl y truan, *ac* y barna efe y
tlodion.
13 Y cyfiawn yn ddïau a glodfor-
ant dy enw di: y rhai uniawn a
drigant ger dy fron di.

[e] Ps. 35. 7. a 57. 6. a 119. 110. a 141. 9. Jer. 18. 22.
[f] Deut. 32. 27.
[4] Heb. nac *ymddyrchafant.*
[g] Ps. 7. 16. a 94. 23. Diar. 12. 13. a 18. 7.
[h] Ps. 11. 6.
[5] Heb. *tafod.*
[6] Neu, *y gwr traws, drwg, ar y ddaear: helier ef i'w ddistryw.*

PSALM CXLI.

1 *Dafydd yn gweddïo ar fod ei arch ef yn gymmeradwy,* 3 *a'i gydwybod yn bur,* 7 *a'i einioes yn ddïogel oddi wrth faglau.*

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, yr wyf yn gwaeddi
arnat: brysia attaf; clyw fy
llais, pan lefwyf arnat.
2 Cyfeirier [a] fy ngweddi ger dy fron
fel arogl-darth, *a* [b] dyrchafiad fy
nwylaw *fel* yr offrwm prydnhawnol.
3 Gosod, ARGLWYDD, gadwraeth
o flaen fy ngenau: cadw ddrws fy
ngwefusau.
4 Na ostwng fy nghalon at *ddim*
drwg, i fwriadu gweithredoedd
drygioni gyd â gwŷr a weithred-
ant anwiredd: ac na âd i mi fwytta
o'u danteithion hwynt.
5 [c] Cured y cyfiawn fi [2] yn garedig,
a cherydded fi: [3] na thorred *eu*
holew pennaf *hwynt* fy mhen:
canys fy ngweddi *fydd* etto yn eu
drygau hwynt.
6 Pan dafler eu barnwyr i lawr
mewn lleoedd carregog, clywant fy
ngeiriau; canys melus ydynt.
7 Y mae ein hesgyrn ar wasgar
ar fin y bedd, megis un yn torri
neu yn hollti *coed* ar y ddaear.
8 Eithr [d] arnat ti, O ARGLWYDD
DDUW, *y mae* fy llygaid: ynot ti y
gobeithiais; [4] na âd fy enaid yn
ddïymgeledd.
9 Cadw fi rhag [e] y fagl a osodas-
ant i mi, a hoenynnau gweithred-
wyr anwiredd.
10 [f] Cyd-gwymped y rhai annuw-
iol yn eu rhwydau eu hun, tra yr
elwyf fi heibio.

[a] Dat. 5. 8. a 8. 3, 4.
[b] Ps. 134. 2.
[c] Diar. 9. 8. a 19. 25. a 25. 12.
[2] Neu, *caredigrwydd fydd.*
[3] Neu, *olew rhagorol fydd, yr hwn ni thyrr fy mhen.*
[d] 2 Chron. 20. 12. Ps. 123. 1, 2.
[4] Heb. *na noetha fy enaid.*
[e] Ps. 119. 110. a 140. 5. a 142. 3.
[f] Ps. 35. 8.

PSALM CXLII.

Dafydd yn dangos mai gweddïo Duw oedd ei holl gysur ef mewn trallod.

[a] [2] Maschil Dafydd; Gweddi [b] pan oedd efe yn yr ogof.

GWAEDDAIS â'm llef ar yr AR-
GLWYDD; â'm llef yr ymbiliais
â'r ARGLWYDD.
2 [c] Tywalltais fy myfyrdod o'i
flaen ef; a mynegais fy nghystudd
ger ei fron ef.
3 Pan [d] ballodd fy yspryd o'm
mewn, tithau a adwaenit fy llwybr.
[e] Yn y ffordd y rhodiwn, y cuddias-
ant i mi fagl.
4 [f] [3] Edrychais ar y tu dehau, a
[4] deliais sylw, ac [g] nid *oedd* neb a'm
hadwaenai: [5] pallodd nodded i mi;
nid *oedd* neb yn ymofyn am fy enaid.
5 Llefais arnat, O ARGLWYDD;
a dywedais, [h] Ti *yw* fy ngobaith,
[i] *a*'m rhan [k] yn nhir y rhai byw.
6 Ystyr wrth fy ngwaedd; canys
truan iawn ydwyf: gwared fi oddi
wrth fy erlidwyr; canys trech yd-
ynt na mi.
7 Dwg fy enaid allan o garchar,
fel y moliannwyf dy enw: [l] y rhai
cyfiawn a'm cylchynant; canys ti
a fyddi da wrthyf.

[a] Ps. 57, titl.
[2] Neu, Psalm *Dafydd, yn rhoi athrawiaeth.*
[b] 1 Sam. 22. 1. a 24. 3.
[c] Ps. 102, titl.
[d] Ps. 143. 4.
[e] Ps. 140. 5.
[f] Ps. 69. 20.
[3] Neu, *Edrych.*
[4] Neu, *gwel.*
[g] Ps. 31. 11. a 88. 8, 18.
[5] Heb. *collasai nodded oddi wrthyf.*
[h] Ps. 46. 1. a 91. 2.
[i] Ps. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Galar. 3. 24.
[k] Ps. 27. 13.
[l] Ps. 34. 2.

PSALM CXLIII.

1 *Dafydd yn gweddïo am ffafr mewn barn;* 3 *yn cwyno rhag ei ofidiau:* 5 *yn cadarnhâu ei ffydd trwy fyfyrio a gweddïo:* 7 *yn gweddïo am ras,* 9 *am ymwared,* 10 *am sancteiddrwydd,* 12 *am ddinystr ar ei elynion.*

Psalm Dafydd.

ARGLWYDD, clyw fy ngweddi,
a gwrando ar fy neisyfiadau:
[a] erglyw fi yn dy wirionedd, *ac* yn
dy gyfiawnder.
2 Ac na ddos i farn â'th was: o
herwydd ni [b] chyfiawnhêir neb byw
yn dy olwg di.
3 Canys y gelyn a erlidiodd fy en-
aid: curodd fy enaid i lawr: gwnaeth
i mi drigo mewn tywyllwch, fel y
rhai a fu feirw er ys talm.
4 Yna [c] y pallodd fy yspryd o'm
mewn: *ac* y synnodd fy nghalon ynof.
5 [d] Cofiais y dyddiau gynt; myfyr-
iais ar dy holl waith: *ac* y'ngweith-
redoedd dy ddwylaw y myfyriaf.

[a] Ps. 31. 1.
[b] Exod. 34. 7. Job 4. 17. a 9. 2. a 15. 14. a 25. 4. Preg. 7. 20. Rhuf. 3. 20. Gal. 2. 16.
[c] Ps. 142. 3.
[d] Ps. 77. 5, 10, 11.

6 [e]Lledais fy nwylaw attat: [f]fy en-
aid fel tir sychedig *sydd yn hir-
aethu* am danat. Selah.
7 O ARGLWYDD, gwrando fi yn
ebrwydd: pallodd fy yspryd: na
chuddia dy wyneb oddi wrthyf;
[g][2]rhag fy mod yn gyffelyb i'r rhai
a ddisgynant i'r pwll.
8 Pâr i mi glywed dy drugarowg-
rwydd [h]y bore; o herwydd ynot
ti y gobeithiaf: [i]pâr i mi wybod y
ffordd y rhodiwyf; oblegid [k]attat
ti y dyrchafaf fy enaid.
9 Gwared fi oddi wrth fy ngelyn-
ion, O ARGLWYDD: [3]gyd â thi yr
ymguddiais.
10 [l]Dysg i mi wneuthur dy ewyllys
di; canys ti *yw* fy NUW: [4]tywysed
dy yspryd daionus fi i [m]dir uniondeb.
11 [n]Bywhâ fi, O ARGLWYDD, er
mwyn dy enw: dwg fy enaid allan
o ing, er mwyn dy gyfiawnder.
12 Ac er dy drugaredd dinystria
fy ngelynion, a difetha holl gys-
tuddwyr fy enaid: oblegid [o]dy was
di *ydwyf* fi.

PSALM CXLIV.

1 *Dafydd yn bendithio Duw am ei drugaredd tu ag atto ef, a thu ag at bob dyn:* 5 *yn gweddïo ar i Dduw yn alluog ei waredu ef oddi wrth ei elynion:* 9 *yn addaw bendithio Duw:* 11 *yn gweddïo dros ddedwydd gyflwr y deyrnas.*

Psalm Dafydd.

BENDIGEDIG *fyddo* yr AR-
GLWYDD [2]fy nerth, [a]yr hwn
sydd yn dysgu fy nwylaw i ymladd,
a'm bysedd i ryfela.
2 [b]Fy nhrugaredd, a'm hamddiff-
ynfa; fy nhŵr, a'm gwaredydd: fy
nharian *yw efe*, ac ynddo y go-
beithiais; yr hwn sydd yn daros-
twng fy mhobl danaf.
3 [c]ARGLWYDD, beth *yw* dyn, pan
gydnabyddit ef? *neu* fab dyn, pan
wneit gyfrif o hono?
4 [d]Dyn sydd debyg i wagedd;
[e]ei ddyddiau *sydd* fel cysgod yn
myned heibio.
5 ARGLWYDD, [f]gostwng dy nef-
oedd, a disgyn: [g]cyffwrdd â'r myn-
yddoedd, a mygant.
6 [h]Saetha fellt, a gwasgar hwynt;
ergydia dy saethau, a difa hwynt.
7 [i]Anfon [3]dy law oddi uchod;
[k]achub a gwared fi o ddyfroedd
mawrion, o law [l]plant estron;
8 Y rhai y llefara eu genau wag-
edd, ac *y mae* eu deheulaw yn dde-
heulaw ffalsder.
9 [m]Canaf i ti, O DDUW, ganiad new-
ydd: ar y nabl *a*'r degtant y canaf i ti.

e Ps. 88. 9. f Ps. 63. 1. g Ps. 28. 1. 2 Neu, *euthum yn gyffelyb, &c.* h Edrych Ps. 46. 5. i Ps. 5. 8. k Ps. 25. 1. 3 Neu, *cuddia fi gyd â thi.* l Ps. 25. 4, 5. a 139. 24. 4 Neu, *daionus yw dy yspryd; tywys fi, &c.* m Es. 26. 10. n Ps. 119. 25, 37, 40, &c. o Ps. 116. 16. 2 Heb. *fy nghraig.* Ps. 18. 2, 31. a 2 Sam. 22. 35. b 2 Sam. 22. 2, 3, 40, 48. c Job 7. 17. Ps. 8. 4. Heb. 2. 6. d Job 4. 19. a 14. 2. Ps. 39. 5. a 62. 9. e Ps. 102. 11. f Ps. 18. 9. Es. 64. 1. g Ps. 104. 32. h Ps. 18. 13, 14. i Ps. 18. 16. 3 Heb. *dy ddwylaw.* k ad. 11. Ps. 69. 2, 14. l Ps. 54. 3. Mal. 2. 11. m Ps. 33. 2, 3.

10 *Efe* sydd yn rhoddi [4]iach-
awdwriaeth i frenhinoedd; yr hwn
sydd yn gwaredu Dafydd ei was
oddi wrth y cleddyf niweidiol.
11 [n]Achub fi, a gwared fi o law
meibion estron, y rhai y llefara eu
genau wagedd, ac *y mae* eu deheu-
law yn ddeheulaw ffalsder:
12 Fel *y byddo* ein meibion fel
planwydd yn tyfu yn eu hieuengc-
tid; *a*'n merched fel conglfaen
nadd, wrth gyffelybrwydd palas:
13 *Fel y byddo* ein celloedd yn
llawn, yn trefnu pob rhyw luniaeth;
a'n defaid yn dwyn miloedd a
myrddiwn yn ein heolydd:
14 *A*'n hychain yn gryfion i [5]laf-
urio; heb na rhuthro i mewn, na
myned allan; na gwaedd yn ein
heolydd.
15 [o]Gwŷn *eu* byd y bobl *y mae*
felly iddynt: gwŷn *eu* byd y bobl
y mae yr ARGLWYDD yn DDUW
iddynt.

PSALM CXLV.

1 *Dafydd yn moliannu Duw, o herwydd ei enw,* 8 *ei ddaioni,* 11 *ei frenhiniaeth,* 14 *ei ragddarbodaeth,* 17 *a'i drugaredd yn achub.*

[a]*Psalm* Dafydd o foliant.

DYRCHAFAF di, fy NUW, O
Frenhin; a bendithiaf dy enw
byth ac yn dragywydd.
2 Beunydd y'th fendithiaf; a'th
enw a folaf byth ac yn dragywydd.
3 [b]Mawr *yw* yr ARGLWYDD, a
chanmoladwy iawn; [c]a'i fawredd
sydd anchwiliadwy.
4 Cenhedlaeth wrth genhedlaeth
a fawl dy weithredoedd, ac a fyn-
ega dy gadernid.
5 Ardderchowgrwydd gogoniant
dy fawredd, a'th bethau rhyfedd,
a draethaf.
6 Traethant hwy gadernid dy
weithredoedd ofnadwy: mynegaf
finnau dy fawredd.
7 Coffadwriaeth amlder dy ddaioni
a draethant; a'th gyfiawnder a
ddatganant.
8 [d]Graslawn a thrugarog *yw* yr
ARGLWYDD; hwyrfrydig i ddig, a
mawr *ei* drugaredd.
9 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i
bawb: a'i drugaredd *sydd* ar ei
holl weithredoedd.
10 Dy holl weithredoedd a'th
glodforant, O ARGLWYDD; a'th
saint a'th fendithiant.
11 Dywedant am ogoniant dy
frenhiniaeth; a thraethant dy gad-
ernid:

4 *ymwared.* n ad. 7, 8. 5 *ddwyn llwythau.* o Ps. 33. 12. a 65. 4. a 146. 5. a Ps. 100, titl. b Ps. 96. 4. c Job 5. 9. a 9. 10. d Exod. 34. 6, 7. Num. 14. 18. Ps. 86. 5, 15. a 103. 8.

12 I beri i feibion dynion adnab-
od ei gadernid ef, a gogoniant ar-
dderchowgrwydd ei frenhiniaeth.
13 [e] Dy frenhiniaeth di *sydd* fren-
hiniaeth [2] dragywyddol: a'th lywodr-
aeth *a bery* yn oes oesoedd.
14 Yr ARGLWYDD sydd yn cynnal
y rhai oll a syrthiant, ac [f] sydd yn
codi pawb a ddarostyngwyd.
15 [g] Llygaid pob peth a ddisgwyl-
iant wrthyt; ac [h] yr ydwyt yn rhoddi
eu bwyd iddynt yn ei bryd;
16 Gan agoryd dy law, a [3] diwallu
pob peth byw *â'th* ewyllys da.
17 Cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD yn
ei holl ffyrdd, a [4] sanctaidd yn ei
holl weithredoedd.
18 [i] Agos *yw* yr ARGLWYDD at y
rhai oll a alwant arno, at y rhai oll
a alwant arno mewn gwirionedd.
19 Efe a wna ewyllys y rhai a'i
hofnant: gwrendy hefyd eu llefain,
ac a'u hachub hwynt.
20 Yr ARGLWYDD sydd yn cadw
pawb a'i carant ef; ond yr holl rai
annuwiol a ddifetha efe.
21 Traetha fy ngenau foliant yr
ARGLWYDD: a bendithied pob cnawd
ei enw sanctaidd ef byth ac yn dra-
gywydd.

PSALM CXLVI.

1 *Y Psalmydd yn addunedu moliant gwastadol i Dduw:* 3 *yn annog na hyderer ar ddyn.* 5 *Duw yn unig, o herwydd ei allu, a'i gyfiawnder, a'i drugaredd, a'i frenhiniaeth, sydd wiw hyderu arno.*

[2] MOLWCH yr ARGLWYDD. [a] Fy
enaid, mola di yr ARGLWYDD.
2 [b] Molaf yr ARGLWYDD yn fy
myw: canaf i'm DUW tra fyddwyf.
3 [c] Na hyderwch ar dywysogion,
nac ar fab dyn, yr hwn nid *oes*
iachawdwriaeth ynddo.
4 [d] Ei anadl a â allan, efe a ddy-
chwel i'w ddaear: y dydd hwnnw
[e] y derfydd am ei *holl* amcanion ef.
5 [f] Gwŷn *ei* fyd yr hwn *y mae* DUW
Jacob yn gymmorth iddo, *sydd* a'i
obaith yn yr ARGLWYDD ei DDUW:
6 [g] Yr hwn a wnaeth nefoedd a
daear, y môr, a'r hyn oll *y sydd*
ynddynt: yr hwn sydd yn cadw
gwirionedd yn dragywydd:
7 [h] Yr hwn sydd yn gwneuthur
barn i'r rhai gorthrymmedig, yn
rhoddi bara i'r newynog. [i] Yr AR-
GLWYDD sydd yn gollwng y carch-
arorion yn rhydd.
8 [k] Yr ARGLWYDD sydd yn agoryd
llygaid y deillion: [l] yr ARGLWYDD
sydd yn codi y rhai a ddarostyng-

e Ps. 146. 10. 1 Tim. 1. 17.
2 Heb. *yr oesoedd i gyd.*
f Ps. 146. 8.
g Ps. 104. 27.
h Ps. 136. 25.
3 *digoni ewyllys pob peth byw.*
4 Neu, *thrugarog,* neu, *daionus.*
i Deut. 4. 7.
2 Heb. *Haleluiah.*
a Ps. 103. 1.
b Ps. 104. 33.
c Ps. 118. 8, 9. Es. 2. 22.
d Ps. 104. 29. Preg. 12. 7. Es. 2. 22.
e Edrych 1 Cor. 2. 6.
f Jer. 17. 7.
g Gen. 1. 1.
h Ps. 103. 6.
i Ps. 68. 6. a 107. 10, 14.
k Matt. 9. 30. Ioan 9. 7—32.
l Ps. 145. 14. a 147. 6. Luc 13. 13.

wyd: yr ARGLWYDD sydd yn hoffi
y rhai cyfiawn.
9 [m] Yr ARGLWYDD sydd yn cadw
y dïeithriaid: efe a gynnal yr am-
ddifad a'r weddw; ac a ddadym-
chwel ffordd y rhai annuwiol.
10 [n] Yr ARGLWYDD a deyrnasa byth,
sef dy DDUW di, Sïon, dros gen-
hedlaeth a chenhedlaeth. Molwch
yr ARGLWYDD.

PSALM CXLVII.

1 *Y prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei ofal dros ei eglwys;* 5 *am ei allu,* 6 *a'i drugaredd,* 7 *a'i ragluniaeth,* 12 *a'i fendithion ar y deyrnas;* 15 *a'i allu ar y rhew a'r eira, a phob tywydd arall;* 19 *a'i ddeddfau yn yr eglwys.*

MOLWCH yr ARGLWYDD: can-
ys [a] da *yw* canu i'n DUW ni;
o herwydd hyfryd *yw, ïe,* [b] gwedd-
us yw mawl.
2 Yr ARGLWYDD sydd yn adeiladu
Jerusalem: [c] efe a gasgl wasgared-
igion Israel.
3 [d] Efe sydd yn iachâu y rhai
briwedig o galon, ac yn rhwymo
eu doluriau.
4 [e] Y mae efe yn rhifo rhifedi
y sêr: geilw hwynt oll wrth *eu*
henwau.
5 Mawr *yw* ein HARGLWYDD, a
mawr ei nerth: aneirif *yw* ei ddeall.
6 [f] Yr ARGLWYDD sydd yn dyrch-
afu y rhai llariaidd, gan ostwng y
rhai annuwiol hyd lawr.
7 Cyd-genwch i'r ARGLWYDD
mewn dïolchgarwch: cenwch i'n
DUW â'r delyn;
8 [g] Yr hwn sydd yn toi y nefoedd
â chymmylau, yn parottôi gwlaw
i'r ddaear, gan beri i'r gwellt dyfu
ar y mynyddoedd.
9 [h] Efe sydd yn rhoddi i'r anifail
ei borthiant, *ac* [i] i gywion y gigfran,
pan lefant.
10 [k] Nid oes hyfrydwch ganddo
yn nerth march: *ac* nid ymhoffa
efe yn esgeiriau gwr.
11 Yr ARGLWYDD sydd hoff
ganddo y rhai a'i hofnant ef; *sef*
y rhai a ddisgwyliant wrth ei dru-
garedd ef.
12 Jerusalem, mola di yr AR-
GLWYDD: Sïon, molianna dy DDUW.
13 O herwydd efe a gadarnhaodd
farrau dy byrth: efe a fendithiodd
dy blant o'th fewn.
14 Yr hwn sydd yn gwneuthur
dy fro yn [2] heddychol, *ac* [l] a'th ddi-
walla di â [m] brasder gwenith.
15 [n] Yr hwn sydd yn anfon ei or-

m Deut. 10. 18. Ps. 68. 5.
n Exod. 15. 18. Ps. 10. 16. a 145. 13.
a Ps. 92. 1. a 135. 3.
b Ps. 33. 1.
c Deut. 30. 3.
d Ps. 51. 17. Es. 57. 15. a 61. 1.
e Edrych Gen. 15. 5. Es. 40. 26.
f Ps. 146. 9.
g Ps. 104. 13, 14.
h Job 38. 41. Ps. 104. 27, 28. a 136. 25. a 145. 15.
i Job 38. 41. Matt. 6. 26.
k Ps. 33. 16, 17, 18. Hos. 1. 7.
2 Heb. *heddwch.*
l Ps. 132. 15.
m Deut. 32. 14. Ps. 81. 16.
n Ps. 107. 20.

chymyn *ar* y ddaear: *a'i* air a red
yn dra buan.
16 Yr hwn sydd yn rhoddi eira
fel gwlan; *ac* a daena rew fel
lludw.
17 Yr hwn sydd yn bwrw ei iâ
fel tammeidiau: pwy a erys gan
ei oerni ef?
18 [o]Efe a enfyn ei air, ac a'u tawdd
hwynt: *a'i* wynt y chwŷth efe, *a'r*
dyfroedd a lifant.
19 [p]Y mae efe yn mynegi ei eir-
iau i Jacob, [q]ei ddeddfau a'i farn-
edigaethau i Israel.
20 [r]Ni wnaeth efe felly âg un gen-
edl; ac nid adnabuant ei farnedig-
aethau ef. Molwch yr ARGLWYDD.

o ad. 15. Edrych Job 37. 10.
p Ps. 76. 1. a 78. 5. a 103. 7.
q Mal. 4. 4.
r Edrych Rhuf. 3. 1, 2.

PSALM CXLVIII.

1 *Y Psalmydd yn annog y creaduriaid nefol, 7 a daearol, 11 a rhesymmol, i foliannu Duw.*

[2]MOLWCH yr ARGLWYDD. Mol-
wch yr ARGLWYDD o'r nef-
oedd: molwch ef yn yr uchelderau.
2 [a]Molwch ef, ei holl angelion:
molwch ef, ei holl luoedd.
3 Molwch ef, haul a lleuad: mol-
wch ef, yr holl sêr goleuni.
4 Molwch ef, [b]nef y nefoedd; [c]a'r
dyfroedd y rhai *ydych* oddi ar y
nefoedd.
5 Molant enw yr ARGLWYDD: o
herwydd [d]efe a orchymynodd, a
hwy a grëwyd.
6 [e]A gwnaeth iddynt barhâu byth
yn dragywydd: gosododd ddeddf,
ac nis troseddir hi.
7 Molwch yr ARGLWYDD o'r ddaear,
y dreigiau, a'r holl ddyfnderau:
8 Tân, a chenllysg; eira, a tharth;
gwynt ystormus, yn gwneuthur ei
air ef:
9 Y mynyddoedd, a'r bryniau oll;
y coed ffrwythlawn, a'r holl gedr-
wydd:
10 Y bwystfilod, a phob anifail;
yr ymlusgiaid, ac adar asgellog:
11 Brenhinoedd y ddaear, a'r holl
bobloedd; tywysogion, a holl farn-
wyr y byd:
12 Gwŷr ieuaingc, a gwyryfon hef-
yd; henafgwyr, a llangciau:
13 Molant enw yr ARGLWYDD: o
herwydd [f]ei enw ef yn unig sydd
ddyrchafadwy; ei ardderchowg-
rwydd ef *sydd* uwch law daear a
nefoedd.
14 [g]Ac efe sydd yn dyrchafu corn
ei bobl, [h]moliant ei holl saint; *sef*
meibion Israel, pobl agos atto.
Molwch yr ARGLWYDD.

2 Heb. *Haleluiah.*
a Ps. 103. 20, 21.
b 1 Bren. 8. 27.
c Gen. 1. 7.
d Gen. 1. 1, 6. Ps. 33. 6, 9.
e Ps. 89. 37. a 119. 90, 91. Jer. 31. 35, 36. a 33. 25.
f Ps. 8. 1. Es. 12. 4.
g Ps. 75. 10.
h Ps. 149. 9.

PSALM CXLIX.

1 *Y prophwyd yn annog i foliannu Duw, am ei gariad tu ag at yr eglwys, 5 ac am y gallu a roddes efe i'w eglwys.*

[2]MOLWCH yr ARGLWYDD.
[a]Cenwch i'r ARGLWYDD gan-
iad newydd, *a'i* foliant ef y'nghyn-
nulleidfa y saint.
2 Llawenhâed Israel yn [b]yr hwn
a'i gwnaeth: gorfoledded meibion
Sïon yn eu Brenhin.
3 [c]Molant ei enw ef ar y [3]dawns:
canant iddo ar dympan a thelyn.
4 O herwydd [d]hoffodd yr AR-
GLWYDD ei bobl: [e]efe a brydfertha
y rhai llednais â iachawdwriaeth.
5 Gorfoledded y saint mewn go-
goniant: a [f]chanant ar eu gwelŷau.
6 *Bydded* ardderchog *foliant*
DUW yn eu [4]genau, a [g]chleddyf
dau-finiog yn eu dwylaw;
7 I wneuthur dïal ar y cenhedl-
oedd, *a* chosp ar y bobloedd;
8 I rwymo eu brenhinoedd â chad-
wynau, a'u pendefigion â gefynnau
heiyrn;
9 [h]I wneuthur arnynt y farn ys-
grifenedig: [i]yr ardderchowgrwydd
hwn sydd i'w holl saint ef. Molwch
yr ARGLWYDD.

2 Heb. *Haleluiah.*
a Ps. 33. 3.
b Edrych Job 35. 10. Ps. 100. 3. Es. 54. 5.
c Ps. 81. 2.
3 Neu, *bibell.*
d Ps. 35. 27.
e Ps. 132. 16.
f Job 35. 10.
4 Heb. *ceg.*
g Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
h Deut. 7. 1, 2.
i Ps. 148. 14.

PSALM CL.

1 *Y mae yn annog i foliannu Duw, 3 â phob math ar offer cerdd.*

[2]MOLWCH yr ARGLWYDD. Mol-
wch DDUW yn ei [3]sancteidd-
rwydd: molwch ef yn ffurfafen ei
nerth.
2 [a]Molwch ef am ei gadernid:
molwch ef yn ol amlder ei fawredd.
3 Molwch ef â llais udgorn: [b]mol-
wch ef â nabl ac â thelyn.
4 Molwch ef â thympan ac â
[4]dawns: molwch ef â thannau ac
âg organ.
5 Molwch ef â symbalau soniarus:
molwch ef â symbalau llafar.
6 Pob perchen anadl, molianned
yr ARGLWYDD. Molwch yr AR-
GLWYDD.

2 Heb. *Haleluiah.*
3 *gyssegr.*
a Ps. 145. 5, 6.
b Ps. 81. 2. a 149. 3.
4 Neu, *phibell.*

LLYFR Y DIARHEBION.

Cyn CRIST Cylch 1000.

PENNOD I.

1 *Arfer y dïarhebion.* 7 *Cynghor i ofni Duw, ac i gredu ei air;* 10 *i ochel hûd pechaduriaid.* 20 *Doethineb yn cwyno fod yn ei dïystyru hi,* 24 *ac yn bygwth y rhai a'i dïystyrent.*

[a] DIARHEBION Solomon mab
Dafydd, brenhin Israel;
2 I wybod doethineb ac addysg,
i ddeall geiriau synwyr;
3 I gymmeryd athrawiaeth deall,
cyfiawnder, a barn, ac uniondeb;
4 I roi callineb i'r anghall, ac i'r
[2] bachgen wybodaeth a synwyr.
5 Y doeth a wrendy, ac a chwanega addysg; a'r deallgar a ddaw i
gynghorion pwyllog:
6 I ddeall dïareb, a'i dehongl;
geiriau y doethion, a'u damhegion.
7 ¶ [b] Ofn yr ARGLWYDD *yw*
[3] dechreuad gwybodaeth: *ond* ffyliaid a ddïystyrant ddoethineb ac
addysg.
8 [c] Fy mab, gwrando addysg dy
dad, ac nac ymadaw â chyfraith dy
fam:
9 Canys [d] [4] cynnydd gras *a fyddant* hwy i'th ben, a chadwyni am
dy wddf di.
10 ¶ Fy mab, os pechaduriaid
a'th ddenant, na chyttuna.
11 Os dywedant, Tyred gyd â ni,
[e] cynllwynwn am waed, ymguddiwn
yn erbyn y gwirion yn ddïachos:
12 Llyngcwn hwy yn fyw, fel y
bedd; ac yn gyfan, fel rhai yn disgyn i'r pydew:
13 Nyni a gawn bob cyfoeth
gwerthfawr, nyni a lanwn ein tai
âg yspail:
14 Bwrw dy goelbren yn ein mysg;
bydded un pwrs i ni i gyd:
15 Fy mab, [f] na rodia yn y ffordd
gyd â hwynt; attal dy droed rhag
eu llwybr hwy.
16 [g] Canys eu traed a redant i
ddrygioni, ac a brysurant i dywallt
gwaed.
17 Dïau gwaith ofer yw taenu
rhwyd y'ngolwg pob perchen aden.
18 Ac y maent hwy yn cynllwyn
am *eu* gwaed *eu hun:* am *eu* heinioes *eu hun* y maent yn llechu.
19 Felly *y mae* llwybrau y rhai oll
sydd chwannog i elw; *yr hwn* a
ddwg einioes ei berchennogion.
20 ¶ [5] [h] Doethineb sydd yn gweiddi
oddi allan; y mae hi yn adrodd ei
lleferydd yn yr heolydd:
21 Y mae hi yn llefain ym mhrifleoedd y dyrfa, yn nrysau y pyrth;
yn y ddinas y mae hi yn traethu ei
hymadroddion, *gan ddywedyd,*
22 Pa hyd, chwi ynfydion, y cerwch ynfydrwydd? a chwi watwarwyr, y bydd hoff gennych watwar?
ac y casâ ffyliaid wybodaeth?
23 Dychwelwch wrth fy ngherydd: wele, mi a dywalltaf fy yspryd i chwi, fy ngeiriau a hysbysaf
i chwi.
24 ¶ [i] Yn gymmaint ag i mi *eich*
gwahodd, ac i chwithau wrthod;
i mi estyn fy llaw, a neb heb ystyried;
25 Ond [k] dïystyrasoch fy holl gynghor i, ac ni fynnech ddim o'm cerydd:
26 [l] Minnau hefyd a chwarddaf
yn eich dïaledd chwi; mi a wawdiaf pan syrthio arnoch yr hyn yr
ydych yn ei ofni;
27 [m] Pan ddêl arnoch yr hyn yr
ydych yn ei ofni megis distryw, ac
y dêl eich dïaledd arnoch megis
corwynt; a dyfod arnoch wasgfa a
chaledi:
28 [n] Yna y galwant arnaf, ond ni
wrandawaf; yn fore y'm ceisiant,
ond ni'm cânt:
29 Canys cas fu ganddynt wybodaeth, ac [o] ofn yr ARGLWYDD ni
ddewisasant:
30 [p] Ni chymmerent ddim o'm cynghor i; dirmygasant fy holl gerydd.
31 Am hynny [q] hwy a gânt fwytta
ffrwyth eu ffordd eu hunain, a'u
llenwi â'u cynghorion eu hunain.
32 Canys esmwythdra y rhai anghall a'u lladd; a llwyddiant y rhai
ffol a'u difetha.
33 Er hynny [r] y sawl a wrandawo
arnaf fi, a gaiff aros yn ddïogel, ac
[s] a gaiff lonyddwch oddi wrth ofn
drwg.

PENNOD II.

1 *Doethineb yn addaw duwioldeb i'w phla* , 10 *a dïogelwch rhag cyfeillach ddrwg,* 20 *a chyfarwyddyd mewn ffyrdd da.*

FY mab, os derbyni di fy ngeiriau, ac os [a] cuddi fy ngorchymynion gyd â thi;

[a] 1 Bren. 4. 32. pen. 10. 1. a 25: 1.
[2] Neu, *plentyn.*
[b] Job 28. 28. Ps. 111. 10. pen. 9. 10. Preg. 12. 13.
[3] Neu, *rhan bennaf.*
[c] pen. 4. 1. a 6. 20.
[d] pen. 3. 22.
[4] *ychwanegiad.*
[e] Jer. 5. 26.
[f] pen. 4. 14.
[g] Es. 59. 7. Rhuf. 3. 15.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[5] Heb. *Doethinebau,* sef, *godidog ddoethineb.*
[h] pen. 8. 1. a 9. 3.
[i] Es. 65. 12. a 66. 4. Jer. 7. 13.
[k] Ps. 107. 11. ad. 30. Luc 7. 30.
[l] Ps. 2. 4.
[m] pen. 10. 24.
[n] Job 27. 9. a 35. 12. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13. Iago 4. 3.
[o] Ps. 119. 173.
[p] ad. 25.
[q] Job 4. 8. pen. 14. 14. a 22. 8. Jer. 6. 19.
[r] Ps. 25. 12, 13.
[s] Ps. 112. 7.
[a] pen. 4. 21. a 7. 1.

Cyn CRIST Cylch 1000.

2 Fel y parech i'th glust wrandaw
ar ddoethineb, *ac* y gogwyddech dy
galon at ddeall;
3 Ië, os gwaeddi ar ol gwybod-
aeth, os [2] cyfodi dy lef am ddeall;
4 [b] Os ceisi hi fel arian, os chwili
am dani fel *am* drysorau cuddiedig;
5 Yna y cei ddeall ofn yr ARGLWYDD, ac y cei wybodaeth o
DDUW.
6 [c] Canys yr ARGLWYDD sydd yn
rhoi doethineb: allan o'i enau ef
y mae gwybodaeth a deall *yn dy-
fod.*
7 Y mae ganddo y'nghadw i'r rhai
uniawn wir ddoethineb: [d] tarian *yw
efe* i'r sawl a rodiant yn uniawn.
8 Y mae efe yn cadw llwybrau
barn, ac yn cadw ffordd ei saint.
9 Yna y cei di ddeall cyfiawnder,
a barn, ac uniondeb, a phob llwybr
daionus.
10 ¶ Pan ddelo doethineb i mewn
i'th galon, a phan fyddo hyfryd gan
dy enaid wybodaeth;
11 Yna cynghor a'th gynnal, a
synwyr a'th geidw:
12 I'th achub di oddi wrth y ffordd
ddrwg, ac oddi wrth y dyn a lefaro
drawsedd;
13 Y rhai a ymadawant â llwybrau
uniondeb, i rodio mewn ffyrdd ty-
wyllwch;
14 Y rhai a ymlawenychant i
wneuthur drwg, *ac* a ymddigrifant
yn anwiredd y drygionus;
15 [e] Y rhai sydd a'u ffyrdd yn geim-
ion, ac yn gildyn yn eu llwybrau:
16 I'th wared oddi wrth [f] y fenyw
estronaidd, [g] oddi wrth y ddïeithr
wenhieithus ei geiriau;
17 [h] Yr hon a ymedy â llywodraeth-
wr ei hieuengctid, ac a ollwng dros
gôf gyfammod ei DUW.
18 Canys [i] y mae ei thŷ yn gŵyro
at angau, a'i llwybrau at y meirw.
19 Pwy bynnag a elo i mewn atti
hi, ni ddychwelant, ac nid ymafael-
ant yn llwybrau y bywyd.
20 Fel y rhodiech di ar hyd ffordd
gwŷr da, a chadw llwybrau y cyf-
iawn.
21 [k] Canys y gwŷr cyfiawn a bres-
wyliant y ddaear, a'r rhai perffaith
a gânt aros ynddi.
22 [l] Ond yr annuwiolion a dorrir
oddi ar y ddaear, a'r troseddwyr a
ddiwreiddir allan o honi.

PENNOD III.

1 *Y mae yn annog i ufudd-dod,* 5 *a ffydd,* 7 *a marwhâd,* 9 *a dwyfolder,* 11 *ac amynedd.*

[2] Heb. *rhoddi.*
[b] Matt. 13. 44.
[c] 1 Bren. 3. 9, 12. Iago 1. 5.
[d] Ps. 84. 11. pen. 30. 5.
[e] Ps. 125. 5.
[f] pen. 5. 20.
[g] pen. 5. 3. a 6. 24. a 7. 5.
[h] Edrych Mal. 2. 14, 15.
[i] pen. 7. 27.
[k] Ps. 37. 29.
[l] Job 18. 17. Ps. 104. 35.

13 *Dedwydd elw doethineb.* 19 *Gallu* 21 *a chymmwynasau doethineb.* 27 *Cynghor i fod yn gariadus,* 30 *yn heddychol,* 31 *ac yn foddlongar.* 33 *Cyflwr melldigedig yr enwir.*

FY mab, na ollwng fy nghyfraith
dros gôf; ond [a] cadwed dy galon
fy ngorchymynion:
2 Canys hir ddyddiau, a blynydd-
oedd bywyd, a [b] heddwch, a chwan-
egant hwy i ti.
3 Na âd i drugaredd a gwirion-
edd ymadael â thi: [c] cylymma hwy
am dy wddf, [d] ysgrifena hwy ar lech
dy galon.
4 [e] Felly y cei di ras a [2] deall da
ger bron DUW a dynion.
5 ¶ Gobeithia yn yr ARGLWYDD
â'th holl galon; ac nac ymddiried
i'th ddeall dy hun.
6 [f] Yn dy holl ffyrdd cydnebydd
ef, ac efe a hyfforddia dy lwybrau.
7 ¶ [g] Na fydd ddoeth yn dy olwg
dy hun: [h] ofna yr ARGLWYDD, a
thyn ymaith oddi wrth ddrygioni.
8 Hynny a fydd [3] iechyd i'th fogail,
a [4 i] mêr i'th esgyrn.
9 ¶ [k] Anrhydedda yr ARGLWYDD
â'th gyfoeth, ac â'r peth pennaf o'th
holl ffrwyth:
10 [l] Felly y llenwir dy ysguboriau
â digonoldeb, a'th win-wryfoedd a
dorrant gan win newydd.
11 ¶ [m] Fy mab, na ddirmyga ger-
ydd yr ARGLWYDD; ac na flina ar
ei gospedigaeth ef;
12 Canys y neb a fyddo DUW yn
ei garu, efe a'i cerydda, [n] megis tad
ei fab anwyl ganddo.
13 ¶ [o] Gwŷn ei fyd y dyn a gaffo
ddoethineb, a'r dyn a ddygo ddeall
allan.
14 [p] Canys gwell *yw* ei marsiandï-
aeth hi na marsiandïaeth o arian,
a'i chynnyrch hi *sydd well* nag aur
coeth.
15 Gwerthfawroccach *yw* hi na
gemmau: a'r holl bethau dymunol
nid ydynt gyffelyb iddi.
16 [q] Hir hoedl *sydd* yn ei llaw dde-
hau hi; *ac* yn ei llaw aswy *y mae*
cyfoeth a gogoniant.
17 Ei ffyrdd hi *sydd* ffyrdd hyf-
rydwch, a'i holl lwybrau hi *ydynt*
heddwch.
18 [r] Pren bywyd *yw* hi i'r neb
a ymaflo ynddi: a gwŷn ei fyd a
ddalio ei afael ynddi hi.
19 [s] Yr ARGLWYDD trwy ddoeth-
ineb a seiliodd y ddaear; trwy
ddeall y [5] sicrhaodd efe y nefoedd.
20 [t] Trwy ei wybodaeth ef yr hollt-

Cyn CRIST Cylch 1000.

[a] Deut. 8. 1. a 30. 16, 20.
[b] Ps. 119. 165
[c] Exod. 13. 9. Deut. 6. 8. pen. 6. 21. a 7. 3.
[d] Jer. 17. 1.
[e] Ps. 111. 10. Edrych 1 Sam. 2. 26. Luc 2. 52. Act. 2. 47. Rhuf. 14. 18.
[2] *llwydd-iant.*
[f] 1 Chron. 28. 9.
[g] Rhuf. 12. 16.
[h] Job 1. 1. pen. 16. 6.
[3] Heb. *meddyg-iniaeth.*
[4] Heb. *lleithdra.*
[i] Job 21. 24.
[k] Exod. 23. 19. a 34. 26. Deut. 26. 2, &c. Mal. 3. 10, &c. Luc 18. 12.
[l] Deut. 28. 8.
[m] Job 5. 17. Heb 12. 5. Dat. 3. 19.
[n] Deut. 8. 5.
[o] pen. 8. 34.
[p] Job 28. 13, &c. Ps. 19. 10. pen. 8. 11, 19. a 16. 16.
[q] pen. 8. 18.
[r] Edrych Gen. 2. 9. a 3. 22.
[s] Ps. 136. 5. pen. 8. 27. Jer. 10. 12. a 51. 15.
[5] Neu, *darparodd.*
[t] Gen. 1. 9.

Cyn CRIST Cylch 1000.

odd y dyfnderau, ac y defnyna yr
wybrennau wlith.
21 ¶ Fy mab, na ollwng hwynt
allan o'th olwg: cadw ddoethineb
a phwyll.
22 Yna y byddant yn fywyd i'th
enaid, ac [u] yn ras i'th wddf.
23 [x] Yna y cei rodio dy ffordd yn
ddïofal, a'th droed ni thramgwydda.
24 [y] Pan orweddych, nid ofni; ti a
orweddi, a'th gwsg fydd melus.
25 [z] Nac ofna rhag braw disym-
mwth, na rhag dinystr yr annuwiol
pan ddelo.
26 Canys yr ARGLWYDD a fydd
dy hyder di, ac a geidw dy droed
rhag ei ddal.
27 ¶ Na attal ddaioni oddi wrth
[6] y rhai y perthyn iddynt, pan fyddo
ar dy law *ei* wneuthur.
28 [a] Na ddywed wrth dy gymmyd-
og, Cerdda ymaith, a thyred amser
arall, ac y fory mi a roddaf; a
chennyt *beth yn awr.*
29 Na feddwl ddrwg yn erbyn dy
gymmydog, ac yntau yn trigo yn
ddïofal yn dy ymyl.
30 ¶ Nac ymryson â neb heb
achos, os efe ni wnaeth ddrwg i ti.
31 ¶ [b] Na chenfigenna wrth wr
[7] traws, ac na ddewis yr un o'i
ffyrdd ef.
32 Canys ffiaidd gan yr ARGLWYDD
y cyndyn: [c] ond gyd â'r rhai uniawn
y mae ei gyfrinach ef.
33 ¶ [d] Melldith yr ARGLWYDD *sydd*
yn nhŷ yr annuwiol: ond efe a fen-
dithia drigfa y cyfiawn.
34 ¶ [e] Dïau efe a watwar y gwat-
warus: ond ei ras a rydd efe i'r
gostyngedig.
35 Y doethion a etifeddant an-
rhydedd, a gwarth [8] *fydd* dyrchaf-
iad ffyliaid.

PENNOD IV.

1 *Solomon, er mwyn dysgu ufudd-dod i eraill,* 3 *yn dangos pa athrawiaeth a gafodd efe gan ei rïeni,* 5 *i geisio doethineb,* 14 *ac i ochel llwybrau yr annuwiol.* 20 *Y mae yn annog i ffydd,* 23 *ac i sancteiddrwydd.*

[a] GWRANDEWCH, blant, addysg
tad, ac erglywch i ddysgu
deall.
2 Canys yr ydwyf fi yn rhoddi i
chwi addysg dda: na wrthodwch fy
nghyfraith.
3 Canys yr oeddwn yn fab i'm tad,
yn [b] dyner ac yn anwyl [2] y'ngolwg
fy mam.
4 [c] Efe a'm dysgai, ac a ddywedai
wrthyf, Dalied dy galon fy ngeiriau:
[d] cadw fy ngorchymynion, a bydd
fyw.
5 Cais ddoethineb, cais ddeall: na
âd dros gôf, ac na ŵyra oddi wrth
eiriau fy ngenau.
6 Nac ymâd â hi, a hi a'th geidw:
câr hi, a hi a'th wared di.
7 Pennaf peth *yw* doethineb: cais
ddoethineb; ac â'th holl gyfoeth
cais ddeall.
8 [e] Dyrchafa di hi, a hithau a'th
ddyrchafa di: hi a'th ddwg di i
anrhydedd, os cofleidi hi.
9 [f] Hi a rydd ychwaneg o ras i'th
ben di: *ïe,* hi [3] a rydd i ti goron
gogoniant.
10 Gwrando, fy mab, a derbyn fy
ngeiriau; a blynyddoedd dy fywyd
a amlhêir.
11 Yr ydwyf yn dy ddysgu yn
ffordd doethineb; ac yn dy dywys
yn llwybrau uniondeb.
12 Pan rodiech, dy gerddediad ni
bydd cyfyng; a [g] phan redech, ni
thramgwyddi.
13 Ymafael mewn addysg, *ac* na
ollwng *hi:* cadw hi; canys dy fywyd
di *yw* hi.
14 ¶ [h] Na ddos i lwybr yr annuw-
iolion, ac na rodia ar hyd ffordd y
drygionus.
15 Gochel hi, na ddos ar hyd-ddi;
cilia oddi wrthi hi, a dos heibio.
16 Canys [i] ni chysgant nes gwneuth-
ur drwg; a'u cwsg a gollant, nes
iddynt gwympo *rhyw ddyn.*
17 Canys y maent yn bwytta bara
annuwioldeb, ac yn yfed gwin trais.
18 Ond llwybr y cyfiawn [k] *sydd* fel
y goleuni, yr hwn a lewyrcha fwy-
fwy hyd ganol dydd.
19 [l] *Eithr* ffordd y drygionus *sydd*
fel y tywyllwch: ni wyddant wrth
ba beth y tramgwyddant.
20 ¶ Fy mab, gwrando ar fy ngeir-
iau: gogwydda dy glust at fy ym-
adroddion.
21 [m] Na âd iddynt fyned ymaith
o'th olwg: [n] cadw hwynt y'nghanol
dy galon.
22 Canys bywyd *ydynt* i'r neb a'u
caffont, ac [o] [4] iechyd i'w holl gnawd.
23 ¶ Cadw dy galon yn dra dï-
esgeulus; canys allan o honi y mae
bywyd yn dyfod.
24 Bwrw oddi wrthyt [5] enau taeog-
aidd, a gwefusau trofaus ym mhell
oddi wrthyt.
25 Edryched dy lygaid yn uniawn;
ac edryched dy amrantau yn un-
iawn o'th flaen.

Marginal references:
[u] pen. 1. 9.
[x] Ps. 37. 24. a 91. 11, 12.
[y] Ps. 3. 5. a 4. 8.
[z] Ps. 91. 5. a 112. 7.
[6] Heb. *ei berchen-nogion.*
[a] Lef. 19. 13. Deut. 24. 15.
[b] Ps. 37. 1. a 73. 3. pen. 24. 1.
[7] Heb. *trais.*
[c] Ps. 25. 14.
[d] Lef. 26. 14, &c. Mal. 2. 2.
[e] Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.
[8] Heb. *a ddyrchafa.*
[a] pen. 1. 8.
[b] 1 Chron. 29. 1.
[2] Neu, *ym mysg meibion.*
[c] 1 Chron. 28. 9.
[d] pen. 7. 2.
[e] 1 Sam. 2. 30.
[f] pen. 1. 9.
[3] Neu, *o'th amgylcha â choron gogoniant.*
[g] Ps. 91. 11, 12.
[h] Ps. 1. 1. pen. 1. 10, 15.
[i] Ps. 36. 4.
[k] 2 Sam. 23. 4.
[l] Es. 59. 9. Jer. 23. 12.
[m] pen. 3. 3, 21.
[n] pen. 2. 1.
[o] pen. 3. 8.
[4] Heb. *meddyg-iniaeth.*
[5] Heb. *taeogrwydd genau.*

Cyn CRIST Cylch 1000.
6 Neu, *threfnir.*
p Deut. 5. 32. a 28. 14. Jos. 1. 7.
a pen. 2. 16. a 6. 24.
2 Heb. *a thaflod ei genau.*
b Ps. 55. 21.
c Heb. 4. 12.
d pen. 7. 27.
3 Heb. *nerth.*
e Mal. 2. 14.
f Edrych Can. 4. 5. a 7. 3.

26 Ystyria lwybr dy draed: a
[6] threfner dy holl ffyrdd yn uniawn.
27 [p] Na thro ar y llaw ddehau nac
ar y llaw aswy; symmud dy droed
oddi wrth ddrygioni.

PENNOD V.

1 Solomon yn annog i geisio doethineb: 3 yn dangos ysgelerder putteindra ac anllywodraeth: 15 yn annog i foddlonrwydd, haelioni, a diweirdeb. 22 Bod eu pechodau eu hun yn goddiwes yr annuwiol.

FY mab, gwrando ar fy noethin-
eb, *a* gostwng dy glust at fy
neall:
2 Fel y gellych ystyried pwyll,
a'th wefusau gadw gwybodaeth.
3 ¶ [a] Canys gwefusau y ddïeithr
a ddiferant *fel* y dil mêl, [2] a'i genau
sydd [b] lyfnach nag olew:
4 Ond ei diwedd hi a fydd chwerw
fel y wermod, [c] yn llym fel cleddyf
dau-finiog.
5 [d] Ei thraed hi a ddisgynant i ang-
au; *a*'i cherddediad a sang uffern.
6 Rhag i ti ystyrio ffordd bywyd,
y symmud ei chamrau hi, heb wyb-
od i ti.
7 Yr awr hon gan hynny, O blant,
gwrandêwch arnaf fi, ac nac ym-
adêwch â geiriau fy ngenau.
8 Cadw dy ffordd ym mhell oddi
wrthi hi, ac na nesâ at ddrws ei
thŷ hi:
9 Rhag i ti roddi dy harddwch
i eraill, a'th flynyddoedd i'r creu-
lawn:
10 Rhag llenwi yr estron â'th [3] gyf-
oeth di, ac *i*'th lafur *fod* yn nhŷ y
dïeithr;
11 Ac o'r diwedd i ti ochain, wedi
i'th gnawd a'th gorph gurio,
12 A dywedyd, Pa fodd y caseais
i addysg! *pa fodd* y dirmygodd fy
nghalon gerydd!
13 Ac na wrandewais ar lais fy
athrawon, ac na ostyngais fy nghlust
i'm dysgawdwyr!
14 Bûm o fewn ychydig at bob
drwg, y'nghanol y gynnulleidfa a'r
dyrfa.
15 ¶ Yf ddwfr o'th bydew dy hun,
a ffrydiau allan o'th ffynnon dy hun.
16 Tardded dy ffynhonnau allan,
a'th ffrydiau dwfr yn yr heolydd.
17 Byddant yn eiddot ti dy hun yn
unig, ac nid yn eiddo dïeithriaid
gyd â thi.
18 Bydded dy ffynnon yn fendig-
edig: ac ymlawenhâ gyd â [e] gwraig
dy ieuengctid.
19 [f] *Bydded fel* ewig gariadus, ac fel
iyrches hawddgar: gâd i'w bronnau
hi dy [4] lenwi bob amser, [5] ac ymfodd-
lona yn ei chariad hi yn wastadol.
20 A phaham, fy mab, yr ymddigrifi
yn [g] y wraig ddïeithr, ac y cofleidi
fynwes yr hon nid yw eiddot ti?
21 [h] Canys ffyrdd dyn *sydd* y'ngol-
wg yr ARGLWYDD, ac y mae efe yn
dal ar ei holl lwybrau ef.
22 ¶ [i] Ei anwiredd ei hun a ddeil yr
annuwiol, ac efe a ddèlir â rhaffau
ei bechod ei hun.
23 [k] Efe a fydd farw o eisieu
addysg; a rhag maint ei ffolineb
yr â ar gyfeiliorn.

Cyn CRIST Cylch 1000.
4 Heb. *ddyfrhâu.*
5 Heb. *a chyfeiliorna.*
g pen. 2. 16. a 7. 4.
h 2 Chron. 16. 9. Job 31. 4. a 34. 21. pen. 15. 3. Jer. 16. 17. a 32. 19. Hos. 7. 2. Heb. 4. 13.
i Ps. 9. 15.
k Job 4. 21. a 36. 12.
a pen. 11. 15. a 17. 18. a 20. 16. a 22. 26. a 27. 13.
b Ps. 132. 4.
c pen. 24. 33, 34.
d pen. 10. 4. a 13. 4. a 20. 4.
e Ps. 35. 19. pen. 10. 10.
f Jer. 19. 11.

PENNOD VI.

1 Yn erbyn mechnïaeth, 6 a seguryd, 12 ysgelerder. 16 Saith beth cas gan Dduw. 20 Bendithion ufudd-dod. 25 Drygioni putteindra.

FY mab, os [a] mechnïaist dros dy
gymmydog, *ac os* tarewaist dy
law *yn llaw* y dïeithr,
2 Ti a faglwyd â geiriau dy enau,
ti a ddaliwyd â geiriau dy enau.
3 Gwna hyn yr awr hon, fy mab, a
gwared dy hun, gan i ti syrthio i law
dy gymmydog; cerdda, ac ymostwng
iddo, ac ymbil â'th gymmydog.
4 [b] Na ddyro gwsg i'th lygaid, na
hûn i'th amrantau.
5 Gwared dy hun fel yr iwrch o
law *yr heliwr*, ac fel aderyn o law
yr adarwr.
6 ¶ Cerdda at y morgrugyn, tydi
ddïogyn; edrych ar ei ffyrdd ef, a
bydd ddoeth:
7 Nid oes ganddo neb i'w arwain,
i'w lywodraethu, nac i'w feistroli;
8 *Ac er hynny* y mae efe yn parot-
tôi ei fwyd yr haf, *ac* yn casglu ei
luniaeth y cynhauaf.
9 [c] Pa hyd, ddïogyn, y gorweddi?
pa bryd y cyfodi o'th gwsg?
10 Etto ychydig gysgu, ychydig hep-
ian, ychydig blethu dwylaw i gysgu.
11 [d] Felly y daw tlodi arnat fel ym-
deithydd, a'th angen fel gwr arfog.
12 ¶ Dyn i'r fall, *a* gwr anwir, a
rodia â genau cyndyn.
13 [e] Efe a amneidia â'i lygaid, efe
a lefara â'i draed, efe a ddysg â'i
fysedd.
14 *Y mae* pob rhyw gyndynrwydd
yn ei galon; y mae yn dychymmyg
drygioni bob amser, yn peri cyn-
hennau.
15 Am hynny ei ddinystr a ddaw
arno yn ddisymmwth: yn ddisym-
mwth [f] y dryllir ef, fel na byddo
meddyginiaeth.
16 ¶ Y chwe *pheth* hyn sydd gas

Cyn CRIST Cylch 1000.

gan yr ARGLWYDD: ïe, saith *beth*
sydd [2]ffiaidd ganddo ef:
17 [g]Llygaid beilchion, tafod cel-
wyddog, a'r dwylaw a dywalltant
waed gwirion,
18 Y galon a ddychymmygo fedd-
yliau drwg, [h]traed yn rhedeg yn
fuan i ddrygioni,
19 [i]Tyst celwyddog yn dywedyd
celwydd, a'r neb a gyfodo gynnen
rhwng brodyr.
20 ¶ [k]Fy mab, cadw orchymyn dy
dad, ac nag ymadaw â chyfraith dy
fam.
21 [l]Rhwym hwynt ar dy galon
yn wastadol; cwlwm hwynt am dy
wddf.
22 [m]Pan rodiech, hi a'th gyfar-
wydda; pan orweddych, hi a'th
wylia; pan ddeffroych, hi a gyd-
ymddiddan â thi.
23 [n]Canys [3]canwyll *yw* y gorchymyn;
a goleuni *yw* y gyfraith; a ffordd
i fywyd *yw* ceryddon addysg:
24 [o]I'th gadw rhag y fenyw ddrwg,
a rhag gweniaith tafod [4]y ddïeithr.
25 [p]Na chwennych ei phrŷd hi yn
dy galon; ac na âd iddi dy ddal â'i
hamrantau.
26 [q]Oblegid y fenyw butteinig
y daw dyn i dammaid o fara; a
gwraig gwr *arall* a hela yr enaid
gwerthfawr.
27 A ddichon gwr ddwyn tân yn
ei fynwes, heb losgi ei ddillad?
28 A ddichon gwr rodio ar hyd
marwor, ac heb losgi ei draed?
29 Felly, pwy bynnag a êl at wraig
ei gymmydog; y neb a gyffyrddo â
hi, ni bydd glân.
30 Ni ddirmyga *neb* leidr a lad-
rattao i ddiwallu ei enaid, pan
fyddo arno newyn:
31 Ond *os* dêlir ef, [r]efe a dâl yn
saith ddyblyg; efe a rydd gym-
maint oll ag a feddo yn ei dŷ.
32 *Ond* y neb a wnel odineb â
benyw, sydd heb [5]synwyr; y neb a'i
gwnel, a ddifetha ei enaid ei hun.
33 Archoll a gwarth a gaiff efe;
a'i gywilydd ni ddilëir.
34 Canys cynddaredd *yw* eiddig-
edd gwr; am hynny nid erbyd efe
yn nydd dïal.
35 [6]Ni bydd ganddo bris ar ddim
iawn; ac ni foddlonir ef, er rhoi
rhoddion lawer.

[2] Heb. *ffieidd-dra gan ei enaid ef.*
[g] Ps. 18. 27. a 101. 5.
[h] Rhuf. 3. 15.
[i] pen. 19. 5.
[k] pen. 1. 8.
[l] pen. 3. 3. a 7. 3.
[m] pen. 3. 23, 24.
[n] Ps. 19. 8. a 119. 105.
[3] Neu, *lamp.*
[o] pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5.
[4] Neu, *dïeithr.*
[p] Matt. 5. 28.
[q] pen. 29. 3.
[r] Exod. 22. 1, 4.
[5] Heb. *galon.*
[6] Heb. *Ni dderbyn wyneb dim iawn.*

PENNOD VII.

1 Solomon yn cynghori bod mewn pur a chariadus gyfeillach â doethineb. 6 Wrth a welsai efe ei hun, yn dangos 10 cyfrwysdra puttain, 22 ac enbyd wiriondeb yr ieuaingc nwyfus: 24 yn cynghori gochelyd y cyfryw annuwioldeb.

FY mab, cadw fy ngeiriau, a
[a]chuddia fy ngorchymynion
gyd â thi.
2 [b]Cadw fy ngorchymynion, a
bydd fyw; a'm cyfraith fel [c]can-
wyll dy lygad.
3 [d]Rhwym hwynt am dy fysedd,
ysgrifena hwynt ar lech dy galon.
4 Dywed wrth ddoethineb, Fy
chwaer *wyt* ti; a galw ddeall yn
gares:
5 [e]Fel y'th gadwont oddi wrth y
wraig ddïeithr, a rhag y fenyw â'r
ymadrodd gwenhieithus.
6 ¶ Canys *a mi* yn ffenestr fy nhŷ,
mi a edrychais trwy fy nellt;
7 A mi a welais ym mysg y ffyl-
iaid, *ïe,* mi a ganfûm ym mhlith [2]yr
ieuengctid, ddyn ieuangc heb ddeall
ganddo
8 Yn myned ar hyd yr heol ger
llaw ei chongl hi; ac efe a âi ar
hyd y ffordd i'w thŷ hi,
9 Yn [3]y cyfnos gyd â'r hwyr, pan
oedd hi yn nos ddu ac yn dywyll:
10 Ac wele fenyw yn cyfarfod âg
ef, a chanddi ymddygiad puttain, ac
â chalon ddichellgar.
11 ([f]Siaradus ac anufudd *yw* hi;
[g]ei thraed nid arhoant yn ei thŷ:
12 Weithiau yn y drws, weithiau
yn yr heolydd, ac yn cynllwyn ym
mhob congl.)
13 Hi a ymafaelodd ynddo, ac a'i
cusanodd, ac [4]âg wyneb digywilydd
hi a ddywedodd wrtho,
14 *Yr oedd* arnaf fi aberthau hedd;
heddyw y cywirais fy adduned:
15 Ac am hynny y deuthum allan
i gyfarfod â thi, i chwilio am dy
wyneb; a chefais afael arnat.
16 Mi a drwsiais fy ngwely â llen-
ni, ac â cherfiadau a [h]llïeiniau yr
Aipht.
17 Mi a fwg-derthais fy ngwely â
myrr, aloes, a synamon.
18 Tyred, moes i ni ymlenwi o garu
hyd y bore; ymhyfrydwn â chariad.
19 Canys nid *yw* y gwr gartref;
efe a aeth i ffordd bell:
20 Efe a gymmerth godaid o arian
yn ei law; efe a ddaw adref ar y
[5]dydd ammodol.
21 [i]Hi a'i troes ef â'i haml eiriau
teg, ac â gweniaith ei gwefusau hi
a'i cymhellodd ef.
22 Efe a'i canlynodd hi [6]ar frys,
fel yr ŷch yn myned i'r lladdfa, neu

Cyn CRIST Cylch 1000.

[a] pen. 2. 1.
[b] Lef. 18. 5. pen. 4. 4.
[c] Deut. 32. 10.
[d] Deut. 6. 8. a 11. 18. pen. 3. 3. a 6. 21.
[e] pen. 2. 16. a 5. 3.
[2] Heb. *y meibion.*
[3] Heb. *hwyr y dydd.*
[f] pen. 9. 13.
[g] 1 Tim. 5. 13. Tit. 2. 5.
[4] Heb. *hi a gadarnhaodd ei hwyneb âg,* &c.
[h] Es. 19. 9.
[5] Neu, *lloer newydd.*
[i] pen. 5. 3.
[6] Heb. *yn ddisymmwth.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

fel ynfyd yn myned i'r cyffion i'w
gospi:
23 Hyd oni ddryllio y saeth ei afu
ef; fel yr aderyn yn prysuro i'r
fagl, heb wybod *ei bod* yn erbyn
ei einioes ef.
24 ¶ Yn awr gan hynny, *fy* meib-
ion, gwrandêwch arnaf fi, ac ystyr-
iwch eiriau fy ngenau.
25 Na thuedded dy galon at ei
ffyrdd hi, na chyfeiliorna ar hyd ei
llwybrau hi.
26 Canys llawer a gwympodd hi
yn archolledig; ïe, *gwŷr* grymmus
lawer a laddodd hi.
[k] pen. 2. 18. a 5. 5. 27 [k] Ffordd i uffern *yw* ei thŷ hi,
yn disgyn i ystafelloedd angau.

PENNOD VIII.

1 *Enwocced* 6 *ac eglured yw doethineb.* 10 *Godidowgrwydd,* 12 *naturiaeth,* 15 *gallu,* 18 *cyfoeth,* 22 *a thragywyddoldeb doethineb.* 32 *Bod doethineb yn ddymunol, o achos y dedwyddwch y mae yn ei ddwyn.*

[a] pen. 1. 20. a 9. 3. ONID yw [a] doethineb yn gweiddi?
a deall yn llefain?
2 Ym mhen lleoedd uchel, ger
llaw y ffordd, lle mae llwybrau
lawer, y mae hi yn sefyll.
3 Ger llaw y pyrth, ym mhen y
dref, yn ymyl y drysau, y mae hi
yn llefain:
4 Arnoch chwi, wŷr, yr wyf fi yn
galw; ac at feibion dynion *y mae*
fy llais.
5 Ha ynfydion, deallwch gyfrwys-
der; a chwi wŷr anghall, byddwch
o galon ddeallus.
6 Gwrandêwch: canys myfi a
[b] pen. 22. 20. draethaf i chwi [b] bethau ardderch-
og; ac a agoraf fy ngwefusau ar
bethau uniawn.
7 Canys fy ngenau a draetha wir-
[2] Heb. *ffieidd-dra fy ngwefusau yw drygioni.* ionedd; a [2] ffiaidd gan fy ngwefusau
ddrygioni.
8 Holl eiriau fy ngenau *ydynt*
gyfiawn; nid *oes* ynddynt na gŵyr-
ni na thrawsedd.
9 *Y maent* hwy oll yn amlwg i'r
neb a ddeallo, ac yn uniawn i'r
rhai a gafodd wybodaeth.
10 Derbyniwch fy addysg, ac nid
arian; a gwybodaeth o flaen aur
etholedig.
[c] Job 28. 15. Ps. 19. 10. a 119. 127. pen. 3. 14, 15. a 4. 5, 7. a 16. 16. 11 [c] Canys gwell *yw* doethineb na
gemmau: nid oes dim dymunol
cyffelyb iddi.
12 Myfi doethineb wyf yn trigo
gyd â challineb: yr ydwyf yn cael
allan wybodaeth cynghor.
13 Ofn yr ARGLWYDD *yw* casâu
drygioni: balchder, ac uchder, a
ffordd ddrygionus, a'r genau traws,
sydd gas gennyf fi.
14 Mi bïau gynghor, a gwir ddoeth-
ineb: deall *ydwyf* fi; [d] mi bïau [d] Preg. 7. 19.
nerth.
15 [e] Trwof fi y teyrnasa brenhin- [e] Dan. 2. 21. Rhuf. 13. 1.
oedd, ac y barna y pennaethiaid
gyfiawnder.
16 Trwof fi y rheola tywysogion a
phendefigion, *sef* holl farnwyr y
ddaear.
17 Y sawl a'm carant i, a garaf
finnau; [f] a'r sawl a'm ceisiant yn [f] Iago 1. 5.
fore, a'm cânt.
18 [g] Gyd â myfi *y mae* cyfoeth, ac [g] pen. 3. 16.
anrhydedd, golud parhaus, a chyf-
iawnder.
19 [h] Gwell *yw* fy ffrwyth i nag aur, [h] pen. 3. 14.
ïe, nag aur coeth; a'm cynnyrch
sydd well na'r arian detholedig.
20 Ar hyd ffordd cyfiawnder [3] yr [3] Neu, *y rhodiaf.*
arweiniaf, ar hyd canol llwybrau
barn:
21 I beri i'r rhai a'm carant eti-
feddu sylwedd: a mi a lanwaf eu
trysorau.
22 Yr ARGLWYDD a'm meddian-
nodd i yn nechreuad ei ffordd, cyn
ei weithredoedd erioed.
23 Er tragywyddoldeb y'm hen-
neiniwyd, er y dechreuad, cyn bod
y ddaear.
24 Pryd nad *oedd* dyfnder y'm
cenhedlwyd, cyn *bod* ffynhonnau
yn llawn o ddyfroedd.
25 [i] Cyn sylfaenu y mynyddoedd, o [i] Ps. 90. 2.
flaen y bryniau, y'm cenhedlwyd:
26 Cyn gwneuthur o hono ef y
ddaear, na'r meusydd, [4] nac uchder [4] Heb. *na phen.*
llwch y byd.
27 Pan barottôdd efe y nefoedd,
yr oeddwn i yno: pan osododd efe
gylch ar wyneb y dyfnder:
28 Pan gadarnhaodd efe y cym-
mylau uwch ben: a phan nerthodd
efe ffynhonnau y dyfnder:
29 [k] Pan roddes efe ei ddeddf i'r [k] Gen. 1. 9, 10.
môr, ac i'r dyfroedd, na thorrent Job 38. 10, 11.
ei orchymyn ef: pan [l] osododd efe Ps. 33. 7. a 104. 9.
sylfeini y ddaear: Jer. 5. 22.
30 [m] Yna yr oeddwn i gyd âg ef [l] Job 38. 4.
megis un wedi ei feithrin *gyd âg* [m] Ioan 1. 1, 18.
ef: ac yr oeddwn yn hyfrydwch
iddo beunydd, yn ymlawenhâu ger
ei fron ef bob amser;
31 Ac yn llawenychu y'nghyfan-
neddle ei ddaear ef; a'm hyfryd-
wch *oedd* gyd â meibion dynion.
32 Yr awrhon gan hynny, O feib-
ion, gwrandêwch arnaf; canys [n] Ps. 119. 1, 2. a 128. 2.
[n] gwŷn eu byd a gadwant fy ffyrdd i. Luc 11. 28.

Cyn CRIST Cylch 1000.

33 Gwrandêwch addysg, a bydd-
wch ddoethion; nac ymwrthodwch
â hi.
34 [o] Gwŷn ei fyd y dyn a wran-
dawo arnaf, ac a wylio yn ddyfal
beunydd wrth fy nrysau, gan
warchod wrth byst fy mhyrth i.
35 Canys y neb a'm caffo i, a gaiff
fywyd, ac [p] a [5] feddianna ewyllys
da gan yr ARGLWYDD.
36 Ond y neb a becho yn fy er-
byn, a wna gam â'i enaid ei hun:
fy holl gaseion a garant angau.

PENNOD IX.

1 *Addysg* 4 *ac athrawiaeth doethineb.* 13 *Arfer* 16 *ac amryfusedd ynfydrwydd.*

DOETHINEB a adeiladodd ei
thŷ, hi a naddodd ei saith
golofn.
2 [a] Hi a laddodd ei [2] hanifeiliaid;
hi [b] a gymmysgodd ei gwin, ac a
huliodd ei bwrdd.
3 Hi a yrrodd ei llaw-forwynion:
[c] y mae yn llefain [d] oddi ar fannau
uchel y ddinas:
4 [e] Pwy bynnag *sydd* annichellgar,
tröed i mewn yma: *ac* wrth yr an-
noeth y mae hi yn dywedyd,
5 [f] Deuwch, a bwyttêwch o'm bara,
ac yfwch o'r gwin a gymmysgais.
6 Ymadêwch â'r rhai ffol, a bydd-
wch fyw; a cherddwch yn ffordd
deall.
7 Yr hwn a geryddo watwarwr,
a gaiff waradwydd iddo ei hun:
a'r hwn a feio ar y drygionus, a
gaiff anaf.
8 [g] Na cherydda watwarwr, rhag
iddo dy gasâu: [h] cerydda y doeth,
ac efe a'th gâr di.
9 Dyro *addysg* i'r doeth, ac efe
fydd doethach: dysg y cyfiawn, ac
efe a chwanega ei ddysgeidiaeth.
10 [i] Dechreuad doethineb *yw* ofn
yr ARGLWYDD: a gwybodaeth y
sanctaidd *yw* deall.
11 [k] Canys trwof fi yr amlhêir dy
ddyddiau, ac y chwanegir blynydd-
oedd dy einioes.
12 [l] Os doeth fyddi, doeth fyddi i
ti dy hun: ond *os* gwatwarwr fyddi,
tydi dy hun a'*i* dygi.
13 ¶ [m] Gwraig ffol *a fydd* siar-
adus; anghall *yw*, ac ni ŵyr ddim:
14 Canys hi a eistedd ar ddrws ei
thŷ, ar faingc, [n] yn y lleoedd uchel
yn y ddinas,
15 I alw ar y neb a fyddo yn
myned heibio, y rhai sydd yn
cerdded eu ffyrdd yn uniawn:
16 [o] Pwy bynnag *sydd* ehud, tröed

o pen. 3. 13, 18.
p pen. 12. 2.
5 Heb. *dŷn allan.*
a Matt. 22. 3, &c.
2 Heb. *lladdfa.*
b pen. 23. 30.
c pen. 8. 2.
d ad. 14.
e ad. 16.
f Can. 5. 1. Es. 55. 1.
g Matt. 7. 6.
h Ps. 141. 5.
i Job 28. 28. Ps. 111. 10. pen. 1. 7.
k pen. 10. 27.
l pen. 16. 26.
m pen. 7. 11.
n ad. 3.
o ad. 4.

yma: a phwy bynnag sydd ddisyn-
wyr, *a* hi a ddywed wrtho,
17 [p] Dyfroedd lladrad sydd felus,
a bara cudd sydd beraidd.
18 Ond ni ŵyr efe mai [q] meirw *yw*
y rhai sydd yno; *a bod* ei gwa-
hoddwyr hi yn nyfnder uffern.

PENNOD X.

O'r bennod yma hyd y bummed ar hugain, y mae amryw addysg ynghylch rhinweddau da, a'u gwrthwyneb feiau.

DIARHEBION Solomon. [a] Mab
doeth a wna dad llawen, a
[b] mab ffol a dristâ ei fam.
2 [c] Ni thyccia trysorau drygioni:
ond cyfiawnder a wared rhag angau.
3 [d] Ni edy yr ARGLWYDD i enaid y
cyfiawn newynu: ond efe a chwâl
ymaith [2] gyfoeth y drygionus.
4 [e] Y neb a weithio â llaw [3] dwyll-
odrus, fydd tlawd: ond [f] llaw y
diwyd a gyfoethoga.
5 Mab synhwyrol *yw* yr hwn a
gasgl amser haf: *ond* [g] mab gwar-
adwyddus *yw* yr hwn a gwsg amser
cynhauaf.
6 Bendithion *fydd* ar ben y cyf-
iawn: *ond* [h] trawsedd a gau ar
enau y drygionus.
7 [i] Coffadwriaeth y cyfiawn *sydd*
fendigedig: ond enw y drygionus
a bydra.
8 Y galon ddoeth a dderbyn or-
chymynion: ond [k] y ffol ei wefusau
a [4] gwymp.
9 [l] Y neb a rodio yn uniawn, a
rodia yn ddïogel: ond y neb a
gam-dry ei ffyrdd, a fydd hynod.
10 [m] Y neb a amneidio â'i lygaid,
a bair flinder: [n] a'r ffol ei wefusau
a [5] gwymp.
11 [o] Ffynnon bywyd *yw* genau y
cyfiawn: ond [p] trawsedd a gau ar
enau y drygionus.
12 Casineb a gyfyd gynhennau:
ond [q] cariad a guddia bob cam-
wedd.
13 Y'ngwefusau y synhwyrol y
ceir doethineb: ond [r] gwïalen *a*
weddai i gefn [6] yr anghall.
14 Y doethion a ystoriant wybod-
aeth: ond [s] dinystr *sydd* gyfagos i
enau y ffol.
15 [t] Cyfoeth y cyfoethog *yw* dinas
ei gadernid ef: ond dinystr y tlod-
ion *yw* eu tlodi.
16 Gwaith y cyfiawn *a dŷn* at
fywyd: ond ffrwyth y drygionus tu
ag at bechod.
17 *Ar y* ffordd i fywyd *y mae*
y neb a gadwo addysg: ond y

Cyn CRIST Cylch 1000.
p pen. 20. 17.
q pen. 2. 18. a 7. 27.
a pen. 15. 20.
b pen. 17. 21, 25.
c Ps. 49. 6, &c. pen. 11. 4.
d Ps. 10. 14. a 37. 25.
2 Neu, *y drygionus am eu drygioni.*
e pen. 12. 24. a 19. 15.
3 *ddiog.*
f pen. 13. 4. a 21. 5.
g pen. 12. 4. a 17. 2. a 19. 26.
h ad. 11.
i Ps. 112. 6.
k ad. 10.
4 Neu, *gurir.*
l Ps. 23. 4. pen. 28. 18.
m pen. 6. 13.
n ad. 8.
5 Neu, *gurir.*
o pen. 13. 14. a 18. 4.
p ad. 6. Ps. 107. 42.
q pen. 17. 9. 1 Cor. 13. 4. 1 Petr 4. 8.
r pen. 26. 3.
6 Heb. *yr hwn sydd heb galon.*
s pen. 18. 7. a 21. 23.
t pen. 18. 11.

Cyn CRIST Cylch 1000.

neb a wrthodo gerydd, sydd yn
cyfeiliorni.
18 A guddio gas *â* gwefusau cel-
wyddog, a'r neb a ddywed enllib,
sydd ffol.
19 [u] Yn amlder geiriau ni bydd
pall ar bechod: ond y neb a attalio
ei wefusau *sydd* synhwyrol.
20 Tafod y cyfiawn *sydd fel* arian
detholedig: calon y drygionus ni
thâl ond ychydig.
21 Gwefusau y cyfiawn a borthant
lawer: ond y ffyliaid, o ddiffyg
[7] synwyr, a fyddant feirw.
22 Bendith yr ARGLWYDD a gyf-
oethoga; ac ni ddwg flinder gyd
â hi.
23 [x] Hyfryd gan ffol wneuthur
drwg: a chan wr synhwyrol *y mae*
doethineb.
24 Y peth a ofno y drygionus, a
ddaw iddo: ond y peth a ddeisyfo
y rhai cyfiawn, *Duw* a'i rhydd.
25 Fel y mae y corwynt yn myned
heibio, felly ni *bydd* y drygionus
mwy: ond [y] y cyfiawn *sydd* sylfaen
a bery byth.
26 Megis finegr i'r dannedd, a
mwg i'r llygaid, felly *y bydd* y
dïog i'r neb a'i gyrrant.
27 [z] Ofn yr ARGLWYDD a [8] estyn
ddyddiau: ond [a] blynyddoedd y
drygionus a fyrhêir.
28 Gobaith y cyfiawn *fydd* lla-
wenydd: ond [b] gobaith y drygionus
a dderfydd am dano.
29 Ffordd yr ARGLWYDD *sydd*
gadernid i'r perffaith: ond dinystr
fydd i'r rhai a wnant anwiredd.
30 [c] Y cyfiawn nid ysgog byth:
ond y drygionus ni phreswyliant y
ddaear.
31 [d] Genau y cyfiawn a ddwg allan
ddoethineb: a'r tafod cyndyn a
dorrir ymaith.
32 Gwefusau y cyfiawn a wyddant
beth sydd gymmeradwy; ond gen-
au y drygionus *a lefara* drawsedd.

PENNOD XI.

[a] CLORIANNAU [2] anghywir *sydd*
ffiaidd gan yr ARGLWYDD:
ond carreg [3] uniawn *sydd* foddlawn
ganddo ef.
2 [b] *Pan* ddêl balchder, fe ddaw
gwarth: ond gyd â'r gostyngedig *y*
mae doethineb.
3 [c] Perffeithrwydd yr uniawn a'u
tywys hwynt: ond trawsedd yr
anffyddloniaid a'u difetha hwynt.
4 Ni [d] thyccia cyfoeth yn nydd
digofaint: ond cyfiawnder a wared
rhag angau.
5 Cyfiawnder y perffaith [4] a'i hy-
fforddia ef: ond o achos ei ddryg-
ioni y syrth y drygionus.
6 Cyfiawnder y cyfiawn a'u gwar-
ed hwynt: ond [e] troseddwyr a
ddelir yn *eu* drygioni.
7 Pan fyddo marw dyn drygionus,
fe a ddarfu am *ei* obaith *ef:* a go-
baith y traws a gyfrgollir.
8 [f] Y cyfiawn a waredir o gyfyng-
der, a'r drygionus a ddaw yn ei
le ef.
9 [g] Rhagrithiwr â'*i* enau a lygra ei
gymmydog: ond y cyfiawn a war-
edir trwy wybodaeth.
10 [h] Yr holl ddinas a ymlawenhâ
o herwydd llwyddiant y cyfiawn:
a phan gyfrgoller y drygionus, *y*
bydd gorfoledd.
11 [i] Trwy fendith y cyfiawn y
dyrchefir y ddinas: ond trwy enau
y drygionus y dinystrir hi.
12 Y neb sydd [5] ddisynwyr a
ddïystyra ei gymmydog; ond y
synhwyrol a daw â sôn.
13 [k] Yr hwn a rodia yn athrodwr,
a ddatguddia gyfrinach: ond y
ffyddlawn ei galon a gela y peth.
14 [l] Lle ni *byddo* cynghor, y bobl
a syrthiant: ond lle y byddo llawer
o gynghorwyr, *y bydd* dïogelwch.
15 [m] [6] Blinder mawr a gaiff y neb
a fachnïo dros ddïeithr-ddyn: ond
y neb a gasao [7] fachnïaeth, fydd
dïogel.
16 Gwraig rasol a gaiff anrhyd-
edd; a'r galluog a gânt gyfoeth.
17 Gwr trugarog sydd dda wrth
ei enaid ei hun: ond y creulawn a
flina ei gnawd ei hun.
18 Y drygionus a wna waith twyll-
odrus: ond [n] i'r neb a hauo gyf-
iawnder, *y bydd* gwobr sicr.
19 Fel *yr arwain* cyfiawnder i
fywyd: felly dilyn drygioni *a dywys*
i angau.
20 Ffiaidd gan yr ARGLWYDD y
neb sydd gyndyn eu calonnau:
eithr hoff ganddo ef y rhai sydd
berffaith yn eu ffyrdd.
21 [o] [8] Er maint fyddo cymmorth,
y drygionus ni bydd dïeuog: ond
had y cyfiawn a waredir.
22 *Fel* modrwy aur yn nhrwyn
hwch, *yw* benyw lân [9] heb synwyr.
23 Deisyfiad y cyfiawn *sydd* ar
ddaioni yn unig: *ond* gobaith y
drygionus *sydd* ddigter.
24 Rhyw un a wasgar ei ddâ, ac

Cyn CRIST Cylch 1000.

[u] Preg. 5. 3.
[7] Heb. *calon.*
[x] pen. 14. 9. a 15. 21.
[y] Matt. 7. 24, 25. a 16. 18.
[z] pen. 9. 11.
[8] Heb. *y-chwanega.*
[a] Job 15. 32. a 22. 16. Ps. 55. 23.
[b] Job 8. 13. a 11. 20. Ps. 112. 10.
[c] Ps. 37. 22. a 125. 1.
[d] Ps. 37. 30.
[a] Lef. 19. 35, 36. Deut. 25. 13–16. pen. 16. 11. a 20. 10, 23.
[2] Heb. *twyll.*
[3] Heb. *berffaith.*
[b] pen. 15. 33. a 16. 18. a 18. 12.
[c] pen. 13. 6.
[d] pen. 10. 2. Ezec. 7. 19. Seph. 1. 18.

[4] Heb. *a uniawna ei ffordd ef.*
[e] pen. 5. 22.
[f] pen. 21. 18.
[g] Job 8. 13.
[h] pen. 28. 12, 28.
[i] pen. 29. 8.
[5] Heb. *ddigalon.*
[k] Lef. 19. 16. pen. 20. 19.
[l] 1 Bren. 12. 1, &c. pen. 15. 22. a 24. 6.
[m] pen. 6. 1.
[6] Heb. *Llwyr-ddryllir y neb.*
[7] Heb. *y rhai a dery law.*
[n] Hos. 10. 12. Gal. 6. 8. Iago 3. 18.
[o] pen. 16. 5.
[8] Heb. *Er bod llaw yn llaw.*
[9] Heb. *yn cilio oddi wrth synwyr.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

efe a chwanegir *iddo:* a rhyw un
arall a arbed mwy nag a weddai,
ac a *syrth* i dlodi.
25 [p] Yr enaid [2] hael a fraseir: a'r
neb a ddyfrhao, a ddyfrhêir yntau
hefyd.
26 [q] Y neb a attalio ei ŷd, y bobl
a'i melldithia: ond bendith *a fydd*
ar ben y neb a'i gwertho.
27 Y neb a ddyfal geisio ddaioni,
a ennill ewyllys da: [r] ond y neb a
geisio ddrwg, iddo *ei hun* y daw.
28 [s] Y neb a roddo ei oglud ar ei
gyfoeth, a syrth: ond [t] y cyfiawn a
flodeuant megis cangen.
29 Y neb a flino ei dŷ ei hun, a
berchennoga y gwynt: a'r ffol *a
fydd* gwas i'r synhwyrol ei galon.
30 Ffrwyth y cyfiawn *sydd* megis
pren y bywyd: [u] a'r neb a [3] ennillo
eneidiau, *sydd* ddoeth.
31 [x] Wele, telir i'r cyfiawn ar y
ddaear: pa faint mwy i'r drygionus
a'r pechadur?

PENNOD XII.

Y NEB a garo addysg, a gâr
wybodaeth: ond y neb a gasao
gerydd, anifeilaidd *yw.*
2 [a] *Gwr* da a gaiff ffafr gan yr
ARGLWYDD: ond gwr o ddichellion
drwg a ddamnia efe.
3 Ni sicrhêir dyn trwy ddrygioni:
ond [b] gwraidd y cyfiawn nid ysgoga.
4 [c] Gwraig rymmus *sydd* goron i'w
gwr: ond y waradwyddus *sydd*
[d] megis pydrni yn ei esgyrn ef.
5 Meddyliau y cyfiawn *sydd* un-
iawn: *a* chynghorion y drygionus
sydd dwyllodrus.
6 [e] Geiriau y drygionus *yw* cyn-
llwyn am waed: [f] ond genau yr un-
iawn a'u gwared hwynt.
7 [g] Difethir y drygionus, fel na *bydd-
ont* hwy: ond tŷ y cyfiawn a saif.
8 Yn ol ei ddeall y canmolir gwr:
ond gwr cyndyn ei galon a ddï-
ystyrir.
9 [h] Gwell *yw* yr hwn a'i cydnabyddo
ei hun yn wael, ac *sydd* [2] was iddo ei
hun, na'r hwn a'i hanrhydeddo ei
hun, ac sydd arno eisieu bara.
10 [i] Y cyfiawn a fydd ofalus am
fywyd ei anifail: ond [3] tosturi y
drygionus *sydd* greulawn.
11 [k] Y neb a lafurio ei dir, a ddi-
gonir o fara: ond y neb a ganlyno
ofer-*wŷr,* disynwyr *yw.*
12 Y drygionus sydd yn deisyf
rhwyd y drygionus: ond gwreiddyn
y cyfiawn a rydd *ffrwyth.*

p 2 Cor. 9. 8, 9, 10. 2 Heb. *bendith.* q Amos 8. 5, 6. r Ps. 7. 15, 16. a 9. 15, 16. a 10. 2. a 57. 6. s Job 31. 24. Marc 10. 24. 1 Tim. 6. 17. t Ps. 1. 3. a 92. 12, &c. Jer. 17. 8. u Dan. 12. 3. 3 Heb. *ddalio.* x 1 Petr 4. 17, 18. a pen. 8. 35. b pen. 10. 25. c 1 Cor. 11. 7. d pen. 14. 30. e pen. 1. 11, 18. f pen. 14. 3. g Ps. 37. 36. pen. 11. 21. h pen. 13. 7. 2 *â gwas ganddo.* i Deut. 25. 4. 3 Heb. *ymysgaroedd.* k pen. 28. 19.

13 [1] [4] Trwy drosedd *ei* wefusau y
meglir y drygionus: ond y cyfiawn
a ddaw allan o gyfyngder.
14 [m] Trwy ffrwyth *ei* enau y di-
gonir gwr â daioni; a thaledigaeth
dwylaw dyn a delir iddo.
15 [n] Ffordd yr ynfyd *sydd* uniawn
yn ei olwg ei hun: ond y neb a
wrandawo ar gynghor *sydd* gall.
16 [o] Mewn un dydd y gwybyddir
digter yr ynfyd: ond y call a guddia
gywilydd.
17 [p] *Y neb* a ddywedo y gwir, a
ddengys gyfiawnder: ond gau dyst
a draetha dwyll.
18 [q] Rhyw ddyn a ddywed eiriau
fel brath cleddyf: ond tafod y
doethion *sydd* feddyginiaeth.
19 Gwefus gwirionedd a saif
byth: ond tafod celwyddog ni *saif*
funud awr.
20 Dichell *sydd* y'nghalon y rhai
a ddychymmygant ddrwg: ond i
gynghorwyr heddwch *y bydd* lla-
wenydd.
21 Ni ddigwydd i'r cyfiawn ddim
blinder; ond y drygionus a lenwir
â drwg.
22 [r] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD
wefusau celwyddog: ond y rhai a
wnant yn ffyddlawn, a ryngant fodd
iddo ef.
23 [s] Gwr pwyllog a gela wybod-
aeth: ond calon ffyliaid a gyhoedda
ffolineb.
24 [t] Llaw y dïesgeulus a deyrnasa:
a *llaw* y [5] twyllodrus a fydd dan
deyrnged.
25 [u] Gofid y'nghalon gwr a bair
iddi grymmu: ond [x] gair da a'i
llawenhâ hi.
26 Y cyfiawn a ragora ar ei gym-
mydog: ond ffordd y rhai dryg-
ionus a'u twylla hwynt.
27 Ni rostia y twyllodrus ei hel-
wriaeth: ond golud y dyn dïesgeul-
us sydd werthfawr.
28 Yn ffordd cyfiawnder *y mae*
bywyd; ac yn *ei* llwybrau *hi* nid
oes marwolaeth.

PENNOD XIII.

MAB doeth *a wrendy* ar athraw-
iaeth ei dad: ond gwatwarwr
ni wrendy ar gerydd.
2 [a] Gwr a fwynhâ ddaioni o ffrwyth
ei enau: ac enaid yr anghyfiawn *a
fwynhâ* drawsedd.
3 [b] Y neb a geidw ei enau, a geidw
ei einioes: *ond* y neb a ledo ei
wefusau, a ddinystrir.

Cyn CRIST Cylch 1000.

1 pen. 18. 7. 4 Heb. *Yn nhrosedd ei wefusau mae magl y drygionus.* m pen. 13. 2. n pen. 3. 7. o pen. 29. 11. p pen. 14. 5. q Ps. 57. 4. a 59. 7. a 64. 3. r pen. 6. 17. a 11. 20. Dat. 22. 15. s pen. 13. 16. a 15. 2. t pen. 10. 4. 5 Neu, *dïog.* u pen. 15. 13. x Es. 50. 4. a pen. 12. 14. b pen. 21. 23.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[c] pen. 10. 4.
4 [c] Enaid y diog a ddeisyf, ac ni *chaiff* ddim: ond enaid y diwyd a wneir yn fras.

5 Cas gan y cyfiawn gelwydd: ond y drygionus sydd ffiaidd, ac a ddaw i gywilydd.

[d] pen. 11. 3, 5, 6.
6 [d] Cyfiawnder a geidw y perffaith yn ei ffordd: ond annuwioldeb a ddymchwel [2] y pechadur.

2 Heb. *bechod.*
[e] pen. 12. 9.
7 [e] Rhyw un a ymffrostia ei fod yn gyfoethog, ac heb ddim ganddo: ac arall ei fod yn dlawd, a chyfoeth lawer iddo.

8 Iawn am einioes gwr *yw* ei ddâ: ond y tlawd ni chlyw gerydd.

[f] Job 18. 6. a 21. 17.
9 Goleuni y cyfiawn a lawenhâ: [f] ond [3] canwyll y drygionus a ddiffoddir.

3 Neu, *lamp.*
10 Trwy falchedd yn unig y cyffry cynnen: ond gyd â'r pwyllog *y mae* doethineb.

[g] pen. 10. 2. a 20. 21.
11 [g] Golud *a gasgler* trwy oferedd, a leihêir; ond y neb a gasglo â'i law a chwanega.

[h] ad. 19.
12 Gobaith a oeder a wanhâ y galon: ond [h] pren y bywyd *yw* deisyfiad, pan ddêl i ben.

13 Yr hwn a ddirmygo y gair, a ddifethir: ond yr hwn sydd yn ofni y gorchymyn, a [4] obrwyir.

4 Neu, *fydd mewn heddwch.*
[i] pen. 10. 11. a 14. 27. a 16. 22.
14 [i] Cyfraith y doeth *sydd* ffynnon bywyd, i gilio oddi wrth faglau angau.

15 Deall da a ddyry ras: ond ffordd troseddwyr *sydd* galed.

[k] pen. 12. 23. a 15. 2.
16 [k] Pob call a wna *bethau* trwy wybodaeth: ond yr ynfyd a ddengys ynfydrwydd.

[l] pen. 25. 13.
17 Cennad annuwiol a syrth i ddrygioni: ond [l] cennad ffyddlawn *sydd* iechyd.

[m] pen. 15. 5, 31.
18 Tlodi a gwaradwydd *fydd* i'r hwn a wrthodo addysg: ond [m] yr hwn a gadwo gerydd, a anrhydeddir.

[n] ad. 12.
19 [n] Dymuniad wedi ei gyflawni, sydd felus gan yr enaid: ond ffiaidd gan ynfydion gilio oddi wrth ddrygioni.

20 Yr hwn a rodia gyd â doethion, fydd doeth: ond yr hwn sydd gyfaill i ynfydion, a [5] gystuddir.

5 Heb. *ddryllir.*
[o] Ps. 32. 10.
21 [o] Drygfyd a erlyn bechaduriaid: ond daioni a delir i'r rhai cyfiawn.

[p] Job 27. 17. pen. 28. 8. Preg. 2. 26.
22 Y *gwr* daionus a âd etifeddiaeth i feibion *ei* feibion: a [p] golud y pechadur a roddwyd i gadw i'r cyfiawn.

[q] pen. 12. 11.
23 [q] Llawer o ymborth *sydd* ym maes y tlodion: ond y mae a ddinystrir o eisieu barn.

[r] pen. 19. 18. a 22. 15. a 23. 13. a 29. 15, 17.
24 [r] Yr hwn a arbedo y wïalen, sydd yn casâu ei fab: ond yr hwn a'i câr ef, a'i cerydda mewn amser.

[s] Ps. 34. 10. a 37. 3.
25 [s] Y cyfiawn a fwytty hyd oni ddigoner ei enaid: ond bol yr annuwiolion fydd mewn eisieu.

PENNOD XIV.

GWRAIG ddoeth a adeilada ei thŷ: ond y ffolog a'i tyn ef i lawr â'i dwylaw.

[a] Job 12. 4.
2 Yr hwn sydd yn rhodio yn ei uniondder, sydd yn ofni yr ARGLWYDD; [a] a'r *hwn sydd* gyndyn yn ei ffyrdd, sydd yn ei ddirmygu ef.

[b] pen. 12. 6.
3 Y'ngenau y ffol *y mae* gwïalen balchder: ond [b] gwefusau y doethion a'u ceidw hwynt.

4 Lle nid *oes* ychain, glân *yw* y preseb: ond llawer o gnwd *sydd yn dyfod* trwy nerth yr ŷch.

[c] ad. 25. Exod. 20. 16. a 23. 1. pen. 6. 19. a 12. 17.
5 [c] Tyst ffyddlawn ni ddywed gelwydd: ond gau dyst a draetha gelwyddau.

[d] pen. 8. 9. a 17. 24.
6 Y gwatwarwr a gais ddoethineb, ac nis *caiff:* ond [d] gwybodaeth *sydd* hawdd i'r deallus.

7 Dos ymaith oddi wrth wr ffol, pan wypech nad *oes ganddo* wefusau gwybodaeth.

8 Doethineb y call *yw* deall ei ffordd ei hun: ond ffolineb y ffyliaid *yw* twyll.

[e] pen. 10. 23.
9 [e] Y ffyliaid a ymhyfrydant mewn camwedd: ond ym mhlith y rhai uniawn *y mae* ewyllys da.

10 Y galon sydd yn gwybod chwerwder ei henaid ei hun: a'r dïeithr ni bydd gyfrannog o'i lawenydd hi.

11 Tŷ yr annuwiolion a ddinystrir: ond pabell y rhai uniawn a flodeua.

[f] pen. 16. 25.
12 [f] Y mae ffordd sydd uniawn y'ngolwg dyn: ond ei diwedd hi *yw* ffyrdd angau.

[g] pen. 5. 4.
13 Ië, wrth chwerthin y bydd blin ar y galon; a [g] diwedd y llawenydd hwnnw *yw* tristwch.

[h] pen. 1. 31. a 12. 14.
14 Y gwrthnysig o galon [h] a gaiff ddigon o'i ffyrdd ei hun: ond y gwr daionus [2] *a gilia* oddi wrtho ef.

2 Neu, a ddigonir *ganddo ei hun.*
15 Yr ehud a goelia bob gair: a'r call a ddeil ar ei gamrau.

[i] pen. 22. 3.
16 [i] Y doeth sydd yn ofni, ac yn cilio oddi wrth ddrygioni: ond y ffol sydd ffrom a hyderus.

17 *Gwr* digllawn a wna ffolineb: a chas yw y gwr dichellgar.

18 Y rhai ehud a etifeddant ffolineb: ond y rhai call a goronir â gwybodaeth.

19 Y rhai drygionus a ymostyngant ger bron y daionus: a'r annuwiol ym mhyrth y cyfiawn.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[k] pen. 19. 7.
[l] Ps. 41. 1. a 112. 9.
[m] ad. 5.
[n] pen. 13. 14.
[3] Heb. *byr.*
[o] Ps. 112. 10.
[p] pen. 12. 4.
[q] pen. 17. 5. Matt. 25. 40, 45.
[r] Edrych pen. 22. 2. Job 31. 15, 16.
[s] Job 13. 15. a 19. 26. Ps. 23. 4. 2 Cor. 1. 9.
[t] pen. 12. 16. a 29. 11.
[a] pen. 25. 15.
[b] ad. 28. pen. 12. 23. a 13. 16.
[2] Heb. *a fytheiria.*
[c] Job 34. 21. pen. 5. 21. Jer. 16. 17. Heb. 4. 13.

20 [k]Y tlawd a gasêir, ïe, gan ei
gymmydog ei hun: ond llawer fydd
yn caru y cyfoethog.
21 A ddirmygo ei gymmydog,
sydd yn pechu: ond [l]y trugarog
wrth y tlawd, gwŷn ei fyd ef.
22 Onid ydyw y rhai a ddychym-
mygant ddrwg yn cyfeiliorni? eithr
trugaredd a gwirionedd *a fydd* i'r
sawl a ddychymmygant ddaioni.
23 Ym mhob llafur y mae elw:
ond o eiriau gwefusau nid *oes* dim
ond tlodi.
24 Coron y doethion *yw* eu cyf-
oeth: *ond* ffolineb y ffyliaid *sydd*
ffolineb.
25 [m]Tyst ffyddlawn a weryd en-
eidiau: *ond* y twyllodrus a ddywed
gelwyddau.
26 Yn ofn yr ARGLWYDD *y mae*
gobaith cadarn: ac i'w blant ef y
bydd noddfa.
27 [n]Ofn yr ARGLWYDD *yw* ffyn-
non y bywyd, i ddïangc rhag magl-
au angau.
28 Mewn amlder y bobl *y mae*
anrhydedd y brenhin: ac o ddiffyg
pobl y dinystrir y tywysog.
29 Y dïog i ddigofaint *sydd* yn
llawn o synwyr: ond y [3]digllawn
ei yspryd a ddyrchafa ynfydrwydd.
30 Calon iach *yw* bywyd y
cnawd: ond [o]cenfigen [p]a bydra
yr esgyrn.
31 [q]Y neb a orthrymma y tlawd,
a gywilyddia [r]ei Greawdydd: ond
y neb a drugarhao wrth yr ang-
henus, a'i hanrhydedda ef.
32 Y drygionus a yrrir ymaith
yn ei ddrygioni: ond [s]y cyfiawn
a obeithia pan fyddo yn marw.
33 Doethineb sydd yn gorphwys
y'nghalon y call: ond [t]*yr hyn sydd*
y'nghalon ffyliaid a wybyddir.
34 Cyfiawnder a ddyrchafa gen-
edl: ond cywilydd pobloedd *yw*
pechod.
35 Ewyllys da y brenhin *sydd* ar
ei was synhwyrol: ond ei ddigof-
aint a fydd ar *was* gwaradwyddus.

PENNOD XV.

[a]ATTEB arafaidd a ddettry lid:
ond gair garw a gyffry ddig-
ofaint.
2 Tafod y synhwyrol a draetha
wybodaeth yn dda: ond [b]genau y
ffyliaid [2]a dywallt ffolineb.
3 [c]Ym mhob lle y mae llygaid yr
ARGLWYDD, yn canfod y drygionus
a'r daionus.
4 Pren y bywyd *yw* [3]tafod iach:
ond trawsedd ynddo *sydd* rwyg yn
yr yspryd.
5 [d]Dyn ffol a ddïystyra addysg
ei dad: ond [e]y neb a ddïoddefo
gerydd, sydd gall.
6 Yn nhŷ y cyfiawn *y bydd* mawr
gyfoeth: ond am olud yr annuwiol
y mae trallod.
7 Gwefusau y doethion a wasgar-
ant wybodaeth: ond calon y ffyl-
iaid ni *wna* felly.
8 [f]Aberth yr annuwiol *sydd* ffiaidd
gan yr ARGLWYDD: ond gweddi yr
uniawn *sydd* hoff ganddo.
9 Ffordd yr annuwiol *sydd* ffiaidd
gan yr ARGLWYDD: ond efe a gâr
y neb [g]a ddilyn gyfiawnder.
10 [4]Cerydd *sydd* flin gan y neb
a dry oddi ar y ffordd: [h]*a'r* neb
a gasao gerydd, a fydd marw.
11 [i]Uffern a dinystr *sydd* ger
bron yr ARGLWYDD: pa faint mwy,
[k]calonnau plant dynion?
12 Ni châr y gwatwarwr mo y
neb a'i ceryddo; ac nid â at y
doethion.
13 [l]Calon lawen a wna wyneb
siriol: ond [m]trwy ddolur y galon
y torrir yr yspryd.
14 Calon y synhwyrol a ymgais â
gwybodaeth: ond genau y ffyliaid
a borthir â ffolineb.
15 Holl ddyddiau y cystuddiedig
sydd flin: ond gwledd wastadol yw
calon lawen.
16 [n]Gwell *yw* ychydig gyd âg ofn
yr ARGLWYDD, na thrysor mawr a
thrallod gyd âg ef.
17 [o]Gwell *yw* pryd o ddail lle
byddo cariad, nag ŷch pasgedig a
chas gyd âg ef.
18 [p]Gwr digllawn a gyffry gyn-
nen: ond *gwr* hwyrfrydig i lid a
dyrr ymryson.
19 [q]Ffordd y dïog *sydd* fel cae
drain: ond ffordd yr uniawn [5]*sydd*
wastad.
20 [r]Mab doeth a lawenhâ ei dad:
ond dyn ffol a ddïystyra ei fam.
21 [s]Ffolineb *sydd* hyfryd gan yr
[6]ynfyd: ond gwr deallus a rodia
yn uniawn.
22 [t]Ofer fydd bwriadau lle ni
byddo cynghor: ac mewn amlder
cynghorwyr y sicrhêir *hwynt*.
23 Llawenydd fydd i wr o her-
wydd ymadrodd ei enau; ac [u]*O*
mor dda *yw* gair yn ei amser!
24 [x]Ffordd y bywyd *sydd* [7]fry
i'r synhwyrol, i ochel uffern [8]obry.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[3] Heb. *meddyginiaeth tafod.*
[d] pen. 10. 1.
[e] pen. 13. 18. ad. 31, 32.
[f] pen. 21. 27. Es. 1. 11. a 61. 8. a 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 22. Amos 5. 22.
[g] pen. 21. 21. 1 Tim. 6. 11.
[4] Neu, *Addysg.*
[h] pen. 5. 12. a 10. 17.
[i] Job 26. 6. Ps. 139. 8.
[k] 2 Chron. 6. 30. Ps. 7. 9. a 44. 21. Ioan 2. 24, 25. a 21. 17. Act. 1. 24.
[l] pen. 17. 22.
[m] pen. 12. 25.
[n] Ps. 37. 16. pen. 16. 8. 1 Tim. 6. 6.
[o] pen. 17. 1.
[p] pen. 26. 21. a 29. 22.
[q] pen. 22. 5.
[5] Heb. *a godir yn sarn.*
[r] pen. 10. 1. a 29. 3.
[s] pen. 10. 23.
[6] Heb. *hwn sydd heb galon.*
[t] pen. 11. 14. a 20. 18.
[u] pen. 25. 11.
[x] Phil. 3. 20. Col. 3. 1, 3.
[7] *i fynu.*
[8] *i waered.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

25 [y] Yr ARGLWYDD a ddiwreiddia
dŷ y beilchion: ond [z] efe a sicrhâ
derfyn y weddw.
26 [a] Meddyliau yr annuwiol *sydd*
ffiaidd gan yr ARGLWYDD: ond
geiriau y glân *ŷnt* beraidd.
27 [b] Y neb a fyddo dra-chwannog
i elw, a derfysga ei dŷ: ond y neb
a gasao roddion, fydd byw.
28 Calon y cyfiawn a fyfyria i
atteb: ond genau y drygionus a
dywallt allan ddrwg.
29 [c] Pell *yw* yr ARGLWYDD oddi
wrth y rhai annuwiol: ond [d] efe a
wrendy weddi y cyfiawn.
30 Llewyrch y llygaid a lawenhâ
y galon: *a* gair da a frasâ yr es-
gyrn.
31 Y glust a wrandawo ar gerydd
y bywyd, a breswylia ym mhlith y
doethion.
32 Y neb a wrthodo [9] addysg, a
ddïystyra ei enaid ei hun: ond y
neb a wrandawo ar gerydd, a fedd-
ianna [2] ddeall.
33 [e] Addysg doethineb *yw* ofn yr
ARGLWYDD; ac [f] o flaen anrhydedd
yr â gostyngeiddrwydd.

y pen. 12. 7. a 14. 11.
z Ps. 68. 5, 6. a 146. 9.
a pen. 6. 18.
b pen. 11. 19.
c Ps. 34. 16.
d Ps. 145. 18, 19.
9 Neu, *gerydd.*
2 Heb. *galon.*
e pen. 1. 7.
f pen. 18. 12.

PENNOD XVI.

[a] PAROTTOAD y galon mewn
dyn, ac ymadrodd y tafod,
oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae.*
2 [b] Holl ffyrdd dyn *ydynt* lân yn
ei olwg ei hun: ond yr ARGLWYDD
a bwysa yr ysprydion.
3 [c] Treigla dy weithredoedd ar yr
ARGLWYDD, a'th feddyliau a safant.
4 Yr ARGLWYDD a wnaeth bob
peth er ei fwyn ei hun: [d] a'r an-
nuwiol hefyd erbyn y dydd drwg.
5 [e] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD bob
dyn uchel galon: [2] [f] *er* maint *fyddo*
ei gymmorth, ni bydd dïeuog.
6 Trwy drugaredd a gwirionedd
y dilëir pechod: a [g] thrwy ofn yr
ARGLWYDD *y mae* ymadaw oddi
wrth ddrwg.
7 Pan fyddo ffyrdd gwr yn rhyngu
bodd i'r ARGLWYDD, efe a bair i'w
elynion fod yn heddychol âg ef.
8 [h] Gwell *yw* ychydig trwy gyf-
iawnder, na chnwd mawr trwy
gam.
9 [i] Calon dyn a ddychymmyg ei
ffordd: ond yr ARGLWYDD a gyf-
arwydda ei gerddediad ef.
10 [3] Ymadrodd DUW *sydd* yng
ngwefusau y brenhin: ni ŵyra ei
enau ef mewn barn.
11 [k] Pwys a chloriannau cywir, yr

a ad. 9. pen. 19. 21. a 20. 24. Jer. 10. 23.
b pen. 21. 2.
c Ps. 37. 5. a 55. 22. Matt. 6. 25. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Petr 5. 7.
d Job 21. 30. Rhuf. 9. 22.
e pen. 6. 17. a 8. 13.
2 Heb. *er bod llaw yn llaw.*
f pen. 11. 21.
g pen. 14. 16.
h Ps. 37. 16. pen. 15. 16.
i ad. 1.
3 Heb. *Dewiniaeth.*
k Lef. 19. 36. pen. 11. 1.

ARGLWYDD *a'u piau:* ei waith ef
yw holl [4] gerrig y gôd.
12 Ffiaidd *yw* i frenhinoedd wneuth-
ur annuwioldeb: canys [l] trwy gyf-
iawnder y cadarnhêir yr orsedd.
13 [m] Gwefusau cyfiawn *sydd* gym-
meradwy gan frenhinoedd; a'r bren-
hin a gâr a draetho yr uniawn.
14 [n] Digofaint y brenhin *sydd* meg-
is cennad angau; ond gwr doeth
a'i gostega.
15 Yn siriol wynebpryd y bren-
hin *y mae* bywyd: [o] a'i ewyllys da
ef *sydd* [p] megis cwmmwl gwlaw
diweddar.
16 [q] Cael doethineb, *O* mor well
yw nag aur coeth! a chael deall,
mwy dymunol *yw* nag arian.
17 Sarn y cyfiawn *yw* dychwelyd
oddi wrth ddrwg: y neb a gadwo
ei ffordd, a geidw ei enaid.
18 [r] Balchder *sydd yn myned* o
flaen dinystr: ac uchder yspryd o
flaen cwymp.
19 Gwell *yw* bod yn ostyngedig
gyd â'r gostyngedig, na rhannu yr
yspail gyd â'r beilchion.
20 A [5] drino fatter yn ddoeth, a
gaiff ddaioni: a'r neb [s] a ymddir-
iedo yn yr ARGLWYDD, *O* gwŷn ei
fyd hwnnw!
21 Y doeth ei galon a elwir yn
ddeallus; a melusder y gwefusau a
chwanega ddysgeidiaeth.
22 [t] Ffynnon y bywyd *yw* deall i'w
pherchennog: ond addysg ffyliaid
yw ffolineb.
23 Calon y doeth a reola ei enau
ef yn synhwyrol, ac a chwanega
addysg i'w wefusau.
24 Geiriau teg *ydynt* megis dil
mêl, yn felus i'r enaid, ac yn iachus
i'r esgyrn.
25 [u] Mae ffordd a dybir ei bod
yn uniawn y'ngolwg dyn: ond ei
diwedd *yw* ffyrdd marwolaeth.
26 [6] [x] Y neb a lafurio, a lafuria
iddo ei hun: canys ei enau [7] a'i
gofyn ganddo.
27 Dyn [8] i'r fall sydd yn cloddio
drwg: ac ar ei wefusau *yr erys* fel
tân poeth.
28 [y] Dyn cyndyn a bair ymryson:
[z] a'r hustyngwr a neilldua dywys-
ogion.
29 Gwr traws [a] a huda ei gym-
mydog, ac a'i tywys i'r ffordd nid
yw dda.
30 Efe a gau ei lygaid i ddy-
chymmyg trawsedd; gan symmud
ei wefusau y dwg efe ddrwg i ben.

Cyn CRIST Cylch 1000.

4 Neu, *bwysau.*
l pen. 25. 5. a 29. 14.
m pen. 14. 35. a 22. 11.
n pen. 19. 12. a 20. 2.
o pen. 19. 12.
p Job 29. 23. Zech. 10. 1.
q pen. 8. 11, 19.
r pen. 11. 2. a 17. 19. a 18. 12.
5 Neu, *ddeallo fatter, a gaiff.*
s Ps. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. Es. 39. 18. Jer. 17. 7.
t pen. 13. 14. a 14. 27.
u pen. 14. 12.
6 Heb. *Enaid y neb.*
x Edrych pen. 9. 12. Preg. 6. 7.
7 Heb. *a ymostwng iddo.*
8 Heb. *i Belial.*
y pen. 6. 14, 19. a 15. 18. a 26. 21. a 29. 22.
z pen. 17. 9.
a pen. 1. 10, &c.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[b] pen. 20. 29.
[a] pen. 15. 17.
[2] Heb. *fyd da.*
[b] pen. 10. 5. a 19. 26.
[c] Ps. 26. 2. pen. 27. 21. Jer. 17. 10. Mal. 3. 3.
[d] pen. 14. 31.
[e] Job 31. 29.
[f] Ps. 127. 3. a 128. 3.
[3] Heb. *wefus rhagoriaeth.*
[g] pen. 18. 16. a 19. 6.
[h] pen. 10. 12.
[4] Neu, *peri.*
[i] pen. 16. 28.
[5] *caredigion.*
[k] Hos. 13. 8.
[l] Rhuf. 12. 17. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
[6] Heb. *dyfroedd.*
[m] pen. 20. 3.
[n] Exod. 23. 7. pen. 24. 24. Es. 5. 23.

31 [b] Coron anrhydeddus *yw* penllwydni, *os* bydd mewn ffordd cyfiawnder.

32 Gwell *yw* y dïog i ddigofaint na'r cadarn; a'r neb a reola ei yspryd ei hun, na'r hwn a ennillo ddinas.

33 Y coelbren a fwrir i'r arffed: ond oddi wrth yr ARGLWYDD *y mae* ei holl lywodraethiad ef.

PENNOD XVII.

GWELL *yw* [a] tammaid sych a llonyddwch gyd âg ef, na thŷ yn llawn o [2] aberthau gyd âg ymryson.

2 Gwas synhwyrol a feistrola ar [b] fab gwaradwyddus; ac a gaiff ran o'r etifeddiaeth ym mhlith y brodyr.

3 [c] Y tawddlestr *sydd* i'r arian, a'r ffwrn i'r aur: ond yr hwn a brawf y calonnau *yw* yr ARGLWYDD.

4 Y drygionus a wrendy ar wefus anwir: *a*'r celwyddog a rydd glust i dafod drwg.

5 [d] Y neb a watwaro y tlawd, sydd yn gwaradwyddo ei Wneuthurwr ef: [e] *a*'r neb a ymddigrifo mewn cystudd, ni bydd dïeuog.

6 [f] Coron yr henafgwyr *yw* eu hwyrion: ac anrhydedd y plant *yw* eu tadau.

7 Anweddaidd *yw* i ffol [3] ymadrodd rhagorol; mwy o lawer i bendefig wefusau celwyddog.

8 [g] Maen gwerthfawr *yw* anrheg y'ngolwg ei pherchennog: pa le bynnag y tro, hi a ffynna.

9 [h] Y neb a guddia bechod, sydd yn [4] ceisio cariad: ond [i] y neb a adnewydda fai, sydd yn neillduo [5] tywysogion.

10 *Un* sèn a ofna y call yn fwy na phe baeddid y ffol ganwaith.

11 Y dyn drwg sydd a'i fryd ar derfysg yn unig: a chennad greulawn a anfonir yn ei erbyn ef.

12 [k] Gwell i wr gyfarfod âg arthes wedi colli ei chenawon, nag â'r ffol yn ei ffolineb.

13 Y neb [l] a dalo ddrwg dros dda, nid ymedy drwg â'i dŷ ef.

14 Pen y gynnen *sydd megis* ped agorid [6] argae: am hynny [m] gâd ymaith ymryson cyn ymyrryd arni.

15 [n] Y neb a gyfiawnhao y drygionus, ac a gondemnio y gwirion; ffiaidd gan yr ARGLWYDD *ydynt* ill dau.

16 Paham *y bydd* gwerth yn llaw y ffol i berchennogi doethineb, ac *yntau* heb galon *ganddo?*

17 [o] Cydymmaith a gâr bob amser: a brawd a anwyd erbyn caledi.

18 [p] Dyn heb [7] bwyll a dery ei law, *ac* a fachnïa o flaen ei gyfaill.

19 Y neb sydd hoff ganddo ymsennu, sydd hoff ganddo bechod; [q] *a*'r hwn sydd yn gwneuthur ei ddrws yn uchel, sydd yn ceisio niwed.

20 Y cyndyn ei galon ni chaiff ddaioni: a'r hwn sydd drofaus yn ei dafod, a syrth i ddrwg.

21 [r] Y neb a genhedlo un ffol, *a ynnill* iddo ei hun dristwch: ac ni bydd lawen tad yr ynfyd.

22 [s] Calon lawen a wna lês [8] *fel* meddyginiaeth: ond meddwl trwm a sych yr esgyrn.

23 Yr annuwiol a dderbyn rodd o'r fynwes, i gam-droi llwybrau barn.

24 [t] Doethineb *sydd* yn wyneb y deallgar: ond llygaid y ffyliaid *sydd* y'nghyrrau y byd.

25 [u] Mab ffol *a bair* ddigllonedd i'w dad, a chwerwder [9] i'w fam.

26 Hefyd nid da cospi y cyfiawn, *na* tharo pennaethiaid, *pan fyddant* ar yr iawn.

27 [x] Gwr synhwyrol a attal ei ymadroddion: *a* gwr pwyllog sydd [2] ymarhous ei yspryd.

28 [y] Y ffol, tra tawo, a gyfrifir yn ddoeth; *a*'r neb a gauo ei wefusau, yn ddeallus.

PENNOD XVIII.

[2] Y NEILLDUOL a gais wrth *ei* ddeisyfiad *ei hun, ac* a ymyrra â phob peth.

2 Y ffol nid hoff ganddo ddeall; ond bod i'w galon ei datguddio ei hun.

3 Wrth ddyfodiad y drygionus y daw dïystyrwch, a chyd â gogan, gwaradwydd.

4 [a] Geiriau y'ngenau gwr *sydd fel* dyfroedd dyfnion; *a* ffynnon doethineb *sydd megis* afon yn llifo.

5 [b] Nid da derbyn wyneb yr annuwiol, i ddymchwelyd y cyfiawn mewn barn.

6 Gwefusau y ffol a ânt i mewn i gynnen, a'i enau a eilw am ddyrnodiau.

7 [c] Genau y ffol *yw* ei ddinystr, a'i wefusau *sydd* fagl i'w enaid.

8 [d] Geiriau yr hustyngwr *sydd* megis [3] archollion, ac a ddisgynant i [4] gilfachau y bol.

9 Y neb a fyddo dïog yn ei waith, sydd [e] frawd i'r treulgar.

10 [f] Tŵr cadarn *yw* enw yr AR-

Cyn CRIST Cylch 1000.

[o] pen. 18. 24.
[p] pen. 6. 1. a 11. 15.
[7] Heb. *galon.*
[q] pen. 16. 18.
[r] pen. 10. 1. ad. 25.
[s] pen. 15. 13. a 12. 25.
[8] Neu, *i feddyginiaeth.*
[t] pen. 14. 6. Preg. 2. 14. a 8. 1.
[u] pen. 10. 1. a 15. 20. a 19. 13.
[9] Heb. *i'r hon a'i hesgorodd.*
[x] Iago 1. 19.
[2] Neu, *oer*, neu, *odidawg.*
[y] Job 13. 5.
[2] Neu, *Trwy ddeisyfiad y cais y neillduol, ac yr ymyrr â phob doethineb:* Edrych Judas 19.
[a] pen. 10. 11. a 20. 5.
[b] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. pen. 24. 23.
[c] pen. 10. 14. a 12. 13. a 13. 3. Preg. 10. 12.
[d] pen. 12. 18. a 26. 22.
[3] Neu, *rhai a archollwyd.*
[4] Heb. *gelloedd.*
[e] pen. 28. 24.
[f] 2 Sam. 22. 51. Ps. 18. 2. a 27. 1. a 61. 4. a 91. 2. a 144. 2.

Cyn CRIST Cylch 1000.

GLWYDD: atto y rhed y cyfiawn, ac y mae yn [5] ddïogel.

11 [g] Cyfoeth y cyfoethog sydd iddo yn ddinas gadarn, ac yn fur uchel, yn ei dyb ei hun.

12 [h] Cyn dinystr y balchïa calon gwr; a chyn anrhydedd *y bydd* gostyngeiddrwydd.

13 Y neb a [6] attebo beth cyn *ei* glywed, ffolineb a chywilydd *fydd* iddo.

14 Yspryd gwr a gynnal ei glefyd ef: ond yspryd cystuddiedig pwy a'*i* [7] cyfyd?

15 Calon y pwyllog a berchennoga wybodaeth; a chlust y doethion a gais wybodaeth.

16 [i] Rhodd dyn a ehanga arno, ac a'i dwg ef ger bron pennaethiaid.

17 Y cyntaf yn ei hawl *a dybir ei fod* yn gyfiawn: ond ei gymmydog a ddaw ac a'i chwilia ef.

18 Y coelbren a wna i gynhennau beidio, ac a [8] athrywyn rhwng cedyrn.

19 Anhaws *yw ennill ewyllys da* brawd pan ddigier, na dinas gadarn: a'*u* hymryson *sydd* megis trosol castell.

20 [k] A ffrwyth genau gwr y diwellir ei fol; *ac* o ffrwyth y gwefusau y digonir ef.

21 [l] Angau a bywyd *sydd* ym meddiant y tafod: a'r rhai a'i hoffant ef, a fwyttânt ei ffrwyth ef.

22 [m] *Y neb* sydd yn cael gwraig, sydd yn cael *peth* daionus, ac yn cael ffafr gan yr ARGLWYDD.

23 Y tlawd a ymbil; a'r cyfoethog a ettyb [n] yn erwin.

24 Y neb y mae iddo gyfeillion, cadwed gariad: [o] ac y mae cyfaill a lŷn *wrthyt* yn well na brawd.

[5] Heb. *ddyrchafedig.*
[g] pen. 10. 15.
[h] pen. 11. 2. a 15. 33. a 16. 18.
[6] Heb. *adfero air.*
[7] Neu, *dwg?*
[i] pen. 17. 8. a 21. 14.
[8] *wahana.*
[k] pen. 12. 14. a 13. 2.
[l] Edrych Matt. 12. 37.
[m] pen. 19. 14. a 31. 10.
[n] Iago 2. 3.
[o] pen. 17. 17.

PENNOD XIX.

[a] GWELL *yw* y tlawd a rodio yn ei uniondeb, na'r traws ei wefusau, ac yntau yn ffol.

2 Hefyd, *bod* yr enaid heb wybodaeth, nid *yw* dda; a'r hwn sydd brysur *ei* draed a becha.

3 Ffolineb dyn a ŵyra ei ffordd ef: a'i galon a ymddigia yn erbyn yr ARGLWYDD.

4 [b] Cyfoeth a chwanega lawer o gyfeillion: ond y tlawd a ddidolir oddi wrth ei gymmydog.

5 [c] Tyst celwyddog ni bydd dïeuog: a lluniwr celwyddau ni ddïangc.

6 [d] Llawer a ymbiliant o flaen pendefig: a [e] phawb *sydd* gyfaill [2] i'r hael.

7 [f] Holl frodyr y tlawd a'i casânt ef: pa faint mwy yr ymbellhâ ei gyfeillion oddi wrtho? er maint a [3] ymnheddo, ni throant atto.

8 A gaffo [4] ddoethineb a gâr ei enaid: a gadwo ddeall a ennill ddaioni.

9 [g] Tyst celwyddog ni bydd dïeuog; a thraethwr celwyddau a ddifethir.

10 Nid gweddaidd i ffol hyfrydwch: anweddeiddiach o lawer [h] i was arglwyddiaethu ar bennaethiaid.

11 [i] [5] Synwyr dyn a oeda ei ddigofaint ef: a harddwch *yw* iddo fyned dros gamwedd.

12 [k] Llid y brenhin *sydd* megis rhuad llew ieuangc: ond ei ffafr ef *sydd* megis gwlith ar laswellt.

13 [l] Mab ffol *sydd* orthrymder i'w dad: [m] ac ymserth gwraig *sydd* megis defni parhaus.

14 Tŷ a chyfoeth *ŷnt* etifeddiaeth y tadau: ond [n] *rhodd* yr ARGLWYDD *yw* gwraig bwyllog.

15 Syrthni a bair drwmgwsg: *ac* [o] enaid [6] twyllodrus a newyna.

16 [p] Y neb a gadwo y gorchymyn a geidw ei enaid: *a'r* neb a esgeulusa ei ffyrdd fydd marw.

17 [q] Y neb a gymmero drugaredd ar y tlawd, sydd yn rhoddi echwyn i'r ARGLWYDD; a'i [7] rodd a dâl efe iddo drachefn.

18 [r] Cerydda dy fab tra fyddo gobaith; ac nac arbeded dy enaid ef, [8] i'w ddifetha.

19 Y mawr ei ddig a ddwg gospedigaeth: canys os ti a'*i* gwaredi, rhaid i ti [9] wneuthur hynny drachefn.

20 Gwrando gynghor, a chymmer addysg; fel y byddech ddoeth yn dy ddiwedd.

21 [s] Bwriadau lawer *sydd* yng nghalon dyn: ond cynghor yr ARGLWYDD, hwnnw a saif.

22 Deisyfiad dyn *yw* ei drugaredd ef: a gwell *yw* y dyn tlawd na'r gwr celwyddog.

23 Ofn yr ARGLWYDD *a dywys* i fywyd: a'*r neb y byddo ganddo*, a erys yn ddiwall, heb i ddrwg ymweled âg ef.

24 [t] Y *dyn* swrth a gudd ei law yn *ei* fynwes, ac ni estyn hi at ei enau.

25 [u] Taro watwarwr, a'r ehud fydd gyfrwysach: a phan geryddech y deallus, efe a ddeall wybodaeth.

26 [x] Mab gwaradwyddus gwarthus

[a] pen. 28. 6.
[b] pen. 14. 20.
[c] ad. 9. Exod. 23. 1. Deut. 19. 16, 19. pen. 6. 19. a 21. 28.
[d] pen. 29. 26.
[e] pen. 17. 8. a 18. 16. a 21. 14.
[2] Heb. *i wr rhoddion.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

[f] pen. 14. 20.
[3] *ymbil.*
[4] Heb. *galon.*
[g] ad. 5.
[h] pen. 30. 22. Preg. 10. 6, 7.
[i] pen. 14. 29.
[5] Neu, *Callineb.*
[k] pen. 16. 14, 15. a 20. 2. a 28. 15.
[l] pen. 10. 1. a 15. 20. a 17. 21, 25.
[m] pen. 21. 9, 19. a 27. 15.
[n] pen. 18. 22.
[o] pen. 10. 4. a 20. 13. a 23. 21.
[6] Neu, *segurllyd.*
[p] Luc 10. 28. a 11. 28.
[q] pen. 28. 27. Matt. 10. 42. a 25. 40. 2 Cor. 9. 6, 7.
[7] Neu, *waith.*
[r] pen. 13. 24. a 23. 13.
[8] *er iddo weiddi.*
[9] Heb. *ychwanegu.*
[s] Job 23. 13. Ps. 33. 10, 11. pen. 16. 1, 9. Es. 14. 26, 27. a 46. 10. Heb. 6. 17.
[t] pen. 15. 19. a 20. 13.
[u] pen. 21. 11.
[x] pen. 17. 25.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[2] Heb. *Belial.*
[y] Job 15. 16. a 20. 12, 13. a 34. 7.
[a] Es. 28. 7. Hos. 4. 11.
[b] pen. 16. 14. a 19. 12.
[c] pen. 17. 14.
[d] pen. 10. 4.
[e] pen. 18. 4.
[f] pen. 25. 14.
[2] Neu, *haelioni.*
[g] Ps. 112. 2.
[h] ad. 26.
[i] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Job 14. 4. Ps. 51. 5. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8.
[k] Deut. 25. 13, &c. ad. 23. pen. 11. 1. a 16. 11. Mic. 6. 10, 11.
[3] Heb. *Carreg a charreg, ephah ac ephah.*
[l] Exod. 4. 11. Ps. 94. 9.
[m] pen. 6. 9. a 12. 11. a 19. 15.
[n] pen. 3. 15. a 8. 11.
[4] *dlws.*
[o] pen. 22. 27. a 27. 13.
[p] pen. 9. 17.

a anrheithia ei dad, ac a yrr ei fam
ar grwydr.
27 Fy mab, paid â gwrandaw yr
addysg *a bair i ti* gyfeiliorni oddi
wrth eiriau gwybodaeth.
28 Tyst [2] y fall a watwar farn:
a [y] genau y drygionus a lwngc an-
wiredd.
29 Barn sydd barod i'r gwatwar-
wyr, a chleisiau i gefn y ffyliaid.

PENNOD XX.

[a] GWATWARUS *yw* gwin, a
therfysgaidd *yw* dïod gadarn:
pwy bynnag a siommir ynddi, nid
yw ddoeth.
2 [b] Megis rhuad llew ieuangc *yw*
ofn y brenhin: y mae *y neb* a'i
cyffrô ef i ddigofaint yn pechu *yn
erbyn* ei enaid ei hun.
3 [c] Anrhydeddus *yw* i wr beidio
âg ymryson: ond pob ffol a fyn
ymyrraeth.
4 [d] Y dïog nid ardd, o herwydd oer-
der *y gauaf; am hynny* y cardotta
efe y cynhauaf, ac ni *chaiff* ddim.
5 [e] *Megis* dyfroedd dyfnion *yw*
pwyll y'nghalon gwr: etto y gwr
call a'i tyn allan.
6 [f] Llawer dyn a gyhoedda ei
[2] drugarowgrwydd ei hun: ond pwy
a gaiff wr ffyddlawn?
7 Y cyfiawn a rodia yn ei uniondeb:
gwŷn eu byd [g] ei blant ar ei ol ef.
8 [h] Brenhin yn eistedd ar orsedd
barn, a wasgar â'i lygaid bob drwg.
9 [i] Pwy a ddichon ddywedyd, Mi
a lanheais fy nghalon, glân wyf
oddi wrth fy mhechod?
10 [k] [3] Amryw bwysau, *ac* amryw
fesurau, ffiaidd gan yr ARGLWYDD
bob un o'r ddau.
11 Bachgen a adweinir wrth ei
waith, ai pur ai uniawn *yw* ei
waith.
12 [l] Y glust yn clywed, a'r llygad
yn gweled, yr ARGLWYDD a wnaeth
bob un o'r ddau.
13 [m] Na châr gysgu, rhag dy fyned
yn dlawd: agor dy lygaid, fel y'th
ddigoner â bara.
14 Drwg, drwg, medd y prynwr:
ond pan êl o'r neilldu, efe a ym-
ffrostia.
15 Y mae aur, a gemmau lawer:
ond [n] gwefusau gwybodaeth *sydd*
[4] ddodrefnyn gwerthfawr.
16 [o] Cymmer wisg y gwr a fachnïo
dros estron; a chymmer wystl
ganddo dros estrones.
17 [p] Melus gan wr fara *trwy* ffals-
edd: ond o'r diwedd ei enau a len-
wir â graian.
18 [q] Bwriadau a sicrhêir trwy
gynghor: a [r] thrwy gynghor dïes-
geulus dos i ryfela.
19 [s] Y neb a fyddo athrodwr a
ddatguddia gyfrinach: am hynny
nac ymyrr â'r hwn a [5] wenhieithio
â'i wefusau.
20 [t] Y neb a felldithio ei dad neu
ei fam, [u] ei [6] ganwyll a ddiffoddir
yn y tywyllwch du.
21 [x] Etifeddiaeth a geir ar frys
yn y dechreuad; ond ei diwedd
ni fendithir.
22 [y] Na ddywed, Mi a dalaf ddrwg:
disgwyl wrth yr ARGLWYDD, ac efe
a'th achub.
23 [z] Ffiaidd gan yr ARGLWYDD
amryw bwysau; a chlorian twyll-
odrus nid *yw* dda.
24 [a] Oddi wrth yr ARGLWYDD *y
mae* cerddediad gwr: ond beth a
ddeall dyn o'i ffordd ei hun?
25 Magl *yw* i wr lyngcu peth cys-
segredig; ac wedi addunedu, ym-
ofyn.
26 [b] Brenhin doeth a wasgar yr an-
nuwiol, ac a dry yr olwyn arnynt.
27 [c] [7] Canwyll yr ARGLWYDD *yw*
yspryd dyn, yn chwilio holl gell-
oedd y bol.
28 [d] Trugaredd a ffyddlondeb a
gadwant y brenhin; a'i orseddfa a
gadarnhêir trwy drugaredd.
29 Gogoniant gwŷr ieuaingc *yw*
eu nerth; a [e] harddwch henafgwyr
yw gwallt gwŷn.
30 Cleisiau briw [8] a lanhâ ddrwg:
felly *y gwna* dyrnodiau gelloedd
y bol.

PENNOD XXI.

FEL afonydd o ddwfr *y mae*
calon y brenhin yn llaw yr
ARGLWYDD: efe a'i try hi lle y
mynno.
2 [a] Pob ffordd gwr *sydd* uniawn
yn ei olwg ei hun: ond yr AR-
GLWYDD a bwysa y calonnau.
3 [b] Gwneuthur cyfiawnder a barn
sydd well gan yr ARGLWYDD nag
aberth.
4 [c] Uchder golwg, a balchder calon,
[2] *ac* âr yr annuwiol, *sydd* bechod.
5 [d] Bwriadau y dïesgeulus *sydd*
at helaethrwydd yn unig: ond [3] yr
eiddo pob prysur at eisieu yn unig.
6 [e] Trysorau a gasgler â thafod cel-
wyddog, a chwelir megis gwagedd
gan y neb sydd yn ceisio angau.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[q] pen. 15. 22. a 24. 6.
[r] Luc 14. 31.
[s] pen. 11. 13.
[5] Neu, *ddeno.*
[t] Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Matt. 15. 4.
[u] pen. 24. 20.
[6] Neu, *lamp.*
[x] pen. 28. 20.
[y] Deut. 32. 35. pen. 17. 13. a 24. 29. Rhuf. 12. 17. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
[z] ad. 10.
[a] Ps. 37. 23. pen. 16. 9. Jer. 10. 23.
[b] Ps. 101. 5, &c. ad. 8.
[c] 1 Cor. 2. 11.
[7] Neu, *Lamp.*
[d] Ps. 101. 1. pen. 29. 14.
[e] pen. 16. 31.
[8] Heb. *sydd feddyginiaeth i.*
[a] pen. 16. 2.
[b] 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. Es. 1. 11, &c. Hos. 6. 6. Mic. 6. 7, 8.
[c] pen. 6. 17.
[2] Neu, *a lamp.*
[d] pen. 10. 4. a 13. 4.
[3] *bwriadau pob, &c.*
[e] pen. 10. 2. a 13. 11.

Cyn CRIST Cylch 1000.

7 Anrhaith yr annuwiol a'u [4] difetha
hwynt, am iddynt wrthod gwneuth-
ur barn.
8 Trofaus a dïeithr *yw* ffordd dyn:
ond y pur *sydd* uniawn ei waith.
9 [f] Gwell *yw* bod mewn congl yn
nen tŷ, na bod gyd â gwraig anynad
mewn tŷ [5] ehang.
10 [g] Enaid yr annuwiol a ddeisyf
ddrwg: nid grasol *yw* ei gymmydog
yn ei olwg ef.
11 [h] Pan gosper gwatwarwr, y bydd
yr ehud callach: a phan ddysger y
doeth, efe a dderbyn wybodaeth.
12 Call y mae y cyfiawn yn ystyr-
ied am dŷ yr annuwiol: *ond* y mae
DUW yn difetha y rhai annuwiol am
eu drygioni.
13 [i] Y neb a gauo ei glust rhag llef
y tlawd, a lefain ei hunan, ac nis
gwrandewir ef.
14 [k] Rhodd yn y dirgel a dyrr
ddigofaint; a gwobr yn y fynwes,
lid cryf.
15 Llawen gan y cyfiawn wneuth-
ur barn: ond dinystr *fydd* i weith-
wyr anwiredd.
16 Dyn yn myned ar gyfeiliorn
oddi ar ffordd deall, a orphwys yng
nghynnulleidfa y meirw.
17 Y neb a garo [6] ddifyrrwch, *a*
ddaw i dlodi: a'r neb a garo win
ac olew, ni bydd cyfoethog.
18 [l] Yr annuwiol *a roddir* yn iawn
dros y cyfiawn, a'r troseddwr dros
yr uniawn.
19 [m] Gwell *yw* aros [7] yn yr anial-
wch, na chyd â gwraig anynad ddig-
llawn.
20 [n] *Y mae* trysor dymunol, ac
olew, yn nhrigfa y doeth; ond dyn
ffol a'u llwngc hwynt.
21 [o] Y neb a ddilyno gyfiawnder a
thrugaredd, a gaiff fywyd, cyfiawn-
der, ac anrhydedd.
22 [p] Y doeth a ddring *i* ddinas y
cedyrn, ac a fwrw i lawr y cadernid
y mae hi yn hyderu arno.
23 [q] Y neb a gadwo ei enau a'i dafod,
a geidw ei enaid rhag cyfyngder.
24 Y balch *a'r* gwatwarwr uchel,
yw enw y gwr a wnelo beth mewn
digllonedd [8] balch.
25 [r] Deisyfiad y dïog a'i lladd: can-
ys ei ddwylaw a wrthodant weithio:
26 Yn hyd y dydd y mae yn fawr
ei awydd: ond [s] y cyfiawn a rydd,
ac ni arbed.
27 [t] Aberth y rhai annuwiol *sydd*
ffiaidd: pa faint mwy, *pan* offrym-
mant mewn [9] meddwl drwg?

[4] Heb. *llifia*, neu, *ymdeithia gyd â hwynt.*
[f] ad. 19. pen. 19. 13. a 25. 24. a 27. 15.
[5] Heb. *cyfeillach.*
[g] Iago 4. 5.
[h] pen. 19. 25.
[i] Matt. 18. 30, &c.
[k] pen. 17. 8, 23. a 18. 16.
[6] Neu, *lawenydd.*
[l] pen. 11. 8. Es. 43. 3.
[m] ad. 9.
[7] Heb. *yn nhir yr anialwch.*
[n] Ps. 112. 3.
[o] pen. 15. 9.
[p] Preg. 9. 14, &c.
[q] pen. 12. 13. a 13. 3. a 18. 21.
[8] Heb. *balchder.*
[r] pen. 13. 4.
[s] Ps. 112. 9.
[t] Ps. 50. 9. pen. 15. 8. Es. 66. 3. Jer. 6. 20. Amos 5. 22.
[9] Heb. *ysgelerder?*

28 [u] Tyst celwyddog a ddifethir:
ond y gwr a wrandawo, a lefara yn
wastad.
29 Gwr annuwiol a galeda ei wyn-
eb: ond yr uniawn a [2] gyfarwydda
ei ffordd.
30 [x] Nid *oes* doethineb, na deall, na
chynghor, yn erbyn yr ARGLWYDD.
31 [y] Y march a ddarperir erbyn
dydd y frwydr: ond [z] ymwared
sydd oddi wrth yr ARGLWYDD.

PENNOD XXII.

MWY dymunol *yw* [a] enw *da* na
chyfoeth lawer; *a gwell yw*
ffafr dda nag arian, ac nag aur.
2 [b] Y tlawd a'r cyfoethog a gyd-
gyfarfyddant: [c] yr ARGLWYDD *yw*
gwneuthurwr y rhai hyn oll.
3 [d] Y call a genfydd y drwg, ac a
ymgûdd: ond y ffyliaid a ânt rhag-
ddynt, ac a gospir.
4 [e] Gwobr gostyngeiddrwydd *ac* ofn
yr ARGLWYDD, *yw* cyfoeth, ac an-
rhydedd, a bywyd.
5 [f] Drain *a* maglau *sydd* yn ffordd
y cyndyn: [g] y neb a gadwo ei enaid,
a fydd bell oddi wrthynt hwy.
6 Hyfforddia blentyn ym mhen
ei ffordd; a phan heneiddio nid
ymedy â hi.
7 [h] Y cyfoethog a arglwyddiaetha ar
y tlawd; a gwas *fydd* yr hwn a gaffo
fenthyg i'r gwr a roddo fenthyg.
8 [i] Y neb a hauo anwiredd a fêd
flinder; a gwïalen ei ddigofaint [2] ef
a balla.
9 [k] [3] Yr hael ei lygad a fendithir:
canys efe a rydd o'i fara i'r tlawd.
10 [l] Bwrw allan y gwatwarwr, a'r
gynnen a â allan; ïe, yr ymryson
a'r gwarth a dderfydd.
11 [m] Y neb a garo lendid calon,
[4] *am* ras ei wefusau *a gaiff* y bren-
hin yn garedig iddo.
12 Llygaid yr ARGLWYDD a gadw-
ant wybodaeth; ac efe a ddinystria
[5] eiriau y troseddwr.
13 [n] Medd y dïog, Y mae llew
allan; fo'm lleddir y'nghanol yr
heolydd.
14 [o] Ffos ddofn *yw* genau gwrag-
edd dïeithr: [p] y neb y byddo yr AR-
GLWYDD yn ddig wrtho, a syrth yno.
15 Ffolineb *sydd* yn rhwym yng
nghalon plentyn; *ond* [q] gwïalen cer-
ydd a'i gyrr ym mhell oddi wrtho.
16 Y neb a orthrymmo y tlawd er
ychwanegu ei *gyfoeth, a'r* neb a
roddo i'r cyfoethog, *a ddaw* i dlodi
yn ddïammeu.

Cyn CRIST Cylch 1000.

[u] pen. 19. 5, 9.
[2] Neu, *ystyria.*
[x] Jer. 9. 23.
[y] Ps. 20. 7. a 33. 17.
[z] Ps. 3. 8.
[a] Preg. 7. 1.
[b] pen. 29. 13.
[c] pen. 14. 31.
[d] pen. 14. 16. a 27. 12.
[e] Ps. 112. 3.
[f] pen. 15. 19.
[g] 1 Ioan 5. 18.
[h] Iago 2. 6.
[i] Job 4. 8. Hos. 10. 13.
[2] Heb. *y derfydd am dano.*
[k] 2 Cor. 9. 6.
[3] Heb. *Y daionus ei lygad.*
[l] Ps. 101. 5.
[m] Ps. 101. 6. pen. 16. 13.
[4] Neu, *ac y sydd â gras yn ei wefusau.*
[5] Neu, *fatterion.*
[n] pen. 26. 13.
[o] pen. 2. 16. a 5. 3. a 7. 5. a 23. 27.
[p] Preg. 7. 26.
[q] pen. 13. 24. a 19. 18. a 23. 13, 14. a 29. 15, 17.

Cyn CRIST Cylch 1000.

17 Gogwydda dy glust, a gwrando
eiriau y doethion, a gosod dy galon
ar fy ngwybodaeth.
18 Canys peth peraidd *yw* os cedwi
hwynt yn dy [6]galon; cymhwysir
hwynt hefyd yn dy wefusau.
19 Fel y byddo dy obaith yn yr
ARGLWYDD, yr hysbysais i ti hedd-
yw, [7]ïe, i ti.
20 Oni ysgrifenais i ti eiriau [r]ar-
dderchog o gynghor a gwybodaeth,
21 I beri i ti adnabod sicrwydd
geiriau gwirionedd, fel y gallit atteb
geiriau y gwirionedd i'r neb [8]a an-
fonant attat?
22 Na yspeilia mo'r tlawd, o her-
wydd ei *fod* yn dlawd: ac [s]na or-
thrymma y cystuddiol yn y porth.
23 Canys [t]yr ARGLWYDD a ddadleu
eu dadl hwynt, ac a orthrymma en-
aid y neb a'u gorthrymmo hwynt.
24 Na fydd gydymmaith i'r dig-
llawn; ac na chyd-gerdd â gwr
llidiog:
25 Rhag i ti ddysgu ei lwybrau ef,
a chael magl i'th enaid.
26 [u]Na fydd *un* o'r rhai a roddant
eu dwylaw, o'r rhai a fachnïant am
ddyled.
27 Oni bydd gennyt i dalu, paham
y [x]cymmerai efe dy wely oddi tanat?
28 [y]Na symmud mo'r hen derfyn,
yr hwn a osododd dy dadau.
29 A welaist ti wr dïesgeulus yn
ei orchwyl? efe a saif ger bron
brenhinoedd, *ac* ni saif ger bron
rhai isel-radd.

6 Heb. *fol.*
7 Neu, gobeithia *dithau.*
r pen. 8. 6.
8 Neu, *a'th anfonant.*
s Zech. 7. 10.
t Job 31. 21. Ps. 68. 5. pen. 23. 11.
u pen. 6. 1. a 11. 15.
x pen. 20. 16.
y Deut. 19. 14. a 27. 17. pen. 23. 10.

PENNOD XXIII.

PAN eisteddych i fwytta gyd â
thywysog, ystyria yn ddyfal
beth *sydd* ger dy fron:
2 A gosod gyllell ar dy geg, os
byddi ddyn blysig.
3 Na ddeisyf ei ddanteithion ef:
canys bwyd twyllodrus *ydyw.*
4 [a]Nac ymflina i ymgyfoethogi:
[b]dod heibio dy synwyr dy hun.
5 A beri di i'th lygaid ehedeg ar
y peth nid yw? canys *golud* yn
ddïau a gymmer adenydd, ac a
eheda ymaith megis eryr tu a'r
wybr.
6 Na fwytta fwyd y drwg ei lyg-
ad; ac na chwennych mo'i ddan-
teithion ef.
7 Canys fel y meddylia yn ei galon,
felly efe a ddywed wrthyt, Bwytta
ac ŷf; a'i galon heb fod gyd â thi.
8 Y tammaid a fwytteaist a fwri i
fynu, a'th eiriau melus a golli.

a pen. 28. 20. 1 Tim. 6. 9, 10.
b pen. 3. 5.

9 [c]Na lefara lle y clywo y ffol:
canys efe a ddïystyra ddoethineb
dy eiriau.
10 [d]Na symmud mo'r hen der-
fyn; ac na ddos i feusydd yr am-
ddifaid:
11 [e]Canys eu gwaredwr hwynt
sydd nerthol; *ac* a amddiffyn eu
[2]cweryl hwynt yn dy erbyn di.
12 Gosod dy galon ar addysg, a'th
glustiau ar eiriau gwybodaeth.
13 [f]Na thyn gerydd oddi wrth *dy*
blentyn: os curi ef â gwïalen, ni
bydd efe farw.
14 Cur ef â gwïalen, a thi a achubi
ei enaid rhag uffern.
15 Fy mab, [g]os dy galon di fydd
doeth, fy nghalon innau a lawen-
ycha;
16 Ië, fy arennau a grychneidiant,
pan draetho dy wefusau di gyfiawn-
der.
17 [h]Na wŷnfyded dy galon wrth
bechaduriaid: ond [i]*aros* yn ofn yr
ARGLWYDD yn hyd y dydd.
18 [k]Canys yn ddïau y mae gwobr;
ac ni phalla dy ddisgwyliad.
19 Erglyw, fy mab, a bydd ddoeth;
a chyfarwydda dy galon yn y ffordd.
20 [l]Na fydd ym mysg y rhai sydd
yn meddwi ar win; ym mysg y rhai
glythion ar [3]gig.
21 Canys y meddw a'r glwth a
ddaw i dlodi: a [m]chysgu [4]a bair
fyned mewn gwisg garpiog.
22 [n]Gwrando ar dy dad a'th gen-
hedlodd: ac na ddïystyra dy fam
pan heneiddio.
23 [o]Pryn y gwir, ac na werth; *felly*
doethineb, ac addysg, a deall.
24 [p]Tad y cyfiawn a orfoledda yn
fawr; a'r neb a genhedlo *fab* doeth,
a lawenhâ o'i blegid.
25 Dy dad a'th fam a lawenycha;
a'r hon a'th ymddûg a orfoledda.
26 Fy mab, moes i mi dy galon;
dalied dy lygaid ar fy ffyrdd i.
27 [q]Canys ffos ddofn *yw* puttain:
a phydew cyfyng *yw* y ddïeithr.
28 [r]*Ië,* hi a gynllwyn fel [5]gwill-
iad; ac a chwanega bechaduriaid
ym mysg dynion.
29 [s]I bwy y mae gwae? i bwy y
mae ochain? i bwy y mae cynnen?
i bwy y mae dadwrdd? ac i bwy y
mae gwelïau heb achos? i bwy [t]y
mae llygaid cochion?
30 I'r neb sydd yn aros wrth y
gwin: i'r neb sydd yn myned i
ymofyn am [u]win cymmysgedig.
31 Nac edrych ar y gwin pan

Cyn CRIST Cylch 1000.

c pen. 9. 8. Matt. 7. 6.
d Deut. 19. 14. a 27. 17. pen. 22. 28.
e Job 31. 21. pen. 22. 23.
2 *cwyn.*
f pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 29. 15, 17.
g pen. 29. 3.
h Ps. 37. 1. a 73. 3. pen. 3. 31. a 24. 1.
i pen. 28. 14.
k pen. 24. 14.
l Es. 5. 22. Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. Eph. 5. 18.
3 Heb. *eu cig.*
m pen. 19. 15.
4 Heb. *a ddillada â charpiau.*
n pen. 1. 8.
o pen. 4. 5, 7.
p pen. 10. 1. a 15. 20. ad. 15.
q pen. 22. 14.
r pen. 7. 12.
5 Neu, *am ysglyfaeth.*
s Es. 5. 11, 22.
t Gen. 49. 12.
u Ps. 75. 8. pen. 9. 2.

Cyn CRIST Cylch 1000.

fyddo coch, pan ddangoso ei liw
yn y cwppan, *pan* ymgynhyrfo yn
iawn.
32 Yn y diwedd efe a frath fel
sarph, ac a biga fel neidr.
33 Dy lygaid a edrychant ar wrag-
edd dïeithr, a'th galon a draetha
drawsedd.
34 Ti a fyddi megis un yn cysgu
[6]y'nghanol y môr, ac fel un yn cysgu
ym mhen yr hwylbren.
35 Curent fi, *meddi, ac* ni chlaf-
ychais; dulient fi, *ac* nis gwybûm:
[x]pan ddeffrôwyf, mi a âf rhagof;
mi a'i ceisiaf drachefn.

PENNOD XXIV.

[a]NA chenfigenna wrth wŷr an-
nuwiol; ac na chwennych fod
gyd â hwynt:
2 [b]Canys eu calon a fyfyria
anrhaith, a'u gwefusau a draetha
flinder.
3 Trwy ddoethineb yr adeiledir tŷ,
a thrwy ddeall y sicrhêir ef:
4 A thrwy wybodaeth y llenwir y
celloedd o bob golud gwerthfawr a
hyfryd.
5 [c]Gwr doeth *sydd* nerthol; a gwr
pwyllog a [2]chwanega ei nerth.
6 [d]Canys trwy gynghor doeth y
gwnei dy ryfel: a thrwy lawer o
gynghorwyr *y bydd* dïogelwch.
7 [e]Rhy uchel *yw* doethineb i ffol;
ni egyr efe ei enau yn y porth.
8 Y neb a fwriada ddrygau, a elwir
yn ysgeler.
9 Bwriad y ffol *sydd* bechod; a
ffiaidd gan ddynion y gwatwarus.
10 *Os* llwfrhêi [3]mewn amser cyf-
yngder, [4]bychan *yw* dy nerth.
11 [f]Gwared *y rhai* a lusgir i angau:
a ymadewit â'r *neb sydd* barod i'w
lladd?
12 Os dywedi, Wele, ni wyddom ni
hyn: onid yw pwyswr y calonnau
yn deall? a'r hwn sydd yn cadw dy
enaid, oni ŵyr efe? ac oni [g]thâl efe
i *bob* un yn ol ei weithred?
13 Fy mab, bwytta fêl; canys da
yw: a'r dil mêl; *canys* melus *yw*
[5]i'th enau.
14 [h]Felly *y bydd* gwybodaeth
doethineb i'th enaid: os cei di *hi,*
[i]yn ddïau fe fydd gwobr, a'th obaith
ni phalla.
15 Na chynllwyn di, O annuwiol,
wrth drigfa y cyfiawn; na anrheith-
ia ei orphwysfa ef.
16 [k]Canys seithwaith y syrth y
cyfiawn, ac efe a gyfyd *drachefn:*

[6] Heb. *y'nghalon.*
[x] Edrych Deut. 29. 19. Es. 56. 12.
[a] Ps. 37. 1. &c. a 73. 3. pen. 3. 31. a 23. 17. ad. 19.
[b] Ps. 10. 7.
[c] pen. 21. 22. Preg. 9. 16.
[2] Heb. *gryf-hâ nerth.*
[d] pen. 11. 14. a 15. 22. a 20. 18. Luc 14. 31.
[e] Ps. 10. 5. pen. 14. 6.
[3] Heb. *yn nydd.*
[4] Heb. *cyfyng.*
[f] Ps. 82. 4. Es. 58. 6, 7. 1 Ioan 3. 16.
[g] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Jer. 32. 19. Rhuf. 2. 6. Dat. 22. 12.
[5] Heb. *i daflod dy enau.*
[h] Ps. 19. 10. a 119. 103.
[i] pen. 23. 18.
[k] Job 5. 19. Ps. 34. 19. a 37. 24.

ond [l]yr annuwiolion a syrthiant
mewn drygioni.
17 [m]Pan syrthio dy elyn, na la-
wenycha: a phan dramgwyddo, na
orfoledded dy galon:
18 Rhag i'r ARGLWYDD weled, a
bod hynny yn ddrwg yn ei olwg ef,
ac iddo droi ei ddig oddi wrtho ef
attat ti.
19 [n]Nac [6]ymddigia o herwydd y
drwg-*weithredwyr;* na chenfigenna
wrth yr annuwiolion:
20 Canys ni bydd gwobr i'r dryg-
ionus: [o][7]canwyll yr annuwiolion a
ddiffoddir.
21 Fy mab, ofna yr ARGLWYDD
a'r brenhin, *ac* nac ymyrr â'r [8]rhai
anwastad:
22 Canys yn ddisymmwth y cyfyd
eu distryw hwy: a phwy a ŵyr eu
dinystr hwy ill dau?
23 ¶ Dyma hefyd *bethau* doeth-
ion. [p]Nid da derbyn wyneb mewn
barn.
24 [q]Y neb a ddywedo wrth yr
annuwiol, Cyfiawn *wyt;* y bobl
a'i melldithiant ef, cenhedloedd a'i
ffieiddiant ef:
25 Ond i'r neb a'*i* ceryddo, y bydd
hyfrydwch; a bendith [9]dda a ddi-
gwydd iddynt.
26 *Pawb* a gusana wefusau y neb
a attebo eiriau uniawn.
27 [r]Darpara dy orchwyl oddi allan,
a dospartha ef i ti yn y maes: ac
wedi hynny adeilada dy dŷ.
28 Na fydd dyst heb achos yn
erbyn dy gymmydog: ac na huda
â'th wefusau.
29 [s]Na ddywed, Mi a wnaf iddo ef
fel y gwnaeth yntau i minnau; mi
a dalaf i'r gwr yn ol ei weithred.
30 Mi a euthum heibio i faes y
dyn dïog, a heibio i winllan yr ang-
hall;
31 Ac wele, codasai drain ar hyd-
ddo oll; danadl a guddiasai ei
wyneb ef; a'i fagwyr gerrig a syrth-
iasai i lawr.
32 Gwelais hyn, *a* mi a [2]ystyriais
yn ddwys; edrychais arno, *a* chym-
merais addysg.
33 [t]Ychydig gysgu, ychydig hepian,
ychydig wasgu dwylaw i gysgu:
34 Felly y daw dy dlodi *megis*
ymdeithydd, a'th angen fel gwr
[3]arfog.

PENNOD XXV.

1 *Addysg ynghylch brenhinoedd,* 8 *a gochel achosion i ymrafaelio.*

Cyn CRIST Cylch 1000.

[l] Amos 5. 2. a 8. 14.
[m] Job 31. 29. Ps. 35. 15. pen. 17. 5.
[n] Ps. 37. 1. pen. 23. 17. ad. 1.
[6] Neu, *ymgyfeillacha â'r drwg,* &c.
[o] Job 18. 5, 6. a 21. 17. pen. 13. 9. a 20. 20.
[7] Neu, *lamp.*
[8] Heb. *newidwyr.*
[p] Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. pen. 18. 5. a 28. 21. Ioan 7. 24.
[q] pen. 17. 15. Es. 5. 23.
[9] Heb. *daioni.*
[r] Luc 14. 28.
[s] pen. 20. 22. Matt. 5. 39. Rhuf. 12. 17, 19.
[2] Heb. *osodais fy nghalon.*
[t] pen. 6. 9, &c.
[3] Heb. *tarian.*

Cyn CRIST Cylch 700.

DYMA hefyd ddïarhebion Solo-
mon, y rhai a [2]gasglodd gwŷr
Hezecïah brenhin Judah.
2 [a]Anrhydedd DUW *yw* dirgelu
peth: ond anrhydedd brenhin *yw*
chwilio peth allan.
3 Y nefoedd am uchder, y ddaear
am ddyfnder, a chalon brenhinoedd,
ni *ellir* eu chwilio.
4 Tyn yr ammhuredd oddi wrth
yr arian, a daw i'r gôf-arian lestr.
5 [b]Tyn yr annuwiol o olwg y
brenhin, a'i orseddfa ef a gadarn-
hêir trwy gyfiawnder.
6 [c]Nac ymogonedda ger bron y
brenhin; ac na saf yn lle *gwŷr*
mawr:
7 Canys gwell i ti ddywedyd wrth-
yt, Tyred yma i fynu, na'th fwrw
yn îs ger bron pendefig yr hwn a
welodd dy lygaid.
8 Na ddos allan i gynhennu ar
frys: rhag *na wypech* beth a wnel-
ych yn ei diwedd, wedi dy gywil-
yddio gan dy gymmydog.
9 [d]Ymresymma â'th gymmydog *ei
hun:* ond na ddatguddia gyfrinach
i [3]arall:
10 Rhag i'r neb a fyddo yn gwran-
daw ddwyn gwarth arnat ti; ac i'th
gywilydd na thro ymaith.
11 [e]Gair a ddyweder [4]mewn am-
ser *sydd megis* afalau aur mewn
gwaith arian cerfiedig.
12 Ceryddwr doeth i'r glust a
wrandawo, *sydd fel* anwyl-dlws eur-
aid, a gwisg o aur rhagorol.
13 [f]Megis oerder eira yn amser
cynhauaf, *yw* cennad ffyddlawn i'r
rhai a'i gyrrant: canys efe a lawen-
ycha enaid ei feistriaid.
14 [g]Y neb a ymffrostio o achos gau
rodd, *sydd gyffelyb* i [h]gymmylau a
gwynt heb wlaw.
15 [i]Trwy hir-ymaros y boddlonir
pendefig: a thafod esmwyth a dyrr
asgwrn.
16 Pan gaffech fêl, [k]bwytta a'th
wasanaetho: rhag wedi dy lenwi o
hono, i ti ei chwydu ef.
17 [5]Cadw dy droed allan o dŷ dy
gymmydog: rhag iddo [6]flino arnat,
a'th gasâu.
18 [l]Y neb a ddygo gam-dystiolaeth
yn erbyn ei gymmydog, sydd megis
gordd, a chleddyf, a saeth lem.
19 Hyder ar ffalswr yn nydd cyf-
yngder, *sydd megis* dant wedi ei
dorri, a throed wedi tyrfu.
20 *Fel* yr hwn a ddygo ymaith
wisg yn amser oerfel, *ac fel* finegr
ar nitr, felly *y mae* yr hwn sydd yn
canu caniadau i galon drist.
21 [m]Os dy elyn a newyna, portha
ef â bara; ac os sycheda, dod iddo
ddïod i'w hyfed:
22 Canys marwor a bentyrri ar ei
ben ef; a'r ARGLWYDD a dâl i ti.
23 [n]Gwynt y gogledd [7]a yrr y
gwlaw ymaith: felly *y gyrr* [8]wyneb-
pryd digllawn dafod athrodgar.
24 [o]Gwell *yw* trigo mewn congl yn
nen tŷ, na chyd â gwraig anynad
mewn tŷ ehang.
25 *Fel* dyfroedd oerion i enaid
sychedig, *yw* newyddion da o wlad
bell.
26 Gwr cyfiawn wedi syrthio i
lawr ger bron y drygionus, *sydd
megis* ffynnon wedi ei chymmysgu
â gofer budr.
27 [p]Nid da bwytta llawer o fêl: *ac*
felly chwilio eu hanrhydedd, *nid*
anrhydedd *yw*.
28 [q]Y neb ni byddo ganddo attal
ar ei yspryd ei hun, *sydd megis*
dinas ddrylliog heb gaer.

PENNOD XXVI.

1 *Addysg ynghylch ynfydion,* 13 *a rhai segur-
llyd;* 17 *ac ynghylch dynion cynhennus, tra-
fferthus.*

MEGIS ôd yr haf, neu [a]wlaw y
cynhauaf, felly nid cymmwys
i'r ffol anrhydedd.
2 Fel yr aderyn wrth grwydro, a'r
wennol wrth ehedeg, felly y felldith
ddïachos ni ddaw.
3 Ffrewyll i farch, [b]ffrwyn i asyn,
a [c]gwïalen i gefn yr ynfyd.
4 Na atteb ynfyd yn ol ei ynfyd-
rwydd; rhag dy fod yn gyffelyb
iddo.
5 Atteb yr ynfyd yn ol ei ynfyd-
rwydd; rhag iddo fod yn ddoeth
yn ei olwg ei hun.
6 Y neb a yrro negesau gyd âg
un anghall, a dyrr ymaith y traed,
ac a ŷf [2]golled.
7 Nid gogyhyd esgeiriau y cloff:
felly dammeg y'ngenau ffyliaid.
8 Fel un [3]yn rhwymo carreg mewn
tafl; felly *y gwna* y neb a anrhyd-
eddo ffol.
9 *Fel* draen yn myned i law dyn
meddw; felly *y mae* dïareb y'ngen-
au yr anghall.
10 [4]Y *Duw* mawr yr hwn a luniodd
bob *peth*, sydd yn gobrwyo y ffol,
ac yn talu i'r troseddwyr.
11 [d]Megis y mae y ci yn dychwelyd
at ei chwydfa; *felly* y mae y ffol
yn [5]dychwelyd at ei ffolineb.

---

[2] *gopïodd.* [a] Deut. 29. 29. Rhuf. 11. 33. [b] pen. 20. 8. [c] Luc 14. 8, 9, 10. [d] Matt. 5. 25. a 28. 15. [3] Neu, *un arall.* [e] pen. 15. 23. [4] Neu, *yn ei le.* Heb. *ar ei olwynion.* [f] pen. 13. 17. [g] pen. 20. 6. [h] Judas 12. [i] Gen. 32. 4, &c. 1 Sam. 25. 24, &c. pen. 15. 1. a 16. 14. [k] ad. 27. [5] Neu, *Bid anfynych dy droed yn nhŷ dy,* &c. [6] Heb. *gael digon.* [l] Ps. 120. 3, 4. pen. 12. 18.

Cyn CRIST Cylch 700.

[m] Exod. 23. 4. Matt. 5. 44. Rhuf. 12. 20. [n] Job 37. 22. [7] Heb. *a esgor ar y gwlaw.* [8] Neu, *tafod athrodgar wyneb dig.* [o] pen. 19. 13. a 21. 9, 19. [p] ad. 16. [q] pen. 16. 32.

[a] 1 Sam. 12. 16. [b] Ps. 32. 9. [c] pen. 10. 13. [2] Neu, *drais.* [3] Neu, *yn gosod maen gwerthfawr mewn carnedd gerrig.* [4] Neu, *Gwr mawr a gythruddu bawb, ac sydd yn cyflogi y ffol, &c.* [d] 2 Petr 2. 22. [5] Heb. *adwneuthur.*

Cyn CRIST Cylch 700.

[e] pen. 29. 20. [f] pen. 22. 13. [g] pen. 19. 24. [6] Neu, *ymddigio mewn cynnen ni, &c.* [7] Heb. *wreichion.* [8] Heb. *heb goed.* [h] pen. 22. 10. [9] Heb. *gostega.* [i] pen. 15. 18. a 29. 22. [k] pen. 18. 8. [2] Neu, *adweinir.* [3] Heb. *wnelo ei leferydd yn hawddgar.* [4] Neu, *Yn y dirgel.* [l] Ps. 7. 15, 16. a 9. 15. a 10. 2. a 57. 6. pen. 28. 10. Preg. 10. 8. [a] Iago 4. 13, &c.

12 [e] A weli di wr doeth yn ei olwg
ei hun? gwell *yw* y gobaith am ffol
nag am hwnnw.
13 [f] *Y mae* llew *mawr* ar y ffordd,
medd y dïog, *y mae* llew yn yr
heolydd.
14 *Fel* y drws yn troi ar ei golyn,
felly *y try* y dïog yn ei wely.
15 [g] Y dïog a guddia ei law yn *ei*
fynwes; blin ganddo ei hestyn at
ei enau drachefn.
16 Doethach *yw* y dïog yn ei
olwg ei hun, na seithwyr yn ad-
rodd rheswm.
17 Y neb wrth fyned heibio a
[6] ymyrro â chynnen ni *pherthyn*
iddo, *sydd megis* un yn cymmeryd
ci erbyn ei glustiau.
18 Fel *dyn* gwallgofus a daflo
[7] bentewynion tân, saethau, ac *arf-
au* marwolaeth;
19 Felly *y mae* y gwr a dwyllo
ei gymmydog, ac a ddywed, Onid
cellwair yr ydwyf?
20 Megis [8] pan ddarfyddo y coed, y
diffydd y tân: felly [h] pryd na *byddo*
athrodwr, [9] derfydd y gynnen.
21 [i] *Fel* glo i'r marwor, a choed i'r
tân; felly *y mae* gwr cynhennus i
ennyn cynnen.
22 [k] Geiriau yr athrodwr *sydd*
megis archollion, a hwy a ddisgyn-
nant i gelloedd y bol.
23 *Fel* sorod arian wedi eu bwrw
dros ddryll o lestr pridd; *felly y mae*
gwefusau poeth, a chalon ddrwg.
24 Y digasog a [2] ragrithia â'i we-
fusau, ac yn ei galon yn bwriadu
twyll:
25 Pan [3] ddywedo efe yn dêg, na
ymddiried iddo: canys *y mae* saith
ffieidd-dra yn ei galon ef.
26 [4] Trwy gyfrwysder y cuddir
digasedd: ond ei ddrygioni a ddat-
guddir yn y gynnulleidfa.
27 [l] Y neb a gloddio bydew, a
syrth ynddo; a'r neb a dreiglo
garreg, atto y dychwel.
28 Y tafod celwyddog a gasâ y
neb a gystuddio efe; a'r genau
gwenhieithus a wna ddinystr.

PENNOD XXVII.

1 *Ynghylch serch arnom ein hunain.* 5 *Am wir gariad.* 11 *Gofalu am ochel rhwystrau:* 23 *a gofalu dros dŷ a thylwyth.*

[a] NAC ymffrostia o'r dydd y
fory: canys ni wyddost beth
a ddigwydd *mewn* diwrnod.
2 Canmoled arall dydi, ac nid dy
enau dy hun; estron, ac nid dy
wefusau dy hunan.
3 Trom *yw* y garreg, a phwysfawr
yw y tywod: ond digofaint y ffol
sydd drymmach na hwy ill dau.
4 Creulawn *yw* llid, fel llif-ddwfr
yw digofaint; a phwy a ddichon
sefyll o flaen [2] cenfigen?
5 Gwell *yw* cerydd cyhoedd na
chariad cuddiedig.
6 [b] Ffyddlawn *yw* archollion y
caredig: ond cusanau y digasog
ydynt [3] dwyllodrus.
7 [4] Y dyn llawn a fathra y dil
mêl: ond [c] i'r newynog pob peth
chwerw sydd felus.
8 Gwr yn ymdaith o'i le ei hun,
sydd debyg i aderyn yn cilio o'i nyth.
9 Olew ac arogl-darth a lawenycha
y galon; felly *y gwna* mwynder cyf-
aill trwy gynghor [5] ffyddlawn.
10 Nac ymado â'th gydymmaith
dy hun, a chydymmaith dy dad; ac
na ddos i dŷ dy frawd yn amser dy
orthrymder: *canys* [d] gwell *yw* cym-
mydog yn agos na brawd ym mhell.
11 [e] Bydd ddoeth, fy mab, a lla-
wenycha fy nghalon; [f] fel y gallwyf
atteb i'r neb a'm gwaradwyddo.
12 [g] Y call a wêl y drwg *yn dyfod*,
ac a ymgûdd: *ond* yr anghall a ânt
rhagddynt, *ac* a gospir.
13 [h] Cymmer wisg yr hwn a fach-
nïo dros y dïeithr; a chymmer wystl
ganddo dros y ddïeithr.
14 Y neb a fendithio ei gydym-
maith â llef uchel y bore pan gyf-
odo, cyfrifir *hyn* yn felldith iddo.
15 [i] Defni parhaus ar ddiwrnod
gwlawog, a gwraig anynad, cyffelyb
ydynt.
16 Y mae yr hwn a'i cuddio hi,
megis yn cuddio y gwynt, ac olew
ei ddeheulaw, *yr hwn* a ymddengys.
17 Haiarn a hoga haiarn: felly
gwr a hoga wyneb ei gyfaill.
18 [k] Y neb a gadwo ei ffigysbren,
a fwytty o'i ffrwyth ef; a'r neb a
wasanaetho ei feistr, a ddaw i an-
rhydedd.
19 Megis mewn dwfr *y mae* wyn-
eb *yn atteb* i wyneb: felly *y mae*
calon dyn i ddyn.
20 [l] Ni lenwir uffern na distryw:
felly [m] ni lenwir llygaid dyn.
21 [n] *Fel* y tawddlestr i'r arian, a'r
ffwrnes i'r aur: felly *y mae* gwr
i'w glod.
22 Er i ti bwyo ffol mewn morter
â phestl ym mhlith gwenith; *etto*
nid ymedy ei ffolineb âg ef.
23 Edrych yn ddyfal ar dy anifeil-
iaid, *a* [6] gofala am dy braidd.

Cyn CRIST Cylch 700.

[2] Neu, *eiddigedd.* pen. 6. 34. [b] Ps. 141. 5. [3] Neu, *daer,* neu, *aml.* [4] Heb. *Yr enaid.* [c] Job 6. 7. [5] Heb. *Yr enaid.* [d] pen. 17. 17. a 18. 24. Edrych pen. 19. 7. [e] pen. 10. 1. a 23. 24. [f] Ps. 127. 5. [g] pen. 22. 3. [h] Edrych Exod. 22. 26. pen. 20. 16. [i] pen. 19. 13. [k] 1 Cor. 9. 7. [l] pen. 30. 16. Hab. 2. 5. [m] Preg. 1. 8. a 6. 7. [n] pen. 17. 3. [6] Heb. *gosod dy galon ar dy braidd.*

Cyn CRIST Cylch 700.

[7] Heb. *werth.*
[8] Heb. *fywyd.*
[a] Lef. 26. 17, 36. Ps. 53. 5.
[2] Neu, *trwy wŷr pwyllog, &c.*
[3] Neu, *parhânt hwy.*
[4] Heb. *a heb luniaeth.*
[b] Ps. 10. 3. a 49. 18. Rhuf. 1. 32.
[c] 1 Cor. 2. 15. 1 Ioan 2. 20, 27.
[d] pen. 19. 1. ad. 18.
[e] pen. 29. 3.
[5] Neu, *a bortho loddestwyr.*
[f] Job 27. 16, 17. pen. 13. 22. Preg. 2. 26.
[g] Ps. 66. 18. a 109. 7. pen. 15. 8.
[h] pen. 26. 27.
[i] ad. 28. pen. 11. 10. a 29. 2. Preg. 10. 6.
[k] Ps. 32. 3, 5. 1 Ioan 1. 9, 10.
[l] pen. 23. 17. Es. 66. 2, 5.

24 Canys [7] cyfoeth ni *phery* byth:
ac *a bery* y goron o genhedlaeth i
genhedlaeth?
25 Y gwair a flaen-dardda, a'r
glaswellt a ymddengys, a llysiau y
mynyddoedd a gesglir.
26 Yr ŵyn a'th ddillada, ac o'r
geifr y *cci* werth tir.
27 Hefyd *ti a gei* ddigon o laeth
geifr yn fwyd i ti, yn fwyd i'th
dylwyth, ac *yn* [8] gynhaliaeth i'th
langcesau.

PENNOD XXVIII.

Athrawiaethau cyffredinol ynghylch annuwioldeb, a duwiol burdeb.

YR [a] annuwiol a ffy heb neb yn
ei erlid: ond y rhai cyfiawn
sydd hŷf megis llew.
2 O herwydd camwedd gwlad, aml
fydd ei phennaethiaid: ond [2] lle y
byddo gwr pwyllog synhwyrol, y
[3] pery hi yn hir.
3 Gwr tlawd yn gorthrymmu tlod-
ion, *sydd debyg i* lif-ddwfr [4] yr hwn
ni âd luniaeth.
4 [b] Y rhai a ymadawant â'r gyf-
raith, a ganmolant yr annuwiol:
ond y neb a gadwant y gyfraith,
a ymladd â hwynt.
5 Dynion annuwiol ni ddeallant
farn: ond [c] y neb a geisiant yr ARGLWYDD, a ddeallant bob *peth.*
6 [d] Gwell *yw* y tlawd a rodio yn
ei uniondeb, na'r traws ei ffyrdd,
er ei *fod* yn gyfoethog.
7 [e] Y neb a gadwo y gyfraith,
sydd fab deallus: ond y neb a
[5] fyddo cydymmaith i loddestwyr,
a gywilyddia ei dad.
8 [f] Y neb a chwanego ei gyfoeth
trwy usuriaeth ac occraeth, sydd
yn casglu i'r neb a fydd trugarog
wrth y tlawd.
9 [g] Y neb a dry ei glust *ymaith*
rhag gwrandaw y gyfraith, *fydd*
ffiaidd ei weddi hefyd.
10 [h] Y neb a ddeno y cyfiawn i
ffordd ddrwg, a syrth yn ei bydew
ei hun: ond y cyfiawn a feddianna
ddaioni.
11 Gwr cyfoethog *sydd* ddoeth
yn ei olwg ei hun: ond y tlawd
deallus a'i chwilia ef allan.
12 [i] Pan fyddo llawen y cyfiawn,
y mae anrhydedd mawr: ond pan
ddyrchafer yr annuwiolion, y chwil-
ir am ddyn.
13 [k] Y neb a guddio ei bechodau,
ni lwydda: ond y neb a'u haddefo,
ac a'u gadawo, a gaiff drugaredd.
14 Gwŷn ei fyd y dyn [l] a ofno yn
wastadol: ond [m] y neb a galedo ei
galon, a ddigwydda i ddrwg.
15 *Fel* y llew rhuadus, a'r arth
wangcus, *yw* llywydd annuwiol i
bobl dlodion.
16 Pennadur heb ddeall *sydd* yn
fawr ei drawsedd: *ond* y neb a gasao
gybydd-dra, a estyn *ei* ddyddiau.
17 [n] Dyn a wnelo drawsedd i waed
neb, a ffy i'r pwll; nac attalied
neb ef.
18 [o] Y neb a rodio yn uniawn, a
waredir: ond [p] y *neb a fyddo* traws
ei ffyrdd, a syrth ar unwaith.
19 [q] Y neb a lafurio ei dir, a ddi-
gonir o fara: ond y neb a ganlyno
ofer-*wŷr*, a gaiff ddigon o dlodi.
20 Gwr ffyddlawn a fydd aml ei
fendithion: ond [r] y neb a brysuro i
fod yn gyfoethog, ni bydd digerydd.
21 [s] Nid da derbyn wyneb: canys
[t] y cyfryw wr am dammaid o fara
a wna gam.
22 [u] Gwr drwg ei lygad a brysura
i ymgyfoethogi: ond bychan y gŵyr
efe y daw tlodi arno.
23 [x] Y neb a geryddo ddyn, a
gaiff yn y diwedd fwy o ffafr na'r
neb a draetho weniaith â'i dafod.
24 Y neb a yspeilio ei dad neu
ei fam, ac a ddywed, Nid *yw* hyn
gamwedd, [y] *sydd* gymhar i ddin-
ystriwr.
25 [z] Gwr uchel ei feddwl a ennyn
gynnen: ond y neb a ymddiriedo
yn yr ARGLWYDD, a wneir yn fras.
26 Y neb a ymddiriedo yn ei gal-
on ei hun, sydd ffol: ond y neb a
rodio yn bwyllog, a achubir.
27 [a] Y neb a roddo i'r tlawd, ni
bydd angen arno: ond y neb a
guddio ei lygaid, a gaiff lawer o
felldithion.
28 [b] Pan ddyrchafer yr annuwiol,
[c] dynion a ymguddia: ond wedi
darfod am danynt, yr amlhêir y
cyfiawn.

PENNOD XXIX.

1 *Addysg ynghylch llywodraeth gyffredinol,* 15 *a neillduol.* 22 *Ynghylch llid, balchder, lladrad, llyfrder, ac anŵreidd-dra, a llygredigaeth swyddogion.*

GWR [2] a gerydder yn fynych ac
a galeda *ei* warr, a ddryllir yn
ddisymmwth, fel na byddo meddyg-
iniaeth.
2 [a] Pan amlhâer y cyfiawn, y bobl
a lawenychant: ond pan fyddo yr
annuwiol yn llywodraethu, y bobl
a ocheneidia.
3 [b] Gwr a garo ddoethineb a lawen-

Cyn CRIST Cylch 700.

[m] Rhuf. 11. 20.
[n] Gen. 9. 6. Exod. 21. 14.
[o] pen. 10. 9.
[p] ad. 6.
[q] pen. 12. 11.
[r] pen. 13. 11. a 20. 21. a 23. 24. ad. 22. 1 Tim. 6. 9.
[s] pen. 18. 5. a 24. 23.
[t] Ezec. 13. 19.
[u] ad. 20.
[x] pen. 27. 6.
[y] pen. 18. 9.
[z] pen. 13. 10.
[a] Deut. 15. 7, &c. pen. 19. 17. a 22. 9.
[b] ad. 12. pen. 29. 2.
[c] Job 24. 4.
[2] Heb. *ceryddon.*
[a] pen. 11. 10. a 28. 12, 28. Preg. 10. 5.
[b] pen. 10. 1. a 15. 20. a 27. 11.

Cyn CRIST Cylch 700.

ycha ei dad: ond [c] y neb a fyddo
gyfaill i butteiniaid, a ddifa ei ddâ.
4 Brenhin trwy farn a gadarnhâ
y wlad: ond [3] y neb a garo anrheg-
ion, a'i dinystria hi.
5 Y gwr a ddywedo weniaith wrth
ei gymmydog, sydd yn taenu rhwyd
i'w draed ef.
6 Y'nghamwedd dyn drwg *y mae*
magl: ond y cyfiawn a gân ac a
fydd lawen.
7 [d] Y cyfiawn a ystyria fatter y
tlodion: *ond* yr annuwiol ni ofala
am *ei* wybod.
8 [e] Dynion gwatwarus a [4] faglant
ddinas: ond y doethion a droant
ymaith ddigofaint.
9 *Os* gwr doeth a ymryson â dyn
ffol, pa un bynnag a wnel ai digio
ai chwerthin, etto ni *bydd* llonydd-
wch.
10 Gwŷr gwaedlyd a gasânt yr
uniawn: ond yr uniawn a gais ei
enaid ef.
11 [f] Y ffol a dywallt ei holl feddwl:
ond *gwr* doeth a'i hattal hyd yn ol.
12 Os llywydd a wrendy ar gel-
wydd, ei holl weision *fyddant* an-
nuwiol.
13 [g] Y tlawd a'r [5] twyllodrus a
gyd-gyfarfyddant; *a*'r ARGLWYDD
a lewyrcha eu llygaid hwy ill dau.
14 [h] Y brenhin a farno y tlodion yn
ffyddlawn, ei orsedd a sicrhêir byth.
15 [i] Y wïalen a cherydd a rydd
ddoethineb: ond [k] mab a gaffo *ei*
rwysg *ei hun*, a gywilyddia ei fam.
16 Pan amlhao y rhai annuwiol,
yr amlhâ camwedd: ond [l] y rhai
cyfiawn, a welant eu cwymp hwy.
17 [m] Cerydda dy fab, ac efe a bair
i ti lonyddwch; ac a bair hyfryd-
wch i'th enaid.
18 [n] Lle ni *byddo* gweledigaeth,
[6] methu a wna y bobl: ond [o] y neb
a gadwo y gyfraith, gwŷn ei fyd ef.
19 Ni chymmer gwas addysg ar
eiriau: canys er ei fod yn deall,
etto nid ettyb.
20 A weli di ddyn prysur yn ei
[7] eiriau? [p] gwell *yw* y gobaith am
y ffol nag am dano ef.
21 Y neb a ddygo ei was i fynu
yn foethus o'i febyd, o'r diwedd efe
a fydd *fel* mab *iddo*.
22 [q] Gwr digllawn a ennyn gynnen;
a'r llidiog sydd aml ei gamwedd.
23 [r] Balchder dyn a'i gostwng ef:
ond y gostyngedig o yspryd a gyn-
nal anrhydedd.
24 Y neb a fo cyfrannog â lleidr,

[c] pen. 5. 9, 10. a 6. 26. a 28. 7. Luc 15. 13.
[3] Heb. *gwr anrhegion.*
[d] Job 29. 16.
[e] pen. 11. 11.
[4] Heb. *losgant.*
[f] pen. 12. 16. a 14. 33.
[g] pen. 22. 2.
[5] Neu, *occrwr.*
[h] pen. 20. 28. a 25. 5.
[i] ad. 17.
[k] pen. 10. 1. a 17. 21, 25.
[l] Ps. 37. 36. a 58. 10. a 91. 8.
[m] pen. 13. 24. a 19. 18. a 22. 15. a 23. 13, 14.
[n] 1 Sam. 3. 1. Amos 8. 11, 12.
[6] Neu, *y noethir y bobl.*
[o] Ioan 13. 17. Iago 1. 25.
[7] Neu, *fatterion?*
[p] pen. 26. 12.
[q] pen. 15. 18. a 26. 21.
[r] Job 22. 29. pen. 15. 33. a 18. 12. Es. 66. 2. Matt. 23. 12. Luc 14. 11. a 18. 14. Iago 4. 6, 10. 1 Petr 5. 5.

a gasâ ei enaid ei hun: efe a wren-
dy ar felldith, ac nis mynega.
25 Ofn dyn sydd yn dwyn magl:
ond y neb a ymddiriedo yn yr AR-
GLWYDD a ddyrchefir.
26 [s] Llawer a ymgeisiant âg wyn-
eb y llywydd: ond oddi wrth yr
ARGLWYDD *y mae* barn pob dyn.
27 Ffiaidd gan y cyfiawn wr ang-
hyfiawn: a ffiaidd gan yr annuwiol
wr uniawn ei ffordd.

PENNOD XXX.

1 *Cyffes Agur o'i ffydd.* 7 *Dau bwngc ei weddi ef.* 10 *Na ddylid gwneuthur cam â'r rhai gwaelaf.* 11 *Pedair cenhedlaeth ddrygionus.* 15 *Pedwar peth ni ellir eu digoni.* 17 *Na ddylid dïystyru tad a mam.* 18 *Pedwar peth anhawdd eu gwybod.* 21 *Pedwar peth ni ellir eu dïoddef.* 24 *Pedwar peth doeth dros ben.* 29 *Pedwar peth mawrfrydig.* 32 *Rhaid yw achub blaen digofaint.*

GEIRIAU Agur mab Jaceh, *sef*
[a] y brophwydoliaeth: y gwr a
lefarodd wrth Ithiel, wrth Ithiel,
meddaf, ac Ucal.
2 Yn wir *yr ydwyf* yn ffolach na
neb, ac nid oes deall dyn gennyf.
3 Ni ddysgais ddoethineb, ac [2] nid
oes gennyf wybodaeth y sanctaidd.
4 [b] Pwy a esgynodd i'r nefoedd,
neu a ddisgynodd? [c] pwy a gasglodd
y gwynt yn ei ddyrnau? pwy a
rwymodd y dyfroedd mewn dilledyn?
pwy a gadarnhaodd holl derfynau
y ddaear? beth *yw* ei enw ef, a
pheth *yw* enw ei fab, os gwyddost?
5 [d] Holl air DUW *sydd* [3] bur:
[e] tarian *yw* efe i'r neb a ymddir-
iedant ynddo.
6 [f] Na ddyro ddim at ei eiriau ef,
rhag iddo dy geryddu, a'th gael yn
gelwyddog.
7 Dau *beth* yr ydwyf yn eu gofyn
gennyt, [4] na ommedd *hwynt* i mi
cyn fy marw.
8 Tyn ym mhell oddi wrthyf wag-
edd a chelwydd; na ddyro i mi na
thlodi na chyfoeth; [g] portha fi â'm
[5] digonedd o fara:
9 [h] Rhag i mi ymlenwi, *a'th* wadu
di, a dywedyd, Pwy *yw* yr AR-
GLWYDD? a rhag i mi fyned yn
dlawd, a lladratta, a chymmeryd
enw fy NUW *yn ofer*.
10 [6] Nac achwyn ar was wrth ei
feistr, rhag iddo dy felldithio, a'th
gael yn euog.
11 *Y mae* cenhedlaeth a felldithia
ei thad, a'i mam ni fendithia.
12 *Y mae* cenhedlaeth lân yn ei
golwg ei hun, er nas glanhâwyd
oddi wrth ei haflendid.

Cyn CRIST Cylch 700.

[s] Edrych Ps. 20. 9. pen. 19. 6.
[a] pen. 31. 1.
[2] Heb. *nis gwn wybodaeth.*
[b] Ioan 3. 13.
[c] Job 38. 4, &c. Ps. 104. 3, &c. Es. 40. 12, &c.
[d] Ps. 12. 6. a 18. 30. a 19. 8. a 119. 140.
[3] Heb. *buredig.*
[e] Ps. 84. 11. a 115. 9, 10, 11.
[f] Deut. 4. 2. a 12. 32. Dat. 22. 18, 19.
[4] Heb. *nac attal hwynt oddi wrthyf.*
[g] Matt. 6. 11.
[5] Heb. *dogn.*
[h] Deut. 8. 12. a 32. 15. Hos. 13. 6.
[6] Heb. *Na niweidia â'th dafod.*

Cyn CRIST Cylch 700.

13 *Y mae* cenhedlaeth, O mor
[l]uchel yw ei llygaid! a'i hamrant-
au a ddyrchafwyd.
14 [k] *Y mae* cenhedlaeth a'i dan-
nedd yn gleddyfau, a'i childdan-
nedd yn gyllyll, [l]i ddifa y tlodion
oddi ar y ddaear, a'r anghenus o
blith dynion.
15 I'r [7]gele y mae dwy ferch,
yn llefain, Moes, moes. Tri *pheth*
ni ddiwellir: *ïe,* pedwar *peth* ni
ddywedant byth, [8]Digon:
16 [m]Y bedd; y groth ammhlantad-
wy; y ddaear ni ddiwellir â dyfr-
oedd; a'r tân ni ddywed, Digon.
17 Llygad yr hwn a watwaro *ei*
dad, ac a ddïystyro ufuddhâu *ei*
fam, a dŷn cigfrain [9]y dyffryn, a'r
cywion eryrod a'i bwytty.
18 Tri *pheth* sydd guddiedig i mi;
ïe, pedwar peth nid adwaen:
19 Ffordd eryr yn yr awyr, ffordd
neidr ar graig, ffordd llong [2]yng
nghanol y môr, a ffordd gwr gyd
â morwyn.
20 Felly *y mae* ffordd merch odin-
ebus; hi a fwytty, ac a sych ei
safn, ac a ddywed, Ni wneuthum
i anwiredd.
21 O herwydd tri *pheth* y cynhyrfir
y ddaear, ac o herwydd pedwar, *y*
rhai ni ddichon hi eu dïoddef:
22 [n]O herwydd gwas pan deyrn-
aso; ac un ffol pan lanwer ef o
fwyd;
23 O herwydd *gwraig* atgas pan
brïoder hi; a llaw-forwyn a elo yn
[3]aeres i'w meistres.
24 Y mae pedwar *peth* bychain
ar y ddaear, ac etto *y maent* yn
ddoeth [4]iawn:
25 [o]Nid *yw* y morgrug bobl nerth-
ol, etto y maent yn darparu eu
lluniaeth yr haf;
26 [p]Y cwningod nid *ydynt* bobl
rymmus, etto hwy a wnant eu tai
yn y graig;
27 Y locustiaid nid oes brenhin
iddynt, etto hwy a ânt allan [5]yn
dorfeydd;
28 Y pryf coppyn a ymafaela
â'i ddwylaw, ac y mae yn llys y
brenhin.
29 Y mae tri *pheth* a gerddant
yn hardd, ïe, pedwar *peth* a rod-
iant yn weddus:
30 Llew cryf ym mhlith anifeil-
iaid, ni thry yn ei ol er neb;
31 [6]Milgi *cryf yn ei feingefn,* a
bwch, a brenhin, *yr hwn* ni chyfyd
neb yn ei erbyn.

[l] pen. 6. 17. [k] Job 29. 17. Ps. 52. 2. a 57. 4. pen. 12. 18. [l] Ps. 14. 4. Amos 8. 4.
[7] *gelbendoll.*
[8] Heb. *Golud.*
[m] pen. 27. 20. Hab. 2. 5.
[9] Neu, *yr afon.*
[2] Heb. *y'nghalon.*
[n] pen. 19. 10. Preg. 10. 7.
[3] *etifeddes.*
[4] Heb. *wedi ei gwneuthur yn ddoeth.*
[o] pen. 6. 6, &c.
[p] Ps. 104. 18.
[5] Heb. *yn gyssyllt-iedig.*
[6] Neu, *March.* Heb. *Gwregysedig ei lwynau.*

32 Os buost ffol yn ymddyrchafu,
ac os meddyliaist ddrwg, [q]*dyro* dy
law ar dy enau.
33 Yn ddïau corddi llaeth a ddwg
allan ymenyn, a gwasgu ffroenau
a dŷn allan waed: felly cymmell
llid a ddwg allan gynnen.

PENNOD XXXI.

1 *Addysg Lemuel ynghylch diweirdeb a chymmedrolder.* 6 *Bod yn rhaid cysuro ac amddiffyn y cystuddiedig.* 10 *Clod a chynheddfau gwraig dda.*

GEIRIAU Lemuel frenhin; [a]y
brophwydoliaeth a ddysgodd
ei fam iddo.
2 Pa *beth,* fy mab? pa beth, mab
fy nghroth? ïe, pa beth, mab fy
addunedau?
3 [b]Na ddyro i wragedd dy nerth;
na'th ffyrdd [c]i'r hyn a ddifetha
frenhinoedd.
4 [d]Nid *gweddaidd* i frenhinoedd,
O Lemuel, nid *gweddaidd* i fren-
hinoedd yfed gwin; nac i bennad-
uriaid ddïod gadarn:
5 Rhag iddynt yfed, ac ebargofi
y ddeddf; a newidio barn [2]yr un
o'r rhai gorthrymmedig.
6 [e]Rhoddwch ddïod gadarn i'r
neb sydd ar ddarfod am dano; a
gwin [3]i'r rhai trwm eu calon.
7 Yfed efe, fel yr anghofio ei dlodi;
ac nas meddylio am ei flinfyd mwy.
8 [f]Agor dy enau dros y mud, yn
achos holl blant dinystr.
9 Agor dy enau, [g]barn yn gyfiawn;
a dadleu dros y tlawd a'r anghenus.
10 ¶ [h]Pwy a fedr gael gwraig rin-
weddol? gwerthfawroccach *yw* hi
na'r carbwncl.
11 Calon ei gwr a ymddiried ynddi,
fel na bydd arno eisieu anrhaith.
12 Hi a wna iddo lês, ac nid drwg,
holl ddyddiau ei bywyd.
13 Hi a gais wlan a llin, ac a'i
gweithia â'i dwylaw yn ewyllysgar.
14 Tebyg yw hi i long marsiand-
wr; hi a ddwg ei hymborth o bell.
15 Hi a gyfyd hefyd liw nos, ac a
rydd fwyd i'w thylwyth, a'u dogn
i'w llangcesau.
16 Hi a feddwl am faes, ac a'i
[4]pryn ef; â gwaith ei dwylaw hi
a blanna winllan.
17 Hi a wregysa ei llwynau â
nerth, ac a gryfhâ ei breichiau.
18 Hi a [5]wêl *fod* ei marsiand-
ïaeth yn fuddiol; ni ddiffydd ei
channwyll ar hyd y nos.
19 Hi a rydd ei llaw ar y werthyd,
a'i llaw a ddeil y cogail.

Cyn CRIST Cylch 700.
[q] Job 21. 5. a 40. 4. Mic. 7. 16.
Cylch 1015.
[a] pen. 30. 1.
[b] pen. 5. 9.
[c] Deut. 17. 17.
[d] Preg. 10. 17.
[2] Heb. *holl feibion cystudd.*
[e] Ps. 104. 15.
[3] Heb. *chwerw eu henaid.*
[f] Edrych Job 29. 15.
[g] Lef. 19. 15. Deut. 1. 16.
[h] pen. 12. 4. a 18. 22. a 19. 14.
[4] Heb. *cymmer.*
[5] Heb. *archwaetha.*

Cyn CRIST Cylch 1015.

[6] Heb. *leda.*
[7] Neu. *â dillad dau-ddyblyg.*

20 Hi a [6] egyr ei llaw i'r tlawd, ac
a estyn ei dwylaw i'r anghenus.
21 Nid ofna hi am ei thylwyth
rhag yr eira; canys ei holl dŷ hi
a ddilledir [7] âg ysgarlad.
22 Hi a weithia iddi ei hun
garpedau; ei gwisg *yw* sidan a
phorphor.
23 Hynod yw ei gwr hi yn y
pyrth, pan eisteddo gyd â henur-
iaid y wlad.
24 Hi a wna lïan main, ac a'*i*
gwerth, ac a rydd wregysau at y
marsiandwr.
25 Nerth ac anrhydedd *yw* ei
gwisg; ac yn yr amser a ddaw hi
a chwardd.
26 Hi a egyr ei genau yn ddoeth:
a chyfraith trugaredd *sydd* ar ei
thafod hi.
27 Hi a graffa ar ffyrdd tylwyth ei
thŷ: ac ni fwytty hi fara seguryd.
28 Ei phlant a godant, ac a'i galw-
ant yn ddedwydd; ei gwr *hefyd*,
ac a'i canmol hi:
29 Llawer merch a [8] weithiodd yn
rymmus; ond ti a ragoraist arnynt
oll.
30 Siommedig *yw* ffafr, ac ofer
yw tegwch; *ond* benyw yn ofni
yr ARGLWYDD, hi a gaiff glod.
31 Rhoddwch iddi o ffrwyth ei
dwylaw; a chanmoled ei gweith-
redoedd hi yn y pyrth.

Cyn CRIST Cylch 1015.

[8] Neu, *gawsant olud.*

LLYFR ECCLESIASTES,

NEU Y PREGETHWR.

Cyn CRIST Cylch 977.

PENNOD I.

1 *Y Pregethwr yn dangos ofered gorchwylion dyn:* 4 *o herwydd bod y creaduriaid yn ddïorphwys yn eu cylchoedd;* 9 *nad ydynt yn dwyn dim newydd, a bod yr hen bethau wedi eu hebargofi:* 12 *ac o herwydd mai felly y cafodd efe wrth chwilio doethineb.*

GEIRIAU y [a] Pregethwr, mab
Dafydd, brenhin yn Jerusa-
lem.
2 [b] Gwagedd o wagedd, medd y
Pregethwr, gwagedd o wagedd;
[c] gwagedd *yw* y cwbl.
3 [d] Pa fudd sydd i ddyn o'i holl
lafur a gymmer efe dan yr haul?
4 *Un* genhedlaeth a â ymaith, a
chenhedlaeth *arall* a ddaw: [e] ond
y ddaear a saif byth.
5 Yr haul hefyd a gyfyd, a'r haul
a fachlud, ac a [2] brysura i'w le lle
y mae yn codi.
6 Y gwynt a â i'r dehau, ac a
amgylcha i'r gogledd: y mae yn
myned oddi amgylch yn wastadol,
y mae y gwynt yn dychwelyd yn
ei gwmpasoedd.
7 [f] Yr holl afonydd a redant i'r
môr, etto nid *yw* y môr yn llawn:
o'r lle y daeth yr afonydd, yno y
dychwelant [3] eilwaith.
8 Pob peth *sydd* yn llawn blinder;
ni ddichon dyn *ei* draethu: ni chaiff
y llygad ddigon o edrych, ac ni
ddigonir y glust â chlywed.
9 [g] Y peth a fu, a fydd; a'r peth
a wnaed, a wneir: ac nid *oes* dim
newydd dan yr haul.

[a] ad. 12. pen. 7. 27. a 12. 8, 9, 10.
[b] Ps. 39. 5, 6. a 62. 9. a 144. 4. pen. 12. 8.
[c] Rhuf. 8. 20.
[d] pen. 2. 22. a 3. 9.
[e] Ps. 104. 5. a 119. 90.
[2] Heb. *ddyhea.*
[f] Job 38. 10. Ps. 104. 8, 9.
[3] Heb. *i fyned.*
[g] pen. 3. 15.

10 A oes dim y gellir dywedyd
am dano, Edrych ar hwn, dyma
beth newydd? efe fu eisoes yn yr
hen amser o'n blaen ni.
11 Nid *oes* goffa am y pethau
gynt; ac ni bydd coffa am y pethau
a ddaw, gan *y rhai* a ddaw ar ol.
12 ¶ [h] Myfi y Pregethwr oeddwn
frenhin ar Israel yn Jerusalem;
13 Ac a roddais fy [4] mryd ar geisio
a chwilio trwy ddoethineb, am bob
peth a wnaed dan y nefoedd: [i] y
llafur blin yma a roddes DUW ar
feibion dynion i [5] ymguro ynddo.
14 Mi a welais yr holl weithred-
oedd a wnaed dan haul; ac wele,
gwagedd a gorthrymder yspryd *yw*
y cwbl.
15 [k] Ni ellir uniawni yr hyn sydd
gam, na chyfrif yr hyn sydd ddi-
ffygiol.
16 Mi a ymddiddenais â'm calon
fy hun, gan ddywedyd, Wele, [l] mi a
euthum yn fawr, ac a gesglais
ddoethineb tu hwnt i bawb a fu
o'm blaen i yn Jerusalem; a'm cal-
on a [6] ddeallodd lawer o ddoeth-
ineb a gwybodaeth.
17 [m] Mi a roddais fy nghalon hefyd
i wybod doethineb, ac i wybod
ynfydrwydd a ffolineb: mi a wyb-
ûm fod hyn hefyd yn orthrymder
yspryd.
18 Canys [n] mewn llawer o ddoeth-
ineb *y mae* llawer o ddig: a'r neb
a chwanego wybodaeth, a chwan-
ega ofid.

Cyn CRIST Cylch 977.

[h] ad. 1.
[4] Heb. *nghalon.*
[i] Gen. 3. 19.
[5] Neu, *ymgystuddio.*
[k] pen. 7. 13.
[l] 1 Bren. 3. 12. 13. a 4. 30. a 10. 7, 23. pen. 2. 9.
[6] Heb. *welodd.*
[m] pen. 2. 12. a 7. 23, 25.
[n] pen. 12. 12.

Cyn CRIST Cylch 977

PENNOD II.

1 *Ofered gwaith dyn yn ei ddifyrrwch.* 12 *Er bod y doeth yn well na'r ynfyd, etto yr un diwedd sydd i bob un o'r ddau.* 18 *Ofered llafur dyn, gan fod yn rhaid iddo adael y cwbl, ni ŵyr i bwy.* 24 *Nad oes dim well na chymmeryd llawenydd o'n llafur; etto rhodd Duw yw hynny.*

MI a ddywedais yn fy nghalon,
Iddo yn awr, mi a'th brofaf â
llawenydd; am hynny cymmer dy
fyd yn ddifyr: ac wele, hyn hefyd
sydd wagedd.
2 Mi a ddywedais am chwerthin,
Ynfyd *yw:* ac am lawenydd, Pa
beth a wna?
[a] pen. 1. 17. 3 [a] Mi a geisiais yn fy nghalon
[2] Heb. *dynnu fy nghnawd â gwin.* [2] ymroddi i win, (etto yn arwain fy
nghalon mewn doethineb,) ac i gofl-
eidio ffolineb, hyd oni welwn beth
oedd y da hwnnw i feibion dynion,
yr hyn a wnant hwy dan y nefoedd
[3] Heb. *rifedi dyddiau eu heinioes.* [3] holl ddyddiau eu bywyd.
4 Mi a wneuthum i mi waith
mawr; mi a adeiledais i mi dai;
mi a blennais i mi winllannoedd:
5 Mi a wneuthum erddi a pher-
llannau, ac a blennais ynddynt
brennau o bob ffrwyth:
6 Mi a wneuthum lynnau dwfr, i
ddyfrhâu â hwynt y llwyni sydd yn
dwyn coed:
7 Mi a ddarperais weision a mor-
[4] Heb. *feibion tŷ.* wynion; hefyd yr oedd i mi [4] gaeth-
weision tŷ; ïe, yr oeddwn i yn
berchen llawer o wartheg a defaid,
tu hwnt i bawb a fuasai o'm blaen
i yn Jerusalem:
[b] 1 Bren. 9. 28. a 10. 10, 14, 21, &c. 8 [b] Mi a bentyrrais i mi hefyd
arian ac aur, a thrysor pennaf bren-
hinoedd a thaleithiau: mi a ddar-
perais i mi gantorion a chantoresau,
a phob rhyw offer cerdd, difyrrwch
meibion dynion.
[c] pen. 1. 16. 9 [c] A mi a euthum yn fawr, ac a
gynnyddais yn fwy na neb a fuasai
o'm blaen i yn Jerusalem: a'm
doethineb oedd yn sefyll gyd â mi.
10 A pha beth bynnag a ddeisyfai
fy llygaid, ni ommeddwn hwynt:
ni attaliwn fy nghalon oddi wrth
ddim hyfryd; canys fy nghalon a
[d] pen. 3. 22. a 5. 18. a 9. 9. lawenychai yn fy holl lafur: a [d] hyn
oedd fy rhan i o'm holl lafur.
11 Yna mi a edrychais ar fy holl
weithredoedd a wnaethai fy nwy-
law, ac ar y llafur a lafuriais yn ei
wneuthur: ac wele, hyn oll *oedd*
[e] pen. 1. 3, 14. [e] wagedd a gorthrymder yspryd, ac
nid *oedd* dim budd dan yr haul.
12 A mi a droais i edrych ar
[f] pen. 1. 17. a 7. 25. ddoethineb, ac ar [f] ynfydrwydd a
ffolineb, canys beth *a wnai* y dyn
a ddeuai ar ol y brenhin? [5] y peth
a wnaed eisoes.
13 Yna mi a welais [6] fod doethineb
yn rhagori ar ffolineb, fel y mae
goleuni yn rhagori ar dywyllwch.
14 [g] Y doeth *sydd* a'i lygaid yn ei
ben; ond y ffol a rodia yn y tywyll-
wch: ac etto mi a welais [h] yr un
ddamwain yn digwydd iddynt oll.
15 Yna y dywedais yn fy nghalon,
Fel y digwydd i'r ffol, y digwydd i
minnau; pa beth gan hynny a dâl
i mi fod yn ddoeth *mwyach?* Yna
y dywedais yn fy nghalon, *fod* hyn
hefyd yn wagedd.
16 Canys ni *bydd* coffa am y
doeth mwy nag am yr annoeth yn
dragywydd; y pethau *sydd* yr awr
hon, yn y dyddiau a ddaw a ollyngir
oll dros gôf: a pha fodd y mae y
doeth yn marw? fel yr annoeth.
17 Am hynny cas gennyf einioes;
canys blin gennyf y gorchwyl a
wneir dan haul; canys gwagedd a
gorthrymder yspryd *yw* y cwbl.
18 ¶ Ië, cas gennyf fy holl lafur
yr ydwyf fi yn ei [7] gymmeryd dan
haul; am fod [i] yn rhaid i mi ei
adael i'r neb a fydd ar fy ol i.
19 A phwy a ŵyr ai doeth ai an-
noeth fydd efe? etto efe a fydd
feistr ar fy holl lafur yr hwn a gym-
merais, ac yn yr hwn y bûm ddoeth
dan haul. Dyma wagedd hefyd.
20 Am hynny mi a droais i beri
i'm calon anobeithio o'r holl lafur
a gymmerais dan yr haul.
21 Canys y mae dyn yr hwn *y
mae* ei lafur yn bwyllog, yn syn-
hwyrol, ac yn uniawn: ac y mae
yn ei [8] adael yn rhan i'r neb ni
lafuriodd wrtho. Hyn hefyd *sydd*
wagedd, a gorthrymder mawr.
22 [k] Canys beth sydd i ddyn o'i
holl lafur a gorthrymder ei galon,
yr hwn a gymmerodd efe dan haul?
23 Canys ei holl ddyddiau *sydd*
[l] orthrymder, a'i lafur yn ofid: ïe,
ni chymmer ei galon esmwythdra
y nos. Hyn hefyd *sydd* wagedd.
24 ¶ [m] Nid *oes* daioni mwy i ddyn,
nag iddo fwytta ac yfed, a pheri i'w
enaid gael daioni o'i lafur. Hyn
hefyd a welais, mai o law DUW *yr
oedd* hyn.
25 Canys pwy a ddichon fwytta,
a phwy a'i mwynhâi, o'm blaen i?
26 Canys i'r dyn a fyddo da [9] yn
ei olwg ef, y rhydd DUW ddoeth-
ineb, a gwybodaeth, a llawenydd;

Cyn CRIST Cylch 977.

[5] Neu, *yn y pethau,* &c.
[6] Heb. *fod rhagoriaeth yn noethineb mwy nag mewn ynfydrwydd.*
[g] Diar. 17. 24. pen. 8. 1.
[h] Ps. 49. 10. pen. 9. 2, 3.
[7] Heb. *lafurio.*
[i] Ps. 49. 10.
[8] Heb. *roddi.*
[k] pen. 1. 3. a 3. 9.
[l] Job 14. 1.
[m] pen. 3. 12, 13, 22. a 5. 18. a 8. 15.
[9] Heb. *ger ei fron ef.*

Cyn CRIST Cylch 977.

ond i'r pechadur y rhydd efe boen
i gasglu ac i dyrru, [n] i'w roddi i'r
neb a fyddo da ger bron DUW.
Hynny hefyd *sydd* wagedd, a gor-
thrymder yspryd.

[n] Job 27. 16, 17. Diar. 28. 8.

PENNOD III.

1 *Bod anghenraid gyfnewid yr amseroedd yn ychwanegu gwagedd at lafur dyn.* 11 *Godidowgrwydd gweithredoedd Duw:* 16 *ond dyn, Duw a farn ei weithredoedd ef yn y byd a ddaw; ac yma ni bydd ond cyffelyb i anifail.*

Y MAE [a] amser i bob *peth,* ac
amser i bob amcan dan y nef-
oedd:

[a] ad. 17. pen. 8. 6.

2 Amser i [2] eni, ac amser i farw;
amser i blannu, ac amser i dynnu
y *peth* a blannwyd;

[2] Heb. *esgor.*

3 Amser i ladd, ac amser i iach-
âu; amser i fwrw i lawr, ac amser
i adeiladu;
4 Amser i wylo, ac amser i
chwerthin; amser i alaru, ac am-
ser i ddawnsio;
5 Amser i daflu cerrig ymaith, ac
amser i gasglu cerrig ynghyd; am-
ser i ymgofleidio, ac [b] amser i [3] ochel
ymgofleidio;

[b] Joel 2. 16. 1 Cor. 7. 5. [3] Heb. *bellhâu oddi wrth.*

6 Amser i geisio, ac amser i
golli; amser i gadw, ac amser i
fwrw ymaith;
7 Amser i rwygo, ac amser i
wnïo; amser i dewi, ac amser i
ddywedyd;
8 Amser i garu, ac amser i gasâu;
amser i ryfel, ac amser i heddwch.
9 [c] Pa fudd sydd i'r gweithydd
yn yr hyn y mae yn llafurio?

[c] pen. 1. 3.

10 Mi a welais y blinder a roddes
DUW ar feibion dynion, i ymflino
ynddo.
11 Efe a wnaeth bob *peth* yn dêg
yn ei amser: efe a osododd y byd
hefyd yn eu calonnau hwy, fel [d] na
allo dyn gael allan y gwaith a
wnaeth DUW o'r dechreuad hyd y
diwedd.

[d] pen. 8. 17.

12 [e] Mi a wn nad *oes* dim da yn-
ddynt, ond bod i *ddyn* fod yn
llawen, a gwneuthur daioni yn ei
fywyd.

[e] ad. 22.

13 A [f] bod i bob dyn fwytta ac
yfed, a mwynhâu daioni o'i holl
lafur; rhodd DUW yw hynny.

[f] pen. 2. 24.

14 Mi a wn beth bynnag a wnel
DUW, y bydd hynny byth; ni ellir
na bwrw atto, na thynnu dim oddi
wrtho: ac y mae DUW yn gwneuth-
ur *hyn,* fel yr ofnai *dynion* ger ei
fron ef.
15 [g] Y peth a fu o'r blaen sydd yr
awr hon; a'r peth sydd ar ddyfod
a fu o'r blaen: DUW ei hun a ofyn
y peth a [4] aeth heibio.

[g] pen. 1. 9. [4] Heb. *yrrwyd ymaith.*

16 ¶ Hefyd [h] mi a welais dan yr
haul le barn, yno yr *oedd* annuw-
ioldeb; a lle cyfiawnder, yno yr
oedd anwiredd.

[h] pen. 5. 8.

17 Mi a ddywedais yn fy nghalon,
DUW a farn y cyfiawn a'r anghyf-
iawn: canys *y mae* [i] amser i bob
amcan, ac i bob gwaith yno.

[i] ad. 1.

18 Mi a ddywedais yn fy nghalon
am gyflwr meibion dynion; [5] fel y
byddai i DDUW eu hamlygu hwynt,
ac y gwelent hwythau mai anifeil-
iaid ydynt.

[5] *fel y gwnaent Dduw yn bur, ac y gwelent mai, &c.*

19 [k] Canys digwydd meibion dyn-
ion a ddigwydd i'r anifeiliaid; yr
un digwydd sydd iddynt: fel y
mae y naill yn marw, felly y bydd
marw y llall; ïe, yr un chwythad
sydd iddynt oll; fel nad oes mwy
rhagoriaeth i ddyn nag i anifail:
canys gwagedd *yw* y cwbl.

[k] Ps. 49. 12, 20. pen. 2. 16.

20 Y mae y cwbl yn myned i'r un
lle: [l] pob un sydd o'r pridd, a phob
un a dry i'r pridd eilwaith.

[l] Gen. 3. 19.

21 [m] Pwy a edwyn yspryd [6] dyn,
yr hwn sydd yn esgyn i fynu? a
chwythad anifail, yr hwn sydd yn
disgyn i waered i'r ddaear?

[m] pen. 12. 7. [6] Heb. *meibion dyn.*

22 [n] Am hynny mi a welaf nad *oes*
dim well nag i ddyn ymlawenychu
yn ei weithredoedd ei hun; canys
hyn *yw* ei ran ef: canys pwy a'i
dwg ef i weled y peth fydd ar ei ol?

[n] ad. 12. pen. 2. 24. a 5. 18. a 11. 9.

PENNOD IV.

1 *Bod trais,* 4 *a chenfigen,* 5 *a seguryd,* 7 *a chybydd-dod,* 9 *a neillduolrwydd,* 13 *a gwrthnysigrwydd, yn ychwanegu ar wagedd dyn.*

FELLY mi a ddychwelais, ac a
edrychais ar yr holl [a] orthrym-
derau sydd dan yr haul: ac wele
ddagrau y *rhai* gorthrymmedig heb
neb i'w cysuro; ac ar law eu treis-
wyr *yr oedd* gallu, a hwythau heb
neb i'w cysuro.

[a] pen. 5. 8.

2 [b] A mi a ganmolais y meirw y rhai
sydd yn barod wedi marw, yn fwy
na'r byw y rhai sydd yn fyw etto.

[b] Job 3. 17, &c.

3 [c] Gwell na'r ddau yw y neb ni bu
erioed, yr hwn ni welodd y gwaith
blin sydd dan haul.

[c] Job 3. 11, 16, 21. pen. 6. 3.

4 ¶ A mi a welais fod pob llafur,
a phob uniondeb gwaith dyn, [2] yn
peri iddo genfigen gan ei gym-
mydog. Hyn hefyd *sydd* wagedd a
gorthrymder yspryd.

[2] Heb. *mai hyn yw cenfigen dyn gan ei gymmydog.*

5 [d] Y ffol a wasg ei ddwylaw yng-
hyd, ac a fwytty ei gnawd ei hun.

[d] Diar. 6. 10. a 24. 33.

Cyn CRIST Cylch 977.

6 [e] Gwell *yw* llonaid llaw *trwy* lon-
yddwch, na llonaid dwy law *trwy*
flinder a gorthrymder yspryd.
7 ¶ Yna mi a droais, ac a welais
wagedd dan yr haul.
8 Y mae un *yn unig*, ac heb ail;
ïe, nid *oes* iddo na mab na brawd;
ac etto nid *oes* diwedd ar ei lafur
oll: ïe, ni chaiff ei lygaid ddigon o
gyfoeth; [f] *ni ddywed efe*, I bwy yr
ydwyf yn llafurio, ac yn difuddio fy
enaid oddi wrth hyfrydwch? Hyn
hefyd *sydd* wagedd, a dyma dra-
fferth flin.
9 ¶ Gwell *yw* dau nag un, o achos
bod iddynt wobr da am eu llafur.
10 Canys os syrthiant, y naill a
gyfyd y llall: ond gwae yr unig;
canys pan syrthio efe, nid *oes* ail
i'w gyfodi.
11 Hefyd os dau a gyd-orweddant,
hwy a ymgynhesant; ond yr unig,
pa fodd y cynhesa efe?
12 Ac os cryfach fydd un nag ef,
dau a'i gwrthwynebant yntau; a
rhaff deircaingc ni thorrir ar frys.
13 ¶ Gwell *yw* bachgen tlawd a
doeth, na brenhin hen ac ynfyd, yr
hwn ni fedr gymmeryd rhybudd
mwyach:
14 Canys *y naill* sydd yn dyfod
allan o'r carchardy i deyrnasu, a'r
llall wedi ei eni yn ei frenhiniaeth,
yn myned yn dlawd.
15 Mi a welais y rhai byw oll y rhai
sydd yn rhodio dan yr haul, gyd
â'r ail mab yr hwn a saif yn ei le ef.
16 Nid *oes* diben ar yr holl bobl,
sef ar y rhai oll a fu o'u blaen
hwynt; a'r rhai a ddêl ar ol, ni la-
wenychant ynddo: gwagedd yn ddï-
au a blinder yspryd *yw* hyn hefyd.

PENNOD V.

1 *Gwagedd y'ngwasanaeth Duw,* 8 *mewn grwgnach yn erbyn trais,* 9 *ac mewn cyfoeth.* 18 *Rhodd Duw yw cael llawenydd o'n cyfoeth.*

GWYLIA ar dy droed [a] pan
fyddech yn myned i dŷ DDUW,
a bydd barottach i wrandaw [b] nag
i roi aberth ffyliaid; canys ni wydd-
ant hwy eu bod yn gwneuthur
drwg.
2 Na fydd *ry* brysur â'th enau, ac
na frysied dy galon i draethu [2] dim
ger bron DUW: canys DUW *sydd*
yn y nefoedd, a thithau *sydd* ar y
ddaear; ac am hynny [c] bydded dy
eiriau yn anaml.
3 Canys breuddwyd a ddaw o
drallod lawer: ac [d] ymadrodd y
ffol o laweroedd o eiriau.

e Diar. 15. 16, 17. a 16. 8.
f Ps. 39. 6.
a Edrych Es. 1. 12, &c.
b 1 Sam. 15. 22. Ps. 50. 8. Diar. 15. 8. a 21. 27. Hos. 6. 6.
2 Neu, *gair.*
c Diar. 10. 19. Matt. 6. 7.
d Diar. 10. 19.

4 [e] Pan addunedech adduned i
DDUW, nac oeda ei thalu: canys
nid *oes ganddo* flas ar rai ynfyd;
[f] y peth a addunedaist, tâl.
5 [g] Gwell i ti fod heb addunedu,
nag i ti addunedu, a bod heb dalu.
6 Na âd i'th enau beri i'th gnawd
bechu; ac na ddywed ger bron yr
angel, Amryfusedd *fu:* paham y
digiai DUW wrth dy leferydd, a
difetha gwaith dy ddwylaw?
7 Canys mewn llaweroedd o
freuddwydion *y mae* gwagedd, ac
mewn llawer o eiriau: ond ofna
di DDUW.
8 ¶ Os gweli dreisio y tlawd, a
thraws-ŵyro barn a chyfiawnder
mewn gwlad; na ryfedda [3] o achos
hyn: canys [h] y mae *yr hwn sydd*
uwch na'r uchaf yn gwylied, ac *y
mae un* sydd uwch na hwynt.
9 ¶ Cynnyrch y ddaear hefyd sydd
i bob peth: wrth dir llafur y mae
y brenhin yn byw.
10 Y neb a garo arian, ni ddi-
gonir âg arian; na'r neb a hoffo
amldra, â chynnyrch. Hyn hefyd
sydd wagedd.
11 Lle y byddo llawer o ddâ, y
bydd llawer i'w ddifa: pa fudd gan
hynny *sydd* i'w perchennog, ond
eu gweled â'u llygaid?
12 Melus *yw* hûn y gweithiwr, pa
un bynnag ai ychydig ai llawer a
fwyttao: ond llawnder y cyfoethog
ni âd iddo gysgu.
13 Y mae trueni blin a welais dan
yr haul, cyfoeth wedi eu cadw yn
niwed i'w perchennog.
14 Ond derfydd am y cyfoeth hyn-
ny trwy drallod blin; ac efe a yn-
nill fab, ac nid *oes* dim yn ei law ef.
15 [i] Megis y daeth allan o groth ei
fam yn noeth, y dychwel i fyned
modd y daeth, ac ni ddwg ddim o'i
lafur, yr hyn a ddygo ymaith yn
ei law.
16 A hyn hefyd *sydd* ofid blin;
yn hollol y modd y daeth, felly yr
â efe ymaith: a [k] pha fudd *sydd*
iddo ef a lafuriodd am y gwynt?
17 Ei holl ddyddiau [l] y bwytty
efe mewn tywyllwch, mewn digter
mawr, gofid, a llid.
18 ¶ Wele y *peth* a welais i:
[m] [4] da *yw* a theg *i ddyn* fwytta
ac yfed, a chymmeryd byd da o'i
holl lafur a lafuria dan yr haul,
[5] holl ddyddiau ei fywyd, y rhai a
roddes DUW iddo: [n] canys hynny
yw ei ran ef.

Cyn CRIST Cylch 977.

e Num. 30. 2. Deut. 23. 21, 22, 23. Ps. 50. 14. a 76. 11.
f Ps. 66. 13, 14.
g Act. 5. 4.
3 Heb. *wrth yr ewyllys,* neu, *yr amcan.*
h Ps. 58. 11. a 82. 1.
i Job 1. 21. Ps. 49. 17. 1 Tim. 6. 7.
k pen. 1. 3.
l Ps. 127. 2.
m pen. 2. 24. a 3. 12, 13, 22. a 9. 7. a 11. 9. 1 Tim. 6. 17.
4 Heb. y mae *peth da yr hwn sydd dêg.*
5 Heb. *rifedi dyddiau.*
n pen. 2. 10. a 3. 22.

Cyn CRIST Cylch 977.

19 [o] Ië, i bwy bynnag y rhoddes
DUW gyfoeth a golud; ac y rhoddes
iddo ryddid i fwytta o honynt, ac i
gymmeryd ei ran, ac i lawenychu
yn ei lafur; rhodd DUW *yw* hyn.
20 [6] Canys ni fawr-gofia efe ddydd-
iau ei fywyd; am fod DUW yn
atteb i lawenydd ei galon ef.

PENNOD VI.

1 *Ofered yw cyfoeth heb eu harfer.* 3 *Am blant,* 6 *a henaint heb gyfoeth.* 9 *Ofered golwg a deisyfiadau anwastad.* 11 *Diweddglwm ar bob gwagedd.*

Y MAE drwg a welais dan haul,
a hwnnw yn [2] fawr ym mysg
dynion:
2 Gwr y rhoddodd DUW iddo gyf-
oeth, a golud, ac anrhydedd, [a] heb
arno eisieu dim i'w enaid a'r a
ddymunai; a DUW heb roi gallu
iddo i fwytta o hono, ond estron a'i
bwytty. Dyma wagedd, ac *y mae*
yn ofid blin.
3 ¶ Os ynnill gwr gant *o blant,*
ac a fydd byw lawer o flynyddoedd,
fel y bo dyddiau ei flynyddoedd
yn llawer, os ei enaid ni ddiwellir
â daioni, ac [b] oni bydd iddo gladd-
edigaeth; mi a ddywedaf, [c] *mai*
gwell *yw* erthyl nag ef.
4 Canys mewn oferedd y daeth,
ac yn y tywyllwch yr ymedy, a'i
enw a guddir â thywyllwch.
5 Yntau ni welodd mo'r haul, ac
ni wybu *ddim:* mwy o lonyddwch
sydd i hwn nag i'r llall.
6 ¶ Pe byddai efe fyw ddwy fil
o flynyddoedd, etto ni welodd efe
ddaioni: onid i'r un lle yr â pawb?
7 [d] Holl lafur dyn *sydd* dros ei
enau, ac etto ni ddiwellir ei enaid ef.
8 Canys pa ragoriaeth sydd i'r
doeth mwy nag i'r annoeth? beth
sydd i'r tlawd a fedr rodio ger
bron y rhai byw?
9 ¶ Gwell *yw* golwg y llygaid nag
ymdaith yr enaid. Hyn hefyd *sydd*
wagedd a gorthrymder yspryd.
10 Beth bynnag fu, y mae enw
arno; ac y mae yn hysbys mai dyn
yw efe: ac [e] ni ddichon efe ymryson
â'r neb sydd drech nag ef.
11 ¶ Gan fod llawer o bethau
yn amlhâu gwagedd, beth *yw* dyn
well?
12 Canys pwy a ŵyr beth *sydd*
dda i ddyn yn y bywyd *hwn* [3] holl
ddyddiau ei fywyd ofer, y rhai a
dreulia efe fel [f] cysgod? canys
[g] pwy a ddengys i ddyn beth a
ddigwydd ar ei ol ef dan yr haul?

[o] pen. 2. 24. a 3. 13. a 6. 2.
[6] Neu, *Er na rydd lawer,* etto *efe a gofia ddyddiau,* &c.
[2] *aml.*
[a] Job 21. 10. Ps. 17. 14. a 73. 7.
[b] Es. 14. 19, 20. Jer. 22. 19.
[c] Job 3. 16. Ps. 58. 8.
[d] Diar. 16. 26.
[e] Job 9. 32. Es. 45. 9. Jer. 49. 19.
[3] Heb. *rifedi dyddiau bywyd ei oferedd.*
[f] Ps. 102. 11. a 109. 23. a 144. 4. Iago 4. 14.
[g] pen. 8. 7.

PENNOD VII.

1 *Help yn erbyn gwagedd, yw enw da,* 2 *marwolaethu y cnawd,* 7 *amynedd,* 11 *doethineb.* 23 *Anhawsed ydyw cael doethineb.*

[a] GWELL *yw* enw *da* nag ennaint
gwerthfawr; a dydd marwol-
aeth na dydd genedigaeth.
2 ¶ Gwell *yw* myned i dŷ galar,
na myned i dŷ gwledd: canys hyn-
ny *yw* diwedd pob dyn; a'r byw
a'*i* gesyd at ei galon.
3 Gwell *yw* [2] digter na chwerthin:
canys trwy dristwch yr wynebpryd
y gwellhêir y galon.
4 Calon doethion *fydd* yn nhŷ y
galar; ond calon ffyliaid yn nhŷ
llawenydd.
5 [b] Gwell *yw* gwrandaw sèn y
doeth, na gwrandaw cân ffyliaid.
6 Canys [c] chwerthiniad dyn ynfyd
sydd fel clindarddach drain dan
grochan. Dyma wagedd hefyd.
7 ¶ Yn ddïau trawsedd a ynfyda
y doeth, a [d] rhodd a ddifetha y
galon.
8 Gwell *yw* diweddiad peth na'i
ddechreuad: [e] gwell *yw* y dïoddef-
gar o yspryd na'r balch o yspryd.
9 [f] Na fydd gyflym yn dy yspryd i
ddigio: oblegid dig sydd yn gor-
phwys ym mynwes ffyliaid.
10 Na ddywed, Paham y bu y
dyddiau o'r blaen yn well na'r dydd-
iau hyn? canys nid o ddoethineb
yr wyt yn ymofyn am y peth hyn.
11 ¶ [3] Da *yw* doethineb gyd âg
etifeddiaeth: ac *o hynny y mae* elw
i'r rhai sydd yn gweled yr haul.
12 Canys cysgod *yw* doethineb, *a*
chysgod *yw* arian: ond rhagoriaeth
gwybodaeth *yw,* bod doethineb yn
rhoddi bywyd i'w pherchennog.
13 Edrych ar orchwyl DUW:
canys [g] pwy a all unioni y peth a
gammodd efe?
14 Yn amser gwŷnfyd bydd lawen;
ond yn amser adfyd ystyria: DUW
hefyd a wnaeth y naill ar gyfer y
llall, er mwyn na chai dyn ddim
ar ei ol ef.
15 Hyn oll a welais yn nyddiau fy
ngwagedd: [h] y mae *un* cyfiawn yn
diflannu yn ei gyfiawnder, ac y mae
un annuwiol yn estyn *ei ddyddiau*
yn ei ddrygioni.
16 Na fydd ry gyfiawn; ac na
chymmer arnat fod yn rhy ddoeth:
paham y'th ddifethit dy hun?
17 Na fydd ry annuwiol; ac na
fydd ffol: paham y byddit [i] farw
[4] cyn dy amser?

Cyn CRIST Cylch 977.

[a] Diar. 15. 30. a 22. 1.
[2] Neu, *tristwch.*
[b] Edrych Ps. 141. 5. Diar. 13. 13. a 15. 31, 32.
[c] Ps. 118. 12.
[d] Ex. 23. 8. Deut. 16. 19.
[e] Diar. 14. 29.
[f] Diar. 14. 17. a 16. 32.
[3] Neu, *Cystal yw doethineb ac etifeddiaeth: ie, gwell i'r rhai sydd,* &c.
[g] Edrych Job 12. 14. pen. 1. 15.
[h] pen. 8. 14.
[i] Job 15. 32. Ps. 55. 23. Diar. 10. 27.
[4] Heb. *nid yn dy amser?*

Cyn CRIST Cylch 977.

18 Da i ti ymafael yn hyn; ac
oddi wrth hyn na ollwng dy law:
canys y neb a ofno DDUW, a ddaw
allan o honynt oll.
k Diar. 21. 22. a 24. 5. pen. 9. 16, 18.
19 [k] Doethineb a nertha y doeth,
yn fwy na deg o gedyrn a fyddant
yn y ddinas.
l 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. 1 Ioan 1. 8.
20 [l] Canys nid *oes* dyn cyfiawn ar y
ddaear a wna ddaioni, ac ni phecha.
5 Heb. *ddod.*
21 Na [5] osod dy galon ar bob gair
a ddyweder; rhag i ti glywed dy
was yn dy felldithio.
22 Canys llawer gwaith hefyd y
gŵyr dy galon, ddarfod i ti dy hun
felldithio eraill.
23 ¶ Hyn oll a brofais trwy ddoeth-
ineb: mi a ddywedais, Mi a fyddaf
ddoeth; a hithau ym mhell oddi
wrthyf.
m Job 28. 12, 20.
24 [m] Y peth sydd bell a dwfn iawn,
pwy a'i caiff?
n pen. 1. 17. a 2. 12.
25 [n] Mi a droais â'm calon i wybod,
ac i chwilio, ac i geisio doethineb,
a rheswm; ac i adnabod annuwiol-
deb ffolineb, sef ffolineb *ac* ynfyd-
rwydd:
o Diar. 5. 3, 4. a 22. 14.
26 [o] Ac mi a gefais beth chwerw-
ach nag angau, y wraig y mae ei
chalon yn faglau ac yn rhwydau, *a'i*
dwylaw yn rhwymau: y neb sydd
6 Heb. *ger bron.*
dda [6] gan DDUW, a waredir oddi
wrthi hi; ond pechadur a ddelir
ganddi.
p pen. 1. 1, 2.
27 Wele, hyn a gefais, medd [p] y
Pregethwr, *wrth chwilio o'r* naill
7 *cyfrif.*
beth i'r llall, i gael y [7] rheswm;
28 Yr hwn beth etto y chwilia fy
enaid am dano, ac ni chefais: un
gwr a gefais ym mhlith mil; ond
un wraig yn eu plith hwy oll nis
cefais.
29 Wele, hyn yn unig a gefais;
q Gen. 1. 27.
[q] wneuthur o DDUW ddyn yn un-
iawn: ond hwy a chwiliasant allan
lawer o ddychymmygion.

PENNOD VIII.

1 *Am ufuddhâu i frenhinoedd.* 6 *Rhaid yw dal ar ragluniaeth Duw.* 12 *Gwell yw y byd ar y duwiol mewn adfyd, nag ar yr annuwiol mewn hawddfyd.* 16 *Mor anchwiliadwy yw gweithredoedd Duw.*

PWY *sydd* debyg i'r doeth? a
phwy a fedr ddeongl peth?
a Diar. 4. 8, 9. a 17. 24. Edrych Act. 6. 15.
[a] doethineb gwr a lewyrcha ei wyneb,
a nerth ei wyneb ef a newidir.
2 *Yr ydwyf yn dy rybuddio* i
gadw gorchymyn y brenhin, a [b] *hyn-*
b Rhuf. 13. 5.
ny o herwydd llw DUW.
c pen. 10. 4.
3 [c] Na ddos ar frys allan o'i olwg
ef; na saf mewn peth drwg: canys
efe a wna a fynno ei hun.

4 Lle *y byddo* gair y brenhin, *y*
mae gallu: a phwy a ddywed wrtho,
Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?
5 Y neb a gadwo y gorchymyn, ni
wybydd oddi wrth ddrwg; a chalon
y doeth a edwyn amser a barn.
6 ¶ Canys [d] y mae amser a barn d pen. 3. 1.
i bob amcan; ac *y mae* trueni dyn
yn fawr arno.
7 Canys [e] ni ŵyr efe beth a fydd: e Diar. 24. 22. pen. 6. 12. a 9. 12. a 10. 14.
canys pwy a ddengys iddo pa [2] bryd
y bydd?
8 Nid *oes* un dyn yn arglwydd- 2 Neu, *fodd.*
iaethu [f] ar yr yspryd, i attal yr ys- f Job 14. 5.
pryd; ac nid *oes ganddo* allu yn
nydd marwolaeth: ac nid *oes* bwrw
arfau yn y rhyfel *hwnnw;* ac nid
achub annuwioldeb ei pherchennog.
9 Hyn oll a welais i, a gosodais
fy nghalon ar bob gorchwyl a wneir
dan haul: *y mae* amser pan ar-
glwyddiaetha dyn ar ddyn er drwg
iddo.
10 Ac felly mi a welais gladdu y
rhai annuwiol, y rhai a ddaethent
ac a aethent o le y Sanctaidd; a
hwy a ebargofiwyd yn y ddinas lle
y gwnaethent felly. Gwagedd *yw*
hyn hefyd.
11 [g] O herwydd na wneir barn *yn* g Ps. 50. 21. Es. 26. 10.
erbyn gweithred ddrwg yn fuan, am
hynny calon plant dynion sydd yn
llawn ynddynt i wneuthur drwg.
12 ¶ Er gwneuthur o bechadur
ddrwg ganwaith, ac estyn ei *ddydd-*
iau ef; etto mi a wn yn ddïau [h] y h Ps. 37. 11, 18, 19. Diar. 1. 32, 33. Es. 3. 10, 11.
bydd daioni i'r rhai a ofnant DDUW,
y rhai a arswydant ger ei fron ef.
13 Ond ni bydd daioni i'r annuw-
iol, ac ni estyn efe *ei* ddyddiau, *y*
rhai sydd gyffelyb i gysgod; am
nad yw yn ofni ger bron DUW.
14 Y mae gwagedd a wneir ar y
ddaear; bod y cyfiawn [i] yn damwain i Ps. 73. 14. pen. 7. 15.
iddynt yn ol gwaith y drygionus; a
bod y drygionus yn digwyddo iddynt
yn ol gwaith y cyfiawn. Mi a ddy-
wedais *fod* hyn hefyd yn wagedd.
15 Yna mi a ganmolais lawenydd,
am [k] nad oes dim well i ddyn dan k pen. 2. 24. a 3. 12, 22. a 5. 18. a 9. 7.
haul, na bwytta ac yfed, a bod yn
llawen: canys hynny a lŷn wrth
ddyn o'i lafur, ddyddiau ei fywyd,
y rhai a roddes DUW iddo dan yr
haul.
16 ¶ Pan osodais i fy nghalon i
wybod doethineb, ac i edrych ar y
drafferth a wneir ar y ddaear, (can-
ys *y mae* ni wêl hûn â'i lygaid na
dydd na nos;)
17 Yna mi a edrychais ar holl

Cyn CRIST Cylch 977.

waith DUW, [1] na ddichon dyn ddeall
y gwaith a wneir dan haul: oblegid
er i ddyn lafurio i geisio, etto nis
caiff; ïe, pe meddyliai y doeth
fynnu gwybod, etto ni allai efe
gael *hynny.*

1 Job 5. 9. pen. 3. 11. Rhuf. 11. 33.

PENNOD IX.

1 *Yr un fath bethau a ddigwydd i'r drwg ac i'r da.* 4 *Bod yn anghenraid i ddynion farw.* 7 *Cysur yw eu holl ran hwy yn y fuchedd yma.* 11 *Bod rhagluniaeth Duw yn llywodraethu pob peth.* 13 *Gwell yw doethineb na chryfder.*

ER hyn oll mi a [2] ystyriais yn fy
nghalon, i ddangos hyn oll;
bod y cyfiawn, a'r doethion, a'u
gweithredoedd, yn llaw DUW: ni
ŵyr dyn gariad, neu gas, *wrth* yr
hyn oll *sydd* o'u blaen.
2 [a] Yr un peth *a ddamwain* i
bawb fel eu gilydd: yr un peth a
ddamwain i'r cyfiawn, ac i'r annuw-
iol; i'r da ac i'r glân, ac i'r aflan;
i'r neb a abertha, ac i'r neb ni
abertha: fel *y mae* y da, felly *y
mae* y pechadur; *a'*r neb a dyngo,
fel *y neb* a ofno dyngu.
3 Dyma ddrwg ym mysg yr holl
bethau a wneir dan haul; *sef* bod
yr un diben i bawb: hefyd calon
meibion dynion sydd yn llawn dryg-
ioni, ac ynfydrwydd *sydd* yn eu cal-
on tra fyddant fyw, ac ar ol hynny
y maent yn myned at y meirw.
4 ¶ Canys i'r neb a fo y'nghym-
deithas y rhai byw oll, y mae go-
baith: canys gwell yw ci byw na
llew marw.
5 O herwydd y rhai byw a wydd-
ant y byddant feirw: ond [b] nid oes
dim gwybodaeth gan y meirw, ac
nid oes iddynt wobr mwyach; can-
ys [c] eu coffa hwynt a anghofiwyd.
6 Eu cariad hefyd, a'u cas, a'u
cenfigen, a ddarfu yn awr; ac nid
oes iddynt gyfran byth mwy o
ddim oll a wneir dan yr haul.
7 ¶ Dos, [d] bwytta dy fwyd yn lla-
wen, ac ŷf dy win â chalon hyfryd:
canys yn awr cymmeradwy gan
DDUW dy weithredoedd.
8 Bydded dy ddillad yn wŷnion
bob amser; ac na fydded diffyg
olew ar dy ben.
9 [3] Dwg dy fyd yn llawen gyd â'th
wraig anwyl holl ddyddiau bywyd
dy oferedd, y rhai a roddes efe i ti
dan yr haul, holl ddyddiau dy ofer-
edd: [e] canys dyna dy ran di yn y
bywyd *yma,* ac yn dy lafur a gym-
meri dan yr haul.

2 Heb. *roddais at fy nghalon.*
a Ps. 73. 3, 12, 13. Mal. 3. 15.
b Job 14. 21. Es. 63. 16.
c Job 7. 8, 9, 10. Es. 26. 14.
d pen. 8. 15.
3 Heb. *Gwel fywyd.*
e pen. 2. 10, 24. a 3. 13. a 5. 18.

10 Beth bynnag a ymafael dy law
ynddo i'w wneuthur, gwna â'th *holl*
egni: canys nid oes na gwaith, na
dychymmyg, na gwybodaeth, na
doethineb, yn y bedd, lle yr wyt
ti yn myned.
11 ¶ Mi a droais, ac a welais dan
haul, nad *yw* y rhedfa yn eiddo y
cyflym, na'r rhyfel yn eiddo y ced-
yrn, na'r bwŷd yn eiddo y doethion,
na chyfoeth yn eiddo y pwyllog, na
ffafr yn eiddo y cyfarwydd: ond am-
ser a damwain a ddigwydd iddynt oll.
12 Canys [f] ni ŵyr dyn chwaith ei
amser: fel y pysgod a ddèlir â'r
rhwyd niweidiol, ac fel yr adar a
ddèlir yn y delm; felly [g] y dèlir plant
dynion yn amser drwg, pan syrthio
arnynt yn ddisymmwth.
13 ¶ Hefyd y doethineb hyn a
welais i dan haul, ac *sydd* fawr
gennyf fi:
14 [h] *Yr oedd* dinas fechan, ac yn-
ddi ychydig wŷr; a brenhin mawr
a ddaeth yn ei herbyn hi, ac a'i
hamgylchynodd, ac a gododd glawdd
uchel yn ei herbyn:
15 A chafwyd ynddi wr tlawd
doeth, ac efe a waredodd y ddinas
honno â'i ddoethineb: etto ni chof-
iodd neb y gwr tlawd hwnnw.
16 [i] Yna y dywedais, Gwell *yw*
doethineb na nerth: er hynny dir-
mygir doethineb y tlawd, ac ni
wrandewir ar ei eiriau ef.
17 Geiriau y doethion a wrandewir
mewn distawrwydd, rhagor bloedd
yr hwn sydd yn llywodraethu ym
mysg ffyliaid.
18 Gwell *yw* doethineb nag arfau
rhyfel; ond un pechadur a ddin-
ystria lawer o ddaioni.

PENNOD X.

1 *Pethau i ddal arnynt ynghylch doethineb ac ynfydrwydd.* 16 *Am anllywodraeth,* 18 *dïogi,* 19 *ac arian.* 20 *Rhaid i bawb feddwl yn barchedig o'r brenhin.*

GWYBED [2] meirw a wnant i en-
naint yr apothecari ddrewi;
felly y gwna ychydig ffolineb i wr
ardderchog o herwydd doethineb
ac anrhydedd.
2 Calon y doeth *sydd* ar ei ddeheu-
law; a chalon y ffol ar ei law aswy.
3 Ië, y ffol pan rodio ar y ffordd,
sydd a'i galon yn pallu, ac y mae
yn dywedyd wrth bawb ei *fod* yn ffol.
4 Pan gyfodo ysbryd pennadur
yn dy erbyn, [a] nac ymado â'th le:
canys [b] ymostwng a ostega bechod-
au mawrion.

Cyn CRIST Cylch 977.
f pen. 8. 7.
g Diar. 29. 6. Luc 12. 20, 39.
h Edrych 2 Sam. 20. 16—22.
i Diar. 21. 22. a 24. 5. pen 7. 19.
2 Heb. *marwolaeth.*
a pen. 8. 3.
b Diar. 25. 15.

Cyn CRIST Cylch 977.

5 Y mae drwg a welais dan yr
haul, cyffelyb i gyfeiliorni sydd yn
dyfod oddi ger bron y llywydd:
6 Gosodir ffolineb mewn [3] graddau
uchel, a'r cyfoethog a eistedd mewn
lle isel.
7 Mi a welais weision [c] ar feirch, a
thywysogion yn cerdded fel gweis-
ion ar y ddaear.
8 [d] Y sawl a gloddio bwll, a syrth
ynddo; a'r neb a wasgaro gae,
sarph a'i brath.
9 Y sawl a symmudo gerrig, a
gaiff ddolur oddi wrthynt; *a*'r neb
a hollto goed, a gaiff niwed oddi
wrthynt.
10 Os yr haiarn a byla, oni hoga
efe y min, rhaid iddo roddi mwy o
nerth: etto doethineb *sydd* ragorol
i gyfarwyddo.
11 Os brath sarph [e] heb swyno,
nid gwell yw [4] dyn siaradus.
12 [f] Geiriau genau y doeth *sydd*
[5] rasol: ond [g] gwefusau y ffol a'i
difetha ef ei hun.
13 Ffolineb *yw* dechreuad geiriau
ei enau ef: a diweddiad geiriau ei
enau *sydd* anfad ynfydrwydd.
14 [h] Y ffol hefyd sydd aml ei eiriau:
[i] ni ŵyr neb beth a fydd; a phwy a
fynega iddo pa beth fydd ar ei ol ef?
15 Llafur y ffyliaid a flina bawb
o honynt: canys ni fedr efe fyned
i'r ddinas.
16 ¶ [k] Gwae di y wlad *sydd* a
bachgen yn frenhin i ti, a'th dy-
wysogion yn bwytta yn fore.
17 Gwŷn dy fyd di y wlad *sydd*
a'th frenhin yn fab i bendefigion,
[l] a'th dywysogion yn bwytta eu bwyd
yn *eu* hamser, er cryfder, ac nid er
meddwdod.
18 ¶ Trwy ddïogi lawer yr adfeilia
yr adeilad; ac wrth [6] laesu y dwy-
law y gollwng y tŷ ddefni.
19 ¶ Arlwyant wledd i chwerthin,
a [m] gwin a lawenycha y rhai byw;
ond arian sydd yn atteb i bob
peth.
20 ¶ [n] Na felldithia y brenhin yn dy
[7] feddwl; ac yn ystafell dy wely na
felldithia y cyfoethog: canys ehed-
iad yr awyr a gyhoedda y llais, a
pherchen adain a fynega y peth.

PENNOD XI.

1 *Addysg at gariad perffaith.* 7 *Rhaid yw meddwl am angau mewn bywyd,* 9 *ac am ddydd y farn mewn ieuengctid.*

BWRW dy fara [a] ar wyneb y dyfr-
oedd; canys ti a'i cei ar ol
[b] llawer o ddyddiau.

[3] Heb. *uchelderau mawr.*
[c] Diar. 19. 10. a 30. 22.
[d] Ps. 7. 15. Diar. 26. 27.
[e] Ps. 58. 4, 5. Jer. 8. 17.
[4] Heb. *perchen tafod.*
[f] Diar. 10. 32. a 12. 13.
[5] Heb. *ras.*
[g] Diar. 10. 14. a 18. 7.
[h] Diar. 15. 2.
[i] pen. 3. 22. a 6. 12. a 8. 7.
[k] Es. 3. 4, 5, 12. a 5. 11.
[l] Diar. 31. 4.
[6] *seguryd y dwylaw.*
[m] Ps. 104. 15.
[n] Exod. 22. 28. Act. 23. 5.
[7] Neu, *gydwybod.*
[a] Edrych Es. 32. 20.
[b] Deut. 15. 10. Diar. 19. 17. Matt. 10. 42.

2 [c] Dyro ran i saith, a hefyd i
wyth: canys [d] ni wyddost pa ddrwg
a ddigwydd ar y ddaear.
3 Os bydd y cymmylau yn llawn
gwlaw, hwy a ddefnynant ar y
ddaear: ac os tu a'r dehau neu tu
a'r gogledd y syrth y pren; lle y
syrthio y pren, yno y bydd efe.
4 Y neb a ddalio ar y gwynt, ni
haua; a'r neb a edrycho ar y cym-
mylau, ni feda.
5 Megis [e] nas gwyddost ffordd yr
yspryd, [f] *na* pha fodd *y ffurfhêir* yr
esgyrn y'nghroth y feichiog; felly
ni wyddost waith DUW, yr hwn
sydd yn gwneuthur y cwbl.
6 Y bore haua dy had, a phryd-
nawn nac attal dy law: canys ni
wyddost pa un [2] a ffynna, ai hyn
yma ai hyn accw, ai ynte da *fydd-
ant* ill dau yn yr un ffunud.
7 ¶ Melus yn ddïau *yw* y goleu-
ni, a hyfryd *yw* i'r llygaid weled
yr haul.
8 Ond pe byddai dyn fyw lawer
o flynyddoedd, *a* bod yn llawen
ynddynt oll; etto cofied ddydd-
iau tywyllwch; canys llawer fydd-
ant. Beth bynnag a ddigwydda,
oferedd *yw.*
9 ¶ Gwna yn llawen, wr ieuangc,
yn dy ieuengctid, a llawenyched dy
galon yn nyddiau dy ieuengctid,
a rhodia yn ffyrdd dy galon, ac
y'ngolwg dy lygaid: ond gwyb-
ydd y geilw DUW di i'r farn am
hyn oll.
10 Am hynny bwrw [3] ddig oddi
wrth dy galon, a thro ymaith ddrwg
oddi wrth dy gnawd: canys gwag-
edd *yw* mebyd ac ieuengctid.

PENNOD XII.

1 *Rhaid yw meddwl am ein Gwneuthurwr mewn pryd.* 8 *Gofal y Pregethwr am adeiladu eraill.* 13 *Ofn Duw yw yr help pennaf yn erbyn pob gwagedd ac oferedd.*

[a] COFIA yn awr dy Greawdwr yn
nyddiau dy ieuengctid, cyn
dyfod y dyddiau blin, a nesâu o'r
blynyddoedd [b] yn y rhai y dywedi,
Nid oes i mi ddim diddanwch
ynddynt:
2 Cyn tywyllu yr haul, a'r goleuni,
a'r lleuad, a'r sêr, a dychwelyd y
cymmylau ar ol y gwlaw:
3 Yr amser y cryna ceidwaid y tŷ,
ac y crymma y gwŷr cryfion, ac y
metha y rhai sydd yn malu, am eu
bod yn [4] ychydig, ac y tywylla y rhai
sydd yn edrych trwy ffenestri;
4 A chau y pyrth yn yr heolydd,

Cyn CRIST Cylch 977.
[c] Ps. 112. 9. Luc 6. 30.
[d] Eph. 5. 16.
[e] Ioan 3. 8.
[f] Ps. 139. 14, 15.
[2] Heb. *sydd uniawn.*
[3] Neu, *dristwch.*
[a] Diar. 22. 6.
[b] Edrych 2 Sam. 19. 35.
[4] Neu, *malu ychydig.*

Cyn CRIST Cylch 977.

pan fo isel swn y malu, a'i gyfodi
wrth lais yr aderyn, a gostwng i
lawr holl ferched cerdd:
5 Ië, *yr amser* yr ofnant *yr hyn*
sydd uchel, ac yr arswydant yn y
ffordd, ac y blodeua y pren almon,
ac y bydd y ceiliog rhedyn yn faich,
ac y palla chwant: pan elo dyn i
dŷ ei hir gartref, [c] a'r galarwyr yn
myned o bob tu yn yr heol:
6 Cyn torri y llinyn arian, a chyn
torri y cawg aur, a chyn torri y
piser ger llaw y ffynnon, neu dorri
yr olwyn wrth y pydew.
7 [d] Yna y dychwel y pridd i'r ddaear
fel y bu, ac y dychwel yr yspryd at
DDUW, [e] yr hwn a'i rhoes ef.
8 ¶ [f] Gwagedd o wagedd, medd y
Pregethwr; gwagedd *yw* y cwbl.
9 A hefyd, am fod y Pregethwr
yn ddoeth, efe a ddysgodd etto
wybodaeth i'r bobl; ïe, efe a ys-
tyriodd, ac a chwiliodd allan, *ac* [g] a
drefnodd ddïarhebion lawer.
10 Chwiliodd y Pregethwr am eir-
iau [2] cymmeradwy; a'*r hyn oedd* ys-
grifenedig *oedd* uniawn, *sef* geiriau
gwirionedd.
11 Geiriau y doethion *sydd* megis
symbylau, ac fel hoelion wedi eu sicr-
hâu *gan* feistriaid y gynnulleidfa, *y*
rhai a roddir oddi wrth un bugail.
12 Ym mhellach hefyd, fy mab,
cymmer rybudd wrth y rhai hyn;
nid *oes* diben ar wneuthur llyfrau
lawer, a [h] darllen llawer *sydd* flin-
der i'r cnawd.
13 ¶ [3] Swm y cwbl a glybuwyd
yw, [i] Ofna DDUW, a chadw ei or-
chymynion: canys hyn *yw* holl
ddyled dyn.
14 Canys [k] DUW a ddwg bob gweith-
red i farn, a phob peth dirgel, pa un
bynnag *fyddo* ai da ai drwg.

[c] Jer. 9. 17.
[d] Gen. 3. 19. Ps. 90. 3.
[e] Num. 16. 22. a 27. 16. Job 34. 14. Es. 57. 16. Zech. 12. 1.
[f] pen. 1. 2.

Cyn CRIST Cylch 977.
[g] 1 Bren. 4. 32.
[2] Heb. *dymunol.*
[h] pen. 1. 13.
[3] Neu, *Diwedd y peth, sef, Y cwbl a glywyd, yw &c.*
[i] Deut. 6. 2. a 10. 12.
[k] Rhuf. 2. 16. a 14. 10. 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 5. 10.

CANIAD SOLOMON.

Cyn CRIST ysgrifenwyd cylch 1014.

PENNOD I.

1 *Cariad yr eglwys ar Grist.* 5 *Y mae hi yn cyfaddef ei gwrthuni,* 7 *ac yn gweddïo am gael ei chyfarwyddo at ei ddïadell ddefaid ef.* 8 *Crist yn ei chyfarwyddo hi at bebyll y bugeiliaid:* 9 *a chan ddangos ei gariad tu ag atti,* 11 *yn gwneuthur iddi addewidion grasusol.* 12 *Crist a'i eglwys yn ymgaredigo.*

CAN y caniadau, eiddo Solomon.
2 Cusaned fi â chusanau ei
fin: [a] canys gwell *yw* dy gariad na
gwin.
3 O herwydd arogl dy ennaint da-
ionus, ennaint tywalltedig *yw* dy
enw: am hynny y llangcesau a'th
garant.
4 [b] Tyn fi, [c] ni a redwn ar dy ol.
[d] Y brenhin a'm dug i i'w ystafell-
au: ni a ymhyfrydwn ac a ymlawen-
hâwn ynot; ni a gofiwn dy gariad
yn fwy na gwin: [2] y rhai uniawn
sydd yn dy garu.
5 Du *ydwyf* fi, ond hawddgar,
merched Jerusalem, fel pebyll Ce-
dar, fel llenni Solomon.
6 Nac edrychwch arnaf, am fy
mod yn ddu, *ac* am i'r haul edrych
arnaf: meibïon fy mam a ddigias-
ant wrthyf, gosodasant fi i gadw
gwinllannoedd *eraill;* fy ngwinllan
fy hun nis cedwais.
7 Mynega i mi, yr hwn a hoffodd
fy enaid, pa le yr wyt yn bugeilio,
pa le y gwnei iddynt orwedd ganol
dydd: canys paham y byddaf megis
un [3] yn troi heibio wrth ddïadellau
dy gyfeillion?
8 ¶ Oni wyddost ti, [e] y deccaf o'r
gwragedd, dos allan rhagot ar hyd
ol y praidd, a phortha dy fynnod ger
llaw pebyll y bugeiliaid.
9 I'r meirch y'ngherbydau Pha-
raoh y'th gyffelybais, [f] fy anwylyd.
10 [g] Hardd yw dy ruddiau gan
dlysau, *a*'th wddf gan gadwyni.
11 Tlysau o aur, a boglynnau o
arian, a wnawn i ti.
12 ¶ Tra *yw* y brenhin ar ei fwrdd,
fy nardus i a rydd ei arogl.
13 Fy anwylyd *sydd* i mi yn bwysi
myrr; rhwng fy mronnau yr erys
dros nos.
14 Cangen o rawn [4] camphir *yw*
fy anwylyd i mi, y'ngwinllannoedd
Engedi.
15 [h] Wele di yn dêg, fy anwylyd,
wele di yn dêg; *y mae* i ti lygaid
colommennod.
16 Wele di, fy [5] anwylyd, yn dêg,
ac yn hawddgar; ein gwely hefyd
sydd iraidd.
17 Swmmerau ein tai *sydd* gedr-
wydd; ein [6] distiau *sydd* ffynnid-
wydd.

[a] pen. 4. 10.
[b] Hos. 11. 4. Ioan 6. 44. a 12. 32.
[c] Phil. 3. 12, 13, 14.
[d] Ps. 45. 14, 15. Ioan 14. 2. Eph. 2. 6.
[2] Neu, *hwy a'th garant ynuniawn.*

Cyn CRIST Cylch 1014.
[3] Neu, *wedi ei gorchuddio.*
[e] pen. 5. 9. a 6. 1.
[f] pen. 2. 2, 10, 13. a 4. 1, 7. a 5. 2. a 6. 4. Ioan 15. 14, 15.
[g] Ezec. 16. 11, 12, 13.
[4] Neu, *cypres.*
[h] pen. 4. 1. a 5. 12.
[5] Neu, *nghyfeilles.*
[6] Neu, *ceibr,* neu, *rhodfeydd.*

PENNOD II.

1 *Y cariad sydd rhwng Crist a'i eglwys.* 8 *Gobaith,* 10 *a galwedigaeth yr eglwys;* 14 *a gofal Crist drosti.* 16 *Proffes yr eglwys, a'i ffydd, a'i gobaith.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

RHOSYN Saron, *a* lili y dyffryn-
oedd, *ydwyf* fi.
2 Megis lili ym mysg y drain,
felly *y mae* fy anwylyd ym mysg y
merched.
3 Megis pren afalau ym mysg
prennau y coed, felly *y mae* fy an-
wylyd ym mhlith y meibion: [2]bu
dda gennyf eistedd dan ei gysgod ef,
a'i ffrwyth *oedd* felus [3]i'm genau.
4 Efe a'm dug i'r gwindy, a'i faner
drosof *ydoedd* gariad.
5 Cynheliwch fi â phottelau, [4]cys-
urwch fi âg afalau; canys claf *yd-*
wyf fi o gariad.
6 [a]Ei law aswy *sydd* dan fy mhen,
a'i ddeheulaw sydd yn fy nghofl-
eidio.
7 [b]Merched Jerusalem, tynghedaf
chwi trwy iyrchod ac ewigod y maes,
na chyffrôch, ac na ddeffrôch *fy*
ngharìad, hyd oni fynno ei hun.
8 ¶ *Dyma* lais fy anwylyd! wele
ef yn dyfod, yn neidio ar y myn-
yddoedd, *ac* yn llammu ar y bryn-
iau.
9 [c]Tebyg *yw* fy anwylyd i iwrch
neu lwdn hydd; wele efe yn sefyll
y tu ol i'n pared, yn edrych trwy
y ffenestri, yn ymddangos trwy y
dellt.
10 Fy anwylyd a lefarodd, ac a
ddywedodd wrthyf, Cyfod, fy anwyl-
yd, a thyred di, fy mhrydferth:
11 Canys wele, y gauaf a aeth heib-
io, y gwlaw a basiodd, ac a aeth,
ymaith;
12 Gwelwyd y blodau ar y ddaear,
daeth amser i'*r adar* i ganu, clywyd
llais y durtur yn ein gwlad;
13 Y ffigysbren a fwriodd allan ei
ffigys irion, a'r gwinwydd *â*'u hegin
grawn a roddasant arogl *teg*. Cy-
fod di, fy anwylyd, a thyred di, fy
mhrydferth.
14 ¶ Fy ngholommen, *yr hon wyt*
yn holltau y graig, yn lloches y
grisiau, gâd i mi weled dy wyneb,
[d]gâd i mi glywed dy lais: canys dy
lais *sydd* beraidd, a'th olwg yn
hardd.
15 Deliwch i ni [e]y llwynogod, y
llwynogod bychain, y rhai a ddi-
fwynant y gwinllannoedd: can-
ys *y mae i*'n gwinllannoedd egin
grawnwin.
16 ¶ [f]Fy anwylyd *sydd* eiddof fi,
a minnau yn eiddo yntau; y mae
efe yn bugeilio ym mysg y lili.
17 [g]Hyd oni wawrio y dydd, a chilio
o'r cysgodau; tro, bydd [h]debyg, fy
anwylyd, i iwrch, neu lwdn hydd
ym mynyddoedd [5]Bether.

[2] Heb. *deisyfiais.*
[3] Heb. *i daflod fy ngenau.*
[4] Heb. *taenwch i mi afalau.*
[a] pen. 8. 3.
[b] pen. 3. 5. a 8. 4.
[c] ad. 17.
[d] pen. 8. 13.
[e] Ezec. 13. 4. Luc 13. 32.
[f] pen. 6. 3. a 7. 10.
[g] pen. 4. 6.
[h] pen. 8. 14.
[5] Neu, *y gwahan.*

PENNOD III.

1 *Ymdrech yr eglwys, a'i gorfodaeth mewn profedigaeth.* 6 *Yr eglwys yn ymogoneddu yng Nghrist.*

LLIW [a]nos yn fy ngwely y ceis-
iais yr hwn a hoffa fy enaid:
ceisiais ef, ac nis cefais.
2 Codaf yn awr, ac âf o amgylch
y ddinas, trwy yr heolydd a'r ys-
trydoedd, ceisiaf yr hwn a hoffa fy
enaid: ceisiais ef, ac nis cefais.
3 [b]Y gwylwyr, y rhai a aent o am-
gylch y ddinas, a'm cawsant: *gofyn-*
ais, A welsoch chwi yr hwn sydd
hoff gan fy enaid?
4 Nid aethwn i neppell oddi wrth-
ynt, hyd oni chefais yr hwn sydd
hoff gan fy enaid: deliais ef, ac nis
gollyngais, hyd oni ddygais ef i dŷ
fy mam, ac i ystafell yr hon a'm
hymddûg.
5 [c]Merched Jerusalem, tynghed-
af chwi trwy iyrchod ac ewigod y
maes, na chyffrôch ac na ddeffrôch
fy ngharìad, hyd oni fynno ei hun.
6 ¶ [d]Pwy *yw* hon sydd yn dyfod i
fynu o'r anialwch megis colofnau
mwg, wedi ei phêr-arogli â myrr,
ac â thus, *ac* â phob powdr yr
apothecari?
7 Wele ei wely ef, *sef* yr eiddo So-
lomon; *y mae* tri ugain o gedyrn
o'i amgylch, *sef* o gedyrn Israel.
8 Hwynt oll a ddaliant gleddyf,
wedi eu dysgu i ryfel, pob un â'i
gleddyf ar ei glun, rhag ofn liw
nos.
9 Gwnaeth y brenhin Solomon iddo
[2]gerbyd o goed Libanus.
10 Ei byst ef a wnaeth efe *o* arian,
ei lawr *o* aur, ei lenni *o* borphor;
ei ganol a balmantwyd *â* chariad,
i ferched Jerusalem.
11 Ewch allan, merched Sïon, ac
edrychwch ar y brenhin Solomon
yn y goron â'r hon y coronodd ei
fam ef yn ei ddydd dyweddi ef, ac
yn nydd llawenydd ei galon ef.

[a] Es. 26. 9.
[b] pen. 5. 7.
[c] pen. 2. 7. a 8. 4.
[d] pen. 8. 5.
[2] Neu, *wely.*

PENNOD IV.

1 *Crist yn gosod allan hawddgar ddoniau yr eglwys:* 8 *yn dangos ei gariad tu ag atti.* 16 *Yr eglwys yn gweddïo ar gael ei gwneuthur yn gymmwys i'w bresennoldeb ef.*

[a]WELE di yn dêg, fy anwylyd,
wele di yn dêg; dy lygaid
ydynt golommenaidd rhwng dy
lywethau; [b]dy wallt *sydd* fel di-
adell o eifr, y rhai a [2]ymddangos-
ant o fynydd Gilead.

[a] pen. 1. 15. a 5. 12.
[b] pen. 6. 5, 6.
[2] Neu, *borant ar fynydd, &c.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

2 Dy ddannedd *sydd* fel dïadell
o ddefaid gwastad-gnaif, y rhai a
ddaethant i fynu o'r olchfa; y rhai
oeddynt bob un yn dwyn dau oen,
ac nid *oedd* un ynddynt yn ddïeppil.
3 Dy wefusau *sydd* fel edau ys-
garlad, a'th barabl yn weddus: [c] dy
arleisiau rhwng dy lywethau *sydd*
fel darn o bomgranad.
4 [d] Dy wddf *sydd* fel tŵr Dafydd,
yr hwn a adeiladwyd yn dŷ arfau;
tariannau fil sydd yn crogi ynddo,
i gyd yn estylch y cedyrn.
5 [e] Dy ddwy fron *sydd* fel dau
lwdn iwrch o efelliaid yn pori ym
mysg lili.
6 [f] Hyd oni [3] wawrio y dydd, a
chilio o'r cysgodau, âf i fynydd y
myrr, ac i fryn y thus.
7 [g] Ti oll *ydwyt* dêg, fy anwylyd;
ac nid *oes* ynot frycheuyn.
8 ¶ Tyred gyd â mi o Libanus,
fy nyweddi, gyd â mi o Libanus:
edrych o ben Amanah, o goppa
Senir a [h] Hermon, o lochesau y llew-
od, o fynyddoedd y llewpardiaid.
9 Dygaist fy nghalon, fy chwaer,
a'm dyweddi; dygaist fy nghalon âg
un o'th lygaid, âg un gadwyn wrth
dy wddf.
10 Mor dêg *yw* dy gariad, fy chwaer,
a'm dyweddi! [i] pa faint gwell yw dy
gariad na gwin, ac arogl dy olew
na'r holl bêr-aroglau!
11 Dy wefusau, *fy* nyweddi, sydd
yn diferu *fel* dil mêl: *y mae* mêl a
llaeth dan dy dafod, ac arogl dy
wisgoedd [k] fel arogl Libanus.
12 Gardd [4] gauedig *yw* fy chwaer,
a'm dyweddi: ffynnon glöedig, ffyn-
non seliedig *yw*.
13 Dy blanhigion *sydd* berllan o
bomgranadau, a ffrwyth peraidd,
[5] camphir, a nardus;
14 *Ië*, nardus a saffrwn, calamus a
synamon, a phob pren thus, myrr,
ac aloes, ynghyd â phob rhagorol
bêr-lysiau:
15 Ffynnon y gerddi, ffynnon y
dyfroedd byw, a ffrydiau o Liba-
nus.
16 ¶ Deffro di, ogledd-wynt, a
thyred, ddeheu-wynt, chwŷth *ar* fy
ngardd, *fel* y gwasgarer ei phêr-
aroglau: deued fy anwylyd i'w ardd,
a bwyttâed ei ffrwyth peraidd ei
hun.

c pen. 6. 7.
d pen. 7. 4.
e Edrych Diar. 5. 19. pen. 7. 3.
f pen. 2. 17.
3 Heb. *anadlo.*
g Eph. 5. 27.
h Deut. 3. 9.
i pen. 1. 2.
k Hos. 14. 6, 7.
4 Heb. *glöedig,* neu, *wedi ei bario.*
5 Neu, *cypres.*

PENNOD V.

1 *Crist yn deffrôi yr eglwys â'i alwad.* 2 *Yr eglwys, wedi profi cariad Crist, yn glaf o gariad.* 9 *Portreiadu Crist wrth ei radau.*

DEUTHUM i'm gardd, fy chwaer,
a'm dyweddi: cesglais fy myrr
gyd â'm pêr-arogl, bwytteais fy nil
gyd â'm mêl, yfais fy ngwin gyd
â'm llaeth: bwyttêwch, [a] gyfeillion,
yfwch, ïe, [2] yfwch yn helaeth, *fy*
rhai anwyl.
2 ¶ Myfi *sydd* yn cysgu, a'm calon
yn neffro: llais fy anwylyd *yw* [b] yn
curo, *gan ddywedyd,* Fy chwaer,
fy anwylyd, fy ngholommen, fy ni-
halog, agor i mi: canys llanwyd fy
mhen â gwlith, *a'm* gwallt â defn-
ynnau y nos.
3 Dïosgais fy mhais; pa fodd y
gwisgaf hi? golchais fy nhraed; pa
fodd y diwynaf hwynt?
4 Fy anwylyd a estynodd ei law
trwy y twll; a'm hymysgaroedd a
gyffrôdd [3] er ei fwyn.
5 Mi a gyfodais i agori i'm
hanwylyd; a'm dwylaw a ddifer-
asant *gan* fyrr, a'm bysedd *gan*
fyrr yn diferu ar hyd hespennau
y clo.
6 Agorais i'm hanwylyd; ond fy an-
wylyd a giliasai, *ac* a aethai ymaith:
fy enaid a lewygodd pan lefarodd:
[c] ceisiais, ac nis cefais; gelwais ef,
ond ni'm hattebodd.
7 [d] Y gwylwyr y rhai a aent o am-
gylch y ddinas, a'm cawsant, a'm
tarawsant, a'm harchollasant: gwyl-
wyr y caerau a ddygasant fy ngor-
chudd oddi arnaf.
8 Merched Jerusalem, gorchy-
mynaf i chwi, os cewch fy anwyl-
yd, fynegi iddo fy *mod* yn glaf o
gariad.
9 ¶ Beth *yw* dy anwylyd rhagor
anwylyd *arall,* y [e] deccaf o'r gwrag-
edd? beth *yw* dy anwylyd rhagor
anwylyd *arall,* pan orchymyni i ni
felly?
10 Fy anwylyd *sydd* wŷn a gwrid-
og, yn [4] rhagori ar ddeng mil.
11 Ei ben *fel* aur coeth, ei wallt
[5] yn grych, yn ddu fel y fran.
12 [f] Ei lygaid fel *llygaid* colom-
mennod wrth afonydd dyfroedd,
wedi eu golchi â llaeth, [6] wedi eu
gosod yn gymmwys.
13 Ei ruddiau fel gwely pêr-lysiau,
fel blodau peraidd: ei wefusau *fel*
lili yn diferu myrr diferol.
14 Ei ddwylaw *sydd fel* modrwy-
au aur, wedi eu llenwi o beryl: ei
fol *fel* disglaer ifori wedi ei wisgo
â saphir.
15 Ei goesau *fel* colofnau marmor
wedi eu gosod ar wadnau o aur

Cyn CRIST Cylch 1014.

a Luc 15. 7, 10. Ioan 3. 29.
2 Neu, *a meddwer chwi gan gariad.*
b Dat. 3. 20.
3 Neu, *ynof.*
c pen. 3. 1.
d pen. 3. 3.
e pen. 1. 8.
4 Heb. *fanerog.*
5 Neu, *yn gudynnog.*
f pen. 1. 15. a 4. 1.
6 Heb. *yn eistedd mewn cyflawnder.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

coeth: ei wynebpryd fel Libanus,
mor ddewisol a chedrwydd.
16 Melus odiaeth *yw* [7]ei enau; ïe,
y mae efe oll yn hawddgar. Dyma
fy anwylyd, dyma fy nghyfaill, O
ferched Jerusalem.

7 *taflod ei enau.*

PENNOD VI.

1 *Yr eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd yng Nghrist.* 4 *Crist yn dangos hawddgar ddoniau yr eglwys,* 10 *a'i gariad ef tu ag atti.*

I BA le yr aeth dy anwylyd, [a]y
deccaf o'r gwragedd? i ba le y
trodd dy anwylyd? fel y ceisiom ef
gyd â thi.
2 Fy anwylyd a aeth i waered
i'w ardd, i welÿau y pêr-lysiau, i
ymborth yn y gerddi, ac i gasglu
lili.
3 [b]Myfi *wyf* eiddo fy anwylyd,
a'm hanwylyd yn eiddof finnau, yr
hwn sydd yn bugeilio ym mysg y
lili.
4 ¶ Teg *ydwyt* ti, fy anwylyd, me-
gis Tirsah, gweddus megis Jerusa-
lem, [c]ofnadwy megis *llu* banerog.
5 Tro dy lygaid oddi wrthyf, can-
ys hwy a'm [2]gorchfygasant: [d]dy
wallt *sydd* fel dïadell o eifr y rhai
a ymddangosant o Gilead.
6 Dy ddannedd *sydd* fel dïadell
o ddefaid a ddai i fynu o'r olchfa,
y rhai sydd bob un yn dwyn dau
oen, ac heb *un* yn ddïeppil yn eu
mysg.
7 [e]Dy arleisiau rhwng dy lywethau
sydd fel darn o bomgranad.
8 Y mae tri ugain o frenhines-
au, ac o ordderch-wragedd bedwar
ugain, a llangcesau heb rifedi.
9 Un *ydyw* hi, fy ngholommen, fy
nihalog; unig ei mam *yw* hi, dew-
isol *yw* hi gan yr hon a'i hesgor-
odd: y merched a'i gwelsant, ac a'i
galwasant yn ddedwydd; y bren-
hinesau a'r gordderch-wragedd, a
hwy a'i canmolasant hi.
10 ¶ Pwy *yw* hon a welir fel y
wawr, yn dêg fel y lleuad, yn bur
fel yr haul, [f]yn ofnadwy fel *llu*
banerog?
11 Euthum i waered i'r ardd gnau,
i edrych am ffrwythydd y dyffryn,
[g]i weled a flodeuasai y winwydden,
a flodeuasai y pomgranadau.
12 Heb wybod i mi [3]y'm gwnaeth
fy enaid *megis* cerbydau Ammi-
nadib.
13 Dychwel, dychwel, y Sulamees;
dychwel, dychwel, fel yr edrychom
arnat. Beth a welwch chwi yn y
Sulamees? Megis tyrfa [4]dau lu.

a pen. 1. 8.
b pen. 2. 16. a 7. 10.
c ad. 10.
2 Neu, *chwydd-asant.*
d pen. 4. 1, 2.
e pen. 4. 3.
f ad. 4.
g pen. 7. 12.
3 Neu, *fy enaid a'm gosododd ar gerbydau fy mhobl ewyllysgar.*
4 *Mahanaim.*

PENNOD VII.

1 *Hysbysrwydd pellach o radau yr eglwys.* 10 *Yr eglwys yn gwneuthur proffes o'i ffydd, ac o'i dymuniad.*

MOR dêg *yw* dy draed mewn
esgidiau, ferch pendefig! cym-
malau dy forddwydydd *sydd* fel
tlysau, gwaith dwylaw y cywraint.
2 Dy fogail *sydd fel* gorflwch
crwn, heb eisieu [2]lleithder: dy fru
fel twrr gwenith wedi ei amgylchu
â lili.
3 [a]Dy ddwy fron megis dau lwdn
iwrch o efelliaid.
4 [b]Dy wddf fel tŵr o ifori; dy lyg-
aid *fel* pysgod-lynnoedd yn Hesbon
wrth borth Bath-rabbim; dy drwyn
fel tŵr Libanus yn edrych tu a Da-
mascus.
5 Dy ben *sydd* arnat fel [3]Carmel,
a gwallt dy ben fel porphor; y
brenhin *sydd* wedi ei rwymo yn y
rhodfeydd.
6 Mor dêg ydwyt, ac mor hawdd-
gar, fy nghariad, a'm hyfrydwch!
7 Dy uchder yma sydd debyg i
balmwydden, a'th fronnau i'r grawn-
sypiau.
8 Dywedais, Dringaf i'r balmwydd-
en, ymaflaf yn ei cheingciau: ac yn
awr dy fronnau fyddant megis grawn-
ganghennau y winwydden, ac arogl
dy ffroenau megis afalau;
9 A thaflod dy enau megis y gwin
goreu i'm hanwylyd, yn myned *i*
waered [4]yn felus, ac yn peri i
wefusau y rhai a fyddo yn [5]cysgu
lefaru.
10 ¶ [c]Eiddo fy anwylyd *ydwyf* fi,
ac [d]attaf fi *y mae* ei ddymuniad ef.
11 Tyred, fy anwylyd, awn i'r maes,
a llettÿwn yn y pentrefi.
12 Bore-godwn i'r gwinllannoedd;
[e]edrychwn a flodeuodd y winwydd-
en, a [6]agorodd egin y grawnwin, a
flodeuodd y pomgranadau: yno y
rhoddaf fy nghariad i ti.
13 [f]Y mandragorau a roddasant
arogledd, ac wrth ein drysau [g]*y mae*
pob rhyw odidawg *ffrwythau,* new-
ydd a hen, *y rhai* a rois i gadw i ti,
fy anwylyd.

PENNOD VIII.

1 *Cariad yr eglwys tu ag at Grist.* 6 *Mor angerddol yw cariad.* 8 *Galwad y cenhedloedd.* 14 *Yr eglwys yn gweddïo am ddyfodiad Crist.*

O NA *bait* megis brawd i mi, yn
sugno bronnau fy mam! *pan*
y'th gawn allan, cusanwn di; etto
ni'm [2]dirmygid.

Cyn CRIST Cylch 1014.

2 Heb. *cymmysg.*
a pen. 4. 5.
b pen. 4. 4.
3 Neu, *ysgarlad.*
4 Heb. *yn uniawn.*
5 Neu, *hen.*
c pen. 2. 16. a 6. 3.
d Ps. 45. 11.
e pen. 6. 11.
6 Neu, *ymddangosodd.*
f Gen. 30. 14.
g Matt. 13. 52.
2 Neu, *dirmygent.*

Cyn CRIST Cylch 1014.

2 Arweiniwn, *a* dygwn di i dŷ fy mam, *yr hon* a'm dysgai: parwn i ti yfed [a]gwin llysieuog o sugn fy mhomgranadau.

3 [b]Ei law aswy *fyddai* dan fy mhen, a'i law ddehau a'm cofleidiai.

4 [c]Tynghedaf chwi, ferched Jerusalem, [3]na chyffrôch, ac na ddeffrôch *fy* ngharïad, hyd oni fynno ei hun.

5 [d]Pwy *yw* hon sydd yn dyfod i fynu o'r anialwch, *ac* yn pwyso ar ei hanwylyd? Dan yr afallen y'th gyfodais: yno y'th esgorodd dy fam; yno y'th esgorodd *yr hon* a'th ymddûg.

6 ¶ [e]Gosod fi megis sêl ar dy galon, fel sêl ar dy fraich: canys cariad *sydd* gryf fel angau; eiddigedd *sydd* [4]greulawn fel y bedd: ei farwor *sydd* farwor tanllyd, *a* fflam angerddol *iddynt.*

7 Dyfroedd lawer ni allant ddiffoddi cariad, ac afonydd nis boddant: [f]pe rhoddai wr holl gyfoeth ei dŷ am gariad, gan ddirmygu y dirmygid hynny.

8 ¶ *Y mae* i ni chwaer fechan, ac nid *oes* fronnau iddi: beth a wnawn i'n chwaer y dydd y dyweder am dani?

9 Os caer *yw* hi, ni a adeiladwn arni balas arian; ac os drws *yw* hi, ni a'i cauwn hi âg ystyllod cedrwydd.

10 Caer *ydwyf* fi, a'm bronnau fel tyrau: yna yr oeddwn yn ei olwg ef megis wedi cael [5]tangnefedd.

11 Yr oedd gwinllan i Solomon yn Baal-hamon: efe a osododd y winllan i warcheidwaid; pob un a ddygai am ei ffrwyth fil o *ddarnau* arian.

12 Fy ngwinllan *sydd* ger fy mron: mil *a roddir* i ti, Solomon, a dau cant i'r rhai a gadwant ei ffrwyth hi.

13 *O* yr hon a drigi yn y gerddi, y cyfeillion a wrandawant ar dy lais: [g]pâr i mi *ei* glywed.

14 ¶ [6][h]Brysia, fy anwylyd, [i]a bydd debyg i iwrch neu lwdn hydd ar fynyddoedd y pêr-lysiau.

[a] Diar. 9. 2.
[b] pen. 2. 6.
[c] pen. 2. 7. a 3. 5.
[3] Heb. *paham y cyffrôwch a phaham y deffrôwch.*
[d] pen. 3. 6.
[e] Es. 49. 16. Jer. 22. 24. Hag. 2. 23.
[4] Heb. *galed.*
[f] Diar. 6. 35.
[5] *ffafr,* Matt. 21. 33.
[g] pen. 2. 14.
[6] Heb. *Ffo ymaith.*
[h] Edrych Dat. 22. 17, 20.
[i] pen. 2. 17.

LLYFR Y

PROPHWYD ESAIAH.

Cyn CRIST Cylch 760.

PENNOD I.

1 *Esaiah yn achwyn ar Judah am ei hanufudd-dod: 5 yn gofidio am ei barnedigaeth hi: 10 yn edliw iddynt eu holl wasanaeth: 16 yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion: 21 yn cwyno eu hannuwioldeb hwy, ac yn datgan barnedigaethau Duw: 25 yn addaw gras; 28 ac yn bygwth dinystr ar yr annuwiol.*

[a]GWELEDIGAETH Esaiah mab Amos, yr hon a welodd efe am Judah a Jerusalem, yn nyddiau Uzzïah, Jotham, Ahaz, *a* Hezecïah, brenhinoedd Judah.

2 [b]Gwrandêwch, nefoedd; clyw dithau, ddaear: canys yr ARGLWYDD a lefarodd, Megais a meithrinais feibion, a hwy a wrthryfelasant i'm herbyn.

3 [c]Yr ŷch a edwyn ei feddiannydd, a'r asyn breseb ei berchennog: *ond* Israel nid edwyn, fy mhobl ni ddeall.

4 O genhedlaeth bechadurus, pobl lwythog o anwiredd, had y rhai drygionus, meibion yn llygru: gwrthodasant yr ARGLWYDD, digiasant Sanct Israel, [2]ciliasant yn ol!

5 ¶ [d]I ba beth y'ch tarewir mwy? cildynrwydd a chwanegwch: y pen oll *sydd* glwyfus, a'r holl galon yn llesg.

6 O wadn y troed hyd y pen nid *oes* dim [3]cyfan ynddo; *ond* archollion, a chleisiau, a gwelïau crawnllyd: ni wasgwyd hwynt, ac ni rwymwyd, ac ni thynerwyd âg olew.

7 [e]*Y mae* eich gwlad yn anrheithiedig, eich dinasoedd wedi eu llosgi â thân: eich tir a dïeithriaid yn ei ysu yn eich gŵydd, ac wedi ei anrheithio fel [4]ped ymchwelai estroniaid ef.

8 Merch Sïon a adewir [f]megis llusesty mewn gwinllan, megis lletty mewn gardd cucumerau, megis dinas warchaëedig.

9 [g]Oni buasai i ARGLWYDD y lluoedd adael i ni ychydig iawn o weddill, fel [h]Sodom y buasem, *a* chyffelyb fuasem i Gomorrah.

10 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, tywysogion [i]Sodom; clywch gyfraith ein DUW ni, pobl Gomorrah.

11 [k]Beth *yw* llïosowgrwydd eich

[a] Num. 12. 6.
[b] Deut. 32. 1. Jer. 2. 12. a 22. 29. Ezec. 36. 4. Mic. 1. 2. a 6. 1, 2.
[c] Jer. 8. 7.
[2] Heb. *ymddïeithrasant,* neu, *ymwahanasant,* Ps. 58. 3.
[d] Jer. 2. 30. a 5. 3.
[3] *iach.*
[e] Deut. 28. 51, 52. pen. 5. 5.
[4] Heb. *dymchweliad estroniaid.*
[f] Job 27. 18. Galar. 2. 6.
[g] Galar. 3. 22. Rhuf. 9. 29.
[h] Gen. 19. 24.
[i] Deut. 32. 32. Ezec. 16. 46.
[k] Ps. 50. 8, 9. a 51. 16. Diar. 15. 8. a 21. 27. pen. 66. 3. Jer. 6. 20. a 7. 21. Amos 5. 21, 22. Mic. 6. 7.

Cyn CRIST Cylch 760.

aberthau i mi? medd yr ARGLWYDD: llawn ydwyf o boeth-aberthau hyrddod, ac o frasder anifeiliaid breision; gwaed bustych hefyd, ac ŵyn, a bychod, nid ymhyfrydais ynddynt.

12 Pan ddeloch [15]i ymddangos ger fy mron, pwy a geisiodd hyn ar eich llaw, *sef* sengi fy nghynteddau?

13 Na chwanegwch ddwyn offrwm ofer: arogl-darth sydd ffiaidd gennyf; ni allaf oddef y newydd-loerau na'r Sabbathau, [m]cyhoeddi cymmanfa; [6]anwiredd *ydyw*, sef yr uchel-wyl gyfarfod.

14 Eich lleuadau newydd a'ch gwyliau gosodedig a gasaodd fy enaid: y maent yn faich arnaf; [n]blinais yn *eu* dwyn.

15 [o]A phan estynoch eich dwylaw, mi a guddiaf fy llygaid rhagoch: hefyd pan [7]weddïoch lawer, ni wrandawaf: [p]eich dwylaw sydd lawn o waed.

16 ¶ Ymolchwch, ymlanhêwch, bwriwch ymaith ddrygioni eich gweithredoedd oddi ger bron fy llygaid; [q]peidiwch â gwneuthur drwg;

17 Dysgwch wneuthur daioni: ceisiwch farn, gwnewch uniondeb i'r gorthrymmedig, gwnewch farn i'r amddifad, dadleuwch dros y weddw.

18 Deuwch yr awr hon, ac [r]ymresymmwn, medd yr ARGLWYDD: pe byddai eich pechodau fel ysgarlad, [s]ânt cyn wŷnned a'r eira; pe cochent fel porphor, byddant fel gwlan.

19 Os byddwch ewyllysgar ac ufudd, daioni y tir a fwyttêwch.

20 Ond os gwrthodwch, ac *os* anufuddhêwch, â chleddyf y'ch ysir: canys genau yr ARGLWYDD a'*i* llefarodd.

21 ¶ [t]Pa wedd yr aeth y ddinas ffyddlawn yn buttain! cyflawn fu o farn: llettŷodd cyfiawnder ynddi; ond yr awr hon lleiddiaid.

22 [u]Dy arian a aeth yn sothach, dy win sydd wedi ei gymmysgu â dwfr:

23 Dy dywysogion *sydd* gyndyn, ac [x]yn gyfrannogion â lladron; [y]pob un yn caru rhoddion, ac yn dilyn gwobrau: [z]ni farnant yr amddifad, a chŵyn y weddw ni chaiff ddyfod attynt.

24 Am hynny medd yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, cadarn *DDUW* Israel, Aha, [a]ymgysuraf ar fy ngwrthwynebwyr, ac ymddïalaf ar fy ngelynion.

25 ¶ A mi a ddychwelaf fy llaw arnat, ac [b]a [8]lân-buraf dy sothach, ac a dynnaf ymaith dy holl alcam.

26 Adferaf hefyd dy farnwyr fel cynt, a'th gynghoriaid megis yn y dechreu: wedi hynny [c]y'th elwir yn Ddinas cyfiawnder, yn Dref ffyddlawn.

27 Sïon a waredir â barn, a'r rhai a ddychwelant ynddi â chyfiawnder.

28 ¶ A [9][d]dinystr y troseddwyr a'r pechaduriaid *fydd* ynghyd; a'r rhai a ymadawant â'r ARGLWYDD, a ddifethir.

29 Canys cywilyddiant o achos [e]y derw a chwennychasoch; a gwarthruddir chwi am [f]y gerddi a ddetholasoch.

30 Canys byddwch fel derwen a'i dail yn syrthio, ac fel gardd heb ddwfr iddi.

31 A'r cadarn fydd fel carth, a'i [2]weithydd fel gwreichionen: a hwy a losgant ill dau ynghyd, ac ni bydd a'*u* diffoddo.

PENNOD II.

1 Esaiah yn prophwydo dyfodiad brenhiniaeth Crist. 6 Annuwioldeb yw yr achos fod Duw yn gwrthod dyn. 10 Y mae yn annog i ofni, o herwydd maint yw gallu mawrhydi Duw.

Y GAIR yr hwn a welodd Esaiah mab Amos, am Judah a Jerusalem.

2 A [a]bydd yn y dyddiau diweddaf, [b]fod mynydd tŷ yr ARGLWYDD wedi ei [2]barottôi ym mhen y mynyddoedd, ac yn ddyrchafedig goruwch y bryniau; a'r holl genhedloedd a ddylifant atto.

3 A phobloedd lawer a ânt ac a ddywedant, [c]Deuwch, ac esgynwn i fynydd yr ARGLWYDD, i dŷ DUW Jacob; ac efe a'n dysg ni yn ei ffyrdd, a ni a rodiwn yn ei lwybrau ef: canys y gyfraith a â allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD o Jerusalem.

4 Ac efe a farna rhwng y cenhedloedd, ac a gerydda bobloedd lawer: a [d]hwy a gurant eu cleddyfau yn sychau, a'u gwaywffyn yn bladuriau: ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn cenedl, ac ni ddysgant ryfel mwyach.

5 Tŷ Jacob, deuwch, a rhodiwn y'ngoleuni yr ARGLWYDD.

6 ¶ Am hynny y gwrthodaist dy bobl, tŷ Jacob, am eu bod wedi eu llenwi [3]allan o'r dwyrain, [e]a'u *bod* yn swynwyr megis y Philistiaid, ac

---

1 Exod. 23. 17. a 34. 23.
5 Heb. *i'ch gweled.*
m Joel 1. 14. a 2. 15.
6 Neu, *gofid.*
n pen. 43. 24.
o Job 27. 9. Diar. 1. 28. Jer. 14. 12. Mic. 3. 4.
7 Heb. *amlhaoch weddi.*
p pen. 59. 3.
q Ps. 34. 14. a 37. 27. Amos 5. 15. Rhuf. 12. 9. 1 Petr 3. 11.
r pen. 43. 26. Mic. 6. 2.
s Ps. 51. 7. Dat. 7. 14.
t Jer. 2. 21.
u Jer. 6. 28, 30. Ezec. 22. 18, 19.
x Diar. 29. 24.
y Ezec. 22. 12. Hos. 4. 18. Mic. 3. 11.
z Jer. 5. 28. Zech. 7. 10.
a Deut. 28. 63. Ezec. 5. 13.

Cyn CRIST Cylch 760.

b Jer. 6. 29. a 9. 7. Mal. 3. 3.
8 Heb. *buro ffel pureiddiad.*
c Zech. 8. 3.
9 Heb. *drylliad.*
d Job 31. 3. Ps. 1. 6. a 5. 6. a 73. 27. a 92. 9. a 104. 35.
e pen. 57. 5.
f pen. 65. 3. a 66. 17.
2 Neu, *waith.*
a Mic. 4. 1, &c.
b Ps. 68. 15, 16.
2 Neu, *sicrhâu.*
c Jer. 31. 6. a 50. 5. Zech. 8. 21.
d Ps. 46. 9. Hos. 2. 18. Zech. 9. 10.
3 Neu, *yn fwy na'r dwyrain.*
e Deut. 18. 14.

Cyn CRIST Cylch 760.

mewn plant dïeithriaid [4]yr ymfoddlonant.
7 [f]A'u tir sydd gyflawn o arian ac aur, ac nid *oes* diben ar eu trysorau; *a'u* tir sydd lawn o feirch, ac nid *oes* diben ar eu cerbydau.
8 Eu tir hefyd sydd lawn o eilunod; i waith eu dwylaw eu hun yr ymgrymmant, i'r hyn a wnaeth eu bysedd eu hun:
9 A'r gwreng sydd yn ymgrymmu, a'r bonheddig yn ymostwng: am hynny na faddeu iddynt.
10 ¶ Dos i'r graig, ac ymgûdd yn y llwch, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef.
11 [g]Uchel drem dyn a iselir, ac uchder dynion a ostyngir; a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw.
12 Canys dydd ARGLWYDD y lluoedd *fydd* ar bob balch ac uchel, ac ar bob dyrchafedig; ac efe a ostyngir:
13 Ac ar holl uchel a dyrchafedig [h]gedrwydd Libanus, ac ar holl dderw Basan,
14 Ac [i]ar yr holl fynyddoedd uchel, ac ar yr holl fryniau dyrchafedig,
15 Ac ar bob tŵr uchel, ac ar bob magwyr gadarn,
16 Ac ar holl [k]longau Tarsis, ac ar yr holl luniau dymunol.
17 Yna yr iselir uchelder dyn, ac y gostyngir uchder dynion: a'r ARGLWYDD yn unig a ddyrchefir yn y dydd hwnnw.
18 A'r eilunod a [5]fwrw efe ymaith yn hollol.
19 A hwy a ânt i [l]dyllau y creigiau, ac i ogofau [6]llychlyd, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef, pan gyfodo efe i gynhyrfu y ddaear.
20 [m]Yn y dydd hwnnw y teifl dyn [7]ei eilunod arian, a'i eilunod aur, y rhai a wnaethant [8]iddynt i'w haddoli, i'r wadd ac i'r ystlummod:
21 I fyned i agennau y creigiau, ac i goppäau y clogwyni, rhag ofn yr ARGLWYDD, a rhag gogoniant ei fawredd ef, pan gyfodo efe i gynhyrfu y ddaear.
22 Peidiwch chwithau â'r dyn yr hwn *sydd* a'i anadl yn ei ffroenau: canys ym mha beth y gwneir cyfrif o hono?

PENNOD III.

1 *Y mawr waradwydd sydd yn dyfod o bechu.* 9 *Digywilydd-dra y bobl.* 12 *Traha a chybydd-dod y llywodraethwyr.* 16 *Pa ddïaledd a ddaw am falchder y gwragedd.*

[4] Neu, *yr ymddigonant.*
[f] Deut. 17. 16, 17.
[g] pen. 5. 15.
[h] Edrych Ezec. 31. 3. Zech. 11. 1, 2.
[i] pen. 30. 25.
[k] 1 Bren. 10. 22.
[5] Neu, *ânt ymaith.*
[l] Hos. 10. 8. Luc 23. 30. Dat. 6. 16. a 9. 6.
[6] Heb. *y llwch.*
[m] pen. 30. 22. a 31. 7.
[7] Heb. *eilunod ei arian.*
[8] Neu, *iddo.*

CANYS wele, yr Arglwydd, ARGLWYDD y lluoedd, [a]a dŷn ymaith o Jerusalem, ac o Judah, [b]y cynhaliaeth a'r ffon, holl gynhaliaeth bara, a holl gynhaliaeth dwfr,
2 [c]Y cadarn, a'r rhyfelwr, y brawdwr, a'r prophwyd, y synhwyrol, a'r henwr,
3 Y tywysog deg a deugain, a'r [2]anrhydeddus, a'r cynghorwr, a'r crefftwr celfydd, a'r areithiwr hyawdl.
4 A rhoddaf [d]blant yn dywysogion iddynt, a bechgyn a arglwyddiaetha arnynt.
5 A'r bobl a orthrymmir y naill gan y llall, a phob un gan ei gymmydog: y bachgen yn erbyn yr henwr, a'r gwael yn erbyn yr anrhydeddus, a ymfalchïa.
6 Pan ymaflo gwr yn ei frawd o dŷ ei dad, *gan ddywedyd,* Y mae dillad gennyt, bydd dywysog i ni; a *bydded* y cwymp hwn dan dy law di:
7 Yntau a [3]dwng yn y dydd hwnnw, gan ddywedyd, Ni byddaf [4]iachâwr; canys yn fy nhŷ nid *oes* fwyd na dillad: na osodwch fi yn dywysog i'r bobl.
8 Canys cwympodd Jerusalem, a syrthiodd Judah: o herwydd eu tafod hwynt a'u gweithredoedd *sydd* yn erbyn yr ARGLWYDD, i gyffrôi llygaid ei ogoniant ef.
9 ¶ Dull eu hwynebau hwynt a dystiolaetha yn eu herbyn; a'u pechod fel [e]Sodom a fynegant, *ac* ni chelant: gwae eu henaid, canys talasant ddrwg iddynt eu hunain.
10 Dywedwch mai da *fydd* i'r cyfiawn: canys [f]ffrwyth eu gweithredoedd a fwynhânt.
11 Gwae yr anwir, drwg *fydd iddo:* canys gwobr ei ddwylaw ei hun a [5]fydd iddo.
12 ¶ Fy mhobl [g]*sydd* a'u treiswyr yn fechgyn, a gwragedd a arglwyddiaetha arnynt. O fy mhobl, [h]y rhai a'th [6]dywysant sydd yn peri *i ti* gyfeiliorni, a ffordd dy lwybrau a [7]ddistrywiant.
13 Yr ARGLWYDD sydd yn sefyll i ymddadleu, ac yn sefyll i farnu y bobloedd.
14 Yr ARGLWYDD a ddaw i farn â henuriaid ei bobl, a'u tywysogion: canys chwi a [8]borasoch y winllan; anrhaith y tlawd *sydd* yn eich tai.
15 Beth *sydd* i chwi a guroch ar fy mhobl, ac a faloch ar wynebau y

Cyn CRIST Cylch 760.

[a] Jer. 37. 21. a 38. 9.
[b] Lef. 26. 26.
[c] Edrych 2 Bren. 24. 14.
[2] Heb. *uchel ei wyneb.*
[d] Preg. 10. 16.
[3] Heb. *gyfyd ei law* Gen. 14. 22.
[4] Heb. *rwymwr.*
[e] Gen. 13. 13. a 18. 21. a 19. 5.
[f] Ps. 128. 2.
[5] Neu, *roddir.* Heb. *wneir.*
[g] ad. 4.
[h] pen. 9. 16.
[6] Neu, *fendithiant.*
[7] Heb. *lyngcant.*
[8] Neu, *losgasoch.*

Cyn CRIST Cylch 760.

tlodion? medd ARGLWYDD DDUW
y lluoedd.
16 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-
odd, O herwydd balchïo o ferched
Sïon, a rhodio â gwddf estynedig,
ac â llygaid [9]gwammal, gan rodio a
rhygyngu *wrth* gerdded, a thrystio
â'u traed:
17 Am hynny y clafra yr AR-
GLWYDD gorynnau merched Sïon;
a'r ARGLWYDD [i]a ddinoetha eu
gwarthle hwynt.
18 Yn y dydd hwnnw y tyn yr
ARGLWYDD ymaith addurn yr es-
gidiau, y rhwydwaith hefyd, a'r
lloerawg wisgoedd,
19 Y [2]cadwynau, a'r breichledau,
a'r moledau,
20 Y penguwch, ac addurn y coes-
au, a'r ysnodennau, a'r [3]dwyfron-
negau, a'r clust-dlysau,
21 Y modrwyau, ac addurn y trwyn,
22 Y gwisgoedd symmudliw, a'r
mentyll, a'r misyrnau, a'r crych-
nodwyddau,
23 Y drychau hefyd, a'r llïan
meinwych, a'r coccyllau, a'r gynau.
24 A bydd yn lle pêr-arogl, ddrewi;
bydd hefyd yn lle gwregys, rwygiad;
ac yn lle iawn drefn gwallt, foelni; ac
yn lle dwyfronneg, gwregys o sach-
lïan; *a* llosgfa yn lle prydferthwch.
25 Dy wŷr a syrthiant gan y cledd-
yf, a'th [4]gadernid trwy ryfel.
26 A'i phyrth hi a ofidiant, ac
a alarant: a hithau [5]yn anrheith-
iedig a eistedd ar y ddaear.

9 Neu, *yn hudo.*
i pen. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
2 Neu, *pêr-aroglau.*
3 Heb. *tai yr enaid.*
4 Neu, *gedyrn.*
5 Neu, *yn wag.* Heb. *wedi ei glanhâu.*

PENNOD IV.

Mewn dygn adfyd, teyrnas Crist a fydd nodded.

AC yn y dydd hwnnw saith o
wragedd a ymaflant mewn un
gwr, gan ddywedyd, Ein bara ein
hun a fwyttâwn, a'n dillad ein hun
a wisgwn: yn unig galwer dy enw
di arnom ni; [2]cymmer ymaith [a]ein
gwarth ni.
2 Y pryd hwnnw y bydd [b]Blag-
uryn yr ARGLWYDD yn brydferthwch
ac yn ogoniant; a ffrwyth y ddaear
yn rhagorol ac yn hardd [3]i'r rhai
a ddïangasant o Israel.
3 A bydd, *am* yr hwn a adewir yn
Sïon, ac a weddillir yn Jerusalem,
y dywedir wrtho, *O* sanct; *sef* pob
un a'r a ysgrifenwyd [4]ym mhlith
y rhai byw yn Jerusalem:
4 Pan [c]ddarffo i'r ARGLWYDD olchi
budreddi merched Sïon, a charthu
gwaed Jerusalem o'i chanol, mewn
yspryd barn, ac mewn yspryd llosgfa.

2 Neu, *i gymmeryd ymaith.*
a Luc 1. 25.
b Zech. 3. 8. a 6. 12.
3 Heb. *i ddïangfa Israel.*
4 Neu, *mewn bywyd.*
c Mal. 3. 2, 3.

5 A'r ARGLWYDD a grea ar bob
trigfa o fynydd Sïon, ac ar ei gym-
manfaoedd, [d]gwmmwl a mwg y
dydd, a llewyrch tân fflamllyd y
nos: canys [5]ar yr holl ogoniant *y
bydd* [6]amddiffyn.
6 A phabell fydd yn gysgod y
dydd rhag gwres, ac yn noddfa ac
yn ddiddos rhag tymmestl a rhag
gwlaw.

Cyn CRIST Cylch 760.

d Exod. 13. 21.
5 Neu, *uwch ben.*
6 Heb. *gorchudd.*

PENNOD V.

1 *Trwy ddammeg y winllan, y mae Duw yn esgusodi bod ei farnedigaethau cyn dosted.* 8 *Ei farnedigaethau ef yn erbyn cybydd-dod,* 11 *a thrythyllwch,* 13 *ac annuwioldeb,* 20 *ac anghyfiawnder.* 26 *Y rhai a ddïaledda dros Dduw.*

CANAF yr awr hon i'm han-
wylyd, ganiad fy anwylyd am
[a]ei winllan. Gwinllan sydd i'm
hanwylyd [2]mewn bryn tra ffrwyth-
lawn:
2 Ac efe a'i [3]cloddiodd hi, ac a'i
digarregodd, ac a'i plannodd o'r
winwydden oreu, ac a adeiladodd
dŵr yn ei chanol, ac a drychodd
win-wrŷf ynddi: ac efe a ddisgwyl-
iodd *iddi* ddwyn grawnwin, hithau
a ddug rawn gwylltion.
3 Ac yr awr hon, preswylwyr Je-
rusalem, a gwŷr Judah, bernwch,
attolwg, rhyngof fi a'm gwinllan.
4 Beth *oedd* i'w wneuthur ychwan-
eg i'm gwinllan, nag a wneuthum
ynddi? paham, a mi yn disgwyl
iddi ddwyn grawnwin, y dug hi
rawn gwylltion?
5 Ac yr awr hon mi a hysbysaf i
chwi yr hyn a wnaf i'm gwinllan:
[b]tynnaf ymaith ei chae, fel y porer
hi; torraf ei magwyr, fel y byddo
hi yn sathrfa;
6 A mi a'i gosodaf hi yn ddifrod:
nid ysgythrir hi, ac ni chloddir hi;
ond mïeri a drain a gyfyd: ac i'r
cymmylau y gorchymynaf na wlaw-
iont wlaw arni.
7 Dïau, gwinllan ARGLWYDD y
lluoedd *yw* tŷ Israel, a gwŷr Judah
yw [4]ei blanhigyn hyfryd ef: ac efe
a ddisgwyliodd am farn, ac wele
[5]drais; am gyfiawnder, ac wele lef.
8 ¶ Gwae y rhai sydd yn cyssylltu
[c]tŷ at dŷ, *ac* yn cydio maes wrth
faes, hyd *oni byddo* eisieu lle, ac
y trigoch chwi yn unig y'nghanol
y tir.
9 [6]Lle y clywais *y dywedodd* AR-
GLWYDD y lluoedd, [7]Yn ddïau bydd
tai lawer, mawrion a theg, yn ang-
hyfannedd heb drigiannydd.
10 Canys deg cyfair o winllan a

a Ps. 80. 8. Can. 8. 12. pen. 27. 2. Jer. 2. 21. Matt. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
2 Heb. *y'nghorn mab yr olew.*
3 Neu, *cauodd.*
b Ps. 80. 12.
4 Heb. *planhigyn ei hyfrydwch ef.*
5 Heb. *grammen.*
c Mic. 2. 2.
6 Neu, *Hyn sydd yn fy nghlustiau,* medd *Arglwydd, &c.*
7 Heb. *Oni bydd.*

Cyn CRIST Cylch 760.

d Edrych Ezec. 45. 11.
e Diar. 23. 29, 30. Preg. 10. 16.
8 Neu, *erlidio.*
f Amos 6. 5, 6.
g Job 34. 27. Ps. 28. 5.
h Hos. 4. 6.
9 Heb. *hanrhydedd sydd wŷr newyn.*
i pen. 2. 9, 11, 17.
2 Heb. *y Sanctaidd.*
k pen. 66. 5. Jer. 17. 15. Amos 5. 18. 2 Petr 3. 3, 4.
1 Diar. 3. 7. Rhuf. 12. 16.
m Diar. 17. 15. a 24. 24.
n Exod. 15. 7.
3 Heb. *tafod tân.*
o Job 18. 16. Amos 2. 9.

ddygant un [d]bath, a lle homer a
ddwg ephah.
11 ¶ [e]Gwae y rhai a gyfodant yn
fore i ddilyn dïod gadarn, a arhos-
ant hyd yr hwyr, *hyd oni* [8]ennyno
y gwin hwynt.
12 Ac yn eu gwleddoedd hwynt
y [f]mae y delyn, a'r nabl, y dym-
pan, a'r bibell, a'r gwin: ond [g]am
waith yr ARGLWYDD nid edrych-
ant, a gweithred ei ddwylaw ef nid
ystyriant.
13 ¶ [h]Am hynny y caethgludwyd
fy mhobl, am nad *oes ganddynt*
wybodaeth: a'u [9]gwŷr anrhydedd-
us *sydd* newynog, a'u llïaws a wyw-
odd gan syched.
14 Herwydd hynny yr ymehang-
odd uffern, ac yr agorodd ei safn
yn anferth; ac yno y disgyn eu
gogoniant, a'u llïaws, a'u rhwysg,
a'r hwn a lawenycha ynddi.
15 [i]A'r gwreng a grymmir, a'r
galluog a ddarostyngir, a llygaid
y rhai uchel a iselir.
16 Ond ARGLWYDD y lluoedd a
ddyrchefir mewn barn; a'r DUW
[2]sanctaidd a sancteiddir mewn cyf-
iawnder.
17 Yr ŵyn hefyd a borant yn ol
eu harfer; a dïeithriaid a fwyttânt
ddiffeithfaoedd y breision.
18 Gwae y rhai a dynnant anwir-
edd â rheffynnau oferedd, a phech-
od megis â rhaffau mèn:
19 [k]Y rhai a ddywedant, Brysied,
a phrysured ei orchwyl, fel y gwel-
om; nesâed hefyd, a deued cynghor
Sanct yr Israel, fel y gwypom.
20 ¶ Gwae y rhai a ddywedant am
y drwg, Da *yw;* ac am y da, Drwg
yw; gan osod tywyllwch am oleuni,
a goleuni am dywyllwch; y rhai a
osodant chwerw am felus, a melus
am chwerw.
21 Gwae y rhai *sydd* [1]ddoethion
yn eu golwg eu hun, a'r rhai deall-
gar yn eu golwg eu hun.
22 Gwae y rhai cryfion i yfed
gwin, a'r dynion nerthol i gym-
mysgu dïod gadarn:
23 Y rhai [m]a gyfiawnhânt yr anwir
er gwobr, ac a gymmerant ymaith
gyfiawnder y rhai cyfiawn oddi gan-
ddynt.
24 Am hynny, [n]megis ag yr ysa y
[3]ffagl dân y sofl, ac y difa y fflam y
mân-us; *felly* [o]y bydd eu gwreidd-
yn hwynt yn bydredd, a'u blodeuyn
a gyfyd i fynu fel llwch; am idd-
ynt ddïystyru cyfraith ARGLWYDD
y lluoedd, a dirmygu gair Sanct yr
Israel.
25 Am hynny yr ennynodd llid
yr ARGLWYDD yn erbyn ei bobl, ac
yr estynodd efe ei law arnynt, ac
a'u tarawodd hwynt; a [p]chrynodd
y mynyddoedd, a bu eu celanedd
hwynt [4]yn rhwygedig yng'hanol yr
heolydd. [q]Er hyn oll ni ddychwel-
odd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law
ef wedi ei hestyn allan.
26 ¶ Ac efe a gyfyd faner i'r cen-
hedloedd o bell, ac [r]a chwibana
arnynt hwy o eithaf y ddaear: ac
wele, ar frys yn fuan y deuant.
27 Ni *bydd un* blin na thram-
gwyddedig yn eu plith; ni huna yr
un, ac ni chwsg: ac [s]ni ddattodir
gwregys ei lwynau, ac ni ddryllir
carrai ei esgidiau.
28 Yr hwn *sydd* a'i saethau yn
llymion, a'i holl fwäau yn annelog:
carnau ei feirch ef a gyfrifir fel call-
estr, a'i olwynion fel corwynt.
29 Ei ruad *fydd* fel llew; efe a
rua fel cenawon llew: efe a chwyr-
na hefyd, ac a ymeifl yn yr ysglyf-
aeth; efe a ddïangc hefyd, ac *a'i*
dwg ymaith yn ddïogel, ac ni bydd
achubydd.
30 Ac efe a rua arnynt y dydd
hwnnw, fel rhuad y môr: os [t]edrych-
ir ar y tir, wele dywyllwch, *a* chyf-
yngder, [5]a'r goleuni a dywyllir yn
ei nefoedd.

PENNOD VI.

1 *Esaiah, mewn gweledigaeth, yn gweled Duw yn ei ogoniant; 5 a chwedi ofni, yn cael ei gadarnhâu i'w gennadwri. 9 Y mae yn dangos gwrthnysigrwydd y bobl, nes eu dinystrio. 13 Y gweddill a fydd cadwedig.*

YN y flwyddyn [a]y bu farw y
brenhin Uzzïah, [b]y gwelais
hefyd yr ARGLWYDD yn eistedd ar
eisteddfa uchel a dyrchafedig, a'i
odre yn llenwi y deml.
2 Y seraphiaid oedd yn sefyll oddi
ar hynny: chwech adain ydoedd i
bob un; â dwy y cuddiai ei wyneb,
ac [c]â dwy y cuddiai ei draed, ac â
dwy yr ehedai.
3 A llefodd [2]y naill wrth y llall, ac
a ddywedodd, [d]Sanct, Sanct, Sanct,
yw ARGLWYDD y lluoedd, [3]yr holl
ddaear sydd lawn o'i ogoniant ef.
4 A physt y rhiniogau a symmud-
asant gan lef yr hwn oedd yn llef-
ain, [e]a'r tŷ a lanwyd gan fwg.
5 ¶ Yna y dywedais, [f]Gwae fi!
canys [4]darfu am danaf: o herwydd
gwr halogedig *ei* wefusau *ydwyf* fi,

Cyn CRIST Cylch 760.

p Jer. 4. 24.
4 Neu, *fel tom.*
q pen. 9. 12, 17, 21. a 10. 4.
r pen. 7. 18.
s Dan. 5. 6.
t pen. 8. 22.
5 Neu, *a phan fo goleu, tywyll fydd yn eu dinystr.*
Cylch 758.
a 2 Bren. 15. 7.
b Ioan 12. 41.
c Ezec. 1. 11.
2 Heb. *hwn ar hwn.*
d Dat. 4. 8.
3 Heb. *llonaid yr holl ddaear yw ei ogoniant.*
e Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10.
f Barn. 6. 22. a 13. 22.
4 Heb. *torrwyd fi ymaith.*

Cyn CRIST Cylch 758.

ac ym mysg pobl halogedig o we-
fusau yr ydwyf yn trigo: canys fy
llygaid a welsant y brenhin, AR-
GLWYDD y lluoedd.
6 Yna yr ehedodd attaf un o'r
seraphiaid, ac yn ei law farworyn
a gymmerasai efe oddi ar yr allor
mewn gefail:
7 Ac [g] a'*i* rhoes i gyffwrdd â'm
genau, ac a ddywedodd, Wele, cy-
ffyrddodd hwn â'th wefusau, ac
ymadawodd dy anwiredd, a glan-
hawyd dy bechod.
8 Clywais hefyd lef yr ARGLWYDD
yn dywedyd, Pwy a anfonaf? a
phwy a â drosom [h] ni? Yna y dy-
wedais, Wele fi, anfon fi.
9 ¶ Ac efe a ddywedodd, Dos, a
dywed wrth y bobl hyn, [i] Gan glywed
clywch, ond na ddeallwch; a chan
weled gwelwch, ond na wybyddwch.
10 Brasâ [k] galon y bobl hyn, a
thrymhâ eu clustiau, a chau eu llyg-
aid; [l] rhag iddynt weled â'u llygaid,
a chlywed â'u clustiau, a deall â'u
calon, a dychwelyd, a'u meddygin-
iaethu.
11 Yna y dywedais, Pa hyd, AR-
GLWYDD? Ac efe a attebodd, Hyd
oni anrheithier y dinasoedd heb
drigiannydd, a'r tai heb ddyn, a
gwneuthur y wlad yn gwbl ang-
hyfannedd,
12 Ac i'r ARGLWYDD bellhâu dyn-
ion, a *bod* ymadawiad mawr yng
nghanol y wlad.
13 ¶ Ac etto *bydd* ynddi ddegwm,
[5] a *hi* a ddychwel, ac a borir; fel y
llwyfen a'r dderwen, y rhai wrth
fwrw *eu dail y mae* [6] sylwedd yn-
ddynt: *felly* yr had sanctaidd *fydd*
ei sylwedd hi.

[g] Edrych Jer. 1. 9. Dan. 10. 16.
[h] Gen. 1. 26. a 3. 22. a 11. 7.
[i] Matt. 13. 14. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.
[k] Ps. 119. 70. pen. 63. 17.
[l] Jer. 5. 21.
[5] Neu, *wedi ei dychwelyd, a'i phori.*
[6] Neu, *boncyff.*

PENNOD VII.

1 *Ahaz, pan oedd ofn Resin a Phecah yn ei flino ef, yn cael cysur gan Esaiah.* 10 *Ahaz, wedi cael cennad i ddewis argoel, yn ei wrthod; ac yn cael, yn lle arwydd, addewid o Grist.* 17 *Prophwydo y daw dïaledd arno ef o Assyria.*

Cylch 742.

ABU yn nyddiau [a] Ahaz mab Jo-
tham, mab Uzzïah brenhin Ju-
dah, ddyfod o Resin brenhin Syria,
a Phecah mab Remalïah, brenhin Is-
rael, i fynu *tu a* Jerusalem, i ryfela
arni: ond ni allodd ei gorchfygu.
2 A mynegwyd i dŷ Dafydd, gan
ddywedyd, Syria a [2] gydsyniodd âg
Ephraim. A'i galon ef a gyffrôdd,
a chalon ei bobl, megis y cynhyrfa
prennau y coed o flaen y gwynt.
3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrth Esaiah, Dos allan yr awr hon
i gyfarfod Ahaz, ti a [3] Sear-jasub dy
fab, wrth ymyl [b] pistyll y llyn uchaf,
[4] ym mhrif-ffordd maes y pannwr:
4 A dywed wrtho, Ymgadw, a
bydd lonydd; nac ofna, ac na fedd-
alhâed dy galon, rhag dwy gloren
y pentewynion myglyd hyn, rhag
angerdd llid Resin, a Syria, a mab
Remalïah:
5 Canys Syria, ac Ephraim, a mab
Remalïah, a ymgynghorodd gynghor
drwg yn dy erbyn, gan ddywedyd,
6 Esgynwn yn erbyn Judah, a
[5] blinwn hi, torrwn hi hefyd attom,
a gosodwn frenhin yn ei chanol hi;
sef mab Tabeal.
7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Ni saif, ac ni bydd *hyn.*
8 Canys pen Syria *yw* Damascus,
a phen Damascus yw Resin; ac o
fewn pùm mlynedd a thri ugain y
torrir Ephraim rhag bod yn bobl.
9 Hefyd pen Ephraim *yw* Sama-
ria, a phen Samaria *yw* mab Re-
malïah. [c] [6] Oni chredwch, dïau ni
sicrhêir chwi.
10 ¶ A'r ARGLWYDD a chwanegodd
lefaru wrth Ahaz, gan ddywedyd,
11 Gofyn i ti arwydd gan yr AR-
GLWYDD dy DDUW; gofyn o'r dyfn-
der, neu o'r uchelder oddi arnodd.
12 Ond Ahaz a ddywedodd, Ni of-
ynaf, ac ni themtiaf yr ARGLWYDD.
13 A dywedodd yntau, Gwrandêwch
yr awr hon, tŷ Dafydd; Ai bychan
gennych flino dynion, oni flinoch
hefyd fy NUW?
14 Am hynny yr ARGLWYDD ei
hun a ddyry i chwi arwydd; [d] Wele,
morwyn a fydd feichiog, ac a es-
gor ar [e] fab, [7] ac a eilw ei enw ef,
Immanuel.
15 Ymenyn a mêl a fwytty efe;
fel y medro ymwrthod â'r drwg,
ac ethol y da.
16 [f] Canys cyn medru o'r bachgen
ymwrthod â'r drwg, ac ethol y da,
y gwrthodir y wlad a ffieiddiaist,
gan [g] ei dau frenhin.
17 ¶ Yr ARGLWYDD a ddwg ar-
nat ti, ac ar dy bobl, ac ar dŷ dy
dadau, ddyddiau ni ddaethant er
y dydd [h] yr ymadawodd Ephraim
oddi wrth Judah, *sef* brenhin As-
syria.
18 A bydd yn y dydd hwnnw, i'r
ARGLWYDD [i] chwibanu am y gwy-
bedyn *sydd* yn eithaf afonydd yr
Aipht, ac am y wenynen *sydd* yn
nhir Assyria:

[a] 2 Bren. 16. 5. 2 Chron. 28. 5.
[2] Neu, *orphwys ar Ephraim.*

Cyn CRIST Cylch 742.

[3] Sef, *y gweddill a ddychwel:* Edrych pen. 6. 13. a 10. 21.
[b] 2 Bren. 18. 17. pen. 36. 2.
[4] Neu, *yn sarn.*
[5] Neu, *deffrôwn.*
[c] Edrych 2 Chron. 20. 20.
[6] Neu, *Oni chredwch? am na'ch sicrhawyd y mae.*
[d] Matt. 1. 23. Luc 1. 31.
[e] pen. 9. 6.
[7] Neu, *a thi, forwyn, a elwi:* Edrych Gen. 4. 1, 25. a 16. 11. a 29. 32. a 30. 6, 8. 1 Sam. 4. 21.
[f] Edrych pen. 8. 4.
[g] 2 Bren. 15. 30. a 16. 9.
[h] 1 Bren. 12. 16.
[i] pen. 5. 26.

Cyn CRIST Cylch 742.

k 2 Bren. 16. 7, 8. Edrych Ezec. 5. 1.

8 Heb. *y'nghanol y tir.*

a Hab. 2. 2.

2 *Brysia i'r yspail, prysura i'r anrhaith.*

b 2 Bren. 16. 10.

3 *Brysia i'r yspail, prysura i'r anrhaith.*

c Edrych pen. 7. 16.

Cylch 741.

d 2 Bren. 15. 29. a 16. 9. pen. 17. 3.

4 Neu, *yr hwn sydd o flaen brenhin Assyria a ddwg ymaith olud Damascus, &c.*

19 A hwy a ddeuant ac a or-
phwysant oll yn y dyffrynoedd ang-
hyfanneddol, ac y'nghromlechydd y
creigiau, ac yn yr ysbyddaid oll, ac
yn y perthi oll.
20 Yn y dydd hwnnw yr eillia yr
Arglwydd â'r [k] ellyn a gyflogir, *sef*
â'r rhai o'r tu hwnt i'r afon, *sef* â
brenhin Assyria, y pen, a blew y
traed; a'r farf hefyd a ddifa efe.
21 A bydd yn y dydd hwnnw, i wr
fagu anneir-fuwch, a dwy ddafad:
22 Bydd hefyd o amlder y llaeth
a roddant, iddo fwytta ymenyn:
canys ymenyn a mêl a fwytty pawb
a adewir [8] o fewn y tir.
23 A bydd y dydd hwnnw, fod
pob lle yr hwn y bu ynddo fil o
winwydd *er* mil o arian *bathol,* yn
fieri ac yn ddrain y bydd.
24 A saethau ac â bwäau y daw
yno: canys yn fieri ac yn ddrain y
bydd yr holl wlad.
25 Eithr yr holl fynyddoedd y rhai
a geibir â cheibiau, ni ddaw yno
ofn mïeri na drain: ond bydd yn
hebryngfa gwartheg, ac yn sathrfa
defaid.

PENNOD VIII.

1 *Ym Maher-shalal-has-baz y mae efe yn prophwydo y darostyngir Syria ac Israel gan Assyria;* 5 *a Judah hefyd am eu hanffyddlondeb:* 9 *nas gellir gwrthwynebu barnedigaeth Duw:* 11 *y bydd cysur i'r rhai a ofno Dduw.* 19 *Trallod blin ar ddelw-addolwyr.*

A'R ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf, Cymmer i ti rôl fawr,
ac [a] ysgrifena arni â phin dyn, am
[2] Maher-shalal-has-baz.
2 A chymmerais yn dystiolaeth i
mi dystion ffyddlawn, [b] Urïah yr
offeiriad, a Zecharïah mab Jeber-
echïah.
3 A mi a neseais at y brophwyd-
es; a hi a feichiogodd, ac a esgor-
odd ar fab. Yna y dywedodd yr
ARGLWYDD wrthyf, Galw ei enw
ef, [3] Maher-shalal-has-baz.
4 [c] Canys cyn y medro y bachgen
alw, Fy nhad, neu, Fy mam, [d] [4] gol-
ud Damascus ac yspail Samaria a
ddygir ymaith o flaen brenhin As-
syria.
5 ¶ A chwanegodd yr ARGLWYDD
lefaru wrthyf drachefn, gan ddy-
wedyd,
6 O herwydd i'r bobl hyn wrthod
dyfroedd Siloah, y rhai sydd yn
cerdded yn araf, *a chymmeryd* lla-
wenydd o Resin, a mab Remalïah:
7 Am hynny, wele, mae yr Ar-
glwydd yn dwyn arnynt ddyfroedd
yr afon, yn gryfion ac yn fawrion,
sef brenhin Assyria, a'i holl ogon-
iant; ac efe a esgyn ar ei holl afon-
ydd, ac ar ei holl geulennydd ef.
8 Ië, trwy Judah y treiddia efe:
efe a lifa, ac a â drosodd, [e] efe a
gyrhaedd hyd y gwddf; ac estyn-
iad ei adenydd ef fydd llonaid lled
dy dir di, O [f] Immanuel.
9 ¶ Ymgyfeillechwch, bobloedd, [5] a
chwi a ddryllir: gwrandêwch, holl
belledigion y gwledydd; ymwreg-
yswch, a chwi a ddryllir; ymwreg-
yswch, a chwi a ddryllir.
10 Ymgynghorwch gynghor, ac fe
a ddiddymmir; dywedwch y gair, ac
ni saif: canys *y mae* DUW gyd â ni.
11 ¶ Canys fel hyn y dywedodd
yr ARGLWYDD wrthyf [6] â llaw gref,
ac efe a'm dysgodd na rodiwn yn
ffordd y bobl hyn, gan ddywedyd,
12 Na ddywedwch, Cyd-fwriad,
wrth y rhai oll y dywedo y bobl hyn,
Cyd-fwriad: nac ofnwch chwaith eu
hofn hwynt, ac na arswydwch.
13 ARGLWYDD y lluoedd ei hun a
sancteiddiwch; a *bydded* efe yn ofn
i chwi, a *bydded* efe yn arswyd i
chwi:
14 Ac [g] efe a fydd yn noddfa; [h] ond
yn faen tramgwydd ac yn graig
rhwystr i ddau dŷ Israel, yn fagl ac
yn rhwyd i breswylwŷr Jerusalem.
15 A llawer yn eu mysg [i] a dram-
gwyddant, ac a syrthiant, ac a
ddryllir, ac a rwydir, ac a ddèlir.
16 Rhwym y dystiolaeth, selia y
gyfraith ym mhlith fy nisgyblion.
17 A minnau a ddisgwyliaf am yr
ARGLWYDD sydd yn cuddio ei wyn-
eb oddi wrth dŷ Jacob, ac a wyliaf
am dano.
18 [k] Wele fi a'r plant a roddes yr
ARGLWYDD i mi, [l] yn arwyddion ac
yn rhyfeddodau yn Israel; oddi
wrth ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn
sydd yn trigo ym mynydd Sïon.
19 ¶ A phan ddywedant wrthych,
Ymofynwch â'r swynyddion, ac â'r
dewiniaid, [m] y rhai sydd yn hustyng,
ac yn sibrwd: onid â'u DUW yr ym-
ofyn pobl? dros y byw at y meirw?
20 [n] At y gyfraith, ac at y dystiol-
aeth: oni ddywedant yn ol y gair
hwn, *hynny sydd* am [o] nad oes [7] ol-
euni ynddynt.
21 A hwy a dramwyant trwyddi,
yn galed arnynt ac yn newynog: a
bydd pan newynont, yr ymddigiant,
ac y melldithiant eu brenhin a'u
DUW, ac a edrychant i fynu.

Cyn CRIST Cylch 741.

e pen. 30. 28.

f pen. 7. 14.

5 Neu, *etto.*

6 Heb. *â chryfder llaw.*

g Ezec. 11. 16.

h pen. 28. 16. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33. 1 Petr. 2. 8.

i Matt. 21. 44. Luc 20. 18.

k Heb. 2. 13.

l Ps. 71. 7. Zech. 3. 8.

Cylch 741.

m pen. 29. 4.

n Luc 16. 29.

o Mic. 3. 6.

7 Heb. *wawr.*

Cyn CRIST Cylch 741.

[p] pen. 5. 30.

22 [p]A hwy a edrychant ar y ddaear; ac wele drallod a thywyllwch, niwl cyfyngder: a *byddant* wedi eu gwthio i dywyllwch.

PENNOD IX.

1 Pa lawenydd a fydd y'nghanol blinderau, trwy frenhiniaeth a genedigaeth Crist. 8 Barnedigaethau yn erbyn Israel, am eu balchder, 13 am eu rhagrith, 18 ac am eu hanedifeirwch.

Cylch 940.

Cylch 771.

2 Neu, *boblog.*

ETTO ni *bydd* y tywyllwch yn ol yr hyn *a fu* yn y gofid; megis yn yr amser cyntaf y cyffyrddodd yn ysgafn â thir Zabulon a thir Naphtali, ac wedi hynny yn ddwysach y cystuddiodd *hi* wrth ffordd y môr, tu hwnt i'r Iorddonen, yn Galilea [2] y cenhedloedd.

Cylch 740.

[a] Matt. 4. 16. Eph. 5. 14.

2 [a] Y bobl a rodiasant mewn tywyllwch, a welsant oleuni mawr: y rhai sydd yn aros yn nhir cysgod angau, y llewyrchodd goleuni arnynt.

3 Neu, *iddi y chwanegaist,* &c.

3 Amlheaist y genhedlaeth, [3] ni chwanegaist lawenydd; llawenychasant ger dy fron megis y llawenydd amser cynhauaf, *ac* megis y llawenychant wrth rannu yspail.

4 Neu, *Pan ddrylliaist.*

4 [4] Canys drylliaist iau ei faich ef, a ffon ei ysgwydd ef, gwïalen ei orthrymmwr, megis yn nydd [b] Midian.

[b] Barn. 7. 22. Ps. 83. 9. pen. 10. 26.

5 Neu, *Pan oedd holl gâd rhyfelwr mewn,* &c.

6 Neu, *a bu.*

7 Heb. *ac ymborth.*

5 [5] Canys pob câd y rhyfelwr sydd mewn trwst, a dillad wedi eu trybaeddu mewn gwaed; [6] ond bydd *hwn* trwy losgiad [7] *a* chynnud tân.

[c] pen. 7. 14.

[d] Ioan 3. 16.

[e] Barn. 13. 18.

6 Canys [c] bachgen a aned i ni, [d] mab a roddwyd i ni, a bydd y llywodraeth ar ei ysgwydd ef: a gelwir ei enw ef, [e] Rhyfeddol, Cynghorwr, y DUW cadarn, Tad tragywyddoldeb, Tywysog tangnefedd.

[f] Luc 1. 32, 33.

7 Ar helaethrwydd *ei* lywodraeth a'*i* dangnefedd [f] ni *bydd* diwedd, ar orseddfa Dafydd, ac ar ei frenhiniaeth ef, i'w threfnu hi, ac i'w chadarnhâu â barn ac â chyfiawnder, o'r pryd hwn, a hyd byth. [g] Zêl ARGLWYDD y lluoedd a wna hyn.

[g] 2 Bren. 19. 31. pen. 37. 32.

8 ¶ Yr Arglwydd a anfonodd air i Jacob; ac efe a syrthiodd ar Israel.

Cylch 738.

9 A'r holl bobl a wybydd, *sef* Ephraim a thrigiannydd Samaria, y rhai a ddywedant mewn balchder, ac mewn mawredd calon,

10 Y priddfeini a syrthiasant, ond â cherrig nadd yr adeiladwn: y sycamorwydd a dorrwyd, ond ni a'u newidiwn *yn* gedrwydd.

11 Am hynny yr ARGLWYDD a ddyrchafa wrthwynebwyr Resin yn ei erbyn ef, ac a [8] gyssyllta ei elynion ef ynghyd;

Cyn CRIST Cylch 738.

8 Heb. *gymmysga.*

[h] pen. 5. 25. a 10. 4.

12 Y Syriaid o'r blaen, a'r Philistiaid hefyd o'r ol: a hwy a ysant Israel yn safnrhwth. [h] Er hyn i gyd ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

[i] Jer. 5. 3.

13 ¶ [i] A'r bobl ni ddychwelant at yr hwn a'u tarawodd, ac ni cheisiant ARGLWYDD y lluoedd.

14 Am hynny y tyrr yr ARGLWYDD oddi wrth Israel ben a chynffon, cangen a brwynen, yn yr un dydd.

15 Yr henwr a'r anrhydeddus *yw* y pen: a'r prophwyd sydd yn dysgu celwydd, efe *yw* y gynffon.

[k] pen. 3. 12.

9 Neu, *bendithwyr.*

2 Neu, *fendithir.*

16 Canys [k] [9] cyfarwyddwyr y bobl hyn sydd yn peri *iddynt* gyfeiliorni, a llyngcwyd *y rhai* a [2] gyfarwyddir ganddynt.

3 Neu, *coegni.*

[l] ad. 12. 21. pen. 10. 4.

17 Am hynny nid ymlawenhâ yr ARGLWYDD yn eu gwŷr ieuaingc hwy, ac wrth eu hamddifaid a'u gweddwon ni thosturia: canys pob un o honynt *sydd* ragrithiwr a drygionus, a phob genau yn traethu [3] ynfydrwydd. [l] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

18 ¶ O herwydd anwiredd a lysg fel tân; y mïeri a'r drain a ysa efe, ac a gynneu yn nyrysni y coed; a hwy a ddyrchafant *fel* ymddyrchafiad mwg.

[m] pen. 8. 22.

19 Gan ddigofaint ARGLWYDD y lluoedd [m] y tywylla y ddaear, ac y bydd y bobl fel ymborth tân: nid eiriach neb ei frawd.

4 Heb. *dyrr.*

[n] pen. 49. 26.

20 Ac efe a [4] gipia ar y llaw ddehau, ac a newyna; bwytty hefyd ar y llaw aswy, ac nis digonir hwynt: [n] bwyttânt bawb gig ei fraich ei hun:

[o] pen. 5. 25.

21 Manasseh, Ephraim; ac Ephraim, Manasseh: hwythau ynghyd yn erbyn Judah. [o] Er hyn oll ni ddychwelodd ei lid ef, ond etto *y mae* ei law ef yn estynedig.

PENNOD X.

1 Gwae y rhai trawsion. 5 Assyria, gwïalen rhagrithwyr, am ei falchder a dorrir. 20 Yr achubir gweddill o Israel. 24 Cysuro Israel, trwy addaw iddynt gael eu gwared oddi wrth Assyria.

Cylch 713.

[a] Ps. 58. 2. a 94. 20.

GWAE y rhai [a] sydd yn gwneuthur deddfau anwir, a'r ysgrifenyddion sydd yn ysgrifenu blinder;

2 I ymchwelyd y tlodion oddi wrth farn, ac i ddwyn barn anghenogion fy mhobl: fel y byddo gweddwon yn yspail iddynt, ac yr anrheithiont yr amddifaid.

Cyn CRIST Cylch 713.

b Job 31. 14.
c pen. 5. 25. a 9. 12, 17, 21.
2 Neu, *Oh.*
d Jer. 51. 20.
e Mic. 4. 12.
f 2 Bren. 18. 24, 33. a 19. 10, &c.
g Amos 6. 2.
h 2 Bren. 19. 31.
3 Neu, *pobl lawer.*
4 Neu, *ped ysgydwai y wïalen y rhai, &c.*
5 Neu, *dyrchafai y ffon, yr hyn nid yw bren.*

3 A [b]pha beth a wnewch yn nydd
yr ymweliad, ac yn y distryw a
ddaw o bell? at bwy y ffowch am
gynnorthwy? a pha le y gadêwch
eich gogoniant?
4 Hebof fi y crymmant dan y carch-
arorion, a than y rhai a laddwyd
y syrthiant. [c]Er hyn oll ni ddy-
chwelodd ei lid ef, ond etto *y mae*
ei law ef yn estynedig.
5 ¶ [2]Gwae Assur, [d]gwïalen fy
llid, a'r ffon yn eu llaw hwynt yw
fy nigofaint.
6 At genedl ragrithiol yr anfonaf
ef, ac yn erbyn pobl fy nigter y
gorchymynaf iddo yspeilio yspail,
ac ysglyfaethu ysglyfaeth, a'u gos-
od hwynt yn sathrfa megis tom yr
heolydd.
7 [e]Ond nid felly yr amcana efe, ac
nid felly y meddwl ei galon; eithr
y mae yn ei fryd ddifetha a thorri
ymaith genhedloedd nid ychydig.
8 [f]Canys efe a ddywed, Onid *yw* fy
nhywysogion i gyd yn frenhinoedd?
9 Onid fel Charcemis *yw* [g]Calno?
onid fel Arpad *yw* Hamath? onid
fel Damascus *yw* Samaria?
10 Megis y cyrhaeddodd fy llaw
deyrnasoedd yr eilunod, a'r rhai yr
oedd eu delwau cerfiedig yn rhagori
ar yr eiddo Jerusalem a Samaria:
11 Onid megis y gwneuthum i Sa-
maria ac i'w heilunod, felly y gwnaf
i Jerusalem ac i'w delwau hithau?
12 A bydd, pan gyflawno yr Ar-
glwydd ei holl waith [h]ym mynydd
Sïon, ac yn Jerusalem, yr ymwelaf
â ffrwyth mawredd calon brenhin
Assur, ac â gogoniant uchelder ei
lygaid ef:
13 Canys dywedodd, Trwy nerth
fy llaw y gwneuthum *hyn*, a thrwy
fy noethineb; o herwydd doeth
ydwyf: ac mi a symmudais der-
fynau pobloedd, a'u trysorau a ys-
peiliais, ac a fwriais i'r llawr y
trigolion fel [3]*gwr* grymmus:
14 A'm llaw a gafodd gyfoeth y
bobloedd fel nyth; ac megis y cesglir
wyau wedi eu gado, y cesglais yr holl
ddaear; ac nid oedd a symmudai ad-
en, nac a agorai safn, nac a ynganai.
15 A ymffrostia y fwyell yn erbyn
yr hwn a gymmyno â hi? a ym-
fawryga y llif yn erbyn yr hwn a'i
tynno? megis [4]pe ymddyrchafai y
wïalen yn erbyn y rhai a'i codai hi i
fynu, *neu* megis pe [5]ymddyrchafai
y ffon, *fel pe* na *byddai* yn bren.
16 Am hynny yr hebrwng yr Ar-
glwydd, Arglwydd y lluoedd, ym
mhlith ei freision ef gulni; a than
ei ogoniant ef y llysg llosgiad megis
llosgiad tân.
17 A bydd goleuni Israel yn dân, a'i
Sanct ef yn fflam: ac efe a lysg, ac a
ysa ei ddrain a'i fieri mewn un dydd:
18 Gogoniant ei goed hefyd, a'i
ddoldir, a ysa efe, [6]enaid a chorph:
a byddant megis pan lesmeirio ban-
erwr.
19 A phrennau gweddill ei goed
ef a fyddant *o* rifedi, fel y rhifo
plentyn hwynt.
20 ¶ A bydd yn y dydd hwnnw, na
chwanega gweddill Israel, a'r rhai
a ddïangodd o dŷ Jacob, [i]ymgynnal
mwyach ar yr hwn a'u tarawodd;
ond pwysant ar yr ARGLWYDD,
Sanct Israel, mewn gwirionedd.
21 [k]Y gweddill a ddychwel, *sef*
gweddill Jacob, at y DUW cadarn.
22 [l]Canys pe byddai dy bobl di
Israel fel tywod y môr, gweddill
o honynt a ddychwel: [m]darfodiad
terfynedig a lifa drosodd *mewn* cyf-
iawnder.
23 Canys darfodedigaeth, a *honno*
yn derfynedig, a wna Arglwydd
DDUW y lluoedd y'nghanol yr holl
dir.
24 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
Arglwydd DDUW y lluoedd, Fy
mhobl yr hwn a breswyli yn Sïon,
nac ofna rhag yr Assyriad: â gwïal-
en y'th dery di, ac efe a gyfyd ei ffon
[7]i'th erbyn, yn ol ffordd [n]yr Aipht.
25 Canys etto ychydig bach, ac fe
a dderfydd y llid, a'm digofaint yn
eu dinystr hwy.
26 Ac ARGLWYDD y lluoedd a gyf-
yd [o]ffrewyll yn ei erbyn ef, megis
lladdfa [p]Midian y'nghraig Oreb: ac
[q]*fel y bu* ei wïalen ar y môr, felly y
cyfyd efe hi yn ol ffordd yr Aipht.
27 A bydd yn y dydd hwnnw, [r]y
symmudir ei faich ef oddi ar dy ys-
gwydd di, a'i iau ef oddi ar dy warr
di; a dryllir yr iau, o herwydd yr
enneiniad.
28 Daeth at Aiath, tramwyodd i
Migron; ym Michmas y rhoddes ei
ddodrefn i gadw.
29 Aethant trwy y [s]rhŷd, yn Geba
y llettyasant: dychrynodd Ramah;
[t]Gibeah Saul a ffoes.
30 Bloeddia *â'th* lef, merch [u]Gàl-
lim: pâr ei chlywed hyd [x]Laïs, O
[y]Anathoth dlawd.
31 Ymbellaodd [z]Madmenah: trig-
olion Gebim a ymgasglasant i ffoi.

Cyn CRIST Cylch 713.

6 Heb. *o'r enaid hyd y cnawd.*
i Edrych 2 Bren. 16. 7. 2 Chron. 28. 20.
k pen. 7. 3.
l Rhuf. 9. 27.
m pen. 28. 22. Dan. 9. 27.
7 Neu, *trosot.*
n Exod. 14.
o 2 Bren. 19. 35.
p Barn. 7. 25. pen. 9. 4.
q Exod. 14. 26, 27.
r pen. 14. 25.
s 1 Sam. 13. 23.
t 1 Sam. 11. 4.
u 1 Sam. 25. 44.
x Barn. 18. 7.
y Jos. 21. 18.
z Jos. 15. 31.

Cyn CRIST Cylch 713.

32 Etto y dydd hwnnw y saif efe
yn [a]Nob; efe a gyfyd ei law *yn*
erbyn mynydd merch Sïon, bryn
Jerusalem.
33 Wele, yr Arglwydd, ARGLWYDD
y lluoedd, yn ysgythru y gangen â
dychryn: a'r rhai uchel o gyrph a
dorrir ymaith, a'r rhai goruchel a
ostyngir.
34 Ac efe a dyrr ymaith frysg-
lwyni y coed â haiarn; a Libanus
trwy un cryf a gwymp.

PENNOD XI.

1 Heddychol frenhiniaeth y Blaguryn a dardda o wreiddyn Jesse. 10 Gorfodus adnewyddiad Israel, a galwedigaeth y cenhedloedd.

YNA [a]y daw allan wïalen o gyff
[b]Jesse; a [c]Blaguryn a dŷf o'i
wraidd ef.
2 Ac yspryd yr ARGLWYDD a or-
phwys arno ef; yspryd doethineb a
deall, yspryd cynghor a chadernid,
yspryd gwybodaeth ac ofn yr AR-
GLWYDD;
3 Ac a wna ei [2]ddeall ef yn fywiog
yn ofn yr ARGLWYDD: ac nid wrth
olwg ei lygaid y barn efe, nac wrth
glywed ei glustiau y cerydda efe.
4 Ond [d]efe a farn y tlodion mewn
cyfiawnder, ac a argyhoedda dros
rai llariaidd y ddaear mewn union-
deb: ac efe [e]a dery y ddaear â gwï-
alen ei enau, ac âg anadl ei wefus-
au y lladd efe yr anwir.
5 A chyfiawnder fydd gwregys ei
lwynau ef, a ffyddlondeb yn wregys
ei arennau.
6 [f]A'r blaidd a drig gyd â'r oen,
a'r llewpard a orwedd gyd â'r myn;
y llo hefyd, a chenau y llew, a'r ani-
fail bras, fyddant ynghyd, a bach-
gen bychan a'u harwain.
7 Y fuwch hefyd a'r arth a borant
ynghyd; eu llydnod a *gyd*-orwedd-
ant: y llew, fel yr ŷch, a bawr wellt.
8 A'r plentyn sugno a chwery wrth
dwll yr asp; ac ar ffau y wiber yr
estyn yr hwn a ddiddyfnwyd ei law.
9 [g]Ni ddrygant ac ni ddifethant
yn holl fynydd fy sancteiddrwydd:
canys [h]y ddaear a fydd llawn o
wybodaeth yr ARGLWYDD, megis y
mae y dyfroedd yn toi y môr.
10 ¶ Ac yn y dydd hwnnw [i]y bydd
gwreiddyn Jesse, yr hwn a saif yn
arwydd i'r bobloedd: âg ef yr ym-
gais y cenhedloedd: a'i orphwysfa
fydd yn ogoniant.
11 Bydd hefyd yn y dydd hwnnw,
i'r ARGLWYDD fwrw eilwaith ei law
i feddiannu gweddill ei bobl, y rhai

a 1 Sam. 21. 1. Neh. 11. 32.
a pen. 53. 2. Zech. 6. 12. Dat. 5. 5.
b Act. 13. 23.
c pen. 4. 2. Jer. 23. 5.
2 Heb. *arogliad.*
d Ps. 72. 2. Dat. 19. 11.
e Job 4. 9. Mal. 4. 6. 2 Thess. 2. 8. Dat. 1. 16. a 2. 16. a 19. 15.
f pen. 65. 25. Ezec. 34. 25. Hos. 2. 18.
g Job 5. 23. pen. 35. 9.
h Hab. 2. 14.
i Rhuf. 15. 12.

a weddillir [k]gan Assyria, a chan
yr Aipht, a chan Pathros, a chan
[3]Ethiopia, a chan Elam, a chan
Sinar, a chan Hamath, a chan yn-
ysoedd y môr.
12 Ac efe a gyfyd faner i'r cen-
hedloedd, ac a gynnull [l]grwydriaid
Israel, ac a gasgl wasgaredigion
Judah o bedair [4]congl y ddaear.
13 [m]Cenfigen Ephraim a ymedy
hefyd, a gwrthwynebwyr Judah a
dorrir ymaith: ni chenfigenna Eph-
raim wrth Judah, ac ni chyfynga
Judah ar Ephraim.
14 Ond hwy a ehedant ar ysgwydd-
au y Philistiaid tu a'r gorllewin;
ynghyd yr yspeiliant feibion y dwyr-
ain: [5]hwy a osodant eu llaw ar
Edom a Moab, a meibion Ammon
[6]fydd *mewn* ufudd-dod iddynt.
15 Yr ARGLWYDD hefyd [n]a ddif-
roda dafod môr yr Aipht, ac â'i wynt
nerthol efe a gyfyd ei law ar yr afon,
ac a'i tery hi yn y saith ffrwd, ac a
wna fyned drosodd [7]yn droedsych.
16 [o]A hi a fydd yn brif-ffordd i
weddill ei bobl ef y rhai a adewir
o Assyria, [p]megis ag y bu i Israel
yn y dydd y daeth efe i fynu o dir
yr Aipht.

PENNOD XII.

Llawen ddïolch y ffyddloniaid am drugareddau Duw.

YNA y dywedi yn y dydd hwn-
nw, Molaf di, O ARGLWYDD:
er i ti sorri wrthyf, dychwelir dy
lid, a thi a'm cysuri.
2 Wele, DUW *yw* fy iachawdwr-
iaeth; gobeithiaf, ac nid ofnaf:
canys [a]yr ARGLWYDD DDUW *yw*
fy nerth a'*m* cân; efe hefyd yw
fy iachawdwriaeth.
3 Am hynny mewn llawenydd y
tynnwch [b]ddwfr o ffynhonnau iach-
awdwriaeth.
4 A chwi a ddywedwch yn y dydd
hwnnw, [c]Molwch yr ARGLWYDD,
[2]gelwch ar ei enw, hysbyswch ei
weithredoedd ef ym mhlith y bobl-
oedd, cofiwch mai dyrchafedig yw
ei enw ef.
5 Cenwch i'r ARGLWYDD; canys
godidowgrwydd a wnaeth efe: hys-
bys *yw* hyn yn yr holl dir.
6 [d]Bloeddia a chroch-lefa, bres-
wylferch Sïon; canys mawr *yw*
Sanct Israel o'th fewn di.

PENNOD XIII.

1 Duw yn byddino lluoedd ei ddigofaint: 6 yn bygwth distrywio Babilon trwy y Mediaid. 19 Difrod Babilon.

Cyn CRIST Cylch 713.

k Zech. 10. 10.
3 Neu, *Cus.*
l Iago 1. 1.
4 Heb. *asgell.*
m Jer. 3. 18. Ezec. 37. 16, 22. Hos. 1. 11.
5 Heb. *Edom a Moab fydd gosodfa eu dwylaw hwynt.*
6 Heb. *eu hufudd-dod hwy.*
n Zech. 10. 11.
7 Heb. *mewn esgidiau.*
o pen. 19. 23.
p Exod. 14. 29.
a Exod. 15. 2. Ps. 118. 14.
b Ioan 4. 10, 14. a 7. 37, 38.
c 1 Chron. 16. 8. Ps. 105. 1.
2 Neu, *cyhoeddwch ei enw.*
d pen. 54. 1. Seph. 3. 14.

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] BAICH Babilon, yr hwn a wel-
odd Esaiah mab Amos.
a pen. 21. 1. a 47. 1. Jer. 50, a 51.
2 [b] Dyrchefwch faner ar y myn-
ydd uchel, dyrchefwch lef attynt,
ysgydwch law, fel yr elont i fewn
b pen. 13. 3.
pyrth y pendefigion.
3 Myfi a orchymynais i'm rhai
sanctaidd; gelwais hefyd fy nghed-
yrn i'm digter, y rhai a ymhyfryd-
ant yn fy nyrchafiad.
4 Llef tyrfa yn y mynyddoedd,
2 Heb. *cyffelyb-rwydd pobl.*
[2] yn gyffelyb i bobl lawer; swn
twrf teyrnasoedd y cenhedloedd
wedi ymgynnull: ARGLWYDD y llu-
oedd sydd yn cyfrif llu y rhyfel.
5 Dyfod y maent o wlad bell, o
eithaf y nefoedd; *sef* yr ARGLWYDD,
ac arfau ei lidiowgrwydd, i ddifa yr
holl dir.
6 ¶ Udwch; canys agos *yw* diwr-
c Job 31. 23. Joel 1. 15.
nod yr ARGLWYDD; [c] megis an-
rhaith oddi wrth yr Hollalluog y
daw.
7 Am hynny yr holl ddwylaw a
3 Neu, *gwymp.*
[3] laesa; a chalon pob dyn a dawdd:
8 A hwy a ofnant; gwewyr a
doluriau a'u deil hwynt; megis
gwraig yn esgor yr ymofidiant;
4 Neu, *gilydd.*
pawb wrth ei [4] gyfaill a ryfedda;
eu hwynebau *fyddant* wynebau
fflamllyd.
9 Wele ddydd yr ARGLWYDD yn
dyfod, yn greulawn â digofaint a
digter llidiog, i osod y wlad yn
ddiffaethwch; a'i phechaduriaid a
ddifa efe allan o honi.
10 Canys sêr y nefoedd, a'u plan-
edau, ni roddant eu llewyrch: yr
d Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
haul [d] a dywyllir yn ei godiad, a'r
lloer ni oleua â'i llewyrch.
11 A mi a ymwelaf â'r byd *am ei*
ddrygioni, ac â'r annuwiolion *am*
eu hanwiredd: a gwnaf i falchder
y rhai rhyfygus beidio; gostyngaf
hefyd uchder y rhai ofnadwy.
12 Gwnaf ddyn yn werthfawroc-
cach nag aur coeth; ïe, dyn na
chŷn o aur Ophir.
13 Am hynny yr ysgydwaf y nef-
oedd, a'r ddaear a gryn o'i lle, yn
nigofaint ARGLWYDD y lluoedd, ac
yn nydd llid ei ddigter ef.
14 A hi a fydd megis ewig wedi
ei tharfu, ac fel dafad heb neb a'i
e Jer. 50. 16. a 51. 9.
coleddo; [e] pawb a wynebant at eu
pobl eu hun, a phawb i'w gwlad
eu hun a ffoant.
15 Pob un a geffir *ynddi* a dry-
wenir; a phawb a chwaneger *atti*
a syrth trwy y cleddyf.
f Ps. 137. 9. Nah. 3. 10.
16 Eu plant hefyd [f] a ddryllir o
flaen eu llygaid; eu tai a yspeilir,
a'u gwragedd a dreisir.
17 Wele fi [g] yn cyfodi y Mediaid
g pen. 21. 2. Jer. 51. 11.
yn eu herbyn hwy, y rhai ni rodd-
ant fri ar arian; a'r aur nid ym-
hyfrydant ynddo.
18 *Eu* bwäau hefyd a ddryllia y
gwŷr ieuaingc, ac *wrth* ffrwyth bru
ni thosturiant: eu llygad nid eir-
iach y rhai bach.
19 ¶ A Babilon, prydferthwch y
teyrnasoedd, gogoniant godidowg-
rwydd y Caldeaid, fydd megis din-
h Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. Jer. 49. 18. a 50. 40.
ystr DUW [h] ar Sodom a Gomorrah.
20 Ni chyfanneddir hi yn dragy-
wydd, ac ni phreswylir hi o gen-
hedlaeth i genhedlaeth; ac ni pha-
bella yr Arabiad yno, a'r bugeiliaid
ni chorlannant yno.
i pen. 34. 11–15. Dat. 18. 2.
21 Ond [i] [5] anifeiliaid gwylltion yr
5 Heb. *Ziim.*
anialwch a orweddant yno; a'u tai
6 Heb. *Ochim.*
hwynt a lenwir o [6] ormesiaid, a
7 Heb. *merched.*
[7] chywion yr estrys a drigant yno,
a'r ellyllon a lammant yno:
8 Heb. *Iim.*
22 A'r [8] cathod a gyd-attebant yn
ei gweddwdai hi, a'r dreigiau yn y
palasoedd hyfryd: a'i hamser *sydd*
yn agos i ddyfod, a'i dyddiau nid
oedir.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn drugarog yn adnewyddu Israel:* 4 *a'u gorfoledd hwythau yn erbyn Babilon.* 24 *Amcan Duw yn erbyn Assyria.* 29 *Bygwth Palestina.*

CANYS yr ARGLWYDD a dost-
a Zech. 1. 17. a 2. 12.
uria wrth Jacob, ac [a] a ddethol
Israel etto, ac a bair iddynt or-
phwys yn eu tir eu hunain: a'r dï-
eithr a ymgyssyllta â hwynt, a hwy
a lynant wrth dŷ Jacob.
2 Y bobl hefyd a'u cymmer
hwynt, ac a'u dygant i'w lle, a thŷ
Israel a'u meddianna hwynt yn
nhir yr ARGLWYDD, yn weision ac
yn forwynion: a hwy a gaethiwant
y rhai a'u caethiwodd hwythau, ac
a lywodraethant ar eu gorthrym-
wyr.
3 ¶ A bydd, yn y dydd y rhoddo
yr ARGLWYDD lonyddwch i ti oddi
wrth dy ofid, ac oddi wrth dy ofn,
ac oddi wrth y caethiwed caled y
gwasanaethaist ynddo.
b Hab. 2. 6.
4 I ti [b] gymmeryd y ddïareb hon
yn erbyn brenhin Babilon, a dy-
wedyd, Pa wedd y peidiodd y
gorthrymmwr? *ac* y peidiodd y
dref aur?
5 Yr ARGLWYDD a ddrylliodd
c Ps. 125. 3.
[c] ffon yr anwiriaid, *a* theyrn-wïalen
y llywiawdwyr.

Cyn CRIST Cylch 712.

6 Yr hwn sydd yn taro y bobloedd mewn digllonedd â [2]phla [3]gwastadol, yr hwn sydd yn llywodraethu y cenhedloedd mewn llidiowgrwydd, a erlidir heb *neb* yn lluddias.

7 Gorphwysodd *a* llonyddodd yr holl ddaear; canasant o lawenydd.

8 [d]Y ffynnidwydd hefyd *a* chedrwydd Libanus a lawenhasant yn dy erbyn, *gan ddywedyd,* Er pan orweddaist, nid esgynodd cymmynydd i'n herbyn.

9 [e][4]Uffern oddi tanodd a gynhyrfodd o'th achos, i gyfarfod *â thi* wrth dy ddyfodiad: hi a gyfododd y meirw i ti, *sef* holl [5]dywysogion y ddaear; cyfododd holl frenhinoedd y cenhedloedd o'u gorseddfaoedd.

10 Y rhai hynny oll a lefarant, ac a ddywedant wrthyt, A wanhawyd tithau fel ninnau? a aethost ti yn gyffelyb i ni?

11 Disgynwyd dy falchder i'r bedd, *a* thrwst dy nablau: tanat y taenir pryf, pryfed hefyd a'th doant.

12 Pa fodd y syrthiaist o'r nefoedd, [6]Lusiffer, mab y wawr ddydd! *pa fodd* y'th dorrwyd ti i lawr, yr hwn a wanheaist y cenhedloedd!

13 Canys ti a ddywedaist yn dy galon, Mi a ddringaf i'r nefoedd; oddi ar sêr DUW y dyrchafaf fy ngorseddfa; a mi a eisteddaf ym mynydd y gynnulleidfa, [f]yn ystlysau y gogledd;

14 Dringaf yn uwch na'r cymmylau; tebyg fyddaf i'r Goruchaf.

15 Er hynny i uffern y'th ddisgynir, i ystlysau y ffos.

16 Y rhai a'th welant a edrychant arnat yn graff, *ac* a'th ystyriant, *gan ddywedyd,* Ai dyma y gwr a wnaeth i'r ddaear grynu, ac a gynhyrfodd deyrnasoedd?

17 A osododd y byd fel anialwch, ac a ddinystriodd ei ddinasoedd, heb ollwng ei garcharorion yn rhydd tu ag adref?

18 Holl frenhinoedd y cenhedloedd, *ïe,* hwy oll a orweddasant mewn gogoniant, bob un yn ei dŷ ei hun:

19 Eithr tydi a fwriwyd allan o'th fedd, fel cangen ffiaidd, *neu* wisg y lladdedigion, y rhai a drywanwyd â chleddyf; y rhai a ddisgynent i gerrig y ffos, fel celain wedi ei mathru.

20 Ni byddi mewn un bedd â hwynt, o herwydd dy dir a ddifethaist, *a*'th bobl a leddaist: [g]ni bydd had yr annuwiol enwog byth.

2 Neu, *dyrnod.* 3 Heb. *heb symmud.*

d Ezec. 31. 16.

e Ezec. 32. 21. 4 Neu, *Y bedd.*

5 Heb. *fychod mawr.*

6 Neu, *O y seren ddydd!*

f Ps. 48. 2.

g Job 18. 19. Ps. 21. 10. a 37. 28. a 109. 13.

21 Darperwch laddfa i'w feibion ef, [h]am anwiredd eu tadau; rhag codi o honynt a goresgyn y tir, a llenwi wyneb y byd â dinasoedd.

22 Minnau a gyfodaf yn eu herbyn hwynt, medd ARGLWYDD y lluoedd, ac a dorraf allan o Babilon enw a gweddill, a mab, ac ŵyr, medd yr ARGLWYDD:

23 [i]Ac a'i gosodaf hi yn etifeddiant i aderyn y bwn, ac yn byllau dyfroedd; ysgubaf hi hefyd âg ysgubau distryw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

24 ¶ Tyngodd ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Dïau megis yr amcenais, felly y bydd; ac fel y bwriedais, hynny a saif;

25 Am ddryllio Assur yn fy nhir: canys mathraf ef ar fy mynyddoedd; yna [k]y cilia ei iau ef oddi arnynt, ac y symmudir ei faich ef oddi ar eu hysgwyddau hwynt.

26 Dyma y cynghor a gymmerwyd am yr holl ddaear; a dyma y llaw a estynwyd ar yr holl genhedloedd.

27 O herwydd ARGLWYDD y lluoedd [l]a'i bwriadodd, a phwy a'i diddymma? ei law ef hefyd a estynwyd, a phwy a'i try yn ol?

28 Yn y flwyddyn [m]y bu farw y brenhin Ahaz, y bu y baich hwn.

29 ¶ Palestina, na lawenycha di oll, er torri [n]gwïalen dy darawydd: o herwydd o wreiddyn y sarph y daw [o]gwiber allan, a'i ffrwyth hi *fydd* sarph danllyd hedegog.

30 A chynblant y tlodion a ymborthant, a'r rhai anghenus a orweddant mewn dïogelwch: a mi a laddaf dy wreiddyn â newyn, yntau a ladd dy weddill.

31 Uda, borth; gwaedda, ddinas; Palestina, ti oll a doddwyd: canys mwg sydd yn dyfod o'r gogledd, ac ni *bydd* unig yn ei [7]amseroedd nodedig ef.

32 A pha beth a attebir i genhadau y genedl? [p]Seilio o'r ARGLWYDD Sïon, ac [q]y [8]gobeithia trueiniaid ei bobl ef [9]ynddi.

PENNOD XV.

Tostur gyflwr Moab.

[a]BAICH Moab. O herwydd y nos y dinystriwyd Ar Moab, *ac* y [2]distawyd hi; o herwydd y nos y dinystriwyd Cir Moab, *ac* y distawyd hi.

2 [b]Aeth i fynu i Baïth, ac i Dibon, i'r uchelfeydd, i wylo: am Nebo, ac

Cyn CRIST Cylch 712.

h Ex. 20. 5. Matt. 23. 35.

i pen. 34. 11. Seph. 2. 14.

k pen. 10. 27.

l 2 Chron. 20. 6. Job 9. 12. a 23. 13. Ps. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. pen. 43. 13. Dan. 4. 31, 35.

726.

m 2 Bren. 16. 20.

n 2 Chron. 26. 6.

o 2 Bren. 18. 8.

7 Neu, *gymmanfaoedd.*

p Ps. 87. 1, 5. a 102. 16.

q Seph. 3. 12. Zech. 11. 11.

8 Neu, *cyrch.*

9 Heb. *iddi.*

Cylch 726.

a Jer. 48. 1, &c. Ezec. 25. 8. Amos 2. 1.

2 Neu, *torrwyd hi ymaith.*

b pen. 16. 12.

Cyn CRIST Cylch 726.

am Medeba, yr uda Moab: [c] *bydd*
moelni ar eu holl bennau, *a* phob
barf wedi ei heillio.
3 Yn eu heolydd yr ymwregysant
â sachlïan: [d] ar bennau eu tai, ac
yn eu heolydd, yr uda pob un, [3] gan
wylo yn hidl.
4 Gwaedda Hesbon hefyd, ac Ele-
aleh: hyd Jahas y clywir eu llefain
hwynt: am hynny arfogion Moab
a floeddiant, *pob un* a flina ar ei
einioes.
5 [e] Fy nghalon a waedda am Moab,
[4] ei [f] ffoaduriaid hi *a ânt* hyd Soar,
fel anner deirblwydd; mewn wyl-
ofain y dringant hyd allt Luhith:
canys codant waedd [5] dinystr *ar*
hyd ffordd Horonaim.
6 O herwydd dyfroedd Nimrim a
fyddant yn anrhaith: canys gwyw-
odd y llysiau, darfu y gwellt; nid
oes gwyrddlesni.
7 Am hynny yr helaethrwydd a
gawsant, a'r hyn a roisant i gadw,
a ddygant i [6] afon yr helyg.
8 Canys y gweiddi a amgylchyn-
odd derfyn Moab, eu hudfa hyd
Eglaim, a'u hochain *hyd* Beerelim.
9 Canys dyfroedd Dimon a lenwir
o waed; canys gosodaf ychwaneg
ar Dimon, llewod ar yr hwn a
ddïango ym Moab, ac ar weddill
y wlad.

PENNOD XVI.

1 *Annog Moab i ufuddhâu i frenhiniaeth Crist.* 6 *Bygwth Moab am eu balchder.* 9 *Y prophwyd yn cwynfan drosti.* 12 *Barnedigaeth Moab.*

ANFONWCH oen i lywodraeth-
wr y tir, [2] o Sela i'r anialwch,
i fynydd merch Sïon.
2 Bydd fel aderyn yn gwibio [3] wedi
ei fwrw allan o'r nyth; *felly* y bydd
merched Moab *wrth* rydau [a] Arnon.
3 [4] Ymgynghora, gwna farn, gwna
dy gysgod fel nos y'nghanol hanner
dydd; cuddia y rhai gwasgaredig,
na ddatguddia y crwydrad.
4 Triged fy ngwasgaredigion gyd
â thi, Moab, bydd di loches iddynt
rhag y dinystrydd; canys diwedd-
wyd y gorthrymmydd, yr anrheith-
iwr a beidiodd, y mathrwyr a ddar-
fuant o'r tir.
5 A [b] gorsedd-faingc a ddarperir
mewn trugaredd; ac arni yr eistedd
efe mewn gwirionedd, o fewn pabell
Dafydd, yn barnu ac yn ceisio barn,
ac yn prysuro cyfiawnder.
6 ¶ [c] Clywsom am falchder Moab,
(balch iawn *yw*,) am ei falchder, a'i

[c] Edrych Lef. 21. 5. Jer. 47. 5. a 48. 37, 38. Ezec. 7. 18.
[d] Jer. 48. 38.
[3] Heb. *gan ddisgyn i wylo*, neu, *gyd âg wylofain.*
[e] pen. 16. 11. Jer. 48. 31.
[4] Neu, *hyd ei therfynau*, sef, *hyd Soar.*
[f] Jer. 48. 5, 34.
[5] Heb. *torriad.*
[6] Heb. *ddyffryn yr Arabiaid.*
[2] Heb. *o'r graig.*
[3] Neu, *fel nyth wedi ei adael.*
[a] Num. 21. 13.
[4] Heb. *Dwg gynghor.*
[b] Dan. 7. 14, 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.
[c] Jer. 48. 29. Seph. 2. 10.

draha, a'i ddigllonedd: *ond* nid
felly *y bydd* ei gelwyddau.
7 Am hynny yr [d] uda Moab am
Moab, pob un a uda: am syl-
feini Cir-hareseth y griddfenwch;
yn ddïau hwy a darawyd.
8 Canys [e] [5] gwinwydd Hesbon a
wanhasant; *ac am* winwydden Sib-
mah, arglwyddi y cenhedloedd a
ysgydwasant ei phêr-winwydd hi;
hyd Jazer y cyrhaeddasant; crwydr-
asant *ar hyd* yr anialwch; ei
changhennau a [6] ymestynasant, *ac*
a aethant dros y môr.
9 ¶ Am hynny [f] y galaraf âg wyl-
ofain Jazer, gwinwydden Sibmah;
dyfrhâf di, Hesbon, ac Elealeh, â'm
dagrau: canys [7] ar dy ffrwythydd
haf, ac [8] ar dy gynhauaf, y syrth-
iodd [9] bloedd.
10 [g] Y llawenydd hefyd a'r gorfol-
edd a ddarfu o'r dolydd; ni chenir
ac ni floeddir yn y gwinllannoedd;
ni sathr sathrydd win yn y gwrŷf-
oedd; gwneuthum i'*w* bloedd *gyn-*
hauaf beidio.
11 Am hynny [h] y rhua fy ymysgar-
oedd am Moab fel telyn, a'm perf-
edd am Cir-hares.
12 ¶ A phan weler flino o Moab
[i] ar yr uchelfan, yna y daw efe i'w
gyssegr i weddïo; ond ni thyccia
iddo.
13 Dyma y gair a lefarodd yr
Arglwydd am Moab, er yr amser
hwnnw.
14 Ond yn awr y llefarodd yr Ar-
glwydd, gan ddywedyd, O fewn
tair blynedd, [k] fel blynyddoedd gwas
cyflog, y dirmygir gogoniant Moab,
a'r holl dyrfa fawr; a'r gweddill
fydd ychydig bach [2] *a* dirym.

PENNOD XVII.

1 *Bygwth Syria, ac Israel.* 6 *Gweddill a ymwrthyd â delw-addoliaeth:* 9 *a'r lleill a gânt ddïaledd am eu hannuwioldeb.* 12 *Gwae gelynion Israel.*

[a] BAICH Damascus. Wele Da-
mascus wedi ei symmud o
fod yn ddinas, a charnedd wedi
syrthio a fydd hi.
2 Gwrthodwyd dinasoedd Aroer:
i ddïadellau y byddant, y rhai
a orweddant, ac ni *bydd* a'*u* dy-
chryno.
3 [b] A derfydd amddiffynfa o Eph-
raim, a brenhiniaeth o Damascus,
a gweddill Syria: fel gogoniant
meibion Israel y byddant, medd
Arglwydd y lluoedd.
4 Ac ar y dydd hwnnw y bydd i

Cyn CRIST Cylch 726.
[d] Jer. 48. 20.
[e] pen. 24. 7.
[5] *meusydd.*
[6] Neu, *dynnwyd ymaith.*
[f] Jer. 48. 32.
[7] *am.*
[8] *am.*
[9] *y floedd.*
[g] Jer. 48. 33.
[h] pen. 15. 5. Jer. 48. 36.
[i] pen. 15. 2.
[k] pen. 21. 16.
[2] Neu, *ac nid llawer.*
Cylch 741.
[a] Jer. 49. 23. Amos 1. 3. Zech. 9. 1. Cyflawn wyd 740.
[b] pen. 7. 16. a 8. 4.

Cyn CRIST Cylch 741.

ogoniant Jacob feinhâu, a brasder
ei gig ef a gulhâ.
5 Ac efe a fydd fel pan gasglo y
cynhauafwr ŷd, a medi â'i fraich y
tywysennau: a bydd fel casglydd
tywysennau y'nglyn Rephaim.
6 ¶ [c]Etto ynddo y gadewir lloffion
grawnwin, fel ysgydwad olew-wydd-
en, *sef* dau *neu* dri o rawn ym mlaen
y brig, *a* phedwar *neu* bump yn ei
changhennau ffrwythlawn eithaf,
medd ARGLWYDD DDUW Israel.
7 Yn y dydd hwnnw yr edrych
dyn at ei Wneuthurwr, a'i lygaid a
edrychant ar Sanct Israel:
8 Ac nid edrych am yr allorau, *y*
rhai ydynt waith ei ddwylaw; ïe,
nid edrych am yr hyn a wnaeth ei
fysedd, na'r llwyni, na'r [2] delwau.
9 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd eu
dinasoedd cedyrn fel cangen wrth-
odedig, a'r brig, y rhai a adawsant
o herwydd meibion Israel: felly y
bydd anghyfannedd-dra.
10 O herwydd anghofio o honot
DDUW dy iachawdwriaeth, ac na
chofiaist graig dy gadernid: am hyn-
ny y plenni blanhigion hyfryd, ac yr
impi hwynt â changhennau dïeithr.
11 Y dydd y gwnei i'th blanhigyn
dyfu, a'r bore y gwnei i'th had
flodeuo: *ond bydd* y cynhauaf
[3] yn bentwr ar ddydd llesgedd a
dolur gofidus.
12 ¶ Gwae [4] dyrfa pobloedd lawer,
fel twrf y môr y trystiant; ac i dwrf
y bobloedd a drystiant fel swn
dyfroedd lawer.
13 Fel swn dyfroedd lawer y tryst-
ia y bobl; a *DUW* a'u cerydda
hwynt, a hwy a ffoant ym mhell,
ac [d] a erlidir fel peiswyn mynydd
o flaen y gwynt, ac fel [5] peth yn
treiglo ym mlaen corwynt.
14 Ac wele drallod ar brydnawn,
a chyn y bore ni *bydd.* Dyma ran
y rhai a'n hanrheithiant ni, a choel-
bren y rhai a'n hyspeiliant ni.

PENNOD XVIII.

1 *Duw, o ofal dros ei bobl, yn addaw dis-*
trywio yr Ethiopiaid: 7 *ac o hynny y daw*
cynnydd i'r eglwys.

[a]GWAE y tir sydd yn cysgodi
âg adenydd, yr hwn *sydd* tu
hwnt i afonydd Ethiopia:
2 Yr hwn a hebrwng genhadau
hyd y môr, ac ar hyd wyneb y dyfr-
oedd, mewn llestri brwyn, *gan*
ddywedyd, Ewch, genhadon cyf-
lym, at [b] genhedlaeth wasgaredig
ac yspeiliedig, at bobl ofnadwy er

Cylch 741. [c] pen. 24. 13.
[2] Neu, *haul-ddelwau.*
[3] Neu, *wedi ei symmudo ar ddydd etifeddiaeth a* bydd *dolur gofidus.*
[4] Neu, *dwrf.*
[d] Ps. 83. 13. Hos. 13. 3.
[5] Neu, *plu y gweunydd.*
Cylch 714. [a] pen. 20. 4. Ezec. 30. 9. Seph. 2. 12.
[b] ad. 7.

pan ydynt ac etto, [2] cenhedlaeth
wedi ei mesur a'i sathru, yr hon
[3] yr yspeiliodd yr afonydd ei thir.
3 Holl drigolion y byd, a phres-
wylwyr y ddaear, gwelwch pan gyf-
odo efe faner *ar* y mynyddoedd,
a chlywch pan udgano âg udgorn.
4 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD wrthyf, Byddaf lonydd,
a mi a ystyriaf [4] yn fy annedd,
megis gwres eglur [5] ar lysiau, fel
niwl gwlith y'ngwres cynhauaf.
5 Canys o flaen cynhauaf, pan
fyddo y blodeuyn yn berffaith, a'r
grawnwin surion yn addfedu yn
y blodeuyn: efe a dyrr y brig â
chrymmanau, ac a dŷn ymaith *ac*
a dyrr y canghennau.
6 Gadewir hwynt ynghyd i adar
y mynyddoedd, ac i anifeiliaid y
ddaear: ac arnynt y bwrw yr adar
yr haf, a holl anifeiliaid y ddaear a
auafa arnynt.
7 ¶ Yr amser hwnnw [c] y dygir
rhodd i ARGLWYDD y lluoedd *gan*
bobl [d] wasgaredig ac yspeiliedig, a
chan bobl ofnadwy er pan ydynt
ac etto, cenedl wedi ei mesur a'i
sathru, yr hon yr yspeiliodd yr afon-
ydd ei thir, i le enw ARGLWYDD y
lluoedd, *sef i* fynydd Sïon.

PENNOD XIX.

1 *Gwaradwydd yr Aipht.* 11 *Ynfydrwydd eu*
pendefigion hwy. 18 *Galw yr Aipht at yr*
eglwys. 23 *Cynghrair yr Aipht, Assyria, ac*
Israel.

[a]BAICH yr Aipht. Wele yr AR-
GLWYDD [b] yn marchogaeth ar
gwmmwl ysgafn, ac efe a ddaw i'r
Aipht: ac [c] eilunod yr Aipht a gyn-
hyrfant rhagddo ef, a chalon yr
Aipht a dawdd yn ei chanol.
2 [2] Gyrraf hefyd yr Aiphtiaid yn
erbyn yr Aiphtiaid, a hwy a ym-
laddant bob un yn erbyn ei frawd,
a phob un yn erbyn ei gymmydog;
dinas yn erbyn dinas, *a* theyrnas
yn erbyn teyrnas.
3 Ac yspryd yr Aipht a [3] balla yn
ei chanol, a mi a [4] ddiddymmaf ei
chynghor hi: yna yr ymofynant âg
eilunod, ac â swynyddion, ac â
dewiniaid, ac â brudwyr.
4 A mi a gauaf yr Aipht yn llaw
arglwydd caled; a brenhin cadarn
a lywodraetha arnynt, medd yr Ar-
glwydd, ARGLWYDD y lluoedd.
5 A'r dyfroedd a ddarfyddant o'r
môr, yr afon hefyd a â yn hesp ac
yn sech.
6 A hwy a droant yr afonydd ym

Cyn CRIST Cylch 714.
[2] Neu, *cenhedlaeth yn mesur ac yn sathru.* Heb. *cenhedlaeth llinyn a llinyn, a mathrad.*
[3] Neu, *y dirmygodd.*
[4] Neu, *fy anneddle.*
[5] Neu, *ar ol gwlaw.*
[c] Edrych Ps. 68. 31. a 72. 10. pen. 16. 1. Seph. 3. 10.
[d] Edrych ad. 2.
[a] Jer. 46. 13. Ezec. 29. a 30.
[b] Ps. 18. 10. a 104. 3.
[c] Exod. 12. 12. Jer. 43. 12.
[2] Heb. *Cymmysgaf.*
[3] Heb. *dywelltir.*
[4] Heb. *lyngcaf.*

Cyn CRIST Cylch 714.

mhell; y ffrydiau amddiffyn a ddyhysbyddir, ac a sychant: torrir ymaith *bob* corsen a hesgen.
7 Y papur-frwyn wrth yr afon, ar fin yr afon, a phob peth a hauwyd wrth yr afon, a wywa, a chwelir, ac ni bydd *mwy*.
8 Y pysgodwyr hefyd a dristânt, a'r rhai oll a fwriant fachau i'r afonydd a alarant: felly y rhai a daenant rwydau ar hyd wyneb y dyfroedd a lesgânt.
9 Gwaradwyddir hefyd y rhai a weithiant [d] feinllin, a'r rhai a weuant [5] rwydwaith.
10 A hwy a dorrir yn eu [6] bwriadau, y rhai oll a wnant argaeau *a* [7] physgod-lynnau.
11 ¶ Dïau ynfydion *yw* tywysogion [e] Soan; cynghor doethion gynghorwyr Pharaoh a aeth yn ynfyd: pa fodd y dywedwch wrth Pharaoh, Mab y doethion *ydwyf* fi, mab hen frenhinoedd?
12 *Mae* hwynt? *mae* dy ddoethion? a mynegant i ti yr awr hon, a gwybyddant pa gynghor a gymmerodd ARGLWYDD y lluoedd yn erbyn yr Aipht.
13 Tywysogion Soan a ynfydasant; twyllwyd tywysogion Noph, a [8] phennaethiaid eu llwythau a hudasant yr Aipht.
14 Cymmysgodd yr ARGLWYDD ynddi yspryd gwrthnysigrwydd; a hwy a wnaethant i'r Aipht gyfeiliorni yn ei holl waith, fel y cyfeiliorna meddwyn yn ei chwydfa.
15 Ac ni bydd gwaith i'r Aipht, yr hwn a wnelo y [f] pen na'r gloren, y gangen na'r frwynen.
16 Y dydd hwnnw y bydd yr Aipht [g] fel gwragedd; canys hi a ddychryna, ac a ofna rhag ysgydwad llaw ARGLWYDD y lluoedd, yr hon a ysgydwa efe arni hi.
17 A bydd tir Judah yn arswyd i'r Aipht: pwy bynnag a'i cofia hi, a ofna ynddo ei hun; o herwydd cynghor ARGLWYDD y lluoedd, yr hwn a gymmerodd efe yn ei herbyn hi.
18 ¶ Y dydd hwnnw y bydd pùm dinas yn nhir yr Aipht [h] yn llefaru [9] iaith Canaan, ac yn tyngu i ARGLWYDD y lluoedd: Dinas [2] distryw y gelwir un.
19 Y dydd hwnnw [i] y bydd allor i'r ARGLWYDD y'nghanol tir yr Aipht, a cholofn i'r ARGLWYDD ger llaw ei therfyn hi.

[d] 1 Bren. 10. 28. Diar. 7. 16.
[5] Neu, *gwaith gwŷn.*
[6] Heb. *seiliau.*
[7] Heb. *llynnau i bethau byw.*
[e] Num. 13. 22.
[8] Neu, *llywodraethwyr.* Heb. *chonglau.*
[f] pen. 9. 14.
[g] Jer. 51. 30. Nah. 3. 13.
[h] Seph. 3. 9.
[9] Heb. *gwefus.*
[2] Neu, *Heres,* neu, *yr haul.*
[i] Gen. 28. 18. Exod. 24. 4. Jos. 22. 10, 27.

20 [k] Yn arwydd hefyd ac yn dystiolaeth y bydd i ARGLWYDD y lluoedd yn nhir yr Aipht. Canys llefant ar yr ARGLWYDD o herwydd y gorthrymwyr; ac efe a enfyn iddynt iachawdwr a phennaeth, ac efe a'u gwared hwynt.
21 A'r ARGLWYDD a adweinir gan yr Aipht; ïe, yr Aiphtiaid a adwaenant yr ARGLWYDD yn y dydd hwnnw: [l] gwnant hefyd aberth ac offrwm, ac addunant adduned i'r ARGLWYDD, ac a'*i* talant.
22 Yr ARGLWYDD hefyd a dery yr Aipht; efe a'*i* tery, ac a'*i* hiachâ; hwythau a droant at yr ARGLWYDD, ac efe a'u gwrendy hwynt, ac a'u hiachâ hwynt.
23 ¶ A'r dydd hwnnw [m] y bydd prif-ffordd o'r Aipht i Assyria, ac yr â yr Assyriad i'r Aipht, a'r Aiphtiad i Assyria: a'r Aiphtiaid gyd â'r Assyriaid a wasanaethant.
24 Y dydd hwnnw y bydd Israel yn drydydd gyd â'r Aipht, a chyd âg Assyria, *sef* yn fendith o fewn y tir:
25 Yr hwn a fendithia ARGLWYDD y lluoedd, gan ddywedyd, Bendigedig *yw* yr Aipht fy mhobl i, ac Assyria [n] gwaith fy nwylaw, ac Israel fy etifeddiaeth.

PENNOD XX.

Arwydd a chysgod yn rhag-arwyddoccâu caethiwed yr Aipht ac Ethiopia.

YN y flwyddyn y daeth [a] Tartan i Asdod, (pan ddanfonodd Sargon brenhin Assyria ef,) ac yr ymladdodd yn erbyn Asdod, ac a'i hennillodd hi;
2 Yr amser hwnnw y bu gair yr ARGLWYDD trwy law Esaiah mab Amos, gan ddywedyd, Dos, a dattod y sachlïan oddi am dy lwynau, a dïosg dy esgidiau oddi am dy draed. Ac efe a wnaeth felly, [b] gan rodio yn noeth, ac heb esgidiau.
3 Dywedodd yr ARGLWYDD hefyd, Megis y rhodiodd fy ngwas Esaiah yn noeth ac heb esgidiau dair blynedd *yn* arwydd ac *yn* argoel yn erbyn yr Aipht, ac yn erbyn Ethiopia;
4 Felly yr arwain brenhin Assyria gaethiwed yr Aipht, a chaethglud Ethiopia, *sef* yn llangciau a henafgwyr, yn noethion ac heb esgidiau, ac [c] yn din-noeth, yn [2] warth i'r Aipht.
5 Brawychant a chywilyddiant o achos Ethiopia eu gobaith hwynt,

Cyn CRIST Cylch 714.
[k] Edrych Jos. 4. 20. a 22. 27.
[l] Mal. 1. 11.
[m] pen. 11. 16.
[n] Ps. 100. 3. pen. 29. 23. Eph. 2. 10.
[a] 2 Bren. 18. 17.
[b] Mic. 1. 8, 11.
[c] 2 Sam. 10. 4. Jer. 13. 22, 26.
[2] Heb. *noethni.*

Cyn CRIST Cylch 714.

ac o achos yr Aipht eu gogoniant
hwy.
6 A'r dydd hwnnw y dywed pres-
wylwyr [3] yr ynys hon, Wele, fel
hyn *y mae* ein gobaith ni, lle y
ffoisom am gymmorth i'n gwared
rhag brenhin Assyria: a pha fodd
y dïangwn?

3 Neu, *y wlad.*

PENNOD XXI.

1 *Y prophwyd, wrth gwyno caethiwed ei bobl, mewn gweledigaeth yn gweled cwymp Babilon gan y Mediaid a'r Persiaid.* 11 *Edom yn gwatwar y prophwyd; a'i hannog i edifarhâu.* 13 *Amser nodedig adfyd Arabia.*

BAICH anialwch y môr. Fel [a] y
mae corwynt yn y dehau yn
myned trwodd; *felly* y daw o'r
anialwch, o wlad ofnadwy.
2 Gweledigaeth galed a fynegwyd
i mi. [b] Yr anffyddlawn sydd yn
anffyddloni, a'r dinystrydd sydd yn
dinystrio. Elam, [c] dring; Media,
gwarchae; gwneuthum i'w holl
riddfan hi ddarfod.
3 Am hynny y [d] llanwyd fy llwynau
o ddolur; gwewyr a'm daliasant fel
gwewyr gwraig yn esgor; syrthiais
wrth *ei* glywed, brawychais wrth *ei*
weled.
4 Cyfeiliornodd fy nghalon, braw
a'm dychrynodd; efe a [2] drodd fy
nghyfnos ddymunol yn ddychryn i
mi.
5 Parottoa y bwrdd, gwylia yn y
ddisgwylfa, bwytta, ŷf; cyfodwch,
dywysogion; enneiniwch y darian.
6 O herwydd fel hyn y dywed-
odd yr ARGLWYDD wrthyf, Dos,
gosod wyliedydd, myneged yr hyn
a welo.
7 Ac efe a welodd gerbyd, *a* dau o
wŷr meirch, cerbyd asynod, *a* cher-
byd camelod; ac efe a ystyriodd yn
ddyfal iawn dros ben.
8 Ac efe a lefodd [3] Llew: fy ar-
glwydd, ar [e] y ddisgwylfa yr wyf fi
yn sefyll liw dydd yn wastad, ac ar
fy nghadwriaeth yr ydwyf yn sefyll
bob nos.
9 Ac wele, yma y mae yn dyfod
gerbyd o wŷr, *a* dau o wŷr meirch.
Ac efe a attebodd ac a ddywedodd,
[f] Syrthiodd, syrthiodd Babilon; a
[g] holl ddelwau cerfiedig ei duwiau
hi a ddrylliodd efe i lawr.
10 [h] O fy nyrniad, a [4] chnwd fy
llawr-dyrnu! yr hyn a glywais gan
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
a fynegais i chwi.
11 ¶ [i] Baich Dumah. Arnaf fi y
mae yn galw o Seir, Y gwyliedydd,

a Zech. 9. 14.
b pen. 33. 1.
c pen. 13. 17. Jer. 49. 34.
d pen. 15. 5. a 16. 11.
2 Heb. *osododd.*
3 Neu, *fel llew.*
e Hab. 2. 1.
f Jer. 51. 8. Dat. 14. 8. a 18. 2.
g pen. 46. 1. Jer. 50. 2. a 51. 44.
h Jer. 51. 33.
4 Heb. *mab.*
i Jer. 49. 7. Ezec. 35. 2. Obad. 1.

beth am y nos? y gwyliedydd, beth
am y nos?
12 Dywedodd y gwyliedydd, Daeth
y bore a'r nos hefyd: os ceisiwch,
ceisiwch: dychwelwch, deuwch.
13 ¶ [k] Baich ar Arabia. Yn y coed
yn Arabia y llettŷwch chwi, fforddolion Dedanim.
14 [5] Dygwch ddyfroedd i gyfarfod
â'r sychedig, trigolion tir Tema,
[6] achubwch flaen y crwydrus â'i
fara.
15 O herwydd rhag cleddyfau y
ffoisant, [7] rhag y cleddyf noeth, a
rhag y bwa annelog, a rhag trym-
der rhyfel.
16 O herwydd fel hyn y dywed-
odd yr Arglwydd wrthyf fi, Cyn
pen blwyddyn, [l] o fath blwyddyn
gwas cyflog, y derfydd hefyd holl
anrhydedd Cedar:
17 A'r gweddill o rifedi [8] saethydd-
ion gwŷr cedyrn meibion Cedar, a
leihêir: canys ARGLWYDD DDUW
Israel a'i dywedodd.

k Jer. 49. 28.
5 Neu, *Dygasant.*
6 Neu, *achubasant.*
7 Neu, *rhag ofn.* Heb. *rhag wyneb.*
l pen. 16. 14.
8 Heb. *bwäau.*

PENNOD XXII.

1 *Y prophwyd yn cwyno dyfodiad y Persiaid i Judea:* 8 *yn beio ar eu synwyr ddynol, a'u llawenydd bydol hwy:* 15 *yn prophwydo y diswyddid Sebna,* 20 *ac y gosodid Elïacim yn ei le ef: yr hwn oedd arwydd o frenhiniaeth Crist.*

Cylch 712.

BAICH glyn gweledigaeth. Beth
a ddarfu i ti yn awr, pan
ddringaist ti oll i nennau y tai?
2 Ti yr hon wyt yn llawn ter-
fysg, yn ddinas derfysgol, [a] yn ddin-
as lawen: dy laddedigion ni ladd-
wyd â chleddyf, na'th feirw mewn
rhyfel.
3 Dy holl dywysogion a gyd-ffoi-
sant, gan *y perchen* bwäau y rhwym-
wyd hwynt: y rhai oll a gafwyd ynot
a gyd-rwymwyd, *y rhai* a ffoisant o
bell.
4 Am hynny y dywedais, [b] Edrych-
wch oddi wrthyf; [2] mi a wylaf yn
chwerw, na lafuriwch fy nghysuro,
am ddinystr merch fy mhobl.
5 O herwydd diwrnod blinder *yw,*
a mathru, a dyrysni, gan Arglwydd
DDUW y lluoedd, y'nglyn gweled-
igaeth, yn difurio y gaer, ac yn
gwaeddi i'r mynydd.
6 Elam hefyd a ddug y cawell
saethau, mewn cerbydau dynion
a gwŷr meirch; Cir hefyd a ddi-
noethodd y darian.
7 A bydd [3] dy ddyffrynoedd dew-
isol yn llawn o gerbydau, a'r gwŷr
meirch a ymfyddinant [4] tu a'r porth.

a pen. 32. 13.
b Jer. 4. 19. a 9. 1.
2 Heb. *mi a fyddaf chwerw wrth wylo.*
3 Heb. *dewis dy ddyffrynoedd.*
4 Neu, *yn y porth.*

Cyn CRIST Cylch 712.

8 ¶ Ac efe a ddinoethodd dô Judah, ac yn y dydd hwnnw yr edrychaist ar arfogaeth [c] tŷ y goedwig.

9 A [d] gwelsoch rwygiadau dinas Dafydd, mai aml oeddynt; a chasglasoch ddyfroedd y pysgod-lyn isaf.

10 Rhifasoch hefyd dai Jerusalem, a thynnasoch y tai i lawr i gadarnhâu y mur.

11 A rhwng y ddau fur y gwnaethoch lyn i ddyfroedd yr hen bysgodlyn: ond nid edrychasoch am [e] ei wneuthurwr, nid ystyriasoch yr hwn a'i lluniodd ef er ys talm.

12 A'r dydd hwnnw y gwahoddodd Arglwydd DDUW y lluoedd *rai* i wylofain, ac i alarnad, ac [f] i foeledd, ac i ymwregysu â sachlïan:

13 Ac wele lawenydd a gorfoledd, gan ladd gwartheg, a ladd defaid, gan fwytta cig, ac yfed gwin: [g] bwyttâwn ac yfwn; canys y fory, *meddant,* y byddwn feirw.

14 A datguddiwyd *hyn* lle y clywais gan ARGLWYDD y lluoedd, Yn ddïau ni lanhêir yr anwiredd hyn, hyd oni byddoch feirw, medd Arglwydd DDUW y lluoedd.

15 ¶ Fel hyn y dywed Arglwydd DDUW y lluoedd, Cerdda, dos at y trysorydd hwn, *sef* at Sebna, yr hwn *sydd* ben-teulu, *a dywed,*

16 Beth *sydd* i ti yma? a phwy *sydd* gennyt ti yma, pan [5] drychaist i ti yma fedd, [6] fel yr hwn a drychai ei fedd yn uchel, *ac* a naddai iddo ei hun drigfa mewn craig?

17 Wele yr ARGLWYDD [7] yn dy fudo di â chaethiwed [8] tost, a chan wisgo â'th wisg di.

18 Gan dreiglo y'th dreigla di, *fel* treiglo pêl, i wlad ehang: yno y byddi farw, ac yno *y bydd* cerbydau dy ogoniant yn warth i dŷ dy feistr.

19 Yna y'th yrraf o'th sefyllfa, ac o'th sefyllfa y dinystria efe di.

20 ¶ Ac yn y dydd hwnnw y galwaf ar fy ngwas [h] Elïacim mab Hilcïah:

21 A'th wisg di hefyd y gwisgaf ef, ac â'th wregys di y nerthaf ef; a than ei law ef y rhoddaf dy lywodraeth di: ac efe a fydd yn dad i breswylwyr Jerusalem, ac i dŷ Judah.

22 Rhoddaf hefyd agoriad tŷ Dafydd ar ei ysgwydd ef: yna [i] yr egyr efe, ac ni *bydd* a gauo; ac efe a gau, ac ni *bydd* a agoro.

23 A mi a'i sicrhâf ef *fel* [k] hoel mewn man sicr; ac efe a fydd yn orseddfa gogoniant i dŷ ei dad.

c 1 Bren. 7. 2. a 10. 17.
d 2 Chron. 32. 4, 5, 30.
e Edrych pen. 37. 26.
f Edrych Ezra 9. 3. pen. 15. 2. Mic. 1. 16.
g pen. 56. 12. 1 Cor. 15. 32.
5 *dorraist.*
6 Neu, *O yr hwn,* &c.
7 Neu, *yr hwn a'th orchuddiodd di â gorchudd godidog, a chan wisgo a'th wisgodd di,* ad. 13, *Gan dreiglo a'th dreigla,* &c.
8 Heb. *gwr.*
h 2 Bren. 18. 18.
i Job 12. 14. Dat. 3. 7.
k Ezra 9. 8.

24 Ac arno ef y crogant holl ogoniant tŷ ei dad, hil ac eppil; yr holl fân lestri; o'r llestri meiliau, hyd yr holl [9] offer cerdd.

25 Yn y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd, y symmudir yr hoel a hoeliwyd yn y man sicr, a hi a dorrir, ac a syrth: torrir hefyd y llwyth *oedd* arni; canys yr ARGLWYDD a'*i* dywedodd.

PENNOD XXIII.

1 *Gofidus gwymp Tyrus.* 17 *Eu trwch ddychweliad hwy.*

Cylch 715.

[a] BAICH Tyrus. Llongau Tarsis, udwch: canys anrheithiwyd *hi,* fel nad oes na thŷ, na chyntedd: o dir Chittim y datguddiwyd iddynt.

2 Distêwch, drigolion yr ynys, yr hon y mae marchnadyddion Sidon, y rhai sydd yn tramwy y môr, yn dy lenwi.

3 Ac wrth ddyfroedd lawer, had Sihor, cynhauaf yr afon *yw* ei chnwd hi: felly marchnadfa cenhedloedd yw hi.

4 Cywilyddia, Sidon; canys y môr, *ïe,* cryfder y môr, a lefarodd, gan ddywedyd, Nid ymddygais, ac nid esgorais, ni fegais wŷr ieuaingc chwaith, *ac ni* feithrinais forwynion.

5 Megis wrth glywed sôn am yr Aiphtiaid, yr ymofidiant wrth glywed sôn am Tyrus.

6 Ewch trosodd i Tarsis; udwch, preswylwyr yr ynys.

7 Ai hon *yw* eich *dinas* lawen chwi, yr hon *y mae* ei hynafiaeth er y dyddiau gynt? ei thraed a'i dygant hi i ymdaith [2] i bell.

8 Pwy a gynghorodd hyn yn erbyn Tyrus [b] goronog, yr hon *yr ydoedd* ei marchnattâwyr yn dywysogion, a'i marsiandwyr yn bendefigion y ddaear?

9 ARGLWYDD y lluoedd a fwriadodd hyn, i ddifwyno balchder pob gogoniant, *ac* i ddirmygu holl bendefigion y ddaear.

10 Dos trwy dy wlad fel afon, O ferch Tarsis: nid *oes* [3] nerth mwyach.

11 Estynodd ei law ar y môr, dychrynodd y teyrnasoedd; gorchymynodd yr ARGLWYDD [4] am *ddinas* [5] y farsiandïaeth, ddinystrio ei chadernid.

12 Ac efe a ddywedodd, Ni chei orfoleddu mwyach, yr orthrymmedig forwyn, merch Sidon; cyfod, dos

Cyn CRIST Cylch 712.
9 Neu, *lestri costrelau.*
a Jer. 25. 22. a 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Amos 1. 9. Zech. 9. 2, 3.
2 Heb. *o bell.*
b Edrych Ezec. 28. 12.
3 Heb. *wregys.*
4 Neu, *yn erbyn.*
5 Heb. *Canaan.*

Cyn CRIST Cylch 715.

i Chittim; yno chwaith ni bydd i
ti lonyddwch.
13 Wele dir y Caldeaid; nid oedd
y bobl hyn, *nes* i Assur ei sylfaenu
hi i drigolion yr anialwch: dyrchaf-
asant ei thyrau, cyfodasant ei phal-
asau; *ac* efe a'i tynnodd hi i lawr.
14 Llongau Tarsis, udwch; canys
anrheithiwyd eich nerth.
15 A'r dydd hwnnw yr anghofir
Tyrus ddeng mlynedd a thri ugain,
megis dyddiau un brenhin: ym
mhen y deng mlynedd a thri ugain
[6] y cân Tyrus megis puttain.

[6] Heb. *y byddi Tyrus megis cân puttain.*

16 Cymmer y delyn, amgylchyna
y ddinas, ti buttain anghofiedig:
cân gerdd yn dda: cân lawer fel
y'th gofier.
17 ¶ Ac ym mhen y deng mlynedd
a thri ugain yr ARGLWYDD a ym-
wêl â Thyrus, a hi a ddychwel at ei
helw, ac a butteinia â holl deyrnas-
oedd y byd ar wyneb y ddaear.
18 Yna y bydd ei marchnad a'i
helw [c] yn sancteiddrwydd i'r AR-
GLWYDD: ni thrysorir ac nis ced-
wir: canys eiddo y rhai a drigant o
flaen yr ARGLWYDD fydd ei mar-
siandïaeth, i fwytta yn ddigonol, ac
yn ddillad [7] parhâus.

[c] Zech. 14. 20, 21.
[7] Heb. *hen.*

PENNOD XXIV.

1 *Tostur farnedigaethau Duw ar y wlad.* 13 *Y llawen-glodfora y gweddill Dduw.* 16 *Y dyrchafa Duw ei deyrnas yn ei farnedigaethau.*

Cylch 712.

WELE yr ARGLWYDD yn
gwneuthur y ddaear yn wag,
ac yn ei difwyno hi; canys efe a
ddadymchwel ei hwyneb hi, ac a
wasgar ei thrigolion.
2 Yna bydd yr un ffunud i'r bobl ac
i'r [a] [2] offeiriad, i'r gwas ac i'w feistr,
i'r llaw-forwyn ac i'w meistres, [b] i'r
prynydd ac i'r gwerthydd, i'r hwn a
roddo ac i'r hwn a gymmero ech-
wyn, i'r hwn a gymmero lôg ac i'r
hwn a dalo lôg iddo.

[a] Hos. 4. 9.
[2] Neu, *tywysog.*
[b] Ezec. 7. 12, 13.

3 Gan waghâu y gwaghêir, a chan
yspeilio yr yspeilir y wlad; canys yr
ARGLWYDD a lefarodd y gair hwn.
4 Galarodd *a* diflannodd y ddaear,
llesgaodd *a* dadwinodd y byd, di-
hoenodd [3] pobl feilchion y ddaear.
5 [c] Y ddaear hefyd a halogwyd
dan ei phreswylwyr: canys tros-
eddasant y cyfreithiau, newidiasant
y deddfau, diddymmasant y cyfam-
mod tragywyddol.
6 Am hynny melldith a ysodd y
tir, a'r rhai oedd yn trigo ynddo a
anrheithiwyd; am hynny preswyl-

[3] Heb. *uchder pobl y ddaear.*
[c] Gen. 3. 17.

Cyn CRIST Cylch 712.

wyr y tir a losgwyd, ac ychydig
ddynion a adawyd.
7 [d] Galarodd y gwin, llesgaodd y
winwydden, y rhai llawen galon oll
a riddfanasant.
8 Darfu llawenydd [e] y tympanau,
peidiodd trwst y gorfoleddwyr, dar-
fu hyfrydwch y delyn.
9 Nid yfant win dan ganu; chwerw
fydd dïod gref i'r rhai a'i hyfant.
10 Drylliwyd y ddinas wagedd;
cauwyd pob tŷ, fel na ddeler i
mewn.
11 *Y mae* llefain am win yn yr
heolydd; tywyllodd pob llawenydd,
hyfrydwch y tir a fudodd ymaith.
12 Yn y ddinas y gadawyd anghyf-
anneddrwydd, âg anrhaith hefyd y
dryllir y porth.

[d] pen. 16. 8, 9. Joel 1. 10, 12.
[e] Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11.

13 ¶ Oblegid bydd o fewn y tir,
y'nghanol y bobloedd, [f] megis ys-
gydwad olew-wydden, *ac* fel grawn
lloffa pan ddarffo cynhauaf y gwin.
14 Hwy a ddyrchafant eu llef, *ac*
a ganant; o herwydd godidowg-
rwydd yr ARGLWYDD, bloeddiant
o'r môr.
15 Am hynny gogoneddwch yr
ARGLWYDD yn y [4] dyffrynoedd, enw
ARGLWYDD DDUW Israel yn ynys-
oedd y môr.

[f] pen. 17. 5, 6.
[4] Heb. *tân.*

16 ¶ O [5] eithafoedd y ddaear y
clywsom ganiadau, *sef* gogoniant i'r
cyfiawn. A dywedais, [6] O fy nghulni,
O fy nghulni, gwae fi! y rhai an-
ffyddlawn a wnaethant yn anffydd-
lawn, ïe, gwnaeth yr anffyddlawn
o'r fath anffyddlonaf.

[5] Heb. *asgell.*
[6] Heb. *Culni i mi,* neu, *Fy nghyfrinach i mi.*

17 [g] Dychryn, a ffos, a magl, *fydd*
arnat ti, breswylydd y ddaear.
18 A'r hwn a ffy rhag trwst y dy-
chryn, a syrth yn y ffos; a'r hwn a
gyfodo o ganol y ffos, a ddèlir yn y
fagl: o herwydd [h] ffenestri o'r uchel-
der a agorwyd, a [i] seiliau y ddaear
sydd yn crynu.

[g] Edrych 1 Bren. 19. 17. Jer. 48. 43, 44. Amos 5. 19.
[h] Gen. 7. 11.
[i] Ps. 18. 7.

19 Gan ddryllio yr ymddrylliodd y
ddaear, gan rwygo yr ymrwygodd
y ddaear, gan symmud yr ymsym-
mudodd y ddaear.
20 Y ddaear [k] gan symmud a ym-
symmud fel meddwyn, ac a ymsigla
megis bwth; a'i chamwedd fydd
trwm arni; a hi a syrth, ac ni chyf-
yd mwy.
21 Yr amser hwnnw yr ymwêl yr
ARGLWYDD â llu yr uchel, *yr hwn
sydd* yn yr uchelder, ac â brenhin-
oedd y ddaear ar y ddaear.
22 A chesglir hwynt [7] *fel* y cesglir
carcharorion mewn daeardy, a hwy

[k] pen. 19. 14.
[7] Heb. *â chasgliad carcharorion, &c.*

Cyn CRIST Cylch 712.

a garcherir mewn carchar, ac ym
mhen llawer o ddyddïau [8] yr ym-
welir â hwynt.
23 [1] Yna y lleuad a wrida, a'r haul
a gywilyddia, pan deyrnaso AR-
GLWYDD y lluoedd ym mynydd
Sïon ac yn Jerusalem, ac o flaen
ei henuriaid [9] *mewn* gogoniant.

PENNOD XXV.

1 Y prophwyd yn moliannu Duw am ei farnedigaethau, 6 am ei ddoniau ymwared, 9 ac am ei orfoleddus iachawdwriaeth.

O ARGLWYDD, fy NUW *yd-
wyt;* dyrchafaf di, moliannaf
dy enw; canys gwnaethost ryfedd-
odau: *dy* gynghorion er ys talm
sydd wirionedd *a* sicrwydd.
2 Canys gosodaist [a] ddinas yn ben-
twr, *a* thref gadarn yn garnedd;
palas dïeithriaid, fel na byddo ddin-
as; nid adeiledir hi byth.
3 Am hynny pobl nerthol a'th
ogonedda, dinas y cenhedloedd ofn-
adwy a'th arswyda:
4 Canys buost nerth i'r tlawd, a
chadernid i'r anghenog yn ei gyf-
yngder, yn nodded rhag tymmestl,
yn gysgod rhag gwres, pan *oedd*
gwynt y cedyrn fel tymmestl *yn
erbyn* mur.
5 Fel gwres mewn sychder y dar-
ostyngi dwrf dïeithriaid; *sef* gwres
â chysgod cwmmwl; darostyngir
cangen yr ofnadwy.
6 ¶ Ac [b] ARGLWYDD y lluoedd a
wna i'r holl bobloedd yn y mynydd
hwn wledd o basgedigion, gwledd o
loyw-win; *o* basgedigion breision,
a gloyw-win puredig.
7 Ac efe a [2] ddifa yn y mynydd hwn
y gorchudd sydd yn gorchuddio yr
holl bobloedd, a'r llèn yr hon a
daenwyd ar yr holl genhedloedd.
8 Efe [c] a lwngc angau mewn budd-
ugoliaeth; a'r Arglwydd DDUW [d] a
sych ymaith ddagrau oddi ar bob
wyneb; ac efe a dŷn ymaith warth-
rudd ei bobl oddi ar yr holl ddaear:
canys yr ARGLWYDD a'*i* llefarodd.
9 ¶ A'r dydd hwnnw y dywedir,
Wele, dyma ein DUW ni; gobeith-
iasom ynddo, ac efe a'n ceidw:
dyma yr ARGLWYDD; gobeithiasom
ynddo, gorfoleddwn a llawenychwn
yn ei iachawdwriaeth ef.
10 Canys llaw yr ARGLWYDD a
orphwys yn y mynydd hwn, a Moab
a [3] sethrir tano, [4] fel sathru gwellt
mewn tommen.
11 Ac efe a estyn ei ddwylaw yn
eu canol hwy, fel yr estyn nofied-

[8] Neu, *y ceir hwynt yn ddiffygiol.*
[1] pen. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15.
[9] Neu, y bydd *gogoniant.*
Cylch 712.
[a] pen. 21. 9. a 23. 13.
[b] Diar. 9. 2. Matt. 22. 4.
[2] Heb. *lwngc.*
[c] 1 Cor. 15. 54. Dat. 20. 14. a 21. 4.
[d] Dat. 7. 17. a 21. 4.
[3] *ddyrnir.*
[4] Neu. *fel dyrnu gwellt ym Madmenah.*

ydd *ei ddwylaw* i nofio; ac efe a
ostwng eu balchder hwynt ynghyd
âg yspail eu dwylaw.
12 Felly y gogwydda, y gostwng,
ac y bwrw efe i lawr hyd y llwch,
[e] gadernid uchelder dy gaerau.

PENNOD XXVI.

1 Cân yn annog i hyderu ar Dduw, 5 o herwydd ei farnedigaethau, 12 a'i ffafr i'w bobl. 20 Cynghor i ddisgwyl wrth Dduw.

Y DYDD hwnnw y cenir y gân
hon yn nhir Judah: Dinas
gadarn *sydd* i ni; [a] *DUW* a esyd
iachawdwriaeth *yn* gaerau ac *yn*
rhagfur.
2 [b] Agorwch y pyrth, fel y dêl y
genedl gyfiawn i mewn, yr hon a
geidw wirionedd.
3 Ti a gedwi mewn tangnefedd
[2] heddychol yr hwn sydd a'i fedd-
ylfryd *arnat ti;* am ei fod yn ym-
ddiried ynot.
4 Ymddiriedwch yn yr ARGLWYDD
byth; o herwydd yn yr ARGLWYDD
DDUW *y mae* [3] cadernid tragywyddol.
5 ¶ Canys efe a ostwng breswyl-
wyr yr uchelder; [c] tref uchel a os-
twng efe: efe a'i darostwng hi i'r
llawr, ac a'i bwrw hi i'r llwch.
6 Troed a'i sathr hi, *sef* traed y
trueiniaid, *a* chamrau y tlodion.
7 Uniondeb *yw* llwybr y cyfiawn;
tydi yr uniawn wyt yn pwyso ffordd
y cyfiawn.
8 *Ar* [d] lwybr dy farnedigaethau hef-
yd y'th ddisgwyliasom, ARGLWYDD;
dymuniad *ein* henaid *sydd* at dy
enw, ac at dy goffadwriaeth.
9 [e] A'm henaid y'th ddymunais liw
nos; â'm hyspryd hefyd o'm mewn
y'th fore-geisiaf: canys preswylwyr
y byd a ddysgant gyfiawnder, pan
fyddo dy farnedigaethau ar y
ddaear.
10 [f] Gwneler cymmwynas i'r an-
nuwiol, *etto* ni ddysg efe gyfiawnder;
yn [g] nhir uniondeb y gwna ar gam,
ac ni wêl uchelder yr ARGLWYDD.
11 [h] Ni welant, ARGLWYDD, *pan*
ddyrchafer dy law: *eithr* cânt wel-
ed, a chywilyddiant am *eu* heiddig-
edd [4] *wrth* y bobl; ïe, tân dy elyn-
ion a'u hysa hwynt.
12 ¶ ARGLWYDD, ti a drefni i ni
heddwch: canys ti hefyd a wnaeth-
ost ein holl weithredoedd [5] ynom ni.
13 O ARGLWYDD ein DUW, [i] ar-
glwyddi *eraill* heb dy law di a ar-
glwyddiaethasant arnom ni; yn
unig trwot ti y coffâwn dy enw.
14 Meirw *ydynt,* ni byddant fyw;

Cyn CRIST Cylch 712.
[e] pen. 26. 5.
Cylch 712.
[a] pen. 60. 18.
[b] Ps. 118. 19, 20.
[2] Neu, *heddwch.*
[3] Heb. *craig oesoedd:* Deut. 32. 4.
[c] pen. 25. 12. a 32. 19.
[d] pen. 64. 5.
[e] Can. 3. 1.
[f] Preg. 8. 11.
[g] Ps. 143. 10.
[h] Job 34. 27. Ps. 28. 5. pen. 5. 12.
[4] Neu, tu ag at dy *bobl.*
[5] *trosom ni.*
[i] 2 Chron. 12. 8.

Cyn CRIST Cylch 712.

ymadawsant, ni chyfodant; am
hynny y gofwyaist a difethaist
hwynt, dinystriaist hefyd bob coffa
am danynt.
15 Ychwanegaist ar y genedl, O
ARGLWYDD, ychwanegaist ar y gen-
edl; ti a ogoneddwyd; ti a'*i* symmud-
asit ym mhell *i* holl gyrrau y ddaear.
16 Mewn adfyd, ARGLWYDD, yr
ymwelsant â thi; tywalltasant [6] weddi
pan oedd dy gospedigaeth arnynt.
17 Fel y gofidia *ac* y gwaedda
[k] gwraig feichiog dan ei gwewyr,
pan fyddo agos i esgor; felly yr
oeddym o'th flaen di, ARGLWYDD.
18 Beichiogasom, gofidiasom, oedd-
ym fel ped esgorem ar wynt; ni
wnaethom ymwared ar y ddaear, a
phreswylwyr y byd ni syrthiasant.
19 [l] Dy feirw a fyddant byw, *fel* fy
nghorph i yr adgyfodant. Deffrôwch,
a chenwch, preswylwyr y llwch: can-
ys dy wlith *sydd fel* gwlith llysiau,
a'r ddaear a fwrw y meirw allan.
20 ¶ Tyred, fy mhobl, dos i'th
ystafelloedd, a chau dy ddrysau
arnat: llecha megis [m] ennyd bach,
hyd onid elo y llid heibio.
21 Canys wele yr ARGLWYDD [n] yn
dyfod allan o'i fangre, i ymweled âg
anwiredd preswylwyr y ddaear: a'r
ddaear a ddatguddia ei gwaed, ac
ni chuddia mwyach ei lladdedigion.

PENNOD XXVII.

1 *Gofal Duw dros ei winllan.* 7 *Y mae rhagor rhwng ei geryddon ef a'i farnedigaethau.* 12 *Eglwys yr Iuddewon a'r Cenhedloedd.*

Y DYDD hwnnw yr ymwêl yr
ARGLWYDD â'i gleddyf caled,
mawr, a chadarn, â lefiathan y sarph
hir-braff, ïe, â lefiathan y sarph
dorchog: ac efe a ladd [a] y ddraig
sydd yn y môr.
2 Yn y dydd hwnnw [b] cenwch
iddi, Gwinllan y gwin coch.
3 Myfi yr ARGLWYDD a'i ceidw;
ar *bob* moment y dyfrhâf hi: cadwaf
hi nos a dydd, rhag *i neb* ei drygu.
4 Nid *oes* lidiowgrwydd ynof: pwy
a osodai fieri *a* drain yn fy erbyn
mewn rhyfel? myfi a [2] awn trwy-
ddynt, mi a'u llosgwn hwynt ynghyd.
5 Neu ymafled yn fy nerth i, *fel*
[c] y gwnelo heddwch â mi, *ac* efe a
wna heddwch â mi.
6 Efe a wna i hiliogaeth Jacob
wreiddio; Israel a flodeua, ac a
flaen-dardda; a hwy a lanwant
wyneb y byd â chnwd.
7 ¶ A darawodd efe ef [3] fel y tar-
awodd y rhai a'i tarawsai ef? a
laddwyd ef fel lladdfa ei ladded-
igion ef?
8 [d] Wrth fesur, pan [4] êl allan, yr
ymddadleu âg ef: y mae yn attal ei
wynt garw ar ddydd dwyrein-wynt.
9 Am hynny trwy hyn y glanhêir
anwiredd Jacob; a dyma yr holl
ffrwyth, tynnu ymaith ei bechod:
pan wnelo efe holl gerrig yr allor
fel cerrig calch briwedig, ni saif y
llwyni na'r [5] delwau.
10 Etto y ddinas gadarn *fydd* unig,
a'r annedd wedi ei adael, a'i wrthod
megis yn anialwch: yno y pawr y llo,
ac y gorwedd, ac y difa ei blagur hi.
11 Pan wywo ei brig hi, hwy a
dorrir: gwragedd a ddaw, *ac* a'i llosg-
ant hi; canys [e] nid pobl ddeallgar *yd-
ynt:* am hynny yr hwn a'u gwnaeth
ni thosturia wrthynt, a'r hwn a'u
lluniodd ni thrugarhâ wrthynt.
12 ¶ A'r dydd hwnnw y bydd i'r
ARGLWYDD ddyrnu, o ffrwd yr afon
hyd afon yr Aipht: a chwi meibion
Israel a gesglir bob yn un ac un.
13 Ac yn y dydd hwnnw yr udgenir
âg udgorn mawr; yna y daw y rhai ar
ddarfod am danynt yn nhir Assyria,
a'r rhai a wasgarwyd yn nhir yr Aipht,
ac a addolant yr ARGLWYDD yn y
mynydd sanctaidd yn Jerusalem.

PENNOD XXVIII.

1 *Y prophwyd yn bygwth Ephraim am eu balchder a'u meddwdod.* 5 *Y gweddill a ddyrchefir yn nheyrnas Crist.* 7 *Y mae yn argyhoeddi eu hamryfusedd hwy,* 9 *a'u drwg athrylith i ddysgu,* 15 *a'u dïofalwch.* 16 *Addewid o Grist, y sail sicr.* 18 *Y profir eu dïofalwch hwy.* 23 *Eu hannog hwy i ystyried pwyllog ragluniaeth Duw.*

Cylch 725.

GWAE [a] goron balchder, meddw-
on Ephraim; yr hwn *y mae*
[b] ardderchowgrwydd ei ogoniant yn
flodeuyn diflannedig, yr hwn *sydd*
ar ben y dyffrynoedd breision, y
rhai a [2] orchfygwyd gan win.
2 Wele, un grymmus a nerthol
sydd gan yr ARGLWYDD, fel tym-
mestl cenllysg, *neu* gorwynt dinystr-
iol, fel llifeiriant dyfroedd mawrion
yn llifo drosodd, yr hwn a fwrw i
lawr â llaw.
3 [3] Dan draed y sethrir coron
balchder, meddwon Ephraim.
4 Ac ardderchowgrwydd ei ogon-
iant, yr hwn *sydd* ar ben y dyffryn
bras, fydd blodeuyn diflannedig,
megis ffigysen gynnar cyn yr haf,
yr hon *pan* welo yr hwn a edrycho
arni, efe a'i llwngc hi, a hi etto yn
ei law.
5 ¶ Yn y dydd hwnnw y bydd

Marginal notes:
[6] Neu, *ddirgel ymadrodd.*
[k] Ioan 16. 21.
[l] Ezec. 37. 1, &c.
[m] Ps. 30. 5. pen. 54. 7, 8. 2 Cor. 4. 17.
[n] Mic. 1. 3.
[a] pen. 51. 9. Ezec. 29. 3. a 32. 2.
[b] pen. 5. 1.
[2] Neu, *gerddwn yn eu herbyn.*
[c] Job 22. 21.
[3] Heb. *yn ol dyrnod y rhai a darawsai,* &c.
[d] Job 23. 6. Jer. 10. 24. a 30. 11. a 46. 28. 1 Cor. 10. 13.
[4] Neu, *anfonych ef allan.*
[5] Neu, *haul ddelwau.*
[e] Deut. 32. 28. pen. 1. 3.
[a] ad. 3.
[b] ad. 4.
[2] Heb. *dorrwyd.*
[3] Heb. *â thraed.*

Cyn CRIST Cylch 725.

ARGLWYDD y lluoedd yn goron ar-
dderchowgrwydd, ac yn goron go-
goniant i weddill ei bobl;
6 Ac yn yspryd barn i'r hwn a
eisteddo ar farn, ac yn gadernid
i'r rhai a ddychwelant y rhyfel i'r
porth.
7 ¶ Ac er hynny hwy [c] a gyfeiliorn-
asant trwy win, ac a amryfusasant
trwy ddïod gadarn: [d] yr offeiriad a'r
prophwyd a gyfeiliornasant trwy
ddïod gadarn, difâwyd hwy gan win,
cyfeiliornasant trwy ddïod gadarn,
amryfusasant mewn gweledigaeth,
tramgwyddasant *mewn* barn.
8 Canys y byrddau oll sydd lawn o
chwydfa *a* budreddi, heb le *glân.*
9 ¶ I bwy y dysg efe wybodaeth?
ac i bwy y pâr efe ddeall yr hyn a
glywo? i'*r rhai* a ddiddyfnwyd oddi
wrth laeth, y rhai a dynnwyd oddi
wrth y bronnau.
10 Canys [4] *rhoddir* gorchymyn ar
orchymyn, gorchymyn ar orchym-
yn; llin ar lin, llin ar lin; ychydig
yma, *ac* ychydig accw.
11 Canys [e] â bloesgni [5] gwefusau,
ac â thafodiaith ddïeithr, y [6] llefara
efe wrth y bobl hyn.
12 Y rhai y dywedodd efe wrthynt,
Dyma orphwysdra, gadêwch i'r di-
ffygiol orphwyso, a dyma esmwyth-
der; ond ni fynnent wrandaw.
13 Eithr gair yr ARGLWYDD oedd
iddynt yn orchymyn ar orchymyn,
yn orchymyn ar orchymyn; yn llin
ar lin, yn llin ar lin; ychydig yma,
ac ychydig accw; fel yr elent ac y
syrthient yn ol, ac y dryllier, ac y
magler, ac y dalier hwynt.
14 ¶ Am hynny gwrandêwch air
yr ARGLWYDD, ddynion gwatwarus,
llywodraethwyr y bobl hyn, y rhai
sydd yn Jerusalem.
15 Am i chwi ddywedyd, Gwnaeth-
om ammod âg angau, ac âg uffern y
gwnaethom gynghrair; pan ddêl
ffrewyll lifeiriol, ni ddaw attom ni:
canys gosodasom ein gobaith *ar* gel-
wydd, a than ffalsder y llechasom.
16 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW, [f] Wele fi yn
sylfaenu maen yn Sïon, maen prof-
edig, *congl*-faen gwerthfawr, sylfaen
safadwy; ni frysia yr hwn a gredo.
17 A mi a osodaf farn wrth linyn,
a chyfiawnder wrth bwys; y cen-
llysg a ysguba [g] noddfa celwydd,
a'r dyfroedd a foddant y lloches.
18 ¶ A diddymmir eich ammod âg
angau, a'ch cynghrair âg uffern ni

[c] Diar. 20. 1. Hos. 4. 11.
[d] pen. 56. 10, 12.
[4] Neu, *rhoddwyd.*
[e] 1 Cor. 14. 21.
[5] Heb. *gwefus.*
[6] Neu, *llefarodd.*
[f] Ps. 118. 22. Matt. 21. 42. Act. 4. 11. Rhuf. 9. 33. a 10. 11. Eph. 2. 20. 1 Petr 2. 6, 7, 8.
[g] ad. 15.

saif; pan ddêl y ffrewyll lifeiriol,
byddwch yn sathrfa iddi.
19 O'r amser y delo, y cymmer
chwi: canys daw bob bore, ddydd
a nos; a blinder yn unig fydd [7] *i*
beri deall yr hyn a glywir.
20 Canys byrrach yw y gwely nag
y galler ymestyn *ynddo;* a chul yw
y cwrlid i ymdroi *ynddo.*
21 Canys yr ARGLWYDD a gyfyd
megis ym mynydd [h] Perasim, efe a
ddigia megis y'nglyn [i] Gibeon, i
wneuthur ei waith, ei ddïeithr-
waith; ac i wneuthur ei weithred,
ei ddïeithr-weithred.
22 Ac yn awr na watwarwch, rhag
cadarnhâu eich rhwymau: canys
clywais [k] *fod* darfodedigaeth der-
fynol oddi wrth ARGLWYDD DDUW
y lluoedd ar yr holl dir.
23 ¶ Clywch, a gwrandêwch fy
llais; ystyriwch, a gwrandêwch fy
lleferydd.
24 Ydyw yr arddwr yn aredig ar
hyd y dydd i hau? ydyw efe yn
agoryd ac yn llyfnu ei dir?
25 Onid wedi iddo lyfnhâu ei wyn-
eb, y taena efe y ffacbys, ac y gwas-
gar y cwmin, ac y bwrw y [8] gwenith
ardderchog, a'r haidd nodedig, a'r
rhŷg *yn* ei [9] gyfle?
26 [2] Canys ei DDUW a'i hyfforddia
ef mewn synwyr, *ac* a'i dysg ef.
27 Canys nid âg ôg y dyrnir ffac-
bys, ac *ni* throir olwyn mèn ar
gwmin; eithr dyrnir ffacbys â ffon,
a chwmin â gwïalen.
28 *Yd* bara a felir; ond gan
ddyrnu ni ddyrn y dyrnwr ef yn
wastadol, ac ni ysiga *ef* âg olwyn ei
fèn, ac nis mâl ef â'i wŷr meirch.
29 Hyn hefyd a ddaw oddi wrth
ARGLWYDD y lluoedd, *yr hwn* sydd
[l] ryfedd yn ei gynghor, *ac* ardderch-
og yn ei waith.

PENNOD XXIX.

1 *Gorthrwm farnedigaeth Duw ar Israel.* 7 *Na ddigonir ei gelynion hi.* 9 *Anneallgarwch,* 13 *a rhagrith yr Iuddewon.* 18 *Addaw sancteiddio y duwiol.*

GWAE [2] Ariel, Ariel, y ddinas
y trigodd Dafydd *ynddi!* y-
chwanegwch flwyddyn at flwydd-
yn; [3] lladdant ebyrth.
2 Etto mi a gyfyngaf ar Ariel, a
bydd galar, a griddfan; a hi a fydd
i mi fel Ariel.
3 A gwersyllaf yn grwn i'th erbyn,
ac a warchaeaf i'th erbyn *mewn*
gwarch-dŵr, ac a gyfodaf wrth-
glawdd yn dy erbyn.

Cyn CRIST Cylch 725.

[7] Neu, *pan baro i chwi ddeall addysg.*
[h] 2 Sam. 5. 20. 1 Chron. 14. 11.
[i] Jos. 10. 10, 12. 2 Sam. 5. 25. 1 Chron. 14. 16.
[k] pen. 10. 22, 23.
[8] Neu, *gwenith yn y lle pennaf, a'r haidd yn y lle nodedig.*
[9] Heb. *derfyn.*
[2] Neu, *Ac efe a'i rhwym yn y modd y mae Duw yn ei ddysgu.*
[l] Jer. 32. 19.

Cylch 712.
[2] Neu, *lew Duw,* Ezec. 43. 15, 16.
[3] Heb. *torrant bennau.*

Cyn CRIST Cylch 712.

4 A thi a ostyngir; o'r ddaear y
lleferi, ac o'r llwch y bydd isel dy
leferydd; dy lais fydd hefyd o'r
ddaear fel *llais* swynwr, a'th ym-
adrodd a hustyng o'r llwch.
5 A thyrfa dy ddïeithriaid fydd
fel llwch mân, a thyrfa y cedyrn
[a] Job 21. 18. pen. 17. 13. [a] fel peiswyn yn myned heibio;
[b] pen. 30. 13. ïe, bydd [b] yn ddisymmwth ddïat-
treg.
6 Oddi wrth ARGLWYDD y llu-
oedd y gofwyir trwy daranau, a
thrwy ddaear-gryn, a thwrf mawr,
trwy gorwynt, a thymmestl, a fflam
dân ysol.
7 ¶ Yna y bydd tyrfa yr holl gen-
hedloedd y rhai a ryfelant yn erbyn
Ariel, fel breuddwyd gweledigaeth
nos, sef y rhai oll a ymladdant yn
ei herbyn hi a'i hamddiffynfa, ac
a warchaeant arni.
8 Ië, bydd megis newynog a
freuddwydio, ac wele ef yn bwytta;
a phan ddeffrô, gwag fydd ei enaid:
ac megis y sychedig a freuddwyd-
io, ac wele ef yn yfed; a phan
ddeffrô, wele ef yn ddiffygiol, a'i
enaid yn chwennych *dïod:* felly y
bydd tyrfa yr holl genhedloedd a
lueddant yn erbyn mynydd Sïon.
9 ¶ Arefwch, a rhyfeddwch;
[c] Edrych pen. 28. 7, 8. bloeddiwch, a gwaeddwch: [c] medd-
wasant, ac nid *trwy* win; pen-
feddwasant, ac nid *trwy* ddïod
gadarn.
[d] Rhuf. 11. 8. 10 Canys [d] tywalltodd yr ARGLWYDD
arnoch yspryd trwmgwsg, ac a gau-
odd eich llygaid chwi: eich pro-
[e] 1 Sam. 9. 9. phwydi, a'ch pennaethiaid, [e] y gwel-
edyddion, a orchuddiodd efe.
11 A gweledigaeth pob un *o hon-*
[4] Neu, *llythyr.* *ynt* sydd i chwi fel geiriau [4] llyfr
[f] pen. 8. 16. Dat. 5. 1—5. [f] seliedig, yr hwn *os* rhoddant ef at
un a fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd,
Darllen hwn, attolwg: yna y dy-
wed, Ni allaf; canys seliwyd ef.
12 Os rhoddir y llyfr at yr hwn
ni fedr *ar* lyfr, gan ddywedyd,
Darllen hwn, attolwg: yna y dy-
wed, Ni fedraf *ar* lyfr.
13 ¶ Am hynny y dywedodd yr
[g] Ezec. 33. 31. Matt. 15. 8. Marc 7. 6. ARGLWYDD, [g] O herwydd bod y bobl
hyn yn nesâu attaf â'u genau, ac
yn fy anrhydeddu â'u gwefusau,
a phellhâu eu calon oddi wrthyf,
a bod eu hofn tu ag attaf fi wedi
ei ddysgu allan o athrawiaeth dyn-
ion;
[5] Heb. *ychwanegu.* 14 Am hynny wele fi yn [5] myned
rhagof i wneuthur yn rhyfedd ym
mysg y bobl hyn, *sef* gwyrthiau a
rhyfeddod: [h] canys difethir doeth- [h] Jer. 49. 7. Obad. 8. 1 Cor. 1. 19.
ineb eu doethion hwynt, a deall eu
rhai deallgar hwynt a ymguddia.
15 [i] Gwae y rhai a ddyfn-geisiant [i] pen. 30. 1.
i guddio *eu* cynghor oddi wrth yr
ARGLWYDD, ac y mae eu gweith-
redoedd mewn tywyllwch, ac [k] a [k] Ps. 94. 7.
ddywedant, Pwy a'n gwel ni? a
phwy a'n hedwyn?
16 Dïau fel clai crochenydd y cyf-
rifir eich trofeydd chwi. Canys a
ddywed [l] y gwaith am y gweithydd, [l] pen. 45. 9.
Ni'm gwnaeth i? neu a ddywed y
peth a luniwyd am yr hwn a'i llun-
iodd, Nid yw ddeallus?
17 Onid ychydig bach *fydd* etto
hyd oni throir [m] Libanus yn ddol- [m] pen. 32. 15.
dir, a'r doldir a gyfrifir yn goed?
18 ¶ [n] A'r dydd hwnnw y rhai [n] pen. 35. 5.
byddar a glywant eiriau y llyfr, a
llygaid y deillion a welant allan o
niwl a thywyllwch.
19 A'r rhai llariaidd a chwanegant
lawenychu yn yr ARGLWYDD; a'r
dynion tlodion a ymhyfrydant yn
Sanct Israel.
20 Canys darfu am yr ofnadwy, a
difethwyd y gwatwarus, a'r rhai oll
a wyliant am anwiredd a dorrir
ymaith;
21 Y rhai a wnant ddyn yn dros-
eddwr o herwydd gair, ac [o] a osod- [o] Amos 5. 10.
ant faglau i'r hwn a geryddo yn y
porth, ac a wnant i'r cyfiawn ŵyro
am beth coeg.
22 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, yr hwn a waredodd
Abraham, am dŷ Jacob, Weithian
ni chywilyddir Jacob, ac ni lasa ei
wyneb ef.
23 Eithr pan welo efe ei feibion,
[p] gwaith fy nwylaw, o'i fewn, hwy [p] pen. 19. 23. Eph. 2. 10.
a sancteiddiant fy enw, ïe, sanct-
eiddiant Sanct Jacob, ac a ofnant
DDUW Israel.
24 A'r rhai cyfeiliornus o yspryd
a [6] ddysgant ddeall, a'r grwgnach- [6] Heb. *fedrant.*
wyr a ddysgant addysg.

PENNOD XXX.

1 *Y prophwyd yn bygwth y bobl am hyderu ar yr Aipht,* 8 *ac am ddïystyru gair Duw.* 18 *Trugareddau Duw i'w eglwys.* 27 *Digofaint Duw, a llawenydd y bobl am ddinystr Assyria.*

Cylch 713.

GWAE y meibion cyndyn, medd
yr ARGLWYDD, [a] a gymmerant [a] pen. 29. 15.
gynghor, ond nid gennyf fi; ac a
orchuddiant â gorchudd, ac nid
o'm hyspryd i, i chwanegu pechod
ar bechod:
2 [b] Y rhai sydd yn myned i ddis- [b] pen. 31. 1.

Cyn CRIST Cylch 713.

gyn i'r Aipht, [c] heb ymofyn â mi, i
ymnerthu yn nerth Pharaoh, ac i
ymddiried y'nghysgod yr Aipht.
[c] Num. 27. 21. 3 Am hynny [d] y bydd nerth Pha-
Jos. 9. 14. raoh yn gywilydd i chwi, a'r ym-
1 Bren. 22. 7. ddiried y'nghysgod yr Aipht yn
Jer. 21. 2. a 42. 1, 20. waradwydd.
[d] Jer. 37. 5, 7. 4 Canys bu ei dywysogion yn
Soan, a'i genhadau a ddaethant i
Hanes.
[e] Jer. 2. 36. 5 [e] Hwynt oll a gywilyddiwyd o
herwydd y bobl ni fuddia iddynt,
ni *byddant* yn gynnorthwy nac yn
llesâd, eithr yn warth ac yn war-
adwydd.
[f] pen. 57. 9. 6 [f] Baich anifeiliaid y dehau. I dir
Hos. 8. 9. a 12. 1. cystudd ac ing, *lle y daw* o honynt
yr hen lew a'r llew ieuangc, y wiber
a'r sarph danllyd hedegog, y dyg-
ant eu golud ar gefnau asynod,
a'u trysorau ar gefnau camelod, at
bobl ni wna lês.
7 Canys yn ddiles ac yn ofer y
cynnorthwya yr Aiphtiaid: am hyn-
[g] ad. 15. ny y llefais arni, [g] Eu nerth hwynt
pen. 7. 4. *yw* aros yn llonydd.
[h] Hab. 2. 2. 8 ¶ Dos yn awr, [h] ysgrifena hyn
mewn llech ger eu bron hwynt, ac
ysgrifena mewn llyfr, fel y byddo
hyd y dydd diweddaf yn oes oes-
oedd;
[i] Deut. 32. 20. 9 Mai [i] pobl wrthryfelgar *yw* y
pen. 1. 4. rhai hyn, plant celwyddog, plant
ni fynnant wrandaw cyfraith yr AR-
GLWYDD:
[k] Jer. 11. 21. 10 [k] Y rhai a ddywedant wrth y
Amos 2. 12. a 7. 13. gweledyddion, Na welwch; ac wrth
Mic. 2. 6. y prophwydi, Na phrophwydwch i
[l] Mic. 2. 11. ni bethau uniawn; [l] traethwch i ni
weniaith, prophwydwch i ni siom-
medigaeth:
11 Ciliwch o'r ffordd, ciliwch o'r
llwybr; perwch i Sanct Israel beid-
io â ni.
12 Am hynny fel hyn y dywed
Sanct Israel, Am wrthod o honoch
y gair hwn, ac ymddiried o honoch
[2] Neu, *trais.* mewn [2] twyll a cham, a phwyso ar
hynny:
13 Am hynny y bydd yr anwiredd
[m] Ps. 62. 3. hyn i chwi [m] fel rhwygiad chwydd-
edig mewn mur uchel ar syrthio,
[n] pen. 29. 5. yr hwn y daw ei ddrylliad [n] yn
ddisymmwth heb attreg.
[o] Jer. 19. 11. 14 Canys [o] efe a'i dryllia hi fel
[3] Heb. *costrel.* dryllio [3] llestr crochenydd, gan guro
heb arbed; fel na chaffer ym
mysg ei darnau gragen i gymmeryd
tân o'r aelwyd, nac i godi dwfr
o'r ffos.
15 Canys fel hyn y dywed yr Ar-

glwydd DDUW, Sanct Israel, [p] Trwy Cyn CRIST Cylch 713.
ddychwelyd a gorphwys y byddwch [p] ad. 7.
gadwedig; mewn llonyddwch a go-
baith y bydd eich cadernid: ond
ni fynnech.
16 Eithr dywedasoch, Nid *felly;*
canys ni a ffown ar feirch; am
hynny y ffowch: a marchogwn ar
feirch buain; am hynny y bydd
buain y rhai a'ch erlidio.
17 [q] Mil *a ffy* wrth gerydd un; ac [q] Lef. 26. 8.
wrth gerydd pump y ffowch, hyd Deut. 28. 25. a 32. 30.
oni'ch gadawer megis hwylbren ar
ben mynydd, ac fel baner ar fryn.
18 ¶ Ac am hynny y disgwyl yr
ARGLWYDD i drugarhâu wrthych,
ïe, am hynny yr ymddyrchaif i
dosturio wrthych; canys DUW cyf-
iawnder *yw* yr ARGLWYDD. [r] Gwŷn [r] Ps. 2. 12. a 34. 8.
eu byd y rhai oll a ddisgwyliant Diar. 16. 20.
wrtho. Jer. 17. 7.
19 Canys y bobl a drig yn Sïon o
fewn Jerusalem: gan wylo nid wyli;
gan drugarhâu efe a drugarhâ
wrthyt; wrth lef dy waedd, pan ei
clywo, efe a'th atteb di.
20 A'r Arglwydd a rydd i chwi
[s] fara ing, a dwfr gorthrymder; ond [s] 1 Bren. 22. 27.
ni chornelir dy athrawon mwy,
eithr dy lygaid fyddant yn gweled
dy athrawon:
21 A'th glustiau a glywant air
o'th ol yn dywedyd, Dyma y ffordd,
rhodiwch ynddi, pan [t] bwysoch ar [t] Jos. 1. 7.
y llaw ddehau, neu pan bwysoch
ar y llaw aswy.
22 [u] Yna yr halogwch ball [4] dy gerf- [u] pen. 2. 20. a 31. 7.
ddelw arian, ac ephod dy dawdd- [4] Heb. *gerfddelw dy arian.*
ddelw aur; gwasgeri hwynt fel cad-
ach mis-glwyf, a dywedi wrthynt,
Dos ymaith.
23 Ac efe a rydd wlaw i'th had
pan hauech dy dir, a bara cnwd y
ddaear, ac efe a fydd yn dew ac yn
aml; a'r dydd hwnnw y pawr dy
anifeiliaid mewn porfa helaeth.
24 Dy ychain hefyd a'th asynod,
y rhai a lafuriant y tir, a borant
ebran [5] pur, yr hwn a nithiwyd â [5] Neu, *blasus.* Heb. *lefeiniog.*
gwyntyll ac â gogr.
25 Bydd hefyd [x] ar bob mynydd [x] pen. 2. 14, 15.
uchel, ac ar bob bryn dyrchafedig,
afonydd *a* ffrydiau dyfroedd, yn
nydd y lladdfa fawr, pan syrthio y
tyrau.
26 A bydd llewyrch y lleuad fel
llewyrch yr haul, a llewyrch yr haul
fydd saith mwy, megis llewyrch
saith niwrnod, yn y dydd y rhwyma
yr ARGLWYDD friw ei bobl, ac yr
iachao archoll eu dyrnod hwynt.

Cyn CRIST Cylch 713.

27 ¶ Wele enw yr ARGLWYDD yn
dyfod o bell, yn llosgi gan ei ddig-
ofaint ef, [6]a'*i* faich *sydd* drwm;
ei wefusau a lanwyd o ddigter, a'i
dafod *sydd* megis tân ysol.
28 Ei anadl hefyd, megis afon lif-
eiriol, [y]a gyrhaedd hyd hanner y
gwddf, i nithio y cenhedloedd â
gogr oferedd; a bydd [z]ffrwyn yng
ngenau y bobloedd, yn *eu* gyrru
ar gyfeiliorn.
29 Y gân fydd gennych megis y
noswaith [a]y sancteiddir uchel-wyl;
a llawenydd calon, megis pan elo
un â phibell i fyned i fynydd yr
ARGLWYDD, at [7]Gadarn yr Israel.
30 A'r ARGLWYDD a wna glywed
ardderchowgrwydd ei lais, ac a
ddengys ddisgyniad ei fraich, mewn
digter llidiog, ac â fflam dân ysol,
â gwasgarfa, ac â thymmestl, ac
â cherrig cenllysg.
31 Canys [b]â llais yr ARGLWYDD y
distrywir Assur, [c]*yr hwn* a daraw-
ai â'r wïalen.
32 [8]A pha le bynnag yr elo y
wïalen ddïysgog, yr hon a [9]esyd yr
ARGLWYDD arno ef, gyd â thympan-
au a thelynau y bydd: ac â rhyfel
tost yr ymladd efe yn ei erbyn.
33 Canys darparwyd Tophet er
doe, ïe, parottôwyd hi i'r brenhin:
efe a'*i* dyfnhaodd *hi*, ac a'*i* ehang-
odd: ei chynneuad *sydd* dân a
choed lawer; anadl yr ARGLWYDD,
megis afon o frwmstan, sydd yn ei
hennyn hi.

PENNOD XXXI.

1 *Y prophwyd yn dangos melldigedig ynfyd-
rwydd y bobl, yn hyderu ar yr Aipht, ac
yn ymwrthod â Duw.* 6 *Y mae yn annog i
edifarhâu;* 8 *ac yn dangos cwymp Assyria.*

GWAE y rhai [a]a ddisgynant i'r
Aipht am gynnorthwy, ac [b]a
ymddiriedant mewn meirch, ac a
hyderant ar gerbydau, am *eu bod*
yn aml; ac ar wŷr meirch, am eu
bod yn nerthol iawn: ond nid
edrychant am Sanct Israel, ac ni
cheisiant yr ARGLWYDD.
2 Etto *y mae* efe yn ddoeth, ac a
ddaw â chospedigaeth, ac ni [2]eilw
ei air yn ol; eithr cyfyd yn erbyn
tŷ y rhai drygionus, ac yn erbyn
cynnorthwy y rhai a weithredant
anwiredd.
3 Yr Aiphtiaid hefyd *ydynt* ddyn-
ion, ac nid DUW; a'u meirch yn
gnawd, ac nid yn yspryd. Pan es-
tyno yr ARGLWYDD ei law, yna y
syrth y cynnorthwywyr, ac y cwymp

6 Neu, *toster y ffagl.*
y pen. 8. 8.
z pen. 37. 29.
a Ps. 42. 4.
7 Heb. *graig Israel:* Deut. 32. 4.
b pen. 37. 36.
c pen. 10. 5, 24.
8 Heb. *A phob mynediad y wïalen,* &c.
9 Heb. *bair yr Arglwydd iddi orphwys arno.*
Cylch 713.
a pen. 30. 2. Ezec. 17. 15.
b Ps. 20. 7.
2 Heb. *symmuda ei air.*

Cyn CRIST Cylch 713.

y cynnorthwyedig, a hwynt oll a
gyd-ballant.
4 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD wrthyf, Megis y rhua
hen lew a'r llew ieuangc ar ei ys-
glyfaeth, yr hwn, er galw llïaws o
fugeiliaid yn ei erbyn, ni ddychryn
rhag eu llef hwynt, ac nid ymostwng
er eu [3]twrf hwynt: felly y disgyn
ARGLWYDD y lluoedd i ryfela dros
fynydd Sïon, a thros ei fryn ef.
5 [c]Megis adar yn ehedeg, felly yr
amddiffyn ARGLWYDD y lluoedd Je-
rusalem; [d]gan amddiffyn a gwared,
gan basio heibio ac achub.
6 ¶ Dychwelwch at yr hwn [e]y
llwyr-giliodd meibion Israel oddi
wrtho.
7 O herwydd yn y dydd hwnnw
[f]gwrthodant bob un [4]ei eilunod ar-
ian, a'i eilunod aur, y rhai a wnaeth
eich dwylaw eich hun *yn* bechod
i chwi.
8 ¶ A'r Assyriad a syrth trwy
gleddyf, [g]nid eiddo gwr grymmus;
a chleddyf, nid eiddo dyn gwael,
a'i difa ef: ac efe a ffy [5]rhag y
cleddyf, a'i wŷr ieuaingc a fyddant
dan dreth.
9 [6]Ac [h]efe a â i'w graig rhag
ofn; a'i dywysogion a ofnant rhag
y faner, medd yr ARGLWYDD, yr
hwn *y mae* ei dân yn Sïon, a'i ffwrn
yn Jerusalem.

PENNOD XXXII.

1 *Bendithion teyrnas Crist.* 9 *Rhag-ddangos
difrod;* 15 *ac addaw adnewyddiad ar ol
hynny.*

WELE, [a]brenhin a deyrnasa
mewn cyfiawnder, a thywys-
ogion a lywodraethant mewn barn.
2 A gwr fydd megis yn ymguddfa
rhag y gwynt, ac yn lloches *rhag* y
dymmestl; megis afonydd dyfroedd
mewn sychdir, megis cysgod craig
[2]fawr mewn tir [3]sychedig.
3 Yna [b]llygaid y rhai a welant ni
chauir, a chlustiau y rhai a glyw-
ant a wrandawant.
4 Calon y rhai ehud hefyd a ddeall
wybodaeth, a thafod y rhai bloesg
a brysura lefaru yn [4]eglur.
5 Ni elwir mwy y coegddyn yn
fonheddig, ac ni ddywedir am y
cybydd, Hael *yw*.
6 Canys coegwr a draetha goegni,
a'i galon a wna anwiredd, i ragrith-
io, ac i draethu amryfusedd yn
erbyn yr ARGLWYDD, i ddiddymmu
enaid y newynog; ac efe a wna i
ddïod y sychedig ballu.

3 Neu, *lliaws,* neu, *tyrfa.*
c Deut. 32. 11. Ps. 91. 4.
d Ps. 37. 40.
e Hos. 9. 9.
f pen. 2. 20. a 30. 22.
4 Heb. *eilunod ei arian,* &c.
g Edrych 2 Bren. 19. 35.
5 Neu, *rhag ofn.*
6 Neu, *A'i graig a â ymaith rhag ofn.*
h pen. 37. 37.
a Ps. 45. 1, &c. Zech. 9. 9.
2 Heb. *drom.*
3 Neu, *blin.*
b pen. 35. 5, 6.
4 Neu, *hyawdl.*

Cyn CRIST Cylch 713.

7 Arfau y cybydd *sydd* ddrygion-
us: efe a ddychymmyg ddichellion
i ddifwyno y trueiniaid trwy ym-
adroddion gau, pan draetho [5]yr
anghenus yr uniawn.
8 Ond yr hael a ddychymmyg hael-
ioni; ac ar haelioni y [6]saif efe.
9 ¶ Cyfodwch, wragedd diwaith;
clywch fy llais: gwrandêwch fy ym-
adrodd, ferched dïofal.
10 [7]Dyddiau gyd â blwyddyn y
trallodir chwi, wragedd difraw:
canys darfu y cynhauaf gwin, ni
ddaw cynnull.
11 Ofnwch, rai difraw; dychryn-
wch, rai dïofal: ymddïosgwch, ac
ymnoethwch, a gwregyswch *sach-
lïan* am eich llwynau.
12 Galarant am y tethau, am y
meusydd hyfryd, am y winwydden
ffrwythlawn.
13 [c]Cyfyd drain *a* mïeri ar dir
fy mhobl, ïe, [8]ar bob tŷ llawenydd
yn [d]y ddinas hyfryd.
14 Canys y palasau a wrthodir,
llïosowgrwydd y ddinas a adewir,
yr amddiffynfeydd a'r tyrau fydd-
ant yn ogofeydd hyd byth, yn hyf-
rydwch asynod gwylltion, yn borfa
dïadellau;
15 Hyd [e]oni thywallter arnom yr
yspryd o'r uchelder, a bod [f]yr an-
ialwch yn ddoldir, a chyfrif y doldir
yn goed-tir.
16 Yna y trig barn yn yr anialwch,
a chyfiawnder a erys yn y doldir.
17 A gwaith cyfiawnder fydd hedd-
wch; ïe, gweithred cyfiawnder *fydd*
llonyddwch a dïogelwch, hyd byth.
18 A'm pobl a drig mewn pres-
wylfa heddychlawn, ac mewn an-
neddau dïogel, ac mewn gorphwys-
faoedd llonydd:
19 Pan ddisgyno cenllysg *ar y*
coed, ac y gostyngir y ddinas [9]mewn
lle isel.
20 Gwŷn eich byd y rhai a hauwch
ger llaw pob dyfroedd, y rhai a yr-
rwch draed yr ŷch a'r asyn *yno.*

PENNOD XXXIII.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion yr eglwys.* 13 *Rhagorfraint y duwiol.*

GWAE *di* [a]anrheithiwr, a thi heb
dy anrheithio; a *thi* anffydd-
lawn, er na wnaed yn anffyddlawn
â thi: [b]pan ddarffo i ti anrheithio,
y'th anrheithir; *a* phan ddarffo i
ti fod yn anffyddlawn, byddant an-
ffyddlawn i ti.
2 ARGLWYDD, trugarhâ wrthym;
wrthyt y disgwyliasom: bydd fraich
iddynt bob bore, a'n hiachawdwr-
iaeth ninnau yn amser cystudd.
3 Wrth lais y twrf y gwibiodd y
bobl; wrth ymddyrchafu o honot
y gwasgarwyd y cenhedloedd.
4 A'ch yspail a gynhullir *fel* cyn-
hulliad lindys; fel gwibiad ceiliogod
rhedyn y rhed efe arnynt.
5 Dyrchafwyd yr ARGLWYDD;
canys preswylio y mae yn yr uchel-
der: efe a lanwodd Sïon o farn a
chyfiawnder.
6 A sicrwydd dy amserau, *a* nerth
iachawdwriaeth, fydd doethineb a
gwybodaeth: ofn yr ARGLWYDD *yw*
ei drysor ef.
7 Wele, eu [2]rhai dewrion a waedd-
ant oddi allan: cenhadon heddwch
a wylant yn chwerw.
8 [c]Aeth y prif-ffyrdd yn ddi-
sathr, darfu cynniweirydd llwybr:
diddymmodd y cyfammod, dïystyr-
odd y dinasoedd, ni wnaeth gyfrif
o ddynion.
9 Galarodd *a* llesgaodd y ddaear;
cywilyddiodd Libanus, *a* [3]thorrwyd
ef; Saron a aeth megis anialwch,
ysgydwyd Basan hefyd a Charmel.
10 Cyfodaf yn awr, medd yr AR-
GLWYDD: ymddyrchafaf weithian;
ymgodaf bellach.
11 [d]Chwi a ymddygwch us, *ac* a
esgorwch ar sofl; eich anadl *fel*
tân a'ch ysa chwi.
12 A'r bobloedd fyddant *fel* llosg-
fa calch, *fel* drain wedi eu torri y
llosgir hwy yn tân.
13 ¶ Gwrandêwch, belledigion, yr
hyn a wneuthum; a gwybyddwch,
gymmydogion, fy nerth.
14 Pechaduriaid a ofnasant yn Sïon,
dychryn a ddaliodd y rhagrithwyr:
pwy o honom a drig gyd â'r tân
ysol? pwy o honom a breswylia
gyd â llosgfeydd tragywyddol?
15 [e]Yr hwn a rodia *mewn* cyfiawn-
der, ac a draetha uniondeb, a wrth-
yd elw [4]trawsder, a ysgydwo ei law
rhag derbyn gwobr, a gauo ei glust
rhag clywed [5]celanedd, ac a gauo ei
lygaid rhag edrych ar ddrygioni;
16 Efe a breswylia yr uchelderau;
cestyll y creigiau *fydd* ei amddiff-
ynfa ef: ei fara a roddir iddo, ei
ddwfr *fydd* sicr.
17 Dy lygaid a welant y brenhin
yn ei degwch: gwelant [6]y tir pell.
18 Dy galon a fyfyria ofn; [f]pa le
y mae yr ysgrifenydd? pa le *y mae*
y [7]trysorwr? pa le *y mae* rhifwr
y tyrau?

Marginal notes (left): [5] Neu, *yn erbyn yr anghenus mewn barn.* [6] Neu, *sicrhëir.* [7] *Dyddiau a blynyddoedd lawer.* [c] pen. 34. 13. Hos. 9. 6. [8] Neu, *yn llosgi pob tŷ.* [d] pen. 22. 2. [e] Ps. 104. 30. [f] pen. 29. 17. a 35. 2. [9] Neu, *yn isel.* [a] pen. 21. 2. Hab. 2. 8. [b] Dat. 13. 10.

Marginal notes (right): Cyn CRIST Cylch 713. [2] Neu, *cenhadon.* [c] Barn. 5. 6. [3] Neu, *gwywodd.* [d] Ps. 7. 14. [e] Ps. 15. 2. a 24. 4. [4] Neu, *twyll.* [5] Heb. *gwaed.* [6] Heb. *dir y pellder.* [f] 1 Cor. 1. 20. [7] Heb. *pwyswr?*

Cyn CRIST Cylch 713.

19 Ni [g] chei weled [h] pobl greu-
lawn, pobl o iaith ddyfnach nag
a ddeallech di, *neu* floesg dafod,
fel na ddeallech.
20 Gwel Sïon, dinas ein cyfarfod:
dy lygaid a welant [i] Jerusalem, y
breswylfa lonydd, y babell ni thyn-
nir i lawr, *ac* ni syflir un o'i hoelion
byth, ac ni thorrir un o'i rhaffau.
21 Eithr yr ARGLWYDD ardderch-
og *fydd* yno i ni, yn fangre afonydd
a ffrydiau [8] llydain: y rhwyf-long
nid â trwyddo, a llong odidawg nid
â drosto.
22 Canys yr ARGLWYDD *yw* ein
barnwr, yr ARGLWYDD *yw* ein
[k] deddfwr, yr ARGLWYDD *yw* ein
brenhin; efe a'n ceidw.
23 [9] Gollyngasant dy raffau, ni
chadarnhasant eu hwylbren yn iawn,
ni thaenasant yr hwyl; yna y rhen-
nir ysglyfaeth yspail fawr, y cloff-
ion a ysglyfaethant yr ysglyfaeth.
24 Ac ni ddywed y preswylydd,
Claf ydwyf: maddeuir anwiredd y
bobl a drigant ynddi.

[g] 2 Bren. 19. 32.
[h] Deut. 28. 49. Jer. 5. 15.
[i] Ps. 46. 5. a 125. 1, 2.
[8] Heb. *ehang-lle,* neu, *ehang-law.*
[k] Iago 4. 12.
[9] Neu, *Gollyngwyd.*

PENNOD XXXIV.

1 *Y barnedigaethau y mae Duw yn dïal ei eglwys â hwynt.* 11 *Difrod ei gelynion hi.* 16 *Sicred yw y brophwydoliaeth.*

NESEWCH, genhedloedd, i glyw-
ed, a gwrandêwch, bobloedd;
gwrandawed y ddaear [2] ac oll y
sydd ynddi, y byd a'i holl gnwd.
2 Canys llidiowgrwydd yr AR-
GLWYDD *sydd* ar yr holl genhedl-
oedd, a'*i* sorriant ar eu holl luoedd
hwynt: difrododd hwynt, rhoddes
hwynt i'r lladdfa.
3 A'u lladdedigion a fwrir allan,
[a] a'u drewiant o'u celanedd a gyf-
yd i fynu, y mynyddoedd hefyd a
doddant o'u gwaed hwynt.
4 [b] Holl lu y nefoedd hefyd a
ddattodir, [c] a'r nefoedd a blygir fel
llyfr: a'i holl lu a syrth, fel y syrth-
iai deilen o'r winwydden, ac fel
[d] *ffigysen* yn syrthio oddi ar y pren.
5 Canys [e] fy nghleddyf a drochir yn
y nefoedd: wele, [f] ar Edom y disgyn
i farn, ac ar y bobl a ysgymmunais.
6 Cleddyf yr ARGLWYDD a lanwyd
o waed, tewychodd gan frasder, *a*
chan waed ŵyn a bychod, gan fras-
der arennau hyrddod: canys [g] mae
i'r ARGLWYDD aberth yn Bosrah, a
lladdfa fawr yn nhir Edom.
7 A disgyn yr unicorniaid gyd â
hwynt, a'r bustych gyd â'r teirw;
a'u tir hwynt a feddwa o'u gwaed
hwynt, a'u llwch fydd tew o frasder.

[2] Heb. *a'i chyflawnder.*
[a] Joel 2. 20.
[b] Ps. 102. 26. Ezec. 32. 7. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. 2 Petr 3. 10.
[c] Dat. 6. 14.
[d] Dat. 6. 13.
[e] Jer. 46. 10.
[f] Jer. 49. 7.
[g] pen. 63. 1. Seph. 1. 7.

Cyn CRIST Cylch 713.

8 Canys [h] diwrnod dïal yr AR-
GLWYDD, blwyddyn taledigaeth yn
achos Sïon, *yw.*
9 [i] A'i hafonydd a droir yn bŷg,
a'i llwch yn frwmstan, a'i daear yn
bŷg llosgedig.
10 Nis diffoddir nos na dydd; [k] ei
mwg a ddring byth: [l] o genhedl-
aeth i genhedlaeth y diffaethir hi;
ni *bydd* cynniweirydd trwyddi byth
bythoedd.
11 ¶ [m] Y pelican hefyd a'r draen-
og a'i meddianna; y dylluan a'r
gigfran a drigant ynddi; ac [n] efe a
estyn arni linyn annhrefn, a meini
gwagedd.
12 Ei phendefigion hi a alwant
i'r frenhiniaeth, ond ni *bydd* yr un
yno, a'i holl dywysogion hi fyddant
ddiddym.
13 [o] Cyfyd hefyd *yn* ei phalasau
ddrain, danadl [3] ac ysgall o fewn ei
cheurydd: a [p] hi a fydd yn drigfa
dreigiau, yn gyntedd i [4] gywion yr
estrys.
14 Ac [5] anifeiliaid gwylltion yr an-
ialwch, a'r [6] cathod, a ymgyfarfydd-
ant: yr ellyll a eilw ar ei gyfaill;
yr ŵyll a orphwys yno hefyd, ac a
gaiff orphwysfa iddi.
15 Yno y nytha y dylluan, ac y
dodwya, ac y deora, ac a gasgl yn
ei chysgod; y fwlturiaid a ymgasgl-
ant yno hefyd, pob un gyd â'i
gymhar.
16 ¶ Ceisiwch allan o lyfr yr AR-
GLWYDD, a darllenwch; ni phalla un
o hyn, ni bydd un heb ei gymhar;
canys fy ngenau, efe a orchymyn-
odd, a'i yspryd, efe a'u casglodd
hwynt.
17 Efe hefyd a fwriodd y coelbren
iddynt, a'i law ef a'i rhannodd hi
iddynt wrth linyn: meddiannant hi
hyd byth, a phreswyliant ynddi o
genhedlaeth i genhedlaeth.

[h] pen. 63. 4.
[i] Edrych Deut. 29. 23.
[k] Dat. 14. 11. a 18. 18. a 19. 3.
[l] Mal. 1. 4.
[m] pen. 14. 23. Seph. 2. 14. Dat. 18. 2.
[n] 2 Bren. 21. 13. Galar. 2. 8.
[o] Hos. 9. 6.
[3] Neu, *a mïeri.*
[p] pen. 13. 21, &c.
[4] Heb. *ferched.*
[5] *Ziim.*
[6] *Iim.*

PENNOD XXXV.

1 *Hyfrydwch a godidowgrwydd teyrnas Crist.* 3 *Cysuro y gweiniaid trwy rinweddau a breintiau yr efengyl.*

[a] YR anialwch a'r anghyfannedd-
le a lawenychant o'u plegid;
y diffaethwch hefyd a orfoledda, ac
a flodeua fel rhosyn.
2 [b] Gan flodeuo y blodeua, ac y
llawenycha hefyd â llawenydd ac â
chân: gogoniant Libanus a roddir
iddo, godidowgrwydd Carmel a
Saron: hwy a welant ogoniant yr
ARGLWYDD, *a* godidowgrwydd ein
DUW ni.

[a] pen. 55. 12.
[b] pen. 32. 15.

3 ¶ [c]Cadarnhêwch y dwylaw llesg,
a chryfhêwch y gliniau gweiniaid.
4 Dywedwch wrth y rhai [2]ofnus o
galon, Ymgryfhêwch, nac ofnwch:
wele, eich DUW chwi a ddaw *â*
dïal, *ie,* DUW *â* thaledigaeth; efe
a ddaw, ac a'ch achub chwi.
5 [d]Yna yr agorir llygaid y deill-
ion, a [e]chlustiau y byddarion a
agorir.
6 Yna [f]y llamma y cloff fel hydd,
ac y cân [g]tafod y mudan: canys
[h]dyfroedd a dyrr allan [i]yn yr anial-
wch, ac afonydd yn y diffaethwch.
7 Y crasdir hefyd fydd yn llyn,
a'r tir sychedig yn ffynhonnau dyfr-
oedd; yn [k]nhrigfa y dreigiau, a'u
gorweddfa, *y bydd* [3]cyfle corsen-
nau a brwyn.
8 Yna y bydd prif-ffordd, a ffordd;
a Ffordd sanctaidd y gelwir hi: [l]yr
halogedig nid â ar hyd-ddi; canys
[4]hi *a fydd* i'r rhai hynny: a rodio
y ffordd, pe *byddent* ynfydion, ni
chyfeiliornant.
9 [m]Ni bydd yno lew, a bwystfil
gormesol ni ddring iddi, *ac* nis
ceir yno; eithr y rhai gwaredol a
rodiant *yno.*
10 [n]A gwaredigion yr ARGLWYDD
a ddychwelant, ac a ddeuant i Sïon
â chaniadau, ac â llawenydd tra-
gywyddol ar eu pen: goddiweddant
lawenydd a hyfrydwch, a [o]chystudd
a galar a ffy ymaith.

PENNOD XXXVI.

1 *Senacherib yn dyfod yn erbyn Judah.* 4 *Rabsaceh, wedi ei anfon gan Senacherib, trwy resymmau cablaidd, yn ceisio gan y bobl droi oddi wrth Hezecïah.* 22 *Mynegi ei eiriau ef i Hêzecïah.*

[a]AC yn y bedwaredd flwyddyn ar
ddeg i'r brenhin Hezecïah, y
daeth Senacherib brenhin Assyria i
fynu yn erbyn holl gaerog ddinas-
oedd Judah, ac a'u goresgynodd
hwynt.
2 A brenhin Assyria a anfonodd
Rabsaceh o Lachis i Jerusalem, at y
brenhin Hezecïah, â llu dirfawr. Ac
efe a safodd wrth bistyll y llyn uchaf,
ym mhrif-ffordd maes y pannwr.
3 Ac aeth atto ef Elïacim mab
Hilcïah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a
Sebna yr ysgrifenydd, a Joah mab
Asaph y cofiadur.
4 ¶ A dywedodd Rabsaceh wrth-
ynt, Dywedwch yn awr wrth Heze-
cïah, Fel hyn y dywed y brenhin
mawr, brenhin Assyria, Pa hyder
yw hwn yr ymddiriedi *ynddo?*

Cyn CRIST Cylch 713.
c Job 4. 3, 4. Heb. 12. 12.
2 Heb. *prysur.*
d pen. 29. 18. a 32. 3, 4. a 42. 7. Matt. 9. 27, &c. a 11. 5. a 12. 22. a 20. 30, &c. a 21. 14. Ioan 9. 6, 7.
e Matt. 11. 5. Marc 7. 32, &c.
f Matt. 11. 5. a 15. 30. a 21. 14. Ioan 5. 8, 9. Act. 3. 2, &c. a 8. 7. a 14. 8, &c.
g Matt. 9. 32, 33. a 12. 22. a 15. 30.
h Ioan 7. 38, 39.
i pen. 41. 18. a 43. 19.
k pen. 34. 13.
3 Neu, *cyntedd.*
l pen. 52. 1. Joel 3. 17. Dat. 21. 27.
4 Neu, *efe a fydd gyd â'r rhai hynny.*
m Lef. 26. 6. pen. 11. 9.
n pen. 51. 11.
o pen. 25. 8. Dat. 7. 17. a 21. 4.
713.
a 2 Bren. 18. 13, 17. 2 Chron. 32. 1.
710.

5 Dywedais, *meddi,* (ond nid *yd-
ynt ond* [2]geiriau ofer,) Cynghor
a nerth *sydd* [3]*gennyf* i ryfel: ar
bwy, attolwg, yr hyderi, pan wyt yn
gwrthryfela i'm herbyn?
6 Wele, hyderaist ar [b]y ffon gorsen
ddrylliedig honno, ar yr Aipht; yr
hon pwy bynnag a bwyso arni, hi a
â i gledr ei law ef, ac a dylla trwy-
ddi: felly *y mae* Pharaoh brenhin
yr Aipht i bawb a hyderant arno.
7 Ond os dywedi wrthyf, Yn yr
ARGLWYDD ein DUW yr ydym yn
ymddiried: onid efe *yw* yr hwn y
darfu i Hezecïah dynnu i lawr ei
uchelfeydd, a'i allorau, a dywedyd
wrth Judah a Jerusalem, O flaen
yr allor hon yr addolwch?
8 Ac yn awr dod wystlon, attol-
wg, i'm harglwydd brenhin As-
syria, a mi a roddaf i ti ddwy fil
o feirch, os gelli di roddi rhai a
farchogo arnynt.
9 A pha fodd y troi di ymaith
wyneb un capten o'r gweision lleiaf
i'm harglwydd, ac yr ymddiriedi
yn yr Aipht am gerbydau ac am
farchogion?
10 Ai heb yr ARGLWYDD y deuth-
um i fynu yr awr hon yn erbyn
y wlad hon i'w dinystrio? yr AR-
GLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos
i fynu yn erbyn y wlad hon, a din-
ystria hi.
11 ¶ Yna y dywedodd Elïacim, a
Sebna, a Joah, wrth Rabsaceh, Llef-
ara, attolwg, wrth dy weision yn
Syriaeg; canys *yr ydym* ni yn *ei*
deall; ac na lefara wrthym yn iaith
yr Iuddewon, lle y clywo y bobl
sydd ar y mur.
12 ¶ Ond Rabsaceh a ddywedodd,
Ai at dy feistr ac attat tithau yr an-
fonodd fy meistr fi i lefaru y geiriau
hyn? onid at y dynion sydd yn eis-
tedd ar y mur *yr anfonodd fi,* fel y
bwyttaont eu tom eu hun, ac yr yf-
ont eu trwngc eu hun gyd â chwi?
13 A safodd Rabsaceh, a gwaedd-
odd â llef uchel yn iaith yr Iudd-
ewon, ac a ddywedodd, Gwran-
dêwch eiriau y brenhin mawr,
brenhin Assyria:
14 Fel hyn y dywed y brenhin, Na
thwylled Hezecïah chwi: canys ni
ddichon efe eich gwaredu chwi.
15 Ac na phared Hezecïah i chwi
ymddiried yn yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan war-
edu a'ch gwared chwi, ni roddir y
ddinas hon yn llaw brenhin Assyria.

Cyn CRIST 710.
2 Heb. *gwefusau.*
3 Neu, *raid.*
b Ezec. 29. 6, 7.

Cyn CRIST 710.

16 Na wrandêwch ar Hezecïah: canys fel hyn y dywed brenhin Assyria, Gwnewch [4] fwynder â mi, a deuwch allan attaf, a bwyttêwch bob un o'i winwydden ei hun, a phob un o'*i* ffigysbren, ac yfed pawb ddwfr ei ffynnon ei hun;

17 Nes i mi ddyfod a'ch dwyn chwi i wlad megis eich gwlad eich hun, gwlad ŷd a gwin, gwlad bara a gwinllannoedd.

18 *Gwyliwch* rhag i Hezecïah eich hudo chwi, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'n gwared ni. A waredodd un o dduwiau y cenhedloedd ei wlad o law brenhin Assyria?

19 *Mae* duwiau Hamath ac Arphad? *mae* duwiau Sepharfaim? a waredasant hwy Samaria o'm llaw i?

20 Pwy *sydd* ym mhlith holl dduwiau y gwledydd hyn a'r a waredasant eu gwlad o'm llaw i, fel y gwaredai yr ARGLWYDD Jerusalem o'm llaw?

21 Eithr hwy a dawsant, ac nid attebasant air iddo: canys gorchymyn y brenhin *oedd* hyn, gan ddywedyd, Nac attebwch ef.

22 ¶ Yna y daeth Elïacim mab Hilcïah, yr hwn *oedd* ben-teulu, a Sebna yr ysgrifenydd, a Joah mab Asaph y cofiadur, at Hezecïah, â'u dillad yn rhwygedig, ac a fynegasant iddo eiriau Rabsaceh.

PENNOD XXXVII.

1 Hezecïah, yn ei dristwch, yn gyrru at Esaiah i gael ganddo weddïo drosto ef a'i bobl. 6 Esaiah yn eu cysuro hwy. 8 Senacherib yn myned i ymladd â Thirhacah, ac yn anfon llythyrau cablaidd at Hezecïah. 14 Gweddi Hezecïah. 21 Esaiah yn prophwydo balchder a chwymp Senacherib, a llwyddiant Sïon. 36 Angel yn lladd yr Assyriaid. 37 Lladd Senacherib yn Ninefeh gan ei feibion ei hun.

A [a] PHAN glybu y brenhin Hezecïah *hynny*, efe a rwygodd ei ddillad, ac a ymwisgodd mewn sachlïan, ac a aeth i dŷ yr ARGLWYDD.

2 Ac a anfonodd Elïacim y penteulu, a Sebna yr ysgrifenydd, a henuriaid yr offeiriaid, wedi ymwisgo mewn sachlïan, at Esaiah y prophwyd mab Amos.

3 A hwy a ddywedasant wrtho, Fel hyn y dywedodd Hezecïah, Diwrnod cyfyngder, a cherydd, a [2] chabledd, *yw* y dydd hwn: canys y plant a ddaethant hyd yr enedigaeth, ond nid *oes* grym i esgor.

4 Fe allai y gwrendy yr ARGLWYDD dy DDUW eiriau Rabsaceh, yr hwn a anfonodd brenhin Assyria ei feistr i gablu y DUW byw, ac y cerydda efe y geiriau a glybu yr ARGLWYDD dy DDUW: am hynny dyrcha *dy* weddi dros y gweddill *sydd* i'w gael.

5 Felly gweision y brenhin Hezecïah a ddaethant at Esaiah.

6 ¶ A dywedodd Esaiah wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth eich meistr, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Nac ofna y geiriau a glywaist, *trwy* y rhai y cablodd gweision brenhin Assyria fi.

7 Wele fi yn rhoddi [3] arno ef wynt, ac efe a glyw swn, ac a ddychwel i'w wlad: gwnaf hefyd iddo syrthio gan y cleddyf yn ei wlad ei hun.

8 ¶ Yna y dychwelodd Rabsaceh, ac a gafodd frenhin Assyria yn rhyfela yn erbyn Libnah: canys efe a glywsai ddarfod iddo fyned o Lachis.

9 Ac efe a glywodd *sôn* am Tirhacah brenhin Ethiopia, gan ddywedyd, Efe a aeth allan i ryfela â thi. A phan glywodd *hynny*, efe a anfonodd genhadau at Hezecïah, gan ddywedyd,

10 Fel hyn y dywedwch wrth Hezecïah brenhin Judah, gan ddywedyd, Na thwylled dy DDUW di, yr hwn yr wyt yn ymddiried ynddo, gan ddywedyd, Ni roddir Jerusalem yn llaw brenhin Assyria.

11 Wele, ti a glywaist yr hyn a wnaeth brenhinoedd Assyria i'r holl wledydd, gan eu difrodi hwynt; ac a waredir di?

12 A waredodd duwiau y cenhedloedd hwynt, y rhai a ddarfu i'm tadau eu dinystrio, *sef* Gozan, a Haran, a Reseph, a meibion Eden, y rhai *oedd* o fewn Telassar?

13 *Mae* brenhin [b] Hamath, a brenhin Arphad, a brenhin dinas Sepharfaim, Hena, ac Ifah?

14 ¶ A chymmerth Hezecïah y llythyr o law y cenhadau, ac a'i darllenodd; a Hezecïah a aeth i fynu i dŷ yr ARGLWYDD, ac a'i lledodd ger bron yr ARGLWYDD.

15 A Hezecïah a weddïodd at yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

16 ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, yr hwn wyt yn trigo *rhwng* y cerubiaid, ti ydwyt DDUW, *ïe*, tydi yn unig, i holl deyrnasoedd y ddaear: ti a wnaethost y nefoedd a'r ddaear.

17 Gogwydda, ARGLWYDD, dy glust,

Cyn CRIST 710.

[4] Heb. *fendith.*

[a] 2 Bren. 19. 1, &c.

[2] Neu, *chyffro.*

[3] Neu, *ynddo ef ysbryd.*

[b] Jer. 49. 23.

Cyn CRIST 710.

a gwrando; agor dy lygaid, Arglwydd, ac edrych: gwrando hefyd holl eiriau Senacherib, yr hwn a anfonodd i ddifenwi y Duw byw.
18 Gwir *yw*, O Arglwydd, i frenhinoedd Assyria ddifa yr holl [4]genhedloedd a'u gwledydd,
19 A rhoddi eu duwiau hwynt yn tân; canys nid *oeddynt* hwy dduwiau, ond gwaith dwylaw dyn, *o* goed a maen: am hynny y dinystriasant hwynt.
20 Yr awr hon gan hynny, O Arglwydd ein Duw, achub ni o'i law ef; fel y gwypo holl deyrnasoedd y ddaear mai ti *yw* yr Arglwydd, tydi yn unig.
21 ¶ Yna Esaiah mab Amos a anfonodd at Hezecïah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed Arglwydd Dduw Israel, O herwydd i ti weddïo attaf fi yn erbyn Senacherib brenhin Assyria:
22 Dyma y gair a lefarodd yr Arglwydd yn ei erbyn ef; Y forwyn merch Sïon a'th ddirmygodd, *ac* a'th watwarodd; merch Jerusalem a ysgydwodd ben ar dy ol.
23 Pwy a ddifenwaist ac a geblaist? ac yn erbyn pwy y dyrchefaist *dy* lef, ac y cyfodaist yn uchel dy lygaid? yn erbyn Sanct Israel.
24 Trwy law dy weision y ceblaist yr Arglwydd, ac y dywedaist, A llïaws fy ngherbydau y deuthum i fynu i uchelder y mynyddoedd, *i* ystlysau Libanus; a mi a dorraf uchelder ei gedrwydd, *a'i* ddewis ffynnidwydd; âf hefyd i'w gwrr uchaf, *ac i* goed [5]ei ddoldir.
25 Myfi a gloddiais, ac a yfais ddwfr; â gwadnau fy nhraed hefyd y sychais holl afonydd y gwarchaëedig.
26 [c]Oni chlywaist wneuthur o honof hyn er ys talm, a'i lunio er y dyddiau gynt? [6]yn awr y dygais hynny i ben, fel y byddit i ddistrywio dinasoedd caerog *yn* garneddau dinystriol.
27 Am hynny eu trigolion yn gwttoglaw a ddychrynwyd ac a gywilyddiwyd: oeddynt *megis* gwellt y maes, fel gwyrdd-lysiau, a glaswellt ar bennau *tai*, neu *ŷd* wedi deifio cyn addfedu.
28 Dy eisteddiad hefyd, a'th fynediad allan, a'th ddyfodiad i mewn, a adnabûm, a'th gynddeiriowgrwydd i'm herbyn.
29 Am i ti ymgynddeiriogi i'm herbyn, ac i'th ddadwrdd ddyfod i fynu i'm clustiau; am hynny [d]y rhoddaf fy mach yn dy ffroen di, a'm ffrwyn yn dy weflau, ac a'th ddychwelaf di ar hyd yr un ffordd ag y daethost.
30 A hyn *fydd* yn arwydd i ti, *Hezecïah:* Y flwyddyn *hon* y bwyttêi a dyfo o hono ei hun; ac yn yr ail flwyddyn yr attwf; ac yn y drydedd flwyddyn hauwch a medwch, plennwch winllannoedd hefyd, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.
31 A'r gweddill o dŷ Judah, *yr hwn* a adewir, a wreiddia eilwaith i waered, ac a ddwg ffrwyth i fynu.
32 Canys gweddill a â allan o Jerusalem, a'r rhai dïangol o fynydd Sïon: [e]zêl Arglwydd y lluoedd a wna hyn.
33 Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd am frenhin Assyria, Ni ddaw efe i'r ddinas hon, ac nid ergydia efe saeth yno; hefyd ni ddaw o'i blaen â tharian, ac ni fwrw glawdd i'w herbyn.
34 Ar hyd yr un ffordd ag y daeth y dychwel, ac ni ddaw i mewn i'r ddinas hon, medd yr Arglwydd.
35 Canys mi [f]a ddiffynnaf y ddinas hon, i'w chadw hi er fy mwyn fy hun, ac er mwyn Dafydd fy ngwas.
36 ¶ Yna yr aeth [g]angel yr Arglwydd, ac a darawodd y'ngwersyll yr Assyriaid gant a phedwar ugain a phump o filoedd: a phan gyfodasant yn fore drannoeth, wele hwynt oll yn gelaneddau meirwon.
37 ¶ Felly Senacherib brenhin Assyria a ymadawodd, ac a aeth, ac a ddychwelodd, ac a drigodd yn Ninefeh.
38 ¶ A bu, fel yr ydoedd efe yn addoli yn nhŷ Nisroch ei dduw, i Adrammelech a Sareser ei feibion, ei daro ef â'r cleddyf; a hwy a ddïangasant i wlad [7]Armenia. Ac Esarhâdon ei fab a deyrnasodd yn ei le ef.

PENNOD XXXVIII.

1 *Hezecïah, wedi cael cennadwri o'i farwolaeth, trwy weddi yn cael estyn ei einioes.* 8 *Yr haul yn myned ddeg o raddau yn ei ol, yn argoel o'r addewid honno.* 9 *Cân dïolch Hezecïah.*

713.

YN [a]y dyddiau hynny y clafychodd Hezecïah hyd farw. Ac Esaiah y prophwyd mab Amos a ddaeth atto ef, ac a ddywedodd wrtho, Fel hyn y dywed yr Ar-

[4] Heb. *diroedd.*
[5] *Carmel.*
[c] 2 Bren. 19. 25.
[6] Neu, *a ddygwn hynny yn awr i'w ddistrywio, a dinasoedd caerog i fod yn garneddau,* &c.
[d] pen. 30. 28. Ezec. 38. 4.
[e] 2 Bren. 19. 31. pen. 9. 7.
[f] 2 Bren. 20. 6.
[g] 2 Bren. 19. 35.
[7] Heb. *Ararat.*
[a] 2 Bren. 20. 1. 2 Chron. 32. 24.

Cyn CRIST 713.

[2] Heb. *Dod orchymyn am dy dŷ.*

GLWYDD, [2]Trefna dy dŷ; canys
marw fyddi, ac ni byddi byw.
2 Yna Hezecïah a droes ei wyneb
at y pared, ac a weddïodd at yr
ARGLWYDD:
3 A dywedodd, Attolwg, AR-
GLWYDD, cofia yr awr hon i mi
rodio ger dy fron di mewn gwir-
ionedd ac â chalon berffaith, a
gwneuthur o honof yr hyn *oedd*
dda yn dy olwg. A Hezecïah a
wylodd âg wylofain mawr.
4 ¶ Yna y bu gair yr ARGLWYDD
wrth Esaiah, gan ddywedyd,
5 Dos, a dywed wrth Hezecïah, Fel
hyn y dywed ARGLWYDD DDUW
Dafydd dy dad, Clywais dy weddi
di, gwelais dy ddagrau; wele, mi
a chwanegaf at dy ddyddiau di
bymtheng mlynedd.
6 Ac o law brenhin Assyria y'th
waredaf di a'r ddinas: a mi a ddiff-
ynnaf y ddinas hon.
7 A hyn *fydd* i ti yn arwydd oddi
wrth yr ARGLWYDD, y gwna yr AR-
GLWYDD y gair hwn a lefarodd;
8 Wele fi yn dychwelyd cysgod
y graddau, yr hwn a ddisgynodd

[3] Heb. *yng ngraddau.*

[3]yn neial Ahaz gyd â'r haul, ddeg
o raddau yn ei ol. Felly yr haul
a ddychwelodd ddeg o raddau, ar
hyd y graddau y disgynasai *ar hyd-
ddynt.*
9 ¶ Ysgrifen Hezecïah brenhin
Judah, pan glafychasai, a byw o
hono o'i glefyd:
10 Myfi a ddywedais yn nhorriad
fy nyddiau, Af i byrth y bedd;
difuddiwyd fi o weddill fy mlyn-
yddoedd.
11 Dywedais, Ni chaf weled yr

[b] Ps. 27. 13. a 116. 9.

ARGLWYDD IOR [b]yn nhir y rhai
byw: ni welaf ddyn mwyach ym
mysg trigolion y byd.

[c] Job 7. 6. [4] Neu, *oes.*

12 [c]Fy [4]nhrigfa a aeth, ac a sym-
mudwyd oddi wrthyf fel lluest bu-
gail: torrais ymaith fy hoedl megis

[5] Neu, *oddi wrth yr* eddi.

gwehydd; [5]â nychdod y'm tyrr ym-
aith: o ddydd hyd nos y gwnei
ben am danaf.
13 Cyfrifais hyd y bore, *mai* megis
llew y dryllia efe fy holl esgyrn:
o ddydd hyd nos y gwnei ddiben
arnaf.
14 Megis garan *neu* wennol, felly

[d] pen. 59. 11.

trydar a wneuthum; [d]griddfenais
megis colommen; fy llygaid a
ddyrchafwyd i fynu: O ARGLWYDD,
gorthrymmwyd fi; esmwythâ ar-
naf.
15 Beth a ddywedaf? canys dy-
wedodd wrthyf, ac efe a'i gwna: mi
a gerddaf yn araf fy holl flynydd-
oedd yn chwerwedd fy enaid.
16 Arglwydd, trwy y *pethau* hyn
yr ydys yn byw, ac yn yr holl *beth-
au* hyn *y mae* bywyd fy yspryd i;
felly yr iachêi, ac y bywhêi fi.

[6] Neu, *ar fy heddwch.* [7] Heb. *ceraist fy enaid o bwll llygredigaeth,* &c.

17 Wele [6]yn lle heddwch i mi
chwerwder chwerw: ond [7]o gariad
ar fy enaid y gwaredaist *ef* o bwll
llygredigaeth: canys ti a deflaist fy
holl bechodau o'r tu ol i'th gefn.

[e] Ps. 6. 5. a 30. 9. a 88. 11. a 115. 17.

18 Canys [e]y bedd ni'th fawl di,
angau *ni*'th glodfora: y rhai sydd
yn disgyn i'r pwll ni obeithiant am
dy wirionedd.
19 Y byw, y byw, efe a'th fawl
di, fel *yr wyf* fi heddyw: y tad a
hysbysa i'r plant dy wirionedd.
20 Yr ARGLWYDD *sydd* i'm cadw:
am hynny y canwn fy nghaniadau
holl ddyddiau ein heinioes yn nhŷ
yr ARGLWYDD.

[f] 2 Bren. 20. 7.

21 Canys [f]Esaiah a ddywedasai,
Cymmerant swp o ffigys, a rhwym-
ant yn blastr ar y cornwyd, ac efe
a fydd byw.
22 A dywedasai Hezecïah, Pa ar-
wydd fydd y caf fyned i fynu i dŷ
yr ARGLWYDD?

PENNOD XXXIX.

1 *Merodach-Baladan yn anfon i ymweled â Hezecïah o herwydd y rhyfeddod, ac wrth hynny yn cael gwybodaeth o'i drysorau ef:* 3 *ac Esaiah yn cael gwybod hynny, ac yn rhag-fynegi y caethglud i Babilon.*

Cylch 712.

[a] 2 Bren. 20. 12, &c.

YN [a]yr amser hwnnw Merodach-
Baladan, mab Baladan, bren-
hin Babilon, a anfonodd lythyrau
ac anrheg at Hezecïah: canys efe
a glywsai ei fod ef yn glaf, a'i fyn-
ed yn iach.
2 A Hezecïah a lawenychodd o'u
herwydd hwynt, ac a ddangosodd

[2] Neu, *ei lysieu-dŷ.*

iddynt [2]dŷ ei drysorau, yr arian, a'r
aur, a'r llysieuau, a'r olew gwerth-

[3] Neu, *dlysau.* Heb. *ddodrefn.*

fawr, a holl dŷ ei [3]arfau, a'r hyn oll
a gafwyd yn ei drysorau ef: nid
oedd dim yn ei dŷ ef, nac yn ei
holl gyfoeth ef, a'r nas dangosodd
Hezecïah iddynt.
3 ¶ Yna y daeth Esaiah y pro-
phwyd at y brenhin Hezecïah, ac a
ddywedodd wrtho, Beth a ddywed-
odd y gwŷr hyn? ac o ba le y
daethant attat? A dywedodd He-
zecïah, O wlad bell y daethant attaf
fi, *sef* o Babilon.
4 Yntau a ddywedodd, Beth a
welsant hwy yn dy dŷ di? A dy-
wedodd Hezecïah, Yr hyn oll *oedd*

Cyn CRIST Cylch 712.

yn fy nhŷ i a welsant: nid oes dim
yn fy nhrysorau a'r nas dangosais
iddynt.
5 Yna Esaiah a ddywedodd wrth
Hezecïah, Gwrando air ARGLWYDD
y lluoedd.
6 Wele y dyddiau yn dyfod, pan
ddygir i Babilon yr hyn oll *sydd*
yn dy dŷ di, a'r hyn a gynnilodd
dy dadau di hyd y dydd hwn: ni
adewir dim, medd yr ARGLWYDD.
7 Cymmerant hefyd o'th feibion
di, y rhai a ddaw o honot, *sef* y rhai
a genhedli, fel y byddont ystafell-
yddion yn llys brenhin Babilon.
8 Yna y dywedodd Hezecïah wrth
Esaiah, Da *yw* gair yr ARGLWYDD,
yr hwn a leferaist. Dywedodd hef-
yd, Canys bydd heddwch a gwir-
ionedd yn fy nyddiau i.

Cyflawnwyd, Dan. 1. 2, 3, 7.

PENNOD XL.

1 *Cyhoeddi yr efengyl.* 3 *Pregeth Ioan fedyddiwr,* 9 *a'r apostolion.* 12 *Y prophwyd, trwy ddangos fod Duw yn hollalluog,* 18 *ac nad oes dim cyffelyb na chyfartal iddo,* 26 *yn cysuro y bobl.*

CYSURWCH, cysurwch fy
mhobl, medd eich DUW.
2 Dywedwch [2] wrth fodd calon Je-
rusalem, llefwch wrthi hi, gyflawni
ei [3] milwriaeth, ddilëu ei hanwir-
edd: o herwydd derbyniodd o law
yr ARGLWYDD [a] yn ddau-ddyblyg
am ei holl bechodau.
3 ¶ [b] Llef un yn llefain yn yr
anialwch, [c] Parottôwch ffordd yr
ARGLWYDD, unionwch lwybr i'n
DUW ni yn y diffaethwch.
4 Pob pant a gyfodir, a phob
mynydd a bryn a ostyngir: y gŵyr
a wneir yn uniawn, a'r anwastad
yn wastadedd.
5 A gogoniant yr ARGLWYDD a
ddatguddir, a phob cnawd ynghyd
a'i gwel; canys genau yr ARGLWYDD
a lefarodd *hyn.*
6 Y llef a ddywedodd, Gwaedda.
Yntau a ddywedodd, Beth a waedd-
af? [d] Pob cnawd sydd wellt, a'i holl
odidowgrwydd fel blodeuyn y maes.
7 Gwywa y gwelltyn, syrth y blod-
euyn; canys yspryd yr ARGLWYDD
a chwythodd arno: gwellt yn ddïau
yw y bobl.
8 Gwywa y gwelltyn, syrth y blod-
euyn; ond [e] gair ein DUW ni a saif
byth.
9 ¶ Dring rhagot, yr [4] efengyles
Sïon, i fynydd uchel; dyrchafa dy
lef trwy nerth, O efengyles Jerusa-
lem: dyrchafa, nac ofna; dywed

Cylch 712.
[2] Neu, *yn gysurus wrth Jerusalem.*
[3] Neu, *hamser nodedig.*
[a] Edrych pen. 61. 7.
[b] Matt. 3. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.
[c] Mal. 3. 1.
[d] Ioan 14. 2. Ps. 90. 5. a 102. 11. a 103. 15. Iago 1. 10. 1 Petr 1. 24.
[e] Job 12. 34. 1 Petr 1. 25.
[4] Neu, *hon wyt yn efengylu i Sion, &c.*

wrth ddinasoedd Judah, Wele eich
DUW chwi.
10 Wele, yr Arglwydd DDUW a
ddaw [5] yn erbyn y cadarn, a'i fraich
a lywodraetha drosto: wele [f] ei wobr
gyd âg ef, a'i [6] waith o'i flaen.
11 [g] Fel bugail y portha efe ei
braidd; â'i fraich y casgl ei ŵyn,
ac a'u dwg yn ei fynwes, *ac* a gol-
edda y [7] mammogiaid.
12 ¶ [h] Pwy a fesurodd y dyfroedd
yn ei ddwrn, ac a fesurodd y nef-
oedd â'i rychwant, ac a gymhwys-
odd bridd y ddaear mewn mesur,
ac a bwysodd y mynyddoedd mewn
pwysau, a'r bryniau mewn clorian-
nau?
13 [i] Pwy a gyfarwyddodd Yspryd
yr ARGLWYDD, ac yn wr o'i gyng-
hor a'i cyfarwyddodd ef?
14 A phwy yr ymgynghorodd efe,
ïe, *pwy* [8] a'i cyfarwyddodd, ac a'i
dysgodd yn llwybr barn, ac a ddysg-
odd iddo wybodaeth, ac a ddangos-
odd iddo ffordd dealltwriaeth?
15 Wele, y cenhedloedd a gyfrif-
wyd fel defnyn o gelwrn, ac fel
mân-lwch y cloriannau; wele, fel
brycheuyn y cymmer efe yr ynys-
oedd i fynu.
16 Ac nid digon Libanus i gyn-
neu *tân;* nid digon ei fwystfilod
chwaith yn boeth-offrwm.
17 Yr holl genhedloedd *ydynt*
megis [k] diddym ger ei fron ef; yn
llai na dim, ac *na* gwagedd, y
cyfrifwyd hwynt [9] ganddo.
18 ¶ [l] I bwy gan hynny y cyffelyb-
wch DDUW? a pha ddelw a osod-
wch iddo?
19 [m] Y crefftwr a dawdd gerf-
ddelw, a'r eurych a'i goreura, ac
a dawdd gadwyni arian.
20 Yr hwn *sydd* dlawd ei offrwm
a ddewis bren ni phydra; efe a
gais atto saer cywraint, i barottôi
cerf-ddelw, *yr hon* ni syfl.
21 Oni wybuoch? oni chlywsoch?
oni fynegwyd i chwi o'r dechreuad?
oni ddeallasoch er seiliad y ddaear?
22 Efe sydd yn eistedd ar am-
gylchoedd y ddaear, a'i thrigolion
sydd fel locustiaid; [n] yr hwn a
daena y nefoedd fel llèn, ac a'i
lleda fel pabell i drigo *ynddi:*
23 [o] Yr hwn a wna lywodraethwyr
yn ddiddym; fel gwagedd y gwna
efe farnwyr y ddaear.
24 Ië, ni phlennir hwynt, nis heuir
chwaith; ei foncyff hefyd ni wreidd-
ia yn y ddaear: ac efe a chwŷth

Cyn CRIST Cylch 712.
[5] Neu, *â llaw gadarn.*
[f] pen. 62. 11.
[6] Neu, *dâl am ei waith.*
[g] pen. 49. 10. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11.
[7] Neu, *cyfebron.*
[h] Diar. 30. 4.
[i] Job 21. 22. a 36. 22, 23. Rhuf. 11. 34. 1 Cor. 2. 16.
[8] Heb. *a wnaeth iddo ddeall.*
[k] Dan. 4. 35.
[9] *wrtho.*
[l] pen. 46. 5. Act. 17. 29.
[m] pen. 41. 6. a 44. 12. Jer. 10. 3.
[n] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 44. 24. Jer. 10. 12.
[o] Job 12. 21. Ps. 107. 40.

Cyn CRIST Cylch 712.

arnynt, a hwy a wywant, a chorwynt a'u dwg hwynt ymaith fel sofl.

25 I bwy gan hynny y'm cyffelybwch, ac y'm cystedlir? medd y Sanct.

26 Dyrchefwch eich llygaid i fynu, ac edrychwch pwy a greodd *y rhai* hyn, a ddwg eu llu hwynt allan mewn rhifedi: [p] efe a'u geilw hwynt oll wrth eu henwau; gan amlder *ei* rym *ef*, a'i gadarn allu, ni phalla un.

27 Paham y dywedi, Jacob, ac y lleferi, Israel, Cuddiwyd fy ffordd oddi wrth yr ARGLWYDD, a'm barn a aeth heibio i'm DUW?

28 ¶ Oni wyddost, oni chlywaist, na ddiffygia ac na flina DUW tragywyddoldeb, yr ARGLWYDD, Creawdwr cyrrau y ddaear? [q] ni ellir chwilio allan ei synwyr ef.

29 Yr hwn a rydd nerth i'r diffygiol, ac a amlhâ gryfder i'r dirym.

30 Canys yr ieuengctid a ddiffygia ac a flina, a'r gwŷr ieuaingc gan syrthio a syrthiant:

31 Eithr y rhai a obeithiant yn yr ARGLWYDD [r] a [2] adnewyddant *eu* nerth; ehedant fel eryrod; rhedant, ac ni flinant; rhodiant, ac ni ddiffygiant.

p Ps. 147. 4.
q Ps. 147. 5.
r Ps. 103. 5.
2 Heb. *newidiant.*

PENNOD XLI.

1 *Duw yn ym-ymliw â'i bobl, ynghylch ei drugareddau i'w eglwys,* 10 *a'i addewidion:* 21 *ac ynghylch oferedd delwau ac eilunod.*

DISTEWCH, ynysoedd, ger fy mron; adnewydded y cenhedloedd *eu* nerth: deuant yn nês, yna llefarant; cyd-nesâwn i farn.

2 Pwy a gyfododd [2] y cyfiawn o'r dwyrain, a'i galwodd at ei droed, [a] a roddodd y cenhedloedd o'i flaen ef, ac a wnaeth *iddo* lywodraethu ar frenhinoedd? efe a'*u* rhoddodd *hwynt* fel llwch i'w gleddyf, *ac* fel sofl gwasgaredig i'w fwa ef.

3 Y mae efe yn eu herlid hwynt, *ac* yn myned [3] yn ddïogel; *ar hyd* llwybr ni cherddasai efe â'i draed.

4 Pwy a weithredodd ac a wnaeth *hyn*, gan alw y cenhedlaethau o'r dechreuad? Myfi yr ARGLWYDD [b] y cyntaf, myfi hefyd *fydd* gyd â'r diweddaf.

5 Yr ynysoedd a welsant, ac a ofnasant; eithafoedd y ddaear a ddychrynasant, a nesasant, ac a ddaethant.

6 [c] Pob un a gynnorthwyodd ei gymmydog, ac a ddywedodd wrth ei frawd, Ymgryfhâ.

7 Felly y saer a gysurodd [4] yr eurych, *a'r* morthwyliwr yr hwn oedd yn taro ar yr eingion, [5] gan ddywedyd, *Y mae* yn barod i'w asio; ac efe a'i sicrhaodd â hoelion, *fel* nad ysgogir.

2 Heb. *gyfiawnder.*
a Edrych Gen. 14. 14, &c.
3 Heb. *mewn heddwch.*
b pen. 43. 10. a 44. 6. a 48. 12. Dat. 1. 17. a 22. 13.
c pen. 40. 19. a 42. 12.
4 Neu, *y rhoddwr.*

8 Eithr ti, Israel, fy ngwas *ydwyt* ti, Jacob yr hwn a [d] etholais, had Abraham fy [e] anwylyd.

9 *Ti*, yr hwn a gymmerais o eithafoedd y ddaear, ac y'th elwais oddi wrth ei phendefigion, ac y dywedais wrthyt, Fy ngwas *wyt* ti; dewisais di, ac ni'th wrthodais.

10 ¶ Nac ofna; canys *yr ydwyf* fi gyd â thi: na lwfrhâ; canys myfi *yw* dy DDUW: cadarnhâf di, cynnorthwyaf di hefyd, a chynhaliaf di â deheulaw fy nghyfiawnder.

11 Wele, [f] cywilyddir a gwaradwyddir *y rhai* oll a lidiasent wrthyt: [6] dy wrthwynebwyr a fyddant megis diddym, ac a ddifethir.

12 Ti a'u ceisi, ac nis cei hwynt, *sef* [7] y dynion a ymgynhennasant â thi: [8] y gwŷr a ryfelant â thi fyddant megis diddym, a megis peth heb ddim.

13 Canys myfi yr ARGLWYDD dy DDUW a ymaflaf yn dy ddeheulaw, a ddywed wrthyt, Nac ofna, myfi a'th gynnorthwyaf.

14 Nac ofna, di bryf Jacob, gwŷr Israel; myfi a'th gynnorthwyaf, medd yr ARGLWYDD, a'th Waredydd, Sanct Israel.

15 Wele, [g] gosodaf di yn fên-ddyrnu newydd [9] ddanheddog; y mynyddoedd a ddyrni ac a feli, gosodi hefyd y bryniau fel [2] mwlwg.

16 Nithi hwynt, a'r gwynt a'u dwg ymaith, a'r corwynt a'u gwasgar hwynt: a thi a lawenychi yn yr ARGLWYDD, yn Sanct Israel y gorfoleddi.

17 *Pan* geisio y trueiniaid a'r tlodion ddwfr, ac nis *cânt, pan* ballo eu tafod o syched, myfi yr ARGLWYDD a'u gwrandawaf hwynt, *myfi* DUW Israel nis gadawaf hwynt.

18 [h] Agoraf afonydd ar leoedd uchel, a ffynhonnau y'nghanol y dyffrynoedd: gwnaf [i] y diffaethwch yn llyn dwfr, a'r crasdir yn ffrydiau dyfroedd.

19 Gosodaf yn yr anialwch y cedrwydd, sittah, myrtwydd, ac olewwydd; gosodaf yn y diffaethwch ffynnidwydd, ffawydd, a'r pren box ynghyd;

20 Fel y gwelont, ac y gwybyddont, ac yr ystyriont, ac y deallont ynghyd,

Cyn CRIST Cylch 712.

5 Neu, *gan ddywedyd am yr asiad, Da* yw.
d Deut. 7. 6. a 10. 15. a 14. 2. Ps. 135. 4. pen. 43. 1. a 44. 1.
e 2 Chron. 20. 7. Iago 2. 23.
f Exod. 23. 22. pen. 45. 24. a 60. 12. Zech. 12. 3.
6 Heb. *gwŷr dy gynnen.*
7 Heb. *gwŷr dy ymryson.*
8 Heb. *gwŷr dy ryfel.*
g Mic. 4. 13. 2 Cor. 10. 4, 5.
9 Heb. *safnog.*
2 Neu, *us.*
h pen. 35. 6, 7. a 43. 19. a 44. 3.
i Ps. 107. 35.

Cyn CRIST Cylch 712.

mai llaw yr ARGLWYDD a wnaeth
hyn, a Sanct Israel a'i creodd.
21 Deuwch yn nês â'ch cŵyn,
medd yr ARGLWYDD; dygwch eich
rhesymmau cadarnaf, medd bren-
hin Jacob.
k pen. 45. 21.
22 [k] Dygant *hwynt* allan, a myn-
egant i ni y pethau a ddigwyddant:
mynegwch y pethau gynt, beth
3 Heb. *y gosodom ein calon arnynt.*
ydynt, fel [3] yr ystyriom, ac y gwyp-
om eu diwedd hwynt; neu traeth-
wch i ni y pethau a ddaw.
23 Mynegwch y pethau a ddaw ar
ol *hyn,* fel y gwypom mai duwiau
l Jer. 10. 5.
ydych chwi; [l] gwnewch hefyd dda
neu ddrwg, fel y synno arnom, ac
y gwelom ynghyd.
m pen. 44. 9. 1 Cor. 8. 4. 4 Neu, *waeth na'r eiddo gwiber.*
24 Wele, [m] peth heb ddim *ydych*
chwi, a'ch gwaith sydd [4] ddiddym:
ffiaidd *yw y gwr* a'ch dewiso chwi.
25 Cyfodais *un* o'r gogledd, ac efe
a ddaw: o gyfodiad haul y geilw
efe ar fy enw; ac efe a ddaw ar
dywysogion fel *ar* glai, ac fel y
sathr crochenydd bridd.
26 Pwy a fynegodd o'r dechreuad,
fel y gwybyddom? ac ym mlaen
llaw, fel y dywedom, Cyfiawn *yw?*
nid *oes* a fynega, nid *oes* a draetha
chwaith, ac nid *oes* a glyw eich
ymadroddion.
27 Y cyntaf *a ddywed* wrth Sïon,
Wele, wele hwynt; rhoddaf hefyd
efengylwr i Jerusalem.
28 Canys edrychais, ac nid *oedd*
neb, ïe, yn eu plith, ac nid *oedd*
gynghorwr, pan ofynais iddynt, a
5 Heb. *ddychwelyd.*
fedrai [5] atteb gair.
29 Wele, hwynt oll *ydynt* wagedd,
a'u gweithredoedd yn ddiddym:
gwynt a gwagedd *yw* eu tawdd-
ddelwau.

PENNOD XLII.

1 *Swydd Crist, ynghyd â'i larieidd-dra a'i ddïanwadalwch.* 5 *Addewid Duw iddo ef.* 10 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei efengyl:* 17 *ac yn beio ar y bobl am eu hanghrediniaeth.*

Cylch 712. a pen. 49. 3. Matt. 12. 18.
WELE [a] fy ngwas, yr hwn yr
ydwyf yn ei gynnal; fy ethol-
edig, *i'r hwn* y mae fy enaid
b Matt. 3. 17. a 17. 5. Eph. 1. 6. c pen. 11. 2. Ioan 3. 34.
[b] yn foddlawn: [c] rhoddais fy yspryd
arno; efe a ddwg allan farn i'r cen-
hedloedd.
2 Ni waedda, ac ni ddyrchafa, ac
ni phair glywed ei lef yn yr heol.
3 Ni ddryllia gorsen ysig, ac ni
2 Neu, *yn llosgi yn dywyll.*
ddiffydd lin yn [2] mygu: efe a ddwg
allan farn at wirionedd.
4 Ni phalla efe, ac ni ddigalonna,
hyd oni osodo farn ar y ddaear; yr
ynysoedd hefyd a ddisgwyliant am
ei gyfraith ef.

Cyn CRIST Cylch 712.

5 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW, [d] creawdydd y
nefoedd a'i hestynydd; lledydd y d pen. 44. 24. Zech. 12. 1.
ddaear a'i chnwd; rhoddydd anadl
i'r bobl arni, ac yspryd i'r rhai a
rodiant ynddi:
6 Myfi yr ARGLWYDD a'th elwais
mewn cyfiawnder, ac ymaflaf yn dy
law, [e] cadwaf di hefyd, a rhoddaf di e pen. 49. 8.
yn gyfammod pobl, ac [f] yn oleuni f pen. 49. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47.
Cenhedloedd;
7 [g] I agoryd llygaid y deillion, i g pen. 35. 5. a 61. 1. Luc 4. 18. Heb. 2. 14, 15.
ddwyn allan y carcharor o'r carch-
ar, *a'r* rhai a eisteddant *mewn*
[h] tywyllwch o'r carchardy. h pen. 9. 2.
8 Myfi *yw* yr ARGLWYDD; dyma
fy enw: [i] a'm gogoniant ni roddaf i pen. 48. 11.
i arall, na'm mawl i ddelwau cerf-
iedig.
9 Wele, y pethau o'r blaen a
ddaethant i ben, a mynegi yr ydwyf
fi bethau newydd; traethaf *hwy* i
chwi cyn eu tarddu allan.
10 [k] Cenwch i'r ARGLWYDD gân k Ps. 33. 3. a 40. 3. a 98. 1.
newydd, *a'i* fawl ef o eithaf y ddae-
ar; y rhai a ddisgynwch i'r môr,
[3] ac sydd ynddo; yr ynysoedd a'u 3 Heb *a'i gyflawnder.*
trigolion.
11 Y diffaethwch a'i ddinasoedd,
dyrchafant *eu llef,* y maes-drefi a
breswylia Cedar; caned preswylwyr
y graig, bloeddiant o ben y myn-
yddoedd.
12 Rhoddant ogoniant i'r AR-
GLWYDD, a mynegant ei fawl yn yr
ynysoedd.
13 Yr ARGLWYDD a â allan fel
cawr, fel rhyfelwr y cyffry eiddig-
edd; efe a waedda, ïe, efe a rua;
ac a [4] fydd trech na'i elynion. 4 Heb. *ymwrola,* neu, *a fydd gwrol yn erbyn ei,* &c.
14 Tewais er ys talm, distewais,
ymatteliais; llefaf fel gwraig yn
esgor, difwynaf, a [5] difethaf ar un- 5 Heb. *llyngcaf.*
waith.
15 Mi a wnaf y mynyddoedd a'r
bryniau yn ddiffaethwch, a'u holl
wellt a wywaf; ac a wnaf yr afon-
ydd yn ynysoedd, a'r llynnoedd a
sychaf.
16 Arweiniaf y deilliaid ar hyd
ffordd nid adnabuant; a gwnaf idd-
ynt gerdded ar hyd llwybrau nid
adnabuant; gwnaf dywyllwch yn
oleuni o'u blaen hwynt, a'r pethau
ceimion yn uniawn. Dyma y peth-
au a wnaf iddynt, ac nis gadawaf
hwynt.
17 ¶ [1] Troir yn eu hol, *a* llwyr-war- 1 Ps. 97. 7. pen. 1. 29. a 44. 11. a 45. 16.
adwyddir y rhai a ymddiriedant

Cyn CRIST Cylch 712.

mewn delwau cerfiedig, y rhai a
ddywedant wrth y delwau tawdd,
Chwi *yw* ein duwiau ni.
18 O fyddariaid, gwrandêwch; a'r
deillion, edrychwch i weled.
19 [m]Pwy *sydd* ddall ond fy ngwas
i? neu fyddar fel fy nghennad a an-
fonais? pwy mor ddall a'r perffaith,
a dall fel gwas yr ARGLWYDD?
20 *Er* gweled llawer, [n]etto nid
ystyri; *er* agoryd clustiau, etto ni
wrendy.
21 Yr ARGLWYDD sydd foddlawn
er mwyn ei gyfiawnder; efe a fawr-
hâ y gyfraith, ac a'*i* gwna yn an-
rhydeddus.
22 Etto dyma bobl a yspeiliwyd,
ac a anrheithiwyd: [6]hwy a faglwyd
oll mewn tyllau, mewn carchardai
hefyd y cuddiwyd hwynt: y maent
yn yspail, ac heb waredydd; yn
[7]anrhaith, ac heb a ddywedai, Dyro
yn ei ol.
23 Pwy o honoch a wrendy hyn?
pwy a ystyr ac a glyw erbyn [8]yr
amser a ddaw?
24 Pwy a roddes Jacob yn an-
rhaith, ac Israel i'r yspeilwyr? onid
yr ARGLWYDD, yr hwn y pechasom
i'w erbyn? canys ni fynnent rodio
yn ei ffyrdd, ac nid ufuddhâent i'w
gyfraith.
25 Am hynny y tywalltodd efe
arno lidiowgrwydd ei ddigter, a
chryfder rhyfel: efe a'i hennyn-
odd oddi amgylch, ond ni wybu
efe; llosgodd ef hefyd, ond nid
ystyriodd.

[m] pen. 43. 8. Ezec. 12. 2. Edrych Ioan 9. 39, 41.
[n] Rhuf. 2. 21.
[6] Neu, *yn maglu eu holl wŷr ieuaingc hwynt mewn carchardai, &c.*
[7] Heb. *sathrfa.*
[8] Heb. *yr amser ar ol.*

PENNOD XLIII.

1 Yr Arglwydd yn cysuro ei eglwys â'i addewidion: 8 yn appelio at y bobl, i fod yn dystion o'i hollalluowgrwydd: 14 yn rhag-fynegi iddynt ddinystr Babilon, 18 a rhyfeddol ymwared ei bobl: 22 yn argyhoeddi y bobl megis rhai dïesgus.

Cylch 712.

OND yr awr hon fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD [a]dy Greawdwr
di, Jacob, a'th Luniwr di, Israel,
Nac ofna; canys gwaredais di:
gelwais *di* erbyn dy enw; eiddof
fi *ydwyt.*
2 Pan [b]elych trwy y dyfroedd, myfi
a fyddaf gyd â thi; a thrwy yr
afonydd, *fel* na lifant drosot: pan
rodiech trwy y tân, ni'th losgir; ac
ni ennyn y fflam arnat.
3 Canys myfi *yw* yr ARGLWYDD
dy DDUW, Sanct Israel, dy Wared-
ydd: [c]myfi a roddais yr Aipht yn
iawn trosot, Ethiopia a Seba am
danat.
4 Er pan aethost yn werthfawr yn

[a] ad. 7.
[b] Ps. 66. 12.
[c] Diar. 11. 8. a 21. 18.

Cyn CRIST Cylch 712.

fy ngolwg, y'th ogoneddwyd, a mi
a'th hoffais; am hynny y rhoddaf
ddynion am danat ti, a phobloedd
dros dy einioes di.
5 [d]Nac ofna; canys yr *ydwyf* fi
gyd â thi: o'r dwyrain y dygaf dy
had, ac o'r gorllewin y'th gasglaf.
6 Dywedaf wrth y gogledd, Dod;
ac wrth y dehau, Nac attal: dwg
fy meibion o bell, a'm merched o
eithaf y ddaear;
7 *Sef* pob un a elwir ar fy enw:
canys [e]i'm gogoniant y creais ef, y
lluniais ef, ac y gwneuthum ef.
8 ¶ Dwg allan [f]y bobl ddall sydd
a llygaid iddynt, a'r byddariaid
sydd a chlustiau iddynt.
9 Casgler yr holl genhedloedd
ynghyd, a chynhuller y bobloedd;
[g]pwy yn eu mysg a fynega hyn, ac
a draetha i ni y pethau o'r blaen?
dygant eu tystion, fel y cyfiawnhâer
hwynt; neu wrandawant, a dywed-
ant, Gwir *yw.*
10 [h]Fy nhystion i *ydych* chwi, medd
yr ARGLWYDD, a'm gwas yr hwn a
ddewisais; fel yr adnabyddoch, ac
y credoch fi, ac y dealloch [i]mai myfi
yw: o'm blaen nid *oedd* [2]DUW wedi
ei ffurfio, ac ni bydd ar fy ol.
11 Myfi, myfi [k]*yw* yr ARGLWYDD;
ac nid *oes* geidwad ond myfi.
12 Myfi a fynegais, ac a achubais,
ac a ddangosais, pryd nad *oedd duw*
dïeithr yn eich mysg: am hynny
chwi *ydych* fy nhystion, medd yr
ARGLWYDD, mai myfi *sydd* DDUW.
13 Ië, cyn *bod* dydd *yr ydwyf* fi;
ac nid *oes* a wared o'm llaw: gwnaf,
a phwy a'i [1 3]lluddia?
14 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, eich Gwaredydd chwi,
Sanct Israel; Er eich mwyn chwi
yr anfonais i Babilon, ac y tynnais
i lawr eu holl [4]bennaduriaid, a'r
Caldeaid, *sydd* a'u bloedd mewn
llongau.
15 Myfi yr ARGLWYDD *yw* eich
Sanct chwi, Creawdydd Israel, eich
Brenhin chwi.
16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
yr hwn [m]a wna ffordd yn y môr, a
[n]llwybr yn y dyfroedd cryfion;
17 Yr hwn [o]a ddwg allan y cer-
byd a'r march, y llu a'r cryfder;
cyd-orweddant, ni chodant: darfu-
ant, fel llin y diffoddasant.
18 ¶ [p]Na chofiwch y pethau o'r
blaen, ac nac ystyriwch y pethau
gynt.
19 Wele fi yn gwneuthur [q]peth

[d] pen. 41. 10, 14. Jer. 30. 10. a 46. 27.
[e] Ps. 100. 3. pen. 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 17. Eph. 2. 10.
[f] pen. 42. 19. Ezec. 12. 2.
[g] pen. 41. 21, 22.
[h] pen. 44. 8.
[i] pen. 41. 4. a 44. 8.
[2] Neu, *dim wedi ei ffurfio gan Dduw.*
[k] pen. 45. 21. Hos. 13. 4.
[1] Job 9. 12. pen. 14. 27.
[3] Heb. *dychwel.*
[4] Heb. *barrau,* neu, *ffoaduriaid.*
[m] Exod. 14. 16. pen. 51. 10.
[n] Jos. 3. 13.
[o] Exod. 14. 4—9, 25.
[p] Jer. 16. 14. a 23. 7.
[q] 2 Cor. 5. 17. Dat. 21. 5.

Cyn CRIST Cylch 712.

r Exod. 17. 6. Num. 20. 11. Ps. 78. 16. pen. 35. 6.
5 Heb. *merched.*
s pen. 48. 21.
t Ps. 102. 18.
u Amos 5. 25.
6 Heb. *ŵyn*, neu, *fynnod.*
7 Heb. *meddwaist*, neu, *llwyrfwydaist.*
x pen. 1. 14. Mal. 2. 17.
y pen. 48. 9. Ezec. 36. 22, &c.
z pen. 1. 18.
8 Heb. *ladmeryddion.*
a pen. 47. 6.
9 Neu, *y tywysogion sanctaidd.*

newydd: yr awr hon y dechreu; oni
chewch ei wybod? [r] Gwnaf ffordd
yn yr anialwch, *ac* afonydd yn y
diffaethwch.
20 Bwystfil y maes, y dreigiau, a
[5] chywion yr estrys, a'm gogonedd-
ant; am [s] roddi o honof ddwfr yn
yr anialwch, *a*'r afonydd yn y di-
ffaethwch, i roddi dïod i'm pobl, fy
newisedig.
21 [t] Y bobl hyn a luniais i mi fy
hun; fy moliant a fynegant.
22 ¶ Eithr ni elwaist arnaf, Ja-
cob; ond blinaist arnaf, Israel.
23 [u] Ni ddygaist i mi [6] filod dy
offrymmau poeth, ac ni'm hanrhyd-
eddaist â'th ebyrth: ni pherais i ti
fy ngwasanaethu âg offrwm, ac ni'th
flinais âg arogl-darth.
24 Ni phrynaist i mi galamus âg
arian, ac ni'm [7] llenwaist â brasder
dy ebyrth: eithr ti a wnaethost i mi
wasanaethu â'th bechodau, [x] blin-
aist fi â'th anwireddau.
25 Myfi, myfi *yw* yr hwn a ddilea
dy gamweddau [y] er fy mwyn fy hun,
ac ni chofiaf dy bechodau.
26 Dwg ar gôf i mi, [z] cyd-ym-
ddadleuwn: adrodd di, fel y'th gyf-
iawnhâer.
27 Dy dad cyntaf a bechodd, a'th
[8] athrawon a wnaethant gamwedd
i'm herbyn.
28 Am hynny [a] yr halogais [9] dy-
wysogion y cyssegr, ac y rhoddais
Jacob yn ddïofryd-beth, ac Israel
yn waradwydd.

PENNOD XLIV.

1 *Duw yn cysuro ei eglwys â'i addewidion.* 7 *Gwagedd ac oferedd eilunod:* 9 *ac ynfydrwydd y rhai a'u gwnant.* 21 *Y mae yn annog i foliannu Duw am ei ymwared, ac am ei hollalluowgrwydd.*

Cylch 712.
a pen. 41. 8. a 43. 1. Jer. 30. 10. a 46. 27.
b pen. 43. 7.
c Deut. 32. 15.
d pen. 35. 7. Joel 2. 28. Ioan 7. 38. Act. 2. 18.

AC yn awr gwrando, [a] Jacob fy
ngwas, ac Israel yr hwn a
ddewisais.
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[b] yr hwn a'th wnaeth, ac a'th lun-
iodd o'r groth, efe a'th gynnorth-
wya; Nac ofna, fy ngwas Jacob; a
thi, [c] Jesurun, yr hwn a ddewisais.
3 Canys [d] tywalltaf ddyfroedd ar y
sychedig, a ffrydiau ar y sychdir:
tywalltaf fy Yspryd ar dy had, a'm
bendith ar dy hiliogaeth:
4 A hwy a dyfant *megis* ym mysg
glaswellt, fel helyg wrth ffrydiau
dyfroedd.
5 Hwn a ddywed, Eiddo yr AR-
GLWYDD *ydwyf* fi; a'r llall a'*i*
geilw *ei hun* ar enw Jacob; ac
arall a ysgrifena *â*'i law, Eiddo
yr ARGLWYDD *ydwyf*, ac a *ym*gyf-
enwa ar enw Israel.
6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
brenhin Israel, a'i Waredydd, AR-
GLWYDD y lluoedd; [e] Myfi *yw* y
cyntaf, diweddaf *ydwyf* fi hefyd;
ac nid *oes* DUW ond myfi.
7 [f] Pwy hefyd, fel fi, a eilw, a fyn-
ega, ac a esyd hyn yn drefnus i mi,
er pan osodais yr hen bobl? neu
mynegant iddynt y pethau sydd ar
ddyfod, a'r pethau a ddaw.
8 Nac ofnwch, ac nac arswydwch;
onid er hynny o amser y traethais i
ti, ac y mynegais? [g] *a*'m tystion *yd-*
ych chwi. A oes DUW ond myfi?
ïe, [h] nid *oes* [2] DUW: nid adwaen i
yr un.
9 ¶ [i] Oferedd *ydynt* hwy oll y rhai
a luniant ddelw gerfiedig; ni wna
eu pethau [3] dymunol lesâd: tystion
ydynt iddynt eu hun, [k] na welant,
ac na wyddant; fel y byddo cywil-
ydd arnynt.
10 Pwy a luniai dduw, neu a fwr-
iai ddelw gerfiedig, [l] heb wneuthur
dim llês?
11 Wele, ei holl gyfeillion [m] a gy-
wilyddir, y seiri hefyd, o ddynion *y*
maent: casgler hwynt oll, safant i
fynu; *etto* hwy a ofnant, *ac* a gyd-
gywilyddiant.
12 [n] Y gôf [4] â'r efail a weithia yn
y glo, ac a'i llunia â morthwylion,
ac â nerth ei fraich y gweithia efe
hi: newynog *yw* hefyd, a'i nerth a
balla; nid ŷf ddwfr, ac y mae yn
diffygio.
13 Y saer pren a estyn *ei* linyn;
efe a'i llunia hi wrth linyn *coch;*
efe a'i cymhwysa hi â bwyill, ac a'i
gweithia wrth gwmpas, ac a'i gwna
ar ol delw dyn, fel prydferthwch
dyn, i aros *mewn* tŷ.
14 Efe a dyrr iddo gedrwydd, ac
a gymmer y cypreswydden a'r dder-
wen, ac [5] a ymegnïa ym mysg pren-
nau y coed; efe a blanna onnen,
a'r gwlaw a'i maetha.
15 Yna y bydd i ddyn i gynneu
tân: canys efe a gymmer o honi, ac
a ymdwymna; ïe, efe a'i llysg, ac a
boba fara; gwna hefyd dduw, ac *a*'i
haddola *ef;* gwna ef yn ddelw gerf-
iedig, ac a ymgrymma iddo.
16 Rhan o hono a lysg efe yn tân;
wrth ran o hono y bwytty gig, y
rhostia rost, fel y diwaller ef: efe
a ymdwymna hefyd, ac a ddywed,
Aha, ymdwymnais, gwelais dân.

Cyn CRIST Cylch 712.
e pen. 41. 4. a 48. 12. Dat. 1. 8. 17. a 22. 13.
f pen. 45. 21.
g pen. 43. 10.
h Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. 1 Sam. 2. 2. pen. 45. 5.
2 Heb. *graig*, Deut. 32. 4.
i pen. 41. 24, 29.
3 Neu, *hyfryd.*
k Ps. 115. 4, &c.
l Hab. 2. 18.
m Ps. 97. 7. pen. 1. 29. a 42. 17. a 45. 16.
n pen. 40. 19. a 41. 6. Jer. 10. 3.
4 Neu, *a weithia fwyall.*
5 Neu, *a'i cadarnhâ.*

Cyn CRIST Cylch 712.

17 A'r rhan arall yn dduw y gwna,
yn ddelw gerfiedig iddo; efe a ym-
grymma iddo, ac a'*i* haddola, ac a
weddïa arno, ac a ddywed, Gwared
fi; canys fy nuw *ydwyt.*
18 [o] Ni wyddant, ac ni ddeallant;
canys DUW a [6] gauodd eu llygaid
hwynt rhag gweled, *a*'u calonnau
rhag deall.
19 Ië, ni [p 7] feddwl *neb* yn ei galon,
ïe, nid *oes* wybodaeth na deall i
ddywedyd, Llosgais ran o hono yn
tân, ac ar ei farwor y pobais fara, y
rhostiais gig, ac y bwytteais; ac a
wnaf fi y rhan arall yn ffieiddbeth?
a ymgrymmaf [8] i foncyff o bren?
20 Ymborth ar ludw y mae;
[q] calon siommedig a'i gŵyrdrodd ef,
fel na waredo ei enaid, ac na ddy-
wedo, Onid *oes* celwydd yn fy ne-
heulaw?
21 ¶ Meddwl hyn, Jacob ac Israel;
canys fy ngwas *ydwyt* ti; lluniais
di, gwas i mi *ydwyt;* Israel, ni'th
anghofir gennyf.
22 Dileais dy gamweddau fel cwm-
mwl, a'th bechodau fel [r] niwl: dy-
chwel attaf fi; canys myfi a'th war-
edais di.
23 [r] Cenwch, nefoedd: canys yr
ARGLWYDD a wnaeth *hyn:* bloedd-
iwch, gwaelodion y ddaear; bloedd-
iwch ganu, fynyddoedd, y coed a
phob pren ynddo: canys gwared-
odd yr ARGLWYDD Jacob, ac yn
Israel yr ymogonedda efe.
24 Fel hyn y dywedodd yr AR-
GLWYDD dy Waredydd, [s] a'r hwn
a'th luniodd o'r groth, Myfi *yw* yr
ARGLWYDD sydd yn gwneuthur pob
peth, [t] yn estyn y nefoedd fy hunan,
yn lledu y ddaear o honof fy hun:
25 [u] Yn diddymmu arwyddion y
rhai celwyddog, ac yn ynfydu dew-
iniaid; yn troi y doethion yn eu
hol, ac yn gwneuthur eu gwybod-
aeth yn ynfyd:
26 Yr hwn a gyflawna air ei was,
ac a gwblhâ gynghor ei genhadon;
yr hwn a ddywed wrth Jerusalem,
Ti a breswylir; ac wrth ddinasoedd
Judah, Chwi a adeiledir, a chyfodaf
ei [9] hadwyau:
27 [x] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth
y dyfnder, Bydd sych; a mi a sychaf
dy afonydd:
28 [y] Yr hwn wyf yn dywedyd wrth
Cyrus, Fy mugail *yw,* ac efe a gyf-
lawna fy holl ewyllys: gan ddywed-
yd wrth Jerusalem, [z] Ti a adeiledir;
ac wrth y deml, Ti a sylfeinir.

o pen. 45. 20.
6 Neu, *ddwbiodd.*
p pen. 46. 8.
7 Heb. *esyd neb ei galon.*
8 Heb. *i'r hyn a ddaw o bren?*
q Hos. 4. 12.
r Ps. 69. 34. a 96. 11, 12. pen. 42. 10. a 49. 13. Jer. 51. 48. Dat. 18. 20.
s pen. 43. 1.
t Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 40. 22. a 42. 5. a 45. 12. a 51. 13.
u pen. 47. 13.
9 Heb. *diffaethfaoedd.*
x Edrych Jer. 50. 38. a 51. 32, 36.
y 2 Chron. 36. 22, 23. Ezra 1. 1, &c.
z pen. 45. 13.

PENNOD XLV.

1 *Duw yn galw Cyrus er mwyn ei eglwys:* 5 *yn gofyn ufudd-dod am ei fod yn hollalluog:* 20 *yn dangos ofered ydyw eilunod, wrth ei allu yn ymwared.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD
wrth ei enneiniog, wrth Cyrus,
yr hwn [2] yr ymaflais i yn ei ddeheu-
law, i ddarostwng cenhedloedd o'i
flaen ef: a mi a ddattodaf lwynau
brenhinoedd; i agoryd y dorau o'i
flaen ef; a'r pyrth ni cheuir:
2 Mi a âf o'th flaen di, ac a un-
ionaf y gŵyr-geimion; y dorau pres
a dorraf, a'r barrau heiyrn a ddryll-
iaf:
3 Ac a roddaf i ti drysorau cudd-
iedig, a chuddfeydd dirgel, fel y
gwypech mai myfi yr ARGLWYDD,
yr hwn [a] a'*th* alwodd erbyn dy enw,
yw DUW Israel.
4 Er mwyn Jacob fy ngwas, ac
Israel fy etholedig, y'th elwais erbyn
dy enw: mi a'th gyfenwais, er na'm
hadwaenit.
5 ¶ [b] Myfi *ydwyf* yr ARGLWYDD,
ac [c] nid arall, nid *oes* DUW ond
myfi; gwregysais di, er na'm had-
waenit:
6 Fel y gwypont o godiad haul, ac
o'r gorllewin, nad neb ond myfi:
myfi *yw* yr ARGLWYDD, ac nid arall:
7 Yn llunio goleuni, ac yn creu
tywyllwch; yn gwneuthur llwydd-
iant, ac [d] yn creu drygfyd: myfi yr
ARGLWYDD sydd yn gwneuthur
hyn oll.
8 [e] Defnynwch, nefoedd, oddi uchod,
a thywallted yr wybrennau gyfiawn-
der; ymagored y ddaear, ffrwythed
iachawdwriaeth a chyfiawnder, cyd-
darddant: myfi yr ARGLWYDD a'u
creais.
9 Gwae a ymrysono â'i luniwr.
Ymrysoned priddell â phriddellau
y ddaear. [f] A ddywed y clai wrth ei
luniwr, Beth a wnei? neu, Y mae
dy waith heb ddwylaw iddo?
10 Gwae a ddywedo wrth *ei* dad,
Beth a genhedli? neu wrth y wraig,
Beth a esgoraist?
11 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Sanct Israel, a'i luniwr, Gofynwch i
mi y pethau a ddaw am fy meibion,
a gorchymynwch fi am waith fy
nwylaw.
12 Myfi a wneuthum y ddaear, ac
a greais ddyn arni: myfi, *ïe,* fy nwy-
law i a estynasant y nefoedd, ac a
orchymynais eu holl luoedd.
13 Myfi a'i cyfodais ef mewn cyf-

Cyn CRIST Cylch 712.

2 Neu, *y cryfheais ei ddeheulaw.*
a Exod. 33. 12, 17.
b Deut. 4. 35, 39. a 32. 39. pen. 44. 8.
c ad. 14, 18, 21.
d Amos 3. 6.
e Ps. 85. 11.
f pen. 29. 16. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20.

Cyn CRIST Cylch 712.

iawnder, a'i holl ffyrdd a [3]gyfar-
wyddaf; efe [g]a adeilada fy ninas,
efe a ollwng fy ngharcharorion,
[h]heb na gwerth na gobrwy, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
14 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Llafur yr Aipht, a marsiandïaeth
Ethiopia, a'r Sabeaid hirion, a ddeu-
ant attat ti, ac eiddot ti fyddant;
ar dy ol y deuant; [i]mewn cadwyni
y deuant trosodd, ac ymgrymmant
i ti; attat y gweddïant, [k]*gan ddy-
wedyd,* Yn ddïau ynot ti *y mae*
DUW, [l]ac nid *oes* arall, nac *oes*
DUW.
15 Ti yn ddïau *wyt* DDUW [m]yn
ymguddio, O DDUW Israel yr A-
chubwr!
16 Cywilyddir a gwaradwyddir
hwynt oll; [n]seiri delwau a ânt
ynghyd i waradwydd.
17 Israel a achubir yn yr AR-
GLWYDD *â* iachawdwriaeth dragy-
wyddol: ni'ch cywilyddir ac ni'ch
gwaradwyddir byth bythoedd.
18 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, [o]Creawdydd y nefoedd, y
DUW ei hun a luniodd y ddaear, ac
a'i gwnaeth; efe a'i sicrhaodd hi,
ni chreodd hi yn ofer, i'w phres-
wylio y lluniodd hi: [p]Myfi *yw* yr
ARGLWYDD, ac nid neb amgen.
19 [q]Ni leferais mewn dirgelwch,
mewn man tywyll o'r ddaear; ni
ddywedais wrth had Jacob, Ceis-
iwch fi yn ofer. Myfi yr ARGLWYDD
wyf yn llefaru cyfiawnder, *ac* yn
mynegi pethau uniawn.
20 ¶ Ymgesglwch, a deuwch; cyd-
nesêwch, rai dïangol y cenhedloedd;
[r]nid oes gwybodaeth gan y rhai a
ddyrchafant goed eu cerf-ddelw, ac
a weddïant dduw nid all achub.
21 Mynegwch, a nesêwch *hwynt;*
cyd-ymgynghorant hefyd; [s]pwy a
draethodd hyn er cynt? *pwy* a'i
mynegodd er y pryd hwnnw? onid
myfi yr ARGLWYDD? ac [t]nid *oes*
DUW arall ond myfi; yn DDUW
cyfiawn, ac yn achubydd; nid *oes*
ond myfi.
22 Trowch eich wynebau attaf
fi, holl gyrrau y ddaear, fel y'ch
achuber: canys myfi *wyf* DDUW,
ac nid neb arall.
23 I mi fy hun y tyngais, aeth y
gair o'm genau *mewn* cyfiawnder,
ac ni ddychwel, Mai [u]i mi y plyga
pob glin, [x]y twng pob tafod.
24 Yn ddïau [4]yn yr ARGLWYDD,
medd *un, y mae* i mi gyfiawnder a

3 Neu, *uniawnaf.*
g 2 Chron. 36. 22, 23. Ezra 1. 1, &c. pen. 44. 28.
h pen. 52. 3.
i Ps. 149. 8.
k 1 Cor. 14. 25.
l ad. 5.
m pen. 57. 17.
n pen. 44. 11.
o pen. 42. 5.
p ad. 5.
q Deut. 30. 11. pen. 48. 16.
r pen. 44. 17, 18, 19.
s pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 46. 10. a 48. 14.
t ad. 5, 14, 18.
u Rhuf. 14. 11. Phil. 2. 10.
x Gen. 31. 53. Deut. 6. 13. pen. 65. 16.
4 Neu, *efe a ddywed am danat, Yn yr Arglwydd y mae pob cyfiawnder.* Heb. *cyfiawnderau.*

Cyn CRIST Cylch 712.

nerth; atto ef y deuir; [y]a chywil-
yddir pawb a ddigiant wrtho.
25 Yn yr ARGLWYDD y cyfiawn-
hêir, ac yr ymogonedda holl had
Israel.

PENNOD XLVI.

1 *Na allai eilunod Babilon eu hachub eu hun-ain.* 3 *Bod Duw yn achub ei bobl hyd y diwedd.* 5 *Nad yw eilunod gyffelyb i Dduw mewn gallu,* 12 *nac mewn ymwared presennol.*

CRYMMODD [a]Bêl, plygodd
Nebo; eu delwau oedd ar
fwystfilod, ac ar anifeiliaid: eich
clud a lwythwyd yn drwm; llwyth
ydynt i'r diffygiol.
2 Gostyngant, cyd-grymmant: ni
allent achub y llwyth, [2]ond aethant
mewn caethiwed eu hunain.
3 ¶ Tŷ Jacob, gwrandêwch arnaf
fi, a holl weddill tŷ Israel, *y rhai* a
ddygpwyd *gennyf* o'r groth, *ac* a
arweddwyd o'r bru:
4 Hyd henaint hefyd myfi *yw;* ïe,
[b]myfi a'*ch* dygaf hyd oni ben-wŷn-
noch: gwneuthum, arweddaf hefyd;
ïe, dygaf, a gwaredaf *chwi.*
5 ¶ [c]I bwy y'm gwnewch yn debyg,
ac y'*m* cystedlwch, ac y'm cyffelyb-
wch, fel y byddom debyg?
6 [d]Hwy a wastraffant aur o'r pwrs,
ac a bwysant arian mewn clorian, a
gyflogant eurych, ac efe a'i gweithia
yn dduw: gostyngant, ac ymgrym-
mant.
7 [e]Dygant ef ar ysgwyddau, dyg-
ant ef, ac a'i gosodant yn ei le, ac
efe a saif; ni syfl o'i le: [f]os llefa
un arno, nid ettyb, ac nis gwared
ef o'i gystudd.
8 Cofiwch hyn, a byddwch wŷr:
[g]adgofiwch, droseddwyr.
9 Cofiwch y pethau gynt erioed;
canys myfi *ydwyf* DDUW, ac [h]nid
neb arall; DUW *ydwyf,* ac heb fy
math;
10 [i]Yn mynegi y diwedd o'r de-
chreuad, ac er cynt yr hyn ni wnaed
etto, yn dywedyd, [k]Fy nghynghor a
saif, a'm holl ewyllys a wnaf:
11 Yn galw aderyn o'r dwyrain,
[3]y gwr a wna fy nghynghor o wlad
bell: dywedais, a mi a'i dygaf i ben;
mi a'*i* luniais, a mi a'i gwnaf.
12 ¶ Gwrandêwch arnaf fi, y rhai
cedyrn galon, y rhai pell oddi wrth
gyfiawnder:
13 Neseais fy nghyfiawnder; ni
bydd bell, a'm hiachawdwriaeth nid
erys: rhoddaf hefyd iachawdwr-
iaeth yn Sïon i'm gogoniant Israel.

y pen. 41. 11.
Cylch 712.
a pen. 21. 9. Jer. 50. 2. a 51. 44.
2 Heb. *a'i henaid aeth mewn, &c.*
b Exod. 19. 4. Deut. 1. 31. a 32. 11. Ps. 71. 6, 18. pen. 63. 9.
c pen. 40. 18, 25.
d pen. 40. 19. a 41. 6. a 44. 12, 19. Jer. 10. 3.
e Jer. 10. 5.
f pen. 45. 20.
g pen. 44. 19.
h pen. 45. 5. a 48. 12.
i pen. 45. 21.
k Ps. 33. 11. Diar. 19. 21. a 21. 30. Heb. 6. 17.
3 Heb. *fy nghyngorwr.*

Cyn CRIST Cylch 712.

PENNOD XLVII.

1 Barnedigaethau Duw ar Babilon a Chaldea, 6 am eu hannhrugarowgrwydd, 7 a'u balchder, 10 a'u rhyfyg: 11 ac nas gellir eu gwrthwynebu.

[a] DISGYN, ac eistedd yn y llwch, *ti* forwyn-ferch Babilon, eistedd ar lawr: nid *oes* orsedd-faingc, *ti* ferch y Caldeaid; canys ni'th alwant mwy yn dyner ac yn foethus.
2 Cymmer y meini melin, a [b] mala flawd; datguddia dy lywethau, noetha dy sodlau, dinoetha dy forddwydydd, dos trwy yr afonydd.
3 [c] Dy noethni a ddatguddir, dy warth hefyd a welir: dïalaf, ac nid *fel* dyn *y'th* gyfarfyddaf.
4 Ein gwaredydd ni, ei enw *yw* ARGLWYDD y lluoedd, Sanct Israel.
5 Eistedd yn ddistaw, a dos i dywyllwch, *ti* ferch y Caldeaid: canys ni'th alwant mwy yn Arglwyddes y teyrnasoedd.
6 ¶ [d] Digiais wrth fy mhobl, [e] halogais fy etifeddiaeth, a rhoddais hwynt yn dy law di: ni chymmeraist drugaredd arnynt; [f] rhoddaist dy iau yn drom iawn ar yr henuriaid.
7 ¶ A dywedaist, Byth y byddaf [g] arglwyddes: felly nid ystyriaist hyn, ac ni chofiaist ei diwedd hi.
8 Am hynny yn awr gwrando hyn, y foethus, [h] yr hon a drigi yn ddïofal, [i] yr hon a ddywedi yn dy galon, Myfi *sydd*, ac nid neb ond myfi: nid eisteddaf yn weddw, ac ni chaf wybod beth yw dïeppiledd.
9 Ond y ddau [k] *beth* hyn a ddaw i ti yn ddisymmwth yr un dydd, dïeppiledd a gweddwdod: yn gwbl y deuant arnat, [l] am amlder dy hudoliaethau, *a* mawr nerth dy swynion.
10 ¶ Canys [m] ymddiriedaist yn dy ddrygioni: dywedaist, Ni'm gwel *neb*. Dy ddoethineb a'th wybodaeth a'th [2] hurtiant; a dywedaist yn dy galon, Myfi *sydd*, ac nid neb arall ond myfi.
11 Am hynny y daw arnat ddrygfyd, yr hwn ni chei wybod ei [3] gyfodiad; a syrth arnat ddinystr nis gelli ei ochelyd: ïe, daw arnat ddistryw yn ddisymmwth, heb wybod i ti.
12 Saf yn awr gyd â'th swynion, a chyd âg amlder dy hudoliaethau, yn y rhai yr ymflinaist o'th ieuengctid; *i edrych* a elli wneuthur llês, *i edrych* a fyddi grymmus.
13 Ymflinaist yn amlder dy gynghorion dy hun. Safed yn awr [n] astronomyddion y nefoedd, y rhai a dremiant ar y sêr, y rhai a hysbysant am y misoedd, ac achubant di oddi wrth *y pethau* a ddeuant arnat.
14 Wele, hwy a fyddant fel sofl; y tân a'u llysg hwynt; ni waredant eu [4] heinioes o feddiant y fflam: ni *bydd* marworyn i ymdwymno, *na* thân i eistedd ar ei gyfer.
15 Felly y byddant hwy i ti gyd â'r rhai yr ymflinaist, *sef* [o] dy farsiandwyr o'th ieuengctid; crwydrasant bob un ar ei duedd; nid oes *un* yn dy achub di.

a Jer. 48. 18.
b Exod. 11. 5. Barn. 16. 21. Matt. 24. 41.
c pen. 20. 4. Jer. 13. 22, 26. Nah. 3. 5.
d Edrych 2 Sam. 24. 14. 2 Chron. 28. 9. Zech. 1. 15.
e pen. 43. 28.
f Deut. 28. 50.
g Dat. 18. 7.
h Seph. 2. 15.
i ad. 10.
k pen. 51. 19.
l Nah. 3. 4.
m ad. 8.
2 Neu, *droant ymaith.*
3 Heb. *wawr.*
n pen. 44. 25.
4 Heb. *heneidiau.*
o Dat. 18. 11.

PENNOD XLVIII.

1 Duw, i argyhoeddi y bobl o'u hynod gyndynrwydd, yn datguddio ei brophwydoliaethau. 9 Er ei fwyn ei hun y mae efe yn eu gwared hwy. 12 Y mae yn eu hannog hwy i fod yn ufudd, o herwydd ei allu a'i ragluniaeth ef: 16 yn cwyno eu cildynrwydd hwy. 20 O'i fawr allu y mae yn gwared ei bobl o Babilon.

GWRANDEWCH hyn, tŷ Jacob, y rhai a elwir ar enw Israel, ac [a] a ddaethant allan o ddyfroedd Judah; [b] y rhai a dyngant i enw yr ARGLWYDD, ac a goffânt am DDUW Israel, [c] nid mewn gwirionedd, nac mewn cyfiawnder.
2 Canys hwy a'u galwant eu hunain o'r ddinas sanctaidd, ac [d] a bwysant ar DDUW Israel; enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd.
3 [e] Y pethau gynt a fynegais er y pryd hwnnw, a daethant o'm genau, a mi a'u traethais; mi a'*u* gwneuthum yn ddisymmwth, daethant i ben.
4 O herwydd i mi wybod dy *fod* di yn galed, a'th warr *fel* gïeuyn haiarn, a'th dalcen yn bres;
5 Mi a'*i* mynegais i ti er y pryd hwnnw; adroddais i ti cyn *ei* ddyfod; rhag dywedyd o honot, Fy nelw a'u gwnaeth, fy ngherf-ddelw a'm tawdd-ddelw a'u gorchymynodd.
6 Ti a glywaist, gwel hyn oll; ac oni fynegwch chwithau *ef?* adroddais i ti bethau newyddion o'r pryd hwn, a phethau cuddiedig, y rhai ni wyddit oddi wrthynt.
7 Yn awr y crëwyd hwynt, ac nid er y dechreuad, cyn y dydd ni chlywaist sôn am danynt: rhag dywedyd o honot, Wele, gwyddwn hwynt.
8 Ië, nis clywsit, ac nis gwyddit chwaith, nid agorasid dy glust y pryd hwnnw: canys gwyddwn y byddit lwyr anffyddlawn, a'th alw o'r groth [f] yn Droseddwr.
9 ¶ [g] Er mwyn fy enw yr [h] oedaf fy llid, ac *er* fy mawl yr ymattaliaf oddi wrthyt, rhag dy ddifetha.

a Ps. 68. 26.
b pen. 65. 16. Seph. 1. 5.
c Jer. 4. 2. a 5. 2.
d Mic. 3. 11. Rhuf. 2. 17.
e pen. 42. 9. a 43. 9. a 44. 7, 8. a 45. 21. a 46. 9, 10.
f Ps. 58. 3.
g pen. 43. 25.
h Ps. 78. 38.

Cyn CRIST Cylch 712.

10 Wele, myfi a'th burais, ond nid
[2]fel arian; dewisais di mewn pair
cystudd.
11 Er fy mwyn fy hun, er fy mwyn
fy hun, y gwnaf *hyn;* canys [i]pa fodd
yr halogid *fy enw?* ac [k]ni roddaf fy
ngogoniant i arall.
12 ¶ Gwrando arnaf fi, Jacob, ac
Israel, yr hwn a elwais: [l]myfi *yw;*
myfi *yw* [m]y cyntaf, a mi *yw* y diw-
eddaf.
13 Fy llaw i hefyd a seiliodd y
ddaear, a'm deheulaw i a [3]rychwant-
odd y nefoedd: *pan* [n]alwyf fi ar-
nynt, hwy a gyd-safant.
14 [o]Ymgesglwch oll, a gwrandêwch;
pwy o honynt hwy a fynegodd hyn?
[p]Yr ARGLWYDD a'i hoffodd: efe a
wna ei ewyllys ar Babilon, a'i fraich
a fydd ar y Caldeaid.
15 Myfi, myfi a leferais, ac a'i gelw-
ais ef: dygais ef, ac efe a lwydda ei
ffordd ef.
16 ¶ Nesêwch attaf, gwrandêwch
hyn; [q]ni leferais o'r cyntaf yn ddir-
gel; er y pryd y mae hynny yr *ydwyf*
finnau yno: ac yn awr [r]yr Arglwydd
DDUW a'i Ysbryd a'm hanfonodd.
17 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
dy Waredydd, Sanct Israel; Myfi
yw yr ARGLWYDD dy DDUW, yr
hwn wyf yn dy ddysgu di i well-
hâu, gan dy arwain yn y ffordd y
dylit rodio.
18 [s]O na wrandawsit ar fy ngor-
chymynion! yna y buasai dy hedd-
wch fel afon, a'th gyfiawnder fel
tonnau y môr:
19 A buasai dy had fel y tywod,
ac eppil dy gorph fel ei raian ef:
ni thorrasid, ac ni ddinystriasid ei
enw oddi ger fy mron.
20 ¶ [t]Ewch allan o Babilon, ffowch
oddi wrth y Caldeaid, â llef gorfol-
edd mynegwch *ac* adroddwch hyn,
traethwch ef hyd eithafoedd y
ddaear; dywedwch, [u]Gwaredodd yr
ARGLWYDD ei was Jacob.
21 Ac [x]ni sychedasant *pan* ar-
weiniodd hwynt yn yr anialwch:
[y]gwnaeth i ddwfr bistyllio iddynt
o'r graig: holltodd y graig hefyd,
a'r dwfr a ddylifodd.
22 [z]Nid *oes* heddwch, medd yr
ARGLWYDD, i'r rhai annuwiol.

[2] Neu, *i arian.*
[i] Edrych Deut. 32. 26, 27.
[k] pen. 42. 8.
[l] Deut. 32. 39.
[m] pen. 41. 4. a 44. 6. Dat. 1. 17. a 22. 13.
[3] Neu, *ddyrnfeddodd.*
[n] pen. 40. 26.
[o] pen. 41. 22. a 43. 9. a 44. 7. a 45. 21.
[p] pen. 45. 1.
[q] pen. 45. 19.
[r] Zech. 2. 9, 11.
[s] Deut. 32. 29. Ps. 81. 13.
[t] pen. 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Zech. 2. 6. Dat. 18. 4.
[u] Exod. 19. 4, 5, 6.
[x] Edrych pen. 41. 17, 18.
[y] Ex. 17. 6. Num. 20. 11.
[z] pen. 57. 21.

PENNOD XLIX.

1 *Crist, wedi ei anfon at yr Iuddewon, yn achwyn rhagddynt.* 5 *Ei anfon ef at y Cenhedloedd âg addewidion grasusol.* 13 *Bod cariad Duw tu ag at ei eglwys yn dragywyddol.* 18 *Helaeth adferu yr eglwys.* 24 *Y galluog ymwared allan o'r caethiwed.*

GWRANDEWCH arnaf, ynys-
oedd; ac ystyriwch, bobl o
bell; [a]Yr ARGLWYDD a'm galwodd
o'r groth; o ymysgaroedd fy mam
y gwnaeth goffa am fy enw.
2 Gosododd hefyd [b]fy ngenau fel
cleddyf llym, y'nghysgod ei law y'm
cuddiodd; a gwnaeth fi [c]yn saeth
loyw, cuddiodd fi yn ei gawell
saethau;
3 Ac a ddywedodd wrthyf, [d]Fy
ngwas i *ydwyt* ti, Israel, yr hwn yr
ymogoneddaf ynot.
4 Minnau a ddywedais, Yn ofer y
llafuriais, yn ofer ac am ddim y
treuliais fy nerth; er hynny *y mae*
fy marn gyd â'r ARGLWYDD, a'm
[2]gwaith gyd â'm DUW.
5 ¶ Ac yn awr medd yr ARGLWYDD,
yr hwn a'm lluniodd o'r groth yn
was iddo, i ddychwelyd Jacob atto
ef, [3]Er nad ymgasglodd Israel, etto
gogoneddus fyddaf fi y'ngolwg yr
ARGLWYDD, a'm DUW fydd fy
nerth.
6 Ac efe a ddywedodd, [4]Gwael yw
dy fod yn was i mi, i gyfodi llwyth-
au Jacob, ac i adferu [5]rhai cadw-
edig Israel: [e]mi a'th roddaf hefyd
yn oleuni i'r Cenhedloedd, fel y
byddych yn iachawdwriaeth i mi
hyd eithaf y ddaear.
7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Gwaredydd Israel, *a'i* Sanct, wrth
[f]y dirmygedig [6]o enaid, wrth yr
hwn sydd ffiaidd gan y genedl,
wrth was llywodraethwyr; [g]Bren-
hinoedd a welant, ac a gyfodant;
tywysogion hefyd a ymgrymmant,
er mwyn yr ARGLWYDD, yr hwn
sydd ffyddlawn, Sanct Israel, ac efe
a'th ddewisodd di.
8 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[h]Mewn amser boddlongar y'th wran-
dewais, ac yn nydd iachawdwriaeth
y'th gynnorthwyais; [i]a mi a'th gad-
waf, ac a'th roddaf yn gyfammod
y bobl, [7]i sicrhâu y ddaear, i beri
etifeddu yr etifeddiaethau anghyf-
anneddol;
9 Fel y dywedych [k]wrth y carch-
arorion, Ewch allan; wrth y rhai
sydd mewn tywyllwch, Ymddang-
oswch. Ar y ffyrdd y porant, ac
yn yr holl uchel-fannau *y bydd* eu
porfa hwynt.
10 [l]Ni newynant, ac ni sychedant;
ac [m]nis tery gwres na haul hwynt:
o herwydd yr hwn a dosturia wrth-
ynt a'u tywys, ac a'u harwain wrth
y ffynhonnau dyfroedd.

Cyn CRIST Cylch 712.

[a] Matt. 1. 20, 21. Luc 1. 31.
[b] pen. 11. 4. a 51. 16. Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
[c] Ps. 45. 5.
[d] pen. 42. 1. Zech. 3. 8.
[2] Neu, *gwobr.*
[3] Neu, *Fel yr ymgasglo Israel atto ac y byddwyf yn ogoneddus yng ngolwg, &c.*
[4] Heb. *Ai gwaelach wyt nag y byddi yn was, &c.*
[5] Neu, *diffaethfaoedd.*
[e] pen. 42. 6. Luc 2. 32. Act. 13. 47. a 26. 18.
[f] pen. 53. 3.
[6] Neu, *gan ddyn.*
[g] Ps. 72. 10, 11.
[h] Edrych Ps. 69. 13. 2 Cor. 6. 2.
[i] pen. 42. 6.
[7] Neu, *i gyfodi.*
[k] pen. 42. 7.
[l] Dat. 7. 16.
[m] Ps. 121. 6.

Cyn CRIST Cylch 712.

11 A mi a wnaf fy holl fynydd yn
ffordd, a'm prif-ffyrdd a gyfodir.
12 Wele, y rhai hyn a ddeuant
o bell: ac wele, y rhai accw o'r
gogledd, ac o'r gorllewin; a'r rhai
yma o dir Sinim.
13 ¶ [n] Cenwch, nefoedd; a gorfol-
edda, ddaear; bloeddiwch ganu, y
mynyddoedd: canys yr ARGLWYDD
a gysurodd ei bobl, ac a drugarhâ
wrth ei drueiniaid.
14 Etto dywedodd Sïon, Yr AR-
GLWYDD a'm gwrthododd, a'm Har-
glwydd a'm hanghofiodd.
15 A anghofia gwraig ei phlentyn
sugno, [7] fel na thosturio wrth fab ei
chroth? ïe, hwy a allant anghofio,
etto myfi nid anghofiaf di.
16 Wele, [o] ar gledr *fy* nwylaw y'th
argrephais; dy furiau *sydd* ger fy
mron bob amser.
17 Dy [8] blant a frysiant; y rhai
a'th ddinystriant ac a'th ddistryw-
iant, a ânt allan o honot.
18 ¶ [p] Dyrcha dy lygaid oddi am-
gylch, ac edrych: y rhai hyn oll a
ymgasglant, *ac* a ddeuant attat. *Fel*
mai byw fi, medd yr ARGLWYDD,
dïau y gwisgi hwynt oll fel hardd-
wisg, ac y rhwymi hwynt *am danat*
fel prïod-ferch.
19 Canys dy ddiffaethwch a'th an-
ialwch, a'th dir dinystriol, yn ddïau
[q] fydd yn awr yn rhy gyfyng gan
breswylwyr; a'r rhai a'th lyngcant
a ymbellhânt.
20 Plant dy ddïeppiledd a ddy-
wedant etto lle y clywech, Cyfyng
yw y lle hwn i mi; dod le i mi, fel
y preswyliwyf.
21 Yna y dywedi yn dy galon,
Pwy a genhedlodd y rhai hyn i
mi, a mi yn ddïeppil, ac yn unig,
yn gaeth, ac ar grwydr? a phwy
a fagodd y rhai hyn? Wele, myfi
a adawyd fy hunan; [9] o ba le *y*
daeth y rhai hyn?
22 [r] Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW, Wele, cyfodaf fy llaw at y
cenhedloedd, a dyrchafaf fy maner
at y bobloedd; a dygant dy feibion
[2] yn *eu* mynwes, a dygir dy ferched
ar ysgwyddau.
23 Brenhinoedd hefyd fydd dy
dadmaethod, a'u [3] brenhinesau dy
fammaethod; crymmant i ti â'*u*
hwynebau tu a'r llawr, a [s] llyfant
lwch dy draed; a chei wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD: canys [t] ni
chywilyddir y rhai a ddisgwyliant
wrthyf fi.

[n] pen. 44. 23.
[7] Heb. *rhag tosturio.*
[o] Edrych Exod. 13. 9. Can. 8. 6.
[8] Neu, *adeiladwyr.*
[p] pen. 60. 4.
[q] Edrych pen. 54. 1, 2. Zech. 2. 4. a 10. 10.
[9] Neu, *pa le yr oedd.*
[r] pen. 60. 4. a 66. 20.
[2] Neu, *ar eu breichiau.*
[3] Neu, *tywysogesau.*
[s] Ps. 72. 9. Mic. 7. 17.
[t] Ps. 34. 22. Rhuf. 5. 5. a 9. 33. a 10. 11.

24 ¶ [u] A ddygir y caffaeliad oddi
ar y cadarn? neu a waredir [4] y
rhai a garcherir yn gyfiawn?
25 Ond fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Ië, [5] carcharorion y cadarn
a ddygir, ac anrhaith y creulawn a
ddïangc: canys myfi a ymrysonaf
â'th ymrysonydd, a myfi a achubaf
dy feibion.
26 [x] Gwnaf hefyd i'th orthrym-
mwyr fwytta eu cig eu hunain, ac
ar eu [y] gwaed eu hun y meddwant
fel ar win [6] melus; a gwybydd pob
cnawd mai myfi yr ARGLWYDD *yw*
dy Achubydd, a'th gadarn Wared-
ydd di, Jacob.

PENNOD L.

1 *Crist yn dangos nad efe yw yr achos y gwrthodwyd yr Iuddewon, am ei fod yn abl i'w hachub hwy,* 5 *am ei fod yn ufudd i wneuthur hynny,* 7 *ac am ei fod yn ymddiried y'nghymmorth Duw.* 10 *Annog i hyderu ar Dduw, ac nid arnom ein hunain.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Pa le *y mae* [a] llythyr ysgar eich
mam, [2] *trwy* yr hwn y gollyngais hi
ymaith? neu pwy o'm [b] dyledwyr y
gwerthais chwi iddo? Wele, am
eich anwireddau yr ymwerthasoch,
ac am eich camweddau y gollyng-
wyd ymaith eich mam.
2 Paham, pan ddeuthum, nad
oedd neb *i'm derbyn?* pan elwais,
nad attebodd *neb?* [c] Gan gwttogi a
gwttogodd fy llaw, fel na allai ym-
wared? neu onid *oes* ynof nerth i
achub? wele, [d] â'm cerydd [e] y sych-
af y môr, gwneuthum [f] yr afonydd
yn ddiffaethwch: [g] eu pysgod a
ddrewant o eisieu dwfr, ac a fydd-
ant feirw o syched.
3 [h] Gwisgaf y nefoedd â thywyllwch,
a gosodaf sachlïan yn dô iddynt.
4 ¶ Yr Arglwydd DDUW a roddes
i mi dafod y dysgedig, i fedru mewn
pryd lefaru gair wrth [i] y diffygiol:
deffry fi bob bore, deffry i mi glust
i glywed fel y dysgedig.
5 Yr Arglwydd DDUW a agor-
odd fy nghlust, a minnau ni [k] wrth-
wynebais, *ac* ni chiliais yn *fy* ol.
6 [l] Fy nghorph a roddais i'r cur-
wyr, [m] a'm cernau i'r rhai a dynnai
y blew: ni chuddiais fy wyneb
oddi wrth waradwydd a phoeredd.
7 ¶ O herwydd yr Arglwydd DDUW
a'm cymmorth; am hynny ni'm
cywilyddir: am hynny [n] gosodais
fy wyneb fel callestr, a gwn na'm
cywilyddir.
8 [o] Agos *yw* yr hwn a'm cyfiawn-
hâ; pwy a ymryson â mi? safwn

Cyn CRIST Cylch 712.

[u] Matt. 12. 29.
[4] Heb. *caethiwed y cyfiawn.*
[5] Heb. *caethglud.*
[x] pen. 9. 20.
[y] Dat. 14. 20. a 16. 6.
[6] Neu, *newydd.*
[a] Deut. 24. 1. Hos. 2. 2.
[2] *yr hon a yrrais.*
[b] Edrych 2 Bren. 4. 1.
[c] Num. 11. 23. pen. 59. 1.
[d] Nah. 1. 4.
[e] Exod. 14. 21.
[f] Exod. 7. 18.
[g] Jos. 3. 16.
[h] Exod. 10. 21.
[i] Matt. 11. 28.
[k] Ioan 14. 31. Phil. 2. 8. Heb. 10. 5, &c.
[l] Matt. 26. 67. a 27. 26.
[m] Galar. 3. 30.
[n] Ezec. 3. 8, 9.
[o] Rhuf. 8. 33, 34.

Cyn CRIST Cylch 712.

ynghyd: pwy *yw* [3] fy ngwrthwyn-
ebwr? nesâed attaf.
9 Wele, yr Arglwydd DDUW a'm
cynnorthwya; pwy *yw* yr hwn a'm
bwrw yn euog? wele, hwynt oll a
heneiddiant fel dilledyn; [p] y gwyf-
yn a'u hysa hwynt.
10 ¶ Pwy yn eich mysg sydd yn
ofni yr ARGLWYDD, yn gwrandaw
ar lais ei was ef, [q] yn rhodio *mewn*
tywyllwch, ac heb lewyrch iddo?
gobeithied yn enw yr ARGLWYDD,
ac ymddirieded yn ei DDUW.
11 Wele, chwi oll y rhai ydych yn
cynneu tân, *ac* yn eich amgylchu
eich hunain â gwreichion; rhod-
iwch wrth lewyrch eich tân, ac
wrth y gwreichion a gynneuasoch.
[r] O'm llaw i y bydd hyn i chwi;
mewn gofid y gorweddwch.

[3] Heb. *meistr fy nadl.*
[p] pen. 51. 8.
[q] Ps. 23. 4.
[r] Ioan 9. 39.

PENNOD LI.

1 *Cynghor i hyderu ar Grist, yn ol esampl Abraham,* 3 *o herwydd ei addewidion cysurfawr,* 4 *a'i gyfiawn ymwared,* 7 *a marwoldeb dyn.* 9 *Bod Crist â'i sanctaidd fraich yn amddiffyn yr eiddo rhag ofn dyn.* 17 *Y mae yn cwyno adfyd Jerusalem,* 21 *ac yn addaw ymwared.*

GWRANDEWCH arnaf fi, [a] ddi-
lynwyr cyfiawnder, y rhai a
geisiwch yr ARGLWYDD: edrych-
wch ar y graig y'ch naddwyd, ac
ar geudod y ffos y'ch cloddiwyd
o honynt.
2 Edrychwch ar Abraham eich
tad, ac ar Sarah a'ch esgorodd:
canys ei hunan y gelwais ef, ac y
bendithiais, ac yr amlheais ef.
3 O herwydd yr ARGLWYDD a
gysura Sïon: efe a gysura ei holl
anghyfannedd-leoedd hi; gwna hef-
yd ei hanialwch hi fel Eden, a'i di-
ffaethwch fel gardd yr ARGLWYDD:
ceir ynddi lawenydd a hyfrydwch,
dïolch, a llais cân.
4 ¶ Gwrandêwch arnaf, fy mhobl;
clust-ymwrandêwch â mi, fy nghen-
edl: canys cyfraith a â allan oddi
wrthyf, a gosodaf fy marn yn oleuni
pobloedd.
5 Agos yw fy nghyfiawnder; fy
iachawdwriaeth a aeth allan, fy
mreichiau hefyd a farnant y bobl-
oedd: yr ynysoedd a ddisgwyliant
wrthyf, ac a ymddiriedant *yn* fy
mraich.
6 Dyrchefwch eich llygaid tu a'r
nefoedd, ac edrychwch ar y ddaear
isod: canys [b] y nefoedd a ddarfydd-
ant fel mwg, a'r ddaear a heneiddia
fel dilledyn, a'i phreswylwyr yr un
modd a fyddant meirw; ond fy

[a] Rhuf. 9. 30, 31, 32.
[b] Ps. 102. 26. Matt. 24. 35. 2 Petr 3. 10.

iachawdwriaeth i a fydd byth, a'm
cyfiawnder ni dderfydd.
7 ¶ Gwrandêwch arnaf, y rhai a
adwaenoch gyfiawnder, y bobl [c] sydd
a'm cyfraith yn eu calon: [d] nac ofn-
wch waradwydd dynion, ac nac
arswydwch rhag eu difenwad.
8 Canys [e] y pryf a'u bwytty fel dill-
edyn, a'r gwyfyn a'u hysa fel gwlan:
eithr fy nghyfiawnder a fydd yn
dragywydd, a'm hiachawdwriaeth o
genhedlaeth i genhedlaeth.
9 ¶ Deffro, deffro, gwisg nerth, O
fraich yr ARGLWYDD; deffro, fel
yn y dyddiau gynt, yn yr oesoedd
gynt. Onid ti *yw* yr hwn a dor-
raist [f] Rahab, *ac* a archollaist [g] y
ddraig?
10 Onid ti *yw* [h] yr hwn a sychaist
y môr, dyfroedd y dyfnder mawr?
yr hwn a wnaethost ddyfnderoedd
y môr yn ffordd i'r gwaredigion i
fyned drwodd?
11 Am hynny [i] y dychwel gwaredig-
ion yr ARGLWYDD, a hwy a ddeu-
ant i Sïon â chanu, ac â llawenydd
tragywyddol ar eu pennau: go-
ddiweddant lawenydd a hyfrydwch;
gofid a griddfan a ffy ymaith.
12 Myfi, myfi, *yw* yr hwn a'ch
diddana chwi: pwy *wyt* ti, fel yr
ofnit [k] ddyn, *yr hwn* fydd marw;
a mab dyn, *yr hwn* a wneir [l] *fel*
glaswelltyn?
13 Ac a anghofi yr ARGLWYDD dy
Wneuthurwr, [m] yr hwn a estynodd
y nefoedd, ac a seiliodd y ddaear?
ac a ofnaist bob dydd yn wastad
rhag llid y gorthrymmydd, fel pe
darparai i ddinystrio? a pha le *y*
mae llid y gorthrymmydd?
14 Y carcharor sydd yn brysio i
gael ei ollwng yn rhydd, fel na
byddo farw yn y pwll, ac na phallo
ei fara ef.
15 Eithr myfi *yw* yr ARGLWYDD
dy DDUW, yr hwn [n] a barthodd y
môr, pan ruodd ei donnau: ei enw
yw ARGLWYDD y lluoedd.
16 [o] Gosodais hefyd fy ngeiriau yn
dy enau, ac y'nghysgod fy llaw y'th
doais, fel y plannwn y nefoedd, ac
y seiliwn y ddaear, ac y dywedwn
wrth Sïon, Fy mhobl *ydwyt.*
17 ¶ [p] Deffro, deffro, cyfod, Je-
rusalem, yr hon [q] a yfaist o law yr
ARGLWYDD gwppan ei lidiowg-
rwydd ef; yfaist waddod [r] y cwppan
erchyll, *ïe,* sugnaist *ef.*
18 Nid *oes* arweinydd iddi o'r holl
feibion a esgorodd; ac nid *oes* a

Cyn CRIST Cylch 712.
[c] Ps. 37. 31.
[d] Matt. 10. 28.
[e] pen. 50. 9.
[f] Ps. 87. 4.
[g] Ps. 74. 13, 14. pen. 27. 1. Ezec. 29. 3.
[h] Exod. 14. 21. pen. 43. 16.
[i] pen. 35. 10.
[k] Ps. 118. 6.
[l] pen. 40. 6. 1 Petr 1. 24.
[m] Job 9. 8. Ps. 104. 2. pen. 40. 22. a 42. 5. a 44. 24.
[n] Job 26. 12. Jer. 31. 35.
[o] Deut. 18. 18. pen. 49. 2.
[p] pen. 52. 1.
[q] Job 21. 20. Ps. 75. 8. Jer. 25. 15, 16.
[r] Edrych Deut. 28. 28, 34. Ps. 60. 3. Zech. 12. 2.

Cyn CRIST Cylch 712.

ymaflo yn ei llaw o'r holl feibion
a fagodd.
19 [s]Y ddau *beth* hyn a ddigwydd-
asant i ti; pwy a ofidia trosot? din-
ystr, [2]a distryw; a newyn, a chledd-
yf: *trwy* bwy y'th gysuraf?
20 [t]Dy feibion a lewygasant, gor-
weddant ym mhen pob heol, fel
tarw gwŷllt *mewn* magl: llawn yd-
ynt o lidiowgrwydd yr ARGLWYDD,
a cherydd dy DDUW.
21 ¶ Am hynny gwrando fi yn
awr, y druan, a'r feddw, [u]ac nid
trwy win.
22 Fel hyn y dywed dy Arglwydd,
yr ARGLWYDD, a'th DDUW di, *yr
hwn* a ddadleu *dros* ei bobl, Wele,
cymmerais o'th law y cwppan erch-
yll, *sef* gwaddod cwppan fy llidiowg-
rwydd: ni chwanegi ei yfed mwy:
23 Eithr [x]rhoddaf ef yn llaw dy
gystuddwyr; [y]y rhai a ddywedasant
wrth dy enaid, Gostwng, fel yr elom
drosot: a thi a osodaist dy gorph
fel y llawr, ac fel heol i'r rhai a
elent drosto.

[s] pen. 47. 9.
[2] Heb. *drylliad.*
[t] Galar. 2. 11, 12.
[u] Edrych ad. 17.
[x] Jer. 25. 26, 28. Zech. 12. 2.
[y] Ps. 66. 11, 12.

PENNOD LII.

1 *Crist yn perswadio ei eglwys i gredu ei rad brynedigaeth ef,* 7 *i dderbyn gweinidogion yr adbrynedigaeth,* 9 *i lawenychu yn ei gallu hi,* 11 *ac i'w rhyddhâu eu hunain oddi wrth gaethiwed.* 13 *Y dyrchefir teyrnas Crist.*

[a]DEFFRO, deffro, gwisg dy nerth,
Sïon; gwisg wisgoedd dy ogon-
iant, sanctaidd ddinas Jerusalem:
canys [b]ni ddaw o'th fewn mwy
ddïenwaededig nac aflan.
2 Ymysgwyd o'r llwch, cyfod, eis-
tedd, Jerusalem: ymddattod oddi
wrth rwymau dy wddf, *ti* gaeth-
ferch Sïon.
3 Canys fel hyn y dywedodd yr
ARGLWYDD, [c]Yn rhad yr ym-
werthasoch; ac nid âg arian y'ch
gwaredir.
4 Canys fel hyn y dywedodd yr
Arglwydd DDUW, Fy mhobl a aeth
i waered i'r [d]Aipht yn y dechreuad,
i ymdaith yno; a'r Assyriaid a'u
gorthrymmodd yn ddïachos.
5 Ac yn awr beth *sydd* yma i mi,
medd yr ARGLWYDD, pan ddygid fy
mhobl ymaith yn rhad? eu llywodr-
aethwyr a wna *iddynt* udo, medd
yr ARGLWYDD; a phob dydd yn
wastad [e]y ceblir fy enw.
6 Am hynny y caiff fy mhobl adnab-
od fy enw: am hynny *y cânt wybod*
y dydd hwnnw, mai myfi *yw* yr hwn
sydd yn dywedyd: wele, myfi *ydyw.*
7 ¶ [f]Mor weddaidd ar y mynydd-
oedd *yw* traed yr hwn sydd yn
efengylu, yn cyhoeddi heddwch;
a'r hwn sydd yn mynegi daioni, yn
cyhoeddi iachawdwriaeth; yn dy-
wedyd wrth Sïon, [g]Dy DDUW di
sydd yn teyrnasu!
8 Dy wylwyr a ddyrchafant lef;
gyd â'r llef y cyd-ganant: canys
gwelant lygad yn llygad, pan ddy-
chwelo yr ARGLWYDD Sïon.
9 ¶ Bloeddiwch, cyd-geñwch, an-
ialwch Jerusalem: canys yr AR-
GLWYDD a gysurodd ei bobl, *efe* a
waredodd Jerusalem.
10 Dïosgodd yr ARGLWYDD fraich
ei sancteiddrwydd y'ngolwg yr holl
genhedloedd: a [h]holl gyrrau y
ddaear a welant iachawdwriaeth
ein DUW ni.
11 ¶ [i]Ciliwch, ciliwch, ewch allan
oddi yno, na chyffyrddwch â dim
halogedig; ewch allan o'i chanol;
ymlanhêwch, y rhai a ddygwch
lestri yr ARGLWYDD.
12 Canys [k]nid ar frys yr ewch all-
an, ac nid ar ffô y cerddwch: canys
yr ARGLWYDD a â o'ch blaen chwi,
a DUW Israel a'ch casgl chwi.
13 ¶ Wele, fy ngwas a [2]lwydda;
efe a godir, a ddyrchefir, ac a fydd
uchel iawn.
14 Megis y rhyfeddodd llawer
wrthyt; mor llygredig *oedd* ei
[l]wedd yn anad neb, a'i brŷd yn
anad meibion dynion!
15 Felly [m]y taenella efe genhedl-
oedd lawer; brenhinoedd a gauant
eu genau wrtho ef; canys gwel-
ant yr hyn [n]ni fynegasid iddynt, a
deallant yr hyn ni chlywsent.

[a] pen. 51. 17.
[b] pen. 35. 8. a 60. 21. Dat. 21. 27.
[c] Ps. 44. 12. pen. 45. 13. Jer. 15. 13.
[d] Gen. 46. 6.
[e] Ezec. 36. 20, 23. Rhuf. 2. 24.
[f] Nah. 1. 15. Rhuf. 10. 15.
[g] Ps. 93. 1. a 96. 10. a 97. 1.
[h] Ps. 98. 2, 3. Luc 3. 6.
[i] pen. 48. 20. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17. Dat. 18. 4.
[k] Edrych Exod. 12. 33, 39.
[2] Neu, *wna yn gall,* pen. 53. 10.
[l] Ps. 22. 6, 7. pen. 53. 2, 3.
[m] Act. 2. 33.
[n] Rhuf. 15. 21.

PENNOD LIII.

1 *Y prophwyd yn cwyno rhag anghrediniaeth; ac yn esgusodi rhwystr y groes,* 4 *trwy ddangos y daioni a ddaw o ddïoddefaint Crist,* 10 *a ffynniant y groes.*

[a]PWY a gredodd i'n [2]hymad-
rodd? ac i bwy y datguddiwyd
braich yr ARGLWYDD?
2 Canys [b]efe a dŷf o'i flaen ef
fel blaguryn, ac fel gwreiddyn o
dir sych: [c]nid oes na phrŷd na
thegwch iddo: pan edrychom arno,
ni bydd prŷd fel y dymunem ef.
3 [d]Dirmygedig yw, a dïystyraf o'r
gwŷr; gwr gofidus, a chynnefin â
dolur: ac [3]*yr oeddym* megis yn
cuddio *ein* hwynebau oddi wrtho:
dirmygedig oedd, ac ni wnaethom
gyfrif o hono.
4 ¶ Dïau [e]efe a gymmerth ein gwen-
did ni, ac a ddug ein doluriau: etto

[a] Ioan 12. 38. Rhuf. 10. 16.
[2] Neu, *haddysg?* Heb. *clywed?*
[b] pen. 11. 1.
[c] pen. 49. 7. a 52. 14. Marc 9. 12.
[d] Ps. 22. 6. pen. 49. 7.
[3] Neu, yr oedd *megis yn cuddio ei wyneb oddi wrthym.* Heb. *megis cuddio wynebau oddi wrtho,* neu *oddi wrthym.*
[e] Matt. 8. 17.

Cyn CRIST Cylch 712.

ni a'i cyfrifasom ef wedi ei faeddu,
ei daro gan DDUW, a'i gystuddio.
5 Ond efe [f] a [4] archollwyd am ein
camweddau ni, efe a ddrylliwyd
am ein hanwireddau ni: cosped-
igaeth ein heddwch ni *oedd* arno
ef: a [g] thrwy ei gleisiau ef yr iachâ-
wyd ni.
6 Nyni oll a grwydrasom fel def-
aid; troisom bawb i'w ffordd ei
hun: a'r ARGLWYDD a [5] roddes arno
ef ein hanwiredd ni i gyd.
7 Efe a orthrymmwyd, ac efe a
gystuddiwyd, ac [h] nid agorai ei en-
au: [i] fel oen yr arweinid ef i'r
lladdfa, ac fel y tau dafad o flaen
y rhai a'i cneifiai, felly nid agorai
yntau ei enau.
8 O [6] garchar ac o farn y cymmer-
wyd ef: a phwy a draetha ei oes
ef? canys [k] efe a dorrwyd o dir y
rhai byw; *rhoddwyd* pla arno ef
am gamwedd fy mhobl.
9 Ac efe a wnaeth ei fedd gyd â'r
rhai anwir, a [l] chyd â'r cyfoethog
yn ei farwolaeth; [m] am na wnaethai
gam, ac nad *oedd* twyll yn ei enau.
10 ¶ Eithr yr ARGLWYDD a fyn-
nai ei ddryllio ef; efe a'*i* clwyfodd:
pan [7] osodo efe [n] ei enaid yn aberth
dros bechod, efe a wêl *ei* had, efe
a estyn *ei* ddyddiau; ac ewyllys yr
ARGLWYDD a lwydda yn ei law ef.
11 O lafur ei enaid y gwel, *ac* y
diwellir: [o] fy ngwas cyfiawn a gyf-
iawnhâ lawer [p] trwy ei wybodaeth;
canys efe a ddwg eu hanwireddau
hwynt.
12 Am hynny y rhannaf iddo *ran*
gyd â [8] llawer, ac efe a ranna yr ys-
pail gyd â'r cedyrn: am iddo dyw-
allt ei enaid i farwolaeth: ac efe a
gyfrifwyd gyd â'r troseddwyr; ac
[q] efe a ddug bechodau llaweroedd,
ac [r] a eiriolodd dros y troseddwyr.

[f] Rhuf. 4. 25. 1 Cor. 15. 3.
[4] Neu, *boenwyd.*
[g] 1 Petr 2. 24.
[5] Heb. *wnaeth i'n hanwireddau ni i gyd gyfarfod arno ef.*
[h] Matt. 26. 63. a 27. 12, 14. Marc 14. 61. a 15. 5.
[i] Act. 8. 32.
[6] Neu, *gyfyngder.*
[k] Dan. 9. 26.
[l] Matt. 27. 57.
[m] 1 Petr 2. 22. 1 Ioan 3. 5.
[7] Neu, *wnelo ei enaid ef aberth.*
[n] 2 Cor. 5. 21. 1 Petr 2. 24.
[o] pen. 42. 1 a 49. 3.
[p] Rhuf. 5. 18, 19. 1 Ioan 2. 1.
[8] *a'r mawrion.*
[q] Marc 15. 28. Luc 22. 37.
[r] Luc 23. 34. Rhuf. 8. 34. Heb. 7. 25. a 9. 24. 1 Ioan 2. 1.

PENNOD LIV.

1 *Y prophwyd, er mwyn cysuro y Cenhedloedd, yn prophwydo helaethrwydd yr eglwys;* 4 *eu dïogelwch hwy,* 6 *a'u sicr ymwared allan o gystudd,* 11 *a'u hadeilad dêg,* 15 *a'u dïogel gadwedigaeth.*

[a] CAN, *di* ammhlantadwy nid es-
gorodd; bloeddia ganu, a gor-
foledda, *yr hon* nid esgorodd: o
herwydd [b] amlach meibion yr hon
a adawyd, na'r hon y mae gwr
iddi, medd yr ARGLWYDD.
2 [c] Helaetha le dy babell, ac es-
tynant gortynnau dy breswylfeydd:
nac attal, estyn dy raffau, a sicrhâ
dy hoelion.

[a] Seph. 3. 14. Gal. 4. 27.
[b] 1 Sam. 2. 5.
[c] pen. 49. 19, 20.

3 Canys ti a dorri allan ar y llaw
ddehau ac ar y llaw aswy; a'th
had a etifedda y Cenhedloedd, a
dinasoedd anrheithiedig a wnant
yn gyfanneddol.
4 Nac ofna; canys ni'th gywilydd-
ir: ac na'th waradwydder, am na'th
warthruddir; canys ti a anghofi war-
adwydd dy ieuengctid, a gwarth-
rudd dy weddwdod ni chofi mwy-
ach.
5 Canys dy brïod *yw* yr hwn a'th
wnaeth; [d] ARGLWYDD y lluoedd *yw*
ei enw; dy Waredydd hefyd, Sanct
Israel, DUW yr holl ddaear y gel-
wir ef.
6 Canys [e] fel gwraig wrthodedig, a
chystuddiedig o yspryd, y'th alwodd
yr ARGLWYDD, a gwraig ieuengctid,
pan oeddit wrthodedig, medd dy
DDUW.
7 [f] Dros ennyd fechan y'th adew-
ais; ond â mawr drugareddau y'th
gasglaf.
8 Mewn ychydig sorriant y cudd-
iais fy wyneb oddi wrthyt ennyd
awr; ond â thrugaredd dragy-
wyddol y trugarhâf wrthyt, medd
yr ARGLWYDD dy Waredydd.
9 Canys [g] *fel* dyfroedd Noah *y*
mae hyn i mi: canys *megis* y tyng-
ais nad elai dyfroedd Noah mwy
dros y ddaear; felly y tyngais na
ddigiwn wrthyt, ac na'th geryddwn.
10 Canys [h] y mynyddoedd a giliant,
a'r bryniau a symmudant: eithr fy
nhrugaredd ni chilia oddi wrthyt, a
chyfammod fy hedd ni syfl, medd
yr ARGLWYDD sydd yn trugarhâu
wrthyt.
11 ¶ Y druan, helbulus gan dym-
mestl, y ddigysur, wele, [i] mi a osod-
af dy gerrig di â charbuncl, ac a'th
sylfaenaf â *meini* saphir.
12 Gwnaf hefyd dy ffenestri o ris-
ial, a'th byrth o feini disglaer, a'th
holl derfynau o gerrig dymunol.
13 [k] Dy holl feibion hefyd *fydd-*
ant wedi eu dysgu gan yr AR-
GLWYDD; a mawr *fydd* heddwch
dy feibion.
14 Mewn cyfiawnder y'th sicrhêir:
byddi bell oddi wrth orthrymder,
canys nid ofni; ac oddi wrth ddy-
chryn, canys ni nesâ attat.
15 Wele, gan ymgasglu hwy a ym-
gasglant, *ond* nid o honof fi: pwy
bynnag o honot ti a ymgasglo i'th
erbyn, efe a syrth.
16 Wele, myfi a greais y gôf, yr
hwn a chwŷth y marwor yn tân, ac

Cyn CRIST Cylch 712.

[d] Luc 1. 32.
[e] pen. 62. 4.
[f] Ps. 30. 5. pen. 26. 20. 2 Cor. 4. 17.
[g] Gen. 8. 21. a 9. 11. Edrych Jer. 31. 35, 36.
[h] Ps. 46. 2. Matt. 5. 18.
[i] 1 Chron. 29. 2. Dat. 21. 18, &c.
[k] pen. 11. 9. Jer. 31. 34. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Thess. 4. 9. 1 Ioan 2. 20.

Cyn CRIST Cylch 712.

a ddefnyddia arf i'w waith; myfi hefyd a greais y dinystrydd i ddistrywio.

17 ¶ Ni lwydda un offeryn a luniier i'th erbyn; a thi a wnei yn euog bob tafod a gyfodo i'th erbyn mewn barn. Dyma etifeddiaeth gweision yr ARGLWYDD, a'u cyfiawnder hwy *sydd* oddi wrthyf fi, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD LV.

1 Y prophwyd, trwy addewidion o Grist, yn galw pawb i gredu, 6 ac i edifarhâu. 8 Dedwydd lwyddiant y rhai a gredo.

O [a]DEUWCH i'r dyfroedd, bob un y mae syched arno, ïe, yr hwn nid *oes* arian ganddo; [b]deuwch, prynwch, a bwyttêwch; ïe, deuwch, prynwch win a llaeth, heb arian, ac heb werth.

2 Paham y [2]gweriwch arian am *yr hyn* nid *ydyw* fara? a'ch llafur am *yr hyn* nid yw yn digoni? gan wrandaw gwrandêwch arnaf fi, a bwyttêwch *yr hyn sydd* dda; ac ymhyfryded eich enaid mewn brasder.

3 Gogwyddwch eich clust, a deuwch attaf; gwrandêwch, a bydd byw eich enaid: a mi a wnaf gyfammod tragywyddol â chwi, *sef* [c]sicr drugareddau Dafydd.

4 Wele, rhoddais ef yn dyst i'r bobl, yn flaenor ac yn athraw i'r bobloedd.

5 Wele, [d]cenedl nid adweini a elwi, a chenhedloedd ni'th adwaenai di a red attat, er mwyn yr ARGLWYDD dy DDUW, ac o herwydd Sanct Israel: canys efe a'th ogoneddodd.

6 ¶ [e]Ceisiwch yr ARGLWYDD, tra y galler ei gael ef; gelwch arno, tra fyddo yn agos.

7 Gadawed y drygionus ei ffordd, a'r gwr [3]anwir ei feddyliau; a dychweled at yr ARGLWYDD, ac efe a gymmer drugaredd arno; ac at ein DUW ni, o herwydd efe a [4]arbed yn helaeth.

8 ¶ Canys nid fy meddyliau i *yw* eich meddyliau chwi, ac nid eich ffyrdd chwi *yw* fy ffyrdd i, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys *fel* y mae y nefoedd yn uwch na'r ddaear, felly uwch yw fy ffyrdd i na'ch ffyrdd chwi, a'm meddyliau i na'ch meddyliau chwi.

10 Canys [f]fel y disgyn y gwlaw a'r eira o'r nefoedd, ac ni ddychwel yno, eithr dyfrhâ y ddaear, ac a wna iddi darddu a thyfu, fel y rhoddo had i'r hauwr, a bara i'r bwyttâwr:

11 Felly y bydd fy ngair, yr hwn a ddaw o'm genau: ni ddychwel attaf yn wag; eithr efe a wna yr hyn a fynnwyf, ac a lwydda *yn y peth* yr anfonais ef o'i blegid.

12 Canys mewn llawenydd yr ewch allan, ac mewn hedd y'ch arweinir; [g]y mynyddoedd a'r bryniau a floeddiant ganu o'ch blaen, a [h]holl goed y maes a gurant ddwylaw.

13 [i]Yn lle [k]drain y cyfyd ffynnidwydd, yn lle mïeri y cyfyd myrtwydd: a *hyn* fydd i'r ARGLWYDD yn enw, ac yn arwydd tragywyddol *yr hwn* ni thorrir ymaith.

PENNOD LVI.

1 Y prophwyd yn annog i sancteiddrwydd; 3 ac yn addaw y bydd sancteiddiad yn gyffredinol, heb dderbyn wyneb neb. 9 Y mae efe yn rhoi anghlod i'r gwylwyr deillion.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cedwch farn, a gwnewch gyfiawnder: [a]canys fy iachawdwriaeth *sydd* ar ddyfod, a'm cyfiawnder ar ymddangos.

2 Gwŷn ei fyd y dyn a wnelo hyn, a mab y dyn a ymaflo ynddo; gan gadw y Sabbath heb ei halogi, a chadw ei law rhag gwneuthur dim drwg.

3 ¶ Ac na lefared [b]y dïeithr-fab, yr hwn a lynodd wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD gan ddidoli a'm didolodd oddi wrth ei bobl; ac na ddyweded y disbaddedig, Wele fi yn bren crin.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth y rhai disbaddedig, y rhai a gadwant fy Sabbathau, ac a ddewisant yr hyn a ewyllysiwyf, ac a ymaflant yn fy nghyfammod i;

5 Ië, rhoddaf iddynt yn fy nhŷ, ac o fewn fy magwyrydd, le ac enw gwell na meibion ac na merched: rhoddaf iddynt enw tragywyddol, yr hwn ni thorrir ymaith.

6 A'r meibion dïeithr, y rhai a lynant wrth yr ARGLWYDD, gan ei wasanaethu ef, a chan garu enw yr ARGLWYDD, i fod yn weision iddo ef, pob un a gadwo y Sabbath heb ei halogi, ac a ymaflo yn fy nghyfammod;

7 [c]Dygaf hwythau hefyd i fynydd fy sancteiddrwydd, a llawenychaf hwynt yn [2]nhŷ fy ngweddi: eu poeth-offrymmau hefyd a'u hebyrth *fyddant* gymmeradwy ar fy allor: canys [d]fy nhŷ i a elwir yn dŷ gweddi i'r holl bobloedd.

[a] Ioan 4. 14. a 7. 37. Dat. 21. 6. a 22. 17. [b] Matt. 13. 44, 46. Dat. 3. 18. [2] Heb. *pwyswch.* [c] 2 Sam. 7. 8. Ps. 89. 28. Act. 13. 34. [d] Eph. 2. 11, 12. [e] Ps. 32. 6. Matt. 5. 25. Ioan 7. 34. a 8. 21. [3] Heb. *anwiredd.* [4] Heb. *amlhâ arbed.* [f] Deut. 32. 2.

Cyn CRIST Cylch 712.

[g] Ps. 96. 12. a 98. 8. pen. 35. 1. [h] 1 Chron. 16. 33. [i] pen. 41. 19. [k] Mic. 7. 4. [a] Matt. 3. 2. a 4. 17. Rhuf. 13. 11, 12. [b] Edrych Deut. 23. 1, 2, 3. [c] pen. 2. 2. [2] *fy nhŷ gweddi.* [d] Matt. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46.

Cyn CRIST Cylch 712.

[e] Ioan 10. 16. Eph. 2. 14, 15.
[3] Heb. *at ei gasgledigion ef.*
[4] Neu, *yn breuddwydio,* neu, *yn siarad trwy eu hûn.*
[f] Ezec. 34. 2, 3.
[5] *yn ei duedd.*
[g] Diar. 23. 35. pen. 22. 13.

8 Medd yr Arglwydd DDUW, yr
hwn a gasgl wasgaredigion Israel,
[e]Etto mi a gasglaf *eraill* atto ef, [3]gyd
â'r rhai sydd wedi eu casglu atto.
9 ¶ Pob bwystfil y maes, deuwch
i ddifa, *a* phob bwystfil yn y coed.
10 Deillion *yw* ei wyliedyddion:
ni wyddant hwy oll *ddim,* cwn
mudion *ydynt* hwy oll, heb fedru
cyfarth; [4]yn cysgu, yn gorwedd,
ac yn caru hepian.
11 Ië, cwn gwangcus *ydynt,* [f]ni
chydnabyddant â'u digon, a bugeil-
iaid *ydynt* ni fedrant ddeall; wyn-
ebant oll at eu ffordd eu hun, pob
un at ei elw ei hun [5]o'i gwrr.
12 Deuwch, *meddant,* cyrchaf win,
ac ymlanwn o ddïod gref; a [g]bydd
y fory megis heddyw, *a* mwy o
lawer iawn.

PENNOD LVII.

1 *Bendigedig farwolaeth y cyfiawn.* 3 *Duw yn argyhoeddi yr Iuddewon, am eu puteiniaidd ddelw-addoliaeth;* 13 *yn rhoi addewidion efengylaidd i'r edifeiriol.*

Cylch 698.

[a] Ps. 12. 1. Mic. 7. 2.
[2] Heb. *trugaredd,* neu, *duwioldeb.*
[b] Edrych 2 Bren. 22. 20.
[3] Neu, *rhag drygioni.*
[4] Neu, mewn *tangnefedd.*
[5] *gwelŷau.*
[6] Neu, *ger ei fron ef.*
[7] Neu, *ym mhlith y derw.*
[c] 2 Bren. 16. 4.
[d] Lef. 18. 21. a 20. 2. 2 Bren. 16. 3. a 23. 10. Ezec. 16. 20. a 20. 26.
[e] Ezec. 16. 16, 25.
[8] Neu, *a'i neddaist i ti yn* helaethach *na'r* eiddynt hwy.
[f] Ezec. 16. 26, 28. a 23. 2—20.
[9] Neu, *gwnaethost le.*
[g] pen. 30. 6. Ezec. 16. 33. a 23. 16.

[a]DARFU am y cyfiawn, ac ni
esyd neb at *ei* galon; a'r gwŷr
[2]trugarog a gymmerir ymaith, [b]heb
neb yn deall mai [3]o flaen drygfyd
y cymmerir y cyfiawn ymaith.
2 *Efe* a â [4]i dangnefedd: hwy
a orphwysant yn eu [5]hystafelloedd,
sef pob un a rodia [6]*yn* ei uniondeb.
3 ¶ Nesêwch yma, meibion yr hud-
oles, had y godinebus a'r buttain.
4 Yn erbyn pwy yr ymddigrifwch?
yn erbyn pwy y lledwch safn, *ac* yr
estynwch dafod? onid meibion cam-
wedd *a* had ffalsedd *ydych* chwi?
5 Y rhai a ymwresogwch [7]âg ei-
lunod [c]dan bob pren deiliog, [d]gan
ladd y plant yn y glynnoedd dan
gromlechydd y creigiau.
6 Y'nghabol-feini yr afon *y mae*
dy ran; hwynt-hwy *yw* dy gwttws:
iddynt hwy hefyd y tywelltaist
ddïod-offrwm, *ac* yr offrymmaist
fwyd-offrwm. Ai yn y rhai hyn yr
ymgysurwn?
7 [e]Ar fynydd uchel a dyrchafedig
y gosodaist dy wely: dringaist hef-
yd yno i aberthu aberth.
8 Y'nghîl y drysau hefyd a'r pyst
y gosodaist dy goffadwriaeth: canys
*ym*ddinoethaist *i arall* heb fy llaw
i, a dringaist; helaethaist dy wely,
ac [8]a wnaethost *ammod* rhyngot â
hwynt; [f]ti a hoffaist eu gorweddle
hwynt [9]pa le bynnag y gwelaist.
9 [g]Cyfeiriaist hefyd at y brenhin âg
ennaint, ac amlheaist dy bêr-arogl-
au: anfonaist hefyd dy genhadau i
bell, ac ymostyngaist hyd uffern.
10 Ym maint dy ffordd yr ym-
flinaist; *ac* ni ddywedaist, Nid oes
obaith: cefaist fywyd dy law; am
hynny ni chlefychaist.
11 [h]Pwy hefyd a arswydaist ac a
ofnaist, fel y dywedaist gelwydd,
ac na chofiaist fi, ac nad ystyriaist
yn dy galon? oni thewais i â sôn
er ys talm, a thithau heb fy ofni?
12 Myfi a fynegaf dy gyfiawnder,
a'th weithredoedd; canys ni wnant
i ti lês.
13 ¶ Pan waeddech, gwareded dy
gynnulleidfaoedd di: eithr y gwynt
a'u dwg hwynt ymaith oll; oferedd
a'u cymmer *hwynt:* ond yr hwn a
obeithia ynof fi a etifedda y tir, ac
a feddianna fynydd fy sancteidd-
rwydd.
14 Ac efe a ddywed, [i]Palmentwch,
palmentwch, parottôwch y ffordd,
cyfodwch y rhwystr o ffordd fy
mhobl.
15 Canys fel hyn y dywed y Gor-
uchel a'r dyrchafedig, yr hwn a bres-
wylia dragywyddoldeb, ac [k]*y mae* ei
enw yn Sanctaidd, Y gorucheldér
a'r cyssegr a breswyliaf; a [l]chyd â'r
cystuddiedig a'r isel o yspryd, [m]i
fywhâu y rhai isel o yspryd, ac i
fywhâu calon y rhai cystuddiedig.
16 Canys [n]nid byth yr ymrysonaf,
ac nid yn dragywydd y digiaf: o
herwydd yr yspryd a ballai o'm
blaen i, a'r eneidiau [o]a wneuthum i.
17 Am anwiredd ei gybydd-dod
ef y digiais, ac y tarewais ef: [p]ym-
guddiais, a digiais, ac efe a aeth
rhagddo yn [2]gildynnus ar hyd
ffordd ei galon.
18 Ei ffyrdd a welais, a mi a'i
hiachâf ef: tywysaf ef hefyd, ac ad-
feraf gysur iddo, ac i'w alarwyr.
19 Myfi sydd yn creu ffrwyth y
gwefusau; [q]Heddwch, heddwch, i
bell, ac i agos, medd yr ARGLWYDD:
a mi a'i hiachâf ef.
20 Ond y rhai anwir *sydd* fel y
môr yn dygyfor, pan na allo fod
yn llonydd, yr hwn y mae ei ddyfr-
oedd yn bwrw allan dom a llaid.
21 [r]Ni *bydd* heddwch, medd fy
NUW, i'r rhai annuwiol.

PENNOD LVIII.

1 *Y prophwyd, wedi ei yrru i argyhoeddi rhagrith,* 3 *yn dangos beth yw ympryd ffuantus, a gwir ympryd,* 8 *yn dangos pa addewidion sydd ddyledus am dduwioldeb,* 13 *ac am gadw y Sabbath.*

Cyn CRIST Cylch 698.

[h] pen. 51. 12, 13.
[i] pen. 40. 3. a 62. 10.
[k] Job 6. 10.
[l] Ps. 34. 18. a 51. 17. a 138. 6. pen. 66. 2.
[m] Ps. 147. 3. pen. 61. 1.
[n] Ps. 103. 9. Mic. 7. 18.
[o] Num. 16. 22. Job 34. 14. Heb. 12. 9.
[p] pen. 45. 15.
[2] Neu, *drofaus.*
[q] Eph. 2. 17.
[r] pen. 48. 22.

Cyn CRIST Cylch 698.

LLEFA â'th geg, nac arbed; dyrch-
afa dy lais fel udgorn, a myn-
ega i'm pobl eu camwedd, a'u
pechodau i dŷ Jacob.
2 Etto beunydd y'm ceisiant, ac a
ewyllysiant wybod fy ffyrdd, fel cen-
edl a wnelai gyfiawnder, ac ni wrth-
odai farnedigaeth ei DUW: gofyn-
ant i mi farnedigaethau cyfiawnder,
ewyllysiant nesâu *at* DDUW.
3 ¶ Paham, *meddant,* yr ympryd-
iasom, ac nis gwelaist? [a] y cystudd-
iasom ein henaid, ac nis gwybuost?
Wele, yn y dydd yr ymprydioch yr
ydych yn cael gwŷnfyd, ac yn myn-
nu [2] eich holl ddyledion.
4 Wele, i ymryson a chynnen yr
ymprydiwch, ac i daro â dwrn an-
wiredd: [3]nac ymprydiwch fel y dydd
hwn, i beri clywed eich llais yn yr
uchelder.
5 Ai [b] dyma yr ympryd a ddewis-
ais? [4]dydd i ddyn i gystuddio ei en-
aid? ai crymmu ei ben fel brwynen
ydyw, a [c] thaenu sachlïan a lludw
dano? ai hyn a elwi yn ympryd, ac
yn ddiwrnod cymmeradwy gan yr
ARGLWYDD?
6 Onid dyma yr ympryd a ddew-
isais? dattod rhwymau anwiredd,
tynnu ymaith feichiau [5] trymion, a
[d] gollwng y rhai [6] gorthrymmedig yn
rhyddion, a thorri o honoch bob iau?
7 [e] Onid torri dy fara i'r newynog,
a dwyn o honot y [7] crwydraid i dŷ?
a phan welych y noeth, ei ddilladu;
ac nad ymguddiech oddi wrth [f] dy
gnawd dy hun?
8 ¶ [g] Yna y tyrr dy oleuni allan fel y
wawr, a'th iechyd a dardda yn fuan:
a'th gyfiawnder a â o'th flaen; [h] go-
goniant yr ARGLWYDD a'th [8] ddilyn.
9 Yna y gelwi, a'r ARGLWYDD a
ettyb; y gwaeddi, ac efe a ddywed,
Wele fi. Os bwri o'th fysg yr iau,
estyn bys, a dywedyd oferedd;
10 Os tynni allan dy enaid i'r
newynog, a diwallu yr enaid cys-
tuddiedig: yna dy oleuni a gyfyd
mewn tywyllwch, a'th dywyllwch
fydd fel hanner dydd:
11 A'r ARGLWYDD a'th arwain yn
wastad, ac a ddiwalla dy enaid ar
sychder, ac a wna dy esgyrn yn freis-
ion: a thi a fyddi fel gardd wedi ei
dyfrhâu, ac megis ffynnon ddwfr, yr
hon ni [9] phalla ei dyfroedd.
12 A'*r rhai a fyddant* o honot
ti [i] a adeiladant yr hen ddiffaeth-
leoedd; ti a gyfodi sylfeini llawer
cenhedlaeth: a thi a elwir yn Gau-
wr yr adwy, yn Gyweiriwr llwybrau
i gyfanneddu ynddynt.
13 ¶ O throi dy droed oddi wrth
y Sabbath, *heb* wneuthur dy ewyllys
ar fy nydd sanctaidd; a galw y Sab-
bath yn hyfrydwch, sanct yr AR-
GLWYDD yn ogoneddus; a'i anrhy-
deddu ef, heb wneuthur dy ffyrdd dy
hun, heb geisio dy ewyllys dy hun,
na dywedyd *dy* eiriau *dy hun:*
14 Yna yr ymhyfrydi yn yr AR-
GLWYDD, ac mi a wnaf i ti [k] farch-
ogaeth ar uchelfeydd y ddaear, ac
a'th borthaf âg etifeddiaeth Jacob
dy dad: canys genau yr ARGLWYDD
a'*i* llefarodd.

[a] Lef. 16. 29, 31. a 23. 27.
[2] Neu, *y pethau y gofidioch eraill â hwynt.* Heb. *gofidiau.*
[3] Neu, *nid ydych yn ymprydio.*
[b] Zech. 7. 5.
[4] Neu, *cystuddio o ddyn ei enaid* dros *ddiwrnod?*
[c] Est. 4. 3. Job 2. 8. Dan. 9. 3.
[5] Heb. *yr iau.*
[d] Jer. 34. 9.
[6] Heb. *drylliedig.*
[e] Ezec. 18. 7, 16. Mat. 25. 35.
[7] Neu, *cystuddiol.*
[f] Neh. 5. 5.
[g] Job 11. 17.
[h] Exod. 14. 19.
[8] Heb. *gasgl.*
[9] Heb. *thwylla.*
[i] pen. 61. 4.
[k] Deut. 32. 13.

PENNOD LIX.

1 *Ysgeler naturiaeth pechod.* 3 *Pechodau yr Iuddewon.* 9 *Am bechod y daw aflwydd.* 16 *O Dduw yn unig y mae iachawdwriaeth.* 20 *Cyfammod y Prynwr.*

WELE, [a]ni fyrhâwyd llaw yr
ARGLWYDD, fel na allo
achub; ac ni thrymhaodd ei glust
ef, fel na allo glywed:
2 Eithr eich anwireddau chwi a
ysgarodd rhyngoch chwi a'ch DUW,
a'ch pechodau a [2]guddiasant *ei* wyn-
eb oddi wrthych, fel na chlywo.
3 Canys [b] eich dwylaw a halogwyd
â gwaed, a'ch bysedd â chamwedd:
eich gwefusau a draethasant gel-
wydd, eich tafod a fyfyriodd an-
wiredd.
4 Nid *oes* a alwo am gyfiawnder,
nac a ddadleu dros y gwirionedd:
y maent yn gobeithio mewn gwag-
edd, ac yn dywedyd celwydd; [c] yn
beichiogi ar flinder, ac yn esgor ar
anwiredd.
5 Wyau [3] asp a ddodwasant, a
gweoedd y pryf-coppyn a weant:
yr hwn a fwytty o'u hwyau a fydd
marw, a'r hwn a [4] sathrer a dyrr
allan yn wiber.
6 [d] Eu gweoedd hwy ni byddant yn
wisgoedd, ac nid ymddilladant â'u
gweithredoedd: eu gweithredoedd
ydynt weithredoedd anwiredd, a
gwaith trawsder *sydd* yn eu dwy-
law.
7 [e] Eu traed a redant i ddrygioni, a
hwy a frysiant i dywallt gwaed gwir-
ion: eu meddyliau *sydd* feddyliau
anwir; distryw a [5] dinystr *sydd* ar
eu ffyrdd hwynt.
8 Ffordd heddwch nid adwaen-
ant; ac nid *oes* [6] gyfiawnder yn
eu llwybrau: gwnaethant iddynt
lwybrau ceimion: pwy bynnag a
rodio yno, nid edwyn heddwch.

[a] Num. 11. 23. pen. 50. 2.
[2] Neu, *wnaeth iddo guddio.*
[b] pen. 1. 15.
[c] Job 15. 35. Ps. 7. 14.
[3] Neu, *nadroedd.*
[4] Neu, *daeneller sydd fel pe torrai allan wiber.*
[d] Job 8. 14, 15.
[e] Diar. 1. 16. Rhuf. 3. 15.
[5] Heb. *thorriad.*
[6] Neu, *barn.*

Cyn CRIST Cylch 698.

9 ¶ Am hynny y ciliodd barned-
igaeth oddi wrthym, ac ni'n goddiw-
eddodd cyfiawnder: disgwyliasom
am oleuni, ac wele dywyllwch; am
ddisgleirdeb, *ac* yn y fagddu yr yd-
ym yn rhodio.
[f] Deut. 28. 29. Job 5. 14. Amos 8. 9.
10 [f] Palfalasom fel deillion â'r par-
ed, ïe, fel *rhai* heb lygaid y palfal-
asom: tramgwyddasom ar hanner
dydd fel y cyfnos; *oeddem* mewn lle-
oedd anghyfannedd fel rhai meirw.
11 Nyni oll a ruasom fel eirth, a
[g] pen. 38. 14. [g] chan riddfan y griddfanasom fel col-
ommennod: disgwyliasom am farn,
ac nid *oes dim:* am iachawdwriaeth,
ac ymbellhaodd oddi wrthym.
12 Canys amlhaodd ein camweddau
ger dy fron, a thystiolaethodd ein
pechodau i'n herbyn: o herwydd
ein camweddau *sydd* gyd â ni; a'n
hanwireddau, ni a'u hadwaenom:
13 Camweddu, a dywedyd celwydd
yn erbyn yr ARGLWYDD, a chilio
oddi ar ol ein DUW, dywedyd
trawsder ac anufudd-dod, myfyrio
a thraethu o'r galon eiriau gau.
14 Barn hefyd a dröed yn ei hol,
a chyfiawnder a safodd o hirbell:
canys gwirionedd a gwympodd yn
yr heol, ac uniondeb ni all ddyfod
i mewn.
15 Ië, gwirionedd sydd yn pallu, a'r
hwn sydd yn cilio oddi wrth ddryg-
[7] Neu, *a gyfrifir yn ynfyd.* ioni [7] a'i gwna ei hun yn yspail: a
gwelodd yr ARGLWYDD *hyn,* a drwg
oedd yn ei olwg nad *oedd* barn.
[h] pen. 63. 5. 16 ¶ [h] Gwelodd hefyd nad *oedd*
[i] Marc 6. 6. gwr, a [i] rhyfeddodd nad *oedd* eir-
[k] Ps. 98. 1. iolwr: [k] am hynny ei fraich a'i
hachubodd, a'i gyfiawnder ei hun
a'i cynhaliodd.
[l] Eph. 6. 14, 17. 1 Thess. 5. 8. 17 [l] Canys efe a wisgodd gyfiawn-
der fel llurig, a helm iachawdwr-
iaeth am ei ben; ac a wisgodd
wisgoedd dïal yn ddillad; ïe, gwisg-
odd zêl fel cochl.
[m] pen. 63. 6. [8] Neu, *tal-edigaethau.* 18 [m] Yn ol y [8] gweithredoedd, ïe, yn
eu hol *hwynt,* y tâl efe, llid i'w wrth-
wynebwyr, taledigaeth i'w elynion;
taledigaeth i'r ynysoedd a dâl efe.
[n] Ps. 113. 3. Mal. 1. 11. 19 [n] Felly yr ofnant enw yr AR-
GLWYDD o'r gorllewin, a'i ogoniant
ef o godiad haul. Pan ddelo y
[o] Dat. 12. 15. gelyn i mewn [o] fel afon, Ysbryd yr
[9] Neu, *a gyfyd faner yn ei erbyn ef.* ARGLWYDD [9] a'i hymlid ef ymaith.
[p] Rhuf. 11. 26. 20 ¶ Ac i Sïon y daw y [p] Gwared-
ydd, ac i'r rhai a droant *oddi wrth*
anwiredd yn Jacob, medd yr AR-
GLWYDD.
21 A minnau, dyma fy nghyfam-
mod â hwynt, medd yr ARGLWYDD:
Fy yspryd yr hwn *sydd* arnat, a'm
geiriau y rhai a osodais yn dy enau,
ni chiliant o'th enau, nac o enau dy
had, nac o enau had dy had, medd
yr ARGLWYDD, o hyn allan byth.

PENNOD LX.

1 *Gogoniant yr eglwys pan ddelo y cenhedloedd yn dra aml atti;* 15 *a'r bendithion mawr a fydd ar ol ychydig gystudd.*

CYFOD, llewyrcha; canys daeth
dy oleuni, [a] a chyfododd gogon- [a] Mal. 4. 2.
iant yr ARGLWYDD arnat.
2 Canys wele, tywyllwch a or-
chuddia y ddaear, a'r fagddu y
bobloedd: ond arnat ti y cyfyd yr
ARGLWYDD, a'i ogoniant a welir
arnat.
3 [b] Cenhedloedd hefyd a rodiant [b] Dat. 21. 24.
at dy oleuni, a brenhinoedd at
ddisgleirdeb dy gyfodiad.
4 [c] Cyfod dy lygaid oddi amgylch, [c] pen. 49. 18, 22, 23. a 66. 11, 12.
ac edrych; ymgasglasant oll, daeth-
ant attat: dy feibion a ddeuant o
bell, a'th ferched a fegir wrth *dy*
ystlys.
5 Yna y cei weled, ac [2] yr ymddis- [2] Neu, *y llifeiri.*
gleiri; dy galon hefyd a ofna, ac a
helaethir; am droi attat [3] [d] lïosowg- [3] Neu, *dwrwf.*
rwydd y môr, golud y cenhedloedd [d] Rhuf. 11. 25.
a ddaw attat ti.
6 Llïaws y camelod a'th orchudd-
iant, *sef* cyflym gamelod Midian ac
Ephah; hwynt oll o Seba a ddeu-
ant; [e] aur a thus a ddygant; a [e] pen. 61. 6. Matt. 2. 11.
moliant yr ARGLWYDD a fynegant.
7 Holl ddefaid Cedar a ymgasglant
attat ti, hyrddod Nebaioth a'th was-
anaethant: hwy a ddeuant i fynu
yn gymmeradwy ar fy allor, a mi a
anrhydeddaf dŷ fy ngogoniant.
8 Pwy *yw* y rhai hyn a ehedant
fel cwmmwl, ac fel colommennod
i'w ffenestri?
9 Yn ddïau yr ynysoedd a'm dis-
gwyliant, a llongau Tarsis yn [4] ben- [4] *gyntaf.*
naf, [f] i ddwyn dy feibion o bell, eu [f] Gal. 4. 26.
harian *hefyd* a'u haur gyd â hwynt,
[g] i enw yr ARGLWYDD dy DDUW, ac [g] Jer. 3. 17.
i Sanct Israel, am iddo dy ogon-
eddu di.
10 A [h] meibion dïeithr a adeilad- [h] Zech. 6. 15.
ant dy furiau, a'u brenhinoedd a'th
wasanaethant; canys yn fy nig y'th
darewais, ac o'm hewyllys da fy hun
y tosturiais wrthyt.
11 Am hynny [i] dy byrth a fydd- [i] Dat. 21. 25.
ant yn agored yn wastad, ni cheuir
hwynt na dydd na nos, i ddwyn
attat olud y cenhedloedd, fel y dyg-
er eu brenhinoedd hwynt hefyd.
12 Canys [k] y genedl a'r deyrnas [k] Zech. 14. 17.

Cyn CRIST Cylch 698.

ni'th wasanaetho di, a ddifethir;
a'r cenhedloedd hynny a lwyr ddin-
ystrir.
13 [l] Gogoniant Libanus a ddaw at-
tat, y ffynnidwydd, ffawydd, a box
ynghyd, i harddu lle fy nghyssegr;
harddaf hefyd [m] le fy nhraed.
14 A meibion dy gystuddwyr [n] a
ddeuant attat yn ostyngedig: a'r
rhai oll a'th ddïystyrasant a ym-
ostyngant wrth wadnau dy draed,
ac a'th alwant yn Ddinas yr Ar-
glwydd, yn Sïon Sanct Israel.
15 Lle y buost yn wrthodedig, ac
yn gas, ac heb gynniweirydd *trwot,*
gwnaf di yn ardderchowgrwydd
tragywyddol, *ac* yn llawenydd i'r
holl genhedlaethau.
16 [o] Sugni hefyd laeth y cenhedl-
oedd, ïe, bronnau brenhinoedd a
sugni; a chei wybod mai [p] myfi yr
Arglwydd *yw* dy Achubydd, a'th
Waredydd *yw* cadarn *Dduw* Jacob.
17 Yn lle pres y dygaf aur, ac yn
lle haiarn y dygaf arian, ac yn lle
coed, bres, ac yn lle cerrig, haiarn;
a gwnaf dy swyddogion yn hedd-
ychol, a'th drethwyr yn gyfiawn.
18 Ni chlywir mwy *sôn am* drais
yn dy wlad, *na* distryw na dinystr
yn dy derfynau: eithr ti a elwi [q] dy
fagwyrydd yn Iachawdwriaeth, a'th
byrth yn Foliant.
19 [r] Ni bydd yr haul i ti mwyach yn
oleuni y dydd, a'r lleuad ni oleua yn
llewyrch i ti: eithr yr Arglwydd
fydd i ti yn oleuni tragywyddol,
[s] a'th Dduw yn ogoniant i ti.
20 Ni fachluda dy haul mwyach,
a'th leuad ni phalla: o herwydd yr
Arglwydd fydd i ti yn oleuni tra-
gywyddol, a dyddiau dy alar a ddar-
fyddant.
21 [t] Dy bobl hefyd *fyddant* gyf-
iawn oll: [u] etifeddant y tir byth, *sef*
[x] blaguryn fy mhlanhigion, [y] gwaith
fy nwylaw, fel y'm gogonedder.
22 Y bychan a fydd yn fil, a'r gwael
yn genedl gref. Myfi yr Arglwydd
a brysuraf hynny yn ei amser.

PENNOD LXI.

1 *Swydd Crist.* 4 *Parodrwydd* 7 *a bendithion y ffyddloniaid.*

[a] YSPRYD yr Arglwydd Dduw
sydd arnaf; o herwydd yr Ar-
glwydd a'm henneiniodd i efeng-
ylu *i'r* rhai llariaidd; efe a'm han-
fonodd [b] i rwymo y rhai ysig eu
calon, i gyhoeddi [c] rhyddid i'r caeth-
ion, ac agoriad carchar i'r *rhai
sydd yn* rhwym;

[l] pen. 35. 2. a 41. 19.
[m] Edrych 1 Chron. 28. 2. Ps. 132. 7.
[n] pen. 49. 23. Dat. 3. 9.
[o] pen. 49. 23. a 61. 6. a 66. 11, 12.
[p] pen. 43. 3.
[q] pen. 26. 1.
[r] Dat. 21. 23. a 22. 5.
[s] Zech. 2. 5.
[t] pen. 52. 1.
[u] Ps. 37. 11, 22. Matt. 5. 5.
[x] pen. 61. 3. Matt. 15. 13.
[y] pen. 29. 23. a 45. 11.
[a] Luc 4. 18.
[b] Ps. 147. 3. pen. 57. 15.
[c] pen. 42. 7.

2 I gyhoeddi blwyddyn gymmer-
adwy yr Arglwydd, a dydd dïal
ein Duw ni; [d] i gysuro pob galarus;
3 I osod i alarwyr Sïon, *ac* [e] i roddi
iddynt ogoniant yn lle lludw, olew
llawenydd yn lle galar, gwisg mol-
iant yn lle yspryd cystuddiedig; fel
y gelwid hwynt yn Brennau cyfiawn-
der, [f] yn Blanhigyn yr Arglwydd,
fel y gogonedder ef.
4 ¶ [g] Adeiladant hefyd yr hen
ddiffaethfa, cyfodant yr anghyfan-
neddfa gynt, ac adnewyddant ddin-
asoedd diffaeth, ac anghyfannedd-
dra llawer oes.
5 A dïeithriaid a safant ac a borth-
ant eich praidd, a meibion dïeithr
fydd arddwyr a gwinllanwyr i chwi.
6 Chwithau a elwir [h] yn Offeiriaid
i'r Arglwydd: Gweinidogion ein
Duw ni, meddir wrthych; [i] golud
y cenhedloedd a fwynhêwch, ac
yn eu gogoniant hwy yr ymddyrch-
efwch.
7 ¶ Yn lle eich cywilydd [k] *y cewch*
ddau-ddyblyg; ac *yn lle* gwarad-
wydd hwy a lawenychant yn eu
rhan: am hynny yn y tir y medd-
iannant *ran* ddwbl; llawenydd
tragywyddol fydd iddynt.
8 Canys myfi yr Arglwydd a
hoffaf gyfiawnder; [l] yr wyf yn casâu
trais yn boeth-offrwm, ac a gyfar-
wyddaf eu gwaith mewn gwirion-
edd, ac a wnaf â hwynt gyfammod
tragywyddol.
9 Eu had hwynt hefyd a adweinir
ym mysg y cenhedloedd, a'u hiliog-
aeth hwynt y'nghanol y bobl: y
rhai a'u gwelant a'u hadwaenant,
mai hwynt-hwy *yw* yr had a fen-
dithiodd yr Arglwydd.
10 Gan lawenychu y llawenychaf
yn yr Arglwydd, fy enaid a orfol-
edda yn fy Nuw: canys [m] gwisg-
odd fi â gwisgoedd iachawdwriaeth,
gwisgodd fi â mantell cyfiawnder;
megis y mae prïod-fab [2] yn *ym*wisgo
â harddwisg, ac fel yr *ym*drwsia
prïod-ferch â'i thlysau.
11 Canys megis y gwna y ddaear
i'w gwellt dyfu, ac fel y gwna gardd
i'w hadau egino, felly y gwna yr Ar-
glwydd Iôr i gyfiawnder a moliant
darddu ger bron yr holl genhedl-
oedd.

PENNOD LXII.

1 *Awyddus chwant y prophwyd i gadarnhâu yr eglwys yn addewidion Duw.* 5 *Dyledswydd y gweinidogion wrth bregethu yr efengyl,* 10 *a pharottôi y bobl i'w derbyn.*

Cyn CRIST Cylch 698.

[d] Matt. 5. 4.
[e] Ps. 30. 11.
[f] pen. 60. 21.
[g] pen. 58. 12.
[h] 1 Petr 2. 5, 9. Dat. 1. 6. a 5. 10.
[i] pen. 60. 5, 16.
[k] Zech. 9. 12.
[l] pen. 1. 11, 13.
[m] Ps. 132. 9, 16.
[2] Heb. *yn ymharddu fel offeiriad.*

Cyn CRIST Cylch 698.

ER mwyn Sïon ni thawaf, ac er mwyn Jerusalem ni ostegaf, hyd onid elo ei chyfiawnder hi allan fel disgleirdeb, a'i hiachawdwriaeth hi fel lamp yn llosgi.

2 A'r cenhedloedd a welant dy gyfiawnder, a'r holl frenhinoedd dy ogoniant: yna [a] y gelwir arnat enw newydd, yr hwn a enwa genau yr ARGLWYDD.

3 Byddi hefyd [b] yn goron gogoniant yn llaw yr ARGLWYDD, ac yn dalaith frenhinol yn llaw dy DDUW.

4 [c] Ni ddywedir am danat mwy, [d] Gwrthodedig; am dy dir hefyd ni ddywedir mwy, Anghyfannedd: eithr ti a elwir [2] Hephsibah; a'th dir, [3] Beulah: canys y mae yr ARGLWYDD yn dy hoffi, a'th dir a brïodir.

5 Canys *fel* y prïoda gwr ieuangc forwyn, y prïoda dy feibion dydi; ac â llawenydd prïod-fab am brïodferch, [e] y llawenycha dy DDUW o'th blegid di.

6 [f] Ar dy furiau di, Jerusalem, y gosodais geidwaid, *y rhai* ni thawant ddydd na nos yn wastad: y rhai ydych [4] yn cofio yr ARGLWYDD, na ddistêwch,

7 Ac na adêwch ddistawrwydd iddo, hyd oni sicrhao, ac hyd oni osodo Jerusalem yn foliant ar y ddaear.

8 Tyngodd yr ARGLWYDD i'w ddeheulaw, ac i'w fraich nerthol, [5] Yn ddïau ni [g] roddaf dy ŷd mwyach yn ymborth i'th elynion; a meibion dïeithr nid yfant dy win, yr hwn y llafuriaist am dano:

9 Eithr y rhai a'i casglant a'i bwyttânt, ac a foliannant yr ARGLWYDD; a'r rhai a'i cynnullasant a'i hyfant [h] o fewn cynteddoedd fy sancteiddrwydd.

10 ¶ Cynniweiriwch, cynniweiriwch trwy y pyrth: [i] parottôwch ffordd y bobl; palmentwch, palmentwch brif-ffordd; digarregwch *hi:* cyfodwch faner i'r bobloedd.

11 Wele, yr ARGLWYDD a gyhoeddodd hyd eithaf y ddaear, [k] Dywedwch wrth ferch Sïon, Wele dy iachawdwriaeth yn dyfod, wele ei [l] gyflog gyd âg ef, a'i [6] waith o'i flaen.

12 Galwant hwynt hefyd yn Bobl sanctaidd, yn Waredigion yr ARGLWYDD: tithau a elwir, Yr hon a geisiwyd, Dinas nis gwrthodwyd.

[a] Edrych ad. 4, 12. pen. 65. 15.
[b] Zech. 9. 16.
[c] Hos. 1. 10. 1 Petr 2. 10.
[d] pen. 54. 6, 7.
[2] Sef, *Y mae fy ewyllys arni.*
[3] Sef, *Priodol.*
[e] pen. 65. 19.
[f] Ezec. 3. 17. a 33. 7.
[4] Neu, *gofiaduriaid yr Arglwydd.*
[5] Heb. *Os rhoddaf.*
[g] Deut. 28. 31, &c. Jer. 5. 17.
[h] Edrych Deut. 12. 12. a 14. 26. a 16. 11, 14.
[i] pen. 40. 3. a 57. 14.
[k] Zech. 9. 9. Matt. 21. 5. Ioan 12. 15.
[l] pen. 40. 10. Dat. 22. 12.
[6] Heb. *daliad.*

PENNOD LXIII.

1 *Crist yn dangos pwy ydyw,* 2 *pa beth yw ei oruchafiaeth ar ei elynion,* 7 *a pha beth yw ei drugaredd tu ag at ei eglwys.* 10 *Yn ei gyflawn ddigllonedd y mae yn meddwl am ei hael drugaredd.* 15 *Yr eglwys yn ei gweddi,* 17 *a'i hachwyn, yn gwneuthur proffes o'i ffydd.*

PWY *yw* hwn yn dyfod o Edom, [a] yn goch ei ddillad o Bosrah? hwn *sydd* hardd yn ei wisg, yn ymdaith yn amlder ei rym? Myfi, yr hwn a lefaraf mewn cyfiawnder, *ac wyf* gadarn i iachâu.

2 Paham *yr ydwyt* yn goch dy ddillad, a'th wisgoedd fel yr hwn a sathrai mewn gwin-wrŷf?

3 [b] Sethrais y gwin-wrŷf fy hunan, ac o'r bobl nid *oedd* un gyd â mi; canys mi a'u sathraf hwynt yn fy nig, ac a'u mathraf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u gwaed hwynt a daenellir ar fy nillad, a'm holl wisgoedd a lychwinaf.

4 Canys [c] dydd dïal *sydd* yn fy nghalon, a blwyddyn fy ngwaredigion a ddaeth.

5 [d] Edrychais hefyd, ac [e] nid *oedd* gynnorthwywr; rhyfeddais hefyd am nad *oedd* gynhaliwr: yna [f] fy mraich fy hun a'm hachubodd, a'm llidiowgrwydd a'm cynhaliodd.

6 A mi a sathraf y bobl yn fy nig, ac [g] a'u meddwaf hwynt yn fy llidiowgrwydd; a'u cadernid a ddisgynaf i'r llawr.

7 ¶ Cofiaf drugareddau yr ARGLWYDD, *a* moliant DUW, yn ol yr hyn oll a roddodd DUW i ni, ac amlder *ei* ddaioni i dŷ Israel, yr hyn a roddodd efe iddynt yn ol ei dosturiaethau, ac yn ol amlder ei drugareddau.

8 Canys efe a ddywedodd, Dïau fy mhobl *ydynt* hwy, meibion ni ddywedant gelwydd; felly efe a aeth yn Iachawdwr iddynt.

9 [h] Yn eu holl gystudd hwynt efe a gystuddiwyd, ac angel ei gynddrychioldeb a'u hachubodd hwynt; [i] yn ei gariad ac yn ei drugaredd y gwaredodd efe hwynt: [k] efe a'u dygodd hwynt, ac a'u harweiniodd yr holl ddyddiau gynt.

10 ¶ Hwythau oeddynt [l] wrthryfelgar, ac [m] a ofidiasant ei Ysbryd sanctaidd ef: am hynny y trodd efe yn elyn iddynt, *ac* yr ymladdodd yn eu herbyn.

11 Yna y cofiodd *efe* y dyddiau gynt, Moses *a'i* bobl, *gan ddywedyd, Mae* yr hwn [n] a'u dygodd hwynt

Cyn CRIST Cylch 698.

[a] Dat. 19. 13.
[b] Galar. 1. 15. Dat. 14. 19, 20. a 19. 15.
[c] pen. 34. 8. a 61. 2.
[d] pen. 59. 16.
[e] Ioan 16. 32.
[f] Ps. 98. 1.
[g] Dat. 16. 6.
[h] Barn. 10. 16. Zech. 2. 8. Act. 9. 4.
[i] Deut. 7. 7, 8.
[k] Exod. 19. 4. Deut. 1. 31. pen. 46. 3, 4.
[l] Exod. 15. 24. Num. 14. 11. Ps. 78. 56. a 95. 9.
[m] Ps. 78. 40. Eph. 4. 30.
[n] Exod. 14. 30. Jer. 2. 6.

Cyn CRIST Cylch 698.

i fynu o'r môr, gyd â [2]bugail ei
braidd? *mae* yr hwn [o]a osododd ei
Yspryd sanctaidd o'i fewn ef?
12 Yr hwn a'*u* tywysodd *hwynt* â
deheulaw Moses, ac â'i ogoneddus
fraich, [p]gan hollti y dyfroedd o'u
blaen hwynt, i wneuthur iddo ei
hun enw tragywyddol?
13 Yr hwn a'u harweiniodd hwynt
trwy y dyfnderau, fel march yn yr
anialwch, *fel* na thramgwyddent?
14 Fel y disgyn anifail i'r dyffryn,
y gwna Yspryd yr ARGLWYDD iddo
orphwys: felly y tywysaist dy bobl,
i wneuthur i ti enw gogoneddus.
15 ¶ [q]Edrych o'r nefoedd, a gwel
o annedd dy sancteiddrwydd a'th
ogoniant: *mae* dy zêl a'th gadern-
id, [3]lliosowgrwydd [r]dy dosturiaeth-
au a'th drugareddau tu ag attaf
fi? a ymattaliasant?
16 Canys ti *yw* ein Tad ni, er
[s]nad edwyn Abraham ni, ac na'n
cydnebydd Israel: ti, ARGLWYDD,
yw ein Tad ni, [4]ein Gwaredydd;
dy enw *sydd* erioed.
17 ¶ Paham, ARGLWYDD, y gwnaeth-
ost i ni gyfeiliorni allan o'th ffyrdd?
ac y caledaist ein calonnau oddi
wrth dy ofn? Dychwel er mwyn dy
weision, llwythau dy etifeddiaeth.
18 Dros ychydig ennyd y medd-
iannodd dy bobl sanctaidd: [t]ein
gwrthwynebwyr a fathrasant dy
gyssegr di.
19 Nyni ydym *eiddot ti:* erioed
ni buost yn arglwyddiaethu arnynt
hwy; *ac* [5]ni elwid dy enw arnynt.

PENNOD LXIV.

1 *Yr eglwys yn gweddïo ar i Dduw egluro ei allu; 5 ac wrth fawrygu trugaredd Duw, yn cyfaddef ei llygredigaeth naturiol: 9 yn cwyno rhag ei chystudd.*

ONA rwygit y nefoedd, a disgyn,
fel y [a]toddai y mynyddoedd
o'th flaen di,
2 Fel *pan* losgo y tân greision, y
pair y tân i'r dwfr ferwi; i hysbysu
dy enw i'th wrthwynebwyr, *fel* yr
ofno y cenhedloedd rhagot!
3 Pan [b]wnaethost bethau ofn-
adwy ni ddisgwyliasom *am danynt*,
y disgynaist, *a*'r mynyddoedd a
doddasant o'th flaen.
4 Ac erioed [c]ni chlywsant, ni
dderbyniasant â chlustiau, ac ni
welodd llygad, [2]O DDUW, ond tydi,
yr hyn a ddarparodd efe i'r neb
a ddisgwyl wrtho.
5 Cyfarfyddi â'r hwn sydd lawen,
ac a wna gyfiawnder; [d]*y rhai* yn
dy ffyrdd a'th gofiant di: wele, ti a
ddigiaist, pan bechasom: ynddynt
hwy y mae para, a ni a fyddwn
cadwedig.
6 Eithr yr ydym ni oll megis *peth*
aflan, ac megis bratiau budron *yw*
ein holl gyfiawnderau; [e]a megis deil-
en y syrthiasom ni oll; a'n hanwiredd-
au, megis gwynt, a'n dug ni ymaith.
7 Ac [f]nid *oes* a alwo ar dy enw,
nac a ymgyfyd i ymaflyd ynot:
canys cuddiaist dy wyneb oddi
wrthym; [3]difeaist ni, o herwydd
ein hanwireddau.
8 Ond yn awr, O ARGLWYDD, ein
Tad ni *ydwyt* ti: [g]nyni *ydym* glai,
a thithau *yw* ein lluniwr ni; ïe,
gwaith dy law *ydym* ni oll.
9 ¶ [h]Na ddigia, ARGLWYDD, yn
ddirfawr, ac na chofia anwiredd yn
dragywydd: wele, edrych, attolwg,
dy bobl di *ydym* ni oll.
10 Dy sanctaidd ddinasoedd sydd
anialwch; Sïon *sydd* yn ddiffaeth-
wch, a Jerusalem yn anghyfannedd.
11 Tŷ ein sancteiddrwydd a'n hardd-
wch ni, lle y moliannai ein tadau
dydi, a losgwyd â thân; a'n holl
bethau dymunol sydd yn anrhaith.
12 A ymatteli di, ARGLWYDD, wrth
y pethau hyn? a dewi di, ac a gys-
tuddi di ni yn ddirfawr?

PENNOD LXV.

1 *Galwedigaeth y Cenhedloedd.* 2 *Gwrthod yr Iuddewon, am eu hanghrediniaeth, a'u delw-addoliaeth, a'u rhagrith.* 8 *Gweddill a achubir.* 11 *Barnedigaethau ar yr enwir, a bendithion ar y duwiol.* 17 *Dedwydd gyflwr Jerusalem newydd.*

[a]CEISIWYD fi gan *y rhai* ni ym-
ofynasant *am danaf;* cafwyd
fi gan *y rhai* ni'm ceisiasant: dy-
wedais, Wele fi, wele fi, wrth gen-
hedlaeth ni alwyd ar fy enw i.
2 Estynais fy llaw ar hyd y dydd
at bobl wrthryfelgar, y rhai a rod-
ient y ffordd nid *oedd* dda, yn ol
eu meddyliau eu hun;
3 Pobl y rhai a'm llidient i yn
wastad yn fy wyneb; [b]yn aberthu
mewn gerddi, ac yn arogl-darthu
[2]ar allorau pridd-feini;
4 Y rhai a arhôent ym mysg y bedd-
au, ac a lettŷent yn y mynwentau;
[c]y rhai a fwyttâent gig moch, [3]ac
isgell ffiaidd *bethau yn* eu llestri;
5 Y rhai a ddywedent, Saf ar dy
ben dy hun; na nesâ attaf fi: canys
sancteiddiach ydwyf na thydi. Y
rhai hyn *sydd* fwg yn [4]fy ffroenau,
tân yn llosgi ar hyd y dydd.

Marginal notes (left): [2] Neu, *bugeiliaid*, fel Ps. 77. 20. — [o] Neh. 9. 20. Hag. 2. 5. — [p] Exod. 14. 21. Jos. 3. 16. — [q] Deut. 26. 15. Ps. 80. 14. — [3] Neu, *swn dy ymysgaroedd.* — [r] Jer. 31. 20. Hos. 11. 8. — [s] Job 14. 21. Preg. 9. 5. — [4] Neu, *ein Gwaredydd erioed yw dy enw.* — [t] Ps. 74. 7. — [5] Neu, *ni elwid hwynt ar dy enw.* — [a] Mic. 1. 4. — [b] Exod. 34. 10. Barn. 5. 4, 5. Ps. 68. 8. Hab. 3. 3, 6. — [c] Ps. 31. 19. 1 Cor. 2. 9. — [2] Neu, *Dduw ond tydi.* — [d] pen. 26. 8.

Cyn CRIST Cylch 698.

Marginal notes (right): [e] Ps. 90. 5, 6. — [f] Hos. 7. 7. — [3] Heb. *toddaist.* — [g] pen. 29. 16. a 45. 9. Jer. 18. 6. Rhuf. 9. 20, 21. — [h] Ps. 79. 8. — [a] Rhuf. 9. 24, 25, 26. a 10. 20. Eph. 2. 12, 13. — [b] pen. 1. 29. a 66. 17. — [2] Heb. *ar bridd-feini.* — [c] pen. 66. 17. — [3] Neu, *a drylliau.* — [4] Neu, *fy nigofaint.*

Cyn CRIST Cylch 698.

[d] Deut. 32. 34. Mal. 3. 16. [e] Ps. 79. 12. [f] Ex. 20. 5.

6 Wele, [d]ysgrifenwyd ger fy mron:
ni thawaf; eithr talaf, ïe, talaf [e]i'w
mynwes,
7 Eich anwireddau chwi, ac [f]an-
wireddau eich tadau ynghyd, medd
yr ARGLWYDD, y rhai a arogl-
darthasant ar y mynyddoedd, ac
a'm cablasant ar y bryniau: am
hynny y mesuraf eu hen weithred-
oedd hwynt i'w mynwes.
8 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Megis y ceir gwin new-
ydd mewn swp o rawn, ac y dy-
wedir, Na ddifwyna ef; canys *y
mae* [g]bendith ynddo: felly y gwnaf
er mwyn fy ngweision, na ddistryw-
iwyf hwynt oll.
9 Eithr dygaf had allan o Jacob,
ac o Judah *un* a etifeddo fy mynydd-
oedd: a'm hetholedigion a'i heti-
feddant, a'm gweision a drigant yno.
10 Saron hefyd fydd yn gorlan
defaid, a [h]glyn Achor yn orweddfa
gwartheg, i'm pobl y rhai a'm ceis-
iasant.
11 ¶ Ond chwi *yw* y rhai a wrth-
odwch yr ARGLWYDD, a anghofiwch
fy mynydd sanctaidd, a arlwywch
fwrdd i'r [5]llu accw, ac a lenwch
ddïod-offrwm i'r [6]niferi accw.
12 Rhifaf chwithau i'r cleddyf, a
chwi oll a ymostyngwch i'r lladded-
igaeth: [i]o herwydd pan elwais chwi,
nid attebasoch; pan leferais, ni
wrandawsoch; ond gwnaethoch
ddrygioni yn fy ngolwg, a dewisas-
och yr hyn nid oedd dda gennyf.
13 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Wele, fy ngweis-
ion a fwyttânt, a chwithau a newyn-
wch: wele, fy ngweision a yfant, a
chwithau a sychedwch: wele, fy
ngweision a lawenychant, a chwi-
thau a fydd cywilydd arnoch:
14 Wele, fy ngweision a ganant
o hyfrydwch calon, a chwithau a
waeddwch rhag gofid calon, ac a
udwch rhag [7]cystudd ysbryd.
15 A'ch enw a adêwch yn felldith
gan fy etholedigion: canys yr AR-
GLWYDD DDUW a'th ladd di, ac [k]a
eilw ei weision *ar* enw arall:
16 Fel y bo i'r hwn a ymfendigo
ar y ddaear, ymfendigo yn NUW
y gwirionedd; ac [l]i'r hwn a dyngo
ar y ddaear, dyngu i DDUW y gwir-
ionedd: am anghofio y trallodau
gynt, ac am eu cuddio hwynt o'm
golwg.
17 ¶ Canys wele fi yn creu [m]nef-
oedd newydd, a daear newydd: a'r

[g] Joel 2. 14.
[h] Hos. 2. 15.
[5] Neu, *Gâd.*
[6] Neu, *Menni.*
[i] Diar. 1. 24, &c. pen. 66. 4. Jer. 7. 13.
[7] Heb. *drylliad.*
[k] pen. 62. 2.
[l] Deut. 6. 13. Ps. 63. 11. pen. 19. 18. a 45. 23. Seph. 1. 5.
[m] pen. 66. 22. 2 Petr 3. 13. Dat. 21. 1.

rhai cyntaf ni chofir, ac ni [8]fedd-
ylir am danynt.
18 Eithr llawenychwch a gorfol-
eddwch yn dragywydd *yn y pethau*
a grëwyf fi: canys wele fi yn creu
Jerusalem yn orfoledd, a'i phobl
yn llawenydd.
19 [n]Gorfoleddaf hefyd yn Jerusa-
lem, a llawenychaf yn fy mhobl:
ac ni chlywir ynddi mwyach [o]lais
wylofain, na llef gwaedd.
20 Ni bydd o hynny allan blentyn
o oed, na henafgwr, yr hwn ni chyf-
lawnodd ei ddyddiau: canys y bach-
gen fydd marw yn fab canmlwydd;
ond y pechadur yn fab canmlwydd
a felldithir.
21 A [p]hwy a adeiladant dai, ac a'*u*
cyfanneddant; plannant hefyd win-
llannoedd, a bwyttânt eu ffrwyth.
22 Nid adeiladant hwy, fel y cyf-
anneddo arall; ac ni phlannant, fel
y bwyttao arall: eithr [q]megis dydd-
iau pren *y bydd* dyddiau fy mhobl,
a'm hetholedigion a [9]hir-fwynhânt
waith eu dwylaw.
23 Ni lafuriant yn ofer, ac ni
[r]chenhedlant i drallod: canys had
rhai bendigedig yr ARGLWYDD *yd-
ynt* hwy, a'u heppil gyd â hwynt.
24 A bydd, [s]cyn galw o honynt,
i mi atteb; ac a hwy etto yn llef-
aru, mi a wrandawaf.
25 [t]Y blaidd a'r oen a borant yng-
hyd; y llew fel ŷch a bawr wellt;
a'r sarph, [u]llwch *fydd* ei bwyd hi:
ni ddrygant ac ni ddistrywiant yn
fy holl fynydd sanctaidd, medd yr
ARGLWYDD.

PENNOD LXVI.

1 *Y myn y gogoneddus Dduw ei wasanaethu mewn gostyngedig burdeb: 5 y mae yn cysuro y gostyngedig â rhyfeddol genhedliad, 10 a grasusol ddoniau yr eglwys. 15 Tost farnedigaethau Duw yn erbyn yr annuwiol. 19 Y bydd i'r cenhedloedd eglwys sanctaidd, 24 ac y cânt weled damnedigaeth yr annuwiol.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD;
[a]Y nef *yw* fy ngorsedd-faingc,
a'r ddaear *yw* [2]lleithig fy nhraed:
mae y tŷ a adeiledwch i mi? ac
mae y fan y gorphwysaf?
2 Canys *y pethau* hyn oll a wnaeth
fy llaw, a *thrwof fi* y mae hyn oll,
medd yr ARGLWYDD: ond ar hwn
yr edrychaf, [b]*sef* ar y truan a'r
cystuddiedig o ysbryd, ac [c]sydd yn
crynu wrth fy ngair.
3 [d]Yr hwn a laddo ŷch, *sydd fel* yr
hwn a laddo wr; yr hwn a abertho
[3]oen, *sydd fel* yr hwn [e]a dorfynyglo

Cyn CRIST Cylch 698.

[8] Heb. *daw i fynu ar y galon.*
[n] pen. 62. 5.
[o] pen. 35. 10. a 51. 11. Dat. 7. 17. a 21. 4.
[p] Edrych Lef. 26. 16. Deut. 28. 30. Amos 9. 14.
[q] Ps. 92. 12.
[9] Neu, *dreuliant.*
[r] Deut. 23. 41. Hos. 9. 12.
[s] Ps. 32. 5.
[t] pen. 11. 6, 7, 9.
[u] Gen. 3. 14.
[a] 1 Bren. 8. 27. 2 Chron. 6. 18. Matt. 5. 34, 35. Act. 7. 48, 49. a 17. 24.
[2] Neu, *fy nhroedfaingc.*
[b] Ps. 34. 18. a 51. 17. pen. 57. 15. a 61. 1.
[c] Ezra 9. 4. a 10. 3. Diar. 28. 14. ad. 5.
[d] pen. 1. 11.
[3] Neu, *fyn.*
[e] Deut. 23. 18.

Cyn CRIST Cylch 698.

gi; yr hwn a offrymmo offrwm,
sydd fel ped offrymmai waed moch;
yr hwn a arogl-dartho thus, *sydd fel*
pe bendigai eilun: ïe, hwy a ddew-
isasant eu ffyrdd eu hun, a'u henaid
a ymhyfrydodd yn eu ffieidd-dra.
[4] Neu, *siommedigaethau.*
4 Minnau a ddewisaf eu [4]dychym-
mygion hwynt, ac a ddygaf arnynt
[f] Diar. 1. 24. pen. 65. 12. Jer. 7. 13.
yr hyn a ofnant: [f]am alw o honof,
ac nid *oedd* a attebai; lleferais, ac
ni wrandawsant: eithr gwnaethant
yr hyn oedd ddrwg yn fy ngolwg,
a'r hyn nid oedd dda gennyf a
ddewisasant.
5 ¶ Gwrandêwch air yr ARGLWYDD,
[g] ad. 2.
[g]y rhai a grynwch wrth ei air ef;
Eich brodyr y rhai a'ch casasant,
ac a'ch gyrrasant ar encil er mwyn
[h] pen. 5. 19.
fy enw i, a ddywedasant, [h]Gogon-
edder yr ARGLWYDD: etto i'ch lla-
wenydd chwi y gwelir ef, a hwynt
a waradwyddir.
6 Llef soniarus o'r ddinas, llef o'r
deml, llef yr ARGLWYDD yn talu
y pwyth i'w elynion.
7 Cyn ei chlafychu, yr esgorodd;
cyn dyfod gwewyr arni, y rhydd-
hawyd hi ar fab.
8 Pwy a glybu y fath beth a
hyn? pwy a welodd y fath bethau
a hyn? A wneir i'r ddaear dyfu
mewn un dydd? a enir cenedl *ar*
unwaith? Pan glafychodd Sïon, yr
esgorodd hefyd ar ei meibion.
9 A ddygaf fi i'r enedigaeth, ac
oni pharaf esgor? medd yr AR-
GLWYDD: a baraf fi esgor, ac a
luddiaf? medd dy DDUW.
10 Llawenhêwch gyd â Jerusa-
lem, a byddwch hyfryd gyd â hi,
y rhai oll a'i cerwch hi: llawen-
hêwch gyd â hi yn llawen, y rhai
oll a alerwch o'i phlegid hi:
11 Fel y sugnoch, ac y'ch diwaller
â bronnau ei diddanwch hi; fel y
godroch, ac y byddoch hyfryd gan
[5] Neu, *ddisgleirdeb.*
[5]helaethrwydd ei gogoniant hi.
12 Canys fel hyn y dywed yr AR-
[i] pen. 48. 18. a 60. 5.
GLWYDD; Wele, [i]mi a estynaf iddi
heddwch fel afon, a gogoniant y cen-
[k] pen. 60. 16.
hedloedd fel ffrwd lifeiriol: yna [k]y
[l] pen. 49. 22. a 60. 4.
sugnwch, [l]ar ei hystlys *hi* y'ch dyg-
ir, ac ar ei gliniau y'ch diddenir.
13 Fel un yr hwn y diddana ei
fam ef, felly y diddanaf fi chwi; ac
yn Jerusalem y'ch diddenir.
14 A phan weloch *hyn*, y llawen-
[m] Edrych Ezec. 37. 1, &c.
ycha eich calon; [m]eich esgyrn hef-
yd a flodeuant fel llysieuyn: ac
fe adweinir llaw yr ARGLWYDD tu
ag at ei weision, a'*i* lidiowgrwydd
wrth ei elynion.
15 Canys, wele, yr ARGLWYDD a
ddaw â thân, ac â'i gerbydau fel
tröwynt, i dalu ei ddigter â llid-
iowgrwydd, a'i gerydd â fflammau
tân.
16 Canys yr ARGLWYDD a ym-
ddadleu â thân ac â'i gleddyf yn
erbyn pob cnawd; a lladdedigion
yr ARGLWYDD fyddant aml.
[n] pen. 65. 3, 4.
17 [n]Y rhai a ymsancteiddiant, ac
[6] Heb. *o'r tu ol i un pren.*
a ymlanhânt yn y gerddi, [6]yn ol eu
gilydd, yn y canol, gan fwytta cig
moch, a ffieidd-dra, a llygod, a gyd-
ddiweddir, medd yr ARGLWYDD.
18 Canys mi *a adwaen* eu gweith-
redoedd hwynt a'u meddyliau: y
mae yr *amser* yn dyfod, i gasglu
yr holl genhedloedd a'r ieithoedd;
a hwy a ddeuant, ac a welant fy
ngogoniant.
19 A gosodaf yn eu mysg arwydd,
ac anfonaf y rhai dïangol o honynt
[7] *Pul, a Lud.*
at y cenhedloedd, *i* Tarsis, [7]Affrica,
a Lydia, y rhai a dynnant mewn
[8] *Tubal, a Jafan.*
bwa, [8]*i* Italia, a Groeg, *i*'r ynys-
oedd pell, y rhai ni chlywsant sôn
am danaf, ac ni welsant fy ngogon-
iant; a mynegant fy ngogoniant
ym mysg y cenhedloedd.
20 A hwy a ddygant eich holl
frodyr o blith yr holl genhedloedd,
[o] Rhuf. 15. 16.
[o]yn offrwm i'r ARGLWYDD, ar feirch,
ac ar gerbydau, ac ar elorau meirch,
ac ar fulod, ac ar anifeiliaid buain,
i'm mynydd sanctaidd Jerusalem,
medd yr ARGLWYDD, megis y dwg
meibion Israel offrwm mewn llestr
glân *i* dŷ yr ARGLWYDD.
21 Ac o honynt hwy y cymmeraf
[p] Ex. 19. 6. pen. 61. 6. 1 Petr 2. 9. Dat. 1. 6.
rai [p]yn offeiriaid ac yn Lefiaid,
medd yr ARGLWYDD.
22 Canys megis y saif ger fy mron
[q] pen. 65. 17. 2 Petr 3. 13. Dat. 21. 1.
[q]y nefoedd newydd a'r ddaear new-
ydd, y rhai a wnaf fi, medd yr AR-
GLWYDD, felly y saif eich had chwi,
a'ch enw chwi.
[r] Zech. 14. 16.
23 [r]Bydd hefyd o newydd-loer [9]i
[9] Heb. *i'w newydd-loer.*
newydd-loer, ac o Sabbath [2]i Sab-
[2] Heb. *i'w Sabbath.*
bath, [s]i bob cnawd ddyfod i addoli
ger fy mron i, medd yr ARGLWYDD.
[s] Ps. 65. 2.
24 A hwy a ânt allan, ac a edrych-
ant ar gelanedd y rhai a wnaethant
gamwedd i'm herbyn: canys eu
[t] Marc 9. 44, 46, 48.
[t]pryf ni bydd marw, a'u tân ni
ddiffydd; a byddant yn ffieidd-dra
gan bob cnawd.

LLYFR Y

PROPHWYD JEREMIAH.

Cyn CRIST Cylch 629.

PENNOD I.

1 Amser 3 a galwad Jeremïah. 11 Ei brophwydol weledigaeth ef am y wïalen almon, a'r crochan berwedig. 15 Ei drom gennadwri ef yn erbyn Judah. 17 Duw yn ei gysuro ef, trwy addaw iddo ei gymmorth.

GEIRIAU Jeremïah mab Hilcïah, o'r offeiriaid y rhai *oedd* yn [a]Anathoth, o fewn tir Benjamin:

2 Yr hwn y daeth gair yr ARGLWYDD atto, yn nyddiau Josïah mab Amon brenhin Judah, yn y drydedd flwyddyn ar ddeg o'i deyrnasiad ef.

3 Ac fe ddaeth yn nyddiau Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, nes darfod un mlynedd ar ddeg i Sedecïah mab Josïah brenhin Judah, hyd ddygiad Jerusalem i gaethiwed [b]yn y pummed mis.

4 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

5 Cyn i mi [c]dy lunio di yn y groth, [d]mi a'th adnabûm; a chyn dy ddyfod o'r groth, [e]y sancteiddiais di; *a* mi a'th roddais yn brophwyd i'r cenhedloedd.

6 Yna y dywedais, [f]O Arglwydd DDUW, wele, ni fedraf ymadrodd; canys bachgen *ydwyf* fi.

7 ¶ Ond yr ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Na ddywed, Bachgen *ydwyf* fi: canys ti a âi at y rhai oll y'th anfonwyf, a'r hyn oll a orchymynwyf i ti a ddywedi.

8 [g]Nac ofna rhag eu hwynebau hwynt: canys [h]*yr ydwyf* fi gyd â thi i'th waredu, medd yr ARGLWYDD.

9 Yna yr estynodd yr ARGLWYDD ei law, ac [i]a gyffyrddodd â'm genau. A'r ARGLWYDD a ddywedodd wrthyf, Wele, [k]rhoddais fy ngeiriau yn dy enau di.

10 Gwel, heddyw y'th osodais ar y cenhedloedd, ac ar y teyrnasoedd, [l]i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, i ddifetha, ac i ddistrywio, i adeiladu, ac i blannu.

11 ¶ Yna y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, Jeremïah, beth a weli di? Minnau a ddywedais, Gwïalen almon a welaf fi.

12 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Da y gwelaist; canys mi a brysuraf fy ngair i'w gyflawni.

[a] Jos. 21. 18. 1 Chron. 6. 60. Cylch 629.
[b] 2 Bren. 25. 8. pen. 52. 12.
[c] Es. 49. 1, 5.
[d] Exod. 33. 12, 17.
[e] Luc 1. 15, 41. Gal. 1. 15, 16.
[f] Exod. 4. 10. a 6. 12.
[g] Ezec. 3. 9.
[h] Exod. 3. 12. Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. Heb. 13. 6.
[i] Es. 6. 7.
[k] pen. 5. 14.
[l] pen. 18. 7. 2 Cor. 10. 4, 5.

13 A gair yr ARGLWYDD a ddaeth attaf yr ail waith, gan ddywedyd, Beth a weli di? A mi a ddywedais, Mi a welaf [m]crochan berwedig, a'i wyneb [2]tu a'r gogledd.

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, O'r [n]gogledd [3]y tyrr drwg allan ar holl drigolion y tir.

15 Canys wele, myfi [o]a alwaf holl deuluoedd teyrnasoedd y gogledd, medd yr ARGLWYDD, a hwy a ddeuant, ac a osodant bob *un* ei orseddfaingc wrth ddrws porth Jerusalem, ac yn erbyn ei muriau oll o amgylch, ac yn erbyn holl ddinasoedd Judah.

16 A mi a draethaf fy marnedigaethau yn eu herbyn, am holl anwiredd y rhai a'm gadawsant, ac a arogl-darthasant i dduwiau eraill, ac a addolasant weithredoedd eu dwylaw eu hunain.

17 ¶ Am hynny [p]gwregysa dy lwynau, a chyfod, a dywed wrthynt yr hyn oll yr ydwyf yn ei orchymyn i ti: na arswyda eu hwynebau, rhag i mi dy [4]ddistrywio di ger eu bron hwynt.

18 Canys wele, heddyw yr ydwyf yn dy roddi di [q]yn ddinas gaerog, ac yn golofn haiarn, ac yn fur pres, yn erbyn yr holl dir, yn erbyn brenhinoedd Judah, yn erbyn ei thywysogion, yn erbyn ei hoffeiriaid, ac yn erbyn pobl y tir.

19 Ymladdant hefyd yn dy erbyn, ond ni'th orchfygant: canys myfi *sydd* gyd â thi i'th ymwared, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD II.

1 Duw, wedi dangos ei garedigrwydd o'r blaen, yn ymliw â'r Iuddewon am droi oddi wrtho mor ddïachos, 9 y tu hwnt i bawb eraill. 14 Mai hwynt-hwy eu hunain yw yr achos o'u haflwydd. 20 Pechodau Judah. 31 Gwrthod ei hyder ef.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi, gan ddywedyd,

2 Cerdda, a llefa y'nghlustiau Jerusalem, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Cofiais [2]di, caredigrwydd dy [a]ieuengctid, a serch dy ddyweddi, pan y'm canlynaist yn y diffaethwch, mewn tir ni hauwyd.

Cyn CRIST Cylch 629.

[m] Ezec. 11. 3, 7. a 24. 3.
[2] Heb. *oddi wrth wyneb y gogledd.*
[n] pen. 4. 6. a 6. 1.
[3] Heb. *yr agorir drwg.*
[o] pen. 5. 15. a 6. 22. a 10. 22.
[p] 1 Bren. 18. 46. 2 Bren. 4. 29. a 9. 1.
[4] Neu, *ddryllio.*
[q] Es. 50. 7. pen. 6. 27. a 15. 20.
[2] Neu, *er dy fwyn, gared.*
[a] Ezec. 16. 8, 22. a 23. 3, 8, 19.

Cyn CRIST Cylch 629.

3 [b]Israel *ydoedd* sancteiddrwydd
i'r ARGLWYDD, *a* [c]blaen-ffrwyth ei
gnwd ef: [d]pawb oll a'r a'i bwyttao,
a bechant; drwg a ddigwydd idd-
ynt, medd yr ARGLWYDD.
4 Gwrandêwch air yr ARGLWYDD,
tŷ Jacob, a holl deuluoedd tŷ Israel.
5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[e]Pa anwiredd a gafodd eich tadau
chwi ynof fi, gan iddynt ymbellhâu
oddi wrthyf, a rhodio ar ol oferedd,
a myned yn ofer?
6 Ac ni ddywedant, [f]Pa le *y mae*
yr ARGLWYDD a'n dug ni i fynu o
dir yr Aipht; a'n harweiniodd trwy
yr [g]anialwch; trwy dir diffaeth, a
phyllau; trwy dir sychder, a chys-
god angau; trwy dir nid aeth gwr
trwyddo, ac ni thrigodd dyn ynddo?
7 Dygais chwi hefyd i wlad gnyd-
fawr, i fwytta ei ffrwyth a'i daioni:
eithr pan ddaethoch i mewn, [h]hal-
ogasoch fy nhir i, a gwnaethoch
fy etifeddiaeth i yn ffieidd-dra.
8 Yr offeiriaid ni ddywedasant,
Pa le *y mae* yr ARGLWYDD? [i]a'r
rhai sydd yn trin y gyfraith nid
adnabuant fi: y bugeiliaid hefyd a
droseddasant i'm herbyn, a'r pro-
phwydi a brophwydasant yn *enw*
Baal, ac a aethant ar ol *y pethau*
ni wnaent lesâd.
9 ¶ Oblegid hyn, mi a ddadleuaf
â chwi etto, medd yr ARGLWYDD;
ïe, [k]dadleuaf â meibion eich meib-
ion chwi.
10 Canys ewch [3]dros ynysoedd
Chittim, ac edrychwch; a danfon-
wch i Cedar, ac ystyriwch yn ddiw-
yd, ac edrychwch a fu y cyfryw
beth.
11 [l]A newidiodd *un* genedl *eu*
duwiau, a hwy [m]heb *fod* yn dduw-
iau? eithr fy mhobl i [n]a newidiodd
eu gogoniant am *yr hyn* ni wna
lesâd.
12 O chwi nefoedd, [o]synnwch
wrth hyn, ac ofnwch yn aruthrol, a
byddwch anghyfannedd iawn, medd
yr ARGLWYDD.
13 Canys dau ddrwg a wnaeth fy
mhobl; hwy a'm gadawsant i, [p]ffyn-
non y dyfroedd byw, *ac* a gloddias-
ant iddynt eu hunain bydewau, *ïe,*
pydewau wedi eu torri, ni ddaliant
ddwfr.
14 ¶ Ai gwas *ydyw* Israel? ai
gwas a anwyd yn tŷ *yw* efe? pa-
ham yr [4]yspeiliwyd ef?
15 Y llewod ieuaingc a ruasant
arno, *ac* a [5]leisiasant; a'i dir ef a

b Exod. 19. 5, 6. c Iago 1. 18. Dat. 14. 4. d pen. 12. 14. Edrych pen. 50. 7. e Es. 5. 4. Mic. 6. 3. f Es. 63. 9, 11, 13. Hos. 13. 4. g Deut. 8. 15. a 32. 10. h Ps. 78. 58. a 106. 38. i Mal. 2. 6, 7. Rhuf. 2. 20. k Ex. 20. 5. Lef. 20. 5. 3 Neu, *drosodd i.* l Mic. 4. 5. m pen. 16. 20. n Ps. 106. 20. Rhuf. 1. 23. o Es. 1. 2. pen. 6. 19. p Ps. 36. 9. pen. 17. 13. a 18. 14. 4 Heb. *yr aeth yn yspail?* 5 Heb. *roisant eu llef.*

osodasant yn anrhaith, a'i ddinas-
oedd a losgwyd heb drigiannydd.
16 Meibion Noph hefyd a Tha-
hapanes a [6]dorrasant dy goryn di.
17 [q]Onid tydi a beraist hyn i ti dy
hun, am wrthod o honot yr AR-
GLWYDD dy DDUW, pan ydoedd efe
yn dy arwain ar hyd y ffordd?
18 A'r awr hon, beth *sydd* i ti
a wnelych yn ffordd yr Aipht, i
yfed dwfr [7]Nilus? a pheth *sydd* i
ti yn ffordd Assyria, i yfed dwfr
yr afon?
19 [r]Dy ddrygioni dy hun a'th
gospa di, a'th wrthdro a'th ger-
ydda: gwybydd dithau a gwel, mai
drwg a chwerw *ydyw* gwrthod o
honot yr ARGLWYDD dy DDUW, ac
nad *ydyw* fy ofn i ynot ti, medd
Arglwydd DDUW y lluoedd.
20 ¶ Oblegid er ys talm mi a dor-
rais dy iau di, *ac* a ddrylliais dy
rwymau; a thi a ddywedaist, Ni
[8]throseddaf; [s]er hynny ti a wib-
iaist, gan butteinio ar bob bryn
uchel, a than bob pren deiliog.
21 Etto myfi [t]a'th blannaswn yn
bêr-winwydden, o'r iawn had oll:
pa fodd gan hynny y'th dröwyd i
mi [u]yn blanhigyn afrywiog gwin-
wydden ddïeithr?
22 Canys pe byddai i ti [x]ymolchi
â nitr, a chymmeryd i ti lawer o
sebon; *etto* [y]nodwyd dy anwiredd
ger fy mron i, medd yr Arglwydd
DDUW.
23 Pa fodd y dywedi, Ni halog-
wyd fi, ac nid euthum ar ol Baal-
im? Edrych dy ffordd yn y glyn,
gwybydd beth a wnaethost; [9]camel
buan *ydwyt* yn amgylchu ei ffyrdd.
24 [z][2]Asen wŷllt wedi ei [3]chyn-
nefino â'r anialwch, wrth ddymun-
iad ei chalon yn yfed gwynt, wrth
ei hachlysur pwy a'i try ymaith?
pawb a'r a'i ceisiant hi, nid ym-
flinant; yn ei mis y cânt hi.
25 Cadw dy droed rhag [4]noethni,
a'th geg rhag syched. [a]Tithau a
ddywedaist, [5]Nid oes obaith. Nac
oes: canys cerais ddïeithriaid, ac
ar eu hol hwynt yr âf fi.
26 Megis y cywilyddia lleidr pan
[6]ddalier ef, felly y cywilyddia tŷ
Israel; hwynt-hwy, eu brenhinoedd,
eu tywysogion, a'u hoffeiriaid, a'u
prophwydi;
27 Y rhai a ddywedant wrth bren,
Tydi *yw* fy nhad; ac wrth garreg,
Ti a'm cenhedlaist. Canys hwy a
droisant attaf fi wegil, ac nid wyn-

Cyn CRIST Cylch 629.

6 Neu, *ymborthant ar,* Deut. 33. 20. Es. 8. 8. q pen. 4. 18. 7 *Sihor.* r Es. 3. 9. Hos. 5. 5. 8 Neu, *wasanaethaf.* s Es. 57. 5, 7. pen. 3. 6. t Exod. 15. 17. Ps. 44. 2. a 80. 8. Es. 5. 1, &c. Matt. 21. 33. Marc 12. 1. Luc 20. 9. u Deut. 32. 32. x Job 9. 30. y Deut. 32. 34. Job 14. 17. Hos. 13. 12. 9 Neu, *O gamel buan, yr ydwyt,* &c. z Job 39. 5, &c. pen. 14. 6. 2 Neu, *O asen.* 3 Heb. *dysgu.* 4 *bod yn ddiarchen.* a pen. 13. 12. 5 Neu, *Ai diobaith yw?* 6 Heb. *gaffer.*

Cyn CRIST Cylch 629.

eb: ond yn amser eu [b] hadfyd y
dywedant, Cyfod, a chadw ni.
28 Eithr [c] pa le *y mae* dy dduwiau,
y rhai a wnaethost i ti? codant, os
[d] gallant dy gadw yn amser dy [7] ad-
fyd: canys [e] *wrth* rifedi dy ddinas-
oedd y mae dy dduwiau di, O Judah.
29 Paham yr ymddadleuwch â
mi? chwi oll a droseddasoch i'm
herbyn, medd yr ARGLWYDD.
30 Yn ofer y [f] tarewais eich plant
chwi, ni dderbyniasant gerydd: eich
cleddyf eich hun [g] a ddifaodd eich
prophwydi, megis llew yn distrywio.
31 ¶ O genhedlaeth, gwelwch air
yr ARGLWYDD: [h] A fûm i yn anialwch
i Israel? yn dir tywyllwch? paham
y dywed fy mhobl, [8] Arglwyddi ydym
ni, ni ddeuwn ni mwy attat ti?
32 A anghofia morwyn ei hardd-
wisg? *neu* y brïodas-ferch ei thlys-
au? etto fy mhobl i a'm hanghof-
iasant ddyddiau aneirif.
33 Paham yr wyt ti yn cyweirio
dy ffordd i geisio cariad? am hynny
hefyd y dysgaist dy ffyrdd i rai
drygionus.
34 Hefyd yn dy odre di y cafwyd
gwaed eneidiau y tlodion diniwed;
nid wrth [9] chwilio y cefais hyn,
eithr ar y rhai hyn oll.
35 Etto ti a ddywedi, Am fy mod
yn ddiniwed, yn ddïau y try ei lid
ef oddi wrthyf. Wele, dadleuaf â
thi, am ddywedyd o honot, Ni
phechais.
36 [i] Paham y gwibi di gymmaint i
newidio dy ffordd? canys [k] ti a warad-
wyddir o herwydd yr Aipht, fel [l] y'th
waradwyddwyd o herwydd Assyria.
37 Hefyd ti a ddeui allan oddi
wrtho, [m] a'th ddwylaw ar dy ben:
oblegid yr ARGLWYDD a wrthododd
dy hyder di, ac ni lwyddi ynddynt.

PENNOD III.

1 *Mawr drugaredd Duw yn ysgeler butteindra Judah.* 6 *Mai gwaeth yw Judah nag Israel.* 12 *Addewidion yr efengyl i'r edifeiriol.* 20 *Duw yn argyhoeddi ac yn galw Israel, a hwythau yn gwneuthur cyffes gyhoedd o'u pechodau.*

[2] HWY a ddywedant, O gyrr gwr
ei wraig ymaith, a myned o
honi oddi wrtho ef, ac iddi fod yn
eiddo gwr arall, [a] a ddychwel efe
atti hi mwyach? oni lwyr-halogir y
tir hwnnw? ond ti a butteiniaist
gyd â chyfeillion lawer; etto dy-
chwel attaf fi, medd yr ARGLWYDD.
2 Dyrchafa dy lygaid i'r lleoedd
uchel, ac edrych pa le ni phuttein-
iaist. [b] Ti a eisteddaist ar y ffyrdd

[b] Es. 26. 16. [c] Deut. 32. 37. Barn. 10. 14. [d] Es. 45. 20. [7] Heb. *ddrwg.* [e] pen. 11. 13. [f] Es. 1. 5. a 9. 13. pen. 5. 3. [g] Matt. 23. 29, &c. [h] ad. 5. [8] Heb. *Arglwyddiaethu yr ydym.* [9] Heb. *gloddio.* [i] pen. 31. 22. [k] Es. 20. 3. [l] 2 Chron. 28. 20. [m] 2 Sam. 13. 19. [2] Heb. *Gan ddywedyd.* [a] Deut. 24. 4. [b] Gen. 38. 14. Ezec. 16. 24, 25.

iddynt hwy, megis Arabiad yn yr
anialwch; ac a halogaist y tir â'th
butteindra, ac â'th ddrygioni.
3 Am hynny yr attaliwyd [c] y caf-
odydd, ac ni bu gwlaw diweddar;
a [d] thalcen putteinwraig oedd i ti;
gwrthodaist gywilyddio.
4 Oni lefi di arnaf fi o hyn allan,
Fy nhad, ti *yw* [e] tywysog fy ieu-
engctid?
5 [f] A ddeil efe *ei ddig* byth? a'*i*
ceidw yn dragywydd? Wele, dy-
wedaist a gwnaethost yr hyn oedd
ddrwg hyd y gellaist.
6 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-
odd wrthyf yn amser Josïah y bren-
hin, A welaist ti hyn a wnaeth Is-
rael wrthnysig? Hi [g] a aeth i bob
mynydd uchel, a than bob pren
deiliog, ac a butteiniodd yno.
7 A mi a ddywedais, wedi iddi
wneuthur hyn i gyd, Dychwel attaf
fi. Ond ni ddychwelodd. A Judah
[h] ei chwaer anffyddlawn hi a wel-
odd *hynny*.
8 A gwelais yn dda, am yr achos-
ion oll y putteiniodd Israel wrth-
nysig, ollwng o honof hi ymaith, ac
a roddais iddi ei llythyr ysgar: er
hyn ni ofnodd Judah ei chwaer
anffyddlawn; eithr aeth a phut-
teiniodd hithau hefyd.
9 A chan [3] ysgafnder ei phuttein-
dra yr halogodd hi y tir; canys
gyd â'r maen a'r pren y puttein-
iodd hi.
10 Ac er hyn oll hefyd ni ddy-
chwelodd Judah ei chwaer an-
ffyddlawn attaf fi â'i holl galon,
eithr mewn [4] rhagrith, medd yr AR-
GLWYDD.
11 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [i] Israel wrthnysig a'i cyf-
iawnhaodd ei hun rhagor Judah
anffyddlawn.
12 ¶ Cerdda, a chyhoedda y geir-
iau hyn tu a'r gogledd, a dywed, Ti
Israel wrthnysig, dychwel, medd yr
ARGLWYDD, *ac* ni adawaf i'm llid
syrthio arnoch: canys [k] trugarog
ydwyf fi, medd yr ARGLWYDD, ni
ddaliaf *lid* yn dragywydd.
13 Yn unig cydnebydd dy anwir-
edd, droseddu o honot yn erbyn yr
ARGLWYDD dy DDUW, a gwasgaru
o honot dy ffyrdd i ddïeithriaid dan
bob pren deiliog, ac ni wrandawech
ar fy llef, medd yr ARGLWYDD.
14 Trowch, chwi blant gwrthnysig,
medd yr ARGLWYDD; canys myfi
a'ch prïodais chwi: a mi a'ch cym-

Cyn CRIST Cylch 629.

[c] Deut. 28. 24. pen. 9. 12. [d] pen. 6. 15. a 8. 12. Ezec. 3. 7. Seph. 3. 5. [e] Diar. 2. 17. [f] Ps. 103. 9. Es. 57. 16. ad. 12. Cylch 612. [g] pen. 2. 20. [h] Ezec. 16. 46. a 23. 2, 4. [3] Neu, *air.* [4] Heb. *ffalsder,* neu, *celwydd.* [i] Ezec. 16. 51. a 23. 11. [k] Ps. 86. 15. a 103. 8, 9. ad. 5.

Cyn CRIST Cylch 612.

meraf chwi, un o ddinas, a dau o
deulu, ac a'ch dygaf chwi i Sïon:
15 Ac a roddaf i chwi [l]fugeiliaid
wrth *fodd* fy nghalon, y rhai a'ch
porthant chwi â gwybodaeth, ac â
deall.
16 Ac wedi darfod i chwi amlhâu
a chynnyddu ar y ddaear, yn y dydd-
iau hynny, medd yr ARGLWYDD, ni
ddywedant mwy, Arch cyfammod yr
ARGLWYDD; ac [5]nis meddwl calon
am dani, ac ni chofir hi; nid ym-
welant â *hi* chwaith, ac ni wneir
hynny mwy.
17 Yn yr amser hwnnw y galwant
Jerusalem yn orseddfa yr AR-
GLWYDD; ac y cesglir atti yr holl
genhedloedd, [m]at enw yr AR-
GLWYDD, i Jerusalem: ac ni [n]rod-
iant mwy yn ol cildynrwydd eu
calon ddrygionus.
18 Yn y dyddiau hynny [o]y rhodia
tŷ Judah [6]gyd â thŷ Israel, a hwy
a ddeuant ynghyd, o dir y gogledd,
i'r tir a roddais i yn etifeddiaeth
i'ch tadau chwi.
19 Ond mi a ddywedais, Pa fodd
y'th osodaf ym mhlith y plant, ac
y rhoddaf i ti [p]dir dymunol, *sef*
etifeddiaeth [7]ardderchog lluoedd
y cenhedloedd? ac a ddywedais,
Ti a elwi arnaf fi, Fy nhad, ac ni
throi ymaith oddi ar fy ol i.
20 ¶ Yn ddïau *fel* yr anffyddlona
gwraig oddi wrth ei chyfaill; felly,
tŷ Israel, [q]y buoch anffyddlawn i
mi, medd yr ARGLWYDD.
21 Llef a glywyd yn y man-
nau uchel, wylofain *a* dymuniadau
meibion Israel: canys gŵyrasant
eu ffordd, *ac* anghofiasant yr AR-
GLWYDD eu DUW.
22 [r]Ymchwelwch, feibion gwrth-
nysig, *a* mi a iachâf eich gwrthnys-
igrwydd chwi. Wele ni yn dyfod
attat ti; oblegid ti *yw* yr ARGLWYDD
ein DUW.
23 [s]Dïau *fod* yn ofer *ymddiried*
am help o'r bryniau, *ac o* lïaws y
mynyddoedd: [t]dïau *fod* iachawd-
wriaeth Israel yn yr ARGLWYDD
ein DUW ni.
24 [u]Canys gwarth a ysodd lafur
ein tadau o'n hieuengctid; eu def-
aid a'u gwartheg, eu meibion a'u
merched.
25 Gorwedd yr ydym yn ein cy-
wilydd, a'n gwarth a'n todd ni:
canys yn erbyn yr ARGLWYDD ein
DUW y pechasom, nyni a'n tadau,
o'n hieuengctid hyd y dydd hedd-

[l] pen. 23. 4. Ezec. 34. 23. Eph. 4. 11.
[5] Heb. *ni esgyn ar y galon.*
[m] Es. 60. 9.
[n] pen. 11. 8.
[o] Edrych Es. 11. 13. Ezec. 37. 16—22. Hos. 1. 11.
[6] Neu, *i dŷ.*
[p] Ps. 106. 24. Ezec. 20. 6. Dan. 8. 9. a 11. 16, 41, 45.
[7] Heb. *dymuniad.*
[q] pen. 5. 11.
[r] Hos. 14. 1.
[s] Ps. 121. 1, 2.
[t] Ps. 3. 8.
[u] pen. 11. 13.

yw, ac ni wrandawsom ar lais yr
ARGLWYDD ein DUW.

PENNOD IV.

1 *Duw yn galw Israel trwy ei addewid;* 3 *yn annog Judah i edifarhâu trwy farnedigaethau ofnadwy.* 19 *Tostur gwynfan am drueni Judah.*

ISRAEL, os dychweli, [a]dychwel
attaf fi, medd yr ARGLWYDD:
hefyd os rhoi heibio dy ffieidd-dra
oddi ger fy mron, yna ni'th sym-
mudir.
2 A [b]thi a dyngi, Byw *yw* yr AR-
GLWYDD, [c]mewn gwirionedd, mewn
barn, ac mewn cyfiawnder: a'r cen-
hedloedd a ymfendithiant ynddo;
ïe, ynddo ef [d]yr ymglodforant.
3 ¶ Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD wrth wŷr Judah, ac wrth
Jerusalem: [e]Braenerwch i chwi
fraenar, ac [f]na heuwch mewn drain.
4 [g]Ymenwaedwch i'r ARGLWYDD,
a rhoddwch heibio ddïenwaediad
eich calon, chwi gwŷr Judah, a
thrigolion Jerusalem: rhag i'm
digofaint ddyfod allan fel tân, a
llosgi fel na *byddo* diffoddydd, o
herwydd drygioni eich amcanion.
5 Mynegwch yn Judah, a chy-
hoeddwch yn Jerusalem, a dywed-
wch, Udgenwch udgorn yn y tir:
gwaeddwch, ymgesglwch, a dywed-
wch, [h]Ymgynhullwch, ac awn i'r
dinasoedd caerog.
6 Codwch faner tu a Sïon; [2]ffowch,
ac na sefwch; canys [i]mi a ddygaf
ddrwg o'r gogledd, a [3]dinystr mawr.
7 [k]Y llew a ddaeth i fynu o'i loches,
a difethwr y Cenhedloedd a gych-
wynodd, ac a aeth allan o'i drigle,
[l]i wneuthur dy dir yn orwag; *a*'th
ddinasoedd a ddinystrir heb drig-
iannydd.
8 Am hyn [m]ymwregyswch â llïan
sach; galerwch ac udwch: canys
angerdd llid yr ARGLWYDD ni throes
oddi wrthym ni.
9 Ac yn y dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, y derfydd am galon y
brenhin, ac am galon y pennaeth-
iaid: yr offeiriaid hefyd a synnant,
a'r prophwydi a ryfeddant.
10 Yna y dywedais, O ARGLWYDD
DDUW, [n]yn sicr gan dwyllo ti a
dwyllaist y bobl yma a Jerusalem,
gan ddywedyd, Bydd heddwch i
chwi; ac etto fe ddaeth y cleddyf
hyd at yr enaid.
11 Yn yr amser hwnnw y dywedir
wrth y bobl hyn, ac wrth Jerusalem,
Gwynt sych yr uchel-leoedd yn y

Cyn CRIST Cylch 612.

[a] Joel 2. 12.
[b] Es. 65. 16. Edrych pen. 5. 2.
[c] Es. 48. 1.
[d] 2 Cor. 10. 17.
[e] Hos. 10. 12.
[f] Matt. 13. 7, 22.
[g] Deut. 10. 16. a 30. 6. Col. 2. 11.
[h] pen. 8. 14.
[2] Neu, *ymgesglwch,* neu, *ymgryf-hewch*
[i] pen. 1. 13, 14, 15. a 6. 22.
[3] Heb. *thorriad.*
[k] Dan. 7. 4.
[l] pen. 2. 15.
[m] pen. 6. 26.
[n] Ezec. 14. 9.

Cyn CRIST Cylch 612.

diffaethwch tu a merch fy mhobl,
nid i nithio, ac nid i buro;
12 Gwynt [4] llawn o'*r lleoedd* hynny
a ddaw attaf fi: weithian hefyd myfi
a draethaf farn yn eu herbyn hwy.
13 Wele, megis cymmylau y daw
i fynu, [o] a'i gerbydau megis cor-
wynt: [p] ei feirch sydd ysgafnach
na'r eryrod. Gwae nyni! canys ni
a anrheithiwyd.
14 O Jerusalem, [q] golch dy galon
oddi wrth ddrygioni, felly y bydd-
ech gadwedig: pa hyd y llettŷi
o'th fewn goeg amcanion?
15 Canys llef sydd yn mynegi
[r] allan o Dan, ac yn cyhoeddi cys-
tudd allan o fynydd Ephraim.
16 Coffêwch i'r cenhedloedd, wele,
cyhoeddwch yn erbyn Jerusalem,
ddyfod gwylwyr o wlad bell, a llef-
aru yn erbyn dinasoedd Judah.
17 Megis ceidwaid maes y maent
o amgylch yn ei herbyn; am iddi
fy nigllloni, medd yr ARGLWYDD.
18 [s] Dy ffordd di a'th amcanion
a wnaethant hyn i ti: dyma dy
ddrygioni di; am ei fod yn chwerw,
am ei fod yn cyrhaeddyd hyd at
dy galon di.
19 ¶ Fy [t] mol, fy mol; gofidus wyf
o barwydenau fy nghalon; mae fy
nghalon yn terfysgu ynof: ni allaf
dewi, am i ti glywed sain yr ud-
gorn, O fy enaid, *a* gwaedd rhyfel.
20 [u] Dinystr ar ddinystr a gy-
hoeddwyd; canys yr holl dir a
anrheithiwyd: yn ddisymmwth y
distrywiwyd fy lluestai i, *a*'m [5] cor-
tenni yn ddïattreg.
21 Pa hyd y gwelaf faner, *ac* y
clywaf sain yr udgorn?
22 Canys *y mae* fy mhobl i yn yn-
fyd heb fy adnabod i; meibion ang-
hall *ydynt,* ac nid deallgar hwynt:
y maent yn synhwyrol i wneuthur
drwg, eithr gwneuthur da ni fedrant.
23 Mi a edrychais ar y ddaear, ac
wele, afluniaidd a gwag *oedd;* ac
ar y nefoedd, a goleuni nid *oedd*
ganddynt.
24 [x] Mi a edrychais ar y mynydd-
oedd, ac wele, yr oeddynt yn crynu;
a'r holl fryniau a ymysgydwent.
25 Mi a edrychais, ac wele, nid
oedd dyn, a holl adar y nefoedd
a giliasent.
26 Mi a edrychais, ac wele y doldir
yn anialwch, a'i holl ddinasoedd a
ddistrywiasid o flaen yr ARGLWYDD,
gan lidiowgrwydd ei ddigter ef.
27 Canys fel hyn y dywedodd yr

[4] Neu, *llawnach na'r lleoedd.*
[o] Es. 5. 28.
[p] Hab. 1. 8.
[q] Es. 1. 16.
[r] pen. 8. 16.
[s] Ps. 107. 17. Es. 50. 1. pen. 2. 17, 19.
[t] Es. 15. 5. a 16. 11. a 21. 3. a 22. 4. pen. 9. 1, 10.
[u] Ps. 42. 7. Ezek. 7. 26.
[5] *llenni.*
[x] Es. 5. 25.

ARGLWYDD, Y tir oll fydd diffaeth-
wch: [y] ac etto ni wnaf ddiben.
28 Am hynny y galara y ddaear,
ac [z] y tywylla y nefoedd oddi uchod:
o herwydd dywedyd o honof fi, Mi
a'*i* bwriedais, ac ni bydd edifar
gennyf, ac ni throaf oddi wrtho.
29 Rhag trwst y gwŷr meirch a'r
saethyddion y ffy yr holl ddinas; hwy
a ânt i'r dyrysni, ac a ddringant ar
y creigiau: yr holl ddinasoedd a
adewir, ac heb neb a drigo ynddynt.
30 A thithau yr anrheithiedig,
beth a wnei? Er ymwisgo o honot
âg ysgarlad, er i ti ymdrwsio â
thlysau aur, er i ti [6] liwio dy wyneb
â lliwiau, yn ofer y'th wnei dy hun
yn dêg; *dy* gariadau a'th ddirmyg-
ant, *ac* a geisiant dy einioes.
31 Canys clywais lef megis gwraig
yn esgor, cyfyngder fel benyw yn
esgor ar ei hetifedd cyntaf, llef
merch Sïon yn ochain, *ac* yn lledu
ei dwylaw, *gan ddywedyd,* Gwae
fi yr awr hon! oblegid diffygiodd
fy enaid gan leiddiaid.

PENNOD V.

1 *Barnedigaethau Duw ar yr Iuddewon, am eu gwrthnysigrwydd,* 7 *am eu godineb,* 10 *am eu hannuwioldeb,* 19 *am iddynt ddïystyru Duw,* 25 *am eu mawr lygredigaeth yn eu llywodraeth fydol* 30 *ac eglwysig.*

RHEDWCH yma a thraw ar hyd
heolydd Jerusalem, ac edrych-
wch yr awr hon, mynnwch wybod
hefyd, a cheisiwch yn ei [2] heolydd hi, o
chewch wr, [a] a oes a wnel farn, a gais
wirionedd, a myfi a'i harbedaf hi.
2 Ac [b] er dywedyd o honynt, Byw
yw yr ARGLWYDD, etto yn gelwydd-
og y tyngant.
3 O ARGLWYDD, onid ar y gwirion-
edd *y mae* dy lygaid di? ti [c] a'u tar-
ewaist hwynt, ac nid ymofidiasant;
difeaist hwynt, *eithr* [d] gwrthodasant
dderbyn cerydd: hwy a wnaeth-
ant eu hwynebau yn galettach na
chraig, gwrthodasant ddychwelyd.
4 A mi a ddywedais, Yn sicr tlod-
ion *ydyw* y rhai hyn, ynfydion yd-
ynt: canys [e] nid adwaenant ffordd
yr ARGLWYDD, *na* barn eu DUW.
5 Mi a âf rhagof at y gwŷr mawr,
ac a ymddiddanaf â hwynt; can-
ys [f] hwy a wybuant ffordd yr AR-
GLWYDD, *a* barn eu DUW: eithr
y rhai hyn [g] a gyd-dorrasant yr iau,
ac a ddrylliasant y rhwymau.
6 Oblegid hyn [h] llew o'r coed a'u
tery hwy, [i] blaidd [3] o'r anialwch a'u
distrywia hwy, [k] llewpard a wylia ar

Cyn CRIST Cylch 612.

[y] pen. 5. 10, 18. a 30. 11. a 46. 48.
[z] Es. 5. 30. a 50. 3.
[6] Neu, *dorri dy lygaid.*
[2] *ehang-leoedd.*
[a] Gen. 18. 23, &c. Ps. 12. 1.
[b] Edrych pen. 4. 2.
[c] Es. 1. 5. a 9. 13. pen. 2. 30.
[d] Seph. 3. 2.
[e] pen. 8. 7.
[f] Mic. 3. 1.
[g] Ps. 2. 3.
[h] pen. 4. 7.
[i] Ps. 104. 20. Hab. 1. 8.
[3] Neu, *yr hwyr.*
[k] Hos. 13. 7.

Cyn CRIST Cylch 612.

eu dinasoedd hwy: pawb a'r a ddêl
allan o honynt a rwygir: canys eu
camweddau a amlhasant, eu gwrth-
drofeydd a [4] chwanegasant.
7 ¶ Pa fodd y'th arbedwn am
hyn? dy blant a'm gadawsant i, ac
[l] a dyngasant i'*r rhai* nid *ydynt*
dduwiau: a phan ddiwellais hwynt,
gwnaethant odineb, ac a heidiasant
i dŷ y buttain.
8 [m] Oeddynt *fel* meirch porthian-
nus y bore; gweryrent bob un ar
wraig ei gymmydog.
9 [n] Onid ymwelaf am *y pethau*
hyn? medd yr ARGLWYDD: oni ddï-
al fy enaid ar gyfryw genedl a hon?
10 ¶ [o] Dringwch ar ei muriau hi,
a distrywiwch, [p] ond na orphenwch
yn llwyr: tynnwch ymaith ei mur-
ganllawiau hi; canys nid eiddo yr
ARGLWYDD *ydynt.*
11 Oblegid [q] tŷ Israel a thŷ Judah
a wnaethant yn anffyddlawn iawn
â mi, medd yr ARGLWYDD.
12 [r] Celwyddog fuant yn erbyn yr
ARGLWYDD, a dywedasant, [s] Nid efe
yw; ac ni ddaw drygfyd arnom, ac
ni welwn gleddyf na newyn:
13 A'r prophwydi a fuant fel
gwynt, a'r gair nid *yw* ynddynt:
fel hyn y gwneir iddynt hwy.
14 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW y lluoedd, Am i
chwi ddywedyd y gair hwn, [t] wele
fi yn rhoddi fy ngeiriau yn dy enau
di yn dân, a'r bobl hyn yn gynnud,
ac efe a'u difa hwynt.
15 Wele, mi a ddygaf arnoch chwi,
tŷ Israel, [u] genedl o bell, medd yr
ARGLWYDD: cenedl nerthol *ydyw,*
cenedl *a fu* er ys talm, cenedl ni
wyddost ei hiaith, ac ni ddealli
beth a ddywedant.
16 Ei chawell saethau hi *sydd* fel
bedd agored, cedyrn *ydynt* oll.
17 A hi a fwytty dy [x] gynhauaf di,
a'th fara, *yr hwn* a gawsai dy feib-
ion di a'th ferched ei fwytta: hi a
fwytty dy ddefaid di a'th wartheg;
hi a fwytty dy winwydd a'th ffig-
yswydd: dy ddinasoedd cedyrn, y
rhai yr wyt yn ymddiried ynddynt,
a dloda hi â'r cleddyf.
18 Ac er hyn, yn y dyddiau hyn-
ny, medd yr ARGLWYDD, [y] ni wnaf
fi gwbl ben â chwi.
19 ¶ A bydd pan ddywedoch, [z] Pa-
ham y gwna yr ARGLWYDD ein DUW
hyn oll i ni? ddywedyd o honot
tithau wrthynt, Megis y gwrthodas-
och fi, ac y gwasanaethasoch dduw-

[4] Heb. *a gryfhaodd.*
[l] Jos. 23. 7. Seph. 1. 5.
[m] Ezec. 22. 11.
[n] ad. 29. pen. 9. 9.
[o] pen. 39. 8.
[p] pen. 4. 27.
[q] pen. 3. 20.
[r] 2 Chron. 36. 16.
[s] Es. 28. 15.
[t] pen. 1. 9.
[u] Deut. 28. 49. Es. 5. 26. pen. 1. 15. a 6. 22.
[x] Lef. 26. 16. Deut. 28. 31, 33.
[y] pen. 4. 27.
[z] pen. 13. 22. a 16. 10.

iau dïeithr yn eich tir eich hun;
felly y gwasanaethwch ddïeithriaid
mewn tir ni *byddo* eiddo chwi.
20 Mynegwch hyn yn nhŷ Jacob,
a chyhoeddwch hyn yn Judah, gan
ddywedyd,
21 Gwrando hyn yn awr, [a] ti bobl
ynfyd ac heb [5] ddeall; y rhai y mae
llygaid iddynt, ac ni welant; *a
chlustiau* iddynt, ac ni chlywant:
22 Onid ofnwch chwi fi? medd yr
ARGLWYDD: oni chrynwch rhag fy
mron, yr hwn a osodais y tywod
[b] *yn* derfyn i'r môr *trwy* ddeddf
dragywyddol, fel nad elo dros hwn-
nw; er i'r tonnau ymgyrchu, etto ni
thyccia iddynt; er iddynt derfysgu,
etto ni ddeuant dros hwnnw?
23 Eithr i'r bobl hyn y mae calon
wrthnysig ac anufuddgar: hwynt-
hwy a giliasant, ac a aethant *ymaith.*
24 Ac ni ddywedant yn eu calon,
Ofnwn weithian yr ARGLWYDD ein
DUW, [c] yr hwn sydd yn rhoi y
gwlaw cynnar a'r diweddar yn ei
amser: *efe* a geidw i ni ddefodol
wythnosau y cynhauaf.
25 ¶ Eich anwireddau chwi a
droes heibio y rhai hyn, a'ch pech-
odau chwi a attaliasant ddaioni
oddi wrthych.
26 Canys ym mysg fy mhobl y ceir
anwiriaid, y rhai [d] a [6] wyliant megis
un yn gosod maglau: gosodant offer
dinystr, dynion a ddaliant.
27 Fel cawell yn llawn o adar,
felly *y mae* eu tai hwynt yn llawn
o dwyll: am hynny y cynnyddas-
ant, ac yr ymgyfoethogasant.
28 [e] Tewychasant, disgleiriasant,
aethant hefyd tu hwnt i weithred-
oedd y drygionus; [f] ni farnant farn
yr amddifad, [g] etto ffynnasant; ac
ni farnant farn yr anghenus.
29 [h] Onid ymwelaf am *y pethau*
hyn? medd yr ARGLWYDD; oni ddïal
fy enaid ar gyfryw genedl a hon?
30 ¶ [7] Peth aruthr ac erchyll a
wnaed yn y tir:
31 Y prophwydi a brophwydant
[i] gelwydd, yr offeiriaid hefyd a [8] lyw-
odraethant trwy eu gwaith hwynt;
a'm pobl a hoffant *hynny:* etto
beth a wnewch yn niwedd hyn?

PENNOD VI.

1 *Y gelynion a yrrwyd yn erbyn Judah,* 4 *yn ymgysuro.* 6 *Duw yn gosod y gelynion ar waith o herwydd pechodau ei bobl.* 9 *Y prophwyd yn cwyno rhag barnedigaethau Duw o herwydd eu pechodau hwy:* 18 *yn cyhoeddi digofaint Duw:* 26 *yn galw y bobl i alaru, o herwydd barnedigaethau Duw am eu pechodau hwy.*

Cyn CRIST Cylch 612.

[a] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Matt. 13. 14. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.
[5] Heb. *galon.*
[b] Job 38. 10, 11. Ps. 104. 9.
[c] Deut. 11. 14.
[d] Diar. 1. 11, 17, 18.
[6] Neu, *dremiant fel adarwyr yn cynllwyn.*
[e] Deut. 32. 15.
[f] Es. 1. 23. Zech. 7. 10.
[g] Job 12. 6. Ps. 73. 12. pen. 12. 1.
[h] ad. 9.
[7] Neu, *Syndod a brynti.*
[i] pen. 14. 14. a 23. 25, 26. Ezec. 13. 6.
[8] Heb. *gymmerant i'w dwylaw.*

Cyn CRIST Cylch 612.

YMGYNHULLWCH i ffoi, meibion Benjamin, o ganol Jerusalem, ac yn Tecoa udgenwch udgorn; a chodwch ffagl yn Beth-haccerem: canys [a] drwg a welir o'r gogledd, a dinystr mawr.

[a] pen. 1. 14.

2 Cyffelybais ferch Sïon i *wraig* [2] dêg foethus.

[2] Neu, *yn trigo gartref.*

3 Atti hi y daw y bugeiliaid â'u dïadellau: yn ei herbyn hi o amgylch y gosodant *eu* pebyll; porant bob un yn ei le.

4 Parottôwch ryfel yn ei herbyn hi; codwch, ac awn i fynu ar hanner dydd. Gwae ni! o herwydd ciliodd y dydd, canys cysgodau yr hwyr a ymestynasant.

5 Codwch, ac awn i fynu o *hyd* nos, a distrywiwn ei phalasau hi.

6 ¶ Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Torrwch goed, a [3] chodwch glawdd yn erbyn Jerusalem. Dyma y ddinas *sydd* i ymweled â hi; gorthrymder *yw* hi oll o'i mewn.

[3] Neu, *thywelltwch yr offer saethu.*

7 [b] Megis y gwna ffynnon i'w dwfr darddu allan, felly y mae hi yn bwrw allan ei drygioni: [c] trais ac yspail a glywir ynddi; gofid a dyrnodiau *sydd yn* wastad ger fy mron.

[b] Es. 57. 20.
[c] Ps. 55. 9, 10, 11.

8 Cymmer addysg, O Jerusalem, rhag [d] i'm henaid i [4] ymadaw oddi wrthyt; rhag i mi dy osod di yn anrhaith, yn dir anghyfanneddol.

[d] Ezec. 23. 18.
[4] Neu, *ymddattod.*

9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Gan loffa y lloffant weddill Israel fel gwinwydden; tro dy law yn ei hol, megis casglydd grawnwin i'r basgedau.

10 Wrth bwy y dywedaf fi, a phwy a rybuddiaf, fel y clywant? Wele, [e] eu clust hwy *sydd* ddïenwaededig, ac ni allant wrandaw: wele, dirmygus ganddynt air yr ARGLWYDD; nid oes ganddynt ewyllys iddo.

[e] pen. 7. 26.

11 Am hynny yr ydwyf fi yn llawn o lid yr ARGLWYDD; blinais yn ymattal: tywalltaf ef ar y plant [5] yn yr heol, ac ar gynnulleidfa y gwŷr ieuaingc hefyd: canys y gwr a'r wraig a ddèlir, yr henwr a'r llawn o ddyddiau.

[5] Neu, *allan.*

12 [f] A'u tai a ddigwyddant i eraill, *eu* meusydd a'*u* gwragedd hefyd: canys estynaf fy llaw ar drigolion y wlad, medd yr ARGLWYDD.

[f] Deut. 28. 30. pen. 8. 10.

13 Oblegid [g] o'r lleiaf o honynt hyd y mwyaf, pob un sydd yn ymrôi i gybydd-dod: ac o'r prophwyd hyd yr offeiriad, pob un sydd yn gwneuthur ffalsder.

[g] Es. 56. 11. pen. 8. 10. a 14. 18. a 23. 11.

14 A hwy [h] a iachasant [6] friw *merch* fy mhobl i yn esmwyth, gan ddywedyd, Heddwch, heddwch; er nad *oedd* heddwch.

[h] pen. 8. 11. Ezec. 13. 10.
[6] Heb. *dorriad.*

15 [i] A ydoedd arnynt hwy gywilydd pan wnelent ffieidd-dra? nid ydoedd arnynt hwy ddim cywilydd, ac ni fedrent wrido: am hynny y cwympant ym mysg y rhai a gwympant; yn yr amser yr ymwelwyf â hwynt y cwympant, medd yr ARGLWYDD.

[i] pen. 3. 3. a 8. 12.

16 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Sefwch ar y ffyrdd, ac edrychwch, a gofynwch am [k] yr hen lwybrau, lle *mae* ffordd dda, a rhodiwch ynddi; a [l] chwi a gewch orphwysdra i'ch eneidiau. Ond hwy a ddywedasant, Ni rodiwn ni *ynddi.*

[k] Es. 8. 20. pen. 18. 15. Mal. 4. 4. Luc 16. 29.
[l] Matt. 11. 29.

17 A mi a osodais [m] wylwyr arnoch chwi, *gan ddywedyd,* Gwrandêwch ar sain yr udgorn. Hwythau a ddywedasant, Ni wrandâwn ni ddim.

[m] Es. 21. 11. Ezec. 3. 17. Hab. 2. 1.

18 ¶ Am hynny clywch, genhedloedd: a thi gynnulleidfa, gwybydd pa bethau sydd yn eu plith hwynt.

19 [n] Gwrando, tydi y ddaear; wele fi yn dwyn drygfyd ar y bobl hyn, *sef* [o] ffrwyth eu meddyliau eu hunain; am na wrandawsant ar fy ngeiriau, na'm cyfraith, eithr gwrthodasant hi.

[n] Es. 1. 2.
[o] Diar. 1. 31.

20 [p] I ba beth y daw i mi thus o Seba, a chalamus peraidd o wlad bell? eich poeth-offrymmau nid *ydynt* gymmeradwy, ac nid melus eich aberthau gennyf.

[p] Es. 1. 11. a 66. 3. Amos 5. 21. Mic. 6. 6, &c.

21 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele fi yn rhoddi tramgwyddiadau i'r bobl hyn, fel y tramgwyddo wrthynt y tadau a'r meibion ynghyd; cymmydog a'i gyfaill a ddifethir.

22 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele [q] bobl yn dyfod o dir y gogledd, a chenedl fawr a gyfyd o ystlysau y ddaear.

[q] pen. 1. 15. a 5. 15. a 10. 22. a 50. 41, 42, 43.

23 Yn y bwa a'r waywffon yr ymaflant; creulawn *ydynt,* ac ni chymmerant drugaredd: eu llais a rua megis y môr, ac ar feirch y marchogant yn daclus, megis gwŷr i ryfel yn dy erbyn di, merch Sïon.

24 Clywsom sôn am danynt; ein dwylaw a laesasant; [r] blinder a'n daliodd, fel gofid gwraig yn esgor.

[r] pen. 4. 31. a 49. 24. a 50. 43.

25 Na ddos allan i'r maes, ac na rodia ar hyd y ffordd: canys cleddyf y gelyn *ac* arswyd *sydd* oddi amgylch.

26 ¶ Merch fy mhobl, [s] ymwregysa

[s] pen. 4. 8.

Cyn CRIST Cylch 612.

â sachlïan, ac [t] ymdroa yn y lludw;
[u] gwna i ti gwynfan *a* galar tost,
megis am unig *fab:* canys y dis-
trywiwr a ddaw yn ddisymmwth
arnom ni.
27 [x] Mi a'th roddais di yn dŵr *ac*
yn gadernid ym mysg fy mhobl, i
wybod ac i brofi eu ffordd hwy.
28 Cyndyn o'r fath gyndynnaf
ydynt oll, [y] yn rhodio âg enllib;
[z] efydd a haiarn *ŷnt;* llygru y
maent hwy oll.
29 Llosgodd y fegin; gan dân y
darfu y plwm; yn ofer y toddodd
y toddydd: canys ni thynnwyd y
rhai drygionus ymaith.
30 [a] Yn arian gwrthodedig y galw-
ant hwynt; am wrthod o'r AR-
GLWYDD hwynt.

t pen. 25. 34. Mic. 1. 10.
u Zech. 12. 10.
x pen. 1. 18. a 15. 20.
y pen. 9. 4.
z Ezec. 22. 18.
a Es. 1. 22.

PENNOD VII.

1 *Anfon Jeremïah i alw am wir edifeirwch, i luddias y caethiwed.* 8 *Y mae yn llysu eu hofer ymddiried hwy,* 12 *trwy esampl Siloh.* 17 *Y mae yn eu bygwth am eu delw-addoliaeth:* 21 *yn llysu ebyrth yr anufudd:* 29 *yn eu hannog i alaru, o achos eu ffieidd-dra yn Tophet,* 32 *a'r barnedigaethau a ddeuai am hynny.*

Cylch 600.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
2 Saf di ym mhorth tŷ yr AR-
GLWYDD, a chyhoedda y gair hwn
yno, a dywed, Gwrandêwch air yr
ARGLWYDD, *chwi* holl Judah, y rhai
a ddeuwch i mewn trwy y pyrth
hyn i addoli yr ARGLWYDD.
3 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, DUW Israel, [a] Gwellhêwch
eich ffyrdd, a'ch gweithredoedd;
ac mi a wnaf i chwi drigo yn y
man yma.
4 Nac ymddiriedwch mewn geiriau
celwyddog, [b] gan ddywedyd, Teml
yr ARGLWYDD, teml yr ARGLWYDD,
teml yr ARGLWYDD *ydynt.*
5 Canys os gan wellhâu y gwell-
hêwch eich ffyrdd a'ch gweithred-
oedd; os gan wneuthur y gwnewch
farn rhwng gwr a'i gymmydog;
6 *Ac* ni orthrymmwch y dïeithr,
yr amddifad, a'r weddw; ac ni
thywelltwch waed gwirion yn y
fan hon; ac ni rodiwch ar ol duw-
iau dïeithr, i'ch niwed eich hun;
7 Yna y gwnaf i chwi drigo yn
y fan hon, yn y tir a roddais i'ch
tadau chwi, yn oes oesoedd.
8 ¶ Wele [c] chwi yn ymddiried mewn
geiriau celwyddog ni wnant lês.
9 Ai yn lladratta, yn lladd, ac yn
godinebu, a thyngu anudon, ac
arogl-darthu i Baal, a rhodio ar

a pen. 18. 11. a 26. 13.
b Mic. 3. 11.
c ad. 4.

ol duwiau dïeithr, y rhai nid ad-
waenoch;
10 Y deuwch ac y sefwch ger fy
mron i yn y tŷ hwn, yr hwn [2] y
gelwir fy enw i arno, ac y dywed-
wch, Rhyddhâwyd ni i wneuthur
y ffieidd-dra hyn oll?
11 Ai [d] yn lloches lladron yr aeth
[e] y tŷ yma, ar yr hwn y gelwir fy
enw i, ger bron eich llygaid? wele,
minnau a welais *hyn,* medd yr
ARGLWYDD.
12 Eithr, attolwg, ewch [f] i'm lle,
yr hwn *a fu* yn Siloh, lle y gosod-
ais fy enw ar y cyntaf, ac edrych-
wch beth a wneuthum i hwnnw,
o herwydd anwiredd fy mhobl Is-
rael.
13 Ac yn awr, am wneuthur o
honoch yr holl weithredoedd hyn,
medd yr ARGLWYDD, minnau a lef-
erais wrthych, [g] gan godi yn fore, a
llefaru, etto ni chlywsoch; [h] a gelw-
ais arnoch, ond nid attebasoch:
14 Am hynny y gwnaf i'r tŷ *hwn*
y gelwir fy enw arno, yr hwn yr
ydych yn ymddiried ynddo, ac i'r
lle a roddais i chwi ac i'ch tadau,
megis y gwneuthum i [i] Siloh.
15 A mi a'ch taflaf allan o'm gol-
wg, fel y teflais eich holl frodyr,
sef holl had Ephraim.
16 Am hynny [k] na weddïa dros y
bobl hyn, ac na ddyrchafa waedd
na gweddi drostynt, ac nac eiriol
arnaf: canys ni'th wrandawaf.
17 ¶ Oni weli di beth y maent
hwy yn ei wneuthur yn ninasoedd
Judah, ac yn heolydd Jerusalem?
18 [l] Y plant sydd yn casglu cyn-
nud, a'r tadau yn cynneu tân, a'r
gwragedd yn tylino toes, i wneuth-
ur teisenau i [3] frenhines y nef, ac i
dywallt dïod-offrymmau i dduwiau
dïeithr, i'm digio i.
19 Ai fi y maent hwy yn ei ddig-
io? medd yr ARGLWYDD: ai hwynt
eu hun, er cywilydd i'w hwynebau
eu hun?
20 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW, Wele, fy llid a'm
digofaint a dywelltir ar y man
yma, ar ddyn ac ar anifail, ar goed
y maes, ac ar ffrwyth y ddaear; ac
efe a lysg, ac nis diffoddir.
21 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; [m] Rhodd-
wch eich poeth-offrymmau at eich
aberthau, a bwyttêwch gig.
22 Canys ni ddywedais i wrth
eich tadau, ac ni orchymynais idd-

Cyn CRIST Cylch 600.

2 Neu, *A elwir ar fy enw.*
d Matt. 21. 13. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
e Es. 56. 7.
f Jos. 18. 1. Barn. 18. 31.
g ad. 25. pen. 11. 7.
h Diar. 1. 24. Es. 65. 12. a 66. 4.
i 1 Sam. 4. 10, 11. Ps. 78. 60. pen. 26. 6.
k Exod. 32. 10. pen. 11. 14. a 14. 11.
l pen. 44. 19.
3 Neu, *waith.*
m Es. 1. 11. pen. 6. 20. Amos 5. 21. Edrych Hos. 8. 13.

Cyn CRIST Cylch 600.

ynt, y dydd y dygais hwynt o dir
yr Aipht, am [4] boeth-offrymmau
neu aberthau:
23 Eithr y peth hyn a orchymyn-
ais iddynt, gan ddywedyd, [n] Gwran-
dêwch ar fy llef, a [o] mi a fyddaf
DDUW i chwi, a chwithau fyddwch
yn bobl i minnau; a rhodiwch yn
yr holl ffyrdd a orchymynais i chwi,
fel y byddo yn ddaionus i chwi.
24 [p] Eithr ni wrandawsant, ac ni
ostyngasant eu clust, ond rhodias-
ant yn ol cynghorion [5] *a* childyn-
rwydd eu calon ddrygionus, ac
[q] [6] aethant yn ol, ac nid ym mlaen.
25 O'r dydd y daeth eich tadau
chwi allan o wlad yr Aipht hyd y
dydd hwn, [r] mi a ddanfonais attoch
fy holl wasanaethwyr y prophwydi,
[s] *bob* dydd gan fore-godi, ac anfon:
26 [t] Er hynny ni wrandawsant
arnaf fi, ac ni ostyngasant eu
clust, eithr [u] caledasant eu gwarrau;
gwnaethant yn waeth na'u tadau.
27 Am hynny ti a ddywedi y geir-
iau hyn oll wrthynt; ond ni wran-
dawant arnat: gelwi hefyd arnynt;
ond nid attebant di.
28 Eithr ti a ddywedi wrthynt,
Dyma genedl ni wrendy ar lais yr
ARGLWYDD ei DDUW, ac ni dderbyn
[7] gerydd: darfu am y gwirïonedd,
a thorrwyd hi ymaith o'u genau
hwynt.
29 ¶ [x] Cneifia dy wallt, *O Jerusa-
lem*, a bwrw i ffordd; a chyfod
gwynfan ar y lleoedd uchel: canys
yr ARGLWYDD a fwriodd i ffordd
ac a wrthododd genhedlaeth ei
ddigofaint.
30 Canys meibion Judah a wnaeth-
ant ddrwg yn fy ngolwg, medd yr
ARGLWYDD: [y] gosodasant eu ffieidd-
dra yn y tŷ yr hwn y gelwir fy enw
arno, i'w halogi ef.
31 A hwy a adeiladasant [z] uchel-
feydd Tophet, yr hon *sydd* y'nglyn
mab Hinnom, i losgi eu meibion
a'u merched yn tân, yr hyn ni
orchymynais, ac ni [8] feddyliodd fy
nghalon.
32 ¶ Am hynny wele y dyddiau
[a] yn dyfod, medd yr ARGLWYDD,
na elwir hi mwy Tophet, na glyn
mab Hinnom, namyn glyn lladded-
igaeth; canys claddant o fewn To-
phet, nes bod eisieu lle.
33 A bydd [b] celanedd y bobl hyn
yn fwyd i adar y nefoedd, ac i
anifeiliaid y ddaear; ac ni *bydd*
a'*u* tarfo.

[4] Heb. *negesau poeth-offrymmau.*
[n] Deut. 6. 3.
[o] Exod. 19. 5. Lef. 26. 12.
[p] pen. 11. 8.
[5] Neu, ac *amcanion.*
[q] pen. 2. 27. a 32. 33.
[6] Heb. *oedd-ynt yn ol.*
[r] 2 Chron. 36. 15. pen. 25. 4.
[s] ad. 13.
[t] pen. 11. 8.
[u] Neh. 9. 17, 29. pen. 16. 12. a 17. 23. a 19. 15. a 25. 3.
[7] Neu, *addysg.*
[x] Job 1. 20. Es. 15. 2. pen. 16. 6.
[y] 2 Bren. 21. 4. 2 Chron. 33. 4. Ezec. 7. 20. a 8. 5, 6. Dan. 9. 27.
[z] 2 Bren. 23. 10. pen. 19. 5.
[8] Heb. *esgynodd ar fy nghalon.*
[a] pen. 19. 6.
[b] Deut. 28. 26. Ps. 79. 2. pen. 12. 9. a 16. 4. a 34. 20.

34 [c] Yna y gwnaf i lais llawen-
ydd, a llais digrifwch, llais prïod-
fab, a llais prïod-ferch, ddarfod
allan o ddinasoedd Judah, ac o
heolydd Jerusalem; canys yn an-
rhaith y bydd y wlad.

PENNOD VIII.

1 *Gofid yr Iuddewon, yn fyw ac yn farw.* 4 *Ymae yn edliw iddynt eu hynfyd a'u digywilydd anedifeirwch:* 13 *yn dangos y farn dost a gaent hwy,* 18 *ac yn cwyno eu henbyd gyflwr hwy.*

YN yr amser hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, y dygant hwy
esgyrn brenhinoedd Judah, ac es-
gyrn ei dywysogion, ac esgyrn yr
offeiriaid, ac esgyrn y prophwydi,
ac esgyrn trigolion Jerusalem, all-
an o'u beddau.
2 A hwy a'u taenant o flaen yr
haul, ac o flaen y lleuad, a holl lu
y nefoedd y rhai a garasant hwy,
a'r rhai a wasanaethasant, a'r rhai
y rhodiasant ar eu hol, a'r rhai a
geisiasant, a'r rhai a addolasant:
ni chesglir hwynt, ac nis cleddir;
yn dommen ar wyneb y ddaear y
byddant.
3 Ac angau a ddewisir o flaen byw-
yd gan yr holl weddillion a adewir
o'r teulu drwg hwn, y rhai a adewir
yn y lleoedd oll y gyrrais i hwynt
yno, medd ARGLWYDD y lluoedd.
4 ¶ Ti a ddywedi wrthynt hefyd,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; A
gwympant hwy, ac ni chodant? a
dry efe ymaith, ac oni ddychwel?
5 Paham y ciliodd pobl Jerusalem
yma yn eu hol âg encil tragywydd-
ol? glynasant mewn twyll, gwrth-
odasant ddychwelyd.
6 Mi a wrandewais ac a glywais,
ond ni ddywedent yn iawn: nid
edifarhaodd neb am ei anwiredd,
gan ddywedyd, Beth a wneuthum i?
pob un oedd yn troi i'w yrfa, megis
march yn rhuthro i'r frwydr.
7 Ië, [a] y ciconia yn yr awyr a ed-
wyn ei dymhorau; y durtur hefyd,
a'r aran, a'r wennol, a gadwant am-
ser eu dyfodiad; eithr [b] fy mhobl i
ni wyddant farn yr ARGLWYDD.
8 Pa fodd y dywedwch, Doethion
ydym ni, a chyfraith yr ARGLWYDD
sydd gyd â ni? wele, yn ddïau
[2] ofer y gwnaeth *hi;* ofer *yw* pin
yr ysgrifenyddion.
9 [c] Y doethion [3] a waradwyddwyd, a
ddychrynwyd, ac a ddaliwyd: wele,
gwrthodasant air yr ARGLWYDD; a
[4] pha ddoethineb *sydd* ynddynt?
10 Am hynny [d] y rhoddaf eu gwrag-

Cyn CRIST Cylch 600.

[c] Es. 24. 7, 8. pen. 16. 9. a 25. 10. a 33. 11. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.
[a] Es. 1. 3.
[b] pen. 5. 4, 5.
[2] Neu, *ffals bin yr ysgrifenyddion sydd yn gweithio ar ffalsder,* Es. 10. 1.
[c] pen. 6. 15.
[3] Neu, *a waradwyddwyd, a ddychrynwyd, ac a ddaliwyd hwynt?*
[4] Heb. *doethineb pa beth?*
[d] Deut. 28. 30. pen. 6. 12. Amos 5. 11. Seph. 1. 13.

Cyn CRIST Cylch 600.

edd hwynt i eraill, *a*'u meusydd i'r
rhai a'*u* meddianno: canys o'r llei-
af hyd y mwyaf, pob un sydd yn
ymrôi i [e]gybydd-dod; o'r prophwyd
hyd at yr offeiriad, pawb sydd yn
gwneuthur ffalsder.
11 [f]Iachasant hefyd archoll merch
fy mhobl yn ysgafn, gan ddywed-
yd, [g]Heddwch, heddwch; pryd nad
oedd heddwch.
12 A fu [h]gywilydd arnynt hwy
pan wnaethant ffieidd-dra? na fu
ddim cywilydd arnynt, ac ni fedras-
ant wrido: am hynny y syrthiant
ym mysg y rhai a syrthiant: yn
amser eu hymweliad y syrthiant,
medd yr ARGLWYDD.
13 ¶ Gan [5]ddifa y difaf hwynt,
medd yr ARGLWYDD; ni *bydd*
grawnwin [i]ar y winwydden, na
ffigys [k]ar y ffigysbren, a'r ddeilen
a syrth; a'*r hyn* a roddais iddynt
a ymedy â hwynt.
14 Paham yr ydym ni yn aros?
[l]ymgesglwch ynghyd, ac awn i'r
dinasoedd cedyrn, a distâwn yno:
canys yr ARGLWYDD ein DUW a'n
gostegodd, ac a roes i ni [m]ddwfr
[6]bustl i'w yfed, o herwydd pechu
o honom yn erbyn yr ARGLWYDD.
15 [n]Disgwyl yr oeddym am hedd-
wch, etto ni *ddaeth* daioni; am amser
meddyginiaeth, ac wele ddychryn.
16 O [o]Dan y clywir ffroeniad ei
feirch ef; gan lais gweryriad ei ged-
yrn ef y crynodd yr holl ddaear:
canys hwy a ddaethant, ac a fwyt-
tasant y tir, [7]ac oll a oedd ynddo;
y ddinas a'r rhai sydd yn trigo
ynddi.
17 Canys wele, mi a ddanfonaf
seirph, aspiaid i'ch mysg, y rhai nid
oes [p]swyn rhagddynt: a hwy a'ch
brathant chwi, medd yr ARGLWYDD.
18 ¶ *Pan* ymgysurwn yn erbyn
gofid, fy nghalon *sydd* yn gofidio
[8]ynof.
19 Wele lais gwaedd merch fy
mhobl, oblegid [9]y rhai o wlad
bell: Onid *ydyw* yr ARGLWYDD yn
Sïon? onid *yw* ei brenhin hi ynddi?
paham y'm digiasant â'u delwau
cerfiedig, *ac* âg oferedd dïeithr?
20 Y cynhauaf a aeth heibio, darfu
yr haf, ac nid ydym ni gadwedig.
21 Am friw merch fy mhobl y'm
briwwyd i; [2]galerais: daliodd syn-
der fi.
22 Onid *oes* [q]drïagl yn Gilead?
onid *oes* yno physygwr? paham na
[3]wellhâ iechyd merch fy mhobl?

[e] Es. 56. 11. pen. 6. 13.
[f] pen. 6. 14.
[g] Ezec. 13. 10.
[h] pen. 3. 3. a 6. 15.
[5] Neu, *gasglu.*
[i] Es. 5. 1, &c.
[k] Matt. 21. 19. Luc 13. 6, &c.
[l] pen. 4. 5.
[m] pen. 9. 15. a 23. 15.
[6] Neu, *gwenwyn.*
[n] pen. 14. 19.
[o] pen. 4. 15.
[7] Heb. *a'i gyflawnder.*
[p] Ps. 58. 4, 5.
[8] Heb. *arnaf.*
[9] Heb. *gwlad y pellennigion.*
[2] Heb. *duais.*
[q] Gen. 37. 25. pen. 46. 11. a 51. 8.
[3] Heb. *esgyn.*

PENNOD IX.

1 *Jeremïah yn cwynfan o achos amryw bechodau yr Iuddewon,* 9 *a'u barnedigaethau.* 12 *Anufudd-dod yw achos eu chwerw ofid hwy.* 17 *Y mae yn eu hannog i gwynfan o achos eu dinystr:* 23 *ac i hyderu, nid arnynt eu hunain, ond ar Dduw.* 25 *Y mae yn bygwth Iuddewon a Chenhedloedd hefyd.*

[2]O [a]NA bai fy mhen yn ddyfr-
oedd, a'm llygaid yn ffynnon
o ddagrau, fel yr wylwn ddydd
a nos am laddedigion merch fy
mhobl!
2 O na byddai i mi yn yr anialwch
letty fforddolion, fel y gadâwn fy
mhobl, ac yr elwn oddi wrthynt!
canys [b]hwynt oll *ydynt* odinebus,
a chymmanfa anffyddloniaid.
3 A [c]hwy a annelasant eu tafod
fel eu bwa *i* gelwydd; ac nid at
wirionedd yr ymgryfhasant ar y
ddaear: canys aethant o ddrwg i
ddrwg, ac nid adnabuant fi, medd
yr ARGLWYDD.
4 [d]Gochelwch bawb ei [3]gymmyd-
og, ac na choelied neb ei frawd:
canys pob brawd gan ddisodli a
ddisodla, a phob cymmydog [e]a
rodia yn dwyllodrus.
5 Pob un hefyd a [4]dwylla ei gym-
mydog, a'r gwir nis dywedant: hwy
a ddysgasant eu tafodau i ddywedyd
celwydd, ymflinasant yn gwneuthur
anwiredd.
6 Dy drigfan *sydd* y'nghanol twyll:
o herwydd twyll y gwrthodasant fy
adnabod i, medd yr ARGLWYDD.
7 Am hynny fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd; Wele fi yn eu
toddi hwynt, ac yn eu profi hwynt:
canys pa wedd y gwnaf o herwydd
merch fy mhobl?
8 Saeth [5]lèm *yw* eu tafod hwy, yn
dywedyd [f]twyll: â'i enau y traetha
un [g]heddwch wrth ei gymmydog,
eithr o'i fewn y gesyd [6]gynllwyn
iddo.
9 ¶ [h]Onid ymwelaf â hwynt am
hyn? medd yr ARGLWYDD: oni ddïal
fy enaid ar gyfryw genedl a hon?
10 Dros y mynyddoedd y codaf
wylofain a chwynfan, [i]a galar dros
[7]lannerchau yr anialwch; am eu
[8]llosgi hwynt, fel na thramwyo neb
trwyddynt, ac na chlywir llais ys-
grubliaid: [9]adar y nefoedd a'r ani-
feiliaid hefyd a giliasant, aethant
ymaith.
11 A mi a wnaf Jerusalem yn
garneddau, *ac* [k]yn drigfan dreig-
iau; a dinasoedd Judah a wnaf yn
ddiffaethwch heb breswylydd.

Cyn CRIST Cylch 600.

[2] Heb. *Pwy a rydd fy mhen yn ddwfr? neu, i'm penddwfr?*
[a] Es. 22. 4. pen. 4. 19. a 14. 17.
[b] pen. 5. 7, 8.
[c] Ps. 64. 3. Es. 59. 4, 13, 15.
[d] pen. 12. 6. Mic. 7. 5, 6.
[3] Neu, *gyfaill.*
[e] pen. 6. 28.
[4] Neu, *watwar.*
[5] Neu, *wedi ei saethu.*
[f] Ps. 12. 2. a 120. 3.
[g] Ps. 28. 3.
[6] Neu, *ei gynllwyn.*
[h] pen. 5. 9, 29.
[i] pen. 12. 4. a 23. 10. Hos. 4. 3.
[7] Neu, *drigfeydd, neu, borfeydd.*
[8] Neu, *hanghyfanneddu.*
[9] Heb. *o ehediad y nefoedd hyd anifeiliaid y ciliasant.*
[k] Es. 34. 13. pen. 10. 22.

Cyn CRIST Cylch 600.

12 ¶ [l] Pa wr *sydd* ddoeth a ddeall
hyn? a phwy y tracthodd genau yr
ARGLWYDD wrtho, fel y mynego pa-
ham y darfu am y tir, *ac* y llosgwyd
fel anialwch heb gynniweirydd?
13 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Am wrthod o honynt fy nghyf-
raith, yr hon a roddais ger eu bron
hwynt, ac na wrandawsant ar fy
llef, na rhodio ynddi;
14 Eithr myned yn ol [2] cyndyn-
rwydd eu calon eu hun, ac yn ol
Baalim, yr hyn a ddysgodd eu tad-
au iddynt:
15 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Is-
rael, Wele, mi a'u bwydaf hwynt, y
bobl hyn, [m] â wermod, ac a'u dïodaf
hwynt â dwfr bustl.
16 [n] Gwasgaraf hwynt hefyd ym
mysg cenhedloedd nid adnabuant
hwy na'u tadau: a mi a ddanfonaf
ar eu hol hwynt gleddyf, hyd oni
ddifethwyf hwynt.
17 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Edrychwch, a [o] gelwch
am alar-wragedd i ddyfod, a dan-
fonwch am y rhai cyfarwydd, i beri
iddynt ddyfod,
18 A brysio, a chodi cwynfan am
danom ni, fel y gollyngo ein llyg-
aid ni ddagrau, ac y difero ein
hamrantau ni ddwfr.
19 Canys llais cwynfan a glybuwyd
o Sïon, Pa wedd y'n hanrheithiwyd!
Ni a lwyr-waradwyddwyd; o her-
wydd i ni adael y tir, o herwydd
[p] i'n trigfannau *ein* bwrw *ni* allan.
20 Etto gwrandêwch air yr AR-
GLWYDD, O wragedd, a derbynied
eich clust air ei enau ef; dysg-
wch hefyd gwynfan i'ch merched,
a galar bob un i'w gilydd.
21 O herwydd dringodd angau i'n
ffenestri, *ac* efe a ddaeth i'n palasau,
i ddistrywio y rhai bychain oddi all-
an, *a'r* gwŷr ieuaingc o'r heolydd.
22 Dywed, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Celaneddau dynion a
syrthiant megis tom ar wyneb y
maes, ac megis y dyrnaid ar ol y
medelwr, ac ni chynnull *neb hwynt*.
23 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Nac ymffrostied y doeth
yn ei ddoethineb, ac nac ymffrost-
ied y cryf yn ei gryfder, ac nac ym-
ffrostied y cyfoethog yn ei gyfoeth;
24 Eithr [q] y neb a ymffrostio, ym-
ffrostied yn hyn, *ei fod* yn deall, ac
yn fy adnabod i, mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD a wna drugaredd, barn,

[l] Ps. 107. 43.
[2] Neu, *meddylfryd.*
[m] pen. 8. 14. a 23. 15.
[n] Lef. 26. 33. Deut. 28. 64.
[o] 2 Chron. 35. 25. Job 3. 8. Preg. 12. 5. Amos 5. 16.
[p] Lef. 18. 28. a 20. 22.
[q] 1 Cor. 1. 31. 2 Cor. 10. 17.

a chyfiawnder, yn y ddaear: o her-
wydd yn y rhai hynny yr ymhyf-
rydais, medd yr ARGLWYDD.
25 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, pan ymwel-
wyf â phob enwaededig ynghyd â'r
rhai dïenwaededig;
26 A'r Aipht, ac â Judah, ac âg
Edom, ac â meibion Ammon, ac â
Moab, ac â'r rhai oll [3] *sydd* yn [r] y
cyrrau eithaf, a'r rhai a drigant
yn yr anialwch: canys yr holl gen-
hedloedd *hyn sydd* ddïenwaededig,
a holl dŷ Israel *sydd* â [s] chalon
ddïenwaededig.

PENNOD X.

1 *Yr anghyffelybrwydd sydd rhwng Duw ac eilunod.* 17 *Y mae yn annog i ochel y gofidiau sydd ar ddyfod:* 19 *yn cwyno anrhaith y tabernacl gan fugeiliaid ynfydion:* 23 *yn gwneuthur gweddi ostyngedig.*

GWRANDEWCH y gair a ddy-
wed yr ARGLWYDD wrthych
chwi, tŷ Israel:
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[a] Na ddysgwch ffordd y cenhedl-
oedd, ac nac ofnwch arwyddion
y nefoedd: canys y cenhedloedd
a'u hofnant hwy.
3 Canys deddfau y bobloedd sydd
oferedd: o herwydd [b] cymmyna *un*
bren o'r coed, gwaith llaw y saer,
â bwyell.
4 Ag arian ac âg aur yr harddant
ef; â hoelion ac â morthwylion y
sicrhânt ef, fel na syflo.
5 Megis palmwydden, syth *ydynt*
hwy, [c] ac ni lefarant: [d] y mae yn
rhaid eu dwyn hwy, am na allant
gerdded. Nac ofnwch hwynt; can-
ys [e] ni allant wneuthur drwg, a
gwneuthur da nid *oes* ynddynt.
6 Yn gymmaint ag [f] nad *oes neb*
fel tydi, ARGLWYDD: mawr *wyt*, a
mawr *yw* dy enw mewn cadernid.
7 [g] Pwy ni'th ofna di, Brenhin y
cenhedloedd? canys i ti y [2] gwedd-
ai: o herwydd ym mysg holl ddoeth-
ion y cenhedloedd, ac ym mysg eu
holl deyrnasoedd hwy, nid *oes neb*
fel tydi.
8 Eithr [3] [h] cyd-ynfydasant ac am-
mhwyllasant: athrawiaeth oferedd
yw cyff.
9 Arian wedi ei yrru yn ddalennau
a ddygir o Tarsis, ac [i] aur o Uphaz,
gwaith y celfydd, a dwylaw y todd-
ydd: sidan glas a phorphor *yw* eu
gwisg hwy; gwaith y celfydd *ynt* oll.
10 Eithr yr ARGLWYDD *ydyw* [4] y
gwir DDUW, efe *yw* y DUW byw,

Cyn CRIST Cylch 600.
[3] Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau, neu, a dorrwyd cyrrau eu gwallt.*
[r] pen. 25. 23. a 49. 32.
[s] Lef. 26. 41. Rhuf. 2. 28, 29.
Cylch 600.
[a] Lef. 18. 3. a 20. 23.
[b] Es. 40. 19. a 44. 9, 10, &c.
[c] Ps. 115. 5. a 135. 16.
[d] Es. 46. 1, 7.
[e] Es. 41. 23.
[f] Exod. 15. 11. Ps. 86. 8, 10.
[g] Dat. 15. 4.
[2] Neu, *perthynai.*
[3] Heb. *yn un, neu, ar unwaith yr ynfydasant.*
[h] Ps. 115. 8. Es. 41. 29. Hab. 2. 18. Zech. 10. 2. Rhuf. 1. 21, 22.
[i] Dan. 10. 5.
[4] Heb. *Duw y gwirionedd!*

Cyn CRIST Cylch 600.

[k] Ps. 10. 16.
[5] Heb. *tragywydd-oldeb.*
[l] Edrych Ps. 96. 5.
[m] Gen. 1. 1, 6. Ps. 136. 5, 6. pen. 51. 15, &c.
[n] Job 9. 8. Ps. 104. 2. Es. 40. 22.
[6] Neu, *lliaws.*
[o] Ps. 135. 7.
[7] Neu, *i'r gwlaw.*
[p] Es. 42. 17. a 44. 11. a 45. 16.
[q] Ps. 74. 2.
[r] Edrych pen. 6. 1. Ezec. 12. 3.
[s] 1 Sam. 25. 29.
[t] pen. 1. 15. a 4. 6. a 5. 15. a 6. 22.
[u] pen. 9. 11.
[x] Diar. 16. 1. a 20. 24.
[y] Ps. 6. 1. a 38. 1. pen. 30. 11.
[8] Heb. *lleihdu.*

[k] a'r Brenhin [5] tragywyddol: rhag
ei lid ef y cryna y ddaear, a'r cen-
hedloedd ni allant ddïoddef ei sor-
riant ef.
11 Fel hyn y dywedwch wrthynt;
[l] Y duwiau ni wnaethant y nef-
oedd a'r ddaear, difethir hwynt o'r
ddaear, ac oddi tan y nefoedd.
12 Efe [m] a wnaeth y ddaear trwy
ei nerth, efe a sicrhaodd y byd
trwy ei ddoethineb, ac [n] a estynodd
y nefoedd trwy ei synwyr.
13 Pan roddo efe ei lais, *y bydd*
[6] twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac
[o] efe a wna i'r tarth ddyrchafu o
eithafoedd y ddaear: efe a wna
fellt [7] gyd â'r gwlaw, ac a ddwg y
gwynt allan o'i drysorau.
14 Ynfyd yw pob dyn yn *ei* wybod-
aeth; [p] gwaradwyddwyd pob todd-
ydd trwy y ddelw gerfiedig: canys
celwydd *yw* ei ddelw dawdd, ac
nid *oes* anadl ynddynt.
15 Oferedd *ŷnt, a* gwaith cyfeil-
iorni: yn amser eu gofwy y difethir
hwynt.
16 Nid fel y rhai hyn *yw* rhan
Jacob: canys lluniwr pob *peth yw*
efe, ac [q] Israel *yw* gwïalen ei eti-
feddiaeth ef. ARGLWYDD y lluoedd
yw ei enw.
17 [r] Casgl o'r tir dy farsiandïaeth,
yr hon wyt yn trigo yn yr am-
ddiffynfa.
18 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Wele fi [s] yn taflu trigolion
y tir y waith hon, a chyfyngaf ar-
nynt, fel y caffont *felly.*
19 ¶ Gwae fi am fy mriw! dolurus
yw fy archoll: ond mi a ddywedais,
Yn ddïau dyma ofid, a mi a'i dygaf.
20 Fy mhabell i a anrheithiwyd,
a'm rhaffau oll a dorrwyd; fy
mhlant a aethant oddi wrthyf, ac
nid *ydynt:* nid *oes* mwy a ledo fy
mhabell, nac a gyfyd fy llenni.
21 Canys y bugeiliaid a ynfydas-
ant, ac ni cheisiasant yr ARGLWYDD:
am hynny ni lwyddant; a *defaid*
eu porfa hwy oll a wasgerir.
22 Wele, trwst y sôn a ddaeth, a
chynnwrf mawr o [t] dir y gogledd, i
osod dinasoedd Judah yn ddiffaeth-
wch, *ac* [u] yn drigfan dreigiau.
23 ¶ Gwn, ARGLWYDD, [x] nad
eiddo dyn ei ffordd: nid ar law
gwr a rodio *y mae* llywodraethu
ei gerddediad.
24 [y] Cospa fi, ARGLWYDD, etto
mewn barn; nid yn dy lid, rhag
i ti fy [8] ngwneuthur yn ddiddym.

Cyn CRIST Cylch 600.

[z] Ps. 79. 6.
Cylch 608.
[a] Deut. 27. 26. Gal. 3. 10.
[b] Deut. 4. 20. 1 Bren. 8. 51.
[c] Lef. 26. 3, 12.
[d] Deut. 7. 12.
[2] Heb. *Amen,* Deut. 27. 15—26.
[e] pen. 7. 13, 25.
[f] pen. 7. 26.
[g] pen. 3. 17. a 7. 24. a 9. 14.
[3] Neu, *meddylfryd.*
[h] Ezec. 22. 25. Hos. 6. 9.

25 [z] Tywallt dy lid ar y cenhedl-
oedd y rhai ni'th adnabuant, ac
ar y teuluoedd ni alwasant ar dy
enw: canys bwyttasant Jacob, ïe,
bwyttasant ef, difasant ef hefyd,
ac anrheithiasant ei gyfannedd.

PENNOD XI.

1 *Jeremïah yn cyhoeddi cyfammod Duw;* 8 *yn ceryddu yr Iuddewon am fod yn anufudd iddo,* 11 *yn prophwydo y deuai drygau arnynt hwy,* 18 *ac ar wŷr Anathoth, am gydfwriadu lladd Jeremïah.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
2 Gwrandêwch eiriau y cyfammod
hwn, a dywedwch wrth wŷr Judah,
ac wrth breswylwyr Jerusalem;
3 Dywed hefyd wrthynt, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD DDUW Israel;
[a] Melldigedig *fyddo* y gwr ni wren-
dy ar eiriau y cyfammod hwn,
4 Yr hwn a orchymynais i'ch
tadau chwi y dydd y dygais hwynt
o wlad yr Aipht, [b] o'r ffwrn haiarn,
gan ddywedyd, [c] Gwrandêwch ar fy
llef, a gwnewch hwynt, yn ol yr hyn
oll a orchymynwyf i chwi: felly
chwi a fyddwch yn bobl i mi, a min-
nau a fyddaf yn DDUW i chwithau:
5 Fel y gallwyf gwblhâu y [d] llw a
dyngais wrth eich tadau, ar roddi
iddynt dir yn llifeirio o laeth a
mêl, megis *y mae* heddyw. Yna
yr attebais, ac y dywedais, O AR-
GLWYDD, [2] felly y byddo.
6 Yna yr ARGLWYDD a ddywed-
odd wrthyf, Cyhoedda y geiriau
hyn oll yn ninasoedd Judah, ac yn
heolydd Jerusalem, gan ddywedyd,
Gwrandêwch eiriau y cyfammod
hwn, a gwnewch hwynt.
7 Canys gan dystiolaethu y tyst-
iolaethais wrth eich tadau, y dydd
y dygais hwynt i fynu o dir yr
Aipht, hyd y dydd hwn, [e] trwy godi
yn fore, a thystiolaethu, gan ddy-
wedyd, Gwrandêwch ar fy llais.
8 [f] Ond ni wrandawsant, ac ni og-
wyddasant eu clust, eithr [g] rhodias-
ant bawb yn ol [3] cyndynrwydd eu
calon ddrygionus: am hynny y dyg-
af arnynt holl eiriau y cyfammod
hwn, yr hwn a orchymynais *iddynt*
ei wneuthur, ond ni wnaethant.
9 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [h] Cyd-fradwriaeth a gafwyd
y'ngwŷr Judah, ac ym mysg trig-
olion Jerusalem.
10 Troisant at anwiredd eu tadau
gynt, y rhai a wrthodasant wrandaw

Cyn CRIST Cylch 608.

fy ngeiriau: a hwy a aethant ar ol
duwiau dïeithr i'w gwasanaethu
hwy: tŷ Judah a thŷ Israel a dor-
rasant fy nghyfammod yr hwn a
wncuthum â'u tadau hwynt.
11 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD, Wele fi yn dwyn
drwg arnynt, yr hwn nis gallant
fyned oddi wrtho: [i]yna y gwaedd-
ant arnaf, ac ni wrandawaf hwynt.
12 Yna dinasoedd Judah a thrig-
olion Jerusalem a ânt, ac [k]a waedd-
ant ar y duwiau yr arogl-darthant
iddynt: ond gan waredu ni all-
ant eu gwared hwynt yn amser eu
drygfyd.
13 Canys *yn ol* rhifedi dy [l]ddin-
asoedd yr oedd dy dduwiau, O
Judah; ac *yn ol* rhifedi heolydd
Jerusalem y gosodasoch allorau i'r
[4]peth gwaradwyddus *hwnnw, ïe,*
allorau i fwg-darthu i Baal.
14 Am hynny [m]na weddïa dros y
bobl hyn, ac na chyfod waedd neu
weddi drostynt: canys ni wran-
dawaf yr amser y gwaeddant arnaf
o herwydd eu drygfyd.
15 [n][5]Beth *a wna* fy anwyl yn fy
nhŷ, gan iddi wneuthur ysgelerder
lawer? a'r cig cyssegredig a aeth
ymaith oddi wrthyt: [6]pan wnelit
ddrygioni, yna y llawenychit.
16 Olew-wydden ddeiliog dêg, o
ffrwyth prydferth, y galwodd yr AR-
GLWYDD dy enw: trwy drwst cyn-
nwrf mawr y cynneuodd tân ynddi,
a'i changhennau a dorrwyd.
17 Canys ARGLWYDD y lluoedd, [o]yr
hwn a'th blannodd, a draethodd
ddrwg yn dy erbyn, o herwydd dryg-
ioni tŷ Israel a thŷ Judah, y rhai a
wnaethant yn eu herbyn eu hun,
i'm digio i, trwy fwg-darthu i Baal.
18 ¶ A'r ARGLWYDD a hysbysodd
i mi, a mi a'*i* gwn; yna y dangos-
aist i mi eu gweithredoedd hwy.
19 A minnau *oeddwn* fel oen *neu*
fustach a ddygid i'w ladd; ac ni
wyddwn [p]fwriadu o honynt fwriad-
au yn fy erbyn i, *gan ddywedyd,*
Distrywiwn y pren ynghyd â'i
[7]ffrwyth, a [q]difethwn ef o dir y
rhai byw, fel na chofier ei enw
ef mwy.
20 Eithr, O ARGLWYDD y lluoedd,
barnwr cyfiawnder, a [r]chwiliwr yr
arennau a'r galon, gwelwyf dy ddïal-
edd arnynt; canys i ti y datgudd-
iais fy nghŵyn.
21 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD am wŷr Anathoth,
y rhai a geisiant dy einioes, gan
ddywedyd, [s]Na phrophwyda yn
enw yr ARGLWYDD, rhag dy farw
trwy ein dwylaw ni:
22 Am hynny fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd; Wele fi yn ym-
weled â hwynt: y gwŷr ieuaingc a
fyddant feirw trwy y cleddyf, a'u
meibion a'u merched a fyddant
feirw o newyn.
23 Ac ni bydd gweddill o honynt;
canys mi a ddygaf ddrygfyd ar wŷr
Anathoth, *sef* blwyddyn eu gofwy.

[i] Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. Es. 1. 15. pen. 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
[k] Deut. 32. 37, 38.
[l] pen. 2. 28.
[4] Heb. *gwaradwydd.* Hos. 9. 10.
[m] pen. 7. 16. a 14. 11.
[n] Es. 1. 11, &c.
[5] Heb. *Beth sydd i'm hanwylyd yn,* &c.
[6] Heb. *pan fyddo dy ddrygioni.*
[o] pen. 2. 21.
[p] pen. 18. 18.
[7] Heb. *fara.*
[q] Ps. 83. 4.
[r] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. pen. 17. 10. a 20. 12. Dat. 2. 23.
[s] Es. 30. 10. Amos 2. 12. a 7. 13. Mic. 2. 6.

PENNOD XII.

1 *Jeremïah yn cwyno rhag llwyddiant yr annuwiol, a thrwy ffydd yn gweled eu cwymp hwy.* 5 *Duw yn ei rybuddio ef o fradwriaeth ei frodyr yn ei erbyn;* 7 *ac yn gofidio dros ei etifeddiaeth;* 14 *ac yn addaw i'r edifeiriol gael dychwelyd o gaethiwed.*

[a]CYFIAWN *wyt,* ARGLWYDD, pan
ddadleuwyf â thi: er hynny
ymresymmaf â thi *am dy* farned-
igaethau: [b]Paham y llwydda ffordd
yr anwir, *ac* y ffynna yr anffydd-
loniaid oll?
2 Plennaist hwy, ïe, gwreiddiasant;
[2]cynnyddant, ïe, dygant ffrwyth;
[c]agos *wyt* yn eu genau, a phell
oddi wrth eu harennau.
3 Ond ti, ARGLWYDD, [d]a'm had-
waenost i; ti a'm gwelaist, ac [e]a
brofaist fy nghalon [3]tu ag attat;
tyn allan hwynt megis defaid i'r
lladdfa, a pharottoa hwynt erbyn
dydd y lladdfa.
4 Pa hyd y galara y tir, ac y
gwywa gwellt yr holl faes, [f]oblegid
drygioni y rhai sydd yn trigo yn-
ddo? [g]methodd yr anifeiliaid a'r
adar, oblegid iddynt ddywedyd,
Ni wêl efe ein diwedd ni.
5 ¶ O rhedaist ti gyd â'r gwŷr
traed, a hwy yn dy flino, pa fodd
yr ymdarewi â'r meirch? ac os
blinasant di mewn tir heddych-
lawn, *yn yr hwn* yr ymddiriedaist,
yna pa fodd y gwnei yn [h]ym-
chwydd yr Iorddonen?
6 Canys [i]dy frodyr, a thŷ dy dad,
ïe, y rhai hynny a wnaethant yn an-
ffyddlawn â thi; hwynt-hwy hefyd
a [4]waeddasant yn groch ar dy ol:
[k]na choelia hwy, er iddynt ddy-
wedyd [5]geiriau teg wrthyt.
7 ¶ Gadewais fy nhŷ, gadewais fy
etifeddiaeth; mi a roddais [6]anwyl-
yd fy enaid yn llaw ei gelynion.
8 Fy etifeddiaeth sydd i mi megis
llew yn y coed, [7]rhuo y mae i'm
herbyn; am hynny caseais hi.

Cyn CRIST Cylch 608.

[a] Ps. 51. 4.
[b] Job 12. 6. a 21. 7. Ps. 37. 1, 35. a 73. 3, &c. pen. 5. 28. Hab. 1. 4. Mal. 3. 15.
[2] Heb. *ânt rhagddynt.*
[c] Es. 29. 13.
[d] Ps. 17. 3. a 139. 1.
[e] pen. 11. 20.
[3] Heb. *gyd â thi.*
[f] Ps. 107. 34.
[g] pen. 4. 25. a 7. 20. a 9. 10. Hos. 4. 3.
[h] Jos. 3. 15. 1 Chron. 12. 15. pen. 49. 19. a 50. 44.
[i] pen. 9. 4.
[4] Neu, *alwasant liaws ar dy ol.*
[k] Diar. 26. 25.
[5] Heb. *bethau da.*
[6] Heb. *gariad.*
[7] Neu, *llefodd.* Heb. *rhoddes ei llef.*

Cyn CRIST Cylch 608.

9 *Y mae* fy etifeddiaeth i mi *fel*
aderyn [8] brith; *y mae* yr adar o
amgylch yn ei herbyn hi: deuwch,
ymgesglwch, holl fwystfilod y maes,
[l] [9] deuwch i ddifa.
10 Bugeiliaid lawer a ddistryw-
iasant fy ngwinllan; sathrasant fy
rhandir, fy rhandir dirion a wnaeth-
ant yn ddiffaethwch anrheithiol.
11 Gwnaethant hi yn anrhaith,
ac wedi ei hanrheithio y galara hi
wrthyf: y tir i gyd a anrheithiwyd,
am nad *oes* neb yn *ei* gymmeryd
at *ei* galon.
12 Anrheithwyr a ddaethant ar
yr holl fryniau trwy yr anialwch:
canys cleddyf yr ARGLWYDD a
ddifetha o'r *naill* gwrr i'r ddaear
hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: nid
oes heddwch i un cnawd.
13 [m] Hauasant wenith, ond hwy a
fedant ddrain; ymboenasant, *ond*
ni thyccia iddynt: a hwy a gywil-
yddiant am eich ffrwythydd chwi,
o herwydd llid digofaint yr AR-
GLWYDD.
14 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD yn erbyn fy holl gymmyd-
ogion drwg, y rhai sydd yn cyff-
wrdd â'r etifeddiaeth a berais i'm
pobl Israel ei hetifeddu, Wele, mi
[n] a'u tynnaf hwy allan o'u tir, ac a
dynnaf dŷ Judah o'u mysg hwynt.
15 Ac wedi i mi eu tynnu hwynt
allan, mi a ddychwelaf ac a dru-
garhâf wrthynt; a dygaf hwynt dra-
chefn bob un i'w etifeddiaeth, a
phob un i'w dir.
16 Ac os gan ddysgu y dysgant
ffyrdd fy mhobl, i dyngu i'm henw,
Byw yw yr ARGLWYDD, (megis y
dysgasant fy mhobl i dyngu i Baal,)
yna yr adeiledir hwy y'nghanol fy
mhobl.
17 Eithr oni [o] wrandawant, yna
gan ddiwreiddio y diwreiddiaf fi
y genedl hon, a chan ddifetha myfi
a'i dinystriaf hi, medd yr AR-
GLWYDD.

[8] Neu, *crafangog, neu, ewinog.*
[l] pen. 7. 33.
[9] Neu, *perwch iddynt ddyfod.*
[m] Lef. 26. 16. Deut. 28. 38. Mic. 6. 15. Hag. 1. 6.
[n] Deut. 30. 3. pen. 32. 37.
[o] Es. 60. 12.

PENNOD XIII.

1 *Trwy arwydd y gwregys llïan a guddiwyd yn Euphrates, y mae Duw yn rhag-ddangos dinystr ei bobl.* 12 *Trwy ddammeg costrelau a lenwid â gwin, yn rhag-fynegi y meddwid hwy â drygfyd.* 15 *Y mae yn eu hannog i ochel y barnedigaethau sydd ar ddyfod;* 22 *ac yn dangos mai eu ffieidd-dra hwy oedd yr achos o hynny.*

Cylch 602.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD
wrthyf, Dos a chais i ti wregys
llïan, a dod ef am dy lwynau, ac
na ddod ef mewn dwfr.
2 Felly y ceisiais wregys yn ol
gair yr ARGLWYDD, ac a'*i* dodais
am fy llwynau.
3 A daeth gair yr ARGLWYDD at-
taf eilwaith, gan ddywedyd,
4 Cymmer y gwregys a gefaist, *ac*
sydd am dy lwynau, a chyfod, dos
i Euphrates, a chuddia ef mewn
twll o'r graig.
5 Felly mi a euthum, ac a'i cudd-
iais ef yn Euphrates, megis y gor-
chymynasai yr ARGLWYDD i mi.
6 Ac ar ol dyddiau lawer y dywed-
odd yr ARGLWYDD wrthyf, Cyfod,
dos i Euphrates, a chymmer oddi
yno y gwregys a orchymynais i ti
ei guddio yno.
7 Yna yr euthum i Euphrates,
ac a gloddiais, ac a gymmerais y
gwregys o'r man lle y cuddiaswn
ef: ac wele, pydrasai y gwregys,
ac nid oedd efe dda i ddim.
8 A daeth gair yr ARGLWYDD at-
taf, gan ddywedyd,
9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Felly y gwnaf i falchder Judah, a
mawr falchder Jerusalem bydru.
10 Y bobl ddrygionus hyn, y rhai
a wrthodant wrandaw fy ngeiriau i,
y rhai a rodiant y'nghyndynrwydd
eu calon, ac a ânt ar ol duwiau
dïeithr, i'w gwasanaethu hwynt, ac
i ymostwng iddynt, a fyddant fel
y gwregys yma, yr hwn nid yw
dda i ddim.
11 Canys megis ag yr ymwâsg
gwregys am lwynau gwr, felly y
gwneuthum i holl dŷ Israel a holl
dŷ Judah lynu wrthyf, medd yr
ARGLWYDD, i fod i mi yn bobl,
ac yn enw, ac yn foliant, ac yn
ogoniant: ond ni wrandawent.
12 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt
y gair yma; Fel hyn y dywed AR-
GLWYDD DDUW Israel, Pob costrel
a lenwir â gwin. A dywedant
wrthyt ti, Oni wyddom ni yn sicr
y llenwir pob costrel â gwin?
13 Yna y dywedi wrthynt, Fel hyn
y dywed yr ARGLWYDD; Wele fi yn
llenwi holl drigolion y tir hwn, ïe,
y brenhinoedd sydd yn eistedd yn
lle Dafydd ar ei orsedd-faingc ef,
yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi,
a holl breswylwyr Jerusalem, [a] â
meddwdod.
14 Tarawaf hwy [2] y naill wrth y
llall, y tadau a'r meibion ynghyd,
medd yr ARGLWYDD: nid arbed-
af, ac ni thrugarhâf, ac ni resynaf,
[3] ond eu difetha hwynt.

Cyn CRIST Cylch 602.

[a] Es. 51. 17, 21. a 63. 6. pen. 25. 27. a 51. 7.
[2] Heb. *wr wrth ei frawd.*
[3] Heb. *rhag eu difetha.*

Cyn CRIST Cylch 602.

15 ¶ Clywch, a gwrandêwch; na
falchïwch: canys yr ARGLWYDD a
lefarodd.
16 [b]Rhoddwch ogoniant i'r AR-
GLWYDD eich DUW, cyn iddo ef
ddwyn [c]tywyllwch, a chyn i chwi
daro eich traed wrth y mynydd-
oedd tywyll; a thra fyddoch [d]yn
disgwyl am oleuni, iddo ef ei droi
[e]yn gysgod angau, *a'i* wneuthur
yn dywyllwch.
17 Ond oni wrandêwch chwi hyn,
fy enaid a wyla mewn lleoedd dir-
gel am *eich* balchder; [f]a'm llygaid
gan wylo a wylant, ac a ollyngant
ddagrau, o achos dwyn dïadell yr
ARGLWYDD i gaethiwed.
18 Dywed wrth y brenhin a'r fren-
hines, Ymostyngwch, eisteddwch i
lawr: canys disgynodd eich [4]pen-
defigaeth, *sef* coron eich anrhyd-
edd.
19 Dinasoedd y dehau a gauir, ac
ni bydd a'*u* hagoro; Judah i gyd
a gaethgludir, yn llwyr y dygir hi
i gaethiwed.
20 Codwch i fynu eich llygaid, a
gwelwch y rhai sydd yn dyfod o'r
gogledd: pa le *y mae* y ddïadell a
roddwyd i ti, *sef* dy ddïadell bryd-
ferth?
21 Beth a ddywedi pan ymwelo
â thi? canys ti a'u dysgaist hwynt
yn dywysogion, ac yn ben arnat:
oni [g]oddiwes gofidiau di megis
gwraig yn esgor?
22 ¶ Ac o dywedi yn dy galon,
[h]Paham y digwydd hyn i mi? o
herwydd amlder dy anwiredd [i]y
noethwyd dy odre, *ac* y [5]dinoeth-
wyd dy sodlau.
23 A newidia yr Ethiopiad ei
groen, neu y llewpard ei frychni?
felly chwithau a ellwch wneuthur
da, y rhai a [6]gynnefinwyd â gwneuth-
ur drwg.
24 Am hynny y chwalaf hwynt
megis sofl yn myned ymaith gyd
â gwynt y diffaethwch.
25 Dyma dy gyfran di, y rhan a
fesurais i ti, medd yr ARGLWYDD;
am i ti fy anghofio i, ac ymddiried
mewn celwydd.
26 Am hynny [k]y dinoethais in-
nau dy odre di dros dy wyneb, fel
yr amlyger dy warth.
27 Gwelais dy odineb a'th [l]wer-
yriad, brynti dy butteindra, *a'*th
ffieidd-dra [m]ar y bryniau yn y
meusydd. Gwae di, Jerusalem! a
ymlanhêi di? [7]pa bryd bellach?

[b] Jos. 7. 19.
[c] Es. 8. 22.
[d] Es. 59. 9.
[e] Ps. 44. 19.
[f] Galar. 1. 2, 16. a 2. 18.
[4] Neu, *penwisg.*
[g] pen. 6. 24.
[h] pen. 5. 19. a 16. 10.
[i] Es. 47. 2, 3. Nah. 3. 5.
[5] Neu, *dygir ymaith dy sodlau trwy drais.*
[6] Heb. *ddysgwyd.*
[k] Galar. 1. 8. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10.
[l] pen. 5. 8.
[m] Es. 65. 7. pen. 2. 20. Ezec. 6. 13.
[7] Heb. *ar ol pa bryd etto?*

PENNOD XIV.

1 *Y newyn tost,* 7 *yn peri i Jeremïah weddïo.* 10 *Ni fyn yr Arglwydd ymbil âg ef dros y bobl.* 13 *Nad yw gau-brophwydi yn esgus iddynt hwy.* 17 *Cyffrôi Jeremïah i gwyno drostynt hwy.*

Cyn CRIST Cylch 601.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jeremïah [2]o achos
y drudaniaeth.
2 Galara Judah, a'i phyrth a lesg-
ânt; y maent yn ddu hyd lawr, a
gwaedd Jerusalem a ddyrchafodd
i fynu.
3 A'u boneddigion a hebryngas-
ant eu rhai bychain i'r dwfr:
daethant i'r ffosydd, ni chawsant
ddwfr; dychwelasant a'u llestri yn
weigion: cywilyddio a gwladeiddio
a wnaethant, a [a]chuddio eu pen-
nau.
4 Oblegid agennu o'r ddaear, am
nad oedd gwlaw ar y ddaear, cy-
wilyddiodd y llafurwyr, cuddiasant
eu pennau.
5 Ië, yr ewig hefyd a lydnodd
yn y maes, ac *a'i* gadawodd, am
nad oedd gwellt.
6 [b]A'r asynod gwylltion a safas-
ant yn y lleoedd uchel; yfasant
wynt fel dreigiau: eu llygaid hwy
a ballasant, am nad *oedd* gwellt.
7 ¶ O ARGLWYDD, er i'n han-
wireddau dystiolaethu i'n herbyn,
gwna di er mwyn dy enw: canys
aml yw ein cildynrwydd ni; pech-
asom i'th erbyn.
8 Gobaith Israel, a'i geidwad yn
amser adfyd, paham y byddi megis
pererin yn y tir, ac fel ymdeithydd
yn troi i lettŷa dros noswaith?
9 Paham y byddi megis gwr wedi
synnu? fel gwr cadarn heb allu
achub? etto *yr ydwyt* yn ein mysg
ni, ARGLWYDD, a'th enw di a elwir
arnom: na âd ni.
10 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD wrth y bobl hyn, [c]Fel
hyn yr hoffasant hwy grwydro, ac
ni attaliasant eu traed: am hynny
nis myn yr ARGLWYDD hwy; [d]yr
awr hon y cofia efe eu hanwiredd
hwy, ac a ymwêl â'u pechodau.
11 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, [e]Na weddïa dros y bobl
hyn am ddaioni.
12 [f]Pan ymprydiant, ni wrandawaf
eu gwaedd hwynt; a [g]phan offrym-
mant boeth-offrwm a bwyd-offrwm,
ni byddaf boddlawn iddynt: ond
[h]â'r cleddyf, ac â newyn, ac â
haint, y difaf hwynt.

[2] Heb. *am eiriau y drudaniaeth,* neu, *y gwahardd-iadau.*
[a] 2 Sam. 15. 30.
[b] pen. 2. 24.
[c] Edrych pen. 2. 23, 24, 25.
[d] Hos. 8. 13. a 9. 9.
[e] Exod. 32. 10. pen. 7. 16. a 11. 14.
[f] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. a 58. 3. pen. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 7, 13.
[g] pen. 6. 20. a 7. 21, 22.
[h] pen. 9. 16.

Cyn CRIST Cylch 601.

13 ¶ Yna y dywedais, O ARGLWYDD DDUW, wele, mae y prophwydi yn dywedyd wrthynt, Ni welwch chwi gleddyf, ac ni ddaw newyn attoch; eithr mi a roddaf heddwch [3] sicr i chwi yn y lle yma.

[3] Heb. *gwirionedd*, neu, *sicrwydd.*

14 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y prophwydi sydd yn prophwydo celwyddau yn fy enw i; [i] nid anfonais hwy, ni orchymynais iddynt chwaith, ac ni leferais wrthynt: gau weledigaeth, a dewiniaeth, a choegedd, a thwyll eu calon eu hun, y maent hwy yn eu prophwydo i chwi.

[i] pen. 23. 21. a 27. 15. a 29. 8, 9.

15 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y prophwydi sydd yn prophwydo yn fy enw i, a minnau heb eu hanfon hwynt, etto hwy a ddywedant, Cleddyf a newyn ni bydd yn y tir hwn; Trwy gleddyf a newyn y difethir y prophwydi hynny.

16 A'r bobl y rhai y maent yn prophwydo iddynt, a fyddant wedi eu taflu allan yn heolydd Jerusalem, o herwydd y newyn a'r cleddyf; ac ni bydd neb i'w claddu, hwynt-hwy, na'u gwragedd, na'u meibion, na'u merched: canys mi a dywalltaf arnynt eu drygioni.

17 ¶ Am hynny y dywedi wrthynt y gair yma, [k] Difered fy llygaid i ddagrau nos a dydd, ac na pheidiant: canys â briw mawr y briwwyd y wyryf merch fy mhobl, *ac* â phla tost iawn.

[k] pen. 9. 1. a 13. 17. Galar. 1. 16. a 2. 18.

18 Os âf fi allan i'r maes, wele rai wedi eu lladd â'r cleddyf; ac o deuaf i mewn i'r ddinas, wele rai llesg o newyn: canys y prophwyd a'r offeiriad hefyd sydd yn [4] amgylchu i dir nid adwaenant.

[4] Neu, *marsiandïaeth yn erbyn tir, a hwythau heb ei gydnabod,* pen. 5. 13.

19 Gan wrthod a wrthodaist ti Judah? neu a ffieiddiodd dy enaid di Sïon? paham y tarewaist ni, ac nad *oes* i ni feddyginiaeth? [l] disgwyliasom am heddwch, ac nid *oes* daioni; ac am amser iachâd, ac wele flinder.

[l] pen. 8. 15.

20 Yr ydym yn cydnabod, ARGLWYDD, ein camwedd, *ac* anwiredd ein tadau; oblegid [m] ni a bechasom yn dy erbyn di.

[m] Ps. 106. 6. Dan. 9. 8.

21 Na ffieiddia *ni,* er mwyn dy enw, ac na fwrw i lawr orseddfa dy ogoniant: cofia, na thorr dy gyfammod â ni.

22 [n] A oes *neb* ym mhlith oferedd y cenhedloedd a wna iddi wlawio? neu a rydd y nefoedd gawodau? [o] Onid ti *yw* efe, O ARGLWYDD ein DUW ni? am hynny arnat ti y disgwyliwn ni: canys ti a wnaethost *y pethau* hyn oll.

[n] Zech. 10. 1, 2.

[o] Ps. 135. 7. a 147. 8. Es. 30. 23. pen. 5. 24. a 10. 13.

PENNOD XV.

1 *Llwyr wrthodiad, ac amryw farnedigaethau yr Iuddewon.* 10 *Jeremïah yn cwyno rhag eu hatgasrwydd hwy; ac yn derbyn addewid iddo ei hun,* 12 *a bygwth arnynt hwythau:* 15 *yn gweddïo,* 19 *ac yn cael addewid grasusol.*

A DYWEDODD yr ARGLWYDD wrthyf, [a] Pe safai [b] Moses a [c] Samuel ger fy mron, *etto* ni *byddai* fy serch ar y bobl yma; bwrw *hwy* allan o'm golwg, ac elont ymaith.

[a] Ezec. 14. 14, &c.
[b] Exod. 32. 11, 12. Ps. 99. 6.
[c] 1 Sam. 7. 9.

2 Ac os dywedant wrthyt, I ba le yr awn? tithau a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Y sawl *sydd* i angau, i angau; a'r sawl i'r cleddyf, i'r cleddyf; a'r sawl i'r newyn, i'r newyn; a'r sawl i gaethiwed, i gaethiwed.

[d] pen. 43. 11. Ezec. 5. 2, 12. Zech. 11. 9.

3 A mi [e] a osodaf arnynt bedwar [2] rhywogaeth, medd yr ARGLWYDD: y cleddyf, i ladd; a'r cwn, i larpio; ac [f] adar y nefoedd, ac anifeiliaid y ddaear, i ysu ac i ddifa.

[e] Lef. 26. 16, &c.
[2] Heb. *teulu.*
[f] pen. 7. 33.

4 Ac a'u rhoddaf hwynt i'w [g] symmudo i holl deyrnasoedd y ddaear; herwydd [h] Manasseh mab Hezecïah brenhin Judah, am yr hyn a wnaeth efe yn Jerusalem.

[g] Deut. 28. 25. pen. 24. 9. Ezec. 23. 46.
[h] 2 Bren. 21. 11. a 23. 26. a 24. 3.

5 Canys [i] pwy a drugarhâ wrthyt ti, O Jerusalem? a phwy a gwyna i ti? a phwy a dry i ymofyn [3] pa fodd yr wyt ti?

[i] Es. 51. 19.
[3] Heb. *am dy heddwch?*

6 Ti a'm gadewaist, medd yr ARGLWYDD, *ac* a aethost yn ol: am hynny yr estynaf fy llaw yn dy erbyn di, ac a'th ddifethaf; myfi a flinais yn edifarhâu.

7 A mi a'u chwalaf hwynt â gwyntyll ym mhyrth y wlad: [4] diblantaf, difethaf fy mhobl, *gan* na ddychwelant oddi wrth eu ffyrdd.

[4] Heb. *difuddiaf* neu, *ymddifadaf.*

8 Eu gweddwon a amlhasant i mi tu hwnt i dywod y môr: dygais arnynt yn erbyn [5] mam y gwŷr ieuaingc, anrheithiwr ganol dydd; perais *iddo* syrthio yn ddisymmwth arni hi, a dychryn ar y ddinas.

[5] Neu, *y fam ddinas, wr ieuangc yn yspeilio,* neu, *y fam a'r gwr ieuangc.*

9 [k] Yr hon a blantodd saith, a lesgaodd: [6] ei henaid hi a lesmeiriodd, [l] ei haul a fachludodd tra yr *oedd hi* yn ddydd; hi a gywilyddiodd, ac a waradwyddwyd; a rhoddaf y gweddillion o honynt i'r cleddyf y'ngŵydd eu gelynion, medd yr ARGLWYDD.

[k] 1 Sam. 2. 5.
[6] Neu, *ymadawodd â'r enaid.*
[l] Amos 8. 9.

10 ¶ [m] Gwae fi, fy mam, ymddŵyn

[m] Job 3. 1, &c. pen. 20. 14.

Cyn CRIST Cylch 601.

o honot fi yn wr ymryson, ac yn wr cynnen i'r holl ddaear! ni logais, ac ni logwyd i mi; *etto* pawb o honynt sydd yn fy melldithio i.

11 Yr ARGLWYDD a ddywedodd, Yn ddïau *bydd* dy weddill di mewn daioni; yn ddïau [7] gwnaf i'r gelyn fod yn dda wrthyt, yn amser adfyd ac yn amser cystudd.

[7] Neu, *eiriolaf ar y gelyn trosot.*

12 A dyrr haiarn yr haiarn o'r gogledd, a'r dur?

13 Dy gyfoeth a'th drysorau [n] a roddaf yn yspail, nid am werth, ond oblegid dy holl bechodau, trwy dy holl derfynau.

[n] Ps. 44. 12. pen. 17. 3.

14 Gwnaf i ti fyned hefyd gyd â'th elynion i dir nad adwaenost: canys [o] tân a ennynodd yn fy nigofaint, arnoch y llysg.

[o] Deut. 32. 22.

15 ¶ Ti a wyddost, ARGLWYDD; cofia fi, ac ymwêl â mi, a dïal drosof ar fy erlidwyr; na ddwg fi ymaith yn dy hir-ymaros: gwybydd ddwyn o honof waradwydd er dy fwyn di.

16 Dy eiriau a gaed, a mi [p] a'u bwytteais hwynt; ac yr oedd dy air di i mi yn llawenydd ac yn hyfrydwch fy nghalon: canys dy enw di a alwyd arnaf fi, O ARGLWYDD DDUW y lluoedd.

[p] Ezec. 3. 1, 3. Dat. 10. 9.

17 [q] Nid eisteddais y'nghymmanfa y gwatwarwyr, ac *nid* ymhyfrydais: eisteddais fy hunan o herwydd dy law di; canys ti a'm llenwaist i o lid.

[q] Ps. 1. 1. a 26. 4, 5.

18 Paham y mae fy [r] nolur i yn dragywyddol? a'm pla yn anaele, fel na ellir ei iachâu? a fyddi di i mi megis celwyddog, *neu fel* [s] dyfroedd [8] a ballant?

[r] pen. 30. 15. [s] Job 6. 15, &c. [8] Heb. *nid ydynt ffyddlawn?*

19 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [t] Os dychweli, yna y'th ddygaf eilwaith, *a* thi a sefi ger fy mron; os [u] tynni ymaith y gwerthfawr oddi wrth y gwael, byddi fel fy ngenau i: dychwelant hwy attat ti, ond na ddychwel di attynt hwy.

[t] Zech. 3. 7. [u] Ezec. 22. 26. a 44. 23.

20 Gwnaf di hefyd i'r bobl yma [x] yn fagwyr efydd gadarn; a hwy a ryfelant yn dy erbyn di, eithr [y] ni'th orchfygant: canys *yr ydwyf* fi gyd â thi, i'th achub ac i'th wared, medd yr ARGLWYDD.

[x] pen. 1. 18. a 6. 27. [y] pen. 20. 11, 12.

21 A mi a'th waredaf di o law y rhai drygionus, ac a'th ryddhâf di o law yr ofnadwy.

PENNOD XVI.

1 *Y prophwyd, trwy gysgodion, sef trwy ymattal oddi wrth brïodas, ac oddi wrth dai galar a gwledda, yn rhag-ddangos llwyr ddifrod yr Iuddewon,* 10 *am eu bod yn waeth na'u tadau;* 14 *y bydd rhyfeddach eu hymwared hwy allan o gaethiwed, nag allan o'r Aipht;* 16 *y tâl Duw iddynt eu delw-addoliaeth yn ddau-ddyblyg.*

Cyn CRIST Cylch 601.

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth hefyd attaf fi, gan ddywedyd,

2 Na chymmer i ti wraig, ac na fydded i ti feibion na merched, yn y lle hwn.

3 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y meibion ac am y merched a anwyd yn y lle hwn, ac am eu mammau a'u dug hwynt, ac am eu tadau a'u cenhedlodd hwynt yn y wlad hon;

4 [a] O angau nychlyd y byddant feirw: [b] ni alerir am danynt, ac nis cleddir hwynt: byddant fel tail ar wyneb y ddaear, a darfyddant trwy y cleddyf, a thrwy newyn; a'u [c] celaneddau fydd yn ymborth i adar y nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.

[a] pen. 15. 2. [b] pen. 25. 33. [c] Ps. 79. 2. pen. 7. 33. a 15. 3. a 34. 20.

5 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, [d] Na ddos i dŷ [2] y galar, ac na ddos i alaru, ac na chwyna iddynt: canys myfi a gymmerais ymaith fy heddwch oddi wrth y bobl hyn, medd yr ARGLWYDD, *sef* trugaredd a thosturi.

[d] Ezec. 24. 17, 22. [2] Neu, *galar-wledd.*

6 A byddant feirw yn y wlad hon, fawr a bychan: ni chleddir hwynt, ac ni alerir am danynt; nid [e] ymdorrir ac nid [f] ymfoelir drostynt.

[e] Lef. 19. 28. Deut. 14. 1. [f] Es. 22. 12.

7 [3] Ni rannant iddynt *fwyd* mewn galar, i roi cysur iddynt am y marw; ac ni pharant iddynt yfed o phïol cysur, am eu tad, neu am eu mam.

[3] Neu, *Nid ymdorrant trostynt,* megis Ezec. 24. 17. Edrych Deut. 26. 14. Job 42. 11.

8 Na ddos i dŷ gwledd, i eistedd gyd â hwynt i fwytta ac i yfed.

9 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele, [g] myfi a baraf i lais cerdd a llawenydd, i lais y prïod-fab, ac i lais y brïod-ferch, ddarfod o'r lle hwn, o flaen eich llygaid, ac yn eich dyddiau chwi.

[g] Es. 24. 7, 8. pen. 7. 34. a 25. 10. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.

10 ¶ A phan ddangosech i'r bobl yma yr holl eiriau hyn, ac [h] iddynt hwythau ddywedyd wrthyt, Am ba beth y llefarodd yr ARGLWYDD yr holl fawr-ddrwg hyn i'n herbyn ni? neu, Pa beth *yw* ein hanwiredd? neu, Beth *yw* ein pechod a bechasom yn erbyn yr ARGLWYDD ein DUW?

[h] pen. 5. 19. a 13. 22.

11 Yna y dywedi wrthynt, O herwydd i'ch tadau fy ngadael i, medd yr ARGLWYDD, a myned ar ol duwiau dïeithr, a'u gwasanaethu hwynt, ac ymgrymmu iddynt, a'm gwrthod i, a bod heb gadw fy nghyfraith;

Cyn CRIST Cylch 601.

12 A chwithau a wnaethoch [i] yn
waeth na'ch tadau, canys wele chwi
yn rhodio bob un yn ol cyndyn-
rwydd ei galon ddrwg, heb wran-
daw arnaf;
13 [k] Am hynny mi a'ch tafiaf chwi
o'r tir hwn, i wlad nid adwaenoch
chwi na'ch tadau; ac yno y gwas-
anaethwch dduwiau dïeithr ddydd
a nos, lle ni ddangosaf i chwi ffafr.
14 ¶ [l] Gan hynny wele y dyddiau
yn dyfod, medd yr ARGLWYDD,
pryd na ddywedir mwyach, Byw yw
yr ARGLWYDD, yr hwn a ddug feib-
ion Israel i fynu o dir yr Aipht:
15 Eithr, Byw yw yr ARGLWYDD,
yr hwn a ddug i fynu feibion Is-
rael o dir y gogledd, ac o'r holl
diroedd lle y gyrrasai efe hwynt:
a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w
gwlad a roddais i'w tadau.
16 ¶ Wele fi yn anfon am [m] bysg-
odwyr lawer, medd yr ARGLWYDD, a
hwy a'u pysgottant hwy; ac wedi
hynny mi a anfonaf am helwyr
lawer, a hwy a'u heliant hwynt
oddi ar bob mynydd, ac oddi ar
bob bryn, ac o ogofeydd y creigiau.
17 Canys [n] *y mae* fy ngolwg ar eu
holl ffyrdd hwynt: nid ydynt gudd-
iedig o'm gŵydd i, ac nid yw eu
hanwiredd hwynt guddiedig oddi
ar gyfer fy llygaid.
18 Ac yn gyntaf myfi a dalaf
yn ddwbl am eu hanwiredd a'u
pechod hwynt; am [o] iddynt halogi
fy nhir â'u ffiaidd gelanedd; ïe,
â'u ffieidd-dra y llanwasant fy eti-
feddiaeth.
19 O ARGLWYDD, fy nerth a'm
cadernid, [p] a'm noddfa yn nydd
blinder; attat ti y daw y Cenhedl-
oedd o eithafoedd y ddaear, ac a
ddywedant, Dïau mai celwydd a
ddarfu i'n tadau ni ei etifeddu, ofer-
edd, a *phethau* heb lês ynddynt.
20 A wna dyn dduwiau iddo ei hun,
a [q] hwythau heb *fod* yn dduwiau?
21 Am hynny wele, mi a wnaf
iddynt wybod y waith hon, dang-
osaf iddynt fy llaw a'm grym: a
chânt wybod mai yr ARGLWYDD
yw [r] fy enw.

[i] pen. 7. 26. [k] Deut. 4. 27. a 28. 36, 64, 65. [l] Es. 43. 18. pen. 23. 7, 8. [m] Amos 4. 2. Hab. 1. 15. [n] Job 34. 22. Diar. 5. 21. a 15. 3. pen. 32. 19. [o] Ezec. 43. 7, 9. [p] pen. 17. 17. [q] pen. 2. 11. [r] pen. 33. 2.

PENNOD XVII.

1 *Caethiwed Judah am eu pechod.* 5 *Melldithio ymddiried mewn dyn,* 7 *a bendithio ymddiried yn Nuw.* 9 *Nas gall y galon dwyllodrus dwyllo Duw.* 12 *Iachawdwriaeth Duw.* 15 *Y prophwyd yn cwyno rhag y rhai oedd yn gwatwar ei brophwydoliaeth ef.* 19 *Ei anfon ef i adnewyddu y cyfammod, trwy sancteiddio y Sabbath.*

PECHOD Judah a ysgrifenwyd
â [a] phin o haiarn, âg ewin o
adamant [b] y cerfiwyd *ef* ar lech eu
calon, ac ar gyrn eich allorau;
2 Gan fod eu meibion yn cofio eu
hallorau a'u [c] llwyni wrth y pren
deiliog ar y bryniau uchel.
3 O fy mynydd yn y maes, [d] dy
olud *a*'th holl drysorau di a rodd-
af yn anrhaith, *a*'th uchelfeydd i
bechod, trwy dy holl derfynau.
4 Ti a adewir hefyd [2] dy hunan,
heb dy etifeddiaeth a roddais i ti;
a mi a wnaf i ti wasanaethu dy
elynion mewn tir nid adwaenost:
[e] canys cynneuasoch dân yn fy nig,
yr hwn a lysg byth.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Melldigedig *fyddo* y gwr a hydero
mewn dyn, ac a wnelo [f] gnawd yn
fraich iddo, a'*r hwn* y cilio ei galon
oddi wrth yr ARGLWYDD.
6 Canys efe a fydd [g] fel y grug yn
y diffaethwch, ac ni wêl pan ddêl
daioni; eithr efe a gyfannedda
boeth-fannau *yn* yr anialwch, *mewn*
tir hallt ac anghyfanneddol.
7 [h] Bendigedig *yw* y gwr a ymddir-
iedo yn yr ARGLWYDD, ac y byddo
yr ARGLWYDD yn hyder iddo.
8 Canys efe a fydd [i] megis pren
wedi ei blannu wrth y dyfroedd, ac
a estyn ei wraidd wrth yr afon, ac
ni ŵyr oddi wrth ddyfod gwres; ei
ddeilen fydd îr, ac ar flwyddyn
[3] sychder ni ofala, ac ni phaid â
ffrwytho.
9 ¶ Y galon *sydd* fwy ei thwyll
na dim, a drwg ddïobaith ydyw;
pwy a'i hedwyn?
10 Myfi yr ARGLWYDD [k] *sydd* yn
chwilio y galon, yn profi yr arennau,
i roddi i bob un yn ol ei ffyrdd, *ac*
yn ol ffrwyth ei weithredoedd.
11 *Fel* petris yn [4] eistedd, ac heb
ddeor, *yw* yr hwn a helio gyfoeth yn
annheilwng: [l] yn hanner ei ddydd-
iau y gedy hwynt, ac yn ei ddiwedd
ynfyd fydd.
12 ¶ Gorsedd ogoneddus ddyrch-
afedig o'r dechreuad, *yw* lle ein
cyssegr ni.
13 O ARGLWYDD, gobaith Israel,
[m] y rhai oll a'th wrthodant a war-
adwyddir, ysgrifenir yn y ddaear
y rhai a giliant oddi wrthyf, am
iddynt adael yr ARGLWYDD, [n] ffyn-
non y dyfroedd byw.
14 Iachâ fi, O ARGLWYDD, a mi a
iachêir; achub fi, a mi a achubir:
canys [o] tydi *yw* fy moliant.

Cyn CRIST Cylch 601.

[a] Job 19. 24. [b] Diar. 3. 3. [c] Barn. 3. 7. Es. 1. 29. a 17. 8. pen. 2. 20. [d] pen. 15. 13. [2] Heb. *ynot dy hunan.* [e] pen. 15. 14. [f] Edrych Es. 31. 3. [g] pen. 48. 6. [h] Ps. 2. 12. a 34. 8. a 125. 1. a 146. 5. Diar. 16. 20. Es. 30. 18. [i] Job 8. 16. Ps. 1. 3. [3] Neu, *attaliaeth.* [k] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Diar. 17. 3. pen. 11. 20. a 30. 12. Rhuf. 8. 27. Dat. 2. 23. [4] Neu, *casglu cywion nid esgorodd hi.* [l] Ps. 55. 23. [m] Ps. 73. 27. Es. 1. 28. [n] pen. 2. 13. [o] Deut. 10. 21.

Cyn CRIST Cylch 601.

15 ¶ Wele hwynt yn dywedyd
wrthyf, [p] Pa le *y mae* gair yr Ar-
glwydd? deued bellach.
16 Ond myfi [q] ni phrysurais rhag
bod yn fugail ar dy ol di: ac ni ddy-
munais y dydd blin, ti a'i gwyddost:
yr oedd yr hyn a ddaeth o'm gwe-
fusau *yn uniawn* ger dy fron di.
17 Na fydd yn ddychryn i mi;
[r] ti *yw* fy ngobaith yn nydd y dryg-
fyd.
18 [s] Gwaradwydder fy erlidwyr,
ac na'm gwaradwydder i; brawych-
er hwynt, ac na'm brawycher i:
dwg arnynt ddydd drwg, a [t] dryllia
hwynt â drylliad dau-ddyblyg.
19 ¶ Fel hyn y dywedodd yr Ar-
glwydd wrthyf, Cerdda, a saf ym
mhorth meibion y bobl, trwy yr
hwn yr â brenhinoedd Judah i
mewn, a thrwy yr hwn y deuant
allan, ac yn holl byrth Jerusalem;
20 A dywed wrthynt, Gwrandêwch
air yr Arglwydd, brenhinoedd Ju-
dah, a holl Judah, a holl breswyl-
wyr Jerusalem, y rhai a ddeuwch
trwy y pyrth hyn:
21 Fel hyn y dywed yr Arglwydd,
[u] Disgwyliwch ar eich eneidiau, ac
na ddygwch faich ar y dydd Sab-
bath, ac na ddygwch *ef* i mewn
trwy byrth Jerusalem;
22 Ac na ddygwch faich allan
o'ch tai ar y dydd Sabbath, ac na
wnewch ddim gwaith; eithr sanct-
eiddiwch y dydd Sabbath, fel [x] y
gorchymynais i'ch tadau.
23 [y] Ond ni wrandawsant, ac ni
ogwyddasant eu clust; eithr caled-
asant eu gwarrau rhag gwrandaw,
a rhag derbyn addysg.
24 Er hynny os dyfal-wrandêwch
arnaf, medd yr Arglwydd, heb
ddwyn baich trwy byrth y ddin-
as hon ar y dydd Sabbath, ond
sancteiddio y dydd Sabbath, heb
wneuthur dim gwaith arno:
25 [z] Yna y daw trwy byrth y ddin-
as hon, frenhinoedd a thywysogion
yn eistedd ar orsedd Dafydd, yn
marchogaeth mewn cerbydau, ac
ar feirch, hwy a'u tywysogion,
gwŷr Judah, a phreswylwyr Jeru-
salem; a'r ddinas hon a gyfan-
neddir byth.
26 Ac o ddinasoedd Judah, ac o
[a] amgylchoedd Jerusalem, ac o wlad
Benjamin, ac o'r gwastadedd, ac o'r
mynydd, ac o'r dehau, y daw rhai
yn dwyn poeth-offrymmau, ac ab-
erthau, a bwyd-offrymmau, a thus,

[p] Es. 5. 19. Amos 5.18. 2 Petr 3. 4.
[q] pen. 1. 4, &c.
[r] pen. 16. 19.
[s] Ps. 35. 4. a 40. 14.
[t] pen. 11. 20.
[u] Neh. 13. 19.
[x] Exod. 20. 8. a 23. 12. a 31. 13. Ezec. 20. 12.
[y] pen. 11. 10.
[z] pen. 22. 4.
[a] pen. 32. 44.

ac yn dwyn aberthau moliant i dŷ
yr Arglwydd.
27 Ond os chwi ni wrendy arnaf,
i sancteiddio y dydd Sabbath, heb
ddwyn baich, wrth ddyfod i byrth
Jerusalem, ar y dydd Sabbath: yna
[b] mi a gynneuaf dân yn ei phyrth
hi, ac efe a ysa balasau Jerusalem,
ac nis diffoddir.

PENNOD XVIII.

1 *Trwy arwydd o'r crochenydd, y dangosir cyf-
lawn allu Duw i wneuthur â phob cenedl y
peth a fynno.* 11 *Bygwth ar Judah am gilio
oddi wrth Dduw.* 18 *Jeremïah yn gweddïo
yn erbyn y rhai oedd mewn cyd-fwriad iddo.*

Cylch 605.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr Ar-
glwydd, gan ddywedyd,
2 Cyfod, a dos i waered i dŷ y
crochenydd, ac yno y paraf i ti
glywed fy ngeiriau.
3 Yna mi a euthum i waered i
dŷ y crochenydd, ac wele ef yn
gwneuthur *ei* waith ar [2] droellau.
4 A'r llestr yr hwn yr oedd efe yn
ei wneuthur [3] o glai, a ddifwynwyd
yn llaw y crochenydd; felly efe [4] a'i
gwnaeth ef drachefn yn llestr arall,
fel y gwelodd y crochenydd yn dda
ei wneuthur *ef*.
5 Yna y daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
6 [a] Oni allaf fi, fel y crochenydd
hwn, wneuthur i chwi, tŷ Israel?
medd yr Arglwydd. Wele, [b] megis
ag *y mae* y clai yn llaw y croch-
enydd, felly yr *ydych* chwithau yn
fy llaw i, tŷ Israel.
7 Pa bryd bynnag y dywedwyf am
[c] ddiwreiddio, a thynnu i lawr, a di-
fetha cenedl neu frenhiniaeth;
8 [d] Os y genedl honno y dywed-
ais yn ei herbyn a dry oddi wrth
ei drygioni, [e] myfi a edifarhâf am
y drwg a amcenais ei wneuthur
iddi.
9 *A pha* bryd bynnag y dywed-
wyf am adeiladu, ac am blannu
cenedl neu frenhiniaeth;
10 Os hi a wna ddrygioni yn fy
ngolwg, heb wrandaw ar fy llais,
minnau a edifarhâf am y daioni â'r
hwn y dywedais y gwnawn lês iddi.
11 ¶ Yn awr gan hynny, attolwg,
dywed wrth wŷr Judah, ac wrth
breswylwyr Jerusalem, gan ddy-
wedyd, Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd, Wele fi yn llunio drwg
i'ch erbyn, ac yn dychymmygu dy-
chymmyg i'ch erbyn: [f] dychwelwch
yr awr hon bob un o'i ffordd ddrwg,

[b] pen. 49. 27. Amos 1. 4, 7, 10, 12. a 2. 2, 5.
[2] Neu, *eisteddleoedd.*
[3] Heb. *a ddifwynwyd megis clai yn llaw y crochenydd.*
[4] Heb. *a ddychwelodd ac a'i gwnaeth yn llestr, &c.*
[a] Es. 45. 9. Rhuf. 9. 20.
[b] Es. 64. 8.
[c] pen. 1. 10.
[d] Ezec. 18. 21. a 33. 11.
[e] Jonah 3. 10.
[f] 2 Bren. 17. 13. pen. 7. 3. a 25. 5. a 26. 13. a 35. 15.

Cyn CRIST Cylch 605.

a gwnewch eich ffyrdd a'ch gweith-
redoedd yn dda.
12 Hwythau a ddywedasant, [g] Nid
oes obaith; *ond* ar ol ein dychym-
mygion ein hunain yr awn, a
gwnawn bob un amcan ei ddrwg
galon ei hun.
13 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, [h] Gofynwch, attolwg, ym
mysg y cenhedloedd, pwy a glyw-
odd y cyfryw bethau? Gwnaeth y
forwyn Israel beth erchyll iawn.
14 A wrthyd *dyn* [5] eira Libanus,
yr hwn sydd yn dyfod o graig y
maes? *neu* a wrthodir y dyfroedd
oerion rhedegog sydd yn dyfod o
le arall?
15 O herwydd [i] i'm pobl fy ang-
hofio i, *hwy* a arogl-darthasant i
wagedd, ac a wnaethant iddynt
dramgwyddo yn eu ffyrdd, *allan*
o'r [k] hen lwybrau, i gerdded llwybr-
au ffordd ddisathr;
16 I wneuthur eu tir [l] yn anghyf-
annedd, *ac* yn chwibaniad byth:
pob un a elo heibio iddo a synna,
ac a ysgwyd ei ben.
17 [m] Megis â gwynt y dwyrain [n] y
chwalaf hwynt o flaen y gelyn; *fy*
ngwegil ac nid *fy* wyneb a ddang-
osaf iddynt yn amser eu dïaledd.
18 ¶ Yna y dywedasant, [o] Deuwch,
a dychymmygwn ddychymmygion
yn erbyn Jeremïah; [p] canys ni chyll
y gyfraith gan yr offeiriad, na
chynghor gan y doeth, na'r gair
gan y prophwyd: deuwch, tarâwn
ef [6] â'r tafod, ac nac ystyriwn yr
un o'i eiriau ef.
19 Ystyria di wrthyf, O AR-
GLWYDD, a chlyw lais y rhai sydd
yn ymryson â mi.
20 A delir drwg dros dda? canys
cloddiasant ffos i'm henaid: cofia
i mi sefyll ger dy fron di i ddy-
wedyd daioni drostynt, *ac* i droi
dy ddig oddi wrthynt.
21 Am hynny [q] dyro eu plant hwy
i fynu i'r newyn, a thywallt eu
gwaed hwynt trwy [7] nerth y cledd-
yf; a bydded eu gwragedd heb eu
plant, ac yn weddwon; lladder
hefyd eu gwŷr yn feirw, *a* tharawer
eu gwŷr ieuaingc â'r cleddyf yn
y rhyfel.
22 Clywer eu gwaedd o'u tai, pan
ddygech fyddin arnynt yn ddisym-
mwth; canys cloddiasant ffos i'm
dal, a chuddiasant faglau i'm traed.
23 Tithau, O ARGLWYDD, a wydd-
ost eu holl gynghor hwynt i'm her-

[g] pen. 2. 25.
[h] pen. 2. 10. 1 Cor. 5. 1.
[5] Neu, *fy meusydd am graig,* neu, *am eira Libanus? a wrthodir y dyfroedd rhedegog, am y dyfroedd dïeithr oerion?*
[i] pen. 2. 13, 32. a 3. 21. a 13. 25. a 17. 13.
[k] pen. 6. 16.
[l] pen. 19. 8. a 49. 13. a 50. 13.
[m] Ps. 48. 7.
[n] pen. 13. 24.
[o] pen. 11. 19.
[p] Mal. 2. 7. Ioan 7. 48, 49.
[6] Neu, *am y tafod.*
[q] Ps. 109. 10.
[7] Heb. *ddwylaw.*

byn [8] i'*m* lladd *i:* [r] na faddeu eu
hanwiredd, ac na ddilea eu pechod-
au o'th ŵydd; eithr byddant dram-
gwyddedig ger dy fron; gwna *hyn*
iddynt yn amser dy ddigofaint.

PENNOD XIX.

1 Dan rith torri llestr crochenydd, y mae yn rhag-ddangos distryw yr Iuddewon am eu pechodau.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Dos, a chais ystên bridd y
crochenydd, a *chymmer* o henur-
iaid y bobl ac o henuriaid yr off-
eiriaid,
2 A dos allan i ddyffryn mab Hin-
nom, yr hwn *sydd* wrth ddrws porth
[2] y dwyrain, a chyhoedda yno y geir-
iau a ddywedwyf wrthyt;
3 A dywed, Brenhinoedd Judah,
a phreswylwyr Jerusalem, clywch
air yr ARGLWYDD: Fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Wele fi yn dwyn ar y lle hwn ddrwg,
[a] yr hwn pwy bynnag a'i clywo, ei
glustiau a ferwinant.
4 Am iddynt [b] fy ngwrthod i, a
dïeithrio y lle hwn, ac arogl-darthu
ynddo i dduwiau dïeithr, y rhai nid
adwaenent hwy, na'u tadau, na bren-
hinoedd Judah, a llenwi o honynt
y lle hwn o waed gwirioniaid;
5 Adeiladasant hefyd uchelfeydd
Baal, i losgi eu meibion â thân *yn*
boeth-offrymmau i Baal; [c] yr hyn
ni orchymynais, ac ni ddywedais,
ac ni feddyliodd fy nghalon:
6 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd
na elwir y lle hwn mwyach Tophet,
na Dyffryn mab Hinnom, ond Dy-
ffryn y lladdfa.
7 A mi a wnaf yn ofer gynghor
Judah a Jerusalem yn y lle hwn, a
pharaf iddynt syrthio gan y cleddyf
o flaen eu gelynion, a thrwy law y
rhai a geisiant eu heinioes hwy:
[d] rhoddaf hefyd eu celaneddau
hwynt yn fwyd i ehediaid y nef-
oedd, ac i anifeiliaid y ddaear.
8 A [e] mi a wnaf y ddinas hon yn
anghyfannedd, ac yn ffiaidd; pob
un a elo heibio iddi a synna ac a
chwibana, o herwydd ei holl ddïal-
eddau hi.
9 A mi a baraf iddynt [f] fwytta
cnawd eu meibion, a chnawd eu
merched, bwyttânt hefyd bob un
gnawd ei gyfaill, yn y gwarchae a'r
cyfyngder, â'r hwn y cyfynga eu
gelynion, a'r rhai sydd yn ceisio
eu heinioes, arnynt.

Cyn CRIST Cylch 605.

[8] Heb. *i farwolaeth.*
[r] pen. 11. 20.
[2] Heb. *yr haul.*
[a] 1 Sam. 3. 11. 2 Bren. 21. 12.
[b] Es. 65. 11. pen. 2. 13, 17, 19. a 15. 6. a 17. 13.
[c] pen. 7. 31, 32.
[d] pen. 7. 33. a 16. 4. a 34. 20.
[e] pen. 18. 16. a 49. 13. a 50. 13.
[f] Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Galar. 4. 10.

Cyn CRIST Cylch 605.

10 Yna y torri yr ystên y'ngŵydd
y gwŷr a êl gyd â thi,
11 Ac y dywedi wrthynt, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [g] Yn
y modd hwn y drylliaf y bobl hyn,
a'r ddinas hon, fel y dryllia *un* lestr
pridd, yr hwn ni ellir ei [3] gyfannu
mwyach; ac yn [h] Tophet y cleddir
hwynt, o eisieu lle i gladdu.
12 Fel hyn y gwnaf i'r lle hwn,
medd yr ARGLWYDD, ac i'r rhai
sydd yn trigo ynddo; a mi a wnaf
y ddinas hon megis Tophet.
13 A thai Jerusalem, a thai bren-
hinoedd Judah, a fyddant halogedig
fel mangre Tophet: o herwydd yr
holl [i] dai y rhai yr arogl-darthasant
ar eu pennau i holl lu y nefoedd, ac
[k] y tywalltasant ddïod-offrymmau i
dduwiau dïeithr.
14 Yna y daeth Jeremïah o To-
phet, lle yr anfonasai yr ARGLWYDD
ef i brophwydo, ac a safodd y'nghyn-
tedd tŷ yr ARGLWYDD, ac a ddy-
wedodd wrth yr holl bobl,
15 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; Wele fi yn
dwyn ar y ddinas hon, ac ar ei
holl drefydd, yr holl ddrygau a
leferais i'w herbyn, am [1] galedu o
honynt eu gwarrau, rhag gwrandaw
fy ngeiriau.

PENNOD XX.

1 Pasur yn taro Jeremïah, ac yn cael enw newydd, a barn ofnadwy. 7 Jeremïah yn achwyn rhag dirmyg, 10 a bradwriaeth, 14 ac yn cwyno ei eni.

PAN glybu Pasur mab [a] Immer
yr offeiriad, yr hwn *oedd* yn
ben-llywodraethwr yn nhŷ yr AR-
GLWYDD, i Jeremïah brophwydo y
geiriau hyn;
2 Yna Pasur a darawodd Jeremïah
y prophwyd, ac a'i rhoddodd ef yn
y [2] carchar *oedd* yn y porth uchaf
i Benjamin, yr hwn *oedd* wrth dŷ
yr ARGLWYDD.
3 A thrannoeth, Pasur a ddug Je-
remïah allan o'r [3] carchar. Yna Je-
remïah a ddywedodd wrtho ef, Ni
alwodd yr ARGLWYDD dy enw di
Pasur, ond [4] Magor-missabib.
4 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Wele fi yn dy wneuthur
di yn ddychryn i ti dy hun, ac i'r rhai
oll a'th garant; a hwy a syrthiant
ar gleddyf eu gelynion, a'th lygaid
di yn gweled: rhoddaf hefyd holl
Judah yn llaw brenhin Babilon, ac
efe a'u caethgluda hwynt i Babilon,
ac a'u lladd hwynt â'r cleddyf.

[g] Es. 30. 14. Galar. 4. 2.
[3] Heb. *feddyginiaethu.*
[h] pen. 7. 32.
[i] 2 Bren. 23. 12. pen. 32. 29.
[k] pen. 7. 18.
[1] pen. 17. 23.
[a] 1 Chron. 24. 14.
[2] *cyffion.*
[3] *cyffion.*
[4] Sef, *Dychryn o amgylch,* pen. 6. 25. a 46. 5.

5 [b] Rhoddaf hefyd holl olud y ddinas
hon, a'i holl lafur, a phob dim a'r y
sydd werthfawr ganddi, a holl drys-
orau brenhinoedd Judah a roddaf
fi yn llaw eu gelynion, y rhai a'u
hanrheithiant hwynt, ac a'u cym-
merant, ac a'u dygant i Babilon.
6 A thithau, Pasur, a phawb a'r
sydd yn trigo yn dy dŷ, a ewch i
gaethiwed; a thi a ddeui i Babilon,
ac yno y byddi farw, ac yno y'th
gleddir, ti, a'r rhai oll a'th garant,
y rhai y prophwydaist iddynt yn
gelwyddog.
7 ¶ O ARGLWYDD, ti a'm hudaist,
a mi [5] a hudwyd: cryfach oeddit na
mi, a gorchfygaist: yr ydwyf yn
watwargerdd ar hyd y dydd, pob
un sydd yn fy ngwatwar.
8 Canys er pan leferais, mi a
waeddais, trais ac anrhaith a lefais;
am fod gair yr ARGLWYDD yn war-
adwydd ac yn watwargerdd i mi
beunydd.
9 Yna y dywedais, Ni soniaf am
dano ef, ac ni lefaraf yn ei enw ef
mwyach: ond [c] *ei air* ef oedd yn fy
nghalon yn llosgi fel tân, wedi ei
gau o fewn fy esgyrn, a mi a flinais
yn ymattal, ac [d] ni allwn *beidio.*
10 ¶ [e] Canys clywais ogan llawer,
dychryn o amgylch: Mynegwch,
meddant, a ninnau a'i mynegwn:
[f] pob dyn [6] heddychol â mi *oedd* yn
disgwyl i mi gloffi, *gan ddywedyd,*
Ysgatfydd efe a hudir, a ni a'i gorch-
fygwn ef, ac a ymddïalwn arno.
11 Ond yr ARGLWYDD *oedd* gyd â
mi fel un cadarn ofnadwy: am hyn-
ny [g] fy erlidwyr a dramgwyddant,
ac ni orchfygant; gwaradwyddir
hwynt yn ddirfawr, canys ni lwydd-
ant: nid anghofir *eu* [h] gwarth tragy-
wyddol byth.
12 Ond tydi, ARGLWYDD y lluoedd,
yr hwn wyt [i] yn profi y cyfiawn, yn
gweled yr arennau a'r galon, gâd i
mi weled dy ddïaledd arnynt: canys
i ti y datguddiais fy nghŵyn.
13 Cenwch i'r ARGLWYDD, molien-
nwch yr ARGLWYDD: canys efe a
achubodd enaid y tlawd o law y
drygionus.
14 ¶ [k] Melldigedig *fyddo* y dydd
y'm ganwyd arno: na fendiger y
dydd y'm hesgorodd fy mam.
15 Melldigedig *fyddo* y gwr a
fynegodd i'm tad, gan ddywedyd,
Ganwyd i ti blentyn gwrryw; gan
ei lawenychu ef yn fawr.
16 A bydded y gwr hwnnw fel y

Cyn CRIST Cylch 605.
[b] 2 Bren. 20. 17.
[5] Neu, *a ddenwyd.*
[c] Job 32. 18, 19. Ps. 39. 3.
[d] Job 32. 18.
[e] Ps. 31. 13.
[f] Job 19. 19. Ps. 41. 9. a 55. 13, 14.
[6] Heb. *fy heddwch.*
[g] pen. 15. 20. a 17. 18
[h] pen. 23. 40.
[i] pen. 11. 20. a 17. 10.
[k] Job 3. 3. pen. 15. 10.

Cyn CRIST Cylch 605.

dinasoedd [l]a ymchwelodd yr ARGLWYDD, ac ni bu edifar ganddo:
a chaffed efe glywed gwaedd y bore,
â bloedd bryd hanner dydd: — l Gen. 19. 25.
17 Am na laddodd fi *wrth ddyfod*
o'r groth; neu na buasai fy mam
yn fedd i mi, a'i chroth yn feichiog
arnaf byth.
18 [m]Paham y deuthum i allan o'r — m Job 3. 20.
groth, i weled poen a gofid, fel y
darfyddai fy nyddiau mewn gwarth?

PENNOD XXI.

1 Sedecïah yn anfon at Jeremïah i ymofyn pa beth a ddigwyddai o ryfel Nebuchodonosor. 3 Jeremïah yn darogan gwarchae tost, a chaethiwed gofidus: 8 y mae yn cynghori y bobl i droi at y Caldeaid; 11 ac yn edliw i dŷ y brenhin.

Cylch 589.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, pan anfonodd y brenhin
Sedecïah atto ef Pasur mab Mel-
chïah, a Sephanïah mab Maaseiah
yr offeiriad, gan ddywedyd,
2 Ymofyn, attolwg, â'r ARGLWYDD
drosom ni, canys y mae Nebuchod-
onosor brenhin Babilon yn rhyfela
yn ein herbyn ni, i edrych a wna
yr ARGLWYDD â ni yn ol ei holl
ryfeddodau, fel yr elo efe i fynu
oddi wrthym ni.
3 ¶ Yna y dywedodd Jeremïah
wrthynt, Fel hyn y dywedwch wrth
Sedecïah;
4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel, Wele fi yn troi yn eu
hol yr arfau rhyfel *sydd* yn eich
dwylaw, y rhai yr ydych yn ymladd
â hwynt yn erbyn brenhin Babilon,
ac *yn erbyn* y Caldeaid, y rhai sydd
yn gwarchae arnoch o'r tu allan i'r
gaer, a mi a'u casglaf hwynt i ganol
y ddinas hon.
5 A mi fy hun a ryfelaf i'ch erbyn
[a]â llaw estynedig, ac â braich gref, — a Exod. 6. 6.
mewn sorriant, a llid, a digofaint
mawr.
6 Tarawaf hefyd drigolion y ddin-
as hon, yn ddyn, ac yn anifail:
byddant feirw o haint mawr.
7 Ac wedi hynny, medd yr AR-
GLWYDD, [b]y rhoddaf Sedecïah bren- — b pen. 39. 5. a 52. 9.
hin Judah, a'i weision, a'r bobl, a'r
rhai a weddillir yn y ddinas hon,
gan yr haint, gan y cleddyf, a chan
y newyn, i law Nebuchodonosor
brenhin Babilon, ac i law eu gel-
ynion, ac i law y rhai sydd yn
ceisio eu heinioes: ac efe a'u tery
hwynt â min y cleddyf; ni thos-
turia wrthynt, ac nid erbyd, ac ni
chymmer drugaredd.

Cyn CRIST Cylch 589.

8 ¶ Ac wrth y bobl hyn y dywedi,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Wele fi yn rhoddi ger eich bron
ffordd einioes, a ffordd angau.
9 [c]Yr hwn a drigo yn y ddinas hon — c pen. 38. 2.
a leddir gan y cleddyf, a chan y
newyn, a chan yr haint; ond y neb
a elo allan, ac a gilio at y Caldeaid,
y rhai sydd yn gwarchae arnoch, a
fydd byw, [d]a'i einioes fydd yn ys- — d pen. 39. 18. a 45. 5.
glyfaeth iddo.
10 Canys mi a osodais fy wyneb
yn erbyn y ddinas hon, er drwg, ac
nid er da, medd yr ARGLWYDD: yn
llaw brenhin Babilon y rhoddir hi,
ac efe a'i llysg hi â thân.
11 ¶ Ac am dŷ brenhin Judah,
dywed, Gwrandêwch air yr AR-
GLWYDD.
12 O tŷ Dafydd, fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; [e]Bernwch uniondeb — e pen. 22. 3.
y bore, ac achubwch y gorthrym-
medig o law y gorthrymmwr, rhag
i'm llid dorri allan fel tân, a llosgi
fel na allo neb ei ddiffodd, o
herwydd drygioni eich gweithred-
oedd.
13 Wele fi yn dy erbyn, yr hon wyt
yn preswylio y dyffryn, *a* chraig y
gwastadedd, medd yr ARGLWYDD;
y rhai a ddywedwch, Pwy a ddaw
i waered i'n herbyn? neu, Pwy a
ddaw i'n hanneddau?
14 Ond mi a ymwelaf â chwi yn ol
[f]ffrwyth eich gweithredoedd, medd — f Diar. 1. 31.
yr ARGLWYDD; a mi a gynneuaf
dân yn ei choedwig, ac efe a ysa
bob dim o'i hamgylch hi.

PENNOD XXII.

1 Y mae yn annog i edifeirwch, trwy addewidion a bygythion. 10 Barn Salum, 13 Jehoiacim, 20 a Chonïah.

Cylch 609.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Dos di i waered i dŷ brenhin
Judah, a llefara yno y gair hwn;
2 A dywed, Gwrando air yr AR-
GLWYDD, frenhin Judah, yr hwn
wyt yn eistedd ar frenhin-faingc
Dafydd, ti, a'th weision, a'th bobl y
rhai sydd yn dyfod i mewn trwy y
pyrth hyn:
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[a]Gwnewch farn a chyfiawnder, a — a pen. 21. 12.
gwaredwch y gorthrymmedig o law
y gorthrymmwr: na wnewch gam,
ac na threisiwch y dïeithr, yr am-
ddifad, na'r weddw, ac na thywellt-
wch waed gwirion yn y lle hwn.
4 Canys [b]os gan wneuthur y — b pen. 17. 25.
gwnewch y peth hyn, daw trwy
byrth y tŷ hwn frenhinoedd yn

Cyn CRIST Cylch 609.

eistedd [2]ar deyrn-gadair Dafydd, yn
marchogaeth mewn cerbydau, ac ar
feirch, efe, a'i weision, a'i bobl.
5 Eithr oni wrandêwch y geiriau
hyn, i mi fy hun y tyngaf, medd yr
ARGLWYDD, y bydd y tŷ hwn yn
anghyfannedd.
6 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD am dŷ brenhin Judah;
Gilead *wyt* i mi, *a* phen Libanus:
etto yn ddïau mi a'th wnaf yn ddi-
ffaethwch, *ac* yn ddinasoedd ang-
hyfanneddol.
7 Parottoaf hefyd i'th erbyn an-
rheithwyr, pob un â'i arfau: a hwy
a dorrant [c] dy ddewis gedrwydd, ac
a'*u* bwriant i'r tân.
8 A chenhedloedd lawer a ânt heb
law y ddinas hon, ac a ddywedant
bob un wrth ei gilydd, [d] Paham y
gwnaeth yr ARGLWYDD fel hyn i'r
ddinas fawr hon?
9 Yna yr attebant, Am iddynt ym-
wrthod â chyfammod yr ARGLWYDD
eu DUW, ac addoli duwiau dïeithr,
a'u gwasanaethu hwynt.
10 ¶ Nac wylwch dros y marw, ac
na ymofidiwch am dano, *ond* gan wylo
wylwch am yr hwn sydd yn myned
ymaith: canys ni ddychwel mwyach,
ac ni wêl wlad ei enedigaeth.
11 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD am Sàlum mab Josïah
brenhin Judah, yr hwn a deyrnas-
odd yn lle Josïah ei dad, yr hwn a
aeth allan o'r lle hwn; Ni ddychwel
efe yno mwyach.
12 [e] Eithr yn y lle y caethgludasant
ef iddo, yno y bydd efe marw; ac
ni wêl efe y wlad hon mwyach.
13 ¶ Gwae yr [f] hwn a adeilado ei
dŷ trwy anghyfiawnder, a'i ystaf-
ellau trwy gam; gan beri i'w gym-
mydog ei wasanaethu yn rhad, ac
heb roddi iddo am ei waith:
14 Yr hwn a ddywed, Mi a adeil-
adaf i mi dŷ ehang, ac ystafellau
helaeth; ac a nadd iddo [3] ffenestri,
a llofft o gedrwydd, wedi ei lliwio
â [4] fermilion.
15 A gei di deyrnasu, am i ti ym-
gau mewn cedrwydd? oni fwyttaodd
ac oni yfodd dy dad, ac oni wnaeth
efe farn a chyfiawnder, *ac* yna *y bu*
dda iddo?
16 Efe a farnodd gŵyn y tlawd a'r
anghenus; yna y llwyddodd: onid
fy adnabod i *oedd* hyn? medd yr
ARGLWYDD.
17 Er hynny dy lygaid di a'th
galon nid *ydynt* ond ar dy gybydd-

[2] Heb. *tros Dafydd ar ei deyrn-gadair ef.*
[c] pen. 21. 14.
[d] Deut. 29. 24. 1 Bren. 9. 8.
[e] 2 Bren. 23. 34.
[f] Lef. 19. 13. Deut. 24. 14, 15. Mic. 3. 10. Hab. 2. 9.
[3] Neu, *fy ffenestri.*
[4] *sinobl.*

dod, ac ar dywallt gwaed gwirion,
ac ar wneuthur trais, [5] a cham.
18 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD am Jehoiacim mab Jo-
sïah brenhin Judah, Ni alarant am
dano, *gan ddywedyd,* O fy mrawd!
neu, O fy chwaer! ni alarant am
dano ef, *gan ddywedyd,* O ior!
neu, O ei ogoniant ef!
19 [g] A chladdedigaeth asyn y cladd-
ir ef, wedi ei lusgo a'i daflu tu hwnt
i byrth Jerusalem.
20 ¶ Dring i Libanus, a gwaedda;
cyfod dy lef yn Basan, a bloeddia
o'r [6] bylchau: canys dinystriwyd y
rhai oll a'th garant.
21 Dywedais wrthyt pan oedd es-
mwyth arnat; tithau a ddywedaist,
Ni wrandawaf. [h] Dyma dy arfer
o'th ieuengctid, na wrandewaist ar
fy llais.
22 A gwynt a ysa dy holl fugeil-
iaid, a'th gariadau a ânt i gaeth-
iwed: yna y'th gywilyddir, ac y'th
waradwyddir am dy holl ddrygioni.
23 Ti yr hon wyt yn trigo yn Liba-
nus, yn nythu yn y cedrwydd, mor
hawddgar fyddi pan ddelo gwewyr
arnat, *fel* cnofeydd gwraig yn esgor!
24 *Fel mai* byw fi, medd yr AR-
GLWYDD, pe byddai [i] Conïah mab
Jehoiacim brenhin Judah [k] yn fod-
rwy ar fy neheulaw, dïau y tynnwn
di oddi yno:
25 A mi a'th roddaf di yn llaw y
rhai sydd yn ceisio dy einioes, ac
yn llaw y rhai y mae arnat ofn eu
hwynebau, sef i law Nebuchodo-
nosor brenhin Babilon, ac i law y
Caldeaid.
26 Bwriaf dithau hefyd, a'th fam
a'th esgorodd, i wlad ddïeithr, yr
hon ni'ch ganwyd ynddi, ac yno y
byddwch farw.
27 Ond i'r wlad [7] y bydd arnynt
hiraeth am ddychwelyd iddi, ni
ddychwelant yno.
28 Ai delw ddirmygus ddrylliedig
yw y gwr hwn Conïah? ai [l] llestr
yw heb hoffder ynddo? paham y
bwriwyd hwynt ymaith, efe a'i had,
ac y taflwyd hwynt i wlad nid ad-
waenant?
29 O ddaear, ddaear, ddaear,
gwrando air yr ARGLWYDD.
30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Ysgrifenwch y gwr hwn yn ddiblant,
gwr ni ffynna yn ei ddyddiau: canys
ni ffynna o'i had ef un a eisteddo
ar orseddfa Dafydd, nac a lywodr-
aetho mwyach yn Judah.

Cyn CRIST Cylch 609.
[5] Neu, *ac ymgyrch.*
Cyflawnwyd 599.
[g] 2 Chron. 36. 6. pen. 36. 30.
599.
[6] *rhydau.*
[h] pen. 7. 23, &c.
[i] Edrych 2 Bren. 24. 6.
[k] Can. 8. 6. Hag. 2. 23.
[7] Heb. *y dyrchafant eu meddyliau.*
[l] pen. 48. 38. Hos. 8. 8.

Cyn CRIST 599.

PENNOD XXIII.

1 *Y mae yn prophwydo yr adferir y praidd gwasgaredig: 5 yn dangos y teyrnasa Crist, ac y gwared efe hwy. 9 Yn erbyn gau-brophwydi, 33 a gwatwarwyr y gwir brophwydi.*

[a] GWAE y bugeiliaid sydd yn di-
fetha ac yn gwasgaru defaid
fy mhorfa! medd yr ARGLWYDD.
2 Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW Israel yn erbyn
y bugeiliaid sydd yn bugeilio fy
mhobl; Chwi a wasgarasoch fy
nefaid, ac a'u hymlidiasoch, ac
nid ymwelsoch â hwynt: wele fi
yn ymweled â chwi, am ddrygioni
eich gweithredoedd, medd yr AR-
GLWYDD.
3 A mi a gasglaf weddill fy nefaid
o'r holl wledydd lle y gyrrais hwynt,
a mi a'u dygaf hwynt drachefn i'w
corlannau; yna yr amlhânt ac y
chwanegant.
4 [b]Gosodaf hefyd arnynt fugeil-
iaid, y rhai a'u bugeilia hwynt, ac
nid ofnant mwyach, ac ni ddychryn-
ant, ac ni byddant yn eisieu, medd
yr ARGLWYDD.
5 ¶ Wele y [c]dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, y cyfodaf i Da-
fydd Flaguryn cyfiawn, a Brenhin
a deyrnasa ac a lwydda, ac a wna
farn a chyfiawnder ar y ddaear.
6 [d]Yn ei ddyddiau ef yr achubir
Judah, ac Israel a breswylia yn
ddïogel: a [e]hyn *fydd* ei enw *ar*
yr hwn y gelwir ef, [2]YR AR-
GLWYDD EIN CYFIAWNDER.
7 [f]Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pryd
na ddywedant mwyach, Byw yw yr
ARGLWYDD, yr hwn a ddug feibion
Israel i fynu o wlad yr Aipht:
8 Eithr, Byw yw yr ARGLWYDD,
yr hwn a ddug i fynu, ac a dywys-
odd had tŷ Israel o dir y gogledd,
ac o bob gwlad lle y gyrraswn i
hwynt; a hwy a gânt aros yn eu
gwlad eu hun.
9 ¶ O herwydd y prophwydi y tor-
rodd fy nghalon ynof, fy holl esgyrn
a grynant: yr ydwyf fel un meddw,
ac fel un wedi i win ei orchfygu;
o herwydd yr ARGLWYDD, ac o her-
wydd geiriau ei sancteiddrwydd ef.
10 Canys [g]llawn yw y ddaear o
odinebwyr: canys o herwydd [3]llwon
y gofidiodd y ddaear, ac [h]y sychodd
tirion leoedd yr anialwch; a'u [4]hel-
ynt sydd ddrwg, a'u cadernid nid
yw uniawn.
11 Canys [i]y prophwyd a'r offeiriad
hefyd a ragrithiasant: [k]yn fy nhŷ
hefyd y cefais eu drygioni hwynt,
medd yr ARGLWYDD.
12 Am hynny [1]y bydd eu ffordd yn
llithrig iddynt yn y tywyllwch; gyr-
rir hwynt rhagddynt, a syrthiant
ynddi: canys myfi a ddygaf arnynt
ddrygfyd, *sef* blwyddyn eu gofwy,
medd yr ARGLWYDD.
13 Ar brophwydi Samaria y gwel-
ais hefyd beth [5]diflas: prophwydas-
ant yn Baal, a hudasant fy mhobl
Israel.
14 Ac ar brophwydi Jerusalem
y gwelais [6]beth erchyll: [m]torri
prïodas, a rhodio mewn celwydd:
cynnorthwyant hefyd ddwylaw y
drygionus, fel na ddychwel neb
oddi wrth ei ddrygioni: y mae y
rhai hyn oll i mi fel [n]Sodom, a'i
thrigolion fel Gomorrah.
15 Am hynny fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd am y prophwydi,
Wele, [o]mi a'u bwydaf hwynt â'r wer-
mod, ac a'u dïodaf hwynt â dwfr
bustl: canys oddi wrth brophwydi
Jerusalem yr aeth [7]lledrith allan
i'r holl dir.
16 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Na wrandêwch ar eiriau y
prophwydi sydd yn prophwydo i
chwi: y maent yn eich gwneuthur
yn ofer: [p]gweledigaeth eu calon eu
hunain a lefarant, *ac* nid o enau yr
ARGLWYDD.
17 Gan ddywedyd y dywedant wrth
fy nirmygwyr, Yr ARGLWYDD a ddy-
wedodd, [q]Bydd i chwi heddwch; ac
wrth bob un sydd yn rhodio wrth
[8]amcan ei galon ei hun y dywedant,
Ni ddaw arnoch niwed.
18 Canys [r]pwy a safodd [9]y'nghyf-
rinach yr ARGLWYDD, ac a welodd
ac a glywodd ei air ef? pwy hefyd
a ddaliodd ar ei air ef, ac a'i
gwrandawodd?
19 [s]Wele, corwynt yr ARGLWYDD
a aeth allan mewn llidiowgrwydd,
sef corwynt angerddol a syrth ar
ben y drygionus.
20 [t]Digofaint yr ARGLWYDD ni
ddychwel, nes iddo wneuthur, a nes
iddo gwblhâu meddwl ei galon:
yn y dyddiau diweddaf y deallwch
hynny yn eglur.
21 [u]Ni hebryngais i y prophwydi
hyn, etto hwy a redasant; ni lefer-
ais wrthynt, er hynny hwy a bro-
phwydasant.
22 A phe safasent yn fy nghynghor,
a phe traethasent fy ngeiriau i'm

[a] pen. 10. 21. Ezec. 34. 2.
[b] pen. 3. 15. Ezec. 34. 23, &c.
[c] Es. 4. 2. a 11. 1. a 40. 11. pen. 33. 14, 15. Dan. 9. 24. Zech. 3. 8. a 6. 12. Ioan 1. 45.
[d] Deut. 33. 28.
[e] Edrych pen. 33. 16. 1 Cor. 1. 30.
[2] *Jehofah-tsidcenu.*
[f] pen. 16. 14, 15.
[g] pen. 5. 7, 8. a 9. 2.
[3] Neu, *melldithion.*
[h] pen. 9. 10. a 12. 4.
[4] Neu, *trawsder.*
[i] pen. 6. 13. a 8. 10. Seph. 3. 4.
[k] pen. 11. 15. Ezec. 8. 11. a 23. 39.
[1] Ps. 35. 6. Diar. 4. 19. pen. 13. 16.
[5] Neu, *diresum.*
[6] Neu, *frynti.*
[m] pen. 29. 23.
[n] Deut. 32. 32. Es. 1. 9, 10.
[o] pen. 8. 14. a 9. 15.
[7] Neu, *anwiredd.*
[p] pen. 14. 14.
[q] pen. 6. 14. a 8. 11. Ezec. 13. 10. Zech. 10. 2.
[8] Neu, *gyndynrwydd.*
[r] Job 15. 8.
[9] Neu, *yng nghyngor.*
[s] pen. 25. 32. a 30. 23.
[t] pen. 30. 24.
[u] pen. 14. 14. a 27. 15. a 29. 9.

Cyn CRIST 599.

pobl; yna y gwnaethent iddynt ddy-
chwelyd o'u ffordd ddrwg, ac oddi
wrth ddrygioni eu gweithredoedd.
23 Ai DUW o agos *ydwyf* fi,
medd yr ARGLWYDD, ac nid DUW
o bell?
24 [x] A lecha un mewn dirgel-le-
oedd, fel nas gwelwyf fi ef? medd
yr ARGLWYDD: [y] onid ydwyf fi yn
llenwi y nefoedd a'r ddaear? medd
yr ARGLWYDD.

x Ps. 139. 7, &c. Amos 9. 2, 3.
y 1 Bren. 8. 27. Ps. 139. 7.

25 Mi a glywais beth a ddywed-
odd y prophwydi sydd yn pro-
phwydo celwydd yn fy enw, gan
ddywedyd, Breuddwydiais, breudd-
wydiais.
26 Pa hyd y bydd *hyn* y'nghalon
y prophwydi sydd yn prophwydo
celwydd? ïe, prophwydi hudoliaeth
eu calon eu hunain *ydynt.*
27 Y rhai sydd yn meddwl peri
i'm pobl anghofio fy enw trwy eu
breuddwydion a fynegant bob un
i'w gymmydog; [z] fel yr anghofiodd
eu tadau fy enw, er mwyn Baal.

z Barn. 3. 7. a 8. 33, 34.

28 Y prophwyd sydd a breudd-
wyd [9] ganddo, myneged freuddwyd;
a'r hwn y mae ganddo fy ngair, llef-
ared fy ngair *mewn* gwirionedd:
beth *yw* yr us wrth y gwenith?
medd yr ARGLWYDD.

9 Heb. *gyd âg ef.*

29 Onid *yw* fy ngair i megis tân?
medd yr ARGLWYDD; ac fel gordd
yn dryllio y graig?
30 Am hynny wele [a] fi yn erbyn y
prophwydi, medd yr ARGLWYDD, y
rhai sydd yn lladratta fy ngeiriau,
bob un oddi ar ei gymmydog.

a Deut. 18. 20. pen. 14. 14, 15.

31 Wele fi yn erbyn y prophwydi,
medd yr ARGLWYDD, y rhai a lyfn-
hânt eu tafodau, ac a ddywedant,
Efe a ddywedodd.
32 Wele fi yn erbyn y rhai a bro-
phwydant freuddwydion celwydd-
og, medd yr ARGLWYDD, ac a'u
mynegant, ac a hudant fy mhobl
â'u celwyddau, ac â'u [b] gwagedd,
a mi heb eu gyrru hwynt, ac heb
orchymyn iddynt: am hynny ni
wnant ddim lles i'r bobl hyn, medd
yr ARGLWYDD.

b Seph. 3. 4.

33 ¶ A phan ofyno y bobl hyn,
neu y prophwyd, neu yr offeiriad,
i ti, gan ddywedyd, Beth *yw* baich
yr ARGLWYDD? yna y dywedi wrth-
ynt, Pa faich? eich gwrthod a wnaf,
medd yr ARGLWYDD.
34 A'r prophwyd, a'r offeiriad,
a'r bobl, y rhai a ddywedo, Baich
yr ARGLWYDD, myfi a ymwelaf â'r
gwr hwnnw, ac â'i dŷ.
35 Fel hyn y dywedwch bob un
wrth ei gymmydog, a phob un wrth
ei frawd, Beth a attebodd yr AR-
GLWYDD? a pha beth a lefarodd
yr ARGLWYDD?
36 Ond am faich yr ARGLWYDD
na wnewch goffa mwyach; canys
baich i bawb fydd ei air ei hun:
o herwydd chwychwi a ŵyrasoch
eiriau y DUW byw, ARGLWYDD y
lluoedd, ein DUW ni.
37 Fel hyn y dywedi wrth y
prophwyd, Pa atteb a roddodd
yr ARGLWYDD i ti? a pha beth
a lefarodd yr ARGLWYDD?
38 Ond gan eich bod yn dywedyd,
Baich yr ARGLWYDD; am hynny
fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Am
i chwi ddywedyd y gair hwn, Baich
yr ARGLWYDD, a mi wedi anfon
attoch, gan ddywedyd, Na ddywed-
wch, Baich yr ARGLWYDD:
39 Am hynny wele, myfi a'ch
llwyr-anghofiaf chwi, ac mi a'ch
gadawaf chwi, a'r ddinas yr hon
a roddais i chwi ac i'ch tadau, *ac
a'ch bwriaf* allan o'm golwg.
40 A mi a roddaf arnoch [c] warth-
rudd tragywyddol, a gwaradwydd
tragywydd, yr hwn nid anghofir.

c pen. 20. 11.

PENNOD XXIV.

*1 Dan rith ffigys da a drwg, 4 y mae yn dar-
ogan yr adferid y rhai a aethai y'nghaeth-
iwed, 8 ac y distrywid Sedecïah a'r lleill.*

Cylch 598.

YR ARGLWYDD a ddangosodd i
mi, ac wele ddau gawell o ffig-
ys wedi eu gosod ar gyfer teml yr
ARGLWYDD, wedi i [a] Nebuchodono-
sor brenhin Babilon gaethgludo
[b] Jechonïah mab Jehoiacim bren-
hin Judah, a thywysogion Judah,
gyd â'r seiri a'r gofaint o Jerusa-
lem, a'u dwyn i Babilon.

a 2 Bren. 24. 12, &c. 2 Chron. 36. 10.
b Edrych pen. 22. 24, &c.

2 Un cawell *oedd* o ffigys da iawn,
fel ffigys yr addfediad cyntaf: a'r
cawell arall *oedd* o ffigys drwg
iawn, y rhai ni ellid eu bwytta
rhag eu drycced.
3 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Beth a weli di, Jeremïah?
A mi a ddywedais, Ffigys: y ffigys
da, yn dda iawn; a'r rhai drwg,
yn ddrwg iawn, y rhai ni ellir eu
bwytta rhag eu drycced.
4 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
DUW Israel, Fel y ffigys da hyn,
felly y cydnabyddaf fi gaethglud
Judah, y rhai a anfonais o'r lle
hwn i wlad y Caldeaid er daioni.

Cyn CRIST Cylch 598.

6 Canys mi a osodaf fy ngolwg
arnynt er daioni, ac a'u dygaf
drachefn i'r wlad hon, ac [c] a'u had-
eiladaf hwynt, ac ni thynnaf i lawr;
plannaf hefyd hwynt, ac nis di-
wreiddiaf.
7 [d] Rhoddaf hefyd iddynt galon
i'm hadnabod, mai yr ARGLWYDD
ydwyf fi: a [e] hwy a fyddant yn
bobl i mi, a minnau a fyddaf yn
DDUW iddynt hwy: canys hwy a
droant attaf fi â'u holl galon.
8 ¶ Ac [f] fel y ffigys drwg, y rhai
ni ellir eu bwytta rhag eu dryc-
ced, (dïau fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD,) felly y rhoddaf Sedecïah
brenhin Judah, a'i bennaethiaid, a
gweddill Jerusalem, y rhai a wedd-
illwyd yn y wlad hon, [g] a'r rhai
sydd yn trigo yn nhir yr Aipht:
9 Ië, rhoddaf hwynt [2] i'w [h] symmud
i holl deyrnasoedd y ddaear, er
drwg *iddynt, i fod* yn waradwydd
ac yn ddïareb, yn watwargerdd ac
yn felldith, ym mhob man lle y
gyrrwyf hwynt.
10 A mi a anfonaf arnynt y cledd-
yf, newyn, a haint, nes eu darfod
oddi ar y ddaear yr hon a roddais
iddynt ac i'w tadau.

c pen. 33. 7. a 42. 10.
d Deut. 30. 6. pen. 32. 39. Ezec. 11. 19. a 36. 26, 27.
e pen. 30. 22. a 31. 33. a 32. 38.
f pen. 29. 17.
g Edrych pen. 43, a 44.
2 Heb. *yn symmudfa*, neu, *yn gynhwrf.*
h Deut. 28. 25, 37. 1 Bren. 9. 7. 2 Chron. 7. 20. pen. 15. 4.

PENNOD XXV.

1 *Jeremiah yn argyhoeddi yr Iuddewon am eu hanufudd-dod i'r prophwydi;* 8 *yn rhag-fynegi deng mlynedd a thri ugain o gaeth-iwed,* 12 *a chwedi hynny, dinystr Babilon.* 15 *Dan rith y phïolaid win, y mae yn dar-ogan dinystr yr holl genhedloedd.* 34 *Udfa y bugeiliaid.*

Diweddu 607, Dechreu 606.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Je-
remïah am holl bobl Judah,
[a] yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoi-
acim mab Josiah brenhin Judah,
hon *oedd* y flwyddyn gyntaf i Ne-
buchodonosor brenhin Babilon;
2 Yr hwn a lefarodd y prophwyd
Jeremïah wrth holl bobl Judah, ac
wrth holl breswylwyr Jerusalem,
gan ddywedyd,
3 Er y drydedd flwyddyn ar ddeg
i Josïah mab Amon brenhin Judah,
hyd y dydd hwn, honno *yw* y dryd-
edd flwyddyn ar hugain, y daeth
gair yr ARGLWYDD attaf, ac mi a
ddywedais wrthych, gan fore-godi
a llefaru, [b] ond ni wrandawsoch.
4 A'r ARGLWYDD a anfonodd at-
toch chwi ei holl weision y pro-
phwydi, [c] gan fore-godi a'*u* hanfon;
ond ni wrandawsoch, ac ni ogwydd-
asoch eich clust i glywed.
5 Hwy a ddywedent, [d] Dychwel-
wch yr awr hon bob un oddi wrth
ei ffordd ddrwg, ac oddi wrth ddryg-
ioni eich gweithredoedd; a thrig-
wch yn y tir a roddodd yr AR-
GLWYDD i chwi ac i'ch tadau, byth
ac yn dragywydd:
6 Ac nac ewch ar ol duwiau dï-
eithr, i'w gwasanaethu, ac i ym-
grymmu iddynt; ac na lidiwch fi
â gweithredoedd eich dwylaw, ac
ni wnaf niwed i chwi.
7 Er hynny ni wrandawsoch arnaf,
medd yr ARGLWYDD, fel y digiech
fi â gweithredoedd eich dwylaw, er
drwg i chwi eich hunain.
8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, O herwydd
na wrandawsoch ar fy ngeiriau,
9 Wele, mi a anfonaf ac a gym-
meraf [e] holl deuluoedd y gogledd,
medd yr ARGLWYDD, a Nebuchod-
onosor brenhin Babilon, [f] fy ngwas,
a mi a'u dygaf hwynt yn erbyn y
wlad hon, ac yn erbyn ei phreswyl-
wyr, ac yn erbyn yr holl genhedl-
oedd hyn oddi amgylch; difrodaf
hwynt hefyd, a [g] gosodaf hwynt yn
syndod, ac yn chwibaniad, ac yn
anrhaith tragywyddol.
10 Paraf hefyd i [h] lais hyfrydwch,
ac i lais llawenydd, i lais y prïod-
fab, ac i lais y brïod-ferch, i swn y
meini melinau, ac i lewyrch y can-
hwyllau, [3] ballu ganddynt.
11 A'r holl dir hwn fydd yn ddi-
ffaethwch, *ac* yn syndod; a'r cen-
hedloedd hyn a wasanaethant fren-
hin Babilon ddeng mlynedd a thri
ugain.
12 A [i] phan gyflawner deng *mlyn-
edd a thri ugain, myfi a ymwelaf
â brenhin Babilon, ac â'r genedl
honno, medd yr ARGLWYDD, am eu
hanwiredd, ac â gwlad y Caldeaid;
a mi [k] a'i gwnaf hi yn anghyfan-
nedd tragywyddol.
13 Dygaf hefyd ar y wlad honno
fy holl eiriau, y rhai a leferais i yn
ei herbyn, *sef* cwbl *ag sydd* ysgrif-
enedig yn y llyfr hwn; yr hyn a
brophwydodd Jeremïah yn erbyn
yr holl genhedloedd.
14 Canys [l] cenhedloedd lawer a
brenhinoedd mawrion a fynnant
wasanaeth ganddynt hwythau: a
mi a dalaf iddynt yn ol eu gweith-
redoedd, ac yn ol gwaith eu dwy-
law eu hun.
15 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, DUW Israel, wrthyf fi;
Cymmer [m] phïol win y digofaint yma
o'm llaw, a dod hi i'w hyfed i'r holl

a pen. 36. 1.
O 629, i 606.
b pen. 11. 7, 8, 10. a 13. 10, 11. a 16. 12. a 17. 23. a 18. 12. a 19. 15. a 22. 21.
c pen. 7. 13, 25. a 29. 19.
d 2 Bren. 17. 13. pen. 18. 11. a 35. 15. Jonah 3. 8.

Cyn CRIST Cylch 606.

e pen. 1. 15.
f pen. 27. 6. a 43. 10. Edrych Es. 44. 28. a 45. 1. pen. 40. 2.
g pen. 18. 16.
h Es. 24. 7. pen. 7. 34. a 16. 9. Ezec. 26. 13. Hos. 2. 11. Dat. 18. 23.
3 Heb. *fethu*, neu, *golli.*
i 2 Chron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. pen. 29. 10. Dan. 9. 2.
* Dechreu cylch 606. 2 Bren. 24. 1. Diweddu cylch 536. Ezra. 1. 1.
k Es. 13. 19. a 14. 23. a 21. 1. a 47. 1. pen. 50. 40. a 51. 25.
l pen. 27. 7.
m Job 21. 20. Ps. 75. 8. Es. 51. 17.

Cyn CRIST Cylch 606.

genhedloedd y rhai yr wyf yn dy anfon attynt.

16 A [n] hwy a yfant, ac a frawychant, ac a wallgofant, o herwydd y cleddyf yr hwn a anfonaf yn eu plith.

17 Yna mi a gymmerais y phïol o law yr ARGLWYDD, ac a'i rhoddais i'w hyfed i'r holl genhedloedd y rhai yr anfonasai yr ARGLWYDD fi attynt:

18 I Jerusalem, ac i ddinasoedd Judah, ac i'w brenhinoedd, ac i'w thywysogion: i'w gwneuthur hwynt yn ddiffacthwch, yn syndod, yn chwibaniad, ac yn felldith, fel *y mae* heddyw;

19 [o] I Pharaoh brenhin yr Aipht, ac i'w weision, ac i'w dywysogion, ac i'w holl bobl;

20 Ac i'r holl bobl gymmysg, ac i holl frenhinoedd gwlad Us, a [p] holl frenhinoedd gwlad y Philistiaid, ac i Ascalon, ac Azzah, ac Ecron, a [q] gweddill Asdod;

21 [r] I Edom, a [s] Moab, a meibion [t] Ammon;

22 I holl frenhinoedd [u] Tyrus hefyd, ac i holl frenhinoedd Sidon, ac i frenhinoedd [4] yr ynysoedd y rhai *sydd* dros [x] y môr;

23 I [y] Dedan, a Thema, a Buz; ac i bawb [5] o'r cyrrau eithaf;

24 Ac i holl frenhinoedd Arabia, ac i holl frenhinoedd [z] y bobl gymmysg, y rhai sydd yn trigo yn yr anialwch;

25 Ac i holl frenhinoedd Zimri, ac i holl frenhinoedd [a] Elam, ac i holl frenhinoedd y Mediaid;

26 Ac i holl frenhinoedd y gogledd, agos a phell, bob un gyd â'u gilydd; ac i holl deyrnasoedd y byd, y rhai sydd ar wyneb y ddaear: a brenhin [b] Sesach a ŷf ar eu hol hwynt.

27 A thi a ddywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; [c] Yfwch a [d] meddwch, a chwydwch, a syrthiwch, ac na chyfodwch, o herwydd y cleddyf yr hwn a anfonwyf i'ch plith.

28 Ac os gwrthodant dderbyn y phïol o'th law di i yfed, yna y dywedi wrthynt, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Dïau yr yfwch:

29 Canys wele [e] fi yn dechreu drygu y ddinas y gelwir fy enw arni, ac a ddïengwch chwi yn ddigerydd? Na ddïengwch; canys yr ydwyf fi yn galw am gleddyf ar holl drigolion y ddaear, medd ARGLWYDD y lluoedd.

30 Am hynny prophwyda yn eu herbyn yr holl eiriau hyn, a dywed wrthynt, [f] Yr ARGLWYDD oddi uchod a rua, ac a rydd ei lef o drigle ei sancteiddrwydd; gan ruo y rhua efe ar ei drigle; [g] bloedd, fel rhai yn sathru *grawnwin*, a rydd efe yn erbyn holl breswylwyr y ddaear.

31 Daw twrf hyd eithafoedd y ddaear; canys *y mae* cŵyn rhwng yr ARGLWYDD a'r cenhedloedd: efe a ymddadleu â phob cnawd, y dryg-ionus a ddyry efe i'r cleddyf, medd yr ARGLWYDD.

32 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Wele ddrwg yn myned allan o genedl at genedl, a [h] chorwynt mawr yn cyfodi o ystlysau y ddaear.

33 A lladdedigion yr ARGLWYDD a fyddant y dwthwn hwnnw o'r *naill* gwrr i'r ddaear hyd y cwrr *arall* i'r ddaear: ni [i] alerir drostynt, ac nis cesglir, ac nis cleddir hwynt; fel tommen y byddant ar wyneb y ddaear.

34 ¶ [k] Udwch, fugeiliaid, a gwaeddwch; ac ymdreiglwch mewn lludw, chwi flaenoriaid y praidd: canys cyflawnwyd [6] dyddiau eich lladdedigaeth a'ch gwasgarfa; a chwi a syrthiwch fel llestr dymunol.

35 Metha gan y bugeiliaid ffoi, a chan flaenoriaid y praidd ddïangc.

36 *Clywir* llef gwaedd y bugeiliaid, ac udfa blaenoriaid y praidd: canys yr ARGLWYDD a anrheithiodd eu porfa hwynt.

37 A'r anneddau heddychlawn a ddryllir, gan lid digofaint yr ARGLWYDD.

38 Efe a wrthododd ei loches, fel cenaw llew: canys y mae eu tir yn [7] anghyfannedd, gan lid y gorthrymmwr, a chan lid ei ddigofaint ef.

PENNOD XXVI.

1 *Jeremïah, trwy addewidion a bygythion, yn annog y bobl i edifeirwch:* 8 *a'i ddal ef am hynny,* 10 *a'i ddwyn ger bron.* 12 *Ei atteb ef drosto ei hun;* 16 *a'i farnu yn ddïeuog, trwy esampl Michah,* 20 *ac Urïah,* 24 *a thrwy ofal Ahicam.*

Diweddu 610, Dechreu 609.

YN nechreu teyrnasiad Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, y daeth y gair hwn oddi wrth yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Saf y'nghyntedd tŷ yr ARGLWYDD, a llefara wrth holl ddinasoedd Ju-

---

n Ezec. 23. 34. Nah. 3. 11.
o pen. 46. 2, 25.
p pen. 47. 1, 5, 7.
q Edrych Es. 20. 1.
r pen. 49. 7, &c.
s pen. 48. 1.
t pen. 49. 1.
u pen. 47. 4.
4 Neu, *y wlad* sydd *ar lân y môr.*
x pen. 49. 23.
y pen. 49. 8.
5 Heb. *a dorrwyd ymaith i gonglau,* neu, *a dorrwyd cyrrau* eu gwallt; pen. 9. 26.
z Edrych ad. 20.
pen. 49. 31. a 50. 37. Ezec. 30. 5.
a pen. 49. 34.
b pen. 51. 41.
c Hab. 2. 16.
d Es. 51. 21. a 63. 6.
e Diar. 11. 31. pen. 49. 12. Ezec. 9. 6. Obad. 16. Luc 23. 31. 1 Petr 4. 17.

Cyn CRIST Cylch 606.
f Joel 3. 16. Amos 1. 2.
g Es. 16. 9. pen. 48. 33.
h pen. 23. 19. a 30. 23.
i pen. 16. 4.
k pen. 4. 8. a 6. 26.
6 Heb. *eich dyddiau i laddedigaeth.*
7 Heb. *anghyfanneddra.*

Cyn CRIST Cylch 609.

dah, y rhai a ddêl i addoli i dŷ yr ARGLWYDD, yr holl eiriau a orchymynwyf i ti eu llefaru wrthynt; [a] na attal air:

3 I edrych a wrandawant, ac a ddychwelant bob un o'i ffordd ddrwg; fel [b] yr edifarhâwyf finnau am y drwg a amcenais ei wneuthur iddynt, am ddrygioni eu gweithredoedd.

4 A dywed wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Oni wrandêwch arnaf i rodio yn fy nghyfraith, yr hon a roddais ger eich bron,

5 I wrandaw ar eiriau fy ngweision y prophwydi, [c] y rhai a anfonais attoch, gan godi yn fore, ac anfon, ond ni wrandawsoch chwi;

6 Yna y gwnaf y tŷ hwn fel [d] Siloh, a'r ddinas hon a wnaf yn felldith i holl genhedloedd y ddaear.

7 Yr offeiriaid hefyd, a'r prophwydi, a'r holl bobl a glywsant Jeremïah yn llefaru y geiriau hyn yn nhŷ yr ARGLWYDD.

8 ¶ A phan ddarfu i Jeremïah lefaru yr hyn oll a orchymynasai yr ARGLWYDD ei ddywedyd wrth yr holl bobl; yna yr offeiriaid, a'r prophwydi, a'r holl bobl a'i daliasant ef, gan ddywedyd, Ti a fyddi farw yn ddïau.

9 Paham y prophwydaist yn enw yr ARGLWYDD, gan ddywedyd, Fel Siloh y bydd y tŷ hwn, a'r ddinas hon a wneir yn anghyfannedd heb breswyliwr? Felly ymgasglodd yr holl bobl yn erbyn Jeremïah yn nhŷ yr ARGLWYDD.

10 ¶ Pan glybu tywysogion Judah y geiriau hyn, yna hwy a ddaethant i fynu o dŷ y brenhin i dŷ yr ARGLWYDD, ac a eisteddasant ar ddrws porth newydd *tŷ* yr ARGLWYDD.

11 Yna yr offeiriaid a'r prophwydi a lefarasant wrth y tywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Barn marwolaeth *sydd ddyledus* i'r gwr hwn: canys efe a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, megis y clywsoch â'ch clustiau.

12 ¶ Yna y llefarodd Jeremïah wrth yr holl dywysogion, ac wrth yr holl bobl, gan ddywedyd, Yr ARGLWYDD a'm hanfonodd i brophwydo yn erbyn y tŷ hwn, ac yn erbyn y ddinas hon, yr holl eiriau a glywsoch.

13 Gan hynny [e] gwellhêwch yn awr eich ffyrdd a'ch gweithredoedd, a gwrandêwch ar lais yr ARGLWYDD eich DUW; ac fe [f] a edifarhâ yr ARGLWYDD am y drwg a lefarodd efe i'ch erbyn.

14 Ac am danaf fi, wele fi yn eich dwylaw; gwnewch i mi fel [2] y gweloch yn dda ac yn uniawn.

15 Ond gwybyddwch yn sicr, os chwi a'm lladd, eich bod yn dwyn gwaed gwirion arnoch eich hunain, ac ar y ddinas hon, ac ar ei thrigolion: canys mewn gwirionedd yr ARGLWYDD a'm hanfonodd attoch i lefaru, [3] lle y clywech, yr holl eiriau hyn.

16 ¶ Yna y tywysogion, a'r holl bobl, a ddywedasant wrth yr offeiriaid a'r prophwydi, Ni haeddai y gwr hwn farn marwolaeth: canys yn enw yr ARGLWYDD ein DUW y llefarodd efe wrthym.

17 Yna rhai o henuriaid y wlad a godasant, ac a lefarasant wrth holl gynnulleidfa y bobl, gan ddywedyd,

18 [g] Michah y Morasthiad oedd yn prophwydo yn nyddiau Hezecïah brenhin Judah, ac efe a lefarodd wrth holl bobl Judah, gan ddywedyd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; [h] Sïon a erddir *fel* maes, a Jerusalem a fydd yn garneddau, a mynydd y tŷ yn uchelfeydd i goed.

19 A roddodd Hezecïah brenhin Judah, a holl Judah, ef i farwolaeth? oni ofnodd efe yr ARGLWYDD, ac *oni* weddïodd efe ger bron yr ARGLWYDD, fel yr edifarhaodd yr ARGLWYDD am y drwg a draethasai efe yn eu herbyn? Fel hyn y gwnaem ddrwg mawr yn erbyn ein heneidiau.

Cylch 609.

20 Ac yr oedd hefyd wr yn prophwydo yn enw yr ARGLWYDD, Urïah mab Semaiah, o Ciriathjearim, yr hwn a brophwydodd yn erbyn y ddinas hon, ac yn erbyn y wlad hon, yn ol holl eiriau Jeremïah.

21 A phan glywodd y brenhin Jehoiacim, a'i holl gedyrn, a'r holl dywysogion, ei eiriau ef, y brenhin a geisiodd ei ladd ef: ond pan glywodd Urïah, efe a ofnodd, ac a ffôdd, ac a aeth i'r Aipht.

22 A'r brenhin Jehoiacim a anfonodd wŷr i'r Aipht, *sef* Elnathan mab Achbor, a gwŷr gyd âg ef i'r Aipht:

23 A hwy a gyrchasant Urïah allan o'r Aipht, ac a'i dygasant ef at y brenhin Jehoiacim, yr hwn a'i

[a] Act. 20. 27.
[b] pen. 18. 8.
[c] pen. 7. 13, 25. a 11. 7. a 25. 3.
[d] 1 Sam. 4. 10. Ps. 78. 60. pen. 7. 12, 14.
[e] pen. 7. 3.
[f] ad. 19.
[2] Heb. *y mae yn dda o'r yn uniawn yn eich golwg.*
[3] Heb. *yn eich clustiau.*
[g] Mic. 1. 1. Cylch 710.
[h] Mic. 3. 12.

Cyn CRIST Cylch 609.

lladdodd ef â'r cleddyf, ac a fwriodd
ei gelain ef i feddau [4] y cyffredin.
24 Eithr llaw [i] Ahicam mab Sa-
phan oedd gyd â Jeremïah, fel na
roddwyd ef i law y bobl i'w ladd.

[4] Heb. *meibion y bobl.*
[i] 2 Bren. 22. 12, 14.

PENNOD XXVII.

1 *Dan rith rhwymau ac ieuau, y mae yn prophwydo y darostyngid dan Nebuchodonosor y brenhinoedd oedd gymmydogion iddo.* 8 *Y mae yn eu hannog i ymrôi, ac na chredent y gau-brophwydi.* 12 *Y mae yn gwneuthur yr un peth i Sedecïah:* 19 *yn darogan y dygid yr hyn a adawsid o'r llestri i Babilon, ac y byddent yno hyd ddydd yr ymweliad.*

Cylch 598.

YN nechreu teyrnasiad Jehoi-
acim mab Josïah brenhin Ju-
dah, y daeth y gair hwn at Jere-
mïah oddi wrth yr ARGLWYDD, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
wrthyf, Gwna i ti rwymau a [2] gef-
ynnau, a dod hwynt am dy wddf;
3 Ac anfon hwynt at frenhin E-
dom, ac at frenhin Moab, ac at fren-
hin meibion Ammon, ac at frenhin
Tyrus, ac at frenhin Sidon, yn llaw
y cenhadau a ddelo i Jerusalem at
Sedecïah brenhin Judah;
4 A gorchymyn iddynt ddywedyd
wrth eu harglwyddi, Fel hyn y dy-
wed ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel; Fel hyn y dywedwch [3] wrth
eich arglwyddi;
5 Myfi a wneuthum y ddaear, y
dyn a'r anifail *sydd* ar wyneb y
ddaear, â'm grym mawr, ac â'm
braich estynedig, ac [a] a'*u* rhoddais
hwynt i'r neb y gwelais yn dda.
6 Ac yn awr mi a roddais yr holl
diroedd hyn yn llaw Nebuchodo-
nosor brenhin Babilon, [b] fy ngwas;
a mi a roddais hefyd [c] anifeiliaid
y maes i'w wasanaethu ef.
7 A'r holl genhedloedd a'i gwas-
anaethant ef, a'i fab, a mab ei fab,
[d] nes dyfod gwir amser ei wlad ef;
yna cenhedloedd lawer a brenhin-
oedd mawrion a fynnant wasanaeth
ganddo ef.
8 Ond y genedl a'r deyrnas nis
gwasanaetho ef, sef Nebuchodo-
nosor brenhin Babilon, a'r rhai ni
roddant eu gwddf dan iau brenhin
Babilon; â'r cleddyf, ac â newyn,
ac â haint, yr ymwelaf â'r genedl
honno, medd yr ARGLWYDD, nes i
mi eu difetha hwynt trwy ei law
ef.
9 Am hynny na wrandêwch ar
eich prophwydi, nac ar eich dewin-
iaid, nac ar eich [4] breuddwydwyr,
nac ar eich hudolion, nac ar eich

[2] Neu, *ieuau.*
[3] Neu, *am.*
[a] Dan. 4. 17, 25, 32.
[b] pen. 25. 9. a 43. 10.
[c] pen. 28. 14. Dan. 2. 38.
[d] pen. 25. 12.
[4] Heb. *breuddwydion.*

Cyn CRIST Cylch 598.

swynyddion, y rhai sydd yn llef-
aru wrthych, gan ddywedyd, Nid
rhaid i chwi wasanaethu brenhin
Babilon:
10 Canys celwydd y mae y rhai
hyn yn ei brophwydo i chwi, i'ch
gyrru chwi ym mhell o'ch gwlad,
ac fel y bwriwn chwi ymaith, ac y
methoch.
11 Ond y genedl a roddo ei gwddf
dan iau brenhin Babilon, ac a'i
gwasanaetho ef, y rhai hynny a
adawaf fi yn eu gwlad eu hun,
medd yr ARGLWYDD; a hwy a'i
llafuriant hi, ac a drigant ynddi.
12 ¶ Ac mi a leferais wrth Sede- 598.
cïah brenhin Judah yn ol yr holl
eiriau hyn, gan ddywedyd, Rhodd-
wch eich gwarrau dan iau brenhin
Babilon, a gwasanaethwch ef a'i
bobl, fel y byddoch byw.
13 Paham y byddwch feirw, ti
a'th bobl, trwy y cleddyf, trwy new-
yn, a thrwy haint, fel y dywedodd
yr ARGLWYDD yn erbyn y genedl
ni wasanaethai brenhin Babilon?
14 Am hynny na wrandêwch ar
eiriau y prophwydi y rhai a lefar-
ant wrthych, gan ddywedyd, Nid
rhaid i chwi wasanaethu brenhin
Babilon: canys [e] y maent yn pro-
phwydo celwydd i chwi.
15 O herwydd nid myfi a'u han-
fonodd hwynt, medd yr ARGLWYDD;
er hynny hwy a brophwydant yn
fy enw ar gelwydd, fel y gyrrwn
chwi ymaith, ac y darfyddai am
danoch chwi, a'r prophwydi sydd
yn prophwydo i chwi.
16 Myfi a leferais hefyd wrth yr
offeiriaid, a'r holl bobl hyn, gan
ddywedyd, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Na wrandêwch ar eiriau
eich prophwydi, y rhai sydd yn
prophwydo i chwi, gan ddywedyd,
Wele, [f] llestri tŷ yr ARGLWYDD a
ddygir yn eu hol o Babilon bellach
ar frys; canys celwydd y maent yn
ei brophwydo i chwi.
17 Na wrandêwch arnynt; gwas-
anaethwch chwi frenhin Babilon,
a byddwch fyw: paham y byddai
y ddinas hon yn ddiffaethwch?
18 Ond os prophwydi *ydynt* hwy,
ac od ydyw gair yr ARGLWYDD gyd
â hwynt, eiriolant yr awr hon ar
ARGLWYDD y lluoedd, nad elo y
llestri a adawyd yn nhŷ yr AR-
GLWYDD, ac yn nhŷ brenhin Judah,
ac yn Jerusalem, i Babilon.
19 ¶ Canys fel hyn y dywed AR-

[e] pen. 14. 14. a 23. 21. a 29. 8.
[f] pen. 28. 3.

Cyn CRIST 598.

GLWYDD y lluoedd, am y colofnau,
ac am y môr, ac am yr ystolion,
ac am y rhan arall o'r llestri a
adawyd yn y ddinas hon,
20 Y rhai ni ddug Nebuchodo-
nosor brenhin Babilon ymaith, pan
[g] gaethgludodd efe Jechonïah, mab
Jehoiacim brenhin Judah, o Jeru-
salem i Babilon, a holl bendefigion
Judah a Jerusalem;
21 Ië, fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, am y llestri
a adawyd yn nhŷ yr ARGLWYDD,
ac yn nhŷ brenhin Judah a Jeru-
salem;
22 [h] Hwy a ddygir i Babilon, ac
yno y byddant hyd y dydd [i] yr ym-
welwyf â hwynt, medd yr AR-
GLWYDD: yna [k] y dygaf hwynt i
fynu, ac y dychwelaf hwynt i'r lle
hwn.

[g] 2 Bren. 24. 14, 15. pen. 24. 1.
[h] 2 Bren. 25. 13. 2 Chron. 36. 18.
[i] 2 Chron. 36. 21. pen. 29. 10.
[k] Ezra 1. 7. a 7. 19.

PENNOD XXVIII.

1 Hananïah yn gau-brophwydo y dychwelai y llestri yn eu hol, a Jechonïah hefyd. 5 Jeremïah yn dymuno bod hynny yn wir, ac yn dangos mai y diwedd a ddengys pa rai sydd wir brophwydi. 10 Hananïah yn torri iau Jeremïah. 12 Jeremiah yn darogan iau haiarn, 15 a marwolaeth Hananïah.

Cylch 596.

AC yn y flwyddyn honno, yn
nechreu teyrnasiad Sedecïah
brenhin Judah, yn y bedwaredd
flwyddyn, ar y pummed mis, y llef-
arodd Hananïah mab Azur y pro-
phwyd, yr hwn *oedd* o Gibeon,
wrthyf fi yn nhŷ yr ARGLWYDD,
y'ngŵydd yr offeiriaid a'r holl bobl,
gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, gan ddy-
wedyd, Myfi a dorrais iau brenhin
Babilon.
3 [a] [2] O fewn yspaid dwy flynedd
myfi a ddygaf drachefn i'r lle hwn
holl lestri tŷ yr ARGLWYDD, y rhai
a gymmerth Nebuchodonosor bren-
hin Babilon ymaith o'r lle hwn, ac
a'u dug i Babilon;
4 Ac mi a ddygaf Jechonïah mab
Jehoiacim brenhin Judah, a holl
gaethglud Judah, y rhai a aethant
i Babilon, drachefn i'r lle hwn,
medd yr ARGLWYDD; canys mi a
dorraf iau brenhin Babilon.
5 ¶ Yna Jeremïah y prophwyd a
ddywedodd wrth Hananïah y pro-
phwyd, y'ngŵydd yr offeiriaid, ac
y'ngŵydd yr holl bobl, y rhai oedd
yn sefyll yn nhŷ yr ARGLWYDD;
6 Ië, y prophwyd Jeremïah a ddy-
wedodd, Amen, poed felly y gwnelo
yr ARGLWYDD: yr ARGLWYDD a
gyflawno dy eiriau di, y rhai a
brophwydaist, am ddwyn drachefn
lestri tŷ yr ARGLWYDD, a'r holl
gaethglud, o Babilon i'r lle hwn.
7 Etto, gwrando di yr awr hon
y gair yma, yr hwn a lefaraf fi
[3] lle y clywech di, a lle clywo yr
holl bobl;
8 Y prophwydi y rhai a fuant
o'm blaen i, ac o'th flaen dithau
erioed, a brophwydasant yn erbyn
gwledydd lawer, ac yn erbyn teyrn-
asoedd mawrion, am ryfel, ac am
ddrygfyd, ac am haint.
9 [b] Y prophwyd a brophwydo am
heddwch, pan ddêl gair y prophwyd
i ben, yr adnabyddir y prophwyd,
mai yr ARGLWYDD a'i hanfonodd
ef mewn gwirionedd.
10 ¶ Yna Hananïah y prophwyd
a gymmerodd [c] y gefyn oddi am
wddf Jeremïah y prophwyd, ac a'i
torrodd ef.
11 A Hananïah a lefarodd y'ngŵydd
yr holl bobl, gan ddywedyd, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD; Y
modd hyn y torraf fi iau Nebuchod-
onosor brenhin Babilon o fewn ys-
paid dwy flynedd [d] oddi ar warr pob
cenedl. A Jeremïah y prophwyd a
aeth i ffordd.
12 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah *y prophwyd,*
wedi i Hananïah y prophwyd dorri
y gefyn oddi am wddf y prophwyd
Jeremïah, gan ddywedyd,
13 Dos di, a dywed i Hananïah,
gan ddywedyd, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Gefynnau pren a
dorraist ti; ond ti a wnei yn eu
lle hwynt efynnau o haiarn.
14 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
[e] Rhoddaf iau o haiarn ar warr yr
holl genhedloedd hyn, fel y gwas-
anaethont Nebuchodonosor brenhin
Babilon, a hwy a'i gwasanaethant
ef: [f] mi a roddais hefyd anifeiliaid
y maes iddo ef.
15 ¶ Yna Jeremïah y prophwyd a
ddywedodd wrth Hananïah y pro-
phwyd, Gwrando yn awr, Hananïah;
Ni anfonodd yr ARGLWYDD mo hon-
ot ti; ond yr wyt yn peri i'r bobl
hyn ymddiried mewn celwydd.
16 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Wele, mi a'th fwriaf
di oddi ar wyneb y ddaear: *o fewn*
y flwyddyn hon y byddi farw, [g] o
herwydd i ti ddysgu [4] gwrthryfel
yn erbyn yr ARGLWYDD.

[a] pen. 27. 16.
[2] Heb. *Ac etto ddwy flynedd o ddyddiau.*

Cyn CRIST Cylch 596.

[3] Heb. *yn dy glustiau di, &c.*
[b] Deut. 18. 22.
[c] pen. 27. 2.
[d] pen. 27. 7.
[e] Deut. 28. 48.
[f] pen. 27. 6.
[g] Deut. 13. 5. pen. 29. 32.
[4] Heb. *ymadawiad.*

Cyn CRIST Cylch 595.

17 Felly Hananïah y prophwyd a fu farw y flwyddyn honno, yn y seithfed mis.

PENNOD XXIX.

1 Jeremïah yn anfon llythyr at y rhai oedd yng nghaethiwed Babilon, ar fod o honynt yn llonydd yno; 8 ac na choelient freuddwydion eu prophwydi; 10 ac y caent ddychwelyd yn eu hol ym mhen deg a thri ugain o flynyddoedd. 15 Y mae yn rhag-fynegi dinystr y lleill, am eu hanufudd-dod: 20 ac yn dangos erchyll ddiwedd Ahab a Sedecïah, dau brophwyd celwyddog. 24 Semaiah yn ysgrifenu llythyr yn erbyn Jeremïah: 30 a Jeremïah yn dangos ei farnedigaeth yntau.

Cylch 599.

DYMA eiriau y llythyr a anfonodd Jeremïah y prophwyd o Jerusalem at weddill henuriaid y gaethglud, ac at yr offeiriaid, ac at y prophwydi, ac at yr holl bobl y rhai a gaethgludasai Nebuchodonosor o Jerusalem i Babilon,

2 (Wedi myned [a] Jechonïah y brenhin, a'r frenhines, a'r [2] ystafellyddion, tywysogion Judah a Jerusalem, a'r seiri a'r gofaint, allan o Jerusalem,)

[a] 2 Bren. 24. 12, &c.
[2] Neu, *eunuchiaid.*

3 Yn llaw Elasah mab Saphan, a Gemarïah mab Hilcïah, y rhai a anfonodd Sedecïah brenhin Judah at Nebuchodonosor brenhin Babilon i Babilon, gan ddywedyd,

4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, wrth yr holl gaethglud, yr hon a berais ei chaethgludo o Jerusalem i Babilon;

5 [b] Adeiledwch dai, a phreswyliwch *ynddynt;* a phlennwch erddi, a bwyttêwch eu ffrwyth hwynt.

[b] ad. 28.

6 Cymmerwch wragedd, ac ynnillwch feibion a merched; a chymmerwch wragedd i'ch meibion, a rhoddwch eich merched i wŷr, fel yr esgoront ar feibion a merched, ac yr amlhaoch chwi yno, ac na leihaoch.

7 Ceisiwch hefyd heddwch y ddinas yr hon y'ch caethgludais iddi, a gweddïwch ar yr ARGLWYDD drosti hi; canys yn ei heddwch hi y bydd heddwch i chwithau.

8 ¶ O herwydd fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Na [c] thwylled eich prophwydi y rhai *sydd* yn eich mysg chwi mo honoch, na'ch dewiniaid; ac na wrandêwch ar eich breuddwydion y rhai yr ydych chwi yn peri eu breuddwydio:

[c] pen. 14. 14. a 23. 21. a 27. 15.

9 Canys y maent hwy yn prophwydo i chwi ar gelwydd yn fy enw i; ni anfonais i mo honynt, medd yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 606.

10 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Pan gyflawner yn Babilon [d] ddeng mlynedd a thri ugain, yr ymwelaf â chwi, ac a gyflawnaf â chwi fy ngair daionus, trwy eich dwyn chwi drachefn i'r lle hwn.

[d] 2 Chron. 36. 21, 22. Ezra 1. 1. pen. 25. 12. a 27. 22. Dan. 9. 2.

11 Oblegid myfi a wn y meddyliau yr wyf fi yn eu meddwl am danoch chwi, medd yr ARGLWYDD, meddyliau heddwch ac nid niwed, i roddi i chwi [3] y diwedd yr ydych chwi yn ei ddisgwyl.

[3] Heb. *ddiwedd a disgwyliad.*

12 Yna y [e] gelwch chwi arnaf, ac yr ewch, ac y gweddïwch arnaf fi, a minnau a'ch gwrandawaf.

[e] Dan. 9. 3, &c.

13 [f] Ceisiwch fi hefyd, a chwi a'*m* cewch, pan y'm ceisioch â'ch holl galon.

[f] Lef. 26. 39, 40, &c. Deut. 30. 1, &c.

14 A [g] mi a adawaf i chwi fy nghael, medd yr ARGLWYDD, a mi a ddychwelaf eich caethiwed, ac [h] a'ch casglaf chwi o'r holl genhedloedd, ac o'r holl leoedd y rhai y'ch gyrrais iddynt, medd yr ARGLWYDD; a mi a'ch dygaf chwi drachefn i'r lle y perais eich caethgludo chwi allan o hono.

[g] Deut. 4. 7. Ps. 32. 6. a 46. 1. Es. 55. 6.
[h] pen. 23. 3.

15 ¶ O herwydd i chwi ddywedyd, Yr ARGLWYDD a gyfododd brophwydi i ni yn Babilon;

16 *Gwybyddwch* mai fel hyn y dywed yr ARGLWYDD am y brenhin sydd yn eistedd ar deyrn-gadair Dafydd, ac am yr holl bobl sydd yn trigo yn y ddinas hon, *ac* am eich brodyr y rhai nid aethant allan gyd â chwi i gaethglud;

17 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Wele fi yn anfon arnynt [i] y cleddyf, a newyn, a haint, a mi a'u gwnaf hwynt fel [k] y ffigys bryntion, y rhai ni ellir eu bwytta, rhag eu drycced.

[i] pen. 24. 10.
[k] pen. 24. 8.

18 A mi a'u herlidiaf hwynt â'r cleddyf, â newyn, ac â haint; ac [l] mi a'u rhoddaf hwynt i'w symmud i holl deyrnasoedd y ddaear, [m] yn felldith, ac yn chwithdra, ac yn chwibaniad, ac yn warth, ym mysg yr holl genhedloedd lle y gyrrais i hwynt;

[l] Deut. 28. 25. 2 Chron. 29. 8. pen. 15. 4. a 24. 9. a 34. 17.
[m] pen. 42. 18.

19 Am na wrandawsant ar fy ngeiriau, medd yr ARGLWYDD, y rhai a [n] anfonais i attynt gyd â'm gweision y prophwydi, gan gyfodi yn fore, a'*u* hanfon; ond ni wrandawech, medd yr ARGLWYDD.

[n] pen. 25. 4. a 32. 33.

20 ¶ Gan hynny gwrandêwch air yr ARGLWYDD, chwi oll o'r gaethglud a anfonais o Jerusalem i Babilon:

Cyn CRIST Cylch 606.

21 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, am Ahab
mab Colaiah, ac am Sedecïah mab
Maaseiah, y rhai sydd yn prophwydo
celwydd i chwi yn fy enw i; Wele,
myfi a'u rhoddaf hwynt yn llaw
Nebuchodonosor brenhin Babilon,
ac efe a'u lladd hwynt y'ngŵydd
eich llygaid chwi.
[o] Edrych Gen. 48. 20. 22 [o] A holl gaethglud Judah, yr
hon *sydd* yn Babilon, a gymmerant
y rheg *hon* oddi wrthynt hwy, gan
ddywedyd, Gwneled yr ARGLWYDD
dydi fel Sedecïah ac fel Ahab, y
rhai a rostiodd brenhin Babilon
wrth y tân;
[p] pen. 23. 14. 23 Am [p] iddynt wneuthur ysgel-
erder yn Israel, a gwneuthur go-
dineb gyd â gwragedd eu cymmyd-
ogion, a llefaru o honynt eiriau
celwyddog yn fy enw i, y rhai ni
orchymynais iddynt; a minnau yn
gwybod, ac yn dyst, medd yr AR-
GLWYDD.
598. [4] Heb. *breuddwydiwr.* 24 ¶ Ac wrth Semaiah y [4] Nehe-
lamiad y lleferi, gan ddywedyd,
25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel, gan ddywed-
yd, Am i ti anfon yn dy enw dy hun
lythyrau at yr holl bobl *sydd* yn
Jerusalem, ac at Sephanïah mab
Maaseiah yr offeiriad, ac at yr holl
offeiriaid, gan ddywedyd,
26 Yr ARGLWYDD a'th osododd
di yn offeiriad yn lle Jehoiada yr
offeiriad, i fod yn olygwr yn nhŷ
[q] 2 Bren. 9. 11. Act. 26. 24. yr ARGLWYDD, ar bob [q] gwr gor-
phwyllog, ac yn cymmeryd arno
[r] pen. 20. 2. brophwydo, i'w [r] roddi ef mewn
carchar, a chyffion:
27 Ac yn awr paham na cher-
yddaist ti Jeremïah o Anathoth,
yr hwn sydd yn prophwydo i
chwi?
28 Canys am hynny yr anfonodd
attom ni *i* Babilon, gan ddywedyd,
[s] ad. 5. Hir *fydd y caethiwed* hwn: [s] adeil-
edwch dai, a phreswyliwch *yn-
ddynt;* a phlennwch erddi, a bwyt-
têwch eu ffrwyth hwynt.
29 A Sephanïah yr offeiriad a ddar-
llenodd y llythyr hwn lle y clywodd
Jeremïah y prophwyd.
30 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah, gan ddy-
wedyd,
31 Anfon at yr holl gaethglud,
gan ddywedyd, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD am Semaiah y Nehe-
lamiad; O herwydd i Semaiah bro-
phwydo i chwi, a minnau heb ei
anfon ef, a pheri o hono i chwi ym- Cyn CRIST 598.
ddiried mewn celwydd:
32 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Wele, mi a ymwelaf
â Semaiah y Nehelamiad, ac â'i had
ef: ni bydd iddo un a drigo ym
mysg y bobl hyn, ac ni chaiff efe
weled y daioni a wnaf fi i'm pobl,
medd yr ARGLWYDD; [t] am iddo [t] pen. 28. 16.
ddysgu [5] gwrthryfel yn erbyn yr [5] Heb. *ymadawiad.*
ARGLWYDD.

PENNOD XXX.

1 *Duw yn dangos i Jeremïah y dychwelai yr Iuddewon;* 4 *ac ar ol eu trallod y caent ymwared.* 10 *Y mae yn cysuro Jacob:* 18 *y bydd eu dychweliad hwy yn rasusol:* 23 *y syrth digofaint ar yr enwir.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Cylch 606.
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, gan ddywedyd,
2 Fel hyn y llefarodd yr AR-
GLWYDD, DUW Israel, gan ddywed-
yd, Ysgrifena i ti yr holl eiriau a
leferais i wrthyt mewn llyfr.
3 Canys wele y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, i mi ddy-
chwelyd caethiwed fy mhobl Israel
a Judah, medd yr ARGLWYDD: a
mi a'u dygaf hwynt drachefn i'r
wlad a roddais i'w tadau, a hwy
a'i meddiannant hi.
4 ¶ Dyma hefyd y geiriau a lefar-
odd yr ARGLWYDD am Israel, ac
am Judah:
5 O herwydd fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Llef dychryn a glyw-
som ni, [2] ofn, ac nid heddwch. [2] Neu, *ofn sydd, ac nid,* &c.
6 Gofynwch yr awr hon, ac edrych-
wch a esgora gwrryw; paham yr
ydwyf fi yn gweled pob gwr â'i
ddwylaw ar ei lwynau, [a] fel gwraig [a] pen. 4. 31. a 6. 24.
wrth esgor, ac y trôwyd yr holl
wynebau yn lesni?
7 [b] Och! canys mawr *yw* y dydd [b] Joel 2. 11. Amos 5. 18. Seph. 1. 14, &c.
hwn, heb gyffelyb iddo: amser
blinder *yw* hwn i Jacob; ond efe
a waredir o hono.
8 Canys y dydd hwnnw, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, y torraf fi ei
iau ef oddi ar dy warr di, a mi a
ddrylliaf dy rwymau, ac ni chaiff
dïeithriaid wneuthur iddo ef eu
gwasanaethu hwynt mwyach.
9 Eithr hwy a wasanaethant yr
ARGLWYDD eu DUW, a [c] Dafydd eu [c] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Hos. 3. 5.
brenhin, yr hwn a godaf fi iddynt.
10 ¶ Ac [d] nac ofna di, O fy ngwas [d] Es. 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. pen. 46. 28.
Jacob, medd yr ARGLWYDD; ac na
frawycha di, O Israel: canys wele,
mi a'th achubaf di o bell, a'th had
o dir eu caethiwed; a Jacob a ddy-

Cyn CRIST Cylch 605.

chwel, ac a orphwys, ac a gaiff lon-
ydd, ac ni bydd *a'i* dychryno.
11 Canys *yr ydwyf* fi gyd â thi,
medd yr ARGLWYDD, i'th achub di:
[e] er i mi wneuthur pen am yr holl
genhedloedd lle y'th wasgerais, etto
[f] ni wnaf ben am danat ti; eithr mi
a'th geryddaf di mewn [3] barn, ac
ni'th adawaf yn gwbl ddigerydd.
12 Oblegid fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; [g] Anafus *yw* dy ysig-
tod, *a* dolurus *yw* dy archoll.
13 Nid *oes* a ddadleuo dy gŵyn,
[4] fel y'th iachâer; [h] nid *oes* feddyg-
iniaeth iechyd i ti.
14 [i] Dy holl gariadau a'th anghof-
iasant: ni cheisiant mo honot ti;
canys mi a'th darewais â dyrnod
[k] gelyn, *sef* â chospedigaeth [l] y creu-
lawn, am amlder dy anwiredd:
[m] *oblegid* dy bechodau a amlhasant.
15 Paham [n] y bloeddi am dy ysig-
tod? anafus *yw* dy ddolur, gan
amlder dy anwiredd: *o herwydd*
amlhâu o'th bechodau y gwneuth-
um hyn i ti.
16 Am hynny [o] y rhai oll a'th
ysant a ysir; a chwbl o'th holl
elynion a ânt i gaethiwed; a'th
anrheithwyr di a fyddant yn an-
rhaith, a'th holl yspeilwyr a roddaf
fi yn yspail.
17 Canys myfi a roddaf iechyd i ti,
ac a'th iachâf di o'th friwiau, medd
yr ARGLWYDD; oblegid hwy a'th
alwasant di, Yr hon a yrrwyd ym-
aith, *gan ddywedyd*, Dyma Sïon,
yr hon nid oes *neb* yn ei cheisio.
18 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Wele, myfi a ddychwelaf
gaethiwed pebyll Jacob, ac a gym-
meraf drugaredd ar ei anneddau ef;
a'r ddinas a adeiledir ar ei [5] charn-
edd, a'r llys a erys yn ol ei arfer.
19 A [p] moliant a â allan o honynt,
a llais rhai yn gorfoleddu: a mi a'u
hamlhâf hwynt, ac ni byddant an-
aml; a mi a'u hanrhydeddaf hwynt,
ac ni byddant wael.
20 Eu meibion hefyd fydd megis
cynt, a'u cynnulleidfa a sicrhêir ger
fy mron; a mi a ymwelaf â'u holl
orthrymwyr hwynt.
21 A'u pendefigion fydd o honynt
eu hun, a'u llywiawdwr a ddaw all-
an o'u mysg eu hun; a mi a baraf
iddo nesâu, ac efe a ddaw attaf:
canys pwy *yw* hwn a lwyr-roddodd
ei galon i nesâu attaf fi? medd yr
ARGLWYDD.
22 A [q] chwi a fyddwch yn bobl i

[e] Amos 9. 8.
[f] Ps. 6. 1. Es. 27. 8. pen. 10. 24. a 46. 28.
[3] Neu, *mesur.*
[g] pen. 15. 18.
[4] Heb. *i rwymo*, neu, *i wasgu.*
[h] pen. 8. 22.
[i] Galar. 1. 2.
[k] Job 13. 24. a 16. 9. a 19. 11.
[l] Job 30. 21.
[m] pen. 5. 6.
[n] pen. 15. 18.
[o] Exod. 23. 22. Es. 33. 1. a 41. 11. pen. 10. 25.
[5] Neu, *bryncyn.*
[p] Es. 35. 10. a 51. 11.
[q] pen. 24. 7 a 31. 1, 33. a 32. 38.

Cyn CRIST Cylch 606.

mi, a minnau a fyddaf yn DDUW
i chwithau.
23 Wele [r] gorwynt yr ARGLWYDD
yn myned allan *mewn* digter, cor-
wynt parhaus; ar ben annuwiolion
yr erys.
24 Ni ddychwel digofaint llidiog
yr ARGLWYDD, nes iddo *ei* wneuth-
ur, ac nes iddo gyflawni meddyliau
ei galon: yn y dyddiau diweddaf
y deallwch hyn.

PENNOD XXXI.

1 *Adferu Israel;* 10 *a chyhoeddi hynny.* 15 *Rahel yn galaru am ei phlant.* 18 *Ephraim yn edifarhâu, ac yn cael ei ddwyn adref drachefn.* 22 *Addewid o Grist.* 27 *Ei ofal ef dros ei eglwys.* 31 *Ei gyfammod newydd ef.* 35 *Sicrwydd* 38 *a helaethrwydd yr eglwys.*

YR amser hwnnw, medd yr AR-
GLWYDD, y byddaf DDUW i
holl deuluoedd Israel; a hwythau
a fyddant bobl i mi.
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Y bobl *y rhai* a weddillwyd gan
y cleddyf, a gafodd ffafr yn yr
anialwch, pan [a] euthum i beri llon-
yddwch iddo ef, *sef* i Israel.
3 [2] Er ys talm yr ymddangosodd
yr ARGLWYDD i mi, *gan ddywed-
yd*, A chariad tragywyddol y'th
gerais: am hynny [3] tynnais di â
thrugaredd.
4 [b] Myfi a'th adeiladaf etto, a thi a
adeiledir, O forwyn Israel: ymdrwsi
etto â'th [c] dympanau, ac a âi allan
gyd â'r chwareuyddion dawns.
5 [d] Ti a blenni etto winllannoedd
ym mynyddoedd Samaria: y plan-
wyr a blannant, ac a'*u* [4] mwynhânt
yn gyffredin.
6 Canys daw y dydd y llefa y
gwylwyr ym mynydd Ephraim,
[e] Codwch, ac awn i fynu i Sïon at
yr ARGLWYDD ein DUW.
7 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Cenwch orfoledd i Ja-
cob, a chrechwenwch ym mhlith
rhai pennaf y cenhedloedd: cy-
hoeddwch, molwch, a dywedwch, O
ARGLWYDD, cadw dy bobl, gwedd-
ill Israel.
8 Wele, mi a'u harweiniaf hwynt
[f] o dir y gogledd, ac a'u casglaf
hwynt o ystlysau y ddaear, y dall
a'r cloff, y feichiog a'r hon sydd yn
esgor, ar unwaith gyd â hwynt: cyn-
nulleidfa fawr a ddychwelant yma.
9 [g] Mewn wylofain y deuant, ac
mewn [5] tosturiaethau y dygaf hwynt:
gwnaf iddynt rodio wrth ffrydiau
dyfroedd [h] mewn ffordd uniawn yr

[r] pen. 23. 19, 20. a 25. 32.
[a] Num. 10. 33. Deut. 1. 33. Ps. 95. 11.
[2] Heb. *O bell.*
[3] Neu, *yr estynais drugaredd i ti.*
[b] pen. 33. 7.
[c] Ex. 15. 20. Barn. 11. 34.
[d] Es. 65. 21.
[4] Heb. *cyffredinant.*
[e] Es. 2. 3. Mic. 4. 2.
[f] pen. 3. 12.
[g] Ps. 126. 5, 6. pen. 50. 4.
[5] Neu, *ffafr*, neu, *deisyfiadau.*
[h] Es. 35. 8. a 43. 19.

Cyn CRIST Cylch 606.
hon ni thripiant ynddi: oblegid
myfi sydd dad i Israel, ac Ephraim
yw fy [i] nghyntaf-anedig.
[i Ex. 4. 22.] 10 ¶ Gwrandêwch air yr AR-
GLWYDD, O genhedloedd, a myn-
egwch yn yr ynysoedd o bell, a
dywedwch, Yr hwn a wasgarodd
Israel, a'i casgl ef, ac a'i ceidw fel
bugail ei braidd.
[k Es. 49. 24, 25.] 11 O herwydd [k] yr ARGLWYDD a
waredodd Jacob, ac a'i hachub-
odd ef o law yr hwn *oedd* drech
nag ef.
12 Am hynny y deuant, ac y can-
ant yn uchelder Sïon; a hwy a
redant at ddaioni yr ARGLWYDD,
am wenith, ac am win, ac am olew,
ac am eppil y defaid a'r gwartheg:
[l Es. 58. 11.] a'u henaid fydd fel [l] gardd ddyfrad-
wy; ac ni ofidiant mwyach.
13 Yna y llawenycha y forwyn yn
y dawns, a'r gwŷr ieuaingc a'r hen-
afgwyr ynghyd: canys myfi a droaf
eu galar yn llawenydd, ac a'u di-
ddanaf hwynt, ac a'u llawenychaf
o'u tristwch.
14 A mi a ddiwallaf enaid yr off-
eiriaid â brasder, a'm pobl a ddigonir
â'm daioni, medd yr ARGLWYDD.
15 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
[m Matt. 2. 17, 18.] GLWYDD; [m] Llef a glywyd yn Ra-
mah, cwynfan *ac* wylofain chwerw;
Rahel yn wylo am ei meibion, ni
fynnai ei chysuro am ei meibion,
o herwydd nad *oeddynt*.
16 Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Attal dy lef rhag wylo,
a'th lygaid rhag dagrau: canys y
mae tâl i'th lafur, medd yr AR-
GLWYDD; a hwy a ddychwelant o
dir y gelyn.
17 Ac y mae gobaith yn dy ddiw-
edd, medd yr ARGLWYDD, y dy-
chwel *dy* blant i'w bro eu hun.
18 ¶ Gan glywed y clywais Eph-
raim yn cwynfan *fel hyn;* Cospaist
fi, a mi a gospwyd, fel llo heb ei
[n Galar. 5. 21.] gynnefino *â'r iau:* [n] dychwel di fi,
a mi a ddychwelir; oblegid ti *yw*
yr ARGLWYDD fy NUW.
[o Deut. 30. 2.] 19 Yn ddïau [o] wedi i mi ddychwel-
yd, mi a edifarheais; ac wedi i mi
wybod, mi a darewais *fy* morddwyd:
myfi a gywilyddiwyd, ac a warad-
wyddwyd hefyd, am i mi ddwyn
gwarth fy ieuengctid.
20 Ai mab hoff gennyf *yw* Eph-
raim? ai plentyn hyfrydwch *yw?*
[p Deut. 32. 36. Es. 63. 15. Hos. 11. 8.] canys er pan leferais i yn ei er-
byn ef, gan gofio y cofiaf ef etto:
[p] am hynny fy mherfedd a ruant am
dano ef; gan drugarhâu y trugar-
hâf wrtho ef, medd yr ARGLWYDD.
21 Cyfod i ti arwyddion ffordd,
gosod i ti garneddau uchel: gosod
dy galon tu a'r brif-ffordd, y ffordd
yr aethost: dychwel, forwyn Israel,
dychwel i'th ddinasoedd hyn.
22 ¶ Pa hyd [q] yr ymgrwydri, O [q pen. 2. 18, 23, 36.]
ferch wrthnysig? oblegid yr AR-
GLWYDD a greodd beth newydd ar
y ddaear; Benyw a amgylcha wr.
23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; Dywedant
etto y gair hwn y'ngwlad Judah,
ac yn ei dinasoedd, pan ddychwel-
wyf eu caethiwed hwynt; Yr AR-
GLWYDD a'th fendithio, trigfa cyf-
iawnder, mynydd sancteiddrwydd.
24 Yna arddwyr a [6] bugeiliaid a [6 Heb. *rhai yn myned allan gyd â diadellau.*]
breswyliant ynddi hi Judah, ac yn
ei holl ddinasoedd ynghyd.
25 O herwydd yr enaid diffygiol
a ddigonais, a phob enaid trist a
lenwais.
26 Ar hyn y deffroais, ac yr edrych-
ais, a melus oedd fy hûn gennyf.
27 ¶ Wele y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, [r] yr hauaf dŷ [r Hos. 2. 23. Zech. 10. 9.]
Israel a thŷ Judah â had dyn ac
â had anifail.
28 Ac megis y gwyliais arnynt
[s] i ddiwreiddio, ac i dynnu i lawr, [s pen. 1. 10. a 18. 7.]
ac i ddinystrio, ac i ddifetha, ac
i ddrygu; felly y gwyliaf arnynt
i adeiladu, ac i blannu, medd yr
ARGLWYDD.
29 [t] Yn y dyddiau hynny ni ddy- [t Ezec. 18. 2, 3.]
wedant mwyach, Y tadau a fwyt-
tasant rawnwin surion, ac ar ddan-
nedd y plant y mae dincod.
30 Ond pob un a fydd farw yn ei
anwiredd ei hun: pob un a'r a
fwyttao rawnwin surion, ar ei ddan-
nedd ef y bydd dincod.
31 ¶ Wele [u] y dyddiau yn dyfod, [u pen. 32. 40. Heb. 8. 8. a 10. 16.]
medd yr ARGLWYDD, y gwnaf gyf-
ammod newydd â thŷ Israel, ac â
thŷ Judah:
32 Nid fel y cyfammod a wneuth-
um â'u tadau hwynt ar y dydd yr
ymaflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn
allan o dir yr Aipht, yr hwn fy
nghyfammod a ddarfu iddynt hwy
ei ddiddymmu, [7] er fy mod i yn [7 Neu, *a barhawn i yn brïod iddynt?*]
brïod iddynt, medd yr ARGLWYDD;
33 Ond dyma y cyfammod a wnaf
fi â thŷ Israel ar ol y dyddiau hyn-
ny, medd yr ARGLWYDD; [x] Myfi a [x Ps. 40. 8. Ezec. 11. 19, 20. a 36. 26, 27. 2 Cor. 3. 3.]
roddaf fy nghyfraith o'u mewn
hwynt, ac a'i hysgrifenaf hi yn eu
calonnau hwynt; a [y] mi a fyddaf [y pen. 24. 7. a 30. 22.]

Cyn CRIST Cylch 606.

iddynt hwy yn DDUW, a hwythau
a fyddant yn bobl i mi.
34 [z] Ac ni ddysgant mwyach bob
un ei gymmydog, a phob un ei
frawd, gan ddywedyd, Adnabydd-
wch yr ARGLWYDD: o herwydd
hwynt-hwy oll o'r lleiaf o honynt
hyd y mwyaf o honynt a'm had-
nabyddant, medd yr ARGLWYDD;
oblegid [a] mi a faddeuaf eu hanwir-
edd, a'u pechod ni chofiaf mwyach.
35 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, [b] yr hwn sydd yn rhoddi
yr haul yn oleuni dydd, defodau y
lloer a'r sêr yn oleuni nos, [c] yr hwn
sydd yn rhwygo y môr pan ruo ei
donnau; ARGLWYDD y lluoedd *yw*
ei enw:
36 [d] Os cilia y defodau hynny o'm
gŵydd i, medd yr ARGLWYDD, yna
had Israel a baid â bod yn genedl
ger fy mron i yn dragywydd.
37 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
[e] Os gellir mesur y nefoedd oddi
uchod, a chwilio sylfeini y ddaear
hyd isod, minnau hefyd a wrthodaf
holl had Israel, am yr hyn oll a
wnaethant hwy, medd yr ARGLWYDD.
38 ¶ Wele [f] y dyddiau yn dyfod,
medd yr ARGLWYDD, yr adeiledir
y ddinas i'r ARGLWYDD, o [g] dŵr
Hananeel hyd borth y gongl.
39 [h] A'r llinyn mesur a â allan
etto ar ei gyfer ef, ar fryn Gareb,
ac a amgylcha hyd Goath.
40 A holl ddyffryn y celaneddau,
a'r lludw, a'r holl feusydd, hyd afon
Cidron, hyd gongl [i] porth y meirch
tu a'r dwyrain, *a fydd* sanctaidd i'r
ARGLWYDD; nis diwreiddir, ac nis
dinystrir mwyach byth.

z Es. 54. 13. Ioan 6. 45. 1 Cor. 2. 10. 1 Ioan 2. 20.
a pen. 33. 8. Mic. 7. 18. Act. 10. 43. Rhuf. 11. 27.
b Gen. 1. 16. Ps. 72. 5, 17. a 89. 2, 36. a 119. 89.
c Es. 51. 15.
d Es. 54. 9. pen. 33. 20.
e pen. 33. 22.
f Zech. 14. 10.
g Neh. 3. 1.
h Zech. 2. 1.
i 2 Chron. 23. 15. Neh. 3. 28.

PENNOD XXXII.

1 Jeremïah, wedi ei garcharu gan Sedecïah am ei broffwydoliaeth, 6 yn prynu maes Hanameel. 13 Baruch yn rhaid iddo gadw yr ysgrifeniadau, megis yn arwyddion o ddychweliad y bobl. 16 Jeremïah, yn ei weddi, yn achwyn wrth Dduw. 26 Duw yn sicrhâu y caethiwed am eu pechodau hwy, 36 ac yn addaw iddynt rasusol ddychweliad.

Cylch 590.

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD [a] yn y ddegfed flwyddyn
i Sedecïah brenhin Judah, honno
oedd y ddeunawfed flwyddyn i
Nebuchodonosor.
2 Canys y pryd hwnnw yr oedd
llu brenhin Babilon yn gwarchae
ar Jerusalem: a Jeremïah y pro-
phwyd ydoedd wedi cau arno [b] yng
nghyntedd y carchar, yr hwn *oedd*
yn nhŷ brenhin Judah.

a 2 Bren. 25. 1, 2.
b Neh. 3. 25. pen. 33. 1. a 37. 21. a 38. 6. a 39. 14.

3 Canys Sedecïah brenhin Judah
a gauasai arno ef, gan ddywedyd,
Paham y prophwydi, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
[c] Wele, mi a roddaf y ddinas hon
yn llaw brenhin Babilon, ac efe
a'i hennill hi;
4 Ac [d] ni ddïangc Sedecïah bren-
hin Judah o law y Caldeaid, ond
efe a roddir yn ddïau yn llaw bren-
hin Babilon, ac efe a ymddiddan
âg ef enau y'ngenau, a'i lygaid ef
a edrychant yn ei lygaid yntau;
5 Ac efe a arwain Sedecïah i Ba-
bilon, ac yno y bydd efe hyd oni
ymwelwyf fi âg ef, medd yr AR-
GLWYDD: er i chwi ymladd â'r
Caldeaid, ni lwyddwch.
6 ¶ A Jeremïah a lefarodd, Gair
yr ARGLWYDD a ddaeth attaf fi,
gan ddywedyd,
7 Wele Hanameel mab Sàlum dy
ewythr yn dyfod attat, gan ddywed-
yd, Pryn i ti fy maes, yr hwn *sydd*
yn Anathoth: oblegid [e] i ti *y mae*
cyfiawnder y pryniad i'*w* brynu *ef*.
8 Felly Hanameel mab fy ewythr
frawd fy nhad a ddaeth attaf fi i
gyntedd y carchardy, yn ol gair yr
ARGLWYDD, ac a ddywedodd wrth-
yf, Pryn, attolwg, fy maes *sydd* yn
Anathoth yn nhir Benjamin: canys
i ti *y mae* cyfiawnder yr etifedd-
iaeth, ac i ti y perthyn ei ollwng;
pryn *ef* i ti. Yna y gwybûm mai
gair yr ARGLWYDD *oedd* hwn.
9 A mi a brynais y maes *oedd* yn
Anathoth gan Hanameel mab fy
ewythr frawd fy nhad, ac a bwysais
iddo yr arian, saith sicl a deg *darn*
o arian.
10 A mi a ysgrifenais *hyn* mewn
llyfr, ac a'i seliais; cymmerais hefyd
dystion, a phwysais yr arian mewn
cloriannau.
11 Yna mi a gymmerais lyfr y
pryniad, *sef yr hwn oedd* wedi ei
selio *wrth* gyfraith a defod, a'r *hwn*
oedd yn agored.
12 A mi a roddais lyfr y pryniad
at Baruch mab Nerïah, mab Maas-
eiah, y'ngŵydd Hanameel *mab* fy
ewythr, ac y'ngŵydd [f] y tystion a ys-
grifenasent lyfr y prynedigaeth, yng
ngŵydd yr holl Iuddewon oedd yn
eistedd y'nghyntedd y carchardy.
13 ¶ A mi a orchymynais i Baruch
yn eu gŵydd hwynt, gan ddywedyd,
14 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, DUW Israel; Cymmer
y llyfrau hyn, *sef* y llyfr hwn o'r

Cyn CRIST Cylch 590.
c pen. 34. 2.
d pen. 34. 3. a 52. 9.
e Lef. 25. 24, 25, 32. Ruth 4. 4.
f Edrych Es. 8. 2.

Cyn CRIST Cylch 590.

pryniad yr hwn *sydd* seliedig, a'r
llyfr agored hwn, a dod hwynt
mewn llestr pridd, fel y parhaont
ddyddiau lawer.
15 O herwydd fel hyn y dywed
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Tai, a meusydd, a gwinllannoedd, a
feddiennir etto yn y wlad hon.
16 ¶ Ac wedi i mi roddi llyfr y
pryniad at Baruch mab Nerïah,
myfi a weddïais ar yr ARGLWYDD,
gan ddywedyd,
17 O ARGLWYDD DDUW, wele, ti
a wnaethost y nefoedd a'r ddaear,
â'th fawr allu, ac â'th fraich estyn-
edig; [g] nid oes dim [2] rhy anhawdd
i ti.
18 Yr wyt yn gwneuthur [h] tru-
garedd i filoedd, ac yn talu anwir-
eddau y tadau i fynwes eu meibion
ar eu hol hwynt: y DUW mawr,
cadarn, ARGLWYDD y lluoedd *yw*
ei enw;
19 Mawr mewn cynghor, a galluog
ar weithred; canys *y mae* dy [i] lyg-
aid yn agored ar holl ffyrdd meib-
ion dynion, [k] i roddi i bob un yn
ol ei ffyrdd, ac yn ol ffrwyth ei
weithredoedd;
20 Yr hwn a osodaist arwyddion a
rhyfeddodau y'ngwlad yr Aipht hyd
y dydd hwn, ac yn Israel, ac ym
mysg dynion *eraill;* ac a wnaeth-
ost i ti enw, megis heddyw;
21 Ac a ddygaist dy bobl Israel
[l] allan o dir yr Aipht, âg arwydd-
ion, ac â rhyfeddodau, ac â llaw
gref, ac â braich estynedig, ac âg
ofn mawr;
22 Ac a roddaist iddynt y wlad
yma, yr hon a dyngaist wrth eu
tadau y rhoddit iddynt, *sef* gwlad
yn llifeirio o laeth a mêl.
23 A hwy a ddaethant i mewn,
ac a'i meddiannasant hi; ond ni
wrandawsant ar dy lais, ac ni rod-
iasant yn dy gyfraith: ni wnaethant
ddim o'r hyn oll a orchymynaist
iddynt ei wneuthur: am hynny y
peraist i'r holl niwed hyn ddi-
gwydd iddynt.
24 Wele, [3] peiriannau ergydion a
ddaeth ar y ddinas i'w goresgyn hi;
a'r ddinas a roddir i law y Cal-
deaid, y rhai sydd yn ymladd yn
ei herbyn, o herwydd y cleddyf, a'r
newyn, a'r haint: a'r hyn a ddy-
wedaist ti, a gwblhâwyd; ac wele,
ti a'i gweli.
25 A thi a ddywedaist wrthyf, O
ARGLWYDD DDUW, Pryn i ti y maes

[g] Gen. 18. 14. ad. 27. Luc 1. 37.
[2] Neu, *cuddiedig rhagot.*
[h] Exod. 20. 6. a 34. 7. Deut. 5. 10.
[i] Job 34. 21. Ps. 33. 13. Diar. 5. 21. pen. 16. 17.
[k] pen. 17. 10.
[l] Exod. 6. 6. 2 Sam. 7. 23. 1 Chron. 17. 21.
[3] Neu, *gwrthglawdd.*

âg arian, a chymmer dystion: gan
fod y ddinas wedi ei rhoddi i law
y Caldeaid.
26 ¶ Yna y daeth gair yr AR-
GLWYDD at Jeremïah, gan ddy-
wedyd,
27 Wele, myfi *yw* yr ARGLWYDD,
[m] DUW pob cnawd: [n] a oes dim
[4] rhy anhawdd i mi?
28 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Wele fi yn rhoddi y
ddinas hon yn llaw y Caldeaid, ac
yn llaw Nebuchodonosor brenhin
Babilon, ac efe a'i hennill hi.
29 A'r Caldeaid, y rhai a ryfelant
yn erbyn y ddinas hon, a ddeuant
ac [o] a ffaglant y ddinas hon â thân,
ac a'i llosgant hi, a'r tai [p] y rhai yr
arogl-darthasant ar eu pennau i
Baal, ac y tywalltasant ddïod-offrwm
i dduwiau dïeithr, i'm digio i.
30 Oblegid meibion Israel, a meib-
ion Judah, oeddynt yn gwneuthur
yn unig yr hyn oedd ddrwg yn fy
ngolwg i o'u mebyd: o herwydd
meibion Israel oeddynt yn unig yn
fy niglloni i â gweithredoedd eu
dwylaw, medd yr ARGLWYDD.
31 Canys i'm digofaint, ac i'm llid,
y bu y ddinas hon i mi, er y dydd
yr adeiladasant hi hyd y dydd hwn,
i beri ei symmud oddi ger bron fy
wyneb:
32 Am holl ddrygioni meibion
Israel a meibion Judah, y rhai a
wnaethant i'm digio i, hwynt-hwy,
eu brenhinoedd, eu tywysogion, eu
hoffeiriaid, a'u prophwydi, a gwŷr
Judah, a phreswylwyr Jerusalem.
33 Er i mi *eu* dysgu, gan fore-
godi i roddi addysg *iddynt,* etto ni
wrandawsant i gymmeryd athraw-
iaeth; eithr troisant attaf fi eu
[q] gwarrau, ac nid eu hwynebau:
34 Eithr [r] gosodasant eu ffieidd-
dra yn y tŷ y gelwir fy enw arno,
i'w halogi ef.
35 A hwy a adeiladasant uchel-
feydd Baal, y rhai *sydd* yn nyffryn
mab Hinnom, i [s] wneuthur i'w meib-
ion a'u merched fyned trwy *y tân*
i [t] Moloch; yr hyn ni orchymynais
iddynt, ac ni feddyliodd fy nghalon
iddynt wneuthur y ffieidd-dra hyn,
i beri i Judah bechu.
36 ¶ Ac yn awr am hynny fel hyn
y dywed yr ARGLWYDD, DUW Is-
rael, am y ddinas hon, am yr hon y
dywedwch chwi, Rhoddir hi i law
brenhin Babilon, trwy y cleddyf, a
thrwy newyn, a thrwy haint;

Cyn CRIST Cylch 590.

[m] Num. 16. 22.
[n] ad. 17.
[4] Neu, *cuddiedig rhagof?*
[o] pen. 21. 10.
[p] pen. 19. 13.
[q] pen. 2. 27. a 7. 24.
[r] pen. 7. 30, 31. a 23. 11. Ezec. 8. 5, 6.
[s] pen. 19. 5.
[t] Lef. 18. 21.

Cyn CRIST Cylch 590.

[u] Deut. 30. 3. pen. 23. 3. a 29. 14. a 31. 10.

37 Wele, myfi [u]a'u cynnullaf hwynt o'r holl diroedd, y rhai yn fy nig a'm llid a'm sorriant mawr y gyrrais hwynt iddynt; ac a'u dygaf yn eu hol i'r lle hwn, ac a wnaf iddynt breswylio yn ddïogel.

[x] pen. 24. 7. a 30. 22. a 31. 33.

38 A [x]hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW iddynt hwythau.

[y] Ezec. 11. 19. — 5 Heb. yr holl ddyddiau.

39 A mi [y]a roddaf iddynt un galon ac un ffordd, i'm hofni [5]byth, er llês iddynt ac i'w meibion ar eu hol.

[z] pen. 31. 31. — 6 Heb. oddi ar eu hol hwynt.

40 A [z]mi a wnaf â hwynt gyfammod tragywyddol, na throaf [6]oddi wrthynt, heb wneuthur llês iddynt; a mi a osodaf fy ofn yn eu calonnau, fel na chiliont oddi wrthyf.

[a] Deut. 30. 9. Seph. 3. 17. — [b] pen. 24. 6. Amos 9. 15. — 7 Heb. mewn gwirionedd, neu, mewn sicrwydd.

41 Ië, [a]mi a lawenychaf ynddynt, gan wneuthur llês iddynt, a [b]mi a'u plannaf hwynt yn y tir hwn [7]yn sicr, â'm holl galon, ac â'm holl enaid.

42 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Megis y dygais i ar y bobl hyn yr holl fawr ddrwg hyn, felly y dygaf fi arnynt yr holl ddaioni a addewais iddynt.

43 A meusydd a feddiennir yn y wlad yma, *am* yr hon yr ydych chwi yn dywedyd, Anghyfannedd *yw* hi, heb ddyn nac anifail; yn llaw y Caldeaid y rhoddwyd hi.

[c] pen. 17. 26. — [d] pen. 33. 7, 11, 26.

44 Meusydd a brynant am arian, ac a ysgrifenant mewn llyfrau, ac a'*u* seliant, ac a gymmerant dystion yn [c]nhir Benjamin, ac yn amgylchoedd Jerusalem, ac yn ninasoedd Judah, ac yn ninasoedd y mynyddoedd, ac yn ninasoedd y gwastad, ac yn ninasoedd y dehau: canys [d]mi a ddychwelaf eu caethiwed hwynt, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXIII.

1 Duw yn addaw i'r gaethglud rasusol ddychweliad, 9 a llawen gyflwr, 12 a llywodraeth ddïysgog, 15 a Christ, Blaguryn cyfiawnder; 17 y parhâi eu brenhiniaeth a'u hoffeiriadaeth; 20 a sicrwydd o had bendigedig.

Cylch 590.

[a] pen. 32. 2, 3.

GAIR yr ARGLWYDD hefyd a ddaeth at Jeremïah yr ail waith, ac efe etto [a]yn garcharor y'nghyntedd y carchardy, gan ddywedyd,

[b] Es. 37. 26.

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD [b]yr hwn a'i gwnaeth, yr ARGLWYDD yr hwn a'i lluniodd i'w sicrhâu, yr ARGLWYDD *yw* ei enw:

2 Neu, dirgel.

3 Galw arnaf, a mi a'th attebaf, ac a ddangosaf i ti *bethau* mawrion, a [2]chedyrn, y rhai nis gwyddost.

4 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, am dai y ddinas hon, ac am dai brenhinoedd Judah, y rhai a ddinystriwyd â pheiriannau rhyfel, ac â chleddyf;

5 Y maent yn dyfod i ymladd â'r Caldeaid, ond i'w llenwi â chelanedd dynion, y rhai a leddais yn fy llid a'm digofaint, ac am i mi guddio fy wyneb oddi wrth y ddinas hon am eu holl ddrygioni hwynt.

6 Wele, myfi a ddygaf iddi hi iechyd a meddyginiaeth, a mi a'u meddyginiaethaf hwynt, ac a ddatguddiaf iddynt amlder o heddwch a gwirionedd.

[c] pen. 32. 44. — [d] pen. 24. 6. a 31. 4. a 42. 10.

7 A [c]mi a ddychwelaf gaethiwed Judah, a chaethiwed Israel, a [d]mi a'u hadeiladaf hwynt megis yn y dechreuad.

[e] pen. 31. 34. Mic. 7. 18.

8 A mi a'u puraf hwynt oddi wrth eu holl anwiredd a bechasant i'm herbyn; a mi [e]a faddeuaf iddynt eu holl bechodau *trwy* y rhai y pechasant i'm herbyn, a *thrwy* y rhai y troseddasant yn fy erbyn.

9 ¶ A *hyn* fydd i mi yn enw llawenydd, yn glod ac yn ogoniant, o flaen holl genhedloedd y ddaear, y rhai a glywant yr holl ddaioni yr ydwyf fi yn ei wneuthur iddynt: a hwythau a ofnant ac a grynant am yr holl ddaioni a'r holl lwyddiant yr ydwyf fi yn eu gwneuthur i'r *ddinas* hon.

10 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Clywir etto yn y lle hwn, (*am* yr hwn y dywedwch, Anialwch *yw* efe, heb ddyn ac heb anifail, yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, y rhai a wnaed yn anghyfannedd, heb ddyn, ac heb breswylwr, ac heb anifail,)

[f] pen. 7. 34. a 16. 9. — [g] 2 Chron. 7. 3. Ps. 136. 1. — [h] ad. 7.

11 [f]Llef gorfoledd a llef llawenydd, llef y prïod-fab a llef y brïodferch, llef rhai yn dywedyd, [g]Molwch ARGLWYDD y lluoedd; o herwydd daionus *yw* yr ARGLWYDD, oblegid ei drugaredd *a bery* yn dragywydd; *llef* rhai yn dwyn offrwm moliant i dŷ yr ARGLWYDD: canys [h]mi a ddychwelaf gaethiwed y wlad, megis yn y dechreuad, medd yr ARGLWYDD.

12 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, Bydd etto yn y lle yma, *yr hwn sydd* anghyfanneddol heb ddyn ac heb anifail, ac yn ei holl ddinasoedd, drigfa bugeiliaid yn corlannu y praidd.

[i] pen. 17. 26. a 32. 44.

13 [i]Yn ninasoedd y mynydd, yn ninasoedd y gwastad, ac yn ninas-

Cyn CRIST Cylch 590.

oedd y dehau, ac y'ngwlad Benja-
min, ac yn amgylchoedd Jerusa-
lem, ac yn ninasoedd Judah, [k]yr â
defaid etto, dan law yr hwn sydd
yn *eu* rhifo, medd yr ARGLWYDD.
14 Wele y dyddiau yn dyfod, medd
yr ARGLWYDD, fel y cyflawnwyf y
peth daionus a addewais i dŷ Is-
rael, ac i dŷ Judah.
15 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn
yr amser hwnnw, y paraf i [l]Flag-
uryn cyfiawnder flaguro i Dafydd;
ac efe a wna farn a chyfiawnder
yn y tir.
16 Yn y dyddiau hynny Judah
a waredir, a Jerusalem a breswylia
yn ddïogel; a hwn *yw yr enw* y
gelwir ef, [3]Yr ARGLWYDD ein cyf-
iawnder.
17 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, [m]Ni [4]phalla i Dafydd
wr yn eistedd ar frenhin-faingc tŷ
Israel.
18 Ac ni phalla i'r offeiriaid y Lef-
iaid wr ger fy mron i, i offrymmu
poeth-offrwm, ac i offrymmu bwyd-
offrwm, ac i wneuthur aberth, yn
dragywydd.
19 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
at Jeremïah, gan ddywedyd,
20 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
[n]Os gellwch ddiddymmu fy nghyf-
ammod â'r dydd, a'm cyfammod
â'r nos, ac na byddo dydd a nos
yn eu hamser;
21 Yna y diddymmir fy nghyfam-
mod â Dafydd fy ngwas, na byddo
iddo fab yn teyrnasu ar ei deyrn-
gadair ef, ac â'r Lefiaid yr offeir-
iaid fy ngweinidogion.
22 [o]Megis na ellir cyfrif llu y nef-
oedd, ac na ellir mesur tywod y
môr; felly myfi a amlhâf had Da-
fydd fy ngwas, a'r Lefiaid y rhai
sydd yn gweini i mi.
23 Hefyd, gair yr ARGLWYDD a
ddaeth at Jeremïah, gan ddywedyd,
24 Oni weli di pa beth y mae y
bobl hyn yn ei lefaru, gan ddy-
wedyd, Y ddau deulu a ddewisodd
yr ARGLWYDD, efe a'u gwrthod-
odd hwynt? felly y dirmygasant fy
mhobl, fel nad ydynt mwyach yn
genedl yn eu golwg hwynt.
25 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Os fy nghyfammod â'r dydd ac â'r
nos ni *saif, ac oni* osodais i ddef-
odau y nefoedd a'r ddaear:
26 Yna had Jacob a Dafydd fy
ngwas a wrthodaf fi, fel na chym-
merwyf o'i had ef lywodraethwyr ar

[k] Lef. 27. 32.
[l] Es. 4. 2. a 11. 1. pen. 23. 5.
[3] Heb. *Jehofah-tsidcenu.*
[m] 2 Sam. 7. 16. 1 Bren. 2. 4.
[4] Heb. *thorrir ymaith oddi wrth Dafydd.*
[n] Es. 54. 9. pen. 31. 36.
[o] Gen. 13. 16. a 15. 5. a 22. 17. pen. 31. 37.

had Abraham, Isaac, a Jacob: can-
ys [p]mi a ddychwelaf eu caethiwed
hwynt, ac a drugarhâf wrthynt.

PENNOD XXXIV.

1 *Jeremïah yn prophwydo caethiwed Sedecïah, a'r ddinas.* 8 *Y tywysogion a'r bobl, wedi iddynt ryddhâu eu caeth-weision, y'ngwrthwyned i gyfammod Duw, yn eu cymmeryd hwy drachefn.* 12 *Jeremïah, am eu hanufudd-dod, yn eu rhoddi hwy a Sedecïah yn nwylaw eu gelynion.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr AR-
GLWYDD, [a]pan oedd Nebuchodono-
sor brenhin Babilon, a'i holl lu, a
holl deyrnasoedd y ddaear *y rhai
oedd* dan lywodraeth ei law ef, a'r
holl bobloedd, yn rhyfela yn erbyn
Jerusalem, ac yn erbyn ei holl ddin-
asoedd hi; gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
DUW Israel; Dos, a llefara wrth
Sedecïah brenhin Judah, a dywed
wrtho, [b]Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, Wele fi yn rhoddi y ddin-
as hon i law brenhin Babilon, ac
[c]efe a'i llysg hi â thân:
3 Ac [d]ni ddïengi dithau o'i law
ef, canys dïau y'th ddêlir, ac y'th
roddir i'w law ef; a'th lygaid di a
gânt weled llygaid brenhin Babi-
lon, a'i enau ef a ymddiddan â'th
enau di, a thithau a âi i Babilon.
4 Er hynny, O Sedecïah brenhin
Judah, gwrando air yr ARGLWYDD;
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
am danat ti, Ni byddi di farw trwy
y cleddyf:
5 Mewn heddwch y byddi farw:
a hwy a losgant *bêr-aroglau* i ti,
fel [e]y llosgwyd i'th dadau, y bren-
hinoedd gynt, y rhai a fu o'th flaen
di: a [f]hwy a alarant am danat
ti, *gan ddywedyd,* O arglwydd!
canys myfi a ddywedais y gair,
medd yr ARGLWYDD.
6 Yna Jeremïah y prophwyd a lef-
arodd wrth Sedecïah brenhin Judah
yr holl eiriau hyn yn Jerusalem,
7 Pan oedd llu brenhin Babilon
yn rhyfela yn erbyn Jerusalem, ac
yn erbyn holl ddinasoedd Judah y
rhai a adawsid, yn erbyn Lachis,
ac yn erbyn Azecah: canys y din-
asoedd caerog hyn a adawsid o
ddinasoedd Judah.
8 ¶ Y gair yr hwn a ddaeth at
Jeremïah oddi wrth yr ARGLWYDD,
wedi i'r brenhin Sedecïah wneuth-
ur cyfammod â'r holl bobl *oedd*
yn Jerusalem, am gyhoeddi iddynt
[g]ryddid;

Cyn CRIST Cylch 590.
[p] ad. 7, 11.
Cylch 591.
[a] 2 Bren. 25. 1, &c. pen. 52. 2.
[b] pen. 32. 3.
[c] pen. 32. 29.
[d] pen. 32. 4.
[e] Edrych 2 Chron. 16. 14. a 21. 19.
[f] Edrych pen. 22. 18.
Cylch 591.
[g] Ex. 21. 2.

Cyn CRIST Cylch 591.

[h] Neh. 5. 11.

9 [h] I ollwng o bob un ei wasan-
aethwr, a phob un ei wasanaeth-
ferch, *y rhai fyddent* Hebread neu
Hebrëes, yn rhyddion; ac na cheis-
iai neb wasanaeth ganddynt, *sef* gan
ei frawd o Iuddew.
10 A phan glybu yr holl bennaeth-
iaid, a'r holl bobl y rhai a aethent
i'r cyfammod, am ollwng o bob un
ei wasanaethwr a phob un ei was-
anaethferch yn rhyddion, fel na
cheisient wasanaeth ganddynt mwy-
ach, yna hwy a wrandawsant, ac a'*u*
gollyngasant ymaith.
Cylch 590. 11 Ond wedi hynny yr edifarhaodd
arnynt, a hwy a ddygasant yn eu
hol eu gweision a'u morwynion, y
rhai a ollyngasent yn rhyddion, ac
a'u caethiwasant hwy yn weision ac
yn forwynion.
12 ¶ Am hynny y daeth gair yr
ARGLWYDD at Jeremïah oddi wrth
yr ARGLWYDD, gan ddywedyd,
13 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
DDUW Israel, Mi a wneuthum gyf-
ammod â'ch tadau chwi, y dydd y
dygais hwynt allan o dir yr Aipht,
o dŷ y caethiwed, gan ddywedyd,
14 Ym mhen [i] saith mlynedd goll-
yngwch bob un ei frawd o Hebread,
yr hwn a [2] werthwyd i ti, ac a'th
wasanaethodd chwe blynedd; goll-
wng ef yn rhydd oddi wrthyt: ond
ni wrandawodd eich tadau arnaf,
ac ni ogwyddasant eu clustiau.
15 A chwithau a gymmerasech edif-
eirwch heddyw, ac a wnaethech yr
hyn oedd uniawn yn fy ngolwg, am
gyhoeddi rhyddid bob un i'w gym-
mydog; a chwi a wnaethech gyfam-
mod yn fy ngŵydd i, yn y tŷ y
gelwir fy enw arno:
16 Ond chwi a ddychwelasoch, ac
a halogasoch fy enw, ac a ddygas-
och yn eu hol bob un ei wasanaeth-
wr, a phob un ei wasanaethferch,
y rhai a ollyngasech yn rhyddion
wrth eu hewyllys eu hun: caeth-
iwasoch hwynt hefyd i fod yn weis-
ion ac yn forwynion i chwi.
17 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Ni wrandawsoch arnaf
fi, gan gyhoeddi rhyddid bob un i'w
frawd, a phob un i'w gymmydog:
wele fi yn cyhoeddi i'ch erbyn, medd
yr ARGLWYDD, ryddid i'r cleddyf,
i'r haint, ac i'r newyn, ac mi [3] a
wnaf eich [k] symmud chwi i holl
deyrnasoedd y ddaear.
18 A mi a roddaf y dynion a dros-
eddodd fy nghyfammod, y rhai ni

[i] Exod. 21. 2. Deut. 15. 12.
[2] Neu, *ymwerthodd.*
[3] Heb. *a'ch rhoddaf yn symmudiad.*
[k] Deut. 23. 64. pen. 29. 18.

chwblhasant eiriau y cyfammod a
wnaethant ger fy mron, wedi idd-
ynt fyned rhwng rhannau y llo, [l] yr
hwn a holltasent yn ddau,
19 Tywysogion Judah, a thywys-
ogion Jerusalem, yr ystafellyddion,
a'r offeiriaid, a holl bobl y wlad y
rhai a aethant rhwng rhannau y llo,
20 Ië, mi a'u rhoddaf hwynt yn
llaw eu gelynion, ac yn llaw y rhai
sydd yn ceisio eu heinioes: [m] a'u
celain fydd yn fwyd i ehediaid y
nefoedd, ac i anifeiliaid y ddaear.
21 A mi a roddaf Sedecïah bren-
hin Judah, a'i dywysogion, i law eu
gelynion, ac i law y rhai sydd yn
ceisio eu heinioes, ac yn llaw llu
brenhin Babilon, [n] y rhai a aethant
i fynu oddi wrthych.
22 Wele, mi a orchymynaf, medd
yr ARGLWYDD, ac a wnaf iddynt
droi yn ol at y ddinas hon, a hwy a
ryfelant yn ei herbyn hi, ac a'i gor-
esgynant hi, ac a'i llosgant hi â
thân: ac mi a wnaf ddinasoedd
Judah yn anghyfannedd heb bres-
wylydd.

Cyn CRIST Cylch 590.

[l] Edrych Gen. 15. 10, 17.
[m] pen. 33. a 16. 4.
[n] Edrych pen. 37. 5, 11.

PENNOD XXXV.

1 *Trwy ddangos ufudd-dod y Rechabiaid,* 12 *y mae Jeremïah yn barnu ar anufudd-dod yr Iuddewon.* 18 *Duw yn bendithio y Rechabiaid am eu hufudd-dod.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jere-
mïah oddi wrth yr ARGLWYDD, Cylch 607.
yn nyddiau Jehoiacim mab Josïah
brenhin Judah, gan ddywedyd,
2 Dos di i [a] dŷ y Rechabiaid, a llef-
ara wrthynt, a phâr iddynt ddyfod
i dŷ yr ARGLWYDD, i un o'r ystafell-
oedd, a dod iddynt win i'w yfed.
3 Yna myfi a gymmerais Jaazanï-
ah, mab Jeremïah, mab Habazinïah,
a'i frodyr, a'i holl feibion, a holl
deulu y Rechabiaid;
4 A mi a'u dygais hwynt i dŷ yr
ARGLWYDD, i ystafell meibion Ha-
nan mab Igdalïah, gwr i DDUW, yr
hon *oedd* wrth ystafell y tywysog-
ion, yr hon *sydd* goruwch ystafell
Maaseiah mab Sàlum, ceidwad y
[2] drws.
5 A mi a roddais ger bron meibion
tŷ y Rechabiaid phïolau yn llawn o
win, a chwppanau, a mi a ddywed-
ais wrthynt, Yfwch win.
6 Ond hwy a ddywedasant, Nid
yfwn ni ddim gwin: o herwydd
[b] Jonadab mab Rechab ein tad a
roddodd i ni orchymyn, gan ddy-
wedyd, Nac yfwch win, *na* chwy-
chwi na'ch plant, yn dragywydd:

[a] 1 Chron. 2. 55.
[2] Heb. *rhiniog,* neu, *dodrefn.*
[b] 2 Bren. 10. 15.

Cyn CRIST Cylch 607.

7 Na adeiledwch dŷ, ac na heu-
wch had, ac na phlennwch winllan,
ac na fydded gennych chwi: ond
mewn pebyll y preswyliwch eich
holl ddyddiau; fel y byddoch chwi
fyw ddyddiau lawer ar wyneb y
ddaear, lle *yr ydych* yn ddïeithriaid.
8 A nyni a wrandawsom ar lais
Jonadab mab Rechab ein tad, am
bob peth a orchymynodd efe i ni;
nad yfem ni win ein holl ddyddiau,
nyni, ein gwragedd, ein meibion,
a'n merched;
9 Ac nad adeiladem i ni dai i'w
preswylio; ac nid oes gennym na
gwinllan, na maes, na had:
10 Eithr trigo a wnaethom mewn
pebyll, a gwrandaw, a gwneuthur
yn ol yr hyn oll a orchymynodd
Jonadab ein tad i ni.
11 Ond pan ddaeth Nebuchodo-
nosor brenhin Babilon i fynu i'r
wlad, nyni a ddywedasom, Deuwch,
ac awn i Jerusalem, rhag llu y Cal-
deaid, a rhag llu yr Assyriaid: ac yn
Jerusalem yr ydym ni yn preswylio.
12 ¶ Yna y daeth gair yr Ar-
glwydd at Jeremïah, gan ddy-
wedyd,
13 Fel hyn y dywed Arglwydd
y lluoedd, Duw Israel; Dos, a dy-
wed wrth wŷr Judah, ac wrth bres-
wylwyr Jerusalem, Oni chymmer-
wch chwi addysg i wrandaw ar fy
ngeiriau? medd yr Arglwydd.
14 Geiriau Jonadab mab Rechab,
y rhai a orchymynodd efe i'w feib-
ion, nad yfent win, a gyflawnwyd:
canys nid yfant hwy *win* hyd y
dydd hwn; ond hwy a wrandawant
ar orchymyn eu tad: a minnau a
ddywedais wrthych chwi, [c] gan godi
yn fore, a llefaru; ond ni wrandaw-
soch arnaf.
15 Myfi a anfonais hefyd attoch
chwi fy holl weision y prophwydi,
gan godi yn fore, ac anfon, gan ddy-
wedyd, [d] Dychwelwch yn awr bawb
oddi wrth ei ffordd ddrwg, a gwell-
hêwch eich gweithredoedd, ac nac
ewch ar ol duwiau dïeithr, i'w gwas-
anaethu hwynt; a chwi a drigwch
yn y wlad yr hon a roddais i chwi
ac i'ch tadau: ond ni ogwyddasoch
eich clustiau, ac ni wrandawsoch
arnaf.
16 Gan i feibion Jonadab mab
Rechab gyflawni gorchymyn eu tad,
yr hwn a orchymynodd efe iddynt;
ond y bobl yma ni wrandawsant
arnaf fi:

[c] pen. 7. 13, 25.
[d] pen. 18. 11. a 25. 5.

17 Am hynny fel hyn y dywed
Arglwydd Dduw y lluoedd, Duw
Israel; Wele fi yn dwyn ar Judah,
ac ar holl drigolion Jerusalem, yr
holl ddrwg a leferais yn eu herbyn:
o herwydd i mi ddywedyd wrthynt,
ond ni wrandawsant; a galw ar-
nynt, ond nid attebasant.
18 ¶ A Jeremïah a ddywedodd
wrth dylwyth y Rechabiaid, Fel
hyn y dywed Arglwydd y lluoedd,
Duw Israel, O herwydd i chwi wran-
daw ar orchymyn Jonadab eich
tad, a chadw ei holl orchymynion
ef, a gwneuthur yn ol yr hyn oll
a orchymynodd efe i chwi:
19 Am hynny fel hyn y dywed
Arglwydd y lluoedd, Duw Israel;
[3] Ni phalla i Jonadab mab Rechab
wr i sefyll ger fy mron i yn dragy-
wydd.

PENNOD XXXVI.

1 *Jeremïah yn peri i Baruch ysgrifenu ei brophwydoliaeth ef,* 5 *a'i darllen ar gyhoedd.* 11 *Y tywysogion, wedi cael gwybodaeth o hynny trwy Michaiah, yn anfon Jehudi i gyrchu y llyfr, ac yn ei ddarllen:* 19 *yn erchi i Baruch ymguddio, efe a Jeremïah.* 20 *Y brenhin Jehoiacim wedi clywed sôn am y llyfr, yn gwrandaw peth o hono, ac yn ei losgi ef.* 27 *Jeremïah yn adrodd ei farn ef.* 32 *Baruch yn ysgrifenu y llyfr o newydd.*

AC yn y bedwaredd flwyddyn i
Jehoiacim mab Josïah brenhin
Judah, y daeth y gair hwn oddi
wrth yr Arglwydd at Jeremïah,
gan ddywedyd,
2 Cymmer i ti [a] blyg llyfr, ac [b] ys-
grifena ynddo yr holl eiriau a lefer-
ais i wrthyt yn erbyn Israel, ac yn
erbyn Judah, ac yn erbyn yr holl
genhedloedd, o'r dydd y lleferais i
wrthyt ti, er dyddiau [c] Josïah hyd y
dydd hwn.
3 Fe allai pan glywo tŷ Judah yr
holl ddrwg yr ydwyf fi yn amcanu
ei wneuthur iddynt, y dychwelant
bob un o'i ffordd ddrygionus, fel
y maddeuwyf eu hanwiredd a'u
pechod.
4 Yna Jeremïah a alwodd Baruch
mab Nerïah; a [d] Baruch a ysgrifen-
odd o enau Jeremïah holl eiriau yr
Arglwydd, y rhai a lefarasai efe
wrtho, mewn plyg llyfr.
5 A Jeremïah a orchymynodd i
Baruch, gan ddywedyd, Cauwyd
arnaf fi, ni allaf fi fyned i dŷ yr
Arglwydd.
6 Am hynny dos di, a darllen o'r
llyfr a ysgrifenaist o'm genau, eiriau
yr Arglwydd, lle y clywo y bobl,

Cyn CRIST Cylch 607.

[3] Heb. *Ni thorrir ymaith i Jonadab.*
[a] Es. 8. 1.
[b] pen. 30. 2.
[c] pen. 25. 3.
[d] pen. 45. 1.

Cyn CRIST Cylch 607. *yn* nhŷ yr ARGLWYDD, ar y dydd
ympryd; a lle y clywo holl Judah
hefyd, y rhai a ddelont o'u dinas-
oedd, y darlleni di hwynt.
2 Heb. *y cwymp eu deisyfiad.* 7 Fe allai [2] y daw eu gweddi hwynt
ger bron yr ARGLWYDD, ac y dy-
chwelant bob un o'i ffordd ddryg-
ionus: canys mawr *yw* y llid a'r
digofaint a draethodd yr ARGLWYDD
yn erbyn y bobl hyn.
8 Felly Baruch mab Nerïah a
wnaeth yn ol yr hyn oll a orchym-
ynasai Jeremïah y prophwyd iddo,
gan ddarllen o'r llyfr eiriau yr AR-
GLWYDD *yn* nhŷ yr ARGLWYDD.
Cylch 606. 9 Ac yn y bummed flwyddyn i
Jehoiacim mab Josïah brenhin Ju-
dah, ar y nawfed mis, y cyhoeddas-
ant ympryd ger bron yr ARGLWYDD,
i'r holl bobl yn Jerusalem, ac i'r
holl bobl a ddaethent o ddinasoedd
Judah i Jerusalem.
10 Yna Baruch a ddarllenodd o'r
llyfr eiriau Jeremïah, *yn* nhŷ yr
ARGLWYDD, yn ystafell Gemarïah
mab Saphan yr ysgrifenydd, yn y
e pen. 26. 10. cyntedd uchaf, wrth [e] ddrws porth
newydd tŷ yr ARGLWYDD, lle y
clybu yr holl bobl.
11 ¶ Pan glybu Michaiah mab
Gemarïah, mab Saphan, holl eiriau
yr ARGLWYDD allan o'r llyfr,
12 Yna efe a aeth i waered i dŷ y
brenhin i ystafell yr ysgrifenydd:
ac wele, yr holl dywysogion oedd
yno yn eistedd; *sef* Elisama yr ys-
grifenydd, a Delaiah mab Semaiah,
ac Elnathan mab Achbor, a Gema-
rïah mab Saphan, a Sedecïah mab
Hananïah, a'r holl dywysogion.
13 A Michaiah a fynegodd iddynt
yr holl eiriau a glywsai efe pan
ddarllenasai Baruch y llyfr lle y
clybu y bobl.
14 Yna yr holl dywysogion a an-
fonasant Jehudi mab Nethanïah,
mab Selemïah, mab Cusi, at Baruch,
gan ddywedyd, Cymmer yn dy law
y llyfr y darllenaist allan o hono lle
y clybu y bobl, a thyred. Felly Ba-
ruch mab Nerïah a gymmerodd y
llyfr yn ei law, ac a ddaeth attynt.
15 A hwy a ddywedasant wrtho,
Eistedd yn awr, a darllen ef lle y
clywom ni. Felly Baruch a'*i* dar-
llenodd lle y clywsant hwy.
16 A phan glywsant yr holl eiriau,
hwy a ofnasant bawb gyd â'u gil-
ydd; a hwy a ddywedasant wrth
Baruch, Gan fynegi mynegwn yr
holl eiriau hyn i'r brenhin.
17 A hwy a ofynasant i Baruch, gan Cyn CRIST Cylch 606.
ddywedyd, Mynega i ni yn awr, Pa
fodd yr ysgrifenaist ti yr holl eiriau
hyn o'i enau ef?
18 Yna Baruch a ddywedodd wrth-
ynt, Efe a draethodd yr holl eiriau
hyn wrthyf fi â'i enau, a minnau
a'*u* hysgrifenais *hwynt* yn y llyfr
âg ingc.
19 Yna y tywysogion a ddywedas-
ant wrth Baruch, Dos ac ymguddia,
ti a Jeremïah; ac na wyped neb pa
le *y byddoch* chwi.
20 ¶ A hwy a aethant at y bren-
hin i'r cyntedd, (ond hwy a gadw-
asant y llyfr yn ystafell Elisama
yr ysgrifenydd,) ac a fynegasant yr
holl eiriau lle y clybu y brenhin.
21 A'r brenhin a anfonodd Jehudi
i gyrchu y llyfr. Ac efe a'i dug ef
o ystafell Elisama yr ysgrifenydd.
A Jehudi a'i darllenodd lle y clybu
y brenhin, a lle y clybu yr holl dy-
wysogion oedd yn sefyll yn ymyl
y brenhin.
22 A'r brenhin oedd yn eistedd
yn [f] y gauafdy, yn y nawfed mis; a f Edrych Amos 3. 15.
thân wedi ei gynneu ger ei fron.
23 A phan ddarllenasai Jehudi
dair dalen neu bedair, *yna* efe a'i
torrodd â chyllell ysgrifenydd, ac
a'*i* bwriodd i'r tân *oedd* yn yr
aelwyd, nes darfod o'r holl lyfr gan
y tân *oedd* ar yr aelwyd.
24 Etto nid ofnasant, ac ni [g] rwyg- g 2 Bren. 22. 11.
asant eu dillad, *na*'r brenhin, nac
yr un o'i weision y rhai a glywsant
yr holl eiriau hyn.
25 Etto Elnathan, a Delaiah, a
Gemarïah, a ymbiliasant â'r bren-
hin na losgai efe y llyfr; ond ni
wrandawai efe arnynt.
26 Ond y brenhin a orchymynodd
i Jerahmeel mab [3] Hammelech, a 3 Neu, *y brenhin.*
Seraiah mab Azrïel, a Selemïah mab
Abdiel, ddala Baruch yr ysgrifen-
ydd, a Jeremïah y prophwyd: ond
yr ARGLWYDD a'u cuddiodd hwynt.
27 ¶ Yna y daeth gair yr AR- Cylch 605.
GLWYDD at Jeremïah, (wedi i'r
brenhin losgi y llyfr, a'r geiriau a
ysgrifenasai Baruch o enau Jere-
mïah,) gan ddywedyd,
28 Cymmer i ti etto lyfr arall,
ac ysgrifena arno yr holl eiriau
cyntaf y rhai oedd yn y llyfr cyntaf,
yr hwn a losgodd Jehoiacim bren-
hin Judah:
29 A dywed wrth Jehoiacim bren-
hin Judah, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Ti a losgaist y llyfr hwn,

Cyn CRIST Cylch 605.

gan ddywedyd, Paham yr ysgrifen-
aist ynddo, gan ddywedyd, Dïau y
daw brenhin Babilon, ac a an-
rheithia y wlad hon; ac efe a wna
i ddyn ac i anifail ddarfod o honi?
30 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD am Jehoiacim brenhin
Judah; Ni bydd iddo ef a eisteddo
ar frenhin-faingc Dafydd: [h] a'i gel-
ain ef a fwrir allan i wres y dydd,
ac i rew y nos.
31 A mi a ymwelaf âg ef, ac â'i
had, ac â'i weision, am eu hanwir-
edd; a mi a ddygaf arnynt hwy, ac
ar drigolion Jerusalem, ac ar wŷr
Judah, yr holl ddrwg a leferais i'w
herbyn, ond ni wrandawsant.
32 ¶ Yna Jeremïah a gymmerth
lyfr arall, ac a'i rhoddodd at Ba-
ruch mab Nerïah yr ysgrifenydd;
ac efe a ysgrifenodd ynddo o enau
Jeremïah holl eiriau y llyfr a losg-
asai Jehoiacim brenhin Judah yn
tân: a chwanegwyd attynt etto eir-
iau lawer fel hwythau.

[h] pen. 22. 19.

PENNOD XXXVII.

1 Wedi darfod i'r Aiphtiaid yrru y Caldeaid ymaith o warchae ar Jerusalem, y mae y brenhin Sedecïah yn anfon at Jeremïah i weddïo dros y bobl. 6 Jeremïah yn prophwydo y dychwelai y Caldeaid, ac y gorchfygent. 11 Ei ddal ef megis ffoadur, a'i faeddu, a'i garcharu. 16 Y mae efe yn sicrhâu Sedecïah o'r caethiwed: 18 yn ymbil am gael ei ollwng yn rhydd; ac yn cael peth ffafr.

Cylch 599.

A'R brenhin [a] Sedecïah mab Jo-
sïah a deyrnasodd yn lle Co-
nïah mab Jehoiacim, yr hwn a
wnaeth Nebuchodonosor brenhin
Babilon yn frenhin y'ngwlad Judah.
2 Ond ni wrandawodd efe, na'i
weision, na phobl y tir, ar eiriau
yr ARGLWYDD, y rhai a draethodd
efe trwy law Jeremïah y prophwyd.
3 A'r brenhin Sedecïah a an-
fonodd Jehucal mab Selemïah, a
[b] Sephanïah mab Maaseiah yr off-
eiriad, at Jeremïah y prophwyd,
gan ddywedyd, Gweddïa, *attolwg,*
drosom ni ar yr ARGLWYDD ein
DUW.
590.
4 A Jeremïah *oedd* yn myned i
mewn ac allan ym mysg y bobl:
canys ni roddasent hwy ef *etto* yn
y carchardy.
5 A [c] llu Pharaoh a ddaethai allan
o'r Aipht: a [d] phan glybu y Caldeaid
oedd yn gwarchae ar Jerusalem sôn
am danynt, hwy a aethant ymaith
oddi wrth Jerusalem.
6 ¶ Yna gair yr ARGLWYDD a

[a] 2 Bren. 24. 17. 1 Chron. 3. 15. 2 Chron. 36. 10. pen. 22. 24.
[b] pen. 20. 25. a 52. 24.
[c] Edrych 2 Bren. 24. 7.
[d] pen. 34. 21.

Cyn CRIST 590.

ddaeth at Jeremïah y prophwyd,
gan ddywedyd,
7 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD,
DUW Israel; Fel hyn y dywedwch
chwi wrth frenhin Judah, yr hwn
a'ch anfonodd chwi attaf fi i ym-
ofyn â mi; Wele, llu Pharaoh, yr
hwn a ddaeth allan yn gynnorthwy
i chwi, a ddychwel i'w wlad ei hun,
i'r Aipht.
8 A'r Caldeaid a ddychwelant, ac
a ryfelant yn erbyn y ddinas hon,
ac a'i hennillant, ac a'i llosgant â
thân.
9 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Na thwyllwch [2] eich hunain, gan
ddywedyd, Dïau yr â y Caldeaid,
oddi wrthym ni: oblegid nid ânt
hwy.
10 Canys pe tarawech chwi holl
lu y Caldeaid y rhai sydd yn rhy-
fela i'ch erbyn; fel *na* weddillid o
honynt *ond* gwŷr [3] archolledig, *etto*
hwy a gyfodent bob un yn ei
babell, ac a losgent y ddinas hon â
thân.
11 ¶ A phan aeth llu y Caldeaid
[4] ymaith oddi wrth Jerusalem, rhag
llu Pharaoh,
12 Yna Jeremïah a aeth allan o
Jerusalem, i fyned i wlad Benja-
min, i [5] ymlithro oddi yno y'nghanol
y bobl.
13 A phan oedd efe ym mhorth
Benjamin, *yr oedd* yno ben-swydd-
og, a'i enw ef *oedd* Irïah, mab Se-
lemïah, mab Hananïah; ac efe a
ddaliodd Jeremïah y prophwyd, gan
ddywedyd, Cilio at y Caldeaid yr
wyt ti.
14 Yna y dywedodd Jeremïah,
[6] Nid gwir; nid ydwyf fi yn cilio at
y Caldeaid. Ond ni wrandawai efe
arno: felly Irïah a ymaflodd yn
Jeremïah, ac a'i dygodd ef at y
tywysogion.
15 Am hynny y tywysogion a
ddigiasant wrth Jeremïah, ac a'i
tarawsant, ac a'i rhoddasant yn y
carchardy yn nhŷ Jonathan yr ys-
grifenydd: o herwydd hwnnw a
wnaethent hwy yn garchardy.
16 ¶ Pan ddaeth Jeremïah i'r dae-
ardy, ac i'r [7] cabanau, ac *wedi* i Je-
remïah aros yno ddyddiau lawer; 589.
17 Yna y brenhin Sedecïah a an-
fonodd, ac a'i cymmerodd ef allan:
a'r brenhin a ofynodd iddo yn gyf-
rinachol yn ei dŷ ei hun, ac a ddy-
wedodd, A oes gair oddi wrth yr
ARGLWYDD? A dywedodd Jeremïah,

[2] Heb. *eich eneidiau.*
[3] Heb. *wedi eu trywanu.*
[4] Heb. *i fynu.*
[5] Neu, *ymneillduo.*
[6] Heb. *Celwydd*
[7] Neu, *celloedd.*

Cyn CRIST 589.

Oes; canys tydi, *eb efe,* a roddir
yn llaw brenhin Babilon.
18 Jeremïah hefyd a ddywedodd
wrth y brenhin Sedecïah, Pa bech-
od a wneuthum i i'th erbyn di, neu
yn erbyn dy weision, neu yn erbyn
y bobl hyn, pan y'm rhoddasoch yn
y carchardy?
19 Pa le *y mae* eich prophwydi a
brophwydasant i chwi, gan ddywed-
yd, Ni ddaw brenhin Babilon i'ch
erbyn, nac yn erbyn y wlad hon?
20 Ac yn awr gwrando, attolwg,
O fy arglwydd frenhin: attolwg,
[8] deued fy ngweddi ger dy fron; fel
na pharech i mi ddychwelyd i dŷ
Jonathan yr ysgrifenydd, rhag fy
marw yno.
21 Yna y brenhin Sedecïah a or-
chymynodd iddynt hwy roddi Jere-
mïah [e] y'nghyntedd y carchardy, a
rhoddi iddo ef deisen o fara beu-
nydd o heol y pobyddion, nes dar-
fod yr holl fara yn y ddinas. Felly
Jeremïah a arhosodd y'nghyntedd
y carchardy.

[8] Heb. *cwymped.*
[e] pen. 32. 2.

PENNOD XXXVIII.

1 *Jeremïah, ar gam-achwyn, yn cael ei fwrw i ddaeardy Malchïah: 7 ac Ebedmelech yn cael peth rhyddid iddo ef. 14 Jeremïah, trwy ymddiddan cyfrinachol, yn cynghori i'r brenhin achub ei einioes trwy ymrôi; 24 a thrwy archiad y brenhin, yn celu yr ymddiddan hwnnw oddi wrth y tywysogion.*

YNA Sephatïah mab Mattan, a
Gedalïah mab Pasur, a Jucal
mab Selemïah, a Phasur mab Mal-
chïah, a glywsant y geiriau a draeth-
asai Jeremïah wrth yr holl bobl,
gan ddywedyd,
2 Fel hyn y dywedodd yr Ar-
glwydd, [a] Yr hwn a arhoso yn y
ddinas hon, a fydd farw trwy y
cleddyf, trwy newyn, a thrwy haint:
ond y neb a elo allan at y Caldeaid,
a fydd byw; canys ei einioes fydd
yn ysglyfaeth iddo, a byw fydd.
3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd;
Y ddinas hon a roddir yn ddïau yn
llaw llu brenhin Babilon, yr hwn
a'i hennill hi.
4 Yna y tywysogion a ddywedas-
ant wrth y brenhin, Rhodder, at-
tolwg, y gwr hwn i farwolaeth:
oblegid fel hyn y mae efe yn gwan-
hâu dwylaw y rhyfelwyr a adawyd
yn y ddinas hon, a dwylaw yr holl
bobl, wrth ddywedyd wrthynt yn
ol y geiriau hyn: o herwydd nid
yw y gwr hwn yn ceisio [2] llwydd-
iant i'r bobl hyn, ond niwed.
5 A'r brenhin Sedecïah a ddywed-
odd, Wele ef yn eich llaw chwi:
canys nid *yw* y brenhin *wr* a ddi-
chon ddim yn eich erbyn chwi.
6 Yna hwy a gymmerasant Jere-
mïah, ac a'i bwriasant ef i ddaeardy
Malchïah mab [3] Hammelech, yr hwn
oedd y'nghyntedd y carchardy: a
hwy a ollyngasant Jeremïah i wae-
red wrth raffau. Ac nid *oedd* dwfr
yn y daeardy, ond tom: felly Jere-
mïah a lynodd yn y dom.
7 ¶ A phan glybu [b] Ebedmelech yr
Ethiopiad, un o'r ystafellyddion yr
hwn oedd yn nhŷ y brenhin, iddynt
hwy roddi Jeremïah yn y daeardy,
(a'r brenhin yn eistedd ym mhorth
Benjamin,)
8 Ebedmelech a aeth allan o dŷ y
brenhin, ac a lefarodd wrth y bren-
hin, gan ddywedyd,
9 O fy arglwydd frenhin, drwg y
gwnaeth y gwŷr hyn y'nghwbl ag a
wnaethant i Jeremïah y prophwyd,
yr hwn a fwriasant hwy i'r daeardy;
ac efe a fydd marw o newyn yn y
fan lle y mae, o herwydd nid *oes*
bara mwyach yn y ddinas.
10 Yna y brenhin a orchymyn-
odd i Ebedmelech yr Ethiopiad,
gan ddywedyd, Cymmer oddi yma
ddengwr ar hugain [4] gyd â thi, a
chyfod Jeremïah y prophwyd o'r
daeardy cyn ei farw.
11 Felly Ebedmelech a gymmer-
odd y gwŷr gyd âg ef, ac a aeth i
dŷ y brenhin dan y trysordy, ac a
gymmerodd oddi yno hen garpiau,
a hen bwdr-fratiau, ac a'u gollyng-
odd i waered at Jeremïah i'r dae-
ardy wrth raffau.
12 Ac Ebedmelech yr Ethiopiad a
ddywedodd wrth Jeremïah, Gosod
yn awr yr hen garpiau a'r pwdr-
fratiau hyn dan dy geseiliau oddi
tan y rhaffau. A Jeremïah a
wnaeth felly.
13 Felly hwy a dynnasant Jere-
mïah i fynu wrth y rhaffau, ac a'i
codasant ef o'r daeardy; a Jere-
mïah a arhosodd y'nghyntedd y
carchardy.
14 ¶ Yna y brenhin Sedecïah a
anfonodd, ac a gymmerodd Jere-
mïah y prophwyd atto [5] i'r trydydd
cyntedd, yr hwn *sydd* yn nhŷ yr
Arglwydd; a'r brenhin a ddywed-
odd wrth Jeremïah, Mi a ofynaf i
ti beth: na chela ddim oddi wrth-
yf fi.
15 A Jeremïah a ddywedodd wrth
Sedecïah, Os mynegaf i ti, oni roddi

[a] pen. 21. 9.
[2] Heb. *heddwch.*
Cyn CRIST 589.
[3] Neu, *y brenhin.*
[b] pen. 39. 16.
[4] Heb. *yn dy law,* neu, *gyd â'th law.*
[5] Neu, *i'r cyntedd pennaf.*

Cyn CRIST 589.

di fi i farwolaeth? ac os rhoddaf i
ti gynghor, oni wrandewi di arnaf?
16 Felly y brenhin Sedecïah a
dyngodd wrth Jeremïah yn gyfrin-
achol, gan ddywedyd, *Fel mai* byw
yr ARGLWYDD, [c] yr hwn a wnaeth
i ni yr enaid hwn, ni roddaf fi di
i farwolaeth, ac ni roddaf di yn
llaw y gwŷr hyn sydd yn ceisio dy
einioes.
17 Yna y dywedodd Jeremïah
wrth Sedecïah, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd,
DUW Israel; Os gan fyned yr âi
di allan at dywysogion brenhin
Babilon, yna y bydd dy enaid
fyw, ac ni losgir y ddinas hon â
thân; a thithau a fyddi fyw, ti a'th
deulu.
18 Ond onid âi di allan at dywys-
ogion brenhin Babilon, yna y ddinas
hon a roddir i law y Caldeaid, a
hwy a'i llosgant hi â thân, ac ni
ddïengi dithau o'u llaw hwynt.
19 A'r brenhin Sedecïah a ddy-
wedodd wrth Jeremïah, Yr ydwyf
fi yn ofni yr Iuddewon a giliasant
at y Caldeaid, rhag iddynt hwy fy
rhoddi i yn eu llaw hwynt, ac i'r
rhai hynny fy ngwatwar.
20 A Jeremïah a ddywedodd, Ni
roddant ddim: gwrando, attolwg,
ar lais yr ARGLWYDD, yr hwn yr
ydwyf fi yn ei draethu i ti; felly y
bydd yn dda i ti, a'th enaid a fydd
byw.
21 Ond os gwrthodi fyned allan,
dyma y gair a ddangosodd yr AR-
GLWYDD i mi:
22 Ac wele, yr holl wragedd, y
rhai a adawyd yn nhŷ brenhin Ju-
dah, a ddygir allan at dywysogion
brenhin Babilon; a hwy a ddywed-
ant, [6] Dy gyfeillion a'th hudasant,
ac a'th orchfygasant; dy draed a
lynasant yn y dom, *a* hwythau a
droisant yn eu hol.
23 Felly hwy a ddygant allan dy
holl wragedd a'th blant at y Calde-
aid, ac ni ddïengi dithau o'u llaw
hwynt; canys â llaw brenhin Babi-
lon y'th ddelir; a'r ddinas hon a
losgi â thân.
24 ¶ Yna y dywedodd Sedecïah
wrth Jeremïah, Na chaffed neb
wybod y geiriau hyn, ac ni'th roddir
i farwolaeth.
25 Ond os y tywysogion a glyw-
ant i mi ymddiddan â thi, ac *os*
deuant attat ti, a dywedyd wrthyt,
Mynega yn awr i ni beth a draeth-
aist ti wrth y brenhin; na chela
oddi wrthym ni, ac ni roddwn ni
mo honot ti i farwolaeth; a pha
beth a draethodd y brenhin wrthyt
tithau:
26 Yna dywed wrthynt, [d] Myfi a
weddïais yn ostyngedig ger bron y
brenhin, na yrrai efe fi drachefn i
dŷ Jonathan, i farw yno.
27 Yna yr holl dywysogion a
ddaethant at Jeremïah, ac a'i hol-
asant ef: ac efe a fynegodd idd-
ynt yn ol yr holl eiriau hyn, y
rhai a orchymynasai y brenhin:
felly hwy [7] a beidiasant âg ymddi-
ddan âg ef, canys ni chafwyd clywed
y peth.
28 A Jeremïah a arhosodd yng
nghyntedd y carchardy hyd y dydd
yr ennillwyd Jerusalem; ac *yno*
yr oedd efe pan ennillwyd Jeru-
salem.

PENNOD XXXIX.

1 *Ennill Jerusalem.* 4 *Tynnu llygaid Sedecïah, a'i anfon i Babilon.* 8 *Difrodi y ddinas,* 9 *a chaethiwo y bobl.* 11 *Nebuchodonosor yn rhoi gorchymyn ar fod yn dda wrth Jeremïah.* 15 *Addewid Duw i Ebedmelech.*

YN [a] y nawfed flwyddyn i Sede- 590.
cïah brenhin Judah, ar y deg-
fed mis, y daeth Nebuchodonosor
brenhin Babilon, a'i holl lu, yn er-
byn Jerusalem, ac a warchaeasant
arni.
2 Yn yr unfed flwyddyn ar ddeg 583.
i Sedecïah, yn y pedwerydd mis, ar
y nawfed *dydd* o'r mis, y torrwyd
y ddinas.
3 A holl dywysogion brenhin Ba-
bilon a ddaethant i mewn, ac a
eisteddasant yn y porth canol, *sef*
Nergal-sareser, Samgar-nebo, Sar-
sechim, Rabsaris, Nergal-sareser,
Rabmag, a holl dywysogion eraill
brenhin Babilon.
4 ¶ A phan welodd Sedecïah bren-
hin Judah hwynt, a'r holl ryfelwyr,
hwy a ffoisant, ac a aethant allan
o'r ddinas liw nos, trwy ffordd
gardd y brenhin, i'r porth rhwng y
ddau fur: ac efe a aeth allan tu
a'r [2] anialwch.
5 A llu y Caldeaid a erlidiasant ar
eu hol hwynt, ac a oddiweddasant
Sedecïah yn rhosydd Jericho, ac
a'i daliasant ef, ac a'i dygasant at
Nebuchodonosor brenhin Babilon,
i Riblah y'ngwlad Hamath; lle y
[3] rhoddodd efe farn arno.
6 Yna brenhin Babilon a ladd-
odd feibion Sedecïah yn Riblah o

[c] Es. 57. 16.
[6] Heb. *Gwŷr dy heddwch.*
[d] pen. 37. 20.
[7] Heb. *a dawsant oddi wrtho.*
[a] 2 Bren. 25. 1. pen. 52. 4.
[2] Neu, *gwastadedd.*
[3] Heb. *llefarodd wrtho farnedigaethau.*

Cyn CRIST 588.

flaen ei lygaid ef: brenhin Babilon
hefyd a laddodd holl bendefigion
Judah.
7 Ac efe a dynnodd lygaid Sede-
cïah, ac a'i rhwymodd ef â [4] chad-
wynau i'w ddwyn i Babilon.
8 ¶ A'r Caldeaid a losgasant dŷ y
brenhin a thai y bobl, â thân; a hwy
a ddrylliasant furiau Jerusalem.
9 Yna Nebuzaradan [5] pennaeth y
milwyr a gaethgludodd i Babilon
weddill y bobl y rhai a adawsid yn
y ddinas, a'r encilwyr y rhai a gil-
iasent atto ef, ynghyd â gweddill
y bobl y rhai a adawsid.
10 A Nebuzaradan pennaeth y
milwyr a adawodd o dlodion y
bobl, y rhai nid oedd dim gan-
ddynt, y'ngwlad Judah, ac efe a
roddodd iddynt winllannoedd a
meusydd [6] y pryd hwnnw.
11 ¶ A Nebuchodonosor brenhin
Babilon a roddodd orchymyn am
Jeremïah [7] i Nebuzaradan pennaeth
y milwyr, gan ddywedyd,
12 Cymmer ef, a bwrw olwg arno,
ac na wna iddo ddim niwed; ond
megis y dywedo efe wrthyt ti, felly
gwna iddo.
13 Felly Nebuzaradan pennaeth
y milwyr a anfonodd, Nebusasban
hefyd, Rabsaris, a Nergal-sareser,
Rabmag, a holl bennaethiaid bren-
hin Babilon;
14 Ië, hwy a anfonasant, ac a
gymmerasant Jeremïah o gyntedd
y carchardy, ac [b] a'i rhoddasant ef
at Gedalïah mab Ahicam, mab Sa-
phan, i'w ddwyn adref: felly efe a
drigodd ym mysg y bobl.
15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a
ddaeth at Jeremïah, pan oedd efe
wedi cau arno y'nghyntedd y carch-
ar, gan ddywedyd,
16 Dos, a dywed i [c] Ebedmelech yr
Ethiopiad, gan ddywedyd, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD y lluoedd,
DUW Israel; Wele, mi a baraf i'm
geiriau ddyfod yn erbyn y ddinas
hon er niwed, ac nid er llês, a hwy
a gwblhêir o flaen dy wyneb y
dwthwn hwnnw.
17 Ond myfi a'th waredaf di y
dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD,
ac ni'th roddir yn llaw y dynion *yr
ydwyt* ti yn ofni rhagddynt.
18 Canys gan achub mi a'th achub-
af, ac ni syrthi trwy y cleddyf, eithr
[d] bydd dy einioes yn ysglyfaeth i
ti, am i ti ymddiried ynof fi, medd
yr ARGLWYDD.

4 Heb. *dwy gadwyn pres*, neu, *llyffetheiriau.*
5 Heb. *y pen-lleiddiad:* Ac felly ad. 10, 11, &c
6 Heb. *y dydd hwnnw.*
7 Heb. *trwy law Nebuzaradan.*
b pen. 40. 5.
c pen. 38. 7.
d pen. 21. 9. a 45. 5.

PENNOD XL.

1 *Jeremïah, wedi darfod i Nebuzaradan ei ollwng ef yn rhydd, yn myned at Gedalïah:* 7 *a'r Iuddewon oedd ar wasgar yn ymgasglu atto ef.* 13 *Johanan yn datguddio bradwriaeth Ismael, heb gael ei gredu.*

Y GAIR yr hwn a ddaeth at Jere-
mïah oddi wrth yr ARGLWYDD,
wedi i Nebuzaradan pennaeth y
milwyr ei ollwng ef yn rhydd o
Ramah, wedi iddo ei gymmeryd ef,
ac yntau yn rhwym mewn [2] cad-
wyni ym mysg holl gaethglud Je-
rusalem a Judah, *y rhai a* gaeth-
gludasid i Babilon.
2 A phennaeth y milwyr a gym-
merodd Jeremïah, ac a [a] ddywedodd
wrtho, Yr ARGLWYDD dy DDUW a
lefarodd y drwg yma yn erbyn y
lle hwn.
3 A'r ARGLWYDD a'*i* dug i ben,
ac a wnaeth megis y llefarodd: am
i chwi bechu yn erbyn yr AR-
GLWYDD, ac na wrandawsoch ar ei
lais ef, am hynny y daeth y peth
hyn i chwi.
4 Ac yn awr wele, mi a'th rydd-
heais di heddyw o'r cadwynau *oedd*
am dy ddwylaw: os da gennyt ti
ddyfod gyd â mi i Babilon, tyred,
a myfi a [3] fyddaf da wrthyt: ond os
drwg y gweli ddyfod gyd â mi i
Babilon, paid; wele yr holl dir o'th
flaen di: i'r fan *y byddo* da a bodd-
lawn gennyt fyned, yno dos.
5 Ac yn awr, ac efe etto heb ddy-
chwelyd, *efe a ddywedodd*, Dy-
chwel at [d] Gedalïah mab Ahicam,
mab Saphan, yr hwn a osododd
brenhin Babilon ar ddinasoedd Ju-
dah, ac aros gyd âg ef ym mhlith y
bobl: neu dos lle y gwelech di yn
dda fyned. Felly pennaeth y mil-
wyr a roddodd iddo ef luniaeth a
rhodd, ac a'i gollyngodd ef ymaith.
6 Yna yr aeth Jeremïah at Ge-
dalïah mab Ahicam i Mispah, ac
a arhosodd gyd âg ef ym mysg y
bobl a adawsid yn y wlad.
7 ¶ [c] A phan glybu holl dywysog-
ion y lluoedd, y rhai *oedd* ar hyd
y wlad, hwynt-hwy a'u gwŷr, i fren-
hin Babilon osod Gedalïah mab
Ahicam ar y wlad, ac iddo roddi
dan ei law ef wŷr, a gwragedd, a
phlant, ac o dlodion y wlad, o'r rhai
ni chaethgludasid i Babilon;
8 Yna hwy a ddaethant at Ge-
dalïah i Mispah, *sef* Ismael mab
Nethanïah, a Johanan a Jonathan
meibion Careah, a Seraiah mab

Cyn CRIST 588.

2 Neu, *gefynnau.*
a pen. 50. 7.
3 Heb. *fwriaf olwg arnat.*
b 2 Bren. 25. 22. pen. 39. 14.
c 2 Bren. 25. 23.

Cyn CRIST 588.

Tanhumeth, a meibion Ephai y Netophathiad, a Jezanïah mab Maachathiad, hwynt-hwy a'u gwŷr.

9 A Gedalïah mab Ahicam mab Saphan a dyngodd wrthynt hwy, ac wrth eu gwŷr, gan ddywedyd, Nac ofnwch wasanaethu y Caldeaid: trigwch yn y wlad, a gwasanaethwch frenhin Babilon, felly y bydd daioni i chwi.

10 Am danaf finnau, wele, mi a drigaf ym Mispah, i wasanaethu y Caldeaid, y rhai a ddeuant attom ni: chwithau, cesglwch win, a ffrwythydd haf, ac olew, a dodwch *hwynt* yn eich llestri, a thrigwch yn eich dinasoedd, y rhai yr ydych yn eu meddiannu.

11 A phan glybu yr holl Iuddewon y rhai *oedd* ym Moab, ac ym mysg meibion Ammon, ac yn Edom, ac yn yr holl wledydd, i frenhin Babilon adael gweddill o Judah, a gosod Gedalïah mab Ahicam mab Saphan yn llywydd arnynt hwy;

12 Yna yr holl Iuddewon a ddychwelasant o'r holl leoedd lle y gyrrasid hwynt, ac a ddaethant i wlad Judah at Gedalïah i Mispah, ac a gasglasant win a ffrwythydd haf lawer iawn.

13 ¶ Johanan hefyd mab Careah, a holl dywysogion y lluoedd y rhai *oedd* ar hyd y wlad, a ddaethant at Gedalïah i Mispah,

14 Ac a ddywedasant wrtho, A wyddost ti yn hysbys i Baalis, brenhin meibion Ammon, anfon Ismael mab Nethanïah [4] i'th ladd di? Ond ni chredodd Gedalïah mab Ahicam iddynt hwy.

15 Yna Johanan mab Careah a ddywedodd wrth Gedalïah ym Mispah yn gyfrinachol, gan ddywedyd, Gâd i mi fyned, attolwg, a mi a laddaf Ismael mab Nethanïah, ac ni chaiff neb wybod: paham y lladdai efe di, fel y gwasgerid yr holl Iuddewon y rhai a ymgasglasant attat ti, ac y darfyddai am y gweddill yn Judah?

16 Ond Gedalïah mab Ahicam a ddywedodd wrth Johanan mab Careah, Na wna y peth hyn; canys celwydd yr ydwyt ti yn ei ddywedyd am Ismael.

[4] Heb. *i'th daro yn yr enaid?*

PENNOD XLI.

1 *Ismael, trwy fradwriaeth, yn lladd Gedalïah ac eraill, ac yn amcanu, efe a'r lleill, ffoi at yr Ammoniaid.* 11 *Johanan yn ennill y caethion, ac yn meddwl ffoi i'r Aipht.*

AC [a] yn y seithfed mis daeth Ismael mab Nethanïah mab Elisama o'r had brenhinol, a phendefigion y brenhin, sef dengwr gyd âg ef, at Gedalïah mab Ahicam i Mispah: a hwy a fwyttasant yno fara ynghyd ym Mispah.

2 Ac Ismael mab Nethanïah a gyfododd, *efe* a'r dengwr oedd gyd âg ef, ac a darawsant Gedalïah mab Ahicam mab Saphan â'r cleddyf, ac a'i lladdasant ef, yr hwn a osodasai brenhin Babilon yn llywydd ar y wlad.

3 Ismael hefyd a laddodd yr holl Iuddewon oedd gyd âg ef, *sef* gyd â Gedalïah, ym Mispah, a'r Caldeaid y rhai a gafwyd yno, y rhyfelwyr.

4 A'r ail dydd wedi iddo ef ladd Gedalïah, heb neb yn gwybod,

5 Yna y daeth gwŷr o Sichem, o Siloh, ac o Samaria, *sef* pedwar ugeinwr, wedi eillio eu barfau, a rhwygo eu dillad, ac ymdorri, âg offrymmau ac â thus yn eu dwylaw, i'*w* dwyn i dŷ yr ARGLWYDD.

6 Ac Ismael mab Nethanïah a aeth allan o Mispah i'w cyfarfod hwynt, gan gerdded rhagddo, ac wylo; a phan gyfarfu efe â hwynt, efe a ddywedodd wrthynt, Deuwch at Gedalïah mab Ahicam.

7 A phan ddaethant hwy i ganol y ddinas, yna Ismael mab Nethanïah a'u lladdodd hwynt, *ac a'u bwriodd* i ganol y pydew, efe a'r gwŷr *oedd* gyd âg ef.

8 Ond dengwr a gafwyd yn eu mysg hwynt, y rhai a ddywedasant wrth Ismael, Na ladd ni: oblegid y mae gennym ni drysor yn y maes, o wenith, ac o haidd, ac o olew, ac o fêl. Felly efe a beidiodd, ac ni laddodd hwynt ym mysg eu brodyr.

9 A'r pydew i'r hwn y bwriodd Ismael holl gelaneddau y gwŷr a laddasai efe [2] er mwyn Gedalïah, *yw* [c] yr hwn a wnaethai y brenhin Asa, rhag ofn Baasa brenhin Israel: hwnnw a ddarfu i Ismael mab Nethanïah ei lenwi â'r rhai a laddasid.

10 Yna Ismael a gaethgludodd holl weddill y bobl y rhai *oedd* ym Mispah, *sef* [d] merched y brenhin, a'r holl bobl y rhai a adawsid ym Mispah, ar y rhai y gosodasai Nebuzaradan pennaeth y milwyr Gedalïah mab Ahicam yn llywydd: ac Ismael mab Nethanïah a'u

Cyn CRIST 588.

[a] 2 Bren. 25. 25.

[2] Neu, *ger llaw.* Heb. *trwy law,* neu, *wrth ystlys Gedalïah.*

[c] 1 Bren. 15. 22.

[d] pen. 43. 6.

Cyn CRIST 588.

caethgludodd hwynt, ac a ymad-
awodd i fyned drosodd at feibion
Ammon.
11 ¶ Ond pan glybu Johanan
mab Careah, a holl dywysogion y
llu y rhai *oedd* gyd âg ef, yr holl
ddrwg a wnaethai Ismael mab Ne-
thanïah;
12 Yna hwy a gymmerasant *eu*
holl wŷr, ac a aethant i ymladd âg
Ismael mab Nethanïah, ac a'i caw-
[e] 2 Sam. 2. 13. sant ef wrth [e] y dyfroedd mawrion
y rhai *sydd* yn Gibeon.
13 A phan welodd yr holl bobl, y
rhai *oedd* gyd âg Ismael, Johanan
mab Careah, a holl dywysogion y
llu y rhai *oedd* gyd âg ef, yna hwy
a lawenychasant.
14 Felly yr holl bobl, y rhai a
gaethgludasai Ismael ymaith o Mis-
pah, a droisant ac a ddychwelas-
ant, ac a aethant at Johanan mab
Careah.
15 Ond Ismael mab Nethanïah
a ddïangodd, ynghyd âg wythnyn,
oddi gan Johanan, ac a aeth at
feibion Ammon.
16 Yna Johanan mab Careah, a
holl dywysogion y llu y rhai *oedd*
gyd âg ef, a gymmerasant holl
weddill y bobl, y rhai a ddygasai
efe yn eu hol oddi ar Ismael mab
Nethanïah, o Mispah, (wedi iddo ef
ladd Gedalïah mab Ahicam,) *sef*
cedyrn ryfelwyr, a'r gwragedd, a'r
plant, a'r ystafellyddion, y rhai a
ddygasai efe o Gibeon.
17 A hwy a aethant oddi yno, ac
[f] 2 Sam. 19. 37, 38. a eisteddasant yn nhrigfa [f] Chim-
ham, yn agos at Bethlehem, i fyned
i'r Aipht,
18 Rhag y Caldeaid: o herwydd
eu bod yn eu hofni hwynt, am i
Ismael mab Nethanïah ladd Ge-
dalïah mab Ahicam, yr hwn a rodd-
asai brenhin Babilon yn llywydd
yn y wlad.

PENNOD XLII.

1 *Johanan yn erfyn ar Jeremïah ymofyn â Duw, ac yn addaw bod yn ufudd i'w ewyllys ef.* 7 *Jeremïah yn dangos iddo y cai efe ddïogelwch yn Judea,* 13 *a dinystr yn yr Aipht.* 19 *Y mae yn beio ar eu rhagrith hwy yn peri ymofyn â'r Arglwydd am yr hyn nid oedd yn eu bryd ei wneuthur.*

FELLY holl dywysogion y llu, a
Johanan mab Careah, a Jeza-
nïah mab Hosaiah, a'r holl bobl, o
fychan hyd fawr, a nesasant,
[2] Heb. *cwympned ein deisyfiad ger dy fron.* 2 Ac a ddywedasant wrth Jere-
mïah y prophwyd, Attolwg, [2] gwrando
ein deisyfiad ni, a gweddïa drosom
ni ar yr ARGLWYDD dy DDUW, *sef*
dros yr holl weddill hyn; (canys nyni
a adawyd o lawer yn ychydig, fel y
mae dy lygaid yn ein gweled ni;)
3 Fel y dangoso yr ARGLWYDD
dy DDUW i ni y ffordd y mae i ni
rodio ynddi, a'r peth a wnelom.
4 Yna Jeremïah y prophwyd a
ddywedodd wrthynt, Myfi a'*ch* clyw-
ais *chwi;* wele, mi a weddïaf ar yr
ARGLWYDD eich DUW yn ol eich
geiriau chwi, a pheth bynnag a ddy-
wedo yr ARGLWYDD am danoch,
myfi a'*i* mynegaf i chwi: [a] nid at- [a] 1 Sam. 3. 18. Act. 20. 20.
taliaf ddim oddi wrthych.
5 A hwy a ddywedasant wrth Je-
remïah, Yr ARGLWYDD fyddo dyst
cywir a ffyddlawn rhyngom ni, onis
gwnawn yn ol pob gair a anfono
yr ARGLWYDD dy DDUW *gyd â*
thi attom ni.
6 Os da neu os drwg *fydd,* ar
lais yr ARGLWYDD ein DUW, yr
hwn yr ydym ni yn dy anfon atto,
y gwrandawn ni; [b] fel y byddo da [b] pen. 7. 23.
i ni, pan wrandawom ar lais yr
ARGLWYDD ein DUW.
7 ¶ Ac ym mhen y deng niwrnod
y daeth gair yr ARGLWYDD at Je-
remïah.
8 Yna efe a alwodd ar Johanan
mab Careah, ac ar holl dywysogion
y llu y rhai *oedd* gyd âg ef, ac *ar*
yr holl bobl o fychan hyd fawr,
9 Ac a ddywedodd wrthynt, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW
Israel, yr hwn yr anfonasoch fi atto
i roddi i lawr eich gweddïau ger
ei fron ef;
10 Os trigwch chwi yn wastad yn
y wlad hon, myfi a'ch adeiladaf
chwi, ac nis tynnaf i lawr, myfi a'ch
plannaf chwi, ac nis diwreiddiaf:
oblegid y mae yn edifar gennyf am
y drwg a wneuthum i chwi.
11 Nac ofnwch rhag brenhin Ba-
bilon, yr hwn y mae arnoch ei ofn;
nac ofnwch ef, medd yr ARGLWYDD:
canys myfi *a fyddaf* gyd â chwi
i'ch achub, ac i'ch gwaredu chwi
o'i law ef.
12 A [c] mi a roddaf i chwi dru- [c] Ps. 106. 46.
garedd, fel y trugarhao efe wrth-
ych, ac y dygo chwi drachefn i'ch
gwlad eich hun.
13 ¶ Ond os dywedwch, Ni thrig-
wn ni yn y wlad hon, heb wrandaw
ar lais yr ARGLWYDD eich DUW,
14 Gan ddywedyd, Nag ê: ond i
wlad yr Aipht yr awn ni, lle ni
welwn ryfel, ac ni chlywn sain

Cyn CRIST 588.

udgorn, ac ni bydd arnom newyn
bara, ac yno y trigwn ni:
15 Am hynny, O gweddill Judah,
gwrandêwch yn awr air yr ARGLWYDD; Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Os chwi [d] gan osod a osodwch eich
wynebau i fyned i'r Aipht, ac a
ewch i ymdeithio yno,
16 Yna y bydd i'r cleddyf, yr hwn
yr ydych yn ei ofni, eich goddiwes chwi yno yn nhir yr Aipht; a'r
newyn yr hwn yr ydych yn gofalu
rhagddo, [3] a'ch dilyn chwi yn yr
Aipht; ac yno y byddwch feirw.
17 Felly y bydd i'r holl wŷr a
osodasant eu hwynebau i fyned i'r
Aipht, i aros yno, hwy a leddir
â'r cleddyf, â newyn, ac â haint: ac
[e] ni bydd un o honynt y'ngweddill,
neu yn ddïangol, gan y dïaledd a
ddygaf fi arnynt.
18 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Megis [f] y tywalltwyd fy llid a'm
digofaint ar breswylwyr Jerusalem;
felly y tywelltir fy nigofaint arnoch
chwithau, pan ddeloch i'r Aipht:
a [g] chwi a fyddwch yn felldith, ac
yn syndod, ac yn rheg, ac yn warth,
ac ni chewch weled y lle hwn
mwyach.
19 ¶ O gweddill Judah, yr ARGLWYDD a ddywedodd am danoch,
Nac ewch i'r Aipht: gwybyddwch
yn hysbys i mi [4] eich rhybuddio
chwi heddyw.
20 Canys [5] rhagrithiasoch yn eich
calonnau, wrth fy anfon i at yr ARGLWYDD eich DUW, gan ddywedyd, Gweddïa drosom ni ar yr ARGLWYDD ein DUW, a mynega i ni
yn ol yr hyn oll a ddywedo yr
ARGLWYDD ein DUW, a nyni a'*i*
gwnawn.
21 A mi a'*i* mynegais i chwi heddyw, ond ni wrandawsoch ar lais
yr ARGLWYDD eich DUW, nac ar
ddim oll a'r y danfonodd efe fi
attoch o'i blegid.
22 Ac yn awr gwybyddwch yn
hysbys, mai trwy y cleddyf, *a* thrwy
newyn, a thrwy haint, y byddwch chwi feirw yn y lle yr ydych
yn ewyllysio myned i ymdeithio
yddo.

d Deut. 17. 16.
3 Heb. *a lŷn wrthych.*
e Edrych pen. 44. 14, 28.
f pen. 7. 20.
g pen. 29. 18, 22. Zech. 8. 13.
4 Heb. *dystiolaethu i'ch erbyn chwi.*
5 Heb. *cyfeiliornasoch yn eich eneidiau,* neu, *twyllasoch eich eneidiau.*

PENNOD XLIII.

1 *Johanan yn anghoelio prophwydoliaeth Jeremïah, ac yn ei ddwyn ef ac eraill i'r Aipht.* 8 *Jeremïah, trwy gysgod, yn prophwydo y goresgynid yr Aipht gan y Babiloniaid.*

A PHAN ddarfu i Jeremïah lefaru wrth yr holl bobl holl eiriau yr ARGLWYDD eu DUW, am y
rhai yr anfonasai yr ARGLWYDD eu
DUW ef attynt, *sef* yr holl eiriau
hyn:
2 Yna y llefarodd Azarïah mab
Hosaiah, a Johanan mab Careah,
a'r holl ddynion beilchion, gan ddywedyd wrth Jeremïah, Celwydd yr
wyt ti yn ei ddywedyd; ni anfonodd yr ARGLWYDD ein DUW ni mo
honot ti i ddywedyd, Nac ewch i'r
Aipht i ymdeithio yno.
3 Eithr Baruch mab Nerïah a'th
annogodd di i'n herbyn ni, i gael
ein rhoddi ni yn llaw y Caldeaid,
i'n lladd, ac i'n caethgludo i Babilon.
4 Ond ni wrandawodd Johanan
mab Careah, na holl dywysogion y
llu, na'r holl bobl, ar lais yr ARGLWYDD, i drigo yn nhir Judah:
5 Eithr Johanan mab Careah, a
holl dywysogion y llu, a ddygasant
ymaith holl weddill Judah, y rhai
a ddychwelasant oddi wrth yr holl
genhedloedd lle y gyrrasid hwynt,
i aros y'ngwlad Judah;
6 Yn wŷr, a gwragedd, a phlant,
a [a] merched y brenhin, a phob
enaid a'r a adawsai Nebuzaradan
pennaeth y milwyr gyd â Gedalïah
mab Ahicam mab Saphan, y prophwyd Jeremïah hefyd, a Baruch
mab Nerïah.
7 Felly hwy a ddaethant i wlad
yr Aipht: canys ni wrandawsant
ar lais yr ARGLWYDD; fel hyn y
daethant i [b] Tapanhes.
8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a
ddaeth at Jeremïah yn Tapanhes,
gan ddywedyd,
9 Cymmer yn dy law gerrig mawrion, a chuddia hwynt yn y clai yn
yr odyn briddfaen, yr hon *sydd*
yn nrws tŷ Pharaoh, yn Tapanhes,
y'ngolwg gwŷr Judah;
10 A dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel; Wele, mi a anfonaf, ac a
gymmeraf Nebuchodonosor brenhin
Babilon, [c] fy ngwas, ac a osodaf ei
frenhin-faingc ef ar y cerrig hyn
y rhai a guddiais, ac efe a daena
ei frenhinol babell arnynt.
11 A phan ddelo, efe a dery wlad
yr Aipht; [d] y rhai *sydd* i angau, âg
angau; a'r rhai *sydd* i gaethiwed,
â chaethiwed; a'r rhai *sydd* i'r
cleddyf, â'r cleddyf.

Cyn CRIST 588.

a pen. 41. 10.
b Es. 30. 4, *Hanes.* Diweddu 588.
c pen. 25. 9. Edrych Ezec. 29. 18.
d pen. 15. 2. Zech. 11. 9.

Cyn CRIST 588.
12 A mi a gynneuaf dân yn nhai
duwiau yr Aipht, ac efe a'u llysg
hwynt, ac a'u caethgluda hwynt;
ac efe a ymwisg â gwlad yr Aipht
fel y gwisg bugail ei ddillad: ac
efe a â allan oddi yno mewn hedd-
wch.
2 *Bethsemes.* 13 Ac efe a dyrr ddelwau [2]tŷ yr
haul, yr hwn *sydd* y'ngwlad yr
Aipht; ac efe a lysg dai duwiau
yr Aipht â thân.

PENNOD XLIV.

1 *Jeremïah yn adrodd dinystr Judah am eu delw-addoliaeth;* 11 *yn prophwydo dinystr y rhai a wnant ddelw-addoliaeth yn yr Aipht.* 15 *Gwrthnysigrwydd yr Iuddewon;* 20 *a Jeremïah yn eu bygwth hwy o'i herwydd,* 29 *ac, yn lle arwydd, yn prophwydo dinystr yr Aipht.*

587. Y GAIR yr hwn a ddaeth at
Jeremïah, am yr holl Iudd-
ewon y rhai oedd yn trigo yng
ngwlad yr Aipht, *ac* yn preswylio
ym Migdol, ac yn Tapanhes, ac yn
Noph, ac y'ngwlad Pathros, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, DUW Israel; Chwi a wel-
soch yr holl ddrwg a ddygais i ar
Jerusalem, ac ar holl ddinasoedd
Judah; ac wele hwy heddyw yn
anghyfannedd, ac heb breswylydd
ynddynt:
3 O achos eu drygioni yr hwn a
wnaethant i'm digio i, gan fyned i
arogl-darthu, *ac* i wasanaethu duw-
iau dïeithr, y rhai nid adwaenent,
na hwy, *na* chwithau, na'ch tadau.
a 2 Chron. 36. 15. 4 Er i mi [a]anfon attoch fy holl
weision y prophwydi, gan fore-godi,
ac anfon, i ddywedyd, Na wnewch,
attolwg, y ffieidd-beth hyn, yr hwn
sydd gas gennyf fi:
5 Etto ni wrandawsant, ac ni og-
wyddasant eu clust, i ddychwelyd
oddi wrth eu drygioni, fel nad arogl-
darthent i dduwiau dïeithr.
b pen. 42. 18. 6 Am hynny [b]y tywalltwyd fy llid
a'm digofaint, ac y llosgodd efe yn
ninasoedd Judah, ac yn heolydd
Jerusalem; ac y maent hwy yn
anghyfannedd, *ac* yn ddiffaethwch,
fel *y gwelir* heddyw.
7 Ac yn awr fel hyn y dywed
ARGLWYDD DDUW y lluoedd, DUW
Israel; Paham y gwnewch y mawr
ddrwg *hwn* yn erbyn eich eneidiau,
i dorri ymaith oddi wrthych wr
a gwraig, plentyn, a'r hwn sydd
2 Heb. *o ganol Judah.* yn sugno, [2]allan o Judah, fel na
adawer i chwi weddill?
8 Gan fy nigio i â gweithredoedd
eich dwylaw, gan arogl-darthu i Cyn CRIST 587.
dduwiau dïeithr y'ngwlad yr Aipht,
yr hon yr aethoch i aros ynddi,
i'ch difetha eich hunain, ac i fod
yn felldith ac yn warth ym mysg
holl genhedloedd y ddaear.
9 A anghofiasoch chwi [3]ddrygioni 3 Heb. *ddrygau, neu, gospedigaethau.*
eich tadau, a drygioni brenhinoedd
Judah, a drygioni eu gwragedd
hwynt, a'ch drygioni eich hunain,
a drygioni eich gwragedd, y rhai
a wnaethant hwy y'ngwlad Judah,
ac yn heolydd Jerusalem?
10 Nid ydynt [4]wedi ymostwng 4 Heb. *ddryllïedig.*
hyd y dydd hwn, ac nid ofnasant,
ni rodiasant chwaith yn fy nghyf-
raith, nac yn fy neddfau, y rhai a
roddais i o'ch blaen chwi, ac o
flaen eich tadau.
11 Am hynny fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Wele, [c]myfi a osodaf fy wyneb yn c Lef. 17. 10. pen. 21. 10. Amos 9. 4.
eich erbyn chwi er niwed, ac i
ddifetha holl Judah.
12 A mi a gymmeraf weddill Ju-
dah, y rhai a osodasant eu hwyn-
ebau i fyned i wlad yr Aipht i
aros yno, a [d]hwy a ddifethir oll; d pen. 42. 15, 16, 17, 22.
y'ngwlad yr Aipht y syrthiant: trwy
y cleddyf *a* thrwy newyn y difethir
hwynt: o fychan hyd fawr, trwy
y cleddyf a thrwy newyn y bydd-
ant feirw: a [e]hwy a fyddant yn e pen. 42. 18.
felldith, *ac* yn syndod, ac yn rheg,
ac yn warth.
13 Canys myfi a ymwelaf â thrig-
olion gwlad yr Aipht, fel yr ym-
welais â Jerusalem, â chleddyf, â
newyn, ac â haint:
14 Fel na byddo un a ddïango,
nac a adawer o weddill Judah, y
rhai a aethant i ymdeithio yno i
wlad yr Aipht, i ddychwelyd i
wlad Judah, yr hon y [5]mae eu hew- 5 Heb. *dyrchafasant eu henaid.*
yllys ar ddychwelyd i aros ynddi;
canys [f]ni ddychwel ond y rhai a f ad. 28.
ddïangant.
15 ¶ Yna yr holl wŷr y rhai a
wyddent i'w gwragedd arogl-darthu
i dduwiau dïeithr, a'r holl wragedd
y rhai oedd yn sefyll yno, cynnull-
eidfa fawr, yr holl bobl y rhai oedd
yn trigo y'ngwlad yr Aipht, yn Pa-
thros, a attebasant Jeremïah, gan
ddywedyd,
16 *Am* y gair a leferaist ti wrthym
ni yn enw yr ARGLWYDD, ni wran-
dâwn ni arnat. g Num. 30. 12. Edrych ad. 25.
17 Ond gan wneuthur y gwnawn
ni [g]bob peth a'r a ddelo allan o'n h pen. 7. 18.
genau, gan arogl-darthu i [h 6]fren- 6 Neu, *waith.*

Cyn CRIST 587.

hines y nefoedd, a thywallt iddi hi ddïodydd-offrwm, megis y gwnaethom, nyni a'n tadau, ein brenhinoedd a'n tywysogion, yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem: canys *yna* yr oeddem ni yn ddigonol o fara, ac yn dda, ac heb weled drwg.

18 Ond er pan beidiasom âg arogldarthu i frenhines y nefoedd, ac â thywallt dïod-offrwm iddi hi, bu arnom eisieu pob *dim:* trwy gleddyf hefyd a thrwy newyn y darfuom ni.

19 [i]A phan oeddem ni yn arogldarthu i frenhines y nefoedd, ac yn tywallt dïod-offrwm iddi; ai heb ein gwŷr y gwnaethom ni iddi hi deisennau i'w haddoli hi, ac y tywalltasom ddïod-offrwm iddi?

20 ¶ Yna Jeremïah a ddywedodd wrth yr holl bobl, wrth y gwŷr, ac wrth y gwragedd, ac wrth yr holl bobl a'i hattebasant ef felly, gan ddywedyd,

21 Oni chofiodd yr ARGLWYDD yr arogl-darth a arogl-darthasoch chwi yn ninasoedd Judah, ac yn heolydd Jerusalem, chwychwi a'ch tadau, eich brenhinoedd a'ch tywysogion, a phobl y wlad? ac *oni* ddaeth yn ei feddwl ef?

22 Fel na allai yr ARGLWYDD gyd-ddwyn yn hŵy, o achos drygioni eich gweithredoedd, *a* chan y ffiaidd bethau a wnaethech: am hynny yr aeth eich tir yn anghyfannedd, ac yn syndod, ac yn felldith, heb breswylydd, megis *y gwelir* y dydd hwn.

23 O herwydd i chwi arogl-darthu, ac am i chwi bechu yn erbyn yr ARGLWYDD, ac na wrandawsoch ar lais yr ARGLWYDD, ac na rodiasoch yn ei gyfraith ef, nac yn ei ddeddfau, nac yn ei dystiolaethau; am hynny y digwyddodd i chwi yr aflwydd hwn, fel *y gwelir* heddyw.

24 A Jeremïah a ddywedodd wrth yr holl bobl, ac wrth yr holl wragedd, Gwrandêwch air yr ARGLWYDD, holl Judah y rhai *ydych* y'ngwlad yr Aipht.

25 Fel hyn y llefarodd ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel, gan ddywedyd, [k]Chwychwi a'ch gwragedd a lefarasoch â'ch genau, ac a gyflawnasoch â'ch dwylaw, gan ddywedyd, Gan dalu ni a dalwn ein haddunedau y rhai a addunasom, am arogl-darthu i frenhines y nefoedd, ac am dywallt dïod-offrwm iddi; llwyr y cwblhêwch eich addunedau, a llwyr y telwch yr hyn a addunedasoch.

26 Am hynny gwrandêwch air yr ARGLWYDD, holl Judah y rhai sydd yn aros y'ngwlad yr Aipht: Wele, myfi a dyngais i'm henw mawr, medd yr ARGLWYDD, na elwir fy enw i mwyach, o fewn holl wlad yr Aipht y'ngenau un gwr o Judah, gan ddywedyd, Byw yw yr ARGLWYDD DDUW.

27 Wele, [l]mi a wyliaf arnynt hwy er niwed, ac nid er daioni: a holl wŷr Judah, y rhai *sydd* y'ngwlad yr Aipht, a ddifethir â'r cleddyf, ac â newyn, hyd oni ddarfyddont.

28 [m]A'r rhai *a* ddïangant gan y cleddyf, *ac* a ddychwelant o wlad yr Aipht i wlad Judah, *fyddant* ychydig o nifer: a holl weddill Judah, y rhai a aethant i wlad yr Aipht i aros yno, a gânt wybod gair pwy a saif, [7]ai yr eiddof fi, ai yr eiddynt hwy.

29 ¶ A hyn *fydd* yn arwydd i chwi, medd yr ARGLWYDD, *sef* yr ymwelaf â chwi yn y lle hwn, fel y gwypoch y saif fy ngeiriau i'ch erbyn chwi er niwed.

30 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, myfi a roddaf Pharaoh-hophra brenhin yr Aipht yn llaw ei elynion, ac yn llaw y rhai sydd yn ceisio ei einioes ef, fel y rhoddais i Sedecïah brenhin Judah yn llaw Nebuchodonosor brenhin Babilon ei elyn, a'r hwn oedd yn ceisio ei einioes.

PENNOD XLV.

1 *Baruch, yn ei anghysur,* 4 *yn cael ei ddysgu a'i gysuro gan Jeremïah.*

Y GAIR yr hwn a lefarodd Jeremïah y prophwyd wrth Baruch mab Nerïah, [a]pan ysgrifenasai efe y geiriau hyn o enau Jeremïah mewn llyfr, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah, gan ddywedyd,

2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, DUW Israel, wrthyt ti, Baruch;

3 Tydi a ddywedaist, Gwae fi yn awr! canys yr ARGLWYDD a chwanegodd dristwch ar fy ngofid; myfi a ddiffygiais yn fy ochain, ac nid wyf yn cael gorphwysdra.

4 ¶ Fel hyn y dywedi wrtho ef, Yr ARGLWYDD a ddywed fel hyn; Wele, myfi a ddistrywiaf yr hyn a adeiledais, a mi a ddiwreiddiaf yr

Margin notes:

i pen. 7. 18.

k ad. 15, &c.

Cyn CRIST 587.

l pen. 1. 10. a 31. 28.

m ad. 14.

7 Heb. *ai oddi wrthyf fi, ai oddi wrthynt hwy.*

589.

Cylch 607.

a pen. 36. 1, 4.

Cyn CRIST Cylch 607.

hyn a blennais, nid amgen yr holl wlad hon.

5 Ac a geisi di fawredd i ti dy hun? Na chais: canys wele, myfi a ddygaf ddrwg ar bob cnawd, medd yr ARGLWYDD: ond [b] mi a roddaf i ti dy einioes yn ysglyfaeth ym mha le bynnag yr elych di.

[b] pen. 21. 9. a 39. 18.

PENNOD XLVI.

1 *Jeremïah yn prophwydo dinystr llu Pharaoh wrth Euphrates,* 13 *ac y goresgynid yr Aipht gan Nebuchodonosor.* 27 *Y mae yn cysuro Jacob yn eu cerydd.*

Cylch 607.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremïah y prophwyd, yn erbyn y Cenhedloedd,

2 Yn erbyn yr Aipht, yn erbyn llu Pharaoh-necho brenhin yr Aipht, yr hwn oedd wrth afon Euphrates yn [a] Carchemis, yr hwn a ddarfu i Nebuchodonosor brenhin Babilon ei daro, yn y bedwaredd flwyddyn i Jehoiacim mab Josïah brenhin Judah.

[a] 2 Chron. 35. 20.

3 Teclwch y darian a'r astalch, a nesêwch i ryfel.

4 Cenglwch y meirch, ac ewch arnynt, farchogion; sefwch yn *eich* helmau, gloywch y gwaywffyn, gwisgwch y llurigau.

5 Paham y gwelais hwynt yn ddychrynedig, [2] wedi cilio yn eu hol, a'u cedyrn wedi eu curo i lawr, a ffoi ar ffrwst, ac heb edrych yn eu hol? dychryn *sydd* o amgylch, medd yr ARGLWYDD.

[2] Heb. *wedi eu dryllio.*

6 Na chaed y buan ffoi, na'r cadarn ddïangc; tu a'r gogledd, ger llaw afon Euphrates, y tripiant, ac y syrthiant.

7 Pwy *yw* hwn *sydd* yn ymgodi fel afon, a'i ddyfroedd yn [3] dygyfor fel yr afonydd?

[3] *llifo.*

8 Yr Aipht sydd fel afon yn ymgodi, a'*i* dyfroedd sydd yn dygyfor fel yr afonydd: a hi a ddywed, Mi a âf i fynu, *ac* a orchuddiaf y ddaear; myfi a ddifethaf y ddinas, a'r rhai sydd yn trigo ynddi.

9 O feirch, deuwch i fynu; a chwithau gerbydau, ymgynddeiriogwch; a deuwch allan y cedyrn; [4] yr Ethiopiaid, a'r [5] Libiaid, y rhai sydd yn dwyn tarian; a'r Lydiaid, [b] y rhai sydd yn teimlo *ac* yn annelu bwa.

[4] Heb. *Cus.*
[5] Heb. *Put.*
[b] Es. 66. 19.

10 Canys dydd ARGLWYDD DDUW y lluoedd *yw* hwn, dydd dïal, fel yr ymddïalo efe ar ei elynion: a'r cleddyf a ysa, ac a ddigonir, ac a feddwir â'u gwaed hwynt: canys [c] aberth sydd i ARGLWYDD DDUW y lluoedd yn nhir y gogledd wrth afon Euphrates.

Cyn CRIST Cylch 607.

[c] Seph. 1. 7. Edrych Ezec. 39. 17.

11 [d] O forwyn, merch yr Aipht, dos i fynu i Gilead, a chymmer [e] drïagl: yn ofer yr arferi lawer o feddyginiaethau; canys ni *bydd* iachâd i ti.

[d] Es. 47. 1.
[e] pen. 8. 22. a 51. 8. Ezec. 30. 21.

12 Y cenhedloedd a glywsant dy waradwydd, a'th waedd a lanwodd y wlad; canys cadarn wrth gadarn a dramgwyddodd, *a* hwy ill dau a gyd-syrthiasant.

13 ¶ Y gair yr hwn a lefarodd yr ARGLWYDD wrth Jeremïah y prophwyd, y deuai Nebuchodonosor brenhin Babilon, *ac* [f] y tarawai wlad yr Aipht.

[f] Es. 19. 1. Ezec. 29, 30, a 32.

Cyflawnwyd cylch 571.

14 Mynegwch yn yr Aipht, cyhoeddwch ym Migdol, hysbyswch yn Noph, ac yn Tapanhes: dywedwch, Saf, a bydd barod; oblegid y cleddyf a ysa dy amgylchoedd.

15 Paham [6] y syrthiodd dy rai cryfion? ni safasant, am i'r ARGLWYDD eu gwthio hwynt.

[6] Neu, *yr ysgubwyd ymaith.*

16 Efe a [7] wnaeth i lawer syrthio, ïe, pawb a syrthiodd ar eu gilydd; a hwy a ddywedasant, Cyfodwch, a dychwelwn at ein pobl, i wlad ein genedigaeth, rhag cleddyf y gorthrymmwr.

[7] Heb. *amlhaodd y cwympiedig.*

17 Yno y gwaeddasant, Pharaoh brenhin yr Aipht *nid yw ond* trwst; aeth dros yr amser nodedig.

18 *Fel mai* byw fi, medd y Brenhin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD y lluoedd, cyn sicred *a bod* Tabor yn y mynyddoedd, a Charmel yn y môr, efe a ddaw.

19 O ferch drigiannol yr Aipht, gwna i ti offer caethglud; canys Noph a fydd anghyfannedd, ac a ddifethir heb breswylydd.

20 Yr Aipht *sydd* anner brydferth, y mae dinystr yn dyfod: o'r gogledd y mae yn dyfod.

21 Ei gwŷr cyflog hefyd *sydd* o'i mewn hi fel lloi [8] pasgedig: canys hwythau hefyd a droisant eu hwynebau, *ac* a gyd-ffoisant; *ac* ni safasant, o herwydd dydd eu gofid, *ac* amser eu gofwy a ddaethai arnynt.

[8] Heb. *o'r basgfa.*

22 Ei llais hi a â allan fel sarph: canys â llu yr ânt hwy, ac â bwyeill y deuant yn ei herbyn hi, fel cymmynwyr coed.

23 Hwy a gymmynant i lawr ei choed hi, medd yr ARGLWYDD, er na ellir ei chwilio: canys amlach fyddant na'r ceiliogod rhedyn, ac heb rifedi arnynt.

Cyn CRIST Cylch 607.

24 Merch yr Aipht a gywilyddir;
hi a roddir yn llaw pobl y gogledd.
25 ARGLWYDD y lluoedd, DUW
Israel, sydd yn dywedyd, Wele,
myfi a ymwelaf â [9] lïaws [g] No, ac â
Pharaoh, ac â'r Aipht, ac â'i duwiau
hi, ac [h] â'i brenhinoedd, sef â Pha-
raoh, ac â'r rhai sydd yn ymddiried
ynddo;
26 A mi a'u rhoddaf hwynt yn
llaw y rhai sydd yn ceisio eu hein-
ioes, ac yn llaw Nebuchodonosor
brenhin Babilon, ac yn llaw ei weis-
ion ef; ac [i] wedi hynny hi a gyfan-
neddir megis y dyddiau gynt, medd
yr ARGLWYDD.
27 ¶ [k] Ond nac ofna di, O fy ngwas
Jacob; a thithau Israel, na ddy-
chryna; canys wele, myfi a'th gad-
waf di o bell, a'th had o wlad eu
caethiwed; a Jacob a ddychwel, ac
a orphwys, ac a fydd esmwyth arno,
ac heb neb a'*i* dychryno.
28 O fy ngwas Jacob, nac ofna,
medd yr ARGLWYDD; canys *yr yd-
wyf* fi gyd â thi; canys mi a wnaf
ddiben ar yr holl genhedloedd y
rhai y'th fwriais attynt; ond ni
wnaf fi [1] ddiben arnat ti; eithr mi
a'th gospaf di [2] mewn barn, ac ni'th
dorraf ymaith yn llwyr.

[9] Neu, *maethydd No.* Heb. *Amon.*
[g] Ezec. 30. 15. Nah. 3. 8.
[h] pen. 43. 12, 13. Ezec. 30. 13.
[i] Ezec. 29. 11, 13.
[k] Es. 41. 13. a 43. 5. a 44. 2. pen. 30. 10.
[1] pen. 10. 24. a 30. 11.
[2] Neu, *wrth fesur.*

PENNOD XLVII.

Dinystr y Philistiaid.

Cylch 600.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jeremïah y pro-
phwyd [a] yn erbyn y Philistiaid, cyn
i Pharaoh daro [2] Gaza.
2 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Wele, [b] dyfroedd a gyfodant [c] o'r
gogledd, ac a fyddant fel afon lif-
eiriol, a hwy a lifant dros y wlad,
[3] a'r hyn sydd ynddi; y ddinas, a'r
rhai sydd yn aros ynddi; yna y
dynion a waeddant, a holl breswyl-
wyr y wlad a udant.
3 Rhag swn twrf carnau ei *feirch*
cryfion, rhag trwst ei gerbydau, *a*
thrwst ei olwynion ef, y tadau nid
edrychant yn ol ar *eu* plant, gan
wendid dwylaw:
4 O achos y dydd sydd yn dyfod
i ddistrywio yr holl Philistiaid, *ac*
i ddinystrio o [d] Tyrus a Sidon bob
cynnorthwywr ag y sydd y'ngwedd-
ill: oblegid yr ARGLWYDD a ddin-
ystria y Philistiaid, [e] gweddill [4] ynys
Caphtor.
5 [f] Moelni a ddaeth ar Gaza, tor-
rwyd ymaith [g] Ascalon, *gyd â'r* rhan
arall o'u dyffrynoedd hwynt: pa hyd
[h] yr ymrwygi di?
6 O cleddyf yr ARGLWYDD, pa
hyd ni lonyddi? [5] dychwel i'th wain,
gorphwys a bydd ddistaw.
7 Pa fodd y [6] llonydda efe, gan
i'r ARGLWYDD ei orchymyn ef yn
erbyn Ascalon, ac yn erbyn glàn y
môr? yno y gosododd ef.

[a] pen. 25. 20. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Seph. 2. 4, 5.
[2] Heb. *Azzah.*
[b] Es. 8. 7.
[c] pen. 1. 14.
[3] Heb. *a'i chyflawnder.*
[d] pen. 25. 22.
[e] Amos 9. 7.
[4] Neu, *gwlad.*
[f] Mic. 1. 16.
[g] pen. 25. 20.
[h] pen. 16. 6. a 48. 37.

Cyn CRIST Cylch 600.

[5] Heb. *ymgasgl.*
[6] Heb. *llonyddi di, &c.*

PENNOD XLVIII.

1 *Barnedigaeth Moab,* 7 *am eu balchder,* 11 *a'u dïofalwch,* 14 *a'u hyder cnawdol,* 26 *a'u dïystyrwch ar Dduw, a'i bobl.* 47 *Adferu Moab.*

Cylch 600.

FEL hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd, DUW Israel, yn erbyn
[a] Moab; Gwae Nebo! canys hi a an-
rheithiwyd: gwaradwyddwyd Cir-
iathaim, *ac* ennillwyd hi; [2] Misgab
a waradwyddwyd, ac a ddychryn-
wyd.
2 Ni *bydd* [3] ymffrost Moab mwy:
yn Hesbon hwy a ddychymmygas-
ant ddrwg i'w herbyn hi: Deuwch,
dinystriwn hi i lawr, fel na *byddo*
yn genedl. Tithau, Madmen, a [4] dor-
rir i lawr, y cleddyf [5] a'th erlid.
3 Llef yn gweiddi *a glywir* o Ho-
ronaim; anrhaith, a dinystr mawr.
4 Moab a ddistrywiwyd; gwnaeth
ei rhai bychain glywed gwaedd.
5 [b] Canys yn rhiw Luhith, galar a
â i fynu mewn wylofain, ac yng
ngoriwaered Horonaim y gelynion
a glywsant waedd dinystr.
6 Ffowch, achubwch eich einioes;
a [c] byddwch fel y [6] grug yn yr an-
ialwch.
7 ¶ O herwydd am i ti ymddiried
yn dy weithredoedd a'th drysorau
dy hun, tithau a ddêlir: [d] Cemos
hefyd [e] a â allan i gaethiwed, *a'i*
offeiriaid a'i dywysogion ynghyd.
8 A'r anrheithiwr a ddaw i bob
dinas, ac ni ddïangc un ddinas:
eithr derfydd am y dyffryn, a'r
gwastad a ddifwynir, megis y dy-
wedodd yr ARGLWYDD.
9 Rhoddwch adenydd i Moab, fel
yr ehedo ac yr elo ymaith; canys
ei dinasoedd hi a fyddant anghyf-
annedd, heb breswylydd ynddynt.
10 [f] Melldigedig *fyddo* yr hwn a
wnelo waith yr ARGLWYDD yn
[7] dwyllodrus, a melldigedig *fyddo*
yr hwn a attalio ei gleddyf oddi
wrth waed.
11 ¶ Moab a fu esmwyth arni er
ei hieuengctid, a hi [g] a orphwysodd
ar ei gwaddod, ac ni thywalltwyd
hi o lestr i lestr, ac nid aeth hi i
gaethiwed: am hynny y safodd ei
blas arni, ac ni newidiodd ei harogl.

[a] Es. 15, a 16. pen. 25. 21. a 27. 3. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.
[2] Neu, *yr uchelfa.*
[3] Neu, *clod.*
[4] Neu, *ddistrywir.*
[5] Heb. *a ä ar dy ol.*
[b] Es. 15. 5.
[c] pen. 17. 6.
[6] Neu, *noeth-bren.*
[d] Num. 21. 29.
[e] Edrych Es. 46. 1, 2. pen. 49. 3.
[f] Edrych Barn. 5. 23.
[7] Neu, *esgeulus.*
[g] Seph. 1. 12.

Cyn CRIST Cylch 600.

12 Am hynny wele y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan anfonwyf fudwyr, y rhai a'i mudant hi, ac a waghânt ei llestri hi, ac a ddrylliant eu costrelau.

13 A Moab a gywilyddia oblegid Cemos, fel y cywilyddiodd tŷ Israel oblegid [h] Bethel eu hyder hwynt.

14 ¶ Pa fodd y dywedwch chwi, [i] Cedyrn *ydym* ni, a gwŷr nerthol i ryfel?

15 Moab a anrheithiwyd, ac a aeth i fynu *o'i* dinasoedd, [8] a'i dewis wŷr ieuaingc a ddisgynasant i'r lladdfa, medd y Brenhin, a'i enw ARGLWYDD y lluoedd.

16 Agos *yw* dinystr Moab i ddyfod, a'i dïaledd hi sydd yn brysio yn ffest.

17 Alaethwch drosti hi, y rhai ydych o'i hamgylch; a phawb a'r a edwyn ei henw hi, dywedwch, Pa fodd y torrwyd y ffon gref, *a'r* wïalen hardd!

18 [k] O breswylferch Dibon, disgyn o'*th* ogoniant, ac eistedd mewn syched; canys anrheithiwr Moab a ddaw i'th erbyn, *ac* a ddinystria dy amddiffynfeydd.

19 Preswylferch Aroer, saf ar y ffordd, a gwylia; gofyn i'r hwn a fyddo yn ffoi, ac i'r hwn a ddïango, *a* dywed, Beth a ddarfu?

20 Gwaradwyddwyd Moab, canys hi a ddinystriwyd: [l] udwch, a gwaeddwch; mynegwch yn Arnon anrheithio Moab;

21 A barn a ddaw ar y tir gwastad, ar Holon, ac ar Jahasah, ac ar Mephaath,

22 Ac ar Dibon, ac ar Nebo, ac ar Beth-diblathaim,

23 Ac ar Ciriathaim, ac ar Beth-gamul, ac ar Beth-meon,

24 Ac ar Cerioth, ac ar Bosrah, ac ar holl ddinasoedd gwlad Moab, ym mhell ac yn agos.

25 [m] Corn Moab a ysgythrwyd, a'i braich hi a dorrwyd, medd yr ARGLWYDD.

26 ¶ [n] Meddwwch hi, oblegid hi a *ym*fawrygodd yn erbyn yr ARGLWYDD: ïe, Moab a ymdrybaedda yn ei chwydfa; am hynny y bydd hi hefyd yn watwargerdd.

27 Ac [o] oni bu Israel yn watwargerdd i ti? a gafwyd ef ym mysg lladron? canys er pan soniaist am dano, yr ymgynhyrfaist.

28 Trigolion Moab, gadêwch y dinasoedd, ac [p] arhoswch yn y graig, a byddwch megis colommen *yr hon* a nytha yn yr ystlysau ar fin y twll.

29 [q] Nyni a glywsom falchder Moab, (*y mae hi* yn falch iawn,) ei huchder, ei rhyfyg, a'i hymchwydd, ac uchder ei chalon.

30 Myfi a adwaen ei llid hi, medd yr ARGLWYDD; ond nid felly *y bydd;* [9] ei chelwyddau hi ni wnant felly.

31 Am hynny [r] yr udaf fi dros Moab, ac y gwaeddaf dros holl Moab: *fy nghalon* a riddfana dros wŷr Cir-heres.

32 Myfi a wylaf drosot ti, gwinwydden Sibmah, âg wylofain Jazer; dy gangau a aethant dros y môr, hyd fôr Jazer y cyrhaeddant: yr anrheithiwr a ruthrodd ar dy ffrwythydd haf, ac ar dy gynhauaf gwin.

33 A dygir ymaith [s] lawenydd a gorfoledd o'r doldir, ac o wlad Moab, a mi a wnaf i'r gwin ddarfod o'r cafnau: ni sathr neb trwy floddest; *eu* bloddest ni *bydd* bloddest.

34 [t] O floedd Hesbon hyd Elealeh, *a* hyd Jahaz, y llefasant, o Soar hyd Horonaim, *fel* anner deirblwydd: canys dyfroedd Nimrim a fyddant [2] anghyfannedd.

35 Mi a wnaf hefyd ballu ym Moab, medd yr ARGLWYDD, [u] yr hwn sydd yn offrymmu mewn uchelfeydd, a'r hwn sydd yn arogldarthu i'w dduwiau.

36 Am hynny [x] y lleisia fy nghalon am Moab fel pibellau, ac am wŷr Cir-heres y lleisia fy nghalon fel pibellau; oblegid [y] darfod y golud a gasglodd.

37 Oblegid [z] pob pen *a fydd* moel, a phob barf a [3] dorrir; ar bob llaw *y bydd* rhwygiadau, ac am y llwynau, sachlïan.

38 Ar holl bennau tai Moab, a'i heolydd oll, *y bydd* alaeth: oblegid myfi a dorraf Moab fel [a] llestr heb hoffder ynddo, medd yr ARGLWYDD.

39 Hwy a udant, *gan ddywedyd,* Pa fodd y bwriwyd hi i lawr! pa fodd y trodd Moab *ei* gwarr trwy gywilydd! Felly Moab a fydd yn watwargerdd, ac yn ddychryn i bawb o'i hamgylch.

40 Canys fel hyn y dywed yr ARGLWYDD, Wele, [b] efe a eheda fel eryr, ac a leda ei adenydd dros Moab.

h 1 Bren. 12. 29.
i Es. 16. 6.
8 Heb. *a dewis ei gwŷr ieuaingc.*
k Es. 47. 1.
l Es. 16. 7.
m Ps. 75. 10.
n pen. 25. 27.
Cylch 600.
o Seph. 2. 8.
p Ps. 55. 6, 7.

Cyn CRIST Cylch 600.
q Es. 16. 6, &c.
9 Neu, *ei hattegion* (Heb. *barrau*) *hi ni wnant uniondeb.*
r Es. 15. 5.
s Es. 16. 10. Joel 1. 12.
t Es. 15. 4, 5, 6.
2 Heb. *anghyfanneddleoedd.*
u Es. 15. 2. a 16. 12.
x Es. 15. 5. a 16. 11.
y Es. 15. 7.
z Es. 15. 2, 3. pen. 47. 5.
3 Heb. *gwttogir.*
a pen. 22. 28.
b Deut. 28. 49. pen. 49. 22. Dan. 7. 4. Hos. 8. 1. Hab. 1. 8.

Cyn CRIST Cylch 600.

[4] *Cerioth.*
[c] pen. 49. 22.
[d] Es. 24. 17, 18.
[e] Num. 21. 28.
[f] Num. 24. 17.
[5] Heb. *meibion y trwst.*
[g] Num. 21. 29.
[6] Heb. *mewn caethglud.*
[h] pen. 49. 6, 39.

41 [4]Y dinasoedd a oresgynir, a'r
amddiffynfeydd a ennillir, a [c]chal-
on cedyrn Moab fydd y dydd hwn-
nw fel calon gwraig wrth esgor.
42 A Moab a ddifethir o fod yn
bobl, am iddi *ym*fawrygu yn erbyn
yr ARGLWYDD.
43 [d]Ofn, a ffos, a magl, *a ddaw*
arnat ti, trigiannol Moab, medd yr
ARGLWYDD.
44 Y neb a ffy rhag yr ofn, a
syrth yn y ffos; a'r hwn a gyfyd
o'r ffos, a ddèlir yn y fagl: canys
myfi a ddygaf arni, *sef* ar Moab,
flwyddyn eu hymweliad, medd yr
ARGLWYDD.
45 Y'nghysgod Hesbon y safodd
y rhai a ffoisant rhag y cadernid:
eithr [e]tân a ddaw allan o Hesbon,
a fflam o ganol Sihon, ac [f]a ysa
gongl Moab, a choryn [5]y meibion
trystfawr.
46 [g]Gwae di, Moab! darfu am
bobl Cemos: canys cymmerwyd
ymaith dy feibion [6]yn gaethion,
a'th ferched yn gaethion.
47 ¶ Etto [h]myfi a ddychwelaf
gaethiwed Moab yn y dyddiau diw-
eddaf, medd yr ARGLWYDD. Hyd
yma *y mae* barn Moab.

PENNOD XLIX.

1 *Barnedigaeth yr Ammoniaid:* 6 *a'u hadferiad.* 7 *Barnedigaeth Edom,* 23 *Damascus,* 28 *Cedar,* 30 *Hasor,* 34 *ac Elam.* 39 *Adferiad Elam.*

Cylch 600.

[2] Neu, *Yn erbyn meibion, &c.*
[a] Ezec. 21. 28. a 25. 2. Amos 1. 13. Seph. 2. 8, 9.
[3] Neu, *Melcom.*
[b] Amos 1. 14.
[c] Es. 32. 11. pen. 4. 8. a 6. 26.
[d] pen. 48. 7. Amos 1. 15.
[4] Neu, *Melcom.*

[2]AM [a]feibion Ammon, fel hyn y
dywed yr ARGLWYDD; Onid
oes meibion i Israel? onid oes
etifedd iddo? paham y mae [3]eu
brenhin hwynt yn etifeddu Gad,
a'i bobl yn aros yn ei ddinasoedd
ef?
2 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan
wnelwyf glywed trwst rhyfel yn
[b]Rabbah meibion Ammon; a hi a
fydd yn garnedd anghyfanneddol,
a'i merched hi a losgir â thân:
yna Israel a feddianna y rhai a'i
meddiannasant ef, medd yr AR-
GLWYDD.
3 Uda, Hesbon, am anrheithio Ai:
gwaeddwch, chwi merched Rabbah,
[c]ymwregyswch mewn sachlïan; al-
aethwch, a gwibiwch gan y gwrych-
oedd: oblegid [d][4]eu brenhin a â
i gaethiwed, ei offeiriaid a'i ben-
naethiaid ynghyd.
4 Paham yr ymffrosti di yn y
dyffrynoedd? llifodd dy ddyffryn
di ymaith, O ferch wrthnysig, yr
hon a ymddiriedodd yn ei thrysor-
au, [e]*gan ddywedyd,* Pwy a ddaw
attaf fi?
5 Wele, myfi a ddygaf arswyd
arnat ti, medd ARGLWYDD DDUW
y lluoedd, rhag pawb o'th am-
gylch: a chwi a yrrir allan bob
un o'i flaen, ac ni *bydd* a gasglo
y crwydrad.
6 Ac [f]wedi hynny myfi a ddy-
chwelaf gaethiwed meibion Am-
mon, medd yr ARGLWYDD.
7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd [g]am Edom; [h]Onid *oes*
doethineb mwy yn Teman? a feth-
odd cynghor gan y rhai deallgar?
a fethodd eu doethineb hwynt?
8 [i]Ffowch, [5]trowch eich cefnau,
ewch yn isel i drigo, preswylwyr
[k]Dedan: canys mi a ddygaf ddin-
ystr Esau arno, amser ei ofwy.
9 [l]Pe deuai cynhauafwyr gwin
attat ti, oni weddillent hwy loffion
grawn? pe lladron liw nos, hwy a
anrheithient [6]nes cael digon.
10 Ond myfi a ddinoethais Esau,
ac a ddatguddiais ei lochesau ef,
fel na allo lechu: ei had ef a ddi-
fethwyd, a'i frodyr a'i gymmydog-
ion, ac nid *yw* efe.
11 Gâd dy amddifaid, myfi a'u
cadwaf *hwynt* yn fyw; ac ymddir-
ieded dy weddwon ynof fi.
12 Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, Wele, [m]y rhai nid
oedd eu barn i yfed o'r phïol, gan
yfed a yfasant, ac a ddïengi di yn
ddigerydd? na ddïengi; eithr tithau
a yfi yn sicr.
13 Canys i mi fy hun y tyngais,
medd yr ARGLWYDD, mai yn ang-
hyfannedd, yn warth, yn anialwch,
ac yn felldith, y bydd Bosrah; a'i
holl ddinasoedd yn ddiffaethwch
tragywyddol.
14 [n]Myfi a glywais chwedl oddi
wrth yr ARGLWYDD, bod cennad
wedi ei anfon at y cenhedloedd, *yn
dywedyd,* Ymgesglwch, a deuwch
yn ei herbyn hi, a chyfodwch i'r
rhyfel.
15 O herwydd wele, myfi a'th
wnaf di yn fychan ym mysg y
cenhedloedd, *ac* yn wael ym mhlith
dynion.
16 Dy erwindeb a'th dwyllodd,
a balchder dy galon, ti yr hon
ydwyt yn aros y'nghromlechydd
y graig, ac yn meddiannu uchel-
der y bryn: [o]er i ti [p]osod dy
nyth cyn uched a'r eryr, myfi a

Cyn CRIST Cylch 600.

[e] pen. 21. 13.
[f] Felly ad. 39. pen. 48. 47.
[g] Ezec. 25. 12. Amos 1. 11.
[h] Obad. 8.
[i] ad. 30.
[5] Neu, *troisant eu cefnau.*
[k] pen. 25. 23.
[l] Obad. 5.
[6] Heb. *eu digon.*
[m] pen. 25. 29. Obad. 16.
[n] Obad. 1.
[o] Obad. 4.
[p] Job 39. 27.

Cyn CRIST Cylch 600.

wnaf i ti ddisgyn oddi yno, medd yr ARGLWYDD.

17 Edom hefyd a fydd yn anghyfannedd: [q] pawb a'r a elo heibio iddi a synna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.

18 [r] Fel yn ninystr Sodom a Gomorrah, a'i chymmydogesau, medd yr ARGLWYDD; ni phreswylia neb yno, ac nid erys mab dyn ynddi.

19 [s] Wele, fel llew y daw i fynu oddi wrth [t] ymchwydd yr Iorddonen, i drigfa y cadarn; eithr mi a wnaf iddo redeg yn ddisymmwth oddi wrthi hi: a phwy *sydd wr* dewisol, a osodwyf fi arni hi? canys [u] pwy *sydd* fel myfi? a phwy a esyd i mi amser? a phwy [x][7] *yw* y bugail hwnnw a saif o'm blaen i?

20 Am hynny gwrandêwch gynghor yr ARGLWYDD, yr hwn a gymmerodd efe yn erbyn Edom, a'i fwriadau a fwriadodd efe yn erbyn preswylwyr Teman: yn ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'u llusgant hwy; yn ddïau efe a wna yn anghyfannedd eu trigleoedd gyd â hwynt.

21 Gan lef eu cwymp hwynt y cryn y ddaear: llais eu gwaedd hwynt a glybuwyd [8] yn y môr coch.

22 Wele, [y] fel eryr y daw i fynu, ac efe a eheda ac a leda ei adenydd dros Bosrah: yna y bydd calon cedyrn Edom y dydd hwnnw fel calon gwraig wrth esgor.

23 ¶ [z] Am Damascus. Hamath ac Arpad a waradwyddwyd; o herwydd hwy a glywsant chwedl drwg; [9] llesmeiriasant; *y mae* gofal [2] ar y môr heb fedru gorphwys.

24 Damascus a lesgaodd, *ac* a ymdrŷ i ffoi, ond dychryn a'*i* goddiweddodd *hi;* [a] gwasgfa a phoenau a'i daliodd hi fel gwraig yn esgor.

25 Pa fodd na âdewir dinas moliant, caer fy llawenydd?

26 [b] Am hynny ei gwŷr ieuaingc a syrthiant yn ei heolydd, a'r holl ryfelwyr a ddifethir y dydd hwnnw, medd ARGLWYDD y lluoedd.

27 A mi a gynneuaf [c] dân ym mur Damascus, ac efe a ddifa lysoedd Benhadad.

28 ¶ [d] Am Cedar, ac am deyrnasoedd Hasor, y rhai a ddinystria Nebuchodonosor brenhin Babilon, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Cyfodwch, ewch i fynu yn erbyn Cedar, ac anrheithiwch feibion y dwyrain.

[q] pen. 50. 13.
[r] Gen. 19. 25. Deut. 29. 23. pen. 50. 40. Amos 4. 11.
[s] pen. 50. 44, &c.
[t] pen. 12. 5.
[u] Exod. 15. 11.
[x] Job 41. 10.
[7] Neu, *a'm geilw i farn?*
[8] Heb. *ym môr y gwmmon.*
[y] pen. 4. 13. a 48. 40, 41.
Cylch 600.
[z] Es. 17. 1. a 37. 13. Amos 1. 3. Zech. 9. 1, 2.
[9] Heb. *toddasant.*
[2] Neu, *fel ar y môr.*
[a] pen. 4. 31. a 6. 24. a 30. 6.
[b] pen. 50. 30.
[c] Amos 1. 4.
Cylch 600.
[d] Es. 21. 13.

29 Eu lluestai a'u dïadellau a gymmerant ymaith; eu llenni, a'u holl lestri, a'u camelod, a gymmerant iddynt eu hunain; a hwy a floeddiant arnynt, *Y mae* ofn o amgylch.

30 ¶ [e] Ffowch, ciliwch [3] ym mhell, ewch yn isel i drigo, preswylwyr Hasor, medd yr ARGLWYDD: o herwydd Nebuchodonosor brenhin Babilon a gymmerodd gynghor yn eich erbyn chwi, ac a fwriadodd fwriad yn eich erbyn chwi.

31 Cyfodwch, ac ewch i fynu at y genedl [4] oludog, yr hon sydd yn trigo yn ddïofal, medd yr ARGLWYDD, heb ddorau na barrau iddi; wrthynt eu hunain *y maent* yn trigo.

32 A'u camelod a fydd yn anrhaith, a'u minteioedd anifeiliaid yn yspail, a mi a wasgaraf tu a phob gwynt [f] y rhai [5] *sydd* yn y conglau eithaf; a myfi a ddygaf o bob ystlys iddi eu dinystr hwynt, medd yr ARGLWYDD.

33 Hasor hefyd [g] fydd yn drigfa dreigiau, *ac* yn anghyfannedd byth: ni phreswylia neb yno, ac nid erys mab dyn ynddi.

34 ¶ Gair yr ARGLWYDD yr hwn a ddaeth at Jeremïah y prophwyd yn erbyn [h] Elam, yn nechreu teyrnasiad Sedecïah brenhin Judah, gan ddywedyd,

35 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd: Wele fi yn torri bwa Elam, eu cadernid pennaf hwynt.

36 A mi a ddygaf ar Elam bedwar gwynt o bedwar eithaf y nefoedd, a mi a'u gwasgaraf hwynt tu a'r holl wyntoedd hyn; ac ni bydd cenedl at yr hon ni ddelo *rhai* o grwydraid Elam.

37 Canys mi a yrraf ar Elam ofn eu gelynion, a'r rhai a geisiant eu heinioes; a myfi a ddygaf arnynt aflwydd, *sef* angerdd fy nigofaint, medd yr ARGLWYDD; a mi a anfonaf y cleddyf ar eu hol, nes i mi eu difetha hwynt.

38 A mi a osodaf fy nheyrngadair yn Elam, a mi a ddifethaf oddi yno y brenhin a'r tywysogion, medd yr ARGLWYDD.

39 ¶ Ond yn y dyddiau diweddaf, [i] myfi a ddychwelaf gaethiwed Elam, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD L.

1, 9, 21, 35 *Barnedigaeth Babilon.* 4, 17, 33 *Ymwared Israel.*

Cyn CRIST Cylch 600.
[e] ad. 8.
[3] Heb. *yn ddirfawr.*
[4] Neu, *esmwyth arni.*
[f] pen. 9. 26. a 25. 23.
[5] Heb. *a dorrwyd i gonglau,* neu, *dorrwyd cyrrau* eu gwallt.
[g] pen. 9. 11. a 10. 22. Mal. 1. 3.
598.
[h] pen. 25. 25.
[i] pen. 48. 47. ad. 6.

Cyn CRIST 595.

Y GAIR a lefarodd yr ARGLWYDD [a]yn erbyn Babilon, *ac* yn erbyn gwlad y Caldeaid, [2]trwy Jeremïah y prophwyd.
2 Mynegwch ym mysg y cenhedloedd, a chyhoeddwch, a chodwch arwydd; cyhoeddwch, na chelwch: dywedwch, Goresgynwyd Babilon, gwaradwyddwyd [b]Bêl, drylliwyd Merodach: ei heilunod a gywilyddiwyd, a'i delwau a ddrylliwyd.
3 Canys o'r gogledd y daw cenedl yn ei herbyn hi, yr hon a wna ei gwlad hi yn anghyfannedd, fel na byddo preswylydd ynddi: yn ddyn ac yn anifail y mudant, ac y ciliant ymaith.
4 ¶ Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, meibion Israel a ddeuant, hwy a meibion Judah ynghyd, [c]dan gerdded ac wylo yr ânt, ac y ceisiant yr ARGLWYDD eu DUW.
5 Hwy a ofynant y ffordd i Sïon, tu ag yno *y bydd* eu hwynebau hwynt: Deuwch, *meddant,* a glynwn wrth yr ARGLWYDD, *trwy* [d]gyfammod tragywyddol *yr hwn* nid anghofir.
6 Fy mhobl a fu *fel* praidd colledig; eu bugeiliaid a'u gyrrasant hwy ar gyfeiliorn, *ar* y mynyddoedd y troisant hwynt ymaith: aethant o fynydd i fryn, anghofiasant eu gorweddfa.
7 Pawb a'r a'u cawsant a'u difasant, [e]a'u gelynion a ddywedasant, [f]Ni wnaethom ni ar fai; canys hwy a bechasant yn erbyn yr ARGLWYDD, [g]trigle cyfiawnder; sef yr ARGLWYDD, gobaith eu tadau.
8 [h]Ciliwch o ganol Babilon, ac ewch allan o wlad y Caldeaid; a byddwch fel bychod o flaen y praidd.
9 ¶ O herwydd wele, myfi a gyfodaf ac a ddygaf i fynu yn erbyn Babilon gynnulleidfa cenhedloedd mawrion o dir y gogledd: a hwy a ymfyddinant yn ei herbyn; oddi yno y goresgynir hi: eu saethau *fydd* fel *saethau* cadarn [3]cyfarwydd; ni ddychwelant yn ofer.
10 A Chaldea fydd yn yspail: pawb a'r a'i hyspeiliant hi a ddigonir, medd yr ARGLWYDD.
11 Am i chwi fod yn llawen, am i chwi fod yn hyfryd, chwi fathrwyr fy etifeddiaeth, am i chwi [4]frasâu fel anner *mewn* glaswellt, a beichio fel teirw;

[a] Es. 13. 1. a 21. 1. a 47. 1.
[2] Heb. *trwy law Jeremïah.*
[b] Es. 46. 1. pen. 51. 44.
[c] Ezra 3. 12, 13. Ps. 126. 5, 6. pen. 31. 9.
[d] pen. 31. 31, &c.
[e] pen. 40. 2, 3. Zech. 11. 5.
[f] Edrych pen. 2. 3.
[g] Ps. 90. 1. a 91. 1.
[h] Es. 48. 20. pen. 51. 6, 45. Dat. 18. 4.
[3] Neu, *yn dinystrio,* neu, *yn difuddio.*
[4] Neu, *gynnyddu,* neu, *fyned yn gorphol,* neu, *yn fawr.*

12 Eich mam a gywilyddir yn ddirfawr, a'r hon a'ch ymddûg a waradwyddir: wele, yr olaf o'r cenhedloedd yn anialwch, yn grasdir, ac yn ddiffaethwch.
13 O herwydd digofaint yr ARGLWYDD nis preswylir hi, eithr hi a fydd i gyd yn anghyfannedd: [i]pawb a êl heibio i Babilon a synna, ac a chwibana am ei holl ddïaleddau hi.
14 Ymfyddinwch yn erbyn Babilon o amgylch; yr holl berchen bwäau, saethwch atti, nac arbedwch saethau: oblegid hi a bechodd yn erbyn yr ARGLWYDD.
15 Bloeddiwch yn ei herbyn hi o amgylch; hi a roddes ei llaw: ei sylfeini hi a syrthiasant, ei muriau a fwriwyd i lawr; o herwydd [k]dïal yr ARGLWYDD *yw* hyn: dïelwch arni: [l]fel y gwnaeth, gwnewch iddi.
16 Torrwch ymaith yr hauwr o Babilon, a'r hwn a ddalio [5]grymman ar amser cynhauaf: rhag cleddyf y gorthrymmwr [m]y troant bob un at ei bobl ei hun, ac y ffoant bob un i'w wlad.
17 ¶ Fel dafad ar wasgar *yw* Israel; llewod a'*i* hymlidiasant ymaith: brenhin Assyria yn gyntaf a'i hysodd, a'r Nebuchodonosor yma brenhin Babilon yn olaf [6]a'i dïesgyrnodd.
18 Am hynny fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel; Wele, myfi a ymwelaf â brenhin Babilon, ac â'i wlad, fel yr ymwelais â brenhin Assyria.
19 A mi a ddychwelaf Israel i'w drigfa, ac efe a bawr *ar* Carmel a Basan; ac ar fynydd Ephraim a Gilead y digonir ei enaid ef.
20 Yn y dyddiau hynny, ac yn yr amser hwnnw, medd yr ARGLWYDD, y ceisir anwiredd Israel, ac ni *bydd;* a phechodau Judah, ond nis ceir hwynt: canys myfi a faddeuaf i'r rhai a weddillwyf.
21 ¶ Dos i fynu yn erbyn gwlad [7]Merathaim, *ie,* yn ei herbyn hi, ac yn erbyn trigolion [8]Pecod: anrheithia di a difroda ar eu hol hwynt, medd yr ARGLWYDD, a gwna [n]yn ol yr hyn oll a orchymynais i ti.
22 Trwst rhyfel *sydd* yn y wlad, a dinystr mawr.
23 Pa fodd y drylliwyd ac y torrwyd [o]gordd yr holl ddaear! pa fodd yr aeth Babilon yn ddiffaethwch ym mysg y cenhedloedd!

Cyn CRIST 595.
[i] pen. 49. 17.
[k] pen. 51. 6, 11.
[l] Ps. 137. 8. ad. 29. Dat. 18. 6.
[5] Neu, *bladur.*
[m] Es. 13. 14. pen. 51. 9.
[6] Neu, *a ddrylliodd ei hesgyrn.*
[7] Neu, *y gwrthryfelwyr.*
[8] Neu, *y gofwy.*
[n] Edrych 2 Sam. 16. 11. 2 Bren. 18. 25. 2 Chron. 36. 23. Es. 10. 6. a 44. 28. a 48. 14. pen. 34. 22.
[o] pen. 51. 20.

Cyn CRIST 595.

24 Myfi a osodais fagl i ti, a thi-
thau Babilon a ddaliwyd, a heb
wybod i ti: ti a gafwyd ac a ddal-
iwyd, o herwydd i ti ymryson yn
erbyn yr ARGLWYDD.
25 Yr ARGLWYDD a agorodd ei
drysor, ac a ddug allan arfau ei ddig-
ofaint: canys gwaith ARGLWYDD
DDUW y lluoedd *yw* hyn y'ngwlad
y Caldeaid.
26 Deuwch yn ei herbyn o'r cwrr
eithaf, agorwch ei hysguboriau hi;
(9 Neu, *pentyrrwch*, neu, *sethrwch*.) [9] dyrnwch hi fel pentwr *ŷd,* a llwyr
ddinystriwch hi: na fydded gwedd-
ill o honi.
27 Lleddwch ei holl fustych hi;
disgynant i'r lladdfa: gwae hwynt!
canys eu dydd a ddaeth, *ac* amser
eu hymweliad.
28 Llef y rhai a ffoant ac a ddï-
(p pen. 51. 10, 11.) angant o wlad Babilon, [p] i ddangos
yn Sïon ddïal yr ARGLWYDD ein
DUW ni, dïal ei deml ef.
29 Gelwch y saethyddion ynghyd
yn erbyn Babilon; y perchen bwäau
oll, gwersyllwch i'w herbyn hi o am-
gylch; na chafed neb ddïangc o
(q ad. 15.) honi: [q] telwch iddi yn ol ei gweith-
red; ac yn ol yr hyn oll a wnaeth
hi, gwnewch iddi: o herwydd hi
a fu falch yn erbyn yr ARGLWYDD,
yn erbyn Sanct Israel.
(r pen. 49. 26.) 30 [r] Am hynny ei gwŷr ieuaingc
a syrthiant yn ei heolydd hi; a'i
holl ryfelwyr a ddifethir y dydd
hwnnw, medd yr ARGLWYDD.
(2 Heb. *falchder.*) 31 Wele fi yn dy erbyn di, *O* [2] falch,
medd ARGLWYDD DDUW y lluoedd:
o herwydd dy ddydd a ddaeth, yr
amser yr ymwelwyf â thi.
32 A'r balch a dramgwydda ac
a syrth, ac ni *bydd* a'i cyfodo:
a mi a gynneuaf dân yn ei ddin-
asoedd, ac efe a ddifa ei holl am-
gylchoedd ef.
33 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Meibion Israel a meib-
ion Judah a orthrymmwyd ynghyd;
a phawb a'r a'u caethiwodd hwynt
a'u daliasant yn dŷn, ac a wrthod-
asant eu gollwng hwy ymaith.
34 Eu Gwaredwr *sydd* gryf; AR-
GLWYDD y lluoedd *yw* ei enw; efe
a lwyr-ddadleu eu dadl hwynt, i
beri llonydd i'r wlad, ac aflonydd-
wch i breswylwyr Babilon.
35 ¶ Cleddyf *sydd* ar y Calde-
aid, medd yr ARGLWYDD, ac ar
drigolion Babilon, ac ar ei thy-
wysogion, ac ar ei doethion.
(3 Neu, *dewiniaid*, neu, *atteg-ion pennaf.* Heb. *barrau.*) 36 Cleddyf *sydd* ar y [3] celwyddog;
a hwy a ynfydant: cleddyf *sydd* ar
ei chedyrn; a hwy a ddychrynant.
37 Cleddyf *sydd* ar ei meirch, ac
ar ei cherbydau, ac ar yr holl [s] werin (s pen. 25. 20, 24.)
sydd yn ei chanol hi; a [t] hwy a fydd- (t Nah. 3. 13.)
ant fel gwragedd: cleddyf *sydd* ar
ei thrysorau; a hwy a yspeilir.
38 [u] Sychder *sydd* ar ei dyfroedd (u pen. 51. 32, 36.)
hi; a hwy a sychant: o herwydd
gwlad delwau cerfiedig *yw* hi, ac
mewn eilunod y maent yn ynfydu.
39 Am hynny [x] anifeiliaid gwyllt- (x Es. 13. 22. a 34. 14. pen. 51. 37. Dat. 18. 2.)
ion yr anialwch, a chathod, a ar-
hosant *yno,* a chywion yr estrys a
drigant ynddi: ac ni phreswylir hi
mwyach byth; ac nis cyfanneddir
hi o genhedlaeth i genhedlaeth.
40 [y] Fel yr ymchwelodd DUW So- (y Gen. 19. 25. Es. 13. 19. pen. 49. 18.)
dom a Gomorrah, a'i chymmydog-
esau, medd yr ARGLWYDD; *felly*
ni phreswylia neb yno, ac ni erys
mab dyn ynddi.
41 [z] Wele, pobl a ddaw o'r gogledd, (z pen. 6. 22.)
a chenedl fawr, a brenhinoedd law-
er a godir o eithafoedd y ddaear.
42 Y bwa a'r waywffon a ddaliant;
creulawn *ydynt,* ac ni thosturiant:
[a] eu llef fel môr a rua, ac ar feirch (a Es. 5. 30.)
y marchogant yn daclus i'th erbyn
di, merch Babilon, fel gwr i ryfel.
43 Brenhin Babilon a glywodd
sôn am danynt, a'i ddwylaw ef a
lesgasant: [b] gwasgfa a'i daliodd ef, (b pen. 49. 24.)
a gwewyr fel gwraig wrth esgor.
44 [c] Wele, fel llew y daw i fynu (c pen. 49. 19, &c.)
oddi wrth ymchwydd yr Iorddonen
i drigfa y cadarn: eithr mi a wnaf
iddo ef redeg yn ddisymmwth oddi
wrthi hi: a phwy *sydd wr* dewisol
a osodwyf fi arni hi? canys pwy
sydd fel myfi? a [d] phwy a esyd i (d Job 41. 10.)
mi yr amser? a phwy *yw* y bugail
hwnnw a saif o'm blaen i?
45 Am hynny gwrandêwch chwi
gynghor yr ARGLWYDD, yr hwn
a gymmerodd efe yn erbyn Babi-
lon, a'i fwriadau a fwriadodd efe
yn erbyn gwlad y Caldeaid: yn
ddïau y rhai lleiaf o'r praidd a'u
llusgant hwy; yn ddïau efe a wna
yn anghyfannedd *eu* trigleoedd gyd
â hwynt.
46 Gan drwst goresgyniad Babi-
lon y cynhyrfa y ddaear, ac y clywir
y waedd ym mysg y cenhedloedd.

PENNOD LI.

1 *Tost farnedigaeth Duw yn erbyn Babilon, er mwyn dïal am Israel.* 59 *Jeremïah yn rhoddi llyfr y brophwydoliaeth at Seraiah, i'w fwrw i Euphrates, a hynny i arwyddoccâu y soddai Babilon dros byth.*

Cyn CRIST 595.

2 Heb. *y'nghalon.*
a pen. 16. 7.
b pen. 49. 26.
c pen. 50. 8. Dat. 18. 4.
d pen. 50. 15, 28.
e Dat. 14. 8. a 17. 4.
f Es. 21. 9. Dat. 14. 8. a 18. 2.
g pen. 46. 11.
h Es. 13. 14. pen. 50. 16.
i pen. 50. 28.
k pen. 46. 4.
3 Heb. *Glanhewch.*
l Es. 13. 17.
m pen. 50. 28.
n Nah. 2. 1. a 3. 14.

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD,
Wele, myfi a godaf wynt din-
ystriol yn erbyn Babilon, ac yn er-
byn y rhai sydd yn trigo [2]y'nghanol
y rhai a godant yn fy erbyn i;
2 A mi a anfonaf i Babilon [a]nith-
wyr, a hwy a'i nithiant hi, ac a
waghânt ei thir hi; o herwydd
hwy a fyddant yn ei herbyn hi o
amgylch ar ddydd blinder.
3 Yn erbyn *yr hwn* a annelo,
anneled y saethydd ei fwa, ac yn
erbyn *yr hwn* sydd yn ymddyrch-
afu yn ei lurig; nac arbedwch ei
gwŷr ieuaingc, difrodwch ei holl
lu hi.
4 Felly y rhai lladdedig a syrth-
iant y'ngwlad y Caldeaid, a'*r rhai*
a drywanwyd [b]yn ei heolydd hi.
5 Canys Israel ni adawyd, na Ju-
dah, gan ei DDUW, gan ARGLWYDD
y lluoedd: er bod eu gwlad hwynt
yn llawn o gamwedd yn erbyn
Sanct yr Israel.
6 [c]Ffowch o ganol Babilon, ac
achubwch bawb ei enaid ei hun:
na adêwch eich difetha yn ei han-
wiredd hi: oblegid [d]amser dïal *yw*
hwn i'r ARGLWYDD; efe a dâl y
pwyth iddi hi.
7 [e]Phïol aur *oedd* Babilon yn
llaw yr ARGLWYDD, yn meddwi
pob gwlad: yr holl genhedloedd
a yfasant o'i gwin hi; am hynny
y cenhedloedd a ynfydasant.
8 Yn ddisymmwth [f]y syrthiodd
Babilon, ac y drylliwyd hi: udwch
drosti, [g]cymmerwch drïagl i'w dolur
hi, i edrych a iachâ hi.
9 Nyni a iachasom Babilon, ond
nid aeth hi yn iach: gadêwch hi,
ac [h]awn bawb i'w wlad: canys ei
barn a gyrhaedd i'r nefoedd, ac a
ddyrchafwyd hyd yr wybrau.
10 Yr ARGLWYDD a ddug allan ein
cyfiawnder ni: deuwch, a [i]thraeth-
wn yn Sïon waith yr ARGLWYDD
ein DUW.
11 [k][3]Gloywch y saethau; cesgl-
wch y tariannau: [l]yr ARGLWYDD
a gyfododd yspryd brenhinoedd
Media: oblegid *y mae* ei fwriad
ef yn erbyn Babilon, i'w dinystrio
hi; canys [m]dïal yr ARGLWYDD *yw*
hyn, dïal ei deml ef.
12 [n]Dyrchefwch faner ar furiau
Babilon; cadarnhêwch y wyliad-
wriaeth; gosodwch i fynu y gwyl-
wyr; darperwch y cynllwynwyr:
canys yr ARGLWYDD a fwriad-
odd, ac efe a wnaeth hefyd yr

Cyn CRIST 595.

o Amos 6. 8.
4 Heb. *i'w enaid ei hun.*
5 Neu, *ddatganant.*
p Gen. 1. 1, 6. pen. 10. 12, &c.
q Job 9. 8. Ps. 104. 2. Es. 40. 22.
6 Neu, *lliaws.*
r Ps. 135. 7.
s Es. 10. 5, 15. pen. 50. 23.

hyn a lefarodd yn erbyn trigolion
Babilon.
13 Tydi, yr hon ydwyt yn aros ar
ddyfroedd lawer, yn aml dy drysor-
au, dy ddiwedd di a ddaeth, *sef*
mesur dy gybydd-dod.
14 [o]ARGLWYDD y lluoedd a dyng-
odd [4]iddo ei hun, *gan ddywedyd,*
Dïau y'th lanwaf â dynion megis â
lindys; a hwy a [5]ganant floddest
i'th erbyn.
15 [p]Efe a wnaeth y ddaear trwy
ei nerth, *ac* a sicrhaodd y byd
trwy ei ddoethineb, ac [q]a daenodd
y nefoedd trwy ei ddeall.
16 Pan roddo efe *ei* lef, *y mae*
[6]twrf dyfroedd yn y nefoedd, ac
[r]y mae efe yn codi y niwloedd o
eithaf y ddaear: ac efe sydd yn
gwneuthur y mellt gyd â'r gwlaw,
ac yn dwyn y gwynt allan o'i
drysorau.
17 Ynfyd yw pob dyn o wybod-
aeth; gwaradwyddwyd pob todd-
ydd gan y ddelw gerfiedig: canys
celwyddog *yw* ei ddelw dawdd, ac
nid *oes* chwythad ynddynt.
18 Oferedd *ydynt,* gwaith cyfeil-
iorni: yn amser eu hymweliad y
difethir hwynt.
19 Nid fel y rhai hyn, eithr Llun-
iwr y cwbl oll, *yw* rhan Jacob; ac
Israel yw gwïalen ei etifeddiaeth
ef: ARGLWYDD y lluoedd *yw* ei
enw ef.
20 [s]Ti *wyt* forthwyl i mi, *ac* arfau
rhyfel: canys â thi y drylliaf y
cenhedloedd, ac â thi y dinystriaf
deyrnasoedd;
21 A thi hefyd y gwasgaraf y
march a'r marchwr; ac â thi y
drylliaf y cerbyd a'i farchog;
22 A thi y drylliaf fi wr a gwraig;
ac â thi y drylliaf hen ac ieuangc;
ac â thi y drylliaf y gwr ieuangc
a'r forwyn;
23 A thi hefyd y drylliaf fi y
bugail a'i braidd; ac â thi y dryll-
iaf yr arddwr a'i iau ychain; ac
â thi y drylliaf y tywysogion a'r
pennaethiaid.
24 A mi a dalaf i Babilon, ac i
holl breswylwyr Caldea, eu holl
ddrwg a wnaethant yn Sïon, yn eich
golwg chwi, medd yr ARGLWYDD.
25 Wele fi i'th erbyn di, O fynydd
dinystriol, yr hwn *wyt* yn dinystrio
yr holl ddaear, medd yr ARGLWYDD;
a myfi a estynaf fy llaw arnat, ac
a'th dreiglaf di i lawr o'r creigiau,
ac a'th wnaf di yn fynydd llosg.

Cyn CRIST 595.

26 Ac ni chymmerant o honot
faen congl, na sylfaen; ond diff-
aethwch tragywyddol a fyddi di,
medd yr ARGLWYDD.
27 Dyrchefwch faner yn y tir;
lleisiwch udgorn ym mysg y cen-
hedloedd; darperwch y cenhedloedd
yn ei herbyn hi; gelwch ynghyd
deyrnasoedd Ararat, Minni, ac As-
chenaz, yn ei herbyn hi; gosodwch
dywysog yn ei herbyn hi; gwnewch
i feirch ddyfod i fynu cyn amled
a'r lindys blewog.
28 Darperwch y cenhedloedd yn
ei herbyn hi, gyd â brenhinoedd
Media, a'i thywysogion, a'i holl
bennaethiaid, a holl wlad ei lyw-
odraeth ef.
29 Y ddaear hefyd a gryna ac
a ofidia; oblegid fe gyflawnir bwr-
iadau yr ARGLWYDD yn erbyn
Babilon, i wneuthur gwlad Babilon
yn anghyfannedd heb drigiannol
ynddi.
30 Cedyrn Babilon a beidiasant
âg ymladd, *ac* y maent hwy yn
aros o fewn *eu* hamddiffynfeydd:
pallodd eu nerth hwynt; [t] aethant
yn wrageddos: ei hanneddau hi a
losgwyd, *a*'i barrau a dorrwyd.
31 Rhedegwr a red i gyfarfod â
rhedegwr, a chennad i gyfarfod â
chennad, i fynegi i frenhin Babilon
oresgyn ei ddinas ef o'*i* chwrr,
32 Ac ennill [u] y rhydau, a llosgi
o honynt y cyrs â thân, a synnu
ar y rhyfelwyr.
33 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd, DUW Israel;
Merch Babilon [x] *sydd* fel llawr-
dyrnu; [7] amser ei dyrnu hi *a ddaeth:*
ac ar fyrder y daw amser cynhauaf
iddi.
34 Nebuchodonosor brenhin Babi-
lon a'm hysodd, *ac* a'm hysigodd
i; efe a'm gwnaeth fel llestr gwag;
efe a'm llyngcodd fel draig, ac a
lanwodd ei fol o'm danteithion; efe
a'm bwriodd i allan.
35 [8] Y cam a wnaed i mi ac i'm
[9] cnawd, *a ddelo* ar Babilon, medd
preswylferch Sïon; a'm gwaed i ar
drigolion Caldea, medd Jerusalem.
36 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Wele, myfi a ddadleuaf
dy ddadl di, ac a ddïalaf drosot
ti; a [y] mi a ddyhysbyddaf ei môr
hi, ac a sychaf ei ffynhonnau hi.
37 A bydd Babilon yn garneddau,
[z] yn drigfa dreigiau, yn syndra, ac
yn chwibaniad, heb breswylydd.

[t] Es. 19. 16. pen. 50. 37.
[u] pen. 50. 38.
[x] Es. 21. 10.
[7] Neu, *yr amser y dyrna efe hi.*
[8] Heb. *Fy nhrais i.*
[9] Neu, *gweddill.*
[y] pen. 50. 38.
[z] Es. 13. 22. pen. 50. 39.

38 Cyd-ruant fel llewod; [2] bloedd-
iant fel cenawon llewod.
39 Yn eu gwres hwynt y gosodaf
wleddoedd iddynt, a [a] mi a'u medd-
waf hwynt, fel y llawenychont, ac
y cysgont hûn dragywyddol, ac na
ddeffrônt, medd yr ARGLWYDD.
40 Myfi a'u dygaf hwynt i waered
fel ŵyn i'r lladdfa, fel hyrddod a
bychod.
41 Pa fodd y goresgynwyd [b] Se-
sach! pa fodd yr ennillwyd gogon-
iant yr holl ddaear! pa fodd yr
aeth Babilon yn syndod ym mysg
y cenhedloedd!
42 Y môr a ddaeth i fynu ar
Babilon: hi a orchuddiwyd âg
amlder ei donnau ef.
43 Ei dinasoedd hi a aethant yn
anghyfannedd, yn grasdir, ac yn
ddiffaethwch; gwlad ni thrig un
gwr ynddi, ac ni thramwya mab
dyn trwyddi.
44 A mi a ymwelaf â Bèl yn
Babilon, a mi a dynnaf o'i safn ef
yr hyn a lyngcodd; a'r cenhedl-
oedd ni ddylifant atto mwyach;
ïe, mur Babilon a syrth.
45 [c] Deuwch allan o'i chanol, O fy
mhobl, ac achubwch bob un ei enaid
rhag llid digofaint yr ARGLWYDD,
46 A rhag llwfrhâu eich calonnau,
ac ofni rhag y chwedl a glywir yn
y wlad: a'r *naill* flwyddyn y daw
chwedl newydd, ac ar ol hynny
chwedl newydd y flwyddyn *arall;*
a thrais yn y wlad, llywodraethwr
yn erbyn llywodraethwr.
47 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod yr ymwelwyf â delwau Babi-
lon; a'i holl wlad hi a waradwydd-
ir, a'i holl rai lladdedig hi a syrth-
iant yn ei chanol.
48 Yna y [d] nefoedd a'r ddaear, a'r
hyn oll *sydd* ynddynt, a ganant o
herwydd Babilon: oblegid o'r go-
gledd y daw yr anrheithwyr atti,
medd yr ARGLWYDD.
49 [3] Fel *y gwnaeth* Babilon i'r
rhai lladdedig o Israel syrthio, felly
yn Babilon y syrth lladdedigion yr
holl [4] ddaear.
50 Y rhai a ddïangasoch gan y
cleddyf, ewch ymaith; na sefwch:
cofiwch yr ARGLWYDD o bell, a
deued Jerusalem yn eich côf chwi.
51 Gwaradwyddwyd ni, am i ni
glywed cabledd: gwarth a orchudd-
iodd ein hwynebau; canys daeth
estroniaid i gyssegroedd tŷ yr AR-
GLWYDD.

Cyn CRIST 595.

[2] Neu, *ymysgydwant.*
[a] ad. 57.
[b] pen. 25.26.
[c] ad. 6. pen. 50. 8. Dat. 18. 4.
[d] Es. 44. 23. a 49. 13. Dat. 18. 20.
[3] Neu, *Babilon sydd i syrthio, chwi laddedigion Israel; a chyd â Babilon y syrth, &c.*
[4] Neu, *wlad.*

Cyn CRIST 595.

52 Am hynny wele y dyddiau yn
dyfod, medd yr ARGLWYDD, pan
ymwelwyf fi â'i delwau hi; a thrwy
ei holl wlad hi yr archolledig a
riddfan.

e Obad. 4.

53 [e]Er i Babilon ddyrchafu i'r
nefoedd, ac er iddi gadarnhâu ei
hamddiffynfa yn uchel; *etto* an-
rheithwyr a ddaw atti oddi wrthyf
fi, medd yr ARGLWYDD.
54 Sain gwaedd *a glywir* o Ba-
bilon, a dinystr mawr o wlad y
Caldeaid.
55 O herwydd yr ARGLWYDD a
anrheithiodd Babilon, ac a ddin-
ystriodd y mawr-air allan o honi
hi, er rhuo o'i thonnau fel dyfr-
oedd lawer, *a* rhoddi twrf eu llef
hwynt.
56 Canys yr anrheithiwr a ddaeth
yn ei herbyn hi, *sef* yn erbyn Babi-
lon, a'i chedyrn hi a ddaliwyd; eu
bwa a dorrwyd: canys ARGLWYDD
DDUW y gwobr a obrwya yn sicr.

f ad. 39.

57 A [f]myfi a feddwaf ei thy-
wysogion hi, a'i doethion, ei phen-
naethiaid, a'i swyddogion, a'i ched-
yrn: a hwy a gysgant hûn dragy-
wyddol, ac ni ddeffroant, medd y
Brenhin, enw yr hwn *yw* ARGLWYDD
y lluoedd.
58 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Gan [5]ddryllio y dryllir
[6]llydain furiau Babilon, a'i huchel
byrth a losgir â thân; [g]a'r bobl
a ymboenant mewn oferedd, a'r
cenhedloedd mewn tân, a hwy a
ddiffygiant.

5 Neu, *ddynoethi y dynoethir.*
6 Neu, *muriau Babilon lydan.*
g Hab. 2. 13.

59 ¶ Y gair yr hwn a orchymyn-
odd Jeremïah y prophwyd i Seraiah
mab Nerïah, mab Maaseiah, pan
oedd efe yn myned [7]gyd â Sede-
cïah brenhin Judah i Babilon, yn
y bedwaredd flwyddyn o'i deyrnas-
iad ef. A Seraiah *oedd* [8]dywysog
llonydd.

7 *ym mhlaid Sedecïah.*
8 Neu, *dywysog Menuchah,* neu, *benystafellydd.*

60 Felly Jeremïah a ysgrifenodd
yr holl aflwydd oedd ar ddyfod yn
erbyn Babilon, mewn un llyfr; *sef*
yr holl eiriau a ysgrifenwyd yn er-
byn Babilon.
61 A Jeremïah a ddywedodd wrth
Seraiah, Pan ddelych i Babilon, a
gweled, a darllen yr holl eiriau hyn;
62 Yna dywed, O ARGLWYDD, ti
a leferaist yn erbyn y lle hwn, am
ei ddinystrio, fel na byddai ynddo
breswylydd, na dyn nac anifail,
eithr ei fod yn [9]anghyfannedd tra-
gywyddol.

9 Heb. *anghyfanneddau.*

63 A phan ddarfyddo i ti ddarllen
y llyfr hwn, rhwym [h]faen wrtho,
a bwrw ef i ganol Euphrates:

Cyn CRIST 595.

h Edrych Dat. 18. 21.

64 A dywed, Fel hyn y soddir
Babilon, ac ni chyfyd hi, gan y
drwg a ddygaf fi arni: a hwy a
ddiffygiant. Hyd hyn *y mae* geir-
iau Jeremïah.

PENNOD LII.

1 Sedecïah yn gwrthryfela. 4 Amgylchynu Jerusalem, a'i gorchfygu. 8 Lladd meibion Sedecïah, a thynnu ei lygaid yntau. 12 Nebuzaradan yn llosgi ac yn anrheithio y ddinas; 24 yn dwyn caethion ymaith. 31 Efil-merodach yn dyrchafu Jehoiacin.

MAB [a]un mlwydd ar hugain 599.
oedd Sedecïah pan [2]ddechreu-
odd efe deyrnasu; ac un mlynedd
ar ddeg y teyrnasodd efe yn Jeru-
salem: ac enw ei fam ef *oedd* Ha-
mutal, merch Jeremïah o Libnah.

a 2 Bren. 24. 18.
2 Heb. *deyrnasodd.*

2 Ac efe a wnaeth *yr hyn oedd*
ddrwg y'ngolwg yr ARGLWYDD,
yn ol yr hyn oll a wnaethai Je-
hoiacim.
3 O herwydd *gan* ddigofaint yr
ARGLWYDD y bu, yn Jerusalem ac yn
Judah, hyd oni fwriodd efe hwynt
allan o'i olwg, wrthryfela o Sede-
cïah yn erbyn brenhin Babilon.
4 ¶ Ac yn [b]y nawfed flwyddyn o'i 590.
deyrnasiad ef, yn y degfed mis, ar
y degfed *dydd* o'r mis, y daeth Ne-
buchodonosor brenhin Babilon, efe
a'i holl lu, yn erbyn Jerusalem,
ac a wersyllasant yn ei herbyn hi,
ac a adeiladasant gyferbyn â hi
amddiffynfa o amgylch ogylch.

b 2 Bren. 25. 1. pen. 39. 1.

5 Felly y ddinas a fu y'ngwarchae
hyd yr unfed flwyddyn ar ddeg i'r
brenhin Sedecïah.
6 Yn y pedwerydd mis, yn y naw- 588.
fed *dydd* o'r mis, y newyn a drym-
haodd yn y ddinas, fel nad oedd
bara i bobl y wlad.
7 Yna y torrwyd y ddinas; a'r holl
ryfelwyr a ffoisant, ac a aethant
allan o'r ddinas liw nos, ar hyd
ffordd y porth rhwng y ddau fur,
yr hwn *oedd* wrth ardd y brenhin,
(a'r Caldeaid *oedd* wrth y ddinas
o amgylch,) a hwy a aethant ar
hyd ffordd y rhos.
8 ¶ Ond llu y Caldeaid a ymlid-
iasant ar ol y brenhin, ac a oddiw-
eddasant Sedecïah yn rhosydd Je-
richo, a'i holl lu ef a wasgarwyd
oddi wrtho.
9 Yna hwy a ddaliasant y bren-
hin, ac a'i dygasant ef at frenhin
Babilon i Riblah y'ngwlad Hamath;
ac efe a roddodd farn arno ef.
10 A brenhin Babilon a laddodd

Cyn CRIST 588.

feibion Sedecïah y'ngŵydd ei lygaid
ef: efe a laddodd hefyd holl dywys-
ogion Judah yn Riblah.
11 Yna efe a [3]dynnodd lygaid
Sedecïah, ac a'i rhwymodd ef â
[4]chadwyni: a brenhin Babilon a'i
harweiniodd ef i Babilon, ac a'i
rhoddodd ef mewn carchardy hyd
ddydd ei farwolaeth.
12 ¶ Ac yn y pummed mis, ar y
degfed *dydd* o'r mis, [c]hon *oedd*
y bedwaredd flwyddyn ar bym-
theg i'r brenhin Nebuchodonosor
brenhin Babilon, y daeth Nebuzar-
adan [5]pennaeth y milwyr, *yr hwn*
a safai ger bron brenhin Babilon,
i Jerusalem;
13 Ac efe a losgodd dŷ yr Ar-
glwydd, a thŷ y brenhin; a holl
dai Jerusalem, a phob tŷ mawr, a
losgodd efe â thân.
14 A holl lu y Caldeaid y rhai
oedd gyd â phennaeth y milwyr, a
ddrylliasant holl furiau Jerusalem
o amgylch.
15 Yna Nebuzaradan pennaeth
y milwyr a gaethgludodd *rai* o'r
bobl wael, a'r gweddill o'r bobl a
adawsid yn y ddinas, a'r ffoadur-
iaid a giliasent at frenhin Babilon,
a'r gweddill o'r bobl.
16 Ond Nebuzaradan pennaeth
y milwyr a adawodd *rai* o dlod-
ion y wlad yn winllanwyr ac yn
arddwyr.
17 [d]A'r Caldeaid a ddrylliasant
[e]y colofnau pres y rhai *oedd* yn
nhŷ yr Arglwydd, a'r ystolion, a'r
môr pres yr hwn *oedd* yn nhŷ yr
Arglwydd; a hwy a ddygasant
eu holl bres hwynt i Babilon.
18 A hwy a ddygasant ymaith [f]y
crochanau, a'r rhawiau, a'r psal-
tringau, a'r cawgiau, a'r thusserau,
a'r holl lestri pres, y rhai yr oeddid
yn gwasanaethu â hwynt.
19 A'r phïolau, a'r pedyll tân, a'r
cawgiau, a'r crochanau, a'r can-
hwyllbrennau, a'r thusserau, a'r
cwppanau, y rhai *oedd* o aur *yn*
aur, a'r rhai *oedd* o arian *yn* arian,
a gymmerodd pennaeth y milwyr
ymaith.
20 Y ddwy golofn, un môr, a deu-
ddeg o ychain pres, y rhai *oedd*
dan yr ystolion, y rhai a wnaethai
y brenhin Solomon, yn nhŷ yr Ar-
glwydd: [g]nid oedd pwys [6]ar bres
yr holl lestri hyn.
21 Ac *am* [h]y colofnau, deunaw
cufydd *oedd* uchder un golofn,

[3] Heb. *ddallodd.*
[4] Neu, *llyffetheiriau.*
[c] Edrych ad. 29.
[5] Heb. *y pen-lleiddiad.* Felly ad. 14, &c.
[d] pen. 27. 19.
[e] Edrych 1 Bren. 7. 15, 23, 27, 50.
[f] Ex. 27. 3.
[g] 1 Bren. 7. 47.
[6] Heb. *ar eu pres hwy yr holl lestri hyn.*
[h] 1 Bren. 7. 15. 2 Bren. 25. 17. 2 Chron. 3. 15.

Cyn CRIST 588.

[7]a llinyn o ddeuddeg cufydd oedd
yn ei hamgylchu: a'i thewder yn
bedair modfedd; *ac* yn gau *yr*
oedd.
22 A chnap pres *oedd* arni, a
phùm cufydd *oedd* uchder un cnap;
a rhwydwaith a phomgranadau ar
y cnap o amgylch, yn bres i gyd:
ac fel hyn *yr oedd* yr ail golofn
a'*i* phomgranadau.
23 A'r pomgranadau oeddynt, onid
pedwar, cant ar ystlys: [i]yr holl
bomgranadau ar y rhwydwaith o
amgylch *oedd* gant.
24 ¶ A [k]phennaeth y milwyr a
gymmerodd Seraiah yr arch-offeir-
iad, a Sephanïah yr ail offeiriad,
a'r tri oedd yn cadw y [8]drws.
25 Ac efe a gymmerodd o'r ddinas
ystafellydd, yr hwn oedd swydd-
og ar y rhyfelwyr; a seithwyr [9]o
weision pennaf y brenhin, y rhai
a gafwyd yn y ddinas; [2]a phen-
ysgrifenydd y llu, yr hwn a fydd-
ai yn byddino pobl y wlad; a thri
ugeinwr o bobl y wlad, y rhai a
gafwyd y'nghanol y ddinas.
26 A Nebuzaradan pennaeth y
milwyr a gymmerodd y rhai hyn,
ac a aeth â hwynt i Riblah, at
frenhin Babilon.
27 A brenhin Babilon a'u taraw-
odd hwynt, ac a'u lladdodd hwynt
yn Riblah, y'ngwlad Hamath. Fel
hyn y caethgludwyd Judah o'i wlad 600.
ei hun.
28 Dyma y bobl a gaethglud-
odd Nebuchodonosor yn [l]y seithfed
flwyddyn, [m]tair mil a thri ar hugain
o Iuddewon. 590.
29 Yn y ddeunawfed flwyddyn i
Nebuchodonosor efe a gaethglud-
odd o Jerusalem wyth gant a deu-
ddeg ar hugain o [3]ddynion.
30 Yn [n]y drydedd flwyddyn ar 585.
hugain i Nebuchodonosor, Nebu-
zaradan pennaeth y milwyr a gaeth-
gludodd saith gant a phump a
deugain o Iuddewon: yr holl ddyn-
ion hyn *oedd* bedair mil a chwe
chant.
31 ¶ [o]Ac yn y ddwyfed flwyddyn 562.
ar bymtheg ar hugain wedi caeth-
gludo Jehoiacin brenhin Judah,
yn y deuddegfed mis, ar y pum-
med *dydd* ar hugain o'r mis, Efil-
merodach brenhin Babilon, yn y
flwyddyn *gyntaf* o'i deyrnasiad, [p]a
ddyrchafodd ben Jehoiacin bren-
hin Judah, ac a'i dug ef allan o'r
carchardy,

[7] Heb. *ac edau.*
[i] Edrych 1 Bren. 7. 20.
[k] 2 Bren. 25. 18.
[8] Heb. *rhiniog.*
[9] Heb. *o'r rhai oedd yn gweled wyneb y brenhin.*
[2] Neu, *ac ysgrifenydd pennaeth y llu.*
[l] Edrych 2 Bren. 24. 12.
[m] Edrych 2 Bren. 24. 14.
[3] Heb. *eneidiau.*
[n] Edrych ad. 12.
[o] 2 Bren. 25. 27.
[p] Gen. 40. 13, 20.

Cyn CRIST 562.

[4] Heb. *ymddiddanodd âg ef bethau da.*

32 Ac a [4] ddywedodd yn dêg wrtho,
ac a osododd ei frenhin-faingc ef
uwch law gorsedd-feingciau y bren-
hinoedd, y rhai *oedd* gyd âg ef yn
Babilon.
33 Ac efe a newidiodd ei garchar-
wisg ef: ac efe a fwyttaodd fara
ger ei fron ef yn wastad, holl ddydd-
iau ei einioes.
34 Ac *am* ei luniaeth ef, llun-
iaeth gwastadol a roddwyd iddo
gan frenhin Babilon, dogn dydd
yn ei ddydd, hyd ddydd ei farwol-
aeth, holl ddyddiau ei einioes.

Cyn CRIST 562.

GALARNAD JEREMIAH.

Cyn CRIST Cylch 588.

PENNOD I.

1 *Gofidus gyflwr Jerusalem o herwydd ei phechodau,* 12 *a hithau yn cwyno rhag ei gofid,* 18 *ac yn cyfaddef bod barnedigaethau Duw yn gyfiawn.*

PA fodd y mae y ddinas aml *ei*
phobl yn eistedd ei hunan! *pa*
fodd y mae y lïosog ym mhlith y
cenhedloedd megis yn weddw! *pa*
fodd y mae tywysoges y taleithiau
dan deyrnged!
2 Y mae hi [a] yn wylo yn hidl
[b] liw nos, ac *y mae* ei dagrau ar
ei gruddiau, [c] heb *neb* [d] o'i holl gar-
iadau yn ei chysuro: ei holl gyf-
eillion a fuant anghywir iddi, *ac*
a aethant yn elynion iddi.
3 Judah a fudodd ymaith gan
flinder, a chan faint caethiwed; y
mae hi yn aros ym mysg y cen-
hedloedd, heb gael gorphwysdra:
ei holl erlidwyr a'i goddiweddasant
hi mewn lleoedd cyfyng.
4 Y mae ffyrdd Sïon yn galaru, o
eisieu rhai yn dyfod i'r wyl arben-
nig: ei holl byrth hi *sydd* anghyf-
annedd, ei hoffeiriaid yn ucheneidio,
ei morwynion yn ofidus, a hithau
yn [2] flin arni.
5 Ei gwrthwynebwyr [e] ydynt ben-
naf, y mae ei gelynion yn ffynnu:
canys yr ARGLWYDD a'i gofidiodd
hi am amlder ei chamweddau: ei
[f] phlant a aethant i gaethiwed o
flaen y gelyn.
6 A holl harddwch merch Sïon a
ymadawodd â hi; y mae ei thy-
wysogion hi fel hyddod heb gael
porfa, ac yn myned yn ddinerth
o flaen yr ymlidiwr.
7 Y mae Jerusalem, yn nyddiau ei
blinder a'i chaledi, yn cofio ei holl
[3] hyfrydwch oedd *iddi* yn y dydd-
iau gynt, pan syrthiodd ei phobl
hi yn llaw y gelyn, heb *neb* yn ei
chynnorthwyo hi: y gelynion a'i
gwelsant *hi, ac* a chwarddasant
am ben ei Sabbathau.
8 Jerusalem a bechodd bechod;
am hynny [4] y symmudwyd hi: yr
holl rai a'i hanrhydeddent sydd
yn ei dïystyru hi, o herwydd [g] idd-
ynt weled ei noethni hi: ïe, y mae
hi yn ucheneidio, ac yn troi yn
ei hol.
9 Ei haflendid *sydd* yn ei godre,
[h] nid yw hi yn meddwl am ei diw-
edd; am hynny y syrthiodd hi yn
rhyfedd, [i] heb *neb* yn ei chysuro.
Edrych, ARGLWYDD, ar fy mlinder;
canys *ym*fawrygodd y gelyn.
10 Y gwrthwynebwr a estynodd
ei law ar ei holl [5] hoff-bethau hi:
hi a welodd y cenhedloedd yn dy-
fod i mewn i'w chyssegr, i'r rhai y
gorchymynasit ti [k] na ddelent i'th
gynnulleidfa.
11 Y mae ei holl bobl hi yn
ucheneidio, [l] yn ceisio bwyd: hwy
a roddasant eu hoff-bethau am fwyd
i [6] ddadebru yr enaid: edrych, AR-
GLWYDD, a gwel; canys dirmygus
ydwyf fi.
12 ¶ [7] Onid gwaeth gennych chwi,
[8] y fforddolion oll? gwelwch ac
edrychwch, a [m] oes y fath ofid a'm
gofid i, yr hwn a wnaethpwyd i
mi, â'r hwn y gofidiodd yr AR-
GLWYDD *fi* yn nydd angerdd ei
ddigter.
13 O'r uchelder yr anfonodd efe
dân i'm hesgyrn i, yr hwn a aeth yn
drech na hwynt: efe a ledodd rwyd
o flaen fy nhraed, ac a'm dychwel-
odd yn *fy* ol; efe a'm gwnaeth
yn anrheithiedig, *ac* yn ofidus ar
hyd y dydd.
14 Rhwymwyd iau fy nghamwedd-
au â'i law ef: hwy a blethwyd, *ac*
a ddaethant i fynu am fy ngwddf:
efe a wnaeth i'm nerth syrthio; yr
ARGLWYDD a'm rhoddodd mewn
dwylaw, *oddi tan y rhai* ni allaf
gyfodi.
15 Yr ARGLWYDD a fathrodd fy
holl rai grymmus o'm mewn; efe a
gyhoeddodd i'm herbyn gymmanfa,
i ddifetha fy ngwŷr ieuaingc: [9] *fel*

[a] Jer. 13. 17.
[b] Job 7. 3. Ps. 6. 6.
[c] ad. 9, 16, 17, 21.
[d] Jer. 4. 30. a 30. 14. ad. 19.
[2] Heb. *chwerw.*
[e] Deut. 28. 43, 44.
[f] Jer. 52. 28.
[3] Neu, *bethau dymunol.*

Cyn CRIST Cylch 588.

[4] Heb. *yr aeth yn symmudiad,* neu, *yn grwydr.*
[g] Jer. 13. 26. Ezec. 16. 37. a 23. 29. Hos. 2. 10.
[h] Deut. 32. 29.
[i] ad. 2, 17, 21.
[5] Neu, *ddymunol,* neu, *hyfryd.*
[k] Deut. 23. 3. Neh. 13. 1.
[l] Jer. 52. 6.
[6] Heb. *ddychwelyd.*
[7] Neu, *Nid gwaeth.*
[8] Heb. *y rhai a dramwywch y ffordd?*
[m] Dan. 9. 12.
[9] Neu, *sathrodd yr Arglwydd win-wryf y forwyn.*

Cyn CRIST Cylch 588.
n Es. 63. 3.
o Jer. 13. 17. a 14. 17. pen. 2. 18.
2 Heb. *ddychwelai.*
p Jer. 4. 31.
q Dan. 9. 7.
r 1 Sam. 12. 14, 15.
3 Neu, *orchymyn.* Heb. *enau.*
s ad. 2. Jer. 30. 14.
t Es. 16. 11. Jer. 48. 36. pen. 2. 11. Hos. 11. 8.
u Deut. 32. 25. Ezec. 7. 15.
x Es. 13, &c. Jer. 46, &c.
y pen. 5. 17.
a 1 Chron. 28. 2. Ps. 99. 5. a 132. 7.
b ad. 17, 21. pen. 3. 43.
2 Heb. *a wnaeth iddynt gyffwrdd â'r llawr.*

gwin-wrŷf [n] y sathrodd yr AR-
GLWYDD y forwyn, merch Judah.
16 Am hyn yr ydwyf yn wylo; [o] y
mae fy llygad, fy llygad, yn rhedeg
gan ddwfr, o herwydd pellhâu oddi
wrthyf ddiddanwr a [2] ddadebrai fy
enaid: fy meibion sydd anrheith-
iedig, am i'r gelyn orchfygu.
17 [p] Sïon a ledodd ei dwylaw, heb
neb yn ei diddanu: yr ARGLWYDD
a orchymynodd am Jacob, *fod* ei
elynion yn ei gylch: Jerusalem
sydd fel gwraig fis-glwyfus yn eu
mysg hwynt.
18 ¶ [q] Cyfiawn yw yr ARGLWYDD;
oblegid myfi [r] a fûm anufudd i'w
[3] air ef: gwrandêwch, attolwg, bobl-
oedd oll, a gwelwch fy ngofid: fy
morwynion a'm gwŷr ieuaingc a
aethant i gaethiwed.
19 Gelwais am fy nghariadau, *a*
[s] hwy a'm twyllasant; fy offeiriaid
a'm henafgwyr a drengasant yn y
ddinas, tra oeddynt yn ceisio idd-
ynt fwyd i ddadebru eu henaid.
20 Gwel, O ARGLWYDD; canys y
mae yn gyfyng arnaf: [t] fy ymys-
garoedd a gyffroisant, fy nghalon
a drodd ynof; o herwydd fy mod
yn rhy anufudd: [u] y mae y cleddyf
yn difetha oddi allan, megis marw-
olaeth *sydd* gartref.
21 Clywsant fy mod i yn uchen-
eidio: nid *oes* a'm diddano: fy holl
elynion, *pan* glywsant fy nrygfyd,
a lawenychasant am i ti wneuthur
hynny: ond ti a ddygi i ben [x] y
dydd a gyhoeddaist, a hwy a fydd-
ant fel finnau.
22 Deued eu holl ddrygioni hwynt
o'th flaen di; a gwna iddynt hwy
fel y gwnaethost i minnau, am fy
holl gamweddau: oblegid *y mae*
fy ucheneidiau yn aml, [y] a'm calon
yn ofidus.

PENNOD II.

1 *Jeremïah yn galaru am ofid Jerusalem:*
20 *ac yn cwyno wrth Dduw faint oedd.*

PA fodd y dug yr ARGLWYDD
gwmmwl ar ferch Sïon yn ei
sorriant, *ac* y bwriodd degwch Is-
rael i lawr o'r nefoedd, ac na chof-
iodd [a] leithig ei draed yn nydd ei
ddigofaint!
2 Yr Arglwydd a lyngcodd, [b] heb
arbed, holl anneddau Jacob; efe
a ddifrododd yn ei ddigter am-
ddiffynfeydd merch Judah; efe [2] a'u
tynnodd *hwynt* i lawr, *ac* a ddi-
fwynodd y deyrnas a'i thywysogion.
3 Mewn sorriant digllawn y tor-
rodd efe holl gorn Israel: efe a
dynnodd *ei* ddeheulaw yn *ei* hol
oddi wrth y gelyn; ac yn erbyn
Jacob y cynneuodd megis fflam dan-
llyd, *yr hon* a ddifa o amgylch.
4 Efe a annelodd ei fwa fel gelyn;
safodd â'i ddeheulaw fel gwrthwyn-
ebwr, ac a laddodd bob dim hyfryd
i'r golwg ym mhabell merch Sïon:
fel tân y tywalltodd efe ei ddig-
ofaint.
5 Yr Arglwydd sydd megis gelyn:
efe a lyngcodd Israel, efe a lyngc-
odd ei holl balasau hi: efe a ddi-
fwynodd ei hamddiffynfeydd, ac a
wnaeth gwynfan a galar yn aml
ym merch Judah.
6 Efe [c] a anrheithiodd [3] ei babell
[d] fel gardd; efe a ddinystriodd le-
oedd ei gymmanfa: yr ARGLWYDD
a wnaeth anghofio yn Sïon yr
uchel-wyl a'r Sabbath, ac yn llid-
iowgrwydd ei sorriant y dirmygodd
efe y brenhin a'r offeiriad.
7 Yr ARGLWYDD a wrthododd ei
allor, a ffieiddiodd ei gyssegr;
[4] rhoddodd gaerau ei phalasau hi
yn llaw y gelyn: [e] rhoddasant floedd
yn nhŷ yr ARGLWYDD, megis ar
ddydd uchel-wyl.
8 Yr ARGLWYDD a fwriadodd
ddifwyno mur merch Sïon; [f] efe
a estynodd linyn, ac nid attaliodd
ei law rhag [5] difetha: am hynny
y gwnaeth efe i'r rhagfur ac i'r
mur alaru; cyd-lesgasant.
9 Ei phyrth a soddasant i'r ddaear;
efe a ddifethodd ac a ddrylliodd ei
barrau hi: [g] ei brenhin a'i thywys-
ogion *ydynt* ym mysg y cenhedl-
oedd: heb gyfraith *y mae;* [h] a'i
phrophwydi heb gael gweledigaeth
gan yr ARGLWYDD.
10 Henuriaid merch Sïon a eis-
teddant ar lawr, a dawant â sôn;
[i] gosodasant lwch ar eu pennau;
ymwregysasant â sachlïan: gwyr-
yfon Jerusalem a ostyngasant eu
pennau i lawr.
11 [k] Fy llygaid sydd yn pallu
gan ddagrau, [l] fy ymysgaroedd a
gyffroisant, fy afu a dywalltwyd
ar y ddaear; o herwydd dinystr
merch fy mhobl, pan lewygodd [m] y
plant a'r rhai yn sugno yn heolydd
y ddinas.
12 Hwy a ddywedant wrth eu
mammau, Pa le *y mae* ŷd a gwin?
pan lewygent fel yr archolledig yn
heolydd y ddinas, pan dywalltent eu
heneidiau ym mynwes eu mammau.

Cyn CRIST Cylch 588.
c Ps. 80. 12. a 89. 40. Es. 5. 5.
3 Neu, *ei gae.*
d Es. 1. 8.
4 Heb. *caeodd.*
e Ps. 74. 4.
f 2 Bren. 21. 13. Es. 34. 11.
5 Heb. *llyngcu.*
g 2 Bren. 24. 15. a 25. 7.
h Ps. 74. 9. Ezec. 7. 26.
i Job 2. 12.
k pen. 3. 48, &c.
l pen. 1. 20.
m ad. 19. pen. 4. 4.

Cyn CRIST Cylch 588.

13 Pa beth a gymmeraf yn dyst i
ti? beth a gyffelybaf i ti, O ferch
Jerusalem? beth a gystadlaf â thi,
fel y'th ddiddanwyf, O forwyn,
merch Sïon? canys *y mae* dy ddin-
ystr yn fawr fel y môr; pwy a'th
iachâ di?
14 Dy [n]brophwydi a welsant i
ti gelwydd a diflasrwydd; ac ni
ddatguddiasant dy anwiredd, i droi
ymaith dy gaethiwed: eithr hwy
a welsant i ti feichiau celwyddog,
ac achosion deol.
15 [o]Y rhai oll a dramwyent y
ffordd, [p]a gurent *eu* dwylaw arnat
ti; chwibanent, ac ysgydwent eu
pennau ar ferch Jerusalem, *gan
ddywedyd*, Ai dyma y ddinas a
alwent [q]yn berffeithrwydd tegwch,
yn llawenydd yr holl ddaear!
16 [r]Dy holl elynion a ledasant eu
safnau arnat ti; a chwibanasant, ac
a esgyrnygasant ddannedd, ac a
ddywedasant, Llyngcasom *hi:* yn
ddïau dyma y dydd a ddisgwyliasom
ni; ni a'*i* cawsom, ni a'*i* gwelsom.
17 Yr ARGLWYDD a wnaeth [s]yr hyn
a ddychymmygodd; ac a gyflawn-
odd ei air yr hwn a orchymynodd
efe er y dyddiau gynt: [t]efe a ddi-
frododd, ac nid arbedodd; efe a
wnaeth i'r gelyn lawenychu yn dy
erbyn di; efe a ddyrchafodd gorn
dy wrthwynebwyr di.
18 Eu calon hwynt a waeddodd
ar yr ARGLWYDD, O fur merch
Sïon, tywallt [u]ddagrau ddydd a
nos fel afon; na orphwys, ac na
pheidied canwyll dy lygad.
19 Cyfod, cyhoedda liw nos; yn
nechreu y wyliadwriaeth [x]tywallt
dy galon fel dwfr ger bron yr AR-
GLWYDD: dyrchafa dy ddwylaw
atto ef am einioes dy blant, [y]y
rhai sydd yn llewygu o newyn ym
mhen pob heol.
20 ¶ Edrych, ARGLWYDD, a gwel
i bwy y gwnaethost fel hyn: [z]a
fwytty y gwragedd eu ffrwyth eu
hun, plant [6]o rychwant o hŷd? a
leddir yr offeiriad a'r prophwyd
y'nghyssegr yr ARGLWYDD?
21 Ieuangc a hen sydd yn gorwedd
ar lawr *yn* yr heolydd: fy morwyn-
ion a'm gwŷr ieuaingc a syrthiasant
trwy y cleddyf: [a]ti a'*u* lleddaist
hwynt yn nydd dy sorriant, lledd-
aist *hwy* heb arbed.
22 Gelwaist, megis ar ddydd uchel-
wyl, fy nychryn o amgylch, fel na
ddïangodd ac na adawyd neb yn

n Jer. 2. 8. a 5. 31. a 14. 14. a 23. 16. a 27. 14. a 29. 8, 9. Ezec. 13. 2.
o 1 Bren. 9. 8.
p Ezec. 25. 6.
q Ps. 48. 2. a 50. 2.
r pen. 3. 46.
s Lef. 26. 16, &c. Deut. 28. 15, &c.
t ad. 2.
u Jer. 14. 17. pen. 1. 16.
x Ps. 62. 8.
y ad. 11.
z Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. Jer. 19. 9. pen. 4. 10. Ezec. 5. 10.
6 Neu, *a drinir â dwylaw?*
a pen. 3. 43.

nydd sorriant yr ARGLWYDD: y
gelyn a ddifethodd y rhai a faeth-
ais ac a fegais i.

PENNOD III.

1 *Y ffyddloniaid yn cwynfan am eu gofidiau:* 22 *a thrwy drugareddau Duw, yn cadarnhâu eu gobaith:* 37 *yn cydnabod cyfiawnder Duw:* 55 *yn gweddïo am ymwared iddynt eu hunain,* 64 *a dïal ar eu gelynion.*

MYFI *yw* y gwr a welodd flinder
gan wïalen ei ddigofaint ef.
2 *I* dywyllwch, ac nid *i* oleuni,
yr arweiniodd ac y tywysodd efe fi.
3 Yn fy erbyn i yn ddïau y trodd
efe, *ac* y mae efe yn troi ei law
ar hyd y dydd.
4 Efe a wnaeth fy nghnawd a'm
croen yn hen; efe a ddrylliodd fy
esgyrn.
5 Efe a adeiladodd i'm herbyn,
ac a'*m* hamgylchodd â bustl ac â
blinder.
6 [a]Efe a'm gosododd mewn tywyll
leoedd, fel y rhai sydd wedi marw
er ys talm.
7 [b]Efe a gauodd o'm hamgylch,
fel nad elwyf allan: efe a wnaeth
fy llyffethair i yn drom.
8 Pan lefwyf, a *phan* floeddiwyf,
efe a gau allan fy ngweddi.
9 Efe a gauodd fy ffyrdd â cherrig
nadd; efe a ŵyrodd fy llwybrau.
10 [c]*Yr oedd* efe i mi *fel* arth yn
cynllwyn, *neu* lew mewn llochesau.
11 Efe a ŵyrodd fy ffyrdd, ac
a'm drylliodd; yn anrheithiedig y
gwnaeth fi.
12 Efe a annelodd ei fwa, ac [d]a'm
gosododd fel nôd i saeth.
13 Efe a wnaeth i [2]saethau ei
gawell fyned i'm harennau.
14 [e]Gwatwargerdd oeddwn i'm
holl bobl, *a'u* [f]cân ar hyd y dydd.
15 Efe a'm llanwodd â chwerwder;
efe a'm meddwodd i â'r wermod.
16 Efe a dorrodd fy nannedd â
cherrig, ac a'm trybaeddodd yn y
llwch.
17 A phellheaist fy enaid oddi
wrth heddwch; anghofiais ddaioni.
18 A mi a ddywedais, Darfu am
fy nerth a'm gobaith oddi wrth yr
ARGLWYDD.
19 [3]Cofia fy mlinder a'm gofid,
y wermod a'r bustl.
20 Fy enaid gan gofio a gofia,
ac a [4]ddarostyngwyd ynof fi.
21 Hyn yr ydwyf yn ei [5]adgofio;
am hynny y gobeithiaf.
22 ¶ [g]Trugareddau yr ARGLWYDD
yw na ddarfu am danom ni: o

Cyn CRIST Cylch 588.

a Ps. 88. 5, 6.
b Job 3. 23. a 19. 8.
c Job 10. 16. Es. 38. 13. Hos. 5. 14. a 13. 7, 8.
d Job 7. 20. a 16. 12.
2 Heb. *feibion.*
e Jer. 20. 7.
f Job 30. 9. Ps. 69. 12. ad. 63.
3 Neu, *Wrth gofio.*
4 Neu, *grymmwyd.*
5 Heb. *ddychwelyd at fy nghalon.*
g Mal. 3. 6.

Cyn CRIST Cylch 588.

herwydd ni phalla ei dosturiaeth-
au ef.
23 Bob bore *y deuant* o newydd:
mawr *yw* dy ffyddlondeb.
24 Yr ARGLWYDD *yw* fy [h]rhan
i, medd fy enaid; am hynny y
gobeithiaf ynddo.

[h] Ps. 16. 5. a 73. 26. a 119. 57. Jer. 10. 16.

25 Daionus *yw* yr ARGLWYDD i'r
rhai a ddisgwyliant wrtho, *ac* i'r
enaid a'i ceisio.
26 Da *yw* gobeithio a disgwyl yn
ddistaw am iachawdwriaeth yr AR-
GLWYDD.
27 Da *yw* i wr ddwyn *yr* iau yn
ei ieuengctid.
28 [i]*Efe* a eistedd ei hunan, ac
a daw â sôn; am iddo *ei* dwyn *hi*
arno.

[i] Jer. 15. 17.

29 Efe a ddyry ei enau yn y llwch,
i edrych a oes obaith.
30 [k]Efe a ddyry *ei* gern i'r hwn
a'i tarawo: efe a lenwir â gwarad-
wydd.

[k] Es. 50. 6. Matt. 5. 39.

31 Oblegid nid yn dragywydd y
gwrthyd yr ARGLWYDD:
32 Ond er iddo gystuddio, etto
efe a dosturia, yn ol amlder ei
drugareddau.
33 Canys [l]nid o'i [6]fodd y blina
efe, nac y cystuddia, blant dynion;

[l] Ezec. 33. 11. [6] Heb. *galon.*

34 I fathru holl garcharorion y
ddaear dan ei draed,
35 I ŵyro barn gwr o flaen ŵyneb
y Goruchaf.
36 Nid yw yr ARGLWYDD yn gwel-
ed *yn dda* wneuthur cam â gwr
yn ei fatter.
37 ¶ Pwy [m]a ddywed y bydd
dim, heb i'r ARGLWYDD *ei* orchy-
myn?

[m] Ps. 33. 9.

38 Oni ddaw o enau y Goruchaf
[n]ddrwg a da?
39 [o]Paham y [7]grwgnach dyn byw,
gwr am gospedigaeth ei bechod?

[n] Job 2. 10. Es. 45. 7. Amos 3. 6. [o] Diar. 19. 3. [7] Heb. *cwyna.*

40 Ceisiwn a chwiliwn ein ffyrdd,
a dychwelwn at yr ARGLWYDD.
41 Dyrchafwn ein calonnau a'*n*
dwylaw at DDUW yn y nefoedd.
42 Nyni a wnaethom gamwedd,
ac a fuom anufudd; tithau nid
arbedaist.
43 Gorchuddiaist *ni* â sorriant,
ac erlidiaist ni: [p]lleddaist, nid
arbedaist.

[p] pen. 2. 2, 17, 21.

44 Ti a'th guddiaist dy hun â
chwmmwl, fel na ddeuai *ein* gweddi
trwodd.
45 Ti a'n gwnaethost [q]yn sorod
ac yn ysgubion y'nghanol y bobl.
46 [r]Ein holl elynion a ledasant
eu safnau yn ein herbyn.

[q] 1 Cor. 4. 13. [r] pen. 2. 16.

47 [s]Dychryn a magl a ddaeth
arnom, anrhaith a dinystr.
48 [t]Fy llygad a ddiferodd ffryd-
iau o ddwfr, o herwydd dinystr
merch fy mhobl.

[s] Es. 24. 17. Jer. 48. 43. [t] Jer. 4. 19. a 9. 1. a 14. 17. pen. 2. 11.

49 Fy llygad a ddiferodd, ac ni
pheidiodd, am nad oes gorphwys-
dra;
50 Hyd oni edrycho, ac *oni* ys-
tyrio yr ARGLWYDD o'r nefoedd.
51 Y mae fy llygad yn blino fy
enaid, [8]o herwydd holl ferched fy
ninas.

[8] Neu, *yn fwy na.*

52 Fy ngelynion gan hela a'm hel-
iasant [u]yn ddïachos, fel aderyn.

[u] Ps. 35. 7, 19. a 69. 4. a 109. 3.

53 Torrasant ymaith fy einioes yn
y pwll, a bwriasant gerrig arnaf.
54 [x]Y dyfroedd a lifasant dros
fy mhen; [y]dywedais, Torrwyd fi
ymaith.

[x] Ps. 69. 2. a 124. 4, 5. [y] Ps. 31. 22. Es. 38. 10, 11.

55 ¶ [z]Gelwais ar dy enw di, O
ARGLWYDD, o'r pwll isaf.

[z] Ps. 130. 1.

56 Ti a glywaist fy llef: na chudd
dy glust rhag fy uchenaid a'm
gwaedd.
57 Ti a ddaethost yn nês y dydd
y gelwais arnat: dywedaist, Nac
ofna.
58 Ti, O ARGLWYDD, a ddadleu-
aist gyd â'm henaid: gwaredaist
fy einioes.
59 Ti, O ARGLWYDD, a welaist fy
ngham: barn di fy marn i.
60 Ti a welaist eu holl ddïal hwynt,
a'u holl amcanion i'm herbyn i.
61 Clywaist eu gwaradwydd, O
ARGLWYDD, *a'*u holl fwriadau i'm
herbyn;
62 Gwefusau y rhai a godant i'm
herbyn, a'u myfyrdod i'm herbyn
ar hyd y dydd.
63 Edrych ar eu heisteddiad a'u
cyfodiad; [a]myfi *yw* eu cân hwynt.

[a] ad. 14.

64 ¶ [b]Tâl y pwyth iddynt, O AR-
GLWYDD, yn ol gweithred eu dwy-
law.

[b] Ps. 28. 4.

65 Dod iddynt [9]ofid calon, dy
felldith iddynt.

[9] Neu, *gyndynrwydd.*

66 Erlid hwynt â digofaint, a di-
fetha hwy oddi tan [c]nefoedd yr
ARGLWYDD.

[c] Ps. 8. 3.

PENNOD IV.

1 *Sïon yn cwyno ei thostur gyflwr:* 13 *yn cyffesu ei phechodau.* 21 *Bygythio Edom;* 22 *a chysuro Sïon.*

PA fodd y tywyllodd yr aur! y
newidiodd yr aur coeth da!
taflwyd cerrig y cyssegr ym mhen
pob heol.
2 Gwerthfawr feibion Sïon, a chys-
tal ag aur pur, pa fodd y cyfrifwyd

Cyn CRIST Cylch 588.

hwynt [a]fel ystenau pridd, gwaith
dwylaw y crochenydd!
3 Y dreigiau a dynnant allan eu
bronnau, a roddant sugn i'w cenaw-
on: merch fy mhobl *a aeth* yn
greulawn, [b]fel yr estrysiaid yn yr
anialwch.
4 [c]Tafod y plentyn sugno sydd
yn glynu wrth daflod ei enau gan
syched: [d]y plant a ofynant fara,
ond nid *oedd* a dorrai iddynt.
5 Y rhai a ymborthent yn foethus,
a ddifethwyd yn yr heolydd: y rhai
a feithrinwyd mewn ysgarlad, [e]a
gofleidiant y tommennydd.
6 Canys mwy yw [2]anwiredd merch
fy mhobl na [3]phechod Sodom, yr
hon [f]a ddinystriwyd megis yn ddi-
symmwth, ni safodd llaw arni.
7 Purach oedd ei Nazareaid hi
na'r eira, gwynnach oeddynt na'r
llaeth, gwridoccach oeddynt o gorph
na'r cwrel, *a*'u trwsiad *oedd* o
saphir.
8 [4]Duach yw yr olwg arnynt na'r
glöyn; nid adweinir hwynt yn yr
heolydd: eu croen a lŷn wrth eu
hesgyrn; gwywodd, aeth yn debyg
i bren.
9 Gwell yw y rhai a laddwyd â
chleddyf, na'r rhai a laddwyd â
newyn; oblegid y rhai hyn a [5]ddi-
hoenant, wedi eu trywanu o *eisieu*
cnwd y maes.
10 [g]Dwylaw gwragedd tosturiol
a ferwasant eu plant eu hun: eu
[h]hymborth oeddynt yn ninystr
merch fy mhobl.
11 Yr ARGLWYDD a gyflawnodd
ei ddigter, a dywalltodd lidiowg-
rwydd ei sorriant, ac [i]a gynneuodd
dân yn Sïon, yr hwn a ddifaodd
ei seiliau hi.
12 Ni choeliasai brenhinoedd y
ddaear, na holl drigolion y byd, y
deuai y gwrthwynebwr a'r gelyn i
mewn i byrth Jerusalem.
13 ¶ [k]Am bechodau ei phro-
phwydi, *ac* anwiredd ei hoffeiriaid,
y rhai a ollyngasant waed y rhai
cyfiawn o'i mewn hi;
14 Gwibiasant *fel* deillion yn yr
heolydd, *ac* ymddifwynasant gan
waed, [6]fel na ellid cyffwrdd â'u
dillad hwynt.
15 Gwaeddasant arnynt, Ciliwch;
[7]aflan *yw;* ciliwch, ciliwch, na
chyffyrddwch; pan ffoisant, ac yr
aethant ymaith. Dywedent ym
mysg y cenhedloedd, Ni thrigant
hwy *yma* mwyach.

a Es. 30. 14. Jer. 19. 11.
b Job 39. 14, 16.
c Ps. 22. 15.
d Edrych pen. 2. 11, 12.
e Job 24. 8.
2 Neu, *cospedigaeth.*
3 *chospedigaeth.*
f Gen. 19. 25.
4 Heb. *Tywyllach na du.*
5 Heb. *lifeiriant.*
g pen. 2. 20.
h Deut. 28. 57. 2 Bren. 6. 29.
i Deut. 32. 22.
k Jer. 5. 31. a 23. 21.
6 Neu, *gan nas gallent na chyffyrddent â'u, &c.*
7 Neu, *O aflan.*

Cyn CRIST Cylch 588.

16 [8]Sorriant yr ARGLWYDD a'u
gwasgarodd hwynt; nid edrych efe
arnynt mwy: ni pharchent hwy yr
offeiriaid, ni thosturient wrth yr
henafgwyr.
17 Ninnau hefyd, [l]ein llygaid a
ballasant am ein cynnorthwy ofer:
gan ddisgwyl disgwyl yr oeddem
ni wrth genhedlaeth ni allai *ein*
hachub.
18 [m]Hwy a olrheiniant ein cerdd-
ediad, fel na allwn fyned ar hyd
ein heolydd: y mae ein diwedd ni
yn agos, ein dyddiau ni a gyflawn-
wyd; canys daeth ein diwedd ni.
19 [n]Buanach yw ein herlidwyr
nag eryrod yr awyr; y maent yn
ein herlid ni ar y mynyddoedd,
yn ein cynllwyn yn yr anialwch.
20 [o]Anadl ein ffroenau, enneiniog
yr ARGLWYDD, [p]a ddaliwyd yn eu
[9]rhwydau hwynt, *am* yr hwn y dy-
wedasem, Dan ei gysgod ef y bydd-
wn ni byw ym mysg y cenhedloedd.
21 ¶ Bydd lawen a hyfryd, merch
Edom, yr hon wyt yn trigo yn nhir
Us: [q]daw y cwppan attat tithau
hefyd; ti a feddwi, ac a ymnoethi.
22 ¶ [r]Gorphenwyd dy [2]gosped-
igaeth di, merch Sïon; ni chaeth-
gluda efe di mwy: efe a ymwel
â'th anwiredd di, merch Edom; efe
[3]a ddatguddia dy bechodau.

PENNOD V.

Tostur gwynfan Sïon, mewn gweddi at Dduw.

COFIA, O ARGLWYDD, beth a
ddaeth i ni: edrych a gwel
ein gwaradwydd.
2 Ein hetifeddiaeth ni a dröwyd
i estroniaid, a'n tai i ddïeithriaid.
3 Amddifaid ydym heb dadau; ein
mammau *sydd* megis gweddwon.
4 Yr ydym yn yfed ein dwfr am
arian; ein coed sydd yn dyfod am
werth.
5 [2]Ein gwarrau sydd dan erlid;
llafurio yr ydym, nid oes gorphwys-
dra i ni.
6 Rhoisom ein llaw i'r Aiphtiaid,
i'r Assyriaid, i gael digon o fara.
7 [a]Ein tadau a bechasant, ac nid
ydynt: ninnau sydd yn dwyn eu
[3]cosp hwynt.
8 Gweision sydd yn llywodraethu
arnom ni, heb *fod* a'n gwaredo o'u
llaw hwynt.
9 *Mewn enbydrwydd* am ein hein-
ioes y dygasom ein bara i mewn,
o herwydd cleddyf yr anialwch.
10 Ein [b]croen a dduodd fel ffwrn,
[4]gan y newyn tost.

8 Heb. *Wyneb.*
l 2 Bren. 24. 7. Es. 30. 6, 7. Jer. 37. 7. Ezec. 29. 16.
m 2 Bren. 25. 4, 5.
n Deut. 28. 49.
o Gen. 2. 7.
p Jer. 52. 9. Ezec. 12. 13. a 19. 4, 8.
9 *ffosydd.*
q Jer. 25. 15, 16, 21.
r Es. 40. 2.
2 Neu, *anwiredd.*
3 Neu, *a'th gaethgluda am dy bechodau.*
2 Heb. *Ar ein gwarrau y'n herlidir.*
a Jer. 31. 29. Ezec. 18. 2.
3 *hanwireddau.*
b Job 30. 30. Ps. 119. 83.
4 Neu. *gan ddychryniadau,* neu. *dymhestloedd y newyn.*

Cyn CRIST Cylch 588.

11 Hwy a dreisiasant y gwragedd
yn Sïon, *a'r* morwynion yn ninas-
oedd Judah.
12 Crogasant dywysogion â'u dwy-
law; [c] ni pherchid wynebau yr hen-
afgwyr.
13 Hwy a gymmerasant y gwŷr
ieuaingc i falu; a'r plant a syrth-
iasant dan y coed.
14 Yr henafgwyr a beidiasant â'r
porth; y gwŷr ieuaingc â'u cerdd.
15 Darfu llawenydd ein calon:
ein dawns a drodd yn alar.
16 Syrthiodd [5] y goron *oddi am*
ein pen: gwae ni yn awr bechu o
honom!

[c] Es. 47. 6.
[5] Heb. *coron ein.*

17 Am hyn [d] y mae ein calon yn
ofidus; [e] am hyn y tywyllodd ein
llygaid.
18 O herwydd mynydd Sïon, yr
hwn a anrheithiwyd, y mae y llwyn-
ogod yn rhodio ynddo.
19 [f] Ti, ARGLWYDD, a barhêi byth;
dy orsedd-faingc yn oes oesoedd.
20 Paham yr anghofi ni byth, *ac*
y gadewi ni dros hir ddyddiau?
21 [g] Dychwel ni, O ARGLWYDD,
attat ti, a ni a ddychwelir: ad-
newydda ein dyddiau megis cynt.
22 [6] Eithr ti a'n llwyr-wrthodaist
ni: ti a ddigiaist wrthym ni yn
ddirfawr.

Cyn CRIST Cylch 588.

[d] pen. 1. 22.
[e] Ps. 6. 7.
[f] Ps. 9. 7. a 10. 16. a 29. 10. a 90. 2. a 102. 12, 27. a 145. 13. Hab. 1. 12.
[g] Ps. 80. 3, 7, 19. Jer. 31. 18.
[6] *Canys a lwyr-wrthodi di nyni?*

LLYFR Y

PROPHWYD EZECIEL.

Cyn CRIST Cylch 595.

PENNOD I.

1 *Yr amser y prophwydodd Ezeciel yn Chebar.* 4 *Gweledigaeth y pedwar cerub,* 15 *y pedair olwyn,* 26 *a gogoniant Duw.*

A DARFU yn y ddegfed flwydd-
yn ar hugain, yn y pedwerydd
mis, ar y pummed *dydd* o'r mis,
a mi ym mysg [2] y gaethglud wrth
afon Chebar, [a] agoryd y nefoedd;
a gwelwn weledigaethau DUW.
2 Yn y pummed *dydd* o'r mis,
honno *oedd* y bummed flwyddyn o
gaethgludiad [b] brenhin Jehoiachin,
3 Y daeth gair yr ARGLWYDD yn
eglur at [3] Ezeciel yr offeiriad, mab
Buzi, yn nhir y Caldeaid, wrth afon
Chebar; ac [c] yno y bu llaw yr AR-
GLWYDD arno ef.
4 ¶ Yna yr edrychais, ac wele
yn dyfod o'r gogledd gorwynt, *a*
chwmmwl mawr, a thân yn ym-
gymmeryd, a disgleirdeb o amgylch
iddo; ac o'i ganol, *sef* o ganol y
tân, fel lliw [4] ambr.
5 Hefyd o'i ganol *y daeth* cy-
ffelybrwydd i bedwar peth byw. A
[d] dyma eu hagwedd hwynt; Dull
dyn oedd iddynt.
6 A [e] phedwar wyneb *i bob* un, a
phedair aden *i bob* un o honynt.
7 A'u traed yn [5] draed uniawn; a
gwadn eu traed fel gwadn troed
llo; a gwreichioni yr oeddynt fel
lliw efydd gloyw.
8 Ac *yr oedd* dwylaw dyn oddi tan
eu hadenydd, ar eu pedwar ystlys;
eu hwynebau hefyd a'u hadenydd
oedd ganddynt ill pedwar.

[2] *y rhai a gaethgludasid.*
[a] Felly Matt. 3. 16. Act. 7. 56. a 10. 11. Dat. 19. 11.
[b] 2 Bren. 24. 12.
[3] Heb. *Jehezcel.*
[c] 1 Bren. 18. 46. pen. 3. 14, 22.
[4] *gwefr.*
[d] pen. 10. 8, &c.
[e] ad. 10.
[5] Heb. *droed.*

9 [f] Eu hadenydd hwynt *oedd* wedi
eu cyssylltu y naill wrth y llall:
pan gerddent, ni thröent; âent bob
un yn uniawn rhag ei wyneb.
10 Dyma [g] ddull eu hwynebau
hwynt; Wyneb dyn, ac wyneb llew,
oedd ar y tu dehau iddynt ill ped-
war: ac wyneb ŷch o'r tu aswy
iddynt ill pedwar, ac wyneb eryr
iddynt ill pedwar.
11 Dyma eu hwynebau hwynt; a'u
hadenydd *oedd* wedi eu [6] dosparthu
oddi arnodd, dwy i bob un wedi eu
cyssylltu â'u gilydd, a [h] dwy oedd
yn cuddio eu cyrph.
12 [i] Aent hefyd bob un yn uniawn
rhag ei wyneb; [k] i'r lle y byddai
yr yspryd ar fyned, yno yr âent;
[l] ni thröent pan gerddent.
13 Dyma ddull y pethau byw; Eu
gwelediad oedd fel marwor tân yn
llosgi, *ac* fel gwelediad ffaglau: yr
oedd efe yn ymgerdded rhwng y
pethau byw, a disglaer oedd y tân,
a mellt yn dyfod allan o'r tân.
14 Rhedai hefyd a dychwelai y
pethau byw, fel gwelediad mellten.
15 ¶ Edrychais hefyd ar y pethau
byw: ac wele ar lawr yn ymyl y
pethau byw un olwyn, gyd â'i bed-
war wyneb.
16 Dull yr olwynion a'u gwaith
oedd fel lliw beryl: a'r un dull
oedd iddynt ill pedair; a'u gwedd
hwynt a'u gwaith fel pe byddai
olwyn y'nghanol olwyn.
17 Pan elent, âent ar eu pedwar
ochr: [m] ni thröent pan gerddent.

Cyn CRIST Cylch 595.

[f] ad. 11, 12.
[g] Edrych Dat. 4. 7.
[6] Neu, *lledu.*
[h] Es. 6. 2.
[i] ad. 9.
[k] ad. 20.
[l] ad. 17.
[m] ad. 12.

Cyn CRIST Cylch 595.

18 Eu cantau hefyd oedd gyfuwch
ag yr oeddynt yn ofnadwy: a'u
cantau *oedd* yn llawn llygaid oddi
amgylch ill pedwar.
19 A phan gerddai y pethau byw,
yr olwynion a gerddent wrthynt;
a phan ymgodai y pethau byw
oddi ar y ddaear, yr ymgodai yr
olwynion.
20 [n] I'r lle *y byddai* yr yspryd
i fyned, yr âent, yno *yr oedd* eu
hyspryd ar fyned; a'r olwynion a
ymgodent ar eu cyfer hwynt: can-
ys yspryd [7] y peth byw *oedd* yn
yr olwynion.
21 [o] Cerddent pan gerddent hwy-
thau, a safent pan safent hwythau;
a phan ymgodent hwy oddi ar y
ddaear, yr olwynion a ymgodent ar
eu cyfer hwythau: canys yspryd
[8] y peth byw *oedd* yn yr olwynion.
22 Ac *yr oedd* ar bennau y peth-
au byw ddull y ffurfafen, fel lliw
grisial ofnadwy, wedi ei hestyn dros
eu pennau hwynt oddi arnodd.
23 A than y ffurfafen *yr oedd*
eu hadenydd hwynt yn uniawn, y
naill tu ag at y llall: dwy i bob
un yn eu cuddio o'r naill du, a
dwy i bob un yn cuddio eu cyrph
o'r tu arall.
24 A mi a glywn swn eu hadenydd
hwynt, fel swn dyfroedd lawer, fel
swn yr Hollalluog, pan gerddent:
swn lleferydd, fel swn llu: pan
safent, llaesent eu hadenydd.
25 Ac yr oedd llais oddi ar y ffurf-
afen yr hon *oedd* ar eu pennau
hwynt, pan safent, *ac* y llaesent
eu hadenydd.
26 ¶ Ac oddi ar y ffurfafen yr hon
oedd ar eu pennau hwynt, *yr oedd*
cyffelybrwydd gorsedd-faingc, fel
gwelediad maen saphir; ac ar gy-
ffelybrwydd yr orsedd-faingc *yr*
oedd oddi arnodd arno ef gyffelyb-
rwydd megis gwelediad dyn.
27 Gwelais hefyd megis lliw [9] ambr,
fel gweled iad tân o'i fewn o am-
gylch: o weled iad ei lwynau ac uch-
od, ac o weled iad ei lwynau ac isod,
y gwelais megis gweled iad tân, a
disgleirdeb iddo oddi amgylch.
28 [p] Fel gweled iad y bwa a fydd
yn y cwmmwl ar ddydd gwlawog,
fel hyn *yr oedd* gweled iad y dis-
gleirdeb o amgylch. Dyma weled-
iad cyffelybrwydd gogoniant yr
ARGLWYDD. A phan welais, [q] syrth-
iais ar fy wyneb, a chlywais lais
un yn llefaru.

[n] ad. 12.
[7] Neu, *bywyd.*
[o] ad. 19, 20.
[8] Neu, *bywyd.*
[9] *gwefr.*
[p] Dat. 4. 3.
[q] pen. 3. 23. Dan. 8. 17. Dat. 1. 17.

PENNOD II.

1 *Awdurdod Ezeciel,* 6 *a'i addysg.* 9 *Plyg llyfr ei orthrwm brophwydoliaeth ef.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab
dyn, saf ar dy draed, a mi a
lefaraf wrthyt.
2 [a] A'r yspryd a aeth ynof, pan
lefarodd efe wrthyf, ac a'm gosod-
odd ar fy nhraed, fel y clywais yr
hwn a lefarodd wrthyf.
3 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, yr ydwyf fi yn dy ddan-
fon di at feibion Israel, at [2] genedl
wrthryfelgar, y rhai a wrthyfelas-
ant i'm herbyn; [b] hwynt-hwy a'u
tadau a droseddasant i'm herbyn,
hyd gorph y dydd hwn.
4 Meibion wyneb-galed hefyd a
chadarn-galon yr wyf fi yn dy ddan-
fon attynt: dywed dithau wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW.
5 A [c] pha un bynnag a wnelont
ai gwrandaw, ai peidio, ([d] canys tŷ
gwrthryfelgar *ydynt,*) etto [e] cânt
wybod fod prophwyd yn eu mysg
hwynt.
6 ¶ Tithau, fab dyn, [f] nac ofna
rhagddynt, ac na arswyda er eu
geiriau hwynt, er *bod* [3] [g] gwrth-
ryfelwyr a drain gyd â thi, a
thithau yn trigo ym mysg ysgorp-
ionau: [h] nac ofna rhag eu geiriau
hwynt, ac na ddychryna gan eu
hwynebau hwynt, er mai tŷ [4] gwrth-
ryfelgar *ydynt.*
7 Etto llefara di fy ngeiriau wrth-
ynt, pa un bynnag a wnelont ai
gwrandaw ai peidio; canys [5] gwrth-
ryfelgar *ydynt.*
8 Tithau fab dyn, gwrando yr
hyn yr ydwyf fi yn ei lefaru wrthyt,
Na fydd di wrthryfelgar fel y tŷ
gwrthryfelgar hwn: lleda dy safn,
a [i] bwytta yr hyn yr ydwyf fi yn
ei roddi i ti.
9 ¶ Yna yr edrychais, ac wele
law wedi ei hanfon attaf, ac wele
ynddi blyg llyfr.
10 Ac efe a'i dadblygodd o'm blaen
i: ac *yr oedd* efe wedi ei ysgrifenu
wyneb a chefn; ac *yr oedd* wedi
ysgrifenu arno, galar, a griddfan,
a gwae.

PENNOD III.

1 *Ezeciel yn bwytta y plyg llyfr:* 4 *a Duw yn ei nerthu ef:* 15 *ac yn dangos iddo reol prophwydoliaeth:* 22 *ac yn cau ac yn egori genau y prophwyd.*

AC efe a ddywedodd wrthyf, Mab
dyn, bwytta yr hyn a geffych,

Cyn CRIST Cylch 595.

[a] pen. 3. 24.
[2] Heb. *genhedloedd.*
[b] Jer. 3. 25.
[c] pen. 3. 11.
[d] pen. 3. 26, 27.
[e] pen. 33. 33.
[f] Jer. 1. 8, 17. Luc. 12. 4.
[3] Neu, *mieri.*
[g] Jer. 6. 28. Mic. 7. 4.
[h] pen. 3. 9. 1 Petr 3.14.
[4] Heb. *gwrthryfel.*
[5] Heb. *gwrthryfel.*
[i] Dat. 10. 9.

Cyn CRIST Cylch 595.

[a] bwytta y llyfr hwn, a dos, *a* llefara
wrth dŷ Israel.
2 Yna mi a agorais fy safn, ac
efe a wnaeth i mi fwytta y llyfr
hwnnw.
3 Dywedodd hefyd wrthyf, Bwyda
dy fol, a llanw dy berfedd, fab
dyn, â'r llyfr hwn yr ydwyf fi yn
ei roddi attat. Yna [b] y bwytteais;
ac yr oedd efe yn fy safn fel mêl
o felusder.
4 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, cerdda, dos at dŷ Israel,
a llefara â'm geiriau wrthynt.
5 Canys nid at bobl [2] o iaith ddïeithr ac o dafodiaith galed y'th
anfonir di, *ond* at dŷ Israel;
6 Nid at bobloedd lawer o iaith
ddïeithr ac o dafodiaith galed, y
rhai ni ddealli eu hymadroddion.
[3] Oni wrandawsai y rhai hynny arnat, *pe* y'th anfonaswn attynt?
7 Etto tŷ Israel ni fynnant wrandaw arnat ti; canys [c] ni fynnant
wrandaw arnaf fi: oblegid tal-gryfion a chaled-galon *ydynt* hwy, holl
dŷ Israel.
8 Wele, gwneuthum dy wyneb
yn gryf yn erbyn eu hwynebau
hwynt, a'th dàl yn gryf yn erbyn
eu talcennau hwynt.
9 Gwneuthum dy dalcen [d] fel
adamant, yn galettach na'r gallestr: [e] nac ofna hwynt, ac na ddychryna rhag eu hwynebau, er mai
tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*
10 Dywedodd hefyd wrthyf, Ha
fab dyn, derbyn â'th galon, a
chlyw â'th glustiau, fy holl eiriau
a lefarwyf wrthyt.
11 Cerdda hefyd, *a* dos at y
gaethglud, at feibion dy bobl, a
llefara hefyd wrthynt, a dywed
wrthynt, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [f] pa un bynnag a
wnelont ai gwrandaw ai peidio.
12 [g] Yna yr yspryd a'm cymmerodd, a chlywn swn cynnwrf mawr
o'm hol, *yn dywedyd,* Bendigedig
fyddo gogoniant yr ARGLWYDD
o'i le.
13 A swn adenydd y pethau byw
oedd yn [4] cyffwrdd â'u gilydd, a
swn yr olwynion ar eu cyfer hwynt,
a swn cynnwrf mawr.
14 A'r yspryd a'm cyfododd, ac
a'm cymmerodd ymaith, a mi a
euthum yn chwerw yn angerdd fy
yspryd; ond [h] llaw yr ARGLWYDD
oedd gref arnaf.
15 ¶ A mi a ddeuthum i Tel-

[a] pen. 2. 8.
[b] Dat. 10. 9. Edrych Jer. 15. 16.
595.
[2] Heb. *ddwfn o wefusau a thrwm o dafod;* Felly ad. 6.
[3] Neu, *Diau y gwrandawsai,* &c.
[c] Ioan 15. 20.
[d] Es. 50. 7. Jer. 1. 18. a 15. 20. Mic. 3. 8.
[e] Jer. 1. 8, 17. pen. 2. 6.
[f] pen. 2. 5, 7.
[g] pen. 8. 3. Edrych 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Act. 8. 39.
[4] Heb. *cusanu eu gilydd.*
[h] 2 Bren. 3. 15. pen. 8. 1.

Cyn CRIST 595.

abib, at y gaethglud oedd yn aros
wrth afon Chebar, a [i] mi a eisteddais lle yr oeddynt hwythau yn
eistedd, ïe, eisteddais yno saith
niwrnod yn syn yn eu plith hwynt.
16 Ac ym mhen y saith niwrnod
y daeth gair yr ARGLWYDD attaf,
gan ddywedyd,
17 [k] Mab dyn, mi a'th wneuthum
di [l] yn wyliedydd i dŷ Israel: am
hynny gwrando y gair o'm genau,
a rhybuddia hwynt oddi wrthyf fi.
18 Pan ddywedwyf wrth y drygionus, Gan farw y byddi farw; oni
rybuddi ef, ac oni leferi i rybuddio
y drygionus oddi wrth ei ddrygffordd, fel y byddo byw; y drygionus hwn a fydd marw yn ei anwiredd: ond ei waed ef a ofynaf
fi ar dy law di.
19 Ond os rhybuddi y drygionus, ac yntau heb droi oddi wrth ei
ddrygioni, na'i ffordd ddrygionus,
efe a fydd marw yn ei ddrygioni;
ond ti a achubaist dy enaid.
20 Hefyd [m] pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei [5] gyfiawnder, a
gwneuthur camwedd, a rhoddi o
honof dramgwydd o'i flaen ef, efe
fydd marw: am na rybuddiaist ef,
am ei bechod y bydd efe marw,
a'i gyfiawnder yr hwn a wnaeth
efe ni chofir; ond ei waed ef a
ofynaf ar dy law di.
21 Ond os tydi a rybuddi y cyfiawn, rhag pechu o'r cyfiawn, ac
na phecho efe; gan fyw y bydd
efe byw, am ei rybuddio: a thithau
a achubaist dy enaid.
22 ¶ Ac [n] yno y bu llaw yr ARGLWYDD arnaf, ac efe a ddywedodd wrthyf, Cyfod, dos i'r gwastadedd, ac yno y llefaraf wrthyt.
23 Yna y cyfodais, ac yr euthum
i'r gwastadedd: ac wele ogoniant
yr ARGLWYDD yn sefyll yno, fel
y gogoniant [o] a welswn wrth afon
Chebar: a [p] mi a syrthiais ar fy
wyneb.
24 Yna [q] yr aeth yr yspryd ynof,
ac a'm gosododd ar fy nhraed, ac
a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd wrthyf, Dos, a chau arnat
o fewn dy dŷ.
25 Tithau fab dyn, wele, [r] hwy a
roddant rwymau arnat, ac a'th
rwymant â hwynt, ac na ddos
allan yn eu plith.
26 A [s] mi a wnaf i'th dafod lynu
wrth daflod dy enau, a thi a wneir
yn fud, ac ni byddi iddynt yn

[i] Job 2. 13.
[k] pen. 33. 7, &c.
[l] Es. 52. 8. a 56. 10. a 62. 6. Jer. 6. 17.
[m] pen. 18. 24. a 33. 12, 13.
[5] Heb. *gyfiawnderau.*
[n] ad. 14. pen. 1. 3.
[o] pen. 1. 1.
[p] pen. 1. 28.
[q] pen. 2. 2.
[r] pen. 4. 8.
[s] pen. 24. 27. Luc 1. 20, 22.

Cyn CRIST 595.

geryddwr: [t] canys tŷ gwrthryfelgar
ydynt.
27 Ond pan lefarwyf wrthyt, yr
agoraf dy safn, a dywedi wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Yr hwn a wrandawo,
gwrandawed; a'r hwn a beidio,
peidied: canys tŷ gwrthryfelgar
ydynt.

[t] pen. 2. 5, 7.

PENNOD IV.

1 Dan rith a chysgod amgylchynu y ddinas, y mae yn dangos yr amser o wrthryfel Jeroboam hyd y caethiwed: 9 a thrwy ddarparu lluniaeth mewn gwarchae, yn dangos dosted fyddai y newyn.

TITHAU fab dyn, cymmer i ti
briddlech, a dod hi o'th flaen,
a llunia arni ddinas Jerusalem:
2 A gwarchae yn ei herbyn hi,
ac adeilada wrthi [2] warchglawdd, a
bwrw o'i hamgylch hi wrthglawdd;
dod hefyd wersylloedd wrthi, a
gosod offer rhyfel yn ei herbyn o
amgylch.
3 Cymmer i ti hefyd [3] badell
haiarn, a dod hi *yn* fur haiarn
rhyngot a'r ddinas; a chyfeiria dy
wyneb atti, a bydd mewn gwarchaëedigaeth,
a gwarchae di arni.
Arwydd *fydd* hyn i dŷ Israel.
4 Gorwedd hefyd ar dy ystlys
aswy, a gosod anwiredd tŷ Israel
arni; *wrth* rifedi y dyddiau y gorweddych
arni, y dygi eu hanwiredd
hwynt.
5 Canys rhoddais arnat ti flynyddoedd
eu hanwiredd hwynt, wrth
rifedi y dyddiau, tri chân niwrnod
a deg a phedwar ugain: felly y
dygi anwiredd tŷ Israel.
6 A phan orphenych y rhai hynny,
gorwedd eilwaith ar dy ystlys
ddehau, a thi a ddygi anwiredd
tŷ Judah ddeugain niwrnod: [a] [4] pob
diwrnod am flwyddyn a roddais i
ti.
7 A chyfeiria dy wyneb at warchaëedigaeth
Jerusalem, a'th fraich
yn noeth; a thi a brophwydi yn
ei herbyn hi.
8 Wele hefyd, rhoddais rwymau
arnat, fel na thröech [5] o ystlys i
ystlys, nes gorphen o honot ddyddiau
dy warchaëedigaeth.
9 ¶ Cymmer i ti hefyd wenith, a
haidd, a ffa, a ffacbys, a milet, a
chorbys, a dod hwynt mewn un
llestr, a gwna hwynt i ti yn fara,
dros rifedi y dyddiau y gorweddych
ar dy ystlys: tri chân niwrnod
a deg a phedwar ugain y bwyttêi
ef.

[2] Neu, *bennaethiaid.*
[3] Neu, *radell.*
Cylch 975. Dechreu o 1 Bren. 12. 23. Diweddu Cylch 585.
[a] Num. 14. 34.
[4] Heb. *diwrnod am flwyddyn, diwrnod am flwyddyn.*
[5] Heb. *o'th ystlys i'th ystlys.*

Cyn CRIST Cylch 595.

10 A'th fwyd a fwyttêi *a fydd*
wrth bwys, ugain sicl yn y dydd:
o amser i amser y bwyttêi ef.
11 Y dwfr hefyd a yfi wrth fesur;
chweched *ran* hìn a yfi, o amser i
amser.
12 Ac *fel* teisen haidd y bwyttêi
ef; ti a'i cresi hi *hefyd* wrth dail
tom dyn, yn eu gŵydd hwynt.
13 A dywedodd yr ARGLWYDD,
Felly [b] y bwytty meibion Israel eu
bara halogedig ym mysg y cenhedloedd
y rhai y gyrraf hwynt
attynt.
14 Yna y dywedais, [c] O ARGLWYDD
DDUW, wele, ni halogwyd
fy enaid, ac ni fwytteais [d] furgyn
neu ysglyfaeth o'm hieuengctid hyd
yr awr hon; ac ni ddaeth i'm safn
gig ffiaidd.
15 Yntau a ddywedodd wrthyf,
Wele, mi a roddais i ti fiswail
gwartheg yn lle tom dyn, ac â
hwynt y gwnei dy fara.
16 Dywedodd hefyd wrthyf, Mab
dyn, wele [e] fi yn torri ffon bara yn
Jerusalem, fel y bwyttaont fara dan
bwys, ac mewn gofal; ac yr yfont
ddwfr dan fesur, ac mewn syndod.
17 Fel y byddo arnynt eisieu
bara a dwfr, ac y synnont un gyd
âg arall, ac [f] y darfyddont yn eu
hanwiredd.

[b] Hos. 9. 3.
[c] Act. 10. 14.
[d] Exod. 22. 31. Lef. 11. 40. a 17. 15. Deut. 14. 3.
[e] Lef. 26. 26. Ps. 105. 16. Es. 3. 1. pen. 5. 16. a 14. 13.
[f] Lef. 26. 39.

PENNOD V.

1 Dan rith a chysgod y gwallt, 5 y mae yn dangos barnedigaeth Jerusalem am eu hanufudd-dod; 12 a hynny trwy newyn, a chleddyf, a gwasgarfa.

594.

TITHAU fab dyn, cymmer i ti
gyllell lem, cymmer i ti ellyn
eillio, [2] ac [a] eillia dy ben a'th farf:
yna y cymmeri i ti gloriannau
pwys, ac y rhenni hwynt.
2 [b] Traian a losgi yn tân y'nghanol
[c] y ddinas, pan gyflawner [d] dyddiau
y gwarchae; traian a gymmeri
hefyd, *ac a'i* tarewi â'r gyllell o'i
amgylch; a thraian a daeni gyd
â'r gwynt: a mi a dynnaf gleddyf
ar eu hol hwynt.
3 Cymmer hefyd oddi yno ychydig
o nifer, a chylymma hwynt yn
dy [3] odre.
4 A chymmer eilwaith *rai* o honynt
hwy, a thafl hwynt i ganol y
tân, a llosg hwynt yn tân: o hono
y daw allan dân i holl dŷ Israel.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Jerusalem *yw*
hon: gosodais hi ym mysg y cenhedloedd
a'r tiroedd o'i hamgylch.

[2] Heb. *a gwna iddo dramwy ar dy ben, &c.*
[a] Es. 7. 20.
[b] ad. 12.
[c] pen. 4. 1.
[d] pen. 4. 8, 9.
[3] Heb. *esgyll.*

Cyn CRIST 594.

6 A hi a newidiodd fy marnedigaethau i ddrygioni yn fwy na'r cenhedloedd, a'm deddfau yn fwy na'r gwledydd *sydd* o'i hamgylch: canys gwrthodasant fy marnedigaethau a'm deddfau, ni rodiasant ynddynt.

7 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Am i chwi amlhâu yn fwy na'r cenhedloedd *sydd* o'ch amgylch, heb rodio o honoch yn fy neddfau, na gwneuthur fy marnedigaethau, ac [e] na wnaethoch yn ol barnedigaethau y cenhedloedd *sydd* o'ch amgylch;

8 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi, ïe, myfi, *ydwyf* yn dy erbyn, a gwnaf yn dy ganol di farnedigaethau yng ngolwg y cenhedloedd.

9 A gwnaf ynot yr hyn ni wneuthum, ac nis gwnaf ei fath mwy, am dy holl ffieidd-dra.

10 Am hynny y tadau [f] a fwyttânt y plant yn dy fysg di, a'r plant a fwytty eu tadau; a gwnaf ynot farnedigaethau, a mi a daenaf dy holl weddill gyd â phob gwynt.

11 Am hynny, *fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, Yn ddïau am halogi o honot fy nghyssegr â'th holl ffieidd-dra ac â'th holl frynti, am hynny hefyd y prinhâf finnau *di;* ac [g] nid arbed fy llygad, ac ni thosturiaf chwaith.

12 ¶ [h] Dy draian fyddant feirw o'r haint, ac a ddarfyddant o newyn, yn dy ganol; a thraian a syrthiant ar y cleddyf o'th amgylch; a [i] thraian a daenaf gyd â phob gwynt: a [k] thynnaf gleddyf ar eu hol hwynt.

13 Felly y gorphenir fy nig, ac y llonyddaf fy llidiowgrwydd yn eu herbyn hwynt, ac [l] ymgysuraf: a hwy a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais yn fy ngwŷn, pan orphenwyf fy llid ynddynt.

14 A rhoddaf di hefyd yn anrhaith, ac yn warth ym mysg y cenhedloedd *sydd* o'th amgylch, y'ngolwg pawb a êl heibio.

15 Yna y bydd [m] y gwaradwydd a'r gwarthrudd yn ddysg ac yn syndod i'r cenhedloedd *sydd* o'th amgylch, pan wnelwyf ynot farnedigaethau mewn dig, a llidiowgrwydd, a cherydd llidiog. Myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais.

16 Pan [n] anfonwyf arnynt ddrwg saethau newyn, y rhai fyddant i'*w* difetha, y rhai a ddanfonaf i'ch difetha: casglaf hefyd newyn arnoch, a [o] thorraf eich ffon bara:

17 Anfonaf hefyd arnoch newyn, a [p] bwystfil drwg; ac efe a'th ddiblanta di: haint hefyd a gwaed a dramwya trwot ti; a dygaf gleddyf arnat. Myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais.

e Jer. 2. 10, 11.
f Lef. 26. 29. Deut. 28. 53. 2 Bren. 6. 29. Jer. 19. 9. Galar. 2. 20. a 4. 10.
g pen. 7. 4, 9. a 8. 18.
h Edrych ad. 2. Jer. 15. 2.
i pen. 6. 8.
k Lef. 26. 33.
l Es. 1. 24.
m Deut. 28. 37.
n Deut. 32. 23.

Cyn CRIST 594.
o pen. 4. 16.
p Lef. 26. 22.

PENNOD VI.

1 *Barnedigaeth Israel am eu delw-addoliaeth.* 8 *Gweddill a fendithir.* 11 *Annog y ffyddloniaid i gwyno eu gofid.*

594.

ADAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

2 Mab dyn, gosod dy wyneb tu a [a] mynyddoedd Israel, a phrophwyda yn eu herbyn;

3 A dywed, Mynyddoedd Israel, gwrandêwch air yr ARGLWYDD DDUW: Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth y mynyddoedd ac wrth y bryniau, wrth y nentydd ac wrth y dyffrynoedd; Wele fi, ïe, myfi yn dwyn cleddyf arnoch, a mi a ddinystriaf eich uchel-leoedd.

4 Eich allorau hefyd a ddifwynir, a'ch [2] haul-ddelwau a ddryllir: a [b] chwympaf eich archolledigion o flaen eich eilunod.

5 A rhoddaf gelanedd meibion Israel ger bron eu heilunod, a thaenaf eich esgyrn o amgylch eich allorau.

6 Yn eich holl drigfeydd y dinasoedd a anrheithir, a'r uchelfeydd a ddifwynir; fel yr anrheithier ac y difwyner eich allorau, ac y torrer ac y peidio eich eilunod, ac y torrer ymaith eich haul-ddelwau, ac y dilëer eich gweithredoedd.

7 Yr archolledig hefyd a syrth yn eich canol; a [c] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

8 ¶ [d] Etto gadawaf weddill, fel y byddo i chwi *rai* wedi dïangc gan y cleddyf ym mysg y cenhedloedd, pan wasgarer chwi trwy y gwledydd.

9 A'ch rhai dïangol a'm cofiant i ym mysg y cenhedloedd y rhai y caethgludir hwynt attynt, am [e] fy nryllio â'u calon butteinllyd, yr hon a giliodd oddi wrthyf; ac [f] â'u llygaid, y rhai a butteiniasant ar ol eu heilunod: [g] yna yr ymffieiddiant ynddynt eu hun am y drygioni a wnaethant yn eu holl ffieidd-dra.

10 A chânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, *ac* na leferais yn

a pen. 36. 1.
2 Neu, *delwau*, ac felly ad. 6.
b Lef. 26. 30.
c ad. 13. pen. 7. 4, 9. a 11. 10, 12.
d pen. 5. 2, 12.
e Ps. 78. 40. Es. 7. 13. a 63. 10.
f Num. 15. 39. pen. 20. 7, 24.
g Lef. 26. 39. pen. 36. 31.

Cyn CRIST 594.

ofer am wneuthur iddynt y drwg
hwn.
11 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; [h] Taro â'th law, a
chur â'th droed, a dywed, O, rhag
holl ffieidd-dra drygioni tŷ Israel!
canys trwy gleddyf, trwy newyn, a
thrwy haint, y syrthiant.
12 Y pellennig a fydd marw o'r
haint, a'r cyfagos a syrth gan y
cleddyf; y gweddilledig hefyd a'r
gwarchaëedig a fydd marw o newyn: fel hyn y gorphenaf fy llidiowgrwydd arnynt.
13 A [i] chewch wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD, pan fyddo eu
harcholledigion hwynt ym mysg eu
heilunod o amgylch eu hallorau,
[k] ar bob bryn uchel, ar holl bennau
y mynyddoedd, a than bob pren
îr, a than bob derwen gauadfrig,
lle y rhoddasant arogl peraidd i'w
holl eilunod.
14 Felly yr estynaf fy llaw arnynt, a gwnaf y tir yn anrhaith;
ïe, yn fwy [3] anrheithiol na'r anialwch *tu a* Diblath, trwy eu holl
drigfeydd: a chânt wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.

h pen. 21. 14.
i ad. 7.
k Es. 57. 5. Hos. 4. 13.
3 Neu, *anrheithiol o'r anialwch.*

PENNOD VII.

1 *Llwyr anrhaith Israel.* 16 *Galarus edifeirwch y rhai a ddïangent.* 20 *Y gelynion yn halogi y cyssegr, o herwydd ffieidd-dra yr Israeliaid.* 23 *Dan rith cadwyn y mae yn dangos eu gofidus gaethiwed hwy.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Tithau, fab dyn, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW wrth dir
Israel; [a] Diwedd, diwedd a ddaeth
ar bedair congl y tir.
3 *Daeth* yr awr hon ddiwedd
arnat, a mi a anfonaf fy nig arnat ti; [b] barnaf di *hefyd* yn ol dy
ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidddra arnat.
4 [c] Fy llygad *hefyd* ni'th arbed
di, ac ni thosturiaf: eithr rhoddaf
dy ffyrdd arnat ti, a'th ffieidd-dra
fydd yn dy ganol di: [d] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Drwg, drwg unig, wele, a
ddaeth.
6 Diwedd a ddaeth, daeth diwedd: y mae yn gwylio [2] am danat;
wele, efe a ddaeth.
7 [e] Daeth y boregwaith attat, preswylydd y tir: [f] daeth yr amser, agos
yw y dydd terfysg, ac nid adsain
mynyddoedd.

a ad. 3, 6. Amos 8. 2. Matt. 24. 6, 13, 14.
b ad. 8, 9.
c pen. 5. 11. a 8. 18. a 9. 10.
d pen. 6. 7. a 12. 20.
2 Heb. *yn dy erbyn.*
e ad. 10.
f ad. 12.

8 Weithian ar fyrder y tywalltaf
fy llid arnat, ac y gorphenaf fy
nig wrthyt: barnaf di hefyd yn ol
dy ffyrdd, a rhoddaf dy holl ffieidddra arnat.
9 A'm llygad nid arbed, ac ni
thosturiaf: rhoddaf arnat yn ol dy
ffyrdd, a'th ffieidd-dra a fydd yn
dy ganol di; a [g] chewch wybod
mai myfi yr ARGLWYDD sydd yn
taro.
10 Wele y dydd, wele *efe* yn dyfod: y boregwaith a aeth allan;
blodeuodd y wïalen, blagurodd
balchder.
11 Cyfododd traha yn wïalen
drygioni: ni *bydd un* o honynt,
nac o'u [3] llïaws, nac o'r eiddynt,
[h] na galar drostynt.
12 Yr amser a ddaeth, y dydd a
nesaodd: na lawenyched y prynwr,
ac na thristâed y gwerthwr: canys
mae digllonedd ar ei holl lïaws hi.
13 Canys y gwerthydd ni ddychwel at yr hyn a werthwyd, [4] er
eu bod etto yn fyw: oblegid y
weledigaeth *sydd* am ei holl lïaws,
y rhai ni ddychwelant: ac nid
ymgryfhâ neb [5] yn anwiredd ei
fuchedd.
14 Udganasant yr udgorn, i barotôi pawb: etto nid â neb i'r rhyfel;
am *fod* fy nigllonedd yn erbyn eu
holl lïaws.
15 [l] Y cleddyf *fydd* oddi allan,
yr haint hefyd a'r newyn o fewn:
yr hwn *fyddo* yn y maes, a fydd
farw gan gleddyf; a'r hwn *a fyddo*
yn y ddinas, newyn a haint a'i
difa ef.
16 ¶ Etto eu rhai dïangol hwy a
ddïangant, ac ar y mynyddoedd y
byddant hwy i gyd fel colommennod y dyffryn, yn griddfan, bob
un am ei anwiredd.
17 Yr holl [k] ddwylaw a laesant,
a'r holl liniau a ânt yn ddwfr.
18 [l] Ymwregysant hefyd mewn
sachlïan, ac arswyd a'u toa hwynt;
a *bydd* cywilydd ar bob wyneb, a
moelni ar eu holl bennau hwynt.
19 Eu harian a daflant i'r heolydd,
a'u haur [6] a roir heibio: eu [m] harian
na'u haur ni ddichon eu gwared
hwynt yn nydd digter yr ARGLWYDD: eu henaid ni ddiwallant,
a'u coluddion ni lanwant: o herwydd [7] tramgwydd eu hanwiredd
ydyw.
20 ¶ A thegwch ei harddwch ef
a osododd efe yn rhagoriaeth: ond

Cyn CRIST 594.
g ad. 4.
3 Neu, *terfysgwyr.* Heb. *terfysg.*
h Jer. 16. 5, 6. pen. 24. 16, 22.
4 Heb. *er bod eu bywyd etto ym mysg y byw.*
5 Neu, *sydd d'i fuchedd yn ei anwiredd.*
l Deut. 32. 25. Galar. 1. 20.
k Es. 13. 7. Jer. 6. 24.
l Es. 3. 24. a 15. 2, 3. Jer. 48. 37. Amos 8. 10.
6 Heb. *a fydd yn neillduaeth*, neu, *aflendid.*
m Diar. 11. 4. Seph. 1. 18.
7 Neu, *eu hanwiredd yw eu tramgwydd.*

Cyn CRIST 594.

gwnaethant ynddo ddelwau eu
ffieidd-dra *a*'u brynti: am hynny
[8]y rhoddais ef ym mhell oddi wrth-
ynt.

[8] Neu, *gwneuthum ef yn beth aflan iddynt.*

21 Ac mi a'i rhoddaf yn llaw
dïeithriaid yn yspail, ac yn an-
rhaith i rai drygionus y tir; a hwy
a'i halogant ef.
22 Troaf hefyd fy wyneb oddi
wrthynt, a halogant fy nirgelfa: ïe,
[9]anrheithwyr a ddaw iddi, ac a'i
halogant.

[9] Neu, *yspeilwyr.*

23 ¶ Gwna gadwyn; canys llan-
wyd y tir o farn waedlyd, a'r ddinas
sydd lawn o drais.
24 Am hynny y dygaf rai gwaeth-
af y cenhedloedd, fel y meddian-
nont eu tai hwynt: gwnaf hefyd i
falchder y cedyrn beidio; a'u cys-
segroedd a [2]halogir.

[2] Neu, *etifeddant.*

25 Y mae [3]dinystr yn dyfod; a
hwy a geisiant heddwch, ac nis
cânt.

[3] Heb. *torriad.*

26 Daw [n]trychineb ar drychineb,
a bydd chwedl ar chwedl: yna [o]y
ceisiant weledigaeth gan y pro-
phwyd; ond cyfraith a gyll gan
yr offeiriad, a chynghor gan yr
henuriaid.

[n] Jer. 4. 20.
[o] Ps. 74. 9. Galar. 2. 9.

27 Y brenhin a alara, a'r tywysog
a wisgir âg anrhaith, a dwylaw
pobl y tir a drallodir: gwnaf â
hwynt yn ol eu ffordd, ac â'u barn-
edigaethau y barnaf hwynt; fel y
gwybyddont mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.

PENNOD VIII.

1 *Ezeciel, mewn gweledigaeth yn Jerusalem,* 5 *yn cael dangos iddo ddelw eiddigedd,* 7 *ac ystafelloedd y delwau,* 13 *a galarwyr Tammuz,* 15 *a'r rhai oedd yn addoli tu a'r haul.* 18 *Digofaint Duw am eu delw-addoliaeth hwy.*

594.

ABU yn y chweched flwyddyn,
yn y chweched *mis*, ar y pum-
med *dydd* o'r mis, a mi yn eistedd
yn fy nhŷ, a henuriaid Judah yn
eistedd ger fy mron, [a]syrthio o
law yr ARGLWYDD DDUW arnaf
yno.

[a] pen. 1. 3. a 3. 22.

2 Yna yr edrychais, ac wele [b]gy-
ffelybrwydd fel gwelediad tân; o
welediad ei lwynau ac isod, yn
dân; ac o'i lwynau ac uchod, fel
gwelediad disgleirdeb, [c]megis lliw
ambr.

[b] pen. 1. 26, 27.
[c] pen. 1. 4.

3 Ac efe [d]a estynodd lun llaw, ac
a'm cymmerodd erbyn cudyn o'm
pen: a chododd yr yspryd fi rhwng
y ddaear a'r nefoedd, ac a'm dug
i Jerusalem mewn gweledigaethau
DUW, hyd ddrws y porth nesaf i
mewn, yr hwn sydd yn edrych tu
a'r gogledd, lle *yr ydoedd* eistedd-
fa delw yr eiddigedd, yr hon a wna
eiddigedd.

[d] Dan. 5. 5.

4 Ac wele yno ogoniant DUW
Israel, fel y weledigaeth [e]a welswn
yn y gwastadedd.

[e] pen. 1. 28. a 3. 23.

5 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, cyfod yn awr dy lygaid
tu a ffordd y gogledd. Felly y
cyfodais fy llygaid *tu a* ffordd y
gogledd; ac wele, tu a'r gogledd,
wrth borth yr allor, ddelw yr eidd-
igedd hon yn y cyntedd.
6 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, a weli di beth y maent
hwy yn ei wneuthur, y ffieidd-dra
mawr y mae tŷ Israel yn ei wneuth-
ur yma, i'm gyrru ym mhell oddi
wrth fy nghyssegr? ac etto dy-
chwel, cei weled ffieidd-dra mwy.
7 ¶ Ac efe a'm dug i ddrws y
cyntedd; a phan edrychais, wele
dwll yn y pared.
8 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Mab dyn, cloddia yn y pared: a
phan gloddiais yn y pared, wele
ddrws.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dos i mewn, ac edrych y ffieidd-
dra drygionus y maent hwy yn eu
gwneuthur yma.
10 Felly mi a euthum, ac a
edrychais; ac wele bob llun ym-
lusgiad, ac anifail ffiaidd, a holl
eilunod tŷ Israel, wedi eu portreio
ar y pared o amgylch ogylch:
11 A dengwr a thri ugain o henur-
iaid ty Israel yn sefyll ar eu cyfer
hwynt, a Jaazanïah mab Saphan yn
sefyll yn eu canol, pob un a'i thus-
ser yn ei law; a chwmmwl tew o
fwg-darth oedd yn dyrchafu.
12 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A weli di, fab dyn, yr hyn y mae
henuriaid Israel yn ei wneuthur
yn y tywyllwch, bob un o fewn
ei ddelw-gelloedd? canys dywed-
ant, [f]Nid yw yr ARGLWYDD yn ein
gweled; gadawodd yr ARGLWYDD
y ddaear.

[f] pen. 9. 9.

13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth-
yf, Tro etto, cei weled ffieidd-dra
mwy, y rhai y maent hwy yn eu
gwneuthur.
14 Ac efe a'm dug i ddrws porth
tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn *oedd* tu
a'r gogledd; ac wele yno wragedd
yn eistedd yn wylo am Tammuz.
15 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A weli di *hyn*, fab dyn? dychwel

Cyn CRIST 594.

etto, cei weled ffieidd-dra mwy na
hyn.
16 Ac efe a'm dug i gyntedd tŷ
yr ARGLWYDD oddi fewn, ac wele
wrth ddrws teml yr ARGLWYDD,
rhwng y porth a'r allor, ynghylch
[g] pùmwr ar hugain, a'u cefnau tu
ag at deml yr ARGLWYDD, a'u hwyn-
ebau tu a'r dwyrain; ac yr oedd-
ynt hwy yn ymgrymmu [h] i'r haul
tu a'r dwyrain.
17 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A weli di *hyn*, fab dyn? [2] ai peth
ysgafn gan dŷ Judah wneuthur y
ffieidd-dra a wnant yma? canys
llanwasant y tir â thrais, a gwrth-
droisant i'm cyffrôi i; ac wele hwy
yn gosod blaguryn wrth eu trwyn.
18 Minnau hefyd a wnaf mewn
llid: [i] nid arbed fy llygad, ac ni
thosturiaf: ac er iddynt [k] lefain yn
fy nghlustiau â llef uchel, ni wran-
dawaf hwynt.

PENNOD IX.

1 *Gweledigaeth yn dangos yr achubid rhai,* 5 *ac y distrywid y lleill.* 8 *Duw yn gwrthod gwrandaw eiriol drostynt.*

Cylch 594.

LLEFODD hefyd â llef uchel
llé y clywais, gan ddywedyd,
Gwnewch i swyddogion y ddinas
nesâu, a phob un â'i arf dinystr
yn ei law.
2 Ac wele chwech o wŷr yn dy-
fod o ffordd y porth uchaf, yr hwn
sydd yn [2] edrych tu a'r gogledd,
a phob un [3] â'i arf dinystr yn ei
law: ac *yr oedd* un gwr yn eu
mysg hwynt wedi ei wisgo â llïan,
a chorn du ysgrifenydd wrth ei
[4] glun; a hwy a aethant i mewn, ac
a safasant wrth yr allor bres.
3 A [a] gogoniant DUW Israel a gyf-
ododd oddi ar y cerub yr ydoedd
efe arno, hyd riniog y tŷ. Ac efe
a lefodd ar y gwr oedd wedi ei
wisgo â llïan, yr hwn *yr oedd* corn
du ysgrifenydd wrth ei glun:
4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Dos trwy ganol y ddinas,
trwy ganol Jerusalem, a [b] noda
nôd ar dalcennau y dynion [c] sydd
yn ucheneidio ac yn gweiddi am
y ffieidd-dra oll a wneir yn ei
chanol hi.
5 ¶ Ac wrth y lleill y dywedodd
efe lle y clywais, Ewch trwy y
ddinas ar ei ol ef, a tharêwch;
[d] nac arbeded eich llygad, ac na
thosturiwch.
6 [e] Lleddwch [5] yn farw yr henwr,
y gwr ieuangc, a'r forwyn, y plant

[g] pen. 11. 1.
[h] Deut. 4. 19. 2 Bren. 23. 5, 11. Job 31. 26. Jer. 44. 17.
[2] Neu, *ai ysgafnach dim gan dŷ Judah na gwneuthur,* &c.
[i] pen. 5. 11. a 7. 4, 9. a 9. 5, 10.
[k] Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
[2] Heb. *wynebu.*
[3] Heb. *â'g arf ei ddrylliad.*
[4] Heb. *lwynau.*
[a] Edrych pen. 3. 23. a 8. 4. a 10. 4, 18. a 11. 22, 23.
[b] Exod. 12. 7. Dat. 7. 3.
[c] 2 Petr 2. 8.
[d] ad. 10.
[e] 2 Chron. 36. 17.
[5] Heb. *i ddinystr.*

Cyn CRIST Cylch 594.

hefyd, a'r gwragedd; ond na ddeu-
wch yn agos at un gwr *y byddo*
y nôd arno: ac [f] ar fy nghyssegr
y dechreuwch. Yna y dechreuas-
ant ar [g] y gwŷr hen, y rhai *oedd* o
flaen y tŷ.
7 Dywedodd wrthynt hefyd, Hal-
ogwch y tŷ, a llenwch y cyntedd-
oedd o rai lladdedig: ewch allan.
Felly hwy a aethant allan, ac a
darawsant yn y ddinas.
8 ¶ A bu, a hwy yn lladd, a'm
gadaw innau, i mi syrthio ar fy
wyneb, a gwaeddi, a dywedyd, O
ARGLWYDD DDUW, a ddifethi di
holl weddill Israel, wrth dywallt
dy lid ar Jerusalem?
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Anwiredd tŷ Israel a thŷ Judah
sydd fawr dros ben; a [6] llawn yw
y tir o waed, a llanwyd y ddinas o
[7] gamwedd: o herwydd dywedant,
[h] Gwrthododd yr ARGLWYDD y
ddaear, ac nid yw yr ARGLWYDD
yn gweled.
10 Ac am danaf fi, [i] nid erbyd fy
llygad, ac ni thosturiaf; rhoddaf eu
ffordd eu hun ar eu pennau.
11 Ac wele, y gwr wedi ei wisgo
â llïan, yr hwn *yr oedd* y corn du
wrth ei glun, yn dwyn gair dra-
chefn, gan ddywedyd, Gwneuthum
fel y gorchymynaist i mi.

PENNOD X.

1 *Gweledigaeth y marwor tân a wasgerid dros y ddinas.* 8 *Gweledigaeth y cerubiaid.*

YNA yr edrychais, ac wele yn
[a] y ffurfafen, yr hon *oedd* uwch
ben y cerubiaid, [b] megis maen sa-
phir, fel dull cyffelybrwydd gor-
seddfa, a welid arnynt hwy.
2 Ac efe a lefarodd wrth [c] y gwr
a wisgasid â llïan, ac a ddywed-
odd, Dos i mewn rhwng yr olwyn-
ion, hyd dan y cerub, a llanw [2] dy
ddwylaw o farwor tanllyd oddi
rhwng y cerubiaid, a thaena ar y
ddinas. Ac efe a aeth o flaen fy
llygaid.
3 A'r cerubiaid oedd yn sefyll o
du dehau y tŷ, pan aeth y gwr i
mewn; a'r cwmmwl a lanwodd y
cyntedd nesaf i mewn.
4 [d] Yna y cyfododd gogoniant yr
ARGLWYDD oddi ar y cerub, *ac a
safodd* oddi ar riniog y tŷ; a'r tŷ
a lanwyd â'r cwmmwl, a llanwyd y
cyntedd o ddisgleirdeb gogoniant
yr ARGLWYDD.
5 A [e] swn adenydd y cerubiaid a
glybuwyd hyd y cyntedd nesaf all-

[f] Jer. 25. 29.
[g] pen. 8. 11, 16.
[6] Heb. *llanwyd y tir â gwaed.*
[7] Neu, *wyro* barn.
[h] pen. 8. 12.
[i] pen. 5. 11. a 7. 4. a 8. 18.
[a] pen. 1. 22.
[b] pen. 1. 26.
[c] pen. 9. 2.
[2] Heb. *geudeb dy ddwylaw.*
[d] Edrych ad. 18. pen. 9. 3.
[e] pen. 1. 24.

Cyn CRIST Cylch 594.

an, fel swn DUW Hollalluog pan
lefarai.
6 Bu hefyd, wedi iddo orchymyn
i'r gwr a wisgasid â lliain, gan ddy-
wedyd, Cymmer dân oddi rhwng
yr olwynion, oddi rhwng y cerub-
iaid; fyned o hono ef, a sefyll wrth
yr olwynion.
7 Yna yr [3] estynodd *un* cerub ei
law oddi rhwng y cerubiaid i'r tân
yr hwn *oedd* rhwng y cerubiaid,
ac a gymmerth, ac a roddodd *beth*
yn nwylaw *yr hwn a* wisgasid â
lliain: yntau a'*i* cymmerodd, ac a
aeth allan.
8 ¶ A [f] gwelid yn y cerubiaid lun
llaw dyn dan eu hadenydd.
9 Edrychais hefyd, ac wele [g] bed-
air olwyn wrth y cerubiaid, un
olwyn wrth un cerub, ac un olwyn
wrth gerub arall: a [h] gwelediad yr
olwynion *oedd* fel lliw maen beryl.
10 A'u gwelediad, un wedd oedd
iddynt ill pedair, fel pe byddai
olwyn y'nghanol olwyn.
11 [i] Pan gerddent, ar eu pedwar
ochr y cerddent; ni thröent pan
gerddent, ond lle yr edrychai y
pen, y cerddent ar ei ol ef; ni
thröent pan gerddent.
12 Eu holl [4] gnawd hefyd, a'u
cefnau, a'u dwylaw, a'u hadenydd,
a'r [k] olwynion, *oedd* yn llawn llyg-
aid oddi amgylch; *sef* yr olwynion
oedd iddynt ill pedwar.
13 [5] Galwyd hefyd lle y clywais
arnynt hwy, *sef* ar yr olwynion,
O olwyn.
14 A [l] phedwar wyneb *oedd* i bob
un; yr wyneb cyntaf yn wyneb
cerub, a'r ail wyneb yn wyneb
dyn, a'r trydydd yn wyneb llew,
a'r pedwerydd yn wyneb eryr.
15 A'r cerubiaid a ymddyrchaf-
asant. Dyma y [m] peth byw a wel-
ais wrth afon Chebar.
16 A [n] phan gerddai y cerubiaid,
y cerddai yr olwynion wrthynt; a
phan godai y cerubiaid eu haden-
ydd i ymddyrchafu oddi ar y ddae-
ar, yr olwynion hwythau ni thröent
chwaith oddi wrthynt.
17 Safent, pan safent hwythau; a
chodent gyd â hwy, pan godent
hwythau; canys [o] yspryd [6] y peth
byw *oedd* ynddynt.
18 Yna [p] gogoniant yr ARGLWYDD
a aeth allan oddi ar riniog y tŷ,
ac a safodd ar y cerubiaid.
19 [q] A'r cerubiaid a godasant eu
hadenydd, ac a ymddyrchafasant
oddi ar y ddaear o flaen fy llygaid:
a'r olwynion *oedd* yn eu hymyl,
pan aethant allan: a safodd *pob
un* wrth ddrws porth y dwyrain i
dŷ yr ARGLWYDD; a gogoniant
DUW Israel *oedd* arnynt oddi ar-
nodd.
20 Dyma y peth byw a welais
dan DDUW Israel, wrth afon Che-
bar: a gwybûm mai y cerubiaid
oeddynt.
21 Pedwar wyneb oedd i bob un,
a phedair aden i bob un, a chy-
ffelybrwydd dwylaw dyn dan eu
hadenydd.
22 Cyffelybrwydd eu hwynebau
oedd yr un wynebau ag a welais
wrth afon Chebar, eu dull hwynt
a hwythau: cerddent bob un yn
uniawn rhag ei wyneb.

[3] Heb. *un cerub a anfonodd allan â'i law.*
[f] pen. 1. 8.
[g] pen. 1. 15.
[h] pen. 1. 16.
[i] pen. 1. 17.
[4] Sef, *gorph.*
[k] pen. 1. 18.
[5] Neu, *A'r olwynion a alwyd lle y clywais i, Olwyn,* neu *Galgal.*
[l] pen. 1. 10.
[m] pen. 1. 5.
[n] pen. 1. 19.
[o] pen. 1. 12, 20, 21.
[6] Neu, *bywyd.*
[p] ad. 4.
[q] pen. 11. 22.

PENNOD XI.

1 *Rhyfyg y tywysogion.* 4 *Eu pechod a'u barnedigaeth.* 13 *Ezeciel yn cwyno, a Duw yn dangos iddo ei arfaeth wrth achub gweddill,* 21 *a chospi yr annuwiol.* 22 *Gogoniant Duw yn gadael y ddinas.* 24 *Dychwelyd Ezeciel at y gaethglud.*

YNA y'm cyfododd yr yspryd, ac 594.
y'm dug hyd borth dwyrain
tŷ yr ARGLWYDD, yr hwn sydd yn
edrych tu a'r dwyrain: ac wele
[a] bùmwr ar hugain yn nrws y porth;
ac yn eu mysg y gwelwn Jaazan-
ïah mab Azur, a Phelatïah mab
Benaiah, tywysogion y bobl.
2 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ha fab dyn, dyma y gwŷr *sydd*
yn dychymmygu anwiredd, ac yn
cynghori drwg gynghor yn y ddin-
as hon:
3 Y rhai a ddywedant, [2] Nid *yw*
yn agos; adeiladwn dai; [b] hi *yw*
y crochan, a ninnau y cig.
4 Am hynny prophwyda i'w her-
byn hwynt, prophwyda, fab dyn.
5 Yna y syrthiodd [c] yspryd yr AR-
GLWYDD arnaf, ac a ddywedodd
wrthyf, Dywed, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; Tŷ Israel, fel hyn
y dywedasoch: canys mi a wn y
pethau sydd yn dyfod i'ch meddwl
chwi, bob un *o honynt.*
6 Amlhasoch eich lladdedigion o
fewn y ddinas hon, a llanwasoch
ei heolydd hi â chelaneddau.
7 Am hynny, fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; [d] Eich lladded-
igion, y rhai a osodasoch yn ei
chanol hi, *yw* y cig; a hithau *yw*
y crochan: chwithau a ddygaf all-
an o'i chanol.
8 Y cleddyf a ofnasoch, a'r cledd-

[a] Edrych pen. 8. 16.
[2] Neu, *Nid yw i ni adeiladu tai yn agos.* pen. 12. 22. 2 Petr 3. 4.
[b] Edrych Jer. 1. 13.
[c] pen. 2. 2.
[d] pen. 24. 3, 6, 10, 11. Mic. 3. 3.

Cyn CRIST 594.

yf a ddygaf arnoch, medd yr ARGLWYDD DDUW.
9 Dygaf chwi hefyd allan o'i chanol hi, a rhoddaf chwi yn llaw dïeithriaid, a gwnaf farn yn eich mysg.
10 Ar y cleddyf y syrthiwch, ar derfyn Israel y barnaf chwi; [e] fel y gwypoch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
11 *Y ddinas* hon ni bydd i chwi yn grochan, ni byddwch chwithau yn gig o'i mewn; *ond* ar derfyn Israel y barnaf chwi:
12 A [f] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD: [3] canys ni rodiasoch yn fy neddfau, ac ni wnaethoch fy marnedigaethau; ond yn ol defodau y cenhedloedd o'ch amgylch y gwnaethoch.
13 ¶ A phan brophwydais, bu farw Pelatïah mab Benaiah: yna syrthiais ar fy wyneb, a gwaeddais â llef uchel, a dywedais, O ARGLWYDD DDUW, a wnei di drangc ar weddill Israel?
14 A daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,
15 Ha fab dyn, dy frodyr, dy frodyr, dynion dy geraint, a holl dŷ Israel yn gwbl, *ydyw* y rhai y dywedodd preswylwyr Jerusalem wrthynt, Ymbellhêwch oddi wrth yr ARGLWYDD; i ni y rhodded y tir hwn yn etifeddiaeth.
16 Dywed am hynny, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Er gyrru o honof hwynt ym mhell ym mysg y cenhedloedd, ac er gwasgaru o honof hwynt trwy y gwledydd, etto [g] byddaf yn gyssegr bychan iddynt yn y gwledydd lle y deuant.
17 Dywed gan hynny, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Casglaf chwi hefyd o fysg y bobloedd, a chynhullaf chwi o'r gwledydd y'ch gwasgarwyd ynddynt, a rhoddaf i chwi dir Israel.
18 A hwy a ddeuant yno, ac a symmudant ei holl frynti hi a'i holl ffieidd-dra allan o honi hi.
19 A [h] rhoddaf iddynt un galon, ac [i] yspryd newydd a roddaf ynoch; tynnaf hefyd [k] y galon garreg ymaith o'u cnawd hwynt, a rhoddaf iddynt galon gig:
20 Fel y rhodiont yn fy neddfau, ac y cadwont fy marnedigaethau, ac y gwnelont hwynt: a hwy a fyddant yn bobl i mi, a minnau a fyddaf DDUW iddynt hwy.
21 Ond *am y rhai* y mae eu calon yn myned ar ol meddwl eu brynti a'u ffieidd-dra, [l] rhoddaf eu ffordd hwynt ar eu pennau eu hun, medd yr ARGLWYDD DDUW.
22 ¶ Yna y cerubiaid a gyfodasant eu hadenydd, a'r olwynion yn eu hymyl, a gogoniant DUW Israel *oedd* arnynt oddi arnodd.
23 A gogoniant yr ARGLWYDD a ymddyrchafodd oddi ar ganol y ddinas, ac a safodd [m] ar y mynydd *sydd* o'r tu dwyrain i'r ddinas.
24 ¶ Yna yr yspryd a'm cododd i, ac a'm dug hyd Caldea at y gaethglud mewn gweledigaeth trwy yspryd DUW. A'r weledigaeth a welswn a ddyrchafodd oddi wrthyf.
25 Yna y lleferais wrth y rhai o'r gaethglud holl eiriau yr ARGLWYDD, y rhai a ddangosasai efe i mi.

PENNOD XII.

1 *Rhith ac arwydd symmudiad Ezeciel,* 8 *yn dangos caethiwed Sedecïah.* 17 *Dychryn Ezeciel yn dangos anghyfannedd-dra yr Iuddewon.* 21 *Beio ar ryfygus ddïareb yr Iuddewon.* 26 *Ebrwydded y weledigaeth.*

594.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,
2 Trigo yr wyt ti, fab dyn, yng nghanol [a] tŷ gwrthryfelgar, y rhai [b] *y mae* llygaid iddynt i weled, ac ni welant; clustiau iddynt i glywed, ac ni chlywant: canys tŷ gwrthryfelgar *ydynt.*
3 A thithau, fab dyn, gwna i ti [2] offer caethglud, a muda liw dydd o flaen eu llygaid hwynt; ïe, muda o'th le dy hun i le arall y'ngŵydd eu llygaid hwynt: nid hwyrach y gwelant, er eu *bod* yn dŷ gwrthryfelgar.
4 A dwg allan dy ddodrefn liw dydd y'ngŵydd eu llygaid, fel dodrefn caethglud: a dos allan yn yr hwyr y'ngŵydd eu llygaid, fel [3] rhai yn myned allan i gaethglud.
5 Cloddia i ti o flaen eu llygaid hwynt trwy y mur, a dwg allan trwy hwnnw.
6 Ar *dy* ysgwydd y dygi yng ngŵydd eu llygaid hwynt, yn y tywyll y dygi allan: dy wyneb a guddi, fel na welech y ddaear: canys *yn* arwydd y'th roddais i dŷ Israel.
7 Ac mi a wneuthum felly fel y'm gorchymynwyd: dygais fy offer

[e] pen. 6. 7. a 13. 9, 14, 21, 23.
[f] ad. 10.
[3] Neu, *y rhai.*
[g] Ps. 90. 1. a 91. 9. Es. 8. 14.
[h] Jer. 32. 39. pen. 36. 26, 27.
[i] Ps. 51. 10.
[k] Zech. 7. 12.
[l] pen. 9. 10.
[m] Edrych Zech. 14. 4.
[a] pen. 2. 3, 6, 7, 8. a 3. 26, 27.
[b] Es. 6. 9. a 42. 20. Jer. 5. 21. Matt. 13. 13, 14.
[2] Neu, *ddodrefn.*
[3] Heb. *mynediad o gaethiwed.*

Cyn CRIST 594.

allan liw dydd, fel offer caethglud;
ac yn yr hwyr y cloddiais trwy y
mur â'm llaw: yn y tywyll y dyg-
ais allan, ar *fy* ysgwydd y dygais
o flaen eu llygaid hwynt.
8 ¶ A'r bore y daeth gair yr Ar-
glwydd attaf, gan ddywedyd,
9 Ha fab dyn, oni ddywedodd tŷ
Israel, y tŷ gwrthryfelgar, wrthyt,
Beth yr wyt ti yn ei wneuthur?
10 Dywed di wrthynt, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd Dduw, I'r
tywysog yn Jerusalem *y mae* y
baich hwn, ac i holl dŷ Israel y
rhai *sydd* yn eu mysg.
11 Dywed, Eich arwydd chwi *yd-
wyf* fi; fel y gwneuthum i, felly y
gwneir iddynt hwy: mewn caeth-
glud yr ânt i gaethiwed.
12 A'r [c] tywysog yr hwn *sydd* yn
eu canol a ddwg ar *ei* ysgwydd yn
y tywyll, ac a â allan: cloddiant
trwy y mur, i ddwyn allan trwyddo:
ei wyneb a guddia fel na welo efe
y ddaear â'*i* lygaid.
13 A mi a daenaf fy [d] rhwyd arno
ef, fel y dalier ef yn fy rhwyd: a
[e] dygaf ef i Babilon, tir y Calde-
aid; ac ni wêl efe hi, etto yno y
bydd efe marw.
14 A [f] gwasgaraf yr holl rai *sydd*
yn ei gylch ef i'w gynnorthwyo,
a'i holl fyddinoedd, tu a phob
gwynt; a [g] thynnaf gleddyf ar eu
hol hwynt.
15 A hwy a gânt wybod mai myfi
yw yr Arglwydd, wedi gwasgaru
o honof hwynt ym mysg y cen-
hedloedd, a'u taenu ar hyd y
gwledydd.
16 Etto gweddillaf o honynt
[4] ychydig ddynion oddi wrth y
cleddyf, oddi wrth y newyn, ac
oddi wrth yr haint; fel y myneg-
ont eu holl ffieidd-dra ym mysg
y cenhedloedd, lle y delont: a
gwybyddant mai myfi *yw* yr Ar-
glwydd.
17 ¶ Gair yr Arglwydd hefyd a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
18 Ha fab dyn, [h] bwyttêi dy fara
dan grynu, a'th ddwfr a yfi mewn
dychryn a gofal:
19 A dywed wrth bobl y tir, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw
am drigolion Jerusalem, *ac* am
wlad Israel; Eu bara a fwyttânt
mewn gofal, a'u dwfr a yfant mewn
syndod, fel yr anrheithir ei thir
o'i chyflawnder, am drais y rhai
oll a drigant ynddi.

c Jer. 39. 4.
d pen. 17. 20.
e 2 Bren. 25. 7.
f 2 Bren. 25. 4, 5. pen. 5. 10.
g pen. 5. 2, 12.
4 Heb. *ddynion rhif.*
h pen. 4. 16.

20 A'r dinasoedd cyfanneddol a
anghyfanneddir, a'r tir a fydd an-
rheithiol; felly y gwybyddwch mai
myfi *yw* yr Arglwydd.
21 ¶ A daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
22 Ha fab dyn, beth *yw* y ddïareb
hon gennych am dir Israel, [i] gan
ddywedyd, Y dyddiau a estynwyd,
a darfu am bob gweledigaeth?
23 Am hynny dywed wrthynt,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Gwnaf i'r ddïareb hon beid-
io, fel nad arferont hi yn ddïareb
mwy yn Israel: ond dywed wrth-
ynt, Y dyddiau sydd agos, a syl-
wedd pob gweledigaeth.
24 Canys [k] ni bydd mwy un wel-
edigaeth ofer, na dewiniaeth wen-
hieithus, o fewn tŷ Israel.
25 Canys myfi *yw* yr Arglwydd:
mi a lefaraf, a'r gair a lefarwyf
a wneir; nid oedir ef mwy: o her-
wydd yn eich dyddiau chwi, O dŷ
gwrthryfelgar, y dywedaf y gair,
ac a'i gwnaf, medd yr Arglwydd
Dduw.
26 ¶ A gair yr Arglwydd a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
27 [l] Ha fab dyn, wele dŷ Israel
yn dywedyd, Y weledigaeth a wêl
efe *fydd* [m] wedi dyddiau lawer, a
phrophwydo y mae efe am amser-
oedd pell.
28 Am hynny dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw;
Nid oedir dim o'm geiriau mwy,
ond y gair a ddywedais a wneir,
medd yr Arglwydd Dduw.

PENNOD XIII.

1 *Argyhoeddi prophwydi celwyddog,* 10 *a'u priddgalch heb dymheru.* 17 *Y prophwydesau a'u clustogau.*

A GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, yn er-
byn prophwydi Israel, y rhai sydd
yn prophwydo, a dywed wrth [a] y
rhai [2] a brophwydant o'u [b] calon
eu hun, Gwrandêwch air yr Ar-
glwydd.
3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Gwae y prophwydi ynfyd,
y rhai a rodiant yn ol eu hyspryd
eu hun, [3] ac heb weled *dim.*
4 Dy brophwydi, Israel, ydynt fel
[c] llwynogod yn yr anialwch.
5 [d] Ni safasoch yn [4] yr adwyau,
ac ni chauasoch y cae i dŷ Israel,
i sefyll yn y rhyfel ar ddydd yr
Arglwydd.

Cyn CRIST 594.

i ad. 27. pen. 11. 3. Amos 6. 3. 2 Petr 3. 4.
k pen. 13. 23.
l ad. 22.
m 2 Petr 3. 4.
a ad. 17.
2 Heb. *sydd brophwydi.*
b Jer. 14. 14. a 23. 16.
3 Neu, *a phethau nis gwelsant.*
c Can. 2. 15.
d Ps. 106. 23, 30. pen. 22. 30.
4 Heb. *y rhwygiadau.*

Cyn CRIST 594.

6 [e] Gwagedd a gau-ddewiniaeth
a welsant, y rhai a ddywedant, Dy-
wedodd yr ARGLWYDD; a'r AR-
GLWYDD heb eu hanfon hwynt:
a pharasant i *eraill* ddisgwyl am
gyflawni y gair.
7 Onid ofer weledigaeth a wel-
soch, a gau-ddewiniaeth a draeth-
asoch, pan ddywedasoch, Yr AR-
GLWYDD a ddywedodd; a minnau
heb ddywedyd?
8 Am hynny, fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW, Am lefaru
o honoch wagedd, a gweled o hon-
och gelwydd; am hynny wele fi
i'ch erbyn, medd yr ARGLWYDD
DDUW.
9 A bydd fy llaw yn erbyn y
prophwydi sydd yn gweled gwag-
edd, ac yn dewinio celwydd; [5] yng
nghyfrinach fy mhobl ni bydd-
ant, ac o fewn ysgrifen tŷ Israel
ni ysgrifenir hwynt, i dir Israel
hefyd ni ddeuant; a [f] gwybydd-
wch mai myfi *yw* yr ARGLWYDD
DDUW.
10 ¶ O achos, ïe, o achos hudo o
honynt fy mhobl, gan ddywedyd,
[g] Heddwch; ac nid *oedd* hedd-
wch; un a adeiladai [6] bared, ac
wele eraill [h] yn ei briddo â *chlai*
heb ei dymheru.
11 Dywed wrth y rhai a'i pridd-
ant â *phridd* rhydd, y syrth efe:
canys cur-wlaw a fydd, a chwithau,
gerrig cenllysg, a syrthiwch; a
gwynt tymhestlog a'i rhwyga.
12 Wele, pan syrthio y pared, oni
ddywedir wrthych, *Mae* y clai â'r
hwn y priddasoch *ef?*
13 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW, Minnau a'*i*
rhwygaf â gwynt tymhestlog yn fy
llid; a chur-wlaw fydd yn fy nig,
a cherrig cenllysg yn *fy* llidiowg-
rwydd, i'w ddifetha.
14 Felly y bwriaf i lawr y pared
a briddasoch â *phridd* heb ei
dymheru, ac a'i tynnaf hyd lawr,
fel y dinoether ei sylfaen, ac efe
a syrth, a chwithau a ddifethir
yn ei ganol ef; a [i] chewch wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
15 Fel hyn y gorphenaf fy llid
ar y pared, ac ar y rhai a'i pridd-
asant â *phridd* heb dymheru; a
dywedaf wrthych, Y pared nid *yw*,
na'r rhai a'i priddasant:
16 *Sef* prophwydi Israel, y rhai
a brophwydant am Jerusalem, ac
a welant iddi weledigaethau hedd-
wch, ac nid *oes* heddwch, medd
yr ARGLWYDD DDUW.
17 ¶ Tithau fab dyn, gosod dy
wyneb yn erbyn merched dy bobl,
[k] y rhai a brophwydant o'u calon
eu hun; a prophwyda yn eu her-
byn hwynt,
18 A dywed, Fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW; Gwae y
gwnïadyddesau clustogau dan holl
[7] benelinoedd fy mhobl, a'r rhai
a weithiant foledau am ben pob
corpholaeth, i hela eneidiau. Ai
eneidiau fy mhobl a heliwch chwi,
ac a gedwch chwi yn fyw yr en-
eidiau *a ddêl* attoch?
19 Ac a halogwch chwi fi ym mysg
fy mhobl [l] er dyrneidiau o haidd,
ac am dammeidiau o fara, i ladd
yr eneidiau ni ddylent farw, a
chadw yn fyw yr eneidiau ni ddyl-
ent fyw, gan ddywedyd o honoch
gelwydd wrth fy mhobl, y rhai a
wrandawent gelwydd?
20 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn
erbyn eich clustogau chwi, â'r rhai
yr ydych yno yn hela eneidiau,
[8] i beri *iddynt* ehedeg, a rhwygaf
hwynt oddi wrth eich breichiau;
a gollyngaf yr eneidiau, *sef* yr en-
eidiau yr ydych yn eu hela, i beri
iddynt ehedeg.
21 Rhwygaf hefyd eich moledau
chwi, a gwaredaf fy mhobl o'ch
llaw, ac ni byddant mwy yn eich
llaw chwi yn helfa; a [m] chewch wyb-
od mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
22 Am dristâu calon y cyfiawn
trwy gelwydd, a minnau heb ei
ofidio ef; ac [n] am gadarnhâu dwy-
law yr annuwiol, fel na ddychwelai
o'i ffordd ddrygionus, [9] trwy addaw
iddo einioes;
23 O herwydd hynny [o] ni welwch
wagedd, ac ni ddewiniwch ddewin-
iaeth mwy; canys gwaredaf fy
mhobl o'ch llaw chwi; a [p] chewch
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XIV.

1 *Duw yn atteb delw-addolwyr yn ol meddwl eu calon eu hun.* 6 *Eu hannog hwy i edifarhâu, rhag ofn barnedigaethau, o herwydd gau-brophwydi.* 12 *Sicr farn Duw ar ddanfon newyn,* 15 *a bwystfilod niweidiol,* 17 *a chleddyf,* 19 *a haint y nodau.* 22 *Gweddill a achubir, er esampl i eraill.*

Cylch 594.

YNA [a] y daeth attaf wŷr o hen-
uriaid Israel, ac a cisteddas-
ant o'm blaen.
2 A daeth gair yr ARGLWYDD at-
taf, gan ddywedyd,

---

[e] ad. 23. pen. 12. 24.
[5] Neu, *y'nghynnulleidfa.*
[f] pen. 11. 10, 12.
[g] Jer. 6. 14. a 8. 11.
[6] Neu, *bared salw.*
[h] pen. 22. 28.
[i] ad. 9, 21, 23. pen. 14. 8.
[k] ad. 2.
[7] Neu, *geseiliau.*
[l] Edrych Diar. 28. 21. Mic. 3. 5.
[8] Neu, *i erddi.*
[m] ad. 9.
[n] Jer. 23. 14.
[9] Neu, *fel yr achubwn ei einioes.* Heb. *i'w fywhâu.*
[o] ad. 6, &c. pen. 12. 24. Mic. 3. 6.
[p] ad. 9. pen. 14. 8. a 15. 7.
[a] pen. 20. 1.

Cyn CRIST Cylch 594.

3 Y gwŷr hyn, O fab dyn, a ddyrch-
afasant eu heilunod yn eu calon-
nau, ac a roddasant dramgwydd
eu hanwiredd ar gyfer eu hwyn-
ebau: gan ymofyn a ymofyn y
cyfryw â myfi?
4 Am hynny ymddiddan â hwynt,
a dywed wrthynt, Fel hyn y dy-
wed yr ARGLWYDD DDUW; Pob
un o dŷ Israel, yr hwn a ddyrch-
afo ei eilunod yn ei galon, ac a
osodo dramgwydd ei anwiredd ar
gyfer ei wyneb, ac a ddaw at y
prophwyd; myfi yr ARGLWYDD a
attebaf yr hwn a ddelo yn ol aml-
der ei eilunod,
5 I ddal tŷ Israel yn eu calon-
nau, am iddynt ymddïeithrio oddi
wrthyf oll trwy eu heilunod.
6 ¶ Am hynny dywed wrth dŷ
Israel, Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; Trowch, a [2]dy-
chwelwch oddi wrth eich eilunod,
a throwch eich wynebau oddi wrth
eich holl ffieidd-dra.
7 Canys pob un o dŷ Israel, ac
o'r dïeithr a ymdeithio o fewn Is-
rael, a ymneillduo oddi ar fy ol
i, ac a ddyrchafo ei eilunod yn ei
galon, ac a osodo dramgwydd ei
anwiredd ar gyfer ei wyneb, ac a
ddêl at brophwyd i ymofyn â myfi
trwyddo ef; myfi yr ARGLWYDD a
attebaf iddo trwof fy hun.
8 [b]Gosodaf hefyd fy wyneb yn er-
byn y gwr hwnnw, a gwnaf ef [c]yn
arwydd ac yn ddïareb, a thorraf ef
ymaith o fysg fy mhobl; [d]fel y gwyp-
och mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
9 Ac os twyllir y prophwyd pan
lefaro air, [e]myfi yr ARGLWYDD a
dwyllodd y prophwyd hwnnw; a
mi a estynaf *hefyd* fy llaw arno
ef, ac a'i difethaf o fysg fy mhobl
Israel.
10 A hwy a ddygant eu han-
wiredd: un fath fydd anwiredd
yr ymofynydd ag anwiredd y pro-
phwyd:
11 Fel na chyfeiliorno tŷ Israel
mwy oddi ar fy ol, ac na haloger
hwy mwy â'u holl droseddau; ond
bod o honynt i mi yn bobl, a min-
nau iddynt hwy yn DDUW, medd
yr Arglwydd DDUW.
12 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
13 Ha fab dyn, pan becho gwlad
i'm herbyn trwy wneuthur cam-
wedd, yna yr estynaf fy llaw arni,
a thorraf [f]ffon ei bara hi, ac an-
fonaf arni newyn, ac a dorraf ym-
aith o honi ddyn ac anifail.
14 [g]Pe byddai yn ei chanol y
tri wŷr hyn, Noah, Daniel, a Job,
hwynt-hwy yn eu cyfiawnder a
achubent eu henaid eu hun *yn
unig*, medd yr ARGLWYDD DDUW.
15 ¶ Os bwystfil niweidiol a yrraf
trwy y wlad, a'i [3]difa o hwnnw,
fel y byddo yn anghyfannedd, heb
gynniweirydd rhag ofn y bwystfil:
16 *Pe byddai* y tri wŷr hyn yn
ei chanol, *fel mai* byw fi, medd yr
ARGLWYDD DDUW, ni waredent na
meibion na merched; hwynt-hwy
yn unig a waredid, a'r tir a fyddai
yn anghyfannedd.
17 ¶ Neu *os* cleddyf a ddygaf ar
y tir hwnnw, a dywedyd o honof,
Cynniwair, gleddyf, trwy y tir; fel
y torrwyf ymaith o hono ddyn ac
anifail:
18 A'r tri wŷr hyn yn ei ganol, *fel
mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD
DDUW, ni achubent na meibion
na merched, ond hwynt-hwy yn
unig a achubid.
19 ¶ Neu *os* haint a anfonaf i'r
wlad honno, a thywallt o honof fy
llid arni mewn gwaed, gan dorri
ymaith o honi ddyn ac anifail;
20 A Noah, Daniel, a Job, yn ei
chanol hi; *fel mai* byw fi, medd
yr ARGLWYDD DDUW, ni waredent
na mab na merch; hwynt-hwy yn
eu cyfiawnder a waredent eu hen-
eidiau eu hun *yn unig*.
21 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; [4]Pa faint mwy,
pan anfonwyf fy mhedair drygfarn,
cleddyf, a newyn, a bwystfil niweid-
iol, a haint, ar Jerusalem, i dorri
ymaith o honi ddyn ac anifail?
22 ¶ Etto wele, bydd ynddi wedd-
ill dïangol, y rhai a ddygir allan, yn
feibion a merched: wele hwynt yn
dyfod allan attoch, a chewch weled
eu ffyrdd hwynt a'u gweithredoedd;
fel yr ymgysuroch o herwydd yr
adfyd a ddygais ar Jerusalem, *sef*
yr hyn oll a ddygais arni.
23 Ië, cysurant chwi, pan weloch
eu ffordd a'u gweithredoedd: a
chewch wybod nad heb achos y
gwneuthum yr hyn oll a wneuthum
i'w herbyn hi, medd yr ARGLWYDD
DDUW.

PENNOD XV.

2 Trwy ddangos mor anghymmwys i wneuthur defnydd o honi ydyw y winwydden, 6 y dangosir y llysid ac y gwrthodid Jerusalem.

[2] Neu, *throwch eraill.*
[b] Lef. 17. 10. pen. 15. 7.
[c] Deut. 28. 37. pen. 5. 15.
[d] pen. 6. 7.
[e] 1 Bren. 22. 23. Job 12. 16. Jer. 4. 10. 2 Thess. 2. 11.
[f] Lef. 26. 26. Es. 3. 1. pen. 4. 16. a 5. 16.

Cyn CRIST Cylch 594.

[g] Jer. 15. 1. Edrych Jer. 7. 16. a 11. 14. a 14. 11.
[3] Neu, *difuddio.*
[4] Neu, *Hefyd pan anfonwyf.*

Cyn CRIST Cylch 594.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, beth yw coed y
winwydden *fwy* na phob coed *arall,*
neu gaingc yr hon sydd ym mysg
prennau y coed?
3 A gymmerir o honi goed i
wneuthur gwaith? a gymmerant o
honi hoel i grogi un offeryn arni?
[a] Ioan 15. 6. 4 Wele, [a] yn ymborth i'r tân y
rhoddir hi; difaodd y tân ei deu-
ben hi, ei chanol a olosgwyd: a
[2] Heb. *lwydda,* neu, *dyccia.* [2] wasanaetha hi mewn gwaith?
5 Wele, pan oedd gyfan, [3] nid
[3] Heb. *ni weithid hi mewn gwaith,* &c. oedd gymmwys i ddim gwaith: pa
faint llai, gan ei difa o dân a'i
golosgi, y bydd hi etto gymmwys
i waith?
6 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; Megis pren
y winwydden ym mysg prennau y
coed, yr hon a roddais yn ymborth
i'r tân, felly y rhoddaf drigolion
Jerusalem.
[b] Lef. 17. 10. pen. 14. 8. 7 A [b] gosodaf fy wyneb yn eu
herbyn hwynt: o'r *naill* dân y
deuant allan, a thân *arall* a'u difa
[c] pen. 6. 7. a 7. 4. a 20. 38, 42, 44. hwynt; [c] fel y gwypoch mai myfi
yw yr ARGLWYDD, pan osodwyf fy
wyneb i'w herbyn hwynt.
8 Gwnaf hefyd y wlad yn an-
[4] Heb. *gamweddu.* rhaith, am [4] wneuthur o honynt
gamwedd, medd yr ARGLWYDD
DDUW.

PENNOD XVI.

1 *Trwy gyffelybrwydd o ddyn bach mewn gofidus gyflwr, y dangosir cyflwr naturiol Jerusalem.* 6 *Anfeidrol gariad Duw tu ag atti hi:* 15 *a'i hanferth butteindra hithau;* 35 *a'i barn dost.* 44 *Bod ei phechod hi yn gymmaint a'r eiddo ei mam, ac yn fwy na'r eiddo ei chwïorydd Sodom a Gomorrah; ac am hynny yn galw am farnedigaethau.* 60 *Addaw trugaredd iddi yn y diwedd.*

594. A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, gwna i Jerusalem
adnabod ei ffieidd-dra,
3 A dywed, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW wrth Jerusalem;
[2] Neu, *dorriad,* neu, *gychwyniad.* Dy [2] drigfa a'th enedigaeth *sydd*
o wlad Canaan: [a] dy dad *oedd*
[a] ad. 45. Amoriad, a'th fam yn Hittëes.
[b] Hos. 2. 3. 4 Ac *am* dy enedigaeth, ar [b] y
dydd y'th anwyd ni thorrwyd dy
fogail, ac mewn dwfr ni'th olchwyd
[3] Neu, *pan edrychais arnat.* [3] *i'th* feddalhâu: ni'th gyweiriwyd
chwaith â halen, ac ni'th rwymwyd
â rhwymyn.
5 Ni thosturiodd llygad wrthyt, i
wneuthur i ti un o hyn, i dosturio
wrthyt; ond ar wyneb y maes y'th
daflwyd, i ffieiddio dy einioes, ar
y dydd y'th aned.
6 ¶ A phan dramwyais heibio i
ti, a'th weled [4] yn ymdrybaeddu [4] Neu, *wedi dy halogi,* neu, *dy fathru.*
yn dy waed, dywedais wrthyt yn
dy waed, Bydd fyw; ïe, dywedais
wrthyt yn dy waed, Bydd fyw.
7 [c] Yn fyrddiwn y'th wneuthum [c] Exod. 1. 7.
fel gwellt y maes, a thi a gyn-
nyddaist ac a aethost yn fawr, ac
a ddaethost i [5] harddwch godidog: [5] Heb. *addurn oddurnau.*
dy fronnau a chwyddasant, a'th
wallt a dyfodd, a thi yn llom ac
yn noeth *o'r blaen.*
8 Pan euthum heibio i ti, ac edrych
arnat, wele dy amser yn amser
serchowgrwydd: yna [d] lledais fy [d] Ruth 3. 9.
aden drosot, a chuddiais dy noeth-
ni: tyngais hefyd i ti, ac euthum
mewn cyfammod â thi, medd yr
ARGLWYDD DDUW, a thi a aethost
yn eiddof fi.
9 Yna mi a'th olchais â dwfr; ïe,
golchais dy waed oddi wrthyt, ac
irais di âg olew.
10 Mi a'th wisgais hefyd â gwaith
edau a nodwydd, rhoddais i ti
hefyd esgidiau o groen daear-foch,
a gwregysais di â llïan main, a
gorchuddiais di â sidan.
11 Mi a'th herddais hefyd â hardd-
wch, a [e] rhoddais freichledau am [e] Gen. 24. 22, 47.
dy ddwylaw, a chadwyn am dy
wddf.
12 Rhoddais hefyd dlws ar dy
[f] dalcen, a thlysau wrth dy glust- [f] Edrych Es. 3. 21.
iau, a choron hardd am dy ben.
13 Felly y'th harddwyd âg aur
ac arian; a'th wisg *oedd* llïan
main, a sidan, a gwaith edau a
nodwydd; peilliaid, a mêl, ac olew,
a fwyttêit: teg hefyd odiaeth
oeddit, a ffynnaist yn frenhin-
iaeth.
14 Aeth allan *hefyd* i ti enw ym
mysg y cenhedloedd, am dy deg-
wch: canys cyflawn *oedd* gan fy
harddwch yr hwn a osodaswn ar-
nat, medd yr ARGLWYDD DDUW.
15 ¶ Ond ti a ymddiriedaist i'th
degwch, a [g] phutteiniaist o her- [g] Es. 57. 8. Jer. 2. 20. a 3. 2, 6, 20. pen. 23. 3, 12.
wydd dy enw, a thywelltaist dy
butteindra ar bob cynniweirydd;
eiddo ef ydoedd.
16 [h] Cymmeraist *hefyd* o'th ddill- [h] pen. 7. 20. Hos. 2. 8.
ad, a gwnaethost i ti uchelfeydd
brithion, a phutteiniaist arnynt: *y*
fath ni ddaw, ac ni bydd *felly.*
17 A chymmeraist offer dy hardd-
wch o'm haur ac o'm harian i, y
rhai a roddaswn i ti, a gwnaethost

Cyn CRIST 594.

i ti ddelwau [6] gwŷr, a phutteiniaist
gyd â hwynt.
18 Cymmeraist *hefyd* dy wisgoedd
o waith edau a nodwydd, ac a'u
gwisgaist hwynt: fy olew *hefyd*
a'm harogl-darth a roddaist o'u
blaen hwynt.
19 Felly fy mwyd yr hwn a rodd-
aswn i ti, yn beilliaid, ac yn olew,
ac yn fêl, *â'r rhai* y'th borthaswn
di; rhoddaist hynny hefyd o'u blaen
hwynt yn arogl [7] peraidd: *fel hyn*
y bu, medd yr ARGLWYDD DDUW.
20 Cymmeraist hefyd dy feibion
a'th ferched, [i] y rhai a blantasit i
mi; y rhai hyn a aberthaist iddynt
i'w bwytta. *Ai* bychan *hyn* o'th
butteindra di,
21 Ladd o honot fy mhlant, a'u
rhoddi hwynt i'w tynnu trwy *y
tân* iddynt?
22 Ac yn dy holl ffieidd-dra a'th
butteindra ni chofiaist ddyddiau
dy [k] ieuengctid, pan oeddit lom a
noeth, *a'*th fod yn ymdrybaeddu
yn dy waed.
23 A bu ar ol dy holl ddrygioni,
(Gwae, gwae i ti! medd yr AR-
GLWYDD DDUW,)
24 [l] Adeiladu o honot i ti uchelfa,
a [m] gwneuthur i ti [8] uchelfa ym
mhob heol.
25 Ym mhen pob ffordd yr adeil-
edaist dy uchelfa, a gwnaethost dy
degwch yn ffiaidd, ac a ledaist dy
draed i bob cynniweirydd, ac aml-
heaist dy butteindra.
26 Putteiniaist hefyd [n] gyd â meib-
ion yr Aipht dy gymmydogion,
mawr eu cnawd; ac a amlheaist
dy butteindra, i'm digio i.
27 Am hynny wele, estynais fy
llaw arnat, a phrinheais dy ran, a
rhoddais di wrth ewyllys dy gas-
eion, [o] [9] merched y Philistiaid, y rhai
sydd gywilydd ganddynt dy ffordd
ysgeler.
28 [p] Putteiniaist hefyd gyd â
meibion Assur, o eisieu cael dy
ddigon; a hefyd wedi putteinio
gyd â hwynt, ni'th ddigonwyd.
29 Amlheaist hefyd dy butteindra
y'ngwlad Canaan hyd Caldea; ac
etto ni'th ddigonwyd â hyn.
30 Mor llesg yw dy galon, medd
yr ARGLWYDD DDUW, gan i ti
wneuthur hyn oll, *sef* gwaith put-
teinwraig yn llywodraethu!
31 [2] Pan [q] adeiledaist dy uchelfa
ym mhen pob ffordd, ac y gwnaeth-
ost dy uchelfa ym mhob heol; ac

[6] Heb. *gwrryw.*
[7] Heb. *gor-phwysdra.*
[i] 2 Bren. 16. 3. Ps. 106. 37. Es. 57. 5. pen. 20. 26. a 23. 37.
[k] Hos. 11. 1.
[l] ad. 31.
[m] Es. 57. 5, 7. Jer. 2. 20.
[8] Neu, *butteindy.*
[n] pen. 8. 10, 14. a 23. 19, 20.
[o] 2 Chron. 28. 18. ad. 57.
[9] Neu, *trefi.*
[p] 2 Bren. 16. 7, 10. 2 Chron. 28. 23. Jer. 2. 18, 36. pen. 23. 12, &c.
[2] Neu, *Yn dy ferched y mae dy uchelfa.*
[q] ad. 24, 39.

nid oeddit fel puttain, gan dy fod
yn dirmygu gwobr;
32 *Ond fel* gwraig a dorrai ei
phrïodas, *ac* a gymmerai ddïeithr-
iaid yn lle ei gwr.
33 I bob puttain y rhoddant
wobr; ond [r] tydi a roddi dy wobr
i'th holl gariadau, ac a'u gobrwyi
hwynt i ddyfod attat oddi amgylch
i'th butteindra.
34 Ac ynot ti y mae y gwrthwyn-
eb i wragedd *eraill* yn dy buttein-
dra, gan na phutteiniodd neb ar dy
ol di: canys lle y rhoddi wobr, ac
na roddir gwobr i ti, yna yr wyt
yn y gwrthwyneb.
35 ¶ Gan hynny, O buttain, clyw
air yr ARGLWYDD:
36 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Am dywallt dy frynti, a
datguddio dy noethni trwy dy but-
teindra gyd â'th gariadau, a chyd
â holl eilunod dy ffieidd-dra, a
thrwy waed dy feibion y rhai a
roddaist iddynt;
37 Am hynny wele [s] fi yn casglu
dy holl gariadau gyd â'r rhai yr
ymddigrifaist, a'r rhai oll a geraist,
gyd â'r rhai oll a gaseaist; *ïe,*
casglaf hwynt i'th erbyn oddi am-
gylch, ac a ddinoethaf dy noeth-
ni iddynt, fel y gwelont dy holl
noethni.
38 Barnaf di hefyd [3] â barnedig-
aethau [t] putteiniaid, a'r rhai a dy-
walltant waed; a rhoddaf i ti waed
mewn llidiowgrwydd ac eiddigedd.
39 *Ië,* rhoddaf di yn eu dwylaw
hwynt, a hwy a ddinystriant [u] dy
uchelfa, ac a fwriant i lawr dy
uchel-leoedd: dïosgant di hefyd
o'th ddillad, a chymmerant ddo-
drefn dy harddwch, ac a'th adaw-
ant yn llom ac yn noeth.
40 Dygant hefyd dyrfa i'th erbyn,
ac a'th labyddiant â meini, ac â'u
cleddyfau y'th drywanant.
41 [x] Llosgant *hefyd* dy dai â thân,
a gwnant arnat farnedigaethau yng
ngolwg gwragedd lawer: a mi a
wnaf i ti beidio â phutteinio, a
hefyd ni roddi wobr mwy.
42 Felly y llonyddaf fy llid i'th
erbyn, a symmud fy eiddigedd oddi
wrthyt; mi a lonyddaf hefyd, ac
ni ddigiaf mwy.
43 Am na chofiaist ddyddiau dy
ieuengctid, ond annogaist fi i lid
yn hyn oll; am hynny wele, [y] myfi
a roddaf dy ffordd ar *dy* ben, medd
yr ARGLWYDD DDUW: fel na wnel-

Cyn CRIST 594.

[r] Es. 30. 3. Hos. 8. 9.
[s] Jer. 13. 22, 26. Galar. 1. 8. pen. 23. 22, 29. Hos. 2. 10. a 8. 10.
[3] Neu, *fel barnu.*
[t] Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
[u] ad. 24, 31.
[x] 2 Bren. 25. 9. Jer. 39. 8. a 52. 13.
[y] pen. 9. 10. a 11. 21. a 22. 31.

Cyn CRIST 594.

ech yr ysgelerder hyn am ben dy
holl ffieidd-dra.
44 ¶ Wele, pob dïarhebydd a ddï-
arheba am danat, gan ddywedyd,
Fel y fam *y mae* y ferch.
45 Merch dy fam, yr hon a ffieidd-
iodd ei gwr a'i meibion, *ydwyt* ti;
a chwaer dy chwïorydd *ydwyt*, y
rhai a ffieiddiasant eu gwŷr a'u
meibion: [z] eich mam *oedd* Hittëes,
a'ch tad yn Amoriad.
46 A'th chwaer hynaf yw Sama-
ria, hi a'i merched, yn trigo ar dy
law aswy: [a] a'th chwaer [4] ieuangach
na thi, yr hon sydd yn trigo ar
dy law ddehau, *yw* Sodom a'i
merched.
47 Etto ni rodiaist yn eu ffyrdd
hwynt, ac nid yn ol eu ffieidd-dra
hwynt y gwnaethost: [5] megis *pettai*
hynny ychydig bach, ymlygraist yn
fwy na hwy yn dy holl ffyrdd.
48 *Fel mai* byw fi, medd yr Ar-
glwydd Dduw, [b] ni wnaeth Sodom
dy chwaer, na hi na'i merched, fel
y gwnaethost ti a'th ferched.
49 Wele, hyn oedd anwiredd dy
chwaer Sodom, Balchder, [c] digon-
edd bara, ac amlder o seguryd
oedd ynddi ac yn ei merched, ac
ni chryfhaodd hi law yr anghenog
a'r tlawd.
50 A hwy a ymddyrchafasant, ac
[d] a wnaethant ffieidd-dra o'm blaen
i: am hynny [e] y symmudais hwynt,
fel y gwelais *yn dda*.
51 Samaria hefyd ni phechodd fel
hanner dy bechod di; ond tydi a
amlheaist dy ffieidd-dra yn fwy
na hwynt, ac [f] a gyfiawnheaist dy
chwïorydd yn dy holl ffieidd-dra a
wnaethost.
52 Tithau yr hon a fernaist ar
dy chwïorydd, dwg dy waradwydd
am dy bechodau y rhai a wnaeth-
ost yn ffieiddiach na hwynt: cyf-
iawnach ydynt na thi: cywilyddia
dithau, a dwg dy waradwydd, gan
gyfiawnhâu o honot dy chwïorydd.
53 [g] Pan ddychwelwyf eu caeth-
iwed hwynt, [h] caethiwed Sodom a'i
merched, a chaethiwed Samaria
a'i merched, yna *y dychwelaf*
gaethiwed dy gaethion dithau a'th
ferched yn eu canol hwynt:
54 Fel y dygech dy warth, ac
y'th waradwydder, am yr hyn oll
a wnaethost, gan gysuro o honot
hwynt.
55 Pan ddychwelo dy chwïorydd,
Sodom a'i merched, i'w hen gyf-

[z] ad. 3.
[a] Deut. 32. 32. Es. 1. 10.
[4] Heb. *lai na thi.*
[5] Neu, *alarwyd ar hynny megis peth bychan.*
[b] Matt. 10. 15. a 11. 24.
[c] Gen. 13. 10.
[d] Gen. 18. 20.
[e] Gen. 19. 24.
[f] Jer. 3. 11. Matt. 12. 41, 42.
[g] Edrych Es. 1. 9. a ad. 60.
[h] Jer. 20. 16.

lwr, a phan ddychwelo Samaria
a'i merched i'w hen gyflwr, yna
tithau a'th ferched a ddychwelwch
i'ch hen gyflwr.
56 Canys [6] nid oedd mo'r sôn am
Sodom dy chwaer yn dy enau yn
nydd dy falchder,
57 Cyn datguddio dy ddrygioni,
megis *yn* amser *dy* [i] waradwydd
gan ferched [7] Syria, a'r holl rai o'i
hamgylch, merched y Philistiaid,
y rhai a'th [8] ddïystyrant o bob
parth.
58 Dy ysgelerder, a'th ffieidd-dra
hefyd, [k] ti a'u dygaist hwynt, medd
yr Arglwydd.
59 Canys fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Felly y gwnaf
â thi fel y gwnaethost, yr hon a
ddïystyraist lw, i ddiddymmu y
cyfammod.
60 ¶ Etto mi a gofiaf fy nghyfam-
mod â thi yn nyddiau dy ieuengc-
tid, ac a sicrhâf i ti gyfammod
tragywyddol.
61 Yna [l] y cofi dy ffyrdd, ac y
cywilyddi, pan dderbyniech dy
chwïorydd hŷn na thi, gyd a'r rhai
ieuangach na thi: a rhoddaf hwynt
yn [m] ferched i ti, [n] a *hynny* nid wrth
dy ammod di.
62 A mi a sicrhâf fy nghyfammod
â thi; a chei wybod mai myfi *yw*
yr Arglwydd:
63 Fel y cofiech di, ac y cywilydd-
iech, ac na byddo i ti mwy agoryd
safn gan dy waradwydd, pan ddy-
hudder fi tu ag attat, am yr hyn oll
a wnaethost, medd yr Arglwydd
Dduw.

PENNOD XVII.

1 *Trwy ddammeg o ddau eryr a gwinwydden,* 11 *y dangosir barnedigaeth Duw ar Jerusalem, am droi oddi wrth Babilon at yr Aipht.* 22 *Duw yn addaw plannu cedrwydden yr efengyl.*

A GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Mab dyn, traetha ddychymmyg,
a dïarheba ddïareb wrth dŷ Israel,
3 A dywed, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Eryr mawr,
mawr ei adenydd, hir ei asgell,
llawn plu, yr hwn oedd iddo [2] am-
ryw liwiau, a ddaeth i Libanus,
ac [a] a gymmerth frigyn uchaf y
gedrwydden.
4 Torrodd frig ei blagur hi, ac
a'i dug i dir marsiandïaeth: yn
ninas marchnadyddion y gosododd
efe ef.

Cyn CRIST 594.
[6] Heb. *nid oedd dy chwaer Sodom yn chwedl*, neu, *yn sôn yn dy enau.*
[i] 2 Bren. 16. 5. 2 Chron. 28. 18. Es. 7. 1. a 14. 28.
[7] Heb. *Aram.*
[8] Neu, *anrheithiant.*
[k] pen. 23. 49.
[l] pen. 20. 43.
[m] Es. 54. 1. a 60. 4. Gal. 4. 26, &c.
[n] Jer. 31. 31, &c.
Cylch 594.
[2] Heb. *wniadwaith.*
[a] 2 Bren. 24. 12.

Cyn CRIST Cylch 594.

[3] Heb. *had.*

5 A chymmerth o had y tir, ac
a'i bwriodd mewn maes [3] ffrwyth-
lawn; efe a'*i* gosododd *ef* wrth
ddyfroedd lawer, *ac* a'i plannodd
fel helygen.
6 Ac efe a dyfodd, ac a aeth yn
winwydden wasgarog, isel o dwf,
a'i changau yn troi atto ef; a'i
gwraidd oedd dano ef: felly yr
aeth yn winwydden, ac y dug
geingciau, ac y bwriodd frig.
7 Yr oedd hefyd ryw eryr mawr,
mawr ei esgyll, ac â llawer o blu:
ac wele y winwydden hon yn
plygu ei gwraidd tu ag atto ef,
ac yn bwrw ei cheingciau tu ag
atto, i'w dyfrhâu ar hyd rhigolau
ei phlaniad.
8 Mewn maes da wrth ddyfroedd
lawer y plannasid hi, i fwrw brig,
ac i ddwyn ffrwyth, fel y byddai
yn winwydden hardd-deg.
9 Dywed, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; A lwydda hi?
oni thŷn efe ei gwraidd hi? ac oni
thyrr efe ei ffrwyth hi, fel y gwywo?
sych holl ddail ei brig, ac nid trwy
fraich mawr, na thrwy bobl lawer,
i'w thynnu hi o'i gwraidd.

[b] pen. 19. 12. Hos. 13. 15.

10 Ië, wele, wedi ei phlannu, a
lwydda hi? [b] gan wywo oni wywa,
pan gyffyrddo gwynt y dwyrain â
hi? yn rhigolau ei thwf y gwywa.
11 ¶ Daeth hefyd air yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
12 Dywed yr awr hon wrth y tŷ
gwrthryfelgar, Oni wyddoch beth
yw hyn? dywed, Wele, daeth bren-
hin Babilon i Jerusalem, ac efe a
gymmerodd ei brenhin hi, a'i thy-
wysogion, ac a'u dug hwynt gyd
âg ef i Babilon:

[c] 2 Chron. 36. 13.

13 Ac a gymmerodd o'r had bren-
hinol, ac a wnaeth âg ef gyfammod,
ac [c] a'i dug ef dan lw; cymmerodd
hefyd gedyrn y wlad:

[4] Heb. *trwy gadw ei gyfammod ef, i sefyll wrtho.*

14 Fel y byddai y deyrnas yn
isel, heb ymddyrchafu, *eithr* [4] sefyll
o honi trwy gadw ei gyfammod ef.

[d] 2 Bren. 24. 20.
[e] Es. 31. 1, 3.

15 Ond [d] gwrthryfelodd i'w erbyn,
gan anfon ei genhadau i'r Aipht,
[e] fel y rhoddid iddo feirch, a phobl
lawer. A lwydda efe? a ddïangc
yr hwn a wnelo hyn? neu a ddi-
ddymma efe y cyfammod, ac a
waredir ef?

[f] Jer. 32. 5. a 34. 3. pen. 12. 13.

16 *Fel mai* byw fi, medd yr AR-
GLWYDD DDUW, [f] y'nghartref y
brenhin yr hwn a'i gwnaeth ef yn
frenhin, yr hwn y dïystyrodd efe
ei lw, a'r hwn y diddymmodd efe
ei gyfammod, gyd âg ef y bydd efe
marw y'nghanol Babilon.

Cyn CRIST Cylch 594.

[g] Jer. 52. 4. pen. 4. 2.

17 Ac ni wna Pharaoh â'*i* lu
mawr, ac â'*i* fintai lïosog, *ddim*
gyd âg ef mewn rhyfel, [g] wrth godi
clawdd, ac wrth adeiladu cestyll,
i dorri ymaith lawer einioes.
18 Gan ddïystyru o hono y llw,
gan ddiddymmu y cynghrair, (canys
wele, efe a roddasai ei law,) a
gwneuthur o hono hynny oll, ni
ddïangc.
19 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; *Fel mai* byw
fi, fy llw yr hwn a ddïystyrodd efe,
a'm cyfammod yr hwn a ddiddym-
modd efe, hwnnw a roddaf fi ar
ei ben ef.

[h] pen. 12. 13. a 32. 3.

20 Canys [h] taenaf fy rhwyd arno,
ac efe a ddèlir yn fy rhwyd, a dygaf
ef i Babilon, ac yno yr ymddadl-
euaf âg ef *am* ei gamwedd a wnaeth
i'm herbyn.

[i] pen. 12. 14.

21 [i] A'i holl ffoaduriaid ynghyd â'i
holl fyddinoedd a syrthiant gan y
cleddyf, a'r gweddill a wasgerir
gyd â phob gwynt; fel y gwypoch
mai myfi yr ARGLWYDD a'i lleferais.
22 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; Mi a gymmeraf
hefyd frig y gedrwydden uchel, ac
a'*i* gosodaf: o frig ei blagur y
torraf *un* tyner, a mi a'*i* plannaf
ar fynydd uchel a dyrchafedig.

[k] Es. 2. 2, 3. pen. 20. 40. Mic. 4. 1.

23 Ar [k] fynydd uchelder Israel y
plannaf ef: ac efe a fwrw frig,
ac a ddwg ffrwyth, ac a fydd yn
gedrwydden hardd-deg: a phob
aderyn o bob rhyw asgell a drig
dani; dan gysgod ei changhennau
y trigant.
24 A holl brennau y maes a gânt
wybod mai myfi yr ARGLWYDD a
ostyngais y pren uchel, ac a ddyrch-
efais y pren isel; a sychais y pren
îr, ac a ireiddiais y pren crin:
myfi yr ARGLWYDD a'*i* lleferais, ac
a'*i* gwneuthum.

PENNOD XVIII.

1 *Duw yn argyhoeddi anghyfiawn ddïareb y grawnwin surion;* 5 *yn dangos y modd y gwna efe â thad cyfiawn:* 10 *ac â mab anghyfiawn i dad cyfiawn:* 14 *ac â mab cyfiawn i dad anghyfiawn:* 19 *ac â'r annuwiol a edifarhao:* 24 *ac â'r duwiol a ymadawo â'i dduwioldeb.* 25 *Y mae yn amddiffyn ei gyfiawnder,* 31 *ac yn annog i edifeirwch.*

594.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Paham gennych arferu y ddïar-
eb hon am dir Israel, gan ddywed-

Cyn CRIST 594.

yd, [a] Y tadau a fwyttasant rawnwin
surion, ac ar ddannedd y plant y
mae dincod?
3 *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, ni bydd i chwi
mwy arferu y ddïareb hon yn Israel.
4 Wele, yr holl eneidiau eiddof fi
ydynt; fel enaid y tad, felly hefyd
enaid y mab, eiddof fi ydynt; yr
enaid a becho, hwnnw a fydd marw.
5 ¶ Canys os bydd gwr yn gyfiawn, ac yn gwneuthur barn a
chyfiawnder,
6 Heb [b] fwytta ar y mynyddoedd,
na chyfodi ei lygaid at eilunod tŷ
Israel, ac heb [c] halogi gwraig ei
gymmydog, na nesâu at [d] wraig fisglwyfus,
7 Na [e] gorthrymmu neb, *ond* a
roddes ei [f] wystl i'r dyledwr yn ei
ol, ni threisiodd drais, [g] ei fara a
roddodd i'r newynog, ac a ddilladodd y noeth,
8 Ni roddes ar [h] usuriaeth, ac ni
chymmerodd ychwaneg, ei law a
dynnodd yn ei hol oddi wrth anwiredd, gwir farn a wnaeth rhwng
gwr a gwr,
9 Yn fy neddfau y rhodiodd,
a'm barnedigaethau a gadwodd, i
wneuthur gwirionedd: cyfiawn *yw;*
gan fyw efe a fydd byw, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
10 ¶ Os cenhedla efe fab yn
[2] lleidr, *ac* yn tywallt gwaed, ac a
wna [3] gyffelyb i'r un o'r *pethau*
hyn,
11 Ac ni wna yr un o'r *pethau*
hynny, ond ar y mynyddoedd y
bwytty, a gwraig ei gymmydog a
haloga,
12 Yr anghenus a'r tlawd a orthrymma, trais a dreisia, gwystl ni
rydd drachefn, ac at eilunod y
cyfyd ei lygaid, a wnaeth ffieidddra,
13 Ar usuriaeth y rhoddes, ac
ychwaneg a gymmerth; gan hynny
a fydd efe byw? Ni bydd byw:
gwnaeth yr holl ffieidd-dra hyn;
gan farw y bydd farw; [i] ei waed a
fydd arno ei hun.
14 ¶ Ac wele, *os* cenhedla fab a
wêl holl bechodau ei dad y rhai a
wnaeth efe, ac a ystyria, ac ni wna
felly,
15 Ar y mynyddoedd ni fwytty,
a'i lygaid ni chyfyd at eilunod
tŷ Israel, ni haloga wraig ei gymmydog,
16 Ni orthrymma neb chwaith,
ni [4] attal wystl, ac ni threisia drais,
ei fara a rydd i'r newynog, a'r
noeth a ddillada,
17 *Ni* thry ei law oddi wrth yr
anghenog, usuriaeth na llog ni
chymmer, fy marnau a wna, yn fy
neddfau y rhodia: hwnnw ni bydd
farw am anwiredd ei dad; gan fyw
y bydd efe byw.
18 Ei dad, am orthrymmu yn
dost, a threisio ei frawd trwy orthrech, a gwneuthur yr hyn nid
oedd dda ym mysg ei bobl, wele,
efe a fydd marw yn ei anwiredd.
19 ¶ Etto chwi a ddywedwch, Paham? [k] oni ddwg y mab anwiredd y tad? Pan wnelo y mab farn
a chyfiawnder, *a* chadw fy holl
ddeddfau, a'u gwneuthur hwynt,
gan fyw efe a fydd byw.
20 Yr enaid a becho, hwnnw a
fydd marw. [l] Y mab ni ddwg anwiredd y tad, a'r tad ni ddwg anwiredd y mab: cyfiawnder y cyfiawn
fydd arno ef, a drygioni y drygionus fydd arno yntau.
21 Ond [m] os yr annuwiol a ddychwel oddi wrth ei holl bechodau
y rhai a wnaeth, a chadw fy holl
ddeddfau, a gwneuthur barn a chyfiawnder, efe gan fyw a fydd byw;
ni bydd efe marw.
22 Ni chofir iddo yr holl gamweddau a wnaeth: yn ei gyfiawnder a wnaeth y bydd efe byw.
23 [n] Gan ewyllysio a ewyllysiwn i
farw yr annuwiol, medd yr ARGLWYDD DDUW, *ac* na ddychwelai
oddi wrth ei ffyrdd, a byw?
24 ¶ Ond [o] pan ddychwelo y cyfiawn oddi wrth ei gyfiawnder, a
gwneuthur anwiredd, a gwneuthur
yn ol yr holl ffieidd-dra a wnelo
yr annuwiol; a fydd efe byw? ni
chofir yr holl gyfiawnderau a wnaeth
efe: yn ei gamwedd yr hwn a
wnaeth, ac yn ei bechod a bechodd, ynddynt y bydd efe marw.
25 ¶ [p] Etto chwi a ddywedwch,
Nid cymmwys yw ffordd yr ARGLWYDD. Gwrandêwch yr awr hon,
tŷ Israel, onid yw gymmwys fy
ffordd i? onid eich ffyrdd chwi nid
ydynt gymmwys?
26 Pan ddychwelo y cyfiawn oddi
wrth ei gyfiawnder a gwneuthur
anwiredd, a marw ynddynt; am ei
anwiredd a wnaeth y bydd efe
marw.
27 A phan ddychwelo yr annuw-

[a] Jer. 31. 29. Galar. 5. 7.
[b] pen. 22. 9.
[c] Lef. 18. 20. a 20. 10.
[d] Lef. 18. 19. a 20. 18.
[e] Exod. 22. 21. Lef. 19. 15. a 25. 14.
[f] Exod. 22. 26. Deut. 24. 12.
[g] Deut. 15. 7. Es. 58. 7. Matt. 25. 35.
[h] Exod. 22. 25. Lef. 25. 36, 37. Deut. 23. 19. Ps. 15. 5.
[2] Neu, *dorrwr tai.*
[3] Neu, *i'w frawd yn erbyn y pethau hyn.*
[i] Lef. 20. 9. Act. 18. 6.
[4] Heb. *wystla wystl,* neu, *chymmer y'ngwystl.*
[k] Exod. 20. 5. Deut. 5. 9.
[l] Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6. 2 Chron. 25. 4. Jer. 31. 29, 30.
[m] pen. 33. 12.
[n] ad. 32. pen. 33. 11.
[o] pen. 3. 20. a 33. 12, 13.
[p] ad. 29. pen. 33. 17, 20.

Cyn CRIST 594.

iol oddi wrth ei ddrygioni yr hwn
a wnaeth, a gwneuthur barn a
chyfiawnder, hwnnw a geidw yn
fyw ei enaid.
28 Am iddo ystyried, a dychwel-
yd oddi wrth ei holl gamweddau y
rhai a wnaeth, gan fyw y bydd
byw, ni bydd marw.
[q] ad. 25. 29 [q] Etto tŷ Israel a ddywedant,
Nid cymmwys yw ffordd yr Ar-
glwydd. Tŷ Israel, onid cymmwys
fy ffyrdd i? onid eich ffyrdd chwi
nid ydynt gymmwys?
30 Am hynny barnaf chwi, tŷ
Israel, bob un yn ol ei ffyrdd ei
hun, medd yr Arglwydd Dduw.
[r] Matt. 3. 2. [r] Dychwelwch, [5] a throwch oddi wrth
[5] Neu, *a throwch* eraill. eich holl gamweddau; fel na byddo
anwiredd yn dramgwydd i chwi.
31 ¶ Bwriwch oddi wrthych eich
holl gamweddau y camweddasoch
[s] Jer. 32. 39. pen. 11. 19. a 36. 26. ynddynt, a gwnewch i chwi [s] galon
newydd, ac yspryd newydd: canys
paham, tŷ Israel, y byddwch feirw?
[t] Galar. 3. 33. pen. 33. 11. 2 Petr 3. 9. 32 Canys [t] nid oes ewyllys gennyf
i farwolaeth y marw, medd yr Ar-
[6] Neu, *Trowch* eraill. glwydd Dduw. [6] Dychwelwch gan
hynny, a byddwch fyw.

PENNOD XIX.

1 *Cwynfan am dywysogion Israel, trwy ddammeg o genawon llew a ddelid mewn pydew; 10 ac am Jerusalem, trwy ddammeg o winwydden anrheithiedig.*

594. CYMMER dithau alarnad am
dywysogion Israel,
2 A dywed, Beth *yw* dy fam?
llewes: gorweddodd ym mysg llew-
od, y'nghanol y llewod ieuaingc y
maethodd hi ei chenawon.
3 A hi a ddug i fynu un o'i chen-
[a] ad. 6. awon: [a] efe a aeth yn llew ieuangc,
ac a ddysgodd ysglyfaethu ysglyf-
aeth; bwyttaodd ddynion.
4 Yna y cenhedloedd a glywsant
[b] 2 Bren. 23. 33, 34. Jer. 22. 11, 12. sôn am dano; [b] daliwyd ef yn eu
ffos hwynt, a dygasant ef mewn
cadwynau i dir yr Aipht.
5 A phan welodd iddi ddisgwyl,
a darfod am ei gobaith, hi a gym-
merodd un *arall* o'i chenawon, *ac*
a'i gwnaeth ef yn llew ieuangc.
6 Yntau a dramwyodd ym mysg
[c] ad. 3. y llewod; [c] efe a aeth yn llew
ieuangc, ac a ddysgodd ysglyfaethu
ysglyfaeth; bwyttaodd ddynion.
[2] Neu, *llysoedd anghyfanedd,* neu, *gweddwdai.* 7 Adnabu hefyd eu [2] gweddwon
hwynt, a'u dinasoedd a anrheith-
iodd efe; *ie,* anrheithiwyd y tir a'i
gyflawnder gan lais ei ruad ef.
[d] 2 Bren. 24. 2. 8 Yna [d] y cenhedloedd a ymosod-
asant yn ei erbyn ef o amgylch
o'r taleithiau, ac [e] a daenasant eu Cyn CRIST 594.
rhwyd arno; ac efe a ddaliwyd
yn eu ffos hwynt. [e] 2 Chron. 36. 6. Jer. 22. 18.
9 A hwy a'i rhoddasant ef yng
ngharchar mewn [3] cadwyni, ac a'i [3] Neu, *bachau.*
dygasant at frenhin Babilon: dyg-
asant ef i amddiffynfeydd, fel na
chlywid ei lais ef mwy ar fynydd-
oedd Israel.
10 ¶ Dy fam *sydd* fel gwinwydd-
en yn dy [4] waed di, wedi ei phlan- [4] Neu, *lonyddwch,* neu, *gyffelybrwydd.*
nu wrth ddyfroedd: ffrwythlawn a
brigog oedd, o herwydd dyfroedd
lawer.
11 Ac yr oedd iddi wïail cryfion
yn deyrn-wïail llywodraethwyr, a'i
huchder *oedd* uchel ym mysg y
tewfrig; fel y gwelid hi yn ei huch-
der yn amlder ei changhennau.
12 Ond hi a ddiwreiddiwyd mewn
llidiowgrwydd, bwriwyd hi i'r llawr,
a [f] gwynt y dwyrain a wywodd ei [f] pen. 17. 10. Hos. 13. 15.
ffrwyth hi: ei gwïail cryfion hi a
dorrwyd ac a wywasant; tân a'u
hysodd.
13 Ac yr awr hon hi a blannwyd
mewn anialwch, mewn tir cras a
sychedig.
14 A [g] thân a aeth allan o wïalen [g] Barn. 9. 15.
ei changhennau, ysodd ei ffrwyth
hi, fel nad oedd ynddi wïalen gref
yn deyrn-wïalen i lywodraethu.
Galarnad *yw* hwn, ac yn alarnad
y bydd.

PENNOD XX.

1 *Duw yn gwrthod gadael i henuriaid Israel ymgynghori âg ef: 5 yn adrodd ystori eu hanufudd-dod hwy yn yr Aipht, 10 yn yr anialwch, 27 ac yn eu gwlad: 33 yn addaw eu cynnull hwy trwy yr efengyl. 45 Dan enw coedwig y mae yn dangos dinystr Jerusalem.*

YN y seithfed flwyddyn, o fewn Cylch 593.
y pummed *mis,* ar y degfed
dydd o'r mis, [a] y daeth gwŷr o hen- [a] pen. 8. 1. a 14. 1.
uriaid Israel i ymgynghori â'r Ar-
glwydd, ac a eisteddasant ger fy
mron i.
2 Yna y daeth gair yr Arglwydd
attaf, gan ddywedyd,
3 Ha fab dyn, llefara wrth henur-
iaid Israel, a dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd Dduw;
[b] Ai i ymofyn â mi yr ydych chwi [b] ad. 31. pen. 14. 3.
yn dyfod? *Fel* mai byw fi, medd
yr Arglwydd Dduw, ni fynnaf
gennych ymofyn â mi.
4 [2] [c] A ferni di hwynt, mab dyn, a [2] Neu, *A ddadleui di trostynt hwy.*
ferni di hwynt? gwna iddynt wyb-
od ffieidd-dra eu tadau: [c] pen. 22. 2. a 23. 36.
5 ¶ A dywed wrthynt, Fel hyn
y dywed yr Arglwydd Dduw;
Ar y dydd [d] y dewisais Israel, ac y [d] Exod. 6. 7.

Cyn CRIST Cylch 593.

[3] tyngais wrth had tŷ Jacob, ac y'm
[e] gwneuthum yn hysbys iddynt yn
nhir yr Aipht, pan dyngais wrth-
ynt, gan ddywedyd, Myfi *yw* yr
ARGLWYDD eich DUW chwi;
6 Yn y dydd y tyngais wrthynt
ar eu dwyn hwynt allan o dir yr
Aipht, i wlad yr hon a ddarpar-
aswn iddynt, yn llifeirio o laeth
a mêl, [f] yr hon *yw* gogoniant yr
holl diroedd:
7 Yna y dywedais wrthynt, Bwr-
iwch ymaith bob un ffieidd-dra ei
lygaid, ac nac ymhalogwch âg ei-
lunod yr Aipht. Myfi *yw* yr AR-
GLWYDD eich DUW chwi.
8 Er hynny gwrthryfelasant i'm
herbyn, ac ni fynnent wrandaw ar-
naf: ni fwriasant ymaith ffieidd-dra
eu llygaid bob un, ac ni adawsant
eilunod yr Aipht. Yna y dywed-
ais, Tywalltaf arnynt fy lidiowg-
rwydd, i gyflawni fy nig arnynt
y'nghanol gwlad yr Aipht.
9 [g] Etto gwneuthum er mwyn fy
enw, rhag ei halogi y'ngolwg y
cenhedloedd y rhai *yr oeddynt*
hwy yn eu mysg; y'ngŵydd pa
rai yr ymhysbysais iddynt hwy,
wrth eu dwyn hwynt allan o dir
yr Aipht.
10 ¶ Am hynny [h] y dygais hwynt
allan o dir yr Aipht, ac a'u dygais
hwynt i'r anialwch.
11 A rhoddais iddynt fy neddfau,
[4] a hysbysais iddynt fy marnedig-
aethau, [i] y rhai y bydd byw yn-
ddynt y dyn a'u gwna hwynt.
12 Rhoddais hefyd iddynt fy
[k] Sabbathau, i fod yn arwydd rhyng-
of fi a hwynt, i wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD a'u sancteidd-
iodd hwynt.
13 Er hynny tŷ Israel a wrthryfel-
asant i'm herbyn yn yr anialwch: ni
rodiasant yn fy neddfau, ond dïys-
tyrasant fy marnedigaethau, y rhai y
bydd byw ynddynt y dyn a'u gwnelo
hwynt; fy Sabbathau hefyd a [l] hal-
ogasant yn ddirfawr. Yna y dy-
wedais y tywalltwn fy llid arnynt
yn yr [m] anialwch, i'w difetha hwynt.
14 [n] Etto gwneuthum er mwyn fy
enw, fel na halogid ef y'ngolwg y
cenhedloedd, y rhai y dygais hwynt
allan yn eu gŵydd.
15 Ac etto [o] mi a dyngaswn iddynt
yn yr anialwch, na ddygwn hwynt
i'r wlad a roddaswn *iddynt,* yn
llifeirio o laeth a mêl; [p] honno
yw gogoniant yr holl wledydd:

[3] Heb. *codais fy llaw:* ac felly ad. 6, &c.
[e] Exod. 3. 8. a 4. 31.
[f] Ps. 48. 2. ad. 15. Dan. 8. 9. a 11. 16.
[g] Edrych Ex. 32. 12. Num. 14. 16. Deut. 9. 28. ad. 14, 22.
[h] Ex. 13. 18.
[4] Heb. *a gwneuthum iddynt wybod.*
[i] Lef. 18. 5. ad. 13, 21. Rhuf. 10. 5. Gal. 3. 12.
[k] Exod. 20. 8. a 31. 13, &c. a 35. 2. Deut. 5. 12.
[l] Exod. 16. 27.
[m] Num. 14. 29. a 26. 65.
[n] ad. 9, 22.
[o] Num. 14. 28. Ps. 106. 26.
[p] ad. 6.

16 [q] O herwydd iddynt ddïystyru
fy marnedigaethau, ac na rodias-
ant yn fy neddfau, ond halogi fy
Sabbathau: canys eu calon oedd
yn myned ar ol eu heilunod.
17 Etto tosturiodd fy llygaid wrth-
ynt rhag eu dinystrio, ac ni wneuth-
um ddiben am danynt yn yr anial-
wch.
18 Ond mi a ddywedais wrth eu
meibion hwynt yn yr anialwch, Na
rodiwch yn neddfau eich tadau,
ac na chedwch eu barnedigaethau
hwynt, nac ymhalogwch chwaith
â'u heilunod hwynt.
19 Myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW chwi: rhodiwch yn fy neddf-
au, a chedwch fy marnedigaethau,
a gwnewch hwynt:
20 Sancteiddiwch hefyd fy Sab-
bathau; fel y byddont yn arwydd
rhyngof fi a chwithau, i wybod
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD eich
DUW chwi.
21 Y meibion hwythau a wrthry-
felasant i'm herbyn; yn fy neddfau
ni rodiasant, a'm barnedigaethau
ni chadwasant trwy eu gwneuthur
hwynt, [r] y rhai y bydd byw yn-
ddynt y dyn a'u gwnelo hwynt:
halogasant fy Sabbathau: yna y
dywedais y tywalltwn fy llid ar-
nynt, i gyflawni fy nig wrthynt yn
yr anialwch.
22 [s] Etto troais heibio fy llaw, a
[t] gwneuthum er mwyn fy enw, fel
na halogid ef y'ngolwg y cenhedl-
oedd y rhai y dygaswn hwynt allan
yn eu gŵydd.
23 Hefyd mi a dyngaswn wrth-
ynt yn yr anialwch, [u] ar eu gwas-
garu hwynt ym mysg y cenhedl-
oedd, a'u taenu hwynt ar hyd y
gwledydd;
24 [x] O herwydd fy marnedigaeth-
au ni wnaethent, ond fy neddfau
a ddïystyrasent, fy Sabbathau hef-
yd a halogasent, a'u llygaid oedd
ar ol eilunod eu tadau.
25 [y] Minnau hefyd a roddais idd-
ynt ddeddfau nid *oeddynt* dda,
a barnedigaethau ni byddent fyw
ynddynt:
26 Ac a'u halogais hwynt yn eu
hoffrymmau, [z] wrth dynnu *trwy dân*
bob peth a egoro y groth, fel y din-
ystriwn hwynt; fel y gwybyddent
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
27 ¶ Am hynny, fab dyn, llefara
wrth dŷ Israel, a dywed wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD

Cyn CRIST Cylch 593.

[q] ad. 13, 24.
[r] ad. 11, 13.
[s] Ps. 78. 38.
[t] ad. 9, 14.
[u] Lef. 26. 33. Jer. 15. 4.
[x] ad. 13, 16.
[y] Edrych Ps. 81. 12. ad. 39. Rhuf. 1. 24.
[z] 2 Bren. 17. 17. a 21. 6. 2 Chron. 28. 3. a 33. 6. pen. 16. 20.

Cyn CRIST Cylch 593.

DDUW; Etto yn hyn y'm cablodd eich tadau, gan [5] wneuthur o honynt gamwedd i'm herbyn.

28 Canys dygais hwynt i'r tir a dyngaswn ar ei roddi iddynt, a [a] gwelsant bob bryn uchel, a phob pren brigog; ac aberthasant yno eu hebyrth, ac yno y rhoddasant eu hoffrymmau digllonedd: yno hefyd y gosodasant eu [b] harogl peraidd, ac yno y tywalltasant eu dïod-offrymmau.

29 Yna y dywedais [6] wrthynt, Beth *yw* yr uchelfa yr ydych chwi yn myned iddi? a Bamah y galwyd ei henw hyd y dydd hwn.

30 Am hynny dywed wrth dŷ Israel, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ai ar ffordd eich tadau yr ymhalogwch chwi? ac a butteiniwch chwi ar ol eu ffieidd-dra hwynt?

31 Canys pan offrymmoch eich offrymmau, gan dynnu eich meibion trwy y tân, yr ymhalogwch wrth eich holl eilunod hyd heddyw: a [c] fynnaf fi gennych ymofyn â mi, tŷ Israel? *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, nid ymofynir â mi gennych.

32 [7] Eich bwriad hefyd ni bydd ddim, yr hyn a ddywedwch, Byddwn fel y cenhedloedd, fel teuluoedd y gwledydd, i wasanaethu pren a maen.

33 ¶ *Fel mai* byw fi, medd yr ARGLWYDD DDUW, yn ddïau â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac â llidiowgrwydd tywalltedig, y teyrnasaf arnoch.

34 A dygaf chwi allan ym mysg y bobloedd, a chasglaf chwi o'r gwledydd y rhai y'ch gwasgarwyd ynddynt, â llaw gadarn, ac â braich estynedig, ac â llidiowgrwydd tywalltedig.

35 A dygaf chwi i anialwch y bobloedd, ac ymddadleuaf â chwi yno wyneb yn wyneb.

36 Fel yr ymddadleuais â'ch tadau yn anialwch tir yr Aipht, felly yr ymddadleuaf â chwithau, medd yr ARGLWYDD DDUW.

37 A gwnaf i chwi fyned dan y wïalen, a dygaf chwi i [8] rwym y cyfammod.

38 A [d] charthaf o honoch y rhai gwrthryfelgar, a'r rhai a droseddant i'm herbyn: dygaf hwynt o wlad eu hymdaith, ac [e] i wlad Israel ni ddeuant: a [f] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

[5] Heb. *gamweddu o honynt gamwedd.*
[a] Es. 57. 5, &c.
[b] pen. 16. 19.
[6] Neu, *iddynt, Beth oedd yr uchelfa,* neu, *y Bamah,* &c.
[c] ad. 3.
[7] Heb. *A'r hyn a esgyno ar eich ysbryd.*
[8] Neu, *draddodiad.*
[d] pen. 34. 17, 20. Matt. 25. 32, 33.
[e] Jer. 44. 14.
[f] pen. 6. 7. a 15. 7. a 23. 49.

39 Chwithau, tŷ Israel, fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Ewch, gwasanaethwch bob un ei eilunod, ac ar ol hyn *hefyd,* oni wrandêwch arnaf fi: ond na halogwch mwy fy enw sanctaidd â'ch offrymmau, ac â'ch eilunod.

40 Canys [g] yn fy mynydd sanctaidd, ym mynydd uchelder Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW, yno y'm gwasanaetha holl dŷ Israel, cwbl o'r wlad: yno y byddaf foddlawn iddynt; ac yno y gofynaf eich offrymmau, [9] a blaen-ffrwyth eich offrymmau, gyd â'ch holl sanctaidd bethau.

41 Byddaf foddlawn i chwi gyd â'ch arogl [2] peraidd, pan ddygwyf chwi allan o blith y bobloedd, a'ch casglu chwi o'r tiroedd y'ch gwasgarwyd ynddynt; a mi a sancteiddir ynoch y'ngolwg y cenhedloedd.

42 [h] Hefyd cewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan ddygwyf chwi i dir Israel, i'r tir y tyngais am ei roddi i'ch tadau.

43 Ac [i] yno y cofiwch eich ffyrdd, a'ch holl weithredoedd y rhai yr ymhalogasoch ynddynt; [k] fel yr alaroch arnoch eich hun am yr holl ddrygioni a wnaethoch.

44 A [l] chewch wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan wnelwyf â chwi er mwyn fy enw, nid yn ol eich ffyrdd drygionus chwi, nac yn ol eich gweithredoedd llygredig, O tŷ Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW.

45 ¶ Daeth drachefn air yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

46 Gosod dy wyneb, [m] fab dyn, tu a'r dehau, ïe, difera *eiriau* tu a'r dehau, a phrophwyda yn erbyn coed maes y dehau;

47 A dywed wrth goed y dehau, Gwrando air yr ARGLWYDD: Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn cynneu ynot ti dân, ac efe a ysa ynot ti [n] bob pren îr, a phob pren sych: ffagl y fflam ni ddiffydd, a'r holl wynebau o'r dehau hyd y gogledd a losgir ynddo.

48 A phob cnawd a welant mai myfi yr ARGLWYDD a'i cynneuais: nis diffoddir ef.

49 Yna y dywedais, O ARGLWYDD DDUW, y maent hwy yn dywedyd am danaf, Onid damhegion y mae hwn yn eu traethu?

Cyn CRIST Cylch 593.

[g] Es. 2. 2, 3. pen. 17. 23. Mic. 4. 1.
[9] Neu, *a'r pennaf o'ch offrymmau.*
[2] Heb. *gorphwysdra.*
[h] ad. 38, 44.
[i] pen. 16. 61.
[k] Lef. 26. 39. pen. 6. 9. Hos. 5. 15.
[l] ad. 38. pen. 24. 24.
[m] pen. 21. 2.
[n] Luc 23. 31.

Cyn CRIST 593.

PENNOD XXI.

1 *Ezeciel yn prophwydo yn erbyn Jerusalem trwy arwydd ocheneidio.* 8 *Y cleddyf gloyw-lym,* 18 *yn erbyn Jerusalem,* 25 *yn erbyn y frenhiniaeth,* 28 *ac yn erbyn yr Ammoniaid.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Gosod dy wyneb, [a] fab dyn, tu
a Jerusalem, a [b] difera *dy eiriau*
tu a'r cyssegroedd, a phrophwyda
yn erbyn gwlad Israel,
3 A dywed wrth wlad Israel, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD; Wele
fi i'th erbyn, tynnaf hefyd fy
nghleddyf o'i wain, a thorraf o
honot gyfiawn ac anghyfiawn.
4 O herwydd y torraf o honot
gyfiawn ac anghyfiawn, am hynny
y daw fy nghleddyf allan o'i wain
yn erbyn pob cnawd, o'r dehau
hyd y gogledd;
5 Fel y gwypo pob cnawd i mi
yr ARGLWYDD dynnu fy nghleddyf
allan o'i wain: ni ddychwel efe
mwy.
6 Ochain dithau, fab dyn, gyd âg
ysigdod lwynau; ïe, ochain yn
chwerw yn eu golwg hwynt.
7 A bydd, pan ddywedant wrth-
yt, Am ba beth yr ydwyt yn ochain?
yna ddywedyd o honot, Am y
chwedl newydd, am ei fod yn dy-
fod, fel y toddo pob calon, ac y
llaeso y dwylaw oll, ac y pallo
pob yspryd, a'r gliniau oll a ânt
[2] fel dwfr; wele efe yn dyfod, ac
a fydd, medd yr ARGLWYDD
DDUW.
8 ¶ A gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
9 Prophwyda, fab dyn, a dywed,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Dywed, [c] Cleddyf, cleddyf a hog-
wyd, ac a loywyd.
10 Efe a hogwyd i ladd lladdfa,
efe a loywyd fel y byddai ddis-
glaer: a lawenychwn ni? [3] y mae
efe yn dirmygu gwïalen fy mab,
fel pob pren.
11 Ac efe a'i rhoddes i'w loywi,
i'w ddal mewn llaw; y cleddyf hwn
a hogwyd, ac a loywyd, i'w roddi
yn llaw y lleiddiad.
12 Gwaedda ac uda, fab dyn;
canys hwn fydd ar fy mhobl, hwn
fydd yn erbyn holl dywysogion
Israel; [4] dychryn gan y cleddyf
fydd ar fy mhobl: am hynny [d] taro
law ar forddwyd.
13 [5] Canys profiad *yw;* a pheth
os *y cleddyf* a ddïystyra y wïalen?

[a] pen. 20. 46.
[b] Deut. 32. 2. Amos 7. 16. Mic. 2. 6, 11.
[2] Heb. *yn ddwfr.*
[c] Deut. 32. 41. ad. 15, 28.
[3] Neu, *gwïalen fy mab yw; dirmygu pob pren y mae.*
[4] Neu, *gwthiwyd hwynt i lawr i'r cleddyf gyd â'm pobl.*
[d] Jer. 31. 19.
[5] Neu, *Wedi bod profiad, beth yna? oni byddant i'r wïalen sydd yn diystyru?*

ni bydd efe *mwy,* medd yr AR-
GLWYDD DDUW.
14 Tithau, fab dyn, prophwyda, a
[e] tharo law wrth law, a dybler y
cleddyf y drydedd waith: cleddyf
y lladdedigion, cleddyf lladdedig-
aeth y gwŷr mawr *ydyw,* yn myn-
ed i'w hystafelloedd hwynt.
15 Rhoddais [6] flaen y cleddyf
yn erbyn eu holl byrth hwynt, i
doddi *eu* calon, ac i amlhâu *eu*
tramgwyddiadau: O, gwnaed ef yn
loyw, [7] hogwyd ef i ladd!
16 Dos ryw ffordd, *naill* ar y
llaw ddehau, [8] ai ar y llaw aswy,
lle y tueddo dy wyneb.
17 Minnau hefyd [f] a darawaf y
naill law yn y llall, ac a lonyddaf
fy llid: myfi yr ARGLWYDD a'*i*
lleferais.
18 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
19 Tithau, fab dyn, gosod i ti
ddwy ffordd, fel y delo cleddyf
brenhin Babilon; o un tir y deu-
ant ill dwy: a dewis le, ym mhen
ffordd y ddinas y dewisi *ef.*
20 Gosod ffordd i ddyfod o'r cledd-
yf tu a [g] Rabbath meibion Ammon,
a thu a Judah yn erbyn Jerusa-
lem gaerog.
21 Canys safodd brenhin Babilon
[9] ar y groes-ffordd, ym mhen y
ddwy ffordd, i ddewinio dewiniaeth:
gloywodd *ei* [2] saethau, ymofynodd
â [3] delwau, edrychodd mewn afu.
22 Yn ei law ddehau yr oedd
dewiniaeth Jerusalem, [h] am osod
[4] capteniaid i agoryd safn mewn
lladdedigaeth, i ddyrchafu llef gyd
â bloedd, i osod offer rhyfel yn
erbyn y pyrth, i fwrw clawdd, i
adeiladu amddiffynfa.
23 A *hyn* fydd ganddynt, fel dew-
inio dewiniaeth gwagedd yn eu
golwg hwynt, [5] i'r rhai a dyngasant
lwon: ond efe a gofia yr anwiredd,
i'w dal *hwynt.*
24 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW, Am beri
o honoch gofio eich anwiredd,
gan amlygu eich camweddau, fel
yr ymddengys eich pechodau yn
eich holl weithredoedd; am beri
o honoch *eich* cofio, y'ch dêlir â
llaw.
25 ¶ Tithau, halogedig annuwiol
dywysog Israel, [i] yr hwn y daeth ei
ddydd, yn amser diwedd anwiredd,
26 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Symmud y meitr, a thyn

Cyn CRIST 593.

[e] Num. 24. 10. ad. 17. pen. 6. 11.
[6] Neu, *loywder,* neu, *ofn.*
[7] Neu, *goblygwyd.*
[8] Heb. *ymosod, dos ar y llaw aswy.*
[f] ad. 14.
[g] Jer. 49. 2.
[9] Heb. *ar fam y ffordd.*
[2] Neu, *gyllyll.*
[3] Heb. *teraphim.*
[h] pen. 4. 2.
[4] Neu, *offer rhyfel.* Heb. *hyrddod.*
[5] Neu, *am y llwon a dyngwyd iddynt.*
[i] ad. 29. pen. 35. 5.

Cyn CRIST 593.

ymaith y goron; nid yr un *fydd*
hon: cyfod yr isel, gostwng yr
uchel.
27 [6] Dymchwelaf, dymchwelaf, dym-
chwelaf hi; ac ni bydd *mwyach*
[k] hyd oni ddelo yr hwn y mae yn
gyfiawn iddo; ac *iddo ef* y rhodd-
af hi.
28 ¶ Prophwyda dithau, fab dyn,
a dywed, Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd Dduw [l] am feibion Am-
mon, ac am eu gwaradwydd hwynt;
dywed di, Y cleddyf, y cleddyf a
dynnwyd: i ladd y gloywyd ef, i
ddifetha o herwydd y disgleirdeb:
29 Wrth [m] weled gwagedd i ti,
wrth ddewinio i ti gelwydd, i'th
roddi ar yddfau y lladdedigion,
y drygionus [n] y rhai y daeth eu
dydd, yn amser diwedd eu han-
wiredd.
30 ¶ [o] [7] A ddychwelaf fi *ef* i'w
wain? yn y lle y'th grëwyd, yn
nhir dy gynnefin, y'th farnaf.
31 A thywalltaf fy nigllonedd ar-
nat, â thân fy llidiowgrwydd y
chwythaf arnat, a rhoddaf di yn
llaw dynion [8] poethion, cywraint i
ddinystrio.
32 I'r tân y byddi yn ymborth;
dy waed fydd y'nghanol y tir:
ni'th gofir *mwyach;* canys myfi
yr Arglwydd a'*i* dywedais.

PENNOD XXII.

1 *Rhestr o bechodau Jerusalem.* 13 *Y llysg Duw hwynt megis sothach yn ei ffwrn.* 23 *Llygredigaeth yr holl brophwydi, a'r offeiriaid, a'r tywysogion, a'r bobl.*

593.

GAIR yr Arglwydd a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
2 Tithau, fab dyn, [2] [a] a ferni di,
a ferni [b] ddinas y gwaed? ïe, ti a
wnei iddi wybod ei holl ffieidd-dra.
3 Dywed dithau, Fel hyn y dy-
wed yr Arglwydd Dduw; Tywallt
gwaed y mae y ddinas yn ei chanol,
i ddyfod o'i hamser, ac eilunod a
wnaeth hi yn ei herbyn ei hun i
ymhalogi.
4 Euog wyt yn dy waed, yr hwn
a [c] dywelltaist; a halogedig yn dy
eilunod, y rhai a wnaethost; a thi
a neseaist dy ddyddiau, a daeth-
ost hyd at dy flynyddoedd: am
hynny y'th [d] wneuthum yn warth
i'r cenhedloedd, ac yn watwar-
gerdd i'r holl wledydd.
5 Y *rhai* agos a'*r rhai* pell oddi
wrthyt a'th watwarant, yr halog-
edig o enw, *ac* aml dy drallod.
6 Wele, tywysogion Israel oedd-

6 Heb. *Yn ddymchweledig, ddymchweledig, ddymchweledig, y gosodaf hi.*
k Gen. 49. 10. Luc 1. 32, 33. Ioan 1. 49.
l Jer. 49. 1. pen. 25. 2, 3. Seph. 2. 9.
m pen. 22. 28.
n ad. 25.
o Jer. 47. 6, 7.
7 Neu, *Dychwel ef.*
8 Neu, *ynfydion.*
2 Neu, *a ddadleui di tros, &c.*
a pen. 20. 4. a 23. 36.
b pen. 24. 6, 9. Nah. 3. 1.
c 2 Bren. 21. 16.
d Deut. 28. 37. pen. 5. 14.

Cyn CRIST 593.

ynt ynot, bob un yn ei [3] allu i
dywallt gwaed.
7 Dirmygasant ynot dad a mam;
gwnaethant yn [4] dwyllodrus â'r dï-
eithr o'th fewn: gorthrymmasant
ynot yr amddifad a'r weddw.
8 Dirmygaist fy mhethau sanct-
aidd, a halogaist fy Sabbathau.
9 [e] Athrodwyr oedd ynot i dywallt
gwaed; [f] ar y mynyddoedd hefyd
y bwyttasant ynot ti: gwnant ys-
gelerder o'th fewn.
10 Ynot ti [g] y datguddient noeth-
ni eu tad: [h] yr aflan o fis-glwyf a
ddarostyngent ynot.
11 [i] Gwnai wr hefyd ffieidd-dra â
gwraig ei gymmydog; a gwr [k] a
halogai ei waudd ei hun mewn
ysgelerder; ïe, darostyngai gwr
ynot ei [l] chwaer ei hun, merch ei
dad.
12 [m] Gwobr a gymmerent ynot
am dywallt gwaed; [n] cymmeraist
usuriaeth ac occraeth, ac elwaist
ar dy gymmydogion trwy dwyll,
ac anghofiaist fi, medd yr Ar-
glwydd Dduw.
13 ¶ Am hynny wele, [o] tarewais
fy llaw wrth dy gybydd-dod yr
hwn a wnaethost, ac am y gwaed
oedd o'th fewn.
14 A bery dy galon, a gryfhâ dy
ddwylaw, yn y dyddiau y bydd i
mi a wnelwyf â thi? [p] myfi yr Ar-
glwydd a'*i* lleferais, ac a'*i* gwnaf.
15 Canys [q] gwasgaraf di ym mysg
y cenhedloedd, a thaenaf di ar hyd
y gwledydd, a [r] gwnaf i'th aflendid
ddarfod allan o honot.
16 A thi a [5] etifeddi ynot dy
hun y'ngŵydd y cenhedloedd; a
chei wybod mai myfi *yw* yr Ar-
glwydd.
17 A gair yr Arglwydd a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
18 Ha fab dyn, [s] tŷ Israel a aeth
gennyf yn ammhuredd: pres, ac
alcam, a haiarn, a phlwm, *ydynt*
oll y'nghanol y pair: ammhuredd
arian ydynt.
19 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd Dduw; Am eich bod
chwi oll yn ammhuredd, am hynny
wele fi yn eich casglu chwi i ganol
Jerusalem.
20 *Fel* casglu arian, a phres, a
haiarn, a phlwm, ac alcam, i ganol
y ffwrn, i chwythu tân arnynt i'*w*
toddi; felly yn fy llid a'm dig y
casglaf *chwi,* ac a'*ch* gadawaf *yno,*
ac a'ch toddaf.

3 Heb. *fraich.*
4 Neu, *drahaus,* neu, *draws.*
e Ex. 23. 1. Lef. 19. 16.
f pen. 18. 6, 11.
g Lef. 18. 8. a 20. 11.
h Lef. 18. 19. a 20. 18.
i Lef. 18. 20. a 20. 10. Deut. 22. 22. Jer. 5. 8.
k Lef. 18. 15. a 20. 12.
l Lef. 18. 9. a 20. 17.
m Ex. 23. 8. Deut. 16. 19. a 27. 25.
n Ex. 22. 25. Lef. 25. 36. Deut. 23. 19.
o pen. 21. 17.
p pen. 17. 24.
q Deut. 4. 27. a 28. 25, 64. pen. 12. 14, 15.
r pen. 23. 27, 48.
5 Neu, *ymhalogi.*
s Es. 1. 22. Jer. 6. 28, &c.

Cyn CRIST 593.

21 Ië, casglaf chwi, a chwythaf
arnoch â thân fy llidiowgrwydd,
fel y todder chwi yn ei chanol hi.
22 Fel y toddir arian y'nghanol
y pair, felly y toddir chwi yn ei
chanol hi; fel y gwypoch mai myfi
yr ARGLWYDD a dywelltais fy llid-
iowgrwydd arnoch.
23 ¶ A gair yr ARGLWYDD a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
24 Dywed wrthi hi, fab dyn, Ti
yw y tir sydd heb ei buro, heb
wlawio arno yn nydd digter.
25 [t] Cyd-fradwriaeth ei phro-
phwydi o'i mewn, *sydd* fel llew
rhuadwy yn ysglyfaethu ysglyfaeth;
[u] eneidiau a ysasant; [x] trysor a
phethau gwerthfawr a gymmeras-
ant; ei gweddwon hi a amlhasant
hwy o'i mewn.
26 Ei hoffeiriaid a dreisiasant
fy nghyfraith, ac a halogasant fy
mhethau sanctaidd: ni wnaethant
[y] ragor rhwng cyssegredig a halog-
edig, ac ni wnaethant wybod *rhag-
or* rhwng yr aflan a'r glân; cudd-
iasant hefyd eu llygaid oddi wrth
fy Sabbathau, a halogwyd fi yn
eu mysg hwynt.
27 Ei [z] phennaethiaid *oedd* yn ei
chanol fel bleiddiaid yn ysglyfaethu
ysglyfaeth, i dywallt gwaed, i ddi-
fetha eneidiau, er elwa elw.
28 Ei [a] phrophwydi hefyd a'u
priddasant hwy â *chlai* annhym-
herus, [b] gan weled gwagedd, a dew-
inio iddynt gelwydd, gan ddywed-
yd, Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; a'r ARGLWYDD heb ddy-
wedyd.
29 Pobl y tir a arferasant [6] dwyll,
ac a dreisiasant drais, ac a orthrym-
masant y truan a'r tlawd; y dïeithr
hefyd a orthrymmasant [7] yn ang-
hyfiawn.
30 [c] Ceisiais hefyd wr o honynt i
[d] gau y cae, ac i [e] sefyll ar yr adwy
o'm blaen dros y wlad, rhag ei
dinystrio; ac nis cefais.
31 Am hynny y tywelltais fy nig-
ofaint arnynt, â thân fy llidiowg-
rwydd y difethais hwynt; [f] eu ffordd
eu hun a roddais ar eu pennau
hwynt, medd yr ARGLWYDD DDUW.

t Hos. 6. 9.
u Matt. 23. 14.
x Mic. 3. 11. Seph. 3. 3, 4.
y Lef. 10. 10. Jer. 15. 19. pen. 44. 23.
z Mic. 3. 2, 9, 11. Seph. 3. 3.
a pen. 13. 10.
b pen. 21. 29.
6 Neu, *drais.*
7 Heb. *heb farn,* neu, *uniondeb.*
c Jer. 5. 1.
d pen. 13. 5.
e Ps. 106. 23.
f pen. 9. 10. a 11. 21. a 16. 43.

PENNOD XXIII.

1 *Putteindra Aholah ac Aholibah.* 22 *Dïaleddu ar Aholibah gan ei chariadau.* 36 *Y prophwyd yn argyhoeddi eu godineb hwy ill dwyoedd,* 45 *ac yn dangos eu barn hwy.*

593.

YNA y daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, [a] dwy wraig oedd
ferched i'r un fam;
3 A [b] phutteiniasant yn yr Aipht,
yn eu hieuengctid y putteiniasant:
yno y pwyswyd ar eu bronnau,
ac yno yr ysigasant ddidennau eu
morwyndod.
4 A'u henwau hwynt *oedd*, Aholah
yr hynaf, ac Aholibah ei chwaer:
ac [c] yr oeddynt yn eiddof fi, a
phlantasant feibion a merched.
Dyma eu henwau; Samaria *yw*
Aholah, a Jerusalem Aholibah.
5 Ac Aholah a butteiniodd pan
oedd eiddof fi, ac a ymserchodd
yn ei chariadau, *ei* chymmydogion
[d] yr Assyriaid;
6 *Y rhai* a wisgid â glas, yn dduc-
iaid ac yn dywysogion, o wŷr ieu-
aingc dymunol i gyd, yn farchogion
yn marchogaeth meirch.
7 Fel hyn y [2] gwnaeth hi ei phut-
teindra â hwynt, â dewis feibion
Assur oll, a chyd â'r rhai oll yr
ymserchodd ynddynt; â'u holl ei-
lunod hwynt yr ymhalogodd hi.
8 Ac ni adawodd ei phutteindra
a ddygasai hi o'r Aipht: canys
gorweddasent gyd â hi yn eu hieu-
engctid, a hwy a ysigasent fronnau
ei morwyndod hi, ac a dywalltas-
ent eu putteindra arni.
9 Am hynny y rhoddais hi yn llaw
ei chariadau, *sef* yn llaw [e] meibion
Assur, y rhai yr ymserchodd hi
ynddynt.
10 Y rhai hynny [f] a ddatgudd-
iasant ei noethni hi: hwy a gym-
merasant ei meibion hi a'i merch-
ed, ac a'i lladdasant hithau â'r
cleddyf: a hi a aeth yn [3] enwog ym
mysg gwragedd; canys gwnaethent
farn arni.
11 A [g] phan welodd ei chwaer A-
holibah, [h] hi a lygrodd ei thraserch
yn fwy na hi, a'i phutteindra yn
fwy na phutteindra ei chwaer.
12 [i] Ymserchodd ym meibion As-
sur, y duciaid a'r tywysogion o
gymmydogion, wedi eu gwisgo yn
wych iawn, yn farchogion yn march-
ogaeth meirch, yn wŷr ieuaingc
dymunol i gyd.
13 Yna y gwelais ei halogi hi, *a
bod* un ffordd ganddynt ill dwy,
14 Ac iddi hi chwanegu ar ei
phutteindra: canys pan welodd
wŷr wedi eu llunio ar y pared,
delwau y Caldeaid wedi eu llunio
â fermilion,
15 Wedi eu gwregysu â gwregys

Cyn CRIST 593.

a Jer. 3. 7, 8, 10. pen. 16. 46.
b Lef. 17. 7. Jos. 24. 14. pen. 20. 8.
c pen. 16. 8, 20.
d 2 Bren. 15. 19.
2 Heb. *rhoddes.*
e 2 Bren. 17. 3, 4, 5, 23.
f pen. 16. 37.
3 Heb. *enw.*
g Jer. 3. 8.
h Jer. 3. 11. pen. 16. 47, 51.
i 2 Bren. 16. 7, 10. pen. 16. 28.

Cyn CRIST 593.

am eu llwynau, yn rhagori mewn
lliwiau am eu pennau, mewn golwg
yn dywysogion oll, o ddull meibion
Babilon yn Caldea, tir eu genedig-
aeth:
16 Hi a ymserchodd ynddynt
[k] [4] pan eu gwelodd â'i llygaid, ac
a anfonodd genhadau attynt i
Caldea.
17 A meibion Babilon a ddaeth-
ant atti i wely cariad, ac a'i hal-
ogasant hi â'u putteindra; a hi
a ymhalogodd gyd â hwynt, [l] a'i
meddwl a giliodd oddi wrthynt.
18 Felly y datguddiodd hi ei phut-
teindra, ac y datguddiodd ei noeth-
ni. Yna [m] y ciliodd fy meddwl oddi
wrthi, fel [5] y ciliasai fy meddwl
oddi wrth ei chwaer hi.
19 Etto hi a chwanegodd ei phut-
teindra, gan gofio dyddiau ei hieu-
engctid, *yn* y rhai y putteiniasai
hi yn nhir yr Aipht.
20 Canys hi a ymserchodd yn ei
gordderchwyr, [n] y rhai *yr oedd* eu
cnawd *fel* cnawd asynod, a'u difer-
lif *fel* diferlif meirch.
21 Felly y cofiaist ysgelerder dy
ieuengctid, pan ysigwyd dy ddiden-
nau gan yr Aiphtiaid, am fronnau
dy ieuengctid.
22 ¶ Am hynny, Aholibah, fel hyn
y dywed yr ARGLWYDD DDUW;
[o] Wele fi yn cyfodi dy gariadau i'th
erbyn, y rhai y ciliodd dy feddwl
oddi wrthynt, a dygaf hwynt i'th
erbyn o amgylch:
23 Meibion Babilon a'r holl Gal-
deaid, Pecod, a Soa, a Coa, *a* holl
feibion Assur gyd â hwynt; yn wŷr
ieuaingc dymunol, yn dduciaid a
thywysogion i gyd, yn bennaeth-
iaid ac yn enwog, yn marchogaeth
meirch, bawb o honynt.
24 A deuant i'th erbyn â menni,
cerbydau, ac olwynion, ac â chyn-
nulleidfa o bobl; gosodant i'th
erbyn oddi amgylch astalch, a
tharian, a helm: a rhoddaf o'u
blaen hwynt farnedigaeth, a hwy
a'th farnant â'u barnedigaethau
eu hun.
25 A mi a osodaf fy eiddigedd
yn dy erbyn, a hwy a wnant â thi
yn llidiog: dy drwyn a'th glustiau
a dynnant ymaith, a'th weddill a
syrth gan y cleddyf: hwy a ddal-
iant dy feibion a'th ferched; a'th
weddill a ysir gan y tân.
26 [p] Dïosgant hefyd dy ddillad,
a dygant [6] dy ddodrefn hyfryd.

[k] 2 Bren. 24. 1. pen. 16. 29.
[4] Heb. *wrth welediad ei llygaid.*
[l] ad. 28.
[m] Jer. 6. 8.
[5] Heb. *y dattodasai, neu, yr ymollyngasai.*
[n] pen. 16. 26.
[o] pen. 16. 37.
[p] pen. 16. 39.
[6] Heb. *ddodrefn dy harddwch*

27 Felly [q] y gwnaf i'th ysgeler-
der, a'th butteindra o dir yr Aipht,
beidio â thi; fel na chodech dy
lygaid attynt, ac na chofiech yr
Aipht mwy.
28 Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW, Wele fi yn dy
roddi yn llaw [r] y rhai a gaseaist,
yn llaw y [s] rhai y ciliodd dy feddwl
oddi wrthynt.
29 A gwnant â thi yn atgas, ac
a gymmerant dy holl lafur, ac
[t] a'th adawant di yn llom ac yn
noeth: a datguddir noethni dy
butteindra; ïe, dy ysgelerder a'th
butteindra.
30 Mi a wnaf hyn i ti, am but-
teinio o honot ar ol y cenhedloedd,
am dy halogi gyd â'u heilunod
hwynt.
31 Ti a rodiaist yn ffordd dy
chwaer; am hynny y rhoddaf fin-
nau ei [u] chwppan hi yn dy law di.
32 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; Dwfn a helaeth gwppan
dy chwaer a yfi: ti a fyddi i'th
watwar ac i'th ddirmygu: y mae
llawer yn genni ynddo.
33 Ti a lenwir â meddwdod ac
â gofid, o gwppan syndod ac an-
rhaith, o gwppan dy chwaer Sa-
maria.
34 Canys ti [x] a yfi, ac a sugni o
hono; drylli hefyd ei ddarnau ef,
ac a dynni ymaith dy fronnau dy
hun: canys myfi a'i lleferais, medd
yr ARGLWYDD DDUW.
35 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW, O herwydd i ti
[y] fy anghofio, [z] a'm bwrw o honot tu
ol i'th gefn; am hynny dwg dithau
dy ysgelerder a'th butteindra.
36 ¶ Dywedodd yr ARGLWYDD
hefyd wrthyf, A [a] [7] ferni di, fab
dyn, Aholah ac Aholibah? ïe, myn-
ega iddynt eu ffieidd-dra;
37 Iddynt dorri prïodas, a [b] *bod*
gwaed yn eu dwylaw; ïe, gyd â'u
heilunod y putteiniasant; [c] eu meib-
ion hefyd y rhai a blantasant i mi,
a dynnasant trwy *dân* iddynt i'*w*
hysu.
38 Gwnaethant hyn ychwaneg i
mi; fy nghyssegr a aflanhasant yn
y dydd hwnnw, [d] a'm Sabbathau
a halogasant.
39 Canys pan laddasant eu meib-
ion i'w heilunod, yna y daethant
i'm cyssegr yn y dydd hwnnw, i'w
halogi ef: ac wele, [e] fel hyn y
gwnaethant y'nghanol fy nhŷ.

Cyn CRIST 593.
[q] pen. 22. 15.
[r] pen. 16. 37.
[s] ad. 17.
[t] pen. 16. 39.
[u] Jer. 25. 15, &c.
[x] Ps. 75. 8. Es. 51. 17.
[y] Jer. 2. 32. a 3. 21. a 13. 25. pen. 22. 12.
[z] 1 Bren. 14. 9. Neh. 9. 26.
[a] pen. 20. 4. a 22. 2.
[7] Neu, *ddadleui di fab dyn, tros,* &c.
[b] pen. 16. 38.
[c] pen. 16. 20, 36, 45. a 20. 26, 31.
[d] pen. 22. 8.
[e] 2 Bren. 21. 4.

Cyn CRIST 593.

40 A hefyd gan anfon o honoch
am wŷr [8] i ddyfod o bell, y rhai yr
anfonwyd cennad attynt, ac wele
daethant: er mwyn pa rai yr ym-
olchaist, y lliwiaist dy lygaid, ac
yr ymherddaist â harddwch.
41 Eisteddaist hefyd ar [f] wely an-
rhydeddus, a bord drefnus o'i flaen,
[g] a gosodaist arno fy arogl-darth
a'm holew i.
42 A llais tyrfa heddychol *oedd*
gyd â hi: a chyd â'r [9] cyffredin y
dygwyd y [2] Sabeaid o'r anialwch, y
rhai a roddasant freichledau am
eu dwylaw hwynt, a choronau hyf-
ryd am eu pennau hwynt.
43 Yna y dywedais wrth yr hen
ei phutteindra, A wnant hwy yn
awr butteindra gyd â hi, a hithau
gyd â hwythau?
44 Etto aethant atti fel myned
at butteinwraig; felly yr aethant
at Aholah ac Aholibah, y gwrag-
edd ysgeler.
45 ¶ A'r gwŷr cyfiawn hwythau
[h] a'u barnant hwy â barnedigaeth
putteiniaid, ac â barnedigaeth rhai
yn tywallt gwaed: canys putteinio
y maent, a gwaed *sydd* yn eu
dwylaw.
46 Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW, [i] Dygaf i fynu
dyrfa arnynt hwy, a rhoddaf hwynt
[3] i'w mudo ac i'w hanrheithio.
47 A'r dyrfa a'u llabyddiant hwy
â meini, ac a'u [4] torrant hwy â'u
cleddyfau: eu meibion a'u merch-
ed a laddant, a'u tai a losgant â
thân.
48 Fel hyn [k] y gwnaf finnau i
ysgelerder beidio o'r wlad, fel y
dysgir yr holl wragedd na wnelont
yn ol eich ysgelerder chwi.
49 A hwy a roddant eich ysgel-
erder i'ch erbyn, a chwi a ddyg-
wch bechodau eich eilunod; ac [l] a
gewch wybod mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD DDUW.

[8] Heb. *yn dyfod.*
[f] Est. 1. 6. Amos 2. 8. a 6. 4.
[g] Diar. 7. 17.
[9] Heb. *rhai o amlder dynion.*
[2] Neu, *meddwon.*
[h] pen. 16. 38.
[i] pen. 16. 40.
[3] Heb. *yn symmudfa ac yn anrhaith.*
[4] Neu, *neilltuant,* neu, *ysgythrant.*
[k] pen. 22. 15.
[l] pen. 20. 38, 42, 44. a 25. 5.

PENNOD XXIV.

1 *Trwy ddammeg o grochan berwedig,* 6 *y dangosir sicr ddinystr Jerusalem.* 15 *Trwy fod Ezeciel heb alaru am farwolaeth ei wraig,* 19 *y dangosir bod gofid yr Iuddewon y tu hwnt i bob tristwch.*

590.

DRACHEFN yn y nawfed
flwyddyn, yn y degfed mis,
ar y degfed *dydd* o'r mis, y daeth
gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddy-
wedyd,
2 Ysgrifena i ti enw y dydd
hwn, fab dyn, *ïe,* corph y dydd
hwn: ymosododd brenhin Babilon
yn erbyn Jerusalem [a] o fewn corph
y dydd hwn.
3 A thraetha ddïareb wrth y tŷ
gwrthryfelgar, a dywed wrthynt,
Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW; [b] Gosod y crochan, gosod,
a thywallt hefyd ddwfr ynddo.
4 Casgl ei ddrylliau iddo, pob
dryll teg, y morddwyd, a'r ys-
gwyddog; llanw *ef* â'r dewis es-
gyrn.
5 Cymmer ddewis o'r praidd, a
[2] chynneu yr esgyrn dano, *a* berw
ef yn ferwedig; ïe, berwed ei es-
gyrn o'i fewn.
6 ¶ Am hynny yr ARGLWYDD
DDUW a ddywed fel hyn, [c] Gwae
ddinas y gwaed, y crochan yr hwn
y mae ei yscùm ynddo, ac nid
aeth ei [3] yscùm allan o hono: tyn
ef allan bob yn ddryll: na syrth-
ied coelbren arno.
7 O herwydd ei gwaed sydd yn
ei chanol: ar goppa craig y go-
sododd hi ef; [d] nis tywalltodd ar
y ddaear, i fwrw arno lwch:
8 I beri i lid godi i wneuthur
dïal; rhoddais ei gwaed hi ar
goppa craig, rhag ei guddio.
9 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW, [e] Gwae ddinas
y gwaed! minnau a wnaf ei than-
llwyth yn fawr.
10 Amlhâ y coed, cynneu y tân,
difa y cig, a gwna goginiaeth, a
llosger yr esgyrn.
11 A dod ef ar ei farwor yn
wag, fel y twymno, ac y llosgo ei
bres, ac y toddo ei aflendid ynddo,
ac y darfyddo ei yscùm.
12 Ymflinodd â chelwyddau, ac
nid aeth ei hyscùm mawr allan o
honi: yn tân *y bwrir* ei hyscùm hi.
13 Yn dy aflendid *y mae* ysgeler-
der: o herwydd glanhâu o honof
di, ac nid wyt lân, o'th aflendid
ni'th lanhêir mwy, hyd [f] oni phar-
wyf i'm llid orphwys arnat.
14 Myfi yr ARGLWYDD *a'i* llefer-
ais: daw, a gwnaf; nid âf yn ol,
ac [g] nid arbedaf, ac nid edifarhâf.
Yn ol dy ffyrdd, ac yn ol dy
weithredoedd, y barnant di, medd
yr ARGLWYDD DDUW.
15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
16 Wele, fab dyn, fi yn cymmeryd
oddi wrthyt ddymuniant dy lygaid
â dyrnod: etto na alara ac na
wyla, ac na ddeued dy ddagrau.

Cyn CRIST 590.

[a] Jer. 52. 4.
[b] Edrych Jer. 1. 13. pen. 11. 3.
[2] Neu, *pheutyrra.*
[c] pen. 22. 3.
[3] *orferw.*
[d] Lef. 17. 13.
[e] Nah. 3. 1. Hab. 2. 12.
[f] pen. 16. 42.
[g] pen. 5. 11.

Cyn CRIST 590.

17 Taw â llefain, na wna farwnad;
[h] rhwym dy gap am dy ben, a dod
dy esgidiau am dy draed, ac na
chau ar *dy* [4] enau, na fwytta chwaith
fara dynion.
18 Felly y lleferais wrth y bobl y
bore; a bu farw fy ngwraig yn yr
hwyr; a gwneuthum y bore dran-
noeth fel y gorchymynasid i mi.
19 ¶ A'r bobl a ddywedasant
wrthyf, Oni fynegi i ni beth *yw*
hyn i ni, gan i ti wneuthur *felly?*
20 Yna y dywedais wrthynt, Gair
yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan
ddywedyd,
21 Dywed wrth dŷ Israel, Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW;
Wele fi yn halogi fy nghyssegr,
godidowgrwydd eich nerth, dymun-
iant eich llygaid, ac [5] anwyldra eich
enaid: a'ch meibion a'ch merched,
y rhai a adawsoch, a syrthiant gan
y cleddyf.
22 Ac fel y gwneuthum i, y
gwnewch chwithau; [i] ni chauwch
ar *eich* geneuau, ac ni fwyttêwch
fara dynion.
23 *Byddwch* a'ch capiau am eich
pennau, a'ch esgidiau am eich
traed: [k] ni alerwch, ac ni wylwch;
ond [l] am eich anwiredd y dihoen-
wch, ac ocheneidiwch bob un wrth
ei gilydd.
24 Felly [m] y mae Ezeciel yn ar-
wydd i chwi: yn ol yr hyn oll a
wnaeth efe, y gwnewch chwithau:
a phan ddelo hyn, [n] chwi a gewch
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD
DDUW.
25 Tithau fab dyn, *onid* yn y
dydd y cymmeraf oddi wrthynt
eu nerth, llawenydd eu gogoniant,
dymuniant eu llygaid, [6] ac anwyl-
dra eu henaid, eu meibion a'u
merched,
26 [o] Y dydd hwnnw y daw yr
hwn a ddïango, attat, i beri *i ti ei*
glywed â'th glustiau?
27 Yn y dydd hwnnw [p] yr agorir
dy safn wrth yr hwn a ddïango;
lleferi hefyd, ac ni byddi fud
mwy: a byddi iddynt yn arwydd;
fel y gwypont mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD.

h Edrych Lef. 10. 6. a 21. 10. 2 Sam. 15. 30. Jer. 16. 5, 7. Mic. 3. 7.
4 Heb. *wefus uchaf:* ac felly ad. 22.
5 Heb. *a thosturi.*
i Jer. 16. 6, 7. ad. 17.
k Job 27. 15. Ps. 78. 64.
l Lef. 26. 39. pen. 33. 10.
m pen. 12. 6.
n pen. 6. 7. a 25. 5.
6 Heb. *dyrchafiad.*
o pen. 33. 21, 22.
p pen. 3. 26, 27.

PENNOD XXV.

1 *Dïal Duw ar yr Ammoniaid, am eu rhyfyg yn erbyn yr Iuddewon;* 8 *ac ar Moab a Seir,* 12 *ac ar Edom,* 15 *ac ar y Philistiaid.*

590.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, gosod dy wyneb
[a] yn erbyn meibion Ammon, a phro-
phwyda yn eu herbyn hwynt;
3 A dywed wrth feibion Ammon,
Gwrandêwch air yr ARGLWYDD
DDUW; Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW, [b] Am ddywedyd o
honot, Ha, ha, yn erbyn fy nghys-
segr, pan halogwyd; ac yn erbyn
tir Israel, pan anrheithiwyd; ac
yn erbyn tŷ Judah, pan aethant
mewn caethglud:
4 Am hynny wele fi yn dy roddi
di yn etifeddiaeth i feibion y dwy-
rain, fel y gosodant eu palasau
ynot, ac y gosodant eu pebyll o'th
fewn: hwy a ysant dy ffrwyth, a
hwy a yfant dy laeth.
5 Rhoddaf hefyd Rabbah yn drig-
fa camelod, a meibion Ammon yn
orweddfa defaid: [c] fel y gwypoch
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
6 Canys fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; O herwydd [d] taro
o honot *dy* [2] ddwylaw, a churo o
honot â'th [3] draed, a llawenychu o
honot yn *dy* [4] galon â'th holl ddir-
myg yn erbyn tir Israel;
7 Am hynny wele, mi a estynaf
fy llaw arnat, ac a'th roddaf yn
[5] fwyd i'r cenhedloedd, ac a'th dor-
raf ymaith o fysg y bobloedd, ac
a'th ddifethaf o'r tiroedd: dinystr-
iaf di; fel y gwypech mai myfi
yw yr ARGLWYDD.
8 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; [e] Am ddywedyd
o Moab a Seir, Wele dŷ Judah fel
yr holl genhedloedd:
9 Am hynny wele fi yn agori
[6] ystlys Moab o'r dinasoedd, o'i
ddinasoedd ef *y rhai sydd* yn ei
gyrrau, gogoniant y wlad, Beth-
jesimoth, Baal-meon, a Ciriathaim,
10 I feibion y dwyrain [7] ynghyd â
meibion Ammon, a rhoddaf hwynt
yn etifeddiaeth; fel [f] na chôfier
meibion Ammon ym mysg y cen-
hedloedd.
11 Gwnaf farn hefyd ar Moab;
fel y gwypont mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD.
12 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; [g] Am i Edom
wneuthur yn erbyn tŷ Judah wrth
[8] wneuthur dïal, a gwneuthur cam-
wedd mawr, ac ymddïal arnynt;
13 Am hynny, medd yr ARGLWYDD
DDUW, yr estynaf finnau fy llaw
ar Edom, a thorraf o honi ddyn
ac anifail; a gwnaf hi yn anrhaith

Cyn CRIST 590.
a Jer. 49. 1, &c. pen. 21. 28. Amos 1. 13. Seph. 2. 9.
b pen. 26. 2.
c pen. 24. 24. a 35. 9.
d Job 27. 23. Galar. 2. 15. Seph. 2. 15.
2 Heb. *law.*
3 Heb. *droed.*
4 Heb. *enaid.*
5 Neu, *yspail.*
e Es. 15, a 16. Jer. 48. 1, &c. Amos 2. 1.
6 Heb. *ysgwydd.*
7 Neu, *yn erbyn meibion Ammon.*
f pen. 21. 32.
g Ps. 137. 7. Jer. 49. 7, 8. pen. 35. 2. Amos 1. 11. Obad. 10.
8 Heb. *ddïal dïal.*

Cyn CRIST 590.

o Teman; [9] a'r rhai o Dedan a
syrthiant gan y cleddyf.
14 A [h] rhoddaf fy nïaledd ar yr
Edomiaid trwy law fy mhobl Is-
rael: a hwy a wnant âg Edom yn
ol fy nigllonedd, ac yn ol fy llid;
fel y gwypont fy nïaledd, medd
yr ARGLWYDD DDUW.
15 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW; [i] Am wneuthur
[k] o'r Philistiaid trwy ddïal, a dïalu
dïal trwy ddirmyg calon, i'*w* din-
ystrio [2] am yr hen gas;
16 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW; Wele [l] fi yn
estyn fy llaw ar y Philistiaid, a
thorraf ymaith y Cerethiaid, a
difethaf weddill porthladd y môr.
17 A gwnaf arnynt [3] ddïaledd
mawr trwy gerydd llidiog; a chânt
wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD,
pan roddwyf fy nïaledd arnynt.

[9] Neu, *hyd Dedan y syrthiant, &c.*
[h] Edrych Es. 11. 14. Jer. 49. 2.
[i] Jer. 25. 20. a 47. 1. Amos 1. 6.
[k] 2 Chron. 28. 18.
[2] Neu, *â chas tragywyddol.*
[l] Seph. 2. 4, &c.
[3] Heb. *ddïaledd-au.*

PENNOD XXVI.

1 *Bygwth Tyrus, am ei rhyfyg yn erbyn Jerusalem.* 7 *Gallu Nebuchodonosor yn ei herbyn hi.* 15 *Cwynfan a syndod y môr o herwydd ei chwymp hi.*

588.

AC yn yr unfed flwyddyn ar
ddeg, ar y *dydd* cyntaf o'r
mis, y daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, [a] o herwydd dy-
wedyd o Tyrus am Jerusalem,
[b] Aha, torrwyd hi, pyrth y bobl-
oedd: trodd attaf fi: fo'm llenwir;
anrheithiedig yw hi:
3 Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD DDUW; Wele fi i'th
erbyn, O Tyrus, a chodaf genhedl-
oedd lawer i'th erbyn, fel y cyfyd
y môr ei donnau.
4 A hwy a ddinystriant geurydd
Tyrus, a'i thyrau a ddinystriant:
minnau a grafaf ei llwch o honi,
ac a'i gwnaf yn goppa craig.
5 Yn daenfa rhwydau y bydd
y'nghanol y môr: canys myfi a
lefarodd *hyn,* medd yr ARGLWYDD
DDUW: a hi a fydd yn yspail i'r
cenhedloedd.
6 Ei merched hefyd y rhai *sydd*
yn y maes a leddir â'r cleddyf;
fel y gwypont mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD.
7 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Wele fi yn
dwyn ar Tyrus, o'r gogledd, Nebu-
chodonosor brenhin Babilon, [c] bren-
hin brenhinoedd, â meirch, ac â
cherbydau, ac â marchogion, a
thorfoedd, a phobl lawer.

[a] Es. 23. Jer. 25. 22. a 47. 4. Amos 1. 9. Zech. 9. 2.
[b] pen. 25. 3.
[c] Ezra 7. 12. Dan. 2. 37.

Cyn CRIST 588.

8 Dy ferched a ladd efe yn y
maes â'r cleddyf; ac a [2] esyd wrth-
glawdd i'th erbyn, ac a fwrw glawdd
i'th erbyn, ac a gyfyd darian i'th
erbyn.
9 Ac efe a esyd beiriannau rhyfel
yn erbyn dy geurydd, a'th dyrau
a fwrw efe i lawr â'i fwyeill.
10 Gan amlder ei feirch ef, eu
llwch a'th doa: dy geurydd a gyn-
hyrfant gan swn y marchogion, a'r
olwynion, a'r cerbydau, pan ddelo
trwy dy byrth di, fel dyfod i ddinas
adwyog.
11 A charnau ei feirch y sathr
efe dy heolydd oll: dy bobl a ladd
efe â'r cleddyf, a'th sefyll-fannau
cedyrn a ddisgyn i'r llawr.
12 A hwy a anrheithiant dy gy-
foeth, ac a yspeiliant dy farchnad-
aeth; ac a ddinystriant dy geu-
rydd, a'th dai dymunol a dynnant
i lawr: a'th gerrig, a'th goed, a'th
bridd, a osodant y'nghanol y dyfr-
oedd.
13 [d] A gwnaf i swn [e] dy ganiadau
beidio; ac ni chlywir mwy lais dy
delynau.
14 A gwnaf di yn goppa craig:
taenfa rhwydau fyddi; ni'th adeil-
edir mwy: canys myfi yr ARGLWYDD
a'*i* lleferais, medd yr ARGLWYDD
DDUW.
15 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD DDUW wrth Tyrus; Oni
chryn yr ynysoedd gan swn dy
gwymp, pan waeddo yr archoll-
edig, pan ladder lladdfa yn dy
ganol?
16 Yna [f] holl dywysogion y môr
a ddisgynant o'u gorsedd-feingciau,
ac a fwriant ymaith eu mantell-
oedd, ac a ddïosgant eu gwisgoedd
symmudliw: [3] dychryn a wisgant,
ar y ddaear yr eisteddant, ac a
ddychrynant ar *bob* moment, ac a
synnant wrthyt.
17 Codant hefyd [g] alarnad am
danat, a dywedant wrthyt, Pa fodd
y'th ddifethwyd, *yr hon* a breswylir
[4] gan forwyr, y ddinas ganmoladwy,
yr hon oedd gref ar y môr, hi a'i
thrigolion, y rhai a roddasant eu
harswyd ar ei holl ymdeithwyr hi!
18 Yr awr hon yr ynysoedd a
ddychrynant *yn* nydd dy gwymp;
ïe, yr ynysoedd y rhai *sydd* yn y
môr a drallodir wrth dy fynediad
di ymaith.
19 Canys fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Pan roddwyf

[2] Neu, *dywallt offer grygdio.*
[d] Es. 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9.
[e] Es. 23. 16. pen. 28. 13.
[f] pen. 32. 10.
[3] Heb. *dychryn-iadau.*
[g] Dat. 18. 9.
[4] Heb. *gan y moroedd.*

Cyn CRIST 588.

di yn ddinas anrheithiedig, fel y
dinasoedd nis cyfanneddir; gan
ddwyn arnat y dyfnder, fel y'th
guddio dyfroedd lawer;
20 A'th ddisgyn o honof gyd â'r
rhai a ddisgynant i'r pwll, at y
bobl gynt, a'th osod yn iselderau
y ddaear, yn yr hen anrhaith, gyd
â'r rhai a ddisgynant i'r pwll, fel
na'th breswylier; a rhoddi o honof
ogoniant yn nhir y rhai byw;
21 [h] Gwnaf di yn [5] ddychryn, ac
ni *byddi:* er dy geisio, ni'th geir
mwy, medd yr ARGLWYDD DDUW.

[h] pen. 27. 36. a 28. 19.
[5] Heb. *ddychrynniadau.*

PENNOD XXVII.

1 *Cyfoeth Tyrus:* 26 *a'i hanfad gwymp.*

GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
2 Tithau fab dyn, cyfod alarnad
am Tyrus;
3 A dywed wrth Tyrus, O dydi yr
hon wyt yn trigo wrth borthladd-
oedd y môr, marchnadyddes y
bobloedd i ynysoedd lawer, fel hyn
y dywed yr ARGLWYDD DDUW;
Tyrus, ti a ddywedaist, [a] Myfi *wyf*
berffaith o degwch.
4 Dy derfynau *sydd* [2] y'nghanol y
môr; dy adeiladwyr a berffeithias-
ant dy degwch.
5 Adeiladasant dy holl ystyllod o
ffynnidwydd o Senir: cymmerasant
gedrwydd o Libanus i wneuthur
hwylbren i ti.
6 Gweithiasant dy rwyfau *o* dderw
o Basan; [3] mintai yr Assuriaid [4] a
wnaethant dy feingciau *o* ifori o
ynysoedd Chittim.
7 Llïan main o'r Aipht o symmud-
liw oedd yr hyn a ledit i fod yn
hwyl i ti; [5] glas a phorphor o yn-
ysoedd Elisah, oedd dy dô.
8 Trigolion Sidon ac Arfad oedd
dy rwyfwyr: dy ddoethion di, Ty-
rus, o'th fewn, oedd dy long-lyw-
iawdwyr.
9 Henuriaid Gebal a'i doethion
oedd ynot yn [6] cau dy agennau:
holl longau y môr a'u llongwyr
oedd ynot ti i farchnatta dy farch-
nad.
10 Y Persiaid, a'r Ludiaid, a'r
Phutiaid, oedd ryfelwyr i ti yn
dy luoedd: tarian a helm a grog-
asant ynot; hwy a roddasant i ti
harddwch.
11 Meibion Arfad *oedd* gyd â'th
luoedd ar dy gaerau oddi amgylch,
a'r Gammadiaid yn dy dyrau: crog-
asant eu tariannau ar dy gaerau

[a] pen. 28. 12.
[2] Heb. *y'nghalon.*
[3] Heb. *merch yr Assuriaid.*
[4] Neu, *gwnaethant dy fyrddiadau o ifori wedi ei sathru yn dda.*
[5] Neu, *porphor ac ysgarlad.*
[6] Heb. *cadarnhau dy rwygiadau.*

oddi amgylch; hwy a berffeithias-
ant dy degwch.
12 Tarsis *oedd* dy farchnadyddes
o herwydd amldra pob golud; âg
arian, haiarn, alcam, a phlwm, y
marchnattasant yn *dy* ffeiriau.
13 Jafan, Tubal, a Mesech, hwythau
oedd dy farchnadyddion: march-
nattasant *yn* dy [7] farchnad am
ddynion a llestri pres.
14 *Y rhai* o dŷ Togarmah a farch-
nattasant *yn* dy ffeiriau â meirch,
a marchogion, a mulod.
15 Meibion Dedan *oedd* dy farch-
nadwyr; ynysoedd lawer *oedd*
farchnadoedd dy law: dygasant
gyrn ifori ac ebenus yn anrheg
i ti.
16 [8] Aram *oedd* dy farchnadydd o
herwydd amled pethau o'th waith
di: am garbuncl, porphor, a gwaith
edau a nodwydd, *a* llïan meinllin,
a chwrel, a gemmau, y marchnat-
tasant *yn* dy ffeiriau.
17 Judah a thir Israel, hwythau
oedd dy farchnadyddion: march-
nattasant *yn* dy farchnad [b] am
wenith Minnith, a Phannag, a mêl,
ac olew, a [9] thrïagl.
18 Damascus *oedd* dy farchnad-
ydd yn amlder dy waith o herwydd
llïaws pob golud; am win Helbon,
a gwlan gwŷn.
19 Dan hefyd a [2] Jafan yn cyn-
niwair a farchnattasant yn dy farch-
nadoedd: haiarn wedi ei weithio,
cassia, a'r calamus, oedd yn dy
farchnad.
20 Dedan *oedd* dy farchnadydd
mewn brethynau [3] gwerthfawr i ger-
bydau.
21 Arabia, a holl dywysogion
[c] Cedar, *oedd* hwythau farchnad-
yddion [4] i ti am ŵyn, hyrddod, a
bychod: yn y rhai hyn *yr oedd* dy
farchnadyddion.
22 Marchnadyddion Seba a Ra-
mah, hwythau *oedd* dy farchnad-
yddion: marchnattasant *yn* dy ffeir-
iau am bob prif bêr-aroglau, ac
am bob maen gwerthfawr, ac aur.
23 Haran, a Channeh, ac Eden,
marchnadyddion Seba, Assur, *a*
Chilmad, *oedd* yn marchnatta *â* thi.
24 Dyma dy farchnadyddion [5] am
bethau perffaith, am frethynau
[6] gleision, a gwaith edau a nod-
wydd, ac am gistiau gwisgoedd
gwerthfawr, wedi eu rhwymo â
rhaffau, a'u gwneuthur o gedrwydd,
ym mysg dy farchnadaeth.

Cyn CRIST 588.

[7] Neu, *farsiandiaeth.*
[8] *Syria.*
[b] 1 Bren. 5. 9, 11. Ezra 3. 7. Act. 12. 20.
[9] Neu, *balm,* neu, *ystor.*
[2] Neu, *Meuzal.*
[3] Neu, *rhyddid.*
[c] Es. 60. 7.
[4] Heb. *dy law.*
[5] Neu, *am bethau godidog,* neu, *am bob math ar bethau.*
[6] Heb. *plygiadau.*

Cyn CRIST 588.

25 Llongau Tarsis *oedd* [7] yn canu
am danat yn dy farchnad; a thi a
lanwyd, ac a ogoneddwyd yn od-
iaeth y'nghanol y moroedd.
26 ¶ Y rhai a'th rwyfasant a'th
ddygasant i ddyfroedd lawer:
[d] gwynt y dwyrain a'th ddrylliodd
[8] y'nghanol y moroedd.
27 Dy [e] olud, a'th ffeiriau, dy farch-
nadaeth, dy forwyr, a'th feistriaid
llongau, cyweirwyr dy agennau, a
marchnadwyr dy farchnad, *a'th* ry-
felwyr oll y rhai *sydd* ynot, [9] a'th
holl gynnulleidfa yr hon *sydd* yn
dy ganol, a syrthiant [2] y'nghanol
y môr, ar ddydd dy gwymp di.
28 Wrth lef gwaedd dy feistriaid
llongau, y [3] tonnau a gyffroant.
29 Yna pob rhwyfwr, y morwyr,
holl lywyddion y moroedd, a ddis-
gynant o'u llongau, ar y tir y saf-
ant;
30 A gwnant glywed eu llef am
danat, a gwaeddant yn chwerw, a
[f] chodant lwch ar eu pennau, ac
[g] ymdrybaeddant yn y lludw.
31 A hwy a'u gwnant eu hunain
yn foelion am danat, ac a ym-
wregysant â sachlïan, ac a wylant
am danat â chwerw alar, *mewn*
chwerwedd calon.
32 A chodant am danat alarnad
yn eu cwynfan, a galarant am
danat, *gan ddywedyd,* Pwy *oedd*
fel Tyrus, fel yr hon a ddinystriwyd
y'nghanol y môr!
33 Pan ddelai dy farchnadaeth
o'r moroedd, diwellit bobloedd
lawer; âg amlder dy olud a'th
farchnadaeth y cyfoethogaist fren-
hinoedd y ddaear.
34 Y pryd [h] y'th dorrer gan y
môr yn nyfnderau y dyfroedd, dy
farchnad a'th holl gynnulleidfa a
syrthiant yn dy ganol.
35 Holl breswylwyr yr ynysoedd
a synnant am danat, a'u brenhin-
oedd a ddychrynant ddychryn;
hwy a drallodir yn *eu* hwynebau.
36 Y marchnadyddion ym mysg
y bobloedd a chwibanant arnat:
[4] [i] dychryn fyddi, ac ni *byddi* byth
mwyach.

[7] Neu, *bennaf yn dy farchnad.*
[d] Ps. 48. 7.
[8] Heb. *y'nghalon.*
[e] Dat. 18. 9, &c.
[9] Neu, *gyd a'th holl,* &c.
[2] Heb. *y'nghalon.*
[3] Neu, *pentrefydd.*
[f] Job 2. 12.
[g] Eph. 4. 1, 3. Jer. 6. 26.
[h] pen. 26. 19.
[4] Heb. *dychryniadau.*
[i] pen. 26. 21.

PENNOD XXVIII.

1 *Barnedigaeth Duw ar dywysog Tyrus, am ei falchder yn erbyn Duw.* 11 *Cwynfan am fod ei fawr ogoniant ef wedi ei lygru gan bechod.* 20 *Barnedigaeth Sidon.* 24 *Adferu Israel.*

588.

DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf drachefn, gan ddywedyd,
2 Ha fab dyn, dywed wrth dywys-
og Tyrus, Fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Am falchïo dy
galon, a dywedyd o honot, DUW
ydwyf fi, eistedd yr ydwyf *yn*
eisteddfa DUW [2] y'nghanol y mor-
oedd; [a] a thi yn ddyn, ac nid yn
DDUW, er gosod o honot dy galon
fel calon DUW:
3 Wele [b] di yn ddoethach na
Daniel; ni chuddir dim dirgelwch
oddi wrthyt:
4 Trwy dy ddoethineb a'th ddeall-
garwch y cefaist gyfoeth i ti, ïe, y
cefaist aur ac arian i'th drysorau:
5 [c] Trwy [3] dy fawr ddoethineb *ac*
wrth dy farchnadaeth yr amlheaist
dy gyfoeth, a'th galon a falchïodd
o herwydd dy gyfoeth:
6 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD DDUW; Am osod o
honot dy galon fel calon DUW,
7 O herwydd hynny wele fi yn
dwyn i'th erbyn ddïeithriaid, [d] y
trawsaf o'r cenhedloedd; a thyn-
nant eu cleddyfau ar degwch dy
ddoethineb, a halogant dy loywder.
8 Disgynant di i'r ffos, a byddi
farw o farwolaeth yr archolledig
y'nghanol y môr.
9 Gan ddywedyd a ddywedi di o
flaen dy leiddiad, DUW *ydwyf* fi?
a thi *a fyddi* yn ddyn, ac nid yn
DDUW, yn llaw dy [4] leiddiad.
10 Byddi farw o farwolaeth y dï-
enwaededig, trwy law dïeithriaid:
canys myfi *a'i* dywedais, medd yr
ARGLWYDD DDUW.
11 ¶ Gair yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf drachefn, gan ddywedyd,
12 Cyfod, fab dyn, alarnad am
frenhin Tyrus, a dywed wrtho, Fel
hyn y dywed yr Arglwydd DDUW;
Ti seliwr nifer, llawn o ddoethineb,
a chyflawn o degwch,
13 Ti a fuost yn [e] Eden, gardd
DUW: pob maen gwerthfawr a'th
orchuddiai, [5] sardius, topaz, ac ad-
amant, beryl, onix, a jaspis, saphir,
rubi, a smaragdus, ac aur: gwaith
[f] dy dympanau a'th bibellau a bar-
ottôwyd ynot ar y dydd y'th
grëwyd.
14 Cerub enneiniog *ydwyt* yn
gorchuddio; ac *felly* y'th roddas-
wn; oeddit ar sanctaidd fynydd
DUW: ymrodiaist y'nghanol y cer-
rig tanllyd.
15 Perffaith *oeddit* ti yn dy ffyrdd
er y dydd y'th grëwyd, hyd oni
chaed ynot anwiredd.

Cyn CRIST 588.

[2] Heb. *y'nghalon.*
[a] Es. 31. 3.
[b] Zech. 9. 2.
[c] Ps. 62. 10.
[3] Heb. *amlder dy ddoethineb.*
[d] pen. 30. 11. a 31. 12. a 32. 12.
[4] Neu, *archollydd.*
[e] pen. 31. 8, 9.
[5] Neu, *rubi.*
[f] pen. 26. 13.

Cyn CRIST 588.

16 Yn amlder dy farchnadaeth y llanwasant dy ganol â thrais, a thi a bechaist: am hynny y'th halogaf allan o fynydd Duw, ac y'th ddifethaf di, gerub yn gorchuddio, o ganol y cerrig tanllyd.

17 Balchïodd dy galon yn dy degwch, llygraist dy ddoethineb o herwydd dy loywder: bwriaf di i'r llawr; o flaen brenhinoedd y'th osodaf, fel yr edrychont arnat.

18 Trwy amlder dy anwiredd, âg anwiredd dy farchnadaeth, yr halogaist dy gyssegroedd: am hynny y dygaf dân allan o'th ganol, hwnnw a'th ysa; a gwnaf di yn lludw ar y ddaear y'ngolwg pawb a'th welant.

19 Y rhai a'th adwaenant oll ym mysg y bobloedd, a synnant o'th achos: [g] [6] dychryn fyddi, ac ni *byddi* byth.

[g] pen. 26. 21. a 27. 36.
[6] Heb. *dychryniadau.*

20 ¶ Yna gair yr Arglwydd a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

21 Gosod, fab dyn, dy wyneb [h] yn erbyn Sidon, a phrophwyda yn ei herbyn hi,

[h] Es. 23. 4, 12. Jer. 25. 22. a 27. 3.

22 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi i'th erbyn, Sidon; fel y'm gogonedder yn dy ganol, ac y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd, pan wnelwyf ynddi farnedigaethau, ac y'm sancteiddier ynddi.

23 Canys anfonaf iddi haint, a gwaed i'w heolydd; a bernir yr archolledig o'i mewn â'r cleddyf, *yr hwn fydd* arni oddi amgylch; a chânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd.

24 ¶ Ac ni bydd mwy i dŷ Israel, o'r holl rai o'u hamgylch a'r a'u dirmygasant, [i] ysbyddaden bigog, na draenen ofidus; a chânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd Dduw.

[i] Num. 33. 55. Jos. 23. 13.

25 Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Pan gasglwyf dŷ Israel o fysg y bobloedd y rhai y gwasgarwyd hwy yn eu plith, ac yr ymsancteiddiwyf ynddynt yng ngolwg y cenhedloedd; yna y trigant yn eu gwlad a roddais i'm gwas Jacob.

26 Ië, trigant ynddi [7] yn ddïogel, ac adeiladant dai, a [k] phlannant winllannoedd; a phreswyliant mewn dïogelwch, pan wnelwyf farnedigaethau â'r rhai oll a'u [8] dirmygant hwy o'u hamgylch; fel y gwypont mai myfi *yw* yr Arglwydd eu Duw.

[7] Neu, *mewn hyder.*
[k] Jer. 31. 5.
[8] Neu, *anrheithiant.*

PENNOD XXIX.

Cyn CRIST 589.

1 Barnedigaeth Pharaoh, am ei fradwriaeth i Israel. 8 Dinystr yr Aipht: 13 a'i hadferu ym mhen deugain mlynedd. 17 Nebuchodonosor yn cael yr Aipht yn gyflog ac yn wobr am gospi Tyrus. 21 Yr adferir Israel.

YN y degfed *mis* o'r ddegfed flwyddyn, ar y deuddegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr Arglwydd attaf, gan ddywedyd,

2 Gosod, fab dyn, dy wyneb [a] yn erbyn Pharaoh brenhin yr Aipht, a phrophwyda yn ei erbyn ef, ac [b] yn erbyn yr Aipht oll.

[a] Jer. 44. 30.
[b] Es. 19. 1. Jer. 25. 19. a 46. 2.

3 Llefara, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi i'th erbyn, Pharaoh brenhin yr Aipht, [c] y ddraig fawr yr hwn sydd yn gorwedd y'nghanol ei afonydd, yr hwn a ddywedodd, Eiddof fi *yw* fy afon, a mi a'*i* gwneuthum *hi* i mi fy hun.

[c] Ps. 74. 13, 14. Es. 27. 1. a 51. 9. pen. 32. 2.

4 Eithr [d] gosodaf fachau yn dy fochgernau, a gwnaf i bysgod dy afonydd lynu yn dy emmau, a chodaf di o ganol dy afonydd; ïe, holl bysgod dy afonydd a lynant wrth dy emmau.

[d] Es. 37. 29. pen. 38. 4.

5 A mi a'th adawaf yn yr anialwch, ti, a holl bysgod dy afonydd: syrthi ar wyneb y maes, ni'th gesglir, ac ni'th gynhullir; i fwystfilod y maes ac i ehediaid y nefoedd y'th roddais yn ymborth.

6 A holl drigolion yr Aipht a gânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd, am iddynt fod [e] yn ffon gorsen i dŷ Israel.

[e] 2 Bren. 18. 21. Es. 36. 6.

7 Pan ymaflasant ynot erbyn dy law, ti a dorraist, ac a rwygaist eu holl ysgwydd: a phan bwysasant arnat, ti a dorraist, ac a wnaethost i'w holl arennau sefyll.

8 ¶ Am hynny fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Wele fi yn dwyn arnat gleddyf, a thorraf ymaith o honot ddyn ac anifail.

9 A bydd tir yr Aipht yn ddinystr ac yn anrhaith; a chânt wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd: am iddo ddywedyd, Eiddof fi *yw* yr afon, a myfi a'i gwneuthum.

10 Am hynny wele fi yn dy erbyn di, ac yn erbyn dy afonydd, a gwnaf dir yr Aipht yn [2] ddiffaethwch anrheithiedig, *ac* yn anghyfannedd, [f] o dŵr [3] Syeneh hyd yn nherfyn Ethiopia.

[2] Heb. *ddiffeithfaoedd diffaethfa.*
[f] pen. 30. 6.
[3] Heb. *Sefeneh.*

11 [g] Ni chynniwair troed dyn trwyddi, ac ni chynniwair troed anifail trwyddi, ac nis cyfanneddir hi ddeugain mlynedd.

[g] pen. 32. 13.

Cyn CRIST 589.

12 [h] A mi a wnaf wlad yr Aipht
yn anghyfannedd y'nghanol gwled-
ydd anghyfanneddol, a'i dinasoedd
fyddant yn anghyfannedd ddeu-
gain mlynedd y'nghanol dinasoedd
anrheithiedig; a mi a wasgaraf yr
Aiphtiaid ym mysg y cenhedloedd,
ac a'u taenaf hwynt ar hyd y
gwledydd.
13 ¶ Etto fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; [i] Ym mhen deu-
gain mlynedd y casglaf yr Aipht-
iaid o fysg y bobloedd lle y gwas-
garwyd hwynt.
14 A dychwelaf gaethiwed yr
Aipht, ïe, dychwelaf hwynt *i* dir
Pathros, i dir eu [4] preswylfa; ac yno
y byddant [k] yn frenhiniaeth isel.
15 Isaf fydd o'r brenhiniaethau,
ac nid ymddyrchaif mwy oddi ar y
cenhedloedd; canys lleihâf hwynt,
rhag arglwyddiaethu ar y cenhedl-
oedd.
16 Ac ni bydd hi mwy i dŷ
Israel yn hyder, yn dwyn ar gôf
eu hanwiredd, pan edrychont hwy
ar eu hol hwythau: eithr cânt
wybod mai myfi *yw* yr Arglwydd
DDUW.
572. 17 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r
seithfed flwyddyn ar hugain, ar y
dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair
yr ARGLWYDD attaf, gan ddy-
wedyd,
18 Ha fab dyn, Nebuchodonosor
brenhin Babilon a wnaeth i'w lu
wasanaethu gwasanaeth mawr yn
erbyn Tyrus: pob pen a foelwyd,
a phob ysgwydd a ddinoethwyd;
ond nid oedd am Tyrus gyflog
iddo, ac i'w lu, am y gwasan-
aeth a wasanaethodd efe yn ei
herbyn hi:
19 Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn
rhoddi tir yr Aipht i Nebuchod-
onosor brenhin Babilon, ac efe a
gymmer ei lïaws hi, ac a yspeilia
ei hyspail hi, ac a ysglyfaetha ei
hysglyfaeth hi, fel y byddo hi yn
gyflog i'w lu ef.
20 [5] *Am* ei waith yr hwn a wasan-
aethodd efe yn ei herbyn hi, y
rhoddais iddo dir yr Aipht; o her-
wydd i mi y gweithiasant, medd
yr Arglwydd DDUW.
21 ¶ Yn y dydd hwnnw [l] y gwnaf
i gorn tŷ Israel flaguro, a rhoddaf
i tithau agoriad genau yn eu canol
hwynt: a chânt wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD.

[h] pen. 30. 7.
[i] Es. 19. 23. Jer. 46. 26.
[4] Neu, *genedigaeth.*
[k] pen. 17. 6, 14.
[5] Neu, Yn lle *ei gyflog* am *yr hyn a*, &c.
[l] Ps. 132. 17.

PENNOD XXX.

1 *Dinystr yr Aipht a'i chynnorthwywyr.* 20 *Y cadarnhëir braich Babilon i dorri braich yr Aipht.*

Cyn CRIST 572.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, a dywed,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Udwch, Och o'r diwrnod!
3 Canys agos dydd, ïe, agos dydd
yr ARGLWYDD, dydd cymmylog;
amser y cenhedloedd fydd efe.
4 A'r cleddyf a ddaw ar yr Aipht,
a bydd [2] gofid blin yn Ethiopia,
pan syrthio yr archolledig yn yr
Aipht, a chymmeryd o honynt ei
lïaws hi, a dinystrio ei seiliau.
5 Ethiopia, a [3] Libya, a Lydia,
[a] a'u gwerin oll, Chub hefyd, a
meibion y tir sydd yn y cyfammod,
a syrthiant gyd â hwynt gan y
cleddyf.
6 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Y rhai sydd yn cynnal yr Aipht
a syrthiant hefyd, a balchder ei
nerth hi a ddisgyn: syrthiant ynddi
gan y cleddyf [b] o dŵr Syeneh, medd
yr Arglwydd DDUW.
7 A [c] hwy a wneir yn anghyf-
annedd ym mhlith y gwledydd
anghyfanneddol, a'i dinasoedd fydd
y'nghanol y dinasoedd anrheith-
iedig.
8 A chânt wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD, pan roddwyf dân
yn yr Aipht, ac y torrer ei holl
gynnorthwywyr hi.
9 Y dydd hwnnw [d] cenhadau a
ânt allan oddi wrthyf fi mewn
llongau, i ddychrynu Ethiopia ddï-
ofal, a bydd gofid blin arnynt fel
yn nydd yr Aipht: canys wele ef
yn dyfod.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Gwnaf hefyd i lïaws yr
Aipht ddarfod trwy law Nebuchod-
onosor brenhin Babilon.
11 Efe a'i bobl gyd âg ef, [e] y rhai
trawsion o'r cenhedloedd, a ddygir
i ddifetha y tir: a hwy a dynnant
eu cleddyfau ar yr Aipht, ac a
lanwant y wlad â chelanedd.
12 [f] Gwnaf hefyd yr afonydd yn
sychder, a gwerthaf y wlad i law
y drygionus; ïe, anrheithiaf y wlad
a'i chyflawnder trwy law dïeithr-
iaid: myfi yr ARGLWYDD a'*i* dy-
wedodd.
13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [g] Difethaf hefyd y delwau,
a gwnaf i'r eilunod ddarfod o Noph;

[2] Neu, *ofn.*
[3] Heb. *Phut.*
[a] Jer. 25. 20, 24.
[b] pen. 29. 10.
[c] pen. 29. 12.
[d] Es. 18. 1, 2.
[e] pen. 28. 7.
[f] Es. 19. 5.
[g] Jer. 43. 12. a 46. 25. Zech. 13. 2.

Cyn CRIST 572.

ac ni bydd tywysog mwyach o dir
yr Aipht: ac ofn a roddaf yn nhir
yr Aipht.
14 Pathros hefyd a anrheithiaf,
[4] Neu, *Tanis.* a rhoddaf dân yn [4] Soan, a gwnaf
farnedigaethau yn No.
[5] Neu, *Pelusium.* 15 A thywalltaf fy llid ar [5] Sin,
cryfder yr Aipht; ac a dorraf ym-
aith lïaws No.
16 A mi a roddaf dân yn yr Aipht;
gan ofidio y gofidia Sin, a No a
rwygir, a' *bydd ar* Noph gyfyng-
derau beunydd.
[6] Neu, *Heliopolis.* 17 Gwŷr ieuaingc [6] Afen a [7] Phi-
[7] Neu, *Phubastum.* beseth a syrthiant gan y cleddyf;
ac i gaethiwed yr ânt hwy.
[8] Neu, *yr attelir.* 18 Ac ar Tehaphnehes [8] y tywylla
y diwrnod, pan dorrwyf yno ieuau
yr Aipht: a balchder ei chryfder
a dderfydd ynddi: cwmmwl a'i
cuddia hi, a'i merched a ânt i
gaethiwed.
19 Felly y gwnaf farnedigaethau
yn yr Aipht; fel y gwypont mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
588. 20 ¶ Ac yn y *mis* cyntaf o'r unfed
flwyddyn ar ddeg, ar y seithfed
dydd o'r mis, y daeth gair yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
21 Ha fab dyn, torrais fraich Pha-
[h] Jer. 46. 11. raoh brenhin yr Aipht; ac wele, [h] nis
rhwymir i roddi meddyginiaethau
wrtho, i osod rhwymyn i rwymo,
i'w gryfhâu i ddal y cleddyf.
22 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Wele fi yn erbyn
Pharaoh brenhin yr Aipht, a mi a
dorraf ei freichiau ef, y cryf, a'*r*
hwn oedd ddrylliedig; ac a wnaf
i'r cleddyf syrthio o'i law ef.
23 A mi a wasgaraf yr Aiphtiaid
ym mysg y cenhedloedd, ac a'u
taenaf hwynt ar hyd y gwledydd.
24 A mi a gadarnhâf freichiau
brenhin Babilon, ac a roddaf fy
nghleddyf yn ei law ef: ond mi a
dorraf freichiau Pharaoh, ac efe a
ochain o'i flaen ef âg ocheneidiau
un archolledig.
25 Ond mi â gadarnhâf freichiau
brenhin Babilon, a breichiau Pha-
raoh a syrthiant; fel y gwypont
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, wedi
i mi roddi fy nghleddyf yn llaw
brenhin Babilon, ac iddo yntau ei
estyn ef ar wlad yr Aipht.
26 A mi a wasgaraf yr Aiphtiaid
ym mysg y cenhedloedd, ac a'u
taenaf hwynt ar hyd y gwledydd;
fel y gwypont mai myfi *yw* yr AR-
GLWYDD.

PENNOD XXXI.

Cyn CRIST 588.

1 *Adrodd i Pharaoh* 3 *ogoniant Assyria,* 10
a'i chwymp am ei balchder. 18 *Yr un din-*
ystr ar yr Aipht.

AC yn y trydydd *mis* o'r unfed
flwyddyn ar ddeg, ar y *dydd*
cyntaf o'r mis, y daeth gair yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
2 Dywed, fab dyn, wrth Pharaoh
brenhin yr Aipht, ac wrth ei lïaws,
[a] I bwy yr ydwyt debyg yn dy fawr- [a] ad. 18.
edd?
3 ¶ Wele, Assur oedd [b] gedrwydd- [b] Dan. 4. 10.
en yn Libanus, yn dêg ei cheingc-
iau, a'i brig yn cysgodi, ac yn uchel
ei huchder, a'i brigyn oedd rhwng
y tewfrig.
4 Dyfroedd a'i maethasai hi, y
dyfnder a'i [2] dyrchafasai, a'i hafon- [2] Neu, *dygasai i fynu.*
ydd yn cerdded o amgylch ei
phlanfa; bwriodd hefyd ei ffrydiau
at holl goed y maes.
5 Am hynny yr ymddyrchafodd ei
huchder hi goruwch holl goed y
maes, a'i cheingciau a amlhasant,
a'i changhennau a ymestynasant, o
herwydd dyfroedd lawer, pan [3] fwr- [3] Neu, *yrrodd hi hwynt allan.*
iodd hi allan.
6 [c] Holl ehediaid y nefoedd a [c] Dan. 4. 12.
nythent yn ei cheingciau hi, a holl
fwystfilod y maes a lydnent dan
ei changhennau hi; ïe, yr holl gen-
hedloedd llïosog a eisteddent dan
ei chysgod hi.
7 Felly teg ydoedd hi yn ei mawr-
edd, yn hŷd ei brig; o herwydd
ei gwraidd ydoedd wrth ddyfroedd
lawer.
8 Y cedrwydd [d] y'ngardd DUW ni [d] Gen. 2. 8.
allent ei chuddio hi: y ffynnidwydd
nid oeddynt debyg i'w cheingciau
hi, a'r ffawydd nid oeddynt fel ei
changhennau hi; ac un pren yng
ngardd yr Arglwydd nid ydoedd
debyg iddi hi yn ei thegwch.
9 Gwnaethwn hi yn dêg gan lïaws
ei changhennau: a holl goed Eden,
y rhai *oedd* y'ngardd DUW, a gen-
figennasant wrthi hi.
10 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; O herwydd
ymddyrchafu o honot mewn uch-
der, a rhoddi o honi ei brig ym
mysg y tewfrig, ac ymddyrchafu ei
chalon yn ei huchder;
11 Am hynny y rhoddais hi yn
llaw cadarn y cenhedloedd: gan
wneuthur y gwna efe iddi; am ei
drygioni y bwriais hi allan.
12 A dïeithriaid, [e] rhai ofnadwy y [e] pen. 28. 7.
cenhedloedd, a'i torrasant hi ym-

Cyn CRIST 588.

aith, ac a'i gadawsant hi: ar y mynyddoedd ac yn yr holl ddyffrynoedd y syrthiodd ei brig hi, a'i changhennau a dorrwyd yn holl afonydd y ddaear; a holl bobloedd y tir a ddisgynasant o'i chysgod hi, ac a'i gadawsant hi.

[4] Heb. *chwymp.*

13 Holl ehediaid y nefoedd a drigant ar ei [4] chyff hi, a holl fwystfilod y maes a fyddant ar ei changhennau hi;

[5] Heb. *arnynt eu hunain, am eu huchder.* [f] Ps. 82. 7.

14 Fel nad ymddyrchafo holl goed y dyfroedd yn eu huchder, ac na roddont eu brigyn rhwng y tewfrig, ac na safo yr holl goed dyfradwy [5] yn eu huchder: canys [f] rhoddwyd hwynt oll i farwolaeth yn y tir isaf y'nghanol meibion dynion, gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.

[6] Heb. *duais, neu, tywyllais Libanus am dani hi.*

15 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Yn y dydd y disgynodd hi i'r bedd, gwneuthum alaru: toais y dyfnder am dani hi, ac atteliais ei hafonydd, fel yr attaliwyd dyfroedd lawer; [6] gwneuthum i Libanus alaru am dani hi, ac *yr ydoedd ar* holl goed y maes lesmair am dani hi.

[g] Es. 14. 8. [h] pen. 32. 31.

16 Gan swn ei chwymp hi y cynhyrfais y cenhedloedd, pan wneuthum iddi ddisgyn i uffern gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll; a [g] holl goed Eden, y dewis a'r goreu yn Libanus, y dyfradwy oll, [h] a ymgysurant yn y tir isaf.

17 Hwythau hefyd gyd â hi a ddisgynant i uffern at laddedigion y cleddyf, a'*r rhai oedd* fraich iddi hi, *y rhai* a drigasant dan ei chysgod hi y'nghanol y cenhedloedd.

[i] ad. 2. [k] pen. 28. 10. a 32. 19, 21, 24, &c.

18 ¶ [i] I bwy felly ym mysg coed Eden yr oeddit debyg mewn gogoniant a mawredd? etto ti a ddisgynir gyd â choed Eden i'r tir isaf; [k] gorweddi y'nghanol y rhai dïenwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf. Dyma Pharaoh a'i holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XXXII.

1 *Cwynfan am erchyll gwymp yr Aipht.* 11 *Cleddyf Babilon a'i dinystria hi.* 17 *Y dygir hi i waered i uffern ym mhlith y cenhedloedd dïenwaededig.*

587.

AC yn y deuddegfed mis o'r ddeuddegfed flwyddyn, ar y *dydd* cyntaf o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,

[a] pen. 19. 3. [b] pen. 29. 3.

2 Ha fab dyn, cyfod alarnad am Pharaoh brenhin yr Aipht, a dywed wrtho, [a] Tebygaist i lew ieuangc y cenhedloedd, ac [b] yr *ydwyt* ti fel [2] morfil yn y moroedd: a daethost allan gyd â'th afonydd; cythryblaist hefyd y dyfroedd â'th draed, a methraist eu hafonydd hwynt.

Cyn CRIST 587.

[2] Neu, *draig.*

[c] pen. 12. 13. a 17. 20.

3 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; [c] Minnau a daenaf fy rhwyd arnat â chynnulleidfa pobloedd lawer; a hwy a'th godant yn fy rhwyd i.

[d] pen. 29. 5.

4 [d] Gadawaf di *hefyd* ar y tir, taflaf di ar wyneb y maes, a gwnaf i holl ehediaid y nefoedd drigo arnat ti; ïe, o honot ti y diwallaf fwystfilod yr holl ddaear.

5 Rhoddaf hefyd dy gig ar y mynyddoedd, a llanwaf y dyffrynoedd â'th uchder di.

[3] Heb. *dir dy nofiad.*

6 Mwydaf hefyd â'th waed [3] y tir yr wyt yn nofio ynddo, hyd y mynyddoedd; a llenwir yr afonydd o honot.

[e] Es. 13. 10. Joel 2. 31. a 3. 15. Matt. 24. 29.

7 *Ië,* [e] cuddiaf y nefoedd wrth dy ddiffoddi, a thywyllaf eu sêr hwynt: yr haul a guddiaf â chwmmwl, a'r lleuad ni wna i'w goleuni oleuo.

8 Tywyllaf arnat holl lewyrch goleuadau y nefoedd, a rhoddaf dywyllwch ar dy dir, medd yr Arglwydd DDUW.

9 A digiaf galon pobloedd lawer, pan ddygwyf dy ddinystr ym mysg y cenhedloedd i diroedd nid adnabuost.

[f] pen. 26. 16.

10 A gwnaf i bobloedd lawer ryfeddu wrthyt, a'u brenhinoedd a ofnant yn fawr o'th blegid, pan wnelwyf i'm cleddyf ddisgleirio o flaen eu hwynebau hwynt; [f] a hwy ar *bob* munud a ddychrynant, bob un am ei einioes, yn nydd dy gwymp.

Cylch 587.

11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Cleddyf brenhin Babilon a ddaw arnat ti.

[g] pen. 28. 7.

12 A chleddyfau y rhai cedyrn y cwympaf dy lïaws, *byddant* oll [g] yn gedyrn y cenhedloedd; a hwy a anrheithiant falchder yr Aipht, a'i holl lïaws hi a ddinystrir.

[4] Neu, *mawrion.* [h] pen. 29. 11.

13 Difethaf hefyd ei holl anifeiliaid hi oddi wrth ddyfroedd [4] lawer; [h] ac ni sathr troed dyn hwynt mwy, ac ni fathra carnau anifeiliaid hwynt.

14 Yna y gwnaf yn ddyfnion eu dyfroedd hwynt, a gwnaf i'w hafonydd gerdded fel olew, medd yr Arglwydd DDUW.

15 Pan roddwyf dir yr Aipht yn anrhaith, ac anrheithio y wlad o'i llawnder, pan darawyf y rhai oll a

Cyn CRIST Cylch 587.

breswyliant ynddi, yna y cânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.
16 Dyma y galar a alarant am dani hi: merched y cenhedloedd a alarant am dani hi; galarant am dani hi, *sef* am yr Aipht, ac am ei lïaws oll, medd yr Arglwydd DDUW.
587. 17 ¶ Ac yn y ddeuddegfed flwyddyn, ar y pymthegfed *dydd* o'r mis, y daeth gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd,
18 Cwyna, fab dyn, am lïaws yr Aipht, a disgyn hi, hi a merched y cenhedloedd enwog, i'r tir isaf, gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.
i pen. 31. 18. 19 [i] Teccach na phwy oeddit?
k ad. 21, 24, &c. [k] disgyn a gorwedd gyd â'r rhai dïenwaededig.
20 Syrthiant y'nghanol *y rhai* a
5 Neu, *gosodwyd y cleddyf.* laddwyd â'r cleddyf: [5] i'r cleddyf y rhoddwyd hi; llusgwch hi a'i lïaws oll.
l Es. 14. 9. 21 [l] Llefared cryfion y cedyrn wrthi hi o ganol uffern gyd â'i chyn-
m ad. 19, 25, &c. northwywyr: [m] disgynasant, gorweddant yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf.
n ad. 24, 26, 29, 30. 22 [n] Yno *y mae* Assur a'i holl gynnulleidfa, *a'i* feddau o amgylch; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy y cleddyf.
23 Yr hon y rhoddwyd eu beddau yn ystlysau y pwll, a'i chynnulleidfa ydoedd o amgylch ei bedd; wedi eu lladd oll, a syrthio trwy y cleddyf, y rhai a barasant arswyd yn nhir y rhai byw.
24 Yno *y mae* Elam a'i holl lïaws o amgylch ei bedd, wedi eu lladd oll, a syrthio trwy y cleddyf, y rhai a ddisgynasant yn ddïenwaededig i'r tir isaf, y rhai a barasant eu harswyd yn nhir y rhai byw; etto hwy a ddygasant eu gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.
25 Y'nghanol y rhai lladdedig y gosodasant iddi wely ynghyd â'i holl lïaws; a'i beddau o'i amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig a laddwyd â'r cleddyf: er peri eu harswyd yn nhir y rhai byw, etto dygasant eu gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll: y'nghanol y lladdedigion y rhoddwyd ef.
26 Yno *y mae* Mesech, Tubal, a'i holl lïaws; a'i beddau o amgylch: y rhai hynny oll yn ddïenwaededig, wedi eu lladd â'r cleddyf, er peri o honynt eu harswyd yn nhir y rhai byw.
27 Ac ni orweddant gyd â'r cedyrn a syrthiasant o'r rhai dïenwaededig, y rhai a ddisgynasant i
6 Heb. *âg arfau eu rhyfel.* uffern [6] â'u harfau rhyfel: a rhoddasant eu cleddyfau dan eu pennau; eithr eu hanwireddau fydd ar eu hesgyrn hwy, er *eu bod* yn arswyd i'r cedyrn yn nhir y rhai byw.
28 A thithau a ddryllir ym mysg y rhai dïenwaededig, ac a orweddi gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf.
29 Yno *y mae* Edom, a'i brenhinoedd, a'i holl dywysogion, y rhai a roddwyd â'u cadernid gyd â'*r rhai a* laddwyd â'r cleddyf: hwy a orweddant gyd â'r rhai dïenwaededig, a chyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.
30 Yno *y mae* holl dywysogion y gogledd, a'r holl Sidoniaid, y rhai a ddisgynant gyd â'r lladdedigion; gyd â'u harswyd y cywilyddiant am eu cadernid; gorweddant hefyd yn ddïenwaededig gyd â'r rhai a laddwyd â'r cleddyf, ac a ddygant eu gwaradwydd gyd â'r rhai a ddisgynant i'r pwll.
31 Pharaoh a'u gwel hwynt, ac a ymgysura yn ei holl lïaws, Pharaoh a'i holl lu wedi eu lladd â'r cleddyf, medd yr Arglwydd DDUW.
32 Canys rhoddais fy ofn yn nhir y rhai byw; a gwneir iddo orwedd y'nghanol y rhai dïenwaededig, gyd â lladdedigion y cleddyf, *sef* i Pharaoh ac i'w holl lïaws, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XXXIII.

1 *Yn ol dyled gwyliwr yn rhybuddio y bobl,* 7 *y dygir ar gôf i Ezeciel ei ddyled yntau.* 10 *Duw yn dangos mor uniawn ydyw ei ffyrdd ef tu ag at yr edifeiriol, a thu ag at y rhai a gilio oddi wrtho:* 17 *yn amddiffyn ei gyfiawnder.* 21 *Wrth glywed darfod ennill Jerusalem, y mae yn prophwydo dinystr y wlad.* 30 *Barnedigaethau Duw yn erbyn y rhai a watwarent y prophwydi.*

A DAETH gair yr ARGLWYDD attaf, gan ddywedyd, 587.
2 Llefara, fab dyn, wrth feibion dy bobl, a dywed wrthynt, [2] Pan
2 Heb. *Gwlad pan ddygwyf gleddyf arni.* ddygwyf gleddyf ar wlad, a chymmeryd o bobl y wlad ryw wr o'i chyrrau, a'i roddi yn wyliedydd iddynt:
3 Os gwel efe gleddyf yn dyfod ar y wlad, ac udganu mewn udgorn, a rhybuddio y bobl;

Cyn CRIST 587.

4 Yna yr hwn [3]a glywo lais yr
udgorn, ac ni chymmer rybudd;
eithr dyfod o'r cleddyf a'i gym-
meryd ef ymaith, ei waed fydd ar
ei ben ei hun.
5 Efe a glybu lais yr udgorn, ac
ni chymmerodd rybudd; ei waed
fydd arno: ond yr hwn a gym-
mero rybudd, a wared ei enaid.
6 Ond pan welo y gwyliedydd y
cleddyf yn dyfod, ac ni udgana
mewn udgorn, a'r bobl heb eu
rhybuddio; eithr dyfod o'r cleddyf
a chymmeryd un o honynt, efe a
ddaliwyd yn ei anwiredd, ond mi
a ofynaf ei waed ef ar law y gwyl-
iedydd.
7 ¶ [a]Felly dithau, fab dyn, yn
wyliedydd y'th roddais i dŷ Israel;
fel y clywech air o'm genau, ac y
rhybuddiech hwynt oddi wrthyf fi.
8 Pan ddywedwyf wrth yr an-
nuwiol, *Ti* annuwiol, gan farw a
fyddi farw; oni leferi di i rybuddio
yr annuwiol o'i ffordd, yr annuwiol
hwn a fydd marw yn ei anwiredd,
ond ar dy law di y gofynaf ei
waed ef.
9 Ond os rhybuddi di yr annuw-
iol o'i ffordd, i ddychwelyd o honi;
os efe ni ddychwel o'i ffordd, efe
fydd farw yn ei anwiredd, a thi-
thau a waredaist dy enaid.
10 ¶ Llefara hefyd wrth dŷ Israel,
ti fab dyn, Fel hyn gan ddywedyd
y dywedwch; Os *yw* ein hanwir-
eddau a'n pechodau arnom, a nin-
nau [b]yn dihoeni ynddynt, pa fodd
y byddem ni byw?
11 Dywed wrthynt, [c]*Fel mai* byw
fi, medd yr Arglwydd DDUW, ni
ymhoffaf ym marwolaeth yr an-
nuwiol; ond troi o'r annuwiol oddi
wrth ei ffordd, a byw: dychwel-
wch, dychwelwch oddi wrth eich
ffyrdd drygionus; canys, tŷ Israel,
[d]paham y byddwch feirw?
12 Dywed hefyd, fab dyn, wrth
feibion dy bobl, [e]Cyfiawnder y
cyfiawn nis gwared ef yn nydd ei
anwiredd: felly am annuwioldeb
yr annuwiol, ni syrth efe o'i her-
wydd yn y dydd y dychwelo oddi
wrth ei anwiredd; ni ddichon y
cyfiawn chwaith fyw oblegid *ei gyf-
iawnder*, yn y dydd y pecho.
13 Pan ddywedwyf wrth y cyf-
iawn, Gan fyw y caiff fyw; os efe
a hydera ar ei gyfiawnder, ac a
wna anwiredd, ei holl gyfiawnder-
au ni chofir; ond am ei anwiredd
a wnaeth, am dano y bydd efe
marw.
14 A phan ddywedwyf wrth yr
annuwiol, Gan farw y byddi farw;
os dychwel efe oddi wrth ei bech-
od, a gwneuthur barn a chyfiawn-
der;
15 *Os* yr annuwiol [f]a ddadrydd
wystl, *ac* [g]a rydd yn ei ol yr hyn
a dreisiodd, a rhodio yn [h]neddf-
au y bywyd, heb wneuthur an-
wiredd; gan fyw y bydd efe byw,
ni bydd marw:
16 Ni chofféir iddo yr holl bech-
odau a bechodd: barn a chyf-
iawnder a wnaeth; efe gan fyw a
fydd byw.
17 ¶ [i]A meibion dy bobl a ddy-
wedant, Nid yw uniawn ffordd yr
ARGLWYDD: eithr eu ffordd hwynt
nid yw uniawn.
18 Pan ddychwelo y cyfiawn oddi
wrth ei gyfiawnder, a gwneuthur
anwiredd, efe a fydd marw yn-
ddynt.
19 A phan ddychwelo yr annuw-
iol oddi wrth ei annuwioldeb, a
gwneuthur barn a chyfiawnder, yn
y rhai hynny y bydd efe byw.
20 [k]Etto chwi a ddywedwch nad
uniawn ffordd yr ARGLWYDD.
Barnaf chwi, tŷ Israel, bob un yn
ol ei ffyrdd ei hun.
21 ¶ Ac yn y degfed *mis* o'r
ddeuddegfed flwyddyn [l]o'n caeth-
gludiad ni, ar y pummed *dydd*
o'r mis, [m]y daeth un a ddïangasai
o Jerusalem attaf fi, gan ddywedyd,
[n]Tarawyd y ddinas.
22 A [o]llaw yr ARGLWYDD a fuasai
arnaf yn yr hwyr, cyn dyfod y
dïangydd, ac a agorasai fy safn,
nes ei ddyfod attaf y bore; ïe,
[p]ymagorodd fy safn, ac ni bûm
fud mwyach.
23 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
24 Ha fab dyn, preswylwyr y
diffaethwch hyn yn nhir Israel
ydynt yn llefaru, gan ddywedyd,
Abraham oedd un, ac a feddian-
nodd y tir; ninnau *ydym* lawer,
i ni y rhoddwyd y tir yn etifedd-
iaeth.
25 Am hynny dywed wrthynt,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [q]Yr ydych yn bwytta
ynghyd â'r gwaed, ac [r]yn dyrchafu
eich llygaid at eich gau-dduwiau,
ac yn tywallt gwaed; ac a fedd-
iennwch chwi y tir?

[3] Heb. *gan glywed a glywo.*
[a] pen. 3. 17, &c.
[b] pen. 24. 23.
[c] 2 Sam. 14. 14. pen. 18. 23, 32. 2 Petr 3. 9.
[d] pen. 18. 31.
[e] pen. 3. 20. a 18. 24.
[f] pen. 18. 7.
[g] Exod. 22. 1, 4. Lef. 6. 2, 4. Num. 5. 6, 7.
[h] Lef. 18. 5. pen. 20. 11, 13, 21.
[i] ad. 20. pen. 18. 25, 29.
[k] ad. 17.
[l] pen. 1. 2.
[m] pen. 24. 26.
[n] 2 Bren. 25. 4.
[o] pen. 1. 3.
[p] pen. 24. 27.
[q] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17. a 7. 26. a 17. 10. a 19. 26. Deut. 12. 26.
[r] pen. 18. 6.

Cyn CRIST 587.

26 Sefyll yr ydych ar eich cledd-
yf, gwnaethoch ffieidd-dra, halog-
asoch hefyd bob un wraig ei gym-
mydog; ac a feddiennwch chwi y
tir?
27 Fel hyn y dywedi wrthynt,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; *Fel mai* byw fi, trwy y
cleddyf y syrth y rhai *sydd* yn y
diffaethwch; a'r hwn *sydd* ar wyn-
eb y maes, [s] i'r bwystfil y rhoddaf
ef i'w fwytta; a'r rhai *sydd* yn yr
amddiffynfeydd ac [t] mewn ogofeydd,
a fyddant feirw o'r haint.
28 Canys gwnaf y tir yn anrhaith,
ïe, yn anrhaith; a [u] balchder ei
nerth ef a baid, ac anrheithir myn-
yddoedd Israel, heb gynniweirydd
ynddynt.
29 A chânt wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD, pan wnelwyf y tir
yn anrhaith, *ïe,* yn anrhaith, am
eu holl ffieidd-dra a wnaethant.
30 ¶ Tithau fab dyn, meibion dy
bobl sydd yn siarad i'th erbyn
wrth y parwydydd, ac o fewn
drysau y tai, ac yn dywedyd y
naill wrth y llall, pob un wrth ei
gilydd, gan ddywedyd, Deuwch,
attolwg, a gwrandêwch beth *yw* y
gair sydd yn dyfod oddi wrth yr
ARGLWYDD.
31 [x] Deuant hefyd attat fel [4] y
daw y bobl, ac [y] eisteddant o'th
flaen *fel* fy mhobl, gwrandawant
hefyd dy eiriau, ond nis gwnant
hwy: canys [z] â'u geneuau y dang-
osant gariad, a'u calon sydd yn
myned ar ol eu cybydd-dod.
32 Wele di hefyd iddynt fel cân
cariad *un* hyfrydlais, ac yn canu
yn dda: canys gwrandawant dy
eiriau, ond nis gwnant hwynt.
33 A phan ddelo hyn, (wele ef
yn dyfod,) yna [a] y cânt wybod fod
prophwyd yn eu mysg.

s pen. 39. 4.
t Barn. 6. 2. 1 Sam. 13. 6.
u pen. 7. 24. a 24. 21. a 30. 6, 7.
x pen. 14. 1. a 20. 1, &c.
4 Heb. *dyfodiad y bobl.*
y pen. 8. 1.
z Es. 29. 13.
a pen. 2. 5.

PENNOD XXXIV.

1 *Argyhoeddi y bugeiliaid;* 7 *a barn Duw yn eu herbyn hwy;* 11 *a'i ragluniaeth dros ei ddïadell.* 20 *Brenhiniaeth Crist.*

587.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
attaf, gan ddywedyd,
2 Prophwyda, fab dyn, yn erbyn
[a] bugeiliaid Israel; prophwyda, a
dywed wrthynt, wrth y bugeiliaid,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Gwae fugeiliaid Israel y
rhai sydd yn eu porthi eu hun-
ain: oni phortha y bugeiliaid y
[2] praidd?
3 [b] Y brasder a fwyttêwch, a'r
gwlan a wisgwch, y bras a ledd-
wch; *ond* ni phorthwch y praidd.
4 [c] Ni chryfhasoch y rhai llesg,
ac ni feddyginiaethasoch y glaf, ni
rwymasoch y ddrylliedig chwaith,
a'r gyfeiliornus ni ddygasoch adref,
a'r golledig ni cheisiasoch; eithr
llywodraethasoch hwynt â [d] thrais
ac â chreulondeb.
5 A hwy a wasgarwyd [3] o eisieu
bugail: a buant yn ymborth i holl
fwystfilod y maes, pan wasgarwyd
hwynt.
6 Fy nefaid a grwydrasant ar
hyd yr holl fynyddoedd, ac ar
bob bryn uchel: ïe, gwasgarwyd
fy mhraidd ar hyd holl wyneb y
ddaear, ac nid oedd a'*u* ceisiai,
nac a ymofynai *am danynt.*
7 ¶ Am hynny, fugeiliaid, gwran-
dêwch air yr ARGLWYDD.
8 *Fel mai* byw fi, medd yr Ar-
glwydd DDUW, am fod fy mhraidd
yn yspail, a bod fy mhraidd yn
ymborth i holl fwystfilod y maes,
o eisieu bugail, ac na cheisiodd fy
mugeiliaid fy mhraidd, eithr y bu-
geiliaid a'u porthasant eu hun, ac
ni phorthasant fy mhraidd:
9 Am hynny, O fugeiliaid, gwran-
dêwch air yr ARGLWYDD.
10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Wele fi yn erbyn y bu-
geiliaid: a gofynaf fy mhraidd ar
eu dwylaw hwynt, a gwnaf iddynt
beidio â phorthi y praidd; a'r bu-
geiliaid ni phorthant eu hun mwy:
canys gwaredaf fy mhraidd o'u
safn hwy, fel na byddont yn ym-
borth iddynt.
11 ¶ Canys fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW, Wele myfi, *ïe,*
myfi a ymofynaf am fy mhraidd,
ac a'u ceisiaf hwynt.
12 Fel y cais bugail ei ddïadell
ar y dydd y byddo ym mysg ei
ddefaid gwasgaredig, felly y ceisiaf
finnau fy nefaid, ac a'u gwaredaf
hwynt o bob lle y gwasgarer hwynt
iddo ar y dydd cymmylog a thy-
wyll.
13 A [e] dygaf hwynt allan o fysg
y bobloedd, a chasglaf hwynt o'r
tiroedd, a dygaf hwynt i'w tir eu
hun, a phorthaf hwynt ar fynydd-
oedd Israel wrth yr afonydd, ac
yn holl drigfannau y wlad.
14 Mewn porfa dda y porthaf
hwynt, ac ar uchel fynyddoedd
Israel y bydd eu corlan hwynt:
yno y gorweddant mewn corlan

a Jer. 23. 1.
2 *dïadellau.*
b Zech. 11. 13.

Cyn CRIST 587.
c ad. 16.
d 1 Petr 5. 3.
3 Heb. *heb fugail, felly ad.* 8.
e pen. 28. 25.

Cyn CRIST 587.

dda, ïe, *mewn* porfa fras y porant
ar fynyddoedd Israel.
15 Myfi a borthaf fy mhraidd, a
myfi a'u gorweddfâf hwynt, medd
yr Arglwydd DDUW.
16 [f] Y golledig a geisiaf, a'r darf-
edig a ddychwelaf, a'r friwedig a
rwymaf, a'r lesg a gryfhâf: eithr
dinystriaf [g] y fras a'r gref; â barn
y porthaf hwynt.
17 Chwithau, fy mhraidd, fel hyn
y dywed yr Arglwydd DDUW, Wele
[h] fi yn barnu rhwng [4] milyn a milyn,
rhwng yr hyrddod a'r bychod.
18 Ai bychan gennych bori o
honoch y borfa dda, oni bydd i
chwi sathru dan eich traed y rhan
arall o'ch porfeydd? ac yfed o
honoch y dyfroedd dyfnion, oni
bydd i chwi sathru y rhan arall
â'ch traed?
19 A'm praidd i, y maent yn pori
sathrfa eich traed chwi; a mathrfa
eich traed a yfant.
20 ¶ Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW wrthynt hwy;
Wele myfi, *ïe,* myfi a farnaf rhwng
milyn bras a milyn cul.
21 O herwydd gwthio o honoch
âg ystlys ac âg ysgwydd, a chornio
o honoch â'ch cyrn y rhai llesg
oll, hyd oni wasgarasoch hwynt
allan:
22 Am hynny y gwaredaf fy
mhraidd, fel na byddont mwy yn
yspail; a barnaf rhwng milyn a
milyn.
23 Cyfodaf hefyd [i] un bugail ar-
nynt, ac efe a'u portha hwynt, *sef*
fy ngwas [k] Dafydd; efe a'u portha
hwynt, ac efe a fydd yn fugail
iddynt.
24 A minnau yr ARGLWYDD a
fyddaf yn DDUW iddynt, a'm gwas
Dafydd yn dywysog yn eu mysg:
myfi yr ARGLWYDD a leferais *hyn.*
25 [l] Gwnaf hefyd â hwynt gyfam-
mod heddwch, a [m] gwnaf i'r bwyst-
fil drwg beidio o'r tir: a hwy a
drigant yn ddïogel yn yr anialwch,
ac a gysgant yn y coedydd.
26 Hwynt hefyd ac amgylchoedd
fy mryn a wnaf yn fendith: a
gwnaf i'r gwlaw ddisgyn yn ei
amser; [n] cawodydd bendith a fydd.
27 A [o] rhydd pren y maes ei
ffrwyth, a'r tir a rydd ei gynnyrch,
a byddant yn eu tir eu hun mewn
dïogelwch, ac a gânt wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD, pan dor-
rwyf rwymau eu hiau hwynt, a'u

[f] Edrych ad. 4. Mic. 4. 6.
[g] Es. 10. 16. Amos 4. 1.
[h] pen. 20. 37, 38. Zech. 10. 3. Matt. 25. 32.
[4] Heb. *myn a mynnod.*
[i] Es. 40. 11. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20. 1 Petr 2. 25. a 5. 4.
[k] Jer. 30. 9. pen. 37. 24. Hos. 3. 5.
[l] pen. 37. 26.
[m] Es. 11. 6—9. a 35. 9. Hos. 2. 18.
[n] Ps. 68. 9.
[o] Ps. 85. 12.

gwared hwynt o law y rhai oedd
yn mynnu gwasanaeth ganddynt.
28 Ac ni byddant mwyach yn
yspail i'r cenhedloedd, a bwystfil
y tir nis bwytty hwynt; eithr
[p] trigant mewn dïogelwch, ac ni
bydd a'u dychryno.
29 Cyfodaf iddynt hefyd [q] blan-
higyn [5] enwog, ac ni byddant mwy
wedi [6] trengi o newyn yn y tir, ac
[r] ni ddygant mwy waradwydd y cen-
hedloedd.
30 Fel hyn y cânt wybod mai
myfi yr ARGLWYDD eu DUW *sydd*
gyd â hwynt, ac *mai* hwythau, tŷ
Israel, *yw* fy mhobl i, medd yr
Arglwydd DDUW.
31 Chwithau, fy [s] mhraidd, defaid
fy mhorfa, dynion *ydych* chwi,
myfi *yw* eich DUW chwi, medd yr
Arglwydd DDUW.

PENNOD XXXV.

Barnedigaeth mynydd Seir am eu cas tu ag at Israel.

587.

A DAETH gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
2 Gosod dy wyneb, fab dyn, tu
ag at fynydd Seir, a [a] phrophwyda
yn ei erbyn,
3 A dywed wrtho, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Wele
fi i'th erbyn di, mynydd Seir;
estynaf hefyd fy llaw i'th erbyn,
a [2] gwnaf di yn anghyfannedd, ac
yn ddiffaethwch.
4 Gosodaf dy ddinasoedd yn ddi-
ffaethwch, a thithau a fyddi yn
anghyfannedd; fel y gwypech mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD.
5 Am fod gennyt alanasdra [3] tra-
gywyddol, a thywallt o honot *waed*
meibion Israel â [4] mìn y cleddyf,
yn amser eu gofid, [b] yn amser diw-
edd *eu* hanwiredd *hwynt:*
6 Am hynny *fel mai* byw fi, medd
yr Arglwydd DDUW, mi a'th wnaf
di yn waed, a gwaed a'th ymlid
di: [c] gan na chasêi waed, gwaed
a'th ddilyn.
7 Gwnaf hefyd fynydd Seir yn
anrhaith ac yn ddiffaethwch; a
thorraf ymaith o hono yr hwn a
elo allan, a'r hwn a ddychwelo.
8 Llanwaf hefyd ei fynyddoedd ef
â'i laddedigion: yn dy fryniau, a'th
ddyffrynoedd, a'th holl afonydd, y
syrth y rhai a laddwyd â'r cleddyf.
9 [d] Gwnaf di yn anrhaith tragy-
wyddol, a'th ddinasoedd ni ddy-
chwelant; [e] fel y gwypoch mai myfi
yw yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST 587.

[p] Jer. 30. 10. a 46. 27.
[q] Es. 11. 1. Jer. 23. 5.
[5] Heb. *yn enw.*
[6] Heb. *eu cymmeryd ymaith.*
[r] pen. 36. 3, 6, 15.
[s] Ioan 10. 11.
[a] Jer. 49. 7, 8. pen. 25. 12. Amos 1. 11. Obad. 10, &c.
[2] Heb. *rhoddaf.*
[3] Neu, *er cynt.*
[4] Heb. *dwylaw.*
[b] pen. 21. 25, 29.
[c] Ps. 109. 17.
[d] Jer. 49. 18. Mal. 1. 3, 4.
[e] pen. 6. 7. a 7. 4, 9. a 36. 11.

Cyn CRIST 587.

f Ps. 83. 4, 12.

10 Am ddywedyd o honot, Y
ddwy genedl a'r ddwy wlad hyn
fyddant eiddof fi, a [f] nyni a'i medd-
iannwn; er bod yr ARGLWYDD
yno:
11 Am hynny *fel mai* byw fi,
medd yr Arglwydd DDUW, gwnaf
yn ol dy ddig, ac yn ol dy gen-
figen, y rhai o'th gas yn eu herbyn
hwynt a wnaethost; fel y'm had-
waener yn eu mysg hwynt, pan
y'th farnwyf di.
12 A chei wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD, *ac* i mi glywed dy
holl gabledd a draethaist yn erbyn
mynyddoedd Israel, gan ddywedyd,
Anrheithiwyd hwynt, i ni y rhodd-
wyd hwynt i'w [5] difa.
13 Ymfawrygasoch hefyd â'ch gen-
euau yn fy erbyn i, ac [g] amlhasoch
eich geiriau i'm herbyn: mi a'*u*
clywais.
14 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Pan lawenycho yr holl
wlad, mi a'th wnaf di yn anghyf-
annedd.
15 [h] Yn ol dy lawenydd di am
feddiant tŷ Israel, o herwydd ei
anrheithio, felly y gwnaf i tithau:
anrhaith fyddi di, mynydd Seir,
ac Edom oll i gyd; fel y gwypont
mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

5 Heb. *bwytta.*

g 1 Sam. 2. 3.

h Obad. 15.

PENNOD XXXVI.

1 *Cysuro gwlad Israel, trwy ddinystr y cenhedloedd a wnaent yn drahaus â hi,* 8 *a thrwy addaw bendithion Duw iddi.* 16 *Mai am eu pechodau y gwrthodwyd Israel,* 21 *ond yr adferir hwy drachefn, heb iddynt ei haeddu.* 25 *Bendithion brenhiniaeth Crist.*

587.
a pen. 6. 2.

TITHAU fab dyn, [a] prophwyda
wrth fynyddoedd Israel, a dy-
wed, Gwrandêwch, fynyddoedd Is-
rael, air yr ARGLWYDD.
2 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW, O herwydd [b] dywedyd o'r
gelyn hyn am danoch chwi, Aha,
aeth yr hen uchelfaon hefyd yn
etifeddiaeth i ni:
3 Am hynny prophwyda, a dywed,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [2] o herwydd iddynt *eich*
anrheithio, a'ch llyngcu o amgylch,
i fod o honoch yn etifeddiaeth i
weddill y cenhedloedd, a [3] myned
o honoch yn watwargerdd tafodau,
ac yn ogan pobloedd:
4 Am hynny, mynyddoedd Is-
rael, gwrandêwch air yr Arglwydd
DDUW; Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW wrth y mynydd-
oedd ac wrth y bryniau, wrth [4] yr
afonydd ac wrth y dyffrynoedd,
wrth y diffaethwch anghyfannedd-
ol, ac wrth y dinasoedd gwrthod-
edig, y rhai a aeth yn yspail ac
yn watwar i'r rhan arall o'r cen-
hedloedd o'u hamgylch:
5 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; [c] Dïau yn ang-
erdd fy eiddigedd y lleferais yn
erbyn y rhan arall o'r cenhedloedd,
ac yn erbyn holl Edom, y rhai a
roddasant fy nhir i yn etifeddiaeth
iddynt eu hun, â llawenydd *eu* holl
galon, trwy feddwl dirmygus, i'w
yrru allan yn yspail.
6 Am hynny prophwyda am dir
Israel, a dywed wrth y mynydd-
oedd ac wrth y bryniau, wrth yr
afonydd ac wrth y dyffrynoedd,
Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Wele, yn fy eiddigedd ac
yn fy llid y lleferais, o herwydd
dwyn o honoch waradwydd y cen-
hedloedd.
7 Am hynny fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; Myfi a dyngais,
Dïau y dwg y cenhedloedd *sydd*
o'ch amgylch chwi eu gwarad-
wydd.
8 ¶ A chwithau, mynyddoedd Is-
rael, a fwriwch allan eich ceingc-
iau, ac a ddygwch eich ffrwyth
i'm pobl Israel; canys agos ydynt
ar ddyfod.
9 Canys wele fi attoch, ïe, troaf
attoch, fel y'ch coledder ac y'ch
hauer.
10 Amlhâf ddynion ynoch chwi
hefyd, holl dŷ Israel i gyd, fel y
cyfannedder y dinasoedd, ac yr
adeilader y diffaethwch.
11 Ië, amlhâf ynoch ddyn ac ani-
fail; a hwy a chwanegant ac a
ffrwythant; a gwnaf i chwi bres-
wylio fel yr oeddych gynt; ïe,
gwnaf *i chwi* well nag *yn* eich
dechreuad, [d] fel y gwypoch mai myfi
yw yr ARGLWYDD.
12 Ië, gwnaf i ddynion rodio ar-
noch, *sef* fy mhobl Israel; a hwy
a'th etifeddant di, a byddi yn
etifeddiaeth iddynt, ac ni ychwan-
egi eu gwneuthur hwy yn amddif-
aid mwy.
13 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; O herwydd eu bod yn dy-
wedyd wrthych, Yr wyt ti yn difa
dynion, ac yn gwneuthur dy gen-
hedloedd yn amddifaid;
14 Am hynny ni fwyttêi ddynion
mwy, ac ni wnei [5] dy genhedloedd

b pen. 25. 3. a 26. 2.

2 Heb. *o herwydd, o herwydd.*

3 Heb. *gwneuthur i chwi esgyn ar fin y tafod.*

4 Neu, *y glynnoedd.*

Cyn CRIST 587.

c pen. 38. 19.

d pen. 35. 9. a 37. 6, 13.

5 Neu, *i'th genhedloedd mwyach gwympo.*

Cyn CRIST 587.

mwyach yn amddifaid, medd yr
Arglwydd DDUW.
e pen. 34. 29. 15 [e] Ac ni adawaf glywed gwarad-
wydd y cenhedloedd ynot ti mwy,
ni ddygi chwaith warth y cenhedl-
oedd mwyach, ac ni wnei mwy i'th
genhedloedd syrthio, medd yr Ar-
glwydd DDUW.
16 ¶ Daeth hefyd air yr AR-
GLWYDD attaf, gan ddywedyd,
17 Ha fab dyn, pan oedd tŷ Is-
rael yn trigo yn eu tir eu hun,
hwy a'i halogasant ef â'u ffordd
ac a'u gweithredoedd eu hun: eu
ffordd ydoedd ger fy mron i fel
aflendid gwraig fis-glwyfus.
18 Yna y tywelltais fy llid arnynt,
am y gwaed a dywalltasent ar y
tir, ac am eu delwau *trwy y rhai*
yr halogasent ef;
19 Ac a'u gwasgerais hwynt ym
mhlith y cenhedloedd, a hwy a
chwalwyd ar hyd y gwledydd; yn
ol eu ffyrdd ac yn ol eu gweithred-
oedd y bernais hwynt.
f Es. 52. 5. Rhuf. 2. 24. 20 A [f] phan ddaethant at y cen-
hedloedd y rhai yr aethant attynt,
hwy a halogasant fy enw sanct-
aidd, pan ddywedid wrthynt, Dyma
bobl yr ARGLWYDD, ac o'i wlad ef
yr aethant allan.
21 ¶ Er hynny arbedais *hwynt* er
mwyn fy enw sanctaidd, yr hwn a
halogodd tŷ Israel ym mysg y cen-
hedloedd y rhai yr aethant attynt.
22 Am hynny dywed wrth dŷ Is-
rael, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Nid er eich mwyn chwi,
tŷ Israel, yr ydwyf fi yn gwneuthur
hyn, ond er mwyn fy enw sanct-
aidd, yr hwn a halogasoch chwi
ym mysg y cenhedloedd lle yr
aethoch.
23 A mi a sancteiddiaf fy enw
mawr, *yr hwn* a halogwyd ym
mysg y cenhedloedd, yr hwn a hal-
ogasoch chwi yn eu mysg hwynt;
fel y gwypo y cenhedloedd mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD, medd yr
Arglwydd DDUW, pan ymsanct-
6 Neu, *eu llygaid hwynt.* eiddiwyf ynoch o flaen [6] eich llyg-
aid.
g pen. 34. 13. 24 Canys [g] mi a'ch cymmeraf chwi
o fysg y cenhedloedd, ac a'ch
casglaf chwi o'r holl wledydd, ac
a'ch dygaf i'ch tir eich hun.
25 ¶ Ac a daenellaf arnoch ddwfr
glân, fel y byddoch lân: oddi wrth
eich holl frynti, ac oddi wrth eich
holl eilunod, y glanhâf chwi.
h Jer. 32. 39. pen. 11. 19. 26 A [h] rhoddaf i chwi galon
newydd, yspryd newydd hefyd a
roddaf o'ch mewn chwi; a thynnaf
y galon garreg o'ch cnawd chwi,
ac mi a roddaf i chwi galon gig.
27 Rhoddaf hefyd fy yspryd o'ch
mewn, a gwnaf i chwi rodio yn fy
neddfau, a chadw fy marnedigaeth-
au, a'*u* gwneuthur.
28 Cewch drigo hefyd yn y tir a
roddais i'ch tadau; a byddwch yn
bobl i mi, a minnau a fyddaf
DDUW i chwithau.
29 Achubaf chwi hefyd oddi wrth
eich holl aflendid: a [i] galwaf am yr i Edrych Ps. 105. 16.
ŷd, ac a'i hamlhâf; ac [k] ni roddaf k pen. 34. 29.
arnoch newyn.
30 Amlhâf hefyd ffrwyth y coed,
a chynnyrch y maes, fel na ddyg-
och mwy waradwydd newyn ym
mysg y cenhedloedd.
31 Yna [l] y cofiwch eich ffyrdd l pen. 16. 61, 63.
drygionus, a'ch gweithredoedd nid
oeddynt dda, a [m] byddwch yn ffiaidd m Lef. 26. 39. pen. 6. 9. a 20. 43.
gennych eich hunain am eich an-
wireddau ac am eich ffieidd-dra.
32 [n] Nid er eich mwyn chwi yr n Deut. 9. 5.
ydwyf fi yn gwneuthur *hyn*, medd
yr Arglwydd DDUW; bydded hys-
bys i chwi: tŷ Israel, gwridwch a
chywilyddiwch am eich ffyrdd eich
hun.
33 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Yn y dydd y glanhâwyf
chwi o'ch holl anwireddau, y paraf
hefyd i *chwi* gyfanneddu y dinas-
oedd, ac yr adeiledir yr anghyfan-
nedd-leoedd.
34 A'r tir anrheithiedig a gol-
eddir, lle y bu yn anrhaith yng
ngolwg pob cynniweirydd.
35 A hwy a ddywedant, Y tir an-
rheithiedig hwn a aeth fel [o] gardd o Es. 51. 3. pen. 28. 13.
Eden, a'r dinasoedd anghyfannedd,
ac anrheithiedig, a dinystriol, *a
aethant* yn gaerog, *ac* a gyfan-
neddir.
36 Felly y cenhedloedd y rhai a
weddillir o'ch amgylch, a gânt wyb-
od mai myfi yr ARGLWYDD sydd
yn adeiladu y lleoedd dinystriol,
ac yn plannu *eich mannau* an-
rheithiedig: [p] myfi yr ARGLWYDD p pen. 17. 24. a 22. 14. a 37. 14.
a'*i* lleferais, ac a'*i* gwnaf.
37 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Ymofynir â myfi etto gan
dŷ Israel, i wneuthur *hyn* iddynt;
amlhâf hwynt â dynion fel praidd.
38 Fel [7] y praidd sanctaidd, fel 7 Heb. *praidd sanctaidd bethau.*
praidd Jerusalem yn ei huchel-
wyliau, felly y dinasoedd anghyfan-
nedd fyddant lawn o finteioedd o

Cyn CRIST 587.

ddynion; fel y gwypont mai myfi
yw yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXVII.

1 *Trwy adgyfodi esgyrn sychion,* 11 *yr adfywiocceir marw obaith Israel.* 15 *Trwy gydio dau bren,* 18 *yr arwyddoccêir cyssylltu Israel at Judah.* 20 *Addewidion brenhiniaeth Crist.*

Cylch 587. [a] pen. 1. 3.

BU [a]llaw yr ARGLWYDD arnaf,
ac a'm dug allan yn yspryd yr
ARGLWYDD, ac a'm gosododd yng
nghanol dyffryn, a hwnnw *oedd* yn
llawn esgyrn.
2 Ac efe a wnaeth i mi fyned
heibio iddynt o amgylch ogylch:
ac wele *hwynt* yn aml iawn ar
wyneb y dyffryn; wele hefyd, sychion
iawn *oeddynt.*
3 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ha fab dyn, a fydd byw yr esgyrn
hyn? A mi a ddywedais, O Arglwydd
DDUW, ti a'*i* gwyddost.
4 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Prophwyda am yr esgyrn hyn, a
dywed wrthynt, O esgyrn sychion,
clywch air yr ARGLWYDD.
5 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW wrth yr esgyrn hyn; Wele
fi yn dwyn anadl i'ch mewn, fel y
byddoch byw.
6 Gïau hefyd a roddaf arnoch, a
pharaf i gig gyfodi arnoch, gwisgaf
chwi hefyd â chroen, a rhoddaf
anadl ynoch; fel y byddoch byw,
[b]ac y gwypoch mai myfi *yw* yr
ARGLWYDD.

[b] pen. 6. 7. a 35. 12. Joel 2. 27. a 3. 17.

7 Yna y prophwydais fel y'm gorchymynasid;
ac fel yr oeddwn yn
prophwydo, bu swn, ac wele gynnwrf,
a'r esgyrn a ddaethant ynghyd,
asgwrn at ei asgwrn.
8 A phan edrychais, wele, cyfodasai
gïau a chig arnynt, a gwisgasai
croen am danynt; ond nid
oedd anadl ynddynt.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Prophwyda tu a'r [2]gwynt, prophwyda,
fab dyn, a dywed wrth
y gwynt, Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [c]O anadl, tyred
oddi wrth y pedwar gwynt, ac
anadla ar y lladdedigion hyn, fel
y byddont byw.

[2] Neu, *anadl.*
[c] Ps. 104. 30.

10 Felly y prophwydais fel y'm
gorchymynasid; a'r anadl a ddaeth
ynddynt, a buant fyw, a safasant
ar eu traed, yn llu mawr iawn.
11 ¶ Yna y dywedodd wrthyf, Ha
fab dyn, yr esgyrn hyn ydynt dŷ
Israel oll: wele, dywedant, [d]Ein
hesgyrn a wywasant, a'n gobaith

[d] Ps. 141. 7.

a gollodd; torrwyd ni ymaith o'n
rhan ni.
12 Am hynny prophwyda, a dywed
wrthynt, Fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; Wele [e]fi yn
agori eich beddau, fy mhobl, codaf
chwi hefyd o'ch beddau, a dygaf
chwi i dir Israel.

Cyn CRIST Cylch 587.
[e] Es. 26. 19.

13 A chewch wybod mai myfi *yw*
yr ARGLWYDD, pan agorwyf eich
beddau, a phan gyfodwyf chwi i
fynu o'ch beddau, fy mhobl,
14 Ac y rhoddwyf fy yspryd ynoch,
ac y byddoch byw, ac y gosodwyf
chwi yn eich tir eich hun:
yna y cewch wybod mai myfi yr
ARGLWYDD a leferais, ac a wneuthum
hyn, medd yr ARGLWYDD.
15 ¶ A gair yr ARGLWYDD a
ddaeth attaf, gan ddywedyd,
16 Tithau fab dyn, [f]cymmer i ti
un pren, ac ysgrifena arno, I Judah,
ac i [g]feibion Israel ei gyfeillion.
A chymmer i ti bren arall,
ac ysgrifena arno, I Joseph, pren
Ephraim, ac *i* holl dŷ Israel ei gyfeillion:

[f] Edrych Num. 17. 2.
[g] 2 Chron. 11. 12, 13, 16.

17 A chydia hwynt y naill wrth
y llall yn un pren i ti; fel y byddont
yn un yn dy law di.
18 ¶ A phan lefaro meibion dy
bobl wrthyt, gan ddywedyd, Oni
fynegi i ni beth *yw* hyn gennyt?
19 Dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Wele
fi yn cymmeryd pren Joseph, yr
hwn *sydd* yn llaw Ephraim, a
llwythau Israel ei gyfeillion, a mi
a'u rhoddaf hwynt gyd âg ef, *sef*
gyd â phren Judah, ac a'u gwnaf
hwynt yn un pren, fel y byddont
yn fy llaw yn un.
20 ¶ A bydded yn dy law, o flaen
eu llygaid hwynt, y prennau yr
ysgrifenych arnynt;
21 A dywed wrthynt, Fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Wele
fi yn cymmeryd meibion Israel o
fysg y cenhedloedd yr aethant attynt,
ac mi a'u casglaf hwynt o
amgylch, ac a'u dygaf hwynt i'w
tir eu hun;
22 A [h]gwnaf hwynt yn un genedl
o fewn y tir ym mynyddoedd Israel,
ac [i]un brenhin fydd yn frenhin
iddynt oll: ni byddant hefyd
mwy yn ddwy genedl, ac ni rennir
hwynt mwyach yn ddwy frenhiniaeth:
23 Ac ni ymhalogant mwy wrth
eu heilunod, na thrwy eu ffieidd-

[h] Es. 11. 13. Jer. 3. 18. Hos. 1. 11.
[i] Ioan 10. 16.

Cyn CRIST Cylch 587.

dra, nac yn eu holl anwireddau: eithr cadwaf hwynt o'u holl drigfaon, y rhai y pechasant ynddynt, a mi a'u glanhâf hwynt; fel y byddont yn bobl i mi, a minnau a fyddaf yn DDUW iddynt hwythau.

24 A'm [k]gwas Dafydd *fydd* brenhin arnynt; ïe, [l]un bugail fydd iddynt oll: yn fy marnedigaethau hefyd y rhodiant, a'm deddfau a gadwant ac a wnant.

[k] Es. 40. 11. Jer. 23. 5. a 30. 9. pen. 34. 23. Hos. 3. 5. Luc 1. 32.
[l] ad. 22. Ioan 10. 16.

25 Trigant hefyd yn y tir a roddais i'm gwas Jacob, yr hwn y trigodd eich tadau ynddo; a hwy a drigant ynddo, hwy a'u meibion, a meibion eu meibion byth; a [m]Dafydd fy ngwas *fydd* dywysog iddynt yn dragywydd.

[m] Ioan 12. 34.

26 [n]Gwnaf hefyd â hwynt gyfammod hedd; ammod tragywyddol a fydd â hwynt: a gosodaf hwynt, ac a'u hamlhâf, a [o]rhoddaf fy nghyssegr yn eu mysg hwynt yn dragywydd.

[n] Ps. 89. 3. pen. 34. 25.
[o] 2 Cor. 6. 16.

27 [p]A'm tabernacl fydd gyd â hwynt; ïe, myfi a fyddaf iddynt [q]yn DDUW, a hwythau a fyddant i mi yn bobl.

[p] Ioan 1. 14.
[q] pen. 11. 20. a 14. 11.

28 A'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi yr ARGLWYDD sydd yn sancteiddio Israel; gan fod fy nghyssegr yn eu mysg hwynt yn dragywydd.

PENNOD XXXVIII.

1 *Llu* 8 *a malais Gog.* 14 *Barn Duw yn ei erbyn ef.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

2 Gosod dy wyneb, [a]fab dyn, yn erbyn [b]Gog, tir Magog, [2]pen-tywysog Mesech a Thubal, a phrophwyda yn ei erbyn,

[a] pen. 39. 1.
[b] Dat. 20. 8.
[2] Neu, *tywysog pennaeth Mesech.*

3 A dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pen-tywysog Mesech a Thubal.

4 [c]Dychwelaf di hefyd, a rhoddaf fachau yn dy fochgernau, a mi a'th ddygaf allan, a'th holl lu, y meirch a'r marchogion, [d]wedi eu gwisgo i gyd â phob rhyw *arfau,* yn gynnulleidfa fawr â thariannau ac estylch, hwynt oll yn dwyn cleddyfau:

[c] 2 Bren. 19. 28. pen. 29. 4. a 39. 2.
[d] pen. 23. 12.

5 Persia, Ethiopia, a [3]Libya, gyd â hwynt; hwynt oll *yn dwyn* tarian a helm:

[3] Neu, *Phul.*

6 Gomer a'i holl fyddinoedd; tŷ Togarmah o ystlysau y gogledd, a'i holl fyddinoedd; *a* phobl lawer gyd â thi.

7 Ymbarottoa, ïe, parottoa i ti dy hun, ti a'th holl gynnulleidfa y rhai a ymgynnullasant attat, a bydd yn gadwraeth iddynt.

8 ¶ Wedi dyddiau lawer yr ymwelir â thi; yn y blynyddoedd diweddaf y deui i dir wedi ei ddwyn yn ei ol oddi wrth y cleddyf, wedi ei gasglu o bobloedd lawer yn erbyn mynyddoedd Israel, y rhai a fuant yn anghyfannedd bob amser: eithr efe a ddygwyd allan o'r bobloedd, a hwynt oll a drigant mewn dïogelwch.

9 Dringi hefyd fel tymmestl; deui, *a* byddi fel cwmmwl i guddio y ddaear, ti a'th holl fyddinoedd, a phobloedd lawer gyd â thi.

10 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Bydd hefyd yn y dydd hwnnw i bethau ddyfod i'th feddwl, a thi a [4]feddyli feddwl drwg.

[4] Neu, *fwriedi amcan ysgeler.*

11 A thi a ddywedi, Mi a âf i fynu i wlad maes-drefydd; [e]âf at y rhai llonydd, y rhai sydd yn preswylio [5]yn ddïogel, gan drigo oll heb gaerau, ac heb drosolion na dorau iddynt,

[e] Jer. 49. 31.
[5] Neu, *yn hyderus.*

12 I yspeilio yspail, i ysglyfaethu ysglyfaeth, i ddychwelyd dy law ar anghyfannedd-leoedd, y rhai a gyfanneddir *yr awr hon,* ac ar y bobl a gasglwyd o'r cenhedloedd, y rhai a ddarparasant anifeiliaid a golud, *ac* ydynt yn trigo [6]yng nghanol y wlad.

[6] Neu, *ym mogail.*

13 Seba, a Dedan, a marchnadyddion Tarsis *hefyd,* a'u holl lewod ieuaingc, a ddywedant wrthyt, Ai i yspeilio yspail y daethost ti? ai i ysglyfaethu ysglyfaeth y cesglaist y gynnulleidfa? *ai* i ddwyn ymaith arian ac aur, i gymmeryd anifeiliaid a golud, i yspeilio yspail fawr?

14 ¶ Am hynny prophwyda, fab dyn, a dywed wrth Gog, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Y dydd hwnnw, pan breswylio fy mhobl Israel yn ddïofal, oni chei di wybod?

15 A thi a ddeui o'th fangre dy hun o ystlysau y gogledd, ti, a phobl lawer gyd â thi, hwynt oll yn marchogaeth ar feirch, yn dyrfa fawr, ac yn llu llïosog.

16 A thi a âi i fynu yn erbyn fy mhobl Israel, fel cwmmwl i guddio y ddaear: yn y dyddiau diweddaf y bydd hyn; a mi a'th ddygaf yn erbyn fy nhir, fel yr adwaeno y cenhedloedd fi, pan ymsancteidd-

Cyn CRIST Cylch 587.

iwyf ynot ti, Gog, o flaen eu llygaid hwynt.

17 Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Ai tydi *yw* yr hwn y lleferais *am* dano yn y dyddiau gynt, trwy law fy ngweision, prophwydi Israel, y rhai a brophwydasant y dyddiau hynny flynyddoedd *lawer,* y dygwn di yn eu herbyn hwynt?

18 A bydd yn y dydd hwnnw, yn y dydd y delo Gog yn erbyn tir Israel, medd yr Arglwydd DDUW, i'm llid gyfodi yn fy [7] sorriant.

19 Canys [f] yn fy eiddigedd, *ac* yn angerdd fy nigllonedd y dywedais, Yn ddïau bydd yn y dydd hwnnw ddychryn mawr yn nhir Israel;

20 Fel [g] y cryno pysgod y môr, ac ehediaid y nefoedd, a bwystfilod y maes, a phob ymlusgiad a ymlusgo ar y ddaear, a phob dyn ar wyneb y ddaear, ger fy mron i; a'r mynyddoedd a ddryllir i lawr, a'r [8] grisiau a syrthiant, a phob mur a syrth i lawr.

21 A mi a alwaf am gleddyf yn ei erbyn trwy fy holl fynyddoedd, medd yr Arglwydd DDUW: cleddyf pob un fydd yn erbyn ei frawd.

22 Mi a ddadleuaf hefyd yn ei erbyn ef â haint ac â gwaed: [h] gwlawiaf hefyd gur-wlaw, a cherrig cenllysg, tân a brwmstan, arno ef, ac ar ei holl fyddinoedd, ac ar y bobloedd lawer *sydd* gyd âg ef.

23 Fel hyn [i] yr ymfawrygaf, ac yr ymsancteiddiaf; a pharaf fy adnabod y'ngolwg cenhedloedd lawer, fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

PENNOD XXXIX.

1 *Barn Duw yn erbyn Gog.* 8 *Buddugoliaeth Israel.* 11 *Claddu Gog yn Hamon-gog.* 17 *Gwledd yr adar.* 23 *Wedi dïal ar Israel am ei bechodau, efe a gesglir drachefn trwy ffafr dragywyddol.*

PROPHWYDA hefyd, [a] fab dyn, yn erbyn Gog, a dywed, Fel hyn y dywed yr Arglwydd DDUW; Wele fi yn dy erbyn di, Gog, pentywysog Mesech a Thubal.

2 A mi a'th ddychwelaf, ac [2] ni adawaf o honot ond y chweched ran, ac a'th ddygaf i fynu o ystlysau y gogledd, ac a'th ddygaf ar fynyddoedd Israel:

3 Ac a darawaf dy fwa o'th law aswy, a gwnaf i'th saethau syrthio o'th law ddehau.

4 Ar fynyddoedd Israel y syrthi, ti a'th holl fyddinoedd, a'r bobloedd *sydd* gyd â thi: [b] i'r ehediaid, [3] *i* bob rhyw aderyn, ac *i* fwystfilod y maes, y'th roddaf [4] i'*th* ddifa.

[7] Neu, *wyneb.*
[f] pen. 36. 5, 6.
[g] Hos. 4. 3.
[8] Neu, *lleoedd diffwys,* neu, *tyrau.*
[h] Ps. 11. 6.
[i] pen. 36. 23. a 37. 28.
[a] pen. 38. 2.
[2] Neu, *a'th darawaf â chwe phla,* neu, *a'th dynnaf â bâch chwedant,* fel pen. 38. 4. Heb. *mi a'th chwechaf di.*

5 Ar wyneb y maes y syrthi; canys myfi a'*i* dywedais, medd yr Arglwydd DDUW.

6 Anfonaf hefyd dân ar Magog, ac ym mysg y rhai a breswyliant yr ynysoedd yn [5] ddifraw; fel y gwypont mai myfi *yw* yr ARGLWYDD.

7 Felly y gwnaf adnabod fy enw sanctaidd y'nghanol fy mhobl Israel, ac ni adawaf halogi fy enw sanctaidd mwy: a'r cenhedloedd a gânt wybod mai myfi *yw* yr ARGLWYDD, y Sanct yn Israel.

8 ¶ Wele, efe a ddaeth, ac a ddarfu, medd yr Arglwydd DDUW; dyma y diwrnod am yr hwn y dywedais.

9 A phreswylwyr dinasoedd Israel a ânt allan, ac a gynneuant ac a losgant yr arfau, a'r tarian a'r astalch, y bwa a'r saethau, a'r llawffon a'r waywffon; ïe, [6] llosgant hwynt yn tân saith mlynedd.

10 Ac ni ddygant goed o'r maes, ac ni thorrant *ddim* o'r coedydd; canys â'r arfau y cynneuant dân: a hwy a yspeiliant eu hyspeilwyr, ac a ysglyfaethant *oddi ar* eu hysglyfaethwyr, medd yr Arglwydd DDUW.

11 ¶ Bydd hefyd yn y dydd hwnnw, i mi roddi i Gog le bedd yno yn Israel, dyffryn y fforddolion o du dwyrain y môr: ac efe a gau [7] *ffroenau* y fforddolion: ac yno y claddant Gog a'i holl dyrfa, a galwant *ef* Dyffryn [8] Hamon-gog.

12 A thŷ Israel fydd yn eu claddu hwynt saith mis, er mwyn glanhâu y tir.

13 Ië, holl bobl y tir a'*u* claddant; a *hyn* fydd enwog iddynt y dydd y'm gogonedder, medd yr Arglwydd DDUW.

14 A hwy a neillduant wŷr gwastadol, y rhai a gynniweiriant trwy y wlad i gladdu gyd â'r fforddolion y rhai a adawyd ar wyneb y ddaear, i'w glanhâu hi: ym mhen saith mis y chwiliant.

15 A'r tramwywyr a gynniweiriant trwy y tir, pan welo *un* asgwrn dyn, efe a [9] gyfyd nôd wrtho, hyd oni chladdo y claddwyr ef yn nyffryn [2] Hamon-gog.

16 Ac enw y ddinas hefyd *fydd*

Cyn CRIST Cylch 587.

[b] pen. 33. 27.
[3] Heb. *i'r aderyn o bob asgell.*
[4] Heb. *i ddifa.*
[5] Neu, *hyderus.*
[6] Neu, *cynneuant dân â hwynt.*
[7] Neu, *safnau.*
[8] Sef, *lliaws Gog.*
[9] Heb. *adeilada.*
[2] Sef, *lliaws Gog.*

Cyn CRIST Cylch 537.

[3] Sef, *y lliaws.* [4] Heb. *yr aderyn o bob asgell.* [c] Es. 18. 6. a 34. 6. Jer. 12. 9. Seph. 1. 7. Dat. 19. 17. [5] Neu, *laddfa.* [d] pen. 36. 23.

[3] Hamonah. Felly y glanhânt y
wlad.
17 ¶ Tithau fab dyn, fel hyn y
dywed yr Arglwydd DDUW; Dywed
wrth [4] bob rhyw aderyn, ac wrth
holl fwystfilod y maes, [c] Ymgesgl-
wch, a deuwch; ymgynhullwch
oddi amgylch at fy [5] aberth yr
ydwyf fi yn ei aberthu i chwi,
aberth mawr ar fynyddoedd Israel,
fel y bwyttaoch gig, ac yr yfoch
waed.
18 Cig y cedyrn a fwyttêwch, a
chwi a yfwch waed tywysogion y
ddaear, hyrddod, ŵyn, a bychod,
bustych, yn basgedigion Basan oll.
19 Bwyttêwch hefyd frasder hyd
ddigon, ac yfwch waed hyd oni
feddwoch, o'm haberth a aberthais
i chwi.
20 Felly y'ch diwellir ar fy mwrdd
i â meirch a cherbydau, â *gwŷr*
cedyrn a phob rhyfelwr, medd yr
Arglwydd DDUW.
21 A gosodaf fy ngogoniant ym
mysg y cenhedloedd, a'r holl gen-
hedloedd a gânt weled fy marned-
igaeth yr hon a wneuthum, a'm
llaw yr hon a osodais arnynt.
22 A thŷ Israel a gânt wybod mai
myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW
hwynt o'r dydd hwnnw allan.
23 ¶ Y cenhedloedd hefyd a gânt
wybod mai am eu hanwiredd eu
hun y caethgludwyd tŷ Israel: o
herwydd gwneuthur o honynt gam-
wedd i'm herbyn, am hynny y
cuddiais fy wyneb oddi wrthynt,
ac y rhoddais hwynt yn llaw eu
gelynion: felly hwy a syrthiasant
oll trwy y cleddyf.
24 Yn ol eu haflendid eu hun, ac
yn ol eu hanwireddau, y gwneuth-
um â hwynt, ac y cuddiais fy wyneb
oddi wrthynt.
25 Am hynny fel hyn y dywed
yr Arglwydd DDUW; Yr awr hon
y dychwelaf gaethiwed Jacob, tost-
uriaf hefyd wrth holl dŷ Israel, a
gwŷnfydaf dros fy enw sanctaidd;
26 Wedi dwyn o honynt eu gwar-
adwydd, a'u holl gamweddau a
wnaethant i'm herbyn, pan drigent
yn eu tir eu hun yn ddifraw, a
heb ddychrynydd.
27 Pan ddychwelwyf hwynt oddi
wrth y bobloedd, a'u casglu hwynt
o wledydd eu gelynion, ac y'm
[d] sancteiddier ynddynt y'ngolwg cen-
hedloedd lawer;
28 Yna y cânt wybod mai myfi
yw yr ARGLWYDD eu DUW hwynt,
[6] yr hwn a'u caethgludais hwynt
ym mysg y cenhedloedd, ac a'u
cesglais hwynt i'w tir eu hun, ac
ni adewais mwy *un* o honynt yno.
29 Ni chuddiaf chwaith fy wyneb
mwy oddi wrthynt: o herwydd
[e] tywelltais fy yspryd ar dŷ Israel,
medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XL.

1 *Amser, a dull, a diben y weledigaeth.* 6 *Portreiad porth y dwyrain,* 20 *a phorth y gogledd,* 24 *a phorth y dehau,* 32 *a phorth y dwyrain,* 35 *a phorth y gogledd.* 39 *Yr wyth bwrdd.* 44 *Yr ystafelloedd.* 48 *Porth y tŷ.*

YN y bummed flwyddyn ar hug-
ain o'n caethgludiad ni, yn
nechreu y flwyddyn, ar y degfed
dydd o'r mis, yn y bedwaredd
flwyddyn ar ddeg wedi [a] taro y
ddinas, o fewn corph y dydd hwn-
nw y daeth [b] llaw yr ARGLWYDD
arnaf, ac a'm dug yno.
2 Y'ngweledigaethau DUW y dug
efe fi i dir Israel, ac a'm gosododd
ar fynydd uchel iawn, ac [2] arno
yr oedd megis adail dinas o du y
dehau.
3 Ac efe a'm dug yno: ac wele
wr a'i weled iad fel gwelediad pres,
ac yn ei law linyn llin, a [c] chorsen
fesur: ac yr ydoedd efe yn sefyll
yn y porth.
4 A dywedodd y gwr wrthyf, Ha
[d] fab dyn, gwel â'th lygaid, gwran-
do hefyd â'th glustiau, a gosod dy
galon ar yr hyn oll a ddangoswyf
i ti: o herwydd er mwyn dangos i
ti *hyn* y'th ddygwyd yma: mynega
i dŷ Israel yr hyn oll a weli.
5 Ac wele fur o'r tu allan i'r tŷ
o amgylch ogylch: a chorsen fesur
yn llaw y gwr, yn chwe chufydd
o hŷd, wrth gufydd a dyrnfedd:
ac efe a fesurodd led yr adeilad-
aeth yn un gorsen, a'r uchder yn
un gorsen.
6 ¶ Ac efe a ddaeth i'r porth
oedd a'i wyneb tu a'r dwyrain, ac
a ddringodd ar hyd ei risiau ef,
ac a fesurodd riniog y porth yn
un gorsen o led, a'r rhiniog arall
yn un gorsen o led.
7 A *phob* ystafell *oedd* un gorsen
o hŷd, ac un gorsen o led: a phùm
cufydd *oedd* rhwng yr ystafell-
oedd: a rhiniog y porth, wrth
gyntedd y porth o'r tu mewn, *oedd*
un gorsen.
8 Efe a fesurodd hefyd gyntedd
y porth oddi fewn, yn un gorsen.

Cyn CRIST Cylch 537.

[6] Heb. *wrth gaethgludo o honof hwynt.* [e] Joel 2. 28. Act. 2. 17. 574. [a] pen. 33. 21. [b] pen. 1. 3. [2] Neu, *wrtho.* [c] Dat. 11. 1. a 21. 15. [d] pen. 44. 5.

Cyn CRIST 574.

9 Yna y mesurodd gyntedd y
porth yn wyth gufydd, a'i byst yn
ddau gufydd, a chynted'd y porth
oedd o'r tu mewn.
10 Ac ystafelloedd y porth tu a'r
dwyrain *oedd* dair o'r tu yma, a
thair o'r tu accw; un fesur *oeddynt*
ill tair: ac un mesur oedd i'r pyst
o'r tu yma ac o'r tu accw.
11 Ac efe a fesurodd led drws y
porth yn ddeg cufydd, *a* hŷd y
porth yn dri chufydd ar ddeg.
12 A'r terfyn o flaen yr ystafell-
oedd *oedd* un cufydd *o'r naill du*,
a'r terfyn o'r tu arall yn un cu-
fydd; a'r ystafelloedd *oedd* chwe
chufydd o'r tu yma, a chwe chu-
fydd o'r tu accw.
13 Ac efe a fesurodd y porth o
nen y *naill* ystafell hyd nen un
arall, yn bùm cufydd ar hugain o
led, drws ar gyfer drws.
14 Ac efe a wnaeth byst o dri
ugain cufydd, a *hynny* hyd bost
y cyntedd, o amgylch ogylch y
porth.
15 Ac o wyneb porth y dyfodiad
i mewn, hyd wyneb cyntedd y
porth oddi mewn, *yr oedd* deg
cufydd a deugain.
16 A ffenestri [3] cyfyng *oedd* i'r
ystafelloedd, ac i'w pyst o fewn y
porth o amgylch ogylch; ac felly
yr oedd i'r [4] bwäau meini: a ffen-
estri *oedd* o amgylch ogylch [5] o
fewn; ac *yr oedd* palmwydd ar
bob post.
17 Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf allan, ac wele yno ystafell-
oedd, a phalmant wedi ei wneuth-
ur i'r cyntedd o amgylch ogylch;
[e] deg ystafell ar hugain *oedd* ar y
palmant.
18 A'r palmant gan ystlys y pyrth
ar gyfer hŷd y pyrth, *oedd* y pal-
mant oddi tanodd.
19 Ac efe a fesurodd y lled o
wyneb y porth isaf hyd wyneb y
cyntedd oddi fewn, yn gàn cufydd
oddi allan tu a'r dwyrain a'r go-
gledd.
20 ¶ A'r porth yr hwn *oedd* a'i
wyneb tu a'r gogledd, ar y cyntedd
nesaf allan, a fesurodd efe, ei hŷd
a'i led.
21 A'i ystafelloedd ef *oedd* dair
o'r tu yma, a thair o'r tu accw; ac
yr ydoedd ei byst, a'i fwäau meini,
wrth fesur y porth cyntaf, yn ddeg
cufydd a deugain eu hŷd, a'r lled
yn bùm cufydd ar hugain.

[3] Heb. *cauedig.*
[4] Neu, *cynteddau.*
[5] Neu, *tu ag i mewn.*
[e] pen. 45. 5.

22 Eu ffenestri hefyd, a'u bwäau
meini, a'u palmwydd, *oedd* wrth
fesur y porth *oedd* a'i wyneb tu
a'r dwyrain; ar hyd saith o risiau
hefyd y dringent iddo; a'i fwäau
meini *oedd* o'u blaen hwynt.
23 A phorth y cyntedd nesaf i
mewn *oedd* ar gyfer y porth tu
a'r gogledd, a thu a'r dwyrain: ac
efe a fesurodd o borth i borth gàn
cufydd.
24 ¶ Wedi hynny efe a'm dug i
tu a'r dehau, ac wele borth tu a'r
dehau, ac efe a fesurodd ei byst
a'i fwäau meini wrth y mesurau
hyn.
25 Ffenestri hefyd *oedd* iddo ac
i'w fwäau meini, o amgylch ogylch,
fel y ffenestri hynny, yn ddeg cu-
fydd a deugain o hŷd, ac yn bùm
cufydd ar hugain o led.
26 Saith o risiau hefyd *oedd* ei
esgynfa ef, a'i fwäau meini o'u
blaen hwynt: *yr oedd* hefyd iddo
balmwydd, un o'r tu yma, ac un
o'r tu accw, ar ei byst ef.
27 Ac *yr oedd* porth yn y cynt-
edd nesaf i mewn tu a'r dehau:
ac efe a fesurodd o borth i borth,
tu a'r dehau, gàn cufydd.
28 Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf i mewn trwy borth y dehau:
ac a fesurodd borth y dehau wrth
y mesurau hyn;
29 A'i ystafelloedd, a'i byst, a'i
fwäau meini, wrth y mesurau hyn:
ac *yr oedd* ffenestri ynddo, ac yn
ei fwäau meini, o amgylch ogylch:
deg cufydd a deugain *oedd* yr hŷd,
a phùm cufydd ar hugain y lled.
30 A'r bwäau meini o amgylch
ogylch *oedd* [f] bùm cufydd ar hug-
ain o hŷd, a phùm cufydd o led.
31 A'i fwäau meini *oedd* tu a'r
cyntedd nesaf allan; a phalmwydd
oedd ar ei byst; ac wyth o risiau
oedd ei esgynfa ef.
32 ¶ Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf i mewn tu a'r dwyrain: ac a
fesurodd y porth wrth y mesurau
hyn.
33 A'i ystafelloedd, a'i byst, a'i
fwäau meini, *oedd* wrth y mesurau
hyn: ac *yr oedd* ffenestri ynddo
ef, ac yn ei fwäau meini, o amgylch
ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg cufydd
a deugain, a'r lled yn bùm cufydd
ar hugain.
34 A'i fwäau meini *oedd* tu a'r
cyntedd nesaf allan; a phalmwydd
oedd ar ei byst o'r tu yma, ac o'r

Cyn CRIST 574.

[f] Edrych ad. 21, 25, 33, 36.

Cyn CRIST 574.

tu accw; a'i esgynfa *oedd* wyth o
risiau.
35 ¶ Ac efe a'm dug i borth y
gogledd, ac a'*i* mesurodd wrth y
mesurau hyn:
36 Ei ystafelloedd, ei byst, a'i
fwäau meini, a'r ffenestri iddo o
amgylch ogylch: yr hŷd *oedd* ddeg
cufydd a deugain, a'r lled *oedd*
bùm cufydd ar hugain.
37 A'i byst *oedd* tu a'r cyntedd
nesaf allan; a phalmwydd ar ei
byst o'r tu yma, ac o'r tu accw;
a'i esgynfa *oedd* wyth o risiau.
38 A'r celloedd a'u drysau *oedd*
wrth byst y pyrth, lle y golchent
y poeth-offrwm.
39 ¶ Ac y'nghyntedd y porth *yr*
oedd dau fwrdd o'r tu yma, a dau
fwrdd o'r tu accw, i ladd y poeth-
offrwm, a'r [g]pech-aberth, a'r [h]aberth
dros gamwedd, arnynt.
40 Ac ar yr ystlys oddi allan, [6]lle
y dringir i ddrws porth y gogledd,
yr oedd dau fwrdd; a dau fwrdd
ar yr ystlys arall, yr hwn *oedd*
wrth gyntedd y porth.
41 Pedwar bwrdd *oedd* o'r tu
yma, a phedwar bwrdd o'r tu accw,
ar ystlys y porth; wyth bwrdd, ar
y rhai y lladdent *eu haberthau.*
42 A'r pedwar bwrdd i'r poeth-
offrwm *oedd* o gerrig nadd, yn un
cufydd a hanner o hŷd, ac yn un
cufydd a hanner o led, ac yn un
cufydd o uchder: arnynt hwy hef-
yd y gosodent yr offer y rhai y
lladdent yr offrwm poeth a'r aberth
â hwynt.
43 Hefyd *yr oedd* [7]bachau, o un
ddyrnfedd, wedi eu parottôi o fewn,
o amgylch ogylch: a chig yr off-
rwm *oedd* ar y byrddau.
44 ¶ Ac o'r tu allan i'r porth
nesaf i mewn *yr oedd* ystafelloedd
y cantorion o fewn y cyntedd nesaf
i mewn, yr hwn *oedd* ar ystlys
porth y gogledd; a'u hwynebau
oedd tu a'r dehau: un *oedd* ar
ystlys porth y dwyrain, a'i wyneb
tu a'r gogledd.
45 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Yr ystafell hon, yr hon *sydd a'*i
hwyneb tu a'r dehau, *sydd* i'r off-
eiriaid, [i]ceidwaid [8]cadwraeth y tŷ.
46 A'r ystafell yr hon *sydd* a'i
hwyneb tu a'r gogledd, *sydd* i'r
offeiriaid [k]ceidwaid cadwraeth yr
allor: y rhai hyn *yw* meibion [l]Sa-
doc, y rhai ydynt o feibion Lefi, yn
nesâu at yr ARGLWYDD i weini iddo.

[g] Lef. 4. 2, 3.
[h] Lef. 5. 6. a 6. 6. a 7. 1.
[6] Neu, *wrth risiau drws porth,* &c.
[7] Neu, *dau faen aelwyd.*
[i] Num. 3. 27, 28, 32, 38.
[8] Neu, *ordinhâd:* Felly ad. 46.
[k] Num. 13. 5. pen. 44. 15.
[l] 1 Bren. 2. 35.

47 Felly efe a fesurodd y cynt-
tedd, yn gàn cufydd o hŷd, ac yn
gàn cufydd o led, yn bedeirongl;
a'r allor *oedd* o flaen y tŷ.
48 ¶ Ac efe a'm dug i borth y
tŷ, ac a fesurodd *bob* post i'r porth,
yn bùm cufydd o'r naill du, ac yn
bùm cufydd o'r tu arall: a lled y
porth *oedd* dri chufydd o'r naill
du, a thri chufydd o'r tu arall.
49 Y cyntedd *oedd* ugain cufydd
o hŷd, ac un cufydd ar ddeg o led:
ac *efe a'm dug* ar hyd y grisiau
ar hyd y rhai y dringent iddo:
hefyd *yr ydoedd* colofnau wrth y
pyst, un o'r naill du, ac un o'r tu
arall.

PENNOD XLI.

Mesur, a rhannau, ac ystafelloedd, ac addurn y deml.

AC efe a'm dug i i'r deml, ac a
fesurodd y pyst yn chwe chu-
fydd o led o'r naill du, ac yn chwe
chufydd o led o'r tu arall, *fel yr*
oedd lled y babell.
2 Lled y drws hefyd *oedd* ddeg
cufydd; ac ystlysau y drws yn
bùm cufydd o'r naill du, ac yn bùm
cufydd o'r tu arall: ac efe a fesur-
odd ei hŷd ef yn ddeugain cufydd,
a'r lled yn ugain cufydd.
3 Ac efe a aeth tu ag i mewn,
ac a fesurodd bost y drws yn ddau
gufydd, a'r drws yn chwe chufydd,
a lled y drws yn saith gufydd.
4 Ac [a]efe a fesurodd ei hŷd ef yn
ugain cufydd; a'r lled yn ugain
cufydd o flaen y deml: ac efe a
ddywedodd wrthyf, Dyma y cys-
segr sancteiddiolaf.
5 Ac efe a fesurodd bared y tŷ
yn chwe chufydd; a lled *pob* ystlys-
gell yn bedwar cufydd o amgylch
ogylch i'r tŷ.
6 A'r celloedd *oedd* dair, cell ar
gell, ac yn ddeg ar hugain [2]o
weithiau: ac yr oeddynt yn cyr-
haeddyd at bared y tŷ yr hwn
oedd i'r ystafelloedd o amgylch
ogylch, fel y byddent y'nglŷn; ac
nid oeddynt y'nglŷn o fewn pared
y tŷ.
7 Ac [b]fe a ehangwyd, ac *oedd* yn
myned [3]ar dro uwch-uwch i'r cell-
oedd: o herwydd tro y tŷ oedd yn
myned i fynu o amgylch y tŷ: am
hynny y tŷ *oedd* ehengach oddi
arnodd; ac felly y dringid *o'*r isaf
i'r uchaf trwy y ganol.
8 Gwelais hefyd uchder y tŷ o
amgylch ogylch: seiliau y celloedd

Cyn CRIST 574.

[a] 1 Bren. 6. 20.
[2] Neu, *o droedfeddau.*
[b] 1 Bren. 6. 8.
[3] Neu, *yn grwn.*

Cyn CRIST 574.

c pen. 40. 5.

oedd [c] gorsen helaeth o chwe chu-
fydd mawrion.
9 A thewder y mur yr hwn *oedd*
i'r gell o'r tu allan, *oedd* bûm cu-
fydd; a'r gweddill *oedd* le i'r cell-
oedd y rhai *oedd* o fewn.
10 A rhwng yr ystafelloedd *yr*
oedd lled ugain cufydd ynghylch
y tŷ o amgylch ogylch.
11 A drysau yr ystlys-gell *oedd*
tu a'r *llannerch* weddill; un drws
tu a'r gogledd, ac un drws tu a'r
dehau: a lled y fan a weddillasid
oedd bûm cufydd o amgylch ogylch.
12 A'r adeiladaeth yr hon *oedd* o
flaen y llannerch neillduol, ar y
cwrr tu a'r gorllewin, *oedd* ddeg
cufydd a thri ugain o led; a mur
yr adeiladaeth *oedd* bûm cufydd
o dewder o amgylch ogylch, a'i hŷd
oedd ddeg cufydd a phedwar ugain.
13 Ac efe a fesurodd y tŷ, yn gàn
cufydd o hŷd; a'r llannerch neill-
duol, a'r adeiladaeth, a'i pharwyd-
ydd, yn gàn cufydd o hŷd.
14 A lled wyneb y tŷ, a'r llan-
nerch neillduol tu a'r dwyrain,
oedd gàn cufydd.
15 Ac efe a fesurodd hŷd yr adeil-
adaeth ar gyfer y llannerch neill-
duol yr hon *oedd* o'r tu cefn iddo,
a'i [4] ystafelloedd o'r naill du, ac o'r
tu arall, yn gàn cufydd, gyd â'r
deml oddi fewn, a drysau y cyntedd.
16 Y gorsingau, a'r ffenestri cyf-
yng, a'r ystafelloedd o amgylch ar
eu tri uchder, ar gyfer y rhiniog
a ystyllennasid â choed o amgylch
ogylch, [5] ac o'r llawr hyd y ffen-
estri, a'r ffenestri *hefyd* a ystyllen-
nasid;
17 Hyd uwch ben y drws, a hyd
y tŷ o fewn ac allan, ac ar yr holl
bared o amgylch ogylch o fewn ac
allan, wrth fesurau.
18 A cherubiaid hefyd ac â phalm-
wydd y gweithiasid ef, palmwydden
rhwng pob dau gerub: a dau wyn-
eb *oedd* i *bob* cerub.
19 [d] Canys wyneb dyn *oedd* tu a'r
balmwydden o'r naill du, ac wyneb
llew tu a'r balmwydden o'r tu arall:
yr oedd wedi ei weithio ar hyd y
tŷ o amgylch ogylch.
20 Cerubiaid a phalmwydd a weith-
iasid o'r ddaear hyd oddi ar y
drws, ac *ar* bared y deml.
21 Pedwar ochrog *oedd* [6] pyst y
deml, *ac* wyneb y cyssegr; gweled-
iad *y naill* fel gwelediad *y llall.*
22 Yr allor bren *oedd* dri chu-
fydd ei huchder, a'i hŷd yn ddau
gufydd: a'i chonglau, a'i huchder,
a'i pharwydydd, *oedd* o bren. Ac
efe a ddywedodd wrthyf, Dyma y
[e] bwrdd *sydd* ger bron yr ARGLWYDD.
23 Ac *yr ydoedd* dau ddrws i'r
deml ac i'r cyssegr:
24 A dwy ddor i'r drysau, *sef* dwy
ddor blygedig; dwy ddor i'r naill
ddrws, a dwy ddor i'r llall.
25 A gwnaethid arnynt, ar ddrys-
au y deml, gerubiaid a phalmwydd,
fel y gwneuthid ar y parwydydd:
ac *yr oedd* trawstiau coed ar wyn-
eb y cyntedd o'r tu allan.
26 Ffenestri cyfyng hefyd a phalm-
wydd *oedd* o bob tu, ar ystlysau
y porth, ac *ar* ystafelloedd y tŷ,
a'r trawstiau.

4 Neu, *rodfeydd a cholofnau iddynt.*

5 Neu, *a'r llawr*

d pen. 1. 10.

6 Heb. *post.*

e Mal. 1. 7, 12.

PENNOD XLII.

1 *Ystafelloedd yr offeiriaid;* 13 *a'r defnydd a wneid â hwynt.* 19 *Mesurau y cyntedd nesaf allan.*

AC efe a'm dug i'r cyntedd nesaf
allan, y ffordd tu a'r gogledd;
ac a'm dug i'r ystafell *oedd* ar
gyfer y llannerch neillduol, yr hon
oedd ar gyfer yr adail tu a'r go-
gledd.
2 Drws y gogledd *oedd* ar gyfer
hŷd y càn cufydd, a lled y deg
cufydd a deugain.
3 Ar gyfer yr ugain *cufydd* y
rhai *oedd* i'r cyntedd nesaf i mewn,
ac ar gyfer y palmant yr hwn *oedd*
i'r cyntedd nesaf allan, *yr ydoedd*
ystafell ar gyfer ystafell yn dri
uchder.
4 Ac o flaen yr ystafelloedd *yr*
oedd rhodfa yn ddeg cufydd o led
oddi fewn, ffordd o un cufydd, a'u
drysau tu a'r gogledd.
5 A'r ystafelloedd uchaf *oedd*
gulion: o herwydd yr ystafelloedd
[2] oeddynt uwch na'r rhai hyn, [3] na'r
rhai isaf ac na'r rhai canol o'r ad-
eiladaeth.
6 Canys yn dri *uchder yr oeddynt*
hwy, ac heb golofnau iddynt fel
colofnau y cynteddoedd: am hynny
yr oeddynt hwy yn gyfyngach na'r
rhai isaf ac na'r rhai canol o'r llawr
i fynu.
7 A'r mur yr hwn *oedd* o'r tu
allan ar gyfer yr ystafelloedd, tu
a'r cyntedd nesaf allan o flaen yr
ystafelloedd, *oedd* ddeg cufydd a
deugain ei hŷd.
8 O herwydd hŷd yr ystafelloedd
y rhai *oedd* yn y cyntedd nesaf

Cyn CRIST 574.

2 Neu, *oedd yn bwytta,* neu, *yn llyngcu y rhai hyn,* &c.

3 Neu, *a'r adeiladaeth oedd o'r rhai isaf a'r rhai canol.*

Cyn CRIST 574.

allan *oedd* ddeg cufydd a deugain:
ac wele, o flaen y deml *yr oedd*
càn cufydd.
9 Ac [4]oddi tan yr ystafelloedd
hyn *yr ydoedd* [5]mynediad i mewn
o du y dwyrain, [6]fforddd yr elid
iddynt hwy o'r cyntedd nesaf allan.
10 O fewn tewder mur y cyntedd
tu a'r dwyrain, ar gyfer y llannerch
neillduol, ac ar gyfer yr adeilad-
aeth, *yr oedd* yr ystafelloedd.
11 A'r ffordd o'u blaen hwynt
oedd fel gwelediad yr ystafelloedd
y rhai *oedd* tu a'r gogledd; un
hŷd â hwynt *oeddynt, ac* un lled
â hwynt: a'u holl fynediad allan
oedd yn ol eu dull hwynt, ac yn
ol eu drysau hwynt.
12 Ac fel drysau yr ystafelloedd
y rhai *oedd* tu a'r dehau, *yr oedd*
drws ym mhen y ffordd, y ffordd
ym mhen y mur yn uniawn tu a'r
dwyrain, yn y ddyfodfa i mewn.
13 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ystafelloedd y gogledd ac ystafell-
oedd y dehau, y rhai *sydd* ar gyfer
y llannerch neillduol, ystafelloedd
sanctaidd *yw* y rhai hynny, lle [a]y
bwytty yr offeiriaid y rhai a nesânt
at yr ARGLWYDD, y pethau sanct-
aidd cyssegredig: yno y gosodant
y sanctaidd bethau cyssegredig, a'r
[b]bwyd-offrwm, a'r pech-aberth, a'r
aberth dros gamwedd; canys y lle
sydd sanctaidd.
14 A phan elo yr offeiriaid i mewn
iddynt, nid ânt allan o'r cyssegr
i'r cyntedd nesaf allan, eithr yno
y gosodant eu dillad y rhai y gwas-
anaethant ynddynt; am eu *bod*
yn sanctaidd; ac a wisgant wisg-
oedd eraill, ac a nesânt at yr hyn
a berthyn i'r bobl.
15 Pan orphenasai efe fesuro y
tŷ oddi fewn, efe a'm dug i tu a'r
porth *sydd* a'i wyneb tu a'r dwyr-
ain, ac a'i mesurodd ef o amgylch
ogylch.
16 Efe a fesurodd [7]du y dwyrain
â chorsen fesur, yn bùm cant o
gorsennau, wrth y gorsen fesur,
oddi amgylch.
17 Efe a fesurodd du y gogledd
yn bùm càn corsen, wrth y gorsen
fesur, oddi amgylch.
18 Y tu dehau a fesurodd efe yn
bùm càn corsen, wrth y gorsen
fesur.
19 ¶ Efe a aeth o amgylch i du
y gorllewin, *ac* a fesurodd bùm càn
corsen, wrth y gorsen fesur.

[4] Neu, *o le yr ystafelloedd.*
[5] Neu, *yr hwn a'm dug i mewn.*
[6] Neu, *ac efe yn dyfod.*
[a] Lef. 6. 16, 26.
[b] Lef. 2. 3, 10. a 6. 17, 25, 29. a 7. 1.
[7] Heb. *wynt y dwyrain.*

20 Efe a fesurodd ei bedwar ys-
tlys ef: mur *oedd* iddo ef o am-
gylch ogylch, [c]yn bùm càn *corsen*
o hŷd, ac yn bùm càn *corsen* o led,
i wahanu rhwng y cyssegr a'r di-
gyssegr.

PENNOD XLIII.

1 *Gogoniant Duw yn dychwelyd i'r deml.* 7 *Pechod Israel yn rhwystro cynnrychioldeb Duw.* 10 *Y prophwyd yn eu hannog hwy i edifarhâu, ac i gadw cyfraith y tŷ.* 13 *Mesurau* 18 *a defodau yr allor.*

AC efe a'm dug i'r porth, *sef* y
porth sydd yn edrych tu a'r
dwyrain.
2 Ac wele ogoniant DUW Israel yn
dyfod o ffordd y dwyrain; [a]a'i lais
fel swn dyfroedd lawer, a'r ddaear
yn disgleirio o'i ogoniant ef.
3 Ac *yr oedd* [b]yn ol gweledigaeth y
weledigaeth a welais, *sef* yn ol y
weledigaeth a welais pan ddeuth-
um [c][2]i ddifetha y ddinas: a'r gwel-
edigaethau *oedd* fel y weledigaeth
a welswn wrth afon Chebar: yna y
syrthiais ar fy wyneb.
4 A gogoniant yr ARGLWYDD a
ddaeth i'r tŷ *ar hyd* ffordd y porth
sydd a'i wyneb tu a'r dwyrain.
5 Felly yr yspryd a'm cododd, ac
a'm dug i'r cyntedd nesaf i mewn;
ac wele, [d]llanwasai gogoniant yr
ARGLWYDD y tŷ.
6 Clywn *ef* hefyd yn llefaru wrth-
yf o'r tŷ; ac yr oedd y gwr yn
sefyll yn fy ymyl.
7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Ha fab dyn, *dyma* le fy ngorsedd-
fa, a [e]lle gwadnau fy nhraed, lle y
trigaf ym mysg meibion Israel yn
dragywydd; a'm henw sanctaidd
ni haloga tŷ Israel mwy, *na* hwynt-
hwy, na'u brenhinoedd, trwy eu
putteindra, na thrwy [f]gyrph meirw
eu brenhinoedd *yn* eu huchel-
leoedd.
8 [g]Wrth osod eu rhiniog wrth fy
rhiniog i, a'u gorsin wrth fy ngor-
sin i, [3]a phared rhyngof fi â hwynt,
hwy a halogasant fy enw sanctaidd
â'u ffieidd-dra y rhai a wnaethant:
am hynny mi a'u hysais hwy yn fy
llid.
9 Pellhânt yr awr hon eu puttein-
dra, a chelanedd eu brenhinoedd
oddi wrthyf fi, a mi a drigaf yn
eu mysg hwy yn dragywydd.
10 ¶ Ti fab dyn, dangos y tŷ i
dŷ Israel, fel y cywilyddiont am
eu hanwireddau; a mesurant [4]y
portreiad.

Cyn CRIST 574.

[c] pen. 45. 2.
[a] pen. 1. 24. Dat. 1. 15. a 14. 2. a 19. 1, 6.
[b] pen. 1. 4. a 8. 4.
[c] Felly Jer. 1. 10.
[2] Neu, *i brophwydo y difethid y ddinas:* Gwel pen. 9. 1, 5.
[d] 1 Bren. 8. 10, 11.
[e] 1 Chron. 28. 2.
[f] Lef. 26. 30. Jer. 16. 18.
[g] Edrych 2 Bren. 16. 14. a 21. 7. pen. 8. 3. a 23. 39. a 44. 7.
[3] Neu, *canys nid oedd ond pared rhyngof,* &c.
[4] Neu, *y swm,* neu, *y rhifedi.*

Cyn CRIST 574.

11 Ac os cywilyddiant am yr hyn oll a wnaethant, hysbysa iddynt ddull y tŷ, a'i osodiad, a'i fyneddiadau allan, a'i ddyfodiadau i mewn, a'i holl ddull, a'i holl ddeddfau, a'i holl ddull, a'i holl gyfreithiau; ac ysgrifena o flaen eu llygaid hwynt, fel y cadwont ei holl ddull ef, a'i holl ddeddfau, ac y gwnelont hwynt.

12 Dyma gyfraith y tŷ; Ar ben y mynydd *y bydd* ei holl derfyn ef, yn gyssegr sancteiddiolaf o amgylch ogylch. Wele, dyma gyfraith y tŷ.

13 ¶ A dyma fesurau yr allor wrth gufyddau. [h] Y cufydd *sydd* gufydd a dyrnfedd; [5] y gwaelod *fydd* yn gufydd, a'r lled yn gufydd, a'i hymylwaith ar ei min o amgylch *fydd* yn rhychwant: a dyma le uchaf yr allor.

14 Ac o'r gwaelod *ar* y llawr, hyd yr ystôl isaf, *y bydd* dau gufydd, ac un cufydd o led; a phedwar cufydd o'r ystôl leiaf hyd yr ystôl fwyaf, a chufydd o led.

15 Felly yr [6] allor *fydd* bedwar cufydd; ac o'r [7] allor *y bydd* hefyd tu ag i fynu bedwar o gyrn.

16 A'r allor *fydd* ddeuddeg *cufydd* o hŷd, a deuddeg o led, yn ysgwâr yn ei phedwar ystlys.

17 A'r ystôl *fydd* bedwar *cufydd* ar ddeg o hŷd, a phedwar ar ddeg o led, yn ei phedwar ystlys; a'r ymylwaith o amgylch iddi yn hanner cufydd; a'i gwaelod yn gufydd o amgylch: [i] a'i grisiau yn edrych tu a'r dwyrain.

18 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ha fab dyn, fel hyn y dywed yr Arglwydd Dduw; Dyma ddeddfau yr allor, yn y dydd y gwneler hi, i boeth-offrymmu poeth-offrwm arni, ac i daenellu gwaed arni.

19 Yna y rhoddi at yr offeiriaid y Lefiaid, (y rhai sydd o had Sadoc yn nesâu attaf fi, medd yr Arglwydd Dduw, i'm gwasanaethu,) fustach ieuangc [k] yn bech-aberth.

20 A chymmer o'i waed ef, a dyro ar ei phedwar corn hi, ac ar bedair congl yr ystôl, ac ar yr ymyl o amgylch: fel hyn y glanhêi ac y cyssegri hi.

21 Cymmeri hefyd fustach y pech-aberth, ac efe a'i llysg ef yn y lle nodedig i'r tŷ, o'r tu allan i'r cyssegr.

22 Ac ar yr ail dydd ti a offrymmi fwch geifr perffeith-gwbl yn bech-aberth; a hwy a lanhânt yr allor, megis y glanhasant hi â'r bustach.

23 Pan orphenych ei glanhâu, ti a offrymmi fustach ieuangc perffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl o'r praidd.

24 Ac o flaen yr ARGLWYDD yr offrymmi hwynt; a'r offeiriaid [1] a fwriant halen arnynt, ac a'u hoffrymmant hwy *yn* boeth-offrwm i'r ARGLWYDD.

25 Saith niwrnod y darperi fwch *yn* bech-aberth bob dydd; darparant hefyd fustach ieuangc, a hwrdd o'r praidd, o rai perffeith-gwbl.

26 Saith niwrnod y cyssegrant yr allor, ac y glanhânt hi, ac [8] yr ymgyssegrant.

27 A phan ddarffo y dyddiau hyn, bydd ar yr wythfed dydd, ac o hynny allan, i'r offeiriaid offrymmu ar yr allor eich poeth-offrymmau a'ch ebyrth [9] hedd: a mi a fyddaf foddlawn i chwi, medd yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XLIV.

1 *Porth y dwyrain a berthyn yn unig i'r tywysog.* 4 *Ceryddu yr offeiriaid am halogi y cyssegr.* 9 *Na chaiff delw-addolwyr swydd yr offeiriaid;* 15 *ond meibion Sadoc a'i caiff.* 17 *Ordeiniadau i'r offeiriaid.*

AC efe a wnaeth i mi ddychwelyd ar hyd ffordd porth y cyssegr nesaf allan, yr hwn sydd yn edrych tu a'r dwyrain, ac *yr oedd* yn gauad.

2 Yna y dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, Y porth hwn fydd gauad; nid agorir ef, ac nid â neb i mewn trwyddo ef: o herwydd ARGLWYDD DDUW Israel a aeth i mewn trwyddo ef; am hynny y bydd yn gauad.

3 I'r tywysog *y mae;* y tywysog, efe a eistedd ynddo i fwytta bara o flaen yr ARGLWYDD: ar hyd ffordd cyntedd y porth *hwnnw* y daw efe i mewn, a hyd ffordd yr un yr â efe allan.

4 ¶ Ac efe a'm dug i ffordd porth y gogledd o flaen y tŷ: a mi a edrychais, ac wele, [a] llanwasai gogoniant yr ARGLWYDD dŷ yr ARGLWYDD: a mi a syrthiais ar fy wyneb.

5 A dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf, [2] Gosod dy galon, [b] fab dyn, a gwel â'th lygaid, clyw hefyd â'th glustiau, yr hyn oll yr ydwyf yn ei ddywedyd wrthyt, am holl ddeddfau tŷ yr ARGLWYDD, ac am ei holl

Cyn CRIST 574.

[h] pen. 40. 5. a 41. 8.
[5] Heb. *y fynwes.*
[6] Heb. *Harel,* sef, *mynydd Duw.*
[7] Heb. *Ariel,* sef, *llew Duw.* Es. 29. 1.
[i] Edrych Exod. 20. 26.
[k] Exod. 29. 36. Lef. 8. 14, 15.
[1] Lef. 2. 13.
[8] Heb. *y llanwant eu dwylaw.*
[9] Neu, *diolch.*
[a] pen. 3. 23. a 43. 5.
[2] Sef, *Ystyria yn dda.*
[b] pen. 40. 4.

Cyn CRIST 574.

gyfreithiau; [3]a gosod dy feddwl ar
ddyfodfa y tŷ, ac ar bob mynedfa
allan o'r cyssegr.
6 A dywed wrth y gwrthryfelgar,
sef tŷ Israel, Fel hyn y dywed yr
Arglwydd DDUW; [c]Digon i chwi
hyn, tŷ Israel, o'ch holl ffieidd-dra;
7 [d]Gan ddwyn o honoch [4]ddïeithriaid [e]dïenwaededig o galon, a
dïenwaededig o gnawd, i fod yn fy
nghyssegr i'w halogi ef, *sef* fy nhŷ
i, pan offrymmasoch fy mara, y
brasder a'r gwaed; a hwy a dorrasant fy nghyfammod, o herwydd
eich holl ffieidd-dra chwi.
8 Ac ni chadwasoch gadwraeth fy
mhethau cyssegredig; eithr gosodasoch i chwi eich hunain geidwaid
ar [5]fy nghadwraeth yn fy nghyssegr.
9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; Ni ddaw i'm cyssegr un
mab dïeithr dïenwaededig o galon,
a dïenwaededig o gnawd, o'r holl
feibion dïeithr y rhai *sydd* ym
mysg meibion Israel.
10 A'r [f]Lefiaid y rhai a giliasant
ym mhell oddi wrthyf, pan gyfeiliornodd Israel, y rhai a grwydrasant oddi wrthyf ar ol eu delwau,
hwy a ddygant eu hanwiredd.
11 Etto hwy a fyddant yn fy
nghyssegr, yn weinidogion *mewn*
swydd ym mhyrth y tŷ, ac yn
gweini i'r tŷ: hwy a laddant yr
offrwm poeth, ac aberth y bobl, a
hwy a safant o'u blaen hwy i'w
gwasanaethu hwynt.
12 O herwydd gwasanaethu o
honynt hwy o flaen eu heilunod, a
bod o honynt i dŷ Israel yn dramgwydd i anwiredd, am hynny y
dyrchefais fy llaw yn eu herbyn
hwynt, medd yr Arglwydd DDUW,
a hwy a ddygant eu hanwiredd.
13 Ac ni ddeuant yn agos attaf
fi i offeiriadu i mi, nac i nesâu at
yr un o'm pethau sanctaidd yn y
cyssegr sancteiddiolaf: eithr dygant eu cywilydd, a'u ffieidd-dra a
wnaethant.
14 Eithr gwnaf hwynt yn geidwaid cadwraeth y tŷ, yn ei holl
wasanaeth, ac yn yr hyn oll a
wneir ynddo.
15 ¶ Yna yr offeiriaid y Lefiaid,
[g]meibion Sadoc, y rhai a gadwasant gadwraeth fy nghyssegr, pan
gyfeiliornodd meibion Israel oddi
wrthyf, hwynt-hwy a nesânt attaf
fi i'm gwasanaethu, ac a safant o'm

[3] *ac ystyria.*
[c] pen. 45. 9.
[d] pen. 43. 8.
[4] Heb. *feibion dïeithr.*
[e] Lef. 26. 41.
[5] Neu, *fy ordinhâd:* Felly ad. 14, 16.
[f] Edrych 2 Bren. 23. 8, &c. 2 Chron. 29. 4, 5.
[g] pen. 40. 46. a 43. 19.

blaen i offrymmu i mi y brasder
a'r gwaed, medd yr Arglwydd IOR:
16 Hwy a ânt i mewn i'm cyssegr, a hwy a nesânt at [h]fy mwrdd
i'm gwasanaethu, ac a gadwant fy
nghadwraeth.
17 ¶ A phan ddelont i byrth y
cyntedd nesaf i mewn, [i]gwisgant
wisgoedd llïan; ac na ddeued gwlan
am danynt, tra y gwasanaethant
ym mhyrth y cyntedd nesaf i mewn,
ac o fewn.
18 Capiau llïan fydd am eu pennau hwynt, a llodrau llïan fydd am
eu llwynau hwynt: nac ymwregysant [6]â dim a baro chwŷs.
19 A phan elont i'r cyntedd nesaf
allan, *sef* at y bobl i'r cyntedd
oddi allan, [k]dïosgant eu gwisgoedd
y rhai y gwasanaethasant ynddynt,
a gosodant hwynt o fewn celloedd
y cyssegr, a gwisgant ddillad eraill;
ac [l]na chyssegrant y bobl â'u gwisgoedd.
20 [m]Eu pennau hefyd ni eilliant,
ac ni ollyngant *eu* gwallt *yn llaes:*
gan dalgrynnu talgrynnant eu pennau.
21 Hefyd, [n]nac yfed un offeiriad
win, pan ddelont i'r cyntedd nesaf
i mewn.
22 [o]Na chymmerant chwaith yn
wragedd iddynt wraig weddw, neu
[7]ysgaredig; eithr morwynion o hâd
tŷ Israel, neu y weddw a fyddo
gweddw offeiriad, a gymmerant.
23 A [p]dysgant i'm pobl *ragor*
rhwng y sanctaidd a'r halogedig,
a gwnant iddynt wybod *gwahan*
rhwng aflan a glân.
24 Ac [q]mewn ymrafael hwy a safant mewn barn, *ac* a farnant yn ol
fy marnedigaethau i: cadwant hefyd fy nghyfreithiau a'm deddfau
yn fy holl uchel-wyliau; a sancteiddiant fy Sabbathau.
25 [r]Ni ddeuant chwaith at ddyn
marw i ymhalogi: eithr wrth dad,
ac wrth fam, ac wrth fab, ac wrth
ferch, wrth frawd, ac wrth chwaer
yr hon ni bu eiddo gwr, y gallant
ymhalogi.
26 Ac [s]wedi ei buredigaeth y cyfrifir iddo saith niwrnod.
27 A'r dydd yr elo i'r cyssegr, o
fewn y cyntedd nesaf i mewn, i
weini yn y cyssegr, offrymmed ei
bech-aberth, medd yr Arglwydd
DDUW.
28 A bydd yn etifeddiaeth iddynt
hwy; [t]myfi *yw* eu hetifeddiaeth

Cyn CRIST 574.

[h] pen. 41. 22.
[i] Exod. 28. 39, 40, 43. a 39. 28.
[6] Neu, *mewn lleoedd chwŷslyd.* Heb. *mewn chwŷs,* neu, *ynghyd â chwŷs.*
[k] pen. 42. 14.
[l] pen. 46. 20. Edrych Exod. 29. 37. a 30. 29.
[m] Lef. 21. 5.
[n] Lef. 10. 9.
[o] Lef. 21. 7, 13.
[7] Heb. *yr hon a yrrwyd allan.*
[p] Lef. 10. 10, 11. pen. 22. 26. Mal. 2. 7.
[q] Deut. 17. 8. 2 Chron. 19. 10.
[r] Lef. 21. 1, 11.
[s] Num. 6. 10. a 19. 11.
[t] Num. 18. 20. Deut. 10. 9. a 18. 1, 2. Jos. 13. 14, 33.

Cyn CRIST 574.

hwy. Ac na roddwch berchennog-
aeth iddynt hwy yn Israel; myfi
yw eu perchennogaeth hwy.
29 Y bwyd-offrwm, a'r pech-
aberth, a'r aberth dros gamwedd,
a fwyttânt hwy; a phob [8] peth cys-
segredig yn Israel fydd eiddynt
hwy.
30 [9] A [u] blaenion pob blaen-ffrwyth
o bob *peth*, a phob offrwm pob
dim oll o'ch holl offrymmau, fydd
eiddo yr offeiriaid: [x] blaen-ffrwyth
eich toes hefyd a roddwch i'r offeir-
iad, i osod bendith ar dy dŷ.
31 [y] Na fwyttâed yr offeiriaid ddim
a fu farw ei hun, neu ysglyfaeth o
aderyn neu o anifail.

PENNOD XLV.

1 *Rhandir y cyssegr,* 6 *a'r eiddo y ddinas,* 7 *a'r tywysog.* 9 *Ordeiniadau i'r tywysog.*

A [2] PHAN rannoch y tir wrth
goelbren yn etifeddiaeth, [a] yr
offrymmwch i'r ARGLWYDD [3] offrwm
cyssegredig o'r tir; yr hŷd *fydd*
pùm mil ar hugain *o gorsennau* o
hŷd, a dengmil o led. Cyssegredig
fydd hynny yn ei holl derfyn o
amgylch.
2 O hyn *y bydd* i'r cyssegr [b] bùm
cant *ar hŷd*, a phùm cant *ar led*,
yn bedeirongl oddi amgylch; a deg
cufydd a deugain, yn [4] faes pen-
trefol iddo o amgylch.
3 Ac o'r mesur hwn y mesuri bùm
mil ar hugain o hŷd, a dengmil o
led; ac yn hwnnw y bydd y cys-
segr, *a*'r lle sancteiddiolaf.
4 Y rhan gyssegredig o'r tir fydd
i'r offeiriaid, y rhai a wasanaethant
y cyssegr, y rhai a nesânt i wasan-
aethu yr ARGLWYDD; ac efe a fydd
iddynt yn lle tai, ac yn gyssegrfa
i'r cyssegr.
5 A'r pùm mil ar hugain o hŷd,
a'r dengmil o led, fydd hefyd i'r
Lefiaid y rhai a wasanaethant y tŷ,
yn etifeddiaeth [c] ugain o ystafell-
oedd.
6 ¶ Rhoddwch hefyd bùm mil o
led, a phùm mil ar hugain o hŷd,
yn berchennogaeth i'r ddinas, ar
gyfer offrwm y rhan gyssegredig:
i holl dŷ Israel y bydd *hyn*.
7 ¶ A *rhan fydd* i'r tywysog o'r
tu yma ac o'r tu accw i offrwm y
rhan gyssegredig, ac i berchennog-
aeth y ddinas, ar gyfer y rhan gys-
segredig, ac ar gyfer etifeddiaeth y
ddinas, o du y gorllewin tu a'r gor-
llewin, ac o du y dwyrain tu a'r
dwyrain: a'r hŷd *fydd* ar gyfer
pob un o'r rhannau, o derfyn y gor-
llewin hyd derfyn y dwyrain.
8 *Yn* y tir y bydd ei etifeddiaeth
ef yn Israel, ac [d] ni orthrymma fy
nhywysogion fy mhobl i mwy; a'r
rhan arall o'r tir a roddant i dŷ
Israel yn ôl eu llwythau.
9 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; [e] Digon i chwi hyn, ty-
wysogion Israel; bwriwch ymaith
drawsder a difrod, gwnewch hefyd
farn a chyfiawnder, tynnwch ym-
aith eich [5] trethau oddi ar fy mhobl,
medd yr Arglwydd DDUW.
10 [f] Bydded gennych gloriannau
uniawn, ac ephah uniawn, a bàth
uniawn.
11 Bydded yr ephah a'r bàth un
fesur; gan gynnwys o'r bàth ddeg-
fed ran homer, a'r ephah ddegfed
ran homer: wrth yr homer y bydd
eu mesur hwynt.
12 [g] Y sicl *fydd* ugain gerah:
ugain sicl, a phùm sicl ar hugain,
a phymtheg sicl, fydd maneh i
chwi.
13 Dyma yr offrwm a offrym-
mwch: chweched ran ephah o ho-
mer o wenith; felly y rhoddwch
chweched ran ephah o homer o
haidd.
14 Am ddeddf yr olew, bàth o
olew, degfed ran bàth *a roddwch*
o'r corus; yr hyn *yw* homer o ddeg
bàth: o herwydd deg bàth *yw* ho-
mer.
15 Un [6] milyn hefyd o'r praidd *a*
offrymmwch o bob deucant, allan o
ddolydd Israel, yn fwyd-offrwm, ac
yn boeth-offrwm, ac yn aberthau
[7] hedd, i wneuthur cymmod dros-
tynt, medd yr Arglwydd DDUW.
16 Holl bobl y tir fyddant dan yr
offrwm hwn [8] i'r tywysog yn Israel.
17 Ac ar y tywysog y bydd poeth-
offrwm, a bwyd-offrwm, a dïod-
offrwm, ar yr uchel-wyliau, a'r
newydd-loerau, a'r Sabbathau, trwy
holl osodedig wyliau tŷ Israel: efe
a ddarpara bech-aberth, a bwyd-
offrwm, a phoeth-offrwm, ac aberth-
au [9] hedd, i wneuthur cymmod dros
dŷ Israel.
18 Fel hyn y dywed yr Arglwydd
DDUW; O fewn y *mis* cyntaf, ar y
dydd cyntaf o'r mis, y cymmeri
fustach ieuangc perffeith-gwbl, ac
[h] y puri y cyssegr.
19 Yna y cymmer yr offeiriad o
waed y pech-aberth, ac a'*i* rhydd
ar orsingau y tŷ, ac ar bedair congl

Cyn CRIST 574.

[8] Neu, *diofrydbeth.*
[9] Neu, *A'r cyntof*, neu, *A'r pennaf.*
[u] Exod. 13. 2. a 22. 29, 30. Num. 3. 13. a 18. 12.
[x] Num. 15. 20. Neh. 10. 37.
[y] Exod. 22. 31. Lef. 22. 8.
[2] Heb. *phan baroch i'r tir syrthio yn etifeddiaeth.*
[a] pen. 48. 8.
[3] Heb. *sancteiddrwydd*, neu, *gyssegr.*
[b] pen. 42. 20.
[4] Neu, *llennyrch gweigion.*
[c] Edrych pen. 40. 17.
[d] pen. 46. 18.
[e] pen. 44. 6.
[5] Neu, *cymhellion.* Heb. *gwthio allan.*
[f] Lef. 19. 35, 36.
[g] Exod. 30. 13. Lef. 27. 25. Num. 3. 47.
[6] Neu, *oen*, neu, *fyn.*
[7] Neu, *diolch.*
[8] Neu, *gyd â'r.*
[9] Neu, *diolch.*
[h] Lef. 16. 16.

Cyn CRIST 574.

ystôl yr allor, ac ar orsingau porth
y cyntedd nesaf i mewn.
20 Felly y gwnei hefyd ar y seith-
fed *dydd* o'r mis, dros y neb a
becho yn amryfus, a thros yr ehud:
felly y purwch y tŷ.
[i] Exod. 12. 18. Lef. 23. 5, 6. Num. 9. 3. a 28. 17. Deut. 16. 1.
21 [i] Yn y *mis* cyntaf, ar y pedwer-
ydd dydd ar ddeg o'r mis, y bydd
i chwi y pasc; gwyl *fydd i chwi*
saith niwrnod: bara croyw a fwyt-
têwch.
22 A'r tywysog a ddarpara ar y
dydd hwnnw drosto ei hun, a thros
holl bobl y wlad, fustach *yn* bech-
aberth.
23 A saith niwrnod yr wyl y dar-
para efe yn offrwm poeth i'r Ar-
glwydd, saith o fustych, a saith o
hyrddod perffeith-gwbl, bob dydd
o'r saith niwrnod; a bwch geifr yn
bech-aberth bob dydd.
24 Bwyd-offrwm hefyd a ddarpara
efe, *sef* ephah gyd â *phob* bustach,
ac ephah gyd â *phob* hwrdd, a hìn
o olew gyd â'r ephah.
[k] Lef. 23. 33. Num. 29. 12. Deut. 16. 13.
25 [k] Yn y seithfed *mis*, ar y pym-
thegfed dydd o'r mis, y gwna y
cyffelyb ar yr wyl *dros* saith niwr-
nod; *sef* fel y pech-aberth, fel y
poeth-offrwm, ac fel y bwyd-offrwm,
ac fel yr olew.

PENNOD XLVI.

1 *Ordeiniadau i'r tywysog pan addolo;* 9 *ac i'r bobl.* 16 *Trefn am etifeddiaeth y tywysog.* 19 *Y cyntedd i ferwi ac i bobi.*

FEL hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Porth y cyntedd nesaf
i mewn, yr hwn sydd yn edrych tu
a'r dwyrain, fydd yn gauad y chwe
diwrnod gwaith; ond ar y dydd
Sabbath yr agorir ef, ac efe a agorir
ar ddydd y newydd-loer.
2 A'r tywysog a ddaw *ar hyd*
ffordd cyntedd y porth oddi allan,
ac a saif wrth orsing y porth; a'r
offeiriaid a ddarparant ei boeth-
offrwm ef a'i aberthau hedd, ac efe
a addola wrth riniog y porth; ac
a â allan: a'r porth ni cheuir hyd
yr hwyr.
3 Pobl y tir a addolant hefyd
wrth ddrws y porth hwnnw, ar y
Sabbathau ac ar y newydd-loerau,
o flaen yr Arglwydd.
4 A'r offrwm poeth a offrymmo y
tywysog i'r Arglwydd ar y dydd
Sabbath, *fydd* chwech o ŵyn per-
ffeith-gwbl, a hwrdd perffeith-gwbl:
5 A bwyd-offrwm o ephah gyd
â'r hwrdd, a rhodd ei law o fwyd-
offrwm gyd â'r ŵyn, a hìn o olew
gyd â'r ephah.
6 Ac ar ddydd y newydd-loer,
bustach ieuangc perffeith-gwbl, a
chwech o ŵyn, a hwrdd; perffeith-
gwbl fyddant.
7 Ac efe a ddarpara ephah gyd
â'r bustach, ac ephah gyd â'r
hwrdd, yn fwyd-offrwm; a chyd
â'r ŵyn fel y cyrhaeddo ei law ef,
a hìn o olew gyd â *phob* ephah.
8 A phan ddelo y tywysog i mewn,
ar hyd ffordd cyntedd y porth y
daw i mewn, ac ar hyd y ffordd
honno yr â allan.
9 ¶ A phan ddelo pobl y tir o
flaen yr Arglwydd ar y gwyliau
gosodedig, yr hwn a ddelo i mewn
ar hyd ffordd porth y gogledd i
addoli, a â allan i ffordd porth y
dehau; a'r hwn a ddelo ar hyd
ffordd porth y dehau, a â allan ar
hyd ffordd porth y gogledd: na
ddychweled i ffordd y porth y daeth
i mewn trwyddo, eithr eled allan
ar ei gyfer.
10 A phan ddelont hwy i mewn,
y daw y tywysog yn eu mysg hwy;
a phan elont allan, yr â yntau allan.
11 Ac ar y gwyliau a'r uchel-wyl-
iau *hefyd* y bydd y bwyd-offrwm
o ephah gyd â *phob* bustach, ac
ephah gyd â *phob* hwrdd, a rhodd
ei law gyd â'r ŵyn, a hìn o olew
gyd â'r ephah.
12 A phan ddarparo y tywysog
boeth-offrwm gwirfodd, neu aberth-
au hedd gwirfodd i'r Arglwydd,
yna yr egyr *un* iddo y porth sydd
yn edrych tu a'r dwyrain, ac efe a
ddarpara ei boeth-offrwm a'i ab-
erthau hedd, fel y gwnaeth ar y
dydd Sabbath; ac a â allan: ac *un*
a gau y porth ar ol ei fyned ef
allan.
13 [a] Oen [2] blwydd perffeith-gwbl [a] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.
hefyd a ddarperi yn boeth-offrwm
i'r Arglwydd beunydd: o fore i [2] Heb. *mab ei flwyddyn.*
fore y darperi ef.
14 Darperi hefyd yn fwyd-offrwm
gyd âg ef o fore i fore, chweched
ran ephah, a thrydedd ran hìn o
olew, i gymmysgu y peilliaid, yn
fwyd-offrwm i'r Arglwydd, *trwy*
ddeddf dragywyddol byth.
15 Fel hyn y darparant yr oen,
a'r bwyd-offrwm, a'r olew, o fore i
fore, *yn* boeth-offrwm gwastadol.
16 ¶ Fel hyn y dywed yr Arglwydd
Dduw; Os rhydd y tywysog rodd
i neb o'i feibion o'i etifeddiaeth,

Cyn CRIST 574.

eiddo ei feibion fydd hynny, eu
perchennogaeth *fydd* hynny wrth
etifeddiaeth.
17 Ond pan roddo efe rodd o'i
etifeddiaeth i un o'i weision, bydded
hefyd eiddo hwnnw hyd flwyddyn
y rhyddid; yna y dychwel i'r tywys-
og: etto ei etifeddiaeth *fydd eiddo*
ei feibion, iddynt hwy.
18 Ac [b]na chymmered y tywysog o
etifeddiaeth y bobl, i'w gorthrymmu
hwynt allan o'u perchennogaeth;
eithr rhodded etifeddiaeth i'w feib-
ion o'i berchennogaeth ei hun: fel
na wasgarer fy mhobl bob un allan
o'i berchennogaeth.
19 ¶ Ac efe a'm dug trwy y ddy-
fodfa *oedd* ar ystlys y porth, i ys-
tafelloedd cyssegredig yr offeiriaid,
y rhai oedd yn edrych tu a'r go-
gledd: ac wele yno le ar y ddau
ystlys tu a'r gorllewin.
20 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dyma y fan lle y beirw yr offeir-
iaid yr aberth dros gamwedd a'r
pech-aberth, *a* lle y pobant y bwyd-
offrwm; fel na ddygont hwynt i'r
cyntedd nesaf allan, [c]i sancteiddio
y bobl.
21 Ac efe a'm dug i'r cyntedd
nesaf allan, ac a'm tywysodd heib-
io i bedair congl y cyntedd; ac
wele [3]gyntedd ym mhob congl i'r
cyntedd.
22 Ym mhedair congl y cyntedd
yr ydoedd cynteddau [4]cyssylltied-
ig o ddeugain *cufydd* o hŷd, a deg
ar hugain o led: un fesur *oedd*
y [5]conglau ill pedair.
23 *Ac yr ydoedd* adail newydd
o amgylch ogylch iddynt ill pedair,
a cheginau wedi eu gwneuthur oddi
tan y muriau oddi amgylch.
24 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dyma dŷ y cogau, lle y beirw
gweinidogion y tŷ aberth y bobl.

PENNOD XLVII.

1 *Gweledigaeth y dyfroedd sanctaidd: 6 a'u rhinwedd. 13 Terfynau y wlad; 22 a'i rhannu wrth goelbren.*

AC efe a'm dug i drachefn i ddrws
y tŷ; ac wele [a]ddwfr yn dyfod
allan oddi tan riniog y tŷ tu a'r
dwyrain: o herwydd wyneb y tŷ
oedd tu a'r dwyrain; a'r dyfroedd
oedd yn disgyn oddi tanodd o ys-
tlys dehau y tŷ, o du y dehau i'r
allor.
2 Ac efe a'm dug i ar *hyd* ffordd y
porth tu a'r gogledd, ac a wnaeth
i mi amgylchu y ffordd oddi allan
hyd y porth nesaf allan *ar hyd* y
ffordd sydd yn edrych tu a'r dwyr-
ain; ac wele ddyfroedd yn tarddu
ar yr ystlys dehau.
3 A phan aeth y gwr yr hwn oedd
a'r llinyn yn ei law allan tu a'r
dwyrain, efe a fesurodd fil o gu-
fyddau, ac a'm tywysodd i trwy
y dyfroedd; [2]*a'r* dyfroedd hyd y
fferau.
4 Ac efe a fesurodd fil *eraill*,
ac a'm tywysodd trwy y dyfroedd;
a'r dyfroedd hyd y gliniau: ac a
fesurodd fil *eraill*, ac a'm tywys-
odd trwodd; *a'r* dyfroedd hyd y
lwynau:
5 Ac efe a fesurodd fil *eraill; ac*
afon *oedd*, yr hon ni allwn fyned
trwyddi: canys codasai y dyfroedd
yn ddyfroedd [3]nofiadwy, yn afon
ni ellid myned trwyddi.
6 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthyf,
A welaist ti *hyn*, fab dyn? Yna
y'm tywysodd, ac y'm dychwelodd
hyd lân yr afon.
7 Ac wedi i mi ddychwelyd, wele
[b]ar fin yr afon goed lawer iawn o'r
tu yma ac o'r tu accw.
8 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Y dyfroedd hyn sydd yn myned
allan tu a bro y dwyrain, ac a
ddisgynant i'r [4]gwastad, ac a ânt
i'r môr: *ac* wedi eu myned i'r môr,
yr iachêir y dyfroedd.
9 A bydd i bob peth byw, yr hwn
a ymlusgo, pa le bynnag y delo yr
[5]afonydd, gael byw: ac fe fydd
pysgod lawer iawn, o herwydd dy-
fod y dyfroedd hyn yno: canys
iachêir hwynt, a phob dim lle y
delo yr afon fydd byw.
10 A bydd i'r pysgodwyr sefyll
arni, o En-gedi hyd En-eglaim;
hwy a fyddant yn daenfa rhwyd-
au: eu pysgod fydd yn ol eu rhyw,
fel pysgod [c]y môr mawr, yn llawer
iawn.
11 Ei lleoedd lleidiog a'i chors-
ydd [6]ni iachêir; i halen y rhoddir
hwynt.
12 Ac wrth yr afon y cyfyd, ar
ei min o'r ddeutu, bob pren ym-
borth; [d]ei ddalen ni syrth, a'i
ffrwyth ni dderfydd: yn ei fisoedd
y dwg ffrwyth [7]newydd; o her-
wydd ei ddyfroedd, hwy a ddaeth-
ant allan o'r cyssegr: am hynny y
bydd ei ffrwyth yn ymborth, a'i
[e]ddalen [8]yn feddyginiaeth.
13 ¶ Fel hyn y dywed yr Ar-
glwydd DDUW; Dyma y terfyn wrth

Cyn CRIST 574.

[b] pen. 45. 8.
[c] pen. 44. 19.
[3] Heb. *gyntedd y'nghongl cyntedd, a chyntedd y'nghongl cyntedd.*
[4] Neu, *wedi eu gwneuthur â simneiau.*
[5] Neu, *conglog.*
[a] Joel 3. 18. Zech. 13. 1. a 14. 8. Dat. 22. 1.
[2] Heb. *dyfroedd y fferau.*
[3] Heb. *nofio.*
[b] Dat. 22. 2.
[4] Neu, *anialwch.* Edrych Deut. 3. 17. a 4. 49. Jos. 3. 16.
[5] Heb. *ddwy afon.*
[c] Num. 34. 6.
[6] Neu, *a'r hyn ni iachêir.*
[d] Job 8. 16. Ps. 1. 3. Jer. 17. 8.
[7] Neu, *cyntaf-anedig.*
[e] Dat. 22. 2.
[8] Neu, *i ysigiad,* neu, *ddoluriau.*

Cyn CRIST 574.

yr hwn y rhennwch y tir yn eti-
feddiaeth i ddeuddeg llwyth Israel:
[f] Joseph *a gaiff ddwy* o rannau.
14 Hefyd chwi a'i hetifeddwch
ef, bob un cystal a'i gilydd; *am*
yr hwn y [g] [9] tyngais ar ei roddi i'ch
tadau: a'r tir hwn a syrth i chwi
yn etifeddiaeth.
15 A dyma derfyn y tir o du y go-
gledd, o'r môr mawr tu a Hethlon,
ffordd yr eir i Zedad:
16 Hamath, Berothah, Sibraim, yr
hwn *sydd* rhwng terfyn Damascus a
therfyn Hamath; [2] Hasar-hattichon,
yr hwn *sydd* ar derfyn Hauran.
17 A'r terfyn o'r môr fydd [h] Hasar-
enan, terfyn Damascus, a'r gogledd
tu a'r gogledd, a therfyn Hamath.
A dyma du y gogledd.
18 Ac ystlys y dwyrain a fesur-
wch o Hauran, ac [3] o Damascus, ac
o Gilead, ac o dir Israel *wrth* yr
Iorddonen, o'r terfyn hyd fôr y
dwyrain. A dyma du y dwyrain.
19 A'r ystlys ddehau tu a'r dehau,
o Tamar hyd ddyfroedd [4] cynnen
Cades, [5] yr afon hyd y môr mawr.
A dyma yr ystlys ddehau tu a
[6] Theman.
20 A thu y gorllewin *fydd* y môr
mawr, o'r terfyn hyd oni ddeuer
ar gyfer Hamath. Dyma du y gor-
llewin.
21 Felly y rhennwch y tir hwn
i chwi, yn ol llwythau Israel.
22 ¶ Bydd hefyd i chwi ei rannu
ef wrth goelbren yn etifeddiaeth i
chwi, ac i'r dïeithriaid a ymdeith-
iant yn eich mysg, y rhai a gen-
hedla blant yn eich plith: a bydd-
ant i chwi fel un wedi ei eni yn y
wlad ym mysg meibion Israel; gyd
â chwi y cânt etifeddiaeth ym mysg
llwythau Israel.
23 A bydd, ym mha lwyth byn-
nag yr ymdeithio y dïeithr, yno y
rhoddwch ei etifeddiaeth ef, medd
yr Arglwydd DDUW.

PENNOD XLVIII.

1, 23 *Rhandiroedd y deuddeg llwyth.* 8 *Rhandir y cyssegr;* 15 *a'r ddinas, a'i phentrefydd:* 21 *a'r tywysog.* 30 *Mesurau pyrth y ddinas.*

A DYMA enwau y llwythau. [a] O
gwrr y gogledd ar duedd ffordd
Hethlon, ffordd yr eir i Hamath,
Hasar-enan, terfyn Damascus tu a'r
gogledd, i duedd Hamath, (canys
y rhai hyn oedd ei derfynau dwyr-
ain *a* gorllewin,) [2] *rhan* i Dan.
2 Ac ar derfyn Dan, o du y

[f] Gen. 48. 5. 1 Chron. 5. 1. pen. 48. 4, 5.
[g] Gen. 15. 7. a 17. 8. a 26. 3. a 28. 13.
[9] Heb. *codais fy llaw.*
[2] Neu, *y ganoldref.*
[h] pen. 48. 1.
[3] Heb. *oddi rhwng Damascus.*
[4] Neu, *Meribah yn Cades.*
[5] Neu, *y dyffryn.*
[6] Neu, *y dehau.*
[a] pen. 47. 15, &c.
[2] Heb. *un rhan.* Felly ad. 2, 3, &c.

dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan*
i Aser.
3 Ac ar derfyn Aser, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i
Naphtali *ran.*
4 Ac ar derfyn Naphtali, o du
y dwyrain hyd du y gorllewin, i
Manasseh *ran.*
5 Ac ar derfyn Manasseh, o du
y dwyrain hyd du y gorllewin, i
Ephraim *ran.*
6 Ac ar derfyn Ephraim, o du
y dwyrain hyd du y gorllewin, i
Reuben *ran.*
7 Ac ar derfyn Reuben, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, i Ju-
dah *ran.*
8 ¶ Ac ar derfyn Judah, o du
y dwyrain hyd du y gorllewin, y
bydd [b] yr offrwm a offrymmoch yn
bùm mil ar hugain *o gorsennau*
o led, ac *o* hŷd fel un o'r rhannau,
o du y dwyrain hyd du y gorllew-
in; a'r cyssegr fydd yn ei ganol.
9 Yr offrwm a offrymmoch i'r
ARGLWYDD *fydd* bùm mil ar hug-
ain o hŷd, a dengmil o led.
10 Ac eiddo y rhai hyn fydd yr
offrwm cyssegredig, *sef* eiddo yr
offeiriaid, *fydd* pùm mil ar hugain
tu a'r gogledd *o hŷd,* a dengmil tu
a'r gorllewin o led; felly dengmil
tu a'r dwyrain o led, a phùm mil
ar hugain tu a'r dehau o hŷd: a
chyssegr yr ARGLWYDD fydd yn
ei ganol.
11 [c] [3] I'r offeiriaid cyssegredig o
feibion Sadoc *y bydd,* y rhai a
gadwasant [4] fy nghadwraeth, y rhai
ni chyfeiliornasant pan gyfeiliorn-
odd plant Israel, megis y cyfeiliorn-
odd y Lefiaid.
12 A bydd eiddynt yr hyn a off-
rymmir o offrwm y tir, yn sanct-
eidd-beth cyssegredig wrth derfyn
y Lefiaid.
13 A'r Lefiaid *a gânt,* ar gyfer
terfyn yr offeiriaid, bùm mil ar
hugain o hŷd, a dengmil o led:
pob hŷd *fydd* bùm mil ar hug-
ain, ar lled yn ddengmil.
14 Hefyd ni werthant *ddim* o
hono, ac ni chyfnewidiant, ac ni
throsglwyddant flaen-ffrwyth y tir;
o herwydd cyssegredig *yw* i'r AR-
GLWYDD.
15 ¶ A'r pùm mil gweddill o'r
lled, ar gyfer y pùm mil ar hug-
ain, fydd digyssegredig, yn drigfa
ac yn faes pentrefol i'r ddinas; a'r
ddinas fydd yn ei ganol.

Cyn CRIST 574.

[b] pen. 45. 1.
[c] pen. 44. 15.
[3] Neu, *Y rhan gyssegredig fydd i'r offeiriaid o feibion Sadoc.*
[4] Neu, *fy ordinhad.*

Cyn CRIST 574.

16 A dyma ei fesurau ef; Ystlys
y gogledd *fydd* bùm cant a phed-
air mil, ac ystlys y dehau yn bùm
cant a phedair mil, felly o du y
dwyrain yn bùm cant a phedair
mil, a thu a'r gorllewin yn bùm
cant a phedair mil.
17 A maes pentrefol y ddinas
fydd hefyd tu a'r gogledd yn
ddeucant a deg a deugain, ac yn
ddeucant a deg a deugain tu a'r
dehau, ac yn ddeucant a deg a
deugain tu a'r dwyrain, ac yn
ddeucant a deg a deugain tu a'r
gorllewin.
18 A'r gweddill o'r hŷd, ar gyfer
offrwm y rhan gyssegredig, *fydd*
yn ddengmil tu a'r dwyrain, ac yn
ddengmil tu a'r gorllewin: ac ar
gyfer offrwm y rhan gyssegredig y
bydd; a'i gnwd fydd yn ymborth i
weinidogion y ddinas.
19 A gweinidogion y ddinas a'i
gwasanaethant o holl lwythau Is-
rael.
20 Yr holl offrwm *fydd* bùm mil
ar hugain, wrth bùm mil ar hu-
gain: yn bedeirongl yr offrym-
mwch yr offrwm cyssegredig, gyd
â pherchennogaeth y ddinas.
21 ¶ A'r hyn a adewir *fydd* i'r
tywysog, o ddeutu yr offrwm cys-
segredig, ac o berchennogaeth y
ddinas, ar gyfer y pùm mil ar
hugain o'r offrwm tu a therfyn y
dwyrain, a thu a'r gorllewin, ar
gyfer y pùm mil ar hugain tu a
therfyn y gorllewin, gyferbyn â
rhannau y tywysog: a'r offrwm
cyssegredig fydd; a chyssegrfa y
tŷ *fydd* y'nghanol hynny.
22 Felly o berchennogaeth y Lef-
iaid, ac o berchennogaeth y ddinas,
y'nghanol yr hyn sydd i'r tywysog
rhwng terfyn Judah a therfyn Ben-
jamin, eiddo y tywysog fydd.
23 Ac am y rhan arall o'r llwyth-
au, o du y dwyrain hyd du y
gorllewin, *y bydd* [5] *rhan* i Ben-
jamin.
24 Ac ar derfyn Benjamin, o du
y dwyrain hyd du y gorllewin, *y
bydd* [6] *rhan* i Simeon.
25 Ac ar derfyn Simeon, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan*
i Issachar.
26 Ac ar derfyn Issachar, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan*
i Zabulon.
27 Ac ar derfyn Zabulon, o du y
dwyrain hyd du y gorllewin, *rhan*
i Gad.
28 Ac ar derfyn Gad, ar y tu
dehau tu a'r dehau, y terfyn fydd
o [d] Tamar *hyd* ddyfroedd [7] cynnen
Cades, *a* hyd yr afon tu a'r môr
mawr.
29 Dyma y tir a rennwch wrth
goelbren yn etifeddiaeth i lwythau
Israel, a dyma eu rhannau hwynt,
medd yr Arglwydd DDUW.
30 ¶ Dyma hefyd fynediad allan
y ddinas, o du y gogledd pùm
cant a phedair mil o fesurau.
31 A [e] phyrth y ddinas *fydd* ar
enwau llwythau Israel: tri phorth
tu a'r gogledd; porth Reuben yn
un, porth Judah yn un, porth Lefi
yn un.
32 Ac ar du y dwyrain pùm cant
a phedair mil: a thri phorth; *sef*
porth Joseph yn un, porth Benja-
min yn un, porth Dan yn un.
33 A thu a'r dehau pùm cant
a phedair mil o fesurau: a thri
phorth; porth Simeon yn un, a
phorth Issachar yn un, a phorth
Zabulon yn un.
34 Tu a'r gorllewin *y bydd* pùm
cant a phedair mil, *a'u* tri phorth;
porth Gad yn un, porth Aser yn
un, *a* phorth Naphtali yn un.
35 Deunaw mil *o fesurau oedd*
hi o amgylch: [f] ac enw y ddinas
o'r dydd hwnnw *allan fydd*, [8] Yr
ARGLWYDD *sydd* yno.

Cyn CRIST 574.

[5] Heb. *un* rhan.
[6] Heb. *un* rhan.
[d] pen. 47. 19.
[7] Neu, *Meribah.*
[e] Dat. 21. 12, &c.
[f] Jer. 33. 16
[8] *Jehofah Sammah:* Edrych Exod. 17. 15. Barn. 6. 24.

LLYFR DANIEL.

Cyn CRIST Cylch 607.

PENNOD I.

1 Caethiwed Jehoiacim. 3 Aspenaz yn cymmeryd Daniel, Hananïah, Misael, ac Azarïah, i'w dysgu y'ngwybodaeth y Caldeaid: 8 a hwythau yn gwrthod rhan o fwyd y brenhin; ac wrth fwytta ffa, ac yfed dwfr, yn myned yn dda arnynt. 17 Eu godidog ddoethineb hwy.

YN y drydedd flwyddyn o deyrnasiad Jehoiacim brenhin Judah, [a] y daeth Nebuchodonosor brenhin Babilon i Jerusalem, ac a warchaeodd arni.

Cylch 606.

2 A'r ARGLWYDD a roddes i'w law ef Jehoiacim brenhin Judah, a rhan o lestri tŷ DDUW; yntau a'u dug hwynt i wlad Sinar, i dŷ ei dduw ef; ac i drysordy ei dduw y dug efe y llestri.

3 ¶ A dywedodd y brenhin wrth Aspenaz ei ben-ystafellydd, am ddwyn * o feibion Israel, ac o'r had brenhinol, ac o'r tywysogion,

4 Fechgyn y rhai ni *byddai* ynddynt ddim gwrthuni, eithr yn dda yr olwg, a deallgar ym mhob doethineb, ac yn gwybod gwybodaeth, ac yn deall cyfarwyddyd, a'r rhai *y byddai* grym ynddynt i sefyll yn llys y brenhin, [b] i'w dysgu *ar* lyfr ac *yn* iaith y Caldeaid.

5 A'r brenhin a ddognodd iddynt ran beunydd o fwyd y brenhin, [2] ac o'r gwin a yfai efe; felly i'w maethu hwynt dair blynedd, fel [c] y safent ar ol hynny ger bron y brenhin.

6 Ac yr ydoedd yn eu plith hwynt o feibion Judah, Daniel, Hananïah, Misael, ac Azarïah:

7 [d] A'r pen-ystafellydd a osododd arnynt enwau: canys ar Daniel y gosododd efe [e] Beltesassar; ac ar Hananïah, Sadrach; ac ar Misael, Mesach; ac ar Azarïah, Abednego.

8 ¶ A Daniel a roddes ei fryd, [f] nad ymhalogai efe trwy ran *o* fwyd y brenhin, na thrwy y gwin a yfai efe: am hynny efe a ddymunodd ar y pen-ystafellydd, na byddai raid iddo ymhalogi.

9 A [g] DUW a roddes Daniel mewn ffafr a thiriondeb gyd â'r pen-ystafellydd.

10 A'r pen-ystafellydd a ddywedodd wrth Daniel, Ofni yr ydwyf fi fy arglwydd y brenhin, yr hwn a osododd eich bwyd chwi a'ch dïod chwi: o herwydd paham y gwelai efe eich wynebau yn [3] gulach na'r bechgyn *sydd* [4] fel chwithau? felly y parech fy mhen yn ddyledus i'r brenhin.

[a] 2 Bren. 24. 1. 2 Chron. 36. 6.
* Rhagfynegwyd 2 Bren. 20. 17, 18.
[b] Act. 7. 22.
[2] Heb. *ac o win ei ddïod ef.*
[c] ad. 19.
[d] pen. 5. 12.
[e] pen. 4. 8.
[f] Hos. 9. 3.
[g] Edrych. Gen. 39. 21. Ps. 106. 46. Diar. 16. 7.

11 Yna y dywedodd Daniel wrth [5] Melsar, yr hwn a osodasai y pen-ystafellydd ar Daniel, Hananïah, Misael, ac Azarïah,

12 Prawf, attolwg, dy weision ddeg diwrnod, a rhoddant i ni [6] ffa [7] i'w bwytta, a dwfr i'w yfed.

13 Yna edrycher ger dy fron di ein gwedd ni, a gwedd y bechgyn sydd yn bwytta rhan o fwyd y brenhin: ac fel y gwelych, gwna â'th weision.

14 Ac efe a wrandawodd arnynt yn y peth hyn, ac a'u profodd hwynt ddeg o ddyddiau.

15 Ac ym mhen y deng niwrnod y gwelid eu gwedd hwynt yn deccach, ac yn dewach o gnawd, na'r holl fechgyn oedd yn bwytta rhan o fwyd y brenhin.

16 Felly Melsar a gymmerodd ymaith ran eu bwyd hwynt, a'r gwin a yfent; ac a roddes iddynt ffa.

17 ¶ A'r bechgyn hynny ill pedwar, DUW a roddes iddynt [h] wybodaeth a deall ym mhob dysg a doethineb: a Daniel [i] [8] a hyffforddiodd efe ym mhob gweledigaeth a breuddwydion.

18 Ac ym mhen y dyddiau y dywedasai y brenhin am eu dwyn hwynt i mewn, yna y pen-ystafellydd a'u dug hwynt ger bron Nebuchodonosor.

603.

19 A'r brenhin a chwedleuodd â hwynt; ac ni chafwyd o honynt oll *un* fel Daniel, Hananïah, Misael, ac Azarïah: am hynny [k] y safasant hwy ger bron y brenhin.

20 Ac ym mhob rhyw [9] ddoethineb *a* deall a'r a ofynai y brenhin iddynt, efe a'u cafodd hwynt yn ddeg gwell na'r holl ddewiniaid *a'r* astronomyddion *oedd* o fewn ei holl frenhiniaeth ef.

21 A bu Daniel hyd y flwyddyn gyntaf i'r brenhin [l] Cyrus.

PENNOD II.

1 Nebuchodonosor yn anghofio ei freuddwyd, a thrwy addewidion a bygythion yn ceisio gan y Caldeaid ei ddangos iddo: 10 hwythau yn cydnabod nas gallent, ac yn cael barn

Cyn CRIST Cylch 606.

[3] Neu, *waeth.* Heb. *dristach.*
[4] Neu, *o'ch dull,* neu, *o'ch amser chwi?*
[5] Neu, *y goruchwyliwr.*
[6] Heb. *o ffa.*
[7] Heb. *a ni a fwyttâwn.*
[h] Act. 7. 22.
[i] Num. 12. 6. 2 Chron. 26. 5. pen. 10. 1.
[8] Neu, *oedd ddeallus.*
[k] Gen. 41. 46.
[9] Heb. *ddoethineb deall.*
[l] pen. 6. 28. a 10. 1.

Cyn CRIST 603.

marwolaeth. 14 Daniel, wedi cael peth ys-
paid, yn cael allan y breuddwyd; 19 yn
bendithio Duw; 24 yn attal y farn, ac yn
dyfod ger bron y brenhin. 31 Y breuddwyd,
36 a'i ddehongliad; 46 a chyfodiad Daniel.

AC yn yr ail flwyddyn o deyrnas-
iad Nebuchodonosor, y breudd-
wydiodd Nebuchodonosor freudd-
wydion, a thrallodwyd ei yspryd
ef, a'i gwsg a dorrodd oddi wrtho.
2 A'r brenhin a archodd alw am
y dewiniaid, ac am yr astronomydd-
ion, ac am yr hudolion, ac am y
Caldeaid, i fynegi i'r brenhin ei
freuddwydion: a hwy a ddaethant
ac a safasant ger bron y brenhin.
3 A'r brenhin a ddywedodd wrth-
ynt, Breuddwydiais freuddwyd, a
thrallodwyd fy yspryd am wybod y
breuddwyd.
4 Yna y Caldeaid a lefarasant
wrth y brenhin yn Syriaeg, [a] O fren-
hin, bydd fyw yn dragywydd: ad-
rodd dy freuddwyd i'th weision, a
mynegwn y dehongliad.
5 Attebodd y brenhin a dywedodd
wrth y Caldeaid, Aeth y peth oddi
wrthyf: oni fynegwch y breudd-
wyd i mi, a'i ddehongliad, [b] gwneir
chwi yn ddrylliau, a'ch [c] tai a osodir
yn dommen.
6 Ond os y breuddwyd a'i dde-
hongliad a ddangoswch, cewch
roddion, a gwobrau, ac anrhydedd
mawr o'm blaen i: am hynny dang-
oswch y breuddwyd, a'i ddehongliad.
7 Attebasant eilwaith a dywedas-
ant, Dyweded y brenhin y breudd-
wyd i'w weision, ac ni a ddangoswn
ei ddehongliad ef.
8 Attebodd y brenhin a dywed-
odd, Mi a wn yn hysbys mai [2] oedi
yr amser yr ydych chwi; canys
gwelwch fyned y peth oddi wrthyf.
9 Ond oni wnewch i mi wybod y
breuddwyd, [d] un gyfraith *fydd* i
chwi: canys gair celwyddog a llygr-
edig a ddarparasoch ei ddywedyd
o'm blaen, nes newid yr amser: am
hynny dywedwch i mi y breudd-
wyd, a mi a gaf wybod y medrwch
ddangos i mi ei ddehongliad ef.
10 ¶ Y Caldeaid a attebasant o
flaen y brenhin, ac a ddywedasant,
Nid oes dyn ar y ddaear a ddichon
ddangos yr hyn y mae y brenhin
yn ei ofyn: ac ni cheisiodd un
brenhin, na phennaeth, na llywydd,
y fath beth a hwn gan un dewin,
nac astronomydd, na Chaldead.
11 Canys dïeithr *yw* y peth a gais

[a] 1 Bren. 1. 31. pen. 3. 9. a 6. 6, 21.
[b] pen. 3. 29.
[c] Ezra 6. 11.
[2] Cald. *prynu.*
[d] Est. 4. 11.

y brenhin, ac nid oes *neb* arall a
fedr ei ddangos o flaen y brenhin,
ond y duwiau, y rhai nid yw eu
trigfa gyd â chnawd.
12 O achos hyn y digiodd y bren-
hin ac y creulonodd yn ddirfawr,
ac a orchymynodd ddifetha holl
ddoethion Babilon.
13 Yna yr aeth y gyfraith allan
am ladd y doethion; ceisiasant hef-
yd Daniel a'i gyfeillion i'w lladd.
14 ¶ Yna [3] yr attebodd Daniel
trwy gynghor a doethineb i Arioch,
[4] pen-distain y brenhin, yr hwn a
aethai allan i ladd doethion Babi-
lon:
15 Efe a lefarodd ac a ddywedodd
wrth Arioch, distain y brenhin,
Paham *y mae* y gyfraith yn myned
ar *y fath* frys oddi wrth y brenhin?
Yna Arioch a fynegodd y peth i
Daniel.
16 Yna Daniel a aeth i mewn, ac
a ymbiliodd â'r brenhin am roddi
iddo amser, ac y dangosai efe y
dehongliad i'r brenhin.
17 Yna yr aeth Daniel i'w dŷ, ac
a fynegodd y peth i'w gyfeillion,
Hananïah, Misael, ac Azarïah;
18 Fel y ceisient drugareddau
[5] gan DDUW y nefoedd yn achos y
dirgelwch hwn; fel na ddifethid
Daniel a'i gyfeillion gyd â'r rhan
arall o ddoethion Babilon.
19 ¶ Yna y datguddiwyd y dirgel-
wch i Daniel mewn gweledigaeth
nos: yna Daniel a fendithiodd
DDUW y nefoedd.
20 Attebodd Daniel a dywedodd,
[e] Bendigedig fyddo enw DUW o
dragywyddoldeb hyd dragywydd-
oldeb: canys doethineb a nerth
ydynt eiddo ef:
21 Ac efe sydd yn newid amserau,
a thymhorau: [f] efe sydd yn sym-
mud brenhinoedd, ac yn gosod
brenhinoedd: efe sydd yn rhoddi
doethineb i'r doethion, a gwybod-
aeth i'r rhai a fedrant ddeall:
22 [g] Efe sydd yn datguddio y
pethau dyfnion a chuddiedig: efe
a ŵyr beth *sydd* yn y tywyllwch, a
chyd âg ef y mae y goleuni yn trigo.
23 Tydi DDUW fy nhadau yr yd-
wyf fi yn dïolch iddo, ac yn ei fol-
iannu, o herwydd rhoddi o honot
ddoethineb a nerth i mi, a pheri i
mi wybod yn awr yr hyn a geis-
iasom gennyt: canys gwnaethost
i ni wybod [6] yr hyn a ofynodd y
brenhin.

Cyn CRIST 603.

[3] Cald. *y trodd.*
[4] Neu, *tywysog y filwriaeth.* Cald. *pen-lleiddiad,* Gen. 37. 36.
[5] Cald. *o flaen Duw,* neu, *oddi ger bron Duw.*
[e] Ps. 113. 2. a 115. 18.
[f] Job 12. 18.
[g] Job 12. 22.
[6] Cald. *ymadrodd,* neu, *fatter y brenhin.*

Cyn CRIST 603.

24 ¶ O herwydd hyn yr aeth
Daniel at Arioch, yr hwn a osod-
asai y brenhin i ddifetha doethion
Babilon: efe a aeth, ac a ddywed-
odd wrtho fel hyn; Na ddifetha
ddoethion Babilon; dwg fi o flaen
y brenhin, a mi a ddangosaf i'r
brenhin y dehongliad.
25 Yna y dug Arioch Daniel o
flaen y brenhin ar frys, ac a ddy-
wedodd wrtho fel hyn; [7] Cefais wr
o blant caethiwed Judah, yr hwn a
fynega i'r brenhin y dehongliad.
26 Attebodd y brenhin, a dywed-
odd wrth Daniel, yr hwn *yr oedd*
ei enw Beltesassar, A elli di fynegi
i mi y breuddwyd a welais, a'i dde-
hongliad?
27 Attebodd Daniel o flaen y
brenhin, a dywedodd, Ni all doeth-
ion, astronomyddion, dewiniaid, *na*
brudwyr, ddangos i'r brenhin y
dirgelwch y mae y brenhin yn ei
ofyn:
28 Ond y mae DUW yn y nefoedd
yn datguddio dirgeledigaethau, ac
a fynegodd i'r brenhin Nebuchod-
onosor beth a fydd yn y dyddiau
diweddaf. Dy freuddwyd a gwel-
edigaethau dy ben yn dy wely *yd-
oedd* hyn yma:
29 Ti frenhin, dy feddyliau a god-
asant *yn dy ben* ar dy wely, beth
oedd i ddyfod ar ol hyn: a'r hwn
sydd yn datguddio dirgeledigaeth-
au, a fynegodd i ti beth a fydd.
30 [h] Minnau hefyd, nid o herwydd
y doethineb sydd ynof fi yn fwy na
neb byw, y datguddiwyd i mi y
dirgelwch hwn: ond o'*u* hachos
hwynt y rhai a fynegant y dehongl-
iad i'r brenhin, ac fel y gwybyddit
feddyliau dy galon.
31 ¶ Ti, frenhin, oeddit yn gweled,
ac wele ryw ddelw fawr: y ddelw
fawr hon, *yr oedd* ei disgleirdeb
yn rhagorol, oedd yn sefyll gyfer-
byn â thi; a'r olwg arni *ydoedd*
ofnadwy.
32 [i] Pen y ddelw hon *ydoedd* o
aur da, ei dwyfron a'i breichiau
o arian, ei bol a'i [8] morddwydydd o
bres,
33 Ei choesau o haiarn, ei thraed
oedd beth o honynt o haiarn, a
pheth o honynt o bridd.
34 Edrych yr oeddit hyd oni thor-
rwyd allan garreg, [9] nid trwy waith
dwylaw, a hi a darawodd y ddelw
ar ei thraed o haiarn a phridd, ac
a'u maluriodd hwynt.

[7] Cald. *Gael o honof wr.*
[h] Felly Gen. 41. 16. Act. 3. 12.
[i] ad. 38, &c.
[8] Neu, *hystlysau.*
[9] Neu, *nid oedd mewn dwylaw:* fel ad. 45.

35 Yna yr haiarn, y pridd, y pres,
yr arian, a'r aur, a gyd-faluriasant,
ac oeddynt [k] fel mân us yn *dyfod*
o'r lloriau-dyrnu haf; a'r gwynt a'u
dug hwynt ymaith, ac ni chaed lle
iddynt; a'r garreg yr hon a daraw-
odd y ddelw a aeth yn fynydd
mawr, ac a lanwodd yr holl ddaear.
36 ¶ Dyma y breuddwyd: dywed-
wn hefyd ei ddehongliad o flaen y
brenhin.
37 [l] Ti, frenhin, *wyt* frenhin bren-
hinoedd: canys DUW y nefoedd a
roddodd i ti frenhiniaeth, gallu, a
nerth, a gogoniant.
38 A pha le bynnag y preswylia
plant dynion, efe a roddes dan dy
law fwystfilod y maes, ac ehediaid
y nefoedd, ac a'th osododd di yn
arglwydd arnynt oll: ti *yw* y pen
aur hwnnw.
39 Ac ar dy ol di y cyfyd brenhin-
iaeth arall îs na thi, a thrydedd
frenhiniaeth arall o bres, yr hon a
lywodraetha ar yr holl ddaear.
40 Bydd hefyd y bedwaredd fren-
hiniaeth yn gref fel haiarn: canys
yr haiarn a ddryllia, ac a ddofa
bob *peth:* ac fel haiarn, yr hwn a
ddryllia bob peth, y maluria ac y
dryllia hi.
41 A lle y gwelaist y traed a'r
bysedd, peth o honynt o bridd
crochenydd, a *pheth* o honynt o
haiarn, brenhiniaeth rannedig fydd;
a bydd ynddi *beth* o gryfder hai-
arn, o herwydd gweled o honot
haiarn wedi ei gymmysgu â phridd
cleilyd.
42 Ac *fel yr ydoedd* bysedd y
traed, peth o haiarn, a pheth o
bridd; *felly* y bydd y frenhiniaeth,
o ran yn gref, ac o ran yn frau.
43 A lle y gwelaist haiarn wedi
ei gymmysgu â phridd cleilyd, ym-
gymmysgant â had dyn; ond ni
lynant y naill wrth y llall, megis
nad ymgymmysga haiarn â phridd.
44 Ac yn nyddiau y brenhinoedd
hyn, y cyfyd DUW y nefoedd fren-
hiniaeth, yr hon ni ddistrywir byth:
a'r [m] frenhiniaeth ni adewir i bobl
eraill; *ond* hi a faluria, ac a
dreulia yr holl frenhiniaethau hyn,
a hi a saif yn dragywydd.
45 Lle y gwelaist dorri [n] carreg
o'r mynydd, yr hon ni *thorrwyd* â
llaw, a malurio o honi yr haiarn, y
pres, y pridd, yr arian, a'r aur;
hysbysodd y DUW mawr i'r bren-
hin beth a fydd wedi hyn: felly y

Cyn CRIST 603.

[k] Hos. 13. 3.
[l] Ezra 7. 12. Jer. 27. 6, 7. Ezec. 26. 7. Hos. 8. 10.
[m] pen. 4. 3, 34. a 6. 26. a 7. 14, 27. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.
[n] Es. 28. 16.

Cyn CRIST 603.

breuddwyd *sydd* wir, a'i ddehongliad yn ffyddlawn.

46 ¶ Yna y syrthiodd Nebuchodonosor y brenhin ar ei wyneb, ac [o] a addolodd Daniel; gorchymynodd hefyd am offrymmu iddo offrwm ac arogl-darth.

47 Attebodd y brenhin a dywedodd wrth Daniel, Mewn gwirionedd *y gwn* mai eich DUW chwi *yw* DUW y duwiau, ac Arglwydd y brenhinoedd, a datguddiydd dirgeledigaethau, o herwydd medru o honot ddatguddio y dirgelwch hwn.

48 Yna y brenhin a fawrygodd Daniel, ac a roddes iddo roddion mawrion lawer; ac efe a'i gwnaeth ef yn bennaeth ar holl dalaeth Babilon, ac [p] yn ben i'r swyddogion ar holl ddoethion Babilon.

49 Yna Daniel a ymbiliodd â'r brenhin, ac yntau a osododd Sadrach, Mesach, ac Abednego ar lywodraeth talaeth Babilon: ond Daniel *a eisteddodd* ym mhorth y brenhin.

[o] Edrych Act. 10. 25. a 14. 11, 13. a 28. 6.

[p] pen. 4. 9.

PENNOD III.

1 Nebuchodonosor yn cyssegru delw fawr yn Dura. 8 Achwyn ar Sadrach, Mesach, ac Abednego, am nad addolent y ddelw; 13 hwythau, wedi eu bygwth, yn gwneuthur cyffes ddaionus. 19 Duw yn eu gwared hwy allan o'r ffwrn dân. 26 Nebuchodonosor, wrth weled y rhyfeddod, yn bendithio Duw.

Cylch 580.

NEBUCHODONOSOR y brenhin a wnaeth ddelw aur, ei huchder *oedd* yn dri ugain cufydd, ei lled yn chwe chufydd; *ac* efe a'i gosododd hi i fynu y'ngwastadedd Dura, o fewn talaeth Babilon.

2 Yna Nebuchodonosor y brenhin a anfonodd i gasglu ynghyd y tywysogion, duciaid, a phendefigion, y rhaglawiaid, y trysorwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, i ddyfod wrth gyssegru y ddelw a gyfodasai Nebuchodonosor y brenhin.

3 Yna y tywysogion, duciaid, a phendefigion, rhaglawiaid, y trysorwyr, y cyfreithwyr, y trethwyr, a holl lywodraethwyr y taleithiau, a ymgasglasant ynghyd wrth gyssegru y ddelw a gyfodasai Nebuchodonosor y brenhin: a hwy a safasant o flaen y ddelw a gyfodasai Nebuchodonosor.

4 A chyhoeddwr a lefodd [2] yn groch, Wrthych chwi, bobloedd, genhedloedd, a ieithoedd, [3] y dywedir,

5 Pan glywoch swn y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, [4] y psaltring, y symphon, a phob rhyw gerdd, y syrthiwch, ac yr addolwch y ddelw aur a gyfododd Nebuchodonosor y brenhin.

6 A'r hwn ni syrthio ac ni addolo, yr awr honno a fwrir i ganol ffwrn o dân poeth.

7 Am hynny yr amser hwnnw pan glywodd yr holl bobloedd sain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y psaltring, a phob rhyw gerdd, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, a syrthiasant, *ac* a addolasant y ddelw aur a gyfodasai Nebuchodonosor y brenhin.

8 ¶ O ran hynny yr amser hwnnw y daeth gwŷr o Caldea, ac a gyhuddasant yr Iuddewon.

9 Adroddasant a dywedasant wrth Nebuchodonosor y brenhin, [a] Bydd fyw, frenhin, yn dragywydd.

10 Ti, frenhin, a osodaist orchymyn, ar i bwy bynnag a glywai sain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y psaltring, a'r symphon, a phob rhyw gerdd, syrthio ac ymgrymmu i'r ddelw aur:

11 A phwy bynnag ni syrthiai ac *nid* ymgrymmai, y teflid ef i ganol ffwrn o dân poeth.

12 Y mae gwŷr o Iuddewon a osodaist ti ar oruchwyliaeth talaeth Babilon, Sadrach, Mesach, ac Abednego; y gwŷr hyn, O frenhin, ni [5] wnaethant gyfrif o honot ti; dy dduwiau nid addolant, ac nid ymgrymmant i'r ddelw aur a gyfodaist.

13 ¶ Yna Nebuchodonosor mewn llidiowgrwydd a digter a ddywedodd am gyrchu Sadrach, Mesach, ac Abednego. Yna y dygpwyd y gwŷr hyn o flaen y brenhin.

14 Adroddodd Nebuchodonosor a dywedodd wrthynt, [6] Ai gwir *hyn*, Sadrach, Mesach, ac Abednego? oni addolwch chwi fy nuwiau i, ac oni ymgrymmwch i'r ddelw aur a gyfodais i?

15 Yr awr hon *wele*, os byddwch chwi barod pan glywoch sain y cornet, y chwibanogl, y delyn, y dulsimer, y psaltring, a'r symphon, a phob rhyw gerdd, i syrthio ac i ymgrymmu i'r ddelw a wneuthum, *da:* ac onid ymgrymmwch, yr awr honno y bwrir chwi i ganol ffwrn o dân poeth; a pha DDUW *yw* efe a'ch gwared chwi o'm dwylaw i?

16 Sadrach, Mesach, ac Abednego

[2] Cald. *â nerth.*

[3] Cald. *y maent yn dywedyd.*

Cyn CRIST Cylch 580.

[4] Neu, *y canu.*

[a] pen. 2. 4. a 5. 10. a 6. 6, 21.

[5] Cald. *osodasant fri arnat ti.*

[6] Neu, *Ai o'r gwaith goddef y mae hyn,* fel Exod. 21. 13.

Cyn CRIST Cylch 580.

a attebasant ac a ddywedasant wrth y brenhin, Nebuchodonosor, [b] nid *ydym* ni yn gofalu am atteb i ti yn y peth hyn.

[b] Matt. 10. 19.

17 Wele, y mae ein DUW ni, yr hwn yr ydym ni yn ei addoli, yn abl i'n gwared ni allan o'r ffwrn danllyd boeth: ac efe a'*n* gwared *ni* o'th law di, O frenhin.

18 Ac onid ê, bydded hysbys i ti, frenhin, na addolwn dy dduwiau, ac nad ymgrymmwn i'th ddelw aur a gyfodaist.

19 ¶ Yna y llanwyd Nebuchodonosor o lidiowgrwydd, a gwedd ei wyneb ef a newidiodd yn erbyn Sadrach, Mesach, ac Abednego; *am hynny* y llefarodd ac y dywedodd am dwymno y ffwrn seithwaith mwy nag y byddid arfer o'i thwymno hi.

20 Ac efe a ddywedodd wrth wŷr cryfion [7] nerthol, y rhai *oedd* yn ei lu ef, am rwymo Sadrach, Mesach, ac Abednego, i'*w* bwrw i'r ffwrn o dân poeth.

[7] Cald. *o nerth.*

21 Yna y rhwymwyd y gwŷr hynny yn eu [8] peisiau, eu llodrau, a'u cwccyllau, a'u dillad *eraill,* ac a'u bwriwyd i ganol y ffwrn o dân poeth.

[8] Neu, *mentyll.*

22 Gan hynny, o achos *bod* [9] gorchymyn y brenhin yn gaeth, a'r ffwrn yn boeth ragorol, [2] fflam y tân a laddodd y gwŷr hynny a fwriasant i fynu Sadrach, Mesach, ac Abednego.

[9] Cald. *gair.*
[2] Neu, *gwreichion.*

23 A'r tri wŷr hyn, Sadrach, Mesach, ac Abednego, a syrthiasant y'nghanol y ffwrn o dân poeth yn rhwym.

24 Yna y synnodd ar Nebuchodonosor y brenhin, ac y cyfododd ar frys, attebodd *hefyd* a dywedodd wrth ei [3] gynghoriaid, Onid tri wŷr a fwriasom ni i ganol y tân yn rhwym? Hwy a attebasant ac a ddywedasant wrth y brenhin, Gwir, O frenhin.

[3] Neu, *lywodraethwyr.*

25 Attebodd a dywedodd yntau, Wele fi yn gweled pedwar gwŷr rhyddion yn rhodio y'nghanol y tân, ac nid oes niwed arnynt; a dull y pedwerydd sydd debyg i Fab DUW.

26 ¶ Yna y nesaodd Nebuchodonosor at [4] enau y ffwrn o dân poeth, *ac* a lefarodd ac a ddywedodd, O Sadrach, Mesach, ac Abednego, gwasanaethwyr y DUW goruchaf, deuwch allan, a deuwch *yma.* Yna Sadrach, Mesach, ac Abednego a ddaethant allan o ganol y tân.

[4] Cald. *ddrws.*

Cyn CRIST Cylch 580.

27 A'r tywysogion, duciaid, a phendefigion, a chynghoriaid y brenhin, a ymgasglasant ynghyd, ac a welsant y gwŷr hyn, y rhai ni finiasai y tân ar eu cyrph, ac ni ddeifiasai flewyn o'u pen, ni newidiasai eu peisiau chwaith, ac nid aethai sawr y tân arnynt.

28 Attebodd Nebuchodonosor a dywedodd, Bendigedig *yw* DUW Sadrach, Mesach, ac Abednego, yr hwn a anfonodd ei angel, ac a waredodd ei weision a ymddiriedasant ynddo, ac a [5] dorrasant orchymyn y brenhin, ac a roddasant eu cyrph, rhag gwasanaethu nac ymgrymmu o honynt i un duw, ond i'w DUW eu hun.

[5] Cald. *newidiasant air.*

29 Am hynny y gosodir gorchymyn gennyf fi, Pob pobl, cenedl, a iaith, yr hon a ddywedo [6] ddim ar fai yn erbyn DUW Sadrach, Mesach, ac Abednego, [c] a wneir yn ddrylliau, a'u tai a wneir yn dommen: o herwydd nad oes duw arall a ddichon wared fel hyn.

[6] Cald. *amryfusedd.*
[c] pen. 2. 5.

30 Yna y [7] mawrhaodd y brenhin Sadrach, Mesach, ac Abednego, o fewn talaeth Babilon.

[7] Cald. *llwyddodd.*

PENNOD IV.

1 *Nebuchodonosor yn cyfaddef brenhiniaeth Duw;* 4 *yn adrodd ei freuddwydion, a'r dewiniaid heb fedru mo'u dehongl.* 8 *Daniel yn gwrandaw y breuddwyd,* 19 *ac yn ei ddehongl.* 28 *Ystori o'r hyn a ddigwyddodd.*

Cylch 570.

NEBUCHODONOSOR frenhin at yr holl bobloedd, cenhedloedd, a ieithoedd, y rhai a drigant yn yr holl ddaear; Aml fyddo heddwch i chwi.

2 [2] Mi a welais yn dda fynegi yr arwyddion a'r rhyfeddodau a wnaeth y goruchaf DDUW â mi.

[2] Cald. *Gweddus oedd o'm blaen i.*

3 Mor fawr *yw* ei arwyddion ef! ac mor gedyrn *yw* ei ryfeddodau! [a] ei deyrnas ef *sydd* deyrnas dragywyddol, a'i lywodraeth ef *sydd* o genhedlaeth i genhedlaeth.

[a] ad. 34. pen. 2. 44.

4 ¶ Myfi Nebuchodonosor oeddwn esmwyth arnaf yn fy nhŷ, ac yn hoyw yn fy llys.

5 Gwelais freuddwyd yr *hwn* a'm hofnodd; meddyliau hefyd yn fy ngwely, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.

6 Am hynny y gosodwyd gorchymyn gennyf fi, ar ddwyn ger fy mron holl ddoethion Babilon, fel

Cyn CRIST Cylch 570.

yr hysbysent i mi ddehongliad y
breuddwyd.
7 Yna y dewiniaid, yr astronom-
yddion, y Caldeaid, a'r brudwyr, a
ddaethant: a mi a ddywedais y
breuddwyd o'u blaen hwynt; ond
ei ddehongliad nid hysbysasant i
mi.
8 ¶ Ond o'r diwedd daeth Daniel
[b] pen. 1. 7. o'm blaen i, ([b]yr hwn *yw* ei enw
Beltesassar, yn ol enw fy nuw i,
yr hwn hefyd *y mae* yspryd y duw-
iau sanctaidd ynddo,) a'm breudd-
wyd a draethais o'i flaen ef, *gan
ddywedyd,*
9 Beltesassar, [c]pennaeth y dewin-
[c] pen. 2. 48. a 5. 11. iaid, o herwydd i mi wybod *fod*
yspryd y duwiau sanctaidd ynot ti,
ac nad oes un dirgelwch yn an-
hawdd i ti, dywed weledigaethau
fy mreuddwyd yr hwn a welais, a'i
ddehongliad.
10 A *dyma* weledigaethau fy mhen
ar fy ngwely; Edrych yr oeddwn,
[d] Ezec. 31. 3. ac wele [d]bren y'nghanol y ddaear,
a'i uchder yn fawr.
[3] Neu, *Tyfodd y pren a chryfhaodd.* 11 [3]Mawr oedd y pren a chadarn,
a'i uchder a gyrhaeddai hyd y nef-
oedd; *yr ydoedd* hefyd i'w weled
hyd yn eithaf yr holl ddaear.
12 Ei ganghennau *oedd* dêg, a'i
ffrwyth yn aml, ac ymborth arno i
[e] Ezec. 31. 6. bob *peth:* [e]dano yr ymgysgodai
bwystfilod y maes, ac adar y nef-
oedd a drigent yn ei ganghennau
ef, a phob cnawd a fwyttâi o hono.
13 Edrych yr oeddwn y'ngweled-
igaethau fy mhen ar fy ngwely, ac
[f] pen. 8. 13. wele wyliedydd a [f]sanct yn disgyn
o'r nefoedd,
[4] Cald. *â nerth.* 14 Yn llefain [4]yn groch, ac yn dy-
wedyd fel hyn, Torrwch y pren, ac
ysgythrwch ei wrysg ef, ysgydwch
ei ddail ef, a gwasgerwch ei ffrwyth:
cilied y bwystfil oddi tano, a'r adar
o'i ganghennau.
15 Er hynny gadêwch foncyff ei
wraidd ef yn y ddaear, mewn
rhwym o haiarn a phres, ym mhlith
gwellt y maes; gwlycher ef hefyd
â gwlith y nefoedd, a *bydded* ei
ran gyd â'r bwystfilod y'ngwellt y
ddaear.
16 Newidier ei galon ef o *fod yn
galon* dyn, a rhodder iddo galon
bwystfil: a chyfnewidier saith am-
ser arno.
17 O ordinhâd y gwyliedyddion *y
mae* y peth hyn, a'r dymuniad wrth
ymadrodd y rhai sanctaidd; fel y
gwypo y rhai byw mai y Goruchaf

a lywodraetha ym mrenhiniaeth
dynion, ac a'i rhydd i'r neb y myn-
no efe, ac a esyd arni y gwaelaf
o ddynion.
18 Dyma y breuddwyd a welais i
Nebuchodonosor y brenhin. Tithau,
Beltesassar, dywed ei ddehongliad
ef, o herwydd nas gall holl ddoeth-
ion fy nheyrnas hysbysu y dehongl-
iad i mi: eithr ti a elli; am *fod*
yspryd y duwiau sanctaidd ynot ti.
19 ¶ Yna Daniel, yr hwn *ydoedd*
ei enw Beltesassar, a synnodd dros
un awr, a'i feddyliau a'i dychrynas-
ant ef. Attebodd y brenhin, a dy-
wedodd, Beltesassar, na ddychryned
y breuddwyd ti, na'i ddehongliad.
Attebodd Beltesassar, a dywedodd,
Fy arglwydd, [g]*deued* y breuddwyd [g] Edrych Jer. 29. 7.
i'th gaseion, a'i ddehongliad i'th
elynion.
20 Y pren a welaist, yr hwn a
dyfasai, ac a gryfhasai, ac a gyr-
haeddasai ei uchder hyd y nefoedd,
ac *oedd* i'w weled ar hyd yr holl
ddaear;
21 A'i ddail yn dêg, a'i ffrwyth
yn aml, ac ymborth i bob *peth*
ynddo; tan yr hwn y trigai bwyst-
filod y maes, ac y preswyliai adar
y nefoedd yn ei ganghennau:
22 Ti, frenhin, *yw* efe; tydi a
dyfaist, ac a gryfheaist: canys dy
fawredd a gynnyddodd, ac a gyr-
haeddodd hyd y nefoedd, a'th lyw-
odraeth hyd eithaf y ddaear.
23 A lle y gwelodd y brenhin
wyliedydd a sanct yn disgyn o'r
nefoedd, ac yn dywedyd, Torrwch
y pren, a dinystriwch ef, er hynny
gadêwch foncyff ei wraidd ef yn y
ddaear, mewn rhwym o haiarn a
phres, ym mhlith gwellt y maes,
a gwlycher ef â gwlith y nefoedd,
a *bydded* ei ran gyd â bwystfil y
maes, hyd oni chyfnewidio saith
amser arno ef:
24 Dyma y dehongliad, O frenhin,
a dyma ordinhâd y Goruchaf, yr
hwn sydd yn dyfod ar fy arglwydd
frenhin.
25 Canys [h]gyrrant ti oddi wrth [h] pen. 5. 21, &c.
ddynion, a chyd â bwystfil y maes
y bydd dy drigfa, â gwellt hefyd
y'th borthant fel eidionau, ac a'th
wlychant â gwlith y nefoedd, a
saith amser a gyfnewidia arnat ti,
hyd oni wypech mai y Goruchaf
sydd yn llywodraethu ym mren-
hiniaeth dynion, ac [i]yn ei rhoddi [i] Jer. 27. 5.
i'r neb a fynno.

Cyn CRIST Cylch 570.

26 A lle y dywedasant am adael
boncyff gwraidd y pren; dy fren-
hiniaeth fydd sicr i ti, wedi i ti
wybod [k] mai y nefoedd sydd yn
llywodraethu.
27 Am hynny, frenhin, bydded
foddlawn gennyt fy nghynghor, a
thorr ymaith dy bechodau trwy
gyfiawnder, a'th anwireddau trwy
drugarhâu wrth drueiniaid, *i edrych*
a fydd [5] estyniad ar dy heddwch.
28 ¶ Daeth *hyn* oll ar Nebuchod-
onosor y brenhin.
29 Ym mhen deuddeng mis yr
oedd efe yn rhodio [6] yn llys bren-
hiniaeth Babilon.
30 Llefarodd y brenhin, a dywed-
odd, Onid hon yw Babilon fawr,
yr hon a adeiledais i yn frenhindy
y'nghryfder fy nerth, ac er gogon-
iant fy mawrhydi?
31 A'r gair etto y'ngenau y bren-
hin, syrthiodd llef o'r nefoedd, *yn*
dywedyd, Wrthyt ti, frenhin Nebu-
chodonosor, y dywedir, Aeth y fren-
hiniaeth oddi wrthyt.
32 A [l] thi a yrrir oddi wrth ddyn-
ion, a'th drigfa *fydd* gyd â bwyst-
filod y maes; â gwellt y'th borthant
fel eidionau; a chyfnewidir saith
amser arnat; hyd oni wypech mai
y Goruchaf sydd yn llywodraethu
ym mrenhiniaeth dynion, ac yn ei
rhoddi i'r neb y mynno.
33 Yr awr honno y cyflawnwyd y
gair ar Nebuchodonosor, ac y gyr-
rwyd ef oddi wrth ddynion, ac y
porodd wellt fel eidionau, ac y
gwlychwyd ei gorph ef gan wlith
y nefoedd, hyd oni thyfodd ei flew
ef fel *plu* eryrod, a'i ewinedd fel
ewinedd adar.
34 Ac yn niwedd y dyddiau, myfi
Nebuchodonosor a ddyrchefais fy
llygaid tu a'r nefoedd, a'm gwybod-
aeth a ddychwelodd attaf, a ben-
dithiais y Goruchaf, a moliennais a
gogoneddais yr hwn sydd yn byw
byth, am *fod* [m] ei lywodraeth ef yn
llywodraeth dragywyddol, a'i fren-
hiniaeth hyd genhedlaeth a chen-
hedlaeth.
35 [n] A holl drigolion y ddaear a
gyfrifir megis yn ddiddym: ac yn
ol ei ewyllys ei hun y mae yn
gwneuthur â llu y nefoedd, ac *â*
thrigolion y ddaear; ac nid oes a
attalio ei law ef, neu a ddywedo
wrtho, [o] Beth yr wyt yn ei wneuthur?
36 Yn yr amser hwnnw y dy-
chwelodd fy synwyr attaf fi, a
deuthum i ogoniant fy mrenhin-
iaeth, fy harddwch a'm hoywder a
ddychwelodd attaf fi, a'm cynghor-
iaid a'm tywysogion a'm ceisiasant;
felly y'm sicrhâwyd yn fy nheyrnas,
a chwanegwyd i mi fawredd rhag-
orol.
37 Yr awr hon myfi Nebuchod-
onosor ydwyf yn moliannu, ac yn
mawrygu, ac yn gogoneddu Bren-
hin y nefoedd, yr hwn *y mae* ei
holl weithredoedd yn wirionedd,
a'i lwybrau yn farn, ac a ddichon
ddarostwng y rhai a rodiant mewn
balchder.

Cylch 569. (beside verse 32) · Cylch 563. (beside verse 34)

[k] Matt. 21. 20. Luc 15. 18, 21.
[5] Neu, *iachâd i'th amryfusedd.*
[6] Neu, *ar lys.*
[l] ad. 25.
[m] Ps. 10. 16. pen. 2. 44. a 7. 14. Mic. 4. 7. Luc 1. 33.
[n] Es. 40. 15, 17.
[o] Job 9. 12. Es. 45. 9.

PENNOD V.

Cyn CRIST Cylch 563.

1 *Annuwiol wledd Belsassar.* 5 *Yr ysgrifen-
law, yr hon ni fedrai y dewiniaid mo'i dar-
llen, yn blino y brenhin.* 10 *Dwyn Daniel
ger bron, ar air y frenhines:* 17 *yntau yn
ceryddu y brenhin am ei falchder a'i ddelw-
addoliaeth;* 25 *ac yn darllen, ac yn dirnad
yr ysgrifen.* 30 *Trosi y llywodraeth at y
Mediaid.*

BELSASSAR y brenhin a wnaeth
wledd fawr i fil o'i dywysogion,
ac a yfodd win y'ngŵydd y mil.
2 Wrth flas y gwin y dywedodd
Belsassar am ddwyn y llestri aur
ac arian, a ddygasai Nebuchodon-
osor ei dad ef o'r deml yr hon
oedd yn Jerusalem, fel yr yfai y
brenhin a'i dywysogion, ei wragedd
a'i ordderchadon, ynddynt.
3 Yna y dygwyd y llestri aur a
ddygasid o deml tŷ DDUW, yr hwn
oedd yn Jerusalem: a'r brenhin
a'i dywysogion, ei wragedd a'i or-
dderchadon, a yfasant ynddynt.
4 Yfasant win, a moliannasant y
duwiau o aur, ac o arian, o bres,
o haiarn, o goed, ac o faen.
5 ¶ Yr awr honno bysedd llaw
dyn a ddaethant allan, ac a ysgrif-
enasant ar gyfer y canhwyllbren
ar galchiad pared llys y brenhin;
a gwelodd y brenhin ddarn y llaw
a ysgrifenodd.
6 Yna y newidiodd [2] lliw y bren-
hin, a'i feddyliau a'i cyffroisant ef,
fel y dattododd [3] rhwymau ei lwyn-
au ef, ac y curodd ei liniau ef y
naill wrth y llall.
7 Gwaeddodd y brenhin [4] yn groch
am ddwyn i mewn yr astronom-
yddion, y Caldeaid, a'r brudwyr:
a llefarodd y brenhin, a dywedodd
wrth ddoethion Babilon, Pa ddyn
bynnag a ddarlleno yr ysgrifen
hon, ac a ddangoso i mi ei de-
hongliad, efe a wisgir [5] â phorphor,
ac *a gaiff* gadwyn aur am ei wddf,

Cylch 538. (beside verse 1)

[2] Cald. *disgleirdeb,* neu, *gloywder y.*
[3] Neu, *gwregysau,* Es. 5. 27. Cald. *cylymmau,* neu, *rhwymau.*
[4] Cald. *â nerth.*
[5] Neu, *âg ysgarlad.*

Cyn CRIST Cylch 538.

a chaiff lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

8 Yna holl ddoethion y brenhin a ddaethant i mewn; ond ni fedrent ddarllen yr ysgrifen, na mynegi i'r brenhin ei dehongliad.

9 Yna y mawr-gyffrôdd y brenhin Belsassar, a'i [6] wedd a ymnewidiodd ynddo, a'i dywysogion a synnasant.

10 ¶ Y frenhines, o herwydd geiriau y brenhin a'i dywysogion, a ddaeth i dŷ y wledd: *a* llefarodd y frenhines, a dywedodd, [a] Bydd fyw byth, frenhin; na chyffrôed dy feddyliau di, ac na newidied dy wedd.

11 [b] Y mae gwr yn dy deyrnas, [c] yr hwn *y mae* yspryd y duwiau sanctaidd ynddo; ac yn nyddiau dy dad y caed ynddo ef oleuni, a deall, a doethineb fel doethineb y duwiau: a'r brenhin Nebuchodonosor dy [7] dad a'i gosododd ef [d] yn bennaeth y dewiniaid, astronomyddion, Caldeaid, *a* brudwyr, *sef* y brenhin dy dad di.

12 O herwydd cael yn y Daniel hwnnw, [e] yr hwn y rhoddes y brenhin iddo enw Beltesassar, yspryd rhagorol, a gwybodaeth a [8] deall, dehongl breuddwydion, ac egluro damhegion, a [9] dattod cylymmau: galwer Daniel yr awrhon, ac efe a ddengys y dehongliad.

13 Yna y dygpwyd Daniel o flaen y brenhin: *a* llefarodd y brenhin, a dywedodd wrth Daniel, Ai tydi *yw* Daniel, yr hwn wyt o feibion caethglud Judah, y rhai a ddug y brenhin [2] fy nhad i o Judah?

14 Myfi a glywais *sôn* am danat, *fod* yspryd y duwiau ynot, a chael ynot ti oleuni, a deall, a doethineb rhagorol.

15 Ac yr awr hon dygwyd y doethion, yr astronomyddion, o'm blaen, i ddarllen yr ysgrifen hon, ac i fynegi i mi ei dehongliad: ond ni fedrent ddangos dehongliad y peth.

16 Ac mi a glywais am danat ti, y medri ddehongl dehongliadau, a dattod cylymmau; yr awr hon os medri ddarllen yr ysgrifen, a hysbysu i mi ei dehongliad, tydi a wisgir â phorphor, ac *a gei* gadwyn aur am dy wddf, ac a gei lywodraethu yn drydydd yn y deyrnas.

17 ¶ Yna yr attebodd Daniel, ac y dywedodd o flaen y brenhin, Bydded dy roddion i ti, a dod dy anrhegion i arall; er hynny yr ysgrifen a ddarllenaf i'r brenhin, a'r dehongliad a hysbysaf iddo.

18 O frenhin, y DUW goruchaf a roddes i Nebuchodonosor dy dad di frenhiniaeth, a mawredd, a gogoniant, ac anrhydedd.

19 Ac o herwydd y mawredd a roddasai efe iddo, y bobloedd, y cenhedloedd, a'r ieithoedd oll, oedd yn crynu ac yn ofni rhagddo ef: yr hwn a fynnai a laddai, a'r hwn a fynnai a gadwai yn fyw; hefyd y neb a fynnai a gyfodai, a'r neb a fynnai a ostyngai.

20 Eithr pan [f] ymgododd ei galon ef, a chaledu o'i yspryd ef [3] mewn balchder, [4] efe a ddisgynwyd o orseddfa ei frenhiniaeth, a'i ogoniant a dynnasant oddi wrtho:

21 [g] Gyrrwyd ef hefyd oddi wrth feibion dynion, a [5] gwnaethpwyd ei galon fel bwystfil, a chyd â'r asynod gwylltion *yr oedd* ei drigfa: â gwellt y porthasant ef fel eidion, a'i gorph a wlychwyd gan wlith y nefoedd, [h] hyd oni wybu mai y DUW goruchaf oedd yn llywodraethu ym mrenhiniaeth dynion, ac yn gosod arni y neb a fynno.

22 A thithau, Belsassar ei fab ef, ni ddarostyngaist dy galon, er gwybod o honot hyn oll;

23 Eithr ymddyrchefaist yn erbyn Arglwydd y nefoedd, a llestri ei dŷ ef a ddygasant ger dy fron di, a thithau a'th dywysogion, dy wragedd a'th ordderchadon, a yfasoch win ynddynt; a thi a folienaist dduwiau o arian, ac o aur, o bres, haiarn, pren, a maen, y rhai ni welant, ac ni chlywant, ac ni wyddant *ddim:* ac nid anrhydeddaist y DUW *y mae* dy anadl di yn ei law, [i] a'th holl ffyrdd yn eiddo.

24 Yna yr anfonwyd darn y llaw oddi ger ei fron ef, ac yr ysgrifenwyd yr ysgrifen hon.

25 ¶ A dyma yr ysgrifen a ysgrifenwyd: MENE, MENE, TECEL, UPHARSIN.

26 Dyma ddehongliad y peth: MENE; DUW a rifodd dy frenhiniaeth, ac a'i gorphenodd.

27 TECEL; [k] Ti a bwyswyd yn y cloriannau, ac a'th gaed yn brin.

28 PERES; Rhannwyd dy frenhiniaeth, a rhoddwyd hi i'r [l] Mediaid a'r [m] Persiaid.

29 Yna y gorchymynodd Belsas-

[6] Neu, *ddisgleirdeb,* neu, *loywder.*
[a] pen. 3. 9.
[b] pen. 2. 48.
[c] pen. 4. 8, 9, 18.
[7] Neu, *daid.*
[d] pen. 4. 9.
[e] pen. 1. 7.
[8] Neu, *deall dehonglwr breuddwydion.*
[9] Neu, *dattodwr.*
[2] Neu, *fy nhaid.*

Cyn CRIST Cylch 538.

[f] pen. 4. 30.
[3] Neu, *i wneuthur yn falch,* neu, *traha.*
[4] Cald. *gwnaed iddo ddisgyn.*
[g] pen. 4. 32, &c.
[5] Neu, *gwnaeth ei galon yn ogystal â'r bwystfil.* Cald. *gosodwyd ei galon at y bwystfil,* neu, *gyd â'r bwystfil.*
[h] pen. 4. 17.
[i] Jer. 10. 23.
[k] Ps. 62. 9.
[l] Rhagddywedwyd, Es. 21. 2. ad. 31. pen. 9. 1.
[m] pen. 6. 28.

Cyn CRIST Cylch 538.

sar, a hwy a wisgasant Daniel â
phorphor, ac â chadwyn aur am
ei wddf; a chyhoeddwyd am dano,
n ad. 7. [n] y byddai efe yn drydydd yn llyw-
odraethu yn y frenhiniaeth.
Cylch 538. 30 ¶ Y noson honno y lladdwyd
Belsassar brenhin y Caldeaid.
o pen. 9. 1. 31 [o] A Darïus y Mediad a gym-
6 Cald. *yn fab dwy flwydd,*&c. merodd y frenhiniaeth, *ac efe* [6] yn
ddwy flwydd a thri ugain *oed.*

PENNOD VI.

1 *Gwneuthur Daniel yn ben ar y rhaglawiaid;* 4 *hwythau yn cyd-fwriadu yn ei erbyn ef, ac yn cael gan y brenhin osod cyfraith annuwiol:* 10 *achwyn ar Daniel am dorri y gyfraith honno, a'i fwrw i ffau y llewod;* 18 *a Duw yn ei gadw ef;* 24 *y llewod yn difa ei wrthwynebwyr ef:* 25 *a gosod cyfraith i orchymyn moliannu Duw.*

Cylch 538. GWELODD Darïus yn dda osod
ar y deyrnas chwe ugain o dy-
wysogion, i fod ar yr holl deyrnas;
2 Ac arnynt hwy *yr oedd* tri
rhaglaw, y rhai *yr oedd* Daniel yn
bennaf o honynt, i'r rhai y rhoddai
y tywysogion gyfrif, fel na byddai
y brenhin mewn colled.
3 Yna y Daniel hwn oedd yn
rhagori ar y rhaglawiaid a'r ty-
wysogion, o herwydd *bod* yspryd
rhagorol ynddo ef: a'r brenhin a
feddyliodd ei osod ef ar yr holl
deyrnas.
Cylch 537. 4 ¶ Yna y rhaglawiaid a'r tywys-
ogion oedd yn ceisio cael achlysur
yn erbyn Daniel o ran y frenhin-
iaeth: ond ni fedrent gael un
achos na bai; o herwydd ffyddlawn
oedd efe, fel na chaed ynddo nac
amryfusedd na bai.
5 Yna y dywedodd y gwŷr hyn,
Ni chawn yn erbyn y Daniel hwn
ddim achlysur, oni chawn *beth* o
ran cyfraith ei DDUW yn ei erbyn ef.
6 Yna y rhaglawiaid a'r tywysog-
2 Neu, *ddaethant yn derfysgus.* ion hyn a [2] aethant ynghyd at y
brenhin, ac a ddywedasant wrtho
a Neh. 2. 3. ad. 21. fel hyn; [a] Darïus frenhin, bydd fyw
byth.
7 Holl raglawiaid y deyrnas, y
swyddogion, a'r tywysogion, y cyng-
horiaid, a'r duciaid, a ymgynghor-
asant am osod deddf frenhinol, a
3 Neu, *gwahardd-iad.* chadarnhâu [3] gorchymyn, fod bwrw
i ffau y llewod pwy bynnag a archai
arch gan un DUW na dyn dros
ddeng niwrnod ar hugain, ond
gennyt ti, O frenhin.
8 Yr awr hon, O frenhin, sicrhâ y
gorchymyn, a selia yr ysgrifen, fel
b Est. 1. 19. a 8. 8. nas newidier; yn ol [b] cyfraith y

Mediaid a'r Persiaid, yr hon [4] ni Cyn CRIST Cylch 537.
newidir.
9 O herwydd hyn y seliodd y 4 Cald. *nid â heibio.*
brenhin Darïus yr ysgrifen a'r gor-
chymyn.
10 ¶ Yna Daniel, pan wybu selio
yr ysgrifen, a aeth i'w dŷ, a'i ffen-
estri yn agored yn ei ystafell [c] tu a c 1 Bren. 8. 44, 48.
Jerusalem; [d] tair gwaith yn y dydd d Ps. 55. 17.
y gostyngai efe ar ei liniau, ac y
gweddïai, ac y cyffesai o flaen ei
DDUW, megis y gwnai efe cyn hynny.
11 Yna y gwŷr hyn a ddaethant
ynghyd, ac a gawsant Daniel yn
gweddïo ac yn ymbil o flaen ei
DDUW.
12 Yna y nesasant, ac y dywedas-
ant o flaen y brenhin am orchy-
myn y brenhin; Oni seliaist ti
orchymyn, mai i ffau y llewod y
bwrid pa ddyn bynnag a ofynai
gan un Duw na dyn *ddim* dros
ddeng niwrnod ar hugain, ond gen-
nyt ti, O frenhin? Attebodd y bren-
hin, a dywedodd, *Y mae* y peth yn
wir, yn ol cyfraith y Mediaid a'r
Persiaid, yr hon ni newidir.
13 Yna yr attebasant ac y dywed-
asant o flaen y brenhin, Y Daniel,
yr hwn *sydd* o feibion caethglud
Judah, ni wnaeth gyfrif o honot ti,
frenhin, nac o'r gorchymyn a sel-
iaist, eithr tair gwaith yn y dydd
y mae yn gweddïo ei weddi.
14 Yna y brenhin, pan glybu y
gair *hwn,* a [e] aeth yn ddrwg iawn e Felly Marc 6. 26.
ganddo, ac a roes *ei* fryd gyd â
Daniel ar ei waredu ef: ac a fu
hyd fachludiad haul yn ceisio ei
achub ef.
15 Yna y gwŷr hynny a ddaethant
ynghyd at y brenhin, ac a ddywed-
asant wrth y brenhin, Gwybydd,
frenhin, mai cyfraith y Mediaid a'r
Persiaid *yw,* na newidier un gor-
chymyn na deddf a osodo y brenhin.
16 Yna yr archodd y brenhin, a
hwy a ddygasant Daniel, ac *a'i*
bwriasant i ffau y llewod. *Yna* y
brenhin a lefarodd ac a ddywed-
odd wrth Daniel, Dy DDUW, yr
hwn yr ydwyt yn ei wasanaethu yn
wastad, efe a'th achub di.
17 A dygwyd carreg ac a'i gosod-
wyd ar enau y ffau; a'r brenhin
[f] a'i seliodd hi â'i sêl ei hun, ac â f Felly Matt. 27. 66.
sêl ei dywysogion, fel na newidid
yr ewyllys am Daniel.
18 ¶ Yna yr aeth y brenhin i'w
lys, ac a fu y noson honno heb
fwyd: ac ni adawodd ddwyn [5] di- 5 Neu, *bwrdd.*

Cyn CRIST Cylch 537.

fyrrwch o'i flaen; ei gwsg hefyd
a giliodd oddi wrtho.
19 Yna y cododd y brenhin yn
fore iawn ar y wawr ddydd, ac a
aeth ar frys at ffau y llewod.
20 A phan nesaodd efe at y ffau,
efe a lefodd ar Daniel â llais trist.
Llefarodd y brenhin, a dywedodd
wrth Daniel, Daniel, gwasanaethwr
y DUW byw, a all dy DDUW di, yr
hwn yr wyt yn ei wasanaethu yn
wastad, dy gadw di rhag y llewod?
21 Yna y dywedodd Daniel wrth
[g] pen. 2. 4.
y brenhin, [g] O frenhin, bydd fyw
byth.
22 Fy NUW a anfonodd ei angel,
[h] Heb. 11. 33.
ac [h] a gauodd safnau y llewod, fel
na wnaethant i mi niwed: o her-
wydd puredd a gaed ynof ger ei
fron ef; a hefyd ni wneuthum niw-
ed o'th flaen dithau, frenhin.
23 Yna y brenhin fu dda iawn
ganddo o'i achos ef, ac a archodd
gyfodi Daniel allan o'r ffau. Yna
y codwyd Daniel o'r ffau; ac ni
chaed niwed arno, o herwydd credu
o hono yn ei DDUW.
24 ¶ Yna y gorchymynodd y bren-
hin, a hwy a ddygasant y gwŷr
hynny a gyhuddasent Daniel, ac
a'*u* bwriasant i ffau y llewod, hwy,
[i] Edrych Deut. 24. 16. 2 Bren. 14. 6.
[i] a'u plant, a'u gwragedd; ac ni
ddaethant i waelod y ffau hyd oni
orchfygodd y llewod hwynt, a dryll-
io eu holl esgyrn.
[k] pen. 3. 29. a 4. 1.
25 ¶ Yna [k] yr ysgrifenodd y bren-
hin Darïus at y bobloedd, at y cen-
hedloedd, a'r ieithoedd oll, y rhai
oedd yn trigo yn yr holl ddaear;
Heddwch a amlhâer i chwi.
26 Gennyf fi y gosodwyd cyfraith,
ar fod trwy holl lywodraeth fy
nheyrnas, i bawb grynu ac ofni
rhag DUW Daniel: o herwydd efe
sydd DDUW byw, ac yn parhâu
[l] pen. 2. 44. a 4. 3, 34. a 7. 14, 27. Luc 1. 33.
byth; [l] a'i frenhiniaeth ef yw yr
hon ni ddifethir, a'i lywodraeth
fydd hyd y diwedd.
27 Y mae yn gwaredu ac yn
achub, ac yn gwneuthur arwydd-
ion a rhyfeddodau yn y nefoedd ac
ar y ddaear; yr hwn a waredodd
[6] Cald. *o law.*
Daniel [6] o feddiant y llewod.
28 A'r Daniel hwn a lwyddodd yn
nheyrnasiad Darïus, ac yn nheyrn-
[m] pen. 1. 21.
asiad [m] Cyrus y Persiad.

PENNOD VII.

1 *Gweledigaeth y pedwar anifail.* 9 *Brenhiniaeth Duw.* 15 *Dirnad y weledigaeth.*

Cylch 555.

YN y flwyddyn gyntaf i Belsas-
sar brenhin Babilon, y gwel-
odd Daniel freuddwyd, a gweled-
igaethau ei ben ar ei wely. Yna
efe a ysgrifenodd y breuddwyd, *ac*
a draethodd swm y [2] geiriau.
[2] Neu, *pethau.*
2 Llefarodd Daniel, a dywedodd,
Mi a welwn yn fy ngweledigaeth y
nos, ac wele bedwar gwynt y nef-
oedd yn ymryson ar y môr mawr.
3 A phedwar bwystfil mawr a
ddaethant i fynu o'r môr, yn am-
ryw y naill oddi wrth y llall.
4 Y cyntaf *oedd* [a] fel llew, ac iddo
[a] Jer. 4. 7, 13. a 48. 40. Ezec. 17. 3. Hab. 1. 8.
adenydd eryr: edrychais hyd oni
thynnwyd ei adenydd, [3] a'i gyfodi
[3] Neu, *a'r rhai y cyfodwyd ef oddi wrth, &c.*
oddi wrth y ddaear, a sefyll o hono
ar ei draed fel dyn, a rhoddi iddo
galon dyn.
5 Ac wele anifail arall, yr ail, yn
debyg i arth; ac efe a [4] ymgyfod-
[4] Neu, *gyfododd un llywodraeth.*
odd ar y naill ystlys, ac *yr oedd*
tair asen yn ei safn ef rhwng ei
ddannedd: ac fel hyn y dywedent
wrtho, Cyfod, bwytta gig lawer.
6 Wedi hyn yr edrychais, ac wele
un arall megis llewpard, ac iddo
bedair aden aderyn ar ei gefn: a
phedwar pen oedd i'r bwystfil; a
rhoddwyd llywodraeth iddo.
7 Wedi hyn y gwelwn mewn gwel-
edigaethau nos, ac wele bedwerydd
bwystfil, ofnadwy, ac erchyll, a chryf
ragorol; ac iddo yr oedd dannedd
mawrion o haiarn: yr oedd yn
bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru
y gweddill dan ei draed: hefyd *yr
ydoedd* efe yn amryw oddi wrth
y bwystfilod oll y rhai *a fuasai*
o'i flaen ef; ac *yr oedd* iddo ddeg
o gyrn.
8 Yr oeddwn yn ystyried y cyrn;
[b] ad. 21, 24. pen. 8. 9.
ac wele, cyfododd [b] corn bychan
arall yn eu mysg hwy, a thynnwyd
o'r gwraidd dri o'r cyrn cyntaf o'i
flaen ef: ac wele lygaid fel llygaid
[c] ad. 25. Dat. 13. 5.
dyn yn y corn hwnnw, a [c] genau yn
traethu mawrhydri.
9 ¶ Edrychais hyd oni fwriwyd i
lawr y gorseddfeydd, a'r Hen ddi-
henydd a eisteddodd: ei wisg *oedd*
cyn wynned a'r eira, a gwallt ei ben
fel gwlan pur; ei orseddfa yn fflam
dân, *a'i* olwynion *yn* dân poeth.
[d] Ps. 50. 3. a 97. 3. Es. 30. 33.
10 [d] Afon danllyd oedd yn rhedeg
ac yn dyfod allan oddi ger ei fron
[e] 1 Bren. 22. 19. Ps. 68. 17. Dat. 5. 11.
ef: [e] mil o filoedd a'i gwasanaethent,
a myrdd fyrddiwn a safent ger ei
[f] Dat. 20. 12.
fron: y farn a eisteddodd, ac [f] agor-
wyd y llyfrau.
11 Edrychais yna, o achos llais
y geiriau mawrion a draethodd y
corn; *ïe,* edrychais hyd oni ladd-

Cyn CRIST Cylch 555.

wyd y bwystfil, a difetha ei gorph ef, a'i roddi i'w losgi yn tân.
12 A'r rhan arall o'r bwystfilod, eu llywodraeth a ddygpwyd ymaith; [5]a rhoddwyd iddynt einioes dros yspaid ac amser.
13 Mi a welwn mewn gweledigaethau nos, ac wele, [g]megis Mab y dyn oedd yn dyfod gyd â chymmylau y nefoedd; ac at yr Hen ddihenydd y daeth, a hwy a'i dygasant ger ei fron ef.
14 Ac efe a roddes iddo lywodraeth, a gogoniant, a brenhiniaeth, fel y byddai i'r holl bobloedd, cenhedloedd, a ieithoedd ei wasanaethu ef: [h]ei lywodraeth *sydd* lywodraeth dragywyddol, yr hon nid â ymaith, a'i frenhiniaeth ni ddifethir.
15 ¶ Myfi Daniel a [i]ymofidiais yn fy yspryd y'nghanol *fy* [6]nghorph, a gweledigaethau fy mhen a'm dychrynasant.
16 Neseais at un o'r rhai a safent ger llaw, a cheisiais ganddo y gwirionedd am hyn oll. Ac efe a ddywedodd i mi, ac a wnaeth i mi wybod dehongliad y pethau.
17 Y bwystfilod mawrion hyn, y rhai sydd bedwar, *ydynt* bedwar brenhin, *y rhai* a gyfodant o'r ddaear.
18 Eithr [k]saint y [7]Goruchaf a dderbyniant y frenhiniaeth, ac a feddiannant y frenhiniaeth hyd byth, a hyd byth bythoedd.
19 Yna yr ewyllysiais wybod y gwirionedd am y pedwerydd bwystfil, yr hwn oedd yn amrywio oddi wrthynt oll, yn ofnadwy iawn, a'i ddannedd o haiarn, a'i ewinedd o bres; yn bwytta, ac yn dryllio, ac yn sathru y gweddill â'i draed:
20 Ac am y deg corn *oedd* ar ei ben ef, a'r llall yr hwn a gyfodasai, ac y syrthiasai tri o'i flaen; sef y corn *yr oedd* llygaid iddo, a genau yn traethu mawrhydri, a'r olwg arno *oedd* yn arwach na'i gyfeillion.
21 Edrychais, a'r corn hwn [l]a wnaeth ryfel ar y saint, ac a fu drech na hwynt;
22 Hyd oni ddaeth yr Hen ddihenydd, a [m]rhoddi barn i saint y Goruchaf, a dyfod o'r amser y meddiannai y saint y frenhiniaeth.
23 Fel hyn y dywedodd efe; Y pedwerydd bwystfil fydd y bedwaredd frenhiniaeth ar y ddaear, yr hon a fydd amryw oddi wrth yr holl frenhiniaethau, ac a ddifa yr holl ddaear, ac a'i sathr hi, ac a'i dryllia.
24 A'r [n]deg corn o'r frenhiniaeth hon *fydd* deg brenhin, *y rhai* a gyfodant: ac un arall a gyfyd ar eu hol hwynt, ac efe a amrywia oddi wrth y rhai cyntaf, ac a ddarostwng dri brenhin.
25 Ac [o]efe a draetha eiriau yn erbyn y Goruchaf, ac a ddifa saint y Goruchaf, ac a feddwl newidio amseroedd a chyfreithiau: a hwy a roddir yn ei law ef, [p]hyd amser ac amseroedd a rhan amser.
26 Yna yr eistedd y farn, a'i lywodraeth a ddygant, i'w difetha ac i'w distrywio hyd y diwedd.
27 A'r [q]frenhiniaeth a'r llywodraeth, a mawredd y frenhiniaeth dan yr holl nefoedd, a roddir i bobl saint y Goruchaf, yr hwn y mae ei frenhiniaeth *yn* frenhiniaeth dragywyddol, a phob [8]llywodraeth a wasanaethant ac a ufuddhânt iddo.
28 Hyd yma *y mae* diwedd y peth. [r]Fy meddyliau i Daniel a'm dychrynodd yn ddirfawr, a'm gwedd a newidiodd ynof; eithr mi a gedwais y peth yn fy nghalon.

5 Cald. *ac estyniad mewn einioes a roddwyd iddynt tros, &c.*
g Ezec. 1. 26. Dat. 1. 13. a 14. 14.
h pen. 2. 44. Mic. 4. 7. Luc 1. 33. Ioan 12. 34.
i ad. 28.
6 Cald. *ngwain.*
k Es. 60. 13. ad. 22.
7 Cald. *goruchafion.*
l Dat. 11. 7. a 13. 7.
m ad. 18. Dat. 1. 6. a 5. 10.
n ad. 7, 8.
o pen. 8. 24, 25. a 11. 28, 30, 31.
p pen. 12. 7.
q Luc 1. 33. Ioan 12. 34.
8 Neu, *llywodraethwyr.*
r ad. 15. pen. 8. 27. a 10. 8, 16.

PENNOD VIII.

1 *Gweledigaeth yr hwrdd a'r bwch.* 13 *Y ddwy fil a thri chant o ddyddiau aberth.* 15 *Gabriel yn cysuro Daniel, ac yn dirnad y weledigaeth.*

Cylch 553.

YN y drydedd flwyddyn o deyrnasiad Belsassar y brenhin, yr ymddangosodd i mi weledigaeth, *sef i* myfi Daniel, wedi *yr hon* a ymddangosasai i mi ar y cyntaf.
2 Gwelais hefyd mewn gweledigaeth, (a bu pan welais, mai yn Susan y brenhin-llys, yr hwn *sydd* o fewn talaeth Elam, *yr oeddwn* i,) ïe, gwelais mewn gweledigaeth, ac yr oeddwn i wrth afon Ulai.
3 Yna y cyfodais fy llygaid, ac a welais, ac wele ryw hwrdd yn sefyll wrth yr afon, a deugorn iddo; a'r ddau gorn *oedd* uchel, ac un yn uwch na'r [2]llall; a'r uchaf a gyfodasai yn olaf.
4 Gwelwn yr hwrdd yn cornio tu a'r gorllewin, tu a'r gogledd, a thu a'r dehau, fel na safai un bwystfil o'i flaen ef; ac nid *oedd* a achubai o'i law ef; ond [a]efe a wnaeth yn ol ei ewyllys ei hun, ac a aeth yn fawr.
5 Ac fel yr oeddwn yn ystyried, wele hefyd fwch geifr yn dyfod o'r gorllewin, ar hyd wyneb yr holl ddaear, [3]ac heb gyffwrdd â'r ddae-

2 Heb. *ail.*
a pen. 11. 3.
3 Neu, *ac nid oedd a'i cyffyrddai yn y ddaear.*

Cyn CRIST Cylch 553.

ar; ac i'r bwch *yr oedd* corn [4] hy-
nod rhwng ei lygaid.
6 Ac efe a ddaeth hyd at yr hwrdd
deugorn a welswn i yn sefyll wrth
yr afon, ac efe a redodd atto ef yn
angerdd ei nerth.
7 Gwelais ef hefyd yn dyfod hyd
at yr hwrdd, ac efe a fu chwerw
wrtho, ac a darawodd yr hwrdd, ac
a dorrodd ei ddau gorn ef, ac nid
oedd nerth yn yr hwrdd i sefyll
o'i flaen ef, eithr efe a'i bwriodd
ef i lawr, ac a'i sathrodd ef; ac
nid oedd a allai achub yr hwrdd
o'i law ef.
8 Am hynny y bwch geifr a aeth
yn fawr iawn; ac wedi ei gryfhâu,
torrodd y corn mawr: a chododd
pedwar o rai hynod yn ei le ef, [b] tu
a phedwar gwynt y nefoedd.
9 Ac o un o honynt [c] y daeth
allan gorn bychan, ac a dyfodd yn
rhagorol, tu a'r dehau, a thu a'r
dwyrain, a thu a'r [d] hyfryd-*wlad.*
10 Aeth yn fawr hefyd [5] hyd lu
y nefoedd, a [e] bwriodd i lawr *rai*
o'r llu, ac o'r sêr, ac a'u sathrodd
hwynt.
11 Ymfawrygodd hefyd [6] hyd at
[f] dywysog y llu, a [g] dygwyd ymaith
yr *offrwm* gwastadol [h] [7] oddi arno
ef, a bwriwyd ymaith le ei gyssegr
ef.
12 [8] A rhoddwyd iddo lu yn er-
byn yr *offrwm* beunyddiol o her-
wydd camwedd, ac efe a fwriodd y
gwirionedd i lawr; felly y gwnaeth,
ac y llwyddodd.
13 ¶ Yna y clywais ryw sant yn
llefaru, a dywedodd rhyw sant arall
wrth [9] y rhyw *sant* hwnnw oedd yn
llefaru, Pa hyd *y bydd* y weledig-
aeth *am* yr *offrwm* gwastadol, a
chamwedd [2] anrhaith, i roddi y cys-
segr a'r llu yn sathrfa?
14 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Hyd ddwy fil a thri chant o [3] ddiwr-
nodiau: yna y [4] purir y cyssegr.
15 ¶ A phan welais i Daniel y
weledigaeth, a cheisio o honof y
deall, yna wele, safodd ger fy mron
megis rhith gwr.
16 A chlywais lais dyn rhwng
glannau Ulai, ac efe a lefodd ac
a ddywedodd, [i] Gabriel, gwna i
hwn ddeall y weledigaeth.
17 Ac efe a ddaeth yn agos i'r lle
y safwn; a phan ddaeth, mi a ddy-
chrynais, ac [k] a syrthiais ar fy wyn-
eb: ac efe a ddywedodd wrthyf,
Deall, fab dyn; o herwydd y

[4] Neu, *amlwg.* Heb. *golwg.*
[b] pen. 11. 4.
[c] pen. 7. 8. a 11. 31.
[d] Ps. 48. 2. Ezec. 20. 6. pen. 11. 16, 41, 45.
[5] Neu, *yn erbyn llu y nefoedd.*
[e] Dat. 12. 4.
[6] Neu, *yn erbyn tywysog.*
[f] Jos. 5. 14.
[g] Exod. 29. 38. Num. 28. 3.
[h] ad. 25.
[7] Neu, *ganddo.*
[8] Neu, *Y llu a roddwyd i fynu am y camwedd yn erbyn yr* offrwm *beunyddiol.*
[9] *y rhifwr dirgelion,* neu, *y rhifwr rhyfeddol.* Heb. *Palmoni.*
[2] Neu, *yn anrhaith.*
[3] Heb. *hwyr a bore.*
[4] Neu, *cyfiawnhëir.*
[i] pen. 9. 21. Luc 1. 19, 26.
[k] Ezec. 1. 28. Dat. 1. 17.

weledigaeth *fydd* yn amser y diw-
edd.
18 A [l] thra yr oedd efe yn llefaru
wrthyf, syrthiais mewn trwmgwsg
i lawr ar fy wyneb: ac efe a gyff-
yrddodd â mi, ac a'm cyfododd yn
fy sefyll.
19 Dywedodd hefyd, Wele fi yn
hysbysu i ti yr hyn a fydd yn niw-
edd y digter; canys ar yr amser
gosodedig *y bydd* y diwedd.
20 Yr hwrdd deugorn a welaist,
yw brenhinoedd Media a Phersia.
21 A'r bwch blewog *yw* brenhin
Groeg; a'r corn mawr, yr hwn
sydd rhwng ei lygaid ef, dyna y
brenhin cyntaf.
22 Lle y torrwyd ef, ac y cyfod-
odd pedwar yn ei le, pedair bren-
hiniaeth a gyfodant o'r *un* genedl,
ond nid un nerth âg ef.
23 A thu a diwedd eu brenhin-
iaeth hwynt, pan gyflawner y tros-
eddwyr, y cyfyd brenhin wyneb-
greulawn, ac yn deall damhegion.
24 A'i nerth ef a gryfhâ, ond nid
trwy ei nerth ei hun; ac efe a
ddinystria yn rhyfedd, ac a lwydda,
ac a wna, ac a ddinystria y cedyrn,
[5] a'r bobl sanctaidd.
25 A thrwy ei gyfrwysdra y ffynna
ganddo dwyllo; ac efe a ymfawryga
yn ei galon, a thrwy [6] heddwch y
dinystria efe lawer: ac efe a saif
yn erbyn tywysog y tywysogion;
ond efe a ddryllir heb law.
26 A gweledigaeth yr hwyr a'r
bore, yr hon a draethwyd, sydd
wirionedd: [m] selia dithau y weled-
igaeth, o herwydd dros ddyddiau
lawer *y bydd.*
27 [n] Minnau Daniel a euthum yn
llesg, ac a fûm glaf *ennyd* o ddydd-
iau; yna y cyfodais, ac y gwneuth-
um orchwyl y brenhin, ac a synnais
o herwydd y weledigaeth, ond nid
oedd neb yn *ei* deall.

PENNOD IX.

1 *Daniel yn ystyried amser y caethiwed; 3 ac yn cyffesu ei bechodau; 16 ac yn gweddïo am adnewyddu Jerusalem. 20 Gabriel yn dangos iddo y deg wythnos a thri ugain.*

YN y flwyddyn gyntaf i [a] Da-
rïus mab Ahasferus, o had y
Mediaid, [2] yr hwn a wnaethid yn
frenhin ar deyrnas y Caldeaid,
2 Yn y flwyddyn gyntaf o'i deyrn-
asiad ef, myfi Daniel a ddeallais
wrth lyfrau rifedi y blynyddoedd,
am y rhai y daethai gair yr AR-
GLWYDD at [b] Jeremïah y prophwyd,

Cyn CRIST Cylch 553.
[l] pen. 10. 9. Luc 9. 32.
[5] Heb. *a phobl y rhai sanctaidd.*
[6] Neu, *lwyddiant.*
[m] pen. 12. 4. Dat. 22. 10.
[n] pen. 7. 28. a 10. 8, 16.
Cylch 538.
[a] pen. 1. 21. a 6. 28.
[2] Neu, *yn yr hon y gwnaed ef yn frenhin.*
[b] Jer. 25. 12. a 29. 10.

Cyn CRIST Cylch 538.

y cyflawnai efe ddeng mlynedd a thri ugain yn anghyfannedd-dra Jerusalem.

3 ¶ Yna y troais fy wyneb at yr Arglwydd DDUW, i geisio *trwy* weddi ac ymbil, ynghyd âg ympryd, a sachlïan, a lludw.

4 A gweddïais ar yr ARGLWYDD fy NUW, a chyffesais, a dywedais, Attolwg, [c] Arglwydd DDUW mawr ac ofnadwy, ceidwad cyfammod a thrugaredd i'r rhai a'i carant, ac i'r rhai a gadwant ei orchymynion;

5 [d] Pechasom, a gwnaethom gamwedd, a buom anwir, gwrthryfelasom hefyd, sef trwy gilio oddi wrth dy orchymynion, ac oddi wrth dy farnedigaethau.

6 Ni wrandawsom chwaith ar y prophwydi dy weision, y rhai a lefarasant yn dy enw di wrth ein brenhinoedd, ein tywysogion, ein tadau, ac wrth holl bobl y tir.

7 [3] I ti, ARGLWYDD, *y perthyn* cyfiawnder, ond i ni gywilydd wynebau, megis heddyw; i wŷr Judah, ac i drigolion Jerusalem, ac i holl Israel, yn agos ac ym mhell, trwy yr holl wledydd lle y gyrraist hwynt, am eu camwedd a wnaethant i'th erbyn.

8 ARGLWYDD, *y mae* cywilydd wynebau i ni, i'n brenhinoedd, i'n tywysogion, ac i'n tadau, o herwydd i ni bechu i'th erbyn.

9 Gan yr ARGLWYDD ein DUW *y mae* trugareddau a maddeuant, er gwrthryfelu o honom i'w erbyn.

10 Ni wrandawsom chwaith ar lais yr ARGLWYDD ein DUW, i rodio yn ei gyfreithiau ef, y rhai a roddodd efe o'n blaen ni trwy law ei weision y prophwydi.

11 Ië, holl Israel a droseddasant dy gyfraith di, sef trwy gilio rhag gwrandaw ar dy lais di: am hynny [e] y tywalltwyd arnom ni y felldith a'r llw a ysgrifenwyd y'nghyfraith Moses gwasanaethwr DUW, am bechu o honom yn ei erbyn ef.

12 Ac [f] efe a gyflawnodd ei eiriau y rhai a lefarodd efe yn ein herbyn ni, ac yn erbyn ein barnwyr y rhai a'n barnent, gan ddwyn arnom ni ddïaledd mawr; canys [g] ni wnaethpwyd dan yr holl nefoedd megis y gwnaethpwyd ar Jerusalem.

13 Megis y mae yn ysgrifenedig y'nghyfraith Moses y daeth yr holl ddrygfyd hyn arnom ni: etto nid ymbiliasom [4] o flaen yr ARGLWYDD

c Deut. 7. 9. Neh. 1. 5. a 9. 32.
d Ps. 106. 6. Es. 64. 5, 6, 7.
3 Neu, *Gennyt ti, Arglwydd y mae*, neu, *Ti, Arglwydd bïau cyfiawnder.*
e Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c. a 29. 20, &c. a 30. 17, 18. a 31. 17, &c. a 32. 19, &c.
f Galar. 2. 17.
g Galar. 1. 12. a 2. 13.
4 Heb. *âg wyneb.*

ein DUW, gan droi oddi wrth ein hanwiredd, a chan ddeall dy wirionedd di.

14 Am hynny [h] y gwyliodd yr ARGLWYDD ar y dïaledd, ac a'i dug arnom ni; o herwydd [i] cyfiawn *yw* yr ARGLWYDD ein DUW yn ei holl weithredoedd y mae yn eu gwneuthur: canys ni wrandawsom ni ar ei lais ef.

15 Etto yr awr hon, O ARGLWYDD ein DUW, [k] yr hwn a ddygaist dy bobl allan o wlad yr Aipht â llaw gref, ac a wnaethost i ti [l] enw megis heddyw, nyni a bechasom, ni a wnaethom anwiredd.

16 ¶ O ARGLWYDD, yn ol dy holl gyfiawnderau, attolwg, tröer dy lidiowgrwydd a'th ddigter oddi wrth dy ddinas Jerusalem, dy fynydd sanctaidd; o herwydd am ein pechodau, ac am anwireddau ein tadau, y mae Jerusalem a'th bobl [m] yn waradwydd i bawb o'n hamgylch.

17 Ond yr awr hon gwrando, O ein DUW ni, ar weddi dy was, ac ar ei ddeisyfiadau, a [n] llewyrcha dy wyneb ar dy gyssegr anrheithiedig, er mwyn yr ARGLWYDD.

18 Gostwng dy glust, O fy NUW, a chlyw; agor dy lygaid, a gwel ein hanrhaith ni, a'r ddinas y gelwir dy enw di arni: oblegid nid o herwydd ein cyfiawnderau ein hun yr ydym ni yn [5] tywallt ein gweddïau ger dy fron, eithr o herwydd dy aml drugareddau di.

19 Clyw, ARGLWYDD; arbed, ARGLWYDD; ystyr, O ARGLWYDD, a gwna; nac oeda, er dy fwyn dy hun, O fy NUW: o herwydd dy enw di a alwyd ar y ddinas hon, ac ar dy bobl.

20 ¶ A mi etto yn llefaru, ac yn gweddïo, ac yn cyffesu fy mhechod, a phechod fy mhobl Israel, ac yn tywallt fy ngweddi ger bron yr ARGLWYDD fy NUW dros fynydd sanctaidd fy NUW;

21 *Ië*, a mi etto yn llefaru mewn gweddi, yna y gwr [o] Gabriel, yr hwn a welswn mewn gweledigaeth yn y dechreuad, gan ehedeg yn fuan, [p] a gyffyrddodd â mi ynghylch pryd yr offrwm prydnhawnol.

22 Ac efe a barodd *i mi* ddeall, ac a ymddiddanodd â mi, ac a ddywedodd, Daniel, deuthum yn awr allan i beri i ti fedru deall.

23 Yn nechreu dy weddïau yr aeth y [6] gorchymyn allan, ac [q] mi

Cyn CRIST Cylch 538.
h Jer. 31. 28. a 44. 27.
i Neh. 9. 33.
k Exod. 6. 1, 6. a 32. 11.
l Exod. 14. 18.
m Ps. 44. 14. a 79. 4.
n Num. 6. 25. Ps. 67. 1. a 80. 3, 7, 19.
5 Heb. *gwneuthur i'n deisyfiadau gwympo ger*, &c.
o pen. 8. 16.
p pen. 8. 18.
6 Heb. *gair.*
q pen. 10. 12.

Cyn CRIST Cylch 538.

a ddeuthum i'w fynegi *i ti:* canys
[7] anwyl *ydwyt* ti: ystyr dithau y
peth, a deall y weledigaeth.
24 Deng wythnos a thri ugain a
derfynwyd ar dy bobl, ac ar dy
ddinas sanctaidd, i [8] ddibennu cam-
wedd, ac i [9] selio pechodau, ac i
wneuthur cymmod dros anwiredd,
ac i ddwyn cyfiawnder tragywydd-
ol, ac i selio y weledigaeth a'r
[2] brophwydoliaeth, ac i enneinio y
sancteiddiolaf.
25 Gwybydd gan hynny a deall,
y bydd [r] o fynediad y gorchymyn
allan am adferu ac am adeiladu
Jerusalem, hyd y blaenor Messïah,
saith wythnos, a dwy wythnos a
thri ugain: yr heol a [3] adeiledir
drachefn, a'r [4] mur, sef [5] mewn am-
seroedd blinion.
26 Ac wedi dwy wythnos a thri
ugain [s] y lleddir y Messïah, ond
[6] nid o'i achos ei hun: a [t] phobl y
tywysog yr hwn a ddaw a ddin-
ystria y ddinas a'r cyssegr; a'i
ddiwedd *fydd* trwy lifeiriant, a hyd
ddiwedd y rhyfel [7] *y bydd* dinystr
anrheithiol.
27 Ac efe a sicrhâ y cyfammod â
llawer dros un wythnos: ac yn
hanner yr wythnos y gwna efe i'r
aberth a'r bwyd-offrwm beidio; [8] a
thrwy [u] luoedd ffiaidd yr anrheithia
efe *hi,* hyd oni thywallter [x] y diben
terfynedig ar yr anrheithiedig.

7 Heb. gwr dymuniadau.
8 Neu, *attal.*
9 Neu, orphen.
2 Heb. prophwyd.
r Ezra 4. 24. a 6. 1, 15.
3 Heb. *ddychwel ac a adeiledir.*
4 Neu, *adwy,* neu, *clawdd.*
5 Heb. *y'nghyfyngder amseroedd.*
s Es. 53. 8. Marc 9. 12.
6 Neu, *ni bydd dim ganddo,* neu, *ni bydd neb gyd âg ef.*
t Matt. 22. 7.
7 Neu, yr ordeiniwyd *anrhaith,* neu, y *torrir ef ymaith trwy anrhaith.*
8 Neu, *o herwydd ymledu o ffieidd-dra.* Heb. *o herwydd asgell ffieidd-dra.*
u Matt. 24. 15. Marc 13. 14. Luc 21. 20.
x Edrych Es. 10. 22, 23. pen. 11. 36.

PENNOD X.

1 *Daniel, wedi ymddarostwng, yn gweled gweledigaeth.* 10 *Dychryn yn ei flino ef; a'r angel yn ei gysuro.*

Cylch 524.

YN y drydedd flwyddyn i Cy-
rus brenhin Persia, y datgudd-
iwyd peth i Daniel, yr hwn y gelwid
ei enw Beltesassar; a'r peth *oedd*
wir, ond yr amser nodedig *oedd*
[2] hir; ac [a] efe a ddeallodd y peth,
ac a gafodd wybod y weledigaeth.
2 Yn y dyddiau hynny y galerais
i Daniel dair wythnos o ddyddiau.
3 Ni fwytteais fara blasus, ac ni
ddaeth cig na gwin yn fy ngenau;
gan ymiro hefyd nid ymirais, nes
cyflawni tair wythnos o ddyddiau.
4 Ac yn y pedwerydd dydd ar
hugain o'r mis cyntaf, fel yr oedd-
wn i wrth ymyl yr afon fawr, honno
yw [b] Hìdecel;
5 Yna y cyfodais fy llygaid, ac
yr edrychais, ac wele [c] [3] ryw wr
wedi ei wisgo â llïan, a'i lwynau
[d] wedi eu gwregysu âg [e] aur coeth
o Uphaz:

2 Heb. *fawr.*
a pen. 1. 17.
b Gen. 2. 14.
c pen. 12. 6.
3 Heb. *un gwr.*
d Dat. 1. 13. 14, 15.
e Jer. 10. 9.

Cyn CRIST Cylch 534.

6 A'i gorph *oedd* fel *maen* beryl,
a'i wyneb fel gwelediad mellten,
a'i lygaid fel lampau tân, a'i freich-
iau a'i draed fel lliw pres gloyw,
a [f] sain ei eiriau fel sain tyrfa.
7 A mi Daniel yn unig a welais
y weledigaeth; canys [g] y dynion y
rhai oedd gyd â mi ni welsant y
weledigaeth; eithr syrthiodd ar-
nynt ddychryn mawr, fel y ffoisant
i ymguddio.
8 A mi a adawyd fy hunan, ac a
welais y weledigaeth fawr hon, ac
ni thrigodd nerth ynof: canys [h] [4] fy
ngwedd a drodd ynof yn llygred-
igaeth, ac nid atteliais nerth.
9 Etto mi a glywais sain ei eiriau
ef: a phan glywais sain ei eiriau
ef, yna [i] yr oeddwn mewn trwm-
gwsg ar fy wyneb, a'm hwyneb tu
a'r ddaear.
10 ¶ Ac wele, [k] llaw a gyffyrddodd
â mi, ac [5] a'm gosododd ar fy nglin-
iau, ac *ar* gledr fy nwylaw.
11 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Daniel, [l] wr [6] anwyl, deall y geiriau
a lefaraf wrthyt, a saf yn dy sefyll:
canys attat ti y'm hanfonwyd yr
awr hon. Ac wedi iddo ddywedyd
y gair hwn, sefais gan grynu.
12 Yna efe a ddywedodd wrthyf,
Nac ofna, Daniel: o herwydd er y
dydd cyntaf y rhoddaist dy galon i
ddeall, ac i ymgystuddio ger bron
dy DDUW, y gwrandawyd dy eir-
iau; ac o herwydd dy eiriau di y
deuthum i.
13 Ond tywysog teyrnas Persia a
safodd yn fy erbyn un diwrnod ar
hugain: ond wele [m] Michael, [7] un
o'r tywysogion pennaf, a ddaeth i'm
cynnorthwyo; a mi a arhosais yno
gyd â brenhinoedd Persia.
14 A mi a ddeuthum i beri i ti
ddeall yr hyn a ddigwydd i'th bobl
yn y dyddiau diweddaf: o herwydd
[n] *y mae* y weledigaeth etto dros
ddyddiau *lawer.*
15 Ac wedi iddo lefaru wrthyf y
geiriau hyn, gosodais fy wyneb tu
a'r ddaear, ac a euthum yn fud.
16 Ac wele, tebyg i [8] ddyn a gy-
ffyrddodd â'm gwefusau: yna yr
agorais fy safn, ac y lleferais, ac y
dywedais wrth yr hwn oedd yn
sefyll ar fy nghyfer, O fy arglwydd,
fy ngofidiau a droisant arnaf gan y
weledigaeth, ac nid atteliais nerth.
17 A pha fodd y dichon [9] gwasan-
aethwr fy arglwydd yma lefaru wrth
fy arglwydd yma? a minnau yna

f Ezec. 1. 14.
g Act. 9. 7.
h pen. 7. 28.
4 Neu, *fy ngrym.*
i pen. 8. 18.
k pen. 9. 21. Dat. 1. 17.
5 Heb. *a wnaeth i mi symmud ar fy ngliniau.*
l pen. 9. 23.
6 Heb. *dymuniadau.*
m ad. 21. pen. 12. 1.
7 Neu, *y blaenaf.*
n Hab. 2. 3.
8 Heb. *feibion dynion.*
9 Neu, *gwasanaethwr yma fy arglwydd.*

Cyn CRIST Cylch 534.

ni safodd nerth ynof, ac nid arhôdd
ffun ynof.
18 Yna y cyffyrddodd eilwaith â
mi fel dull dyn, ac a'm cryfhaodd i,
19 Ac a ddywedodd, Nac ofna, [o ad. 11.]
[o] wr anwyl; heddwch i ti, ymnertha,
ïe, ymnertha. A phan lefarasai efe
wrthyf, ymnerthais, a dywedais,
Llefared fy arglwydd; o herwydd
cryfheaist fi.
20 Ac efe a ddywedodd, A wydd-
ost ti paham y deuthum attat? ac
yn awr dychwelaf i ryfela â thy-
wysog Persia: ac wedi i mi fyned
allan, wele, tywysog tir Groeg a
ddaw.
21 Eithr mynegaf i ti yr hyn a
hysbyswyd yn ysgrythyr y gwir-
ionedd; ac nid *oes* un yn [2]ymegnïo [2 Neu, *dâl.*]
gyd â mi yn hyn, ond [p] Michael [p ad. 13. Judas 9. Dat. 12. 7.]
eich tywysog chwi.

PENNOD XI.

1 *Dinystr Persia gan frenhin Groeg.* 5 *Y cy-
nghreiriau a'r cadau rhwng brenhin y dehau
a brenhin y gogledd.* 30 *Rhuthr a chreulon-
der y Rhufeiniaid.*

AC yn y flwyddyn gyntaf i [a] Da- [a pen. 5. 31.]
rïus y Mediad, y sefais i i'w
gryfhâu ac i'w nerthu ef.
2 Ac yr awr hon y gwirionedd a
fynegaf i ti; Wele, tri brenhin etto
a safant o fewn Persia, a'r pedwer-
ydd a fydd cyfoethoccach na *hwynt*
oll: ac fel yr ymgadarnhao efe yn
ei gyfoeth, y cyfyd efe bawb yn
erbyn teyrnas Groeg.
3 A [b] brenhin cadarn a gyfyd, ac [b pen. 8. 4.]
a lywodraetha â llywodraeth fawr,
ac a wna fel y mynno.
4 A phan safo efe, dryllir ei
deyrnas, ac a'i rhennir tu a phed-
war gwynt y nefoedd; ac nid i'w
hiliogaeth ef, [c] nac fel ei lywodraeth [c pen. 8. 22.]
a lywodraethodd efe: o herwydd
ei frenhiniaeth ef a ddiwreiddir i
eraill heb law y rhai hynny.
5 ¶ Yna y cryfhâ brenhin y de-
hau, ac *un* o'i dywysogion: ac efe
a gryfhâ uwch ei law ef, ac a lyw-
odraetha: llywodraeth fawr *fydd*
ei lywodraeth ef.
6 Ac yn niwedd blynyddoedd yr
[2] ymgyssylltant; canys merch bren- [2 Heb. *ymgyfeillachant.*]
hin y dehau a ddaw at frenhin y
gogledd i wneuthur [3] cymmod; ond [3 Heb. *uniondeb, neu, yr iawn.*]
ni cheidw hi nerth y braich; ac
ni saif yntau, na'i fraich: eithr
rhoddir hi i fynu, a'r rhai a'i dyg-
asant hi, a'r hwn [4] a'i cenhedlodd [4 Neu, *a esgorodd hi.*]
hi, a'i chymhorthwr, yn yr amser-
oedd *hyn.*

7 Eithr yn ei le ef y saif *un* allan
o flaguryn ei gwraidd hi, yr hwn
a ddaw â llu, ac a â i amddiffynfa
brenhin y gogledd, ac a wna yn eu
herbyn hwy, ac a orchfyga;
8 Ac a ddwg hefyd i gaethiwed
i'r Aipht, eu duwiau hwynt, a'u
tywysogion, a'u dodrefn anwyl o
arian ac aur; ac efe a bery *fwy* o
flynyddoedd na brenhin y gogledd.
9 A brenhin y dehau a ddaw i'*w*
deyrnas, ac a ddychwel i'w dir ei
hun.
10 A'i feibion a [5] gyffrôir, ac a [5 Neu, *ryfelant.*]
gasglant dyrfa o luoedd mawrion:
a chan ddyfod y daw *un*, ac a lif-
eiria, ac a â trosodd: yna efe a
ddychwel, ac a gyffrôir hyd ei am-
ddiffynfa ef.
11 Yna y cyffry brenhin y dehau,
ac yr â allan, ac a ymladd âg ef,
sef â brenhin y gogledd: ac efe a
gyfyd dyrfa fawr; ond y dyrfa a
roddir i'w law ef.
12 Pan gymmerer ymaith y dyrfa,
yr ymddyrchafa ei galon, ac efe
a gwympa fyrddiwn; er hynny ni
bydd efe cryf.
13 Canys brenhin y gogledd a
ddychwel, ac a gyfyd dyrfa fwy
na'r gyntaf, ac [6] ym mhen ennyd o [6 Heb. *yn niwedd amseroedd blynyddoedd.*]
flynyddoedd, gan ddyfod y daw â
llu mawr, ac â chyfoeth mawr.
14 Ac yn yr amseroedd hynny
llawer a safant yn erbyn brenhin
y dehau; [7] a'r yspeilwyr o'th bobl [7 Heb. *a meibion yspeilwyr o'th bobl.*]
a ymddyrchafant i sicrhâu y weled-
igaeth; ond hwy a syrthiant.
15 Yna y daw brenhin y gogledd,
ac a fwrw glawdd, ac a ennill [8] y [8 Heb. *ddinas yr amddiffynfaoedd.*]
dinasoedd caerog, ond breichiau y
dehau ni wrthsafant, [9] na'i bobl [9 Heb. *na phobl ei ddewis ef.*]
ddewisol ef; ac ni *bydd* nerth i
sefyll.
16 A'r hwn a ddaw yn ei erbyn
ef a wna fel y mynno, ac ni *bydd*
a safo o'i flaen; ac efe a saif [2] yn [2 Heb. *y'ngwlad harddwch,* neu, *addurn.*]
[d] y wlad hyfryd, a thrwy ei law ef
y difethir hi.
17 Ac efe a esyd ei wyneb ar [d pen. 8. 9. ad. 41, 45.]
fyned â chryfder ei holl deyrnas,
[3] a rhai uniawn gyd âg ef; fel hyn [3 Neu, *ac uniondeb*]
y gwna: ac efe a rydd iddo ferch
gwragedd, [4] gan ei llygru hi; ond [4 Heb. *i'w llygru hi.*]
ni saif hi *ar ei du ef,* ac ni bydd
hi gyd âg ef.
18 Yna y try efe ei wyneb at yr
ynysoedd, ac a ennill lawer; ond
pennaeth a bair i'w warth ef beidio, [5 Heb. *iddo ei hun,* neu, *trosto ei hun.*]
[5] er ei fwyn ei hun, [6] heb warth [6 Heb. *heb ei warth.*]
iddo ei hun: efe a'i dettry arno ef.

Cyn CRIST Cylch 534.

19 Ac efe a dry ei wyneb at amddiffynfeydd ei dir ei hun: ond efe a dramgwydda, ac a syrth, ac nis ceir ef.

20 Ac yn ei le ef y saif un [7] a gyfyd drethau y'ngogoniant y deyrnas: ond o fewn ychydig ddyddiau y distrywir ef; ac nid mewn dig, nac mewn rhyfel.

21 Ac yn ei le yntau y saif [e] *un* dirmygus, ac ni roddant iddo ogoniant y deyrnas: eithr efe a ddaw i mewn yn heddychol, ac a ymeifl yn y frenhiniaeth trwy weniaith.

22 Ac â breichiau llifeiriant y llifir trostynt o'i flaen ef, ac y dryllir hwynt, a [f] thywysog y cyfammod hefyd.

23 Ac wedi ymgyfeillach âg ef, y gwna efe dwyll: canys efe a ddaw i fynu, ac a ymgryfhâ âg ychydig bobl.

24 [8] I'r dalaeth heddychol a bras y daw efe, ac a wna yr hyn ni wnaeth ei dadau, na thadau ei dadau: ysglyfaeth, ac yspail, a golud, a daena efe yn eu mysg: ac ar gestyll y bwriada efe ei fwriadau, *sef* dros amser.

25 Ac efe a gyfyd ei nerth a'i galon yn erbyn brenhin y dehau â llu mawr: a brenhin y dehau a ymesyd i ryfel â llu mawr a chryf iawn; ond ni saif efe: canys bwriadant fwriadau yn ei erbyn ef.

26 Y rhai a fwyttânt ran o'i fwyd ef a'i difethant ef, a'i lu ef a lifeiria; a llawer a syrth yn lladdedig.

27 [9] A chalon y ddau frenhin hyn *fydd* ar wneuthur drwg, ac ar un bwrdd y traethant gelwydd; ond ni thyccia: canys [g] etto *y bydd* y diwedd ar yr amser nodedig.

28 Ac efe a ddychwel i'w dir ei hun â chyfoeth mawr; [h] a'i galon *fydd* yn erbyn y cyfammod sanctaidd: felly y gwna efe, ac y dychwel i'w wlad.

29 Ar amser nodedig y dychwel, ac y daw tu a'r dehau; ac ni bydd fel y *daith* gyntaf, neu fel yr olaf.

30 ¶ Canys llongau Chittim a ddeuant yn ei erbyn ef; am hynny yr ymofidia, ac y dychwel, ac y digia yn erbyn y cyfammod sanctaidd: felly y gwna efe, ac y dychwel; ac efe a ymgynghora â'r rhai a adawant y cyfammod sanctaidd.

31 Breichiau hefyd a safant ar ei du ef, ac [i] a halogant gyssegr yr amddiffynfa, ac a ddygant ymaith y gwastadol *aberth*, ac a osodant *yno* y ffieidd-dra [2] anrheithiol.

32 [3] A throseddwyr y cyfammod a lygra efe trwy weniaith: eithr y bobl a adwaenant eu DUW, a fyddant gryfion, ac a ffynnant.

33 A'r rhai synhwyrol ym mysg y bobl a ddysgant lawer; etto syrthiant trwy y cleddyf, a thrwy dân, trwy gaethiwed, a thrwy yspail, ddyddiau *lawer.*

34 A phan syrthiant, â chymmorth bychan y cymhorthir hwynt: eithr llawer a lŷn wrthynt hwy trwy weniaith.

35 A *rhai* o'r deallgar a syrthiant [4] i'w [k] puro, ac i'*w* glanhâu, ac i'*w* cannu, hyd amser y diwedd: [l] canys *y mae* etto dros amser nodedig.

36 A'r brenhin a wna wrth ei ewyllys ei hun, ac a ymddyrcha, ac a ymfawryga uwch law pob duw; ac [m] yn erbyn DUW y duwiau y traetha efe bethau rhyfedd, ac a lwydda nes diweddu y digter: canys yr hyn a ordeiniwyd, a fydd.

37 Nid ystyria efe Dduw ei dadau, na serch ar wragedd, ïe, nid ystyria un duw: canys goruwch pawb yr ymfawryga.

38 [5] Ac efe a anrhydedda Dduw [6] y nerthoedd yn ei le ef: ïe, duw yr hwn nid adwaenai ei dadau a ogonedda efe âg aur ac âg arian, ac â meini gwerthfawr, ac â phethau [7] dymunol.

39 Fel hyn y gwna efe [8] yn yr amddiffynfeydd cryfaf gyd â duw dïeithr, yr hwn a gydnebydd efe, *ac* a chwanega ei ogoniant: ac a wna iddynt lywodraethu ar lawer, ac a ranna y tir am [9] werth.

40 Ac yn amser y diwedd yr ymgornia brenhin y dehau âg ef, a brenhin y gogledd a ddaw fel corwynt yn ei erbyn ef, â cherbydau, ac â marchogion, ac â llongau lawer; ac efe a ddaw i'r tiroedd, ac a lifa, ac a â trosodd.

41 Ac efe a ddaw [2] i'r [n] hyfrydwlad, a llawer *o wledydd* a syrthiant: ond y rhai hyn a ddïangant o'i law ef, Edom, a Moab, a phennaf meibion Ammon.

42 Ac efe [3] a estyn ei law ar y gwledydd; a gwlad yr Aipht ni bydd dïangol.

43 Eithr efe a lywodraetha ar drysorau aur ac arian, ac ar holl anwyl bethau yr Aipht: y Libyaid

[7] Heb. *a baro i drethwr fyned trosodd.*
[e] pen. 7. 8. a 8. 9.
[f] pen. 8. 10, 25.
Cyflawnwyd cylch 171.
[8] Neu, *Yn heddychol y daw efe i leoedd brasaf y dalaeth.*
Cyflawnwyd cylch 170.
[9] Heb. *A'r ddau frenhin hyn, eu calon hwy a fydd*, &c.
[g] ad. 29, 35, 40.
[h] ad. 22.
Cyflawnwyd cylch 169.
Cyflawnwyd cylch 168.
[i] pen. 8. 11. a 12. 11.

Cyn CRIST Cylch 534.

[2] Neu, *a bair synnu.*
[3] Neu, *Ac i droseddwyr y cyfammod y gwna efe ragrithio: eithr*, &c.
[4] Neu, *i buro â hwynt, ac i lanhâu, ac i gannu*, &c.
[k] pen. 12. 10.
[l] ad. 29.
[m] pen. 7. 8. a 8. 25.
[5] Neu, *Ac am y Duw Hollalluog, yn ei orsedd yr anrhydedda: ïe, efe a anrhydedda Dduw nid adwaenai ei dadau ef, âg aur*, &c.
[6] Neu, *yr amddiffynfeydd.* Heb. *Mauzzim.*
[7] Neu, *hyfryd.*
[8] Heb. *y'nghadernid amddiffynfeydd.*
[9] Neu, *elw.*
[2] Neu, *i wlad harddwch*, neu, *addurn.*
[n] ad. 16.
[3] Heb *a enfyn allan ei law.*

Cyn CRIST Cylch 534.

hefyd a'r Ethiopiaid *fyddant* ar ei
ol ef.
44 Eithr chwedlau o'r dwyrain ac
o'r gogledd a'i trallodant ef: ac efe
a â allan mewn llid mawr i ddi-
fetha, ac i ddifrodi llawer.
45 Ac efe a esyd bebyll ei lys
rhwng y moroedd, [4] ar [o] yr [5] hyfryd
fynydd sanctaidd: etto efe a ddaw
[6] hyd ei derfyn, ac ni *bydd* cyn-
northwywr iddo.

PENNOD XII.

1 *Michael a wared Israel o'i flinderau.* 5 *Dangos yr amseroedd i Daniel.*

AC yn yr amser hwnnw y saif
Michael y tywysog mawr, yr
hwn sydd yn sefyll dros feibion dy
bobl: yna [a] y bydd amser blinder,
y cyfryw ni bu er pan yw cenedl
hyd yr amser hwnnw: ac yn yr
amser hwnnw y gwaredir dy holl
bobl, y rhai a gaffer yn ysgrifenedig
yn [b] y llyfr.
2 A llawer o'r rhai sydd yn cysgu
yn llwch y ddaear a ddeffroant,
[c] rhai i fywyd tragywyddol, a [d] rhai
i warth *a* dirmyg tragywyddol.
3 [e] A'r [2] doethion [f] a ddisgleiriant
fel disgleirdeb y ffurfafen; a'r rhai
a droant lawer i gyfiawnder, a
fyddant [g] fel y sêr byth yn dragy-
wydd.
4 [h] Tithau, Daniel, [i] cau ar y geir-
iau, a selia y llyfr hyd amser y
diwedd: llawer a gynniweirant, a
gwybodaeth a amlhêir.
5 ¶ Yna myfi Daniel a edrychais,
ac wele ddau eraill yn sefyll, un
o'r tu yma ar fin yr afon, ac un
arall o'r tu arall ar fin yr afon.
6 Ac *un* a ddywedodd wrth yr
hwn a wisgasid â [k] llïan, yr hwn
ydoedd [3] ar ddyfroedd yr afon, Pa
hyd *fydd* hyd ddiwedd y rhyfedd-
odau hyn?
7 [l] Clywais hefyd y gwr a wisgasid
â llïan, yr hwn *ydoedd* ar ddyfr-
oedd yr afon, pan ddyrchafodd efe
ei law ddehau a'i aswy tu a'r nef-
oedd, ac y tyngodd i'r hwn sydd
yn byw yn dragywydd, [m] *y bydd*
dros amser, amserau, a [4] hanner:
ac wedi darfod gwasgaru nerth y
bobl sanctaidd, y gorphenir hyn oll.
8 Yna y clywais, ond ni ddeallais:
eithr dywedais, O fy arglwydd, beth
fydd diwedd y *pethau* hyn?
9 Ac efe a ddywedodd, Dos,
Daniel: canys cauwyd *a* [n] seliwyd
y geiriau hyd amser y diwedd.
10 [o] Llawer a burir, ac a gennir,
ac a brofir; eithr y rhai drygionus
a wnant ddrygioni: ac ni ddeall yr
un o'r rhai drygionus; ond [p] y rhai
doethion a ddeallant.
11 Ac o'r amser y tynner ymaith
[q] y gwastadol *aberth*, [5] ac y gosoder
i fynu [r] y ffieidd-dra [6] anrheithiol, *y
bydd* mil dau cant a deg a phed-
war ugain o ddyddiau.
12 Gwŷn ei fyd a ddisgwylio, ac
a ddêl hyd y mil tri chant a phym-
theg ar hugain o ddyddiau.
13 Dos dithau hyd y diwedd:
[7] canys gorphwysi, a sefi yn dy ran
yn niwedd y dyddiau.

[4] Heb. *ar fynydd harddwch,* neu, *addurn sancteiddrwydd.* [o] Ps. 48. 2. ad. 16, 41. [5] Neu, *hardd.* [6] *i'w ddiwedd.* [a] Matt. 24. 21. [b] Exod. 32. 32. Ps. 56. 8. Ezec. 13. 9. Luc 10. 20. Phil. 4. 3. Dat. 3. 5. a 13. 8. [c] Matt. 25. 46. Ioan 5. 28, 29. Act. 24. 15. [d] Es. 66. 24. Rhuf. 9. 21. [e] pen. 11. 33, 35. [2] Neu, *athrawon.* [f] Matt. 13. 43. [g] 1 Cor. 15. 41. [h] pen. 8. 26. ad. 9. [i] Dat. 10. 4. a 22. 10.

Cyn CRIST Cylch 534. [k] pen. 10. 5. [3] Heb. *oddi ar.* [l] Dat. 10. 5, 6. [m] pen. 7. 25. Dat. 12. 14. [4] Neu, *rhan.* [n] ad. 4. [o] pen. 11. 35. Zech. 13. 9. [p] pen. 11. 33, 35. [q] pen. 8. 11. [5] Heb. *i ddodi y ffieidd-dra,* &c. [r] pen. 11. 31. [6] Neu, *a bair synnu.* [7] Neu, *a gorphwysi.*

LLYFR HOSEA.

Cyn CRIST Cylch 785.

PENNOD I.

1 *Hosea, er mwyn dangos barn Duw am butteindra ysprydol, yn cymmeryd Gomer yn wraig;* 4 *ac yn cenhedlu Jezreel,* 6 *a Lo-ruhamah,* 8 *a Lo-ammi.* 10 *Edfryd Judah ac Israel.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Hosea, mab Beeri,
yn nyddiau Uzzïah, Jotham, Ahaz,
a Hezecïah, brenhinoedd Judah, ac
yn nyddiau Jeroboam mab Joas,
brenhin Israel.
2 Dechreu ymadrodd yr AR-
GLWYDD trwy Hosea. Yr AR-
GLWYDD a ddywedodd wrth Hosea,
[a] Dos, cymmer i ti wraig o odineb,
a phlant *o* odineb: o herwydd [b] y
mae y wlad gan butteinio yn put-
teinio oddi ar ol yr ARGLWYDD.
3 Ac efe a aeth ac a gymmerodd
Gomer merch Diblaim; ac hi a
feichiogodd, ac a ddug iddo ef fab.
4 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrtho, Galw ei enw ef Jezreel:
canys ar fyrder y [2] dïalaf waed
Jezreel ar dŷ Jehu, ac y gwnaf i
frenhiniaeth tŷ Israel ddarfod.
5 A'r dydd hwnnw y torraf fwa
Israel y'nglyn Jezreel.
6 ¶ A hi a feichiogodd eilwaith,
ac a esgorodd ar ferch. A dy-
wedodd *yr Arglwydd* wrtho, Galw
ei henw hi [3] Lo-ruhamah; am na
chwanegaf drugarhâu wrth dŷ Is-

[a] Felly pen. 3. 1. [b] Ps. 73. 27. Ezec. 23. 3, &c.

Cyn CRIST Cylch 785. [2] Heb. *ymwelaf â gwaed.* [3] Sef, *Heb gael trugaredd.*

Cyn CRIST Cylch 785.

rael; [4] eithr dygaf hwynt ymaith yn
llwyr.
7 Ac etto mi a drugarhâf wrth
dŷ Judah, ac a'u cadwaf hwynt
trwy yr ARGLWYDD eu DUW; ac
[c] nid â bwa, nac â chleddyf, nac â
rhyfel, *nac* â meirch, nac â march-
ogion, y cadwaf hwynt.
8 ¶ A hi a ddiddyfnodd Lo-
ruhamah, ac a feichiogodd, ac a
esgorodd ar fab.
9 A *DUW* a ddywedodd, Galw
ei enw ef [5] Lo-ammi: canys nid
ydych bobl i mi, ac ni byddaf i
chwithau *yn DDUW.*
10 ¶ Etto [d] bydd nifer meibion Is-
rael fel tywod y môr, yr hwn nis
mesurir, ac nis cyfrifir: a [e] bydd,
[6] yn y man lle y dywedwyd wrth-
ynt, Nid pobl i mi *ydych* chwi,
y dywedir *yno* wrthynt, Meibion
y DUW byw *ydych.*
11 [f] Yna meibion Judah a meib-
ion Israel a gesglir ynghyd, a hwy
a osodant iddynt un pen; a deu-
ant i fynu o'r tir: canys mawr
fydd dydd Jezreel.

PENNOD II.

1 *Delw-addoliaeth y bobl; 6 a barn Duw yn eu herbyn hwy: 14 y mae yn addaw cymmodi â hwynt.*

DYWEDWCH wrth eich brodyr,
[2] Ammi; ac wrth eich chwïor-
ydd, [3] Ruhamah.
2 Dadleuwch â'ch mam, dadleu-
wch: canys [a] nid fy ngwraig *yw*
hi, ac nid ei gwr hi *ydwyf* finnau:
bwried hithau ymaith ei [b] phuttein-
dra o'i golwg, a'i godineb oddi
rhwng ei bronnau;
3 Rhag i mi ei dïosg hi yn noeth-
lymmun, a'i gosod fel y dydd [c] y
ganed hi, a'i gwneuthur fel anial-
wch, a'i gosod fel tir diffaeth, a'i
lladd â syched.
4 Ac ar ei phlant ni chymmeraf
drugaredd; am eu *bod* yn blant
godineb.
5 Canys eu mam hwynt a buttein-
iodd; gwaradwyddus y gwnaeth yr
hon a'u hymddûg hwynt: canys dy-
wedodd hi, Af ar ol fy nghariadau,
[d] y rhai sydd yn rhoi fy mara a'm
dwfr, fy ngwlan a'm llin, fy olew
a'm dïodydd.
6 ¶ Am hynny wele, [e] mi a gauaf
i fynu dy ffordd di â drain, ac
a furiaf fur, fel na chaffo hi ei
llwybrau.
7 A hi a ddilyn ei chariadau,
ond nis goddiwes hwynt; a hi a'u

[4] Neu, *fel y cwbl-faddeuwn iddynt.*
[c] Zech. 4. 6. a 9. 10.
[5] Sef, *Nid fy mhobl i.*
[d] Gen. 32. 12.
[e] Rhuf. 9. 25, 26. 1 Pctr 2. 10.
[6] Neu, *yn lle yr hyn a ddywedwyd wrthynt.*
[f] Es. 11. 13. Jer. 3. 18. Ezec. 34. 23. a 37. 16—24.
[2] Sef, *Fy mhobl i.*
[3] Sef, *Yr hon a drugarhawyd wrthi.*
[a] Es. 50. 1.
[b] Ezec. 16. 25.
[c] Ezec. 16.4.
[d] ad. 8, 12. Jer. 44. 17.
[e] Job 3. 23. a 19. 8. Galar. 3. 7, 9.

cais hwynt, ond nis caiff: yna y
dywed, Af a dychwelaf at fy ngwr
cyntaf; canys gwell *oedd* arnaf fi
yna nag yr awr hon.
8 Ac ni wyddai hi mai myfi a
roddais iddi ŷd, a [4] gwin, ac olew,
ac a amlheais ei harian a'i haur, *y
rhai* [5] a ddarparasant hwy i Baal.
9 Am hynny y dychwelaf, a chym-
meraf fy ŷd yn ei amser, a'm gwin
yn ei dymmor; a [6] dygaf ymaith fy
ngwlan a'm llin a guddiai ei noeth-
ni hi.
10 A [f] mi a ddatguddiaf bellach ei
[7] brynti hi y'ngolwg ei chariadau;
ac nis gwared neb hi o'm llaw i.
11 Gwnaf hefyd i'w holl orfoledd
hi, ei gwyliau, ei newydd-leuadau,
a'i Sabbathau, a'i holl uchel-wyliau,
beidio.
12 A mi a anrheithiaf ei gwin-
wydd hi a'i ffigyswydd, [g] am y rhai
y dywedodd, Dyma fy ngwobrwyon
y rhai a roddodd fy nghariadau i
mi; ac [h] mi a'u gosodaf yn goed-
wig, a bwystfilod y maes a'u difa
hwynt.
13 A mi a ymwelaf â hi am ddydd-
iau Baalim, *yn* y rhai y llosgodd hi
arogl-darth iddynt, ac y gwisgodd
ei chlust-fodrwyau a'i thlysau, ac yr
aeth ar ol ei chariadau, ac yr ang-
hofiodd fi, medd yr ARGLWYDD.
14 ¶ Am hynny wele, mi a'i denaf
hi, ac a'i dygaf i'r anialwch, ac a
ddywedaf wrth *fodd* ei chalon.
15 A mi a roddaf iddi ei gwin-
llannoedd o'r fan honno, a [i] dyffryn
Achor yn ddrws gobaith; ac yno
y cân hi, fel [k] yn nyddiau ei hieu-
engctid, ac megis *yn* y dydd y
daeth hi i fynu o wlad yr Aipht.
16 Y dydd hwnnw, medd yr AR-
GLWYDD, y'm gelwi [8] Issi, ac ni'm
gelwi mwyach [9] Baali.
17 Canys [l] bwriaf enwau Baalim
allan o'i genau hi, ac nis coffêir
hwy mwyach wrth eu henwau.
18 A'r dydd hwnnw y gwnaf [m] am-
mod drostynt âg anifeiliaid y maes,
ac âg ehediaid y nefoedd, ac *âg*
ymlusgiaid y ddaear; [n] a'r bwa, a'r
cleddyf, a'r rhyfel, a dorraf ymaith
o'r ddaear, a gwnaf iddynt orwedd
yn ddïogel.
19 A mi a'th ddyweddïaf â mi fy
hun yn dragywydd; ïe, dyweddïaf
di â mi fy hun mewn cyfiawnder,
ac mewn barn, ac mewn tiriondeb,
ac mewn trugareddau.
20 A dyweddïaf di â mi mewn

Cyn CRIST Cylch 785.

[4] Heb. *gwin newydd.*
[5] Neu, *a weithiasant yn Baal.*
[6] Neu, *goresgynaf.*
[f] Ezec. 16. 37. a 23. 29.
[7] Neu, *hysgelerder*, neu, *hynfydrwydd.*
[g] ad. 5.
[h] Ps. 80. 12, 13. Es. 5. 5.
[i] Jos. 7. 26. Es. 65. 10.
[k] Jer. 2. 2. Ezec. 16. 22, 60.
[8] Sef. *Fy ngwr.*
[9] Sef, *Fy arglwydd.*
[l] Exod. 23. 13. Jos. 23. 7. Ps. 16. 4. Zech. 13. 2.
[m] Job 5. 23. Es. 11. 6. Ezec. 34. 25.
[n] Ps. 46. 9. Es. 2. 4. Ezec. 39. 9. Zech. 9. 10.

Cyn CRIST Cylch 785.

ffyddlondeb; a [o]thi a adnabyddi
yr ARGLWYDD.
21 A'r dydd hwnnw [p]y gwran-
dawaf, medd yr ARGLWYDD, ar y
nefoedd y gwrandawaf; a hwythau
a wrandawant ar y ddaear;
22 A'r ddaear a wrendy ar yr ŷd,
a'r gwin, a'r olew; a hwythau a
wrandawant ar Jezreel.
23 A [q]mi a'i hauaf hi i mi fy
hun yn y ddaear, ac a drugarhâf
wrth yr hon ni chawsai drugar-
edd; ac [r]a ddywedaf wrth *y rhai*
nid *oedd* bobl i mi, Fy mhobl *wyt*
ti: a hwythau a ddywedant, *O* fy
NUW.

[o] Jer. 31. 33, 34. [p] Zech. 8. 12. [q] Jer. 31. 27. Zech. 10. 9. [r] pen. 1. 10. Rhuf. 9. 26. 1 Petr 2. 10.

PENNOD III.

1 *Trwy lanhâu godineb-wraig,* 4 *y dangosir anghyfannedd-dra Israel o flaen ei adferiad.*

YNA yr ARGLWYDD a ddywed-
odd wrthyf, [a]Dos etto, câr
wraig, (hoff gan *ei* chyfaill, a hi-
thau wedi torri ei phrïodas,) yn ol
cariad yr ARGLWYDD ar feibion Is-
rael, a hwythau yn edrych ar ol
duwiau dïeithr, ac yn hoffi costrel-
au [2]gwin.
2 A mi a'i prynais hi i mi er
pymtheg o arian, ac *er* homer o
haidd, a [3]hanner homer o haidd:
3 A dywedais wrthi, [b]Aros am
danaf lawer o ddyddiau; na phut-
teinia, ac na fydd i wr *arall:* a
minnau *a fyddaf* felly i tithau.
4 Canys llawer o ddyddiau yr
erys meibion Israel [c]heb frenhin,
a heb dywysog, a heb aberth, a
heb [4]ddelw, a heb ephod, a *heb*
teraphim.
5 Wedi hynny y dychwel meibion
Israel, ac y ceisiant yr ARGLWYDD
eu DUW, a [d]Dafydd eu brenhin;
ac a barchant yr ARGLWYDD a'i
ddaioni yn [e]y dyddiau diweddaf.

[a] pen. 1. 2. [2] Heb. *grawnwin.* [3] Heb. *lethec.* [b] Deut. 21. 13. [c] pen. 10. 3. [4] Heb. *sefyll-beth.* [d] Jer. 30. 9. Ezec. 34. 23. a 37. 22. [e] Es. 2. 2. Mic. 4. 1.

PENNOD IV.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn pechodau y bobl,* 6 *a'r offeiriaid;* 12 *ac yn erbyn eu delw-addoliaeth hwy.* 15 *Annog Judah i gymmeryd rhybudd wrth ofidiau Israel.*

Cylch 780.

MEIBION Israel, gwrandêwch
air yr ARGLWYDD: canys [a]*y*
mae cŵyn rhwng yr ARGLWYDD
a thrigolion y wlad, am nad *oes*
na gwirionedd, na thrugaredd, na
gwybodaeth o DDUW, yn y wlad.
2 *Trwy* dyngu, a dywedyd cel-
wydd, a lladd celain, a lladratta, a
thorri prïodas, y maent yn torri all-
an, a gwaed a gyffwrdd â gwaed.
3 Am hynny [b]y galara y wlad, ac
y llesgâ oll sydd yn trigo ynddi,
ynghyd â bwystfilod y maes, ac
ehediaid y nefoedd; pysgod y môr
hefyd a ddarfyddant.
4 Er hynny nac ymrysoned, ac
na cherydded neb eu gilydd: can-
ys dy bobl *sydd* megis rhai yn
ymryson â'r offeiriad.
5 Am hynny ti a syrthi y dydd,
a'r prophwyd hefyd a syrth gyd â
thi y nos, a mi a [2]ddifethaf dy fam.
6 ¶ [c]Fy mhobl a [3]ddifethir o
eisieu gwybodaeth: am i ti ddï-
ystyru gwybodaeth, minnau a'th
ddïystyraf dithau, fel na byddech
offeiriad i mi; *ac* am i ti anghofio
cyfraith dy DDUW, minnau a ang-
hofiaf dy blant dithau hefyd.
7 Fel yr amlhasant, felly y pech-
asant i'm herbyn: *am hynny* [d]eu
gogoniant a newidiaf yn warth.
8 Bwytta y maent bechod fy
mhobl, ac at eu hanwiredd hwynt
y maent yn dyrchafu [4]eu calon.
9 A [e]bydd yr un fath, bobl ac
offeiriad: ac ymwelaf â hwynt
am eu ffyrdd, a [5]thalaf iddynt
eu gweithredoedd.
10 [f]Bwyttânt, ac nis diwellir; put-
teiniant, ac nid amlhânt; am idd-
ynt beidio â disgwyl wrth yr AR-
GLWYDD.
11 Godineb, a gwin, a gwin new-
ydd, a ddwg y galon ymaith.
12 ¶ Fy mhobl a ofynant gyng-
hor i'w cyffion, a'u ffon a ddengys
iddynt: canys [g]yspryd godineb a'*u*
cyfeiliornodd *hwynt,* a phuttein-
iasant oddi wrth eu DUW.
13 [h]Ar bennau y mynyddoedd yr
aberthant, ac ar y bryniau y llosg-
ant arogl-darth, dan y dderwen, a'r
boplysen, a'r llwyfen, am *fod* yn
dda eu cysgod: [i]am hynny y put-
teinia eich merched chwi, a'ch
gwragedd a dorrant brïodas.
14 [6]Nid ymwelaf â'ch merched
pan butteiniont, nac â'ch gwrag-
edd pan dorront brïodas: am fod
y rhai hyn yn ymddidoli gyd â
phutteiniaid, ac aberthasant gyd â
dihirogod; a'r bobl ni ddeallant,
[7]a dramgwyddant.
15 ¶ Er i ti, Israel, butteinio, *etto*
na pheched Judah: nac ewch i
[k]Gilgal, nac ewch i fynu i [l]Beth-
afen; ac [m]na [n]thyngwch, Byw *yw*
yr ARGLWYDD.
16 Fel anner anhywaith yr an-
hyweithiodd Israel: yr ARGLWYDD
yr awr hon a'u portha hwynt fel
oen mewn ehangder.

[a] Es. 1. 18. a 3. 13. Jer. 25. 31. pen. 12. 2. Mic. 6. 2. [b] Jer. 4. 28. a 12. 4. Seph. 1. 3.

Cyn CRIST Cylch 780.

[2] Heb. *dorraf ymaith.* [c] Es. 5. 13. [3] Heb. *dorrir ymaith.* [d] Phil. 3. 19. [4] Heb. *eu henaid.* [e] Es. 24. 2. [5] Heb. *dychwelaf.* [f] Lef. 26. 26. Mic. 6. 14. Hag. 1. 6. [g] Es. 44. 20. pen. 5. 4. [h] Es. 1. 29. a 57. 5, 7. Ezec. 6. 13. a 20. 28. [i] Amos. 7. 17. Rhuf. 1. 28. [6] Neu, *Onid ymwelaf, &c.* [7] Neu, *a gospir.* [k] pen. 9. 15. a 12. 11. Amos 4. 4. [l] 1 Bren. 12. 29. [m] Seph. 1. 5. [n] Amos 8. 14.

Cyn CRIST Cylch 780.

17 Ephraim a ymgyssylltodd âg
eilunod: gâd iddo.
18 [8]Surodd eu dïod hwy; gan
butteinio y putteiniasant: [o]hoff yw,
Moeswch, *trwy* gywilydd gan ei
[9]llywodraethwyr hi.
19 Y gwynt a'i rhwymodd hi yn ei
hadenydd, a [p]bydd arnynt gywil-
ydd o herwydd eu haberthau.

PENNOD V.

1 Barnedigaethau Duw yn erbyn offeiriaid, a phobl, a thywysogion Israel, am eu hamryw bechodau, 15 nes iddynt edifarhâu.

CLYWCH hyn, chwi offeiriaid;
gwrandêwch, tŷ Israel; a thŷ
y brenhin, rhoddwch glust: canys
y mae barn tu ag attoch, am eich
bod yn fagl ar Mispah, ac yn rhwyd
wedi ei lledu ar Tabor.
2 Y rhai a ŵyrant i ladd a ânt
i'r dwfn, [2]er i mi eu ceryddu hwynt
oll.
3 Myfi a adwaen Ephraim, ac nid
yw Israel guddiedig oddi wrthyf:
canys yn awr ti, Ephraim, a but-
teiniaist, *ac* Israel a halogwyd.
4 [3]Ni roddant eu gwaith ar droi
at eu DUW; am *fod* [a]yspryd godin-
eb o'u mewn, ac nid adnabuant yr
ARGLWYDD.
5 A [b]balchder Israel a ddwg
dystiolaeth yn ei wyneb: am hyn-
ny Israel ac Ephraim a syrthiant
yn eu hanwiredd; Judah hefyd a
syrth gyd â hwynt.
6 [c]A'u defaid ac â'u gwartheg
y deuant i geisio yr ARGLWYDD;
ond nis cânt *ef:* ciliodd efe oddi
wrthynt.
7 Yn erbyn yr ARGLWYDD y buant
anffyddlawn: canys cenhedlasant
blant dïeithr: [d]mis bellach a'u difa
hwynt ynghyd â'u rhannau.
8 [e]Cenwch y corn yn Gibeah, yr
udgorn yn Ramah; bloeddiwch *yn*
Beth-afen ar dy ol di, Benjamin.
9 Ephraim fydd yn anrhaith yn
nydd y cerydd: ym mysg llwyth-
au Israel y perais wybod yr hyn
fydd yn sicr.
10 Bu dywysogion Judah fel [f]sym-
mudwyr terfyn: *am hynny* y tyw-
alltaf arnynt fy llid fel dwfr.
11 Gorthrymmwyd Ephraim, dryll-
iwyd ef mewn barn, am iddo yn
ewyllysgar fyned ar ol y gorchy-
myn.
12 Am hynny *y byddaf* fel gwyf-
yn i Ephraim, ac fel [4]pydredd i
dŷ Judah.
13 Pan welodd Ephraim ei lesg-

8 Neu, *Chwaith-odd.* o Mic. 7. 3. 9 Heb. *tharian-nau.* p Jer. 2. 26. 2 Neu, *ac mi a'u ceryddais hwynt oll.* 3 Neu, *Ni ddïoddef eu gwaith iddynt droi.* a pen. 4. 12. b pen. 7. 10. c Diar. 1. 28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Ioan 7. 34. d Zech. 11. 8. e pen. 8. 1. f Deut. 19. 14. 4 Neu, *pryf.*

edd, a Judah ei archoll; yna yr
aeth Ephraim [g]at yr Assyriad, ac
a hebryngodd [5]at frenhin Jareb:
etto ni allai efe eich meddygin-
iaethu, na'ch iachâu o'ch archoll.
14 Canys [h]mi *a fyddaf* i Ephraim
fel llew, ac i dŷ Judah fel cenaw
llew: myfi a ysglyfaethaf, ac a âf
ymaith; dygaf ymaith, ac ni *bydd*
a achubo.
15 ¶ Af *a* dychwelaf i'm lle, hyd
oni [6][i]chydnabyddont eu bai, a
cheisio fy wyneb: [k]pan fyddo ad-
fyd arnynt, y'm bore-geisiant.

PENNOD VI.

1 Annog i edifeirwch. 4 Achwyn mor anhynaws ac mor annuwiol ydynt.

DEUWCH, a dychwelwn at yr
ARGLWYDD: canys [a]efe a'n
drylliodd, ac efe a'n hiachâ ni;
efe a darawodd, ac efe a'n medd-
yginiaetha ni.
2 [b]Efe a'n bywhâ ni ar ol deu-
ddydd, a'r trydydd dydd y cyfyd ni
i fynu, a byddwn fyw ger ei fron ef.
3 Yna yr adnabyddwn, *os* dilyn-
wn adnabod yr ARGLWYDD: ei
fynediad a ddarperir fel y bore;
ac [c]efe a ddaw [d]fel gwlaw attom,
fel y diweddar-wlaw *a'r* cynhar-
wlaw i'r ddaear.
4 ¶ Beth a wnaf i ti, [e]Ephraim?
beth a wnaf i ti, Judah? eich [2]mwyn-
der sydd yn ymadaw [f]fel cwmmwl
y bore, ac fel gwlith boreol.
5 Am hynny y tarewais *hwynt*
trwy y prophwydi; lleddais hwynt
â geiriau fy ngenau: [3]a'th farnedig-
aethau *sydd fel* goleuni yn myned
allan.
6 Canys ewyllysiais [g]drugaredd,
ac [h]nid aberth; a gwybodaeth o
DDUW, yn fwy na phoeth-offrym-
mau.
7 A'r rhai hyn, fel [4]dynion, [i]a
dorrasant y cyfammod: yno y bu-
ant anffyddlawn i'm herbyn.
8 [k]Dinas gweithredwyr anwiredd
yw Gilead, [5]wedi ei halogi gan
waed.
9 Ac fel y mae mintai o ladron
yn disgwyl gwr, *felly* [l]y mae cyn-
nulleidfa yr offeiriaid yn lladd ar y
ffordd [6]yn gyttûn: canys gwnant
ysgelerder.
10 Gwelais yn nhŷ Israel beth
erchyll: yno *y mae* godineb Eph-
raim; halogwyd Israel.
11 Gosododd hefyd gynhauaf i
tithau, Judah, a mi yn dychwelyd
caethiwed fy mhobl.

Cyn CRIST Cylch 780.

g pen. 7. 11. a 12. 1. 5 Neu, *at y brenhin a ddadleuai.* h Galar. 3. 10. 6 Heb. *byddant euog o'u.* i Lef. 26. 40. Jer. 29. 12. Ezec. 6. 9. a 20. 43. a 36. 31. k Ps. 78. 34.

Cylch 780.

a Deut. 32. 39. 1 Sam. 2. 6. Job 5. 18. b 1 Cor. 15. 4. c Ps. 72. 6. d Job 29. 23. e pen. 11. 8. 2 Neu, *daioni,* neu, *trugaredd.* f pen. 13. 3. 3 Neu, *fel y byddai dy farnedigaethau fel goleuni.* g 1 Sam. 15. 22. Preg. 5. 1. Matt. 9. 13. a 12. 7. h Ps. 50. 8. Diar. 21. 3. Es. 1. 11. 4 Neu, *Adda,* Job 31. 33. i pen. 8. 1. k pen. 12. 11. 5 Neu, *cyfarwydd,* neu, *cyfrwys am waed.* l Jer. 11. 9. Ezec. 22. 26. 6 Neu, *âg un ysgwydd,* neu, *i Sichem.*

Cyn CRIST Cylch 780.

PENNOD VII.

1 *Argyhoeddi amryw bechodau.* 11 *Digofaint Duw yn erbyn y bobl am eu rhagrith.*

AMI yn ewyllysio iachâu Israel,
datguddiwyd anwiredd Eph-
raim, a drygioni Samaria: canys
gwnant ffalsder; a'r lleidr a ddaw
i mewn, *a* mintai o yspeilwyr a
anrheithia oddi allan.
2 Ac nid ydynt yn [2]meddwl yn
eu calonnau fy mod i yn cofio eu
holl ddrygioni hwynt: weithian eu
gweithredoedd eu hun a'u ham-
gylchynodd; y maent ger bron fy
wyneb.

[2] Heb. *dywedyd wrth eu calonnau.*

3 Llawenhânt y brenhin â'u dryg-
ioni, a'r tywysogion â'u celwyddau.
4 Pawb o honynt *sydd* yn torri
prïodas, fel ffwrn wedi ei thwymno
gan y pobydd, [3]*yr hwn* a baid â
[4]chodi wedi iddo dylino y toes,
hyd oni byddo wedi ei lefeinio.

[3] Neu, *paid y cyfodydd.*
[4] Neu, *deffrôi.*

5 Yn niwrnod ein brenhin y ty-
wysogion a'*i* gwnaethant yn glaf [5]â
chostrelau gwin: estynodd ei law
gyd â gwatwarwyr.

[5] Neu, *â gwres gan win.*

6 Fel yr oeddynt yn cynllwyn,
darparasant eu calon fel ffwrn:
eu pobydd a gwsg ar hyd y nos;
y bore y llysg fel fflam dân.

Cyflawnwyd cylch 773.

7 Pawb o honynt a wresogant fel
y ffwrn, ac a ysant eu barnwyr: eu
holl frenhinoedd a gwympasant,
[a]heb *un* o honynt yn galw arnaf fi.
8 Ephraim [b]a ymgymmysgodd â'r
bobloedd; Ephraim sydd *fel* teisen
heb ei throi.

[a] Es. 64. 7.
[b] Ps. 106. 35.

9 Estroniaid a fwyttânt ei gryf-
der, ac nis gŵyr efe: ymdaenodd
penwynni ar hyd-ddo, ac nis gwybu
efe.
10 Ac y mae [c]balchder Israel yn
tystiolaethu yn ei wyneb; ac er hyn
oll ni throant at yr ARGLWYDD eu
DUW, ac nis ceisiant ef.

[c] pen. 5. 5.

11 ¶ Ephraim *sydd* fel colommen
ynfyd heb galon; [d]galwant ar yr
Aipht, ânt i Assyria.

[d] Edrych 2 Bren. 15. 19. a 17. 4. pen. 5. 13. a 12. 1.

12 Pan elont, taenaf fy rhwyd
drostynt, a thynnaf hwynt i lawr
fel ehediaid y nefoedd: cospaf
hwynt, fel y clybu eu cynnulleid-
fa hwynt.
13 Gwae hwynt! canys ffoisant
oddi wrthyf: [6]dinystr arnynt; o
herwydd gwnaethant gamwedd i'm
herbyn: er i mi eu gwared hwynt,
etto hwy a ddywedasant gelwydd
arnaf fi.

[6] Neu, *anrhaith.*

14 Ac [e]ni lefasant arnaf â'u calon,
pan udasant ar eu gwelŷau: am ŷd
a melus win yr ymgasglant; cilias-
ant oddi wrthyf.

[e] Job 35. 9, 10.

Cyn CRIST Cylch 780.

15 Er i mi [7]rwymo *a* nerthu eu
breichiau hwynt, etto meddyliasant
ddrwg i mi.

[7] Neu, *geryddu.*

16 Dychwelasant, nid at y Gor-
uchaf: y maent [f]fel bwa twyll-
odrus: eu tywysogion a syrthiant
gan y cleddyf am [g]gynddaredd eu
tafod. Dyma eu gwatwar hwynt
y'ngwlad yr Aipht.

[f] Ps. 78. 57.
[g] Ps. 73. 9.

PENNOD VIII.

1, 12 *Bygwth dinystr am annuwioldeb y bobl,* 5 *a'u gau-dduwiaeth.*

Cylch 760.

AT [2]dy safn â'r [a]udgorn. [b]Fel
yr eryr *y daw* yn erbyn tŷ yr
ARGLWYDD, am iddynt [c]droseddu
fy nghyfammod, a phechu yn er-
byn fy nghyfraith.

[2] Heb. *dafiod dy enau.*
[a] pen. 5. 8.
[b] Deut. 28. 49. Jer. 4. 13. Hab. 1. 8.
[c] pen. 6. 7.

2 Israel a lefant arnaf, Fy NUW,
nyni a'th adwaenom di.
3 Israel a fwriodd heibio ddaioni:
y gelyn a'i herlid yntau.
4 Hwy a wnaethant frenhinoedd,
ac nid trwof fi; gwnaethant dy-
wysogion, ac nis gwybûm: [d]o'u
harian a'u haur y gwnaethant idd-
ynt eu hun ddelwau, fel y torrer
hwynt ymaith.

[d] pen. 2. 8.

5 ¶ Samaria, dy lo a'*th* fwriodd
heibio: fy nig a gynneuodd i'w
herbyn; pa hyd ni fedrant *ddilyn*
diniweidrwydd?
6 Canys o Israel *y mae;* y saer
a'i gwnaeth; am hynny nid *yw* efe
DDUW: ond yn ddrylliau y bydd
llo Samaria.
7 Canys [e]gwynt a hauasant, a
chorwynt a fedant: [3]corsen ni
bydd iddo: y dywysen ni wna
flawd: *ac* os gwna, dïeithriaid a'i
llwngc.

[e] pen. 10. 12, 13.
[3] Neu, *ŷd ar ei droed.*

8 Israel a lyngcwyd: bellach y
byddant ym mysg y cenhedloedd
[f]fel dodrefnyn heb hoffder ynddo.

[f] Jer. 22. 28. a 48. 38.

9 Canys hwy a aethant i fynu i
Assyria, yn asyn gwŷllt unig iddo
ei hun: Ephraim [g]a gyflogodd gar-
iadau.

[g] Es. 30. 6. Ezec. 16. 33, 34.

Cylch 771.

10 Hefyd er iddynt gyflogi *rhai*
ym mysg y cenhedloedd, yn awr
[h]mi a'u casglaf hwynt: canys [4]trist-
ânt ychydig, o herwydd baich bren-
hin y tywysogion.

[h] pen. 10. 10.
[4] Neu, *dechreuant ychydig.*

11 O herwydd amlhâu o Ephraim
[i]allorau i bechu, allorau fydd gan-
ddo i bechu.

[i] Es. 10. 8. Dan. 2. 37. pen. 12. 11.

12 Mi a ysgrifenais iddo bethau
mawrion fy nghyfraith, *ac* fel dï-
eithr-beth y cyfrifwyd.
13 [k][5]*Yn lle* ebyrth fy offrymmau,

[k] Jer. 7. 21. Zech. 7. 6.
[5] Neu, *Yn ebyrth, &c.*

Cyn CRIST Cylch 760.

cig a aberthant, ac a fwyttânt;
yr ARGLWYDD nid yw foddlawn
iddynt: efe a gofia bellach eu han-
wiredd, ac efe a ofwya eu pechod-
au; [l] dychwelant i'r Aipht.
14 Canys anghofiodd Israel [m] ei
Wneuthurwr, ac a adeiladodd deml-
au; a Judah a amlhaodd ddinas-
oedd caerog: ond myfi a anfonaf
dân i'w ddinasoedd, ac efe a ysa ei
balasau.

PENNOD IX.

Cyfyngder a chaethiwed Israel am eu pechodau a'u gau-dduwiaeth.

ISRAEL, na orfoledda gan lawen-
ydd, fel pobloedd *eraill:* canys
putteiniaist oddi wrth dy DDUW;
[a] gwobrau a hoffaist [2] ar bob llawr-
dyrnu ŷd.
2 Y llawr-dyrnu na'r [3] gwin-wrŷf
nis portha hwynt, a'r gwin newydd
a'i twylla hi.
3 Ni thrigant y'ngwlad yr AR-
GLWYDD; ond [b] Ephraim a ddy-
chwel i'r Aipht, ac [c] yn Assyria y
bwyttânt *beth* aflan.
4 Nid offrymmant win i'r AR-
GLWYDD, a'u haberthau ni bydd
melus ganddo; *byddant* iddynt fel
bara galarwyr; pawb a fwyttao o
hono a halogir: o herwydd eu bara
dros eu heneidiau ni ddaw i dŷ yr
ARGLWYDD.
5 Beth a wnewch ar ddydd yr
uchel-wyl, ac ar ddydd gwyl yr
ARGLWYDD?
6 Canys wele, aethant ymaith
gan [4] ddinystr; yr Aipht a'u casgl
hwynt, Memphis a'u cladd hwynt:
[5] [d] danadl a oresgyn hyfryd-*leoedd*
eu harian hwynt; drain *a dŷf* yn
eu pebyll.
7 Dyddiau i ymweled a ddaethant,
dyddiau talu y pwyth a ddaethant;
Israel a gânt wybod *hyn:* y pro-
phwyd *sydd* ffol, [e] ynfyd *yw* y gwr
ysprydol, am amlder dy anwiredd,
a'r cas mawr.
8 [f] Gwyliedydd Ephraim *a fu* gyd
â'm DUW; *aeth* y prophwyd yn
fagl adarwr yn ei holl lwybrau, *ac*
yn gasineb [6] yn nhŷ ei DDUW.
9 [g] *Ym*lygrasant yn ddwfn, megis
[h] yn amser Gibeah: *am hynny* efe
a goffa eu hanwiredd, efe a ymwêl
â'u pechod.
10 Cefais Israel fel grawnwin yn
yr anialwch; gwelais eich tadau
megis [i] y ffrwyth cynharaf yn y
ffigysbren yn ei dechreuad: *ond*
hwy a aethant at [k] Baal-peor, [l] ym-

[l] pen. 9. 3. a 11. 5. [m] Es. 29. 23. Eph. 2. 10. [a] Jer. 44. 17. [2] Neu, *ym mhob.* [3] Neu, *gwin-lestr.* [b] pen. 8. 13. a 11. 5. [c] Ezec. 4. 13. Dan. 1. 8. [4] Neu, *anrhaith.* [5] Neu, *eu harian a ddeisyfir, danadl a'u goresgyn.* Heb. *dymuniad eu harglwydd,* &c. [d] Es. 32. 13. a 34. 13. pen. 10. 8. [e] Mic. 2. 11. Seph. 3. 4. [f] Ezec. 3. 17. [6] Neu, *yn erbyn tŷ,* &c. [g] Es. 31. 6. pen. 10. 9. [h] Barn. 19. 22. [i] Es. 28. 4. Mic. 7. 1. [k] Num. 25. 3. Ps. 106. 28. [l] pen. 4. 14.

ddidolasant at [m] y gwarth hwnnw;
a bu *eu* ffieidd-dra fel y carasant.
11 *Am* Ephraim, eu gogoniant hwy
a eheda fel aderyn; o'r enedig-
aeth, o'r groth, ac o'r beichiogi.
12 [n] Er iddynt fagu eu plant,
gwnaf hwynt yn amddifaid o ddyn-
ion: a gwae hwynt, pan ymad-
awyf oddi wrthynt!
13 Ephraim, fel y gwelais [o] Tyrus,
a blannwyd mewn hyfryd gyfan-
nedd: etto Ephraim a ddwg ei
blant allan at y lleiddiad.
14 Dyro iddynt, ARGLWYDD: beth
a roddi? dyro iddynt [p] groth yn
erthylu, a bronnau hespion.
15 Eu holl ddrygioni [q] *sydd* yn
Gilgal: canys yno y caseais hwynt:
am ddrygioni eu gweithredoedd y
bwriaf hwynt allan o'm tŷ; ni
chwanegaf eu caru hwynt: [r] eu
holl dywysogion *sydd* wrthryfelgar.
16 Ephraim a darawyd, eu
gwraidd a wywodd, dwyn ffrwyth
nis gwnant: ac os cenhedlant, etto
lladdaf [7] anwyl-*blant* eu crothau.
17 Fy NUW a'u gwrthyd hwynt,
am na wrandawsant arno ef: am
hynny y byddant grwydraid ym
mhlith y cenhedloedd.

PENNOD X.

Argyhoeddi Israel am eu pechodau a'u gau-dduwiaeth.

[2] GWINWYDDEN [a] wag *yw* Is-
rael; efe a ddwg ffrwyth iddo
ei hun: yn ol amlder ei ffrwyth [b] yr
amlhaodd efe allorau; yn ol daioni
ei dir gwnaethant [3] ddelwau teg.
2 [4] Eu calon a ymrannodd; yn
awr y ceir hwy yn feius: efe a dyrr
i lawr eu hallorau hwynt; efe a
[5] ddistrywia eu delwau.
3 Canys yr awr hon y dywedant,
[c] Nid *oes* i ni frenhin, am nad ofnas-
om yr ARGLWYDD; a pheth a wnai
brenhin i ni?
4 Dywedasant eiriau, gan dyngu
anudon wrth wneuthur ammod;
tarddodd barn [d] megis wermod yn
rhychau y meusydd.
5 Preswylwyr Samaria a ofnant o
herwydd lloiau Beth-afen; canys ei
bobl a alara drosto, a'i [6] offeiriaid *y*
rhai a lawenychant ynddo, o achos
[e] ei ogoniant, am iddo ymadaw oddi
wrtho ef.
6 *Hefyd* efe a ddygir i Assyria yn
anrheg [f] i frenhin Jareb: Ephraim
a dderbyn gywilydd, ac Israel a
fydd cywilydd [g] ganddo ei gynghor
ei hun.

Cyn CRIST Cylch 760. [m] Jer. 11. 13. [n] Job 27. 14. [o] Edrych Ezec. 26, a 27, a 28. [p] Luc 23. 29. [q] pen. 4. 15. a 12. 11. [r] Es. 1. 23. [7] Heb. *ddymuniadau.* Cylch 740. [2] Neu *Gwinwydden yn gwaghâu y ffrwyth a roddo.* [a] Nah. 2. 2. [b] pen. 8. 11. a 12. 11. [3] Heb. *sefyllbethau.* [4] Neu, *Efe a rannodd eu calon. hwynt.* [5] Heb. *dorfynygla.* [c] pen. 3. 4. [d] Edrych Deut. 29. 18. Amos 6. 12. Act. 8. 23. Heb. 12. 15. [6] Neu, *Chemarim.* [e] 1 Sam. 4. 21, 22. [f] pen. 5. 13. [g] pen. 11. 6.

Cyn CRIST Cylch 740.

7 Samaria, ei brenhin a dorrir
ymaith fel ewyn ar wyneb y dwfr.
8 *A* distrywir uchelfeydd Afen,
[h] pechod Israel; [i] dring drain a mïeri ar eu hallorau: a [k] dywedant
wrth y mynyddoedd, Gorchuddiwch
ni; ac wrth y bryniau, Syrthiwch
arnom.
9 O Israel, ti a bechaist er [l] dyddiau Gibeah: yno y safasant; a'r
rhyfel yn Gibeah yn erbyn plant
anwiredd ni oddiweddodd hwynt.
10 Wrth fy ewyllys y cospaf
hwynt: a [m] phobl a gesglir yn eu
herbyn, [7] pan ymrwymont yn eu
dwy gwys.
11 Ac Ephraim *sydd* anner wedi
ei dysgu, yn dda ganddi ddyrnu; a
minnau a euthum dros degwch ei
gwddf hi: paraf i Ephraim farchogaeth: Judah a ardd, *a* Jacob a
lyfna iddo.
12 [n] Heuwch i chwi mewn cyfiawnder, medwch mewn trugaredd;
[o] braenerwch i chwi fraenar: canys
y mae yn amser i geisio yr ARGLWYDD, hyd oni ddelo a gwlawio
cyfiawnder arnoch.
13 [p] Arddasoch i chwi ddrygioni,
medasoch anwiredd, bwyttasoch
ffrwyth celwydd; am i ti ymddiried yn dy ffordd dy hun, yn lliosowgrwydd dy gedyrn.
14 Am hynny y cyfyd terfysg ym
mysg dy bobl, a'th holl amddiffynfeydd a ddinystrir, fel y darfu i
Salman ddinystrio [q] Beth-arbel yn
amser rhyfel; *lle* [r] y drylliwyd y
fam ar y plant.
15 Fel hynny y gwna Bethel i
chwi, [8] am eich mawr-ddrwg: gan
ddifetha y difethir brenhin Israel
ar fore-gwaith.

PENNOD XI.

1 *Anniolchgarwch Israel i Dduw am ei ddoniau.* 5 *Eu barnedigaeth hwy;* 8 *a thrugaredd Duw tu ag attynt.*

PAN *oedd* Israel yn fachgen, mi
a'i cerais ef, ac [a] a elwais [b] fy
mab o'r Aipht.
2 *Fel* y galwent arnynt, felly hwythau a aent o'u gŵydd hwy; aberthasant i Baalim, llosgasant arogldarth i ddelwau cerfiedig.
3 Myfi hefyd a ddysgais i Ephraim
gerdded, gan eu cymmeryd erbyn
eu breichiau; ond ni chydnabuant
mai myfi a'u meddyginiaethodd
hwynt.
4 Tynnais hwynt â rheffynnau
dynol, â rhwymau cariad; ac oeddwn iddynt megis y rhai a godant
yr iau ar eu bochgernau hwynt; a
bwriais attynt fwyd.

[h] Deut. 9. 21.
[i] pen. 9. 6.
[k] Es. 2. 19. Luc 23. 30. Dat. 6. 16. a 9. 6.
[l] pen. 9. 9.
[m] Jer. 16. 16. pen. 8. 10.
[7] Neu, *pan rwymwyf hwynt am eu dau drosedd,* neu, *yn eu dwy drigfa.*
[n] Diar. 11. 18.
[o] Jer. 4. 3.
[p] Job 4. 8. Diar. 22. 8. Gal. 6. 7.
[q] 2 Bren. 18. 34. a 19. 13.
[r] pen. 13. 16.
[8] Heb. *am ddrygioni eich drygioni.*
[a] Matt. 2. 15.
[b] Exod. 4. 22, 23.

5 ¶ [c] Ni ddychwel efe i wlad yr
Aipht; ond yr Assyriad fydd ei
frenhin, am iddynt wrthod troi.
6 A'r cleddyf a erys ar ei ddinasoedd ef, ac a dreulia ac a ysa ei
geingciau ef, [d] am eu cynghorion eu
hun.
7 A'm pobl i sydd ar feddwl cilio
oddi wrthyf fi; er iddynt eu galw
at y Goruchaf, [2] etto ni ddyrchafai
neb *ef.*
8 [e] Pa fodd y'th roddaf ymaith,
Ephraim? y'th roddaf i fynu, Israel? pa fodd y'th wnaf fel [f] Admah? *ac* y'th osodaf megis Seboim? [g] trodd fy nghalon ynof, a'm
hedifeirwch a gyd-gynneuwyd.
9 Ni chyflawnaf angerdd fy llid:
ni ddychwelaf i ddinystrio Ephraim,
[h] canys DUW *ydwyf* fi, ac nid dyn;
y Sanct yn dy ganol di; ac nid âf i
mewn i'r ddinas.
10 Ar ol yr ARGLWYDD yr ânt;
[i] efe a rua fel llew: pan ruo efe,
yna meibion o'r gorllewin a ddychrynant.
11 Dychrynant fel aderyn o'r
Aipht, ac [k] fel colommen o dir Assyria: a mi a'u gosodaf hwynt yn
eu tai, medd yr ARGLWYDD.
12 Ephraim a'm hamgylchynodd
â chelwydd, a thŷ Israel â thwyll;
ond y mae Judah etto yn llywodraethu gyd â DUW, ac yn ffyddlawn
gyd â'r [3] saint.

PENNOD XII.

1 *Argyhoeddi Ephraim, Judah, a Jacob.* 3 *Y mae yn eu hannog i edifarhâu, o herwydd y daioni a gawsent.* 7 *Pechodau Ephraim yn cyffrôi Duw.*

EPHRAIM sydd yn ymborthi ar
wynt, ac yn dilyn gwynt y
dwyrain: ar hyd y dydd yr amlhaodd gelwydd a dinystr; [a] ammod a
wnaethant â'r Assyriaid; *ac* [b] olew a
ddygwyd i'r Aipht.
2 Ac *y mae* gan yr ARGLWYDD
gŵyn ar Judah; ac efe a ymwêl â
Jacob yn ol ei ffyrdd: yn ol ei
weithredoedd y tâl iddo y pwyth.
3 ¶ Yn y groth [c] y daliodd efe
sawdl ei frawd, ac yn ei nerth [2] [d] y
cafodd allu gyd â DUW.
4 Ië, cafodd nerth ar yr angel, a
gorchfygodd; wylodd, ac ymbiliodd âg ef: [e] cafodd ef *yn* Bethel,
ac yno yr ymddiddanodd â ni;
5 Sef ARGLWYDD DDUW y llu-

Cyn CRIST Cylch. 740.
[c] Edrych pen. 9. 3.
Cylch 728.
[d] pen. 10. 6.
[2] Heb. *ynghyd ni ddyrchafodd.*
[e] pen. 6. 4.
[f] Gen. 14. 8. a 19. 24. Deut. 29. 23. Amos 4. 11.
[g] Es. 63. 15. Jer. 31. 20.
[h] Num. 23. 19. Mal. 3. 6.
[i] Joel 3. 16. Amos 1. 2.
[k] Es. 60. 8.
[3] Neu, *sancteiddiolaf.*
Cylch 725.
[a] pen. 5. 13. a 7. 11.
[b] Es. 30. 6. a 57. 9.
[c] Gen. 25. 26.
[2] Heb. *y bu dywysog,* neu, *yr ymddûg yn dywysogaidd.*
[d] Gen. 32. 24. &c.
[e] Gen. 28. 12. a 35. 9, 10.

Cyn CRIST Cylch 725.

oedd: [f]yr ARGLWYDD *yw* ei goffad-
wriaeth.
6 [g]Tro dithau at dy DDUW; cadw
drugaredd a barn, a disgwyl wrth
dy DDUW bob amser.
7 ¶ [3]Marsiandwr *yw efe;* yn ei
law ef *y mae* cloriannau twyll: da
ganddo [4]orthrymmu.
8 A dywedodd Ephraim, [h]Etto mi
a gyfoethogais, cefais i mi olud;
[5]ni chafwyd *yn* fy holl lafur anwir-
edd ynof, *a fyddai* bechod.
9 A [i]mi, *yr hwn yw* yr ARGLWYDD
dy DDUW *a'th ddug* o dir yr Aipht,
[k]a wnaf i ti drigo etto mewn peb-
yll, megis ar ddyddiau uchel-wyl.
10 Ymddiddenais trwy y pro-
phwydi, a mi a amlheais weledig-
aethau, ac a arferais gyffelybiaeth-
au, trwy law y prophwydi.
11 *A oes* [l]anwiredd yn Gilead? yn
ddïau gwagedd ydynt; yn [m]Gilgal
yr aberthant ychain: [n]eu hallor-
au *hefyd sydd* fel carneddau yn
rhychau y meusydd.
12 [o]Ffodd Jacob hefyd i wlad
Syria, a [p]gwasanaethodd Israel am
wraig, ac am wraig y cadwodd
ddefaid.
13 A [q]thrwy brophwyd y dug yr
ARGLWYDD Israel o'r Aipht, a
thrwy brophwyd y cadwyd ef.
14 Ephraim a'i cyffrôdd *ef* i ddig
ynghyd â chwerwedd; am hynny y
gâd efe ei waed ef arno, a'i Ar-
glwydd a dâl iddo ei waradwydd.

PENNOD XIII.

1 *Gogoniant Ephraim, o herwydd eu gau-dduwiaeth, yn diflannu.* 5 *Digofaint Duw wrthynt am eu hangharedigrwydd.* 9 *Addewid o drugaredd Duw.* 15 *Barnedigaeth am anufudd-dod.*

Cylch 725.

PAN lefarodd Ephraim *â* dy-
chryn, ymddyrchafodd efe yn
Israel; ond pan bechodd gyd â
Baal, y bu farw.
2 Ac yr awr hon ychwanegasant
bechu, ac [a]o'u harian y gwnaeth-
ant iddynt ddelwau tawdd, *ac* ei-
lunod, yn ol eu deall eu hun, y cwbl
o waith y crefftwyr, am y rhai y
maent yn dywedyd, Y rhai [2]a ab-
erthant, [b]cusanant y lloi.
3 Am hynny y byddant [c]fel y
bore-gwmmwl, ac megis y gwlith yr
ymedy yn fore, [d]fel mân us a chwal-
er gan gorwynt allan o'r llawr-
dyrnu, ac fel mwg o'r [3]ffumer.
4 Etto [e]myfi *yw* yr ARGLWYDD dy
DDUW, *a'th ddug di* o dir yr
Aipht; ac ni chei gydnabod DUW

[f] Ex. 3. 15. [g] pen. 14. 1. [3] Neu, *Canaan.* [4] Neu, *dwyllo.* [h] Zech. 11. 5. [5] Neu, *fy holl lafuriau ni'm digonant: efe a gaiff gosp anwiredd yr hwn y mae pechod ynddo.* [i] pen. 13. 4. [k] Lef. 23. 42, 43. Zech. 14. 16. [l] pen. 6. 8. [m] pen. 4. 15. a 9. 15. Amos 4. 4. a 5. 5. [n] pen. 8. 11. a 10. 1. [o] Gen. 28. 5. [p] Gen. 29. 20, 28. [q] Exod. 12. 50, 51. a 13. 3. Ps. 77. 20. Es. 63. 11. [a] pen. 2. 8. a 8. 4. [2] Neu, *a aberthant ddyn.* [b] Edrych 1 Bren. 19. 18. [c] pen. 6. 4. [d] Dan. 2. 35. [3] Neu, *simnai.* [e] Es. 43. 1. pen. 12. 9.

Cyn CRIST Cylch 725.

ond myfi: ac [f]nid *oes* Iachawdwr
ond myfi.
5 ¶ Mi a'th adnabûm yn y di-
ffaethwch, [g]yn nhir sychder mawr.
6 [h]Fel *yr oedd* eu porfa, y caw-
sant eu gwala: cawsant eu gwala,
a chodasant eu calonnau; ac [i]ang-
hofiasant fi.
7 Ond [k]mi a fyddaf fel llew idd-
ynt; megis [l]llewpard ar y ffordd y
disgwyliaf *hwynt.*
8 Cyfarfyddaf â hwynt [m]fel arth
wedi colli *ei chenawon;* rhwygaf
orchudd eu calon hwynt; ac yna
fel llew y difaf hwynt: bwystfil y
maes a'u llarpia hwynt.
9 ¶ O Israel, tydi a'th ddinystr-
iaist dy hun; ond ynof fi *y mae*
[4]dy gymmorth.
10 Dy frenhin fyddaf: [n]pa le *y*
mae arall a'th waredo di yn dy holl
ddinasoedd? a'th frawdwyr, am y
rhai y dywedaist, Dyro i mi fren-
hin a thywysogion?
11 Rhoddais i ti [o]frenhin yn fy
nig, a dygais *ef* ymaith yn fy llid.
12 [p]Rhwymwyd anwiredd Eph-
raim; cuddiwyd ei bechod ef.
13 [q]Gofid un yn esgor a ddaw ar-
no: mab anghall yw efe; canys ni
ddylasai efe sefyll [5]yn hir yn esgor-
eddfa y plant.
14 [r]O law y bedd yr achubaf
hwynt; oddi wrth angau y gwared-
af hwynt: [s]byddaf [6]angau i ti, O
angau; byddaf drangc i ti, y bedd:
cuddir edifeirwch o'm golwg.
15 ¶ Er [t]ei fod yn ffrwythlawn
ym mysg *ei* frodyr, daw [u]gwynt y
dwyrain, gwynt yr ARGLWYDD o'r
anialwch a ddyrchafa, a'i ffynhon-
nell a sych, a'i ffynnon a â yn hesp:
efe a yspeilia drysor pob llestr dy-
munol.
16 Diffaethir Samaria, am ei bod
yn anufudd i'w DUW: syrthiant ar
y cleddyf: [x]eu plant a ddryllir, a'u
gwragedd beichiogion a rwygir.

PENNOD XIV.

1 *Annog i edifeirwch.* 4 *Addewid o fendithion Duw.*

Cylch 725.

[a]YMCHWEL, Israel at yr AR-
GLWYDD dy DDUW; canys ti
a syrthiaist trwy dy anwiredd.
2 Cymmerwch eiriau gyd â chwi,
a dychwelwch at yr ARGLWYDD:
dywedwch wrtho, Maddeu yr holl an-
wiredd; [2]derbyn *ni* yn ddaionus:
a thalwn *i ti* [b]loi ein gwefusau.
3 [c]Ni all Assur ein hachub ni;

[f] Es. 43. 11. a 45. 21. [g] Deut. 8. 15. a 32. 10. [h] Deut. 32. 15. [i] pen. 8. 14. [k] Galar. 3. 10. pen. 5. 14. [l] Jer. 5. 6. [m] 2 Sam. 17. 8. Diar. 17. 12. [4] Heb. *yn dy gymmorth.* [n] pen. 10. 3. [o] 1 Sam. 8. 5, &c. a 15. 22. a 16. 1. [p] Job 14. 17. [q] Es. 13. 8. Jer. 30. 6. [5] Heb. *amser.* [r] Es. 25. 8. [s] 1 Cor. 15. 54, 55. [6] Neu, *blâau.* [t] Edrych Gen. 41. 52. a 48. 19. [u] Ezec. 17. 10. a 19. 12. Cyflawnwyd cylch 721. [x] 2 Bren. 8. 12. pen. 10. 14. Nah. 3. 10. [a] pen. 12. 6. [2] Neu, *dyro ddaioni.* [b] Heb. 13. 15. [c] pen. 5. 13. a 12. 1.

Cyn CRIST Cylch 725.

[d] Ps. 33. 17. Es. 30. 16. a 31. 1.

[d] ni farchogwn ar feirch; ac ni
ddywedwn mwyach wrth waith ein
dwylaw, O ein duwiau: o herwydd
ynot ti y caiff yr amddifad dru-
garedd.
4 ¶ Meddyginiaethaf eu hym-
chweliad hwynt, caraf hwynt yn
rhad: canys trodd fy nig oddi
wrtho.
5 Byddaf fel gwlith i Israel: efe
a [3] flodeua fel y lili, ac a [4] leda ei
wraidd megis Libanus.
6 Ei geingciau a [5] gerddant, a
bydd [e] ei degwch fel yr olew-wydd-
en, a'i arogl fel Libanus.
7 Y rhai a arhosant dan ei gysgod

[3] Neu, *dardda.* [4] Heb. *dery.* [5] Neu, *ymwasgarant.* [e] Ps. 52. 8. Can. 4. 11.

ef a ddychwelant: adfywiant *fel*
ŷd, [6] blodeuant hefyd fel y win-
wydden: *bydd* ei [7] goffadwriaeth
fel gwin Libanus.
8 Ephraim *a ddywed,* Beth *sydd*
i mi mwyach *a wnelwyf* âg ei-
lunod? Gwrandewais, ac edrychais
arno: myfi *sydd* fel ffynnidwydd-
en îr; o honof fi y ceir dy ffrwyth
di.
9 [f] Pwy *sydd* ddoeth, ac efe a
ddeall hyn? *a* deallgar, ac efe a'i
gwybydd? canys [g] uniawn *yw* ffyrdd
yr ARGLWYDD, a'r rhai cyfiawn a
rodiant ynddynt: ond y trosedd-
wyr a dramgwyddant ynddynt.

Cyn CRIST Cylch 725.

[6] Neu, *tarddant.* [7] Neu, *arogl.* [f] Ps. 107. 43. Jer. 9. 12. Dan. 12. 10. [g] Diar. 10. 29. Luc 2. 34. 2 Cor. 2. 16.

LLYFR JOEL.

Cyn CRIST Cylch 800.

PENNOD I.

1 *Jöel yn datgan amryw farnedigaethau Duw; ac yn annog i ddal arnynt,* 8 *ac i alaru:* 14 *yn gosod ympryd i gwynfan.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Jöel mab Pethuel.
2 Gwrandêwch hyn, chwi henur-
iaid; a rhoddwch glust, holl drigol-
ion y wlad: a fu hyn yn eich dydd-
iau, neu yn nyddiau eich tadau?
3 Mynegwch hyn i'ch plant, a'ch
plant i'w plant hwythau, a'u plant
hwythau i genhedlaeth arall.
4 Gweddill y lindys a fwyttaodd y
ceiliog rhedyn, a gweddill y ceiliog
rhedyn a ddifaodd pryf y rhwd, a
gweddill pryf y rhwd a ysodd y
locust.
5 Deffrôwch, feddwyr, ac wylwch;
ac udwch, holl yfwyr gwin, am y
gwin newydd; canys torrwyd ef
oddi wrth eich min.
6 O herwydd [a] cenhedlaeth gref
annifeiriol a ddaeth i fynu ar fy
nhir; dannedd llew *yw* ei dan-
nedd, a chil-ddannedd hen lew *sydd*
iddi.
7 Gosododd fy ngwinwydden yn
ddifrod, a'm ffigysbren [2] a ddirisgl-
iodd: gan ddinoethi dinoethodd hi,
a thaflodd *hi* ymaith: ei changau
a wynnasant.
8 ¶ Uda fel gwyryf wedi ym-
wregysu *mewn* sachlïan am brïod
ei hieuengctid.
9 Torrwyd oddi wrth dŷ yr AR-
GLWYDD [b] yr offrwm bwyd, a'r off-
rwm dïod: y mae yr offeiriaid,
gweinidogion yr ARGLWYDD, yn
galaru.

[a] Felly Diar. 30. 25, 26, 27. [2] Heb. *yn ddirisgliad.* [b] ad. 13. pen. 2. 14.

10 Difrodwyd y maes, y ddaear a
alara; canys gwnaethpwyd difrod
ar yr ŷd: [3] sychodd y gwin newydd,
llesgaodd yr olew.
11 Cywilyddiwch, y llafurwyr; ud-
wch, y gwinwyddwyr, am y gwen-
ith, ac am yr haidd: canys darfu
am gynhauaf y maes.
12 Gwywodd y winwydden, llesg-
aodd y ffigysbren, y pren pomgran-
ad, y balmwydden hefyd, a'r af-
allen, *a* holl brennau y maes, a wyw-
asant; am [c] wywo llawenydd oddi
wrth feibion dynion.
13 Ymwregyswch a griddfenwch,
chwi offeiriaid; udwch, weinidogion
yr allor; deuwch, weinidogion fy
NUW, gorweddwch ar hyd y nos
mewn sachlïan: canys attelir oddi
wrth dŷ eich DUW [d] yr offrwm
bwyd, a'r offrwm dïod.
14 ¶ [e] Cyssegrwch ympryd, gel-
wch [f 4] gymmanfa, cesglwch yr hen-
uriaid, *a* holl drigolion y wlad, i
dŷ yr ARGLWYDD eich DUW, a
gwaeddwch ar yr ARGLWYDD;
15 [g] Och o'r diwrnod! canys [h] dydd
yr ARGLWYDD *sydd* yn agos, ac fel
difrod oddi wrth yr Hollalluog y
daw.
16 Oni thorrwyd y'ngŵydd [5] ein
llygaid ni oddi wrth dŷ ein DUW, y
bwyd, [i] y llawenydd, a'r digrifwch?
17 Pydrodd [6] yr hadau dan eu
priddellau, yr ysguboriau a an-
rheithiwyd, yr ŷdlannau a fwriwyd
i lawr; canys yr ŷd a wywodd.
18 O o'r griddfan y mae yr an-
ifeiliaid! y mae yn gyfyng ar y
minteioedd gwartheg, am nad *oes*

Cyn CRIST Cylch 800.

[3] Neu, *cywilyddiodd.* [c] Jer. 48. 33. [d] ad. 9. [e] pen. 2. 15. [f] Lef. 23. 36. [4] Neu, *ddydd gwaharddiad.* [g] Jer. 30. 7. [h] Es. 13. 6. [5] *eich.* [i] Deut. 16. 11, 14, 15. [6] Heb. *y grawn.*

Cyn CRIST Cylch 800.

borfa iddynt; y dïadellau defaid
hefyd a anrheithiwyd.
19 Arnat ti, ARGLWYDD, y llefaf;
canys [k] y tân a ddifaodd [7] borfeydd
yr anialwch, y fflam a oddeithiodd
holl brennau y maes.
20 Anifeiliaid y maes hefyd sydd
[l] yn brefu arnat; canys sychodd y
ffrydiau dwfr, a'r tân a ysodd borfeydd
yr anialwch.

k pen. 2. 3.
7 Neu, *drigfeydd.*
l Ps. 104. 21.

PENNOD II.

1 Y mae yn dangos i Sïon mor ofnadwy ydyw barnedigaethau Duw; 12 yn annog i edifeirwch; 15 yn gorchymyn ympryd, 18 ac yn addaw bendith arno. 21 Y mae yn cysuro Sïon â bendithion presennol, 28 ac â rhai a ddeuai.

CENWCH yr udgorn yn Sïon,
a bloeddiwch ar fynydd fy
sancteiddrwydd: dychryned holl
breswylwyr y wlad; canys daeth
[a] dydd yr ARGLWYDD, canys *y
mae* yn agos.
2 [b] Diwrnod tywyll du, diwrnod
cymmylog a niwlog, fel y wawr
wedi ymwasgaru ar y mynyddoedd:
[c] pobl fawr a chryfion, [d] ni bu eu
bath erioed, ac ni bydd eilwaith
ar eu hol, hyd flynyddoedd cenhedlaeth
a chenhedlaeth.
3 [e] O'u blaen y difa y tân, ac ar
eu hol y fflam; *mae* y wlad o'u
blaen fel [f] gardd baradwys, ac ar
eu hol yn ddiffaethwch anrheithiedig;
a hefyd ni ddïangc dim ganddynt.
4 [g] Yr olwg arnynt *sydd* megis
golwg o feirch; ac fel marchogion,
felly y rhedant.
5 [h] Megis swn cerbydau ar bennau
y mynyddoedd y llammant, fel
swn tân ysol yn difa y sofl, *ac* fel
pobl gryfion wedi ymosod i ryfel.
6 O'u blaen yr ofna y [i] bobl; pob
wyneb a gasgl barddu.
7 Rhedant fel glewion, dringant
y mur fel rhyfelwyr, a cherddant
bob un yn ei ffordd ei hun, ac ni
ŵyrant oddi ar eu llwybrau.
8 Ni wthiant y naill y llall;
cerddant bob un ei lwybr ei hun:
ac er eu syrthio ar y [2] cleddyf, nid
archollir hwynt.
9 Gwibiant ar hyd y ddinas; rhedant
ar y mur, dringant i'r tai; ânt i
mewn trwy y ffenestri fel lleidr.
10 O'u blaen y cryn y ddaear, y
nefoedd a gynhyrfir; [k] yr haul a'r
lleuad a dywyllir, a'r sêr a attaliant
eu llewyrch.
11 A'r ARGLWYDD a rydd ei lef

a pen. 1. 15. Seph. 1. 14, 15.
b Amos 5. 18.
c ad. 11, 25. pen. 1. 6.
d Exod. 10. 14.
e pen. 1. 19.
f Gen. 2. 8. a 13. 10.
g Dat. 9. 7.
h Dat. 9. 9.
i Nah. 2. 10.
2 Neu, *gwayw.*
k Es. 13. 10. Ezec. 32. 7. ad. 31. pen. 3. 15.

o flaen ei lu: canys mawr iawn
yw ei wersyll ef: canys cryf *yw*
yr hwn sydd yn gwneuthur ei air
ef: o herwydd [l] mawr *yw* dydd yr
ARGLWYDD, ac ofnadwy iawn; a
phwy a'i herys?
12 ¶ Ond yr awr hon, medd yr
ARGLWYDD, [m] Dychwelwch attaf fi
â'ch holl galon, âg ympryd hefyd,
ac âg wylofain, ac â galar.
13 A [n] rhwygwch eich calon, ac
nid eich dillad; ac ymchwelwch at
yr ARGLWYDD eich DUW: o herwydd
[o] graslawn a thrugarog *yw*
efe, hwyrfrydig i ddigofaint, a mawr
ei drugaredd, ac edifeiriol am
ddrwg.
14 [p] Pwy a ŵyr a dry efe, ac edifarhâu,
a gweddill [q] bendith ar ei
ol, *sef* [r] bwyd-offrwm a dïod-offrwm
i'r ARGLWYDD eich DUW?
15 ¶ [s] Cenwch udgorn yn Sïon,
[t] cyssegrwch ympryd, gelwch gymmanfa:
16 Cesglwch y bobl; [u] cyssegrwch
y gynnulleidfa: cynhullwch yr henuriaid;
cesglwch y plant, a'r rhai
yn sugno bronnau: [x] deued y prïodfab
allan o'i ystafell, a'r brïod-ferch
allan o ystafell ei gwely.
17 Wyled yr offeiriaid, gweinidogion
yr ARGLWYDD, [y] rhwng y
porth a'r allor, a dywedant, Arbed
dy bobl, O ARGLWYDD, ac na ddyro
dy etifeddiaeth i warth, [3] i lywodraethu
o'r cenhedloedd arnynt: [z] paham
y dywedent ym mhlith y bobloedd,
Pa le *y mae* eu DUW hwynt?
18 ¶ Yna yr ARGLWYDD a eiddigedda
am ei dir, ac a arbed ei bobl.
19 A'r ARGLWYDD a ettyb, ac a
ddywed wrth ei bobl, Wele fi yn
anfon i chwi ŷd, a gwin, ac olew;
a diwellir chwi o hono: ac ni wnaf
chwi mwyach yn waradwydd ym
mysg y cenhedloedd.
20 Eithr [a] bwriaf yn bell oddi
wrthych y gogledd-*lu*, a gyrraf ef
i dir sych diffaeth, a'i wyneb tu a
môr y dwyrain, a'i ben ol tu a'r
môr eithaf: a'i ddrewi a gyfyd, a'i
ddrygsawr a â i fynu, am iddo
[4] wneuthur mawrhydri.
21 ¶ Nac ofna di, ddaear; gorfoledda
a llawenycha: canys yr
ARGLWYDD a wna fawredd.
22 Nac ofnwch, anifeiliaid y maes:
canys tarddu y mae [b] porfeydd yr
anialwch; canys y pren a ddwg ei
ffrwyth, y ffigysbren a'r winwydden
a roddant eu cnwd.

Cyn CRIST Cylch 800.
l Jer. 30. 7. Amos 5. 18. Seph. 1. 15.
m Jer. 4. 1.
n Ps. 51. 17.
o Exod. 34. 6. Ps. 86. 5, 15. Jonah 4. 2.
p Jos. 14. 12. 2 Sam. 12. 22. Amos 5. 15. Jonah 3. 9. Seph. 2. 3.
q Es. 65. 8.
r pen. 1. 9.
s Num. 10. 3.
t pen. 1. 14.
u Exod. 19. 10, 22.
x 1 Cor. 7. 5.
y Ezec. 8. 16. Matt. 23. 35.
3 Neu, *i'w gwatwar o'r cenhedloedd.*
z Ps. 42. 10. a 79. 10. a 115. 2. Mic. 7. 10.
a Edrych Exod. 10. 19.
4 Neu, *fawrygu gwneuthur.*
b Zech. 8. 12.

Cyn CRIST Cylch 800.

23 Chwithau, plant Sïon, gorfol-
eddwch, ac ymlawenhêwch yn yr
ARGLWYDD eich DUW: canys [c]efe
a roddes i chwi [d] [5]y cynnar-wlaw
[6]yn gymmedrol, ac a wna i'r cyn-
nar-wlaw a'r diweddar-wlaw ddisgyn
i chwi yn y *mis* cyntaf.
24 A'r ysguboriau a lenwir o ŷd,
a'r gwin newydd a'r olew a â dros
y llestri.
25 A mi a dalaf i chwi y blynydd-
oedd [e]a ddifaodd y ceiliog rhedyn,
pryf y rhwd, a'r locust, a'r lindys,
fy llu mawr i, yr hwn a anfonais
yn eich plith.
26 Yna y bwyttêwch, gan fwytta
ac ymddigoni; ac y moliennwch
enw yr ARGLWYDD eich DUW, yr
hwn a wnaeth â chwi yn rhyfedd:
ac ni waradwyddir fy mhobl byth.
27 [f]A chewch wybod fy *mod* i
y'nghanol Israel, ac *mai* myfi *yw*
yr ARGLWYDD eich DUW, ac nid
neb arall: a'm pobl nis gwarad-
wyddir byth.
28 ¶ [g]A bydd ar ol hynny, [h]y
tywalltaf fy yspryd ar bob cnawd;
a'ch meibion a'ch merched a bro-
phwydant, eich henuriaid a welant
freuddwydion, eich gwŷr ieuaingc
a welant weledigaethau:
29 Ac ar y gweision hefyd ac ar
y morwynion y tywalltaf fy yspryd
yn y dyddiau hynny.
30 A [i]gwnaf ryfeddodau yn y nef-
oedd; ac yn y ddaear, gwaed, a
thân, a cholofnau mwg.
31 [k]Yr haul a droir yn dywyll-
wch, a'r lleuad yn waed, o flaen
dyfod mawr ac ofnadwy ddydd yr
ARGLWYDD.
32 A bydd, [l]yr achubir pob un a
alwo ar enw yr ARGLWYDD; canys
[m]bydd ymwared, fel y dywedodd
yr ARGLWYDD, ym mynydd Sïon,
ac yn Jerusalem, ac yn y gweddill-
ion a alwo yr ARGLWYDD.

[c] Lef. 26. 4. Deut. 11. 14.
[d] Iago 5. 7.
[5] Neu, *athraw cyfiawnder.*
[6] Heb. *yn ol cyfiawnder.*
[e] pen. 1. 4.
[f] pen. 3. 17.
[g] Es. 44. 3. Ezec. 39. 29. Act. 2. 17.
[h] Zech. 12. 10. Ioan 7. 39.
[i] Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
[k] ad. 10. pen. 3. 15. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Luc 21. 25.
[l] Rhuf. 10. 13.
[m] Obad. 17.

PENNOD III.

1 *Barnedigaethau Duw yn erbyn gelynion ei bobl:* 9 *ac y bydd rhaid ei adnabod ef yn ei farnedigaeth.* 18 *Ei fendithion ef ar yr eglwys.*

CANYS wele, yn y dyddiau hyn-
ny, ac yn yr amser hwnnw,
pan ddychwelwyf gaethiwed Judah
a Jerusalem,
2 Casglaf hefyd yr holl genhedl-
oedd, a dygaf hwynt i waered i
ddyffryn Jehosaphat; a dadleuaf â
hwynt yno dros fy mhobl, a'm heti-
feddiaeth Israel, y rhai a wasgar-
asant hwy ym mysg y cenhedloedd,
a rhannasant fy nhir.
3 Ac ar fy mhobl y bwriasant
goelbrennau, a rhoddasant y bach-
gen er puttain, a gwerthasant fach-
gennes er gwin, fel yr yfent.
4 Tyrus hefyd a Sidon, a holl ar-
daloedd Palestina, beth sydd i chwi
a wneloch â mi? a delwch i mi y
pwyth? ac os telwch i mi, buan
iawn y dychwelaf eich tâl ar eich
pen eich hunain;
5 Am i chwi gymmeryd fy arian
a'm haur, a dwyn i'ch temlau fy
nhlysau [2]dymunol.
6 Gwerthasoch hefyd feibion Ju-
dah a meibion Jerusalem i'r Groeg-
iaid, i'w pellhâu oddi wrth eu har-
daloedd.
7 Wele, mi a'u codaf hwynt o'r
lle y gwerthasoch hwynt iddo, ac
a ddattroaf eich tâl ar eich pen
eich hunain.
8 A minnau a werthaf eich meib-
ion a'ch merched i law meibion
Judah, a hwythau a'u gwerthant
i'r Sabeaid, i genedl o bell; canys
yr ARGLWYDD a lefarodd *hyn.*
9 ¶ [a]Cyhoeddwch hyn ym mysg y
cenhedloedd, [3]gosodwch ryfel, de-
ffrôwch y gwŷr cryfion, nesâed y
gwŷr o ryfel, deuant i fynu.
10 [b]Gyrrwch eich sychau yn gledd-
yfau, a'ch [4]pladuriau yn waywffyn:
[c]dyweded y llesg, Cryf *ydwyf.*
11 Ymgesglwch, a deuwch, y cen-
hedloedd, o amgylch ogylch, ac
ymgynhullwch: [5]yno disgyn, O AR-
GLWYDD, dy gedyrn.
12 Deffrôed y cenhedloedd, a deu-
ant i fynu i ddyffryn Jehosaphat:
o herwydd yno yr eisteddaf i farnu
yr holl genhedloedd o amgylch.
13 [d]Rhowch i mewn y crymman;
canys addfedodd y cynhauaf: deu-
wch, ewch i waered; o herwydd y
gwrŷf a lanwodd, a'r gwasg-gafnau
a aethant trosodd, am amlhâu eu
drygioni hwynt.
14 Torfeydd, torfeydd, *a fydd* yng
nglyn [6]terfyniad: canys agos *yw*
dydd yr ARGLWYDD y'nglyn ter-
fyniad.
15 [e]Yr haul a'r lloer a dywyllant,
a'r sêr a attaliant eu llewyrch.
16 A'r ARGLWYDD [f]a rua o Sïon, ac
a rydd ei lef o Jerusalem; [g]y nef-
oedd hefyd a'r ddaear a grynant:
ond yr ARGLWYDD *fydd* [7]gobaith
ei bobl, a chadernid meibion Israel.
17 Felly [h]y cewch wybod mai

Cyn CRIST Cylch 800.

[2] Neu, *hyfryd.*
[a] Edrych Es. 8. 9, 10.
[3] Heb. *cysegrwch,* neu, *sancteiddiwch.*
[b] Es. 2. 4. Mic. 4. 3.
[4] Neu, *crymmanau.*
[c] Zech. 12. 8.
[5] Neu, *yno y disgyn yr Arglwydd.*
[d] Matt. 13. 39. Dat. 14. 15, 18.
[6] Neu, *drylliad,* neu, *dyrniad.*
[e] pen. 2. 10, 31.
[f] Jer. 25. 30. Amos 1. 2.
[g] Hag. 2. 6.
[7] Heb. *cyrchfa,* neu, *noddfa.*
[h] pen. 2. 27.

Cyn CRIST Cylch 800.

[8] Heb. *sancteidd-rwydd.*
[i] Es. 35. 8. Zech. 14. 21. Dat. 21. 27.
[k] Amos 9. 13.
[9] Heb. *gerddant.*
[l] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8. Dat. 22. 1.

myfi *yw* yr ARGLWYDD eich DUW,
yn trigo yn Sïon, fy mynydd sanct-
aidd: yna y bydd Jerusalem yn
[8] sanctaidd, ac [i] nid â dïeithriaid
trwyddi mwyach.
18 ¶ [k] A'r dydd hwnnw y bydd i'r
mynyddoedd ddefnynnu melyswin,
a'r bryniau a lifeiriant o laeth, a
holl ffrydiau Judah a [9] redant gan
ddwfr, a [l] ffynnon a ddaw allan o
dŷ yr ARGLWYDD, ac a ddyfrhâ
ddyffryn Sittim.
19 [m] Yr Aipht a fydd anghyfan-
nedd, ac [n] Edom fydd anialwch
anghyfanneddol, am y traha *yn
erbyn* meibion Judah, am iddynt
dywallt gwaed gwirion yn eu tir
hwynt.
20 Etto Judah a [2] drig byth, a
Jerusalem o genhedlaeth i gen-
hedlaeth.
21 Canys glanhâf waed y rhai nis
glanheais: [3] canys [o] yr ARGLWYDD
sydd yn trigo yn Sïon.

Cyn CRIST Cylch 800.

[m] Es. 19. 1.
[n] Obad. 10.
[2] Neu, *erys.*
[3] Neu, *ie, myfi yr Arglwydd, yr hwn sydd,* &c.
[o] Dat. 21. 3.

LLYFR AMOS.

Cyn CRIST 787.

[a] pen. 7. 14.
[b] Hos. 1. 1.
[c] Zech. 14. 5.
[d] Jer. 25. 30. Joel 3. 16.
[e] Es. 8. 4. a 17. 1. Jer. 49. 23. Zech. 9. 1.
[2] Neu, *dychwelaf, llonyddaf ef:* Felly ad. 6, &c.
[f] 2 Bren. 13. 7.
[g] Jer. 17. 27. a 49. 27. ad. 7, 10, 12. pen. 2. 2, 5.
[3] Neu, *Bicathafen.*
[4] Neu, *o Betheden.*
[h] Cyflawnwyd 2 Bren. 16. 9.
[i] 2 Chron. 28. 18. Es. 14. 29. Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Seph. 2. 4.
[5] Neu, *â chaethiwed gyflawn:* 2 Chron. 21. 16, 17. Joel 3. 6.

PENNOD I.

1 *Amos yn dangos barnedigaethau Duw ar Syria,* 6 *ac ar y Philistiaid,* 9 *ac ar Tyrus,* 11 *ac ar Edom,* 13 *ac ar Ammon.*

GEIRIAU Amos, ([a] yr hwn oedd
ym mysg bugeiliaid Tecoa,) y
rhai a welodd efe am Israel, [b] yn
nyddiau Uzzïah brenhin Judah, ac
yn nyddiau Jeroboam mab Joas
brenhin Israel, ddwy flynedd o
flaen y [c] ddaear-gryn.
2 Ac efe a ddywedodd, [d] Yr AR-
GLWYDD a rua o Sïon, ac a rydd
ei lef o Jerusalem; a chyfanneddau
y bugeiliaid a alarant, a phen Car-
mel a wywa.
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
O herwydd tair *o* anwireddau [e] Da-
mascus, ac o herwydd pedair, nis
[2] troaf ymaith ei *chosp* hi; am idd-
ynt [f] ddyrnu Gilead âg offer dyrnu
o heiyrn.
4 Ond [g] anfonaf dân i dŷ Hazael,
ac efe a ddifa balasau Benhadad.
5 Drylliaf drosol Damascus, a
thorraf ymaith y preswylwyr o
[3] ddyffryn Afen, a'r hwn sydd yn
dal teyrn-wïalen [4] o dŷ Eden; a
[h] phobl Syria a ânt yn gaeth i Cir,
medd yr ARGLWYDD.
6 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Am dair *o* anwireddau
[i] Gaza, ac am bedair, ni throaf ym-
aith ei *chosp* hi; am iddynt gaeth-
gludo [5] y gaethiwed gyflawn, i'*w*
rhoddi i fynu i Edom.
7 Eithr anfonaf dân ar fur Gaza,
ac efe a ddifa ei phalasau hi.
8 A mi a dorraf y preswylwyr o
Asdod, a'r hwn a ddeil deyrn-wïal-
en o Ascalon; a throaf fy llaw yn
erbyn Ecron, a derfydd am weddill
y Philistiaid, medd yr ARGLWYDD
DDUW.
9 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Am dair o anwireddau
[k] Tyrus, ac am bedair, ni throaf
ymaith ei *chosp* hi; o herwydd
iddynt hwy roddi i fynu gwbl o'r
gaethiwed i Edom, ac na chofiasant
[6] y cyfammod brawdol.
10 Eithr anfonaf dân i fur Tyrus,
ac efe a ddifa ei phalasau hi.
11 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Am dair o anwireddau
[l] Edom, ac am bedair, ni throaf
ymaith ei *chosp* hi; am iddo erlid
[m] ei frawd â'r cleddyf, a [7] llygru ei
drugaredd, a bod ei ddig yn rhwygo
yn wastadol, a'i fod yn cadw ei lid
yn dragywyddol.
12 Eithr [n] anfonaf dân i Teman,
yr hwn a ddifa balasau Bosrah.
13 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD; Am dair o anwireddau
[o] meibion Ammon, ac am bedair, ni
throaf ymaith ei *chosp* hi; am idd-
ynt hwy rwygo [8] gwragedd beich-
iogion Gilead, er mwyn helaethu
eu terfynau.
14 Eithr cynneuaf dân ym mur
[p] Rabbah, ac efe a ddifa ei phalasau,
gyd â gwaedd ar ddydd y rhyfel,
gyd â thymmestl ar ddydd corwynt.
15 [q] A'u brenhin a â yn gaeth, efe
a'i bennaethiaid ynghyd, medd yr
ARGLWYDD.

PENNOD II.

1 *Digofaint Duw yn erbyn Moab,* 4 *ac ar Judah,* 6 *ac ar Israel.* 9 *Duw yn achwyn rhag eu hannïolchgarwch hwy.*

FEL hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Am dair o anwireddau [a] Moab,
ac am bedair, ni throaf ymaith ei
chosp hi; am iddo [b] losgi esgyrn
brenhin Edom yn galch.
2 Eithr anfonaf dân i Moab, yr
hwn a ddifa balasau Cerioth: a

Cyn CRIST 787.

[k] Es. 23. 1. Jer. 47. 4. Ezec. 26, a 27, a 28. Joel 3. 4, 5.
[6] Heb. *gyfammod brodyr,* 2 Sam. 5. 11. 1 Bren. 5. 1. a 9. 14.
[l] Es. 21. 11. a 34. 5. Jer. 49. 8. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Obad. 1. Mal. 1. 4.
[m] Gen. 27. 41. Deut. 23. 7.
[7] Neu, *bwrw ymaith bob tosturi.*
[n] Obad. 9, 10.
[o] Jer. 49. 1. Ezec. 25. 2. Seph. 2. 9.
[8] Neu, *mynyddoedd Gilead.*
[p] Deut. 3. 11. 2 Sam. 12. 26.
[q] Jer. 49. 3.
[a] Es. 15. Jer. 48. Ezec. 25. 8. Seph. 2. 8.
[b] 2 Bren. 3. 27.

Cyn CRIST 787.

Moab fydd marw mewn terfysg, gwaeddi, *a* llais udgorn.

3 A mi a dorraf ymaith [c] y barnwr o'i chanol hi, a'i holl bendefigion a laddaf gyd âg ef, medd yr ARGLWYDD.

4 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau Judah, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chosp* hi; am iddynt ddirmygu cyfraith yr ARGLWYDD, ac nas cadwasant ei ddeddfau ef; a'u celwyddau a'u cyfeiliornodd hwynt, y rhai yr aeth eu tadau ar eu hol.

5 Eithr anfonaf dân i Judah, ac efe a ddifa balasoedd Jerusalem.

6 ¶ Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Am dair o anwireddau Israel, ac am bedair, ni throaf ymaith ei *chosp* hi; am iddynt [d] werthu y cyfiawn am arian, a'r tlawd er pâr o esgidiau:

7 Y rhai a ddyheuant ar ol llwch y ddaear ar ben y tlodion, ac a ŵyrant ffordd y gostyngedig: a gwr a'i dad a â at yr *un* llangces, i halogi fy enw sanctaidd.

8 Ac ar ddillad [e] wedi eu rhoi yng ngwystl y gorweddant wrth bob allor; a gwin [2] y dirwyol a yfant *yn* nhŷ eu duw.

9 ¶ Etto [f] myfi a ddinystriais yr Amoriad o'u blaen hwynt, [g] yr hwn *yr oedd* ei uchder fel uchder y cedrwydd, ac efe *oedd* gryf fel derw; etto [h] mi a ddinystriais ei ffrwythau oddi arnodd, a'i wraidd oddi tanodd.

10 [i] Myfi hefyd a'ch dygais chwi i fynu o wlad yr Aipht, ac a'ch arweiniais chwi ddeugain mlynedd trwy yr anialwch, i feddiannu gwlad yr Amoriad.

11 A mi a gyfodais o'ch meibion chwi *rai* yn brophwydi, ac o'ch gwŷr ieuaingc rai [k] yn Nazareaid. Oni *bu* hyn, O meibion Israel? medd yr ARGLWYDD.

12 Ond chwi a roisoch i'r Nazareaid win i'w yfed; ac [l] a orchymynasoch i'ch prophwydi, gan ddywedyd, Na phrophwydwch.

13 Wele [3] fi wedi fy llethu tanoch fel y llethir y fèn lawn o ysgubau.

14 A [m] metha gan y buan ddïangc, a'r cryf ni chadarnhâ ei rym, a'r cadarn ni wared ei [4] enaid ei hun:

15 Ni saif a ddalio y bwa, ni ddïangc y buan o draed, nid achub marchog march ei einioes ei hun.

16 A'r cryfaf ei galon o'r cedyrn a ffy y dwthwn hwnnw yn noethlymmun, medd yr ARGLWYDD.

[c] Num. 24. 17.
[d] pen. 8. 6.
[e] Exod. 22. 26.
[2] Neu, *y rhai a gondemniwyd.*
[f] Num. 21. 24. Deut. 2. 31. Jos. 24. 8.
[g] Num. 13. 28, 32, 33.
[h] Es. 5. 24. Mal. 4. 1.
[i] Exod. 12. 51.
[k] Num. 6. 2.
[l] Es. 30. 10. Jer. 11. 21. pen. 7. 12, 13. Mic. 2. 6.
[3] Neu, *gwasgaf eich lle chwi fel y gwasg mèn lawn o ysgubau.*
[m] pen. 9. 1, &c.
[4] Neu, *einioes.*

PENNOD III.

1 *Mor anghenraid yw barnedigaethau Duw yn erbyn Israel:* 9 *cyhoeddi hynny, a'i achos hefyd.*

GWRANDEWCH y gair a lefarodd yr ARGLWYDD i'ch erbyn chwi, plant Israel, yn erbyn yr holl deulu a ddygais i fynu o wlad yr Aipht, gan ddywedyd,

2 [a] Chwi yn unig a adnabûm o holl deuluoedd y ddaear: [b] am hynny ymwelaf â chwi *am* eich holl anwireddau.

3 A rodia dau ynghyd, heb fod yn gyttûn?

4 A rua y llew yn y goedwig, heb ganddo ysglyfaeth? [2] a leisia cenaw llew o'i ffau, heb ddal dim?

5 A syrth yr aderyn yn y fagl ar y ddaear, heb *fod* croglath iddo? a gyfyd *un* y fagl oddi ar y ddaear, heb ddal dim?

6 A genir udgorn yn y ddinas, heb [3] ddychrynu o'r bobl? [c] a fydd niwed yn y ddinas, [4] heb i'r ARGLWYDD *ei* wneuthur?

7 Canys ni wna yr ARGLWYDD ddim, [d] a'r nas dangoso ei gyfrinach i'w weision y prophwydi.

8 Rhuodd y llew, pwy nid ofna? yr Arglwydd IOR a lefarodd, [e] pwy ni phrophwyda?

9 ¶ Cyhoeddwch o fewn y palasau yn Asdod, ac yn y palasau y'ngwlad yr Aipht, a dywedwch, Deuwch ynghyd ar fynyddoedd Samaria, a gwelwch derfysgoedd lawer o'i mewn, a'r gorthrymmedigion yn ei chanol hi.

10 Canys ni fedrant wneuthur uniondeb, medd yr ARGLWYDD: pentyrru y maent drais ac [5] yspail yn eu palasau.

11 Am hynny fel hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Gelyn *fydd* o amgylch y tir; ac efe a dŷn i lawr dy nerth oddi wrthyt, a'th balasoedd a yspeilir.

12 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD; Fel yr achub y bugail o safn y llew y ddwy-goes, neu ddarn o glust; felly yr achubir meibion Israel y rhai sydd yn trigo yn Samaria mewn cwrr gwely, [6] ac yn Damascus *mewn* gorweddle.

13 Gwrandêwch, a thystiolaethwch

Cyn CRIST 787.

[a] Deut. 7. 6. a 10. 15.
[b] Edrych Matt. 11. 22. Luc 12. 47. Rhuf. 2. 9. 1 Petr 4. 17.
[2] Heb. *a rydd y cenaw llew ei lais?*
[3] Neu, *redeg o'r bobl ynghyd?*
[c] Es. 45. 7.
[4] Neu, *ac oni wna yr Arglwydd* ryw beth?
[d] Gen. 6. 13. a 18. 17. Ps. 25. 14. Ioan 15. 15.
[e] Act. 4. 20. a 5. 20, 29.
[5] Neu, *anrhaith.*
[6] Neu, *ac yn nhraed y gwely.*

Cyn CRIST 787.

yn nhŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD DDUW, DUW y lluoedd,
14 Mai y dydd [7] yr ymwelaf âg anwiredd Israel arno ef, y gofwyaf hefyd allorau Bethel: a chyrn yr allor a dorrir, ac a syrthiant i'r llawr.
15 A mi a darawaf [f] y gauafdy a'r hafdy; a derfydd am [g] y tai ifori, a bydd diben ar y teiau mawrion, medd yr ARGLWYDD.

[7] Neu, *y cospaf Israel am anwiredd.*
[f] Barn. 3. 20. Jer. 36. 22.
[g] 1 Bren. 22. 39.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn ceryddu Israel am eu trais,* 4 *a'u delw-addoliaeth,* 6 *ac am nad oeddynt yn gwellhâu wrth eu ceryddu.*

GWRANDEWCH y gair hwn, [a] gwartheg Basan, y rhai *ydych* ym mynydd Samaria, y rhai ydych yn gorthrymmu y tlawd, yn ysigo yr anghenog, yn dywedyd wrth eu meistriaid, Dygwch, ac yfwn.
2 Tyngodd yr Arglwydd DDUW i'w sancteiddrwydd, y daw, wele, y dyddiau arnoch, y dwg efe chwi ymaith [b] â drain, a'ch hiliogaeth â bachau pysgotta.
3 A [c] chwi a ewch allan i'r adwyau, bob un ar ei chyfer; a chwi [2] a'u teflwch hwynt i'r palas, medd yr ARGLWYDD.
4 ¶ Deuwch i Bethel, a throseddwch; [d] i Gilgal, a throseddwch fwyfwy: dygwch bob bore eich aberthau, *a'*ch degymmau wedi tair blynedd *o ddyddiau;*
5 [e] [3] Ac offrymmwch o surdoes *aberth* diolch, cyhoeddwch *a* hysbyswch aberthau gwirfodd: canys [4] hyn a hoffwch, meibion Israel, medd yr ARGLWYDD DDUW.
6 ¶ A rhoddais i chwi lendid dannedd yn eich holl ddinasoedd, ac eisieu bara yn eich holl leoedd: etto ni ddychwelasoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.
7 Myfi hefyd a atteliais y gwlaw rhagoch, pan *oedd* etto dri mis hyd y cynhauaf: gwlawiais hefyd ar un ddinas, ac ni wlawiais ar ddinas arall: un rhan a gafodd wlaw; a'r rhan ni chafodd wlaw, a wywodd.
8 Gwibiodd dwy ddinas *neu* dair i un ddinas, i yfed dwfr; ond nis diwallwyd: etto ni ddychwelasoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.
9 [f] Tarewais chwi â diflanniad, ac â mallder: [5] pan amlhaodd eich gerddi, a'ch gwinllannoedd, a'ch ffigyswydd, a'ch olew-wydd, [g] y lindys a'*u* hysodd: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.

[a] Ps. 22. 12. Ezec. 39. 18.
[b] Jer. 16. 16. Hab. 1. 15.
[c] Ezec. 12. 5, 12.
[2] Neu, *a deflwch ymaith bethau y palas.*
[d] Hos. 4. 15. a 12. 11. pen. 5. 5.
[e] Lef. 7. 13.
[3] Heb. *A llosgaberthwch.*
[4] Heb. *felly yr hoffwch.*
[f] Deut. 28. 22. Hag. 2. 17.
[5] Neu, *amlder eich gerddi, &c. a ysodd y lindys.*
[g] Joel 1. 4. a 2. 25.

10 Anfonais yr haint yn eich mysg, megis [6] yn ffordd yr Aipht: eich gwŷr ieuaingc a leddais â'r cleddyf, gyd â [7] chaethgludo eich meirch; a chodais ddrewi eich gwersylloedd i'ch ffroenau: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.
11 Mi a ddymchwelais *rai* o honoch, fel yr ymchwelodd DUW [h] Sodom a Gomorrah; [i] ac yr oeddech fel pentewyn wedi ei achub o'r gynneu dân: etto ni throisoch attaf fi, medd yr ARGLWYDD.
12 O herwydd hynny yn y modd yma y gwnaf i ti, Israel: *ac* o herwydd mai hyn a wnaf i ti, [k] bydd barod, Israel, i gyfarfod â'th DDUW.
13 Canys wele, Lluniwr y mynyddoedd, a Chreawdwr [8] y gwynt, yr hwn a fynega i ddyn beth *yw* ei feddwl, *ac* [l] a wna y bore yn dywyllwch, ac [m] a gerdd ar uchelderau y ddaear, yr ARGLWYDD, DUW y lluoedd, *yw* ei enw.

[6] Neu, *ar ddull.*
[7] Heb. *chaethglud.*
[h] Gen. 19. 24, 25. Es. 13. 19. Jer. 49. 18.
[i] Zech. 3. 2.
[k] Edrych Ezec. 13. 5. a 22. 30. Luc 14. 31, 32.
[8] Neu, *yr yspryd.*
[l] pen. 5. 8.
[m] Deut. 32. 13. a 33. 29. Mic. 1. 3.

PENNOD V.

1 *Cwynfan dros Israel.* 4 *Annog i edifeirwch.* 21 *Duw yn gwrthod eu rhagrithiol wasanaeth hwy.*

GWRANDEWCH y gair hwn a godaf i'ch erbyn, *sef* galarnad, O dŷ Israel.
2 Y wyryf Israel a syrthiodd; ni chyfyd mwy: gadawyd hi ar ei thir; nid *oes* a'i cyfyd.
3 Canys y modd hyn y dywed yr ARGLWYDD DDUW; Y ddinas a aeth allan *â* mil, a weddill gant; a'r hon a aeth allan *ar* ei chanfed, a weddill ddeg i dŷ Israel.
4 ¶ O herwydd fel hyn y dywed yr ARGLWYDD wrth dŷ Israel; Ceisiwch fi, a byw fyddwch.
5 Ond nac ymgeisiwch â [a] Bethel, ac nac ewch i Gilgal, ac na thramwywch i [b] Beerseba: o herwydd gan gaethgludo y caethgludir Gilgal, a [c] Bethel a fydd yn ddiddym.
6 Ceisiwch yr ARGLWYDD, a byw fyddwch; rhag iddo dorri allan yn nhŷ Joseph fel tân, a'*i* ddifa, ac na *byddo* a'*i* diffoddo yn Bethel.
7 Y rhai [d] a drowch farn yn wermod, ac a adêwch gyfiawnder ar y llawr,
8 *Ceisiwch yr hwn* a wnaeth [e] y saith seren, ac Orïon, ac a dry gysgod angau yn fore-ddydd, ac [f] a dywylla y dydd yn nos; yr hwn [g] a eilw ddyfroedd y môr, ac a'u tywallt ar wyneb y ddaear: Yr ARGLWYDD *yw* ei enw:
9 Yr hwn sydd yn nerthu yr

[a] pen. 4. 4.
[b] pen. 8. 14.
[c] Hos. 4. 15. a 10. 15.
[d] pen. 6. 12.
[e] Job 9. 9. a 38. 31.
[f] pen. 4. 13.
[g] pen. 9. 6.

Cyn CRIST 787.

[2]anrheithiedig yn erbyn y cryf, fel
y delo yr anrheithiedig yn erbyn
yr amddiffynfa.
10 [h]Cas ganddynt a geryddo yn
y porth, a ffiaidd ganddynt a lef-
aro yn berffaith.
11 O herwydd hynny am i chwi
sathru y tlawd, a dwyn y beichiau
gwenith oddi arno; [i]chwi a adeil-
adasoch dai o gerrig nadd, ond
ni thrigwch ynddynt; plannasoch
winllannoedd [3]hyfryd, ac nid yf-
wch eu gwin hwynt.
12 Canys mi a adwaen eich anwir-
eddau lawer, a'ch pechodau cryf-
ion: y maent yn blino y cyfiawn,
yn cymmeryd [4]iawn, ac yn troi
heibio y tlawd yn y porth.
13 Am hynny [k]y neb a fyddo
call a ostega yr amser hwnnw:
canys amser drwg *yw*.
14 Ceisiwch ddaioni, ac nid dryg-
ioni; fel y byddoch fyw: ac felly yr
ARGLWYDD, DUW y lluoedd, fydd
gyd â chwi, fel y dywedasoch.
15 [l]Casêwch ddrygioni, a hoffwch
ddaioni, a gosodwch farn yn y
porth: [m]fe allai y bydd ARGLWYDD
DDUW y lluoedd yn raslawn i
weddill Joseph.
16 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD, DUW y lluoedd, yr Ar-
glwydd; Ym mhob heol *y bydd*
cwynfan, ac ym mhob prif-ffordd
y dywedant, O! O! a galwant yr
arddwr i alaru; [n]a'r neb a fedro
alaru, i gwynfan.
17 Ac ym mhob gwinllan *y bydd*
cwynfan: canys [o]tramwyaf trwy dy
ganol di, medd yr ARGLWYDD.
18 [p]Gwae y neb sydd yn dymuno
dydd yr ARGLWYDD! beth *yw*
hwnnw i chwi? tywyllwch, ac nid
goleuni *yw* dydd yr ARGLWYDD.
19 [q]Megis pe ffoai gwr rhag llew,
ac arth yn cyfarfod âg ef; a myned
i'r tŷ, a phwyso ei law ar y pared,
a'i frathu o sarph.
20 Oni *bydd* dydd yr ARGLWYDD
yn dywyllwch, ac nid yn oleuni?
yn dywyll iawn, ac heb lewyrch
ynddo?
21 ¶ [r]Caseais *a* ffieiddiais eich
gwyliau, ac [s]nid aroglaf [5]yn eich
cymmanfaoedd.
22 Canys er i chwi offrymmu i mi
boeth-offrymmau, a'ch offrymmau
bwyd, ni fyddaf foddlawn *iddynt;*
ac nid edrychaf ar [6]hedd-offrwm
eich pasgedigion.
23 Symmud oddi wrthyf drwst

[2] Heb. *anrhaith.*
[h] Es. 29. 21.
[i] Deut. 28. 38, 39. Seph. 1. 13. Hag. 1. 6.
[3] Heb. *dymuniant.*
[4] Neu, *gwobr.*
[k] pen. 6. 10.
[l] Ps. 34. 14. a 97. 10. Rhuf. 12. 9.
[m] Exod. 32. 30. Joel 2. 14.
[n] Jer. 9. 17.
[o] Exod. 12. 12.
[p] Es. 5. 19. Jer. 17. 15. a 30. 7. Joel 2. 2. Seph. 1. 15. 2 Petr 3. 4.
[q] Jer. 48. 44.
[r] Es. 1. 11. Jer. 6. 20.
[s] Lef. 26. 31.
[5] Neu, *eich uchel-wyliau.*
[6] Neu, *offrwm diolch.*

dy ganiadau: canys ni wrandawaf
beroriaeth dy nablau.
24 Ond [7]rheded barn fel dyfr-
oedd, a chyfiawnder fel ffrwd gref.
25 [t]A offrymmasoch chwi i mi
aberthau a bwyd-offrymmau yn y
diffaethwch ddeugain mlynedd, tŷ
Israel?
26 Ond dygasoch [8]babell eich
Moloch a Chïwn, eich delwau, ser-
en eich duw, a wnaethoch i chwi
eich hunain.
27 Am hynny y caethgludaf chwi
i'r tu hwnt i Damascus, medd yr
ARGLWYDD; DUW y lluoedd *yw*
ei enw.

PENNOD VI.

1 *Y cospir nwyfiant Israel* 7 *âg anghyfannedd-rwydd.* 12 *Mor anhawdd ganddynt wellhâu.*

[a]GWAE y rhai [2]esmwyth arnynt
yn Sïon, ac sydd yn ymddir-
ied ym mynydd Samaria, y rhai a
enwir [b]yn [3]bennaf o'r cenhedloedd,
y rhai y daeth tŷ Israel attynt!
2 [c]Tramwywch i [d]Calneh, ac
edrychwch, ac ewch oddi yno i Ha-
math fwyaf; yna disgynwch i [e]Gath
y Philistiaid: ai gwell *ydynt* na'r
teyrnasoedd hyn? ai helaethach eu
terfyn hwy na'ch terfyn chwi?
3 Y rhai ydych [f]yn pellhâu y
dydd [g]drwg, ac yn nesâu [h][4]eis-
teddle trais;
4 Gorwedd y maent ar welŷau
ifori, ac [5]ymestyn ar eu glythau,
a bwytta yr ŵyn o'r praidd, a'r
lloi o ganol y cut;
5 [i]Y rhai a [6]ddatganant gyd â llais
y nabl; dychymmygasant iddynt eu
hun offer cerdd, [k]megis Dafydd;
6 Y rhai a yfant [7]win mewn
phïolau, ac a ymirant â'r ennaint
pennaf; ond nid ymofidiant am
ddryllio Joseph.
7 ¶ Am hynny yr awr hon hwy a
ddygir yn gaeth gyd â'r cyntaf a
ddygir yn gaeth; a gwledd y rhai
a ymestynant, a symmudir.
8 [l]Tyngodd yr ARGLWYDD DDUW
iddo ei hun, Ffiaidd gennyf odid-
owgrwydd Jacob, a chaseais ei bal-
asau: am hynny y rhoddaf i fynu
y ddinas [8]ac sydd ynddi, medd
ARGLWYDD DDUW y lluoedd.
9 A bydd, os gweddillir mewn un
tŷ ddeg o ddynion, y byddant feirw.
10 Ei ewythr a'i cyfyd i fynu, a'r
hwn a'i llysg, i ddwyn yr esgyrn
allan o'r tŷ, ac a ddywed wrth yr
hwn a fyddo wrth ystlysau y tŷ,
A oes etto *neb* gyd â thi? ac efe

Cyn CRIST 787.

[7] Heb. *ymdreigled.*
[t] Act. 7. 42. Edrych Es. 43. 23.
[8] *Siccuth eich brenhin.*
[a] Luc 6. 24.
[2] Neu, *diofal,* neu, *difraw.*
[b] Exod. 19. 5.
[3] Neu, *flaenffrwyth y cenhedloedd.*
[c] Nah. 3. 8. Cymmerwyd cylch 794.
[d] Es. 10. 9.
[e] 2 Chron. 26. 6.
[f] Ezec. 12. 27.
[g] pen. 5. 18.
[h] Ps. 94. 20.
[4] Neu, *trigle.*
[5] Neu, *amlhâu mewn gormodedd.*
[i] Es. 5. 12.
[6] Neu, *byngciant.*
[k] 1 Chron. 23. 5.
[7] Neu, *mewn phïolau gwin.*
[l] Jer. 51. 14. Heb. 6. 13, 17.
[8] Heb. *a'i chyflawnder.*

Cyn CRIST 787.

a ddywed, Nac *oes:* yna y dywed
yntau, [m] Taw; am na *wasanaetha*
cofio enw yr ARGLWYDD.
11 O herwydd wele yr ARGLWYDD
yn gorchymyn, ac efe a dery y tŷ
mawr [9] âg agennau, a'r tŷ bychan â
holltau.
12 ¶ A red meirch ar y graig?
a ardd *neb hi* âg ychain? canys
[n] troisoch farn yn fustl, a ffrwyth
cyfiawnder yn wermod.
13 O chwi y rhai sydd yn llawen-
ychu mewn peth diddym, yn dy-
wedyd, Onid o'n nerth ein hun y
cymmerasom i ni [2] gryfder?
14 Ond wele, mi a gyfodaf i'ch
erbyn chwi, tŷ Israel, medd AR-
GLWYDD DDUW y lluoedd, genedl;
a hwy a'ch cystuddiant chwi, o'r
ffordd yr ewch i Hemath, hyd
[3] afon y diffaethwch.

PENNOD VII.

1 *Troi heibio farnedigaethau y ceiliogod rhedyn,* 4 *a'r tân, trwy weddi Amos.* 7 *Trwy weledigaeth o fur a llinyn mesur, y dangosir gwrthodiad Israel.* 10 *Amazïah yn achwyn ar Amos.* 14 *Amos yn dangos ei alwedigaeth ei hun,* 16 *a barnedigaeth Amazïah.*

FEL hyn y dangosodd yr AR-
GLWYDD i mi; ac wele ef yn
ffurfio [2] ceiliogod rhedyn pan dde-
chreuodd yr adladd godi; ac wele,
adladd wedi lladd *gwair* y bren-
hin *oedd.*
2 A phan ddarfu iddynt fwytta
glaswellt y tir, yna y dywedais, Ar-
bed, ARGLWYDD, attolwg: [3] pwy a
gyfyd Jacob? canys bychan *yw.*
3 [a] Edifarhaodd yr ARGLWYDD am
hyn: Ni bydd hyn, eb yr ARGLWYDD.
4 ¶ Fel hyn y dangosodd yr AR-
GLWYDD DDUW i mi: ac wele yr
ARGLWYDD DDUW yn galw i [4] farn
trwy dân; a difaodd *y tân* y dyfn-
der mawr, ac a ysodd beth.
5 Yna y dywedais, ARGLWYDD
DDUW, paid, attolwg: pwy a gyf-
yd Jacob? canys bychan *yw.*
6 Edifarhaodd yr ARGLWYDD am
hyn: Ni bydd hyn chwaith, eb yr
ARGLWYDD DDUW.
7 ¶ Fel hyn y dangosodd efe i
mi: ac wele yr ARGLWYDD yn sef-
yll ar gaer *a wnaethpwyd* wrth
linyn, ac yn ei law linyn.
8 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrthyf, Beth a weli di, Amos? a
mi a ddywedais, Llinyn. A'r AR-
GLWYDD a ddywedodd, Wele, [b] go-
sodaf linyn y'nghanol fy mhobl Is-
rael, [c] *ac* ni chwanegaf fyned heibio
iddynt mwyach.

m pen. 5. 13. a 8. 3.
9 Neu, *â defni.*
n Hos. 10. 4. pen. 5. 7.
2 Heb. *gyrn.*
3 Neu, *ddyffryn.*
2 Neu, *glasbryfed.*
3 Neu, *trwy bwy y cyfyd Jacob?* neu, *pwy* o (neu, tros) *Jacob a gyfyd?*
a Jonah 3. 10.
4 Neu, *gynneu.*
b Edrych 2 Bren. 21. 13. Es. 34. 11. Galar. 2. 8.
c pen. 8. 2.

9 Uchelfeydd Isaac hefyd a wneir
yn anghyfannedd, a chyssegrau Is-
rael a ddifethir; a [d] mi a gyfodaf
yn erbyn tŷ Jeroboam â'r cleddyf.
10 ¶ Yna Amazïah [e] offeiriad Beth-
el a anfonodd at [f] Jeroboam bren-
hin Israel, gan ddywedyd, Cyd-
fwriadodd Amos i'th erbyn yng
nghanol tŷ Israel: ni ddichon y
tir ddwyn ei holl eiriau ef.
11 Canys fel hyn y dywed Amos,
Jeroboam a fydd farw trwy y
cleddyf, ac Israel a gaethgludir
yn llwyr allan o'i wlad.
12 Dywedodd Amazïah hefyd wrth
Amos, Ti weledydd, dos, ffo ymaith
i wlad Judah; a bwytta fara yno,
a phrophwyda yno:
13 [g] Na chwanega brophwydo yn
Bethel mwy: canys cappel [5] y bren-
hin [6] a llys y brenhin *yw.*
14 ¶ Yna Amos a attebodd ac a
ddywedodd wrth Amazïah, Nid pro-
phwyd *oeddwn* i, ac nid [h] mab i
brophwyd *oeddwn* i; namyn [i] bu-
gail *oeddwn* i, a chasglydd [7] ffigys
gwylltion:
15 A'r ARGLWYDD a'm cymmer-
odd oddi ar ol y praidd; a'r AR-
GLWYDD a ddywedodd wrthyf, Dos,
a phrophwyda i'm pobl Israel.
16 ¶ Yr awr hon gan hynny gwran-
do air yr ARGLWYDD; Ti a ddywedi,
Na phrophwyda yn erbyn Israel,
[k] [8] ac nac yngan yn erbyn tŷ Isaac.
17 [l] Am hynny fel hyn y dywed
yr ARGLWYDD; [m] Dy wraig a but-
teinia yn y ddinas, dy feibion a'th
ferched a syrthiant gan y cleddyf,
a'th dir a rennir wrth linyn; a
thithau a fyddi farw mewn tir hal-
ogedig, a chan gaethgludo y caeth-
gludir Israel allan o'i wlad.

PENNOD VIII.

1 *Wrth gawell o ffrwythydd haf, y dangosir mor agos yw diwedd Israel.* 4 *Argyhoeddi trais a thraha.* 11 *Bygwth newyn gair Duw.*

FEL hyn y dangosodd yr AR-
GLWYDD i mi; ac wele ga-
wellaid o ffrwythydd haf.
2 Ac efe a ddywedodd, Beth a
weli di, Amos? A mi a ddywedais,
Cawellaid o ffrwythydd haf. Yna y
dywedodd yr ARGLWYDD wrthyf,
Daeth y diwedd ar fy mhobl Is-
rael; [a] nid âf heibio iddynt mwyach.
3 Caniadau y deml hefyd [2] a droir
yn udo ar y dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD DDUW: llawer o gelan-
eddau *a fydd* ym mhob lle; bwrir
hwynt allan [b] [3] yn ddistaw.

Cyn CRIST 787.

d Cyflawnwyd 2 Bren. 15. 10.
e 1 Bren. 12. 32.
f 2 Bren. 14. 23.
g pen. 2. 12.
5 Neu, *cyssegr.*
6 Heb. *tŷ y frenhiniaeth yw.*
h 1 Bren. 20. 35.
i pen. 1. 1.
7 Neu, *ffrwyth y sycomorwŷdd.*
k Ezec. 21. 2.
8 Heb. *na ddefnynna air.*
l Edrych Jer. 28. 12. a 29. 21, 25.
m Hos. 4. 13.
a pen. 7. 8.
2 Heb. *a udant.*
b pen. 6. 10.
3 Heb. *distawa.*

Cyn CRIST 787.

4 ¶ Gwrandêwch hyn, y sawl ydych [c] yn llyngcu yr anghenog, i ddifa tlodion y tir,

5 Gan ddywedyd, Pa bryd yr â y [4] mis heibio, fel y gwerthom ŷd? a'r [d] Sabbath, fel [5] y dygom allan y gwenith, [e] gan brinhâu yr ephah, a helaethu y sicl, [6] ac anghyfiawnu y cloriannau trwy dwyll?

6 I [f] brynu y tlawd er arian, a'r anghenus er pâr o esgidiau, ac i werthu gwehilion y gwenith?

7 Tyngodd yr ARGLWYDD i [g] ragorfraint Jacob, Dïau nid anghofiaf byth yr un o'u gweithredoedd hwynt.

8 Oni chryn y ddaear am hyn? ac [h] oni alara ei holl breswylwyr? cyfyd hefyd i gyd fel llif; a bwrir hi ymaith, a hi a foddir megis *gan* afon yr Aipht.

791.

9 A'r dydd hwnnw, medd yr ARGLWYDD DDUW, y gwnaf i'r [i] haul fachludo hanner dydd, a thywyllaf y ddaear *liw* dydd goleu.

10 Troaf hefyd eich gwyliau yn alar, a'ch holl ganiadau yn cernad; [k] dygaf sachlïan ar yr holl lwynau, a moelni ar bob pen: a [l] mi a'i gwnaf fel galar *am* unmab, a'i ddiwedd fel dydd chwerw.

11 ¶ Wele, y mae y dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD DDUW, yr anfonaf newyn i'r tir; nid newyn am fara, ac nid syched am ddwfr, ond [m] am wrandaw geiriau yr ARGLWYDD.

12 A hwy a grwydrant o fôr i fôr, ac a wibiant o'r gogledd hyd y dwyrain, i geisio gair yr ARGLWYDD, ac nis cânt.

13 Y diwrnod hwnnw y gwyryfon glân a'r meibion ieuaingc a ddiffoddant o syched.

14 Y rhai [n] a dyngant i [o] bechod Samaria, ac a ddywedant, Byw *yw* dy dduw di, O Dan; a, Byw yw [p] ffordd [q] Beerseba; hwy a syrthiant, ac ni chodant mwy.

PENNOD IX.

1 *Mor sicr fydd y dinystr.* 11 *Adferu tabernacl Dafydd.*

GWELAIS yr ARGLWYDD yn sefyll ar yr allor: ac efe a ddywedodd, Taro gapan y drws, fel y siglo y gorsingau; [2] a thorr hwynt oll yn y pen; minnau a laddaf y rhai olaf o honynt â'r cleddyf: [a] ni ffy ymaith o honynt a ffo, ac ni ddïangc o honynt a ddïango.

2 [b] Pe cloddient hyd uffern, fy llaw a'u tynnai hwynt oddi yno; a [c] phe dringent i'r nefoedd, mi a'u disgynwn hwynt oddi yno:

3 A phe llechent ar ben Carmel, chwiliwn, a chymmerwn hwynt oddi yno; a phe ymguddient o'm golwg y'ngwaelod y môr, oddi yno y gorchymynaf i'r sarph eu brathu hwynt:

4 Ac os ânt i gaethiwed o flaen eu gelynion, [d] oddi yno y gorchymynaf i'r cleddyf, ac efe a'u lladd hwynt: a [e] gosodaf fy ngolwg yn eu herbyn er drwg, ac nid er da *iddynt*.

5 Ac ARGLWYDD DDUW y lluoedd a gyffwrdd â'r ddaear, a hi a dawdd; a [f] galara pawb a'r a drig ynddi, a hi a gyfyd oll fel llifeiriant, ac a foddir megis *gan* afon yr Aipht.

6 Yr hwn a adeilada [g] ei esgynfeydd yn y nefoedd, ac a sylfaenodd ei [3] fintai ar y ddaear, yr hwn a [h] eilw ddyfroedd y môr, ac a'u tywallt ar wyneb y ddaear: Yr ARGLWYDD *yw* ei enw.

7 Onid *ydych* chwi, meibion Israel, i mi fel meibion yr Ethiopiaid? medd yr ARGLWYDD: oni ddygais i fynu feibion Israel allan o dir yr Aipht, a'r [i] Philistiaid o [k] Caphtor, a'r Syriaid o [l] Cir?

8 Wele lygaid yr ARGLWYDD ar y deyrnas bechadurus, a [m] mi a'i difethaf oddi ar wyneb y ddaear: ond ni lwyr-ddifethaf dŷ Jacob, medd yr ARGLWYDD.

9 Canys wele, myfi a orchymynaf, ac a [4] ogrynnaf dŷ Israel ym mysg yr holl genhedloedd, fel y gogrynnir *ŷd* mewn gogr; ac ni syrth [5] y gronyn lleiaf i'r llawr.

10 Holl bechaduriaid fy mhobl a fyddant feirw gan y cleddyf, [n] y rhai a ddywedant, Ni oddiwes drwg ni, ac ni achub ein blaen.

11 ¶ [o] Y dydd hwnnw y codaf babell Dafydd, yr hon a syrthiodd, ac a gauaf ei bylchau, ac a godaf ei hadwyau, ac a'i hadeiladaf fel yn y dyddiau gynt:

12 [p] Fel y meddianno y rhai y gelwir fy enw arnynt, weddill [q] Edom, a'r holl genhedloedd, medd yr ARGLWYDD, yr hwn a wna hyn.

13 Wele y [r] dyddiau yn dyfod, medd yr ARGLWYDD, y goddiwes yr arddwr y medelwr, a sathrydd y grawnwin [6] yr hauwr had; a'r mynyddoedd a ddefnynant [s] [7] felyswin, a'r holl fryniau a doddant.

14 A dychwelaf gaethiwed fy mhobl Israel; a [t] hwy a adeiladant

c Diar. 30. 14. 4 Neu, *newyddloer.* d Neh. 13. 15, 16. 5 Heb. *yr agorom.* e Mic. 6. 10. 6 Heb. *a gwyro cloriannau twyll?* Hos. 12. 7. f pen. 2. 6. g pen. 6. 8. h pen. 9. 5. i Job 5. 14. Es. 59. 9, 10. Jer. 15. 9. k Es. 15. 2. Jer. 48. 37. Ezec. 7. 18. l Jer. 6. 26. Zech. 12. 10. m 1 Sam. 3. 1. Ps. 74. 9. n Hos. 4. 15. o Deut. 9. 21. p Edrych Act. 9. 2. a 18. 25. a 19. 9, 23. q pen. 5. 5. 2 Neu, *ac archolla.* a pen. 2. 14. b Ps. 139. 8, &c.

Cyn CRIST 787.

c Job 20. 6. Jer. 51. 53. Obad. 4. d Deut. 28. 65. e Lef. 17. 10. Jer. 44. 11. f pen. 8. 8. g Ps. 104. 3, 13. 3 Neu, *ysgub.* h pen. 5. 8. i Jer. 47. 4. k Deut. 2. 23. Jer. 47. 4. l pen. 1. 5. m Jer. 30. 11. a 31. 35, 36. Obad. 10, 17. 4 Heb. *gyhwfanaf.* 5 Heb. *graienyn i'r llawr.* n pen. 6. 3. o Act. 15. 16, 17. p Obad. 19. q Num. 24. 18. r Lef. 26. 5. 6 Heb. *yr hwn a ddygo yr had allan.* s Joel 3. 18. 7 Neu, *win newydd.* t Es. 65. 21.

Cyn CRIST 787.

y dinasoedd anghyfannedd, ac a'*u*
preswyliant; a hwy a blannant
winllannoedd, ac a yfant o'u gwin;
gwnant hefyd erddi, a bwyttânt eu
ffrwyth hwynt.

15 Ac mi a'u plannaf hwynt yn
eu tir, ac nis diwreiddir hwynt
mwyach o'u tir a roddais i idd-
ynt, medd yr ARGLWYDD dy
DDUW.

Cyn CRIST 787.

LLYFR OBADIAH.

Cyn CRIST Cylch 587.

1 Dinystr Edom, 3 am eu balchder, 10 ac am y cam a wnaethent i Jacob. 17 Iachawdwriaeth a buddugoliaeth Jacob.

GWELEDIGAETH Obadïah. Fel
hyn y dywed yr ARGLWYDD
DDUW [a]am Edom; [b]Clywsom sôn
oddi wrth yr ARGLWYDD, a chen-
nad a hebryngwyd ym mysg y cen-
hedloedd; Codwch, a chyfodwn i
ryfela yn ei herbyn hi.
2 Wele, mi a'th wneuthum yn
fychan ym mysg y cenhedloedd;
dibris iawn *wyt*.
3 ¶ Balchder dy galon a'th dwyll-
odd: ti yr hwn wyt yn trigo yn
holltau y graig, *yn* uchel ei drigfa;
yr hwn a ddywed yn ei galon, Pwy
a'm tyn i'r llawr?
4 [c]Ped ymddyrchefit megis yr er-
yr, a phe rhoit dy nyth ym mhlith
y sêr, mi a'th ddisgynwn oddi yno,
medd yr ARGLWYDD.
5 [d]Pe deuai lladron attat, neu ys-
peilwyr nos, (pa fodd y'th dorrwyd
ymaith!) oni ladrattasent hwy eu
digon? pe daethai cynhullwyr grawn-
win attat, [e]oni weddillasent [2]rawn?
6 Pa fodd y chwiliwyd Esau, *ac* y
ceisiwyd ei guddfeydd ef!
7 Yr holl wŷr y rhai yr oedd cyf-
ammod rhyngot â hwynt, a'th yrr-
asant hyd y terfyn; [3]*y* gwŷr yr
oedd heddwch rhyngot â hwynt,
a'th dwyllasant, *ac* a'th orfuant;
bwyttâwyr dy fara a roddasant ar-
choll danat: nid *oes* deall [4]ynddo.
8 [f]Oni ddinystriaf y dydd hwnnw,
medd yr ARGLWYDD, y doethion
allan o Edom, a'r deall allan o fyn-
ydd Esau?
9 Dy gedyrn di, Teman, a ofnant;
fel y torrer ymaith bob un o fynydd
Esau trwy laddfa.
10 ¶ [g]Am *dy* draha yn erbyn dy
frawd Jacob, gwarth a'th orchudd-
ia, a [h]thi a dorrir ymaith byth.
11 Y dydd y sefaist o'r tu arall, y
dydd y caethgludodd estroniaid ei
[5]olud ef, a myned o ddïeithriaid
i'w byrth ef, a bwrw coelbrennau
ar Jerusalem, tithau hefyd *oeddit*
megis un o honynt.

[a] Es. 21. 11. a 34. 5. Ezec. 25. 12. Joel 3. 19. Mal. 1. 3.
[b] Jer. 49. 14, &c.
[c] Job 20. 6. Jer. 49. 16. a 51. 53. Amos 9. 2.
[d] Jer. 49. 9.
[e] Deut. 24. 21. Es. 17. 6. a 24. 13.
[2] Neu, *loffion*.
[3] Heb. *gwŷr dy heddwch*.
[4] Neu, *o hono*.
[f] Es. 29. 14. Jer. 49. 7.
[g] Gen. 27. 41. Ps. 137. 7. Ezec. 25. 12. a 35. 5. Amos 1. 11.
[h] Ezec. 35. 9. Mal. 1. 4.
[5] Neu, *lu*.

12 [6]Ond ni ddylesit ti edrych ar
ddydd dy frawd, y dydd y dïeithr-
iwyd ef; ac ni ddylesit lawenychu o
achos plant Judah, y dydd y difeth-
wyd hwynt; ac ni ddylesit [7]ledu
dy safn ar ddydd y cystudd.
13 Ni ddylesit ddyfod o fewn porth
fy mhobl yn nydd eu haflwydd;
ïe, ni ddylesit edrych ar eu hadfyd
yn nydd eu haflwydd; ac ni ddyl-
esit estyn *dy law* ar eu [8]golud yn
nydd eu difethiad hwynt:
14 Ac ni ddylesit sefyll ar y croes-
ffyrdd, i dorri ymaith y rhai a ddï-
angai o hono; ac ni ddylesit [9]roi i
fynu y gweddill o hono ar ddydd
yr adfyd.
15 Canys agos *yw* dydd yr AR-
GLWYDD ar yr holl genhedloedd:
[i]fel y gwnaethost, y gwneir i tithau;
dy wobr a ddychwel ar dy ben dy
hun.
16 Canys [k]megis yr yfasoch ar
fy mynydd sanctaidd, *felly* yr holl
genhedloedd a yfant yn wastad; ïe,
yfant, a llyngcant, a byddant fel pe
na buasent.
17 ¶ Ond ar fynydd Sïon [l]y bydd
[2]ymwared, [3]ac y bydd sancteidd-
rwydd; a thŷ Jacob a berchennog-
ant eu perchennogaeth hwynt.
18 Yna y bydd tŷ Jacob [m]yn dân,
a thŷ Joseph yn fflam, a thŷ Esau
yn sofl, a chynneuant ynddynt, a di-
fânt hwynt; ac ni bydd *un* gweddill
o dŷ Esau: canys yr ARGLWYDD a'*i*
dywedodd.
19 [n]Goresgyn y dehau hefyd fyn-
ydd Esau, a'r gwastadedd y Philist-
iaid; a pherchennogant feusydd
Ephraim, a meusydd Samaria, a
Benjamin *a feddianna* Gilead;
20 A chaethglud y llu hwn o blant
Israel, yr hyn *a fu eiddo* y Canaan-
eaid, hyd Sarephath; a chaethion
Jerusalem, [4]y rhai *sydd* yn Seph-
arad, a feddiannant ddinasoedd y
dehau.
21 A [o]gwaredwyr a ddeuant i fynu
ar fynydd Sïon i farnu mynydd
Esau: [p]a'r frenhiniaeth fydd eiddo
yr ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 587.
[6] Neu, *Nac edrych ar*, &c.
[7] Heb. *fawrygu*.
[8] Neu, *llu*.
[9] Neu, *gau*.
[i] Ezec. 35. 15.
Cylch 585.
[k] Jer. 25. 29. & 49. 12.
[l] Amos 9. 8.
[2] Neu, *rhai dïangol*.
[3] Neu, *a bydd yn sanctaidd*.
[m] Zech. 12. 6.
[n] Amos 9. 12.
[4] Neu, a berchennogant *yr hyn sydd yn Sepharad*.
[o] 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.
[p] Luc 1. 33.

LLYFR JONAH.

Cyn CRIST Cylch 862.

PENNOD I.

1 Danfon Jonah i Ninefeh, ac yntau yn ffoi i Tarsis: 4 a thymmestl yn ei gyhuddo ef. 11 Ei daflu ef i'r môr, 17 a physgodyn yn ei lyngcu ef.

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
at [a] [2] Jonah mab Amittai, gan
ddywedyd,
2 Cyfod, dos i Ninefeh [b] y ddinas
fawr, a llefa yn ei herbyn; canys
[c] eu drygioni hwynt a ddyrchafodd
ger fy mron.
3 A Jonah [d] a gyfododd i ffoi i
Tarsis oddi ger bron yr ARGLWYDD:
ac efe a aeth i waered i [e] Joppa, ac
a gafodd long yn myned i Tarsis, ac
a dalodd ei llong-log hi, ac a aeth
i waered iddi i fyned gyd â hwynt i
Tarsis, oddi ger bron yr ARGLWYDD.
4 ¶ Ond yr ARGLWYDD a [3] gyfod-
odd wynt mawr yn y môr, a bu yn
y môr dymmestl fawr, fel [4] y tybyg-
wyd y drylliai y llong.
5 Yna y morwyr a ofnasant, ac a
lefasant bob un ar ei dduw, a [f] bwr-
iasant y dodrefn *oedd* yn y llong i'r
môr, i ymysgafnhâu o honynt: ond
Jonah a aethai i waered i ystlysau
y llong, ac a orweddasai, ac a gysg-
asai.
6 A meistr y llong a ddaeth atto
ef, ac a ddywedodd wrtho, Beth *a
ddarfu* i ti, gysgadur? cyfod, galw
ar dy Dduw: [g] fe allai yr ystyr y Duw
hwnnw wrthym, fel na'n coller.
7 A dywedasant bob un wrth ei
gyfaill, Deuwch, a bwriwn goel-
brennau, fel y gwypom o achos
pwy *y mae* y drwg hwn arnom. A
bwriasant goelbrennau, a'r coelbren
a syrthiodd ar Jonah.
8 A dywedasant wrtho, Attolwg,
dangos i ni er mwyn pwy *y mae* i ni
y drwg hwn: beth *yw* dy gelfyddyd
di? ac o ba le y daethost? pa le *yw*
dy wlad? ac o ba bobl *yr wyt* ti?
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Hebread *ydwyf* fi; ac ofni yr wyf
fi ARGLWYDD DDUW y nefoedd, yr
hwn a wnaeth y môr a'r sychdir.
10 A'r gwŷr a ofnasant *gan* ofn
mawr, ac a ddywedasant wrtho, Pa-
ham y gwnaethost hyn? Canys y
dynion a wyddent iddo ffoi oddi
ger bron yr ARGLWYDD, o herwydd
efe a fynegasai iddynt.

[a] 2 Bren. 14. 25.
[2] *Jonas*, Matt. 12. 39.
[b] Gen. 10. 11, 12. pen. 3. 3.
[c] Gen. 18. 20. Ezra 9. 6. Dat. 18. 5.
[d] pen. 4. 2.
[e] Jos. 19. 46. 2 Chron. 2. 16. Act. 9. 36.
[3] Heb. *fwriodd allan.*
[4] Heb. *yr amcanodd y llong ddryllio.*
[f] Felly Act. 27. 18, 19.
[g] Joel 2. 14.

11 ¶ A dywedasant wrtho, Beth a
wnawn i ti, fel y gostego y môr
oddi wrthym? canys [5] gweithio yr
oedd y môr, a therfysgu.
12 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Cymmerwch fi, a bwriwch fi i'r môr;
a'r môr a ostega i chwi; canys gwn
mai o'm hachos i *y mae* y dymmestl
fawr hon arnoch chwi.
13 Er hyn y gwŷr a [6] rwyfasant i'*w*
dychwelyd i dir; ond nis gallent:
am fod y môr yn gweithio, ac yn
terfysgu yn eu herbyn hwy.
14 Llefasant gan hynny ar yr AR-
GLWYDD, a dywedasant, Attolwg,
ARGLWYDD, attolwg, na ddifether
ni am einioes y gwr hwn, ac na
ddyro i'n herbyn waed gwirion:
canys ti, O ARGLWYDD, a wnaethost
fel y gwelaist yn dda.
15 Yna y cymmerasant Jonah, ac
a'i bwriasant ef i'r môr: a [7] pheid-
iodd y môr â'i gyffro.
16 A'r gwŷr a ofnasant yr AR-
GLWYDD âg ofn mawr, ac a aberth-
asant aberth i'r ARGLWYDD, ac a
addunasant addunedau.
17 ¶ A'r ARGLWYDD a ddarpar-
asai bysgodyn mawr i lyngcu Jonah.
A [h] Jonah a fu [8] ym mol y pysgodyn
dri diwrnod a thair nos.

PENNOD II.

1 Gweddi Jonah: 10 a'i wared ef o fol y pysgodyn.

A JONAH a weddïodd ar yr
ARGLWYDD ei DDUW o fol y
pysgodyn,
2 Ac a ddywedodd, [2] O'm hing [a] y
gelwais ar yr ARGLWYDD, ac efe a'm
hattebodd; o fol [3] uffern y gwaedd-
ais, *a* chlywaist fy llef.
3 Ti a'm bwriaist i'r dyfnder, i
[4] ganol y môr; a'r llanw a'm ham-
gylchodd: [b] dy holl donnau a'th lif-
eiriaint a aethant drosof.
4 A minnau a ddywedais, [c] Bwr-
iwyd fi o ŵydd dy lygaid; er hynny
mi a edrychaf etto tu a'th deml
sanctaidd.
5 [d] Y dyfroedd a'm hamgylchas-
ant hyd yr enaid; y dyfnder a
ddaeth o'm hamgylch; ymglym-
modd [5] yr hesg am fy mhen.
6 Disgynais i [6] odre y mynydd-
oedd; y ddaear a'i throsolion *oedd*
o'm hamgylch yn dragywydd: etto

Cyn CRIST Cylch 862.

[5] Heb. *myned.*
[6] Heb. *gloddiasant.*
[7] Heb. *safodd.*
[h] Matt. 12. 40. a 16. 4. Luc 11. 30.
[8] Heb. *yn ymysgaroedd.*
[2] Neu, *O herwydd fy ing.*
[a] Ps. 120. 1.
[3] Neu, *y bedd.*
[4] Heb. *galon.*
[b] Ps. 42. 7.
[c] Ps. 31. 22.
[d] Ps. 69. 1. Galar. 3. 54.
[5] Neu, *gwmmon.*
[6] Heb. *dorriadau.*

Cyn CRIST Cylch 862.

ti a ddyrchefaist fy einioes [7] o'r ffos,
O ARGLWYDD fy NUW.
7 Pan lewygodd fy enaid ynof,
cofiais yr ARGLWYDD; a'm gweddi
a ddaeth i mewn attat i'th deml
sanctaidd.
8 Y neb [e] a gadwant oferedd [8] cel-
wydd, a wrthodant eu trugaredd eu
hun.
9 A minnau mewn llais [f] clodfor-
edd a aberthaf i ti, talaf *yr hyn* a
addunedais. [g] Iachawdwriaeth *sydd*
eiddo yr ARGLWYDD.
10 ¶ A llefarodd yr ARGLWYDD
wrth y pysgodyn, ac efe a fwriodd
Jonah ar y tir sych.

PENNOD III.

1 *Danfon Jonah yr ail waith, ac yntau yn pregethu i'r Ninefeaid.* 5 *Ar eu hedifeirwch hwy,* 10 *y mae Duw yntau yn edifarhâu.*

A GAIR yr ARGLWYDD a ddaeth
yr ail waith at Jonah, gan
ddywedyd,
2 Cyfod, dos i Ninefeh y ddinas
fawr, a phregetha iddi y bregeth a
lefarwyf wrthyt.
3 A Jonah a gyfododd ac a aeth i
Ninefeh, yn ol gair yr ARGLWYDD.
A Ninefeh oedd [2] ddinas fawr iawn
o daith tri diwrnod.
4 A Jonah a ddechreuodd fyned
i'r ddinas daith un diwrnod, ac [a] efe
a lefodd ac a ddywedodd, Deugain
niwrnod *fydd* etto, a Ninefeh a
gwympir.
5 ¶ A [b] gwŷr Ninefeh a gredasant
i DDUW, ac a gyhoeddasant ympryd,
ac a wisgasant sachlïan, o'r mwyaf
hyd y lleiaf o honynt.
6 Canys gair a ddaeth at frenhin
Ninefeh, ac efe a gyfododd o'i fren-
hin-faingc, ac a ddïosgodd oddi am
dano ei frenhin-wisg, ac a roddes
am dano lïan sach, ac [c] a eistedd-
odd mewn lludw.
7 Ac efe a barodd gyhoeddi, a
dywedyd trwy Ninefeh, trwy orchy-
myn y brenhin a'i [3] bendefigion, gan
ddywedyd, Dyn ac anifail, eidion a
dafad, na phrofant ddim; na phor-
ant, ac nac yfant ddwfr.
8 Gwisger dyn ac anifail â sach-
len, a galwant ar DDUW yn lew:
ïe, dychwelant bob un oddi wrth ei
ffordd ddrygionus, ac oddi wrth [d] y
trawsder *sydd* yn eu dwylaw.
9 [e] Pwy a ŵyr a dry DUW ac edif-
arhâu, a throi oddi wrth angerdd
ei ddig, fel na ddifether ni?
10 ¶ A gwelodd DUW eu gweith-
redoedd hwynt, droi o honynt o'u
ffyrdd drygionus; ac [f] edifarhaodd
DUW am y drwg a ddywedasai y
gwnai iddynt, ac nis gwnaeth.

PENNOD IV.

1 *Jonah yn anfoddlawn i drugaredd Duw,* 4 *ac yn cael ei geryddu dan rith pren cicaion.*

A BU ddrwg iawn gan Jonah hyn,
ac efe a ddigiodd yn fawr.
2 Ac efe a weddïodd ar yr AR-
GLWYDD, ac a ddywedodd, Attolwg
i ti, ARGLWYDD, oni ddywedais i
hyn pan oeddwn etto yn fy ngwlad?
am hynny yr achubais flaen [a] i ffoi
i Tarsis; am y gwyddwn dy *fod* di
yn DDUW [b] graslawn a thrugarog,
hwyrfrydig i ddig, aml o drugaredd,
ac edifeiriol am ddrwg.
3 [c] Am hynny yn awr, O AR-
GLWYDD, cymmer, attolwg, fy ein-
ioes oddi wrthyf: canys [d] gwell i mi
farw na byw.
4 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-
odd, [2] Ai da yw y gwaith ymddigio
o honot?
5 A Jonah a aeth allan o'r ddinas,
ac a eisteddodd o'r tu dwyrain i'r
ddinas, ac a wnaeth yno gaban iddo
ei hun, ac a eisteddodd dano yn y
cysgod, hyd oni welai beth a fyddai
yn y ddinas.
6 A'r ARGLWYDD DDUW a ddar-
parodd [3] cicaion, ac a wnaeth *iddo*
dyfu dros Jonah, i fod yn gysgod
uwch ei ben ef, i'w waredu o'i ofid: a
bu Jonah lawen iawn am y cicaion.
7 A'r Arglwydd a barottôdd bryf
ar godiad y wawr drannoeth, ac efe
a darawodd y cicaion, ac yntau a
wywodd.
8 A phan gododd haul, bu i DDUW
ddarparu [4] poeth-wynt y dwyrain;
a'r haul a darawodd ar ben Jonah,
fel y llewygodd, ac y deisyfodd farw
o'i einioes, ac a ddywedodd, [e] Gwell
i mi farw na byw.
9 A'r Arglwydd a ddywedodd wrth
Jonah, [5] Ai da yw y gwaith ymddigio
o honot am y cicaion? Ac efe a
ddywedodd, [6] Da yw i mi ymddigio
hyd angau.
10 A'r ARGLWYDD a ddywedodd,
Ti a [7] dosturiaist wrth y cicaion
ni lafuriaist wrtho, ac nis peraist
iddo dyfu: [8] mewn noswaith y bu,
ac mewn noswaith y darfu:
11 Ac oni arbedwn i Ninefeh y
ddinas fawr, yr hon y mae ynddi
fwy na deuddeng myrdd o ddynion,
[f] y rhai ni wyddant *ragor* rhwng eu
llaw ddehau a'u llaw aswy, ac ani-
feiliaid lawer?

Marginal notes (left): [7] Neu, *o lygredigaeth.* — [e] Ps. 31. 6. — [8] Neu, *celwyddog.* — [f] Ps. 50. 14, 23. a 116. 17. Hos. 14. 2. Heb. 13. 15. — [g] Ps. 3. 8. — [2] Heb. *ddinas fawr i Dduw:* Felly Gen. 30. 8. Ps. 36. 6. a 80. 11. — [a] Edrych Deut. 18. 22. — [b] Matt. 12. 41. Luc 11. 32. — [c] Job 2. 8. — [3] Heb. *wŷr mawr.* — [d] Es. 59. 6. — [e] Joel 2. 14.

Cyn CRIST Cylch 862.

Marginal notes (right): [f] Jer. 18. 8. Amos 7. 3, 6. — [a] pen. 1. 3. — [b] Exod. 34. 6. Ps. 86. 5. Joel 2. 13. — [c] 1 Bren. 19. 4. — [d] ad. 8. — [2] Neu, *Wyt ti yn ddig iawn?* — [3] *palm Crist.* — [4] Neu, *dwyreinwynt distaw.* — [e] ad. 3. — [5] Neu, *Wyt ti yn ddig iawn?* — [6] Neu, *Yr wyf yn ddig iawn hyd angau.* — [7] Neu, *arbedaist y cicaion.* — [8] Heb. *mab noswaith oedd.* — [f] Deut. 1. 39.

LLYFR MICHAH.

Cyn CRIST Cylch 750.

PENNOD I.

1 *Michah yn dangos digofaint Duw yn erbyn Jacob am eu gau-dduwiaeth;* 10 *ac yn annog i alaru.*

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at [a]Michah y Moras-
thiad yn nyddiau Jotham, Ahaz, *a*
Hezecïah, brenhinoedd Judah, [b]yr
hwn a welodd efe am Samaria a
Jerusalem.
2 Gwrandêwch, bobl [2]oll; [c]clyw
dithau, y ddaear, [3]ac sydd ynddi;
a bydded yr ARGLWYDD DDUW yn
dyst i'ch erbyn, yr Arglwydd o'i
deml sanctaidd.
3 Canys [d]wele yr ARGLWYDD yn
dyfod o'i [e]le; *efe* hefyd a ddisgyn,
ac [f]a sathr ar uchelderau y ddaear.
4 [g]A'r mynyddoedd a doddant
tano ef, a'r glynnoedd a ymholltant
fel cŵyr o flaen y tân, *ac* fel y dyfr-
oedd a dywelltir ar y goriwaered.
5 Hyn i gyd *sydd* am anwiredd
Jacob, ac am bechodau tŷ Israel.
Beth *yw* anwiredd Jacob? onid
Samaria? Pa rai *yw* uchel-leoedd
Judah? onid Jerusalem?
6 Am hynny [h]y gosodaf Samaria
yn garnedd-faes *dda* i blannu gwin-
llan; a gwnaf i'w cherrig dreiglo i'r
dyffryn, a datguddiaf ei sylfeini.
7 A'i holl ddelwau cerfiedig a
gurir yn ddrylliau, a'i holl wobrau
a losgir yn tân, a'i holl eilunod a
osodaf yn anrheithiedig: o her-
wydd o wobr puttain y casglodd
hi *hwynt*, ac yn wobr puttain y
dychwelant.
8 O herwydd hyn [i]galaraf ac udaf;
[k]cerddaf yn noeth ac yn llwm:
gwnaf alar [l]fel dreigiau, a gofid
fel [4]cywion y dylluan.
9 O herwydd dolurus *yw* [5]ei har-
choll: canys daeth hyd at Judah;
daeth hyd borth fy mhobl, hyd
Jerusalem.
10 ¶ [m]Na fynegwch *hyn* yn Gath;
gan wylo na wylwch ddim: [n]ym-
dreigla mewn llwch yn nhŷ [6]Aphrah.
11 Dos heibio, [7]preswylferch Sa-
phir, yn [o]noeth dy warth: ni ddaeth
preswylferch [8]Saanan allan y'ngalar
[9]Beth-esel, efe a dderbyn gennych
ei sefyll-fan.
12 Canys trig-ferch Maroth a [2]ddis-
gwyliodd yn ddyfal am ddaioni;
[p]eithr drwg a ddisgynodd oddi
wrth yr ARGLWYDD hyd at borth
Jerusalem.
13 Preswylferch Lachis, rhwym y
cerbyd wrth y buan-farch: dechreu-
ad pechod *yw* hi i ferch Sïon:
canys ynot ti y cafwyd anwireddau
Israel.
14 Am hynny y rhoddi anrhegion
[3]i Moreseth-gath: tai [4]Achzib *a*
fyddant yn gelwydd i frenhinoedd
Israel.
15 Etto mi a ddygaf etifedd i ti,
preswylferch Maresah; [5]daw hyd
Adùlam, gogoniant Israel.
16 [q]Ymfoela, ac ymeillia am dy
blant moethus: helaetha dy foelder
fel eryr; canys caethgludwyd hwynt
oddi wrthyt.

PENNOD II.

1 *Yn erbyn trais.* 4 *Cwynfan.* 7 *Ceryddu anghyfiawnder a delw-addoliaeth.* 12 *Addaw adferu Jacob.*

Cylch 730.

GWAE [a]a ddychymmygo anwir-
edd, ac [b]a wnelo ddrygioni
ar eu gwelŷau! pan oleuo y bore
y gwnant hyn; am ei fod ar eu
dwylaw.
2 [c]Meusydd a chwennychant hef-
yd, ac a ddygant trwy drais; a
theiau, ac a'*u* dygant: [2]gorthrym-
mant hefyd wr a'i dŷ, dyn a'i eti-
feddiaeth.
3 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Wele, yn erbyn y
teulu hwn y dychymmygais ddrwg,
yr hwn ni thynnwch eich gyddfau
o hono, ac ni rodiwch yn falch;
canys amser drygfyd *yw*.
4 ¶ Yn y dydd hwnnw y cyfyd
un ddammeg am danoch chwi, ac
a alara [3]alar gofidus, gan ddywed-
yd, Dinystriwyd ni yn llwyr; [d]new-
idiodd ran fy mhobl: pa fodd y
dug *ef* oddi arnaf! [4]gan droi ym-
aith, efe a rannodd ein meusydd.
5 Am hynny ni bydd i ti [e]a fwrio
reffyn coelbren y'nghynnulleidfa yr
ARGLWYDD.
6 [f]Na [5]phrophwydwch, [6]*meddant*
wrth y rhai a brophwydant: ond
ni phrophwydant iddynt na dder-
byniont gywilydd.
7 ¶ O yr hon a elwir Tŷ Jacob,
a [7]fyrhâwyd yspryd yr ARGLWYDD?
ai dyma ei weithredoedd ef? oni

Margin notes (left): a Jer. 26. 18. — b Amos 1. 1. — 2 Heb. *hwynt oll.* — c Deut. 32. 1. Es. 1. 2. — 3 Heb. *a'i chyflawnder.* — d Es. 26. 21. — e Ps. 115. 3. — f Deut. 32. 13. a 33. 29. Amos. 4. 13. — g Ps. 97. 5. Es. 64. 1, 2. Amos 9. 5. Hab. 3. 6, 10. — h pen. 3. 12. — i Es. 21. 3. a 22. 4. Jer. 4. 19. — k Es. 20. 2, 3. — l Job 30. 29. Ps. 102. 6. — 4 Heb. *merched.* — 5 Neu, *o'i harchollion.* — m 2 Sam. 1. 20. — n Jer. 6. 26. — 6 Sef, *llwch.* — 7 Neu, *yr hon a breswyli yn dég.* — o Es. 20. 4. a 47. 2, 3. Jer. 13. 22. — 8 Neu, *y ddiadellwlad.* — 9 Neu, *lle aros.* — 2 Neu, *fu ddrwg ganddi.*

Margin notes (right): Cyn CRIST Cylch 750. — p Amos 3. 6. — 3 Neu, *am.* — 4 Sef, *celwydd.* — 5 Neu, *daw gogoniant Israel hyd Adùlam.* — q Job 1. 20. Es. 22. 12. Jer. 47. 5. — Cylch 730. — a Hos. 7. 6. — b Ps. 36. 4. — c Es. 5. 8. — 2 Neu, *twyllant.* — 3 Heb. *alar galarau.* — d pen. 1. 15. — 4 Neu, *yn lle adferu.* — e Deut. 32. 8, 9. — f Es. 30. 10. Amos 7. 16. — 5 Heb. *ddefnynwch, &c.* Ezec. 21. 2. — 6 Neu, fel *y prophwydant hwy.* — 7 Neu, *gyfyngwyd.*

Cyn CRIST Cylch 730.

wna fy ngeiriau lês i'r neb a rodio
yn uniawn?
8 *Y rhai oedd* fy mhobl ddoe, a
godasant yn elyn: dïosgwch y dill-
edyn [8]gyd â'r wisg oddi am y
rhai a ânt heibio yn ddïofal, *fel*
rhai yn dychwelyd o ryfel.
9 Gwragedd fy mhobl a fwriasoch
allan o dŷ eu hyfrydwch; *a* dyg-
asoch oddi ar eu plant hwy fy
harddwch byth.
10 Codwch, ac ewch ymaith; can-
ys nid dyma *eich* gorphwysfa: am
ei halogi, y dinystria hi *chwi* â
dinystr tost.
11 Os un [9]yn rhodio yn yr yspryd
a chelwydd, a ddywed yn gelwydd-
og, Prophwydaf i ti am win a dïod
gadarn; efe a gaiff fod yn bro-
phwyd i'r bobl hyn.
12 ¶ Gan gasglu y'th gasglaf,
Jacob oll: gan gynnull cynhullaf
weddill Israel; gosodaf hwynt yng-
hyd fel defaid Bosrah, fel y praidd
y'nghanol eu corlan: trystiant rhag
amled dyn.
13 Daw y rhwygydd i fynu o'u
blaen hwynt; rhwygasant, a thram-
wyasant trwy y porth, ac aethant
allan trwyddo, a thramwya eu
brenhin o'u blaen, a'r ARGLWYDD
ar eu pennau hwynt.

PENNOD III.

1 *Creulondeb y tywysogion.* 5 *Ffalsedd y prophwydi:* 8 *a dïofalwch pob un o'r ddau.*

710.

DYWEDAIS hefyd, Gwran-
dêwch, attolwg, pennaethiaid
Jacob, a thywysogion tŷ Israel:
[a]Onid i chwi *y perthyn* gwybod
barn?
2 Y rhai ydych yn casâu y da,
ac yn hoffi y drwg, gan flingo eu
croen oddi am danynt, a'u cig oddi
wrth eu hesgyrn;
3 Y rhai hefyd [b]a fwyttânt gig
fy mhobl, a'u croen a flingant oddi
am danynt, a'u hesgyrn a ddryll-
iant, ac a friwant, megis i'r croch-
an, ac [c]fel cig yn y badell.
4 Yna [d]y llefant ar yr ARGLWYDD,
ac nis ettyb hwynt; efe a guddia
ei wyneb oddi wrthynt y pryd
hwnnw, fel y buant ddrwg yn eu
gweithredoedd.
5 ¶ Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD [e]am y prophwydi sydd
yn cyfeiliorni fy mhobl, [f]y rhai a
frathant â'u dannedd, ac a lefant,
Heddwch: [g]a'r neb ni roddo yn
eu pennau hwynt, darparant ryfel
yn ei erbyn.

8 Heb. *gyferbyn a'r wisg.*

9 Neu, *a rodia gyd a'r gwynt, ac a ddywed gelwydd yn gelwyddog,* gan ddywedyd, *Prophwydaf,* &c.

a Jer. 5. 4, 5.

b Ps. 14. 4.

c Ezec. 11. 7.

d Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. Ezec. 8. 18. Zech. 7. 13.

e Es. 56. 10, 11. Ezec. 22. 25.

f pen. 2. 11. Matt. 7. 15.

g Ezec. 13. 18, 19.

Cyn CRIST 710.

6 [h]Am hynny *y bydd* nos i chwi,
[2]fel na chaffoch weledigaeth; a
thywyllwch i chwi, [3]fel na chaffoch
ddewiniaeth: yr haul hefyd a fach-
luda ar y prophwydi, a'r dydd a
ddua arnynt.
7 Yna y gweledyddion a gywil-
yddiant, a'r dewiniaid a warad-
wyddir; ïe, pawb o honynt a gau-
ant ar eu [4]genau, am na *rydd*
DUW atteb.
8 ¶ Ond yn ddïau llawn wyf fi o
rym gan yspryd yr ARGLWYDD, ac
o farn a nerth, [i]i ddangos ei an-
wiredd i Jacob, a'i bechod i Israel.
9 Gwrandêwch hyn, attolwg, pen-
naethiaid tŷ Jacob, a thywysogion
tŷ Israel, y rhai sydd ffiaidd gan-
ddynt farn, ac yn gŵyro pob un-
iondeb.
10 [k]Adeiladu Sïon y maent [l]â
gwaed, a Jerusalem âg anwiredd.
11 [m]Ei phennaethiaid a roddant
farn er gwobr, a'i hoffeiriaid a
ddysgant er cyflog, a'r prophwydi
a ddewiniant er arian; [n]etto wrth
yr ARGLWYDD yr ymgynhaliant,
gan ddywedyd, Onid *yw* yr AR-
GLWYDD i'n plith? ni ddaw drwg
arnom.
12 Am hynny [o]o'ch achos chwi yr
erddir Sïon *fel* maes, [p]a Jerusalem
a fydd yn garneddau, a mynydd y
tŷ fel uchel-leoedd y goedwig.

PENNOD IV.

1 *Gogoniant,* 3 *heddwch,* 8 *teyrnas,* 11 *a buddugoliaeth yr eglwys.*

ABYDD [a]yn niwedd y dyddiau,
i fynydd tŷ yr ARGLWYDD
fod wedi ei sicrhâu ym mhen y
mynyddoedd; ac efe a ddyrchefir
goruwch y bryniau; a phobloedd
a ddylifant atto.
2 A chenhedloedd lawer a ânt,
ac a ddywedant, Deuwch, ac awn
i fynu i fynydd yr ARGLWYDD, ac
i dŷ DDUW Jacob; ac efe a ddysg
i ni ei ffyrdd, ac yn ei lwybrau
y rhodiwn: canys y gyfraith a â
allan o Sïon, a gair yr ARGLWYDD
o Jerusalem.
3 ¶ Ac efe a farna rhwng pobl-
oedd lawer, ac a gerydda genhedl-
oedd cryfion hyd ym mhell; a
[b]thorrant eu cleddyfau yn sychau,
a'u gwaywffyn yn [2]bladuriau: ac
ni chyfyd cenedl gleddyf yn erbyn
cenedl, ac ni ddysgant ryfel mwy-
ach.
4 Ond [c]eisteddant bob un dan ei
winwydden a than ei ffigysbren,

h Es. 8. 20, 22. Ezec. 13. 23. Zech. 13. 4.

2 Heb. *oddi wrth weledigaeth.*

3 Heb. *oddi wrth ddewinio.*

4 Heb. *gwefus uchaf.*

i Es. 58. 1.

k Jer. 22. 13.

l Ezec. 22. 27. Seph. 3. 3.

m Es. 1. 23. Hos. 4. 18. pen. 7. 3.

n Es. 48. 2. Rhuf. 2. 17.

o Jer. 26. 18. pen. 1. 6.

p Ps. 79. 1.

a Es. 2. 2, &c. Ezec. 17. 22, 23.

b Joel 3. 10.

2 Neu, *grymmanau.*

c 1 Bren. 4. 25. Zech. 3. 10.

Cyn CRIST 710.

heb neb i'*w* dychrynu; canys gen-
au ARGLWYDD y lluoedd a'*i* llef-
arodd.
d Jer. 2. 11.
5 Canys [d] yr holl bobloedd a rod-
iant bob un yn enw ei dduw ei
e Zech. 10. 12.
hun, a [e] ninnau a rodiwn yn enw
yr ARGLWYDD ein DUW byth ac
yn dragywydd.
6 Yn y dydd hwnnw, medd yr
f Ezec. 34. 16. Seph. 3. 19.
ARGLWYDD, [f] y casglaf y gloff, ac y
cynhullaf yr hon a yrrwyd allan,
a'r hon a ddrygais:
7 A gwnaf y gloff yn weddill, a'r
hon a daflwyd ym mhell, yn genedl
g Dan. 7. 14. Luc 1. 33.
gref; [g] a'r ARGLWYDD a deyrnasa
arnynt ym mynydd Sïon o hyn
allan byth.
8 ¶ A thithau, tŵr y praidd, cas-
tell merch Sïon, hyd attat y daw,
ïe, y daw yr arglwyddiaeth bennaf,
y deyrnas i ferch Jerusalem.
9 Paham gan hynny y gweiddi
h Jer. 8. 19.
waedd? [h] onid *oes* ynot frenhin? a
ddarfu am dy gynghorydd? canys
gwewyr a'th gymmerodd megis
gwraig yn esgor.
10 Ymofidia a griddfana, merch
Sïon, fel gwraig yn esgor: o her-
wydd yr awr hon yr âi di allan
o'r ddinas, a thrigi yn y maes; ti
a âi hyd Babilon: yno y'th waredir;
yno yr achub yr ARGLWYDD di o
law dy elynion.
11 ¶ Yr awr hon hefyd llawer o
genhedloedd a ymgasglasant i'th
erbyn, gan ddywedyd, Haloger hi,
a gweled ein llygaid *hynny* ar
Sïon.
12 Ond ni wyddant hwy feddyliau
yr ARGLWYDD, ac ni ddeallant ei
gynghor ef: canys efe a'u casgl
hwynt fel ysgubau i'r llawr-dyrnu.
i Es. 41. 15, 16.
13 Cyfod, merch Sïon, a [i] dyrna;
canys gwnaf dy gorn yn haiarn,
a'th garnau yn bres; a thi a ddrylli
bobloedd lawer: a chyssegraf i'r
ARGLWYDD eu helw hwynt, a'u
k Zech. 4. 14. a 6. 5.
golud i [k] ARGLWYDD yr holl ddaear.

PENNOD V.

1 *Genedigaeth Crist,* 4 *a'i frenhiniaeth,* 8 *a'i fuddugoliaeth.*

YR awr hon ymfyddina, merch
y fyddin; gosododd gynllwyn
i'n herbyn: tarawant farnwr Israel
â gwïalen ar *ei* gern.
a Matt. 2. 6. Ioan 7. 42.
2 A thithau, [a] Bethlehem Ephra-
tah, *er* dy fod yn fechan ym mhlith
miloedd Judah, *etto* o honot ti y
daw allan i mi *un* i fod yn llyw-
ydd yn Israel; yr hwn yr oedd ei
fynediad allan o'r dechreuad, er
dyddiau tragywyddoldeb.
3 Am hynny y rhydd efe hwynt
i fynu, hyd yr amser y darffo i'r
hon a esgoro esgor: yna gweddill
ei frodyr ef a ddychwelant at feib-
ion Israel.
4 ¶ Ac efe a saif, ac a [2] bortha â
nerth yr ARGLWYDD, yn ardderch-
owgrwydd enw yr ARGLWYDD ei
DDUW; a hwy a drigant: canys
yr awr hon efe a fawrhêir hyd
eithafoedd y ddaear.
5 A hwn fydd yr heddwch, pan
ddêl yr Assyriad i'n tir ni: a phan
sathro o fewn ein palasau, yna cyf-
odwn yn ei erbyn saith fugail, ac
wyth [3] o'r dynion pennaf.
6 A hwy a [4] ddinystriant dir As-
syria â'r cleddyf, a thir Nimrod
[5] â'i gleddyfau noethion ei hun: ac
efe a'*n* hachub rhag yr Assyriad,
pan ddêl i'n tir, *a* phan sathro o
fewn ein terfynau.
7 A bydd gweddill Jacob yng
nghanol llawer o bobl, fel y gwlith
oddi wrth yr ARGLWYDD, megis
cawodydd ar y gwelltglas, yr hwn
nid erys ar ddyn, *ac* ni ddisgwyl
wrth feibion dynion.
8 ¶ A gweddill Jacob a fydd
ym mysg y Cenhedloedd, y'nghan-
ol pobl lawer, fel llew ym mysg
bwystfilod y goedwig, ac fel cenaw
llew ym mhlith y dïadellau [6] def-
aid; yr hwn, pan êl trwodd, a
sathr, ac a ysglyfaetha, ac ni *bydd*
achubydd.
9 Dy law a ddyrchefir yn erbyn
dy wrthwynebwyr, a'th holl elynion
a dorrir ymaith.
10 [b] A bydd y dwthwn hwnnw,
medd yr ARGLWYDD, i mi dorri
ymaith dy feirch o'th ganol di, a
dinystrio dy gerbydau:
11 Torraf hefyd i lawr ddinas-
oedd dy wlad, a dymchwelaf dy
holl amddiffynfeydd:
12 A thorraf ymaith o'th law y
swynion, ac ni bydd i ti ddewin-
iaid:
13 Torraf hefyd i lawr dy luniau
cerfiedig, a'th [7] ddelwau o'th blith;
ac ni chei ymgrymmu mwyach i
weithredoedd dy ddwylaw dy hun:
14 Diwreiddiaf dy lwyni o'th
ganol hefyd; a dinystriaf dy [8] ddin-
asoedd.
15 Ac mewn dig a llid y gwnaf
ar y cenhedloedd y fath ddïaledd
ag na chlywsant.

Cyn CRIST 710.

2 Neu, *lywodraetha.*
3 Heb. *o bennaethiaid dynion.*
4 Heb. *ysant.*
5 Neu, *yn ei byrth.*
6 Neu, *geifr.*
b Zech. 9. 10.
7 Neu, *sefyllbethau.*
8 Neu, *elynion.*

Cyn CRIST 710.

PENNOD VI.

1 *Ymrafael Duw o herwydd angharedigrwydd, 6 ac anwybodaeth, 10 ac anghyfiawnder, 16 a delw-addoliaeth ei bobl.*

GWRANDEWCH, attolwg, y
peth a ddywed yr ARGLWYDD;
Cyfod, ymddadleu [2] â'r [a] mynydd-
oedd, a chlywed y bryniau dy lais.
2 [b] Gwrandêwch, y mynyddoedd,
a chedyrn sylfeini y ddaear, gŵyn
yr ARGLWYDD; canys [c] *y mae* cŵyn
rhwng yr ARGLWYDD a'i bobl, ac
efe a ymddadleu âg Israel.
3 Fy mhobl, [d] beth a wneuthum
i ti? ac ym mha beth y'th flinais?
tystiolaetha i'm herbyn.
4 Canys [e] mi a'th ddygais o dir
yr Aipht, ac a'th ryddheais o dŷ y
caethiwed, ac a anfonais o'th flaen
Moses, Aaron, a Miriam.
5 Fy mhobl, cofia, attolwg, beth a
fwriadodd [f] Balac brenhin Moab, a
pha atteb a roddes Balaam mab
Beor iddo, o [g] Sittim hyd Gilgal;
fel y galloch wybod cyfiawnder yr
ARGLWYDD.
6 ¶ A pha beth y deuaf ger bron
yr ARGLWYDD, *ac* yr ymgrymmaf
ger bron yr uchel DDUW? a ddeuaf
fi ger ei fron ef â phoeth-offrym-
mau, ac â [3] dyniewaid?
7 [h] A foddlonir yr ARGLWYDD â
miloedd o feheryn, *neu* â myrddiwn
o ffrydiau olew? a roddaf fi fy
nghyntaf-anedig *dros* fy anwiredd,
ffrwyth [4] fy nghroth *dros* bechod
fy enaid?
8 Dangosodd efe i ti, ddyn, beth
sydd dda: a [i] pha beth a gais yr
ARGLWYDD gennyt, ond [k] gwneuth-
ur barn, a hoffi trugaredd, ac ym-
ostwng i rodio gyd â'th DDUW?
9 Llef yr ARGLWYDD a lefa ar y
ddinas, [5] a'r doeth a wêl dy enw:
gwrandêwch y wïalen, a phwy a'i
hordeiniodd.
10 ¶ *A oes* etto [6] drysorau anwir-
edd o fewn tŷ y gwr anwir, [7] a'r
mesur prin, [l] *peth sydd* ffiaidd?
11 A [8] gyfrifwn yn lân *un* â [m] chlor-
iannau anwir, ac â chôd o gerrig
twyllodrus?
12 Canys y mae ei chyfoethogion
yn llawn trais, a'i thrigolion a ddy-
wedasant gelwydd; [n] a'u tafod *sydd*
dwyllodrus yn eu genau.
13 A minnau hefyd a'*th* glwyfaf
wrth dy daro, wrth *dy* anrheithio
am dy bechodau.
14 [o] Ti a fwyttêi, ac ni'th ddigonir;
a'th ostyngiad *fydd* yn dy ganol

[2] Neu, *o flaen y mynyddoedd.*
[a] Es. 1. 2.
[b] Ps. 50. 1, 4.
[c] Es. 1. 18. a 5. 3, 4. a 43. 26. Hos. 4. 1.
[d] Jer. 2. 5, 31.
[e] Exod. 12. 51. a 14. 30. a 20. 2.
[f] Num. 22. 5. a 23. 7. Deut. 23. 4, 5. Jos. 24. 9, 10. Dat. 2. 14.
[g] Num. 25. 1. Jos. 5. 10.
[3] Heb. *lloiau, meibion blwydd?*
[h] Ps. 50. 9. a 51. 16. Es. 1. 11.
[4] Neu, *fy nghorph.*
[i] Deut. 10. 12.
[k] Es. 1. 17.
[5] Neu, *a'th enw a wêl yr hyn sydd ddoeth.*
[6] Neu, *i bob gwr dŷ yr anwir, &c.*
[7] Heb. *â mesur culni.* Amos 8. 5.
[l] Diar. 11. 1. a 20. 10, 23.
[8] Neu, *fyddaf fi lân â chloriannau, &c.*
[m] Hos. 12. 7.
[n] Jer. 9. 3.
[o] Lef. 26. 26. Hos. 4. 10.

dy hun: ti a ymafli, ac nid achubi;
a'r hyn a achubech, a roddaf i'r
cleddyf.
15 Ti a [p] hau, ond ni fedi; ti a
sethri yr olew-wydd, ond nid ymiri
âg olew; a gwin newydd, ond nid
yfi win.
16 ¶ [9] Cadw yr ydys ddeddfau
[q] Omri, a holl weithredoedd [r] Ahab,
a rhodio yr ydych yn eu cynghor-
ion; fel y'th wnawn yn [2] anghyfan-
nedd, a'i thrigolion i'w hwtio: am
hynny y dygwch warth fy mhobl.

PENNOD VII.

1 *Yr eglwys yn cwyno leied yw o rifedi, 3 mor gyffredin yw llygredigaeth; 5 ac yn rhoi ei goglud a'i hyder, nid ar ddyn, ond ar Dduw: 8 yn gorfoleddu ar ei gelynion; 14 a Duw yn ei chysuro hi trwy addewidion, 16 a thrwy waradwyddo ei gelynion, 18 a thrwy ei drugareddau.*

GWAE fi! canys ydwyf fel
[2] casgliadau ffrwythydd haf, fel
lloffion grawnwin y cynhauaf gwin;
nid *oes* swp o rawn i'*w* bwytta; fy
enaid a flysiodd [a] yr addfed ffrwyth
cyntaf.
2 [b] Darfu am y [3] duwiol oddi ar y
ddaear, ac nid *oes* un uniawn ym
mhlith dynion; cynllwyn y maent
oll am waed; pob un sydd yn hela
ei frawd â rhwyd.
3 ¶ I wneuthur drygioni â'r ddwy
ddwylaw yn egnïol, [c] y tywysog a
ofyn, [d] a'r barnwr am wobr; a'*r*
hwn sydd fawr a ddywed [4] lygred-
igaeth ei feddwl: felly y plethant ef.
4 Y goreu o honynt [e] *sydd* fel
mïeren, yr unionaf *yn arwach* na
chae drain; dydd dy wylwyr, *a'*th
ofwy, sydd yn dyfod: bellach y
bydd eu penbleth hwynt.
5 ¶ [f] Na chredwch i gyfaill, nac
ymddiriedwch i dywysog: cadw
ddrws dy enau rhag yr hon a or-
wedd yn dy fynwes.
6 Canys [g] mab a ammharcha ei
dad, y ferch a gyfyd yn erbyn
ei mam, a'r waudd yn erbyn ei
chwegr: a gelynion gwr *yw* dynion
ei dŷ.
7 Am hynny mi a edrychaf ar
yr ARGLWYDD, disgwyliaf wrth
DDUW fy iachawdwriaeth: fy NUW
a'm gwrendy.
8 ¶ [h] Na lawenycha i'm herbyn, fy
ngelynes: pan syrthiwyf, cyfodaf;
pan eisteddwyf mewn tywyllwch,
yr ARGLWYDD a lewyrcha i mi.
9 Dïoddefaf ddig yr ARGLWYDD,
canys pechais i'w erbyn; hyd oni
ddadleuo fy nghŵyn, a gwneuthur

Cyn CRIST 710.

[p] Deut. 28. 38, 39. Amos 5. 11. Seph. 1. 13. Hag. 1. 6.
[9] Neu, *Cadw y mae yn ddyfal ddeddfau Omri.*
[q] 1 Bren. 16. 25, 26.
[r] 1 Bren. 16. 30, &c.
[2] Neu, *syndod.*
[2] Heb. *casgliadau haf.*
[a] Hos. 9. 10.
[b] Ps. 12. 1. Es. 57. 1.
[3] Neu, *daionus, neu, trugarog.*
[c] Hos. 4. 18.
[d] Es. 1. 23. pen. 3. 11.
[4] Neu, *ei ysgeler feddwl.* Heb. *ysgelerder ei enaid.*
[e] Ezec. 2. 6. Edrych Es. 55. 13.
[f] Jer. 9. 4.
[g] Ezec. 22. 7. Matt. 10. 21, 35, 36. Luc 12. 53. a 21. 16.
[h] Galar. 4. 21.

Cyn CRIST 710.

i mi farn: efe a'm dwg allan i'r
goleuad, a mi a welaf ei gyfiawn-
der ef.
10 [5] A'm gelynes a gaiff weled, a
chywilydd a'i gorchuddia hi, yr
hon a ddywedodd wrthyf, [i] Mae yr
ARGLWYDD dy DDUW? fy llygaid
a'i gwelant hi; bellach y bydd hi
yn sathrfa, megis tom yr heolydd.
11 Y dydd yr adeiledir dy [k] fur-
iau, y dydd hwnnw yr ymbellhâ y
ddeddf.
12 Y dydd hwnnw [l] y daw efe hyd
attat o Assyria, [6] ac *o'r* dinasoedd
cedyrn, ac o'r cadernid hyd yr afon,
ac o fôr i fôr, ac *o* fynydd i fynydd.
13 [7] Etto y wlad a fydd yn an-
rhaith o achos ei thrigolion, [m] am
ffrwyth eu gweithredoedd.
14 ¶ [8] Portha dy bobl â'th wïalen,
defaid dy etifeddiaeth, y rhai sydd
yn trigo *yn* y coed yn unig, yng
nghanol Carmel: porant *yn* Basan
a Gilead, megis yn y dyddiau gynt.
15 Megis y dyddiau y daethost

[5] Neu, *A thi a weli fy ngelynes, ac a'i gorchuddi â chywilydd, yr hon*, &c.
[i] Ps. 42. 3, 10. a 79. 10. a 115. 2. Joel 2. 17.
[k] Amos 9. 11, &c.
[l] Es. 19. 23, &c.
[6] Neu, *ie, hyd y ddinas.*
[7] Neu, *Wedi bod y wlad yn anrhaith.*
[m] Jer. 21. 14.
[8] Neu, *Llywodraetha.*

allan o dir yr Aipht, y dangosaf
iddo ryfeddodau.
16 ¶ Y cenhedloedd a welant, ac
a gywilyddiant gan eu holl gryfder
hwynt: rhoddant *eu* llaw ar *eu*
genau; eu clustiau a fyddarant.
17 [n] Llyfant y llwch fel sarph;
[o] fel [9] pryfed y ddaear y symmudant
o'u llochesau: arswydant rhag yr
ARGLWYDD ein DUW ni, ac o'th
achos di yr ofnant.
18 ¶ Pa DDUW *sydd* fel tydi, [p] yn
maddeu anwiredd, ac yn myned
heibio i anwiredd gweddill ei eti-
feddiaeth? [q] ni ddeil efe ei ddig
byth, am fod yn hoff ganddo dru-
garedd.
19 Efe a ddychwel, efe a dru-
garhâ wrthym: efe a ddarostwng ein
hanwireddau; a thi a defli eu holl
bechodau i ddyfnderoedd y môr.
20 Ti a gyflawni y gwirionedd i
Jacob, y drugaredd *hefyd* i Abra-
ham, yr hwn a dyngaist i'n tadau
er y dyddiau gynt.

Cyn CRIST 710.

[n] Ps. 72. 9. Es. 49. 23.
[o] Ps. 18. 45.
[9] Neu, *ymlusgiaid.*
[p] Exod. 34. 6, 7.
[q] Ps. 103. 9. Es. 57. 16. Jer. 3. 5.

LLYFR NAHUM.

Cyn CRIST Cylch 713.

PENNOD I.

Mawredd Duw yn ei ddaioni tu ag at ei bobl, a'i doster yn erbyn ei elynion.

BAICH [a] Ninefeh. Llyfr gweled-
igaeth Nahum yr Elcosiad.
2 [2] DUW *sydd* [b] eiddigus, [c] a'r
ARGLWYDD sydd yn dïal; yr AR-
GLWYDD sydd yn dïal, ac yn
berchen llid: dïal yr ARGLWYDD
ar ei wrthwynebwyr, a dal *dig* y
mae efe i'w elynion.
3 [d] Yr ARGLWYDD *sydd* hwyr-
frydig i ddig, a mawr ei rym, ac
ni ddïeuoga *yr anwir:* [e] yr AR-
GLWYDD *sydd* a'i lwybr yn y cor-
wynt ac yn y rhyferthwy, a'r cym-
mylau *yw* llwch ei draed ef.
4 [f] Efe a gerydda y môr, ac a'i
sych; yr holl afonydd a ddyhys-
bydda efe: llesgaodd Basan a Char-
mel, a llesgaodd blodeuyn Libanus.
5 [g] Y mynyddoedd a grynant rhag-
ddo, a'r bryniau a doddant, a'r
ddaear a lysg gan ei olwg, a'r byd
hefyd a chwbl ag a drigant ynddo.
6 Pwy a saif o flaen ei lid ef? a
phwy a gyfyd y'nghynddaredd ei
ddigofaint ef? ei lid a dywelltir
fel tân, a'r creigiau a fwrir i lawr
ganddo.
7 Daionus *yw* yr ARGLWYDD,

[a] Seph. 2. 13.
[2] Neu, *Yr Arglwydd sydd Dduw eiddigus, a dialydd.*
[b] Exod. 20. 5.
[c] Ps. 94. 1.
[d] Exod. 34. 6, 7.
[e] Ps. 18. 7, &c. Hab. 3. 5, 11, 12.
[f] Es. 50. 2.
[g] Ps. 97. 5.

[3] amddiffynfa yn nydd blinder; ac
[h] efe a edwyn y rhai a ymddiriedant
ynddo.
8 A llifeiriant yn myned trosodd
y gwna efe drangc ar ei lle hi, a
thywyllwch a erlid ei elynion ef.
9 Beth a ddychymmygwch yn
erbyn yr ARGLWYDD? efe a wna
drangc; ni chyfyd blinder ddwy-
waith.
10 Canys tra yr ymddyrysont fel
drain, a thra meddwont *fel* meddw-
on, ysir hwynt fel sofl wedi llawn-
wywo.
11 O honot y daeth allan a ddy-
chymmyga ddrwg yn erbyn yr AR-
GLWYDD: cynghorwr [4] drygionus.
12 Fel hyn y dywed yr AR-
GLWYDD, [5] Pe *byddent* heddychol,
ac felly yn aml, etto fel hyn y
[6] torrir hwynt i lawr, pan elo efe
heibio. Er i mi dy flino, ni'th flinaf
mwyach.
13 Canys yr awrhon y torraf ei iau
ef oddi arnat, drylliaf dy rwymau.
14 Yr ARGLWYDD hefyd a orchy-
mynodd o'th blegid, na hauer o'th
enw mwyach: torraf o dŷ dy dduw-
iau y gerfiedig a'r dawdd ddelw:
gwnaf dy fedd; canys gwael ydwyt.
15 [i] Wele ar y mynyddoedd draed

Cyn CRIST Cylch 713.

[3] Neu, *cadernid.*
[h] Ps. 1. 6.
[4] Heb. *Belial.*
[5] Neu, *Pe buasent heddychol, felly y buasent aml, ac felly y cneifiesid hwy, ac efe a aethai heibio.*
[6] Heb. *cneifir hwynt pan elo*, &c.
[i] Es. 52. 7. Rhuf. 10. 15.

Cyn CRIST Cylch 713.

yr efengylwr, cyhoeddwr heddwch: cadw di, O Judah, dy wyliau, tâl dy addunedau: canys nid [7] â y drygionus trwot mwy; cwbl-dorrwyd ef ymaith.

[7] Heb. *â Belial.*

PENNOD II.

Ofnadwy a buddugol luoedd Duw yn erbyn Ninefeh.

DAETH y [2] chwalwr i fynu o flaen dy wyneb: [a] cadw yr amddiffynfa, gwylia y ffordd, nertha *dy* lwynau, cadarnhâ *dy* nerth yn fawr.

2 [b] Canys dychwelodd yr ARGLWYDD [3] ardderchowgrwydd Jacob, fel [4] ardderchowgrwydd Israel: canys [c] y dyhysbyddwyr a'u dyhysbyddodd hwynt, ac a lygrasant eu cangau gwinwydd.

3 Tarian ei wŷr grymmus a liwiwyd yn goch, *ei* wŷr o ryfel a wisgwyd âg ysgarlad; y cerbydau *fyddant* gyd â [5] lampau tanllyd y dydd y byddo ei arlwy, a'r ffynnidwydd a ysgydwir yn aruthrol.

4 Y cerbydau a gynddeiriogant yn yr heolydd, tarawant wrth eu gilydd yn y prif-ffyrdd: eu gwelediad fydd fel fflammau, ac fel mellt y saethant.

5 Efe a gyfrif ei *weision* gwychion; tramgwyddant wrth gerdded; prysurant at ei chaer hi, a'r [6] amddiffyn a barottôir.

6 Pyrth y dwfr a agorir, a'r palas a [7] ymddettyd.

7 [8] A Hussab a [9] gaethgludir, dygir hi i fynu, a'i morwynion yn *ei* harwain megis â llais colommennod, yn curo ar eu dwyfronnau.

8 A Ninefeh *sydd* [2] er ys dyddiau fel llyn o ddwfr: ond hwy a ffoant. Sefwch, sefwch, *meddant;* ac ni bydd [3] a edrycho yn ol.

9 Ysglyfaethwch arian, ysglyfaethwch aur; [4] canys nid *oes* diben ar yr ystôr *a*'r gogoniant o bob dodrefn dymunol.

10 Gwag, a gorwag, ac anrheithiedig yw hi, a'r [d] galon yn toddi, a'r [e] gliniau yn taro ynghyd, ac anhwyl ar bob lwynau, [f] *a*'u hwynebau oll a gasglant barddu.

11 Pa le *y mae* trigfa y llewod, a phorfa cenawon y llewod? lle y rhodiai y llew, *sef* yr hen lew, *a*'r cenaw llew, ac nid *oedd* a'*u* tarfai?

12 Y llew a ysglyfaethodd ddigon i'w genawon, ac a dagodd i'w lewesau, ac a lanwodd âg ysglyfaeth ei ffau, a'i loches âg yspail.

[2] Neu, *drylliwr.*
[a] Jer. 51. 11, 12.
[b] Es. 10. 12.
[3] Neu, *falchder.*
[4] Neu, *â balchder.*
[c] Ps. 80. 12. Hos. 10. 1.
[5] Heb. *thân lampau.*
[6] Heb. *gorchudd,* neu, *gorchuddiwr.*
[7] Neu, *dawdd.*
[8] Neu, *A'r hyn a sefydlwyd,* neu, *safwyd, a chaethgludir hi,* &c.
[9] Neu, *ddatguddir.*
[2] Neu, *er y dyddiau y bu.*
[3] Neu, *a'i dychwelo.*
[4] Neu, *a'i hanfeidrol heiniar.*
[d] Es. 13. 7, 8.
[e] Dan. 5. 6.
[f] Joel 2. 6.

13 Wele fi yn dy erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd; a mi a losgaf ei cherbydau yn y mwg, a'r cleddyf a ddifa dy lewod ieuaingc; a thorraf ymaith o'r ddaear dy ysglyfaeth, ac ni chlywir mwy lais dy genhadau.

PENNOD III.

Gofidus gwymp Ninefeh.

GWAE ddinas [a] y gwaed! llawn celwydd *ac* yspail ydyw i gyd, a'r ysglyfaeth heb ymadaw.

2 *Bydd* swn y ffrewyll, a swn cynnwrf olwynion, a'r march yn prangcio, a'r cerbyd yn neidio.

3 Y marchog sydd yn codi [2] ei gleddyf gloyw, a'i ddisglaer waywffon; llïaws o laddedigion, ac aneirif o gelanedd; a heb ddiwedd ar y cyrph: tripiant wrth eu cyrph hwynt:

4 O herwydd aml butteindra y buttain dêg, meistres [b] swynion, yr hon a werth genhedloedd trwy ei phutteindra, a theuluoedd trwy ei swynion.

5 Wele fi i'th erbyn, medd ARGLWYDD y lluoedd, a [c] datguddiaf dy odre ar dy wyneb, a gwnaf i genhedloedd weled dy noethni, ac i deyrnasoedd dy warth.

6 A thaflaf ffiaidd bethau arnat, a gwnaf di yn wael, a gosodaf di yn ddrych.

7 A bydd i bawb a'th welo ffoi oddi wrthyt, a dywedyd, Anrheithiwyd Ninefeh, pwy a gwyna iddi? O ba le y ceisiaf ddiddanwyr i ti?

8 [d] Ai gwell ydwyt na [e] No [3] dylwythog, yr hon a osodir rhwng yr afonydd, ac a amgylchir â dyfroedd, i'r hon *y mae* y môr yn rhagfur, *a*'i mur o'r môr?

9 Ethiopia *oedd* ei chadernid, a'r Aipht, ac aneirif: Put a Lubim oedd yn gynnorthwy i ti.

10 Er hynny hi a ddygpwyd ymaith, hi a gaethgludwyd; [f] *a*'i phlant bychain a ddrylliwyd ym mhen pob heol; ac am ei phendefigion y bwriasant goelbrennau, a'i holl wŷr mawr a rwymwyd mewn gefynnau.

11 Tithau hefyd [g] a feddwi; byddi guddiedig; ceisi hefyd gadernid rhag y gelyn.

12 Dy holl amddiffynfeydd *fyddant fel* [h] ffigyswydd a'u blaenffrwyth arnynt: os ysgydwir hwynt, syrthiant yn safn y bwyttâwr.

13 Wele [i] dy bobl yn wragedd yn

Cyn CRIST Cylch 713.

[a] Ezec. 24. 6, 9. Hab. 2. 12.
[2] Heb. *fflamychiad y cleddyf, a melltenniad y waywffon.*
[b] Es. 47. 9, 12.
[c] Es. 47. 2, 3. Jer. 13. 22, 26. Ezec. 16. 37.
[d] Amos 6. 2.
[e] Jer. 46. 25.
[3] Neu, *fagal.* Heb. *No Amon.*
[f] Ps. 137. 9. Es. 13. 16. Hos. 13. 16.
[g] Jer. 25. 17.
[h] Dat. 6. 13.
[i] Jer. 50. 37. a 51. 30.

Cyn CRIST Cylch 713.

dy ganol di: pyrth dy dir a agorir
i'th elynion; tân a ysodd dy farrau.
14 Tyn i ti ddwfr i'r gwarchae,
[k] cadarnhâ dy amddiffynfeydd; dos
i'r dom, sathr y clai, cryfhâ yr
odyn briddfaen.
15 Yno y tân a'th ddifa, y cleddyf
a'th dyrr ymaith, efe a'th ysa di
fel pryf y rhwd; ymlïosoga fel pryf
y rhwd, ymlïosoga fel y ceiliog
rhedyn.
16 Amlheaist dy farchnadwyr
rhagor sêr y nefoedd: [4] difwynodd
pryf y rhwd, ac ehedodd ymaith.
17 Dy rai coronog *sydd* fel y
locustiaid, a'th dywysogion fel y
ceiliogod rhedyn mawr, y rhai a
wersyllant yn y caeau ar y dydd
oerfelog, *ond* pan gyfodo yr haul,
hwy a ehedant ymaith, ac ni ad-
waenir eu man lle *y maent.*
18 [1] Dy fugeiliaid, brenhin Assyria,
a hepiant, a'th [5] bendefigion a [6] or-
weddant; gwasgerir dy bobl ar y
mynyddoedd, ac ni *bydd a'u* casglo.
19 Ni thynnir dy archoll ynghyd,
clwyfus yw dy weli; pawb a glywo
sôn am danat a gurant eu dwylaw
arnat; o herwydd pwy nid aeth
dy ddrygioni drosto bob amser?

k pen. 2. 1.
4 Neu, *ymwasgarodd.*
1 Exod. 15. 16. Ps. 76. 6.
5 Neu, *ddewrion.*
6 Neu, *drigant* yn y llwch.

LLYFR HABACUC.

Cyn CRIST Cylch 626.

PENNOD I.

1 *Habacuc yn achwyn rhag anwiredd y wlad,* 5 *ac yn cael dangos iddo y dïaledd erchyll a ddeuai trwy y Caldeaid:* 12 *ac yn cwyno bod yn dïaleddu ar y bobl trwy rai oedd lawer gwaeth na hwynt-hwy eu hunain.*

Y BAICH a welodd y prophwyd
Habacuc.
2 Pa hyd, ARGLWYDD, y gwaeddaf,
ac nis gwrandewi! y bloeddiaf ar-
nat *rhag* trais, ac nid achubi!
3 Paham y gwnei i mi weled an-
wiredd, ac y peri *i mi* edrych ar
flinder? anrhaith a thrais *sydd* o'm
blaen i; ac y mae a gyfyd ddadl
ac ymryson.
4 Am hynny yr oedir cyfraith, ac
nid â barn allan byth: am fod [a] y
drygionus yn amgylchu y cyfiawn;
am hynny cam farn a â allan.
5 ¶ [b] Gwelwch ym mysg y cen-
hedloedd, ac edrychwch, rhyfedd-
wch yn aruthrol: canys gweith-
redaf weithred yn eich dyddiau, ni
choeliwch er ei mynegi *i chwi.*
6 Canys wele fi yn codi y Calde-
aid, cenedl chwerw a phrysur, yr
hon a rodia ar hyd lled y tir, i
feddiannu cyfanneddoedd nid *yw*
eiddynt.
7 *Y maent* i'w hofni ac i'w har-
swydo: [2] o honynt eu hun y daw
allan eu barn a'u rhagoriaeth.
8 A'u meirch sydd fuanach na'r
llewpardiaid, a llymmach ydynt na
[c] bleiddiau yr hwyr: eu marchogion
hefyd a ymdaenant, a'u marchogion
a ddeuant o bell; [d] ehedant fel
eryr yn prysuro at fwyd.
9 Hwy a ddeuant oll i dreisio;
[3] ar gyfer eu hwyneb *y bydd* gwynt
y dwyrain, a hwy a gasglant gaeth-
ion fel y tywod.
10 A hwy a watwarant frenhin-
oedd, a thywysogion *a fyddant*
watwargerdd iddynt: hwy a wat-
warant yr holl gestyll, ac a gasglant
lwch, ac a'i goresgynant.
11 Yna y newidia *ei* feddwl, ac
yr â trosodd, ac a drosedda, *gan
ddïolch am* ei rym yma i'w dduw
ei hun.
12 ¶ [e] Onid *wyt* ti er tragywydd-
oldeb, O ARGLWYDD fy NUW, fy
Sanctaidd? ni byddwn feirw. O
ARGLWYDD, [f] ti a'u gosodaist hwy
i farn, ac a'u [4] sicrheaist, O [5] DDUW,
i gospedigaeth.
13 [g] *Ydwyt* lanach dy lygaid nag
y *gelli* edrych ar ddrwg, ac ni elli
edrych ar [6] anwiredd: paham yr
edrychi ar yr anffyddloniaid, *ac* y
tewi pan lyngco yr anwir *un* cyf-
iawnach nag ef ei hun?
14 Ac y gwnei ddynion fel pysgod
y môr, fel yr [7] ymlusgiaid heb lyw-
ydd arnynt?
15 [h] Cyfodant hwynt oll â'r bach;
casglant hwynt yn eu rhwyd, a
chynhullant hwynt yn eu balleg-
rwyd: am hynny hwy a lawenych-
ant ac a ymddigrifant.
16 Am hynny yr [i] aberthant i'w
rhwyd, ac y llosgant arogl-darth
i'w ballegrwyd: canys trwyddynt
hwy y mae eu rhan yn dew, a'u
bwyd yn fras.
17 A gânt hwy gan hynny dywallt
eu rhwyd, ac nad arbedont ladd y
cenhedloedd yn wastadol?

a Job 21. 7. Jer. 12. 1.
b Es. 29. 14. Act. 13. 41.
2 Neu, *o honynt hwy y daw allan farn y rhai hyn, a chaethglud y rhai hyn.*
c Jer. 5. 6. Seph. 3. 3.
d Jer. 4. 13.
3 Neu, *eu hwynebau a lymmeidia* fel *gwynt, &c.* Heb. *cyfeiriad eu hwynebau tu a gwynt, &c.* neu, *eu hwynebau a edrych tu a'r dwyrain.*
e Galar. 5. 19.
f 2 Bren. 19. 25. Es. 10. 5, 6, 7.
4 Heb. *sylfaenaist.*
5 Heb. *Craig.* Deut. 32. 4.
g Ps. 5. 5.
6 Neu, *ofid.*
7 Neu, *ymsymmudiaid.*
h Amos 4. 2.
i Es. 10. 13.

Cyn CRIST Cylch 626.

PENNOD II.

1 *I Habacuc, yn disgwyl am atteb, y dangosir y bydd rhaid iddo ddisgwyl trwy ffydd.* 5 *Y barnedigaethau a ddaw ar y Caldeaid am eu hannigonolrwydd,* 9 *a'u trachwant,* 12 *a'u creulondeb,* 15 *a'u meddwdod,* 18 *a'u delwaddoliaeth.*

[a]SAFAF ar fy nisgwylfa, ac ym-
sefydlaf [2]ar y tŵr, a gwyliaf, i
edrych beth a ddywed efe [3]wrthyf,
a pha beth a attebaf pan [4]y'm
cerydder.
2 A'r ARGLWYDD a attebodd ac
a ddywedodd, [b]Ysgrifena y weled-
igaeth, a gwna hi yn eglur ar lech-
au, fel y rhedo yr hwn a'i darlleno.
3 Canys [c]y weledigaeth *sydd* etto
dros amser gosodedig, ond hi a
ddywed o'r diwedd, ac ni thwylla:
os erys, disgwyl am dani; canys
[d]gan ddyfod y daw, nid oeda.
4 Wele, *yr hwn* a ymchwydda,
nid yw uniawn ei enaid ynddo:
ond [e]y cyfiawn a fydd byw trwy
ei ffydd.
5 ¶ [5]A hefyd gan ei fod yn tros-
eddu trwy win, gwr balch *yw efe,*
ac heb aros gartref, yr hwn a hel-
aetha ei feddwl [f]fel uffern, ac *y
mae* fel angau, ac nis digonir; ond
efe a gasgl atto yr holl genhedl-
oedd, ac a gynnull atto yr holl
bobloedd.
6 Oni chyfyd y rhai hyn oll yn
ei erbyn ddïareb, a gair du yn ei
erbyn, a dywedyd, [6]Gwae a hel-
aetho *y peth* nid *yw* eiddo! pa
hyd? a'r neb a lwytho arno ei hun
y clai tew!
7 Oni chyfyd yn ddisymmwth y
rhai a'th frathant, ac oni ddeffry y
rhai a'th gystuddiant, a thi a fyddi
yn [7]wasarn iddynt?
8 [g]Am i ti yspeilio cenhedloedd
lawer, holl weddill y bobloedd a'th
yspeilia dithau: [h]am waed dynion,
ac *am* y trais ar y tir, ar y ddinas,
ac ar oll a drigant ynddi.
9 ¶ [i]Gwae a [8]elwo elw drwg i'w
dŷ, i osod ei nyth yn uchel, i ddï-
angc o [9]law y drwg!
10 Cymmeraist gynghor gwarthus
i'th dŷ, wrth ddistrywio pobloedd
lawer; pechaist *yn erbyn* dy enaid.
11 O herwydd y garreg a lefa o'r
mur, a'r [2]trawst [3]a'i hettyb o'r
gwaith coed.
12 ¶ [k]Gwae a adeilado dref trwy
waed, ac a gadarnhao ddinas mewn
anwiredd!
13 Wele, onid oddi wrth AR-
GLWYDD y lluoedd *y mae,* [l]bod

[a] Es. 21. 8, 11. [2] Heb. *yn amddiffynfa.* [3] Neu, *ynof.* [4] Neu, *ddadleuer â mi.* Heb. *ar fy ngherydd,* neu, *fy argyhoeddiad.* [b] Es. 8. 1. a 30. 8. [c] Dan. 10. 14. [d] Heb. 10. 37. [e] Ioan 3. 36. Rhuf. 1. 17. Gal. 3. 11. Heb. 10. 38. [5] Neu, *Pa faint mwy.* [f] Diar. 27. 20. a 30. 16. [6] Neu, *Ho yr hwn sydd yn helaethu.* [7] Neu, *ysglyfaeth.* [g] Es. 33. 1. [h] ad. 17. [i] Jer. 22. 13. [8] Neu, *chwenycho ddrygchwant.* [9] Heb. *gledr llaw y drwg.* [2] Neu, *darn,* neu, *cyssylltiad.* [3] Neu, *a dystiolaetha i'w herbyn.* [k] Jer. 22. 13. Ezec. 24. 9. Nah. 3. 1. [l] Jer. 51. 58.

i'r bobl ymflino yn y tân, ac i'r
cenhedloedd ymddiffygio [4]am wir
wagedd?
14 Canys [m]y ddaear a lenwir [5]o
wybodaeth gogoniant yr ARGLWYDD,
fel y toa y dyfroedd y môr.
15 ¶ Gwae a roddo ddïod i'w gym-
mydog: yr hwn ydwyt yn rhoddi
iddo dy gostrel, ac yn *ei* feddwi
hefyd, er cael gweled eu noethni
hwynt!
16 Llanwyd di o warth [6]yn lle
gogoniant; [n]ŷf dithau hefyd, a
noether dy flaen-groen: ymchwel
cwppan deheulaw yr ARGLWYDD
attat ti, a chwydiad gwarthus *fydd*
ar dy ogoniant.
17 Canys trais Libanus a'th or-
chuddia, ac anrhaith yr anifeiliaid,
yr hwn a'u dychrynodd hwynt, [o]o
achos gwaed dynion, a thrais y tir,
y ddinas ac oll a drigant ynddi.
18 ¶ Pa lês a wna i'r ddelw gerf-
iedig, ddarfod i'w lluniwr ei cherf-
io; i'r ddelw dawdd, ac [p]athraw
celwydd, fod lluniwr ei [7]waith yn
ymddiried ynddo, i wneuthur eilun-
od mudion?
19 Gwae a ddywedo wrth bren,
Deffro; wrth garreg fud, Cyfod,
efe a rydd addysg: wele, gwisgwyd
ef âg aur ac arian, a dim anadl nid
oes o'i fewn.
20 Ond [q]yr ARGLWYDD *sydd* yn
ei deml sanctaidd: [r]y ddaear oll,
[8]gostega di ger ei fron ef.

PENNOD III.

1 *Habacuc yn ei weddi yn crynu gan fawrhydi Duw.* 17 *Hyder ei ffydd ef.*

GWEDDI Habacuc y prophwyd,
[2]ar Sigionoth.
2 Clywais, O ARGLWYDD, dy [3]air,
ac ofnais: O ARGLWYDD, [4]bywhâ
dy waith y'nghanol y blynyddoedd,
pâr wybod y'nghanol y blynydd-
oedd; yn *dy* lid cofia drugaredd.
3 DUW [a]a ddaeth [5]o Teman, a'r
Sanctaidd o fynydd Paran. Selah.
Ei ogoniant a dôdd y nefoedd, a'r
ddaear a lanwyd o'i fawl.
4 A'i lewyrch oedd fel goleuni:
yr oedd [6]cyrn iddo *yn dyfod*
allan o'i [7]law; ac yno *yr oedd*
cuddiad ei gryfder.
5 [b]Aeth yr haint o'i flaen ef, ac
aeth [8]marwor tanllyd allan wrth ei
draed ef.
6 Safodd, a mesurodd y ddaear;
edrychodd, a gwasgarodd y cenhedl-
oedd: y mynyddoedd tragywydd-
ol hefyd a ddrylliwyd, a'r bryniau

Cyn CRIST Cylch 626.

[4] Neu, *yn ofer.* [m] Es. 11. 9. [5] Neu, *trwy adnabod.* [6] Neu, *yn fwy nag o ogoniant.* [n] Jer. 25. 26. a 51. 57. [o] ad. 8. [p] Jer. 10. 8, 14. Zech. 10. 2. [7] Heb. *lun.* [q] Ps. 11. 4. [r] Seph. 1. 7. Zech. 2. 13. [8] Neu, *gosteged ger ei, &c.* [2] Neu, *yn ol caneuau* (neu, *dônau*) *cyfnewidiol,* a elwir *Sigionoth.* Ps. 7, titl. [3] Neu, *sôn.* Heb. *wrandawiad.* [4] Neu, *cadw yn fyw.* [a] Deut. 33. 2. Barn. 5. 4. Ps. 68. 7. [5] Neu, *o'r deau.* [6] Neu, *disglaer belydr iddo.* [7] Neu, *ystlys.* [b] Nah. 1. 3. Deut. 32. 24. [8] Neu, *cryd poeth,* neu, *clefydau gwres.*

Cyn CRIST Cylch 626.

[9] Neu, *ddiddym*, neu, *wagedd*.
[2] Neu, *Ethiopia*.
[3] Neu, a'*th gerbydau* oedd *iachawdwriaeth*.
[4] Neu, *afonydd y ddaear*.
[5] Neu, *yn afonydd*.
[c] Ps. 77. 18. a 114. 4.
[6] Heb. *roddes ei lef*.
[d] Jos. 10. 12.
[7] Neu, *yn y goleuni y rhodiodd dy saethau*.
[e] Jos. 10. 11.
[f] Ps. 68. 21.

oesol a grymmasant: llwybrau tra-
gywyddol *sydd* iddo.
7 Dan [9] gystudd y gwelais wer-
syllau [2] Cuwsan: crynodd llenni tir
Midian.
8 A sorrodd yr ARGLWYDD wrth
yr afonydd? ai wrth yr afonydd *y
mae* dy ddig? ai wrth y môr *y mae*
dy ddigofaint, gan i ti farchogaeth
ar dy feirch, [3] *ac* ar gerbydau dy
iachawdwriaeth?
9 Llwyr noethwyd dy fwa, *yn ol*
llwon y llwythau, *sef dy* air *di*.
Selah. Holltaist [4] y ddaear [5] âg
afonydd.
10 [c] Y mynyddoedd a'th welsant,
ac a grynasant; y llifeiriant dwfr
a aeth heibio; y dyfnder a [6] wnaeth
dwrf; cyfododd *hefyd* ei ddwylaw
yn uchel.
11 Yr haul *a*'r lleuad [d] a safodd
yn eu preswylfa; [7] wrth oleuad dy
[e] saethau yr aethant, *ac* wrth lew-
yrch dy waywffon ddisglaer.
12 Mewn llid y cerddaist y ddae-
ar, a dyrnaist y cenhedloedd mewn
digter.
13 Aethost allan er iachawdwr-
iaeth i'th bobl, er iachawdwriaeth
ynghyd â'th enneiniog: [f] torraist
y pen allan o dŷ yr anwir, gan
ddinoethi y sylfaen hyd y gwddf.
Selah.
14 Trywenaist ben ei faes-dref-
ydd â'i ffyn ei hun; [8] rhyferthwy-
asant i'm gwasgaru; ymlawenhas-
ant, megis i fwytta y tlawd mewn
dirgelwch.
15 Rhodiaist â'th feirch trwy y
môr, *trwy* [9] bentwr o ddyfroedd
mawrion.
16 Pan glywais, fy mol a ddy-
chrynodd; fy ngwefusau a grynas-
ant wrth y llef: daeth pydredd i'm
hesgyrn, ac yn fy lle y crynais, fel
y gorphwyswn yn nydd trallod:
pan ddêl efe i fynu at y bobl, efe
a'u [2] difetha hwynt â'i fyddinoedd.
17 ¶ Er i'r ffigysbren na flodeuo,
ac na *byddo* ffrwyth ar y gwin-
wydd; gwaith yr olew-wydd [3] a
balla, a'r meusydd ni roddant fwyd;
torrir ymaith y praidd o'r gorlan,
ac ni *bydd* eidion yn eu beudai:
18 Etto mi a lawenychaf yn yr
ARGLWYDD; byddaf hyfryd yn
NUW fy iachawdwriaeth.
19 Yr ARGLWYDD DDUW *yw* fy
nerth, [g] a'm traed a wna efe fel
traed ewigod; ac efe a wna i mi
rodio ar fy uchel-leoedd. I'r pen-
cerdd ar fy [4] offer tannau.

Cyn CRIST Cylch 626.

[8] Neu, *daethant allan fel corwynt i'm gwasgaru*.
[9] Neu, *laid*.
[2] Neu, *dryllia*.
[3] Heb. *a ddywed gelwydd*.
[g] 2 Sam. 22. 34. Ps. 18. 33.
[4] Heb. *neginoth*, Ps. 4. titl.

LLYFR SEPHANIAH.

Cyn CRIST Cylch 630.

[a] Hos. 4. 3.
[b] Ezec. 14. 3, 7.
[c] Cyflawnwyd cylch 624. 2 Bren. 23. 5.
[d] Hos. 10. 5.
[e] 2 Bren. 23. 12. Jer. 19. 13.
[f] Es. 48. 1. Hos. 4. 15.
[2] Neu, *myn yr Arglwydd*.

PENNOD I.

Dïogel farn Duw ar Judah am amryw bechodau.

GAIR yr ARGLWYDD yr hwn a
ddaeth at Sephanïah mab Cusi,
fab Gedalïah, fab Amarïah, fab He-
zecïah, yn amser Josïah mab Amon
brenhin Judah.
2 Gan ddistrywio y distrywiaf bob
dim oddi ar wyneb y ddaear, medd
yr ARGLWYDD.
3 [a] Distrywiaf ddyn ac anifail;
distrywiaf adar yr awyr, a physgod
y môr; [b] a'r tramgwyddiadau yng-
hyd â'r annuwiolion; a thorraf ym-
aith ddyn oddi ar wyneb y ddaear,
medd yr ARGLWYDD.
4 Estynaf hefyd fy llaw ar Judah,
ac ar holl breswylwyr Jerusalem;
a [c] thorraf ymaith o'r lle hwn
weddill Baal, *ac* enw [d] y Chemar-
iaid â'r offeiriaid;
5 A'r neb [e] a ymgrymmant ar
bennau y tai i lu y nefoedd; a'r
addolwyr y rhai [f] a dyngant [2] i'r
ARGLWYDD, a hefyd [g] a dyngant i
Malcham;
6 [h] A'r rhai a giliant oddi ar ol yr
ARGLWYDD; *a'r rhai* ni cheisiasant
yr ARGLWYDD, ac nid ymofynasant
am dano.
7 [i] Distawa ger bron yr ARGLWYDD
DDUW; canys agos *yw* dydd yr
ARGLWYDD: o herwydd [k] arlwyodd
yr ARGLWYDD aberth, [3] gwahodd-
odd ei wahoddedigion.
8 A bydd, ar ddydd aberth yr
ARGLWYDD, i mi ymweled [1] â'r
tywysogion, ac â phlant y brenhin,
ac â phawb a wisgant wisgoedd
dïeithr.
9 Ymwelaf hefyd â phawb a neid-
iant ar y rhiniog y dydd hwnnw,
y sawl a lanwant dai eu meistr â
thrais ac *â* thwyll.
10 A'r dydd hwnnw, medd yr
ARGLWYDD, *y bydd* llais gwaedd
o borth y pysgod, ac udfa o'r ail,
a drylliad mawr o'r bryniau.
11 Udwch, breswylwyr Machtes:

Cyn CRIST Cylch 630.

[g] Jos. 23. 7.
[h] Es. 1. 4. Jer. 15. 6.
[i] Hab. 2. 20. Zech. 2. 13.
[k] Es. 34. 6. Jer. 46. 10. Ezec. 39. 17. Dat. 19. 17.
[3] Heb. *sancteiddiodd*, neu, *parottôdd*.
[1] Jer. 39. 6.

Cyn CRIST Cylch 630.

canys torrwyd ymaith yr holl bobl
o farchnadyddion; a holl gludwyr
arian a dorrwyd ymaith.
12 A'r amser hwnnw y chwiliaf
Jerusalem â llusernau, ac yr ym-
welaf â'r dynion sydd [m] yn ceulo
ar eu sorod; y rhai a ddywedant
yn eu calon, Ni wna yr ARGLWYDD
dda, ac ni wna ddrwg.
13 Am hynny eu cyfoeth a â yn
yspail, a'u teiau yn anghyfannedd:
[n] adeiladant hefyd dai, ond nis
preswyliant *ynddynt;* a phlannant
winllannoedd, ond nid yfant o'r
gwin.
14 Agos *yw* mawr ddydd yr AR-
GLWYDD, agos a phrysur iawn, *sef*
llais dydd yr ARGLWYDD: yno y
bloeddia y dewr yn chwerw.
15 [o] Diwrnod llidiog *yw* y diwr-
nod hwnnw, diwrnod trallod a chyf-
yngdra, diwrnod dinystr ac ang-
hyfannedd-dra, diwrnod tywyll a
du, diwrnod cymmylau a thywyllni.
16 Diwrnod udgorn a larwm yn
erbyn y dinasoedd caerog, ac yn
erbyn y tyrau uchel.
17 A mi a gyfyngaf ar ddynion, a
hwy a rodiant megis deillion, am
bechu o honynt yn erbyn yr AR-
GLWYDD; a'u gwaed a dywelltir
fel llwch, a'u cnawd fel tom.
18 [p] Nid eu harian na'u haur
chwaith a ddichon eu hachub hwynt
ar ddiwrnod llid yr ARGLWYDD;
ond â thân ei eiddigedd ef [q] yr ysir
yr holl dir: canys gwna *yr Ar-*
glwydd ddiben prysur ar holl bres-
wylwyr y ddaear.

PENNOD II.

1 Annog i edifeirwch. 4 Barn y Philistiaid, 8 a'r Moabiaid, ac Ammon, 12 ac Ethiopia, ac Assyria.

YMGESGLWCH, ïe, deuwch
ynghyd, genedl [2] anhawddgar;
2 Cyn i'r ddeddf esgor, *cyn* i'r
dydd fyned heibio fel peiswyn, cyn
dyfod arnoch lid digofaint yr AR-
GLWYDD, cyn dyfod arnoch ddydd
sorriant yr ARGLWYDD.
3 Ceisiwch yr ARGLWYDD, holl
rai llariaidd y ddaear, y rhai a
wnaethant ei farn ef; ceisiwch gyf-
iawnder, ceisiwch larieidd-dra: [a] fe
allai y cuddir chwi yn nydd digof-
aint yr ARGLWYDD.
4 ¶ Canys bydd [b] Gaza yn wrthod-
edig, ac Ascalon yn anghyfannedd:
gyrrant allan Asdod hanner dydd,
a diwreiddir Ecron.
5 Gwae breswylwyr glân y môr,
cenedl y Cerethiaid! *y mae* gair yr
ARGLWYDD i'ch erbyn: O [c] Canaan,
gwlad y Philistiaid, mi a'th ddi-
fethaf, fel na byddo cyfanneddwr.
6 A bydd glân y môr yn drigfäau
ac yn fythod i fugeiliaid, ac yn
gorlannau defaid.
7 A bydd y fro yn rhan i weddill
tŷ Judah; porant arnynt: yn nheiau
Ascalon y gorweddant yn yr hwyr:
[3] canys yr ARGLWYDD eu DUW a
ymwêl â hwynt, ac a ddychwel eu
caethiwed.
8 ¶ [d] Clywais waradwyddiad Moab,
a chabledd meibion Ammon, â'r
hwn y gwaradwyddasant fy mhobl,
ac [e] yr *ym*fawrygasant yn erbyn eu
terfynau hwynt.
9 Am hynny *fel mai* byw fi, medd
ARGLWYDD y lluoedd, DUW Israel,
Fel Sodom y bydd [f] Moab, a [g] meib-
ion Ammon fel Gomorrah: danadl-
dir, a phyllau halen, ac anghyfan-
neddle tragywyddol: gweddill fy
mhobl a'u difroda, a gweddill fy
nghenedl a'u meddianna hwynt.
10 Hyn a ddaw iddynt [h] am eu
balchder, am iddynt waradwyddo
ac *ym*fawrygu yn erbyn pobl AR-
GLWYDD y lluoedd.
11 Ofnadwy *a fydd* yr ARGLWYDD
iddynt: canys efe a [4] newyna holl
dduwiau y ddaear; ac addolant ef
bob un o'i fan, *sef* holl ynysoedd
y cenhedloedd.
12 ¶ [i] Chwithau hefyd, yr Ethiop-
iaid, a leddir â'm cleddyf.
13 Ac efe a estyn ei law yn erbyn
y gogledd, ac [k] a ddifetha Assyria,
ac a wna Ninefeh yn anghyfan-
nedd, *ac* yn sych fel diffaethwch.
14 A dïadellau a orweddant yn ei
chanol hi, holl anifeiliaid y cen-
hedloedd: [l] y pelican a'r dylluan
hefyd a lettŷant ar gap y drws;
eu llais a gân yn y ffenestri; ang-
hyfannedd-dra *a fydd* yn y gor-
singau: [5] canys efe a ddinoetha y
cedr-waith.
15 Hon *yw* y ddinas hoyw [m] oedd
yn trigo yn ddïofal, yn dywedyd
yn ei chalon, Myfi *sydd,* ac nid *oes*
ond myfi: pa fodd yr aeth yn ang-
hyfannedd, yn orweddfa anifeiliaid!
pawb a'r a êl heibio iddi, [n] a'i
hwtia, *ac* a ysgwyd ei law *arni.*

PENNOD III.

1 Tost-lym gerydd Jerusalem am amryw bechodau. 8 Annog i ddisgwyl am adferiad Israel, 14 ac i lawenychu o achos eu hymwared gan Dduw.

Cyn CRIST Cylch 630.

m Jer. 48. 11.
n Deut. 28. 30, 39. Amos 5. 11.
o Jer. 30. 7. Joel 2. 2, 11. Amos 5. 18.
p Diar. 11. 4. Ezec. 7. 19.
q pen. 3. 8.
2 Neu, *anhygar,* neu, *heb chwennychu.*
a Joel 2. 14. Amos 5. 15. Jonah 3. 9.
b Jer. 47. 4, 5. Ezec. 25. 15. Amos 1. 6. Zech. 9. 5.
c Jos. 13. 3.
3 Neu, *pan ymwelo yr Arglwydd eu Duw â hwynt, a dychwelyd, &c.*
d Jer. 48. 27.
e Jer. 49. 1.
f Es. 15. Jer. 48. Ezec. 25. 9. Amos 2. 1.
g Amos 1. 13.
h Es. 16. 6. Jer. 48. 29.
4 Heb. *gulhâ.*
i Es. 18. 1. a 20. 4. Ezec. 30. 9.
k Es. 10. 12. Ezec. 31. 3. Nah. 1. 1. a 2. 10. a 3. 15.
l Es. 34. 11, 14.
5 Neu, *pan ddinoetha.*
m Es. 47. 8.
n Job 27. 23. Galar. 2. 15.

Cyn CRIST Cylch 630.

[2] Neu, *loth.* Heb. *grombil.*
[3] Neu, *athrawiaeth.*
[a] Ezec. 22. 27. Mic. 3. 9, 10, 11.
[b] Hab. 1. 8.
[4] Neu, *ni chnoant yr esgyrn hyd y bore.*
[c] Jer. 23. 11, 32. Hos. 9. 7.
[d] Ezec. 22. 26.
[e] Deut. 32. 4.
[f] ad. 15, 17.
[5] Neu, *bob bore.*
[g] Jer. 3. 3. a 6. 15. a 8. 12.
[6] Neu, *conglau.*
[7] Neu, *fy mryd.*
[h] pen. 1. 18.
[i] Es. 19. 18.
[k] Es. 18. 1, 7. Act. 8. 27.

GWAE y [2] fudr a'r halogedig, y
ddinas orthrymmus!
2 Ni wrandawodd ar y llef, ni
dderbyniodd [3] gerydd; nid ymddir-
iedodd yn yr ARGLWYDD, ni nes-
aodd at ei DUW.
3 [a] Ei thywysogion o'i mewn *sydd*
yn llewod rhuadwy; ei barnwyr
[b] yn fleiddiau yr hwyr, [4] ni adaw-
ant asgwrn erbyn y bore.
4 Ei [c] phrophwydi *sydd* ysgafn, yn
wŷr anffyddlawn: [d] ei hoffeiriaid a
halogasant y cyssegr, treisiasant y
gyfraith.
5 [e] Yr ARGLWYDD cyfiawn [f] *sydd*
yn ei chanol; ni wna efe anwir-
edd: [5] yn fore y dwg ei farn i ol-
euni, ni phalla; ond [g] yr anwir ni
fedr gywilyddio.
6 Torrais ymaith y cenhedloedd:
eu [6] tyrau sydd anghyfannedd; di-
ffaethiais eu heolydd, fel nad elo
neb heibio; eu dinasoedd a ddi-
fwynwyd, heb wr, a heb drigiannol.
7 Dywedais, Yn ddïau ti a'm
hofni; derbyni gerydd: felly ei
thrigfa ni thorrid ymaith, pa fodd
bynnag yr ymwelais â hi: etto
bore-godasant, *a* llygrasant eu holl
weithredoedd.
8 ¶ Am hynny disgwyliwch arnaf
fi, medd yr ARGLWYDD, hyd y dydd
y cyfodwyf i'r ysglyfaeth: canys
[7] fy marn *sydd* ar gynnull y cen-
hedloedd, ar gasglu y teyrnasoedd,
i dywallt arnynt fy llid, holl angerdd
fy nigofaint: canys â thân fy eidd-
igedd [h] yr ysir yr holl ddaear.
9 O herwydd yna yr adferaf i'r
bobl [i] wefus bur, fel y galwo pob
un o honynt ar enw yr ARGLWYDD,
i'w wasanaethu ef âg un ysgwydd.
10 O'r [k] tu hwnt i afonydd Ethiop-
ia y dwg fy ngweddïwyr, *sef* merch
fy ngwasgaredig, fy offrwm.
11 Y dydd hwnnw ni'th warad-
wyddir am dy holl weithredoedd,
yn y rhai y pechaist i'm herbyn:
canys yna y symmudaf o'th blith
y neb sydd yn hyfryd ganddynt
dy falchder, fel nad ymddyrchafech
mwyach yn fy mynydd sanctaidd.
12 Gadawaf ynot hefyd [l] bobl dru-
ain dlodion; ac yn enw yr AR-
GLWYDD y gobeithiant hwy.
13 Gweddill Israel ni wna anwir-
edd, ac ni ddywedant gelwydd; ac
ni cheir yn eu geneuau dafod twyll-
odrus: canys hwy a borant ac a
orweddant, ac ni *bydd a'u* tarfo.
14 ¶ [m] Merch Sïon, cân; Israel,
crechwena; merch Jerusalem, ym-
lawenycha a gorfoledda â'th holl
galon.
15 Tynnodd yr ARGLWYDD ymaith
dy farnau, bwriodd allan dy elyn-
ion: yr ARGLWYDD brenhin Israel
[n] *sydd* yn dy ganol, nid ofni ddrwg
mwyach.
16 Y dydd hwnnw y dywedir wrth
Jerusalem, Nac ofna; *wrth* Sïon,
Na laesed dy ddwylaw.
17 Yr ARGLWYDD dy DDUW yn
dy ganol di *sydd* gadarn: [o] efe a
achub, efe a lawenycha o'th blegid
gan lawenydd; efe a lonydda yn
ei gariad, efe a ymddigrifa ynot
dan ganu.
18 Casglaf *y rhai sydd* brudd am
y gymmanfa, *y rhai* sydd o honot,
i'r rhai yr oedd [8] ei gwaradwydd
yn faich.
19 Wele, mi a ddifethaf yr amser
hwnnw bawb a'th flinant: ac [p] a
achubaf y gloff, a chasglaf y wasgar-
edig; ac a'u gosodaf yn glodfawr ac
yn enwog yn holl dir eu gwarth.
20 Yr amser hwnnw y dygaf chwi
drachefn, yr amser y'ch casglaf:
canys gwnaf chwi yn enwog ac yn
glodfawr ym mysg holl bobl y ddae-
ar, pan ddychwelwyf eich caeth-
iwed o flaen eich llygaid, medd yr
ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 630.

[l] Es. 14. 32. Zech. 11. 11.
[m] Es. 12. 6. a 54. 1. Zech. 9. 9.
[n] ad. 5, 17.
[o] Jer. 32. 41.
[8] Heb. *y baich arno yn waradwydd.*
[p] Ezec. 34. 16. Mic. 4. 6, 7.

LLYFR HAGGAI.

Cyn CRIST Cylch 520.

[a] Ezra 4. 24. a 5. 1. Zech. 1. 1.

PENNOD I.

1 *Haggai yn beio ar y bobl am esgeuluso adeiladu y tŷ:* 7 *yn eu hannog hwy i'w adeiladu ef:* 12 *ac yn addaw cymmorth Duw iddynt, os gwnaent hynny yn ewyllysgar.*

YN [a] yr ail flwyddyn i'r brenhin
Darïus, yn y chwehed mis, ar
y dydd cyntaf o'r mis, y daeth gair
yr ARGLWYDD trwy law Haggai y
prophwyd at [b] Zorobabel mab Sa-
lathiel tywysog Judah, ac at Josua
mab Josedec yr arch-offeiriad, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y llefara ARGLWYDD
y lluoedd, gan ddywedyd, Y bobl
hyn a ddywedant, Ni ddaeth yr
amser, yr amser i adeiladu tŷ yr
ARGLWYDD.

Cyn CRIST Cylch 520.

[b] 1 Chron. 3. 17, 19.

Cyn CRIST Cylch 520.

3 Yna y daeth gair yr ARGLWYDD
trwy law Haggai y prophwyd, gan
ddywedyd,
c 2 Sam. 7. 2. Ps. 132. 3, &c.
4 [c] Ai amser *yw* i chwi eich hun-
ain drigo yn eich tai byrddiedig,
a'r tŷ hwn yn anghyfannedd?
5 Fel hyn gan hynny yn awr y
2 Heb. *Gosodwch eich calonnau ar eich ffyrdd.*
dywed ARGLWYDD y lluoedd; [2] Ys-
tyriwch eich ffyrdd.
6 [d] Hauasoch lawer, a chludasoch
d Deut. 28. 38. Hos. 4. 10. Mic. 6. 14, 15.
ychydig; bwytta yr ydych, ond nid
hyd ddigon; yfed, ac nid hyd fod
yn ddiwall; ymwisgasoch, ac nid
e Zech. 8. 10.
hyd glydwr i neb; [e] a'r hwn a en-
nillo gyflog, sydd yn casglu cyflog
i gôd dyllog.
7 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Ystyriwch eich ffyrdd.
8 Esgynwch i'r mynydd, a dyg-
wch goed, ac adeiledwch y tŷ; mi
a ymfoddlonaf ynddo, ac y'm go-
goneddir, medd yr ARGLWYDD.
9 Edrychasoch am lawer, ac wele,
yr oedd yn ychydig; a phan y dyg-
3 Neu, *chwythais ef ymaith.*
asoch adref, [3] chwythais arno. Am
ba beth? medd ARGLWYDD y llu-
oedd. Am fy nhŷ i, yr hwn *sydd*
yn anghyfannedd, a chwithau yn
rhedeg bawb i'w dŷ ei hun.
10 Am hynny gwaharddwyd i'r
f Lef. 26. 19. Deut. 28. 23.
[f] nefoedd oddi arnoch wlitho, a
gwaharddwyd i'r ddaear roddi ei
ffrwyth.
g 2 Bren. 8. 1.
11 [g] Gelwais hefyd am sychder ar
y ddaear, ac ar y mynyddoedd, ac
ar yr ŷd, ac ar y gwin, ac ar yr
olew, ac ar *yr hyn* a ddwg y ddae-
ar allan; ar ddyn hefyd, ac ar ani-
h pen. 2. 17.
fail, ac [h] ar holl lafur dwylaw.
12 ¶ Yna y gwrandawodd Zoro-
babel mab Salathiel, a Josua mab
Josedec yr arch-offeiriad, a holl
weddill y bobl, ar lais yr AR-
GLWYDD eu DUW, ac ar eiriau
Haggai y prophwyd, megis yr an-
fonasai eu HARGLWYDD DDUW
hwynt ef; a'r bobl a ofnasant ger
bron yr ARGLWYDD.
13 Yna Haggai cennad yr AR-
GLWYDD a lefarodd trwy gennad-
wri yr ARGLWYDD wrth y bobl,
gan ddywedyd, *Yr wyf* fi gyd â
chwi, medd yr ARGLWYDD.
14 Felly y cynhyrfodd yr AR-
GLWYDD yspryd Zorobabel mab
Salathiel tywysog Judah, ac yspryd
Josua mab Josedec yr arch-offeir-
iad, ac yspryd holl weddill y bobl;
a hwy a ddaethant ac a weithias-
ant y gwaith yn nhŷ ARGLWYDD y
lluoedd eu DUW hwynt,
15 Y pedwerydd dydd ar hugain
o'r chweched mis, yn yr ail flwydd-
yn i Darïus y brenhin.

PENNOD II.

1 Y mae yn rhoi calon yn y bobl i weithio, trwy addaw gogoniant mwy i'r ail deml nag oedd yn y gyntaf. 10 Dan rith pethau sanctaidd a phethau aflan, y mae yn dangos fod eu pechodau hwy yn rhwystro y gwaith. 20 Addewid Duw i Zorobabel.

YN y seithfed *mis, ar* yr unfed
dydd ar hugain o'r mis, y
daeth gair yr ARGLWYDD trwy law
y prophwyd Haggai, gan ddywedyd,
2 Dywed yn awr wrth Zorobabel
mab Salathiel tywysog Judah, ac
wrth Josua mab Josedec yr arch-
offeiriad, ac wrth weddill y bobl,
gan ddywedyd,
3 [a] Pwy yn eich plith a adawyd, a Ezra 3. 12.
yr hwn a welodd y tŷ hwn yn ei
ogoniant cyntaf? a pha fodd y gwel-
wch chwi ef yr awr hon? [b] onid b Zech. 4. 10.
yw wrth hwnnw yn eich golwg fel
peth heb ddim?
4 Etto yn awr [c] ymgryfhâ, Zoro- c Zech. 8. 9.
babel, medd yr ARGLWYDD; ac ym-
gryfhâ, Josua mab Josedec yr arch-
offeiriad; ac ymgryfhêwch, holl
bobl y tir, medd yr ARGLWYDD, a
gweithiwch: canys *yr ydwyf* fi gyd
â chwi, medd ARGLWYDD y lluoedd:
5 *Yn ol* y gair a ammodais â chwi
pan ddaethoch allan o'r Aipht, felly
[d] yr erys fy yspryd yn eich mysg: d Es. 63. 11.
nac ofnwch.
6 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd; [e] Unwaith etto, e ad. 21. Heb. 12. 26.
ennyd fechan *yw*, a [f] mi a ysgyd-
waf y nefoedd, a'r ddaear, a'r môr, f Joel 3. 16.
a'r sychdir;
7 Ysgydwaf hefyd yr holl genhedl-
oedd, a dymuniant yr holl genhedl-
oedd a ddaw: llanwaf hefyd y tŷ
hwn â gogoniant, medd ARGLWYDD
y lluoedd.
8 Eiddof fi yr arian, ac eiddof fi yr
aur, medd ARGLWYDD y lluoedd.
9 Bydd mwy gogoniant y tŷ diw-
eddaf hwn na'r cyntaf, medd AR-
GLWYDD y lluoedd: ac yn y lle
hwn y rhoddaf dangnefedd, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
10 ¶ Ar y pedwerydd *dydd* ar
hugain o'r nawfed *mis*, yn yr ail
flwyddyn i Darïus, y daeth gair yr
ARGLWYDD trwy law Haggai y pro-
phwyd, gan ddywedyd,
11 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; [g] Gofyn yr awr hon i'r off- g Lef. 10. 11. Deut. 33. 10. Mal. 2. 7.
eiriaid y gyfraith, gan ddywedyd,
12 Os dwg un gig sanctaidd yng

Cyn CRIST Cylch 520.

nghwrr ei wisg, ac â'i gwrr a gyff-
wrdd â'r bara, neu â'r cawl, neu â'r
gwin, neu â'r olew, neu â dim o'r
bwyd, a fyddant hwy sanctaidd?
A'r offeiriaid a attebasant ac a
ddywedasant, Na *fyddant.*
13 A Haggai a ddywedodd, Os *un*
[h] Num. 19. 11. *a fo* [h] aflan gan gorph marw a gyff-
wrdd â dim o'r rhai hyn, a fyddant
hwy aflan? A'r offeiriaid a attebasant
ac a ddywedasant, Byddant aflan.
14 Yna yr attebodd Haggai, ac a
[i] Tit. 1. 15. ddywedodd, [i] Felly *y mae* y bobl
hyn, ac felly *y mae* y genhedlaeth
hon ger fy mron, medd yr Ar-
glwydd; ac felly *y mae* holl waith
eu dwylaw, a'r hyn a aberthant
yno, yn aflan.
15 Ac yr awr hon meddyliwch,
attolwg, o'r diwrnod hwn *allan* a
chynt, cyn gosod carreg ar garreg
yn nheml yr Arglwydd;
16 Er pan oedd *y dyddiau* hynny
[k] pen. 1. 9. Zech. 8. 10. [k] pan ddelid at dwrr o ugain *llestr-
aid,* deg fyddai; pan ddelid at y
gwinwrŷf i dynnu deg *llestraid* a
deugain o'r cafn, ugain a fyddai yno.
[l] Deut. 28. 22. 1 Bren. 8. 37. Amos 4. 9. 17 [l] Tarewais chwi â diflanniad,
ac â mallder, ac â chenllysg, [m] yn
[m] pen. 1. 11. holl waith eich dwylaw; a chwi-
thau ni *throisoch* attaf fi, medd yr
Arglwydd.

18 Ystyriwch yr awr hon o'r dydd
hwn ac er cynt, o'r pedwerydd
dydd ar hugain o'r nawfed *mis,*
ac ystyriwch o'r dydd y sylfaen-
wyd teml yr Arglwydd.
19 *A yw* yr had etto yn yr ys-
gubor? y winwydden hefyd, y ffigys-
bren, a'r pomgranad, a'r pren olew-
wydd, ni ffrwythasant: o'r dydd
hwn allan y bendithiaf *chwi.*
20 ¶ A gair yr Arglwydd a
ddaeth eilwaith at Haggai, ar y
pedwerydd *dydd* ar hugain o'r
mis, gan ddywedyd,
21 Llefara wrth Zorobabel tywys-
og Judah, gan ddywedyd, [n] Myfi a [n] ad. 6, 7. Heb. 12. 26.
ysgydwaf y nefoedd a'r ddaear;
22 A [o] mi a ymchwelaf deyrn- [o] Matt. 24. 7.
gadair teyrnasoedd, ac a ddinystr-
iaf gryfder brenhiniaethau y cen-
hedloedd; [p] ymchwelaf hefyd y [p] Mic. 5. 10. Zech. 4. 6. a 9. 10.
cerbydau, a'r rhai a eisteddant
ynddynt; a'r meirch a'u marchog-
ion a syrthiant, bob un gan gleddyf
ei frawd.
23 Y diwrnod hwnnw, medd Ar-
glwydd y lluoedd, y'th gymmeraf
di, fy ngwas Zorobabel, mab Sa-
lathiel, medd yr Arglwydd, [q] ac [q] Can. 8. 6.
y'th wnaf fel sêl: canys mi a'th
ddewisais di, medd Arglwydd y
lluoedd.

LLYFR ZECHARIAH.

Cyn CRIST Cylch 520.

PENNOD I.

1 *Zecharïah yn annog i edifeirwch.* 7 *Gweledigaeth y meirch.* 12 *Trwy weddi yr angel y gwneir addewidion cysurol i Jerusalem.* 18 *Gweledigaeth y pedwar corn, a'r pedwar saer.*

[a] Ezra 4. 24. Hag. 1. 1. YN yr wythfed mis [a] o'r ail
flwyddyn i Darïus, y daeth
[b] Ezra 5. 1. gair yr Arglwydd at [b] Zecharïah,
mab Barachïah, mab Ido y pro-
phwyd, gan ddywedyd,
2 Llwyr ddigiodd yr Arglwydd
wrth eich tadau.
3 Am hynny dywed wrthynt, Fel
hyn y dywed Arglwydd y llu-
[c] Jer. 25. 5. a 35. 15. Mic. 7. 19. Mal. 3. 7. oedd; [c] Dychwelwch attaf fi, medd
Arglwydd y lluoedd, a mi a ddy-
chwelaf attoch chwithau, medd Ar-
glwydd y lluoedd.
4 Na fyddwch fel eich tadau, y
rhai y galwodd y prophwydi o'r
blaen arnynt, gan ddywedyd, Fel
[d] Es. 31. 6. Jer. 3. 12. a 18. 11. Ezec. 18. 30. Hos. 14. 1. hyn y dywed Arglwydd y llu-
oedd; [d] Dychwelwch yn awr oddi
wrth eich ffyrdd drwg, ac *oddi*

wrth eich gweithredoedd drygionus:
ond ni chlywent, ac ni wrandawent
arnaf, medd yr Arglwydd.
5 Eich tadau, pa le *y maent* hwy?
a'r prophwydi, ydynt hwy yn fyw
byth?
6 Oni ddarfu er hynny i'm geiriau
a'm deddfau, y rhai a orchymynais
wrth fy ngweision y prophwydi,
[2] oddiwes eich tadau? a hwy a [2] Neu, *ymaflyd yn eich tadau?*
ddychwelasant, ac a ddywedasant,
[e] Megis y meddyliodd Arglwydd [e] Galar. 1. 18.
y lluoedd wneuthur i ni, yn ol ein
ffyrdd, ac yn ol ein gweithredoedd
ein hun, felly y gwnaeth efe â ni.
7 ¶ Ar y pedwerydd dydd ar hug- Cylch 519.
ain o'r unfed mis ar ddeg, hwnnw
yw mis Sebat, o'r ail flwyddyn i
Darïus, y daeth gair yr Arglwydd
at Zecharïah, mab Barachïah, mab
Ido y prophwyd, gan ddywedyd,
8 Gwelais noswaith; ac wele [f] wr [f] Jos. 5. 13.
yn marchogaeth ar farch coch, ac
yr oedd efe yn sefyll rhwng y myrt-

Cyn CRIST Cylch 519.

wydd y rhai *oedd* yn y pant; ac
o'i ol ef feirch [g] cochion, [3] brithion,
a gwŷnion.

[g] pen. 6. 2–7. [3] Neu, *gwineuon.*

9 Yna y dywedais, Beth *yw* y
rhai hyn, fy arglwydd? A dywed-
odd yr angel oedd yn ymddiddan
â mi wrthyf, Mi a ddangosaf i ti
beth yw y rhai hyn.
10 A'r gwr, yr hwn oedd yn sefyll
rhwng y myrtwydd, a attebodd ac
a ddywedodd, Dyma y rhai a heb-
ryngodd yr ARGLWYDD i ymrodio
trwy y ddaear.
11 A hwythau a attebasant angel
yr ARGLWYDD, yr hwn oedd yn
sefyll rhwng y coed myrt, ac a
ddywedasant, Rhodiasom trwy y
ddaear; ac wele yr holl ddaear
yn eistedd, ac yn llonydd.
12 ¶ Ac angel yr ARGLWYDD a
attebodd ac a ddywedodd, [h] O AR-
GLWYDD y lluoedd, pa hyd na thru-
garhêi wrth Jerusalem, a dinasoedd
Judah, wrth y rhai y digiaist [i] y
deng mlynedd a thri ugain hyn?
13 A'r ARGLWYDD a attebodd yr
angel oedd yn ymddiddan â mi,
â geiriau daionus, *a* geiriau com-
fforddus.
14 A'r angel yr hwn oedd yn ym-
ddiddan â mi a ddywedodd wrthyf,
Gwaedda, gan ddywedyd, Fel hyn
y dywed ARGLWYDD y lluoedd;
[k] Deliais eiddigedd mawr dros Je-
rusalem a thros Sïon:
15 A digiais yn ddirfawr wrth y
cenhedloedd difraw; [l] y rhai *pan*
ddigiais ychydig, hwythau a gyn-
northwyasant y niwed.
16 Am hynny fel hyn y dywed yr
ARGLWYDD; Dychwelais at Jeru-
salem â thrugareddau: fy nhŷ a
adeiledir ynddi, medd ARGLWYDD
y lluoedd, a llinyn a estynir ar Je-
rusalem.
17 Gwaedda etto, gan ddywedyd,
Fel hyn y dywed ARGLWYDD y llu-
oedd; Fy ninasoedd a ymehangant
gan ddaioni, a'r ARGLWYDD a rydd
gysur i Sïon etto, ac [m] a ddewis
Jerusalem etto.
18 ¶ A chodais fy llygaid, ac
edrychais; ac wele, bedwar corn.
19 A dywedais wrth yr angel oedd
yn ymddiddan â mi, Beth *yw* y rhai
hyn? Dywedodd yntau wrthyf, Y
rhai hyn *yw* y cyrn a wasgarasant
Judah, Israel, a Jerusalem.
20 A'r ARGLWYDD a ddangosodd
i mi bedwar saer *hefyd.*
21 Yna y dywedais, I wneuthur
pa beth y daw y rhai hyn? Ac efe a
lefarodd, gan ddywedyd, Y rhai hyn
yw y cyrn a wasgarasant Judah, fel
na chodai un ei ben: ond y rhai
hyn a ddaethant i'w tarfu hwynt, i
daflu allan gyrn y Cenhedloedd, y
rhai a godasant *eu* cyrn ar wlad
Judah i'w gwasgaru hi.

[h] Dat. 6. 10. [i] Dan. 9. 2. [k] pen. 8. 2. [l] Es. 47. 6. [m] Es. 14. 1. pen. 2. 12.

PENNOD II.

1 *Duw, o'i ofal dros Jerusalem, yn anfon i'w mesuro hi.* 6 *Gwared Sïon.* 10 *Addewid o bresennoldeb Duw.*

Cyn CRIST Cylch 519.

DYRCHEFAIS fy llygaid dra-
chefn, ac edrychais; ac wele 519.
wr, ac yn ei law linyn mesur.
2 A dywedais, I ba le yr âi di? Ac
efe a ddywedodd wrthyf, [a] I fesuro
Jerusalem, i weled beth *yw* ei lled
hi, a pheth *yw* ei hŷd hi.
3 Ac wele yr angel a oedd yn
ymddiddan â mi yn myned allan,
ac angel arall yn myned allan i'w
gyfarfod ef.
4 Ac *efe* a ddywedodd wrtho,
Rhed, llefara wrth y llangc hwn,
gan ddywedyd, Jerusalem a gyf-
anneddir *fel* [2] maes-drefi, rhag aml-
ed dyn ac anifail o'i mewn.
5 Canys byddaf iddi yn fur o dân
o amgylch, medd yr ARGLWYDD, a
[b] byddaf yn ogoniant yn ei chanol.
6 ¶ Ho, ho, *deuwch allan,* a
[c] ffowch o wlad y gogledd, medd
yr ARGLWYDD: canys taenais chwi
fel pedwar gwynt y nefoedd, medd
yr ARGLWYDD.
7 O Sïon, ymachub, yr hon wyt yn
preswylio *gyd â* merch Babilon.
8 Canys fel hyn y dywed AR-
GLWYDD y lluoedd; Ar ol y gogon-
iant y'm hanfonodd at y cenhedl-
oedd y rhai a'ch yspeiliasant chwi:
canys [d] a gyffyrddo â chwi, sydd yn
cyffwrdd â chanwyll ei lygad ef.
9 Canys wele fi yn ysgwyd fy llaw
arnynt, a byddant yn ysglyfaeth i'w
gweision: a [e] chânt wybod mai AR-
GLWYDD y lluoedd a'm hanfonodd.
10 ¶ [f] Cân a llawenycha, merch
Sïon: canys wele fi yn dyfod; a [g] mi
a drigaf yn dy ganol di, medd yr
ARGLWYDD.
11 A'r dydd hwnnw cenhedloedd
lawer a ymlynant wrth yr AR-
GLWYDD, ac a fyddant [h] bobl i mi:
a mi a drigaf yn dy ganol di; a
[i] chei wybod mai ARGLWYDD y llu-
oedd a'm hanfonodd attat.
12 A'r ARGLWYDD a etifedda Ju-
dah, ei ran yn y tir sanctaidd, ac
[k] a ddewis Jerusalem drachefn.

[a] Edrych Dat. 11. 1. [2] Neu, *trefi heb gaerau.* [b] Es. 60. 19. [c] Es. 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. Dat. 18. 4. [d] Deut. 32. 10. Ps. 17. 8. [e] pen. 4. 9. [f] Es. 12. 6. a 54. 1. Seph. 3. 14. [g] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 27. Ioan 1. 14. 2 Cor. 6. 16. [h] Exod. 12. 49. [i] ad. 9. [k] pen. 1. 17.

Cyn CRIST 519.

13 Pob cnawd, [l]taw y'ngŵydd
yr ARGLWYDD: canys cyfododd [m]o
drigfa ei sancteiddrwydd.

PENNOD III.

1 Dan rith Josua, y dangosir adferiad yr eglwys. 8 Addaw Crist y Blaguryn.

AC efe a ddangosodd i mi [a]Josua
yr arch-offeiriad yn sefyll ger
bron angel yr ARGLWYDD, a [b][2]Sa-
tan yn sefyll ar ei ddeheulaw ef
i'w wrthwynebu ef.
2 A'r ARGLWYDD a ddywedodd
wrth Satan, [c]Cerydded yr AR-
GLWYDD dydi, Satan; sef yr AR-
GLWYDD yr hwn [d]a ddewisodd
Jerusalem, a'th geryddo: onid
[e]pentewyn *yw* hwn wedi ei achub
o'r tân?
3 A Josua ydoedd wedi ei wisgo
â dillad budron, ac yn sefyll yng
ngŵydd yr angel.
4 Ac efe a attebodd, ac a ddy-
wedodd wrth y rhai oedd yn sefyll
ger ei fron, gan ddywedyd, Cym-
merwch ymaith y dillad budron
oddi am dano ef. Wrtho yntau
y dywedodd, Wele, symmudais dy
anwiredd oddi wrthyt, a gwisgaf
di hefyd â newid dillad.
5 A dywedais hefyd, Rhoddant
[f]feitr teg ar ei ben ef: a rhodd-
asant feitr teg ar ei ben ef, ac a'i
gwisgasant â dillad; ac angel yr AR-
GLWYDD oedd yn sefyll ger llaw.
6 Ac angel yr ARGLWYDD a dyst-
iolaethodd wrth Josua, gan ddy-
wedyd,
7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Os rhodi di yn fy ffyrdd,
ac os cedwi [3]fy nghadwraeth, tithau
hefyd a ferni fy nhŷ, ac a gedwi
fy nghynteddoedd; rhoddaf i ti
hefyd [4]leoedd i rodio ym mysg y
rhai hyn sydd yn sefyll *yma*.
8 Gwrando, attolwg, Josua yr
arch-offeiriad, ti a'th gyfeillion sydd
yn eistedd ger dy fron: canys
[g]gwŷr rhyfedd *yw* y rhai hyn: o
herwydd wele, dygaf allan [h]fy
ngwas [i]Y BLAGURYN.
9 Canys wele, y garreg a roddais
ger bron Josua; ar un [k]garreg *y*
bydd [l]saith o lygaid: wele fi yn
naddu ei naddiad hi, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, a mi a sym-
mudaf ymaith anwiredd y tir hwnnw
mewn un diwrnod.
10 Y dwthwn hwnnw, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, y gelwch bob
un ei gymmydog [m]dan y winwydd-
en, a than y ffigysbren.

l Seph. 1. 7. m Deut. 26. 15. Es. 57. 15. a Hag. 1. 1. b Ps. 109. 6. Dat. 12. 10. 2 Sef, *gwrthwynebwr.* c Judas 9. d Rhuf. 8. 33. e Amos 4. 11. Rhuf. 11. 5. Judas 23. f pen. 6. 11. 3 Neu, *fy ordinhad.* 4 Heb. *rodfeydd i rodio.* g Ps. 71. 7. Es. 8. 18. h Es. 42. 1. a 52. 13. Ezec. 34. 23. i Es. 4. 2. a 11. 1. Jer. 23. 5. a 33. 15. pen. 6. 12. Luc 1. 78. k Ps. 118. 22. Es. 28. 16. l pen. 4. 10. Dat. 5. 6. m Mic. 4. 4.

PENNOD IV.

1 Trwy weledigaeth y canhwyllbren aur, y dangosir y llwyddiant a gâi sylfaeniad Zorobabel: 11 ac wrth y ddwy olew-wydden, yr arwyddocêir y ddau enneiniog.

A'R angel yr hwn oedd yn ym-
ddiddan â mi, a ddychwelodd,
ac a'm deffrôdd, fel y deffrôir un
o'i gwsg,
2 Ac a ddywedodd wrthyf, Beth a
weli di? A mi a ddywedais, Edrych-
ais, ac wele ganhwyllbren i gyd *o*
aur, a'i badell ar ei ben, a'i saith
lusern arno, [2]a saith o bibellau i'r
saith lusern *oedd* ar ei ben ef;
3 A [a]dwy olew-wydden wrtho, y
naill o'r *tu* dehau i'r badell, a'r
llall o'r *tu* aswy iddi.
4 A mi a attebais, ac a ddywed-
ais wrth yr angel oedd yn ymddi-
ddan â mi, gan ddywedyd, Beth
yw y rhai hyn, fy arglwydd?
5 A'r angel oedd yn ymddiddan
â mi, a attebodd, ac a ddywed-
odd wrthyf, Oni wyddost beth *yw*
y rhai yma? Yna y dywedais, Na
wn, fy arglwydd.
6 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthyf, gan ddywedyd, Hyn
yw gair yr ARGLWYDD at Zoro-
babel, gan ddywedyd, [b]Nid trwy
[3]lu, ac nid trwy nerth, ond trwy
fy yspryd, medd ARGLWYDD y llu-
oedd.
7 Pwy *wyt* ti, y mynydd mawr?
ger bron Zorobabel *y byddi* yn
wastadedd; ac efe a ddwg allan y
maen pennaf, [c]gan weiddi, Rhad,
rhad iddo.
8 Daeth gair yr ARGLWYDD attaf
drachefn, gan ddywedyd,
9 Dwylaw Zorobabel [d]a sylfaen-
asant y tŷ hwn, a'i ddwylaw ef
[e]a'i gorphen: a [f]chei wybod mai
[g]ARGLWYDD y lluoedd a'm hebr-
yngodd attoch.
10 Canys pwy a ddïystyrodd ddydd
[h]y pethau bychain? canys llawen-
ychant, a gwelant y [4]garreg alcam
yn llaw Zorobabel *gyd â*'r saith
hynny: [i]llygaid yr ARGLWYDD *yd-*
ynt, y rhai sydd yn cynniwair trwy
yr holl ddaear.
11 ¶ A mi a attebais, ac a ddy-
wedais wrtho, Beth *yw* [k]y ddwy
olew-wydden hyn, ar y *tu* dehau i'r
canhwyllbren, ac ar ei aswy?
12 A mi a attebais drachefn, ac a
ddywedais wrtho, Beth *yw* y ddau
bingcyn olew-wydden, y rhai [5]trwy
y ddwy bibell aur sydd yn tywallt

Cyn CRIST 519.

2 Neu, *a saith, saith meddaf, o bibellau i'r llusernau.* a ad. 11. b Hos. 1. 7. 3 Neu, *allu.* c Ezra 3. 11, 13. d Ezra 3. 10. e Ezra 6. 15. f pen. 2. 9, 11. a 6. 15. g Es. 48. 16. pen. 2. 8. h Hag. 2. 3. 4 Neu, *plwm.* i 2 Chron. 16. 9. Diar. 15. 3. pen. 3. 9. k ad. 3. 5 Heb. *trwy law y ddwy bibell.*

Cyn CRIST 519.

allan o honynt eu hunain [6] yr *olew*
euraid?
13 Ac efe a lefarodd wrthyf, gan
ddywedyd, Oni wyddost ti beth *yw*
y rhai hyn? A dywedais, Na *wn*,
fy arglwydd.
14 Ac efe a ddywedodd, [l] Dyma
[7] y ddwy gaingc olew-wydden [m] sydd
yn sefyll ger bron ARGLWYDD yr
holl ddaear.

[6] Neu, olew i'r *aur.* Heb. *yr aur.*
[l] Dat. 11. 4.
[7] Heb. *ddau fab yr olew:* sef, *y ddau enneiniog.*
[m] Edrych Jos. 3. 11, 13. pen. 6. 5.

PENNOD V.

1 *Wrth y llyfr yn ehedeg, y dangosir melldith lladratta a thyngu.* 5 *Yn rhith gwraig yn eistedd mewn ephah, a thalent o blwm, y dangosir damnedigaeth Babilon.*

YNA y troais, a chodais fy llyg-
aid, ac edrychais; ac wele
blyg llyfr yn ehedeg.
2 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Beth a weli di? A dywedais, Mi
a welaf blyg llyfr yn ehedeg, a'i
hŷd yn ugain cufydd, a'i led yn
ddeg cufydd.
3 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Dyma y felldith sydd yn myned
allan ar wyneb yr holl ddaear:
canys [2] pob un a ladratto, a dorrir
ymaith *fel* o'r tu yma, yn ei hol
hi; a phob un a dyngo, a dorrir
ymaith *fel* o'r tu accw, yn ei hol hi.
4 Dygaf hi allan, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, a hi a ddaw
i dŷ y lleidr, ac i dŷ y [a] neb a
dyngo i'm henw i ar gam: a hi
a erys y'nghanol ei dŷ ef, ac [b] a'i
difa ef, a'i goed, a'i gerrig.
5 ¶ Yna yr angel oedd yn ym-
ddiddan â mi, a aeth allan, ac a
ddywedodd wrthyf, Cyfod yn awr
dy lygaid, ac edrych beth *yw* hyn
sydd yn myned allan.
6 A mi a ddywedais, Beth *ydyw?*
Ac efe a ddywedodd, Ephah *ydyw*,
sydd yn myned allan. Ac efe a
ddywedodd, Dyma eu gwelediad yn
yr holl ddaear.
7 Ac wele dalent o blwm wedi
ei godi i fynu: a dyma wraig yn
eistedd y'nghanol yr ephah.
8 Ac efe a ddywedodd, Anwir-
edd *yw* hon. Ac efe a'i taflodd
hi i ganol yr ephah; a bwriodd y
pwys plwm ar ei enau ef.
9 A chyfodais fy llygaid, ac edrych-
ais; ac wele ddwy wragedd yn dy-
fod allan, a gwynt yn eu hesgyll;
canys esgyll oedd ganddynt fel es-
gyll y ciconia: a chyfodasant yr
ephah rhwng y ddaear a'r nefoedd.
10 Yna y dywedais wrth yr angel
oedd yn ymddiddan â mi, I ba le
y mae y rhai hyn yn myned â'r
ephah?
11 Dywedodd yntau wrthyf, I
[c] adeiladu iddi dŷ y'ngwlad Sinar:
a hi a sicrhêir, ac a osodir yno
ar ei hystôl ei hun.

[2] Neu, *pob un o'r* bobl *hyn a ladratto, a'i cyfrif ei hun yn ddïeuog, fel y gwna hithau,* &c.
[a] pen. 8. 17.
[b] Edrych Lef. 14. 45.
[c] Jer. 29. 5, 28.

PENNOD VI.

1 *Gweledigaeth y pedwar cerbyd.* 9 *Dan rith coronau Josua, y dangosir teml a brenhiniaeth Crist y Blaguryn.*

HEFYD mi a droais, ac a
ddyrchefais fy llygaid, ac a
edrychais; ac wele bedwar o ger-
bydau yn dyfod allan oddi rhwng
dau fynydd: a'r mynyddoedd *oedd*
fynyddoedd o bres.
2 Yn y cerbyd cyntaf *yr oedd*
meirch [a] cochion, ac yn yr ail cer-
byd meirch duon,
3 Ac yn y trydydd cerbyd meirch
gwŷnion, ac yn y pedwerydd cer-
byd meirch brithion a [2] gwineuon.
4 Yna yr attebais, ac y dywed-
ais wrth yr angel oedd yn ymddi-
ddan â mi, Beth *yw* y rhai hyn,
fy arglwydd?
5 A'r angel a attebodd ac a ddy-
wedodd, Dyma bedwar [3] yspryd y
nefoedd, y rhai sydd yn myned all-
an o [b] sefyll ger bron ARGLWYDD
yr holl ddaear.
6 Y meirch duon *sydd* ynddo a
ânt allan i dir y gogledd; a'r gwŷn-
ion a ânt allan ar eu hol hwy-
thau; a'r brithion a ânt allan i'r
deheu-dir.
7 A'r gwineuon a aethant allan,
ac a geisiasant fyned i gynniwair
trwy y ddaear: ac efe a ddywed-
odd, Ewch, cynniweirwch trwy y
ddaear. Felly hwy a gynniweir-
asant trwy y ddaear.
8 Yna efe a waeddodd arnaf, ac
a lefarodd wrthyf, gan ddywedyd,
Edrych, y rhai a aethant i dir y
gogledd a lonyddasant fy yspryd
yn nhir y gogledd.
9 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
attaf, gan ddywedyd,
10 Cymmer gan y gaethglud, gan
Heldai, gan Tobïah, a chan Jeda-
iah, y rhai a ddaethant o Babilon,
a thyred y dydd hwnnw, a dos i
dŷ Josïah mab Sephanïah:
11 Yna cymmer arian ac aur, a
gwna [c] goronau, a gosod ar ben Jo-
sua mab Josedec yr arch-offeiriad;
12 A llefara wrtho, gan ddywed-
yd, Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd, gan ddywedyd, Wele [d] y
gwr a'i enw [e] BLAGURYN: [4] o'i

Cyn CRIST 519.
[a] pen. 1. 8. Dat. 6. 4.
[2] Neu, *chryfion.*
[3] Neu, *gwynt.*
[b] 1 Bren. 22. 19. pen. 4. 14. Luc 1. 19.
[c] pen. 3. 5.
[d] Edrych Luc 1. 78. Ioan 1. 45.
[e] pen. 3. 8.
[4] Neu, *oddi tano ef.*

Cyn CRIST 519.

le hefyd y blagura, ac efe a adeil-
ada deml yr ARGLWYDD:
13 Ië, teml yr ARGLWYDD a adeil-
ada efe; ac efe a ddwg y gogon-
iant, ac a eistedd, ac a lywodr-
aetha ar ei frenhin-faingc; [f]bydd
yn offeiriad hefyd ar ei frenhin-
faingc: a chynghor hedd a fydd
rhyngddynt ill dau.
14 A'r coronau fydd i Helem, ac
i Tobïah, ac i Jedaiah, ac i Hen
mab Sephanïah, er coffadwriaeth
yn nheml yr ARGLWYDD.
15 [g]A'r pellennigion a ddeuant,
ac a adeiladant yn nheml yr AR-
GLWYDD, a [h]chewch wybod mai
ARGLWYDD y lluoedd a'm hanfon-
odd attoch. A *hyn* a fydd, os gan
wrandaw y gwrandêwch ar lais yr
ARGLWYDD DDUW.

PENNOD VII.

1 *Y caethion yn ymofyn am ympryd.* 4 *Zecharïah yn argyhoeddi eu hympryd hwy.* 8 *Pechod yw yr achos o'u caethiwed hwy.*

518.

AC yn y bedwaredd flwyddyn i'r
brenhin Darïus y daeth gair
yr ARGLWYDD at Zecharïah, ar y
pedwerydd *dydd* o'r nawfed mis,
sef Cisleu;
2 Pan anfonasent Sereser, a Re-
gem-melech, a'u gwŷr, i dŷ DDUW,
i [2]weddïo ger bron yr ARGLWYDD,
3 *Ac* i ddywedyd wrth yr offeir-
iaid *oedd* yn nhŷ ARGLWYDD y llu-
oedd, ac wrth y prophwydi, gan
ddywedyd, A wylaf fi [a]y pummed
mis, gan ymneillduo, fel y gwneuth-
um weithian gymmaint o flynydd-
oedd?
4 ¶ Yna gair ARGLWYDD y lluoedd
a ddaeth attaf, gan ddywedyd,
5 Dywed wrth holl bobl y tir,
ac wrth yr offeiriaid, gan lefaru,
Pan [b]oeddych yn ymprydio ac yn
galaru [c]y pummed a'r seithfed *mis*,
[d]y deng mlynedd a thri ugain hyn-
ny, ai [e]i mi yr ymprydiasoch chwi
ympryd, i mi?
6 A phan fwyttasoch, a phan
yfasoch, [3]onid oeddych yn bwytta
i chwi eich hunain, ac yn yfed *i
chwi eich hunain?*
7 [4]Oni *ddylech wrandaw* y geir-
iau a gyhoeddodd yr ARGLWYDD
trwy law y prophwydi gynt, pan
oedd Jerusalem yn gyfannedd, ac
yn llwyddiannus, a'i dinasoedd o'i
hamgylch, a *phobl* yn cyfanneddu
y deheu-dir a'r dyffryn-dir?
8 ¶ A daeth gair yr ARGLWYDD
at Zecharïah, gan ddywedyd,

[f] Ps. 110. 4. Heb. 3. 1.
[g] Es. 60. 10.
[h] pen. 2. 9. a 4. 9.
[2] Heb. *ymbil âg wyneb yr Arglwydd.*
[a] Jer. 52. 12. pen. 8. 19.
[b] Es. 58. 5.
[c] pen. 8. 19.
[d] pen. 1. 12.
[e] Edrych Rhuf. 14. 6.
[3] Neu, *onid chwi yw y rhai oedd yn bwytta*, &c.
[4] Neu, *Oniddyma y geiriau*, &c.

Cyn CRIST 518.

9 Fel hyn y llefara ARGLWYDD y
lluoedd, gan ddywedyd, [f]Bernwch
farn [5]gywir, gwnewch drugaredd
a thosturi bob un i'w frawd:
10 Ac [g]na orthrymmwch y weddw
a'r amddifad, y dïeithr a'r anghen-
og; ac [h]na feddyliwch ddrwg bob
un i'w gilydd yn eich calonnau.
11 Er hyn gwrthodasant wran-
daw, a [i]rhoddasant ysgwydd anhy-
dyn, a thrymhasant eu clustiau rhag
clywed.
12 Gwnaethant hefyd eu calon-
nau yn adamant, rhag clywed y
gyfraith a'r geiriau a anfonodd AR-
GLWYDD y lluoedd trwy ei yspryd,
yn llaw y prophwydi gynt: am
hynny y daeth digofaint mawr oddi
wrth ARGLWYDD y lluoedd.
13 A bu, megis y galwodd efe, ac
na wrandawent hwy; felly [k]y galw-
asant hwy, ac nis gwrandâwn in-
nau, medd ARGLWYDD y lluoedd.
14 Ond gwasgerais hwynt â chor-
wynt i blith yr holl genhedloedd y
rhai nid adwaenent; a'r tir a ang-
hyfanneddwyd ar eu hol hwynt, fel
nad oedd a'i tramwyai nac a ddy-
chwelai: felly y gosodasant [l]y wlad
ddymunol yn ddiffaethwch.

PENNOD VIII.

1 *Adnewyddu Jerusalem.* 9 *Eu cysuro hwy i adeiladu, trwy fod ffafr Duw tu ag attynt.* 16 *Gweithredoedd da y mae Duw yn eu gofyn ganddynt.* 18 *Addaw llawenydd a rhyddhâd.*

518.

DRACHEFN y daeth gair AR-
GLWYDD y lluoedd *attaf*, gan
ddywedyd,
2 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; [a]Eiddigeddais eiddigedd
mawr dros Sïon, ac â llid mawr yr
eiddigeddais drosti.
3 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD;
Dychwelais at Sïon, a thrigaf yng
nghanol Jerusalem; a Jerusalem
[b]a elwir Dinas y gwirionedd; a
mynydd ARGLWYDD y lluoedd, Y
mynydd sanctaidd.
4 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; [c]Hen wŷr a hen wragedd
a drigant etto yn heolydd Jerusa-
lem, a phob gwr â'i ffon yn ei law
o herwydd amlder dyddiau.
5 A heolydd y ddinas a lenwir
o fechgyn a genethod yn chwarae
yn ei heolydd hi.
6 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Os [2]anhawdd yw *hyn* yn
y dyddiau hyn y'ngolwg gweddill
y bobl hyn, [d]ai [3]anhawdd fyddai

[f] Mic. 6. 8. Matt. 23. 23.
[5] Heb. *gwirionedd.*
[g] Exod. 22. 21, 22. Deut. 24. 17. Es. 1. 17. Jer. 5. 28.
[h] pen. 8. 17.
[i] Neh. 9. 29. Hos. 4. 16.
[k] Diar. 1. 24—28. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Mic. 3. 4.
[l] Dan. 8. 9.
[a] pen. 1. 14.
[b] Es. 1. 21, 26.
[c] Edrych 1 Sam. 2. 31. Galar. 2. 20, &c. a 5. 11—14.
[2] Neu, *rhyfedd.*
[d] Gen. 18. 14. Luc 1. 37. a 18. 27. Rhuf. 4. 21.
[3] Neu, *rhyfedd.*

Cyn CRIST 518.

hefyd yn fy ngolwg i? medd ARGLWYDD y lluoedd.
7 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Wele fi yn gwaredu fy
mhobl o dir y dwyrain, ac o dir
[4] machludiad haul.
8 A mi a'u dygaf hwynt, fel y
preswyliont y'nghanol Jerusalem:
a hwy a fyddant yn bobl i mi, a
byddaf finnau iddynt hwythau yn
DDUW mewn gwirionedd ac mewn
cyfiawnder.
9 ¶ Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; [e] Cryfhâer eich dwylaw
chwi, y rhai ydych yn clywed yn y
dyddiau hyn y geiriau hyn o [f] enau
y prophwydi, y rhai *oedd* yn y dydd
y sylfaenwyd tŷ ARGLWYDD y lluoedd, fel yr adeiledid y deml.
10 Canys cyn y dyddiau hyn [g] [5] nid
oedd na chyflog i ddyn, na llog am
anifail; na heddwch i'r un a elai
allan, nac a ddelai i mewn, gan y
gorthrymder: oblegid gyrrais yr
holl ddynion bob un ym mhen ei
gymmydog.
11 Ond yn awr ni *byddaf* fi i weddill y bobl hyn megis yn y dyddiau
gynt, medd ARGLWYDD y lluoedd.
12 Canys *bydd* [h] yr had [6] yn ffynnadwy; y winwydden a rydd ei
ffrwyth, a'r ddaear a rydd ei chynnyrch, a'r nefoedd a roddant eu
gwlith: a pharaf i weddill y bobl
hyn feddiannu yr holl *bethau* hyn.
13 A bydd, mai megis y buoch
chwi, tŷ Judah a thŷ Israel, yn felldith ym mysg y cenhedloedd; felly
y'ch gwaredaf chwi, a [i] byddwch yn
fendith: nac ofnwch, *ond* cryfhâer
eich dwylaw.
14 Canys fel hyn y dywed ARGLWYDD y lluoedd; Fel y meddyliais eich drygu chwi, pan y'm digiodd eich tadau, medd ARGLWYDD
y lluoedd, ac nid edifarheais;
15 Felly drachefn y meddyliais yn
y dyddiau hyn wneuthur llês i Jerusalem, ac i dŷ Judah: nac ofnwch.
16 ¶ Dyma y pethau a wnewch
chwi; [k] Dywedwch y gwir bawb
wrth ei gymmydog; bernwch farn
[7] gwirionedd *a* thangnefedd yn eich
pyrth;
17 [l] Ac na fwriedwch ddrwg neb
i'w gilydd yn eich calonnau; ac
[m] na hoffwch lw celwyddog: canys
yr holl *bethau* hyn a gaseais, medd
yr ARGLWYDD.
18 ¶ A gair ARGLWYDD y lluoedd
a ddaeth attaf, gan ddywedyd,

[4] Edrych Ps. 50. 1. a 113. 3. Mal. 1. 11.
[e] Hag. 2. 4.
[f] Ezra 5. 1, 2.
[g] Hag. 1. 6, 10. a 2. 16.
[5] Neu, *y cyflog hwn i ddyn a oeth yn ddiddym, ac nid oedd llôg am, &c.*
[h] Hos. 2. 21, 22. Joel 2. 22.
[6] Heb. *yn heddwch.*
[i] Ruth 4. 11, 12. Seph. 3. 20.
[k] Eph. 4. 25.
[7] Heb. *a gwirionedd tangnefedd.*
[l] pen. 7. 10.
[m] pen. 5. 3, 4.

19 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; Ympryd [n] y pedwerydd *mis*,
ac ympryd [o] y pummed, ac ympryd
[p] y seithfed, ac ympryd [q] y degfed,
a fydd i dŷ Judah yn llawenydd
a hyfrydwch, ac yn [8] uchel-wyliau
[9] daionus: gan hynny cerwch wirionedd a heddwch.
20 Fel hyn y dywed ARGLWYDD y
lluoedd; *Bydd* etto, y daw pobloedd,
a phreswylwyr dinasoedd lawer:
21 Ac yr â preswylwyr y naill
ddinas i'r llall, gan ddywedyd, [r] Awn
gan fyned i weddïo ger bron yr ARGLWYDD, ac i geisio ARGLWYDD y
lluoedd: minnau a âf hefyd.
22 Ië, pobloedd lawer a chenhedloedd cryfion a ddeuant i geisio ARGLWYDD y lluoedd yn Jerusalem, ac
i [2] weddïo ger bron yr ARGLWYDD.
23 Fel hyn y dywed ARGLWYDD
y lluoedd; Yn y dyddiau hynny *y
bydd* i ddeg o ddynion, o bob tafodiaith y cenhedloedd, ymaflyd, ymaflyd, *meddaf*, y'ngodrau gwr o
Iuddew, gan ddywedyd, Awn gyd
â chwi: canys clywsom [s] *fod* DUW
gyd â chwi.

PENNOD IX.

1 *Duw yn amddiffyn ei eglwys.* 9 *Annog Sïon i lawenychu am ddyfodiad Crist, a'i heddychol frenhiniaeth.* 12 *Duw yn addaw buddugoliaeth ac amddiffyn.*

BAICH gair yr ARGLWYDD yn
nhir Hadrach, a [a] Damascus
fydd ei orphwysfa ef: pan *fyddo*
llygaid dyn ar yr ARGLWYDD, fel yr
eiddo holl lwythau Israel.
2 A Hamath hefyd a derfyna
wrthi; Tyrus a [b] Sidon *hefyd*, er ei
bod [c] yn ddoeth iawn.
3 A Thyrus a adeiladodd iddi ei
hun amddiffynfa, ac [d] a bentyrrodd
arian fel llwch, ac aur coeth fel
tom yr heolydd.
4 [e] Wele, yr ARGLWYDD a'i bwrw
hi allan, ac a dery ei nerth hi yn y
môr; a hi a ysir â thân.
5 [f] Ascalon a'*i* gwel, ac a ofna; a
Gaza, ac a ymofidia yn ddirfawr;
Ecron hefyd, am ei chywilyddio o'i
gobaith; difethir hefyd y brenhin
allan o Gaza, ac Ascalon ni chyfanneddir.
6 [2] Estron hefyd a drig yn Asdod,
a thorraf ymaith falchder y Philistiaid.
7 A mi a gymmeraf ymaith ei waed
o'i enau, a'i ffieidd-dra oddi rhwng
ei ddannedd: ac efe a weddillir i'n
DUW ni, fel y byddo megis pen-

Cyn CRIST 518.
[n] Jer. 52. 6, 7.
[o] Jer. 52. 12, 13.
[p] Jer. 41. 1, 2.
[q] Jer. 52. 4.
[8] Heb. *amserau gosodedig.*
[9] Neu, *hyfryd.*
[r] Es. 2. 3. Mic. 4. 1, 2.
[2] Heb. *ymbil â gwyneb yr Arglwydd.*
[s] 1 Cor. 14. 25.
Cylch 487.
[a] Amos 1. 3.
[b] Obad. 20.
[c] Ezec. 28. 3, &c.
[d] Job 27. 16.
[e] Es. 23. 1.
[f] Seph. 2. 4.
[2] Heb. *Mab ordderch.*

Cyn CRIST Cylch 487.

naeth yn Judah, ac Ecron megis
Jebusiad.
8 A [g]gwersyllaf o amgylch fy nhŷ
rhag y llu, rhag a êl heibio, a rhag
a ddychwelo; fel nad elo gorthrym-
mwr trwyddynt mwyach: canys yn
awr gwelais â'm llygaid.
9 ¶ [h]Bydd lawen iawn, ti ferch
Sïon; a chrechwena, ha ferch Jeru-
salem: wele dy frenhin yn dyfod
attat: cyfiawn [3]ac achubydd *yw*
efe; *y mae efe* yn llariaidd, ac yn
marchogaeth ar asyn, ac ar ebol
llwdn asen.
10 [i]Torraf hefyd y cerbyd oddi
wrth Ephraim, a'r march oddi wrth
Jerusalem, a'r bwa rhyfel a dorrir:
ac efe a lefara heddwch i'r cenhedl-
oedd: a'i lywodraeth *fydd* [k]o fôr
hyd fôr, ac o'r afon hyd eithafoedd
y ddaear.
11 A thithau, [4]trwy waed dy am-
mod y gollyngais dy [l]garcharorion
o'r pydew heb ddwfr ynddo.
12 ¶ Trowch i'r amddiffynfa, chwi
garcharorion gobeithiol; heddyw yr
ydwyf yn dangos [m]y talaf i ti yn
ddau-ddyblyg:
13 Pan annelwyf Judah i mi, ac y
llanwyf y bwa âg Ephraim, ac y cyf-
odwyf dy feibion di, Sïon, yn erbyn
dy feibion di, Groeg, ac y'th wnel-
wyf fel cleddyf gwr grymmus:
14 A'r ARGLWYDD a welir tros-
tynt, a'i saeth ef a â allan fel mellt-
en: a'r ARGLWYDD DDUW a gân
âg udgorn, ac a gerdd [n]â chorwynt-
oedd y dehau.
15 ARGLWYDD y lluoedd a'u ham-
ddiffyn hwynt: a hwy a ysant, ac a
ddarostyngant [5]gerrig y dafl; yfant,
a therfysgant megis *mewn* gwin, a
[6]llenwir hwynt fel meiliau, *ac* fel
conglau yr allor.
16 A'r ARGLWYDD eu DUW a'u
gwared hwynt y dydd hwnnw fel
praidd ei bobl: canys [o]*fel* meini
coron *y byddant*, [p]wedi eu dyrch-
afu yn fanerau ar ei dir ef.
17 Canys pa faint *yw* ei ddaioni
ef, a pha faint ei degwch ef! ŷd a
[7]lawenycha y gwŷr ieuaingc, a gwin
y gwyryfon.

PENNOD X.

1 *Duw sydd raid ymgais âg ef, ac nid eilunod.* 5 *Megis yr ymwelodd efe â'i ddïadell am eu pechod, felly yr achub ac yr adfera efe hwy.*

ERCHWCH [a]gan yr ARGLWYDD
[b]wlaw [c]mewn pryd diweddar-
wlaw; a'r ARGLWYDD a bair [2]ddis-
glaer gymmylau, ac a ddŷd iddynt
gawod o wlaw, i bob un laswellt yn
y maes.
2 Canys [d]y [3]delwau a ddywedas-
ant wagedd, a'r dewiniaid a welsant
gelwydd, ac a ddywedasant freudd-
wydion ofer; [e]rhoddasant ofer gysur:
am hynny yr aethant fel defaid,
[4]cystuddiwyd hwynt, am nad *oedd*
bugail.
3 Wrth y bugeiliaid yr ennynodd
fy llid, a mi a gospais y bychod:
canys ARGLWYDD y lluoedd a ym-
welodd â'i braidd tŷ Judah, ac
[f]a'u gwnaeth fel ei harddfarch yn
y rhyfel.
4 Y gongl a ddaeth allan o hono,
yr hoel o hono, y bwa rhyfel o hono,
a phob gorthrymmwr ynghyd *a
ddaeth* o hono.
5 ¶ A byddant fel cawri [g]yn sathru
eu gelynion yn nhom yr heolydd yn
y rhyfel: a hwy a ymladdant, am
fod yr ARGLWYDD gyd â hwynt; a
[5]chywilyddir marchogion meirch.
6 A nerthaf dŷ Judah, a gwaredaf
dŷ Joseph, a pharaf iddynt ddy-
chwelyd i'w cyfle; canys trugarhe-
ais wrthynt; a byddant fel pe nas
gwrthodaswn hwynt: o herwydd
myfi *yw* yr ARGLWYDD eu DUW
hwynt, ac a'u gwrandawaf hwynt.
7 Bydd Ephraim hefyd fel cawr,
a'u calonnau a lawenychant fel trwy
win: a'u meibion a gânt weled, ac
a lawenychant; bydd eu calon yn
hyfryd yn yr ARGLWYDD.
8 Chwibanaf arnynt, a chasglaf
hwynt; canys gwaredais hwynt: ac
amlhânt fel yr amlhasant.
9 A [h]hauaf hwynt ym mysg y
bobloedd: ac mewn gwledydd pell
y'm cofiant, a byddant fyw gyd â'u
plant, a dychwelant.
10 A [i]dychwelaf hwynt o dir yr
Aipht, a chasglaf hwynt o Assyria;
ac arweiniaf hwynt i dir Gilead a
Libanus, ac [k]ni cheir *lle* iddynt.
11 Ac efe a dramwya trwy y môr
mewn blinder, ac [l]a dery y tonnau
yn y môr; a holl ddyfnderoedd yr
afon a fyddant ddyhysbydd: a dis-
gynir balchder Assyria, a theyrn-
wïalen yr Aipht a gilia ymaith.
12 Nerthaf hwynt hefyd yn yr
ARGLWYDD, ac [m]yn ei enw ef yr
ymrodiant, medd yr ARGLWYDD.

PENNOD XI.

1 *Dinystr Jerusalem.* 3 *Gofalu am yr etholedigion, a gwrthod y lleill.* 10 *Torri ffon Tegwch a Rhwymau, trwy wrthod Crist.* 15 *Arwydd a melldith y bugail ynfyd.*

[g] pen. 2. 5.
[h] Es. 62. 11. pen. 2. 10. Matt. 21. 5. Ioan 12. 15.
[3] Neu, *a'i achubydd ei hun yw efe.*
[i] Hos. 1. 7. a 2. 18. Mic. 5. 10 Hag. 2. 22.
[k] Ps. 72. 8.
[4] Neu, *yr hon y mae ei chyfammod trwy waed, gollyngais, &c.* Exod. 24. 8. Heb. 13. 20.
[l] Es. 61. 1.
[m] Es. 61. 7.
[n] Es. 21. 1.
[5] Neu, *â cherrig.*
[6] Neu, *llanwant y meiliau, a chonglau yr allor hefyd.*
[o] Es. 62. 3.
[p] Es. 11. 12.
[7] Neu, *a wnai wŷr ieuaingc dyfu,* neu, *lefaru.*
[a] Jer. 14. 22.
[b] Deut. 11. 14.
[c] Job 29. 23.
[2] Neu, *fellt,* neu, *luchedennau.*

Cyn CRIST Cylch 487.

[d] Jer. 10. 8. Hab. 2. 18.
[3] Heb. *teraphim.*
[e] Job 13. 4.
[4] Neu, *attebasant nad oedd bugail.*
[f] Can. 1. 9.
[g] Ps. 18. 42.
[5] Neu, *chywilyddiant farchogion.*
[h] Hos. 2. 23.
[i] Es. 11. 11.
[k] Es. 49. 20.
[l] Edrych Es. 11. 15.
[m] Mic. 4. 5.

Cyn CRIST Cylch 487.

LIBANUS, agor dy ddorau, fel yr
yso y tân dy gedrwydd.
2 Y ffynnidwydd, udwch; canys
cwympodd y cedrwydd, difwynwyd
y rhai [2] ardderchog: udwch, dderw
Basan; canys syrthiodd coedwig [3] y
gwin gynhauaf.
3 ¶ *Y mae* llef udfa y bugeiliaid;
am ddifwyno eu hardderchowg-
rwydd: llef rhuad y llewod ieu-
aingc, am ddifwyno balchder yr
Iorddonen.
4 Fel hyn y dywed yr ARGLWYDD
fy NUW; Portha ddefaid y lladdfa;
5 Y rhai y mae eu perchennogion
yn eu lladd, [a] heb dybied eu bod yn
euog; a'u gwerthwyr [b] a ddywedant,
Bendigedig *fyddo* yr ARGLWYDD,
am fy nghyfoethogi: a'u bugeiliaid
nid arbedant hwynt.
6 Canys nid arbedaf mwyach drig-
olion y wlad, medd yr ARGLWYDD;
ond wele fi [4] yn rhoddi y dynion bob
un i law ei gymmydog, ac i law ei
frenhin; a hwy a darawant y tir, ac
nid achubaf *hwynt* o'u llaw hwy.
7 A mi a borthaf ddefaid y lladd-
fa, [5] *sef* chwi, drueiniaid y praidd.
A chymmerais i mi ddwy ffon; un
a elwais Hyfrydwch, a'r llall a elw-
ais [6] Rhwymau; a mi a borthais y
praidd.
8 A thorrais ymaith dri bugail
[c] mewn un mis; a'm henaid a [7] al-
arodd arnynt hwy, a'u henaid hwy-
thau a'm ffieiddiodd innau.
9 Dywedais hefyd, Ni phorthaf
chwi: [d] a fyddo farw, bydded farw;
ac y sydd i'w dorri ymaith, torrer
ef ymaith; a'r gweddill, ysant bob
un gnawd ei [8] gilydd.
10 ¶ A chymmerais fy ffon Hyfryd-
wch, a thorrais hi, i dorri fy nghyf-
ammod yr hwn a ammodaswn â'r
holl bobl.
11 A'r dydd hwnnw y torrwyd
hi: [9] ac felly [e] y gwybu trueiniaid
y praidd, y rhai oedd yn disgwyl
wrthyf fi, mai gair yr ARGLWYDD
oedd hyn.
12 A dywedais wrthynt, Os [2] gwel-
wch yn dda, dygwch fy ngwerth;
ac onid ê, peidiwch: a'm gwerth
[f] a bwysasant yn ddeg ar hugain o
arian.
13 A dywedodd yr ARGLWYDD
wrthyf, Bwrw ef i'r [g] crochenydd:
pris teg â'r hwn y'm prisiwyd gan-
ddynt. A chymmerais y deg ar
hugain arian, a bwriais hwynt i dŷ
yr ARGLWYDD, i'r crochenydd.

[2] Neu, *cedyrn*, neu, *gwychion*.
[3] Neu, *gauedig*.
[a] Jer. 2. 3. a 50. 7.
[b] Deut. 29. 19. Hos. 12. 8.
[4] Heb. *yn peri cael y dynion bob un yn llaw*, &c.
[5] Neu, *yn ddïau drueiniaid*, &c.
[6] Neu, *Rhwymwyr*.
[c] Hos. 5. 7.
[7] Heb. *gyfyngwyd o'u hachos*.
[d] Jer. 15. 2. a 43. 11.
[8] Heb. *gyfaill*, neu, *gymmydog*.
[9] Neu, *a thrueiniaid y praidd y rhai*, &c. *a wybuant yn sicr mai*, &c.
[e] Seph. 3. 12.
[2] Heb. *da yw yn eich golwg*.
[f] Matt. 26. 15.
[g] Matt. 27. 9, 10.

14 Yna mi a dorrais fy ail ffon, *sef*
[3] Rhwymau, i dorri y brawdoliaeth
rhwng Judah ac Israel.
15 ¶ A'r ARGLWYDD a ddywed-
odd wrthyf, Cymmer etto i ti offer
bugail ffol.
16 Canys wele fi yn codi bugail yn
y tir, *yr hwn* ni ofwya [4] y cuddiedig,
ni chais yr ieuangc, ni feddygin-
iaetha y briwedig, a fyddo yn sefyll
ni [5] phortha; ond bwytty gig y bras,
ac a ddryllia eu hewinedd hwynt.
17 [h] Gwae yr eilun bugail, yn gad-
ael y praidd: y cleddyf *fydd* ar ei
fraich, ac ar ei lygad dehau: ei
fraich gan wywo a wywa, a'i lygad
dehau gan dywyllu a dywylla.

PENNOD XII.

1 *Jerusalem yn phïol gwsg a dychryn iddi ei hun*, 3 *ac yn faen pwysfawr i'w gwrthwynebwyr.* 6 *Buddugawl adferiad Judah.* 9 *Edifeirwch Jerusalem.*

BAICH gair yr ARGLWYDD i Is-
rael, medd yr ARGLWYDD, [a] yr
hwn sydd yn estyn allan y nef-
oedd, ac yn sylfaenu y ddaear, ac
[b] yn llunio yspryd dyn ynddo.
2 Wele fi yn gwneuthur Jerusalem
[c] yn phïol [2] gwsg i'r bobloedd oll o
amgylch, [3] pan fyddont yn y gwar-
chae yn erbyn Judah, *ac* yn erbyn
Jerusalem.
3 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw i
mi wneuthur Jerusalem [d] yn faen
trwm i'r holl bobloedd: pawb a
ymlwytho âg ef, *yn ddïau* a rwygir,
er ymgasglu o holl genhedloedd y
ddaear yn ei erbyn ef.
4 Y diwrnod hwnnw, medd yr AR-
GLWYDD, [e] y tarawaf bob march â
syndra, a'i farchog âg ynfydrwydd;
ac agoraf fy llygaid ar dŷ Judah, a
tharawaf holl feirch y bobl â dall-
ineb.
5 A thywysogion Judah a ddy-
wedant yn eu calon, [4] Nerth i mi
fydd preswylwyr Jerusalem yn AR-
GLWYDD y lluoedd eu DUW hwynt.
6 ¶ Y dydd hwnnw y gwnaf dy-
wysogion Judah [f] fel aelwyd o dân
yn y coed, ac fel ffagl dân mewn
ysgub o wellt; ac ysant ar y llaw
ddehau ac ar yr aswy, yr holl bobl-
oedd o amgylch: a Jerusalem a
gyfanneddir drachefn yn ei lle ei
hun, yn Jerusalem.
7 Yr ARGLWYDD a geidw bebyll
Judah yn gyntaf, megis nad *ym-*
fawrygo gogoniant tŷ Dafydd, a go-
goniant preswylwyr Jerusalem, yn
erbyn Judah.

Cyn CRIST Cylch 487.

[3] Heb. *Rhwymwyr*.
[4] Neu, *yr hyn a dorrwyd ymaith*.
[5] Neu, *chynnal*, neu, *ddwg*.
[h] Jer. 23. 1. Ezec. 34. 2. Ioan 10. 12.
[a] Es. 42. 5.
[b] Num. 16. 22. Preg. 12. 7.
[c] Es. 51. 17, 22.
[2] Neu, *grynfa*, neu, *gwenwyn*.
[3] Neu, *ac yn erbyn Judah hefyd y bydd yr hwn a warchaeo yn erbyn Jerusalem*, neu, *y bydd wrth warchae yn erbyn*, &c.
[d] Matt. 21. 44.
[e] Ps. 76. 6.
[4] Neu, *Nerth fydd i mi ac i breswylwyr*, &c.
[f] Obad. 18.

Cyn CRIST Cylch 487.

8 Y dydd hwnnw yr amddiffyn yr
ARGLWYDD breswylwyr Jerusalem:
a [g] bydd y [5] llesgaf o honynt y dydd
hwnnw fel Dafydd; a thŷ Dafydd
fydd fel DUW, fel angel yr AR-
GLWYDD o'u blaen hwynt.
9 ¶ Y dydd hwnnw y bydd i mi
geisio difetha yr holl genhedloedd y
sydd yn dyfod yn erbyn Jerusalem.
10 A [h] thywalltaf ar dŷ Dafydd, ac
ar breswylwyr Jerusalem, yspryd
gras a gweddïau; a [i] hwy a edrych-
ant arnaf fi yr hwn a wanasant;
[k] galarant hefyd am dano fel un yn
galaru am *ei* unig-anedig, [6] ac ym-
ofidiant am dano ef megis un yn
gofidio am *ei* gyntaf-anedig.
11 Y dwthwn hwnnw y bydd [l] galar
mawr yn Jerusalem, [m] megis galar
Hadad-rimmon yn nyffryn Megïdon.
12 A'r wlad a alara, [7] pob teulu
wrtho ei hun; teulu tŷ Dafydd
wrtho ei hun, a'u gwragedd wrthynt
eu hunain; teulu tŷ Nathan wrtho
ei hunan, a'u gwragedd wrthynt eu
hunain;
13 Teulu tŷ Lefi wrtho ei hunan,
a'u gwragedd wrthynt eu hunain;
teulu tŷ [8] Simei wrtho ei hunan, a'u
gwragedd wrthynt eu hunain;
14 Yr holl deuluoedd eraill, pob
teulu wrtho ei hun, a'u gwragedd
wrthynt eu hunain.

PENNOD XIII.

1 *Ffynnon i lanhâu Jerusalem* 2 *oddi wrth ddelw-addoliaeth a gau-brophwydoliaeth.* 7 *Marwolaeth Crist, a phrofi y drydedd ran.*

Y DYDD hwnnw y bydd ffyn-
non wedi ei hagoryd i dŷ Da-
fydd, ac i breswylwyr Jerusalem, i
bechod [2] ac aflendid.
2 ¶ A bydd y dwthwn hwnnw,
medd ARGLWYDD y lluoedd, i mi
[a] dorri enwau yr eilunod allan o'r
tir, ac nis cofir hwynt mwyach; a
gyrraf hefyd y prophwydi ac ys-
pryd aflendid o'r wlad.
3 A bydd pan brophwydo un mwy-
ach, y dywed ei dad a'i fam a'i cen-
hedlasant ef wrtho, Ni chei fyw;
canys dywedaist gelwydd yn enw
yr ARGLWYDD: a'i dad a'i fam a'i
cenhedlasant ef [b] a'i gwanant ef pan
fyddo yn prophwydo.
4 A bydd y dydd hwnnw, [c] i'r
prophwydi gywilyddio bob un am
ei weledigaeth, wedi iddo bro-
phwydo; ac ni wisgant [d] [3] grys o
rawn [4] i dwyllo:
5 Ond efe a ddywed, Nid pro-
phwyd *ydwyf* fi; llafurwr y ddaear

g Joel 3. 10. 5 Heb. *cwympedig.* h Joel 2. 23. i Ioan 19. 34, 37. Dat. 1. 7. k Jer. 6. 26. Amos 8. 10. 6 Heb. *a chwerw fyddant.* l Act. 2. 37. m 2 Bren. 23. 29. 2 Chron. 35. 24. 7 Heb. *yn deuluoedd, yn deuluoedd.* 8 Neu, *Simeon,* yn ol y LXX. 2 Heb. *a neillduaeth o herwydd aflendid.* a Exod. 23. 13. Ps. 16. 4. Ezec. 30. 13. Hos. 2. 17. b Deut. 13. 8. c Mic. 3. 6, 7. d 2 Bren. 1. 8. Matt. 3. 4. 3 Heb. *wisg.* 4 Heb. *i ddywedyd celwydd.*

Cyn CRIST Cylch 487.

ydwyf fi: canys dyn a'm dysgodd i
gadw anifeiliaid o'm hieuengctid.
6 A dywed *un* wrtho, Beth *a wna*
y gwelïau hyn yn dy ddwylaw? Yna
efe a ddywed, *Dyma* y rhai y'm
clwyfwyd â hwynt *yn* nhŷ fy nghar-
edigion.
7 ¶ Deffro, gleddyf, yn erbyn fy
mugail, ac yn erbyn y gwr [e] *sydd*
gyfaill i mi, medd ARGLWYDD y
lluoedd: [f] taro y bugail, a'r praidd
a wasgerir; a dychwelaf fy llaw ar
y rhai bychain.
8 A bydd yn yr holl dir, medd yr
ARGLWYDD, y torrir ymaith *ac* y
bydd marw dwy ran ynddo; a'r
drydedd a adewir ynddo.
9 A dygaf y drydedd ran trwy y
tân, a [g] phuraf hwynt fel puro arian,
a choethaf hwynt fel coethi aur:
[h] hwy a alwant ar fy enw, a min-
nau a'u gwrandawaf: dywedaf, [i] Fy
mhobl *yw* efe; ac yntau a ddywed,
Yr ARGLWYDD *yw* fy NUW.

PENNOD XIV.

1 *Distrywio dinystrwyr Jerusalem.* 4 *Dyfodiad Crist, a rhadau ei frenhiniaeth ef.* 12 *Pla gelynion Jerusalem.* 16 *Y gweddill a dry at yr Arglwydd,* 20 *a sanctaidd fydd eu hanrhaith.*

WELE ddydd yr ARGLWYDD yn
dyfod, a rhennir dy yspail yn
dy ganol di.
2 Canys mi a gasglaf yr holl gen-
hedloedd i ryfel yn erbyn Jerusa-
lem: a'r ddinas a oresgynir, [a] y tai a
anrheithir, a'r gwragedd a dreisir;
a hanner y ddinas a â allan i gaeth-
iwed, a'r rhan arall o'r bobl nis
torrir ymaith o'r ddinas.
3 A'r ARGLWYDD a â allan, ac a ry-
fela yn erbyn y cenhedloedd hynny,
megis y dydd y rhyfelodd efe yn
nydd y gâd.
4 ¶ A'i draed a safant y dydd
hwnnw [b] ar fynydd yr Olew-wydd,
yr hwn *sydd* ar gyfer Jerusalem,
o du y dwyrain; a mynydd yr
Olew-wydd a hyllt ar draws ei han-
ner tu a'r dwyrain a thu a'r gor-
llewin, [c] *a bydd* dyffryn mawr iawn:
a hanner y mynydd a symmud tu
a'r gogledd, a'i hanner tu a'r dehau.
5 A chwi a ffowch *i* ddyffryn [2] y
mynyddoedd; [3] canys dyffryn y myn-
yddoedd a gyrhaedd hyd Azal: a
ffowch fel y ffoisoch rhag [d] y ddaear-
gryn yn nyddiau Uzzïah brenhin
Judah: a daw yr ARGLWYDD fy
NUW, *a'r* holl saint gyd â thi.
6 A'r dydd hwnnw y daw i ben,

e Ioan 10. 30. a 14. 10, 11. Phil. 2. 6. f Matt. 26. 31. Marc 14. 27. g 1 Petr 1. 6, 7. h Ps. 50. 15. a 91. 15. i Ps. 144. 15. a Es. 13. 16. b Edrych Ezec. 11. 23. c Joel 3. 12, 14. Cylch 787. 2 Neu, *fy mynyddoedd.* 3 Neu, *pan gyffyrddo â dyffryn y mynyddoedd â'r lle a neillduwyd.* d Amos 1. 1.

Cyn CRIST Cylch 487.

na byddo goleuni [5] disglaer, na
[6] thywyll:
7 Ond [7] bydd [d] un diwrnod, hwnnw
a adweinir gan yr ARGLWYDD, nid
dydd, ac nid nos; ond bydd [e] gol-
euni yn yr hwyr.
8 A bydd y dwthwn hwnnw, y daw
allan o Jerusalem [f] ddyfroedd byw-
iol; eu hanner hwynt tu a môr y
dwyrain, a'u hanner [8] tu a'r môr
eithaf: haf a gauaf y bydd *hyn.*
9 A'r ARGLWYDD a fydd yn
Frenhin ar yr holl ddaear: y dydd
hwnnw y bydd un ARGLWYDD, a'i
enw yn un.
10 [9] Troir yr holl dir megis yn
wastad o Geba hyd Rimmon, o'r tu
dehau i Jerusalem: [g] hi a ddyrch-
efir, ac a [2] gyfanneddir yn ei lle, o
borth Benjamin hyd le y porth cyn-
taf, hyd borth y gongl, ac *o* dŵr
Hananeel hyd winwrŷfau y brenhin.
11 Yno y trigant ynddi, ac ni
bydd yn ddifrod mwyach; ond
Jerusalem a gyfanneddir yn ddï-
enbyd.
12 ¶ A hyn fydd y pla â'r hwn y
tery yr ARGLWYDD yr holl bobloedd
a ryfelant yn erbyn Jerusalem; Eu
cnawd a dderfydd, er eu bod yn
sefyll ar eu traed, a'u llygaid a
ddarfyddant yn eu tyllau, a'u tafod
a dderfydd yn eu safn.
13 Y dydd hwnnw y bydd [h] mawr
derfysg oddi wrth yr ARGLWYDD yn
eu plith hwynt; a phob un a ymaf-
ael yn llaw ei gymmydog, [i] a'i law a
gyfyd yn erbyn llaw ei gymmydog.
14 [3] A Judah hefyd a ryfela [4] yn
Jerusalem: a chesglir golud yr holl
genhedloedd o amgylch, aur ac ar-
ian, a gwisgoedd lawer iawn.
15 Ac felly y bydd pla y march,
y mul, y camel, yr asyn, a phob
anifail a fyddo yn y gwersylloedd
hyn, fel y pla hwn.
16 ¶ A bydd i bob un a adawer
o'r holl genhedloedd a ddaethant
yn erbyn Jerusalem, [k] fyned i fynu
o flwyddyn i flwyddyn, i addoli y
Brenhin, ARGLWYDD y lluoedd, ac
i gadw [l] gwyl y pebyll.
17 A phwy bynnag nid êl i fynu
o deuluoedd y ddaear i Jerusalem,
i addoli y Brenhin, ARGLWYDD y
lluoedd, ni bydd gwlaw arnynt.
18 Ac os teulu yr Aipht nid â i
fynu, ac ni ddaw, [m] y rhai nid oes
gwlaw arnynt; yno y bydd y pla
â'r hwn y tery yr ARGLWYDD y
cenhedloedd y rhai nid esgynant
i gadw gwyl y pebyll.
19 Hyn a fydd [5] cosp yr Aipht, a
chosp yr holl genhedloedd nid el-
ont i fynu i gadw gwyl y pebyll.
20 ¶ Y dydd hwnnw [n] y bydd ar
[6] ffrwynau y meirch, SANCTEIDD-
RWYDD I'R ARGLWYDD; a bydd
y crochanau yn nhŷ yr ARGLWYDD
fel meiliau ger bron yr allor.
21 Bydd pob crochan yn Jerusa-
lem ac yn Judah yn Sancteidd-
rwydd i ARGLWYDD y lluoedd: a
daw pob aberthwr, ac a gymmerant
o honynt, ac a ferwant ynddynt:
ac ni bydd [o] Canaanead mwyach yn
nhŷ ARGLWYDD y lluoedd y dydd
hwnnw.

[5] Heb. *gwerthfawr.*
[6] Heb. *na chwedi ceulo,* neu, *na thewder.*
[7] Neu, *y diwrnod fydd un.*
[d] Dat. 22. 5.
[e] Es. 60. 19. Dat. 21. 23.
[f] Ezec. 47. 1. Joel 3. 18. Dat. 22. 1.
[8] Neu, *tu a'r môr blaenaf.*
[9] Neu, *Amgylchir.*
[g] Jer. 31. 38.
[2] Neu, *erys.*
[h] 1 Sam. 14. 15, 20.
[i] Ezec. 38. 21.
[3] Neu, *A thithau, Judah, a ryfeli.*
[4] Neu, *yn erbyn Jerusalem.*
[k] Es. 66. 23.
[l] Lef. 23. 34, 43. Hos. 12. 9. Ioan 7. 2.
[m] Deut. 11. 10.
[5] Neu, *pechod.*
[n] Es. 23. 18.
[6] Neu, *gylch.*
[o] Es. 35. 8. Joel 3. 17. Dat. 21. 27. a 22. 15.

LLYFR MALACHI.

Cyn CRIST Cylch 397.

PENNOD I.

1 *Malachi yn achwyn rhag angharedigrwydd Israel,* 6 *a'u hanghrefydd,* 12 *a'u halogrwydd.*

BAICH gair yr ARGLWYDD at
Israel trwy law Malachi.
2 Hoffais chwi, medd yr AR-
GLWYDD: a chwi a ddywedwch,
Ym mha beth yr hoffaist ni? Onid
brawd *oedd* Esau i Jacob? medd
yr ARGLWYDD: etto [a] Jacob a hoff-
ais,
3 Ac [b] Esau a gaseais, ac a osodais
ei fynyddoedd yn ddiffaethwch, a'i
etifeddiaeth i ddreigiau yr anial-
wch.
4 Lle y dywed Edom, Tlodwyd
ni, etto dychwelwn, ac adeiladwn
yr anghyfannedd-leoedd; fel hyn y
dywed ARGLWYDD y lluoedd; Hwy
a adeiladant, ond minnau a fwriaf
i lawr; a galwant hwynt yn Ardal
drygioni, a'r Bobl *wrth* y rhai y
llidiodd yr ARGLWYDD yn dragy-
wydd.
5 Eich llygaid hefyd a welant, a
chwithau a ddywedwch, Mawrygir
yr ARGLWYDD oddi ar derfyn Israel.
6 ¶ Mab a anrhydedda *ei* dad, a
gweinidog ei feistr: ac [c] os *ydwyf*
fi dad, pa le *y mae* fy anrhydedd?
ac os *ydwyf* fi feistr, pa le *y mae*

[a] Rhuf. 9. 13.
[b] Jer. 49. 18. Ezec. 35. 7, 9. Obad. 10, &c.
[c] Luc 6. 46.

Cyn CRIST Cylch 397.

fy ofn? medd ARGLWYDD y lluoedd
wrthych chwi yr offeiriaid, y rhai
ydych yn dirmygu fy enw: a chwi
a ddywedwch, Ym mha beth y dir-
mygasom dy enw di?
7 [2]Offrymmu yr ydych ar fy allor
fara halogedig; a chwi a ddywed-
wch, Ym mha beth yr halogasom
di? Am i chwi ddywedyd, Dirmyg-
us *yw* bwrdd yr ARGLWYDD.
8 Ac [d]os offrymmu yr ydych y
dall [3]yn aberth, onid drwg *hynny?*
ac os offrymmwch y cloff a'r clwyf-
us, onid drwg *hynny?* cynnyg ef
yr awrhon i'th dywysog, a fydd
efe boddlawn i ti? neu a dderbyn
efe dy wyneb? medd ARGLWYDD
y lluoedd.
9 Ac yn awr [4]gweddïwch, attolwg,
ger bron DUW, fel y trugarhao wrth-
ym: o'ch [5]llaw chwi y bu hyn: a
dderbyn efe wyneb *un* o honoch?
medd ARGLWYDD y lluoedd.
10 A phwy hefyd o honoch a gauai
y dorau, neu a oleuai fy allor yn
rhad? Nid *oes* gennyf foddlonrwydd
ynoch chwi, medd ARGLWYDD y
lluoedd, ac ni dderbyniaf [e]offrwm
o'ch llaw.
11 Canys [f]o gyfodiad haul hyd
ei fachludiad hefyd, mawr *fydd* fy
enw ym mysg y Cenhedloedd: ac
[g]ym mhob lle arogl-darth a offrym-
mir i'm henw, ac offrwm pur: can-
ys mawr *fydd* fy enw ym mhlith y
cenhedloedd, medd ARGLWYDD y
lluoedd.
12 ¶ Ond chwi a'i halogasoch ef,
pan ddywedasoch, Bwrdd yr AR-
GLWYDD *sydd* halogedig; a'i ffrwyth,
sef ei fwyd, sydd ddirmygus.
13 Chwi hefyd a ddywedasoch,
Wele, pa flinder *yw!* [6]a ffroenasoch
arno, medd ARGLWYDD y lluoedd;
a dygasoch yr hyn a ysglyfaethwyd,
a'r cloff, a'r clwyfus; fel hyn y
dygasoch offrwm: a fyddaf fi fodd-
lawn i hynny o'ch llaw chwi? medd
yr ARGLWYDD.
14 Ond melldigedig [h]*yw* y twyllod-
rus, yr hwn y mae yn ei ddïadell
wrryw, ac a adduna ac a abertha
un llygredig i'r ARGLWYDD: canys
[i]Brenhin mawr *ydwyf* fi, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, a'm henw *sydd*
ofnadwy ym mhlith y cenhedloedd.

[2] Neu, *Dwyn.*
[d] Lef. 22. 22. Deut. 15. 21. ad. 14.
[3] Heb. *i'w aberthu.*
[4] Heb. *ymbiliwch âg wyneb Duw.*
[5] *gwaith.*
[e] Es. 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.
[f] Ps. 113. 3. Es. 59. 19.
[g] 1 Tim. 2. 8.
[6] Neu, *lle y gallesych ei chwythu ymaith.*
[h] ad. 8.
[i] Ps. 47. 2.

PENNOD II.

1 *Y mae yn ceryddu yr offeiriaid yn dost, am esgeuluso eu cyfammod; 11 a'r bobl, am eu gau-dduwiaeth, 14 a'u godineb, 17 a'u hanffyddlondeb.*

AC yr awr hon, chwi offeiriaid, i
chwi *y mae* y gorchymyn hwn.
2 [a]Oni wrandêwch, ac oni ystyr-
iwch, i roddi anrhydedd i'm henw
i, medd ARGLWYDD y lluoedd; yna
mi a anfonaf felldith arnoch chwi,
ac a felldithiaf eich bendithion
chwi: ïe, myfi a'u melldithiais eis-
oes, am nad ydych yn ystyried.
3 Wele fi yn [2]llygru eich had
chwi, a [3]thaenaf dom ar eich wyn-
ebau, *sef* tom eich uchel-wyliau;
ac [4]*un* a'ch cymmer chwi [5]atto ef.
4 Hefyd cewch wybod mai myfi a
anfonais attoch y gorchymyn hwn,
fel y byddai fy nghyfammod â Lefi,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
5 [b]Fy nghyfammod âg ef oedd
am fywyd a heddwch; a mi a'u
rhoddais hwynt iddo [c]*am* yr ofn
â'r hwn y'm hofnodd, ac yr ar-
swydodd o flaen fy enw.
6 Cyfraith gwirionedd oedd yn ei
enau ef, ac anwiredd ni chafwyd
yn ei wefusau: mewn hedd ac un-
iondeb y rhodiodd gyd â mi, a
llaweroedd a drodd efe oddi wrth
anwiredd.
7 Canys [d]gwefusau yr offeiriad a
gadwant wybodaeth, a'r gyfraith a
geisiant o'i enau ef: o herwydd cen-
nad ARGLWYDD y lluoedd *yw* efe.
8 Ond chwi a giliasoch allan o'r
ffordd, ac [e]a barasoch i lawer-
oedd [6]dramgwyddo wrth y gyfraith;
[f]llygrasoch gyfammod Lefi, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
9 Am hynny [g]minnau hefyd a'ch
gwneuthum chwi yn ddirmygus ac
yn ddïystyr gan yr holl bobl; megis
na chadwasoch fy ffyrdd i, ond bod
yn [7]derbyn wynebau yn y gyfraith.
10 [h]Onid un Tad *sydd* i ni oll?
[i]onid un DUW a'n creodd ni? pa-
ham y gwnawn yn anffyddlawn bob
un yn erbyn ei frawd, gan halogi
cyfammod ein tadau?
11 ¶ Judah a wnaeth yn anffydd-
lawn, a ffieidd-dra a wnaethpwyd
yn Israel ac yn Jerusalem: canys
Judah a halogodd sancteiddrwydd
yr ARGLWYDD, yr hwn [8]a hoffasai,
ac [k]a brïododd ferch duw dïeithr.
12 Yr ARGLWYDD a dyrr ymaith
y gwr a wnel hyn; [9]yr athraw a'r
disgybl o bebyll Jacob, ac offrym-
mydd offrwm i ARGLWYDD y llu-
oedd.
13 Hyn hefyd eilwaith a wnaeth-
och, gan orchuddio â dagrau allor
yr ARGLWYDD trwy wylofain a

Cyn CRIST Cylch 397.

[a] Lef. 26. 14, &c. Deut. 28. 15, &c.
[2] Neu, *argyhoeddi.*
[3] Heb. *gwasgaraf.*
[4] Neu, *efe.*
[5] Neu, *gyd âg ef.*
[b] Num. 25. 12.
[c] Deut. 33. 8, 9.
[d] Deut. 17. 9, 10. Jer. 18. 18.
[e] 1 Sam. 2. 17. Jer. 18. 15.
[6] Heb. *gwympo yn.*
[f] Neh. 13. 29.
[g] 1 Sam. 2. 30.
[7] Neu, *dueddol yn y gyfraith,* neu, *dyrchafu wynebau.*
[h] Eph. 4. 6.
[i] Job 31. 15.
[8] Neu, *a ddylasai ei hoffi.*
[k] Ezra 9. 1. a 10. 2. Neh. 13. 23.
[9] Neu, *y gwyliwr a'r attebwr.*

Cyn CRIST Cylch 397.

gweiddi; fel nad edrych efe mwy-
ach ar yr offrwm, ac na chymmer
ef yn foddlawn o'ch llaw chwi.
14 ¶ Er hynny chwi a ddywed-
wch, Pa herwydd? O herwydd mai
yr ARGLWYDD a fu dyst rhyngot
ti a rhwng [1] gwraig dy ieuengctid,
yr hon y buost [2] anffyddlawn iddi;
er ei *bod* yn gymmar i ti, ac yn
wraig [m] dy gyfammod.
15 [n] Onid un a wnaeth efe? a'r ys-
pryd [3] y'ngweddill ganddo. A pha-
ham un? I geisio [4] had duwiol. Am
hynny gwyliwch ar eich yspryd, ac
na fydded *neb* anffyddlawn yn er-
byn gwraig ei ieuengctid.
16 [o] [5] Pan gasâech di *hi*, gollwng *hi*
ymaith, medd yr ARGLWYDD, DUW
Israel: canys gorchuddio y mae efe
drais â'i wisg, medd ARGLWYDD y
lluoedd: gan hynny gwyliwch ar eich
yspryd, na fyddoch anffyddlawn.
17 ¶ [p] Blinasoch yr ARGLWYDD
â'ch geiriau: a chwi a ddywedwch,
Ym mha beth y blinasom *ef?* [q] Am
i chwi ddywedyd, Pob gwneuthur-
wr drwg *sydd* dda y'ngolwg yr AR-
GLWYDD, ac iddynt y mae efe yn
foddlawn; neu, Pa le *y mae* DUW
y farn?

PENNOD III.

1 *Cennad, a mawrhydi, a gras Crist.* 7 *Anuf-udd-dod,* 8 *a chyssegr-ladrad,* 13 *ac anffydd-londeb y bobl.* 16 *Addaw bendith iddynt oddi wrth Dduw.*

WELE fi [a] yn anfon fy nghen-
nad, ac efe [b] a [2] arloesa y
ffordd o'm blaen i: ac yn ddisym-
mwth y daw yr ARGLWYDD, yr hwn
yr ydych yn ei geisio, i'w deml;
sef [3] angel y cyfammod yr hwn yr
ydych yn ei chwennych: wele efe
yn dyfod, medd ARGLWYDD y llu-
oedd.
2 Ond pwy a oddef ddydd ei ddy-
fodiad ef? a phwy a saif pan ym-
ddangoso efe? canys *y mae* [c] efe
fel tân y toddydd, ac fel sebon y
golchyddion.
3 Ac [d] efe a eistedd *fel* purwr a
glanhâwr arian: ac efe a bura feib-
ion Lefi, ac a'u coetha hwynt fel
aur ac fel arian, fel y byddont yn
offrymmu i'r ARGLWYDD offrwm
mewn cyfiawnder.
4 Yna [e] y bydd melus gan yr AR-
GLWYDD offrwm Judah a Jerusa-
lem, megis yn y dyddiau gynt, ac
fel [4] y blynyddoedd gynt.
5 A mi a nesâf attoch chwi i farn;
a byddaf dyst cyflym yn erbyn yr
hudolion, ac yn erbyn y godineb-
wyr, ac yn erbyn yr anudonwyr, ac
yn erbyn cam-attalwyr cyflog y
cyflogedig, a'r rhai sydd yn gor-
thrymmu y weddw, a'r amddifad,
a'r dïeithr, ac heb fy ofni i, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
6 Canys myfi yr ARGLWYDD [f] ni'm
newidir; [g] am hynny ni ddifethwyd
chwi, meibion Jacob.
7 ¶ Er dyddiau eich tadau y cil-
iasoch oddi wrth fy neddfau, ac ni
chadwasoch *hwynt:* [h] dychwelwch
attaf fi, a mi a ddychwelaf attoch
chwithau, medd ARGLWYDD y llu-
oedd: ond chwi a ddywedwch, Ym
mha beth y dychwelwn?
8 ¶ A yspeilia dyn DDUW? etto
chwi a'm hyspeiliasoch i: ond chwi
a ddywedwch, Ym mha beth y'th
yspeiliasom? [i] Yn y degwm a'r off-
rwm.
9 Melldigedig *ydych* trwy fell-
dith: canys chwi a'm hyspeiliasoch
i, *sef* yr holl genedl hon.
10 Dygwch yr holl ddegwm i'r
[k] trysordy, fel y byddo bwyd yn
fy nhŷ; a phrofwch fi yr awr hon
yn hyn, medd ARGLWYDD y llu-
oedd, onid agoraf i chwi [l] ffenestri
y nefoedd, a [m] thywallt i chwi fen-
dith, fel na *byddo* digon *o le i'w*
derbyn.
11 Myfi hefyd a argyhoeddaf er
eich mwyn chwi yr ormes, ac ni
ddifwyna i chwi ffrwyth y ddaear:
a'r winwydden yn y maes ni fwrw
ei ffrwyth cyn yr amser i chwi,
medd ARGLWYDD y lluoedd.
12 A'r holl genhedloedd a'ch galw-
ant chwi yn wŷnfydedig: canys
byddwch yn wlad hyfryd, medd
ARGLWYDD y lluoedd.
13 ¶ [n] Eich geiriau chwi a ym-
gryfhaodd i'm herbyn, medd yr
ARGLWYDD: etto chwi a ddywed-
wch, Pa beth a ddywedasom ni
yn dy erbyn di?
14 Dywedasoch, Ofered *yw* gwas-
anaethu DUW: a pha lesiant *sydd*
er i ni gadw ei [5] orchymynion ef,
ac er i ni rodio [6] yn alarus ger bron
ARGLWYDD y lluoedd?
15 Ac yr awr hon [o] yr ydym yn
galw y beilchion yn wŷnfydedig:
ïe, gweithredwyr drygioni a adeil-
adwyd; ïe, *y rhai* [p] a demtiant
DDUW, a waredwyd.
16 ¶ Yna y rhai oedd yn ofni yr
ARGLWYDD a lefarasant bob un
wrth ei gymmydog: a'r ARGLWYDD

[1] Diar. 5. 18.
[2] Neu, *fradwr-aidd.*
[m] Diar. 2. 17.
[n] Matt. 19. 5.
[3] Neu, *yn odidog.*
[4] Heb. *had Duw.*
[o] Deut. 24. 1. Matt. 5. 32. a 19. 8.
[5] Neu, *Canys dy-wed yr Ar-glwydd, Duw Is-rael, mai cas ganddo ollwng ymaith.*
[p] Es. 43. 24.
[q] pen. 3. 15.
[a] Matt. 11. 10. Marc 1. 2. Luc 1. 76. a 7. 27.
[b] Es. 40. 3.
[2] *barottoa.*
[3] *cennad.*
[c] Edrych Es. 4. 4. Matt. 3. 10, 11, 12.
[d] Es. 1. 25.
[e] pen. 1. 11.
[4] Neu, *yr hen flyn-yddoedd.*

Cyn CRIST Cylch 397.

[f] Num. 23. 19. Rhuf. 11. 29. Iago 1. 17.
[g] Galar. 3. 22.
[h] Zech. 1. 3.
[i] Neh. 13. 10.
[k] 1 Chron 26. 20. Neh. 13. 12.
[l] Gen. 7. 11. 2 Bren. 7. 2.
[m] 2 Chron. 31. 10.
[n] Job 21. 14, 15.
[5] Heb. *gadwraeth.*
[6] Heb. *mewn du.*
[o] pen. 2. 17.
[p] Ps. 95. 9.

Cyn CRIST Cylch 397.

a wrandawodd, ac a glybu; ac ys-
grifenwyd [q] llyfr coffadwriaeth ger
ei fron ef i'r rhai oedd yn ofni yr
ARGLWYDD, ac i'r rhai oedd yn
meddwl am ei enw ef.
17 A [r] byddant eiddof fi, medd
ARGLWYDD y lluoedd, y dydd y
gwnelwyf [s] [7] brïodoledd; [t] arbedaf
hwynt hefyd fel yr arbed gwr ei
fab sydd yn ei wasanaethu.
18 Yna y dychwelwch, ac y gwel-
wch *ragor* rhwng y cyfiawn a'r
drygionus, rhwng yr hwn a wasan-
aetho DDUW a'r hwn nis gwasan-
aetho ef.

PENNOD IV.

1 *Barn Duw ar yr enwir,* 2 *a'i fendith ar y daionus.* 4 *Y mae yn eu hannog i fyfyrio ar y gyfraith;* 5 *ac yn adrodd iddynt ddyfodiad a swydd Elïas.*

CANYS wele y dydd yn dyfod yn
llosgi megis ffwrn; a'r holl
feilchion, a holl weithredwyr anwir-
edd, a fyddant [a] sofl: a'r dydd sydd
yn dyfod a'u llysg hwynt, medd AR-
GLWYDD y lluoedd, fel [b] nas gadawo
iddynt na gwreiddyn na changen.
2 ¶ Ond [c] Haul cyfiawnder a gyfyd
i chwi, y rhai ydych yn ofni fy enw,
â meddyginiaeth yn ei esgyll; a
chwi a ewch allan, ac a gynnydd-
wch megis lloi pasgedig.
3 A chwi a fethrwch yr annuwiol-
ion; canys byddant yn lludw dan
wadnau eich traed chwi, yn y dydd
y gwnelwyf *hyn,* medd ARGLWYDD
y lluoedd.
4 ¶ Cofiwch [d] gyfraith Moses fy
ngwas, yr hon a orchymynais iddo
ef [e] yn Horeb i holl Israel, [f] y deddf-
au a'r barnedigaethau.
5 ¶ Wele, mi a anfonaf i chwi
[g] Elïas y prophwyd, cyn dyfod dydd
mawr ac ofnadwy yr ARGLWYDD:
6 Ac [h] efe a dry galon y tadau
at y plant, a chalon y plant at eu
tadau; rhag i mi ddyfod a tharo
y ddaear â melldith.

[q] Ps. 56. 8.
[r] Ex. 19. 5. Ps. 135. 4. Tit. 2. 14.
[s] Es. 62. 3.
[7] Neu, *drysor neilltuol,* neu, *dlysau.*
[t] Ps. 103. 13.
[a] Obad. 18.
[b] Amos 2. 9.
[c] Luc 1. 78. Eph. 5. 14. 2 Petr 1. 19. Dat. 2. 28.
[d] Ex. 20. 3.
[e] Deut. 4. 10.
[f] Ps. 147. 19.
[g] Matt. 11. 14. a 17. 11. Marc 9. 11. Luc 1. 17.
[h] Zech. 5. 3.

TERFYN Y PROPHWYDI.

TESTAMENT NEWYDD

EIN

HARGLWYDD A'N HIACHAWDWR

IESU GRIST.

Nid oes arnaf gywilydd o efengyl Crist: oblegid gallu Duw yw hi er iachawdwriaeth, i bob un a'r sydd yn credu. Rhuf. i. 16.

RHYDYCHEN:

ARGRAPHEDIG YN ARGRAPHDY Y BRIFYSGOL.

CUM PRIVILEGIO.

1900.

YR EFENGYL YN OL

SANT MATTHEW.

PENNOD I.

1 Achau Crist o Abraham i Joseph. 18 Ei genhedlu ef o'r Ysbryd Glân, a'i eni o Fair forwyn, wedi ei dyweddïo hi â Joseph. 19 Yr angel yn boddloni cam-dybus feddyliau Joseph, ac yn dehongli enwau Crist.

[a] Luc 3. 23. LLYFR [a] cenhedliad Iesu Grist, fab Dafydd, fab Abraham.

[b] Gen. 21. 2, 3. [c] Gen. 25. 26. [d] Gen. 29. 35. 2 [b] Abraham a genhedlodd Isaac; ac [c] Isaac a genhedlodd Jacob; a [d] Jacob a genhedlodd Judas a'i frodyr;

[e] Gen. 38. 27. [f] Ruth 4. 18. 1 Chron. 2. 5, 9, &c. 3 A [e] Judas a genhedlodd Phares a Zara o Thamar; a [f] Phares a genhedlodd Esrom; ac Esrom a genhedlodd Aram;

4 Ac Aram a genhedlodd Aminadab; ac Aminadab a genhedlodd Naasson; a Naasson a genhedlodd Salmon;

5 A Salmon a genhedlodd Booz o Rachab; a Booz a genhedlodd Obed o Ruth; ac Obed a genhedlodd Jesse;

[g] 1 Sam. 16. 1. a 17. 12. [h] 2 Sam. 12. 24. 6 A [g] Jesse a genhedlodd Dafydd frenhin; a [h] Dafydd frenhin a genhedlodd Solomon o'r hon *a fuasai wraig* Urïas;

[i] 1 Chron. 3. 10, &c. 7 A [i] Solomon a genhedlodd Roboam; a Roboam a genhedlodd Abïa; ac Abïa a genhedlodd Asa;

8 Ac Asa a genhedlodd Josaphat; a Josaphat a genhedlodd Joram; a Joram a genhedlodd Ozïas;

9 Ac Ozïas a genhedlodd Joatham; a Joatham a genhedlodd Achaz; ac Achaz a genhedlodd Ezecïas;

[k] 2 Bren. 20. 21. 1 Chron. 3. 13. 10 Ac [k] Ezecïas a genhedlodd Manasses; a Manasses a genhedlodd Amon; ac Amon a genhedlodd Josïas;

[l] 1 Chron. 3. 16, 17. 11 A Josïas a genhedlodd [l] Jechonïas a'i frodyr, ynghylch amser y symmudiad i Babilon:

12 Ac wedi y symmudiad i Babilon, Jechonïas a genhedlodd Salathiel; a Salathiel a genhedlodd Zorobabel;

13 A Zorobabel a genhedlodd Abïud; ac Abïud a genhedlodd Elïacim; ac Elïacim a genhedlodd Azor;

14 Ac Azor a genhedlodd Sadoc; a Sadoc a genhedlodd Achim; ac Achim a genhedlodd Elïud;

15 Ac Elïud a genhedlodd Eleazar; ac Eleazar a genhedlodd Matthan; a Matthan a genhedlodd Jacob;

16 A Jacob a genhedlodd Joseph, gwr Mair, o'r hon y ganed Iesu, yr hwn a elwir Crist.

17 Felly yr holl genhedlaethau o Abraham hyd Dafydd, *sydd* bedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o Dafydd hyd y symmudiad i Babilon, pedair cenhedlaeth ar ddeg; ac o'r symmudiad i Babilon hyd Grist, pedair cenhedlaeth ar ddeg.

18 ¶ A [m] genedigaeth yr Iesu Grist oedd fel hyn: Wedi dyweddïo Mair ei fam ef â Joseph, cyn eu dyfod hwy ynghyd, hi a gafwyd yn feichiog [n] o'r Ysbryd Glân. Y Bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu Blwyddyn yr Arglwydd.

19 A Joseph ei gwr hi, gan ei fod yn gyfiawn, ac heb chwennych [o] ei gwneuthur hi yn siampl, a ewyllysiodd ei rhoi hi ymaith yn ddirgel. [m] Luc 1. 27. [n] Luc 1. 35. [o] Deut. 24. 1.

20 Ac efe yn meddwl y pethau hyn, wele, angel yr Arglwydd a ymddangosodd iddo mewn breuddwyd, gan ddywedyd, Joseph, mab Dafydd, nac ofna gymmeryd Mair dy wraig: oblegid yr hyn a [2] genhedlwyd ynddi sydd o'r Ysbryd Glân. [2] Gr. *gaed.*

21 [p] A hi a esgor ar fab, a thi a elwi ei enw ef IESU: oblegid [q] efe a wared ei bobl oddi wrth eu pechodau. [p] Luc 1. 31. [q] Act. 4. 12.

22 (A hyn oll a wnaethpwyd, fel y cyflawnid yr hyn a ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy y prophwyd, gan ddywedyd,

23 [r] Wele, morwyn a fydd feichiog, ac a esgor ar fab; a [3] hwy a alwant ei enw ef Emmanuel; yr hyn o'i gyfieithu yw, Duw gyd â ni.) [r] Es. 7. 14. [3] Neu, *gelwir ei enw ef.*

24 A Joseph, pan ddeffroes o gwsg, a wnaeth megis y gorchymynasai angel yr Arglwydd iddo, ac a gymmerodd ei wraig:

25 Ac nid adnabu efe hi hyd oni esgorodd hi ar [s] ei mab cyntafanedig. A galwodd ei enw ef IESU. [s] Exod. 13. 2.

PENNOD II.

1 Y doethion yn cael eu cyfarwyddo at Grist trwy weinidogaeth seren: 11 yn ei addoli ef, ac yn cyflwyno eu hanrhegion. 14 Joseph yn ffoi i'r Aipht, efe, a'r Iesu a'i fam. 16 Herod yn lladd y plant; 20 ac yn marw. 23 Dwyn Crist yn ei ol i Galilea i Nazareth.

Y Bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin, a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

AC [a] wedi geni yr Iesu yn Bethle-
hem Judea, yn nyddiau Herod
frenhin, wele, doethion a ddaethant
o'r dwyrain i Jerusalem,
2 Gan ddywedyd, Pa le y mae
yr hwn a anwyd yn Frenhin yr
Iuddewon? canys gwelsom [b] ei seren
ef yn y dwyrain, a daethom i'w
addoli ef.

a Luc 2. 6, 7. b Num. 24. 17.

3 Ond pan glybu Herod frenhin,
efe a gyffröwyd, a holl Jerusalem
gyd âg ef.
4 A chwedi dwyn ynghyd yr holl
[c] arch-offeiriaid ac [d] ysgrifenyddion
y bobl, efe a ymofynodd â hwynt pa
le y genid Crist.

c 2 Chron. 36. 14. d 2 Chron. 34. 13.

5 A hwy a ddywedasant wrtho,
Yn Bethlehem Judea: canys felly
yr ysgrifenwyd trwy y prophwyd:
6 A [e] thithau, Bethlehem, tir Juda,
nid lleiaf wyt ym mhlith tywysog-
ion Juda: canys o honot ti y daw
Tywysog, yr hwn a fugeilia fy mhobl
Israel.

e Mic. 5. 2. Ioan 7. 42.

7 Yna Herod, wedi galw y doeth-
ion yn ddirgel, a'u holodd hwynt
yn fanwl am yr amser yr ymddang-
osasai y seren.
8 Ac wedi eu danfon hwy i Beth-
lehem, efe a ddywedodd, Ewch, ac
ymofynwch yn fanwl am y mab
bychan; a phan gaffoch *ef*, myneg-
wch i mi, fel y gallwyf finnau ddy-
fod a'i addoli ef.
9 Hwythau, wedi clywed y bren-
hin, a aethant; ac wele, y seren a
welsent yn y dwyrain a aeth o'u
blaen hwy, hyd oni ddaeth hi a
sefyll goruwch y lle yr oedd y mab
bychan.
10 A phan welsant y seren, lla-
wenychasant â llawenydd mawr
dros ben.
11 ¶ A phan ddaethant i'r tŷ, [f] hwy
a [2] welsant y mab bychan gyd â
Mair ei fam; a hwy a syrthiasant i
lawr, ac a'i haddolasant ef: ac wedi
agoryd eu trysorau, a offrymmas-
ant iddo anrhegion; aur, a thus, a
myrr.

f Ps. 72. 10. Es. 60. 6. 2 *gawsant.*

12 Ac wedi eu rhybuddio hwy gan
Dduw trwy freuddwyd, na ddy-
chwelent at Herod, hwy a aethant
drachefn i'w gwlad ar hyd ffordd
arall.
13 Ac wedi iddynt ymadaw, wele
angel yr Arglwydd yn ymddangos i
Joseph mewn breuddwyd, gan ddy-
wedyd, Cyfod, cymmer y mab bych-
an a'i fam, a ffo i'r Aipht, a bydd
yno hyd oni ddywedwyf i ti: canys
ceisio a wna Herod y mab bychan
i'w ddifetha ef.
14 *Ac* yntau pan gyfododd, a gym-
merth y mab bychan a'i fam o hyd
nos, ac a giliodd i'r Aipht;
15 Ac a fu yno hyd farwolaeth
Herod: fel y cyflawnid yr hyn a
ddywedwyd gan yr Arglwydd trwy
y prophwyd, gan ddywedyd, [g] O'r
Aipht y gelwais fy mab.

Y Bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

g Hos. 11. 1.

16 ¶ Yna Herod, pan weles ei
siommi gan y doethion, a ffrom-
modd yn aruthr, ac a ddanfonodd,
ac a laddodd yr holl fechgyn oedd
yn Bethlehem, ac yn ei holl gyffin-
iau, o ddwy-flwydd oed a than hyn-
ny, wrth yr amser yr ymofynasai
efe yn fanwl â'r doethion.
17 Yna y cyflawnwyd yr hyn a
ddywedasid gan [h] Jeremïas y pro-
phwyd, gan ddywedyd,
18 Llef a glybuwyd yn Rama, galar,
ac wylofain, ac ochain mawr, Ra-
chel yn wylo *am* ei phlant; ac ni
fynnai ei chysuro, am nad oeddynt.

h Jer. 31. 15.

19 ¶ Ond wedi marw Herod, wele
angel yr Arglwydd mewn breudd-
wyd yn ymddangos i Joseph yn yr
Aipht,
20 Gan ddywedyd, Cyfod, a chym-
mer y mab bychan a'i fam, a dos i
dir Israel: canys y rhai oedd yn
ceisio einioes y mab bychan a fu-
ant feirw.

Y Drydedd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini, neu, Blwyddyn yr Arglwydd.

21 Ac wedi ei gyfodi, efe a gym-
merth y mab bychan a'i fam, ac a
ddaeth i dir Israel.
22 Eithr pan glybu efe fod Ar-
chelaus yn teyrnasu ar Judea yn lle
ei dad Herod, efe a ofnodd fyned
yno. Ac wedi ei rybuddio gan Dduw
mewn breuddwyd, efe a giliodd [i] i
barthau Galilea.
23 A phan ddaeth, efe a drigodd
mewn dinas a elwid Nazareth: fel
y cyflawnid [k] yr hyn a ddywedasid
trwy y prophwydi, Y gelwid ef yn
Nazaread.

i pen. 3. 13.

k Barn. 13. 5. 1 Sam. 1. 11.

PENNOD III.

1 *Pregeth Ioan, a'i swydd, a'i fuchedd, a'i fed-
ydd;* 7 *y mae yn ceryddu y Phariseaid,*
13 *ac yn bedyddio Crist yn yr Iorddonen.*

A. D. 26.

AC yn y dyddiau hynny y daeth
[a] Ioan Fedyddiwr, gan breg-
ethu yn niffaethwch Judea,
2 A dywedyd, Edifarhêwch: canys
nesaodd teyrnas nefoedd.
3 Oblegid hwn yw efe yr hwn y
dywedwyd am dano gan Esaias
y prophwyd, gan ddywedyd, [b] Llef
un yn llefain yn y diffaethwch,

a Marc 1. 4. Luc 3. 2.

b Es. 40. 3. Marc 1. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 23.

Anno DOMINI 26.

Parottôwch ffordd yr Arglwydd;
gwnewch yn uniawn ei lwybrau ef.
4 A'r [c] Ioan hwnnw oedd a'i ddill-
ad o flew camel, a gwregys o groen
ynghylch ei lwynau: a'i fwyd oedd
locustiaid a mêl gwŷllt.
5 [d] Yna yr aeth allan atto ef Je-
rusalem a holl Judea, a'r holl wlad
o amgylch yr Iorddonen:
6 A hwy a fedyddiwyd ganddo ef
yn yr Iorddonen, [e] gan gyffesu eu
pechodau.
7 ¶ A phan welodd efe lawer o'r
Phariseaid ac o'r Saduceaid yn dy-
fod i'w fedydd ef, efe a ddywed-
odd wrthynt hwy, [f] O genhedlaeth
gwiberod, pwy a'ch rhag-rybudd-
iodd i ffoi rhag [g] y llid a fydd?
8 Dygwch gan hynny ffrwythau
addas i edifeirwch.
9 Ac na feddyliwch ddywedyd yn-
och eich hunain, [h] Y mae gennym
ni Abraham yn dad *i ni:* canys
yr ydwyf yn dywedyd i chwi, y
dichon Duw, ïe, o'r meini hyn, gyf-
odi plant i Abraham.
10 Ac yr awrhon hefyd y mae y
fwyell wedi ei gosod ar wreiddyn
y prennau: [i] pob pren gan hynny
yr hwn nid yw yn dwyn ffrwyth da,
a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.
11 [k] Myfi yn ddïau ydwyf yn eich
bedyddio chwi â dwfr i edifeir-
wch: eithr yr hwn sydd yn dyfod
ar fy ol i, sydd gryfach na myfi,
yr hwn nid ydwyf deilwng i ddwyn
ei esgidiau: [l] efe a'ch bedyddia chwi
â'r Yspryd Glân, ac â thân.
12 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei
law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-
dyrnu, ac a gasgl ei wenith i'w ys-
gubor; eithr yr us a lysg efe â thân
anniffoddadwy.
13 ¶ [m] Yna y daeth yr Iesu o
Galilea i'r Iorddonen at Ioan, i'w
fedyddio ganddo.
14 Eithr Ioan a warafunodd iddo
ef, gan ddywedyd, Y mae arnaf fi
eisieu fy medyddio gennyt ti, ac
a ddeui di attaf fi?
15 Ond yr Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrtho ef, Gâd yr awr-
hon; canys fel hyn y mae yn wedd-
us i ni gyflawni pob cyfiawnder.
Yna efe a adawodd iddo.
16 A'r Iesu, wedi ei fedyddio, a
aeth yn y fan i fynu o'r dwfr: ac
wele, y nefoedd a agorwyd iddo,
ac efe a welodd [n] Yspryd Duw yn
disgyn fel colommen, ac yn dyfod
arno ef.

[c] Marc 1. 6. Edrych 2 Bren. 1. 8. Zech. 13. 4.
[d] Marc 1. 5.
[e] Act. 19. 4, 18.
[f] pen. 12. 34. a 23. 33. Luc 3. 7.
[g] Rhuf. 5. 9. 1 Thess. 1. 10.
[h] Ioan 8. 33, 39. Act. 13. 26.
[i] pen. 7. 19. Ioan 15. 6.
[k] Marc 1. 8. Luc 3. 16. Ioan 1. 15, 26. Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.
[l] Es. 4. 4. Mal. 3. 2.
A. D. 27.
[m] Marc 1. 9. Luc 3. 21.
[n] Es. 11. 2. a 42. 1. Ioan 1. 32, 33.

Anno DOMINI 27.

17 Ac wele [o] lef o'r nefoedd, yn
dywedyd, [p] Hwn yw fy anwyl Fab,
yn yr hwn y'm boddlonwyd.

PENNOD IV.

1 *Ympryd Crist, a'i demtiad.* 11 *Yr angelion yn gweini iddo.* 13 *Efe yn trigo yn Capernaum,* 17 *yn dechreu pregethu,* 18 *yn galw Petr ac Andreas,* 21 *Iago ac Ioan;* 23 *ac yn iachâu yr holl gleifion.*

YNA yr [a] Iesu a arweiniwyd i
fynu i'r anialwch gan yr ys-
pryd, i'w demtio gan ddiafol.
2 Ac wedi iddo ymprydio ddeu-
gain niwrnod a deugain nos, ar ol
hynny efe a newynodd.
3 A'r temtiwr pan ddaeth atto, a
ddywedodd, Os mab Duw wyt ti,
arch i'r cerrig hyn fod yn fara.
4 Ac yntau a attebodd ac a ddy-
wedodd, Ysgrifenwyd, [b] Nid trwy
fara yn unig y bydd byw dyn, ond
trwy bob gair a ddaw allan o enau
Duw.
5 Yna y cymmerth diafol ef i'r
[c] ddinas sanctaidd, ac a'i gosododd
ef ar binacl y deml;
6 Ac a ddywedodd wrtho, Os mab
Duw wyt ti, bwrw dy hun i lawr;
canys ysgrifenwyd, [d] Y rhydd efe
orchymyn i'w angelion am danat;
a hwy a'th ddygant yn *eu* dwylaw,
rhag taro o honot un amser dy
droed wrth garreg.
7 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Ysgrifenwyd drachefn, [e] Na themtia
yr Arglwydd dy Dduw.
8 Trachefn y cymmerth diafol ef
i fynydd tra uchel, ac a ddangos-
odd iddo holl deyrnasoedd y byd,
a'u gogoniant;
9 Ac a ddywedodd wrtho, Hyn
oll a roddaf i ti, os syrthi i lawr
a'm haddoli i.
10 Yna yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Ymaith, Satan; canys ysgrifenwyd,
[f] Yr Arglwydd dy Dduw a addoli,
ac ef yn unig a wasanaethi.
11 Yna y gadawodd diafol ef: ac
wele, angelion a ddaethant, ac a
weiniasant iddo.
12 ¶ A [g] phan glybu yr Iesu dra-
ddodi Ioan, efe a aeth i Galilea.
13 A chan adaw Nazareth, efe a
aeth ac a arhosodd yn Capernaum,
yr hon sydd wrth y môr, y'nghy-
ffiniau Zabulon a Nephthali:
14 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedwyd trwy Esaias y prophwyd,
gan ddywedyd,
15 [h] Tir Zabulon, a thir Neph-
thali, *wrth* ffordd y môr, tu hwnt

[o] Ioan 12. 28.
[p] Ps. 2. 7. Es. 42. 1. pen. 12. 18. a 17. 5. Luc 9. 35. Eph. 1. 6. Col. 1. 13. 2 Petr 1. 17.
[a] Marc 1. 12. Luc 4. 1.
[b] Deut. 8. 3.
[c] Neh. 11. 18. Es. 48. 2. pen. 27. 53.
[d] Ps. 91. 11.
[e] Deut. 6. 16.
[f] Deut. 6. 13. a 10. 20. 1 Sam. 7. 3.
A. D. 30.
[g] Marc 1. 14. Luc 3. 20. a 4. 14, 31. Ioan 4. 43.
A. D. 31.
[h] Es. 9. 1, 2.

Anno DOMINI 31.

i'r Iorddonen, Galilea y Cenhedl-
oedd:
16 Y bobl oedd yn eistedd mewn
tywyllwch, a welodd oleuni mawr;
ac i'r rhai a eisteddent ym mro a
chysgod angau, y cyfododd goleuni
iddynt.
17 ¶ [i] O'r pryd hwnnw y dechreu-
odd yr Iesu bregethu, a dywedyd,
[k] Edifarhêwch: canys nesaodd teyrn-
as nefoedd.
18 ¶ [l] A'r Iesu yn rhodio wrth fôr
Galilea, efe a ganfu ddau frodyr,
Simon, *yr hwn* [m] a elwir Petr, ac
Andreas ei frawd, yn bwrw rhwyd
i'r môr; canys pysgodwyr oeddynt:
19 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Deuwch ar fy ol i, a mi a'ch gwnaf
yn bysgodwyr dynion.
20 A hwy yn y fan, gan adael y
rhwydau, a'i canlynasant ef.
21 [n] Ac wedi myned rhagddo oddi
yno, efe a welodd ddau frodyr eraill,
Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan ei frawd,
mewn llong gyd â Zebedëus eu tad,
yn cyweirio eu rhwydau; ac a'u
galwodd hwy.
22 Hwythau yn ebrwydd, gan
adael y llong a'u tad, a'i canlynas-
ant ef.
23 ¶ A'r Iesu a aeth o amgylch
holl Galilea, [o] gan ddysgu yn eu
synagogau, a phregethu efengyl y
deyrnas, a iachâu pob clefyd a phob
afiechyd ym mhlith y bobl.
24 Ac aeth sôn am dano ef trwy
holl Syria; a hwy a ddygasant atto
yr holl rai drwg eu hwyl, a'r rhai
yr oedd amryw glefydau a chno-
feydd yn eu dala, a'r rhai cythreulig,
a'r rhai lloerig, a'r sawl oedd a'r
parlys arnynt; ac efe a'u hiacha-
odd hwynt.
25 [p] A thorfeydd lawer a'i canlyn-
asant ef o Galilea, a Decapolis, a
Jerusalem, a Judea, ac *o'r* tu hwnt
i'r Iorddonen.

[i] Marc 1. 14. [k] pen. 3. 2. a 10. 7. [l] Marc 1. 16. Luc 5. 2. [m] Ioan 1. 42. [n] Marc 1. 19. [o] pen. 9. 35. [p] Marc 3. 7.

PENNOD V.

1 *Crist yn dechreu ei bregeth ar y mynydd;* 3 *ac yn dangos pwy sydd ddedwydd,* 13 *pwy yw halen y ddaear,* 14 *goleuni y byd, dinas ar fryn,* 15 *y ganwyll:* 17 *ei ddyfod ef i gyflawni y gyfraith.* 21 *Beth yw lladd,* 27 *a godinebu,* 33 *a thyngu.* 38 *Y mae yn annog i ddïoddef cam,* 43 *i garu, ie, ein gelynion,* 48 *ac i ymegnïo at berffeithrwydd.*

A PHAN welodd *yr Iesu* y tyrfa-
oedd, efe a esgynodd i'r myn-
ydd: ac wedi iddo eistedd, ei ddis-
gyblion a ddaethant atto.
2 Ac efe a agorodd ei enau, ac a'u
dysgodd hwynt, gan ddywedyd,
3 [a] Gwŷn eu byd y tlodion yn yr
yspryd: canys eiddynt yw teyrnas
nefoedd.
4 [b] Gwŷn eu byd y rhai sydd yn
galaru: canys hwy a ddiddenir.
5 [c] Gwŷn eu byd y rhai addfwyn:
canys [d] hwy a etifeddant y ddaear.
6 Gwŷn eu byd y rhai sydd arnynt
newyn a syched am gyfiawnder:
[e] canys hwy a ddiwellir.
7 Gwŷn eu byd y rhai trugarog-
ion: [f] canys hwy a gânt drugaredd.
8 [g] Gwŷn eu byd y rhai pur o
galon: canys [h] hwy a welant Dduw.
9 Gwŷn eu byd y tangnefedd-
wyr: canys hwy a elwir yn blant
i Dduw.
10 [i] Gwŷn eu byd y rhai a erlidir
o achos cyfiawnder: canys eiddynt
yw teyrnas nefoedd.
11 [k] Gwŷn eich byd pan y'ch
gwaradwyddant, ac *y'ch* erlidiant,
ac y dywedant bob drygair yn eich
erbyn er fy mwyn i, a hwy yn
gelwyddog.
12 Byddwch lawen a hyfryd: canys
mawr *yw* eich gwobr yn y nefoedd:
oblegid [l] felly yr erlidiasant hwy y
prophwydi a fu o'ch blaen chwi.
13 ¶ Chwi yw halen y ddaear:
[m] eithr o diflasodd yr halen, â pha
beth yr helltir ef? ni thâl efe mwy
ddim ond i'w fwrw allan, a'i sathru
gan ddynion.
14 Chwi yw goleuni y byd. Din-
as a osodir ar fryn, ni ellir ei
chuddio.
15 Ac ni [n] oleuant ganwyll, a'i
dodi dan lestr, ond mewn can-
hwyllbren; a hi a oleua i bawb
sydd yn y tŷ.
16 Llewyrched felly eich goleuni
ger bron dynion, [o] fel y gwelont
eich gweithredoedd da chwi, ac [p] y
gogoneddont eich Tad yr hwn sydd
yn y nefoedd.
17 ¶ Na thybiwch fy nyfod i dor-
ri y gyfraith, neu y prophwydi: ni
ddeuthum i dorri, ond i gyflawni.
18 Canys yn wir meddaf i chwi,
[q] Hyd onid êl y nef a'r ddaear heib-
io, nid â un iod nac un tippyn o'r
gyfraith heibio, hyd oni chwblhâer
oll.
19 [r] Pwy bynnag gan hynny a dor-
ro un o'r gorchymynion lleiaf hyn,
ac a ddysgo i ddynion felly, lleiaf
y gelwir ef yn nheyrnas nefoedd:
ond pwy bynnag a'*u* gwnelo, ac a'*u*
dysgo *i eraill,* hwn a elwir yn fawr
yn nheyrnas nefoedd.

Anno DOMINI 31.

[a] Luc 6. 20. Diar. 16. 19. a 29. 23. Es. 57. 15. [b] Es. 61. 3. Luc 6. 21. [c] Ps. 37. 11. [d] Rhuf. 4. 13. [e] Es. 55. 1. a 65. 13. [f] pen. 6. 14. Marc 11. 25. 2 Tim. 1. 16. Iago 2. 13. [g] Ps. 15. 2. a 24. 4. Heb. 12. 14. [h] 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2. [i] 2 Tim. 2. 12. 1 Petr 3. 14. [k] Luc 6. 22. 1 Petr 4. 14. [l] Act. 7. 52. [m] Marc 9. 50. Luc 14. 34. [n] Marc 4. 21. Luc 8. 16. a 11. 33. [o] 1 Petr 2. 12. [p] 1 Cor. 14. 25. [q] Luc 16. 17. [r] Iago 2. 10.

Anno DOMINI 31.

20 Canys meddaf i chwi, Oni
bydd eich cyfiawnder yn helaethach
na *chyfiawnder* yr ysgrifenyddion
a'r Phariseaid, nid ewch i mewn i
deyrnas nefoedd.
21 ¶ Clywsoch ddywedyd [2]gan y
rhai gynt, [s]Na ladd; a phwy byn-
nag a laddo, euog fydd o farn:
22 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
i chwi, [t]Pob un a ddigio wrth ei
frawd heb ystyr, a fydd euog o farn:
a phwy bynnag a ddywedo wrth ei
frawd, Raca, a fydd euog o gynghor:
a phwy bynnag a ddywedo, O ynfyd,
a fydd euog o dân uffern.
23 Gan hynny, os dygi dy rodd i'r
allor, ac yno dyfod i'th gôf fod gan
dy frawd ddim yn dy erbyn;
24 Gâd yno dy rodd ger bron yr
allor, a [u]dos ymaith: yn gyntaf
cymmoder di â'th frawd, ac yna
tyred ac offrwm dy rodd.
25 [x]Cyttuna â'th wrthwynebwr ar
frys, [y]tra fyddech ar y ffordd gyd
âg ef; rhag un amser i'th wrth-
wynebwr dy roddi di yn llaw y
barnwr, ac i'r barnwr dy roddi at
y swyddog, a'th daflu y'ngharchar.
26 Yn wir meddaf i ti, Ni ddeui
di allan oddi yno, hyd oni thalech
y ffyrling eithaf.
27 ¶ Clywsoch ddywedyd gan y
rhai gynt, [z]Na wna odineb:
28 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
i chwi, fod pob un a'r sydd [a]yn
edrych ar wraig i'w chwennychu
hi, wedi gwneuthur eisoes odineb
â hi yn ei galon.
29 [b]Ac os dy lygad dehau a'th
rwystra, [c]tŷn ef allan, a thafl oddi
wrthyt: canys da i ti golli un o'th
aelodau, ac na thafler dy holl gorph
i uffern.
30 Ac os dy law ddehau a'th
rwystra, torr hi ymaith, a thafl oddi
wrthyt: canys da i ti golli un o'th
aelodau, ac na thafler dy holl gorph
i uffern.
31 A dywedwyd, [d]Pwy bynnag a
ollyngo ymaith ei wraig, rhoed iddi
lythyr ysgar:
32 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd i
chwi, fod [e]pwy bynnag a ollyngo
ymaith ei wraig, ond o achos god-
ineb, yn peri iddi wneuthur godin-
eb: a phwy bynnag a brïodo yr
hon a ysgarwyd, y mae efe yn
gwneuthur godineb.
33 ¶ Trachefn, clywsoch [f]ddywedyd
gan y rhai gynt, [g]Na thwng anudon;
eithr [h]tâl dy lwon i'r Arglwydd:

2 Neu, *wrth.*
s Exod. 20. 13. Deut. 5. 17.
t 1 Ioan 3. 15.
u Job 42. 8. pen. 18. 19. 1 Tim. 2. 8. 1 Petr 3. 7.
x Luc 12. 58.
y Ps. 32. 6. Es. 55. 6.
z Exod. 20. 14. Deut. 5. 18.
a Job 31. 1.
b pen. 18. 8. Marc 9. 43—47.
c Edrych pen. 19. 12. Rhuf. 8. 13. 1 Cor. 9. 27. Col. 3. 5.
d Deut. 24. 1. Edrych pen. 19. 3, &c. Marc 10. 2, &c.
e pen. 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.
f pen. 23. 16.
g Exod. 20. 7. Lef. 19. 12. Deut. 5. 11.
h Deut. 23. 23.

34 Ond yr ydwyf fi yn dywedyd
wrthych chwi, [i]Na thwng ddim:
nac i'r nef; canys [k]gorseddfa Duw
ydyw:
35 Nac i'r ddaear; canys troed-
faingc ei draed ydyw: nac i Je-
rusalem; canys [l]dinas y brenhin
mawr ydyw.
36 Ac na thwng i'th ben; am na
elli wneuthur un blewyn yn wŷn,
neu yn ddu.
37 Eithr bydded eich ymadrodd
chwi, Ië, ïe; Nag ê, nag ê; oblegid
beth bynnag *sydd* dros ben hyn,
o'r drwg y mae.
38 ¶ Clywsoch ddywedyd, [m]Llygad
am lygad, a dant am ddant:
39 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
wrthych chwi, [n]Na wrthwynebwch
ddrwg: ond pwy bynnag a'th dar-
awo ar dy rudd ddehau, tro y llall
iddo hefyd.
40 Ac i'r neb a fynno ymgyfreithio
â thi, a dwyn dy bais, gâd iddo *dy*
gochl hefyd.
41 A phwy bynnag [o]a'th gymhello
un filltir, dos gyd âg ef ddwy.
42 Dyro i'r hwn a ofyno gennyt;
ac [p]na thro oddi wrth yr hwn sydd
yn ewyllysio echwyna gennyt.
43 ¶ Clywsoch ddywedyd, [q]Câr
dy gymmydog, a chasâ dy elyn:
44 Eithr yr ydwyf fi yn dywedyd
wrthych chwi, [r]Cerwch eich gelynion,
bendithiwch y rhai a'ch melldith-
iant, gwnewch dda i'r sawl a'ch cas-
ânt, a [s]gweddïwch dros y rhai a wnel
niwed i chwi, ac a'ch erlidiant;
45 Fel y byddoch blant i'ch Tad
yr hwn *sydd* yn y nefoedd: canys
y mae efe yn peri i'w haul godi ar
y drwg a'r da, ac yn gwlawio ar y
cyfiawn a'r anghyfiawn.
46 [t]Oblegid os cerwch y sawl a'ch
caro, pa wobr sydd i chwi? oni wna
y publicanod hefyd yr un peth?
47 Ac os cyferchwch well i'ch brod-
yr yn unig, pa ragoriaeth yr ydych
chwi yn ei wneuthur? onid ydyw
y publicanod hefyd yn gwneuthur
felly?
48 Byddwch chwi gan hynny yn
berffaith, [u]fel y mae eich Tad yr
hwn sydd yn y nefoedd yn berffaith.

PENNOD VI.

1 *Crist yn myned rhagddo yn ei bregeth ar y mynydd; gan draethu am elusen,* 5 *a gweddi,* 14 *maddeu i'n brodyr,* 16 *ac ympryd;* 19 *pa le y mae i ni roddi ein trysor i gadw;* 24 *ynghylch gwasanaethu Duw a mammon:* 25 *yn annog na bydder gofalus am bethau bydol;* 33 *ond am geisio teyrnas Dduw.*

Anno DOMINI 31.

i pen. 23. 16, 18, 22. Iago 5. 12.
k Es. 66. 1.
l Ps. 48. 2.
m Exod. 21. 24. Lef. 24. 20. Deut. 19. 21.
n Diar. 24. 29. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
o Edrych pen. 27. 32. Marc 15. 21.
p Deut. 15. 8, 10. Luc 6. 35.
q Lef. 19. 18.
r Luc 6. 27. Rhuf. 12. 14, 20.
s Luc 23. 34. Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12, 13. 1 Petr 2. 23. a 3. 9.
t Luc 6. 32.
u Eph. 5. 1.

Anno DOMINI 31.

GOCHELWCH rhag gwneuth-
ur eich [a] elusen y'ngŵydd dyn-
ion, er mwyn cael eich gweled
ganddynt: os amgen, ni chewch
dâl gan eich Tad yr hwn sydd yn
y nefoedd.

[a] Deut. 24. 13. Ps. 112. 9. Dan. 4. 27. 2 Cor. 9. 9, 10.

[b] Rhuf. 12. 8.

2 Am hynny [b] pan wnelych elusen,
na udgana o'th flaen, fel y gwna y
rhagrithwyr yn y synagogau, ac ar
yr heolydd, fel y molianner hwy gan
ddynion. Yn wir, meddaf i chwi,
Y maent yn derbyn eu gwobr.
3 Eithr pan wnelych di elusen,
na wyped dy *law* aswy pa beth a
wna dy *law* ddehau;
4 Fel y byddo dy elusen yn y dir-
gel: a'th Dad yr hwn a wêl yn y
dirgel, efe [c] a dâl i ti yn yr amlwg.

[c] Luc 14. 14.

5 ¶ A phan weddïech, na fydd fel
y rhagrithwyr: canys hwy a garant
weddïo yn sefyll yn y synagogau,
ac y'nghonglau yr heolydd, fel yr
ymddangosont i ddynion. Yn wir
meddaf i chwi, Y maent yn der-
byn eu gwobr.

[d] 2 Bren. 4. 33.

6 Ond tydi, pan weddïech, [d] dos
i'th ystafell; ac wedi cau dy ddrws,
gweddïa ar dy Dad yr hwn *sydd*
yn y dirgel; a'th Dad yr hwn a wêl
yn y dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.
7 A phan weddïoch, na fyddwch
siaradus, fel y cenhedloedd: canys
y maent hwy yn tybied y cânt eu
gwrandaw am eu haml eiriau.
8 Na fyddwch gan hynny debyg
iddynt hwy: canys gŵyr eich Tad
pa bethau sydd arnoch eu heisieu,
cyn gofyn o honoch ganddo.
9 Am hynny gweddïwch chwi fel

[e] Luc 11. 2.

hyn: [e] Ein Tad, yr hwn *wyt* yn y
nefoedd, Sancteiddier dy enw.
10 Deled dy deyrnas. Gwneler
dy ewyllys, megis yn y nef, *felly*
ar y ddaear hefyd.
11 Dyro i ni heddyw ein bara

[f] Edrych Job 23. 12. Diar. 30. 8.

[f] beunyddiol.
12 A maddeu i ni ein dyledion, fel
y maddeuwn ninnau i'n dyledwyr.
13 Ac nac arwain ni i brofedig-
aeth; eithr gwared ni rhag drwg.

[g] 1 Chron. 29. 11.

[g] Canys eiddot ti yw y deyrnas, a'r
nerth, a'r gogoniant, yn oes oes-
oedd. Amen.

[h] Marc 11. 25. Eph. 4. 32. Col. 3. 13.

14 [h] Oblegid os maddeuwch i ddyn-
ion eu camweddau, eich Tad nefol
a faddeu hefyd i chwithau:

[i] pen. 18. 35. Iago 2. 13.

15 Eithr [i] oni faddeuwch i ddyn-
ion eu camweddau, ni faddeu eich
Tad eich camweddau chwithau.
16 ¶ Hefyd, pan ymprydioch, na
fyddwch fel y rhagrithwyr, yn wyn-
eb-drist: canys anffurfio eu hwyn-
ebau y maent, fel yr ymddangosont
i ddynion eu bod yn ymprydio. Yn
wir meddaf i chwi, Y maent yn
derbyn eu gwobr.
17 Eithr pan ymprydiech di, en-
neinia dy ben, a golch dy wyneb;
18 Fel nad ymddangosech i ddyn-
ion dy fod yn ymprydio, ond i'th
Dad yr hwn sydd yn y dirgel: a'th
Dad yr hwn sydd yn gweled yn y
dirgel, a dâl i ti yn yr amlwg.

[k] Diar. 23. 4. Heb. 13. 5. Iago 5. 1, &c.

19 ¶ [k] Na thrysorwch i chwi drys-
orau ar y ddaear, lle y mae gwyf-
yn a rhwd yn llygru, a lle y mae
lladron yn cloddio trwodd ac yn
lladratta;

[l] Luc 12. 33. 1 Tim. 6. 19. 1 Petr 1. 4.

20 [l] Eithr trysorwch i chwi drys-
orau yn y nef, lle nid oes na gwyf-
yn na rhwd yn llygru, a lle nis
cloddia lladron trwodd ac nis lladr-
attânt.
21 Canys lle y mae eich trysor,
yno y bydd eich calon hefyd.

[m] Luc 11. 34.

22 [m] Canwyll y corph yw y llygad:
am hynny o bydd dy lygad yn syml,
dy holl gorph fydd yn oleu.
23 Eithr os bydd dy lygad yn
ddrwg, dy holl gorph fydd yn dy-
wyll. Am hynny os bydd y goleuni
sydd ynot yn dywyllwch, pa faint
fydd y tywyllwch!

[n] Luc 16. 13.

24 ¶ [n] Ni ddichon neb wasanaethu
dau arglwydd; canys naill ai efe
a gasâ y naill, ac a gâr y llall; ai
efe a ymlŷn wrth y naill, ac a

[o] Gal. 1. 10. 1 Tim. 6. 17. Iago 4. 4. 1 Ioan 2. 15.

esgeulusa y llall. [o] Ni ellwch was-
anaethu Duw a mammon.

[p] Ps. 55. 22. Luc 12. 22. Phil. 4. 6. 1 Petr 5. 7.

25 Am hynny meddaf i chwi, [p] Na
ofelwch am eich bywyd, pa beth
a fwyttâoch, neu pa beth a yfoch;
neu am eich corph, pa beth a
wisgoch. Onid yw y bywyd yn fwy
na'r bwyd, a'r corph *yn fwy* na'r
dillad?

[q] Job 38. 41. Ps. 147. 9. Luc 12. 24.

26 [q] Edrychwch ar adar y nefoedd:
oblegid nid ydynt yn hau, nac yn
medi, nac yn cywain i ysguboriau;
ac y mae eich Tad nefol yn eu
porthi hwy. Onid ydych chwi yn
rhagori llawer arnynt hwy?
27 A phwy o honoch gan ofalu,
a ddichon chwanegu un cufydd at
ei faintioli?
28 A phaham yr ydych chwi yn
gofalu am ddillad? Ystyriwch lili y
maes, pa fodd y maent yn tyfu; nid
ydynt nac yn llafurio nac yn nyddu:
29 Eithr yr wyf yn dywedyd i
chwi, na wisgwyd Solomon yn ei
holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

Anno DOMINI 31.

30 Am hynny os dillada Duw felly
lysieuyn y maes, yr hwn sydd hedd-
yw, ac y fory a fwrir i'r ffwrn, oni
ddillada efe chwi yn hytrach o
lawer, O chwi o ychydig ffydd?
31 Am hynny na ofelwch, gan
ddywedyd, Beth a fwyttâwn? neu,
Beth a yfwn? neu, A pha beth yr
ymddilladwn?
32 (Canys yr holl bethau hyn y
mae y Cenhedloedd yn eu ceisio;)
oblegid gŵyr eich Tad nefol fod
arnoch eisieu yr holl bethau hyn.
33 Eithr [r] yn gyntaf ceisiwch deyrn-
as Dduw, a'i gyfiawnder ef, a'r holl
bethau hyn a roddir i chwi yn
ychwaneg.
34 Na ofelwch gan hynny dros
drannoeth: canys trannoeth a ofala
am ei bethau ei hun. Digon i'r
diwrnod ei ddrwg ei hun.

PENNOD VII.

1 Crist yn gorphen ei bregeth ar y mynydd; yn gwahardd barn ehud, 6 a bwrw pethau sanctaidd i gwn: 7 yn annog i weddïo, 13 i fyned i mewn trwy y porth cyfyng, 15 i ymgadw rhag gau-brophwydi; 21 na byddom wrandawyr yn unig, ond gwneuthurwyr y gair, 24 a chyffelyb i dai wedi eu hadeiladu ar y graig, 26 ac nid ar y tywod.

NA [a] fernwch, fel na'ch barner:
2 Canys â pha farn y barnoch,
y'ch bernir; [b] ac â pha fesur y mes-
uroch, yr adfesurir i chwithau.
3 [c] A phaham yr wyt yn edrych
ar y brycheuyn sydd yn llygad dy
frawd, ac nad ydwyt yn ystyried
y trawst sydd yn dy lygad dy
hun?
4 Neu pa fodd y dywedi wrth
dy frawd, Gâd i mi fwrw allan
y brycheuyn o'th lygad; ac wele
drawst yn dy lygad dy hun?
5 *O* ragrithiwr, bwrw allan yn
gyntaf y trawst o'th lygad dy hun;
ac yna y gweli yn eglur fwrw y
brycheuyn allan o lygad dy frawd.
6 ¶ [d] Na roddwch y peth *sydd*
sanctaidd i'r cwn, ac na theflwch
eich gemmau o flaen y moch; rhag
iddynt eu sathru dan eu traed, a
throi a'ch rhwygo chwi.
7 ¶ [e] Gofynwch, a rhoddir i chwi;
ceisiwch, a chwi a gewch; curwch,
ac fe agorir i chwi:
8 Canys [f] pob un sydd yn gofyn,
sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn
ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn
sydd yn curo, yr agorir.
9 Neu a oes un dyn o honoch, yr
hwn os gofyn ei fab iddo fara, a
rydd iddo garreg?

[r] Edrych 1 Bren. 3. 13. Ps. 37. 25. Luc 12. 31.
[a] Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 3, 5. Iago 4. 11, 12.
[b] Marc 4. 24. Luc 6. 38.
[c] Luc 6. 41.
[d] Diar. 9. 8. a 23. 9.
[e] pen. 21. 22. Marc 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23, 24. Iago 1. 5, 6. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[f] Diar. 8. 17. Jer. 29. 12.

10 Ac os gofyn efe bysgodyn, a
ddyry efe sarph iddo?
11 Os chwychwi gan hynny, [g] a
chwi yn ddrwg, a fedrwch roddi
rhoddion da i'ch plant, pa faint
mwy y rhydd eich Tad yr hwn
sydd yn y nefoedd bethau da i'r
rhai a ofynant iddo?
12 Am hynny [h] pa bethau bynnag
oll a ewyllysioch eu gwneuthur o
ddynion i chwi, felly gwnewch chwi-
thau iddynt hwy: canys [i] hyn yw
y gyfraith a'r prophwydi.
13 ¶ [k] Ewch i mewn trwy y porth
cyfyng: canys eang *yw* y porth, a
llydan *yw* y ffordd, sydd yn arwain
i ddistryw; a llawer yw y rhai sydd
yn myned i mewn trwyddi:
14 [2] Oblegid cyfyng *yw* y porth,
a chul *yw* y ffordd, sydd yn ar-
wain i'r bywyd; ac ychydig yw y
rhai sydd yn ei chael hi.
15 ¶ [l] Ymogelwch rhag gau-bro-
phwydi, [m] y rhai a ddeuant attoch
y'ngwisgoedd defaid, ond oddi
mewn bleiddiaid rheibus ydynt
hwy.
16 Wrth eu ffrwythau yr adnab-
yddwch hwynt. [n] A gasgl rhai
rawnwin oddi ar ddrain, neu ffigys
oddi ar ysgall?
17 Felly [o] pob pren da sydd yn
dwyn ffrwythau da; ond y pren
drwg sydd yn dwyn ffrwythau drwg.
18 Ni ddichon pren da ddwyn
ffrwythau drwg, na phren drwg
ddwyn ffrwythau da.
19 [p] Pob pren heb ddwyn ffrwyth
da, a dorrir i lawr, ac a deflir yn tân.
20 O herwydd paham, wrth eu
ffrwythau yr adnabyddwch hwynt.
21 ¶ [q] Nid pob un a'r sydd yn
dywedyd wrthyf, Arglwydd, Ar-
glwydd, a ddaw i mewn i deyrnas
nefoedd; ond yr hwn sydd yn
gwneuthur ewyllys fy Nhad yr hwn
sydd yn y nefoedd.
22 Llawer a ddywedant wrthyf
yn y dydd hwnnw, Arglwydd, Ar-
glwydd, oni [r] phrophwydasom yn
dy enw di? ac oni fwriasom allan
gythreuliaid yn dy enw di? ac oni
wnaethom wyrthiau lawer yn dy
enw di?
23 Ac [s] yna yr addefaf wrthynt,
[t] Nis adnabûm chwi erioed: [u] ewch
ymaith oddi wrthyf, chwi weith-
redwyr anwiredd.
24 ¶ Gan hynny [x] pwy bynnag
sydd yn gwrandaw fy ngeiriau hyn,
ac yn eu gwneuthur, mi a'i cyffel-

Anno DOMINI 31.

[g] Gen. 6. 5. a 8. 21.
[h] Luc 6. 31.
[i] pen. 22. 40. Rhuf. 13. 8, 9, 10. Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5.
[k] Luc 13. 24.
[2] *Mor gyfyng.*
[l] Deut. 13. 3. Jer. 23. 16. pen. 24. 4. Rhuf. 16. 17. Eph. 5. 6. Col. 2. 8. 1 Ioan 4. 1.
[m] Mic. 3. 5. 2 Tim. 3. 5.
[n] Luc 6. 43.
[o] pen. 12. 33.
[p] pen. 3. 10. Ioan 15. 2, 6.
[q] Hos. 8. 2. pen. 25. 11. Luc 6. 46. a 13. 25. Act. 19. 13. Rhuf. 2. 13. Iago 1. 22.
[r] Num. 24. 4. Ioan 11. 51. 1 Cor. 13. 2.
[s] Luc 13. 25, 27. 2 Tim. 2. 19.
[t] pen. 25. 12.
[u] Ps. 6. 8. pen. 25. 41.
[x] Luc 6. 47.

Anno DOMINI 31.

ybaf ef i wr doeth, yr hwn a ad-
eiladodd ei dŷ ar y graig:
25 A'r gwlaw a ddisgynodd, a'r
llifeiriaint a ddaethant, a'r gwynt-
oedd a chwythasant, ac a ruthrasant
ar y tŷ hwnnw; ac ni syrthiodd:
oblegid sylfaenesid ef ar y graig.
26 A phob un a'r sydd yn gwran-
daw fy ngeiriau hyn, ac heb eu
gwneuthur, a gyffelybir i wr ffol,
yr hwn a adeiladodd ei dŷ ar y
tywod:
27 A'r gwlaw a ddisgynodd, a'r llif-
ddyfroedd a ddaethant, a'r gwynt-
oedd a chwythasant, ac a gurasant
ar y tŷ hwnnw; ac efe a syrthiodd,
a'i gwymp a fu fawr.
28 A bu, wedi i'r Iesu orphen y
geiriau hyn, [y] y torfeydd a synnas-
ant wrth ei ddysgeidiaeth ef:
29 [z] Canys yr oedd efe yn eu dysgu
hwynt fel *un* ag awdurdod ganddo,
ac nid fel yr ysgrifenyddion.

[y] Marc 1. 22. a 6. 2. Luc 4. 32.
[z] Ioan 7. 46.

PENNOD VIII.

2 Crist yn glanhâu y gwahan-glwyfus; 5 yn iachâu gwas y canwriad, 14 a mam gwraig Petr, 16 a llawer o rai clwyfus eraill: 19 yn dangos pa fodd y mae ei ddilyn ef: 23 yn gostegu y dymmestl ar y môr: 28 yn gyrru cythreuliaid allan o ddau gythreulig; 31 ac yn caniadu iddynt fyned i'r moch.

AC wedi ei ddyfod ef i waered
o'r mynydd, torfeydd lawer
a'i canlynasant ef.
2 [a] Ac wele, *un* gwahan-glwyfus a
ddaeth, ac a'i haddolodd ef, gan
ddywedyd, Arglwydd, os mynni, ti
a elli fy nglanhâu i.
3 A'r Iesu a estynodd *ei* law, ac a
gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd,
Mynnaf, glanhâer di. Ac yn y fan
ei wahan-glwyf ef a lanhâwyd.
4 A dywedodd yr Iesu wrtho,
[b] Gwel na ddywedych wrth neb;
eithr dos, dangos dy hun i'r off-
eiriad, ac offrymma y rhodd a
orchymynodd [c] Moses, er tystiolaeth
iddynt.
5 ¶ [d] Ac wedi dyfod yr Iesu i
mewn i Capernaum, daeth atto
ganwriad, gan ddeisyfu arno,
6 A dywedyd, Arglwydd, y mae fy
ngwas yn gorwedd gartref yn glaf
o'r parlys, ac mewn poen ddirfawr.
7 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Mi a ddeuaf, ac a'i hiachâf ef.
8 A'r canwriad a attebodd ac a
ddywedodd, Arglwydd, [e] nid ydwyf
fi deilwng i ddyfod o honot dan
fy nghronglwyd: eithr yn unig
[f] dywed y gair, a'm gwas a iachêir.

[a] Marc 1. 40. Luc 5. 12.
[b] pen. 9. 30. Marc 5. 43.
[c] Lef. 14. 3, 4, 10.
[d] Luc 7. 1.
[e] Luc 15. 19, 21.
[f] Ps. 107. 20.

9 Canys dyn ydwyf finnau dan
awdurdod, a chennyf filwyr danaf:
a dywedaf wrth hwn, Cerdda, ac
efe a â; ac wrth arall, Tyred, ac
efe a ddaw; ac wrth fy ngwas,
Gwna hyn, ac efe a'*i* gwna.
10 A'r Iesu pan glybu, a ryfedd-
odd, ac a ddywedodd wrth y rhai
oedd yn canlyn, Yn wir meddaf i
chwi, Ni chefais gymmaint ffydd,
na ddo yn yr Israel.
11 Ac yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, y daw [g] llawer o'r dwyrain
a'r gorllewin, ac a eisteddant gyd
âg Abraham ac Isaac a Jacob yn
nheyrnas nefoedd;
12 Ond [h] plant y deyrnas [i] a deflir
i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd
wylofain a rhingcian dannedd.
13 A dywedodd yr Iesu wrth y
canwriad, Dos ymaith; ac megis y
credaist, bydded i ti. A'i was a
iachâwyd yn yr awr honno.
14 ¶ [k] A phan ddaeth yr Iesu i dŷ
Petr, efe a welodd [2] [l] ei chwegr ef
yn gorwedd, ac yn glaf o'r cryd.
15 Ac efe a gyffyrddodd â'i llaw
hi; a'r cryd a'i gadawodd hi: a
hi a gododd, ac a wasanaethodd
arnynt.
16 ¶ [m] Ac wedi ei hwyrhâu hi,
hwy a ddygasant atto lawer o rai
cythreulig: ac efe a fwriodd allan
yr ysprydion â'*i* air, ac a iachaodd
yr holl gleifion;
17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedasid trwy Esaias y prophwyd,
gan ddywedyd, [n] Efe a gymmerodd
ein gwendid ni, ac a ddug *ein* clef-
ydau.
18 ¶ A'r Iesu, pan welodd dor-
feydd lawer o'i amgylch, a or-
chymynodd fyned drosodd i'r lân
arall.
19 A [o] rhyw ysgrifenydd a ddaeth,
ac a ddywedodd wrtho, Athraw,
mi a'th ganlynaf i ba le bynnag
yr elych.
20 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Y mae ffauau gan y llwynogod, a
chan ehediaid y nefoedd nythod;
ond gan Fab y dyn nid oes le i
roddi *ei* ben *i lawr*.
21 Ac un arall o'i ddisgyblion a
ddywedodd wrtho, Arglwydd, [p] gâd
i mi yn gyntaf fyned a chladdu
fy nhad.
22 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Canlyn fi; a gâd i'r meirw gladdu
eu meirw.
23 ¶ [q] Ac wedi iddo fyned [3] i'r

Anno DOMINI 31.

[g] Mal. 1. 11. Luc 13. 29.
[h] pen. 21. 43.
[i] pen. 13. 42, 50. a 22. 13. a 24. 51. a 25. 30. Luc 13. 28.
[k] Marc 1. 29. Luc 4. 38.
[2] *fam ei wraig ef.*
[l] 1 Cor. 9. 5.
[m] Marc 1. 32. Luc 4. 40.
[n] Es. 53. 4. 1 Petr 2. 24.
[o] Luc 9. 57.
[p] 1 Bren. 19. 20.
[q] Marc 4. 37, &c. Luc 8. 22.
[3] *i long.*

Anno DOMINI 31.

llong, ei ddisgyblion a'i canlynasant ef.

24 Ac wele, bu cynnwrf mawr yn y môr, hyd oni chuddiwyd y llong gan y tonnau: eithr efe oedd yn cysgu.

25 A'i ddisgyblion a ddaethant *atto*, ac a'i deffroasant, gan ddywedyd, Arglwydd, cadw ni: darfu am danom.

26 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn ofnus, O chwi o ychydig ffydd? Yna [r] y cododd efe, ac y ceryddodd y gwyntoedd a'r môr; a bu dawelwch mawr.

[r] Ps. 107. 29.

27 A'r dynion a ryfeddasant, gan ddywedyd, Pa ryw un yw hwn, gan fod y gwyntoedd hefyd a'r môr yn ufuddhâu iddo!

28 ¶ [s] Ac wedi ei ddyfod ef i'r làn arall, i wlad y Gergesiaid, dau ddieflig a gyfarfuant âg ef, y rhai a ddeuent o'r beddau, yn dra ffyrnig, fel na allai neb fyned y ffordd honno.

[s] Marc 5. 1. Luc 8. 26.

29 Ac wele, hwy a lefasant, gan ddywedyd, Iesu, Fab Duw, beth sydd i ni *a wnelom* â thi? a ddaethost ti yma i'n poeni ni cyn yr amser?

30 Ac yr oedd ym mhell oddi wrthynt genfaint o foch lawer, yn pori.

31 A'r cythreuliaid a ddeisyfasant arno, gan ddywedyd, Os bwri ni allan, caniattâ i ni fyned ymaith i'r genfaint foch.

32 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ewch. A hwy wedi myned allan, a aethant i'r genfaint foch: ac wele, yr holl genfaint foch a ruthrodd dros y dibyn i'r môr, ac a fuant feirw yn y dyfroedd.

33 A'r [4] meichiaid a ffoisant: ac wedi eu dyfod hwy i'r ddinas, hwy a fynegasant bob peth; a pha beth a ddarfuasai i'r rhai dieflig.

[4] *ceidwaid.*

34 Ac wele, yr holl ddinas a ddaeth allan i gyfarfod â'r Iesu: a phan ei gwelsant, [t] attolygasant iddo ymadael o'u cyffiniau hwynt.

[t] Edrych Deut. 5. 25. 1 Bren. 17. 18. Luc 5. 8. Act. 16. 39.

PENNOD IX.

2 *Crist yn iachâu un claf o'r parlys,* 9 *yn galw Matthew o'r dollfa,* 10 *yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid,* 14 *yn amddiffyn ei ddisgyblion am nad ymprydient,* 20 *yn iachâu y diferlif gwaed,* 23 *yn cyfodi merch Jairus o farw,* 27 *yn rhoddi eu golwg i ddau ddyn dall,* 32 *yn iachâu mudan cythreulig,* 36 *ac yn tosturio wrth y dyrfa.*

AC efe a aeth i mewn i'r llong, ac a aeth trosodd, ac a ddaeth i'w ddinas ei hun.

2 [a] Ac wele, hwy a ddygasant atto wr claf o'r parlys, yn gorwedd mewn gwely: a'r Iesu yn gweled eu ffydd hwy, a ddywedodd wrth y claf o'r parlys, *Ha* fab, cymmer gysur; maddeuwyd i ti dy bechodau.

[a] Marc 2. 3. Luc 5. 18.

3 Ac wele, rhai o'r ysgrifenyddion a ddywedasant ynddynt eu hunain, Y mae hwn yn cablu.

4 A phan welodd yr Iesu eu meddyliau, efe a ddywedodd, Paham y meddyliwch ddrwg yn eich calonnau?

5 Canys pa un hawsaf ai dywedyd, Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai dywedyd, Cyfod, a rhodia?

6 Eithr fel y gwypoch fod awdurdod gan Fab y dyn ar y ddaear i faddeu pechodau, (yna y dywedodd efe wrth y claf o'r parlys,) Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a dos i'th dŷ.

7 Ac efe a gyfododd, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei hun.

8 A'r torfeydd pan welsant, rhyfeddu a wnaethant, a gogoneddu Duw, yr hwn a roisai gyfryw awdurdod i ddynion.

9 ¶ [b] Ac fel yr oedd yr Iesu yn myned oddi yno, efe a ganfu wr yn eistedd wrth y dollfa, a elwid Matthew, ac a ddywedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe a gyfododd, ac a'i canlynodd ef.

[b] Marc 2. 14. Luc 5. 27.

10 ¶ A bu, ac efe yn eistedd i fwytta yn y tŷ, wele hefyd, publicanod lawer a phechaduriaid a ddaethant ac a eisteddasant gyd â'r Iesu a'i ddisgyblion.

11 A phan welodd y Phariseaid, hwy a ddywedasant wrth ei ddisgyblion ef, Paham y bwytty eich Athraw chwi gyd â'r publicanod a'r pechaduriaid?

12 A phan glybu yr Iesu, efe a ddywedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai iach wrth feddyg, ond i'r rhai cleifion.

13 Ond ewch, a dysgwch pa beth yw *hyn*, [c] Trugaredd yr ydwyf yn ei ewyllysio, ac nid aberth: canys ni ddeuthum i alw rhai cyfiawn, [d] ond pechaduriaid, i edifeirwch.

[c] Hos. 6. 6. Mic. 6. 6, 7, 8. pen. 12. 7. [d] 1 Tim. 1. 15.

14 ¶ Yna y daeth disgyblion Ioan atto, gan ddywedyd, [e] Paham yr ydym ni a'r Phariseaid yn ymprydio yn fynych, ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn ymprydio?

[e] Marc 2. 18. Luc 5. 33.

15 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, A all [f] plant yr ystafell brïodas alaru tra fo y prïod-fab gyd â hwynt? ond y dyddiau a ddaw, pan ddyger y prïod-fab oddi arnynt, ac yna yr ymprydiant.

[f] Ioan 3. 29.

Anno DOMINI 31.

16 *Hefyd,* ni ddyd neb lain o
frethyn newydd at hen ddilledyn:
canys y cyflawniad a dŷn oddi wrth
y dilledyn, a'r rhwyg a wneir yn
waeth.
17 Ac ni ddodant win newydd
mewn costrelau hen: os amgen, y
costrelau a dyrr, a'r gwin a red allan,
a'r costrelau a gollir: eithr gwin
newydd a ddodant mewn costrelau
newyddion, ac *felly* y cedwir y ddau.
g Marc 5. 22. Luc 8. 41. 18 ¶ [g] Tra yr oedd efe yn dywed-
yd hyn wrthynt, wele, daeth rhyw
bennaeth, ac a'i haddolodd ef, gan
ddywedyd, Bu farw fy merch yr
awr hon: eithr tyred, a gosod dy
law arni, a byw fydd hi.
19 A'r Iesu a gyfododd, ac a'i can-
lynodd ef, a'i ddisgyblion.
h Marc 5. 25. Luc 8. 43. 20 ¶ ([h] Ac wele, gwraig y buasai
gwaedlif arni ddeuddeng mlynedd,
a ddaeth o'r tu cefn *iddo,* ac a
gyffyrddodd âg ymyl ei wisg ef:
21 Canys hi a ddywedasai ynddi
ei hun, Os câf yn unig gyffwrdd
â'i wisg ef, iach fyddaf.
22 Yna yr Iesu a drodd; a phan
ei gwelodd hi, efe a ddywedodd,
i Luc 7. 50. a 8. 48. a 17. 19. a 18. 42. *Ha* ferch, bydd gysurus; [i] dy ffydd
a'th iachaodd. A'r wraig a iach-
âwyd o'r awr honno.)
23 A phan ddaeth yr Iesu i dŷ y
k Edrych 2 Chron. 35. 25. pennaeth, a gweled [k] y cerddorion
a'r dyrfa yn terfysgu,
l Act. 20. 10. 24 Efe a ddywedodd wrthynt, [l] Cil-
iwch; canys ni bu farw y llangces,
ond cysgu y mae hi. A hwy a'i
gwatwarasant ef.
25 Ac wedi bwrw y dyrfa allan, efe
a aeth i mewn, ac a ymaflodd yn ei
llaw hi; a'r llangces a gyfododd.
26 A'r gair o hyn a aeth dros yr
holl wlad honno.
27 ¶ A phan oedd yr Iesu yn myn-
ed oddi yno, dau ddeillion a'i can-
lynasant ef, gan lefain a dywedyd,
Mab Dafydd, trugarhâ wrthym.
28 Ac wedi iddo ddyfod i'r tŷ,
y deillion a ddaethant atto: a'r
Iesu a ddywedodd wrthynt, A yd-
ych chwi yn credu y gallaf fi
wneuthur hyn? Hwy a ddywedas-
ant wrtho, Ydym, Arglwydd.
29 Yna y cyffyrddodd efe â'u llyg-
aid hwy, gan ddywedyd, Yn ol eich
ffydd bydded i chwi.
30 A'u llygaid a agorwyd: a'r
Iesu a orchymynodd iddynt trwy
m pen. 8. 4. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14. fygwth, gan ddywedyd, [m] Gwelwch
nas gwypo neb.
n Marc 7. 36. 31 [n] Ond wedi iddynt ymadaw,
hwy a'i clodforasant ef trwy yr holl
wlad honno.

Anno DOMINI 31.

32 ¶ [o] Ac a hwy yn myned allan, o Edrych pen. 12. 22. Luc 11. 14.
wele, rhai a ddygasant atto ddyn
mud, cythreulig.
33 Ac wedi bwrw y cythraul all-
an, llefarodd y mudan: a'r torfeydd
a ryfeddasant, gan ddywedyd, Ni
welwyd y cyffelyb erioed yn Israel.
34 Ond y Phariseaid a ddywed-
asant, [p] Trwy bennaeth y cythreul- p pen. 12. 24. Marc 3. 22. Luc 11. 15.
iaid y mae efe yn bwrw allan gy-
threuliaid.
35 [q] A'r Iesu a aeth o amgylch yr q Marc 6. 6. Luc 13. 22.
holl ddinasoedd a'r trefydd, [r] gan r pen. 4. 23.
ddysgu yn eu synagogau hwynt, a
chan bregethu efengyl y deyrnas, a
iachâu pob clefyd a phob afiechyd
ym mhlith y bobl.
36 ¶ A [s] phan welodd efe y torf- s Marc 6. 34.
eydd, efe a dosturiodd wrthynt, am
eu bod wedi blino, a'u gwasgaru,
fel [t] defaid heb ganddynt fugail. t Num. 27. 17. Zech. 10. 2.
37 Yna y dywedodd efe wrth ei
ddisgyblion, [u] Y cynhauaf yn ddïau u Luc 10. 2. Ioan 4. 35.
sydd fawr, ond y gweithwyr yn
anaml:
38 [x] Am hynny attolygwch i Ar- x 2 Thess. 3. 1.
glwydd y cynhauaf, anfon gweith-
wyr i'w gynhauaf.

PENNOD X.

1 *Crist yn anfon ei ddeuddeg apostol, gan roddi gallu iddynt i wneuthur rhyfeddodau:* 5 *yn rhoddi gorchymyn iddynt, ac yn eu dysgu,* 16 *ac yn eu cysuro yn erbyn erlidiau,* 40 *ac yn addaw bendith i'r rhai a'u derbynio hwynt.*

AC [a] wedi galw ei ddeuddeg dis- a Marc 3. 14.
gybl atto, efe a roddes iddynt
awdurdod [2] *yn erbyn* ysprydion 2 ar.
aflan, i'w bwrw hwynt allan, ac i
iachâu pob clefyd a phob afiechyd.
2 Ac enwau y deuddeg apostolion
yw y rhai hyn: Y cyntaf, Simon,
[b] yr hwn a elwir Petr, ac Andreas b Ioan 1. 42.
ei frawd; Iago *mab* Zebedëus, ac
Ioan ei frawd;
3 Phylip, a Bartholomëus; Tho-
mas, a Matthew y publican; Iago
mab Alphëus, a Lebbëus, yr hwn
a gyfenwid Thadëus;
4 Simon y Canaanead, a Judas
Iscariot, yr hwn hefyd a'i bradych-
odd ef.
5 Y deuddeg hyn a anfonodd yr
Iesu, ac a orchymynodd iddynt, gan
ddywedyd, Nac ewch i ffordd y
Cenhedloedd, ac i ddinas [c] y Sa- c 2 Bren. 17. 24. Ioan 4. 9, 20.
mariaid nac ewch i mewn:
6 Eithr [d] ewch yn hytrach at gyfr- d pen. 15. 24. Act. 13. 46.
golledig ddefaid tŷ Israel.

Anno DOMINI 31.

7 [e]Ac wrth fyned, pregethwch,
gan ddywedyd, Fod [f]teyrnas nef-
oedd yn nesâu.
8 Iachêwch y cleifion, glanhêwch
y rhai gwahan-glwyfus, cyfodwch
y meirw, bwriwch allan gythreul-
iaid: derbyniasoch [g]yn rhad, rhodd-
wch yn rhad.
9 [h]Na feddwch aur, nac arian,
nac [i]efydd i'ch pyrsau;
10 Nac ysgrepan i'r daith, na dwy
bais, nac esgidiau, na ffon: [k]canys
teilwng i'r gweithiwr ei fwyd.
11 [l]Ac i ba ddinas bynnag neu
dref yr eloch, ymofynwch pwy sydd
deilwng ynddi; ac yno trigwch hyd
onid eloch ymaith.
12 A phan ddeloch i dŷ, cyferch-
wch well iddo.
13 Ac os bydd y tŷ yn deilwng,
deued eich tangnefedd arno: ac
oni bydd yn deilwng, dychweled
eich tangnefedd attoch.
14 [m]A phwy bynnag ni'ch derbyn-
io chwi, ac ni wrandawo eich geir-
iau, pan ymadawoch o'r tŷ hwnnw,
neu o'r ddinas honno, [n]ysgydwch
y llwch oddi wrth eich traed.
15 Yn wir meddaf i chwi, [o]Es-
mwythach fydd i dir y Sodomiaid
a'r Gomorriaid yn nydd y farn, nag
i'r ddinas honno.
16 ¶ Wele, [p]yr ydwyf fi yn eich
danfon fel defaid y'nghanol bleidd-
iaid; [q]byddwch chwithau gall fel y
seirph, a diniwed fel y colommenod.
17 Eithr ymogelwch rhag dynion;
canys [r]hwy a'ch rhoddant chwi i
fynu i'r cynghorau, ac [s]a'ch ffre-
wyllant chwi yn eu synagogau.
18 A [t]chwi a ddygir at lywiawd-
wyr a brenhinoedd o'm hachos i,
er tystiolaeth iddynt hwy ac i'r
Cenhedloedd.
19 [u]Eithr pan y'ch rhoddant chwi
i fynu, na ofelwch pa fodd neu pa
beth a lefaroch: canys [x]rhoddir i
chwi yn yr awr honno pa beth a
lefaroch.
20 Canys nid chwychwi yw y rhai
sydd yn llefaru, ond Ysbryd eich
Tad yr hwn sydd yn llefaru ynoch.
21 [y]A brawd a rydd frawd i fynu
i farwolaeth, a thad ei blentyn: a
phlant a godant i fynu yn erbyn
eu rhïeni, ac a barant eu marwol-
aeth hwynt.
22 A [z]chas fyddwch gan bawb
er mwyn fy enw i: ond [a]yr hwn
a barhao hyd y diwedd, efe fydd
cadwedig.

[e] Luc 9. 2. [f] pen. 3. 2. a 4. 17. Luc 10. 9. [g] Act. 8. 18, 20. [h] 1 Cor. 9. 7. Marc 6. 8. Luc 9. 3. a 10. 4. a 22. 35. [i] Marc 6. 8. [k] Luc 10. 7. 1 Cor. 9. 7. 1 Tim. 5. 18. [l] Luc 10. 8. [m] Marc 6. 11. Luc 9. 5. a 10. 10, 11. [n] Neh. 5. 13. Act. 13. 51. a 18. 6. [o] pen. 11. 22, 24. [p] Luc 10. 3. [q] Rhuf. 16. 19. [r] pen. 24. 9. Marc 13. 9. Luc 21. 12. [s] Act. 5. 40. [t] Act. 12. 1. a 25. 23. 2 Tim. 4. 16. [u] Marc 13. 11. [x] Ex. 4. 12. [y] Mic. 7. 6. Luc 21. 16. [z] Luc 21. 17. [a] pen. 24. 13. Marc 13. 13.

23 A [b]phan y'ch erlidiant yn y
ddinas hon, ffowch i un arall: can-
ys yn wir y dywedaf wrthych, Na
orphenwch ddinasoedd Israel, nes
dyfod Mab y dyn.
24 [c]Nid yw y disgybl yn uwch
na'*i* athraw, na'r gwas yn uwch
na'i arglwydd.
25 Digon i'r disgybl fod fel ei
athraw, a'r gwas fel ei arglwydd.
Os [d]galwasant berchen y tŷ yn
[3]Beelzebub, pa faint mwy ei dy-
lwyth ef?
26 Am hynny nac ofnwch hwynt:
oblegid [e]nid oes dim cuddiedig, a'r
nas datguddir; na dirgel, a'r nas
gwybyddir.
27 Yr hyn yr ydwyf yn ei ddywed-
yd wrthych chwi yn y tywyllwch,
dywedwch yn y goleuni: a'r hyn a
glywch yn y glust, pregethwch ar
bennau y tai.
28 [f]Ac nac ofnwch rhag y rhai a
laddant y corph, ac nid allant ladd
yr enaid; eithr yn hytrach ofnwch
yr hwn a ddichon ddistrywio enaid
a chorph yn uffern.
29 Oni werthir dau aderyn y tô
er ffyrling? ac ni syrth un o hon-
ynt ar y ddaear heb eich Tad chwi.
30 [g]Ac y mae, ïe, holl wallt eich
pen wedi eu cyfrif.
31 Nac ofnwch gan hynny: chwi
a delwch fwy na llawer o adar y tô.
32 [h]Pwy bynnag gan hynny a'm
cyffeso i y'ngŵydd dynion, [i]min-
nau a'i cyffesaf yntau y'ngŵydd fy
Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd:
33 [k]A phwy bynnag a'm gwado i
y'ngŵydd dynion, minnau a'i gwadaf
yntau y'ngŵydd fy Nhad yr hwn
sydd yn y nefoedd.
34 [l]Na thybygwch fy nyfod i ddan-
fon tangnefedd ar y ddaear: ni
ddeuthum i ddanfon tangnefedd,
ond cleddyf.
35 Canys mi a ddeuthum i osod
dyn i ymrafaelio [m]yn erbyn ei dad,
a'r ferch yn erbyn ei mam, a'r waudd
yn erbyn ei chwegr.
36 A [n]gelynion dyn *fydd* tylwyth
ei dŷ ei hun.
37 [o]Yr hwn sydd yn caru tad
neu fam yn fwy na myfi, nid yw
deilwng o honof fi: a'r neb sydd
yn caru mab neu ferch yn fwy na
myfi, nid yw deilwng o honof fi.
38 [p]A'r hwn nid yw yn cymmeryd
ei groes, ac yn canlyn ar fy ol i,
nid yw deilwng o honof fi.
39 [q]Y neb sydd yn cael ei einioes,

Anno DOMINI 31.

[b] pen. 2. 13. a 4. 12. a 12. 15. Act. 8. 1. a 9. 25. a 14. 6. [c] Luc 6. 40. Ioan 13. 16. a 15. 20. [d] pen. 12. 24. Marc 3. 22. Luc 11. 15. Ioan 8. 48. [3] Gr. *Beel-zebul.* [e] Marc 4. 22. Luc 8. 17. a 12. 2. [f] Luc 12. 4. [g] 1 Sam. 14. 45. 2 Sam. 14. 11. Luc 21. 18. Act. 27. 34. [h] Luc 12. 8. Rhuf 10. 9, 10. [i] Dat. 3. 5. [k] Marc 8. 38. Luc 9. 26. 2 Tim. 2. 12. [l] Luc 12. 49, 51. [m] Mic. 7. 6. [n] Ps. 41. 9. a 55. 13. Mic. 7. 6. Ioan 13. 18. [o] Luc 14. 26. [p] pen. 16. 24. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27. [q] Luc 17. 33. Ioan 12. 25.

Anno DOMINI 31.

a'i cyll: a'r neb a gollo ei einioes
o'm plegid i, a'i caiff hi.
[r] pen. 18. 5. Luc 10. 16. Ioan 13. 20. Gal. 4. 14. 40 ¶ [r] Y neb sydd yn eich der-
byn chwi, sydd yn fy nerbyn i; a'r
neb sydd yn fy nerbyn i, sydd yn
derbyn yr hwn a'm danfonodd i.
[s] 1 Bren. 17. 10. a 18. 4. 2 Bren. 4. 8. 41 [s] Y neb sydd yn derbyn pro-
phwyd yn enw prophwyd, a dder-
byn wobr prophwyd; a'r neb sydd
yn derbyn *un* cyfiawn yn enw *un*
cyfiawn, a dderbyn wobr *un* cyf-
iawn.
[t] pen. 18. 5, 6. a 25. 40. Marc 9. 41. Heb. 6. 10. 42 [t] A phwy bynnag a roddo i'w
yfed i un o'r rhai bychain hyn,
phïolaid o *ddwfr* oer yn unig yn
enw disgybl, yn wir meddaf i chwi,
Ni chyll efe ei wobr.

PENNOD XI.

2 *Ioan yn anfon ei ddisgyblion at Grist.* 7 *Tystiolaeth Crist am Ioan.* 18 *Tyb y bobl am Ioan, a Christ.* 20 *Crist yn dannod anniolchgarwch a dïedifeirwch Chorazin, Bethsaida, a Chapernaum:* 25 *a chan foliannu doethineb ei Dad, yn egluro yr efengyl i'r rhai bychain;* 28 *yn galw atto y rhai sydd yn teimlo baich eu pechodau.*

A BU, pan orphenodd yr Iesu
orchymyn i'w ddeuddeg dis-
gybl, efe a aeth oddi yno i ddysgu
ac i bregethu yn eu dinasoedd hwy.
[a] Luc 7. 18. 2 [a] A Ioan, pan glybu yn y carch-
ar weithredoedd Crist, wedi danfon
dau o'i ddisgyblion,
3 A ddywedodd wrtho, Ai tydi
yw yr hwn sydd yn dyfod, ai un
arall yr ydym yn ei ddisgwyl?
4 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Ewch, a myneg-
wch i Ioan y pethau a glywch ac
a welwch:
[b] Es. 29. 18. a 35. 5, 6. 5 [b] Y mae y deillion yn gweled
eilwaith, a'r cloffion yn rhodio, a'r
cleifion gwahanol wedi eu glanhâu,
a'r byddariaid yn clywed; y mae
[c] Es. 61. 1. Luc 4. 18. y meirw yn cyfodi, a'r [c] tlodion yn
cael pregethu yr efengyl iddynt.
6 A dedwydd yw yr *hwn* ni
[d] 1 Cor. 1. 23. Gal. 5. 11. [d] rwystrir ynof fi.
[e] Luc 7. 24. 7 ¶ [e] Ac a hwy yn myned ymaith,
yr Iesu a ddechreuodd ddywedyd
wrth y bobloedd am Ioan, Pa beth
yr aethoch allan i'r anialwch i edrych
am dano? ai corsen yn ysgwyd gan
wynt?
8 Eithr pa beth yr aethoch allan
i'w weled? ai dyn wedi ei wisgo â
dillad esmwyth? wele, y rhai sydd
yn gwisgo *dillad* esmwyth, mewn
tai brenhinoedd y maent.
9 Eithr pa beth yr aethoch allan
i'w weled? ai prophwyd? ïe, medd-
af i chwi, a mwy na phrophwyd:

10 Canys hwn ydyw *efe* am yr
hwn yr ysgrifenwyd, [f] Wele, yr yd-
wyf fi yn anfon fy nghennad o flaen [f] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 7. 27.
dy wyneb, yr hwn a barottoa dy
ffordd o'th flaen.
11 Yn wir meddaf i chwi, Ym
mhlith plant gwragedd, ni chododd
neb mwy nag Ioan Fedyddiwr: er
hynny yr hwn sydd leiaf yn nheyrn-
as nefoedd, sydd fwy nag ef.
12 [g] Ac o ddyddiau Ioan Fedydd- [g] Luc 16. 16.
iwr hyd yn awr, yr ydys yn treisio
teyrnas nefoedd, a threiswyr sydd
yn ei chipio hi.
13 Canys yr holl brophwydi a'r
gyfraith a brophwydasant hyd Ioan.
14 Ac os ewyllysiwch *ei* dder-
byn, efe yw [h] Elïas, yr hwn oedd [h] Mal. 4. 5. pen. 17. 12. Luc 1. 17.
ar ddyfod.
15 [i] Y neb sydd ganddo glustiau [i] pen. 13. 9. Luc 8. 8. Dat. 2. 7, 11, 17, 29. a 3. 6, 13, 22.
i wrandaw, gwrandawed.
16 ¶ [k] Eithr i ba beth y cyffelybaf
fi y genhedlaeth hon? Cyffelyb yw [k] Luc 7. 31.
i blant yn eistedd yn y marchnad-
oedd, ac yn llefain wrth eu cyfeill-
ion,
17 Ac yn dywedyd, Canasom bib-
ell i chwi, ac ni ddawnsiasoch;
canasom alarnad i chwi, ac ni
chwynfanasoch.
18 Canys daeth Ioan heb na bwytta
nac yfed; ac meddant, Y mae cy-
thraul ganddo.
19 Daeth Mab y dyn yn bwytta
ac yn yfed; ac meddant, Wele
ddyn glwth, ac yfwr gwin, cyfaill
publicanod a phechaduriaid. A
doethineb a gyfiawnhâwyd gan ei
phlant ei hun.
20 ¶ [l] Yna y dechreuodd efe edliw [l] Luc 10. 13.
i'r dinasoedd yn y rhai y gwnaeth-
id y rhan fwyaf o'i weithredoedd
nerthol ef, am nad edifarhasent:
21 Gwae di, Chorazin! gwae di,
Bethsaida! canys pe gwnaethid yn
Tyrus a Sidon y gweithredoedd
nerthol a wnaethpwyd ynoch chwi,
hwy a edifarhasent er ys talm mewn
sachlïan a lludw.
22 Eithr meddaf i chwi, [m] Es- [m] pen. 10. 15.
mwythach fydd i Tyrus a Sidon
yn nydd y farn, nag i chwi.
23 A thydi, Capernaum, yr hon a
ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir
i lawr hyd yn uffern: canys pe
gwnaethid yn Sodom y gweithred-
oedd nerthol a wnaethpwyd ynot
ti, hi a fuasai yn aros hyd heddyw.
24 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, Y bydd esmwythach i dir
Sodom yn nydd y farn, nag i ti.

Anno DOMINI 31.

Anno DOMINI 31.

25 ¶ [n] Yr amser hwnnw yr atteb-
odd yr Iesu, ac y dywedodd, I ti
yr ydwyf yn dïolch, O Dad, Ar-
glwydd nef a daear, am i ti [o] guddio
y pethau hyn rhag y doethion a'r
rhai deallus, a'u datguddio o honot
i rai bychain:
26 Ië, O Dad; canys felly y rhyng-
odd bodd i ti.
27 [p] Pob peth a roddwyd i mi gan
fy Nhad: ac nid edwyn neb y Mab
ond y Tad; [q] ac nid edwyn neb y
Tad ond y Mab, a'r *hwn* yr ewyll-
ysio y Mab *ei* ddatguddio iddo.
28 ¶ Deuwch attaf fi bawb a'r y
sydd yn flinderog ac yn llwythog,
a mi a esmwythâf arnoch.
29 Cymmerwch fy iau arnoch, a
dysgwch gennyf; canys addfwyn
ydwyf, a [r] gostyngedig o galon: [s] a
chwi a gewch orphwysdra i'ch en-
eidiau:
30 [t] Canys fy iau *sydd* esmwyth,
a'm baich sydd ysgafn.

PENNOD XII.

1 *Crist yn ceryddu dallineb y Phariseaid, o ran torri y Sabbath;* 3 *trwy ysgrythyrau,* 10 *trwy reswm,* 13 *a thrwy ryfeddod;* 22 *yn iachâu y dyn cythreulig, mud, a dall.* 31 *Ni faddeuir byth gabledd yn erbyn yr Yspryd Glân.* 36 *Y rhoddir cyfrif am eiriau segur.* 38 *Y mae yn ceryddu yr anffyddloniaid a geisient arwydd;* 49 *ac yn dangos pwy yw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

YR amser hwnnw [a] yr aeth yr
Iesu ar y *dydd* Sabbath trwy
yr ŷd: ac yr oedd chwant bwyd
ar ei ddisgyblion, a hwy a dde-
chreuasant dynnu tywys, a bwytta.
2 A phan welodd y Phariseaid,
hwy a ddywedasant wrtho, Wele, y
mae dy ddisgyblion yn gwneuthur
yr hyn nid yw [2] rydd ei wneuthur
ar y Sabbath.
3 Ac efe a ddywedodd wrth-
ynt, Oni ddarllenasoch [b] pa beth a
wnaeth Dafydd, pan oedd chwant
bwyd arno ef, a'r rhai *oedd* gyd
âg ef?
4 Pa fodd yr aeth efe i mewn i
dŷ Dduw, ac y bwyttaodd [3] [c] y bara
gosod, yr hwn nid oedd rydd iddo
ei fwytta, nac i'r rhai oedd gyd âg
ef, [d] ond yn unig i'r offeiriaid?
5 Neu oni ddarllenasoch yn y
[e] gyfraith, fod yr offeiriaid ar y
Sabbathau yn y deml yn halogi y
Sabbath, a'u bod yn ddigerydd?
6 Eithr yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, fod yma [f] *un* mwy na'r deml.
7 Ond pe gwybasech beth yw
hyn, [g] Trugaredd a ewyllysiaf, ac

[n] Luc 10. 21. [o] Edrych Ps. 8. 2. 1 Cor. 1. 27. a 2. 8. [p] pen. 28. 18. Ioan 3. 35. a 13. 3. a 17. 2. [q] Ioan 1. 18. a 6. 46. a 10. 15. [r] Zech. 9. 9. Phil. 2. 7, 8. [s] Jer. 6. 16. [t] 1 Ioan 5. 3. [a] Deut. 23. 25. Marc 2. 23. Luc 6. 1. [2] *gyfreithlawn.* [b] 1 Sam. 21. 6. [3] *torthau dangos, y rhai nid oedd gyfreithlawn.* [c] Ex. 25. 30. Lef. 24. 5. [d] Exod. 29. 32, 33. Lef. 8. 31. a 24. 9. [e] Num. 28. 9. Ioan 7. 22. [f] 2 Chron. 6. 18. [g] Hos. 6. 6. pen. 9. 13.

nid aberth, ni farnasech chwi yn
erbyn y rhai diniwed.
8 Canys Arglwydd ar y Sabbath
hefyd yw Mab y dyn.
9 [h] Ac wedi iddo ymadael oddi
yno, efe a aeth i'w synagog hwynt.
10 ¶ Ac wele, yr oedd dyn a chan-
ddo law wedi gwywo. A hwy a
ofynasant iddo, gan ddywedyd, [i] Ai
[4] rhydd iachâu ar y Sabbathau? fel
y gallent achwyn arno.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa ddyn o honoch fydd a chanddo
un ddafad, ac [k] o syrth honno mewn
pwll ar y *dydd* Sabbath, nid ymeifl
ynddi, a'*i* chodi allan?
12 Pa faint gwell gan hynny ydyw
dyn na dafad? Felly [5] rhydd yw
gwneuthur yn dda ar y Sabbathau.
13 Yna y dywedodd efe wrth y
dyn, Estyn dy law. Ac efe a'*i* hes-
tynodd; a *hi* a wnaed yn iach, fel
y llall.
14 ¶ Yna yr aeth [l] y Phariseaid
allan, ac a [6] ymgynghorasant yn ei
erbyn ef, pa fodd y difethent ef.
15 A'r Iesu gan wybod, [m] a giliodd
oddi yno; [n] a thorfeydd lawer a'i
canlynasant ef, ac efe a'u hiach-
aodd hwynt oll;
16 Ac [o] a orchymynodd iddynt,
na [7] wnaent ef yn gyhoedd:
17 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedasid trwy Esaias y prophwyd,
gan ddywedyd,
18 [p] Wele fy ngwasanaethwr, yr
hwn a ddewisais; fy anwylyd, [q] yn
yr hwn y mae fy enaid yn fodd-
lawn: gosodaf fy yspryd arno, ac
efe a draetha farn i'r Cenhedloedd.
19 Nid ymryson efe, ac ni lefain;
ac ni chlyw neb ei lais ef yn yr
heolydd.
20 Corsen ysig nis tyrr, a llin yn
mygu nis diffydd, hyd oni ddygo
efe allan farn i fuddugoliaeth.
21 Ac yn ei enw ef y gobeithia
y Cenhedloedd.
22 ¶ [r] Yna y dygpwyd atto un cy-
threulig, dall a mud: ac efe a'i
hiachaodd ef, fel y llefarodd ac y
gwelodd y dall a mud.
23 A'r holl dorfeydd a synnasant,
ac a ddywedasant, Ai hwn yw mab
Dafydd?
24 [s] Eithr pan glybu y Phariseaid,
hwy a ddywedasant, Nid yw hwn
yn bwrw allan gythreuliaid, ond
trwy [8] Beelzebub pennaeth y cy-
threuliaid.
25 A'r Iesu yn gwybod eu medd-

Anno DOMINI 31.

[h] Marc 3. 1. Luc 6. 6. [i] Luc 13. 14. a 14. 3. Ioan 9. 16. [4] *cyfreithlawn.* [k] Ex. 23. 4. Deut. 22. 4. [5] *cyfreithlawn.* [l] Marc 3. 6. Ioan 5. 18. a 10. 39. a 11. 53. [6] Neu, *gymmerasant gynghor.* [m] Edrych pen. 10. 23. [n] pen. 19. 2. [o] pen. 9. 30. [7] *chyhoeddent ef.* [p] Es. 42. 1. [q] pen. 3. 17. a 17. 5. [r] pen 9. 32. Marc 3. 11. Luc 11. 14. [s] pen. 9. 34. Marc 3. 22. Luc 11. 15. [8] Gr. *Beelzebul:* felly ad. 27.

Anno DOMINI 31.

yliau, a ddywedodd wrthynt, Pob
teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn
ei hun, a anghyfanneddir; a phob
dinas neu dŷ wedi ymrannu yn ei
erbyn ei hun, ni saif.
26 Ac os Satan a fwrw allan Sa-
tan, efe a ymrannodd yn ei erbyn
ei hun: pa wedd gan hynny y saif
ei deyrnas ef?
27 Ac os trwy Beelzebub yr yd-
wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid,
trwy bwy y mae eich plant chwi yn
eu bwrw *hwynt* allan? am hynny
y byddant hwy yn farnwyr arnoch
chwi.
28 Eithr os ydwyf fi yn bwrw all-
an gythreuliaid trwy Yspryd Duw,
yna y daeth teyrnas Dduw attoch.
[t Es. 49. 24. Luc 11. 22.] 29 Neu, [t] pa fodd y dichon neb
fyned i mewn i dŷ un cadarn, a
llwyr-yspeilio ei ddodrefn ef, oddi
eithr iddo yn gyntaf rwymo y cad-
arn? ac yna yr yspeilia efe ei dŷ ef.
30 Y neb nid yw gyd â mi, sydd
yn fy erbyn; a'r neb nid yw yn
casglu gyd â mi, sydd yn gwasgaru.
31 ¶ Am hynny y dywedaf wrth-
[u Marc 3. 28. Luc 12. 10. Heb. 6. 4. a 10. 26, 29. 1 Ioan 5. 16.] ych chwi, [u] Pob pechod a chabledd
a faddeuir i ddynion: ond cabledd
yn erbyn yr Yspryd *Glân* ni fadd-
euir i ddynion.
32 A phwy bynnag a ddywedo
[x 1 Tim. 1. 13.] air yn erbyn Mab y dyn, [x] fe a
faddeuir iddo: ond pwy bynnag a
ddywedo yn erbyn yr Yspryd Glân,
nis maddeuir iddo, nac yn y byd
hwn, nac yn *y byd* a ddaw.
33 Naill ai gwnewch y pren yn
[y pen. 7. 17. Luc 6. 43, 44.] dda, [y] a'i ffrwyth yn dda; ai gwnewch
y pren yn ddrwg, a'i ffrwyth yn
ddrwg: canys y pren a adwaenir
wrth *ei* ffrwyth.
[z pen. 3. 7. a 23. 33.] 34 [z] O eppil gwiberod, pa wedd y
gellwch lefaru pethau da, a chwi
[a Luc 6. 45.] yn ddrwg? [a] canys o helaethrwydd
y galon y llefara y genau.
35 Y dyn da, o drysor da y galon,
a ddwg allan bethau da: a'r dyn
drwg, o'r trysor drwg, a ddwg allan
bethau drwg.
36 Eithr yr ydwyf yn dywedyd
wrthych, Mai am bob gair segur a
ddywedo dynion, y rhoddant hwy
gyfrif yn nydd y farn.
37 Canys wrth dy eiriau y'th gyf-
iawnhêir, ac wrth dy eiriau y'th
gondemnir.
[b pen. 16. 1. Marc 8. 11. Luc 11. 16, 29. 1 Cor. 1. 22.] 38 ¶ [b] Yna yr attebodd rhai o'r
ysgrifenyddion a'r Phariseaid, gan
ddywedyd, Athraw, ni a chwen-
nychem weled arwydd gennyt.

39 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Cenhedlaeth ddrwg
a [c] godinebus sydd yn ceisio ar- [c Es. 57. 3.]
wydd; ac arwydd nis rhoddir iddi,
ond arwydd y prophwyd Jonas:
40 [d] Canys fel y bu Jonas dridiau [d Jonah 1. 17.]
a thair nos ym mol y morfil, felly
y bydd Mab y dyn dridiau a thair
nos y'nghalon y ddaear.
41 [e] Gwŷr Ninefe a gyfodant yn y [e Luc 11. 32.]
farn gyd â'r genhedlaeth hon, ac
a'i [f] condemniant hi; am iddynt [f Jer. 3. 11. Ezec. 16. 51. Rhuf. 2. 27.]
hwy [g] edifarhâu wrth bregeth Jo-
nas: ac wele fwy na Jonas yma. [g Jonah 3. 5.]
42 [h] Brenhines y dehau a gyfyd [h 1 Bren. 10. 1. 2 Chron. 9. 1. Luc 11. 31.]
yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon,
ac a'i condemnia hi; am iddi hi
ddyfod o eithafoedd y ddaear i
glywed doethineb Solomon: ac
wele fwy na Solomon yma.
43 [i] A phan êl yr yspryd aflan [i Luc 11. 24.]
allan o ddyn, [k] efe a rodia ar hyd [k Job 1. 7. 1 Petr 5. 8.]
lleoedd sychion, gan geisio gor-
phwysdra, ac nid *yw* yn ei gael.
44 Yna medd efe, Mi a ddychwelaf
i'm tŷ o'r lle y deuthum allan. Ac
wedi y delo, y mae yn *ei* gael yn
wag, wedi *ei* ysgubo a'*i* drwsio.
45 Yna y mae efe yn myned, ac
yn cymmeryd gyd âg ef ei hun saith
yspryd eraill gwaeth nag ef ei hun;
ac wedi iddynt fyned i mewn, hwy
a gyfanneddant yno: [l] ac y mae [l Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Petr 2. 20.]
diwedd y dyn hwnnw yn waeth
na'i ddechreuad. Felly y bydd
hefyd i'r genhedlaeth ddrwg hon.
46 ¶ Tra yr ydoedd efe yn llefaru
wrth y torfeydd, [m] wele, *ei* fam a'i [m Marc 3. 31. Luc 8. 19, 20.]
[n] frodyr oedd yn sefyll allan, yn
ceisio ymddiddan âg ef. [n pen. 13. 55. Marc 6. 3. Ioan 2. 12. a 7. 3. Act. 1. 14. 1 Cor. 9. 5. Gal. 1. 19.]
47 A dywedodd un wrtho, Wele,
y mae dy fam di a'th frodyr yn
sefyll allan, yn ceisio ymddiddan
â thi.
48 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth yr hwn a ddywedasai
wrtho, Pwy yw fy mam i? a phwy
yw fy mrodyr i?
49 Ac efe a estynodd ei law tu
ag at ei ddisgyblion, ac a ddywed-
odd, Wele fy mam i, a'm brodyr i:
50 Canys [o] pwy bynnag a wna [o Edrych Ioan 15. 14. Gal. 5. 6. a 6. 15. Col. 3. 11.]
ewyllys fy Nhad yr hwn sydd yn y
nefoedd, efe yw fy mrawd i, a'm
chwaer, a'm mam.

PENNOD XIII.

3 *Dammeg yr hauwr a'r had;* 18 *a'i dehongl-iad.* 24 *Dammeg yr efrau,* 31 *yr had mwstard,* 33 *y surdoes,* 44 *y trysor cuddiedig,* 45 *y perl.* 47 *a'r rhwyd.* 53 *Y modd y dirmygir Crist gan ei wladwyr ei hun.*

Anno DOMINI 31.

Y DYDD hwnnw yr aeth yr Iesu
allan o'r tŷ, [a] ac yr eistedd-
a Marc 4. 1. — odd wrth *làn* y môr.
2 A thorfeydd lawer a ymgyn-
b Luc 5. 3. — nullasant atto ef, fel [b] yr aeth efe
2 i long. — [2] i'r llong, ac yr eisteddodd: a'r
holl dyrfa a safodd ar y làn.
3 Ac efe a lefarodd wrthynt lawer
o bethau trwy ddamhegion, gan
c Luc 8. 5. — ddywedyd, [c] Wele, yr hauwr a aeth
allan i hau.
4 Ac fel yr oedd efe yn hau, peth
a syrthiodd ar *fin* y ffordd; a'r adar
a ddaethant, ac a'i difasant.
5 Peth arall a syrthiodd ar greig-
leoedd, lle ni chawsant fawr ddaear:
ac yn y man yr eginasant, gan nad
oedd iddynt ddyfnder daear:
6 Ac wedi codi yr haul, y poeth-
asant; ac am nad oedd ganddynt
wreiddyn, hwy a wywasant.
7 A pheth arall a syrthiodd ym
mhlith y drain; a'r drain a godas-
ant, ac a'u tagasant hwy.
8 Peth arall hefyd a syrthiodd
mewn tir da, ac a ddygasant ffrwyth,
peth ar ei ganfed, arall ar ei dri-
ugeinfed, arall ar ei ddegfed ar
hugain.
d pen. 11. 15. — 9 [d] Y neb sydd ganddo glustiau
i wrandaw, gwrandawed.
10 A daeth y disgyblion, ac a
ddywedasant wrtho, Paham yr wyt
ti yn llefaru wrthynt trwy ddam-
hegion?
11 Ac efe a attebodd ac a ddy-
e pen. 16. 17. Marc 4. 11. 1 Cor. 2. 10. 1 Ioan 2. 27. — wedodd wrthynt, Am [e] roddi i chwi
wybod dirgelion teyrnas nefoedd,
ac ni roddwyd iddynt hwy.
f pen. 25. 29. Marc 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26. — 12 [f] Oblegid pwy bynnag sydd
ganddo, i hwnnw y rhoddir, ac
efe a gaiff helaethrwydd: eithr
pwy bynnag nid oes ganddo, oddi
arno ef y dygir, ïe, yr hyn sydd
ganddo.
13 Am hynny yr ydwyf yn llefaru
wrthynt hwy ar ddamhegion: can-
ys a hwy yn gweled, nid ydynt yn
gweled; ac yn clywed, nid ydynt
yn clywed, nac yn deall.
14 Ac ynddynt hwy y cyflawnir
prophwydoliaeth Esaias, yr hon
g Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8. — sydd yn dywedyd, [g] Gan glywed y
clywch, ac ni ddeallwch; ac yn
gweled y gwelwch, ac ni chanfydd-
wch;
15 Canys brasâwyd calon y bobl
h Heb. 5. 11. — hyn, a hwy a glywsant â'*u* [h] clust-
iau yn drwm, ac a gauasant eu
llygaid; rhag canfod â'*u* llygaid, a
chlywed â'*u* clustiau, a deall â'r
galon, a throi, ac i mi eu hiachâu
hwynt.

Anno DOMINI 31.

16 Eithr [i] dedwydd *yw* eich llygaid — i pen. 16. 17. Luc 10. 23, 24. Ioan 20. 29.
chwi, am eu bod yn gweled; a'ch
clustiau, am eu bod yn clywed:
17 Oblegid yn wir y dywedaf i
chwi, [k] chwennychu o lawer o bro- — k 1 Petr 1. 10.
phwydi a rhai cyfiawn weled *y*
pethau a welwch chwi, ac nis gwel-
sant; a chlywed *yr hyn* a glywch
chwi, ac nis clywsant.
18 ¶ [l] Gwrandêwch chwithau gan — l Marc 4. 14. Luc 8. 11.
hynny ddammeg yr hauwr.
19 Pan glywo neb air [m] y deyrnas, — m pen. 4. 23.
ac heb *ei* ddeall, y mae y drwg yn
dyfod, ac yn cipio yr hyn a hauwyd
yn ei galon ef. Dyma yr hwn a
hauwyd ar *fin* y ffordd.
20 A'r hwn a hauwyd ar y creig-
leoedd, yw yr hwn sydd yn gwran-
daw y gair, ac yn ebrwydd [n] trwy — n Es. 58. 2. Ioan 5. 35.
lawenydd yn ei dderbyn;
21 Ond nid oes ganddo wreiddyn
ynddo ei hun, eithr dros amser y
mae: a phan ddelo gorthrymder
neu erlid oblegid y gair, yn y fan
[o] efe a rwystrir. — o pen. 11. 6.
22 [p] A'r hwn a hauwyd [q] ym — p pen. 19. 23. Marc 10. 23. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 9.
mhlith y drain, yw yr hwn sydd
yn gwrandaw y gair; ac y mae — q Jer. 4. 3.
gofal y byd hwn, a thwyll cyfoeth,
yn tagu y gair, ac y mae yn myn-
ed yn ddiffrwyth.
23 Ond yr hwn a hauwyd yn y tir
da, yw yr hwn sydd yn gwrandaw
y gair, ac yn *ei* ddeall; *sef* yr hwn
sydd yn ffrwytho, ac yn dwyn peth
ei ganfed, arall ei dri-ugeinfed,
arall ei ddegfed ar hugain.
24 ¶ Dammeg arall a osododd efe
iddynt, gan ddywedyd, Teyrnas nef-
oedd sydd gyffelyb i ddyn a hau-
odd had da yn ei faes:
25 A thra yr oedd y dynion yn
cysgu, daeth ei elyn ef, ac a hauodd
efrau ym mhlith y gwenith, ac a
aeth ymaith.
26 Ac wedi i'r eginyn dyfu, a dwyn
ffrwyth, yna yr ymddangosodd yr
efrau hefyd.
27 A gweision gwr y tŷ a ddaeth-
ant, ac a ddywedasant wrtho, Ar-
glwydd, oni hauaist di had da yn
dy faes? o ba le gan hynny y mae
yr efrau ynddo?
28 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Y gelyn *ddyn* a wnaeth hyn. A'r
gweision a ddywedasant wrtho, A
fynni di gan hynny i ni fyned a'u
casglu hwynt?
29 Ac efe a ddywedodd, Na fyn-

Anno DOMINI 31.

naf; rhag i chwi, wrth gasglu yr
efrau, ddiwreiddio y gwenith gyd â
hwynt.
30 Gadêwch i'r ddau gyd-dyfu hyd
y cynhauaf: ac yn amser y cyn-
hauaf y dywedaf wrth y medelwyr,
Cesglwch yn gyntaf yr efrau, a
rhwymwch hwynt yn ysgubau i'w
llwyr-losgi; ond [r] cesglwch y gwe-
nith i'm hysgubor.
31 ¶ Dammeg arall a osododd efe
iddynt, gan ddywedyd, [s] Cyffelyb
yw teyrnas nefoedd i ronyn o had
mwstard, yr hwn a gymmerodd
dyn, ac a'*i* hauodd yn ei faes:
32 Yr hwn yn wir sydd leiaf o'r
holl hadau; ond wedi iddo dyfu,
mwyaf un o'r llysiau ydyw, ac y
mae efe yn myned yn bren; fel
y mae adar y nef yn dyfod, ac yn
nythu yn ei gangau ef.
33 ¶ [t] Dammeg arall a lefarodd
efe wrthynt; Cyffelyb yw teyrnas
nefoedd i surdoes, yr hwn a gym-
merodd gwraig, ac a'i cuddiodd
mewn tri pheccaid o flawd, hyd
oni surodd y cwbl.
34 [u] Hyn oll a lefarodd yr Iesu
trwy ddamhegion wrth y torfeydd;
ac heb ddammeg ni lefarodd efe
wrthynt;
35 Fel y cyflawnid yr hyn a ddy-
wedwyd trwy y prophwyd, gan ddy-
wedyd, [x] Agoraf fy ngenau mewn
damhegion; mynegaf bethau cudd-
iedig er pan seiliwyd y byd.
36 ¶ Yna yr anfonodd yr Iesu y
torfeydd ymaith, ac yr aeth i'r tŷ:
a'i ddisgyblion a ddaethant atto,
gan ddywedyd, Eglura i ni ddam-
meg efrau y maes.
37 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Yr hwn sydd yn
hau yr had da, yw Mab y dyn;
38 A'r maes yw y byd; a'r had da,
hwynt-hwy yw plant y deyrnas; a'r
efrau yw [y] plant y drwg;
39 A'r gelyn yr hwn a'u hauodd
hwynt, yw diafol; [z] a'r cynhauaf yw
diwedd y byd; a'r medelwyr yw
yr angelion.
40 Megis gan hynny y cynhullir yr
efrau, ac a'u llwyr-losgir yn tân;
felly y bydd yn niwedd y byd hwn.
41 [a] Mab y dyn a ddenfyn ei ang-
elion, a hwy a gynhullant allan o'i
deyrnas ef yr holl dramgwyddiad-
au, a'r rhai a wnant anwiredd;
42 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn
dân: [b] yno y bydd wylofain a rhingc-
ian dannedd.

[r] pen. 3. 12.
[s] Marc 4. 30. Luc 13. 19.
[t] Luc 13. 21.
[u] Marc 4. 33, 34.
[x] Ps. 78. 2.
[y] Gen. 3. 13. Ioan 8. 44. Act. 13. 10. 1 Ioan 3. 8.
[z] Joel 3. 13. Dat. 14. 15.
[a] pen. 24. 31.
[b] pen. 8. 12.

43 [c] Yna y llewyrcha y rhai cyf-
iawn fel yr haul, yn nheyrnas eu
Tad. [d] Yr hwn sydd ganddo glust-
iau i wrandaw, gwrandawed.
44 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrn-
as nefoedd i drysor wedi ei guddio
mewn maes; yr hwn wedi i ddyn ei
gaffael, a'i cuddiodd, ac o lawenydd
am dano, sydd yn myned ymaith,
[e] ac yn gwerthu yr hyn oll a fedd,
ac [f] yn prynu y maes hwnnw.
45 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrn-
as nefoedd i farchnattâwr, yn ceisio
perlau teg:
46 Yr hwn wedi iddo gaffael un
perl gwerthfawr, a aeth, *ac* a werth-
odd gymmaint oll ag a feddai, ac
a'i prynodd ef.
47 ¶ Drachefn, cyffelyb yw teyrn-
as nefoedd i rwyd a fwriwyd yn
y môr, ac [g] a gasglodd o bob rhyw
beth:
48 Yr hon, wedi ei llenwi, a
ddygasant i'r làn, ac a eistedd-
asant, ac a gasglasant y rhai da
mewn llestri, ac a fwriasant allan
y rhai drwg.
49 Felly y bydd yn niwedd y
byd: yr angelion a ânt allan, ac
[h] a ddidolant y rhai drwg o blith
y rhai cyfiawn,
50 Ac a'u bwriant hwy i'r ffwrn
dân: [i] yno y bydd wylofain a rhingc-
ian dannedd.
51 Iesu a ddywedodd wrthynt,
A ddarfu i chwi ddeall hyn oll?
Hwythau a ddywedasant wrtho, Do,
Arglwydd.
52 A dywedodd yntau wrthynt,
Am hynny pob ysgrifenydd wedi
ei ddysgu i deyrnas nefoedd, sydd
debyg i ddyn o berchen tŷ, yr hwn
sydd yn dwyn allan o'i drysor [k] *beth-
au* newydd a hen.
53 ¶ A bu, wedi i'r Iesu orphen
y damhegion hyn, efe a ymadaw-
odd oddi yno.
54 [l] Ac efe a ddaeth i'w wlad ei
hun, ac a'u dysgodd hwynt yn eu
synagog; fel y synnodd arnynt, ac
y dywedasant, O ba le y daeth y
doethineb hwn a'r gweithredoedd
nerthol i'r *dyn* hwn?
55 [m] Onid hwn yw mab y saer?
onid Mair y gelwir ei fam ef? a
Iago, a Joses, a Simon, a Judas,
[n] ei frodyr ef?
56 Ac onid yw ei chwïorydd ef
oll gyd â ni? o ba le gan hynny y
mae gan hwn y pethau hyn oll?
57 A hwy [o] a rwystrwyd ynddo ef.

Anno DOMINI 31.

[c] Dan. 12. 3. 1 Cor. 15. 42.
[d] ad. 9.
[e] Phil. 3. 7, 8.
[f] Es. 55. 1. Dat. 3. 18.
[g] pen. 22. 10.
[h] pen. 25. 32.
[i] ad. 42.
[k] Can. 7. 13.
[l] pen. 2. 23. Marc 6. 1. Luc 4. 16, 23.
[m] Marc 6. 3. Ioan 6. 42.
[n] pen. 12. 46.
[o] pen. 11. 6.

Anno DOMINI 31.

A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
[p] Nid yw prophwyd heb anrhyd-
edd, ond yn ei wlad ei hun, ac
yn ei dŷ ei hun.
58 Ac [q] ni wnaeth efe nemmawr o
weithredoedd nerthol yno, oblegid
eu hanghrediniaeth hwynt.

p Marc 6. 4. Luc 4. 24. Ioan 4. 44.
q Marc 6. 5, 6.

PENNOD XIV.

1 *Tyb Herod am Grist.* 3 *Carchariad Ioan, a'i ddihenydd.* 13 *Yr Iesu yn ymadaw i le anial:* 15 *lle y mae efe yn porthi pùm mil o bobl â phùm torth ac â dau bysgodyn:* 22 *yn rhodio ar y môr at ei ddisgyblion;* 34 *ac wedi tirio yn Gennesaret, yn iachâu y cleifion a gyffyrddai âg ymyl ei wisg ef.*

Dechreu A. D. 32.
a Marc 6. 14. Luc 9. 7.

Y PRYD hwnnw y clybu [a] Herod
y tetrarch sôn am yr Iesu;
2 Ac efe a ddywedodd wrth ei
weision, Hwn yw Ioan Fedyddiwr:
efe a gyfododd o feirw; ac am
hynny y mae nerthoedd yn gweith-
io ynddo ef.
3 ¶ [b] Canys Herod a ddaliasai
Ioan, ac a'i rhwymasai, ac a'*i* dod-
asai y'ngharchar, oblegid Herod-
ias, gwraig Phylip ei frawd ef.
4 Canys Ioan a ddywedodd wrtho,
[c] Nid [2] cyfreithlawn i ti ei chael hi.
5 Ac efe yn ewyllysio ei roddi
ef i farwolaeth, a ofnodd y dyrfa;
[d] canys hwy a'i cymmerent ef megis
prophwyd.
6 Eithr pan gadwyd dydd gened-
igaeth Herod, y dawnsiodd merch
Herodias [3] ger eu bron hwy, ac a
ryngodd fodd Herod.
7 O ba herwydd efe a addawodd,
trwy lw, roddi iddi beth bynnag a
ofynai.
8 A hithau, wedi ei rhag-ddysgu
gan ei mam, a ddywedodd, Dyro i
mi yma ben Ioan Fedyddiwr mewn
dysgl.
9 A'r brenhin a fu drist ganddo:
eithr o herwydd y llw, a'r rhai a
eisteddent gyd âg ef wrth y ford,
efe a orchymynodd *ei* roi *ef iddi.*
10 Ac efe a anfonodd, ac a dor-
rodd ben Ioan yn y carchar.
11 A dygpwyd ei ben ef mewn
dysgl, ac a'i rhoddwyd i'r llangces:
a hi a'*i* dug *ef* i'w mam.
12 A'i ddisgyblion ef a ddaethant,
ac a gymmerasant ei gorph ef, ac
a'i claddasant; ac a aethant, ac a
fynegasant i'r Iesu.
13 ¶ [e] A phan glybu yr Iesu, efe
a ymadawodd oddi yno mewn llong
i anghyfanneddle o'r neilldu: ac
wedi clywed o'r torfeydd, hwy a'i
canlynasant ef ar draed allan o'r
dinasoedd.

A. D. 30.
b Luc 3. 19, 20.
c Lef. 18. 16. a 20. 21.
2 *rhydd.*
d pen. 21. 26. Luc 20. 6.
3 Gr. *yn y canol.*
A. D. 32.
e pen. 12. 15. Marc 6. 32. Luc 9. 10.

Anno DOMINI 32.

14 A'r Iesu a aeth allan, ac a wel-
odd [4] dyrfa fawr, ac [f] a dosturiodd
wrthynt; ac efe a iachaodd eu cleif-
ion hwynt.
15 ¶ [g] Ac wedi ei myned hi yn
hwyr, daeth ei ddisgyblion atto,
gan ddywedyd, Y lle sydd anghyf-
annedd, a'r awr a aeth weithian
heibio: gollwng y dyrfa ymaith, fel
yr elont i'r pentrefi, ac y prynont
iddynt fwyd.
16 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Nid rhaid iddynt fyned ymaith:
rhoddwch chwi iddynt beth i'w
fwytta.
17 A hwy a ddywedasant wrtho,
Nid oes gennym ni yma ond pùm
torth, a dau bysgodyn.
18 Ac efe a ddywedodd, Dygwch
hwynt yma i mi.
19 Ac wedi gorchymyn i'r torf-
eydd eistedd ar y gwelltglas, a
chymmeryd y pùm torth a'r ddau
bysgodyn, efe a edrychodd i fynu
tu a'r nef, ac [h] a fendithiodd, ac
a dorrodd; ac a roddes y torthau
i'r disgyblion, a'r disgyblion i'r
torfeydd.
20 A hwynt oll a fwyttasant, ac
a gawsant eu digon: ac a godas-
ant o'r briw-fwyd oedd y'ngweddill,
ddeuddeg basgedaid yn llawn.
21 A'r rhai a fwyttasent oedd
ynghylch pùm mil o wŷr, heb law
gwragedd a phlant.
22 ¶ Ac yn y fan y gyrrodd yr
Iesu ei ddisgyblion i fyned i'r llong,
ac i fyned i'r làn arall o'i flaen ef,
tra fyddai efe yn gollwng y torf-
eydd ymaith.
23 [i] Ac wedi iddo ollwng y torf-
eydd ymaith, efe a esgynodd i'r
mynydd wrtho ei hun, i weddïo:
[k] ac wedi ei hwyrhâu hi, yr oedd
efe yno yn unig.
24 A'r llong oedd weithian yng
nghanol y môr, yn drallodus gan
donnau: canys gwynt gwrthwyn-
ebus ydoedd.
25 Ac yn y bedwaredd wylfa o'r
nos yr aeth yr Iesu attynt, gan
rodio ar y môr.
26 A phan welodd y disgyblion ef
yn rhodio ar y môr, dychrynasant,
gan ddywedyd, Drychiolaeth ydyw.
A hwy a waeddasant rhag ofn.
27 Ac yn y man y llefarodd yr
Iesu wrthynt, gan ddywedyd, Cym-
merwch gysur: myfi ydyw; nac
ofnwch.
28 A Phetr a'i hattebodd, ac a

4 *bobl lawer.*
f pen. 9. 36.
g Marc 6. 35. Luc 9. 12. Ioan 6. 5.
h pen. 15. 36.
i Marc 6. 46.
k Ioan 6. 16.

Anno DOMINI 32.

ddywedodd, O Arglwydd, os tydi
yw, arch i mi ddyfod attat ar y
dyfroedd.
29 Ac efe a ddywedodd, Tyred.
Ac wedi i Petr ddisgyn o'r llong,
efe a rodiodd ar y dyfroedd, i ddy-
fod at yr Iesu.
30 Ond pan welodd efe y gwynt
yn gryf, efe a ofnodd: a phan dde-
chreuodd suddo, efe a lefodd, gan
ddywedyd, Arglwydd, cadw fi.
31 Ac yn y man yr estynodd yr
Iesu *ei* law, ac a ymaflodd ynddo
ef, ac a ddywedodd wrtho, Tydi o
ychydig ffydd, paham y petrusaist?
32 A phan aethant hwy i mewn
i'r llong, peidiodd y gwynt.
33 A daeth y rhai oedd yn y llong,
ac a'i haddolasant ef, gan ddywed-
yd, Yn wir Mab Duw ydwyt ti.
[l] Marc 6. 53. 34 ¶ [l] Ac wedi iddynt fyned tros-
odd, hwy a ddaethant i dir Gen-
nesaret.
35 A phan adnabu gwŷr y fan
honno ef, hwy a anfonasant i'r holl
wlad honno o amgylch, ac a ddyg-
asant atto y rhai oll oedd mewn
anhwyl;
36 Ac a attolygasant iddo gael
cyffwrdd yn unig âg ymyl ei wisg
[m] pen. 9. 20. Marc 3. 10. Luc 6. 19. Act. 19. 12. ef: a [m] chynnifer ag a gyffyrddodd,
a iachâwyd.

PENNOD XV.

3 Crist yn argyhoeddi yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid am dorri gorchymynion Duw trwy eu traddodiadau eu hunain: 11 yn dysgu nad yw y peth sydd yn myned i mewn i'r genau yn halogi dyn: 21 yn iachâu merch y wraig o Canaan, 30 a thorfoedd eraill lawer: 32 ac â saith dorth, ac ychydig bysgod bychain, yn porthi pedair mil o wŷr, heb law gwragedd a plant.

YNA yr ysgrifenyddion a'r Pha-
riseaid, y rhai oedd o Jerusa-
[a] Marc 7. 1. lem, [a] a ddaethant at yr Iesu, gan
ddywedyd,
2 Paham y mae dy ddisgyblion di
yn troseddu traddodiad yr hynaf-
iaid? canys nid ydynt yn golchi eu
dwylaw pan fwyttaont fara.
3 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, A phaham yr ydych
chwi yn troseddu gorchymyn Duw
trwy eich traddodiad chwi?
4 Canys Duw a orchymynodd, gan
[b] Ex. 20. 12. Deut. 5. 16. Eph. 6. 2. ddywedyd, [b] Anrhydedda dy dad
[c] Ex. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20. a'th fam: [c] a'r hwn a felldithio dad
neu fam, lladder ef yn farw.
5 Eithr yr ydych chwi yn dywed-
yd, Pwy bynnag a ddywedo wrth
[d] Marc 7. 11, 12. *ei* dad neu *ei* fam, [d] Rhodd *yw* pa
beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf
fi, ac ni anrhydeddo ei dad neu ei
fam, *difai fydd.*
6 Ac fel hyn y gwnaethoch or-
chymyn Duw yn ddirym trwy eich
traddodiad eich hun.
7 [e] O ragrithwyr, da y prophwyd- [e] Marc 7. 6.
odd [2] Esaias am danoch chwi, gan [2] *Esaiah.*
ddywedyd,
8 [f] Nesâu y mae y bobl hyn attaf [f] Es. 29. 13. Ezec. 33. 31.
â'u genau, a'm hanrhydeddu â'u
gwefusau; a'u calon sydd bell oddi
wrthyf.
9 Eithr yn ofer y'm hanrhydedd-
ant i, [g] gan ddysgu gorchymynion [g] Col. 2. 18—22.
dynion yn ddysgeidiaeth.
10 ¶ [h] Ac wedi iddo alw y dyrfa [h] Marc 7. 14.
atto, efe a ddywedodd wrthynt,
Clywch, a deallwch.
11 [i] Nid yr hyn sydd yn myned [i] Act. 10. 15. Rhuf. 14. 17, 20. Tit. 1. 15.
i mewn i'r genau, sydd yn halogi
dyn; ond yr hyn sydd yn dyfod
allan o'r genau, hynny sydd yn
halogi dyn.
12 Yna y daeth ei ddisgyblion
atto, ac a ddywedasant wrtho, A
wyddost ti ymrwystro o'r Phariseaid
wrth glywed yr ymadrodd hwn?
13 Ac yntau a attebodd ac a ddy-
wedodd, [k] Pob planhigyn yr hwn [k] Ioan 15. 2.
nis plannodd fy Nhad nefol, a ddi-
wreiddir.
14 Gadêwch iddynt: [l] tywysogion [l] pen. 23. 16. Luc 6. 39.
deillion i'r deillion ydynt. Ac os
y dall a dywys y dall, y ddau a
syrthiant yn y ffos.
15 [m] A Phetr a attebodd ac a [m] Marc 7. 17.
ddywedodd wrtho, Eglura i ni y
ddammeg hon.
16 A dywedodd yr Iesu, [n] A yd- [n] pen. 16. 9.
ych chwithau etto heb ddeall?
17 Onid ydych chwi yn deall etto,
fod [o] yr hyn oll sydd yn myned i [o] 1 Cor. 6. 13.
mewn i'r genau, yn cilio i'r bola,
ac y bwrir ef allan i'r geudy?
18 Eithr [p] y pethau a ddeuant all- [p] Iago 3. 6.
an o'r genau, sydd yn dyfod allan
o'r galon; a'*r pethau* hynny a hal-
ogant ddyn.
19 [q] Canys o'r galon y mae meddyl- [q] Gen. 6. 5. a 8. 21. Diar. 6. 14. Jer. 17. 9.
iau drwg yn dyfod allan, lladdiadau,
torr-priodasau, godinebau, lladrad-
au, cam-dystiolaethau, cablau:
20 Dyma y pethau sydd yn halogi
dyn: eithr bwytta â dwylaw heb
olchi, ni haloga ddyn.
21 ¶ [r] A'r Iesu a aeth oddi yno, ac [r] Marc 7. 24.
a giliodd i dueddau Tyrus a Sidon.
22 Ac wele, gwraig o Canaan a
ddaeth o'r parthau hynny, ac a
lefodd, gan ddywedyd wrtho, Tru-
garhâ wrthyf, O Arglwydd, Fab

Anno DOMINI 32.

Anno DOMINI 32.

Dafydd: y mae fy merch yn ddrwg
ei hwyl gan gythraul.
23 Eithr nid attebodd efe iddi *un*
gair. A daeth ei ddisgyblion atto,
ac a attolygasant iddo, gan ddy-
wedyd, Gollwng hi ymaith; canys
y mae hi yn llefain ar ein hol.
24 Ac efe a attebodd ac a ddy-
[s] pen. 10. 5, 6. Act. 13. 46. Rhuf. 15. 8. wedodd, [s] Ni'm danfonwyd i ond
at ddefaid colledig tŷ Israel.
25 Ond hi a ddaeth, ac a'i haddol-
odd ef, gan ddywedyd, Arglwydd,
cymmorth fi.
26 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd, Nid da cymmeryd bara
y plant, a'i fwrw i'r cwn.
27 Hithau a ddywedodd, Gwir *yw*,
Arglwydd: canys y mae y cwn yn
bwytta o'r briwsion sydd yn syrthio
oddi ar fwrdd eu harglwyddi.
28 Yna yr attebodd yr Iesu, ac a
ddywedodd wrthi, Ha wraig, mawr
yw dy ffydd: bydded i ti fel yr wyt
yn ewyllysio. A'i merch a iachâ-
wyd o'r awr honno allan.
[t] Marc 7. 31. 29 ¶ [t] A'r Iesu a aeth oddi yno,
ac a ddaeth ger llaw môr Galilea;
ac a esgynodd i'r mynydd, ac a
eisteddodd yno.
30 A daeth atto dorfeydd lawer,
[u] Es. 35. 5, 6. pen. 11. 5. Luc 7. 22. a chanddynt gyd â hwynt [u] gloff-
ion, deillion, mudion, anafusion, ac
eraill lawer: a hwy a'u bwriasant
i lawr wrth draed yr Iesu, ac efe
a'u hiachaodd hwynt:
31 Fel y rhyfeddodd y torfeydd,
wrth weled y mudion yn llefaru, y
rhai anafus yn iach, y cloffion yn
rhodio, a'r deillion yn gweled: a
hwy a ogoneddasant Dduw Israel.
[x] Marc 8. 1. 32 ¶ [x] A galwodd yr Iesu ei ddis-
gyblion atto, ac a ddywedodd, Yr
ydwyf yn tosturio wrth y dyrfa;
canys y maent yn aros gyd â mi
dridiau weithian, ac nid oes gan-
ddynt ddim i'w fwytta: ac nid yd-
wyf yn ewyllysio eu gollwng hwynt
ymaith ar eu cythlwng, rhag eu
llewygu ar y ffordd.
33 A'i ddisgyblion a ddywedent
wrtho, O ba le y caem ni gym-
maint o fara yn y diffaethwch, fel
y digonid tyrfa gymmaint?
34 A'r Iesu a ddywedai wrthynt,
Pa sawl torth sydd gennych? A hwy
a ddywedasant, Saith, ac ychydig
bysgod bychain.
35 Ac efe a orchymynodd i'r torf-
[y] pen. 14. 19. eydd eistedd ar y ddaear.
[z] 1 Sam. 9. 13. Luc 22. 19. 36 A [y] chan gymmeryd y saith
dorth, a'r pysgod, a [z] diolch, efe a'*u*
torrodd, ac a'*u* rhoddodd i'w ddis-
gyblion, a'r disgyblion i'r dyrfa.
37 A hwy oll a fwyttasant, ac a
gawsant eu digon; ac a godasant o'r
briw-fwyd oedd y'ngweddill, saith
fasgedaid yn llawn.
38 A'r rhai a fwyttasant oedd bed-
air mil o wŷr, heb law gwragedd
a phlant.
39 [a] Ac wedi iddo ollwng y torf- [a] Marc 8. 10.
eydd ymaith, efe a aeth i long, ac
a ddaeth i barthau Magdala.

PENNOD XVI.

1 *Y Phariseaid yn gofyn arwydd.* 6 *Iesu yn rhybuddio ei ddisgyblion am lefain y Phariseaid a'r Saduceaid.* 13 *Tyb y bobl am Grist,* 16 *a chyffes Petr am dano.* 21 *Iesu yn rhag-fynegi ei farwolaeth:* 23 *yn ceryddu Petr am ei gynghori i'r gwrthwyneb;* 24 *ac yn rhybuddio y sawl a fynnent ei ganlyn ef, i ddwyn y groes.*

AC [a] wedi i'r Phariseaid a'r Sadu- [a] pen. 12. 38. Marc 8. 11. Luc 12. 54.
ceaid ddyfod atto, a'i demtio,
hwy a attolygasant iddo ddangos
iddynt arwydd o'r nef.
2 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Pan fyddo yr hwyr,
y dywedwch, Tywydd teg; canys
y mae yr wybr yn goch.
3 A'r bore, Heddyw dryccin; can-
ys y mae yr wybr yn goch ac yn
bruddaidd. O ragrithwyr, chwi a
fedrwch ddeall wyneb yr wybren;
ac oni fedrwch arwyddion yr am-
serau?
4 [b] Y mae cenhedlaeth ddrwg a [b] pen. 12. 39.
godinebus yn ceisio arwydd; ac
arwydd nis rhoddir iddi, ond ar-
wydd y prophwyd Jonas. Ac efe
a'u gadawodd hwynt, ac a aeth
ymaith.
5 Ac [c] wedi dyfod ei ddisgyblion ef [c] Marc 8. 14.
i'r làn arall, hwy a ollyngasent dros
gôf gymmeryd bara *ganddynt.*
6 ¶ A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
[d] Edrychwch ac ymogelwch rhag [d] Luc 12. 1.
surdoes y Phariseaid a'r Saduceaid.
7 A hwy a ymresymmasant yn
eu plith eu hunain, gan ddywedyd,
Hyn sydd am na chymmerasom
fara *gennym.*
8 A'r Iesu yn gwybod, a ddywed-
odd wrthynt, Chwychwi o ychydig
ffydd, paham yr ydych yn ymres-
ymmu yn eich plith eich hunain,
am na chymmerasoch fara *gyd â
chwi?*
9 Onid ydych chwi yn deall etto,
nac yn cofio [e] pùm torth y pùm [e] pen. 14. 17. Ioan 6. 9.
mil, a pha sawl basgedaid a gym-
merasoch i fynu?
10 [f] Na saith dorth y pedair mil, [f] pen. 15. 34.

Anno DOMINI 32.

a pha sawl cawellaid a gymmeras-
och i fynu?
11 Pa fodd nad ydych yn deall,
nad am fara y dywedais wrthych,
ar ymogelyd rhag surdoes y Pha-
riseaid a'r Saduceaid?
12 Yna y deallasant na ddywed-
asai efe am ymogelyd rhag surdoes
bara, ond rhag athrawiaeth y Pha-
riseaid a'r Saduceaid.
13 ¶ Ac wedi dyfod yr Iesu i du-
eddau Cesarea Philippi, efe a ofyn-
odd i'w ddisgyblion, gan ddywedyd,
[g] Pwy y mae dynion yn dywedyd
fy mod i, Mab y dyn?
14 A hwy a ddywedasant, [h] Rhai,
mai Ioan Fedyddiwr, a rhai, *mai*
Elïas, ac eraill, *mai* Jeremïas, neu
un o'r prophwydi.
15 Efe a ddywedodd wrthynt, Ond
pwy meddwch chwi ydwyf fi?
16 A Simon Petr a attebodd ac
a ddywedodd, [i] Ti yw y Crist, Mab
y Duw byw.
17 A'r Iesu gan atteb a ddy-
wedodd wrtho, Gwŷn dy fyd di,
Simon mab Jona: canys nid cig
a gwaed a ddatguddiodd *hyn* i ti,
ond [k] fy Nhad yr hwn sydd yn y
nefoedd.
18 Ac yr ydwyf finnau yn dywed-
yd i ti, mai [l] ti yw Petr, ac [m] ar y
graig hon yr adeiladaf fy eglwys;
a phyrth uffern nis gorchfygant hi.
19 A [n] rhoddaf i ti agoriadau teyrn-
as nefoedd: a pha beth bynnag
a rwymech ar y ddaear, a fydd
rhwymedig yn y nefoedd; a pha
beth bynnag a ryddhâech ar y
ddaear, a fydd wedi ei ryddhâu yn
y nefoedd.
20 [o] Yna y gorchymynodd efe i'w
ddisgyblion, na ddywedent i neb
mai efe oedd Iesu Grist.
21 ¶ O hynny allan y dechreu-
odd yr Iesu [p] ddangos i'w ddisgybl-
ion fod yn rhaid iddo fyned i Je-
rusalem, a dïoddef llawer gan yr
henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r
ysgrifenyddion, a'i ladd, a chyfodi
y trydydd dydd.
22 A Phetr, wedi ei gymmeryd ef
atto, a ddechreuodd ei geryddu ef,
gan ddywedyd, Arglwydd, trugarhâ
wrthyt dy hun; nis bydd hyn i ti.
23 Ac efe a drodd, ac a ddywed-
odd wrth Petr, [q] Dos yn fy ol i,
Satan: rhwystr ydwyt ti i mi: am
nad ydwyt yn synied y pethau sydd
o Dduw, ond y pethau sydd o
ddynion.

[g] Marc 8. 27. Luc 9. 18.
[h] pen. 14. 2. Luc 9. 7, 8, 9.
[i] Ioan 6. 69. a 11. 27. Act. 8. 37. a 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5.
[k] 1 Cor. 2. 10.
[l] Ioan 1. 42. [m] Eph. 2. 20. Dat. 21. 14.
[n] pen. 18. 18. Ioan 20. 23.
[o] pen. 17. 9. Marc 8. 30. Luc 9. 21.
[p] pen. 20. 17. Marc 9. 31. a 10. 33. Luc 18. 31. a 24. 7.
[q] Edrych 2 Sam. 19. 22.

24 ¶ [r] Yna y dywedodd yr Iesu wrth
ei ddisgyblion, Os myn neb ddyfod
ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a
chyfoded ei groes, a chanlyned fi.
25 Canys [s] pwy bynnag a ewyll-
ysio gadw ei fywyd, a'i cyll: a
phwy bynnag a gollo ei fywyd o'm
plegid i, a'i caiff.
26 Canys pa lesâd i ddyn, os ennill
efe yr holl fyd, a cholli ei enaid ei
hun? neu [t] pa beth a rydd dyn yn
gyfnewid am ei enaid?
27 Canys [u] Mab y dyn a ddaw yng
ngogoniant ei Dad [x] gyd â'i ang-
elion; [y] ac yna y rhydd efe i bawb
yn ol ei weithred.
28 Yn wir y dywedaf wrthych, [z] Y
mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll
yma, a'r ni phrofant angau, hyd
oni welont Fab y dyn yn dyfod yn
ei frenhiniaeth.

PENNOD XVII.

1 *Gwedd-newidiad Crist.* 14 *Y mae efe yn iachâu y lloerig;* 22 *yn rhag-fynegi ei ddïoddefaint;* 24 *ac yn talu teyrnged.*

AC [a] ar ol chwe diwrnod y cym-
merodd yr Iesu Petr, ac Iago,
ac Ioan ei frawd, ac a'u dug hwy
i fynydd uchel o'r neilldu;
2 A gwedd-newidiwyd ef ger eu
bron hwy: a'i wyneb a ddisgleir-
iodd fel yr haul, a'i ddillad oedd
cyn wynned a'r goleuni.
3 Ac wele, Moses ac Elïas a ym-
ddangosodd iddynt, yn ymddiddan
âg ef.
4 A Phetr a attebodd ac a ddy-
wedodd wrth yr Iesu, O Arglwydd,
da yw i ni fod yma: os ewyllysi,
gwnawn yma dair pabell; un i ti,
ac un i Moses, ac un i Elïas.
5 [b] Ac efe etto yn llefaru, wele,
cwmmwl goleu a'u cysgododd
hwynt: ac wele lef o'r cwmmwl
yn dywedyd, [c] Hwn yw fy anwyl
Fab, [d] yn yr hwn y'm boddlonwyd:
[e] gwrandêwch arno ef.
6 A phan glybu y disgyblion *hyn-
ny,* hwy a syrthiasant ar eu hwyn-
eb, ac a ofnasant yn ddirfawr.
7 A daeth yr Iesu, ac [f] a gyffyrdd-
odd â hwynt, ac a ddywedodd, Cyf-
odwch, ac nac ofnwch.
8 Ac wedi iddynt ddyrchafu eu
llygaid, ni welsant neb ond yr Iesu
yn unig.
9 Ac fel yr oeddynt yn disgyn
o'r mynydd, [g] gorchymynodd yr Iesu
iddynt, gan ddywedyd, Na ddywed-
wch y weledigaeth i neb, hyd oni
adgyfodo Mab y dyn o feirw.

Anno DOMINI 32.

[r] pen. 10. 38. Marc 8. 34. Luc 9. 23. a 14. 27.
[s] Luc 17. 33. Ioan 12. 25.
[t] Ps. 49. 7, 8.
[u] pen. 26. 64. Marc 8. 38.
[x] Zech. 14. 5. pen. 25. 31. Judas 14.
[y] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Rhuf. 2. 6. Dat. 2. 23.
[z] Marc 9. 1. Luc 9. 27.
[a] Marc 9. 2. Luc 9. 28.
[b] 2 Petr 1. 17.
[c] pen. 3. 17. Marc 1. 11. Luc 3. 22.
[d] Es. 42. 1.
[e] Deut. 18. 19. Act. 3. 23.
[f] Dan. 8. 18. a 9. 21. a 10. 10, 18.
[g] pen. 16. 20.

Anno DOMINI 32.

10 A'i ddisgyblion a ofynasant
iddo, gan ddywedyd, [h] Paham gan
hynny y mae yr ysgrifenyddion yn
dywedyd, fod yn rhaid dyfod o Elïas
yn gyntaf?
11 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Elïas yn wir a
ddaw yn gyntaf, ac [i] a edfryd bob
peth.
12 Eithr yr ydwyf fi yn dywed-
yd i chwi, ddyfod o Elïas eisoes:
ac nad adnabuant hwy ef, ond
gwneuthur o honynt iddo beth
bynnag a fynnasant: felly y bydd
hefyd i Fab y dyn ddïoddef gan-
ddynt hwy.
13 Yna y deallodd y disgyblion
mai am Ioan Fedyddiwr y dywed-
asai efe wrthynt.
14 ¶ [k] Ac wedi eu dyfod hwy at
y dyrfa, daeth atto *ryw* ddyn, *ac*
a ostyngodd iddo ar ei liniau,
15 Ac a ddywedodd, Arglwydd,
trugarhâ wrth fy mab, oblegid y
mae efe yn lloerig, ac yn flin arno:
canys y mae efe yn syrthio yn y tân
yn fynych, ac yn y dwfr yn fynych.
16 Ac mi a'i dygais ef at dy
ddisgyblion di, ac ni allent hwy ei
iachâu ef.
17 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd, O genhedlaeth anffydd-
lawn a throfaus, pa hyd y byddaf
gyd â chwi? pa hyd y dïoddefaf
chwi? dygwch ef yma attaf fi.
18 A'r Iesu a geryddodd y cy-
thraul; ac efe a aeth allan o hono:
a'r bachgen a iachâwyd o'r awr
honno.
19 Yna y daeth y disgyblion at
yr Iesu o'r neilldu, ac y dywedas-
ant, Paham na allem ni ei fwrw
ef allan?
20 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Oblegid eich anghrediniaeth: canys
yn wir y dywedaf i chwi, [l] Pe bai
gennych ffydd megis gronyn o had
mwstard, chwi a ddywedech wrth y
mynydd hwn, Symmud oddi yma
draw; ac efe a symmudai: ac ni
bydd dim ammhosibl i chwi.
21 Eithr nid â y rhywogaeth hyn
allan, ond trwy weddi ac ympryd.
22 ¶ [m] Ac fel yr oeddynt hwy yn
aros yn Galilea, dywedodd yr Iesu
wrthynt, Mab y dyn a draddodir i
ddwylaw dynion:
23 A hwy a'i lladdant; a'r trydydd
dydd y cyfyd efe. A hwy a aethant
yn drist iawn.
24 ¶ [n] Ac wedi dyfod o honynt i
Capernaum, y rhai oedd yn derbyn
[2] *arian* y deyrnged a ddaethant at
Petr, ac a ddywedasant, Onid yw
eich athraw chwi yn talu teyrn-
ged?
25 Yntau a ddywedodd, Ydyw.
Ac wedi ei ddyfod ef i'r tŷ, yr
Iesu a achubodd ei flaen ef, gan
ddywedyd, Beth yr wyt ti yn ei
dybied, Simon? gan bwy y cymmer
brenhinoedd y ddaear deyrnged neu
dreth? gan eu plant eu hun, ynte
gan estroniaid?
26 Petr a ddywedodd wrtho, Gan
estroniaid. Yr Iesu a ddywedodd
wrtho, Gan hynny y mae y plant
yn rhyddion.
27 Er hynny, rhag i ni eu rhwystro
hwy, dos i'r môr, a bwrw fach, a
chymmer y pysgodyn a ddêl i fynu
yn gyntaf; ac wedi i ti agoryd ei
safn, ti a gei [3] ddarn o arian: cym-
mer hwnnw, a dyro iddynt drosof
fi a thithau.

PENNOD XVIII.

1 *Crist yn rhybuddio ei ddisgyblion i fod yn ostyngedig ac yn ddiniwed;* 7 *i ochelyd rhwystrau, ac na ddirmygent y rhai bychain:* 15 *yn dysgu pa fodd y mae i ni ymddwyn tu ag at ein brodyr, pan wnelont i'n herbyn;* 21 *a pha sawl gwaith y maddeuwn iddynt:* 23 *yr hyn beth y mae yn ei osod allan trwy ddammeg y brenhin a gymmerai gyfrif gan ei weision,* 32 *ac a gospodd yr hwn ni wnaethai drugaredd â'i gydymmaith.*

AR [a] yr awr honno y daeth y dis-
gyblion at yr Iesu, gan ddy-
wedyd, Pwy sydd fwyaf yn nheyrn-
as nefoedd?
2 A'r Iesu a alwodd atto fachgen-
nyn, ac a'i gosododd yn eu canol
hwynt;
3 Ac a ddywedodd, Yn wir y dy-
wedaf i chwi, [b] Oddi eithr eich troi
chwi, a'ch gwneuthur fel plant
bychain, nid ewch chwi ddim i
mewn i deyrnas nefoedd.
4 Pwy bynnag gan hynny a'i gos-
tyngo ei hunan fel y bachgennyn
hwn, hwnnw yw y mwyaf yn nheyrn-
as nefoedd.
5 A [c] phwy bynnag a dderbynio
gyfryw fachgennyn yn fy enw i,
a'm derbyn i.
6 [d] A phwy bynnag a rwystro un
o'r rhai bychain hyn a gredant ynof
fi, da fyddai iddo pe crogid maen
melin am ei wddf, a'i foddi yn eig-
ion y môr.
7 ¶ Gwae y byd oblegid rhwystr-
au! canys [e] anghenraid yw dyfod
rhwystrau; er hynny [f] gwae y dyn

Anno DOMINI 32.

h Mal. 4. 5. pen. 11. 14. Marc 9. 11.
i Luc 1. 16, 17. Act. 3. 21.
k Marc 9. 14. Luc 9. 37.
l pen. 21. 21. Marc 11. 23. Luc 17. 6. 1 Cor. 12. 9. a 13. 2.
m pen. 16. 21. a 20. 17. Marc 8. 31. a 9. 30. a 10. 33. Luc 9. 22, 44. a 18. 31.
n Marc 9. 33.
2 A elwir yn y Groeg-iaith, *didrachma:* Gwel Exod. 30. 13. a 38. 26.
3 Neu, *stater.*
a Marc 9. 33. Luc 9. 46. a 22. 24.
b Ps. 131. 2. pen. 19. 14. Marc 10. 14. 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.
c pen. 10. 42.
d Marc 9. 42. Luc 17. 1, 2.
e 1 Cor. 11. 19.
f pen. 26. 24.

Anno DOMINI 32.

hwnnw trwy yr hwn y daw y
rhwystr!
g pen. 5. 29, 30. Marc 9. 43, 45. 8 [g] Am hynny os dy law neu dy
droed a'th rwystra, torr hwynt ym-
aith, a thafl oddi wrthyt: gwell yw
i ti fyned i mewn i'r bywyd yn
gloff, neu yn anafus, nag a chennyt
ddwy law, neu ddau droed, dy daflu
i'r tân tragywyddol.
9 Ac os dy lygad a'th rwystra, tyn
ef allan, a thafl oddi wrthyt: gwell
yw i ti yn un-llygeidiog fyned i
mewn i'r bywyd, nag a dau lygad
gennyt dy daflu i dân uffern.
10 Edrychwch na ddirmygoch yr
un o'r rhai bychain hyn: canys yr
h Ps. 34. 7. Zech. 13. 7. Heb. 1. 14. ydwyf yn dywedyd i chwi, fod [h] eu
hangelion hwy yn y nefoedd bob
amser yn gweled wyneb fy Nhad
yr hwn sydd yn y nefoedd.
i Luc 19. 10. 11 [i] Canys daeth Mab y dyn i
gadw yr hyn a gollasid.
k Luc 15. 4. 12 [k] Beth dybygwch chwi? O bydd
gan ddyn gant o ddefaid, a myned
2 *goll.* o un o honynt ar [2] ddisberod; oni
âd efe yr amyn un cant, a myned
i'r mynyddoedd, a cheisio yr hon
a aeth ar ddisberod?
13 Ac os bydd *iddo* ei chael hi,
yn wir meddaf i chwi, y mae yn
llawenhâu am honno mwy nag am
yr amyn un cant y rhai nid aeth-
ant ar ddisberod.
14 Felly nid yw ewyllys eich Tad
yr hwn sydd yn y nefoedd, gyfrgolli
yr un o'r rhai bychain hyn.
l Lef. 19. 17. Luc 17. 3. 15 ¶ [l] Ac os pecha dy frawd i'th
erbyn, dos, ac argyhoedda ef rhyng-
ot ti ac ef ei hun. Os efe a wrendy
m Iago 5. 20. 1 Petr 3. 1. arnat, [m] ti a ennillaist dy frawd.
16 Ac os efe ni wrendy, cymmer
gyd â thi etto un neu ddau, fel
n Deut. 19. 15. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28. [n] y'ngenau dau neu dri o dystion
y byddo pob gair yn safadwy.
17 Ac os efe ni wrendy arnynt
hwy, dywed i'r eglwys: ac os efe
ni wrendy ar yr eglwys chwaith,
o Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 9. 3 *anghred-adyn.* bydded ef i ti megis [o] yr [3] ethnig
a'r publican.
p pen. 16. 19. Ioan 20. 23. 1 Cor. 5. 4. 18 Yn wir meddaf i chwi, [p] Pa
bethau bynnag a rwymoch ar y
ddaear fyddant wedi eu rhwymo
yn y nef: a pha bethau bynnag a
ryddhaoch ar y ddaear, a fyddant
wedi eu rhyddhâu yn y nef.
19 Trachefn meddaf i chwi, Os
cydsynia dau o honoch ar y ddaear
am ddim oll beth bynnag a'r a ofyn-
q 1 Ioan 3. 22. a 5. 14. ant, [q] efe a wneir iddynt gan fy
Nhad yr hwn sydd yn y nefoedd.
20 Canys lle mae dau neu dri
wedi ymgynnull yn fy enw i, yno
yr ydwyf yn eu canol hwynt.
21 ¶ Yna y daeth Petr atto ef, ac
a ddywedodd, Arglwydd, pa sawl
gwaith y pecha fy mrawd i'm her-
byn, ac y maddeuaf iddo? [r] ai hyd r Luc 17. 4.
seithwaith?
22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Nid ydwyf yn dywedyd wrthyt, Hyd
seithwaith; [s] ond, Hyd ddengwaith s pen. 6. 14. Marc 11. 25. Col. 3. 13.
a thri ugain seithwaith.
23 ¶ Am hynny y cyffelybir teyrn-
as nefoedd i ryw frenhin a fynnai
gael cyfrif gan ei weision.
24 A phan ddechreuodd gyfrif, fe
a ddygwyd atto un a oedd yn ei
ddyled ef o ddeng mil o dalentau.
25 A chan nad oedd ganddo *ddim*
i dalu, gorchymynodd ei arglwydd
ei werthu ef, a'i wraig, a'i blant,
a chwbl a'r a feddai, a thalu *y
ddyled.*
26 A'r gwas a syrthiodd i lawr, ac
a'i haddolodd ef, gan ddywedyd,
Arglwydd, bydd ymarhous wrthyf,
a mi a dalaf i ti y cwbl oll.
27 Ac arglwydd y gwas hwnnw a
dosturiodd *wrtho*, ac a'i gollyng-
odd, ac a faddeuodd iddo y ddyled.
28 Ac wedi myned o'r gwas hwn-
nw allan, efe a gafodd un o'i gyd-
weision, yr hwn oedd yn ei ddyled
ef o gàn ceiniog: ac efe a ymafl-
odd ynddo, ac a'*i* llindagodd, gan
ddywedyd, Tâl i mi yr hyn sydd
ddyledus arnat.
29 Yna y syrthiodd ei gyd-was
wrth ei draed ef, ac a ymbiliodd
âg ef, gan ddywedyd, Bydd ym-
arhous wrthyf, a mi a dalaf i ti y
cwbl oll.
30 Ac nis gwnai efe; ond myned
a'i fwrw ef y'ngharchar, hyd oni
thalai yr hyn oedd ddyledus.
31 A phan welodd ei gyd-weision
y pethau a wnelsid, bu ddrwg dros
ben ganddynt: a hwy a ddaethant,
ac a fynegasant i'w harglwydd yr
holl bethau a fuasai.
32 Yna ei arglwydd, wedi ei alw
ef atto, a ddywedodd wrtho, Ha
was drwg, maddeuais i ti yr holl
ddyled honno, am i ti ymbil â mi:
33 Ac oni ddylesit tithau drugar-
hâu wrth dy gyd-was, megis y tru-
garheais innau wrthyt ti?
34 A'i arglwydd a ddigiodd, ac
a'i rhoddodd ef i'r poenwyr, hyd
oni thalai yr hyn oll oedd ddyledus
iddo.
35 Ac [t] felly y gwna fy Nhad nefol t pen. 6. 14. Marc 11. 26. Iago 2. 13.

Anno DOMINI 32.

i chwithau, oni faddeuwch o'ch calonnau bob un i'w frawd eu camweddau.

PENNOD XIX.

2 Crist yn iachâu y cleifion: 3 yn atteb y Phariseaid am ysgariaeth: 10 yn dangos pa bryd y mae prïodas yn angenrheidiol: 13 yn derbyn plant bychain: 16 yn dysgu i'r gwr ieuangc y modd i gael bywyd tragywyddol, 20 ac i fod yn berffaith: 23 yn dywedyd i'w ddisgyblion mor anhawdd ydyw i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Dduw; 27 ac yn addaw gwobr i'r sawl a ymadawant â dim er mwyn ei ganlyn ef.

A.D. 33. [a] Marc 10. 1.

A BU, [a] pan orphenodd yr Iesu yr ymadroddion hyn, efe a ymadawodd o Galilea, ac a ddaeth i derfynau Judea, tu hwnt i'r Iorddonen:

2 [b] A thorfeydd lawer a'i canlynasant ef; ac efe a'u hiachaodd hwynt yno.

[b] pen. 12. 15.

3 ¶ A daeth y Phariseaid atto, gan ei demtio, a dywedyd wrtho, Ai [2] cyfreithlawn i wr ysgar â'i wraig am bob achos?

[2] *rhydd.*

4 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Oni ddarllenasoch, [c] i'r hwn a'*u* gwnaeth o'r dechreu, eu gwneuthur hwy yn wrryw a benyw?

[c] Gen. 1. 27. a 5. 2. Mal. 2. 15.

5 Ac efe a ddywedodd, [d] Oblegid hyn y gâd dyn dad a mam, ac y glŷn wrth ei wraig: [e] a'r ddau fyddant yn un cnawd.

[d] Gen. 2. 24. Marc 10. 5—9. Eph. 5. 31. [e] 1 Cor. 6. 16. a 7. 2.

6 O herwydd paham, nid ydynt mwy yn ddau, ond yn un cnawd. Y peth gan hynny a gyssylltodd Duw, na ysgared dyn.

7 Hwythau a ddywedasant wrtho, [f] Paham gan hynny y gorchymynodd Moses roddi llythyr ysgar, a'i gollwng hi ymaith?

[f] Deut. 24. 1. pen. 5. 31.

8 Yntau a ddywedodd wrthynt, Moses, [3] o herwydd caledrwydd eich calonnau, a oddefodd i chwi ysgar â'ch gwragedd: eithr o'r dechreu nid felly yr oedd.

[3] *am galedrwydd.*

9 [g] Ac meddaf i chwi, Pwy bynnag a ysgaro â'i wraig, ond am odineb, ac a brïodo un arall, y mae efe yn torri prïodas: ac y mae yr hwn a brïodo yr hon a ysgarwyd, yn torri prïodas.

[g] pen. 5. 32. Marc 10. 11. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10, 11.

10 ¶ Dywedodd ei ddisgyblion wrtho, Os felly y mae yr achos rhwng gwr a gwraig, nid da gwreicca.

11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [h] Nid yw pawb yn derbyn y gair hwn, ond *y rhai* y rhoddwyd iddynt.

[h] 1 Cor. 7. 2, 7, 9, 17.

12 Canys y mae eunuchiaid a aned felly o groth *eu* mam; ac y mae eunuchiaid a wnaed gan ddynion yn eunuchiaid; ac [i] y mae eunuchiaid a'u gwnaethant eu hun yn eunuchiaid er mwyn teyrnas nefoedd. Y neb a ddichon *ei* dderbyn, derbynied.

Anno DOMINI 33.

[i] 1 Cor. 7. 32, 34. a 9. 5, 15.

13 ¶ [k] Yna y dygwyd atto blant bychain, fel y rhoddai *ei* ddwylaw arnynt, ac y gweddïai: a'r disgyblion a'u ceryddodd hwynt.

[k] Marc 10. 13. Luc 18. 15.

14 A'r Iesu a ddywedodd, Gadêwch i blant bychain, ac na waherddwch iddynt ddyfod attaf fi: canys [l] eiddo y cyfryw rai yw teyrnas nefoedd.

[l] pen. 18. 3.

15 Ac wedi iddo roddi *ei* ddwylaw arnynt, efe a aeth *ymaith* oddi yno.

16 ¶ [m] Ac wele, un a ddaeth, ac a ddywedodd wrtho, Athraw [n] da, pa beth da a wnaf, fel y caffwyf fywyd tragywyddol?

[m] Marc 10. 17. Luc 18. 18. [n] Luc 10. 25.

17 Yntau a ddywedodd wrtho, Paham y gelwi fi yn dda? nid da neb ond un, *sef* Duw: ond os ewyllysi fyned i mewn i'r bywyd, cadw y gorchymynion.

18 Efe a ddywedodd wrtho yntau, Pa rai? A'r Iesu a ddywedodd, [o] Na ladd, Na odineba, Na ladratta, Na ddwg gam dystiolaeth,

[o] Ex. 20. 13. Deut. 5. 17.

19 [p] Anrhydedda dy dad a'*th* fam, a [q] Châr dy gymmydog fel ti dy hun.

[p] pen. 15. 4. [q] Lef. 19. 18. pen. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.

20 Y gwr ieuangc a ddywedodd wrtho, Mi a gedwais y rhai hyn oll o'm hieuengctid: beth sydd yn eisieu i mi etto?

21 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Os ewyllysi fod yn berffaith, [r] dos, gwerth yr hyn sydd gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a gei drysor yn y nef: a thyred, canlyn fi.

[r] pen. 6. 20. Luc 12. 33. a 16. 9. 1 Tim. 6. 18, 19.

22 A phan glybu y gwr ieuangc yr ymadrodd, efe a aeth i ffordd yn drist: canys yr oedd yn berchen dâ lawer.

23 ¶ Yna y dywedodd yr Iesu wrth ei ddisgyblion, Yn wir y dywedaf i chwi, mai yn anhawdd yr â [s] goludog i mewn i deyrnas nefoedd.

[s] Marc 10. 23. 1 Tim. 6. 9, 10.

24 A thrachefn meddaf i chwi, Haws yw i gamel fyned trwy grai y nodwydd ddur, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.

25 A phan glybu ei ddisgyblion ef *hyn*, synnu a wnaethant yn ddirfawr, gan ddywedyd, Pwy gan hynny a all fod yn gadwedig?

26 A'r Iesu a edrychodd arnynt, ac a ddywedodd wrthynt, Gyd â dynion ammhosibl yw hyn; ond [t] gyd â Duw pob peth sydd bosibl.

[t] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Luc 1. 37. a 18. 27.

Anno DOMINI 33.

27 ¶ [u] Yna Petr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Wele, [x] nyni a adawsom bob peth, ac a'th ganlynasom di: beth gan hynny a fydd i ni?

28 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, y cewch chwi, y rhai a'm canlynasoch i, yn yr adenedigaeth, pan eisteddo Mab y dyn ar orsedd ei ogoniant, [y] eistedd chwithau ar ddeuddeg gorsedd, yn barnu deuddeg llwyth Israel.

29 A phob un a'r a adawodd dai, neu frodyr, neu chwïorydd, neu dad, neu fam, neu wraig, neu blant, neu diroedd, er mwyn fy enw i, a dderbyn y càn cymmaint, a bywyd tragywyddol a etifedda efe.

30 [z] Ond llawer *o'r rhai* blaenaf a fyddant yn olaf, a'r rhai olaf yn flaenaf.

[u] Marc 10. 28. Luc 18. 28.
[x] pen. 4. 20. Luc 5. 11.
[y] pen. 20. 21. Luc 22. 28, 29, 30. 1 Cor. 6. 2, 3. Dat. 2. 26.
[z] pen. 20. 16. Marc 10. 31. Luc 13. 30.

PENNOD XX.

1 *Crist, trwy ddammeg y gweithwyr yn y winllan, yn dangos nad ydyw Duw yn ddyledwr i neb:* 17 *yn rhag-fynegi ei ddïoddefaint:* 20 *trwy atteb i fam meibion Zebedëus, yn dysgu i'w ddisgyblion fod yn ostyngedig;* 30 *ac yn rhoddi i ddau ddyn dall eu golwg.*

CANYS teyrnas nefoedd sydd debyg i wr o berchen tŷ, yr hwn a aeth allan a hi yn dyddhâu, i gyflogi gweithwyr i'w winllan.

2 Ac wedi cyttuno â'r gweithwyr er ceiniog y dydd, efe a'u hanfonodd hwy i'w winllan.

3 Ac efe a aeth allan ynghylch y drydedd awr, ac a welodd eraill yn sefyll yn segur yn y farchnadfa;

4 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag a fyddo cyfiawn, mi a'*i* rhoddaf i chwi.

5 A hwy a aethant ymaith. *Ac* efe a aeth allan drachefn ynghylch y chweched a'r nawfed awr, ac a wnaeth yr un modd.

6 Ac efe a aeth allan ynghylch yr unfed awr ar ddeg, ac a gafodd eraill yn sefyll yn segur, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y sefwch chwi yma ar hyd y dydd yn segur?

7 Dywedasant wrtho, Am na chyflogodd neb nyni. Dywedodd yntau wrthynt, Ewch chwithau i'r winllan; a pha beth bynnag fyddo cyfiawn, chwi a'*i* cewch.

8 A phan aeth hi yn hwyr, arglwydd y winllan a ddywedodd wrth ei oruchwyliwr, Galw y gweithwyr, a dyro iddynt *eu* cyflog, gan ddechreu o'r *rhai* diweddaf hyd y *rhai* cyntaf.

9 A phan ddaeth y rhai *a gyflogasid* ynghylch yr unfed awr ar ddeg, hwy a gawsant bob un geiniog.

10 A phan ddaeth y rhai cyntaf, hwy a dybiasant y caent fwy; a hwythau a gawsant bob un geiniog.

11 Ac wedi iddynt gael, grwgnach a wnaethant yn erbyn gwr y tŷ,

12 Gan ddywedyd, Un awr [2] y gweithiodd y rhai olaf hyn, a thi a'u gwnaethost hwynt yn gystal a ninnau, y rhai a ddygasom bwys y dydd, a'r gwres.

13 Yntau a attebodd ac a ddywedodd wrth un o honynt, Y cyfaill, nid ydwyf yn gwneuthur cam â thi: onid er ceiniog y cyttunaist â mi?

14 Cymmer yr *hyn sydd* eiddot, a dos ymaith: yr ydwyf yn ewyllysio rhoddi i'r olaf hwn megis i tithau.

15 [a] Ai nid [3] cyfreithlawn i mi wneuthur a fynnwyf â'r eiddof fy hun? neu a ydyw dy [b] lygad di yn ddrwg, am fy mod i yn dda?

16 [c] Felly y rhai olaf fyddant yn flaenaf, a'r rhai blaenaf yn olaf: [d] canys llawer sydd wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

17 ¶ [e] Ac a'r Iesu yn myned i fynu i Jerusalem, efe a gymmerth y deuddeg disgybl o'r neilldu ar y ffordd, ac a ddywedodd wrthynt,

18 Wele, yr ydym ni yn myned i fynu i Jerusalem; a Mab y dyn a draddodir i'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion, a hwy a'i condemniant ef i farwolaeth,

19 [f] Ac a'i traddodant ef i'r Cenhedloedd, i'*w* watwar, ac i'*w* fflangellu, ac i'*w* groeshoelio: a'r trydydd dydd efe a adgyfyd.

20 ¶ [g] Yna y daeth mam meibion [h] Zebedëus atto gyd â'i meibion, gan addoli, a deisyf rhyw beth ganddo.

21 Ac efe a ddywedodd wrthi, Pa beth a fynni? Dywedodd hithau wrtho, Dywed am gael o'm dau fab hyn eistedd, y naill ar dy law ddehau, a'r llall ar dy law aswy, yn dy frenhiniaeth.

22 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Ni wyddoch chwi beth yr ydych yn ei ofyn. A ellwch chwi yfed o'r [i] cwppan yr ydwyf fi ar yfed o hono, a'ch bedyddio â'r [k] bedydd y bedyddir fi? Dywedasant wrtho, Gallwn.

23 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Dïau yr yfwch o'm cwppan, ac y'ch bedyddir â'r bedydd y'm bedyddir

Anno DOMINI 33.

[2] Neu, *yr arhosodd.*
[a] Rhuf. 9. 21.
[3] *rhydd.*
[b] Deut. 15. 9. Diar. 23. 6. pen. 6. 23.
[c] Marc 10. 31.
[d] pen. 22. 14.
[e] Marc 10. 32. Luc 18. 31.
[f] pen. 27. 2. Luc 23. 1. Ioan 18. 28, &c. Act. 3. 13.
[g] Marc 10. 35.
[h] pen. 4. 21.
[i] pen. 26. 39, 42. Ioan 18. 11.
[k] Luc 12. 50.

Anno DOMINI 33.

âg ef: eithr eistedd ar fy llaw dde-
hau ac ar fy llaw aswy, nid eiddof
l pen. 25. 34. — *ei* [l]roddi; ond i'r sawl y darpar-
wyd gan fy Nhad.
m Marc 10. 41. Luc 22. 24, 25. — 24 [m]A phan glybu y deg *hyn*, hwy
a sorrasant wrth y ddau frodyr.
25 A'r Iesu a'u galwodd hwynt
atto, ac a ddywedodd, Chwi a wydd-
och fod pennaethiaid y Cenhedloedd
yn tra-arglwyddiaethu arnynt, a'r
rhai mawrion yn tra-awdurdodi ar-
nynt hwy.
n 1 Petr 5. 3. — 26 Eithr [n]nid felly y bydd yn eich
o pen. 23. 11. Marc 9. 35. a 10. 43. — plith chwi: ond [o]pwy bynnag a
fynno fod yn fawr yn eich plith
chwi, bydded yn weinidog i chwi;
27 A phwy bynnag a fynno fod
yn bennaf yn eich plith, bydded
yn was i chwi:
p Phil. 2. 7. — 28 Megis na ddaeth [p]Mab y dyn
q Luc 22. 27. Ioan 13. 14. — i'w wasanaethu, [q]ond i wasanaethu,
r 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14. 1 Petr 1. 19. — ac [r]i roddi ei einioes yn bridwerth
[s]dros lawer.
s pen. 26. 28. Rhuf. 5. 15, 19. — 29 ¶ [t]Ac a hwy yn myned allan o
t Marc 10. 46. Luc 18. 35. — Jericho, tyrfa fawr a'i canlynodd ef.
30 Ac wele, dau ddeillion yn eis-
tedd ar *fin* y ffordd, pan glywsant
fod yr Iesu yn myned heibio, a lef-
asant, gan ddywedyd, Arglwydd,
fab Dafydd, trugarhâ wrthym.
31 A'r dyrfa a'u ceryddodd hwynt,
fel y tawent: hwythau a lefasant
fwy-fwy, gan ddywedyd, Arglwydd,
fab Dafydd, trugarhâ wrthym.
32 A'r Iesu a safodd, ac a'u galw-
odd hwynt, ac a ddywedodd, Pa
beth a ewyllysiwch ei wneuthur o
honof i chwi?
33 Dywedasant wrtho, Arglwydd,
agoryd ein llygaid ni.
34 A'r Iesu a dosturiodd *wrthynt*,
ac a gyffyrddodd â'u llygaid: ac yn
ebrwydd y cafodd eu llygaid olwg,
a hwy a'i canlynasant ef.

PENNOD XXI.

1 *Crist yn marchogaeth ar asen i Jerusalem;* 12 *yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr o'r deml;* 17 *yn melldithio y ffigysbren;* 23 *yn gostegu yr offeiriaid a'r henuriaid,* 28 *ac yn eu ceryddu trwy gyffelybrwydd y ddau fab,* 33 *a'r llafurwyr a laddasant y rhai a anfonwyd attynt.*

a Marc 11. 1. Luc 19. 29. — A [a]PHAN ddaethant yn gyfagos
i Jerusalem, a'u dyfod hwy i
b Zech. 14. 4. — Bethphage, i [b]fynydd yr Olew-
wydd, yna yr anfonodd yr Iesu
ddau ddisgybl,
2 Gan ddywedyd wrthynt, Ewch
i'r pentref sydd ar eich cyfer, ac
yn y man chwi a gewch asen yn
rhwym, ac ebol gyd â hi: gollyng-
wch *hwynt*, a dygwch attaf fi.

Anno DOMINI 33.

3 Ac os dywed neb ddim wrthych,
dywedwch, Y mae yn rhaid i'r Ar-
glwydd wrthynt: ac yn y man efe
a'u denfyn hwynt.
4 A hyn oll a wnaethpwyd, fel y
cyflawnid yr hyn a ddywedasid trwy
y prophwyd, yn dywedyd,
5 [c]Dywedwch i ferch Sïon, Wele — c Es. 62. 11. Zech. 9. 9. Ioan 12. 15.
dy frenhin yn dyfod i ti, yn add-
fwyn, ac yn eistedd ar asen, ac ebol
llwdn *asen* arferol â'r iau.
6 Y [d]disgyblion a aethant, ac a — d Marc 11. 4.
wnaethant fel y gorchymynasai yr
Iesu iddynt.
7 A hwy a ddygasant yr asen a'r
ebol, ac [e]a ddodasant eu dillad — e 2 Bren. 9. 13.
arnynt, ac a'*i* gosodasant *ef* i eis-
tedd ar hynny.
8 A thyrfa ddirfawr a daenasant
eu dillad ar y ffordd; [f]eraill a dor- — f Ioan 12. 13.
rasant gangau o'r gwŷdd, ac a'*u*
taenasant ar hyd y ffordd.
9 A'r torfeydd, y rhai oedd yn
myned o'r blaen, a'r rhai oedd yn
dyfod ar ol, a lefasant, gan ddy-
wedyd, Hosanna i fab Dafydd:
[g]Bendigedig yw yr hwn sydd yn — g Ps. 118. 26. pen. 23. 39.
dyfod yn enw yr Arglwydd: Ho-
sanna yn y goruchafion.
10 [h]Ac wedi ei ddyfod ef i mewn — h Marc 11. 15. Luc 19. 45. Ioan 2. 13, 15.
i Jerusalem, y ddinas oll a gy-
nhyrfodd, gan ddywedyd, Pwy yw
hwn?
11 A'r torfeydd a ddywedasant,
Hwn yw Iesu y prophwyd [i]o Na- — i pen. 2. 23.
zareth yn Galilea.
12 ¶ A'r Iesu a aeth i mewn i
deml Dduw, ac a daflodd allan bawb
a'r oedd yn gwerthu ac yn prynu
yn y deml, ac a ddymchwelodd i
lawr fyrddau y newidwyr arian, a
chadeiriau y rhai oedd yn gwerthu
colommenod:
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ysgrifenwyd, [k]Tŷ gweddi y gelwir — k Es. 56. 7.
fy nhŷ i; eithr [l]chwi a'i gwnaeth- — l Jer. 7. 11. Marc 11. 17. Luc 19. 46.
och yn ogof lladron.
14 A daeth y deillion a'r cloffion
atto yn y deml; ac efe a'u hiacha-
odd hwynt.
15 A phan welodd yr arch-offeir-
iaid a'r ysgrifenyddion y rhyfedd-
odau a wnaethai efe, a'r plant yn
llefain yn y deml, ac yn dywedyd,
Hosanna i fab Dafydd; hwy a lid-
iasant,
16 Ac a ddywedasant wrtho, A
wyt ti yn clywed beth y mae y rhai
hyn yn ei ddywedyd? A'r Iesu a
ddywedodd wrthynt, Ydwyf. Oni
ddarllenasoch chwi erioed, [m]O enau — m Ps. 8. 2.

Anno DOMINI 33.

plant bychain a rhai yn sugno y perffeithiaist foliant?

17 ¶ Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth allan o'r ddinas i [n]Bethania, ac a lettŷodd yno.

18 [o]A'r bore, fel yr oedd efe yn dychwelyd i'r ddinas, yr oedd arno chwant bwyd.

19 A phan welodd efe [2]ffigysbren ar y ffordd, efe a ddaeth atto, ac ni chafodd ddim arno, ond dail yn unig: ac *efe* a ddywedodd wrtho, Na thyfed ffrwyth arnat byth mwyach. Ac yn ebrwydd y crinodd y ffigysbren.

20 A phan welodd y disgyblion, hwy a ryfeddasant, gan ddywedyd, Mor ddisymmwth y crinodd y ffigysbren!

21 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [p]Os bydd gennych ffydd, ac [q]heb ammeu, ni wnewch yn unig hyn *a wneuthum i* i'r ffigysbren, eithr hefyd os dywedwch wrth y mynydd hwn, Coder di i fynu, a bwrier di i'r môr; hynny a fydd.

22 A [r]pha beth bynnag a ofynoch mewn gweddi, gan gredu, chwi a'i derbyniwch.

23 ¶ [s]Ac wedi ei ddyfod ef i'r deml, yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl a ddaethant atto, fel yr oedd efe yn athrawiaethu, [t]gan ddywedyd, Trwy ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn? a phwy a roddes i ti yr awdurdod hon?

24 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Minnau a ofynaf i chwithau un gair, yr hwn os mynegwch i mi, minnau a fynegaf i chwithau trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

25 Bedydd Ioan, o ba le yr oedd? ai o'r nef, ai o ddynion? A hwy a ymresymmasant yn eu plith eu hunain, gan ddywedyd, Os dywedwn, O'r nef; efe a ddywed wrthym, Paham gan hynny nas credasoch ef?

26 Ond os dywedwn, O ddynion; y mae arnom ofn y bobl: [u]canys y mae pawb yn cymmeryd Ioan megis prophwyd.

27 A hwy a attebasant i'r Iesu, ac a ddywedasant, Ni wyddom ni. Ac yntau a ddywedodd wrthynt, Nid wyf finnau yn dywedyd i chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur y pethau hyn.

28 ¶ Ond beth dybygwch chwi? Yr oedd gan wr ddau fab: ac efe a ddaeth at y cyntaf ac a ddywedodd, *Fy* mab, dos, gweithia heddyw yn fy ngwinllan.

29 Ac yntau a attebodd ac a ddywedodd, Nid âf: ond wedi hynny efe a edifarhaodd, ac a aeth.

30 A phan ddaeth efe at yr ail, efe a ddywedodd yr un modd. Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, Myfi *a âf*, arglwydd; ac nid aeth efe.

31 Pa un o'r ddau a wnaeth ewyllys y tad? Dywedasant wrtho, Y cyntaf. Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [x]Yn wir meddaf i chwi, yr â y publicanod a'r putteiniaid i mewn i deyrnas Dduw o'ch blaen chwi.

32 Canys [y]daeth Ioan attoch yn ffordd cyfiawnder, ac ni chredasoch ef; [z]ond y publicanod a'r putteiniaid a'i credasant ef: chwithau, yn gweled, nid edifarhasoch wedi hynny, fel y credech ef.

33 ¶ Clywch ddammeg arall. Yr oedd rhyw ddyn o berchen tŷ, [a]yr hwn a blannodd winllan, ac a osododd gae yn ei chylch hi, ac a gloddiodd ynddi win-wrŷf, ac a adeiladodd dŵr, ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr, ac [b]a aeth oddi cartref.

34 A phan nesaodd amser ffrwythau, efe a ddanfonodd ei weision at y llafurwyr, [c]i dderbyn ei ffrwythau hi.

35 A'r llafurwyr a ddaliasant ei weision ef, ac un a gurasant, ac arall a laddasant, ac arall a labyddiasant.

36 Trachefn, efe a anfonodd weision eraill, fwy na'r rhai cyntaf: a hwy a wnaethant iddynt yr un modd.

37 Ac yn ddiweddaf oll, efe a anfonodd attynt ei fab ei hun, gan ddywedyd, Hwy a barchant fy mab i.

38 A phan welodd y llafurwyr y mab, hwy a ddywedasant yn eu plith eu hun, [d]Hwn yw yr etifedd; [e]deuwch, lladdwn ef, a daliwn ei etifeddiaeth ef.

39 Ac wedi iddynt ei ddal, hwy a'i bwriasant ef allan o'r winllan, ac a'*i* lladdasant.

40 Am hynny pan ddêl arglwydd y winllan, pa beth a wna efe i'r llafurwyr hynny?

41 [f]Hwy a ddywedasant wrtho, Efe a ddifetha yn llwyr y dynion drwg hynny, ac a esyd y winllan i lafurwyr eraill, y rhai a dalant iddo y ffrwythau yn eu hamserau.

Anno DOMINI 33.

[n] Ioan 11. 18.
[o] Marc 11. 12.
[2] Gr. *un ffigysbren.*
[p] pen. 17. 20. Luc 17. 6.
[q] Iago 1. 6.
[r] pen. 7. 7. Marc 11. 24. Luc 11. 9. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[s] Marc 11. 27. Luc 20. 1.
[t] Exod. 2. 14. Act. 4. 7. a 7. 27.
[u] pen. 14. 5. Marc 6. 20.
[x] Luc 7. 29, 30.
[y] pen. 3. 1, &c.
[z] Luc 3. 12, 13.
[a] Ps. 80. 9. Can. 8. 11. Es. 5. 1. Jer. 2. 21. Marc 12. 1. Luc 20. 9.
[b] pen. 25. 14, 15.
[c] Can. 8. 11, 12.
[d] Ps. 2. 8. Heb. 1. 2.
[e] pen. 26. 3. a 27. 1. Ioan 11. 53.
[f] Edrych Luc 20. 16.

Anno DOMINI 33.

42 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt, [g] Oni ddarllenasoch chwi erioed yn yr ysgrythyrau, Y maen a wrthododd yr adeiladwyr, hwn a wnaethpwyd yn ben congl: gan yr Arglwydd y gwnaethpwyd hyn, a rhyfedd yw yn ein golwg ni?

43 Am hynny meddaf i chwi, [h] Y dygir teyrnas Dduw oddi arnoch chwi, ac a'i rhoddir i genedl a ddygo ei ffrwythau.

44 [i] A phwy bynnag a syrthio ar y maen hwn, efe a ddryllir: ac ar bwy bynnag y syrthio, [k] efe a'i mâl ef yn chwilfriw.

45 A phan glybu yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid ei ddamhegion ef, hwy a wybuant mai am danynt hwy y dywedai efe.

46 Ac a hwy yn ceisio ei ddala, hwy a ofnasant y torfeydd; am eu bod [l] yn ei gymmeryd ef fel prophwyd.

[g] Ps. 118. 22. Act. 4. 11.
[h] pen. 8. 12.
[i] Es. 8. 14, 15. Zech. 12. 3. Luc 20. 18. Rhuf. 9. 33. 1 Petr 2. 8.
[k] Es. 60. 12. Dan. 2. 44.
[l] Luc 7. 16. Ioan 7. 40.

PENNOD XXII.

1 *Dammeg prïodas mab y brenhin.* 9 *Galwedigaeth y Cenhedloedd.* 12 *Cospedigaeth yr hwn nid oedd ganddo y wisg brïodas.* 15 *Y dylid talu teyrnged i Cesar.* 23 *Crist yn gostegu y Saduceaid ynghylch yr adgyfodiad:* 34 *yn atteb y cyfreithiwr, pa un yw y gorchymyn cyntaf, a'r mawr;* 41 *ac yn holi y Phariseaid ynghylch y Messïas.*

A'R Iesu a attebodd, [a] ac a lefarodd wrthynt drachefn mewn damhegion, gan ddywedyd,

2 Cyffelyb yw teyrnas nefoedd i ryw frenhin a wnaeth brïodas i'w fab,

3 Ac a ddanfonodd ei weision i alw y rhai a wahoddasid i'r brïodas: ac ni fynnent hwy ddyfod.

4 Trachefn, efe a anfonodd weision eraill, gan ddywedyd, Dywedwch wrth y rhai a wahoddwyd, Wele, parottoais fy nghiniaw: [b] fy ychain a'*m* pasgedigion a laddwyd, a phob peth *sydd* barod: deuwch i'r brïodas.

5 A hwy yn ddïystyr ganddynt, a aethant ymaith, un i'w faes, ac arall i'w fasnach:

6 A'r lleill a ddaliasant ei weision ef, ac a'*u* hammharchasant, ac a'*u* lladdasant.

7 A phan glybu y brenhin, efe a lidiodd; ac a ddanfonodd [c] ei luoedd, ac a ddinystriodd y lleiddiaid hynny, ac a losgodd eu dinas hwynt.

8 Yna efe a ddywedodd wrth ei weision, Yn wir y brïodas sydd barod, ond y rhai a wahoddasid nid oeddynt deilwng.

[a] Luc 14. 16. Dat. 19. 7, 9.
[b] Diar. 9. 2.
[c] Dan. 9. 26.

9 Ewch gan hynny [2] i'r prif-ffyrdd, a chynnifer ag a gaffoch, gwahoddwch i'r brïodas.

10 A'r gweision hynny a aethant allan i'r *prif*-ffyrdd, ac [d] a gasglasant ynghyd gynnifer oll ag a gawsant, drwg a da: a llanwyd y brïodas o wahoddedigion.

11 ¶ A phan ddaeth y brenhin i mewn i weled y gwahoddedigion, efe a ganfu yno ddyn [e] heb wisg prïodas am dano:

12 Ac efe a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, pa fodd y daethost i mewn yma, heb fod gennyt wisg prïodas? Ac yntau a aeth yn fud.

13 Yna y dywedodd y brenhin wrth y gweinidogion, Rhwymwch ei draed a'i ddwylaw, a chymmerwch ef ymaith, a theflwch [f] i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

14 [g] Canys llawer sydd wedi eu galw, ac ychydig wedi eu dewis.

15 ¶ Yna [h] yr aeth y Phariseaid, ac a gymmerasant gynghor pa fodd y rhwydent ef yn *ei* ymadrodd.

16 A hwy a ddanfonasant atto eu disgyblion ynghyd â'r Herodianiaid, gan ddywedyd, Athraw, ni a wyddom dy fod yn eirwir, ac yn dysgu ffordd Duw mewn gwirionedd, ac nad oes arnat ofal rhag neb: oblegid nid wyt ti yn edrych ar wyneb dynion.

17 Dywed i ni gan hynny, Beth yr wyt ti yn ei dybied? Ai cyfreithlawn rhoddi teyrnged i Cesar, ai nid *yw?*

18 Ond yr Iesu a wybu eu drygioni hwy, ac a ddywedodd, Paham yr ydych yn fy nhemtio i, chwi ragrithwyr?

19 Dangoswch i mi arian y deyrnged. A hwy a ddygasant atto geiniog:

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw* y ddelw hon a'r argraph?

21 Dywedasant wrtho, Eiddo Cesar. Yna y dywedodd wrthynt, [i] Telwch chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.

22 *A* phan glywsant hwy *hyn*, rhyfeddu a wnaethant, a'i adael ef, a myned ymaith.

23 ¶ [k] Y dydd hwnnw y daeth atto y Saduceaid, [l] y rhai sydd yn dywedyd nad oes adgyfodiad, ac a ofynasant iddo,

24 Gan ddywedyd, Athraw, [m] dy-

Anno DOMINI 33.

[2] *i bennau y ffyrdd.*
[d] pen. 13. 38, 47.
[e] 2 Cor. 5. 3. Eph. 4. 24. Col. 3. 10, 12. Dat. 3. 4. a 16. 15. a 19. 8.
[f] pen. 8. 12.
[g] pen. 20. 16.
[h] Marc 12. 13. Luc 20. 20.
[i] pen. 17. 25. Rhuf. 13. 7.
[k] Marc 12. 18. Luc 20. 27.
[l] Act. 23. 8.
[m] Deut. 25. 5.

Anno DOMINI 33.

wedodd Moses, Os bydd marw neb
heb iddo blant, prïoded ei frawd
ei wraig ef, a chyfoded had i'w
frawd.
25 Ac yr oedd gyd â ni saith o
frodyr: a'r cyntaf a brïododd wraig,
ac a fu farw; ac efe heb hiliogaeth
iddo, a adawodd ei wraig i'w frawd.
26 Felly hefyd yr ail, a'r trydydd,
hyd y [3] seithfed.
27 Ac yn ddiweddaf oll bu farw
y wraig hefyd.
28 Yn yr adgyfodiad, gan hynny,
gwraig i bwy o'r saith fydd hi? can-
ys hwynt-hwy oll a'i cawsant hi.
29 A'r Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Yr ydych yn
cyfeiliorni, gan na wyddoch yr ys-
grythyrau, na gallu Duw.
30 Oblegid yn yr adgyfodiad nid
ydynt nac yn gwreicca, nac yn
gŵra; eithr [n] y maent fel angelion
Duw yn y nef.
31 Ac am adgyfodiad y meirw,
oni ddarllenasoch yr hyn a ddy-
wedwyd wrthych gan Dduw, gan
ddywedyd,
32 [o] Myfi yw Duw Abraham, a
Duw Isaac, a Duw Jacob? Nid yw
Duw Dduw y *rhai* meirw, ond y
rhai byw.
33 A phan glybu y torfeydd
hynny, [p] hwy a synnasant wrth ei
athrawiaeth ef.
34 ¶ [q] Ac wedi clywed o'r Pha-
riseaid ddarfod *i'r Iesu* ostegu y
Saduceaid, hwy a ymgynnullasant
ynghyd i'r un lle.
35 Ac un o honynt, *yr hwn oedd*
gyfreithiwr, a ofynodd *iddo*, gan ei
demtio, a dywedyd,
36 Athraw, pa un *yw* y gorchy-
myn mawr yn y gyfraith?
37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
[r] Ceri yr Arglwydd dy Dduw â'th
holl galon, ac â'th holl enaid, ac
â'th holl feddwl.
38 Hwn yw y cyntaf, a'r gorchy-
myn mawr.
39 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo, [s] Câr
dy gymmydog fel ti dy hun.
40 [t] Ar y ddau orchymyn hyn y
mae yr holl gyfraith a'r prophwydi
yn sefyll.
41 ¶ Ac [u] wedi ymgasglu o'r Pha-
riseaid ynghyd, yr Iesu a ofynodd
iddynt,
42 Gan ddywedyd, Beth a dybyg-
wch chwi am Grist? mab i bwy yd-
yw? Dywedent wrtho, *Mab* Dafydd.
43 Dywedai yntau wrthynt, Pa

[3] Gr. *saith.*
[n] 1 Ioan 3. 2.
[o] Exod. 3. 6, 16. Marc 12. 26. Luc 20. 37. Act. 7. 32. Heb. 11. 16.
[p] pen. 7. 28.
[q] Marc 12. 28.
[r] Deut. 6. 5. a 10. 12. a 30. 6. Luc 10. 27.
[s] Lef. 19. 18. Marc 12. 31. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[t] pen. 7. 12.
[u] Marc 12. 35. Luc 20. 41.

fodd gan hynny y mae Dafydd yn
yr yspryd yn ei alw ef yn Arglwydd,
gan ddywedyd,
44 [x] Dywedodd yr ARGLWYDD wrth
fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheu-
law, hyd oni osodwyf dy elynion
yn droed-faingc i'th draed di?
45 Os yw Dafydd gan hynny yn
ei alw ef yn Arglwydd, pa fodd y
mae efe yn fab iddo?
46 Ac nid allodd neb atteb gair
iddo, ac ni feiddiodd neb o'r dydd
hwnnw allan ymofyn âg ef mwyach.

PENNOD XXIII.

1 *Crist yn rhybuddio y bobl i ddilyn athraw-
iaeth dda, ac nid esamplau drwg yr ysgrif-
enyddion a'r Phariseaid.* 5 *Rhaid i ddis-
gyblion Crist ochelyd eu rhyfyg hwy.* 13
*Mae efe yn cyhoeddi wyth wae yn erbyn eu
rhagrith a'u dallineb hwy;* 34 *ac yn pro-
phwydo dinystr Jerusalem.*

YNA y llefarodd yr Iesu wrth
y torfeydd a'i ddisgyblion,
2 Gan ddywedyd, [a] Y'nghadair
Moses yr eistedd yr ysgrifenyddion
a'r Phariseaid.
3 Yr hyn oll gan hynny a ddy-
wedant wrthych am eu cadw, ced-
wch a gwnewch; eithr yn ol eu
gweithredoedd na wnewch: canys
[b] dywedant, ac nis gwnant.
4 [c] Oblegid y maent yn rhwymo
beichiau trymion ac anhawdd eu
dwyn, ac yn *eu* gosod ar ysgwydd-
au dynion; ond nid ewyllysiant eu
syflyd hwy âg un o'u bysedd.
5 Ond [d] y maent yn gwneuthur
eu holl weithredoedd er mwyn eu
gweled gan ddynion: [e] *canys* y
maent yn gwneuthur yn llydain eu
phylacterau, ac yn gwneuthur ym-
ylwaith eu gwisgoedd yn helaeth;
6 A [f] charu *y maent* y lle uchaf
mewn gwleddoedd, a'r prif-gadeir-
iau yn y synagogau,
7 A chyfarch yn y marchnad-
oedd, a'u galw gan ddynion, Rabbi,
Rabbi.
8 [g] Eithr na'ch galwer chwi Rabbi:
canys un yw eich Athraw chwi, *sef*
Crist; a chwithau oll brodyr ydych.
9 Ac na elwch neb yn dad i chwi
ar y ddaear: [h] canys un Tad sydd
i chwi, yr hwn sydd yn y nefoedd.
10 Ac na'ch galwer yn athrawon:
canys un yw eich Athraw chwi, *sef*
Crist.
11 [i] A'r mwyaf o honoch a fydd
yn weinidog i chwi.
12 A [k] phwy bynnag a'i dyrchafo ei
hun, a ostyngir; a phwy bynnag a'i
gostyngo ei hun, a ddyrchefir.

Anno DOMINI 33.

[x] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. 1 Cor. 15. 25. Heb. 1. 13. a 10. 12, 13.
[a] Marc 12. 38. Luc 20. 46.
[b] Rhuf. 2. 19.
[c] Luc 11. 46. Act. 15. 10. Gal. 6. 13.
[d] pen. 6. 1, 2, 5, 16.
[e] Num. 15. 38. Deut. 6. 8. a 22. 12. Diar. 3. 3.
[f] Marc 12. 38, 39. 3 Ioan 9.
[g] Iago 3. 1. 2 Cor. 1. 24. 1 Petr 5. 3.
[h] Mal. 1. 6.
[i] pen. 20. 26, 27.
[k] Diar. 29. 23. Luc 14. 11. a 18. 14. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.

Anno DOMINI 33.

13 ¶ Eithr [l] gwae chwi, ysgrifen-
yddion a Phariseaid, ragrithwyr!
[l] Luc 11. 52. canys yr ydych yn cau teyrnas nef-
oedd o flaen dynion: canys chwi
nid ydych yn myned i mewn, a'r
rhai sydd yn myned i mewn nis
gadêwch i fyned i mewn.
14 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
[m] Marc 12. 40. Luc 20. 47. 2 Tim. 3. 6. Tit. 1. 11. Phariseaid, ragrithwyr! canys [m] yr
ydych yn llwyr-fwytta tai gwragedd
gweddwon, a hynny yn rhith hir-
weddïo: am hynny y derbyniwch
farn fwy.
15 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
Phariseaid, ragrithwyr! canys am-
gylchu yr ydych y môr a'r tir i
wneuthur un proselyt; ac wedi y
gwneler, yr ydych yn ei wneuthur
ef yn fab uffern, yn ddau mwy na
chwi eich hunain.
[n] pen. 15. 14. 16 Gwae chwi, dywysogion [n] deill-
[o] pen. 5. 33, 34. ion! y rhai ydych yn dywedyd, [o] Pwy
bynnag a dwng i'r deml, nid yw
ddim; ond pwy bynnag a dwng i
aur y deml, y mae efe mewn dyled.
17 Ffyliaid, a deillion: canys pa
un sydd fwyaf, yr aur, ai y deml
sydd yn sancteiddio yr aur?
18 A phwy bynnag a dwng i'r
allor, nid yw ddim; ond pwy byn-
nag a dyngo i'r rhodd sydd arni, y
[2] yn rhwym. mae efe [2] mewn dyled.
19 Ffyliaid, a deillion: canys pa
[p] Exod. 29. 37. un fwyaf, y rhodd, ai yr [p] allor sydd
yn sancteiddio y rhodd?
20 Pwy bynnag gan hynny a dwng
i'r allor, sydd yn tyngu iddi, ac i'r
hyn oll *sydd* arni.
21 A phwy bynnag a dwng i'r deml,
[q] 1 Bren. 8. 13. 2 Chron. 6. 2. sydd yn tyngu iddi, ac [q] i'r hwn sydd
yn preswylio ynddi.
22 A'r hwn a dwng i'r nef, sydd
[r] pen. 5. 34. Act. 7. 49. yn tyngu i [r] orsedd-faingc Duw, ac
i'r hwn sydd yn eistedd arni.
23 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
[s] Luc 11. 42. Phariseaid, ragrithwyr! [s] canys yr
ydych yn degymmu y mintys, a'r
[t] 1 Sam. 15. 22. Hos. 6. 6. Mic. 6. 8. pen. 9. 13. a 12. 7. anis, a'r cwmin, ac [t] a adawsoch
heibio y pethau trymach o'r gyf-
raith, barn, a thrugaredd, a ffydd:
rhaid oedd gwneuthur y pethau
hyn, ac na adewid y lleill heibio.
24 Tywysogion deillion, y rhai
ydych yn hidlo gwybedyn, ac yn
llyngcu camel.
25 Gwae chwi, ysgrifenyddion a
[u] Marc 7. 4. Luc 11. 39. Phariseaid, ragrithwyr! [u] canys yr
ydych yn glanhâu y tu allan i'r
cwppan a'r ddysgl, ac o'r tu mewn
y maent yn llawn o drawsedd ac
anghymmedroldeb.

26 *Ti* Pharisead dall, glanhâ yn
gyntaf yr hyn *sydd* oddi fewn i'r
cwppan a'r ddysgl, fel y byddo yn lân
hefyd yr hyn sydd oddi allan iddynt.
27 [x] Gwae chwi, ysgrifenyddion a [x] Luc 11. 44.
Phariseaid, ragrithwyr! canys tebyg
ydych chwi i feddau wedi eu gwyn-
nu, y rhai sydd yn ymddangos yn
dêg oddi allan, ond oddi mewn
sydd yn llawn o esgyrn y meirw,
a phob aflendid.
28 Ac felly chwithau oddi allan
ydych yn ymddangos i ddynion yn
gyfiawn, ond o fewn yr ydych yn
llawn rhagrith ac anwiredd.
29 [y] Gwae chwi, ysgrifenyddion a [y] Luc 11. 47.
Phariseaid, ragrithwyr! canys yr
ydych yn adeiladu beddau y pro-
phwydi, ac yn addurno beddau y
rhai cyfiawn;
30 Ac yr ydych yn dywedyd, Pe
buasem ni yn nyddiau ein tadau, ni
buasem ni gyfrannogion â hwynt
y'ngwaed y prophwydi.
31 Felly yr ydych yn tystiolaethu
am danoch eich hunain, [z] eich bod [z] Act. 7. 51, 52. 1 Thess. 2. 15.
yn blant i'r rhai a laddasant y pro-
phwydi.
32 [a] Cyflawnwch chwithau hefyd [a] Gen. 15. 6. 1 Thess. 2. 16.
fesur eich tadau.
33 O seirph, [b] hiliogaeth gwiberod, [b] pen. 3. 7. a 12. 34.
pa fodd y gellwch ddïangc rhag
barn uffern?
34 ¶ Am hynny, wele, yr ydwyf yn
anfon attoch brophwydi, a doeth-
ion, ac ysgrifenyddion: [c] a *rhai* o [c] Act. 5. 40. a 22. 19.
honynt a leddwch, ac a groeshoel-
iwch; [d] a *rhai* o honynt a ffrewyll- [d] pen. 10. 17. 2 Cor. 11. 24, 25.
wch yn eich synagogau, ac a erlid-
iwch o dref i dref:
35 Fel y delo arnoch chwi yr holl
waed cyfiawn a'r a ollyngwyd ar y
ddaear, [e] o waed Abel gyfiawn hyd [e] Gen. 4. 8.
[f] waed Zacharïas fab Barachïas, yr [f] 2 Chron. 24. 20, 21.
hwn a laddasoch rhwng y deml a'r
allor.
36 Yn wir meddaf i chwi, Daw
hyn oll ar [3] y genhedlaeth hon. [3] yr oes hon.
37 [g] Jerusalem, Jerusalem, *yr hon* [g] Luc 13. 34.
wyt yn lladd y prophwydi, ac [h] yn [h] 2 Chron. 24. 21.
llabyddio y rhai a ddanfonir attat,
pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu
dy blant ynghyd, megis y casgl iâr
ei chywion [i] dan *ei* hadenydd, ac [i] Ps. 17. 8. a 91. 4.
nis mynnech!
38 Wele, yr ydys yn gadael eich
tŷ i chwi yn anghyfannedd.
39 Canys meddaf i chwi, Ni'm
gwelwch ar ol hyn, hyd oni ddy-
wedoch, [k] Bendigedig *yw* yr hwn [k] Ps. 118. 26. pen. 21. 9.
sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd.

Anno DOMINI 33.

PENNOD XXIV.

1 Crist yn rhag-ddywedyd dinystr y deml: 3 pa fath a pha faint o gystuddiau a fydd o'r blaen. 29 Arwyddion ei ddyfodiad ef i farn. 36 Ac o ran bod y dydd a'r awr yn anhysbys, 42 y dylem ni wylied fel gweision da, yn disgwyl bob amser am ddyfodiad ein meistr.

A'R [a] Iesu a aeth allan, ac a ym-
adawodd o'r deml: a'i ddis-
gyblion a ddaethant *atto,* i ddangos
iddo adeiladau y deml.
2 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Oni welwch chwi hyn oll? Yn wir
meddaf i chwi, [b] Ni adewir yma
garreg ar garreg, a'r ni ddattodir.
3 ¶ Ac efe yn eistedd ar fynydd yr
Olew-wydd, y disgyblion a ddaeth-
ant atto o'r neilldu, gan ddywedyd,
Mynega i ni, pa bryd y bydd y peth-
au hyn? a pha arwydd *fydd* o'th
ddyfodiad, ac o ddiwedd y byd?
4 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, [c] Edrychwch rhag
i neb eich twyllo chwi.
5 Canys [d] daw llawer yn fy enw
i, gan ddywedyd, Myfi yw Crist;
ac a dwyllant lawer.
6 A chwi a gewch glywed am ry-
feloedd, a sôn am ryfeloedd: gwel-
wch na chyffrôer chwi: canys rhaid
yw bod *hyn* oll; eithr nid yw y
diwedd etto.
7 Canys [e] cyfyd cenedl yn erbyn
cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrn-
as: ac fe fydd newyn, a nodau, a
daear-grynfäau mewn mannau.
8 *A* dechreuad gofidiau *yw* hyn oll.
9 [f] Yna y'ch traddodant chwi i'ch
gorthrymmu, ac a'ch lladdant: a
chwi a gasêir gan yr holl genhedl-
oedd er mwyn fy enw i.
10 Ac yna y rhwystrir llawer, ac y
bradychant eu gilydd, ac y casânt
eu gilydd.
11 [g] A gau-brophwydi lawer a god-
ant, ac a dwyllant lawer.
12 Ac o herwydd yr amlhâ anwir-
edd, fe a oera cariad llawer.
13 Eithr [h] y neb a barhao hyd y
diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.
14 A'r [i] efengyl hon *am* y deyrnas
[k] a bregethir trwy yr holl fyd, er
tystiolaeth i'r holl genhedloedd:
ac yna y daw y diwedd.
15 [l] Am hynny pan weloch y ffi-
eidd-dra anghyfanneddol, a ddy-
wedwyd trwy [m] Daniel y prophwyd,
yn sefyll yn y lle sanctaidd, (y neb
a ddarlleno, ystyried;)
16 Yna y rhai a fyddant yn Judea,
ffôant i'r mynyddoedd.

[a] Marc 13. 1. Luc 21. 5.
[b] Mic. 3. 12. Luc 19. 44.
[c] Eph. 5. 6. Col. 2. 8, 18. 2 Thess. 2. 3. 1 Ioan 4. 1.
[d] Jer. 14. 14. a 23. 25. Ioan 5. 43.
[e] 2 Chron. 15. 6. Hag. 2. 22. Zech. 14. 13.
[f] pen. 10. 17. Marc 13. 9. Luc 21. 12. Ioan 15. 20. a 16. 2. Dat. 2. 10.
[g] 2 Petr 2. 1.
[h] pen. 10. 22. Marc 13. 13. Heb. 3. 6, 14.
[i] pen. 4. 23. a 9. 35.
[k] Rhuf. 10. 18. Col. 1. 6.
[l] Marc 13. 14. Luc 21. 20.
[m] Dan. 9. 27. a 12. 11.

17 Y neb *a fyddo* ar ben y tŷ, na
ddisgyned i gymmeryd dim allan
o'i dŷ:
18 A'r hwn *a fyddo* yn y maes,
na ddychweled yn ei ol i gymmeryd
ei ddillad.
19 A gwae y rhai beichiogion, a'r
rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau
hynny.
20 Eithr gweddïwch na byddo eich
ffôedigaeth yn y gauaf, nac ar y
dydd Sabbath:
21 Canys [n] y pryd hwnnw y bydd
gorthrymder mawr, y fath ni bu o
ddechreu y byd hyd yr awr hon,
ac ni bydd chwaith.
22 Ac oni bai fyrhâu y dyddiau
hynny, ni fuasai gadwedig un cnawd
oll: eithr er mwyn yr etholedigion
fe fyrhêir y dyddiau hynny.
23 [o] Yna os dywed neb wrthych,
Wele, [2] llyma Grist, neu llyma; na
chredwch.
24 Canys [p] cyfyd gau-Gristiau, a
gau-brophwydi, ac a roddant ar-
wyddion mawrion a rhyfeddodau,
hyd oni thwyllant, [q] pe *byddai*
bosibl, ïe, yr etholedigion.
25 Wele, rhag-ddywedais i chwi.
26 Am hynny, os dywedant wrth-
ych, Wele, y mae efe yn y diffaeth-
wch; nac ewch allan: wele, yn yr
ystafelloedd; na chredwch.
27 Oblegid fel y daw y fellten o'r
dwyrain, ac y tywynna hyd y gor-
llewin; felly hefyd y bydd dyfod-
iad Mab y dyn.
28 [r] Canys pa le bynnag y byddo
y gelain, yno yr ymgasgl yr eryrod.
29 ¶ Ac yn y fan wedi gorthrym-
der y dyddiau hynny, [s] y tywyllir yr
haul, a'r lleuad ni rydd ei goleuni,
a'r sêr a syrth o'r nef, a nerthoedd
y nefoedd a ysgydwir.
30 Ac yna yr ymddengys arwydd
Mab y dyn yn y nef: ac yna y galara
holl lwythau y ddaear; a [t] hwy a
welant Fab y dyn yn dyfod ar gym-
mylau y nef, gyd â nerth a gogon-
iant mawr.
31 Ac [u] efe a ddenfyn ei angelion
[3] â mawr sain udgorn; a hwy a
gasglant ei etholedigion ef ynghyd
o'r pedwar gwynt, o eithafoedd y
nefoedd hyd eu heithafoedd hwynt.
32 Ond dysgwch [x] ddammeg oddi
wrth y ffigysbren; Pan yw ei gangen
eisoes yn dyner, a'i ddail yn torri
allan, chwi a wyddoch *fod* yr haf
yn agos:
33 Ac felly chwithau, pan weloch

Anno DOMINI 33.

[n] Dan. 9. 26. a 12. 1.
[o] Marc 13. 21. Luc 17. 23. a 21. 8.
[2] *dyma Grist, neu, dyna.*
[p] Deut. 13. 1. 2 Thess. 2. 9, 10, 11. Dat. 13. 13.
[q] Ioan 6. 37. a 10. 28, 29. Rhuf. 8. 28, 29, 30. 2 Tim. 2. 19.
[r] Job 39. 30. Luc 17. 37.
[s] Es. 13. 10. Ezec. 32. 7. Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Marc 13. 24. Luc 21. 25. Act. 2. 20. Dat. 6. 12.
[t] Dat. 1. 7.
[u] pen. 13. 41. 1 Cor. 15. 52. 1 Thess. 4. 16.
[3] Neu, *âg udgorn, â sain mawr.*
[x] Luc 21. 29.

Anno DOMINI 33.

hyn oll, gwybyddwch [y] ei fod yn
agos, wrth y drysau.
y Iago 5. 9.
34 Yn wir meddaf i chwi, Nid â
y genhedlaeth hon heibio, hyd oni
wneler hyn oll.
z Ps. 102. 26. Es. 51. 6. pen. 5. 18. Marc 13. 31. Heb. 1. 11.
35 [z] Nef a daear a ânt heibio,
eithr fy ngeiriau i nid ânt heibio
ddim.
36 ¶ Ond am y dydd hwnnw a'r
awr nis gŵyr neb, nac angelion y
a Zech. 14. 7. Marc 13. 32.
nefoedd, [a] ond fy Nhad yn unig.
37 Ac fel *yr oedd* dyddiau Nöe,
felly hefyd y bydd dyfodiad Mab y
dyn.
b Gen. 6. 3, 4, 5. a 7. 5. Luc 17. 26. 2 Petr 3. 10.
38 [b] Oblegid fel yr oeddynt yn y
dyddiau ym mlaen y diluw yn
bwytta ac yn yfed, yn prïodi ac yn
rhoi i brïodas, hyd y dydd yr aeth
Nöe i mewn i'r arch,
39 Ac ni wybuant hyd oni ddaeth
y diluw, a'u cymmeryd hwy oll ym-
aith; felly hefyd y bydd dyfodiad
Mab y dyn.
c Luc 17. 34, &c.
40 [c] Yna y bydd dau yn y maes;
y naill a gymmerir, a'r llall a ad-
ewir.
41 Dwy *a fydd* yn malu mewn
melin; un a gymmerir, a'r llall a
adewir.
d pen. 25. 13. Marc 13. 33, &c. Luc 21. 36.
42 ¶ [d] Gwyliwch gan hynny; am
na wyddoch pa awr y daw eich
Arglwydd.
e Luc 12. 39. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.
43 A [e] gwybyddwch hyn, pe gwy-
buasai gwr y tŷ pa wyliadwriaeth
y deuai y lleidr, efe a wyliasai, ac
ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.
44 Am hynny byddwch chwithau
barod: canys yn yr awr ni thybioch
y daw Mab y dyn.
f Luc 12. 42.
45 [f] Pwy gan hynny sydd was ffydd-
lawn a doeth, yr hwn a osododd ei
arglwydd ar ei deulu, i roddi bwyd
iddynt mewn pryd?
g Dat. 16. 15.
46 [g] Gwŷn ei fyd y gwas hwnnw,
yr hwn y caiff ei arglwydd ef, pan
ddelo, yn gwneuthur felly.
h pen. 25. 21, 23.
47 Yn wir meddaf i chwi, [h] Ar ei
holl ddâ y gesyd efe ef.
48 Ond os dywed y gwas drwg
hwnnw yn ei galon, Y mae fy ar-
glwydd yn oedi dyfod;
49 A dechreu curo *ei* gyd-weision,
a bwytta ac yfed gyd â'r meddwon;
50 Arglwydd y gwas hwnnw a
ddaw yn y dydd nid yw efe yn
disgwyl am *dano*, ac mewn awr
nis gŵyr efe;
51 Ac efe a'i gwahana ef, ac a
esyd ei ran ef gyd â'r rhagrithwyr:
i pen. 8. 12. a 25. 30.
[i] yno y bydd wylofain a rhingcian
dannedd.

PENNOD XXV.

1 *Dammeg y deg morwyn,* 14 *a'r talentau;* 31 *a dull y farn ddiweddaf.*

Anno DOMINI 33.

YNA tebyg fydd teyrnas nefoedd
i ddeg o forwynion, y rhai a
gymmerasant eu lampau, ac a aeth-
ant allan i gyfarfod â'r prïod-fab.
2 A phump o honynt oedd gall, a
phump yn ffol.
3 Y rhai oedd ffol a gymmerasant
eu lampau, ac ni chymmerasant
olew gyd â hwynt:
4 A'r rhai call a gymmerasant
olew yn eu llestri gyd â'u lampau.
5 A thra yr oedd y prïod-fab yn
aros yn hir, yr hepiasant oll ac yr
hunasant.
6 Ac ar hanner nos y bu gwaedd,
Wele, y mae y prïod-fab yn dyfod;
ewch allan i gyfarfod âg ef.
7 Ynâ y cyfododd yr holl forwynion
hynny, ac a drwsiasant eu lampau.
8 A'r rhai ffol a ddywedasant wrth
y rhai call, Rhoddwch i ni o'ch olew
chwi: canys y mae ein lampau [2] yn
2 *wedi diffoddi.*
diffoddi.
9 A'r rhai call a attebasant, gan
ddywedyd, *Nid felly;* rhag na
byddo digon i ni ac i chwithau: ond
ewch yn hytrach at y rhai sydd yn
gwerthu, a phrynwch i chwi eich
hunain.
10 A thra yr oeddynt yn myned
ymaith i brynu, daeth y prïod-fab;
a'r rhai oedd barod, a aethant i
mewn gyd âg ef i'r brïodas: [a] a
a Luc 13. 25.
chauwyd y drws.
11 Wedi hynny y daeth y mor-
wynion eraill hefyd, gan ddywedyd,
Arglwydd, Arglwydd, agor i ni.
12 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd, Yn wir meddaf i chwi,
[b] Nid adwaen chwi.
b pen. 7. 21, 22, 23.
13 [c] Gwyliwch gan hynny; am na
c pen. 24. 42. Marc 13. 33. Luc 21. 36. 1 Cor. 16. 13. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr 5. 8. Dat. 16. 15.
wyddoch na'r dydd na'r awr y daw
Mab y dyn.
14 ¶ [d] Canys *y mae teyrnas nef-*
oedd [e] fel dyn yn myned i wlad
d Luc 19. 12. e pen. 21. 33.
ddïeithr, yr hwn a alwodd ei weis-
ion, ac a roddes ei ddâ attynt.
15 Ac i un y rhoddodd efe bùm
talent, ac i arall ddwy, ac i arall
un, i bob un yn ol ei allu ei hun;
ac yn y fan efe a aeth oddi cartref.
16 A'r hwn a dderbyniasai y pùm
talent a aeth, ac a farchnattaodd
â hwynt, ac a wnaeth bùm talent
eraill.
17 A'r un modd yr hwn *a dder-*
byniasai y ddwy, a ennillodd yntau
ddwy eraill.

Anno DOMINI 33.

18 Ond yr hwn a dderbyniasai un, a aeth, ac a gloddiodd yn y ddaear, ac a guddiodd arian ei arglwydd.

19 Ac wedi llawer o amser, y mae arglwydd y gweision hynny yn dyfod, ac yn cyfrif â hwynt.

20 A daeth yr hwn a dderbyniasai bùm talent, ac a ddug bùm talent eraill, gan ddywedyd, Arglwydd, pùm talent a roddaist attaf: wele, mi a ennillais bùm talent eraill attynt.

21 A dywedodd ei arglwydd wrtho, Da, was da a ffyddlawn: buost ffyddlawn ar ychydig, [f]mi a'th osodaf ar lawer: dos i mewn i [g]lawenydd dy arglwydd.

22 A'r hwn a dderbyniasai ddwy dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, dwy dalent a roddaist attaf: wele, dwy eraill a ennillais attynt.

23 Ei arglwydd a ddywedodd wrtho, [h]Da, was da a ffyddlawn: buost ffyddlawn ar ychydig, mi a'th osodaf ar lawer: dos i mewn i lawenydd dy arglwydd.

24 A'r hwn a dderbyniasai yr un dalent a ddaeth, ac a ddywedodd, Arglwydd, mi a'th adwaenwn di, mai gwr caled ydwyt, yn medi lle nis hauaist, ac yn casglu lle ni wasgeraist:

25 Ac mi a ofnais, ac a euthum, ac a guddiais dy dalent yn y ddaear: wele, yr wyt yn cael yr eiddot dy hun.

26 A'i arglwydd a attebodd ac a ddywedodd wrtho, O was drwg a dïog, ti a wyddit fy mod yn medi lle nis hauais, ac yn casglu lle nis gwasgerais:

27 Am hynny y dylesit ti roddi fy arian at y cyfnewidwyr; a mi, pan ddaethwn, a gawswn dderbyn yr eiddof fy hun gyd â llog.

28 Cymmerwch gan hynny y dalent oddi wrtho, a rhoddwch i'r hwn sydd ganddo ddeg talent.

29 [i]Canys i bob un y mae ganddo y rhoddir, ac efe a gaiff helaethrwydd; ac oddi ar yr hwn nid oes ganddo y dygir oddi arno, ïe, yr hyn sydd ganddo.

30 A bwriwch allan y gwas anfuddiol [k]i'r tywyllwch eithaf: yno y bydd wylofain a rhingcian dannedd.

31 ¶ [l]A Mab y dyn, pan ddêl yn ei ogoniant, a'r holl angelion sanctaidd gyd âg ef, yna yr eistedd ar orsedd-faingc ei ogoniant.

32 A [m]chyd-gesglir ger ei fron ef yr holl genhedloedd: ac [n]efe a'u didola hwynt oddi wrth eu gilydd, megis y didola y bugail y defaid oddi wrth y geifr:

33 Ac a esyd y defaid ar ei ddeheulaw, ond y geifr ar yr aswy.

34 Yna y dywed y Brenhin wrth y rhai ar ei ddeheulaw, Deuwch, chwi fendigedigion fy Nhad, etifeddwch y deyrnas [o]a barottöwyd i chwi er seiliad y byd.

35 [p]Canys bûm newynog, a chwi a roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, a rhoisoch i mi ddïod: [q]bûm ddïeithr, a dygasoch fi gyd â chwi:

36 [r]Noeth, a dilladasoch fi: bûm glaf, ac ymwelsoch â mi: [s]bûm yng ngharchar, a daethoch attaf.

37 Yna yr ettyb y rhai cyfiawn iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, ac *y'th* borthasom? neu yn sychedig, ac y rhoisom *i ti* ddïod?

38 A pha bryd y'th welsom yn ddïeithr, ac *y'th* ddygasom gyd â ni? neu yn noeth, ac *y'th* ddilladasom?

39 A pha bryd y'th welsom yn glaf, neu y'ngharchar, ac y daethom attat?

40 A'r Brenhin a ettyb, ac a ddywed wrthynt, Yn wir meddaf i chwi, [t]Yn gymmaint a'*i* wneuthur o honoch i un o'r rhai hyn fy mrodyr lleiaf, i mi y gwnaethoch.

41 Yna y dywed efe hefyd wrth y rhai a fyddant ar y llaw aswy, [u]Ewch oddi wrthyf, rai melldigedig, [x]i'r tân tragywyddol, *yr hwn* a barottöwyd i ddiafol ac i'w angelion.

42 Canys bûm newynog, ac ni roisoch i mi fwyd: bu arnaf syched, ac ni roisoch i mi ddïod:

43 Bûm ddïeithr, ac ni'm dygasoch gyd â chwi: noeth, ac ni'm dilladasoch: yn glaf, ac y'ngharchar, ac ni ymwelsoch â mi.

44 Yna yr attebant hwythau hefyd iddo, gan ddywedyd, Arglwydd, pa bryd y'th welsom yn newynog, neu yn sychedig, neu yn ddïeithr, neu yn noeth, neu yn glaf, neu yng ngharchar, ac ni weiniasom i ti?

45 Yna yr ettyb efe iddynt, gan ddywedyd, Yn wir meddaf i chwi, [y]Yn gymmaint ag nas gwnaethoch i'r un o'r rhai lleiaf hyn, nis gwnaethoch i minnau.

46 A'r [z]rhai hyn a ânt i gospedigaeth dragywyddol: ond y rhai cyfiawn i fywyd tragywyddol.

[f] pen. 24. 47. Luc 22. 29, 30.
[g] Heb. 12. 2.
[h] ad. 21.
[i] pen. 13. 12. Marc 4. 25. Luc 8. 18. a 19. 26.
[k] pen. 8. 12. a 24. 51.
[l] Zech. 14. 5. pen. 16. 27. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 1. 7. Judas 14. Dat. 1. 7.
[m] Rhuf. 14. 10. 2 Cor. 5. 10.
[n] Ezec. 20. 38. a 34. 17, 20. pen. 13. 49.
[o] pen. 20. 23. Marc 10. 40.
[p] Es. 58. 7. Ezec. 18. 7. Iago 1. 27.
[q] Heb. 13. 2.
[r] Iago 2. 15, 16.
[s] 2 Tim. 1. 16.
[t] Diar. 19. 17. pen. 10. 42. Heb. 6. 10.
[u] Ps. 6. 8. pen. 7. 23. Luc 13. 27.
[x] pen. 13. 40.
[y] Diar. 14. 31. a 17. 5. Zech. 2. 8.
[z] Dan. 12. 2. Ioan 5. 29.

Anno DOMINI 33.

PENNOD XXVI.

3 *Y llywodraethwyr yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist.* 6 *Y wraig yn enneinio ei ben ef.* 14 *Judas yn ei werthu ef.* 17 *Crist yn bwytta y pasc:* 26 *yn ordeinio ei swpper sanctaidd:* 36 *yn gweddïo yn yr ardd:* 47 *ac wedi ei fradychu â chusan,* 57 *yn cael ei arwain at Caiaphas,* 69 *a'i wadu gan Petr.*

A BU, wedi i'r Iesu orphen y geiriau hyn oll, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

2 [a] Chwi a wyddoch mai gwedi deuddydd y mae y pasc; a Mab y dyn a draddodir i'w groeshoelio.

3 [b] Yna yr ymgasglodd yr arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a henuriaid y bobl, i lys yr arch-offeiriad, yr hwn a elwid Caiaphas:

4 A hwy a gyd-ymgynghorasant fel y dalient yr Iesu trwy ddichell, ac y lladdent *ef.*

5 Eithr hwy a ddywedasant, Nid ar yr wyl, rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.

6 ¶ [c] Ac a'r Iesu yn [d] Bethania, yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,

7 Daeth atto wraig a chanddi flwch o ennaint gwerthfawr, ac *a'i* tywalltodd ar ei ben, ac efe yn eistedd *wrth y ford.*

8 A phan welodd ei ddisgyblion, hwy a sorrasant, gan ddywedyd, I ba beth *y bu* y golled hon?

9 Canys fe a allasid gwerthu yr ennaint hwn er llawer, a'i roddi i'r tlodion.

10 A'r Iesu a wybu, ac a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn gwneuthur blinder i'r wraig? canys hi a weithiodd weithred dda arnaf.

11 [e] Oblegid y mae gennych y tlodion bob amser gyd â chwi; a [f] mi nid ydych yn ei gael bob amser.

12 Canys hi yn tywallt yr ennaint hwn ar fy nghorph, a wnaeth *hyn* i'm claddu i.

13 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, mynegir yr hyn a wnaeth hi hefyd, er coffa am dani hi.

14 ¶ [g] Yna yr aeth un o'r deuddeg, yr hwn a elwid [h] Judas Iscariot, at yr arch-offeiriaid,

15 Ac a ddywedodd *wrthynt,* [i] Pa beth a roddwch i mi, a mi a'i traddodaf ef i chwi? A hwy a osodasant iddo ddeg ar hugain o arian.

16 Ac o hynny allan y ceisiodd efe amser cyfaddas i'w fradychu ef.

17 ¶ [k] Ac ar y *dydd* cyntaf o *wyl* y bara croyw, y disgyblion a ddaethant at yr Iesu, gan ddywedyd wrtho, Pa le y mynni i ni barottôi i ti fwytta y pasc?

18 Ac yntau a ddywedodd, Ewch i'r ddinas at [2] y cyfryw un, a dywedwch wrtho, Y mae yr Athraw yn dywedyd, Fy amser sydd agos: gyd â thi y cynhaliaf y pasc, mi a'm disgyblion.

19 A'r disgyblion a wnaethant y modd y gorchymynasai yr Iesu iddynt, ac a barottoisant y pasc.

20 [l] Ac wedi ei myned hi yn hwyr, efe a eisteddodd gyd â'r deuddeg.

21 Ac fel yr oeddynt yn bwytta, efe a ddywedodd, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, [3] mai un o honoch chwi a'm bradycha i.

22 A hwythau yn drist iawn, a ddechreuasant ddywedyd wrtho, bob un o honynt, Ai myfi yw, Arglwydd?

23 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd, [m] Yr hwn a wlych *ei* law gyd â mi yn y ddysgl, hwnnw a'm bradycha i.

24 Mab y dyn yn ddïau sydd yn myned, fel y mae yn ysgrifenedig am dano: eithr gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir Mab y dyn! da fuasai i'r dyn hwnnw pe nas ganesid ef.

25 A Judas, yr hwn a'i bradychodd ef, a attebodd ac a ddywedodd, Ai myfi yw *efe,* Athraw? Yntau a ddywedodd wrtho, Ti a ddywedaist.

26 ¶ [n] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, [o] yr Iesu a gymmerth y bara, ac wedi iddo [4] fendithio, efe a'*i* torrodd, ac a'*i* rhoddodd i'r disgyblion, ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch: hwn yw fy nghorph.

27 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a dïolch, efe a'*i* rhoddes iddynt, gan ddywedyd, Yfwch bawb o hwn:

28 Canys hwn yw fy ngwaed [p] o'r testament newydd, yr hwn a dywelltir [q] dros lawer, er maddeuant pechodau.

29 Ac [r] yr ydwyf yn dywedyd i chwi, nad yfaf o hyn allan o ffrwyth hwn y winwydden, hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef gyd â chwi yn newydd yn nheyrnas fy Nhad.

30 Ac wedi iddynt ganu [5] hymn, hwy a aethant allan i fynydd yr Olew-wydd.

31 Yna y dywedodd yr Iesu wrthynt, [s] Chwychwi oll [t] a rwystrir heno o'm plegid i: canys ysgrifenedig yw, [u] Tarawaf y bugail, a defaid y praidd a wasgerir.

a Marc 14. 1. Luc 22. 1. Ioan 13. 1.
b Ps. 2. 2. Ioan 11. 47. Act 4. 25, &c.
c Marc 14. 3. Ioan 11. 1, 2. a 12. 1.
d pen. 21. 17.
e Deut. 15. 11. Ioan 12. 8.
f pen. 18. 20. a 28. 20.
g Marc 14. 10. Luc 22. 3.
h pen. 10. 4.
i Zech. 11. 12. pen. 27. 3.
k Marc 14. 12. Luc 22. 7.

Anno DOMINI 33.

2 *hwn a hwn.*
l Marc 14. 17, &c. Luc 22. 14. Ioan 13. 21.
3 Neu, *y bradycha un o honoch fi.*
m Ps. 41. 9.
n Marc 14. 22. Luc 22. 19.
o 1 Cor. 11. 23, 24.
4 Neu, *ddïolch.*
p Edrych Exod. 24. 8. Jer. 31. 31.
q pen. 20. 28. Rhuf. 5. 15.
r Luc 22. 18.
5 Neu, *mawl,* neu, *psalm.*
s Marc 14. 27. Ioan 16. 32.
t pen. 11. 6.
u Zech. 13. 7.

Anno DOMINI 33.

32 Eithr wedi fy adgyfodi, [x]mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

33 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Pe rhwystrid pawb o'th blegid di, *etto* ni'm rhwystrir i byth.

34 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, [y]Yn wir yr wyf yn dywedyd i ti, mai y nos hon, cyn canu o'r ceiliog, y'm gwedi deirgwaith.

35 Petr a ddywedodd wrtho, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. Yr un modd hefyd y dywedodd yr holl ddisgyblion.

36 ¶ [z]Yna y daeth yr Iesu gyd â hwynt i fan a elwid Gethsemane, ac a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma, tra yr elwyf a gweddïo accw.

37 Ac efe a gymmerth Petr, a [a]dau fab Zebedëus, ac a ddechreuodd dristâu ac [b]ymofidio.

38 Yna efe a ddywedodd wrthynt, Trist iawn yw fy enaid hyd angau: arhoswch yma, a gwyliwch gyd â mi.

39 Ac wedi iddo fyned ychydig ym mlaen, efe a syrthiodd ar ei wyneb, [c]gan weddïo, a dywedyd, [d]Fy Nhad, os yw bosibl, aed [e]y cwppan hwn heibio oddi wrthyf: etto nid fel yr ydwyf fi yn ewyllysio, ond fel yr ydwyt ti.

40 Ac efe a ddaeth at y disgyblion, ac a'u cafodd hwy yn cysgu; ac a ddywedodd wrth Petr, Felly; oni ellych chwi wylied un awr gyd â mi?

41 Gwyliwch a gweddïwch, fel nad eloch i brofedigaeth. Yr yspryd yn ddïau *sydd* yn barod, eithr y cnawd *sydd* wan.

42 Efe a aeth drachefn yr ail waith, ac a weddïodd, gan ddywedyd, Fy Nhad, onis gall y cwppan hwn fyned heibio oddi wrthyf, na byddo i mi yfed o hono, gwneler dy ewyllys di.

43 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cysgu drachefn: canys yr oedd eu llygaid hwy wedi trymhâu.

44 Ac efe a'u gadawodd hwynt, ac a aeth ymaith drachefn, ac a weddïodd y drydedd waith, gan ddywedyd yr un geiriau.

45 Yna y daeth efe at ei ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Cysgwch bellach, a gorphwyswch: wele, y mae yr awr wedi nesâu, a Mab y dyn a draddodir i ddwylaw pechaduriaid.

[x] pen. 28. 7, 10, 16. Marc 14. 28. a 16. 7.
[y] Ioan 13. 38.
[z] Marc 14. 32. Luc 22. 39. Ioan 18. 1.
[a] pen. 4. 21.
[b] Ioan 12. 27.
[c] Heb. 5. 7.
[d] Ioan 12. 27.
[e] pen. 20. 22.

46 Codwch, awn: wele, nesaodd yr hwn sydd yn fy mradychu.

47 ¶ Ac [f]efe etto yn llefaru, wele, Judas, un o'r deuddeg, a ddaeth, a chyd âg ef dyrfa fawr â chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr arch-offeiriaid a henuriaid y bobl.

48 A'r hwn a'i bradychodd ef a roisai arwydd iddynt, gan ddywedyd, Pa un bynnag a gusanwyf, hwnnw yw efe: deliwch ef.

49 Ac yn ebrwydd y daeth at yr Iesu, ac a ddywedodd, Henffych well, Athraw; ac a'i cusanodd ef.

50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y cyfaill, i ba beth y daethost? Yna y daethant, ac y rhoisant ddwylaw ar yr Iesu, ac a'i daliasant ef.

51 Ac wele, [g]un o'r rhai oedd gyd â'r Iesu, a estynodd *ei* law, ac a dynnodd ei gleddyf, ac a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ei glust ef.

52 Yna y dywedodd yr Iesu wrtho, Dychwel dy gleddyf i'w le: [h]canys pawb a'r a gymmerant gleddyf, a ddifethir â chleddyf.

53 A ydwyt ti yn tybied nas gallaf yr awrhon ddeisyf ar fy Nhad, ac efe a rydd yn y fan i mi fwy na deuddeg lleng o angelion?

54 Pa fodd ynte y cyflawnid [i]yr ysgrythyrau, mai felly y gorfydd bod?

55 Yn yr awr honno y dywedodd yr Iesu wrth y torfeydd, Ai megis at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau a ffyn i'm dal i? yr oeddwn i beunydd gyd â chwi yn eistedd yn dysgu yn y deml, ac ni'm daliasoch.

56 A hyn oll a wnaethpwyd, [k]fel y cyflawnid ysgrythyrau y prophwydi. [l]Yna yr holl ddisgyblion a'i gadawsant ef, ac a ffoisant.

57 ¶ [m]A'r rhai a ddaliasent yr Iesu, a'*i* dygasant *ef* ymaith at Caiaphas yr arch-offeiriad, lle yr oedd yr ysgrifenyddion a'r henuriaid wedi ymgasglu ynghyd.

58 A Phetr a'i canlynodd ef o hirbell, hyd yn llys yr arch-offeiriad; ac a aeth i mewn, ac a eisteddodd gyd â'r gweision, i weled y diwedd.

59 A'r arch-offeiriaid, a'r henuriaid, a'r holl gynghor, a geisiasant gau-dystiolaeth yn erbyn yr Iesu, fel y rhoddent ef i farwolaeth;

60 Ac nis cawsant: ïe, er dyfod *yno* gau-dystion lawer, ni chawsant.

Anno DOMINI 33.

[f] Marc 14. 43. Luc 22. 47. Ioan 18. 3.
[g] Ioan 18. 10.
[h] Gen. 9. 6. Dat. 13. 10.
[i] Es. 53. 7, &c. Luc 24. 25, 44, 46.
[k] Galar. 4. 20.
[l] Ioan 18. 15.
[m] Marc 14. 53. Luc 22. 54. Ioan 18. 12, 13, 24.

Anno DOMINI 33.

Eithr o'r diwedd fe a ddaeth dau
gau-dyst,
61 Ac a ddywedasant, Hwn a
[n] pen. 27. 40. Ioan 2. 19. ddywedodd, [n] Mi a allaf ddinystrio
teml Dduw, a'i hadeiladu mewn tri
diwrnod.
[o] Marc 14. 60. 62 [o] A chyfododd yr arch-offeiriad,
ac a ddywedodd wrtho, A attebi di
ddim? beth *y mae* y rhai hyn yn
ei dystiolaethu yn dy erbyn?
[p] Es. 53. 7. pen. 27. 12, 14. 63 Ond [p] yr Iesu a dawodd. A'r
arch-offeiriad gan atteb a ddywed-
odd wrtho, Yr ydwyf yn dy dyng-
hedu di trwy y Duw byw, ddywedyd
[6] *os.* o honot i ni, [6] ai tydi yw y Crist,
Mab Duw.
64 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, Ti
a ddywedaist: eithr meddaf i chwi,
[q] Dan. 7. 13. pen. 16. 27. a 24. 30. [q] Ar ol hyn y gwelwch Fab y dyn
[r] yn eistedd ar ddeheulaw y gallu,
Rhuf. 14. 10. ac yn dyfod ar gymmylau y nef.
1 Thess. 4. 16. 65 Yna y rhwygodd yr arch-offeir-
Dat. 1. 7. iad ei ddillad, gan ddywedyd, Efe
[r] Ps. 110. 1. [7] *etto.* a gablodd: pa raid i ni [7] mwy wrth
dystion? wele, yr awrhon y clywsoch
ei gabledd ef.
66 Beth dybygwch chwi? Hwy-
[s] Lef. 24. 16. thau gan atteb a ddywedasant, [s] Y
mae efe yn euog o farwolaeth.
[t] Es. 50. 6. pen. 27. 30. 67 [t] Yna y poerasant yn ei wyneb,
[u] Ioan 19. 3. ac a'i cernodiasant; [u] eraill a'*i* tar-
[8] *chledrau eudwylaw.* awsant *ef* â [8] gwïail,
[x] Marc 14. 65. 68 Gan ddywedyd, [x] Prophwyda i
Luc 22. 64. ni, O Crist, pwy yw yr hwn a'th
darawodd?
[y] Marc 14. 66. 69 ¶ A [y] Phetr oedd yn eistedd
Luc 22. 55. allan yn y llys: a daeth morwynig
Ioan 18. 16, 25. atto, ac a ddywedodd, *A* thithau
oeddit gyd âg Iesu y Galilead.
70 Ac efe a wadodd ger *eu* bron
hwy oll, ac a ddywedodd, Nis gwn
beth yr wyt yn ei ddywedyd.
71 A phan aeth efe allan i'r porth,
gwelodd un arall ef; a *hi* a ddywed-
odd wrth y rhai oedd yno, Yr oedd
hwn hefyd gyd â'r Iesu o Nazareth.
72 A thrachefn efe a wadodd trwy
lw, Nid adwaen i y dyn.
73 Ac ychydig wedi, daeth y rhai
oedd yn sefyll ger llaw, ac a ddy-
wedasant wrth Petr, Yn wir yr wyt
tithau *yn un* o honynt; canys y
[z] Luc 22. 59. mae [z] dy leferydd yn dy gyhuddo.
74 Yna y dechreuodd efe regu a
thyngu, Nid adwaen i y dyn. Ac
yn y man y canodd y ceiliog.
75 A chofiodd Petr air yr Iesu, yr
[a] ad. 34. Marc 14. 30. hwn a ddywedasai wrtho, [a] Cyn canu
Ioan 13. 38. o'r ceiliog, ti a'm gwedi deirgwaith.
[9] *yn dost.* Ac efe a aeth allan, ac a wylodd [9] yn
chwerw-dost.

PENNOD XXVII.

1 *Rhoddi Crist yn rhwym at Pilat.* 3 *Judas yn ymgrogi.* 19 *Pilat, wedi ei rybuddio gan ei wraig,* 24 *yn golchi ei ddwylaw.* 26 *Rhydd-hâu Barabbas.* 29 *Coroni Crist â drain,* 35 *a'i groeshoelio,* 43 *a'i ddifenwi:* 50 *yntau yn marw: ei gladdu ef.* 66 *Selio a gwylio ei fedd ef.*

Anno DOMINI 33.

A PHAN ddaeth y bore, cyd-
ymgynghorodd [a] yr holl arch- [a] Marc 15. 1. Luc 22. 66.
offeiriaid, a henuriaid y bobl, yn a 23. 1.
erbyn yr Iesu, *fel* y rhoddent ef i Ioan 18. 28.
farwolaeth.
2 Ac wedi iddynt ei rwymo, hwy a'*i*
dygasant *ef* ymaith, ac a'i traddod-
asant ef i Pontius Pilat y rhaglaw.
3 ¶ Yna pan welodd Judas, yr hwn
a'i bradychodd ef, ddarfod ei gon-
demnio ef, bu edifar ganddo, ac a
ddug drachefn y deg ar hugain arian
i'r arch-offeiriaid a'r henuriaid,
4 Gan ddywedyd, Pechais, gan
fradychu gwaed gwirion. Hwythau
a ddywedasant, Pa beth *yw hynny*
i ni? edrych di.
5 Ac wedi iddo daflu yr arian yn
y deml, [b] efe a ymadawodd, ac a [b] Act. 1. 18.
aeth ac a ymgrogodd.
6 A'r arch-offeiriaid a gymmer-
asant yr arian, ac a ddywedasant,
Nid cyfreithlawn *i ni* eu bwrw
hwynt yn y drysorfa; canys [2] gwerth [2] Neu, *pris.*
gwaed ydyw.
7 Ac wedi iddynt gyd-ymgynghori,
hwy a brynasant â hwynt faes y
crochenydd, yn gladdfa dïeithriaid.
8 Am hynny y galwyd y maes hwn-
nw, [c] Maes y gwaed, hyd heddyw. [c] Act. 1. 19.
9 (Yna y cyflawnwyd yr hyn a
ddywedwyd trwy Jeremïas y pro-
phwyd, gan ddywedyd, A [d] hwy a [d] Zech. 11. 12, 13.
gymmerasant y deg ar hugain arian,
[3] pris y prisiedig, yr hwn [4] a bryn- [3] Neu, *gwerth y gwerthedig.*
asant gan feibion Israel;
10 Ac a'u rhoisant hwy am faes y [4] Neu, *a brisiasai meibion Israel.*
crochenydd, megis y gosododd yr
Arglwydd i mi.)
11 A'r Iesu a safodd ger bron y
rhaglaw: a'r rhaglaw a ofynodd
iddo, gan ddywedyd, Ai ti yw Brenhin
yr Iuddewon? A'r Iesu a ddywed-
odd wrtho, [e] Yr wyt ti yn dywedyd. [e] Ioan 18. 37.
12 A phan gyhuddid ef gan yr 1 Tim. 6. 13.
arch-offeiriaid a'r henuriaid, [f] nid [f] pen. 26. 63.
attebodd efe ddim.
13 Yna y dywedodd Pilat wrtho,
[g] Oni chlywi di faint o bethau y [g] pen. 26. 62.
maent hwy yn eu tystiolaethu yn
dy erbyn di?
14 Ac nid attebodd efe iddo i un
gair; fel y rhyfeddodd y rhaglaw
yn fawr.

Anno DOMINI 33.

15 [h]Ac ar yr wyl *honno* yr arferai
y rhaglaw ollwng yn rhydd i'r bobl
un carcharor, yr hwn a fynnent.
[h] Marc 15. 6. Luc 23. 17. Ioan 18. 39. 16 Ac yna yr oedd ganddynt garch-
aror hynod, a elwid Barabbas.
17 Wedi iddynt gan hynny ym-
gasglu ynghyd, Pilat a ddywedodd
wrthynt, Pa un a fynnwch i mi ei
ollwng yn rhydd i chwi? Barabbas,
ai yr Iesu, yr hwn a elwir Crist?
18 Canys efe a wyddai mai o gen-
figen y traddodasent ef.
19 ¶ Ac efe yn eistedd ar yr or-
sedd-faingc, ei wraig a ddanfonodd
atto, gan ddywedyd, Na fydded i
ti a wnelych â'r cyfiawn hwnnw:
canys goddefais lawer heddyw mewn
breuddwyd o'i achos ef.
[i] Ioan 18. 40. Act. 3. 14. 20 [i]A'r arch-offeiriaid a'r henur-
iaid a berswadiasant y bobl, fel y
gofynent Barabbas, ac y difethent
yr Iesu.
21 A'r rhaglaw a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Pa un o'r ddau
a fynnwch i mi ei ollwng yn rhydd
i chwi? Hwythau a ddywedasant,
Barabbas.
22 Pilat a ddywedodd wrthynt, Pa
beth gan hynny a wnaf i'r Iesu, yr
hwn a elwir Crist? Hwythau oll a
ddywedasant wrtho, Croeshoelier ef.
23 A'r rhaglaw a ddywedodd, Ond
pa ddrwg a wnaeth efe? Hwythau
a lefasant yn fwy, gan ddywedyd,
Croeshoelier ef.
24 ¶ A Philat, pan welodd nad
oedd dim yn tycio, ond yn hytrach
[k] Deut. 21. 6. bod cynnwrf, [k]a gymmerth ddwfr,
ac a olchodd *ei* ddwylaw ger bron y
bobl, gan ddywedyd, Dïeuog ydwyf
fi oddi wrth waed y cyfiawn hwn:
edrychwch chwi.
25 A'r holl bobl a attebodd ac a
[l] Act. 5. 28. ddywedodd, [l]*Bydded* ei waed ef
arnom ni, ac ar ein plant.
26 ¶ Yna y gollyngodd efe Barab-
[m] Luc 23. 16. bas yn rhydd iddynt: [m]ond yr Iesu
a fflangellodd efe, ac a'*i* rhoddes
i'*w* groeshoelio.
[n] Ioan 19. 1. 27 [n]Yna milwyr y rhaglaw a gym-
[5] Neu, *i dŷ y rhaglaw.* merasant yr Iesu i'r [5]dadleudy, ac
a gynnullasant atto yr holl fyddin.
[o] Luc 23. 11. 28 A hwy a'i dïosgasant ef, ac [o]a
roisant am dano fantell o ysgarlad.
29 ¶ A chwedi iddynt blethu coron
o ddrain, hwy a'*i* gosodasant ar ei
ben ef, a chorsen yn ei law ddehau;
ac a blygasant eu gliniau ger ei
fron ef, ac a'i gwatwarasant, gan
ddywedyd, Henffych well, brenhin
yr Iuddewon.

Anno DOMINI 33.

30 A [p]hwy a boerasant arno, ac a
gymmerasant y gorsen, ac a'i tar-
awsant ar ei ben. [p] Es. 50. 6. pen. 26. 67.
31 Ac wedi iddynt ei watwar, hwy
a'i dïosgasant ef o'r fantell, ac a'i
gwisgasant â'i ddillad ei hun, ac a'i
dygasant ef ymaith i'w groeshoelio.
32 [q]Ac fel yr oeddynt yn myned [q] Marc 15. 21. Luc 23. 26.
allan, hwy a gawsant ddyn o Cyrene,
a'i enw Simon; hwn a gymmellas-
ant i ddwyn ei groes ef.
33 ¶ [r]A phan ddaethant i le a [r] Ioan 19. 17.
elwid Golgotha, yr hwn a elwir, Lle
y benglog,
34 [s]Hwy a roisant iddo i'w yfed, [s] Ps. 69.
finegr yn gymmysgedig â bustl: ac
wedi iddo *ei* brofi, ni fynnodd efe
yfed.
35 Ac wedi iddynt ei groeshoelio
ef, hwy a rannasant ei ddillad, gan
fwrw coelbren: er cyflawni y peth
a ddywedwyd trwy y prophwyd,
[t]Hwy a rannasant fy nillad yn eu [t] Ps. 22. 18. Ioan 19. 24.
plith, ac ar fy ngwisg y bwriasant
goelbren.
36 A chan eistedd, hwy a'i gwyl-
iasant ef yno:
37 A [u]gosodasant hefyd uwch ei [u] Marc 15. 26. Luc 23. 38. Ioan 19. 19.
ben ef ei achos yn ysgrifenedig,
HWN YW IESU, BRENHIN YR
IUDDEWON.
38 [x]Yna y croeshoeliwyd gyd âg [x] Es. 53. 12. Luc 23. 32, 33.
ef ddau leidr; un ar y llaw ddehau,
ac un ar yr aswy.
39 ¶ [y]A'r rhai oedd yn myned [y] Ps. 22. 7. Marc 15. 29. Luc 23. 35.
heibio a'i cablasant ef, gan ysgwyd
eu pennau,
40 A dywedyd, [z]Ti yr hwn a ddin- [z] pen. 26. 61. Ioan 2. 19.
ystri y deml, ac a'*i* hadeiledi mewn
tridiau, gwared dy hun. Os ti yw
Mab Duw, disgyn oddi ar y groes.
41 A'r un modd yr arch-offeiriaid
hefyd, gan watwar, gyd â'r ysgrif-
enyddion a'r henuriaid, a ddywed-
asant,
42 Efe a waredodd eraill, ei hunan
nis gall efe ei waredu. Os Brenhin
Israel yw, disgyned yr awrhon oddi
ar y groes, ac ni a gredwn iddo.
43 [a]Ymddiriedodd yn Nuw; gwar- [a] Ps. 22. 8.
eded efe ef yr awrhon, os efe a'i
myn ef: canys efe a ddywedodd,
Mab Duw ydwyf.
44 [b]A'r un peth hefyd a edliwiodd [b] Luc 23. 39.
y lladron iddo, y rhai a groeshoel-
iasid gyd âg ef.
45 Ac o'r chweched awr y bu
tywyllwch ar yr holl [6]ddaear hyd [6] *dir.*
y nawfed awr.
46 Ac ynghylch y nawfed awr [c]y [c] Heb. 5. 7.
llefodd yr Iesu â llef uchel, gan

Anno DOMINI 33.

ddywedyd, Eli, Eli, lama sabach-
thani? hynny yw, [d] Fy Nuw, fy
Nuw, paham y'm gadewaist?
47 A rhai o'r sawl oedd yn sefyll
yno, pan glywsant, a ddywedasant,
Y mae hwn yn galw am Elïas.
48 Ac yn y fan un o honynt a
redodd, ac a gymmerth yspwng, [e] ac
a'*i* llanwodd o finegr, ac a'*i* rhodd-
odd ar gorsen, ac a'i dïododd ef.
49 A'r lleill a ddywedasant, Paid,
edrychwn a ddaw Elïas i'w waredu
ef.
50 ¶ [f] A'r Iesu, wedi llefain dra-
chefn â llef uchel, a ymadawodd â'r
yspryd.
51 Ac wele, [g] llên y deml a rwygwyd
yn ddau oddi fynu hyd i waered:
a'r ddaear a grynodd, a'r meini a
holltwyd:
52 A'r beddau a agorwyd; a llawer
o gyrph y saint a hunasent a gyf-
odasant,
53 Ac a ddaethant allan o'r bedd-
au ar ol ei gyfodiad ef, ac a aethant
i mewn i'r ddinas sanctaidd, ac a
ymddangosasant i lawer.
54 [h] Ond y canwriad, a'r rhai oedd
gyd âg ef yn gwylied yr Iesu, wedi
gweled y ddaear-gryn, a'r pethau a
wnaethid, a ofnasant yn fawr, gan
ddywedyd, Yn wir Mab Duw yd-
oedd hwn.
55 Ac yr oedd yno lawer o wrag-
edd yn edrych o hirbell, [i] y rhai a
ganlynasent yr Iesu o Galilea, gan
weini iddo ef:
56 [k] Ym mhlith y rhai yr oedd
Mair Magdalen, a Mair mam Iago
a Joses, a mam meibion Zebedëus.
57 ¶ [l] Ac wedi ei myned hi yn hwyr,
daeth gwr goludog o Arimathea, a'i
enw Joseph, yr hwn a fuasai yntau
yn ddisgybl i'r Iesu:
58 Hwn a aeth at Pilat, ac a ofyn-
odd gorph yr Iesu. Yna y gor-
chymynodd Pilat roddi y corph.
59 A Joseph wedi cymmeryd y
corph, a'i hamdôdd â llïan glân,
60 Ac [m] a'i gosododd ef yn ei fedd
newydd ei hun, yr hwn a dorrasai
efe yn y graig; ac a dreiglodd faen
mawr wrth ddrws y bedd, ac a aeth
ymaith.
61 Ac yr oedd yno Mair Magdalen,
a'r Fair arall, yn eistedd gyferbyn
â'r bedd.
62 ¶ A thrannoeth, yr hwn sydd
ar ol y darpar-wyl, yr ymgynhullodd
yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid at
Pilat,

[d] Ps. 22. 1.
[e] Ps. 69. 21. Marc 15. 36. Luc 23. 36. Ioan 19. 29.
[f] Luc 23. 46.
[g] Exod. 26. 31. 2 Chron. 3. 14. Marc 15. 38.
[h] Marc 15. 39. Luc 23. 47.
[i] Luc 8. 2, 3.
[k] Marc 15. 40.
[l] Marc 15. 42. Luc 23. 50. Ioan 19. 38.
[m] Es. 53. 9.

63 Gan ddywedyd, Arglwydd, y
mae yn gôf gennym ddywedyd o'r
twyllwr hwnnw, ac efe etto yn fyw,
[n] Wedi tridiau y cyfodaf.
64 Gorchymyn gan hynny gadw
y bedd yn ddïogel hyd y trydydd
dydd; rhag dyfod ei ddisgyblion o
hyd nos, a'i ladratta ef, a dywedyd
wrth y bobl, Efe a gyfododd o feirw:
a bydd yr amryfusedd diweddaf yn
waeth na'r cyntaf.
65 A dywedodd Pilat wrthynt, Y
mae gennych wyliadwriaeth; ewch,
gwnewch mor ddïogel ag y medroch.
66 A hwy a aethant, ac a wnaeth-
ant y bedd yn ddïogel, ac a selias-
ant y maen, gyd â'r wyliadwriaeth.

PENNOD XXVIII.

1 *Dangos adgyfodiad Crist i'r gwragedd gan angel.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos iddynt.* 11 *Yr arch-offeiriaid yn rhoddi arian i'r milwyr, i ddywedyd ddarfod ei ladratta ef allan o'r bedd.* 16 *Crist yn ymddangos i'w ddisgyblion,* 19 *yn eu hanfon i fedyddio, ac i ddysgu yr holl genhedloedd.*

AC yn [a] niwedd y Sabbath, a hi
yn dyddhâu i'r *dydd* cyntaf
o'r [2] wythnos, daeth Mair Magdalen,
a'r Fair arall, i edrych y bedd.
2 Ac wele, [3] bu daear-gryn mawr:
canys disgynodd angel yr Arglwydd
o'r nef, ac a ddaeth, ac a dreiglodd
y maen oddi wrth y drws, ac a eis-
teddodd arno.
3 A'i wynebpryd oedd fel mellten,
a'i wisg yn wèn fel eira.
4 A rhag ei ofn ef y crynodd y ceid-
waid, ac a aethant megis yn feirw.
5 A'r angel a attebodd ac a ddywed-
odd wrth y gwragedd, Nac ofnwch:
canys mi a wn mai ceisio yr ydych
yr Iesu, yr hwn a groeshoeliwyd.
6 Nid yw efe yma: canys cyfod-
odd, [b] megis y dywedodd. Deuwch,
gwelwch y fan lle y gorweddodd yr
Arglwydd.
7 Ac ewch ar ffrwst, a dywedwch
i'w ddisgyblion, gyfodi o hono o
feirw. Ac wele, [c] y mae efe yn
myned o'ch blaen chwi i Galilea:
yno y gwelwch ef. Wele, dywedais
i chwi.
8 Ac wedi eu myned ymaith ar
frys oddi wrth y bedd, gyd âg ofn
a llawenydd mawr, rhedasant i fy-
negi i'w ddisgyblion ef.
9 ¶ Ac fel yr oeddynt yn myned i
fynegi i'w ddisgyblion ef, wele, [d] yr
Iesu a gyfarfu â hwynt, gan ddy-
wedyd, Henffych well. A hwy a
ddaethant, ac a ymafaelasant yn ei
draed ef, ac a'i haddolasant.

Anno DOMINI 33.

[n] pen. 16. 21. a 17. 23. a 20. 19. Marc 8. 31. a 10. 34. Luc 9. 22. a 18. 33. a 24. 6.
[a] Marc 16. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.
[2] *sabbathau.*
[3] Neu, *buasai.*
[b] pen. 12. 40. a 16. 21. a 17. 23. a 20. 19.
[c] pen. 26. 32. Marc 16. 7.
[d] Marc 16. 9. Ioan 20. 14.

Anno DOMINI 33.

10 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-
ynt, Nac ofnwch: [e]ewch, mynegwch — [e] Ioan 20. 17.
i'm brodyr, fel yr elont i Galilea,
ac yno y'm gwelant i.
11 ¶ Ac wedi eu myned hwy, wele,
rhai o'r wyliadwriaeth a ddaethant
i'r ddinas, ac a fynegasant i'r arch-
offeiriaid yr hyn oll a wnaethid.
12 Ac wedi iddynt ymgasglu yng-
hyd gyd â'r henuriaid, a chyd-
ymgynghori, hwy a roisant [4]arian — [4] *swrn o arian.*
lawer i'r milwyr,
13 Gan ddywedyd, Dywedwch, Ei
ddisgyblion a ddaethant o hyd nos,
ac a'i lladrattasant ef, a nyni yn
cysgu.
14 Ac os clyw y rhaglaw hyn, ni
[5]a'i perswadiwn ef, ac a'ch gwnawn — [5] *a barwn iddo goelio.*
chwi yn ddïofal.
15 A hwy a gymmerasant yr arian,
ac a wnaethant fel yr addysgwyd
hwynt: [6]a thaenwyd y gair hwn
ym mhlith yr Iuddewon hyd y dydd
heddyw. — [6] *a chyhoeddwyd.*
16 ¶ A'r un disgybl ar ddeg a
aethant i Galilea, i'r mynydd [f]lle — [f] pen. 26. 32.
yr ordeiniasai yr Iesu iddynt.
17 A phan welsant ef, hwy a'i
haddolasant ef: ond rhai a am-
mheuasant.
18 A'r Iesu a ddaeth, ac a lefar- — [g] pen. 11. 27. Luc 10. 22. Ioan 3. 35. a 5. 22. a 17. 2. Ephes. 1. 21. Heb. 1. 2. a 2. 8.
odd wrthynt, gan ddywedyd, Rhodd-
wyd i mi [g]bob awdurdod yn y nef
ac ar y ddaear.
19 [h]Ewch gan hynny a [i] [7]dysgwch — [h] Marc 16. 15.
yr holl genhedloedd, gan eu bed-
yddio hwy yn enw y Tad, a'r Mab, — [i] Act. 2. 38, 39.
a'r Yspryd Glân; — [7] Neu, *gwnewch ddisgyblion*, neu, *Gristionogion o'r holl*, &c.
20 [k]Gan ddysgu iddynt gadw pob
peth a'r a orchymynais i chwi. Ac
wele, yr ydwyf fi gyd â chwi bob
amser hyd ddiwedd y byd. Amen. — [k] Act. 2. 42.

YR EFENGYL YN OL

SANT MARC.

Anno DOMINI 26. diweddu.

PENNOD I.

2 *Swydd Ioan Fedyddiwr.* 9 *Bedyddio yr Iesu,* 12 *a'i demtio.* 14 *Efe yn pregethu;* 16 *yn galw Petr, Andreas, Iago, ac Ioan:* 23 *yn iachâu dyn ag yspryd aflan ynddo,* 29 *a mam gwraig Petr,* 32 *a llawer o gleifion:* 41 *ac yn glanhâu y gwahan-glwyfus.*

DECHREU efengyl Iesu Grist,
Fab Duw;
2 Fel yr ysgrifenwyd yn y pro-
phwydi, [a]Wele, yr ydwyf fi yn an- — [a] Mal. 3. 1. Matt. 11. 10. Luc 7. 27.
fon fy nghennad o flaen dy wyneb,
yr hwn a barottoa dy ffordd o'th
flaen.
3 [b]Llef un yn llefain yn y di- — [b] Es. 40. 3. Matt. 3. 3. Luc 3. 4. Ioan 1. 15, 23.
ffaethwch, Parottôwch ffordd yr
Arglwydd, gwnewch yn uniawn ei
lwybrau ef.
4 [c]Yr oedd Ioan yn bedyddio yn y — [c] Matt. 3. 1. Luc 3. 3. Ioan 3. 23.
diffaethwch, ac yn pregethu bedydd
edifeirwch er maddeuant pechodau.
5 [d]Ac aeth allan atto ef holl wlad — [d] Matt. 3. 5.
Judea, a'r Hierosolymitiaid, ac a'u
bedyddiwyd oll ganddo yn afon yr
Iorddonen, gan gyffesu eu pechodau.
6 Ac Ioan oedd [e]wedi ei wisgo â — [e] Matt. 3. 4.
blew camel, a gwregys croen yng-
hylch ei lwynau, ac yn bwytta [f]lo- — [f] Lef. 11. 22.
custiaid a mêl gwŷllt.
7 Ac efe a bregethodd, gan ddy-
wedyd, [g]Y mae yn dyfod ar fy ol i — [g] Matt. 3. 11.
un cryfach na myfi, carrai esgidiau
yr hwn nid wyf fi deilwng i ymos-
twng ac i'w dattod.
8 [h]Myfi yn wir a'ch bedyddiais — Anno DOMINI 26. diweddu.
chwi â dwfr: eithr efe a'ch bedydd-
ia chwi [i]â'r Yspryd Glân. — [h] Act. 1. 5. a 11. 16. a 19. 4.
9 [k]A bu yn y dyddiau hynny, ddy-
fod o'r Iesu o Nazareth yn Galilea; — [i] Es. 44. 3. Joel 2. 28. Act. 2. 4. a 11. 15.
ac efe a fedyddiwyd gan Ioan yn
yr Iorddonen. — [k] Matt. 3. 13. Luc 3. 21. A. D. 27.
10 Ac yn ebrwydd wrth ddyfod i
fynu o'r dwfr, efe a welodd y nef-
oedd yn agored, a'r Yspryd yn dis-
gyn arno megis colommen.
11 A llef a ddaeth o'r nefoedd,
[l]Tydi yw fy anwyl Fab, yn yr hwn — [l] Ps. 2. 7. Es. 42. 1. Matt. 3. 17. pen. 9. 7.
y'm boddlonwyd.
12 Ac [m]yn ebrwydd y gyrrodd yr — [m] Matt. 4. 1. Luc 4. 1.
yspryd ef i'r diffaethwch.
13 Ac efe a fu yno yn y diffaeth-
wch ddeugain niwrnod yn ei demt-
io gan Satan: ac yr oedd efe gyd
â'r gwŷllt-filod: a'r angelion a wein-
iasant iddo.
14 Ac [n]ar ol traddodi Ioan, yr — [n] Matt. 4. 12. A. D. 30. diweddu.
Iesu a ddaeth i Galilea, [o]gan breg-
ethu efengyl teyrnas Dduw; — [o] Matt. 4. 23.
15 A dywedyd, [p]Yr amser a gyf- — [p] Gal. 4. 4. Eph. 1. 10.
lawnwyd, a [q]theyrnas Dduw a nes- — [q] Matt. 3. 2.
aodd: edifarhêwch, a chredwch yr
efengyl.
16 Ac [r]fel yr oedd efe yn rhodio — [r] Matt. 4. 18. Luc 5. 4.
wrth fôr Galilea, efe a ganfu Si-
mon, ac Andreas ei frawd, yn bwrw
rhwyd yn y môr: (canys pysgodwyr
oeddynt.)

Anno DOMINI 30. diweddu.

17 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Deuwch ar fy ol i, a gwnaf i chwi
fod yn bysgodwyr dynion.
s Matt. 19. 27. Luc 5. 11.
18 Ac yn ebrwydd, [s] gan adael eu
rhwydau, y canlynasant ef.
19 Ac wedi iddo fyned rhagddo
ychydig oddi yno, efe a ganfu Iago
fab Zebedëus, ac Ioan ei frawd
ef, a hwy yn y llong yn cyweirio y
rhwydau.
20 Ac yn y man efe a'u galwodd
hwynt: a hwy a adawsant eu tad
Zebedëus yn y llong gyd â'r cyflog-
ddynion, ac a aethant ar ei ol ef.
A. D. 31. t Matt. 4. 13. Luc 4. 31.
21 [t] A hwy a aethant i mewn i
Capernaum; ac yn ebrwydd ar y
dydd Sabbath, wedi iddo fyned i
mewn i'r synagog, efe a athraw-
iaethodd.
u Matt. 7. 28.
22 A [u] synnasant wrth ei athraw-
iaeth ef: canys yr oedd efe yn
eu dysgu hwy megis un ag awdur-
dod ganddo, ac nid fel yr ysgrif-
enyddion.
x Luc 4. 33.
23 [x] Ac yr oedd yn eu synagog
hwy ddyn ag ynddo yspryd aflan;
ac efe a lefodd,
2 *Paid.* y Matt. 8. 29.
24 Gan ddywedyd, [2] Och, [y] beth
sydd i ni a wnelom â thi, Iesu o
Nazareth? a ddaethost ti i'n difetha
ni? mi a'th adwaen pwy ydwyt,
Sanct Duw.
z ad. 34.
25 A'r Iesu [z] a'i ceryddodd ef, gan
ddywedyd, Taw, a dos allan o hono.
a pen. 9. 20.
26 Yna wedi i'r yspryd aflan [a] ei
rwygo ef, a gwaeddi â llef uchel,
efe a ddaeth allan o hono.
27 Ac fe a aeth ar bawb fraw, fel
yr ymofynasant yn eu mysg eu hun-
ain, gan ddywedyd, Beth yw hyn?
pa athrawiaeth newydd *yw* hon?
canys trwy awdurdod y mae efe yn
gorchymyn, ïe, yr ysprydion aflan,
a hwy yn ufuddhâu iddo.
28 Ac yn ebrwydd yr aeth sôn am
dano dros yr holl wlad o amgylch
Galilea.
b Matt. 8. 14. Luc 4. 38.
29 Ac [b] yn y man wedi iddynt
fyned allan o'r synagog, hwy a
aethant i dŷ Simon ac Andreas, gyd
âg Iago ac Ioan.
3 *mam gwraig Simon.*
30 Ac yr oedd [3] chwegr Simon yn
gorwedd yn glaf o'r cryd: ac yn
ebrwydd y dywedasant wrtho am
dani hi.
31 Ac efe a ddaeth, ac a'i cododd
hi i fynu, gan ymaflyd yn ei llaw hi:
a'r cryd a'i gadawodd hi yn y man;
a hi a wasanaethodd arnynt hwy.
c Matt. 8. 16.
32 [c] Ac wedi iddi hwyrhâu, pan
fachludodd yr haul, hwy a ddygas-
ant atto yr holl rai drwg eu hwyl,
a'r rhai cythreulig.

Anno DOMINI 31.

33 A'r holl ddinas oedd wedi ym-
gasglu wrth y drws.
34 Ac efe a iachaodd lawer o rai
drwg eu hwyl o amryw heintiau, ac
a fwriodd allan lawer o gythreul-
iaid; ac [d] ni adawodd i'r cythreul- d Luc 4. 41. Act. 16. 17, 18.
iaid ddywedyd yr adwaenent ef.
35 A'r [e] bore yn blygeiniol iawn, e Luc 4. 42.
wedi iddo godi, efe a aeth allan,
ac a aeth i le anghyfannedd; ac
yno y gweddïodd.
36 A Simon, a'r rhai oedd gyd âg
ef, a'i dilynasant ef.
37 Ac wedi iddynt ei gael ef, hwy
a ddywedasant wrtho, Y mae pawb
yn dy geisio di.
38 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[f] Awn i'r trefydd nesaf, fel y gall- f Luc 4. 43.
wyf bregethu yno hefyd: canys [g] i g Es. 61. 1.
hynny y deuthum allan.
39 Ac yr oedd efe yn pregethu yn
eu synagogau hwynt trwy holl Gali-
lea, ac yn bwrw allan gythreuliaid.
40 [h] A daeth atto ef *un* gwahan- h Matt. 8. 2. Luc 5. 12.
glwyfus, gan ymbil âg ef, a gostwng
ar ei liniau iddo, a dywedyd wrtho,
Os mynni, ti a elli fy nglanhâu.
41 A'r Iesu, gan dosturio, a estyn-
odd *ei* law, ac a gyffyrddodd âg ef,
ac a ddywedodd wrtho, Mynnaf,
bydd lân.
42 Ac wedi iddo ddywedyd *hyn-
ny*, ymadawodd y gwahan-glwyf âg
ef yn ebrwydd, a glanhâwyd ef.
43 Ac wedi gorchymyn iddo yn
gaeth, efe a'i hanfonodd ef ymaith
yn y man;
44 Ac a ddywedodd wrtho, Gwel
na ddywedych ddim wrth neb: eithr
dos ymaith, dangos dy hun i'r off-
eiriad, ac offrymma dros dy lanhâd
y pethau [i] a orchymynodd Moses, i Lef. 14. 4.
er tystiolaeth iddynt hwy.
45 [k] Eithr efe a aeth ymaith, ac k Luc 5. 15.
a ddechreuodd gyhoeddi llawer, a
thaenu y gair ar led, fel na allai yr
Iesu fyned mwy yn amlwg i'r ddin-
as; eithr yr oedd efe allan mewn
lleoedd anghyfannedd: ac o bob
parth y daethant atto ef.

PENNOD II.

3 *Crist yn iachâu un claf o'r parlys;* 14 *yn galw Matthew o'r dollfa;* 15 *yn bwytta gyd â phublicanod a phechaduriaid;* 18 *yn esgusodi ei ddisgyblion, am nad ymprydient,* 23 *ac am dynnu y tywys ŷd ar y dydd Sabbath.*

AC efe [a] a aeth drachefn i Caper- a Matt. 9. 1. Luc 5. 18.
naum, wedi *rhai* dyddiau; a
chlybuwyd ei fod ef yn y tŷ.

Anno DOMINI 31.

2 Ac yn y man llawer a ymgasgl-
asant ynghyd, hyd na annent hyd
yn nod yn y lleoedd ynghylch y
drws: ac efe a bregethodd y gair
iddynt hwy.
3 A daethant atto, gan ddwyn un
claf o'r parlys, yr hwn a ddygid
gan bedwar.
4 A chan na allent nesâu atto gan
y dyrfa, didôi y tô a wnaethant lle
yr oedd efe: ac wedi iddynt dorri
trwodd, hwy a ollyngasant i waered
y gwely yn yr hwn y gorweddai y
claf o'r parlys.
5 A phan welodd yr Iesu eu ffydd
hwynt, efe a ddywedodd wrth y
claf o'r parlys, *Ha* fab, maddeuwyd
i ti dy bechodau.
6 Ac yr oedd rhai o'r ysgrifen-
yddion yn eistedd yno, ac yn ym-
resymmu yn eu calonnau,
7 Beth a wna hwn fel hyn yn dy-
wedyd cabledd? [b] pwy a all faddeu
pechodau, ond Duw yn unig?
8 Ac yn ebrwydd, pan wybu yr
Iesu yn ei yspryd eu bod hwy yn
ymresymmu felly ynddynt eu hun-
ain, efe a ddywedodd wrthynt, Pa-
ham yr ydych yn ymresymmu am
y pethau hyn yn eich calonnau?
9 Pa un sydd hawsaf, ai dywedyd
wrth y claf o'r parlys, Maddeuwyd
i ti *dy* bechodau; ai dywedyd,
Cyfod, a chymmer i fynu dy wely,
a rhodia?
10 Eithr fel y gwypoch fod gan
Fab y dyn awdurdod i faddeu pech-
odau ar y ddaear, (eb efe wrth y
claf o'r parlys,)
11 Wrthyt ti yr wyf yn dywedyd,
Cyfod, a chymmer i fynu dy wely,
a dos i'th dŷ.
12 Ac yn y man y cyfododd efe, ac
y cymmerth i fynu ei wely, ac a aeth
allan yn eu gŵydd hwynt oll; hyd
oni synnodd pawb, a gogoneddu
Duw, gan ddywedyd, Ni welsom ni
erioed fel hyn.
13 Ac efe a aeth allan drachefn
wrth làn y môr: a'r holl dyrfa a
ddaeth atto; ac efe a'u dysgodd
hwynt.
14 ¶ Ac [c] efe yn myned heibio,
efe a ganfu Lefi *fab* Alphëus yn
eistedd wrth y dollfa, ac a ddy-
wedodd wrtho, Canlyn fi. Ac efe
a gododd, ac a'i canlynodd ef.
15 A bu, a'r Iesu yn eistedd i fwyt-
ta yn ei dŷ ef, i lawer hefyd o bub-
licanod a phechaduriaid eistedd
gyd â'r Iesu a'i ddisgyblion; canys
llawer oeddynt, a hwy a'i canlyn-
asent ef.
16 A phan welodd yr ysgrifenydd-
ion a'r Phariseaid ef yn bwytta
gyd â'r publicanod a'r pechadur-
iaid, hwy a ddywedasant wrth ei
ddisgyblion ef, Paham y mae efe
yn bwytta ac yn yfed gyd â'r pub-
licanod a'r pechaduriaid?
17 A'r Iesu, pan glybu, a ddywed-
odd wrthynt, Y rhai sydd iach nid
rhaid iddynt wrth y meddyg, ond
y rhai cleifion: [d] ni ddeuthum i alw
y rhai cyfiawn, ond pechaduriaid,
i edifeirwch.
18 ¶ [e] A disgyblion Ioan a'r Pha-
riseaid oeddynt yn ymprydio. A
hwy a ddaethant ac a ddywedas-
ant wrtho, Paham y mae disgyblion
Ioan a'r Phariseaid yn ymprydio,
ond dy ddisgyblion di nid ydynt yn
ymprydio?
19 A dywedodd yr Iesu wrthynt,
A all plant yr ystafell brïodas ym-
prydio, tra fyddo y prïodas-fab gyd
â hwynt? tra fyddo ganddynt y
prïodas-fab gyd â hwynt, ni allant
ymprydio.
20 Eithr y dyddiau a ddaw, pan
ddyger y prïodas-fab oddi arnynt;
ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau
hynny.
21 Hefyd ni wnïa neb ddernyn o
frethyn newydd ar ddilledyn hen:
os amgen, ei gyflawniad newydd ef
a dŷn oddi wrth yr hen, a gwaeth
fydd y rhwyg.
22 Ac ni rydd neb win newydd
mewn hen gostrelau: *os* amgen,
y gwin newydd a ddryllia y cos-
trelau, a'r gwin a red allan, a'r cos-
trelau a gollir: eithr gwin newydd
sydd raid ei roi mewn costrelau
newyddion.
23 ¶ [f] A bu iddo fyned trwy yr
ŷd ar y Sabbath; a'i ddisgyblion a
ddechreuasant ymdaith [g] gan dynnu
y tywys.
24 A'r Phariseaid a ddywedasant
wrtho, Wele, paham y gwnant ar
y Sabbath yr hyn nid yw gyfreith-
lawn?
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Oni ddarllenasoch erioed [h] beth a
wnaeth Dafydd, pan oedd angen
a chwant bwyd arno, efe a'r rhai
oedd gyd âg ef?
26 Pa fodd yr aeth efe i dŷ Dduw,
dan Abïathar yr arch-offeiriad, ac
y bwyttaodd y [2] bara gosod, [i] y rhai
nid cyfreithlawn eu bwytta, ond i'r

Anno DOMINI 31.

[b] Job 14. 4. Es. 43. 25.
[c] Matt. 9. 9. Luc 5. 27.
[d] 1 Tim. 1. 15.
[e] Matt. 9. 14. Luc 5. 33.
[f] Matt. 12. 1. Luc 6. 1.
[g] Deut. 23. 25.
[h] 1 Sam. 21. 6.
[2] *torthau dangos.*
[i] Lef. 24. 9.

Anno DOMINI 31.

offeiriaid yn unig, ac a'*i* rhoddes
hefyd i'r rhai oedd gyd âg ef?
27 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y Sabbath a wnaethpwyd er mwyn
dyn, ac nid dyn er mwyn y Sabbath:
28 Am hynny y mae Mab y dyn
yn Arglwydd hefyd ar y Sabbath.

PENNOD III.

1 *Crist yn iachâu y llaw wedi gwywo,* 10 *a llawer o glefydau eraill:* 11 *yn ceryddu yr ysprydion aflan:* 13 *yn dewis ei ddeuddeg apostol:* 22 *yn atteb cabledd y rhai a ddywedent ei fod ef yn bwrw allan gythreuliaid trwy Beelzebub;* 31 *ac yn dangos pwy ydyw ei frawd, a'i chwaer, a'i fam.*

[a] Matt. 12. 9. Luc 6. 6.

AC [a] efe a aeth i mewn drachefn
i'r synagog; ac yr oedd yno
ddyn a chanddo law wedi gwywo.
2 A hwy a'i gwyliasant ef, a iachâi
efe ef ar y dydd Sabbath; fel y
cyhuddent ef.
3 Ac efe a ddywedodd wrth y dyn
yr oedd ganddo y llaw wedi gwywo,
Cyfod [2] i'r canol.
4 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, Ai rhydd gwneuthur da ar
y dydd Sabbath, ynte gwneuthur
drwg? cadw einioes, ai lladd? A
hwy a dawsant â sôn.
5 Ac wedi edrych arnynt o amgylch yn ddigllawn, gan dristâu am
[3] galedrwydd eu calon hwynt, efe a
ddywedodd wrth y dyn, Estyn allan
dy law. Ac efe a'*i* hestynodd: a'i
law ef a wnaed yn iach fel y llall.
6 A'r Phariseaid a aethant allan,
ac a ymgynghorasant yn ebrwydd
gyd â'r [b] Herodianiaid yn ei erbyn
ef, pa fodd y difethent ef.
7 A'r Iesu gyd â'i ddisgyblion a
giliodd tu a'r môr: a lliaws mawr
a'i canlynodd ef, o Galilea, ac o
Judea,
8 Ac o Jerusalem, ac o Idumea,
ac o'r tu hwnt i'r Iorddonen; a'r
rhai o gylch Tyrus a Sidon, lliaws
mawr, pan glywsant gymmaint a
wnaethai efe, a ddaethant atto.
9 Ac efe a ddywedodd wrth ei
ddisgyblion am fod llong yn barod
iddo, oblegid y dyrfa, rhag iddynt
ei wasgu ef.
10 Canys efe a iachasai lawer, hyd
oni [4] phwysent arno, er mwyn cyffwrdd âg ef, cynnifer ag oedd a
phläau arnynt.
11 A'r ysprydion aflan, pan welsant ef, a syrthiasant i lawr ger ei
fron ef, ac a waeddasant, gan ddywedyd, Ti yw Mab Duw.
12 [c] Yntau a orchymynodd iddynt
yn gaeth, na chyhoeddent ef.

[2] Gr. saf yn y canol.
[3] ddallineb.
[b] Matt. 22. 16.
[4] Neu, ruthrent.
[c] pen. 1. 25.

13 ¶ Ac [d] efe a esgynodd i'r mynydd, ac a alwodd atto y rhai a fynnodd efe: a hwy a ddaethant atto.
14 Ac efe a ordeiniodd ddeuddeg,
fel y byddent gyd âg ef, ac fel y
danfonai efe hwynt i bregethu;
15 Ac i fod ganddynt awdurdod
i iachâu clefydau, ac i fwrw allan
gythreuliaid.
16 Ac i Simon [e] y rhoddes efe enw
Petr;
17 Ac Iago *fab* Zebedëus, ac Ioan
brawd Iago, (ac efe a roddes iddynt enwau, Boanerges; yr hyn yw,
Meibion y daran;)
18 Ac Andreas, a Phylip, a Bartholomëus, a Matthew, a Thomas,
ac Iago *fab* Alphëus, a Thadëus, a
Simon y Canaanead,
19 A Judas Iscariot, yr hwn hefyd
a'i bradychodd ef. A hwy a ddaethant [5] i dŷ.
20 A'r dyrfa a ymgynhullodd drachefn, [f] fel na allent gymmaint a
bwytta bara.
21 A phan glybu yr eiddo ef,
hwy a aethant i'w ddal ef: canys
dywedasant, Y mae efe allan o'i
bwyll.
22 ¶ A'r ysgrifenyddion, y rhai a
ddaethent i waered o Jerusalem, a
ddywedasant fod [g] Beelzebub ganddo, ac mai trwy bennaeth y cythreuliaid yr oedd efe yn bwrw
allan gythreuliaid.
23 [h] Ac wedi iddo eu galw hwy
atto, efe a ddywedodd wrthynt
mewn damhegion, Pa fodd y gall
Satan fwrw allan Satan?
24 Ac o bydd teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, ni ddichon
y deyrnas honno sefyll.
25 Ac o bydd tŷ wedi ymrannu
yn ei erbyn ei hun, ni ddichon y
tŷ hwnnw sefyll.
26 Ac os Satan a gyfyd yn ei erbyn ei hun, ac a fydd wedi ymrannu, ni all efe sefyll, eithr y mae
iddo ddiwedd.
27 Ni ddichon neb fyned i mewn
i dŷ y cadarn, ac yspeilio ei ddodrefn ef, oni bydd iddo yn gyntaf
rwymo y cadarn; ac yna yr yspeilia
ei dŷ ef.
28 [i] Yn wir y dywedaf i chwi, y
maddeuir pob pechod i feibion dynion, a pha gabledd bynnag a gablant:
29 Eithr yr hwn a gablo yn erbyn
yr Yspryd Glân, ni chaiff faddeuant yn dragywydd, ond y mae yn
euog o farn dragywydd:

Anno DOMINI 31.

[d] pen. 6. 7. Luc 6. 12. a 9. 1.
[e] Ioan 1. 42.
[5] *adref.*
[f] pen. 6. 31.
[g] Matt. 9. 34. Luc 11. 15. Ioan 7. 20. a 8. 48, 52. a 10. 20.
[h] Matt. 12. 25.
[i] Matt. 12. 31. Luc 12. 10. 1 Ioan 5. 16.

Anno DOMINI 31.

30 Am iddynt ddywedyd, Y mae
yspryd aflan ganddo.

k Matt. 12. 46. Luc 8. 19.

31 ¶ [k] Daeth gan hynny ei frodyr
ef a'i fam; a chan sefyll allan, hwy
a anfonasant atto, gan ei alw ef.
32 A'r bobl oedd yn eistedd o'i
amgylch, ac a ddywedasant wrtho,
Wele, y mae dy fam di a'th frodyr
allan yn dy geisio.
33 Ac efe a'u hattebodd hwynt,
gan ddywedyd, Pwy yw fy mam i,
neu fy mrodyr i?
34 Ac wedi iddo edrych oddi am-
gylch ar y rhai oedd yn eistedd yn
ei gylch, efe a ddywedodd, Wele fy
mam i, a'm brodyr i.
35 Canys pwy bynnag a wnelo
ewyllys Duw, hwnnw yw fy mrawd
i, a'm chwaer, a'm mam i.

PENNOD IV.

1 *Dammeg yr hauwr,* 14 *a'i dehongliad.* 21 *Rhaid i ni gyfrannu goleuni ein gwybodaeth i eraill.* 26 *Dammeg yr had yn tyfu yn ddiarwybod,* 30 *a'r gronyn mwstard.* 35 *Crist yn gostegu y dymmestl ar y môr.*

a Matt. 13. 1. Luc 8. 4.

AC [a] efe a ddechreuodd drachefn
athrawiaethu yn ymyl y môr:
a thyrfa fawr a ymgasglodd atto,
hyd oni bu iddo fyned [2] i'r llong,
ac eistedd ar y môr; a'r holl dyrfa
oedd wrth y môr, ar y tir.

2 *i long.*

b pen. 12. 38.

2 Ac efe a ddysgodd iddynt lawer
ar ddamhegion, ac [b] a ddywedodd
wrthynt yn ei ddysgeidiaeth ef,
3 Gwrandêwch: Wele, hauwr a
aeth allan i hau:
4 A darfu, wrth hau, i beth syrthio
ar fin y ffordd, ac ehediaid yr awyr
a ddaethant ac a'i difasant.
5 A pheth a syrthiodd ar greigle,
lle ni chafodd fawr ddaear; ac yn
y fan yr eginodd, am nad oedd
iddo ddyfnder daear.
6 A phan gododd yr haul, y poeth-
wyd ef; ac am nad oedd gwreiddyn
iddo, efe a wywodd.
7 A pheth a syrthiodd ym mhlith
drain; a'r drain a dyfasant, ac a'i
tagasant ef, ac ni ddug ffrwyth.
8 A pheth arall a syrthiodd mewn
tir da, ac a roddes ffrwyth tyfadwy
a chynnyrchiol, ac a ddug un ddeg
ar hugain, ac un dri ugain, ac un
gant.
9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Y
neb sydd ganddo glustiau i wran-
daw, gwrandawed.

c Matt. 13. 10.

10 [c] A phan oedd efe wrtho ei hun,
y rhai oedd yn ei gylch ef gyd â'r
deuddeg a ofynasant iddo am y
ddammeg.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I
chwi y rhodded gwybod dirgelwch
teyrnas Dduw: eithr i'r [d] rhai sydd
allan, ar ddamhegion y gwneir pob
peth:

d 1 Cor. 5. 12. Col. 4. 5. 1 Thess. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.

e Es. 6. 9. Matt. 13. 14. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Act. 28. 26. Rhuf. 11. 8.

12 [e] Fel yn gweled y gwelant, ac
na chanfyddant; ac yn clywed y
clywant, ac ni ddeallant; rhag idd-
ynt ddychwelyd, a maddeu iddynt
eu pechodau.
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Oni wyddoch chwi y ddammeg hon?
a pha fodd y gwybyddwch yr holl
ddamhegion?

f Matt. 13. 19. Luc 8. 11.

14 ¶ [f] Yr hauwr sydd yn hau y
gair.
15 A'r rhai hyn yw y rhai ar fin y
ffordd, lle yr hauir y gair; ac wedi
iddynt ei glywed, y mae Satan yn
dyfod yn ebrwydd, ac yn dwyn
ymaith y gair a hauwyd yn eu cal-
onnau hwynt.
16 A'r rhai hyn yr un ffunud yw
y rhai a hauir ar y creigle; y rhai,
wedi clywed y gair, sydd yn eb-
rwydd yn ei dderbyn ef yn llawen;
17 Ac nid oes ganddynt wreiddyn
ynddynt eu hunain, eithr dros am-
ser y maent: yna, pan ddêl blinder
neu erlid o achos y gair, yn y man
y rhwystrir hwynt.
18 A'r rhai hyn yw y rhai a hau-
wyd ym mysg y drain; y rhai a
wrandawant y gair,
19 Ac y mae gofalon y byd hwn,
a [g] hudoliaeth golud, a chwantau
am bethau eraill, yn dyfod i mewn,
ac yn tagu y gair, a myned y mae
yn ddiffrwyth.

g 1 Tim. 6. 17.

20 A'r rhai hyn yw y rhai a hau-
wyd mewn tir da; y rhai sydd yn
gwrandaw y gair, ac yn *ei* dder-
byn, ac yn dwyn ffrwyth, un ddeg
ar hugain, ac un dri ugain, ac un
gant.
21 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth-
ynt, [h] A ddaw canwyll i'w dodi dan
lestr, neu dan wely? ac nid i'w gos-
od ar ganhwyllbren?

h Luc 8. 16. a 11. 33.

i Matt. 10. 26. Luc 12. 2.

22 [i] Canys nid oes dim cuddiedig,
a'r nis amlygir; ac ni bu ddim
dirgel, ond fel y delai i eglurdeb.

k Matt. 11. 15.

23 [k] Od oes gan neb glustiau i
wrandaw, gwrandawed.
24 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Edrychwch beth a wrandawoch. [l] A
pha fesur y mesuroch, y mesurir
i chwithau; a chwanegir i chwi, y
rhai a wrandêwch.

l Matt. 7. 2. Luc 6. 38.

m Matt. 13. 12. a 25. 29. Luc 8. 18. a 19. 26.

25 [m] Canys yr hwn y mae ganddo,
y rhoddir iddo: a'r hwn nid oes

Anno DOMINI 31.

ganddo, ïe, yr hyn sydd ganddo a
ddygir oddi arno.
26 ¶ Ac efe a ddywedodd, Felly
y mae teyrnas Dduw, fel pe bwriai
ddyn had i'r ddaear;
27 A chysgu, a chodi nos a dydd,
a'r had yn egino ac yn tyfu, y modd
nis gŵyr efe.
28 Canys y ddaear a ddwg ffrwyth
o honi ei hun; yn gyntaf yr eginyn,
ar ol hynny y dywysen, yna yr ŷd
yn llawn yn y dywysen.
29 A phan [3]ymddangoso y ffrwyth,
yn ebrwydd y rhydd efe y crymman
ynddo, am ddyfod y cynhauaf.
30 ¶ Ac efe a ddywedodd, [n]I ba
beth y cyffelybem deyrnas Dduw?
neu ar ba ddammeg y gwnaem gy-
ffelybrwydd o honi?
31 Megis gronyn o had mwstard
ydyw, yr hwn pan hauer yn y
ddaear, sydd leiaf o'r holl hadau
sydd ar y ddaear:
32 Eithr wedi yr hauer, y mae yn
tyfu, ac yn myned yn fwy na'r holl
lysiau, ac efe a ddwg ganghennau
mawrion; fel y gallo ehediaid yr
awyr nythu dan ei gysgod ef.
33 [o]Ac â chyfryw ddamhegion la-
wer y traethodd efe iddynt y gair,
hyd y gallent *ei* wrandaw:
34 Ond heb ddammeg ni lefarodd
wrthynt: ac o'r neilldu i'w ddis-
gyblion efe a eglurodd bob peth.
35 ¶ [p]Ac efe a ddywedodd wrth-
ynt y dwthwn hwnnw, wedi ei
hwyrhâu hi, Awn trosodd i'r tu
draw.
36 Ac wedi iddynt ollwng ymaith
y dyrfa, hwy a'i cymmerasant ef fel
yr oedd yn y llong: ac yr oedd
hefyd longau eraill gyd âg ef.
37 Ac fe a gyfododd tymmestl
fawr o wynt, a'r tonnau a daflasant
i'r llong, hyd onid oedd hi yn llawn
weithian.
38 Ac yr oedd efe yn y pen ol i'r
llong, yn cysgu ar obennydd: a
hwy a'i deffroisant ef, ac a ddy-
wedasant wrtho, Athraw, ai difatter
gennyt ein colli ni?
39 Ac efe a gododd i fynu, ac a
geryddodd y gwynt, ac a ddywed-
odd wrth y môr, Gostega, distawa.
A'r gwynt a ostegodd, a bu tawel-
wch mawr.
40 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Paham yr ydych mor ofnog? pa
fodd nad oes gennych ffydd?
41 Eithr hwy a ofnasant yn ddir-
fawr, ac a ddywedasant wrth eu
gilydd, Pwy yw hwn, gan fod y
gwynt a'r môr yn ufuddhâu iddo?

[3] Neu, *addfedo.*
[n] Matt. 13. 31. Luc 13. 18.
[o] Matt. 13. 34. Ioan 16. 12.
[p] Matt. 8. 18, 23. Luc 8. 22.

PENNOD V.

1 *Crist yn gwaredu y dyn yr oedd ynddo leng o gythreuliaid:* 13 *hwythau yn myned i'r moch.* 25 *Y mae efe yn iachâu y wraig o'r diferlif gwaed,* 35 *ac yn cyfodi merch Jairus o farw i fyw.*

A [a]HWY a ddaethant i'r tu hwnt
i'r môr, i wlad y Gadareniaid.
2 Ac ar ei ddyfodiad ef allan o'r
llong, yn y man cyfarfu âg ef o
blith y beddau, ddyn ag ysbryd
aflan ynddo,
3 Yr hwn oedd a'*i* drigfan ym
mhlith y beddau; ac ni allai neb,
ïe, â chadwynau, ei rwymo ef:
4 O herwydd ei rwymo ef yn fyn-
ych â llyffetheiriau, ac â chadwyn-
au, a darnio o hono y cadwynau, a
dryllio y llyffetheiriau: ac ni allai
neb ei ddofi ef.
5 Ac yn wastad nos a dydd yr
oedd efe yn llefain yn y mynydd-
oedd, ac ym mhlith y beddau, ac
yn ei dorri ei hun â cherrig.
6 Ond pan ganfu efe yr Iesu o
hirbell, efe a redodd, ac a'i haddol-
odd ef;
7 A chan waeddi â llef uchel, efe
a ddywedodd, Beth sydd i mi *a
wnelwyf* â thi, Iesu Mab y Duw
goruchaf? yr ydwyf yn dy dyng-
hedu trwy Dduw, na phoenech fi.
8 (Canys dywedasai wrtho, Yspryd
aflan, dos allan o'r dyn.)
9 Ac efe a ofynodd iddo, Beth *yw*
dy enw? Yntau a attebodd, gan
ddywedyd, Lleng *yw* fy enw; am
fod llawer o honom.
10 Ac efe a fawr-ymbiliodd âg ef,
na yrrai efe hwynt allan o'r wlad.
11 Ond yr oedd yno ar y mynydd-
oedd genfaint fawr o foch yn pori.
12 A'r holl gythreuliaid a attolyg-
asant iddo, gan ddywedyd, Danfon
ni i'r moch, fel y gallom fyned i
mewn iddynt.
13 Ac yn y man y caniattaodd yr
Iesu iddynt. A'r ysprydion aflan,
wedi myned allan, a aethant i mewn
i'r moch: a rhuthrodd y genfaint
dros y dibyn i'r môr (*ac* ynghylch
dwy fil oeddynt) ac a'u boddwyd
yn y môr.
14 A'r rhai a borthent y moch a
ffoisant, ac a fynegasant *y peth* yn
y ddinas, ac yn y wlad: a hwy a
aethant allan i weled beth oedd
hyn a wnaethid.
15 A hwy a ddaethant at yr Iesu,

Anno DOMINI 31.

[a] Matt. 8. 28. Luc 8. 26.

Anno DOMINI 31.

ac a welsant y cythreulig, yr hwn y buasai y lleng ynddo, yn eistedd, ac yn ei ddillad, ac yn ei iawn bwyll; ac a ofnasant.

16 A'r rhai a welsant a fynegasant iddynt, pa fodd y buasai i'r cythreulig, ac am y moch.

b Matt. 8. 34. Act. 16. 39.

17 A [b] dechreuasant ddymuno arno ef fyned ymaith o'u goror hwynt.

c Luc 8. 38.

18 Ac efe yn myned i'r llong, [c] yr hwn y buasai y cythraul ynddo a ddymunodd arno gael bod gyd âg ef.

19 Ond yr Iesu ni adawodd iddo; eithr dywedodd wrtho, Dos i'th dŷ at yr eiddot, a mynega iddynt pa faint a wnaeth yr Arglwydd erot, ac iddo drugarhâu wrthyt.

20 Ac efe a aeth ymaith, ac a ddechreuodd gyhoeddi trwy Decapolis, pa bethau eu maint a wnaethai yr Iesu iddo: a phawb a ryfeddasant.

d Matt. 9. 1. Luc 8. 40.

21 ¶ [d] Ac wedi i'r Iesu drachefn fyned mewn llong i'r làn arall, ymgasglodd tyrfa fawr atto: ac yr oedd efe wrth y môr.

e Matt. 9. 18. Luc 8. 41.

22 [e] Ac wele, un o bennaethiaid y synagog a ddaeth, a'i enw Jairus: a phan ei gwelodd, efe a syrthiodd wrth ei draed ef;

23 Ac efe a fawr-ymbiliodd âg ef, gan ddywedyd, Y mae fy merch fechan ar drangc: *attolwg i ti* ddyfod, a dodi dy ddwylaw arni, fel yr iachâer hi; a byw fydd.

24 A'*r Iesu* a aeth gyd âg ef: a thyrfa fawr a'i canlynodd ef, ac a'i gwasgasant ef.

f Lef. 15. 25.

25 A rhyw wraig, [f] yr hon a fuasai mewn diferlif gwaed ddeuddeng mlynedd,

26 Ac a oddefasai lawer gan laweroedd o feddygon, ac a dreuliasai gymmaint ag oedd ar ei helw, ac ni chawsai ddim llesâd, eithr yn hytrach myned waeth-waeth,

27 Pan glybu hi am yr Iesu, hi a ddaeth yn y dyrfa o'r tu ol, ac a gyffyrddodd â'i wisg ef;

28 Canys hi a ddywedasai, Os cyffyrddaf â'i ddillad ef, iach fyddaf.

29 Ac yn ebrwydd y sychodd ffynhonnell ei gwaed hi: a hi a wybu yn ei chorph ddarfod ei hiachâu o'r pla.

g Luc 6. 19.

30 Ac yn y fan yr Iesu, gan wybod ynddo ei hun fyned [g] rhinwedd allan o hono, a drodd yn y dyrfa, ac a ddywedodd, Pwy a gyffyrddodd â'm dillad?

31 A'i ddisgyblion a ddywedasant wrtho, Ti a weli y dyrfa yn dy wasgu, ac a ddywedi di, Pwy a'm cyffyrddodd?

32 Ac yntau a edrychodd o amgylch, i weled yr hon a wnaethai hyn.

33 Ond y wraig, gan ofni a chrynu, yn gwybod beth a wnaethid ynddi, a ddaeth ac a syrthiodd ger ei fron ef, ac a ddywedodd iddo yr holl wirionedd.

h pen. 10. 52.

34 Ac efe a ddywedodd wrthi, *Ha* ferch, [h] dy ffydd a'th iachaodd: dos mewn heddwch, a bydd iach o'th bla.

35 Ac efe etto yn llefaru, daeth *rhai* o *dŷ* pennaeth y synagog, gan ddywedyd, Bu farw dy ferch: i ba beth etto yr aflonyddi yr Athraw?

36 A'r Iesu, yn ebrwydd wedi clywed y gair a ddywedasid, a ddywedodd wrth bennaeth y synagog, Nac ofna; cred yn unig.

37 Ac ni adawodd efe neb i'w ddilyn, ond Petr, ac Iago, ac Ioan brawd Iago.

38 Ac efe a ddaeth i dŷ pennaeth y synagog, ac a ganfu y cynnwrf, a'r rhai oedd yn wylo ac yn ochain llawer.

i Ioan 11. 11.

39 Ac wedi iddo fyned i mewn, efe a ddywedodd wrthynt, Paham y gwnewch gynnwrf, ac yr wylwch? ni bu farw yr eneth, eithr [i] cysgu *y mae.*

40 A hwy a'i gwatwarasant ef. Ond efe, gwedi bwrw pawb allan, a gymmerth dad yr eneth a'i mam, a'r rhai oedd gyd âg ef, ac a aeth i mewn lle yr oedd yr eneth yn gorwedd.

41 Ac wedi ymaflyd yn llaw yr eneth, efe a ddywedodd wrthi, Talitha, cwmi; yr hyn o'i gyfieithu yw, Yr eneth, yr wyf yn dywedyd wrthyt, cyfod.

42 Ac yn y fan y cyfododd yr eneth, ac a rodiodd: canys deuddeng mlwydd *oed* ydoedd hi. A synnu a wnaeth arnynt â syndod mawr.

k Matt. 8. 4. a 9. 30. a 12. 16. a 17. 9. Luc 5. 14.

43 Ac [k] efe a orchymynodd iddynt yn gaeth, na chai neb wybod hyn; ac a ddywedodd am roddi peth iddi i'w fwytta.

PENNOD VI.

1 *Dïystyru Crist gan ei wladwyr ei hun.* 7 *Y mae efe yn rhoddi i'r deuddeg awdurdod ar ysprydion aflan.* 14 *Amryw dyb am Grist.* 27 *Torri pen Ioan Fedyddiwr;* 29 *a'i gladdu.* 30 *Yr apostolion yn dychwelyd o bregethu.* 34 *Gwyrthiau y pum torth bara, a'r ddau bysgodyn.* 48 *Crist yn rhodio ar y môr:* 53 *ac yn iachâu pawb a gyffyrddai âg ef.*

Anno DOMINI 31.

AC [a] efe a aeth ymaith oddi yno,
ac a ddaeth i'w wlad ei hun;
a'i ddisgyblion a'i canlynasant ef.
2 Ac wedi dyfod y Sabbath, efe
a ddechreuodd athrawiaethu yn y
synagog: a synnu a wnaeth llawer
a'*i* clywsant, gan ddywedyd, [b] O ba
le y daeth y pethau hyn i hwn?
a pha ddoethineb *yw* hon a roed
iddo, fel y gwneid y cyfryw nerth-
oedd trwy ei ddwylaw ef?
3 Onid hwn yw y saer, mab Mair,
[c] brawd Iago, a Joses, a Judas, a
Simon? ac onid yw ei chwïorydd
ef yma yn ein plith ni? A hwy [d] a
rwystrwyd o'i blegid ef.
4 Ond yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, Nid [e] yw prophwyd yn ddibris
ond yn ei wlad ei hun, ac ym mhlith
ei genedl ei hun, ac yn ei dŷ ei hun.
5 [f] Ac ni allai efe yno wneuthur
dim gwyrthiau, ond rhoi ei ddwy-
law ar ychydig gleifion, a'*u* hiachâu
hwynt.
6 Ac [g] efe a ryfeddodd o herwydd
eu hanghrediniaeth: [h] ac a aeth i'r
pentrefi oddi amgylch, gan athraw-
iaethu.
7 ¶ Ac [i] efe a alwodd y deuddeg,
ac a ddechreuodd eu danfon hwynt
bob yn ddau a dau; ac a roddes idd-
ynt awdurdod *ar* ysprydion aflan;
8 Ac a orchymynodd iddynt, na
chymmerent ddim i'r daith, ond
llaw-ffon yn unig; nac ysgrepan, na
bara, nac arian yn *eu* pyrsau:
9 Eithr [k] *eu bod* a sandalau am eu
traed; ac na wisgent ddwy bais.
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
I ba le bynnag yr eloch i mewn i
dŷ, arhoswch yno hyd onid eloch
ymaith [2] oddi yno.
11 A [1] pha rai bynnag ni'ch der-
byniant, ac ni'ch gwrandawant, pan
eloch oddi yno, [m] ysgydwch y llwch
a fyddo dan eich traed, yn dyst-
iolaeth iddynt. Yn wir meddaf i
chwi, Y bydd esmwythach i Sodom
[3] a Gomorrah yn nydd y farn, nag
i'r ddinas honno.
12 A hwy a aethant allan, ac a
bregethasant ar iddynt edifarhâu:
13 Ac a fwriasant allan lawer o
gythreuliaid, ac [n] a elïasant âg olew
lawer o gleifion, ac a'*u* hiachasant.
14 ¶ [o] A'r brenhin Herod a glybu
(canys cyhoedd ydoedd ei enw ef);
ac efe a ddywedodd, Ioan Fedydd-
iwr a gyfododd o feirw, ac am hyn-
ny y mae nerthoedd yn gweithio
ynddo ef.

[a] Matt. 13. 54. Luc 4. 16.
[b] Ioan 6. 42.
[c] Matt. 12. 46. Gal. 1. 19.
[d] Matt. 11. 6.
[e] Ioan 4. 44.
[f] Gen. 19. 22. a 32. 25. Matt. 13. 58. pen. 9. 23.
[g] Es. 59. 16.
[h] Matt. 9. 35. Luc 13. 22.
[i] Matt. 10. 1. pen. 3. 14. Luc 9. 1.
[k] Act. 12. 8.
[2] *o'r fan honno.*
[1] Matt. 10. 14. Luc 10. 10.
[m] Act. 13. 51. a 18. 6.
[3] Gr. *neu.*
[n] Iago 5. 14.
[o] Matt. 14. 1. Luc 9. 7.

15 [p] Eraill a ddywedasant, Mai
Elïas yw. Ac eraill a ddywedasant,
Mai prophwyd yw, neu megis un
o'r prophwydi.
16 Ond Herod, pan glybu, a ddy-
wedodd, Mai yr Ioan a dorrais i ei
ben yw hwn; efe a gyfododd o feirw.
17 Canys [q] yr Herod hwn a ddan-
fonasai, ac a ddaliasai Ioan, ac a'i
rhwymasai ef yn y carchar, o achos
Herodias gwraig Phylip ei frawd;
am iddo ei phrïodi hi.
18 Canys Ioan a ddywedasai wrth
Herod, [r] Nid cyfreithlawn i ti gael
gwraig dy frawd.
19 Ond Herodias a ddaliodd ŵg
iddo, ac a chwennychodd ei ladd
ef; ac nis gallodd:
20 Canys Herod oedd [s] yn ofni Ioan,
gan wybod ei fod ef yn wr cyfiawn,
ac yn sanctaidd; ac a'i parchai ef:
ac wedi iddo ei glywed ef, efe a
wnai lawer o bethau, ac a'i gwran-
dawai ef yn ewyllysgar.
21 Ac wedi dyfod diwrnod cyfadd-
as, pan wnaeth Herod ar ei ddydd
genedigaeth swpper i'w bennaeth-
iaid, a'i flaenoriaid, a goreugwŷr
Galilea:
22 Ac wedi i ferch Herodias hon-
no ddyfod i mewn, a dawnsio, a
boddhâu Herod, a'r rhai oedd yn
eistedd gyd âg ef, y brenhin a ddy-
wedodd wrth y llangces, Gofyn i
mi y peth a fynnech, ac mi a'*i*
rhoddaf i ti.
23 Ac efe a dyngodd iddi, [t] Beth
bynnag a ofynech i mi, mi a'*i* rhodd-
af i ti, hyd hanner fy nheyrnas.
24 A hithau a aeth allan, ac a
ddywedodd wrth ei mam, Pa beth
a ofynaf? A hithau a ddywedodd,
Pen Ioan Fedyddiwr.
25 Ac yn y fan hi a aeth i mewn
ar frys at y brenhin, ac a ofynodd,
gan ddywedyd, Mi a fynnwn i ti
roi i mi allan o law, ar ddysgl, ben
Ioan Fedyddiwr.
26 A'r brenhin yn drist iawn, ni
chwennychai ei bwrw hi heibio, o
herwydd y llwon, a'r rhai oedd yn
eistedd gyd âg ef.
27 Ac yn y man y brenhin a ddan-
fonodd [4] ddihenyddwr, ac a orchy-
mynodd ddwyn ei ben ef.
28 Ac yntau a aeth, ac a dorrodd
ei ben ef yn y carchar, ac a ddug
ei ben ef ar ddysgl, ac a'i rhoddes
i'r llangces; a'r llangces a'i rhoddes
ef i'w mam.
29 A phan glybu ei ddisgyblion

Anno DOMINI 31.
[p] Matt. 16. 14.
A.D. 30.
[q] Matt. 14. 3. Luc 3. 19.
[r] Lef. 18. 16. a 20. 21.
[s] Matt. 14. 5. a 21. 26.
A.D. 32.
[t] Est. 5. 3, 6.
[4] Neu, *un o'i osgordd.*

Anno DOMINI 32.

ef, hwy a ddaethant ac a gymmer-
asant ei gorph ef, ac a'i dodasant
mewn bedd.
u Luc 9. 10. 30 ¶ [u] A'r apostolion a ymgasglas-
ant at yr Iesu, ac a fynegasant iddo
yr holl bethau, y rhai a wnaethent,
5 *ynghyd.* [5] a'r rhai hefyd a athrawiaethasent.
31 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Deuwch eich hunain i le anghyfan-
nedd o'r neilldu, a gorphwyswch en-
x pen. 3. 20. cyd. Canys [x] llawer oedd yn dyfod
ac yn myned, fel nad oeddynt yn
cael ennyd cymmaint ag i fwytta.
y Matt. 14. 13. 32 [y] A hwy a aethant i le anghyf-
annedd mewn llong o'r neilldu.
33 A'r bobloedd a'u gwelsant hwy
yn myned ymaith, a llawer a'i had-
nabuant ef, ac a redasant yno ar
draed o'r holl ddinasoedd, ac a'u
rhag-flaenasant hwynt, ac a ym-
gasglasant atto ef.
z Matt. 9. 36. a 14. 14. 34 [z] A'r Iesu, wedi myned allan,
a welodd dyrfa fawr, ac a dostur-
iodd wrthynt, am eu bod fel defaid
a Luc 9. 11. heb ganddynt fugail: ac [a] a dde-
chreuodd ddysgu iddynt lawer o
bethau.
b Matt. 14. 15. Luc 9. 12. 35 [b] Ac yna wedi ei myned hi yn
llawer o'r dydd, y daeth ei ddis-
gyblion atto ef, gan ddywedyd, Y
lle sydd anial, ac weithian *y mae*
hi yn llawer o'r dydd:
36 Gollwng hwynt ymaith, fel yr
elont i'r wlad oddi amgylch, ac i'r
pentrefi, ac y prynont iddynt eu
hunain fara: canys nid oes gan-
ddynt ddim i'w fwytta.
37 Ond efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Rhoddwch chwi
iddynt *beth* i'w fwytta. A hwy a
ddywedasant wrtho, A awn ni a
phrynu gwerth deucan ceiniog o
fara, a'i roddi iddynt i'w fwytta?
38 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa sawl torth sydd gennych? ewch,
ac edrychwch. Ac wedi iddynt
wybod, hwy a ddywedasant, Pump,
a dau bysgodyn.
39 Ac efe a orchymynodd iddynt
beri i bawb eistedd yn fyrddeidiau
ar y glaswellt.
40 A hwy a eisteddasant yn fintei-
oedd a minteioedd, o fesur can-
noedd, ac o fesur deg a deugeiniau.
41 Ac wedi cymmeryd y pùm torth
a'r ddau bysgodyn, gan edrych i
fynu tu a'r nef, efe a fendithiodd,
ac a dorrodd y bara, ac a'*u* rhoddes
at ei ddisgyblion, i'*w* gosod ger eu
bronnau hwynt: a'r ddau bysgodyn
a rannodd efe rhyngddynt oll.

42 A hwy oll a fwyttasant, ac a
gawsant ddigon.
43 A chodasant ddeuddeg bas-
gedaid yn llawn o'r briw-fwyd, ac
o'r pysgod.
44 A'r rhai a fwyttasent o'r torth-
au, oedd ynghylch pùm mil o wŷr.
45 [c] Ac yn y man efe a gymhell- c Matt. 14. 22. Ioan 6. 17.
odd ei ddisgyblion i fyned i'r llong,
a myned o'r blaen i'r làn arall [6] i 6 *ar gyfer.*
Bethsaida, tra fyddai efe yn goll-
wng ymaith y bobl.
46 Ac wedi iddo eu danfon hwynt
ymaith, efe a aeth i'r mynydd i
weddïo.
47 ¶ A [d] phan aeth hi yn hwyr, yr d Matt. 14. 23.
oedd y llong ar ganol y môr, ac
yntau ei hun ar y tir.
48 Ac efe a'u gwelai hwynt yn flin
arnynt yn rhwyfo; canys y gwynt
oedd yn eu herbyn. Ac ynghylch
y bedwaredd wylfa o'r nos efe a
ddaeth attynt, gan rodio ar y
môr; ac [e] a fynnasai fyned heibio e Edrych Luc 24. 28.
iddynt.
49 Ond pan welsant hwy ef yn
rhodio ar y môr, hwy a dybiasant
mai drychiolaeth ydoedd: a *hwy*
a waeddasant.
50 (Canys hwynt oll a'i gwelsant
ef, ac a ddychrynasant.) Ac yn y
man yr ymddiddanodd efe â hwynt,
ac y dywedodd wrthynt, Cymmer-
wch gysur: myfi yw; nac ofnwch.
51 Ac efe a aeth i fynu attynt i'r
llong; a'r gwynt a dawelodd. A
hwy a synnasant ynddynt eu hun-
ain yn fwy o lawer, ac a ryfedd-
asant.
52 Oblegid ni ddeallasant am y
torthau *hynny:* canys yr oedd eu
calon hwynt wedi caledu.
53 Ac [f] wedi iddynt ddyfod tros- f Matt. 14. 34.
odd, hwy a ddaethant i dir Gen-
nesaret, ac a làniasant.
54 Ac wedi eu myned hwynt allan
o'r llong, hwy a'i hadnabuant ef yn
ebrwydd.
55 Ac wedi iddynt redeg trwy
gwbl o'r goror hwnnw, hwy a dde-
chreuasant ddwyn oddi amgylch
mewn gwelŷau rai cleifion, pa le
bynnag y clywent ei fod ef.
56 Ac i ba le bynnag yr elai efe
i mewn, i bentrefi, neu ddinas-
oedd, neu [7] wlad, hwy a osodent y 7 *feusydd.*
cleifion yn yr heolydd, ac a attolyg-
ent iddo [g] gael o honynt gyffwrdd g pen. 5. 27, 28.
cymmaint ag âg ymyl ei wisg ef: Act. 19. 12.
a chynnifer ag a gyffyrddasant [8] âg 8 Neu, *â hi.*
ef, a iachâwyd.

Anno DOMINI 32.

PENNOD VII.

1 Y Phariseaid yn beio ar y disgyblion am fwytta heb ymolchi: 8 yn torri gorchymyn Duw trwy draddodiadau dynion. 14 Nad yw bwyd yn halogi dyn. 24 Crist yn iachâu merch y wraig o Syrophenicia oddi wrth yspryd aflan; 31 ac un oedd fyddar, ac âg attal dywedyd arno.

[a] Matt. 15. 1.

YNA [a] yr ymgasglodd atto y Phariseaid, a rhai o'r ysgrifenyddion a ddaethai o Jerusalem.

[2] Neu, *halogedig.*

2 A phan welsant rai o'i ddisgyblion ef â dwylaw [2] cyffredin (hynny ydyw, heb olchi,) yn bwytta bwyd, hwy a argyhoeddasant.

3 Canys y Phariseaid, a'r holl Iuddewon, oni bydd iddynt olchi *eu* dwylaw yn [3] fynych, ni fwyttânt; gan ddal traddodiad yr hynafiaid.

[3] Neu, *ddïwyd.*

4 A *phan ddelont* o'r farchnad, oni bydd iddynt ymolchi, ni fwyttânt. A llawer o bethau eraill y sydd, y rhai a gymmerasant i'w cadw; *megis* golchi cwppanau, ac ystenau, ac efyddynau, a [4] byrddau.

[4] *gwelŷau.*

5 Yna y gofynodd y Phariseaid a'r ysgrifenyddion iddo, Paham nad yw dy ddisgyblion di yn rhodio yn ol traddodiad yr hynafiaid, ond bwytta eu bwyd â dwylaw heb olchi?

6 Ond efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Da y prophwydodd Esaias am danoch chwi, ragrithwyr, fel y mae yn ysgrifenedig, [b] Y mae y bobl hyn yn fy anrhydeddu i â'*u* gwefusau, ond eu calon sydd bell oddi wrthyf.

[b] Es. 29. 13. Matt. 15. 8.

7 Eithr ofer y maent yn fy addoli, gan ddysgu *yn lle* dysgeidiaeth, orchymynion dynion.

8 Canys, gan adael heibio orchymyn Duw, yr ydych yn dal traddodiad dynion; sef golchiadau ystenau a chwppanau: a llawer eraill o'r cyffelyb bethau yr ydych yn eu gwneuthur.

9 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Gwych yr ydych yn rhoi heibio orchymyn Duw, fel y cadwoch eich traddodiad eich hunain.

10 Canys Moses a ddywedodd, [c] Anrhydedda dy dad a'th fam: [d] a'r hwn a felldithio dad neu fam, bydded farw y farwolaeth.

[c] Exod. 20. 12. Deut. 5. 16.
[d] Exod. 21. 17. Lef. 20. 9. Diar. 20. 20.

11 Ac meddwch chwithau, Os dywed dyn wrth ei dad neu ei fam, [e] Corban, hynny yw, Rhodd, trwy ba beth bynnag y ceit lês oddi wrthyf fi; *difai fydd.*

[e] Matt. 15. 5. a 23. 18.

12 Ac nid ydych mwyach yn gadael iddo wneuthur dim i'w dad neu i'w fam;

13 Gan ddirymmu gair Duw â'ch traddodiad eich hunain, yr hwn a draddodasoch chwi: a llawer o gyffelyb bethau a hynny yr ydych yn eu gwneuthur.

Anno DOMINI 32.

14 ¶ A [f] chwedi galw atto yr holl dyrfa, efe a ddywedodd wrthynt, Gwrandêwch chwi oll arnaf, a deallwch.

[f] Matt. 15. 10.

15 Nid oes dim allan o ddyn yn myned i mewn iddo, a ddichon ei halogi ef: eithr y pethau sydd yn dyfod allan o hono, y rhai hynny yw y pethau sydd yn halogi dyn.

16 [g] Od oes gan neb glustiau i wrandaw, gwrandawed.

[g] Matt. 11. 15.

17 [h] A phan ddaeth efe i mewn i'r tŷ oddi wrth y bobl, ei ddisgyblion a ofynasant iddo am y ddammeg.

[h] Matt. 15. 15.

18 Yntau a ddywedodd wrthynt, Ydych chwithau hefyd mor ddiddeall? Oni wyddoch am bob peth oddi allan a êl i mewn i ddyn, na all hynny ei halogi ef;

19 Oblegid nid yw yn myned i'w galon ef, ond i'r bol; ac yn myned allan i'r geudy, gan garthu yr holl fwydydd?

20 Ac efe a ddywedodd, Yr hyn sydd yn dyfod allan o ddyn, hynny sydd yn halogi dyn.

21 [i] Canys oddi mewn, allan o galon dynion, y daw drwg-feddyliau, torr-prïodasau, putteindra, llofruddiaeth,

[i] Gen. 6. 5. a 8. 21. Matt. 15. 19.

22 Lladradau, cybydd-dod, drygioni, twyll, anlladrwydd, drwg-lygad, cabledd, balchder, ynfydrwydd:

23 Yr holl ddrwg bethau hyn sydd yn dyfod oddi mewn, ac yn halogi dyn.

24 ¶ Ac [k] efe a gyfododd oddi yno, ac a aeth i gyffiniau Tyrus a Sidon; ac a aeth i mewn i dŷ, ac ni fynnasai i neb wybod: eithr ni allai efe fod yn guddiedig.

[k] Matt. 15. 21.

25 Canys pan glybu gwraig, yr hon yr oedd ei merch fechan ag yspryd aflan ynddi, sôn am dano, hi a ddaeth ac a syrthiodd wrth ei draed ef:

26 (A Groeges oedd y wraig, Syropheniciad o genedl.) A hi a attolygodd iddo fwrw y cythraul allan o'i merch.

27 A'r Iesu a ddywedodd wrthi, Gâd yn gyntaf i'r plant gael eu digoni: canys nid cymmwys yw cymmeryd bara y plant, a'*i* daflu i'r cenawon cwn.

28 Hithau a attebodd ac a ddy-

Anno DOMINI 32.

wedodd wrtho, Gwir, *O* Arglwydd:
ac etto y mae y cenawon dan y
bwrdd yn bwytta o friwsion y plant.
29 Ac efe a ddywedodd wrthi, Am
y gair hwnnw dos ymaith: aeth y
cythraul allan o'th ferch.
30 Ac wedi iddi fyned i'w thŷ, hi
a gafodd fyned o'r cythraul allan,
a'i merch wedi ei bwrw ar y gwely.
[l] Matt. 15. 29. 31 ¶ [l] Ac efe a aeth drachefn ym-
aith o dueddau Tyrus a Sidon, ac a
ddaeth hyd fôr Galilea, trwy ganol
terfynau Decapolis.
[m] Matt. 9. 32. 32 A [m] hwy a ddygasant atto un
byddar, ag attal dywedyd arno; ac
a attolygasant iddo ddodi ei law
arno ef.
33 Ac wedi iddo ei gymmeryd ef
o'r neilldu allan o'r dyrfa, efe a
estynodd ei fysedd yn ei glustiau
[n] pen. 8. 23. Ioan 9. 6. ef; ac [n] wedi iddo boeri, efe a gy-
ffyrddodd â'i dafod ef;
[o] Ioan 11. 41. a 17. 1. 34 A [o] chan edrych tu a'r nef, efe
[p] Ioan 11. 33, 38. [p] a ocheneidiodd, ac a ddywedodd
wrtho, Ephphatha, hynny yw, Ym-
agor.
35 Ac yn ebrwydd ei glustiau ef
a agorwyd, a rhwym ei dafod a
ddattodwyd; ac efe a lefarodd yn
eglur.
[q] pen. 5. 43. 36 Ac [q] efe a waharddodd iddynt
ddywedyd i neb: ond po mwyaf y
gwaharddodd efe iddynt, mwy o
lawer y cyhoeddasant.
37 A synnu a wnaethant yn an-
feidrol, gan ddywedyd, Da y gwnaeth
efe bob peth: y mae efe yn gwneuth-
ur i'r byddariaid glywed, ac i'r
[5] *lefaru.* mudion [5] ddywedyd.

PENNOD VIII.

1 *Crist yn porthi y bobl yn rhyfeddol:* 10 *yn naccâu rhoddi arwydd i'r Phariseaid:* 14 *yn rhybuddio ei ddisgyblion i ochelyd surdoes y Phariseaid, a surdoes Herod:* 22 *yn rhoddi ei olwg i ddyn dall:* 27 *yn cydnabod mai efe yw Crist, yr hwn a ddïoddefai, ac a gyfodai eilwaith:* 34 *ac yn annog i fod yn ddïoddefgar mewn erlid o achos proffesu yr efengyl.*

[a] Matt. 15. 32. YN y dyddiau hynny, [a] pan oedd
y dyrfa yn fawr iawn, ac heb
ganddynt ddim i'w fwytta, y galw-
odd yr Iesu ei ddisgyblion atto, ac
a ddywedodd wrthynt,
2 Yr wyf fi yn tosturio wrth y
dyrfa, oblegid y maent hwy dridiau
weithian yn aros gyd â mi, ac nid
oes ganddynt ddim i'w fwytta:
3 Ac os gollyngaf hwynt ymaith
ar eu cythlwng i'w teiau eu hunain,
hwy a lewygant ar y ffordd: canys
rhai o honynt a ddaeth o bell.

4 A'i ddisgyblion ef a'i hattebas- Anno DOMINI 32.
ant, O ba le y gall neb ddigoni y rhai
hyn â bara yma yn yr anialwch?
5 Ac efe a ofynodd iddynt, Pa
sawl torth sydd gennych? A hwy
a ddywedasant, Saith.
6 Ac efe a orchymynodd i'r dyrfa
eistedd ar y llawr: ac a gymmerodd
y saith dorth, ac a ddïolchodd, ac
a'*u* torrodd *hwynt*, ac a'*u* rhoddes
i'w ddisgyblion, fel y gosodent
hwynt ger *eu* bronnau; a gosodas-
ant *hwynt* ger bron y bobl.
7 Ac yr oedd ganddynt ychydig
bysgod bychain: ac [b] wedi iddo fen- [b] Matt. 14. 19.
dithio, efe a barodd ddodi y rhai
hynny hefyd ger *eu* bronnau *hwynt.*
8 A hwy a fwyttasant, ac a ddi-
gonwyd: a hwy a godasant o'r briw-
fwyd gweddill, saith fasgedaid.
9 A'r rhai a fwyttasent oedd yng-
hylch pedair mil: ac efe a'u goll-
yngodd hwynt ymaith.
10 ¶ [c] Ac yn y man, wedi iddo fyn- [c] Matt. 15. 39.
ed i long gyd â'i ddisgyblion, efe
a ddaeth i barthau Dalmanutha.
11 A'r [d] Phariseaid a ddaethant [d] Matt. 12. 38. a 16. 1.
allan, ac a ddechreuasant ymholi Ioan 6. 30.
âg ef, gan geisio ganddo arwydd
o'r nef, gan ei demtio.
12 Yntau, gan ddwys-ocheneidio
yn ei yspryd, a ddywedodd, Beth
a wna y genhedlaeth yma yn ceisio
arwydd? Yn wir meddaf i chwi, Ni
roddir arwydd i'r genhedlaeth yma.
13 Ac efe a'u gadawodd hwynt,
ac a aeth i'r llong drachefn, ac a
dynnodd ymaith i'r lân arall.
14 ¶ [e] A'*r disgyblion* a adawsant [e] Matt. 16. 5.
yn anghof gymmeryd bara, ac nid
oedd ganddynt gyd â hwynt ond
un dorth yn y llong.
15 [f] Yna y gorchymynodd efe idd- [f] Matt. 16. 6. Luc 12. 1.
ynt, gan ddywedyd, Gwyliwch, ym-
ogelwch rhag surdoes y Phariseaid,
a surdoes Herod.
16 Ac ymresymmu a wnaethant y
naill wrth y llall, gan ddywedyd,
Hyn sydd [g] oblegid nad oes gen- [g] Matt. 16. 7.
nym fara.
17 A phan wybu yr Iesu, efe a
ddywedodd wrthynt, Pa ymresym-
mu yr ydych, am nad oes gennych
fara? [h] onid ydych chwi etto yn [h] pen. 6. 52.
ystyried, nac yn deall? ydyw eich
calon etto gennych wedi caledu?
18 A chennych lygaid, oni wel-
wch? a chennych glustiau, oni
chlywch? ac onid ydych yn cofio?
19 [i] Pan dorrais y pùm torth *hyn-* [i] Matt. 14. 20.
ny ym mysg y pùm mil, pa sawl pen. 6. 43. Ioan 6. 13.

Anno DOMINI 32.

basgedaid yn llawn o friw-fwyd a godasoch i fynu? Dywedasant wrtho, Deuddeg.

k Matt. 15. 37. ad. 8.

20 A [k]phan *dorrais* y saith ym mhlith y pedair mil, llonaid pa sawl basged o friw-fwyd a godasoch i fynu? A hwy a ddywedasant, Saith.

21 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa fodd nad ydych yn deall?

22 ¶ Ac efe a ddaeth i Bethsaida; a hwy a ddygasant atto un dall, ac a ddeisyfasant arno ar iddo gyffwrdd âg ef.

23 Ac wedi ymaflyd yn llaw y dall, efe a'i tywysodd ef allan o'r dref: ac [l]wedi iddo boeri ar ei lygaid ef, a dodi ei ddwylaw arno, efe a ofynodd iddo, a oedd efe yn gweled dim.

l pen. 7. 33.

24 Ac wedi edrych i fynu, efe a ddywedodd, Yr ydwyf yn gweled dynion megis prennau yn rhodio.

25 Wedi hynny y gosododd efe *ei* ddwylaw drachefn ar ei lygaid ef, ac a barodd iddo edrych i fynu: ac efe a gafodd ei olwg, ac efe a welai bawb o bell, ac yn eglur.

26 Ac efe a'i hanfonodd ef adref, i'w dŷ, gan ddywedyd, Na ddos i'r dref, ac [m]na ddywed i neb yn y dref.

m Matt. 8. 4. pen. 5. 43.

27 ¶ [n]A'r Iesu a aeth allan, efe a'i ddisgyblion, i drefi Cesarea Philippi: ac ar y ffordd efe a ofynodd i'w ddisgyblion, gan ddywedyd wrthynt, Pwy y mae dynion yn dywedyd fy mod i?

n Matt. 16. 13. Luc 9. 18.

28 A hwy a attebasant, [o]Ioan Fedyddiwr; a rhai, Elïas; ac eraill, Un o'r prophwydi.

o Matt. 14. 2.

29 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Ond pwy yr ydych chwi yn dywedyd fy mod i? A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrtho, Ti yw y Crist.

30 Ac efe a orchymynodd iddynt na ddywedent i neb [2]am dano.

2 *hynny.*

31 Ac [p]efe a ddechreuodd eu dysgu hwynt, fod yn rhaid i Fab y dyn oddef llawer, a'i wrthod gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, ac wedi tridiau adgyfodi.

p Matt. 16. 21. a 17. 22. Luc 9. 22.

32 A'r ymadrodd hwnnw a ddywedodd efe yn eglur. A Phetr a ymaflodd ynddo, ac a ddechreuodd ei geryddu ef.

33 Eithr wedi iddo droi, ac edrych ar ei ddisgyblion, efe a geryddodd Petr, gan ddywedyd, Dos ymaith yn fy ol i, Satan; am nad wyt yn synied y pethau sydd o Dduw, ond y pethau sydd o ddynion.

Anno DOMINI 32.

34 ¶ Ac wedi iddo alw atto y dyrfa, gyd â'i ddisgyblion, efe a ddywedodd wrthynt, [q]Y neb a fynno ddyfod ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun, a chyfoded ei groes, a dilyned fi.

q Matt. 10. 38. a 16. 24. Luc 9. 23. a 14. 27.

35 Canys [r]pwy bynnag a fynno gadw ei einioes, a'i cyll hi: ond pwy bynnag a gollo ei einioes er fy mwyn i a'r efengyl, hwnnw a'i ceidw hi.

r Ioan 12. 25.

36 Canys pa lesâd i ddyn, os ennill yr holl fyd, a cholli ei enaid ei hun?

37 Neu pa beth a rydd dyn yn gyfnewid am ei enaid?

38 Canys [s]pwy bynnag [t]a fyddo cywilydd ganddo fi a'm geiriau yn yr odinebus a'r bechadurus genhedlaeth hon; bydd cywilydd gan Fab y dyn yntau hefyd, pan ddêl y'ngogoniant ei Dad, gyd â'r angelion sanctaidd.

s Matt. 10. 33.
t Edrych Rhuf. 1. 16. 2 Tim. 1. 8.

PENNOD IX.

2 *Gwedd-newidiad yr Iesu.* 11 *Efe yn dysgu ei ddisgyblion ynghylch dyfodiad Elïas:* 14 *yn bwrw allan ysbryd mud a byddar:* 30 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad;* 33 *yn annog ei ddisgyblion i ostyngeiddrwydd:* 38 *gan erchi iddynt, na luddient y rhai nid ydynt yn eu herbyn, ac na roddent rwystr i neb o'r ffyddloniaid.*

AC efe a ddywedodd wrthynt, [a]Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, fod rhai o'r rhai sydd yn sefyll yma, ni phrofant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw wedi dyfod mewn nerth.

a Matt. 16. 28. Luc 9. 27.

2 ¶ [b]Ac wedi chwe diwrnod, y cymmerth yr Iesu Petr, ac Iago, ac Ioan, ac a'u dug hwynt i fynydd uchel, eu hunain o'r neilldu: ac efe a wedd-newidiwyd yn eu gŵydd hwynt.

b Matt. 17. 1. Luc 9. 28.

3 A'i ddillad ef a aethant yn ddisglaer, yn gannaid iawn fel eira; y fath ni fedr un pannwr ar y ddaear eu cannu.

4 Ac ymddangosodd iddynt Elïas, gyd â Moses: ac yr oeddynt yn ymddiddan â'r Iesu.

5 A Phetr a attebodd ac a ddywedodd wrth yr Iesu, Rabbi, da yw i ni fod yma: a gwnawn dair pabell; i ti un, ac i Moses un, ac i Elïas un.

6 Canys nis gwyddai beth yr oedd yn ei ddywedyd: canys yr oeddynt wedi dychrynu.

7 A daeth cwmmwl yn cysgodi drostynt hwy: a llef a ddaeth allan

Anno DOMINI 32.

o'r cwmmwl, gan ddywedyd, Hwn
yw fy anwyl Fab; gwrandêwch ef.
8 Ac yn ddisymmwth, pan edrych-
asant o amgylch, ni welsant neb
mwy, ond yr Iesu yn unig gyd â
hwynt.
9 A phan oeddynt yn dyfod i
waered o'r mynydd, efe a orchymyn-
odd iddynt na ddangosent i neb
y pethau a welsent, hyd pan ad-
gyfodai Mab y dyn o feirw.
10 A hwy a gadwasant y gair gyd
â hwynt eu hunain, gan gyd-ymholi
beth yw yr adgyfodi o feirw.
11 ¶ A hwy a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, Paham y dywed yr ys-
grifenyddion, [c] fod yn rhaid i Elïas
ddyfod yn gyntaf?
12 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Elïas yn ddïau
gan ddyfod yn gyntaf a edfryd bob
peth; [d] a'r modd yr ysgrifenwyd
am Fab y dyn, y dïoddefai lawer
o bethau, ac [e] y dirmygid ef.
13 Eithr yr wyf yn dywedyd i
chwi, ddyfod [f] Elïas yn ddïau, a
gwneuthur o honynt iddo yr hyn
a fynnasant, fel yr ysgrifenwyd am
dano.
14 ¶ A phan ddaeth efe at *ei* ddis-
gyblion, efe a welodd dyrfa fawr
yn eu cylch hwynt, a'r ysgrifenydd-
ion yn cyd-ymholi â hwynt.
15 Ac yn ebrwydd yr holl dyrfa,
pan ganfuant ef, a ddychrynasant,
a chan redeg atto, a gyfarchasant
iddo.
16 Ac efe a ofynodd i'r ysgrifen-
yddion, Pa gyd-ymholi yr ydych
[2] yn eich plith?
17 Ac [g] un o'r dyrfa a attebodd
ac a ddywedodd, Athraw, mi a
ddygais fy mab attat, ag yspryd
mud ynddo:
18 A pha le bynnag y cymmero ef,
efe a'i [3] rhwyga; ac yntau a fwrw
ewyn, ac a ysgyrnyga ddannedd, ac
y mae yn dihoeni: ac mi a ddywed-
ais wrth dy ddisgyblion ar iddynt
ei fwrw ef allan; ac nis gallasant.
19 Ac efe a attebodd iddynt, ac
a ddywedodd, O genhedlaeth an-
ffyddlawn, pa hyd y byddaf gyd
â chwi? pa hyd y goddefaf chwi?
dygwch ef attaf fi.
20 A hwy a'i dygasant ef atto. A
[h] phan welodd ef, yn y man yr
yspryd a'i drylliodd ef; a chan
syrthio ar y ddaear, efe a ymdreigl-
odd, dan falu ewyn.
21 A gofynodd *yr Iesu* i'w dad ef,
Beth sydd o amser er pan ddarfu
fel hyn iddo? Yntau a ddywedodd,
Er yn fachgen.
22 A mynych y taflodd efe ef yn
tân, ac i'r dyfroedd, fel y difethai
efe ef: ond os gelli di ddim, cym-
morth ni, gan dosturio wrthym.
23 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
[i] Os gelli di gredu, pob peth a all
fod i'r neb a gredo.
24 Ac yn y fan tad y bachgen, dan
lefain ac wylofain, a ddywedodd,
Yr wyf fi yn credu, O Arglwydd;
cymmorth fy anghrediniaeth i.
25 A phan welodd yr Iesu fod y
dyrfa yn cyd-redeg atto, efe a ger-
yddodd yr yspryd aflan, gan ddy-
wedyd wrtho, *Tydi* yspryd mud a
byddar, yr wyf fi yn gorchymyn i
ti, Tyred allan o hono, ac na ddos
mwy iddo ef.
26 Ac wedi *i'r yspryd* lefain, a
dryllio llawer arno ef, efe a aeth
allan: ac yr oedd efe fel *un* marw,
fel y dywedodd llawer ei farw ef.
27 A'r Iesu a'i cymmerodd ef er-
byn ei law, ac a'i cyfododd; ac efe
a safodd i fynu.
28 Ac wedi iddo fyned i mewn i'r
tŷ, ei ddisgyblion a ofynasant iddo
o'r neilldu, Paham na allem ni ei
fwrw ef allan?
29 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y rhyw hwn ni all er dim ddyfod
allan, ond trwy weddi ac ympryd.
30 ¶ [k] Ac wedi ymadael oddi yno,
hwy a ymdeithiasant trwy Galilea:
ac ni fynnai efe wybod o neb.
31 Canys yr oedd efe yn dysgu ei
ddisgyblion, ac yn dywedyd wrth-
ynt, [l] Y traddodid Mab y dyn i
ddwylaw dynion, ac y lladdent ef;
ac wedi ei ladd, yr adgyfodai y
trydydd dydd.
32 Ond nid oeddynt hwy yn deall
yr ymadrodd, ac ofni yr oeddynt
ofyn iddo.
33 ¶ Ac [m] efe a ddaeth i Caperna-
um: a phan oedd efe yn y tŷ, efe a
ofynodd iddynt, Beth yr oeddych
yn ymddadleu yn eich plith eich
hunain ar y ffordd?
34 Ond hwy a dawsant â sôn:
canys ymddadleuasent â'u gilydd
ar y ffordd, pwy *a fyddai* fwyaf.
35 Ac efe a eisteddodd, ac a
alwodd y deuddeg, ac a ddywed-
odd wrthynt, [n] Os myn neb fod yn
gyntaf, efe a fydd olaf o'r cwbl, a
gweinidog i bawb.
36 Ac [o] efe a gymmerth fachgen-

Marginal notes: c Mal. 4. 5. Matt. 17. 10. — d Ps. 22. 6. Es. 53. 2, &c. Dan. 9. 26. — e Phil. 2. 7. — f Matt. 11. 14. Luc 1. 17. — 2 *â hwynt?* — g Matt. 17. 14. Luc 9. 38. — 3 *maedda.* — h pen. 1. 26. — i Luc 17. 6. — k Matt. 17. 22. — l Luc 9. 44. — m Matt. 18. 1. Luc 9. 46. — n Matt. 20. 26, 27. pen. 10. 43. — o pen. 10. 16.

Anno DOMINI 32.

Anno DOMINI 32.

nyn, ac a'i gosododd ef yn eu canol
hwynt: ac wedi iddo ei gymmeryd
ef yn ei freichiau, efe a ddywedodd
wrthynt,
37 Pwy bynnag a dderbynio un
o'r cyfryw fechgyn yn fy enw i,
p Matt. 10. 40. sydd yn fy nerbyn i: a [p] phwy byn-
nag a'm derbyn i, nid myfi y mae
yn ei dderbyn, ond yr hwn a'm
danfonodd i.
q Luc 9. 49. 38 ¶ Ac [q] Ioan a'i hattebodd ef,
gan ddywedyd, Athraw, ni a welsom
un yn bwrw allan gythreuliaid yn
dy enw di, yr hwn nid yw yn ein
dilyn ni; ac ni a waharddasom
iddo, am nad yw yn ein dilyn ni.
39 A'r Iesu a ddywedodd, Na wa-
r 1 Cor. 12. 3. herddwch iddo; [r] canys nid oes neb
a wna wyrthiau yn fy enw i, ac a
all yn y fan roi drygair i mi.
s Matt. 12. 30. 40 [s] Canys y neb nid yw i'n her-
byn, o'n tu ni y mae.
t Matt. 10. 42. 41 [t] Canys pwy bynnag a roddo
i chwi i'w yfed gwppanaid o ddwfr
yn fy enw i, am eich bod yn perthyn
i Grist, yn wir meddaf i chwi, Ni
chyll efe ei obrwy.
u Matt. 18. 6. Luc 17. 1. 42 A [u] phwy bynnag a rwystro un
o'r rhai bychain *hyn* sydd yn credu
ynof fi, gwell oedd iddo osod maen
melin o amgylch ei wddf, a'i daflu
i'r môr.
x Matt. 5. 29. a 18. 8. 43 Ac [x] os dy law [4] a'th rwystra,
4 Neu, *a wna i ti droseddu:* ac felly ad. 45, 47. torr hi ymaith: gwell yw i ti fyned
i mewn i'r bywyd yn anafus, nag a
dwy law gennyt fyned i uffern, i'r
tân anniffoddadwy:
y Es. 66. 24. 44 [y] Lle nid yw eu pryf hwynt yn
marw, na'r tân yn diffodd.
45 Ac os dy droed a'th rwystra,
torr ef ymaith: gwell yw i ti fyned
i mewn i'r bywyd yn gloff, nag a
dau droed gennyt dy daflu i uffern,
i'r tân anniffoddadwy:
46 Lle nid yw eu pryf hwynt yn
marw, na'r tân yn diffodd.
47 Ac os dy lygad a'th rwystra,
bwrw ef ymaith: gwell yw i ti fyn-
ed i mewn i deyrnas Dduw yn un-
llygeidiog, nag a dau lygad gennyt
dy daflu i dân uffern:
48 Lle nid yw eu pryf hwynt yn
marw, na'r tân yn diffodd.
49 Canys pob un a helltir â
z Lef. 2. 13. thân, [z] a phob aberth a helltir â
halen.
a Matt. 5. 13. Luc 14. 34. 50 [a] Da *yw* yr halen: ond os bydd
yr halen yn ddihallt, â pha beth
yr helltwch ef? Bid gennych halen
b Rhuf. 12. 18. Heb. 12. 14. ynoch eich hunain, a [b] byddwch
heddychlawn â'ch gilydd.

PENNOD X.

2 Crist yn ymresymmu â'r Phariseaid ynghylch ysgar: 13 yn bendithio y plant a ddygwyd atto: 17 yn atteb i wr goludog, pa fodd y cai etifeddu bywyd tragywyddol: 23 yn dangos i'w ddisgyblion berygl golud: 28 yn addaw gwobrau i'r sawl a ymadawo â dim er mwyn yr efengyl: 32 yn rhag-fynegi ei farwolaeth, a'i adgyfodiad: 35 yn gorchymyn i feibion Zebedëus, a geisient barch ganddo, feddwl yn hytrach am ddïoddef gyd âg ef; 46 ac yn rhoddi ei olwg i Bartimëus.

Anno DOMINI 33.

AC [a] efe a gyfododd oddi yno, ac a Matt. 19. 1. Ioan 10. 40. a 11. 7.
a aeth i dueddau Judea, trwy
y tu hwnt i'r Iorddonen; a'r bobl-
oedd a gyd-gyrchasant atto ef
drachefn: ac fel yr oedd yn arferu,
efe a'u dysgodd hwynt drachefn.
2 ¶ A'r Phariseaid, wedi dyfod
atto, a ofynasant iddo, Ai rhydd i
wr roi ymaith ei wraig? gan ei
demtio ef.
3 Yntau a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Beth a orchymynodd
Moses i chwi?
4 A hwy a ddywedasant, [b] Moses a b Deut. 24. 1. Matt. 5. 31.
ganiattaodd ysgrifenu llythyr ysgar,
a'i gollwng hi ymaith.
5 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, O achos eich cal-
on-galedwch chwi yr ysgrifenodd
efe i chwi y gorchymyn hwnnw:
6 Ond o ddechreuad y creadig-
aeth, [c] yn wrryw a benyw y gwnaeth c Gen. 1. 27.
Duw hwynt.
7 [d] Am hyn y gâd dyn ei dad a'i d Gen. 2. 24. 1 Cor. 6. 16. Eph. 5. 31.
fam, ac y glŷn wrth ei wraig;
8 A hwy ill dau a fyddant un
cnawd: fel nad ydynt mwy ddau,
ond un cnawd.
9 Y peth gan hynny a gyssylltodd
Duw, na wahaned dyn.
10 Ac yn y tŷ drachefn ei ddis-
gyblion a ofynasant iddo am yr un
peth.
11 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[e] Pwy bynnag a roddo ymaith ei e Matt. 5. 32. a 19. 9. Luc 16. 18. 1 Cor. 7. 10.
wraig, ac a brïodo un arall, y mae
yn godinebu yn ei herbyn hi.
12 Ac os gwraig a ddyry ymaith
ei gwr, a phrïodi un arall, y mae
hi yn godinebu.
13 ¶ A [f] hwy a ddygasant blant f Matt. 19. 13. Luc 18. 15.
bychain atto, fel y cyffyrddai efe â
hwynt: a'r disgyblion a geryddas-
ant y rhai oedd yn *eu* dwyn *hwynt.*
14 A'r Iesu pan welodd *hynny,*
fu anfoddlawn, ac a ddywedodd
wrthynt, Gadêwch i blant bychain
ddyfod attaf fi, ac na waherddwch
iddynt: canys [g] eiddo y cyfryw rai g 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.
yw teyrnas Dduw.
15 Yn wir meddaf i chwi, [h] Pwy h Matt. 18. 3.

Anno DOMINI 33.

bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw
fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.
16 Ac efe a'u cymmerodd hwy yn
ei freichiau, *ac* a roddes *ei* ddwy-
law arnynt, ac a'u bendithiodd.
[i] Matt. 19. 16. Luc 18. 18. 17 ¶ [i] Ac wedi iddo fyned allan
i'r ffordd, rhedodd un atto, a gos-
tyngodd iddo, ac a ofynodd iddo,
O Athraw da, beth a wnaf fel yr
etifeddwyf fywyd tragywyddol?
18 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Paham y gelwi fi yn dda? nid *oes*
neb da ond un, *sef* Duw.
19 Ti a wyddost y gorchymynion,
[k] Exod. 20. Rhuf. 13. 9. Na [k] odineba, Na ladd, Na ladratta,
Na cham-dystiolaetha, Na cham-
golleda, Anrhydedda dy dad a'th
fam.
20 Yntau a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Athraw, y rhai hyn
i gyd a gedwais o'm hieuengctid.
21 A'r Iesu gan edrych arno, a'i
hoffodd, ac a ddywedodd wrtho,
Un peth sydd ddiffygiol i ti: dos,
gwerth yr hyn oll sydd gennyt, a
[l] Matt. 6. 19. Luc 12. 33. a 16. 9. dyro i'r tlodion; a thi a gei [l] drysor
yn y nef: a thyred, *a* chymmer i
fynu y groes, a dilyn fi.
22 Ac efe a bruddhaodd wrth yr
ymadrodd, ac a aeth ymaith yn
athrist: canys yr oedd ganddo fedd-
iannau lawer.
23 ¶ A'r Iesu a edrychodd *o'i*
amgylch, ac a ddywedodd wrth ei
ddisgyblion, Mor anhawdd yr â y
rhai y mae golud ganddynt i deyrn-
as Dduw!
24 A'r disgyblion a frawychasant
wrth ei eiriau ef. Ond yr Iesu a
attebodd drachefn, ac a ddywedodd
wrthynt, O blant, mor anhawdd yw
[m] Job 31. 24. Ps. 62. 10. Luc 18. 24. 1 Tim. 6. 17. i'r rhai sydd [m] â'u hymddiried yn
eu golud fyned i deyrnas Dduw!
25 Y mae yn haws i gamel fyned
trwy grai y nodwydd, nag i oludog
fyned i mewn i deyrnas Dduw.
26 A hwy a synnasant yn ddirfawr,
gan ddywedyd wrthynt eu hunain,
A phwy a all fod yn gadwedig?
27 A'r Iesu, wedi edrych arnynt,
a ddywedodd, Gyd â dynion am-
mhosibl *yw*, ac nid gyd â Duw:
[n] Jer. 32. 17. Luc 1. 37. canys [n] pob peth sydd bosibl gyd
â Duw.
[o] Matt. 19. 27. Luc 18. 28. 28 ¶ [o] Yna y dechreuodd Petr
ddywedyd wrtho, Wele, nyni a ad-
awsom bob peth, ac a'th ddilyn-
asom di.
29 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd, Yn wir meddaf i chwi, Nid
oes neb a'r a adawodd dŷ, neu frod-
yr, neu chwïorydd, neu dad, neu
fam, neu wraig, neu blant, neu dir-
oedd, o'm hachos i a'r efengyl,
30 A'r ni dderbyn y càn cym-
maint yr awrhon y pryd hwn, dai,
a brodyr, a chwïorydd, a mammau,
a phlant, a thiroedd, ynghyd âg
erlidiau; ac yn y byd a ddaw, fywyd
tragywyddol.
31 [p] Ond llawer rhai cyntaf a fydd- [p] Matt. 19. 30. a 20. 16. Luc 13. 30.
ant ddiweddaf; a'r diweddaf *fydd-*
ant gyntaf.
32 ¶ Ac [q] yr oeddynt ar y ffordd [q] Matt. 20. 17. Luc 18. 31.
yn myned i fynu i Jerusalem; ac yr
oedd yr Iesu yn myned o'u blaen
hwynt: a hwy a frawychasant; ac
fel yr oeddynt yn canlyn, yr oedd
arnynt ofn. Ac wedi iddo drachefn
gymmeryd y deuddeg, efe a dde-
chreuodd fynegi iddynt y pethau
a ddigwyddent iddo ef:
33 *Canys* wele, yr ydym ni yn
myned i fynu i Jerusalem; a Mab
y dyn a draddodir i'r arch-offeir-
iaid, ac i'r ysgrifenyddion; a hwy
a'i condemniant ef i farwolaeth, ac
a'i traddodant ef i'r Cenhedloedd:
34 A hwy a'i gwatwarant ef, ac
a'i fflangellant, ac a boerant arno,
ac a'i lladdant: a'r trydydd dydd
yr adgyfyd.
35 ¶ A [r] daeth atto Iago ac Ioan, [r] Matt. 20. 20.
meibion Zebedëus, gan ddywedyd,
Athraw, ni a fynnem wneuthur o
honot i ni yr hyn a ddymunem.
36 Yntau a ddywedodd wrthynt,
Beth a fynnech i mi ei wneuthur i
chwi?
37 Hwythau a ddywedasant wrtho,
Caniattâ i ni eistedd, un ar dy dde-
heulaw, a'r llall ar dy aswy, yn dy
ogoniant.
38 Ond yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, Ni wyddoch pa beth yr ydych
yn ei ofyn: a ellwch chwi yfed o'r
cwppan yr wyf fi yn ei yfed? a'ch
bedyddio â'r bedydd y'm bedyddir
i âg ef?
39 A hwy a ddywedasant wrtho,
Gallwn. A'r Iesu a ddywedodd
wrthynt, Dïau yr yfwch o'r cwppan
yr yfwyf fi; ac y'ch bedyddir â'r
bedydd y bedyddir finnau:
40 Ond eistedd ar fy neheulaw
a'm haswy, nid eiddof fi ei roddi;
ond i'r rhai y darparwyd.
41 A phan glybu y deg, hwy a
ddechreuasant [2] fod yn anfoddlawn [2] *sorri wrth.*
ynghylch Iago ac Ioan.
42 A'r Iesu a'u galwodd hwynt
atto, ac a ddywedodd wrthynt, [s] Chwi [s] Luc 22. 25.

Anno DOMINI 33.

a wyddoch fod y rhai a dybir eu
bod yn llywodraethu ar y Cen-
hedloedd, yn tra-arglwyddiaethu ar-
nynt; a'u gwŷr mawr hwynt yn
tra-awdurdodi arnynt.
43 Eithr nid felly y bydd yn eich
plith chwi: ond pwy bynnag a
ewyllysio fod yn fawr yn eich plith,
[3] bydded weinidog i chwi; (3 Gr. *a fydd.*)
44 A phwy bynnag o honoch a
fynno fod yn bennaf, [4] bydded was (4 Gr. *a fydd.*)
i bawb.
45 Canys [t] ni ddaeth Mab y dyn (t Ioan 13. 14. Phil. 2. 7.)
i'w wasanaethu, ond i wasanaethu,
ac [u] i roi ei einioes yn bridwerth (u 1 Tim. 2. 6. Tit. 2. 14.)
dros lawer.
46 ¶ [x] A hwy a ddaethant i Jericho. (x Matt. 20. 29. Luc 18. 35.)
Ac fel yr oedd efe yn myned allan o
Jericho, efe a'i ddisgyblion, a bagad
o bobl, Bartimëus ddall, mab Timë-
us, oedd yn eistedd ar fin y ffordd,
yn cardotta.
47 A phan glybu mai yr Iesu o
Nazareth ydoedd, efe a ddechreu-
odd lefain, a dywedyd, Iesu, mab
Dafydd, trugarhâ wrthyf.
48 A llawer a'i ceryddasant ef, i
geisio ganddo dewi: ond efe a lef-
odd yn fwy o lawer, Mab Dafydd,
trugarhâ wrthyf.
49 A'r Iesu a safodd, ac a archodd
ei alw ef. A hwy a alwasant y dall,
gan ddywedyd wrtho, Cymmer gal-
on; cyfod: y mae efe yn dy alw di.
50 Ond efe, wedi taflu ei gochl
ymaith, a gyfododd, ac a ddaeth at
yr Iesu.
51 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Beth a fynni i mi ei
wneuthur i ti? A'r dall a ddywed-
odd wrtho, [5] Athraw, caffael o honof (5 *Rabboni.* Gwel Ioan 20. 16.)
fy ngolwg.
52 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Dos ymaith: [y] dy ffydd a'th [6] iach- (y Matt. 9. 22. pen. 5. 34.)
aodd. Ac yn y man y cafodd efe (6 Neu, *achubodd.*)
ei olwg, ac efe a ddilynodd yr Iesu
ar hyd y ffordd.

PENNOD XI.

1 Crist yn marchogaeth mewn goruchafiaeth i Jerusalem: 12 yn melldithio y pren deiliog diffrwyth: 15 yn glanhâu y deml: 20 yn annog ei ddisgyblion i fod yn ddisigl mewn ffydd; ac i faddeu i'w gelynion: 27 ac yn amddiffyn fod ei weithredoedd ef yn gyfreithlawn, trwy dystiolaeth Ioan, yr hwn oedd wr wedi ei ddanfon oddi wrth Dduw.

AC [a] wedi eu dyfod yn agos i Je- (a Matt. 21. 1. Luc 19. 29 Ioan 12. 14.)
rusalem, i Bethphage a Beth-
ania, hyd fynydd yr Olew-wydd, efe
a anfonodd ddau o'i ddisgyblion,
2 Ac a ddywedodd wrthynt, Ewch
ymaith i'r pentref *sydd* gyferbyn â
chwi: ac yn y man wedi y deloch i
mewn iddo, chwi a gewch ebol wedi
ei rwymo, ar yr hwn nid eistedd-
odd neb; gollyngwch ef yn rhydd,
a dygwch ymaith.
3 Ac os dywed neb wrthych, Pa-
ham y gwnewch hyn? dywedwch,
Am fod yn rhaid i'r Arglwydd
wrtho; ac yn ebrwydd efe a'i den-
fyn yma.
4 A hwy a aethant ymaith, ac a
gawsant yr ebol yn rhwym wrth y
drws oddi allan, mewn croes-ffordd;
ac a'i gollyngasant ef yn rhydd.
5 A rhai o'r rhai oedd yn sefyll
yno a ddywedasant wrthynt, Beth a
wnewch chwi, yn gollwng yr ebol
yn rhydd?
6 A hwy a ddywedasant wrthynt
fel y gorchymynasai yr Iesu: a hwy
a adawsant iddynt fyned ymaith.
7 A hwy a ddygasant yr ebol at yr
Iesu, ac a fwriasant eu dillad arno;
ac efe a eisteddodd arno.
8 A llawer a daenasant eu dillad
ar hyd y ffordd; ac eraill a dorras-
ant gangau o'r gwŷdd, ac a'*u* taen-
asant ar y ffordd.
9 A'r rhai oedd yn myned o'r blaen,
a'r rhai oedd yn dyfod ar ol, a lef-
asant, gan ddywedyd, [b] Hosanna; (b Ps. 118. 26.)
Bendigedig *fyddo* yr hwn sydd yn
dyfod yn enw yr Arglwydd:
10 Bendigedig *yw* y deyrnas sydd
yn dyfod yn enw Arglwydd ein tad
Dafydd: Hosanna yn y [2] goruchaf. (2 *goruchafion.*)
11 A'r Iesu a aeth i mewn i Jeru-
salem, ac i'r deml: ac wedi iddo
edrych ar bob peth o'i amgylch, a
hi weithian yn hwyr, efe a aeth
allan i Bethania gyd â'r deuddeg.
12 ¶ [c] A thrannoeth, wedi iddynt (c Matt. 21. 18.)
ddyfod allan o Bethania, yr oedd
arno chwant bwyd.
13 Ac wedi iddo ganfod o hirbell
ffigysbren ag arno ddail, efe a aeth
i edrych a gaffai ddim arno. A
phan ddaeth atto, ni chafodd efe
ddim ond y dail: canys nid oedd
amser ffigys.
14 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Na fwyttâed neb
ffrwyth o honot byth mwy. A'i
ddisgyblion ef a glywsant.
15 ¶ [d] A hwy a ddaethant i Jeru- (d Matt. 21. 12. Luc 19. 45. Ioan 2. 14.)
salem. A'r Iesu a aeth i'r deml, ac
a ddechreuodd fwrw allan y rhai a
werthent ac a brynent yn y deml;
ac a ymchwelodd drestlau yr arian-
wyr, a chadeiriau y gwerthwyr co-
lommenod:

Anno DOMINI 33.

16 Ac ni adawai *efe* i neb ddwyn
llestr trwy y deml.
17 Ac efe [3]a'u dysgodd, gan ddy-
wedyd wrthynt, Onid yw yn ysgrif-
enedig, [e]Y gelwir fy nhŷ i yn
dŷ gweddi [4]i'r holl genhedloedd?
ond [f]chwi a'i gwnaethoch yn ogof
lladron.
18 [g]A'r ysgrifenyddion a'r arch-
offeiriaid a glywsant *hyn,* ac a geis-
iasant pa fodd y difethent ef: can-
ys yr oeddynt yn ei ofni ef, am fod
yr holl bobl yn synnu oblegid ei
athrawiaeth ef.
19 A phan aeth hi yn hwyr, efe
a aeth allan o'r ddinas.
20 ¶ [h]A'r bore, wrth fyned heibio,
hwy a welsant y ffigysbren wedi
crino o'r gwraidd.
21 A Phetr, wedi adgofio, a ddy-
wedodd wrtho, Athraw, wele y ffig-
ysbren a felldithiaist, wedi crino.
22 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Bydded gennych
[5]ffydd yn Nuw:
23 Canys [i]yn wir yr wyf yn dywed-
yd i chwi, Pwy bynnag a ddywedo
wrth y mynydd hwn, Tynner di
ymaith, a bwrier di i'r môr; ac nid
ammheuo yn ei galon, ond credu y
daw i ben y pethau a ddywedo efe;
beth bynnag a ddywedo, a fydd iddo.
24 Am hynny meddaf i chwi,
[k]Beth bynnag oll a geisioch wrth
weddïo, credwch y derbyniwch, ac
efe fydd i chwi.
25 A [l]phan safoch i weddïo, madd-
euwch, o bydd gennych ddim yn
erbyn neb; fel y maddeuo eich
Tad yr hwn sydd yn y nefoedd i
chwithau eich camweddau:
26 Ond [m]os chwi ni faddeuwch,
eich Tad yr hwn sydd yn y nefoedd
ni faddeu chwaith eich camweddau
chwithau.
27 ¶ [n]A hwy a ddaethant drachefn
i Jerusalem: ac fel yr oedd efe yn
rhodio yn y deml, yr arch-offeiriaid,
a'r ysgrifenyddion, a'r henuriaid, a
ddaethant atto,
28 Ac a ddywedasant wrtho, Trwy
ba awdurdod yr wyt ti yn gwneuth-
ur y pethau hyn? a phwy a roddes
i ti yr awdurdod hon i wneuthur
y pethau hyn?
29 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, A minnau a ofyn-
af i chwithau un [6]gair; ac attebwch
fi, a mi a ddywedaf i chwi trwy ba
awdurdod yr wyf yn gwneuthur y
pethau hyn.

[3] *a athrawiaethodd.*
[e] Es. 56. 7.
[4] Neu, *gan yr holl,* &c.
[f] Jer. 7. 11.
[g] Luc 19. 47.
[h] Matt. 21. 19.
[5] *ffydd Duw.*
[i] Matt. 17. 20. a 21. 21. Luc 17. 6.
[k] Matt. 7. 7. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 24. Iago 1. 6.
[l] Matt. 6. 14. Col. 3. 13.
[m] Matt. 18. 35.
[n] Matt. 21. 23. Luc 20. 1.
[6] Neu, *peth.*

30 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr oedd,
ai o ddynion? attebwch fi.
31 Ac ymresymmu a wnaethant
wrthynt eu hunain, gan ddywedyd,
Os dywedwn, O'r nef; efe a ddy-
wed, Paham gan hynny na chred-
ech iddo?
32 Eithr os dywedwn, O ddynion;
yr oedd arnynt ofn y bobl: canys
[o]pawb oll a gyfrifent Ioan mai pro-
phwyd yn ddïau ydoedd.
33 A hwy a attebasant ac a ddy-
wedasant wrth yr Iesu, Ni wyddom
ni. A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt hwythau, Ac ni
ddywedaf finnau i chwithau trwy
ba awdurdod yr wyf yn gwneuthur
y pethau hyn.

PENNOD XII.

1 *Trwy ddammeg y winllan a logwyd i lafurwyr annïolchgar, y mae Crist yn rhag-ddangos gwrthodiad yr Iuddewon, a galwad y Cenhedloedd:* 13 *y mae yn gochelyd magl y Phariseaid a'r Herodianiaid ynghylch talu teyrnged i Cesar;* 18 *yn argyhoeddi amryfusedd y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad;* 28 *yn atteb yr ysgrifenydd oedd yn ymofyn am y gorchymyn cyntaf;* 35 *yn beio ar dyb yr ysgrifenyddion am Grist;* 38 *ac yn gorchymyn i'r bobl ochelyd eu huchder a'u rhagrith hwy;* 41 *ac yn canmol y weddw dlawd am ei dwy hatling, yn fwy na neb.*

AC efe a [a]ddechreuodd ddywedyd
wrthynt ar ddamhegion. Gwr
a blannodd winllan, ac a ddododd
gae o'*i* hamgylch, ac a gloddiodd *le*
i'r gwin-gafn, ac a adeiladodd dŵr,
ac a'i gosododd hi allan i lafurwyr,
ac a aeth oddi cartref.
2 Ac efe a anfonodd was mewn
amser at y llafurwyr, i dderbyn gan
y llafurwyr o ffrwyth y winllan.
3 A hwy a'*i* daliasant *ef,* ac a'i
baeddasant, ac a'*i* gyrrasant ymaith
yn wag-*law.*
4 A thrachefn yr anfonodd efe
attynt was arall; a hwnnw y taflas-
ant gerrig atto, ac yr archollasant
ei ben, ac a'*i* gyrrasant ymaith [2]yn
ammharchus.
5 A thrachefn yr anfonodd efe
un arall; a hwnnw a laddasant: a
llawer eraill; gan faeddu rhai, a
lladd y lleill.
6 Am hynny etto, a chanddo un
mab, ei anwylyd, efe a anfonodd
hwnnw hefyd attynt yn ddiweddaf,
gan ddywedyd, Hwy a barchant fy
mab i.
7 Ond y llafurwyr hynny a ddywed-
asant yn eu plith eu hunain, Hwn
yw yr etifedd; deuwch, lladdwn ef,
a'r etifeddiaeth fydd eiddom ni.

Anno DOMINI 33.

[o] Matt. 14. 5. pen. 6. 20.
[a] Matt. 21. 33. Luc 20. 9.
[2] *wedi ei ammherchi.*

Anno DOMINI 33.

8 A hwy a'i daliasant ef, ac a'*i*
lladdasant, ac a'*i* bwriasant allan
o'r winllan.
9 Beth gan hynny a wna arglwydd
y winllan? efe a ddaw, ac a ddifetha
y llafurwyr, ac a rydd y winllan i
eraill.
10 Oni ddarllenasoch yr ysgryth-
yr hon? [b] Y maen a wrthododd yr
adeiladwyr, *hwn* a wnaethpwyd yn
ben y gongl:
11 Hyn a wnaethpwyd gan yr Ar-
glwydd; a rhyfedd yw yn ein gol-
wg ni.
12 A hwy a geisiasant ei ddala
ef; ac yr oedd arnynt ofn y dyrfa:
canys hwy a wyddent mai yn eu
herbyn hwy y dywedasai efe y
ddammeg: a hwy a'i gadawsant ef,
ac a aethant ymaith.
13 ¶ A [c] hwy a anfonasant atto rai
o'r Phariseaid, ac o'r Herodianiaid,
i'w rwydo ef yn *ei* ymadrodd.
14 Hwythau, pan ddaethant, a
ddywedasant wrtho, Athraw, ni a
wyddom dy fod di yn eirwir, ac nad
oes arnat ofal rhag neb: canys nid
wyt ti yn edrych ar wyneb dynion,
ond yr wyt yn dysgu ffordd Duw
mewn gwirionedd: Ai cyfreithlawn
rhoi teyrnged i Cesar, ai nid *yw?*
a roddwn, ai ni roddwn *hi?*
15 Ond efe, gan wybod eu rhag-
rith hwynt, a ddywedodd wrthynt,
Paham y temtiwch fi? dygwch i mi
geiniog, fel y gwelwyf *hi.*
16 A hwy a'*i* dygasant. Ac efe a
ddywedodd wrthynt, Eiddo pwy *yw*
y ddelw hon a'r argraph? A hwy a
ddywedasant wrtho, Eiddo Cesar.
17 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, [3] Rhoddwch yr ei-
ddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw
i Dduw. A rhyfeddu a wnaethant
o'i blegid.
18 ¶ [d] Daeth y Saduceaid hefyd
atto, [e] y rhai a ddywedant nad oes
adgyfodiad; a gofynasant iddo, gan
ddywedyd,
19 Athraw, [f] Moses a ysgrifenodd
i ni, O bydd marw brawd neb, a
gadu ei wraig, ac heb adu plant,
am gymmeryd o'i frawd ei wraig
ef, a chodi had i'w frawd.
20 Yr oedd gan hynny saith o frod-
yr: a'r cyntaf a gymmerth wraig;
a phan fu farw, ni adawodd had.
21 A'r ail a'i cymmerth hi, ac a
fu farw, ac ni adawodd yntau had:
a'r trydydd yr un modd.
22 A hwy a'i cymmerasant hi ill
saith, ac ni adawsant had. Yn
ddiweddaf o'r cwbl bu farw y wraig
hefyd.
23 Yn yr adgyfodiad gan hynny,
pan adgyfodant, gwraig i ba un o
honynt fydd hi? canys y saith a'i
cawsant hi yn wraig.
24 A'r Iesu a attebodd, ac a ddy-
wedodd wrthynt, Onid am hyn yr
ydych yn cyfeiliorni, am nad ydych
yn gwybod yr ysgrythyrau, na gallu
Duw?
25 Canys pan adgyfodant o feirw,
ni wreiccant, ac ni ŵrant; eithr y
maent fel yr angelion sydd yn y
nefoedd.
26 Ond am y meirw, yr adgyfodir
hwynt; oni ddarllenasoch chwi yn
llyfr Moses, y modd y llefarodd
Duw wrtho yn y berth, gan ddy-
wedyd, [g] Myfi *yw* Duw Abraham,
a Duw Isaac, a Duw Jacob?
27 Nid yw efe Dduw y meirw,
ond Duw y rhai byw: am hynny
yr ydych chwi yn cyfeiliorni yn
fawr.
28 ¶ [h] Ac un o'r ysgrifenyddion a
ddaeth, wedi eu clywed hwynt yn
ymresymmu, a gwybod atteb o hono
iddynt yn gymmwys, ac a ofynodd
iddo, Pa un yw y gorchymyn cyntaf
o'r cwbl?
29 A'r Iesu a attebodd iddo, Y
cyntaf o'r holl orchymynion *yw*,
[i] Clyw, Israel; Yr Arglwydd ein
Duw, un Arglwydd yw:
30 A châr yr Arglwydd dy Dduw
[4] â'th holl galon, ac â'th holl en-
aid, ac â'th holl feddwl, ac â'th
holl nerth. Hwn yw y gorchymyn
cyntaf.
31 A'r ail *sydd* gyffelyb iddo;
[k] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.
Nid oes orchymyn arall mwy na'r
rhai hyn.
32 A dywedodd yr ysgrifenydd
wrtho, Da, Athraw, mewn gwirion-
edd y dywedaist, mai un Duw sydd,
ac nad oes arall ond efe:
33 A'i garu ef [5] â'r holl galon, ac
â'r holl ddeall, ac â'r holl enaid, ac
â'r holl nerth, a charu *ei* gymmydog
megis ei hun, sydd fwy na'r holl
boeth-offrymmau a'r aberthau.
34 A'r Iesu, pan welodd iddo at-
teb yn synhwyrol, a ddywedodd
wrtho, Nid wyt ti bell oddi wrth
deyrnas Dduw. Ac ni feiddiodd
neb mwy ymofyn âg ef.
35 ¶ [l] A'r Iesu a attebodd ac a
ddywedodd, wrth ddysgu yn y deml,

Anno DOMINI 33.

[b] Ps. 118. 22.
[c] Matt. 22. 15. Luc 20. 20.
[3] *Telwch.*
[d] Matt. 22. 23. Luc 20. 27.
[e] Act. 23. 8.
[f] Deut. 25. 5.
[g] Exod. 3. 6.
[h] Matt. 22. 35.
[i] Deut. 6. 4. Luc 10. 27.
[4] *o'th.*
[k] Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Rhuf. 13. 9. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.
[5] *o'r.*
[l] Matt. 22. 41. Luc 20. 41.

Anno DOMINI 33.

Pa fodd y dywed yr ysgrifenyddion fod Crist yn fab Dafydd?

m Ps. 110. 1.

36 Canys Dafydd ei hun a ddywedodd trwy yr Yspryd Glân, [m] Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed.

37 Y mae Dafydd ei hun, gan hynny, yn ei alw ef yn Arglwydd; ac o ba le y mae efe yn fab iddo? A llawer o bobl a'i gwrandawent ef yn ewyllysgar.

n Matt. 23. 1. Luc 20. 46. o pen. 4. 2. p Luc 11. 43.

38 ¶ [n] Ac [o] efe a ddywedodd wrthynt yn ei athrawiaeth, Ymogelwch rhag yr ysgrifenyddion, y rhai a chwennychant rodio mewn gwisgoedd llaesion, a [p] chael cyfarch yn y marchnadoedd,

39 A'r prif-gadeiriau yn y synagogau, a'r prif-eisteddleoedd mewn swpperau;

q Matt. 23. 14.

40 [q] Y rhai sydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hir-weddïo: y rhai hyn a dderbyniant farnedigaeth fwy.

r Luc 21. 1. s 2 Bren. 12. 9.

41 ¶ [r] A'r Iesu a eisteddodd gyferbyn â'r drysorfa, ac a edrychodd pa fodd yr oedd y bobl yn bwrw arian [s] i'r drysorfa: a chyfoethogion lawer a fwriasant lawer.

42 A rhyw wraig weddw dlawd a ddaeth, ac a fwriodd i mewn ddwy hatling, yr hyn yw ffyrling.

t 2 Cor. 8. 12.

43 Ac efe a alwodd ei ddisgyblion atto, ac a ddywedodd wrthynt, Yn wir yr wyf yn dywedyd i chwi, [t] fwrw o'r wraig weddw dlawd hon i mewn fwy na'r rhai oll a fwriasant i'r drysorfa.

u Deut. 24. 6. 1 Ioan 3. 17. 6 *gynhaliaeth.*

44 Canys *hwynt-hwy* oll a fwriasant o'r hyn a oedd y'ngweddill ganddynt: ond hon o'i heisieu a fwriodd i mewn yr hyn oll a feddai, [u] *sef* ei holl [6] fywyd.

PENNOD XIII.

1 *Crist yn rhag-fynegi dinystr y deml:* 9 *yr erlidiau o achos yr efengyl:* 10 *y bydd rhaid pregethu yr efengyl i'r Cenhedloedd oll:* 14 *y mawr gystuddiau a ddigwyddai i'r Iuddewon:* 24 *a dull ei ddyfodiad ef i'r farn:* 32 *o ran na ŵyr neb yr awr, y dylai pob dyn wylied a gweddïo, rhag ein cael yn ammharod pan ddêl efe at bob un trwy farwolaeth.*

a Matt. 24. 1. Luc 21. 5.

AC [a] fel yr oedd efe yn myned allan o'r deml, un o'i ddisgyblion a ddywedodd wrtho, Athraw, edrych pa ryw feini, a pha fath adeiladau *sydd yma.*

b Luc 19. 44.

2 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd wrtho, A weli di yr adeiladau mawrion hyn? [b] ni edir maen ar faen, a'r nis dattodir.

2 *yn ddirgel.*

3 Ac fel yr oedd efe yn eistedd ar fynydd yr Olew-wydd, gyferbyn â'r deml, Petr, ac Iago, ac Ioan, ac Andreas, a ofynasant iddo [2] o'r neilldu,

c Matt. 24. 3.

4 [c] Dywed i ni pa bryd y bydd y pethau hyn? a pha arwydd *fydd* pan fo y pethau hyn oll ar ddibennu?

d Eph. 5. 6. 1 Thess. 2. 3.

5 A'r Iesu a attebodd iddynt, ac a ddechreuodd ddywedyd, [d] Edrychwch rhag twyllo o neb chwi:

6 Canys llawer un a ddaw yn fy enw i, gan ddywedyd, Myfi yw *Crist;* ac a dwyllant lawer.

7 Ond pan glywoch am ryfeloedd, a sôn am ryfeloedd, na chyffrôer chwi: canys rhaid *i hynny* fod; ond nid *yw* y diwedd etto.

8 Canys cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a theyrnas yn erbyn teyrnas: a daear-grynfäau fyddant mewn mannau, a newyn a thrallod fyddant.

e Matt. 10. 17, 18.

9 ¶ Dechreuad gofidiau *yw* y pethau hyn. Eithr [e] edrychwch chwi arnoch eich hunain: canys traddodant chwi i'r cynghorau, ac i'r synagogau; chwi a faeddir, ac a ddygir ger bron rhaglawiaid a brenhinoedd o'm hachos i, er tystiolaeth iddynt hwy.

f Matt. 24. 14.

10 Ac [f] y mae yn rhaid yn gyntaf bregethu yr efengyl ym mysg yr holl genhedloedd.

g Matt. 10. 19. Luc 12. 11. a 21. 14.

11 [g] Ond pan ddygant *chwi,* a'ch traddodi, na rag-ofelwch beth a ddywedoch, ac na fyfyriwch: eithr pa beth bynnag a rodder i chwi yn yr awr honno, hynny dywedwch: canys nid chwychwi sydd yn dywedyd, ond yr Yspryd Glân.

h Mic. 7. 6.

12 [h] A'r brawd a ddyry frawd i farwolaeth, a thad ei blentyn: a phlant a gyfyd yn erbyn *eu* rhïeni, ac a'u rhoddant hwy i farwolaeth.

i Matt. 24. 9. k Matt. 10. 22.

13 [i] A chwi a fyddwch gas gan bawb er mwyn fy enw i: eithr [k] y neb a barhao hyd y diwedd, hwnnw a fydd cadwedig.

l Matt. 24. 15. m Dan. 9. 27. n Luc 21. 21.

14 ¶ [l] Ond pan weloch chwi y ffieidd-dra anghyfanneddol, [m] yr hwn a ddywedwyd gan Daniel y prophwyd, wedi ei osod lle nis dylid, (y neb a ddarlleno, dealled;) yna [n] y rhai a fyddant yn Judea, ffoant i'r mynyddoedd:

15 A'r neb a fyddo ar ben y tŷ, na ddisgyned i'r tŷ, ac nac aed i mewn i gymmeryd dim o'i dŷ.

Anno DOMINI 33.

16 A'r neb a fyddo yn y maes, na
thröed yn ei ol i gymmeryd ei wisg.
17 Ond gwae y rhai beichiog, a'r
rhai yn rhoi bronnau, yn y dyddiau
hynny!
18 Ond gweddïwch na byddo eich
ffoedigaeth yn y gauaf.
19 Canys yn y dyddiau hynny y
bydd gorthrymder, y cyfryw ni bu
y fath o ddechreu y creadwriaeth
a greodd Duw, hyd y pryd hwn,
ac ni bydd chwaith.
20 Ac oni bai fod i'r Arglwydd
fyrhâu y dyddiau, [3] ni chadwesid un
cnawd: eithr er mwyn yr etholedigion
a etholodd, efe a fyrhaodd
y dyddiau.

[3] Neu, *ni byddai un cnawd yn gadwedig.*

21 [o] Ac yna os dywed neb wrthych,
Wele, llyma y Crist; neu, Wele,
accw; na chredwch:

[o] Matt. 24. 23. Luc 17. 23. a 21. 8.

22 Canys gau-Gristiau a gau-brophwydi
a gyfodant, ac a ddangosant
arwyddion a rhyfeddodau, [4] i hudo
ymaith, pe *byddai* bosibl, ïe, yr
etholedigion.

[4] *i ddi-droi, pe posibl.*

23 [p] Eithr ymogelwch chwi: wele,
rhag-ddywedais i chwi bob peth.

[p] 2 Petr 3. 17.

24 ¶ [q] Ond yn y dyddiau hynny,
wedi y gorthrymder hwnnw, y tywylla
yr haul, a'r lloer ni rydd ei
goleuni,

[q] Luc 21. 25.

25 A sêr y nef a syrthiant, a'r
nerthoedd sydd yn y nefoedd a
siglir.
26 Ac [r] yna y gwelant Fab y dyn
yn dyfod yn y cymmylau, gyd â
gallu mawr a gogoniant.
27 Ac yna yr enfyn efe ei angelion,
ac y cynnull ei etholedigion oddi
wrth y pedwar gwynt, o eithaf y
ddaear hyd eithaf y nef.

[r] Dan. 7. 13, 14. Matt. 16. 27. a 24. 30, &c. pen. 14. 62. Luc 21. 27. Act. 1. 11. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 1. 7, 10. Dat. 1. 7.

28 [s] Ond dysgwch ddammeg oddi
wrth y ffigysbren: Pan fo ei gangen
eisoes yn dyner, a'r dail yn torri
allan, chwi a wyddoch fod yr haf
yn agos:

[s] Matt. 24. 32. Luc 21. 29.

29 Ac felly chwithau, pan weloch
y pethau hyn wedi dyfod, gwybyddwch
ei fod yn agos, wrth y drysau.
30 Yn wir yr wyf yn dywedyd i
chwi, nad â yr oes hon heibio, hyd
oni wneler y pethau hyn oll.
31 Nef a daear a ânt heibio: ond
[5] y geiriau mau fi nid ânt heibio
ddim.

[5] *fy ngeiriau i.*

32 ¶ Eithr am y dydd hwnnw a'r
awr ni ŵyr neb, na'r angelion sydd
yn y nef, na'r Mab, ond y Tad.
33 [t] Ymogelwch, gwyliwch a gweddïwch:
canys ni wyddoch pa bryd y
bydd yr amser.

[t] Matt. 24. 42. a 25. 13. 1 Thess. 5. 6.

34 *Canys Mab y dyn sydd* fel
gwr yn ymdaith i bell, wedi gadael
ei dŷ, a rhoi awdurdod i'w weision,
ac i bob un ei waith ei hun, a gorchymyn
i'r drysawr wylio.
35 Gwyliwch gan hynny, (canys nis
gwyddoch pa bryd y daw meistr y
tŷ, yn yr hwyr, ai hanner nos, ai ar
ganiad y ceiliog, ai y boreuddydd;)
36 Rhag iddo ddyfod yn ddisymmwth,
a'ch cael chwi yn cysgu.
37 A'r hyn yr wyf yn eu dywedyd
wrthych chwi, yr wyf yn eu dywedyd
wrth bawb, Gwyliwch.

PENNOD XIV.

1 *Cyd-fwriad yn erbyn Crist.* 3 *Gwraig yn tywallt ennaint gwerthfawr ar ei ben ef.* 10 *Judas yn gwerthu ei feistr am arian.* 12 *Crist ei hun yn rhag-ddywedyd y bradychai un o'i ddisgyblion ef.* 22 *Wedi darparu a bwytta y pasc, y mae yn ordeinio ei swpper:* 26 *yn hysbysu ym mlaen llaw y ffoai ei holl ddisgyblion, ac y gwadai Petr ef.* 43 *Judas yn ei fradychu ef â chusan.* 46 *Ei ddala ef yn yr ardd.* 53 *Cynnulleidfa yr Iuddewon yn achwyn arno ef ar gam, ac yn ei farnu yn annuwiol,* 65 *ac yn ei ammherchi yn gywilyddus.* 66 *Petr yn ei wadu ef deirgwaith.*

AC wedi [a] deuddydd yr oedd y
pasc, a *gwyl* y bara croyw: a'r
arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a
geisiasant pa fodd y dalient ef trwy
dwyll, ac y lladdent ef:

[a] Matt. 26. 2. Luc 22. 1. Ioan 11. 55. a 13. 1.

2 Eithr dywedasant, Nid ar yr wyl,
rhag bod cynnwrf ym mhlith y bobl.
3 ¶ [b] A phan oedd efe yn Bethania,
yn nhŷ Simon y gwahan-glwyfus,
ac efe yn eistedd i fwytta, daeth
gwraig a chanddi flwch o ennaint
o nard [2] gwlyb gwerthfawr; a hi a
dorrodd y blwch, ac a'i tywalltodd
ar ei ben ef.

[b] Matt. 26. 6. Ioan 12. 1, 3.

[2] *pur.*

4 Ac yr oedd rhai yn [3] anfoddlawn
ynddynt eu hunain, ac yn dywedyd,
I ba beth y gwnaethpwyd y golled
hon o'r ennaint?

[3] *sorredig.*

5 Oblegid fe a allasid gwerthu
hwn uwch law tri chân ceiniog, a'u
rhoddi i'r tlodion. A hwy a fframasant
yn ei herbyn hi.
6 A'r Iesu a ddywedodd, Gadêwch
iddi; paham y gwnewch flinder
iddi? hi a wnaeth weithred dda
arnaf fi.
7 Canys [c] bob amser y cewch y
tlodion gyd â chwi; a phan fynnoch
y gellwch wneuthur da iddynt
hwy: ond myfi ni chewch bob
amser.

[c] Deut. 15. 11.

8 Hyn a allodd hon, hi a'i gwnaeth:
hi a achubodd y blaen i enneinio fy
nghorph erbyn y claddedigaeth.

Anno DOMINI 33.

9 Yn wir meddaf i chwi, Pa le bynnag y pregether yr efengyl hon yn yr holl fyd, *yr hyn* a wnaeth hon hefyd a adroddir er coffa am dani.

d Matt. 26. 14. Luc 22. 4.

10 ¶ [d] A Judas Iscariot, un o'r deuddeg, a aeth ymaith at yr arch-offeiriaid, i'w fradychu ef iddynt.

11 A phan glywsant, fe fu lawen ganddynt, ac a addawsant roi arian iddo. Yntau a geisiodd pa fodd y gallai yn gymmwys ei fradychu ef.

e Matt. 26. 17. 4 *laddent.*

12 ¶ [e] A'r dydd cyntaf o *wyl* y bara croyw, pan [4] aberthent y pasc, dywedodd ei ddisgyblion wrtho, I ba le yr wyt ti yn ewyllysio i ni fyned i barottôi i ti, i fwytta y pasc?

13 Ac efe a anfonodd ddau o'i ddisgyblion, ac a ddywedodd wrthynt, Ewch i'r ddinas; a chyferfydd â chwi ddyn yn dwyn ystenaid o ddwfr: dilynwch ef.

14 A pha le bynnag yr êl i mewn, dywedwch wrth wr y tŷ, Fod yr Athraw yn dywedyd, Pa le y mae y lletty, lle y gallwyf, mi a'm disgyblion, fwytta y pasc?

15 Ac efe a ddengys i chwi oruwch-ystafell fawr wedi ei thaenu yn barod: yno parottôwch i ni.

16 A'i ddisgyblion a aethant, ac a ddaethant i'r ddinas; ac a gawsant megis y dywedasai efe wrthynt: ac a barottoisant y pasc.

17 A phan aeth hi yn hwyr, efe a ddaeth gyd â'r deuddeg.

f Matt. 26. 20.

18 [f] Ac fel yr oeddynt yn eistedd, ac yn bwytta, yr Iesu a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, Un o honoch, yr hwn sydd yn bwytta gyd â myfi, a'm bradycha i.

19 Hwythau a ddechreuasant dristâu, a dywedyd wrtho bob yn un ac un, Ai myfi? ac arall, Ai myfi?

20 Ac efe a attebodd ac a ddywedodd wrthynt, Un o'r deuddeg, yr hwn sydd yn gwlychu gyd â mi yn y ddysgl, *yw efe.*

21 Mab y dyn yn wir sydd yn myned ymaith, fel y mae yn ysgrifenedig am dano: ond gwae y dyn hwnnw trwy yr hwn y bradychir Mab y dyn! da fuasai i'r dyn hwnnw pe nas ganesid.

g Matt. 26. 26. Luc 22. 19. 1 Cor. 11. 23.

22 ¶ [g] Ac fel yr oeddynt yn bwytta, yr Iesu a gymmerodd fara, ac *a'i* bendithiodd, ac *a'i* torrodd, ac *a'i* rhoddes iddynt; ac a ddywedodd, Cymmerwch, bwyttêwch: hwn yw fy nghorph.

23 Ac wedi iddo gymmeryd y cwppan, a rhoi dïolch, efe a'i rhoddes iddynt: a hwynt oll a yfasant o hono.

Anno DOMINI 33.

24 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Hwn yw fy ngwaed i o'r testament newydd, yr hwn a dywelltir dros lawer.

25 Yn wir yr wyf yn dywedyd wrthych, nad yfaf mwy o ffrwyth y winwydden, hyd y dydd hwnnw pan yfwyf ef yn newydd yn nheyrnas Dduw.

5 *emyn.*

26 ¶ Ac wedi iddynt ganu [5] mawl, hwy a aethant allan i fynydd yr Olew-wydd.

h Matt. 26. 31. i Zech. 13. 7.

27 [h] A dywedodd yr Iesu wrthynt, Chwi a rwystrir oll o'm plegid i y nos hon: canys ysgrifenedig yw, [i] Tarawaf y bugail, a'r defaid a wasgerir.

k pen. 16. 7.

28 Eithr [k] wedi i mi adgyfodi, mi a âf o'ch blaen chwi i Galilea.

l Matt. 26. 33. Luc 22. 33. Ioan 13. 37.

29 [l] Ond Petr a ddywedodd wrtho, Pe byddai pawb wedi eu rhwystro, etto ni *byddaf* fi.

30 A dywedodd yr Iesu wrtho, Yn wir yr ydwyf yn dywedyd i ti, Heddyw, o fewn y nos hon, cyn canu o'r ceiliog ddwywaith, y gwedi fi deirgwaith.

31 Ond efe a ddywedodd yn helaethach o lawer, Pe gorfyddai i mi farw gyd â thi, ni'th wadaf ddim. A'r un modd y dywedasant oll.

m Matt. 26. 36. Luc 22. 29. Ioan 18. 1.

32 [m] A hwy a ddaethant i le yr oedd ei enw Gethsemane: ac efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion, Eisteddwch yma, tra fyddwyf yn gweddïo.

33 Ac efe a gymmerth gyd âg ef Petr, ac Iago, ac Ioan, ac a ddechreuodd ymofidio, a thristâu yn ddirfawr.

n Ioan 12. 27.

34 Ac *efe* a ddywedodd wrthynt, [n] Y mae fy enaid yn athrist hyd angau: arhoswch yma, a gwyliwch.

35 Ac efe a aeth ychydig ym mlaen, ac a syrthiodd ar y ddaear, ac a weddïodd, o bai bosibl, ar fyned yr awr honno oddi wrtho.

o Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 6. p Heb. 5. 7. q Ioan 6. 38.

36 Ac efe a ddywedodd, [o] Abba, Dad, [p] pob peth *sydd* bosibl i ti: tro heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: [q] eithr nid y peth yr ydwyf fi yn ei ewyllysio, ond y peth yr ydwyt ti.

37 Ac efe a ddaeth, ac a'u cafodd hwy yn cysgu; ac a ddywedodd wrth Petr, Simon, ai cysgu yr wyt ti? oni allit wylio un awr?

6 *i brofedigaeth.* r Gal. 5. 17.

38 Gwyliwch a gweddïwch, rhag eich myned [6] mewn temtasiwn. [r] Yr

Anno DOMINI 33.

yspryd yn ddïau *sydd* barod, ond
y cnawd *sydd* wan.
39 Ac wedi iddo fyned ymaith
drachefn, efe a weddïodd, gan ddy-
wedyd yr un ymadrodd.
40 Ac wedi iddo ddychwelyd,
efe a'u cafodd hwynt drachefn yn
cysgu; canys yr oedd eu llygaid
hwynt wedi trymhâu: ac ni wydd-
ent beth a attebent iddo.
41 Ac efe a ddaeth y drydedd
waith, ac a ddywedodd wrthynt,
Cysgwch weithian, a gorphwyswch:
digon yw; daeth yr awr: wele, yr
ydys yn bradychu Mab y dyn i
ddwylaw pechaduriaid.
42 Cyfodwch, awn; wele, y mae
yr hwn sydd yn fy mradychu yn
agos.
s Matt. 26. 47. Luc 22. 47. Ioan 18. 3. 43 ¶ s Ac yn y man, ac efe etto
yn llefaru, daeth Judas, un o'r deu-
ddeg, a chyd âg ef dyrfa fawr â
chleddyfau a ffyn, oddi wrth yr
arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion,
a'r henuriaid.
44 A'r hwn a'i bradychodd ef a
roddasai arwydd iddynt, gan ddy-
wedyd, Pwy bynnag a gusanwyf,
hwnnw yw: deliwch ef, a dygwch
ymaith yn sicr.
45 A phan ddaeth, yn ebrwydd
efe a aeth atto, ac a ddywedodd,
Rabbi, Rabbi; ac a'i cusanodd ef.
46 ¶ A hwythau a roisant eu dwy-
law arno, ac a'i daliasant ef.
47 A rhyw un o'r rhai oedd yn sef-
yll ger llaw, a dynnodd ei gleddyf,
ac a darawodd was yr arch-offeiriad,
ac a dorrodd ymaith ei glust ef.
48 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Ai megis at leidr
y daethoch allan, â chleddyfau ac
â ffyn, i'm dala i?
49 Yr oeddwn i beunydd gyd â
chwi yn athrawiaethu yn y deml,
t Ps. 22. 6. Es. 53. 7, &c. ac ni'm daliasoch: ond t rhaid yw
cyflawni yr ysgrythyrau.
50 A hwynt oll a'i gadawsant ef,
ac a ffoisant.
51 A rhyw wr ieuangc oedd yn
ei ddilyn ef, wedi ymwisgo â llïan
main ar ei gorph noeth; a'r gwŷr
ieuaingc a'i daliasant ef.
52 A hwn a adawodd y llïan, ac
a ffodd oddi wrthynt yn noeth.
u Matt. 26. 57. Luc 22. 54. Ioan 18. 13. 53 ¶ u A hwy a ddygasant yr Iesu
at yr arch-offeiriad: a'r holl arch-
offeiriaid, a'r henuriaid, a'r ysgrifen-
yddion, a ymgasglasant gyd âg ef.
54 A Phetr a'i canlynodd ef o hir-
bell, hyd yn llys yr arch-offeiriad;
ac yr oedd efe yn eistedd gyd â'r
gwasanaethwyr, ac yn ymdwymno
wrth y tân.
55 x A'r arch-offeiriaid a'r holl x Matt. 26. 59.
gynghor a geisiasant dystiolaeth yn
erbyn yr Iesu, i'w roi ef *i'w* farw-
olaeth; ac ni chawsant.
56 Canys llawer a ddygasant gau-
dystiolaeth yn ei erbyn ef; eithr
nid oedd eu tystiolaethau hwy yn
gysson.
57 A rhai a gyfodasant ac a ddyg-
asant gam-dystiolaeth yn ei erbyn,
gan ddywedyd,
58 Ni a'i clywsom ef yn dywedyd,
y Mi a ddinystriaf y deml hon o y pen. 15. 29. Ioan 2. 19.
waith dwylaw, ac mewn tridiau yr
adeiladaf arall heb fod o waith llaw.
59 Ac etto nid oedd eu tystiol-
aeth hwy felly yn gysson.
60 A chyfododd yr arch-offeiriad
yn y canol, ac a ofynodd i'r Iesu,
gan ddywedyd, Oni attebi di ddim?
beth y mae y rhai hyn yn ei dyst-
iolaethu yn dy erbyn?
61 Ac z efe a dawodd, ac nid at- z Es. 53. 7.
tebodd ddim. Drachefn yr arch-
offeiriad a ofynodd iddo, ac a ddy-
wedodd wrtho, Ai tydi yw Crist,
Mab y Bendigedig?
62 A'r Iesu a ddywedodd, Myfi
yw: a a chwi a gewch weled Mab a Matt. 24. 30. a 26. 64. Luc 22. 69.
y dyn yn eistedd ar ddeheulaw y
gallu, ac yn dyfod y'nghymmylau
y nef.
63 Yna yr arch-offeiriad, gan rwygo
ei ddillad, a ddywedodd, Pa raid i
ni mwy wrth dystion?
64 Chwi a glywsoch y gabledd:
beth dybygwch chwi? A hwynt oll
a'i condemniasant ef, ei fod yn
euog o farwolaeth.
65 A dechreuodd rhai boeri arno,
a chuddio ei wyneb, a'i gernodio;
a dywedyd wrtho, Prophwyda. A'r
gweinidogion a'i tarawsant ef â
[7] gwïail. 7 Neu, *chledrau eu dwylaw.*
66 ¶ b Ac fel yr oedd Petr yn y b Matt. 26. 69. Luc 22. 55. Ioan 18. 16.
llys i waered, daeth un o forwynion
yr arch-offeiriad:
67 A phan ganfu hi Petr yn ym-
dwymno, hi a edrychodd arno, ac
a ddywedodd, Tithau hefyd oeddit
gyd â'r Iesu o Nazareth.
68 Ac efe a wadodd, gan ddywed-
yd, Nid adwaen i, ac ni wn i beth
yr wyt yn ei ddywedyd. Ac efe
a aeth allan i'r porth; a'r ceiliog
a ganodd.
69 c A phan welodd y llangces ef c Matt. 26. 71. Luc 22. 58. Ioan 18. 25.
drachefn, hi a ddechreuodd ddy-

Anno DOMINI 33.

wedyd wrth y rhai oedd yn sefyll
yno, Y mae hwn *yn un* o honynt.
70 Ac efe a wadodd drachefn. Ac
ychydig wedi, y rhai oedd yn sefyll
ger llaw a ddywedasant wrth Petr
drachefn, Yn wir yr wyt ti *yn un*
o honynt; [d] canys Galilead wyt, a'th
leferydd sydd debyg.
71 Ond efe a ddechreuodd regu a
thyngu, Nid adwaen i y dyn yma yr
ydych chwi yn dywedyd am dano.
72 A'r ceiliog a ganodd yr ail
waith. [e] A Phetr a gofiodd y gair
a ddywedasai yr Iesu wrtho, Cyn
canu o'r ceiliog ddwywaith, ti a'm
gwedi deirgwaith. [8] A chan ystyried
hynny, efe a wylodd.

[d] Act. 2. 7.
[e] Matt. 26. 75.
[8] Neu, *Ac fe wylodd yn dost,* neu, *Ac fe ddechreuodd wylo.*

PENNOD XV.

1 *Dwyn yr Iesu yn rhwym, ac achwyn arno ger bron Pilat.* 15 *Wrth floedd y bobl gyffredin, gollwng Barabbas y llofrudd yn rhydd, a thraddodi yr Iesu i'w groeshoelio.* 17 *Ei goroni ef â drain,* 19 *poeri arno, a'i watwar.* 21 *Efe yn diffygio yn dwyn ei groes.* 27 *Ei grogi ef rhwng dau leidr.* 29 *Y mae yn dïoddef difenwad yr Iuddewon:* 39 *etto y canwriad yn cyffesu ei fod ef yn Fab Duw:* 43 *a Joseph yn ei gladdu ef yn barchedig.*

AC [a] yn y fan, y bore, yr ymgyng-
horodd yr arch-offeiriaid gyd
â'r henuriaid a'r ysgrifenyddion, a'r
holl gynghor: ac wedi iddynt rwymo
yr Iesu, hwy a'*i* dygasant *ef* ymaith,
ac a'*i* traddodasant at Pilat.
2 A gofynodd Pilat iddo, Ai ti
yw Brenhin yr Iuddewon? Yntau
a attebodd ac a ddywedodd wrtho,
Yr wyt ti yn dywedyd.
3 A'r arch-offeiriaid a'i cyhuddas-
ant ef [2] o lawer o bethau: eithr nid
attebodd efe ddim.
4 [b] A Philat drachefn a ofynodd
iddo, gan ddywedyd, Onid attebi di
ddim? wele faint o bethau y maent
yn eu tystiolaethu yn dy erbyn.
5 Ond yr Iesu etto nid attebodd
ddim; fel y rhyfeddodd Pilat.
6 Ac [c] ar yr wyl *honno* y gollyngai
efe yn rhydd iddynt un carcharor,
yr hwn a ofynent iddo.
7 Ac yr oedd *un* a elwid Barab-
bas, yr hwn oedd yn rhwym gyd
â'i gyd-derfysgwyr, y rhai yn y der-
fysg a wnaethent lofruddiaeth.
8 A'r dyrfa gan groch-lefain, a
ddechreuodd ddeisyf *arno wneuth-
ur* fel y gwnaethai bob amser idd-
ynt.
9 A Philat a attebodd iddynt, gan
ddywedyd, A fynnwch chwi i mi
ollwng yn rhydd i chwi Frenhin yr
Iuddewon?

[a] Ps. 2. 2. Matt. 27. 1. Luc 22. 66. a 23. 1. Ioan 18. 28.
[2] *am lawer.*
[b] Matt. 27. 13.
[c] Matt. 27. 15. Luc 23. 17. Ioan 18. 39.

10 (Canys efe a wyddai mai o
genfigen y traddodasai yr arch-
offeiriaid ef.)
11 [d] A'r arch-offeiriaid a gynhyrf-
asent y bobl, fel y gollyngai efe yn
hytrach Barabbas yn rhydd iddynt.
12 A Philat a attebodd ac a ddy-
wedodd drachefn wrthynt, Beth gan
hynny a fynnwch i mi ei wneuthur
i'r hwn yr ydych yn ei alw Brenhin
yr Iuddewon?
13 A hwythau a lefasant drachefn,
Croeshoelia ef.
14 Yna Pilat a ddywedodd wrth-
ynt, Ond pa ddrwg a wnaeth efe?
A hwythau a lefasant fwy-fwy,
Croeshoelia ef.
15 ¶ [e] A Philat yn chwennych
boddloni y bobl, a ollyngodd yn
rhydd iddynt Barabbas; a'r Iesu,
wedi iddo *ei* fflangellu, a draddod-
odd efe i'*w* groeshoelio.
16 A'r milwyr a'i dygasant ef i
fewn y llys, a elwir Pretorium: a
hwy a alwasant ynghyd yr holl
fyddin;
17 Ac a'i gwisgasant ef â phorphor,
ac a blethasant goron o ddrain, ac
a'i dodasant am ei *ben;*
18 Ac a ddechreuasant gyfarch
iddo, Henffych well, Brenhin yr
Iuddewon.
19 A hwy a gurasant ei ben ef
â chorsen, ac a boerasant arno, a
chan ddodi *eu* gliniau *i lawr,* a'i
haddolasant ef.
20 Ac wedi iddynt ei watwar ef,
hwy a ddïosgasant y porphor oddi
am dano, ac a'i gwisgasant ef â'i
ddillad ei hun, ac a'i dygasant allan
i'w groeshoelio.
21 A [f] hwy a gymhellasant un Si-
mon o Cyrene, yr hwn oedd yn
myned heibio, wrth ddyfod o'r wlad,
sef tad Alexander a Ruffus, i ddwyn
ei groes ef.
22 [g] A hwy a'i harweiniasant ef i
le *a elwid* Golgotha; yr hyn o'i
gyfieithu yw, Lle y benglog;
23 Ac a roisant iddo i'w yfed win
[3] myrllyd: eithr efe nis cymmerth.
24 Ac wedi iddynt ei groeshoelio,
[h] hwy a rannasant ei ddillad ef, gan
fwrw coelbren arnynt, beth a gai
pob un.
25 [i] A'r drydedd awr oedd hi; a
hwy a'i croeshoeliasant ef.
26 Ac [k] yr oedd ysgrifen ei achos
ef wedi ei hargraphu, BRENHIN
YR IUDDEWON.
27 [l] A hwy a groeshoeliasant gyd

Anno DOMINI 33.

[d] Act. 3. 14.
[e] Matt. 27. 26. Ioan 19. 1.
[f] Matt. 27. 32. Luc 23. 26.
[g] Luc 23. 33. Ioan 19. 17.
[3] *cymmysgedig â myrr.*
[h] Ps. 22. 18. Ioan 19. 23.
[i] Matt. 27. 45. Luc 23. 44. Ioan 19. 14.
[k] Matt. 27. 37. Ioan 19. 19.
[l] Matt. 27. 38.

Anno DOMINI 33.

m Es. 53. 12. Luc 22. 37.
n Ps. 22. 7.
o pen. 14. 58. Ioan 2. 19.
p Luc 23. 39.
q Matt. 27. 45. Luc 23. 34.
4 dir.
r Ps. 22. 1. Matt. 27. 46.
s Ioan 19. 29.
t Ps. 69. 21.
u Matt. 27. 50. Ioan 19. 30.
x Matt. 27. 51. Luc 23. 45.
y Matt. 27. 54. Luc 23. 47.
z Matt. 27. 55.
a Luc 8. 2, 3.
b Matt. 27. 57. Luc 23. 50. Ioan 19. 38.

âg ef ddau leidr; un ar y llaw
ddehau, ac un ar yr aswy iddo.
28 A'r ysgrythyr a gyflawnwyd,
yr hon a ddywed, [m] Ac efe a gyf-
rifwyd gyd â'r rhai anwir.
29 [n] A'r rhai oedd yn myned heib-
io a'i cablasant ef, gan ysgwyd eu
pennau, a dywedyd, Och, [o] tydi yr
hwn wyt yn dinystrio y deml, ac
yn *ei* hadeiladu mewn tridiau,
30 Gwared dy hun, a disgyn oddi
ar y groes.
31 Yr un ffunud yr arch-offeiriaid
hefyd yn gwatwar, a ddywedasant
wrth eu gilydd, gyd â'r ysgrifenydd-
ion, Eraill a waredodd, ei hun nis
gall ei wared.
32 Disgyned Crist, Brenhin yr Is-
rael, yr awrhon oddi ar y groes, fel
y gwelom, ac y credom. [p] A'r rhai
a groeshoeliesid gyd âg ef, a'i di-
fenwasant ef.
33 A [q] phan ddaeth y chweched
awr, y bu tywyllwch ar yr holl
[4] ddaear hyd y nawfed awr.
34 Ac ar y nawfed awr y dolefodd
yr Iesu â llef uchel, gan ddywedyd,
[r] Eloi, Eloi, lama sabachthani? yr
hyn o'i gyfieithu yw, Fy Nuw, fy
Nuw, paham y'm gadewaist?
35 A rhai o'r rhai a safent ger
llaw, pan glywsant, a ddywedasant,
Wele, y mae efe yn galw ar Elïas.
36 Ac [s] un a redodd, ac a lanwodd
yspwng yn llawn o finegr, ac [t] a'*i*
dododd ar gorsen, ac a'i dïododd
ef, gan ddywedyd, Peidiwch, edrych-
wn a ddaw Elïas i'w dynnu ef i
lawr.
37 [u] A'r Iesu a lefodd â llef uchel,
ac a ymadawodd â'r yspryd.
38 [x] A llèn y deml a rwygwyd yn
ddwy, oddi fynu hyd i waered.
39 [y] A phan welodd y canwriad,
yr hwn oedd yn sefyll ger llaw
gyferbyn âg ef, ddarfod iddo yn
llefain felly ymadaw â'r yspryd, efe
a ddywedodd, Yn wir Mab Duw
oedd y dyn hwn.
40 [z] Ac yr oedd hefyd wragedd yn
edrych o hirbell: ym mhlith y rhai
yr oedd Mair Magdalen, a Mair
mam Iago fychan a Jose, a Salome;
41 Y rhai hefyd, pan oedd efe
yn Galilea, [a] a'i dilynasant ef, ac a
weiniasant iddo; a gwragedd eraill
lawer, y rhai a ddaethent gyd âg
ef i fynu i Jerusalem.
42 ¶ [b] Pan ydoedd hi weithian yn
hwyr, (am ei bod hi yn ddarpar-
wyl, sef y dydd cyn y Sabbath,)

43 Daeth Joseph o Arimathea,
cynghorwr pendefigaidd, yr hwn
oedd yntau [c] yn disgwyl am deyrn-
as Dduw, ac a aeth yn hŷf i mewn
at Pilat, ac a ddeisyfodd gorph yr
Iesu.
44 A rhyfedd oedd gan Pilat o bu-
asai efe farw eisoes: ac wedi iddo
alw y canwriad atto, efe a ofynodd
iddo a oedd efe wedi marw er ys
meityn.
45 A phan wybu gan y canwriad,
efe a roddes y corph i Joseph.
46 Ac efe a brynodd lïan main,
ac a'i tynnodd ef i lawr, ac a'*i*
hamdôdd yn y llïan main, ac a'i
dododd ef mewn bedd a naddasid
o'r graig; ac a dreiglodd faen ar
ddrws y bedd.
47 A Mair Magdalen a Mair
mam Jose, a edrychasant pa le y
dodid ef.

PENNOD XVI.

1 *Angel yn mynegi adgyfodiad Crist i dair o wragedd.* 9 *Crist ei hun yn ymddangos i Mair Magdalen:* 12 *i ddau oedd yn myned i'r wlad:* 14 *yna i'r apostolion,* 15 *y rhai y mae efe yn eu hanfon allan i bregethu yr efengyl:* 19 *mae yn esgyn i'r nefoedd.*

AC [a] wedi darfod y *dydd* Sabbath,
Mair Magdalen, a Mair *mam*
Iago, a Salome, [b] a brynasant [2] bêr-
aroglau, i ddyfod i'w enneinio ef.
2 [c] Ac yn fore iawn, y *dydd*
cyntaf [3] o'r wythnos, y daethant at
y bedd, a'r haul wedi codi.
3 A hwy a ddywedasant wrth eu
gilydd, Pwy a dreigla i ni y maen
ymaith oddi wrth ddrws y bedd?
4 (A phan edrychasant, hwy a gan-
fuant fod y maen wedi ei dreiglo
ymaith;) canys yr oedd efe yn fawr
iawn.
5 Ac [d] wedi iddynt fyned i mewn
i'r bedd, hwy a welsant fab ieuangc
yn eistedd o'r tu dehau, wedi ei
ddilladu â gwisg wenllaes; ac a
ddychrynasant.
6 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Na ddychrynwch. Ceisio yr yd-
ych yr Iesu o Nazareth, yr hwn
a groeshoeliwyd: efe a gyfododd;
nid yw efe yma: wele y man y
dodasant ef.
7 Eithr ewch ymaith, dywedwch
i'w ddisgyblion ef, ac i Petr, ei
fod ef yn myned o'ch blaen chwi
i Galilea: yno y cewch ei weled
ef, [e] fel y dywedodd i chwi.
8 Ac wedi myned allan ar frys,
hwy a ffoisant oddi wrth y bedd;
canys dychryn a syndod oedd ar-

Anno DOMINI 33.

c Luc 2. 25, 38.
a Matt. 28. 1. Luc 24. 1. Ioan 20. 1.
b Luc 23. 56.
2 lysiau.
c Luc 24. 1. Ioan 20. 1.
3 o'r sabbathau.
d Ioan 20. 11.
e Matt. 26. 32. pen. 14. 28.

Anno DOMINI 33.

nynt. [f]Ac ni ddywedasant ddim
wrth neb: canys yr oeddynt wedi
ofni.
9 ¶ A'r *Iesu,* wedi adgyfodi y bore
y *dydd* cyntaf o'r wythnos, [g]a ym-
ddangosodd yn gyntaf i Mair Mag-
dalen, [h]o'r hon y bwriasai efe allan
saith o gythreuliaid.
10 Hithau a aeth, ac a fynegodd
i'r rhai a fuasent gyd âg ef, ac
oeddynt mewn galar ac wylofain.
11 A hwythau, pan glywsant ei
fod ef yn fyw, ac iddi hi ei weled
ef, ni chredent.
12 ¶ Ac wedi hynny yr ymddang-
osodd efe mewn gwedd arall [i]i
ddau o honynt, *a hwynt* yn ym-
deithio, ac yn myned i'r wlad.
13 A hwy a aethant, ac a fynegas-
ant i'r lleill: ac ni chredent iddynt
hwythau.
14 ¶ [k]*Ac* ar ol hynny efe a ym-
ddangosodd i'r un ar ddeg, a hwy
yn eistedd [4]i fwytta; ac a ddan-
nododd iddynt eu hanghrediniaeth
a'u calon-galedwch, am na chred-
asent y rhai a'i gwelsent ef wedi
adgyfodi.
15 [l]Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ewch i'r holl fyd, a phregethwch
yr efengyl i bob creadur.
16 [m]Y neb a gredo ac a fedyddier
a fydd cadwedig: [n]eithr y neb ni
chredo a gondemnir.
17 A'r arwyddion hyn a ganlynant
y rhai a gredant: [o]Yn fy enw i y
bwriant allan gythreuliaid; *ac* [p]â
thafodau newyddion y llefarant;
18 [q]Seirph a godant ymaith; ac
os yfant ddim marwol, ni wna
iddynt ddim niwed; [r]ar y cleifion
y rhoddant eu dwylaw, a hwy a
fyddant iach.
19 ¶ Ac felly yr Arglwydd, [s]wedi
llefaru wrthynt, [t]a gymmerwyd i
fynu i'r nef, [u]ac a eisteddodd ar
ddeheulaw Duw.
20 A hwythau a aethant allan, ac
a bregethasant ym mhob man, a'r
Arglwydd yn cyd-weithio, [x]ac yn
cadarnhâu y gair trwy arwyddion,
y rhai oedd yn canlyn. Amen.

f Edrych Matt. 28. 8. Luc 24. 9.
g Ioan 20. 14.
h Luc 8. 2.
i Luc 24. 13.
k Luc 24. 36. Ioan 20. 19. 1 Cor. 15. 5.
4 Neu, *ynghyd.*

Anno DOMINI 33.

l Matt. 28. 19.
m Ioan 3. 18, 36.
n Ioan 12. 48.
o Luc 10. 17. Act. 5. 16. a 8. 7. a 16. 18. a 19. 12.
p Act. 2. 4. a 10. 46. a 19. 6. 1 Cor. 12. 10, 28.
q Luc 10. 19. Act. 28. 5.
r Act. 9. 17. a 28. 8.
s Act. 1. 2, 3.
t Luc 24. 51.
u Ps. 110. 1.
x Act. 14. 3. Heb. 2. 4.

YR EFENGYL YN OL

SANT LUC.

PENNOD I.

1 *Rhagymadrodd yr holl efengyl.* 5 *Cenhedliad Ioan Fedyddiwr,* 26 *a Christ.* 39 *Prophwydoliaeth Elisabeth a Mair am Grist.* 57 *Genedigaeth ac enwaediad Ioan.* 67 *Prophwydoliaeth Zacharïas am Grist,* 76 *ac Ioan.*

YN gymmaint a darfod i lawer
gymmeryd mewn llaw osod
allan mewn trefn draethawd am y
pethau a gredir yn ddïammeu yn
ein plith,
2 [a]Megis y traddodasant hwy i ni,
y rhai oeddynt eu hunain [b]o'r de-
chreuad yn gweled, ac yn weini-
dogion y gair:
3 [c]Minnau a welais yn dda, wedi
i mi ddilyn pob peth yn ddyfal o'r
dechreuad, ysgrifenu mewn trefn
attat, [d]O ardderchoccaf Theophilus,
4 Fel y ceit wybod sicrwydd am y
pethau y'th ddysgwyd ynddynt.
5 YR oedd [e]yn nyddiau He-
rod, brenhin Judea, ryw off-
eiriad a'i enw Zacharïas, [f]o [2]ddydd-
gylch Abïa: a'i wraig *oedd* o ferch-
ed Aaron, a'i henw Elisabeth.
6 Ac yr oeddynt ill dau yn gyf-
iawn ger bron Duw, yn rhodio yn
holl orchymynion a deddfau yr Ar-
glwydd yn ddïargyhoedd.
7 Ac nid oedd plentyn iddynt, am
fod Elisabeth yn ammhlantadwy;
ac yr oeddynt wedi myned ill dau
mewn gwth o oedran.
8 A bu, ac efe yn gwasanaethu
swydd offeiriad ger bron Duw, yn
nhrefn ei [3]ddydd-gylch ef,
9 Yn ol arfer swydd yr offeiriaid,
ddyfod o ran iddo [g]arogl-darthu yn
ol ei fyned i deml yr Arglwydd.
10 [h]A holl lïaws y bobl oedd
allan yn gweddïo ar awr yr arogl-
darthiad.
11 Ac ymddangosodd iddo angel
yr Arglwydd yn sefyll o'r tu dehau
i [i]allor yr arogl-darth.
12 A Zacharïas, pan ganfu, a gy-
thryblwyd, ac ofn a syrthiodd arno.
13 Eithr yr angel a ddywedodd
wrtho, Nac ofna, Zacharïas: canys
gwrandawyd dy weddi; a'th wraig
Elisabeth a ddwg i ti fab, a [k]thi a
elwi ei enw ef Ioan.
14 A bydd i ti lawenydd a gorfol-
edd; a [l]llawer a lawenychant am
ei enedigaeth ef.

a Heb. 2. 3. 1 Ioan 1. 1.
b Marc 1. 1. Ioan 15. 27.
c Act. 15. 19, 25, 28. 1 Cor. 7. 40.
d Act. 1. 1.
Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.
e Matt. 2. 1.
f 1 Chron. 24. 10. Neh. 12. 4, 17.
2 *gylch-ddydd.*

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.
3 *gylch-ddydd.*
g Exod. 30. 7.
h Lef. 16. 17.
i Exod. 30. 1.
k ad. 60, 63.
l ad. 58.

Y chwech-ed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

15 Canys mawr fydd efe y'ngolwg
yr Arglwydd, ac [m] nid ŷf na gwin na
dïod gadarn ; ac efe a gyflawnir o'r
Yspryd Glân, [n] ïe, o groth ei fam.
16 [o] A llawer o blant Israel a dry
efe at yr Arglwydd eu Duw.
17 Ac efe a â o'i flaen ef yn ys-
pryd a nerth Elïas, i droi calonnau
y tadau at y plant, a'r anufudd [4] i
ddoethineb y cyfiawn ; i ddarparu
i'r Arglwydd bobl barod.
18 A dywedodd Zacharïas wrth
yr angel, [p] Pa fodd y gwybyddaf fi
hyn? canys henafgwr wyf fi, a'm
gwraig hefyd mewn gwth o oedran.
19 A'r angel gan atteb a ddywed-
odd wrtho, Myfi yw [q] Gabriel, yr
hwn wyf yn sefyll ger bron Duw,
ac a anfonwyd i lefaru wrthyt,
ac [5] i fynegi i ti y newyddion da
hyn.
20 Ac wele, [r] ti a fyddi fud ac heb
allu llefaru hyd y dydd y gwneler
y pethau hyn, am na chredaist i'm
geiriau i, y rhai a gyflawnir yn eu
hamser.
21 Ac yr oedd y bobl yn disgwyl
am Zacharïas: a rhyfeddu a wnaeth-
ant ei fod ef yn aros cyhyd yn y
deml.
22 A phan ddaeth efe allan, ni
allai efe lefaru wrthynt; a hwy a
wybuant weled o hono weledigaeth
yn y deml: ac yr oedd efe yn
gwneuthur amnaid iddynt; ac *efe*
a arhosodd yn fud.
23 A bu, cyn gynted ag y cyflawn-
wyd [s] dyddiau ei weinidogaeth ef,
fyned o hono i'w dŷ ei hun.
24 Ac ar ol y dyddiau hynny y
cafodd Elisabeth ei wraig ef feich-
iogi, ac a ymguddiodd bùm mis,
gan ddywedyd,
25 Fel hyn y gwnaeth yr Arglwydd
i mi yn y dyddiau yr edrychodd
arnaf, i [t] dynnu ymaith fy ngwar-
adwydd ym mhlith dynion.
26 ¶ Ac yn y chweched mis yr
anfonwyd yr angel Gabriel oddi
wrth Dduw, i ddinas yn Galilea a'i
henw Nazareth,
27 At forwyn [u] wedi ei dyweddïo i
wr a'i enw Joseph, o dŷ Dafydd; ac
enw y forwyn *oedd* Mair.
28 A'r angel a ddaeth i mewn atti,
ac a ddywedodd, Henffych well, yr
hon a gefaist ras; yr Arglwydd
sydd gyd â thi: bendigaid *wyt* ym
mhlith gwragedd.
29 A hithau, pan ei gwelodd, a
gythryblwyd wrth ei ymadrodd ef;

[m] Num. 6. 3.
[n] Jer. 1. 5. Gal. 1. 15.
[o] Mal. 4. 5, 6.
[4] Neu, *drwy.*
[p] Gen. 17. 17.
[q] Dan. 8. 16. a 9. 21.
[5] *i efangylu i ti hyn.*
[r] Ezec. 3. 26. a 24. 27.
[s] Edrych 2 Bren. 11. 5. 1 Chron. 9. 25.
[t] Gen. 30. 23. Es. 4. 1.
[u] Matt. 1. 18.

a meddylio a wnaeth pa fath gyf-
arch oedd hwn.
30 A dywedodd yr angel wrthi,
Nac ofna, Mair: canys ti a gefaist
ffafr gyd â Duw.
31 [x] Ac wele, ti a gei feichiogi yn
dy groth, ac a esgori ar fab, ac [y] a
elwi ei enw ef IESU.
32 Hwn fydd mawr, ac a elwir yn
Fab y Goruchaf: ac iddo [z] y rhydd
[a] yr Arglwydd Dduw orseddfa ei
dad Dafydd.
33 [b] Ac efe a deyrnasa ar dŷ Jacob
yn dragywydd; ac ar ei frenhin-
iaeth ni bydd diwedd.
34 A Mair a ddywedodd wrth yr
angel, Pa fodd y bydd hyn, gan nad
adwaen i wr?
35 A'r angel a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthi, Yr Yspryd Glân a
ddaw arnat ti, a nerth y Goruchaf
a'th gysgoda di: am hynny hefyd
y peth sanctaidd a aner o honot
ti, a elwir yn Fab Duw.
36 Ac wele, Elisabeth dy gares, y
mae hithau wedi beichiogi ar fab
yn ei henaint: a hwn yw y chwech-
ed mis iddi hi, yr hon a elwid yn
ammhlantadwy.
37 Canys [c] gyd â Duw ni bydd dim
yn ammhosibl.
38 A dywedodd Mair, Wele was-
anaethyddes yr Arglwydd; bydded
i mi yn ol dy air di. A'r angel a
aeth ymaith oddi wrthi hi.
39 ¶ A Mair a gyfododd yn y dydd-
iau hynny, ac a aeth i'r mynydd-dir
ar frys, i ddinas o Juda;
40 Ac a aeth i mewn i dŷ Zacha-
rïas, ac a gyfarchodd well i Elisa-
beth.
41 A bu, pan glybu Elisabeth gyf-
archiad Mair, i'r plentyn yn ei
chroth hi lammu: ac Elisabeth a
lanwyd o'r Yspryd Glân.
42 A llefain a wnaeth â llef uchel,
a dywedyd, Bendigedig *wyt* ti ym
mhlith gwragedd, a bendigedig *yw*
ffrwyth dy groth di.
43 Ac o ba le *y mae* hyn i mi, fel
y delai mam fy Arglwydd attaf fi?
44 Canys wele, er cynted y daeth
lleferydd dy gyfarchiad di i'm clust-
iau, y plentyn a lammodd o lawen-
ydd yn fy nghroth.
45 A bendigedig *yw yr* hon [6] a
gredodd: canys bydd cyflawniad
o'r pethau a ddywedwyd wrthi gan
yr Arglwydd.
46 ¶ A dywedodd Mair, Y mae fy
enaid yn mawrhâu yr Arglwydd,

Y chwech-ed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

[x] Es. 7. 14. Matt. 1. 21.
[y] pen. 2. 21.
[z] Ps. 132. 11.
[a] Es. 9. 6. a 16. 5. Dat. 3. 7.
[b] Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Obad. 21. Mic. 4. 7. Ioan 12. 34. Heb. 1. 8.
[c] Gen. 18. 14. Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. pen. 18. 27.
[6] Neu, *a gredodd y bydd,* &c.

Y chweched Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

47 A'm hyspryd a lawenychodd
yn Nuw fy Iachawdwr.
48 Canys [d] efe a edrychodd ar
waeledd ei wasanaethyddes: o-
blegid, wele, o hyn allan yr holl
genhedlaethau a'm geilw yn wŷn-
fydedig.
49 Canys yr hwn sydd alluog a
wnaeth i mi fawredd; a sanctaidd
yw ei enw ef.
50 [e] A'i drugaredd *sydd* yn oes
oesoedd ar y rhai a'i hofnant ef.
51 [f] Efe a wnaeth gadernid â'i
fraich: [g] efe a wasgarodd y rhai
beilchion ym mwriad eu calon.
52 [h] Efe a dynnodd i lawr y ced-
yrn o'*u* heisteddfäau, ac a ddyrch-
afodd y rhai isel-radd.
53 [i] Y rhai newynog a lanwodd efe
â phethau da; ac efe a anfonodd
ymaith y rhai goludog yn weigion.
54 Efe a gynnorthwyodd ei was
Israel, [k] gan gofio *ei* drugaredd;
55 [l] Fel y dywedodd wrth ein tad-
au, Abraham a'i had, yn dragywydd.
56 A Mair a arhosodd gyd â hi
ynghylch tri mis, ac a ddychwelodd
i'w thŷ ei hun.
57 ¶ A chyflawnwyd tymp Elisa-
beth i esgor; a hi a esgorodd ar fab.
58 A'i chymmydogion a'i chenedl
a glybu fawrhâu o'r Arglwydd ei
drugaredd arni; a [m] hwy a gyd-
lawenychasant â hi.
59 A bu, [n] ar yr wythfed dydd
hwy a ddaethant i enwaedu ar y
dyn bach; ac a'i galwasant ef Za-
charïas, yn ol enw ei dad.
60 A'i fam a attebodd ac a ddy-
wedodd, [o] Nid *felly;* eithr Ioan y
gelwir ef.
61 Hwythau a ddywedasant wrthi,
Nid oes neb o'th genedl a elwir ar
yr enw hwn.
62 A hwy a wnaethant amnaid ar
ei dad ef, pa fodd y mynnai efe
ei enwi ef.
63 Yntau a alwodd am argraph-
lech, ac a ysgrifenodd, gan ddywed-
yd, [p] Ioan yw ei enw ef. A rhyfeddu
a wnaethant oll.
64 Ac agorwyd ei enau ef yn eb-
rwydd, a'i dafod ef; ac efe a lefar-
odd, gan fendithio Duw.
65 A daeth ofn ar bawb oedd yn
trigo yn eu cylch hwy: a thrwy
holl fynydd-dir Judea y cyhoedd-
wyd y [7] geiriau hyn oll.
66 A phawb a'r a'*u* clywsant, a'*u*
gosodasant yn eu calonnau, gan
ddywedyd, Beth fydd y bachgen-
nyn hwn? A llaw yr Arglwydd oedd
gyd âg ef.
67 ¶ A'i dad ef Zacharïas a gyf-
lawnwyd o'r Yspryd Glân, ac a bro-
phwydodd, gan ddywedyd,
68 Bendigedig fyddo Arglwydd
Dduw Israel: canys [q] efe a ym-
welodd, ac a wnaeth ymwared i'w
bobl;
69 Ac [r] *efe* a ddyrchafodd gorn
iachawdwriaeth i ni, yn nhŷ Dafydd
ei wasanaethwr;
70 [s] Megis y llefarodd trwy enau
ei sanctaidd brophwydi, y rhai oedd
o ddechreuad y byd:
71 Fel y byddai i ni ymwared
rhag ein gelynion, ac o law pawb
o'n caseion;
72 I gwblhâu y drugaredd â'n tad-
au, ac i gofio ei sanctaidd gyfam-
mod:
73 [t] Y llw a dyngodd efe wrth ein
tad Abraham, ar roddi i ni,
74 Gwedi ein rhyddhâu o law ein
gelynion, [u] ei wasanaethu ef yn ddï-
ofn,
75 Mewn sancteiddrwydd a chyf-
iawnder ger ei fron ef, holl ddydd-
iau ein bywyd.
76 A thithau, fachgennyn, a elwir
yn brophwyd i'r Goruchaf: canys
[x] ti a âi o flaen wyneb yr Arglwydd,
i barottôi ei ffyrdd ef;
77 I roddi gwybodaeth iachawd-
wriaeth i'w bobl, [y] [8] trwy faddeuant
o'u pechodau,
78 O herwydd [9] tiriondeb trugar-
edd ein Duw; trwy yr hon yr ym-
welodd â ni [z] godiad haul o'r uchel-
der,
79 [a] I lewyrchu i'r rhai sydd yn
eistedd mewn tywyllwch a chysgod
angau, i gyfeirio ein traed i ffordd
tangnefedd.
80 [b] A'r bachgen a gynnyddodd,
ac a gryfhâwyd yn yr yspryd, ac [c] a
fu yn y diffaethwch hyd y dydd yr
ymddangosodd efe i'r Israel.

PENNOD II.

1 *Augustus yn trethu holl ymerodraeth Rhufain.* 6 *Genedigaeth Crist.* 8 *Angel yn ei fynegi i'r bugeiliaid:* 13 *a llawer yn canu moliant i Dduw am dano.* 21 *Enwaedu Crist.* 22 *Puredigaeth Mair.* 28 *Simeon ac Anna yn prophwydo am Grist:* 40 *ac yntau yn cynnyddu mewn doethineb:* 46 *yn ymresymmu â'r doctoriaid yn y deml,* 51 *ac yn ufudd i'w rïeni.*

Y bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

BU hefyd yn y dyddiau hynny,
fyned gorchymyn allan oddi
wrth Augustus Cesar, i drethu yr
holl fyd.

d Ps. 138. 6.
e Exod. 20. 6. Ps. 103. 17.
f Es. 51. 9. a 52. 10.
g Ps. 33. 10. 1 Petr 5. 5.
h 1 Sam. 2. 6, &c. Job 5. 11. Ps. 113. 6.
i Ps. 34. 10.
k Jer. 31. 3, 20.
l Gen. 17. 19. Ps. 132. 11.
m ad. 14.
n Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.
o ad. 13.
p ad. 13.
7 pethau.
q pen. 7. 16.
r Ps. 132. 17.
s Jer. 23. 6. a 30. 10. Act. 3. 21. Rhuf. 1. 2.
t Gen. 12. 3. a 17. 4. a 22. 16. Heb. 6. 13, 17.
u Heb. 9. 14.
x Mal. 3. 1. a 4. 5. ad. 17.
y pen. 3. 3.
8 *eu madd-euant.*
9 *ymysgar-oedd.*
z Num. 24. 17. Es. 11. 1. Zech. 3. 8. a 6. 12. Mal. 4. 2.
a Es. 9. 2. Act. 26. 18.
b pen. 2. 40.
c Matt. 3. 1.

Y bummed Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

2 (Y trethiad yma a wnaethpwyd gyntaf pan oedd Cyrenius yn rhaglaw ar Syria.)

3 A phawb a aethant i'w trethu, bob un i'w ddinas ei hun.

4 A Joseph hefyd a aeth i fynu o Galilea, o ddinas Nazareth, i Judea, i [a] ddinas Dafydd, yr hon a elwir Bethlehem (am ei fod o dŷ a thylwyth Dafydd),

a Ioan 7. 42.

5 I'w drethu gyd â Mair, yr hon a ddyweddïasid yn wraig iddo, yr hon oedd yn feichiog.

6 A bu, tra yr oeddynt hwy yno, cyflawnwyd y dyddiau i esgor o honi.

7 [b] A hi a esgorodd ar ei mab [2] cyntaf-anedig, ac a'i rhwymodd ef mewn cadachau, ac a'i dododd ef yn y preseb; am nad oedd iddynt le yn y lletty.

b Matt. 1. 25.
2 *y cyntaf-anedig.*

8 ¶ Ac yr oedd yn y wlad honno fugeiliaid yn aros yn y maes, ac yn gwylied eu [3] praidd liw nos.

3 *dïadellau.*

9 Ac wele, angel yr Arglwydd a safodd ger llaw iddynt, a gogoniant yr Arglwydd a ddisgleiriodd o'u hamgylch: ac ofni yn ddirfawr a wnaethant.

10 A'r angel a ddywedodd wrthynt, Nac ofnwch: canys wele, yr wyf fi yn mynegi i chwi newyddion da o lawenydd mawr, yr hwn a fydd i'r holl bobl:

11 Canys ganwyd i chwi heddyw Geidwad yn ninas Dafydd, yr hwn yw Crist yr Arglwydd.

12 A hyn *fydd* arwydd i chwi; Chwi a gewch y dyn bach wedi ei rwymo mewn cadachau, *a'i* ddodi yn y preseb.

13 Ac yn ddisymmwth yr oedd gyd â'r angel lïaws o lu nefol, yn moliannu Duw, ac yn dywedyd,

14 [c] Gogoniant yn y goruchaf i Dduw, ac ar y ddaear [d] tangnefedd, i ddynion ewyllys da.

c pen. 19. 38.
d Es. 57. 19. Eph. 2. 17.

15 A bu, pan aeth yr angelion ymaith oddi wrthynt i'r nef, [4] y bugeiliaid hwythau a ddywedasant wrth eu gilydd, Awn hyd Bethlehem, a gwelwn y peth hwn a wnaethpwyd, yr hwn a hysbysodd yr Arglwydd i ni.

4 *Gr. y dynion y bugeiliaid.*

16 A hwy a ddaethant ar frys; ac a gawsant Mair a Joseph, a'r dyn bach yn gorwedd yn y preseb.

17 A phan welsant, hwy a gyhoeddasant y gair a ddywedasid wrthynt am y bachgen hwn.

18 A phawb a'r a'*i* clywsant, a ryfeddasant am y pethau a ddywedasid gan y bugeiliaid wrthynt.

Y bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

19 Eithr Mair a gadwodd y pethau hyn oll, gan *eu* hystyried yn ei chalon.

20 A'r bugeiliaid a ddychwelasant, gan ogoneddu a moliannu Duw am yr holl bethau a glywsent ac a welsent, fel y dywedasid wrthynt.

21 ¶ A [e] phan gyflawnwyd wyth niwrnod i enwaedu ar y dyn bach, galwyd ei enw ef [f] IESU, yr hwn a enwasid gan yr angel cyn ei ymddŵyn ef yn y groth.

e Gen. 17. 12. Lef. 12. 3.
f Matt. 1. 21. pen. 1. 31.

22 Ac wedi cyflawni [g] dyddiau ei phuredigaeth hi, yn ol deddf Moses, hwy a'i dygasant ef i Jerusalem, i'*w* [5] gyflwyno i'r Arglwydd;

g Lef. 12. 2, 3, 4, 6.
5 *bresentio.*

23 (Fel yr ysgrifenwyd yn neddf yr Arglwydd, [h] Pob gwrryw [6] cyntaf-anedig a elwir yn sanctaidd i'r Arglwydd;)

h Exod. 13. 2. a 22. 29. Num. 3. 13. a 18. 15.
6 *yn agoryd y groth.*

24 Ac i roddi aberth, yn ol [i] yr hyn a ddywedwyd yn neddf yr Arglwydd, Par o durturod, neu ddau gyw colommen.

i Lef. 12. 2, 6, 8.

25 Ac wele, yr oedd gwr yn Jerusalem, a'i enw Simeon; a'r gwr hwn *oedd* gyfiawn a duwiol, [k] yn disgwyl am ddiddanwch yr Israel: a'r Yspryd Glân oedd arno.

k Es. 40. 1. ad. 38.

26 Ac yr oedd wedi ei hysbysu iddo gan yr Yspryd Glân, na welai efe angau, cyn iddo weled Crist yr Arglwydd.

27 Ac efe a ddaeth trwy yr yspryd i'r deml: a phan ddug ei rïeni y dyn bach Iesu, i wneuthur drosto yn ol defod y gyfraith;

28 Yna efe a'i cymmerth ef yn ei freichiau, ac a fendithiodd Dduw, ac a ddywedodd,

29 [l] Yr awrhon, Arglwydd, y gollyngi dy was mewn tangnefedd, yn ol dy air:

l Gen. 46. 30. Phil. 1. 23.

30 Canys fy llygaid [m] a welsant dy iachawdwriaeth,

m Es. 52. 10. pen. 3. 6.

31 Yr hon a barottoaist ger bron wyneb yr holl bobloedd;

32 [n] Goleuni i oleuo y Cenhedloedd, a gogoniant dy bobl Israel.

n Es. 42. 6. a 49. 6. Act. 13. 47. a 28. 28.

33 Ac yr oedd Joseph a'i fam ef yn rhyfeddu am y pethau a ddywedwyd am dano ef.

34 A Simeon a'u bendithiodd hwynt, ac a ddywedodd wrth Mair ei fam ef, Wele, hwn a osodwyd [o] yn gwymp ac yn gyfodiad i lawer yn Israel, ac [p] yn arwydd yr hwn y dywedir yn ei erbyn;

o Es. 8. 14. Hos. 14. 9. Matt. 21. 44. Rhuf. 9. 32, 33. 1 Cor. 1. 23, 24. 2 Cor. 2. 16. 1 Petr 2. 7, 8.
p Act. 28. 22.

35 (A [q] thrwy dy enaid di dy hun

q Ioan 19. 25.

Y bedwaredd Flwyddyn cyn y Cyfrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

hefyd yr â cleddyf;) fel y datguddir
meddyliau llawer o galonnau.
36 Ac yr oedd Anna brophwydes,
merch Phanuel, o lwyth Aser: hon
oedd oedrannus iawn, ac a fuasai
fyw gyd â gwr saith mlynedd o'i
morwyndod;
37 Ac *a fuasai* yn weddw ynghylch
pedair a phedwar ugain mlynedd,
yr hon nid âi allan o'r deml,
ond gwasanaethu *Duw* mewn ymprydiau
a gweddïau ddydd a nos.
38 A hon hefyd yn yr awr honno,
gan sefyll ger llaw, a foliannodd yr
Arglwydd, ac a lefarodd am dano
ef wrth y rhai oll [r] oedd yn disgwyl
ymwared yn [7] Jerusalem.
39 Ac wedi iddynt orphen pob
peth yn ol deddf yr Arglwydd, hwy
a ddychwelasant i Galilea, i'w dinas
eu hun Nazareth.
40 [s] A'r bachgen a gynnyddodd, ac
a gryfhaodd yn yr yspryd, yn gyflawn
o ddoethineb: a gras Duw
oedd arno ef.
41 ¶ A'i rïeni ef a aent i Jerusalem
[t] bob blwyddyn ar wyl y pasc.
42 A phan oedd efe yn ddeuddeng
mlwydd oed, hwynt-hwy a
aethant i fynu i Jerusalem yn ol
defod yr wyl.
43 Ac wedi gorphen y dyddiau, a
hwy yn dychwelyd, arhosodd y
bachgen Iesu yn Jerusalem; ac ni
wyddai Joseph a'i fam ef:
44 Eithr gan dybied ei fod ef yn y
fintai, hwy a aethant daith diwrnod;
ac a'i ceisiasant ef ym mhlith *eu*
cenedl a'*u* cydnabod.
45 A phryd na chawsant ef, hwy
a ddychwelasant i Jerusalem, gan
ei geisio ef.
46 A bu, ar ol tridiau, gael o honynt
hwy ef yn y deml, yn eistedd
y'nghanol y doctoriaid, yn gwrandaw
arnynt, ac yn eu holi hwynt.
47 [u] A synnu a wnaeth ar bawb a'r
a'i clywsant ef, o herwydd ei ddeall
ef a'i attebion.
48 A phan welsant ef, bu aruthr
ganddynt. A'i fam a ddywedodd
wrtho, Fy mab, paham y gwnaethost
felly â ni? wele, dy dad a minnau
yn ofidus a'th geisiasom di.
49 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Paham y ceisiech fi? oni wyddech
fod yn rhaid i mi fod [x] ynghylch y
pethau a berthyn i'm Tad?
50 A [y] hwy ni ddeallasant y gair a
ddywedasai efe wrthynt.
51 Ac efe a aeth i waered gyd â
hwynt, ac a ddaeth i Nazareth, ac
a fu ostyngedig iddynt. A'i fam ef
a gadwodd yr holl eiriau hyn yn ei
chalon.
52 A'r Iesu [z] a gynnyddodd mewn
doethineb [8] a chorpholaeth, a ffafr
gyd â Duw a dynion.

[r] Marc 15. 43. ad. 25. pen. 24. 21. [7] *Israel.*
[s] ad. 52. pen. 1. 80.
[t] Deut. 16. 1, 16. A. D. 8.
[u] Matt. 7. 28. Marc 1. 22. pen. 4. 22, 32. Ioan 7. 15, 46.
[x] Ioan 2. 16.
[y] pen. 9. 45. a 18. 34.

Anno DOMINI 8.

[z] 1 Sam. 2. 26. ad. 40.
[8] *ac oedran.*

PENNOD III.

1 *Pregeth a bedydd Ioan:* 15 *ei dystiolaeth ef am Grist.* 20 *Herod yn carcharu Ioan.* 21 *Crist, wedi ei fedyddio, yn derbyn tystiolaeth o'r nef.* 23 *Oedran ac achau Crist o Joseph i fynu.*

YN y bymthegfed flwyddyn o
ymerodraeth Tiberius Cesar, a
Phontius Pilat yn rhaglaw Judea,
a Herod yn detrarch Galilea, a'i
frawd Phylip yn detrarch Iturea a
gwlad Trachonitis, a Lysanias yn
detrarch Abilene,
2 [a] Dan yr arch-offeiriaid Annas
a Chaiaphas, y daeth gair Duw at
Ioan, mab Zacharïas, yn y diffaethwch.
3 [b] Ac efe a ddaeth i bob goror
ynghylch yr Iorddonen, gan bregethu
bedydd edifeirwch er maddeuant
pechodau;
4 Fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr
ymadroddion Esaias y prophwyd, yr
hwn sydd yn dywedyd, [c] Llef un yn
llefain yn y diffaethwch, Parottôwch
ffordd yr Arglwydd, gwnewch ei
lwybrau ef yn uniawn.
5 Pob pant a lenwir, a phob mynydd
a bryn a ostyngir, a'r gŵyrgeimion
a wneir yn uniawn, a'r
geirwon yn ffyrdd gwastad:
6 [d] A phob cnawd a wêl iachawdwriaeth
Duw.
7 Am hynny efe a ddywedodd wrth
y bobl oedd yn dyfod i'w bedyddio
ganddo, [e] O genhedlaeth gwiberod,
pwy a'ch rhag-rybuddiodd chwi i
ffoi oddi wrth y digofaint sydd ar
ddyfod?
8 Dygwch gan hynny ffrwythau
[2] addas i edifeirwch; ac na ddechreuwch
ddywedyd ynoch eich
hunain, Y mae gennym ni Abraham
yn dad: canys yr wyf yn dywedyd
i chwi, y dichon Duw o'r cerrig hyn
godi plant i Abraham.
9 Ac yr awrhon y mae y fwyell
wedi ei gosod ar wreiddyn y prennau:
[f] pob pren gan hynny a'r nid
yw yn dwyn ffrwyth da, a gymmynir
i lawr, ac a fwrir yn tân.
10 A'r bobloedd a ofynasant iddo,
gan ddywedyd, [g] Pa beth gan hynny
a wnawn ni?

A. D. 26.
[a] Ioan 11. 49, 51. a 18. 13. Act. 4. 6.
[b] Matt. 3. 1. Marc 1. 4.
[c] Es. 40. 3. Matt. 3. 3. Ioan 1. 23.
[d] Es. 52. 10.
[e] Matt. 3. 7.
[2] *teilwng o edifeirwch.*
[f] Matt. 7. 19.
[g] Act. 2. 37.

Anno DOMINI 26.

h Iago 2. 15, 16. 1 Ioan 3. 17. a 4. 20.

11 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, [h] Y neb sydd ganddo
ddwy bais, rhodded i'r neb sydd
heb yr un; a'r neb sydd ganddo
fwyd, gwnaed yr un modd.
12 A'r publicanod hefyd a ddaeth-
ant i'w bedyddio, ac a ddywedasant
wrtho, Athraw, beth a wnawn ni?
13 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Na cheisiwch ddim mwy nag sydd
wedi ei osod i chwi.
14 A'r milwyr hefyd a ofynasant
iddo, gan ddywedyd, A pha beth a
wnawn ninnau? Ac efe a ddywed-
odd wrthynt, [3] Na fyddwch draws
wrth neb, ac na cham-achwynwch
ar neb; a byddwch foddlawn i'ch
cyflogau.

3 *Na roddwch ofn ar neb.*

15 Ac fel yr oedd y bobl yn dis-
gwyl, a phawb yn [4] meddylied yn eu
calonnau am Ioan, ai efe oedd y
Crist;

4 *ymresymmu.*

16 Ioan a attebodd, gan ddywedyd
wrthynt oll, [i] Myfi yn ddïau ydwyf
yn eich bedyddio chwi â dwfr:
ond y mae un cryfach na myfi yn
dyfod, yr hwn nid wyf fi deilwng
i ddattod carrai ei esgidiau: efe
a'ch bedyddia chwi â'r Yspryd
Glân, ac â thân.

i Matt. 3. 11.

17 Yr hwn *y mae* ei wyntyll yn ei
law, ac efe a lwyr-lanhâ ei lawr-
dyrnu, ac a gasgl y gwenith i'w
ysgubor; ond yr us a lysg efe â
thân anniffoddadwy.
18 A llawer o bethau eraill a
gynghorodd efe, ac a bregethodd
i'r bobl.

A. D. 30. k Matt. 14. 3. Marc 6. 17.

19 [k] Ond Herod y tetrarch, pan
geryddwyd ef ganddo am Herod-
ias gwraig Phylip ei frawd, ac
am yr holl ddrygioni a wnaethai
Herod,
20 A chwanegodd hyn hefyd heb
law y cwbl, ac a gauodd ar Ioan yn
y carchar.

A. D. 27. l Matt. 3. 13. Ioan 1. 32.

21 ¶ [l] A bu, pan oeddid yn bed-
yddio yr holl bobl, a'r Iesu yn ei
fedyddio hefyd, ac yn gweddïo,
agoryd y nef,
22 A disgyn o'r Yspryd Glân mewn
rhith corphorol, megis colommen,
arno ef; a dyfod llef o'r nef yn
dywedyd, Ti yw fy anwyl Fab;
ynot ti y'm boddlonwyd.
23 A'r Iesu ei hun oedd [m] yng-
hylch dechreu ei ddengmlwydd ar
hugain oed, [n] mab (fel y tybid) i
Joseph, *fab* [5] Eli,
24 *Fab* Matthat, *fab* Lefi, *fab*
Melchi, *fab* Janna, *fab* Joseph,

m Edrych Num. 4. 3, 35, 39, 43, 47.
n Matt. 13. 55. Ioan 6. 42.
5 Neu, *Heli.*

Anno DOMINI 27.

25 *Fab* Mattathïas, *fab* Amos, *fab*
Näum, *fab* Esli, *fab* Naggai,
26 *Fab* Maath, *fab* Mattathïas, *fab*
Semei, *fab* Joseph, *fab* Juda,
27 *Fab* Joanna, *fab* Rhesa, *fab*
Zorobabel, *fab* Salathiel, *fab* Neri,
28 *Fab* Melchi, *fab* Adi, *fab* Co-
sam, *fab* Elmodam, *fab* Er,
29 *Fab* Jose, *fab* Elïezer, *fab* Jo-
rim, *fab* Matthat, *fab* Lefi,
30 *Fab* Simeon, *fab* Juda, *fab* Jo-
seph, *fab* Jonan, *fab* Elïacim,
31 *Fab* Melea, *fab* Mainan, *fab*
Mattatha, [o] *fab* Nathan, [p] *fab* Da-
fydd,
32 [q] *Fab* Jesse, *fab* Obed, *fab*
Booz, *fab* Salmon, *fab* Naasson,
33 *Fab* Aminadab, *fab* Aram, *fab*
Esrom, *fab* Phares, *fab* Juda,
34 *Fab* Jacob, *fab* Isaac, *fab* Ab-
raham, [r] *fab* Thara, *fab* Nachor,
35 *Fab* Saruch, *fab* Ragau, *fab*
Phalec, *fab* Heber, *fab* Sala,
36 *Fab* Cainan, *fab* Arphaxad,
[s] *fab* Sem, *fab* Nöe, *fab* Lamech,
37 *Fab* Mathusala, *fab* Enoch, *fab*
Jared, *fab* Maleleel, *fab* Cainan,
38 *Fab* Enos, *fab* Seth, *fab* Adda,
fab Duw.

o Zech. 12. 12.
p 2 Sam. 5. 14. 1 Chron. 3. 5.
q Ruth 4. 18. 1 Chron. 2. 10.
r Gen. 11. 24, 26.
s Gen. 5. 32, &c. a 11. 10, &c.

PENNOD IV.

1 *Temtiad ac ympryd Crist.* 13 *Y mae efe yn gorchfygu y cythraul:* 14 *yn dechreu pregethu.* 16 *Pobl Nazareth yn rhyfeddu am ei eiriau grasusol ef.* 33 *Y mae efe yn iachâu un cythreulig,* 38 *a mam gwraig Petr,* 40 *a llawer o gleifion eraill.* 41 *Y cythreuliaid yn cydnabod Crist, ac yn cael cerydd am hynny.* 43 *Y mae efe yn pregethu trwy y dinasoedd.*

A. D. 26. a Matt. 4. 1. Marc 1. 12.

A'R [a] Iesu yn llawn o'r Yspryd
Glân, a ddychwelodd oddi
wrth yr Iorddonen, ac a arwein-
iwyd gan yr yspryd i'r anialwch,
2 Yn cael ei demtio gan ddiafol
ddeugain niwrnod. Ac [b] ni fwytta-
odd efe ddim o fewn y dyddiau
hynny: ac wedi eu diweddu hwynt,
ar ol hynny y daeth arno chwant
bwyd.
3 A dywedodd diafol wrtho, Os
mab Duw ydwyt ti, dywed wrth y
garreg hon fel y gwneler hi yn fara.
4 A'r Iesu a attebodd iddo, gan
ddywedyd, [c] Ysgrifenedig yw, Nad
ar fara yn unig y bydd dyn fyw,
ond ar bob gair Duw.
5 A diafol, wedi ei gymmeryd ef
i fynu i fynydd uchel, a ddangos-
odd iddo holl deyrnasoedd y ddaear
mewn munud awr.
6 A diafol a ddywedodd wrtho, I
ti y rhoddaf yr awdurdod hon oll,

b Exod. 34. 28. 1 Bren. 19. 8.
c Deut. 8. 3.

a'u gogoniant hwynt: canys [d]i mi
y rhoddwyd; ac i bwy bynnag y
mynnwyf y rhoddaf finnau hi.
7 Os tydi gan hynny [2]a addoli o'm
blaen, eiddot ti fyddant oll.
8 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, Dos ymaith, Satan,
yn fy ol i; canys [e]ysgrifenedig yw,
Addoli yr Arglwydd dy Dduw, ac
ef yn unig a wasanaethi.
9 [f]Ac efe a'i dug ef i Jerusalem,
ac a'i gosododd ar binacl y deml,
ac a ddywedodd wrtho, Os mab
Duw ydwyt, bwrw dy hun i lawr
oddi yma:
10 Canys [g]ysgrifenedig yw, Y gor-
chymyn efe i'w angelion o'th achos
di, ar dy gadw di;
11 Ac y cyfodant di yn *eu* dwylaw,
rhag i ti un amser daro dy droed
wrth garreg.
12 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, [h]Dywedwyd, Na
themtia yr Arglwydd dy Dduw.
13 Ac wedi i ddiafol orphen yr
holl demtasiwn, efe a ymadawodd
âg ef [3][i]dros amser.
14 ¶ A'r Iesu a ddychwelodd trwy
nerth yr yspryd i [k]Galilea: a sôn
a aeth am dano ef trwy yr holl
fro oddi amgylch.
15 Ac yr oedd efe yn athraw-
iaethu yn eu synagogau hwynt, ac
yn cael anrhydedd gan bawb.
16 ¶ Ac efe a ddaeth i [l]Nazareth,
lle y magesid ef: ac yn ol ei arfer,
efe a aeth i'r synagog ar y Sabbath,
ac a gyfododd i fynu i ddarllen.
17 A rhodded atto lyfr y pro-
phwyd Esaias. Ac wedi iddo agoryd
y llyfr, efe a gafodd y lle yr oedd
yn ysgrifenedig,
18 [m]Yspryd yr Arglwydd *sydd*
arnaf fi, [4]o herwydd iddo fy en-
neinio i; i bregethu i'r tlodion yr
anfonodd fi, i iachâu y drylliedig
o galon, i bregethu gollyngdod i'r
caethion, a chaffaeliad golwg i'r
deillion, i ollwng y rhai ysig mewn
rhydd-deb,
19 I bregethu blwyddyn gymmer-
adwy yr Arglwydd.
20 Ac wedi iddo gau y llyfr, a'i
roddi i'r gweinidog, efe a eistedd-
odd. A llygaid pawb oll yn y syna-
gog oedd yn craffu arno.
21 Ac efe a ddechreuodd ddywed-
yd wrthynt, Heddyw y cyflawnwyd
yr ysgrythyr hon yn eich clustiau
chwi.
22 Ac yr oedd pawb yn dwyn

Anno DOMINI 26.
d Dat. 13. 2, 7.
2 *a'm haddoli i.*
e Deut. 6. 13. a 10. 20.
f Matt. 4. 5.
g Ps. 91. 11.
h Deut. 6. 16.
3 *hyd amser cyfaddas.*
i Ioan 14. 30.
A.D. 30.
k Act. 10. 37.
A.D. 31.
l Matt. 2. 23. a 13. 54.
m Es. 61. 1.
4 *o herwydd paham y'm heneiniodd.*

tystiolaeth iddo, ac yr oeddynt [n]yn
rhyfeddu am y geiriau grasusol a
ddeuai allan o'i enau ef. A hwy a
ddywedasant, [o]Onid hwn yw mab
Joseph?
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yn hollawl y dywedwch y ddïareb
hon wrthyf, Y meddyg, iachâ di dy
hun: y pethau a glywsom ni eu
gwneuthur yn [p]Capernaum, gwna
yma hefyd yn [q]dy wlad dy hun.
24 Ac efe a ddywedodd, Yn wir
meddaf i chwi, [r]Nad yw un pro-
phwyd yn gymmeradwy yn ei wlad
ei hun.
25 Eithr mewn gwirionedd meddaf
i chwi, [s]Llawer o wragedd gweddw-
on oedd yn Israel yn nyddiau Elïas,
pan gauwyd y nef dair blynedd a
chwe mis, fel y bu newyn mawr
trwy yr holl dir;
26 Ac nid at yr un o honynt yr
anfonwyd Elïas, ond i Sarepta yn
Sidon, at wraig weddw.
27 A [t]llawer o wahan-gleifion oedd
yn Israel yn amser Elisëus y pro-
phwyd; ac ni lanhâwyd yr un o
honynt, ond Naaman y Syriad.
28 A'r rhai oll yn y synagog, wrth
glywed y pethau hyn, a lanwyd o
ddigofaint;
29 Ac a godasant i fynu, ac a'i
bwriasant ef allan o'r ddinas, ac
a'i dygasant ef hyd ar [5]ael y bryn
yr hwn yr oedd eu dinas wedi ei
hadeiladu arno, ar fedr ei fwrw ef
bendramwnwgl i lawr.
30 Ond efe, [u]gan fyned trwy eu
canol hwynt, a aeth ymaith;
31 Ac [x]a ddaeth i waered i Caper-
naum, dinas yn Galilea: ac yr oedd
yn eu dysgu hwynt ar y dyddiau
Sabbath.
32 A bu aruthr ganddynt wrth ei
athrawiaeth ef: [y]canys ei ymad-
rodd ef oedd gyd âg awdurdod.
33 ¶ [z]Ac yn y synagog yr oedd
dyn a chanddo yspryd cythraul
aflan; ac efe a waeddodd â llef
uchel,
34 Gan ddywedyd, [6]Och, beth
sydd i ni a wnelom â thi, Iesu o
Nazareth? a ddaethost ti i'n di-
fetha ni? Myfi a'th adwaen pwy
ydwyt; Sanct Duw.
35 A'r Iesu a'i ceryddodd ef, gan
ddywedyd, Distawa, a dos allan o
hono. A'r cythraul, wedi ei daflu
ef i'r canol, a aeth allan o hono,
heb wneuthur dim niwed iddo.
36 A daeth braw arnynt oll: a

Anno DOMINI 31.
n Matt. 13. 54. pen. 2. 47.
o Ioan 6. 42.
p Matt. 4. 13.
q Matt. 13. 54. Marc 6. 1.
r Matt. 13. 57. Marc 6. 4. Ioan 4. 44.
s 1 Bren. 17. 9. Iago 5. 17.
t 2 Bren. 5. 14.
5 *fin.*
u Ioan 8. 59.
x Matt. 4. 13. Marc 1. 21.
y Matt. 7. 29. Tit. 2. 15.
z Marc 1. 23.
6 *Paid.*

Anno DOMINI 31.

chyd-ymddiddanasant â'u gilydd,
gan ddywedyd, Pa ymadrodd *yw*
hwn! gan ei fod ef trwy awdurdod
a nerth yn gorchymyn yr ysprydion
aflan, a hwythau yn myned allan.
37 A sôn am dano a aeth allan i
bob man o'r wlad oddi amgylch.
[a] Matt. 8. 14. Marc 1. 29. 38 ¶ [a] A phan gyfododd *yr Iesu*
o'r synagog, efe a aeth i mewn i
dŷ Simon. Ac yr oedd [7] chwegr
[7] *mam ei wraig ef.* Simon yn glaf o gryd blin: a hwy
a attolygasant arno drosti hi.
39 Ac efe a safodd uwch *ei phen*
hi, ac a geryddodd y cryd; *a'r cryd*
a'i gadawodd hi: ac yn y fan hi a
gyfododd, ac a wasanaethodd ar-
nynt hwy.
[b] Matt. 8. 16. Marc 1. 32. 40 ¶ [b] A phan fachludodd yr haul,
pawb a'r oedd ganddynt rai cleif-
ion o amryw glefydau, a'u dygasant
hwy atto ef; ac efe a roddes ei
ddwylaw ar bob un o honynt, ac
a'u hiachaodd hwynt.
[c] Marc 1. 34. a 3. 11. 41 [c] A'r cythreuliaid hefyd a aeth-
ant allan o lawer, dan lefain a dy-
wedyd, Ti yw Crist, Mab Duw. Ac
[d] Marc 1. 25, 34. [d] efe a'u ceryddodd hwynt, ac ni
[8] Neu, *canys gwyddent.* adawai iddynt ddywedyd [8] y gwydd-
ent mai efe oedd y Crist.
[e] Marc 1. 35. 42 [e] Ac wedi ei myned hi yn ddydd,
efe a aeth allan, ac a gychwynodd
i le diffaeth: a'r bobloedd a'i ceis-
iasant ef; a hwy a ddaethant hyd
atto, ac a'i hattaliasant ef rhag
myned ymaith oddi wrthynt.
43 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yn wir y mae yn rhaid i mi breg-
ethu teyrnas Dduw i ddinasoedd
eraill hefyd: canys i hyn y'm dan-
fonwyd.
[f] Marc 1. 39. 44 [f] Ac yr oedd efe yn pregethu
yn synagogau Galilea.

PENNOD V.

1 *Crist yn dysgu y bobl allan o long Petr:* 4 *trwy helfa ryfeddol o bysgod, yn dangos pa fodd y gwnai efe ef a'i gyfeillion yn bysgodwyr dynion:* 12 *yn glanhâu y gwahan-glwyfus:* 16 *yn gweddïo yn y diffaethwch:* 18 *yn iachâu un claf o'r parlys:* 27 *yn galw Matthew y publican:* 29 *megis Physygwr eneidiau, yn bwytta gyd â phechaduriaid:* 34 *yn rhag-fynegi ymprydiau a chystuddiau i'r apostolion ar ol ei ddyrchafiad ef:* 36 *ac yn cyffelybu disgyblion llwrf gweiniaid i gostrelau hen, a dillad wedi treulio.*

[a] Matt. 4. 18. Marc 1. 16. BU [a] hefyd, a'r bobl yn pwyso
atto i wrandaw gair Duw, yr
oedd yntau yn sefyll yn ymyl llyn
Gennesaret;
2 Ac efe a welai ddwy long yn
sefyll wrth y llyn: a'r pysgodwyr a
aethent allan o honynt, ac oeddynt
yn golchi *eu* rhwydau.
3 Ac efe a aeth i mewn i un o'r
llongau, yr hon oedd eiddo Simon,
ac a ddymunodd arno wthio ychyd-
ig oddi wrth y tir. Ac efe a eis-
teddodd, ac a ddysgodd y bobloedd
allan o'r llong.
4 A phan beidiodd â llefaru, efe
a ddywedodd wrth Simon, [b] Gwthia [b] Ioan 21. 6.
i'r dwfn, a bwriwch eich rhwydau
am helfa.
5 A Simon a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, O Feistr, er i ni
boeni ar hyd y nos, ni ddaliasom ni
ddim: etto ar dy air di mi a fwriaf
y rhwyd.
6 Ac wedi iddynt wneuthur hynny,
hwy a ddaliasant liaws mawr o bysg-
od: a'u rhwyd hwynt a rwygodd.
7 A hwy a amneidiasant ar *eu* cyf-
eillion, oedd yn y llong arall, i ddy-
fod i'w cynnorthwyo hwynt. A hwy
a ddaethant; a llanwasant y ddwy
long, onid oeddynt hwy ar soddi.
8 A Simon Petr, pan welodd *hyn-
ny,* a syrthiodd wrth liniau yr Iesu,
gan ddywedyd, [c] Dos ymaith oddi [c] Edrych 2 Sam. 6. 9. 1 Bren. 17. 18.
wrthyf; canys dyn pechadurus wyf
fi, O Arglwydd.
9 Oblegid braw a ddaethai arno
ef, a'r rhai oll oedd gyd âg ef, o
herwydd yr helfa bysgod a ddalias-
ent hwy;
10 A'r un ffunud ar Iago ac Ioan
hefyd, meibion Zebedëus, y rhai
oedd gyfrannogion â Simon. A dy-
wedodd yr Iesu wrth Simon, Nac
ofna: [d] o hyn allan y deli ddynion. [d] Matt. 4. 19.
11 Ac wedi iddynt ddwyn y llong-
au i dir, [e] hwy a adawsant bob peth, [e] Matt. 19. 27. pen. 18. 28.
ac a'i dilynasant ef.
12 ¶ A [f] bu, fel yr oedd efe mewn [f] Matt. 8. 2. Marc 1. 40.
rhyw ddinas, wele wr yn llawn o'r
gwahan-glwyf: a phan welodd efe
yr Iesu, efe a syrthiodd ar *ei* wyn-
eb, ac a ymbiliodd âg ef, gan ddy-
wedyd, O Arglwydd, os ewyllysi, ti
a elli fy nglanhâu.
13 Yntau a estynodd *ei* law, ac a
gyffyrddodd âg ef, gan ddywedyd,
Yr wyf yn ewyllysio; bydd lân. Ac
yn ebrwydd y gwahan-glwyf a aeth
ymaith oddi wrtho.
14 Ac efe a orchymynodd iddo
na ddywedai i neb: eithr dos ym-
aith, a dangos dy hun i'r offeiriad,
ac offrwm dros dy lanhâd, [g] fel y [g] Lef. 14. 4, 10, 21, 22.
gorchymynodd Moses, er tystiolaeth
iddynt.
15 A'r gair am dano a aeth yn
fwy ar led: a llawer o bobloedd
a ddaethant ynghyd i'w wrandaw

Anno DOMINI 31.

ef, ac i'w hiachâu ganddo o'u clef-
ydau.
16 ¶ Ac yr oedd efe yn cilio o'r
neilldu yn y diffaethwch, ac yn
gweddïo.
17 A bu ar ryw ddiwrnod, fel yr
oedd efe yn athrawiaethu, fod Pha-
riseaid a doctoriaid y gyfraith yn
eistedd *yno,* y rhai a ddaethent o
bob pentref yn Galilea, a Judea,
a Jerusalem: ac yr oedd gallu yr
Arglwydd i'w hiachâu hwynt.
18 ¶ [h] Ac wele wŷr yn dwyn mewn
gwely ddyn a oedd glaf o'r parlys:
a hwy a geisiasant ei ddwyn ef i
mewn, a'*i* ddodi ger ei fron ef.
19 A phan na fedrent gael pa
ffordd y dygent ef i mewn, o achos
y dyrfa, hwy a ddringasant ar nen y
tŷ, ac a'i gollyngasant ef i waered
yn y gwely trwy y pridd-lechau,
yn y canol ger bron yr Iesu.
20 A phan welodd efe eu ffydd
hwynt, efe a ddywedodd wrtho, Y
dyn, maddeuwyd i ti dy bechodau.
21 A'r ysgrifenyddion a'r Phari-
seaid a ddechreuasant ymresymmu,
gan ddywedyd, [i] Pwy yw hwn sydd
yn dywedyd cabledd? pwy a ddich-
on faddeu pechodau ond Duw yn
unig?
22 A'r Iesu, yn gwybod eu [2] hym-
resymiadau hwynt, a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Pa resymmu
yn eich calonnau yr ydych?
23 Pa un hawsaf, ai dywedyd,
Maddeuwyd i ti dy bechodau; ai
dywedyd, Cyfod, a rhodia?
24 Ond fel y gwypoch fod gan
Fab y dyn awdurdod ar y ddaear i
faddeu pechodau, (eb efe wrth y
claf o'r parlys,) Yr wyf yn dywedyd
wrthyt, Cyfod, a chymmer dy wely,
a dos i'th dŷ.
25 Ac yn y man y cyfododd efe
i fynu yn eu gŵydd hwynt; ac efe
a gymmerth yr hyn y gorweddai
arno, ac a aeth ymaith i'w dŷ ei
hun, gan ogoneddu Duw.
26 A syndod a ddaeth ar bawb, a
hwy a ogoneddasant Dduw; a hwy
a lanwyd o ofn, gan ddywedyd,
Gwelsom bethau anhygoel heddyw.
27 ¶ [k] Ac ar ol y pethau hyn yr
aeth efe allan, ac a welodd bublic-
an, a'i enw Lefi, yn eistedd wrth y
dollfa; ac efe a ddywedodd wrtho,
Dilyn fi.
28 Ac efe a adawodd bob peth,
ac a gyfododd i fynu, ac a'i dilyn-
odd ef.

[h] Matt. 9. 2. Marc 2. 3.
[i] Ps. 32. 5. Es. 43. 25.
[2] *meddyl-iau.*
[k] Matt. 9. 9. Marc 2. 13, 14.

29 A gwnaeth Lefi iddo wledd
fawr yn ei dŷ: ac yr oedd tyrfa
fawr o bublicanod ac eraill, yn eis-
tedd gyd â hwynt ar y bwrdd.
30 Eithr eu hysgrifenyddion a'u
Phariseaid hwynt a [3] furmurasant
yn erbyn ei ddisgyblion ef, gan
ddywedyd, Paham yr ydych chwi
yn bwytta ac yn yfed gyd â phub-
licanod a phechaduriaid?
31 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Nid rhaid i'r rhai
iach wrth feddyg; ond i'r rhai
cleifion.
32 [l] Ni ddeuthum i alw rhai cyf-
iawn, ond pechaduriaid, i edifeir-
wch.
33 ¶ A hwy a ddywedasant wrtho,
[m] Paham y mae disgyblion Ioan yn
ymprydio yn fynych, ac yn gwneuth-
ur gweddïau, a'r un modd yr eiddo
y Phariseaid; ond yr eiddot ti yn
bwytta ac yn yfed?
34 Yntau a ddywedodd wrthynt,
A ellwch chwi beri i blant yr ystaf-
ell brïodas ymprydio, tra fyddo y
prïodas-fab gyd â hwynt?
35 Ond y dyddiau a ddaw, pan
ddyger y prïodas-fab oddi arnynt:
ac yna yr ymprydiant yn y dyddiau
hynny.
36 ¶ [n] Ac efe a ddywedodd hefyd
ddammeg wrthynt: Ni rydd neb
lain o ddilledyn newydd mewn hen
ddilledyn: os amgen, y mae y new-
ydd yn gwneuthur rhwygiad, a'r
llain o'r newydd ni chyttuna â'r
hen.
37 Ac nid yw neb yn bwrw gwin
newydd i hen gostrelau: os amgen,
y gwin newydd a ddryllia y costrel-
au, ac efe a red allan, a'r costrelau
a gollir.
38 Eithr gwin newydd sydd raid
ei fwrw mewn costrelau newydd-
ion; a'r ddau a gedwir.
39 Ac nid oes neb, gwedi iddo yfed
gwin hen, a chwennych y newydd
yn y fan: canys efe a ddywed, Gwell
yw yr hen.

Anno DOMINI 31.

[3] *rwgnach-asant.*
[l] Matt. 9. 13. 1 Tim. 1. 15.
[m] Matt. 9. 14. Marc 2. 18.
[n] Matt. 9. 16, 17. Marc 2. 21, 22.

PENNOD VI.

1 *Crist yn argyhoeddi dallineb y Phariseaid ynghylch cadw y Sabbath, trwy ysgrythyrau, a rheswm, a gwyrthiau:* 13 *yn dewis deuddeg apostol:* 17 *yn iachâu y cleifion:* 20 *a cher bron y bobl, yn pregethu i'w ddisgyblion fendithion a melldithion.* 27 *Pa fodd y mae i ni garu ein gelynion:* 46 *a chyssylltu ufudddod gweithredoedd da ynghyd â gwrandaw y gair; rhag, yn nryg-ddydd profedigaeth, i ni syrthio fel tŷ wedi ei adeiladu ar wyneb y ddaear, heb ddim sylfaen.*

Anno DOMINI 31.

[a] Matt. 12. 1. Marc 2. 23.

A [a]BU ar yr ail prif Sabbath,
fyned o hono trwy yr ŷd: a'i
ddisgyblion a dynnasant y tywys,
ac a'u bwyttasant, gwedi *eu* rhwbio
â'*u* dwylaw.
2 A rhai o'r Phariseaid a ddywed-
asant wrthynt, Paham yr ydych yn
gwneuthur yr hyn nid yw gyfreith-
lawn ei wneuthur ar y Sabbathau?
3 A'r Iesu gan atteb iddynt a
ddywedodd, Oni ddarllenasoch hyn
[b] 1 Sam. 21. 6.
chwaith, [b] yr hyn a wnaeth Dafydd,
pan oedd chwant bwyd arno ef, a'r
rhai oedd gyd âg ef;
4 Y modd yr aeth efe i mewn i
dŷ Dduw, ac y cymmerth ac y
[2] *torthau dangos.*
bwyttaodd y [2] bara gosod, ac a'i
rhoddes hefyd i'r rhai oedd gyd
[3] *y rhai.* [c] Lef. 24. 9.
âg ef; [3] [c] yr hwn nid yw gyfreith-
lawn ei fwytta, ond i'r offeiriaid
yn unig?
5 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y mae Mab y dyn yn Arglwydd
ar y Sabbath hefyd.
[d] Matt. 12. 9. Marc 3. 1.
6 ¶ [d] A bu hefyd ar Sabbath arall,
iddo fyned i mewn i'r synagog, ac
athrawiaethu: ac yr oedd yno ddyn
[4] *yn ddiffrwyth.*
a'i law ddehau [4] wedi gwywo.
7 A'r ysgrifenyddion a'r Pharise-
[5] *a ddaliasant arno.*
aid [5] a'i gwyliasant ef, a iachâi efe
ef ar y *dydd* Sabbath; fel y caffent
achwyn yn ei erbyn ef.
8 Eithr efe a wybu eu meddyliau
hwynt, ac a ddywedodd wrth y dyn
[6] *ddiffrwyth.*
oedd a'r llaw [6] wedi gwywo, Cyfod
i fynu, a saf yn y canol. Ac efe
a gyfododd i fynu, ac a safodd.
9 Yr Iesu am hynny a ddywedodd
wrthynt, Myfi a ofynaf i chwi, Beth
sydd gyfreithlawn ar y Sabbath-
au? gwneuthur da, ynte gwneuthur
drwg? cadw einioes, ai colli?
10 Ac wedi edrych arnynt oll oddi
amgylch, efe a ddywedodd wrth y
dyn, Estyn dy law. Ac efe a wnaeth
felly: a'i law ef a wnaed yn iach
fel y llall.
11 A hwy a lanwyd o ynfydrwydd,
ac a ymddiddanasant y naill wrth
y llall, pa beth a wnaent i'r Iesu.
12 A bu yn y dyddiau hynny, fyn-
ed o hono ef allan i'r mynydd i
weddïo; a pharhâu ar hyd y nos
[7] *Gr. mewn gweddi ar Dduw.*
[7] yn gweddïo Duw.
13 ¶ A phan aeth hi yn ddydd,
efe a alwodd atto ei ddisgyblion:
[e] Matt. 10. 1.
ac [e] o honynt efe a etholodd ddeu-
ddeg, y rhai hefyd a enwodd efe
yn apostolion;
[f] Ioan 1. 42.
14 Simon ([f] yr hwn hefyd a enw-
odd efe Petr,) ac Andreas ei frawd;
Iago, ac Ioan; Phylip, a Bartholo-
mëus;
15 Matthew, a Thomas; Iago *mab*
Alphëus, a Simon a elwir Zelotes;
16 Judas [g] *brawd* Iago, a Judas [g] Judas 1.
Iscariot, yr hwn hefyd a aeth yn
fradwr.
17 ¶ Ac efe a aeth i waered gyd
â hwynt, ac a safodd mewn gwas-
tattir; a'r dyrfa o'i ddisgyblion, a
llïaws mawr o bobl o holl Judea
a Jerusalem, ac o duedd môr Tyr-
us a Sidon, y rhai a ddaeth [8] i [8] *i'w glywed ef.*
wrandaw arno, ac i'w hiachâu o'u
clefydau,
18 A'r rhai a flinid gan ysprydion
aflan: a hwy a iachâwyd.
19 A'r holl dyrfa [h] oedd yn ceisio [h] Matt. 14. 36.
cyffwrdd âg ef; am [i] fod nerth yn [i] Marc 5. 30. pen. 8. 46.
myned o hono allan, ac yn iachâu
pawb.
20 ¶ Ac efe a ddyrchafodd ei ol-
ygon ar ei ddisgyblion, ac a ddy-
wedodd, [k] Gwŷn eich byd y tlodion: [k] Matt. 5. 3.
canys eiddoch chwi yw teyrnas
Dduw.
21 [l] Gwŷn eich byd y rhai ydych [l] Es. 55. 1. a 65. 13.
yn dwyn newyn yr awrhon: canys
chwi a ddigonir. [m] Gwŷn eich byd [m] Es. 61. 3.
y rhai ydych yn wylo yr awrhon:
canys chwi a chwerddwch.
22 [n] Gwŷn eich byd pan y'ch casao [n] Matt. 5. 11.
dynion, a phan y'ch [o] didolant *oddi* 1 Petr 2. 19. a 3. 14.
wrthynt, ac *y'ch* gwaradwyddant, [o] Ioan 16. 2.
ac y bwriant eich enw allan megis
drwg, [9] er mwyn Mab y dyn. [9] *o achos.*
23 [p] Byddwch lawen y dydd hwn- [p] Act. 5. 41.
nw, a llemmwch; canys wele, eich
gwobr *sydd* fawr yn y nef: oblegid
[q] yr un ffunud y gwnaeth eu tadau [q] Act. 7. 51.
hwynt i'r prophwydi.
24 [r] Eithr gwae chwi y [s] cyfoeth- [r] Amos 6. 1. Iago 5. 1.
ogion! canys [t] derbyniasoch eich [s] pen. 12. 21.
diddanwch. [t] Matt. 6. 2, 5, 16.
25 [u] Gwae chwi y rhai llawn! can- [u] Es. 65. 13.
ys chwi a ddygwch newyn. Gwae
chwi y rhai a chwerddwch yr awr-
hon! canys chwi a alerwch ac a
wylwch.
26 Gwae chwi pan ddywedo pob
dyn yn dda am danoch! canys felly
y gwnaeth eu tadau hwynt i'r gau-
brophwydi.
27 ¶ [x] Ond yr wyf yn dywedyd [x] Matt. 5. 44.
wrthych chwi y rhai ydych yn Rhuf. 12. 20.
gwrandaw, Cerwch eich gelynion;
gwnewch dda i'r rhai a'ch casânt:
28 Bendithiwch y rhai a'ch mell-
dithiant, a [y] gweddïwch dros y rhai [y] pen. 23. 34. Act. 7. 60.
a'ch drygant.
29 [z] Ac i'r hwn a'th darawo ar [z] Matt. 5. 39.

Anno DOMINI 31.

y *naill* gern, cynnyg y llall hefyd; [a]ac i'r hwn a ddygo ymaith dy gochl, na wahardd dy bais hefyd.
30 [b]A dyro i bob un a geisio gennyt; a chan y neb a fyddo yn dwyn yr eiddot, na chais eilchwyl.
31 [c]Ac fel y mynnech wneuthur o ddynion i chwi, gwnewch chwithau iddynt yr un ffunud.
32 [d]Ac os cerwch y rhai a'ch carant chwithau, pa ddïolch [2]fydd i chwi? oblegid y mae pechaduriaid hefyd yn caru y rhai a'u câr hwythau.
33 Ac os gwnewch dda i'r rhai a wnant dda i chwithau, pa ddïolch fydd i chwi? oblegid y mae y pechaduriaid hefyd yn gwneuthur yr un peth.
34 [e]Ac os rhoddwch echwyn i'r rhai yr ydych yn gobeithio y cewch chwithau ganddynt, pa ddïolch fydd i chwi? oblegid y mae y pechaduriaid hefyd yn rhoddi echwyn i bechaduriaid, fel y derbyniont y cyffelyb.
35 Eithr [f]cerwch eich gelynion, a gwnewch dda, a rhoddwch echwyn, heb obeithio dim drachefn; a'ch gwobr a fydd mawr, a [g]phlant fyddwch i'r Goruchaf: canys daionus yw efe i'r rhai annïolchgar a drwg.
36 Byddwch gan hynny drugarogion, megis ag y mae eich Tad yn drugarog.
37 Ac [h]na fernwch, ac ni'ch bernir: na chondemniwch, ac ni'ch condemnir: maddeuwch, a maddeuir i chwithau:
38 [i]Rhoddwch, a rhoddir i chwi; mesur da, dwysedig, ac [k]wedi ei ysgwyd, ac yn myned trosodd, a roddant yn eich mynwes: canys [l]â'r un mesur ag y mesuroch, y mesurir i chwi drachefn.
39 Ac efe a ddywedodd ddammeg wrthynt: [m]A ddichon y dall dywyso y dall? oni syrthiant ill dau yn y clawdd?
40 [n]Nid yw y disgybl uwch law ei athraw: eithr pob un [3]perffaith a fydd fel ei athraw.
41 [o]A phaham yr wyt ti yn edrych ar y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd, ac nad ydwyt yn ystyried y trawst sydd yn dy lygad dy hun?
42 Neu pa fodd y gelli di ddywedyd wrth dy frawd, *Fy* mrawd, gâd i mi dynnu allan y brycheuyn sydd yn dy lygad, a thithau heb weled y trawst sydd yn dy lygad dy hun? *O* ragrithiwr, [p]bwrw allan y trawst o'th lygad dy hun yn gyntaf, ac yna y gweli yn eglur dynnu allan y brycheuyn sydd yn llygad dy frawd.
43 Canys [q]nid yw pren da yn dwyn ffrwyth drwg; na phren drwg yn dwyn ffrwyth da.
44 Oblegid [r]pob pren a adwaenir wrth ei ffrwyth ei hun: canys nid oddi ar ddrain y casglant ffigys, nac oddi ar berth yr heliant rawnwin.
45 [s]Y dyn da, o ddaionus drysor ei galon, a ddwg allan ddaioni; a'r dyn drwg, o ddrygionus drysor ei galon, a ddwg allan ddrygioni: canys [t]o helaethrwydd y galon y mae ei enau yn llefaru.
46 ¶ [u]Paham hefyd yr ydych yn fy ngalw i, Arglwydd, Arglwydd, ac nad ydych yn gwneuthur yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd?
47 [x]Pwy bynnag a ddêl attaf fi, ac a wrendy fy ngeiriau, ac a'u gwnelo hwynt, mi a ddangosaf i chwi i bwy y mae efe yn gyffelyb:
48 Cyffelyb yw i ddyn yn adeiladu tŷ, yr hwn a gloddiodd, ac a aeth yn ddwfn, ac a osododd ei sail ar y graig: a phan ddaeth llifeiriant, y llif-ddyfroedd a gurodd ar y tŷ hwnnw, ac ni allai ei siglo; canys yr oedd wedi ei seilio ar y graig.
49 Ond yr hwn a wrendy, ac ni wna, cyffelyb yw i ddyn a adeiladai dŷ ar y ddaear, heb sail; ar yr hwn y curodd y llif-ddyfroedd, ac yn y fan y syrthiodd: a chwymp y tŷ hwnnw oedd fawr.

PENNOD VII.

1 *Crist yn caffael mwy o ffydd yn y canwriad, un o'r Cenhedloedd, nag yn yr un o'r Iuddewon:* 10 *yn iachâu ei was ef yn ei absen:* 11 *yn cyfodi o farw i fyw fab y wraig weddw o Naïn:* 19 *yn atteb cenhadon Ioan, trwy ddangos ei wyrthiau:* 24 *yn tystiolaethu i'r bobl ei feddwl am Ioan:* 31 *yn bwrw bai ar yr Iuddewon, y rhai ni ellid eu hennill na thrwy ymarweddiad Ioan na'r eiddo yr Iesu:* 36 *ac yn dangos trwy achlysur y wraig oedd bechadures pa fodd y mae efe yn gyfaill i bechaduriaid, nid i'w maentumio mewn pechodau, ond i faddeu iddynt eu pechodau, ar eu ffydd a'u hedifeirwch.*

AC wedi iddo orphen ei holl ymadroddion lle y clywai y bobl, [a]efe a aeth i mewn i Capernaum.
2 A gwas rhyw ganwriad, yr hwn oedd anwyl ganddo, oedd yn ddrwg ei hwyl, ym mron marw.
3 A phan glybu efe sôn am yr Iesu, efe a ddanfonodd atto henur-

Margin notes: [a] 1 Cor. 6. 7. [b] Matt. 5. 42. [c] Matt. 7. 12. [d] Matt. 5. 46. [2] *sydd.* [e] Matt. 5. 42. [f] ad. 27. [g] Matt. 5. 45. [h] Matt. 7. 1. [i] Diar. 19. 17. [k] Ps. 79. 12. [l] Matt. 7. 2. Marc 4. 24. [m] Matt. 15. 14. [n] Matt. 10. 24. Ioan 13. 16. a 15. 20. [3] Neu, *a fydd perffaith fel,* &c. [o] Matt. 7. 3. [p] Edrych Diar. 18. 17. [q] Matt. 7. 16, 17. [r] Matt. 12. 33. [s] Matt. 12. 35. [t] Matt. 12. 34. [u] Mal. 1. 6. Matt. 7. 21. pen. 13. 25. [x] Matt. 7. 24. [a] Matt. 8. 5.

Anno DOMINI 31.

iaid yr Iuddewon, gan attolwg iddo
ddyfod a iachâu ei was ef.
4 Y rhai pan ddaethant at yr
Iesu, a attolygasant arno yn daer,
gan ddywedyd, Oblegid y mae efe
yn haeddu cael gwneuthur o honot
hyn iddo:
5 Canys y mae yn caru ein cen-
edl ni, ac efe a adeiladodd i ni
synagog.
6 A'r Iesu a aeth gyd â hwynt.
Ac efe weithian heb fod neppell
oddi wrth y tŷ, y canwriad a an-
fonodd gyfeillion atto, gan ddywed-
yd wrtho, Arglwydd, na phoena;
canys nid wyf fi deilwng i ddyfod
o honot dan fy nghronglwyd:
7 O herwydd paham ni'm tybiais
fy hun yn deilwng i ddyfod attat:
eithr dywed y gair, a iach fydd fy
ngwas.
8 Canys dyn wyf finnau wedi fy
ngosod dan awdurdod, a chennyf
[2] *un.* filwyr danaf: ac meddaf wrth [2]hwn,
Dos, ac efe a â; ac wrth arall,
Tyred, ac efe a ddaw; ac wrth fy
ngwas, Gwna hyn, ac efe a'i gwna.
9 Pan glybu yr Iesu y pethau hyn,
efe a ryfeddodd wrtho, ac a drodd,
ac a ddywedodd wrth y bobl oedd
yn ei ganlyn, Yr ydwyf yn dywedyd
i chwi, Ni chefais gymmaint ffydd,
na ddo yn yr Israel.
10 A'r rhai a anfonasid, wedi idd-
ynt ddychwelyd i'r tŷ, a gawsant y
gwas a fuasai glaf, yn holliach.
11 ¶ A bu drannoeth, iddo ef fyned
i ddinas a elwid Naïn; a chyd âg
[3] *bagad.* ef yr aeth [3]llawer o'i ddisgyblion,
a thyrfa fawr.
12 A phan ddaeth efe yn agos at
borth y ddinas, wele, un marw a
ddygid allan, *yr hwn oedd* unig fab
ei fam, a honno yn weddw: a bagad
o bobl y ddinas oedd gyd â hi.
13 A'r Arglwydd pan y gwelodd
hi, a gymmerodd drugaredd arni,
ac a ddywedodd wrthi, Nac wyla.
14 A phan ddaeth *attynt*, efe a
[4] Neu, *arch.* gyffyrddodd â'r [4]elor: a'r rhai oedd
yn ei dwyn, a safasant. Ac efe a
ddywedodd, Y mab ieuangc, yr
[b] Act. 9. 40. wyf yn dywedyd wrthyt, [b]Cyfod.
15 A'r marw a gyfododd yn ei
eistedd, ac a ddechreuodd lefaru.
Ac efe a'i rhoddes i'w fam.
16 Ac ofn a ddaeth ar bawb: a
hwy a ogoneddasant Dduw, gan
[c] pen. 24. 19. Ioan 4. 19. a 6. 14. a 9. 17. ddywedyd, [c]Prophwyd mawr a gyf-
ododd yn ein plith; ac, [d]Ymwelodd
[d] pen. 1. 68. Duw â'i bobl.
17 A'r gair hwn a aeth allan am
dano trwy holl Judea, a thrwy gwbl
o'r wlad oddi amgylch.
18 [e]A'i ddisgyblion a fynegasant [e] Matt. 11. 2.
i Ioan hyn oll.
19 ¶ Ac Ioan, wedi galw rhyw
ddau o'i ddisgyblion atto, a anfon-
odd at yr Iesu, gan ddywedyd, Ai
ti yw yr hwn sydd yn dyfod? ai
un arall yr ŷm yn ei ddisgwyl?
20 A'r gwŷr pan ddaethant atto,
a ddywedasant, Ioan Fedyddiwr
a'n danfonodd ni attat ti, gan ddy-
wedyd, Ai ti yw yr hwn sydd yn
dyfod? ai arall yr ŷm yn ei ddis-
gwyl?
21 A'r awr honno efe a iachaodd
lawer oddi wrth glefydau, a phläau,
ac ysprydion drwg; ac i lawer o
ddeillion y rhoddes efe eu golwg.
22 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Ewch, a myneg-
wch i Ioan y pethau a welsoch ac
a glywsoch; [f]fod y deillion yn [f] Es. 35. 5.
gweled eilwaith, y cloffion yn rhod-
io, y gwahan-glwyfus wedi eu glan-
hâu, y byddariaid yn clywed, y
meirw yn cyfodi, y tlodion yn der-
byn yr efengyl.
23 A gwŷn ei fyd y neb ni rwystrir
ynof fi.
24 ¶ [g]Ac wedi i genhadau Ioan [g] Matt. 11. 7.
fyned ymaith, efe a ddechreuodd
ddywedyd wrth y bobloedd am
Ioan, Beth yr aethoch allan i'r di-
ffaethwch i'*w* weled? Ai corsen yn
siglo gan wynt?
25 Ond pa beth yr aethoch allan
i'*w* weled? Ai dyn wedi ei ddilladu
â dillad esmwyth? [h]Wele, y rhai [h] Mal. 3. 1.
sydd yn arfer dillad anrhydeddus, a
moethau, mewn palasau brenhin-
oedd y maent.
26 Eithr beth yr aethoch allan i'*w*
weled? Ai prophwyd? Yn ddïau
meddaf i chwi, a llawer mwy na
phrophwyd.
27 Hwn yw *efe* am yr un yr ys-
grifenwyd, Wele, yr wyf fi yn an-
fon fy nghennad o flaen dy wyneb,
yr hwn a barottoa dy ffordd o'th
flaen.
28 Canys meddaf i chwi, Ym
mhlith y rhai a aned o wragedd, nid
oes brophwyd mwy nag Ioan Fed-
yddiwr: eithr yr hwn sydd leiaf yn
nheyrnas Dduw, sydd fwy nag ef.
29 A'r holl bobl a'r oedd yn
gwrandaw, a'r publicanod, a gyf-
iawnhasant Dduw, gwedi eu bed-
yddio â bedydd Ioan.

Anno DOMINI 31.

30 Eithr y Phariseaid a'r cyfreith-
[5] Neu, *ynddynt eu hunain.* wyr [5] yn eu herbyn eu hunain a
[6] *fwriasant heibio.* [6] ddïystyrasant [i] gynghor Duw, heb
[i] Act. 20. 27. eu bedyddio ganddo.
[k] Matt. 11. 16. 31 ¶ A dywedodd yr Arglwydd,
[k] I bwy gan hynny y cyffelybaf ddyn-
ion y genhedlaeth hon? ac i ba
beth y maent yn debyg?
32 Tebyg ydynt i blant yn eistedd
yn y farchnad, ac yn llefain wrth eu
gilydd, ac yn dywedyd, Canasom
bibau i chwi, ac ni ddawnsiasoch;
cwynfanasom i chwi, ac nid wyl-
asoch.
[l] Matt. 3. 4. Marc 1. 6. 33 Canys daeth [l] Ioan Fedyddiwr
heb na bwytta bara, nac yfed gwin;
a chwi a ddywedwch, Y mae cy-
thraul ganddo.
34 Daeth Mab y dyn yn bwytta
ac yn yfed; ac yr ydych yn dy-
wedyd, Wele ddyn glwth, ac yfwr
gwin, cyfaill publicanod a phech-
aduriaid.
35 A doethineb a gyfiawnhâwyd
gan bawb o'i phlant.
[m] Matt. 26. 6. Marc 14. 3. Ioan 11. 2. 36 ¶ [m] Ac un o'r Phariseaid a
ddymunodd arno fwytta gyd âg ef:
ac yntau a aeth i dŷ y Pharisead,
ac a eisteddodd i fwytta.
37 Ac wele, gwraig yn y ddinas, yr
hon oedd bechadures, pan wybu hi
fod yr Iesu yn eistedd ar y bwrdd
yn nhŷ y Pharisead, a ddug flwch
o ennaint:
38 A chan sefyll wrth ei draed ef
o'r tu ol, ac wylo, *hi* a ddechreuodd
olchi ei draed ef â dagrau, ac a'*u*
sychodd â gwallt ei phen: a hi a
gusanodd ei draed ef, ac a'u hirodd
â'r ennaint.
39 A phan welodd y Pharisead,
yr hwn a'i gwahoddasai, efe a ddy-
wedodd ynddo ei hun, gan ddywed-
[n] pen. 15. 2. yd, Pe bai [n] hwn brophwyd, efe a
wybuasai pwy, a pha fath wraig *yw*
yr hon sydd yn cyffwrdd âg ef:
canys pechadures yw hi.
40 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd wrtho, Simon, y mae gennyf
beth i'w ddywedyd wrthyt. Yntau
a ddywedodd, Athraw, dywed.
41 Dau ddyledwr oedd i'r un
[o] Gwel Matt. 18. 28. echwynwr: y naill oedd arno [o] bùm
càn ceiniog o ddyled, a'r llall ddeg
a deugain.
42 A phryd nad oedd ganddynt
ddim i dalu, efe a faddeuodd iddynt
ill dau. Dywed gan hynny, pwy o'r
rhai hyn a'i câr ef yn fwyaf?
43 A Simon a attebodd ac a ddy-
wedodd, Yr wyf fi yn tybied mai yr
hwn y maddeuodd efe iddo fwyaf. Anno DOMINI 31.
Yntau a ddywedodd wrtho, Uniawn
y bernaist.
44 Ac efe a drodd at y wraig, ac
a ddywedodd wrth Simon, A weli
di y wraig hon? mi a ddeuthum
i'th dŷ di, *ac* ni roddaist i mi ddwfr
i'm traed: ond hon a olchodd fy
nhraed â dagrau, ac a'*u* sychodd
â gwallt ei phen.
45 Ni roddaist i mi gusan: ond
hon, er pan ddeuthum i mewn, ni
pheidiodd â chusanu fy nhraed.
46 [p] Fy mhen âg olew nid iraist: [p] Ps. 23. 5.
ond hon a irodd fy nhraed âg en-
naint.
47 [q] O herwydd paham y dywedaf [q] 1 Tim. 1. 14.
wrthyt, Maddeuwyd ei haml bech-
odau hi; oblegid hi a garodd yn
fawr: ond y neb y maddeuer ych-
ydig iddo, a gâr ychydig.
48 Ac efe a ddywedodd wrthi,
Maddeuwyd i ti dy bechodau.
49 A'r rhai oedd yn cyd-eistedd i
fwytta a ddechreuasant ddywedyd
ynddynt eu hunain, [r] Pwy yw hwn [r] Matt. 9. 3. Marc 2. 7.
sydd yn maddeu pechodau hefyd?
50 Ac efe a ddywedodd wrth y
wraig, [s] Dy ffydd a'th gadwodd; dos [s] Matt. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. pen. 8. 48. a 18. 42.
mewn tangnefedd.

PENNOD VIII.

1 *Y gwragedd yn gweini i Grist o'u golud.* 4 *Crist, wedi iddo bregethu o fan i fan, a'i apostolion yn ei ganlyn, yn gosod allan ddammeg yr hauwr;* 16 *a'r ganwyll:* 21 *yn dangos pwy ydyw ei fam a'i frodyr:* 22 *yn ceryddu y gwyntoedd:* 26 *yn bwrw y lleng gythreuliaid allan o'r dyn i'r genfaint foch.* 37 *Y Gadareniaid yn ei wrthod ef:* 43 *yntau yn iachâu y wraig o'i diferlif gwaed,* 49 *ac yn bywhâu merch Jairus.*

A BU wedi hynny, iddo fyned trwy
bob dinas a thref, gan breg-
ethu, ac efengylu teyrnas Dduw:
a'r deuddeg *oedd* gyd âg ef;
2 A [a] gwragedd rai, a'r a iachesid [a] Matt. 27. 55, 56.
oddi wrth ysprydion drwg a gwen-
did; Mair yr hon a elwid Magda-
len, [b] o'r hon yr aethai saith gy- [b] Marc 16. 9.
thraul allan;
3 Joanna, gwraig Chusa goruch-
wyliwr Herod, a Susanna, a llawer
eraill, y rhai oedd yn gweini iddo
o'r pethau oedd ganddynt.
4 ¶ [c] Ac wedi i lawer o bobl ym- [c] Matt. 13. 2. Marc 4. 1.
gynnull ynghyd, a chyrchu atto o
bob dinas, efe a ddywedodd ar
ddammeg:
5 Yr hauwr a aeth allan i hau ei
had: ac wrth hau, peth a syrthiodd
ar ymyl y ffordd, a fathrwyd; ac
ehediaid y nef a'i bwyttaodd.

Anno DOMINI 31.

6 A pheth arall a syrthiodd ar y
graig; a phan eginodd, y gwywodd,
am nad oedd iddo wlybwr.
7 A pheth arall a syrthiodd ym
mysg drain; a'r drain a gyd-dyfas-
ant, ac a'i tagasant ef.
8 A pheth arall a syrthiodd ar dir
da; ac a eginodd, ac a ddug ffrwyth
ar ei ganfed. Wrth ddywedyd y
pethau hyn, efe a lefodd, Y neb
sydd a chlustiau ganddo i wran-
daw, gwrandawed.
[d] Matt. 13. 10. Marc 4. 10.
9 [d] A'i ddisgyblion a ofynasant
iddo, gan ddywedyd, Pa ddammeg
oedd hon?
10 Yntau a ddywedodd, I chwi y
rhoddwyd gwybod dirgeloedd teyrn-
as Dduw; eithr i eraill ar ddam-
[e] Es. 6. 9. Marc 4. 12. Ioan 12. 40.
hegion; [e] fel yn gweled na welant,
ac yn clywed na ddeallant.
[f] Matt. 13. 18.
11 A [f] dyma y ddammeg: Yr had
yw gair Duw.
12 A'r rhai ar ymyl y ffordd, ydyw
y rhai sydd yn gwrandaw; wedi
hynny y mae y diafol yn dyfod, ac
yn dwyn ymaith y gair o'u calon
hwynt, rhag iddynt gredu, a bod
yn gadwedig.
13 A'r rhai ar y graig, *yw y rhai*
pan glywant, a dderbyniant y gair
yn llawen; a'r rhai hyn nid oes
ganddynt wreiddyn, y rhai sydd yn
credu dros amser, ac yn amser prof-
edigaeth yn cilio.
14 A'r hwn a syrthiodd ym mysg
drain, yw y rhai a wrandawsant;
ac wedi iddynt fyned ymaith, hwy
a dagwyd gan ofalon, a golud, a
melyswedd buchedd, ac nid ydynt
yn dwyn ffrwyth i berffeithrwydd.
15 A'r hwn ar y tir da, yw y rhai
[2] *onest.*
hyn, y rhai â chalon [2] hawddgar a
da, ydynt yn gwrandaw y gair, ac
yn ei gadw, ac yn dwyn ffrwyth
trwy amynedd.
[g] Matt. 5. 15. Marc 4. 21. pen. 11. 33.
16 ¶ [g] Nid yw neb wedi goleu
canwyll, yn ei chuddio hi â llestr,
neu yn *ei* dodi dan wely; eithr yn
ei gosod ar ganhwyllbren, fel y
caffo y rhai a ddêl i mewn weled
y goleuni.
[h] Matt. 10. 26. pen. 12. 2.
17 [h] Canys nid oes dim dirgel, a'r
ni bydd amlwg; na dim cuddiedig,
a'r nis gwybyddir, ac na ddaw i'r
goleu.
18 Edrychwch am hynny pa fodd
[i] Matt. 13. 12. a 25. 29. pen. 19. 26.
y clywoch: [i] canys pwy bynnag y
mae ganddo, y rhoddir iddo; a'r
neb nid oes ganddo, ïe, yr hyn y
[3] *tybygir ei, &c.*
[3] mae yn tybied ei fod ganddo, a
ddygir oddi arno.

Anno DOMINI 31.

[k] Matt. 12. 46. Marc 3. 31.
19 ¶ [k] Daeth atto hefyd *ei* fam a'i
[4] *ymddiddan âg ef.*
frodyr; ac ni allent [4] ddyfod hyd
atto gan y dorf.
20 A mynegwyd iddo *gan rai*, yn
dywedyd, Y mae dy fam a'th frod-
yr yn sefyll allan, yn ewyllysio dy
weled.
21 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, Fy mam i a'm brodyr
i yw y rhai hyn sydd yn gwrandaw
gair Duw, ac yn ei wneuthur.
[l] Matt. 8. 23. Marc 4. 35.
22 ¶ A [l] bu ar ryw ddiwrnod, ac
efe a aeth i long, efe a'i ddisgybl-
ion: a dywedodd wrthynt, Awn
trosodd i'r tu hwnt i'r llyn. A hwy
a gychwynasant.
23 Ac fel yr oeddynt yn hwylio,
efe a hunodd: a chawod o wynt a
ddisgynodd ar y llyn; ac yr oedd-
ynt yn llawn *o ddwfr*, ac mewn
enbydrwydd.
24 A hwy a aethant atto, ac a'i
deffroisant ef, gan ddywedyd, *O*
Feistr, Feistr, darfu am danom. Ac
efe a gyfododd, ac a geryddodd y
gwynt a'r tonnau dwfr: a hwy a
beidiasant, a hi a aeth yn dawel.
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa le y mae eich ffydd chwi? A
hwy wedi ofni, a ryfeddasant, gan
ddywedyd wrth eu gilydd, Pwy yw
hwn, gan ei fod yn gorchymyn i'r
gwyntoedd ac i'r dwfr hefyd, a
hwythau yn ufuddhâu iddo?
[m] Matt. 8. 28. Marc 5. 1.
26 ¶ A [m] hwy a hwyliasant i wlad
y Gadareniaid, yr hon sydd o'r tu
arall, ar gyfer Galilea.
27 Ac wedi iddo fyned allan i dir,
cyfarfu âg ef ryw wr o'r ddinas,
yr hwn oedd ganddo gythreuliaid
er ys talm o amser; ac ni wisgai
ddillad, ac nid arhosai mewn tŷ,
ond yn y beddau.
28 *Hwn*, wedi gweled yr Iesu, a
dolefain, a syrthiodd i lawr ger ei
fron ef, ac a ddywedodd â llef uchel,
Beth sydd i mi â thi, *O* Iesu, Fab
Duw goruchaf? yr wyf yn attolwg
i ti na'm poenech.
29 (Canys efe a orchymynasai i'r
yspryd aflan ddyfod allan o'r dyn.
Canys llawer o amserau y cipiasai ef:
ac efe a gedwid yn rhwym â chad-
wynau, ac â llyffetheiriau; ac wedi
dryllio y rhwymau, efe a yrrwyd
gan y cythraul i'r diffaethwch.)
30 A'r Iesu a ofynodd iddo, gan
ddywedyd, Beth yw dy enw di?
Yntau a ddywedodd, Lleng: canys
llawer o gythreuliaid a aethent
iddo ef.

Anno DOMINI 31.

31 A hwy a ddeisyfasant arno,
na orchymynai iddynt fyned i'r
dyfnder.
32 Ac yr oedd yno genfaint o
foch lawer yn pori ar y mynydd:
a hwynt-hwy a attolygasant iddo
adael iddynt fyned i mewn i'r rhai
hynny. Ac efe a adawodd iddynt.
33 A'r cythreuliaid a aethant allan
o'r dyn, ac a aethant i mewn i'r
moch: a'r genfaint a ruthrodd oddi
ar y dibyn i'r llyn, ac a foddwyd.
34 A phan welodd [5] y meichiaid yr
hyn a ddarfuasai, hwy a ffoisant, ac
a aethant, ac a fynegasant yn y
ddinas, ac yn y wlad.
35 A hwy a aethant allan i weled
y peth a wnelsid; ac a ddaethant
at yr Iesu, ac a gawsant y dyn, o'r
hwn yr aethai y cythreuliaid allan,
yn ei ddillad, a'i iawn bwyll, yn
eistedd wrth draed yr Iesu: a hwy
a ofnasant.
36 A'r rhai a welsent, a fynegas-
ant hefyd iddynt pa fodd yr iach-
asid y cythreulig.
37 ¶ A'r holl lïaws o gylch gwlad y
Gadareniaid [n] a ddymunasant arno
fyned ymaith oddi wrthynt; am eu
bod mewn ofn mawr. Ac efe wedi
myned i'r llong, a ddychwelodd.
38 [o] A'r gwr o'r hwn yr aethai y
cythreuliaid allan, a ddeisyfodd
arno gael bod gyd âg ef: eithr yr
Iesu a'i danfonodd ef ymaith, gan
ddywedyd,
39 Dychwel i'th dŷ, a dangos faint
o bethau a wnaeth Duw i ti. Ac
efe a aeth, dan bregethu trwy gwbl
o'r ddinas, faint a wnaethai yr Iesu
iddo.
40 A bu, pan ddychwelodd yr Iesu,
dderbyn o'r bobl ef: canys yr oedd-
ynt oll yn disgwyl am dano ef.
41 ¶ [p] Ac wele, daeth gwr a'i enw
Jairus; ac efe oedd lywodraethwr
y synagog: ac efe a syrthiodd wrth
draed yr Iesu, ac a attolygodd iddo
ddyfod i'w dŷ ef:
42 O herwydd yr oedd iddo ferch
unig-anedig, ynghylch deuddeng
mlwydd oed, a hon oedd yn marw.
Ond fel yr oedd efe yn myned, y
bobloedd a'i gwasgent ef.
43 ¶ [q] A gwraig, yr hon oedd mewn
diferlif gwaed er ys deuddeng mlyn-
edd, yr hon a dreuliasai ar physyg-
wyr ei holl [6] fywyd, ac nis gallai
gael gan neb ei hiachâu,
44 A ddaeth o'r tu cefn, ac a gy-
ffyrddodd âg ymyl ei wisg ef: ac
yn y fan y safodd diferlif ei gwaed
hi.
45 A dywedodd yr Iesu, Pwy *yw*
a gyffyrddodd â mi? Ac a phawb
yn gwadu, y dywedodd Petr, a'r
rhai oedd gyd âg ef, O Feistr, y
mae y bobloedd yn dy wasgu, ac
yn *dy* flino; ac a ddywedi di, Pwy
yw a gyffyrddodd â mi?
46 A'r Iesu a ddywedodd, Rhyw
un a gyffyrddodd â mi: canys mi a
wn fyned [7] [r] rhinwedd allan o honof.
47 A phan welodd y wraig nad
oedd hi guddiedig, hi a ddaeth dan
grynu, ac a syrthiodd ger ei fron
ef, ac a fynegodd iddo, y'ngŵydd yr
holl bobl, am ba achos y cyffyrdd-
asai hi âg ef, ac fel yr iachasid
hi yn ebrwydd.
48 Yntau a ddywedodd wrthi,
Cymmer gysur, ferch; dy ffydd a'th
iachaodd: dos mewn tangnefedd.
49 ¶ [s] Ac efe etto yn llefaru, daeth
un o *dŷ* llywodraethwr y synagog,
gan ddywedyd wrtho, Bu farw dy
ferch: na phoena mo'r Athraw.
50 A'r Iesu pan glybu *hyn*, a'i
hattebodd ef, gan ddywedyd, Nac
ofna: cred yn unig, a hi a iachêir.
51 Ac wedi ei fyned ef i'r tŷ,
ni adawodd i neb ddyfod i mewn,
ond Petr, ac Iago, ac Ioan, a thad
yr eneth a'i mam.
52 Ac wylo a wnaethant oll, a
[8] chwynfan am dani. Eithr efe a
ddywedodd, Nac wylwch: nid marw
hi, [t] eithr cysgu y mae.
53 A hwy a'i gwatwarasant ef, am
iddynt wybod ei marw hi.
54 Ac efe a'u bwriodd hwynt oll
allan, ac a'i cymmerth hi erbyn ei
llaw, ac a lefodd, gan ddywedyd,
Herlodes, cyfod.
55 A'i hysbryd hi a ddaeth dra-
chefn, a hi a gyfododd yn ebrwydd:
ac efe a orchymynodd roi bwyd
iddi.
56 A synnu a wnaeth ar ei rhïeni
hi: ac [u] efe a orchymynodd idd-
ynt, na ddywedent i neb y peth a
wnaethid.

PENNOD IX.

1 *Crist yn anfon ei apostolion i wneuthur rhyfeddodau, ac i bregethu.* 7 *Herod yn chwennych gweled Crist.* 10 *Crist yn porthi pùm mil:* 18 *yn ymofyn beth yr oedd y byd yn ei dybied am dano:* 22 *yn rhag-fynegi ei ddïoddefaint:* 23 *yn gosod allan i bawb siampl o'i ddïoddefgarwch.* 28 *Ei weddnewidiad ef.* 37 *Mae efe yn iachâu y lloerig:* 43 *a thrachefn yn rhag-rybuddio ei ddisgyblion am ei ddïoddefaint:* 46 *yn*

[5] Sef, *porthwyr y moch.*
[n] Act. 16. 39.
[o] Marc 5. 18.
[p] Matt. 9. 18. Marc 5. 22.
[q] Matt. 9. 20.
[6] *eiddo.*

Anno DOMINI 31.

[7] *nerth.*
[r] Marc 5. 30. pen. 6. 19.
[s] Marc 5. 35.
[8] *galaru.*
[t] Ioan 11. 11, 13.
[u] Matt. 8. 4. a 9. 30. Marc 5. 43.

Anno DOMINI 31.

canmol gostyngeiddrwydd; 51 yn gorchymyn iddynt ddangos llarieidd-dra tu ag at bawb, heb chwennych dïal. 57 Rhai yn chwennych ei ganlyn ef, ond dan ammod.

a Matt. 10. 1. Marc 3. 13. a 6. 7.

AC [a] efe a alwodd ynghyd ei
ddeuddeg disgybl, ac a roddes
iddynt feddiant ac awdurdod ar yr
holl gythreuliaid, ac i iachâu clef-
ydau.

b Matt. 10. 7. Marc 6. 12. pen. 10. 1.

2 Ac [b] efe a'u hanfonodd hwynt i
bregethu teyrnas Dduw, ac i iachâu
y rhai cleifion.
3 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Na chymmerwch ddim i'r daith, na
ffyn, nac ysgrepan, na bara, nac
arian; ac na fydded gennych ddwy
bais bob un.
4 Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i
mewn, arhoswch yno, ac oddi yno
ymadêwch.

c Matt. 10. 14.

d Act. 13. 51.

5 [c] A pha rai bynnag ni'ch der-
byniant, pan eloch allan o'r ddinas
honno, [d] ysgydwch hyd yn nod y
llwch oddi wrth eich traed, yn
dystiolaeth yn eu herbyn hwynt.
6 Ac wedi iddynt fyned allan,
hwy a aethant trwy y trefi, gan
bregethu yr efengyl, a iachâu ym
mhob lle.

A.D. 32.

e Matt. 14. 1. Marc 6. 14.

7 ¶ [e] A Herod y tetrarch a glybu
y cwbl oll a wnaethid ganddo; ac
efe a betrusodd, am fod rhai yn
dywedyd gyfodi Ioan o feirw;
8 A rhai eraill, ymddangos o Elï-
as; a rhai eraill, mai prophwyd, un
o'r rhai gynt, a adgyfodasai.
9 A Herod a ddywedodd, Ioan a
dorrais i ei ben: ond pwy ydyw
hwn yr wyf yn clywed y cyfryw
bethau am dano? Ac yr oedd efe
yn ceisio ei weled ef.

f Marc 6. 30.

g Matt. 14. 13.

10 ¶ [f] A'r apostolion, wedi dy-
chwelyd, a fynegasant iddo y cwbl
a wnaethent. [g] Ac efe a'u cym-
merth hwynt, ac a aeth o'r neilldu,
i le anghyfannedd yn perthynu i'r
ddinas a elwir Bethsaida.
11 A'r bobloedd pan wybuant, a'i
dilynasant ef: ac efe a'u derbyniodd
hwynt, ac a lefarodd wrthynt am
deyrnas Dduw, ac a iachaodd y rhai
oedd arnynt eisieu eu hiachâu.

h Matt. 14. 15. Marc 6. 35. Ioan 6. 1, 5.

12 [h] A'r dydd a ddechreuodd hwyr-
hâu; a'r deuddeg a ddaethant, ac a
ddywedasant wrtho, Gollwng y dyrfa
ymaith, fel y gallont fyned i'r trefi,
ac i'r wlad oddi amgylch, i lettŷa,
ac i gael bwyd: canys yr ydym ni
yma mewn lle anghyfannedd.
13 Eithr efe a ddywedodd wrthynt,
Rhoddwch chwi iddynt *beth* i'w
fwytta. A hwythau a ddywedasant,
Nid oes gennym ni ond pùm torth,
a dau bysgodyn, oni bydd i ni fyned
a phrynu bwyd i'r bobl hyn oll.
14 Canys yr oeddynt ynghylch
pùm mil o wŷr. Ac efe a ddywed-
odd wrth ei ddisgyblion, Gwnewch
iddynt eistedd yn fyrddeidiau, bob
yn ddeg a deugain.
15 Ac felly y gwnaethant; a *hwy*
a wnaethant iddynt oll eistedd.
16 Ac efe a gymmerodd y pùm
torth, a'r ddau bysgodyn, ac a
edrychodd i fynu i'r nef, ac a'*u*
bendithiodd hwynt, ac a'*u* torrodd,
ac a'*u* rhoddodd i'r disgyblion i'w
gosod ger bron y bobl.
17 A hwynt-hwy oll a fwyttasant,
ac a gawsant ddigon: a chyfodwyd
a weddillasai iddynt o friw-fwyd,
ddeuddeg basgedaid.

Anno DOMINI 32.

i Matt. 16. 13. Marc 8. 27.

18 ¶ [i] Bu hefyd, fel yr oedd efe yn
gweddïo ei hunan, fod ei ddisgybl-
ion gyd âg ef: ac efe a ofynodd
iddynt, gan ddywedyd, Pwy y mae
y bobl yn dywedyd fy mod i?

k Matt. 14. 2.

19 Hwythau gan atteb a ddy-
wedasant, [k] Ioan Fedyddiwr; ond
eraill, mai Elïas; ac eraill, mai
rhyw brophwyd o'r rhai gynt a
adgyfododd.

l Ioan 6. 69.

20 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ond pwy yr ydych chwi yn dywed-
yd fy mod i? [l] A Phetr gan atteb
a ddywedodd, Crist Duw.
21 Ac efe a roes orchymyn ar-
nynt, ac a archodd *iddynt* na ddy-
wedent hynny i neb;

m Matt. 17. 22.

22 Gan ddywedyd, [m] Mae yn rhaid
i Fab y dyn oddef llawer, a'i wrthod
gan yr henuriaid, a'r arch-offeiriaid,
a'r ysgrifenyddion, a'i ladd, a'r tryd-
ydd dydd adgyfodi.

n Matt. 10. 38. a 16. 24. Marc 8. 34. pen. 14. 27.

23 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth
bawb, [n] Os ewyllysia neb ddyfod
ar fy ol i, ymwaded âg ef ei hun,
a choded ei groes beunydd, a dil-
yned fi.
24 Canys pwy bynnag a ewyll-
ysio gadw ei einioes, a'i cyll; ond
pwy bynnag a gollo ei einioes o'm
hachos i, hwnnw a'i ceidw hi.

o Matt. 16. 26. Marc 8. 36.

25 [o] Canys pa lesâd i ddyn, er en-
nill yr holl fyd, a'i ddifetha ei hun,
neu fod wedi ei golli?

p Matt. 10. 33. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12.

26 [p] Canys pwy bynnag fyddo cy-
wilydd ganddo fi a'm geiriau, hwn-
nw fydd gywilydd gan Fab y dyn,
pan ddelo yn ei ogoniant ei hun,
a'r Tad, a'r angelion sanctaidd.

q Matt. 16. 28. Marc 9. 1.

27 [q] Eithr dywedaf i chwi yn wir,

Anno DOMINI 32.

Y mae rhai o'r sawl sydd yn sefyll yma a'r ni archwaethant angau, hyd oni welont deyrnas Dduw.

[r] Matt. 17. 1. Marc 9. 2. [2] *pethau.*

28 ¶ [r] A bu, ynghylch wyth niwrnod wedi y [2] geiriau hyn, gymmeryd o hono ef Petr, ac Ioan, ac Iago, a myned i fynu i'r mynydd i weddïo.

29 Ac fel yr oedd efe yn gweddïo, gwedd ei wynebpryd ef a newidiwyd, a'i wisg *oedd* yn wèn ddisglaer.

30 Ac wele, dau wr a gyd-ymddiddanodd âg ef, y rhai oedd Moses ac Elïas:

31 Y rhai a ymddangosasant mewn gogoniant, ac a ddywedasant am ei ymadawiad ef, yr hwn a gyflawnai efe yn Jerusalem.

[s] Dan. 8. 18. a 10. 9.

32 A Phetr, a'r rhai oedd gyd âg ef, oeddynt [s] wedi trymhâu gan gysgu: a phan ddihunasant, hwy a welsant ei ogoniant ef, a'r ddau wr y rhai oedd yn sefyll gyd âg ef.

33 A bu, a hwy yn ymadaw oddi wrtho ef, ddywedyd o Petr wrth yr Iesu, *O* Feistr, da yw i ni fod yma: a gwnawn dair pabell; un i ti, ac un i Moses, ac un i Elïas: heb wybod beth yr oedd yn ei ddywedyd.

34 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, daeth cwmmwl, ac a'u cysgododd hwynt: a hwynt-hwy a ofnasant wrth fyned o honynt i'r cwmmwl.

[t] Matt. 3. 17. [u] Act. 3. 22.

35 A daeth llef allan o'r cwmmwl, gan ddywedyd, [t] Hwn yw fy Mab anwyl; [u] gwrandêwch ef.

[3] *A chyd â bod, &c.*

36 [3] Ac wedi bod y llef, cafwyd yr Iesu yn unig. A hwy a gelasant, ac ni fynegasant i neb y dyddiau hynny ddim o'r pethau a welsent.

[x] Matt. 17. 14. Marc 9. 17.

37 ¶ A [x] darfu drannoeth, pan ddaethant i waered o'r mynydd, i dyrfa fawr gyfarfod âg ef.

38 Ac wele, gwr o'r dyrfa a ddolefodd, gan ddywedyd, *O* Athraw, yr wyf yn attolwg i ti, edrych ar fy mab; canys fy unig-anedig yw.

39 Ac wele, y mae yspryd yn ei gymmeryd ef, ac yntau yn ddisymmwth yn gwaeddi; ac y mae yn ei ddryllio ef, hyd oni falo ewyn; a braidd yr ymedy oddi wrtho, wedi iddo ei ysigo ef.

40 Ac mi a ddeisyfais ar dy ddisgyblion di ei fwrw ef allan; ac nis gallasant.

41 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd, O genhedlaeth anffyddlawn a throfaus, pa hyd y byddaf gyd â chwi, ac y'ch goddefaf? dwg dy fab yma.

42 Ac fel yr oedd efe etto yn dyfod, y cythraul a'i rhwygodd ef, ac a'*i* drylliodd: a'r Iesu a geryddodd yr yspryd aflan, ac a iachaodd y bachgen, ac a'i rhoddes ef i'w dad.

43 ¶ A brawychu a wnaethant oll gan fawredd Duw. Ac a phawb yn rhyfeddu am yr holl bethau a wnaethai yr Iesu, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,

44 [y] Gosodwch chwi yn eich clustiau yr ymadroddion hyn: canys Mab y dyn a draddodir i ddwylaw dynion.

[y] Matt. 17. 22.

45 [z] Eithr hwy ni wybuant y gair hwn, ac yr oedd yn guddiedig oddi wrthynt, fel nas deallent ef: ac yr oedd arnynt arswyd ymofyn âg ef am y gair hwn.

[z] Marc 9. 32. pen. 2. 50. a 18. 34.

46 ¶ [a] A dadl a gyfododd yn eu plith, pwy a fyddai fwyaf o honynt.

[a] Matt. 18. 1. Marc 9. 34.

47 A'r Iesu, wrth weled meddwl eu calon hwynt, a gymmerth fachgennyn, ac a'i gosododd yn ei ymyl,

48 Ac a ddywedodd wrthynt, Pwy bynnag a dderbynio y bachgennyn hwn yn fy enw i, sydd yn fy nerbyn i; a phwy bynnag a'm derbynio i, sydd yn derbyn yr hwn a'm hanfonodd i: canys yr hwn sydd leiaf yn eich plith chwi oll, hwnnw a fydd mawr.

49 ¶ [b] Ac Ioan a attebodd ac a ddywedodd, *O* Feistr, ni a welsom ryw un yn dy enw di yn bwrw allan gythreuliaid; ac a waharddasom iddo, am nad oedd yn canlyn gyd â ni.

[b] Marc 9. 38. Edrych Num. 11. 28.

50 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Na waherddwch *iddo:* canys [c] y neb nid yw i'n herbyn, trosom ni y mae.

[c] Matt. 12. 30. pen. 11. 23.

51 ¶ A bu, pan gyflawnwyd [d] y dyddiau y cymmerid ef i fynu, yntau a [4] roddes ei fryd ar fyned i Jerusalem.

[d] Marc 16. 19. Act. 1. 2. [4] *osododd ei wyneb i fyned.*

52 Ac efe a ddanfonodd genhadau o flaen ei wyneb: a hwy wedi myned, a aethant i mewn i dref y Samariaid, i barottôi iddo ef.

53 Ac [e] nis derbyniasant hwy ef, oblegid fod ei wyneb ef yn [5] tueddu tu a Jerusalem.

[e] Ioan 4. 4, 9. [5] Gr. *myned.*

54 A'i ddisgyblion ef, Iago ac Ioan, pan welsant, a ddywedasant, Arglwydd, a fynni di ddywedyd o honom am ddyfod tân i lawr o'r nef, a'u difa hwynt, [f] megis y gwnaeth Elïas?

[f] 2 Bren. 1. 10, 12.

55 Ac efe a drodd, ac a'u ceryddodd hwynt; ac a ddywedodd, Ni wyddoch o ba yspryd yr ydych chwi.

Anno DOMINI 32.

56 Canys [g]ni ddaeth Mab y dyn i ddistrywio eneidiau dynion, ond *i'w* cadw. A hwy a aethant i dref arall.

[g] Ioan 3. 17. a 12. 47.

57 ¶ [h]A bu, a hwy yn myned, ddywedyd o ryw un ar y ffordd wrtho ef, Arglwydd, mi a'th ganlynaf i ba le bynnag yr elych.

[h] Matt. 8. 19.

58 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Y mae gan y llwynogod ffauau, a *chan* adar yr awyr nythod; ond gan Fab y dyn nid oes lle y rhoddo *ei* ben i lawr.

59 Ac [i]efe a ddywedodd wrth un arall, Dilyn fi. Ac yntau a ddywedodd, Arglwydd, gâd i mi yn gyntaf fyned a chladdu fy nhad.

[i] Matt. 8. 21.

60 Eithr yr Iesu a ddywedodd wrtho, Gâd i'r meirw gladdu eu meirw: ond dos di, a phregetha deyrnas Dduw.

61 Ac un arall hefyd a ddywedodd, [k]Mi a'th ddilynaf di, O Arglwydd; ond gâd i mi yn gyntaf ganu yn iach i'r rhai sydd yn fy nhŷ.

[k] 1 Bren. 19. 20.

62 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Nid oes neb a'r sydd yn rhoi ei law ar yr aradr, ac yn edrych ar y pethau sydd o'i ol, yn gymmwys i deyrnas Dduw.

PENNOD X.

1 Crist yn anfon allan ar unwaith ddeg disgybl a thri ugain i wneuthur gwyrthiau, ac i bregethu; 17 yn eu rhybuddio hwy i fod yn ostyngedig, ac ym mha beth y gorfoleddent: 21 yn diolch i'w Dad am ei ras: 23 yn mawrygu dedwydd gyflwr ei eglwys: 25 yn dysgu y cyfreithiwr y modd i gael bywyd tragywyddol, ac i gymmeryd pawb yn gymmydog iddo, a'r a fo ag eisieu ei drugaredd ef arno: 41 yn argyhoeddi Martha, ac yn canmol Mair ei chwaer hi.

WEDI y pethau hyn yr ordeiniodd yr Arglwydd ddeg a thri ugain eraill hefyd, ac a'u danfonodd hwynt bob yn ddau o flaen ei wyneb i bob dinas a man lle yr oedd efe ar fedr dyfod.

2 Am hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y [a]cynhauaf yn wir *sydd* fawr, ond y gweithwyr yn anaml: [b]gweddïwch gan hynny ar Arglwydd y cynhauaf, am ddanfon allan weithwyr i'w gynhauaf.

[a] Matt. 9. 37. Ioan 4. 35.
[b] 2 Thess. 3. 1.

3 Ewch: [c]wele, yr wyf fi yn eich danfon chwi fel ŵyn ym mysg bleiddiaid.

[c] Matt. 10. 16.

4 [d]Na ddygwch gôd, nac ysgrepan, nac esgidiau; ac [e]na chyferchwch well i neb ar y ffordd.

[d] Matt. 10. 9, 10. Marc 6. 8.
[e] 2 Bren. 4. 29.

5 [f]Ac i ba dŷ bynnag yr eloch i mewn, yn gyntaf dywedwch, Tangnefedd i'r tŷ hwn.

[f] Matt. 10. 12.

6 Ac o bydd yno fab tangnefedd, eich tangnefedd a orphwys arno: os amgen, hi a ddychwel attoch chwi.

7 [g]Ac yn y tŷ hwnnw arhoswch, gan fwytta ac yfed y cyfryw bethau ag *a gaffoch* ganddynt: canys [h]teilwng yw i'r gweithiwr ei gyflog. Na threiglwch o dŷ i dŷ.

[g] 1 Cor. 10. 27.
[h] 1 Cor. 9. 4, &c. 1 Tim. 5. 18.

8 A pha ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy yn eich derbyn, bwytêwch y cyfryw bethau ag a rodder ger eich bronnau:

9 Ac iachêwch y cleifion a fyddo ynddi, a dywedwch wrthynt, [i]Daeth teyrnas Dduw yn agos attoch.

[i] Matt. 3. 2. a 4. 17.

10 Eithr pa ddinas bynnag yr eloch iddi, a hwy heb eich derbyn, ewch allan i'w heolydd, a dywedwch,

11 [k]Hyd yn nod y llwch, yr hwn a lynodd wrthym o'ch dinas, yr ydym yn ei sychu ymaith [2]i chwi: er hynny gwybyddwch hyn, fod teyrnas Dduw wedi nesâu attoch.

[k] Matt. 10. 14. pen. 9. 5. Act. 13. 51. a 18. 6.
[2] *yn eich erbyn chwi;* fel pen. 9. 5.

12 Eithr dywedaf wrthych, mai esmwythach fydd i Sodom yn y dydd hwnnw, nag i'r ddinas honno.

13 [l]Gwae di, Chorazin! gwae di, Bethsaida! canys pe gwnaethid yn Tyrus a Sidon [3]y gweithredoedd nerthol a wnaethpwyd yn eich plith chwi, hwy a edifarhasent er ys talm, gan eistedd mewn sachlïan a lludw.

[l] Matt. 11. 21.
[3] *y nerthoedd.*

14 Eithr esmwythach fydd i Tyrus a Sidon yn y farn, nag i chwi.

15 A thithau, Capernaum, yr hon a ddyrchafwyd hyd y nef, a dynnir i lawr hyd yn uffern.

16 [m]Y neb sydd yn eich gwrandaw chwi, sydd yn fy ngwrandaw i; [n]a'r neb sydd yn eich dirmygu chwi, sydd yn fy nirmygu i; a'r neb sydd yn fy nirmygu i, sydd yn dirmygu yr hwn a'm hanfonodd i.

[m] Matt. 10. 40. Ioan 13. 20.
[n] 1 Thess. 4. 8.

17 ¶ A'r deg a thri ugain a ddychwelasant gyd â llawenydd, gan ddywedyd, Arglwydd, hyd yn nod y cythreuliaid a ddarostyngir i ni, yn dy enw di.

18 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Mi a welais Satan megis mellten, yn syrthio o'r nef.

19 Wele, [o]yr ydwyf fi yn rhoddi i chwi awdurdod i sathru ar seirph ac ysgorpionau, ac ar holl gryfder y gelyn: ac nid oes dim a wna ddim niwed i chwi.

[o] Marc 16. 18. Act. 28. 5.

20 Eithr yn hyn na lawenhêwch, fod yr ysprydion wedi eu darostwng

Anno DOMINI 32.

i chwi; ond llawenhêwch yn hytrach,
am fod [p] eich enwau yn ysgrifenedig
yn y nefoedd.
21 ¶ [q] Yr awr honno yr Iesu a
lawenychodd yn yr yspryd, ac a
ddywedodd, Yr wyf yn dïolch i ti,
O Dad, Arglwydd nef a daear, am
guddio o honot y pethau hyn oddi
wrth y doethion a'r deallus, a'u
datguddio o honot i rai bychain:
yn wir, O Dad; oblegid felly [4] y
gwelid yn dda yn dy olwg di.
22 [r] [5] Pob peth a roddwyd i mi gan
fy Nhad: ac [s] ni ŵyr neb pwy yw y
Mab, ond y Tad; na phwy yw y
Tad, ond y Mab, a'r neb y mynno
y Mab *ei* ddatguddio iddo.
23 ¶ Ac efe a drodd at *ei* ddis-
gyblion, ac a ddywedodd o'r neill-
du, [t] Gwŷn fyd y llygaid sydd yn
gweled y pethau yr ydych chwi yn
eu gweled:
24 Canys yr wyf yn dywedyd i
chwi, [u] ewyllysio o lawer o bro-
phwydi a brenhinoedd weled y peth-
au yr ydych chwi yn eu gweled, ac
nis gwelsant; a chlywed y pethau
yr ydych chwi yn eu clywed, ac nis
clywsant.
25 ¶ Ac wele, rhyw gyfreithiwr a
gododd, gan ei demtio ef, a dy-
wedyd, [x] Athraw, pa beth a wnaf i
gael etifeddu bywyd tragywyddol?
26 Yntau a ddywedodd wrtho, Pa
beth sydd ysgrifenedig yn y gyf-
raith? pa fodd y darlleni?
27 Ac efe gan atteb a ddywedodd,
[y] Ti a geri yr Arglwydd dy Dduw
â'th holl galon, ac â'th holl enaid,
ac â'th holl nerth, ac â'th holl
feddwl; [z] a'th gymmydog fel ti dy
hun.
28 Yntau a ddywedodd wrtho, Ti
a attebaist yn uniawn: gwna hyn,
a [a] byw fyddi.
29 Eithr efe, yn ewyllysio ei gyf-
iawnhâu ei hun, a ddywedodd wrth
yr Iesu, A phwy yw fy nghymmyd-
og?
30 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd, Rhyw ddyn oedd yn myned i
waered o Jerusalem i Jericho, ac a
syrthiodd ym mysg lladron; y rhai
wedi ei ddïosg ef, a'*i* archolli, a
aethant ymaith, gan *ei* adael yn
hanner marw.
31 Ac ar ddamwain, rhyw offeiriad
a ddaeth i waered y ffordd honno:
a phan ei gwelodd, [b] efe a aeth o'r
tu arall heibio.
32 A'r un ffunud Lefiad hefyd,

[p] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28. Es. 4. 3. Dan. 12. 1. Phil. 4. 3. Heb. 12. 23. Dat. 13. 8. a 20. 12. a 21. 27.
[q] Matt. 11. 25.
[4] Gr. *yr oedd bodd-lonrwydd.*
[r] Matt. 28. 18. Ioan 3. 35. a 17. 2.
[5] Amryw hen gopïau a angwhanegant y geiriau hyn, *A chan droi at ei ddisgyblion, fe a ddywedodd.*
[s] Ioan 1. 18. a 6. 44, 46.
[t] Matt. 13. 16.
[u] 1 Petr 1. 10.
[x] Matt. 19. 16. a 22. 35.
[y] Deut. 6. 5.
[z] Lef. 19. 18.
[a] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21.
[b] Ps. 38. 11.

wedi dyfod i'r fan, a'*i* weled *ef*, a
aeth o'r tu arall heibio.
33 Eithr rhyw Samariad, wrth
ymdaith, a ddaeth atto ef: a phan
ei gwelodd, a dosturiodd,
34 Ac a aeth atto, ac a rwymodd
ei archollion ef, gan dywallt yn-
ddynt olew a gwin; ac a'i gosododd
ef ar ei anifail ei hun, ac a'i dug ef
i'r lletty, ac a'i hamgeleddodd.
35 A thrannoeth wrth fyned ym-
aith, efe a dynnodd allan ddwy
geiniog, ac a'*u* rhoddes i'r llettŷwr,
ac a ddywedodd wrtho, Cymmer
ofal drosto: a pha beth bynnag a
dreuliech yn ychwaneg, pan ddel-
wyf drachefn, mi a'i talaf i ti.
36 Pwy gan hynny o'r tri hyn, yr
ydwyt ti yn tybied ei fod yn gym-
mydog i'r hwn a syrthiasai ym
mhlith y lladron?
37 Ac efe a ddywedodd, Yr hwn a
wnaeth drugaredd âg ef. A'r Iesu
am hynny a ddywedodd wrtho, Dos,
a gwna dithau yr un modd.
38 ¶ A bu, a hwy yn ymdeithio,
ddyfod o hono i ryw dref: a rhyw
wraig, a'i henw [c] Martha, a'i derbyn-
iodd ef i'w thŷ.
39 Ac i hon yr oedd chwaer a elwid
Mair, [d] yr hon hefyd [e] a eisteddodd
wrth draed yr Iesu, ac a wrandaw-
odd ar ei ymadrodd ef.
40 Ond Martha oedd drafferthus
ynghylch llawer o wasanaeth: a
chan sefyll ger llaw, hi a ddywed-
odd, Arglwydd, onid oes ofal gen-
nyt am i'm chwaer fy ngadael i fy
hun i wasanaethu? dywed wrthi
gan hynny am fy helpio.
41 A'r Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthi, Martha, Martha, go-
falus a thrafferthus wyt ynghylch
llawer o bethau:
42 Eithr [f] un peth sydd angen-
rheidiol: a Mair a ddewisodd y
rhan dda, yr hon ni ddygir oddi
arni.

PENNOD XI.

1 *Crist yn dysgu gweddïo: a hynny heb ddiffygio: 11 gan sicrhâu y rhydd Duw felly i ni bethau da. 14 Wrth fwrw allan gythraul mud, y mae efe yn ceryddu y Phariseaid cablaidd: 28 ac yn dangos pwy sydd fendigedig: 29 ac yn pregethu i'r bobl; 37 ac yn argyhoeddi ffug sancteiddrwydd y Phariseaid, a'r ysgrifenyddion, a'r cyfreithwyr.*

A BU, ac efe mewn rhyw fan yn
gweddïo, pan beidiodd, ddy-
wedyd o un o'i ddisgyblion wrtho,
Arglwydd, dysg i ni weddïo, megis
ag y dysgodd Ioan i'w ddisgyblion.

Anno DOMINI 32.
[c] Ioan 11. 1. a 12. 2, 3.
[d] 1 Cor. 7. 32, &c.
[e] Act. 22. 3.
[f] Ps. 27. 4.
A.D. 33.

Anno DOMINI 33.

2 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [a] Pan weddïoch, dywedwch, Ein Tad yr hwn wyt yn y nefoedd, Sancteiddier dy enw. Deued dy deyrnas. Gwneler dy ewyllys, megis yn y nef, felly ar y ddaear hefyd.

3 Dyro i ni [2] o ddydd i ddydd ein bara beunyddiol.

4 A maddeu i ni ein pechodau: canys yr ydym ninnau yn maddeu i bawb sydd yn ein dyled. Ac nac arwain ni i brofedigaeth; eithr gwared ni rhag drwg.

5 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pwy o honoch fydd iddo gyfaill, ac a â atto hanner nos, ac a ddywed wrtho, *O* gyfaill, moes i mi dair torth yn echwyn;

6 Canys cyfaill i mi a ddaeth attaf [3] wrth ymdaith, ac nid oes gennyf ddim i'w ddodi ger ei fron ef:

7 Ac yntau oddi mewn a ettyb ac a ddywed, Na flina fi: yn awr y mae y drws yn gauad, a'm plant gyd â mi yn y gwely; ni allaf godi a'u rhoddi i ti.

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Er na chyfyd efe a rhoddi iddo, am ei fod yn gyfaill iddo; etto o herwydd ei daerni, efe a gyfyd, ac a rydd iddo gynnifer ag y sydd arno eu heisieu.

9 [c] Ac yr ydwyf yn dywedyd i chwi, Gofynwch, a rhoddir i chwi; ceisiwch, a chwi a gewch; curwch, ac fe a agorir i chwi.

10 Canys pob un sydd yn gofyn, sydd yn derbyn; a'r neb sydd yn ceisio, sydd yn cael; ac i'r hwn sydd yn curo, yr agorir.

11 [d] Os bara a ofyn mab i un o honoch chwi sydd dad, a ddyry efe garreg iddo? ac os pysgodyn, a ddyry efe iddo sarph yn lle pysgodyn?

12 Neu os gofyn efe ŵy, a [4] ddyry efe ysgorpion iddo?

13 Os chwychwi gan hynny, y rhai ydych ddrwg, a fedrwch roi rhoddion da i'ch plant chwi; pa faint mwy y rhydd *eich* Tad o'r nef yr Ysbryd Glân i'r rhai a ofyno ganddo?

14 ¶ [e] Ac yr oedd efe yn bwrw allan gythraul, a hwnnw oedd fud. A bu, wedi i'r cythraul fyned allan, i'r mudan lefaru; a'r bobloedd a ryfeddasant.

15 Eithr rhai o honynt a ddywedasant, [f] Trwy [5] Beelzebub, pennaeth y cythreuliaid, y mae efe yn bwrw allan gythreuliaid.

16 Ac eraill, gan *ei* demtio, [g] a geisiasant ganddo arwydd o'r nef.

17 [h] Yntau, [i] yn gwybod eu meddyliau hwynt, a ddywedodd wrthynt, Pob teyrnas wedi ymrannu yn ei herbyn ei hun, a anghyfanneddir; a thŷ yn erbyn tŷ, a syrth.

18 Ac os Satan hefyd sydd wedi ymrannu yn ei erbyn ei hun, pa fodd y saif ei deyrnas ef? gan eich bod yn dywedyd, mai trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid.

19 Ac os trwy Beelzebub yr wyf fi yn bwrw allan gythreuliaid, trwy bwy y mae eich plant chwi yn eu bwrw hwynt allan? am hynny y byddant hwy yn farnwyr arnoch chwi.

20 Eithr os myfi [k] trwy fys Duw ydwyf yn bwrw allan gythreuliaid, dïammeu ddyfod teyrnas Dduw attoch chwi.

21 [l] Pan fyddo un cryf arfog yn cadw ei neuadd, y mae yr hyn sydd ganddo mewn heddwch:

22 Ond [m] pan ddêl un cryfach nag ef arno, a'i orchfygu, efe a ddwg ymaith ei holl arfogaeth ef yn yr hon yr oedd yn ymddiried, ac a ran ei anrhaith ef.

23 [n] Y neb nid yw gyd â mi, sydd yn fy erbyn: a'r neb nid yw yn casglu gyd â mi, sydd yn gwasgaru.

24 [o] Pan êl yr yspryd aflan allan o ddyn, efe a rodia mewn lleoedd sychion, gan geisio gorphwysdra: a phryd na chaffo, efe a ddywed, Mi a ddychwelaf i'm tŷ o'r lle y deuthum allan.

25 A phan ddêl, y mae yn *ei* gael wedi ei ysgubo a'i drefnu.

26 Yna yr â efe, ac y cymmer atto saith yspryd eraill gwaeth nag ef ei hun; a hwy a ânt i mewn, ac a arhosant yno: a [p] diwedd y dyn hwnnw fydd gwaeth na'i ddechreuad.

27 ¶ A bu, fel yr oedd efe yn dywedyd hyn, rhyw wraig o'r dyrfa a gododd ei llef, ac a ddywedodd wrtho, Gwŷn fyd y groth a'th ddug di, a'r bronnau a sugnaist.

28 Ond efe a ddywedodd, [q] Yn hytrach gwŷn fyd y rhai sydd yn gwrandaw gair Duw, ac yn ei gadw.

29 ¶ [r] Ac wedi i'r bobloedd ymdyrru ynghyd, efe a ddechreuodd ddywedyd, Y genhedlaeth hon sydd

[a] Matt. 6. 9.
[2] Neu, *tros y diwrnod.*
[3] *allan o'i ffordd.*
[b] pen. 18. 1, &c.
[c] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. Ioan 15. 7. Iago 1. 5. 1 Ioan 3. 22.
[d] Matt. 7. 9.
[4] *gynnyg.*
[e] Matt. 9. 32. a 12. 22.
[f] Matt. 9. 34. a 12. 24.
[5] Gr. *Beelzebul*, ac felly ad. 18, 19.
[g] Matt. 12. 38. a 16. 1.
[h] Matt. 12. 25. Marc 3. 24.
[i] Ioan 2. 25.
[k] Exod. 8. 19.
[l] Matt. 12. 29.
[m] Es. 53. 12. Col. 2. 15.
[n] Matt. 12. 30.
[o] Matt. 12. 43.
[p] Ioan 5. 14. Heb. 6. 4. a 10. 26. 2 Petr 2. 20.
[q] Matt. 7. 21.
[r] Matt. 12. 38.

Anno DOMINI 33.

ddrwg: y mae hi yn ceisio arwydd;
ac arwydd ni roddir iddi, ond ar-
wydd Jonas y prophwyd:
[s] Jonah 1. 17. a 2. 10.
30 Canys fel y bu [s]Jonas yn ar-
wydd i'r Ninifeaid, felly y bydd Mab
y dyn hefyd i'r genhedlaeth hon.
[t] 1 Bren. 10. 1.
31 [t]Brenhines y dehau a gyfyd yn
y farn gyd â gwŷr y genhedlaeth
hon, ac a'u condemnia hwynt; am
iddi hi ddyfod o eithafoedd y ddaear
i wrandaw doethineb Solomon: ac
wele un mwy na Solomon yma.
32 Gwŷr Ninife a godant i fynu
yn y farn gyd â'r genhedlaeth hon,
[u] Jonah 3. 5.
ac a'i condemniant hi; am [u]iddynt
edifarhâu wrth bregeth Jonas: ac
wele un mwy na Jonas yma.
[x] Matt. 5. 15. Marc 4. 21. pen. 8. 16.
33 [x]Ac nid yw neb wedi goleu
canwyll, yn *ei* gosod mewn lle dir-
gel, na than lestr; eithr ar gan-
hwyllbren, fel y gallo y rhai a ddelo
i mewn weled y goleuni.
[y] Matt. 6. 22.
34 [y]Canwyll y corph yw y llygad:
am hynny pan fyddo dy lygad yn
syml, dy holl gorph hefyd fydd
oleu; ond pan fyddo *dy lygad* yn
ddrwg, dy gorph hefyd fydd tywyll.
35 Edrych am hynny rhag i'r gol-
euni sydd ynot fod yn dywyllwch.
36 Os dy holl gorph gan hynny
sydd oleu, heb un rhan dywyll yn-
ddo, bydd y cwbl yn oleu, megis
pan fo canwyll â'i llewyrch yn dy
oleuo di.
37 ¶ Ac fel yr oedd efe yn llefaru,
rhyw Pharisead a ddymunodd arno
giniawa gyd âg ef. Ac wedi iddo
ddyfod i mewn, efe a eisteddodd i
fwytta.
[z] Marc 7. 3.
38 [z]A'r Pharisead pan welodd, a
ryfeddodd nad ymolchasai efe yn
gyntaf o flaen ciniaw.
[a] Matt. 23. 25.
39 [a]A'r Arglwydd a ddywedodd
wrtho, Yn awr chwychwi y Phari-
seaid ydych yn glanhâu y tu allan
[b] Titus 1. 15.
i'r cwppan a'r ddysgl; ond [b]eich
tu mewn sydd yn llawn o drais a
drygioni.
40 *O* ynfydion, onid yr hwn a
wnaeth yr hyn sydd oddi allan, a
wnaeth yr hyn sydd o fewn hefyd?
[c] Es. 58. 7. Dan. 4. 27. pen. 12. 33.
41 [c]Yn hytrach rhoddwch elusen
[6] *yn ol eich gallu.*
[6]o'r pethau sydd gennych: ac wele,
pob peth sydd lân i chwi.
[d] Matt. 23. 23.
42 [d]Eithr gwae chwi y Phariseaid!
canys yr ydych chwi yn degymmu
y mintys, a'r ryw, a phob llysieuyn,
ac yn myned heibio i farn a chariad
Duw. Y pethau hyn oedd raid eu
gwneuthur, ac na adewid y lleill
heb wneuthur.

[e] Matt. 23. 6. Marc 12. 38, 39.
43 [e]Gwae chwi y Phariseaid! canys
yr ydych yn caru y prif-gadeiriau
yn y synagogau, a chyfarch yn y
marchnadoedd.
[f] Matt. 23. 27.
44 [f]Gwae chwi, ysgrifenyddion a
Phariseaid, ragrithwyr! am eich
bod fel beddau anamlwg, a'r dyn-
ion a rodiant *arnynt* heb wybod
oddi wrthynt.
45 ¶ Ac un o'r cyfreithwyr a at-
tebodd ac a ddywedodd wrtho,
Athraw, wrth ddywedyd hyn, yr
wyt ti yn ein gwaradwyddo ninnau
hefyd.
[g] Matt. 23. 4.
46 [g]Yntau a ddywedodd, Gwae
chwithau hefyd, y cyfreithwyr! can-
ys yr ydych yn llwytho dynion
â beichiau anhawdd eu dwyn, a
chwi nid ydych yn cyffwrdd â'r
beichiau âg un o'ch bysedd.
[h] Matt. 23. 29.
47 [h]Gwae chwychwi! canys yr
ydych yn adeiladu beddau y pro-
phwydi, a'ch tadau chwi a'u lladd-
odd hwynt.
48 Yn wir yr ydych yn tystiol-
aethu, ac yn gyd-foddlawn i weith-
redoedd eich tadau: canys hwynt-
hwy yn wir a'u lladdasant hwy, a
chwithau ydych yn adeiladu eu
beddau hwynt.
49 Am hynny hefyd y dywedodd
[i] Matt. 23. 34.
doethineb Duw, [i]Anfonaf attynt
brophwydi ac apostolion, a *rhai* o
honynt a laddant ac a erlidiant:
50 Fel y gofyner i'r genhedlaeth
hon waed yr holl brophwydi, yr
hwn a dywalltwyd o ddechreuad
y byd;
[k] Gen. 4. 8. [l] 2 Chron. 24. 20, 21.
51 [k]O waed Abel hyd [l]waed Za-
charïas, yr hwn a laddwyd rhwng
yr allor a'r deml: dïau meddaf i
chwi, Gofynir ef i'r genhedlaeth hon.
[m] Matt. 23. 13.
52 [m]Gwae chwychwi, y cyfreithwyr!
canys chwi a ddygasoch ymaith ag-
oriad y gwybodaeth: nid aethoch i
mewn eich hunain, a'r rhai oedd yn
[7] *Neu, rwystrasoch.*
myned a [7]waharddasoch chwi.
53 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd
y pethau hyn wrthynt, y dechreu-
odd yr ysgrifenyddion a'r Phariseaid
fod yn daer iawn *arno*, a'i annog i
ymadrodd am lawer o bethau;
54 Gan ei gynllwyn ef, a cheisio
hela rhyw beth o'i ben ef, i gael
achwyn arno.

PENNOD XII.

1 *Crist yn pregethu i'w ddisgyblion am ochel rhagrith, ac ofn wrth ddatgan ei athrawiaeth ef:* 13 *yn rhybuddio y bobl i ochelyd cybydd-dra, trwy ddammeg y gwr goludog a adeiladodd ysguboriau mwy.* 22 *Ni wasan-*

Anno DOMINI 33.

aetha i ni fod yn rhy ofalus am bethau byd-
ol; 31 ond ceisio teyrnas Dduw, 33 a rhoddi
elusen, 36 a bod yn barod i agoryd i'n Har-
glwydd pan guro, pa bryd bynnag y delo.
41 Y dylai gweinidogion Crist edrych ar eu
siars, 49 a disgwyl am erlid. 54 Rhaid i'r
bobl dderbyn yr amser hwn o ras, 58 oblegid
peth ofnadwy yw marw heb gymmodi.

[a] Matt. 16. 6. Marc 8. 15. [2] *aneirif.*
[b] Matt. 10. 26. Marc 4. 22. pen. 8. 17.
[c] Matt. 10. 28.
[d] Ioan 15. 14, 15.
[e] Matt. 10. 32. Marc 8. 38. 2 Tim. 2. 12.
[f] Matt. 12. 31, 32. Marc 3. 28. 1 Ioan 5. 16.
[g] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. pen. 21. 14.

YN [a] y cyfamser, wedi i [2] fyrdd-
iwn o bobl ymgasglu ynghyd,
hyd oni ymsathrai y naill y llall,
efe a ddechreuodd ddywedyd wrth
ei ddisgyblion, Yn gyntaf, gwyliwch
arnoch rhag surdoes y Phariseaid,
yr hwn yw rhagrith.
2 [b] Canys nid oes dim cuddiedig,
a'r nas datguddir; na dirgel, a'r
nis gwybyddir.
3 Am hynny pa bethau bynnag
a ddywedasoch yn y tywyllwch, a
glywir yn y goleu; a'r peth a ddy-
wedasoch yn y glust mewn ystafell-
oedd, a bregethir ar bennau tai.
4 [c] Ac yr wyf yn dywedyd wrth-
ych, [d] fy nghyfeillion, Nac ofnwch
y rhai sydd yn lladd y corph, ac
wedi hynny heb ganddynt ddim
mwy i'*w* wneuthur.
5 Ond rhag-ddangosaf i chwi pwy
a ofnwch: Ofnwch yr hwn, wedi y
darffo iddo ladd, sydd ag awdurdod
ganddo i fwrw i uffern; ïe, meddaf
i chwi, Hwnnw a ofnwch.
6 Oni werthir pump o adar y
tô er dwy ffyrling? ac nid oes un
o honynt mewn anghof ger bron
Duw:
7 Ond y mae hyd yn nod blew
eich pennau chwi yn gyfrifedig oll.
Am hynny nac ofnwch: yr ydych
chwi yn well na llawer o adar y
tô.
8 [e] Ac meddaf i chwi, Pwy byn-
nag a'm haddefo i ger bron dynion,
Mab y dyn hefyd a'i haddef yntau
ger bron angelion Duw.
9 A'r hwn a'm gwado i ger bron
dynion, a wedir ger bron angelion
Duw.
10 [f] A phwy bynnag a ddywedo air
yn erbyn Mab y dyn, fe a faddeuir
iddo: eithr i'r neb a gablo yn er-
byn yr Ysbryd Glân, ni faddeuir.
11 [g] A phan y'ch dygant i'r syna-
gogau, ac *at* y llywiawdwyr, a'r
awdurdodau, na ofelwch pa fodd,
neu pa beth a atteboch, neu beth
a ddywedoch:
12 Canys yr Ysbryd Glân a ddysg
i chwi yn yr awr honno beth sydd
raid ei ddywedyd.
13 ¶ A rhyw un o'r dyrfa a ddy-
wedodd wrtho, Athraw, dywed wrth
fy mrawd am rannu â myfi yr eti-
feddiaeth.
14 Yntau a ddywedodd wrtho, Y
dyn, pwy a'm gosododd i yn farnwr
neu yn rhannwr arnoch chwi?
15 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[h] Edrychwch, ac ymogelwch rhag
cybydd-dod: canys nid yw bywyd
neb yn sefyll ar amlder y pethau
sydd ganddo.
16 ¶ Ac efe a draethodd wrth-
ynt ddammeg, gan ddywedyd, Tir
rhyw wr goludog a gnydiodd yn
dda.
17 Ac efe a ymresymmodd ynddo
ei hun, gan ddywedyd, Beth a wnaf,
am nad oes gennyf le i gasglu fy
ffrwythau iddo?
18 Ac efe a ddywedodd, Hyn a
wnaf: Mi a dynnaf i lawr fy ysgub-
oriau, ac a adeiladaf rai mwy; ac
yno y casglaf fy holl ffrwythau,
a'm dâ.
19 A dywedaf wrth fy enaid, [i] Fy
enaid, y mae gennyt ddâ lawer
wedi eu rhoi i gadw dros lawer o
flynyddoedd: gorphwys, bwytta, ŷf,
bydd lawen.
20 Eithr Duw a ddywedodd wrtho,
O ynfyd, y nos hon [k] y [3] gofynant
dy enaid oddi wrthyt; [l] ac eiddo
pwy fydd y pethau a barottoaist?
21 Felly y mae yr hwn sydd yn
trysori iddo ei hun, ac nid yw [m] gyf-
oethog tu ag at Dduw.
22 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth ei
ddisgyblion, Am hyn yr wyf yn dy-
wedyd wrthych, [n] Na chymmerwch
ofal am eich bywyd, beth a fwyt-
taoch; nac am eich corph, beth a
wisgoch.
23 Y mae y bywyd yn fwy na'r
ymborth, a'r corph *yn fwy* na'r
dillad.
24 Ystyriwch y brain: canys nid
ydynt yn hau nac yn medi; i'r rhai
nid oes gell nac ysgubor; ac y mae
[o] Duw yn eu porthi hwynt: o ba
faint mwy yr ydych chwi yn well
na'r adar?
25 A phwy o honoch, gan gym-
meryd gofal, a ddichon chwanegu
un cufydd at ei faintioli?
26 Am hynny, oni ellwch wneuth-
ur y peth lleiaf, paham yr ydych
yn cymmeryd gofal am y lleill?
27 Ystyriwch y lili, pa fodd y
maent yn tyfu; nid ydynt yn llaf-
urio, nac yn nyddu: ac yr wyf yn
dywedyd i chwi, na wisgwyd Solo-

Anno DOMINI 33.

[h] 1 Tim. 6. 7, &c.
[i] Preg. 11. 9. 1 Cor. 15. 32. Iago 5. 5.
[k] Job 20. 22. a 27. 8. Ps. 52. 7. [3] *gofynir.*
[l] Ps. 39. 6. Jer. 17. 11.
[m] Matt. 6. 20. ad. 33. 1 Tim. 6. 18, 19. Iago 2. 5.
[n] Matt. 6. 25.
[o] Job 38. 41. Ps. 147. 9.

Anno DOMINI 33.

mon yn ei holl ogoniant fel un o'r rhai hyn.

28 Ac os yw Duw felly yn dilladu y llysieuyn, yr hwn sydd heddyw yn y maes, ac y fory a deflir i'r ffwrn: pa faint mwy *y dillada efe* chwychwi, O rai o ychydig ffydd?

29 Chwithau na cheisiwch beth a fwyttaoch, neu pa beth a yfoch; ac na fyddwch ammheüus.

30 Canys y pethau hyn oll y mae cenhedloedd y byd yn eu hargeisio: ac y mae eich Tad chwi yn gwybod fod arnoch chwi eisieu y pethau hyn.

[p] Matt. 6. 33.

31 ¶ [p] Yn hytrach ceisiwch deyrnas Dduw; a'r pethau hyn oll a roddir i chwi yn chwaneg.

[q] Matt. 11. 25, 26.

32 Nac ofna, braidd bychan: canys [q] rhyngodd bodd i'ch Tad roddi i chwi y deyrnas.

[r] Matt. 19. 21. Act. 2. 45. a 4. 34.
[s] Matt. 6. 20. pen. 16. 9. 1 Tim. 6. 19.

33 [r] Gwerthwch yr hyn sydd gennych, a rhoddwch elusen: [s] gwnewch i chwi byrsau y rhai ni heneiddiant; trysor yn y nefoedd, yr hwn ni dderfydd, lle ni ddaw lleidr yn agos, ac ni lygra pryf.

34 Canys lle y mae eich trysor chwi, yno y bydd eich calon hefyd.

[t] Eph. 6. 14. 1 Petr 1. 13.
[u] Matt. 25. 1.
[4] *yn llosgi.*

35 [t] Bydded eich lwynau wedi eu hymwregysu, a'*ch* [u] canhwyllau [4] wedi eu goleu:

36 A chwithau yn debyg i ddynion yn disgwyl eu harglwydd, pa bryd y dychwel o'r neithior; fel pan ddelo a churo, yr agoront iddo yn ebrwydd.

37 Gwŷn eu byd y gweision hynny, y rhai a gaiff eu harglwydd, pan ddêl, yn neffro: yn wir, meddaf i chwi, efe a ymwregysa, ac a wna iddynt eistedd i lawr i fwytta, ac a ddaw, ac a wasanaetha arnynt hwy.

38 Ac os daw efe ar yr ail wyliadwriaeth, ac *os* ar y drydedd wyliadwriaeth y daw, a'*u* cael *hwynt* felly, gwŷn eu byd y gweision hynny.

[x] Matt. 24. 43. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.

39 [x] A hyn gwybyddwch, pe gwybuasai gwr y tŷ pa awr y deuai y lleidr, efe a wyliasai, ac ni adawsai gloddio ei dŷ trwodd.

[y] Matt. 24. 44. a 25. 13. Marc 13. 33. pen. 21. 34. 1 Thess. 5. 6.

40 [y] A chwithau gan hynny, byddwch barod: canys yr awr ni thybioch, y daw Mab y dyn.

41 ¶ A Phetr a ddywedodd wrtho, Arglwydd, ai wrthym ni yr wyt ti yn dywedyd y ddammeg hon, ai wrth bawb hefyd?

[z] Matt. 24. 45. a 25. 21. 1 Cor. 4. 2.

42 A'r Arglwydd a ddywedodd, [z] Pwy yw y goruchwyliwr ffyddlawn a phwyllog, yr hwn a esyd *ei* arglwydd ar ei deulu, i roddi cyfluniaeth *iddynt* mewn pryd?

43 Gwŷn ei fyd y gwas hwnnw, yr hwn y caiff ei arglwydd ef, pan ddêl, yn gwneuthur felly.

44 Yn wir meddaf i chwi, Efe a'i gesyd ef *yn llywodraethwr* ar gwbl a'r y sydd eiddo.

45 Eithr os dywed y gwas hwnnw yn ei galon, Y mae fy arglwydd yn oedi dyfod; a dechreu curo y gweision a'r morwynion, a bwytta ac yfed, a meddwi:

[5] *tyrr ef ymaith.*

46 Daw arglwydd y gwas hwnnw mewn dydd nad yw efe yn disgwyl, ac ar awr nad yw efe yn gwybod, ac a'i [5] gwahana ef, ac a esyd ei ran ef gyd â'r anffyddloniaid.

[a] Num. 15. 30. Iago 4. 17.

47 [a] A'r gwas hwnnw, yr hwn a wybu ewyllys ei arglwydd, ac nid ymbarottôdd, ac ni wnaeth yn ol ei ewyllys ef, a gurir â llawer *ffonnod.*

48 Eithr yr hwn ni wybu, ac a wnaeth bethau yn haeddu ffonnodiau, a gurir âg ychydig *ffonnodiau.* Ac i bwy bynnag y rhoddwyd llawer, llawer a ofynir ganddo; a chyd â'r neb y gadawsant lawer, ychwaneg a ofynant ganddo.

49 ¶ Mi a ddeuthum i fwrw tân ar y ddaear: a pheth a fynnaf os cynneuwyd ef eisoes?

[b] Matt. 20. 22.
[6] *ofidus.*

50 Eithr [b] y mae gennyf fedydd i'm bedyddio âg ef; ac mor [6] gyfyng yw arnaf hyd oni orphener!

[c] Matt. 10. 34.

51 [c] Ydych chwi yn tybied mai heddwch y deuthum i i'w roddi ar y ddaear? nag ê, meddaf i chwi; [d] ond yn hytrach [7] ymrafael:

[d] Mic. 7. 6. Ioan 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.
[7] *ymbleidio.*

52 Canys bydd o hyn allan bump yn yr un tŷ wedi ymrannu, tri yn erbyn dau, a dau yn erbyn tri.

53 Y tad a ymranna yn erbyn y mab, a'r mab yn erbyn y tad, y fam yn erbyn y ferch, a'r ferch yn erbyn y fam; y chwegr yn erbyn ei gwaudd, a'r waudd yn erbyn ei chwegr.

[e] Matt. 16. 2.

54 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd wrth y bobloedd, [e] Pan weloch gwmmwl yn codi o'r gorllewin, yn y fan y dywedwch, Y mae cawod yn dyfod: ac felly y mae.

55 A phan *weloch* y deheu-wynt yn chwythu, y dywedwch, Y bydd gwres: ac fe fydd.

56 *O* ragrithwyr, chwi a fedrwch ddeall wynebpryd y ddaear a'r wybr: ond yr amser hwn, pa fodd nad ydych yn ei ddeall?

Anno DOMINI 33.

57 A phaham nad ydych, ïe, o
honoch eich hunain, yn barnu yr
hyn sydd gyfiawn?
[f] Diar. 25. 8. Matt. 5. 25. 58 ¶ [f]Canys tra fyddech yn myned
gyd â'th wrthwynebwr at lywodr-
[g] Edrych Ps. 32. 6. Es. 55. 6. aethwr, gwna dy oreu [g]ar y ffordd
i gael myned yn rhydd oddi wrtho;
rhag iddo dy ddwyn at y barnwr,
ac i'r barnwr dy roddi at y swydd-
og, ac i'r swyddog dy daflu yng
ngharchar:
59 Yr wyf yn dywedyd i ti, Nad
âi di ddim oddi yno, hyd oni thel-
[h] Edrych Marc 12. 42. ych, ïe, yr [h]hatling eithaf.

PENNOD XIII.

1 Crist yn pregethu edifeirwch, wrth gospedigaeth y Galileaid, ac eraill. 6 Y ffigysbren diffrwyth ni chaiff sefyll. 11 Crist yn iachâu y wraig oedd wedi crymmu: 18 yn dangos galluog weithrediad y gair y'nghalonnau ei etholedigion, trwy ddammeg y gronyn mwstard, a'r surdoes: 24 yn annog i fyned i mewn trwy y porth cyfyng: 31 ac yn argyhoeddi Herod, a Jerusalem.

AC yr oedd yn bresennol y cyf-
amser hwnnw rai yn mynegi
iddo am y Galileaid, y rhai y cym-
mysgasai Pilat eu gwaed ynghyd
â'u haberthau.
2 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd
wrthynt, Ydych chwi yn tybied fod
y Galileaid hyn yn bechaduriaid
mwy na'r holl Galileaid, am iddynt
ddïoddef y cyfryw bethau?
3 Nac oeddynt, meddaf i chwi:
eithr, onid edifarhêwch, chwi a ddi-
fethir oll yn yr un modd.
4 Neu y deunaw hynny ar y rhai
y syrthiodd y tŵr yn Siloam, ac
a'u lladdodd hwynt: a ydych chwi
[2] *ddyledwyr.* yn tybied eu bod hwy yn [2]bechad-
uriaid mwy na'r holl ddynion oedd
yn cyfanneddu yn Jerusalem?
5 Nac oeddynt, meddaf i chwi:
eithr, onid edifarhêwch, chwi a ddi-
fethir oll yn yr un modd.
6 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddam-
[a] Es. 5. 2. Matt. 21. 19. meg hon: [a]Yr oedd gan un ffigys-
bren wedi ei blannu yn ei winllan;
ac efe a ddaeth i geisio ffrwyth
arno, ac nis cafodd.
7 Yna efe a ddywedodd wrth y
gwinllannydd, Wele, tair blynedd
yr ydwyf yn dyfod, gan geisio
ffrwyth ar y ffigysbren hwn; ac
nid ydwyf yn cael *dim:* torr ef i
lawr; paham y mae efe yn di-
ffrwytho y tir?
8 Ond efe gan atteb a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, gâd ef y flwyddyn
hon hefyd, hyd oni ddarffo i mi
gloddio o'i amgylch, a bwrw tail:
9 Ac os dwg efe ffrwyth, *da:* onid
ê, gwedi hynny torr ef i lawr.
10 Ac yr oedd efe yn dysgu yn
un o'r synagogau ar y Sabbath.
11 ¶ Ac wele, yr oedd gwraig ag
ynddi yspryd gwendid ddeunaw
mlynedd, ac oedd wedi cyd-grymmu,
ac ni allai hi mewn modd yn y byd
[3]ymuniawnu. [3] Neu, *ymddadgrymmu.*
12 Pan welodd yr Iesu hon, efe
a'*i* galwodd *hi* atto, ac a ddywed-
odd wrthi, *Ha* wraig, rhyddhâwyd
di oddi wrth dy wendid.
13 Ac efe a roddes *ei* ddwylaw
arni: ac yn ebrwydd hi a uniawn-
wyd, ac a ogoneddodd Dduw.
14 A'r arch-synagogydd a atteb-
odd yn ddigllawn, am i'r Iesu iach-
âu ar y Sabbath, ac a ddywedodd
wrth y bobl, [b]Chwe diwrnod sydd, [b] Exod. 20. 9.
yn y rhai y dylid gweithio: ar y
rhai hyn gan hynny deuwch, a
iachâer chwi: ac [c]nid ar y dydd [c] Matt. 12. 10. Marc 3. 2. pen. 6. 7. a 14. 3.
Sabbath.
15 Am hynny yr Arglwydd a'i
hattebodd ef, ac a ddywedodd, *O*
ragrithiwr, [d]oni ollwng pob un o [d] pen. 14. 5.
honoch ar y Sabbath ei ŷch neu
ei asyn o'r preseb, a'*i* arwain i'r
dwfr?
16 Ac oni ddylai hon, [e]a hi yn [e] pen. 19. 9.
ferch i Abraham, yr hon a rwym-
odd Satan, wele, ddeunaw mlyn-
edd, gael ei rhyddhâu o'r rhwym
hwn ar y dydd Sabbath?
17 Ac fel yr oedd efe yn dy-
wedyd y pethau hyn, ei holl wrth-
wynebwyr ef a gywilyddiasant: a'r
holl bobl a lawenychasant am yr
holl bethau gogoneddus a wnaid
ganddo.
18 ¶ [f]Ac efe a ddywedodd, I ba [f] Matt. 13. 31. Marc 4. 30.
beth y mae teyrnas Dduw yn de-
byg? ac i ba beth y cyffelybaf hi?
19 Tebyg yw i ronyn o had mws-
tard, yr hwn a gymmerodd dyn, ac
a'*i* hauodd yn ei ardd; ac efe a
gynnyddodd, ac a aeth yn bren
mawr, ac adar yr awyr a nythasant
yn ei ganghennau ef.
20 A thrachefn y dywedodd, I ba
beth y cyffelybaf deyrnas Dduw?
21 Cyffelyb yw i surdoes, yr hwn
a gymmerodd gwraig, ac a'i cudd-
iodd mewn tri mesur o flawd, hyd
oni surodd y cwbl oll.
22 [g]Ac efe a dramwyodd trwy [g] Matt. 9. 35. Marc 6. 6.
ddinasoedd a threfi, gan athraw-
iaethu, ac ymdeithio tu a Jeru-
salem.
23 ¶ A dywedodd un wrtho, Ar-

Anno DOMINI 33.

glwydd, ai ychydig yw y rhai cadw-
edig? Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[h Matt. 7. 13.] 24 [h] Ymdrechwch am fyned i mewn
trwy y porth cyfyng: canys [i] llawer,
[i Edrych Ioan 7. 34. a 8. 21. a 13. 33. Rhuf. 9. 31.] meddaf i chwi, a geisiant fyned i
mewn, ac nis gallant.
25 [k] Gwedi cyfodi gwr y tŷ, a
[k Ps. 32. 6. Es. 55. 6.] [l] chau y drws, a dechreu o honoch
[l Matt. 25. 10.] sefyll oddi allan, a churo y drws,
[m pen. 6. 46.] gan ddywedyd, [m] Arglwydd, Ar-
glwydd, agor i ni; ac iddo yntau
[n Matt. 25. 12.] atteb a dywedyd wrthych, [n] Nid
adwaen ddim o honoch o ba le
yr ydych:
26 Yna y dechreuwch ddywedyd,
Ni a fwyttasom ac a yfasom yn dy
ŵydd di, a thi a ddysgaist yn ein
heolydd ni.
[o Matt. 7. 23. a 25. 41. ad. 25.] 27 [o] Ac efe a ddywed, Yr wyf yn
dywedyd i chwi, Nid adwaen chwi
[p Ps. 6. 8. Matt. 25. 41.] o ba le yr ydych: [p] ewch ymaith
oddi wrthyf, *chwi* holl weithredwyr
anwiredd.
[q Matt. 8. 12. a 13. 42. a 24. 51.] 28 [q] Yno y bydd wylofain a rhingc-
ian dannedd, [r] pan weloch Abra-
[r Matt. 8. 11.] ham, ac Isaac, a Jacob, a'r holl
brophwydi, yn nheyrnas Dduw, a
chwithau wedi eich bwrw allan.
29 A daw rhai o'r dwyrain, ac
o'r gorllewin, ac o'r gogledd, ac
o'r dehau, ac a eisteddant yn
nheyrnas Dduw.
[s Matt. 19. 30. a 20. 16. Marc 10. 31.] 30 [s] Ac wele, olaf ydyw y rhai a
fyddant flaenaf, a blaenaf ydyw y
rhai a fyddant olaf.
31 ¶ Y dwthwn hwnnw y daeth
atto ryw Phariseaid, gan ddywedyd
wrtho, Dos allan, a cherdda oddi
yma: canys y mae Herod yn ewyll-
ysio dy ladd di.
32 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Ewch, a dywedwch i'r cadnaw hwn-
nw, Wele, yr wyf yn bwrw allan
gythreuliaid, ac yn iachâu heddyw
ac y fory, a'r trydydd dydd y'm
perffeithir.
33 Er hynny rhaid i mi ymdaith
heddyw ac y fory, a threnydd:
canys ni all fod y derfydd am
brophwyd allan o Jerusalem.
[t Matt. 23. 37.] 34 [t] O Jerusalem, Jerusalem, yr
hon wyt yn lladd y prophwydi, ac
yn llabyddio y rhai a anfonir attat:
pa sawl gwaith y mynnaswn gasglu
dy blant ynghyd, y modd *y casgl* yr
[4 *nythaid.*] iâr ei [4] chywion dan *ei* hadenydd
ac nis mynnech!
35 Wele, eich tŷ a adewir i chwi
yn anghyfannedd. Ac yn wir yr
wyf yn dywedyd wrthych, Ni wel-
wch fi, hyd oni ddêl yr amser
pan ddywedoch, [u] Bendigedig *yw* [u Ps. 118. 26.]
yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr
Arglwydd.

PENNOD XIV.

2 Crist yn iachâu y dropsi ar y Sabbath: 7 yn dysgu gostyngeiddrwydd; 12 a gwneuthur ciniawau i'r tlodion: 16 wrth ddammeg y swpper mawr, yn dangos pa fodd y cauir dynion â meddyliau bydol, y rhai a ddïystyrant air Duw, allan o'r nef. 25 Rhaid i'r rhai a fynnai fod yn ddisgyblion iddo, i ddwyn eu croes, a gwneuthur eu cyfrifon ym mlaen llaw; rhag iddynt trwy gywilydd syrthio oddi wrtho ar ol hynny, 34 a myned yn gwbl ddilês, fel halen wedi colli ei flas.

BU hefyd, pan ddaeth efe i dŷ un
o bennaethiaid y Phariseaid ar
y Sabbath, i fwytta bara, iddynt
hwythau ei wylied ef.
2 Ac wele, yr oedd ger ei fron
ef ryw ddyn yn glaf o'r [2] dropsi. [2 *dyfrglwyf.*]
3 A'r Iesu gan atteb a lefarodd
wrth y cyfreithwyr a'r Phariseaid,
gan ddywedyd, [a] Ai rhydd iachâu [a Matt. 12. 10.]
ar y Sabbath?
4 A thewi a wnaethant. Ac efe a'*i*
cymmerodd atto, ac a'i hiachaodd
ef, ac a'*i* gollyngodd ymaith;
5 Ac a attebodd iddynt hwythau,
ac a ddywedodd, [b] Asyn neu ŷch pa [b Exod. 23. 5. Deut. 22. 4. pen. 13. 15.]
un o honoch a syrth i bwll, ac yn
ebrwydd nis tyn ef allan ar y dydd
Sabbath?
6 Ac ni allent roi atteb yn ei
erbyn ef am y pethau hyn.
7 ¶ Ac efe a ddywedodd wrth y
gwahoddedigion ddammeg, pan ys-
tyriodd fel yr oeddynt yn dewis yr
eisteddleoedd uchaf; gan ddywedyd
wrthynt,
8 Pan y'th wahodder gan neb i
neithior, nac eistedd yn y lle uch-
af, rhag bod un anrhydeddusach
na thi wedi ei wahodd ganddo;
9 Ac i hwn a'th wahoddodd di ac
yntau ddyfod, a dywedyd wrthyt,
Dyro le i hwn; ac yna dechreu o
honot ti trwy gywilydd gymmeryd
y lle isaf.
10 [c] Eithr pan y'th wahodder, dos [c Diar. 25. 6, 7.]
ac eistedd yn y lle isaf; fel pan
ddelo yr hwn a'th wahoddodd di, y
gallo efe ddywedyd wrthyt, *Y* cyf-
aill, eistedd yn uwch i fynu: yna
y bydd i ti glod y'ngŵydd y rhai
a eisteddant gyd â thi ar y bwrdd.
11 [d] Canys pob un a'r a'i dyrchafo [d Job 22. 29. Diar. 29. 23. Matt. 23. 12. pen. 18. 14. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5.]
ei hun, a ostyngir; a'r hwn sydd
yn ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.
12 ¶ Ac efe a ddywedodd hefyd
wrth yr hwn a'i gwahoddasai ef,
Pan wnelych giniaw neu swpper, na

Anno DOMINI 33.

alw dy gyfeillion, na'th frodyr, na'th
geraint, na'*th* gymmydogion golud-
og; rhag iddynt hwythau eilchwyl
dy wahodd dithau, a gwneuthur tal-
edigaeth i ti.
13 Eithr [e] pan wnelych wledd, galw
y tlodion, yr efryddion, y cloffion, y
deillion:
14 A dedwydd fyddi; am nad oes
ganddynt ddim i dalu i ti: canys
fe a delir i ti yn adgyfodiad y rhai
cyfiawn.
15 ¶ A phan glywodd rhyw un o'r
rhai oedd yn eistedd ar y bwrdd y
pethau hyn, efe a ddywedodd wrtho,
[f] Gwŷn ei fyd y neb a fwyttao fara
yn nheyrnas Dduw.
16 Ac yntau a ddywedodd wrtho,
[g] Rhyw wr a wnaeth swpper mawr,
ac a wahoddodd lawer:
17 Ac [h] a ddanfonodd ei was bryd
swpper, i ddywedyd wrth y rhai a
wahoddasid, Deuwch; canys weith-
ian y mae pob peth yn barod.
18 A hwy oll a ddechreuasant yn
un-*fryd* ymesgusodi. Y cyntaf a
ddywedodd wrtho, Mi a brynais
dyddyn, ac y mae yn rhaid i mi
fyned a'i weled: attolwg i ti, cym-
mer fi yn esgusodol.
19 Ac arall a ddywedodd, Mi a
brynais bùm iau o ychain, ac yr
ydwyf yn myned i'w profi hwynt:
attolwg i ti, cymmer fi yn esgus-
odol.
20 Ac arall a ddywedodd, Mi a
brïodais wraig; ac am hynny nis
gallaf fi ddyfod.
21 A'r gwas hwnnw, pan ddaeth
adref, a fynegodd y pethau hyn
i'w arglwydd. Yna gwr y tŷ, wedi
digio, a ddywedodd wrth ei was,
Dos allan ar frys i heolydd ac ys-
trydoedd y ddinas, a dwg i mewn
yma y tlodion, a'r anafus, a'r cloff-
ion, a'r deillion.
22 A'r gwas a ddywedodd, Ar-
glwydd, gwnaethpwyd fel y gorchy-
mynaist; ac etto y mae lle.
23 A'r arglwydd a ddywedodd
wrth y gwas, Dos allan i'r priff-
ffyrdd a'r caeau, a chymmell *hwynt*
i ddyfod i mewn, fel y llanwer fy
nhŷ.
24 Canys yr wyf yn dywedyd
i chwi, na chaiff yr un o'r gwŷr
hynny a wahoddwyd, brofi o'm
swpper i.
25 ¶ A llawer o bobl a gyd-
gerddodd âg ef: ac efe a droes,
ac a ddywedodd wrthynt,

[e] Neh. 8. 10, 12.
[f] Dat. 19. 9.
[g] Matt. 22. 2.
[h] Diar. 9. 2, 5.

26 [i] Os daw neb attaf fi, ac ni
chasao ei dad, a'i fam, a'i wraig, a'i
blant, a'i frodyr, a'i chwïorydd, ïe,
a'i einioes ei hun hefyd, ni all efe
fod yn ddisgybl i mi.
27 A [k] phwy bynnag ni ddycco ei
groes, a dyfod ar fy ol i, ni all efe
fod yn ddisgybl i mi.
28 ¶ Canys [l] pwy o honoch chwi
a'i fryd ar adeiladu tŵr, nid eistedd
yn gyntaf, a bwrw y draul, a oes
ganddo a'*i* gorpheno?
29 Rhag wedi iddo osod y sail,
ac heb allu *ei* orphen, ddechreu o
bawb a'*i* gwelant ei watwar ef,
30 Gan ddywedyd, Y dyn hwn a
ddechreuodd adeiladu, ac ni allodd
ei orphen.
31 Neu pa frenhin yn myned i
ryfel yn erbyn brenhin arall, nid
eistedd yn gyntaf, ac ymgynghori
a all efe â deng mil gyfarfod â'r
hwn sydd yn dyfod yn ei erbyn ef
âg ugain mil?
32 Ac os amgen, tra fyddo efe
ym mhell *oddi wrtho*, efe a enfyn
gennadwri, ac a ddeisyf ammodau
heddwch.
33 Felly hefyd, pob un o honoch
chwithau nid ymwrthodo â chym-
maint oll ag a feddo, ni all fod yn
ddisgybl i mi.
34 ¶ [m] Da *yw* yr halen: eithr o
bydd yr halen yn ddiflas, â pha
beth yr helltir ef?
35 Nid yw efe gymmwys nac i'r
tir, nac i'r dommen; *ond* ei fwrw ef
allan y maent. Y neb sydd ganddo
glustiau i wrandaw, gwrandawed.

PENNOD XV.

1 *Dammeg y ddafad a gollesid,* 8 *y darn arian,* 14 *a'r mab afradlon.*

AC [a] yr oedd yr holl bublicanod
a'r pechaduriaid yn nesâu atto
ef, i wrandaw arno.
2 A'r Phariseaid a'r ysgrifenyddion
a rwgnachasant, gan ddywedyd, Y
mae hwn yn derbyn pechaduriaid,
[b] ac yn bwytta gyd â hwynt.
3 ¶ Ac efe a adroddodd wrthynt y
ddammeg hon, gan ddywedyd,
4 [c] Pa ddyn o honoch a chanddo
gant o ddefaid, ac os cyll un o hon-
ynt, nid yw yn gadael yr amyn un
pùm ugain yn yr anialwch, ac yn
myned ar ol yr hon a gollwyd, hyd
oni chaffo efe hi?
5 Ac wedi iddo *ei* chael, efe a'*i*
dŷd *hi* ar ei ysgwyddau ei hun yn
llawen.
6 A phan ddêl adref, efe a eilw

Anno DOMINI 33.

[i] Deut. 13. 6. a 33. 9. Marc 10. 37.
[k] Matt. 16. 24. Matt. 8. 34. pen. 9. 23.
[l] Diar. 24. 27.
[m] Matt. 5. 13. Marc 9. 50.
[a] Matt. 9. 10.
[b] Gal. 2. 12.
[c] Matt. 18. 12.

Anno DOMINI 33.

ynghyd *ei* gyfeillion a'*i* gymmydog-
ion, gan ddywedyd wrthynt, Lla-
wenhêwch gyd â mi; canys cefais
fy nafad [d] a gollasid.
7 Yr wyf yn dywedyd i chwi,
mai felly y bydd llawenydd yn y
nef am un pechadur a edifarhao,
[e] *mwy* nag am onid un pùm ugain
o rai cyfiawn, y rhai nid rhaid
iddynt wrth edifeirwch.
8 ¶ Neu pa wraig a chanddi ddeg
dryll o arian, os cyll hi un [2] dryll,
ni oleu ganwyll, ac ysgubo y tŷ,
a cheisio yn ddyfal, hyd onis caffo
ef?
9 Ac wedi iddi *ei* gael, hi a eilw
ynghyd *ei* chyfeillesau a'*i* chym-
mydogesau, gan ddywedyd, Cyd-
lawenhêwch â mi; canys cefais y
dryll a gollaswn.
10 Felly, meddaf i chwi, y mae
llawenydd y'ngŵydd angelion Duw
am un pechadur a edifarhao.
11 ¶ Ac efe a ddywedodd, Yr oedd
gan ryw wr ddau fab:
12 A'r ieuangaf o honynt a ddy-
wedodd wrth *ei* dad, *Fy* nhad, dyro
i mi y rhan a ddigwydd o'r dâ. Ac
efe a rannodd iddynt [f] *ei* [3] fywyd.
13 Ac ar ol ychydig ddyddiau y
mab ieuangaf a gasglodd y cwbl
ynghyd, ac a gymmerth ei daith i
wlad bell; ac yno *efe* a wasgarodd
ei ddâ, gan fyw yn afradlon.
14 Ac wedi iddo dreulio y cwbl, y
cododd newyn [4] mawr trwy y wlad
honno; ac yntau a ddechreuodd
fod mewn eisieu.
15 Ac efe a aeth, ac a lynodd wrth
un o ddinaswyr y wlad honno; ac
efe a'i hanfonodd ef i'w feusydd i
borthi moch.
16 Ac efe a chwennychai lenwi
ei fol â'r cibau a fwyttâi y moch;
ac ni roddodd neb iddo.
17 A phan ddaeth atto ei hun,
efe a ddywedodd, Pa sawl gwas
cyflog o'r eiddo fy nhad sydd yn
cael eu gwala a'u gweddill o fara,
a minnau yn marw o newyn?
18 Mi a godaf, ac a âf at fy nhad,
ac a ddywedaf wrtho, *Fy* nhad,
pechais yn erbyn y nef, ac o'th
flaen dithau;
19 Ac mwyach nid ydwyf deilwng
i'm galw yn fab i ti: gwna fi fel un
o'th weision cyflog.
20 Ac efe a gododd, ac a aeth at
ei dad. A [g] phan oedd efe etto
ym mhell oddi wrtho, ei dad a'i
canfu ef, ac a dosturiodd, ac a
redodd, ac a syrthiodd ar ei wddf
ef, ac a'i casanodd.
21 A'r mab a ddywedodd wrtho,
Fy nhad, pechais yn erbyn y nef,
[h] ac o'th flaen dithau; ac nid ydwyf
mwy deilwng i'm galw yn fab i ti.
22 A'r tad a ddywedodd wrth ei
weision, Dygwch allan y wisg oreu,
a gwisgwch am dano ef, a rhodd-
wch fodrwy ar ei law, ac esgidiau
am *ei* draed:
23 A dygwch y llo pasgedig, a
lleddwch *ef;* a bwyttâwn, a bydd-
wn lawen.
24 Canys fy mab hwn oedd farw,
ac a aeth yn fyw drachefn; *ac* efe
a gollesid, ac a gaed. A hwy a
ddechreuasant fod yn llawen.
25 Ac yr oedd ei fab hynaf ef yn
y maes; a phan ddaeth efe a nesâu
at y tŷ, efe a glywai gynghanedd
a dawnsio.
26 Ac wedi iddo alw un o'r gweis-
ion, efe a ofynodd beth oedd hyn.
27 Yntau a ddywedodd wrtho,
Dy frawd a ddaeth; a'th dad a
laddodd y llo pasgedig, am iddo
ei dderbyn ef yn iach.
28 Ond efe a ddigiodd, ac nid
âi i mewn. Am hynny y daeth ei
dad allan, ac a ymbiliodd âg ef.
29 Yntau a attebodd *ac* a ddy-
wedodd wrth *ei* dad, Wele, cynnifer
o flynyddoedd yr ydwyf yn dy was-
anaethu di, ac ni throseddais i un
amser dy orchymyn; ac ni roddaist
fŷn erioed i mi, i fod yn llawen gyd
â'm cyfeillion:
30 Eithr pan ddaeth dy fab hwn,
yr hwn a ddifaodd dy fywyd di
gyd â phutteiniaid, ti a leddaist
iddo ef y llo pasgedig.
31 Ac efe a ddywedodd wrtho, Fy
mab, yr wyt ti yn wastadol gyd â
mi, a'r eiddof fi oll ydynt eiddot ti.
32 Rhaid oedd llawenychu, a gor-
foleddu: oblegid dy frawd hwn
oedd yn farw, ac a aeth yn fyw
drachefn; ac a fu golledig, ac a
gafwyd.

PENNOD XVI.

1 *Dammeg y goruchwyliwr anghyfiawn.* 14 *Crist yn ceryddu rhagrith y Phariseaid cybyddlyd.* 19 *Y glwth goludog, a Lazarus y cardottyn.*

AC efe a ddywedodd hefyd wrth
ei ddisgyblion, Yr oedd rhyw
wr goludog, yr hwn oedd ganddo
oruchwyliwr; a hwn a gyhuddwyd
wrtho, ei fod efe megis yn afradloni
ei ddâ ef.

[d] 1 Petr 2. 10, 25.
[e] pen. 5. 32.
[2] *o ddrachmau.*
[f] Marc 12. 44.
[3] *olud.*
[4] Gr. *cryf.*
[g] Act. 2. 39. Eph. 2. 13, 17.
[h] Ps. 51. 4.

Anno DOMINI 33.

2 Ac efe a'i galwodd ef, ac a ddywedodd wrtho, Pa beth yw hyn yr wyf yn ei glywed am danat? dyro gyfrif o'th oruchwyliaeth: canys ni elli fod mwy yn oruchwyliwr.

3 A'r goruchwyliwr a ddywedodd ynddo ei hun, Pa beth a wnaf? canys y mae fy arglwydd yn dwyn yr oruchwyliaeth oddi arnaf: cloddio nis gallaf, *a* chardotta sydd gywilyddus gennyf.

4 Mi a wn beth a wnaf, fel, pan y'm bwrier allan o'r oruchwyliaeth, y derbyniont fi i'w tai.

5 Ac wedi iddo alw atto bob un o ddyledwyr ei arglwydd, efe a ddywedodd wrth y cyntaf, Pa faint sydd arnat ti o ddyled i'm harglwydd?

6 Ac efe a ddywedodd, Càn mesur o olew. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy ysgrifen, ac eistedd ar frys, ac ysgrifena ddeg a deugain.

7 Yna y dywedodd wrth *un* arall, A pha faint o ddyled sydd arnat tithau? Ac efe a ddywedodd, Càn mesur o wenith. Ac efe a ddywedodd wrtho, Cymmer dy ysgrifen, ac ysgrifena bedwar ugain.

8 A'r arglwydd a ganmolodd y goruchwyliwr anghyfiawn, am iddo wneuthur yn gall: oblegid y mae plant y byd hwn [a] yn gallach yn eu cenhedlaeth na phlant y goleuni.

9 Ac yr wyf yn dywedyd i chwi, [b] Gwnewch i chwi gyfeillion o'r [2] mammon anghyfiawn: fel, pan fo eisieu arnoch, y'ch derbyniont i'r tragywyddol bebyll.

10 [c] Y neb sydd ffyddlawn yn y lleiaf, sydd ffyddlawn hefyd mewn llawer; a'r neb sydd anghyfiawn yn y lleiaf, sydd anghyfiawn hefyd mewn llawer.

11 Am hynny, oni buoch ffyddlawn yn y [3] mammon anghyfiawn, pwy a ymddiried i chwi am y gwir *olud?*

12 Ac oni buoch ffyddlawn yn yr eiddo arall, pwy a rydd i chwi yr eiddoch eich hun?

13 [d] Ni ddichon un gwas wasanaethu dau arglwydd: canys naill ai efe a gasâ y naill, ac a gâr y llall; ai efe a lŷn wrth y naill, ac a ddirmyga y llall. Ni ellwch wasanaethu Duw a [4] mammon.

14 A'r Phariseaid hefyd, [e] y rhai oedd ariangar, a glywsant y pethau hyn oll, ac a'i gwatwarasant ef.

15 Ac efe a ddywedodd wrthynt,

[a] Ioan 12. 36. Eph. 5. 8. 1 Thess. 5. 5.
[b] Dan. 4. 27. Matt. 6. 19. a 19. 21. pen. 11. 41. 1 Tim. 6. 17, 18, 19.
[2] *golud.*
[c] pen. 19. 17.
[3] *golud.*
[d] Matt. 6. 24.
[4] *golud.*
[e] Matt. 23. 14.

Chwychwi yw y rhai sydd yn eich cyfiawnhâu eich hunain ger bron dynion; eithr [f] Duw a ŵyr eich calonnau chwi: canys [g] y peth sydd uchel gyd â dynion, sydd ffiaidd ger bron Duw.

16 [h] Y gyfraith a'r prophwydi *oedd* hyd Ioan: er y pryd hwnnw y pregethir teyrnas Dduw, a phob dyn sydd yn ymwthio iddi.

17 [i] A haws yw i nef a daear fyned heibio, nag i un tippyn o'r gyfraith [5] ballu.

18 [k] Pwy bynnag a ollyngo ymaith ei wraig, ac a brïodo un arall, y mae efe yn godinebu; a phwy bynnag a brïodo yr hon a ollyngwyd ymaith oddi wrth *ei* gwr, y mae efe yn godinebu.

19 ¶ Yr oedd rhyw wr goludog, ac a wisgid â phorphor a [6] llïan main, ac yr oedd yn cymmeryd byd da yn helaethwych beunydd:

20 Yr oedd hefyd ryw gardottyn, a'i enw Lazarus, yr hwn a fwrid wrth ei borth ef yn gornwydlyd,

21 Ac yn chwennychu cael ei borthi â'r briwsion a syrthiai oddi ar fwrdd y gwr cyfoethog; ond y cwn a ddaethant, ac a lyfasant ei gornwydydd ef.

22 A bu, i'r cardottyn farw, a'i ddwyn gan yr angelion i fynwes Abraham. A'r goludog hefyd a fu farw, ac a gladdwyd:

23 Ac yn uffern efe a gododd ei olwg, ac efe mewn poenau, ac a ganfu Abraham o hirbell, a Lazarus yn ei fynwes.

24 Ac efe a lefodd, ac a ddywedodd, O dad Abraham, trugarhâ wrthyf, a danfon Lazarus, i drochi pen ei fys mewn dwfr, ac i [l] oeri fy nhafod: canys fe [m] a'm poenir yn y fflam hon.

25 Ac Abraham a ddywedodd, *Ha* fab, [n] coffa i ti dderbyn dy wŷnfyd yn dy fywyd, ac felly Lazarus ei adfyd: ac yn awr y diddenir ef, ac y poenir dithau.

26 Ac heb law hyn oll, rhyngom ni a chwithau y sicrhâwyd gagendor mawr: fel na allo y rhai a fynnent, dramwy oddi yma attoch chwi; na'r rhai oddi yna, dramwy attom ni.

27 Ac efe a ddywedodd, Yr wyf yn attolwg i ti gan hynny, O dad, ddanfon o honot ef i dŷ fy nhad;

28 Canys y mae i mi bump o frodyr: fel y tystiolaetho iddynt hwy,

Anno DOMINI 33.

[f] Ps. 7. 9.
[g] 1 Sam. 16. 7.
[h] Matt. 11. 12, 13.
[i] Ps. 102. 26, 27. Es. 40. 8. a 51. 6. Matt. 5. 18. 1 Petr. 1. 25.
[5] *syrthio.*
[k] Matt. 5. 32. a 19. 9. Marc 10. 11. 1 Cor. 7. 10, 11.
[6] *sidan.*
[l] Zech. 14. 12.
[m] Es. 66. 24. Marc 9. 44, &c.
[n] Job 21. 13.

Anno DOMINI 33.

rhag dyfod o honynt hwythau hefyd
i'r lle poenus hwn.
29 Abraham a ddywedodd wrtho,
[o] Y mae ganddynt Moses a'r pro-
phwydi; gwrandawant arnynt hwy.
30 Yntau a ddywedodd, Nag ê, y
tad Abraham: eithr os â un oddi
wrth y meirw attynt, hwy a edifar-
hânt.
31 Yna *Abraham* a ddywedodd
wrtho, Oni wrandawant ar Moses
a'r prophwydi, [p] ni chredant chwaith
pe codai un oddi wrth y meirw.

o Es. 8. 20. a 34. 16. Ioan 5. 39, 45. Act. 15. 21. a 17. 11.

p Ioan 12. 10, 11.

PENNOD XVII.

1 *Crist yn dysgu gochelyd achosion rhwystr.* 3 *Am faddeu bawb i'w gilydd.* 6 *Gallu ffydd.* 7 *Pa fodd yr ydym ni yn rhwymedig i Dduw, ac nid efe i ni.* 11 *Y mae yn iachâu deg o wahan-gleifion.* 20 *Am deyrnas Dduw, a dyfodiad Mab y dyn.*

AC efe a ddywedodd wrth y
disgyblion, [a] Ni all na ddêl
rhwystrau: ond gwae *efe* trwy yr
hwn y deuant!
2 Gwell fyddai iddo pe rhoddid
maen melin o amgylch ei wddf ef,
a'i daflu i'r môr, nag iddo rwystro
un o'r rhai bychain hyn.
3 ¶ Edrychwch arnoch eich hun-
ain. [b] Os pecha dy frawd yn dy er-
byn, [c] cerydda ef; ac os edifarhâ
efe, maddeu iddo.
4 Ac os pecha yn dy erbyn seith-
waith yn y dydd, a seithwaith yn y
dydd droi attat, gan ddywedyd, Y
mae yn edifar gennyf; maddeu iddo.
5 A'r apostolion a ddywedasant
wrth yr Arglwydd, Anghwanega ein
ffydd ni.
6 [d] A'r Arglwydd a ddywedodd,
Pe byddai gennych ffydd gymmaint
a gronyn o had mwstard, chwi a
ellych ddywedyd wrth y sycamor-
wydden hon, Ymddadwreiddia, a
phlanner di yn y môr; a hi a ufudd-
hâi i chwi.
7 Eithr pwy o honoch chwi ag
iddo was yn aredig, neu yn bugeil-
io, a ddywed wrtho yn y man pan
ddêl o'r maes, Dos ac eistedd i lawr
i fwytta?
8 Ond yn hytrach a ddywed wrtho,
Arlwya i mi i swpperu, ac ymwreg-
ysa, a gwasanaetha arnaf fi, nes i
mi fwytta ac yfed; ac wedi hynny
y bwyttêi ac yr yfi dithau?
9 Oes ganddo ddïolch i'r gwas
hwnnw, am wneuthur o hono y
pethau a orchymynasid iddo? Nid
wyf yn tybied.
10 Felly chwithau hefyd, gwedi i

a Matt. 18. 6, 7. Marc 9. 42.

b Matt. 18. 15. 21. c Diar. 17. 10. Iago 5. 19.

d Matt. 17. 20. Marc 9. 23. a 11. 23.

chwi wneuthur y cwbl oll ag a
orchymynwyd i chwi, dywedwch,
Gweision [e] anfuddiol ydym: oblegid
yr hyn a ddylasem ei wneuthur, a
wnaethom.
11 ¶ Bu hefyd, ac efe yn myned i
Jerusalem, fyned o hono ef trwy
ganol Samaria a Galilea.
12 A phan oedd efe yn myned i
mewn i ryw dref, cyfarfu âg ef
ddeg o wŷr gwahan-gleifion, y rhai
a safasant o hirbell:
13 A hwy a godasant *eu* llef, gan
ddywedyd, Iesu Feistr, trugarhâ
wrthym.
14 A phan welodd efe *hwynt*, efe
a ddywedodd wrthynt, [f] Ewch a
dangoswch eich hunain i'r offeir-
iaid. A bu, fel yr oeddynt yn myned,
fe a'u glanhâwyd hwynt.
15 Ac un o honynt, pan welodd
ddarfod ei iachâu, a ddychwelodd,
gan foliannu Duw â llef uchel.
16 Ac efe a syrthiodd ar *ei* wyneb
wrth ei draed ef, gan ddïolch iddo.
A Samariad oedd efe.
17 A'r Iesu gan atteb a ddywed-
odd, Oni lanhâwyd y deg? ond pa
le *y mae* y naw?
18 Ni chaed a ddychwelasant i roi
gogoniant i Dduw, ond yr estron
hwn.
19 [g] Ac efe a ddywedodd wrtho,
Cyfod, a dos ymaith: dy ffydd a'th
iachaodd.
20 ¶ A phan ofynodd y Phariseaid
iddo, pa bryd y deuai teyrnas
Dduw, efe a attebodd iddynt, ac a
ddywedodd, Ni ddaw teyrnas Dduw
wrth ddisgwyl.
21 Ac ni ddywedant, Wele yma;
neu, Wele accw: canys wele, teyrn-
as Dduw, [2] o'ch mewn chwi y mae.
22 Ac efe a ddywedodd wrth y
disgyblion, [h] Y dyddiau a ddaw pan
chwennychoch weled un o ddydd-
iau Mab y dyn, ac nis gwelwch.
23 A [i] hwy a ddywedant wrthych,
Wele yma; neu, Wele accw: nac
ewch, ac na chanlynwch *hwynt*.
24 [k] Canys megis y mae y fellten
a felltenna o'r naill *ran* dan y nef,
yn disgleirio hyd y *rhan* arall dan
y nef; felly y bydd Mab y dyn
hefyd yn ei ddydd ef.
25 [l] Eithr yn gyntaf rhaid iddo
ddïoddef llawer, a'i wrthod gan y
genhedlaeth hon.
26 [m] Ac megis y bu yn nyddiau
Nöe, felly y bydd hefyd yn nyddiau
Mab y dyn.

Anno DOMINI 33.

e Matt. 25. 30. Rhuf. 3. 12. Philem. 11.

f Lef. 13. 2. a 14. 2. Matt. 8. 4.

g Matt. 9. 22. Marc 5. 34. a 10. 52. pen. 7. 50. a 8. 48. a 18. 42.

2 Neu, *yn eich plith chwi.*

h Edrych Matt. 9.15. Ioan 17.12.

i Matt. 24. 23. Marc 13. 21. pen. 21. 8.

k Matt. 24. 27.

l Marc 8. 31. a 9. 31. a 10. 33. pen. 9. 22.

m Gen. 7. Matt. 24. 37.

Anno DOMINI 33.

27 Yr oeddynt yn bwytta, yn yfed,
yn gwreicca, yn gŵra, hyd y dydd
yr aeth Nöe i mewn i'r arch; a
daeth y diluw, ac a'u difethodd
hwynt oll.

[n] Gen. 19.

28 [n] Yr un modd hefyd ag y bu yn
nyddiau Lot: yr oeddynt yn bwytta,
yn yfed, yn prynu, yn gwerthu, yn
plannu, yn adeiladu;
29 Eithr y dydd yr aeth Lot allan
o Sodom, y gwlawiodd tân a brwm-
stan o'r nef, ac a'u difethodd hwynt
oll:
30 Fel hyn y bydd yn y dydd y
datguddir Mab y dyn.

[o] Matt. 24. 17.

31 Yn y dydd hwnnw y neb [o] a
fyddo ar ben y tŷ, a'i ddodrefn o
fewn y tŷ, na ddisgyned i'w cym-
meryd hwynt; a'r hwn *a fyddo*
yn y maes, yr un ffunud na ddy-
chweled yn ei ol.

[p] Gen. 19. 26.
[q] Matt. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. pen. 9. 24. Ioan 12. 25.
[r] Matt. 24. 40, 41. 1 Thess. 4. 17.

32 [p] Cofiwch wraig Lot.
33 [q] Pwy bynnag a geisio gadw ei
einioes, a'i cyll; a phwy bynnag a'i
cyll, a'i bywhâ hi.
34 [r] Yr wyf yn dywedyd i chwi,
Y nos honno y bydd dau yn yr un
gwely; y naill a gymmerir, a'r llall
a adewir.
35 Dwy a fydd yn malu yn yr un
lle; y naill a gymmerir, a'r llall a
adewir.

[3] Y mae yr 36 adnod yma yn eisieu yn y rhan fwyaf o'r copïau Groeg.
[s] Job 39. 30. Matt. 24. 28.

36 [3] Dau a fyddant yn y maes; y
naill a gymmerir, a'r llall a adewir.
37 A hwy a attebasant ac a ddy-
wedasant wrtho, [s] Pa le, Arglwydd?
Ac efe a ddywedodd wrthynt, Pa le
bynnag *y byddo* y corph, yno yr
ymgasgl yr eryrod.

PENNOD XVIII.

3 *Am y weddw daer.* 9 *Am y Pharisead a'r publican.* 15 *Dwyn plant at Grist.* 18 *Y llywydd a fynnai ganlyn Crist, ond a rwystrir gan ei gyfoeth.* 28 *Gwobr y rhai a ymadawant â'r cwbl oll er ei fwyn ef.* 31 *Y mae efe yn rhag-fynegi ei farwolaeth;* 35 *ac yn rhoddi i ddyn dall ei olwg.*

[a] pen. 21. 36. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. Col. 4. 2. 1 Thess. 5. 17.
[2] *dinas.*

AC efe a ddywedodd hefyd ddam-
meg wrthynt, fod yn rhaid
gweddïo [a] yn wastad, ac heb ddi-
ffygio;
2 Gan ddywedyd, Yr oedd rhyw
farnwr mewn [2] rhyw ddinas, yr hwn
nid ofnai Dduw, ac ni pharchai
ddyn.
3 Yr oedd hefyd yn y ddinas hon-
no wraig weddw; a hi a ddaeth
atto ef, gan ddywedyd, Dïal fi ar fy
ngwrthwynebwr.
4 Ac efe nis gwnai dros amser:
eithr wedi hynny efe a ddywedodd
ynddo ei hun, Er nad ofnaf Dduw,
ac na pharchaf ddyn;
5 Etto am fod y weddw hon yn
peri i mi flinder, mi a'i dïalaf hi;
rhag iddi yn y diwedd ddyfod a'm
syfrdanu i.
6 A'r Arglwydd a ddywedodd,
Gwrandêwch beth a ddywed y barn-
wr anghyfiawn.

[b] Dat. 6. 10.

7 Ac [b] oni ddïal Duw ei etholedig-
ion, sydd yn llefain arno ddydd a
nos, er ei fod yn hir oedi drostynt?

[c] Heb. 10. 37. 2 Petr 3. 8, 9.

8 Yr wyf yn dywedyd i chwi, [c] y
dïal efe hwynt ar frys. Eithr Mab
y dyn, pan ddêl, a gaiff efe ffydd ar
y ddaear?
9 ¶ Ac efe a ddywedodd y ddam-
meg hon hefyd wrth y rhai oedd yn
hyderu arnynt eu hunain [3] eu bod
yn gyfiawn, ac yn dïystyru eraill:

[3] *megis pe baent, &c.*

10 Dau wr a aeth i fynu i'r deml i
weddïo; un yn Pharisead, a'r llall
yn bublican.
11 Y Pharisead o'i sefyll a weddï-
odd rhyngddo ag ef ei hun fel hyn;
[d] O Dduw, yr wyf yn dïolch i ti nad
wyf fi fel *y mae* dynion eraill, yn
drawsion, yn anghyfiawn, yn odin-
ebwyr; neu, fel y publican hwn
chwaith.

[d] Es. 1. 15. a 58. 2. Dat. 3. 17.

12 Yr wyf yn ymprydio ddwywaith
yn yr wythnos; yr wyf yn degym-
mu cymmaint oll ag a feddaf.
13 A'r publican, gan sefyll o hirbell,
ni fynnai gymmaint a chodi ei olyg-
on tu a'r nef; eithr efe a gurodd ei
ddwyfron, gan ddywedyd, O Dduw,
bydd drugarog wrthyf bechadur.
14 Dywedaf i chwi, Aeth hwn i
waered i'w dŷ wedi ei gyfiawnhâu
yn fwy na'r llall: [e] canys pob un a'r
y sydd yn ei ddyrchafu ei hun, a
ostyngir; a phob un a'r y sydd yn
ei ostwng ei hun, a ddyrchefir.

[e] Job 22. 29. Matt. 23. 12. pen. 14. 11. Iago 4. 6. 1 Petr 5. 5, 6.
[f] Matt. 19. 13. Marc 10. 13.

15 ¶ [f] A hwy a ddygasant atto
blant bychain hefyd, fel y cyffyrdd-
ai efe â hwynt: a'r disgyblion pan
welsant, a'u ceryddasant hwy.
16 Eithr yr Iesu a'u galwodd hwynt
atto, ac a ddywedodd, Gadêwch i'r
plant bychain ddyfod attaf fi, ac na
waherddwch hwynt: canys [g] eiddo
y cyfryw rai yw teyrnas Dduw.

[g] 1 Cor. 14. 20. 1 Petr 2. 2.
[h] Marc 10. 15.

17 [h] Yn wir meddaf i chwi, Pwy
bynnag ni dderbynio deyrnas Dduw
fel dyn bach, nid â efe i mewn iddi.

[i] Matt. 19. 16. Marc 10. 17.

18 ¶ [i] A rhyw lywodraethwr a ofyn-
odd iddo, gan ddywedyd, Athraw
da, wrth wneuthur pa beth yr eti-
feddaf fi fywyd tragywyddol?
19 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,

Anno DOMINI 33.

Anno DOMINI 33.

Paham y'm gelwi yn dda? nid *oes*
neb yn dda ond un, *sef* Duw.
20 Ti a wyddost y gorchymynion,
[k] Na odineba, Na ladd, Na ladratta,
Na ddwg gam dystiolaeth, [l] Anrhydedda dy dad a'th fam.
21 Ac efe a ddywedodd, Hyn oll a
gedwais o'm hieuengctid.
22 A'r Iesu pan glybu hyn, a ddywedodd wrtho, Y mae un peth etto
yn ol i ti: [m] gwerth yr hyn oll sydd
gennyt, a dyro i'r tlodion; a thi a
gei drysor yn y nef: a thyred, canlyn fi.
23 Ond pan glybu efe y pethau
hyn, efe a aeth yn athrist: canys yr
oedd efe yn gyfoethog iawn.
24 A'r Iesu, pan welodd ef wedi
myned yn athrist, a ddywedodd,
[n] Mor anhawdd yr â y rhai y mae
golud ganddynt i mewn i deyrnas
Dduw!
25 Canys haws yw i gamel fyned
trwy grai y nodwydd ddur, nag i oludog fyned i mewn i deyrnas Dduw.
26 A'r rhai a glywsent a ddywedasant, A phwy a all fod yn gadwedig?
27 Ac efe a ddywedodd, [o] Y pethau
sydd ammhosibl gyd â dynion, sydd
bosibl gyd â Duw.
28 [p] A dywedodd Petr, Wele, nyni
a adawsom bob peth, ac a'th ganlynasom di.
29 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Yn wir meddaf i chwi, [q] Nid oes
neb a'r a adawodd dŷ, neu rïeni,
neu frodyr, neu wraig, neu blant, er
mwyn teyrnas Dduw,
30 [r] A'r nis derbyn lawer cymmaint yn y pryd hwn, ac yn y byd
a ddaw fywyd tragywyddol.
31 ¶ [s] Ac efe a gymmerodd y deuddeg atto, ac a ddywedodd wrthynt, Wele, yr ydym ni yn myned
i fynu i Jerusalem; a chyflawnir
pob peth [t] a'r sydd yn ysgrifenedig
trwy y prophwydi am Fab y dyn.
32 Canys [u] efe a draddodir i'r Cenhedloedd, ac a watwerir, ac a ammherchir, ac a boerir arno:
33 Ac wedi iddynt *ei* fflangellu, y
lladdant ef: a'r trydydd dydd efe
a adgyfyd.
34 A hwy ni ddeallasant ddim o'r
pethau hyn; a'r gair hwn oedd
guddiedig oddi wrthynt, ac ni wybuant y pethau a ddywedwyd.
35 ¶ [x] A bu, ac efe yn nesâu at Jericho, i ryw ddyn dall fod yn eistedd yn ymyl y ffordd yn cardotta:
36 A phan glybu efe y dyrfa yn
myned heibio, efe a ofynodd pa
beth oedd hyn.
37 A hwy a ddywedasant iddo, Mai
Iesu o Nazareth oedd yn myned
heibio.
38 Ac efe a lefodd, gan ddywedyd,
Iesu, Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.
39 A'r rhai oedd yn myned o'r
blaen a'i ceryddasant ef i dewi:
eithr efe a lefodd yn fwy o lawer,
Mab Dafydd, trugarhâ wrthyf.
40 A'r Iesu a safodd, ac a orchymynodd ei ddwyn ef atto. A phan
ddaeth efe yn agos, efe a ofynodd
iddo,
41 Gan ddywedyd, Pa beth a fynni
di i mi ei wneuthur i ti? Yntau a
ddywedodd, Arglwydd, cael o honof
fy ngolwg.
42 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Cymmer dy olwg: [y] dy ffydd a'th
iachaodd.
43 Ac allan o law y cafodd efe
ei olwg, ac a'i canlynodd ef, gan
ogoneddu Duw. A'r holl bobl, pan
welsant, a roisant foliant i Dduw.

PENNOD XIX.

1 *Am Zacchëus y publican.* 11 *Y deg darn o arian.* 28 *Crist yn marchogaeth i Jerusalem mewn gorfoledd:* 41 *yn wylo drosti:* 45 *yn gyrru y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml;* 47 *gan athrawiaethu beunydd ynddi. Y llywodraethwyr a fynnent ei ddifetha ef, oni bai rhag ofn y bobl.*

A'R *Iesu* a aeth i mewn, ac a aeth
trwy Jericho.
2 Ac wele wr a elwid wrth ei enw
Zacchëus, *ac* efe oedd ben-publican,
a hwn oedd gyfoethog.
3 Ac yr oedd efe yn ceisio gweled
yr Iesu, pwy ydoedd; ac ni allai
gan y dyrfa, am ei fod yn fychan o
gorpholaeth.
4 Ac efe a redodd o'r blaen, ac a
ddringodd i sycamor-wydden, fel y
gallai ei weled ef: oblegid yr oedd
efe i ddyfod y ffordd honno.
5 A phan ddaeth yr Iesu i'r lle,
efe a edrychodd i fynu, ac a'i canfu
ef; ac a ddywedodd wrtho, Zacchëus, disgyn ar frys: canys rhaid i mi
heddyw aros yn dy dŷ di.
6 Ac efe a ddisgynodd ar frys, ac
a'i derbyniodd ef yn llawen.
7 A phan welsant, grwgnach a
wnaethant oll, gan ddywedyd, Fyned o hono ef i mewn i lettŷa at wr
pechadurus.
8 A Zacchëus a safodd, ac a ddywedodd wrth yr Arglwydd, Wele,
hanner fy nâ, *O* Arglwydd, yr ydwyf yn ei roddi i'r tlodion; ac os

[k] Ex. 20. 12, 16. Rhuf. 13. 9.
[l] Eph. 6. 2. Col. 3. 20.
[m] Matt. 6. 19, 20. a 19. 21. 1 Tim. 6. 19.
[n] Diar. 11. 28. Matt. 19. 23.
[o] Jer. 32. 17. Zech. 8. 6. Matt. 19. 26. pen. 1. 37.
[p] Matt. 19. 26.
[q] Deut. 33. 9.
[r] Job 42. 10.
[s] Matt. 16. 21. a 17. 22. a 20. 17. Marc 10. 32.
[t] Ps. 22. Es. 53.
[u] Matt. 27. 2. pen. 23. 1. Ioan 18. 28. Act. 3. 13.
[x] Matt. 20. 29. Marc 10. 46.
[y] pen. 17. 19.

Anno DOMINI 33.

dygais ddim o'r eiddo neb trwy
[a] gam-achwyn, yr ydwyf yn ei dalu
ar ei bedwerydd.
9 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Heddyw y daeth iachawdwriaeth i'r
tŷ hwn, o herwydd [b] ei fod yntau
[c] yn fab i Abraham.
10 [d] Canys Mab y dyn a ddaeth i
geisio ac i gadw yr hyn a gollasid.
11 ¶ Ac a hwy yn gwrandaw ar y
pethau hyn, efe a chwanegodd, ac
a ddywedodd ddammeg, am ei fod
efe yn agos i Jerusalem, ac am idd-
ynt dybied yr ymddangosai teyrnas
Dduw yn y fan.
12 [e] Am hynny y dywedodd efe,
Rhyw wr bonheddig a aeth i wlad
bell i dderbyn teyrnas iddo ei hun,
ac i ddychwelyd.
13 Ac wedi galw ei ddeg gwas,
efe a roddes iddynt ddeg punt, ac
a ddywedodd wrthynt, Marchnat-
têwch hyd oni ddelwyf.
14 Eithr ei ddinaswyr a'i casasant
ef, ac a ddanfonasant gennadwri ar
ei ol ef, gan ddywedyd, Ni fynnwn
ni hwn i deyrnasu arnom.
15 A bu, pan ddaeth efe yn ei ol,
wedi derbyn y deyrnas, erchi o hono
ef alw y gweision hyn atto, i'r rhai
y rhoddasai efe yr arian, fel y gwyb-
yddai beth a elwasai bob un wrth
farchnatta.
16 A daeth y cyntaf, gan ddywed-
yd, Arglwydd, dy bunt a ennillodd
ddeg punt.
17 Yntau a ddywedodd wrtho, Da,
was da: am i ti fod [f] yn ffyddlawn
yn y lleiaf, bydded i ti awdurdod ar
ddeg dinas.
18 A'r ail a ddaeth, gan ddywed-
yd, Arglwydd, dy bunt di a wnaeth
bùm punt.
19 Ac efe a ddywedodd hefyd
wrth hwnnw, Bydd dithau ar bùm
dinas.
20 Ac un arall a ddaeth, gan ddy-
wedyd, Arglwydd, wele dy bunt, yr
hon oedd gennyf wedi ei dodi mewn
napcyn:
21 Canys mi a'th ofnais, am dy fod
yn wr tost: yr wyt ti yn cymmeryd
i fynu y peth ni roddaist i lawr, ac
yn medi y peth ni heuaist.
22 Yntau a ddywedodd wrtho, [g] O'th
enau dy hun y'th farnaf, tydi was
drwg. Ti a wyddit fy mod i yn wr
tost, yn cymmeryd i fynu y peth ni
roddais i lawr, ac yn medi y peth
ni heuais:
23 *A* phaham na roddaist fy arian
i i'r bwrdd *cyfnewid*, fel, pan
ddaethwn, y gallaswn ei gael gyd
â llog?
24 Ac efe a ddywedodd wrth y
rhai oedd yn sefyll ger llaw, Dyg-
wch oddi arno ef y bunt, a rhoddwch
i'r hwn sydd a deg punt ganddo;
25 (A hwy a ddywedasant wrtho,
Arglwydd, y mae ganddo ef ddeg
punt;)
26 Canys yr wyf fi yn dywedyd i
chwi, [h] mai i bob un y mae ganddo,
y rhoddir iddo; eithr oddi ar yr
hwn nid oes ganddo, y dygir oddi
arno, ïe, yr hyn sydd ganddo.
27 A *hefyd* fy ngelynion hynny, y
rhai ni fynnasent i mi deyrnasu
arnynt, dygwch hwynt yma, a lladd-
wch ger fy mron i.
28 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y
pethau hyn, [i] efe a aeth o'r blaen,
gan fyned i fynu i Jerusalem.
29 [k] Ac fe a ddigwyddodd pan
ddaeth efe yn agos at Bethphage a
Bethania, i'r mynydd a elwir Olew-
wydd, efe a anfonodd ddau o'i
ddisgyblion,
30 Gan ddywedyd, Ewch i'r pen-
tref ar *eich* cyfer; yn yr hwn, gwedi
eich dyfod i mewn, chwi a gewch
ebol yn rhwym, ar yr hwn nid eis-
teddodd dyn erioed: gollyngwch
ef, a dygwch *yma*.
31 Ac os gofyn neb i chwi, Paham
yr ydych yn *ei* ollwng? fel hyn y
dywedwch wrtho, Am fod yn rhaid
i'r Arglwydd wrtho.
32 A'r rhai a ddanfonasid a aeth-
ant ymaith, ac a gawsant fel y dy-
wedasai efe wrthynt.
33 Ac fel yr oeddynt yn gollwng
yr ebol, ei berchennogion a ddywed-
asant wrthynt, Paham yr ydych yn
gollwng yr ebol?
34 A hwy a ddywedasant, Mae yn
rhaid i'r Arglwydd wrtho ef.
35 A hwy a'i dygasant ef at yr
Iesu: ac wedi iddynt fwrw eu dillad
ar yr ebol, hwy a ddodasant yr Iesu
arno.
36 Ac fel yr oedd efe yn myned,
hwy a daenasant eu dillad ar hyd y
ffordd.
37 Ac weithian, ac efe yn nesâu at
ddisgynfa mynydd yr Olew-wydd,
dechreuodd yr holl lïaws disgyblion
lawenhâu, a chlodfori Duw â llef
uchel, am yr holl weithredoedd
nerthol a welsent;
38 Gan ddywedyd, [l] Bendigedig
yw y Brenhin sydd yn dyfod yn enw

[a] Ex. 22. 1. pen. 3. 14.
[b] Rhuf. 4. 11, 12, 16. Gal. 3. 7.
[c] pen. 13. 16.
[d] Matt. 18. 11. Edrych Matt. 10. 6. a 15. 24.
[e] Matt. 25. 14.
[f] pen. 16. 10.
[g] 2 Sam. 1. 16. Matt. 12. 37.
[h] Matt. 13. 12. a 25. 29. Marc 4. 25. pen. 8. 18.
[i] Marc 10. 32.
[k] Matt. 21. 1. Marc 11. 1.
[l] Ps. 118. 26.

Anno DOMINI 33.

m pen. 2. 14. Eph. 2. 14. 2 goruchelder.
yr Arglwydd: [m] Tangnefedd yn y
nef, a gogoniant yn y [2] goruchaf.
39 A rhai o'r Phariseaid o'r dyrfa
a ddywedasant wrtho, Athraw, cer-
ydda dy ddisgyblion.
40 Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Yr ydwyf yn dy-
wedyd i chwi, Pe tawai y rhai hyn,
n Hab. 2. 11.
[n] y llefai y cerrig yn y fan.
41 ¶ Ac wedi iddo ddyfod yn agos,
pan welodd efe y ddinas, efe a wyl-
odd drosti,
42 Gan ddywedyd, Pe gwybuasit
dithau, ïe, yn dy ddydd hwn, y
pethau *a berthynent* i'th heddwch!
eithr y maent yn awr yn guddiedig
oddi wrth dy lygaid.
43 Canys daw y dyddiau arnat, a'th
elynion a fwriant glawdd o'th am-
gylch, ac a'th amgylchant, ac a'th
warchaeant o bob parth,
o 1 Bren. 9. 7, 8. Mic. 3. 12.
44 Ac [o] a'th wnant yn gyd-wastad
â'r llawr, a'th blant o'th fewn; ac
p Matt. 24. 2. Marc 13. 2. pen. 21. 6.
[p] ni adawant ynot faen ar faen; o
herwydd nad adnabuost amser dy
ymweliad.
q Matt. 21. 12. Marc 11. 11, 15.
45 [q] Ac efe a aeth i mewn i'r
deml, ac a ddechreuodd fwrw allan
y rhai oedd yn gwerthu ynddi, ac
yn prynu;
r Es. 56. 7.
46 Gan ddywedyd wrthynt, [r] Y mae
yn ysgrifenedig, Fy nhŷ i, tŷ gweddi
s Jer. 7. 11.
yw: eithr [s] chwi a'i gwnaethoch yn
ogof lladron.
47 Ac yr oedd efe beunydd yn
t Marc 11. 18. Ioan 7. 19. a 8. 37.
athrawiaethu yn y deml. A'r [t] arch-
offeiriaid, a'r ysgrifenyddion, a
phennaethiaid y bobl, a geisient ei
ddifetha ef;
48 Ac ni fedrasant gael beth a
wnaent: canys yr holl bobl oedd
yn glynu wrtho i wrandaw arno.

PENNOD XX.

1 *Crist yn profi ei awdurdod, trwy ymofyn am fedydd Ioan.* 9 *Dammeg y winllan.* 19 *Am roddi teyrnged i Cesar.* 27 *Y mae efe yn gorchfygu y Saduceaid, y rhai a wadent yr adgyfodiad.* 41 *Y modd y mae Crist yn fab Dafydd.* 45 *Y mae efe yn rhybuddio ei ddisgyblion i ochelyd yr ysgrifenyddion.*

a Matt. 21. 23.
A [a] DIGWYDDODD ar un o'r
dyddiau hynny, ac efe yn
dysgu y bobl yn y deml, ac yn
pregethu yr efengyl, ddyfod arno
yr arch-offeiriaid a'r ysgrifenydd-
ion, gyd â'r henuriaid,
2 A llefaru wrtho, gan ddywedyd,
b Act. 4. 7. a 7. 27.
Dywed i ni, [b] Trwy ba awdurdod yr
wyt yn gwneuthur y pethau hyn?
neu pwy yw yr hwn a roddodd i ti
yr awdurdod hon?
3 Ac efe a attebodd ac a ddywed-
odd wrthynt, A minnau a ofynaf i
chwithau un gair; a dywedwch i mi:
4 Bedydd Ioan, ai o'r nef yr yd-
oedd, ai o ddynion?
5 Eithr hwy a ymresymmasant yn
eu plith eu hunain, gan ddywedyd,
Os dywedwn, O'r nef; efe a ddy-
wed, Paham gan hynny na chred-
ech ef?
6 Ac os dywedwn, O ddynion; yr
holl bobl a'n llabyddiant ni: canys
y maent hwy yn cwbl-gredu fod
Ioan yn brophwyd.
7 A hwy a attebasant, nas gwydd-
ent o ba le.
8 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Ac nid wyf finnau yn dywedyd i
chwi trwy ba awdurdod yr wyf yn
gwneuthur y pethau hyn.
9 ¶ Ac efe a ddechreuodd ddy-
wedyd y ddammeg hon wrth y bobl:
c Matt. 21. 33. Marc 12. 1.
[c] Rhyw wr a blannodd winllan, ac
a'i gosododd i lafurwyr, ac a aeth
oddi cartref dros dalm o amser.
10 Ac mewn amser efe a anfon-
odd was at y llafurwyr, fel y rhodd-
ent iddo o ffrwyth y winllan: eithr
y llafurwyr a'i curasant ef, ac a'*i*
hanfonasant ymaith yn wag-*law*.
11 Ac efe a chwanegodd anfon
gwas arall: eithr hwy a gurasant ac
a ammharchasant hwnnw hefyd, ac
a'*i* hanfonasant ymaith yn wag-*law*.
12 Ac efe a chwanegodd anfon y
trydydd: a hwy a glwyfasant hwn
hefyd, ac a'*i* bwriasant *ef* allan.
13 Yna y dywedodd arglwydd y
winllan, Pa beth a wnaf? Mi a an-
fonaf fy anwyl fab: fe allai pan
welant ef, y parchant *ef*.
14 Eithr y llafurwyr, pan welsant
ef, a ymresymmasant â'u gilydd, gan
ddywedyd, Hwn yw yr etifedd: deu-
wch, lladdwn ef, fel y byddo yr
etifeddiaeth yn eiddom ni.
15 A hwy a'i bwriasant ef allan
o'r winllan, ac a'*i* lladdasant. Pa
beth gan hynny a wna arglwydd y
winllan iddynt hwy?
16 Efe a ddaw, ac a ddifetha y
llafurwyr hyn, ac a rydd ei winllan
i eraill. A phan glywsant hyn, hwy
a ddywedasant, Na atto Duw.
17 Ac efe a edrychodd arnynt, ac
a ddywedodd, Beth gan hynny yw
d Ps. 118. 22. Matt. 21. 42.
hyn a ysgrifenwyd, [d] Y maen a wrth-
ododd yr adeiladwyr, hwn a wnaeth-
pwyd yn ben y gongl?
18 Pwy bynnag a syrthio ar y
e Dan. 2. 34, 35. Matt. 21. 44.
maen hwnnw, a ddryllir: ac [e] ar bwy
bynnag y syrthio, efe a'i mâl ef.

Anno DOMINI 33.

19 ¶ A'r arch-offeiriaid a'r ysgrifenyddion a geisiasant roddi dwylaw arno yr awr honno; ac yr oedd arnynt ofn y bobl: canys gwybuant mai yn eu herbyn hwynt y dywedasai efe y ddammeg hon.
20 [f]A hwy a'*i* gwyliasant *ef*, ac a yrrasant gynllwynwyr, y rhai a gymmerent arnynt eu bod yn gyfiawn; fel y dalient ef yn ei ymadrodd, i'w draddodi ym meddiant ac awdurdod y rhaglaw.
21 A hwy a ofynasant iddo ef, gan ddywedyd, [g]Athraw, ni a wyddom mai uniawn yr ydwyt ti yn dywedyd ac yn dysgu, ac nad wyt yn derbyn wyneb, eithr yn dysgu ffordd Duw mewn gwirionedd.
22 Ai cyfreithlawn i ni roi teyrnged i Cesar, ai nid yw?
23 Ac efe a ddeallodd eu cyfrwysdra hwy, ac a ddywedodd wrthynt, Paham y temtiwch fi?
24 Dangoswch i mi geiniog. Llun ac argraph pwy sydd arni? A hwy a attebasant ac a ddywedasant, Yr eiddo Cesar.
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Rhoddwch chwithau yr eiddo Cesar i Cesar, a'r eiddo Duw i Dduw.
26 Ac ni allasant feio ar ei eiriau ef ger bron y bobl: a chan ryfeddu wrth ei atteb ef, hwy a dawsant â sôn.
27 ¶ [h]A rhai o'r Saduceaid ([i]y rhai sydd yn gwadu nad oes adgyfodiad,) a ddaethant atto ef, ac a ofynasant iddo,
28 Gan ddywedyd, Athraw, [k]Moses a ysgrifenodd i ni, Os byddai farw brawd neb, ac iddo wraig, a marw o hono yn ddiblant, ar gymmeryd o'i frawd ei wraig ef, a chodi had i'w frawd.
29 Yr oedd gan hynny saith o frodyr: a'r cyntaf a gymmerodd wraig, ac a fu farw yn ddiblant.
30 A'r ail a gymmerth y wraig, ac a fu farw yn ddiblant.
31 A'r trydydd a'i cymmerth hi; ac yr un ffunud y saith hefyd: ac ni adawsant blant, ac a fuont feirw.
32 Ac yn ddiweddaf oll bu farw y wraig hefyd.
33 Yn yr adgyfodiad gan hynny, gwraig i bwy un o honynt yw hi? canys y saith a'i cawsant hi yn wraig.
34 A'r Iesu gan atteb a ddywedodd wrthynt, Plant y byd hwn sydd yn gwreicca, ac yn gŵra:
35 Eithr y rhai a gyfrifir yn deilwng i gael y byd hwnnw, a'r adgyfodiad oddi wrth y meirw, nid ydynt nac yn gwreicca, nac yn gŵra:
36 Canys nis gallant farw mwy: oblegid [l]cyd-stad ydynt â'r angelion; a phlant Duw ydynt, gan eu bod yn blant yr adgyfodiad.
37 Ac y cyfyd y meirw, [m]Moses hefyd a hysbysodd wrth y berth, pan yw ef yn galw yr Arglwydd yn Dduw Abraham, ac yn Dduw Isaac, ac yn Dduw Jacob.
38 Ac nid yw efe Dduw y meirw, ond y byw: canys [n]pawb sydd fyw iddo ef.
39 Yna rhai o'r ysgrifenyddion gan atteb a ddywedasant, Athraw, da y dywedaist.
40 Ac ni feiddiasant mwyach ofyn dim iddo ef.
41 ¶ Ac efe a ddywedodd wrthynt, [o]Pa fodd y maent yn dywedyd fod Crist yn fab i Dafydd?
42 Ac y mae Dafydd ei hun yn dywedyd yn llyfr y Psalmau, [p]Yr ARGLWYDD a ddywedodd wrth fy Arglwydd, Eistedd ar fy neheulaw,
43 Hyd oni osodwyf dy elynion yn droed-faingc i'th draed di.
44 Y mae Dafydd gan hynny yn ei alw ef yn Arglwydd; a pha fodd y mae efe yn fab iddo?
45 ¶ [q]Ac a'r holl bobl yn clywed, efe a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,
46 [r]Ymogelwch rhag yr ysgrifenyddion, y rhai a ewyllysiant rodio mewn dillad lleision, ac a [s]garant gyfarchiadau yn y marchnadoedd, a'r prif-gadeiriau yn y synagogau, a'r prif-eisteddleoedd yn y gwleddoedd;
47 [t]Y rhai sydd yn llwyr-fwytta tai gwragedd gweddwon, ac mewn rhith yn hir-weddïo: y rhai hyn a dderbyniant farn fwy.

PENNOD XXI.

1 *Crist yn canmol y weddw dlawd:* 5 *yn rhagfynegi dinystr y deml a dinas Jerusalem:* 25 *a'r arwyddion a fydd o flaen y dydd diweddaf:* 34 *ac yn eu hannog hwy i fod yn wyliadwrus.* 37 *Arfer Crist tra fu yn Jerusalem.*

AC wedi iddo edrych i fynu, efe [a]a ganfu y rhai goludog yn bwrw eu rhoddion i'r drysorfa.
2 Ac efe a ganfu hefyd ryw wraig weddw dlawd yn bwrw yno ddwy [b]hatling.
3 Ac efe a ddywedodd, Yn wir meddaf i chwi, [c]fwrw o'r wraig

Margin references:
f Matt. 22. 15.
g Matt. 22. 16. Marc 12. 14.
h Matt. 22. 23. Marc 12. 18.
i Act. 23. 6, 8.
k Deut. 25. 5.
l 1 Ioan 3. 2.
m Exod. 3. 6.
n Rhuf. 6. 10.
o Matt. 22. 42. Marc 12. 35.
p Ps. 110. 1.
q Marc 12. 38.
r Matt. 23. 5.
s pen. 11. 43.
t Matt. 23. 14.
a Marc 12. 41.
b Edrych Marc 12. 42.
c 2 Cor. 8. 12.

Anno DOMINI 33.

weddw dlawd hon i mewn fwy na
hwynt oll:
4 Canys y rhai hyn oll o'r hyn
oedd weddill ganddynt a fwriasant
at offrymmau Duw: eithr hon o'i
phrinder a fwriodd i mewn yr holl
[2] fywyd a oedd ganddi.
5 ¶ [d] Ac fel yr oedd rhai yn dy-
wedyd am y deml, ei bod hi wedi
ei harddu â meini teg a rhoddion,
efe a ddywedodd,
6 Y pethau hyn yr ydych yn
edrych arnynt, daw y dyddiau yn
y rhai [e] ni adewir maen ar faen, a'r
nis dattodir.
7 A hwy a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, Athraw, pa bryd gan
hynny y bydd y pethau hyn? a
pha arwydd *fydd* pan fo y pethau
hyn ar ddyfod?
8 Ac efe a ddywedodd, [f] Edrych-
wch na thwyller chwi: canys llawer
a ddeuant yn fy enw i, gan ddy-
wedyd, Myfi yw *Crist;* a'r amser
a nesaodd: nac ewch gan hynny
ar eu hol hwynt.
9 A phan glywoch sôn am ryfel-
oedd a therfysgoedd, na chym-
merwch fraw: canys rhaid i'r peth-
au hyn fod yn gyntaf: ond ni *ddaw*
y diwedd yn y man.
10 [g] Yna y dywedodd efe wrthynt,
Cenedl a gyfyd yn erbyn cenedl, a
theyrnas yn erbyn teyrnas:
11 A daear-grynfâau mawrion a
fyddant yn amryw leoedd, a newyn,
a heintiau; a phethau ofnadwy, ac
arwyddion mawrion a fydd o'r nef.
12 [h] Eithr o flaen hyn oll, hwy
a roddant eu dwylaw arnoch, ac
a'*ch* erlidiant, gan *eich* traddodi i'r
synagogau, ac [i] i garcharau, [k] wedi
eich dwyn ger bron brenhinoedd a
llywodraethwyr o achos fy enw i.
13 Eithr [l] fe a ddigwydd i chwi
yn dystiolaeth.
14 [m] Am hynny [3] rhoddwch eich
bryd ar na rag-fyfyrioch beth a
atteboch:
15 Canys myfi a roddaf i chwi
enau a doethineb, [n] yr hon nis gall
eich holl wrthwynebwyr na dywed-
yd yn ei herbyn na'i gwrth-sefyll.
16 [o] A chwi a fradychir, ïe, gan
rïeni, a brodyr, a cheraint, a chyf-
eillion; ac [p] *i rai* o honoch y par-
ant farwolaeth.
17 A [q] chas fyddwch gan bawb o
herwydd fy enw i.
18 [r] Ond ni chyll blewyn o'ch pen
chwi.

[2] *gyfoeth.*
[d] Matt. 24. 1. Marc 13. 1.
[e] pen. 19. 44.
[f] Eph. 5. 6. 2 Thess. 2. 3.
[g] Matt. 24. 7.
[h] Marc 13. 9. Dat. 2. 10.
[i] Act. 4. 3. a 5. 18. a 12. 4. a 16. 24.
[k] Act. 25. 23.
[l] Phil. 1. 28. 2 Thess. 1. 5.
[m] Matt. 10. 19. Marc 13. 11. pen. 12. 11.
[3] *gosodwch yn eich calonnau, na, &c.*
[n] Act. 6. 10.
[o] Mic. 7. 6.
[p] Act. 7. 59. a 12. 2.
[q] Matt. 10. 22.
[r] Matt. 10. 30.

19 Yn eich amynedd meddien-
nwch eich eneidiau.
20 [s] A phan weloch Jerusalem
wedi ei hamgylchu gan luoedd, yna
gwybyddwch fod ei hanghyfannedd-
dra hi wedi nesâu.
21 Yna y rhai fyddant yn Judea,
ffoant i'r mynyddoedd; a'r rhai a
fyddant yn ei chanol hi, ymadaw-
ant; a'r rhai a fyddant yn y meus-
ydd, nac elont i mewn iddi.
22 Canys dyddiau dïal yw y rhai
hyn, [t] i gyflawni yr holl bethau a
ysgrifenwyd.
23 Eithr gwae y rhai beichiog-
ion, a'r rhai yn rhoi bronnau, yn
y dyddiau hynny! canys bydd ang-
en mawr yn y tir, a digofaint ar y
bobl hyn.
24 A hwy a syrthiant trwy fin y
cleddyf, a chaeth-gludir hwynt at
bob cenhedlaeth: a Jerusalem a
fydd wedi ei mathru gan y Cenhedl-
oedd, [u] hyd oni chyflawner amser
y Cenhedloedd.
25 ¶ [x] A bydd arwyddion yn yr
haul, a'r lleuad, a'r sêr; ac ar y
ddaear ing cenhedloedd, gan gyf-
yng-gynghor; a'r môr a'r tonnau
yn rhuo;
26 A dynion yn llewygu gan ofn,
a disgwyl am y pethau sydd yn dy-
fod ar y ddaear: oblegid nerthoedd
y nefoedd a ysgydwir.
27 Ac yna y gwelant Fab y dyn
[y] yn dyfod mewn cwmmwl, gyd â
gallu a gogoniant mawr.
28 A phan ddechreuo y pethau
hyn ddyfod, edrychwch i fynu, a
chodwch eich pennau: canys [z] y
mae eich ymwared yn nesâu.
29 [a] Ac efe a ddywedodd ddam-
meg iddynt; Edrychwch ar y ffig-
ysbren, a'r holl brennau;
30 Pan ddeiliant hwy weithian,
chwi a welwch ac a wyddoch o
honoch eich hun, fod yr haf yn
agos.
31 Felly chwithau, pan weloch y
pethau hyn yn digwydd, gwybydd-
wch fod teyrnas Dduw yn agos.
32 Yn wir meddaf i chwi, Nid â
yr oes hon heibio, hyd oni ddêl y
cwbl i ben.
33 [b] Y nef a'r ddaear a ânt heibio;
ond fy ngeiriau i nid ânt heibio
ddim.
34 ¶ Ac [c] edrychwch arnoch eich
hunain, rhag i'ch calonnau un amser
drymhâu trwy lythineb, a meddw-
dod, a gofalon y bywyd hwn, a dyfod

Anno DOMINI 33.

[s] Matt. 24. 15. Marc 13. 14.
[t] Dan. 9. 26, 27. a 12. 7. Zech. 11. 1.
[u] Rhuf. 11. 25.
[x] Act. 2. 20. 2 Petr 3. 10, 12.
[y] Dat. 1. 7. a 14. 14.
[z] Rhuf. 8. 19, 23.
[a] Matt. 24. 32. Marc 13. 28.
[b] Matt. 24. 35.
[c] Rhuf. 13. 13. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr 4. 7.

Anno DOMINI 33.

y dydd hwnnw arnoch yn ddisym-
mwth;
35 Canys [d] efe a ddaw, fel magl,
ar warthaf pawb oll a'r sydd yn
trigo ar wyneb yr holl ddaear.
36 [e] Gwyliwch gan hynny a [f] gweddï-
wch bob amser, ar gael eich cyfrif
yn deilwng i ddïangc rhag y peth-
au hyn oll sydd ar ddyfod, ac [g] i
sefyll ger bron Mab y dyn.
37 [h] A'r dydd yr ydoedd efe yn
athrawiaethu yn y deml; a'r [i] nos yr
oedd efe yn myned ac yn aros yn y
mynydd a elwid yr Olew-wydd.
38 A'r holl bobl a fore-gyrchent
atto ef yn y deml, i'w glywed ef.

PENNOD XXII.

1 Yr Iuddewon yn cyd-fwriadu yn erbyn Crist. 3 Satan yn parottôi Judas i'w fradychu ef. 7 Yr apostolion yn arlwyo y pasc. 19 Crist yn ordeinio ei swpper sanctaidd: 21 yn guddiedig yn rhag-ddywedyd am y bradychwr: 24 yn annog y rhan arall o'i apostolion i ochelyd rhyfyg: 31 yn sicrhâu Petr na phallai ei ffydd ef: 34 ac er hynny y gwadai efe ef dair gwaith: 39 yn gweddïo yn y mynydd; ac yn chwysu y gwaed: 47 yn cael ei fradychu â chusan: 50 yn iachâu clust Malchus: 54 yn cael ei wadu dair gwaith gan Petr, 63 a'i ammherchi yn gywilyddus; 66 ac yn cyfaddef ei fod yn Fab Duw.

A [a] NESAODD gwyl y bara croyw,
yr hon a elwir y pasc.
2 A'r [b] arch-offeiriaid a'r ysgrifen-
yddion a geisiasant pa fodd y di-
fethent ef: oblegid yr oedd arnynt
ofn y bobl.
3 ¶ [c] A Satan a aeth i mewn i
Judas, yr hwn a gyfenwid Iscariot,
yr hwn oedd o rifedi y deuddeg.
4 Ac efe a aeth ymaith, ac a ym-
ddiddanodd â'r arch-offeiriaid a'r
[2] blaenoriaid, pa fodd y bradychai
efe ef iddynt.
5 Ac yr oedd yn llawen ganddynt:
a hwy a gyttunasant ar roddi arian
iddo.
6 Ac efe a addawodd, ac a geis-
iodd amser cyfaddas i'w fradychu
ef iddynt [3] yn absen y [4] bobl.
7 ¶ [d] A daeth dydd y bara croyw, ar
yr hwn yr oedd rhaid lladd y pasc.
8 Ac efe a anfonodd Petr ac Ioan,
gan ddywedyd, Ewch, parottôwch
i ni y pasc, fel y bwyttaom.
9 A hwy a ddywedasant wrtho,
Pa le y mynni barottôi o honom?
10 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Wele, pan ddeloch i mewn i'r ddin-
as, cyferfydd â chwi ddyn yn dwyn
ystenaid o ddwfr: canlynwch ef i'r
tŷ lle yr êl efe i mewn.
11 A dywedwch wrth wr y tŷ,
Y mae yr Athraw yn dywedyd
wrthyt, Pa le y mae y lletty, lle
y gallwyf fwytta y pasc gyd â'm
disgyblion?
12 Ac efe a ddengys i chwi or-
uwch-ystafell fawr, wedi ei thaenu:
yno parottôwch.
13 A hwy a aethant, ac a gawsant
fel y dywedasai efe wrthynt; ac a
barottoisant y pasc.
14 [e] A phan ddaeth yr awr, efe
a eisteddodd i lawr, a'r deuddeg
apostol gyd âg ef.
15 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Mi [5] a chwennychais yn fawr fwytta
y pasc hwn gyd â chwi cyn dïoddef
o honof.
16 Canys yr ydwyf yn dywedyd i
chwi, Ni fwyttâf fi mwyach o hono,
[f] hyd oni chyflawner yn nheyrnas
Dduw.
17 Ac wedi iddo gymmeryd y
cwppan, a rhoddi dïolch, efe a ddy-
wedodd, Cymmerwch hwn, a rhen-
nwch yn eich plith:
18 Canys [g] yr ydwyf yn dywedyd
i chwi, nad yfaf o ffrwyth y win-
wydden, hyd oni ddêl teyrnas Dduw.
19 ¶ [h] Ac wedi iddo gymmeryd
bara, a rhoi dïolch, efe a'*i* torrodd,
ac a'*i* rhoddes iddynt, gan ddy-
wedyd, Hwn yw fy nghorph yr
hwn yr ydys yn ei roddi drosoch:
gwnewch hyn er coffa am danaf.
20 Yr un modd y cwppan hefyd
wedi swpperu, gan ddywedyd, Y
cwppan hwn *yw* y testament new-
ydd yn fy ngwaed i, yr hwn yr ydys
yn ei dywallt drosoch.
21 ¶ [i] Eithr wele law yr hwn sydd
yn fy mradychu gyd â mi ar y
bwrdd.
22 Ac yn wir y mae Mab y dyn
yn myned, [k] megis y mae wedi ei
luniaethu: eithr gwae y dyn hwn-
nw, trwy yr hwn y bradychir ef!
23 Hwythau a ddechreuasant ym-
ofyn yn eu plith eu hunain, pwy o
honynt oedd yr hwn a wnai hynny.
24 ¶ A bu ymryson yn eu plith,
pwy o honynt a dybygid ei fod yn
fwyaf.
25 [l] Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y mae brenhinoedd y Cenhedloedd
yn arglwyddiaethu arnynt; a'r rhai
sydd mewn awdurdod arnynt, a
elwir yn bendefigion.
26 [m] Ond na *fyddwch* chwi felly:
[n] eithr y mwyaf yn eich plith chwi,
bydded megis yr ieuangaf; a'r pen-
naf, megis yr hwn sydd yn gweini.

[d] 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[e] Matt. 24. 42. Marc 13. 33.
[f] pen. 18. 1.
[g] Ps. 1. 5. Eph. 6. 13.
[h] Ioan 8. 1, 2.
[i] pen. 22. 39.
[a] Matt. 26. 2. Marc 14. 1.
[b] Ps. 2. 2. Ioan 11. 47. Act. 4. 27.
[c] Matt. 26. 14. Ioan 13. 2, 27.
[2] *captenaid.*
[3] *heb gythrwfl.*
[4] *dyrfa.*
[d] Matt. 26. 17. Marc 14. 12.

Anno DOMINI 33.

[e] Matt. 26. 20. Marc 14. 17.
[5] *gan chwennych a chwennychais; &c.*
[f] pen. 14. 15. Dat. 19. 9.
[g] Matt. 26. 29. Marc 14. 25.
[h] Matt. 26. 26. Marc 14. 22. 1 Cor. 11. 23.
[i] Ps. 41. 9. Matt. 26. 21, 23. Marc 14. 18. Ioan 13. 21, 26.
[k] Act. 2. 23. a 4. 28.
[l] Matt. 20. 25. Marc 10. 42.
[m] 1 Petr 5. 3.
[n] pen. 9. 48.

Anno DOMINI 33.

27 Canys pa un fwyaf, ai yr hwn sydd yn eistedd ar y bwrdd, ai yr hwn sydd yn gwasanaethu? onid yr hwn sydd yn eistedd ar y bwrdd? eithr [o]yr ydwyf fi yn eich mysg fel un yn gwasanaethu.

28 A chwychwi yw y rhai a arhosasoch gyd â mi yn [p]fy mhrofedigaethau.

29 Ac [q]yr wyf fi yn ordeinio i chwi deyrnas, megis yr ordeiniodd fy Nhad i minnau;

30 Fel [r]y bwyttaoch ac yr yfoch ar fy mwrdd i yn fy nheyrnas, [s]ac yr eisteddoch ar orseddfeydd, yn barnu deuddeg llwyth Israel.

31 ¶ A'r Arglwydd a ddywedodd, Simon, Simon, wele, [t]Satan a'ch ceisiodd chwi, i'*ch* nithio fel gwenith:

32 Eithr mi a weddïais drosot, na ddiffygiai dy ffydd di: [u]tithau pan y'th dröer, cadarnhâ dy frodyr.

33 Ac efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd, yr ydwyf fi yn barod i fyned gyd â thi i garchar, ac i angau.

34 [x]Yntau a ddywedodd, Yr wyf yn dywedyd i ti, Petr, Na chân y ceiliog heddyw, nes i ti wadu dair gwaith yr adweini fi.

35 Ac efe a ddywedodd wrthynt, [y]Pan y'ch anfonais heb na phwrs, na chôd, nac esgidiau, a fu arnoch eisieu dim? A hwy a ddywedasant, Na ddo ddim.

36 Yna y dywedodd wrthynt, Ond yn awr y neb sydd ganddo bwrs, cymmered; a'r un modd gôd: a'r neb nid oes ganddo, gwerthed ei bais, a phryned gleddyf.

37 Canys yr wyf yn dywedyd i chwi, fod yn rhaid etto gyflawni ynof fi y peth hwn a ysgrifenwyd; *sef*, [z]A chyd â'r anwir y cyfrifwyd ef; canys y mae diben i'r pethau am danaf fi.

38 A hwy a ddywedasant, Arglwydd, wele ddau gleddyf yma. Ac efe a ddywedodd wrthynt, Digon yw.

39 ¶ [a]Ac wedi iddo fyned allan, [b]efe a aeth, yn ol ei arfer, i fynydd yr Olew-wydd; a'i ddisgyblion hefyd a'i canlynasant ef.

40 [c]A phan ddaeth efe i'r man, efe a ddywedodd wrthynt, Gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth.

41 [d]Ac efe a dynnodd oddi wrthynt tu ag ergyd carreg; ac wedi iddo fyned ar ei liniau, efe a weddïodd,

42 Gan ddywedyd, O Dad, os ewyllysi [6]droi heibio y cwppan hwn oddi wrthyf: er hynny [e]nid fy ewyllys i, ond yr eiddot ti a wneler.

43 Ac angel o'r nef a ymddangosodd iddo, yn ei nerthu ef.

44 [f]Ac efe mewn ymdrech meddwl, a weddïodd yn ddyfalach: a'i chwys ef oedd fel defnynau gwaed yn disgyn ar y ddaear.

45 A phan gododd efe o'i weddi, a dyfod at ei ddisgyblion, efe a'u cafodd hwynt yn cysgu gan dristwch;

46 Ac a ddywedodd wrthynt, Paham yr ydych yn cysgu? codwch, a [g]gweddïwch nad eloch mewn profedigaeth.

47 ¶ Ac efe etto yn llefaru, [h]wele dyrfa; a'r hwn a elwir Judas, un o'r deuddeg, oedd yn myned o'u blaen hwynt, ac a nesaodd at yr Iesu, i'w gusanu ef.

48 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Judas, ai â chusan yr wyt ti yn bradychu Mab y dyn?

49 A phan welodd y rhai oedd yn ei gylch ef y peth oedd ar ddyfod, hwy a ddywedasant wrtho, Arglwydd, a darâwn ni â chleddyf?

50 ¶ A [i]rhyw un o honynt a darawodd was yr arch-offeiriad, ac a dorrodd ymaith ei glust ddehau ef.

51 A'r Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Goddefwch hyd yn hyn. Ac efe a gyffyrddodd â'i glust, ac a'i hiachaodd ef.

52 [k]A'r Iesu a ddywedodd wrth yr arch-offeiriaid, a [7]blaenoriaid y deml, a'r henuriaid, y rhai a ddaethent atto, Ai fel at leidr y daethoch chwi allan, â chleddyfau ac â ffyn?

53 Pan oeddwn beunydd gyd â chwi yn y deml, nid estynasoch ddwylaw i'm herbyn: eithr hon yw eich awr chwi, a gallu y tywyllwch.

54 ¶ [l]A hwy a'i daliasant ef, ac a'*i* harweiniasant, ac a'i dygasant i mewn i dŷ yr arch-offeiriad. A Phetr a ganlynodd o hirbell.

55 [m]Ac wedi iddynt gynneu tân y'nghanol y neuadd, a chyd-eistedd o honynt, eisteddodd Petr yntau yn eu plith hwynt.

56 A phan ganfu rhyw langces ef yn eistedd wrth y tân, a dal sylw arno, hi a ddywedodd, Yr oedd hwn hefyd gyd âg ef.

57 Yntau a'i gwadodd ef, gan ddywedyd, *O* wraig, nid adwaen i ef.

58 Ac ychydig wedi, un arall a'i gwelodd ef, ac a ddywedodd, Yr

o Matt. 20. 28. Ioan 13. 13, 14. Phil. 2. 7.
p Heb. 4. 15.
q Matt. 24. 47. pen. 12. 32.
r Matt. 8. 11. pen. 14. 15. Dat. 19. 9.
s Ps. 49. 14. Matt. 19. 28. Dat. 3. 21.
t 1 Petr 5. 8.
u Ioan 21. 15, 16, 17.
x Matt. 26. 34. Marc 14. 30. Ioan 13. 38.
y Matt. 10. 9. pen. 9. 3. a 10. 4.
z Es. 53. 12. Marc 15. 28.
a Matt. 26. 36. Marc 14. 32. Ioan 18. 1.
b pen. 21. 37.
c Matt. 26. 41. Marc 14. 38. ad. 46.
d Matt. 26. 39.

Anno DOMINI 33.

6 *tro.*
e Ioan 6. 38.
f Ioan 12. 27. Heb. 5. 7.
g ad. 40.
h Matt. 26. 47. Marc 14. 43. Ioan 18. 3.
i Matt. 26. 51. Marc 14. 47. Ioan 18. 10.
k Matt. 26. 55. Marc 14. 48.
7 *chaplen-iaid.*
l Matt. 26. 57.
m Matt. 26. 69. Marc 14. 66.

Anno DOMINI 33.

wyt tithau hefyd *yn un* o honynt.
A Phetr a ddywedodd, *O* ddyn, nid
ydwyf.
59 Ac ar ol megis yspaid un awr,
rhyw un arall a daerodd, gan ddy-
wedyd, Mewn gwirionedd yr oedd
hwn hefyd gyd âg ef: canys Gali-
lead yw.
60 A Phetr a ddywedodd, Y dyn,
nis gwn beth yr wyt yn ei ddy-
wedyd. Ac yn y man, ac efe etto
yn llefaru, canodd y ceiliog.
61 A'r Arglwydd a drodd, ac a
edrychodd ar Petr. A Phetr a gof-
iodd ymadrodd yr Arglwydd, fel y
dywedasai efe wrtho, [n] Cyn canu o'r
ceiliog, y gwedi fi deirgwaith.
62 A Phetr a aeth allan, ac a wyl-
odd yn chwerw-dost.
63 ¶ [o] A'r gwŷr oedd yn dal yr Iesu,
a'i gwatwarasant ef, gan *ei* daro.
64 Ac wedi iddynt guddio ei lyg-
aid ef, hwy a'i tarawsant ef ar ei
wyneb, ac a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, Prophwyda, pwy yw yr
hwn a'th darawodd di?
65 A llawer o bethau eraill, gan
gablu, a ddywedasant yn ei erbyn ef.
66 ¶ [p] A phan aeth hi yn ddydd,
ymgynhullodd henuriaid y bobl, a'r
arch-offeiriaid, a'r ysgrifenyddion,
ac a'i dygasant ef i'w [8] cynghor
hwynt,
67 Gan ddywedyd, [9] Ai ti yw Crist?
dywed i ni. Ac efe a ddywedodd
wrthynt, Os dywedaf i chwi, ni
chredwch ddim:
68 Ac os gofynaf hefyd *i chwi*,
ni'm hattebwch, ac ni'*m* gollyng-
wch ymaith.
69 [q] Ar ol hyn y bydd Mab y
dyn yn eistedd ar ddeheulaw gallu
Duw.
70 A hwy oll a ddywedasant, Ai
Mab Duw gan hynny ydwyt ti?
Ac efe a ddywedodd wrthynt, [r] Yr
ydych chwi yn dywedyd fy mod.
71 Hwythau a ddywedasant, Pa
raid i ni mwyach wrth dystiolaeth?
canys clywsom ein hunain o'i enau
ef ei hun.

[n] Matt. 26. 34, 75.
[o] Matt. 26. 67.
[p] Matt. 27. 1.
[8] *seneddr.*
[9] *Os ti yw Crist.*
[q] Matt. 26. 64. Heb. 1. 3. a 8. 1.
[r] Marc 14. 62.

PENNOD XXIII.

1 *Cyhuddo yr Iesu ger bron Pilat, a'i anfon at Herod;* 8 *a Herod yn ei watwar ef.* 12 *Herod a Philat yn cymmodi â'u gilydd.* 13 *Y bobl yn deisyf cael Barabbas; a Philat yn ei ollwng ef iddynt, ac yn rhoddi yr Iesu i'w groeshoelio.* 27 *Yntau yn mynegi i'r gwragedd, a alarent o'i blegid ef, ddinystr Jerusalem:* 34 *yn gweddïo dros ei elynion.* 39 *Crogi dau ddrwg-weithredwyr gyd âg ef.* 46 *Ei farwolaeth,* 50 *a'i gladdedigaeth ef.*

A'R [a] holl lïaws o honynt a gyf-
odasant, ac a'i dygasant ef
at Pilat:
2 Ac a ddechreuasant ei gyhuddo
ef, gan ddywedyd, Ni a gawsom
hwn [b] yn gŵyrdroi y bobl, ac [c] yn
gwahardd rhoi teyrnged i Cesar,
gan ddywedyd mai efe ei hun yw
Crist Frenhin.
3 A [d] Philat a ofynodd iddo, gan
ddywedyd, Ai ti yw Brenhin yr
Iuddewon? Ac efe a attebodd iddo,
ac a ddywedodd, Yr wyt ti yn dy-
wedyd.
4 A dywedodd Pilat wrth yr arch-
offeiriaid a'r bobl, Nid wyf fi yn
cael dim [2] bai ar y dyn hwn.
5 A hwy a fuant daerach, gan
ddywedyd, Y mae efe yn cyffrôi y
bobl, gan ddysgu trwy holl Judea,
wedi dechreu o Galilea hyd yma.
6 A phan glybu Pilat sôn am
Galilea, efe a ofynodd ai Galilead
oedd y dyn.
7 A phan wybu efe ei fod ef o
lywodraeth [e] Herod, efe a'i hanfon-
odd ef at Herod, yr hwn oedd yntau
yn Jerusalem y dyddiau hynny.
8 ¶ A Herod, pan welodd yr Iesu,
a lawenychodd yn fawr: canys [f] yr
oedd efe yn chwennych er ys talm
ei weled ef, oblegid [g] iddo glywed
llawer am dano ef; ac yr ydoedd
yn gobeithio cael gweled gwneuth-
ur rhyw arwydd ganddo ef.
9 Ac efe a'i holodd ef mewn llawer
o eiriau; eithr efe nid attebodd
ddim iddo.
10 A'r arch-offeiriaid a'r ysgrifen-
yddion a safasant, gan ei gyhuddo
ef yn haerllug.
11 A Herod a'i filwyr, wedi iddo
ei ddïystyru ef, a'*i* watwar, a'i wisgo
â gwisg glaerwen, a'i danfonodd ef
drachefn at Pilat.
12 ¶ A'r dwthwn hwnnw yr [3] aeth
[h] Pilat a Herod yn gyfeillion: canys
yr oeddynt o'r blaen mewn gelyn-
iaeth â'u gilydd.
13 ¶ [i] A Philat, wedi galw ynghyd
yr arch-offeiriaid, a'r llywiawdwyr,
a'r bobl,
14 A ddywedodd wrthynt, Chwi a
ddygasoch y dyn hwn attaf fi, fel
un a fyddai yn gŵyrdroi y bobl:
ac wele, myfi a'*i* holais *ef* yn eich
gŵydd chwi, ac ni chefais yn y dyn
hwn ddim [4] bai, o ran y pethau yr
ydych chwi yn ei gyhuddo ef am
danynt:
15 Na Herod chwaith: canys an-

Anno DOMINI 33.

[a] Matt. 27. 2. Marc 15. 1. Ioan 18. 28.
[b] Act. 17. 7.
[c] Edrych Matt. 17. 27. a 22. 21.
[d] Matt. 27. 11.
[2] *achos yn.*
[e] pen. 3. 1.
[f] pen. 9. 9.
[g] Matt. 14. 1. Marc 6. 14.
[3] *aeth cymmodrhwng Pilat a Herod.*
[h] Act. 4. 27.
[i] Matt. 27. 23. Marc 15. 14. Ioan 18. 38. a 19. 4.
[4] *achos.*

Anno DOMINI 33.

fonais chwi atto ef; ac wele, dim yn haeddu marwolaeth nis gwnaed iddo.

16 [k] Am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'*i* gollyngaf ymaith.

17 [l] Canys yr ydoedd yn rhaid iddo ollwng un yn rhydd iddynt ar yr wyl.

18 [m] A'r holl lïaws a lefasant ar unwaith, gan ddywedyd, Bwrw hwn ymaith, a gollwng i ni Barabbas yn rhydd:

19 (Yr hwn, am ryw derfysg a wnaethid yn y ddinas, a llofruddiaeth, oedd wedi ei daflu i garchar.)

20 Am hynny Pilat a ddywedodd wrthynt drachefn, gan ewyllysio gollwng yr Iesu yn rhydd.

21 Eithr hwy a lefasant arno, gan ddywedyd, Croeshoelia, croeshoelia ef.

22 Ac efe a ddywedodd wrthynt y drydedd waith, Canys pa ddrwg a wnaeth efe? ni chefais i ddim achos marwolaeth ynddo; am hynny mi a'i ceryddaf ef, ac a'*i* gollyngaf yn rhydd.

23 [5] Hwythau a fuont daerion â llefau uchel, gan ddeisyfu ei groeshoelio ef. A'u llefau hwynt a'r archoffeiriaid a orfuant.

24 [n] A Philat a [6] farnodd wneuthur eu deisyfiad hwynt.

25 Ac efe a ollyngodd yn rhydd iddynt yr hwn am derfysg a llofruddiaeth a fwriasid y'ngharchar, yr hwn a ofynasant: eithr yr Iesu a draddododd efe i'w hewyllys hwynt.

26 [o] Ac fel yr oeddynt yn ei arwain ef ymaith, hwy a ddaliasant un Simon o Cyrene, yn dyfod o'r wlad, ac a ddodasant y groes arno ef, i'*w* dwyn ar ol yr Iesu.

27 ¶ Ac yr oedd yn ei ganlyn ef lïaws mawr o bobl, ac o wragedd, y rhai hefyd oedd yn cwynfan ac yn galaru o'i blegid ef.

28 A'r Iesu, wedi troi attynt, a ddywedodd, Merched Jerusalem, na wylwch o'm plegid i: eithr wylwch o'ch plegid eich hunain, ac oblegid eich plant.

29 Canys wele, y mae y dyddiau yn dyfod, yn y rhai y dywedant, Gwŷn eu byd y rhai ammhlantadwy, a'r crothau ni eppiliasant, a'r bronnau ni roisant sugn.

30 [p] Yna y dechreuant ddywedyd wrth y mynyddoedd, Syrthiwch arnom; ac wrth y bryniau, Cuddiwch ni.

[k] Matt. 27. 26. Ioan 19. 1.
[l] Matt. 27. 15. Marc 15. 6. Ioan 18. 39.
[m] Act. 3. 14.
[5] *A hwy a bwysasant arno.*
[n] Matt. 27. 26. Marc 15. 15. Ioan 19. 16.
[6] *gyttunodd.*
[o] Matt. 27. 32. Marc 15. 21.
[p] Es. 2. 19. Hos. 10. 8. Dat. 6. 16. a 9. 6.

31 [q] Canys os gwnant hyn yn y pren îr, pa beth a wneir yn y crin?

32 [r] Ac arweiniwyd gyd âg ef hefyd ddau eraill, drwg-weithredwyr, i'w rhoi i'w marwolaeth.

33 A [s] phan ddaethant i'r lle a elwir [7] Calfaria, yno y croeshoeliasant ef, a'r drwg-weithredwyr; un ar y llaw ddehau, a'r llall ar yr aswy.

34 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, O Dad, [t] maddeu iddynt: canys [u] ni wyddant pa beth y maent yn ei wneuthur. A [x] hwy a rannasant ei ddillad ef, ac a fwriasant goelbren.

35 A'r [y] bobl a safodd yn edrych. [z] A'r pennaethiaid hefyd gyd â hwynt a watwarasant, gan ddywedyd, Eraill a waredodd efe; gwareded ef ei hun, os hwn yw Crist, etholedig Duw.

36 A'r milwyr hefyd a'i gwatwarasant ef, gan ddyfod atto, a chynnyg iddo finegr,

37 A dywedyd, Os tydi yw Brenhin yr Iuddewon, gwared dy hun.

38 [a] Ac yr ydoedd hefyd [8] ar-ysgrifen wedi ei ysgrifenu uwch ei ben ef, â llythyrenau Groeg, a Lladin, ac Hebraeg, HWN YW BRENHIN YR IUDDEWON.

39 ¶ Ac un o'r drwg-weithredwyr a grogasid a'i cablodd ef, gan ddywedyd, Os tydi yw Crist, gwared dy hun a ninnau.

40 Eithr y llall a attebodd, ac a'i ceryddodd ef, gan ddywedyd, Onid wyt ti yn ofni Duw, gan dy fod dan yr un [9] ddamnedigaeth?

41 A nyni yn wir yn gyfiawn; canys yr ydym yn derbyn yr hyn a haeddai y pethau a wnaethom: eithr hwn ni wnaeth ddim allan o'i le.

42 Ac efe a ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd, cofia fi pan ddelych i'th deyrnas.

43 A'r Iesu a ddywedodd wrtho, Yn wir meddaf i ti, Heddyw y byddi gyd â mi ym mharadwys.

44 [b] Ac yr ydoedd hi ynghylch y chweched awr, a thywyllwch a fu ar yr holl [2] ddaear hyd y nawfed awr.

45 A'r haul a dywyllwyd, a [c] llèn y deml a rwygwyd yn ei chanol.

46 ¶ A'r Iesu, gan lefain â llef uchel, a ddywedodd, [d] O Dad, i'th ddwylaw di y gorchymynaf fy yspryd. [e] Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a drengodd.

47 [f] A'r canwriad, pan welodd y peth a wnaethpwyd, a ogoneddodd

Anno DOMINI 33.

[q] Jer. 25. 29. 1 Petr 4. 17.
[r] Es. 53. 12. Matt. 27. 38.
[s] Matt. 27. 33. Marc 15. 22. Ioan 19. 17, 18.
[7] *Lle y benglog.*
[t] Act. 7. 60. 1 Cor. 4. 12.
[u] Act. 3. 17.
[x] Matt. 27. 35. Marc 15. 24. Ioan 19. 23.
[y] Ps. 22. 17. Zech. 12. 10.
[z] Matt. 27. 39.
[a] Matt. 27. 37. Marc 15. 26. Ioan 19. 19.
[8] *ditl.*
[9] *farnedigaeth.*
[b] Matt. 27. 45. Marc 15. 33.
[2] *dir.*
[c] Matt. 27. 51. Marc 15. 38.
[d] Ps. 31. 5.
[e] Matt. 27. 50. Marc 15. 37. Ioan 19. 30.
[f] Matt. 27. 54. Marc 15. 39.

Anno DOMINI 33.

Dduw, gan ddywedyd, Yn wir yr
oedd hwn yn wr cyfiawn.
48 A'r holl bobloedd y rhai a
ddaethent ynghyd i edrych hyn,
wrth weled y pethau a wnaeth-
pwyd, a ddychwelasant, gan guro
eu dwyfronnau.
49 A'i holl gydnabod ef a safasant
o hirbell, a'r gwragedd y rhai a'i
canlynasent ef o Galilea, yn edrych
ar y pethau hyn.
[g] Matt. 27. 57. Marc 15. 42. Ioan 19. 38. 50 ¶ [g] Ac wele, gwr a'i enw Joseph,
yr hwn oedd gynghorwr, gwr da
a chyfiawn:
51 (Hwn ni chyttunasai â'u cyng-
hor ac â'u gweithred hwynt;) o
[h] Marc 15. 43. pen. 2. 25, 38. Arimathea, dinas yr Iuddewon, [h] yr
hwn oedd yntau yn disgwyl hefyd
am deyrnas Dduw;
52 Hwn a ddaeth at Pilat, ac a
ofynodd gorph yr Iesu.
53 Ac efe a'i tynnodd i lawr, ac
a'i hamdôdd mewn llïan main, ac
a'i rhoddes mewn bedd wedi ei
naddu mewn carreg, yn yr hwn ni
[4] *neb.* roddasid [4] dyn erioed.
[i] Matt. 27. 62. 54 A'r dydd hwnnw oedd [i] ddar-
par-wyl, a'r Sabbath oedd yn nesâu.
[k] pen. 8. 2. 55 A'r gwragedd hefyd, [k] y rhai
a ddaethent gyd âg ef o Galilea, a
ganlynasant, ac a welsant y bedd,
a pha fodd y dodwyd ei gorph ef.
56 A hwy a ddychwelasant, ac a
barottoisant bêr-aroglau ac ennaint;
ac a orphwysasant ar y Sabbath,
[l] Exod. 20. 10. [l] yn ol y gorchymyn.

PENNOD XXIV.

1 *Dau angel yn mynegi adgyfodiad Crist i'r gwragedd oedd yn dyfod at y bedd;* 9 *a'r rhai hynny yn ei adrodd i eraill.* 13 *Crist ei hun yn ymddangos i'r ddau ddisgybl oedd yn myned i Emmäus:* 36 *ac wedi hynny i'r apostolion; ac yn ceryddu eu hanghrediniaeth hwy:* 47 *yn rhoddi gorchymyn iddynt:* 49 *ac yn addaw yr Yspryd Glân:* 51 *ac felly yn esgyn i'r nefoedd.*

[a] Matt. 28. 1. Marc 16. 1. Ioan 20. 1. A'R [a] *dydd* cyntaf o'r wythnos, ar
y cynddydd, hwy a ddaeth-
ant at y bedd, gan ddwyn y pêr-
aroglau a barottoisent, a rhai gyd
â hwynt.
2 A hwy a gawsant y maen wedi ei
dreiglo ymaith oddi wrth y bedd.
3 Ac wedi iddynt fyned i mewn,
ni chawsant gorph yr Arglwydd
Iesu.
4 A bu, a hwy yn petruso am y
peth hwn, wele, dau wr a safodd yn
eu hymyl mewn gwisgoedd disglaer.
5 Ac wedi iddynt ofni, a gostwng
eu hwynebau tu a'r ddaear, hwy
a ddywedasant wrthynt, Paham yr
ydych yn ceisio [2] y byw ym mysg
y meirw?
6 Nid yw efe yma, ond efe a gyfod-
odd. [b] Cofiwch pa fodd y dywedodd [2] *yr hwn sydd yn fyw, &c.*
wrthych, ac efe etto yn Galilea, [b] Matt. 16. 21. a 17. 23. Marc 9. 31. pen. 9. 22.
7 Gan ddywedyd, Rhaid yw rhoi
Mab y dyn yn nwylaw dynion pech-
adurus, a'i groeshoelio, a'r trydydd
dydd adgyfodi.
8 [c] A hwy a gofiasant ei eiriau ef; [c] Ioan 2. 22.
9 [d] Ac a ddychwelasant oddi wrth [d] Matt. 28. 8. Marc 16. 10.
y bedd, ac a fynegasant hyn oll i'r
un ar ddeg, ac i'r lleill oll.
10 A Mair Magdalen, a [e] Joanna, [e] pen. 8. 3.
a Mair *mam* Iago, a'r lleill gyd â
hwynt, oedd y rhai a ddywedasant
y pethau hyn wrth yr apostolion.
11 A'u geiriau a welid yn eu golwg
hwynt fel gwegi, ac ni chredasant
iddynt.
12 [f] Eithr Petr a gododd i fynu, ac [f] Ioan 20. 3, 6.
a redodd at y bedd; ac wedi ym-
grymmu, efe a ganfu y llïeiniau wedi
eu gosod o'r neilldu; ac a aeth ym-
aith, gan ryfeddu rhyngddo ag ef ei
hun am y peth a ddarfuasai.
13 ¶ [g] Ac wele, dau o honynt oedd [g] Marc 16. 12.
yn myned y dydd hwnnw i dref
a'i henw Emmäus, yr hon oedd
ynghylch tri ugain ystâd oddi wrth
Jerusalem.
14 Ac yr oeddynt hwy yn ymddi-
ddan â'u gilydd am yr holl bethau
hyn a ddigwyddasent.
15 A bu, fel yr oeddynt yn ym-
ddiddan, ac yn ymofyn â'u gilydd,
[h] yr Iesu ei hun hefyd a nesaodd, [h] Matt. 18. 20. ad. 36.
ac a aeth gyd â hwynt.
16 Eithr [i] eu llygaid hwynt a at- [i] Ioan 20. 14. a 21. 4.
taliwyd, fel nas adwaenent ef.
17 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa ryw ymadroddion yw y rhai hyn
yr ydych yn eu bwrw at eu gilydd,
dan rodio, ac yn wyneb-drist?
18 Ac un *o honynt*, a'i enw Cle-
opas, gan atteb a ddywedodd wrtho,
A wyt ti yn unig yn ymdeithydd
yn Jerusalem, ac ni wybuost y
pethau a wnaethpwyd ynddi hi yn
y dyddiau hyn?
19 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Pa bethau? Hwythau a ddywedas-
ant wrtho, Y pethau ynghylch Iesu
o Nazareth, [k] yr hwn oedd wr o bro- [k] Matt. 21. 11. pen. 7. 16. Ioan 4. 19. a 6. 14.
phwyd, [l] galluog mewn gweithred a
gair ger bron Duw a'r holl bobl;
20 A'r modd y traddododd yr arch- [l] Act. 7. 22.
offeiriaid a'n llywodraethwyr ni ef i
farn marwolaeth, ac a'i croeshoel-
iasant ef.
21 Ond yr oeddym ni yn gobeithio

Anno DOMINI 33.

[m] mai efe oedd yr hwn a waredai
yr Israel. Ac heb law hyn oll,
heddyw yw y trydydd dydd er pan
wnaethpwyd y pethau hyn.
22 A hefyd [n] rhai gwragedd o hon-
om ni a'n dychrynasant ni, gwedi
iddynt fod yn fore wrth y bedd:
23 A phan na chawsant ei gorph ef,
hwy a ddaethant, gan ddywedyd wel-
ed o honynt weledigaeth o angelion,
y rhai a ddywedent ei fod ef yn fyw.
24 A rhai o'r rhai oedd gyd â
nyni a aethant at y bedd, ac a
gawsant felly, fel y dywedasai y
gwragedd: ond ef nis gwelsant.
25 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
O ynfydion, a hwyrfrydig o galon i
gredu yr holl bethau a ddywedodd
y prophwydi!
26 [o] Onid oedd raid i Grist ddï-
oddef y pethau hyn, a myned i
mewn i'w ogoniant?
27 A chan ddechreu ar [p] Moses, a'r
[q] holl brophwydi, efe a esponiodd
iddynt yn yr holl ysgrythyrau y
pethau am dano ei hun.
28 Ac yr oeddynt yn nesâu i'r
dref lle yr oeddynt yn myned: ac
[r] yntau a gymmerth arno ei fod yn
myned ym mhellach.
29 A [s] hwy a'i cymhellasant ef, gan
ddywedyd, Aros gyd â ni; canys y
mae hi yn hwyrhâu, a'r dydd yn
darfod. Ac efe a aeth i mewn i aros
gyd â hwynt.
30 A darfu, ac efe yn eistedd gyd
â hwynt, efe a gymmerodd fara, ac
a'i bendithiodd, ac a'i torrodd, ac
a'*i* rhoddes iddynt.
31 A'u llygaid hwynt a agorwyd,
a hwy a'i hadnabuant ef: ac efe a
[3] ddiflannodd allan o'u golwg hwynt.
32 A hwy a ddywedasant wrth eu
gilydd, Onid oedd ein calon ni yn
llosgi ynom tra yr ydoedd efe yn
ymddiddan â ni ar y ffordd, a thra
yr ydoedd efe yn agoryd i ni yr
ysgrythyrau?
33 A hwy a godasant yr awr hon-
no, ac a ddychwelasant i Jerusalem,
ac a gawsant yr un ar ddeg wedi
ymgasglu ynghyd, a'r sawl *oedd*
gyd â hwynt,
34 Yn dywedyd, Yr Arglwydd a
gyfododd yn wir, ac [t] a ymddangos-
odd i Simon.
35 A hwythau a adroddasant y
pethau *a wnaethesid* ar y ffordd,
a pha fodd yr adnabuwyd ef gan-
ddynt wrth dorriad y bara.
36 ¶ [u] Ac a hwy yn dywedyd y
pethau hyn, yr Iesu ei hun a safodd
yn eu canol hwynt, ac a ddywed-
odd wrthynt, Tangnefedd i chwi.
37 Hwythau, wedi brawychu ac
ofni, a dybiasant weled o honynt
yspryd.
38 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Paham y'ch trallodir? a paham y mae
meddyliau yn codi yn eich calonnau?
39 Edrychwch fy nwylaw a'm traed,
mai myfi fy hun ydyw: [x] teimlwch
fi, a gwelwch: canys nid oes gan
yspryd gnawd ac esgyrn, fel y
gwelwch fod gennyf fi.
40 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwy-
law a'*i* draed.
41 Ac a hwy etto heb gredu gan
lawenydd, ac yn rhyfeddu, efe a
ddywedodd wrthynt, [y] A oes gen-
nych chwi yma ddim bwyd?
42 A hwy a roisant iddo ddarn o
bysgodyn wedi ei rostio, ac o ddil mêl.
43 Yntau a'*i* cymmerodd, ac a'*i*
bwyttaodd yn eu gŵydd hwynt.
44 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[z] Dyma y geiriau a ddywedais i wrth-
ych, pan oeddwn etto gyd â chwi,
bod yn rhaid cyflawni pob peth a
ysgrifenwyd y'nghyfraith Moses, a'r
prophwydi, a'r psalmau, am danaf fi.
45 Yna [a] yr agorodd efe eu deall
hwynt, fel y deallent yr ysgrythyrau.
46 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[b] Felly yr ysgrifenwyd, ac felly yr
oedd raid i Grist ddïoddef, a chyf-
odi o feirw y trydydd dydd:
47 A phregethu edifeirwch a
[c] maddeuant pechodau yn ei enw
ef ym mhlith yr holl genhedloedd,
gan ddechreu yn Jerusalem.
48 Ac yr ydych [d] chwi yn dystion
o'r pethau hyn.
49 ¶ Ac wele, yr [e] ydwyf fi yn
anfon addewid fy Nhad arnoch:
eithr arhoswch chwi yn ninas Je-
rusalem, hyd oni wisger chwi â
nerth o'r uchelder.
50 ¶ Ac efe a'u dug hwynt allan
[f] hyd yn Bethania; ac a gododd ei
ddwylaw, ac a'u bendithiodd hwynt.
51 [g] Ac fe a ddarfu, tra yr oedd
efe yn eu bendithio hwynt, ymad-
ael o hono ef oddi wrthynt, ac efe
a ddygwyd i fynu i'r nef.
52 [h] Ac wedi iddynt ei addoli ef,
hwy a ddychwelasant i Jerusalem,
gyd â llawenydd mawr:
53 Ac yr oeddynt yn wastadol [i] yn
y deml, yn moli ac yn bendithio
Duw. Amen.

[m] pen. 2. 38. Act. 1. 6.
[n] Matt. 28. 8. Marc 16. 10. Ioan 20. 18.
[o] ad. 46. Act. 17. 3. 1 Petr 1. 11.
[p] Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15.
[q] Ps. 132. 11. Es. 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 25. Dan. 9. 24. Mic. 7. 20. Edrych ar Ioan 1. 45.
[r] Edrych Gen. 32. 26. a 42. 7. Marc 6. 48.
[s] Gen. 19. 3. Act. 16. 15.
[3] Neu, *aeth yn anweledig iddynt.*
[t] 1 Cor. 15. 5.
[u] Marc 16. 14. Ioan 20. 19.
[x] Ioan 20. 20, 27.
[y] Ioan 21. 5.
[z] Matt. 16. 21. a 17. 22. a 20. 18. pen. 9. 22. a 18. 31. ad. 6.
[a] Act. 16. 14.
[b] Ps. 22. Es. 53. 2, &c. Act. 17. 3.
[c] Act. 13. 38. 1 Ioan 2. 12.
[d] Ioan 15. 27. Act. 1. 8.
[e] Ioan 14. 16, 26. a 15. 26. a 16. 7. Act. 1. 4. a 2. 1, &c.
[f] Act. 1. 12.
[g] Marc 16. 19. Act. 1. 9.
[h] Matt. 28. 9, 17.
[i] Act. 2. 46. a 5. 42.

YR EFENGYL YN OL

SANT IOAN.

PENNOD I.

1 Duwdab, dyndab, a swydd Iesu Grist. 15 Tystiolaeth Ioan. 39 Galwad Andreas, Petr, Phylip, a Nathanäel.

YN y dechreuad [a] yr oedd y
Gair, a'r Gair oedd [b] gyd â
Duw, a Duw oedd y Gair.
2 [c] Hwn oedd yn y dechreuad
gyd â Duw.
3 [d] Trwyddo ef y gwnaethpwyd
pob peth; ac hebddo ef ni wnaeth-
pwyd dim a'r a wnaethpwyd.
4 [e] Ynddo ef yr oedd bywyd; a'r
[f] bywyd oedd oleuni dynion.
5 A'r [g] goleuni sydd yn llewyrchu
yn y tywyllwch; a'r tywyllwch nid
oedd yn ei [2] amgyffred.
6 ¶ [h] Yr ydoedd gwr wedi ei anfon
oddi wrth Dduw, a'i enw Ioan.
7 Hwn a ddaeth yn dystiolaeth,
fel y tystiolaethai am y Goleuni,
fel y credai pawb trwyddo ef.
8 Nid efe oedd y Goleuni, eithr
efe a anfonasid fel y tystiolaethai
am y Goleuni.
9 [i] Hwn ydoedd y gwir Oleuni, yr
hwn sydd yn goleuo pob dyn a'r
y sydd yn dyfod i'r byd.
10 Yn y byd yr oedd efe, [k] a'r
byd a wnaethpwyd trwyddo ef;
a'r byd nid adnabu ef.
11 At ei eiddo ei hun y daeth, a'r
eiddo ei hun nis derbyniasant ef.
12 Ond [l] cynnifer ag a'i derbynias-
ant ef, efe a roddes iddynt [3] allu i
fod yn feibion i Dduw, *sef* i'r sawl
a gredant yn ei enw ef:
13 [m] Y rhai ni aned o waed, nac
o ewyllys y cnawd, nac o ewyllys
gwr, eithr o Dduw.
14 [n] A'r Gair [o] a wnaethpwyd [p] yn
gnawd, ac a drigodd yn ein plith
ni, (ac [q] ni a welsom ei ogoniant
ef, gogoniant megis yr Unig-anedig
oddi wrth y Tad,) [r] yn llawn gras
a gwirionedd.
15 ¶ Ioan a dystiolaethodd am
dano ef, ac a lefodd, gan ddywed-
yd, Hwn oedd yr un y dywedais
am dano, [s] Yr hwn sydd yn dyfod
ar fy ol i, a aeth o'm blaen i:
canys yr oedd efe o'm blaen i.
16 Ac o'i [t] gyflawnder ef y derbyn-
iasom ni oll, a gras am ras.
17 Canys [u] y gyfraith a roddwyd
trwy Moses, ond y gras a'r gwirion-
edd a ddaeth trwy Iesu Grist.
18 [x] Ni welodd neb Dduw erioed:
yr unig-anedig Fab, yr hwn sydd
ym mynwes y Tad, hwnnw a'*i* hys-
bysodd *ef*.
19 ¶ A hon yw [y] tystiolaeth Ioan,
pan anfonodd yr Iuddewon o Je-
rusalem offeiriaid a Lefiaid i ofyn
iddo, Pwy wyt ti?
20 Ac [z] efe a gyffesodd. ac ni wad-
odd; a chyffesodd, Nid myfi yw y
Crist.
21 A hwy a ofynasant iddo, Beth
ynte? Ai Elïas wyt ti? Yntau a ddy-
wedodd, Nag ê. [4] Ai y [a] Prophwyd
wyt ti? Ac efe a attebodd, Nag ê.
22 Yna y dywedasant wrtho, Pwy
wyt ti? fel y rhoddom atteb i'r rhai
a'n danfonodd. Beth yr wyt ti yn
ei ddywedyd am danat dy hun?
23 [b] Eb efe, Myfi *yw* llef un yn
gwaeddi yn y diffaethwch, Uniawn-
wch ffordd yr Arglwydd, fel [c] y
dywedodd Esaias y prophwyd.
24 A'r rhai a anfonasid oedd o'r
Phariseaid.
25 A hwy a ofynasant iddo, ac a
ddywedasant wrtho, Paham gan
hynny yr wyt ti yn bedyddio, onid
ydwyt ti na'r Crist, nac Elïas, na'r
prophwyd?
26 Ioan a attebodd iddynt, gan
ddywedyd, [d] Myfi sydd yn bedyddio
â dwfr; ond y mae un yn sefyll
yn eich plith chwi, yr hwn nid
adwaenoch chwi:
27 [e] Efe yw yr hwn sydd yn dyfod
ar fy ol i, yr hwn a aeth o'm blaen
i; yr hwn nid ydwyf fi deilwng i
ddattod carrai ei esgid.
28 Y pethau hyn a wnaethpwyd
yn Bethabara, y tu hwnt i'r Iorddon-
en, lle yr oedd Ioan yn bedyddio.
29 ¶ Trannoeth Ioan a ganfu yr
Iesu yn dyfod atto; ac *efe* a ddywed-
odd, Wele [f] Oen Duw, yr hwn sydd
yn [5] tynnu ymaith bechodau y byd.
30 [g] Hwn yw efe am yr hwn y dy-
wedais i, Ar fy ol i y mae gwr yn
dyfod, yr hwn a aeth o'm blaen i:
canys yr oedd efe o'm blaen i.
31 Ac myfi nid adwaenwn ef: eithr

[a] Diar. 8. 22, &c. Col. 1. 17. 1 Ioan 1. 1. Dat. 19. 13.
[b] Diar. 8. 30. pen. 17. 5. 1 Ioan 1. 2.
[c] Gen. 1. 1.
[d] Col. 1. 16. Heb. 1. 2. Dat. 4. 11.
[e] pen. 5. 26. 1 Ioan 5. 11.
[f] pen. 8. 12. a 9. 5. a 12. 46.
[g] pen. 3. 19.
[2] gynnwys.
[h] Mal. 3. 1.
A. D. 26.
[i] ad. 4.
[k] Heb. 1. 2. a 11. 3.
[l] Es. 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. 2 Petr 1. 4. 1 Ioan 3. 1.
[3] Neu, *fraint.*
[m] pen. 3. 5. Iago 1. 18. 1 Petr 1. 23.
[n] Matt. 1. 16. Luc 1. 31. a 2. 7.
[o] Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4.
[p] 1 Tim. 3. 16. Heb. 2. 14.
[q] Matt. 17. 2. 2 Petr 1. 17.
[r] Col. 1. 19. a 2. 3, 9.
[s] ad. 27, 30. pen. 3. 31.
[t] Col. 1. 19. a 2. 9, 10.

Anno DOMINI 26.
[u] Exod. 20. 1, &c.
[x] Matt. 11. 27. Luc 10. 22. 1 Tim. 6. 16. 1 Ioan 4. 12.
A. D. 30.
[y] pen. 5. 33.
[z] pen. 3. 28. Act. 13. 25.
[4] *Ai Prophwyd.*
[a] Deut. 18. 15, 18. pen. 6. 14.
[b] Matt. 3. 3. pen. 3. 23.
[c] Es. 40. 3.
[d] Matt. 3. 11.
[e] ad. 15, 30. Act. 19. 4.
[f] Es. 53. 7. Act. 8. 32. 1 Petr 1. 19.
[5] *dwyn arno.*
[g] ad. 15, 27.

Anno DOMINI 30.

fel yr amlygid ef i Israel, i hynny y
deuthum i, gan fedyddio â dwfr.
32 Ac Ioan a dystiolaethodd, gan
ddywedyd, Mi a welais [h] yr Yspryd
yn disgyn megis colommen, o'r nef,
ac efe a arhosodd arno ef.
33 A myfi nid adwaenwn ef; eithr
yr hwn a'm hanfonodd i fedyddio â
dwfr, efe a ddywedodd wrthyf, Ar yr
hwn y gwelych yr Yspryd yn disgyn,
ac yn aros arno, [i] hwnnw yw yr un
sydd yn bedyddio â'r Yspryd Glân.
34 A mi a welais, ac a dystiolaeth-
ais mai hwn yw Mab Duw.
35 ¶ Trannoeth drachefn y safodd
Ioan, a dau o'i ddisgyblion:
36 A chan edrych ar yr Iesu yn
rhodio, efe a ddywedodd, [k] Wele
Oen Duw.
37 A'r ddau ddisgybl a'i clywsant ef
yn llefaru, ac a ganlynasant yr Iesu.
38 Yna yr Iesu a droes; a phan
welodd hwynt yn canlyn, efe a
ddywedodd wrthynt, Beth yr yd-
ych chwi yn ei geisio? A hwy a
ddywedasant wrtho ef, Rabbi, (yr
hyn o'i gyfieithu yw, Athraw,) pa
le yr wyt ti yn [6] trigo?
39 Efe a ddywedodd wrthynt, Deu-
wch, a gwelwch. A hwy a ddaeth-
ant, ac a welsant lle yr oedd efe
yn trigo, ac a arhosasant gyd âg ef
y diwrnod hwnnw: ac yr oedd hi
ynghylch y ddegfed awr.
40 [l] Andreas, brawd Simon Petr,
oedd un o'r ddau a glywsent *hynny*
gan Ioan, ac a'i dilynasent ef.
41 Hwn yn gyntaf a gafodd ei
frawd ei hun Simon, ac a ddywedodd
wrtho, Nyni a gawsom y Messïas;
yr hyn o'i ddehongl yw, [7] Y Crist.
42 Ac efe a'i dug ef at yr Iesu.
A'r Iesu wedi edrych arno ef, a
ddywedodd, Ti yw Simon mab Jo-
na: [m] ti a elwir Cephas, yr hwn a
gyfieithir, [8] Carreg.
43 ¶ Trannoeth yr ewyllysiodd yr
Iesu fyned allan i Galilea: ac efe
a gafodd Phylip, ac a ddywedodd
wrtho, Dilyn fi.
44 A [n] Phylip oedd o Bethsaida, o
ddinas Andreas a Phetr.
45 Phylip a gafodd [o] Nathanäel,
ac a ddywedodd wrtho, Cawsom yr
hwn yr ysgrifenodd [p] Moses yn y
gyfraith, a'r [q] prophwydi, am dano,
Iesu [r] o Nazareth, mab Joseph.
46 A Nathanäel a ddywedodd
wrtho, [s] A ddichon dim da ddyfod
o Nazareth? Phylip a ddywedodd
wrtho, Tyred, a gwel.

[h] Matt. 3. 16. Marc 1. 10. Luc 3. 22.
[i] Matt. 3. 11. Act. 1. 5.
[k] ad. 29.
[6] *byw?*
[l] Matt. 4. 18.
[7] *Yr Enneiniog.*
[m] Matt. 16. 18.
[8] Neu, *Petr.*
[n] pen. 12. 21.
[o] pen. 21. 2.
[p] Gen. 3. 15. a 49. 10. Deut. 18. 18. Edrych ar Luc 24. 27.
[q] Es. 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 53. 2. Mic. 5. 2. Zech. 6. 12. a 9. 9. Edrych ar Luc 24. 27.
[r] Matt. 2. 23. Luc 2. 4.
[s] pen. 7. 41, 42.

47 Iesu a ganfu Nathanäel yn dy-
fod atto; ac a ddywedodd am dano,
Wele Israeliad yn wir, [t] yn yr hwn
nid oes dwyll.
48 Nathanäel a ddywedodd wrtho,
Pa fodd y'm hadwaenost? Iesu a
attebodd ac a ddywedodd wrtho,
Cyn i Phylip dy alw di, pan oeddit
tan y ffigysbren, mi a'th welais di.
49 Nathanäel a attebodd ac a
ddywedodd wrtho ef, Rabbi, ti yw
Mab Duw; ti yw Brenhin Israel.
50 Iesu a attebodd ac a ddywed-
odd wrtho ef, O herwydd i mi
ddywedyd i ti, Myfi a'th welais di
dan y ffigysbren, a ydwyt ti yn
credu? ti a gei weled pethau mwy
na'r rhai hyn.
51 Ac efe a ddywedodd wrtho, Yn
wir, yn wir, meddaf i chwi, [u] Ar ol
hyn y gwelwch y nef yn agored,
ac angelion Duw yn esgyn ac yn
disgyn ar Fab y dyn.

PENNOD II.

1 *Crist yn troi y dwfr yn win:* 12 *yn myned i waered i Capernaum a Jerusalem:* 14 *ac yno yn bwrw y prynwyr a'r gwerthwyr allan o'r deml:* 19 *yn rhag-fynegi ei farwolaeth a'i adgyfodiad.* 23 *Llawer yn credu ynddo, o herwydd ei wyrthiau; ond er hynny nid ymddiriedai efe iddynt am dano ei hun.*

A'R trydydd dydd yr oedd prïod-
as [a] yn Cana Galilea: a mam
yr Iesu oedd yno.
2 A galwyd yr Iesu hefyd a'i
ddisgyblion i'r brïodas.
3 A phan ballodd y gwin, mam yr
Iesu a ddywedodd wrtho ef, Nid
oes ganddynt mo'r gwin.
4 Iesu a ddywedodd wrthi, [b] [2] Beth
sydd i mi *a wnelwyf* â thi, wraig?
[c] ni ddaeth fy awr i etto.
5 Ei fam ef a ddywedodd wrth
y gwasanaethwyr, Beth bynnag a
ddywedo efe wrthych, gwnewch.
6 Ac yr oedd yno chwech o ddyfr-
lestri meini wedi eu gosod, [d] yn ol
defod puredigaeth yr Iuddewon, y
rhai a ddalient bob un ddau ffircyn
neu dri.
7 Iesu a ddywedodd wrthynt, Llen-
wch y dyfr-lestri o ddwfr. A hwy
a'u llanwasant hyd yr ymyl.
8 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Gollyngwch yn awr, a dygwch at
lywodraethwr y wledd. A hwy a
ddygasant.
9 A phan brofodd llywodraethwr
y wledd y dwfr a wnaethid yn win,
(ac ni wyddai o ba le yr ydoedd,
eithr y gwasanaethwyr, y rhai a
ollyngasent y dwfr, a wyddent,)

Anno DOMINI 30.

[t] Ps. 32. 2. a 73. 1. Rhuf. 2. 28, 29.
[u] Gen. 28. 12. Matt. 4. 11. Luc 2. 9, 13. a 22. 43. a 24. 4. Act. 1. 10.
[a] Edrych Jos. 19. 28.
[b] pen. 19. 26.
[2] *Beth yw i mi ac i ti, wraig?*
[c] pen. 7. 6.
[d] Marc 7. 3.

Anno DOMINI 30.

llywodraethwr y wledd a alwodd
ar y prïod-fab,
10 Ac a ddywedodd wrtho, Pob
dyn a esyd y gwin da yn gyntaf; ac
wedi iddynt yfed yn dda, yna un a
fo gwaeth: tithau a gedwaist y gwin
da hyd yr awrhon.
11 Hyn o ddechreu gwyrthiau a
wnaeth yr Iesu yn Cana Galilea, ac
a eglurodd ei ogoniant; a'i ddisgyblion a gredasant ynddo.
12 ¶ Wedi hyn efe a aeth i waered
[e] Matt. 12. 46. i Capernaum, efe, a'i fam, [e] a'i frodyr, a'i ddisgyblion: ac yno nid
arhosasant nemmawr o ddyddiau.
13 ¶ A phasc yr Iuddewon oedd
yn agos: a'r Iesu a aeth i fynu i
Jerusalem;
[f] Matt. 21. 12. Marc 11. 15. Luc 19. 45. 14 [f] Ac a gafodd yn y deml rai yn
gwerthu ychain, a defaid, a cholommennod, a'r newidwyr arian yn
eistedd.
15 Ac wedi gwneuthur fflangell
o fân reffynnau, efe a'u gyrrodd
hwynt oll allan o'r deml, y defaid
hefyd a'r ychain; ac a dywalltodd
allan arian y newidwyr, ac a ddymchwelodd y byrddau:
16 Ac a ddywedodd wrth y rhai
oedd yn gwerthu colommennod,
Dygwch y rhai hyn oddi yma; na
wnewch dŷ fy Nhad i yn dŷ marchnad.
17 A'i ddisgyblion a gofiasant fod
[g] Ps. 69. 9. yn ysgrifenedig, [g] Zêl dy dŷ di a'm
hysodd i.
18 ¶ Yna yr Iuddewon a attebasant ac a ddywedasant wrtho ef,
[h] Matt. 12. 38. pen. 6. 30. [h] Pa arwydd yr wyt ti yn ei ddangos i ni, gan dy fod yn gwneuthur
y pethau hyn?
19 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
[i] Matt. 26. 61. a 27. 40. Marc 14. 58. a 15. 29. wedodd wrthynt, [i] Dinystriwch y
deml hon, ac mewn tridiau y cyfodaf hi.
20 Yna yr Iuddewon a ddywedasant, Chwe blynedd a deugain y buwyd yn adeiladu y deml hon; ac
a gyfodi di hi mewn tridiau?
21 Ond efe a ddywedasai am deml
ei gorph.
22 Am hynny pan gyfododd efe o
[k] Luc 24. 8. feirw, [k] ei ddisgyblion ef a gofiasant
iddo ddywedyd hyn wrthynt hwy:
a hwy a gredasant yr ysgrythyr, a'r
gair a ddywedasai yr Iesu.
23 ¶ Ac fel yr oedd efe yn Jerusalem ar y pasc yn yr wyl, llawer a
gredasant yn ei enw ef, wrth weled
ei arwyddion a wnaethai efe.
24 Ond nid ymddiriedodd yr Iesu
iddynt am dano ei hun, am yr adwaenai efe hwynt oll;
25 Ac nad oedd raid iddo dystiolaethu o neb *iddo* am ddyn: o herwydd [l] yr oedd efe yn gwybod beth [l] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. pen. 6. 64. Act. 1. 24. Dat. 2. 23.
oedd mewn dyn.

PENNOD III.

1 *Crist yn dysgu Nicodemus mor angenrheidiol yw ad-enedigaeth.* 14 *Am ffydd yn ei farwolaeth ef.* 16 *Mawr gariad Duw tu ag at y byd.* 18 *Condemniad am anghrediniaeth.* 23 *Bedydd, tystiolaeth, ac athrawiaeth Ioan am Grist.*

AC yr oedd dyn o'r Phariseaid,
a'i enw Nicodemus, pennaeth
yr Iuddewon:
2 [a] Hwn a ddaeth at yr Iesu liw nos, [a] pen. 7. 50. a 19. 39.
ac a ddywedodd wrtho, Rabbi, nyni
a wyddom mai dysgawdwr ydwyt ti
wedi dyfod oddi wrth Dduw: canys
[b] ni allai neb wneuthur y gwyrthiau [b] pen. 9. 16, 33.
hyn yr wyt ti yn eu gwneuthur, oni
bai fod [c] Duw gyd âg ef. [c] Act. 10. 38.
3 Iesu a attebodd ac a ddywedodd
wrtho, Yn wir, yn wir, meddaf i ti,
[d] Oddi eithr geni dyn [2] drachefn, ni [d] Tit. 3. 5. [2] *oddi fynu.*
ddichon efe weled teyrnas Dduw.
4 Nicodemus a ddywedodd wrtho,
Pa fodd y dichon dyn ei eni, ac
efe yn hen? a ddichon efe fyned
i groth ei fam eilwaith, a'i eni?
5 Iesu a attebodd ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir, meddaf i ti,
Oddi eithr geni dyn o ddwfr ac
o'r Yspryd, ni ddichon efe fyned i
mewn i deyrnas Dduw.
6 Yr hyn a aned o'r cnawd, sydd
gnawd; a'r hyn a aned *o*'r Yspryd, sydd yspryd.
7 Na ryfedda ddywedyd o honof
fi wrthyt, Y mae yn rhaid eich
geni chwi [3] drachefn. [3] *oddi fynu.*
8 [e] Y mae y gwynt yn chwythu lle [e] Preg. 11. 5. 1 Cor. 2. 11.
y mynno: a thi a glywi ei swn ef, ond
ni wyddost o ba le y mae yn dyfod,
nac i ba le y mae yn myned: felly
mae pob un a'r a aned o'r Yspryd.
9 Nicodemus a attebodd ac a ddywedodd wrtho, [f] Pa fodd y dichon [f] pen. 6. 52, 60.
y pethau hyn fod?
10 Iesu a attebodd ac a ddywedodd
wrtho, A wyt ti yn ddysgawdwr yn
Israel, ac ni wyddost y pethau hyn?
11 [g] Yn wir, yn wir, meddaf i ti, [g] pen. 7. 16. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 24.
Mai yr hyn a wyddom yr ydym yn
ei lefaru, a'r hyn a welsom yr ydym
yn ei dystiolaethu; [h] a'n tystiolaeth [h] ad. 32.
ni nid ydych yn ei derbyn.
12 Os dywedais i chwi bethau
daearol, a chwithau nid ydych yn
credu; pa fodd, os dywedaf i chwi
bethau nefol, y credwch?

Anno DOMINI 30.

13 Ac ni esgynodd neb i'r nef, oddi eithr yr hwn a ddisgynodd o'r nef, *sef* Mab y dyn, yr hwn sydd yn y nef.

[i] Diar. 30. 4. pen. 6. 62. Eph. 4. 9.

14 ¶ Ac [k] megis y dyrchafodd Moses y sarph yn y diffaethwch, felly [l] y mae yn rhaid dyrchafu Mab y dyn;

[k] Num. 21. 9.
[l] pen. 8. 28. a 12. 32.

15 Fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond [m] caffael o hono fywyd tragywyddol.

[m] ad. 36. pen. 6. 47.

16 ¶ [n] Canys felly y carodd Duw y byd, fel y rhoddodd efe ei unig-anedig Fab, fel na choller pwy bynnag a gredo ynddo ef, ond caffael o hono fywyd tragywyddol.

[n] 1 Ioan 4. 9.

17 [o] Oblegid ni ddanfonodd Duw ei Fab i'r byd i ddamnio y byd, ond fel yr achubid y byd trwyddo ef.

[o] Luc 9. 56. pen. 5. 45. a 8. 15. a 12. 47.

18 ¶ [p] Yr hwn sydd yn credu ynddo ef, ni ddemnir: eithr yr hwn nid yw yn credu, a ddamniwyd eisoes; o herwydd na chredodd yn enw unig-anedig Fab Duw.

[p] pen. 5. 24. a 6. 40, 47. a 20. 31.

19 A hon yw y ddamnedigaeth, [q] ddyfod goleuni i'r byd, a charu o ddynion y tywyllwch yn fwy na'r goleuni; canys yr oedd eu gweithredoedd hwy yn ddrwg.

[q] pen. 8. 12.

20 O herwydd [r] pob un a'r sydd yn gwneuthur drwg, sydd yn casâu y goleuni, ac nid yw yn dyfod i'r goleuni, fel [3] nad argyhoedder ei weithredoedd ef.

[r] Job 24. 13, 17.
[3] Neu, *na ddatguddier.*

21 Ond yr hwn sydd yn gwneuthur gwirionedd, sydd yn dyfod i'r goleuni, fel yr eglurhâer ei weithredoedd ef, mai yn Nuw y gwnaed hwynt.

22 ¶ Wedi y pethau hyn, daeth yr Iesu a'i ddisgyblion i wlad Judea; ac a arhosodd yno gyd â hwynt, [s] ac a fedyddiodd.

[s] pen. 4. 2.

23 ¶ Ac yr oedd Ioan hefyd yn bedyddio yn Ainon, yn agos i Salim; canys dyfroedd lawer oedd yno: a hwy a ddaethant, ac a'u bedyddiwyd;

24 Canys [t] ni fwriasid Ioan etto y'ngharchar.

[t] Matt 14. 3.

25 ¶ Yna y bu ymofyn rhwng *rhai* o ddisgyblion Ioan a'r Iuddewon, ynghylch puredigaeth.

26 A hwy a ddaethant at Ioan, ac a ddywedasant wrtho, [4] Rabbi, yr hwn oedd gyd â thi y tu hwnt i'r Iorddonen, [u] am yr hwn y tystiolaethaist ti, wele, y mae hwnnw yn bedyddio, a phawb yn dyfod atto ef.

[4] *Athro.*
[u] pen. 1. 7, 15, 27, 34.

27 Ioan a attebodd ac a ddywedodd, [x] Ni ddichon dyn [5] dderbyn dim, oni bydd wedi ei roddi iddo o'r nef.

[x] 1 Cor. 4. 7. Heb. 5. 4. Iago 1. 17.
[5] *gymmeryd dim iddo ei hun.*

28 Chwychwi eich hunain ydych dystion i mi, ddywedyd o honof fi, [y] Nid myfi yw y Crist, eithr [z] fy mod wedi fy anfon o'i flaen ef.

[y] pen. 1. 20, 27.
[z] Mal. 3. 1. Marc 1. 2. Luc 1. 17.

29 Yr hwn sydd ganddo y brïodferch, yw y prïod-fab: ond [a] cyfaill y prïod-fab, yr hwn sydd yn sefyll ac yn ei glywed ef, sydd yn llawenychu yn ddirfawr oblegid llef y prïod-fab: y llawenydd hwn [6] mau fi gan hynny a gyflawnwyd.

[a] Can. 5. 1.
[6] *o'r eiddof fi*, &c.

30 Rhaid ydyw iddo ef gynnyddu, ac i minnau leihâu.

31 Yr hwn a ddaeth oddi uchod, [b] sydd goruwch pawb oll: yr hwn sydd o'r ddaear, sydd o'r ddaear, ac am y ddaear y mae yn llefaru: [c] yr hwn sydd yn dyfod o'r nef, sydd goruwch pawb.

[b] pen. 1. 15, 27.
[c] 1 Cor. 15. 47.

32 [d] A'r hyn a welodd efe ac a glywodd, hynny y mae efe yn ei dystiolaethu: ond nid oes neb yn derbyn ei dystiolaeth ef.

[d] ad. 11. pen. 8. 26.

33 Yr hwn a dderbyniodd ei dystiolaeth ef, [e] a seliodd mai geirwir yw Duw.

[e] Rhuf. 3. 4. 1 Ioan 5. 10.

34 Canys yr hwn a anfonodd Duw, sydd yn llefaru geiriau Duw; oblegid nid wrth fesur y mae Duw yn rhoddi *iddo ef* yr Yspryd.

35 [f] Y mae y Tad yn caru y Mab, ac efe a roddodd bob peth yn ei law ef.

[f] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 5. 20, 22. a 13. 3. a 17. 2. Heb. 2. 8.

36 [g] Yr hwn sydd yn credu yn y Mab, y mae ganddo fywyd tragywyddol: a'r hwn sydd heb gredu i'r Mab, ni wêl fywyd; eithr y mae digofaint Duw yn aros arno ef.

[g] Hab. 2. 4. ad. 15, 16. Rhuf. 1. 17. 1 Ioan 5. 10.

PENNOD IV.

1 *Crist yn ymddiddan â gwraig o Samaria, ac yn ei ddatguddio ei hun iddi.* 27 *Ei ddisgyblion yn rhyfeddu;* 31 *ac yntau yn hysbysu iddynt ei zêl tu ag at ogoniant Duw.* 39 *Llawer o'r Samariaid yn credu ynddo;* 43 *ac yntau yn myned ymaith i Galilea, ac yn iachâu mab y llywydd oedd yn gorwedd yn glaf yn Capernaum.*

PAN wybu yr Arglwydd gan hynny glywed o'r Phariseaid fod yr Iesu yn gwneuthur ac [a] yn bedyddio mwy o ddisgyblion nag Ioan,

[a] pen. 3. 22, 26.

2 (Er na fedyddiasai yr Iesu ei hun, eithr ei ddisgyblion ef,)

3 Efe a adawodd Judea, ac a aeth drachefn i Galilea.

4 Ac yr oedd yn rhaid iddo fyned trwy Samaria.

5 Efe a ddaeth gan hynny i ddinas yn Samaria a elwid Sichar, ger llaw y rhandir [b] a roddasai Jacob i'w fab Joseph:

[b] Gen. 33. 19. a 48. 22. Jos. 24. 32.

6 Ac yno yr oedd ffynnon Jacob. Yr Iesu gan hynny yn ddiffygiol

Anno DOMINI 30.

gan y daith, a eisteddodd felly ar y
ffynnon: ac ynghylch y chweched
awr ydoedd hi.
7 Daeth gwraig o Samaria i dynnu
dwfr: a'r Iesu a ddywedodd wrthi,
Dyro i mi i yfed.
8 (Canys ei ddisgyblion ef a aeth-
ent i'r ddinas i brynu bwyd.)
9 Yna y wraig o Samaria a ddy-
wedodd wrtho ef, Pa fodd yr ydwyt
ti, a thi yn Iuddew, yn gofyn dïod
gennyf fi, a myfi yn wraig o Sama-
c 2 Bren. 17. 24. Luc 9. 52, 53. Act. 10. 28.
ria? oblegid [c]nid yw yr Iuddewon
yn ymgyfeillach â'r Samariaid.
10 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthi, Ped adwaenit ti
ddawn Duw, a phwy yw yr hwn
sydd yn dywedyd wrthyt, Dyro i
mi i yfed; tydi a ofynasit iddo ef,
d Jer. 2. 13.
ac efe a roddasai i ti [d]ddwfr bywiol.
11 Y wraig a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, nid oes gennyt ti ddim i
godi *dwfr,* a'r pydew sydd ddwfn:
o ba le gan hynny y mae gennyt ti
y dwfr bywiol hwnnw?
12 Ai mwy wyt ti na'n tad Jacob,
yr hwn a roddodd i ni y pydew, ac
efe ei hun a yfodd o hono, a'i feib-
ion, a'i anifeiliaid?
13 Iesu a attebodd ac a ddywed-
odd wrthi, Pwy bynnag sydd yn
yfed o'r dwfr hwn, efe a sycheda
drachefn:
e pen. 6. 35, 58.
14 Ond [e]pwy bynnag a yfo o'r dwfr
a roddwyf fi iddo, ni sycheda yn
dragywydd; eithr y dwfr a rodd-
f pen. 7. 38.
wyf iddo, [f]a fydd ynddo yn ffynnon
o ddwfr yn tarddu i fywyd tragy-
wyddol.
g Edrych pen. 6. 34.
15 [g]Y wraig a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, dyro i mi y dwfr hwn,
fel na sychedwyf, ac na ddelwyf
yma i godi *dwfr.*
16 Iesu a ddywedodd wrthi, Dos,
galw dy wr, a thyred yma.
17 Y wraig a attebodd ac a ddy-
wedodd, Nid oes gennyf wr. Iesu a
ddywedodd wrthi, Da y dywedaist,
Nid oes gennyf wr:
18 Canys pump o wŷr a fu i ti; a'r
hwn sydd gennyt yr awrhon, nid yw
wr i ti: hyn a ddywedaist yn wir.
19 Y wraig a ddywedodd wrtho ef,
z Luc 7. 16. a 24. 19. pen. 6. 14.
Arglwydd, [z]mi a welaf mai pro-
phwyd wyt ti.
20 Ein tadau a addolasant yn y
mynydd hwn; ac yr ydych chwi yn
h Deut. 12. 5, 11. 1 Bren. 9. 3. 2 Chron. 7. 12.
dywedyd mai [h]yn Jerusalem y mae
y man lle y mae yn rhaid addoli.
21 Iesu a ddywedodd wrthi hi, O
wraig, cred fi, y mae yr awr yn dy-
fod, pryd nad addoloch y Tad, nac
yn y mynydd hwn, nac yn Jerusalem.
22 Chwychwi ydych yn addoli y
peth ni wyddoch: ninnau ydym yn
addoli [i]y peth a wyddom: canys
[k]iachawdwriaeth sydd o'r Iudd-
ewon.
23 Ond dyfod y mae yr awr, ac yn
awr y mae hi, pan addolo y gwir
addolwyr y Tad mewn yspryd a
gwirionedd: canys y cyfryw y mae
y Tad yn eu ceisio i'w addoli ef.
24 [l]Yspryd *yw* Duw; a rhaid i'r
rhai a'i haddolant ef, addoli mewn
yspryd a gwirionedd.
25 Y wraig a ddywedodd wrtho,
Mi a wn fod y Messïas yn dyfod, yr
hwn a elwir Crist: pan ddelo hwn-
nw, efe a fynega i ni bob peth.
26 Iesu a ddywedodd wrthi hi,
[m]Myfi, yr hwn wyf yn ymddiddan â
thi, yw *hwnnw.*
27 ¶ Ac ar hyn y daeth ei ddis-
gyblion; a bu ryfedd ganddynt ei
fod ef yn ymddiddan â gwraig:
er hynny ni ddywedodd neb, Beth
a geisi? neu, Paham yr ydwyt yn
ymddiddan â hi?
28 Yna y wraig a adawodd ei dwfr-
lestr, ac a aeth i'r ddinas, ac a ddy-
wedodd wrth y dynion,
29 Deuwch, gwelwch ddyn yr hwn
a ddywedodd i mi yr hyn oll a
wneuthum: onid hwn yw y Crist?
30 Yna hwy a aethant allan o'r
ddinas, ac a ddaethant atto ef.
31 ¶ Yn y cyfamser y disgyblion
a attolygasant iddo, gan ddywedyd,
Rabbi, bwytta.
32 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
Y mae gennyf fi fwyd i'w fwytta yr
hwn ni wyddoch chwi oddi wrtho.
33 Am hynny y disgyblion a ddy-
wedasant wrth eu gilydd, A ddug
neb iddo *ddim i'w* fwytta?
34 Iesu a ddywedodd wrthynt, Fy
mwyd i yw gwneuthur ewyllys yr
hwn a'm hanfonodd, a gorphen ei
waith ef.
35 Onid ydych chwi yn dywedyd,
Y mae etto bedwar mis, ac *yna* y
daw y cynhauaf? Wele, yr ydwyf
fi yn dywedyd wrthych, Dyrchef-
wch eich llygaid, ac edrychwch ar
y meusydd; [n]canys gwŷnion ydynt
eisoes *i'r* cynhauaf.
36 A'r hwn sydd yn medi, sydd yn
derbyn cyflog, ac yn casglu ffrwyth
i fywyd tragywyddol: fel y byddo
i'r hwn sydd yn hau, ac i'r hwn
sydd yn medi, lawenychu ynghyd.

Anno DOMINI 30.

i 2 Bren. 17. 29.
k Es. 2. 3. Rhuf. 9. 4, 5.
l 2 Cor. 3. 17.
m pen. 9. 37.
n Matt. 9. 37. Luc 10. 2.

Anno DOMINI 30.

37 Canys yn hyn y mae y gair yn wir, Mai arall yw yr hwn sydd yn hau, ac arall yr hwn sydd yn medi.

38 Myfi a'ch anfonais chwi i fedi yr hyn ni lafuriasoch: eraill a lafuriasant, a chwithau a aethoch i mewn i'w llafur hwynt.

39 ¶ A llawer o'r Samariaid o'r ddinas honno a gredasant ynddo, o herwydd gair y wraig, yr hon oedd yn tystiolaethu, Efe a ddywedodd i mi yr hyn oll a wneuthum.

40 Am hynny pan ddaeth y Samariaid atto ef, hwy a attolygasant iddo aros gyd â hwynt. Ac efe a arhosodd yno ddeuddydd.

41 A mwy o lawer a gredasant ynddo ef oblegid ei air ei hun.

42 A *hwy* a ddywedasant wrth y wraig, Nid ydym ni weithian yn credu oblegid dy ymadrodd di: canys [o] ni a'*i* clywsom *ef* ein hunain, ac a wyddom mai hwn yn ddïau yw y Crist, Iachawdwr y byd.

[o] pen. 17. 8.

43 ¶ Ac ym mhen y ddeuddydd efe a aeth ymaith oddi yno, ac a aeth i Galilea.

44 Canys [p] yr Iesu ei hun a dystiolaethodd, nad ydyw prophwyd yn cael anrhydedd yn ei wlad ei hun.

[p] Matt. 13. 57. Marc 6. 4. Luc 4. 24.

45 Yna pan ddaeth efe i Galilea, y Galileaid a'i derbyniasant ef, wedi iddynt weled yr holl bethau a wnaeth efe yn Jerusalem ar yr wyl: canys hwythau a ddaethant i'r wyl.

46 Felly yr Iesu a ddaeth drachefn i Cana yn Galilea, [q] lle y gwnaeth efe y dwfr yn win. Ac yr oedd rhyw [2] bendefig, yr hwn yr oedd ei fab yn glaf yn Capernaum.

[q] pen. 2. 1, 11.
[2] *reolwr.*

47 ¶ Pan glybu hwn ddyfod o'r Iesu o Judea i Galilea, efe a aeth atto ef, ac a attolygodd iddo ddyfod i waered, a iachâu ei fab ef: canys yr oedd efe ym mron marw.

48 Yna Iesu a ddywedodd wrtho ef, [r] Oni welwch chwi arwyddion a rhyfeddodau, ni chredwch.

[r] 1 Cor. 1. 22.

49 Y pendefig a ddywedodd wrtho ef, O Arglwydd, tyred i waered cyn marw fy machgen.

50 Iesu a ddywedodd wrtho ef, Dos ymaith; y mae dy fab yn fyw. A'r gwr a gredodd y gair a ddywedasai Iesu wrtho, ac efe a aeth ymaith.

51 Ac fel yr oedd efe yr awrhon yn myned i waered, ei weision a gyfarfuant âg ef, ac a fynegasant, gan ddywedyd, Y mae dy fachgen yn fyw.

52 Yna efe a ofynodd iddynt yr awr y gwellhasai arno. A hwy a ddywedasant wrtho, Doe, y seithfed awr, y gadawodd y cryd ef.

53 Yna y gwybu y tad mai yr awr honno *oedd*, yn yr hon y dywedasai Iesu wrtho ef, Y mae dy fab yn fyw. Ac efe a gredodd, a'i holl dŷ.

54 Yr ail arwydd yma drachefn a wnaeth yr Iesu, wedi dyfod o Judea i Galilea.

PENNOD V.

1 Yr Iesu ar y dydd Sabbath yn iachâu yr hwn a fuasai glaf namyn dwy flynedd deugain: 10 a'r Iuddewon am hynny yn cwerylu, ac yn ei erlid ef. 17 Yntau yn atteb drosto ei hun, ac yn eu hargyhoeddi hwy, gan ddangos pwy ydyw ef, trwy dystiolaeth ei Dad, 32 ac Ioan, 31 a'i weithredoedd ei hun, 39 a'r ysgrythyrau.

A.D. 31.

WEDI hynny yr oedd [a] gwyl yr Iuddewon; a'r Iesu a aeth i fynu i Jerusalem.

[a] Lef. 23. 2. Deut. 16. 1.

2 Ac y mae yn Jerusalem, wrth [2] *farchnad* y defaid, lyn a elwir yn Hebraeg, Bethesda, ag iddo bùm porth;

[2] borth.

3 Yn y rhai y gorweddai llïaws mawr o rai cleifion, deillion, cloffion, gwywedigion, yn disgwyl am gynhyrfiad y dwfr.

4 Canys angel oedd ar amserau yn disgyn i'r llyn, ac yn cynhyrfu y dwfr: yna yr hwn a elai i mewn yn gyntaf ar ol cynhyrfu y dwfr, a âi yn iach o ba glefyd bynnag a fyddai arno.

5 Ac yr oedd rhyw ddyn yno, yr hwn a fuasai [3] glaf namyn dwy flynedd deugain.

[3] *mewn gwendid.*

6 Yr Iesu, pan welodd hwn yn gorwedd, a gwybod ei fod ef *felly* yn hir o amser bellach, a ddywedodd wrtho, A fynni di dy wneuthur yn iach?

7 Y claf a attebodd iddo, Arglwydd, nid oes gennyf ddyn i'm bwrw i'r llyn, pan gynhyrfer y dwfr: ond tra fyddwyf fi yn dyfod, arall a ddisgyn o'm blaen i.

8 Yr Iesu a ddywedodd wrtho, [b] Cyfod, cymmer dy wely i fynu, a rhodia.

[b] Matt. 9. 6. Marc 2. 11. Luc 5. 24.

9 Ac yn ebrwydd y gwnaed y dyn yn iach; ac *efe* a gododd ei wely, ac a rodiodd. A'r [c] Sabbath oedd y diwrnod hwnnw.

[c] pen. 9. 14.

10 ¶ Am hynny yr Iuddewon a ddywedasant wrth yr hwn a wnaethid yn iach, [d] Y Sabbath yw hi: nid cyfreithlawn i ti godi *dy* wely.

[d] Exod. 20. 10. Neh. 13. 19. Jer. 17. 21, &c. Matt. 12. 2. Marc 2. 24. Luc 6. 2.

11 Efe a attebodd iddynt, Yr hwn

Anno DOMINI 31.

a'm gwnaeth i yn iach, efe a ddy-
wedodd wrthyf, Cyfod dy wely, a
rhodia.
12 Yna hwy a ofynasant iddo, Pwy
yw y dyn a ddywedodd wrthyt ti,
Cyfod dy wely, a rhodia?
13 A'r hwn a iachasid ni wyddai
pwy oedd efe: canys yr Iesu a gil-
iasai [4] o'r dyrfa oedd yn y fan *honno.*
14 Wedi hynny yr Iesu a'i cafodd
ef yn y deml, ac a ddywedodd wrtho,
Wele, ti a wnaethpwyd yn iach: [e] na
phecha mwyach, rhag digwydd i ti
beth a fyddo gwaeth.
15 Y dyn a aeth ymaith, ac a fyn-
egodd i'r Iuddewon, mai yr Iesu
oedd yr hwn a'i gwnaethai ef yn iach.
16 Ac am hynny yr Iuddewon a
erlidiasant yr Iesu, ac a geisiasant
ei ladd ef, oblegid iddo wneuthur
y pethau hyn ar y Sabbath.
17 ¶ Ond yr Iesu a'u hattebodd
hwynt, [f] Y mae fy Nhad yn gweithio
hyd yn hyn, ac yr ydwyf finnau yn
gweithio.
18 Am hyn gan hynny yr Iudd-
ewon [g] a geisiasant yn fwy ei ladd ef,
oblegid nid yn unig iddo dorri y
Sabbath, ond hefyd iddo ddywedyd
fod Duw yn Dad iddo, [h] gan ei
wneuthur ei hun yn [5] gystal â Duw.
19 Yna yr Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir,
meddaf i chwi, [i] Ni ddichon y Mab
wneuthur dim o hono ei hunan,
eithr yr hyn a welo efe y Tad yn ei
wneuthur: canys beth bynnag y
mae efe yn ei wneuthur, hynny
hefyd y mae y Mab yr un ffunud yn
ei wneuthur.
20 Canys y [k] Tad sydd yn caru y
Mab, ac yn dangos iddo yr hyn oll
y mae efe yn ei wneuthur: ac efe
a ddengys iddo ef weithredoedd
mwy na'r rhai hyn, fel y rhyfedd-
och chwi.
21 Oblegid megis y mae y Tad yn
cyfodi y rhai meirw, ac yn *eu* byw-
hâu; felly hefyd y mae y Mab yn
bywhâu y rhai a fynno.
22 Canys y Tad nid yw yn barnu
neb; eithr [l] efe a roddes bob barn
i'r Mab:
23 Fel yr anrhydeddai pawb y
Mab, fel y maent yn anrhydeddu y
Tad. [m] Yr hwn nid yw yn anrhyd-
eddu y Mab, nid yw yn anrhydeddu
y Tad yr hwn a'i hanfonodd ef.
24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
[n] Y neb sydd yn gwrandaw fy ngair
i, ac yn credu i'r hwn a'm hanfon-
odd i, a gaiff fywyd tragywyddol,
ac ni ddaw i farn; eithr efe a aeth
trwodd o farwolaeth i fywyd.
25 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
Y mae yr awr yn dyfod, ac yn awr
y mae, [o] pan glywo y meirw lef
Mab Duw: a'r rhai a glywant, a
fyddant byw.
26 Canys megis y mae gan y
Tad fywyd ynddo ei hunan, felly
y rhoddes efe i'r Mab hefyd fod
ganddo fywyd ynddo ei hun;
27 Ac [p] a roddes awdurdod iddo i
wneuthur barn hefyd, o herwydd
ei fod yn Fab dyn.
28 Na ryfeddwch am hyn: canys
y mae yr awr yn dyfod, yn yr hon
y caiff pawb a'r sydd yn y beddau
glywed ei leferydd ef;
29 A [q] *hwy* a ddeuant allan: y
rhai a wnaethant dda, i adgyfodiad
bywyd; ond y rhai a wnaethant
ddrwg, i adgyfodiad barn.
30 [r] Ni allaf fi wneuthur dim o
honof fy hunan: fel yr ydwyf yn
clywed, yr ydwyf yn barnu: a'm
barn i sydd gyfiawn; canys [s] nid
ydwyf yn ceisio fy ewyllys fy hunan,
ond ewyllys y Tad yr hwn a'm han-
fonodd i.
31 [t] Os ydwyf fi yn tystiolaethu am
danaf fy hunan, nid yw fy nhystiol-
aeth i wir.
32 ¶ [u] Arall sydd yn tystiolaethu
am danaf fi; ac mi wn mai gwir yw
y dystiolaeth y mae efe yn ei thyst-
iolaethu am danaf fi.
33 [x] Chwychwi a anfonasoch at
Ioan, ac efe a ddug dystiolaeth i'r
gwirionedd.
34 Ond myfi nid ydwyf yn derbyn
tystiolaeth gan ddyn: eithr y peth-
au hyn yr ydwyf yn eu dywedyd,
fel y gwareder chwi.
35 Efe oedd ganwyll yn llosgi, ac
[y] yn goleuo; a [z] chwithau oeddych
ewyllysgar i orfoleddu dros amser
yn ei oleuni ef.
36 ¶ Ond [a] y mae gennyf fi dystiol-
aeth fwy nag Ioan: canys [b] y gweith-
redoedd a roddes y Tad i mi i'w
gorphen, y gweithredoedd hynny y
rhai yr ydwyf fi yn eu gwneuthur,
sydd yn tystiolaethu am danaf fi,
mai y Tad a'm hanfonodd i.
37 A'r Tad, yr hwn a'm hanfonodd
i, [c] efe a dystiolaethodd am danaf fi.
Ond ni chlywsoch chwi ei lais ef
un amser, [d] ac ni welsoch ei wedd ef.
38 Ac nid oes gennych chwi mo'i
air ef yn aros ynoch: canys yr hwn

[4] Neu, *er bod tyrfa* (neu, *a thyrfa*) *yn y fan honno.*
[e] Matt. 12. 45. pen. 8. 11.
[f] pen. 14. 10.
[g] pen. 7. 19.
[h] pen. 10. 33. Phil. 2. 6.
[5] *gydradd.*
[i] ad. 30. pen. 8. 28. a 9. 4. a 12. 49. a 14. 10.
[k] pen. 3. 35.
[l] Matt. 11. 27. a 28. 18. ad. 27. pen. 3. 35. a 17. 2.
[m] 1 Ioan 2. 23.
[n] pen. 3. 18. a 6. 40, 47. a 8. 51.
[o] Eph. 2. 1, 5.
[p] ad. 22. Act. 10. 42. a 17. 31. Edrych Dan. 7. 13, 14.
[q] Dan. 12. 2. Matt. 25. 32, 33, 46. 1 Thess. 4. 16.
[r] ad. 19.
[s] pen. 6. 38.
[t] pen. 8. 14.
[u] Matt. 3. 17. a 17. 5.
[x] pen. 1. 15, 19, 27.
[y] 2 Petr 1. 19.
[z] Edrych Matt. 13. 20.
[a] 1 Ioan 5. 9.
[b] pen. 10. 25.
[c] Matt. 3. 17. a 17. 5. pen. 8. 18.
[d] Deut. 4. 12. 1 Tim. 1. 17. a 6. 16. 1 Ioan 4. 12.

Anno DOMINI 31.

a anfonodd efe, hwnnw nid ydych
chwi yn credu iddo.
39 ¶ [e] Chwiliwch yr ysgrythyrau;
canys ynddynt hwy yr ydych chwi
yn meddwl cael bywyd tragywydd-
ol: a [f] hwynt-hwy yw y rhai sydd
yn tystiolaethu am danaf fi.
40 Ond ni fynnwch chwi ddyfod
attaf fi, fel y caffoch fywyd.
41 Nid ydwyf fi yn derbyn gogon-
iant oddi wrth ddynion.
42 Ond myfi a'ch adwaen chwi, nad
oes gennych gariad Duw ynoch.
43 Myfi a ddeuthum yn enw fy
Nhad, ac nid ydych yn fy nerbyn
i: os arall a ddaw yn ei enw ei
hun, hwnnw a dderbyniwch.
44 [g] Pa fodd y gellwch chwi gredu,
y rhai ydych yn derbyn gogoniant
gan eich gilydd, ac heb geisio [h] y
gogoniant *sydd* oddi wrth Dduw
yn unig?
45 Na thybiwch y cyhuddaf fi
chwi wrth y Tad: [i] y mae a'ch cy-
hudda chwi, *sef* Moses, yn yr hwn
yr ydych yn gobeithio.
46 Canys pe credasech chwi i Mo-
ses, chwi a gredasech i minnau:
oblegid [k] am danaf fi yr ysgrifen-
odd efe.
47 Ond os chwi ni chredwch i'w
ysgrifeniadau ef, pa fodd y cred-
wch i'm geiriau i?

PENNOD VI.

1 *Crist yn porthi pûm mil o bobl â phûm torth a dau bysgodyn: 15 a'r bobl o herwydd hynny yn ceisio ei wneuthur ef yn frenhin: 16 yntau yn cilio o'r neilldu, ac yn rhodio ar y môr at ei ddisgyblion: 26 ac yn ceryddu y bobl oedd yn heidio ar ei ol, a holl gnawdol wrandawyr ei air: 32 ac yn dangos mai efe yw bara y bywyd i'r ffyddloniaid. 66 Llawer o ddisgyblion yn ymadael âg ef. 68 Petr yn ei gyffesu ef. 70 Bod Judas yn gythraul.*

A. D. 32.

WEDI y pethau hyn yr aeth yr
Iesu dros fôr Galilea, hwnnw
yw *môr* Tiberias.
2 A thyrfa fawr a'i canlynodd
ef; canys hwy a welsent ei arwydd-
ion, y rhai a wnaethai efe ar y
cleifion.
3 A'r Iesu a aeth i fynu i'r myn-
ydd, ac a eisteddodd yno gyd â'i
ddisgyblion.
4 [a] A'r pasc, gwyl yr Iuddewon,
oedd yn agos.
5 ¶ [b] Yna yr Iesu a ddyrchafodd *ei*
lygaid, ac a welodd fod tyrfa fawr
yn dyfod atto; ac a ddywedodd
wrth Phylip, O ba le y prynwn ni
fara, fel y caffo y rhai hyn fwytta?
6 (A hyn a ddywedodd efe i'w

[e] Es. 8. 20. a 34. 16. Luc 16. 29. Act. 17. 11.
[f] Deut. 18. 15, 18. Luc 24. 27. pen. 1. 45.
[g] pen. 12. 43.
[h] Rhuf. 2. 29.
[i] Rhuf. 2. 12.
[k] Gen. 3. 15. a 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 49. 10. Deut. 18. 15, 18. Act. 26. 22.
[a] Lef. 23. 5, 7. Deut. 16. 1.
[b] Matt. 14. 14. Marc 6. 35. Luc 9. 12.

Anno DOMINI 32.

brofi ef: canys efe a wyddai beth
yr oedd efe ar fedr ei wneuthur.)
7 Phylip a'i hattebodd ef, [c] Gwerth
dau càn ceiniog o fara nid yw ddig-
on iddynt hwy, fel y gallo pob un o
honynt gymmeryd ychydig.
8 Un o'i ddisgyblion a ddywedodd
wrtho, Andreas, brawd Simon Petr,
9 Y mae yma ryw fachgennyn, a
chanddo bùm torth haidd, a dau
bysgodyn: [d] ond beth yw hynny
rhwng cynnifer?
10 A'r Iesu a ddywedodd, Perwch
i'r dynion eistedd i lawr. Ac yr
oedd glaswellt lawer yn y fan *hon-
no.* Felly y gwŷr a eisteddasant i
lawr, ynghylch pùm mil o nifer.
11 A'r Iesu a gymmerth y torthau,
ac wedi iddo ddïolch, efe a'*u* rhan-
nodd i'r disgyblion, a'r disgyblion
i'r rhai oedd yn eistedd; felly hef-
yd o'r pysgod, cymmaint ag a fyn-
nasant.
12 Ac wedi eu digoni hwynt, efe
a ddywedodd wrth ei ddisgyblion,
Cesglwch y briw-fwyd gweddill, fel
na choller dim.
13 Am hynny hwy a'*u* casglasant,
ac a lanwasant ddeuddeg basgedaid
o'r briw-fwyd o'r pùm torth haidd a
weddillasai gan y rhai a fwyttasent.
14 Yna y dynion, pan welsant yr
arwydd a wnaethai yr Iesu, a ddy-
wedasant, Hwn yn ddïau yw [e] y
prophwyd oedd ar ddyfod i'r byd.
15 ¶ Yr Iesu gan hynny, pan
wybu eu bod hwy ar fedr dyfod,
a'i gipio ef i'w wneuthur yn frenhin,
a giliodd drachefn i'r mynydd, ei
hunan yn unig.
16 [f] A phan hwyrhaodd hi, ei ddis-
gyblion a aethant i waered at y môr.
17 Ac wedi iddynt ddringo i long,
hwy a aethant dros y môr i Caper-
naum. Ac yr oedd hi weithian yn
dywyll, a'r Iesu ni ddaethai attynt
hwy.
18 A'r môr, gan wynt mawr yn
chwythu, a gododd.
19 Yna, wedi iddynt rwyfo yng-
hylch pump ar hugain neu ddeg
ar hugain o ystadiau, hwy a welent
yr Iesu yn rhodio ar y môr, ac yn
nesâu at y llong; ac a ofnasant.
20 Ond efe a ddywedodd wrthynt,
Myfi yw; nac ofnwch.
21 Yna y derbyniasant ef yn chwan-
nog i'r llong: ac yn ebrwydd yr
oedd y llong wrth y tir yr oeddynt
yn myned iddo.
22 ¶ Trannoeth, pan welodd y

[c] Edrych Num. 11. 21, 22.
[d] 2 Bren. 4. 43.
[e] Deut. 18. 15, 18. pen. 1. 21. a 7. 40.
[f] Matt. 14. 25. Marc 6. 47.

Anno DOMINI 32.

dyrfa oedd yn sefyll y tu hwnt i'r
môr, nad oedd un llong arall yno
ond yr un honno i'r hon yr aethai
ei ddisgyblion ef, ac nad aethai yr
Iesu gyd â'i ddisgyblion i'r llong,
ond myned o'i ddisgyblion ymaith
eu hunain;
23 (Eithr llongau eraill a ddaeth-
ent o Tiberias yn gyfagos i'r fan
lle y bwyttasent hwy fara, wedi i'r
Arglwydd roddi diolch :)
24 Pan welodd y dyrfa gan hynny
nad oedd yr Iesu yno, na'i ddisgybl-
ion, hwythau a aethant i longau,
ac a ddaethant i Capernaum, dan
geisio yr Iesu.
25 Ac wedi iddynt ei gael ef y tu
hwnt i'r môr, hwy a ddywedasant
wrtho, Rabbi, pa bryd y daethost
ti yma?
26 Yr Iesu a attebodd iddynt,
ac a ddywedodd, Yn wir, yn wir,
meddaf i chwi, Yr ydych chwi yn
fy ngheisio i, nid o herwydd i chwi
weled y gwyrthiau, eithr o her-
wydd i chwi fwytta o'r torthau, a'ch
digoni.
27 [2] Llafuriwch nid am y bwyd a
[3] dderfydd, eithr am [g] y bwyd a bery
i fywyd tragywyddol, yr hwn a
ddyry Mab y dyn i chwi: [h] canys
hwn a seliodd Duw Dad.
28 Yna y dywedasant wrtho, Pa
beth a wnawn ni, fel y gweithredom
weithredoedd Duw?
29 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, [i] Hyn yw gwaith
Duw; credu o honoch yn yr hwn
a anfonodd efe.
30 Dywedasant gan hynny wrtho
ef, [k] Pa arwydd yr ydwyt ti yn ei
wneuthur, fel y gwelom, ac y cred-
om i ti? pa beth yr wyt ti yn ei
weithredu?
31 [l] Ein tadau ni a fwyttasant y
manna yn yr anialwch, fel y mae
yn ysgrifenedig, [m] Efe a roddodd
iddynt fara o'r nef i'w fwytta.
32 Yna yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
Nid Moses a roddodd i chwi y bara
o'r nef: eithr fy Nhad sydd yn
rhoddi i chwi y gwir fara o'r nef.
33 Canys bara Duw ydyw yr hwn
sydd yn dyfod i waered o'r nef, ac
yn rhoddi bywyd i'r byd.
34 [n] Yna hwy a ddywedasant wrtho,
Arglwydd, dyro i ni y bara hwn yn
wastadol.
35 A'r Iesu a ddywedodd wrthynt,
Myfi yw bara y bywyd. [o] Yr hwn

[2] *Gweithiwch.* [3] *gyll.* [g] ad. 54. pen. 4. 14. [h] Matt. 3. 17. a 17. 5. Marc 1. 11. a 9. 7. Luc 3. 22. a 9. 35. pen. 1. 33. a 5. 37. a 8. 18. 2 Petr 1. 17. [i] 1 Ioan 3. 23. [k] Matt. 12. 38. a 16. 1. Marc 8. 11. 1 Cor. 1. 22. [l] Exod. 16. 15. Num. 11. 7. 1 Cor. 10. 3. [m] Ps. 78. 24, 25. [n] Edrych pen. 4. 15. [o] pen. 4. 14. a 7. 37.

sydd yn dyfod attaf fi, ni newyna;
a'r hwn sydd yn credu ynof fi, ni
sycheda un amser.
36 Eithr dywedais wrthych, i chwi
fy ngweled, ac nad ydych yn credu.
37 Yr hyn oll y mae y Tad yn
ei roddi i mi, a ddaw attaf fi: a'r
[p] hwn a ddêl attaf fi, nis bwriaf ef
allan ddim.
38 Canys myfi a ddisgynais o'r
nef, [q] nid i wneuthur fy ewyllys fy
hun, ond ewyllys yr hwn a'm han-
fonodd.
39 A hyn yw ewyllys y Tad a'm
hanfonodd i; [r] o'r cwbl a roddes
efe i mi, na chollwn ddim o hono,
eithr bod i mi ei adgyfodi ef yn
y dydd diweddaf.
40 A hyn yw ewyllys yr hwn a'm
hanfonodd i; [s] cael o bob un a'r sydd
yn gweled y Mab, ac yn credu yn-
ddo ef, fywyd tragywyddol: a myfi
a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diw-
eddaf.
41 Yna yr Iuddewon a rwgnach-
asant [4] yn ei erbyn ef, o herwydd
iddo ddywedyd, Myfi yw y bara a
ddaeth i waered o'r nef.
42 A hwy a ddywedasant, [t] Onid
hwn yw Iesu mab Joseph, tad a
mam yr hwn a adwaenom ni? pa
fodd gan hynny y mae efe yn dy-
wedyd, O'r nef y disgynais?
43 Yna yr Iesu a attebodd ac a
ddywedodd wrthynt, Na furmurwch
wrth eich gilydd.
44 [u] Ni ddichon neb ddyfod attaf
fi, oddi eithr i'r Tad, yr hwn a'm
hanfonodd, ei dynnu ef: a myfi a'i
hadgyfodaf ef y dydd diweddaf.
45 [x] Y mae yn ysgrifenedig yn y
prophwydi, A phawb a fyddant wedi
eu dysgu gan Dduw. Pob un gan
hynny a glywodd gan y Tad, ac a
ddysgodd, sydd yn dyfod attaf fi.
46 [y] Nid o herwydd gweled o neb
y Tad, ond yr hwn sydd o Dduw;
efe a welodd y Tad.
47 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
[z] Yr hwn sydd yn credu ynof fi,
sydd ganddo fywyd tragywyddol.
48 Myfi yw bara y bywyd.
49 [a] Eich tadau chwi a fwyttas-
ant y manna yn yr anialwch, ac a
fuont feirw.
50 [b] Hwn yw y bara sydd yn dyfod
i waered o'r nef, fel y bwyttao dyn
o hono, ac na byddo marw.
51 Myfi yw y bara bywiol, [c] yr hwn
a ddaeth i waered o'r nef. Os bwytty
neb o'r bara hwn, efe a fydd byw

Anno DOMINI 32.

[p] Matt. 24. 24. pen. 10. 28, 29. 2 Tim. 2. 19. 1 Ioan 2. 19. [q] Matt. 26. 39. pen. 5. 30. [r] pen. 10. 28. a 17. 12. a 18. 9. [s] ad. 27, 54. pen. 3. 15, 16. a 4. 14. [4] *am hynny.* [t] Matt. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22. [u] Can. 1. 4. ad. 65. [x] Es. 54. 13. Jer. 31. 34. Heb. 8. 10. a 10. 16. [y] Matt. 11. 27. Luc 10. 22. pen. 1. 18. a 7. 29. a 8. 19. [z] pen. 3. 16, 18, 36. [a] ad. 31. [b] ad. 51, 58. [c] pen. 3. 13.

Anno DOMINI 32.

yn dragywydd. A'r [d] bara a roddaf fi, yw fy nghnawd i, yr hwn a roddaf fi dros fywyd y byd.

52 Yna yr Iuddewon [e] a ymrysonasant â'u gilydd, gan ddywedyd, [f] Pa fodd y dichon hwn roddi i ni *ei* gnawd i'*w* fwytta?

53 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Oni [g] fwyttêwch gnawd Mab y dyn, ac *oni* yfwch ei waed ef, nid oes gennych fywyd ynoch.

54 [h] Yr hwn sydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, sydd ganddo fywyd tragywyddol: ac myfi a'i hadgyfodaf ef yn y dydd diweddaf.

55 Canys fy nghnawd i sydd fwyd yn wir, a'm gwaed i sydd ddïod yn wir.

56 Yr hwn sydd yn bwytta fy nghnawd i, ac yn yfed fy ngwaed i, sydd yn aros ynof fi, a minnau ynddo yntau.

57 Fel yr anfonodd y Tad byw fi, ac yr ydwyf fi yn byw trwy y Tad: felly yr hwn sydd yn fy mwytta i, yntau a fydd byw trwof fi.

58 [i] Dyma y bara a ddaeth i waered o'r nef: nid megis y bwyttaodd eich tadau chwi y manna, ac y buont feirw. Y neb sydd yn bwytta y bara hwn, a fydd byw yn dragywydd.

59 Y pethau hyn a ddywedodd efe yn y synagog, wrth athrawiaethu yn Capernaum.

60 Llawer gan hynny o'i ddisgyblion, pan glywsant, a ddywedasant, Caled yw yr ymadrodd hwn; pwy a ddichon wrandaw arno?

61 Pan wybu yr Iesu ynddo ei hun, fod ei ddisgyblion yn grwgnach am hyn, efe a ddywedodd wrthynt, A ydyw hyn yn eich rhwystro chwi?

62 *Beth* gan hynny os gwelwch Fab y dyn yn dyrchafu [k] lle yr oedd efe o'r blaen?

63 [l] Yr yspryd yw yr hyn sydd yn bywhâu; y cnawd nid yw yn llesâu dim: y geiriau yr ydwyf fi yn eu llefaru wrthych, yspryd ydynt, a bywyd ydynt.

64 Ond y mae o honoch chwi rai nid ydynt yn credu. Canys [m] yr Iesu a wyddai o'r dechreuad, pwy oedd y rhai nid oedd yn credu, a phwy oedd yr hwn a'i bradychai ef.

65 Ac efe a ddywedodd, Am hynny [n] y dywedais wrthych, na ddichon neb ddyfod attaf fi, oni

[d] Heb. 10. 5, 10.
[e] pen. 7. 43. a 9. 16. a 10. 19.
[f] pen. 3. 9.
[g] Matt. 26. 26, 28.
[h] ad. 27. pen. 4. 14.
[i] ad. 50, 51.
[k] pen. 3. 13. Act. 1. 9. Eph. 4. 8.
[l] 2 Cor. 3. 6.
[m] pen. 2. 24, 25. a 13. 11.
[n] ad. 44, 45.

bydd wedi ei roddi iddo oddi wrth fy Nhad.

66 ¶ O hynny allan llawer o'i ddisgyblion ef a aethant yn eu hol, ac ni rodiasant mwyach gyd âg ef.

67 Am hynny yr Iesu a ddywedodd wrth y deuddeg, A fynnwch chwithau hefyd fyned ymaith?

68 Yna Simon Petr a'i hattebodd ef, *O* Arglwydd, at bwy yr awn ni? gennyt ti y mae [o] geiriau bywyd tragywyddol.

69 Ac yr ydym ni yn credu, ac yn gwybod mai [p] tydi yw y Crist, Mab y Duw byw.

70 Iesu a'u hattebodd hwynt, [q] Oni ddewisais i chwychwi y deuddeg, [r] ac o honoch y mae un yn ddiafol?

71 Eithr efe a ddywedasai am Judas Iscariot, *mab* Simon: canys hwn oedd ar fedr ei fradychu ef, ac efe yn un o'r deuddeg.

PENNOD VII.

1 Iesu yn argyhoeddi rhyfyg a hyfder ei geraint: 10 yn myned i fynu o Galilea i wyl y pebyll: 14 yn dysgu yn y deml. 40 Amryw dyb am dano ef ym mhlith y bobl. 45 Y Phariseaid yn ddigllawn am na ddaliasai eu swyddogion hwy ef; ac yn rhoddi sen i Nicodemus am gymmeryd ei blaid ef.

A'R Iesu a rodiodd ar ol y pethau hyn yn Galilea: canys nid oedd efe yn chwennych rhodio yn Judea, oblegid bod yr Iuddewon yn ceisio ei ladd ef.

2 [a] A gwyl yr Iuddewon, *sef* gwyl y pebyll, oedd yn agos.

3 [b] Am hynny ei frodyr ef a ddywedasant wrtho, Cerdda ymaith oddi yma, a dos i Judea; fel y gwelo dy ddisgyblion dy weithredoedd di y rhai yr ydwyt yn eu gwneuthur.

4 Canys nid oes neb yn gwneuthur dim yn ddirgel, ac yntau yn ceisio bod yn gyhoedd: od wyt ti yn gwneuthur y pethau hyn, amlyga dy hun i'r byd.

5 Canys [c] nid oedd ei frodyr yn credu ynddo.

6 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt hwy, [d] Ni ddaeth fy amser i etto: ond eich amser chwi sydd yn wastad yn barod.

7 [e] Ni ddichon y byd eich casâu chwi; ond myfi y mae yn ei gasâu, [f] o herwydd fy mod i yn tystiolaethu am dano, fod ei weithredoedd ef yn ddrwg.

8 Ewch chwi i fynu i'r wyl hon: nid wyf fi etto yn myned i fynu i'r wyl hon, [g] oblegid ni chyflawnwyd fy amser i etto.

Anno DOMINI 32.

[o] Act. 5. 20.
[p] Matt. 16. 16. pen. 1. 49. a 11. 27.
[q] Luc 6. 13.
[r] pen. 13. 27.
[a] Lef. 23. 34.
[b] Matt. 12. 46. Marc 3. 31. Act. 1. 14.
[c] Marc 3. 21.
[d] pen. 2. 4. a 8. 20. ad. 8, 30.
[e] pen. 15. 19.
[f] pen. 3. 19.
[g] pen. 8. 20.

Anno DOMINI 32.

9 Gwedi iddo ddywedyd y peth-
au hyn wrthynt, efe a arhosodd yn
Galilea.
10 ¶ Ac wedi myned o'i frodyr
ef i fynu, yna yntau hefyd a aeth
i fynu i'r wyl; nid yn amlwg, ond
megis yn ddirgel.
11 [h] Yna yr Iuddewon a'i ceisias-
ant ef yn yr wyl, ac a ddywedasant,
Pa le y mae efe?
12 A [i] murmur mawr oedd am
dano ef ym mysg y bobl. Canys
[k] rhai a ddywedent, Gwr da yw: ac
eraill a ddywedent, Nag ê; eithr
twyllo y bobl y mae.
13 Er hynny ni lefarodd neb yn
eglur am dano ef, [l] rhag ofn yr
Iuddewon.
14 ¶ *Ac* yr awrhon ynghylch canol
yr wyl, yr Iesu a aeth i fynu i'r
deml, ac a athrawiaethodd.
15 A'r Iuddewon a ryfeddasant,
gan ddywedyd, Pa fodd y [2] medr
hwn ddysgeidiaeth, *ac yntau* heb
ddysgu?
16 Yr Iesu a attebodd iddynt, ac
a ddywedodd, [m] Fy nysgeidiaeth
nid eiddof fi yw, eithr eiddo yr
hwn a'm hanfonodd i.
17 Os ewyllysia neb wneuthur ei
ewyllys ef, efe a gaiff wybod am
y ddysgeidiaeth, pa un ai o Dduw
y mae hi, ai myfi o honof fy hun
sydd yn llefaru.
18 [n] Y mae yr hwn sydd yn llefaru
o hono ei hun, yn ceisio ei ogoniant
ei hun: ond yr hwn sydd yn ceisio
gogoniant yr hwn a'i hanfonodd,
hwnnw sydd eirwir, ac anghyf-
iawnder nid oes ynddo ef.
19 [o] Oni roddes Moses i chwi y
gyfraith, ac nid oes neb o honoch
yn gwneuthur y gyfraith? [p] Paham
yr ydych yn ceisio fy lladd i?
20 Y bobl a attebodd ac a ddywed-
odd, [q] Y mae gennyt ti gythraul:
pwy sydd yn ceisio dy ladd di?
21 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Un weithred a
wneuthum, ac yr ydych oll yn
rhyfeddu.
22 [r] Am hynny y rhoddes Moses i
chwi yr enwaediad; (nid o herwydd
ei fod o Moses, [s] eithr o'r tadau;)
ac yr ydych yn enwaedu ar ddyn
ar y Sabbath.
23 Os yw dyn yn derbyn enwaed-
iad ar y Sabbath, [3] heb dorri cyf-
raith Moses; a ydych yn llidiog
wrthyf fi, am [t] i mi wneuthur dyn
yn holliach ar y Sabbath?

[h] pen. 11. 56.
[i] pen. 9. 16. a 10. 19.
[k] Matt. 21. 46. Luc 7. 16. pen. 6. 14. ad. 40.
[l] pen. 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.
[2] *gŵyr hwn lythyrennau?*
[m] pen. 3. 11. a 8. 28. a 12. 49. a 14. 10, 24.
[n] pen. 5. 41.
[o] Exod. 34. 3. Act. 7. 35, &c.
[p] pen. 5. 16, 18. a 10. 39. a 11. 53.
[q] pen. 8. 48, 52. a 10. 20.
[r] Lef. 12. 3.
[s] Gen. 17. 10.
[3] *fel na thorrer.*
[t] pen. 5. 8, 9.

24 [u] Na fernwch wrth y golwg,
eithr bernwch farn gyfiawn.
25 Yna y dywedodd rhai o'r
[4] Hierosolymitaniaid, Onid hwn yw
yr un y maent hwy yn ceisio ei
ladd?
26 Ac wele, y mae yn llefaru ar
gyhoedd, ac nid ydynt yn dywedyd
dim wrtho ef: a wybu y pennaeth-
iaid mewn gwirionedd mai hwn yw
Crist yn wir?
27 [x] Eithr nyni a adwaenom hwn o
ba le y mae: eithr pan ddêl Crist,
nis gŵyr neb o ba le y mae.
28 Am hynny yr Iesu, wrth athraw-
iaethu yn y deml, a lefodd ac a
ddywedodd, [y] Chwi a'm hadwaen-
och i, ac a wyddoch o ba le yr
ydwyf fi: ac [z] ni ddeuthum i o hon-
of fy hun, eithr y mae [a] yn gywir
yr hwn a'm hanfonodd i, [b] yr hwn
nid adwaenoch chwi.
29 Ond [c] myfi a'i hadwaen: oblegid
o hono ef yr ydwyf fi, ac efe a'm
hanfonodd i.
30 Am hynny [d] hwy a geisiasant
ei ddal ef: ond [e] ni osododd neb
law arno, am na ddaethai ei awr
ef etto.
31 A [f] llawer o'r bobl a gredasant
ynddo, ac a ddywedasant, Pan ddelo
Crist, a wna efe fwy o arwyddion
na'r rhai hyn a wnaeth hwn?
32 ¶ Y Phariseaid a glywsant fod
y bobl yn murmur y pethau hyn
am dano ef; a'r Phariseaid a'r arch-
offeiriaid a anfonasant swyddogion
i'w ddal ef.
33 Am hynny y dywedodd yr Iesu
wrthynt hwy, [g] Yr ydwyf fi ychydig
amser etto gyd â chwi, ac yr wyf yn
myned at yr hwn a'm hanfonodd.
34 [h] Chwi a'm ceisiwch, ac ni'*m*
cewch: a lle yr ydwyf fi, ni ellwch
chwi ddyfod.
35 Yna y dywedodd yr Iuddewon
yn eu mysg eu hunain, I ba le y
mae hwn ar fedr myned, fel na
chaffom ni ef? ai at [i] y rhai sydd
ar wasgar ym mlith [5] y Groegiaid
y mae efe ar fedr myned, a dysgu
y Groegiaid?
36 Pa ymadrodd yw hwn a ddy-
wedodd efe, Chwi a'm ceisiwch, ac
ni'*m* cewch: a lle yr ydwyf fi, ni
ellwch chwi ddyfod?
37 [k] Ac ar y dydd diweddaf, y
dydd mawr o'r wyl, y safodd yr
Iesu, ac a lefodd, gan ddywedyd,
[l] Od oes ar neb syched, deued attaf
fi, ac yfed.

Anno DOMINI 32.

[u] Deut. 1. 16. Diar. 24. 23.
[4] *Sef, trigolion Jerusalem.*
[x] Matt. 13. 55. Marc 6. 3. Luc 4. 22.
[y] Edrych pen. 8. 14.
[z] pen. 5. 43. a 8. 42.
[a] pen. 5. 32. a 8. 26.
[b] pen. 1. 18. a 8. 55.
[c] Matt. 11. 27. pen. 10. 15.
[d] Marc 11. 18. Luc 19. 47. a 20. 19. ad. 19. pen. 8. 37.
[e] ad. 44. pen. 8. 20.
[f] pen. 8. 30.
[g] pen. 16. 16.
[h] Hos. 5. 6. pen. 8. 21. a 13. 33.
[i] Es. 11. 12. Iago 1. 1. 1 Petr 1. 1.
[5] *y Cenhedloedd.*
[k] Lef. 23. 36.
[l] Es. 55. 1. pen. 6. 35. Dat. 22. 17.

Anno DOMINI 32.

38 [m] Yr hwn sydd yn credu ynof
fi, megis y dywedodd yr ysgrythyr,
[n] afonydd o ddwfr bywiol a ddylif-
ant o'i [6] groth ef.
39 (A hyn a ddywedodd efe [o] am
yr Yspryd, yr hwn a gai y rhai a
gredent ynddo ef ei dderbyn: canys
etto nid oedd yr Yspryd Glân *wedi
ei roddi,* o herwydd na ogonedd-
asid [p] yr Iesu etto).
40 ¶ Am hynny llawer o'r bobl,
wedi clywed yr ymadrodd hwn, a
ddywedasant, Yn wir hwn [q] yw y
Prophwyd.
41 Eraill a ddywedasant, [r] Hwn
yw Crist. Eraill a ddywedasant,
Ai [s] o Galilea y daw Crist?
42 [t] Oni ddywedodd yr ysgrythyr,
Mai o had Dafydd, ac o Bethle-
hem, [u] y dref lle y bu Dafydd, y
mae Crist yn dyfod?
43 Felly [x] yr aeth ymrafael ym
mysg y bobl o'i blegid ef.
44 A [y] rhai o honynt a fynnasent
ei ddal ef: ond ni osododd neb
ddwylaw arno.
45 ¶ Yna y daeth y swyddogion at
yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid; a
hwy a ddywedasant wrthynt hwy,
Paham na ddygasoch chwi ef?
46 A'r swyddogion a attebasant,
Ni lefarodd dyn erioed fel y dyn
hwn.
47 Yna y Phariseaid a attebasant
iddynt, A hudwyd chwithau hefyd?
48 [z] A gredodd neb o'r pennaeth-
iaid ynddo ef, neu o'r Phariseaid?
49 Eithr y bobl hyn, y rhai ni
wyddant y gyfraith, melldigedig
ydynt.
50 Nicodemus ([a] yr hwn a ddaeth-
ai [7] at yr Iesu o hyd nos, ac oedd un
o honynt) a ddywedodd wrthynt,
51 [b] A ydyw ein cyfraith ni yn
barnu dyn, oddi eithr clywed gan-
ddo ef yn gyntaf, a gwybod beth
a wnaeth efe?
52 Hwythau a attebasant ac a
ddywedasant wrtho, A ydwyt tithau
o Galilea? Chwilia a gwel, na chod-
odd prophwyd [c] o Galilea.
53 A phob un a aeth i'w dŷ ei
hun.

PENNOD VIII.

1 *Crist yn gwaredu y wraig a ddaliesid mewn godineb:* 12 *yn pregethu ei fod ef ei hun yn oleuni y byd; ac yn gwirio ei athrawiaeth:* 33 *yn atteb yr Iuddewon a wnaent eu bost o Abraham;* 59 *ac yn gochelyd eu creulondeb hwy.*

A'R Iesu a aeth i fynydd yr Olew-
wydd:
2 Ac a ddaeth drachefn y bore i'r
deml; a'r holl bobl a ddaeth atto
ef: yntau a eisteddodd, ac a'u dysg-
odd hwynt.
3 A'r ysgrifenyddion a'r Pharise-
aid a ddygasant atto ef wraig, yr
hon a ddaliesid mewn godineb; ac
wedi ei gosod hi yn y canol,
4 Hwy a ddywedasant wrtho,
Athraw, y wraig hon a ddaliwyd
ar y weithred yn godinebu.
5 [a] A Moses yn y gyfraith a orchy-
mynodd i ni labyddio y cyfryw:
beth gan hynny yr wyt ti yn ei
ddywedyd?
6 A hyn a ddywedasant hwy, gan
ei demtio ef, fel y gallent ei gyhuddo
ef. Eithr yr Iesu, wedi ymgrymmu
tu a'r llawr, a ysgrifenodd â'*i* fys
ar y ddaear, heb gymmeryd arno
eu clywed.
7 Ond fel yr oeddynt hwy yn par-
hâu yn gofyn iddo, efe a ymuniawn-
odd, ac a ddywedodd wrthynt, [b] Yr
hwn sydd ddibechod o honoch, tafl-
ed yn gyntaf garreg atti hi.
8 Ac wedi iddo eilwaith ymgrym-
mu tu a'r llawr, efe a ysgrifenodd
ar y ddaear.
9 Hwythau, pan glywsant *hyn,*
wedi hefyd eu hargyhoeddi gan eu
cydwybod, a aethant allan o un i
un, gan ddechreu o'r hynaf hyd yr
olaf: a gadawyd yr Iesu yn unig,
a'r wraig yn sefyll yn y canol.
10 A'r Iesu wedi ymuniawnu, ac
heb weled neb ond y wraig, a ddy-
wedodd wrthi, *Ha* wraig, pa le y
mae dy gyhuddwyr di? oni chon-
demniodd neb di?
11 Hithau a ddywedodd, Na ddo
neb, Arglwydd. A dywedodd yr
Iesu wrthi, Nid wyf finnau yn dy
gondemnio di: dos, ac na phecha
mwyach.
12 ¶ Yna y llefarodd yr Iesu
wrthynt drachefn, gan ddywedyd,
[c] Goleuni y byd ydwyf fi: yr hwn a'm
dilyno i, ni rodia mewn tywyllwch,
eithr efe a gaiff oleuni y bywyd.
13 Am hynny y Phariseaid a ddy-
wedasant wrtho, [d] Tydi sydd yn
tystiolaethu am danat dy hun; nid
yw dy dystiolaeth di wir.
14 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt hwy, Er fy mod i
yn tystiolaethu am danaf fy hun,
y mae fy nhystiolaeth i yn wir:
oblegid mi a wn o ba le y deuthum,
ac i ba le yr ydwyf yn myned;
[e] chwithau nis gwyddoch o ba le

Anno DOMINI 32.

m Deut. 18. 15.
n Diar. 18. 4. Es. 12. 3. a 44. 3. pen. 4. 14.
6 *fol.*
o Joel 2. 28. pen. 16. 7. Act. 2. 17.
p pen. 12. 16. a 16. 7.
q Deut. 18. 15, 18. pen. 1. 21. a 6. 14.
r pen. 4. 42.
s ad. 52. pen. 1. 46.
t Ps. 132. 11. Mic. 5. 2. Matt. 2. 5. Luc 2. 4.
u 1 Sam. 16. 1, 4.
x pen. 9. 16. a 10. 19.
y ad. 30.
z pen. 12. 42. Act. 6. 7. 1 Cor. 1. 20. a 2. 8.
a pen. 3. 2.
7 *atto ef.*
b Deut. 1. 17. a 17. 8, &c. a 19. 15.
c Es. 9. 1, 2. Matt. 4. 15. pen. 1. 46.
a Lef. 20. 10. Deut. 22. 22.
b Deut. 17. 7.
c pen. 1. 4, 9. a 9. 5. a 12. 35, 36, 46.
d pen. 5. 31.
e pen. 7. 28. a 9. 29.

Anno DOMINI 32.

yr wyf fi yn dyfod, nac i ba le yr
wyf fi yn myned.
15 Chwychwi sydd yn barnu yn
ol y cnawd; [f] nid ydwyf fi yn barnu
neb.
16 Ac etto os wyf fi yn barnu, y
mae fy marn i yn gywir: oblegid
[g] nid wyf fi yn unig, ond myfi a'r
Tad yr hwn a'm hanfonodd i.
17 Y [h] mae hefyd yn ysgrifenedig
yn eich cyfraith chwi, Mai gwir yw
tystiolaeth dau ddyn.
18 Myfi yw yr hwn sydd yn tyst-
iolaethu am danaf fy hun; ac [i] y
mae y Tad, yr hwn a'm hanfonodd
i, yn tystiolaethu am danaf fi.
19 Yna y dywedasant wrtho, Pa le
y mae dy Dad di? Yr Iesu a at-
tebodd, [k] Nid adwaenoch na myfi,
na'm Tad: [l] ped adnabuasech fi, chwi
a adnabuasech fy Nhad i hefyd.
20 Y geiriau hyn a lefarodd yr
Iesu yn [m] y trysordy, wrth athraw-
iaethu yn y deml: ac [n] ni ddaliodd
neb ef, am [o] na ddaethai ei awr ef
etto.
21 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-
ynt hwy drachefn, Yr wyf fi yn
myned ymaith, a [p] chwi a'm ceis-
iwch i, ac a fyddwch feirw yn eich
pechod: lle yr wyf fi yn myned,
ni ellwch chwi ddyfod.
22 Am hynny y dywedodd yr Iudd-
ewon, A ladd efe ei hun? gan ei fod
yn dywedyd, Lle yr wyf fi yn myn-
ed, ni ellwch chwi ddyfod.
23 Ac efe a ddywedodd wrthynt
hwy, [q] Chwychwi sydd oddi isod;
minnau sydd oddi uchod: chwy-
chwi sydd o'r byd hwn; minnau
nid wyf o'r byd hwn.
24 Am hynny [r] y dywedais wrth-
ych, y byddwch chwi feirw yn eich
pechodau: oblegid oni chredwch
chwi mai myfi yw *efe*, chwi a fydd-
wch feirw yn eich pechodau.
25 Yna y dywedasant wrtho, Pwy
wyt ti? A'r Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd
hefyd wrthych o'r dechreuad.
26 Y mae gennyf fi lawer o beth-
au i'*w* dywedyd ac i'*w* barnu am
danoch chwi: eithr [s] cywir yw yr
hwn a'm hanfonodd i; [t] a'r pethau
a glywais i ganddo, y rhai hynny
yr ydwyf fi yn eu dywedyd i'r byd.
27 Ni wyddent hwy mai am y Tad
yr oedd efe yn dywedyd wrthynt
hwy.
28 Am hynny y dywedodd yr Iesu
wrthynt, Pan [u] ddyrchafoch chwi

[f] pen. 3. 17. a 12. 47. a 13. 36.
[g] ad. 29.
[h] Deut. 17. 6. a 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Heb. 10. 28.
[i] pen. 5. 37.
[k] pen. 16. 3.
[l] pen. 14. 7.
[m] Marc 12. 41.
[n] pen. 7. 30.
[o] pen. 7. 8.
[p] pen. 7. 34. a 13. 33.
[q] pen. 3. 31.
[r] ad. 21.
[s] pen. 7. 28.
[t] pen. 3. 32. a 15. 15.
[u] pen. 3. 14. a 12. 32.

Fab y dyn, [x] yna y cewch wybod
mai myfi yw *efe*, ac [y] nad wyf fi
yn gwneuthur dim o honof fy hun;
ond [z] megis y dysgodd fy Nhad fi,
yr wyf yn llefaru y pethau hyn.
29 A'r [a] hwn a'm hanfonodd i sydd
gyd â myfi: [b] ni adawodd y Tad
fi yn unig; oblegid yr wyf fi yn
gwneuthur bob amser y pethau
sydd foddlawn ganddo ef.
30 Fel yr oedd efe yn llefaru y
pethau hyn, [c] llawer a gredasant
ynddo ef.
31 Yna y dywedodd yr Iesu wrth
yr Iuddewon a gredasant ynddo, Os
arhoswch chwi yn fy ngair i, dis-
gyblion i mi ydych yn wir;
32 A chwi a gewch wybod y gwir-
ionedd, [d] a'r gwirionedd a'ch rhydd-
hâ chwi.
33 ¶ Hwythau a attebasant iddo,
[e] Had Abraham ydym ni, ac ni was-
anaethasom ni neb erioed: pa fodd
yr wyt ti yn dywedyd, Chwi a wneir
yn rhyddion?
34 Yr Iesu a attebodd iddynt, Yn
wir, yn wir, meddaf i chwi, [f] Pwy
bynnag sydd yn gwneuthur pechod,
y mae efe yn was i bechod.
35 Ac [g] nid yw y gwas yn aros yn
tŷ byth: y Mab sydd yn aros byth.
36 [h] Os y Mab gan hynny a'ch
rhyddhâ chwi, rhyddion fyddwch
yn wir.
37 Mi a wn mai had Abraham
ydych chwi: ond yr ydych chwi
yn ceisio fy lladd i, am [2] nad yw
fy ngair i yn genni ynoch chwi.
38 [i] Yr wyf fi yn llefaru yr hyn a
welais gyd â'm Tad i: a chwithau
sydd yn gwneuthur yr hyn a wel-
soch gyd â'ch tad chwithau.
39 Hwythau a attebasant ac a
ddywedasant wrtho, [k] Ein tad ni
yw Abraham. Yr Iesu a ddywed-
odd wrthynt, [l] Pe plant Abraham
fyddech, gweithredoedd Abraham
a wnaech.
40 Eithr yn awr yr ydych chwi
yn ceisio fy lladd i, dyn a ddywed-
odd i chwi y gwirionedd, yr hwn
a glywais i gan Dduw: hyn ni
wnaeth Abraham.
41 Yr ydych chwi yn gwneuthur
gweithredoedd eich tad chwi. Am
hynny y dywedasant wrtho, Nid
trwy butteindra y cenhedlwyd ni:
[m] un Tad sydd gennym ni, *sef* Duw.
42 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-
ynt hwy, [n] Pe Duw fyddai eich Tad,
chwi a'm carech i: canys oddi wrth

Anno DOMINI 32.

[x] Rhuf. 1. 4.
[y] pen. 5. 19, 30.
[z] pen. 3. 11.
[a] pen. 14. 10.
[b] ad. 16.
[c] pen. 7. 31.
[d] Rhuf. 6. 18.
[e] Matt. 3. 9. ad. 39.
[f] Rhuf. 6. 16, 20. 2 Petr 2. 19.
[g] Gal. 4. 30.
[h] Rhuf. 8. 2.
[2] *nad oes le i'm gair i ynoch chwi.*
[i] pen. 5. 19, 30. a 14. 10, 24.
[k] Matt. 3. 9. ad. 33.
[l] Rhuf. 2. 28. a 9. 7.
[m] Es. 63. 16. a 64. 8. Mal. 1. 6.
[n] 1 Ioan 5. 1.

Anno DOMINI 32.

Dduw y deilliais, ac y deuthum i;
[o]oblegid nid o honof fy hun y deuth-
um i, ond efe a'm hanfonodd i.
43 Paham nad ydych yn deall fy
lleferydd i? am na ellwch wrandaw
fy ymadrodd i.
44 [p]O'*ch* tad diafol yr ydych chwi,
a thrachwantau eich tad a fyn-
nwch chwi eu gwneuthur. Lleidd-
iad dyn oedd efe o'r dechreuad; ac
[q]ni safodd yn y gwirionedd, oblegid
nid oes gwirionedd ynddo ef. Pan
yw yn dywedyd celwydd, o'r eiddo
ei hun y mae yn dywedyd: canys
y mae yn gelwyddog, ac yn dad
iddo.
45 Ac am fy mod i yn dywedyd
y gwirionedd, nid ydych yn credu
i mi.
46 Pwy o honoch a'm hargyhoedda
i o bechod? Ac od wyf fi yn dy-
wedyd y gwir, paham nad ydych
yn credu i mi?
47 [r]Y mae yr hwn sydd o Dduw,
yn gwrandaw geiriau Duw: am hyn-
ny nid ydych chwi yn *eu* gwrandaw,
am nad ydych o Dduw.
48 Yna yr attebodd yr Iuddewon,
ac y dywedasant wrtho ef, Onid
da yr ydym ni yn dywedyd, mai
Samaritan wyt ti, a [s]bod gennyt
gythraul?
49 Yr Iesu a attebodd, Nid oes
gennyf gythraul; ond yr wyf fi yn
anrhydeddu fy Nhad, ac yr ydych
chwithau yn fy nïanrhydeddu innau.
50 Ac [t]nid wyf fi yn ceisio fy
ngogoniant fy hun: y mae a'i cais,
ac a farn.
51 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
[u]Os ceidw neb fy ymadrodd i, ni
wêl efe farwolaeth [3]yn dragywydd.
52 Yna y dywedodd yr Iuddewon
wrtho, Yr awrhon y gwyddom fod
gennyt gythraul. [x]Bu Abraham
farw, a'r prophwydi; ac meddi di,
Os ceidw neb fy ymadrodd i, nid
archwaetha efe farwolaeth [4]yn dra-
gywydd.
53 Ai mwy wyt ti nag Abraham
ein tad ni, yr hwn a fu farw? a'r
prophwydi a fuant feirw: pwy yr
wyt ti yn dy wneuthur dy hun?
54 Yr Iesu a attebodd, [y]Os wyf fi
yn fy ngogoneddu fy hun, fy ngo-
goniant i nid yw ddim: fy Nhad yw
yr hwn sydd yn fy ngogoneddu i,
yr hwn yr ydych chwi yn dywedyd,
mae eich Duw chwi yw.
55 Ond [z]nid adnabuoch chwi ef:
eithr myfi a'i hadwaen ef. Ac os
dywedaf nad adwaen ef, myfi a
fyddaf debyg i chwi, yn gelwyddog:
ond mi a'i hadwaen ef, ac yr wyf
yn cadw ei ymadrodd ef.
56 [a]Gorfoledd oedd gan eich tad
Abraham weled fy nydd i: ac efe
a'i gwelodd *hefyd*, ac a lawen-
ychodd.
57 Yna y dywedodd yr Iuddewon
wrtho, Nid wyt ti ddengmlwydd a
deugain etto, ac a welaist ti Abra-
ham?
58 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, Cyn
bod Abraham, [b]yr wyf fi.
59 Yna [c]hwy a godasant gerrig
i'w taflu atto ef. A'r Iesu [5]a ym-
guddiodd, ac a aeth allan o'r deml,
[d]gan fyned trwy eu canol hwynt:
ac felly yr aeth *efe* heibio.

[o] pen. 5. 43. a 7. 28, 29.
[p] Matt. 13. 38. 1 Ioan 3. 8.
[q] Judas 6.
[r] 1 Ioan 4. 6.
[s] pen. 7. 20. a 10. 20.
[t] pen. 5. 41.
[u] pen. 5. 24. a 11. 26.
[3] *byth.*
[x] Heb. 11. 13.
[4] *byth.*
[y] pen. 5. 31.
[z] pen. 7. 28, 29.
[a] Luc 10. 24.
[b] Es. 43. 13.
[c] pen. 10. 31, 39. a 11. 8.
[5] *oedd guddiedig.*
[d] Luc 4. 30.

PENNOD IX.

1 *Y dyn a anesid yn ddall yn cael ei olwg;* 13 *a'i ddwyn ef at y Phariseaid:* 16 *hwy-thau yn ymrwystro, ac yn ei ysgymmuno ef;* 35 *ac yntau yn cael ei dderbyn gan yr Iesu, ac yn ei gyffesu ef.* 39 *Pwy yw y rhai y mae Crist yn eu goleuo.*

AC wrth fyned heibio, efe a ganfu
ddyn dall o'*i* enedigaeth.
2 A'i ddisgyblion a ofynasant iddo,
gan ddywedyd, Rabbi, pwy a bech-
odd, ai hwn, ai ei rïeni, fel y genid
ef yn ddall?
3 Yr Iesu a attebodd, Nid hwn a
bechodd, na'i rïeni chwaith: [a]eithr
fel yr amlygid gweithredoedd Duw
ynddo ef.
4 [b]Rhaid i mi weithio gwaith yr
hwn a'm hanfonodd, tra yr ydyw
hi yn ddydd: y mae y nos yn dy-
fod, pan na ddichon neb weithio.
5 Tra yr ydwyf yn y byd, [c]goleuni
y byd ydwyf.
6 Wedi iddo ef ddywedyd hyn,
[d]efe a boerodd ar lawr, ac a wnaeth
glai o'r poeryn, ac a [2]irodd y clai
ar lygaid y dall;
7 Ac a ddywedodd wrtho, Dos, ac
ymolch yn [e]llyn Siloam, (yr hwn
a gyfieithir, Anfonedig.) Am hynny
efe a aeth ymaith, ac a ymolchodd,
ac a ddaeth yn gweled.
8 ¶ Y cymmydogion gan hynny,
a'r rhai a'i gwelsent ef o'r blaen,
mai dall oedd efe, a ddywedasant,
Onid hwn yw yr un oedd yn eistedd
ac yn cardotta?
9 Rhai a ddywedasant, Hwn yw
efe: ac eraill, Y mae efe yn debyg
iddo. Yntau a ddywedodd, Myfi
yw *efe*.

[a] pen. 11. 4.
[b] pen. 5. 19. a 11. 9. a 12. 35.
[c] pen. 1. 5, 9. a 8. 12. a 12. 35, 46.
[d] Marc 7. 33. a 8. 23.
[2] *daenodd.*
[e] Neh. 3. 15.

Anno DOMINI 32.

10 Am hynny y dywedasant wrtho,
Pa fodd yr agorwyd dy lygaid di?
11 Yntau a attebodd ac a ddywed-
odd, Dyn a elwir Iesu, a wnaeth glai,
ac a irodd fy llygaid i; ac a ddy-
wedodd wrthyf, Dos i lyn Siloam,
ac ymolch. Ac wedi i mi fyned ac
ymolchi, mi a gefais fy ngolwg.
12 Yna y dywedasant wrtho, Pa
le y mae efe? Yntau a ddywedodd,
Ni wn i.
13 ¶ Hwythau a'i dygasant ef at y
Phariseaid, yr hwn gynt *a fuasai*
yn ddall.
14 A'r Sabbath oedd hi pan wnaeth
yr Iesu y clai, a phan agorodd efe
ei lygaid ef.
15 Am hynny y Phariseaid hefyd
a ofynasant iddo drachefn, pa fodd
y cawsai efe ei olwg. Yntau a ddy-
wedodd wrthynt, Clai a osododd efe
ar fy llygaid i, a mi a ymolchais, ac
yr ydwyf yn gweled.
16 Yna rhai o'r Phariseaid a ddy-
wedasant, Nid yw y dyn hwn o
Dduw, gan nad yw efe yn cadw y
[f] ad. 33. pen. 3. 2. Sabbath. Eraill a ddywedasant, [f] Pa
[g] pen. 7. 12, 43. a 10. 19. fodd y gall dyn pechadurus wneuth-
ur y cyfryw arwyddion? Ac [g] yr
oedd ymrafael yn eu plith.
17 Hwy a ddywedasant drachefn
wrth y dall, Beth yr wyt ti yn ei
ddywedyd am dano ef, am agoryd
o hono dy lygaid di? Yntau a ddy-
[h] pen. 4. 19. a 6. 14. wedodd, [h] *Mai* prophwyd yw *efe*.
18 Am hynny ni chredai yr Iudd-
ewon am dano ef, mai dall fuasai, a
chael o hono ef ei olwg, nes galw o
honynt ei rïeni ef, yr hwn a gawsai
ei olwg.
19 A hwy a ofynasant iddynt, gan
ddywedyd, Ai hwn yw eich mab
chwi, yr hwn yr ydych chwi yn dy-
wedyd ei eni yn ddall? pa fodd gan
hynny y mae efe yn gweled yn awr?
20 Ei rïeni ef a attebasant iddynt
hwy, ac a ddywedasant, Nyni a
wyddom mai hwn yw ein mab ni,
ac mai yn ddall y ganwyd ef:
21 Ond pa fodd y mae efe yn
gweled yr awrhon, nis gwyddom
ni; neu pwy a agorodd ei lygaid ef,
nis gwyddom ni: y mae efe mewn
oedran; gofynwch iddo ef: efe a
ddywed am dano ei hun.
22 Hyn a ddywedodd ei rïeni ef,
[i] pen. 7. 13. a 12. 42. a 19. 38. Act. 5. 13. am [i] eu bod yn ofni yr Iuddewon:
oblegid yr Iuddewon a gyd-ordein-
iasent eisoes, os cyfaddefai neb ef
[3] *yr ysgymmunid ef.* [k] pen. 16. 2. yn [3] [k] Grist, y bwrid ef allan o'r
synagog.
23 Am hynny y dywedodd ei rïeni
ef, Y mae efe mewn oedran; gof-
ynwch iddo ef.
24 Am hynny hwy a alwasant eil-
waith y dyn a fuasai yn ddall, ac a
ddywedasant wrtho, Dyro y gogon-
iant i Dduw: nyni a wyddom mai
pechadur yw y dyn hwn.
25 *Yna* yntau a attebodd ac a
ddywedodd, Ai pechadur yw, nis
gwn i: un peth a wn i, lle yr oedd-
wn i yn ddall, yr wyf fi yn awr
yn gweled.
26 Hwythau a ddywedasant wrtho
drachefn, Beth a wnaeth efe i ti?
pa fodd yr agorodd efe dy lygaid
di?
27 Yntau a attebodd iddynt, Mi
a ddywedais i chwi eisoes, ac ni
wrandawsoch: paham yr ydych yn
ewyllysio clywed drachefn? a yd-
ych chwithau yn ewyllysio bod yn
ddisgyblion iddo ef?
28 Hwythau a'i difenwasant ef, ac
a ddywedasant, Tydi sydd ddisgybl
iddo ef; eithr disgyblion Moses yd-
ym ni.
29 Nyni a wyddom lefaru o Dduw
wrth Moses: *eithr* hwn, [l] nis gwydd- [l] pen. 8. 14.
om ni o ba le y mae efe
30 Y dyn a attebodd ac a ddy-
wedodd wrthynt, Yn hyn yn ddïau
y mae yn rhyfedd, na wyddoch
chwi o ba le y mae efe, ac efe a
agorodd fy llygaid i.
31 Ac ni a wyddom [m] nad yw Duw [m] Job 27. 9. a 35. 12. Ps. 18. 41. Diar. 1. 28. a 28. 9. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. a 14. 12. Ezec. 8. 18. Mic. 3. 4. Zech. 7. 13.
yn gwrandaw pechaduriaid: ond os
yw neb yn addolwr Duw, ac yn
gwneuthur ei ewyllys ef, hwnnw y
mae yn ei wrandaw.
32 Ni chlybuwyd erioed agoryd o
neb lygaid un a anesid yn ddall.
33 [n] Oni bai fod hwn o Dduw, ni [n] ad. 16.
allai efe wneuthur dim.
34 Hwy a attebasant ac a ddy-
wedasant wrtho, Mewn pechodau
y ganwyd ti oll; ac a wyt ti yn ein
dysgu ni? A hwy a'i [4] bwriasant ef [4] Neu, *ysgymmunasant ef.*
allan.
35 Clybu yr Iesu ddarfod iddynt
ei [5] fwrw ef allan: a phan ei caf- [5] *ysgymmuno.*
odd, efe a ddywedodd wrtho, A
wyt ti yn credu ym Mab Duw?
36 Yntau a attebodd ac a ddy-
wedodd, Pwy yw *efe*, *O* Arglwydd,
fel y credwyf ynddo?
37 A'r Iesu a ddywedodd wrtho,
Ti a'i gwelaist ef; a'r hwn sydd
yn ymddiddan â thi, hwnnw ydyw
efe.
38 Yntau a ddywedodd, Yr wyf fi

Anno DOMINI 32.

yn credu, *O* Arglwydd. Ac efe a'i
haddolodd ef.
39 ¶ A'r Iesu a ddywedodd, [o] I
farn y deuthum i'r byd hwn; [p] fel y
gwelai y rhai nid ydynt yn gweled,
ac yr elai y rhai sydd yn gweled yn
ddeillion.
40 A *rhai* o'r Phariseaid a oedd
gyd âg ef, a glywsant y pethau hyn,
ac a ddywedasant wrtho, Ydym
ninnau hefyd yn ddeillion?
41 Yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, [q] Pe deillion fyddech, ni byddai
arnoch bechod: eithr yn awr medd-
wch chwi, Yr ydym ni yn gweled;
am hynny y mae eich pechod yn
aros.

[o] pen. 5. 22, 27. Edrych pen. 3. 17. a 12. 47.
[p] Matt. 13. 13.
[q] pen. 15. 22, 24.

PENNOD X.

1 *Crist yw y drws, a'r bugail da.* 19 *Amryw dyb am dano.* 25 *Y mae efe yn profi trwy ei weithredoedd, mai efe yw Crist Mab Duw:* 39 *yn dïangc rhag yr Iuddewon,* 40 *ac yn myned drachefn dros yr Iorddonen: lle y credodd llawer ynddo ef.*

YN wir, yn wir, meddaf i chwi,
Yr hwn nid yw yn myned i
mewn trwy y drws i gorlan y defaid,
eithr sydd yn dringo ffordd arall,
lleidr ac yspeiliwr yw.
2 Ond yr hwn sydd yn myned i
mewn trwy y drws, bugail y defaid
ydyw.
3 I hwn y mae y drysawr yn
agoryd, ac y mae y defaid yn gwran-
daw ar ei lais ef: ac y mae efe
yn galw ei ddefaid ei hun erbyn
eu henw, ac yn eu harwain hwy
allan.
4 Ac wedi iddo yrru allan ei ddef-
aid ei hun, y mae efe yn myned o'u
blaen hwy: a'r defaid sydd yn ei
ganlyn ef, oblegid y maent yn ad-
nabod ei lais ef.
5 Ond y dïeithr nis canlynant,
eithr ffôant oddi wrtho: oblegid
nad adwaenant lais dïeithriaid.
6 Y ddammeg hon a ddywedodd
yr Iesu wrthynt: ond hwy ni wyb-
uant pa bethau ydoedd y rhai yr
oedd efe yn eu llefaru wrthynt.
7 Am hynny yr Iesu a ddywedodd
wrthynt drachefn, Yn wir, yn wir,
meddaf i chwi, Myfi yw drws y
defaid.
8 Cynnifer oll ag a ddaethant o'm
blaen i, lladron ac yspeilwyr ŷnt:
eithr ni wrandawodd y defaid ar-
nynt.
9 [a] Myfi yw y drws: os â neb i
mewn trwof fi, efe a fydd cadwedig;
ac efe a â i mewn ac allan, ac a
gaiff borfa.

[a] pen. 14. 6. Eph. 2. 18.

10 Nid yw lleidr yn dyfod ond i
ladratta, ac i ladd, ac i ddistrywio:
myfi a ddeuthum fel y caent fywyd,
ac y caent *ef* yn helaethach.
11 [b] Myfi yw y bugail da. Y bu-
gail da sydd yn rhoddi ei einioes
dros y defaid.
12 Eithr y gwas cyflog, a'r hwn
nid yw fugail, yr hwn nid eiddo y
defaid, sydd yn gweled y blaidd yn
dyfod, ac [c] yn gadael y defaid, ac yn
ffoi: a'r blaidd sydd yn eu hysglyfio
hwy, ac yn tarfu y defaid.
13 Y mae y gwas cyflog yn ffoi,
oblegid mai gwas cyflog yw, ac nid
oes ofal arno am y defaid.
14 Myfi yw y bugail da; ac [d] a
adwaen yr eiddof fi, ac a'm had-
weinir gan yr eiddof fi.
15 [e] Fel yr edwyn y Tad fyfi, felly
yr adwaen innau y Tad: ac yr ydwyf
yn rhoddi fy einioes dros y defaid.
16 A [f] defaid eraill sydd gennyf, y
rhai nid ŷnt o'r gorlan hon: y rhai
hynny hefyd sydd raid i mi eu
cyrchu, a'm llais i a wrandawant;
[g] a bydd un gorlan, *ac* un bugail.
17 Am hyn y mae y Tad yn fy
ngharu i, [h] am fy mod i yn dodi fy
einioes, fel y cymmerwyf hi dra-
chefn.
18 Nid oes neb yn ei dwyn oddi
arnaf fi: ond myfi sydd yn ei dodi
hi i lawr o honof fy hun. Y mae
gennyf feddiant i'w dodi hi i lawr,
ac [i] y mae gennyf feddiant i'w chym-
meryd hi drachefn. [k] Y gorchymyn
hwn a dderbyniais i gan fy Nhad.
19 ¶ [l] Yna y bu drachefn ymrafael
ym mysg yr Iuddewon, am yr ym-
adroddion hyn.
20 A llawer o honynt a ddywedas-
ant, [m] Y mae cythraul ganddo, ac
y mae efe yn ynfydu: paham y
gwrandêwch chwi arno ef?
21 Eraill a ddywedasant, Nid yw
y rhai hyn eiriau un a chythraul
ynddo. [n] A all cythraul [o] agoryd
llygaid y deillion?
22 ¶ Ac yr oedd y gyssegr-wyl yn
Jerusalem, a'r gauaf oedd hi.
23 Ac yr oedd yr Iesu yn rhodio
yn y deml, [p] ym mhorth Solomon.
24 Am hynny y daeth yr Iudd-
ewon yn ei gylch ef, ac a ddywed-
asant wrtho, Pa hyd yr wyt yn
[2] peri i ni ammeu? os tydi yw y
Crist, dywed i ni yn eglur.
25 Yr Iesu a attebodd iddynt, Mi
a ddywedais i chwi, ac nid ydych yn
credu. [q] Y gweithredoedd yr wyf fi

Anno DOMINI 32.

[b] Es. 40. 11. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Heb. 13. 20. 1 Petr 5. 4.
[c] Zech. 11. 16, 17.
[d] 2 Tim. 2. 19.
[e] Matt. 11. 27.
[f] Es. 56. 8.
[g] Ezec. 37. 22. Eph. 2. 14. 1 Petr 2. 25.
[h] Es. 53. 7, 8, 12. Heb. 2. 9.
[i] pen. 2. 19.
[k] pen. 15. 10. Act. 2. 24.
[l] pen. 7. 43. a 9. 16.
[m] pen. 7. 20. a 8. 48, 52.
[n] Exod. 4. 11. Ps. 94. 9. a 146. 8.
A.D. 33.
[o] pen. 9. 6, 7.
[p] Act. 3. 11. a 5. 12.
[2] *ein cadw rhwng dau feddwl?*
[q] ad. 38. pen. 5. 36.

Anno DOMINI 33.

yn eu gwneuthur yn enw fy Nhad,
y mae y rhai hynny yn tystiolaethu
am danaf fi.
[r] pen. 8. 47. 26 Ond [r] chwi nid ydych yn credu:
canys nid ydych chwi o'm defaid i,
fel y dywedais i chwi.
27 Y mae fy nefaid i yn gwrandaw
fy llais i; a mi a'u hadwaen hwynt,
a hwy a'm canlynant i:
28 A minnau ydwyf yn rhoddi
[s] pen. 6. 37. a 17. 11, 12. a 18. 9. iddynt fywyd tragywyddol; ac [s] ni
chyfrgollant byth, ac ni ddwg neb
hwynt allan o'm llaw i.
[t] pen. 14. 28. 29 [t] Fy Nhad i, yr hwn a'*u* rhoddes
i mi, sydd fwy na phawb: ac nis
gall neb *eu* dwyn *hwynt* allan o law
fy Nhad i.
[u] pen. 17. 11, 22. 30 [u] Myfi a'r Tad un ydym.
[x] pen. 8. 59. 31 Am hynny [x] y cododd yr Iudd-
ewon gerrig drachefn i'w labyddio
ef.
32 Yr Iesu a attebodd iddynt,
Llawer o weithredoedd da a ddang-
osais i chwi oddi wrth fy Nhad: am
ba un o'r gweithredoedd hynny yr
ydych yn fy llabyddio i?
33 Yr Iuddewon a attebasant iddo,
gan ddywedyd, Nid am weithred
dda yr ydym yn dy labyddio, ond
am gabledd, ac am dy fod di, a
[y] pen. 5. 18. thithau yn ddyn, [y] yn dy wneuthur
dy hun yn Dduw.
34 Yr Iesu a attebodd iddynt,
[z] Ps. 82. 6. [z] Onid yw yn ysgrifenedig yn eich
cyfraith chwi, Mi a ddywedais, Duw-
iau ydych?
35 Os galwodd efe hwy yn dduw-
iau, at y rhai y daeth gair Duw, (a'r
ysgrythyr nis gellir ei thorri;)
36 A ddywedwch chwi am yr hwn
[a] pen. 6. 27. [a] a sancteiddiodd y Tad, ac a'i han-
fonodd i'r byd, Yr wyt ti yn cablu;
[b] pen. 5. 17, 18. [b] am i mi ddywedyd, [c] Mab Duw
[c] Luc 1. 35. ydwyf?
[d] pen. 15. 24. 37 [d] Onid wyf fi yn gwneuthur
gweithredoedd fy Nhad, na chred-
wch i mi:
38 Ond os ydwyf yn eu gwneuthur,
[e] pen. 5. 36. a 14. 10. er nad ydych yn credu i mi, [e] cred-
wch y gweithredoedd; fel y gwyb-
[f] pen. 14. 11. a 17. 21. yddoch ac y credoch, [f] *fod* y Tad
ynof fi, a minnau ynddo yntau.
[g] pen. 7. 30, 44. a 8. 59. 39 [g] Am hynny y ceisiasant dra-
chefn ei ddal ef: ac efe a ddïang-
odd allan o'u dwylaw hwynt.
40 Ac efe a aeth ymaith drachefn
[h] pen. 1. 28. dros yr Iorddonen, i'r man [h] lle y
buasai Ioan ar y cyntaf yn bedydd-
io; ac a arhosodd yno.
41 A llawer a ddaethant atto ef,
ac a ddywedasant, Ioan yn wir ni
wnaeth un arwydd: [i] ond yr holl
bethau a'r a ddywedodd Ioan am
hwn, oedd wir. [i] pen. 3. 30.
42 A llawer yno a gredasant ynddo.

PENNOD XI.

1 *Crist yn cyfodi Lazarus, yr hwn a gladdesid er ys pedwar diwrnod.* 45 *Llawer o Iuddewon yn credu.* 47 *Yr arch-offeiriaid a'r Phariseaid yn casglu cynghor yn erbyn Crist.* 49 *Caiaphas yn prophwydo.* 54 *Iesu yn ymguddio:* 55 *hwythau ar y pasc yn ymofyn am dano, ac yn gosod cynllwyn iddo.*

AC yr oedd un yn glaf, Lazarus
o Bethania, o dref [a] Mair a'i [a] Luc 10. 38, 39.
chwaer Martha.
2 ([b] A Mair ydoedd yr hon a en- [b] Matt. 26. 7. Marc 14. 3. pen. 12. 3.
neiniodd yr Arglwydd âg ennaint,
ac a sychodd ei draed ef â'i gwallt,
yr hon yr oedd ei brawd Lazarus
yn glaf.)
3 Am hynny y chwïorydd a ddan-
fonasant atto ef, gan ddywedyd, Ar-
glwydd, wele, y mae yr hwn sydd
hoff gennyt ti, yn glaf.
4 A'r Iesu pan glybu, a ddywedodd,
Nid yw y clefyd hwn i farwolaeth,
[c] ond er gogoniant Duw, fel y go- [c] pen. 9. 3. ad. 40.
gonedder Mab Duw trwy hynny.
5 A hoff oedd gan yr Iesu Martha,
a'i chwaer, a Lazarus.
6 Pan glybu efe gan hynny ei fod
ef yn glaf, efe a arhosodd yn y lle
yr oedd, ddau ddiwrnod.
7 Yna wedi hynny efe a ddywed-
odd wrth y disgyblion, Awn i Judea
drachefn.
8 Y disgyblion a ddywedasant
wrtho, Rabbi, [d] yr oedd yr Iuddewon [d] pen. 10. 31.
yn awr yn ceisio dy labyddio di; ac
a wyt ti yn myned yno drachefn?
9 Yr Iesu a attebodd, Onid oes
deuddeg awr o'r dydd? os rhodia
neb y dydd, ni thramgwydda, am ei
fod yn gweled goleuni y byd hwn:
10 Ond [e] os rhodia neb y nos, efe [e] pen. 12. 35.
a dramgwydda, am nad oes goleuni
ynddo.
11 Hyn a lefarodd efe: ac wedi
hynny efe a ddywedodd wrthynt, Y
mae ein cyfaill Lazarus [f] yn huno; [f] Matt. 9. 24.
ond yr wyf fi yn myned i'w ddi-
huno ef.
12 Yna ei ddisgyblion a ddywed-
asant wrtho, Arglwydd, os huno y
mae, efe a fydd iach.
13 Ond yr Iesu a ddywedasai am
ei farwolaeth ef: eithr hwy a dyb-
iasant mai am hûn cwsg yr oedd
efe yn dywedyd.
14 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-
ynt yn eglur, Bu farw Lazarus.
15 Ac y mae yn llawen gennyf nad

Anno DOMINI 33.

oeddwn i yno, er eich mwyn chwi,
fel y credoch; ond awn atto ef.
16 Yna y dywedodd Thomas, yr
hwn a elwir Didymus, wrth ei gyd-
ddisgyblion, Awn ninnau hefyd, fel
y byddom feirw gyd âg ef.
17 Yna yr Iesu wedi dyfod, a'i
cafodd ef wedi bod weithian bed-
war diwrnod yn y bedd.
18 A Bethania oedd yn agos i Je-
rusalem, ynghylch pymtheg ystâd
oddi wrthi:
19 A llawer o'r Iuddewon a ddaeth-
ant at Martha a Mair, i'w cysuro
hwy am eu brawd.
20 Yna Martha, cyn gynted ag y
clybu hi fod yr Iesu yn dyfod, a
aeth i'w gyfarfod ef: ond Mair a
eisteddodd yn y tŷ.
21 Yna y dywedodd Martha wrth
yr Iesu, Arglwydd, pe buasit ti yma,
ni buasai farw fy mrawd.
22 Eithr mi a wn hefyd yr awr-
hon, pa bethau bynnag a ddymun-
ech di gan Dduw, y dyry Duw i ti.
23 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
Adgyfodir dy frawd drachefn.
24 Dywedodd Martha wrtho, [g] Myfi
a wn yr adgyfodir ef yn yr adgyf-
odiad, y dydd diweddaf.
25 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
Myfi yw yr adgyfodiad, a'r [h] bywyd:
[i] yr hwn sydd yn credu ynof fi, er
iddo farw, a fydd byw:
26 A phwy bynnag sydd yn fyw,
ac yn credu ynof fi, ni bydd marw
yn dragywydd. A wyt ti yn credu
hyn?
27 Dywedodd hithau wrtho, Yd-
wyf, Arglwydd: [k] yr wyf fi yn credu
mai ti yw y Crist, Mab Duw, yr
hwn sydd yn dyfod i'r byd.
28 Ac wedi iddi ddywedyd y peth-
au hyn, hi a aeth ymaith, ac a alw-
odd yn ddirgel ei chwaer Mair, gan
ddywedyd, Fe ddaeth yr Athraw,
ac y mae yn galw am danat.
29 Cyn gynted ag y clybu hi, hi
a gododd yn ebrwydd, ac a ddaeth
atto ef.
30 (A'r Iesu ni ddaethai etto i'r
dref, ond yr oedd efe yn y man lle
y cyfarfuasai Martha âg ef.)
31 Yna yr Iuddewon y rhai oedd
gyd â hi yn y tŷ, ac yn ei chysuro
hi, pan welsant Mair yn codi ar frys,
ac yn myned allan, a'i canlynasant
hi, gan ddywedyd, Y mae hi yn
myned at y bedd, i wylo yno.
32 Yna Mair, pan ddaeth lle yr
oedd yr Iesu, a'i weled ef, a syrth-
iodd wrth ei draed ef, gan ddywed-
yd wrtho, Arglwydd, pe buasit ti
yma, ni buasai fy mrawd farw.
33 Yr Iesu gan hynny, pan welodd
hi yn wylo, a'r Iuddewon y rhai a
ddaethai gyd â hi yn wylo, a ridd-
fanodd yn yr yspryd, ac a [2] gynhyrf-
wyd;
34 Ac a ddywedodd, Pa le y dod-
asoch chwi ef? Hwy a ddywedasant
wrtho, Arglwydd, tyred a gwel.
35 [l] Yr Iesu a wylodd.
36 Am hynny y dywedodd yr
Iuddewon, Wele, fel yr oedd yn
ei garu ef.
37 Eithr rhai o honynt a ddywed-
asant, Oni allasai hwn, [m] yr hwn a
agorodd lygaid y dall, beri na buas-
ai hwn farw chwaith?
38 Yna yr Iesu drachefn a ridd-
fanodd ynddo ei hunan, ac a ddaeth
at y bedd. Ac ogof oedd, a maen
oedd wedi ei ddodi arno.
39 Yr Iesu a ddywedodd, Codwch
ymaith y maen. Martha, chwaer
yr hwn a fuasai farw, a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, y mae efe weith-
ian yn drewi: herwydd y mae *yn
farw* er ys pedwar diwrnod.
40 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
Oni ddywedais i ti, pes credit, y
cait ti [n] weled gogoniant Duw?
41 Yna y codasant y maen lle yr
oedd y marw wedi ei osod. A'r
Iesu a gododd *ei* olwg i fynu, ac
a ddywedodd, Y Tad, yr wyf yn
diolch i ti am i ti wrandaw arnaf.
42 Ac myfi a wyddwn dy fod di yn
fy ngwrandaw bob amser: eithr [o] er
mwyn y bobl sydd yn sefyll o am-
gylch, y dywedais, fel y credont
mai tydi a'm hanfonaist i.
43 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
efe a lefodd â llef uchel, Lazarus,
tyred allan.
44 A'r hwn a fuasai farw a ddaeth
allan, yn rhwym ei draed a'i ddwy-
law mewn amdo: a'i [p] wyneb oedd
wedi ei rwymo â napcyn. Yr Iesu
a ddywedodd wrthynt, Gollyngwch
ef yn rhydd, a gadêwch iddo fyned
ymaith.
45 Yna llawer o'r Iuddewon, y
rhai a ddaethent at Mair, ac a wel-
sent y pethau a wnaethai yr Iesu, a
gredasant ynddo ef.
46 Eithr rhai o honynt a aethant
ymaith at y Phariseaid, ac a ddy-
wedasant iddynt y pethau a wnaeth-
ai yr Iesu.
47 ¶ [q] Yna yr arch-offeiriaid a'r

[g] Luc 14. 14. pen. 5. 29.
[h] pen. 6. 35.
[i] pen. 3. 36. 1 Ioan 5. 10, &c.
[k] Matt. 16. 16. pen. 4. 42. a 6. 69.
[2] Gr. *ymgynhyrfodd.*
[l] Luc 19. 41.
[m] pen. 9. 6.
[n] ad. 4.
[o] pen. 12. 30.
[p] pen. 20. 7.
[q] Ps. 2. 2. Matt. 26. 3. Marc 14. 1.

Anno DOMINI 33.

Phariseaid a gasglasant gynghor,
ac a ddywedasant, [r]Pa beth yr ydym
[r] pen. 12. 19. Act. 4. 16. ni yn ei wneuthur? canys y mae y
dyn yma yn gwneuthur llawer o
arwyddion.
48 Os gadawn ni ef fel hyn, pawb
a gredant ynddo; ac fe a ddaw y
Rhufeiniaid, ac a ddifethant ein lle
ni a'n cenedl hefyd.
[s] Luc 3. 2. pen. 18. 14. Act. 4. 6. 49 A *rhyw* un o honynt, [s]Caia-
phas, yr hwn oedd arch-offeiriad y
flwyddyn honno, a ddywedodd wrth-
ynt, Nid ydych chwi yn gwybod
dim oll,
[t] pen. 18. 14. 50 Nac yn ystyried, [t]mai buddiol
yw i ni, farw o un dyn dros y bobl,
ac na ddifether yr holl genedl.
51 Hyn ni ddywedodd efe o hono
ei hun: eithr, *ac* efe yn arch-offeir-
iad y flwyddyn honno, efe a bro-
phwydodd y byddai yr Iesu farw
dros y genedl;
[u] Es. 49. 6. 1 Ioan 2. 2. 52 Ac [u]nid dros y genedl yn unig,
[x] Eph. 2. 14, 15, 16. [x]eithr fel y casglai efe ynghyd yn
un blant Duw hefyd y rhai a wasg-
arasid.
53 Yna o'r dydd hwnnw allan y
cyd-ymgynghorasant fel y lladdent
ef.
[y] pen. 4. 1, 3. a 7. 1. 54 Am hynny [y]ni rodiodd yr Iesu
mwy yn amlwg ym mysg yr Iudd-
ewon; ond efe a aeth oddi yno i'r
wlad yn agos i'r anialwch, i ddinas
[z] Edrych 2 Chron. 13. 19. a elwir [z]Ephraim, ac a arhosodd
yno gyd â'i ddisgyblion.
55 ¶ A phasc yr Iuddewon oedd
yn agos: a llawer a aethant o'r wlad
i fynu i Jerusalem o flaen y pasc,
i'w glanhâu eu hunain.
[a] pen. 7. 11. 56 [a]Yna y ceisiasant yr Iesu; a
dywedasant wrth eu gilydd, fel yr
oeddynt yn sefyll yn y deml, Beth
a dybygwch chwi, gan na ddaeth
efe i'r wyl?
57 A'r arch-offeiriaid a'r Pharise-
aid a roisant orchymyn, os gwydd-
ai neb pa le yr oedd efe, ar fynegi
o hono, fel y gallent ei ddal ef.

PENNOD XII.

1 *Yr Iesu yn esgusodi Mair am enneinio ei draed ef.* 9 *Y bobl yn ymgasglu i weled Lazarus:* 10 *yr arch-offeiriaid yn ymgynghori i'w ladd ef.* 12 *Crist yn marchogaeth i Jerusalem.* 20 *Groegwyr yn ewyllysio gweled yr Iesu.* 23 *Y mae efe yn rhagfynegi ei farwolaeth.* 37 *Yr Iuddewon gan mwyaf wedi eu dallu:* 42 *er hynny llawer o bennaethiaid yn credu, ond heb ei gyffesu ef:* 44 *yr Iesu gan hynny yn galw yn daer am gyffesu ffydd.*

YNA yr Iesu, chwe diwrnod cyn
y pasc, a ddaeth i Bethania,
lle yr oedd Lazarus, yr hwn a fuasai
farw, yr hwn a godasai efe o feirw.
2 *Ac* [a]yno y gwnaethant iddo [a] Matt. 26. 6. Marc 14. 3.
swpper; a Martha oedd yn gwas-
anaethu: a Lazarus oedd un o'r
rhai a eisteddent gyd âg ef.
3 Yna y cymmerth [b]Mair bwys o [b] Luc 10. 38, 39. pen. 11. 2.
ennaint nard gwlyb gwerthfawr, ac
a enneiniodd draed yr Iesu, ac a
sychodd ei draed ef â'i gwallt: a'r
tŷ a lanwyd gan arogl yr ennaint.
4 Am hynny y dywedodd un o'i
ddisgyblion ef, Judas Iscariot, *mab*
Simon, yr hwn oedd ar fedr ei frad-
ychu ef,
5 Paham na werthwyd yr ennaint
hwn er tri chân ceiniog, a'i roddi
i'r tlodion?
6 *Eithr* hyn a ddywedodd efe, nid
o herwydd bod arno ofal dros y
tlodion; ond am ei fod yn lleidr,
a [c]bod ganddo y pwrs, a'i fod yn [c] pen. 13. 29.
[2]dwyn yr hyn a fwrid ynddo. [2] *arwedd.*
7 A'r Iesu a ddywedodd, Gâd
iddi! erbyn dydd fy nghladdedig-
aeth y cadwodd hi hwn.
8 Canys [d]y mae gennych y tlodion [d] Matt. 26. 11.
gyd â chwi bob amser; eithr myfi
nid oes gennych bob amser.
9 Gwybu gan hynny dyrfa fawr o'r
Iuddewon ei fod ef yno: a hwy a
ddaethant, nid er mwyn yr Iesu yn
unig, ond fel y gwelent Lazarus hef-
yd, [e]yr hwn a godasai efe o feirw. [e] pen. 11. 44.
10 ¶ Eithr yr arch-offeiriaid a
ymgynghorasant fel y lladdent La-
zarus hefyd:
11 Oblegid llawer o'r Iuddewon
a aethant ymaith o'i herwydd ef,
ac a gredasant yn yr Iesu.
12 ¶ [f]Trannoeth, tyrfa fawr yr hon [f] Matt. 21. 8. Marc 11. 8. Luc 19. 35.
a ddaethai i'r wyl, pan glywsant fod
yr Iesu yn dyfod i Jerusalem,
13 A gymmerasant gangau o'r
palmwydd, ac a aethant allan i
gyfarfod âg ef, ac a lefasant, [g]Ho- [g] Ps. 118. 25, 26.
sanna: Bendigedig [3]*yw* Brenhin [3] Neu, yw *yr hwn sydd yn dyfod yn enw yr Arglwydd yn Frenhin ar Israel.*
Israel, yr hwn sydd yn dyfod yn
enw yr Arglwydd.
14 A'r Iesu wedi cael asynyn, a
eisteddodd arno; megis y mae yn
ysgrifenedig,
15 [h]Nac ofna, ferch Sïon: wele, y [h] Zech. 9. 9.
mae dy Frenhin yn dyfod, yn eis-
tedd ar ebol asyn.
16 Y pethau hyn ni wybu ei ddis-
gyblion ef ar y cyntaf: eithr [i]pan [i] pen. 7. 39.
ogoneddwyd yr Iesu, [k]yna y cofias- [k] pen. 14. 26.
ant fod y pethau hyn yn ysgrifen-
edig am dano, ac iddynt wneuthur
hyn iddo.

Anno DOMINI 33.

[4] *alw o hono ef Lazarus o'r bedd, a'i godi o feirw.*

17 Tystiolaethodd gan hynny y dyrfa, yr hon oedd gyd âg ef [4] pan alwodd efe Lazarus o'r bedd, a'i godi ef o feirw.

18 Am hyn y daeth y dyrfa hefyd i gyfarfod âg ef, am glywed o honynt iddo wneuthur yr arwydd hon.

19 Y Phariseaid gan hynny a ddywedasant yn eu plith eu hunain, [l] A welwch chwi nad ydych yn tycio dim? wele, fe aeth y byd ar ei ol ef.

[l] pen. 11. 47.

20 ¶ Ac yr oedd rhai Groegiaid ym mhlith y rhai [m] a ddaethent i fynu i addoli ar yr wyl:

[m] Act. 8. 27.

21 Y rhai hyn gan hynny a ddaethant at Phylip, [n] yr hwn oedd o Bethsaida yn Galilea, ac a ddymunasant arno, gan ddywedyd, Syr, ni a ewyllysiem weled yr Iesu.

[n] pen. 1. 44.

22 Phylip a ddaeth, ac a ddywedodd i Andreas; a thrachefn Andreas a Phylip a ddywedasant i'r Iesu.

23 ¶ A'r Iesu a attebodd iddynt, gan ddywedyd, [o] Daeth yr awr y gogonedder Mab y dyn.

[o] pen. 13. 32. a 17. 1.

24 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi, [p] Oni syrth y gronyn gwenith i'r ddaear, a marw, hwnnw a erys yn unig; eithr os bydd efe marw, efe a ddwg ffrwyth lawer.

[p] 1 Cor. 15. 36.

25 [q] Yr hwn sydd yn caru ei einioes, a'i cyll hi; a'r hwn sydd yn casâu ei einioes yn y byd hwn, a'i ceidw hi i fywyd tragywyddol.

[q] Matt. 10. 39. a 16. 25. Marc 8. 35. Luc 9. 24. a 17. 33.

26 Os gwasanaetha neb fi, dilyned fi: a [r] lle yr wyf fi, yno y bydd fy ngweinidog hefyd: ac os gwasanaetha neb fi, y Tad a'i hanrhydedda ef.

[r] pen. 14. 3. a 17. 24.

27 [s] Yr awrhon y cynhyrfwyd fy enaid: a pha beth a ddywedaf? *O* Dad, gwared fi allan o'r awr hon: eithr o herwydd hyn y deuthum i'r awr hon.

[s] Matt. 26. 38, 39. Luc 12. 50. pen. 13. 21.

28 *O* Dad, gogonedda dy enw. Yna y daeth [t] llef o'r nef, Mi a'*i* gogoneddais, ac a'*i* gogoneddaf drachefn.

[t] Matt. 3. 17.

29 Y dyrfa gan hynny, yr hon oedd yn sefyll ac yn clywed, a ddywedodd mai taran oedd: eraill a ddywedasant, Angel a lefarodd wrtho.

30 Yr Iesu a attebodd ac a ddywedodd, [u] Nid o'm hachos i y bu y llef hon, ond o'ch achos chwi.

[u] pen. 11. 42.

31 Yn awr y mae barn y byd hwn: yn awr y bwrir allan [x] dywysog y byd hwn.

[x] Matt. 12. 29. Luc 10. 18. pen. 14. 30. a 16. 11. Eph. 6. 12.

32 A minnau, [y] os dyrchefir fi oddi ar y ddaear, a dynnaf [z] bawb attaf fy hun.

[y] pen. 3. 14. a 8. 28.

Anno DOMINI 33.

[z] Rhuf. 5. 18. Heb. 2. 9.

33 (*A* hyn a ddywedodd efe, gan arwyddo o ba angau y byddai farw.)

34 Y dyrfa a attebodd iddo, [a] Ni a glywsom o'r ddeddf, fod Crist yn aros yn dragywyddol: a pha wedd yr wyt ti yn dywedyd, fod yn rhaid dyrchafu Mab y dyn? pwy ydyw hwnnw Mab y dyn?

[a] Ps. 89. 36, 37. a 110. 4. Es. 9. 7. a 53. 8. Ezec. 37. 25. Dan. 2. 44. a 7. 14, 27. Mic. 4. 7.

35 Yna yr Iesu a ddywedodd wrthynt, Etto ychydig ennyd [b] y mae y goleuni gyd â chwi. [c] Rhodiwch tra fyddo gennych y goleuni, fel na ddalio y tywyllwch chwi: [d] a'r hwn sydd yn rhodio mewn tywyllwch, ni ŵyr i ba le y mae yn myned.

[b] pen. 8. 12. a 9. 5. ad. 46.
[c] Jer. 13. 16. Eph. 5. 8.
[d] pen. 11. 10.

36 Tra fyddo gennych oleuni, credwch yn y goleuni, fel y byddoch [e] blant y goleuni. Hyn a ddywedodd yr Iesu, ac efe a ymadawodd, ac [f] a ymguddiodd rhagddynt.

[e] Luc 16. 8. Eph. 5. 8. 1 Thess. 5. 5. 1 Ioan 2. 9, 10.
[f] pen. 8. 59. a 11. 54.

37 ¶ Ac er gwneuthur o hono ef gymmaint o arwyddion yn eu gŵydd hwynt, ni chredasant ynddo:

38 Fel y cyflawnid ymadrodd Esaias y prophwyd, yr hwn a ddywedodd efe, [g] Arglwydd, pwy a gredodd i'n hymadrodd ni? ac i bwy y datguddiwyd braich yr Arglwydd?

[g] Es. 53. 1. Rhuf. 10. 16.

39 Am hynny ni allent gredu, oblegid dywedyd o Esaias drachefn,

40 [h] Efe a ddallodd eu llygaid, ac a galedodd eu calon; fel na welent â'*u* llygaid, a deall â'*u* calon, ac ymchwelyd o honynt, ac i mi eu hiachâu hwynt.

[h] Es. 6. 9. Matt. 13. 14.

41 [i] Y pethau hyn a ddywedodd Esaias, pan welodd ei ogoniant ef, ac y llefarodd am dano ef.

[i] Es. 6. 1.

42 ¶ Er hynny llawer o'r pennaethiaid hefyd a gredasant ynddo; ond [k] oblegid y Phariseaid ni chyffesasant *ef*, rhag eu bwrw allan o'r synagog:

[k] pen. 7. 13. a 9. 22.

43 [l] Canys yr oeddynt yn caru gogoniant dynion yn fwy na gogoniant Duw.

[l] pen. 5. 44.

44 ¶ A'r Iesu a lefodd ac a ddywedodd, [m] Yr hwn sydd yn credu ynof fi, nid yw yn credu ynof fi, ond yn yr hwn a'm hanfonodd i.

[m] Marc 9. 37. 1 Petr 1. 21.

45 [n] A'r hwn sydd yn fy ngweled i, sydd yn gweled yr hwn a'm danfonodd i.

[n] pen. 14. 9.

46 [o] Mi a ddeuthum yn oleuni i'r byd, fel *y bo i* bob un a'r sydd yn credu ynof fi, nad arhoso yn y tywyllwch.

[o] ad. 35, 36. pen. 3. 19. a 8. 12. a 9. 5, 39.

47 Ac os clyw neb fy ngeiriau, ac ni chred, [p] myfi nid wyf yn ei farnu

[p] pen. 5 45. a 8. 15, 26.

Anno DOMINI 33.

ef: canys [q] ni ddeuthum i farnu y
byd, eithr i achub y byd.
48 Yr hwn sydd yn fy nirmygu i,
[q] pen. 3. 17.
ac heb dderbyn fy ngeiriau, y mae
iddo un yn ei farnu: [r] y gair a
[r] Marc 16. 16.
leferais i, hwnnw a'i barn ef yn y
dydd diweddaf.
49 Canys [s] myfi ni leferais o honof
[s] pen. 8. 38. a 14. 10.
fy hun: ond y Tad yr hwn a'm
hanfonodd i, efe a roddes orchy-
myn i mi, [t] beth a ddywedwn, a pha
[t] Deut. 18. 18.
beth a lefarwn.
50 Ac mi a wn fod ei orchymyn ef
yn fywyd tragywyddol: am hynny
y pethau yr wyf fi yn eu llefaru,
fel y dywedodd y Tad wrthyf, felly
yr wyf yn llefaru.

PENNOD XIII.

1 Yr Iesu yn golchi traed ei ddisgyblion: 14 yn eu hannog i ostyngeiddrwydd a chariad perffaith: 18 yn rhag-ddywedyd, ac yn datguddio i Ioan trwy arwydd, y bradychai Judas ef: 31 yn gorchymyn iddynt garu eu gilydd; 36 ac yn rhybuddio Petr y gwadai efe ef.

A [a] CHYN gwyl y pasc, yr Iesu
[a] Matt. 26. 2.
yn gwybod ddyfod ei awr ef
i ymadael â'r byd hwn at y Tad, efe
yn caru yr eiddo y rhai oedd yn y
byd, a'u carodd hwynt hyd y diwedd.
2 Ac wedi darfod swpper, [b] wedi
[b] Luc 22. 3. ad. 27.
i ddiafol eisoes roi y'nghalon Ju-
das Iscariot, *mab* Simon, ei frad-
ychu ef;
3 Yr Iesu yn gwybod [c] roddi o'r
[c] Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 3. 35. a 17. 2.
Tad bob peth oll yn ei ddwylaw
ef, a'i fod wedi dyfod oddi wrth
Dduw, ac yn myned at Dduw;
4 Efe a gyfododd oddi ar swpper,
ac a roes heibio ei gochl-wisg, ac
a gymmerodd dywel, ac a ymwreg-
ysodd.
5 Wedi hynny efe a dywalltodd
ddwfr i'r cawg, ac a ddechreuodd
olchi traed y disgyblion, a'*u* sychu
â'r tywel, â'r hwn yr oedd efe wedi
ei wregysu.
6 Yna y daeth efe at Simon Petr:
[2] ac efe a ddywedodd wrtho, Ar-
[2] *A Phetr a*, &c.
glwydd, [d] a wyt ti yn golchi fy
[d] Edrych Matt. 3. 14.
nhraed i?
7 Yr Iesu a attebodd ac a ddywed-
odd wrtho, Y peth yr wyf fi yn ei
wneuthur, ni wyddost ti yr awrhon:
eithr ti a gei wybod ar ol hyn.
8 Petr a ddywedodd wrtho, Ni
chei di olchi fy nhraed i byth. Yr
Iesu a attebodd iddo, [e] Oni olchaf
[e] pen. 3. 5. 1 Cor. 6. 11. Eph. 5. 26. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22.
di, nid oes i ti gyfran gyd â myfi.
9 Simon Petr a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, nid fy nhraed yn unig,
eithr *fy* nwylaw a'*m* pen hefyd.

Anno DOMINI 33.

10 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Yr hwn a olchwyd, nid rhaid iddo
ond golchi *ei* draed, eithr y mae
yn lân oll: ac [f] yr ydych chwi yn
[f] pen. 15. 3.
lân, eithr nid pawb oll.
11 Canys efe [g] a wyddai pwy a'i
[g] pen. 6. 64.
bradychai ef: am hynny y dywed-
odd, Nid ydych chwi yn lân bawb oll.
12 Felly wedi iddo olchi eu traed
hwy, a chymmeryd ei gochl-wisg,
efe a eisteddodd drachefn, ac a ddy-
wedodd wrthynt, A wyddoch chwi
pa beth a wneuthum i chwi?
13 [h] Yr ydych chwi yn fy ngalw i,
[h] Matt. 23. 8, 10. 1 Cor. 8. 6. a 12. 3. Phil. 2. 11.
Yr Athraw, a'r Arglwydd: a da y
dywedwch; canys *felly* yr ydwyf.
14 [i] Am hynny os myfi, yn Ar-
[i] Luc 22. 27.
glwydd ac yn Athraw, a olchais
eich traed chwi; [k] chwithau a ddyl-
[k] Gal. 6. 1, 2.
ech olchi traed eich gilydd;
15 Canys [l] rhoddais esampl i chwi,
[l] Matt. 11. 29. 1 Petr 2. 21. 1 Ioan 2. 6.
fel y gwnelech chwithau megis y
gwneuthum i chwi.
16 [m] Yn wir, yn wir, meddaf i
[m] Matt. 10. 24. Luc 6. 40. pen. 15. 20.
chwi, Nid yw y gwas yn fwy na'i
arglwydd; na'r hwn a ddanfonwyd
yn fwy na'r hwn a'i danfonodd.
17 [n] Os gwyddoch y pethau hyn,
[n] Iago 1. 25.
gwŷn eich byd os gwnewch hwynt.
18 ¶ Nid wyf fi yn dywedyd am
danoch oll; mi a wn pwy a ethol-
ais: ond fel y cyflawnid yr ys-
grythyr, [o] Yr hwn sydd yn bwytta
[o] Ps. 41. 9. Matt. 26. 23.
bara gyd â mi, a gododd ei sawdl
yn fy erbyn.
19 [p] [3] Yn awr yr wyf yn dywedyd
[p] pen. 14. 29. a 16. 4.
[3] Neu, *O'r awr hon.*
wrthych cyn ei ddyfod, fel pan
ddêl, y credoch mai myfi yw *efe.*
20 [q] Yn wir, yn wir, meddaf i
[q] Matt. 10. 40. Luc 10. 16.
chwi, Yr hwn sydd yn derbyn y
neb a ddanfonwyf fi, sydd yn fy
nerbyn i; a'r hwn sydd yn fy ner-
byn i, sydd yn derbyn yr hwn a'm
danfonodd i.
21 [r] Wedi i'r Iesu ddywedyd y
[r] Matt. 26. 21. Marc 14. 18. Luc 22. 21.
pethau hyn, [s] efe a gynhyrfwyd yn
[s] pen. 12. 27.
yr yspryd, ac a dystiolaethodd, ac
a ddywedodd, Yn wir, yn wir, y
dywedaf wrthych, [t] y bradycha un
[t] Act. 1. 17. 1 Ioan 2. 19.
o honoch fi.
22 Yna y disgyblion a edrychas-
ant ar eu gilydd, gan ammeu am
bwy yr oedd efe yn dywedyd.
23 Ac [u] yr oedd un o'i ddisgyblion
[u] pen. 19. 26. a 20. 2. a 21. 7, 20, 24.
yn pwyso ar fynwes yr Iesu, yr hwn
yr oedd yr Iesu yn ei garu.
24 Am hynny yr amneidiodd Si-
mon Petr ar hwnnw, i ofyn pwy
oedd efe, am yr hwn yr oedd efe
yn dywedyd.
25 Ac yntau yn pwyso ar ddwy-

Anno DOMINI 33.

fron yr Iesu, a ddywedodd wrtho,
Arglwydd, pwy yw efe?
26 Yr Iesu a attebodd, Hwnnw yw
efe, i'r hwn y rhoddaf fi dammaid
wedi i mi ei wlychu. Ac wedi iddo
wlychu y tammaid, efe a'i rhoddodd
i Judas Iscariot, *mab* Simon.
27 Ac ar ol y tammaid, yna yr aeth
Satan i mewn iddo. Am hynny y
dywedodd yr Iesu wrtho, Hyn yr
wyt yn ei wneuthur, gwna ar frys.
28 Ac ni wyddai neb o'r rhai oedd
yn eistedd i ba beth y dywedasai
efe hyn wrtho.
29 Canys rhai oedd yn tybied, am
[x] pen. 12. 6. fod [x] Judas a'r gôd ganddo, fod yr
Iesu yn dywedyd wrtho, Pryn *y*
pethau sydd arnom eu heisieu er-
byn yr wyl; neu, ar roi o hono
beth i'r tlodion.
30 Yntau gan hynny, wedi der-
byn y tammaid, a aeth allan yn
ebrwydd. Ac yr oedd hi yn nos.
31 ¶ Yna gwedi iddo fyned allan,
yr Iesu a ddywedodd, Yn awr y
gogoneddwyd Mab y dyn, a Duw
a ogoneddwyd ynddo ef.
[y] pen. 17. 1, 5, 6. 32 [y] Os gogoneddwyd Duw ynddo
ef, Duw hefyd a'i gogonedda ef
[z] pen. 12. 23. ynddo ei hun, ac [z] efe a'i gogonedda
ef yn ebrwydd.
33 *O* blant bychain, etto yr wyf
ennyd fechan gyd â chwi. Chwi
[a] pen. 7. 34. a 8. 21. a'm ceisiwch: ac, [a] megis y dywed-
ais wrth yr Iuddewon, Lle yr wyf
fi yn myned, ni ellwch chwi ddy-
fod; yr ydwyf yn dywedyd wrthych
chwithau hefyd yr awrhon.
[b] Lef. 19. 18. pen. 15. 12, 17. Eph. 5. 2. 1 Thess. 4. 9. 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 23. a 4. 21. 34 [b] Gorchymyn newydd yr wyf
yn ei roddi i chwi, Ar garu o hon-
och eich gilydd; fel y cerais i chwi,
ar garu o honoch chwithau bawb
eich gilydd.
[c] 1 Ioan 2. 5. a 4. 20. 35 [c] Wrth hyn y gwybydd pawb
mai disgyblion i mi ydych, os bydd
gennych gariad i'ch gilydd.
36 ¶ A Simon Petr a ddywedodd
wrtho, Arglwydd, i ba le yr wyt
ti yn myned? Yr Iesu a attebodd
iddo, Lle yr ydwyf fi yn myned, ni
elli di yr awrhon fy nghanlyn: eithr
[d] pen. 21. 18. 2 Petr 1. 14. [d] ar ol hyn y'm canlyni.
37 Petr a ddywedodd wrtho, Ar-
glwydd, paham na allaf fi dy ganlyn
[e] Matt. 26. 33, 35. Marc 14. 31. Luc 22. 33. yr awrhon? [e] mi a roddaf fy einioes
drosot.
38 Yr Iesu a attebodd iddo, A
roddi di dy einioes drosof fi? Yn
wir, yn wir, meddaf i ti, Ni chân
y ceiliog nes i ti fy ngwadu dair
gwaith.

PENNOD XIV.

1 *Crist yn cysuro ei ddisgyblion â gobaith teyrnas nef:* 6 *yn proffesu mai efe yw y ffordd, a'r gwirionedd, a'r bywyd; a'i fod yn un â'r Tad:* 13 *yn gwarantu y bydd eu gweddïau hwy yn ei enw ef yn ffrwythlawn:* 15 *yn dymuno cariad ac ufudd-dod:* 16 *yn addaw yr Yspryd Glân y Diddanydd;* 27 *ac yn gadael ei dangnefedd gyd â hwynt.*

NA thralloder eich calon: yr
ydych yn credu yn Nuw, cred-
wch ynof finnau hefyd.
2 Yn nhŷ fy Nhad y mae llawer
o drigfannau: a phe amgen, mi
a ddywedaswn i chwi. Yr wyf fi
yn myned i barottôi lle i chwi.
3 Ac [a] os myfi a âf, ac a barottoaf [a] ad. 18, 28.
le i chwi, mi a ddeuaf drachefn,
ac a'ch cymmeraf chwi attaf fy
hun; fel [b] lle yr wyf fi, y byddoch [b] pen. 12. 26. a 17. 24.
chwithau hefyd.
4 Ac i ba le yr wyf fi yn myn-
ed, chwi a wyddoch, a'r ffordd a
wyddoch.
5 Dywedodd Thomas wrtho, Ar-
glwydd, ni wyddom ni i ba le yr
wyt ti yn myned; a pha fodd y
gallwn wybod y ffordd?
6 Yr Iesu a ddywedodd wrtho ef,
Myfi yw y [c] ffordd, a'r [d] gwirionedd, [c] Heb. 9. 8. [d] pen. 1. 17.
a'r [e] bywyd: [f] nid yw neb yn dyfod [e] pen. 1. 4. a 11. 25.
at y Tad, ond trwof fi. [f] pen. 10. 9.
7 Ped adnabuasech fi, fy Nhad hef-
yd a adnabuasech: ac o hyn allan yr
adwaenoch ef, a chwi a'i gwelsoch ef.
8 Dywedodd Phylip wrtho, Ar-
glwydd, dangos i ni y Tad, a digon
yw i ni.
9 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
A ydwyf gyhyd o amser gyd â
chwi, ac nid adnabuost fi, Phylip?
[g] Y neb a'm gwelodd i, a welodd [g] pen. 12. 45.
y Tad: a pha fodd yr wyt ti yn
dywedyd, Dangos i ni y Tad?
10 Onid wyt ti yn credu [h] fy mod [h] ad. 20. pen. 10. 38. a 17. 21, 23.
i yn y Tad, a'r Tad ynof finnau?
Y geiriau yr wyf fi yn eu llefaru
wrthych, [i] nid o honof fy hun yr [i] pen. 5. 19. a 8. 28. a 12. 49.
wyf yn eu llefaru; ond y Tad yr
hwn sydd yn aros ynof, efe sydd yn
gwneuthur y gweithredoedd.
11 Credwch fi, fy *mod* i yn y Tad,
a'r Tad ynof finnau: ac onid ê,
credwch fi er mwyn y gweithred-
oedd eu hunain.
12 [k] Yn wir, yn wir, meddaf i [k] Matt. 21. 21. Marc 16. 17.
chwi, Yr hwn sydd yn credu ynof
fi, y gweithredoedd yr wyf fi yn
eu gwneuthur, yntau hefyd a'u
gwna, a mwy na'r rhai hyn a wna
efe: oblegid yr wyf fi yn myned
at fy Nhad.

13 [1] A pha beth bynnag a ofynoch
yn fy enw i, hynny a wnaf; fel y
gogonedder y Tad yn y Mab.
14 Os gofynwch ddim yn fy enw i,
mi a'*i* gwnaf.
15 ¶ [m] O cherwch fi, cedwch fy
ngorchymynion.
16 A mi a weddïaf ar y Tad, ac
[n] efe a rydd i chwi Ddiddanydd
arall, fel yr arhoso gyd â chwi yn
dragywyddol;
17 [o] Yspryd y gwirionedd, yr hwn
ni ddichon y byd ei dderbyn, am
nad yw yn ei weled, nac yn ei ad-
nabod ef: ond chwi a'i hadwaenoch
ef; o herwydd y mae yn aros gyd â
chwi, ac ynoch y bydd efe.
18 [p] Nis gadawaf chwi yn [2] amddif-
aid: [q] mi a ddeuaf attoch chwi.
19 Etto ennyd bach, a'r byd ni'm
gwel mwy; eithr [r] chwi a'm gwel-
wch: canys byw wyf fi, a byw
fyddwch chwithau hefyd.
20 Y dydd hwnnw y gwybyddwch
[s] fy *mod* i yn fy Nhad, a chwithau
ynof fi, a minnau ynoch chwithau.
21 [t] Yr hwn sydd a'm gorchymynion
i ganddo, ac yn eu cadw hwynt, efe
yw yr hwn sydd yn fy ngharu i: a'r
hwn sydd yn fy ngharu i, a gerir
gan fy Nhad i: a minnau a'i caraf
ef, ac a'm hegluraf fy hun iddo.
22 Dywedodd Judas wrtho, (nid
yr Iscariot,) Arglwydd, pa beth yw
yr achos yr wyt ar fedr dy eglurhâu
dy hun i ni, ac nid i'r byd?
23 Yr Iesu a attebodd ac a ddy-
wedodd wrtho, [u] Os câr neb fi, efe a
geidw fy ngair; a'm Tad a'i câr
yntau, a [x] nyni a ddeuwn atto, ac
a wnawn ein trigfa gyd âg ef.
24 Yr hwn nid yw yn fy ngharu i,
nid yw yn cadw fy ngeiriau: [y] a'r
gair yr ydych yn ei glywed, nid
eiddof fi ydyw, ond eiddo y Tad
a'm hanfonodd i.
25 Y pethau hyn a ddywedais
wrthych, a mi yn aros gyd â chwi.
26 Eithr [z] y Diddanydd, yr Yspryd
Glân, yr hwn a enfyn y Tad yn fy
enw i, efe [a] a ddysg i chwi yr holl
bethau, ac a ddwg ar gôf i chwi yr
holl bethau a ddywedais i chwi.
27 Yr wyf yn gadael i chwi dang-
nefedd; fy nhangnefedd yr ydwyf
yn ei roddi i chwi: nid fel y mae
y byd yn rhoddi, yr wyf fi yn
rhoddi i chwi. Na thralloder eich
calon, ac nac ofned.
28 Clywsoch fel [b] y dywedais wrth-
ych, Yr wyf yn myned ymaith, ac

Anno DOMINI 33.
[1] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. pen. 15. 7, 16. a 16. 23. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14.
[m] ad. 21, 23. pen. 15. 10, 14. 1 Ioan 5. 3.
[n] pen. 15. 26. a 16. 7. Rhuf. 8. 15, 26.
[o] pen. 15. 26. a 16. 13.
[p] Matt. 28. 20.
[2] *anghysurus.*
[q] ad. 3, 28.
[r] pen. 16. 16.
[s] ad. 10. pen. 10. 38. a 17. 21, 23, 26.
[t] ad. 15. 1 Ioan 2. 5. a 5. 3.
[u] ad. 15.
[x] 1 Ioan 2. 24. Dat. 3. 20.
[y] ad. 10. pen. 5. 19 38.
[z] ad. 16.
[a] pen. 12. 16. a 16. 13. 1 Ioan 2. 20, 27.
[b] ad. 3, 13.

mi a ddeuaf attoch. Pe carech fi,
chwi a lawenhâech am i mi ddywed-
yd, Yr wyf yn myned at y Tad: can-
ys y mae [c] fy Nhad yn fwy na myfi.
29 Ac [d] yr awrhon y dywedais i
chwi cyn ei ddyfod, fel pan ddêl, y
credoch.
30 Nid ymddiddanaf â chwi nem-
mawr bellach: [e] canys tywysog y
byd hwn sydd yn dyfod, ac nid oes
iddo ddim ynof fi.
31 Ond fel y gwypo y byd fy mod
i yn caru y Tad, ac [f] megis y gor-
chymynodd y Tad i mi, felly yr
wyf yn gwneuthur. Codwch, awn
oddi yma.

PENNOD XV.

1 *Y diddanwch a'r caredigrwydd sydd rhwng Crist a'i aelodau, trwy ddammeg y winwydden.* 18 *Cysur mewn casineb, ac erlid bydol.* 26 *Swydd yr Yspryd Glân, a'r apostolion.*

MYFI yw y wir winwydden, a'm
Tad yw y llafurwr.
2 [a] Pob cangen ynof fi heb ddwyn
ffrwyth, y mae efe yn ei thynnu
ymaith: a phob un a ddygo ffrwyth,
y mae efe yn ei glanhâu, fel y dygo
fwy o ffrwyth.
3 [b] Yr awrhon yr ydych chwi yn lân
trwy y gair a leferais i wrthych.
4 Arhoswch ynof fi, a mi ynoch
chwi. Megis na all y gangen ddwyn
ffrwyth o honi ei hun, onid erys yn
y winwydden; felly ni ellwch chwi-
thau, onid arhoswch ynof fi.
5 Myfi yw y winwydden, chwi-
thau *yw* y canghennau. Yr hwn
sydd yn aros ynof fi, a minnau
ynddo yntau, hwnnw sydd yn dwyn
ffrwyth lawer: oblegid [c] [2] hebof fi
ni ellwch chwi wneuthur dim.
6 Onid erys un ynof fi, [d] efe a
daflwyd allan megis cangen, ac a
wywodd; ac y maent yn eu casglu
hwynt, ac yn *eu* bwrw yn tân, a
hwy a losgir.
7 Os arhoswch ynof fi, ac aros
o'm geiriau ynoch, [e] beth bynnag
a ewyllysioch, gofynwch, ac efe a
fydd i chwi.
8 [f] Yn hyn y gogoneddwyd fy
Nhad, ar ddwyn o honoch ffrwyth
lawer; a disgyblion fyddwch i mi.
9 Fel y carodd y Tad fi, felly y
cerais innau chwithau: arhoswch
yn fy nghariad i.
10 [g] Os cedwch fy ngorchymyn-
ion, chwi a arhoswch yn fy nghar-
iad; fel y cedwais i orchymynion
fy Nhad, ac yr wyf yn aros yn ei
gariad ef.

Anno DOMINI 33.
[c] Edrych pen. 5. 18. Phil. 2. 6.
[d] pen. 13. 19.
[e] pen. 12. 31.
[f] pen. 10. 18.
[a] Matt. 15. 13.
[b] pen. 13. 10. a 17. 17. Eph. 5. 26. 1 Petr 1. 22.
[c] Hos. 14. 8. Phil. 1. 11.
[2] *wedi eich gwahanu oddi wrthyf fi.*
[d] Matt. 3. 10. a 7. 19.
[e] ad. 16. pen. 14. 13.
[f] Matt. 5. 16. Phil. 1. 11.
[g] pen. 14. 15, 21, 23.

Anno DOMINI 33.

11 Hyn a ddywedais wrthych, fel yr [3] arhosai fy llawenydd ynoch, ac [h] y [4] byddai eich llawenydd yn gyflawn.

12 [i] Dyma fy ngorchymyn i; Ar i chwi garu eich gilydd, fel y cerais i chwi.

13 [k] Cariad mwy na hwn nid oes gan neb; sef, bod i un roi ei einioes dros ei gyfeillion.

14 [l] Chwychwi yw fy nghyfeillion, os gwnewch pa bethau bynnag yr wyf yn eu gorchymyn i chwi.

15 Nid ydwyf mwyach yn eich galw yn weision; oblegid y gwas ni wyr beth y mae ei arglwydd yn ei wneuthur: ond mi a'ch gelwais chwi yn gyfeillion; oblegid [m] pob peth a'r a glywais gan fy Nhad, a hysbysais i chwi.

16 [n] Nid chwi a'm dewisasoch i, ond myfi a'ch dewisais chwi, ac a'ch [o] ordeiniais chwi, fel yr elech ac y dygech ffrwyth, ac yr arhosai eich ffrwyth; megis [p] pa beth bynnag a ofynoch gan y Tad yn fy enw i, y rhoddo efe i chwi.

17 Hyn yr wyf yn ei orchymyn i chwi, garu o honoch eich gilydd.

18 [q] Os yw y byd yn eich casâu chwi, [5] chwi a wyddoch gasâu o hono fyfi o'ch blaen chwi.

19 [r] Pe byddech o'r byd, y byd a garai yr eiddo; ond [s] oblegid nad ydych o'r byd, eithr i mi eich dewis allan o'r byd, am hynny y mae y byd yn eich casâu chwi.

20 Cofiwch yr ymadrodd a ddywedais i wrthych; [t] Nid yw y gwas yn fwy na'i arglwydd. Os erlidiasant fi, hwy a'ch erlidiant chwithau: [u] os cadwasant fy ngair i, yr eiddoch chwithau hefyd a gadwant.

21 Eithr [x] hyn oll a wnant i chwi er mwyn fy enw i, am nad adwaenant yr hwn a'm hanfonodd i.

22 [y] Oni bai fy nyfod a llefaru wrthynt, ni buasai arnynt bechod: [z] ond yr awrhon nid oes ganddynt esgus am eu pechod.

23 [a] Yr hwn sydd yn fy nghasâu i, sydd yn casâu fy Nhad hefyd.

24 Oni bai wneuthur o honof yn eu plith y gweithredoedd ni wnaeth neb arall, ni buasai arnynt bechod: ond yr awrhon hwy a welsant, ac a'm casasant i a'm Tad hefyd.

25 Eithr, fel y cyflawnid y gair sydd ysgrifenedig yn eu cyfraith hwynt, [b] Hwy a'm casasant yn ddïachos.

26 [c] Eithr pan ddêl y Diddanydd, yr hwn a anfonaf i chwi oddi wrth y Tad, (*sef* Yspryd y gwirionedd, yr hwn sydd yn deilliaw oddi wrth y Tad,) efe a dystiolaetha am danaf fi.

27 A [d] chwithau hefyd a dystiolaethwch, am [e] eich bod o'r dechreuad gyd â mi.

[3] *arhoso.* [h] pen. 16. 24. [4] *byddo.* [i] pen. 13. 34. 1 Thess. 4. 9. 1 Petr 4. 8. 1 Ioan 3. 11. a 4. 21. [k] Rhuf. 5. 7, 8. Eph. 5. 2. 1 Ioan 3. 16. [l] pen. 14. 15, 23. Edrych Matt. 12. 50. [m] Edrych Gen. 18. 17. [n] 1 Ioan 4. 10, 19. [o] Matt. 28. 19. Marc 16. 15. Col. 1. 6. [p] ad. 7. pen. 14. 13. [q] 1 Ioan 3. 13. [5] *gwybyddwch.* [r] 1 Ioan 4. 5. [s] pen. 17. 14. [t] Matt. 10. 24. Luc 6. 40. pen. 13. 16. [u] Ezec. 3. 7. [x] Matt. 10. 22. a 24. 9. pen. 16. 3. [y] pen. 9. 41. [z] Rhuf. 1. 20. Iago 4. 17. [a] 1 Ioan 2. 23. [b] Ps. 35. 19. a 69. 4. [c] Luc 24. 49. pen. 14. 17, 26. a 16. 7. Act. 2. 33. [d] Act. 1. 8, 21, 22. a 5. 32. [e] Luc 1. 2. 1 Ioan 1. 1.

PENNOD XVI.

1 *Crist yn cysuro ei ddisgyblion yn erbyn blinder, trwy addewid o'r Yspryd Glân, a thrwy ei ail-gyfodiad a'i esgyniad:* 23 *yn eu sicrhâu y bydd eu gweddïau hwy yn ei enw ef yn gymmeradwy gan ei Dad.* 33 *Tangnefedd yng Nghrist; ac yn y byd gorthrymder.*

Y PETHAU hyn a ddywedais i chwi, fel [a] na rwystrer chwi.

2 [b] Hwy a'ch bwriant chwi allan o'r synagogau: ac y mae yr awr yn dyfod, y tybia pwy bynnag a'ch lladdo, ei fod yn gwneuthur gwasanaeth i Dduw.

3 A'r [c] pethau hyn a wnant i chwi, oblegid nad adnabuant y Tad, na myfi.

4 Eithr [d] y pethau hyn a ddywedais i chwi, fel pan ddêl yr awr, y cofioch hwynt, ddarfod i mi ddywedyd i chwi: a'r [e] pethau hyn ni ddywedais i chwi o'r dechreuad, am fy mod gyd â chwi.

5 Ac yn awr yr wyf yn myned at yr hwn a'm hanfonodd; ac nid yw neb o honoch yn gofyn i mi, I ba le yr wyt ti yn myned?

6 Eithr am i mi ddywedyd y pethau hyn i chwi, tristwch a lanwodd eich calon.

7 Ond yr wyf fi yn dywedyd gwirionedd i chwi; Buddiol yw i chwi fy myned i ymaith: canys onid âf fi, [f] ni ddaw y Diddanydd attoch; eithr [g] os mi a âf, mi a'i hanfonaf ef attoch.

8 A phan ddêl, efe a argyhoedda y byd o bechod, ac o gyfiawnder, ac o farn:

9 O bechod, am nad ydynt yn credu ynof fi;

10 O gyfiawnder, am fy mod yn myned at fy Nhad, ac ni'm gwelwch i mwyach;

11 O farn, oblegid [h] tywysog y byd hwn a farnwyd.

12 Y mae gennyf etto lawer o bethau i'w dywedyd i chwi, ond ni ellwch eu dwyn yr awrhon.

13 Ond pan ddêl efe, *sef* [i] Yspryd y gwirionedd, [k] efe a'ch tywys chwi i bob gwirionedd: canys ni lefara o hono ei hun; ond pa bethau bynnag a glywo, a lefara efe: a'r pethau sydd i ddyfod, a fynega efe i chwi.

[a] Matt. 11. 6. [b] pen. 9. 22, 34. a 12. 42. [c] pen. 15. 21. 1 Cor. 2. 8. [d] pen. 13. 19. a 14. 29. [e] Edrych Matt. 9. 15. [f] pen. 14. 16, 26. a 15. 26. [g] Act. 2. 33. Eph. 4. 8. [h] pen. 12. 31. Eph. 2. 2. Col. 2. 15. [i] pen. 14. 17. [k] pen. 14. 26.

Anno DOMINI 33.

14 Efe a'm gogonedda i: canys
efe a gymmer o'r eiddof, ac a'i myn-
ega i chwi.
l pen. 17. 10. — 15 [l] Yr holl bethau sydd eiddo y
Tad, ydynt eiddof fi; o herwydd
hyn y dywedais, mai o'r eiddof fi y
cymmer, ac y mynega i chwi.
m pen. 7. 33. a 13. 33. a 14. 19. — 16 [m] Ychydig ennyd, ac ni'm gwel-
wch; a thrachefn ychydig ennyd,
a chwi a'm gwelwch: am fy mod
yn myned at y Tad.
17 Am hynny y dywedodd *rhai* o'i
ddisgyblion wrth eu gilydd, Beth
yw hyn y mae efe yn ei ddywedyd
wrthym, Ychydig ennyd, ac ni'm
gwelwch; a thrachefn ychydig en-
nyd, a chwi a'm gwelwch: ac, Am
fy mod yn myned at y Tad?
18 Am hynny hwy a ddywedasant,
Beth yw hyn y mae efe yn ei ddy-
wedyd, Ychydig ennyd? ni wyddom
ni beth y mae efe yn ei ddywedyd.
19 Yna y gwybu yr Iesu eu bod
hwy yn ewyllysio gofyn iddo; ac a
ddywedodd wrthynt, Ai ymofyn yr
ydych â'ch gilydd am hyn, oblegid
i mi ddywedyd, Ychydig ennyd, ac
ni'm gwelwch; a thrachefn ychydig
ennyd, a chwi a'm gwelwch?
20 Yn wir, yn wir, meddaf i chwi,
Chwi a wylwch ac a alerwch, a'r
byd a lawenycha: eithr chwi a fydd-
wch dristion; ond eich tristwch a
droir yn llawenydd.
n Es. 26. 17. — 21 [n] Gwraig wrth esgor sydd mewn
tristwch, am ddyfod ei hawr: eithr
wedi geni y plentyn, nid yw hi yn
cofio ei gofid mwyach, gan lawen-
ydd geni dyn i'r byd.
22 A chwithau am hynny ydych
yr awrhon mewn tristwch: eithr mi
o pen. 14. 1. a 20. 20. — a ymwelaf â chwi drachefn, [o] a'ch
calon a lawenycha, a'ch llawenydd
ni ddwg neb oddi arnoch.
23 A'r dydd hwnnw ni ofynwch
p Matt. 7. 7. pen. 14. 13. a 15. 16. — ddim i mi. [p] Yn wir, yn wir, medd-
af i chwi, Pa bethau bynnag a of-
ynoch i'r Tad yn fy enw, efe a'u
rhydd i chwi.
24 Hyd yn hyn ni ofynasoch ddim
yn fy enw i: gofynwch, a chwi a
q pen. 15. 11. — gewch; [q] fel y byddo eich llawen-
ydd yn gyflawn.
25 Y pethau hyn a leferais wrth-
ych mewn damhegion: eithr y mae
yr awr yn dyfod, pan na lefarwyf
wrthych mewn damhegion mwyach,
eithr y mynegaf i chwi yn eglur am
y Tad.
26 Y dydd hwnnw y gofynwch yn
fy enw: ac nid wyf yn dywedyd
i chwi, y gweddïaf fi ar y Tad
trosoch:
27 Canys y Tad ei hun sydd yn
eich caru chwi, am i chwi fy ngharu
i, a [r] chredu fy nyfod i allan oddi — r pen. 3. 13. a 17. 8.
wrth Dduw.
28 [s] Mi a ddeuthum allan oddi — s pen. 13. 3.
wrth y Tad, ac a ddeuthum i'r
byd: trachefn yr wyf yn gadael y
byd, ac yn myned at y Tad.
29 Ei ddisgyblion a ddywedasant
wrtho, Wele, yr wyt ti yn awr yn
dywedyd yn eglur, ac nid wyt yn
dywedyd un ddammeg.
30 Yn awr y gwyddom [t] y gwydd- — t pen. 21. 17.
ost bob peth, ac nid rhaid i ti ym-
ofyn o neb â thi: wrth hyn [u] yr — u pen. 17. 8.
ydym yn credu ddyfod o honot
allan oddi wrth Dduw.
31 Yr Iesu a'u hattebodd hwynt,
A ydych chwi yn awr yn credu?
32 Wele, y mae yr awr yn dyfod,
ac yr awrhon hi a ddaeth, [x] y gwas- — x Matt. 26. 31. Marc 14. 27.
gerir chwi [y] bob un [2] at yr eiddo,
ac y gadêwch fi yn unig: ac [z] nid — y pen. 20. 10.
wyf yn unig, oblegid y mae y Tad — 2 *i'w gartref.*
gyd â myfi. — z pen. 8. 29. a 14. 10.
33 Y pethau hyn a ddywedais
wrthych fel [a] y caffech dangnefedd — a Es. 9. 6. pen. 14. 27. Rhuf. 5. 1. Eph. 2. 14. Col. 1. 20.
ynof. Yn y byd gorthrymder a
gewch: eithr cymmerwch gysur,
myfi a orchfygais y byd.

PENNOD XVII.

1 *Crist yn gweddïo ar ei Dad am ei ogoneddu ef:* 6 *am gadw ei apostolion* 11 *mewn undeb,* 17 *a gwirionedd:* 20 *am eu gogoneddu hwy, a'r holl ffyddloniaid eraill, gyd âg ef yn y nefoedd.*

Y PETHAU hyn a lefarodd yr
Iesu, ac *efe* a gododd ei lygaid
i'r nef, ac a ddywedodd, Y Tad,
[a] daeth yr awr; gogonedda dy Fab, — a pen. 12. 23. a 16. 32.
fel y gogoneddo dy Fab dithau:
2 [b] Megis y rhoddaist iddo awdur- — b Matt. 11. 27. a 28. 18. pen. 3. 35. a 5. 27. 1 Cor. 15. 25. Phil. 2. 10. Heb. 2. 8.
dod ar bob cnawd, fel am y cwbl a
roddaist iddo, y rhoddai efe iddynt
fywyd tragywyddol.
3 A [c] hyn yw y bywyd tragywydd- — c Es. 53. 11. Jer. 9. 24.
ol; iddynt dy adnabod di yr unig
wir Dduw, a'r hwn a anfonaist ti,
Iesu Grist.
4 [d] Mi a'th ogoneddais di ar y — d pen. 13. 31. a 14. 13.
ddaear; [e] mi a gwblheais y gwaith — e pen. 4. 34. a 19. 30.
a roddaist i mi i'w wneuthur.
5 Ac yr awrhon, O Dad, gogon-
edda di fyfi gyd â thi dy hun, â'r
gogoniant [f] oedd i mi gyd â thi cyn — f pen. 1. 1, 2. a 10. 30. a 14. 9.
bod y byd.
6 Mi a eglurais dy enw i'r dynion
[g] a roddaist i mi allan o'r byd: — g pen. 6. 37, 39. a 10. 29.
eiddot ti oeddynt, a thi a'u rhodd-

Anno DOMINI 33.

Anno DOMINI 33.

aist hwynt i mi; a hwy a gadwas-
ant dy air di.
7 Yr awrhon y gwybuant mai
oddi wrthyt ti y mae yr holl beth-
au a roddaist i mi:
8 Canys y geiriau [h] a roddaist i
mi, a roddais iddynt hwy; a hwy
a'u derbyniasant, [i] ac a wybuant
yn wir mai oddi wrthyt ti y deuth-
um i allan, ac a gredasant mai tydi
a'm hanfonaist i.
9 Drostynt hwy yr wyf fi yn
gweddïo: nid dros y byd yr wyf yn
gweddïo, ond dros y rhai a rodd-
aist i mi; canys eiddot ti ydynt.
10 A'r eiddof fi oll sydd eiddot
ti, [k] a'r eiddot ti sydd eiddof fi:
a mi a ogoneddwyd ynddynt.
11 Ac nid wyf mwyach yn y byd,
ond y rhai hyn sydd yn y byd, a
myfi sydd yn dyfod attat ti. Y Tad
sancteiddiol, [l] cadw hwynt [2] trwy dy
enw, y rhai a roddaist i mi; [m] fel y
byddont un, [n] megis ninnau.
12 Tra fûm gyd â hwynt yn y byd,
[o] mi a'u cedwais yn dy enw: y rhai a
roddaist i mi, a gedwais, ac [p] ni choll-
wyd o honynt [q] ond mab y golledig-
aeth; [r] fel y cyflawnid yr ysgrythyr.
13 Ac yr awrhon yr wyf yn dyfod
attat: a'r pethau hyn yr wyf yn
eu llefaru yn y byd, fel y caffont
fy llawenydd i yn gyflawn ynddynt
eu hunain.
14 Myfi a roddais iddynt hwy dy
air di: [s] a'r byd a'u casaodd hwynt,
oblegid nad ydynt o'r byd, megis
nad ydwyf finnau o'r byd.
15 Nid wyf yn gweddïo ar i ti
eu cymmeryd hwynt allan o'r byd,
eithr [t] ar i ti eu cadw hwynt rhag
y drwg.
16 O'r byd nid ydynt, megis nad
wyf finnau o'r byd.
17 [u] Sancteiddia hwynt [3] yn dy wir-
ionedd: [x] dy air sydd wirionedd.
18 [y] Fel yr anfonaist fi i'r byd, felly
yr anfonais innau hwythau i'r byd.
19 Ac [z] er eu mwyn hwy yr wyf
yn fy sancteiddio fy hun, fel y
byddont hwythau wedi eu [4] sanct-
eiddio [5] yn y gwirionedd.
20 Ac nid wyf yn gweddïo dros y
rhai hyn yn unig, eithr dros y rhai
hefyd a gredant ynof fi trwy eu
hymadrodd hwynt:
21 [a] Fel y byddont oll yn un;
megis [b] yr *wyt* ti, y Tad, ynof fi, a
minnau ynot ti; fel y byddont hwy-
thau un ynom ni: fel y credo y
byd mai tydi a'm hanfonaist i.

h pen. 8. 28. a 12. 49. a 14. 10.
i pen. 16. 27, 30.
k pen. 16. 15.
l 1 Petr 1. 5. Judas 1.
2 *yn.*
m ad. 21, &c.
n pen. 10. 30.
o pen 6. 39. a 10. 28. Heb. 2. 13.
p pen. 18. 9. 1 Ioan 2. 19.
q pen. 6. 70. a 13. 18.
r Ps. 109. 8.
s pen. 15. 18, 19.
t Matt. 6. 13. Gal. 1. 4. 2 Thess. 3. 3. 1 Ioan 5. 18.
u pen. 15. 3. Act. 15. 9. Eph. 5. 26. 1 Petr 1. 22.
3 *a'th wirionedd.*
x 2 Sam. 7. 28. pen. 8. 40.
y pen. 20. 21.
z 1 Cor. 1. 2, 30. 1 Thess. 4. 7. Heb. 10. 10.
4 *gwir sancteiddio.*
5 Neu, *gan.*
a ad. 11, 22, 23. Gal. 3. 28.
b pen. 10. 38. a 14. 11.

22 A'r gogoniant a roddaist i mi,
a roddais iddynt hwy; [c] fel y bydd-
ont un, megis yr ydym ni yn un:
23 Myfi ynddynt hwy, a thithau
ynof fi; fel y byddont wedi eu per-
ffeithio yn un, ac fel y gwypo y byd
mai tydi a'm hanfonaist i, a charu o
honot hwynt, megis y ceraist fi.
24 [d] Y Tad, y rhai a roddaist i
mi, yr wyf yn ewyllysio, lle yr wyf
fi, fod o honynt hwythau hefyd gyd
â myfi; fel y gwelont fy ngogon-
iant a roddaist i mi: oblegid ti a'm
ceraist cyn seiliad y byd.
25 Y Tad cyfiawn, [e] nid adnabu y
byd dydi: eithr [f] mi a'th adnabûm,
[g] a'r rhai hyn a wybu mai tydi a'm
hanfonaist i.
26 Ac mi a hysbysais iddynt dy
enw, ac a'i hysbysaf: fel y byddo
ynddynt hwy y cariad [h] â'r hwn y
ceraist fi, a minnau ynddynt hwy.

PENNOD XVIII.

1 *Judas yn bradychu yr Iesu.* 6 *Y swyddogion yn syrthio i'r llawr.* 10 *Petr yn torri clust Malchus.* 12 *Dal yr Iesu, a'i ddwyn at Annas a Chaiaphas.* 15 *Petr yn gwadu Crist.* 19 *Holi yr Iesu ger bron Caiaphas,* 28 *a cher bron Pilat.* 36 *Ei deyrnas ef.* 40 *Yr Iuddewon yn dymuno cael gollwng Barabbas yn rhydd.*

GWEDI [a] i'r Iesu ddywedyd y
geiriau hyn, efe a aeth allan,
efe a'i ddisgyblion, dros [b] afon Ced-
ron, lle yr oedd gardd, i'r hon yr
aeth efe a'i ddisgyblion.
2 A Judas hefyd, yr hwn a'i brad-
ychodd ef, a adwaenai y lle: o-
blegid mynych y cyrchasai yr Iesu
a'i ddisgyblion yno.
3 [c] Judas gan hynny, wedi iddo
gael byddin a swyddogion gan yr
arch-offeiriaid a'r Phariseaid, a
ddaeth yno â lanternau, a lampau,
ac arfau.
4 Yr Iesu gan hynny, yn gwybod
pob peth a oedd ar ddyfod arno, a
aeth allan, ac a ddywedodd wrth-
ynt, Pwy yr ydych yn ei geisio?
5 Hwy a attebasant iddo, Iesu o
Nazareth. Yr Iesu a ddywedodd
wrthynt, Myfi yw. A Judas, yr
hwn a'i bradychodd ef, oedd hef-
yd yn sefyll gyd â hwynt.
6 Cyn gynted gan hynny ag y
dywedodd efe wrthynt, Myfi yw,
hwy a aethant yn ŵysg eu cefnau,
ac a syrthiasant i lawr.
7 Am hynny efe a ofynodd iddynt
drachefn, Pwy yr ydych yn ei
geisio? A hwy a ddywedasant, Iesu
o Nazareth.

Anno DOMINI 33.

c pen. 14. 20.
d pen. 12. 26. a 14. 3. 1 Thess. 4. 17.
e pen. 15. 21. a 16. 3.
f pen. 7. 29. a 8. 55. a 10. 15.
g ad. 8. pen. 16. 27.
h pen. 15. 9.
a Matt. 26. 36. Marc 14. 32. Luc 22. 39.
b 2 Sam. 15. 23.
c Matt. 26. 47. Marc 14. 43. Luc 22. 47. Act. 1. 16.

Anno DOMINI 33.

8 Yr Iesu a attebodd, Mi a ddy-
wedais i chwi mai myfi yw: am
hynny os myfi yr ydych yn ei geisio,
gadêwch i'r rhai hyn fyned ymaith:
9 Fel y cyflawnid y gair a ddy-
wedasai efe, [d] O'r rhai a roddaist
i mi, ni chollais i yr un.
10 [e] Simon Petr gan hynny a chan-
ddo gleddyf, a'i tynnodd ef, ac a
darawodd was yr arch-offeiriad, ac
a dorrodd ymaith ei glust ddehau
ef: ac enw y gwas oedd Malchus.
11 Am hynny yr Iesu a ddywed-
odd wrth Petr, Dod dy gleddyf yn
y wain: [f] y cwppan a roddes y Tad
i mi, onid yfaf ef?
12 Yna y fyddin, a'r milwriad, a
swyddogion yr Iuddewon, a ddal-
iasant yr Iesu, ac a'i rhwymasant ef,
13 Ac [g] a'i dygasant ef at [h] Annas
yn gyntaf; canys chwegrwn Caia-
phas, yr hwn oedd arch-offeiriad y
flwyddyn honno, ydoedd efe. [2]
14 [i] A Chaiaphas oedd yr hwn
a gynghorasai i'r Iuddewon, mai
buddiol oedd farw un dyn dros y
bobl.
15 ¶ [k] Ac yr oedd yn canlyn yr
Iesu, Simon Petr, a disgybl arall:
a'r disgybl hwnnw oedd adnabydd-
us gan yr arch-offeiriad, ac efe a
aeth i mewn gyd â'r Iesu i [3] lys yr
arch-offeiriad.
16 [l] A Phetr a safodd wrth y drws
allan. Yna y disgybl arall yr hwn
oedd adnabyddus gan yr arch-
offeiriad, a aeth allan, ac a ddy-
wedodd wrth y ddrysores, ac a
ddug Petr i mewn.
17 Yna y dywedodd y llangces
oedd ddrysores wrth Petr, Onid
wyt tithau o ddisgyblion y dyn
hwn? Dywedodd yntau, Nac wyf.
18 A'r gweision a'r swyddogion,
gwedi gwneuthur tân glo, o her-
wydd ei bod hi yn oer, oeddynt
yn sefyll, ac yn ymdwymno: ac
yr oedd Petr gyd â hwynt yn sefyll,
ac yn ymdwymno.
19 ¶ A'r arch-offeiriad a ofynodd
i'r Iesu am ei ddisgyblion, ac am
ei athrawiaeth.
20 Yr Iesu a attebodd iddo, [m] My-
fi a lefarais yn eglur wrth y byd:
yr oeddwn bob amser yn athraw-
iaethu yn y synagog, ac yn y deml,
lle mae yr Iuddewon yn ymgyn-
null bob amser; ac yn ddirgel ni
ddywedais i ddim.
21 Paham yr wyt ti yn gofyn i
mi? gofyn i'r rhai a'm clywsant,

[d] pen. 17. 12.
[e] Matt. 26. 51. Marc 14. 47. Luc 22. 49, 50.
[f] Matt. 20. 22. a 26. 39, 42.
[g] Edrych Matt. 26. 57.
[h] Luc 3. 2.
[2] *Ac Annas a ddanfonodd yr Iesu yn rhwym at Caiaphas yr arch-offeiriad,* ad. 24.
[i] pen. 11. 50.
[k] Matt. 26. 58. Marc 14. 54. Luc 22. 54.
[3] *neuadd.*
[l] Matt. 26. 69.
[m] pen. 7. 26.

beth a ddywedais wrthynt: wele, y
rhai hynny a wyddant pa bethau a
ddywedais i.
22 Wedi iddo ddywedyd y pethau
hyn, un o'r swyddogion a'r oedd
yn sefyll ger llaw, [n] a roddes [4] gern-
od i'r Iesu, gan ddywedyd, Ai felly
yr wyt ti yn atteb yr arch-offeiriad?
23 Yr Iesu a attebodd iddo, Os
drwg y dywedais, tystiolaetha o'r
drwg; ac os da, paham yr wyt yn
fy nharo i?
24 [o] Ac Annas a'i hanfonasai ef
yn rhwym at Caiaphas yr arch-
offeiriad.
25 [p] A Simon Petr oedd yn sefyll,
ac yn ymdwymno. Hwythau a
ddywedasant wrtho, Onid wyt ti-
thau hefyd o'i ddisgyblion ef? Yn-
tau a wadodd, ac a ddywedodd,
Nac wyf.
26 Dywedodd un o weision yr
arch-offeiriad, (câr i'r hwn y tor-
rasai Petr ei glust,) Oni welais i
di gyd âg ef yn yr ardd?
27 Yna Petr a wadodd drachefn;
ac [q] yn y man y canodd y ceiliog.
28 ¶ [r] Yna y dygasant yr Iesu
oddi wrth Caiaphas [5] i'r dadleudy,
a'r bore ydoedd hi; [s] ac nid aeth-
ant hwy i mewn i'r dadleudy, rhag
eu halogi; eithr fel y gallent fwyt-
ta y pasc.
29 Yna Pilat a aeth allan attynt,
ac a ddywedodd, Pa achwyn yr
ydych chwi yn ei ddwyn yn erbyn
y dyn hwn?
30 Hwy a attebasant ac a ddy-
wedasant wrtho, Oni bai fod hwn
yn ddrwg-weithredwr, ni thraddod-
asem ni ef attat ti.
31 Am hynny y dywedodd Pilat
wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a
bernwch ef yn ol eich cyfraith
chwi. Yna yr Iuddewon a ddy-
wedasant wrtho, Nid cyfreithlawn
i ni ladd neb:
32 [t] Fel y cyflawnid gair yr Iesu,
yr hwn a ddywedasai efe, gan
arwyddoccâu o ba angau y byddai
farw.
33 [u] Yna Pilat a aeth drachefn
i'r dadleudy, ac a alwodd yr Iesu,
ac a ddywedodd wrtho, Ai ti yw
Brenhin yr Iuddewon?
34 Yr Iesu a attebodd iddo, Ai
o honot dy hun yr wyt ti yn dy-
wedyd hyn, ai eraill a'i dywedas-
ant i ti am danaf fi?
35 Pilat a attebodd, Ai Iuddew
ydwyf fi? Dy genedl dy hun a'r

Anno DOMINI 33.

[n] Jer. 20. 2. Act. 23. 2.
[4] *ffonnod,* neu, *wialennod.*
[o] Matt. 26. 57.
[p] Matt. 26. 69, 71. Marc 14. 69. Luc 22. 58.
[q] pen. 13. 38.
[r] Matt. 27. 2. Marc 15. 1. Luc 23. 1.
[5] Neu, *i dŷ Pilat,* Matt. 27. 27.
[s] Act. 10. 28. a 11. 3.
[t] Matt. 20. 19. pen. 12. 32.
[u] Matt. 27. 11.

Anno DOMINI 33.

arch-offeiriaid a'th draddodasant i
mi. Beth a wnaethost ti?
36 [x]Yr Iesu a attebodd, [y]Fy
mrenhiniaeth i nid yw o'r byd hwn.
Pe o'r byd hwn y byddai fy mren-
hiniaeth i, fy ngweision i a ym-
drechent, fel na'm rhoddid i'r Iudd-
ewon: ond yr awrhon nid yw fy
mrenhiniaeth i oddi yma.
37 Yna y dywedodd Pilat wrtho,
Wrth hynny ai Brenhin wyt ti?
Yr Iesu a attebodd, Yr ydwyt ti
yn dywedyd mai Brenhin wyf fi.
Er mwyn hyn y'm ganed, ac er
mwyn hyn y deuthum i'r byd, fel
y tystiolaethwn i'r gwirionedd. Pob
un a'r [z]sydd o'r gwirionedd, sydd
yn gwrandaw fy lleferydd i.
38 Pilat a ddywedodd wrtho, Beth
yw gwirionedd? Ac wedi iddo ddy-
wedyd hyn, efe a aeth allan dra-
chefn at yr Iuddewon, ac a ddy-
wedodd wrthynt, [a]Nid wyf fi yn
cael dim [6]achos ynddo ef.
39 [b]Eithr y mae gennych chwi
ddefod, i mi ollwng i chwi un yn
rhydd ar y pasc: a fynnwch chwi
gan hynny i mi ollwng yn rhydd
i chwi Frenhin yr Iuddewon?
40 [c]Yna y llefasant oll drachefn,
gan ddywedyd, Nid hwnnw, ond
Barabbas. [d]A'r Barabbas *hwnnw*
oedd leidr.

x 1 Tim. 6. 13.
y pen. 6. 15.
z 1 Ioan 3. 19.
a Matt. 27. 24. Luc 23. 4. pen. 19. 4.
6 *bai arno.*
b Matt. 27. 15. Marc 15. 6. Luc 23. 17.
c Act. 3. 14.
d Luc 23. 19.

PENNOD XIX.

1 *Fflangellu Crist, a'i goroni â drain, a'i guro.* 4 *Pilat yn chwennych ei ollwng ef yn rhydd: etto, wedi ei orchfygu gan lefain yr Iuddewon, yn ei roddi ef i'w groeshoelio.* 23 *Bwrw coelbrennau ar ei ddillad ef:* 26 *yntau yn gorchymyn ei fam i Ioan;* 28 *ac yn marw.* 31 *Gwanu ei ystlys ef.* 38 *Joseph a Nicodemus yn ei gladdu ef.*

YNA gan hynny [a]y cymmerodd
Pilat yr Iesu, ac a'*i* fflangell-
odd *ef.*
2 A'r milwyr a blethasant goron
o ddrain, ac a'i gosodasant ar ei
ben ef, ac a roisant wisg o borphor
am dano;
3 Ac a ddywedasant, Henffych
well, Brenhin yr Iuddewon; ac a
roisant iddo [2]gernodiau.
4 Pilat gan hynny a aeth allan
drachefn, ac a ddywedodd wrthynt,
Wele, yr wyf fi yn ei ddwyn ef
allan i chwi, fel y gwypoch nad wyf
fi yn cael ynddo ef un [3]bai.
5 Yna y daeth yr Iesu allan, yn
arwain y goron ddrain, a'r wisg
borphor. A *Philat* a ddywedodd
wrthynt, Wele y dyn.
6 Yna yr arch-offeiriaid a'r swydd-
ogion, pan welsant ef, a lefasant,
gan ddywedyd, Croeshoelia, croes-
hoelia *ef.* Pilat a ddywedodd
wrthynt, Cymmerwch chwi ef, a
chroeshoeliwch: canys nid wyf fi
yn cael dim bai ynddo.
7 Yr Iuddewon a attebasant iddo,
[b]Y mae gennym ni gyfraith, ac
wrth ein cyfraith ni efe a ddylai
farw, am [c]iddo ei wneuthur ei hun
yn Fab Duw.
8 ¶ A phan glybu Pilat yr ymad-
rodd hwnnw, efe a ofnodd yn fwy;
9 Ac a aeth drachefn i'r dadl-
eudy, ac a ddywedodd wrth yr Iesu,
O ba le yr wyt ti? Ond ni roes yr
Iesu atteb iddo.
10 Yna Pilat a ddywedodd wrtho,
Oni ddywedi di wrthyf fi? oni wydd-
ost ti fod gennyf awdurdod i'th
groeshoelio di, a bod gennyf awdur-
dod i'th ollwng yn rhydd?
11 Yr Iesu a attebodd, Ni byddai
i ti ddim awdurdod arnaf fi, oni
bai ei fod wedi ei roddi i ti oddi
uchod: am hynny yr hwn a'm tra-
ddodes i ti, sydd fwy ei bechod.
12 O hynny allan y ceisiodd Pilat
ei ollwng ef yn rhydd: ond yr Iudd-
ewon a lefasant, gan ddywedyd, Os
gollyngi di hwn yn rhydd, nid wyt
ti yn garedig i Cesar. [d]Pwy byn-
nag a'i gwnelo ei hun yn frenhin, y
mae yn dywedyd yn erbyn Cesar.
13 Yna Pilat, pan glybu yr ymad-
rodd hwn, a ddug allan yr Iesu; ac
a eisteddodd ar yr orsedd-faingc,
yn y lle a elwir y Palmant, ac yn
Hebraeg, Gabbatha.
14 A [e]darpar-wyl y pasc oedd hi,
ac ynghylch y chweched awr: ac
efe a ddywedodd wrth yr Iudd-
ewon, Wele eich Brenhin.
15 Eithr hwy a lefasant, Ymaith
âg *ef*, ymaith âg *ef*, croeshoelia ef.
Pilat a ddywedodd wrthynt, A
groeshoeliaf fi eich Brenhin chwi?
A'r arch-offeiriaid a attebasant, [f]Nid
oes i ni frenhin ond Cesar.
16 [g]Yna gan hynny efe a'i tra-
ddodes ef iddynt i'w groeshoelio.
A hwy a gymmerasant yr Iesu, ac
a'i dygasant ymaith.
17 [h]Ac efe gan ddwyn ei groes, a
ddaeth i le a elwid [4]Lle y benglog,
ac a elwir yn Hebraeg, Golgotha:
18 Lle y croeshoeliasant ef, a dau
eraill gyd âg ef, un o bob tu, a'r
Iesu yn y canol.
19 ¶ [i]A Philat a ysgrifenodd ditl,
ac a'i dododd ar y groes. A'r ys-

a Matt. 27. 26. Marc 15. 15.
2 *ffonnodiau.*
3 *achos.*

Anno DOMINI 33.

b Lef. 24. 16.
c Matt. 26. 65. pen. 5. 18. a 10. 33.
d Act. 17. 7.
e Matt. 27. 62.
f Gen. 49. 10.
g Matt. 27. 26, 31. Marc 15. 15. Luc 23. 24.
h Matt. 27. 31, 33. Marc 15. 21.
4 *Y benglogfa.*
i Matt. 27. 37. Marc 15. 26. Luc 23. 38.

Anno DOMINI 33. grifen oedd, IESU O NAZARETH,
BRENHIN YR IUDDEWON.
20 Y titl hwn gan hynny a ddar-
llenodd llawer o'r Iuddewon; o-
blegid agos i'r ddinas oedd y fan
lle y croeshoeliwyd yr Iesu: ac yr
oedd wedi ei ysgrifenu yn Hebraeg,
Groeg, *a* Lladin.
21 Yna arch-offeiriaid yr Iudd-
ewon a ddywedasant wrth Pilat,
Nac ysgrifena, Brenhin yr Iuddew-
on; eithr dywedyd o hono ef, Bren-
hin yr Iuddewon ydwyf fi.
22 Pilat a attebodd, Yr hyn a
ysgrifenais, a ysgrifenais.
k Matt. 27. 35. 23 ¶ [k] Yna y milwyr, wedi iddynt
Marc 15. 24. groeshoelio yr Iesu, a gymmeras-
Luc 23. 34. ant ei ddillad ef, ac a wnaethant
bedair rhan, i bob milwr ran; a'*i*
bais *ef:* a'i bais ef oedd ddiwnïad,
5 *gweithio.* wedi ei [5] gwau o'r cwrr uchaf trwy-
ddi oll.
24 Hwythau a ddywedasant wrth
eu gilydd, Na thorrwn hi, ond bwr-
iwn goelbrennau am dani, eiddo
pwy fydd hi: fel y cyflawnid yr
l Ps. 22. 18. ysgrythyr sydd yn dywedyd, [l] Rhan-
nasant fy nillad yn eu mysg, ac
am fy mhais y bwriasant goelbren-
nau. A'r milwyr a wnaethant y
pethau hyn.
m Matt. 27. 55. 25 ¶ [m] Ac yr oedd yn sefyll wrth
Marc 15. 40. groes yr Iesu, ei fam ef, a chwaer
Luc 23. 49. ei fam ef, Mair *gwraig* [6] Cleophas,
6 *Clopas.* a Mair Magdalen.
26 Yr Iesu gan hynny, pan wel-
n pen. 13. 23. a 21. 24. odd ei fam, [n] a'r disgybl yr hwn a
garai efe yn sefyll ger llaw, a ddy-
o pen. 2. 4. wedodd wrth ei fam, [o] *O* wraig,
wele dy fab.
27 Gwedi hynny y dywedodd wrth
y disgybl, Wele dy fam. Ac o'r awr
honno allan y cymmerodd y dis-
gybl hi i'w gartref.
28 ¶ Wedi hynny yr Iesu, yn
gwybod fod pob peth wedi ei or-
p Ps. 69. 21. phen weithian, [p] fel y cyflawnid yr
ysgrythyr, a ddywedodd, Y mae
syched arnaf.
29 Yr oedd gan hynny lestr wedi
q Matt. 27. 48. ei osod yn llawn o finegr; a [q] hwy
a lanwasant yspwng o finegr, ac
a'i rhoddasant ynghylch isop, ac
a'i dodasant wrth ei enau ef.
30 Yna pan gymmerodd yr Iesu y
r pen. 17. 4. finegr, efe a ddywedodd, [r] Gorphen-
wyd: a chan ogwyddo ei ben, efe
a roddes i fynu yr yspryd.
31 Yr Iuddewon gan hynny, fel
nad arhoai y cyrph ar y groes ar
y Sabbath, o herwydd ei bod yn
ddarpar-wyl, (canys mawr oedd y Anno DOMINI 33.
dydd Sabbath hwnnw,) a ddeisyf-
asant ar Pilat gael torri eu hesgeir-
iau hwynt, a'u tynnu i lawr.
32 Yna y milwyr a ddaethant, ac
a dorrasant esgeiriau y cyntaf, a'r
llall, yr hwn a groeshoeliasid gyd
âg ef.
33 Eithr wedi iddynt ddyfod at yr
Iesu, pan welsant ef wedi marw eis-
oes, ni thorrasant ei esgeiriau ef.
34 Ond un o'r milwyr a wanodd
ei ystlys ef â gwaywffon: ac yn y
fan [s] daeth allan waed a dwfr. s 1 Ioan 5. 6.
35 A'r hwn a'i gwelodd, a dystiol-
aethodd; a gwir yw ei dystiolaeth:
ac efe a ŵyr ei fod yn dywedyd
gwir, fel y credoch chwi.
36 Canys y pethau hyn a wnaeth-
pwyd, [t] fel y cyflawnid yr ysgrythyr, t Exod. 12. 46.
Ni thorrir asgwrn o hono. Num. 9. 12. Ps. 34. 20.
37 A thrachefn, [u] ysgrythyr arall u Zech. 12. 10.
sydd yn dywedyd, Hwy a edrych-
ant ar yr hwn a wanasant.
38 ¶ [x] Ac ar ol hyn, Joseph o Ari- x Matt. 27. 57.
mathea (yr hwn oedd ddisgybl i'r Marc 15. 42.
Iesu, eithr yn guddiedig, [y] rhag ofn Luc 23. 50.
yr Iuddewon) a ddeisyfodd ar Pilat, y pen. 9. 22. a 12. 42.
gael tynnu i lawr gorph yr Iesu:
a Philat a ganiattaodd iddo. Yna y
daeth efe ac a ddug ymaith gorph
yr Iesu.
39 A daeth [z] Nicodemus hefyd, (yr z pen. 3. 1, 2. a 7. 50.
hwn ar y cyntaf a ddaethai at yr Iesu
o hyd nos,) ac a ddug fyrr ac aloes
y'nghymmysg, tu a chàn pwys.
40 Yna y cymmerasant gorph yr
Iesu, ac a'i [a] rhwymasant mewn a Act. 5. 6.
llïeiniau, gyd âg aroglau, fel y mae
arfer yr Iuddewon ar gladdu.
41 Ac yn y fangre lle y croeshoel-
iasid ef, yr oedd gardd; a bedd
newydd yn yr ardd, yn yr hwn ni
ddodasid dyn erioed.
42 Ac yno, rhag nesed oedd dar-
par-*wyl* yr Iuddewon, am fod y
bedd hwnnw yn agos, y rhoddasant
yr Iesu.

PENNOD XX.

1 *Mair yn dyfod at y bedd,* 3 *a Phetr hefyd ac Ioan, heb wybod adgyfodi o'r Iesu.* 11 *Yr Iesu yn ymddangos i Mair Magdalen,* 19 *ac i'w ddisgyblion.* 24 *Anghrediniaeth a chyffes Thomas.* 30 *Bod yr ysgrythyr lân yn ddigonol i iachawdwriaeth.*

Y [a] *DYDD* cyntaf o'r [2] wythnos, a Matt. 28. 1.
Mair Magdalen a ddaeth y Marc 16. 1.
bore, a hi etto yn dywyll, at y Luc 24. 1.
bedd; ac a welodd y maen wedi 2 *sabbathau.*
ei dynnu ymaith oddi ar y bedd.
2 Yna y rhedodd hi, ac a ddaeth b pen. 13. 23. a 21. 7, 20, 24.
at Simon Petr, a'r [b] disgybl arall yr

Anno DOMINI 33.

hwn yr oedd yr Iesu yn ei garu,
ac a ddywedodd wrthynt, Hwy a
ddygasant yr Arglwydd ymaith o'r
bedd, ac ni wyddom ni pa le y
dodasant ef.
c Luc 24. 12. 3 [c] Yna Petr a aeth allan, a'r dis-
gybl arall, a *hwy* a ddaethant at
y bedd;
4 Ac a redasant ill dau ynghyd:
a'r disgybl arall a redodd o'r blaen
yn gynt na Phetr, ac a ddaeth yn
gyntaf at y bedd.
5 Ac wedi iddo grymmu, efe a
d pen. 19. 40. ganfu [d] y llïeiniau wedi eu gosod:
er hynny nid aeth efe i mewn.
6 Yna y daeth Simon Petr yn
ei ganlyn ef, ac a aeth i mewn i'r
bedd, ac a ganfu y llïeiniau wedi
eu gosod;
e pen. 11. 44. 7 [e] A'r napcyn a fuasai am ei ben
ef, wedi ei osod, nid gyd â'r llïein-
iau, ond o'r neilldu wedi ei blygu
mewn lle arall.
8 Yna yr aeth y disgybl arall hef-
yd i mewn, yr hwn a ddaethai yn
gyntaf at y bedd; ac a welodd, ac
a gredodd.
9 Canys hyd yn hyn ni wyddent
f Ps. 16. 10. Act. 2. 25—31. a 13. 35. [f] yr ysgrythyr, fod yn rhaid iddo
gyfodi o feirw.
10 Yna y disgyblion a aethant
ymaith drachefn at yr eiddynt.
g Marc 16. 5. 11 ¶ [g] Ond Mair a safodd wrth y
bedd oddi allan, yn wylo: ac fel yr
oedd hi yn wylo, hi a ymostyngodd
i'r bedd;
12 Ac a ganfu ddau angel mewn
gwisgoedd gwÿnion, yn eistedd, un
wrth ben, ac un wrth draed y lle
y dodasid corph yr Iesu.
13 A hwy a ddywedasant wrthi, O
wraig, paham yr wyt ti yn wylo?
Hithau a ddywedodd wrthynt, Am
ddwyn o honynt hwy fy Arglwydd
i ymaith, ac nas gwn pa le y dod-
asant ef.
h Matt. 28. 9. Marc 16. 9. 14 [h] Ac wedi dywedyd o honi hyn,
hi a droes drach ei chefn, ac a wel-
i Luc 24. 16, 31. pen. 21. 4. odd yr Iesu yn sefyll: ac [i] nis gwydd-
ai *hi* mai yr Iesu oedd efe.
15 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, O
wraig, paham yr wyt ti yn wylo? pwy
yr wyt ti yn ei geisio? Hithau, yn
tybied mai y garddwr oedd efe, a
ddywedodd wrtho, Syr, os tydi a'i
dygaist ef, dywed i mi pa le y dodaist
ef, a myfi a'i cymmeraf ef ymaith.
16 Yr Iesu a ddywedodd wrthi,
Mair. Hithau a droes, ac a ddy-
wedodd wrtho, Rabboni; yr hyn
yw dywedyd, Athraw.

17 Yr Iesu a ddywedodd wrthi, Na
chyffwrdd â mi; oblegid ni ddyrch-
efais i etto at fy Nhad: eithr dos
at [k] fy mrodyr, a dywed wrthynt, k Ps. 22. 22. Matt. 28. 10. Heb. 2. 11.
[l] Yr wyf yn dyrchafu at fy Nhad
i a'ch Tad chwithau, [m] a'm Duw i l pen. 16. 28.
a'ch Duw chwithau. m Eph. 1. 17.
18 Mair Magdalen a ddaeth ac
a fynegodd i'r disgyblion, weled o
honi hi yr Arglwydd, a dywedyd
o hono y pethau hyn iddi.
19 ¶ [n] Yna, a hi yn hwyr y dydd n Marc 16. 14.
cyntaf hwnnw o'r [3] wythnos, a'r drys- Luc 24. 36. 1 Cor. 15. 5.
au yn gauad lle yr oedd y disgybl- 3 *sabbathau.*
ion wedi ymgasglu ynghyd rhag ofn
yr Iuddewon, daeth yr Iesu, ac a
safodd yn y canol, ac a ddywedodd
wrthynt, Tangnefedd i chwi.
20 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
efe a ddangosodd iddynt *ei* ddwy-
law a'i ystlys. [o] Yna y disgyblion o pen. 16. 22.
a lawenychasant pan welsant yr
Arglwydd.
21 Yna y dywedodd yr Iesu wrth-
ynt drachefn, Tangnefedd i chwi:
[p] megis y danfonodd y Tad fi, yr p Matt. 28. 18.
wyf finnau yn eich danfon chwi. pen. 17. 18.
22 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, Heb. 3. 1. 2 Tim. 2. 2.
efe a anadlodd *arnynt*, ac a ddy-
wedodd wrthynt, Derbyniwch yr
Yspryd Glân.
23 [q] Pwy bynnag y maddeuoch eu q Matt. 16. 19. a 18. 18.
pechodau, maddeuir iddynt; *a'r*
eiddo pwy bynnag a attalioch, hwy
a attaliwyd.
24 ¶ Eithr Thomas, un o'r deu-
ddeg, yr hwn [r] a elwir Didymus, r pen. 11. 16.
nid oedd gyd â hwynt pan ddaeth
yr Iesu.
25 Y disgyblion eraill gan hynny
a ddywedasant wrtho, Ni a welsom
yr Arglwydd. Yntau a ddywedodd
wrthynt, Oni châf weled yn ei ddwy-
law ef ôl yr hoelion, a dodi fy mys
yn ôl yr hoelion, a dodi fy llaw yn
ei ystlys ef, ni chredaf fi.
26 ¶ Ac wedi wyth niwrnod dra-
chefn yr oedd ei ddisgyblion ef i
mewn, a Thomas gyd â hwynt. Yna
yr Iesu a ddaeth, a'r drysau yn
gauad, ac a safodd yn y canol, ac
a ddywedodd, Tangnefedd i chwi.
27 Wedi hynny y dywedodd efe
wrth Thomas, Moes yma dy fys, a
gwel fy nwylaw; ac [s] estyn dy law, s 1 Ioan 1. 1.
a dod yn fy ystlys: ac na fydd
anghredadyn, ond credadyn.
28 A Thomas a attebodd ac a
ddywedodd wrtho, Fy Arglwydd
a'm Duw.
29 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,

Anno DOMINI 33.

Am i ti fy ngweled, Thomas, y
credaist: [t] bendigedig *yw* y rhai ni
welsant, ac a gredasant.
30 ¶ [u] A llawer hefyd o arwyddion
eraill a wnaeth yr Iesu y'ngŵydd ei
ddisgyblion, y rhai nid ydynt ys-
grifenedig yn y llyfr hwn.
31 [x] Eithr y pethau hyn a ysgrif-
enwyd, fel y credoch chwi mai yr
Iesu yw Crist, Mab Duw; a chan
gredu, y caffoch fywyd yn ei enw ef.

[t] 1 Petr 1. 8. [u] pen. 21. 25. [x] Luc 1. 4.

PENNOD XXI.

1 *Ei ddisgyblion yn adnabod Crist ar ei ail-ymddangosiad, wrth y ddalfa fawr o bysgod:* 12 *yntau yn ciniawa gyd â hwynt:* 15 *yn rhoddi gorchymyn mawr ar Petr, i borthi ei ŵyn ef a'i ddefaid:* 18 *yn ei rybuddio ef o'i farwolaeth:* 22 *yn ceryddu ei brysurdeb ef ynghylch Ioan.* 25 *Y diben.*

GWEDI y pethau hyn, yr Iesu
a ymddangosodd drachefn i'w
ddisgyblion wrth fôr Tiberias: ac
fel hyn yr ymddangosodd.
2 Yr oedd ynghyd Simon Petr, a
Thomas yr hwn a elwir Didymus,
a [a] Nathanäel o Cana yn Galilea,
a [b] *meibion* Zebedëus, a dau eraill
o'i ddisgyblion ef.
3 Dywedodd Simon Petr wrthynt,
Yr wyf fi yn myned i bysgotta. Dy-
wedasant wrtho, Yr ydym ninnau
hefyd yn dyfod gyd â thi. A hwy
a aethant allan, ac a ddringasant i
long yn y man: a'r nos honno ni
ddaliasant ddim.
4 A phan ddaeth y bore weithian,
safodd yr Iesu ar y làn: eithr y dis-
gyblion [c] ni wyddent mai yr Iesu
ydoedd.
5 Yna [d] yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, [2] *O* blant, a oes gennych ddim
bwyd? Hwythau a attebasant iddo,
Nac oes.
6 Yntau a ddywedodd wrthynt,
[e] Bwriwch y rhwyd i'r tu dehau
i'r llong, a chwi a gewch. Hwy
a fwriasant gan hynny; ac ni all-
ent bellach ei thynnu, gan y lliaws
pysgod.
7 Am hynny [f] y disgybl hwnnw yr
oedd yr Iesu yn ei garu a ddywed-
odd wrth Petr, Yr Arglwydd yw.
Yna Simon Petr, pan glybu mai yr
Arglwydd oedd, a wregysodd *ei* am-
wisg, (canys noeth oedd efe,) ac a'i
bwriodd ei hun i'r môr.
8 Eithr y disgyblion eraill a ddaeth-
ant mewn llong, (oblegid nid oedd-
ynt bell oddi wrth dir, ond megis
dau càn cufydd,) dan lusgo y rhwyd
â'r pysgod.
9 A chyn gynted ag y daethant
i dir, hwy a welent dân o farwor
wedi ei osod, a physgod wedi eu
dodi arno, a bara.
10 Yr Iesu a ddywedodd wrthynt,
Dygwch o'r pysgod a ddaliasoch yr
awrhon.
11 Simon Petr a esgynodd, ac *a*
dynnodd y rhwyd i dir, yn llawn o
bysgod mawrion, cant a thri ar ddeg
a deugain: ac er bod cymmaint, ni
thorrodd y rhwyd.
12 Yr Iesu a ddywedodd wrth-
ynt, [g] Deuwch, ciniawwch. Eithr ni
feiddiai neb o'r disgyblion ofyn
iddo, Pwy wyt ti? am eu bod yn
gwybod mai yr Arglwydd oedd.
13 Yna y daeth yr Iesu, ac a gym-
merth fara, ac a'*i* rhoddes iddynt,
a'r pysgod yr un modd.
14 [h] Y drydedd waith hon yn awr
yr ymddangosodd yr Iesu i'w ddis-
gyblion, wedi iddo gyfodi o feirw.
15 ¶ Yna gwedi iddynt giniawa,
yr Iesu a ddywedodd wrth Simon
Petr, Simon *mab* Jona, a wyt ti
yn fy ngharu i yn fwy na'r rhai
hyn? Dywedodd yntau wrtho, Yd-
wyf, Arglwydd; ti a wyddost fy
mod yn dy garu di. Dywedodd
yntau wrtho, Portha fy ŵyn.
16 Efe a ddywedodd wrtho dra-
chefn yr ail waith, Simon *mab* Jona,
a wyt ti yn fy ngharu i? Dywedodd
yntau wrtho, Ydwyf, Arglwydd; ti
a wyddost fy mod yn dy garu di.
Dywedodd yntau wrtho, [3] Bugeilia
fy nefaid.
17 Efe a ddywedodd wrtho y dryd-
edd waith, Simon *mab* Jona, a wyt
ti yn fy ngharu i? Petr a dristaodd
am iddo ddywedyd wrtho y drydedd
waith, A wyt ti yn fy ngharu i? Ac
efe a ddywedodd wrtho, Arglwydd,
[i] ti a wyddost bob peth; ti a wydd-
ost fy mod i yn dy garu di. Yr
Iesu a ddywedodd wrtho, Portha
fy nefaid.
18 [k] Yn wir, yn wir, meddaf i ti,
Pan oeddit ieuangc, ti a'th wregys-
aist dy hun, ac a rodiaist lle y
mynnaist: eithr pan elech yn hen,
ti a estyni dy ddwylaw, ac arall
a'th wregysa, ac a'th arwain lle ni
fynnit.
19 A hyn a ddywedodd efe, gan
arwyddo [l] trwy ba fath angau y
gogoneddai efe Dduw. Ac wedi
iddo ddywedyd hyn, efe a ddywed-
odd wrtho, Canlyn fi.
20 ¶ A Phetr a drodd, ac a welodd
[m] y disgybl yr oedd yr Iesu yn ei garu,

[a] pen. 1. 45. [b] Matt. 4. 21. [c] pen. 20. 14. [d] Luc 24. 41. [2] Neu, Ha wŷr. [e] Luc 5. 4, 6, 7. [f] pen. 13. 23. a 20. 2. [g] Act. 10. 41. [h] Edrych pen. 20. 19, 26. [3] *Portha.* [i] pen. 16. 30. [k] pen. 13. 36. Act. 12. 3, 4. [l] 2 Petr 1. 14. [m] pen. 13. 23, 25. a 20. 2.

Anno DOMINI 33.

yn canlyn, (yr hwn hefyd a bwysasai
ar ei ddwyfron ef ar swpper, ac a
ddywedasai, Pwy, Arglwydd, yw yr
hwn a'th fradycha di?)
21 Pan welodd Petr hwn, efe a
ddywedodd wrth yr Iesu, Arglwydd,
ond beth *a wna* hwn?
22 Yr Iesu a ddywedodd wrtho,
Os mynnaf iddo aros hyd oni ddel-
wyf, beth *yw hynny* i ti? canlyn
di fyfi.
23 Am hynny yr aeth y gair yma
allan ym mhlith y brodyr, na fyddai
y disgybl hwnnw farw: ac ni ddy-
wedasai yr Iesu wrtho na fyddai
efe farw; ond, Os mynnaf iddo
aros hyd oni ddelwyf, beth *yw
hynny* i ti?
24 Hwn yw y disgybl sydd yn
tystiolaethu am y pethau hyn, ac
a ysgrifenodd y pethau hyn; ac
[n] ni a wyddom fod ei dystiolaeth
ef yn wir.
25 [o] Ac y mae hefyd lawer o beth-
au eraill a wnaeth yr Iesu, y rhai
ped ysgrifenid hwy bob yn un ac
un, [p] nid wyf yn tybied y cynhwysai y
byd y llyfrau a ysgrifenid. Amen.

[n] pen. 19. 35. 3 Ioan 12.
[o] pen. 20. 30.
[p] Amos 7. 10.

ACTAU,

NEU

WEITHREDOEDD YR APOSTOLION SANCTAIDD.

Anno DOMINI 33.

PENNOD I.

1 *Crist, er mwyn parottôi ei apostolion i weled ei ddyrchafiad ef, yn eu casglu hwy ynghyd i fynydd yr Olew-wydd; ac yn gorchymyn iddynt ddisgwyl yn Jerusalem am ddanfon yr Yspryd Glân; ac yn addaw cyn nemmawr o ddyddiau ei anfon ef; trwy rinwedd yr hwn y byddynt yn dystion iddo ef hyd eithafoedd y ddaear.* 9 *Ar ol ei ymddyrchafiad ef, y mae dau angel yn eu rhybuddio hwy i ymadael, ac i roddi eu meddyliau ar ei ail-ddyfodiad ef.* 12 *Hwythau felly yn dychwelyd; a chan ymrôi i weddi, yn dewis Matthïas yn apostol yn lle Judas.*

Y TRAETHAWD cyntaf a
wneuthum, O [a] Theophilus,
am yr holl bethau a ddechreuodd
yr Iesu eu gwneuthur a'u dysgu,
2 [b] Hyd y dydd y derbyniwyd ef
i fynu, wedi iddo trwy yr Yspryd
Glân [c] roddi gorchymynion i'r apos-
tolion a etholasai:
3 [d] I'r rhai hefyd yr ymddangos-
odd efe yn fyw wedi iddo ddïoddef,
trwy lawer o arwyddion sicr; gan
fod yn weledig iddynt dros ddeu-
gain niwrnod, a dywedyd y pethau
a berthynent i deyrnas Dduw.
4 [e] Ac wedi [2] ymgynnull gyd â
hwynt, efe a orchymynodd iddynt
nad ymadawent o Jerusalem, eithr
disgwyl am addewid y Tad, [f] yr
hwn, *eb efe,* a glywsoch gennyf fi.
5 [g] Oblegid Ioan yn ddïau a fed-
yddiodd â dwfr; [h] ond chwi a fed-
yddir â'r Yspryd Glân, cyn nem-
mawr o ddyddiau.
6 Gan hynny wedi eu dyfod hwy
ynghyd, hwy a ofynasant iddo, gan
ddywedyd, [i] Arglwydd, ai y pryd
hwn y rhoddi drachefn y frenhin-
iaeth i Israel?
7 Ac efe a ddywedodd wrthynt,
[k] Ni pherthyn i chwi wybod yr
amseroedd na'r prydiau, y rhai a
osododd y Tad yn ei feddiant ei
hun.
8 [l] Eithr chwi a dderbyniwch nerth
[3] yr Yspryd Glân wedi y delo efe
arnoch; ac [m] a fyddwch dystion i
mi yn Jerusalem, ac yn holl Ju-
dea, a Samaria, ac hyd eithaf y
ddaear.
9 [n] Ac wedi iddo ddywedyd y
pethau hyn, a hwynt-hwy yn edrych,
efe a ddyrchafwyd i fynu; a chwm-
mwl a'i derbyniodd ef allan o'u
golwg hwynt.
10 Ac fel yr oeddynt yn edrych
yn ddyfal tu a'r nef, ac efe yn
myned i fynu, wele, dau wr a saf-
odd ger llaw iddynt mewn [o] gwisg
wèn;
11 Y rhai hefyd a ddywedasant,
Chwi wŷr o Galilea, paham y sef-
wch yn edrych tu a'r nef? yr Iesu
hwn, yr hwn a gymmerwyd i fynu
oddi wrthych i'r nef, [p] a ddaw felly
yn yr un modd ag y gwelsoch ef
yn myned i'r nef.
12 Yna y troisant i Jerusalem, o'r
mynydd a elwir Olew-wydd, yr hwn
sydd yn agos i Jerusalem, *sef* taith
diwrnod Sabbath.
13 Ac wedi eu dyfod i mewn, hwy
a aethant i fynu i oruwch-ystafell,
lle yr oedd [q] Petr, ac Iago, ac Ioan,
ac Andreas, Phylip, a Thomas, Bar-

[a] Luc 1. 3.
[b] Marc 16. 19. Luc 9. 51. 1 Tim. 3. 16.
[c] Matt. 28. 19. Marc 16. 15. Ioan 20. 21.
[d] Marc 16. 14. Ioan 20. 19. a 21. 1. 1 Cor. 15. 5.
[e] Luc 24. 43, 49.
[2] Neu, *cyttal,* neu, *gyd-fwytta â hwynt.*
[f] Ioan 14. 16, 26, 27. a 15. 26. a 16. 7.
[g] Matt. 3. 11. pen. 11. 16. a 19. 4.
[h] Joel 3. 18. pen. 2. 4. a 11. 15.
[i] Matt. 24. 3.
[k] Matt. 24. 36. Marc 13. 32.
[l] pen. 2. 1, 4.
[3] Neu, *pan ddêl yr Yspryd Glân arnoch.*
[m] Luc 24. 48. Ioan 15. 27 ad. 22. pen. 2. 32.
[n] Luc 24. 51.
[o] Matt. 28. 3. pen. 10. 3, 30.
[p] Dan. 7. 13. Matt. 24. 30. Marc 13. 26. Luc 21. 27. Ioan 14. 3. 1 Thess. 1. 10. 2 Thess. 1. 10. Dat. 1. 7.
[q] Matt. 10. 3.

Anno DOMINI 33.

tholomew, a Matthew, Iago *mab* Alphëus, a Simon Zelotes, a [r] Judas *brawd* Iago, yn aros.

14 [s] Y rhai hyn oll oedd yn parhâu yn gyttûn mewn gweddi ac ymbil, gyd â'r gwragedd, a Mair mam yr Iesu, a [t] chyd â'i frodyr ef.

15 ¶ Ac yn y dyddiau hynny Petr a gyfododd i fynu y'nghanol y disgyblion, ac a ddywedodd, (a nifer yr enwau yn yr un man oedd ynghylch ugain a chant,)

16 *Ha* wŷr frodyr, yr oedd yn rhaid cyflawni yr ysgrythyr yma [u] a rag-ddywedodd yr Yspryd Glân trwy enau Dafydd am Judas, [x] yr hwn a fu flaenor i'r rhai a ddaliasant yr Iesu:

17 Canys [y] efe a gyfrifwyd gyd â ni, ac a gawsai ran o'r weinidogaeth hon.

18 [z] A hwn a bwrcasodd faes â gwobr anwiredd; ac wedi ymgrogi, a dorrodd yn ei ganol, a'i holl ymysgaroedd ef a dywalltwyd allan.

19 A bu hysbys hyn i holl breswylwyr Jerusalem, hyd oni elwir y maes hwnnw yn eu tafod prïodol hwy, Aceldama, hynny yw, Maes y gwaed.

20 Canys ysgrifenwyd yn llyfr y Psalmau, [a] Bydded ei drigfan ef yn ddiffaethwch, ac na bydded a drigo ynddi: [b] a chymmered arall ei [4] esgobaeth ef.

21 Am hynny y mae yn rhaid, o'r gwŷr a fu yn cyd-ymdaith â ni yr holl amser yr aeth yr Arglwydd Iesu i mewn ac allan yn ein plith ni,

22 Gan ddechreu o fedydd Ioan hyd y dydd [c] y cymmerwyd ef i fynu oddi wrthym ni, bod un o'r rhai hyn gyd â ni [d] yn dyst o'i adgyfodiad ef.

23 A hwy a osodasant ddau ger bron, Joseph, yr hwn a enwid Barsabas, ac a gyfenwid Justus, a Matthïas.

24 A chan weddïo, hwy a ddywedasant, Tydi, Arglwydd, [e] yr hwn a wyddost galonnau pawb, dangos pa un o'r ddau hyn a etholaist,

25 I dderbyn rhan o'r weinidogaeth hon, a'r apostoliaeth, o'r hon y cyfeiliornodd Judas, i fyned i'w le ei hun.

26 A hwy a fwriasant eu coelbrennau hwynt: ac ar Matthïas y syrthiodd y coelbren; ac efe a gyfrifwyd gyd â'r un apostol ar ddeg.

[r] Judas 1. [s] pen. 2. 1, 46. [t] Matt. 13. 55. [u] Ps. 41. 9. [x] Ioan 13. 18. a 18. 3. [y] Luc 6. 16. [z] Matt. 27. 5, 7, 8. [a] Ps. 69. 25. [b] Ps. 109. 8. [4] *swydd.* [c] ad. 9. [d] Ioan 15. 27. ad. 8. pen. 4. 33. [e] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. a 29. 17. Jer. 11. 20. a 17. 10. pen. 15. 8. Dat. 2. 23.

PENNOD II.

1 Yr apostolion, wedi eu llenwi â'r Yspryd Glân, yn llefaru âg amryw dafodau; a rhai yn rhyfeddu o'u plegid; ac eraill yn eu gwatwar: 14 a Phetr yn eu hargyhoeddi hwy, ac yn dangos fod yr apostolion yn llefaru trwy nerth yr Yspryd Glân; a bod yr Iesu wedi cyfodi oddi wrth y meirw, a dyrchafu i'r nefoedd; a thywallt o hono yr Yspryd Glân; ac mai efe oedd y Messïas, gwr a wyddent hwy ei fod yn brofedig gan Dduw, trwy ei wyrthiau, a'i ryfeddodau, a'i arwyddion; a chwedi ei groeshoelio, nid heb ei derfynedig gynghor a'i rag-wybodaeth ef. 37 Petr yn bedyddio llawer o'r rhai a droisid: 41 y rhai wedi hynny sydd yn cyttal yn dduwiol ac yn gariadus. Yr apostolion yn gwneuthur gwyrthiau lawer; a Duw beunydd yn chwanegu ei eglwys.

AC wedi dyfod [a] dydd y Pentecost, [b] yr oeddynt hwy oll yn gyttûn yn yr un lle.

2 Ac yn ddisymmwth y daeth swn o'r nef, megis gwynt nerthol yn rhuthro, ac [c] a lanwodd yr holl dŷ lle yr oeddynt yn eistedd.

3 Ac ymddangosodd iddynt dafodau gwahanedig megis o dân, ac efe a eisteddodd ar bob un o honynt.

4 A [d] hwy oll a lanwyd â'r Yspryd Glân, ac a ddechreuasant [e] lefaru â thafodau eraill, megis y rhoddes yr Yspryd iddynt ymadrodd.

5 Ac yr oedd yn trigo yn Jerusalem, Iuddewon, gwŷr bucheddol, o bob cenedl dan y nef.

6 Ac wedi myned y gair o hyn, daeth y llïaws ynghyd, ac a drallodwyd, o herwydd bod pob un yn eu clywed hwy yn llefaru yn ei iaith ei hun.

7 Synnodd hefyd ar bawb, a rhyfeddu a wnaethant, gan ddywedyd wrth eu gilydd, Wele, onid Galileaid yw y rhai hyn oll sydd yn llefaru?

8 A pha fodd yr ydym ni yn eu clywed hwynt bob un yn ein hiaith ein hun, yn yr hon y'n ganed ni?

9 Parthiaid, a Mediaid, ac Elamitiaid, a thrigolion Mesopotamia, a Judea, a Chappadocia, Pontus, ac Asia,

10 Phrygia, a Phamphylia, yr Aipht, a pharthau Libya, yr hon sydd ger llaw Cyrene, a dïeithriaid o Rufeinwyr, Iuddewon, a phroselytiaid,

11 Cretiaid, ac Arabiaid, yr ydym ni yn eu clywed hwynt yn llefaru yn ein hiaith ni fawrion weithredoedd Duw.

12 A synnasant oll, ac a ammheuasant, gan ddywedyd y naill wrth y llall, Beth a all hyn fod?

Anno DOMINI 33.

[a] Lef. 23. 15. Deut. 16. 9. [b] pen. 1. 14. [c] pen. 4. 31. [d] pen. 1. 5. [e] Marc 16. 17. pen. 10. 46. 1 Cor. 12. 10, 28, 30. a 13. 1. a 14. 2, &c.

Anno DOMINI 33.

13 Ac eraill, gan watwar, a ddywed-
asant, Llawn o win melus ydynt.
14 ¶ Eithr Petr, yn sefyll gyd â'r
un ar ddeg, a gyfododd ei leferydd,
ac a ddywedodd wrthynt, *O* wŷr o
Iuddewon, a chwi oll sydd yn trigo
yn Jerusalem, bydded hysbysol hyn
i chwi, a chlust-ymwrandêwch â'm
geiriau:
15 Canys nid yw y rhai hyn yn
feddwon, fel yr ydych chwi yn
tybied; oblegid y drydedd awr o'r
dydd yw hi.
16 Eithr hyn yw y peth a ddywed-
wyd trwy y prophwyd Joel;
17 [f] A bydd yn y dyddiau diwedd-
af, medd Duw, [g] y tywalltaf o'm
Hyspryd ar bob cnawd: a'ch meib-
ion chwi [h] a'ch merched a bro-
phwydant, a'ch gwŷr ieuaingc a wel-
ant weledigaethau, a'ch hynafgwŷr
a freuddwydiant freuddwydion:
18 Ac ar fy ngweision ac ar fy
llaw-forwynion y tywalltaf o'm Hys-
pryd yn y dyddiau hynny; a hwy
a brophwydant:
19 A mi a roddaf ryfeddodau yn
y nef uchod, ac arwyddion yn y
ddaear isod; gwaed, a thân, a tharth
mwg.
20 [i] Yr haul a droir yn dywyllwch,
a'r lloer yn waed, cyn i ddydd mawr
ac eglur yr Arglwydd ddyfod.
21 A bydd, [k] pwy bynnag a alwo
ar enw yr Arglwydd, a fydd cadw-
edig.
22 *Ha* wŷr Israel, clywch y geir-
iau hyn; Iesu o Nazareth, gwr prof-
edig gan Dduw yn eich plith chwi,
trwy nerthoedd a rhyfeddodau ac
arwyddion, y rhai a wnaeth Duw
trwyddo ef yn eich canol chwi,
megis ag y gwyddoch chwithau:
23 Hwn, [l] wedi ei roddi trwy
derfynedig gynghor a rhag-wybod-
aeth Duw, [m] a gymmerasoch chwi,
a thrwy ddwylaw anwir a groes-
hoeliasoch, ac a laddasoch:
24 [n] Yr hwn a gyfododd Duw, gan
ryddhâu gofidiau angau: canys nid
oedd bosibl ei attal ef ganddo.
25 Canys Dafydd sydd yn dywed-
yd am dano, [o] Rhag-welais yr Ar-
glwydd ger fy mron yn wastad;
canys ar fy neheulaw y mae, fel
na'm hysgoger.
26 Am hynny y llawenychodd fy
nghalon, ac y gorfoleddodd fy nhaf-
od; ïe, a'm cnawd hefyd a orphwys
mewn gobaith:
27 Am na adewi fy enaid yn

[f] Es. 44. 3. Ezec. 11. 19. a 36. 27. Joel 2. 28, 29, &c. Zech. 12. 10. Ioan 7. 38.
[g] pen. 10. 45.
[h] pen. 21. 9.
[i] Joel 2. 31. Matt. 24. 29. Marc 13. 24. Dat. 6. 12.
[k] Rhuf. 10. 13.
[l] pen. 4. 28.
[m] pen. 5. 30.
[n] ad. 32. pen. 3. 15. a 4. 10. a 10. 40. a 13. 30, 34. a 17. 31. Rhuf. 4. 24. a 8. 11. 1 Cor. 6. 14. a 15. 15. Gal. 1. 1. Eph. 1. 20. Col. 2. 12. 1 Thess. 1. 10. Heb. 13. 20. 1 Petr 1. 21.
[o] Ps. 16. 8.

uffern, ac na oddefi i'th Sanct weled
llygredigaeth.
28 Gwnaethost yn hysbys i mi
ffyrdd y bywyd: ti a'm cyflawni
o lawenydd â'th wynebpryd.
29 *Ha* wŷr frodyr, [2] y mae yn
rhydd i mi ddywedyd yn hŷf wrth-
ych [p] am y patriarch Dafydd, ei
farw ef a'i gladdu, ac y mae ei
feddrod ef gyd â ni hyd y dydd
hwn.
30 Am hynny, ac efe yn bro-
phwyd, [q] yn gwybod dyngu o Dduw
iddo trwy lw, Mai o ffrwyth ei
lwynau ef o ran y cnawd, y cyfodai
efe Grist i eistedd ar ei orseddfa ef:
31 Ac efe yn rhag-weled, a lefar-
odd am adgyfodiad Crist, [r] na adaw-
yd ei enaid ef yn uffern, ac nas
gwelodd ei gnawd ef lygredigaeth.
32 [s] Yr Iesu hwn a gyfododd Duw
i fynu; [t] o'r hyn yr ydym ni oll yn
dystion.
33 Am hynny, [u] wedi ei ddyrchafu
ef trwy ddeheulaw Duw, ac [x] iddo
dderbyn gan y Tad yr addewid o'r
Yspryd Glân, efe [y] a dywalltodd y
peth yma yr ydych chwi yr awrhon
yn ei weled ac yn ei glywed.
34 Oblegid ni ddyrchafodd Da-
fydd i'r nefoedd: ond y mae efe yn
dywedyd ei hun, [z] Yr ARGLWYDD
a ddywedodd wrth fy Arglwydd,
Eistedd ar fy neheulaw,
35 Hyd oni osodwyf dy elynion
yn droed-faingc i'th draed.
36 Am hynny gwybydded holl dŷ
Israel yn ddïogel, ddarfod i Dduw
wneuthur yn Arglwydd ac yn Grist,
yr Iesu hwn a groeshoeliasoch
chwi.
37 ¶ Hwythau, wedi clywed *hyn*,
[a] a ddwys-bigwyd yn eu calon, ac a
ddywedasant wrth Petr, a'r apos-
tolion eraill, *Ha* wŷr frodyr, beth
a wnawn ni?
38 A Phetr a ddywedodd wrth-
ynt, [b] Edifarhêwch, a bedyddier pob
un o honoch yn enw Iesu Grist,
er maddeuant pechodau; a chwi
a dderbyniwch ddawn yr Yspryd
Glân.
39 Canys i chwi y mae yr addewid,
ac [c] i'ch plant, ac [d] i bawb ym mhell,
cynnifer ag a alwo yr Arglwydd ein
Duw ni atto.
40 Ac â llawer o ymadroddion
eraill y tystiolaethodd ac y cynghor-
odd efe, gan ddywedyd, Ymgedwch
rhag y genhedlaeth drofaus hon.
41 ¶ Yna y rhai a dderbynias-

Anno DOMINI 33.

[2] *gadêwch i mi, &c.*
[p] 1 Bren. 2. 10. pen. 13. 36.
[q] Ps. 132. 11. Luc 1. 32. Rhuf. 1. 3. 2 Tim. 2. 8.
[r] Ps. 16. 10.
[s] ad. 24.
[t] pen. 1. 8.
[u] pen. 5. 31. Phil. 2. 9.
[x] Ioan 14. 26. a 15. 26. pen. 1. 4.
[y] pen. 10. 45.
[z] Ps. 110. 1. Matt. 22. 44. 1 Cor. 15. 25. Eph. 1. 20. Heb. 1. 13.
[a] Zech. 12. 10. Luc 3. 10. pen. 9. 6. a 16. 30.
[b] pen. 3. 19.
[c] Joel 2. 28.
[d] Eph. 2. 13.

Anno DOMINI 33.

ant ei air ef yn ewyllysgar a fed-
dyddiwyd; a chwanegwyd *attynt* y
dwthwn hwnnw ynghylch tair mil
o eneidiau.
42 Ac yr oeddynt yn parhâu yn
athrawiaeth ac y'nghymdeithas yr
e ad. 46. pen. 1. 14. apostolion, ac [e] yn torri bara, ac
mewn gweddïau.
43 Ac ofn a ddaeth ar bob enaid:
f Marc 16. 17. pen. 5. 12. a [f] llawer o ryfeddodau ac arwyddion
a wnaethpwyd gan yr apostolion.
44 A'r rhai a gredent oll oeddynt
g pen. 4. 32, 34. yn yr un man, a [g] phob peth gan-
ddynt yn gyffredin;
45 A *hwy* a werthasant eu medd-
h Es. 58. 7. iannau a'u dâ, ac [h] a'u rhannasant i
bawb, fel yr oedd yr eisieu ar neb.
46 A hwy beunydd yn parhâu yn
i pen. 20. 7. gyttûn yn y deml, ac [i] yn torri bara
3 *gartref.* [3] o dŷ i dŷ, a gymmerasant eu llun-
iaeth mewn llawenydd a symledd
calon,
k Luc 2. 52. pen. 4. 33. Rhuf. 14. 18. 47 Gan foli Duw, a [k] chael ffafr
gan yr holl bobl. [l] A'r Arglwydd a
l pen. 5. 14. chwanegodd beunydd at yr eglwys
y rhai fyddent gadwedig.

PENNOD III.

1 *Petr, wrth bregethu i'r bobl a ddaethai i weled y cloff a roisid ar ei draed,* 12 *yn proffesu nad trwy ei rym a'i dduwioldeb ef neu Ioan y gwnaethid ef yn iach: ond trwy Dduw, a'i Fab Iesu, a thrwy ffydd yn ei enw ef:* 13 *gan eu ceryddu hwy hefyd am groeshoelio yr Iesu;* 17 *yr hwn beth gan iddynt ei wneuthur mewn anwybod, ac wrth hynny gyflawni terfynedig gynghor Duw, a'r ysgrythyrau,* 19 *y mae efe yn eu hannog hwy, trwy edifeirwch a ffydd, i geisio maddeuant o'u pechodau, a iachawdwriaeth yn yr unrhyw Iesu.*

PETR hefyd ac Ioan a aethant
i fynu i'r deml ynghyd ar yr
a Ps. 55. 17. awr weddi, [a] *sef* y nawfed.
b pen. 14. 8. 2 A [b] rhyw wr cloff o groth ei fam a
ddygid, yr hwn a ddodent beunydd
wrth borth y deml, yr hwn a elwid
c Ioan 9. 8. Prydferth, [c] i ofyn elusen gan y rhai
a elai i mewn i'r deml.
3 Yr hwn, pan welodd efe Petr
ac Ioan ar fedr myned i mewn i'r
deml, a ddeisyfodd gael elusen.
4 A Phetr yn dal sylw arno, gyd
âg Ioan, a ddywedodd, Edrych ar-
nom ni.
5 Ac efe a ddaliodd sylw arnynt,
gan obeithio cael rhyw beth gan-
ddynt.
6 Yna y dywedodd Petr, Arian ac
aur nid oes gennyf; eithr yr hyn
sydd gennyf, *hynny* yr wyf yn ei
d pen. 4. 10. roddi i ti: [d] Yn enw Iesu Grist o
Nazareth, cyfod a rhodia.
7 A chan ei gymmeryd ef erbyn
ei ddeheulaw, efe a'*i* cyfododd *ef* i
fynu; ac yn ebrwydd ei draed ef
a'i fferau a gadarnhâwyd.
8 A chan neidio i fynu, efe a saf-
odd, ac a rodiodd, ac a aeth gyd
â hwynt i'r deml, dan rodio, a
neidio, a moli Duw.
9 A'r holl bobl a'i gwelodd ef yn
rhodio, ac yn moli Duw.
10 Ac yr oeddynt hwy yn ei ad-
nabod, mai hwn oedd yr un a eis-
teddai am elusen wrth borth Pryd-
ferth y deml: a hwy a lanwyd o
fraw a synnedigaeth am y peth a
ddigwyddasai iddo.
11 Ac fel yr oedd y cloff a iachasid
yn attal Petr ac Ioan, yr holl bobl
yn frawychus a gyd-redodd attynt
i'r porth [e] a elwir *Porth* Solomon. e Ioan 10. 23. pen. 5. 12.
12 ¶ A phan welodd Petr, efe a
attebodd i'r bobl, *Ha* wŷr Israel-
iaid, beth a wnewch chwi yn rhyf-
eddu am hyn? neu beth a wnewch
chwi yn dal sylw arnom ni, fel pe
trwy ein nerth ein hun neu *ein* duw-
ioldeb y gwnaethem i hwn rodio?
13 [f] Duw Abraham, ac Isaac, a f pen. 5. 30.
Jacob, Duw ein tadau ni, [g] a ogon- g Ioan 17. 1.
eddodd ei Fab Iesu, yr hwn a
draddodasoch chwi, ac [h] a'i gwad- h Matt. 27. 20. Marc 15. 11. Luc 23. 18. Ioan 18. 40. a 19. 15.
asoch ger bron Pilat, pan farnodd
efe *ef* i'*w* ollwng yn rhydd.
14 Eithr chwi a wadasoch y Sanct
a'r Cyfiawn, ac a ddeisyfasoch roddi
i chwi wr llofruddiog;
15 A [2] Thywysog y bywyd a ladd- 2 *Gwneuthurwr.*
asoch, [i] yr hwn a gododd Duw o i pen. 2. 24.
feirw; [k] o'r hyn yr ydym ni yn k pen. 2. 32.
dystion.
16 A'i enw ef, trwy ffydd yn ei
enw ef, a nerthodd y dyn yma, a
welwch ac a adwaenoch chwi: a'r
ffydd yr hon sydd trwyddo ef, a
roes iddo ef yr holl iechyd hwn
yn eich gŵydd chwi oll.
17 Ac yn awr, frodyr, mi a wn
mai [l] trwy anwybod y gwnaethoch, l Luc 23. 34. pen. 13. 27. 1 Cor. 2. 8. 1 Tim. 1. 13.
megis y *gwnaeth* eich pendefigion
chwi hefyd.
18 Eithr [m] y pethau a rag-fynegodd m Luc 24. 44.
Duw [n] trwy enau ei holl brophwydi, n Es. 50. 6. a 53. 5, &c.
y dïoddefai Crist, a gyflawnodd efe
fel hyn.
19 ¶ [o] Edifarhêwch gan hynny, a o pen. 2. 38.
dychwelwch, fel y dilëer eich pech-
odau, pan ddelo yr amseroedd i
orphwys o olwg yr Arglwydd;
20 Ac yr anfono efe Iesu Grist, yr
hwn a bregethwyd o'r blaen i chwi:
21 Yr hwn sydd raid i'r nef ei
dderbyn, hyd amseroedd adferiad

Anno DOMINI 33.

Anno DOMINI 33.

pob peth, y rhai a ddywedodd Duw
trwy enau ei holl sanctaidd bro-
phwydi erioed.
22 Canys Moses a ddywedodd
p Deut. 18. 15, 18, 19. pen. 7. 37. — wrth y tadau, [p] Yr Arglwydd eich
Duw a gyfyd i chwi Brophwyd
o'ch brodyr, megis myfi: arno ef
3 *yn ol pob peth.* — y gwrandêwch [3] ym mhob peth a
ddywetto wrthych.
23 A bydd, pob enaid ni wran-
dawo ar y Prophwyd hwnnw, a
lwyr-ddifethir o blith y bobl.
24 A'r holl brophwydi hefyd, o
Samuel ac o'r rhai wedi, cynnifer
ag a lefarasant, a rag-fynegasant
hefyd am y dyddiau hyn.
25 Chwychwi ydych blant y pro-
phwydi, a'r cyfammod yr hwn a
wnaeth Duw â'n tadau ni, gan ddy-
q Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. a 26. 4. — wedyd wrth Abraham, [q] Ac yn dy
had di y bendithir holl dylwythau
y ddaear.
r pen. 13. 46. — 26 [r] Duw, gwedi cyfodi ei Fab
Iesu, a'i hanfonodd ef i chwi yn
gyntaf, gan eich bendithio chwi,
s ad. 22. — [s] trwy droi pob un o honoch ymaith
oddi wrth eich drygioni.

PENNOD IV.

1 *Llywodraethwyr yr Iuddewon yn anfoddlawn i bregeth Petr,* 4 *er troi miloedd i'r ffydd o'r bobl a glywsent y gair, ac yn ei garcharu ef, ac Ioan:* 5 *wedi hynny Petr, wrth ei holi, yn dywedyd yn hyderus, mai trwy enw yr Iesu yr iachasid y cloff; ac mai trwy Iesu yn unig y bydd raid i ninnau gael iachawdwriaeth dragywyddol:* 13 *hwythau yn gorchymyn iddo ef ac i Ioan, na phregethent mwyach yn yr enw hwnnw: ac yn eu bygwth hwy:* 23 *yr eglwys ar hynny yn ymrôi i weddïo:* 31 *a Duw, trwy gynhyrfu y lle yr oeddynt wedi ymgynnull ynddo, yn tystiolaethu glywed o hono ef eu gweddi hwynt: ac yn cadarnhâu yr eglwys, trwy roddi yr Yspryd Glân, a chariad perffaith tu ag at eu gilydd.*

AC fel yr oeddynt yn llefaru wrth
2 *a chapten,* Luc 22. 4. pen. 5. 24. — y bobl, yr offeiriaid, [2] a blaen-
or y deml, a'r Saduceaid, a ddaeth-
ant arnynt hwy;
2 Yn flin ganddynt am eu bod
hwy yn dysgu y bobl, ac yn preg-
ethu trwy yr Iesu yr adgyfodiad o
feirw.
3 A hwy a osodasant ddwylaw
arnynt hwy, ac a'u dodasant mewn
dalfa hyd drannoeth: canys yr oedd
hi yn awr yn hwyr.
4 Eithr llawer o'r rhai a glywsant
y gair a gredasant: a rhifedi y gwŷr
a wnaed ynghylch pùm mil.
5 ¶ A digwyddodd drannoeth ddar-
fod i'w llywodraethwyr hwy, a'r
henuriaid, a'r ysgrifenyddion, ym-
gynnull i Jerusalem,

Anno DOMINI 33.

6 Ac [a] Annas yr arch-offeiriad, a
Chaiaphas, ac Ioan, ac Alexander,
a chymmaint ag oedd o genedl yr — a Luc 3. 2. Ioan 11. 49.
arch-offeiriad.
7 Ac wedi iddynt eu gosod hwy
yn y canol, hwy a ofynasant, [b] Trwy — b Exod. 2. 14.
ba awdurdod, neu ym mha enw, y — Matt. 21. 23.
gwnaethoch chwi hyn? — pen. 7. 27.
8 Yna Petr, yn gyflawn o'r Ys-
pryd Glân, a ddywedodd wrthynt,
Chwychwi bennaethiaid y bobl, a
henuriaid Israel,
9 Od ydys yn ein holi ni heddyw
am y weithred dda i'r dyn claf, *sef*
pa wedd yr iachâwyd ef;
10 Bydded hysbys i chwi oll, ac i
bawb o bobl Israel, mai trwy enw
Iesu Grist o Nazareth, yr hwn a
groeshoeliasoch chwi, [c] yr hwn a — c pen. 10. 40.
gyfododd Duw o feirw, trwy hwn-
nw y mae hwn yn sefyll yn iach
ger eich bron chwi.
11 [d] Hwn yw y maen a lyswyd — d Ps. 118. 22.
gennych chwi yr adeiladwyr, yr — Matt. 21. 42.
hwn a wnaed yn ben i'r gongl.
12 [e] Ac nid oes iachawdwriaeth — e Matt. 1. 21.
yn neb arall: canys nid oes enw — pen. 10. 43.
arall dan y nef, wedi ei roddi ym — 1 Tim. 2. 5, 6.
mhlith dynion, trwy yr hwn y mae
yn rhaid i ni fod yn gadwedig.
13 ¶ A phan welsant hyfder Petr
ac Ioan, a deall mai gwŷr anllythyr-
enog ac annysgedig oeddynt, hwy
a ryfeddasant; a hwy a'u hadwaen-
ent, eu bod hwy gyd â'r Iesu.
14 Ac wrth weled y dyn a iach-
asid yn sefyll gyd â hwynt, nid
oedd ganddynt ddim i'w ddywedyd
yn erbyn hynny.
15 Eithr wedi gorchymyn iddynt
fyned allan o'r gynghorfa, hwy a
ymgynghorasant â'u gilydd,
16 Gan ddywedyd, [f] Beth a wnawn — f Ioan 11. 47.
ni i'r dynion hyn? canys yn ddïau
arwydd hynod a wnaed trwyddynt
hwy, hysbys i bawb a'r sydd yn
preswylio yn Jerusalem, ac nis gall-
wn ni *ei* wadu.
17 Eithr fel nas taener ym mhell-
ach yn mhlith y bobl, gan fygwth
bygythiwn hwy, na lefaront mwyach
wrth un dyn yn yr enw hwn.
18 A hwy a'u galwasant hwynt,
ac a orchymynasant iddynt nad
ynganent ddim, ac na ddysgent yn
enw yr Iesu.
19 Eithr Petr ac Ioan a attebasant
iddynt, ac a ddywedasant, [g] Ai cyf- — g pen. 5. 29.
iawn yw ger bron Duw, wrandaw
arnoch chwi yn hytrach nag ar
Dduw, bernwch chwi.

Anno DOMINI 33.

20 Canys ni allwn ni na ddywedom
y pethau a welsom ac a glywsom.
21 Eithr wedi eu bygwth ym mhell-
ach, hwy a'u gollyngasant hwy yn
rhyddion, heb gael dim i'w cospi
hwynt, [h] oblegid y bobl: canys yr
oedd pawb yn gogoneddu Duw am
[i] yr hyn a wnaethid.
22 Canys yr oedd y dyn uwchlaw
deugain oed, ar yr hwn y gwnaethid
yr arwydd hwn o iechydwriaeth.
23 ¶ A hwythau, wedi eu gollwng
ymaith, [k] a ddaethant at yr eiddynt,
ac a ddangosasant yr holl bethau
a ddywedasai yr arch-offeiriaid a'r
henuriaid wrthynt.
24 Hwythau pan glywsant, o un
fryd a gyfodasant eu llef at Dduw,
ac a ddywedasant, *O* Arglwydd,
tydi *yw y* Duw yr hwn a wnaeth-
ost y nef, a'r ddaear, a'r môr, ac
oll sydd ynddynt;
25 Yr hwn trwy yr Yspryd Glân,
y'ngenau dy was Dafydd, a ddy-
wedaist, [l] Paham y terfysgodd y
cenhedloedd, ac y bwriadodd y
bobloedd bethau ofer?
26 Brenhinoedd y ddaear a saf-
asant i fynu, a'r llywodraethwyr a
ymgasglasant ynghyd, yn erbyn yr
Arglwydd, ac yn erbyn ei Grist ef.
27 Canys [m] mewn gwirionedd, yn
y ddinas hon yr ymgynhullodd yn
erbyn dy Sanct Fab Iesu, yr hwn a
enneiniaist ti, Herod a Phontius
Pilat, gyd â'r Cenhedloedd, a phobl
Israel,
28 [n] I wneuthur pa bethau bynnag
a ragluniodd dy law a'th gynghor
di eu gwneuthur.
29 Ac yn awr, Arglwydd, edrych
ar eu bygythion hwy, a chaniattâ
i'th weision draethu dy air di gyd
â phob hyfder;
30 Trwy estyn o honot dy law i
iachâu, ac fel y gwneler arwyddion
a rhyfeddodau trwy enw dy sanct-
aidd Fab Iesu.
31 ¶ Ac wedi iddynt weddïo, [o] sigl-
wyd y lle yr oeddynt wedi ymgyn-
null ynddo; a hwy a lanwyd oll o'r
Yspryd Glân, a hwy a lefarasant air
Duw yn hyderus.
32 A lliaws y rhai a gredasant
[p] oedd o un galon, ac un enaid; [q] ac
ni ddywedodd neb *o honynt* fod
dim a'r a feddai yn eiddo ei hunan,
eithr yr oedd ganddynt bob peth
yn gyffredin.
33 A'r apostolion trwy nerth mawr
a roddasant [r] dystiolaeth o adgyf-

h Matt. 21. 26. Luc 20. 6, 19. a 22. 2. pen. 5. 26.
i pen. 3. 7, 8.
k pen. 12. 12.
l Ps. 2. 1.
m Matt. 26. 3. Luc 23. 1, 8.
n pen. 2. 23.
o pen. 2. 2, 4. a 16. 26.
p 1 Petr 3. 8.
q pen. 2. 44.
r pen. 1. 22.

odiad yr Arglwydd Iesu: a [s] gras
mawr oedd arnynt hwy oll.
34 Canys nid oedd un anghenus
yn eu plith hwy: oblegid cynnifer
ag oedd berchen tiroedd neu dai,
a'u gwerthasant, ac a ddygasant
werth y pethau a werthasid,
35 [t] Ac *a'u* gosodasant wrth draed
yr apostolion: a rhanwyd i bob un
megis yr oedd yr angen arno.
36 A [2] Joseph, yr hwn a gyfenwid
Barnabas gan yr apostolion, (yr
hyn o'i gyfieithu yw, Mab diddan-
wch,) yn Lefiad, *ac* yn Cypriad o
genedl,
37 A thir ganddo, a'i gwerthodd,
ac a ddug yr arian, [u] ac a'i gosod-
odd wrth draed yr apostolion.

PENNOD V.

1 *Wedi i Ananïas a Sapphira ei wraig, am eu rhagrith, gwympo i lawr yn feirw wrth gerydd Petr,* 12 *ac i'r apostolion eraill wneuthur llawer o wyrthiau* 14 *er cynnydd i'r ffydd,* 17 *y mae yr apostolion yn cael eu carcharu eilwaith;* 19 *ac er hynny yn cael eu gwaredu gan angel, yr hwn sydd yn erchi iddynt bregethu i bawb ar gyhoedd:* 21 *hwythau, wedi iddynt bregethu felly yn y deml,* 29 *a cher bron y cynghor,* 33 *mewn perygl o gael eu lladd; eithr trwy gynghor Gamaliel, cynhorwr mawr ym mhlith yr Iuddewon, yn cael eu cadw yn fyw,* 40 *ac yn unig eu curo: a hwythau yn gogoneddu Duw am hynny, ac heb beidio â phregethu.*

EITHR rhyw wr a'i enw Ana-
nïas, gyd â Sapphira ei wraig,
a werthodd [2] dir,
2 Ac a ddarn-guddiodd *beth* o'r
gwerth, a'i wraig hefyd [3] o'r gyfrin-
ach, ac a ddug ryw gyfran, ac *a'i*
gosododd wrth draed yr apostol-
ion.
3 Eithr Petr a ddywedodd, Ana-
nïas, paham y llanwodd Satan dy
galon di i ddywedyd celwydd wrth
yr Yspryd Glân, ac i ddarn-guddio
peth o werth y tir?
4 Tra yr ydoedd yn aros, onid i ti
yr oedd yn aros? ac wedi ei werthu,
onid oedd yn dy feddiant di? Pa-
ham y gosodaist y peth hwn yn dy
galon? ni ddywedaist ti gelwydd
wrth ddynion, ond wrth Dduw.
5 Ac Ananïas, pan glybu y geiriau
hyn, a syrthiodd i lawr, ac a dreng-
odd. A daeth ofn mawr ar bawb
a glybu y pethau hyn.
6 A'r gwŷr ieuaingc a gyfodasant,
ac a'i [4] cymmerasant ef, ac *a'i* dyg-
asant allan, ac *a'i* claddasant.
7 A bu megis yspaid tair awr,
a'i wraig ef, heb wybod y peth a
wnaethid, a ddaeth i mewn.

Anno DOMINI 33.
s pen. 2. 47.
t ad. 37.
2 *Joses.*
u pen. 5. 2.
2 *feddiant.*
3 *yn gwybod.*
4 *hamdoisant.*

Anno DOMINI 33.

8 A Phetr a attebodd iddi, Dywed di i mi, Ai er cymmaint y gwerthasoch chwi y tir? Hithau a ddywedodd, Ië, er cymmaint.

9 A Phetr a ddywedodd wrthi, Paham y cyttunasoch i demtio Yspryd yr Arglwydd? wele draed y rhai a gladdasant dy wr di wrth y drws, a hwy a'th ddygant dithau allan.

10 Ac yn y man hi a syrthiodd wrth ei draed ef, ac a drengodd: a'r gwŷr ieuaingc wedi dyfod i mewn, a'i cawsant hi yn farw; ac wedi iddynt *ei* dwyn *hi* allan, hwy a'*i* claddasant *hi* yn ymyl ei gwr.

11 A bu ofn mawr ar yr holl eglwys, ac ar bawb oll a glybu y pethau hyn.

12 ¶ A [a] thrwy ddwylaw yr apostolion y gwnaed arwyddion a rhyfeddodau lawer ym mhlith y bobl; (ac yr oeddynt oll yn gyttûn ym mhorth [b] Solomon.

13 Eithr ni [c] feiddiai neb o'r lleill ymgyssylltu â hwynt: ond y bobl oedd yn eu mawrhâu.

14 A chwanegwyd attynt rai yn credu yn yr Arglwydd, lliaws o wŷr a gwragedd hefyd:)

15 Hyd oni ddygent y rhai cleifion allan [5] ar hyd yr heolydd, a'*u* gosod ar welŷau a glythau, fel [d] o'r hyn lleiaf y cysgodai cysgod Petr, pan ddelai heibio, rai o honynt.

16 A lliaws a ddaeth hefyd ynghyd *o*'r dinasoedd o amgylch Jerusalem, gan ddwyn rhai cleifion, a [e] rhai a drallodid gan ysprydion aflan; y rhai a iachâwyd oll.

17 ¶ A'r arch-offeiriad a gyfododd, a'r holl rai oedd gyd âg ef, yr hon yw heresi y Saduceaid, ac a lanwyd o [6] genfigen,

18 Ac a ddodasant eu dwylaw ar yr apostolion, ac a'u rhoisant yn y carchar cyffredin.

19 Eithr [f] angel yr Arglwydd o hyd nos a agorodd ddrysau y carchar, ac a'u dug hwynt allan, ac a ddywedodd,

20 Ewch, sefwch a lleferwch yn y deml wrth y bobl holl eiriau y fuchedd hon.

21 A phan glywsant, hwy a aethant yn fore i'r deml, ac a athrawiaethasant. Eithr daeth yr archoffeiriad, a'r rhai oedd gyd âg ef, ac a alwasant ynghyd y cynghor, a holl henuriaid plant yr Israel, ac a ddanfonasant i'r carchar i'w dwyn hwy *ger bron.*

[a] pen. 2. 43.
[b] pen. 3. 11.
[c] Ioan 9. 22. a 12. 42. a 19. 38.
[5] *ym mhob heol.*
[d] Matt. 9. 21. a 14. 36. pen. 19. 12.
[e] Marc 16. 17, 18.
[6] *lid.*
[f] pen. 12. 7. a 16. 26.

22 A'r swyddogion, pan ddaethant, ni chawsant hwynt yn y carchar; eithr hwy a ddychwelasant, ac a fynegasant,

23 Gan ddywedyd, Yn wir ni a gawsom y carchar wedi ei gau o'r fath sicraf, a'r ceidwaid yn sefyll allan o flaen y drysau; eithr pan agorasom, ni chawsom neb i mewn.

24 A phan glybu yr arch-offeiriad, a [7] blaenor y deml, a'r offeiriaid pennaf, yr ymadroddion hyn, ammeu a wnaethant yn eu cylch hwy beth a ddeuai o hyn.

25 Yna y daeth un, ac a fynegodd iddynt, gan ddywedyd, Wele, y mae y gwŷr a ddodasoch chwi y'ngharchar, yn sefyll yn y deml, ac yn dysgu y bobl.

26 Yna y [8] blaenor, gyd â'r swyddogion, a aeth, ac a'u dug hwy heb drais; oblegid [g] yr oedd arnynt ofn y bobl, rhag eu llabyddio;

27 Ac wedi eu dwyn, hwy a'*u* gosodasant o flaen y cynghor: a'r arch-offeiriad a ofynodd iddynt,

28 Gan ddywedyd, [h] Oni orchymynasom ni, gan orchymyn i chwi na athrawiaethech yn yr enw hwn? ac wele, chwi a lanwasoch Jerusalem â'ch athrawiaeth, ac yr ydych yn ewyllysio dwyn arnom ni waed y dyn hwn.

29 ¶ A Phetr a'r apostolion a attebasant ac a ddywedasant, [i] Rhaid yw ufuddhâu i Dduw yn fwy nag i ddynion.

30 [k] Duw ein tadau ni a gyfododd i fynu Iesu, yr hwn a laddasoch chwi, ac [l] a groeshoeliasoch ar bren.

31 [m] Hwn a ddyrchafodd Duw â'i ddeheulaw, yn Dywysog, ac yn Iachawdwr, i roddi edifeirwch i Israel, a maddeuant pechodau.

32 A [n] nyni ydym ei dystion ef o'r pethau hyn, a'r Yspryd Glân hefyd, [o] yr hwn a roddes Duw i'r rhai sydd yn ufuddhâu iddo ef.

33 ¶ A [p] phan glywsant hwy *hynny,* hwy a ffrommasant, ac a ymgynghorasant am eu lladd hwynt.

34 Eithr rhyw Pharisead a'i enw [q] Gamaliel, doctor o'r gyfraith, parchedig gan yr holl bobl, a gyfododd i fynu yn y cynghor, ac a archodd yrru yr apostolion allan dros ennyd fechan;

35 Ac a ddywedodd wrthynt, *Ha* wŷr o Israel, edrychwch arnoch eich hunain, pa beth yr ydych ar fedr ei wneuthur am y dynion hyn.

Anno DOMINI 33.

[7] *chapten,* Luc 22. 4. pen. 4. 1.
[8] *capten.*
[g] Matt. 21. 26. pen. 4. 21.
[h] pen. 4. 18.
[i] pen. 4. 19.
[k] pen. 3. 13, 15.
[l] pen. 10. 39. a 13. 29. 1 Petr 2. 24.
[m] pen. 2. 33. Heb. 2. 10. Edrych Luc 24. 47.
[n] Ioan 15. 26, 27.
[o] pen. 2. 4.
[p] pen. 7. 54.
[q] pen. 22. 3.

Anno DOMINI 33.

Y Trydydd Flwyddyn cyn y Cyffrif Cyffredin a elwir Anno Domini.

36 Canys o flaen y dyddiau hyn cyf-
ododd Theudas i fynu, gan ddywedyd
ei fod ef yn rhyw un; wrth yr hwn
y glynodd rhifedi o wŷr, ynghylch
pedwar cant: yr hwn a laddwyd, a
chynnifer oll a [q]ufuddhasant iddo a
wasgarwyd, ac a wnaed yn ddiddym.
37 Ar ol hwn y cyfododd Judas y
Galilead, yn nyddiau y dreth; ac
efe a drodd bobl lawer ar ei ol:
ac yntau hefyd a ddarfu am dano,
a chynnifer oll a ufuddhasant iddo
a wasgarwyd.
38 Ac yr awrhon meddaf i chwi,
Ciliwch oddi wrth y dynion hyn, a
gadêwch iddynt: oblegid [r]os o
ddynion y mae y cynghor hwn, neu
y weithred hon, fe a ddiddymmir;
39 Eithr os o Dduw y mae, ni ell-
wch chwi ei ddiddymmu, rhag eich
cael [s]yn ymladd yn erbyn Duw.
40 A chyttuno âg ef a wnaethant.
Ac wedi iddynt alw yr apostolion
attynt, a'*u* curo, hwy a orchymyn-
asant iddynt na lefarent yn enw yr
Iesu, ac a'u gollyngasant ymaith.
41 ¶ A hwy a aethant allan o
olwg y cynghor [t]yn llawen, am eu
cyfrif hwynt yn deilwng i ddïoddef
ammharch o achos ei enw ef.
42 A beunydd [u]yn y deml, ac o
dŷ i dŷ, ni pheidiasant â dysgu a
phregethu Iesu Grist.

q Neu, gredasant.
r Diar. 21. 30. Es. 8. 10. Matt. 15. 13.
s pen. 9. 5. a 23. 9.
t Matt. 5. 12. Heb. 10. 34. Iago 1. 2. 1 Petr 4. 13, 16.
u pen. 2. 46.

PENNOD VI.

1 Yr apostolion, yn chwennych nad esgeulusid y tlodion o ran eu lluniaeth corphorol, ac yn ofalus hefyd eu hunain am gyfrannu gair Duw, lluniaeth yr enaid, 3 yn ordeinio swydd dïaconiaeth i saith o wŷr etholedig; 5 o'r rhai y mae Stephan, gwr llawn o ffydd ac o'r Yspryd Glân, yn un: 12 ei ddal ef gan y rhai a waradwyddodd efe wrth ymresymmu; 13 ac achwyn arno ar gam, am gablu yn erbyn y gyfraith a'r deml.

AC yn y dyddiau hynny, a'r dis-
gyblion yn amlhâu, bu grwg-
nach gan y Groegiaid yn erbyn yr
Hebreaid, am ddirmygu eu gwrag-
edd gweddwon hwy yn y weinidog-
aeth feunyddiol.
2 Yna y deuddeg a alwasant
ynghyd y lliaws disgyblion, ac a
ddywedasant, [a]Nid yw gymhesur i
ni adael gair Duw, a gwasanaethu
byrddau.
3 Am hynny, frodyr, [b]edrychwch
yn eich plith am seithwyr da eu
gair, yn llawn o'r Yspryd Glân a
doethineb, y rhai a osodom ar hyn
o orchwyl.
4 Eithr ni a barhâwn mewn
gweddi a gweinidogaeth y gair.

a Exod. 18. 17.
b Deut. 1. 13. pen. 1. 21. a 16. 2. 1 Tim. 3. 7.

5 ¶ A boddlawn fu yr ymadrodd
gan yr holl lïaws: a hwy a ethol-
asant Stephan, [c]gwr llawn o ffydd
ac o'r Yspryd Glân, a [d]Phylip, a
Phrochorus, a Nicanor, a Thimon,
a Pharmenas, a Nicolas, proselyt
o Antiochia:
6 Y rhai a osodasant hwy ger
bron yr apostolion; ac wedi idd-
ynt weddïo, [e]hwy a ddodasant *eu*
dwylaw arnynt hwy.
7 A [f]gair Duw a gynnyddodd; a
rhifedi y disgyblion yn Jerusalem a
amlhaodd yn ddirfawr, a thyrfa fawr
o'r offeiriaid a ufuddhasant i'r ffydd.
8 Eithr Stephan, yn llawn ffydd
a nerth, a wnaeth ryfeddodau ac ar-
wyddion mawrion ym mhlith y bobl.
9 ¶ Yna y cyfododd rhai o'r syna-
gog a elwir eiddo y Libertiniaid,
a'r Cyreniaid, a'r Alexandriaid, a'r
rhai o Cilicia, ac o Asia, gan ym-
ddadleu â Stephan:
10 Ac [g]ni allent wrthwynebu y
doethineb a'r yspryd trwy yr hwn
yr oedd efe yn llefaru.
11 Yna y gosodasant wŷr i ddy-
wedyd, Nyni a'i clywsom ef yn
dywedyd geiriau cablaidd yn er-
byn Moses a Duw.
12 A hwy a gynhyrfasant y bobl,
a'r henuriaid, a'r ysgrifenyddion; a
chan ddyfod arno, a'i cipiasant ef,
ac a'*i* dygasant i'r gynghorfa;
13 Ac a osodasant gau-dystion, y
rhai a ddywedent, Nid yw y dyn
hwn yn peidio â dywedyd cabl-
eiriau yn erbyn y lle sanctaidd
hwn, a'r gyfraith:
14 Canys nyni a'i clywsom ef yn
dywedyd, y [h]distrywiai yr Iesu hwn o
Nazareth y lle yma, ac y newidiai efe
y defodau a draddododd Moses i ni.
15 Ac fel yr oedd yr holl rai a
eisteddent yn y cynghor yn dal
sylw arno, hwy a welent ei wyneb
ef fel wyneb angel.

Anno DOMINI 33.

c pen. 11. 24.
d pen. 8. 5, 26. a 21. 8.
e pen. 8. 17. a 13. 3. 1 Tim. 4. 14. a 5. 22. 2 Tim. 1. 6.
f pen. 12. 24. a 19. 20. Col. 1. 6.
g Luc 21. 15. Edrych Exod. 4. 12. Es. 54. 17.
h pen. 25. 8.

PENNOD VII.

1 Stephan, wrth gael cennad i atteb drosto ei hun am y gabledd, 2 yn dangos ddarfod i Abraham addoli Duw yn iawn; a pha fodd y dewisodd Duw y tadau, 20 cyn geni Moses, a chyn adeiladu y babell a'r deml: 37 a thystiolaethu o Moses ei hun am Grist: 44 ac na pharhâi y seremonïau oddi allan, y rhai a ordeiniasid ar ddull y portreiad nefol, ond dros amser; 51 gan eu ceryddu hwy am eu gwaith yn gwrthwynebu ac yn lladd Crist, y Cyfiawn hwnnw, am yr hwn y rhag-ddywedasai y prophwydi y deuai efe i'r byd. 54 Hwythau ar hynny yn ei labyddio ef i farwolaeth; ac yntau yn gorchymyn ei enaid i'r Iesu, ac yn gweddïo drostynt hwy.

Anno DOMINI 33.

YNA y dywedodd yr arch-offeir-
iad, A ydyw y pethau hyn
felly?
2 Yntau a ddywedodd, [a] *Ha* wŷr,
frodyr, a thadau, gwrandêwch: Duw
y gogoniant a ymddangosodd i'n
tad Abraham, pan oedd efe ym
Mesopotamia, cyn iddo drigo yn
Charran;
3 Ac a ddywedodd wrtho, [b] Dos
allan o'th wlad, ac oddi wrth dy
dylwyth, a thyred i'r tir a ddang-
oswyf i ti.
4 Yna [c] y daeth efe allan o dir y
Caldeaid, ac y preswyliodd yn Char-
ran: ac oddi yno, wedi marw ei
dad, efe a'i symmudodd ef i'r tir
yma, yn yr hwn yr ydych chwi yn
preswylio yr awrhon.
5 Ac ni roes iddo etifeddiaeth yn-
ddo, na ddo led troed; ac [d] efe a
addawodd ei roddi iddo i'w fedd-
iannu, ac i'w had ar ei ol, pryd nad
oedd plentyn iddo.
6 A Duw a lefarodd fel hyn;
[e] [2] Dy had di a fydd ymdeithydd
mewn gwlad ddïeithr, a hwy a'i
caethiwant ef, ac a'*i* drygant, [f] bed-
war càn mlynedd.
7 Eithr y genedl yr hon a wasan-
aethant hwy, a farnaf fi, medd Duw:
ac wedi hynny y deuant allan, ac
[g] a'm gwasanaethant i yn y lle hwn.
8 [h] Ac efe a roddes iddo gyfam-
mod yr enwaediad. Felly [i] *Abra-
ham* a genhedlodd Isaac, ac a en-
waedodd arno yr wythfed dydd:
[k] ac Isaac *a genhedlodd* Jacob; a
[l] Jacob *a genhedlodd* y deuddeg
patriarch.
9 [m] A'r patrieirch, gan genfigennu,
a werthasant Joseph i'r Aipht: ond
yr oedd Duw gyd âg ef,
10 Ac a'i hachubodd ef o'i holl
orthrymderau, ac [n] a roes iddo
hawddgarwch a doethineb y'ngolwg
Pharaoh brenhin yr Aipht; ac efe
a'i gosododd ef yn llywodráethwr
ar yr Aipht, ac ar ei holl dŷ.
11 Ac [o] fe ddaeth newyn dros holl
dir yr Aipht a Chanaan, a gorthrym-
der mawr; a'n tadau ni chawsant
luniaeth.
12 [p] Ond pan glybu Jacob fod ŷd
yn yr Aipht, efe a anfonodd ein
tadau ni allan yn gyntaf.
13 [q] A'r ail *waith* yr adnabuwyd
Joseph gan ei frodyr; a chenedl
Joseph a aeth yn hysbys i Pha-
raoh.
14 Yna yr anfonodd Joseph, ac a

a pen. 22. 1.
b Gen. 12. 1, 4, 5.
c Gen. 11. 31.
d Gen. 12. 7. a 13. 15.
e Gen. 15. 13, 16.
2 Neu, *Ei had ef.*
f Exod. 12. 40. Gal. 3. 17.
g Exod. 3. 12.
h Gen. 17. 9, 10, 11.
i Gen. 21. 2, 3, 4.
k Gen. 25. 26.
l Gen. 29. 31, &c. a 30. 5, &c. a 35. 23.
m Gen. 37. 4, 11, 28. Ps. 105. 17.
n Gen. 41. 37.
o Gen. 41. 54.
p Gen. 42. 1.
q Gen. 45. 4, 16.

gyrchodd ei dad Jacob, [r] a'i holl
genedl, pymtheg enaid a thri ugain.
15 [s] Felly yr aeth Jacob i waered
i'r Aipht, ac a fu farw, efe a'n
tadau hefyd.
16 A [t] hwy a symmudwyd i Si-
chem, ac a ddodwyd yn [u] y bedd
a brynasai Abraham er arian gan
feibion Emmor *tad* Sichem.
17 A phan nesaodd amser yr
addewid, yr hwn a dyngasai Duw
i Abraham, [x] y bobl a gynnyddodd
ac a amlhaodd yn yr Aipht,
18 Hyd oni chyfododd brenhin
arall, yr hwn nid adwaenai mo
Joseph.
19 Hwn a fu ddichellgar wrth ein
cenedl ni, ac a ddrygodd ein tadau,
[y] gan beri iddynt fwrw allan eu
plant, fel na eppilient.
20 [z] Ar yr hwn amser y gan-
wyd Moses; [a] ac efe oedd [3] dlws
i Dduw, ac a fagwyd dri mis yn
nhŷ ei dad.
21 Ac wedi ei fwrw ef allan, merch
Pharaoh a'i cyfododd ef i fynu, ac
a'i magodd ef yn fab iddi ei hun.
22 A Moses oedd ddysgedig yn
holl ddoethineb yr Aiphtiaid, ac
[b] oedd nerthol mewn geiriau ac
mewn gweithredoedd.
23 A [c] phan oedd efe yn llawn
deugain mlwydd oed, daeth i'w
galon ef ymweled â'i frodyr plant
yr Israel.
24 A phan welodd efe un yn cael
cam, efe a'*i* hamddiffynodd *ef*, ac
a ddïalodd gam yr hwn a orthrym-
mid, gan daro yr Aiphtiwr.
25 [4] Ac efe a dybiodd fod ei frod-
yr yn deall, fod Duw yn rhoddi
iachawdwriaeth iddynt trwy ei law
ef; eithr hwynt-hwy ni ddeallasant.
26 [d] A'r dydd nesaf yr ymddang-
osodd efe iddynt, a hwy yn ym-
rafaelio, ac a'u hannogodd hwynt
i heddychu, gan ddywedyd, *Ha*
wŷr, brodyr ydych chwi; paham
y gwnewch gam â'ch gilydd?
27 Ond yr hwn oedd yn gwneuth-
ur cam â'i gymmydog, a'i cilgwth-
iodd ef, gan ddywedyd, [e] Pwy a'th
osododd di yn llywodraethwr ac yn
farnwr arnom ni?
28 A leddi di fi, y modd y lledd-
aist yr Aiphtiwr ddoe?
29 A Moses a ffodd ar y gair hwn,
ac a fu ddïeithr yn nhir Madian; lle
y cenhedlodd efe ddau o feibion.
30 [f] Ac wedi cyflawni deugain mlyn-
edd, yr ymddangosodd iddo yn an-

Anno DOMINI 33.

r Gen. 46. 27. Deut. 10. 22.
s Gen. 46. 5. a 49. 33.
t Exod. 13. 19. Jos. 24. 32.
u Gen. 23. 16. a 33. 19.
x Exod. 1. 7, 8, 9. Ps. 105. 24.
y Exod. 1. 22.
z Exod. 2. 2.
a Heb. 11. 23.
3 *dlws iawn.*
b Luc 24. 19.
c Exod. 2. 11.
4 *Oblegid.*
d Exod. 2. 13.
e Edrych pen. 4. 7.
f Exod. 3. 2.

Anno DOMINI 33.

ialwch mynydd Sina, angel yr Arglwydd mewn fflam dân mewn perth.

31 A Moses, pan welodd, a fu ryfedd ganddo y golwg: a phan nesaodd i ystyried, daeth llef yr Arglwydd atto, *gan ddywedyd,*

32 [g] Myfi *yw* Duw dy dadau, Duw Abraham, a Duw Isaac, a Duw Jacob. A Moses, wedi myned yn ddychrynedig, ni feiddiai ystyried.

33 [h] Yna y dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dattod dy esgidiau oddi am dy draed; canys y lle yr wyt yn sefyll ynddo sydd dir sanctaidd.

34 Gan weled y gwelais ddrygfyd fy mhobl y rhai sydd yn yr Aipht, a mi a glywais eu griddfan, ac a ddisgynais i'w gwared hwy. Ac yn awr tyred, mi a'th anfonaf di i'r Aipht.

35 Y Moses yma, yr hwn a wrthodasant hwy, gan ddywedyd, Pwy a'th osododd di yn llywodraethwr ac yn farnwr? hwn a anfonodd Duw yn llywydd ac yn waredwr, trwy law yr angel, yr hwn a ymddangosodd iddo yn y berth.

36 Hwn a'u harweiniodd hwynt allan, [i] gan wneuthur rhyfeddodau ac arwyddion yn nhir yr Aipht, ac yn y môr coch, ac [k] yn y diffaethwch ddeugain mlynedd.

37 ¶ Hwn yw y Moses a ddywedodd i feibion Israel, [l] Prophwyd a gyfyd yr Arglwydd eich Duw i chwi o'ch brodyr fel myfi: [m] arno ef y gwrandêwch.

38 [n] Hwn yw efe a fu yn [5] yr eglwys yn y diffaethwch, gyd â'r [o] angel a ymddiddanodd âg ef ym mynydd Sina, ac *â*'n tadau ni; yr hwn a dderbyniodd ymadroddion bywiol i'w rhoddi i ni.

39 Yr hwn ni fynnai ein tadau fod yn ufudd iddo, eithr cilgwthiasant *ef*, a throisant yn eu calonnau i'r Aipht,

40 [p] Gan ddywedyd wrth Aaron, Gwna i ni dduwiau i'n blaenori: oblegid y Moses yma, yr hwn a'n dug ni allan o dir yr Aipht, ni wyddom ni beth a ddigwyddodd iddo.

41 A hwy a wnaethant lo yn y dyddiau hynny, ac a offrymmasant aberth i'r eilun, ac a ymlawenhasant y'ngweithredoedd eu dwylaw eu hun.

42 Yna [q] y trodd Duw, ac a'u rhoddes hwy i fynu i wasanaethu [r] llu y nef; fel y mae yn ysgrifenedig yn llyfr y prophwydi, [s] A

[g] Matt. 22. 32. Heb. 11. 16.
[h] Jos. 5. 15.
[i] Exod. 7, a 8, a 9, a 10, a 11, a 14.
[k] Exod. 16. 1.
[l] Deut. 18. 15, 18. pen. 3. 22.
[m] Matt. 17. 5.
[n] Exod. 19. 3, 17.
[5] *y gynnulleidfa.*
[o] Gal. 3. 19.
[p] Exod. 32. 1.
[q] Ps. 81. 12. Ezec. 20. 25, 39. Rhuf. 1. 24. 2 Thess. 2. 11.
[r] Jer. 19. 13.
[s] Amos 5. 25.

offrymmasoch i mi laddedigion ac aberthau ddeugain mlynedd yn yr anialwch, chwi tŷ Israel?

43 A chwi a gymmerasoch babell Moloch, a seren eich duw Remphan, lluniau y rhai a wnaethoch i'w haddoli: minnau a'ch symmudaf chwi tu hwnt i Babilon.

44 Tabernacl y dystiolaeth oedd ym mhlith ein tadau yn yr anialwch, fel y gorchymynasai [6] yr hwn a ddywedai wrth Moses, [t] am ei wneuthur ef yn ol y portreiad a welsai.

45 [u] Yr hwn a ddarfu i'n tadau ni ei gymmeryd, a'i ddwyn i mewn gyd âg Iesu i berchennogaeth y Cenhedloedd, y rhai a yrrodd Duw allan o flaen ein tadau, hyd yn nyddiau Dafydd;

46 [x] Yr hwn a gafodd ffafr ger bron Duw, ac [y] a ddymunodd gael tabernacl i Dduw Jacob.

47 [z] Eithr Solomon a adeiladodd dŷ iddo ef.

48 [a] Ond nid yw y Goruchaf yn trigo mewn temlau o waith dwylaw; fel y mae y prophwyd yn dywedyd,

49 [b] Y nef *yw* fy ngorsedd-faingc, a'r ddaear *yw* troed-faingc fy nhraed. Pa dŷ a adeiledwch i mi? medd yr Arglwydd; neu pa le *fydd* i'm gorphwysfa i?

50 Onid fy llaw i a wnaeth hyn oll?

51 ¶ Chwi rai [c] gwarr-galed, a [d] dïenwaededig o galon ac o glustiau, yr ydych chwi yn wastad yn gwrthwynebu yr Yspryd Glân: megis eich tadau, felly chwithau.

52 Pa un o'r prophwydi ni ddarfu i'ch tadau chwi ei erlid? a hwy a laddasant y rhai oedd yn rhagfynegi dyfodiad [e] y Cyfiawn, i'r hwn yr awrhon y buoch chwi fradwyr a llofruddion:

53 [f] Y rhai a dderbyniasoch y gyfraith trwy drefniad angelion, ac nis cadwasoch.

54 ¶ A [g] phan glywsant hwy y pethau hyn, hwy a ffrommasant yn eu calonnau, ac a ysgyrnygasant ddannedd arno.

55 Ac efe, yn gyflawn o'r Yspryd Glân, a edrychodd yn ddyfal tu a'r nef; ac a welodd ogoniant Duw, a'r Iesu yn sefyll ar ddeheulaw Duw.

56 Ac efe a ddywedodd, Wele, [h] mi a welaf y nefoedd yn agored, a Mab y dyn yn [7] sefyll ar ddeheulaw Duw.

Anno DOMINI 33.

[6] *drwy ddywedyd.*
[t] Exod. 25. 40. Heb. 8. 5.
[u] Jos. 3. 14.
[x] 1 Sam. 16. 1. pen. 13. 22.
[y] Ps. 132. 4.
[z] 1 Bren. 6. 1. 1 Chron. 17. 12.
[a] 1 Bren. 8. 27. pen. 17. 24.
[b] Es. 66. 1, 2. Matt. 5. 34. a 23. 22.
[c] Exod. 32. 9. Es. 48. 4.
[d] Lef. 26. 41. Deut. 10. 16. Jer. 4. 4. a 6. 10. a 9. 26.
[e] pen. 3. 14.
[f] Exod. 20. 1. Gal. 3. 19. Heb. 2. 2.
[g] pen. 5. 33.
[h] Ezec. 1. 1. Matt. 3. 16. pen. 10. 11.
[7] *sefyll.*

Anno DOMINI 33.

57 Yna y gwaeddasant â llef uchel, ac a gauasant eu clustiau, ac a ruthrasant yn unfryd arno,

58 Ac [i]a'*i* bwriasant allan o'r ddinas, ac a'*i* llabyddiasant: [k]a'r tystion a ddodasant eu dillad wrth draed dyn ieuangc a elwid Saul.

[i] 1 Bren. 21. 13. Luc 4. 29. Heb. 13. 12. [k] Deut. 17. 7. pen. 22. 20.

59 A hwy a labyddiasant Stephan, ac efe yn galw *ar Dduw,* ac yn dywedyd, Arglwydd Iesu, [l]derbyn fy yspryd.

[l] Ps. 31. 5. Luc 23. 46.

60 Ac efe a ostyngodd ar ei liniau, ac a lefodd â llef uchel, [m]Arglwydd, na ddod y pechod hwn yn eu herbyn. Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a hunodd.

[m] Matt. 5. 44. Luc 23. 34.

PENNOD VIII.

1 Yr eglwys, o achos yr erlid yn Jerusalem, wedi ei phlannu yn Samaria, 5 trwy waith Phylip y dïacon; yr hwn a bregethodd, ac a wnaeth wyrthiau, ac a fedyddiodd lawer; ym mhlith eraill Simon y swynwr, hudol mawr ym mysg y bobl. 14 Petr ac Ioan yn dyfod i gadarnhâu ac i chwanegu yr eglwys, gan roddi yr Yspryd Glân trwy weddi ac arddodiad dwylaw: 18 a Simon yn ceisio prynu y cyffelyb awdurdod ganddynt; 20 a Phetr yn ei geryddu ef yn dost am ei ragrith a'i gybydd-dod, ac yn ei annog ef i edifarhâu; 25 ac yn dychwelyd i Jerusalem, gan bregethu gair yr Arglwydd, efe ac Ioan. 26 Angel yn anfon Phylip i ddysgu ac i fedyddio yr eunuch o Ethiopia.

A.D. 34.

A [a]SAUL oedd yn cyttuno i'w ladd ef. A bu yn y dyddiau hynny erlid mawr ar yr eglwys oedd yn Jerusalem: a [b]phawb a wasgarwyd ar hyd gwledydd Judea a Samaria, ond yr apostolion.

[a] pen. 7. 58. a 22. 20. [b] pen. 11. 19.

2 A gwŷr bucheddol a ddygasant Stephan *i'w gladdu,* ac [c]a wnaethant alar mawr am dano ef.

[c] Gen. 23. 2. a 50. 10. 2 Sam. 3. 31.

3 Eithr Saul [d]oedd yn anrheithio yr eglwys, gan fyned i mewn i bob tŷ, a chan lusgo allan wŷr a gwragedd, efe a'*u* rhoddes y'ngharchar.

[d] pen. 22. 4. a 26. 10, 11. 1 Cor. 15. 9. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.

4 [e]A'r rhai a wasgarasid a dramwyasant gan bregethu y gair.

[e] Matt. 10. 23. pen. 11. 19.

5 Yna Phylip a aeth i waered i ddinas Samaria, ac a bregethodd Grist iddynt.

6 A'r bobl yn gyttûn a ddaliodd ar y pethau a ddywedid gan Phylip, wrth glywed o honynt, a gweled yr arwyddion yr oedd efe yn eu gwneuthur.

7 Canys [f]ysprydion aflan, gan lefain â llef uchel, a aethant allan o lawer a berchennogid *ganddynt;* a llawer yn gleifion o'r parlys, ac yn gloffion, a iachâwyd.

[f] Marc 16. 17.

8 Ac yr oedd llawenydd mawr yn y ddinas honno.

Anno DOMINI 34.

9 Eithr rhyw wr a'i enw Simon, oedd o'r blaen yn y ddinas [g]yn swyno ac yn hudo pobl Samaria, gan ddywedyd ei fod ef ei hun yn rhyw un mawr:

[g] pen. 13. 6.

10 Ar yr hwn yr oedd pawb, o'r lleiaf hyd y mwyaf, yn gwrandaw, gan ddywedyd, Mawr allu Duw yw hwn.

11 Ac yr oeddynt a'u coel arno, o herwydd iddo dalm o amser eu hudo hwy â swynion.

12 Eithr pan gredasant i Phylip, yn pregethu y pethau a berthynent i deyrnas Dduw, ac i enw Iesu Grist, hwy a fedyddiwyd, yn wŷr ac yn wragedd.

13 A Simon yntau hefyd a gredodd; ac wedi ei fedyddio, a lynodd wrth Phylip: a synnodd arno wrth weled [2]yr arwyddion a'r nerthoedd mawrion a wneid.

[2] *y gwyrthiau a'r arwyddion.*

14 ¶ A phan glybu yr apostolion yn Jerusalem, dderbyn o Samaria air Duw, hwy a anfonasant attynt Petr ac Ioan:

15 Y rhai wedi eu dyfod i waered, a weddïasant drostynt, ar iddynt dderbyn yr Yspryd Glân.

16 (Canys [h]etto nid oedd efe wedi syrthio ar neb o honynt; ond yr oeddynt yn unig [i]wedi eu bedyddio yn enw yr Arglwydd Iesu.)

[h] pen. 19. 2. [i] Matt. 28. 19. pen. 2. 38.

17 Yna [k]hwy a ddodasant *eu* dwylaw arnynt, a hwy a dderbyniasant yr Yspryd Glân.

[k] pen. 6. 6. a 19. 6. Heb. 6. 2.

18 A phan welodd Simon mai trwy [3]osodiad dwylaw yr apostolion y rhoddid yr Yspryd Glân, efe a gynnygiodd iddynt arian,

[3] *arddodiad.*

19 Gan ddywedyd, Rhoddwch i minnau hefyd yr awdurdod hon, fel ar bwy bynnag y gosodwyf fy nwylaw, y derbynio efe yr Yspryd Glân.

20 Eithr Petr a ddywedodd wrtho, Bydded dy arian gyd â thi i ddistryw, am [l]i ti [4]dybied y meddiennir dawn Duw trwy arian.

[l] Matt. 10. 8. Edrych 2 Bren. 5. 16. [4] *feddwl.*

21 Nid oes i ti na rhan na chyfran yn y gorchwyl hwn: canys nid yw dy galon di yn uniawn ger bron Duw.

22 Edifarhâ gan hynny am dy ddrygioni hwn, a gweddïa Dduw, a [m]faddeuir i ti feddylfryd dy galon.

[m] Dan. 4. 27. 2 Tim. 2. 25.

23 Canys mi a'th welaf mewn bustl chwerwder, ac *mewn* rhwymedigaeth anwiredd.

24 A Simon a attebodd ac a ddywedodd, [n]Gweddïwch chwi drosof

[n] Num. 21. 7. 1 Bren. 13. 6.

Anno DOMINI 34.

fi at yr Arglwydd, fel na ddêl dim
arnaf o'r pethau a ddywedasoch.
25 Ac wedi iddynt dystiolaethu
a llefaru gair yr Arglwydd, hwy a
ddychwelasant i Jerusalem, ac a
bregethasant yr efengyl yn llawer
o bentrefi y Samariaid.
26 ¶ Ac angel yr Arglwydd a lef-
arodd wrth Phylip, gan ddywedyd,
Cyfod, a dos tu a'r dehau, i'r ffordd
sydd yn myned i waered o Jerusalem
i Gaza, yr hon sydd anghyfannedd.
[o] Seph. 3. 10. 27 Ac efe a gyfododd, ac a aeth.
Ac wele, [o] gwr o Ethiopia, eunuch
galluog dan Candace brenhines yr
Ethiopiaid, yr hwn oedd ar ei holl
[p] Ioan 12. 20. drysor hi, [p] yr hwn a ddaethai i
Jerusalem i addoli;
28 Ac oedd yn dychwelyd, ac yn
eistedd yn ei gerbyd, ac yn darllen
y prophwyd Esaias.
29 A dywedodd yr Yspryd wrth
Phylip, Dos yn nês, a glŷn wrth y
cerbyd yma.
30 A Phylip a redodd atto, ac a'i
clybu ef yn darllen y prophwyd
Esaias; ac a ddywedodd, A wyt
ti yn deall y pethau yr wyt yn eu
darllen?
31 Ac efe a ddywedodd, Pa fodd
y gallaf, oddi eithr i ryw un fy
nghyfarwyddo i? Ac efe a ddymun-
odd ar Phylip ddyfod i fynu, ac
eistedd gyd âg ef.
32 A'r lle o'r ysgrythyr yr oedd
[q] Es. 53. 7. efe yn ei ddarllen, oedd hwn, [q] Fel
dafad i'r lladdfa yr arweiniwyd ef;
ac fel oen ger bron ei gneifiwr yn
fud, felly nid agorodd efe ei enau:
33 Yn ei ostyngiad, ei farn ef a
dynnwyd ymaith: eithr pwy a
draetha ei genhedlaeth ef? oblegid
dygir ei fywyd ef oddi ar y ddaear.
34 A'r eunuch a attebodd Phylip,
ac a ddywedodd, Attolwg i ti, am
bwy y mae y prophwyd yn dywed-
yd hyn? am dano ei hun, ai am
ryw un arall?
35 A Phylip a agorodd ei enau, ac
a ddechreuodd ar yr ysgrythyr hon-
no, ac a bregethodd iddo yr Iesu.
36 Ac fel yr oeddynt yn myned ar
hyd y ffordd, hwy a ddaethant at
ryw ddwfr. A'r eunuch a ddywed-
[r] pen. 10. 47. odd, Wele ddwfr; [r] beth sydd yn
lluddias fy medyddio?
37 A Phylip a ddywedodd, Os wyt
[s] Matt. 16. 16. Ioan 6. 69. a 11. 27. pen. 9. 20. 1 Ioan 4. 15. a 5. 5. ti yn credu â'th holl galon, fe a
ellir. Ac efe a attebodd ac a ddy-
wedodd, [s] Yr wyf yn credu fod Iesu
Grist yn Fab Duw.

Anno DOMINI 34.

38 Ac efe a orchymynodd sefyll
o'r cerbyd: a hwy a aethant i waer-
ed ill dau i'r dwfr, Phylip a'r eu-
nuch; ac efe a'i bedyddiodd ef.
39 A phan ddaethant i fynu o'r
dwfr, [t] Yspryd yr Arglwydd a gip- [t] 1 Bren. 18. 12. 2 Bren. 2. 16. Ezec. 3. 12, 14.
iodd Phylip ymaith, ac ni welodd yr
eunuch ef mwyach: ac efe a aeth
ar hyd ei ffordd ei hun yn llawen.
40 Eithr Phylip a gaed yn Azotus:
a chan dramwy, efe a efengylodd
ym mhob dinas hyd oni ddaeth efe
i Cesarea.

PENNOD IX.

1 *Saul yn myned i Damascus; ei daro ef i lawr i'r ddaear;* 10 *a'i alw i fod yn apostol:* 18 *a'i fedyddio gan Ananïas:* 20 *yntau yn pregethu Crist yn hyderus.* 23 *Yr Iuddewon yn cynllwyn i'w ladd ef,* 29 *a'r Groegwyr hefyd; yntau yn dïangc rhag y ddwy blaid.* 31 *Yr eglwysi yn cael llonyddwch.* 32 *Petr yn iachâu Aeneas o'r parlys,* 36 *ac yn codi Tabitha o farw i fyw.*

A [a] SAUL etto yn chwythu by- A. D. 35. [a] pen. 8. 3. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
gythiau a chelanedd yn erbyn
disgyblion yr Arglwydd, a aeth at
yr arch-offeiriad,
2 Ac a ddeisyfodd ganddo lythyr-
au i Damascus, at y synagogau; fel
os cai efe neb o'r ffordd [2] *hon*, na [2] *honno:* pen. 19. 9, 23.
gwŷr na gwragedd, y gallai efe eu
dwyn hwy yn rhwym i Jerusalem.
3 Ac [b] fel yr oedd efe yn ymdaith, [b] pen. 22. 6. a 26. 12. 1 Cor. 15. 8.
bu iddo ddyfod yn agos i Damas-
cus: ac yn ddisymmwth llewyrch-
odd o'i amgylch oleuni o'r nef.
4 Ac efe a syrthiodd ar y ddaear,
ac a glybu lais yn dywedyd wrtho,
Saul, Saul, paham yr wyt yn fy
erlid i?
5 Yntau a ddywedodd, Pwy wyt
ti, Arglwydd? A'r Arglwydd a ddy-
wedodd, Myfi yw Iesu, yr hwn yr
wyt ti yn ei erlid: [c] caled *yw* i ti [c] pen. 5. 39.
wingo yn erbyn y symbylau.
6 Yntau gan grynu, ac a braw
arno, a ddywedodd, Arglwydd,
[d] beth a fynni di i mi ei wneuthur? [d] Luc 3. 10. pen. 2. 37. a 16. 30.
A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho,
Cyfod, a dos i'r ddinas, ac fe a ddy-
wedir i ti pa beth sydd raid i ti
ei wneuthur.
7 [e] A'r gwŷr oedd yn cyd-deithio [e] Dan. 10. 7. Edrych pen. 22. 9. a 26. 13. [3] *syn.*
âg ef a safasant yn [3] fud, gan glyw-
ed y llais, ac heb weled neb.
8 A Saul a gyfododd oddi ar y
ddaear; a phan agorwyd ei lygaid,
ni welai efe neb: eithr hwy a'i ty-
wysasant ef erbyn ei law, ac a'*i*
dygasant *ef* i mewn i Damascus.
9 Ac efe a fu dridiau heb weled,
ac ni wnaeth na bwytta nac yfed.

Anno DOMINI 35.

10 ¶ Ac yr oedd rhyw ddisgybl yn Damascus, a'i enw Ananïas: a'r Arglwydd a ddywedodd wrtho ef mewn gweledigaeth, Ananïas. Yntau a ddywedodd, Wele fi, Arglwydd.

11 A'r Arglwydd *a ddywedodd* wrtho, Cyfod, a dos i'r heol a elwir Uniawn, a chais yn nhŷ Judas *un* a'*i* enw Saul, [f] o Tarsus: canys, wele, y mae yn gweddïo;

[f] pen. 21. 39. a 22. 3.

12 Ac *efe* a welodd mewn gweledigaeth wr a'i enw Ananïas yn dyfod i mewn, ac yn dodi *ei* law arno, fel y gwelai eilwaith.

13 Yna yr attebodd Ananïas, *O* Arglwydd, mi a glywais gan lawer am y gwr hwn, [g] faint o ddrygau a wnaeth efe i'th saint di yn Jerusalem:

[g] ad. 1.

14 Ac yma y mae ganddo awdurdod oddi wrth yr arch-offeiriaid, i rwymo pawb sydd yn galw ar dy enw di.

15 A dywedodd yr Arglwydd wrtho, Dos ymaith: canys [h] y mae hwn yn llestr etholedig i mi, i ddwyn fy enw ger bron [i] y Cenhedloedd, a [k] brenhinoedd, a phlant Israel.

[h] pen. 13. 2. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 1. 15. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[i] Rhuf. 1. 5.
[k] pen. 25. 22.

16 Canys [l] myfi a ddangosaf iddo pa bethau eu maint sydd raid iddo ef eu dïoddef er mwyn fy enw i.

[l] pen. 21. 19. 2 Cor. 11. 23.

17 Ac [m] Ananïas a aeth ymaith, ac a aeth i mewn i'r tŷ; ac [n] wedi dodi ei ddwylaw arno, efe a ddywedodd, *Y* brawd Saul, yr Arglwydd a'm hanfonodd i, (Iesu yr hwn a ymddangosodd i ti ar y ffordd y daethost,) fel y gwelych drachefn, ac [o] y'th lanwer â'r Yspryd Glân.

[m] pen. 22. 12.
[n] pen. 8. 17.
[o] pen. 8. 15.

18 Ac yn ebrwydd y syrthiodd oddi wrth ei lygaid ef megis cèn: ac efe a gafodd ei olwg yn y man; ac *efe* a gyfododd, ac a fedyddiwyd.

19 Ac wedi iddo gymmeryd bwyd, efe a gryfhaodd. A bu Saul gyd â'r disgyblion oedd yn Damascus dalm o ddyddiau.

20 Ac yn ebrwydd yn y synagogau efe a bregethodd Grist, mai [p] efe yw Mab Duw.

[p] pen. 8. 37.

21 A phawb a'r a'*i* clybu *ef*, a synnasant, ac a ddywedasant, Onid hwn yw yr un oedd yn difetha yn Jerusalem y rhai a alwent ar yr enw hwn, ac a ddaeth yma er mwyn hyn, fel y dygai hwynt yn rhwym at yr arch-offeiriaid?

22 Eithr Saul a gynnyddodd fwyfwy o nerth, ac a orchfygodd yr Iuddewon oedd yn preswylio yn Damascus, gan gadarnhâu mai hwn yw y Crist.

Anno DOMINI 35. A. D. 37.

23 ¶ Ac wedi cyflawni llawer o ddyddiau, cyd-ymgynghorodd yr Iuddewon i'w ladd ef.

24 [q] Eithr eu cyd-fwriad hwy a wybuwyd gan Saul: a hwy a ddisgwyliasant y pyrth ddydd a nos, i'w ladd ef.

[q] 2 Cor. 11. 32.

25 Yna y disgyblion a'i cymmerasant ef o hyd nos, ac [r] a'*i* gollyngasant i waered [4] dros y mur mewn basged.

[r] Jos. 2. 15. 1 Sam. 19. 12.
[4] *ar hyd.*

26 [s] A Saul, wedi ei ddyfod i Jerusalem, a geisiodd ymwasgu â'r disgyblion: ac yr oeddynt oll yn ei ofni ef, heb gredu ei fod ef yn ddisgybl.

[s] pen. 22. 17.

27 Eithr [t] Barnabas a'i cymmerodd ef, ac a'*i* dug at yr apostolion, ac a fynegodd iddynt pa fodd y gwelsai efe yr Arglwydd ar y ffordd, ac ymddiddan o hono âg ef, ac mor hŷf a fuasai efe yn Damascus yn enw yr Iesu.

[t] pen. 4. 36.

28 Ac [u] yr oedd efe gyd â hwynt, yn myned i mewn ac yn myned allan, yn Jerusalem.

[u] Gal. 1. 18.

29 A chan fod yn hŷf yn enw yr Arglwydd Iesu, efe a lefarodd ac a ymddadleuodd yn erbyn y [x] Groegiaid; a hwy a geisiasant ei ladd ef.

[x] pen. 6. 1.

30 A'r brodyr, pan wybuant, a'i dygasant ef i waered i Cesarea, ac a'i hanfonasant ef ymaith i Tarsus.

31 Yna yr eglwysi trwy holl Judea, a Galilea, a Samaria, a gawsant heddwch, ac a adeiladwyd; a chan rodio yn ofn yr Arglwydd, ac yn niddanwch yr Yspryd Glân, hwy a amlhâwyd.

A. D. 38.

32 ¶ A bu, a Phetr yn tramwy [y] [5] trwy yr holl *wledydd*, iddo ddyfod i waered at y saint hefyd y rhai oedd yn trigo yn Lŷda.

[y] pen. 8. 14.
[5] *heibio i bawb.*

33 Ac efe a gafodd yno ryw ddyn a'i enw Aeneas, er ys wyth mlynedd yn gorwedd ar wely, yr hwn oedd glaf o'r parlys.

34 A Phetr a ddywedodd wrtho, Aeneas, y mae Iesu Grist yn dy iachâu di: cyfod, a chyweiria dy wely. Ac efe a gyfododd yn ebrwydd.

35 A phawb a'r oedd yn preswylio yn Lŷda a [z] Saron a'i gwelsant ef, ac a ymchwelasant at yr Arglwydd.

[z] 1 Chron. 5. 16.

36 ¶ Ac yn Joppa yr oedd rhyw ddisgybles a'i henw Tabitha, (yr hon os cyfieithir a elwir [6] Dorcas;) hon oedd yn llawn o [a] weithredoedd da ac elusenau, y rhai a wnaethai hi.

[6] Neu, *Ewig.*
[a] Tit. 3. 8.

Anno DOMINI 38.

37 A digwyddodd yn y dyddiau hynny iddi fod yn glaf, a marw: ac wedi iddynt ei golchi, hwy *a'i* dodasant *hi* [b] mewn llofft.

[b pen. 1. 13.]

38 Ac o herwydd bod Lŷda yn agos i Joppa, y disgyblion a glywsant fod Petr yno; ac a anfonasant ddau wr atto ef, gan ddeisyf [7] nad oedai ddyfod hyd attynt hwy.

[7 *na fyddai flin ganddo.*]

39 A Phetr a gyfododd, ac a aeth gyd â hwynt. *Ac* wedi ei ddyfod, hwy a'i dygasant ef i fynu i'r llofft: a'r holl wragedd gweddwon a safasant yn ei ymyl ef yn wylo, ac yn dangos y peisiau a'r gwisgoedd a wnaethai Dorcas tra yr ydoedd hi gyd â hwynt.

40 Eithr Petr, wedi eu bwrw hwy i gyd allan, a dodi ei [c] liniau *ar lawr,* a weddïodd; a chan droi at y corph, a ddywedodd, Tabitha, cyfod. A hi a agorodd ei llygaid; a phan welodd hi Petr, hi a gododd yn ei heistedd.

[c pen. 7. 60.]

41 Ac efe a roddodd ei law iddi, ac a'i cyfododd hi i fynu. Ac wedi galw y saint a'r gwragedd gweddwon, *efe* a'i gosododd hi ger bron yn fyw.

42 A hysbys fu trwy holl Joppa; a llawer a gredasant yn yr Arglwydd.

43 A bu iddo aros yn Joppa lawer o ddyddiau gyd âg un [d] Simon, barcer.

[d pen. 10. 6.]

PENNOD X.

1 *Cornelius, gwr defosiynol,* 5 *wrth orchymyn angel, yn danfon i gyrchu Petr:* 11 *yntau, trwy weledigaeth,* 15, 20 *a ddysgir na ddïystyrai mo'r Cenhedloedd.* 34 *Ac efe yn pregethu Crist i Cornelius, a'r rhai oedd gyd âg ef,* 44 *yr Yspryd Glân yn disgyn arnynt;* 48 *a'u bedyddio hwy.*

A. D. 41.

YR oedd rhyw wr yn Cesarea, a'i enw Cornelius, canwriad o'r fyddin a elwid yr Italaidd;

2 *Gwr* defosiynol, ac yn ofni Duw, ynghyd â'i holl dŷ, ac yn gwneuthur llawer o elusenau i'r bobl, ac yn gweddïo Duw yn wastadol.

3 Efe a welodd mewn gweledigaeth yn eglur, ynghylch y nawfed awr o'r dydd, angel Duw yn dyfod i mewn atto, ac yn dywedyd wrtho, Cornelius.

4 Ac wedi iddo graffu arno, a myned yn ofnus, efe a ddywedodd, Beth sydd, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd wrtho, Dy weddïau di a'th elusenau a ddyrchafasant yn goffadwriaeth ger bron Duw.

5 Ac yn awr anfon wŷr i Joppa, a gyrr am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr:

Anno DOMINI 41.

6 Y mae efe yn llettŷa gyd âg un Simon, barcer; tŷ yr hwn sydd wrth y môr: efe a ddywed i ti pa beth sydd raid i ti ei wneuthur.

7 A phan ymadawodd yr angel oedd yn ymddiddan â Cornelius, efe a alwodd ar ddau o dylwyth ei dŷ, a milwr defosiynol o'r rhai oedd yn aros gyd âg ef:

8 Ac wedi iddo fynegi iddynt y cwbl, efe a'u hanfonodd hwynt i Joppa.

9 ¶ A thrannoeth, fel yr oeddynt hwy yn ymdeithio, ac yn nesâu at y ddinas, [a] Petr a aeth i fynu ar y tŷ i weddïo, ynghylch y chweched awr.

[a pen. 11. 5, &c.]

10 Ac fe ddaeth arno newyn mawr, ac efe a chwennychai gael bwyd. Ac a hwynt yn parottôi *iddo,* fe syrthiodd arno lewyg:

11 Ac [b] *efe* a welai y nef yn agored, a rhyw lestr yn disgyn arno, fel llen-llïan fawr, wedi rhwymo ei phedair congl, a'i gollwng i waered hyd y ddaear:

[b pen. 7. 56. Dat. 19. 11.]

12 Yn yr hon yr oedd pob rhyw bedwar-carnolion y ddaear, a gwŷlltfilod, ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.

13 A daeth llef atto, Cyfod, Petr; lladd, a bwytta.

14 A Phetr a ddywedodd, Nid felly, Arglwydd: canys [c] ni fwytteais i erioed ddim cyffredin neu aflan.

[c Lef. 11. 4. Deut. 14. 7. Ezec. 4. 14.]

15 A'r llef drachefn *a ddywedodd* wrtho yr ail waith, [d] Y pethau a lanhaodd Duw, na alw di yn gyffredin.

[d Matt. 15. 11. Rhuf. 14. 14, 17, 20. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.]

16 A hyn a wnaed dair gwaith: a'r llestr a dderbyniwyd drachefn i fynu i'r nef.

17 Ac fel yr oedd Petr yn ammeu ynddo ei hun beth oedd y weledigaeth a welsai; wele, y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius, wedi ymofyn am dŷ Simon, oeddynt yn sefyll wrth y porth.

18 Ac wedi iddynt alw, hwy a ofynasant a oedd Simon, yr hwn a gyfenwid Petr, yn llettŷa yno.

19 ¶ Ac fel yr oedd Petr yn meddwl am y weledigaeth, dywedodd yr Yspryd wrtho, Wele dri wŷr yn dy geisio di.

20 Am hynny [e] cyfod, disgyn, a dos gyd â hwynt, heb ammeu dim: o herwydd myfi a'u hanfonais hwynt.

[e pen. 15. 7.]

Anno DOMINI 41.

21 A Phetr, wedi disgyn at y gwŷr a anfonasid oddi wrth Cornelius atto, a ddywedodd, Wele, myfi yw yr hwn yr ydych chwi yn ei geisio: beth *yw* yr achos y daethoch o'i herwydd?

22 Hwythau a ddywedasant, Cornelius y canwriad, gwr cyfiawn, ac yn ofni Duw, ac a gair da iddo gan holl genedl yr Iuddewon, a rybuddiwyd gan angel sanctaidd, i ddanfon am danat ti i'w dŷ, ac i wrandaw geiriau gennyt.

23 Am hynny efe a'u galwodd hwynt i mewn, ac a'*u* llettŷodd *hwy.* A thrannoeth yr aeth Petr ymaith gyd â hwy, a rhai o'r brodyr o Joppa a aeth gyd âg ef.

24 A thrannoeth yr aethant i mewn i Cesarea. Ac yr oedd Cornelius yn disgwyl am danynt; ac efe a alwasai ei geraint a'i anwyl gyfeillion ynghyd.

25 Ac fel yr oedd Petr yn dyfod i mewn, Cornelius a gyfarfu âg ef, ac a syrthiodd wrth ei draed, ac a'*i* haddolodd *ef.*

26 Eithr Petr a'i cyfododd ef i fynu, gan ddywedyd, [f] Cyfod; dyn wyf finnau hefyd.

[f] pen. 14. 14. Dat. 19. 10. a 22. 9.

27 A than ymddiddan âg ef, efe a ddaeth i mewn, ac a gafodd lawer wedi ymgynnull ynghyd.

28 Ac efe a ddywedodd wrthynt, Chwi a wyddoch [g] mai anghyfreithlawn yw i wr o Iuddew ymwasgu neu ddyfod at alltud: eithr [h] Duw a ddangosodd i mi na alwn neb yn gyffredin neu yn aflan.

[g] Ioan 4. 9. a 18. 28. pen. 11. 3.
[h] pen. 15. 8. Eph. 3. 6.

29 O ba herwydd, *ïe,* yn ddinâg, y deuthum, pan anfonwyd am danaf: yr wyf gan hynny yn gofyn am ba achos y danfonasoch am danaf.

30 A Chornelius a ddywedodd, Er ys pedwar diwrnod i'r awr hon *o'r dydd* yr oeddwn yn ymprydio, ac ar y nawfed awr yn gweddïo yn fy nhŷ: ac wele, safodd gwr ger fy mron [i] mewn gwisg ddisglaer,

[i] Matt. 28. 3. Marc 16. 5. Luc 24. 4.

31 Ac a ddywedodd, Cornelius, gwrandawyd dy weddi di, a'th elusenau a ddaethant mewn coffa ger bron Duw.

32 Am hynny anfon i Joppa, a galw am Simon, yr hwn a gyfenwir Petr: y mae efe yn llettŷa yn nhŷ Simon, barcer, y'nglân y môr; yr hwn, pan ddelo attat, a lefara wrthyt.

33 Am hynny yn ddïoed myfi a anfonais attat; a thi a wnaethost yn dda ddyfod. Yr awrhon, gan hynny, yr ŷm ni oll yn bresennol ger bron Duw, i wrandaw yr holl bethau a orchymynwyd i ti gan Dduw.

34 ¶ Yna yr agorodd Petr *ei* enau, ac a ddywedodd, [k] Yr wyf yn deall mewn gwirionedd, nad ydyw Duw dderbyniwr wyneb:

35 Ond ym mhob cenedl, y neb sydd yn ei ofni ef, ac yn gweithredu cyfiawnder, sydd gymmeradwy ganddo ef.

[k] Deut. 10. 17. Job 34. 19. Rhuf. 2. 11. Gal. 2. 6. Eph. 6. 9. Col. 3. 25. 1 Petr 1. 17.

36 Y gair yr hwn a anfonodd *Duw* i blant Israel, [l] gan bregethu tangnefedd trwy Iesu Grist: ([m] efe yw Arglwydd pawb oll:)

[l] Es. 57. 19. Eph. 2. 14, 16, 17. Col. 1. 20.
[m] Rhuf. 10. 12.

37 Chwychwi a wyddoch y [2] gair a fu yn holl Judea, [n] gan ddechreu o Galilea, wedi y bedydd a bregethodd Ioan:

[2] Neu, *peth.*
[n] Luc 4. 14.

38 Y modd yr enneiniodd Duw Iesu o Nazareth â'r Yspryd Glân, ac â nerth; yr hwn a gerddodd o amgylch gan wneuthur daioni, ac iachâu pawb a'r oedd wedi eu gorthrymmu gan ddiafol: oblegid yr oedd Duw gyd âg ef.

39 A ninnau ydym dystion o'r pethau oll a wnaeth efe y'ngwlad yr Iuddewon, ac yn Jerusalem; yr hwn a laddasant, ac a groeshoeliasant ar bren:

40 [o] Hwn a gyfododd Duw y trydydd dydd, ac a'i rhoddes ef i'w wneuthur yn amlwg;

[o] pen. 2. 24.

41 Nid i'r bobl oll, eithr i'r tystion etholedig o'r blaen gan Dduw, *sef* i ni, y rhai a fwyttasom ac a yfasom gyd âg ef wedi ei adgyfodi ef o feirw.

42 Ac [p] efe a orchymynodd i ni bregethu i'r bobl, a thystiolaethu, mai [q] efe yw yr hwn a ordeiniwyd gan Dduw [r] yn Farnwr byw a meirw.

[p] Matt. 28. 19. pen. 1. 8.
[q] Ioan 5. 22, 27. pen. 17. 31.
[r] Rhuf. 14. 9, 10. 2 Tim. 4. 1. 1 Petr 4. 5.

43 [s] I hwn y mae yr holl brophwydi yn dwyn tystiolaeth, y derbyn pawb a gredo ynddo ef faddeuant pechodau trwy ei enw ef.

[s] Jer. 31. 34. Mic. 7. 18. pen. 26. 22.

44 ¶ A Phetr etto yn llefaru y geiriau hyn, syrthiodd [t] yr Yspryd Glân ar bawb a oedd yn clywed y gair.

[t] pen. 4. 31. a 8. 15, 16.

45 A'r rhai o'r enwaediad a oeddynt yn credu, cynnifer ag a ddaethent gyd â Phetr, a synnasant, am dywallt dawn yr Yspryd Glân ar y Cenhedloedd hefyd.

46 Canys yr oeddynt yn eu clywed hwy yn llefaru â thafodau, ac yn

Anno DOMINI 41.

mawrygu Duw. Yna yr attebodd
Petr,
47 A all neb luddias dwfr, fel na
fedyddier y rhai hyn, y rhai a
u pen. 15. 8. dderbyniasant yr Yspryd Glân [u] fel
ninnau?
x 1 Cor. 1. 17. 48 [x] Ac efe a orchymynodd eu
y pen. 8. 16. bedyddio hwynt [y] yn enw yr Ar-
glwydd. Yna y deisyfasant arno
aros dros ennyd o ddyddiau.

PENNOD XI.

1 *Petr, wedi achwyn arno am fyned i mewn at y Cenhedloedd, yn gwneuthur ei amddiffyn;* 18 *ac yn cael ei dderbyn.* 19 *Wedi cyrhaeddyd o'r efengyl hyd Phenice, a Cyprus, ac Antiochia, yr ydys yn danfon Barnabas i'w cadarnhâu hwynt.* 26 *Y disgyblion yno yn cael yn gyntaf rhai eu galw yn Gristionogion;* 27 *ac yn anfon ymwared i'r brodyr yn Judea, yn amser newyn.*

A'R apostolion a'r brodyr oedd
yn Judea, a glywsant ddar-
fod i'r Cenhedloedd hefyd dderbyn
gair Duw.
2 A phan ddaeth Petr i fynu i
a pen. 10. 45. Jerusalem, [a] y rhai o'r enwaediad a
ymrysonasant yn ei erbyn ef,
b pen. 10. 28. Gal. 2. 12. 3 Gan ddywedyd, [b] Ti a aethost i
mewn at wŷr dïenwaededig, ac a
fwytteaist gyd â hwynt.
4 Eithr Petr a ddechreuodd, ac
a eglurodd *y peth* iddynt mewn
trefn, gan ddywedyd,
c pen. 10. 9, &c. 5 [c] Yr oeddwn i yn ninas Joppa yn
gweddïo; ac mewn llewyg y gwel-
ais weledigaeth, Rhyw lestr megis
llen-llïan fawr yn disgyn, wedi ei
gollwng o'r nef erbyn ei phedair
congl; a hi a ddaeth hyd attaf fi.
6 Ar yr hon pan edrychais, yr
ystyriais, ac mi a welais bedwar-
carnolion y ddaear, a gwŷllt-filod,
ac ymlusgiaid, ac ehediaid y nef.
7 Ac mi a glywais lef yn dywed-
yd wrthyf, Cyfod, Petr; lladd, a
bwytta.
8 Ac mi a ddywedais, Nid felly,
Arglwydd: canys dim cyffredin neu
aflan nid aeth un amser i'm genau.
9 Eithr y llais a'm hattebodd i eil-
waith o'r nef, Y pethau a lanhaodd
Duw, na alw di yn gyffredin.
10 A hyn a wnaed dair gwaith:
a'r holl bethau a dynnwyd i fynu
i'r nef drachefn.
11 Ac wele, yn y man yr oedd tri
wŷr yn sefyll wrth y tŷ yr oeddwn
ynddo, wedi eu hanfon o Cesarea
attaf fi.
d pen. 10. 19. a 15. 7. 12 [d] A'r Yspryd a archodd i mi
fyned gyd â hwynt, heb ammeu
dim. A'r chwe brodyr hyn a
ddaethant gyd â mi; a nyni a
ddaethom i mewn i dŷ y gwr.
13 Ac efe a fynegodd i ni pa fodd
y gwelsai efe angel yn ei dŷ, yn
sefyll ac yn dywedyd wrtho, Anfon
wŷr i Joppa, a gyrr am Simon, a
gyfenwir Petr:
14 Yr hwn a lefara eiriau wrth-
yt, trwy y rhai y'th iachêir di a'th
holl dŷ.
15 Ac a myfi yn dechreu llef-
aru, syrthiodd yr Yspryd Glân ar-
nynt, [e] megis arnom ninnau yn y e pen. 2. 4.
dechreuad.
16 Yna y cofiais air yr Arglwydd,
y modd y dywedasai efe, [f] Ioan yn f Ioan 1. 26. pen. 1. 5. a 19. 4.
wir a fedyddiodd â dwfr; eithr
[g] chwi a fedyddir â'r Yspryd Glân. g Es. 44. 3. Joel 2. 28. a 3. 18.
17 [h] Os rhoddes Duw gan hynny
iddynt hwy gyffelyb rodd ag i nin- h pen. 15. 8.
nau, y rhai a gredasom yn yr Ar-
glwydd Iesu Grist, pwy oeddwn i, i
allu lluddias Duw?
18 A phan glywsant y pethau hyn,
distawu a wnaethant, a gogoneddu
Duw, gan ddywedyd, Fe roddes
Duw gan hynny i'r Cenhedloedd
hefyd edifeirwch i fywyd.
19 ¶ [i] A'r rhai a wasgarasid o her- i pen. 8. 1.
wydd y blinder a godasai ynghylch
Stephan, a dramwyasant hyd yn
Phenice, a Cyprus, ac Antiochia,
heb lefaru y gair wrth neb ond
wrth yr Iuddewon yn unig.
20 A rhai o honynt oedd wŷr o
Cyprus ac o Cyrene, y rhai wedi
dyfod i Antiochia, a lefarasant wrth
y Groegiaid, gan bregethu yr Ar-
glwydd Iesu.
21 [k] A llaw yr Arglwydd oedd gyd k pen. 2. 47.
â hwynt: a nifer mawr a gredodd,
ac a drodd at yr Arglwydd.
22 ¶ A'r gair a ddaeth i glustiau A. D. 42.
yr eglwys oedd yn Jerusalem am y
pethau hyn: a hwy a anfonasant
Barnabas i fyned hyd Antiochia.
23 Yr hwn pan ddaeth, a gweled
gras Duw, a fu lawen ganddo, ac [l] a l pen. 13. 43. a 14. 22.
gynghorodd bawb oll, trwy lwyr-
fryd calon, i lynu wrth yr Ar-
glwydd.
24 Oblegid yr oedd efe yn wr da,
ac [m] yn llawn o'r Yspryd Glân, ac o m pen. 6. 5.
ffydd: a llawer o bobl a chwaneg-
wyd i'r Arglwydd.
25 Yna yr aeth Barnabas i [n] Tar- A. D. 43.
sus, i geisio Saul. Ac wedi iddo n pen. 9. 30.
ei gael, efe a'i dug i Antiochia.
26 A bu iddynt flwyddyn gyfan
ymgynnull [2] yn yr eglwys, a dysgu 2 Neu, *gyd a'r eglwys.*
pobl lawer; a bod galw y disgybl-

Anno DOMINI 43.

ion yn Gristionogion yn gyntaf yn Antiochia.

27 ¶ Ac yn y dyddiau hynny daeth prophwydi o Jerusalem i waered i Antiochia.

28 Ac un o honynt, a'i enw [o]Agabus, a gyfododd, ac a arwyddoccaodd trwy yr Yspryd, y byddai newyn mawr dros yr holl fyd: yr hwn *hefyd* a fu dan Claudius Cesar.

29 Yna y disgyblion, bob un yn ol ei allu, a [3]fwriadasant anfon [p]cymmorth i'r brodyr oedd yn preswylio yn Judea:

30 [q]Yr hyn beth hefyd a wnaethant, gan ddanfon at yr henuriaid trwy law Barnabas a Saul.

PENNOD XII.

1 Herod yn erlid y Cristionogion; yn lladd Iago; ac yn carcharu Petr: a'r angel yn ei waredu ef, wrth weddïau yr eglwys. 20 Herod, trwy falchder, yn cymmeryd iddo ei hun y gogoniant oedd ddyledus i Dduw; ac yn cael ei daro gan yr angel, ac yn marw yn resynol: 24 a'r eglwys yn llwyddo ar ol ei farwolaeth ef.

A. D. 44.

AC ynghylch y pryd hwnnw [2]yr estynodd Herod frenhin *ei* ddwylaw i ddrygu rhai o'r eglwys.

2 Ac efe a laddodd Iago [a]brawd Ioan â'r cleddyf.

3 A phan welodd fod yn dda gan yr Iuddewon hynny, efe a chwanegodd ddala Petr hefyd. (A [b]dyddiau y bara croyw ydoedd hi.)

4 [c]Yr hwn, wedi ei ddal, a roddes efe y'ngharchar, ac a'i traddododd at bedwar pedwariaid o filwyr i'w gadw; gan ewyllysio, ar ol y Pasc, ei ddwyn ef allan at y bobl.

5 Felly Petr a gadwyd yn y carchar: eithr gweddi [3]ddyfal a wnaethpwyd gan yr eglwys at Dduw drosto ef.

6 A phan oedd Herod a'i fryd ar ei ddwyn ef allan, y nos honno yr oedd Petr yn cysgu rhwng dau filwr, wedi ei rwymo â dwy gadwyn; a'r ceidwaid o flaen y drws oeddynt yn cadw y carchar.

7 Ac wele, [d]angel yr Arglwydd a safodd ger llaw, a goleuni a ddisgleiriodd yn y [4]carchar: ac efe a darawodd ystlys Petr, ac a'i cyfododd ef, gan ddywedyd, Cyfod yn fuan. A'i gadwyni ef a syrthiasant oddi wrth *ei* ddwylaw.

8 A dywedodd yr angel wrtho, Ymwregysa, a rhwym dy sandalau. Ac felly y gwnaeth efe. Yna y dywedodd, Bwrw dy wisg am danat, a chanlyn fi.

[o] pen. 21. 10.
[3] *lluniaethasant.*
[p] 2 Cor. 9. 1.
[q] pen. 12. 25.
A. D. 44.
[2] *y dechreuodd Herod frenhin ddrygu,* &c.
[a] Matt. 4. 21.
[b] Exod. 23. 15.
[c] Ioan 21. 18.
[3] Neu, *ddibaid,* neu, *ddifrif.*
[d] pen. 5. 19.
[4] *tŷ.*

Anno DOMINI 44.

9 Ac efe a aeth allan, ac a'i canlynodd ef: ac [e]nis gwybu mai gwir oedd y peth a wnaethid gan yr angel; eithr yr oedd yn tybied mai gweled gweledigaeth yr oedd.

10 Ac wedi myned o honynt heb law y gyntaf a'r ail wyliadwriaeth, hwy a ddaethant i'r porth haiarn [f]yr hwn sydd yn arwain i'r ddinas, yr hwn a ymagorodd iddynt o'i waith ei hun: ac wedi eu myned allan, hwy a aethant ar hyd un heol; ac yn ebrwydd yr angel a aeth ymaith oddi wrtho.

11 A Phetr, wedi dyfod atto ei hun, a ddywedodd, Yn awr y gwn yn wir [g]anfon o'r Arglwydd ei angel, a'm gwared i allan o law Herod, ac *oddi wrth* holl ddisgwyliad pobl yr Iuddewon.

12 Ac wedi iddo [5]gymmeryd pwyll, [h]efe a ddaeth i dŷ Mair mam [i]Ioan, yr hwn oedd a'i gyfenw Marc, lle yr oedd llawer wedi ymgasglu, *ac* yn gweddïo.

13 Ac fel yr oedd Petr yn curo drws y porth, morwyn a ddaeth [6]i ymwrandaw, a'i henw Rhode.

14 A phan adnabu hi lais Petr, nid agorodd hi y porth gan lawenydd; eithr hi a redodd i mewn, ac a fynegodd fod Petr yn sefyll o flaen y porth.

15 Hwythau a ddywedasant wrthi, Yr wyt ti yn ynfydu. Hithau a daerodd mai felly yr oedd. Eithr hwy a ddywedasant, Ei angel ef ydyw.

16 A Phetr a barhaodd yn curo: ac wedi iddynt agori, hwy a'i gwelsant ef, ac a synnasant.

17 Ac efe [k]a amneidiodd arnynt â llaw i dewi, ac a adroddodd iddynt pa wedd y dygasai yr Arglwydd ef allan o'r carchar: ac efe a ddywedodd, Mynegwch y pethau hyn i Iago, ac i'r brodyr. Ac efe a ymadawodd, ac a aeth i le arall.

18 Ac wedi ei myned hi yn ddydd, yr oedd trallod nid bychan ym mhlith y milwyr, pa beth a ddaethai o Petr.

19 Eithr Herod, pan ei ceisiodd ef, ac heb ei gael, a holodd y ceidwaid, ac a orchymynodd *eu* [7]cymmeryd *hwy* ymaith. Yntau a aeth i waered o Judea i Cesarea, ac a arhosodd *yno.*

20 ¶ Eithr Herod oedd [8]yn llidiog iawn yn erbyn gwŷr Tyrus a Sidon: a hwy a ddaethant yn gyttûn atto;

[e] Ps. 126. 1.
[f] pen. 16. 26.
[g] Dan. 6. 22.
[5] Neu, *ystyried* y peth.
[h] pen. 4. 23.
[i] pen. 15. 37.
[6] Neu, *i ymofyn pwy oedd yno.*
[k] pen. 13. 16. a 19. 33. a 21. 40.
[7] *dodi* hwy *i farwolaeth.*
[8] Neu, *a'i fryd ar ryfela yn erbyn.*

Anno DOMINI 44.

ac wedi ennill Blastus, yr hwn oedd
[6]ystafellydd y brenhin, hwy a ddeis-
yfasant dangnefedd; am fod [l]eu
gwlad hwynt yn cael ei chynhal-
iaeth o *wlad* y brenhin.
21 Ac ar ddydd nodedig, Herod,
gwedi gwisgo dillad brenhinol, a
eisteddodd ar orsedd-faingc, ac a
areithiodd wrthynt.
22 A'r bobl a roes floedd, Llefer-
ydd Duw, ac nid dyn *ydyw.*
23 Ac allan o law y tarawodd angel
yr Arglwydd ef, am na roisai y
gogoniant i Dduw: a chan bryfed
yn ei ysu, efe a drengodd.
24 ¶ A [m]gair Duw a gynnyddodd
ac a amlhaodd.
25 A Barnabas a Saul, wedi cyf-
lawni *eu* [n]gweinidogaeth, a ddy-
chwelasant o Jerusalem, [o]gan gym-
meryd gyd â hwynt Ioan hefyd, yr
hwn a gyfenwid Marc.

PENNOD XIII.

1 *Dewis Paul a Barnabas i fyned at y Cenhedloedd.* 7 *Sergius Paulus, ac Elymas y swynwr.* 14 *Paul yn pregethu yn Antiochia mai Iesu yw Crist.* 42 *Y Cenhedloedd yn credu;* 45 *yr Iuddewon yn gwrthwynebu, ac yn cablu:* 46 *Paul a Barnabas, ar hynny, yn troi at y Cenhedloedd.* 48 *Y rhai a drefnesid i fywyd, yn credu.*

A. D. 45.

YR oedd hefyd [a]yn yr eglwys
ydoedd yn Antiochia, rai pro-
phwydi ac athrawon; Barnabas, a
Simeon, yr hwn a elwid Niger, a
Lucius o Cyrene, a Manaen, brawd-
maeth Herod y tetrarch, a Saul.
2 Ac fel yr oeddynt hwy yn gwas-
anaethu yr Arglwydd, ac yn ym-
prydio, dywedodd yr Yspryd Glân,
[b]Neillduwch i mi Barnabas a Saul,
i'r gwaith [c]y gelwais hwynt iddo.
3 [d]Yna, wedi iddynt ymprydio a
gweddïo, a dodi eu dwylaw arnynt,
hwy a'*u* gollyngasant ymaith.
4 ¶ A hwythau, wedi eu danfon
ymaith gan yr Yspryd Glân, a
ddaethant i Seleucia; ac oddi yno
a fordwyasant i Cyprus.
5 A phan oeddynt yn Salamis, hwy
a bregethasant air Duw yn syna-
gogau yr Iuddewon: ac yr oedd
hefyd ganddynt [e]Ioan yn weinidog.
6 Ac wedi iddynt dramwy trwy yr
ynys hyd Paphus, hwy a gawsant
ryw swynwr, gau-brophwyd o Iudd-
ew, a'i enw Bar-iesu;
7 Yr hwn oedd gyd â'r rhaglaw,
Sergius Paulus, gwr call: hwn,
wedi galw atto Barnabas a Saul, a
ddeisyfodd gael clywed gair Duw.
8 Eithr [f]Elymas y swynwr, (canys

6 Gr. *ar ystafell.*
l 1 Bren. 5. 9, 11. Ezec. 27. 17.
m Es. 55. 11. pen. 6. 7. a 19. 20. Col. 1. 6.
n pen. 11. 29, 30.
o pen. 13. 5, 13.
a pen. 14. 26.
b pen. 9. 17. a 22. 21. Rhuf. 1. 1. Gal. 2. 9.
c Matt. 9. 38. Rhuf. 10. 15. Heb. 5. 4.
d pen. 6. 6.
e pen. 12. 25, a 15. 37.
f Exod. 7. 11. 2 Tim. 3. 8.

felly y cyfieithir ei enw ef,) a'u
gwrthwynebodd hwynt, gan geisio
gŵyrdroi y rhaglaw oddi wrth y ffydd.
9 Yna Saul, (yr hwn hefyd *a elwir*
Paul,) yn llawn o'r Yspryd Glân,
a edrychodd yn graff arno ef,
10 Ac a ddywedodd, O gyflawn o
bob twyll a phob ysgelerder, tydi
[g]mab diafol, a gelyn pob cyfiawn-
der, oni pheidi di â gŵyro uniawn
ffyrdd yr Arglwydd?
11 Ac yn awr wele, *y mae* llaw
yr Arglwydd arnat ti, a thi a fyddi
ddall heb weled yr haul dros amser.
Ac yn ddïattreg y syrthiodd arno
niwlen a thywyllwch; ac efe a aeth
oddi amgylch gan geisio rhai i'w
arwain erbyn ei law.
12 Yna y rhaglaw, pan welodd yr
hyn a wnaethid, a gredodd, gan
ryfeddu wrth [2]ddysgeidiaeth yr Ar-
glwydd.
13 A Phaul a'r rhai oedd gyd
âg ef a aethant ymaith o Paphus,
ac a ddaethant i Perga yn Pam-
phylia: eithr [h]Ioan a ymadawodd
oddi wrthynt, ac a ddychwelodd i
Jerusalem.
14 ¶ Eithr hwynt-hwy, wedi ym-
adaw o Perga, a ddaethant i An-
tiochia yn Pisidia, ac a aethant i
mewn i'r synagog ar y dydd Sab-
bath, ac a eisteddasant.
15 Ac ar ol [i]darllen y gyfraith
a'r prophwydi, llywodraethwyr y
synagog a anfonasant attynt, gan
ddywedyd, *Ha* wŷr, frodyr, od oes
gennych air o gynghor i'r bobl,
traethwch.
16 Yna y cyfododd Paul i fynu, a
[k]chan amneidio â'*i* law am osteg, a
ddywedodd, *O* wŷr o Israel, a'r rhai
ydych yn ofni Duw, gwrandêwch.
17 Duw y bobl hyn Israel a ethol-
odd ein tadau ni, ac a ddyrchafodd
y bobl, [l]pan oeddynt yn ymdeith-
io y'ngwlad yr Aipht, [m]ac â braich
uchel y dug efe hwynt oddi yno
allan.
18 Ac [n]ynghylch deugain mlynedd
o amser y goddefodd efe eu harfer-
ion hwynt yn yr anialwch.
19 Ac wedi iddo ddinystrio saith
genedl yn nhir Canaan, [o]â choel-
bren y parthodd efe dir y rhai
hynny iddynt hwy.
20 [p]Ac wedi y pethau hyn, dros
yspaid ynghylch pedwar cant a deng
mlynedd a deugain, efe a roddes
farnwyr *iddynt,* hyd Samuel y pro-
phwyd.

Anno DOMINI 45.

g Matt. 13. 38. Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8.
2 *athrawiaeth.*
h pen. 15. 38.
i Luc 4. 16. ad. 27.
k pen. 12. 17.
l Exod. 1. 1.
m Exod. 6. 6. a 13. 14, 16.
n Exod. 16. 35. Ps. 95. 10.
o Jos. 14. 1, 2.
p Barn. 2. 16.

Anno DOMINI 45.

21 [q] Ac ar ol hynny y dymunasant
gael brenhin: ac fe a roddes Duw
iddynt Saul mab Cis, gwr o lwyth
Benjamin, ddeugain mlynedd.
22 Ac wedi ei ddiswyddo ef, [r] y
cyfododd efe Dafydd yn frenhin
iddynt; am yr hwn y tystiolaethodd,
ac y dywedodd, [s] Cefais Dafydd
mab Jesse, [t] gwr yn ol fy nghalon,
yr hwn a gyflawna fy holl ewyllys.
23 [u] O had hwn, Duw, yn ol *ei*
addewid, a gyfododd i Israel *yr*
Iachawdwr Iesu:
24 [x] Gwedi i Ioan rag-bregethu o
flaen [3] ei ddyfodiad ef i mewn, fed-
ydd edifeirwch i holl bobl Israel.
25 Ac fel yr oedd Ioan yn cyf-
lawni ei redfa, efe a ddywedodd,
[y] Pwy yr ydych chwi yn tybied fy
mod i? Nid myfi yw *efe:* eithr wele,
y mae *un* yn dyfod ar fy ol i, yr
hwn nid wyf yn deilwng i ddattod
esgidiau *ei* draed.
26 *Ha* wŷr frodyr, plant o genedl
Abraham, a'r rhai yn eich plith sydd
yn ofni Duw, [z] i chwi y danfonwyd
gair yr iachawdwriaeth hon.
27 Canys y rhai oedd yn preswylio
yn Jerusalem, a'u tywysogion, [a] heb
adnabod hwn, a lleferydd y pro-
phwydi [b] y rhai a ddarllenid bob
Sabbath, gan *ei* farnu *ef*, a'*u* cyf-
lawnasant.
28 [c] Ac er na chawsant *ynddo*
ddim achos angau, hwy a ddymun-
asant ar Pilat ei ladd ef.
29 Ac wedi iddynt gwblhâu pob
peth a'r a ysgrifenasid am dano ef,
[d] hwy a'*i* disgynasant *ef* oddi ar y
pren, ac a'*i* dodasant mewn bedd.
30 [e] Eithr Duw a'i cyfododd ef
oddi wrth y meirw:
31 [f] Yr hwn a welwyd dros ddydd-
iau lawer gan y rhai a ddaethant
i fynu gyd âg ef o Galilea i Je-
rusalem, y rhai sydd dystion [4] iddo
wrth y bobl.
32 Ac yr ydym ni yn efengylu i
chwi yr addewid a wnaed i'r tadau,
ddarfod i Dduw gyflawni hon i ni
eu plant hwy, gan iddo adgyfodi
yr Iesu:
33 Megis ag yr ysgrifenwyd yn
yr ail Psalm, [g] Fy Mab i ydwyt ti;
myfi heddyw a'th genhedlais.
34 Ac am iddo ei gyfodi ef o'r
meirw, nid i ddychwelyd mwy i
lygredigaeth, y dywedodd fel hyn,
[h] Rhoddaf i chwi sicr drugareddau
Dafydd.
35 *Ac* am hynny y mae yn dywed-
yd mewn *Psalm* arall, [i 5] Ni adewi
i'th Sanct weled llygredigaeth.
36 Canys Dafydd, [6] wedi iddo was-
anaethu ei genhedlaeth ei hun trwy
ewyllys Duw, [k] a hunodd, ac a ddod-
wyd at ei dadau, ac a welodd lygr-
edigaeth:
37 Eithr yr hwn a gyfododd Duw,
ni welodd lygredigaeth.
38 Am hynny bydded hysbys i
chwi, *ha* wŷr frodyr, mai [l] trwy
hwn yr ydys yn pregethu i chwi
faddeuant pechodau:
39 A [m] thrwy hwn y cyfiawnhêir
pob un sydd yn credu, oddi wrth
yr holl bethau y rhai ni allech trwy
gyfraith Moses gael eich cyfiawn-
hâu oddi wrthynt.
40 Gwyliwch gan hynny na ddêl
arnoch y peth a ddywedwyd yn [n] y
prophwydi;
41 Edrychwch, *O* ddirmygwyr, a
rhyfeddwch, a diflennwch: canys
yr wyf yn gwneuthur gweithred yn
eich dyddiau, gwaith ni chredwch
ddim, er i neb ei ddangos i chwi.
42 ¶ A phan aeth yr Iuddewon
allan o'r synagog, y Cenhedloedd
a attolygasant gael pregethu y
geiriau hyn iddynt [7] y Sabbath
nesaf.
43 Ac wedi gollwng y gynnulleid-
fa, llawer o'r Iuddewon ac o'r pros-
elytiaid crefyddol a ganlynasant
Paul a Barnabas; y rhai gan lefaru
wrthynt, [o] a gynghorasant iddynt
aros y'ngras Duw.
44 ¶ A'r Sabbath nesaf, yr holl
ddinas agos a ddaeth ynghyd i
wrandaw gair Duw.
45 Eithr yr Iuddewon, pan wel-
sant y torfeydd, a lanwyd o gen-
figen, ac [p] a ddywedasant yn erbyn
y pethau a ddywedid gan Paul, gan
wrth-ddywedyd a chablu.
46 Yna Paul a Barnabas a aethant
yn hŷf, ac a ddywedasant, [q] Rhaid
oedd llefaru gair Duw wrthych
chwi yn gyntaf: eithr [r] o herwydd
eich bod yn ei wrthod, ac yn eich
barnu eich hunain yn annheilwng
o fywyd tragywyddol, wele, [s] yr
ydym yn troi at y Cenhedloedd.
47 Canys felly y gorchymynodd
yr Arglwydd i ni, *gan ddywedyd*,
[t] Mi a'th osodais di yn oleuni i'r
Cenhedloedd, i fod o honot yn iach-
awdwriaeth hyd eithaf y ddaear.
48 A'r Cenhedloedd pan glywsant,
a fu lawen ganddynt, ac a ogonedd-
asant air yr Arglwydd: a chynnifer

Anno DOMINI 45.

[q] 1 Sam. 8. 5. a 10. 1.
[r] 1 Sam. 16. 13.
[s] Ps. 89. 20.
[t] 1 Sam. 13. 14.
[u] Es. 11. 1.
[x] Matt. 3. 1.
[3] *wyneb ei ddyfodiad.*
[y] Matt. 3. 11. Luc 3. 16. Ioan 1. 20, 27.
[z] Matt. 10. 6. ad. 46. pen. 3. 26.
[a] pen. 3. 17. 1 Cor. 2. 8.
[b] pen. 15. 21.
[c] Matt. 27. 22. Marc 15. 13. Luc 23. 21, 22. Ioan 19. 6.
[d] Matt. 27. 59. Marc 15. 46. Luc 23. 53. Ioan 19. 38.
[e] Matt. 28. 6. pen. 2. 24.
[f] Matt. 28. 16. pen. 1. 3. 1 Cor. 15. 5, 6.
[4] *o hono.*
[g] Ps. 2. 7. Heb. 1. 5.
[h] Es. 55. 3.
[i] Ps. 16. 10. pen. 2. 31.
[5] *Ni roddi dy Sanct i weled.*
[6] *wedi iddo yn ei oes ei hun wasanaethu ewyllys Duw.*
[k] 1 Bren. 2. 10. pen. 2. 29.
[l] Luc 24. 47. 1 Ioan 2. 12.
[m] Rhuf. 3. 28. a 8. 3. Heb. 7. 19.
[n] Es. 29. 14. Hab. 1. 5.
[7] Gr. *yn yr wythnos (neu, y sabbath) rhwng.*
[o] pen. 11. 23. a 14. 22.
[p] pen. 18. 6. 1 Petr 4. 4.
[q] Matt. 10. 6. pen. 3. 26. Rhuf. 1. 16.
[r] Exod. 32. 10. Es. 55. 5. Matt. 21. 43. Rhuf. 10. 19.
[s] pen. 18. 6. a 28. 28.
[t] Es. 49. 6. Luc 2. 32.

Anno DOMINI 45.

ag oedd wedi eu [s] hordeinio i fyw-
yd tragywyddol, a gredasant.
49 A gair yr Arglwydd a daenwyd
trwy yr holl wlad.
50 A'r Iuddewon a annogasant
y gwragedd crefyddol ác anrhyd-
eddus, a phennaethiaid y ddinas,
ac [u] a godasant erlid yn erbyn Paul
a Barnabas, ac a'u bwriasant hwy
allan o'u terfynau.
51 [x] Eithr hwy a ysgydwasant y
llwch oddi wrth eu traed yn eu
herbyn hwynt, ac a ddaethant i
Iconium.
52 A'r disgyblion a gyflawnwyd o
lawenydd, ac o'r Yspryd Glân.

PENNOD XIV.

1 *Erlid Paul a Barnabas allan o Iconium.* 8 *Paul yn iachâu y cloff efrydd yn Lystra: ac ar hynny y bobl yn tybied mai duwiau oeddynt hwy.* 19 *Llabyddio Paul.* 21 *Hwynthwy yn myned trwy fagad o eglwysi, gan gadarnhâu y disgyblion yn y ffydd, ac mewn dioddefgarwch:* 26 *ac wedi dychwelyd i Antiochia, yn mynegi yno beth a wnaethai Duw trwyddynt hwy.*

A DIGWYDDODD yn Iconium
iddynt fyned ynghyd i syna-
gog yr Iuddewon, a llefaru felly,
fel y credodd llïaws mawr o'r Iudd-
ewon ac o'r Groegwyr hefyd.
2 Ond yr Iuddewon anghredadyn
a gyffroisant feddyliau y Cenhedl-
oedd, ac a'u gwnaethant yn ddrwg
yn erbyn y brodyr.
3 Am hynny hwy a arhosasant *yno*
amser mawr, gan fod yn hŷf yn yr
Arglwydd, [a] yr hwn oedd yn dwyn
tystiolaeth i air ei ras, ac yn cen-
hadu gwneuthur arwyddion a rhyf-
eddodau trwy eu dwylaw hwynt.
4 Eithr llïaws y ddinas a rannwyd
a rhai oedd gyd â'r Iuddewon, a
rhai gyd â'r apostolion.
5 A phan wnaethpwyd rhuthr gan
y Cenhedloedd a'r Iuddewon, yng-
hyd â'u llywodraethwyr, [b] i'*w* ham-
mherchi *hwy*, ac i'w llabyddio,
6 Hwythau a ddeallasant *hyn*, ac
[c] a ffoisant i Lystra a Derbe, dinas-
oedd o Lycaonia, ac i'r wlad oddi
amgylch:
7 Ac yno y buant yn efengylu.
8 ¶ Ac [d] yr oedd gwr yn eistedd
yn Lystra yn ddiffrwyth ei draed,
yr hwn oedd gloff o groth ei fam,
ac ni rodiasai erioed.
9 Hwn a glybu Paul yn llefaru,
yr hwn wrth edrych yn graff arno,
a gweled fod ganddo ffydd i gael
iechyd,
10 A ddywedodd â llef uchel, [e] Saf

[s] Neu, *trefnu* (trwy bregethiad yr apostolion) *i fywyd.*
[u] 2 Tim. 3. 11.
[x] Matt. 10. 14. pen. 18. 6.
[a] Marc 16. 20. Heb. 2. 4.
A. D. 46.
[b] 2 Tim. 3. 11.
[c] Matt. 10. 23.
[d] pen. 3. 2.
[e] Es. 35. 6.

Anno DOMINI 46.

ar dy draed yn uniawn. Ac efe a
neidiodd *i fynu*, ac a rodiodd.
11 A phan welodd y bobloedd y
peth a wnaethai Paul, hwy a godas-
ant eu llef, gan ddywedyd yn iaith
Lycaonia, [f] Y duwiau yn rhith dyn-
ion a ddisgynasant attom.
12 A hwy a alwasant Barnabas
yn Jupiter; a Phaul yn Mercurius,
oblegid efe oedd yr ymadroddwr
pennaf.
13 Yna offeiriad Jupiter, yr hwn
oedd o flaen eu dinas, a ddug deirw
a garlantau i'r pyrth, ac a fynnasai
gyd â'r bobl aberthu.
14 A'r apostolion Barnabas a Phaul,
pan glywsant *hynny*, a rwygasant eu
dillad, ac a neidiasant ym mhlith y
bobl, gan lefain,
15 A dywedyd, *Ha* wŷr, [g] paham
y gwnewch chwi y pethau hyn?
[h] dynion hefyd ydym ninnau, yn
gorfod goddef fel chwithau, ac yn
pregethu i chwi ar i chwi droi
oddi wrth y pethau gweigion yma
at Dduw byw, yr [i] hwn a wnaeth
nef a daear, a'r môr, a'r holl beth-
au sydd ynddynt:
16 [k] Yr hwn yn yr oesoedd gynt a
oddefodd i'r holl genhedloedd fyn-
ed yn eu ffyrdd eu hunain.
17 [l] Er hynny ni adawodd efe
mo hono ei hun yn ddidyst, gan
wneuthur daioni, a rhoddi gwlaw
o'r nefoedd i ni, a thymhorau
ffrwythlawn, a llenwi ein calonnau
ni â lluniaeth ac â llawenydd.
18 Ac er dywedyd y pethau hyn,
braidd yr attaliasant y bobl rhag
aberthu iddynt.
19 ¶ A daeth yno Iuddewon o
Antiochia ac Iconium, a hwy a
berswadiasant y bobl; [m] ac wedi
llabyddio Paul, a'*i* llusgasant *ef*
allan o'r ddinas, gan dybied ei fod
ef wedi marw.
20 Ac fel yr oedd y disgyblion yn
sefyll o'i amgylch, efe a gyfododd,
ac a aeth i'r ddinas: a thrannoeth
efe a aeth allan, *efe* a Barnabas, i
Derbe.
21 Ac wedi iddynt bregethu yr
efengyl i'r ddinas honno, [2] ac ennill
llawer o ddisgyblion, hwy a ddy-
chwelasant i Lystra, ac Iconium,
ac Antiochia,
22 Gan gadarnhâu eneidiau y dis-
gyblion, [n] a'*u* cynghori i aros yn
y ffydd, ac [o] mai trwy lawer o or-
thrymderau y mae yn rhaid i ni
fyned i deyrnas Dduw.

[f] pen. 28. 6.
[g] pen. 10. 26.
[h] Iago 5. 17.
[i] Gen. 1. 1. Ps. 33. 6. a 146. 6. Dat. 14. 7.
[k] Ps. 81. 12. pen. 17. 30.
[l] Rhuf. 1. 20.
[m] 2 Cor. 11. 25. 2 Tim. 3. 11.
[2] *a dysgu llawer, hwy, &c.*
[n] pen. 11. 23. a 13. 43.
[o] Luc 22. 28, 29. Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11. a 3. 12.

Anno DOMINI 46.

[p] Tit. 1. 5.

23 Ac wedi [p] ordeinio iddynt hen-
uriaid ym mhob eglwys, a gweddïo
gyd âg ymprydiau, hwy a'u gorchy-
mynasant hwynt i'r Arglwydd, yr
hwn y credasent ynddo.
24 Ac wedi iddynt dramwy trwy
Pisidia, hwy a ddaethant i Pam-
phylia.
25 Ac wedi pregethu y gair yn
Perga, hwy a ddaethant i waered
i Attalia:
26 Ac oddi yno a fordwyasant i
[q] pen. 13. 1, 3. Antiochia, [q] o'r lle yr oeddynt wedi
eu gorchymyn i ras Duw i'r gorch-
wyl a gyflawnasant.
27 Ac wedi iddynt ddyfod, a chyn-
[r] pen. 15. 4, 12. null yr eglwys ynghyd, [r] adrodd a
wnaethant faint o bethau a wnaeth-
[s] 1 Cor. 16. 9. 2 Cor. 2. 12. ai Duw gyd â hwy, ac iddo ef [s] agor-
yd i'r Cenhedloedd ddrws y ffydd.
28 Ac yno yr arhosasant hwy dros
hir o amser gyd â'r disgyblion.

PENNOD XV.

1 *Ymryson mawr yn cyfodi ynghylch yr enwaediad:* 6 *yr apostolion yn ymgynghori ynghylch hynny;* 22 *ac yn anfon eu meddwl trwy lythyrau at yr eglwysi.* 36 *Paul a Barnabas, wedi bwriadu myned i ymweled â'r brodyr, yn ymrafaelio, ac yn ymadael â'u gilydd.*

A. D. 51.

A RHAI wedi dyfod i waered o
Judea, a ddysgasant y brodyr,
[a] Gal. 5. 2. Phil. 3. 2. Col. 2. 8, 11, 16. *gan ddywedyd,* [a] Onid enwaedir
[b] Gen. 17. 10. Lef. 12. 3. chwi [b] yn ol defod Moses, ni ellwch
fod yn gadwedig.
A. D. 52. 2 *A* phan ydoedd ymryson a dadleu
[c] Gal. 2. 1. nid bychan gan [c] Paul a Barnabas
yn eu herbyn, hwy a ordeiniasant
fyned o Paul a Barnabas, a rhai
eraill o honynt, i fynu i Jerusalem,
at yr apostolion a'r henuriaid, yng-
hylch y cwestiwn yma.
3 Ac wedi eu hebrwng gan yr
eglwys, hwy a dramwyasant trwy
Phenice a Samaria, gan fynegi tro-
ad y Cenhedloedd: a hwy a baras-
ant lawenydd mawr i'r brodyr oll.
4 Ac wedi eu dyfod hwy i Jeru-
salem, hwy a dderbyniwyd gan yr
eglwys, a *chan* yr apostolion, a *chan*
[d] ad. 12. pen. 14. 27. yr henuriaid; a [d] hwy a fynegasant
yr holl bethau a wnaethai Duw
gyd â hwynt.
A. D. 52. [2] eb hwynt, *rai, &c.* 5 Eithr cyfododd [2] rhai o sect y
Phariseaid y rhai oedd yn credu,
gan ddywedyd, Mai rhaid iddynt
eu henwaedu, a gorchymyn cadw
deddf Moses.
6 ¶ A'r apostolion a'r henuriaid
a ddaethant ynghyd i edrych am
y matter yma.
7 Ac wedi bod ymddadleu mawr,
cyfododd Petr, ac a ddywedodd
wrthynt, *Ha* wŷr frodyr, chwi a
wyddoch ddarfod i [e] Dduw er ys — Anno DOMINI 52. [e] pen. 10. 20. a 11. 12.
talm o amser yn ein plith ni fy
ethol i, i gael o'r Cenhedloedd trwy
fy ngenau i glywed gair yr efengyl,
a chredu.
8 A Duw, [f] adnabyddwr calonnau, — [f] 1 Chron. 28. 9. pen. 1. 24.
a ddug dystiolaeth iddynt, [g] gan
roddi iddynt yr Yspryd Glân, megis — [g] pen. 10. 44.
ag i ninnau:
9 Ac ni wnaeth *efe* ddim gwahan-
iaeth rhyngom ni a hwynt, [h] gan — [h] pen. 10. 43. 1 Cor. 1. 2. 1 Petr 1. 22.
buro eu calonnau hwy trwy ffydd.
10 Yn awr gan hynny paham yr
ydych chwi yn temtio Duw, [i] i — [i] Matt. 23. 4. Gal. 5. 1.
ddodi iau ar warrau y disgyblion,
yr hon nid allai ein tadau ni na
ninnau ei dwyn?
11 [k] Eithr trwy ras yr Arglwydd — [k] Eph. 2. 8. Tit. 3. 4.
Iesu Grist, yr ydym ni yn credu ein
bod yn gadwedig, yr un modd a
hwythau.
12 ¶ A'r holl lïaws a ddistawodd,
ac a wrandawodd ar Barnabas a
Phaul, yn mynegi pa arwyddion a
rhyfeddodau *eu maint* a wnaeth-
ai Duw ym mhlith y Cenhedloedd
trwyddynt hwy.
13 ¶ Ac wedi iddynt ddistewi, at-
tebodd Iago, gan ddywedyd, *Ha*
wŷr frodyr, gwrandêwch arnaf fi:
14 Simeon a fynegodd pa wedd
yr ymwelodd Duw ar y cyntaf, i
gymmeryd o'r Cenhedloedd bobl
i'w enw.
15 Ac â hyn y cyttuna geiriau y
prophwydi; megis y mae yn ysgrif-
enedig,
16 [l] Ar ol hyn y dychwelaf, ac yr — [l] Amos 9. 11, 12.
adeiladaf drachefn dabernacl Da-
fydd, yr hwn sydd wedi syrthio;
a'i fylchau ef a adeiladaf drachefn,
ac a'i cyfodaf eilchwyl:
17 Fel y byddo i hyn a weddiller o
ddynion geisio yr Arglwydd, ac i'r
holl Genhedloedd, y rhai y gelwir
fy enw i arnynt, medd yr Arglwydd,
yr hwn sydd yn gwneuthur yr holl
bethau hyn.
18 Hysbys i Dduw yw ei weithred-
oedd oll erioed.
19 O herwydd paham [m] fy marn i — [m] Edrych ad. 28.
yw, na flinom y rhai o'r Cenhedl-
oedd a droisant at Dduw:
20 Eithr ysgrifenu o honom ni
attynt, ar ymgadw o honynt [n] oddi — [n] Exod. 20. 3. 1 Cor. 8. 1. a 10. 20.
wrth halogrwydd delwau, a [o] god- — [o] 1 Thess. 4. 3.
ineb, ac *oddi wrth* y peth a dag-
wyd, ac [p] *oddi wrth* waed. — [p] Gen. 9. 4. Lef. 3. 17.
21 Canys y mae i Moses ym mhob

Anno DOMINI 52.
dinas, er yr hen amseroedd, rai a'i
pregethant ef, [q] gan fod yn ei ddar-
q pen. 13. 15, 27. llen yn y synagogau bob Sabbath.
22 Yna y gwelwyd yn dda gan yr
apostolion a'r henuriaid, ynghyd â'r
holl eglwys, anfon gwŷr etholedig o
honynt eu hunain, i Antiochia, gyd
â Phaul a Barnabas; *sef* Judas a
gyfenwir Barsabas, a Silas, gwŷr
rhagorol ym mhlith y brodyr:
23 A *hwy* a ysgrifenasant gyd â
hwynt fel hyn; Yr apostolion, a'r
henuriaid, a'r brodyr, at y brodyr
y rhai sydd o'r Cenhedloedd yn
Antiochia, a Syria, a Cilicia, yn
anfon annerch:
24 Yn gymmaint a chlywed o
honom ni, i rai a aethant allan
oddi wrthym ni eich trallodi chwi
â geiriau, gan ddymchwelyd eich
eneidiau chwi, a dywedyd *fod* yn
rhaid enwaedu arnoch, a chadw y
ddeddf; i'r rhai ni roisem ni *gyf-
ryw* orchymyn:
25 Ni a welsom yn dda, wedi i ni
ymgynnull yn gyttûn, anfon gwŷr
etholedig attoch, gyd â'n hanwylyd
Barnabas a Phaul;
r pen. 13. 50. a 14. 19. 26 [r] Gwŷr a roisant eu heneidiau
dros enw ein Harglwydd ni Iesu
Grist.
27 Ni a anfonasom gan hynny Ju-
3 *enau.* das a Silas; a hwythau ar [3] air a
fynegant *i chwi* yr un pethau.
28 Canys gwelwyd yn dda gan yr
Yspryd Glân, a chennym ninnau,
na ddodid arnoch faich ychwaneg
na'r pethau angenrheidiol hyn;
s pen. 21. 25. 29 [s] Bod i chwi ymgadw oddi wrth
yr hyn a aberthwyd i eilunod, a
t Lef. 17. 14. [t] gwaed, ac oddi wrth y peth a dag-
wyd, ac oddi wrth odineb: oddi
wrth yr hyn bethau os ymgedwch,
da y gwnewch. Byddwch iach.
30 Felly wedi eu gollwng hwynt
ymaith, hwy a ddaethant i Antioch-
ia: ac wedi cynnull y lliaws yng-
hyd, hwy a roisant y llythyr.
31 Ac wedi iddynt *ei* ddarllen,
4 Neu, *cynghor.* llawenychu a wnaethant am y [4] di-
ddanwch.
32 Judas hefyd a Silas, a hwy-
thau yn brophwydi, trwy lawer o
ymadrodd a ddiddanasant y brod-
yr, ac a'*u* cadarnhasant.
33 Ac wedi iddynt aros *yno* dros
amser, hwy a ollyngwyd ymaith
mewn heddwch, gan y brodyr, at
yr apostolion.
34 Eithr gwelodd Silas yn dda
aros yno.

35 A Phaul a Barnabas a arhos- Anno DOMINI 52.
asant yn Antiochia, gan ddysgu ac
efengylu gair yr Arglwydd, gyd â
llawer eraill hefyd.
36 ¶ Ac wedi rhai dyddiau, dy- A. D. 53.
wedodd Paul wrth Barnabas, Dy-
chwelwn, ac ymwelwn â'n brodyr
ym mhob dinas y pregethasom air
yr Arglwydd ynddynt, *i weled* pa
fodd y maent hwy.
37 A Barnabas a gynghorodd
gymmeryd gyd â hwynt [u] Ioan, yr u pen. 12. 12, 25. a 13. 5. Col. 4. 10. 2 Tim. 4. 11. Philem. 24.
hwn a gyfenwid Marc.
38 Ond ni welai Paul yn addas
gymmeryd hwnnw gyd â hwynt,
[x] yr hwn a dynnasai oddi wrthynt x pen. 13. 13.
o Pamphylia, ac nid aethai gyd â
hwynt i'r gwaith.
39 A bu gymmaint cynnwrf *rhyng-
ddynt,* fel yr ymadawsant oddi
wrth eu gilydd; ac y cymmerth
Barnabas Marc gyd âg ef, ac y
mordwyodd i Cyprus:
40 Eithr Paul a ddewisodd Silas,
ac a aeth ymaith, [y] wedi ei orchy- y pen. 14. 26.
myn i ras Duw gan y brodyr.
41 Ac efe a dramwyodd trwy
Syria a Cilicia, gan [z] gadarnhâu yr z pen. 16. 5.
eglwysi.

PENNOD XVI.

1 Paul, wedi enwaedu ar Timothëus, 7 ac wedi ei alw gan yr Yspryd, 14 yn troi Lydia: 16 yn bwrw allan yspryd dewiniaeth; 19 ac am hynny Silas ac yntau yn cael eu fflangellu, a'u carcharu. 26 Agoryd drysau y carchar: 31 troi ceidwad y carchar, 37 a'u gwaredu hwythau.

YNA y daeth efe i [a] Derbe ac i A. D. 53. a pen. 14. 6.
Lystra. Ac wele, yr oedd yno
ryw ddisgybl, [b] a'i enw Timothëus, b Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 19. 1 Thess. 3. 2.
[c] mab i ryw wraig yr hon oedd
Iuddewes, ac yn credu; a'i dad
oedd Roegwr: c 2 Tim. 1. 5.
2 Yr hwn [d] oedd yn cael gair da d pen. 6. 3.
gan y brodyr oedd yn Lystra, ac
yn Iconium.
3 Paul a fynnai i hwn fyned allan
gyd âg ef; ac *efe* [e] a'i cymmerth ac e 1 Cor. 9. 20. Gal. 2. 3. Edrych Gal. 5. 2.
a'i henwaedodd ef, o achos yr Iudd-
ewon oedd yn y lleoedd hynny:
canys hwy a wyddent bawb mai
Groegwr oedd ei dad ef.
4 Ac fel yr oeddynt yn ymdaith
trwy y dinasoedd, hwy [2] a roisant 2 *a draddodasant iddynt.*
arnynt gadw y gorchymynion [f] a
ordeiniesid gan yr apostolion a'r f pen. 15. 28, 29.
henuriaid y rhai oedd yn Jerusalem.
5 Ac felly yr eglwysi a gadarn-
hâwyd yn y ffydd, ac a gynnyddas-
ant mewn rhifedi beunydd.
6 Ac wedi iddynt dramwy trwy
Phrygia, a gwlad Galatia, a gwar-

Anno DOMINI 53.

afun iddynt gan yr Yspryd Glân
bregethu y gair yn Asia;
7 Pan ddaethant i Mysia, hwy a
geisiasant fyned i Bithynia: ac ni
oddefodd Yspryd yr Iesu iddynt.
8 Ac wedi myned heibio i Mysia,
[g] hwy a aethant i waered i Troas.
9 A gweledigaeth a ymddangos-
odd i Paul liw nos: Rhyw wr o
Macedonia a safai, ac a ddeisyfai
arno, ac a ddywedai, Tyred drosodd
i Macedonia, a chymmorth ni.
10 A phan welodd efe y weled-
igaeth, yn ebrwydd ni a geisiasom
fyned i Macedonia; gan gwbl-gredu
alw o'r Arglwydd nyni i efengylu
iddynt hwy.
11 Am hynny, wedi myned ym-
aith o Troas, ni a gyrchasom yn
uniawn i Samothracia, a thrannoeth
i Neapolis;
12 Ac oddi yno i Philippi, yr hon
[3] sydd brif-ddinas o barth o Mace-
donia, dinas rydd: ac ni a fuom yn
aros yn y ddinas honno ddyddiau
rai.
13 Ac ar y dydd Sabbath ni a aeth-
om allan o'r ddinas i làn afon, lle
y byddid arferol o weddïo; ac ni a
eisteddasom, ac a lefarasom wrth y
gwragedd a ddaethant ynghyd.
14 ¶ A rhyw wraig a'i henw Lydia,
un yn gwerthu porphor, o ddinas y
Thyatiriaid, yr hon oedd yn addoli
Duw, a wrandawodd; yr hon yr
agorodd yr Arglwydd [h] ei chalon, i
ddal ar y pethau a leferid gan Paul.
15 Ac wedi ei bedyddio hi a'i theu-
lu, hi a ddymunodd *arnom*, gan
ddywedyd, Os barnasoch fy mod i
yn ffyddlawn i'r Arglwydd, deuwch
i mewn i'm tŷ, ac arhoswch *yno*.
A [i] hi a'n cymhellodd ni.
16 ¶ A digwyddodd, a ni yn myn-
ed i weddïo, i ryw langces, yr hon
[k] oedd ganddi yspryd [4] dewiniaeth,
gyfarfod â ni; yr hon oedd yn peri
[l] llawer o elw i'w meistriaid wrth
ddywedyd dewiniaeth.
17 Hon a ddilynodd Paul a nin-
nau, ac a lefodd, gan ddywedyd, Y
dynion hyn ydynt weision y Duw
goruchaf, y rhai sydd yn mynegi i
chwi ffordd iachawdwriaeth.
18 A hyn a wnaeth hi dros ddydd-
iau lawer. Eithr Paul [m] yn flin
ganddo, a drodd, ac a ddywedodd
wrth yr yspryd, Yr ydwyf yn gor-
chymyn i ti, yn enw Iesu Grist,
fyned allan o honi. [n] Ac efe a aeth
allan yr awr honno.

[g] 2 Cor. 2. 12.
[3] *yw y ddinas gyntaf.*
[h] Luc 24. 45.
[i] Gen. 19. 3. a 33. 11. Barn. 19. 21. Luc 24. 29. Heb. 13. 2.
[k] 1 Sam. 28. 7.
[4] Neu, *Python.*
[l] pen. 19. 24.
[m] Edrych Marc 1. 25, 34.
[n] Marc 16. 17.

19 ¶ A phan welodd ei meistriaid
hi fyned gobaith eu helw hwynt
ymaith, [o] hwy a ddaliasant Paul a
Silas, ac a'*u* llusgasant *hwy* i'r
[5] farchnadfa, at y llywodraethwyr;
20 Ac a'u dygasant hwy at y swydd-
ogion, ac a ddywedasant, Y mae y
dynion hyn, y rhai ydynt Iuddewon,
[p] yn llwyr-gythryblio ein dinas ni,
21 Ac yn dysgu defodau, y rhai
nid ydyw rydd i ni eu derbyn na'u
gwneuthur, y rhai ydym Rufeinwyr.
22 A'r dyrfa a safodd i fynu yng-
hyd yn eu herbyn hwy; a'r swydd-
ogion, gan rwygo eu dillad, [q] a orchy-
mynasant *eu* curo *hwy* â gwïail.
23 Ac wedi rhoddi gwïalennodiau
lawer iddynt, hwy a'*u* taflasant i
garchar, gan orchymyn i geidwad y
carchar eu cadw hwy yn ddïogel;
24 Yr hwn, wedi derbyn y cyfryw
orchymyn, a'*u* bwriodd hwy i'r car-
char nesaf i mewn, ac a wnaeth eu
traed hwy yn sicr yn y cyffion.
25 ¶ Ac ar hanner nos Paul a
Silas oedd yn gweddïo, ac yn canu
[6] mawl i Dduw: a'r carcharorion
a'u clywsant hwy.
26 [r] Ac yn ddisymmwth y bu
daear-gryn mawr, hyd oni siglwyd
seiliau y carchar: ac yn ebrwydd
[s] yr holl ddrysau a agorwyd, a rhwym-
au pawb a aethant yn rhyddion.
27 A phan ddeffrôdd ceidwad y
carchar, a chanfod drysau y carchar
yn agored, efe a dynnodd ei gleddyf,
ac a amcanodd ei ladd ei hun; gan
dybied ffoi o'r carcharorion ymaith.
28 Eithr Paul a lefodd â llef uchel,
gan ddywedyd, Na wna i ti dy
hun ddim niwed; canys yr ydym
ni yma oll.
29 Ac wedi galw am oleu, efe a
ruthrodd i mewn, ac yn ddychryn-
edig efe a syrthiodd i lawr ger
bron Paul a Silas,
30 Ac a'u dug hwynt allan, ac a
ddywedodd, [t] *O* feistriaid, beth sydd
raid i mi ei wneuthur, fel y bydd-
wyf gadwedig?
31 A hwy a ddywedasant, [u] Cred
yn yr Arglwydd Iesu Grist, a chadw-
edig fyddi, ti a'th deulu.
32 A hwy a draethasant iddo air
yr Arglwydd, ac i bawb oedd yn
ei dŷ ef.
33 Ac efe a'u cymmerth hwy yr
awr honno o'r nos, ac a olchodd
eu briwiau: ac efe a fedyddiwyd,
a'r eiddo oll, yn y man.
34 Ac wedi iddo eu dwyn hwynt

Anno DOMINI 53.

[o] 2 Cor. 6. 5.
[5] *dadleudy.*
[p] 1 Bren. 18. 17. pen. 17. 6.
[q] 2 Cor. 11. 25. 1 Thess. 2. 2.
[6] *emyn.*
[r] pen. 4. 31.
[s] pen. 5. 19. a 12. 7.
[t] Luc 3. 10. pen. 2. 37. a 9. 6.
[u] Ioan 3. 16, 36. a 6. 47. 1 Ioan 5. 10.

Anno DOMINI 53.

i'w dŷ, [x] efe a osododd fwyd ger
eu bron hwy, ac a fu lawen, gan
gredu i Dduw, efe a'i holl deulu.

x Luc 5. 29. a 19. 6.

35 A phan aeth hi yn ddydd, y
swyddogion a anfonasant y ceis-
iaid, gan ddywedyd, Gollwng ym-
aith y dynion hynny.
36 A cheidwad y carchar a fyneg-
odd y geiriau hyn wrth Paul, Y
swyddogion a anfonasant i'ch goll-
wng chwi ymaith: yn awr gan hyn-
ny cerddwch ymaith; ewch mewn
heddwch.
37 Eithr Paul a ddywedodd wrth-
ynt, Wedi iddynt ein curo yn gy-
hoedd heb ein barnu, [y] a ninnau yn
Rhufeinwyr, hwy a'n bwriasant ni i
garchar; ac yn awr a ydynt hwy yn
ein bwrw ni allan yn ddirgel? nid
felly; ond deuant hwy eu hunain,
a dygant ni allan.

y pen. 22. 25.

38 A'r ceisiaid a fynegasant y
geiriau hyn i'r swyddogion: a hwy
a ofnasant, pan glywsant mai Rhuf-
einiaid oeddynt.
39 A hwy a ddaethant ac a at-
tolygasant arnynt, ac a'*u* dygas-
ant allan, ac [z] a ddeisyfasant arnynt
fyned allan o'r ddinas.
40 Ac wedi myned allan o'r
carchar, hwy [a] a aethant i mewn
at Lydia: ac wedi gweled y brodyr,
hwy a'u cysurasant, ac a ymad-
awsant.

z Matt. 8. 34.
a ad. 14.

PENNOD XVII.

1 *Paul yn pregethu yn Thessalonica,* 4 *lle y mae rhai yn credu, ac eraill yn ei erlid ef.* 10 *Ei anfon ef i Berea, ac yntau yn pregethu yno;* 13 *ac wedi ei erlid yn Thessalonica,* 15 *yn dyfod i Athen; ac yno yn ymresymmu, ac yn pregethu iddynt hwy y Duw byw, yr hwn nid adwaenent:* 34 *ac wrth hynny bagad yn troi at Grist.*

GWEDI iddynt dramwy trwy
Amphipolis ac Apolonia, hwy
a ddaethant i Thessalonica, lle yr
oedd synagog i'r Iuddewon.
2 A Phaul, yn ol ei arfer, a aeth i
mewn attynt, a thros dri Sabbath
a ymresymmodd â hwynt allan o'r
ysgrythyrau,
3 Gan egluro a dodi ger eu bron-
nau, [a] mai rhaid oedd i Grist ddï-
oddef, a chyfodi oddi wrth y meirw;
ac mai hwn yw y Crist Iesu, yr hwn
[2] yr wyf fi yn ei bregethu i chwi.
4 [b] A rhai o honynt a gredasant,
ac a ymwasgasant â Phaul a Silas,
ac o'r Groegwyr crefyddol lïaws
mawr, ac o'r gwragedd pennaf nid
ychydig.
5 ¶ Eithr yr Iuddewon y rhai oedd

a Luc 24. 26, 46.
2 eb efe, *yr,* &c.
b pen. 28. 24.

heb gredu, gan genfigennu, a gym-
merasant attynt ryw ddynion drwg
o grwydriaid; ac wedi casglu tyrfa,
hwy a wnaethant gyffro yn y ddin-
as, ac a osodasant ar dŷ Jason, ac
a geisiasant eu dwyn hwynt allan
at y bobl.
6 A phan na chawsant hwynt,
hwy a lusgasant Jason, a rhai o'r
brodyr, at bennaethiaid y ddinas,
gan lefain, [c] Y rhai sydd yn aflon-
yddu y byd, *y rhai hynny* a ddaeth-
ant yma hefyd;
7 Y rhai a dderbyniodd Jason: ac
y mae y rhai hyn oll yn gwneuthur
yn erbyn ordeiniadau Cesar, [d] gan
ddywedyd fod brenhin arall, *sef* Iesu.
8 A hwy a gyffroisant y dyrfa, a
llywodraethwyr y ddinas hefyd,
wrth glywed y pethau hyn.
9 Ac wedi iddynt [3] gael [4] sicrwydd
gan Jason a'r lleill, hwy a'u goll-
yngasant hwynt ymaith.
10 ¶ [e] A'r brodyr yn ebrwydd o hyd
nos a anfonasant Paul a Silas i
Berea: y rhai wedi eu dyfod *yno,*
a aethant i synagog yr Iuddewon.
11 Y rhai hyn oedd foneddigeidd-
iach na'r rhai oedd yn Thessalonica,
y rhai a dderbyniasant y gair gyd â
phob parodrwydd meddwl, [f] gan
chwilio beunydd yr ysgrythyrau, a
oedd y pethau hyn felly.
12 Felly llawer o honynt a gred-
asant, ac o'r Groegesau parchedig,
ac o wŷr, nid ychydig.
13 A phan wybu yr Iuddewon o
Thessalonica fod gair Duw yn ei
bregethu gan Paul yn Berea hefyd,
hwy a ddaethant yno hefyd, gan
gyffrôi y dyrfa.
14 Ac yna yn ebrwydd y brodyr
a anfonasant Paul ymaith, i fyned
megis i'r môr: ond Silas a Thimo-
thëus a arhosasant yno.
15 A chyfarwyddwyr Paul a'i dyg-
asant ef hyd Athen; ac [g] wedi der-
byn gorchymyn at Silas a Timo-
thëus, ar iddynt ddyfod atto ar
ffrwst, hwy a aethant ymaith.
16 ¶ A thra yr ydoedd Paul yn
aros am danynt yn Athen, ei yspryd
a gynhyrfwyd ynddo, wrth weled y
ddinas [5] wedi ymrôi i eilunod.
17 O herwydd hynny yr ymres-
ymmodd efe yn y synagog â'r Iudd-
ewon, ac â'r rhai crefyddol, ac yn y
farchnad beunydd â'r rhai a gyfar-
fyddent âg ef.
18 A rhai *o'r* philosophyddion o'r
Epicuriaid, ac o'r Stoiciaid, a ym-

Anno DOMINI 53.
c pen. 16. 20.
d Luc 23. 2. Ioan 19. 12.
3 *dderbyn.* 4 *boddlonrwydd.*
e pen. 9. 25.
f Es. 34. 16. Luc 16. 29. Ioan 5. 39.
g pen. 18. 5.
A. D. 54.
5 *yn llawn eilunod.*

Anno DOMINI 54.

ddadleuasant âg ef; a rhai a ddy-
wedasant, Beth a fynnai y [6]siaradwr
hwn ei ddywedyd? a rhai, Tebyg
yw ei fod ef yn mynegi duwiau
dïeithr: am ei fod yn pregethu yr
Iesu, a'r adgyfodiad iddynt.
19 A hwy a'i daliasant ef, ac a'i
dygasant i [7]Areopagus, gan ddy-
wedyd, A allwn ni gael gwybod
beth *yw* y ddysg newydd hon, a
draethir gennyt?
20 Oblegid yr wyt ti yn dwyn
rhyw bethau dïeithr i'n clustiau ni:
am hynny ni a fynnem wybod beth
a allai y pethau hyn fod.
21 (A'r holl Atheniaid, a'r dïeithr-
iaid y rhai oedd yn ymdeithio yno,
nid oeddynt yn cymmeryd ham-
dden i ddim arall, ond i ddywedyd
neu i glywed rhyw newydd.)
22 ¶ Yna y safodd Paul y'nghanol
[8]Areopagus, ac a ddywedodd, *Ha*
wŷr Atheniaid, mi a'ch gwelaf chwi
ym mhob peth yn dra choel-gref-
yddol:
23 Canys wrth ddyfod heibio, ac
edrych ar [9]eich defosiynau, mi a
gefais allor yn yr hon yr ysgrifen-
asid, I'R DUW NID ADWAENIR.
Yr hwn gan hynny yr ydych chwi
heb ei adnabod yn ei addoli, hwn-
nw yr wyf fi yn ei fynegi i chwi.
24 [h]Y Duw a wnaeth y byd, a
phob peth sydd ynddo, gan ei fod
yn Arglwydd nef a daear, [i]nid yw
yn trigo mewn temlau o waith
dwylaw:
25 Ac nid â dwylaw dynion y
gwasanaethir ef, [k]fel pe bai arno
eisieu dim; [l]gan ei fod ef yn
rhoddi i bawb fywyd, ac anadl, a
phob peth oll.
26 Ac *efe* a wnaeth o un gwaed
bob cenedl o ddynion, i breswylio
ar holl wyneb y ddaear, ac a ben-
nodd yr amseroedd rhag-osodedig,
a [m]therfynau eu preswylfod hwynt;
27 [n]Fel y ceisient yr Arglwydd, os
gallent ymbalfalu am dano ef, a'i
gael, er nad yw efe yn ddïau nep-
pell oddi wrth bob un o honom:
28 Oblegid [o]ynddo ef yr ydym ni
yn byw, yn symmud, ac yn bod;
[p]megis y dywedodd rhai o'ch [2]pö-
etau chwi eich hunain, Canys ei
hiliogaeth ef hefyd ydym ni.
29 Gan ein bod ni gan hynny yn
hiliogaeth Duw, [q]ni ddylem ni dyb-
ied fod y Duwdod yn debyg i aur,
neu arian, neu faen, o gerfiad celf-
yddyd a dychymmyg dyn.

[6] *hauwr geiriau.*
[7] Sef, *Bryn Mawrth,* neu, *Mars.* Y llys uchaf yn Athen ydoedd.
[8] Neu, *llys yr Areopagiaid.*
[9] Neu, *eich duwiau a addolwch,* 2 Thess. 2. 4.
[h] pen. 14. 15.
[i] pen. 7. 48.
[k] Ps. 50. 8.
[l] Gen. 2. 7.
[m] Deut. 32. 8.
[n] Rhuf. 1. 20.
[o] Col. 1. 17. Heb. 1. 3.
[p] Tit. 1. 12.
[2] Neu, *prydyddion,* neu, *beirdd.*
[q] Es. 40. 18.

30 [r]A Duw, wedi esgeuluso amser-
oedd yr anwybodaeth hon, sydd
[s]yr awrhon yn gorchymyn i bob
dyn ym mhob man edifarhâu:
31 O herwydd iddo osod diwrnod
yn yr hwn [t]y barna efe y byd mewn
cyfiawnder, trwy y gwr a ordein-
iodd efe; gan roddi [3]ffydd i bawb,
o herwydd [u]darfod iddo ei gyfodi
ef oddi wrth y meirw.
32 ¶ A phan glywsant sôn am
adgyfodiad y meirw, rhai a wat-
warasant; a rhai a ddywedasant,
Ni a'th wrandawn drachefn am y
peth hwn.
33 Ac felly Paul a aeth allan o'u
plith hwynt.
34 Eithr rhai gwŷr a lynasant
wrtho, ac a gredasant: ym mhlith
y rhai *yr oedd* Dionysius yr Areo-
pagiad, a gwraig a'i henw Damaris,
ac eraill gyd â hwynt.

PENNOD XVIII.

1 *Paul yn gweithio â'i ddwylaw, ac yn preg-*
ethu yn Corinth i'r Cenhedloedd. 9 *Yr*
Arglwydd yn ei gysuro ef trwy weledigaeth.
12 *Achwyn arno ger bron Gàlio y rhaglaw:*
yntau yn cael ei ollwng ymaith; 18 *ac wedi*
hynny yn tramwy o ddinas i ddinas, ac yn
nerthu y disgyblion. 24 *Apòlos, wedi ei*
ddysgu yn fanylach gan Acwila a Phriscìla,
28 *yn pregethu Crist gyd â nerth mawr.*

AR ol y pethau hyn, Paul a ym-
adawodd âg Athen, ac a
ddaeth i Corinth.
2 Ac wedi iddo gael rhyw Iudd-
ew a'i enw [a]Acwila, un o Pontus
o genedl, wedi dyfod yn hwyr o'r
Ital, a'i wraig Priscìla, (am orchy-
myn o Claudius i'r Iuddewon oll
fyned allan o Rufain,) efe a ddaeth
attynt.
3 Ac, o herwydd ei fod o'r un
gelfyddyd, efe a arhoes gyd â hwynt,
ac [b]a weithiodd; (canys gwneuthur-
wyr pebyll oeddynt wrth eu celf-
yddyd.)
4 Ac efe a ymresymmodd yn y syn-
agog bob Sabbath, ac a [2]gynghor-
odd yr Iuddewon, a'r Groegiaid.
5 A phan ddaeth [c]Silas a Thimo-
thëus o Macedonia, bu gyfyng ar
Paul yn yr yspryd, ac *efe* a dyst-
iolaethodd i'r Iuddewon, mai Iesu
[3]oedd Crist.
6 A [d]hwythau gwedi ymosod yn ei
erbyn, a chablu, [e]efe a ysgydwodd
ei ddillad, ac a ddywedodd wrth-
ynt, [f]*Bydded* eich gwaed chwi ar
eich pennau eich hunain; [g]glân
ydwyf fi: o hyn allan mi a âf at
y Cenhedloedd.

Anno DOMINI 54.

[r] pen. 14. 16. Rhuf. 3. 25.
[s] Luc 24. 47.
[t] pen. 10. 42. Rhuf. 2. 16.
[3] *sicrwydd.*
[u] pen. 2. 24.
[a] Rhuf. 16. 3. 1 Cor. 16. 19.
[b] pen. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[2] *berswadiodd.*
[c] pen. 17. 14, 15.
[3] *ydyw y Crist.*
[d] pen. 13. 45. 1 Petr 4. 4.
[e] Neh. 5. 13. Matt. 10. 14. pen. 13. 51. 2 Sam. 1. 16.
[f] Ezec. 18. 13.
[g] Ezec. 3. 18, 19. pen. 20. 26.

Anno DOMINI 54.

7 ¶ Ac wedi myned oddi yno, efe a ddaeth i dŷ un a'i enw Justus, *un* oedd yn addoli Duw, tŷ yr hwn oedd yn cyffwrdd â'r synagog.

h 1 Cor. 1. 14.

8 [h] A Chrispus yr arch-synagogydd a gredodd yn yr Arglwydd, a'i holl dŷ: a llawer o'r Corinthiaid, wrth wrandaw, a gredasant, ac a fedyddiwyd.

i pen. 23. 11.

9 [i] A'r Arglwydd a ddywedodd wrth Paul trwy weledigaeth liw nos, Nac ofna; eithr llefara, ac na thaw;

10 Canys yr wyf fi gyd â thi, ac ni esyd neb arnat, i wneuthur niwed i ti: o herwydd y mae i mi bobl lawer yn y ddinas hon.

3 Gr. *eisteddodd.*

11 Ac efe a [3] arhoes *yno* flwyddyn a chwe mis, yn dysgu gair Duw yn eu plith hwynt.

A. D. 55. diweddu.

12 ¶ A phan oedd Gâlio yn rhaglaw yn Achaia, cyfododd yr Iuddewon yn unfryd yn erbyn Paul, ac a'i dygasant ef i'r frawdle,

13 Gan ddywedyd, Y mae hwn yn annog dynion i addoli Duw yn erbyn y ddeddf.

k pen. 25. 11.

14 Ac fel yr oedd Paul yn amcanu agoryd ei enau, dywedodd Gàlio wrth yr Iuddewon, [k] Pe buasai gam, neu ddrwg weithred, O Iuddewon, wrth reswm myfi a gyd-ddygaswn â chwi:

15 Eithr os y cwestiwn sydd am ymadrodd, ac enwau, a'r ddeddf sydd yn eich plith chwi, edrychwch eich hunain; canys ni fyddaf fi farnwr am y pethau hyn.

16 Ac efe a'u gyrrodd hwynt oddi wrth y frawdle.

l 1 Cor. 1. 1.

17 A'r holl Roegwyr a gymmerasant [l] Sosthenes yr arch-synagogydd, ac a'i curasant o flaen y frawdle. Ac nid oedd Gàlio yn gofalu am ddim o'r pethau hynny.

m Num. 6. 18. pen. 21. 24.

18 ¶ Eithr Paul, wedi aros etto ddyddiau lawer, a ganodd yn iach i'r brodyr, ac a fordwyodd ymaith i Syria, a chyd âg ef Priscila ac Acwila; gwedi iddo [m] gneifio *ei* ben yn Cenchrea: canys yr oedd arno adduned.

19 Ac efe a ddaeth i Ephesus, ac a'u gadawodd hwynt yno; eithr efe a aeth i'r synagog, ac a ymresymmodd â'r Iuddewon.

20 A phan ddymunasant *arno* aros gyd â hwynt dros amser hŵy, ni chaniattaodd efe:

n pen. 19. 21.

21 Eithr efe a ganodd yn iach iddynt, gan ddywedyd, [n] Y mae yn anghenraid i mi gadw yr wyl sydd yn dyfod yn Jerusalem; ond [o] os myn Duw, mi a ddeuaf yn fy ol attoch chwi drachefn. Ac efe a aeth ymaith o Ephesus.

Anno DOMINI 55.

o 1 Cor. 4. 19. Heb. 6. 3. Iago 4. 15.

22 Ac wedi iddo ddyfod i waered i Cesarea, efe a aeth i fynu ac a gyfarchodd yr eglwys, ac a ddaeth i waered i Antiochia.

A. D. 56.

p Gal. 4. 14.

23 Ac wedi iddo dreulio talm o amser efe a aeth ymaith, gan dramwy trwy wlad [p] Galatia, a Phrygia, mewn trefn, a chadarnhâu yr holl ddisgyblion.

q 1 Cor. 1. 12.

24 ¶ [q] Eithr rhyw Iuddew, a'i enw Apòlos, Alexandriad o genedl, gwr ymadroddus, cadarn yn yr ysgrythyrau, a ddaeth i Ephesus.

r pen. 19. 3.

25 Hwn oedd wedi dechreu dysgu iddo ffordd yr Arglwydd: ac *efe* yn wresog yn yr yspryd, a lefarodd, ac a athrawiaethodd yn ddiwyd y pethau a berthynent i'r Arglwydd, [r] heb ddeall ond bedydd Ioan yn unig.

26 A hwn a ddechreuodd lefaru yn hŷf yn y synagog: a phan glybu Acwila a Phriscila, hwy a'i cymmerasant ef attynt, ac a agorasant iddo ffordd Duw yn fanylach.

s 1 Cor. 3. 6.

27 A phan oedd efe yn ewyllysio myned i Achaia, y brodyr, gan annog, a ysgrifenasant at y disgyblion i'w dderbyn ef: yr hwn, wedi ei ddyfod, [s] a gynnorthwyodd lawer ar y rhai a gredasent trwy ras;

28 Canys efe a orchfygodd yr Iuddewon yn egnïol, ar gyhoedd, gan ddangos trwy ysgrythyrau, mai Iesu yw Crist.

PENNOD XIX.

6 *Rhoddi yr Yspryd Glân trwy ddwylaw Paul.* 9 *Yr Iuddewon yn cablu ei athrawiaeth ef, yr hon a gadarnhëir trwy wyrthiau.* 13 *Y consurwyr Iuddewaidd* 16 *yn cael eu curo gan y cythraul.* 19 *Llosgi y llyfrau consurio.* 24 *Demetrius, o chwant elw, yn codi terfysg mawr yn erbyn Paul:* 35 *ac ysgolhaig y ddinas yn llonyddu y derfysg.*

A DIGWYDDODD, tra fu Apòlos yn Corinth, wedi i Paul dramwy trwy y parthau uchaf, ddyfod o hono ef i Ephesus: ac wedi iddo gael rhyw ddisgyblion,

a pen. 8. 16. Edrych 1 Sam. 3. 7.

2 Efe a ddywedodd wrthynt, A dderbyniasoch chwi yr Yspryd Glân er pan gredasoch? A hwy a ddywedasant wrtho, [a] Ni chawsom ni gymmaint a chlywed a oes Yspryd Glân.

3 Ac efe a ddywedodd wrthynt, I ba beth gan hynny y bedyddiwyd

Anno DOMINI 56.

chwi? Hwythau a ddywedasant, [b] I fedydd Ioan.

4 A dywedodd Paul, [c] Ioan yn ddïau a fedyddiodd â bedydd edifeirwch, gan ddywedyd wrth y bobl am gredu yn yr hwn oedd yn dyfod ar ei ol ef, sef yng Nghrist Iesu.

5 A phan glywsant hwy *hyn,* hwy a fedyddiwyd yn enw yr Arglwydd Iesu.

6 Ac wedi i Paul [d] ddodi *ei* ddwylaw arnynt, yr Yspryd Glân a ddaeth arnynt; a hwy [e] a draethasant â thafodau, ac a brophwydasant.

7 A'r gwŷr oll oeddynt ynghylch deuddeg.

8 Ac efe a aeth i mewn i'r synagog, ac a lefarodd yn hŷf dros dri mis, gan ymresymmu a chynghori y pethau *a berthynent* i deyrnas Dduw.

A.D. 57.

9 Eithr [f] pan oedd rhai wedi caledu, ac heb gredu, gan ddywedyd yn ddrwg am [g] y ffordd honno ger bron y llïaws, efe a dynnodd ymaith oddi wrthynt, ac a neillduodd y disgyblion; gan ymresymmu beunydd yn ysgol un Tyrannus.

10 A [h] hyn a fu dros yspaid dwy flynedd, hyd oni ddarfu i bawb a oedd yn trigo yn Asia, yn Iuddewon a Groegiaid, glywed gair yr Arglwydd Iesu.

11 A [i] gwyrthiau rhagorol a wnaeth Duw trwy ddwylaw Paul:

12 [k] Hyd oni ddygid at y cleifion, oddi wrth ei gorph ef, napcynau neu [2] foledau; a'r clefydau a ymadawai â hwynt, a'r ysprydion drwg a aent allan o honynt.

A.D. 58.

13 ¶ Yna rhai o'r Iuddewon crwydraidd, *y rhai oedd* gonsurwyr, [l] a gymmerasant arnynt enwi uwch ben y rhai oedd ag ysprydion drwg ynddynt, enw yr Arglwydd Iesu, gan ddywedyd, Yr ydym ni yn eich tynghedu chwi trwy yr Iesu, yr hwn y mae Paul yn ei bregethu.

14 Ac yr oedd rhyw saith o feibion i Scefa, Iuddew *ac* arch-offeiriad, y rhai oedd yn gwneuthur hyn.

15 A'r yspryd drwg a attebodd ac a ddywedodd, Yr Iesu yr wyf yn ei adnabod, a Phaul a adwaen; eithr pwy ydych chwi?

16 A'r dyn yr hwn yr oedd yr yspryd drwg ynddo, a ruthrodd arnynt, ac a'u [3] gorchfygodd, ac a fu drwm yn eu herbyn; hyd oni ffoisant hwy allan o'r tŷ hwnnw, yn noethion ac yn archolledig.

17 A hyn a fu hysbys gan yr holl Iuddewon a'r Groegiaid hefyd, y rhai oedd yn preswylio yn Ephesus; ac ofn a syrthiodd arnynt oll, ac enw yr Arglwydd Iesu a fawrygwyd.

18 A llawer o'r rhai a gredasent a ddaethant, ac [m] a gyffesasant, ac a fynegasant eu gweithredoedd.

19 Llawer hefyd o'r rhai a fuasai yn gwneuthur [4] rhodreswaith, a ddygasant eu llyfrau ynghyd, ac a'u llosgasant y'ngŵydd pawb: a hwy a fwriasant eu gwerth hwy, ac a'i cawsant yn ddengmil a deugain o *ddarnau* arian.

20 [n] Mor gadarn y cynnyddodd gair yr Arglwydd, ac y cryfhaodd.

A.D. 59.

21 ¶ [o] A phan gyflawnwyd y pethau hyn, [p] arfaethodd Paul yn yr yspryd, gwedi iddo dramwy trwy Macedonia ac Achaia, fyned i Jerusalem; gan ddywedyd, Gwedi i mi fod yno, [q] rhaid i mi weled Rhufain hefyd.

22 Ac wedi anfon i Macedonia ddau o'r [r] rhai oedd yn gweini iddo, *sef* Timothëus ac [s] Erastus, efe ei hun a arhosodd dros amser yn Asia.

23 ¶ A bu ar [t] yr amser hwnnw drallod nid bychan ynghylch y [u] ffordd honno.

24 Canys rhyw un a'i enw Demetrius, gôf arian, yn gwneuthur temlau arian i Dïana, oedd yn peri elw [x] nid bychan i'r crefftwyr;

25 Y rhai a alwodd efe, ynghyd â gweithwyr y cyfryw bethau hefyd, ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a wyddoch mai oddi wrth yr elw hwn y mae ein golud ni:

26 Chwi a welwch hefyd ac a glywch, nid yn unig yn Ephesus, eithr agos dros Asia oll, ddarfod i'r Paul yma berswadio a throi llawer o bobl ymaith, wrth ddywedyd [y] nad ydyw dduwiau y rhai a wneir â dwylaw.

27 Ac nid yw yn unig yn enbyd i ni, ddyfod y rhan hon i ddirmyg; eithr hefyd bod cyfrif teml y dduwies fawr Dïana yn ddiddym, a bod hefyd ddistrywio ei mawrhydi hi, yr hon y mae Asia oll a'r byd yn ei haddoli.

28 A phan glywsant, hwy a lanwyd o ddigofaint; ac a lefasant, gan ddywedyd, Mawr *yw* Dïana yr Ephesiaid.

Anno DOMINI 58.

[b] pen. 18. 25.
[c] Matt. 3. 11. pen. 1. 5. a 11. 16.
[d] pen. 6. 6. a 8. 17.
[e] pen. 2. 4. a 10. 46.
[f] 2 Tim. 1. 15.
[g] Edrych pen. 9. 2. a 24. 14. ad. 23.
[h] Edrych pen. 20. 31.
[i] Marc 16. 20. pen. 14. 3.
[k] pen. 5. 15. Edrych 2 Bren. 4. 29.
[2] *gwrsiau.*
[l] Edrych Marc 9. 38.
[3] *meistrolodd.*
[m] Matt. 3. 6.
[4] *manylwaith.*
[n] pen. 6. 7. a 12. 24.
[o] Rhuf. 15. 25. Gal. 2. 1.
[p] pen. 20. 22.
[q] pen. 18. 21.
[r] pen. 13. 5.
[s] Rhuf. 16. 23. 2 Tim. 4. 20.
[t] 2 Cor. 1. 8.
[u] Edrych pen. 9. 2.
[x] pen. 16. 16, 19.
[y] Ps. 115. 4. Jer. 10. 3.

Anno DOMINI 59.

29 A llanwyd yr holl ddinas o gythrwfl: a hwy a ruthrasant yn unfryd i'r [5] orsedd, gwedi cipio [z] Gaius ac [a] Aristarchus o Macedonia, cydymdeithion Paul.

30 A phan oedd Paul yn ewyllysio myned i mewn i blith y bobl, ni adawodd y disgyblion iddo.

31 Rhai hefyd o bennaethiaid Asia, y rhai oedd gyfeillion iddo, a yrrasant atto, i ddeisyf *arno,* nad ymroddai efe i fyned i'r orsedd.

32 A rhai a lefasant un peth, ac eraill beth arall: canys y gynnulleidfa oedd yn gymmysg; a'r rhan fwyaf ni wyddent o herwydd pa beth y daethent ynghyd.

33 A hwy a dynnasant Alexander allan o'r dyrfa, a'r Iuddewon yn ei yrru ef ym mlaen. Ac Alexander [b] a amneidiodd â'i law am osteg, ac a fynnasai ei amddiffyn ei hun wrth y bobl.

34 Eithr pan wybuant mai Iuddew oedd efe, pawb âg un llef a lefasant megis dros ddwy awr, Mawr *yw* Dïana yr Ephesiaid.

35 Ac wedi i [6] ysgolhaig y ddinas lonyddu y bobl, efe a ddywedodd, *Ha* wŷr Ephesiaid, pa ddyn sydd nis gŵyr fod dinas yr Ephesiaid yn [7] addoli y dduwies fawr Dïana, a'r *ddelw* a ddisgynodd oddi wrth Jupiter?

36 A chan fod y pethau hyn heb allu dywedyd i'w herbyn, rhaid i chwi fod yn llonydd, ac na wneloch ddim mewn byrbwyll.

37 Canys dygasoch yma y gwŷr hyn, y rhai nid ydynt nac yn yspeilwyr temlau, nac yn cablu eich duwies chwi.

38 Od oes gan hynny gan Demetrius a'r crefftwyr sydd gyd âg ef, un hawl yn erbyn neb, y mae cyfraith i'w chael, ac y mae rhaglawiaid: rhodded pawb yn erbyn eu gilydd.

39 Ac os gofynwch ddim am bethau eraill, mewn cynnulleidfa [8] gyfreithlawn y terfynir *hynny.*

40 O herwydd enbyd yw rhag achwyn arnom am y derfysg heddyw; gan nad oes un achos trwy yr hwn y gallom roddi rheswm o'r ymgyrch hwn.

41 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a ollyngodd y gynnulleidfa ymaith.

[5] *theatr golygfa.*
[z] 1 Cor. 1. 14.
[a] pen. 20. 4. a 27. 2. Col. 4. 10.
[b] pen. 12. 17.
[6] *ysgrifenedydd.*
[7] *geidwad teml.*
[8] *gyffredin.*

PENNOD XX.

1 *Paul yn myned i Macedonia;* 7 *yn gwasanaethu swpper yr Arglwydd, ac yn pregethu.* 9 *Eutychus, wedi cwympo i lawr yn farw, yn cael ei godi i fynu yn fyw.* 17 *Paul, ym Miletus, yn galw yr henuriaid ynghyd; ac yn mynegi iddynt beth a ddigwyddai iddo:* 28 *yn gorchymyn praidd Duw iddynt:* 29 *yn eu rhybuddio hwynt am y gau-athrawon:* 36 *yn gweddïo gyd â hwynt, ac yn myned ymaith.*

Anno DOMINI 59.

AC ar ol gostegu y cythrwfl, Paul, wedi galw y disgyblion atto, a'*u* cofleidio, [a] a ymadawodd i fyned i Macedonia.

2 Ac wedi iddo fyned dros y parthau hynny, a'u cynghori hwynt â llawer o ymadrodd, efe a ddaeth i dir Groeg. A. D. 60.

3 Ac wedi aros dri mis, a gwneuthur o'r Iuddewon gynllwyn iddo, fel yr oedd ar fedr morio i Syria, efe a arfaethodd ddychwelyd trwy Macedonia.

4 A chyd-ymdeithiodd âg ef hyd yn Asia, Sopater o Berea; ac o'r Thessaloniaid, [b] Aristarchus a Secundus; a Gaius o Derbe, a Timothëus; ac o'r Asiaid, [c] Tychicus a [d] Trophimus.

5 Y rhai hyn a aethant o'r blaen, *ac* a arhosasant am danom yn Troas.

6 A ninnau a fordwyasom ymaith oddi wrth Philippi, ar ol dyddiau y bara croyw, ac a ddaethom attynt hwy i Troas mewn pùm niwrnod; lle yr arhosasom saith niwrnod.

7 Ac ar [e] y *dydd* cyntaf o'r [2] wythnos, wedi i'r disgyblion ddyfod ynghyd [f] i dorri bara, Paul a [3] ymresymmodd â hwynt, ar fedr myned ymaith drannoeth; ac *efe* a barhaodd yn ymadrodd hyd hanner nos.

8 Ac yr oedd llawer o lampau yn y llofft lle yr oeddynt wedi ymgasglu.

9 A rhyw wr ieuangc, a'i enw Eutychus, a eisteddai mewn ffenestr: ac efe a syrthiodd mewn trwmgwsg, tra yr oedd Paul yn ymresymmu yn hir, wedi ei orchfygu gan gwsg, ac a gwympodd i lawr o'r drydedd lofft; ac a gyfodwyd i fynu yn farw.

10 A Phaul a aeth i waered, ac [g] a syrthiodd arno ef, a chan *ei* gofleidio, a ddywedodd, [h] Na chyffrôed arnoch: canys y mae ei enaid ynddo ef.

11 Ac wedi iddo ddyfod i fynu, a thorri bara, a bwytta, ac ymddiddan llawer hyd dorriad y dydd; felly efe a aeth ymaith.

12 A hwy a ddygasant y llangc yn fyw, ac a gysurwyd yn ddirfawr.

13 ¶ Ond nyni a aethom o'r blaen

[a] 1 Tim. 1. 3.
[b] pen. 19. 29. a 27. 2. Col. 4. 10.
[c] Eph. 6. 21. Col. 4. 7. 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.
[d] pen. 21. 29. 2 Tim. 4. 20.
[e] 1 Cor. 16. 2. Dat. 1. 10.
[2] *sabbathau.*
[f] pen. 2. 42, 46. 1 Cor. 10. 16. a 11. 20, &c.
[3] *bregethodd iddynt.*
[g] 1 Bren. 17. 21.
[h] Matt. 9. 24.

Anno DOMINI 60.

i'r llong, ac a hwyliasom i Assos; ar
fedr oddi yno dderbyn Paul: canys
felly yr oedd efe wedi ordeinio, ar
fedr myned ei hun ar ei draed.
14 A phan gyfarfu efe â ni yn
Assos, nyni a'i derbyniasom ef i
mewn, ac a ddaethom i Mitylene.
15 A morio a wnaethom oddi yno,
a dyfod drannoeth gyferbyn â Chïos;
a thradwy y tiriasom yn Samos, ac
a arhosasom yn Trogylium; a'r ail
dydd y daethom i Miletus.
16 Oblegid Paul a roddasai ei fryd
ar hwylio heibio i Ephesus, fel na
byddai iddo dreulio amser yn Asia.
[i pen. 21. 4, 12.] Canys [i] brysio yr oedd, os bai bosibl
iddo, i fod yn Jerusalem erbyn dydd
[4 *Pentecost.*] y [4] Sulgwyn.
17 ¶ Ac o Miletus efe a anfonodd
i Ephesus, ac a alwodd atto henur-
iaid yr eglwys.
18 A phan ddaethant atto, efe a
ddywedodd wrthynt, Chwi a wydd-
[k pen. 18. 19. a 19. 1, 10.] och, [k] er y dydd cyntaf y deuthum
i Asia, pa fodd y bûm i gyd â chwi
dros yr holl amser;
19 Yn gwasanaethu yr Arglwydd
gyd â phob gostyngeiddrwydd, a
llawer o ddagrau, a phrofedigaeth-
au, y rhai a ddigwyddodd i mi trwy
gynllwynion yr Iuddewon:
[l ad. 27.] 20 Y modd [l] nad atteliais ddim o'r
pethau buddiol heb eu mynegi *i
chwi*, a'ch dysgu ar gyhoedd, ac o
dŷ i dŷ;
21 Gan dystiolaethu i'r Iuddew-
[m Marc 1. 15. Luc 24. 47.] on, ac i'r Groegiaid hefyd, [m] yr edi-
feirwch sydd tu ag at Dduw, a'r
ffydd sydd tu ag at ein Harglwydd
Iesu Grist.
[n pen. 19. 21.] 22 Ac yn awr, wele [n] fi yn rhwym
yn yr yspryd yn myned i Jerusa-
lem, heb wybod y pethau a ddi-
gwydd i mi yno:
[o pen. 21. 4, 11.] 23 Eithr bod [o] yr Yspryd Glân yn
tystio i mi ym mhob dinas, gan
ddywedyd, fod rhwymau a blinder-
au yn fy aros.
[p pen. 21. 13.] 24 Ond [p] nid wyf fi yn gwneuthur
cyfrif o ddim, ac nid gwerthfawr
gennyf fy einioes fy hun, os gallaf
orphen fy ngyrfa trwy lawenydd,
[q Gal. 1. 1. Tit. 1. 3.] a'r weinidogaeth [q] a dderbyniais gan
yr Arglwydd Iesu, i dystiolaethu
efengyl gras Duw.
25 Ac yr awrhon, wele, mi a wn
[r ad. 38. Rhuf. 15. 23.] [r] na chewch chwi oll, ym mysg y
rhai y bûm i yn tramwy yn preg-
ethu teyrnas Dduw, weled fy wyneb
i mwyach.
26 O herwydd paham yr ydwyf yn
tystio i chwi y dydd heddyw, [s] fy mod [s pen. 18. 6.]
i yn lân oddi wrth waed pawb oll:
27 Canys [t] nid ymatteliais rhag [t ad. 20.]
mynegi i chwi holl [u] gynghor Duw. [u Luc 7. 30. Ioan 15. 15. Eph. 1. 11.]
28 ¶ [x] Edrychwch gan hynny ar-
noch eich hunain, ac ar yr holl
braidd, ar yr hwn y gosododd yr [x 1 Tim. 4. 16. 1 Petr 5. 2.]
Yspryd Glân chwi yn olygwyr, i
fugeilio eglwys Dduw, [y] yr hon a [y Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Petr 1. 19. Dat. 5. 9.]
bwrcasodd efe [z] â'i brïod waed.
29 Canys myfi a wn hyn, y daw, ar
ol fy ymadawiad i, [a] fleiddiau [5] blin- [z Edrych. Heb. 9. 14.]
ion i'ch plith, heb arbed y praidd. [a Matt. 7. 15. 1 Petr 2. 1.]
30 Ac o honoch chwi eich hunain
y cyfyd gwŷr yn llefaru pethau gŵyr- [5 *trymion.*]
draws, i dynnu disgyblion ar eu hol.
31 Am hynny gwyliwch, a chof-
iwch, [b] dros dair blynedd na pheid- [b pen. 19. 10.]
iais i nos a dydd â rhybuddio pob
un *o honoch* â dagrau.
32 Ac yr awrhon, frodyr, yr ydwyf
yn eich gorchymyn i Dduw, ac i
air ei ras ef, yr hwn a all [c] adeiladu [c pen. 9. 31.]
ychwaneg, a rhoddi i chwi [d] eti- [d Eph. 1. 18.]
feddiaeth ym mhlith yr holl rai a
sancteiddiwyd.
33 [e] Arian, neu aur, neu wisg neb, [e 1 Sam. 12. 3.]
ni chwennychais:
34 Ië, chwi a wyddoch eich hun-
ain, [f] ddarfod i'r dwylaw hyn wasan- [f pen. 18. 3. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.]
aethu i'm cyfreidiau i, ac i'r rhai
oedd gyd â mi.
35 Mi a ddangosais i chwi bob
peth, [g] mai wrth lafurio felly y mae [g 1 Cor. 9. 12. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13. 1 Thess. 4. 11.]
yn rhaid cynnorthwyo y gweiniaid;
a chofio geiriau yr Arglwydd Iesu,
ddywedyd o hono ef, mai Dedwydd
yw rhoddi yn hytrach na derbyn.
36 ¶ Ac wedi iddo ddywedyd y
pethau hyn, efe [h] a roddodd ei lin- [h pen. 7. 60. a 21. 5.]
iau i lawr, ac a weddïodd gyd â
hwynt oll.
37 Ac wylo yn dost a wnaeth
pawb: a *hwy* a syrthiasant ar wddf
Paul, ac a'i cusanasant ef;
38 Gan ofidio yn bennaf am y
gair [i] a ddywedasai efe, na chaent [i ad. 25.]
weled ei wyneb ef mwy. A hwy
a'i hebryngasant ef i'r llong.

PENNOD XXI.

1 *Paul yn gwrthod ei gynghori i beidio â myned i Jerusalem.* 9 *Merched Phylip yn brophwydesau.* 15 *Paul yn dyfod i Jerusalem,* 27 *lle y daliwyd ef, ac y bu mewn mawr berygl:* 31 *a'r pen-capten yn ei achub ef, ac yn rhoi cennad iddo i lefaru wrth y bobl.*

A DIGWYDDODD, wedi i ni osod
allan, ac ymadael â hwynt,
ddyfod o honom âg uniawn-gyrch
i Coos, a thrannoeth i Rhodes; ac
oddi yno i Patara.
2 A phan gawsom long yn hwylio

Anno DOMINI 60.

trosodd i Phenice, ni a ddringasom
iddi, ac a aethom ymaith.
3 Ac wedi ymddangos o Cyprus
i ni, ni a'i gadawsom hi ar y llaw
aswy, ac a hwyliasom i Syria, ac a
diriasom yn Tyrus: canys yno yr
oedd y llong yn dadlwytho y llwyth.
4 Ac wedi i ni gael disgyblion,
nyni a arhosasom yno saith niwr-
nod: [a] y rhai a ddywedasant i Paul,
[a] pen. 20. 23.
trwy yr Ysbryd, nad elai i fynu i
Jerusalem.
5 A phan ddarfu i ni orphen y
dyddiau, ni a ymadawsom, ac a
gychwynasom; a phawb, ynghyd
â'r gwragedd a'r plant, a'n heb-
ryngasant *ni* hyd allan o'r ddinas:
ac wedi i ni [b] ostwng ar ein gliniau
[b] pen. 20. 36.
ar y traeth, ni a weddïasom.
6 Ac wedi i ni ymgyfarch â'n gilydd,
ni a ddringasom i'r llong; a hwy-
thau a ddychwelasant i'w cartref.
7 Ac wedi i ni orphen hwylio o
Tyrus, ni a ddaethom i Ptolemais:
ac wedi *i ni* gyfarch y brodyr, ni a
drigasom un diwrnod gyd â hwynt.
8 A thrannoeth, [2] y rhai oedd yng-
[2] *Paul a'r rhai oedd gyd âg ef.* pen. 13. 13.
hylch Paul [3] a ymadawsant, ac a
[3] *gwedi myned allan, nyni a ddaethom i Cesarea.*
ddaethant i Cesarea. Ac wedi i ni
fyned i mewn i dŷ Phylip [c] yr
efengylwr, ([d] yr hwn oedd *un* o'r
[c] Eph. 4. 11. 2 Tim. 4. 5.
saith,) ni a arhosasom gyd âg ef.
9 Ac i hwn yr oedd pedair merch-
[d] pen. 6. 5. a 8. 26.
ed o forwynion, [e] yn prophwydo.
[e] pen. 2. 17.
10 Ac fel yr oeddem yn aros *yno*
ddyddiau lawer, daeth i waered o
Judea brophwyd a'i enw [f] Agabus.
[f] pen. 11. 28.
11 Ac wedi dyfod attom, a chym-
meryd gwregys Paul, a rhwymo ei
ddwylaw ef a'i draed, efe a ddy-
wedodd, Hyn a ddywed yr Ysbryd
Glân; [g] Y gwr bïau y gwregys hwn
[g] ad. 33. pen. 20. 23.
a rwym yr Iuddewon fel hyn yn
Jerusalem, ac a'*i* traddodant i ddwy-
law y Cenhedloedd.
12 A phan glywsom y pethau hyn,
nyni, a'r rhai oedd o'r fan honno
hefyd, a ddeisyfasom nad elai efe
i fynu i Jerusalem.
13 Eithr Paul a attebodd, [h] Beth
[h] pen. 20. 24.
a wnewch chwi yn wylo, ac yn
torri fy nghalon i? canys parod
wyf fi nid i'm rhwymo yn unig,
ond i farw hefyd yn Jerusalem, er
mwyn enw yr Arglwydd Iesu.
14 A chan na ellid ei berswadio,
ni a beidiasom, gan ddywedyd, [i] E-
[i] Matt. 6. 10. Luc 11. 2. a 22. 42.
wyllys yr Arglwydd a wneler.
15 Hefyd, ar ol y dyddiau hynny,
ni a gymmerasom ein beichiau, ac
a aethom i fynu i Jerusalem.
16 A *rhai* o'r disgyblion o Cesar-
ea a ddaeth gyd â ni, gan ddwyn
un Mnason o Cyprus, hen ddisgybl,
gyd â'r hwn y llettŷem.
17 Ac wedi ein dyfod i Jerusa-
lem, y brodyr a'n derbyniasant yn
llawen.
18 A'r *dydd* nesaf yr aeth Paul
gyd â ni i mewn at [k] Iago; a'r holl
[k] pen. 15. 13. Gal. 1. 19.
henuriaid a ddaethant yno.
19 Ac wedi iddo gyfarch gwell
iddynt, efe a fynegodd iddynt, bob
yn un ac un, bob peth a wnaethai
Duw ym mhlith y Cenhedloedd trwy
ei weinidogaeth ef.
20 A phan glywsant, hwy a ogon-
eddasant yr Arglwydd, ac a ddy-
wedasant wrtho, Ti a weli, frawd,
pa [4] sawl myrddiwn sydd o'r Iudd-
[4] *aneirif.*
ewon y rhai a gredasant; ac y
maent oll [1] yn dwyn zêl i'r ddeddf.
[1] Rhuf. 10. 2. Gal. 1. 14.
21 A hwy a glywsant am danat
ti, dy fod di yn dysgu yr Iuddewon
oll, y rhai sydd ym mysg y Cen-
hedloedd, i ymwrthod â Moses; ac
yn dywedyd, na ddylent hwy en-
waedu ar *eu* plant, na rhodio yn
ol y defodau.
22 Pa beth gan hynny? nid [5] oes
[5] *anghenraid yw dyfod.*
fodd na ddêl y lliaws ynghyd:
canys hwy a gânt glywed dy ddy-
fod di.
23 Gwna gan hynny yr hyn a
ddywedwn wrthyt: Y mae gen-
nym ni bedwar gwŷr a chanddynt
adduned arnynt:
24 Cymmer y rhai hyn, a glan-
hâer di gyd â hwynt, a gwna draul
arnynt, fel yr [m] eilliont *eu* pennau;
[m] Num. 6. 2, 13, 18. pen. 18. 18.
ac y gwypo pawb am y pethau a
glywsant am danat ti, nad ydynt
ddim, ond dy fod di dy hun hefyd
yn rhodio, ac yn cadw y ddeddf.
25 Eithr am y Cenhedloedd y rhai
a gredasant, [n] ni a ysgrifenasom, *ac*
[n] pen. 15. 20, 29.
a farnasom, na bo iddynt gadw dim
o'r cyfryw beth; eithr iddynt ym-
gadw oddi wrth y pethau a aberth-
wyd i eilunod, a gwaed, a rhag
peth tagedig, a rhag putteindra.
26 Yna Paul a gymmerth y gwŷr;
a thrannoeth, gwedi iddo ymlanhâu
gyd â hwynt, efe [o] a aeth i mewn i'r
[o] pen. 24. 18.
deml; [p] gan hysbysu cyflawni dydd-
[p] Num. 6. 13.
iau y glanhâd, hyd oni offrymmid
offrwm dros bob un o honynt.
27 A phan oedd y saith niwrnod
ar ddarfod, yr Iuddewon oeddynt
o Asia, pan welsant ef yn y deml,
a derfysgasant yr holl bobl, ac a
ddodasant ddwylaw arno,

Anno DOMINI 60.

28 Gan lefain, *Ha* wŷr Israeliaid,
cynnorthwywch. Dyma y dyn sydd
yn dysgu pawb ym mhob man yn
erbyn y bobl, a'r gyfraith, a'r lle
yma: ac ym mhellach, [q] y Groegiaid
hefyd a ddug *efe* i mewn i'r deml,
ac a halogodd y lle sanctaidd hwn.
29 Canys hwy a welsent o'r blaen
[r] Trophimus yr Ephesiad yn y ddin-
as gyd âg ef, yr hwn yr oeddynt
hwy yn tybied ddarfod i Paul ei
ddwyn i mewn i'r deml.
30 A [s] chynhyrfwyd y ddinas oll,
[6] a'r bobl a redodd ynghyd: ac
wedi ymaelyd yn Paul, hwy a'i tyn-
nasant ef allan o'r deml: ac yn
ebrwydd cauwyd y drysau.
31 Ac fel yr oeddynt hwy yn
ceisio ei ladd ef, daeth y gair at
ben-capten y fyddin, fod Jerusa-
lem oll mewn terfysg.
32 Yr hwn allan o law a gym-
merodd filwyr, a chanwriaid, ac a
redodd i waered attynt: hwythau,
pan welsant y pen-capten a'r mil-
wyr, a beidiasant â churo Paul.
33 Yna y daeth y pen-capten yn
nês, ac a'i daliodd ef, ac [t] a arch-
odd *ei* rwymo *ef* â dwy gadwyn;
ac a ymofynodd pwy oedd efe, a
pha beth a wnaethai.
34 Ac amryw rai a lefent amryw
beth yn y dyrfa: ac am nas gallai
wybod hysbysrwydd o herwydd y
cythrwfl, efe a orchymynodd ei
ddwyn ef i'r castell.
35 A phan oedd efe ar y gris-
iau, fe a ddigwyddodd gorfod ei
ddwyn ef gan y milwyr, o achos
trais y dyrfa.
36 Canys yr oedd lliaws y bobl yn
canlyn, gan lefain, [u] Ymaith âg ef.
37 A phan oedd Paul ar ei ddwyn
i mewn i'r castell, efe a ddywedodd
wrth y pen-capten, Ai rhydd i mi
ddywedyd peth wrthyt? Ac efe a
ddywedodd, A fedri di Roeg?
38 [x] Onid tydi yw yr Aiphtwr, yr
hwn o flaen y dyddiau hyn a gy-
fodaist derfysg, ac a arweiniaist
i'r anialwch bedair mil o wŷr llof-
ruddiog?
39 A Phaul a ddywedodd, [y] Gwr
ydwyf fi yn wir o Iuddew, *un* o
Tarsus, dinesydd o ddinas nid an-
enwog, o Cilicia; ac yr wyf yn
deisyf arnat ti, dyro gennad i mi
i lefaru wrth y bobl.
40 Ac wedi iddo roi cennad iddo,
Paul a safodd ar y grisiau, ac a
[z] amneidiodd â llaw ar y bobl. Ac
wedi gwneuthur distawrwydd mawr,
efe a lefarodd wrthynt yn Hebraeg,
gan ddywedyd,

[q] pen. 24. 6.
[r] pen. 20. 4.
[s] pen. 26. 21.
[6] *a bu aruthr gan y bobl, ac wedi, &c.*
[t] ad. 11.
[u] Luc 23. 18. Ioan 19. 15. pen. 22. 22.
A.D. 55. pan gyfododd.
[x] pen. 5. 36.
[y] pen. 9. 11. a 22. 3.
[z] pen. 12. 17.

PENNOD XXII.

1 *Paul yn mynegi yn helaeth y modd y troisid ef i'r ffydd,* 17 *ac y galwesid ef i fod yn apostol.* 22 *Y bobl, wrth glywed crybwyll am y Cenhedloedd, yn llefain yn ei erbyn ef:* 24 *yntau yn debyg i gael ei fflangellu;* 25 *ac etto yn dïangc, trwy ymhonni o ddinasfraint Rhufain.*

Anno DOMINI 60.

[a] HA wŷr, frodyr, a thadau,
gwrandêwch fy amddiffyn
wrthych yr awrhon.
2 (A phan glywsant mai yn He-
braeg yr oedd efe yn llefaru wrth-
ynt, hwy a roisant iddo osteg gwell:
ac efe a ddywedodd,)
3 [b] Gwr wyf fi yn wir o Iuddew, yr
hwn a aned yn Tarsus yn Cilicia,
ac wedi fy meithrin yn y ddinas hon
[c] wrth draed [d] Gamaliel, *ac* wedi fy
athrawiaethu yn ol manylaf gyfraith
y tadau, [e] yn dwyn zêl i Dduw, [f] fel
yr ydych chwithau oll heddyw.
4 [g] A mi a erlidiais [h] y ffordd hon
hyd angau, gan rwymo a dodi yng
ngharchar wŷr a gwragedd hefyd.
5 Megis ag y mae yr arch-offeiriad
yn dyst i mi, a'r holl henaduriaeth;
gan y rhai hefyd y derbyniais lyth-
yrau at y brodyr, ac yr euthum i
Damascus, ar fedr dwyn y rhai oedd
yno *hefyd*, yn rhwym i Jerusalem,
i'w cospi.
6 Eithr [i] digwyddodd, a myfi yn
myned, ac yn nesâu at Damascus,
ynghylch hanner dydd, yn ddisym-
mwth i fawr oleuni o'r nef ddis-
gleirio o'm hamgylch.
7 A mi a syrthiais ar y ddaear,
ac a glywais lais yn dywedyd wrth-
yf, Saul, Saul, paham yr wyt yn
fy erlid?
8 A minnau a attebais, Pwy wyt ti,
O Arglwydd? Yntau a ddywedodd
wrthyf, Myfi yw Iesu o Nazareth,
yr hwn yr wyt ti yn ei erlid.
9 Hefyd [k] y rhai oedd gyd â myfi
a welsant y goleuni yn ddïau, ac
a ofnasant; ond ni chlywsant hwy
lais yr hwn oedd yn llefaru wrthyf.
10 Ac myfi a ddywedais, Beth a
wnaf, *O* Arglwydd? A'r Arglwydd
a ddywedodd wrthyf, Cyfod, a dos
i Damascus; ac yno y dywedir i ti
bob peth a'r a ordeiniwyd i ti eu
gwneuthur.
11 A phryd nad oeddwn yn gwel-
ed gan ogoniant y goleuni hwn-
nw, [2] a'r rhai oedd gyd â mi yn

[a] pen. 7. 2.
[b] pen. 21. 39. 2 Cor. 11. 22.
[c] Deut. 33. 3. Luc 10. 39.
[d] pen. 5. 34.
[e] Gal. 1. 14.
[f] Rhuf. 10. 2.
[g] pen. 8. 3.
[h] pen. 9. 2.
[i] pen. 9. 3. a 26. 12.
[k] pen. 9. 7. Dan. 10. 7.
[2] Gr. *myfi, yn cael fy arwain erbyn fy llaw gan y rhai oedd gyd â mi.*

Anno DOMINI 60.

fy nhywys erbyn fy llaw, myfi a
ddeuthum i Damascus.
[l] pen. 9. 17. 12 Ac [l] un Ananïas, gwr defosiynol
yn ol y ddeddf, ac iddo air da gan
yr Iuddewon oll a'r oeddynt yn
preswylio *yno,*
13 A ddaeth attaf, ac a safodd
ger llaw, ac a ddywedodd wrthyf,
Y brawd Saul, cymmer dy olwg.
Ac mi a edrychais arno yn yr awr
honno.
14 Ac efe a ddywedodd, Duw ein
[m] pen. 26. 16. tadau ni [m] a'th rag-ordeiniodd di
[n] 1 Cor. 9. 1. a 15. 8. i wybod ei ewyllys ef, ac i [n] wel-
[o] pen. 3. 14. a 7. 52. ed [o] y Cyfiawn hwnnw, ac i glywed
lleferydd ei enau ef.
15 Canys ti a fyddi dyst iddo
wrth bob dyn, o'r *pethau* a welaist
ac a glywaist.
16 Ac yr awrhon beth yr wyt ti
[3] *amcanu?* yn ei [3] aros? cyfod, bedyddier di,
a golch ymaith dy bechodau, gan
alw ar enw yr Arglwydd.
[p] pen. 9. 26. 17 A [p] darfu, wedi i mi ddyfod yn
fy ol i Jerusalem, fel yr oeddwn yn
gweddïo yn y deml, i mi syrthio
mewn llewyg;
18 A'i weled ef yn dywedyd wrth-
[q] Matt. 10. 14. yf, [q] Brysia, a dos ar frys allan o
Jerusalem: o herwydd ni dderbyn-
iant dy dystiolaeth am danaf fi.
19 A minnau a ddywedais, *O* Ar-
[r] ad. 4. glwydd, [r] hwy a wyddant fy mod
i yn carcharu, ac yn baeddu ym
mhob synagog, y rhai a gredent
ynot ti:
[s] pen. 7. 58. a 8. 1. 20 [s] A phan dywalltwyd gwaed
Stephan dy ferthyr di, yr oeddwn
i hefyd yn sefyll ger llaw, ac yn
cydsynio i'w ladd ef, ac yn cadw
dillad y rhai a'i lladdent ef.
21 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
[t] pen. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15. a 2. 8. Eph. 3. 8 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. Dos ymaith: [t] canys mi a'th anfonaf
ym mhell at y Cenhedloedd.
22 A hwy a'i gwrandawsant ef hyd
y gair hwn; a hwy a godasant eu
[u] pen. 21. 36. llef, ac a ddywedasant, [u] Ymaith â'r
cyfryw un oddi ar y ddaear: canys
[x] pen. 25. 24. nid cymmwys [x] ei fod ef yn fyw.
23 Ac fel yr oeddynt yn llefain,
ac yn bwrw *eu* dillad, ac yn taflu
llwch i'r awyr,
24 Y pen-capten a orchymynodd
ei ddwyn ef i'r castell, gan beri ei
holi ef trwy fflangellau; fel y gallai
wybod am ba achos yr oeddynt yn
llefain arno felly.
25 Ac fel yr oeddynt yn ei rwymo
ef â charreiau, dywedodd Paul wrth
y canwriad yr hwn oedd yn sefyll
[y] pen. 16. 37. ger llaw, [y] Ai rhydd i chwi fflangellu
gwr o Rufeiniad, ac heb ei gon-
demnio hefyd?
26 *A* phan glybu y canwriad, efe
a aeth ac a fynegodd i'r pen-capten,
gan ddywedyd, Edrych beth yr wyt
yn ei wneuthur: canys Rhufeiniad
yw y dyn hwn.
27 A'r pen-capten a ddaeth, ac a
ddywedodd wrtho, Dywed i mi, ai
Rhufeiniad wyt ti? Ac efe a ddy-
wedodd, Ië.
28 A'r pen-capten a attebodd, A
swm mawr y cefais i y ddinas-fraint
hon. Eithr Paul a ddywedodd, A
minnau a anwyd *yn freiniol.*
29 Yn ebrwydd gan hynny yr
ymadawodd oddi wrtho y rhai oedd
ar fedr ei [4] holi: a'r pen-capten [4] *arteithio.*
hefyd a ofnodd, pan wybu ei fod ef
yn Rhufeiniad, ac oblegid darfod
iddo ei rwymo ef.
30 A thrannoeth, ac efe yn ewyll-
ysio gwybod hysbysrwydd am ba
beth y cyhuddid ef gan yr Iuddew-
on, efe a'i gollyngodd ef o'r rhwym-
au, ac a archodd i'r arch-offeiriaid
a'u cynghor oll ddyfod *yno;* ac *efe*
a ddug Paul i waered, ac a'i gosod-
odd ger eu bron hwy.

PENNOD XXIII.

1 *Paul yn atteb drosto ei hun.* 2 *Ananïas yn gorchymyn ei daro ef.* 7 *Ymryson ym mysg ei gyhuddwyr ef.* 11 *Duw yn ei gysuro ef.* 14 *Yr Iuddewon yn cynllwyn iddo;* 20 *a dangos hynny i'r pen-capten:* 27 *yntau yn ei anfon ef at Ffelix y rhaglaw.*

A PHAUL, yn edrych yn graff
ar y cynghor, a ddywedodd,
Ha wŷr frodyr, [a] mi a wasanaethais [a] pen. 24. 16. 2 Tim. 1. 3.
Dduw mewn pob cydwybod dda,
hyd y dydd heddyw.
2 A'r arch-offeiriad Ananïas a
archodd i'r rhai oedd yn sefyll yn
ei ymyl, [b] ei daro ef ar ei enau. [b] 1 Bren. 22. 24. Jer. 20. 2. Ioan 18. 22.
3 Yna y dywedodd Paul wrtho,
Duw a'th dery di, bared wedi ei
wŷn-galchu: canys a ydwyt ti yn
eistedd i'm barnu i yn ol y ddeddf,
a [c] chan droseddu y ddeddf yn peri [c] Lef. 19. 35. Deut. 25. 1, 2.
fy nharo i?
4 A'r sefyllwyr a ddywedasant
wrtho, A ddifenwi di arch-offeiriad
Duw?
5 A dywedodd Paul, Ni wyddwn
i, frodyr, mai yr arch-offeiriad oedd
efe: canys ysgrifenedig yw, [d] Na [d] Exod. 22. 28.
ddywed yn ddrwg am bennaeth dy
bobl.
6 A phan wybu Paul fod y naill
ran o'r Saduceaid, a'r llall o'r Pha-
riseaid, efe a lefodd yn y cynghor,

Anno DOMINI 60.

Ha wŷr frodyr, Pharisead wyf fi,
mab i [e] Pharisead: [f] am obaith ac
adgyfodiad y meirw yr ydys yn fy
marnu i.
7 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
bu ymryson rhwng y Phariseaid a'r
Saduceaid: a rhannwyd y llïaws.
8 [g] Canys y Saduceaid yn wir a
ddywedant nad oes nac adgyfod-
iad, nac angel, nac yspryd: eithr y
Phariseaid sydd yn addef pob un
o'r ddau.
9 A bu llefain mawr: a'r ysgrifen-
yddion *o ran* y Phariseaid a godas-
ant i fynu, ac a ymrysonasant, gan
ddywedyd, [h] Nid ydym ni yn cael
dim drwg yn y dyn hwn: eithr [i] os
yspryd a lefarodd wrtho, neu ang-
el, [k] nac ymrysonwn â Duw.
10 Ac wedi cyfodi terfysg mawr,
y pen-capten, yn ofni rhag tynnu
Paul yn ddrylliau ganddynt, a
archodd i'r milwyr fyned i waered,
a'i gipio ef o'u plith hwynt, a'i
ddwyn i'r castell.
11 [l] Yr ail nos yr Arglwydd a saf-
odd ger llaw iddo, ac a ddywedodd,
Paul, cymmer gysur: canys megis
y tystiolaethaist am danaf fi yn Je-
rusalem, felly y mae yn rhaid i ti
dystiolaethu yn Rhufain hefyd.
12 A phan aeth hi yn ddydd,
[m] rhai o'r Iuddewon, wedi llunio
cyfarfod, a'u rhwymasant eu hun-
ain [2] â dïofryd, gan ddywedyd na
fwyttâent *ac* nad yfent nes iddynt
ladd Paul.
13 Ac yr oedd mwy na deugain o'r
rhai a wnaethant y cynghrair hwn.
14 A hwy a ddaethant at yr arch-
offeiriaid a'r henuriaid, ac a ddy-
wedasant, Ni a'n rhwymasom ein
hunain â dïofryd, na archwaethem
ddim hyd oni laddem Paul.
15 Yn awr gan hynny hysbyswch
gyd â'r cynghor i'r pen-capten, fel y
dygo efe ef i waered y fory attoch
chwi, fel pe byddech ar fedr cael
gwybod yn fanylach ei hanes ef: a
ninnau, cyn y delo efe yn agos, ydym
barod i'w ladd ef.
16 Eithr pan glybu mab chwaer
Paul y cynllwyn yma, efe a aeth i
mewn i'r castell, ac a fynegodd i
Paul.
17 A Phaul a alwodd un o'r can-
wriaid atto, ac a ddywedodd, Dwg
y gwr ieuangc hwn at y pen-cap-
ten; canys y mae ganddo beth i'w
fynegi iddo.
18 Ac efe a'i cymmerth ef, ac a'i dug
at y pen-capten; ac a ddywedodd,
Paul y carcharor a'm galwodd i atto,
ac a ddymunodd arnaf ddwyn y gwr
ieuangc yma attat ti, yr hwn sydd
ganddo beth i'w ddywedyd wrthyt.
19 A'r pen-capten a'i cymmerodd
ef erbyn ei law, ac a aeth *âg ef* o'r
neilldu, ac a ofynodd, Beth yw yr
hyn sydd gennyt i'w fynegi i mi?
20 Ac efe a ddywedodd, [n] Yr Iudd-
ewon a gyd-fwriadasant ddeisyf
arnat ddwyn Paul i waered y fory
i'r cynghor, fel pe baent ar fedr
ymofyn yn fanylach yn ei gylch ef.
21 Ond na chyttuna di â hwynt;
canys y mae yn cynllwyn iddo fwy
na deugeinwr o honynt, y rhai a
roisant ddïofryd, [3] na bwytta nac
yfed, nes ei ladd ef: ac yn awr y
maent hwy yn barod, yn disgwyl
am addewid gennyt ti.
22 Y pen-capten gan hynny a
ollyngodd y gwr ieuangc ymaith,
wedi gorchymyn *iddo* [4] na ddywedai
i neb, ddangos o hono y pethau
hyn iddo ef.
23 Ac wedi galw atto ryw ddau
ganwriad, efe a ddywedodd, Parot-
tôwch ddau cant o filwyr, i fyned
hyd yn Cesarea, a deg a thri ugain
o wŷr meirch, a deucant o ffyn-
wewyr, ar y drydedd awr o'r nos;
24 A pharottôwch ysgrubliaid *idd-
ynt* i osod Paul arnynt, i'w ddwyn
ef yn ddïogel at Ffelix y rhaglaw.
25 Ac efe a ysgrifenodd lythyr, yn
cynnwys yr ystyriaeth yma:
26 Claudius Lysias at yr ardderch-
occaf raglaw Ffelix, *yn anfon* an-
nerch.
27 [o] Y gwr hwn a ddaliwyd gan
yr Iuddewon, ac a fu agos a'i ladd
ganddynt; ac a achubais i, gan
ddyfod â llu arnynt, gwedi deall
mai Rhufeiniad oedd.
28 A chan ewyllysio gwybod yr
achos yr oeddynt yn achwyn arno,
mi a'i dygais ef i waered i'w cyng-
hor hwynt:
29 Yr hwn y cefais fod yn achwyn
arno am [5] arholion o'u cyfraith hwy,
heb fod un cŵyn arno yn haeddu
angau, neu rwymau.
30 A phan fynegwyd i mi fod
yr Iuddewon ar fedr cynllwyn i'r
gwr, myfi a'i hanfonais ef allan o
law attat ti; ac a rybuddiais y
cyhuddwyr i ddywedyd y pethau
oedd yn ei erbyn ef ger dy fron
di. Bydd iach.
31 Yna y milwyr, megis y gor-

[e] pen. 24. 15, 21. a 26. 5. Phil. 3. 5.
[f] pen. 24. 21. a 26. 6.
[g] Mat. 22. 23. Marc 12. 18. Luc 20. 27.
[h] pen. 25. 25. a 26. 31.
[i] pen. 22. 7, 17, 18.
[k] pen. 5. 39.
[l] pen. 18. 9.
[m] ad. 21, 30.
[2] *dan felldith.*
[n] ad. 12.
[3] Neu, *fwyttaent ac nad yfent.*
[4] *Gwel na ddywedych i neb ddangos o honot y pethau hyn i mi.*
[o] pen. 21. 33.
[5] *gwestiynau.*

Anno DOMINI 60.

chymynasid iddynt, a gymmerasant
Paul, ac a'*i* dygasant o hyd nos i
Antipatris.
32 A thrannoeth, gan adael i'r
gwŷr meirch fyned gyd âg ef, hwy
a ddychwelasant i'r castell:
33 Y rhai, gwedi dyfod i Cesarea,
a rhoddi y llythyr at y rhaglaw, a
osodasant Paul hefyd ger ei fron ef.
34 Ac wedi i'r rhaglaw ddarllen *y*
llythyr, ac ymofyn o ba dalaeth yr
oedd efe: a gwybod mai o Cilicia
yr ydoedd;
35 Mi a'th wrandawaf, eb efe,
pan ddelo dy gyhuddwyr hefyd. Ac
efe a orchymynodd ei gadw ef yn
nadleudy Herod.

PENNOD XXIV.

1 *Paul, wedi ei gyhuddo gan Tertùlus yn areithiwr,* 10 *yn atteb dros ei fuchedd a'i athrawiaeth:* 24 *yn pregethu Crist i'r rhaglaw a'i wraig.* 26 *Y rhaglaw yn gobeithio cael gwobr, eithr yn ofer:* 27 *ac o'r diwedd, wrth fyned allan o'i swydd, yn gadael Paul y'ngharchar.*

AC ar ol pùm niwrnod, y daeth
a pen. 23. 2. [a]Ananïas yr arch-offeiriad i
waered, a'r henuriaid, ac un Ter-
tùlus, areithiwr; y rhai a ymddang-
osasant ger bron y rhaglaw yn
erbyn Paul.
2 Ac wedi ei alw ef ger bron, Ter-
tùlus a ddechreuodd *ei* gyhuddo *ef*,
gan ddywedyd,
3 Gan ein bod ni yn cael trwot
ti heddwch mawr, a bod pethau
llwyddiannus i'r genedl hon trwy
dy ragwelediad di, yr ydym ni yn
gwbl, ac ym mhob man, yn *eu* cyd-
nabod, *O* ardderchoccaf Ffelix, gyd
â phob dïolch.
4 Eithr, fel na rwystrwyf di ym
mhellach, yr ydwyf yn deisyf arnat,
o'th hynawsedd, wrandaw arnom ar
fyr eiriau.
5 Oblegid ni a gawsom y gwr hwn
yn bla, ac yn cyfodi terfysg ym
mysg yr holl Iuddewon trwy y byd,
ac yn ben ar sect y Nazareniaid:
b pen.21.28. 6 [b]Yr hwn a amcanodd halogi y
deml: yr hwn hefyd a ddaliasom
ni, ac a fynnasem ei farnu yn ol
ein cyfraith ni.
7 Eithr Lysias y pen-capten a
ddaeth, a thrwy orthrech mawr a'*i*
dug *ef* allan o'n dwylaw ni,
8 *Ac* a archodd i'w gyhuddwyr
ddyfod ger dy fron di: gan yr hwn,
wrth ei holi, y gelli dy hun gael
gwybodaeth o'r holl bethau am y
rhai yr ydym ni yn achwyn arno.
9 A'r Iuddewon a gydsyniasant
hefyd, gan ddywedyd fod y pethau
hyn felly.
10 A Phaul a attebodd, wedi i'r
rhaglaw amneidio arno i ddywed-
yd, Gan i mi wybod dy fod di yn A. D. 53.
farnwr i'r genedl hon er ys llawer pan ddechreuodd.
o flynyddoedd, yr ydwyf yn fwy
cysurus yn atteb trosof fy hun.
11 Canys ti a elli wybod nad oes
dros ddeuddeg diwrnod er pan
ddeuthum i fynu i addoli yn Je-
rusalem.
12 [c]Ac ni chawsant fi yn y deml yn c pen. 25. 8. a 28. 17.
ymddadleu â neb, nac yn gwneuth-
ur terfysg i'r bobl, nac yn y syna-
gogau, nac yn y ddinas:
13 Ac ni allant brofi y pethau y
maent yn awr yn achwyn arnaf o'u
plegid.
14 Ond hyn yr ydwyf yn ei gyffesu
i ti, mai yn ol [d]y ffordd y maent d Edrych Amos 8. 14.
hwy yn ei galw yn heresi, felly yr pen. 9. 2.
wyf fi yn addoli Duw fy nhadau;
gan gredu yr holl bethau sydd
ysgrifenedig yn y ddeddf a'r pro-
phwydi;
15 A chennyf obaith ar Dduw,
yr hon y mae y rhai hyn eu hunain
yn ei disgwyl, [e]y bydd adgyfodiad e Dan. 12. 2.
y meirw, i'r cyfiawnion ac i'r ang- Ioan 5. 28, 29.
hyfiawnion.
16 Ac [f]yn hyn yr ydwyf fi fy hun f pen. 23. 1.
yn ymarfer, i gael cydwybod ddi-
rwystr tu ag at Dduw a dynion,
yn wastadol.
17 Ac ar ol llawer o flynyddoedd,
[g]y deuthum i wneuthur elusenau g pen. 11. 29, 30. a 20. 16.
i'm cenedl, ac offrymmau. Rhuf. 15. 25.
18 [h]Ar hynny rhai o'r Iuddewon o Gal. 2. 10.
Asia a'm cawsant i wedi fy nglan- h pen. 21. 26, 27.
hâu yn y deml, nid gyd â thorf na
therfysg.
19 Y rhai a ddylasent fod ger dy
fron di, ac achwyn, os oedd gan-
ddynt ddim i'm herbyn.
20 Neu, dyweded y rhai hyn eu
hunain, os cawsant ddim camwedd
ynof, tra fûm i yn sefyll o flaen
y cynghor;
21 Oddi eithr yr un llef hon a
lefais pan oeddwn yn sefyll yn eu
plith; [i]Am adgyfodiad y meirw y'm i pen. 23. 6. a 28. 20.
bernir heddyw gennych.
22 Pan glybu Ffelix y pethau
hyn, efe a'u hoedodd hwynt, gan
wybod yn hysbysach y pethau a
berthynent i'r ffordd *honno;* ac a
ddywedodd, Pan ddêl Lysias y pen-
capten i waered, mi a gâf wybod
eich matterion chwi yn gwbl.
23 Ac efe a archodd i'r canwriad

Anno DOMINI 60.

[k] pen. 27. 3. a 28. 16.

gadw Paul, a chael *o hono* esmwythdra; ac [k]na lesteiriai neb o'r eiddo ef i'w wasanaethu, nac i ddyfod atto.

24 Ac ar ol talm o ddyddiau, y daeth Ffelix, gyd â'i wraig Drusila, yr hon ydoedd Iuddewes, ac a yrrodd am Paul, ac a'i gwrandawodd ef ynghylch y ffydd yng Nghrist.

25 Ac fel yr oedd efe yn ymresymmu am gyfiawnder, a dirwest, a'r farn a fydd, Ffelix a ddychrynodd, ac a attebodd, Dos ymaith ar hyn o amser; a phan gaffwyf fi amser cyfaddas, mi a alwaf am danat.

26 A chan obeithio hefyd y rhoddid arian iddo gan Paul, er ei ollwng ef yn rhydd: o herwydd paham efe a anfonodd am dano yn fynychach, ac a chwedleuodd âg ef.

A. D. 62.

27 Ac wedi cyflawni dwy flynedd, y daeth Porcius Ffestus yn lle Ffelix. A [1]Ffelix, yn ewyllysio gwneuthur cymmwynas i'r Iuddewon, a adawodd Paul yn rhwym.

[1] pen. 25. 9, 14.

PENNOD XXV.

2 Yr Iuddewon yn achwyn ar Paul ger bron Ffestus: 8 ac yntau yn atteb drosto ei hun, 11 ac yn appelio at Cesar: 14 ac wedi hynny Ffestus yn hysbysu ei achos ef i'r brenhin Agrippa, 23 a'i ddwyn ef ger bron. 25 Ffestus yn ei ddiheuro ef, na wnaethai efe ddim a haeddai farwolaeth.

FFESTUS gan hynny, wedi dyfod i'r dalaeth, ar ol tri diwrnod a aeth i fynu i Jerusalem o Cesarea.

2 Yna yr [2]ymddangosodd yr archoffeiriad a phennaethiaid yr Iuddewon ger ei fron ef, yn erbyn Paul, ac a ymbiliasant âg ef,

[2] *hysbysodd.*

3 Gan geisio ffafr yn ei erbyn ef, fel y cyrchai efe ef i Jerusalem, gan wneuthur cynllwyn i'w ladd ef ar y ffordd.

4 A Ffestus a attebodd, y cedwid Paul yn Cesarea, ac yr âi efe ei hun *yno* ar fyrder.

5 Y rhai gan hynny a allant yn eich mysg, eb efe, deuant i waered gyd â *mi*, ac od oes dim drwg yn y gwr hwn, cyhuddant ef.

6 [3]A phryd na thrigasai efe gyd â hwy dros ddeng niwrnod, efe a aeth i waered i Cesarea; a thrannoeth *efe* a eisteddodd yn yr orsedd, ac a archodd ddwyn Paul atto.

[3] Neu, *Ac wedi trigo yn eu mysg fwy na deng niwrnod.*

7 Ac wedi ei ddyfod, yr Iuddewon a ddaethent o Jerusalem i waered, a safasant o'i amgylch, ac a ddygasant lawer o achwynion trymion yn erbyn Paul, y rhai nis gallent eu profi.

Anno DOMINI 62.

8 Ac yntau yn ei amddiffyn ei hun, [a]Ni phechais i ddim, nac yn erbyn cyfraith yr Iuddewon, nac yn erbyn y deml, nac yn erbyn Cesar.

[a] pen. 6. 13. a 24. 12. a 28. 17.

9 Eithr Ffestus, [b]yn chwennych dangos ffafr i'r Iuddewon, a attebodd Paul, ac a ddywedodd, A fynni di fyned i fynu i Jerusalem, i'th farnu yno ger fy mron i am y pethau hyn?

[b] pen. 24. 27.

10 A Phaul a ddywedodd, O flaen gorsedd-faingc Cesar yr wyf fi yn sefyll, lle y mae yn rhaid fy marnu: ni wneuthum i ddim cam â'r Iuddewon, megis y gwyddost ti yn dda.

11 [c]Canys os ydwyf yn gwneuthur cam, ac *os* gwneuthum ddim yn haeddu angau, nid wyf yn gwrthod marw: eithr onid oes dim o'r pethau y mae y rhai hyn yn fy nghyhuddo, ni ddichon neb fy rhoddi iddynt. [d]Appelio yr wyf at Cesar.

[c] pen. 18. 14.

[d] pen. 26. 32.

12 Yna Ffestus, wedi ymddiddan â'r cynghor, a attebodd, A appeliaist ti at Cesar? at Cesar y cei di fyned.

13 Ac wedi talm o ddyddiau, Agrippa y brenhin a Bernice a ddaethant i Cesarea i gyfarch Ffestus.

14 Ac wedi iddynt aros yno lawer o ddyddiau, Ffestus a fynegodd i'r brenhin hanes Paul, gan ddywedyd, [e]Y mae *yma* ryw wr wedi ei adael gan Ffelix y'ngharchar:

[e] pen. 24. 27.

15 Ynghylch yr hwn, pan yr oeddwn yn Jerusalem, yr [4]ymddangosodd arch-offeiriaid a henuriaid yr Iuddewon ger bron, gan ddeisyf *cael* barn yn ei erbyn ef.

[4] Neu, *hysbysodd.*

16 I'r rhai yr attebais, nad oedd arfer y Rhufeinwyr roddi neb rhyw ddyn i'w ddifetha, nes cael o'r cyhuddol ei gyhuddwyr yn ei wyneb, a chael lle i'w amddiffyn ei hun rhag y cŵyn.

17 Wedi eu dyfod hwy yma gan hynny, heb wneuthur dim oed, trannoeth mi a eisteddais ar yr orseddfaingc, ac a orchymynais ddwyn y gwr ger bron.

18 Am yr hwn ni ddug y cyhuddwyr *i fynu* ddim achwyn o'r pethau yr oeddwn i yn tybied:

19 Ond yr oedd ganddynt yn ei erbyn ef ryw ymofynion ynghylch eu coel-grefydd eu hunain, ac ynghylch un Iesu a fuasai farw, yr hwn a daerai Paul ei fod yn fyw.

20 A myfi, yn [5]anhysbys i ymofyn am hyn, a ddywedais, a fynnai efe

[5] *petruso ynghylch y cyfryw gwestiwn.*

Anno DOMINI 62.

fyned i Jerusalem, a'i farnu yno
am y pethau hyn.
21 Eithr gwedi i Paul appelio i'w
[6 Neu, *farn.*] gadw i [6] wybyddiaeth Augustus, mi
a erchais ei gadw ef hyd oni allwn
ei anfon ef at Cesar.
[f Edrych pen. 9. 15.] 22 Yna [f] Agrippa a ddywedodd
wrth Ffestus, Minnau a ewyllysiwn
glywed y dyn. Yntau a ddywed-
odd, Ti a gei ei glywed ef y fory.
23 Trannoeth gan hynny, wedi
dyfod Agrippa a Bernice, â rhwysg
fawr, a myned i mewn i'r orsedd,
â'r pen-capteniaid, a phendefigion
y ddinas, wrth orchymyn Ffestus
fe a ddygwyd Paul ger bron.
24 A Ffestus a ddywedodd, *O*
frenhin Agrippa, a chwi wŷr oll
sydd gyd â ni yn bresennol, chwi
a welwch y dyn hwn, oblegid pa
un y galwodd holl lïaws yr Iudd-
ewon arnaf fi, yn Jerusalem ac
[g pen. 22. 22.] yma, gan lefain [g] na ddylai efe fyw
yn hŵy.
[h pen. 23. 9. a 26. 31.] 25 Eithr pan ddeallais [h] na wnaeth-
ai efe ddim yn haeddu angau, ac
yntau ei hun wedi appelio at Au-
gustus, mi a fernais ei ddanfon ef.
26 Am yr hwn nid oes gennyf
ddim sicrwydd i'w ysgrifenu at fy
arglwydd. O herwydd paham mi
a'i dygais ef ger eich bron chwi, ac
yn enwedig ger dy fron di, *O* fren-
hin Agrippa; fel, wedi ei holi ef,
y caffwyf ryw beth i'w ysgrifenu.
27 Canys allan o reswm y gwelaf
fi anfon carcharor, heb hysbysu
hefyd yr achwynion *a fyddo* yn ei
erbyn ef.

PENNOD XXVI.

1 *Paul, y'ngŵydd Agrippa, yn dangos ei fuchedd o'i febyd;* 12 *ac mor rhyfeddol y troisid ac y galwesid ef i fod yn apostol.* 24 *Ffestus yn taeru ei fod ef wedi ynfydu: yntau ar hynny yn atteb yn llariaidd.* 28 *Agrippa ym mron myned yn Gristion.* 31 *Yr holl gynnulleidfa yn ei farnu ef yn ddïeuog.*

AC Agrippa a ddywedodd wrth
Paul, Y mae cennad i ti i ddy-
wedyd drosot dy hunan. Yna Paul
a estynodd ei law, ac a'i hamddiff-
ynodd ei hun.
2 Yr ydwyf yn fy nhybied fy hun
yn ddedwydd, O frenhin Agrippa,
gan fy mod yn cael fy amddiffyn fy
hun ger dy fron di heddyw, am yr
holl bethau yr achwynir arnaf gan
yr Iuddewon:
3 Yn bendifaddeu gan wybod dy
fod di yn gydnabyddus â'r holl
ddefodau a'r holion sydd ym mhlith
yr Iuddewon: o herwydd paham yr
ydwyf yn deisyf arnat fy ngwran-
daw i yn ddïoddefgar.
4 Fy muchedd i o'm mebyd, yr
hon oedd o'r dechreuad ym mhlith
fy nghenedl yn Jerusalem, a ŵyr
yr Iuddewon oll;
5 Y rhai a'm hadwaenent i o'r
dechreu, (os mynnant dystiolaethu,)
mai yn ol [a] y sect fanylaf o'n cref- [a pen. 23. 6. a 24. 15, 22. Phil. 3. 5.]
ydd ni y bûm i fyw yn Phari-
sead.
6 Ac yn awr, am obaith [b] yr add- [b Gen. 3. 15. a 22. 18. a 26. 4. a 49. 10. Deut. 18. 15. 2 Sam. 7. 12. Ps. 132. 11. Es. 4. 2. a 7. 14. a 9. 6. a 40. 10. Jer. 23. 5. a 33. 14. Ezec. 34. 23. a 37. 24. Dan. 9. 24. Mic. 7. 20.]
ewid a wnaed i'n tadau gan Dduw,
yr wyf yn sefyll i'm barnu:
7 I'r hon *addewid* y mae ein
deuddeg llwyth ni, [2] heb dor yn
gwasanaethu *Duw* nos a dydd,
yn gobeithio dyfod. Am yr hwn
obaith yr achwynir arnaf, *O* frenhin
Agrippa, gan yr Iuddewon.
8 Pa beth? ai anghredadwy y
bernir gennych chwi, y cyfyd Duw [2 *yn astud.*]
y meirw?
9 Minnau yn wir a dybiais ynof fy
hun, fod yn rhaid *i mi* wneuthur
llawer o bethau yn erbyn enw Iesu
o Nazareth.
10 [c] Yr hyn hefyd a wneuthum yn [c pen. 8. 3.]
Jerusalem: a llawer o'r saint a geu-
ais i mewn carcharau, wedi derbyn
awdurdod gan yr arch-offeiriaid;
ac wrth eu difetha, mi a roddais
farn yn *eu* herbyn.
11 Ac ym mhob synagog yn fynych
mi a'u cospais hwy, ac a'*u* cymhell-
ais i gablu; a chan ynfydu yn fwy
yn eu herbyn, mi a'*u* herlidiais hyd
ddinasoedd dïeithr hefyd.
12 [d] Ac yn hyn, a myfi yn myned i [d pen. 9. 3. a 22. 6.]
Damascus âg awdurdod a chennad
oddi wrth yr arch-offeiriaid,
13 Ar hanner dydd, O frenhin, ar
y ffordd, y gwelais oleuni o'r nef,
mwy na disgleirdeb yr haul, yn
disgleirio o'm hamgylch, a'r rhai
oedd yn ymdaith gyd â mi.
14 Ac wedi i ni oll syrthio ar y
ddaear, mi a glywais leferydd yn
llefaru wrthyf, ac yn dywedyd yn
Hebraeg, Saul, Saul, paham yr yd-
wyt yn fy erlid i? Caled *yw* i ti
wingo yn erbyn y symbylau.
15 Ac mi a ddywedais, Pwy wyt
ti, Arglwydd? Ac efe a ddywedodd,
Myfi yw Iesu, yr hwn yr wyt ti yn
ei erlid.
16 Eithr cyfod, a saf ar dy draed:
canys i hyn yr ymddangosais i ti,
i'th osod di yn weinidog ac yn dyst
o'r pethau a welaist, ac o'r pethau
yr ymddangosaf i ti ynddynt;

Anno DOMINI 62.

17 Gan dy wared di oddi wrth y
bobl, a'r Cenhedloedd, at y rhai yr
ydwyf yn dy anfon di yr awrhon,
18 [e] I agoryd eu llygaid, ac [f] *i'w*
troi o dywyllwch i oleuni, ac *o*
feddiant Satan at Dduw; fel y der-
byniont faddeuant pechodau, a
[g] chyfran ym mysg y rhai a sanct-
eiddiwyd, trwy y ffydd sydd ynof fi.
19 Am ba achos, O frenhin Agrip-
pa, ni bûm anufudd i'r weledigaeth
nefol:
20 Eithr [h] mi a bregethais i'r rhai
yn Damascus yn gyntaf, ac yn Je-
rusalem, a thros holl wlad Judea,
ac i'r Cenhedloedd; ar iddynt edi-
farhâu, a dychwelyd at Dduw, a
gwneuthur [i] gweithredoedd addas i
edifeirwch.
21 O achos y pethau hyn [k] yr Iudd-
ewon a'm daliasant i yn y deml, ac
a geisiasant *fy* lladd *i â'u dwylaw
eu hun.*
22 Am hynny, wedi i mi gael help
gan Dduw, yr wyf fi yn aros hyd y
dydd hwn, gan dystiolaethu i fychan
a mawr, ac heb ddywedyd dim am-
gen nag a ddywedasai y prophwydi
a Moses y delent i ben;
23 Y dïoddefai Crist, *ac* [l] y byddai
efe yn gyntaf o adgyfodiad y meirw,
ac [m] y dangosai oleuni i'r bobl, ac
i'r Cenhedloedd.
24 Ac fel yr oedd efe yn dywedyd
y pethau hyn trosto, Ffestus a ddy-
wedodd â llef uchel, Paul, [n] yr wyt
ti yn ynfydu; llawer o ddysg sydd
yn dy yrru di yn ynfyd.
25 Ac efe a ddywedodd, Nid wyf
fi yn ynfydu, *O* ardderchoccaf Ffes-
tus; eithr geiriau gwirionedd a
sobrwydd yr wyf fi yn eu hadrodd.
26 Canys y brenhin a ŵyr oddi
wrth y pethau hyn, wrth yr hwn
yr wyf fi yn llefaru yn hŷf: o her-
wydd nid wyf yn tybied fod dim o'r
pethau hyn yn guddiedig rhagddo;
oblegid nid mewn congl y gwnaed
hyn.
27 *O* frenhin Agrippa, A wyt ti
yn credu i'r prophwydi? Mi a wn
dy fod yn credu.
28 Ac Agrippa a ddywedodd wrth
Paul, Yr wyt ti o fewn ychydig i'm
hennill i fod yn Gristion.
29 A Phaul a ddywedodd, [o] Mi a
ddymunwn gan Dduw, o fewn ych-
ydig, ac yn gwbl oll, fod nid tydi
yn unig, ond pawb hefyd a'r sydd
yn fy ngwrandaw heddyw, yn gyf-
ryw ag wyf fi, ond y rhwymau hyn.

[e] Es. 35. 5. a 42. 7. Luc 1. 79. Eph. 1. 18. [f] Col. 1. 13. 1 Petr 2. 25.
[g] Eph. 1. 11. Col. 1. 12.
[h] pen. 9. 20, 22. a 13, a 14, a 17, a 18, a 21.
[i] Matt. 3. 8.
[k] pen. 21. 30.
[l] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18. Dat. 1. 5. [m] Luc 2. 32.
[n] 2 Bren. 9. 11. 1 Cor. 4. 10.
[o] 1 Cor. 7. 7.

30 Ac wedi iddo ddywedyd hyn,
cyfododd y brenhin, a'r rhaglaw, a
Bernice, a'r rhai oedd yn eistedd
gyd â hwynt:
31 Ac wedi iddynt fyned o'r neilldu,
hwy a lefarasant wrth eu gilydd, gan
ddywedyd, [p] Nid yw y dyn hwn yn
gwneuthur dim yn haeddu angau,
neu rwymau.
32 Yna y dywedodd Agrippa wrth
Ffestus, Fe allasid gollwng y dyn
yma ymaith, [q] oni buasai iddo ap-
pelio at Cesar.

PENNOD XXVII.

1 *Paul, wrth forio tu a Rhufain,* 10 *yn rhag-
ddywedyd perygl y daith;* 11 *ac heb gael ei
goelio:* 14 *hwythau yn cael eu taflu draw ac
yma gan y dymmestl:* 41 *y llong yn torri
arnynt;* 22, 34, 44 *ac er hynny maent yn
dyfod i gyd i dir yn ddïangol.*

A PHAN [a] gyttunwyd forio o
honom ymaith i'r Ital, hwy a
roisant Paul, a rhyw garcharorion
eraill, at ganwriad a'i enw Julius,
o fyddin Augustus.
2 Ac wedi dringo i long o Adra-
myttium, ar fedr hwylio i dueddau
Asia, ni a aethom allan o'r porth-
ladd; a chyd â ni yr oedd [b] Aristar-
chus, Macedoniad o Thessalonica.
3 A thrannoeth ni a ddygwyd i
waered i Sidon. A Julius a ym-
ddûg [c] yn garedigol tu ag at Paul,
ac a roddes *iddo* gennad i fyned
at ei gyfeillion i gael ymgeledd.
4 Ac wedi myned oddi yno, ni a
hwyliasom dan Cyprus, am fod y
gwyntoedd yn wrthwynebus.
5 Ac wedi hwylio o honom dros y
môr sydd ger llaw Cilicia a Pham-
phylia, ni a ddaethom i Myra, *dinas*
yn Lycia.
6 Ac yno y canwriad, wedi cael
llong o Alexandria yn hwylio i'r
Ital, a'n gosododd ni ynddi.
7 Ac wedi i ni hwylio yn anniben
lawer o ddyddiau, a dyfod yn brin
ar gyfer Cnidus, am na adawai y
gwynt i ni, ni a hwyliasom is law
[2] Creta, ar gyfer Salmone.
8 Ac *wedi i ni* yn brin fyned
heibio iddi, ni a ddaethom i ryw
le a elwir, Y porthladdoedd pryd-
ferth, yr hwn yr oedd dinas Lasea
yn agos iddo.
9 Ac wedi i dalm o amser fyned
heibio, a bod morio weithian yn
enbyd, o herwydd hefyd ddarfod
yr [3] ympryd weithian, Paul a gyng-
horodd,
10 Gan ddywedyd wrthynt, *Ha*
ŵyr, yr wyf yn gweled y bydd yr

Anno DOMINI 62.

[p] pen. 23. 9. a 25. 25.
[q] pen. 25. 11.
[a] pen. 25. 12.
[b] pen. 19. 29.
[c] pen. 24. 23. a 28. 16.
[2] *Candia.*
[3] Yr ympryd ydoedd ar y degfed dydd o'r seithfed mis, Lef. 23. 27, 29.

Anno DOMINI 62.

hynt hon ynghyd â sarhâd a cholled fawr, nid yn unig am y llwyth a'r llong, eithr am ein heinioes ni hefyd.

11 Eithr y canwriad a gredodd i lywydd ac i berchen y llong, yn fwy nag i'r pethau a ddywedid gan Paul.

12 A chan fod y porthladd yn anghyfleus i auafu, y rhan fwyaf a roisant gynghor i ymadaw oddi yno hefyd, os gallent ryw fodd gyrhaeddyd hyd Phenice, i auafu *yno;* yr hwn sydd borthladd yn Creta, ar gyfer y dehau-orllewin, a'r gogledd-orllewin.

13 A phan chwythodd y deheuwynt yn araf, hwynt-hwy yn tybied cael *eu* meddwl, gan godi *hwyliau,* a foriasant heibio yn agos i Creta.

[4] curodd.

14 Ond cyn nemmawr [4] cyfododd yn ei herbyn hi wynt tymhestlog, yr hwn a elwir Euroclydon.

15 A phan gipiwyd y llong, ac heb allu gwrthwynebu y gwynt, ni a ymroisom, ac a ddygwyd *gyd â'r gwynt.*

16 Ac wedi i ni redeg goris ynys fechan a elwir Clauda, braidd y gallasom gael y bâd:

17 Yr hwn a godasant i fynu, ac a wnaethant gynnorthwyon, gan wregysu y llong oddi dani: a hwy yn ofni rhag syrthio ar sugn-draeth, wedi gostwng yr hwyl, a ddygwyd felly.

18 A ni yn flin iawn arnom gan y dymmestl, drannoeth hwy a ysgafnhasant y llong;

[d] Jonah 1. 5.

19 A'r trydydd *dydd* [d] bwriasom â'n dwylaw ein hunain daclau y llong allan.

20 A phan nad oedd na haul na sêr yn ymddangos dros lawer o ddyddiau, a thymmestl nid bychan yn pwyso *arnom,* pob gobaith y byddem cadwedig a ddygwyd oddi arnom o hynny allan.

21 Ac wedi bod hir ddirwest, yna y safodd Paul yn eu canol hwy, ac a ddywedodd, *Ha* wŷr, chwi a ddylasech wrandaw arnaf fi, a bod heb ymadaw o Creta, ac ennill y sarhâd yma a'r golled.

22 Ac yr awrhon yr wyf yn eich cynghori chwi i fod yn gysurus: canys ni bydd colled am einioes *un* o honoch, ond am y llong yn unig.

23 Canys safodd yn fy ymyl y nos hon angel Duw, yr hwn a'm pïau, a'r hwn yr wyf yn ei addoli,

24 Gan ddywedyd, Nac ofna, Paul; rhaid i ti sefyll ger bron Cesar: ac wele, rhoddes Duw i ti y rhai oll sydd yn morio gyd â thi.

Anno DOMINI 62.

25 Am hynny, *ha* wŷr, cymmerwch gysur: canys yr wyf fi yn credu i Dduw, mai felly y bydd, yn ol y modd y dywedwyd i mi.

26 Ond [e] mae yn rhaid ein bwrw ni i ryw ynys.

[e] pen. 28. 1.

27 Ac wedi dyfod y bedwaredd nos ar ddeg, fe a ddigwyddodd, a ni yn morio yn Adria, ynghylch hanner nos, dybied o'r morwyr eu bod yn nesâu i ryw wlad;

28 Ac wedi iddynt blymio, hwy a'i cawsant yn ugain gwrhyd: ac wedi myned ychydig pellach, a phlymio drachefn, hwy a'i cawsant yn bymtheg gwrhyd.

29 Ac a hwy yn ofni rhag [5] i ni syrthio ar leoedd geirwon, wedi iddynt fwrw pedair angor allan o'r llyw, hwy a ddeisyfasant ei myned hi yn ddydd.

[5] iddynt.

30 Ac fel yr oedd y llongwyr yn ceisio ffoi allan o'r llong, ac wedi gollwng y bâd i waered i'r môr, yn rhith bod ar fedr bwrw angorau o'r pen blaen i'r llong,

31 Dywedodd Paul wrth y canwriad a'r milwyr, Onid erys y rhai hyn yn y llong, ni ellwch chwi fod yn gadwedig.

32 Yna y torrodd y milwyr raffau y bâd, ac a adawsant iddo syrthio ymaith.

33 A thra yr ydoedd hi yn dyddhâu, Paul a eiriolodd ar bawb gymmeryd lluniaeth, gan ddywedyd, Heddyw yw y pedwerydd dydd ar ddeg yr ydych chwi yn disgwyl, ac yn aros ar eich cythlwng, heb gymmeryd dim.

34 O herwydd paham yr ydwyf yn dymuno arnoch gymmeryd lluniaeth; oblegid hyn sydd er iechyd i chwi: canys [f] blewyn i'r un o honoch ni syrth oddi ar ei ben.

[f] 1 Bren. 1. 52. Matt. 10. 30.

35 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, efe a gymmerodd fara, ac [g] a ddïolchodd i Dduw yn eu gŵydd hwynt oll, ac a'*i* torrodd, ac a ddechreuodd fwytta.

[g] 1 Sam. 9. 13. Ioan 6. 11. 1 Tim. 4. 3, 4.

36 Ac yr oeddynt bawb wedi myned yn gysurol; a hwy a gymmerasant luniaeth hefyd.

37 Ac yr oeddem yn y llong i gyd, yn ddau cant ac un ar bymtheg a thri ugain o eneidiau.

38 Ac wedi eu digoni o luniaeth,

Anno DOMINI 62.

hwy a ysgafnhasant y llong, gan
fwrw y gwenith allan i'r môr.
39 A phan aeth hi yn ddydd, nid
oeddynt yn adnabod y tir: ond
hwy a ganfuant ryw gilfach a glân
iddi; i'r hon y cynghorasant, os
gallent, wthio y llong iddi.
6 *dorri.* 40 Ac wedi iddynt [6] godi yr ang-
7 *gollyngasant i'r môr.* orau, [7] hwy a ymollyngasant i'r môr,
ac a ollyngasant hefyd yn rhydd
rwymau y llyw, ac a godasant yr
hwyl i'r gwynt, ac a geisiasant y lân.
41 Ac wedi *i ni* syrthio ar le deu-
h 2 Cor. 11. 25. for-gyfarfod, [h] hwy a wthiasant y
llong: a'r pen blaen iddi a lynodd,
ac a safodd yn ddïysgog; eithr y
pen ol a ymddattododd gan nerth
y tonnau.
42 A chynghor y milwyr oedd, ladd
y carcharorion, rhag i neb o hon-
ynt nofio allan, a dïangc ymaith.
43 Ond y canwriad, yn ewyllysio
cadw Paul, a rwystrodd iddynt *eu*
hamcan; ac a archodd i bawb a'r
a fedrai nofio, ymfwrw yn gyntaf *i'r*
môr, a myned allan i'r tir:
44 Ac i'r lleill, rhai ar ystyllod, ac
eraill ar ryw *ddrylliau* o'r llong.
Ac felly y digwyddodd ddyfod o
bawb i dir yn ddïangol.

PENNOD XXVIII.

1 *Paul, wedi torri y llong arno, yn cael ei dderbyn yn rhywiogaidd gan y barbariaid.* 5 *Y wiber ar ei law ef heb wneuthur iddo niwed:* 8 *ac yntau yn iachâu llawer o glefydau yn yr ynys.* 11 *Hwynt-hwy yn myned ymaith tu a Rhufain.* 17 *Paul yn mynegi i'r Iuddewon achos ei ddyfodiad.* 24 *Wedi iddo bregethu, rhai yn credu, a rhai heb gredu:* 30 *ac yntau er hynny yn pregethu yno ddwy flynedd.*

AC wedi iddynt ddïangc, yna y
2 *Malta.* gwybuant mai [2] Melita y gelwid
a pen. 27. 26. [a] yr ynys.
2 A'r barbariaid a ddangosasant
i ni fwyneidd-dra nid bychan: o-
blegid hwy a gynneuasant dân, ac
a'n derbyniasant ni oll o herwydd
y gawod gynnrychiol, ac o herwydd
yr oerfel.
3 Ac wedi i Paul gynnull ynghyd
3 *grinellau.* lawer o [3] friw-wŷdd, a'u dodi ar y
tân, gwiber a ddaeth allan o'r gwres,
ac a lynodd wrth ei law ef.
4 A phan welodd y barbariaid y
bwystfil y'nghrôg wrth ei law ef,
hwy a ddywedasant wrth eu gilydd,
Yn sicr llawruddiog yw y dyn hwn,
yr hwn, er ei ddïangc o'r môr, ni
adawodd dïaledd iddo fyw.
b Marc 16. 18. 5 Ac efe a ysgydwodd y bwystfil
Luc 10. 19. i'r tân, ac [b] ni oddefodd ddim niwed.

6 Ond yr oeddynt hwy yn disgwyl
iddo ef chwyddo, neu syrthio yn
ddisymmwth yn farw. Eithr wedi
iddynt hir-ddisgwyl, a gweled nad
oedd dim niwed yn digwydd iddo,
hwy a newidiasant eu meddwl, ac
[c] a ddywedasant mai duw oedd efe. c pen. 14. 11.
7 Ynghylch y man hwnnw yr oedd
tiroedd i bennaeth yr ynys, a'i enw
Publius, yr hwn a'n derbyniodd ni,
ac a'n llettŷodd dridiau yn garedig.
8 A digwyddodd, fod tad Publius
yn gorwedd yn glaf o gryd a gwaed-
lif: at yr hwn wedi i Paul fyned i
mewn, a [d] gweddïo, efe a ddododd d Iago 5. 14, 15.
ei ddwylaw arno ef, ac a'i hiach-
aodd.
9 Felly wedi gwneuthur hyn, y
lleill hefyd, y rhai oedd a heintiau
arnynt yn yr ynys, a ddaethant
atto, ac a iachâwyd:
10 Y rhai hefyd a'n parchasant ni
â llawer o urddas; a phan oeddym
yn ymadael, hwy a'*n* llwythasant
ni â phethau angenrheidiol.
11 Ac wedi tri mis, yr aethom ym- A. D. 63.
aith mewn llong o Alexandria, yr
hon a auafasai yn yr ynys; *a'i* har-
wydd hi oedd Castor a Phòlux.
12 Ac wedi ein dyfod i Syracusa,
ni a drigasom *yno* dridiau.
13 Ac oddi yno, wedi myned oddi
amgylch, ni a ddaethom i Rhegium.
Ac ar ol un diwrnod y deheu-wynt
a chwythodd, ac ni a ddaethom yr
ail dydd i Puteoli:
14 Lle y cawsom frodyr, ac y dy-
munwyd arnom aros gyd â hwynt
saith niwrnod: ac felly ni a ddaeth-
om i Rufain.
15 Ac oddi yno, pan glybu y brod-
yr am danom, hwy a ddaethant i'n
cyfarfod ni hyd Appii-fforum, a'r
Tair tafarn: y rhai pan welodd
Paul, efe a ddïolchodd i Dduw, ac
a gymmerodd gysur.
16 Eithr pan ddaethom i Rufain,
y canwriad a roddes y carcharorion
at ben-capten y llu; eithr [e] cen- e pen. 24. 23.
hadwyd i Paul aros wrtho ei hun, a 27. 3.
gyd â milwr oedd yn ei gadw ef.
17 A digwyddodd, ar ol tridiau,
alw o Paul ynghyd y rhai oedd ben-
naf o'r Iuddewon. Ac wedi iddynt
ddyfod ynghyd, efe a ddywedodd
wrthynt, *Ha* wŷr frodyr, er na
wneuthum i ddim yn erbyn y bobl,
na defodau y tadau, etto [f] mi a f pen. 21. 33.
roddwyd yn garcharor o Jerusalem g pen. 22. 24.
i ddwylaw y Rhufeinwyr. a 24. 10. a 25. 8.
18 Y rhai, [g] wedi darfod fy holi, a a 26. 31.

Anno DOMINI 63.

fynnasent *fy* ngollwng ymaith, am nad oedd dim achos angau ynof.

19 Eithr am fod yr Iuddewon yn dywedyd yn erbyn *hyn*, [h]mi a yrrwyd i appelio at Cesar; nid fel pettai gennyf beth i achwyn ar fy nghenedl.

20 Am yr achos hwn gan hynny y gelwais am danoch chwi, *i'ch* gweled, ac i ymddiddan â *chwi:* canys [i]o achos gobaith Israel y'm rhwymwyd i â'r [k]gadwyn hon.

21 A hwythau a ddywedasant wrtho, Ni dderbyniasom ni lythyrau o Judea yn dy gylch di, ac ni fynegodd ac ni lefarodd neb o'r brodyr a ddaeth oddi yno ddim drwg am danat ti.

22 Ond yr ydym ni yn deisyf cael clywed gennyt ti beth yr ydwyt yn ei synied: oblegid am y sect hon, y mae yn hysbys i ni fod [l]ym mhob man yn dywedyd yn ei herbyn.

23 Ac wedi iddynt [4]nodi diwrnod iddo, llawer a ddaeth atto ef i'w letty; i'r rhai y tystiolaethodd ac yr eglurodd efe deyrnas Dduw, gan gynghori iddynt y pethau am yr Iesu, [m]allan o gyfraith Moses, a'r prophwydi, o'r bore hyd yr hwyr.

24 [n]A rhai a gredasant i'r pethau a ddywedasid, a rhai ni chredasant.

25 Ac a hwy yn anghyttûn â'u gilydd, hwy a ymadawsant, wedi i Paul ddywedyd un gair, *mai* da y llefarodd yr Yspryd Glân trwy Esaias y prophwyd wrth ein tadau ni,

26 Gan ddywedyd, [o]Dos at y bobl yma, a dywed, Yn clywed y clywch, ac ni ddeallwch; ac yn gweled y gwelwch, ac ni chanfyddwch:

27 Canys brasâwyd calon y bobl hyn, a thrwm y clywsant â'u clustiau, a'u llygaid a gauasant; rhag iddynt weled â'*u* llygaid, a chlywed â'*u* clustiau, a deall â'*r* galon, a dychwelyd, ac i mi eu hiachâu hwynt.

28 Bydded hysbys i chwi gan hynny, anfon iachawdwriaeth Duw [p]at y Cenhedloedd; a hwy a wrandawant.

29 Ac wedi iddo ddywedyd hyn, ymadawodd yr Iuddewon, a chanddynt ddadl mawr yn eu plith.

30 A Phaul a arhoes ddwy flynedd gyfan yn ei dŷ ardrethol ei hun, ac a dderbyniodd bawb a'r oedd yn dyfod i mewn atto,

31 Gan bregethu teyrnas Dduw, ac athrawiaethu y pethau am yr Arglwydd Iesu Grist, [q]gyd â phob hyfder, yn ddïwahardd.

h pen. 25. 11.
i pen. 26. 6, 7.
k pen. 26. 29. Eph. 4. 1. a 6. 20. 2 Tim. 1. 16.
l pen. 24. 5, 14.
4 bennu.
m Edrych ar pen. 26. 6, 22.
n pen. 17. 4.
o Es. 6. 9. Matt. 13. 14. Marc 4. 12. Luc 8. 10. Ioan 12. 40. Rhuf. 11. 8.
p pen. 13. 46. a 18. 6.
A.D. 65.
q pen. 4. 31.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT Y

RHUFEINIAID.

Anno DOMINI 60.

PENNOD I.

1 *Paul yn dangos ei alwedigaeth i'r Rhufeiniaid,* 9 *a'i chwant i ddyfod attynt.* 16 *Beth yw ei efengyl ef, a'r cyfiawnder y mae hi yn ei ddangos.* 18 *Bod Duw yn ddigllawn wrth bob math ar bechod.* 21 *Pa beth oedd pechodau y Cenhedloedd.*

PAUL, gwasanaethwr Iesu Grist, wedi ei alw *i fod* yn apostol, *ac* wedi ei [a]neillduo i efengyl Duw,

2 ([b]Yr hon a rag-addawsai efe trwy ei brophwydi yn yr ysgrythyrau sanctaidd,)

3 Am ei Fab ef Iesu Grist ein Harglwydd ni, [c]yr hwn [d]a wnaed o had Dafydd o ran y cnawd;

4 Ac [e]a [2]eglurwyd yn Fab Duw mewn gallu, yn ol yspryd sancteiddiad, trwy yr adgyfodiad oddi wrth y meirw:

5 Trwy yr hwn [f]y derbyniasom ras ac apostoliaeth, i [g]ufudd-dod ffydd ym mhlith yr holl genhedloedd, er mwyn ei enw ef:

6 Ym mysg y rhai yr ydych chwithau yn alwedigion Iesu Grist:

7 At bawb sydd yn Rhufain, yn anwyl gan Dduw, [h]wedi eu galw *i fod* yn saint: [i]Gras i chwi a thangnefedd oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

8 Yn gyntaf, [k]yr wyf yn dïolch i'm Duw trwy Iesu Grist drosoch chwi oll, oblegid [l]bod eich ffydd chwi yn gyhoeddus yn yr holl fyd.

9 Canys [m]tyst i mi yw Duw, [n]yr hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu [3]yn fy yspryd yn efengyl ei Fab ef, fy mod i [o]yn ddibaid yn gwneuthur coffa o honoch bob amser yn fy ngweddïau,

10 [p]Gan ddeisyf a gawn ryw fodd, ryw amser bellach, rwydd-hynt gyd âg ewyllys Duw i ddyfod attoch chwi.

11 Canys yr wyf yn hiraethu am eich gweled, fel [q]y gallwyf gyfrannu

a Act. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 15.
b Act. 26. 6.
c Matt. 1. 6, 16. Luc 1. 32. Act. 2. 30. 2 Tim. 2. 8.
d Gal. 4. 4.
e Act. 13. 33.
2 derfynwyd.
f pen. 12. 3. a 15. 15.
g pen. 16. 26.
h 1 Cor. 1. 2.
i Gal. 1. 3.
k Philem. 4.
l 1 Thess. 1. 8.
m pen. 9. 1.
n 2 Tim. 1. 3.
3 Neu, â'm hyspryd.
o 1 Thess. 3. 10.
p pen. 15. 23. 1 Thess. 3. 10.
q pen. 15. 29.

Anno DOMINI 60.

i chwi ryw ddawn ysprydol, fel y'ch
cadarnhâer:
12 *A* hynny sydd i'm cyd-ymgys-
uro [4]ynoch chwi, trwy [r]ffydd ein
gilydd, yr eiddoch chwi a'r eiddof
finnau.
13 Eithr ni fynnwn i chwi fod
heb wybod, frodyr, i mi yn fynych
arfaethu dyfod attoch, (ond [s]fo'm
lluddiwyd i hyd yn hyn,) fel y cawn
ryw ffrwyth ynoch chwi hefyd, meg-
is ag yn y Cenhedloedd eraill.
14 [t]Dyledwr ydwyf i'r Groegiaid,
ac i'r barbariaid hefyd; i'r doeth-
ion, ac i'r annoethion hefyd.
15 Felly, hyd y mae ynof fi, par-
od ydwyf i bregethu yr efengyl i
chwithau hefyd y rhai ydych yn
Rhufain.
16 Canys [u]nid oes arnaf gywilydd
o efengyl Crist: oblegid [x]gallu Duw
yw hi er iachawdwriaeth i bob un
a'r sydd yn credu; i'r Iuddew [y]yn
gyntaf, a hefyd i'r Groegwr.
17 Canys [z]ynddi hi y datguddir
cyfiawnder Duw o ffydd i ffydd;
megis y mae yn ysgrifenedig, [a]Y
cyfiawn a fydd byw trwy ffydd.
18 Canys digofaint Duw a ddat-
guddiwyd o'r nef yn erbyn pob
annuwioldeb ac anghyfiawnder dyn-
ion, y rhai sydd yn attal y gwirion-
edd mewn anghyfiawnder.
19 O herwydd [b]yr hyn a ellir ei
wybod am Dduw, sydd eglur [5]yn-
ddynt hwy: canys [c]Duw a'*i* heglur-
odd iddynt.
20 Canys [d]ei anweledig bethau ef
er creadigaeth y byd, wrth eu hys-
tyried yn y pethau a wnaed, a welir
yn amlwg, *sef* ei dragywyddol allu
ef a'i Dduwdod; [6]hyd onid ydynt
yn ddïesgus:
21 Oblegid a hwy yn adnabod
Duw, nis gogoneddasant ef megis
Duw, ac na buont ddïolchgar iddo;
eithr [e]ofer fuont yn eu rhesymmau,
a'u calon anneallus hwy a dywyll-
wyd.
22 Pan dybient eu bod yn ddoeth-
ion, hwy a aethant yn ffyliaid;
23 Ac [f]a newidiasant ogoniant yr
anllygredig Dduw i gyffelybiaeth
llun dyn llygredig, ac ehediaid, ac
anifeiliaid pedwar-carnol, ac ym-
lusgiaid.
24 [g]O ba herwydd Duw hefyd
a'u rhoddes hwy i fynu, yn nhra-
chwantau eu calonnau, i aflendid,
[h]i ammherchi eu cyrph eu hun [i]yn
eu plith eu hunain:

[4] *gyd â chwi.*
[r] Tit. 1. 4. 2 Petr 1. 1.
[s] Act. 16. 7.
[t] 1 Cor. 9. 16.
[u] Ps. 40. 9, 10. 2 Tim. 1. 8.
[x] 1 Cor. 1. 18. a 15. 2.
[y] Act. 3. 26. a 13. 46.
[z] pen. 3. 21.
[a] Hab. 2. 4. Gal. 2. 16.
[b] Act. 14. 17.
[5] *iddynt.*
[c] Ioan 1. 9.
[d] Ps. 19. 1. Act. 14. 17. a 17. 27.
[6] *fel y byddent.*
[e] Eph. 4. 17, 18.
[f] Ps. 106. 20. Jer. 2. 11. Ezec. 8. 10.
[g] Ps. 81. 12. Act. 7. 42. 2 Thess. 2. 11, 12.
[h] 1 Thess. 4. 4.
[i] Lef. 18. 22.

25 Y rhai a newidiasant wirionedd
Duw [k]yn gelwydd, ac a addolasant
ac a wasanaethasant y creadur yn
[7]fwy na'r Creawdwr, yr hwn sydd
fendigedig yn dragywyddol. Amen.
26 Oblegid hyn y rhoddes Duw
hwynt i fynu i [1]wŷniau gwarthus:
canys eu [8]gwragedd hwy a newid-
iasant yr arfer [9]anianol i'r hon sydd
yn erbyn [2]anian:
27 Ac yn gyffelyb y [3]gwŷr hefyd,
gan adael yr arfer naturiol o'r
wraig, a ymlosgent yn eu hawydd
i'w gilydd; y gwŷr ynghyd â gwŷr
yn gwneuthur brynti, ac yn der-
byn ynddynt eu hunain y cyfryw
dâl am eu cyfeiliorni ag ydoedd
raid.
28 Ac megis nad oedd gymmerad-
wy ganddynt [4]gadw Duw yn *eu*
gwybodaeth, Duw a'u rhoddes hwynt
i fynu i feddwl anghymmeradwy, i
wneuthur y pethau nid oedd wedd-
aidd:
29 Wedi eu llenwi â phob ang-
hyfiawnder, godineb, anwiredd, cy-
bydd-dod, drygioni; yn llawn cen-
figen, llofruddiaeth, cynnen, twyll,
drwg-anwydau;
30 Yn hustyngwyr, yn athrodwyr,
yn gas ganddynt Dduw, yn dra-
haus, yn feilchion, yn ffrostwyr, yn
ddychymmygwyr drygioni, yn an-
ufudd i rïeni,
31 Yn anneallus, yn dorrwyr am-
mod, yn [5]angharedig, yn anghym-
modlawn, yn annhrugarogion:
32 Y rhai yn gwybod cyfiawnder
Duw, fod y rhai sydd yn gwneuth-
ur y cyfryw bethau yn haeddu
marwolaeth, *ydynt* nid yn unig yn
gwneuthur y pethau hyn, eithr hef-
yd [m]yn [6]cyd-ymfoddloni â'r rhai
sydd yn eu gwneuthur hwynt.

PENNOD II.

1 *Na all y rhai sydd yn pechu, er eu bod yn condemnio pechod mewn eraill, mo'u hesgusodi eu hunain;* 6 *ac mai anhaws o lawer iddynt ddïangc rhag barn Duw,* 9 *pa un bynnag fônt ai Iuddewon ai Cenhedloedd.* 14 *Nas gall y Cenhedloedd ddïangc,* 17 *na'r Iuddewon chwaith;* 25 *ac na wna eu henwaediad lesâd iddynt, oni chadwant y ddeddf.*

O HERWYDD paham, dïesgus
wyt ti, O ddyn, pwy bynnag
wyt yn barnu: [a]canys yn yr hyn
yr wyt yn barnu arall, yr wyt yn
dy gondemnio dy hun: canys ti yr
hwn wyt yn barnu, wyt yn gwneuth-
ur yr un pethau.
2 Eithr ni a wyddom fod barn

Anno DOMINI 60.

[k] Amos 2. 4.
[7] *hytrach.*
[1] Lef. 18. 22, 23. Eph. 5. 12.
[8] *benywiaid.*
[9] *naturiol.*
[2] *naturiaeth.*
[3] *gwrrywiaid.*
[4] Neu, *gydnabod Duw.*
[5] *ddigariad.*
[m] Hos. 7. 3.
[6] Neu, *cydsynio.*
[a] 2 Sam. 12. 5. Matt. 7. 2.

Anno DOMINI 60.

Duw yn ol gwirionedd, yn erbyn y
rhai a wnant gyfryw bethau.
3 Ac a wyt ti yn tybied hyn, O
ddyn, yr hwn wyt yn barnu y rhai
sydd yn gwneuthur y cyfryw beth-
au, a thithau yn gwneuthur yr un
pethau, y dïengi di rhag barn Duw?
4 Neu a wyt ti yn dïystyru golud
ei ddaioni ef, a'i ddïoddefgarwch,
[b] a'i ymaros, [c] heb wybod fod daioni
Duw yn dy dywys di i edifeirwch?
5 Eithr yn ol dy galedrwydd, a'th
galon ddïedifeiriol, wyt [d] yn trysori
i ti dy hun ddigofaint erbyn dydd
y digofaint, a datguddiad cyfiawn
farn Duw,
6 [e] Yr hwn a dâl i bob un yn ol ei
weithredoedd:
7 *Sef* i'r rhai trwy barhâu yn
gwneuthur da, a geisiant ogoniant,
ac anrhydedd, ac anllygredigaeth;
bywyd tragywyddol:
8 Eithr i'r rhai sydd gynhennus,
ac [f] anufudd i'r gwirionedd, eithr
yn ufudd i anghyfiawnder, *y bydd*
llid a digofaint;
9 Trallod ac ing ar bob enaid dyn
sydd yn gwneuthur drwg; yr Iudd-
ew [g] yn gyntaf, a'r [2] Groegwr hefyd:
10 Eithr gogoniant, ac anrhydedd,
a thangnefedd, i bob un sydd yn
gwneuthur daioni; i'r Iuddew yn
gyntaf, ac i'r [3] Groegwr hefyd.
11 Canys [h] nid oes derbyn wyneb
ger bron Duw.
12 Oblegid cynnifer ag a bech-
asant yn ddiddeddf, a gyfrgollir
hefyd yn ddiddeddf; a chynnifer
ag a bechasant yn y ddeddf, a
fernir wrth y ddeddf;
13 (Canys [i] nid gwrandawyr y
ddeddf *sydd* gyfiawn ger bron
Duw, ond gwneuthurwyr y ddeddf
a gyfiawnhêir.
14 Canys pan yw y Cenhedloedd,
y rhai nid yw y ddeddf ganddynt,
wrth naturiaeth yn gwneuthur y
pethau sydd yn y ddeddf, y rhai
hyn heb fod y ddeddf ganddynt,
ydynt ddeddf iddynt eu hunain:
15 Y rhai sydd yn dangos gweith-
red y ddeddf yn ysgrifenedig yn eu
calonnau, a'u cydwybod yn cyd-dyst-
iolaethu, a'*u* meddyliau [4] yn cyhuddo
eu gilydd, neu yn esgusodi;)
16 [k] Yn y dydd y barno Duw ddir-
geloedd dynion, yn ol fy efengyl i,
[l] trwy Iesu Grist.
17 Wele, Iuddew y'th elwir di, ac
[m] yr wyt yn gorphwys yn y ddeddf,
ac yn gorfoleddu yn Nuw;

[b] 2 Petr 3. 15.
[c] Es. 30. 18.
[d] Iago 5. 3.
[e] Job 34. 11. Ps. 62. 12. Jer. 17. 10. a 32. 19. Matt. 16. 27. pen. 14. 12. Dat. 22. 12.
[f] 2 Thess. 1. 8.
[g] Amos 3. 2. Luc 12. 47, 48. 1 Petr 4. 17.
[2] *Cenhedl-ddyn.*
[3] *Cenhedl-ddyn.*
[h] Deut. 10. 17.
[i] Matt. 7. 21. Iago 1. 22, 23, 25.
[4] *rhyng-ddynt a'u gilydd yn cyhuddo,* neu, *yn esgusodi.*
[k] Matt. 25. 31. 1 Cor. 4. 5.
[l] Ioan 5. 22. Act. 17. 31.
[m] Mic. 3. 11. pen. 9. 4.

18 Ac yn gwybod *ei* ewyllys *ef*, ac
[n] yn [5] darbod pethau rhagorol, gan
fod wedi dy addysgu o'r ddeddf;
19 Ac yr wyt yn coelio dy fod yn
dywysog i'r deillion, yn llewyrch
i'r rhai *sydd* mewn tywyllwch,
20 Yn athraw i'r anghall, yn ddysg-
awdwr i'r rhai bach, a chennyt
[o] ffurf y gwybodaeth a'r gwirion-
edd yn y ddeddf.
21 [p] Tydi, gan hynny, yr hwn wyt
yn addysgu arall, oni'th ddysgi dy
hun? yr hwn wyt yn pregethu, Na
ladratter, a ladretti di?
22 Yr hwn wyt yn dywedyd, Na
odineber, a odinebi di? yr hwn
wyt yn ffieiddio delwau, a gyssegr-
yspeili di?
23 Yr hwn wyt [q] yn gorfoleddu
yn y ddeddf, trwy dorri y ddeddf
a ddïanrhydeddi di Dduw?
24 Canys enw Duw o'ch plegid
chwi a geblir ym mhlith y Cen-
hedloedd, megis y mae [r] yn ysgrif-
enedig.
25 Canys enwaediad yn wir a wna
lês, os cedwi y ddeddf: eithr os
troseddwr y ddeddf ydwyt, aeth dy
enwaediad yn ddïenwaediad.
26 Os y dïenwaediad gan hynny
a geidw gyfiawnderau y ddeddf, oni
chyfrifir ei ddïenwaediad ef yn en-
waediad?
27 Ac oni bydd i'r dïenwaediad yr
hwn sydd o naturiaeth, os ceidw y
ddeddf, dy farnu di, yr hwn wrth y
llythyren a'r enwaediad wyt yn tros-
eddu y ddeddf?
28 Canys [s] nid yr hwn sydd yn yr
amlwg sydd Iuddew; ac nid en-
waediad *yw yr hyn* sydd yn yr
amlwg yn y cnawd:
29 Eithr [t] yr hwn sydd yn y dirgel
sydd Iuddew; ac [u] enwaediad y
galon *sydd* [x] yn yr yspryd, nid yn
y llythyren; [y] yr hwn *y mae* ei
glod nid o ddynion, ond o Dduw.

PENNOD III.

1 *Rhagorfraint yr Iuddewon:* 3 *yr hon ni chollasant:* 9 *er hynny y mae y ddeddf yn eu barnu hwythau hefyd yn euog o bechod:* 20 *gan hynny ni chyfiawnhêir un cnawd trwy y ddeddf:* 28 *eithr pawb, heb wahaniaeth, trwy ffydd yn unig:* 31 *ac etto ni ddiddymwyd y ddeddf.*

PA ragoriaeth gan hynny sydd
i'r Iuddew? neu pa fudd *sydd*
o'r enwaediad?
2 Llawer, ym mhob rhyw fodd: yn
gyntaf, o herwydd [a] darfod ymddiried
iddynt hwy am ymadroddion Duw.
3 Oblegid beth os [b] anghredodd

Anno DOMINI 60.

[n] Phil. 1. 10.
[5] *profi pethau a gwahaniaeth rhyngddynt.*
[o] pen. 6. 17. 2 Tim. 1. 13. a 3. 5.
[p] Ps. 50. 16, &c.
[q] ad. 17.
[r] 2 Sam. 12. 14. Es. 52. 5. Ezec. 36. 20, 23.
[s] Ioan 8. 39. pen. 9. 6, 7. Gal. 6. 15. Dat. 2. 9.
[t] 1 Petr 3. 4.
[u] Col. 2. 11. Phil. 3. 3.
[x] pen. 7. 6. 2 Cor. 3. 6.
[y] 1 Cor. 4. 5. 2 Cor. 10. 18. 1 Thess. 2. 4.
[a] Ps. 147. 19, 20. pen. 9. 4.
[b] Heb. 4. 2.

Anno DOMINI 60.

rhai? [c] a wna eu hanghrediniaeth
hwy ffydd Duw yn ofer?
4 Na atto Duw: eithr [d] bydded
Duw yn eirwir, a [e] phob dyn yn
gelwyddog; megis yr ysgrifenwyd,
[f] Fel y'th gyfiawnhâer yn dy eiriau,
ac y gorfyddech [2] pan y'th farner.
5 Eithr os yw ein hanghyfiawnder
ni yn canmol cyfiawnder Duw, pa
beth a ddywedwn? Ai anghyfiawn
yw Duw, yr hwn sydd yn dwyn
arnom ddigofaint? (yn ol dyn yr
wyf yn dywedyd;)
6 Na atto Duw: canys wrth hynny
[g] pa fodd y barna Duw y byd?
7 Canys os bu gwirionedd Duw
trwy fy nghelwydd i yn helaethach
i'w ogoniant ef, paham y'm bernir
innau etto megis pechadur?
8 Ac nid, (megis y'n ceblir, ac
megis y dywed rhai ein bod yn
dywedyd,) Gwnawn ddrwg, fel y dêl
daioni? y rhai y mae eu damnedig-
aeth yn gyfiawn.
9 Beth gan hynny? a ydym ni yn
fwy rhagorol? Nac *ydym* ddim:
canys ni a brofasom o'r blaen [h] fod
pawb, yr Iuddewon a'r Groegwyr,
dan bechod;
10 Megis y mae yn ysgrifenedig,
[i] Nid oes neb cyfiawn, nac oes un:
11 Nid oes neb yn deall; nid oes
neb yn ceisio Duw.
12 Gŵyrasant oll, aethant i gyd
yn anfuddiol; nid oes un yn
gwneuthur daioni, nac oes un.
13 [k] Bedd agored *yw* eu ceg; â'u
tafodau y gwnaethant ddichell;
[l] gwenwyn aspiaid *sydd* dan eu
gwefusau:
14 [m] Y rhai y mae eu genau yn
llawn melldith a chwerwedd:
15 [n] Buan *yw* eu traed i dywallt
gwaed:
16 Distryw ac aflwydd *sydd* yn
eu ffyrdd:
17 A ffordd tangnefedd ni adnab-
uant:
18 [o] Nid oes ofn Duw ger bron eu
llygaid.
19 Ni a wyddom hefyd am ba
bethau bynnag y mae y ddeddf
yn ei ddywedyd, mai wrth y rhai
sydd dan y ddeddf y mae hi yn ei
ddywedyd: fel [p] y cauer pob gen-
au, ac y byddo yr holl fyd [3] dan
farn Duw.
20 Am hynny [q] trwy weithred-
oedd y ddeddf ni chyfiawnhêir un
cnawd yn ei olwg ef; canys [r] trwy
y ddeddf *y mae* adnabod pechod.

c Num. 23. 19. pen. 9. 6. 2 Tim. 2. 13.
d Ioan 3. 33.
e Ps. 62. 9. a 116. 11.
f Ps. 51. 4.
2 *pan farnech.*
g Gen. 18. 25.
h Gal. 3. 22.
i Ps. 14. 1, 2, 3. a 53. 1.
k Ps. 5. 9.
l Ps. 140. 3.
m Ps. 10. 7.
n Diar. 1. 16. Es. 59. 7, 8.
o Ps. 36. 1.
p Ezec. 16. 63.
3 *yn euog o flaen Duw.*
q Gal. 2. 16.
r pen. 7. 7.

21 Ac yr awrhon [s] yr eglurwyd
cyfiawnder Duw heb y ddeddf,
wrth gael tystiolaeth gan y ddeddf
a'r prophwydi;
22 Sef cyfiawnder Duw *yr hwn
sydd* trwy ffydd Iesu Grist, i bawb
ac ar bawb a gredant: canys [t] nid
oes gwahaniaeth:
23 Oblegid [u] pawb a bechasant, ac
ydynt yn ol am ogoniant Duw;
24 A hwy wedi eu cyfiawnhâu yn
rhad trwy ei ras ef, trwy y pryn-
edigaeth sydd yng Nghrist Iesu:
25 Yr hwn a [4] osododd Duw yn
[5] iawn, trwy ffydd yn ei waed ef, i
ddangos ei gyfiawnder ef, trwy
faddeuant [x] y pechodau a wnaethid
o'r blaen, trwy ddïoddefgarwch Duw;
26 I ddangos ei gyfiawnder ef y
pryd hwn; fel y byddai efe yn
gyfiawn, ac yn cyfiawnhâu y neb
sydd o ffydd Iesu.
27 [y] Pa le gan hynny *y mae* y
gorfoledd? Efe a gauwyd allan.
Trwy ba ddeddf? ai *deddf* gweith-
redoedd? Nag ê; eithr trwy ddeddf
ffydd.
28 Yr ydym ni gan hynny yn cyf-
rif [z] mai trwy ffydd y cyfiawnhêir
dyn, heb weithredoedd y ddeddf.
29 Ai i'r Iuddewon *y mae efe* yn
Dduw yn unig? onid *yw* i'r Cen-
hedloedd hefyd? Yn wir *y mae efe*
i'r Cenhedloedd hefyd:
30 Gan mai un Duw *sydd*, yr hwn
a gyfiawnhâ yr enwaediad wrth
ffydd, a'r dïenwaediad trwy ffydd.
31 Wrth hynny, a ydym ni yn
gwneuthur y ddeddf yn ddirym
trwy ffydd? Na atto Duw: eithr yr
ydym yn cadarnhâu y ddeddf.

PENNOD IV.

1 *Ffydd Abraham a gyfrifwyd iddo yn gyfiawnder,* 10 *cyn enwaedu arno.* 13 *Trwy ffydd yn unig y derbyniodd efe a'i had yr addewid.* 16 *Abraham yw tad pawb a'r sydd yn credu.* 24 *Ein ffydd ninnau hefyd a gyfrifir i ni yn gyfiawnder.*

PA beth gan hynny a ddywedwn
ni ddarfod i [a] Abraham ein tad
ni ei gael, yn ol y cnawd?
2 Canys os Abraham a gyfiawnhâ-
wyd trwy weithredoedd, y mae iddo
orfoledd; eithr nid ger bron Duw.
3 Canys pa beth a ddywed yr ys-
grythyr? [b] Credodd Abraham i
Dduw; a chyfrifwyd iddo yn gyf-
iawnder.
4 Eithr i'r neb sydd yn gweithio, ni
chyfrifir y gwobr o ras, ond o ddyled.
5 Eithr [c] i'r neb nid yw yn gweithio,
ond yn credu yn yr hwn sydd yn

Anno DOMINI 60.

s pen. 1. 17. Phil. 3. 9.
t pen. 10. 12. Gal. 3. 28. Col. 3. 11.
u pen. 11. 32. Gal. 3. 22.
4 *rag-ordeiniodd.*
5 *gymmod,* neu, *gymmodwr.*
x Act. 17. 30. Heb. 9. 15.
y 1 Cor. 1. 29, 31. Eph. 2. 9.
z Act. 13. 38. pen. 8. 3. Gal. 2. 16.
a Es. 51. 2.
b Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Iago 2. 23.
c pen. 11. 6.

Anno DOMINI 60.

cyfiawnhâu yr annuwiol, ei ffydd ef a gyfrifir yn gyfiawnder.

6 Megis y mae Dafydd hefyd yn datgan dedwyddwch y dyn y mae Duw yn cyfrif cyfiawnder iddo heb weithredoedd, *gan ddywedyd,*

7 [d] Dedwydd *yw* y rhai y maddeuwyd eu hanwireddau, a'r rhai y cuddiwyd eu pechodau:

[d] Ps. 32. 1, 2.

8 Dedwydd *yw* y gwr nid yw yr Arglwydd yn cyfrif pechod iddo.

9 *A ddaeth* y dedwyddwch hwn gan hynny ar yr enwaediad *yn unig,* ynte ar y dïenwaediad hefyd? canys yr ydym yn dywedyd ddarfod cyfrif ffydd i Abraham yn gyfiawnder.

10 Pa fodd gan hynny y cyfrifwyd hi? ai pan oedd yn yr enwaediad, ynte yn y dïenwaediad? Nid yn yr enwaediad, ond yn y dïenwaediad.

11 Ac [e] efe a gymmerth arwydd yr enwaediad, yn [2] insel cyfiawnder y ffydd, yr hon *oedd ganddo* yn y dïenwaediad: fel [f] y byddai efe yn dad pawb a gredent, yn y dïenwaediad; fel y cyfrifid cyfiawnder iddynt hwythau hefyd:

[e] Gen. 17. 10. [2] *sel.* [f] Luc 19. 9. ad. 12, 16. Gal. 3. 7.

12 Ac yn dad yr enwaediad, nid i'r rhai o'r enwaediad yn unig, ond i'r sawl hefyd a gerddant lwybrau ffydd Abraham ein tad ni, yr hon *oedd ganddo* yn y dïenwaediad.

13 Canys nid trwy y ddeddf *y daeth* yr addewid i Abraham, neu i'w had, y byddai efe yn etifedd y byd; eithr trwy gyfiawnder ffydd.

14 Canys [g] os y rhai sydd o'r ddeddf *yw* yr etifeddion, gwnaed ffydd yn ofer, a'r addewid yn ddirym.

[g] Gal. 3. 18.

15 Oblegid [h] y mae y ddeddf yn peri digofaint; canys lle nid oes deddf, nid *oes* gamwedd.

[h] pen. 3. 20. a 5. 13, 20. a 7. 8, 10. 1 Cor. 15. 56. 2 Cor. 3. 7, 9. Gal. 3. 19. 1 Ioan 3. 4.

16 Am hynny o ffydd *y mae,* fel *y byddai* yn ol gras: fel y byddai yr addewid yn sicr i'r holl had; nid yn unig i'r hwn sydd o'r ddeddf, ond hefyd i'r hwn sydd o ffydd Abraham, [i] yr hwn yw ein tad ni oll,

[i] Es. 51. 2.

17 (Megis y mae yn ysgrifenedig, [k] Mi a'th wneuthum yn dad llawer o genhedloedd,) [3] ger bron y neb y credodd efe iddo, *sef* Duw, yr hwn sydd yn bywhâu y meirw, ac sydd [l] yn galw y pethau nid ydynt, fel pe byddent:

[k] Gen. 17. 5. [3] *yn gyffelyb i'r neb.* [l] pen. 8. 11.

18 Yr hwn yn erbyn gobaith a gredodd dan obaith, fel y byddai efe yn dad cenhedloedd lawer; yn ol yr hyn a ddywedasid, [m] Felly y bydd dy had di.

[m] Gen. 15. 5.

19 Ac efe, yn ddïegwan o ffydd, [n] nid ystyriodd ei gorph ei hun, *yr hwn oedd* yr awrhon wedi marweiddio, ac efe ynghylch càn mlwydd oed, na marweidd-dra bru Sara.

[n] Gen. 17. 17. a 18. 11. Heb. 11. 11, 12.

20 Ac nid ammheuodd efe addewid Duw trwy anghrediniaeth; eithr efe a nerthwyd yn y ffydd, gan roddi gogoniant i Dduw:

21 Ac yn gwbl sicr *ganddo,* am yr hyn a addawsai efe, [o] ei fod ef yn abl i'w wneuthur hefyd.

[o] Ps. 115. 3. Heb. 11. 19.

22 Ac am hynny y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

23 Eithr [p] nid ysgrifenwyd hynny er ei fwyn ef yn unig, ddarfod ei gyfrif iddo;

[p] pen. 15. 4. 1 Cor. 10. 6, 11.

24 Ond er ein mwyn ninnau hefyd, i'r rhai y cyfrifir, y rhai ydym yn credu yn yr hwn [q] a gyfododd Iesu ein Harglwydd ni o feirw:

[q] Act. 2. 24. a 13. 30.

25 Yr hwn a draddodwyd dros ein pechodau ni, ac a gyfodwyd i'n cyfiawnhâu ni.

PENNOD V.

1 *Wedi ein cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae i ni dangnefedd rhyngom a Duw,* 2 *a llawenydd yn ein gobaith:* 8 *gan ein cymmodi trwy ei waed ef, a nyni yn elynion iddo,* 10 *y cawn yn hytrach fod yn gadwedig wedi ein cymmodi.* 12 *Megis y daeth pechod a marwolaeth trwy Adda,* 17 *felly yn hytrach y daw cyfiawnder a bywyd trwy Iesu Grist.* 20 *Lle yr amlhaodd pechod, y rhagor-amlhaodd gras.*

AM hynny, [a] gan ein bod wedi ein cyfiawnhâu trwy ffydd, y mae gennym heddwch tu ag at Dduw, trwy ein Harglwydd Iesu Grist:

[a] Es. 32. 17. Ioan 16. 33.

2 [b] Trwy yr hwn hefyd y cawsom ddyfodfa trwy ffydd i'r gras hwn, yn yr hwn yr ydym yn sefyll, ac [c] yn gorfoleddu dan obaith gogoniant Duw.

[b] Eph. 2. 18. a 3. 12. Heb. 10. 19. [c] Heb. 3. 6.

3 Ac nid *felly* yn unig, eithr yr ydym yn gorfoleddu mewn gorthrymderau; [d] gan wybod fod gorthrymder yn peri dïoddefgarwch;

[d] Iago 1. 3.

4 A dïoddefgarwch, brofiad; a phrofiad, obaith:

5 A gobaith ni chywilyddia, am fod cariad Duw wedi ei dywallt yn ein calonnau ni, trwy yr Yspryd Glân yr hwn a roddwyd i ni.

6 Canys Crist, pan oeddym ni etto yn weiniaid, mewn [2] pryd a fu farw dros yr annuwiol.

[2] *amser cyfaddas.*

7 Oblegid braidd y bydd neb farw dros un cyfiawn: oblegid dros y da ysgatfydd fe feiddiai un farw hefyd.

8 Eithr [e] y mae Duw yn canmol ei gariad tu ag attom; oblegid, a nyni etto yn bechaduriaid, i Grist farw trosom ni.

[e] Ioan 15. 13. 1 Petr 3. 18. 1 Ioan 3. 16. a 4. 9.

9 Mwy ynte o lawer, a nyni yn

Anno DOMINI 60.

awr wedi ein cyfiawnhâu trwy ei
waed ef, y'n hachubir rhag digof-
aint trwyddo ef.
10 Canys [f] os pan oeddym yn elyn-
ion, [g] y'n heddychwyd â Duw trwy
farwolaeth ei Fab ef; mwy o lawer,
wedi ein heddychu, y'n hachubir
[h] trwy ei fywyd ef.
11 Ac nid *hynny* yn unig, eithr
gorfoleddu yr ydym hefyd yn Nuw
trwy ein Harglwydd Iesu Grist,
trwy yr hwn yr awrhon y derbyn-
iasom y cymmod.
12 Am hynny, megis [i] trwy un dyn
y daeth pechod i'r byd, a [k] marwol-
aeth trwy bechod; ac felly yr aeth
marwolaeth ar bob dyn, yn gym-
maint a phechu o bawb:
13 Canys hyd y ddeddf yr oedd
pechod yn y byd: eithr [l] ni chyf-
rifir pechod pryd nad oes deddf.
14 Eithr teyrnasodd marwolaeth o
Adda hyd Moses, ïe, arnynt hwy y
rhai ni phechasant yn ol cyffelyb-
iaeth camwedd Adda, [m] yr hwn yw
ffurf yr un oedd ar ddyfod.
15 Eithr nid megis y camwedd,
felly y mae y dawn hefyd. Canys os
trwy gamwedd un y bu feirw llaw-
er; mwy o lawer yr amlhaodd gras
Duw, a'r dawn trwy ras yr un dyn
Iesu Grist, [n] i laweroedd.
16 Ac nid megis *y bu* trwy un a
bechodd, *y mae* y dawn: canys y
farn a ddaeth o un *camwedd* i gon-
demniad; eithr y dawn *sydd* o
gamweddau lawer i gyfiawnhâd.
17 Canys os trwy [3] gamwedd un y
teyrnasodd marwolaeth trwy un;
mwy o lawer y caiff y rhai sydd yn
derbyn lliosowgrwydd o ras, ac o
ddawn cyfiawnder, deyrnasu mewn
bywyd trwy un, Iesu Grist.
18 Felly gan hynny, megis trwy
[4] gamwedd un *y daeth barn* ar bob
dyn i gondemniad; felly hefyd trwy
[5] gyfiawnder un *y daeth y dawn*
[o] ar bob dyn i gyfiawnhâd bywyd.
19 Oblegid megis trwy anufudd-
dod un dyn y gwnaethpwyd llawer
yn bechaduriaid; felly trwy ufudd-
dod un y gwneir llawer yn gyfiawn.
20 Eithr [p] y ddeddf a ddaeth i
mewn fel yr amlhâi y camwedd:
eithr lle yr amlhaodd y pechod, y
rhagor-amlhaodd gras:
21 Fel megis y teyrnasodd pech-
od i farwolaeth, felly hefyd y teyrn-
asai gras trwy gyfiawnder i fywyd
tragywyddol, trwy Iesu Grist ein
Harglwydd.

f pen. 8. 32.
g 2 Cor. 5. 19. Eph. 2. 16.
h Ioan 5. 26. a 14. 19. 2 Cor. 4. 10, 11.
i Gen. 3. 6. 1 Cor. 15. 21.
k Gen. 2. 17. pen. 6. 23.
l pen. 4. 15. 1 Ioan 3. 4.
m 1 Cor. 15. 21, 22, 45.
n Matt. 20. 28. a 26. 28.
3 *un camwedd.*
4 *un camwedd.*
5 *un cyfiawnder.*
o Ioan 12. 32. Heb. 2. 9.
p Ioan. 15. 22. pen. 4. 15. a 7. 8. Gal. 3. 19, 23.

PENNOD VI.

1 *Na ddylem ni fyw mewn pechod,* 2 *a ninnau wedi marw iddo;* 3 *megis y mae ein bedydd ni yn dangos.* 12 *Na theyrnased pechod mwyach,* 18 *gan ddarfod i ni ymrôi i wasanaeth cyfiawnder;* 23 *ac o herwydd mai cyflog pechod yw marwolaeth.*

BETH wrth hynny a ddywedwn
ni? a drigwn ni yn wastad
mewn pechod, fel yr amlhao gras?
2 Na atto Duw. A ninnau wedi
meirw i bechod, pa wedd y byddwn
byw etto ynddo ef?
3 Oni wyddoch chwi, [a] am gyn-
nifer o honom ag a [2] fedyddiwyd i
Grist Iesu, ein bedyddio ni i'w
farwolaeth ef?
4 [b] Claddwyd ni gan hynny gyd
âg ef trwy fedydd i farwolaeth:
fel [c] megis ag y cyfodwyd Crist o
feirw trwy ogoniant y Tad, [d] felly
y rhodiom ninnau hefyd mewn
newydd-deb buchedd.
5 Canys os gwnaed ni yn gyd-
blanhigion i gyffelybiaeth ei farwol-
aeth ef, felly y byddwn *i gyffelyb-
iaeth ei* adgyfodiad *ef.*
6 Gan wybod hyn, ddarfod [e] croes-
hoelio ein hen ddyn ni gyd âg *ef,* er
mwyn dirymmu [f] corph pechod, fel
rhag llaw na wasanaethom bechod.
7 Canys [g] y mae yr hwn a fu
farw, wedi ei [3] ryddhâu oddi wrth
bechod.
8 Ac [h] os buom feirw gyd â Christ,
yr ydym ni yn credu y byddwn
byw hefyd gyd âg ef:
9 Gan wybod nad yw [i] Crist, yr
hwn a gyfodwyd oddi wrth y meirw,
yn marw mwyach; nad arglwydd-
iaetha marwolaeth arno mwyach.
10 Canys fel y bu efe farw, [k] efe a
fu farw unwaith i bechod: ac fel y
mae yn byw, [l] byw y mae i Dduw.
11 Felly chwithau hefyd, cyfrif-
wch eich hunain yn feirw i bechod:
eithr [m] yn fyw i Dduw, yng Nghrist
Iesu ein Harglwydd.
12 [n] Na theyrnased pechod gan
hynny yn eich corph marwol, i
ufuddhâu o honoch iddo yn ei
chwantau.
13 Ac na [o] roddwch eich aelodau
yn [4] arfau anghyfiawnder i bech-
od: eithr [p] rhoddwch eich hunain i
Dduw, megis rhai o feirw yn fyw;
a'ch aelodau yn arfau cyfiawnder
i Dduw.
14 Canys nid arglwyddiaetha pech-
od arnoch chwi: oblegid nid ydych
chwi dan y ddeddf, eithr dan ras.
15 Beth wrth hynny? a bechwn ni,

Anno DOMINI 60.

a Gal. 3. 27.
2 Neu, *fedyddir.*
b Col. 2. 12.
c pen. 8. 11. 2 Cor. 13. 4.
d Eph. 4. 22, 23. Col. 3. 10. Phil. 3. 10, 11.
e Gal. 2. 20. a 5. 24. a 6. 14. Eph. 4. 22.
f Col. 2. 11.
g 1 Petr 4. 1.
3 Gr. *gyfiawnhâu.*
h 2 Tim. 2. 11.
i Dat. 1. 18.
k Heb. 9. 27, 28.
l Luc 20. 38.
m Gal. 2. 19.
n Ps. 119. 133.
o pen. 7. 5. Col. 3. 5. Iago 4. 1.
4 *offer.*
p pen. 12. 1. 1 Petr 4. 2.

Anno DOMINI 60.

[q] o herwydd nad ydym dan y ddeddf,
eithr dan ras? Na atto Duw.
16 Oni wyddoch chwi, mai [r] i bwy
bynnag yr ydych yn eich rhoddi
eich hunain yn weision i ufuddhâu
iddo, eich bod yn weision i'r hwn yr
ydych yn ufuddhâu iddo; pa un
bynnag ai i bechod i farwolaeth,
ynte i ufudd-dod i gyfiawnder?
17 Ond i Dduw y bo y dïolch,
eich bod chwi *gynt* yn weision i
bechod; eithr ufuddhâu o honoch
o'r galon i'r [s] ffurf o athrawiaeth [5] a
draddodwyd i chwi.
18 Ac [t] wedi eich rhyddhâu oddi
wrth bechod, fe a'ch gwnaethpwyd
yn weision i gyfiawnder.
19 Yn ol dull dynol yr ydwyf
yn dywedyd, oblegid gwendid eich
cnawd chwi. Canys megis ag y
rhoddasoch eich aelodau yn weis-
ion i aflendid ac anwiredd, i an-
wiredd; felly yr awrhon rhoddwch
eich aelodau yn weision i gyfiawn-
der, i sancteiddrwydd.
20 Canys pan oeddych yn weis-
ion pechod, rhyddion oeddych [6] oddi
wrth gyfiawnder.
21 [u] Pa ffrwyth gan hynny oedd i
chwi y pryd hwnnw o'r pethau y
mae arnoch yr awrhon gywilydd
o'u plegid? canys diwedd y pethau
hynny *yw* marwolaeth.
22 Ac yr awrhon, wedi eich rhydd-
hâu oddi wrth bechod, a'ch gwneuth-
ur yn weision i Dduw, y mae i chwi
eich ffrwyth yn sancteiddrwydd, a'r
diwedd yn fywyd tragywyddol.
23 Canys [x] cyflog pechod *yw* marw-
olaeth; eithr dawn Duw *yw* bywyd
tragywyddol, trwy Iesu Grist ein
Harglwydd.

PENNOD VII.

1 *Nad oes un ddeddf yn arglwyddiaethu ar ddyn, ond tra fyddo byw:* 4 *ond ein bod ni wedi meirw i'r ddeddf.* 7 *Etto nad yw y ddeddf bechod;* 12 *eithr sanctaidd, a chyfiawn, a da;* 16 *fel yr ydwyf fi yn cydnabod, ac yn ddrwg gennyf nas gallaf ei chadw.*

ONI wyddoch chwi, frodyr, (can-
ys wrth y rhai sydd yn gwybod
y ddeddf yr wyf yn dywedyd,) fod
y ddeddf yn arglwyddiaethu ar
ddyn tra fyddo efe byw?
2 Canys [a] y wraig y mae iddi wr,
sydd yn rhwym wrth y ddeddf i'r
gwr, tra fyddo efe byw: ond o bydd
marw y gwr, hi a ryddhâwyd oddi
wrth ddeddf y gwr.
3 Ac felly, [b] os a'r gwr yn fyw, y
bydd hi yn eiddo gwr arall, hi a
elwir yn odinebus: eithr os marw

[q] 1 Cor. 9. 21. Gal. 5. 18.
[r] Matt. 6. 24. Ioan 8. 34. 2 Petr 2. 19.
[s] 2 Tim. 1. 13.
[5] Gr. *i'r hon y'ch traddodwyd.*
[t] Ioan 8. 32. 1 Cor. 7. 22. Gal. 5. 1.
[6] *i gyfiawnder.*
[u] pen. 7. 5.
[x] Gen. 2. 17. pen. 5. 12. Iago 1. 15.
[a] 1 Cor. 7. 39.
[b] Matt. 5. 32.

fydd ei gwr hi, y mae hi yn rhydd
oddi wrth y ddeddf; fel nad yw
hi odinebus, er bod yn eiddo gwr
arall.
4 Ac felly chwithau, fy mrodyr,
ydych [c] wedi meirw i'r ddeddf trwy
gorph Crist; fel y byddech eiddo un
arall, *sef* eiddo yr hwn a gyfodwyd
o feirw, fel [d] y dygem ffrwyth i
Dduw.
5 Canys pan oeddym yn y cnawd,
gwŷniau pechodau, y rhai oedd trwy
y ddeddf, oedd [e] yn gweithio yn
ein haelodau ni, [f] i ddwyn ffrwyth
i farwolaeth.
6 Eithr yn awr y rhyddhâwyd
ni oddi wrth y ddeddf, [g] wedi ein
meirw i'r peth y'n hattelid; fel y
gwasanaethem mewn [h] newydd-deb
yspryd, ac nid *yn* hender y llythyren.
7 Beth wrth hynny a ddywedwn
ni? Ai pechod *yw* y ddeddf? Na
atto Duw. Eithr [i] nid adnabûm i
bechod, ond wrth y ddeddf: canys
nid adnabuaswn i drachwant, oni
bai ddywedyd o'r ddeddf, [k] Na thra-
chwanta.
8 Eithr [l] pechod, wedi cymmeryd
achlysur trwy y gorchymyn, a weith-
iodd ynof fi bob trachwant.
9 Canys [m] heb y ddeddf marw
oedd pechod. Eithr yr oeddwn i
gynt yn fyw heb y ddeddf: ond
pan ddaeth y gorchymyn, yr ad-
fywiodd pechod, a minnau a fûm
farw.
10 A'r gorchymyn, [n] yr hwn *yd-*
oedd i fywyd, hwnnw a gaed i mi
i farwolaeth.
11 Canys pechod, wedi cymmeryd
achlysur trwy y gorchymyn, a'm
twyllodd i; a thrwy hwnnw a'm
lladdodd.
12 Felly yn wir [o] *y mae* y ddeddf
yn sanctaidd; a'r gorchymyn yn
sanctaidd, ac yn gyfiawn, ac yn dda.
13 Gan hynny a wnaethpwyd y
peth oedd dda, yn farwolaeth i mi?
Na atto Duw. Eithr pechod, fel
yr ymddangosai yn bechod, gan
weithio marwolaeth ynof fi trwy
yr hyn sydd dda; fel y byddai
pechod trwy y gorchymyn yn dra
phechadurus.
14 Canys ni a wyddom fod y ddeddf
yn ysprydol: eithr myfi sydd gnawd-
ol, [p] wedi fy ngwerthu dan bechod.
15 Canys yr hyn yr wyf yn ei
wneuthur, nid yw foddlawn gen-
nyf: canys [q] nid y peth yr wyf yn
ei ewyllysio, hynny yr wyf yn ei

Anno DOMINI 60.

[c] pen. 8. 2. Gal. 2. 19. a 5. 18.
[d] Gal. 5. 22.
[e] pen. 6. 13.
[f] pen. 6. 21. Gal. 5. 19.
[g] pen. 6. 2.
[h] pen. 2. 29. 2 Cor. 3. 6.
[i] pen. 3. 20.
[k] Exod. 20. 17. Deut. 5. 21. Act. 20. 33.
[l] pen. 4. 15. a 5. 20.
[m] 1 Cor. 15. 56.
[n] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21.
[o] 1 Tim. 1. 8.
[p] 2 Bren. 21. 20, 25.
[q] Gal. 5. 17.

Anno DOMINI 60.

wneuthur; eithr y peth sydd gas gen-
nyf, hyn yr ydwyf yn ei wneuthur.
16 *Ac* os y peth nid wyf yn ei
ewyllysio, *hynny* yr wyf yn ei
wneuthur, yr wyf fi yn cydsynio
â'r ddeddf mai da *ydyw.*
17 Felly yr awrhon nid myfi sydd
mwy yn gwneuthur hynny, eithr y
pechod yr hwn sydd yn trigo ynof fi.
18 Canys mi a wn nad oes [r] ynof fi
(hynny yw, yn fy nghnawd i,) ddim
da yn trigo: oblegid yr ewyllysio
sydd barod gennyf; eithr cwblhâu
yr hyn sydd dda, nid wyf yn medru
arno.
19 Canys nid wyf yn gwneuthur
y peth da yr wyf yn ei ewyllysio;
ond y drwg yr hwn nid wyf yn
ei ewyllysio, hynny yr wyf yn ei
wneuthur.
20 Ac os ydwyf fi yn gwneuthur y
peth nid wyf yn ei ewyllysio, nid
myfi mwyach sydd yn ei wneuthur,
ond y pechod sydd yn trigo ynof fi.
21 Yr ydwyf fi gan hynny yn cael
deddf, a mi yn ewyllysio gwneuth-
ur da, fod drwg yn bresennol gyd
â mi.
22 Canys ymhyfrydu yr wyf yng
nghyfraith Duw, yn ol [s] y dyn oddi
mewn:
23 Eithr [t] yr wyf yn gweled deddf
arall yn fy aelodau, yn gwrthryfela
yn erbyn deddf fy meddwl, ac yn
fy nghaethiwo i ddeddf pechod, yr
hon sydd yn fy aelodau.
24 Ys truan o ddyn wyf fi! pwy
a'm gwared i oddi wrth [2] gorph y
farwolaeth hon?
25 Yr wyf fi yn dïolch i Dduw,
trwy Iesu Grist ein Harglwydd.
Felly gan hynny, yr wyf fi fy hun
â'r meddwl yn gwasanaethu cyf-
raith Duw; ond â'r cnawd, cyfraith
pechod.

PENNOD VIII.

1 *Bod y rhai sydd yng Nghrist, ac yn byw yn ol yr Yspryd, yn rhyddion oddi wrth ddamnedigaeth.* 5, 13 *Pa niwed sydd yn digwydd oddi wrth y cnawd;* 6, 14 *a pha lês oddi wrth yr Yspryd,* 17 *ac o fod yn blentyn i Dduw:* 19 *yr hwn y mae pob peth yn hiraethu am ei ogoneddus ymwared:* 29 *yr hwn a rag-ordeiniwyd gan Dduw.* 38 *Na all dim ein gwahanu ni oddi wrth ei gariad ef.*

NID *oes* gan hynny yn awr ddim
damnedigaeth i'r rhai sydd
yng Nghrist Iesu, y rhai sydd [a] yn
rhodio nid yn ol y cnawd, eithr yn
ol yr Yspryd.
2 Canys [b] deddf [c] Yspryd y bywyd
yng Nghrist Iesu a'm rhyddhaodd

[r] Gen. 6. 5. a 8. 21.
[s] 2 Cor. 4. 16. Eph. 3. 16. Col. 3. 9, 10.
[t] Gal. 5. 17.
[2] *y corph marwolaeth hwn.*
[a] Gal. 5. 16, 25.
[b] Ioan 8. 36. pen. 6. 18, 22. Gal. 2. 19. a 5. 1.
[c] 1 Cor. 15. 45. 2 Cor. 3. 6.

i oddi wrth ddeddf pechod a marw-
olaeth.
3 Canys [2] yr hyn ni allai y ddeddf,
o herwydd ei bod yn wan trwy y
cnawd, Duw a ddanfonodd ei Fab ei
hun y'nghyffelybiaeth cnawd pech-
adurus, [3] ac am bechod a gondemn-
iodd bechod yn y cnawd:
4 Fel y cyflawnid cyfiawnder y
ddeddf ynom ni, y rhai ydym yn
rhodio, nid yn ol y cnawd, eithr yn
ol yr Yspryd.
5 Canys [d] y rhai sydd yn ol y
cnawd, am bethau y cnawd y maent
yn synio: eithr y rhai sydd yn ol
yr Yspryd, am bethau yr Yspryd.
6 Canys [e] syniad y cnawd, marw-
olaeth *yw;* a syniad yr Yspryd,
bywyd a thangnefedd *yw:*
7 Oblegid syniad y cnawd *sydd*
elyniaeth yn erbyn Duw: canys nid
yw ddarostyngedig i ddeddf Duw;
[f] oblegid nis gall chwaith.
8 A'r rhai sydd yn y cnawd, ni
allant ryngu bodd Duw.
9 Eithr chwychwi nid ydych yn y
cnawd, ond yn yr Yspryd, od yw
[g] Yspryd Duw yn trigo ynoch. Ac
od oes neb heb [h] Yspryd Crist gan-
ddo, nid yw hwnnw yn eiddo ef.
10 Ac os *yw* Crist ynoch, *y mae* y
corph yn farw, o herwydd pechod;
eithr yr Yspryd yn fywyd, o her-
wydd cyfiawnder.
11 Ac os Yspryd [i] yr hwn a gyfod-
odd Iesu o feirw sydd yn trigo
ynoch; [k] yr hwn a gyfododd Grist o
feirw a fywiocca hefyd eich cyrph
marwol chwi, [4] trwy ei Yspryd yr
hwn sydd yn trigo ynoch.
12 Am hynny, frodyr, dyledwyr
ydym, nid i'r cnawd, i fyw yn ol
y cnawd.
13 Canys [l] os byw yr ydych yn
ol y cnawd, meirw fyddwch: eithr
os ydych [m] yn marweiddio gweith-
redoedd y corph trwy yr Yspryd,
byw fyddwch.
14 Canys [n] y sawl a arweinir gan
Yspryd Duw, y rhai hyn sydd blant
i Dduw.
15 Canys [o] ni dderbyniasoch ys-
pryd caethiwed drachefn i *beri* ofn;
eithr derbyniasoch [p] Yspryd mab-
wysiad, trwy yr hwn yr ydym yn
llefain, [q] Abba, Dad.
16 Y mae [r] yr Yspryd [5] hwn yn
cyd-dystiolaethu â'n hyspryd ni, ein
bod ni yn blant i Dduw:
17 Ac os plant, etifeddion hefyd;
sef etifeddion i Dduw, a chyd-eti-

Anno DOMINI 60.

[2] *yr hyn oedd ammhosibl i'r ddeddf, yn yr hyn yr oedd hi yn wan.*
[3] *a thrwy offrwm am.*
[d] 1 Cor. 2. 14.
[e] pen. 6. 21. Gal. 6. 8.
[f] 1 Cor. 2. 14.
[g] 1 Cor. 3. 16.
[h] Ioan 3. 34. Gal. 4. 6. Phil. 1. 19. 1 Petr 1. 11.
[i] Act. 2. 24.
[k] pen. 6. 4, 5. 1 Cor. 6. 14. 2 Cor. 4. 14. Eph. 2. 5.
[4] *oblegid.*
[l] Gal. 6. 8.
[m] Eph. 4. 22. Col. 3. 5.
[n] Gal. 5. 18.
[o] 1 Cor. 2. 12. 2 Tim. 1. 7.
[p] Es. 56. 5. Gal. 4. 5, 6.
[q] Marc 14. 36.
[r] 2 Cor. 1. 22. a 5. 5. Eph. 1. 13. a 4. 30.
[5] *ei hun.*

Anno DOMINI 60.

feddion â Christ: [s] os ydym yn cyd-
ddïoddef *gyd âg ef,* fel y'n cyd-
ogonedder hefyd.
18 Oblegid yr ydwyf yn cyfrif,
[t] nad *yw* dïoddefiadau yr amser pre-
sennol hwn, yn haeddu *eu cyffelybu*
i'r gogoniant a ddatguddir i ni.
19 Canys [u] awydd-fryd y creadur
sydd yn disgwyl am [x] ddatguddiad
meibion Duw.
20 Canys y creadur sydd wedi ei
ddarostwng i oferedd; nid o'i fodd,
eithr oblegid yr hwn a'i darostyng-
odd:
21 Dan obaith y rhyddhêir y
creadur yntau hefyd, o gaethiwed
llygredigaeth, i ryddid gogoniant
plant Duw.
22 Canys ni a wyddom fod [6] pob
creadur yn cyd-ocheneidio, ac yn
cyd-ofidio hyd y pryd hwn.
23 Ac nid yn unig *y creadur,* ond
ninnau hefyd, y rhai sydd gennym
flaen-ffrwyth yr Yspryd; [y] yr ydym
ninnau ein hunain hefyd yn ochen-
eidio ynom ein hunain, gan ddisgwyl
y mabwysiad, *sef* [z] prynedigaeth ein
corph.
24 Canys trwy obaith y'n hiach-
âwyd. Eithr [a] y gobaith a welir, nid
yw obaith: oblegid y peth y mae
un yn ei weled, i ba beth y mae
etto yn ei obeithio?
25 Ond os ydym ni yn gobeithio
yr hyn nid ŷm yn ei weled, yr ydym
trwy amynedd yn disgwyl am dano.
26 A'r un ffunud y mae yr Yspryd
hefyd yn cynnorthwyo ein gwendid
ni. Canys [b] ni wyddom ni beth a
weddïom, megis y dylem: eithr [c] y
mae yr Yspryd ei hun yn erfyn
trosom ni âg ocheneidiau annhraeth-
adwy.
27 [d] A'r hwn sydd yn chwilio y
calonnau, a ŵyr beth *yw* meddwl
yr Yspryd; [7] canys y mae efe [e] yn
ol *ewyllys* Duw yn erfyn dros y
saint.
28 Ac ni a wyddom fod pob peth
yn cyd-weithio er daioni i'r rhai
sydd yn caru Duw; *sef* i'r rhai sydd
wedi eu galw yn ol *ei* arfaeth *ef.*
29 Oblegid y rhai [f] a rag-wybu,
[g] a ragluniodd efe hefyd [h] *i fod* yn
un ffurf â delw ei Fab ef; [i] fel y
byddai efe yn gyntaf-anedig ym
mhlith brodyr lawer.
30 A'r rhai a ragluniodd efe, y
rhai hynny hefyd a alwodd efe; a'r
rhai a alwodd efe, y rhai hynny
hefyd a gyfiawnhaodd efe; a'r rhai

[s] Act. 14. 22. 2 Tim. 2. 11, 12.
[t] 2 Cor. 4. 17. 1 Petr 1. 6, 7. a 4. 13.
[u] 2 Petr 3. 13.
[x] 1 Ioan 3. 2.
[6] *yr holl greadigaeth.*
[y] 2 Cor. 5. 2, 4.
[z] Luc 21. 28. Eph. 4. 30.
[a] 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1.
[b] Matt. 20. 22. Iago 4. 3.
[c] Zech. 12. 10. Eph. 6. 18.
[d] 1 Chron. 28. 9. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Dat. 2. 23.
[7] *ei fod efe.*
[e] 1 Ioan 5. 14.
[f] Exod. 33. 12, 17. Ps. 1. 6. Jer. 1. 5. Matt. 7. 23. pen. 11. 2. 2 Tim. 2. 19. 1 Petr 1. 2.
[g] Eph. 1. 5, 11.
[h] Ioan 17. 12. 2 Cor. 3. 18. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2.
[i] Col. 1. 15, 18. Heb. 1. 6. Dat. 1. 5.

a gyfiawnhaodd efe, y rhai hynny
hefyd [k] a ogoneddodd efe.
31 Beth gan hynny a ddywedwn
ni wrth y pethau hyn? [l] Os *yw*
Duw trosom, pwy *a all fod* i'n
herbyn?
32 [m] Yr hwn nid arbedodd ei brïod
Fab, ond [n] a'i traddododd ef trosom
ni oll; pa wedd gyd âg ef hefyd
na ddyry efe i ni bob peth?
33 Pwy a rydd ddim yn erbyn
etholedigion Duw? [o] Duw *yw* yr
hwn sydd yn cyfiawnhâu:
34 [p] Pwy *yw* yr hwn sydd yn damn-
io? Crist *yw* yr hwn a fu farw,
ïe, yn hytrach, yr hwn a gyfodwyd
hefyd; [q] yr hwn hefyd sydd ar dde-
heulaw Duw, [r] yr hwn hefyd sydd
yn erfyn trosom ni.
35 Pwy a'n gwahana ni oddi wrth
gariad Crist? *ai* gorthrymder, neu
ing, neu ymlid, neu newyn, neu
noethni, neu enbydrwydd, neu
gleddyf?
36 Megis y mae yn ysgrifenedig,
[s] Er dy fwyn di yr ydys yn ein lladd
ni ar hyd y dydd; cyfrifwyd ni fel
defaid i'r lladdfa.
37 [t] Eithr yn y pethau hyn oll yr
ydym ni yn fwy na choncwerwyr,
trwy yr hwn a'n carodd ni.
38 Canys y mae yn ddïogel gen-
nyf, na all nac angau, nac einioes,
nac angelion, na [u] thywysogaethau,
na meddiannau, na phethau pre-
sennol, na phethau i ddyfod,
39 Nac uchder, na dyfnder, nac
un creadur arall, ein gwahanu ni
oddi wrth gariad Duw, yr hwn
sydd yng Nghrist Iesu ein Har-
glwydd.

PENNOD IX.

1 *Paul yn ddrwg ganddo dros yr Iuddewon.* 7 *Nad oedd holl had Abraham yn blant yr addewid.* 18 *Bod Duw yn trugarhâu wrth y neb y mynno.* 21 *Y gall y crochenydd wneuthur â'i bridd y peth a fynno.* 25 *Darfod rhag-fynegi galwedigaeth y Cenhedloedd, a gwrthodiad yr Iuddewon.* 32 *Yr achos paham y croesawodd cyn lleied o'r Iuddewon gyfiawnder ffydd.*

[a] YGWIRIONEDD yr wyf fi yn
ei ddywedyd yng Nghrist, nid
wyf yn dywedyd celwydd, a'm cyd-
wybod hefyd yn cyd-dystiolaethu â
mi yn yr Yspryd Glân,
2 [b] Fod i mi dristyd mawr, a gofid
dibaid i'm calon.
3 Canys [c] mi a ddymunwn fy mod
fy hun [2] yn anathema oddi wrth
Grist dros fy mrodyr, *sef* fy nghen-
edl yn ol y cnawd:

Anno DOMINI 60.

[k] Eph. 2. 6.
[l] Num. 14. 9.
[m] pen. 5. 6, 10.
[n] pen. 4. 25.
[o] Es. 50. 8, 9. Dat. 12. 10, 11.
[p] Job 34. 29.
[q] Marc 16. 19. Col. 3. 1. Heb. 1. 3. a 8. 1. a 12. 2.
[r] Heb. 7. 25. a 9. 24.
[s] Ps. 44. 22. 2 Cor. 4. 11.
[t] 1 Cor. 15. 57. 2 Cor. 2. 14. 1 Ioan 4. 4. a 5. 4, 5. Dat. 12. 11.
[u] Eph. 1. 21. a 6. 12. Col. 1. 16. a 2. 15. 1 Petr 3. 22.
[a] 2 Cor. 1. 23. a 11. 31.
[b] pen. 10. 1.
[c] Exod. 32. 32.
[2] *wedi fy ngwahanu.*

Anno DOMINI 60.

4 [d] Y rhai sydd Israeliaid; [e] eiddo y rhai yw y mabwysiad, [f] a'r gogoniant, a'r [3] cyfammodau, a [g] dodiad y ddeddf, a'r gwasanaeth, [h] a'r addewidion;

5 Eiddo y rhai *yw* y tadau; ac [i] o'r rhai *yr hanoedd* Crist yn ol y cnawd, [k] yr hwn sydd uwchlaw pawb, yn Dduw bendigedig yn oes oesoedd. Amen.

6 [l] Eithr nid posibl yw myned gair Duw yn ddirym: canys [m] nid [4] Israel yw pawb a'r sydd o Israel.

7 [n] Ac nid *ydynt,* oblegid eu bod yn had Abraham, i gyd yn blant: eithr, [o] Yn Isaac y gelwir i ti had.

8 Hynny ydyw, Nid plant y cnawd, y rhai hynny *sydd* blant i Dduw; eithr [p] plant yr addewid a gyfrifir yn had.

9 Canys gair yr addewid *yw* hwn; [q] Ar yr amser hwn y deuaf, a bydd mab i Sara.

10 Ac nid *hyn* yn unig; eithr [r] Rebecca hefyd, wedi iddi feichiogi o un, *sef* o'n tad Isaac;

11 (Canys cyn geni *y plant* etto, na gwneuthur o honynt dda na drwg, fel y byddai i'r arfaeth yn ol etholedigaeth Duw sefyll, nid o weithredoedd, eithr [s] o'r hwn sydd yn galw;)

12 Y dywedwyd wrthi, [t] [5] Yr hynaf a wasanaetha yr [6] ieuangaf.

13 Megis yr ysgrifenwyd, [u] Jacob a gerais, eithr Esau a gaseais.

14 Beth gan hynny a ddywedwn ni? [x] *A oes* anghyfiawnder gyd â Duw? Na atto Duw.

15 Canys y mae yn dywedyd wrth Moses, [y] Mi a drugarhâf wrth yr hwn y trugarhâwyf, ac a dosturiaf wrth yr hwn y tosturiwyf.

16 Felly gan hynny nid o'r hwn sydd yn ewyllysio *y mae,* nac o'r hwn sydd yn rhedeg chwaith; ond o Dduw, yr hwn sydd yn trugarhâu.

17 Canys [z] y mae yr ysgrythyr yn dywedyd wrth Pharaoh, [a] I hyn yma y'th gyfodais di, fel y dangoswn fy ngallu ynot ti, ac fel y datgenid fy enw trwy yr holl ddaear.

18 Felly gan hynny y neb y mynno y mae efe yn trugarhâu wrtho, a'r neb y mynno y mae efe yn ei galedu.

19 Ti a ddywedi gan hynny wrthyf, Paham y mae efe etto yn beio? canys pwy a wrthwynebodd ei ewyllys ef?

[d] Deut. 7. 6. [e] Exod. 4. 22. Jer. 31. 9. [f] 1 Sam. 4. 21. [3] *testamentau.* [g] Ps. 147. 19. [h] pen. 3. 2. Eph. 2. 12. [i] pen. 1. 3. [k] Jer. 23. 6. Ioan 1. 1. Act. 20. 28. Heb. 1. 8. [l] pen. 3. 3. [m] pen. 2. 28, 29. a 4. 12, 16. Gal. 6. 16. [4] *yw y rhai hyn oll Israel a'r a ydynt o Israel.* [n] Gal. 4. 23. [o] Gen. 21. 12. Heb. 11. 18. [p] Gal. 4. 28. [q] Gen. 18. 10. [r] Gen. 25. 21. [s] pen. 4. 17. [t] Gen. 25. 23. [5] *Y mwyaf.* [6] *lleiaf.* [u] Mal. 1. 2, 3. [x] Job 34. 10. [y] Exod. 33. 19. [z] Edrych Gal. 3. 8, 22. [a] Exod. 9. 16.

20 Yn hytrach, O ddyn, pwy wyt ti yr hwn a ddadleui yn erbyn Duw? [b] a ddywed y peth ffurfiedig wrth yr hwn a'i ffurfiodd, Paham y'm gwnaethost fel hyn?

21 Onid oes awdurdod [c] i'r crochenydd ar y priddgist, i wneuthur o'r un telpyn pridd [d] un llestr i barch, ac arall i ammharch?

22 *Beth* os Duw, yn ewyllysio dangos *ei* ddigofaint, a pheri adnabod ei allu, a oddefodd trwy hirymaros lestri digofaint, [e] wedi eu [7] cymhwyso i golledigaeth:

23 Ac [f] i beri gwybod golud ei ogoniant ar lestri trugaredd, y rhai a rag-barottôdd efe i ogoniant,

24 *Sef* nyni, y rhai a alwodd efe, nid o'r Iuddewon yn unig, eithr hefyd o'r Cenhedloedd?

25 Megis hefyd y mae efe yn dywedyd yn Hosea, [g] Mi a alwaf yr hwn nid yw bobl i mi, yn bobl i mi; a'r hon nid yw anwyl, yn anwyl.

26 A bydd yn y fangre lle y dywedwyd wrthynt, Nid fy mhobl i *ydych* chwi; yno y gelwir hwy yn feibion i'r Duw byw.

27 Hefyd y mae Esaias yn llefain am yr Israel, [h] Cyd byddai nifer meibion Israel fel tywod y môr, [i] gweddill a achubir.

28 Canys *efe* a orphen ac a gwttoga y [8] gwaith mewn cyfiawnder: oblegid byr [9] waith a wna yr Arglwydd ar y ddaear.

29 Ac megis y dywedodd Esaias yn y blaen, [k] Oni buasai i Arglwydd y Sabaoth adael i ni had, [l] megis Sodoma y buasem, a gwnaethid ni yn gyffelyb i Gomorrah.

30 Beth gan hynny a ddywedwn ni? Bod y Cenhedloedd, y rhai nid oeddynt yn dilyn cyfiawnder, wedi derbyn cyfiawnder, sef y cyfiawnder sydd o ffydd:

31 Ac Israel, [m] yr hwn oedd yn dilyn deddf cyfiawnder, ni chyrhaeddodd ddeddf cyfiawnder.

32 Paham? Am nad *oeddynt yn ei cheisio* trwy ffydd, ond megis trwy weithredoedd y ddeddf: canys [n] hwy a dramgwyddasant wrth y maen tramgwydd;

33 Megis y mae yn ysgrifenedig, [o] Wele fi yn gosod yn Sïon faen tramgwydd, a chraig rhwystr: a [p] phob un a gredo ynddo, ni [2] chywilyddir.

Anno DOMINI 60.

[b] Es. 45. 9. a 64. 8. [c] Jer. 18. 6. [d] 2 Tim. 2. 20. [e] 1 Petr 2. 8. Judas 4. [7] Neu, *gorphen.* [f] pen. 2. 4. Col. 1. 27. [g] Hos. 2. 23. 1 Petr 2. 10. [h] Es. 10. 22, 23. [i] pen. 11. 5. [8] Neu, *cyfrif.* [9] *gyfrif.* [k] Es. 1. 9. Galar. 3. 22. [l] Es. 13. 19. Jer. 50. 40. [m] pen. 10. 2. a 11. 7. [n] Luc 2. 34. 1 Cor. 1. 23. [o] Es. 8. 14. a 28. 16. Matt. 21. 42. 1 Petr 2. 6, 7, 8. [p] pen. 10. 11. [2] *waradwyddir.*

Anno DOMINI 60.

PENNOD X.

5 *Bod yr ysgrythyr lân yn dangos y rhagor sydd rhwng cyfiawnder y gyfraith a'r hwn sydd o ffydd;* 11 *ac na chywilyddir neb a gredo, pa un bynnag ai Iuddew ai cenedlddyn fyddo;* 18 *ac y derbyn y Cenhedloedd y gair, ac y credant.* 19 *Nad oedd y pethau hyn anhysbys i'r Iuddewon.*

O FRODYR, gwir ewyllys fy nghalon, a'm gweddi ar Dduw dros yr Israel, sydd [2] er iachawdwriaeth.

[2] *ar eu bod yn gadwedig.*

2 Canys yr wyf fi yn dyst iddynt, [a] fod ganddynt zêl Duw, eithr nid ar ol gwybodaeth.

[a] Act. 21. 20. a 22. 3. pen. 9. 31.

3 Canys hwynt-hwy, heb wybod cyfiawnder Duw, ac yn ceisio gosod eu cyfiawnder eu hunain, nid ymostyngasant i gyfiawnder Duw.

4 Canys [b] Crist *yw* diwedd y ddeddf, er cyfiawnder i bob un a'r y sydd yn credu.

[b] Gal. 3. 24.

5 Canys y mae Moses yn ysgrifenu *am* y cyfiawnder sydd o'r ddeddf, [c] Mai y dyn a wnel y pethau hynny, a fydd byw trwyddynt.

[c] Lef. 18. 5. Ezec. 20. 11, 13, 21. Gal. 3. 12.

6 Eithr y mae y cyfiawnder sydd o ffydd yn dywedyd fel hyn; [d] Na ddywed yn dy galon, Pwy a esgyn i'r nef? (hynny yw, dwyn Crist i waered *oddi uchod*:)

[d] Deut. 30. 12, 13.

7 Neu, pwy a ddisgyn i'r dyfnder? (hynny yw, dwyn Crist drachefn i fynu oddi wrth y meirw.)

8 Eithr pa beth y mae efe yn ei ddywedyd? [e] Mae y gair yn agos attat, yn dy enau, ac yn dy galon: hwn yw gair y ffydd, yr hwn yr ydym ni yn ei bregethu;

[e] Deut. 30. 14.

9 Mai [f] os cyffesi â'th enau yr Arglwydd Iesu, a chredu yn dy galon i Dduw ei gyfodi ef o feirw, cadwedig fyddi.

[f] Matt. 10. 32. Act. 8. 37.

10 Canys â'r galon y credir i gyfiawnder, ac â'r genau y cyffesir i iachawdwriaeth.

11 Oblegid y mae yr ysgrythyr yn dywedyd, [g] Pwy bynnag sydd yn credu ynddo ef, ni chywilyddir.

[g] Es. 28. 16. a 49. 23. Jer. 17. 7.

12 Canys [h] nid oes gwahaniaeth rhwng Iuddew a Groegwr: oblegid [i] yr un Arglwydd ar bawb, [k] sydd oludog i bawb a'r sydd yn galw arno.

[h] pen. 3. 22.
[i] Act. 10. 36. pen. 3. 29. 1 Tim. 2. 5.
[k] Eph. 1. 7. a 2. 4, 7.

13 [l] Canys pwy bynnag a alwo ar enw yr Arglwydd, cadwedig fydd.

[l] Joel 2. 32. Act. 2. 21.

14 Pa fodd gan hynny y galwant ar yr hwn ni chredasant ynddo? a pha fodd y credant yn yr hwn ni chlywsant am dano? a pha fodd y clywant, heb bregethwr?

15 A pha fodd y pregethant, onis danfonir hwynt? megis y mae yn ysgrifenedig, [m] Mor brydferth yw traed y rhai sydd yn efengylu tangnefedd, y rhai sydd yn efengylu pethau daionus!

[m] Es. 52. 7.

16 Eithr [n] nid ufuddhasant hwy oll i'r efengyl: canys y mae Esaias yn dywedyd, [o] O Arglwydd, pwy a gredodd i'n [3] hymadrodd ni?

[n] Heb. 4. 2.
[o] Es. 53. 1. Ioan 12. 38.
[3] *pregethiad.*

17 Am hynny ffydd *sydd* trwy glywed, a chlywed trwy air Duw.

18 Eithr meddaf, Oni chlywsant hwy? [p] Yn ddïau i'r holl ddaear yr aeth eu swn hwy, a'u geiriau hyd derfynau y byd.

[p] Ps. 19. 4. Matt. 24. 14. Col. 1. 6, 23.

19 Eithr meddaf, Oni wybu Israel? Yn gyntaf, y mae Moses yn dywedyd, [q] Mi a baraf i chwi wynfydu trwy *rai* nid *yw* genedl; trwy genedl anneallus y'ch digiaf chwi.

[q] Deut. 32. 21.

20 Eithr y mae Esaias yn ymhyfhâu, ac yn dywedyd, [r] Cafwyd fi gan y rhai nid oeddynt yn fy ngheisio; *a* gwnaed fi yn eglur i'r rhai nid oeddynt yn ymofyn am danaf.

[r] Es. 65. 1.

21 Ac wrth yr Israel y mae yn dywedyd, [s] Ar hyd y dydd yr estynais fy nwylaw at bobl anufudd ac yn gwrth-ddywedyd.

[s] Es. 65. 2.

PENNOD XI.

1 *Na fwriodd Duw ymaith holl Israel;* 7 *ond rhai a ddewiswyd, er darfod caledu y lleill.* 16 *Y mae gobaith y troir hwynt.* 18 *Na ddylai y Cenhedloedd orfoleddu yn eu herbyn hwy;* 26 *oblegid y mae addewid o'u hiachawdwriaeth hwythau.* 33 *Bob barnedigaethau Duw yn anchwiliadwy.*

AM hynny meddaf, [a] A wrthododd Duw ei bobl? Na atto Duw. Canys [b] yr wyf finnau hefyd yn Israeliad, o had Abraham, *o* lwyth Benjamin.

[a] Jer. 31. 37.
[b] 2 Cor. 11. 22. Phil. 3. 5.

2 Ni wrthododd Duw ei bobl, yr hwn [c] a adnabu efe o'r blaen. Oni wyddoch chwi pa beth y mae yr ysgrythyr yn ei ddywedyd [2] am Elïas? pa fodd y mae efe yn erfyn ar Dduw yn erbyn Israel, gan ddywedyd,

[c] pen. 8. 29.
[2] *Gr. yn Elïas.*

3 [d] *O* Arglwydd, hwy a laddasant dy brophwydi, ac a gloddiasant dy allorau i lawr; ac myfi a adawyd yn unig, ac y maent yn ceisio fy einioes innau.

[d] 1 Bren. 19. 10, 14.

4 Eithr pa beth y mae atteb Duw yn ei ddywedyd wrtho? [e] Mi a adewais i mi fy hun saith mil o wŷr, y rhai ni phlygasant eu gliniau i Baal.

[e] 1 Bren. 19. 18.

5 [f] Felly gan hynny y pryd hwn efyd y mae gweddill yn ol etholedigaeth gras.

[f] pen. 9. 27.

Anno DOMINI 60.

6 Ac [g] os o ras, nid o weithred-
oedd mwyach: os amgen, nid yw
gras yn ras mwyach. Ac os o weith-
redoedd, nid yw o ras mwyach: os
amgen, nid yw gweithred yn weith-
red mwyach.
7 Beth gan hynny? [h] Ni chafodd
Israel yr hyn y mae yn ei geisio:
eithr yr etholedigaeth a'i cafodd,
a'r lleill a [3] galedwyd;
8 (Megis y mae yn ysgrifenedig,
[i] Rhoddes Duw iddynt yspryd trwm-
gwsg, [k] llygaid fel na welent, a
chlustiau fel na chlywent;) hyd y
dydd heddyw.
9 Ac y mae Dafydd yn dywedyd,
[l] Bydded eu bord hwy yn rhwyd,
ac yn fagl, ac yn dramgwydd, ac
yn daledigaeth iddynt:
10 Tywyller eu llygaid hwy, fel
na welant, a chyd-grymma *di* eu
cefnau hwy bob amser.
11 Gan hynny meddaf, A dram-
gwyddasant hwy fel y cwympent?
Na atto Duw: eithr [m] trwy eu
cwymp hwy *y daeth* iachawdwr-
iaeth i'r Cenhedloedd, i yrru eidd-
igedd arnynt.
12 O herwydd paham, os *ydyw*
eu cwymp hwy yn olud i'r byd,
a'u lleihâd hwy yn olud i'r Cen-
hedloedd; pa faint mwy *y bydd*
eu cyflawnder hwy?
13 Canys wrthych chwi y Cen-
hedloedd yr wyf yn dywedyd, yn
gymmaint [n] a'm bod i yn apostol y
Cenhedloedd, yr wyf yn mawrhâu
fy swydd;
14 Os gallaf ryw fodd yrru eidd-
igedd ar fy nghig *a'm gwaed fy
hun*, ac [o] achub rhai o honynt.
15 Canys os *yw* eu gwrthodiad
hwy yn gymmod i'r byd, beth *fydd
eu* derbyniad *hwy* ond bywyd o
feirw?
16 Canys os sanctaidd y blaen-
ffrwyth, *y mae* y clamp toes hefyd
yn sanctaidd: ac os sanctaidd y
gwreiddyn, *y mae* y canghennau
hefyd felly.
17 Ac os [p] rhai o'r canghennau a
dorrwyd ymaith, a thydi yn olew-
wydden wŷllt a impiwyd i mewn
[4] yn eu plith hwy, ac a'th wnaeth-
pwyd yn gyfrannog o'r gwreiddyn,
ac o frasder yr olew-wydden;
18 [q] Na orfoledda yn erbyn y
canghennau. Ac os gorfoleddi, nid
tydi sydd yn dwyn y gwreiddyn,
eithr y gwreiddyn dydi.
19 Ti a ddywedi gan hynny, Tor-

[g] pen. 4. 4, 5. Gal. 5. 4. Edrych Deut. 9. 4.
[h] pen. 9. 31. a 10. 3.
[3] *ddallwyd.*
[i] Es. 29. 10.
[k] Es. 6. 9. Ezec. 12. 2. Matt. 13. 14.
[l] Ps. 69. 22, 23.
[m] Act. 13. 46.
[n] pen. 15. 16. Gal. 1. 16. a 2. 2, 8. Eph. 3. 8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[o] 1 Cor. 7. 16. a 9. 22. 1 Tim. 4. 16. Iago 5. 20.
[p] Jer. 11. 16.
[4] *yn eu lle hwynt.*
[q] 1 Cor. 10. 12.

rwyd y canghennau ymaith, fel yr
impid fi i mewn.
20 Da; trwy anghrediniaeth y
torrwyd hwynt ymaith, a thithau
sydd yn sefyll trwy ffydd. Na
fydd uchelfryd, eithr [r] ofna.
21 Canys onid arbedodd Duw y
canghennau naturiol, *gwylia* rhag
nad arbedo dithau chwaith.
22 Gwel am hynny ddaioni a thost-
er Duw: *sef* i'r rhai a gwymp-
asant, toster; eithr daioni i ti, [s] os
arhosi yn *ei* ddaioni *ef: os* amgen,
[t] torrir dithau hefyd ymaith.
23 A hwythau, onid arhosant yn
anghrediniaeth, a impir i mewn:
canys fe all Duw [u] eu himpio hwy
i mewn drachefn.
24 Canys os tydi a dorrwyd ymaith
o'r olew-wydden yr hon oedd wŷllt
wrth naturiaeth, a'th impio yn er-
byn naturiaeth mewn gwir olew-
wydden; pa faint mwy y caiff y
rhai hyn sydd wrth naturiaeth, eu
himpio i mewn yn eu holew-wydden
eu hun?
25 Canys ni ewyllysiwn, frodyr,
eich bod heb wybod y dirgelwch
hwn, (fel na byddoch ddoethion
yn eich golwg eich hun,) ddyfod
[5] dallineb o ran i Israel, [x] hyd oni
ddêl cyflawnder y Cenhedloedd i
mewn.
26 Ac felly holl Israel a fydd cadw-
edig; fel y mae yn ysgrifenedig,
[y] Y Gwaredwr a ddaw allan o Sïon,
ac a dry ymaith annuwioldeb oddi
wrth Jacob.
27 [z] A hyn *yw* yr ammod *sydd*
iddynt gennyf fi, pan gymmerwyf
ymaith eu pechodau hwynt.
28 Felly o ran yr efengyl, gelyn-
ion *ydynt* o'ch plegid chwi: eithr
o ran yr etholedigaeth, caredigion
ydynt oblegid y tadau.
29 Canys [a] dïedifarus *yw* doniau
a galwedigaeth Duw.
30 Canys megis y buoch chwithau
gynt yn [6] anufudd i Dduw, eithr yr
awrhon a gawsoch drugaredd trwy
[7] anufudd-dod y rhai hyn;
31 Felly hwythau hefyd yr awr-
hon a [8] anufuddhasant, fel y caent
hwythau drugaredd trwy eich tru-
garedd chwi.
32 Canys [b] Duw a'u cauodd hwynt
oll mewn [9] anufudd-dod, fel y tru-
garhâi wrth bawb.
33 O ddyfnder golud doethineb
a gwybodaeth Duw! [c] mor an-
chwiliadwy *yw* ei farnau ef!

Anno DOMINI 60.

[r] Diar. 28. 14. Es. 66. 2. Phil. 2. 12.
[s] 1 Cor. 15. 2. Heb. 3. 6, 14.
[t] Ioan 15. 2.
[u] 2 Cor. 3. 16.
[5] *caledwch.*
[x] Luc 21. 24. Dat. 7. 9.
[y] Es. 59. 20. Ps. 14. 7.
[z] Es. 27. 9. Jer. 31. 31, &c. Heb. 8. 8. a 10. 16.
[a] Num. 23. 19.
[6] *anghredadyn.*
[7] *anghrediniaeth.*
[8] *anghredasant.*
[b] pen. 3. 9. Gal. 3. 22.
[9] *anghrediniaeth.*
[c] Ps. 36. 6.

Anno DOMINI 60.

[d] a'i ffyrdd, mor anolrheinadwy
ydynt!
34 [e] Canys pwy a wybu feddwl yr
Arglwydd? neu [f] pwy a fu gynghor-
wr iddo ef?
35 Neu [g] pwy a roddes iddo ef yn
gyntaf, ac fe a delir iddo drachefn?
36 Canys [h] o hono ef, a thrwyddo
ef, ac iddo ef, *y mae* pob peth.
[2] Iddo ef *y byddo* gogoniant yn
dragywydd. Amen.

PENNOD XII.

1 Y dylai trugareddau Duw ein cynhyrfu ni i ryngu ei fodd ef. 3 Na ddylai neb feddwl yn rhy dda o hono ei hun; 6 eithr bod yn ddiwyd yn yr alwedigaeth y gosodwyd ef ynddi. 9 Cariad, a llawer eraill o rinweddau, a ofynir gennym: 19 a dïal yn bendifaddeu a warafunir i ni.

AM hynny [a] yr wyf yn attolwg i
chwi, frodyr, er trugareddau
Duw, [b] roddi o honoch eich cyrph
yn aberth byw, sanctaidd, cymmer-
adwy gan Dduw; *yr hyn yw* eich
rhesymmol wasanaeth chwi.
2 Ac [c] na chyd-ymffurfiwch â'r
byd hwn: eithr [d] ymnewidiwch trwy
adnewyddiad eich meddwl; fel [e] y
profoch beth *yw* daionus, a chym-
meradwy, a pherffaith ewyllys Duw.
3 Canys yr wyf yn dywedyd, [f] trwy
y gras a roddwyd i mi, wrth bob
un a'r sydd yn eich plith, [g] na byddo
i neb uchel-synied yn amgen nag
y dylid synied; eithr synied i sobr-
wydd [h] fel y rhannodd Duw i bob
un fesur ffydd.
4 Canys [i] megis y mae gennym
aelodau lawer mewn un corph, ac
nad oes gan yr holl aelodau yr un
swydd:
5 Felly [k] ninnau, *a ni* yn llawer,
ydym un corph yng Nghrist, a phob
un yn aelodau i'w gilydd.
6 A [l] chan fod *i ni* amryw ddon-
iau yn ol y gras a roddwyd i ni,
pa un bynnag ai [m] prophwydoliaeth,
prophwydwn yn ol cyssondeb y
ffydd;
7 Ai gweinidogaeth; *byddwn
ddyfal* yn y weinidogaeth; [n] neu
yr hwn sydd yn athrawiaethu, yn
yr athrawiaeth;
8 Neu yr hwn sydd yn cynghori,
yn y cynghor: [o] yr hwn sydd yn cyf-
rannu, *gwnaed* mewn symlrwydd;
yr hwn sydd yn llywodraethu, mewn
diwydrwydd; [p] yr hwn sydd yn tru-
garhâu, [q] mewn llawenydd.
9 [r] *Bydded* cariad yn ddiragrith.
[s] Casêwch y drwg, *a* glynwch wrth
y da.

[d] Job 11. 7.
[e] Es. 40. 13. Jer. 23. 18. 1 Cor. 2. 16.
[f] Job 36. 22.
[g] Job 35. 7. a 41. 11.
[h] 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
[2] *I'r hwn y.*
[a] 2 Cor. 10. 1.
[b] Ps. 50. 13, 14. pen. 6. 13, 16. 1 Petr 2. 5.
[c] 1 Ioan 2. 15.
[d] Eph. 1. 18. a 4. 23. Col. 1. 21, 22. a 3. 10.
[e] Eph. 5. 10, 17. 1 Thess. 4. 3.
[f] pen. 15. 15.
[g] Diar. 25. 27. Preg. 7. 16.
[h] 1 Cor. 12. 7, 11. Eph. 4. 7.
[i] 1 Cor. 12. 12. Eph. 4. 16.
[k] 1 Cor. 10. 17.
[l] 1 Cor. 12. 4. 1 Petr 4. 10, 11.
[m] 1 Cor. 12. 10, 28. a 13. 2. a 14. 1, 29, 31.
[n] Eph. 4. 11. 1 Tim. 5. 17.
[o] Matt. 6. 1, 2, 3.
[p] 1 Tim. 5. 17.
[q] 2 Cor. 9. 7.
[r] 1 Tim. 1. 5. 1 Petr 1. 22.
[s] Ps. 36. 4. a 97. 10. Amos 5. 15.

10 [t] Mewn cariad brawdol *bydd-
wch* garedig i'ch gilydd; [u] yn rhoddi
parch, yn blaenori eich gilydd:
11 Nid yn ddïog mewn diwyd-
rwydd; yn wresog yn yr yspryd;
yn gwasanaethu yr Arglwydd:
12 [x] Yn llawen mewn gobaith; yn
ddïoddefgar mewn cystudd; [y] yn
dyfal-barhâu mewn gweddi:
13 [z] Yn cyfrannu i gyfreidiau y
saint; ac [a] yn [2] dilyn llettygarwch.
14 [b] Bendithiwch y rhai sydd yn
eich ymlid: bendithiwch, ac na
felldithiwch.
15 Byddwch lawen gyd â'r rhai
sydd lawen, ac wylwch gyd â'r rhai
sydd yn wylo.
16 [c] *Byddwch* yn unfryd â'ch gil-
ydd: [d] heb roi eich meddwl ar
uchel-bethau; eithr [3] yn gyd-ostyng-
edig â'r rhai isel-radd. [e] Na fydd-
wch ddoethion yn eich tyb eich
hunain.
17 [f] Na thelwch i neb ddrwg am
ddrwg. [g] Darperwch bethau onest
y'ngolwg pob dyn.
18 Os yw bosibl, hyd y mae yn-
och chwi, [4] [h] byddwch heddychlawn
â phob dyn.
19 [i] Nac ymddïelwch, rai anwyl,
ond rhoddwch le i ddigofaint: can-
ys y mae yn ysgrifenedig, [k] I mi y
mae dïal; myfi a dalaf, medd yr
Arglwydd.
20 Am hynny, [l] os dy elyn a new-
yna, portha ef; os sycheda, dyro
iddo ddïod: canys wrth wneuthur
hyn ti a bentyrri [5] farwor tanllyd
ar ei ben ef.
21 Na orchfyger di gan ddrygioni,
eithr gorchfyga di ddrygioni trwy
ddaioni.

PENNOD XIII.

1 Ymddarostwng, a llawer o bethau eraill, sydd ddyledus i'r llywodraethwyr. 8 Mai cariad yw cyflawnder y ddeddf. 11 Bod glythineb, a meddwdod, a gweithredoedd y tywyllwch, yn annhymhoraidd yn amser yr efengyl.

[a] YMDDAROSTYNGED pob en-
aid i'r awdurdodau goruchel:
canys [b] nid oes awdurdod ond oddi
wrth Dduw; a'r awdurdodau y
sydd, gan Dduw y maent wedi eu
[2] hordeinio.
2 Am hynny pwy bynnag sydd
yn ymosod yn erbyn yr awdurdod,
sydd yn gwrthwynebu ordinhâd
Duw: a'r rhai a wrthwynebant, a
dderbyniant farnedigaeth iddynt eu
hunain.
3 Canys tywysogion nid ydynt ofn

Anno DOMINI 60.

[t] Heb. 13. 1. 1 Petr 2. 17.
[u] Phil. 2. 3. 1 Petr 5. 5.
[x] Phil. 4. 4. 1 Thess. 5. 16.
[y] Luc 18. 1.
[z] 1 Cor. 16. 1.
[a] Heb. 13. 2. 1 Petr 4. 9.
[2] *dilyd.*
[b] Matt. 5. 44.
[c] pen. 15. 5. 1 Petr 3. 8.
[d] Ps. 131. 1, 2. Jer. 45. 5.
[3] *yn foddlawn i bethau isel.*
[e] Es. 5. 21. pen. 11. 25.
[f] Diar. 20. 22. Matt. 5. 39. 1 Thess. 5. 15. 1 Petr 3. 9.
[g] 2 Cor. 8. 21.
[4] *yn byw yn heddychlawn.*
[h] Heb. 12. 14.
[i] Lef. 19. 18.
[k] Deut. 32. 35. Heb. 10. 30.
[l] Diar. 25. 21.
[5] *farwor tân.*
[a] Tit. 3. 1. 1 Petr 2. 13.
[b] Ioan 19. 11.
[2] *trefnu.*

Anno DOMINI 60.

i weithredoedd da, eithr i'r *rhai* drwg. A fynni di nad ofnech yr awdurdod? gwna yr hyn sydd dda, a [c] thi a gei glod ganddo:

c 1 Petr 2. 14.

4 Canys gweinidog Duw ydyw efe i ti er daioni. Eithr os gwnei ddrwg, ofna; canys nid yw efe yn dwyn y cleddyf yn ofer: oblegid gweinidog Duw yw efe, dïalydd llid i'r hwn sydd yn gwneuthur drwg.

5 Herwydd paham [d] anghenraid yw ymddarostwng, nid yn unig o herwydd llid, eithr o herwydd cydwybod hefyd.

d Preg. 8. 2.

6 Canys am hyn yr ydych yn talu teyrnged hefyd: oblegid gwasanaethwyr Duw ydynt hwy, yn gwylied ar hyn yma.

7 [e] Telwch gan hynny i bawb eu dyledion: teyrnged, i'r hwn *y mae* teyrnged *yn ddyledus;* toll, i'r hwn *y mae* toll; ofn, i'r hwn *y mae* ofn; parch, i'r hwn *y mae* parch *yn ddyledus.*

e Matt. 22. 21. Marc 12. 17. Luc 20. 25.

8 Na fyddwch yn nyled neb o ddim, ond o garu bawb eich gilydd: canys [f] yr hwn sydd yn caru arall, a gyflawnodd y gyfraith.

f Gal. 5. 14. 1 Tim. 1. 5. Iago 2. 8.

9 Canys hyn, [g] Na odineba, Na ladd, Na ladratta, Na ddwg gamdystiolaeth, Na thrachwanta; ac od *oes* un gorchymyn arall, y mae wedi ei gynnwys yn gryno yn yr ymadrodd hwn, [h] Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

g Exod. 20. 13, &c. Deut. 5. 17, &c.

h Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Gal. 5. 14. Iago 2. 8.

10 Cariad ni wna ddrwg i'w gymmydog: am hynny [1] cyflawnder y gyfraith *yw* cariad.

1 Matt. 22. 40. ad. 8.

11 A hyn, gan wybod yr amser, *ei bod* hi weithian yn bryd i ni [k] ddeffrôi o gysgu: canys yr awrhon *y mae* ein hiachawdwriaeth ni yn nês na phan gredasom.

k 1 Cor. 15. 34. Eph. 5. 14. 1 Thess. 5. 5, 6.

12 Y nos a gerddodd ym mhell, a'r dydd a nesaodd: am hynny [l] bwriwn oddi wrthym weithredoedd y tywyllwch, a [m] gwisgwn arfau y goleuni.

l Eph. 5. 11. Col. 3. 8. m Eph. 6. 13. 1 Thess. 5. 8.

13 [n] Rhodiwn yn [3] weddus, megis wrth liw dydd; [o] nid mewn cyfeddach a meddwdod, [p] nid mewn cyd-orwedd ac anlladrwydd, [q] nid mewn cynnen a chenfigen.

n Phil. 4. 8. 1 Thess. 4. 12. 3 *onest.* o Luc 21. 34. 1 Petr 4. 3. p 1 Cor. 6. 9. q Iago 3. 14.

14 Eithr [r] gwisgwch am danoch yr Arglwydd Iesu Grist; ac [s] na wnewch rag-ddarbod dros y cnawd, er mwyn *cyflawni ei* chwantau *ef.*

r Gal. 3. 27. s Gal. 5. 16. 1 Petr 2. 11.

PENNOD XIV.

3 *Na ddylai dynion na dirmygu na chondemnio eu gilydd, am bethau nid ydynt na da na drwg o honynt eu hunain;* 13 *eithr gochelyd rhoddi achos tramgwydd ynddynt:* 15 *oblegid hynny y mae yr apostol yn ei brofi ei fod yn anghyfreithlawn, trwy lawer o resymmau.*

YR hwn sydd [a] wan yn y ffydd, derbyniwch attoch, [2] nid i ymrafaelion rhesymmau.

a 1 Cor. 8. 9. a 9. 22. 2 *nid i farnu ei feddyliau anhysbys.*

2 Canys y mae un yn credu y gall fwytta pob peth; ac y mae arall, yr hwn sydd wan, yn bwytta dail.

3 [b] Yr hwn sydd yn bwytta, na ddirmyged yr hwn nid yw yn bwytta; a'r hwn nid yw yn bwytta, na farned ar yr hwn sydd yn bwytta: canys Duw a'i derbyniodd ef.

b Col. 2. 16.

4 [c] Pwy wyt ti, yr hwn wyt yn barnu gwas un arall? I'w arglwydd ei hun y mae efe yn sefyll, neu yn syrthio: ac efe a gynhelir; canys fe a all Duw ei gynnal ef.

c Iago 4. 12.

5 [d] Y mae un yn barnu diwrnod uwch law diwrnod; *ac* arall yn barnu pob diwrnod yn *ogyfuwch.* Bydded pob un yn sicr yn ei feddwl ei hun.

d Gal. 4. 10.

6 Yr hwn sydd yn ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae yn *ei* ystyried; a'r hwn sydd heb ystyried diwrnod, i'r Arglwydd y mae heb *ei* ystyried. Yr hwn sydd yn bwytta, i'r Arglwydd y mae yn bwytta; canys [e] y mae yn dïolch i Dduw: a'r hwn sydd heb fwytta, i'r Arglwydd y mae heb fwytta; ac y mae yn dïolch i Dduw.

e 1 Cor. 10. 31. 1 Tim. 4. 3.

7 Canys [f] nid oes yr un o honom yn byw iddo ei hun, ac nid yw yr un yn marw iddo ei hun.

f 1 Cor. 6. 19, 20. Gal. 2. 20. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 3.

8 Canys pa un bynnag yr ydym ai byw, i'r Arglwydd yr ydym yn byw; ai marw, i'r Arglwydd yr ydym yn marw: am hynny, pa un bynnag yr ydym ai byw ai marw, eiddo yr Arglwydd ydym.

9 Oblegid [g] er mwyn hyn y bu farw Crist, ac yr adgyfododd, ac y bu fyw drachefn hefyd, fel yr arglwyddiaethai ar y meirw a'r byw hefyd.

g 2 Cor. 5. 15.

10 Eithr paham yr wyt ti yn barnu dy frawd? neu paham yr wyt yn dirmygu dy frawd? canys [h] gosodir ni oll ger bron gorseddfaingc Crist.

h 2 Cor. 5. 10.

11 Canys y mae yn ysgrifenedig, [i] Byw wyf fi, medd yr Arglwydd; pob glin a blyga i mi, a phob tafod a gyffesa i Dduw.

i Es. 45. 23. Phil. 2. 10.

12 Felly gan hynny pob [k] un o honom [3] drosto ei hun a rydd gyfrif i Dduw.

k Matt. 12. 36. Gal. 6. 5. 3 *am dano ei hun.*

Anno DOMINI 60.

13 Am hynny na farnwn ein gilydd mwyach: ond bernwch hyn yn hytrach, [l] na bo i neb roddi tramgwydd i'*w* frawd, neu rwystr.

14 Mi a wn, ac y mae yn sicr gennyf trwy yr Arglwydd Iesu, [m] nad *oes* dim yn [4] aflan o hono ei hun: ond [n] i'r hwn sydd yn tybied fod peth yn aflan, i hwnnw *y mae* yn aflan.

15 Eithr os o achos bwyd y tristêir dy frawd, nid wyt ti mwyach yn rhodio yn ol cariad. [o] Na ddistrywia ef â'th fwyd, dros yr hwn y bu Crist farw.

16 Na chabler gan hynny eich daioni chwi.

17 Canys nid yw teyrnas Dduw fwyd a dïod; ond cyfiawnder, a thangnefedd, a llawenydd yn yr Yspryd Glân.

18 Canys yr hwn sydd yn gwasanaethu Crist yn y pethau hyn, sydd hoff gan Dduw, a chymmeradwy gan ddynion.

19 Felly gan hynny dilynwn y pethau a berthynant i heddwch, a'r pethau a berthynant i adeiladaeth ein gilydd.

20 O achos bwyd na ddinystria waith Duw. [p] Pob peth yn wir *sydd* lân; eithr drwg *yw* i'r dyn sydd yn bwytta trwy dramgwydd.

21 Da *yw* na fwyttâer [q] cig, ac nad yfer gwin, na *dim* trwy yr hyn y tramgwydder, neu y rhwystrer, neu y gwanhâer dy frawd.

22 A oes ffydd gennyt ti? bydded hi gyd â thi dy hun ger bron Duw. Gwŷn ei fyd yr hwn nid yw yn ei farnu ei hun yn yr hyn y mae yn ei dybied yn dda.

23 Eithr yr hwn sydd yn [5] petruso, os bwytty, efe a gondemniwyd, am nad yw *yn bwytta* o ffydd: a [r] pheth bynnag nid *yw* o ffydd, pechod yw.

PENNOD XV.

1 *Rhaid i'r cryf gyd-ddwyn â'r gwan.* 2 *Na ddylem ni ryngu ein bodd ein hunain,* 3 *gan na wnaeth Crist hynny;* 7 *ond derbyn bob un ein gilydd megis y derbyniodd Crist ninnau i gyd,* 8 *Iuddewon,* 9 *a Chenhedloedd.* 15 *Paul yn esgusodi ei ysgrifen,* 28 *ac yn addaw ymweled â hwynt,* 30 *ac yn deisyf eu gweddïau.*

A [a] NYNI y rhai ydym gryfion, a ddylem gynnal gwendid y rhai gweiniaid, ac nid rhyngu ein bodd ein hunain.

2 [b] Boddhâed pob un o honom *ei* gymmydog yn yr hyn sydd dda *iddo* er adeiladaeth.

3 Canys Crist nis boddhaodd ef ei hun; eithr, megis y mae yn ysgrifenedig, [c] Gwaradwyddiadau y rhai a'th waradwyddent di, a syrthiasant arnaf fi.

4 Canys [d] pa bethau bynnag a ysgrifenwyd o'r blaen, er addysg i ni yr ysgrifenwyd hwynt; fel trwy amynedd a diddanwch yr ysgrythyrau, y gallem gael gobaith.

5 A [e] Duw yr amynedd a'r diddanwch a roddo i chwi synied yr un peth tu ag at eich gilydd [2] yn ol Crist Iesu:

6 Fel y galloch yn unfryd, o un genau, ogoneddu Duw, a Thad ein Harglwydd Iesu Grist.

7 O herwydd paham [f] derbyniwch eich gilydd, megis ag y derbyniodd Crist ninnau i ogoniant Duw.

8 Ac yr wyf yn dywedyd, [g] wneuthur Iesu Grist yn weinidog i'r enwaediad, er mwyn gwirionedd Duw, er mwyn cadarnhâu yr addewidion *a wnaethpwyd* i'r tadau:

9 Ac fel y byddai i'r Cenhedloedd ogoneddu Duw am *ei* drugaredd; fel y mae yn ysgrifenedig, [h] Am hyn y cyffesaf i ti ym mhlith y Cenhedloedd, ac y canaf i'th enw.

10 A thrachefn y mae yn dywedyd, [i] Ymlawenhêwch, Genhedloedd, gyd â'i bobl ef.

11 A thrachefn, [k] Molwch yr Arglwydd, yr holl Genhedloedd; a chlodforwch ef, yr holl bobloedd.

12 A thrachefn y mae Esaias yn dywedyd, [l] Fe fydd gwreiddyn Jesse, a'r hwn a gyfyd i lywodraethu y Cenhedloedd: ynddo ef y gobeithia y Cenhedloedd.

13 A Duw y gobaith a'ch cyflawno o bob llawenydd a thangnefedd gan gredu, fel y cynnyddoch mewn gobaith trwy nerth yr Yspryd Glân.

14 Ac [m] yr wyf fi fy hun, fy mrodyr, yn credu am danoch chwi, eich bod chwithau yn llawn daioni, wedi eich cyflawni o bob gwybodaeth, ac yn abl i rybuddio eich gilydd hefyd.

15 Eithr mi a ysgrifenais yn hyfach o beth attoch, *O* frodyr, fel un yn dwyn ar gôf i chwi, [n] trwy y gras a roddwyd i mi gan Dduw;

16 Fel [o] y byddwn weinidog i Iesu Grist at y Cenhedloedd, gan weini i efengyl Duw, fel y byddai [p] offrymiad y Cenhedloedd yn gymmeradwy, wedi ei sancteiddio gan yr Yspryd Glân.

Anno DOMINI 60.

[l] 1 Cor. 10. 32.
[m] Act. 10. 15. 1 Cor. 10. 25. 1 Tim. 4. 4. Tit. 1. 15.
[4] Gr. *gyffredin.*
[n] 1 Cor. 8. 7, 10.
[o] 1 Cor. 8. 11.
[p] Matt. 15. 11. Act. 10. 15. ad. 14. Tit. 1. 15.
[q] 1 Cor. 8. 13.
[5] *canfod, ac yn gwneuthur rhagoriaeth rhwng bwydydd.*
[r] Tit. 1. 15.
[a] Gal. 6. 1.
[b] 1 Cor. 9. 19, 22. a 10. 24, 33. a 13. 5. Phil. 2. 4, 5.
[c] Ps. 69. 9.
[d] pen. 4. 23. 1 Cor. 10. 11.
[e] pen. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. Phil. 3. 16.
[2] Neu, *yn ol esampl Crist Iesu.*
[f] pen. 14. 1, 3.
[g] Matt. 15. 24. Act. 3. 25, 26.
[h] Ps. 18. 49.
[i] Deut. 32. 43.
[k] Ps. 117. 1.
[l] Es. 11. 1, 10.
[m] 2 Petr 1. 12. 1 Ioan 2. 21.
[n] pen. 1. 5. a 12. 3. Gal. 1. 15. Eph. 3. 7, 8.
[o] pen. 11. 13. Gal. 2. 7, 8, 9. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11.
[p] Es. 66. 20. Phil. 2. 17.

Anno DOMINI 60.

17 Y mae i mi gan hynny orfoledd
yng Nghrist Iesu, o ran y pethau a
berthyn i Dduw.
18 Canys ni feiddiaf fi ddywedyd
dim o'r pethau ni weithredodd Crist
trwof fi, [q] i *wneuthur* y Cenhedl-
oedd yn ufudd ar air a gweithred,
19 Trwy nerth arwyddion a rhyf-
eddodau, gan nerth Yspryd Duw;
hyd pan o Jerusalem, ac o amgylch
hyd Illyricum, y llenwais efengyl
Crist.
20 Ac felly gan ymorchestu i breg-
ethu yr efengyl, nid lle yr enwid
Crist: [r] fel nad adeiladwn ar sail
un arall:
21 Eithr megis y mae yn ysgrif-
enedig, [s] I'r rhai ni fynegwyd am
dano, hwynt-hwy a'i gwelant *ef;* a'r
rhai ni chlywsant, a ddeallant.
22 Am hynny hefyd [t] y'm lludd-
iwyd yn fynych i ddyfod attoch
chwi.
23 Eithr yr awrhon, gan nad oes
gennyf le mwyach yn y gwledydd
hyn, a hefyd [u] bod arnaf hiraeth er
ys llawer o flynyddoedd am ddyfod
attoch chwi;
24 Pan elwyf i'r Hispaen, myfi a
ddeuaf attoch chwi: canys yr wyf
yn gobeithio, wrth fyned heibio, y
caf eich gweled, a'm hebrwng gen-
nych yno, os byddaf yn gyntaf o
ran wedi fy llenwi [3] o honoch.
25 Ac yr awrhon [x] yr wyf fi yn
myned i Jerusalem, i weini i'r
saint.
26 Canys [y] rhyngodd bodd i'r rhai
o Macedonia ac Achaia wneuthur
rhyw gymmorth i'r rhai tlodion o'r
saint *sydd* yn Jerusalem.
27 Canys rhyngodd bodd iddynt;
a'u dyledwyr hwy ydynt. Oblegid
[z] os cafodd y Cenhedloedd gyfran
o'u pethau ysprydol hwynt, [a] hwy-
thau hefyd a ddylent weini iddynt
hwythau mewn pethau cnawdol.
28 Wedi i mi gan hynny orphen
hyn, a selio iddynt [b] y ffrwyth hwn,
mi a ddeuaf [4] heibioch i'r Hispaen.
29 [c] Ac mi a wn, pan ddelwyf at-
toch, y deuaf â chyflawnder bendith
efengyl Crist.
30 Eithr yr wyf yn attolwg i
chwi, frodyr, er mwyn ein Har-
glwydd Iesu Grist, ac [d] er cariad yr
Yspryd, [e] ar gyd-ymdrech o honoch
gyd â myfi mewn gweddïau drosof
fi at Dduw;
31 [f] Fel y'm gwareder oddi wrth
y rhai [5] anufudd yn Judea; ac ar

q pen. 1. 5. a 16. 26.
r 2 Cor. 10. 13, 15, 16.
s Es. 52. 15.
t pen. 1. 13. 1 Thess. 2. 17, 18.
u Act. 19. 21. ad. 32. pen. 1. 11.
3 Neu, o'ch *cymdeithas.* Gr. *â chwi.* ad. 32.
x Act. 19. 21. a 24. 17.
y 1 Cor. 16. 1, 2. 2 Cor. 9. 2, 12.
z pen. 11. 17.
a 1 Cor. 9. 11. Gal. 6. 6.
b Phil. 4. 17.
4 *heibio i chwi.*
c pen. 1. 11.
d Phil. 2. 1.
e 2 Cor. 1. 11. Col. 4. 12.
f 2 Thess. 3. 2.
5 *heb gredu.*

fod fy ngweinidogaeth, yr hon *sydd*
gennyf i Jerusalem, yn gymmer-
adwy gan y saint;
32 [g] Fel y delwyf attoch mewn lla-
wenydd, [h] trwy ewyllys Duw, ac y'm
cyd-lonner gyd â chwi.
33 A [i] Duw yr heddwch *fyddo*
gyd â chwi oll. Amen.

PENNOD XVI.

3 *Paul yn ewyllysio i'r brodyr annerch llawer;* 17 *ac yn eu cynghori hwy i ochelyd y rhai sydd yn peri anghydfod a rhwystrau:* 21 *ac ar ol amryw anherchion, yn diweddu gyd â moliant a dïolch i Dduw.*

YR wyf yn gorchymyn i chwi
Phebe ein chwaer, yr hon sydd
weinidoges i eglwys Cenchrea:
2 Dderbyn o honoch hi yn yr Ar-
glwydd, [a] *megis y mae* yn addas i
saint, a'i chynnorthwyo hi ym mha
beth bynnag y byddo rhaid iddi
wrthych: canys hithau hefyd a fu
gymmorth i lawer, ac i minnau fy
hun hefyd.
3 Anherchwch [b] Priscila ac Ac-
wila, fy nghyd-weithwyr yng Nghrist
Iesu;
4 Y rhai dros fy mywyd i a ddod-
asant eu gyddfau eu hunain i lawr:
i'r rhai nid wyf fi yn unig yn dïolch,
ond hefyd holl eglwysydd y Cen-
hedloedd.
5 *Anherchwch* hefyd [c] yr eglwys
sydd yn eu tŷ hwy. Anherchwch fy
anwyl Epenetus, yr hwn yw [d] blaen-
ffrwyth Achaia yng Nghrist.
6 Anherchwch Mair, yr hon a gym-
merodd lawer o boen erom ni.
7 Anherchwch Andronicus a Junia,
fy ngheraint a'm cyd-garcharorion,
y rhai sydd hynod ym mhlith yr
apostolion, y rhai hefyd [e] oeddynt
yng Nghrist o'm blaen i.
8 Anherchwch Amplias, fy anwyl-
yd yn yr Arglwydd.
9 Anherchwch Urbanus, ein cyd-
weithiwr yng Nghrist, a Stachys fy
anwylyd.
10 Anherchwch Apêles, y profed-
ig yng Nghrist. Anherchwch y rhai
sydd o [2] *dylwyth* Aristobulus.
11 Anherchwch Herodion, fy nghâr.
Anherchwch y rhai sydd o [3] *dy-
lwyth* Narcissus, y rhai sydd yn yr
Arglwydd.
12 Anherchwch Tryphena a Thry-
phosa, y rhai a gymmerasant boen
yn yr Arglwydd. Anherchwch yr
anwyl Persis, yr hon a gymmerodd
lawer o boen yn yr Arglwydd.
13 Anherchwch Ruffus etholedig

Anno DOMINI 60.

g pen. 1. 10.
h Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. Iago 4. 15.
i pen. 16. 20. 1 Cor. 14. 33. 2 Cor. 13. 11. Phil. 4. 9. 1 Thess. 5. 23. 2 Thess. 3. 16. Heb. 13. 20.
a 3 Ioan 5, 6.
b Act. 18. 2, 26. 2 Tim. 4. 19.
c 1 Cor. 16. 19. Col. 4. 15. Philem. 2.
d 1 Cor. 16. 15.
e Gal. 1. 22.
2 geraint.
3 geraint.

Anno DOMINI 60.

yn yr Arglwydd, a'i fam ef a min-
nau.
14 Anherchwch Asyncritus, Phleg-
on, Hermas, Patrobas, Mercurius;
a'r brodyr *sydd* gyd â hwynt.
15 Anherchwch Philologus, a Julia,
Nerëus a'i chwaer, ac Olympas, a'r
holl saint y rhai sydd gyd â hwynt.
16 [f] Anherchwch y naill y llall â
chusan sanctaidd. Y mae eglwysi
Crist yn eich annerch.
17 Ac yr wyf yn attolwg i chwi,
frodyr, graffu ar y rhai sydd yn
peri anghydfod a rhwystrau yn er-
byn yr athrawiaeth a ddysgasoch
chwi; a [g] chiliwch oddi wrthynt.
18 Canys y rhai sydd gyfryw, nid
ydynt yn gwasanaethu ein Har-
glwydd Iesu Grist, eithr [h] eu bol
eu hunain; a thrwy ymadrodd teg
a gweniaith, yn twyllo calonnau y
rhai diddrwg.
19 Canys [i] eich ufudd-dod chwi a
ddaeth ar led at bawb. Yr wyf
fi gan hynny yn llawen o'ch rhan
chwi: eithr myfi a ewyllysiwn i
chwi fod [k] yn ddoethion tu ag at
y peth sydd dda, ac yn wirion tu
ag at y peth sydd ddrwg.
20 A [l] Duw y tangnefedd a [m] [4] sathr
Satan dan eich traed chwi ar frys.

[f] 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thess. 5. 26. 1 Petr. 5. 14.
[g] 1 Cor. 5. 9, 11. 2 Thess. 3. 6, 14. 2 Tim. 3. 5. 2 Ioan 10.
[h] Phil. 3. 19.
[i] pen. 1. 8.
[k] Matt. 10. 16. 1 Cor. 14. 20.
[l] pen. 15. 33.
[m] Gen. 3. 15.
[4] *ysiga.*

[n] Gras ein Harglwydd Iesu Grist
fyddo gyd â chwi. Amen.
21 [o] Y mae Timothëus fy nghyd-
weithiwr, a Lucius, a Jason, a Sosipa-
ter, fy ngheraint, yn eich annerch.
22 Yr wyf fi Tertius, yr hwn a
ysgrifenais yr epistol *hwn*, yn eich
annerch yn yr Arglwydd.
23 Y mae Gaius fy llettŷwr i, a'r
holl eglwys, yn eich annerch. Y mae
Erastus, goruchwyliwr y ddinas, yn
eich annerch, a'r brawd Cwartus.
24 [p] Gras ein Harglwydd Iesu Grist
a fyddo gyd â chwi oll. Amen.
25 [q] I'r hwn a ddichon eich cadarn-
hâu yn ol fy efengyl i, a phregeth-
iad Iesu Grist, (yn ol datguddiad [r] y
dirgelwch, yr hwn ni soniwyd am
dano er [5] dechreuad y byd;
26 Ac [s] yr awrhon a eglurwyd, a
thrwy ysgrythyrau y prophwydi, yn
ol gorchymyn y tragywyddol Dduw,
a gyhoeddwyd ym mhlith yr holl
genhedloedd, er mwyn [t] ufudd-dod
ffydd:)
27 I [u] Dduw *yr* unig ddoeth, *y
byddo* gogoniant trwy Iesu Grist
yn dragywydd. Amen.

¶ At y Rhufeiniaid yr ysgrifenwyd o Corinth, gyd â Phebe, gweinidoges yr eglwys yn Cenchrea.

Anno DOMINI 60.

[n] ad. 24. 1 Cor. 16. 23. Dat. 22. 21.
[o] Act. 16. 1. Phil. 2. 19. 1 Thess. 3. 2.
[p] ad. 20. 1 Thess. 5. 28.
[q] Eph. 3. 20. Judas 24.
[r] 1 Cor. 2. 7. Eph. 3. 5, 9. Col. 1. 26.
[5] *amseroedd tragywyddol.*
[s] 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2, 3. 1 Petr 1. 20.
[t] Act. 6. 7. pen. 1. 5. a 15. 18.
[u] 1 Tim. 1. 17. Judas 25.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL AT Y

CORINTHIAID.

Anno DOMINI 59.

PENNOD I.

Ar ol iddo gyfarch iddynt, a dïolch drostynt, 10 y mae efe yn eu hannog i undeb; 12 ac yn beio ar eu hanghyttundeb hwy. 18 Bod Duw yn difetha doethineb y doethion, 21 trwy ffolineb pregethu; 26 ac nad yw efe yn galw y doethion, na'r galluog, na'r boneddigion, ond 27, 28 y ffol, a'r gwan, a'r distadl.

PAUL, wedi ei alw *i fod* yn
apostol Iesu Grist trwy ewyllys
Duw, a'r brawd [a] Sosthenes,
2 At eglwys Dduw yr hon sydd
yn Corinth, at [b] y rhai [c] a sancteidd-
iwyd yng Nghrist Iesu, [d] a alwyd
yn saint, gyd â phawb ag sydd [e] yn
galw ar enw ein Harglwydd Iesu
Grist, ym mhob man, [2] o'r eiddynt
hwy a ninnau:
3 [f] Gras *fyddo* i chwi, a thangnef-
edd, oddi wrth Dduw ein Tad ni,
a'r Arglwydd Iesu Grist.
4 [g] Yr ydwyf yn dïolch i'm Duw bob
amser drosoch chwi, am y gras Duw
a roddwyd i chwi yng Nghrist Iesu;

[a] Act. 18. 17.
[b] Judas 1.
[c] Act. 15. 9.
[d] Rhuf. 1. 7.
[e] 2 Tim. 2. 22.
[2] Neu, *sef eu* Harglwydd *hwy a ninnau.*
[f] 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. 1 Petr 1. 2.
[g] Rhuf. 1. 8.

5 Am eich bod ym mhob peth
wedi eich cyfoethogi ynddo ef,
[h] mewn pob ymadrodd, a phob
gwybodaeth;
6 Megis y cadarnhâwyd [i] tystiol-
aeth Crist ynoch:
7 Fel nad ydych yn ol mewn un
dawn, [k] yn disgwyl am [3] ddatgudd-
iad ein Harglwydd Iesu Grist:
8 [l] Yr hwn hefyd a'ch cadarnhâ
chwi hyd y diwedd, [m] yn ddïargy-
hoedd, yn nydd ein Harglwydd
Iesu Grist.
9 [n] Ffyddlawn *yw* Duw, trwy yr
hwn y'ch galwyd i [o] gymdeithas ei
Fab ef Iesu Grist ein Harglwydd ni.
10 Ac yr wyf yn attolwg i chwi,
frodyr, trwy enw ein Harglwydd Iesu
Grist, [p] ddywedyd o bawb o honoch
chwi yr un peth, ac na byddo [4] ym-
bleidio yn eich plith; eithr bod o
honoch wedi eich cyfan-gyssylltu yn
yr un meddwl, ac yn yr un farn.

Anno DOMINI 59.

[h] pen. 12. 8. 2 Cor. 8. 7.
[i] Dat. 1. 2.
[k] Phil. 3. 20. Tit. 2. 13.
[3] Neu, *ddyfodiad,* Col. 3. 4.
[l] 1 Thess. 3. 13.
[m] Col. 1. 22. 1 Thess. 5. 23.
[n] pen. 10. 13. 1 Thess. 5. 24. 2 Thess. 3. 3.
[o] 1 Ioan 1. 3.
[p] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. Phil. 2. 2. a 3. 16.
[4] *sismau,* pen. 11. 18.

Anno DOMINI 59.

11 Canys fe ddangoswyd i mi am danoch chwi, fy mrodyr, gan y rhai *sydd o dŷ* Chlöe, fod cynhennau yn eich plith chwi.

12 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, [q] bod pob un o honoch yn dywedyd, Yr ydwyf fi yn eiddo Paul; minnau yn eiddo [r] Apŏlos; minnau yn eiddo [s] Cephas; minnau yn eiddo Crist.

13 A rannwyd Crist? ai Paul a groeshoeliwyd drosoch? neu ai yn enw Paul y'ch bedyddiwyd chwi?

14 Yr ydwyf yn dïolch i Dduw, na fedyddiais i neb o honoch, ond [t] Crispus a [u] Gaius;

15 Fel na ddywedo neb fedyddio o honof fi yn fy enw fy hun.

16 Mi a fedyddiais hefyd dylwyth [x] Stephanas: heb law hynny nis gwn a fedyddiais i neb arall.

17 Canys ni anfonodd Crist fi i fedyddio, ond i efengylu; [y] nid mewn doethineb [5] ymadrodd, fel na wnelid croes Crist yn ofer.

18 Canys [6] yr ymadrodd am y groes, [z] i'r rhai colledig, ynfydrwydd yw; eithr i ni y rhai cadwedig, [a] nerth Duw ydyw.

19 Canys ysgrifenedig yw, [b] Mi a ddifethaf ddoethineb y doethion, a deall y rhai deallus a ddileaf.

20 [c] Pa le *y mae* y doeth? pa le *mae* yr ysgrifenydd? pa le *y mae* ymholydd y byd hwn? [d] oni wnaeth Duw ddoethineb y byd hwn yn ynfydrwydd?

21 [e] Canys o herwydd yn noethineb Duw, nad adnabu y byd trwy ddoethineb mo Dduw, fe welodd Duw yn dda trwy ffolineb pregethu gadw y rhai sydd yn credu.

22 Oblegid y mae yr [f] Iuddewon yn gofyn arwydd, a'r Groegwyr yn ceisio doethineb:

23 Eithr nyni ydym yn pregethu Crist wedi ei groeshoelio, [g] i'r Iuddewon yn dramgwydd, ac i'r Groegwyr yn ffolineb;

24 Ond iddynt hwy y rhai a alwyd, Iuddewon a Groegwyr, yn Grist [h] gallu Duw, a [i] doethineb Duw.

25 Canys y mae ffolineb Duw yn ddoethach na dynion; a gwendid Duw yn gryfach na dynion.

26 Canys yr ydych yn gweled eich galwedigaeth, frodyr, [k] nad llawer *o rai* doethion yn ol y cnawd, nad llawer *o rai* galluog, nad llawer *o rai* boneddigion, *a alwyd:*

q pen. 3. 4.
r Act. 18. 24.
s Ioan 1. 42.
t Act. 18. 8.
u Rhuf. 16 23.
x pen. 16. 15, 17.
y pen. 2. 1, 4, 13. 2 Petr 1.16.
5 *geiriau.*
6 *pregethu y groes.*
z 2 Cor. 2. 15.
a pen. 15. 2.
b Job 5. 12, 13. Es. 29. 14.
c Es. 33. 18.
d Job 12. 17, 20, 24.
e Rhuf. 1. 20, 21, 28. Edrych Matt. 11. 25. Luc 10. 21.
f Matt. 12. 38. a 16. 1. Ioan 4. 48.
g Matt. 11. 6. Ioan 6. 60, 66.
h Rhuf. 1. 16. pen. 2. 14.
i Col. 2. 3.
k Ioan 7. 48.

27 Eithr [l] Duw a etholodd ffolbethau y byd, fel y gwaradwyddai y doethion; a gwan-bethau y byd a etholodd Duw, fel y gwaradwyddai y pethau cedyrn;

28 A phethau distadl y byd, a phethau dirmygus, a ddewisodd Duw, a'r pethau nid ydynt, fel y diddymai y pethau sydd:

29 [m] Fel na orfoleddai [7] un cnawd ger ei fron ef.

30 Eithr yr ydych chwi o hono ef yng Nghrist Iesu, [n] yr hwn a wnaethpwyd i ni gan Dduw yn ddoethineb, ac yn gyfiawnder, ac yn sancteiddrwydd, ac yn brynedigaeth:

31 Fel, megis ag y mae yn ysgrifenedig, [o] Yr hwn sydd yn ymffrostio, ymffrostied yn yr Arglwydd.

PENNOD II.

1 *Mae yn dangos fod ei bregeth ef, er nad ydoedd yn dwyn gyd â hi odidowgrwydd ymadrodd,* 4 *neu ddoethineb ddynol: etto yn sefyll mewn* 4, 5 *nerth Duw; ac yn rhagori cymmaint* 6 *ar ddoethineb y byd yma,* 9 *a synwyr dynol, ag nas* 14 *gall y dyn anianol mo'i deall.*

A MYFI, pan ddeuthum attoch, frodyr, [a] a ddeuthum nid yn ol godidowgrwydd ymadrodd neu ddoethineb, gan fynegi i chwi dystiolaeth Duw.

2 Canys ni fernais i mi wybod dim yn eich plith, [b] ond Iesu Grist, a hwnnw wedi ei groeshoelio.

3 A [c] mi a fûm yn eich mysg [d] mewn gwendid, ac ofn, a dychryn mawr.

4 A'm hymadrodd a'm pregeth i, [e] ni *bu* mewn geiriau [2] denu o ddoethineb ddynol, ond yn eglurhâd yr Yspryd a nerth:

5 Fel na byddai eich ffydd mewn doethineb dynion, ond [f] mewn nerth Duw.

6 A doethineb yr ydym ni yn ei llefaru ym mysg [g] rhai perffaith: eithr nid doethineb y byd hwn, na thywysogion y byd hwn, y rhai sydd yn diflannu.

7 Eithr yr ydym ni yn llefaru doethineb Duw mewn dirgelwch, *sef y ddoethineb* guddiedig, [h] yr hon a rag-ordeiniodd Duw cyn yr oesoedd i'n gogoniant ni:

8 [i] Yr hon ni adnabu neb o dywysogion y byd hwn: o herwydd [k] pes adwaenasent, ni chroeshoeliasent Arglwydd y gogoniant.

9 Eithr fel y mae yn ysgrifenedig, [l] Ni welodd llygad, ac ni chlywodd clust, ac ni ddaeth i galon dyn, y

Anno DOMINI 59.

l Matt. 11. 25. Iago 2. 5.
m Rhuf. 3. 27. Eph. 2. 9.
7 *pob cnawd.*
n Jer. 23. 5, 6. Ioan 17. 19.
o Jer. 9. 23, 24. 2 Cor. 10. 17.
a pen. 1. 17.
b Gal. 6. 14.
c Act. 18. 1, 6, 12.
d 2 Cor. 11. 30. a 12. 5, 9. Gal. 4. 13.
e 2 Petr 1. 16.
2 *hygoel.*
f 2 Cor. 4. 7. a 6. 7.
g Phil. 3. 15. Heb. 5. 14.
h Rhuf. 16. 25, 26. Eph. 3. 5, 9. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 9.
i Matt. 11. 25. Act. 13. 27.
k Act. 3. 17. Edrych Ioan 16. 3.
l Es. 64. 4.

Anno DOMINI 59.

pethau a ddarparodd Duw i'r rhai
a'i carant ef.
10 Eithr [m] Duw a'*u* heglurodd i ni
trwy ei Yspryd: canys yr Yspryd
sydd yn chwilio pob peth; ïe, dyfn-
ion bethau Duw hefyd.
11 Canys pa ddyn a edwyn beth-
au dyn, [n] ond yspryd dyn yr hwn
sydd ynddo ef? felly hefyd, pethau
Duw nid edwyn neb, ond Yspryd
Duw.
12 A nyni a dderbyniasom, nid ys-
pryd y byd, ond [o] yr Yspryd sydd
o Dduw; fel y gwypom y pethau
a rad-roddwyd i ni gan Dduw.
13 [p] Y rhai yr ydym yn eu llefaru
hefyd, nid â'r geiriau a ddysgir gan
ddoethineb ddynol, ond a ddysgir
gan yr Yspryd Glân; gan gyd-farnu
pethau ysprydol â phethau yspryd-
ol.
14 Eithr dyn anianol nid yw yn
derbyn y pethau sydd o Yspryd
Duw: canys ffolineb ydynt ganddo
ef; [q] ac nis gall *eu* gwybod, oblegid
yn ysprydol y bernir hwynt.
15 [r] Ond yr hwn sydd ysprydol,
sydd yn [3] barnu pob peth; eithr
efe nis [4] bernir gan neb.
16 [s] Canys pwy a wybu feddwl yr
Arglwydd, yr hwn a'i cyfarwydda
ef? Ond y mae gennym ni feddwl
Crist.

[m] Matt. 13. 11. a 16. 17. 1 Ioan 2. 27.
[n] Diar. 20. 27. a 27. 19. Jer. 17. 9.
[o] Rhuf. 8. 15.
[p] 2 Petr 1. 16. Edrych pen. 1. 17.
[q] Rhuf. 8. 5, 6, 7. Judas 19.
[r] Diar. 28. 5. 1 Thess. 5. 21.
[3] *canfod.*
[4] *canfyddir.*
[s] Es. 40. 13.

PENNOD III.

2 *Bod llaeth yn gymmwys i blant.* 3 *Cynnen ac ymbleidio yn arwyddion o feddwl bydol.* 7 *Nad yw yr hwn sydd yn plannu, na'r hwn sydd yn dyfrhâu, ddim.* 9 *Bod y gweinidogion yn gyd-weithwyr i Dduw.* 11 *Crist yw yr unig sylfaen.* 16 *Bod dynion yn demlau Duw, y rhai* 17 *sydd raid eu cadw yn sanctaidd.* 19 *Nad yw doethineb y byd yma ond ffolineb gyd â Duw.*

A MYFI, frodyr, ni allwn lefaru
wrthych megis wrth rai ys-
prydol, ond megis rhai cnawdol,
megis wrth rai bach yng Nghrist.
2 Mi a roddais i chwi [a] laeth i'w
yfed, ac nid bwyd: canys hyd yn
hyn nis gallech, ac nis gellwch
chwaith etto yr awrhon, *ei dderbyn.*
3 Canys cnawdol ydych chwi etto:
canys [b] tra *fyddo* yn eich plith
chwi genfigen, a chynnen, ac ym-
bleidio; onid ydych yn gnawdol, ac
yn rhodio yn [2] ddynol?
4 Canys tra dywedo un, [c] Myfi yd-
wyf eiddo Paul; ac arall, Myfi *wyf*
eiddo Apòlos; onid ydych chwi yn
gnawdol?
5 Pwy gan hynny yw Paul, a phwy
Apòlos, ond gweinidogion trwy y
rhai y credasoch chwi, ac fel y
rhoddes yr Arglwydd i bob un?
6 Myfi a blennais, Apòlos a ddyfr-
haodd; ond Duw a roddes y cyn-
nydd.
7 Felly nid yw yr hwn sydd yn
plannu ddim, na'r hwn sydd yn
dyfrhâu; ond Duw, yr hwn sydd
yn rhoi y cynnydd.
8 Eithr yr hwn sydd yn plannu,
a'r hwn sydd yn dyfrhâu, un ydynt:
[d] a phob un a dderbyn ei brïod
wobr ei hun, yn ol ei lafur ei hun.
9 Canys [e] cyd-weithwyr Duw ydym
ni: llafur-waith Duw, [f] adeiladaeth
Duw, ydych chwi.
10 [g] Yn ol y gras Duw a rodd-
wyd i mi, megis pen-saer celfydd,
myfi a osodais [h] y sylfaen, ac y mae
arall yn goruwch-adeiladu. Ond
[i] edryched pob un pa wedd y mae
yn goruwch-adeiladu.
11 Canys sylfaen arall nis gall neb
ei osod, heb law [k] yr un a osodwyd,
[l] yr hwn yw Iesu Grist.
12 Eithr os goruwch-adeilada neb
ar y sylfaen hwn, aur, arian, meini
gwerthfawr, coed, gwair, sofl;
13 [m] Gwaith pob dyn a [3] wneir yn
amlwg: canys y dydd a'i dengys,
oblegid [n] trwy dân y datguddir ef;
a'r tân a brawf waith pawb, pa
fath ydyw.
14 Os gwaith neb a erys, yr hwn
a oruwch-adeiladodd ef, efe a dder-
byn wobr.
15 Os gwaith neb a losgir, efe
a gaiff golled: eithr efe ei hun a
fydd cadwedig; etto felly megis
trwy dân.
16 [o] Oni wyddoch chwi mai teml
Duw ydych, a bod Yspryd Duw
yn trigo ynoch?
17 Os [4] llygra neb deml Duw,
Duw a [5] lygra hwnnw: canys sanct-
aidd yw teml Duw, yr hon ydych
chwi.
18 [p] Na thwylled neb ei hunan.
Od oes neb yn eich mysg yn tyb-
ied ei fod ei hun yn ddoeth yn y
byd hwn, bydded ffol, fel y byddo
doeth.
19 Canys doethineb y byd hwn
sydd ffolineb gyd â Duw: o her-
wydd ysgrifenedig yw, [q] Y mae efe
yn dal y doethion yn eu cyfrwys-
dra.
20 A thrachefn, [r] Y mae yr Ar-
glwydd yn gwybod meddyliau y
doethion, mai ofer ydynt.
21 Am hynny na orfoledded neb

[a] Heb. 5. 12, 13. 1 Petr 2. 2.
[b] Gal. 5. 20. Iago 3. 16.
[2] Gr. *yn ol dyn.*
[c] pen. 1. 12.
[d] Ps. 62. 12. Gal. 6. 5. Dat. 2. 23.
[e] 2 Cor. 6. 1.
[f] Eph. 2. 20. Heb. 3. 3, 4. 1 Petr 2. 5.
[g] Rhuf. 1. 5.
[h] Rhuf. 15. 20. Dat. 21. 14.
[i] 1 Petr 4. 11.
[k] Es. 28. 16. Matt. 16. 18.
[l] Eph. 2. 20.
[m] pen. 4. 5.
[3] Gr. *amlygwyd.*
[n] 1 Petr 1. 7. a 4. 12.
[o] pen. 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. Heb. 3. 6.
[4] *difetha.*
[5] *ddifetha.*
[p] Diar. 3. 7. Es. 5. 21.
[q] Job 5. 13.
[r] Ps. 94. 11.

Anno DOMINI 59.

Anno DOMINI 59.

mewn dynion: canys pob peth sydd
eiddoch chwi:
22 Pa un bynnag ai Paul, ai Apòl-
os, ai Cephas, ai y byd, ai bywyd,
ai angau, ai pethau presennol, ai
pethau i ddyfod; y mae pob peth
yn eiddoch chwi;
[s] pen. 11. 3. 2 Cor. 10. 7. Gal. 3. 29. 23 A [s]chwithau yn eiddo Crist;
a Christ yn eiddo Duw.

PENNOD IV.

1 *Pa gyfrif a ddylid ei wneuthur o weinidogion.* 7 *Nad oes gennym ni ddim a'r nas derbyniasom.* 9 *Bod yr apostolion yn ddrychau i'r byd, i'r angelion, ac i ddynion;* 13 *yn ysgubion ac yn sorod y byd:* 15 *ac er hynny eu bod yn dadau i ni yng Nghrist,* 16 *ac y dylem ni eu dilyn hwy.*

FELLY cyfrifed dyn nyni, megis
[a] Matt. 24. 45. 2 Cor. 6. 4. Col. 1. 25. [a]gweinidogion i Grist, a [b]gor-
uchwylwyr ar ddirgeledigaethau
[b] Luc 12. 42. Tit. 1. 7. 1 Petr 4. 10. Duw.
2 Am ben hyn, yr ydys yn dis-
gwyl mewn goruchwylwyr, gael un
yn ffyddlawn.
3 Eithr gennyf fi bychan iawn yw
fy marnu gennych chwi, neu gan
[2] *ddydd dyn.* [2]farn dyn: ac nid wyf chwaith yn
fy marnu fy hun.
4 Canys ni wn i ddim arnaf fy
[c] Ps. 130. 3. a 143. 2. Rhuf. 4. 2. hun; [c]ond yn hyn ni'm cyfiawn-
hâwyd: eithr yr Arglwydd yw yr
hwn sydd yn fy marnu.
[d] Matt. 7. 1. Rhuf. 2. 1, 16. Dat. 20. 12. 5 [d]Am hynny na fernwch ddim
cyn yr amser, hyd oni ddelo yr Ar-
glwydd, yr hwn a oleua ddirgelion
y tywyllwch, ac a eglura fwriadau
[e] 2 Cor. 10. 18. y calonnau: ac yna y bydd [e]y glod
i bob un gan Dduw.
[f] pen. 1. 12. a 3. 4. 6 A'r pethau hyn, frodyr, [f]mewn
cyffelybiaeth a fwriais i attaf fy
hun ac *at* Apòlos, o'ch achos chwi:
fel y gallech ddysgu ynom ni, na
synier mwy nag sydd ysgrifenedig,
fel na byddoch y naill dros y llall
yn ymchwyddo yn erbyn arall.
7 Pwy sydd yn gwneuthur rhagor
[g] Ioan 3. 27. rhyngot ti *ac arall?* a [g]pha beth
sydd gennyt a'r nas derbyniaist?
ac os derbyniaist, paham yr wyt ti
yn gorfoleddu, megis pe bait heb
dderbyn?
8 Yr ydych chwi yr awrhon wedi
[h] Dat. 3. 17. eich diwallu, [h]yr ydych chwi yr
awrhon wedi eich cyfoethogi, chwi
a deyrnasasoch hebddom ni: ac
och Dduw na baech yn teyrnasu,
fel y caem ninnau deyrnasu gyd
â chwi.
9 Canys tybied yr wyf ddarfod i
[i] Ps. 44. 22. Rhuf. 8. 36. 2 Cor. 4. 11. Dduw ein dangos ni, yr apostolion
diweddaf, [i]fel rhai wedi eu bwrw
[k] Heb. 10. 33. i angau: oblegid [k]nyni a wnaeth-
pwyd yn [3]ddrych i'r byd, ac i'r [3] Gr. *theatr.*
angelion, ac i ddynion.
10 [l]*Yr ydym* ni [m]yn ffyliaid er [l] pen. 2. 3.
mwyn Crist, a chwithau yn ddoeth- [m] Act. 17. 18. a 26. 24.
ion yng Nghrist; [n]nyni yn wein-
iaid, a chwithau yn gryfion; chwy- [n] 2 Cor. 13. 9.
chwi yn anrhydeddus, a ninnau yn
ddirmygus.
11 [o]Hyd yr awrhon yr ydym ni [o] 2 Cor. 4. 8. a 11. 23.
yn dwyn newyn a syched, ac yr
ydym ni yn noethion, ac [p]yn cael [p] Act. 23. 2.
cernodiau, ac yn grwydraidd;
12 [q]Ac yr ydym yn llafurio, gan [q] Act. 18. 3. a 20. 34.
weithio â'n dwylaw ein hunain. 1 Thess. 2. 9.
[r]Pan y'n difenwir, yr ydym yn ben- 2 Thess. 3. 8.
dithio; pan y'n herlidir, yr ydym [r] Matt. 5. 44.
yn ei ddïoddef; Luc 6. 28.
13 Pan y'n ceblir, yr ydym yn a 23. 34. Act. 7. 60.
gweddïo: [s]fel ysgubion y byd y [s] Galar. 3. 45.
gwnaethpwyd ni, *a* sorod pob dim,
hyd yn hyn.
14 Nid i'ch gwaradwyddo chwi yr
ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn;
ond *eich* rhybuddio yr wyf [t]fel fy [t] 1 Thess. 2. 11.
mhlant anwyl.
15 Canys pe byddai i chwi ddeng
mil o athrawon yng Nghrist, er
hynny nid *oes i chwi* nemmawr
o dadau: canys [u]myfi a'ch cen- [u] Act. 18. 11.
hedlais chwi yng Nghrist Iesu trwy Gal. 4. 19. Philem. 10.
yr efengyl. Iago 1. 18.
16 Am hynny yr wyf yn attolwg
i chwi, [x]byddwch ddilynwyr i mi. [x] pen. 11. 1. 2 Thess. 3. 9.
17 Oblegid hyn yr anfonais attoch
Timothëus, [y]yr hwn yw fy anwyl [y] 1 Tim. 1. 2. 2 Tim. 1. 2.
fab, a ffyddlawn yn yr Arglwydd;
yr hwn a ddwg ar gôf i chwi fy
ffyrdd i yng Nghrist, megis yr wyf
ym mhob man yn athrawiaethu ym
mhob eglwys.
18 Ac y mae rhai wedi ymchwyddo,
fel pe bawn i heb fod ar fedr dyfod
attoch chwi.
19 [z]Eithr mi a ddeuaf attoch ar [z] Act. 19. 21.
fyrder, [a]os yr Arglwydd a'i myn; [a] Act. 18. 21. Rhuf. 15. 32.
ac a fynnaf wybod, nid ymadrodd
y rhai sydd wedi chwyddo, ond *eu*
gallu.
20 Canys [b]nid mewn ymadrodd [b] pen. 2. 4. 1 Thess. 1. 5.
y mae teyrnas Dduw; eithr mewn
gallu.
21 Beth a fynnwch chwi? [c]ai dyfod [c] 2 Cor. 10. 2. a 13. 10.
o honof fi attoch chwi â gwïalen,
ynte mewn cariad, ac yspryd add-
fwynder?

PENNOD V.

1 *Bod y gwr godinebus* 6 *yn achos o gywilydd iddynt, yn hytrach nag o orfoledd.* 7 *Rhaid yw ymlanhâu oddi wrth yr hen lefain.* 10 *Y dylid cilio oddi wrth anfad ddrwg-weithredwyr.*

Anno DOMINI 59.

MAE y gair yn hollol, *fod* yn eich plith chwi odineb, a chyfryw odineb ag na enwir unwaith ym mysg y Cenhedloedd; *sef* [a] cael o un wraig ei dad.

2 Ac yr ydych chwi wedi ymchwyddo, ac ni alarasoch yn hytrach, fel y tynnid o'ch mysg chwi y neb a wnaeth y weithred hon.

3 Canys myfi yn ddïau, [b] fel absennol yn y corph, etto yn bresennol yn yr yspryd, a fernais eisoes, fel pe bawn bresennol, *am* yr hwn a wnaeth y peth hwn felly,

4 Yn enw ein Harglwydd Iesu Grist, pan ymgynhulloch ynghyd, a'm hyspryd innau, [c] gyd â gallu ein Harglwydd Iesu Grist,

5 [d] Draddodi y cyfryw un i Satan, i ddinystr y cnawd, fel y byddo yr yspryd yn gadwedig yn nydd yr Arglwydd Iesu.

6 [e] Nid da eich gorfoledd chwi. Oni wyddoch chwi fod [f] ychydig lefain yn lefeinio yr holl does?

7 Am hynny certhwch allan yr hen lefain, fel y byddoch does newydd, megis yr ydych ddilefeinllyd. Canys [g] Crist ein pasc ni a [2] aberthwyd drosom ni:

8 Am hynny [h] cadwn [3] wyl, [i] nid â hen lefain, nac â lefain malais a drygioni; ond â *bara* croyw purdeb a gwirionedd.

9 Mi a ysgrifenais attoch mewn llythyr, [k] na chyd-ymgymmysgech â godinebwyr:

10 Ac nid yn hollol â godinebwyr y byd hwn, neu â'r cybyddion, neu â'r cribddeilwyr, neu âg eilun-addolwyr; oblegid felly rhaid fyddai i chwi fyned allan o'r byd.

11 Ond yn awr mi a ysgrifenais attoch, na chyd-ymgymmysgech, [l] os bydd neb a enwir yn frawd yn odinebwr, neu yn gybydd, neu yn eilun-addolwr, neu yn ddifenwr, neu yn feddw, neu yn gribddeiliwr; gyd â'r cyfryw ddyn na chyd-fwytta chwaith.

12 Canys beth sydd i mi a farnwyf [m] ar y rhai sydd oddi allan? onid y rhai sydd oddi mewn yr ydych chwi yn eu barnu?

13 Eithr y rhai sydd oddi allan, Duw sydd yn eu barnu. [n] Bwriwch chwithau ymaith y dyn drygionus hwnnw o'ch plith chwi.

[a] Lef. 18. 8. Deut. 27. 20.
[b] Col. 2. 5.
[c] Matt. 16. 19. a 18. 18. Ioan 20. 23.
[d] 1 Tim. 1. 20.
[e] Iago 4. 16.
[f] Gal. 5. 9.
[g] Es. 53. 7. Ioan 1. 29.
[2] Neu, *laddwyd.*
[h] Exod. 12. 15.
[3] *yr ympryd.*
[i] Deut. 16. 3.
[k] ad. 2. 7. 2 Cor. 6. 14. Eph. 5. 11. 2 Thess. 3. 14.
[l] Matt. 18. 17. Rhuf. 16. 17. 2 Thess. 3. 14. 2 Ioan 10.
[m] Marc 4. 11. Col. 4. 5. 1 Thess. 4. 12. 1 Tim. 3. 7.
[n] Deut. 13. 5. a 17. 7. a 22. 21, 22, 24.

PENNOD VI.

1 *Na ddylai y Corinthiaid flino eu brodyr, trwy fyned i'r gyfraith â hwynt;* 6 *yn enwedig ger bron y rhai digred.* 9 *Na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw.* 15 *Bod ein cyrph ni yn aelodau i Grist,* 19 *ac yn demlau i'r Yspryd Glân:* 16, 17 *ac am hynny na ddylid mo'u halogi.*

AFEIDDIA neb o honoch, a chanddo fatter yn erbyn arall, ymgyfreithio o flaen y rhai anghyfiawn, ac nid o flaen y saint?

2 Oni wyddoch chwi y barna [a] y saint y byd? ac os trwoch chwi y bernir y byd, a ydych chwi yn anaddas i farnu y pethau lleiaf?

3 Oni wyddoch chwi y barnwn ni angelion? pa faint mwy y pethau a berthyn i'r bywyd hwn?

4 Gan hynny, od oes gennych farnedigaethau am bethau a berthyn i'r bywyd hwn, dodwch ar y faingc y rhai gwaelaf yn yr eglwys.

5 Er cywilydd i chwi yr ydwyf yn dywedyd. Felly, onid oes yn eich plith gymmaint ag un doeth, yr hwn a fedro farnu rhwng ei frodyr?

6 Ond bod brawd yn ymgyfreithio â brawd, a hynny ger bron y rhai digred?

7 Yr awrhon gan hynny y mae yn hollol ddiffyg yn eich plith, am eich bod yn ymgyfreithio â'ch gilydd. [b] Paham nad ydych yn hytrach yn dïoddef cam? paham nad ydych yn hytrach mewn colled?

8 Eithr chwychwi sydd yn gwneuthur cam, a cholled, a hynny *i'r* brodyr.

9 Oni wyddoch chwi [c] na chaiff y rhai anghyfiawn etifeddu teyrnas Dduw? Na thwyller chwi: [d] ni chaiff na godinebwyr, nac eilun-addolwyr, na thorwyr prïodas, na masweddwyr, na gwrryw-gydwyr,

10 Na lladron, na chybyddion, na meddwon, na difenwyr, na chribddeilwyr, etifeddu teyrnas Dduw.

11 A [e] hyn fu rai o honoch chwi: [f] eithr chwi a olchwyd, eithr chwi a sancteiddiwyd, eithr chwi a gyfiawnhâwyd, yn enw yr Arglwydd Iesu, a thrwy Yspryd ein Duw ni.

12 [g] Pob peth sydd gyfreithlawn i mi, ond nid yw pob peth yn [2] llesâu; pob peth sydd gyfreithlawn i mi, eithr ni'm dygir i dan awdurdod gan ddim.

13 [h] Y bwydydd i'r bol, a'r bol i'r bwydydd: eithr Duw a ddinystria hwn a hwythau. A'r corph nid *yw* i odineb, ond [i] i'r Arglwydd; a'r Arglwydd i'r corph.

Anno DOMINI 59.

[a] Ps. 49. 14. Matt. 19. 28. Luc 22. 30. Dat. 2. 26. a 3. 21. a 20. 4.
[b] Diar. 20. 22. Matt. 5. 39, 40. Luc 6. 29. Rhuf. 12. 17, 19. 1 Thess. 5. 15.
[c] 1 Thess. 4. 6.
[d] pen. 15. 50. Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. Dat. 22. 15.
[e] Eph. 2. 2. Col. 3. 7. Tit. 3. 3.
[f] Heb. 10. 22.
[g] pen. 10. 23.
[2] *angenrhaid.*
[h] Matt. 15. 17. Rhuf. 14. 17. Col. 2. 22, 23.
[i] ad. 19, 20. 1 Thess. 4. 3.

Anno DOMINI 59.

[k] Rhuf. 6. 5, 8. a 8. 11. 2 Cor. 4. 14.
[l] pen 12. 27. Eph. 4. 12, 15, 16. a 5. 30.
[m] Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. Eph. 5. 31.
[n] Ioan 17. 21, 22, 23. Eph. 4. 4. a 5. 30.
[o] pen. 3. 16. 2 Cor. 6. 16.
[p] pen. 7. 23. Heb. 9. 12. 1 Petr 1. 18.
[a] ad. 8, 26.
[b] Exod. 21. 10. 1 Petr 3. 7.
[c] Joel 2. 16. Edrych Exod. 19. 15. 1 Sam. 21. 4, 5.
[d] ad. 12. 2 Cor. 8. 8. a 11. 17.
[e] Act. 26. 29.
[f] pen. 9. 5.
[g] Matt. 19. 12. pen. 12. 11.

14 Eithr [k] Duw a gyfododd yr Ar-
glwydd, ac a'n cyfyd ninnau trwy
ei nerth ef.
15 Oni wyddoch chwi fod [l] eich
cyrph yn aelodau i Grist? gan hyn-
ny a gymmeraf fi aelodau Crist, a'u
gwneuthur yn aelodau puttain? Na
atto Duw.
16 Oni wyddoch chwi fod yr hwn
sydd yn cydio â phuttain, yn un
corph? canys [m] y ddau (medd efe)
fyddant un cnawd.
17 Ond yr hwn a gyssylltir â'r Ar-
glwydd, [n] un yspryd yw.
18 Gochelwch odineb. Pob pech-
od a wnelo dyn, oddi allan i'w gorph
y mae; ond yr hwn sydd yn godin-
ebu, sydd yn pechu yn erbyn ei
gorph ei hun.
19 [o] Oni wyddoch chwi fod eich
corph yn deml i'r Yspryd Glân
sydd ynoch, yr hwn yr ydych yn
ei gael gan Dduw, ac nad ydych
yn eiddoch eich hunain?
20 Canys [p] er gwerth y prynwyd
chwi: gan hynny gogoneddwch
Dduw yn eich corph, ac yn eich
yspryd, y rhai sydd eiddo Duw.

PENNOD VII.

1 *Y mae efe yn crybwyll am brïodas;* 4 *ac yn dangos mai rhwymedi yw yn erbyn godineb;* 10 *ac na ddylid dattod y cwlwm hwnnw mewn ysgafnder.* 18, 20 *Rhaid i bob dyn fod yn foddlawn i'w alwedigaeth.* 25 *Paham y dylid mawrhâu gwyryfdod:* 35 *ac ar ba achosion y gallwn ni brïodi, neu beidio â phrïodi.*

AC am y pethau yr ysgrifenasoch
attaf: [a] Da i ddyn na chyff-
yrddai â gwraig.
2 Ond *rhag* godineb, bydded i
bob gwr ei wraig ei hun, a bydded
i bob gwraig ei gwr ei hun.
3 [b] Rhodded y gwr i'r wraig ddyl-
edus ewyllys da; a'r un wedd y
wraig i'r gwr.
4 Nid oes i'r wraig feddiant ar ei
chorph ei hun, ond i'r gwr; ac yr
un ffunud, nid oes i'r gwr feddiant
ar ei gorph ei hun, ond i'r wraig.
5 [c] Na thwyllwch eich gilydd, oddi
eithr o gydsyniad dros amser, fel y
galloch ymrôi i ympryd a gweddi:
a deuwch drachefn ynghyd, rhag
temtio o Satan chwi o herwydd
eich anlladrwydd.
6 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd
o ganiattâd, [d] nid o orchymyn.
7 Canys [e] mi a fynnwn fod pob dyn
[f] fel fi fy hun: eithr [g] y mae i bob
un ei ddawn ei hun gan Dduw; i
un fel hyn, ac i arall fel hyn.

Anno DOMINI 59.

[h] ad. 1, 26.
[i] 1 Tim. 5. 14.
[k] Edrych ad. 12, 25, 40.
[l] Mal. 2. 14. Matt. 5. 32. a 19. 6, 9. Marc 10. 11, 12. Luc 16. 18.
[m] ad. 6.
[2] *adawed.*
[3] Gr. *mewn heddwch.*
[n] 1 Petr 3. 1.
[o] Gal. 5. 6. a 6. 15.
[p] Ioan 8. 36. Rhuf. 6. 18, 22.
[q] pen. 9. 21. Gal. 5. 13. Eph. 6. 6. 1 Petr 2. 16.

8 Dywedyd yr wyf wrth y rhai
heb brïodi, a'r gwragedd gweddw-
on, [h] Da yw iddynt os arhosant fel
finnau.
9 Eithr [i] oni allant ymgadw, prïod-
ant: canys gwell yw prïodi nag
ymlosgi.
10 Ac i'r rhai a brïodwyd yr ydwyf
yn gorchymyn, [k] nid myfi *chwaith,*
ond yr Arglwydd, [l] Nad ymadawo
gwraig oddi wrth *ei* gwr:
11 Ac os ymedy hi, arhôed heb
brïodi, neu, cymmoder hi â'*i* gwr:
ac na ollynged y gwr *ei* wraig
ymaith.
12 Ac wrth y lleill, dywedyd yr
wyf fi, [m] nid yr Arglwydd, Os bydd
i un brawd wraig ddigred, a hithau
yn foddlawn i drigo gyd âg ef, na
ollynged hi ymaith.
13 A'r wraig, yr hon y mae iddi
wr digred, ac yntau yn foddlawn
i drigo gyd â hi, na [2] wrthoded
hi ef.
14 Canys y gwr digred a sanct-
eiddir trwy y wraig, a'r wraig ddi-
gred a sancteiddir trwy y gwr: pe
amgen, aflan yn ddïau fyddai eich
plant; eithr yn awr sanctaidd ydynt.
15 Eithr os yr anghredadyn a ym-
edy, ymadawed. Nid yw y brawd
neu y chwaer gaeth yn y cyfryw
bethau: eithr Duw a'n galwodd ni
[3] i heddwch.
16 Canys beth a wyddost ti, wraig,
[n] a gedwi di *dy* wr? a pheth a
wyddost tithau, wr, a gedwi di *dy*
wraig?
17 Ond megis y darfu i Dduw
rannu i bob un, megis y darfu i'r
Arglwydd alw pob un, felly rhodied.
Ac fel hyn yr wyf yn ordeinio yn
yr eglwysi oll.
18 A alwyd neb wedi ei enwaedu?
nac adgeisied *ddïenwaediad.* A
alwyd neb mewn dïenwaediad? nac
enwaeder arno.
19 [o] Enwaediad nid yw ddim, a
dïenwaediad nid yw ddim, ond cadw
gorchymynion Duw.
20 Pob un yn yr alwedigaeth y
galwyd ef, yn honno arhosed.
21 Ai yn was y'th alwyd? na fydd-
ed gwaeth gennyt; etto os gelli
gael bod yn rhydd, mwynhâ *hynny*
yn hytrach.
22 Canys yr hwn, ac ef yn was, a
alwyd yn yr Arglwydd, gwr rhydd
[p] i'r Arglwydd ydyw: a'r un ffunud
yr hwn, ac efe yn wr rhydd, a alw-
yd, gwas i [q] Grist yw.

Anno DOMINI 59.

23 [r] Er gwerth y'ch prynwyd; na fyddwch weision dynion.

24 Yn yr hyn y galwyd pob un, frodyr, yn hynny arhosed gyd â Duw.

25 Eithr am wyryfon, [s] nid oes gennyf orchymyn yr Arglwydd: ond barn yr ydwyf yn ei roi, fel un a gafodd drugaredd gan yr Arglwydd i fod yn ffyddlawn.

26 Am hynny yr wyf yn tybied mai da yw hyn, o herwydd yr angenraid presennol, [t] mai da, *meddaf*, i ddyn fod felly.

27 A wyt ti yn rhwym i wraig? na chais dy ollwng yn rhydd. A wyt ti yn rhydd oddi wrth wraig? na chais wraig.

28 Ac os prïodi hefyd, ni phechaist: ac os prïoda gwyryf, ni phechodd. Er hynny y cyfryw rai a gânt flinder yn y cnawd: eithr yr wyf yn eich arbed chwi.

29 A [u] hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd, frodyr, am fod yr amser yn fyr. Y mae yn ol, fod o'r rhai sydd a gwragedd iddynt, megis pe byddent hebddynt;

30 A'r rhai a wylant, megis heb wylo; a'r rhai a lawenhânt, megis heb lawenhâu; a'r rhai a brynant, megis heb feddu.

31 A'r rhai a arferant y byd hwn, megis heb ei gam-arfer: canys [x] y mae dull y byd hwn yn myned heibio.

32 Eithr mi a fynnwn i chwi fod yn ddïofal. [y] Yr hwn sydd heb brïodi, sydd yn gofalu am bethau [4] yr Arglwydd, pa wedd y boddlona yr Arglwydd:

33 Ond y neb a wreiccaodd, sydd yn gofalu am bethau y byd, pa wedd y boddlona *ei* wraig.

34 Y mae gwahaniaeth hefyd rhwng gwraig a [5] gwyryf. Y mae yr hon sydd heb brïodi, [z] yn gofalu am y pethau sydd yn perthyn i'r Arglwydd, fel y byddo hi sanctaidd y'nghorph ac yspryd: ac y mae yr hon sydd wedi prïodi, yn gofalu am bethau bydol, pa fodd y rhynga hi fodd i'*w* gwr.

35 A hyn yr ydwyf yn ei ddywedyd er llesâd i chwi eich hunain; nid i osod magl i chwi, eithr er mwyn gweddeidd-dra, a dyfal-lynu wrth yr Arglwydd yn ddïwahan.

36 Ond os yw neb yn tybied ei fod yn anweddaidd tu ag at ei wyryf, od â hi dros flodau *ei* hoedran, a bod yn rhaid gwneuthur felly; gwnaed a fynno, nid yw yn pechu: prïodant.

37 Ond yr hwn sydd yn sefyll yn sicr yn ei galon, ac yn afraid iddo, ac a meddiant ganddo ar ei ewyllys ei hun, ac a roddodd ei fryd ar hynny yn ei galon, ar gadw o hono ei wyryf; da y mae yn gwneuthur.

38 Ac am hynny, yr hwn sydd yn *ei* rhoddi yn brïod, sydd yn gwneuthur yn dda; ond yr hwn nid yw yn *ei* rhoddi yn brïod, sydd yn gwneuthur yn well.

39 [a] Y mae gwraig yn rhwym wrth y gyfraith, tra fyddo byw ei gwr: ond o bydd marw ei gwr, y mae hi yn rhydd i brïodi y neb a fynno; yn unig yn yr Arglwydd.

40 Eithr dedwyddach yw hi os erys hi felly, [b] yn fy marn i: ac [c] yr ydwyf finnau yn tybied fod Yspryd Duw gennyf.

PENNOD VIII.

1 *Bod iddynt ymgadw oddi wrth y bwydydd a offrymmer i eilunod.* 8, 9 *Na ddylem ni gam-arferyd ein rhyddid Cristionogaidd, i rwystro ein brodyr:* 11 *eithr ffrwyno ein gwybodaeth â chariad perffaith.*

EITHR [a] am yr hyn a aberthwyd i eilunod, ni a wyddom fod gan bawb o honom [b] wybodaeth. [c] Gwybodaeth sydd yn chwyddo, eithr cariad sydd yn adeiladu.

2 Eithr [d] os yw neb yn tybied ei fod yn gwybod dim, ni ŵyr efe etto ddim fel y dylai wybod.

3 Ond od oes neb yn caru Duw, hwnnw a [e] adwaenir ganddo ef.

4 Am fwytta gan hynny o'r pethau a aberthir i eilunod, ni a wyddom nad *yw* [f] eilun ddim yn y byd, ac nad *oes* un Duw arall ond un.

5 Canys er bod rhai a elwir yn dduwiau, pa un bynnag ai yn y nef ai ar y ddaear, (megis y mae duwiau lawer, ac arglwyddi lawer,)

6 Eithr [g] i ni *nid oes ond* un Duw, y Tad, [h] o'r hwn *y mae* pob peth, a ninnau [2] ynddo ef; ac [i] un Arglwydd Iesu Grist, [k] trwy yr hwn *y mae* pob peth, a ninnau trwyddo ef.

7 Ond nid *yw* y wybodaeth *hon* gan bawb: [3] canys rhai, [l] a chanddynt gydwybod o'r eilun hyd y pryd hyn, sydd yn bwytta fel peth a aberthwyd i eilunod; a'u cydwybod hwy, a hi yn wan, [m] a halogir.

8 Eithr [n] nid yw bwyd yn ein gwneuthur ni yn gymmeradwy gan Dduw: canys nid ydym, os bwyt-

Anno DOMINI 59.

[r] pen. 6. 20. 1 Petr 1. 18, 19.
[s] ad. 6, 10, 40. 2 Cor. 8. 8, 10.
[t] ad. 1, 8.
[u] Rhuf. 13. 11. 1 Petr 4. 7. 2 Petr 3. 8, 9.
[x] Ps. 39. 6. 1 Ioan 2. 17.
[y] 1 Tim. 5. 5.
[4] *sydd yn perthyn i'r Arglwydd.*
[5] *morwyn ieuangc.*
[z] Luc 10. 40, &c.

[a] Rhuf. 7. 2.
[b] ad. 25.
[c] 1 Thess. 4. 8.
[a] Act. 15. 20, 29. pen. 10. 19.
[b] Rhuf. 14. 14, 22.
[c] Rhuf. 14. 3, 10.
[d] Gal. 6. 3. 1 Tim. 6. 4.
[e] Gal. 4. 9.
[f] Es. 41. 24. pen. 10. 19.
[g] Mal. 2. 10. Eph. 4. 6.
[h] Act. 17. 28. Rhuf. 11. 36.
[2] *iddo ef.*
[i] Ioan 13. 13. pen. 12. 3. Eph. 4. 5. Phil. 2. 11.
[k] Ioan 1. 3. Col. 1. 16. Heb. 1. 2.
[3] *ond.*
[l] pen. 10. 28.
[m] Rhuf. 14. 14, 23.
[n] Rhuf. 14. 17.

Anno DOMINI 59.

[4] *well.*
[5] *waeth.*
[o] Gal. 5. 13.
[6] *gallu.*
[p] Rhuf. 14. 13, 20.
[q] Rhuf. 14. 15, 20.
[r] Rhuf. 14. 21. 2 Cor. 11. 29.
[a] Act. 9. 3, 17. a 22. 14, 18. a 23. 11. pen. 15. 8.
[b] pen. 4. 15.
[c] 2 Cor. 3. 2. a 12. 12.
[d] ad. 14. 1 Thess. 2. 6.
[e] Gal. 1. 19.
[f] Matt. 8. 14.
[g] 2 Thess. 3. 9.
[h] 2 Cor. 10. 4.
[i] Diar. 27. 18. pen. 3. 6, 7, 8.
[k] Ioan 21. 15. 1 Petr 5. 2.
[l] Deut. 25. 4.

tâwn, yn [4]helaethach; ac onis
bwyttâwn, yn [5]brinach.
9 Ond [o]edrychwch rhag mewn un
modd i'ch [6]rhyddid hwn fod [p]yn
dramgwydd i'r rhai sydd weiniaid.
10 Canys os gwel neb dydi sydd
a gwybodaeth gennyt, yn eistedd i
fwytta yn nheml yr eilunod, oni
chadarnhêir ei gydwybod ef, ac
yntau yn wan, i fwytta y pethau a
aberthwyd i eilunod;
11 Ac a ddifethir y brawd gwan
[q]trwy dy wybodaeth di, dros yr
hwn y bu Crist farw?
12 A chan bechu felly yn erbyn y
brodyr, a churo eu gwan gydwyb-
od hwy, yr ydych chwi yn pechu
yn erbyn Crist.
13 O herwydd paham, [r]os yw
bwyd yn rhwystro fy mrawd, ni
fwyttâf fi gig fyth, rhag i mi
rwystro fy mrawd.

PENNOD IX.

1 *Y mae efe yn dangos ei ryddid;* 7 *ac y dylai y gweinidog fyw wrth yr efengyl;* 15 *etto ddarfod iddo ef o'i wirfodd ymgadw,* 18 *rhag eu gyrru hwy mewn traul,* 22 *na bod yn achos o rwystr i neb, mewn pethau cyffredin.* 24 *Bod ein bywyd ni yn debyg i yrfa.*

ONID wyf fi yn apostol? onid
wyf fi yn rhydd? [a]oni welais
i Iesu Grist ein Harglwydd? [b]onid
fy ngwaith i ydych chwi yn yr
Arglwydd?
2 Onid wyf yn apostol i eraill,
etto yr wyf i chwi: canys [c]sêl fy
apostoliaeth i ydych chwi yn yr
Arglwydd.
3 Fy amddiffyn i, i'r rhai a'm hol-
ant, yw hyn;
4 [d]Onid oes i ni awdurdod i fwyt-
ta ac i yfed?
5 Onid oes i ni awdurdod i arwain
o amgylch wraig *a fyddai* chwaer,
megis ag *y mae* i'r apostolion eraill,
ac [e]i frodyr yr Arglwydd, ac [f]i
Cephas?
6 Ai myfi yn unig a Barnabas,
[g]nid oes gennym awdurdod i fod
heb weithio?
7 Pwy sydd un amser [h]yn rhyfela
ar ei draul ei hun? pwy sydd [i]yn
plannu gwinllan, ac nid yw yn
bwytta o'i ffrwyth hi? neu pwy
sydd [k]yn porthi praidd, ac nid yw
yn bwytta o laeth y praidd?
8 Ai yn ol dyn yr wyf fi yn dy-
wedyd y pethau hyn? neu onid yw
y ddeddf hefyd yn dywedyd hyn?
9 Canys ysgrifenedig yw yn neddf
Moses, [l]Na chau safn yr ŷch sydd
yn dyrnu. Ai dros ychain y mae
Duw yn gofalu?
10 Ynte er ein mwyn ni yn hollol
y mae yn dywedyd? Canys er ein
mwyn ni yr ysgrifenwyd, mai
[m]mewn gobaith y dylai yr arddwr
aredig, a'r dyrnwr mewn gobaith,
i fod yn gyfrannog o'i obaith.
11 [n]Os nyni a hauasom i chwi
bethau ysprydol, *ai* mawr *yw* os
nyni a fedwn eich pethau cnawdol?
12 Os yw eraill yn gyfrannogion
o'r awdurdod *hon* arnoch, onid
ydym ni yn hytrach? [o]Eithr nid
arferasom ni yr awdurdod hon:
ond goddef yr ydym bob peth, [p]fel
na roddom ddim rhwystr i efengyl
Crist.
13 [q]Oni wyddoch chwi fod y rhai
sydd yn gwneuthur pethau cyssegr-
edig, yn bwytta o'r cyssegr? a'r
rhai sydd yn gwasanaethu yr allor,
yn gyd-gyfrannogion o'r allor?
14 Felly hefyd [r]yr ordeiniodd yr
Arglwydd, [s]i'r rhai sydd yn preg-
ethu yr efengyl, fyw wrth yr ef-
engyl.
15 Eithr [t]myfi nid arferais yr un
o'r pethau hyn, ac nid ysgrifenais
y pethau hyn, fel y gwnelid felly
i mi: canys [u]gwell *yw* i mi farw,
na gwneuthur o neb fy ngorfoledd
yn ofer.
16 Canys os pregethaf yr efengyl,
nid oes orfoledd i mi: canys [x]ang-
henraid a osodwyd arnaf; a gwae
fydd i mi, oni phregethaf yr ef-
engyl.
17 Canys os gwnaf hyn o'm bodd,
y mae i mi wobr: ond os o'm han-
fodd, [y]ymddiriedwyd i mi am y
gorchwyl.
18 Pa wobr sydd i mi gan hyn-
ny? Bod i mi, pan efengylwyf, osod
efengyl Crist yn rhad, fel na cham-
arferwyf fy awdurdod yn yr efengyl.
19 Canys er fy mod yn rhydd oddi
wrth bawb, mi a'm gwneuthum fy
hun yn was i bawb, [z]fel yr ennillwn
fwy.
20 Ac [a]mi a ymwneuthum i'r Iudd-
ewon megis yn Iuddew, fel yr en-
nillwn yr Iuddewon: i'r rhai dan y
ddeddf, megis dan y ddeddf, fel yr
ennillwn y rhai sydd dan y ddeddf;
21 [b]I'r [c]rhai diddeddf, megis di-
ddeddf, ([d]a minnau heb fod yn
ddiddeddf i Dduw, ond dan y
ddeddf i Grist,) fel yr ennillwn y
rhai diddeddf.
22 [e]Ymwneuthum i'r rhai gwein-

Anno DOMINI 59.

[m] 2 Tim. 2. 6.
[n] Rhuf. 15. 27. Gal. 6. 6.
[o] ad. 15. 2 Cor. 11. 9. a 12. 13.
[p] 2 Cor. 11. 12.
[q] Num. 18. 8—20.
[r] Matt. 10. 10. Luc 10. 7.
[s] Gal. 6. 6. 1 Tim. 5. 17.
[t] Act. 18. 3. a 20. 34. pen. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.
[u] 2 Cor. 11. 10.
[x] Rhuf. 1. 14.
[y] pen. 4. 1.
[z] Matt. 18. 15. 1 Petr 3. 1.
[a] Act. 16. 3. a 18. 18. a 21. 23, &c.
[b] Gal. 3. 2.
[c] Rhuf. 2. 12, 14.
[d] pen. 7. 22.
[e] Rhuf. 15. 1. 2 Cor. 11. 29.

Anno DOMINI 59.

iaid megis yn wan, fel yr ennillwn
y gweiniaid: [f]mi a ymwneuthum
yn bob peth i bawb, [g]fel y gallwn
yn hollol gadw rhai.
23 A hyn yr wyf fi yn ei wneuthur
er mwyn yr efengyl, fel y'm gwneler
yn gyd-gyfrannog o honi.
24 Oni wyddoch chwi fod y rhai
sydd yn rhedeg mewn gyrfa, i gyd
yn rhedeg, ond bod un yn derbyn
y gamp? [h]Felly rhedwch, fel y
caffoch afael.
25 Ac y mae pob un a'r sydd [i]yn
ymdrechu, yn ymgadw ym mhob
peth: a hwynt-hwy yn wir, fel y
derbyniont goron lygredig; eithr
nyni, [k]un anllygredig.
26 Yr wyf fi gan hynny felly yn
rhedeg, nid megis ar amcan; felly
yr wyf yn ymdrechu, nid fel un yn
curo yr awyr:
27 [l]Ond yr wyf fi yn cospi fy
nghorph, ac [m]yn ei ddwyn yn
gaeth; rhag i mi mewn un modd,
wedi i mi bregethu i eraill, fod fy
hun yn anghymmeradwy.

PENNOD X.

1 *Bod sacramentau yr Iuddewon* 6 *yn gysgodau i ni,* 7 *a'u cospedigaethau hwy* 11 *yn siamplau i ni.* 14 *Rhaid i ni ochelyd gau-dduwiaeth.* 21 *Na ddylem ni wneuthur bwrdd yr Arglwydd yn fwrdd cythreuliaid:* 24 *ac y dylem, mewn pethau cyffredin, ystyried ein brodyr.*

AC ni fynnwn i chwi fod heb
wybod, frodyr, fod ein tadau
[a]oll dan y cwmmwl, a'u myned [b]oll
trwy y môr;
2 A'u bedyddio *hwy* oll i Moses,
yn y cwmmwl, ac yn y môr;
3 A bwytta o bawb *o honynt* yr
un bwyd [c]ysprydol;
4 Ac yfed o bawb *o honynt* yr un
ddïod [d]ysprydol: canys hwy a yfasant
o'r Graig ysprydol a [2]oedd yn
canlyn: a'r Graig oedd Crist.
5 Eithr ni bu Dduw foddlawn
[3]i'r rhan fwyaf o honynt: canys
[e]cwympwyd hwynt yn y diffaethwch.
6 A'r pethau hyn a wnaed yn
siamplau i ni, fel na chwennychem
ddrygioni, megis ag [f]y chwennychasant
hwy.
7 Ac na fyddwch eilun-addolwyr,
megis rhai o honynt hwy; fel y
mae yn ysgrifenedig, [g]Eisteddodd
y bobl i fwytta ac i yfed, ac a gyfodasant
i chwareu.
8 Ac na odinebwn, fel y godinebodd
[h]rhai o honynt hwy, ac y syrthiodd
mewn un dydd dair mil ar
hugain.

[f] pen. 10. 33. [g] Rhuf. 11. 14. pen. 7. 16. [h] Gal. 5. 7. Phil. 3. 14. 2 Tim. 4. 7. Heb. 12. 1. [i] Eph. 6. 12. 1 Tim. 6. 12. 2 Tim. 2. 5. a 4. 7. [k] 2 Tim. 4. 8. Iago 1. 12. 1 Petr 5. 4. Dat. 2. 10. a 3. 11. [l] Rhuf. 8. 13. Col. 3. 5. [m] Rhuf. 6. 18, 19.

[a] Exod. 13. 21. Num. 9. 18. Deut. 1. 33. Neh. 9. 12, 19. Ps. 78. 14. [b] Exod. 14. 22. Jos. 4. 23. [c] Exod. 16. 15. [d] Exod. 17. 6. Num. 20. 11. [2] *aeth gyd â hwynt,* Deut. 9. 21. Ps. 105. 41. [3] *i lawer.* [e] Num. 26. 64, 65. [f] Num. 11. 4, 33. Ps. 106. 14. [g] Exod. 32. 6. [h] Num. 25. 1, 2, 9.

9 Ac na themtiwn Grist, megis
ag y temtiodd [i]rhai o honynt hwy,
ac a'u [k]distrywiwyd gan seirph.
10 Ac na rwgnechwch, megis y
grwgnachodd [l]rhai o honynt hwy, ac
a'u [m]distrywiwyd gan y dinystrydd.
11 A'r pethau hyn oll a ddigwyddasant
yn siamplau iddynt hwy; ac
[n]a ysgrifenwyd yn rhybudd i ninnau,
[o]ar y rhai y daeth terfynau yr
oesoedd.
12 Am hynny, [p]yr hwn sydd yn
tybied ei fod yn sefyll, edryched
na syrthio.
13 Nid ymaflodd ynoch demtasiwn,
ond un dynol: eithr [q]ffyddlawn
yw Duw, [r]yr hwn ni âd eich
temtio uwch law yr hyn a alloch;
eithr [s]a wna ynghyd â'r temtasiwn
ddïangfa hefyd, fel y galloch *ei*
ddwyn.
14 O herwydd paham, fy anwylyd,
[t]ffowch oddi wrth eilun-addoliaeth.
15 Dywedyd yr wyf fel wrth rai
synhwyrol: bernwch chwi beth yr
wyf fi yn ei ddywedyd.
16 [u]Phïol y fendith, yr hon a fendigwn,
onid cymmun gwaed Crist
ydyw? y bara yr ydym yn ei dorri,
onid cymmun corph Crist yw?
17 Oblegid [x]nyni yn llawer ydym
un bara, ac un corph: canys yr
ydym ni oll yn gyfrannogion o'r
un bara.
18 Edrychwch ar [y]yr Israel yn ol
y cnawd: [z]onid yw y rhai sydd yn
bwytta yr ebyrth, yn gyfrannogion
o'r allor?
19 Beth gan hynny yr ydwyf yn
ei ddywedyd? [a]bod yr eilun yn
ddim, neu yr hyn a aberthwyd i
eilun yn ddim?
20 Ond y pethau y mae y Cenhedloedd
yn eu haberthu, i gythreuliaid
y maent yn eu [b]haberthu,
ac nid i Dduw. Ni fynnwn
i chwi fod yn gyfrannogion â'r cythreuliaid.
21 [c]Ni ellwch yfed o phïol yr Arglwydd,
a [d]phïol y cythreuliaid: ni
ellwch fod yn gyfrannogion o fwrdd
yr Arglwydd, a bord y cythreuliaid.
22 Ai [e]gyrru yr Arglwydd i eiddigedd
yr ydym? [f]a ydym ni yn
gryfach nag ef?
23 [g]Pob peth sydd gyfreithlawn i
mi, eithr nid yw pob peth yn llesâu:
pob peth sydd gyfreithlawn i
mi, eithr nid yw pob peth yn adeiladu.

Anno DOMINI 59.

[i] Exod. 17. 2, 7. Num. 21. 5. Ps. 78. 18, 56. a 95. 9. [k] Num. 21. 6. [l] Num. 14. 2, 29. a 16. 41. [m] Num. 14. 37. [n] Rhuf. 15. 4. pen. 9. 10. [o] Phil. 4. 5. Heb. 10. 25. [p] Rhuf. 11. 20. [q] pen. 1. 9. [r] Ps. 125. 3. 2 Petr 2. 9. [s] Jer. 29. 11. [t] 2 Cor. 6. 17. 1 Ioan 5. 21. [u] Matt. 26. 26. [x] Rhuf. 12. 5. pen. 12. 27. [y] Rhuf. 4. 12. Gal. 6. 16. [z] Lef. 3. 3. a 7. 15. [a] pen. 8. 4. [b] Lef. 17. 7. [c] 2 Cor. 6. 15. [d] Deut. 32. 38. [e] Deut. 32. 21. [f] Ezec. 22. 14. [g] pen. 6. 12.

Anno DOMINI 59.

[h] Rhuf. 15. 1, 2. pen. 13. 5. Phil. 2. 4, 21.
[4] *fudd.*
[i] Exod. 19. 5. Deut. 10. 14. Ps. 24. 1. a 50. 12. ad. 28.
[k] Luc 10. 7.
[l] pen. 8. 10, 12.
[m] ad. 26.
[n] Rhuf. 14. 16.
[5] *ddïolch.*
[o] 1 Tim. 4. 3, 4.
[p] Col. 3. 17.
[q] Rhuf. 14. 13. 2 Cor. 6. 3.
[6] Gr. *Groegiaid.*
[r] Rhuf. 15. 2. pen. 9. 19, 22.
[a] pen. 4. 16. Eph. 5. 1. Phil. 3. 17. 1 Thess. 1. 6. 2 Thess. 3. 9.
[b] Eph. 5. 23.
[c] Ioan 14. 28. pen. 3. 23. a 15. 27, 28. Phil. 2. 7, 8, 9.

24 [h] Na cheisied neb yr eiddo ei
hun; ond pob un [4] yr eiddo arall.
25 Beth bynnag a werthir yn y
gigfa, bwyttêwch; heb ofyn dim er
mwyn cydwybod:
26 Canys [i] eiddo yr Arglwydd y
ddaear, a'i chyflawnder.
27 Os bydd i neb o'r rhai digred
eich gwahodd, ac os mynnwch fyn-
ed; [k] bwyttêwch beth bynnag a
rodder ger eich bron, heb ymofyn
dim er mwyn cydwybod.
28 Eithr os dywed neb wrthych,
Peth wedi ei aberthu i eilunod yw
hwn; na fwyttêwch, [l] er mwyn
hwnnw yr hwn a'i mynegodd, ac er
mwyn cydwybod: [m] canys eiddo yr
Arglwydd y ddaear, a'i chyflawn-
der.
29 Cydwybod, meddaf, nid yr
eiddot ti, ond yr eiddo arall: can-
ys [n] paham y bernir fy rhyddid i
gan gydwybod un arall?
30 Ac os wyf fi trwy [5] ras yn cym-
meryd cyfran, paham y'm ceblir
[o] am y peth yr wyf yn rhoddi dïolch
am dano?
31 [p] Pa un bynnag gan hynny ai
bwytta ai yfed, ai beth bynnag a
wneloch, gwnewch bob peth er go-
goniant i Dduw.
32 [q] Byddwch ddïachos tramgwydd
i'r Iuddewon ac i'r [6] Cenhedloedd
hefyd, ac i eglwys Dduw:
33 Megis [r] yr ydwyf finnau yn
rhyngu bodd i bawb ym mhob
peth; heb geisio fy llesâd fy hun,
ond *llesâd* llaweroedd, fel y bydd-
ont hwy gadwedig.

PENNOD XI.

1 *Y mae efe yn eu ceryddu hwy,* 4 *am fod eu gwŷr yn y cynnulleidfaoedd sanctaidd yn gweddïo a pheth am eu pennau,* 6 *a'u gwragedd yn bennoethion:* 17 *ac o ran eu bod hwy yn gyffredin yn cyfarfod, nid er gwell ond er gwaeth;* 21 *gan halogi swpper yr Arglwydd â'u gwleddoedd eu hunain.* 23 *Yn ddiweddaf, y mae efe yn eu galw hwy yn eu hol, at ordinhâd cyntaf y swpper hwnnw.*

[a] BYDDWCH ddilynwyr i mi,
megis *yr wyf* finnau i Grist.
2 Yr ydwyf yn eich canmol, frod-
yr, eich bod yn fy nghofio i ym
mhob peth, ac yn dal y traddod-
iadau, fel y traddodais i chwi.
3 Eithr mi a fynnwn i chwi wyb-
od, mai [b] pen pob gwr yw Crist;
a phen y wraig *yw* y gwr; a [c] phen
Crist *yw* Duw.
4 Pob gwr yn gweddïo neu yn
prophwydo, a pheth am *ei* ben,
sydd yn cywilyddio ei ben.

5 Eithr pob gwraig yn gweddïo
neu yn prophwydo, yn bennoeth,
sydd yn cywilyddio ei phen: canys
yr un yw a phe byddai wedi ei
heillio.
6 Canys os y wraig ni wisg *am ei
phen,* cneifier hi hefyd: eithr os
[d] brwnt i wraig ei chneifio, neu ei
heillio, gwisged.
7 Canys gwr yn wir ni ddylai
wisgo *am ei* ben, am [e] ei fod yn
ddelw a gogoniant Duw: a'r wraig
yw gogoniant y gwr.
8 Canys [f] nid yw y gwr o'r wraig;
ond y wraig o'r gwr.
9 Ac [g] ni chrëwyd y gwr er mwyn
y wraig; eithr y wraig er mwyn y
gwr.
10 Am hynny y dylai y wraig fod
ganddi [2] awdurdod ar *ei* phen, o
herwydd yr angelion.
11 Er hynny nid *yw* na'r gwr heb
y wraig, na'r wraig heb y gwr, yn
yr Arglwydd.
12 Canys yr un wedd ag *y mae*
y wraig o'r gwr, felly *y mae* y gwr
trwy y wraig: a phob peth *sydd* o
Dduw.
13 Bernwch ynoch eich hunain, ai
hardd yw i wraig weddïo Duw yn
bennoeth?
14 Onid yw naturiaeth ei hun yn
eich dysgu chwi, os gwallt-laes a
fydd gwr, mai ammharch yw iddo?
15 Eithr os gwraig a fydd gwallt-
laes, clod yw iddi: oblegid ei llaes-
wallt a ddodwyd yn orchudd iddi.
16 Od [h] oes neb a fyn fod yn ym-
rysongar, nid oes gennym ni gyf-
ryw ddefod, [i] na chan eglwysi Duw.
17 Eithr wrth [3] ddywedyd hyn,
nid ydwyf yn *eich* canmol, eich bod
yn dyfod ynghyd, nid er gwell, ond
er gwaeth.
18 Canys yn gyntaf, pan ddeloch
ynghyd yn yr eglwys, [k] yr ydwyf yn
clywed fod [4] ymrafaelion yn eich
mysg chwi; ac o ran yr wyf fi yn
credu.
19 Canys [l] rhaid yw bod hefyd
heresiau yn eich mysg, [m] fel y byddo
y rhai cymmeradwy yn eglur yn
eich plith chwi.
20 Pan fyddoch chwi gan hynny
yn dyfod ynghyd i'r un lle, [5] nid
bwytta swpper yr Arglwydd ydyw
hyn.
21 Canys y mae pob un wrth fwyt-
ta, yn cymmeryd ei swpper ei hun
o'r blaen; ac un sydd a newyn
arno, ac arall sydd yn feddw.

Anno DOMINI 59.

[d] Num. 5. 18. Deut. 22. 5.
[e] Gen. 1. 26, 27.
[f] Gen. 2. 22.
[g] Gen. 2. 18, 21, 23.
[2] Hynny yw, *gorchudd, yn arwydd ei bod dan awdurdod ei gwr.*
[h] 1 Tim. 6. 4.
[i] pen. 7. 17. a 14. 33.
[3] *orchymyn.*
[k] pen. 1. 10, 11, 12.
[4] *sismau.*
[l] Matt. 18. 7. Luc 17. 1. Act. 20. 30.
[m] Luc 2. 35. 1 Ioan 2. 19. Edrych Deut. 13. 3.
[5] *ni ellwch fwytta swpper yr Arglwydd.*

Anno DOMINI 59.

22 Onid oes gennych dai i fwytta
ac i yfed? ai dirmygu yr ydych
chwi eglwys Dduw, a [n]gwarad-
wyddo y rhai [6]nid oes ganddynt?
Pa beth a ddywedaf wrthych? a
ganmolaf fi chwi yn hyn? Nid wyf
yn *eich* canmol.
23 Canys [o]myfi a dderbyniais gan
yr Arglwydd yr hyn hefyd a dra-
ddodais i chwi; [p]Bod i'r Arglwydd
Iesu, y nos y bradychwyd ef, gym-
meryd bara:
24 Ac wedi iddo ddïolch, efe a'*i*
torrodd, ac a ddywedodd, Cym-
merwch, bwyttêwch; hwn yw fy
nghorph, yr hwn a dorrir trosoch:
gwnewch hyn er coffa am danaf.
25 Yr un modd *efe a gymmerodd*
y cwppan, wedi swpperu, gan ddy-
wedyd, Y cwppan hwn yw y tes-
tament newydd yn fy ngwaed:
gwnewch hyn, cynnifer gwaith byn-
nag yr yfoch, er coffa am danaf.
26 Canys cynnifer gwaith bynnag
y bwyttaoch y bara hwn, ac yr yf-
och y cwppan hwn, y dangoswch
farwolaeth yr Arglwydd [q]oni ddelo.
27 [r]Am hynny, pwy bynnag a
fwyttao y bara hwn, neu a yfo gwp-
pan yr Arglwydd, yn annheilwng,
euog fydd o gorph a gwaed yr Ar-
glwydd.
28 Eithr [s]holed dyn ef ei hun; ac
felly bwyttâed o'r bara, ac yfed o'r
cwppan.
29 Canys yr hwn sydd yn bwytta
ac yn yfed yn annheilwng, sydd yn
bwytta ac yn yfed barnedigaeth
iddo ei hun, am nad yw yn iawn-
farnu corph yr Arglwydd.
30 Oblegid hyn *y mae* llawer yn
weiniaid ac yn llesg yn eich mysg,
a llawer yn huno.
31 Canys [t]pe iawn-farnem ni ein
hunain, ni'n bernid.
32 Eithr pan y'n bernir, [u]y'n cer-
yddir gan yr Arglwydd, fel na'n
damnier gyd â'r byd.
33 Am hynny, fy mrodyr, pan
ddeloch ynghyd i fwytta, arhoswch
eich gilydd.
34 Eithr os bydd newyn ar neb,
bwyttâed gartref: fel na ddeloch
ynghyd i farnedigaeth. Ond y
pethau eraill mi a'u trefnaf pan
ddelwyf.

n Iago 2. 6. 6 *ydynt dlodion?* o pen. 15. 3. p Matt. 26. 26. Marc 14. 22. Luc 22. 19. q Ioan 14. 3. Act. 1. 11. r Num. 9. 10, 13. Ioan 6. 51, 63, 64. a 13. 27. pen. 10. 21. s 2 Cor. 13. 5. Gal. 6. 4. t Ps. 32. 5. u Ps. 94. 12, 13. Heb. 12. 5—11.

PENNOD XII.

1 *Bod amryw ddoniau ysprydol,* 7 *eithr y cwbl er llesâd:* 8 *ac o ran hynny hwy a gyfrennir mewn amryw foddion.* 12 *Megis y mae aelodau y corph naturiol yn gwasanaethu bob un,* 16 *er harddwch i'w gilydd,* 22 *er gwasanaeth,* 26 *a chymmorth i'r un corph;* 27 *felly yr un modd y dylem ni wneuthur y naill er y llall, er mwyn gorphen dirgel gorph Crist.*

EITHR am ysprydol *ddoniau*,
frodyr, ni fynnwn i chwi fod
heb wybod.
2 Chwi a wyddoch [a]mai Cenhedl-
oedd oeddych, yn eich arwain ym-
aith at yr eilunod mudion, fel y'ch
tywysid.
3 Am hynny yr wyf yn hysbysu i
chwi, [b]nad oes neb yn llefaru trwy
Yspryd Duw, yn galw yr Iesu yn
[2]ysgymmunbeth: ac [c]ni all neb
ddywedyd [3]yr Arglwydd Iesu, eithr
trwy yr Yspryd Glân.
4 Ac [d]y mae amryw ddoniau, eithr
[e]yr un Yspryd.
5 Ac [f]y mae amryw weinidogaeth-
au, eithr yr un Arglwydd.
6 Ac y mae amryw weithrediadau,
ond yr un [4]yw Duw, [g]yr hwn sydd
yn gweithredu pob peth ym mhawb:
7 Eithr eglurhâd yr Yspryd a
roddir i bob un er llesâd.
8 Canys i un, trwy yr Yspryd, y
rhoddir ymadrodd doethineb; ac i
arall, ymadrodd gwybodaeth, trwy
yr un Yspryd;
9 Ac i arall [h]ffydd, trwy yr un Ys-
pryd; ac i arall [i][5]ddawn i iachâu,
trwy yr un Yspryd;
10 Ac i arall, wneuthur gwyrth-
iau; ac i arall, brophwydoliaeth;
ac i arall, wahaniaeth ysprydoedd;
ac i arall, [k]*amryw* dafodau; ac i
arall, gyfieithiad tafodau.
11 A'r holl bethau hyn y mae
yr un a'r unrhyw Yspryd yn eu
gweithredu, [l]gan rannu i bob un o'r
neilldu [m]megis y mae yn ewyllysio.
12 Canys [n]fel y mae y corph yn
un, ac iddo aelodau lawer, a holl
aelodau yr un corph, cyd byddont
lawer, ydynt un corph; felly *y mae*
[o]Crist hefyd.
13 O herwydd [p]trwy un Yspryd y
bedyddiwyd ni oll yn un corph, [q]pa
un bynnag ai Iuddewon ai [6]Groeg-
wyr, ai caethion ai rhyddion; ac
[r]*ni* a ddïodwyd oll i un Yspryd.
14 Canys y corph nid yw un ael-
od, eithr llawer.
15 Os dywed y troed, Am nad wyf
law, nid wyf o'r corph; ai am hynny
nid yw efe o'r corph?
16 Ac os dywed y glust, Am nad
wyf lygad, nid wyf o'r corph; ai
am hynny nid yw hi o'r corph?

Anno DOMINI 59.

a Eph. 2. 11, 12. 1 Thess. 1. 9. b Marc 9. 39. 1 Ioan 4. 2, 3. 2 *anathema.* c 2 Cor. 3. 5. 3 *mai Iesu yw yr Arglwydd.* d Rhuf. 12. 4, &c. Heb. 2. 4. 1 Petr 4. 10. e Eph. 4. 4. f Rhuf. 12. 6, 7, 8. Eph. 4. 11. 4 Neu, *Duw yw yr,* &c. g Eph. 1. 23. h Matt. 17. 19. pen. 13. 2. i Marc 16. 18. Iago 5. 14. 5 *doniau.* k Act. 2. 4. l pen. 7. 7. 2 Cor. 10. 13. m Ioan 3. 8. Heb. 2. 4. n Rhuf. 12. 4. Eph. 4. 4, 16. o Gal. 3. 16. p Rhuf. 6. 5. q Gal. 3. 28. Eph. 2. 13, 14, 16. Col. 3. 11. 6 *Cenhedloedd.* r Ioan 6. 63.

Anno DOMINI 59.

17 Pe yr holl gorph *fyddai* lygad, pa le y *byddai* y clywed? pe y cwbl *fyddai* glywed, pa le *y byddai* yr arogliad?

18 Eithr yr awrhon Duw a osododd yr aelodau, bob un o honynt yn y corph, fel yr ewyllysiodd efe.

19 Canys pe baent oll un aelod, pa le *y byddai* y corph?

20 Ond yr awrhon llawer *yw* yr aelodau, eithr un corph.

21 Ac ni all y llygad ddywedyd wrth y llaw, Nid rhaid i mi wrthyt; na'r pen chwaith wrth y traed, Nid rhaid i mi wrthych.

22 Eithr yn hytrach o lawer, yr aelodau o'r corph y rhai a dybir eu bod yn wannaf, ydynt angenrheidiol:

23 A'r rhai a dybiwn ni eu bod yn ammharchedicaf o'r corph, ynghylch y rhai hynny y gosodwn ychwaneg o barch; ac y mae ein *haelodau* anhardd yn cael ychwaneg o harddwch.

24 Oblegid ein *haelodau* hardd ni nid rhaid iddynt *wrtho:* eithr Duw a gyd-dymherodd y corph, gan roddi parch ychwaneg i'r hyn oedd ddiffygiol:

25 Fel na byddai [7] anghydfod yn y corph; eithr bod i'r aelodau ofalu yr un peth dros eu gilydd.

[7] *sism.*

26 A pha un bynnag ai dïoddef a wna un aelod, y mae yr holl aelodau yn cyd-ddïoddef; ai anrhydeddu a wneir un aelod, y mae yr holl aelodau yn cyd-lawenhâu.

27 Eithr [s] chwychwi ydych gorph Crist, ac aelodau o ran.

28 A [t] rhai yn wir a osododd Duw yn yr eglwys; yn gyntaf apostolion, [u] yn ail prophwydi, yn drydydd athrawon, yna gwyrthiau, wedi hynny doniau i iachâu, cynnorthwyau, [x] llywodraethau, [8] rhywiogaethau tafodau.

29 Ai apostolion pawb? ai prophwydi pawb? ai athrawon pawb? ai [9] gwneuthurwyr gwyrthiau pawb?

30 A oes gan bawb ddoniau i iachâu? a yw pawb yn llefaru â thafodau? a yw pawb yn cyfieithu?

31 Eithr [y] deisyfwch y doniau goreu: ac etto yr wyf yn dangos i chwi ffordd dra rhagorol.

[s] Rhuf. 12. 5. Eph. 1. 23. a 4. 12. a 5. 23, 30. Col. 1. 24.
[t] Eph. 4. 11.
[u] Eph. 2. 20.
[x] Rhuf. 12. 8. 1 Tim. 5. 17. Heb. 13. 17, 24.
[8] *amrywiaethau.*
[9] Neu, *nerthoedd.*
[y] pen. 14. 1, 39.

PENNOD XIII.

1 *Nad yw y doniau godidoccaf ddim heb gariad.* 4 *Canmoliaeth cariad perffaith,* 11 *a'i arderchowgrwydd rhagor gobaith a ffydd.*

Anno DOMINI 59.

PE llefarwn â thafodau dynion ac angelion, ac heb fod gennyf gariad, yr wyf *fel* efydd yn seinio, neu symbal yn tingcian.

2 A phe byddai gennyf [a] brophwydoliaeth, a gwybod o honof y dirgelion oll, a phob gwybodaeth; a phe bai gennyf yr holl ffydd, [b] fel y gallwn symmudo mynyddoedd, ac heb gennyf gariad, nid wyf fi ddim.

[a] pen. 12. 8, 9, 10. Edrych Matt. 7. 22.
[b] Matt. 17. 20. Luc 17. 6.

3 A [c] phe porthwn y tlodion â'm holl ddâ, a phe rhoddwn fy nghorph i'm llosgi, ac heb gariad gennyf, nid yw ddim llesâd i mi.

[c] Matt. 6. 1, 2.

4 [d] Y mae cariad yn hir-ymaros, yn gymmwynasgar; cariad nid yw yn cenfigennu; nid yw cariad yn [2] ymffrostio, nid yw yn ymchwyddo,

[d] Diar. 10. 12. 1 Petr 4. 8.
[2] *anwadalu.*

5 Nid yw yn gwneuthur yn anweddaidd, [e] nid yw yn ceisio yr eiddo ei hun, ni chythruddir, ni feddwl ddrwg;

[e] pen. 10. 24. Phil. 2. 4.

6 [f] Nid yw lawen am anghyfiawnder, ond [g] cyd-lawenhâu y mae [3] â'r gwirionedd;

[f] Ps. 10. 3. Rhuf. 1. 32.
[g] 2 Ioan 4.
[3] *yn y.*

7 Y *mae* yn dïoddef pob dim, yn credu pob dim, yn gobeithio pob dim, yn ymaros â phob dim.

8 Cariad byth ni chwymp ymaith: eithr pa un bynnag ai prophwydoliaethau, hwy a ballant; ai tafodau, hwy a beidiant; ai gwybodaeth, hi a ddiflanna.

9 Canys o ran y gwyddom, ac o ran yr ydym yn prophwydo.

10 Eithr pan ddelo yr hyn sydd berffaith, yna yr hyn sydd o ran a ddilëir.

11 Pan oeddwn fachgen, fel bachgen y llefarwn, fel bachgen y deallwn, fel bachgen [4] y meddyliwn: ond pan euthum yn wr, mi a rois heibio bethau bachgenaidd.

[4] Neu, *yr ymresymmwn.*

12 Canys [h] gweled yr ydym yr awrhon trwy ddrych, [5] mewn dammeg; ond yna, [i] wyneb yn wyneb: yn awr yr adwaen o ran; ond yna yr adnabyddaf megis y'm hadwaenir.

[h] 2 Cor. 3. 18. a 5. 7. Phil. 3. 12.
[5] *yn dywyll.*
[i] Matt. 18. 10. 1 Ioan 3. 2.

13 Yr awrhon y mae yn aros ffydd, gobaith, cariad, y tri hyn; a'r mwyaf o'r rhai hyn *yw* cariad.

PENNOD XIV.

1 *Canmol prophwydoliaeth,* 2, 3, 4 *a'i osod o flaen llefaru â thafodau,* 7 *trwy gyffelybrwydd oddi wrth offer cerdd:* 12 *rhaid yw cyfeirio pob un o'r ddau tu ag at adeiladaeth,* 22 *megis tu ag at eu gwir a'u priodol bennod:* 26 *iawn-arfer pob un o'r ddau,* 27 *a'u cam-arfer.* 34 *Gwarafun gwragedd i lefaru yn yr eglwys.*

Anno DOMINI 59.

DILYNWCH gariad, a [a] deisyf-
wch *ddoniau* ysprydol; [b] ond
yn hytrach fel y prophwydoch.
2 Canys yr hwn sydd [c] yn llefaru
â thafod *dïeithr*, nid wrth ddynion
y mae yn llefaru, ond wrth Dduw:
canys nid oes neb yn [2] gwrandaw;
er hynny yn yr yspryd y mae efe
yn llefaru dirgeledigaethau.
3 Eithr yr hwn sydd yn pro-
phwydo, sydd yn llefaru wrth ddyn-
ion er adeiladaeth, a chynghor, a
chysur.
4 Yr hwn sydd yn llefaru â thafod
dïeithr, sydd yn ei adeiladu ei hun-
an: eithr yr hwn sydd yn prophwydo,
sydd yn adeiladu yr eglwys.
5 Mi a fynnwn pettych chwi oll
yn llefaru â thafodau *dïeithr;* ond
yn hytrach brophwydo o honoch:
canys mwy *yw* yr hwn sydd yn pro-
phwydo, na'r hwn sydd yn llefaru
â thafodau; oddi eithr iddo *ei* gyf-
ieithu, fel y derbynio yr eglwys
adeiladaeth.
6 *Ac* yr awrhon, frodyr, os deu-
af attoch gan lefaru â thafodau,
pa lesâd a wnaf i chwi, oni lefaraf
wrthych naill ai trwy [d] weledigaeth,
neu trwy wybodaeth, neu trwy
brophwydoliaeth, neu trwy athraw-
iaeth?
7 Hefyd pethau dïenaid wrth roddi
sain, pa un bynnag ai pibell ai telyn,
oni roddant wahaniaeth yn y [3] sain,
pa wedd y gwybyddir y peth a genir
ar y bibell neu ar y delyn?
8 Canys os yr udgorn a rydd sain
anhynod, pwy a ymbarottoa i ryfel?
9 Felly chwithau, oni roddwch â'r
tafod ymadrodd deallus, pa wedd y
gwybyddir y peth a leferir? canys
chwi a fyddwch yn llefaru wrth yr
awyr.
10 Y mae cymmaint, ysgatfydd, o
rywiogaethau lleisiau yn y byd, ac
nid *oes* un o honynt yn aflafar.
11 Am hynny, oni wn i rym y llais,
myfi a fyddaf farbariad i'r hwn sydd
yn llefaru, a'r hwn sydd yn llefaru
a fydd i mi yn farbariad.
12 Felly chwithau, gan eich bod
yn awyddus i *ddoniau* [4] ysprydol,
ceisiwch ragori tu ag at adeilad-
aeth yr eglwys.
13 O herwydd paham, yr hwn sydd
yn llefaru â thafod *dïeithr*, gwedd-
ïed ar iddo allu cyfieithu.
14 Canys os gweddïaf â thafod
dïeithr, y mae fy yspryd yn gweddïo,
ond y mae fy neall yn ddiffrwyth.

[a] pen. 12. 31.
[b] Num. 11. 25, 29.
[c] Act. 2. 4. a 10. 46.
[2] *deall.*
[d] ad. 26.
[3] *gaingc.*
[4] *ysprydau.*

15 Beth gan hynny? Mi a weddïaf
â'r yspryd, ac a weddïaf â'r deall
hefyd: [e] canaf â'r yspryd, a chanaf
â'r deall hefyd.
16 Canys os bendithi â'r yspryd,
pa wedd y dywed yr hwn sydd
yn cyflawni lle yr [5] anghyfarwydd,
Amen, ar dy ddodiad dïolch, gan
nas gŵyr beth yr wyt yn ei ddy-
wedyd?
17 Canys tydi yn ddïau ydwyt yn
dïolch yn dda, ond y llall nid yw
yn cael ei adeiladu.
18 Yr ydwyf yn dïolch i'm Duw,
fy mod i yn llefaru â thafodau yn
fwy na chwi oll:
19 Ond yn yr eglwys gwell gennyf
lefaru pùm gair trwy fy neall, fel y
dysgwyf eraill hefyd, na myrddiwn
o eiriau mewn tafod *dïeithr*.
20 *O* frodyr, [f] na fyddwch fechgyn
mewn deall; eithr mewn drygioni
byddwch blant; ond mewn deall
byddwch [6] berffaith.
21 Yn y ddeddf y mae yn ysgrif-
enedig, [g] Trwy rai estronieithus, a
thrwy wefusau estronol, y llefaraf
wrth y bobl hyn; ac ni'm gwran-
dawant felly, medd yr Arglwydd.
22 Am hynny tafodau ydynt ar-
wydd, nid i'r rhai sydd yn credu,
ond i'r rhai digred: eithr prophwyd-
oliaeth, nid i'r rhai digred, ond i'r
rhai sydd yn credu.
23 Gan hynny os daw yr eglwys
oll ynghyd i'r un lle, a llefaru o
bawb â thafodau *dïeithr*, a dyfod
o rai annysgedig neu ddigred i
mewn; oni ddywedant eich bod
yn ynfydu?
24 Eithr os prophwyda pawb, a
dyfod o un digred neu annysgedig i
mewn, efe a argyhoeddir gan bawb,
a fernir gan bawb:
25 Ac felly y gwneir dirgelion ei
galon ef yn amlwg; ac felly gan
syrthio ar *ei* wyneb, efe a addola
Dduw, gan ddywedyd [h] fod Duw
yn wir ynoch.
26 Beth gan hynny, frodyr? pan
ddeloch ynghyd, y mae gan bob
un o honoch psalm, y mae *ganddo*
athrawiaeth, [i] y mae *ganddo* dafod-
iaith, y mae *ganddo* ddatguddiad,
y mae *ganddo* gyfieithiad. Gwneler
pob peth er adeiladaeth.
27 Os llefara neb â thafod *dïeithr*,
gwneler bob yn ddau, neu o'r mwyaf
bob yn dri, a hynny ar gylch; a
chyfieithed un.
28 Eithr oni bydd cyfieithydd,

Anno DOMINI 59.

[e] Ps. 47. 7. Eph. 5. 19. Col. 3. 16.
[5] *annysgedig.*
[f] Ps. 131. 2. Matt. 11. 25. a 18. 3. Rhuf. 16. 19. Eph. 4. 14.
[6] *wŷr.*
[g] Es. 28. 11, 12.
[h] Es. 45. 14. Zech. 8. 23.
[i] ad. 6. pen. 12. 8, 9, 10.

Anno DOMINI 59.

tawed yn yr eglwys; eithr llefared
wrtho ei hun, ac wrth Dduw.
29 *A* llefared y prophwydi ddau
neu dri, a barned y lleill.
30 Ac os datguddir *dim* i un ar-
all a fo yn eistedd yno, tawed y
cyntaf.
31 Canys chwi a ellwch oll bro-
phwydo bob yn un, fel y dysgo
pawb, ac y cysurer pawb.
32 Ac y mae ysprydoedd y pro-
phwydi yn ddarostyngedig i'r pro-
phwydi.
33 Canys nid yw Duw *awdur* ang-
[k] pen. 11. 16. hydfod, ond tangnefedd, [k] fel yn
holl eglwysi y saint.
[l] 1 Tim. 2. 11, 12. 34 [l] Tawed eich gwragedd yn yr
eglwysi: canys ni chaniattâwyd idd-
[m] pen. 11. 3. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Petr 3. 1. ynt lefaru; ond [m] bod yn ddaros-
tyngedig, megis ag y mae y [n] gyf-
[n] Gen. 3. 16. raith yn dywedyd.
35 Ac os mynnant ddysgu dim, ym-
ofynant â'u gŵyr gartref: oblegid
anweddaidd yw i wragedd lefaru
yn yr eglwys.
36 Ai oddi wrthych chwi yr aeth
gair Duw allan? neu ai attoch chwi
yn unig y daeth efe?
[o] 2 Cor. 10. 7. 1 Ioan 4. 6. 37 [o] Os ydyw neb yn tybied ei
fod yn brophwyd, neu yn ysprydol,
cydnabydded y pethau yr wyf yn
eu hysgrifenu attoch, mai gorchy-
mynion yr Arglwydd ydynt.
38 Eithr od yw neb heb wybod,
bydded heb wybod.
39 Am hynny, frodyr, byddwch
awyddus i brophwydo, ac na wa-
herddwch lefaru â thafodau *dieithr.*
40 Gwneler pob peth yn wedd-
aidd, ac mewn trefn.

PENNOD XV.

3 Wrth adgyfodiad Crist, 12 y mae efe yn profi y bydd rhaid i ninnau adgyfodi, yn erbyn y rhai a wadant adgyfodiad y cnawd. 21 Ffrwyth 35 a dull yr adgyfodiad; 51 ac fel y newidir y rhai a gaffer yn fyw ar y dydd diweddaf.

HEFYD yr ydwyf yn hysbysu
i chwi, frodyr, yr efengyl a
[a] Gal. 1. 11. bregethais i chwi, [a] yr hon hefyd a
dderbyniasoch, ac yn yr hon yr
ydych yn sefyll;
[b] Rhuf. 1. 16. 2 [b] Trwy yr hon y'ch cedwir hef-
yd, os ydych yn dal yn eich côf â
[c] Gal. 3. 4. pha ymadrodd yr efengylais i chwi,
[d] pen. 11. 23. oddi eithr [c] darfod i chwi gredu yn
[e] Gal. 1. 12. ofer.
[f] Ps. 22. 15, &c. Es. 53. 5, 6, &c. Dan. 9. 26. Luc 24. 26. 1 Petr 1. 11. a 2. 24. 3 Canys [d] mi a draddodais i chwi
ar y cyntaf [e] yr hyn hefyd a dder-
byniais, farw o Grist dros ein pech-
odau ni, [f] yn ol yr ysgrythyrau;

4 A'i gladdu, a'i gyfodi y trydydd
dydd, [g] yn ol yr ysgrythyrau; [g] Ps. 16. 10. Es. 53. 10. Hos. 6. 2.
5 [h] A'i weled ef gan Cephas, yna
[i] gan y deuddeg. [h] Luc 24. 34.
6 Wedi hynny y gwelwyd ef gan [i] Marc 16. 14. Luc 24. 36. Ioan 20. 19, 26. Act. 10. 41.
fwy na phùm cant brodyr ar un-
waith: o'r rhai y mae y rhan
fwyaf yn aros hyd yr awrhon; eithr
rhai a hunasant.
7 Wedi hynny y gwelwyd ef gan
Iago; yna [k] gan yr holl apostolion. [k] Luc 24. 50.
8 [l] Ac yn ddiweddaf oll y gwelwyd [l] Act. 9. 4. a 22. 14, 18. pen. 9. 1.
ef gennyf finnau hefyd, megis gan
un annhymmig.
9 Canys [m] myfi yw y lleiaf o'r [m] Eph. 3. 8.
apostolion, yr hwn nid wyf addas
i'm galw yn apostol, am [n] i mi erlid [n] Act. 9. 1. Gal. 1. 13. 1 Tim. 1. 13.
eglwys Dduw.
10 Eithr [o] trwy ras Duw yr yd- [o] Eph. 3. 7, 8.
wyf yr hyn ydwyf: a'i ras ef, yr
hwn *a roddwyd* i mi, ni bu yn
ofer; ond [p] mi a lafuriais yn hel- [p] 2 Cor. 11. 23. a 12. 11.
aethach na hwynt oll: *ac* [q] nid myfi [q] Matt. 10. 20. 2 Cor. 3. 5. Phil. 2. 13.
chwaith, ond gras Duw, yr hwn
oedd gyd â mi.
11 Am hynny, pa un bynnag ai
myfi ai hwynt-hwy, felly yr ydym
yn pregethu, ac felly y credasoch
chwi.
12 Ac os pregethir Crist, ei gyfodi
ef o feirw; pa fodd y dywed rhai
yn eich plith chwi, nad oes adgyf-
odiad y meirw?
13 Eithr onid oes adgyfodiad y
meirw, ni chyfodwyd Crist chwaith:
14 Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer
yn wir yw ein pregeth ni, ac ofer
hefyd *yw* eich ffydd chwithau.
15 Fe a'n ceir hefyd yn gau-dystion
i Dduw; canys [r] ni a dystiasom am [r] Act. 2. 24, 32.
Dduw, ddarfod iddo gyfodi Crist:
yr hwn nis cyfododd efe, os y meirw
ni chyfodir.
16 Canys os y meirw ni chyfodir,
ni chyfodwyd Crist chwaith.
17 Ac os Crist ni chyfodwyd, ofer
yw eich ffydd chwi; yr ydych etto
yn eich pechodau.
18 Yna hefyd y cyfrgollwyd y rhai
a hunasant yng Nghrist.
19 Os yn y byd yma yn unig y
gobeithiwn yng Nghrist, truanaf o'r
holl ddynion ydym ni.
20 Eithr yn awr [s] Crist a gyfod- [s] 1 Petr 1. 3.
wyd oddi wrth y meirw, *ac* a
wnaed [t] yn flaen-ffrwyth y rhai a [t] Act. 26. 23. ad. 23. Col. 1. 18. Dat. 1. 5.
hunasant.
21 Canys [u] gan *fod* marwolaeth [u] Rhuf. 5. 12, 17.
trwy ddyn, [x] trwy ddyn hefyd *y* [x] Ioan 11. 25.
mae adgyfodiad y meirw.
22 Oblegid megis yn Adda y mae

Anno DOMINI 59.

pawb yn meirw, felly hefyd yng
Nghrist y bywhêir pawb.
23 Eithr [y] pob un yn ei drefn ei
hun: y blaen-ffrwyth *yw* Crist;
wedi hynny y rhai *ydynt* eiddo
Crist yn ei ddyfodiad ef.
24 Yna *y bydd* y diwedd, wedi
y rhoddo efe y deyrnas i Dduw
a'r Tad: wedi iddo ddilëu pob
pendefigaeth, a phob awdurdod a
nerth.
25 Canys rhaid iddo deyrnasu,
[z] hyd oni osodo ei holl elynion dan
ei draed.
26 [a] Y gelyn diweddaf a ddinystrir
yw yr angau.
27 Canys [b] efe a ddarostyngodd
bob peth dan ei draed ef. Eithr
pan yw yn dywedyd fod pob peth
wedi eu darostwng, amlwg *yw* mai
oddi eithr yr hwn a ddarostyngodd
bob peth iddo.
28 A phan ddarostynger pob peth
iddo, yna [c] y Mab ei hun hefyd a
ddarostyngir i'r hwn a ddarostyng-
odd bob peth iddo ef, fel y byddo
Duw oll yn oll.
29 Os amgen, beth a wna y rhai a
fedyddir dros y meirw, os y meirw
ni chyfodir ddim? paham ynte y
bedyddir hwy dros y meirw?
30 A [d] phaham yr ydym ninnau
mewn perygl bob awr?
31 [e] Yr ydwyf beunydd yn marw,
[2] myn [f] eich gorfoledd yr hon sydd
gennyf yng Nghrist Iesu ein Har-
glwydd.
32 Os [3] yn ol dull dyn [g] yr ymladd-
ais âg anifeiliaid yn Ephesus, pa
lesâd *sydd* i mi, oni chyfodir y
meirw? [h] Bwyttâwn ac yfwn; canys
y fory marw yr ydym.
33 Na thwyller chwi: y mae ym-
ddiddanion drwg yn llygru moesau
da.
34 [i] Deffrôwch yn gyfiawn, ac na
phechwch: canys nid oes gan rai
wybodaeth am Dduw: [k] er cywil-
ydd i chwi yr wyf yn dywedyd
hyn.
35 Eithr fe a ddywed rhyw un,
[l] Pa fodd y cyfodir y meirw? ac â
pha *ryw* gorph y deuant?
36 O ynfyd, [m] y peth yr wyt ti
yn ei hau, ni fywhêir oni bydd efe
marw.
37 A'r peth yr wyt yn ei hau, nid
y corph a fydd yr ydwyt yn ei hau,
ond gronyn noeth, ysgatfydd o wen-
ith, neu ryw *rawn* arall.
38 Eithr Duw sydd yn rhoddi iddo

[y] ad. 20. 1 Thess. 4. 15, 16, 17.
[z] Ps. 110. 1. Act. 2. 34. Eph. 1. 22. Heb. 1. 13. a 10. 13.
[a] 2 Tim. 1. 10. Dat. 20. 14.
[b] Ps. 8. 6. Matt. 28. 18. Heb. 2. 8.
[c] pen. 3. 23. a 11. 3.
[d] Gal. 5. 11.
[e] Rhuf. 8. 36. pen. 4. 9. 2 Cor. 4. 10, 11.
[2] *tyst yw fy ngorfoledd.*
[f] 1 Thess. 2. 19.
[3] i lefaru *yn ol dull dyn.*
[g] 2 Cor. 1. 8.
[h] Es. 22. 13. a 56. 12.
[i] Rhuf. 13. 11. Eph. 5. 14.
[k] pen. 6. 5.
[l] Ezec. 37. 3.
[m] Ioan 12. 24.

gorph fel y mynnodd efe, ac i bob
hedyn ei gorph ei hun.
39 Nid *yw* pob cnawd unrhyw
gnawd: eithr arall *yw* cnawd dyn-
ion, ac arall *yw* cnawd anifeiliaid,
a *chnawd* arall *sydd* i bysgod, ac
arall i adar.
40 *Y mae* hefyd gyrph nefol, a
chyrph daearol: ond arall *yw* go-
goniant y rhai nefol, ac arall y rhai
daearol.
41 Arall *yw* gogoniant yr haul, ac
arall *yw* gogoniant y lloer, ac arall
yw gogoniant y sêr: canys y mae
rhagor rhwng seren a seren mewn
gogoniant.
42 [n] Felly hefyd *y mae* adgyfod-
iad y meirw. [o] Efe a heuir mewn
llygredigaeth, *ac* a gyfodir mewn
anllygredigaeth:
43 Efe a heuir mewn ammharch,
ac a gyfodir mewn gogoniant: efe
a heuir mewn gwendid, *ac* a gyfodir
mewn nerth: efe a heuir yn gorph
anianol, *ac* a gyfodir yn gorph ys-
prydol.
44 Y mae corph anianol, ac y mae
corph ysprydol.
45 Felly hefyd y mae yn ysgrifen-
edig, [p] Y dyn cyntaf Adda a wnaed
yn enaid byw, [q] *a'r* Adda diweddaf
yn yspryd yn bywhâu.
46 Eithr nid cyntaf yr ysprydol,
ond yr anianol; ac wedi hynny yr
ysprydol.
47 Y dyn cyntaf o'r ddaear, yn
ddaearol; yr ail dyn, yr Arglwydd
[r] o'r nef.
48 Fel *y mae* y daearol, felly *y
mae* y rhai daearol hefyd; ac fel
y mae y nefol, felly *y mae* y rhai
nefol hefyd.
49 Ac [s] megis y dygasom ddelw y
daearol, [t] ni a ddygwn hefyd ddelw
y nefol.
50 Eithr hyn meddaf, *O* frodyr,
na ddichon [u] cig a gwaed etifeddu
teyrnas Dduw; ac nad yw llygred-
igaeth yn etifeddu anllygredigaeth.
51 Wele, yr wyf yn dywedyd i
chwi ddirgelwch: [x] Ni hunwn ni
oll, eithr ni a newidir oll mewn
moment, ar darawiad llygad, wrth
yr udgorn diweddaf:
52 Canys [y] yr udgorn a gân, a'r
meirw a gyfodir yn anllygredig, a
ninnau a newidir.
53 O herwydd rhaid i'r llygradwy
hwn wisgo anllygredigaeth, ac [z] i'r
marwol hwn wisgo anfarwoldeb.
54 A phan ddarffo i'r llygradwy

Anno DOMINI 59.

[n] Dan. 12. 3. Matt. 13. 43.
[o] Phil. 3. 21. Col. 3. 4.
[p] Gen. 2. 7.
[q] Rhuf. 5. 14.
[r] Ioan 3. 13, 31.
[s] Gen. 5. 3.
[t] Rhuf. 8. 29. 2 Cor. 3. 18. a 4. 11. Phil. 3. 21. 1 Ioan 3. 2.
[u] Ioan 3. 3, 5.
[x] 1 Thess. 4. 15, 16, 17.
[y] Matt. 24. 31. 1 Thess. 4. 16.
[z] 2 Cor. 5. 4.

Anno DOMINI 59.

hwn wisgo anllygredigaeth, ac i'r
marwol hwn wisgo anfarwoldeb,
yna y bydd yr ymadrodd a ysgrif-
enwyd, [a] Angau a lyngcwyd mewn
buddugoliaeth.
55 [b] O angau, pa le *mae* dy golyn?
O [4] uffern, pa le *mae* dy fuddugol-
iaeth?
56 Colyn angau *yw* pechod, a
[c] grym pechod *yw* y gyfraith.
57 Ond i Dduw *y byddo* y diolch,
yr hwn sydd yn rhoddi i ni [d] fudd-
ugoliaeth trwy ein Harglwydd Iesu
Grist.
58 Am hynny, fy mrodyr anwyl,
byddwch sicr, a diymmod, [5] *a* hel-
aethion y'ngwaith yr Arglwydd yn
wastadol; [6] a chwi yn gwybod nad
yw eich llafur chwi yn ofer yn yr
Arglwydd.

a Es. 25. 8. Dat. 20. 14.
b Hos. 13. 14.
4 Neu, *y bedd.*
c Rhuf. 5. 13. a 7. 5, 13.
d 1 Ioan 5. 5.
5 *yn ymhelaethu.*
6 *gan wybod.*

PENNOD XVI.

1 *Y mae yn eu hannog i borthi angen y brodyr yn Jerusalem:* 10 *yn canmol Timothëus;* 13 *ac ar ol rhybuddion caredig,* 16 *yn diweddu ei epistol âg amryw anherchion.*

HEFYD am [a] y gasgl i'r saint;
megis yr ordeiniais i eglwysi
Galatia, felly gwnewch chwithau.
2 [b] Y *dydd* cyntaf o'r wythnos, pob
un o honoch rhodded heibio yn ei
ymyl, gan drysori, fel y llwyddodd
Duw ef, fel na byddo casgl pan
ddelwyf fi.
3 A [c] phan ddelwyf, pa rai bynnag
a ddangosoch eu bod yn gymmer-
adwy trwy lythyrau, y rhai hynny
a ddanfonaf i ddwyn eich [2] rhodd
i Jerusalem.
4 Ac [3] os bydd y peth yn haeddu
i minnau hefyd fyned, hwy a gânt
fyned gyd â mi.
5 Eithr mi a ddeuaf attoch, [d] gwedi
yr elwyf trwy Macedonia; (canys
trwy Macedonia yr wyf yn myned.)
6 Ac nid hwyrach yr arhosaf gyd
â chwi, neu y gauafaf hefyd, fel
y'm hebryngoch i ba le bynnag yr
elwyf.
7 Canys nid oes i'm bryd eich
gweled yn awr ar fy hynt; ond
yr wyf yn gobeithio yr arhosaf en-
nyd gyd â chwi, [e] os cenhada yr
Arglwydd.
8 Eithr mi a arhosaf yn Ephesus
hyd y Sulgwyn.
9 Canys [f] agorwyd i mi ddrws
mawr a grymmus, ac *y mae* gwrth-
wynebwyr lawer.

a Act. 11. 29. a 24. 17. Rhuf. 15. 26. 2 Cor. 8. 4. a 9. 1, 2, 12.
b Act. 20. 7. Dat. 1. 10.
c 2 Cor. 8. 6, 19.
2 *haelioni.*
3 Neu, *os bydd addas.*
d Act. 19. 21. 2 Cor. 1. 16.
e Act. 18. 21. pen. 4. 19. Iago 4. 15.
f Act. 14. 27. 2 Cor. 2. 12. Col. 4. 3.

10 Ac [g] os Timothëus a ddaw,
edrychwch ar ei fod yn ddiofn
gyd â chwi: canys [h] gwaith yr Ar-
glwydd y mae yn ei weithio, fel
finnau.
11 [i] Am hynny na ddiystyred neb
ef: ond hebryngwch ef mewn hedd-
wch, fel y delo attaf fi: canys yr
wyf fi yn ei ddisgwyl ef gyd â'r
brodyr.
12 Ac am y brawd Apòlos, mi a
ymbiliais lawer âg ef am ddyfod at-
toch chwi gyd â'r brodyr: eithr er
dim nid oedd ei ewyllys ef i ddyfod
yr awrhon; ond efe a ddaw pan
gaffo amser cyfaddas.
13 Gwyliwch, sefwch yn y ffydd,
ymwrolwch, ymgryfhêwch.
14 Gwneler eich holl bethau chwi
mewn cariad.
15 Ond yr ydwyf yn attolwg i
chwi, frodyr, (chwi a adwaenoch
dŷ Stephanas, mai [k] blaen-ffrwyth
Achaia ydyw, ac iddynt ymosod i
weinidogaeth y saint,)
16 [l] Fod o honoch chwithau yn
ddarostyngedig i'r cyfryw, ac i bob
un sydd yn cyd-weithio, ac yn
llafurio.
17 Ac yr ydwyf yn llawen am ddy-
fodiad Stephanas, Ffortunatus, ac
Achaicus: canys [m] eich diffyg chwi
hwy a'i cyflawnasant;
18 Canys hwy a esmwythasant ar
fy yspryd i, a'r eiddoch chwithau:
[n] cydnabyddwch gan hynny y cyf-
ryw rai.
19 Y mae eglwysi Asia yn eich an-
nerch chwi. Y mae Acwila a Phris-
cìla, [o] gyd â'r eglwys sydd yn eu tŷ
hwynt, yn eich annerch chwi yn yr
Arglwydd yn [4] fynych.
20 Y mae y brodyr oll yn eich
annerch. [p] Anherchwch eich gilydd
â chusan sancteiddiol.
21 [q] Yr annerch â'm llaw i Paul
fy hun.
22 Od oes neb nid yw yn caru yr
Arglwydd Iesu Grist, bydded Ana-
thema, Maranatha.
23 [r] Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist
a fyddo gyd â chwi.
24 Fy serch innau *a fo* gyd â chwi
oll yng Nghrist Iesu. Amen.

¶ Yr *epistol* cyntaf at y Corinthiaid a ysgrifenwyd o Philippi, gyd â Stephanas, a Ffortunatus, ac Achaïcus, a Thimothëus.

Anno DOMINI 59.

g Act. 19. 22. pen. 4. 17.
h Rhuf. 16. 21. Phil. 2. 20, 22. 1 Thess. 3. 2.
i 1 Tim. 4. 12.
k Rhuf. 16. 5.
l Heb. 13. 17.
m Phil. 2. 30. Philem. 13.
n 1 Thess. 5. 12. Phil. 2. 29.
o Rhuf. 16. 5.
4 Neu, *fawr.*
p Rhuf. 16. 16.
q Col. 4. 18. 2 Thess. 3. 17.
r Rhuf. 16. 20. Phil. 4. 23.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT Y

CORINTHIAID.

Anno DOMINI 60.

PENNOD I.

3 Y mae yr apostol yn eu cysuro hwy yn erbyn trallod, trwy y diddanwch a'r ymwared a roisai Duw iddo ef, megis yn ei holl gyfyngderau, 8 felly yn enwedig yn ei berygl diweddar yn Asia: 12 a chan gymmeryd tystiolaeth ei gydwybod ei hun, a'r eiddynt hwythau, am ei ddidwyll ddull yn pregethu anghyfnewidiol wirionedd yr efengyl, 15 y mae yn ei esgusodi ei hun nas daethai attynt; gan iddo wneuthur hynny nid o ysgafnder meddwl, eithr o'i dynerwch tu ag attynt hwy.

PAUL, apostol Iesu Grist trwy
ewyllys Duw, a'r brawd Timo-
thëus, at eglwys Dduw yr hon sydd
yn Corinth, gyd â'r holl seintiau y
rhai sydd yn holl Achaia:
[a] Eph. 1. 2. Phil. 1. 2. Col. 1. 2. 2 [a] Gras *fyddo* i chwi, a thangnef-
edd, oddi wrth Dduw ein Tad, a'r
Arglwydd Iesu Grist.
[b] Eph. 1. 3. 1 Petr 1. 3. 3 [b] Bendigedig *fyddo* Duw, a
Thad ein Harglwydd ni Iesu Grist,
Tad y trugareddau, a Duw pob
diddanwch;
4 Yr hwn sydd yn ein diddanu
ni yn ein holl orthrymder, fel y
gallom ninnau ddiddanu y rhai
sydd mewn dim gorthrymder, trwy
y diddanwch â'r hwn y'n diddenir
ni ein hunain gan Dduw.
[c] Act. 9. 4. pen. 4. 10. Col. 1. 24. 5 Oblegid fel [c] y mae dïoddefiadau
Crist yn amlhâu ynom ni; felly
trwy Grist y mae ein diddanwch ni
hefyd yn amlhâu.
[d] pen. 4. 15. 6 A pha un bynnag ai ein gor-
thrymmu yr ydys, [d] er diddanwch a
iachawdwriaeth i chwi *y mae,* yr
hon a weithir trwy ymaros dan yr
un dïoddefiadau, y rhai yr ydym
ninnau yn eu dïoddef; ai ein di-
ddanu yr ydys, er diddanwch a iach-
awdwriaeth i chwi *y mae hynny.*
7 Ac *y mae* ein gobaith yn sicr
am danoch; gan i ni wybod, mai
megis yr ydych yn gyfrannogion
o'r dïoddefiadau, felly *y byddwch*
hefyd o'r diddanwch.
8 Canys ni fynnem i chwi fod
[e] Act. 19. 23. 1 Cor. 15. 32. heb wybod, frodyr, am [e] ein cystudd
a ddaeth i ni yn Asia, bwyso arnom
yn ddirfawr uwch ben *ein* gallu,
hyd onid oeddym yn ammeu cael
byw hefyd.
9 Eithr ni a gawsom ynom ein
[2] atteb. hunain [2] farn angau, [f] fel na byddai
[f] Jer. 17. 5, 7. i ni ymddiried ynom ein hunain,
ond yn Nuw, yr hwn sydd yn cyfodi
y meirw:
10 Yr hwn a'n gwaredodd ni oddi
wrth gyfryw ddirfawr angau, ac
sydd yn ein gwaredu; yn yr hwn
yr ydym yn gobeithio y gwared *ni*
hefyd rhag llaw:
11 A chwithau hefyd [g] yn cyd- [g] Rhuf. 15. 30.
weithio drosom mewn gweddi, fel, Phil. 1. 19. Philem. 22.
[h] am y rhoddiad *a rodded* i ni o [h] pen. 4. 15.
herwydd llawer, y rhodder dïolch
gan lawer drosom.
12 Canys ein gorfoledd ni yw hyn,
sef tystiolaeth ein cydwybod, mai
mewn symlrwydd, a phurdeb duw-
iol, [i] nid mewn doethineb cnawdol, [i] 1 Cor. 2. 4, 13.
ond trwy ras Duw, yr ymddygasom
yn y byd, ond yn hytrach tu ag
attoch chwi.
13 Canys nid ydym yn ysgrifenu
amgen bethau attoch nag yr ydych
yn eu darllen, neu yn eu cydnabod,
ac yr wyf yn gobeithio a gydnab-
yddwch hyd y diwedd hefyd;
14 Megis y cydnabuoch ni o ran,
[k] mai nyni yw eich gorfoledd chwi, [k] pen. 5. 12.
fel [l] chwithau yr eiddom ninnau [l] Phil. 2. 16. a 4. 1.
hefyd yn nydd yr Arglwydd Iesu. 1 Thess. 2. 19, 20.
15 Ac yn yr hyder hwn yr oeddwn
yn ewyllysio dyfod attoch o'r blaen,
fel y caffech [m] ail ras; [m] Rhuf. 1. 11.
16 A myned heb eich llaw chwi
i Macedonia, a [n] dyfod drachefn [n] 1 Cor. 16. 5.
o Macedonia attoch, a chael fy
hebrwng gennych i Judea.
17 Gan hynny, pan oeddwn yn
bwriadu hyn, a arferais i ysgafnder?
neu y pethau yr wyf yn eu bwriadu,
ai yn ol y cnawd yr wyf yn eu bwr-
iadu, fel y byddai gyd â mi, ïe, ïe,
a nag ê, nag ê?
18 Eithr ffyddlawn *yw* Duw, a'n
[3] hymadrodd ni wrthych chwi ni [3] *pregethiad.*
bu ïe, a nag ê.
19 Canys Mab Duw, Iesu Grist, yr
hwn a bregethwyd yn eich plith
gennym ni, *sef* gennyf fi, a Silfanus,
a Thimothëus, nid ydoedd ïe, a nag
ê, eithr ynddo ef ïe ydoedd.
20 Oblegid holl addewidion Duw
ynddo ef *ydynt* ïe, ac ynddo ef
amen, er gogoniant i Dduw trwom
ni.
21 A'r hwn sydd yn ein cadarnhâu

Anno DOMINI 60.

ni gyd â chwi yng Nghrist, ac [o]a'n henneiniodd ni, *yw* Duw:

22 Yr hwn hefyd [p]a'n seliodd, ac [q]a roes [4]ernes yr Yspryd yn ein calonnau.

23 Ac [r]yr wyf fi yn galw Duw yn dyst ar fy enaid, [s]mai er eich arbed chwi na ddeuthum etto i Corinth.

24 Nid am [t]ein bod yn arglwyddiaethu ar eich ffydd chwi, ond yr ydym yn gyd-weithwyr i'ch llawenydd: oblegid [u]trwy ffydd yr ydych yn sefyll.

o 1 Ioan 2. 20, 27.
p Eph. 4. 30. 2 Tim. 2. 19. Dat. 2. 17.
q pen. 5. 5.
4 *wystl.*
r pen. 11. 31.
s 1 Cor. 4. 21. pen. 2. 3. a 12. 20. a 13. 2, 10.
t 1 Cor. 3. 5. 1 Petr 5. 3.
u Rhuf. 11. 20.

PENNOD II.

1 *Wedi iddo ddangos yr achos na ddaethai efe attynt,* 6 *y mae yn erchi iddynt faddeu i'r dyn a ysgymmunasid, a'i gysuro:* 10 *megis y maddeuasai yntau iddo, ar ei wir edifeirwch:* 12 *gan ddangos hefyd yr achos paham yr aethai efe o Troas i Macedonia;* 14 *a'r llwyddiant a'r ffynniant a roisai Duw i'w bregeth ef ym mhob lle.*

EITHR mi a fernais hyn ynof fy hunan, na ddelwn drachefn mewn tristwch attoch.

2 Oblegid os myfi a'ch tristâf chwi, pwy yw yr hwn a'm llawenhâ i, ond yr hwn a dristâwyd gennyf fi?

3 Ac mi a ysgrifenais hyn yma attoch, fel, pan ddelwn, [a]na chawn dristwch oddi wrth y rhai y dylwn lawenhâu; [b]gan hyderu am danoch oll, fod fy llawenydd i *yn llawenydd* i chwi oll.

4 Canys o orthrymder mawr, a chyfyngder calon, yr ysgrifenais attoch â dagrau lawer; nid fel y'ch tristâid chwi, eithr fel y gwybyddech y cariad sydd gennyf yn helaethach tu ag attoch chwi.

5 Ac [c]os gwnaeth neb dristâu, ni wnaeth efe i mi dristâu, ond o ran; rhag i mi bwyso arnoch chwi oll.

6 Digon i'r cyfryw *ddyn* y cerydd yma, *a ddaeth* oddi wrth laweroedd.

7 Yn gymmaint ag *y dylech,* yn y gwrthwyneb, yn hytrach faddeu *iddo, a'i* ddiddanu; rhag llyngcu y cyfryw gan ormod tristwch.

8 Am hynny yr ydwyf yn attolwg i chwi gadarnhâu *eich* cariad tu ag atto ef.

9 Canys er mwyn hyn hefyd yr ysgrifenais, fel y gwybyddwn brawf o honoch, a ydych ufudd ym mhob peth.

10 I'r hwn yr ydych yn maddeu dim iddo, *yr wyf* finnau: canys os maddeuais ddim, i'r hwn y maddeuais, er eich mwyn chwi *y maddeuais,* [2]y'ngolwg Crist;

11 Fel na'n siommer gan Satan: canys nid ydym heb wybod ei ddichellion ef.

12 Eithr [d]gwedi i mi ddyfod i Troas i *bregethu* efengyl Crist, ac [e]wedi agoryd i mi ddrws gan yr Arglwydd,

13 Ni chefais lonydd yn fy yspryd, am na chefais [f]Titus fy mrawd: eithr gan ganu yn iach iddynt, mi a euthum ymaith i Macedonia.

14 Ond i Dduw *y byddo* y diolch, yr hwn yn wastad sydd yn peri i ni oruchafiaeth yng Nghrist, ac sydd yn eglurhâu [g]arogledd ei wybodaeth trwom ni ym mhob lle.

15 Canys pêr-arogl Crist ydym ni i Dduw, [h]yn y rhai cadwedig, ac yn y rhai colledig:

16 [i]I'r naill *yr ydym* yn arogl marwolaeth i farwolaeth; ac i'r lleill, yn arogl bywyd i fywyd: a [k]phwy *sydd* ddigonol i'r pethau hyn?

17 Canys nid ydym ni, megis llawer, [l]yn [3]gwneuthur masnach o air Duw: eithr megis o burdeb, eithr megis o Dduw, y'ngŵydd Duw yr ydym yn llefaru [4]yng Nghrist.

a pen. 12. 21.
b pen. 8. 22. Gal. 5. 10.
c 1 Cor. 5. 1.
2 *ym mherson.*
d Act. 16. 8.
e 1 Cor. 16. 9.
f Edrych pen. 7. 6.
g Can. 1. 3.
h 1 Cor. 1. 18.
i Luc 2. 34. Ioan 9. 39. 1 Petr 2. 7, 8.
k pen. 3. 5, 6.
l pen. 4. 2. 1 Thess. 2. 3, 5.
3 *llygru gair Duw.*
4 *o Grist.*

PENNOD III.

1 *Rhag i'w gau-athrawon hwy roi gwag-orfoledd yn ei erbyn ef, y mae yn dangos fod ffydd a doniau y Corinthiaid yn canmol ei weinidogaeth ef yn ddigon helaeth:* 6 *ac ar hyn, trwy gyffelybrwydd rhwng gweinidogion y ddeddf a'r efengyl,* 12 *y mae yn profi fod ei weinidogaeth ef yn rhagori, o gymmaint ag y mae efengyl y bywyd a rhyddid yn fwy gogoneddus na chyfraith damnedigaeth.*

[a]AI dechreu yr ydym drachefn ein canmol ein hunain? ai rhaid i ni, megis i rai, wrth lythyrau canmoliaeth attoch chwi, neu *rai* canmoliaeth oddi wrthych chwi?

2 [b]Ein llythyr ni ydych chwi yn ysgrifenedig yn ein calonnau, *yr hwn* a ddeallir ac a ddarllenir gan bob dyn:

3 *Gan fod* yn eglur mai llythyr Crist *ydych,* wedi ei weini gennym ni, wedi ei ysgrifenu nid âg ingc, ond âg Yspryd y Duw byw; nid [c]mewn llechau cerrig, eithr [d]mewn llechau cnawdol y galon.

4 A chyfryw hyder sydd gennym trwy Grist ar Dduw:

5 [e]Nid o herwydd ein bod yn ddigonol o honom ein hunain i feddwl dim megis o honom ein hunain; eithr [f]ein digonedd ni *sydd* o Dduw;

a pen. 5. 12. a 10. 8, 12.
b 1 Cor. 9. 2. pen. 12. 12.
c Exod. 24. 12. a 34. 1.
d Ps. 40. 8. Jer. 31. 33. Ezec. 11. 19. a 36. 26. Heb. 8. 10.
e pen. 2. 16.
f Phil. 2. 13.

Anno DOMINI 60.

6 Yr hwn hefyd a'n gwnaeth ni [g]yn weinidogion cymmwys [h]y testament newydd; nid [i]i'r llythyren, ond i'r yspryd: canys [k]y mae y llythyren yn lladd, ond yr yspryd sydd yn bywhâu.

7 Ac os bu gweinidogaeth angau, mewn llythyrenau [l]wedi eu hargraphu ar gerrig, mewn gogoniant, [m]fel na allai plant yr Israel edrych yn graff ar wyneb Moses, gan ogoniant ei wynebpryd, yr hwn *ogoniant* a ddilëwyd;

8 Pa fodd yn hytrach na bydd gweinidogaeth yr Yspryd mewn gogoniant?

9 Canys os *bu* gweinidogaeth damnedigaeth *yn* ogoniant, mwy o lawer y mae gweinidogaeth [n]cyfiawnder yn rhagori mewn gogoniant.

10 Canys hefyd ni ogoneddwyd yr hyn a ogoneddwyd yn y rhan hon, o herwydd y gogoniant tra rhagorol.

11 Oblegid os *bu* yr hyn a ddilëid yn ogoneddus, mwy o lawer *y bydd* yr hyn sydd yn aros yn ogoneddus.

12 Am hynny gan fod gennym gyfryw obaith, [o]yr ydym yn arfer hyfder mawr:

13 Ac nid megis [p]y gosododd Moses orchudd ar ei wyneb, fel nad edrychai plant Israel yn graff ar [q]ddiwedd yr hyn a ddilëid.

14 Eithr [2][r]dallwyd eu meddyliau hwynt: canys hyd y dydd heddyw y mae yr un gorchudd, wrth ddarllen yn yr hen destament, yn aros heb ei ddatguddio; yr hwn yng Nghrist a ddilëir.

15 Eithr hyd y dydd heddyw, pan ddarllenir Moses, y mae y gorchudd ar eu calon hwynt.

16 Ond [s]pan ymchwelo at yr Arglwydd, [t]tynnir ymaith y gorchudd.

17 Eithr yr Arglwydd yw yr Yspryd: a lle *mae* Yspryd yr Arglwydd, yno *y mae* rhyddid.

18 Eithr nyni oll âg wyneb agored, yn edrych [u]ar ogoniant yr Arglwydd [x]megis mewn drych, [y]a newidir i'r unrhyw ddelw, o ogoniant i ogoniant, megis [3]gan Yspryd yr Arglwydd.

[g] pen. 5. 18.
[h] Jer. 31. 31. Matt. 26. 28.
[i] Rhuf. 2. 27, 29. a 7. 6.
[k] Rhuf. 3. 20. a 4. 15. a 7. 9, 10, 11.
[l] Deut. 10. 1, &c.
[m] Exod. 34. 29, 30.
[n] Rhuf. 1. 17. a 3. 21.
[o] Eph. 6. 19.
[p] Exod. 34. 33, 35.
[q] Rhuf. 10. 4. Gal. 3. 23.
[2] *caledwyd.*
[r] Es. 6. 10. Rhuf. 11. 8.
[s] Rhuf. 11. 23, 26.
[t] Es. 25. 7.
[u] pen. 4. 4, 6. 1 Tim. 1. 11.
[x] 1 Cor. 13. 12.
[y] Rhuf. 8. 29. 1 Cor. 15. 49. Col. 3. 10.
[3] *gan yr Arglwydd yr Yspryd.*

PENNOD IV.

1 *Y mae yn dangos arferu o hono ef bob math ar burdeb a diwydrwydd ffyddlawn wrth bregethu yr efengyl;* 7 *a bod y blinderau a'r erlid yr oedd efe beunydd yn eu dïoddef o achos yr efengyl, er moliant i allu Duw,* 12 *a llesâd i'r eglwys,* 16 *a gogoniant tragywyddol iddo yntau.*

AM hynny gan fod i ni y weinidogaeth hon, [a]megis y cawsom drugaredd, nid ydym yn pallu:

2 Eithr *ni* a ymwrthodasom â chuddiedig bethau [b][2]cywilydd, heb rodio mewn cyfrwysdra, [c]na thrin gair Duw yn dwyllodrus, eithr [d]trwy eglurhâd y gwirionedd [e]yr ydym yn ein canmol ein hun wrth bob cydwybod dynion y'ngolwg Duw.

3 Ac os cuddiedig yw ein hefengyl ni, [f]yn y rhai colledig y mae yn guddiedig:

4 Yn y rhai y [g]dallodd [h]duw y byd hwn feddyliau y rhai digred, fel na thywynnai iddynt lewyrch efengyl [i]gogoniant Crist, [k]yr hwn yw delw Duw.

5 Canys nid ydym yn ein pregethu ein hunain, ond Crist Iesu yr Arglwydd; a [l]ninnau yn weision i chwi er mwyn Iesu.

6 Canys Duw, [m]yr hwn a orchymynodd i'r goleuni lewyrchu o dywyllwch, *yw* yr hwn [n]a lewyrchodd yn ein calonnau, i *roddi* goleuni gwybodaeth gogoniant Duw, yn wyneb Iesu Grist.

7 Eithr y mae gennym y trysor hwn mewn [o]llestri pridd, [p]fel y byddai godidowgrwydd y gallu o Dduw, ac nid o honom ni.

8 Ym mhob peth *yr ŷm* yn gystuddiol, ond nid mewn ing; *yr ydym* mewn cyfyng-gynghor, ond nid yn ddïobaith;

9 Yn cael *ein* herlid, ond heb *ein* llwyr adael; [q]yn cael *ein* bwrw i lawr, eithr heb *ein* difetha;

10 Gan gylch-arwain yn y corph bob amser [r]farweiddiad yr Arglwydd Iesu, [s]fel yr eglurer hefyd fywyd Iesu yn ein corph ni.

11 Canys [t]yr ydys yn ein rhoddi ni, y rhai ydym yn fyw, yn wastad i farwolaeth er mwyn Iesu, fel yr eglurer hefyd fywyd Iesu yn ein marwol gnawd ni.

12 Felly [u]y mae angau yn gweithio ynom ni, ac einioes ynoch chwithau.

13 *A* chan fod gennym [x]yr un yspryd ffydd, yn ol yr hyn a ysgrifenwyd, [y]Credais, am hynny y lleferais; yr ydym ninnau hefyd yn credu, ac am hynny yn llefaru;

14 Gan wybod y bydd [z]i'r hwn a gyfododd yr Arglwydd Iesu, ein cyfodi ninnau hefyd trwy Iesu, a'*n* gosod ger bron gyd â chwi.

15 Canys [a]pob peth *sydd* er eich

Anno DOMINI 60.

[a] 1 Cor. 7. 25.
[b] Rhuf. 1. 16.
[2] *anonest.*
[c] pen. 2. 17. 1 Thess. 2. 3, 5.
[d] pen. 5. 11.
[e] pen. 6. 4.
[f] 1 Cor. 1. 18. pen. 2. 15. 2 Thess. 2. 10.
[g] Es. 6. 10.
[h] Ioan 12. 31. a 14. 30.
[i] pen. 3. 18.
[k] Ioan 1. 18. a 12. 45. a 14. 9. Phil. 2. 6. Col. 1. 15. Heb. 1. 3.
[l] pen. 1. 24.
[m] Gen. 1. 3.
[n] 2 Petr 1. 19.
[o] pen. 5. 1.
[p] 1 Cor. 2. 5.
[q] Ps. 37. 24.
[r] pen. 1. 5.
[s] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Petr 4. 13.
[t] Ps. 44. 22. 1 Cor. 15. 31, 49.
[u] pen. 13. 9.
[x] Rhuf. 1. 12. 2 Petr 1. 1.
[y] Ps. 116. 10.
[z] Rhuf. 8. 11. 1 Cor. 6. 14.
[a] pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.

Anno DOMINI 60.

mwyn chwi, fel [b] y byddo i ras
wedi amlhâu, trwy ddïolchgarwch
llaweroedd, ymhelaethu i ogoniant
Duw.
16 O herwydd paham nid ydym
yn pallu; eithr er llygru ein dyn
oddi allan, er hynny [c] y dyn oddi
mewn a adnewyddir o ddydd i
ddydd.
17 Canys [d] ein byr ysgafn gystudd
ni sydd yn odidog ragorol yn
gweithredu tragywyddol bwys go-
goniant i ni;
18 Tra na byddom yn edrych ar y
pethau a welir, ond ar y pethau ni
welir: canys y pethau a welir *sydd*
dros amser, ond y pethau ni welir
sydd dragywyddol.

PENNOD V.

1 Ei fod ef mewn sicr obaith o'r gogoniant tragywyddol, 9 a disgwyl am dano, ac am y farn gyffredinol, yn ymegnïo i gadw cydwybod dda; 12 nid er mwyn ymffrostio yn hynny, 14 eithr megis un wedi derbyn bywyd oddi wrth Grist, yn ceisio byw fel creadur newydd i Grist yn unig, 18 a chymmodi eraill â Duw yng Nghrist, trwy weinidogaeth y cymmod.

CANYS ni a wyddom, os [a] ein
daearol dŷ o'r babell *hon* a
ddattodir, fod i ni adeilad gan
Dduw, *sef* tŷ nid o waith llaw, tra-
gywyddol yn y nefoedd.
2 Canys am hynny [b] yr ydym yn
ocheneidio, gan ddeisyfu cael ein
harwisgo â'n tŷ sydd o'r nef:
3 Os hefyd wedi [c] ein gwisgo, nid
yn noethion y'n ceir.
4 Canys ninnau hefyd y rhai ŷm
yn y babell *hon* ydym yn ochen-
eidio, yn llwythog: [2] yn yr hyn nid
ŷm yn chwennych ein dïosg, ond
[d] ein harwisgo, fel y llyngcer yr hyn
sydd farwol gan fywyd.
5 [e] A'r hwn a'n gweithiodd ni i
hyn yma *yw* Duw, yr hwn hefyd
[f] a roddodd i ni [3] ernes yr Yspryd.
6 Am hynny *yr ydym* yn hyderus
bob amser, ac yn gwybod, tra yr
ydym yn gartrefol yn y corph, ein
bod oddi cartref oddi wrth yr Ar-
glwydd:
7 Canys [g] wrth ffydd yr ydym yn
rhodio, ac nid wrth olwg.
8 Ond yr ydym yn hŷf, ac [h] yn
gweled yn dda yn hytrach fod oddi
cartref o'r corph, a chartrefu gyd
â'r Arglwydd.
9 Am hynny hefyd yr ydym yn
[4] ymorchestu, pa un bynnag ai gar-
tref y byddom, ai oddi cartref, ein
bod yn [5] gymmeradwy ganddo ef.

b pen. 1. 11.
c Rhuf. 7. 22. Eph. 3. 16. Col. 3. 10. 1 Petr 3. 4.
d Rhuf. 8. 18. 1 Petr 1. 6. a 5. 10.
a Job 4. 19. pen. 4. 7. 2 Petr 1. 13, 14.
b Rhuf. 8. 23.
c Dat. 3. 18. a 16. 15.
2 o herwydd nad.
d 1 Cor. 15. 53, 54.
e Es. 29. 23. Eph. 2. 10.
f Rhuf. 8. 23. pen. 1. 22. Eph. 1. 14. a 4. 30.
3 *wystl.*
g Rhuf. 8. 24, 25. 1 Cor. 13. 12. Heb. 11. 1.
h Phil. 1. 23.
4 *ymegnïo.*
5 *rhyngu bodd yn dda iddo ef.*

10 [i] Canys rhaid i ni oll ym-
ddangos ger bron brawdle Crist;
[k] fel y derbynio pob un y pethau
a wnaethpwyd yn y corph, yn ol
yr hyn a wnaeth, pa un bynnag ai
da ai drwg.
11 A ni gan hynny yn gwybod
[l] ofn yr Arglwydd, yr ydym yn per-
swadio dynion; [m] eithr i Dduw y'n
gwnaed yn hysbys: ac yr ydwyf
yn gobeithio ddarfod ein gwneuth-
ur yn hysbys yn eich cydwybodau
chwithau hefyd.
12 Canys [n] nid ydym yn ein can-
mol ein hunain drachefn wrthych,
ond yn rhoddi i chwi achlysur
[o] gorfoledd o'n plegid ni, fel y caff-
och beth i *atteb* yn erbyn y rhai
sydd yn gorfoleddu yn [6] y golwg,
ac nid yn y galon.
13 Canys [p] pa un bynnag ai am-
mhwyllo yr ydym, i Dduw *yr yd-
ym;* ai yn ein pwyll yr ydym, i
chwi *yr ydym.*
14 Canys y mae cariad Crist yn
ein cymmell ni, gan farnu o honom
hyn; [q] os bu un farw dros bawb,
yna meirw oedd pawb:
15 Ac efe a fu farw dros bawb,
[r] fel na byddai i'r rhai byw fyw
mwyach iddynt eu hunain, ond i'r
hwn a fu farw drostynt, ac a gy-
fodwyd.
16 [s] Am hynny nyni o hyn allan
nid adwaenom neb yn ol y cnawd:
ac os buom hefyd yn adnabod Crist
yn ol y cnawd, etto yn awr nid
ydym yn *ei* adnabod *ef* mwyach.
17 Gan hynny od *oes* neb [t] yng
Nghrist, [7] *y mae efe* yn greadur
newydd: [u] yr hen bethau a aeth-
ant heibio; wele, gwnaethpwyd pob
peth yn newydd.
18 A phob peth *sydd* o Dduw,
[x] yr hwn a'n cymmododd ni âg
ef ei hun trwy Iesu Grist, ac a
roddodd i ni weinidogaeth y cym-
mod;
19 Sef, bod [y] Duw yng Nghrist yn
cymmodi y byd âg ef ei hun, heb
gyfrif iddynt eu pechodau; ac wedi
gosod ynom ni air y cymmod.
20 Am hynny yr ydym ni [z] yn gen-
hadau dros Grist, megis pe byddai
Duw yn deisyf *arnoch* trwom ni:
yr ydym yn erfyn dros Grist, Cym-
moder chwi â Duw.
21 Canys yr hwn nid adnabu
bechod, [a] a wnaeth efe yn bechod
drosom ni; fel y'n gwnelid ni [b] yn
gyfiawnder Duw ynddo ef.

Anno DOMINI 60.

i Rhuf. 14. 10.
k Rhuf. 2. 6. Gal. 6. 7. Eph. 6. 8. Col. 3. 24, 25. Dat. 22. 12.
l Job 31. 23. Judas 23.
m pen. 4. 2.
n pen. 3. 1.
o pen. 1. 14.
6 *Gr. yr wyneb.*
p pen. 11. 1, 16, 17. a 12. 6, 11.
q Rhuf. 5. 15.
r Rhuf. 6. 11, 12. Gal. 2. 20. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2.
s Matt. 12. 50. Ioan 15. 14. Gal. 5. 6.
t Rhuf. 8. 9. Gal. 6. 15.
7 *bydded yn.*
u Es. 43. 18, 19. a 65. 17. Eph. 2. 15. Dat. 21. 5.
x Rhuf. 5. 10. Eph. 2. 16. Col. 1. 20. 1 Ioan 2. 2. a 4. 10.
y Rhuf. 3. 24, 25.
z Job 33. 23. Mal. 2. 7. pen. 3. 6. Eph. 6. 20.
a Es. 53. 6, 9, 12. Gal. 3. 13. 1 Petr 2. 22, 24. 1 Ioan 3. 5.
b Rhuf. 1. 17.

Anno DOMINI 60.

PENNOD VI.

1 Ddarfod iddo ei ddangos ei hun yn weinidog ffyddlawn i Grist, trwy ei gynghorion, 3 a diniweidrwydd ei fuchedd, 4 a'i ddïoddefgarwch mewn pob math ar gystudd ac ammharch er mwyn yr efengyl: 11 am yr hon y mae efe yn hyfach yn llefaru yn eu plith, am fod ei galon ef yn agored iddynt: 13 ac y mae efe yn disgwyl am y cyfryw ewyllysgarwch drachefn oddi wrthynt hwy; 14 gan eu hannog i ochelyd cymdeithas ac aflendid eilun-addolwyr, a hwythau yn demlau y Duw byw.

A NINNAU, [a] gan gyd-weithio,
ydym yn attolwg *i chwi,* [b] na
dderbynioch ras Duw yn ofer.
2 (Canys y mae efe yn dywedyd,
[c] Mewn amser cymmeradwy y'th
wrandewais, ac yn nydd iachawdwriaeth
y'th gynnorthwyais: wele
yn awr yr amser cymmeradwy;
wele yn awr ddydd yr iachawdwriaeth.)
3 [d] Heb roddi dim achos tramgwydd
mewn dim, fel na feier ar y
weinidogaeth:
4 Eithr gan ein [2] dangos ein hunain
ym mhob peth [e] fel gweinidogion
Duw, mewn amynedd mawr,
mewn cystuddiau, mewn anghenion,
mewn cyfyngderau,
5 [f] Mewn gwïalennodiau, mewn
carcharau, mewn terfysgau, mewn
poenau, mewn gwyliadwriaethau,
mewn ymprydiau,
6 Mewn purdeb, mewn gwybodaeth,
mewn hir-ymaros, mewn tiriondeb,
yn yr Yspryd Glân, mewn
cariad diragrith,
7 Y'ngair y gwirionedd, yn [g] nerth
Duw, trwy [h] arfau cyfiawnder ar
ddehau ac ar aswy,
8 Trwy barch ac ammharch, trwy
anghlod a chlod: megis twyllwyr,
ac *er hynny* yn eirwir;
9 Megis anadnabyddus, ac [i] *er
hynny* yn adnabyddus: [k] megis yn
meirw, ac wele, byw ydym; [l] megis
wedi ein ceryddu, a heb ein lladd;
10 Megis wedi ein tristâu, ond yn
wastad yn llawen; megis yn dlodion,
ond yn cyfoethogi llawer; megis
heb ddim gennym, ond *etto* yn
meddiannu pob peth.
11 Ein genau ni a agorwyd wrthych
chwi, O Gorinthiaid, [m] ein calon
ni a ehangwyd.
12 Ni chyfyngwyd arnoch ynom
ni, eithr [n] cyfyngwyd arnoch yn
eich ymysgaroedd eich hunain.
13 Ond am yr un tâl, ([o] yr ydwyf
yn dywedyd megis wrth *fy*
mhlant,) ehanger chwithau hefyd.

[a] 1 Cor. 3. 9. [b] pen. 5. 20. Heb. 12. 15. [c] Es. 49. 8. [d] 1 Cor. 10. 32. [2] *canmol,* pen. 4. 2. [e] 1 Cor. 4. 1. [f] pen. 11. 23. [g] 1 Cor. 2. 4. [h] pen. 10. 4. Eph. 6. 11, 13. 2 Tim. 4. 7. [i] pen. 4. 2. [k] pen. 4. 10, 11. [l] Ps. 118. 18. [m] pen. 7. 3. [n] pen. 12. 15. [o] 1 Cor. 4. 14.

14 [p] Na iauer chwi yn anghymharus
gyd â'r rhai digred: canys
[q] pa gyfeillach *sydd* [3] rhwng cyfiawnder
ac anghyfiawnder? a pha
gymmundeb [4] rhwng goleuni a thywyllwch?
15 A pha gyssondeb *sydd* rhwng
Crist a Belial? neu pa ran *sydd* i
gredadyn gyd âg anghredadyn?
16 A pha gydfod *sydd* rhwng teml
Duw ac eilunod? canys [r] teml y
Duw byw ydych chwi; fel y dywedodd
Duw, [s] Mi a breswyliaf ynddynt,
ac a rodiaf yn *eu mysg,* ac
a fyddaf yn Dduw iddynt hwy, a
hwy a fyddant yn bobl i mi.
17 [t] O herwydd paham deuwch
allan *o'u* canol hwy, ac ymddidolwch,
medd yr Arglwydd, ac na
chyffyrddwch â dim aflan; ac mi
a'ch derbyniaf chwi,
18 [u] Ac a fyddaf yn Dad i chwi, a
chwithau a fyddwch yn feibion ac
yn ferched i mi, medd yr Arglwydd
Hollalluog.

PENNOD VII.

1 Y mae efe ym mhellach yn eu hannog i burdeb buchedd; 2 ac i ddwyn y cyfryw ewyllys da tu ag atto ef, ag yr oedd yntau yn ei ddwyn tu ag attynt hwy: 3 a rhag iddynt hwy feddwl ei fod ef yn ammeu hynny, y mae yn dangos pa gysur a gymmerodd efe yn ei flinderau, pan fynegodd Titus y tristwch duwiol a weithiasai ei epistol cyntaf ef ynddynt, 13 a'u caredigrwydd hwynt, a'u hufudd-dod tu ag at Titus, megis y bostiasai efe o'r blaen am danynt hwy.

A M hynny [a] gan fod gennym yr
addewidion hyn, anwylyd,
ymlanhâwn oddi wrth bob halogrwydd
cnawd ac yspryd, gan
berffeithio sancteiddrwydd yn ofn
Duw.
2 Derbyniwch ni. Ni wnaethom
gam i neb; ni lygrasom neb; [b] nid
yspeiliasom neb.
3 Nid *i'ch* condemnio yr wyf yn
dywedyd: canys [c] mi a ddywedais
o'r blaen eich bod chwi yn ein
calonnau ni, i farw ac i fyw gyd â
chwi.
4 *Y mae* hyfder fy ymadrodd yn
fawr wrthych. *Y mae gennyf* orfoledd
mawr o'ch plegid chwi: [d] yr
wyf yn llawn o ddiddanwch, yn
dra-chyflawn o lawenydd yn ein
holl orthrymder.
5 Canys [e] wedi ein dyfod ni i Macedonia,
ni chafodd ein cnawd ni
ddim llonydd; eithr ym mhob peth
cystuddiedig *fuom:* [f] oddi allan *yr
oedd* ymladdau, oddi fewn ofnau.

Anno DOMINI 60.

[p] Deut. 7. 2. 1 Cor. 5. 9. [q] 1 Sam. 5. 2, 3. 1 Bren. 18. 21. 1 Cor. 10. 21. Eph. 5. 11. [3] Gr. *i gyfiawnder.* [4] Gr. *i oleuni.* [r] 1 Cor. 3. 16. Heb. 3. 6. [s] Lef. 26. 12. Ezec. 37. 26, &c. [t] Es. 52. 11. Dat. 18. 4. [u] Jer. 31. 1, 9. Dat. 21. 7. [a] 1 Ioan 3. 3. [b] Act. 20. 33. pen. 12. 17. [c] pen. 6. 11, 12. [d] Phil. 2. 17. Col. 1. 24. [e] pen. 2. 13. [f] Deut. 32. 25.

Anno DOMINI 60.

[g] pen. 1. 4.
[h] Edrych pen. 2. 13.
[i] pen. 2. 4.
[2] *yn ol Duw.*
[3] *diedifar.*
[4] *yn ol Duw.*
[k] pen. 2. 9. Phil. 2. 12. 2 Thess. 3. 4. Philem. 8, 21.

6 Eithr [g] Duw, yr hwn sydd yn
diddanu y rhai cystuddiedig, a'n
diddanodd ni wrth [h] ddyfodiad
Titus.
7 Ac nid yn unig wrth ei ddyfod-
iad ef, ond hefyd wrth y diddan-
wch â'r hwn y diddanwyd ef ynoch
chwi, pan fynegodd efe i ni eich
awyddfryd chwi, eich galar chwi,
eich zêl tu ag attaf fi; fel y llawen-
heais i yn fwy.
8 Canys er i mi eich tristâu chwi
mewn llythyr, nid yw edifar gen-
nyf, [i] er bod yn edifar gennyf;
canys yr wyf yn gweled dristâu o'r
llythyr hwnnw chwi, er *nad oedd
ond* dros amser.
9 Yn awr yr ydwyf yn llawen, nid
am eich tristâu chwi, ond am eich
tristâu i edifeirwch: canys tristâu
a wnaethoch [2] yn dduwiol, fel na
chaech golled mewn dim oddi wrth-
ym ni.
10 Canys duwiol dristwch sydd yn
gweithio edifeirwch er iachawdwr-
iaeth [3] ni bydd edifeirwch o honi:
eithr tristwch y byd sydd yn gweith-
io angau.
11 Canys wele hyn yma, eich
tristâu chwi [4] yn dduwiol, pa as-
tudrwydd ei faint a weithiodd
ynoch, ïe, *pa* amddiffyn, ïe, *pa* sor-
riant, ïe, *pa* ofn, ïe, *pa* awydd-fryd,
ïe, *pa* zêl, ïe, *pa* ddïal! Ym mhob
peth y dangosasoch eich bod yn
bur yn y peth hwn.
12 O herwydd paham, er ysgrifenu
o honof attoch, ni *ysgrifenais* o'i
blegid ef a wnaethai y cam, nac
oblegid yr hwn a gawsai gam, ond
er mwyn bod yn eglur i chwi ein
gofal drosoch ger bron Duw.
13 Am hynny nyni a ddiddanwyd
yn eich diddanwch chwi: a mwy o
lawer y buom lawen am lawenydd
Titus, oblegid esmwythâu ar ei ys-
pryd ef gennych chwi oll.
14 Oblegid os bostiais ddim wrtho
ef am danoch, ni'm cywilyddiwyd:
eithr megis y dywedasom wrthych
bob dim mewn gwirionedd, felly
hefyd gwirionedd oedd ein bost ni,
yr hwn *a fu* wrth Titus.
15 Ac y mae ei ymysgaroedd ef
yn helaethach tu ag attoch, wrth
gofio o hono eich ufudd-dod chwi
oll, pa fodd trwy ofn a dychryn y
derbyniasoch ef.
16 Am hynny llawen wyf, [k] am
fod i mi hyder arnoch ym mhob
dim.

PENNOD VIII.

1 *Y mae yn eu hannog hwynt i gyfrannu yn helaeth i'r saint tlodion yn Jerusalem, trwy siampl y Macedoniaid,* 7 *trwy ganmol eu parodrwydd hwy o'r blaen,* 9 *trwy siampl Crist,* 14 *a thrwy y llesâd ysprydol a ddaw iddynt hwy o hynny:* 16 *gan ddangos iddynt burdeb ac ewyllysgarwch Titus, ac eraill o'r brodyr, y rhai, ar ei ddeisyfiad, a'i annog, a'i orchymyn ef, a ddaethent attynt hwy yn bwrpasol ynghylch y peth hwn.*

YR ydym ni hefyd yn hysbysu
i chwi, frodyr, y gras Duw a
roddwyd yn eglwysi Macedonia;
2 Ddarfod, mewn mawr brofiad
cystudd, i helaethrwydd eu llawen-
ydd hwy [a] a'u dwfn dlodi, ymhel-
aethu i gyfoeth eu [2] haelioni hwy.
3 Oblegid yn ol *eu* gallu, yr wyf
fi yn dyst, ac uwch law eu gallu,
yr oeddynt yn ewyllysgar o honynt
eu hunain;
4 Gan ddeisyfu arnom trwy lawer
o ymbil, ar dderbyn o honom ni y
[3] rhodd, a [b] chymdeithas gweinidog-
aeth y saint.
5 A *hyn a wnaethant,* nid fel yr
oeddym ni yn gobeithio, ond hwy
a'u rhoddasant eu hunain yn gyn-
taf i'r Arglwydd, ac i ninnau trwy
ewyllys Duw.
6 Fel y dymunasom ni ar Titus,
megis y dechreuasai efe o'r blaen,
felly hefyd orphen o hono [4] yn eich
plith chwi y gras hwn hefyd.
7 Eithr fel [c] yr ydych ym mhob
peth yn helaeth, mewn ffydd, a
gair, a gwybodaeth, a phob astud-
rwydd, ac yn eich cariad tu ag at-
tom ni; *edrychwch* ar fod o honoch
yn y gras hwn hefyd yn ehelaeth.
8 Nid trwy orchymyn yr ydwyf
yn dywedyd, ond oblegid diwyd-
rwydd rhai eraill, a chan brofi
gwirionedd eich cariad chwi.
9 Canys chwi a adwaenoch ras
ein Harglwydd Iesu Grist, [d] iddo
ef, ac yntau yn gyfoethog, fyned
er eich mwyn chwi yn dlawd, fel
y cyfoethogid chwi trwy ei dlodi ef.
10 Ac [e] yr ydwyf yn rhoddi cyng-
hor yn hyn: canys [f] hyn sydd dda
i chwi, y rhai a rag-ddechreuasoch,
nid yn unig wneuthur, ond hefyd
[g] ewyllysio er y llynedd.
11 Ac yn awr gorphenwch wneuth-
ur hefyd; fel megis ag *yr oedd*
y parodrwydd i ewyllysio, felly *y
byddo* i gwblhâu hefyd o'r hyn
sydd gennych.
12 Canys [h] os bydd parodrwydd
meddwl o'r blaen, yn ol yr hyn

Anno DOMINI 60.

[a] Marc 12. 44.
[2] *symlrwydd.*
[3] *rhad.*
[b] Act. 11. 29. Rhuf. 15. 26. 1 Cor. 16. 1. pen. 9. 1.
[4] *ynoch chwi.*
[c] 1 Cor. 1. 5.
[d] Luc 9. 58. Phil. 2. 7.
[e] 1 Cor. 7. 25.
[f] Diar. 19. 17. Matt. 10. 42.
[g] pen. 9. 2.
[h] Marc 12. 43. Luc 21. 3.

Anno DOMINI 60.

sydd gan un, *y mae* yn gymmeradwy,
nid yn ol yr hyn nid oes ganddo.
13 Ac nid fel y byddai esmwythdra
i eraill, a chystudd i chwithau;
14 Eithr o gymhwysdra: y pryd
hwn *bydded* eich helaethrwydd
chwi *yn diwallu* eu diffyg hwy, fel
y byddo eu helaethrwydd hwythau
yn diwallu eich diffyg chwithau;
fel y byddo cymhwysdra:
15 Megis y mae yn ysgrifenedig,
[i]Yr hwn *a gasglodd* lawer, nid oedd
ganddo [5]weddill; ac *a gasglodd*
ychydig, nid oedd [6]arno eisieu.
16 Eithr i Dduw *y byddo* y dïolch,
yr hwn a roddodd yr un diwyd-
rwydd trosoch y'nghalon Titus.
17 Oblegid yn wir efe a dderbyn-
iodd [k]y dymuniad; a chan fod yn
fwy diwyd, a aeth attoch o'i wir-
fodd ei hun.
18 [l]Ni a anfonasom hefyd gyd
âg ef y brawd, yr hwn *y mae* ei
glod yn yr efengyl trwy yr holl
eglwysi;
19 Ac nid *hynny* yn unig, eithr
hefyd a ddewiswyd gan yr eglwysi
i gyd-ymdaith â ni â'r [7]gras hwn,
yr hwn a wasanaethir gennym er
gogoniant i'r Arglwydd ei hun, ac
i amlygu parodrwydd eich meddwl
chwi:
20 Gan ochelyd hyn, rhag i neb
feio arnom yn yr helaethrwydd yma,
yr hwn a wasanaethir gennym:
21 [m]Y rhai ydym yn rhag-ddarpar
pethau onest, nid yn unig y'ngolwg
yr Arglwydd, ond hefyd y'ngolwg
dynion.
22 Ac ni a anfonasom gyd â hwynt
ein brawd, yr hwn a brofasom mewn
llawer o bethau, lawer gwaith, ei
fod ef yn ddyfal, ac yn awr yn ddy-
falach o lawer, am y mawr ymddir-
ied *y sydd* [8]*gennyf* ynoch.
23 Os *gofynir* am Titus, fy nghyd-
ymmaith *yw*, a chyd-weithydd tu ag
attoch chwi; neu *am* ein brodyr,
cenhadau yr eglwysi *ydynt, a* go-
goniant Crist.
24 Am hynny dangoswch iddynt
hwy hysbysrwydd o'ch cariad, ac
o'n bost ninnau am danoch chwi,
y'ngolwg yr eglwysi.

[i] Exod. 16. 18.
[5] *ormod.*
[6] *rhy fychan ganddo.*
[k] ad. 6.
[l] pen. 12. 18.
[7] *rhodd hon, yr hon a,* &c.
[m] Rhuf. 12. 17. Phil. 4. 8. 1 Petr 2. 12.
[8] Neu, ganddo.

PENNOD IX.

1 *Y mae yn dangos yr achos paham y danfonasai efe Titus a'i frodyr o'r blaen, er ei fod yn gwybod eu parodrwydd hwy:* 6 *ac y mae yn eu cynhyrfu i roddi elusen yn helaeth; gan fod hyn megis math ar hauad had,* 10 *yr hwn a ddwg iddynt gynnyrch,* 13 *ac a bair aberth mawr o foliant i Dduw.*

CANYS tu ag at am [a]y wein-
idogaeth i'r saint, afraid yw
i mi ysgrifenu attoch:
2 O herwydd mi a adwaen barod-
rwydd eich meddwl chwi, yr hwn yr
ydwyf yn ei fostio wrth y Macedon-
iaid am danoch chwi, fod [b]Achaia
wedi ymbarottôi er y llynedd; a'r
zêl *a ddaeth* oddi wrthych chwi a
annogodd lawer iawn.
3 A mi a ddanfonais y brodyr, fel
na byddo ein bost ni am danoch
chwi yn ofer yn y rhan hon; fel,
megis y dywedais, y byddoch wedi
ymbarottôi:
4 Rhag, os y Macedoniaid a ddeu-
ant gyd â mi, a'ch cael chwi yn
ammharod, bod i ni, (ni ddywedaf,
chwi,) gael cywilydd yn y fost hy-
derus yma.
5 Mi a dybiais gan hynny yn ang-
enrheidiol attolygu i'r brodyr, ar
iddynt ddyfod o'r blaen attoch, a
rhag-ddarparu eich [2]bendith chwi
yr hon a fynegwyd: fel y byddo
parod megis bendith, ac nid megis
o gybydd-dra.
6 A hyn *yr wyf yn ei ddywed-
yd*, [c]Yr hwn sydd yn hau [3]yn brin,
a fêd hefyd yn brin; a'r hwn sydd
yn hau [4]yn helaeth, a fêd hefyd yn
helaeth.
7 Pob un megis y mae yn rhag-
arfaethu yn ei galon *felly rhodd-
ed;* [d]nid [5]yn athrist, neu [6]trwy
gymmell: canys [e]rhoddwr llawen
y mae Duw yn ei garu.
8 Ac *y mae* Duw yn abl i beri
i bob gras fod yn helaeth tu ag
attoch chwi; fel y byddoch chwi
ym mhob peth, bob amser, a chen-
nych bob digonoldeb yn helaeth i
bob gweithred dda:
9 (Megis yr ysgrifenwyd, [f]Efe a
wasgarodd; rhoddodd i'r tlodion:
ei gyfiawnder ef sydd yn aros yn
dragywydd.
10 A'r hwn sydd [g]yn rhoddi had
i'r hauwr, [7]rhodded hefyd fara yn
ymborth, ac amlhâed eich had, a
chwaneged ffrwyth eich [h]cyfiawn-
der;)
11 Wedi eich cyfoethogi ym mhob
peth i bob [8]haelioni, [i]yr hwn sydd
yn gweithio trwom ni ddïolch i
Dduw.
12 Canys y mae gweinidogaeth y
swydd hon, nid yn unig yn cyflawni
diffygion y saint, ond hefyd yn ym-
helaethu trwy aml roddi dïolch i
Dduw;

Anno DOMINI 60.

[a] 1 Cor. 16. 1. pen. 8. 4.
[b] pen. 8. 10.
[2] *haelioni chwi, yr hwn a fynegwyd o'r blaen gymmaint am dano.*
[c] Diar. 11. 24. a 22. 9. Gal. 6. 7, 9.
[3] *dan eiriach.*
[4] *gyd â bendithion.*
[d] Deut. 15. 7.
[5] *o dristwch.*
[6] *o anghenraid.*
[e] Exod. 25. 2. a 35. 5. Diar. 11. 25. Rhuf. 12. 8.
[f] Ps. 112. 9.
[g] Es. 55. 10.
[7] *a roddo hefyd fara yn ymborth, ac a amlhao,* &c.
[h] Matt. 6. 1.
[8] *llafur.*
[i] pen. 1. 11. a 4. 15.

Anno DOMINI 60.

13 Gan eu bod, trwy brofiad y weinidogaeth hon, yn gogoneddu Duw o herwydd darostyngiad eich cyffes chwi i efengyl Crist, ac *o herwydd* [9] haelioni eich cyfraniad iddynt hwy, ac i bawb;

14 A thrwy eu gweddi hwythau drosoch chwi, *y rhai ydynt* yn hiraethu am danoch chwi, am y rhagorol ras Duw *yr hwn sydd* ynoch.

15 Ac i Dduw *y byddo* y dïolch am ei ddawn annhraethol.

[9] Gr. *symlrwydd.*

PENNOD X.

1 Yn erbyn y gau-apostolion, y rhai a ddïystyrent wendid ei bresennoldeb corphorol ef, y mae yn gosod allan y nerth a'r awdurdod ysprydol y gwisgid ef â hwynt yn erbyn pob gwrthwyneb allu; 7 gan eu sicrhâu hwy, y ceir ef, ar ei ddyfodiad, mor nerthol mewn gair, ag ydyw efe yr awrhon yn absennol yn ei ysgrifen; 12 a chan feio ar y gau-athrawon, am ymgyrhaeddyd y tu hwnt i'w mesur, ac ymffrostio yn llafur gwŷr eraill.

A [a] MYFI Paul wyf fy hun yn attolwg i chwi, er addfwynder a hynawsedd Crist, yr hwn [2] yn bresennol *wyf* wael yn eich plith, ond yn absennol ydwyf yn hŷf arnoch.

2 Ac yr ydwyf yn dymuno [b] na byddwyf yn bresennol yn hŷf â'r hyder [3] yr wyf yn meddwl bod tu ag at rai, y sydd yn ein cyfrif ni megis rhai yn rhodio yn ol y cnawd.

3 Canys er ein bod ni yn rhodio yn y cnawd, nid ydym yn milwrio yn ol y cnawd:

4 (Canys arfau ein milwriaeth ni nid *ydynt* gnawdol, ond nerthol [4] trwy Dduw [c] i fwrw cestyll i'r llawr;)

5 Gan fwrw [5] dychymmygion i lawr, a phob uchder a'r sydd yn ymgodi yn erbyn gwybodaeth Duw, a chan gaethiwo pob meddwl i ufudd-dod Crist;

6 Ac yn barod gennym ddïal ar bob anufudd-dod, pan gyflawner eich ufudd-dod chwi.

7 Ai edrych yr ydych chwi ar bethau yn ol y golwg? [d] Os ymddiried neb ynddo ei hun, ei fod ef yn eiddo Crist, meddylied hyn drachefn o hono ei hun, megis ag *y mae* efe yn eiddo Crist, felly *ein bod* ninnau hefyd yn eiddo Crist.

8 Oblegid pe bostiwn beth ychwaneg hefyd [e] am ein hawdurdod, yr hon a roddodd yr Arglwydd i ni er adeilad, ac nid er eich dinystr chwi, [f] ni'm cywilyddid:

9 Fel na thybier fy mod megis yn eich dychrynu chwi trwy lythyrau.

[a] Rhuf. 12. 1.
[2] *wrth olwg.*
[b] 1 Cor. 4. 21. pen. 13. 10.
[3] *y'm tybir fy mod.*
[4] Neu, *i.*
[c] Jer. 1. 10.
[5] *rhesymiadau.*
[d] 1 Cor. 14. 37. 1 Ioan 4. 6.
[e] pen. 13. 10.
[f] pen. 12. 6.

10 Oblegid y llythyrau yn wir ([6] meddant) *sydd* drymion a chryfion; eithr presennoldeb y corph *sydd* wan, a'r ymadrodd yn ddirmygus.

11 Y cyfryw un meddylied hyn, mai y fath ydym ni ar air trwy lythyrau yn absennol, yr un fath hefyd *a fyddwn* ar weithred yn bresennol.

12 [g] Canys nid ŷm ni yn beiddio ein cystadlu, neu ein cyffelybu ein hunain i rai sydd yn eu canmol eu hunain: eithr hwynt-hwy, gan eu mesur eu hunain wrthynt eu hunain, a'u cyffelybu eu hunain iddynt eu hunain, nid ydynt [7] yn deall.

13 Eithr ni fostiwn ni hyd at bethau allan o'*n* mesur, ond yn ol mesur y rheol a rannodd Duw i ni, mesur i gyrhaeddyd hyd attoch chwi hefyd.

14 Canys nid ydym, megis *rhai* heb gyrhaeddyd hyd attoch chwi, yn ymestyn allan tu hwnt i'*n mesur;* canys hyd attoch chwi hefyd y daethom âg efengyl Crist:

15 Nid gan fostio hyd at bethau allan o'*n* mesur, [h] yn llafur rhai eraill; eithr gan obeithio, pan gynnyddo eich ffydd chwi, gael ynoch chwi ein mawrygu yn ol ein rheol [8] yn ehelaeth,

16 I bregethu yr efengyl tu hwnt i chwi; *ac* nid i fostio yn rheol un arall am bethau parod eisoes.

17 [i] Eithr yr hwn sydd yn ymffrostio, ymffrostied yn yr Arglwydd.

18 Canys [k] nid yr hwn sydd yn ei ganmol ei hun, sydd gymmeradwy; ond [l] yr hwn y mae yr Arglwydd yn ei ganmol.

PENNOD XI.

1 O'i eiddigedd dros y Corinthiaid, y rhai oedd yn dangos eu bod yn gwneuthur mwy o gyfrif o'r gau-apostolion nag o hono ef, y mae yn gorfod, yn erbyn ei ewyllys, ei ganmol ei hun, 5 trwy ei gystadlu ei hun â'r apostolion pennaf, 7 a'i fod yn pregethu yr efengyl yn rhad ac yn ddigost iddynt hwy: 13 gan ddangos nad oedd efe ddim gwaeth na'r gweithredwyr twyllodrus hynny mewn un rhagorfraint o'r ddeddf, 23 a'i fod yn rhagori arnynt yng ngwasanaeth Crist, ac ym mhob math ar ddïoddefiadau o achos ei weinidogaeth.

O NA chyd-ddygech â myfi ychydig yn [a] *fy* ffolineb; eithr hefyd [2] cyd-ddygwch â myfi.

2 Canys [b] eiddigus wyf trosoch âg eiddigedd duwiol: canys mi a'ch [3] dyweddïais chwi i un gwr, [c] i'*ch*

Anno DOMINI 60.

[6] Gr. *medd efe.*
[g] pen. 3. 1. a 5. 12.
[7] *synhwyrol.*
[h] Rhuf. 15. 20.
[8] *i helaethrwydd.*
[i] Es. 65. 16. Jer. 9. 24. 1 Cor. 1. 31.
[k] Diar. 27. 2.
[l] Rhuf. 2. 29.
[a] ad. 16. pen. 5. 13.
[2] *yr ydych yn cyd-ddwyn.*
[b] Gal. 4. 17, 18.
[3] Gr. *cymhwysais.*
[c] Col. 1. 28.

Anno DOMINI 60.
[4] rhoddi *chwi* [d] *megis* morwyn bur i
Grist.
4 *presentio.* 3 Ond y mae arnaf ofn, rhag mewn
d Lef. 21. 13. modd yn y byd, megis y twyllodd [e] y
e Gen. 3. 4. Ioan 8. 44. sarph Efa trwy ei chyfrwysdra, felly
bod eich meddyliau chwi wedi eu
llygru oddi wrth y symlrwydd sydd
yng Nghrist.
4 Canys yn wir os ydyw yr hwn
sydd yn dyfod yn pregethu Iesu
arall yr hwn ni phregethasom ni,
neu *os* ydych yn derbyn yspryd
arall yr hwn nis derbyniasoch, neu
f Gal. 1. 7, 8. [f] efengyl arall yr hon ni dderbynias-
5 â mi. och, teg y cyd-ddygech [5] *âg ef.*
g 1 Cor. 15. 10. pen. 12. 11. Gal. 2. 6. 5 Canys yr ydwyf yn meddwl [g] na
bûm i ddim yn ol i'r apostolion
pennaf.
h 1 Cor. 1. 17. a 2. 1, 13. 6 Ac os *ydwyf* hefyd [h] yn anghyf-
arwydd ar ymadrodd, etto nid *wyf*
i Eph. 3. 4. *felly* [i] mewn gwybodaeth; eithr [k] yn
k pen. 4. 2. a 5. 11. a 12. 12. eich plith chwi nyni a eglurhâwyd
yn hollol ym mhob dim.
l 1 Cor. 9. 6, 12. pen. 10. 1. 7 A wneuthum i [l] fai wrth fy ngos-
twng fy hun, fel y dyrchefid chwi,
oblegid pregethu o honof i chwi
efengyl Duw yn rhad?
8 Eglwysi eraill a yspeiliais, gan
gymmeryd cyflog *ganddynt hwy,*
i'ch gwasanaethu chwi.
9 A phan oeddwn yn bresennol
m pen. 12. 13. 1 Thess. 2. 9. gyd â chwi, ac arnaf eisieu, [m] ni or-
mesais ar neb: canys fy eisieu i a
2 Thess. 3. 8, 9. gyflawnodd [n] y brodyr a ddaethant
n Phil. 4. 10, 15. o Macedonia: ac ym mhob dim y'm
cedwais fy hun heb bwyso arnoch,
ac mi a ymgadwaf.
o Rhuf. 9. 1. 10 [o] Fel y mae gwirionedd Crist
p 1 Cor. 9. 15. ynof, [p] ni argaeir yr ymffrost hwn
yn fy erbyn y'ngwledydd Achaia.
11 Paham? *ai* am nad wyf yn
eich caru chwi? Duw a'i gŵyr.
12 Eithr yr hyn yr wyf yn ei
q 1 Cor. 9. 12. wneuthur, a wnaf hefyd; [q] fel y
torrwyf ymaith achlysur oddi wrth
y rhai sydd yn ewyllysio cael achlys-
ur; fel yn yr hyn y maent yn ym-
ffrostio, y ceir hwynt megis ninnau
hefyd.
13 Canys y cyfryw gau-apostolion
sydd weithwyr twyllodrus, wedi ym-
rithio yn apostolion i Grist.
14 Ac nid rhyfedd: canys y mae
Satan yntau yn ymrithio yn angel
goleuni.
15 Gan hynny nid mawr *yw,* er
ymrithio ei weinidogion ef fel gwein-
r Phil. 3. 19. idogion cyfiawnder; [r] y rhai y bydd
eu diwedd yn ol eu gweithredoedd.
s pen. 12. 6. 16 [s] Trachefn meddaf, Na thybied
neb fy mod i yn ffol: os amgen, etto
[6] derbyniwch fi fel ffol, fel y gallwyf Anno DOMINI 60.
finnau hefyd ymffrostio ychydig.
17 Yr hyn yr wyf yn ei ddywedyd, 6 Neu, *goddefwch.*
[t] nid ydwyf yn ei ddywedyd yn ol yr t 1 Cor. 7. 6, 12.
Arglwydd, eithr megis mewn ffol-
ineb, yn hyn o fost hyderus.
18 [u] Gan fod llawer yn ymffrostio u Phil. 3. 3, 4.
yn ol y cnawd, minnau a ymffrost-
iaf hefyd.
19 Canys yr ydych yn goddef ffyl-
iaid yn llawen, gan fod *eich hunain*
yn synhwyrol.
20 Canys yr ydych yn goddef, os
bydd un i'ch caethiwo, os bydd un
i'*ch* llwyr-fwytta, os bydd un yn
cymmeryd *gennych,* os bydd un yn
ymddyrchafu, os bydd un yn eich
taro chwi ar *eich* wyneb.
21 Am ammharch yr ydwyf yn
dywedyd, [x] megis pe buasem ni x pen. 10. 10.
weiniaid: eithr ym mha beth byn-
nag y mae neb yn hŷf, (mewn ffol-
ineb yr wyf yn dywedyd,) hŷf wyf
finnau hefyd.
22 Ai Hebreaid ydynt hwy? [y] felly y Act. 22. 3. Rhuf. 11. 1. Phil. 3. 5.
finnau: ai Israeliaid ydynt hwy?
felly finnau: ai had Abraham yd-
ynt hwy? felly finnau.
23 Ai gweinidogion Crist ydynt
hwy? (yr ydwyf yn dywedyd yn
ffol,) [z] mwy *wyf* fi; [a] mewn blin- z 1 Cor. 15. 10.
derau yn helaethach, mewn gwïalen- a Act. 9. 16. a 21. 11. pen. 6. 4.
nodiau dros fesur, mewn carcharau
yn amlach, [b] mewn marwolaethau b 1 Cor. 15. 31. pen. 1. 10. a 4. 11.
yn fynych.
24 Gan yr Iuddewon bûmwaith y
derbyniais [c] ddeugain *gwïalennod* c Deut. 25. 3.
ond un.
25 Tair gwaith [d] y'm curwyd â d Act. 16. 22.
gwïail; [e] unwaith y'm llabyddiwyd; e Act. 14. 19.
teirgwaith [f] y torrodd llong arnaf; f Act. 27. 41.
noswaith a diwrnod y bûm yn y
dyfnfor;
26 Mewn teithiau yn fynych; ym
mheryglon llif-ddyfroedd; ym mher-
yglon lladron; ym mheryglon gan
fy nghenedl *fy hun;* ym mheryglon
gan y cenhedloedd; ym mheryglon
yn y ddinas; ym mheryglon yn yr
anialwch; ym mheryglon ar y môr;
ym mheryglon ym mhlith brodyr
gau:
27 Mewn llafur a lludded; mewn
anhunedd yn fynych; mewn newyn
a syched; mewn ymprydiau yn fyn-
ych; mewn anwyd a noethni.
28 Heb law y pethau *sydd yn di-*
gwydd oddi allan, yr ymosod yr
hwn *sydd arnaf* beunydd, [g] y gofal g Edrych Act. 20. 18, &c.
dros yr holl eglwysi.
29 [h] Pwy sydd wan, nad wyf finnau h 1 Cor. 8. 13. a 9. 22.

Anno DOMINI 60.

wan? pwy a dramgwyddir, nad wyf
finnau yn llosgi?
[l] pen. 12. 5. 30 Os rhaid ymffrostio, [l]mi a
ymffrostiaf am y pethau sydd yn
perthyn i'm gwendid.
[k] Gal. 1. 20. 31 [k]Duw a Thad ein Harglwydd
ni Iesu Grist, yr hwn sydd fendig-
edig yn oes oesoedd, a ŵyr nad wyf
yn dywedyd celwydd.
[l] Act. 9. 24. 32 [l]Yn Damascus, y llywydd dan
Aretas y brenhin a wyliodd ddin-
as y Damasciaid, gan ewyllysio fy
nal i:
33 A thrwy ffenestr mewn basged
[7] *dros y mur.* y'm gollyngwyd [7]ar hyd y mur, ac y
dïengais o'i ddwylaw ef.

PENNOD XII.

1 *Er gallu o hono ef orfoleddu yn ei ddatguddiadau rhyfeddol, er mwyn gosod allan ei apostoliaeth,* 9 *etto mae yn well ganddo orfoleddu yn ei wendid:* 11 *gan fwrw bai arnynt hwy am ei yrru ef i wag-fostio fel hyn.* 14 *Mae yn addaw dyfod attynt hwy drachefn er hynny trwy dadol garedigrwydd,* 20 *er ei fod yn ofni y caiff yno lawer o ddrwg-weithredwyr, ac annhrefn cyffredinol.*

YMFFROSTIO yn ddïau nid yw
fuddiol i mi: canys myfi a
ddeuaf at weledigaethau a dat-
guddiedigaethau yr Arglwydd.
2 Mi a adwaenwn ddyn yng Nghrist
er ys rhagor i bedair blynedd ar
ddeg, (pa un ai yn y corph, ni wn;
ai allan o'r corph, ni wn i: Duw
[a] Act. 22. 17. a ŵyr;) y cyfryw *un* [a]a gipiwyd i
fynu hyd y drydedd nef.
3 Ac mi a adwaenwn y cyfryw
A. D. 46. yn Lystra, Act. 14. 6. ddyn, (pa un ai yn y corph, ai allan
o'r corph, ni wn i: Duw a ŵyr;)
4 Ei gipio ef i fynu i baradwys,
ac iddo glywed geiriau annhraeth-
[2] *bosibl.* adwy, y rhai nid yw [2]gyfreithlawn
i ddyn eu hadrodd.
5 Am y cyfryw *un* yr ymffrostiaf;
[b] pen. 11. 30. [b]eithr am danaf fy hun nid ym-
ffrostiaf, oddi eithr yn fy ngwendid.
[c] pen. 10. 8. a 11. 16. 6 Canys [c]os ewyllysiaf ymffrost-
io, ni byddaf ffol; canys mi a
ddywedaf y gwir: eithr yr wyf yn
arbed, rhag i neb wneuthur cyfrif
o honof fi uwch law y mae yn
gweled fy mod, neu yn ei glywed
gennyf.
7 Ac fel na'm tra-dyrchafer gan
odidowgrwydd y datguddiedigaeth-
[d] Edrych Ezec. 28. 24. Gal. 4. 14. au, rhoddwyd i mi [d]swmbwl yn y
cnawd, cennad Satan, i'm cernodio,
fel na'm tra-dyrchefid.
[e] Edrych Deut. 3. 23—27. 8 [e]Am y peth hwn mi attolygais
i'r Arglwydd deirgwaith, ar fod iddo
ymadael â mi.

Anno DOMINI 60.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Digon i ti fy ngras i: canys fy
nerth i a berffeithir mewn gwen-
did. Yn llawen iawn gan hynny
yr ymffrostiaf fi yn hytrach yn fy
ngwendid, fel y preswylio nerth
Crist ynof fi.
10 Am hynny yr wyf yn foddlawn
mewn gwendid, mewn ammharch,
mewn anghenion, mewn erlidiau,
mewn cyfyngderau, er mwyn Crist:
canys pan wyf wan, yna yr wyf
gadarn.
11 Mi a euthum yn [f]ffol wrth [f] pen. 11. 1.
ymffrostio; chwychwi a'm [3]gyr- [3] *cymhellasoch.*
rasoch: canys myfi a ddylaswn
gael fy nghanmol gennych chwi:
canys [g]ni bûm i ddim yn ol i'r [g] pen. 11. 5.
apostolion pennaf, er [h]nad ydwyf [h] 1 Cor. 4. 9. a 15. 8, 9. Eph. 3. 8.
fi ddim.
12 [i]Arwyddion apostol yn wir a [i] 1 Cor. 9. 2. pen. 4. 2. a 6. 4. a 11. 6.
weithredwyd yn eich plith chwi,
mewn pob amynedd, mewn ar-
wyddion, a rhyfeddodau, a gweith-
redoedd nerthol.
13 Canys beth yw yr hyn y buoch
chwi yn ol am dano, mwy na'r
eglwysi eraill, oddi eithr am [k]na [k] pen. 11. 9.
bûm i fy hun ormesol arnoch?
maddeuwch i mi hyn o gam.
14 [l]Wele, y drydedd waith yr wyf [l] pen. 13. 1.
fi yn barod i ddyfod attoch; ac ni
byddaf ormesol arnoch: canys [m]nid [m] Act. 20. 33.
ydwyf yn ceisio yr eiddoch chwi,
ond chwychwi: canys ni ddylai y
plant gasglu trysor i'r rhïeni, ond
y rhïeni i'r plant.
15 A [n]myfi yn ewyllysgar iawn a [n] 1 Thess. 2. 8.
dreuliaf, ac a ymdreuliaf, [o]dros eich [o] pen. 1. 6. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10.
eneidiau chwi, er [p]fy mod yn eich [p] pen. 6. 12, 13.
caru yn helaethach, ac yn cael fy
ngharu yn brinnach.
16 Eithr bid, ni phwysais i arnoch:
ond, gan fod yn gyfrwys, mi a'ch
deliais chwi trwy ddichell.
17 [q]A wneuthum i elw o honoch [q] pen. 7. 2.
chwi trwy neb o'r rhai a ddanfon-
ais attoch?
18 [r]Mi a ddeisyfais ar Titus, a [r] pen. 8. 6, 16, 18, 22.
chyd âg *ef* mi a anfonais frawd. A
elwodd Titus ddim arnoch? onid
yn yr un yspryd y rhodiasom? onid
yn yr un llwybrau?
19 [s]Drachefn, a ydych chwi yn [s] pen. 5. 12.
tybied mai ymesgusodi yr ydym
wrthych? [t]ger bron Duw yng [t] Rhuf. 9. 1.
Nghrist yr ydym yn llefaru; a
phob peth, anwylyd, er adeiladaeth
i chwi.
20 Canys ofni yr wyf, rhag, pan
ddelwyf, na'ch caffwyf yn gyfryw

Anno DOMINI 60.

rai ag a fynnwn, [u] a'm cael innau
i chwithau yn gyfryw ag nis myn-
nech: rhag *bod* cynhennau, cen-
figennau, llidiau, ymrysonau, [4] go-
ganau, hustyngau, ymchwyddiadau,
anghydfyddiaethau:
21 Rhag, pan ddelwyf drachefn,
fod i'm Duw fy narostwng yn eich
plith, ac i mi ddwyn galar dros
lawer, y rhai a bechasant eisoes, ac
nid edifarhasant am yr aflendid,
a'r godineb, a'r anlladrwydd a
wnaethant.

u 1 Cor. 4. 21. pen. 10. 2. a 13. 2, 10.
4 *absennau.*

PENNOD XIII.

1 *Y mae yn bygwth pechaduriaid dïedifeiriol â thoster a gallu ei apostoliaeth.* 5 *A chan eu cynghori hwynt i brofi eu ffydd,* 7 *ac i ddiwygio eu beiau cyn ei ddyfod ef,* 11 *y mae yn diweddu ei epistol, trwy eu hannog hwy yn gyffredinol, a gweddïo.*

[a] Y DRYDEDD waith hon yr yd-
wyf yn dyfod attoch. [b] Yng
ngenau dau neu dri o dystion y
bydd safadwy pob gair.
2 [c] Rhag-ddywedais i chwi, ac yr
ydwyf yn rhag-ddywedyd fel *pe
bawn* yn bresennol yr ail waith, ac
yn absennol yr awrhon yr ydwyf yn
ysgrifenu at y rhai [d] a bechasant
eisoes, ac at y lleill i gyd, os deuaf
drachefn, [e] nad arbedaf:
3 Gan eich bod yn ceisio profiad
o Grist, [f] yr hwn sydd yn llefaru
ynof, yr hwn tu ag attoch chwi
nid yw wan, eithr sydd nerthol
ynoch chwi.
4 [g] Canys er ei groeshoelio ef o
ran gwendid, etto [h] byw ydyw trwy
nerth Duw: canys [i] ninnau hefyd
ydym weiniaid [2] ynddo ef, eithr
byw fyddwn gyd âg ef trwy nerth
Duw tu ag attoch chwi.
5 [k] Profwch chwychwi eich hun-
ain, a ydych yn y ffydd; holwch
eich hunain. Ai nid ydych yn eich
adnabod eich hunain, *sef* bod Iesu
Grist ynoch, oddi eithr i chwi fod
yn anghymmeradwy?
6 Ond yr wyf yn gobeithio y
gwybyddwch nad ydym ni yn ang-
hymmeradwy.
7 Ac yr wyf yn gweddïo ar Dduw
na wneloch chwi ddim drwg; nid
fel yr ymddangosom ni yn gymmer-
adwy, ond fel y gwneloch chwi yr
hyn sydd dda, er [l] bod o honom ni
megis rhai anghymmeradwy.
8 Canys ni allwn ni ddim yn er-
byn y gwirionedd, ond dros y gwir-
ionedd.
9 Canys llawen ydym [m] pan fydd-
om ni yn weiniaid, a chwithau yn
gryfion: a hyn hefyd yr ydym yn
ei ddymuno, *sef* eich perffeithrwydd
chwi.
10 [n] Am hynny myfi yn absennol
ydwyf yn ysgrifenu y pethau hyn,
fel pan fyddwyf bresennol nad ar-
ferwyf doster, [o] yn ol yr awdurdod
a roddes yr Arglwydd i mi er ad-
eilad, ac nid er dinystr.
11 Bellach, frodyr, byddwch [3] wych.
Byddwch berffaith, diddaner chwi,
[p] syniwch yr un peth, byddwch
heddychol; a Duw y cariad a'r
heddwch a fydd gyd â chwi.
12 [q] Anherchwch eich gilydd â
chusan sanctaidd. Y mae yr holl
saint yn eich annerch chwi.
13 Gras *ein* Harglwydd Iesu Grist,
a chariad Duw, a chymdeithas yr
Yspryd Glân, *a fyddo* gyd â chwi
oll. Amen.

¶ Yr ail at y Corinthiaid a ysgrifenwyd o Philippi ym Macedonia, gyd â Thitus a Luc.

a pen. 12. 14.
b Deut. 17. 6. a 19. 15. Heb. 10. 28.
c pen. 10. 2.
d pen. 12. 21.
e pen. 1. 23.
f Matt. 10. 20.
g Phil. 2. 7, 8. 1 Petr 3. 18.
h Rhuf. 6. 4.
i pen. 10. 3, 4.
2 *gyd âg ef.*
k 1 Cor. 11. 28.
l pen. 6. 9.
m 1 Cor. 4. 10. pen. 11. 30. a 12. 5, 9, 10.
n 1 Cor. 4. 21. pen. 2. 3. a 10. 2. a 12. 20, 21.
o pen. 10. 8.
3 *iach.*
p Rhuf. 12. 16. 1 Cor. 1. 10. 1 Petr 3. 8.
q Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 1 Thess. 5. 26. 1 Petr 5. 14.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT Y

GALATIAID.

Anno DOMINI 58.

PENNOD I.

6 *Y mae efe yn rhyfeddu iddynt ei adael ef a'r efengyl cyn gynted;* 8 *ac yn melldithio y rhai a bregethant efengyl amgen na'r hon a bregethai efe.* 11 *Nad gan ddynion y dysgodd efe yr efengyl, eithr gan Dduw.* 13 *Ac y mae yn dangos pa beth ydoedd efe cyn ei alw,* 17 *a pha beth a wnaeth efe yn y man wedi ei alw.*

PAUL, apostol, ([a] nid o ddynion,
na thrwy ddyn, eithr [b] trwy Iesu
Grist, a Duw Dad, [c] yr hwn a'i cyf-
ododd ef o feirw;)
2 A'r brodyr oll y rhai sydd gyd
â mi, at eglwysi Galatia:
3 [d] Gras *fyddo* i chwi a heddwch
oddi wrth Dduw Dad, a'n Har-
glwydd Iesu Grist;
4 [e] Yr hwn a'i rhoddes ei hun
dros ein pechodau, fel y'n gwar-
edai ni oddi wrth [f] y byd drwg

a ad. 11, 12.
b Tit. 1. 3.
c Act. 2. 24.
d Rhuf. 1. 7. 1 Cor. 1. 3. 2 Cor. 1. 2. Eph. 1. 2. Phil. 1. 2. Col. 1. 2. 1 Thess. 1. 1. 2 Thess. 1. 2.
e Tit. 2. 14.
f Es. 65. 17. Heb. 2. 5. a 6. 5. 1 Ioan 5. 19.

Anno DOMINI 58.

presennol, yn ol ewyllys Duw a'n
Tad ni;
5 I'r hwn *y byddo* gogoniant yn
oes oesoedd. Amen.
6 Y mae yn rhyfedd gennyf eich
symmud mor fuan oddi wrth yr
hwn a'ch galwodd [2]i ras Crist, at
efengyl arall:
7 [g]Yr hon nid yw arall; ond bod
rhai [h]yn eich trallodi chwi, ac yn
chwennych dattrôi efengyl Crist.
8 Eithr pe byddai [i]i ni, neu i
angel o'r nef, efengylu i chwi am-
gen na'r hyn a efengylasom i chwi,
bydded [3]anathema.
9 Megis y rhag-ddywedasom, felly
yr ydwyf yr awrhon drachefn yn
dywedyd, Os efengyla neb i chwi
amgen [k]na'r hyn a dderbyniasoch,
bydded anathema.
10 Canys yr awrhon [l]ai [4]peri
credu dynion yr wyf, ynte Duw?
neu [m]a ydwyf fi yn ceisio rhyngu
bodd dynion? canys pe rhyngwn
fodd dynion etto, ni byddwn was
i Grist.
11 Eithr yr ydwyf yn hysbysu
i chwi, frodyr, *am* yr efengyl a
bregethwyd gennyf fi, nad yw hi
[5]ddynol.
12 Canys [n]nid gan ddyn y derbyn-
iais i hi, nac y'm dysgwyd; eithr
[o]trwy ddatguddiad Iesu Grist.
13 Canys chwi a glywsoch [p]fy
ymarweddiad i gynt yn y grefydd
Iuddewig, i mi allan o fesur erlid
eglwys Dduw, a'i hanrheithio hi;
14 Ac i mi gynnyddu yn y grefydd
Iuddewig yn fwy na llawer o'm cyf-
oedion yn fy nghenedl fy hun, gan
[6]fod yn fwy awyddus i draddod-
iadau fy nhadau.
15 Ond pan welodd Duw yn dda,
[q]yr hwn a'm neillduodd i o groth fy
mam, ac a'*m* galwodd *i* trwy ei ras,
16 [r]I ddatguddio ei Fab ef ynof
fi, fel [s]y pregethwn ef ym mhlith
y cenhedloedd; yn y fan nid ym-
gynghorais â [t]chig a gwaed:
17 Ac nid euthum [7]yn fy ol i Je-
rusalem at y rhai oedd o'm blaen
i yn apostolion; ond mi a euthum
i Arabia, a thrachefn y dychwelais
i Damascus.
18 Yna ar ol tair blynedd [u]y
deuthum [8]yn fy ol i Jerusalem i
ymweled â Phetr; ac a arhosais
gyd âg ef bymtheng niwrnod.
19 Eithr *neb* arall o'r apostolion
nis gwelais, ond [x]Iago brawd yr
Arglwydd.

[2] *y'ngras.* — [g] 2 Cor. 11. 4. — [h] Act. 15. 1, 24. pen. 5. 10, 12. — [i] 1 Cor. 16. 22. — [3] *felldigedig.* — [k] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 30. 6. Dat. 22. 18. — [l] 1 Thess. 2. 4. — [4] *perswadio.* — [m] Iago 4. 4. — [5] *yn ol dyn.* — [n] 1 Cor. 15. 1, 3. ad. 1. — [o] Eph. 3. 3. — [p] Act. 8. 3. — [6] *ddwyn zêl yn fwy.* — [q] Rhuf. 1. 1. — A. D. 35. — [r] 2 Cor. 4. 6. — [s] Act. 9. 15. a 22. 21. — [t] Matt. 16. 17. Eph. 6. 12. — [7] *i fynu.* — A. D. 38. — [u] Act. 9. 26. — [8] *i fynu.* — [x] Marc 6. 3.

20 A'r pethau yr wyf yn eu hys-
grifenu attoch, [y]wele, ger bron Duw,
nad wyf yn dywedyd celwydd.
21 Wedi hynny y deuthum i wled-
ydd Syria a Cilicia;
22 Ac yr oeddwn heb fy adnabod
wrth *fy* wyneb yn eglwysi Judea
y rhai [z]oedd yng Nghrist:
23 Ond yn unig hwy a glywsent,
fod yr hwn oedd gynt yn ein herlid
ni, yr awrhon yn pregethu y ffydd,
yr hon gynt a anrheithiasai.
24 A hwy a ogoneddasant Dduw
ynof fi.

PENNOD II.

1 Y mae yn dangos pa bryd yr aeth efe i fynu i Jerusalem, ac i ba beth; 3 ac nad enwaedasid ar Titus; 11 a gwrthwynebu o hono ef Petr. 14 Paham y mae efe ac eraill, a hwythau yn Iuddewon, yn credu y cânt eu cyfiawnhâu yng Nghrist trwy ffydd, ac nid trwy weithredoedd; 20 ac na bo iddynt hwy, y rhai a gyfiawnhâwyd felly, fyw mewn pechod.

YNA wedi pedair blynedd ar
ddeg yr euthum drachefn i
fynu i Jerusalem gyd â Barnabas,
gan gymmeryd Titus hefyd gyd â
mi.
2 Ac mi a euthum i fynu yn ol
datguddiad, ac a fynegais iddynt
yr efengyl yr hon yr wyf yn ei
phregethu ym mhlith y Cenhedl-
oedd; ond o'r neilldu i'r rhai cyfrif-
ol, rhag mewn un modd [a]fy mod
yn rhedeg yn ofer, neu ddarfod i
mi redeg.
3 Eithr Titus, yr hwn oedd gyd â
mi, er ei fod yn Roegwr, ni chym-
hellwyd chwaith i enwaedu arno:
4 A hynny o herwydd [b]y gau-
frodyr a ddygasid i mewn, y rhai
a ddaethant i mewn i yspïo ein
[c]rhyddid ni yr hon sydd gennym
yng Nghrist Iesu, fel y'n caeth-
iwent ni:
5 I ba rai nid ymroisom trwy
ddarostyngiad, na ddo dros awr;
fel yr arhosai [d]gwirionedd yr efeng-
yl gyd â chwi.
6 A chan y rhai a dybid eu bod
yn rhyw beth, (pa fath *gynt* oedd-
ynt, nid yw ddim i mi; [e]nid yw
Duw yn derbyn wyneb dyn;) canys
y rhai [2]cyfrifol ni chwanegasant
ddim i mi:
7 Eithr yn y gwrthwyneb, [f]pan
welsant ddarfod ymddiried i mi am
efengyl y dïenwaediad, megis am
efengyl yr enwaediad i Petr:
8 (Canys yr hwn oedd yn gweith-
redu yn nerthol yn Petr i apostol-
iaeth yr enwaediad, [g]a nerthol-

Anno DOMINI 58. — [y] Rhuf. 9. 1. — [z] Rhuf. 16. 7. — A. D. 52. — [a] Phil. 2. 16. 1 Thess. 3. 5. — [b] 2 Cor. 11. 26. — [c] pen. 3. 25. a 5. 1, 13. — [d] ad. 14. — [e] Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11. — [2] *a dybid* eu bod yn rhyw beth. — [f] Act. 13. 46. Rhuf. 11. 13. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim. 1. 11. — [g] Act. 9. 15. a 13. 2. a 22. 21. pen. 1. 16.

Anno DOMINI 58.

weithredodd ynof finnau hefyd tu ag at y Cenhedloedd :)

9 A phan wybu Iago, a Cephas, ac Ioan, y rhai a dybid eu bod [h] yn golofnau, [i] y gras a roddwyd i mi, hwy a roddasant i mi ac i Barnabas ddehau-ddwylaw cymdeithas; fel *yr elem* ni at y Cenhedloedd, a hwythau at yr enwaediad.

10 Yn unig ar fod i ni gofio y tlodion; [k] yr hyn hefyd y bûm i ddiwyd i'w wneuthur.

11 A phan ddaeth Petr i Antiochia, mi a'i gwrthwynebais yn ei wyneb, am ei fod i'w feio.

12 Oblegid cyn dyfod rhai oddi wrth Iago, [l] efe a fwyttaodd gyd â'r Cenhedloedd: ond wedi iddynt ddyfod, efe a giliodd, ac a neillduodd ei hun oddi wrthynt, gan ofni y rhai oedd o'r enwaediad.

13 A'r Iuddewon eraill hefyd a gyd-ragrithiasant âg ef; yn gymmaint ag y dygwyd Barnabas hefyd i'w rhagrith hwy.

14 Eithr pan welais i nad oeddynt yn iawn-droedio at [m] wirionedd yr efengyl, mi a ddywedais wrth Petr [n] yn *eu* gŵydd *hwy* oll, [o] Os wyt ti, a thi yn Iuddew, yn byw fel y Cenhedloedd, ac nid fel yr Iuddewon, paham yr wyt ti yn cymmell y Cenhedloedd i fyw yn Iuddewaidd?

15 Nyni, *y rhai* wrth naturiaeth *ydym* [p] Iuddewon, ac nid o'r Cenhedloedd [q] yn bechaduriaid,

16 [r] Yn gwybod nad ydys yn cyfiawnhâu dyn trwy weithredoedd y ddeddf, ond [s] trwy ffydd Iesu Grist, ninnau hefyd a gredasom yng Nghrist Iesu, fel y'n cyfiawnhâer trwy ffydd Crist, ac nid trwy weithredoedd y ddeddf: oblegid [t] ni chyfiawnhêir un cnawd trwy weithredoedd y ddeddf.

17 Ac os, wrth geisio ein cyfiawnhâu yng Nghrist, y'n caed ninnau hefyd [u] yn bechaduriaid, *a ydyw* Crist am hynny yn weinidog pechod? Na atto Duw.

18 Canys os wyf fi yn adeiladu drachefn y pethau a ddistrywiais, yr wyf yn fy ngwneuthur fy hun yn droseddwr.

19 Canys yr wyf fi [x] trwy y ddeddf [y] wedi marw i'r ddeddf, fel y byddwn [z] fyw i Dduw.

20 Mi [a] a groeshoeliwyd gyd â Christ: eithr byw ydwyf; etto nid myfi, ond Crist sydd yn byw ynof fi: a'r hyn yr ydwyf yr awrhon yn ei fyw yn y cnawd, ei fyw yr ydwyf trwy ffydd Mab Duw, [b] yr hwn a'm carodd, ac a'i dodes ei hun drosof fi.

21 Nid wyf yn dirymmu gras Duw: canys [c] os o'r ddeddf *y mae* cyfiawnder, yna y bu Crist farw yn ofer.

PENNOD III.

1 Mae efe yn gofyn pa beth a'u cynhyrfodd hwy i ymadael â'r ffydd, ac i lynu wrth y gyfraith. 6 Y rhai a gredant a gyfiawnhêir, 9 ac a fendithir gyd âg Abraham: 10 a hyn y mae efe yn ei ddangos trwy lawer o resymmau.

O Y Galatiaid ynfyd, [a] pwy a'ch [2] llygad-dynodd chwi fel nad ufuddhâech i'r gwirionedd, i ba rai o flaen eu llygaid y portreiadwyd Iesu Grist, wedi ei groeshoelio yn eich plith?

2 Hyn yn unig a ewyllysiaf ei ddysgu gennych; Ai wrth weithredoedd y ddeddf y derbyniasoch [b] yr Yspryd, ynte wrth wrandawiad ffydd?

3 A ydych chwi mor ynfyd? gwedi i chwi ddechreu yn yr Yspryd, a berffeithir chwi yr awrhon yn y cnawd?

4 [c] A ddïoddefasoch gymmaint yn ofer? os *yw* ofer hefyd.

5 Yr hwn gan hynny sydd yn trefnu i chwi yr Yspryd, ac yn gwneuthur gwyrthiau yn eich plith, *ai* o weithredoedd y ddeddf, neu o wrandawiad ffydd *y mae?*

6 Megis y credodd [d] Abraham i Dduw, ac y cyfrifwyd iddo yn gyfiawnder.

7 Gwybyddwch felly mai [e] y rhai sydd o ffydd, y rhai hynny yw plant Abraham.

8 [f] A'r ysgrythyr yn rhag-weled mai trwy ffydd y mae Duw yn cyfiawnhâu y cenhedloedd, a ragefengylodd i Abraham, *gan ddywedyd,* [g] Ynot ti y bendithir yr holl genhedloedd.

9 Felly gan hynny, y rhai sydd o ffydd a fendithir gyd âg Abraham ffyddlawn.

10 Canys cynnifer ag y sydd o weithredoedd y ddeddf, dan felldith y maent: canys ysgrifenwyd, [h] Melldigedig *yw* pob un nid yw yn aros yn yr holl bethau a ysgrifenir yn llyfr y ddeddf, i'w gwneuthur hwynt.

11 Ac [i] na chyfiawnhêir neb trwy y ddeddf ger bron Duw, eglur *yw:*

Margin (left): [h] Matt. 16. 18. [i] Rhuf. 1. 5. a 12. 3. a 15. 15. Eph. 3. 8. [k] Act. 24. 17. [l] Act. 10. 28. a 11. 3. [m] ad. 5. [n] 1 Tim. 5. 20. [o] Act. 10. 28. [p] Act. 15. 10, 11. [q] Eph. 2. 3, 12. [r] Act. 13. 33. [s] Rhuf. 1. 17. a 3. 22, 28. a 8. 3. Heb. 7. 18, 19. [t] Ps. 143. 2. Rhuf. 3. 20. pen. 3. 11. [u] 1 Ioan 3. 8, 9. [x] pen. 5. 1. [y] Rhuf. 6. 14. a 7. 4, 6. [z] Rhuf. 6. 11. 2 Cor. 5. 15. 1 Thess. 5. 10. 1 Petr 4. 2. [a] Rhuf. 6. 6. pen. 5. 24.

Margin (right): Anno DOMINI 58. [b] pen. 1. 4. Eph. 5. 2. Tit. 2. 14. [c] Heb. 7. 11. [a] pen. 5. 7. [2] *rheibiodd.* [b] Act. 2. 38. a 8. 15. a 15. 8. Eph. 1. 13. Heb. 6. 4. [c] 2 Ioan 8. [d] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Iago 2. 23. [e] Rhuf. 4. 11, 12, 16. [f] Rhuf. 9. 17. ad. 22. [g] Gen. 12. 3. a 18. 18. a 22. 18. Act. 3. 25. [h] Deut. 27. 26. [i] pen. 2. 16.

Anno DOMINI 58.

[k] Heb. 10. 38.
[l] Rhuf. 4. 4, 5. a 10. 5, 6. a 11. 6.
[m] Lef. 18. 5.
[n] Rhuf. 8. 3. 2 Cor. 5. 21.
[o] Deut. 21. 23.
[p] Es. 32. 15. a 44. 3. Jer. 31. 33. a 32. 40. Ezec. 11. 19. a 36. 27. Joel 2. 28, 29. Zech. 12. 10.
[q] Heb. 9. 17.
[3] *testament.*
[r] Gen. 17. 7. ad. 8.
[s] 1 Cor. 12. 12.
[t] Exod. 12. 40, 41.
[u] Rhuf. 4. 13, 14.
[x] Rhuf. 8. 17.
[4] *mwyach.*
[y] Ioan 15. 22. Rhuf. 4. 15. a 5. 20. a 7. 8. 1 Tim. 1. 9.
[z] Act. 7. 53.
[a] Deut. 5. 5. Ioan 1. 17. Act. 7. 38. 1 Tim. 2. 5.
[b] Rhuf. 3. 9, 19, 23. a 11. 32.
[c] ad. 8.
[d] Rhuf. 10. 4.

oblegid, [k] Y cyfiawn a fydd byw
trwy ffydd.
12 [l] A'r ddeddf nid yw o ffydd:
eithr, [m] Y dyn a wna y pethau hyn-
ny, a fydd byw ynddynt.
13 [n] Crist a'n llwyr-brynodd oddi
wrth felldith y ddeddf, gan ei
wneuthur yn felldith trosom: canys
y mae yn ysgrifenedig, [o] Melldig-
edig *yw* pob un sydd y'nghrôg ar
bren:
14 Fel y delai bendith Abraham
ar y Cenhedloedd, trwy Grist Iesu;
fel y derbyniem [p] addewid yr Ys-
pryd trwy ffydd.
15 Y brodyr, dywedyd yr wyf ar
wedd ddynol; [q] Cyd na byddo ond
[3] ammod dyn, wedi y cadarnhâer,
nid yw neb yn ei ddirymmu neu
yn rhoddi atto.
16 [r] I Abraham y gwnaethpwyd yr
addewidion, ac i'w had ef. Nid yw
yn dywedyd, Ac i'w hadau, megis
am lawer; ond megis am un, Ac
i'th had di, yr hwn yw [s] Crist.
17 A hyn yr wyf yn ei ddywedyd,
am yr ammod a gadarnhâwyd o'r
blaen gan Dduw yng Nghrist, nad
yw y ddeddf, [t] oedd bedwar cant a
deg ar hugain o flynyddoedd wedi,
yn ei ddirymmu, [u] i wneuthur yr
addewid yn ofer.
18 Canys [x] os o'r ddeddf *y mae* yr
etifeddiaeth, nid *yw* [4] hayach o'r
addewid: ond Duw a'*i* rhad-rodd-
odd i Abraham trwy addewid.
19 Beth gan hynny *yw* y ddeddf?
[y] Oblegid troseddau y rhoddwyd hi
yn ychwaneg, hyd oni ddelai yr had,
i'r hwn y gwnaethid yr addewid; *a
hi* [z] a drefnwyd trwy angelion yn
llaw [a] cyfryngwr.
20 A chyfryngwr nid yw i un; ond
Duw sydd un.
21 *A ydyw* y ddeddf gan hynny
yn erbyn addewidion Duw? Na at-
to Duw: canys pe rhoisid deddf a
allasai fywhâu, yn wir o'r ddeddf
y buasai cyfiawnder.
22 Eithr [b] cyd-gauodd [c] yr ys-
grythyr bob peth dan bechod, fel
y rhoddid yr addewid trwy ffydd
Iesu Grist i'r rhai sydd yn credu.
23 Eithr cyn dyfod ffydd, y'n cad-
wyd dan y ddeddf, wedi ein cyd-gau
i'r ffydd, yr hon oedd i'w datguddio.
24 [d] Y ddeddf gan hynny oedd ein
hathraw ni at Grist, fel y'n cyfiawn-
hâid trwy ffydd.
25 Eithr wedi dyfod ffydd, nid
ydym mwyach dan athraw.

26 Canys chwi oll [e] ydych blant i
Dduw trwy ffydd yng Nghrist Iesu.
27 Canys [f] cynnifer o honoch ag
a fedyddiwyd yng Nghrist, [g] a wisg-
asoch Grist.
28 [h] Nid oes nac Iuddew na
Groegwr, nid oes na chaeth na
rhydd, nid oes na gwrryw na ben-
yw: canys chwi oll [i] un ydych yng
Nghrist Iesu.
29 Ac [k] os eiddo Crist *ydych*, yna
had Abraham ydych, ac [l] etifeddion
yn ol yr addewid.

PENNOD IV.

1 *Ein bod ni dan y ddeddf hyd ddyfodiad Crist, fel y mae yr etifedd dan ei ymgeleddwr nes ei ddyfod i'w oed: 5 eithr darfod i Grist ein rhyddhâu ni oddi wrth y ddeddf: 7 nad ydym ni gan hynny weision iddi mwyach. 14 Y mae efe yn cofio eu hewyllys da hwynt tu ag atto ef, a'r eiddo yntau tu ag attynt hwythau; 22 ac yn dangos mai meibion i Abraham ydym ni, o'r wraig rydd.*

A *HYN* yr wyf yn ei ddywedyd:
dros gymmaint o amser ag y
mae yr etifedd yn fachgen, nid oes
dim rhagor rhyngddo a gwas, er ei
fod yn arglwydd ar y cwbl;
2 Eithr y mae efe dan ymgeledd-
wyr a llywodraethwyr, hyd yr amser
a osodwyd gan y tad.
3 Felly ninnau hefyd, pan oedd-
ym fechgyn, oeddym gaethion dan
[a] wyddorion y byd:
4 Ond [b] pan ddaeth cyflawnder yr
amser, y danfonodd Duw ei Fab,
[c] wedi ei wneuthur [d] o wraig, [e] wedi
ei wneuthur dan y ddeddf;
5 Fel y prynai y rhai *oedd* dan y
ddeddf, [f] fel y derbyniem y mab-
wysiad.
6 Ac o herwydd eich bod yn feib-
ion, yr anfonodd Duw [g] Yspryd ei
Fab i'ch calonnau chwi, yn llefain,
Abba, Dad.
7 Felly nid wyt ti mwy yn was,
ond yn fab; [h] ac os mab, etifedd
hefyd i Dduw trwy Grist.
8 Eithr y pryd hynny, pan oedd-
ych heb adnabod Duw, [i] chwi a
wasanaethasoch y rhai wrth natur-
iaeth nid ydynt dduwiau.
9 Ac yn awr, [k] a chwi yn adnabod
Duw, ond yn hytrach yn adnabydd-
us gan Dduw, [l] pa fodd yr ydych
yn troi [2] drachefn at [m] yr egwydd-
orion llesg a thlodion, y rhai yr
ydych yn chwennych drachefn o
newydd eu gwasanaethu?
10 [n] Cadw yr ydych ddiwrnodau,
a misoedd, ac amseroedd, a blyn-
yddoedd.

Anno DOMINI 58.

[e] Ioan 1. 12. pen. 4. 5.
[f] Rhuf. 6. 3.
[g] Rhuf. 13. 14.
[h] Rhuf. 10. 12. 1 Cor. 12. 13.
[i] Eph. 2. 14, 15.
[k] Gen. 21. 12.
[l] Eph. 3. 6.
[a] Col. 2. 20.
[b] Marc 1. 15. Eph. 1. 10.
[c] Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 3. Phil. 2. 7.
[d] Gen. 3. 15.
[e] Matt. 5. 17.
[f] Ioan 1. 12. pen. 3. 26. Eph. 1. 5.
[g] Rhuf. 8. 15.
[h] Rhuf. 8. 16, 17.
[i] 1 Cor. 12. 2. Eph. 2. 11, 12.
[k] 1 Cor. 8. 3. a 13. 12.
[l] Col. 2. 20.
[2] *yn ol.*
[m] Heb. 7. 18.
[n] Rhuf. 14. 5. Col. 2. 16.

Anno DOMINI 58.

11 Y mae arnaf ofn am danoch,
rhag darfod i mi boeni wrthych yn
ofer.
12 Byddwch fel fyfi, canys *yr
wyf* fi fel chwi, y brodyr, attolwg
i chwi: [o] ni wnaethoch i mi ddim
cam.
13 A chwi a wyddoch mai [p] trwy
wendid y cnawd yr efengylais i
chwi y waith gyntaf.
14 A'm profedigaeth, yr hon *oedd*
yn fy nghnawd, ni ddïystyrasoch,
ac ni ddirmygasoch; eithr chwi
a'm derbyniasoch [q] megis angel
Duw, [r] megis Crist Iesu.
15 Beth wrth hynny oedd eich
dedwyddwch chwi? canys tystio
yr wyf i chwi, pe *buasai* bosibl,
y tynnasech eich llygaid, ac a'u
rhoisech i mi.
16 A euthum i gan hynny yn elyn
i chwi, wrth ddywedyd i chwi y
gwir?
17 Y maent yn rhoi [s] mawr-serch
arnoch, *ond* nid yn dda; eithr
chwennych y maent [3] eich cau chwi
allan, fel y rhoddoch fawr-serch
arnynt hwy.
18 Eithr da *yw* dwyn mawr-serch
mewn peth da yn wastadol, ac nid
yn unig tra fyddwyf bresennol gyd
â chwi.
19 [t] Fy mhlant bychain, y rhai yr
wyf yn eu hesgor drachefn, hyd
oni ffurfier Crist ynoch;
20 *Ac* mi a fynnwn pe bawn yn
awr gyd â chwi, a newidio fy llais;
o herwydd yr wyf yn ammeu [4] o
honoch.
21 Dywedwch i mi, y rhai ydych
yn chwennych bod dan y ddeddf,
onid ydych chwi yn clywed y
ddeddf?
22 Canys y mae yn ysgrifenedig,
fod i Abraham ddau fab; [u] un o'r
wasanaeth-ferch, ac [x] un o'r *wraig*
rydd.
23 Eithr yr hwn *oedd* o'r wasan-
aeth-ferch, [y] a aned yn ol y cnawd;
a'r hwn *oedd* o'r *wraig* rydd, trwy
yr addewid.
24 Yr hyn bethau ydynt mewn
[5] alegori: canys y rhai hyn yw y
ddau [6] destament; un yn ddïau o
fynydd Sina, yn cenhedlu i gaeth-
iwed, yr hon yw Agar:
25 Canys yr Agar yma yw myn-
ydd Sina yn Arabia, ac y mae yn
cyfatteb i'r Jerusalem *sydd* yn
awr; ac y mae yn gaeth, *hi* a'i
phlant.

[o] 2 Cor. 2. 5.
[p] 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 11. 30.
[q] Mal. 2. 7. Zech. 12. 8.
[r] Matt. 10. 40. Ioan 13. 20. 1 Thess. 2. 13.
[s] Rhuf. 10. 2. 2 Cor. 11. 2.
[3] *ein cau ni.*
[t] 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. Iago 1. 18.
[4] *am danoch.*
[u] Gen. 16. 15.
[x] Gen. 21. 2.
[y] Rhuf. 9. 7, 8. Heb. 11. 11.
[5] *cyffelybiaeth.*
[6] *gyfammod.*

Anno DOMINI 58.

26 Eithr [z] y Jerusalem *honno* uch-
od sydd rydd, yr hon yw ein mam
ni oll.
27 Canys ysgrifenedig yw, [a] Lla-
wenhâ, di yr ammhlantadwy, yr hon
nid wyt yn eppilio; torr allan a
llefa, yr hon nid wyt yn esgor:
canys i'r [7] unig y mae llawer mwy
o blant nag i'r hon y mae iddi wr.
28 A ninnau, frodyr, megis *yr
oedd* Isaac, ydym [b] blant yr add-
ewid.
29 Eithr megis y pryd hwnnw,
[c] yr hwn a anwyd yn ol y cnawd
a erlidiai yr hwn *a anwyd* yn ol
yr Yspryd, felly yr awrhon hefyd.
30 Ond beth y mae yr [d] ysgrythyr
yn ei ddywedyd? [e] Bwrw allan y
wasanaeth-ferch a'i mab: canys
[f] ni chaiff mab y wasanaeth-ferch
etifeddu gyd â mab y *wraig* rydd.
31 Felly, frodyr, nid plant i'r
wasanaeth-ferch ydym, ond i'r
wraig rydd.

PENNOD V.

1 Y mae yn eu hannog hwy i sefyll yn eu rhyddid, 3 ac nad arferont enwaediad; 13 eithr yn hytrach cariad, yr hwn yw cyflawnder y gyfraith. 19 Y mae yn rhifo gweithredoedd y cnawd, 22 a ffrwythau yr Yspryd; 25 ac yn eu hannog i rodio yn yr Yspryd.

SEFWCH gan hynny yn [a] y rhydd-
id â'r hwn y rhyddhaodd Crist
ni; ac na ddalier chwi drachefn
[b] dan iau caethiwed.
2 Wele, myfi Paul wyf yn dywed-
yd wrthych, [c] Os enwaedir chwi, ni
lesâ Crist ddim i chwi.
3 Ac yr wyf yn tystiolaethu dra-
chefn i bob dyn a'r a enwaedir, ei
fod ef yn ddyledwr i [2] gadw yr holl
ddeddf.
4 Chwi a aethoch yn ddifudd
oddi wrth Grist, y rhai ydych yn
ymgyfiawnhâu yn y ddeddf: chwi
a syrthiasoch ymaith oddi wrth
ras.
5 Canys nyni yn yr Ypsryd trwy
ffydd ydym yn disgwyl [d] gobaith
cyfiawnder.
6 Canys [e] yng Nghrist Iesu ni all
enwaediad ddim, na dïenwaediad;
ond [f] ffydd yn gweithio trwy gar-
iad.
7 Chwi [g] a redasoch yn dda; [h] pwy
a'ch [3] rhwystrodd chwi, fel nad
ufuddhâech i'r gwirionedd?
8 Y cynghor *hwn* nid *yw* oddi
wrth yr hwn [i] sydd yn eich galw
chwi.

[z] Es. 2. 2. Heb. 12. 22. Dat. 3. 12. a 21. 2, 10.
[a] Es. 54. 1.
[7] *amddifad.*
[b] Rhuf. 9. 8.
[c] Gen. 21. 9.
[d] pen. 3. 8, 22.
[e] Gen. 21. 10, 12.
[f] Ioan 8. 35.
[a] Ioan 8. 32. Rhuf. 6. 18.
[b] Act. 15. 10. pen. 2. 4.
[c] Act. 15. 1. a 16. 3.
[2] *wneuthur.*
[d] 2 Tim. 4. 8.
[e] 1 Cor. 7. 19. pen. 6. 15. Col. 3. 11.
[f] 1 Thess. 1. 3.
[g] 1 Cor. 9. 24.
[h] pen. 3. 1.
[3] *gyrrodd yn ol.*
[i] pen. 1. 6.

9 [k]Y mae ychydig lefain yn lefeinio yr holl does.

10 [l]Y mae gennyf fi hyder am danoch yn yr Arglwydd, na syniwch chwi ddim arall: ond [m]y neb sydd yn eich trallodi a ddwg farnedigaeth, pwy bynnag fyddo.

11 A myfi, frodyr, os yr enwaediad etto yr wyf yn ei bregethu, [n]paham y'm herlidir etto? yn wir tynnwyd ymaith [o]dramgwydd y groes.

12 [p]Mi a fynnwn, ïe, pe torrid ymaith y rhai sydd yn aflonyddu arnoch.

13 Canys i ryddid y'ch galwyd chwi, frodyr: yn unig [q]nac *arferwch* y rhyddid yn achlysur i'r cnawd, ond [r]trwy gariad gwasanaethwch eich gilydd.

14 Canys [s]yr holl ddeddf a gyflawnir mewn un gair, *sef* yn hwn; [t]Câr dy gymmydog fel ti dy hun.

15 Ond os [4]cnoi a thraflyngcu eich gilydd yr ydych, gwyliwch na ddifethir chwi gan eich gilydd.

16 Ac yr wyf yn dywedyd, [u]Rhodiwch yn yr Yspryd, ac [5]na chyflawnwch drachwant y cnawd.

17 Canys y mae y [6]cnawd yn chwennychu yn erbyn yr Yspryd, a'r Yspryd yn erbyn y cnawd: a'r rhai hyn a wrthwynebant eu gilydd, [x]fel na alloch wneuthur beth bynnag a ewyllysioch.

18 Ond [y]os gan yr Yspryd y'ch arweinir, nid ydych dan y ddeddf.

19 Hefyd [z]amlwg yw gweithredoedd y cnawd; y rhai yw, torrprïodas, godineb, aflendid, anlladrwydd,

20 Delw-addoliaeth, swyn-gyfaredd, [7]casineb, cynhennau, gwŷnfydau, llid, ymrysonau, ymbleidio, heresiau,

21 Cenfigennau, llofruddiaeth, meddwdod, cyfeddach, a chyffelyb i'r rhai hyn: am y rhai yr wyf fi yn rhag-ddywedyd wrthych, megis ag y rhag-ddywedais, [a]na chaiff y rhai sydd yn gwneuthur y cyfryw bethau etifeddu teyrnas Dduw.

22 Eithr [b]ffrwyth yr Yspryd yw, cariad, llawenydd, tangnefedd, hirymaros, cymmwynasgarwch, daioni, ffydd, addfwynder, [8]dirwest:

23 [c]Yn erbyn y cyfryw nid oes ddeddf.

24 A'r rhai *sydd* yn eiddo Crist, [d]a groeshoeliasant y cnawd, â'i wŷniau a'i chwantau.

Anno DOMINI 58.
k 1 Cor. 5. 6.
l 2 Cor. 2. 3. a 8. 22.
m pen. 1. 7.
n 1 Cor. 15. 30.
o 1 Cor. 1. 23.
p Jos. 7. 25. 1 Cor. 5. 13.
q 1 Cor. 8. 9. 1 Petr 2. 16. 2 Petr 2. 19. Judas 4, 9.
r 1 Cor. 9. 19. pen. 6. 2.
s Matt. 7. 12. Iago 2. 8.
t Lef. 19. 18. Matt. 22. 39. Rhuf. 13. 8, 9.
4 *brathu.*
u Rhuf. 6. 12.
5 *ni.*
6 Rhuf. 7. 23. a 8. 6, 7.
x Rhuf. 7. 15, 19.
y Rhuf. 6. 14. a 8. 2.
z 1 Cor. 3. 3. Eph. 5. 3. Col. 3. 5. Iago 3. 14.
7 *gelyniaeth.*
a 1 Cor. 6. 9. Eph. 5. 5. Col. 3. 6. Dat. 22. 15.
b Ioan 15. 2. Eph. 5. 9.
8 *cymmedrolrwydd.*
c 1 Tim. 1. 9.
d Rhuf. 6. 6. pen. 2. 20.

25 [e]Os byw yr ydym yn yr Yspryd, rhodiwn hefyd yn yr Yspryd.

26 [f]Na fyddwn wag-ogoneddgar, gan ymannog ein gilydd, gan ymgenfigennu wrth ein gilydd.

PENNOD VI.

1 *Y mae yn eu hannog i ymddwyn yn llariaidd tu ag at frawd a lithrodd;* 2 *ac i ddwyn bob un faich eu gilydd:* 6 *i fod yn hael tu ag at eu dysgawdwyr;* 9 *ac na ddiffygiont yn gwneuthur da.* 12 *Y mae yn dangos pa beth yw amcan y rhai sydd yn pregethu yr enwaediad.* 14 *Nad yw efe yn gorfoleddu mewn dim, ond y'nghroes Crist.*

Y BRODYR, [a]os goddiweddir dyn ar ryw fai, chwychwi [b]y rhai ysprydol, adgyweiriwch y cyfryw un mewn yspryd addfwynder; gan dy ystyried dy hun, rhag dy demtio dithau.

2 Dygwch feichiau eich gilydd, ac felly cyflawnwch [c]gyfraith Crist.

3 Oblegid [d]os tybia neb ei fod yn rhyw beth, ac yntau heb fod yn ddim, y mae efe yn ei [2]dwyllo ei hun.

4 Eithr [e]profed pob un ei waith ei hun; ac yna y caiff orfoledd ynddo ei hun yn unig, ac [f]nid mewn arall.

5 Canys [g]pob un a ddwg ei faich ei hun.

6 A [h]chyfranned yr hwn a ddysgwyd yn y gair â'r hwn sydd yn ei ddysgu, ym mhob peth da.

7 [i]Na thwyller chwi: ni watworir Duw: canys [k]beth bynnag a hauo dyn, hynny hefyd a fêd efe.

8 Oblegid [l]yr hwn sydd yn hau i'w gnawd ei hun, o'r cnawd a fêd lygredigaeth: eithr yr hwn sydd yn hau i'r Yspryd, o'r Yspryd a a fêd fywyd tragywyddol.

9 Eithr [m]yn gwneuthur daioni na ddïogwn: canys yn ei iawn bryd y medwn, [n]oni ddiffygiwn.

10 Am [o]hynny tra yr ydym yn cael amser cyfaddas, gwnawn dda i bawb, ond yn enwedig i'r rhai sydd o [p]deulu y ffydd.

11 Gwelwch cyhyd y llythyr a ysgrifenais attoch â'm llaw fy hun.

12 Cynnifer ag sydd yn ewyllysio ymdeccâu yn y cnawd, y rhai hyn sydd yn eich cymmell i'ch enwaedu; [q]yn unig fel nad erlidier hwy oblegid croes Crist.

13 Canys nid yw y rhai a enwaedir, eu hunain yn cadw y ddeddf; ond ewyllysio y maent enwaedu

Anno DOMINI 58.
e Rhuf. 8. 4, 5.
f Phil. 2. 3.
a Rhuf. 14. 1. a 15. 1.
b 1 Cor. 2. 15. a 3. 1.
c Ioan 13. 34. a 15. 12.
d 1 Cor. 8. 2. pen. 2. 6.
2 Gr. *feddwl-dwyllo.*
e 1 Cor. 11. 28.
f Edrych Luc 18. 11.
g 1 Cor. 3. 8.
h 1 Cor. 9. 11, 14.
i 1 Cor. 6. 9.
k Luc 16. 25. Rhuf. 2. 6. 2 Cor. 9. 6.
l Job 4. 8. Rhuf. 8. 13.
m 2 Thess. 3. 13.
n Heb. 12. 3, 5.
o Ioan 12. 35. 1 Thess. 5. 15.
p Eph. 2. 10.
q Phil. 3. 18.

Anno DOMINI 58.

arnoch chwi, fel [3] y gorfoleddont
yn eich cnawd chwi.
14 Eithr na atto Duw i mi ymffrostio
ond y'nghroes ein Harglwydd
Iesu Grist, trwy [4] yr hwn
[r] y croeshoeliwyd y byd i mi, a
minnau i'r byd.
15 Canys [s] yng Nghrist Iesu ni
ddichon enwaediad ddim, na dïenwaediad,
ond [t] creadur newydd.
16 [u] A chynnifer ag a rodiant yn
ol y rheol hon, tangnefedd arnynt
a thrugaredd, ac ar [x] Israel Duw.
17 O hyn allan na flined neb fi:
canys [y] dwyn yr wyf fi yn fy nghorph
nodau yr Arglwydd Iesu.
18 Gras ein Harglwydd Iesu Grist
a fyddo gyd â'ch yspryd chwi,
frodyr. Amen.

¶ At y Galatiaid yr ysgrifenwyd o Rufain.

> [3] *yr ymffrostiont.* [4] *ba un y.* [r] Rhuf. 6. 6. pen. 2. 20. [s] 1 Cor. 7. 19. pen. 5. 6. Col. 3. 11. [t] 2 Cor. 5. 17.
>
> [u] Ps. 125. 5. [x] Rhuf. 2. 29. a 4. 12. pen. 3. 9, 29. Phil. 3. 3. [y] 2 Cor. 4. 10.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT YR

EPHESIAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

1 Ar ol cyfarch yr Ephesiaid, 3 a dïolch drostynt, 4 y mae efe yn crybwyll am ein hetholedigaeth ni, 6 a'n mabwysiad trwy ras, 11 yr hyn yw gwir ffynnon iachawdwriaeth dyn: 13 ac am na ellir yn hawdd gyrhaeddyd uchder y dirgelwch hwn, 16 y mae yn gweddïo ar iddynt ddyfod 18 i gyflawn wybodaeth 20 a meddiant o hono yng Nghrist.

PAUL, apostol Iesu Grist trwy
ewyllys Duw, [a] at y saint sydd
yn Ephesus, a'r ffyddloniaid yng
Nghrist Iesu:
2 [b] Gras *fyddo* i chwi, a thangnefedd,
oddi wrth Dduw ein Tad, a'r
Arglwydd Iesu Grist.
3 [c] Bendigedig *fyddo* Duw a Thad
ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn
a'n bendithiodd ni â phob bendith
ysprydol yn y nefolion [2] *leoedd* yng
Nghrist:
4 Megis [d] yr etholodd efe ni ynddo
ef cyn seiliad y byd, fel [e] y byddem
yn sanctaidd ac yn ddifeius ger ei
fron ef mewn cariad:
5 [f] Wedi iddo ein rhagluniaethu
ni [g] i fabwysiad trwy Iesu Grist
iddo ei hun, yn ol boddlonrwydd
ei ewyllys ef,
6 Er mawl gogoniant ei ras ef,
trwy yr hwn [3] y gwnaeth ni yn
gymmeradwy yn [h] yr Anwylyd:
7 [i] Yn yr hwn y mae i ni brynedigaeth
trwy ei waed ef, *sef* maddeuant
pechodau, yn ol [k] cyfoeth ei
ras ef;
8 Trwy yr hwn y bu efe helaeth i
ni ym mhob doethineb a deall,
9 [l] Gwedi iddo hysbysu i ni ddirgelwch
ei ewyllys, yn ol ei foddlonrwydd
ei hun, yr hon a arfaethasai
efe ynddo ei hun:
10 [4] Fel y'ngoruchwyliaeth [m] cyflawnder
yr amseroedd, y gallai
grynhôi ynghyd yng Nghrist [n] yr
holl bethau sydd yn y nefoedd, ac
ar y ddaear, ynddo ef:
11 Yn yr hwn [5] y'n [o] dewiswyd
hefyd, wedi ein rhagluniaethu yn
ol arfaeth yr hwn sydd yn gweithio
pob peth wrth gynghor ei ewyllys
ei hun:
12 Fel y byddem ni er mawl i'w
ogoniant ef, y rhai o'r blaen a [6] obeithiasom
yng Nghrist.
13 Yn yr hwn *y gobeithiasoch*
chwithau hefyd, wedi i chwi glywed
gair y gwirionedd, efengyl eich
iachawdwriaeth: yn yr hwn hefyd,
wedi i chwi gredu, [p] y'ch seliwyd
trwy Lân Yspryd yr addewid;
14 [q] Yr hwn yw [7] ernes ein hetifeddiaeth
ni, hyd [r] bryniad [8] y pwrcas,
i fawl ei ogoniant ef.
15 O herwydd hyn minnau hefyd,
[s] wedi clywed eich ffydd yn yr Arglwydd
Iesu, a'ch cariad tu ag at
yr holl saint,
16 [t] Nid wyf yn peidio â dïolch
drosoch, gan wneuthur coffa am
danoch yn fy ngweddïau;
17 Ar [u] i Dduw ein Harglwydd
Iesu Grist, Tad y gogoniant, roddi
i chwi Yspryd doethineb a datguddiad,
trwy ei adnabod ef:
18 Wedi goleuo llygaid eich meddyliau;
fel y gwypoch beth yw gobaith
ei alwedigaeth ef, a pheth *yw*
golud gogoniant ei etifeddiaeth ef
yn y saint,
19 A pheth *yw* rhagorol fawredd
ei nerth ef tu ag attom ni y rhai
ŷm yn credu, [x] yn ol gweithrediad
[9] nerth ei gadernid ef;
20 Yr hon a weithredodd efe yng
Nghrist, pan [y] y cyfododd ef o
feirw, ac [z] a'i gosododd i eistedd ar
ei ddeheulaw ei hun yn y nefolion
leoedd,

> [a] Rhuf. 1. 7. 2 Cor. 1. 1. [b] Gal. 1. 3. [c] 2 Cor. 1. 3. 1 Petr 1. 3. [2] bethau, pen. 6. 12. [d] 2 Tim. 1. 9. [e] Col. 1. 22. [f] Rhuf. 8. 29, 30. [g] Rhuf. 8. 15. Gal. 4. 5. [3] Neu, *y rhad-garodd ni.* [h] Matt. 3. 17. [i] Act. 20. 28. [k] Rhuf. 9. 23. pen. 2. 7. a 3. 8, 16. Phil. 4. 19. [l] Rhuf. 16. 25. [4] *Hyd lywodraeth cyflawnder yr amseroedd i grynhôi, &c.* [m] Gal. 4. 4. Heb. 1. 2. 1 Petr 1. 20. [n] Col. 1. 20.
>
> [5] Neu, *y cawsom etifeddiaeth.* [o] Act. 26. 18. Col. 1. 12. [6] *ymddiriedasom.* [p] 2 Cor. 1. 22. pen. 4. 30. [q] 2 Cor. 5. 5. [7] *gwystl.* [r] Luc 21. 28. Rhuf. 8. 23. pen. 4. 30. [8] *y meddiant a bwrcaswyd.* [s] Col. 1. 4. Philem. 5. [t] Rhuf. 1. 9. Phil. 1. 3, 4. 1 Thess. 1. 2. 2 Thess. 1. 3. [u] Ioan 20. 17. [x] pen. 3. 7. Col. 2. 12. [9] *ei nerthol gadernid ef.* [y] Act. 2. 24. [z] Ps. 110. 1.

Anno DOMINI 64.

21 [a] Goruwch pob [b] tywysogaeth, ac
awdurdod, a gallu, ac arglwydd-
iaeth, a phob enw a enwir, nid yn
unig yn y byd hwn, ond hefyd yn
yr hwn a ddaw:
22 Ac [c] a ddarostyngodd bob peth
dan ei draed ef, ac a'i rhoddes ef
[d] yn ben uwch law pob peth i'r
eglwys,
23 [e] Yr hon yw ei gorph ef, ei
gyflawnder ef, [f] yr hwn sydd yn
cyflawni oll yn oll.

PENNOD II.

1 Trwy gyffelybu yr hyn oeddym ni wrth 3 naturiaeth â'r hyn ydym ni 5 trwy ras, 10 y mae yn dangos ddarfod ein creu ni i weithredoedd da; 13 a chan ein bod ni wedi ein dwyn yn agos trwy Grist, na ddylem ni fyw megis 11 Cenhedloedd, ac 12 estroniaid gynt; ond megis 19 cyd-ddinasyddion â'r saint, a theulu Duw.

A [a] CHWITHAU *a fywhaodd efe,*
pan oeddych feirw mewn cam-
weddau a phechodau;
2 [b] Yn y rhai y rhodiasoch gynt
yn ol helynt y byd hwn, yn ol
[c] tywysog llywodraeth yr awyr, yr
yspryd sydd yr awrhon yn gweithio
[d] ym mhlant anufudd-dod;
3 [e] Ym mysg y rhai hefyd y bu
ein hymarweddiad ni oll gynt, yn
chwantau ein cnawd, gan wneuthur
ewyllysiau y cnawd a'r meddyliau;
ac [f] yr oeddym ni wrth naturiaeth
yn blant digofaint, megis eraill.
4 Eithr Duw, [g] yr hwn sydd gyf-
oethog o drugaredd, o herwydd ei
fawr gariad trwy yr hwn y carodd
efe ni,
5 [h] Ië, pan oeddym feirw mewn
camweddau, a'n [i] cyd-fywhaodd ni
gyd â Christ, ([k] trwy ras [2] yr ydych
yn gadwedig;)
6 Ac a'*n* cyd-gyfododd, ac a'*n*
gosododd i gyd-eistedd yn y nefol-
ion *leoedd* yng Nghrist Iesu:
7 Fel y gallai ddangos yn yr oes-
oedd a ddeuai, ragorol olud ei
ras ef, trwy *ei* gymmwynasgarwch
i ni yng Nghrist Iesu.
8 Canys trwy ras yr ydych yn
gadwedig, [l] trwy ffydd; a hynny
nid o honoch eich hunain: [m] rhodd
Duw *ydyw:*
9 [n] Nid o weithredoedd, fel nad
ymffrostiai neb.
10 Canys [o] ei waith ef ydym, wedi
ein creu yng Nghrist Iesu i weith-
redoedd da, y rhai a rag-ddarparodd
Duw, fel y rhodiem ni ynddynt.
11 Am hynny [p] cofiwch, a chwi
gynt yn Genhedloedd yn y cnawd,

[a] Phil. 2. 9, 10. Col. 2. 10. [b] Rhuf. 8. 38. Col. 1. 16. a 2. 15. [c] Ps. 8. 6. 1 Cor. 15. 27. Heb. 2. 8. [d] pen. 4. 15, 16. [e] Rhuf. 12. 5. 1 Cor. 12. 27. pen. 4. 12. a 5. 23, 30. Col. 1. 18. [f] 1 Cor. 12. 6. pen. 4. 10. Col. 3. 11.

[a] Col. 2. 13. [b] 1 Cor. 6. 11. [c] pen. 6. 12. [d] pen. 5. 6. Col. 3. 6. [e] Tit. 3. 3. [f] Ps. 51. 5. Rhuf. 5. 12, 14. [g] Rhuf. 10. 12. [h] Rhuf. 5. 6. 8, 10. [i] Rhuf. 6. 4. 5. Col. 2. 12, 13. a 3. 1, 3. [k] Act. 15. 11. Tit. 3. 5. [2] *pa un yr.* [l] Rhuf. 4. 16. [m] Matt. 16. 17. Rhuf. 10. 14, 15, 17. pen. 1. 19. [n] Rhuf. 3. 20, 27, 28. a 4. 2. a 9. 11. a 11. 6. [o] Ps. 100. 3. Es. 19. 25. a 29. 23. Ioan 3. 3, 5. 2 Cor. 5. 5, 17. [p] 1 Cor. 12. 2. pen. 5. 8. Col. 1. 21.

y rhai a elwid yn ddïenwaediad,
gan yr hyn a elwir enwaediad o
waith llaw yn y cnawd;
12 Eich bod chwi y pryd hwnnw
heb Grist, [q] wedi eich dïeithrio oddi
wrth wladwriaeth Israel, ac yn es-
troniaid oddi wrth [r] ammodau yr
addewid, heb obaith gennych, ac
heb Dduw yn y byd:
13 Eithr yr awrhon yng Nghrist
Iesu, chwychwi, y rhai oeddych
gynt ym mhell, a wnaethpwyd yn
agos trwy waed Crist.
14 Canys [s] efe yw ein tangnefedd
ni, [t] yr hwn a wnaeth y ddau yn un,
ac a ddattododd ganol-fur y gwa-
haniaeth rhyngom ni;
15 [u] Ac a ddirymmodd trwy ei
gnawd ei hun y gelyniaeth, *sef*
deddf y gorchymynion mewn or-
deiniadau, fel y creai y ddau ynddo
ei hun yn un dyn [x] newydd, gan
wneuthur heddwch;
16 Ac fel y cymmodai y ddau â
Duw [y] yn un corph trwy y groes,
[z] wedi lladd y gelyniaeth [3] trwyddi
hi.
17 Ac efe a ddaeth, ac [a] a bregeth-
odd dangnefedd i chwi y rhai pell,
ac [b] i'r rhai agos.
18 Oblegid [c] trwyddo ef y mae i ni
ein dau ddyfodfa mewn un Yspryd
at y Tad.
19 Weithian gan hynny nid ydych
chwi mwyach yn ddïeithriaid a
dyfodiaid, ond [d] yn gyd-ddinasydd-
ion â'r saint, ac [e] yn deulu Duw;
20 Wedi eich [f] goruwch-adeiladu
[g] ar sail yr apostolion a'r prophwydi,
ac Iesu Grist ei hun [h] yn ben congl-
faen;
21 [i] Yn yr hwn y mae yr holl
adeilad wedi ei chymmwys gyd-
gyssylltu, yn cynnyddu [k] yn deml
sanctaidd yn yr Arglwydd:
22 [l] Yn yr hwn y'ch cyd-adeil-
adwyd chwithau yn breswylfod i
Dduw trwy yr Yspryd.

PENNOD III.

1 Darfod hysbysu i Paul, trwy ddatguddiad, 5 guddiedig ddirgelwch 6 cadwedigaeth y Cenhedloedd; 8 ac mai iddo ef y rhoisid y gras i'w 9 bregethu ef. 13 Y mae yn dymuno arnynt na lwfrhaont oblegid ei flinderau ef; 14 ac yn gweddïo 19 ar iddynt wybod mawr gariad Duw tu ag attynt.

ER mwyn hyn, myfi Paul, [a] carch-
aror Iesu Grist [b] trosoch chwi
y Cenhedloedd;
2 Os clywsoch am [c] oruchwyliaeth
gras Duw, [d] yr hon a roddwyd i mi
tu ag attoch chwi:

Anno DOMINI 64.

[q] Ezec. 13. 9. [r] Rhuf. 9. 4, 8. [s] Mic. 5. 5. Ioan 16. 33. Act. 10. 36. [t] Ioan 10. 16. Gal. 3. 28. [u] Col. 2. 14. [x] 2 Cor. 5. 17. Gal. 6. 15. [y] Col. 1. 22. [z] Rhuf. 6. 6. a 8. 3. Col. 2. 14. [3] Neu, *ynddo ei hun.* [a] Es. 57. 19. Zech 9. 10. [b] Ps. 148. 14. [c] Rhuf. 5. 2. [d] Phil. 3. 20. Heb. 12. 22, 23. [e] Gal. 6. 10. [f] 1 Cor. 3. 9, 10. [g] Matt. 16. 18. Dat. 21. 14. [h] Ps. 118. 22. Es. 28. 16. [i] pen. 4. 16. [k] 1 Cor. 3. 17. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16. [l] 1 Petr 2. 5.

[a] pen. 4. 1. Phil. 1. 7, 13, 14, 16. Col. 4. 3. [b] Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 10. [c] 1 Cor. 4. 1. pen. 4. 7. [d] Act. 9. 15. a 13. 2. Gal. 1. 16.

Anno DOMINI 64.

3 [e] Mai trwy [f] ddatguddiad yr hys-
bysodd [g] efe i mi y dirgelwch, ([h] megis
yr ysgrifenais o'r blaen ar ychydig
eiriau,
4 Wrth yr hyn y gellwch, pan
ddarllenoch, wybod fy neall i yn
nirgelwch Crist,)
5 [i] Yr hwn yn oesoedd eraill nid
eglurwyd i feibion dynion, fel y
mae yr awrhon wedi ei ddatguddio
i'w sanctaidd apostolion a'i bro-
phwydi trwy yr Yspryd;
6 Y byddai y Cenhedloedd [k] yn
gyd-etifeddion, ac [l] yn gyd-gorph,
ac [m] yn gyd-gyfrannogion o'i addew-
id ef yng Nghrist, trwy yr efengyl;
7 I'r hon y'm gwnaed i yn wein-
idog, [n] yn ol rhodd gras Duw yr
hwn a roddwyd i mi, yn ol [o] grym-
mus weithrediad ei allu ef.
8 I mi, [p] y llai na'r lleiaf o'r holl
saint, y rhoddwyd y gras hwn, [q] i
efengylu ym mysg y Cenhedloedd
anchwiliadwy olud Crist;
9 Ac i egluro i bawb beth *yw*
cymdeithas [r] y dirgelwch, yr hwn
oedd guddiedig o ddechreuad y
byd yn Nuw, [s] yr hwn a greodd bob
peth trwy Iesu Grist:
10 [t] Fel y byddai yr awrhon yn
hysbys i'r [u] tywysogaethau ac i'r
awdurdodau yn y nefolion *leoedd,*
trwy yr eglwys, fawr amryw ddoeth-
ineb Duw,
11 Yn ol yr arfaeth dragywyddol
yr hon a wnaeth efe yng Nghrist
Iesu ein Harglwydd ni:
12 Yn yr hwn y mae i ni hyfdra,
a [x] dyfodfa mewn hyder, trwy ei
ffydd ef.
13 [y] O herwydd paham yr wyf yn
dymuno na lwfrhaoch oblegid fy
mlinderau i [z] drosoch, yr hyn yw
eich gogoniant chwi.
14 O herwydd hyn yr wyf yn
plygu fy ngliniau at Dad ein Har-
glwydd Iesu Grist,
15 O'r hwn yr enwir yr holl [2] deulu
yn y nefoedd ac ar y ddaear,
16 Ar roddi o hono ef i chwi, yn
ol [a] cyfoeth ei ogoniant, fod wedi
ymgadarnhâu mewn nerth, trwy ei
Yspryd ef, yn [b] y dyn oddi mewn;
17 Ar fod Crist yn trigo trwy ffydd
yn eich calonnau chwi;
18 Fel y galloch, [c] wedi eich
gwreiddio a'ch seilio mewn cariad,
amgyffred gyd â'r holl saint, beth
yw y lled, a'r hŷd, a'r dyfnder, a'r
uchder;
19 A gwybod cariad Crist, yr

[e] Act. 22. 17, 21. [f] Gal. 1. 12. [g] Rhuf. 16. 25. Col. 1. 26. [h] pen. 1. 9, 10. [i] Act. 10. 28. [k] Gal. 3. 28, 29. pen. 2. 14. [l] pen. 2. 15, 16. [m] Gal. 3. 14. [n] Rhuf. 1. 5. [o] pen. 1. 19. [p] 1 Cor. 15. 9. 1 Tim. 1. 13, 15. [q] Gal. 1. 16. a 2. 8. [r] ad. 3. pen. 1. 9. [s] Ps. 33. 6. Col. 1. 16. Heb. 1. 2. [t] 1 Petr 1. 12. [u] Rhuf. 8. 38. pen. 1. 21. 1 Petr 3. 22. [x] pen. 2. 18. [y] Act. 14. 22. Phil. 1. 14. 1 Thess. 3. 3. [z] ad. 1. [2] *dadogaeth.* [a] Rhuf. 9. 23. pen. 1. 7. Phil. 4. 19. [b] Rhuf. 7. 22. 2 Cor. 4. 16. [c] Col. 2. 7.

hwn sydd uwch law gwybodaeth,
fel y'ch cyflawner â holl gyflawnder
Duw.
20 Ond [d] i'r hwn a ddichon wneuth-
ur yn dra rhagorol, y tu hwnt i bob
peth yr ydym ni yn eu dymuno, neu
yn eu meddwl, yn ol y nerth sydd
yn gweithredu ynom ni,
21 Iddo ef *y byddo* y gogoniant
yn yr eglwys trwy Grist Iesu, dros
yr holl genhedlaethau, hyd yn oes
oesoedd. Amen.

PENNOD IV.

1 Y mae yn eu hannog hwynt i undeb; 7 ac yn dangos bod Duw yn rhoddi amryw 11 ddoniau i ddynion, er mwyn 13 adeiladaeth ei eglwys, a'i 16 chynnydd yng Nghrist. 17 Y mae yn eu galw hwynt oddi wrth ammhurdeb y cenhedloedd, 24 i wisgo y dyn newydd; 25 ac i fwrw ymaith gelwydd, 29 ac ymadrodd llygredig.

DEISYF gan hynny arnoch yr
wyf fi, [a] [2] y carcharor yn yr
Arglwydd, [b] ar rodio o honoch yn
addas i'r alwedigaeth y'ch galwyd
iddi,
2 [c] Gyd â phob gostyngeiddrwydd
ac addfwynder, ynghyd â hir-ym-
aros, gan oddef eich gilydd mewn
cariad;
3 Gan fod yn ddyfal i gadw un-
deb yr Yspryd y'nghwlwm tang-
nefedd.
4 [d] Un corph *sydd,* ac [e] un Ys-
pryd, megis ag y'ch galwyd yn un
gobaith eich galwedigaeth;
5 [f] Un Arglwydd, un ffydd, un
bedydd,
6 [g] Un Duw a Thad oll, yr hwn
sydd goruwch oll, a thrwy oll, ac
ynoch oll.
7 Eithr [h] i bob un o honom y rhoed
gras, yn ol mesur dawn Crist.
8 O herwydd paham y mae efe
yn dywedyd, [i] Pan ddyrchafodd i'r
uchelder, [k] efe a gaethiwodd [3] gaeth-
iwed, ac a roddes roddion i ddynion.
9 ([l] Eithr efe a ddyrchafodd, beth
yw ond darfod iddo hefyd ddis-
gyn yn gyntaf i barthau isaf y
ddaear?
10 Yr hwn a ddisgynodd, yw yr
hwn hefyd a esgynodd goruwch yr
holl nefoedd, [m] fel y [4] cyflawnai bob
peth.)
11 [n] Ac efe a roddes rai yn apos-
tolion, a rhai yn brophwydi, a rhai
[o] yn efengylwyr, a rhai yn fugeil-
iaid ac [p] yn athrawon;
12 I berffeithio y saint, i waith y
weinidogaeth, i adeilad [q] corph Crist:
13 Hyd oni ymgyfarfyddom oll

Anno DOMINI 64.

[d] Rhuf. 16. 25. Judas 24. [a] pen. 3. 1. [2] *carcharor yr.* [b] Phil. 1. 27. Col. 1. 10. 1 Thess. 2. 12. [c] Col. 3. 12, 13. [d] Rhuf. 12. 5. [e] 1 Cor. 12. 4. [f] 1 Cor. 8. 6. a 12. 5. [g] Mal. 2. 10. 1 Cor. 12. 6. [h] Rhuf. 12. 6. 1 Cor. 12. 11. [i] Ps. 68. 18. [k] Col. 2. 15. [3] *liaws o gaethion.* [l] Ioan 3. 13. [m] Act. 2. 33. [4] *llanwai.* [n] 1 Cor. 12. 28. [o] Act. 21. 8. 2 Tim. 4. 5. [p] Rhuf. 12. 7. [q] pen. 1. 23. Col. 1. 24.

Anno DOMINI 64.

[5] *i.* [6] *maintioli.* [r] Es. 23. 9. 1 Cor. 14. 20. [s] Heb. 13. 9. [7] *twyll.* [t] Zech. 8. 16. [8] *eirwir.* [u] pen. 1. 22. a 2. 21. [x] Col. 1. 18. [y] Col. 2. 19. [9] *cysswllt.* [z] 1 Petr 4. 3. [a] Rhuf. 1. 21. [b] pen. 2. 12. [2] *galed-rwydd.* [c] Rhuf. 1. 21. [d] Rhuf. 1. 24, 26. [e] Col. 2. 11. a 3. 8. 1 Petr 2. 1. [f] pen. 2. 2, 3. 1 Petr 4. 3. [g] Rhuf. 6. 6. [h] Rhuf. 12. 2. [i] Rhuf. 6. 4. 2 Cor. 5. 17. [3] *a sancteiddrwydd y gwirionedd.* [k] Zech. 8. 16. [4] *gyd â'i.* [l] Rhuf. 12. 5. [m] Ps. 4. 4. a 37. 8. [n] Iago 4. 7. 1 Petr 5. 9. [o] Act. 20. 35. 1 Thess. 4. 11. 2 Thess. 3. 8, 11, 12. [5] *roddi.* [p] pen. 5. 4.

[5]yn undeb ffydd, a gwybodaeth
Mab Duw, yn wr perffaith, at fesur
[6]oedran cyflawnder Crist:
14 Fel na byddom mwyach [r]yn
blantos, [s]yn bwhwmman, ac yn ein
cylch-arwain â phob awel dysgeid-
iaeth, trwy hocced dynion, trwy
gyfrwysdra i gynllwyn [7]i dwyllo:
15 Eithr, [t]gan fod yn [8]gywir mewn
cariad, [u]cynnyddu o honom iddo
ef ym mhob peth, [x]yr hwn yw y
pen, *sef* Crist:
16 [y]O'r hwn y mae yr holl gorph
wedi ei gyd-ymgynnull a'i gyd-gys-
sylltu, trwy bob [9]cymmal cynhal-
iaeth, yn ol y nerthol weithrediad
ym mesur pob rhan, yn gwneuthur
cynnydd y corph, i'w adeiladu ei
hun mewn cariad.
17 Hyn gan hynny yr wyf yn ei
ddywedyd, ac yn ei dystiolaethu
yn yr Arglwydd, [z]na rodioch chwi
mwyach fel y mae y Cenhedloedd
eraill yn rhodio, [a]yn oferedd eu
meddwl,
18 Wedi tywyllu *eu* deall, [b]wedi
ymddïeithrio oddi wrth fuchedd
Dduw, trwy yr anwybodaeth sydd
ynddynt, trwy [2c]ddallineb eu calon:
19 Y rhai wedi diddarbodi, [d]a
ymroisant i drythyllwch, i wneuthur
pob aflendid yn unchwant.
20 Eithr chwychwi, nid felly y
dysgasoch Grist;
21 Os bu i chwi ei glywed ef, ac
os dysgwyd chwi ynddo, megis y
mae y gwirionedd yn yr Iesu:
22 [e]Dodi o honoch heibio, o ran
[f]yr ymarweddiad cyntaf, [g]yr hen
ddyn, yr hwn sydd lygredig yn ol
y chwantau twyllodrus;
23 Ac [h]ymadnewyddu yn yspryd
eich meddwl;
24 A [i]gwisgo y dyn newydd, yr
hwn yn ol Duw a grëwyd mewn cyf-
iawnder [3]a gwir sancteiddrwydd.
25 O herwydd paham, gan fwrw
ymaith gelwydd, [k]dywedwch y gwir
bob un [4]wrth ei gymmydog: obleg-
id [l]aelodau ydym i'n gilydd.
26 [m]Digiwch, ac na phechwch: na
fachluded yr haul ar eich digofaint
chwi:
27 Ac [n]na roddwch le i ddiafol.
28 Yr hwn a ladrattaodd, na lad-
ratted mwyach: eithr yn hytrach
[o]cymmered boen, gan weithio â'*i*
ddwylaw yr hyn sydd dda; fel y
byddo ganddo beth i'w [5]gyfrannu
i'r hwn y mae angen arno.
29 [p]Na ddeued un ymadrodd llygr-
edig allan o'ch genau chwi, ond [q]y
cyfryw un ag a fyddo da i adeiladu
yn fuddiol, fel y paro ras i'r gwran-
dawyr.
30 Ac [r]na thristêwch Lân Yspryd
Duw, [s]trwy yr hwn y'ch seliwyd
hyd ddydd [t]prynedigaeth.
31 [u]Tynner ymaith oddi wrthych
bob chwerwedd, a llid, a dig, a
llefain, a chabledd, gyd â phob
drygioni:
32 [x]A byddwch gymmwynasgar
i'ch gilydd, yn dosturiol, [y]yn madd-
eu i'ch gilydd, megis y maddeuodd
Duw [6]er mwyn Crist i chwithau.

PENNOD V.

2 *Ar ol cynghorion cyffredinol i garu eu gilydd,* 3 *ac i ochelyd godineb,* 4 *a phob aflendid,* 7 *ac i beidio â chyttal â'r annuwiol,* 15 *ac i rodio yn ddïesgeulus,* 18 *ac i fod yn llawn o'r Yspryd;* 22 *y mae efe yn dyfod at ddyledion gwahanredol: pa fodd y dylai gwragedd ufuddhâu i'w gwŷr,* 25 *a gwŷr garu eu gwragedd,* 32 *megis y mae Crist yn caru ei eglwys.*

[a]BYDDWCH gan hynny ddilyn-
wyr Duw, fel plant anwyl;
2 A [b]rhodiwch mewn cariad,
[c]megis y carodd Crist ninnau, ac
a'i rhoddodd ei hun drosom ni, yn
offrwm ac yn aberth i Dduw o arogl
peraidd.
3 Eithr [d]godineb, a phob aflendid,
neu gybydd-dra, na enwer chwaith
yn eich plith, megis y gweddai i
saint;
4 [e]Na [2]serthedd, nac ymadrodd
ffol, na choeg ddigrifwch, pethau
nid ydynt weddus: eithr yn hytrach
rhoddi dïolch.
5 Canys yr ydych chwi yn gwybod
hyn, am [f]bob putteiniwr, neu aflan,
neu gybydd, [g]yr hwn sydd ddelw-
addolwr, nad oes iddynt etifedd-
iaeth yn nheyrnas Crist a Duw.
6 [h]Na thwylled neb chwi â geiriau
ofer: canys oblegid y pethau hyn
[i]y mae digofaint Duw yn dyfod [k]ar
blant yr [3]anufudd-dod.
7 Na fyddwch gan hynny gyfran-
nogion â hwynt.
8 Canys yr oeddych chwi [4]gynt yn
dywyllwch, ond yr awrhon [l]goleuni
ydych yn yr Arglwydd: rhodiwch
fel [m]plant y goleuni;
9 (Canys [n]ffrwyth yr Yspryd *sydd*
ym mhob daioni, a chyfiawnder, a
gwirionedd;)
10 Gan brofi [o]beth sydd gymmer-
adwy gan yr Arglwydd.
11 Ac [p]na fydded i chwi gyd-gyf-
cillach â [1]gweithredoedd anffrwyth-

Anno DOMINI 64.

[q] Col. 4. 6. [r] Es. 7. 13. a 63. 10. 1 Thess. 5. 19. [s] pen. 1. 13. [t] Luc 21. 28. pen. 1. 14. [u] Col. 3. 8, 19. [x] 2 Cor. 2. 10. Col. 3. 12, 13. [y] Matt. 6. 14. Marc 11. 25. [6] *yng Nghrist.* [a] Matt. 5. 45. [b] Ioan 13. 34. a 15. 12. [c] Gal. 2. 20. Heb. 9. 14. [d] Col. 3. 5. 1 Thess. 4. 3, &c. [e] Matt. 12. 34, 35. pen. 4. 29. [2] *brynti.* [f] 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. [g] Col. 3. 5. [h] Matt. 24. 4. Col. 2. 4, 8, 18. [i] Rhuf. 1. 18. [k] pen. 2. 2. [3] *anghrediniaeth.* [4] *rywamser.* [l] 2 Cor. 3. 18. 1 Thess. 5. 5. [m] Luc 16. 8. [n] Gal. 5. 22. [o] Rhuf. 12. 2. [p] 1 Cor. 5. 9. a 10. 20. [q] Rhuf. 6. 21. a 13. 12. Gal. 6. 8.

Anno DOMINI 64.

r Ioan 3. 20, 21. Heb. 4. 13.
5 *y datguddier.*
6 *mae yn.*
s Es. 60. 1. Rhuf. 13. 11, 12.
t Ioan 5. 25. Rhuf. 6. 4, 5. pen. 2. 5. Col. 3. 1.
u Col. 4. 5.
7 *Edrychwch.*
x Preg. 11. 2. Ioan 12. 35. pen. 6. 13. Gal. 6. 10.
y Rhuf. 12. 2.
z Diar. 20. 1. a 23. 20. Luc 21. 34.
a Col. 3. 16. Iago 5. 13.
b Ps. 34. 1. 1 Thess. 5. 18.
c Heb. 13. 15. 1 Petr 2. 5. a 4. 11.
d 1 Petr 5. 5.
e 1 Cor. 14. 34. Col. 3. 18. Tit. 2. 6. 1 Petr 3. 1.
f pen. 6. 5.
g 1 Cor. 11. 3.
h pen. 1. 22. a 4. 15. Col. 1. 18.
i pen. 1. 23.
k Col. 3. 20, 22. Tit. 2. 9.
l Col. 3. 19. 1 Petr 3. 7.
m Gal. 1. 4. ad. 2.
n Ioan 3. 5. Tit. 3. 5. Heb. 10. 22. 1 Ioan 5. 6.
o Ioan 15. 3. a 17. 17.
8 *eglwys ogoneddus iddo ei hun, heb, &c.*
p Can. 4. 7. Col. 1. 22.

lawn y tywyllwch, eithr yn hytrach
argyhoeddwch hwynt.
12 Canys brwnt yw adrodd y
pethau a wneir ganddynt hwy yn
ddirgel.
13 Eithr [r]pob peth, wedi [5]yr argy-
hoedder, a eglurir gan y goleuni:
canys beth bynnag sydd yn egluro,
goleuni yw.
14 O herwydd paham y [6]mae efe
yn dywedyd, [s]Deffro di yr hwn wyt
yn cysgu, a [t]chyfod oddi wrth y
meirw; a Christ a oleua i ti.
15 [u 7]Gwelwch gan hynny pa fodd
y rhodioch yn ddïesgeulus, nid fel
annoethion, ond fel doethion;
16 Gan brynu yr amser, [x]oblegid
y dyddiau sydd ddrwg.
17 Am hynny na fyddwch annoeth-
ion, eithr [y]yn deall beth *yw* ewyllys
yr Arglwydd.
18 Ac [z]na feddwer chwi gan win,
yn yr hyn y mae gormodedd: eithr
llanwer chwi â'r Yspryd;
19 Gan lefaru wrth eich gilydd
[a]mewn psalmau, a hymnau, ac
odlau ysprydol; gan ganu a phyngc-
io yn eich calon i'r Arglwydd;
20 [b]Gan ddïolch yn wastad i Dduw
a'r Tad am bob peth, [c]yn enw ein
Harglwydd Iesu Grist;
21 [d]Gan ymddarostwng i'ch gil-
ydd yn ofn Duw.
22 [e]Y gwragedd, ymostyngwch i'ch
gwŷr prïod, [f]megis i'r Arglwydd.
23 Oblegid [g]y gwr yw pen y
wraig, megis ag *y mae* [h]Crist yn
ben i'r eglwys; ac efe yw Iachawd-
wr [i]y corph.
24 Ond fel y mae yr eglwys yn
ddarostyngedig i Grist, felly hefyd
bydded y gwragedd i'w gwŷr prïod
[k]ym mhob peth.
25 [l]Y gwŷr, cerwch eich gwrag-
edd, megis ag y carodd Crist yr
eglwys, ac [m]a'i rhoddes ei hun
drosti;
26 Fel y sancteiddiai efe hi, a'i
glanhâu [n]â'r olchfa ddwfr [o]trwy y
gair;
27 Fel y gosodai efe hi yn [8]ogon-
eddus iddo ei hun, yn eglwys [p]heb
arni na brycheuyn na chrychni, na
dim o'r cyfryw; ond fel y byddai
yn sanctaidd ac yn ddifeius.
28 Felly y dylai y gwŷr garu eu
gwragedd, megis eu cyrph eu hun-
ain. Yr hwn a garo ei wraig, sydd
yn ei garu ei hun.
29 Canys ni chasaodd neb erioed
ei gnawd ei hun; eithr ei fagu a'i
feithrin y mae, megis ag *y mae* yr
Arglwydd am yr eglwys:
30 Oblegid [q]aelodau ydym o'i
gorph ef, o'i gnawd ef, ac o'i es-
gyrn ef.
31 [r]Am hynny y gâd dyn ei dad
a'i fam, ac y glŷn wrth ei wraig,
a hwy a fyddant ill dau yn un
cnawd.
32 Y dirgelwch hwn sydd fawr:
eithr am Grist ac *am* yr eglwys yr
wyf fi yn dywedyd.
33 Ond chwithau hefyd cymmain
un, felly cared pob un o honoch ei
wraig, fel ef ei hunan; a'r wraig
edryched ar iddi berchi *ei* gwr.

Anno DOMINI 64.

q 1 Cor. 6. 15. a 12. 27.
r Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. Marc 10. 7. 1 Cor. 6. 16.
a Col. 3. 20.
b Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. a 27. 16. Matt. 15. 4. Marc 7. 10.
c Col. 3. 21.
d Deut. 6. 7, 20. Ps. 78. 4. Diar. 19. 18.
2 *a rhybudd.*
e Col. 3. 22. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Petr 2. 18.
f Job 34. 11.
g Col. 4. 1.
3 *chwithau hefyd.*
4 *nad.*
h Rhuf. 2. 11. Col. 3. 25.
i pen. 1. 19. a 3. 16.
k Rhuf. 13. 12. 2 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 8.

PENNOD VI.

1 *Dyledswydd plant tu ag at eu rhïeni,* 5 *a gweision tu ag at eu harglwyddi.* 10 *Mai milwriaeth yw ein bywyd ni,* 12 *nid yn unig yn erbyn cig a gwaed, eithr hefyd yn erbyn gelynion ysprydol.* 13 *Cyflawn arfogaeth Cristion,* 18 *a'r modd yr arferir hi.* 21 *Canmol Tychicus.*

[a]Y PLANT, ufuddhêwch i'ch
rhïeni yn yr Arglwydd: canys
hyn sydd gyfiawn.
2 [b]Anrhydedda dy dad a'th fam,
(yr hwn yw y gorchymyn cyntaf
mewn addewid;)
3 Fel y byddo yn dda i ti, ac fel y
byddech hir-hoedlog ar y ddaear.
4 A [c]chwithau dadau, na yrrwch
eich plant i ddigio; ond [d]maeth-
wch hwynt yn addysg [2]ac athraw-
iaeth yr Arglwydd.
5 [e]Y gweision, ufuddhêwch i'r
rhai sydd arglwyddi *i chwi* yn ol
y cnawd, gyd âg ofn a dychryn,
yn symlrwydd eich calon, megis i
Grist;
6 Nid â golwg-wasanaeth, fel bodd-
lonwyr dynion, ond fel gweision
Crist, yn gwneuthur ewyllys Duw
o'r galon;
7 Trwy ewyllys da yn gwneuthur
gwasanaeth megis i'r Arglwydd, ac
nid i ddynion:
8 [f]Gan wybod mai pa ddaioni
bynnag a wnelo pob un, hynny a
dderbyn *efe* gan yr Arglwydd, pa
un bynnag ai caeth ai rhydd *fyddo.*
9 A chwithau [g]feistriaid, gwnewch
yr un pethau tu ag attynt hwy, gan
roddi bygwth heibio: gan wybod
fod eich Arglwydd [3]chwi a hwy-
thau yn y nefoedd; ac [4 h]nid oes
derbyn wyneb gyd âg ef.
10 Heb law hyn, fy mrodyr, ym-
nerthwch yn yr Arglwydd, ac [i]yng
nghadernid ei allu ef.
11 [k]Gwisgwch holl arfogaeth Duw,

Anno DOMINI 64.

fel y galloch sefyll yn erbyn cyn-
llwynion diafol.
12 Oblegid nid yw ein hymdrech
ni yn erbyn gwaed a chnawd, ond
yn erbyn tywysogaethau, yn erbyn
awdurdodau, yn erbyn [l] bydol-lyw-
iawdwyr tywyllwch y byd hwn, yn
erbyn [5] drygau ysprydol yn y nef-
olion [6] *leoedd.*
13 Am hynny cymmerwch attoch
holl arfogaeth Duw, fel y galloch
wrthsefyll yn y dydd drwg; ac wedi
[7] gorphen pob peth, sefyll.
14 Sefwch gan hynny, [m] wedi am-
gylch-wregysu eich lwynau â gwir-
ionedd, a [n] gwisgo dwyfronneg cyf-
iawnder;
15 A gwisgo am eich traed es-
gidiau parottoad efengyl tangnef-
edd:
16 [8] Uwch law pob dim, wedi cym-
meryd [o] tarian y ffydd, â'r hon y
gellwch ddiffoddi holl biccellau tan-
llyd y [9] fall.
17 [p] Cymmerwch hefyd helm yr
iachawdwriaeth, a [q] chleddyf yr Ys-
pryd, yr hwn yw gair Duw:
18 [r] Gan weddïo bob amser â phob
rhyw weddi a deisyfiad yn yr Ys-
pryd, a [s] bod yn wyliadwrus at hyn
yma, trwy bob dyfal-bara, a deisyf-
iad dros yr holl saint;
19 [t] A throsof finnau, fel y rhodder
i mi ymadrodd, trwy agoryd fy
ngenau [u] yn hŷf, i hysbysu dirgel-
wch yr efengyl;
20 Dros yr hon [x] yr wyf yn gen-
nad [y] mewn [2] cadwyn: fel y traeth-
wyf yn hŷf [3] am dani, fel y perthyn
i mi draethu.
21 Ond [z] fel y gwypoch chwithau
hefyd fy helynt, beth yr wyf yn
ei wneuthur, [a] Tychicus, y brawd
anwyl a'r gweinidog ffyddlawn yn
yr Arglwydd, a hysbysa i chwi bob
peth:
22 Yr hwn a anfonais attoch er
mwyn hyn yma; fel y caech wybod
ein helynt ni, ac fel y diddanai efe
eich calonnau chwi.
23 Tangnefedd i'r brodyr, a chariad
gyd â ffydd, oddi wrth Dduw Dad,
a'r Arglwydd Iesu Grist.
24 Gras *fyddo* gyd â phawb sydd
yn caru ein Harglwydd Iesu Grist
mewn [4] purdeb. Amen.

¶ At yr Ephesiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd a Thychicus.

l Ioan 12. 31. a 14. 30. Col. 1. 13.
5 *ysprydion drwg.*
6 bethau.
7 *gorchfygu.*
m Es. 11. 5. Luc 12. 35.
n Es. 59. 17. 2 Cor. 6. 7. 1 Thess. 5. 8.
8 *Heblaw,* neu, *Ym mhob peth.*
o 1 Ioan 5. 4.
9 *drwg.*
p ad. 14.
q Heb. 4. 12. Dat. 1. 16.
r Rhuf. 12. 12. Col. 4. 2. 1 Thess. 5. 17.
s Marc 13. 33.
t Act. 4. 19. Col. 4. 3. 2 Thess. 3. 1.
u 2 Cor. 3. 12.
x 2 Cor. 5. 20.
y Act. 28. 20. pen. 3. 1.
2 *rhwymau.*
3 *ynddi fel.*
z Col. 4. 7.
a 2 Tim. 4. 12. Tit. 3. 12.
4 *anllygredigaeth.*

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT Y

PHILIPPIAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

3 Y mae efe yn tystiolaethu ei ddïolchgarwch i Dduw, a'i serch tu ag attynt hwythau, am ffrwythau eu ffydd hwynt, a'u cymdeithas yn ei ddïoddefiadau ef: 9 gan weddïo beunydd, ar iddynt gynnyddu mewn gras. 12 Y mae yn dangos pa ddaioni a ddaeth i ffydd Crist trwy ei flinderau ef yn Rhufain; 21 ac mor barod ydyw efe i ogoneddu Crist, pa un bynnag ai trwy fywyd ai trwy farwolaeth: 27 gan eu hannog hwy i undeb, 28 ac i fod yn gryfion mewn erlid.

PAUL a Thimothëus, gweision
Iesu Grist, at yr holl saint
[a] yng Nghrist Iesu y rhai sydd yn
Philippi, gyd â'r esgobion a'r dïa-
coniaid:
2 [b] Gras i chwi, a thangnefedd,
oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r
Arglwydd Iesu Grist.
3 [c] I'm Duw yr ydwyf yn dïolch
ym mhob coffa am danoch,
4 Bob amser ym mhob deisyfiad
o'r eiddof drosoch chwi oll, gan
wneuthur fy neisyfiad gyd â lla-
wenydd,
5 Oblegid eich cymdeithas chwi
yn yr efengyl, o'r dydd cyntaf hyd
yr awrhon;
6 Gan fod yn hyderus yn hyn, y
bydd i'r hwn a ddechreuodd ynoch
[d] waith da, *ei* orphen [e] hyd ddydd
Iesu Grist:
7 Megis y mae yn iawn i mi synied
hyn am danoch oll, [2] am eich bod
gennyf yn fy nghalon, yn gymmaint
a'ch bod chwi oll, yn gystal [f] yn fy
rhwymau, ag yn fy amddiffyn a
chadarnhâd yr efengyl, [g] yn gyfran-
nogion [3] â mi o ras.
8 Canys [h] Duw sydd dyst i mi,
mor hiraethus wyf am danoch oll
yn ymysgaroedd Iesu Grist.
9 A hyn yr wyf yn ei weddïo,
ar amlhâu o'ch cariad chwi etto
fwyfwy mewn gwybodaeth a phob
synwyr;
10 Fel [i] y profoch y pethau sydd
[4] a gwahaniaeth rhyngddynt; fel [k] y
byddoch bur a didramgwydd hyd
ddydd Crist;
11 Wedi eich cyflawni â ffrwythau

a 1 Cor. 1. 2.
b Rhuf. 1. 7. 1 Petr 1. 2.
c Rhuf. 1. 8. 1 Cor. 1. 4. Eph. 1. 15, 16. Col. 1. 3. 1 Thess. 1. 2.
d Ioan 6. 29. 1 Thess. 1. 3.
e ad. 10.
2 *am fod gennych fi yn eich calon.*
f Eph. 3. 1. 2 Tim. 1. 8.
g pen. 4. 14.
3 *o'm gras.*
h 1 Thess. 2. 5.
i Rhuf. 2. 18.
4 *ragorol.*
k 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.

Anno DOMINI 64.

cyfiawnder, [l] y rhai sydd trwy Iesu Grist, [m] er gogoniant a moliant i Dduw.

12 Ac mi a ewyllysiwn i chwi wybod, frodyr, am y pethau *a ddigwyddodd* i mi, ddyfod o honynt yn hytrach er llwyddiant i'r efengyl;

13 Yn gymmaint a bod fy rhwymau i [5] yng Nghrist yn eglur yn [6] yr holl lys, ac [7] ym mhob *lle* arall;

14 Ac i lawer o'r brodyr yn yr Arglwydd fyned yn hyderus wrth fy rhwymau i, a bod yn hyfach o lawer i draethu y gair yn ddïofn.

15 Y mae rhai yn wir yn pregethu Crist trwy genfigen ac ymryson; a rhai hefyd o ewyllys da.

16 Y naill sydd yn pregethu Crist o gynnen, nid yn bur, gan feddwl dwyn mwy o flinder i'm rhwymau i:

17 A'r lleill o gariad, gan wybod mai er amddiffyn yr efengyl y'm gosodwyd.

18 Beth er hynny? etto ym mhob modd, pa un bynnag ai mewn rhith, ai mewn gwirionedd, yr ydys yn pregethu Crist: ac yn hyn yr ydwyf fi yn llawen, ïe, a llawen fyddaf.

19 Canys mi a wn y digwydd hyn i mi er iachawdwriaeth [n] trwy eich gweddi chwi, a chynnorthwy [o] Yspryd Iesu Grist,

20 Yn ol fy awydd-fryd a'*m* gobaith, [p] na'm gwaradwyddir mewn dim, eithr mewn pob hyder, fel bob amser, *felly* yr awrhon hefyd, y mawrygir Crist yn fy ngorph i, pa un bynnag ai trwy fywyd, ai trwy farwolaeth.

21 Canys byw i mi *yw* Crist, a marw *sydd* elw.

22 Ac os byw fyddaf yn y cnawd, hyn *yw* ffrwyth fy llafur: a pha beth a ddewisaf, nis gwn.

23 Canys [q] y mae yn gyfyng arnaf o'r ddeu-*tu,* gan fod gennyf chwant i'm dattod, ac i fod gyd â Christ; canys llawer [8] iawn gwell *ydyw.*

24 Eithr aros yn y cnawd *sydd* fwy angenrheidiol o'ch plegid chwi.

25 A [r] chennyf yr hyder hwn, yr wyf yn gwybod yr arhosaf ac y cyd-drigaf gyd â chwi oll, er cynnydd i chwi, a llawenydd y ffydd;

26 Fel y byddo [s] eich gorfoledd chwi yn helaethach yng Nghrist Iesu o'm plegid i, trwy fy nyfodiad i drachefn attoch.

27 Yn unig [t] ymddygwch yn addas i efengyl Crist; fel pa un bynnag *a wnelwyf* ai dyfod a'ch gweled chwi, ai bod yn absennol, y clywyf oddi wrth eich helynt chwi, eich bod yn sefyll yn un yspryd, âg un enaid, gan [u] gyd-ymdrech [9] gyd â ffydd yr efengyl;

28 Ac heb eich dychrynu mewn un dim gan eich gwrthwynebwyr: [x] yr hyn iddynt hwy yn wir sydd arwydd sicr o golledigaeth, [y] ond i chwi o iachawdwriaeth, a hynny gan Dduw.

29 Canys i chwi [z] y rhoddwyd, *bod i chwi,* er Crist, nid yn unig gredu ynddo ef, ond hefyd ddïoddef erddo ef;

30 Gan fod i chwi yr un ymdrin [a] ag a welsoch ynof fi, ac yr awrhon a glywch *ei fod* ynof fi.

l Ioan 15. 4, 5. Eph. 2. 10.
m Ioan 15. 8. Eph. 1. 12, 14.
5 *o achos Crist.*
6 *llys Cesar.*
7 *i bawb eraill.*
n 2 Cor. 1. 11.
o Rhuf. 8. 9.
p Rhuf. 5. 5.
q 2 Cor. 5. 8. 2 Tim. 4. 6.
8 *mwy.*
r pen. 2. 24.
s 2 Cor. 1. 14. a 5. 12.
t Eph. 4. 1. Col. 1. 10. 1 Thess. 2. 12. a 4. 1.
u Judas 3.
9 Neu, *dros,* neu, *trwy.*
x 2 Thess. 1. 5.
y Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 11.
z Act. 5. 41.
a Act. 16. 19, &c.

PENNOD II.

1 *Y mae yn eu hannog hwynt i undeb, ac i bob gostyngeiddrwydd meddwl, trwy siampl ufudd-dod a dyrchafiad Crist;* 12 *ac i fyned rhagddynt yn ofalus yn ffordd iachawdwriaeth, fel y byddont megis goleuadau i'r byd annuwiol,* 16 *ac yn ddiddanwch iddo yntau, eu hapostol hwynt, yr hwn sydd bellach barod i'w offrymmu i Dduw.* 19 *Y mae yn gobeithio danfon Timothëus attynt, yr hwn y mae efe yn ei ganmol yn fawr;* 25 *ac felly Epaphroditus, yr hwn y mae efe ar fedr ei ddanfon attynt yn ddïattreg.*

OD *oes* gan hynny ddim diddanwch yng Nghrist, od *oes* dim cysur cariad, od *oes* dim cymdeithas yr Yspryd, od *oes* dim ymysgaroedd a thosturiaethau,

2 Cyflawnwch fy llawenydd; [a] fel y byddoch yn meddwl yr un peth, a'r un cariad gennych, yn gyttûn, yn synied yr un peth.

3 Na *wneler* dim trwy gynnen neu wag-ogoniant, eithr [b] mewn gostyngeiddrwydd, gan dybied eich gilydd yn well na chwi eich hunain.

4 [c] Nac edrychwch bob un ar yr eiddoch eich hunain, eithr pob un ar yr eiddo eraill hefyd.

5 Canys [d] bydded ynoch y meddwl yma, yr hwn *oedd* hefyd yng Nghrist Iesu:

6 Yr hwn, ac [e] efe yn ffurf Duw, [f] ni thybiodd yn drais fod yn ogyfuwch â Duw;

7 Eithr efe a'i [2] [g] dibrisiodd ei hun, gan gymmeryd arno agwedd [h] gwas, ac [i] a wnaed mewn [3] cyffelybiaeth dynion:

8 A'i gael mewn dull fel dyn, efe a'i darostyngodd ei hun, gan fod [k] yn ufudd hyd angau, ïe, angau y groes.

9 O herwydd paham, Duw [l] a'i tra-

Anno DOMINI 64.

a Rhuf. 12. 16. a 15. 5. 1 Cor. 1. 10. pen. 3. 16. 1 Petr 3. 8.
b Rhuf. 12. 10. 1 Petr 5. 5.
c 1 Cor. 10. 24. a 13. 5.
d Matt. 11. 29. Ioan 13. 15. 1 Petr 2. 21. 1 Ioan 2. 6.
e Ioan 1. 1, 2. a 17. 5.
f Ioan 5. 18.
2 *gwag-haodd.*
g Ps. 22. 6. Es. 53. 3. Dan. 9. 26. Marc 9. 12.
h Es. 42. 1. a 49. 3, 6. a 52. 13. a 53. 11. Ezec. 34. 23, 24. Zech. 3. 8.
i Ioan 1. 14. Rhuf. 1. 3. Gal. 4. 4. Heb. 2. 14, 17.
3 Neu, *gosgedd.*
k Matt. 26. 39, 42. Ioan 10. 18. Heb. 5. 8.
l Ioan 17. 1, 2, 5. Heb. 2. 9.

dyrchafodd yntau, ac [m] a roddes
iddo enw yr hwn *sydd* goruwch
pob enw;
10 [n] Fel yn enw Iesu y plygai pob
glin, o'r nefolion, a'r daearolion, a
than-ddaearolion *bethau;*
11 Ac [o] y cyffesai pob tafod *fod*
Iesu Grist yn Arglwydd, er gogon-
iant Duw Dad.
12 Am hynny, fy anwylyd, megis
bob amser yr ufuddhasoch, nid fel
yn fy ngŵydd yn unig, eithr yr
awrhon yn fwy o lawer yn fy absen,
gweithiwch allan eich iachawdwr-
iaeth eich hunain [4] trwy ofn a dy-
chryn.
13 Canys [p] Duw yw yr hwn sydd
yn gweithio ynoch ewyllysio a
gweithredu o'*i* ewyllys da *ef*.
14 Gwnewch bob dim [q] heb rwg-
nach ac ymddadleu;
15 Fel y byddoch ddïargyhoedd
a [5] diniwed, [r] yn blant difeius i
Dduw, y'nghanol cenhedlaeth ddryg-
ionus a throfaus, ym mhlith y rhai
yr ydych [s] yn disgleirio megis gol-
euadau yn y byd;
16 Yn cynnal gair y bywyd; [t] er
gorfoledd i mi [6] yn nydd Crist, [u] na
redais yn ofer, ac na chymmerais
boen yn ofer.
17 Ië, a phe [x] y'm [7] hoffrymmid ar
[y] aberth a gwasanaeth eich ffydd,
[z] llawenhâu yr wyf, a chyd-lawen-
hâu â chwi oll.
18 Oblegid yr un *peth* hefyd bydd-
wch chwithau lawen, a chyd-lawen-
hêwch â minnau.
19 Ac yr wyf yn gobeithio yn yr
Arglwydd Iesu, anfon [a] Timothëus
ar fyrder attoch, fel y'm cysurer
innau hefyd, wedi i mi wybod eich
helynt chwi.
20 Canys nid oes gennyf neb [8] o
gyffelyb feddwl, yr hwn [9] a wir-
ofala am y pethau a berthyn i
chwi.
21 Canys pawb [b] sydd yn ceisio yr
eiddynt eu hunain, nid yr eiddo
Crist Iesu.
22 Eithr y prawf o hono ef chwi
a'i gwyddoch, mai fel plentyn gyd
â thad, y gwasanaethodd efe gyd
â myfi yn yr efengyl.
23 Hwn gan hynny yr ydwyf yn
gobeithio ei ddanfon, cyn gynted
ag y gwelwyf yr hyn a fydd i mi.
24 [c] Ac y mae gennyf hyder yn
yr Arglwydd y deuaf finnau hefyd
ar fyrder attoch.
25 Eithr mi a dybiais yn angen-

Anno DOMINI 64.
m Eph. 1. 21. Heb. 1. 4.
n Es. 45. 23. Rhuf. 14. 11. Dat. 5. 13.
o Ioan 13. 13.
4 *gyd ag.*
p 2 Cor. 3. 5. Heb. 13. 21.
q 1 Petr 4. 9.
5 Neu, *phurion.*
r Matt. 5. 45.
s Matt. 5. 14.
t 2 Cor. 1. 14. 1 Thess. 2. 19.
6 Neu, *hyd ddydd*, neu, *erbyn dydd.*
u Gal. 2. 2. 1 Thes. 3. 5.
x 2 Tim. 4. 6.
7 *haberthid.*
y Rhuf. 15. 16.
z 2 Cor. 7. 4. Col. 1. 24.
a Rhuf. 16. 21.
8 *mor anwyl i mi.*
9 Neu, *yn naturiol a ofala.*
b 1 Cor. 10. 24, 33. 2 Tim. 4. 10, 16.
c pen. 1. 25. Philem. 22.

rheidiol ddanfon attoch Epaphro-
ditus, fy mrawd, a'm cyd-weithiwr,
a'm [d] cyd-filwr, ond eich [2] cennad
chwi, a [e] gweinidog i'm cyfreidiau
innau.
26 Canys yr oedd efe yn hiraethu
am danoch oll, ac yn athrist iawn,
oblegid i chwi glywed ei fod ef
yn glaf.
27 Canys yn wir efe a fu glaf
yn agos i angau: ond Duw a dru-
garhaodd wrtho ef; ac nid wrtho
ef yn unig, ond wrthyf finnau hefyd,
rhag cael o honof dristwch ar drist-
wch.
28 Yn fwy [3] diwyd gan hynny yr
anfonais i ef, fel gwedi i chwi ei
weled ef drachefn, y byddech chwi
lawen, ac y byddwn innau yn llai
fy nhristwch.
29 Derbyniwch ef gan hynny yn
yr Arglwydd gyd â phob llawenydd;
a'r cyfryw [4] [f] rai gwnewch gyfrif o
honynt:
30 Canys oblegid gwaith Crist y
bu efe yn agos i angau, ac y bu
diddarbod am ei einioes, [g] fel y
cyflawnai efe eich diffyg chwi o'ch
gwasanaeth tu ag attaf fi.

PENNOD III.

1 *Y mae efe yn eu rhybuddio i ochelyd gau-athrawon yr enwaediad; ac,* 4 *yn dangos fod iddo ef fwy o achos nag iddynt hwy, i hyderu y'nghyfiawnder y ddeddf:* 7 *yr hyn, er hynny, y mae efe yn ei gyfrif yn dom ac yn golled, er mwyn ennill Crist a'i gyfiawnder;* 12 *gan gydnabod ei ammherffeithrwydd ei hun yn hyn.* 15 *Y mae yn eu hannog hwy i fod o'r meddwl hwn,* 17 *ac i'w ddynwared ef;* 18 *ac i ochelyd ffyrdd Cristionogion cnawdol.*

WEITHIAN, fy mrodyr, [a] bydd-
wch lawen yn yr Arglwydd.
Ysgrifenu yr un pethau attoch,
gennyf fi yn wir nid *yw* flin, ac i
chwithau *y mae* yn ddïogel.
2 Gochelwch gwn, gochelwch
[b] ddrwg-weithwyr, gochelwch y cyd-
doriad.
3 Canys [c] yr enwaediad ydym ni,
[d] y rhai ydym yn gwasanaethu Duw
yn yr yspryd, ac yn gorfoleddu yng
Nghrist Iesu, ac nid yn ymddiried
yn y cnawd:
4 *Ac* [e] er bod gennyf *achos i* ym-
ddiried, ïe, yn y cnawd. Os yw neb
arall yn tybied *y gall* ymddiried yn
y cnawd, myfi yn fwy:
5 [f] Wedi enwaedu arnaf yr wyth-
fed dydd, [g] o genedl Israel, [h] o
lwyth Benjamin, yn Hebrëwr o'r
Hebreaid; yn ol y ddeddf, [i] yn
Pharisead;

Anno DOMINI 64.
d Philem. 2.
2 *apostol.*
e pen. 4. 18.
3 *gofalus.*
4 *anrhydeddwch.*
f 1 Cor. 16. 18. 1 Thess. 5. 12. 1 Tim. 5. 17.
g 1 Cor. 16. 17.
a 2 Cor. 13. 11. pen. 4. 4.
b 2 Cor. 11. 13.
c Rhuf. 2. 28, 29. a 4. 11, 12. Col. 2. 11.
d Ioan 4. 23, 24.
e 2 Cor. 11. 18.
f Gen. 17. 12.
g 2 Cor. 11. 22.
h Rhuf. 11. 1.
i Act. 23. 6. a 26. 4, 5.

Anno DOMINI 64.

6 [k] Yn ol zêl, [l] yn erlid yr eglwys;
yn ol y cyfiawnder sydd yn y ddeddf,
yn [2] ddïargyhoedd.
7 Eithr [m] y pethau oedd elw i mi,
y rhai hynny a gyfrifais i yn golled
er mwyn Crist.
8 Ië, yn ddïammeu, yr wyf hefyd
yn cyfrif pob peth yn golled [n] o
herwydd ardderchowgrwydd gwyb-
odaeth Crist Iesu fy Arglwydd:
er mwyn yr hwn y'm colledwyd
ym mhob peth, ac yr wyf yn eu
cyfrif yn dom, fel yr ennillwyf
Grist,
9 Ac y'm cair ynddo ef heb fy
nghyfiawnder fy hun, [o] yr hwn *sydd*
o'r gyfraith, ond [p] yr hwn sydd trwy
ffydd Crist, *sef* y cyfiawnder sydd
o Dduw trwy ffydd:
10 Fel yr adnabyddwyf ef, a
grym ei adgyfodiad ef, a [q] chym-
deithas ei ddïoddefiadau ef, gan
fod wedi fy nghyd-ffurfio â'i farw-
olaeth ef;
11 Os mewn un modd y gallwn
gyrhaeddyd adgyfodiad y meirw:
12 Nid fel pe bawn [r] wedi ei gyr-
haeddyd eisoes, neu fod eisoes [s] wedi
fy mherffeithio; eithr dilyn yr wyf,
fel y gallwyf ymaflyd *yn y peth*
hwn hefyd yr ymaflwyd ynof gan
Grist Iesu.
13 *Y* brodyr, nid wyf fi yn bwrw
ddarfod i mi gael gafael: ond un
peth, [t] gan anghofio y pethau sydd
o'r tu cefn, ac [u] ymestyn at y peth-
au o'r tu blaen,
14 Yr ydwyf yn cyrchu at y nôd,
am gamp [x] uchel alwedigaeth Duw
yng Nghrist Iesu.
15 Cynnifer gan hynny ag ydym
[y] berffaith, syniwn hyn: ac os yd-
ych yn synied dim yn amgenach,
hyn hefyd a ddatguddia Duw i
chwi.
16 Er hynny, y peth y daethom
atto, [z] cerddwn wrth yr un rheol,
syniwn yr un peth.
17 [a] Byddwch [3] ddilynwyr i mi,
frodyr, ac edrychwch ar y rhai sydd
yn rhodio felly, megis [b] yr ydym ni
yn siampl i chwi.
18 (Canys y mae llawer yn rhod-
io, am y rhai y dywedais i chwi
yn fynych, ac yr ydwyf yr awr-
hon hefyd dan wylo yn dywedyd,
mai [c] gelynion croes Crist *ydynt;*
19 [d] Diwedd y rhai *yw* distryw,
[e] duw y rhai *yw eu* bol, [f] a'u gogon-
iant yn eu cywilydd, [g] y rhai sydd
yn synied pethau daearol.)

[k] Act. 22. 3. Gal. 1. 13, 14.
[l] Act. 8. 3. a 9. 1.
[2] *ddïach-wyn arnaf.*
[m] Matt. 13. 44.
[n] Es. 53. 11. Jer. 9. 23, 24. Ioan 17. 3. Col. 2. 2.
[o] Rhuf. 10. 5.
[p] Rhuf. 1. 17. a 3. 21, 22. Gal. 2. 16.
[q] Rhuf. 6. 3, 4, 5. 2 Cor. 4. 10, 11. 2 Tim. 2. 11, 12. 1 Petr 4. 13.
[r] 1 Tim. 6. 12.
[s] Heb. 12. 23.
[t] Ps. 45. 10. Luc 9. 62.
[u] 1 Cor. 9. 24, 26. Heb. 6. 1.
[x] Heb. 3. 1.
[y] 1 Cor. 2. 6. a 14. 20.
[z] Rhuf. 12. 16. a 15. 5.
[a] 1 Cor. 4. 16. a 11. 1. 1 Thess. 1. 6.
[3] *gyd-ddil-ynwyr.*
[b] 1 Petr 5. 3.
[c] Gal. 6. 12.
[d] 2 Cor. 11. 15.
[e] Rhuf. 16. 18.
[f] Hos. 4. 7. 2 Cor. 11. 12. Gal. 6. 13.
[g] Rhuf. 8. 5.

20 Canys [h] ein hymarweddiad ni
sydd yn y nefoedd; o'r lle hefyd
[i] yr ydym yn disgwyl yr Iachawdwr,
yr Arglwydd Iesu Grist:
21 [k] Yr hwn a gyfnewidia [4] ein
corph gwael ni, fel y gwneler ef
yr un ffurf [5] a'i gorph gogoneddus
ef, yn ol y nerthol weithrediad trwy
yr hwn y dichon efe, [6] [l] ïe, ddaros-
twng pob peth iddo ei hun.

PENNOD IV.

1 *Ar ol rhybuddion neillduol,* 4 *y mae yn myned rhagddo at gynghorion cyffredinol:* 10 *ac yn dangos pa fodd y llawenychodd efe wrth eu haelioni hwy tu ag atto, pan oedd y'ngharchar; nid yn gymmaint am iddynt borthi ei anghenion ef, ag am y gras Duw oedd ynddynt hwy:* 19 *ac felly y mae yn diweddu, gan weddïo, a'u hannerch hwy.*

AM hynny, fy mrodyr anwyl a
hoff, [a] fy llawenydd a'm coron,
felly sefwch yn yr Arglwydd, an-
wylyd.
2 Yr ydwyf yn attolwg i Euodias,
ac yn attolwg i Syntyche, synied yr
un peth yn yr Arglwydd.
3 Ac yr ydwyf yn dymuno arnat
tithau, fy ngwir gymmar, cym-
morth y gwragedd hynny y rhai
yn yr efengyl [b] a gyd-lafuriasant
â mi, ynghyd â Chlement hefyd,
a'm cyd-weithwyr eraill, [c] y rhai *y*
mae eu henwau yn llyfr y bywyd.
4 [d] Llawenhêwch yn yr Arglwydd
yn wastadol: *a* thrachefn meddaf,
Llawenhêwch.
5 Bydded eich arafwch yn hysbys
i bob dyn. [e] *Y mae* yr Arglwydd
yn agos.
6 [f] Na ofelwch am ddim: eithr ym
mhob peth mewn gweddi ac ym-
bil gyd â dïolchgarwch, gwneler
eich deisyfiadau chwi yn hysbys
ger bron Duw.
7 A [g] thangnefedd Duw, yr hwn
sydd uwch law pob deall, a geidw
eich calonnau a'ch meddyliau yng
Nghrist Iesu.
8 Yn ddiweddaf, frodyr, pa bethau
bynnag sydd wir, pa bethau byn-
nag *sydd* [2] onest, pa bethau bynnag
sydd gyfiawn, pa bethau bynnag
sydd bur, pa bethau bynnag *sydd*
hawddgar, pa bethau bynnag *sydd*
ganmoladwy, od *oes* un rhinwedd,
ac od *oes* dim clod, meddyliwch am
y pethau hyn.
9 Y rhai a ddysgasoch, ac a
dderbyniasoch, ac a glywsoch, ac
a welsoch ynof fi, y pethau hyn
gwnewch: a [h] Duw yr heddwch a
fydd gyd â chwi.

Anno DOMINI 64.

[h] Eph. 2. 6, 19. Col. 3. 1, 3.
[i] 1 Cor. 1. 7. 1 Thess. 1. 10. Tit. 2. 13.
[k] 1 Cor. 15. 43, 48, 49. Col. 3. 4.
[4] *corph ein gwaeledd ni.*
[5] *â chorph ei ogonedd ef.*
[6] *hefyd,* neu, *hyd yn oed.*
[l] 1 Cor. 15. 26, 27.
[a] 2 Cor. 1. 14. pen. 2. 16. 1 Thess. 2. 19, 20.
[b] pen. 1. 27.
[c] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28. Dan. 12. 1. Luc 10. 20. Dat. 3. 5. a 20. 12. a 21. 27.
[d] pen. 3. 1. 1 Thess. 5. 16.
[e] Heb. 10. 25. Iago 5. 9. 2 Petr 3. 8, 9.
[f] Ps. 55. 22. Diar. 16. 3. Matt. 6. 25.
[g] Ioan 14. 27. Rhuf. 5. 1. Col. 3. 15.
[2] *barchedig.*
[h] Rhuf. 15. 33. 2 Cor. 13. 11.

Anno DOMINI 64.

10 Mi a lawenychais hefyd yn yr Arglwydd yn fawr, oblegid [3] i'ch [i] gofal chwi am danaf fi yr awrhon o'r diwedd adnewyddu; yn yr hyn y buoch ofalus hefyd, ond [4] eisieu amser cyfaddas oedd arnoch.
11 Nid am fy mod yn dywedyd o herwydd eisieu: canys myfi a ddysgais ym mha gyflwr bynnag y byddwyf, fod [k] yn foddlawn *iddo.*
12 *Ac* [l] mi a fedraf ymostwng, ac a fedraf ymhelaethu: ym mhob lle ac ym mhob peth y'm haddysgwyd, i fod yn llawn ac i fod yn newynog, i fod mewn helaethrwydd ac i fod mewn prinder.
13 Yr wyf yn gallu pob peth trwy Grist, yr hwn sydd yn fy nerthu i.
14 Er hynny, da y gwnaethoch [m] gyd-gyfrannu â'm gorthrymder i.
15 A chwithau, Philippiaid, hefyd a wyddoch yn nechreuad yr efengyl, pan euthum i ymaith o Macedonia, [n] na chyfrannodd un eglwys â mi o ran rhoddi a derbyn, ond chwychwi yn unig.
16 Oblegid yn Thessalonica hefyd yr anfonasoch i mi unwaith ac eilwaith wrth fy anghenraid.
17 Nid o herwydd fy mod i yn ceisio rhodd: eithr yr ydwyf yn ceisio [o] ffrwyth yn amlhâu erbyn eich cyfrif chwi.
18 Ond [5] y mae gennyf bob peth, ac y mae gennyf helaethrwydd: mi a gyflawnwyd, wedi i mi dderbyn gan Epaphroditus y pethau *a ddaethant* oddi wrthych chwi; *sef* [p] arogl [6] peraidd, [q] aberth cymmeradwy, boddlawn gan Dduw.
19 A'm Duw i [r] a gyflawna eich holl [7] raid chwi [s] yn ol ei olud ef mewn gogoniant, yng Nghrist Iesu.
20 Ond i Dduw a'n Tad ni *y byddo* gogoniant yn oes oesoedd. Amen.
21 Anherchwch yr holl saint yng Nghrist Iesu. Y mae y brodyr sydd gyd â mi yn eich annerch.
22 Y mae y saint oll yn eich annerch chwi, ac yn bennaf [t] y rhai sydd o deulu Cesar.
23 [u] Gras ein Harglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At y Philippiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd âg Epaphroditus.

[3] *adnewyddu o honoch, o ran gofalu am danaf fi.* [i] 2 Cor. 11. 9. [4] *yr oeddych heb gael ennyd.* [k] 1 Tim. 6. 6, 8. [l] 1 Cor. 4. 11. 2 Cor. 11. 27. [m] pen. 1. 7. [n] 2 Cor. 11. 8, 9. [o] Rhuf. 15. 28. Tit. 3. 14. [5] *mi a dderbyniais bob.* [p] Heb. 13. 16. [6] Neu, *pereidd-dra.* [q] 2 Cor. 9. 12. [r] Ps. 23. 1. 2 Cor. 9. 8. [7] *eisiau.* [s] Eph. 1. 7. a 3. 16. [t] Edrych pen. 1. 13. [u] Rhuf. 16. 24.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT Y

COLOSSIAID.

Anno DOMINI 64.

PENNOD I.

1 *Ar ol cyfarch iddynt, y mae Paul yn dïolch i Dduw am eu ffydd hwy;* 7 *ac yn cadarnhâu dysgeidiaeth Epaphras;* 9 *yn gweddïo ym mhellach ar iddynt gynnyddu mewn gras:* 14 *yn portreadu y gwir Grist,* 21 *ac yn eu hannog hwy i dderbyn Iesu Grist; ac yn canmol ei weinidogaeth ei hun.*

PAUL, apostol Iesu Grist trwy ewyllys Duw, a Thimothëus *ein* brawd,
2 [a] At y saint a'r ffyddlawn frodyr yng Nghrist y rhai sydd yn Colossa: [b] Gras i chwi, a thangnefedd, oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu Grist.
3 [c] Yr ydym yn dïolch i Dduw a Thad ein Harglwydd Iesu Grist, gan weddïo drosoch chwi yn wastadol,
4 Er pan glywsom am eich ffydd yng Nghrist Iesu, ac am y cariad *sydd gennych* tu ag at yr holl saint;
5 Er mwyn y gobaith [d] a roddwyd i gadw i chwi yn y nefoedd, am yr hon y clywsoch o'r blaen y'ngair gwirionedd yr efengyl;
6 Yr hon sydd wedi dyfod attoch chwi, megis ag [e] *y mae* yn yr holl fyd; [f] ac sydd yn dwyn ffrwyth, megis ag yn eich plith chwithau, er y dydd y clywsoch, ac y gwybuoch ras Duw mewn gwirionedd:
7 Megis ag y dysgasoch gan [g] Epaphras ein hanwyl gyd-was, yr hwn sydd drosoch chwi yn ffyddlawn weinidog i Grist;
8 Yr hwn hefyd a amlygodd i ni eich [h] cariad chwi yn yr Yspryd.
9 [i] O herwydd hyn ninnau hefyd, er y dydd y clywsom, nid ydym yn peidio â gweddïo drosoch, a deisyf [k] eich cyflawni chwi â [l] gwybodaeth ei ewyllys ef ym mhob doethineb a deall ysprydol;
10 [m] Fel y rhodioch yn addas i'r Arglwydd i bob rhyngu bodd, gan ddwyn ffrwyth ym mhob gweithred dda, a chynnyddu y'ngwybodaeth am Dduw;
11 Wedi eich nerthu â phob nerth,

[a] Eph. 1. 1. [b] Gal. 1. 3. [c] Eph. 1. 16. Phil. 1. 3. a 4. 6. [d] 1 Petr 1. 4. [e] Matt. 24. 14. ad. 23. [f] Marc 4. 8. Ioan 15. 16. [g] pen. 4. 12. Philem. 23. [h] Rhuf. 15. 30. [i] Eph. 1. 15. [k] 1 Cor. 1. 5. [l] Rhuf. 12. 2. [m] Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. 1 Thes. 2. 12.

Anno DOMINI 64.

[2] *cadernid ei ogoniant ef.*
[n] Act. 26. 18.
[o] Eph. 6. 12. Heb. 2. 14. 1 Petr 2. 9.
[3] *Mab ei gariad.*
[p] Eph. 1. 7.
[q] 2 Cor. 4. 4. Heb. 1. 3.
[r] Dat. 3. 14.
[s] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Heb. 1. 2.
[4] *gorsedd-feingciau.*
[t] Rhuf. 8. 38. pen. 2. 10, 15. 1 Petr 3. 22.
[u] Rhuf. 11. 36.
[x] Ioan 1. 1, 3. 1 Cor. 8. 6.
[y] Eph. 1. 22.
[5] *y corph, yr eglwys.*
[z] Act. 26. 23. 1 Cor. 15. 20, 23. Dat. 1. 5.
[6] *mhlith pawb.*
[a] Ioan 1. 16. a 3. 34.
[7] *A chan wneuthur.*
[b] Eph. 2. 14, 15.
[c] 2 Cor. 5. 18.
[d] Eph. 1. 10.
[e] Eph. 2. 1, 2, 12.
[8] Neu, *trwy feddwl.*
[9] *etto.*
[f] Eph. 2. 15.
[g] Luc 1. 75. Eph. 1. 4. a 5. 27. Tit. 2. 14.
[2] *ei hun.*
[h] ad. 6.
[i] 2 Cor. 7. 4.
[k] Eph. 3. 1, 13.
[l] 2 Cor. 1. 5, 6. 2 Tim. 1. 8. a 2. 10.

yn ol [2] ei gadernid gogoneddus ef,
i bob dïoddefgarwch a hir-ymaros
gyd â llawenydd;
12 Gan ddïolch i'r Tad, yr hwn
a'n gwnaeth ni yn gymmwys i *gael*
rhan o [n] etifeddiaeth y saint yn y
goleuni:
13 Yr hwn a'n gwaredodd ni allan
o [o] feddiant y tywyllwch, ac *a'n*
symmudodd i deyrnas [3] ei anwyl
Fab:
14 [p] Yn yr hwn y mae i ni bryn-
edigaeth trwy ei waed ef, *sef* madd-
euant pechodau:
15 Yr hwn yw [q] delw y Duw anwel-
edig, [r] cyntaf-anedig pob creadur:
16 Canys [s] trwyddo ef y crëwyd
pob dim a'r sydd yn y nefoedd,
ac sydd ar y ddaear, yn weledig
ac yn anweledig, pa un bynnag
ai [4] thronau, ai [t] arglwyddiaethau,
ai tywysogaethau, ai meddiannau;
pob dim a grëwyd [u] trwyddo ef, ac
erddo ef.
17 [x] Ac y mae efe cyn pob peth,
ac ynddo ef y mae pob peth yn
cyd-sefyll.
18 Ac efe [y] yw pen [5] corph yr eg-
lwys: *efe*, yr hwn yw y dechreuad,
[z] y cyntaf-anedig oddi wrth y meirw;
fel y byddai efe yn blaenori ym
[6] mhob peth.
19 Oblegid rhyngodd bodd *i'r*
Tad drigo o bob cyflawnder [a] yn-
ddo ef;
20 [7] Ac, [b] wedi iddo wneuthur
heddwch trwy waed ei groes ef,
[c] trwyddo ef gymmodi [d] pob peth
âg ef ei hun; trwyddo ef, *medd-*
af, pa un bynnag ai pethau ar y
ddaear, ai pethau yn y nefoedd.
21 A chwithau, [e] y rhai oeddych
ddïeithriaid, a gelynion [8] mewn
meddwl trwy weithredoedd drwg,
yr awrhon [9] hefyd a gymmododd efe,
22 [f] Y'nghorph ei gnawd ef trwy
farwolaeth, [g] i'ch cyflwyno chwi yn
sanctaidd, ac yn ddifeius, ac yn
ddïargyhoedd, ger ei fron [2] ef:
23 Os ydych yn parhâu yn y ffydd,
wedi eich seilio a'ch sicrhâu, ac
heb eich symmud oddi wrth obaith
yr efengyl, yr hon a glywsoch, *ac*
a bregethwyd [h] ym mysg pob cre-
adur a'r sydd dan y nef; i'r hon
y'm gwnaethpwyd i Paul yn wein-
idog:
24 [i] Yr hwn ydwyf yn awr yn lla-
wenychu yn fy nïoddefiadau [k] dros-
och, ac yn cyflawni [l] yr hyn sydd
yn ol o gystuddiau Crist yn fy

Anno DOMINI 64.

[m] Eph. 1. 23.
[n] Eph. 3. 2.
[3] *lenwi*, neu, *gyflawn bregethu*, Rhuf. 15. 19.
[o] Rhuf. 16. 25.
[p] Matt. 13. 11.
[q] 2 Cor. 2. 14.
[r] Rhuf. 9. 23. Eph. 1. 7.
[4] *yn eich plith chwi.*
[s] 1 Tim. 1. 1.
[t] 2 Cor. 11. 2. Eph. 5. 27.
[5] *Yn.*
[a] pen. 1. 29. Phil. 1. 30. 1 Thess. 2. 2.
[2] *ofn*, neu, *ofal.*
[b] 2 Cor. 1. 6.
[c] Phil. 3. 8.
[d] 1 Cor. 1. 24.
[e] Eph. 5. 6. ad. 18.
[f] 1 Cor. 5. 3.
[g] 1 Cor. 14. 40.
[h] 1 Thess. 4. 1. Judas 3.
[i] Eph. 2. 21, 22. a 3. 17.
[k] Jer. 29. 8. Rhuf. 16. 17. Heb. 13. 9.

nghnawd i, er mwyn [m] ei gorph ef,
yr hwn yw yr eglwys:
25 I'r hon y'm gwnaethpwyd i yn
weinidog, yn ol [n] goruchwyliaeth
Duw, yr hon a roddwyd i mi tu ag
attoch chwi, i [3] gyflawni gair Duw;
26 *Sef* [o] y dirgelwch oedd gudd-
iedig er oesoedd ac er cenhedl-
aethau, [p] ond yr awrhon a eglurwyd
i'w saint ef:
27 [q] I'r rhai yr ewyllysiodd Duw
hysbysu beth yw [r] golud gogoniant
y dirgelwch hwn ym mhlith y Cen-
hedloedd, yr hwn yw Crist [4] ynoch
chwi, [s] gobaith y gogoniant:
28 Yr hwn yr ydym ni yn *ei*
bregethu, gan rybuddio pob dyn,
a dysgu pob dyn ym mhob doeth-
ineb; [t] fel y cyflwynom bob dyn
yn berffaith yng Nghrist Iesu:
29 [5] Am yr hyn yr ydwyf hefyd
yn llafurio, gan ymdrechu yn ol
ei weithrediad ef, yr hwn sydd yn
gweithio ynof fi yn nerthol.

PENNOD II.

1 *Y mae efe etto yn eu hannog i fod yn ddïanwadal yng Nghrist;* 8 *ac i ochelyd philosophyddiaeth a thraddodiadau ofer,* 18 *ac addoli angelion,* 20 *a seremonïau y gyfraith, y rhai sydd wedi terfynu yng Nghrist.*

CANYS mi a ewyllysiwn i chwi
wybod pa faint o [a] [2] ymdrech
sydd arnaf er eich *mwyn* chwi, a'r
rhai yn Laodicea, a chynnifer ag
ni welsant fy wyneb i yn y cnawd;
2 [b] Fel y cysurid eu calonnau hwy,
wedi eu cyd-gyssylltu mewn cariad,
ac i bob golud sicrwydd deall, [c] i
gydnabyddiaeth dirgelwch Duw, a'r
Tad, a Christ;
3 [d] Yn yr hwn y mae holl drysorau
doethineb a gwybodaeth yn gudd-
iedig.
4 A hyn yr ydwyf yn ei ddywed-
yd, [e] fel na thwyllo neb chwi âg
ymadrodd hygoel.
5 Canys [f] er fy mod i yn absennol
yn y cnawd, er hynny yr ydwyf
gyd â chwi yn yr yspryd, yn lla-
wenychu, ac yn gweled [g] eich trefn
chwi, a chadernid eich ffydd yng
Nghrist.
6 [h] Megis gan hynny y derbynias-
och Grist Iesu yr Arglwydd, *felly*
rhodiwch ynddo;
7 [i] Wedi *eich* gwreiddio a'ch adeil-
adu ynddo ef, a'ch cadarnhâu yn y
ffydd, megis y'ch dysgwyd, gan gyn-
nyddu ynddi mewn dïolchgarwch.
8 [k] Edrychwch na bo neb yn eich
anrheithio trwy philosophi a gwag

Anno DOMINI 64.

dwyll, yn ol [l] traddodiad dynion,
yn ol [m] egwyddorion y byd, ac nid
yn ol Crist.
9 Oblegid [n] ynddo ef y mae holl
gyflawnder y Duwdod yn preswylio
yn gorphorol.
10 Ac yr ydych chwi wedi eich
cyflawni ynddo ef, [o] yr hwn yw pen
pob [p] tywysogaeth ac awdurdod:
11 Yn yr hwn hefyd y'ch [q] enwaed-
wyd âg enwaediad nid o waith llaw,
trwy [r] ddïosg corph pechodau y
cnawd, yn enwaediad Crist:
12 [s] Wedi eich cyd-gladdu âg ef
yn y bedydd, yn yr hwn hefyd y'ch
cyd-gyfodwyd trwy [t] ffydd gweith-
rediad Duw, [u] yr hwn a'i cyfododd
ef o feirw.
13 [x] A chwithau, pan oeddych yn
feirw mewn camweddau, a dïen-
waediad eich cnawd, a gyd-fyw-
haodd efe gyd âg ef, gan faddeu
i chwi yr holl gamweddau;
14 [y] Gan ddilëu [3] ysgrifen-law yr
ordeiniadau, yr hon oedd i'n her-
byn ni, yr hon oedd y'ngwrthwyn-
eb i ni, ac a'i cymmerodd hi oddi
ar y ffordd, gan ei hoelio wrth y
groes:
15 [z] Gan [4] yspeilio [a] y tywysogaeth-
au a'r awdurdodau, efe a'u har-
ddangosodd hwy ar gyhoedd, gan
ymorfoleddu arnynt [5] arni hi.
16 Am hynny na farned neb ar-
noch chwi [b] am [6] fwyd, neu am
ddïod, neu o ran [c] dydd gwyl, neu
newydd-loer, neu Sabbathau:
17 [d] Y rhai ydynt gysgod pethau i
ddyfod; ond y corph *sydd* o Grist.
18 [e] Na [7] thwylled neb chwi am
eich gwobr, wrth ei [8] ewyllys, mewn
gostyngeiddrwydd, [9] ac addoliad
angelion, gan ruthro i bethau [f] nis
gwelodd, wedi ymchwyddo yn ofer
gan ei feddwl cnawdol ei hun;
19 Ac heb gyfattal [g] y Pen, o'r
hwn y mae yr holl gorph, trwy y
cymmalau a'r cyssylltiadau, yn der-
byn lluniaeth, ac wedi ei gyd-gys-
sylltu, yn cynnyddu gan gynnydd
Duw.
20 Am hynny, os ydych [h] wedi
meirw gyd â Christ oddi wrth
[i] egwyddorion y byd, paham yr yd-
ych, megis pettych yn byw yn y
byd, yn ymrôi i ordeiniadau,
21 (Na chyffwrdd; *ac* na ar-
chwaetha; *ac* na theimla;
22 Y rhai ydynt oll yn llygredig-
aeth wrth eu harfer;) [k] yn ol gorchy-
mynion ac athrawiaethau dynion?

[l] Matt. 15. 2. Gal. 1. 14.
[m] Gal. 4. 3, 9. ad. 20.
[n] pen. 1. 19.
[o] Eph. 1. 20.
[p] pen. 1. 16.
[q] Deut. 30. 6. Jer. 4. 4. Rhuf. 2. 29. Phil. 3. 3.
[r] Rhuf. 6. 6. pen. 3. 8, 9.
[s] Rhuf. 6. 4.
[t] Eph. 1. 19. a 3. 7.
[u] Act. 2. 24.
[x] Eph. 2. 1, 5, 6, 11.
[y] Eph. 2. 15, 16.
[3] *yr ysgrifen-law mewn ordeiniadau.*
[z] Gen. 3. 15. Ps. 68. 18. Es. 53. 12. Matt. 12. 29. Luc 11. 22. Ioan 12. 31. a 16. 11.
[4] *ddadwisgo.*
[a] Eph. 6. 12.
[5] Neu, *ynddo ei hun.*
[b] Rhuf. 14. 3, 10, 13.
[6] *fwytta ac yfed.*
[c] Gal. 4. 10.
[d] Heb. 8. 5. a 10. 1.
[e] ad. 4.
[7] *farned neb i'ch erbyn.*
[8] *fympwy.*
[9] *a chrefydd.*
[f] Ezec. 13. 3. 1 Tim. 1. 7.
[g] Eph. 4. 15, 16.
[h] Rhuf. 6. 3, 5. a 7. 4, 6. Gal. 2. 19.
[i] ad. 8.
[k] Es. 29. 13. Matt. 15. 9. Tit. 1. 14.

23 [1] Yr hyn bethau sydd ganddynt
rith doethineb mewn [m] ewyllys-gref-
ydd, a gostyngeiddrwydd, a bod
[2] heb arbed y corph, nid mewn bri
i ddigoni y cnawd.

PENNOD III.

1 *Y mae yn dangos pa le y dylem geisio Crist; 5 ac yn ein hannog i'n marwolaethu ein hunain, 10 i ddïosg yr hen ddyn, ac i wisgo Crist am danom: 12 yn ein cynghori i gariad perffaith, a gostyngeiddrwydd, ac amryw rinweddau eraill.*

AM hynny os [a] cyd-gyfodasoch
gyd â Christ, ceisiwch y peth-
au *sydd* uchod, lle mae [b] Crist yn
eistedd ar ddeheulaw Duw.
2 Rhoddwch eich [2] serch ar beth-
au *sydd* uchod, nid ar bethau *sydd*
ar y ddaear.
3 [c] Canys meirw ydych, a'ch bywyd
a guddiwyd gyd â Christ yn Nuw.
4 [d] Pan ymddangoso Crist ein
bywyd ni, yna hefyd yr ymddang-
oswch chwithau gyd âg ef [e] mewn
gogoniant.
5 [f] Marwhêwch gan hynny [g] eich
aelodau y rhai sydd ar y ddaear;
[h] godineb, aflendid, gwŷn, dryg-
chwant, a chybydd-dod, [i] yr hon
sydd eilun-addoliaeth:
6 [k] O achos yr hyn bethau y mae
digofaint Duw yn dyfod ar [l] blant
yr anufudd-dod:
7 [m] Yn y rhai hefyd y rhodiasoch
chwithau gynt, pan oeddych yn
byw ynddynt.
8 Ond [n] yr awrhon rhoddwch
chwithau ymaith yr holl bethau
hyn; digter, llid, drygioni, cabledd,
serthedd, allan o'ch genau.
9 [o] Na ddywedwch gelwydd wrth
eich gilydd, [p] gan ddarfod i chwi
ddïosg yr hen ddyn ynghyd â'i
weithredoedd;
10 A gwisgo y newydd, yr hwn
[q] a adnewyddir mewn gwybodaeth,
[r] yn ol delw yr hwn [s] a'i creodd ef:
11 Lle nid oes na [t] Groegwr nac
Iuddew, enwaediad na dïenwaed-
iad, Barbariad *na* Scythiad, caeth
na rhydd: ond Crist *sydd* bob
peth, ac ym mhob peth.
12 [u] Am hynny, (megis etholed-
igion Duw, sanctaidd ac anwyl,)
gwisgwch am danoch ymysgar-
oedd trugareddau, cymmwynasgar-
wch, gostyngeiddrwydd, addfwyn-
der, ymaros;
13 Gan gyd-ddwyn â'ch gilydd, a
maddeu i'ch gilydd, os bydd gan
neb [3] gweryl yn erbyn neb: megis

Anno DOMINI 64.

[1] 1 Tim. 4. 8.
[m] ad. 18.
[2] *yn cospi,* neu, *dïystyru.*
[a] Rhuf. 6. 5. Eph. 2. 6. pen. 2. 12.
[b] Eph. 1. 20.
[2] *bryd.*
[c] Rhuf. 6. 2. Gal. 2. 20. pen. 2. 20.
[d] 1 Ioan 3. 2.
[e] 1 Cor. 15. 43.
[f] Rhuf. 8. 13.
[g] Rhuf. 6. 13.
[h] Eph. 5. 3.
[i] Eph. 5. 5.
[k] Eph. 5. 6. Dat. 22. 15.
[l] Eph. 2. 2.
[m] Rhuf. 7. 5. 1 Cor. 6. 11. Tit. 3. 3.
[n] Eph. 4. 22. 1 Petr 2. 1.
[o] Eph. 4. 25.
[p] Eph. 4. 22, 24.
[q] Rhuf. 12. 2.
[r] Eph. 4. 23, 24.
[s] Eph. 2. 10.
[t] Rhuf. 10. 12. 1 Cor. 12. 13. Gal. 3. 28. a 5. 6.
[u] Eph. 4. 32.
[3] *achwyn.*

Anno DOMINI 64.

ag y maddeuodd Crist i chwi, felly
gwnewch chwithau.
14 Ac am ben hyn oll, *gwisgwch*
gariad, yr hwn yw rhwymyn per-
ffeithrwydd.
15 A llywodraethed [x] tangnefedd
Duw yn eich calonnau, i'r hwn hef-
yd y'ch galwyd [y] yn un corph; a
byddwch ddïolchgar.
16 Preswylied gair Crist ynoch yn
[4] helaeth ym mhob doethineb; gan
ddysgu a rhybuddio bawb eich gil-
ydd [z] mewn psalmau, a hymnau, ac
odlau ysprydol, gan ganu [5] [a] trwy
ras yn eich calonnau i'r Arglwydd.
17 A [b] pha beth bynnag a wneloch,
ar air neu *ar* weithred, *gwnewch*
bob peth yn enw yr Arglwydd
Iesu, [c] gan ddïolch i Dduw a'r Tad
trwyddo ef.
18 [d] *Y* gwragedd, ymostyngwch i'ch
gwŷr prïod, megis y mae yn wedd-
us yn yr Arglwydd.
19 [e] *Y* gwŷr, cerwch *eich* gwragedd,
ac na fyddwch chwerwon wrthynt.
20 [f] *Y* plant, ufuddhêwch *i'ch*
rhïeni [g] ym mhob peth: canys hyn
sydd yn rhyngu bodd i'r Arglwydd
yn dda.
21 [h] *Y* tadau, na chyffrôwch eich
plant, fel na ddigalonnont.
22 [i] *Y* gweision, ufuddhêwch [k] ym
mhob peth i'*ch* meistriaid yn ol y
cnawd; nid â llygad-wasanaeth, fel
boddlonwyr dynion, eithr mewn
symlrwydd calon, yn ofni Duw:
23 A pha beth bynnag a wneloch,
gwnewch o'r galon, megis i'r Ar-
glwydd, ac nid i ddynion;
24 Gan wybod mai gan yr Ar-
glwydd y derbyniwch daledigaeth
yr etifeddiaeth: canys yr Arglwydd
Crist yr ydych yn ei wasanaethu.
25 Ond yr hwn sydd yn gwneuth-
ur cam, a dderbyn *am* y cam a
wnaeth: ac [l] nid oes derbyn wyneb.

PENNOD IV.

1 Y mae yn eu hannog i fod yn wresog mewn gweddi; 5 i rodio yn ddoeth tu ag at y rhai ni ddaethant etto i wir wybodaeth am Grist: 10 yn eu hannerch hwy, ac yn ewyllysio iddynt bob rhyw lwyddiant.

[a] Y MEISTRIAID, gwnewch *i'ch*
gweision yr hyn *sydd* gyfiawn
ac uniawn; gan wybod fod i chwi-
thau Feistr yn y nefoedd.
2 [b] Parhêwch mewn gweddi, gan
wylied ynddi [2] gyd â dïolchgarwch;
3 [c] Gan weddïo hefyd drosom nin-
nau, ar i Dduw [d] agori i ni ddrws
ymadrodd, i adrodd [e] dirgelwch

[x] Rhuf. 14. 17. Phil. 4. 7.
[y] Eph. 4. 4.
[4] *gyfoethog.*
[z] 1 Cor. 14. 26. Eph. 5. 19.
[5] *yn rasol.*
[a] pen. 4. 6.
[b] 1 Cor. 10. 31.
[c] Rhuf. 1. 8. Eph. 5. 20. Heb. 13. 15.
[d] Eph. 5. 22. Tit. 2. 5. 1 Petr 3. 1.
[e] Eph. 5. 25. 1 Petr 3. 7.
[f] Eph. 6. 1.
[g] Eph. 5. 24. Tit. 2. 9.
[h] Eph. 6. 4.
[i] Eph. 6. 5, &c. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 9. 1 Petr 2. 18.
[k] ad. 20.
[l] Rhuf. 2. 11. Eph. 6. 9. 1 Petr 1. 17.
[a] Eph. 6. 9.
[b] Luc 18. 1. Rhuf. 12. 12. Eph. 6. 18. 1 Thess. 5. 17.
[2] *mewn dïolchgarwch.*
[c] Eph. 6. 19. 2 Thess. 3. 1.
[d] 1 Cor. 16. 9. 2 Cor. 2. 12.
[e] Matt. 13. 11. 1 Cor. 4. 1. Eph. 6. 19. pen. 1. 26. a 2. 2.

Crist, am yr hwn yr ydwyf hefyd
mewn rhwymau:
4 Fel yr eglurhâwyf ef, megis y
mae yn rhaid i mi *ei* draethu.
5 [f] Rhodiwch mewn doethineb tu
ag at y rhai sydd allan, [g] gan brynu
yr amser.
6 *Bydded* eich ymadrodd bob am-
ser [3] [h] yn rasol, [i] wedi ei dymheru â
halen, fel y gwypoch pa fodd y mae
yn rhaid i chwi atteb i [4] bob dyn.
7 [k] Fy holl helynt i a fynega Ty-
chicus i chwi, y brawd anwyl, a'r
gweinidog ffyddlawn, a'r cyd-was
yn yr Arglwydd:
8 Yr hwn a ddanfonais attoch er
mwyn hyn, fel y gwybyddai eich
helynt chwi, ac y diddanai eich
calonnau chwi;
9 Gyd âg [l] Onesimus, y ffyddlawn
a'r anwyl frawd, yr hwn sydd o
honoch chwi. Hwy a hysbysant i
chwi bob peth *a wneir* yma.
10 Y mae [m] Aristarchus, fy nghyd-
garcharor, yn eich annerch; a [n] Marc,
nai Barnabas fab ei chwaer, (am yr
hwn y derbyniasoch orchymynion:
os daw efe attoch, derbyniwch ef;)
11 A Jesus, yr hwn a elwir Justus,
y rhai ydynt o'r enwaediad. Y rhai
hyn yn unig *yw fy* nghyd-weithwyr
i deyrnas Dduw, y rhai a fuant yn
gysur i mi.
12 Y mae [o] Epaphras, yr hwn sydd
o honoch, gwas Crist, yn eich an-
nerch, [p] gan [5] ymdrechu yn wastadol
drosoch mewn gweddïau, ar i chwi
sefyll [q] yn berffaith ac yn gyflawn
y'nghwbl o ewyllys Duw.
13 Canys yr ydwyf yn dyst iddo, fod
ganddo zêl mawr trosoch chwi, a'r
rhai o Laodicea, a'r rhai o Hierapolis.
14 Y mae [r] Luc y physygwr anwyl,
a [s] Demas, yn eich annerch.
15 Anherchwch y brodyr *sydd* yn
Laodicea, a Nymphas, [t] a'r eglwys
sydd yn ei dŷ ef.
16 Ac wedi darllen [u] yr epistol
hwn gyd â chwi, perwch ei ddar-
llen hefyd yn eglwys y Laodiceaid;
a darllen o honoch chwithau yr un
o Laodicea.
17 A dywedwch wrth [x] Archippus,
Edrych at y weinidogaeth a dder-
byniaist yn yr Arglwydd, ar i ti ei
chyflawni hi.
18 [y] Yr annerch â'm llaw i Paul
fy hun. [z] Cofiwch fy rhwymau.
Gras *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ At y Colossiaid yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â Thychicus ac Onesimus.

Anno DOMINI 64.

[f] Eph. 5. 15. 1 Thess. 4. 12.
[g] Eph. 5. 16.
[3] *mewn gras.*
[h] pen. 3. 16.
[i] Marc 9. 50.
[4] *pob math ar ddyn.*
[k] Eph. 6. 21.
[l] Philem. 10.
[m] Act. 19. 29. a 27. 2. Philem. 24.
[n] Act. 15. 37. 2 Tim. 4. 11.
[o] pen. 1. 7. Philem. 23.
[p] Rhuf. 15. 30.
[5] *ymegnïo.*
[q] Matt. 5. 48. 1 Cor. 14. 20.
[r] 2 Tim. 4. 11.
[s] 2 Tim. 4. 10.
[t] Rhuf. 16. 5. 1 Cor. 16. 19.
[u] 1 Thess. 5. 27.
[x] Philem. 2.
[y] 1 Cor. 16. 21. 2 Thess. 3. 17.
[z] Heb. 13. 3.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL AT Y

THESSALONIAID.

Anno DOMINI 54.

PENNOD I.

1 Paul yn dwyn ar ddeall i'r Thessaloniaid, nid yn unig mor feddylgar oedd efe am danynt bob amser, mewn dïolchgarwch a gweddi; 5 eithr hefyd gystal yr oedd efe yn tybied am wirionedd a phurdeb eu ffydd hwynt, a'u dychweliad at Dduw.

PAUL, a [a] Silfanus, a Thimothë-
us, at eglwys y Thessaloniaid,
yn Nuw Dad, a'r Arglwydd Iesu
Grist: [b] Gras i chwi, a thangnefedd,
oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Ar-
glwydd Iesu Grist.
2 [c] Yr ydym yn dïolch i Dduw
yn wastadol drosoch chwi oll, gan
wneuthur coffa am danoch yn ein
gweddïau,
3 Gan gofio yn ddibaid [d] waith
eich ffydd chwi, a llafur *eich* car-
iad, ac ymaros *eich* gobaith yn ein
Harglwydd Iesu Grist, ger bron
Duw a'n Tad;
4 Gan wybod, frodyr [2] anwyl, [e] eich
etholedigaeth chwi gan Dduw.
5 Oblegid [f] ni bu ein hefengyl ni
tu ag attoch mewn gair yn unig,
eithr hefyd mewn nerth, ac [g] yn yr
Yspryd Glân, ac mewn sicrwydd
mawr; megis [h] y gwyddoch chwi
pa fath rai a fuom ni yn eich plith,
er eich mwyn chwi.
6 A [i] chwi a aethoch yn ddilynwyr
i ni, ac i'r Arglwydd, wedi derbyn
y gair mewn gorthrymder mawr,
[k] gyd â llawenydd yr Yspryd Glân:
7 Hyd onid aethoch yn siamplau
i'r rhai oll sydd yn credu ym Mace-
donia ac *yn* Achaia.
8 Canys oddi wrthych chwi y
seiniodd gair yr Arglwydd, nid yn
unig ym Macedonia, ac *yn* Achaia,
ond [l] ym mhob man hefyd eich
ffydd chwi ar Dduw a aeth ar led;
fel nad rhaid i ni ddywedyd dim.
9 Canys y maent hwy yn mynegi
am danom ni, pa ryw ddyfodiad i
mewn a gawsom ni attoch chwi, a
pha fodd y troisoch at Dduw oddi
wrth eilunod, i wasanaethu y byw-
iol a'r gwir Dduw;
10 Ac [m] i ddisgwyl am ei Fab ef
o'r nefoedd, [n] yr hwn a gyfododd
efe o feirw, *sef* Iesu, yr hwn a'n

[a] 2 Cor. 1. 19. 2 Thess. 1. 1. 1 Petr 5. 12.
[b] Eph. 1. 2.
[c] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16. Philem. 4.
[d] Ioan 6. 29. Gal. 5. 6. Iago 2. 17.
[2] *a garwyd gan Dduw, eich etholedigaeth chwi.*
[e] Col. 3. 12. 1 Thess. 2. 13.
[f] 1 Cor. 4. 20.
[g] 2 Cor. 6. 6.
[h] pen. 2. 1, 5, 10, 11.
[i] 1 Cor. 11. 1. Phil. 3. 17. 2 Thess. 3. 9.
[k] Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[l] Rhuf. 1. 8.
[m] Rhuf. 2. 7. Phil. 3. 20. Tit. 2. 13.
[n] Act. 2. 24.

gwaredodd ni [o] oddi wrth y digof-
aint sydd ar ddyfod.

PENNOD II.

1 Pa fodd y daeth ac y pregethwyd yr efengyl i'r Thessaloniaid; a pha fodd y derbyniasant hwythau hi. 18 Yr achos paham y bu Paul cyhyd yn absennol oddi wrthynt; a phaham yr ydoedd efe mor chwannog i'w gweled hwynt.

CANYS [a] chwi eich hunain a
wyddoch, frodyr, ein dyfodiad
ni i mewn attoch, nad ofer fu:
2 Eithr wedi i ni ddïoddef o'r
blaen, a [b] chael ammharch, fel y
gwyddoch chwi, yn Philippi, ni a
fuom hŷf yn ein Duw [c] i lefaru
wrthych chwi efengyl Duw [d] trwy
fawr ymdrech.
3 Canys ein cynghor ni nid *oedd*
o hudoliaeth, nac o aflendid, nac
mewn twyll:
4 Eithr megis [e] y'n [2] cyfrifwyd ni
gan Dduw yn addas [f] i ymddiried i
ni am yr efengyl, felly yr ydym yn
llefaru; [g] nid megis yn rhyngu bodd
i ddynion, ond i Dduw, yr hwn
sydd yn profi ein calonnau ni.
5 Oblegid [h] ni fuom ni un amser
mewn ymadrodd gwenieithus, fel y
gwyddoch chwi, nac mewn rhith
cybydd-dod; [i] Duw yn dyst:
6 [k] Nac yn ceisio moliant gan
ddynion, na chennych chwi, na
chan eraill; lle [l] y gallasem [m] [3] bwyso
arnoch, fel apostolion Crist.
7 Eithr [n] ni a fuom addfwyn yn
eich mysg chwi, megis mammaeth
yn maethu ei phlant.
8 Felly, gan eich hoffi chwi, ni a
welsom yn dda gyfrannu â chwi,
nid yn unig efengyl Duw, ond [o] ein
heneidiau ein hunain hefyd, am
eich bod yn anwyl gennym.
9 Canys côf yw gennych, frodyr,
ein llafur a'n lludded ni: canys
[p] gan weithio nos a dydd, fel na
phwysem ar neb o honoch, ni a
bregethasom i chwi efengyl Duw.
10 Tystion *ydych* chwi, a Duw
hefyd, [q] mor sanctaidd, ac mor gyf-
iawn, a dïargyhoedd, yr ymddygas-
om yn eich mysg chwi y rhai ydych
yn credu:

Anno DOMINI 54.

[o] Matt. 3. 7. Rhuf. 5. 9. pen. 5. 9.
[a] pen. 1. 5, 9.
[b] Act. 16. 22.
[c] Act. 17. 2.
[d] Phil. 1. 30. Col. 2. 1.
[e] 1 Tim. 1. 11, 12.
[2] *dewiswyd gan Dduw i ymddiried.*
[f] Gal. 2. 7. Tit. 1. 3.
[g] Gal. 1. 10.
[h] Act. 20. 33. 2 Cor. 2. 17. a 7. 2. a 12. 17.
[i] Rhuf. 1. 9.
[k] Ioan 5. 41, 44. a 12. 43.
[l] 2 Cor. 10. 1, 2, 10, 11. Philem. 8, 9.
[m] 1 Cor. 9. 2. 2 Thess. 3. 8.
[3] *gymmeryd awdurdod.*
[n] 1 Cor. 2. 3. 2 Cor. 13. 4.
[o] 2 Cor. 12. 15.
[p] Act. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 2 Cor. 11. 9.
[q] 2 Thess. 3. 7.

Anno DOMINI 54.

11 Megis y gwyddoch y modd *y
buom* yn eich cynghori, ac yn eich
cysuro, bob un o honoch, fel tad
ei blant ei hun,
12 Ac yn [4] ymbil, [r] ar rodio o hon-
och yn [5] deilwng i Dduw, yr hwn
a'ch galwodd chwi i'w deyrnas a'i
ogoniant.
13 Oblegid hyn yr ydym ninnau
hefyd yn dïolch i Dduw yn ddi-
baid, o herwydd i chwi, pan dder-
byniasoch air Duw, yr hwn a glyw-
soch gennym ni, *ei* dderbyn *ef* [s] nid
fel gair dyn, eithr, fel y mae yn
wir, yn air Duw, yr hwn hefyd sydd
yn nerthol-weithio ynoch chwi y
rhai sydd yn credu.
14 Canys chwychwi, frodyr, a
wnaethpwyd yn ddilynwyr i eglwysi
Duw, y rhai yn Judea sydd yng
Nghrist Iesu; oblegid [t] chwithau a
ddïoddefasoch y pethau hyn gan
eich cyd-genedl, megis hwythau gan
yr Iuddewon:
15 Y rhai a laddasant yr Arglwydd
Iesu, [u] a'u prophwydi eu hunain, ac
a'n [6] herlidiasant ninnau ymaith; ac
ydynt heb ryngu bodd Duw, ac yn
erbyn pob dyn;
16 [x] Gan warafun i ni lefaru wrth
y Cenhedloedd, fel yr iachêid hwy,
[y] i gyflawni eu pechodau hwynt yn
wastadol: canys digofaint *Duw* a
ddaeth arnynt hyd yr eithaf.
17 A ninnau, frodyr, wedi ein
gwneuthur yn amddifaid am dan-
och dros ennyd awr, y'ngolwg, nid
y'nghalon, a fuom fwy astud i wel-
ed eich wyneb chwi mewn awydd
mawr.
18 Am hynny yr ewyllysiasom
ddyfod attoch (myfi Paul, yn ddïau,)
unwaith a dwywaith hefyd; eithr
[z] Satan a'n lluddiodd ni.
19 Canys [a] beth *yw* ein gobaith
ni, neu *ein* llawenydd, neu goron
ein [7] gorfoledd? onid chwychwi, ger
bron ein Harglwydd Iesu Grist yn
ei ddyfodiad ef?
20 Canys chwychwi yw ein gogon-
iant a'*n* llawenydd ni.

PENNOD III.

1 Paul yn tystiolaethu ei fawr gariad tu ag at y Thessaloniaid, trwy anfon Timothëus attynt i'w cadarnhâu, ac i'w diddanu; trwy lawenychu yn eu gweithredoedd da hwy; 10 *a thrwy weddïo drostynt, a dymuno cael dyfod yn ddïogel attynt.*

AM hynny, [a] gan na allem ym-
attal yn hŵy, ni a welsom yn
dda ein gadael ni ein hunain yn
Athen;

[4] *tystiolaethu.* [r] Eph. 4. 1. Phil. 1. 27. Col. 1. 10. pen. 4. 1. [5] *addas.* [s] Matt. 10. 40. Gal. 4. 14. 2 Petr 3. 2. [t] Act. 17. 5, 13. [u] Matt. 23. 34, 37. Luc 13. 33. [6] *hymlidiasant.* [x] Act. 13. 50. a 14. 5, 19. a 17. 5, 13. a 18. 12. a 19. 9. [y] Gen. 15. 16. Matt. 23. 32. [z] Rhuf. 1. 13. a 15. 22. [a] 2 Cor. 1. 14. Phil. 4. 1. [7] *gogoniant?* [a] ad. 5.

2 Ac a ddanfonasom [b] Timothëus,
ein brawd, a gweinidog Duw, a'n
cyd-weithiwr yn efengyl Crist, i'ch
cadarnhâu chwi, ac i'ch diddanu
ynghylch eich ffydd;
3 [c] Fel na chynhyrfid neb yn y
gorthrymderau hyn: canys chwy-
chwi eich hunain a wyddoch [d] mai
i hyn y'n gosodwyd ni.
4 Canys yn wir pan oeddym gyd â
chwi, ni a rag-ddywedasom i chwi
y gorthrymmid ni; megis y bu, ac
y gwyddoch chwi.
5 O herwydd hyn, [e] minnau, heb
allu ymattal yn hŵy, a ddanfonais
i *gael* gwybod eich ffydd chwi;
rhag darfod i'r temtiwr eich temtio
chwi, a [f] myned ein llafur ni yn
ofer.
6 Eithr yr awrhon, wedi dyfod
Timothëus attom oddi wrthych, a
dywedyd i ni newyddion da am
eich ffydd chwi a'ch cariad, a bod
gennych goffa da am danom ni
yn wastadol, gan hiraethu am ein
gweled ni, megis *yr ydym* ninnau
am eich *gweled* chwithau;
7 Am hynny y cawsom gysur,
frodyr, [2] am danoch chwi, yn ein
holl orthrymder a'n hangenoctid,
trwy eich ffydd chwi.
8 Oblegid yr awrhon byw ydym
ni, os ydych chwi yn sefyll yn yr
Arglwydd.
9 Canys pa ddïolch a allwn *ni* ei
ad-dalu i Dduw [3] am danoch chwi,
am yr holl lawenydd â'r hwn yr yd-
ym ni yn llawen o'ch achos chwi
ger bron ein Duw ni,
10 [g] Gan weddïo mwy na mwy, nos
a dydd ar *gael* gweled eich wyneb
chwi, a chyflawni diffygion eich
ffydd chwi?
11 A Duw ei hun a'n Tad ni, a'n
Harglwydd Iesu Grist, a gyfarwyddo
ein ffordd ni attoch chwi.
12 A'r Arglwydd a'ch llïosogo, ac
a'ch chwanego ym mhob cariad
[h] i'ch gilydd, ac i bawb, megis ag
yr ydym ninnau i chwi:
13 I [i] gadarnhâu eich calonnau
chwi yn ddïargyhoedd mewn sanct-
eiddrwydd ger bron Duw a'n Tad,
yn nyfodiad ein Harglwydd Iesu
Grist gyd â'i holl saint.

PENNOD IV.

1 Y mae yn eu hannog i fyned rhagddynt mewn pob math ar dduwioldeb: 6 *i fyw yn sanctaidd ac yn gyfiawn;* 9 *i garu eu gilydd;* 11 *a thrwy lonyddwch, i wneuthur y pethau a berthyn iddynt eu hunain:* 13 *ac yn*

Anno DOMINI 54.

[b] Rhuf. 16. 21. [c] Eph. 3. 13. [d] Act. 14. 22. 2 Tim. 3. 12. 1 Petr 2. 21. [e] ad. 1. [f] Gal. 2. 2. a 4. 11. Phil. 2. 16. [2] *ynoch.* [3] *trosoch chwi.* [g] Rhuf. 1. 10, 11. [h] pen. 5. 15. 2 Petr 1. 7. [i] 1 Cor. 1. 8. Phil. 1. 10. pen. 5. 23. 2 Thess. 2. 17. 1 Ioan 3. 20.

Anno DOMINI 54.

ddiweddaf, i dristâu yn gymmedrol dros y
meirw. 15 A chyd â'r cynghor diweddaf
hwn, y mae efe yn cyssylltu dosparth byr
o'r adgyfodiad, ac o ail-ddyfodiad Crist i'r
farn.

YM mhellach gan hynny, frodyr,
yr ydym yn attolwg i chwi,
[2 *annog.*] ac yn [2]deisyf yn yr Arglwydd Iesu,
[a pen. 2. 12.] megis y derbyniasoch gennym [a]pa
fodd y dylech rodio a boddloni
Duw, ar i chwi gynnyddu fwyfwy.
2 Canys chwi a wyddoch pa or-
chymynion a roddasom i chwi trwy
yr Arglwydd Iesu.
[b Rhuf. 12. 2.] 3 Canys hyn yw [b]ewyllys Duw,
sef eich sancteiddiad chwi, ar ym-
gadw o honoch rhag godineb:
4 Ar fedru o bob un o honoch
feddiannu ei lestr ei hun mewn
sancteiddrwydd a pharch;
5 Nid mewn gwŷn trachwant,
[c Eph. 4. 17, 18.] [c]megis y Cenhedloedd [d]y rhai nid
[d 1 Cor. 15. 34. Eph. 4. 18.] adwaenant Dduw:
6 [e]Na byddo *i neb* orthrymmu na
[e 1 Cor. 6. 7, &c.] thwyllo ei frawd mewn dim: canys
[3 *am.*] dïalydd *yw* yr Arglwydd [3]ar y rhai
hyn oll, megis y dywedasom i chwi
o'r blaen, ac y tystiasom.
7 Canys ni alwodd Duw nyni i
[f Lef. 11. 44. a 19. 2.] aflendid, ond [f]i sancteiddrwydd.
[g Luc 10. 16.] 8 Am hynny [g]y neb sydd yn
[4 *gwrthod.*] [4]dirmygu, nid dyn y mae yn ei
[h 1 Cor. 7. 40.] ddirmygu, ond Duw, [h]yr hwn hef-
[5 *i ni.*] yd a roddes ei Yspryd Glân [5]ynom
ni.
9 Ond am frawdgarwch, nid rhaid
i chwi ysgrifenu o honof attoch:
[i Jer. 31. 34. Heb. 8. 11. 1 Ioan 2. 20, 27.] canys [i]yr ydych chwi eich hunain
wedi eich dysgu gan Dduw [k]i garu
[k Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Petr 4. 8.] eich gilydd.
10 Oblegid yr ydych yn gwneuth-
ur hyn i bawb o'r brodyr y rhai
sydd trwy holl Macedonia: ond yr
ydym yn attolwg i chwi, frodyr,
gynnyddu o honoch fwyfwy;
11 A rhoddi o honoch eich bryd
[l 2 Thess. 3. 11. 1 Petr 4. 15.] ar fod yn llonydd, a [l]gwneuthur
eich gorchwylion eich hunain, a
[m 2 Thess. 3. 7, 8, 12.] [m]gweithio â'ch dwylaw eich hunain,
(megis y gorchymynasom i chwi;)
[n Col. 4. 5.] 12 Fel [n]y rhodioch yn weddaidd
tu ag at y rhai sydd oddi allan, ac
[6 *neb.*] na byddo arnoch eisieu [6]dim.
13 Ond ni ewyllysiwn, frodyr, i
chwi fod heb wybod am y rhai
[o Deut. 14. 1, 2. 2 Sam. 12. 20.] a hunasant, na thristaoch, [o]megis
eraill y rhai nid oes ganddynt
obaith.
[p 1 Cor. 15. 13.] 14 Canys [p]os ydym yn credu farw
[q 1 Cor. 15. 18, 23.] Iesu, a'i adgyfodi; felly [q]y rhai a
hunasant yn yr Iesu, a ddwg Duw
hefyd gyd âg ef.

15 Canys hyn yr ydym yn ei ddy- Anno DOMINI 54.
wedyd wrthych [r]y'ngair yr Ar- [r 1 Bren. 13. 17, 18. a 20. 35.]
glwydd, [s]na bydd i ni y rhai byw, [s 1 Cor. 15. 51.]
y rhai a adewir hyd ddyfodiad yr
Arglwydd, rag-flaenu y rhai a hun-
asant.
16 Oblegid [t]yr Arglwydd ei hun [t Matt. 24. 31. 2 Thess. 1. 7.]
a ddisgyn o'r nef gyd â [7]bloedd, â
llef yr arch-angel, ac [u]âg udgorn [7 *gawr.*]
Duw: a'r meirw yng Nghrist a [u 1 Cor. 15. 52.]
gyfodant yn gyntaf:
17 Yna ninnau y rhai byw, y rhai
a adawyd, a gipir i fynu gyd â
hwynt [x]yn y cymmylau, i gyfarfod [x Act. 1. 9. Dat. 11. 12.]
â'r Arglwydd yn yr awyr: ac felly
[y]y byddwn yn wastadol gyd â'r Ar- [y Ioan 12. 26. a 14. 3. a 17. 24.]
glwydd.
18 Am hynny [8]diddenwch eich [8 *cynghorwch.*]
gilydd â'r ymadroddion hyn.

PENNOD V.

1 *Y mae efe yn myned rhagddo, ac yn dangos,*
fel o'r blaen, ddull dyfodiad Crist i'r farn;
12 *ac yn rhoddi amryw orchymynion;* 23 *ac*
felly yn diweddu ei epistol.

EITHR am [a]yr amserau a'r pryd- [a Matt. 24. 3, 36. Act. 1. 7.]
iau, frodyr, nid rhaid i chwi
ysgrifenu o honof attoch.
2 Oblegid chwi a wyddoch eich
hunain yn hysbys, mai [b]felly y daw [b Matt. 24. 43, 44.]
dydd yr Arglwydd fel lleidr yn y
nos.
3 Canys pan ddywedant, Tang-
nefedd a dïogelwch; yna [c]y mae [c Luc 17. 27, 28. a 21. 34, 35. 2 Thess. 1. 9.]
dinystr disymmwth yn dyfod ar eu
gwarthaf, megis gwewyr esgor ar
un a fo beichiog; ac ni ddïangant
hwy ddim.
4 Ond chwychwi, frodyr, nid yd-
ych mewn tywyllwch, fel y goddiw-
eddo y dydd hwnnw chwi megis
lleidr.
5 Chwychwi oll, [d]plant y goleuni [d Eph. 5. 8.]
ydych, a phlant y dydd: nid ydym
ni o'r nos, nac o'r tywyllwch.
6 Am hynny na chysgwn, fel [2]rhai [2 *y lleill.*]
eraill; eithr [e]gwyliwn, a byddwn [e Matt. 24. 42. a 25. 13. Rhuf. 13. 11, 12. 1 Petr 5. 8.]
sobr.
7 Canys [f]y rhai a gysgant, y nos [f Luc 21. 34, 36. Rhuf. 13. 13. 1 Cor. 15. 34.]
y cysgant; a'r rhai a feddwant, y
nos y meddwant.
8 Eithr nyni, gan ein bod o'r dydd,
byddwn sobr, [g]wedi ymwisgo â [g Es. 59. 17. Eph. 6. 14, 16, 17.]
dwyfronneg ffydd a chariad, ac
â gobaith iachawdwriaeth yn lle
helm.
9 Canys [h]nid appwyntiodd Duw [h Rhuf. 9. 22. pen. 1. 10. 1 Petr 2. 8.]
nyni i ddigofaint, ond i gaffael iach-
awdwriaeth trwy ein Harglwydd
Iesu Grist,
10 [i]Yr hwn a fu farw drosom; [i Rhuf. 14. 8, 9.]
fel pa un bynnag a wnelom ai

Anno DOMINI 54.

gwylied ai cysgu, y byddom fyw
gyd âg ef.
11 O herwydd paham cynghorwch
eich gilydd, ac adeiledwch bob un
eich gilydd, megis ag yr ydych yn
gwneuthur.
12 Ac yr ydym yn attolwg i chwi,
frodyr, [k]adnabod y rhai sydd yn
llafurio yn eich mysg, ac yn eich
llywodraethu chwi yn yr Arglwydd,
ac yn eich [3]rhybuddio;
13 A gwneuthur cyfrif mawr o
honynt mewn cariad, er mwyn eu
gwaith. Byddwch dangnefeddus yn
eich plith eich hunain.
14 Ond yr ydym yn deisyf arnoch,
frodyr, [l]rhybuddiwch y rhai [4]afreol-
us, diddenwch y gwan eu meddwl,
[m]cynheliwch y gweiniaid, byddwch
ymarhous wrth bawb.
15 [n]Gwelwch na thalo neb ddrwg
dros ddrwg i neb: eithr yn was-
tadol [o]dilynwch yr hyn sydd dda,
[5]tu ag at eich gilydd, a thu ag at
bawb.
16 [p]Byddwch lawen yn wastadol.
17 [q]Gweddïwch yn ddibaid.

k 1 Cor. 16. 18. Phil. 2. 29. Heb. 13. 7, 17.
3 *cynghori.*
l 2 Thess. 3. 11, 12.
4 *allan o drefn.*
m Rhuf. 15. 1. Gal. 6. 1, 2.
n Diar. 20. 22. a 24. 29. Matt. 5. 39, 44. Rhuf. 12. 17. 1 Cor. 6. 7. 1 Petr 3. 9.
o Gal. 6. 10. pen. 2. 12.
5 *ym mhlith eich.*
p Phil. 4. 4.
q Luc 18. 1. Eph. 6. 18. Col. 4. 2.

18 [r]Ym mhob dim dïolchwch:
canys hyn *yw* ewyllys Duw yng
Nghrist Iesu [6]tu ag attoch chwi.
19 [s]Na ddiffoddwch yr Yspryd.
20 Na ddirmygwch brophwydol-
iaethau.
21 [t]Profwch bob peth: deliwch yr
hyn sydd dda.
22 [u]Ymgedwch rhag pob [7]rhith
drygioni.
23 A [x]gwir Dduw y tangnefedd
[y]a'ch sancteiddio yn gwbl oll: a
chadwer eich yspryd oll, a'ch enaid,
a'ch corph, yn ddïargyhoedd yn ny-
fodiad ein Harglwydd Iesu Grist.
24 [z]Ffyddlawn *yw* yr hwn a'ch
galwodd, yr hwn hefyd a'*i* gwna.
25 O frodyr, gweddïwch drosom.
26 [a]Anherchwch yr holl frodyr â
chusan sancteiddiol.
27 Yr ydwyf yn eich tynghedu yn
yr Arglwydd, ar ddarllen [b]y llythyr
hwn i'r holl frodyr sanctaidd.
28 [c]Gras ein Harglwydd Iesu Grist
fyddo gyd â chwi. Amen.

¶ Y cyntaf at y Thessaloniaid a ysgrifenwyd o Athen.

Anno DOMINI 54.

r Eph. 5. 20. Col. 3. 17.
6 *am danoch.*
s Eph. 4. 30. 2 Tim. 1. 6. Edrych 1 Cor. 14. 30.
t 1 Cor. 2. 11, 15. 1 Ioan 4. 1.
u Phil. 4. 8.
7 *math ar ddrwg.*
x Phil. 4. 9.
y pen. 3. 13.
z 1 Cor. 1. 9. a 10. 13. 2 Thess. 3. 3.
a Rhuf. 16. 16.
b Col. 4. 16. 2 Thess. 3. 14.
c Rhuf. 16. 20.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT Y

THESSALONIAID.

Anno DOMINI 54.

PENNOD I.

1 *Y mae Paul yn hysbysu iddynt ddäed yr oedd efe yn meddwl am eu ffydd, a'u cariad, a'u hamynedd hwynt:* 11 *a chyd â hynny yn gosod llawer o resymmau ar lawr, i'w cysuro hwy mewn erlid; a'r pennaf o'r rhai hyn a gymmerir oddi wrth gyfiawn farn Duw.*

PAUL, a Silfanus, a Thimothëus,
at eglwys y Thessaloniaid, [a]yn
Nuw ein Tad, a'r Arglwydd Iesu
Grist:
2 [b]Gras i chwi, a thangnefedd,
oddi wrth Dduw ein Tad ni, a'r
Arglwydd Iesu Grist.
3 [c]Dïolch a ddylem i Dduw yn
wastadol drosoch, frodyr, fel y mae
yn addas, oblegid bod eich ffydd
chwi yn mawr gynnyddu, a chariad
pob un o honoch oll tu ag at eich
gilydd yn ychwanegu;
4 Hyd onid ydym [d]ni ein hun-
ain yn [2]gorfoleddu ynoch chwi yn
eglwysi Duw, o herwydd eich am-
ynedd chwi a'ch ffydd yn eich holl
erlidiau a'r gorthrymderau yr yd-
ych yn eu goddef:
5 *Yr hyn sydd* [e]argoel goleu o

a 1 Thess. 1. 1.
b 1 Cor. 1. 3.
c 1 Thess. 1. 2, 3. pen. 2. 13.
d 2 Cor. 7. 14. a 9. 2. 1 Thess. 2. 19.
2 *ymffrostio.*
e Phil. 1. 28.

gyfiawn farn Duw, fel y'ch cyfrifer
yn deilwng i deyrnas Dduw, [f]er
mwyn yr hon yr ydych hefyd yn
goddef.
6 Canys cyfiawn *yw* ger bron
Duw, dalu cystudd i'r rhai sydd
yn eich cystuddio chwi;
7 Ac i chwithau, y rhai a gys-
tuddir, esmwythdra gyd â ni, [g]yn
ymddangosiad yr Arglwydd Iesu o'r
nef, [3]gyd â'i angelion nerthol,
8 [4][h]A thân fflamllyd, [5]gan roddi
dïal i'r sawl nid adwaenant Dduw,
ac [i]nid ydynt yn ufuddhâu i efeng-
yl ein Harglwydd Iesu Grist:
9 Y rhai a ddïoddefant yn gosped-
igaeth, ddinystr tragywyddol oddi
ger bron yr Arglwydd, ac oddi wrth
ogoniant ei gadernid ef;
10 Pan ddêl efe i'w ogoneddu
yn ei saint, ac i fod yn rhyfeddol
yn y rhai oll sydd yn credu, (o
herwydd i'n tystiolaeth ni yn eich
mysg chwi gael ei chredu,) yn y
dydd hwnnw.
11 Am ba achos yr ydym hefyd
yn gweddïo yn wastadol drosoch,

Anno DOMINI 54.

f 1 Thess. 2. 14.
g 1 Thess. 4. 16. Judas 14.
3 *gyd âg angelion ei nerth.*
4 *Mewn tân.*
h 2 Petr 3. 7.
5 *yn cymmeryd dïal ar y sawl.*
i Rhuf. 2. 8.

Anno DOMINI 54.

ar fod i'n Duw ni eich cyfrif
chwi yn deilwng o'r alwedigaeth
hon, a chyflawni holl foddlonrwydd
[6] *ei* ddaioni, a gwaith ffydd, yn
nerthol:
12 Fel y gogonedder enw ein
Harglwydd Iesu Grist ynoch chwi,
a chwithau ynddo yntau, yn ol gras
ein Duw ni, a'r Arglwydd Iesu Grist.

PENNOD II.

1 Mae yn ewyllysio iddynt barhâu yn ddisigl yn y gwirionedd a dderbyniasant; 3 yn dangos y bydd ymadawiad oddi wrth y ffydd, 8 ac y datguddir Anghrist, cyn dyfod dydd yr Arglwydd: 15 ac yna yn ail-adrodd ei gynghor o'r blaen, ac yn gweddïo drostynt.

AC yr ydym yn attolwg i chwi,
frodyr, er dyfodiad ein Har-
glwydd Iesu Grist, a'n cyd-gynhull-
iad ninnau atto ef,
2 [a] Na'ch sigler yn fuan [2] oddi
wrth eich meddwl, ac na'ch cyn-
hyrfer, na chan yspryd, na chan
air, na chan lythyr, megis oddi
wrthym ni, fel pe bai dydd Crist
yn gyfagos.
3 Na thwylled neb chwi mewn un
modd: oblegid *ni ddaw y dydd*
hwnnw hyd oni ddêl ymadawiad
yn gyntaf, a [b] datguddio y dyn
pechod, mab y golledigaeth;
4 Yr hwn sydd yn gwrthwynebu,
ac [c] yn ymddyrchafu [3] goruwch pob
[4] peth a elwir yn Dduw, neu a
addolir; hyd onid yw [d] efe, megis
Duw, yn eistedd yn nheml Duw,
ac yn ei ddangos ei hun mai Duw
ydyw.
5 Onid côf gennych chwi, pan
oeddwn i etto gyd â chwi, ddywed-
yd o honof y pethau hyn i chwi?
6 Ac yr awrhon chwi a wyddoch
yr hyn sydd yn attal, fel y datgudd-
ier ef yn ei bryd ei hun.
7 Canys y mae [e] dirgelwch yr an-
wiredd yn gweithio eisoes: yn unig
yr hwn sydd yr awrhon yn attal,
a ettyl nes ei dynnu ymaith.
8 Ac yna y datguddir yr Anwir
hwnnw, yr hwn a ddifetha yr Ar-
glwydd [f] âg yspryd ei enau, ac a
ddilea â disgleirdeb ei ddyfodiad:
9 *Sef* yr hwn y mae ei ddyfod-
iad [g] yn ol gweithrediad Satan, gyd
â phob nerth, ac [h] arwyddion, a
rhyfeddodau gau,
10 A phob dichell anghyfiawnder
yn [i] y rhai colledig; am na dder-
byniasant gariad y gwirionedd, fel
y byddent gadwedig.
11 Ac [k] am hynny y denfyn Duw

[6] *i ddaioni.*
[a] Matt. 24. 6. Eph. 5. 6. 1 Ioan 4. 1.
[2] *o'ch meddwl,* neu, *ym meddwl.*
[b] 1 Ioan 2. 18. Dat. 13. 11.
[c] Dan. 11. 36.
[3] *yn erbyn.*
[4] *un.*
[d] Edrych Ezec. 28.
[e] 1 Ioan 4. 3.
[f] Es. 11. 4. Hos. 6. 5. Dat. 2. 16. a 19. 15, 20, 21.
[g] Eph. 2. 2. Dat. 18. 23.
[h] Edrych Deut. 13. 1. Matt. 24. 24. Dat. 13. 13.
[i] 2 Cor. 2. 15. a 4. 3.
[k] Rhuf. 1. 24, &c. Edrych 1 Bren. 22. 22. Ezec. 14. 9.

Anno DOMINI 54.

iddynt hwy [5] amryfusedd cadarn,
[l] fel y credont gelwydd;
12 Fel y barner yr holl rai nid
oeddynt yn credu i'r gwirionedd,
ond yn ymfoddloni mewn anghyf-
iawnder.
13 Eithr [m] nyni a ddylem ddïolch
yn wastad i Dduw drosoch chwi,
frodyr caredig gan yr Arglwydd,
oblegid i Dduw [n] o'r dechreuad eich
[o] ethol chwi i iachawdwriaeth, [p] trwy
sancteiddiad yr Yspryd, a ffydd [6] i'r
gwirionedd:
14 I'r hyn y galwodd efe chwi
trwy ein hefengyl ni, i [q] feddian-
nu gogoniant ein Harglwydd Iesu
Grist.
15 Am hynny, frodyr, sefwch, a
deliwch [r] y traddodiadau a ddysg-
asoch, pa un bynnag ai trwy ym-
adrodd, ai trwy ein hepistol ni.
16 A'n Harglwydd Iesu Grist ei
hun, a Duw a'n Tad, yr hwn a'n
carodd ni, ac a roddes *i ni* ddi-
ddanwch tragywyddol, a gobaith da
trwy ras,
17 A ddiddano eich calonnau chwi,
ac a'ch [s] sicrhao ym mhob gair a
gweithred dda.

PENNOD III.

1 Y mae yn deisyfu eu gweddïau hwy drosto ei hun: 3 yn tystiolaethu pa hyder oedd ganddo arnynt; 5 yn gweddïo ar Dduw drostynt; 6 ac yn rhoddi amryw orchymynion; yn enwedig i ochelyd seguryd, a chymdeithas rhai drwg; 16 ac yn diweddu trwy weddïo, a'u hannerch hwy.

BELLACH, frodyr, [a] gweddïwch
drosom ni, ar fod i air yr Ar-
glwydd redeg, a chael gogonedd,
megis gyd â chwithau;
2 Ac [b] ar ein gwared ni oddi wrth
ddynion [2] anhywaith a drygionus:
canys nid *oes* ffydd gan bawb.
3 Eithr [c] ffyddlawn yw yr Ar-
glwydd, yr hwn a'ch sicrhâ chwi,
ac a'*ch* [d] ceidw rhag drwg.
4 Ac [e] y mae gennym hyder yn
yr Arglwydd am danoch, eich bod
yn gwneuthur, ac y gwnewch, y
pethau yr ydym yn eu gorchymyn
i chwi.
5 A'r Arglwydd a gyfarwyddo eich
calonnau chwi at gariad Duw, ac i
[3] ymaros am Grist.
6 Ac yr ydym yn gorchymyn i
chwi, frodyr, yn enw ein Harglwydd
Iesu Grist, [f] dynnu o honoch ymaith
[g] oddi wrth bob brawd a'r sydd yn
rhodio [4] [h] yn afreolus, ac nid yn ol
[i] y traddodiad a dderbyniodd efe
gennym ni.

[5] *nerthol weithrediad cyfeiliorni.*
[l] 1 Tim. 4. 1.
[m] pen. 1. 3.
[n] Eph. 1. 4.
[o] 1 Thess. 1. 4.
[p] Luc 1. 75. 1 Petr 1. 2.
[6] *y.*
[q] Ioan 17. 22.
[r] pen. 3. 6.
[s] 1 Cor. 1. 8. 1 Thess. 3. 13.
[a] Eph. 6. 19. Col. 4. 3.
[b] Rhuf. 15. 31.
[2] Neu, *allan o'u lle.*
[c] 1 Cor. 1. 9. 1 Thess. 5. 24.
[d] Ioan 17. 15.
[e] 2 Cor. 7. 16.
[3] *amynedd Crist.*
[f] Rhuf. 16. 17. ad. 14. 2 Ioan 10.
[g] 1 Cor. 5. 11.
[4] *allan o drefn.*
[h] 1 Thess. 4. 11. ad. 11, 12, 14.
[i] pen. 2. 15.

Anno DOMINI 54.

7 Canys chwi a wyddoch eich
hunain [k] pa fodd y dylech ein dilyn
ni: oblegid [l] ni buom [5] afreolus yn
eich plith chwi;
8 Ac ni fwyttasom fara neb yn
rhad; ond [m] trwy weithio mewn
llafur a lludded, nos a dydd, fel
na phwysem ar neb o honoch
chwi:
9 [n] Nid o herwydd nad oes gen-
nym awdurdod, ond fel y'n rhodd-
em [o] ein hunain yn siampl i chwi
i'n dilyn.
10 Canys pan oeddym hefyd gyd
â chwi, hyn a orchymynasom i chwi,
[p] Os byddai neb ni fynnai weithio, na
chai fwytta chwaith.
11 Canys yr ydym yn clywed fod
rhai yn rhodio yn eich plith chwi
[6] yn afreolus, heb weithio dim, ond
bod yn rhodresgar.
12 [q] Ond i'r cyfryw gorchymyn yr
ydym, a'u hannog trwy ein Har-
glwydd Iesu Grist, [r] ar *iddynt*
weithio trwy lonyddwch, a bwytta
eu bara eu hunain.
13 A chwithau, frodyr, [s] na [7] ddi-
ffygiwch yn gwneuthur daioni.
14 Ond od oes neb heb ufuddhâu
i'n gair [8] trwy y llythyr *yma*, hys-
byswch hwnnw; ac [t] na fydded i
chwi gymdeithas âg ef, megis y
cywilyddio efe.
15 Er hynny na chymmerwch *ef*
megis gelyn, eithr [9] cynghorwch *ef*
fel brawd.
16 [u] Ac Arglwydd y tangnefedd ei
hun a roddo i chwi dangnefedd
yn wastadol ym mhob modd. Yr
Arglwydd *a fyddo* gyd â chwi oll.
17 [x] Yr annerch â'm llaw i Paul
fy hun; yr hyn sydd arwydd ym
mhob epistol: fel hyn yr ydwyf yn
ysgrifenu.
18 [y] Gras ein Harglwydd Iesu Grist
gyd â chwi oll. Amen.

¶ Yr ail at y Thessaloniaid a ysgrifenwyd o Athen.

[k] 1 Cor. 4. 16. a 11. 1. 1 Thess. 1. 6, 7.
[l] 1 Thess. 2. 10.
[5] *allan o drefn.*
[m] Act. 18. 3. a 20. 34.
[n] 1 Cor. 9. 6. 1 Thess. 2. 6.
[o] ad. 7.
[p] Gen. 3. 19.
[6] *allan o drefn.*
[q] 1 Thess. 4. 11.
[r] Eph. 4. 28.
[s] Gal. 6. 9.
[7] *flinwch.*
[8] *trwy lythyr, hyspyswch y dyn hwnnw.*
[t] Matt. 18. 17. 1 Cor. 5. 9, 11. ad. 6.
[9] *rhybuddiwch.*
[u] Rhuf. 15. 33.
[x] 1 Cor. 16. 21. Col. 4. 18.
[y] Rhuf. 16. 24.

EPISTOL CYNTAF PAUL YR APOSTOL AT

TIMOTHEUS.

Anno DOMINI 65.

PENNOD I.

1 *Y mae Paul yn dwyn ar gôf i Timothëus y siars a roddasai efe iddo, wrth fyned i Macedonia.* 5 *Iawn arfer a diwedd y gyfraith.* 11 *Ynghylch galw Paul i fod yn apostol.* 20 *Am Hymenëus ac Alexander.*

PAUL, apostol Iesu Grist, [a] yn ol
gorchymyn Duw ein Hiachawd-
wr, a'r Arglwydd Iesu Grist, [b] ein
gobaith;
2 At [c] Timothëus, *fy* mab naturiol
yn y ffydd: [d] Gras, trugaredd, *a*
thangnefedd, oddi wrth Dduw ein
Tad, a Christ Iesu ein Harglwydd.
3 Megis y deisyfais arnat aros yn
Ephesus, [e] pan euthum i Macedonia,
fel y gellit rybuddio rhai [f] na ddysg-
ont ddim amgen,
4 Ac na [g] ddaliont ar chwedlau,
ac achau anorphen, y rhai sydd yn
peri cwestiynau yn hytrach nag
adeiladaeth dduwiol, yr hon sydd
[2] trwy ffydd; *gwna felly.*
5 Eithr [h] diwedd y gorchymyn yw
cariad o galon bur, a chydwybod
dda, a ffydd ddiragrith:
6 Oddi wrth yr hyn bethau y
gŵyrodd rhai, ac y troisant heibio
at [i] ofer-siarad;
7 Gan ewyllysio bod yn athrawon
o'r ddeddf, heb ddeall na pha
bethau y maent yn eu dywedyd,
nac am ba bethau y maent yn
taeru.
8 Eithr nyni a wyddom mai [k] da
yw y gyfraith, os arfer dyn hi yn
gyfreithlawn;
9 [l] Gan wybod hyn, nad i'r cyfiawn
y rhoddwyd y gyfraith, eithr i'r *rhai*
digyfraith ac anufudd, i'r *rhai* an-
nuwiol a phechaduriaid, i'r *rhai*
disanctaidd a halogedig, i dad-leidd-
iaid a mam-leiddiaid, i leiddiaid
dynion,
10 I butteinwyr, i wrryw-gydwyr,
i ladron-dynion, i gelwyddwyr, i
anudonwyr, ac os *oes* dim arall
yn wrthwyneb i athrawiaeth [m] iach-
us;
11 Yn ol efengyl [3] gogoniant [n] y
bendigedig Dduw, [o] am yr hon yr
ymddiriedwyd i mi.
12 Ac yr ydwyf yn dïolch i'r hwn
a'm nerthodd i, *sef* Crist Iesu ein
Harglwydd, [p] am iddo *fy* nghyfrif
yn ffyddlawn, gan fy ngosod yn y
weinidogaeth;
13 [q] Yr hwn oeddwn o'r blaen yn
gablwr, ac yn erlidiwr, ac yn dra-
haus: eithr mi a gefais drugaredd,

[a] Act. 9. 15.
[b] Col. 1. 27.
[c] Act. 16. 1. 1 Cor. 4. 17. 1 Thess. 3. 2.
[d] Gal. 1. 3. 2 Tim. 1. 2. 1 Petr 1. 2.
[e] Act. 20. 1, 3. Phil. 2. 24.
[f] Gal. 1. 6, 7. pen. 6. 3.
[g] pen. 4. 7. a 6. 4, 20. 2 Tim. 2. 16, 23. Tit. 1. 14. a 3. 9.
[2] *mewn.*
[h] Rhuf. 13. 8, 10. Gal 5. 14.
[i] ad. 4.
[k] Rhuf. 7. 12.
[l] Gal. 3. 19. a 5. 23.
[m] pen. 6. 3. 2 Tim. 4. 3. Tit. 1. 9. a 2. 1.
[3] *ogoneddus.*
[n] pen. 6. 15.
[o] Gal. 2. 7. 1 Thess. 2. 4. Tit. 1. 3.
[p] 1 Cor. 7. 25.
[q] Act. 8. 3. a 9. 1. Phil. 3. 6.

Anno DOMINI 65.

am [r] i mi yn ddïarwybod *ei* wneuth-
ur [4] trwy anghrediniaeth.
14 A gras ein Harglwydd ni a
dra-amlhaodd [s] gyd â ffydd a char-
iad, yr hwn sydd yng Nghrist Iesu.
15 Gwir *yw* y gair, ac yn haeddu
pob [5] derbyniad, [t] ddyfod Crist Iesu
i'r byd i gadw pechaduriaid; o ba
rai, [6] pennaf ydwyf fi.
16 Eithr o achos hyn y cefais dru-
garedd, fel y dangosai Iesu Grist
ynof fi [7] yn gyntaf bob hir-oddef,
er siampl i'r rhai a gredant rhag
llaw ynddo ef i fywyd tragy-
wyddol.
17 Ac [u] i'r Brenhin tragywyddol,
anfarwol, anweledig, [x] i'r Duw unig
ddoeth, [y] *y byddo* anrhydedd a go-
goniant yn oes oesoedd. Amen.
18 Y gorchymyn hwn yr ydwyf
yn ei roddi i ti, *fy* mab Timothë-
us, [z] yn ol y prophwydoliaethau a
gerddasant o'r blaen am danat, ar
[a] filwrio o honot ynddynt filwriaeth
dda;
19 [b] Gan fod gennyt ffydd, a chyd-
wybod dda; yr hon a wrthododd
rhai, ac a wnaethant long-ddrylliad
am y ffydd:
20 O ba rai y mae [c] Hymenëus
ac [d] Alexander; y rhai [e] a roddais i
Satan, fel y dysgent na chablent.

PENNOD II.

1 *Bod yn iawn gweddïo a dïolch dros bob dyn.* 9 *Pa fodd y dylai gwragedd ymdrwsio;* 12 *nad ydys yn caniattâu iddynt na dysgu, na bod yn ben:* 15 *y byddant hwy gadwedig, er bod ynddynt arwydd o ddigofaint Duw, wrth ddwyn plant i'r byd, os hwy a arhosant yn y ffydd.*

[2] CYNGHORI yr ydwyf am hyn-
ny, ym mlaen pob peth, fod
ymbiliau, gweddïau, deisyfiadau, *a*
thalu dïolch, dros bob dyn;
2 [a] Dros frenhinoedd, a phawb
sydd mewn [3] goruchafiaeth; fel y
gallom ni fyw yn llonydd ac yn
heddychol mewn pob duwioldeb ac
onestrwydd.
3 Canys hyn *sydd* dda a chymmer-
adwy ger bron Duw ein Ceidwad;
4 [b] Yr hwn sydd yn ewyllysio bod
pob dyn yn gadwedig, a'u dyfod i
wybodaeth y gwirionedd.
5 Canys [c] un Duw *sydd,* ac [d] un
cyfryngwr hefyd rhwng Duw a dyn-
ion, y dyn Crist Iesu;
6 [e] Yr hwn a'i rhoddes ei hunan
yn bridwerth dros bawb, i'w [4] [f] dyst-
iolaethu [g] yn yr amseroedd prïod.
7 [h] I'r hyn y'm gosodwyd i yn
bregethwr ac yn apostol, ([i] y gwir

r Ioan 9. 39, 41. Act. 3. 17. — 4 *mewn.* — s 2 Tim. 1. 13. — 5 *croesaw.* — t Matt. 9. 13. Marc 2. 17. Luc 5. 32. a 19. 10. 1 Ioan 3. 5. — 6 *blaenaf* — 7 Neu, *y blaenaf.* — u Ps. 10. 16. a 145. 13. pen. 6. 15, 16. — x Rhuf. 16. 27. — y 1 Chron. 29. 11. — z pen. 4. 14. — a pen. 6. 12. 2 Tim. 4. 7. — b pen. 3. 9. — c 2 Tim. 2. 17. — d 2 Tim. 4. 14. — e 1 Cor. 5. 5. — 2 *Attolwg.* — a Jer. 29. 7. — 3 Neu, *awdurdod.* — b 2 Petr 3. 9. — c Ioan 17. 3. Rhuf. 3. 29. a 10. 12. — d Heb. 9. 15. — e Matt. 20. 28. — 4 *yn dystiolaeth.* — f 1 Cor. 1. 6. 2 Thess. 1. 10. — g Eph. 1. 9. a 3. 5. — h 2 Tim. 1. 11. — i Rhuf. 9. 1.

yr *wyf* yn ei ddywedyd yng
Nghrist, nid wyf yn dywedyd cel-
wydd;) [k] yn athraw y Cenhedloedd
mewn ffydd a gwirionedd.
8 Am hynny yr wyf yn ewyllysio
i'r gwŷr weddïo [l] ym mhob man,
[m] gan ddyrchafu dwylaw sanctaidd,
heb na digter [5] na dadl.
9 Yr un modd hefyd, bod [n] i'r
gwragedd eu trefnu eu hunain
mewn dillad gweddus, gyd â gwyl-
der a sobrwydd; nid â gwallt pleth-
edig, neu aur, neu emmau, neu
ddillad gwerthfawr;
10 Ond, (yr hyn sydd yn gweddu
i wragedd a fo yn proffesu duwiol-
deb,) â gweithredoedd da.
11 Dysged gwraig mewn distaw-
rwydd gyd â phob gostyngeidd-
rwydd.
12 Ond [o] nid wyf yn cenhadu i
wraig athrawiaethu, [p] nac ymawd-
urdodi ar y gwr, eithr bod mewn
distawrwydd.
13 Canys [q] Adda a luniwyd yn
gyntaf, yna Efa.
14 Ac nid [r] Adda a dwyllwyd; eithr
y wraig, wedi ei thwyllo, oedd yn
y camwedd.
15 Etto cadwedig fydd [6] wrth
ddwyn plant, os arhosant hwy mewn
ffydd, a chariad, a sancteiddrwydd,
ynghyd â sobrwydd.

PENNOD III.

2 *Cynheddfau esgobion, a dïaconiaid, a'u gwragedd:* 14 *a phaham y mae yr apostol yn ysgrifenu y pethau hyn at Timothëus.* 15 *Ynghylch yr eglwys, a'r gwirionedd a ddysgir ynddi.*

GWIR *yw* y gair, Od yw neb
yn chwennych swydd [a] esgob,
gwaith da y mae yn ei chwennych.
2 Rhaid gan hynny i [b] esgob fod
yn ddïargyhoedd, yn wr un wraig,
yn wyliadwrus, yn sobr, yn [2] wedd-
aidd, yn llettŷgar, [c] yn athrawaidd;
3 Nid yn [3] wingar, nid yn dar-
awydd, [d] nid yn budr-elwa; eithr yn
dirion, [e] yn anymladdgar, yn ddï-
ariangar;
4 Yn llywodraethu ei dŷ ei hun
yn dda, yn dal ei blant mewn
ufudd-dod ynghyd â phob onest-
rwydd;
5 (Oblegid oni fedr un lywodr-
aethu ei dŷ ei hun, pa fodd y cym-
mer efe ofal dros eglwys Dduw?)
6 Nid yn newyddian *yn y ffydd,*
rhag iddo ymchwyddo, a syrthio i
ddamnedigaeth diafol.
7 Ac y mae yn rhaid iddo ef hefyd

Anno DOMINI 65.

k Rhuf. 11. 13. a 15. 16. Gal. 1. 16. — l Mal. 1. 11. Ioan 4. 21. — m Es. 1. 15. — 5 *nac ammeu.* — n 1 Petr 3. 3. — o 1 Cor. 14. 34. — p Eph. 5. 24. — q Gen. 1. 27. a 2. 18. 1 Cor. 11. 8, 9. — r Gen. 3. 6. 2 Cor. 11. 3. — 6 *yn planta.* — a Act. 20. 28. — b Tit. 1. 6, &c. — 2 *foddus.* — c 2 Tim. 2. 24. — 3 *barod i ymladd a chynnyg cam, fel un mewn gwin.* — d 1 Petr 5. 2. — e 2 Tim. 2. 24.

Anno DOMINI 65.

gael tystiolaeth dda [f]gan y rhai
oddi allan; rhag iddo syrthio i
waradwydd, ac i fagl diafol.
8 *Rhaid* i'r [g]dïaconiaid yr un
ffunud *fod* yn onest; nid yn ddau-
eiriog, nid yn ymrôi i win lawer,
nid yn budr-elwa;
9 [h]Yn dala dirgelwch y ffydd
mewn cydwybod bur.
10 A phrofer y rhai hynny hef-
yd yn gyntaf; yna gwasanaethant
swydd dïaconiaid, os byddant ddï-
argyhoedd.
11 *Y mae yn rhaid i'w* gwragedd
yr un modd *fod* yn onest, nid yn
enllibaidd, yn sobr, yn ffyddlawn
ym mhob peth.
12 Bydded y dïaconiaid yn wŷr
un wraig, yn llywodraethu eu plant
a'u tai eu hunain yn dda.
13 Canys [i]y rhai a wasanaethant
swydd dïaconiaid yn dda, ydynt
yn ennill iddynt eu hunain radd
dda, a hyfder mawr yn y ffydd
sydd yng Nghrist Iesu.
14 Y pethau hyn yr ydwyf yn eu
hysgrifenu attat, gan obeithio dy-
fod attat ar fyrder:
15 Ond os tariaf yn hir, fel y
gwypech pa fodd y mae yn rhaid
i ti ymddwyn yn nhŷ Dduw, yr
hwn yw eglwys y Duw byw, colofn
a [4]sylfaen y gwirionedd.
16 Ac yn ddiddadl, mawr yw
dirgelwch duwioldeb; [k]Duw a
[5]ymddangosodd yn y cnawd, [l]a
gyfiawnhâwyd yn yr Yspryd, [m]a
welwyd gan angelion, [n]a bregeth-
wyd i'r Cenhedloedd, a gredwyd
iddo yn y byd, [o]a gymmerwyd i
fynu mewn gogoniant.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn prophwydo ymadawiad oddi wrth y ffydd yn yr amseroedd diweddaf;* 6 *ar er mwyn na byddai i Timotheus ballu yn ei swydd, y mae yn rhoi iddo amryw gynghorion ynghylch hynny.*

AC y mae yr Yspryd yn eglur
[a]yn dywedyd yr ymedy rhai
[b]yn yr amseroedd diweddaf oddi
wrth y ffydd, gan roddi coel i ys-
prydion cyfeiliornus, ac i athraw-
iaethau cythreuliaid;
2 Yn dywedyd celwydd mewn
rhagrith, a'u cydwybod eu hunain
wedi ei [2]serio â haiarn poeth;
3 Yn gwahardd prïodi, *ac yn erchi*
ymattal oddi wrth fwydydd, y rhai
a greodd Duw [c]i'w derbyn, [d]trwy
roddi dïolch, gan y ffyddloniaid, a'r
rhai a adwaenant y gwirionedd.

f Act. 22. 12. 1 Cor. 5. 12. g Act. 6. 3. h pen. 1. 19. i Edrych Matt. 25. 21. 4 Neu, *chynhaliad.* k Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 2. 5 Gr. *amlygwyd.* l Rhuf. 1. 4. 1 Petr 3. 18. m Matt. 28. 2. Marc 16. 5. Luc 24. 4. Ioan 20. 12. Eph. 3. 10. 1 Petr 1. 12. n Eph. 3. 5, 6. o Luc 24. 51. Act. 1. 9. a 2 Thess. 2. 3. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr 3. 3. 1 Ioan 2. 18. Judas 18. b 1 Petr 1. 20. 2 *llosgi.* c Gen. 1. 29. a 9. 3. d Rhuf. 14. 6. 1 Cor. 10. 30.

4 Oblegid *y mae* [e]pob peth a
greodd Duw yn dda, ac nid *oes*
dim i'w wrthod, os cymmerir trwy
dalu dïolch:
5 Canys y mae wedi ei sancteidd-
io gan air Duw a gweddi.
6 [3]Os gosodi y pethau hyn o flaen
y brodyr, ti a fyddi weinidog da i
Iesu Grist, [f]wedi dy fagu y'ngeir-
iau y ffydd ac athrawiaeth dda, yr
hon a ddilynaist.
7 Eithr [g]gâd heibio halogedig a
gwrachïaidd chwedlau, ac ymarfer
dy hun i dduwioldeb.
8 Canys [4]i ychydig y mae [h]ym-
arfer corphorol yn fuddiol: eithr
duwioldeb sydd fuddiol i bob peth,
a chanddi addewid o'r bywyd *y
sydd* yr awrhon, ac o'r hwn a
fydd.
9 [i]Gwir *yw* y gair, ac yn haeddu
pob [5]derbyniad.
10 Canys er mwyn hyn yr ydym
yn poeni, ac yn cael ein gwarad-
wyddo, o herwydd i ni obeithio
yn y Duw byw, [k]yr hwn yw Achub-
ydd pob [6]dyn, yn enwedig y ffydd-
loniaid.
11 Y pethau hyn gorchymyn a
dysg.
12 [l]Na ddïystyred neb dy ieuengc-
tid di; eithr [m]bydd yn ensampl
i'r ffyddloniaid, mewn gair, mewn
ymarweddiad, mewn cariad, mewn
yspryd, mewn ffydd, mewn pur-
deb.
13 Hyd oni ddelwyf, glŷn wrth
ddarllen, wrth gynghori, wrth ath-
rawiaethu.
14 [n]Nac esgeulusa y dawn sydd
ynot, yr hwn a rodded i ti [o]trwy
brophwydoliaeth, [p]gyd âg arddod-
iad dwylaw yr henuriaeth.
15 Myfyria ar y pethau hyn, *ac*
yn y pethau hyn aros; fel y byddo
dy gynnydd yn eglur [7]i bawb.
16 Gwylia arnat dy hun, ac ar
yr athrawiaeth; aros ynddynt:
canys os gwnei hyn, ti [q]a'th gedwi
dy hun [r]a'r rhai a wrandawant
arnat.

PENNOD V.

1 *Rheolau i'w dilyn wrth geryddu.* 3 *Ynghylch gwragedd gweddwon,* 17 *a henuriaid.* 23 *Cynghor ynghylch iechyd Timotheus.* 24 *Bod pechodau rhai yn myned o'r blaen i farn, a'r eiddo eraill yn canlyn.*

[a]NA cherydda hynafgwr, eithr
cynghora *ef* megis tad; *a'r*
rhai ieuaingc, megis brodyr;
2 Yr hen wragedd, megis mam-

Anno DOMINI 65.

e Rhuf. 14. 14. 20. 1 Cor. 10. 25. Tit. 1. 15. 3 *Os dygi y pethau hyn ar gof i'r brodyr.* f 2 Tim. 3. 14, 15. g pen. 1. 4. a 6. 20. Tit. 1. 14. 4 Neu, *tros ychydig.* h Col. 2. 23. i pen. 1. 15. 5 *croesaw.* k Ps. 36. 6. a 107. 2, 6, &c. 6 *dynion.* l 1 Cor. 16. 11. Tit. 2. 15. m Tit. 2. 7. 1 Petr 5. 3. n 2 Tim. 1. 6. o pen. 1. 18. p Act. 6. 6. 7 *ym mhob peth.* q Ezec. 33. 9. r Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. Iago 5. 20. a Lef. 19. 32.

Anno DOMINI 65.

mau; y rhai ieuaingc, megis chwï-
orydd, [2] gyd â phob purdeb.
3 Anrhydedda y gwragedd gwedd-
won, [b] y rhai sydd wir-weddwon.
4 Eithr o bydd un weddw ag iddi
blant neu ŵyrion, dysgant yn gyntaf
arfer [3] duwioldeb gartref, a [c] thalu
y pwyth i'w rhïeni: canys hynny
sydd dda a chymmeradwy ger bron
Duw.
5 [d] Eithr yr hon sydd wir-weddw
ac unig, sydd yn gobeithio yn Nuw,
ac [e] yn parhâu mewn ymbiliau a
gweddïau nos a dydd.
6 Ond yr hon sydd [4] drythyll, a
fu farw, er ei bod yn fyw.
7 A gorchymyn y pethau hyn, fel
y byddont ddïargyhoedd.
8 Ac od oes neb heb ddarbod dros
yr eiddo, ac yn enwedig ei [5] deulu,
[f] efe a wadodd y ffydd, a gwaeth yw
na'r di-ffydd.
9 [6] Na ddewiser yn weddw *un* a
fo dan dri ugein-mlwydd oed, yr
hon fu wraig i un gwr,
10 Yn dda ei gair am weithred-
oedd da; os dygodd hi blant i fynu,
os [g] bu lettŷgar, o [h] golchodd hi
draed y saint, o chynnorthwyodd
hi y rhai cystuddiol, o dilynodd hi
bob gorchwyl da.
11 Eithr gwrthod y gweddwon
ieuaingc: canys pan ddechreuont
ymdrythyllu yn erbyn Crist, prïodi
a fynnant;
12 Gan gael barnedigaeth, am
iddynt ddirmygu y ffydd gyntaf.
13 A hefyd y maent yn dysgu
bod yn segur, gan rodio o amgylch
o dŷ i dŷ; ac nid yn segur yn
unig, ond hefyd yn wag-siaradus,
ac yn rhodresgar, gan adrodd peth-
au nid ŷnt gymmwys.
14 [i] Yr wyf yn ewyllysio gan
hynny i'r rhai ieuaingc brïodi,
planta, gwarchod y tŷ, [k] heb roi
dim achlysur i'r gwrthwynebwr i
[7] ddifenwi.
15 Canys y mae rhai eisoes wedi
gŵyro ar ol Satan.
16 Od oes gan wr neu wraig ffydd-
lawn *wragedd* gweddwon, cyn-
northwyant hwynt, ac na phwyser
ar yr eglwys; fel y gallo hi ddiwallu
[l] y gwir-weddwon.
17 [m] Cyfrifer yr henuriaid sydd yn
llywodraethu yn dda, yn deilwng
o barch dau-ddyblyg; yn enwedig
y rhai sydd yn poeni yn y gair a'r
athrawiaeth.
18 Canys y mae yr ysgrythyr yn

[2] *mewn pob diweirdeb.* [b] ad. 5, 16. [3] *caredigrwydd.* [c] Edrych Gen. 45. 10, 11. Matt. 15. 4. Eph. 6. 1, 2. [d] 1 Cor. 7. 32. [e] Luc 2. 37. a 18. 1. [4] *yn byw yn foethus.* [5] *geraint.* [f] 2 Tim. 3. 5. Tit. 1. 16. [6] *Na chyfrifer ym mhlith y rhai gweddwon.* [g] 1 Petr 4. 9. [h] Gen. 18. 4. a 19. 2. Luc 7. 38, 44. [i] 1 Cor. 7. 9. [k] Tit. 2. 8. [7] Gr. *ymsennu.* [l] ad. 3, 5. [m] Rhuf. 12. 8. 1 Cor. 9. 10, 14. Gal. 6. 6. Phil. 2. 29. 1 Thess. 5. 12, 13.

dywedyd, [n] Na chau safn yr ŷch
sydd yn dyrnu yr ŷd: ac, [o] *Y mae*
y gweithiwr yn haeddu ei gyflog.
19 Yn erbyn henuriad na dderbyn
achwyn, oddi eithr [p] [8] dan ddau neu
dri o dystion.
20 [q] Y rhai sydd yn pechu, [9] cer-
ydda y'ngŵydd pawb, fel y byddo
ofn ar y lleill.
21 [2] [r] Gorchymyn yr ydwyf ger
bron Duw, a'r Arglwydd Iesu Grist,
a'r etholedig angelion, gadw o
honot y pethau hyn heb ragfarn,
heb wneuthur dim o [3] gyd-bartïaeth.
22 [s] Na ddod ddwylaw yn ebrwydd
ar neb, ac na fydd gyfrannog o
bechodau rhai eraill: cadw dy hun
yn bur.
23 Nac ŷf ddwfr yn hŵy; eithr
arfer ychydig win, [t] er mwyn dy
gylla a'th fynych wendid.
24 Pechodau rhyw ddynion sydd
amlwg o'r blaen, yn rhag-flaenu i
farn; eithr rhai sydd yn eu canlyn
hefyd.
25 Yr un ffunud hefyd y mae
gweithredoedd da yn amlwg o'r
blaen; a'r rhai sydd amgenach, nis
gellir eu cuddio.

PENNOD VI.

1 *Dyled gweision i'w meistriaid.* 3 *Am ochelyd athrawon newydd.* 6 *Duwioldeb sydd elw mawr:* 10 *a chwant arian ydyw gwreiddyn pob drwg.* 11 *Beth a ddylai Timotheus ei ochelyd, a'i ddilyn:* 17 *am ba beth yr oedd iddo rybuddio y cyfoethogion.* 20 *Am gadw yr athrawiaeth iawn, a gochelyd siaradach ofer.*

CYNNIFER ag sydd [a] wasanaeth-
wyr dan yr iau, tybiant eu
meistriaid eu hun yn deilwng o bob
anrhydedd; [b] fel na chabler enw
Duw, a'*i* athrawiaeth *ef.*
2 A'r rhai sydd a meistriaid gan-
ddynt yn credu, na ddïystyrant
hwynt, o herwydd eu bod yn frod-
yr; eithr yn hytrach gwasanaeth-
ant *hwynt,* am eu bod yn [2] credu, ac
yn anwyl, yn gyfrannogion o'r llesâd.
Y pethau hyn dysg a chynghora.
3 Od oes neb [c] yn dysgu yn am-
genach, ac heb gyttuno âg [d] iachus
eiriau ein Harglwydd Iesu Grist,
ac â'r athrawiaeth [e] sydd yn ol
duwioldeb;
4 [3] Chwyddo y mae, [f] heb wybod
dim, eithr [4] ammhwyllo ynghylch
cwestiynau, ac ymryson ynghylch
geiriau; [g] o'r rhai y mae cenfigen,
ymryson, cableddau, drwg-dybiau,
yn dyfod.
5 [h] [5] Cyndyn ddadleu [i] dynion

Anno DOMINI 65.

[n] Deut. 25. 4. 1 Cor. 9. 9. [o] Lef. 19. 13. Matt. 10. 10. Luc 10. 7. [p] Deut. 19. 15. [8] Neu, *ger bron dau.* [q] Gal. 2. 14. [9] *argyhoedda.* [2] *Dir-dystiolaethu.* [r] pen. 6. 13. 2 Tim. 2. 14. a 4. 1. [3] *duedd.* [s] Act. 6. 6. a 13. 3. pen. 4. 14. 2 Tim. 1. 6. [t] Ps. 104. 15. [a] Eph. 6. 5. Col. 3. 22. 1 Petr 2. 18. [b] Tit. 2. 5, 8. [2] *ffyddlon.* [c] pen. 1. 3. [d] pen. 1. 10. 2 Tim. 1. 13. Tit. 1. 9. [e] Tit. 1. 1. [3] *Ynfyd yw.* [f] 1 Cor. 8. 2. [4] Gr. *yn glaf.* [g] pen. 1. 4. [h] 1 Cor. 11. 16. [5] *Ofer.* [i] 2 Tim. 3. 8.

Anno DOMINI 65.

[k] Tit. 1. 11. 2 Petr 2. 3.
[l] 2 Tim. 3. 5.
[m] Diar. 15. 16.
[n] Job 1. 21. Ps. 49. 17. Preg. 5. 15.
[o] Heb. 13. 5.
[p] Diar. 15. 27. a 20. 21. a 28. 20. Matt. 13. 22. Iago 5. 1.
[6] *hudwyd.*
[q] 2 Tim. 2. 22.
[r] 1 Cor. 9. 25, 26. pen. 1. 18. 2 Tim. 4. 7.
[s] Phil. 3. 12, 14. ad. 19.
[t] pen. 5. 21.
[u] Deut. 32. 39.
[x] Matt. 27. 11.
[7] *gyffes.*

llygredig eu meddwl, heb fod y
gwirionedd ganddynt, [k]yn tybied
mai elw yw duwioldeb: [l]cilia oddi
wrth y cyfryw.
6 Ond elw mawr yw [m]duwioldeb
gyd â boddlonrwydd.
7 Canys [n]ni ddygasom ni ddim
i'r byd, *ac* eglur *yw* na allwn
ddwyn dim allan chwaith.
8 Ac [o]o bydd gennym ymborth a
dillad, ymfoddlonwn ar hynny.
9 Ond [p]y rhai *sydd* yn ewyllysio
ymgyfoethogi, sydd yn syrthio i
brofedigaeth a magl, a llawer o
chwantau ynfyd a niweidiol, y rhai
sydd yn boddi dynion i ddinystr
a cholledigaeth.
10 Canys gwreiddyn pob drwg
yw arian-garwch: yr hon, a rhai
yn chwannog iddi, hwy a [6]gyfeil-
iornasant oddi wrth y ffydd, ac a'u
gwanasant eu hunain â llawer o
ofidiau.
11 [q]Eithr tydi, gwr Duw, gochel
y pethau hyn; a dilyn gyfiawnder,
duwioldeb, ffydd, cariad, amynedd,
addfwyndra.
12 [r]Ymdrecha hardd-deg ymdrech
y ffydd; [s]cymmer afael ar y bywyd
tragywyddol; i'r hwn hefyd y'th
alwyd, ac y proffesaist broffes dda
ger bron llawer o dystion.
13 [t]Yr ydwyf yn gorchymyn i ti
ger bron Duw, [u]yr hwn sydd yn
bywhâu pob peth, a *cher bron* Crist
Iesu, [x]yr hwn dan Pontius Pilat a
dystiodd [7]broffes dda;
14 Gadw o honot y gorchymyn
hwn yn ddifeius, yn ddïargyhoedd,
[y]hyd ymddangosiad ein Harglwydd
Iesu Grist:
15 Yr hwn yn ei amserau prïod a
ddengys [z]y bendigedig a'r unig
Bennaeth, [a]Brenhin y brenhinoedd,
ac Arglwydd yr arglwyddi;
16 Yr hwn yn unig sydd ganddo
anfarwoldeb, *sydd* yn trigo yn y
goleuni ni ellir dyfod atto, [b]yr hwn
nis gwelodd un dyn, ac nis dichon
ei weled: i'r hwn *y byddo* anrhyd-
edd a gallu tragywyddol. Amen.
17 Gorchymyn i'r rhai sydd olud-
og yn y byd yma, na byddont
uchel-feddwl, ac [c]na obeithiont
mewn [8]golud anwadal, ond yn y
Duw byw, yr hwn sydd yn hel-
aeth yn rhoddi i ni bob peth i'w
mwynhâu:
18 Ar iddynt wneuthur daioni,
[d]ymgyfoethogi mewn gweithred-
oedd da, fod yn hawdd ganddynt
roddi *a* chyfrannu;
19 [e]Yn trysori iddynt eu hunain
sail dda erbyn *yr amser* sydd ar
ddyfod, fel y caffont [f]afael ar y
bywyd tragywyddol.
20 O Timothëus, [g]cadw yr hyn a
roddwyd i'w gadw attat, [h]gan droi
oddi wrth halogedig ofer-sain, a
gwrthwyneb gwybodaeth, a gam-
enwir *felly:*
21 Yr hon tra yw rhai yn ei
[9]phroffesu, hwy [i]a gyfeiliornasant
o ran y ffydd. Gras *fyddo* gyd â
thi. Amen.

¶ Y cyntaf at Timothëus a ysgrifenwyd o Laodicea, yr hon yw prif-ddinas Phrygia Pacatiana.

Anno DOMINI 65.

[y] Phil. 1. 6, 10. 1 Thess. 3. 13 a 5. 23.
[z] pen. 1. 11, 17.
[a] Dat. 17. 14. a 19. 16.
[b] Exod. 33. 20. Ioan 1. 18. 1 Ioan 4. 12, 20. Dat. 1. 6.
[c] Job 31. 24. Ps. 62. 10. Marc 10. 24.
[8] Gr. *an-wadalwch golud.*
[d] Luc 12. 21. pen. 5. 10. Iago 2. 5.
[e] Matt. 6. 20. Luc 12. 33. a 16. 9.
[f] ad. 12.
[g] 2 Tim. 1. 14. Dat. 3. 3.
[h] pen. 1. 4, 6. a 4. 7. 2 Tim. 2. 16, 23.
[9] *haddo.*
[i] 2 Tim. 2. 18.

AIL EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT

TIMOTHEUS.

Anno DOMINI 66.

PENNOD I.

1 *Serch Paul tu ag at Timothëus;* 5 *a'r ffydd ddiffuant oedd yn Timothëus, ac yn ei fam, a'i nain:* 6 *ei annog ef i gyffrôi rhoddiad Duw oedd ynddo ef;* 8 *i fod yn ddïanwadal, ac yn ddïoddefgar mewn erlid:* 13 *ac i barhâu yn y wir athrawiaeth a ddysgasai ganddo ef.* 15 *Ynghylch Phygëlus a Hermogenes a chlod Onesiphorus.*

[a] 1 Tim. 1. 2.

PAUL, apostol Iesu Grist trwy
ewyllys Duw, yn ol addewid
y bywyd, yr hwn sydd yng Nghrist
Iesu,
2 At Timothëus, *fy* mab anwyl:
[a]Gras, trugaredd, *a* thangnefedd,
oddi wrth Dduw Dad, a Christ Iesu
ein Harglwydd.
3 [b]Y mae gennyf ddïolch i Dduw,
[c]yr hwn yr ydwyf yn ei wasanaethu
o'*m* rhïeni â chydwybod bur, mor
[d]ddibaid y mae gennyf goffa am
danat ti yn fy ngweddïau nos a
dydd:
4 Gan fawr-ewyllysio dy weled,
gan gofio dy ddagrau, fel y'm
llanwer o lawenydd;
5 Gan alw i'm côf y ffydd ddi-
ffuant sydd ynot ti, yr hon a drig-
odd yn gyntaf yn dy nain Loïs, ac

Anno DOMINI 66.

[b] Rhuf. 1. 8. Eph. 1. 16.
[c] Act. 22. 3. a 23. 1. a 24. 14. Rhuf. 1. 9.
[d] 1 Thess. 1. 2. a 3. 10.

Anno DOMINI 66.

yn [e]dy fam Eunice; a dïammeu
gennyf *ei bod* ynot tithau hefyd.
6 O herwydd pa achos yr ydwyf
yn dy goffâu [f]i ail-ennyn dawn
Duw, yr hwn sydd ynot trwy ar-
ddodiad fy nwylaw i.
7 Canys [g]ni roddes Duw i ni
yspryd ofn; ond *yspryd* nerth, a
chariad, a phwyll.
8 Am hynny [h]na fydded arnat
gywilydd o [i]dystiolaeth ein Har-
glwydd, nac o honof finnau [k]ei
garcharor ef: eithr cyd-oddef di
gystudd â'r efengyl, yn ol nerth
Duw;
9 Yr hwn a'n hachubodd ni, ac
a'n galwodd â galwedigaeth sanct-
aidd, [l]nid yn ol ein gweithredoedd
ni, ond [m]yn ol ei arfaeth ei hun a'i
ras, yr hwn a roddwyd i ni yng
Nghrist Iesu, [n]cyn dechreu y byd,
10 Eithr [o]a eglurwyd yr awrhon
trwy ymddangosiad ein Hiachawd-
wr Iesu Grist, [p]yr hwn a ddiddym-
modd angau, ac a ddug fywyd ac
anllygredigaeth i oleuni trwy yr
efengyl:
11 [q]I'r hon y'm gosodwyd i yn
bregethwr, ac yn apostol, ac yn
athraw y Cenhedloedd.
12 [r]Am ba achos yr ydwyf hefyd
yn dïoddef y pethau hyn: ond nid
oes arnaf gywilydd: canys mi a wn
i bwy [2]y credais; ac [s]y mae yn
ddïammeu gennyf ei fod ef yn abl
i gadw yr hyn a roddais atto erbyn
y dydd hwnnw.
13 [t]Bydded gennyt [u]ffurf [x]yr
ymadroddion iachus, y rhai a glyw-
aist gennyf fi, [y]yn y ffydd a'r cariad
sydd yng Nghrist Iesu.
14 [z]Y peth da a rodded i'w gadw
attat, cadw trwy yr Yspryd Glân,
yr hwn sydd yn preswylio ynom.
15 Ti a wyddost hyn, ddarfod [a]i'r
rhai oll sydd yn Asia droi oddi
wrthyf fi; o'r sawl y mae Phygëlus
a Hermogenes.
16 Rhodded yr Arglwydd drugar-
edd i [b]dŷ Onesiphorus; canys efe
a'm llonnodd i yn fynych, ac nid
oedd gywilydd ganddo [c]fy nghad-
wyn i:
17 Eithr pan oedd yn Rhufain,
efe a'm ceisiodd yn ddiwyd iawn,
ac a'*m* cafodd.
18 Rhodded yr Arglwydd iddo
gael trugaredd gan yr Arglwydd
yn y dydd hwnnw: a maint a
wnaeth efe o wasanaeth yn Ephes-
us, [3]goreu y gwyddost ti.

e Act. 16. 1.
f 1 Thess. 5. 19. 1 Tim. 4. 14.
g Rhuf. 8. 15.
h Rhuf. 1. 16.
i 1 Tim. 2. 6.
k Phil. 1. 7.
l Rhuf. 3. 20. a 9. 11. Tit. 3. 5.
m Rhuf. 8. 28.
n Rhuf. 16. 25. Eph. 1. 4. a 3. 11. Tit. 1. 2. 1 Petr 1. 20.
o Rhuf. 16. 25, 26. Col. 1. 26.
p 1 Cor. 15. 54, 55. Heb. 2. 14.
q Act. 9. 15. 1 Tim. 2. 7.
r Eph. 3. 1.
2 *yr ymddiriedais.*
s pen. 4. 8.
t pen. 3. 14.
u Rhuf. 2. 20. a 6. 17.
x Tit. 1. 9.
y 1 Tim. 1. 14.
z 1 Tim. 6. 20.
a pen. 4. 10, 16.
b pen. 4. 19.
c Act. 23. 20. Eph. 6. 20.
3 *gwell.*

PENNOD II.

1 *Ei annog ef i ddïanwadalwch, ac i barhâu, ac i wneuthur rhan gweinidog ffyddlawn yr Arglwydd, gan gyfrannu gair Duw yn iawn, a gochelyd siaradach ofer.* 17 *Am Hymenëus a Philetus.* 19 *Bod sylfaen yr Arglwydd yn sicr.* 22 *Y mae yn dysgu iddo beth sydd i'w ochelyd, ac i'w ddilyn; a pha fodd y gweddai i weinidog yr Arglwydd ymddwyn.*

TYDI gan hynny, fy mab, ym-
nertha yn y gras sydd yng
Nghrist Iesu.
2 A'r pethau a glywaist gennyf
trwy lawer o dystion, traddoda y
rhai hynny i ddynion ffyddlawn, y
rhai a fyddant [a]gymmwys i ddysgu
eraill hefyd.
3 [b]Tydi gan hynny goddef gys-
tudd, megis milwr da i Iesu Grist.
4 Nid yw neb a'r sydd yn milwrio,
yn ymrwystro â negeseuau y bywyd
hwn; fel y rhyngo fodd i'r hwn a'i
dewisodd yn filwr.
5 Ac [c]od ymdrech neb hefyd, ni
choronir ef, onid ymdrech yn gyf-
reithlawn.
6 [d]Y llafurwr [2]sydd yn llafurio,
sydd raid iddo yn gyntaf [3]dderbyn
y ffrwythau.
7 Ystyria yr hyn yr ydwyf yn ei
ddywedyd; a'r Arglwydd a roddo i
ti ddeall ym mhob peth.
8 Cofia gyfodi Iesu Grist [e]o had
Dafydd, o feirw, yn ol fy efeng-
yl i:
9 Yn yr hon yr ydwyf yn goddef
cystudd [f]hyd rwymau, fel drwg-
weithredwr; eithr gair Duw nis
rhwymir.
10 Am hynny [g]yr ydwyf yn go-
ddef pob peth er mwyn yr ethol-
edigion, fel y gallont hwythau gael
yr iachawdwriaeth sydd yng Nghrist
Iesu, gyd â gogoniant tragywyddol.
11 Gwir *yw* y gair: Canys [h]os
buom feirw gyd âg ef, byw fyddwn
hefyd gyd âg *ef:*
12 [i]Os dïoddefwn, ni a deyrnaswn
gyd âg *ef:* [k]os gwadwn *ef,* yntau
hefyd a'n gwad ninnau:
13 [l]Os ŷm ni heb gredu, *etto* y
mae efe yn aros yn ffyddlawn: nis
gall efe ei wadu ei hun.
14 Dwg y pethau hyn ar gôf,
[m]gan [4]orchymyn ger bron yr Ar-
glwydd, na [n]byddo iddynt ymrys-
on ynghylch geiriau, *yr hyn* nid
yw fuddiol i ddim, *ond* i ddad-
ymchwelyd y gwrandawyr.
15 Bydd ddyfal i'th osod dy hun
yn brofedig gan Dduw, yn weithiwr

Anno DOMINI 66.

a 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9.
b pen. 1. 8. a 4. 5.
c 1 Cor. 9. 25.
d 1 Cor. 9. 10.
2 *gan lafurio.*
3 *fod yn gyfrannog o'r ffrwythau.*
e Rhuf. 1. 3, 4.
f Eph. 3. 1.
g Eph. 3. 13. Col. 1. 24.
h Rhuf. 6. 5, 8. 2 Cor. 4. 10.
i Rhuf. 8. 17. 1 Petr 4. 13.
k Matt. 10. 33. Marc 8. 38.
l Rhuf. 3. 3. a 9. 6. Num. 23. 19.
m 1 Tim. 5. 21. a 6. 13. pen. 4. 1.
4 *ddir-dystiolaethu.*
n 1 Tim. 6. 4.

Anno DOMINI 66

[5] difefl, yn iawn-gyfrannu gair y
gwirionedd.
16 Ond [o] halogedig ofer-sain, go-
chel: canys cynnyddu a wnant i
fwy o annuwioldeb.
17 A'u hymadrodd hwy a ysa fel
cancr: ac o'r cyfryw rai y mae
[p] Hymenëus a Philetus;
18 Y rhai [q] o ran y gwirionedd
a gyfeiliornasant, gan ddywedyd
ddarfod yr adgyfodiad eisoes; ac y
maent yn dadymchwelyd ffydd rhai.
19 Eithr y mae [6] [r] cadarn sail Duw
yn sefyll, a chanddo y sêl hon; [s] Yr
Arglwydd a edwyn y rhai sydd
eiddo ef. A, Phob un sydd yn
enwi enw Crist, ymadawed oddi
wrth anghyfiawnder.
20 Eithr mewn tŷ mawr nid oes
yn unig lestri o aur ac o arian, ond
hefyd o bren ac o bridd; a [t] rhai i
barch, a rhai i ammharch.
21 [u] Pwy bynnag gan hynny a'i
glanhao ei hun oddi wrth y pethau
hyn, efe a fydd yn llestr i barch,
wedi ei sancteiddio, ac yn gym-
mwys [7] i'r Arglwydd, [x] wedi ei ddar-
paru i bob gweithred dda.
22 Ond chwantau ieuengctid, ffo
oddi wrthynt: a [y] dilyn gyfiawnder,
ffydd, cariad, tangnefedd, gyd â'r
rhai sydd yn galw ar yr Arglwydd
o galon bur.
23 Eithr [z] gochel ynfyd ac an-
nysgedig gwestiynau, gan wybod
eu bod yn magu ymrysonau.
24 Ac [a] ni ddylai gwas yr Ar-
glwydd ymryson; ond bod yn
dirion wrth bawb, [b] yn athrawus,
yn [8] ddïoddefgar,
25 [c] Mewn addfwynder yn dysgu
y rhai gwrthwynebus; *i edrych* [d] a
roddo Duw iddynt hwy ryw amser
edifeirwch i gydnabod y gwirion-
edd;
26 A bod iddynt [9] ddyfod i'r iawn
allan o fagl diafol, y rhai a [2] ddelid
ganddo wrth ei ewyllys ef.

PENNOD III.

1 *Y mae yn ei rybuddio ef am amseroedd blin-ion:* 6 *yn dangos pa fath ydyw gelynion y gwirionedd:* 10 *yn ei osod ei hun yn siampl iddo;* 16 *ac yn canmol yr ysgrythyr lân.*

GWYBYDD hyn hefyd, y daw
amseroedd enbyd [a] yn y dydd-
iau diweddaf.
2 Canys bydd dynion a'u serch
arnynt eu hunain, yn ariangar, yn
ymffrostwyr, yn feilchion, yn gabl-
wyr, yn anufuddion i rïeni, yn an-
nïolchgar, yn annuwiol,

[5] *heb gywilydd arno.* [o] 1 Tim. 6. 20. [p] 1 Tim. 1. 20. [q] 1 Tim. 6. 21. [6] *sail Duw yn sefyll yn sicr.* [r] Matt. 24. 24. 1 Ioan 2. 19. [s] Ioan 10. 14, 27. Edrych Num. 16. 5. [t] Rhuf. 9. 21. [u] Edrych Es. 52. 11. [7] *i waith yr Arglwydd.* [x] pen. 3. 17. [y] 1 Tim. 6. 11. [z] 1 Tim. 1. 4. a 4. 7. Tit. 3. 9. [a] Tit. 3. 2. [b] 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 9. [8] *amyneddgar.* [c] Gal. 6. 1. [d] Act. 8. 22. [9] Gr. *ddeffrôi.* [2] Gr. *ddaliwyd yn garcharorion,* neu, *yn fyw.* [a] 1 Tim. 4. 1. 2 Petr 3. 3. Judas 18.

3 Yn angharedig, [b] yn torri cyfam-
mod, yn [2] enllibaidd, yn anghym-
hesur, yn anfwyn, yn ddiserch i'r
rhai da,
4 Yn fradwyr, yn waed-wyllt, yn
chwyddedig, yn caru melus-chwant
yn fwy nag yn caru Duw;
5 A chanddynt rith duwioldeb,
eithr [c] wedi gwadu ei grym hi:
[d] a'r rhai hyn gochel di.
6 Canys [e] o'r rhai hyn y mae y
rhai *sydd* yn ymlusgo i deiau, ac yn
dwyn yn gaeth wrageddos llwythog
o bechodau, wedi eu harwain gan
amryw chwantau,
7 Yn dysgu bob amser, ac heb
allu dyfod un amser i wybodaeth y
gwirionedd.
8 [f] Eithr megis y safodd Jannes
a Jambres yn erbyn Moses, felly
y mae y rhai hyn hefyd yn sefyll
yn erbyn y gwirionedd; [g] dynion
o feddwl llygredig, [h] yn [3] anghym-
meradwy o ran y ffydd.
9 Eithr nid ânt rhagddynt ym
mhellach: canys eu hynfydrwydd
fydd amlwg i bawb, megis y bu yr
eiddynt hwythau.
10 Eithr [i] ti a [4] lwyr-adwaenost fy
nysgeidiaeth, *fy* muchedd, *fy* ar-
faeth, ffydd, hir-ymaros, cariad,
amynedd,
11 *Yr* erlidiau, y dïoddefiadau, y
rhai a ddigwyddasant i mi [k] yn
Antiochia, [l] yn Iconium, yn Lystra;
pa erlidiau a ddïoddefais: eithr
[m] oddi wrthynt oll y'm gwaredodd
yr Arglwydd.
12 Ië, a [n] phawb a'r sydd yn ewyll-
ysio byw yn dduwiol yng Nghrist
Iesu a erlidir.
13 Eithr drwg-ddynion a thwyll-
wyr a ânt rhagddynt waethwaeth,
gan dwyllo, a chael eu twyllo.
14 Eithr aros di yn y pethau a
ddysgaist, ac a ymddiriedwyd i ti
am danynt, gan wybod [o] gan bwy y
dysgaist;
15 Ac i ti er yn fachgen wybod
yr ysgrythyr lân, yr hon sydd abl
i'th wneuthur di yn ddoeth i iach-
awdwriaeth trwy y ffydd sydd yng
Nghrist Iesu.
16 [p] Yr holl ysgrythyr *sydd* wedi
ei rhoddi gan ysprydoliaeth Duw,
ac *sydd* fuddiol i athrawiaethu, i
argyhoeddi, i geryddu, i hyfforddi
mewn cyfiawnder:
17 Fel y byddo dyn Duw yn ber-
ffaith, wedi ei [5] berffeithio i bob
gweithred dda.

Anno DOMINI 66.

[b] Rhuf. 1. 31. [2] *ddiafliaid.* [c] 1 Tim. 5. 8. Tit. 1. 16. [d] 2 Thess. 3. 6. [e] Matt. 23. 14. Tit. 1. 11. 2 Ioan 10. [f] Exod. 7. 11. [g] 1 Tim. 6. 5. [h] Tit. 1. 16. [3] *anghyfarwydd.* [i] 1 Tim. 4. 6. [4] *ddiwyd-ddilynaist.* [k] Act. 13. 45. [l] Act. 14. 2, 5, 19. [m] 2 Cor. 1. 10. [n] Ps. 34. 19. Act. 14. 22. 1 Thess. 3. 3. [o] pen. 2. 2. [p] 2 Petr 1. 20, 21. [5] *gyflawn ddarparu.*

Anno DOMINI 66.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn ei annog i fod yn ofalus ac yn ddiwyd i gwblhâu ei swydd:* 6 *yn ei rybuddio nesed oedd ei farwolaeth ef:* 9 *yn ewyllysio iddo ddyfod atto ef ar fyrder:* 14 *yn ei rybuddio ef i ochelyd Alexander y gôf:* 16 *yn dangos iddo beth a ddigwyddasai iddo wrth ei atteb cyntaf:* 19 *ac ar ol hynny y mae yn dibennu.*

[a] YR ydwyf fi gan hynny yn [2] gorchymyn ger bron Duw, a'r Arglwydd Iesu Grist, [b] yr hwn a farna y byw a'r meirw yn ei ymddangosiad a'i deyrnas;

2 Pregetha y gair; bydd daer mewn amser, allan o amser; argyhoedda, cerydda, annog gyd â phob hir-ymaros ac athrawiaeth.

3 Canys daw yr amser pryd na ddïoddefont athrawiaeth iachus; eithr yn ol eu chwantau eu hunain y pentyrrant iddynt eu hunain athrawon, gan fod eu clustiau yn merwino;

4 Ac oddi wrth y gwirionedd y troant ymaith *eu* clustiau, ac [c] at chwedlau y troant.

5 Eithr gwylia di ym mhob peth, [d] dïoddef adfyd, gwna waith [e] efengylwr, [3] cyflawna dy weinidogaeth.

6 Canys [f] myfi yr awrhon a aberthir, ac amser [g] fy ymddattodiad i a nesaodd.

7 [h] Mi a ymdrechais ymdrech dêg, mi a orphenais fy ngyrfa, mi a gedwais y ffydd.

8 O hyn allan rhoddwyd [i] coron cyfiawnder i'w chadw i mi, yr hon a rydd yr Arglwydd, y Barnwr cyfiawn, i mi yn y dydd hwnnw: ac nid yn unig i mi, ond hefyd i bawb a garant ei ymddangosiad ef.

9 [4] Bydd ddyfal i ddyfod attaf yn ebrwydd:

10 Canys [k] Demas a'm gadawodd, gan garu y byd presennol, ac a aeth ymaith i Thessalonica; Crescens i Galatia, Titus i Dalmatia.

11 [l] Luc [m] yn unig sydd gyd â mi. Cymmer [n] Marc, a dwg gyd â thi: canys buddiol yw efe i mi i'r weinidogaeth.

12 [o] Tychicus hefyd a ddanfonais i Ephesus.

13 Y cochl a adewais i yn Troas gyd â Carpus, pan ddelych, dwg *gyd â thi,* a'r llyfrau, yn enwedig y memrwn.

14 [p] Alexander y gôf copr a wnaeth i mi ddrygau lawer: [q] taled yr Arglwydd iddo yn ol ei weithredoedd:

15 Yr hwn hefyd gochel dithau; canys efe a safodd yn ddirfawr yn erbyn ein [5] hymadroddion ni.

16 Yn fy atteb cyntaf ni safodd neb gyd â mi, eithr pawb a'm gadawsant: *mi a archaf ar Dduw* nas cyfrifer iddynt.

17 Eithr yr Arglwydd a safodd gyd â mi, ac a'm nerthodd; fel trwof fi y byddai y pregethiad yn [6] llawn hysbys, ac y clywai yr holl Genhedloedd: ac mi [r] a waredwyd o enau y llew.

18 A'r Arglwydd a'm gwared i rhag pob gweithred ddrwg, ac a'*m* ceidw i'w deyrnas nefol: i'r hwn *y byddo* gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

19 Annerch [s] Prisca ac Acwila, a [t] [7] theulu Onesiphorus.

20 [u] Erastus a arhosodd yn Corinth: ond [x] Trophimus a adewais ym Miletus yn glaf.

21 [8] Bydd ddyfal i ddyfod cyn y gauaf. Y mae Eubulus yn dy annerch, a Phudens, a Linus, a Chlaudia, a'r brodyr oll.

22 Yr Arglwydd Iesu Grist *fyddo* gyd â'th yspryd di. Gras *fyddo* gyd â chwi. Amen.

¶ Yr ail *epistol* at Timothëus, yr esgob cyntaf a ddewiswyd ar eglwys yr Ephesiaid, a ysgrifenwyd o Rufain, pan ddygwyd Paul yr ail waith ger bron [9] Cesar Nero.

---

a 1 Tim. 6. 13. pen. 2. 14.
2 *dir-dystiolaethu.*
b Act. 10. 42.
c 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
d pen. 1. 8. a 2. 3.
e Act. 21. 8. Eph. 4. 11.
3 *llawn-brifia.*
f Phil. 2. 17.
g Phil. 1. 23. 2 Petr 1. 14.
h 1 Cor. 9. 24, 25. Phil. 3. 14. 1 Tim. 6. 12.
i Iago 1. 12. 1 Petr 5. 4.
4 *Cais ddyfod.*
k Col. 4. 15. Philem. 24.

Anno DOMINI 66.

l Col. 4. 14.
m pen. 1. 15.
n Act. 15. 37.
o Act. 20. 4.
p 1 Tim. 1. 20.
q Ps. 28. 4. Dat. 18. 6.
5 Neu, *pregethiadau.*
6 *gyflawn.*
r Ps. 22. 21.
s Act. 18. 2.
t 2 Tim. 1. 16.
7 *thŷ.*
u Act. 19. 22.
x Act. 20. 4. a 21. 29.
8 *Cais ddyfod.*
9 *yr ymerawdr Nero.*

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT

TITUS.

Anno DOMINI 65.

PENNOD I.

5 I ba beth y gadawyd Titus yn Creta. 6 Pa gynheddfau a ddylai fod mewn esgob. 11 Rhaid yw cau safnau y rhai a ddysgant y pethau ni ddylent: 12 a pha fath wŷr ydynt.

PAUL, gwas Duw, ac apostol
Iesu Grist, yn ol ffydd ethol-
edigion Duw, ac adnabyddiaeth y
gwirionedd, [a] yr hon *sydd* yn ol
duwioldeb;
2 [2] I obaith bywyd tragywyddol,
yr hon a addawodd [b] y digelwyddog
Dduw [c] cyn dechreu y byd;
3 Eithr mewn amseroedd prïodol
efe a eglurhaodd ei air trwy breg-
ethu, [d] am yr hyn yr ymddiriedwyd
i mi, yn ol gorchymyn Duw ein
Hiachawdwr;
4 At [e] Titus, [f] *fy* mab naturiol yn
ol [g] y ffydd gyffredinol: Gras, tru-
garedd, *a* thangnefedd, oddi wrth
Dduw Dad, a'r Arglwydd Iesu
Grist ein Hiachawdwr ni.
5 Er mwyn hyn y'th adewais yn
Creta, fel yr iawn drefnit y pethau
sydd yn [3] ol, ac [h] y gosodit henur-
iaid ym mhob dinas, megis yr or-
deiniais i ti:
6 [i] Os yw neb yn ddïargyhoedd,
yn wr un wraig, a chanddo blant
ffyddlawn, heb gael y gair o fod
yn afradlon, neu yn anufudd:
7 Canys rhaid i esgob fod yn ddï-
argyhoedd, fel [k] goruchwyliwr Duw;
nid yn gyndyn, nid yn ddigllawn,
[l] nid yn wingar, [m] nid yn darawydd,
nid yn budr-elwa;
8 Eithr yn llettŷgar, yn caru [4] da-
ioni, yn sobr, yn gyfiawn, yn sanct-
aidd, yn dymherus;
9 Yn dal yn lew [n] y gair ffydd-
lawn yn ol yr addysg, fel y gallo
gynghori yn yr athrawiaeth iach-
us, ac argyhoeddi y rhai sydd yn
gwrth-ddywedyd.
10 Canys [o] y mae llawer yn anuf-
udd, yn ofer-siaradus, ac yn dwyll-
wyr meddyliau, yn enwedig y rhai
o'r enwaediad:
11 Y rhai y mae yn rhaid cau eu
safnau, [p] y rhai sydd yn dymchwelyd
tai cyfain, gan athrawiaethu y peth-
au ni ddylid, [q] er mwyn budr-elw.

a 1 Tim. 3. 16. a 6. 3.
2 *Mewn gobaith.*
b Num. 23. 19.
c Rhuf. 16. 25. 2 Tim. 1. 9, 10.
d 1 Thess. 2. 4. 1 Tim. 1. 11.
e 2 Cor. 2. 13. a 7. 13. a 8. 6, 16. Gal. 2. 3.
f 1 Tim. 1. 2.
g 2 Cor. 4. 13. 2 Petr 1. 1.
3 *ddiffygiol.*
h Act. 14. 23.
i 1 Tim. 3. 2, &c.
k 1 Cor. 4. 1, 2.
l Lef. 10. 9.
m 1 Tim. 3. 8. 1 Petr 5. 2.
4 *y rhai da.*
n 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. a 2. 2. a 4. 3. pen. 2. 1.
o 1 Tim. 1. 6.
p 2 Tim. 3. 6.
q 1 Tim. 6. 5.

12 [r] Un o honynt hwy eu hunain,
un o'u prophwydi hwy eu hunain, a
ddywedodd, Y Cretiaid *sydd* bob
amser yn gelwyddog, drwg fwyst-
filod, boliau [5] gorddïog.
13 Y dystiolaeth hon sydd wir.
Am ba achos argyhoedda hwy yn
llym, fel y byddont iach yn y
ffydd;
14 [s] Heb ddal ar chwedlau Iudd-
ewaidd, a [t] gorchymynion dynion,
yn troi oddi wrth y gwirionedd.
15 [u] Pur yn ddïau *yw* pob peth
i'r rhai pur: eithr [x] i'r rhai halog-
edig a'r di-ffydd, nid pur dim;
eithr halogedig yw hyd yn nod eu
meddwl a'u cydwybod hwy.
16 Y maent yn proffesu yr ad-
waenant Dduw; eithr [y] ar weith-
redoedd *ei* wadu y maent, gan fod
yn ffiaidd, ac yn anufudd, ac at
bob gweithred dda [z] yn [6] anghym-
meradwy.

PENNOD II.

1 Y mae yn hyfforddi Titus yn ei athrawiaeth, ac yn ei fuchedd. 9 Rhan gweision, a phob math ar Gristionogion.

EITHR llefara di y pethau a
weddo i [a] athrawiaeth iachus:
2 Bod o'r hynafgwŷr [2] yn sobr, yn
onest, yn gymhesur, yn iach yn
y ffydd, y'nghariad, mewn amyn-
edd:
3 *Bod* o'r [b] hynaf-wragedd yr un
ffunud mewn ymddygiad fel y
gweddai i [3] sancteiddrwydd; nid
yn [4] enllibaidd, nid wedi ymrôi i
win lawer, yn rhoi athrawiaeth o
ddaioni:
4 Fel y gallont wneuthur y gwrag-
edd ieuaingc yn bwyllog, i garu
eu gwŷr, i garu eu plant,
5 Yn [5] sobr, yn [6] bur, yn gwarchod
gartref, yn dda, [c] yn ddarostyng-
edig i'w gwŷr prïod, [d] fel na chabler
gair Duw.
6 Y gwŷr ieuaingc yr un ffunud
cynghora i fod yn sobr:
7 [e] Gan dy ddangos dy hun ym
mhob peth yn ensampl i weithred-
oedd da: *a dangos*, mewn athraw-
iaeth, anllygredigaeth, gweddeidd-
dra, purdeb,

Anno DOMINI 65.
r Act. 17. 28.
5 *segurllyd.*
s 1 Tim. 1. 4. a 4. 7.
t Col. 2. 22.
u Luc 11. 39, 40, 41. Rhuf. 14. 14, 20. 1 Cor. 6. 12. a 10. 23, 25. 1 Tim. 4. 3, 4.
x Rhuf. 14. 23.
y 2 Tim. 3. 5. Judas 4.
z Rhuf. 1. 28. 2 Tim. 3. 8.
6 *anghyfarwydd.*
a 1 Tim. 1. 10. a 6. 3. 2 Tim. 1. 13. pen. 1. 9.
2 *yn wyliadwrus.*
b 1 Tim. 2. 9. 1 Petr 3. 3.
3 *rai sanctaidd.*
4 *ddiafliaid.*
5 *bwyllog.*
6 *ddiwair.*
c 1 Cor. 14. 34. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. 1 Petr 3. 1.
d Rhuf. 2. 24. 1 Tim. 6. 1.
e 1 Tim. 4. 12.

Anno DOMINI 65.

8 [f]Ymadrodd iachus, yr hwn ni
aller beio arno; [g]fel y byddo i'r
hwn *sydd* yn y gwrthwyneb gywil-
yddio, heb ganddo ddim drwg i'w
ddywedyd am danoch chwi.
9 *Cynghora* [h]weision i fod yn
ddarostyngedig i'w meistriaid eu
hun, *ac* i ryngu bodd *iddynt* [i]ym
mhob peth; nid yn gwrth-ddy-
wedyd;
10 Nid yn darn-guddio, ond yn
dangos pob ffyddlondeb da; fel
yr harddont athrawiaeth Duw ein
Hiachawdwr ym mhob peth.
11 Canys ymddangosodd [k]gras
Duw, yr hwn sydd yn dwyn iach-
awdwriaeth i bob dyn;
12 Gan ein dysgu ni [l]i wadu an-
nuwioldeb a chwantau bydol, a
byw yn sobr, ac yn gyfiawn, ac yn
dduwiol, yn y byd sydd yr awrhon;
13 [m]Gan ddisgwyl am y gobaith
gwỳnfydedig, ac ymddangosiad go-
goniant y Duw mawr, a'n Hiach-
awdwr Iesu Grist;
14 [n]Yr hwn a'i rhoddes ei hun
drosom, i'n prynu ni oddi wrth bob
anwiredd, ac i'n puro ni iddo ei
hun [o]yn bobl brïodol, [p]awyddus i
weithredoedd da.
15 Y pethau hyn llefara a chyng-
hora, ac argyhoedda gyd â phob
awdurdod. [q]Na ddïystyred neb di.

PENNOD III.

1 *Y mae Paul yn hyfforddi Titus pa bethau a ddysg, a pha bethau ni ddysg efe iddynt.* 10 *Am ochelyd heretic cyndyn.* 12 *Y mae yn dangos iddo i ba fan, a pha bryd, y deuai atto ef: ac felly y mae yn dibennu.*

DWG ar gôf iddynt fod [a]yn ddar-
ostyngedig i'r tywysogaethau
a'r awdurdodau, fod yn ufudd, fod
yn barod i bob gweithred dda,
2 Bod heb gablu neb, [b]yn anym-
laddgar, yn dirion, gan ddangos
pob addfwynder tu ag at bob dyn.
3 Canys [c]yr oeddym ninnau hefyd
gynt yn annoethion, yn anufudd,
yn cyfeiliorni, yn gwasanaethu
chwantau ac amryw felyswedd, gan
fyw mewn drygioni a chenfigen, yn
ddigasog, yn casâu ein gilydd.
4 Eithr pan ymddangosodd [d]da-
ioni a [2]chariad Duw ein Hachubwr
tu ag at ddyn,
5 [e]Nid o weithredoedd cyfiawn-
der y rhai a wnaethom ni, eithr yn
ol ei drugaredd yr achubodd efe
nyni, trwy [f]olchiad yr adenedig-
aeth, ac adnewyddiad yr Yspryd
Glân;
6 [g]Yr hwn a dywalltodd efe ar-
nom ni yn [3]helaeth, trwy Iesu Grist
ein Hiachawdwr:
7 Fel, gwedi ein cyfiawnhâu trwy
ei ras ef, y'n gwneid yn etifeddion
[h]yn ol gobaith bywyd tragywyddol.
8 Gwir *yw* y gair, ac am y pethau
hyn yr ewyllysiwn i ti fod yn daer,
fel y byddo [i]i'r sawl a gredasant i
Dduw ofalu ar flaenori mewn
gweithredoedd da. Y pethau hyn
sydd dda a buddiol i ddynion.
9 Eithr [k]gochel gwestiynau ffol,
ac achau, a chynhennau, ac ym-
rysonau ynghylch y ddeddf: canys
anfuddiol ydynt ac ofer.
10 [l]Gochel y dyn a fyddo heretic,
wedi un ac ail rybudd:
11 Gan wybod fod y cyfryw un
wedi [4]ei ŵyrdroi, ac yn pechu, gan
fod yn ei ddamnio ei hunan.
12 Pan ddanfonwyf Artemas at-
tat, neu [m]Tychicus, bydd ddyfal i
ddyfod attaf i Nicopolis: canys yno
yr arfaethais auafu.
13 Hebrwng Zenas y cyfreithiwr,
ac [n]Apòlos, yn ddiwyd; fel na
byddo arnynt eisieu dim.
14 A dysged [o]yr eiddom ninnau
flaenori mewn gweithredoedd da
i angenrheidiau, fel na byddont
[p]yn ddiffrwyth.
15 Y mae yr holl rai sydd gyd â
mi yn dy annerch. Annerch y rhai
sydd yn ein caru ni yn y ffydd.
Gras *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At Titus, yr esgob cyntaf a ddewiswyd ar eglwys y Cretiaid, yr ysgrifenwyd o Nicopolis ym Macedonia.

f 1 Tim. 6. 3. g 1 Tim. 5. 14. 1 Petr 2. 12, 15. a 3. 16. h Eph. 6. 5. i Eph. 5. 24. k pen. 3. 4. l Col. 1. 22. m 1 Cor. 1. 7. Phil. 3. 20. n Gal. 1. 4. a 2. 20. o Exod. 15. 16. a 19. 5. p Eph. 2. 10. q 1 Tim. 4. 12. a Rhuf. 13. 1. 1 Petr 2. 13. b 2 Tim. 2. 24, 25. c 1 Cor. 6. 11. Eph. 2. 1. Col. 3. 7. 1 Petr 4. 3.

Anno DOMINI 65.

d pen. 2. 11. 2 *dyn-serch Duw ein Hiachawdwr.* e Rhuf. 3. 20. a 9. 11. a 11. 6. Eph. 2. 4, 9. 2 Tim. 1. 9. f Ioan 3. 3, 5. Eph. 5. 26. g Ezec. 36. 25. Act. 2. 33. Rhuf. 5. 5. 3 Gr. *oludog.* h Rhuf. 3. 24. i ad. 14. k 1 Tim. 1. 4. 2 Tim. 2. 23. l Matt. 18. 17. Rhuf. 16. 17. 2 Thess. 3. 6, 14. 2 Ioan 10. 4 *ei ddymchwelyd.* m Act. 20. 4. 2 Tim. 4. 12. n Act. 18. 24. o ad. 8. p Phil. 1. 11. a 4. 17. 2 Petr 1. 8.

EPISTOL SANT PAUL AT

PHILEMON.

Anno DOMINI 64.

4 Y mae yn wych ganddo glywed am ffydd a chariad Philemon; 9 ac yn dymuno arno faddeu i'w was Onesimus, 12 a'i gymmeryd ef adref yn garedig drachefn.

PAUL, [a] carcharor Crist Iesu, a'r
brawd Timothëus, at Philemon
ein hanwylyd, a'n cyd-weithiwr,
2 Ac at Apphia *ein* hanwylyd, ac
at [b] Archippus [c] ein cyd-filwr, ac at
[d] yr eglwys sydd yn dy dŷ di:
3 Gras i chwi, a thangnefedd,
oddi wrth Dduw ein Tad, a'r Ar-
glwydd Iesu Grist.
4 [e] Yr wyf yn dïolch i'm Duw, gan
wneuthur coffa am danat yn was-
tadol yn fy ngweddïau,
5 [f] Wrth glywed dy gariad, a'r
ffydd sydd gennyt tu ag at yr Ar-
glwydd Iesu, a thu ag at yr holl
saint;
6 Fel y gwneler cyfranniad dy
ffydd di yn nerthol, trwy adnabod
pob peth daionus a'r sydd ynoch
chwi yng Nghrist Iesu.
7 Canys y mae gennym lawer o
lawenydd a diddanwch yn dy gar-
iad di, herwydd bod ymysgaroedd
y saint wedi eu llonni trwot ti,
frawd.
8 O herwydd paham, [g] er bod gen-
nyf hyfdra lawer yng Nghrist, i or-
chymyn i ti y peth sydd weddus;
9 Etto o ran cariad yr ydwyf yn
hytrach yn attolwg, er fy mod yn
gyfryw un a Phaul yr hynafgwr,
ac yr awrhon hefyd yn garcharor
Iesu Grist.
10 Yr ydwyf yn attolwg i ti dros
fy mab [h] Onesimus, [i] yr hwn a gen-
hedlais i yn fy rhwymau:
11 Yr hwn gynt *a fu* i ti yn an-
fuddiol, ond yr awrhon yn fuddiol i
ti ac i minnau hefyd;
12 Yr hwn a ddanfonais dra-
chefn: a derbyn dithau ef, yr hwn
yw fy ymysgaroedd i:
13 Yr hwn yr oeddwn i yn ewyll-
ysio ei ddal gyd â mi, [k] fel drosot
ti y gwasanaethai efe fi yn rhwym-
au yr efengyl.
14 Eithr heb dy [2] feddwl di ni
ewyllysiais wneuthur dim; [l] fel na
byddai dy ddaioni di megis o ang-
henraid, ond o fodd.
15 Canys ysgatfydd er mwyn hyn
yr ymadawodd dros amser, fel y
derbynit ef yn dragywydd;
16 Nid fel gwas bellach, eithr
uwch law gwas, yn frawd anwyl, yn
enwedig i mi; eithr pa faint mwy
i ti, yn y cnawd ac yn yr Arglwydd
hefyd?
17 Os wyt ti gan hynny yn fy
nghymmeryd i yn [3] gydymmaith,
derbyn ef fel myfi.
18 Ac os gwnaeth efe ddim cam â
thi, neu *os* yw yn *dy* ddyled, cyfrif
hynny arnaf fi;
19 Myfi Paul a'*i* hysgrifenais â'm
llaw fy hun, myfi a'i talaf: fel na
ddywedwyf wrthyt, dy fod yn fy
nyled i ym mhellach am danat dy
hun hefyd.
20 Ië, frawd, gâd i mi dy fwyn-
hâu di yn yr Arglwydd: llonna fy
ymysgaroedd i yn yr Arglwydd.
21 [m] Gan hyderu ar dy ufudd-dod
yr ysgrifenais attat, gan wybod y
gwnei, ïe, fwy nag yr wyf yn ei
ddywedyd.
22 Heb law hyn hefyd, parottoa i
mi letty: canys [n] yr ydwyf yn go-
beithio [o] trwy eich gweddïau chwi
y rhoddir fi i chwi.
23 Y mae yn dy annerch, [p] Epa-
phras, fy nghyd-garcharor yng
Nghrist Iesu;
24 [q] Marc, [r] Aristarchus, [s] Demas,
Luc, fy nghyd-weithwyr.
25 Gras ein Harglwydd Iesu
Grist *fyddo* gyd â'ch yspryd chwi.
Amen.

¶ At Philemon yr ysgrifenwyd o Rufain, gyd â'r gwas Onesimus.

[a] Eph. 3. 1. a 4. 1. 2 Tim. 1. 8.
[b] Col. 4. 17.
[c] Phil. 2. 25.
[d] Rhuf. 16. 5.
[e] Eph. 1. 16. 1 Thess. 1. 2. 2 Thess. 1. 3.
[f] Eph. 1. 15. Col. 1. 4.
[g] 1 Thess. 2. 6.
[h] Col. 4. 9.
[i] 1 Cor. 4. 15. Gal. 4. 19.
[k] 1 Cor. 16. 17. Phil. 2. 30.
[2] *gynghor.*
[l] 2 Cor. 9. 7.
[3] *gyfrannog.*
[m] 2 Cor. 7. 16.
[n] Phil. 1. 25. a 2. 24.
[o] 2 Cor. 1. 11.
[p] Col. 1. 7. a 4. 12.
[q] Act. 12. 12.
[r] Act. 19. 29.
[s] Col. 4. 14.

Anno DOMINI 64.

EPISTOL PAUL YR APOSTOL AT YR

HEBREAID.

PENNOD I.

1 Duw yn y dyddiau diweddaf a lefarodd wrthym ni trwy ei Fab ei hun; 4 yr hwn, o ran ei berson a'i swydd, sydd yn rhagori ar yr angelion. 14 Swydd yr angelion.

DUW, wedi iddo lefaru lawer
gwaith a [a]llawer modd gynt
wrth y tadau trwy y prophwydi,
[b]yn y dyddiau diweddaf hyn [c]a
lefarodd wrthym ni yn *ei* Fab;
2 [d]Yr hwn a wnaeth efe yn eti-
fedd pob peth, [e]trwy yr hwn hefyd
y gwnaeth efe y bydoedd:
3 [f]Yr hwn, *ac* efe yn ddisgleirdeb
ei ogoniant *ef*, ac yn wir lun ei ber-
son ef, ac [g]yn cynnal pob beth
trwy air ei nerth, [h]wedi puro ein
pechodau ni trwyddo ef ei hun, [i]a
eisteddodd ar ddeheulaw y Mawr-
edd yn y goruwch-leoedd;
4 Wedi *ei* wneuthur o hynny yn
well na'r angelion, o gymmaint ag
[k]yr etifeddodd efe enw mwy rhag-
orol na hwynt-hwy.
5 Canys wrth bwy o'r angelion y
dywedodd efe un amser, [l]Fy mab
ydwyt ti; myfi heddyw a'th gen-
hedlais di? A thrachefn, [m]Myfi a
fyddaf iddo ef yn Dad, ac efe a
fydd i mi yn Fab?
6 [2]A thrachefn, pan yw yn dwyn
[n]y Cyntaf-anedig i'r byd, y mae yn
dywedyd, [o]Ac addoled holl angel-
ion Duw ef.
7 Ac [3]am yr angelion y mae
yn dywedyd, [p]Yr hwn sydd yn
gwneuthur ei angelion yn yspryd-
ion, a'i weinidogion yn fflam dân.
8 Ond wrth y Mab, [q]Dy orsedd-
faingc di, O Dduw, *sydd* yn oes
oesoedd: teyrn-wïalen [4]uniondeb
yw teyrn-wïalen dy deyrnas di.
9 Ti a geraist gyfiawnder, ac a
gaseaist anwiredd: am hynny y'th
enneiniodd Duw, *sef* dy Dduw di,
âg olew gorfoledd tu hwnt i'th
gyfeillion.
10 Ac, [r]Tydi yn y dechreuad, Ar-
glwydd, a sylfaenaist y ddaear; a
gwaith dy ddwylaw di yw y nef-
oedd:
11 [s]Hwynt-hwy a ddarfyddant;
ond tydi sydd yn parhâu; a hwynt-
hwy oll fel dilledyn a heneiddiant;

[a] Num. 12. 6, 8.
[b] Gal. 4. 4.
[c] Ioan 15. 15.
[d] Ps. 2. 8. Matt. 21. 38.
[e] Ioan 1. 3. 1 Cor. 8. 6. Col. 1. 16.
[f] 2 Cor. 4. 4. Col. 1. 15.
[g] Ioan 1. 4. Col. 1. 17. Dat. 4. 11.
[h] pen. 9. 12, 14, 26.
[i] Ps. 110. 1. Eph. 1. 20. pen. 10. 12.
[k] Eph. 1. 21. Phil. 2. 9, 10.
[l] Ps. 2. 7. Act. 13. 33. pen. 5. 5.
[m] 2 Sam. 7. 14. 1 Chron. 22. 10. Ps. 89. 26, 27.
[2] *Pan ddycco drachefn y.*
[n] Rhuf. 8. 29.
[o] Ps. 97. 7.
[3] Gr. *wrth.*
[p] Ps. 104. 4.
[q] Ps. 45. 6, 7.
[4] Gr. *i uniondeb.*
[r] Ps. 102. 25, &c.
[s] Es. 34. 4. a 51. 6. 2 Petr 3. 7, 10.

Anno DOMINI 64.

12 Ac megis gwisg y plygi di
hwynt, a hwy a newidir: ond tydi
yr un ydwyt, a'th flynyddoedd ni
phallant.
13 Ond wrth ba un o'r angelion
y dywedodd efe un amser, [t]Eistedd
ar fy neheulaw, hyd oni osodwyf dy
elynion yn droed-faingc i'th draed?
14 [u]Onid ysprydion gwasanaeth-
gar ydynt hwy oll, wedi eu danfon
i wasanaethu er mwyn y rhai a
gânt etifeddu iachawdwriaeth?

PENNOD II.

1 Y dylem ni fod yn ufudd i Grist Iesu; 5 gan fod yn wiw ganddo ef gymmeryd ein naturiaeth ni arno, 14 fel yr oedd yn anghenraid.

AM hynny y mae yn rhaid i ni
ddal yn well ar y pethau a
glywsom, rhag un amser i ni [2]*eu*
gollwng *hwy* i golli.
2 Canys os bu gadarn y gair [a]a
lefarwyd trwy angelion, ac os der-
byniodd [b]pob trosedd ac anufudd-
dod gyfiawn daledigaeth;
3 [c]Pa fodd y dïangwn ni, os esgeul-
uswn iachawdwriaeth gymmaint,
[d]yr hon, wedi dechreu ei thraethu
trwy yr Arglwydd, [e]a sicrhâwyd i
ni gan y rhai a'*i* clywsant *ef*:
4 [f]*A* Duw hefyd yn cyd-dystiol-
aethu, trwy arwyddion a rhyfedd-
odau, ac amryw nerthoedd, a
[3][g]doniau yr Yspryd Glân, yn ol ei
ewyllys ei hun?
5 Canys nid i'r angelion y daros-
tyngodd efe [h]y byd a ddaw, am yr
hwn yr ydym yn llefaru.
6 Eithr un mewn rhyw fan a dyst-
iolaethodd, gan ddywedyd, [i]Pa beth
yw dyn, i ti i feddwl am dano? neu
fab dyn, i ti i ymweled âg ef?
7 Ti a'i gwnaethost ef ychydig
[4]îs na'r angelion; â gogoniant ac
anrhydedd y coronaist ti ef, ac a'i
gosodaist ef ar weithredoedd dy
ddwylaw:
8 [k]Ti a ddarostyngaist bob peth
dan ei draed ef. Canys wrth ddaros-
twng pob peth iddo, ni adawodd efe
ddim heb ddarostwng iddo. Ond yr
awrhon [l]nid ydym ni etto yn gweled
pob peth wedi eu darostwng iddo.
9 Eithr yr ydym ni yn gweled Iesu,
[m]yr hwn a wnaed ychydig yn îs na'r

[t] Ps. 110. 1. ad. 3.
[u] Ps. 34. 7. a 91. 11. a 103. 20, 21. Dan. 7. 10. Matt. 18. 10.
[2] Gr. *ollwng fel llestri candryll.*
[a] Act. 7. 53. Gal. 3. 19.
[b] Deut. 27. 26.
[c] pen. 12. 25.
[d] Matt. 4. 17. Marc 1. 14.
[e] Luc 1. 2.
[f] Marc 16. 20. Act. 14. 3.
[3] *rhaniadau.*
[g] 1 Cor. 12. 4, 7, 11.
[h] pen. 6. 5. 2 Petr 3. 13.
[i] Ps. 8. 4, &c.
[4] *amser yn îs.*
[k] 1 Cor. 15. 27. Eph. 1. 22. pen. 1. 13.
[l] 1 Cor. 15. 25.
[m] Phil. 2. 7, 8, 9.

angelion, [5]o herwydd dïoddef marw-
olaeth, [n]wedi ei goroni â gogoniant
ac anrhydedd: fel trwy ras Duw y
profai efe farwolaeth [o]dros bob dyn.
10 Canys gweddus oedd iddo ef,
[p]o herwydd yr hwn *y mae* pob
peth, a thrwy yr hwn *y mae* pob
peth, wedi *iddo* ddwyn meibion
lawer i ogoniant, [q]berffeithio [r]Ty-
wysog eu hiachawdwriaeth hwy trwy
ddïoddefiadau.
11 Canys [s]yr hwn sydd yn sanct-
eiddio, a'r rhai a sancteiddir, [t]o'r
un *y maent* oll. Am ba achos nid
yw gywilyddus ganddo eu galw
hwy yn frodyr;
12 Gan ddywedyd, [u]Myfi a fyneg-
af dy enw di i'm brodyr; y'nghanol
yr eglwys [6]y'th folaf di.
13 A thrachefn, [x]Myfi a fyddaf
yn ymddiried ynddo. A thrachefn,
[y]Wele fi a'r plant a roddes Duw
i mi.
14 Oblegid hynny, gan fod y plant
yn gyfrannogion o gig a gwaed,
[z]yntau hefyd yr un modd a fu
gyfrannog o'r un *pethau;* [a]fel trwy
farwolaeth y dinystriai efe yr hwn
oedd a nerth marwolaeth ganddo,
hynny yw, diafol;
15 Ac y gwaredai hwynt, y rhai
[b]trwy ofn marwolaeth oeddynt dros
eu holl fywyd dan gaethiwed.
16 Canys [7]ni chymmerodd efe
naturiaeth angelion; eithr had Ab-
raham a gymmerodd efe.
17 Am ba achos y dylai efe ym
mhob peth fod yn gyffelyb i'w frod-
yr; fel y byddai [c]drugarog ac Arch-
offeiriad ffyddlawn, mewn pethau
yn perthyn i Dduw, i wneuthur
cymmod dros bechodau y bobl.
18 Canys yn gymmaint a dïoddef o
hono ef, gan gael ei demtio, efe a ddi-
chon gynnorthwyo y rhai a demtir.

PENNOD III.

1 *Bod Crist yn rhagori ar Moses: 7 am hynny oni chredwn ni iddo ef, yr ydym yn haeddu ychwaneg gospedigaeth na'r Israeliaid gwrthnysig.*

O HERWYDD paham, frodyr
sanctaidd, cyfrannogion o'r
[a]galwedigaeth nefol, ystyriwch [b]A-
postol ac Arch-offeiriad ein cyffes
ni, Crist Iesu;
2 Yr hwn sydd ffyddlawn i'r hwn
a'i [2]hordeiniodd ef, megis ag *y bu*
[c]Moses yn ei holl dŷ ef.
3 Canys fe a gyfrifwyd hwn yn
haeddu mwy gogoniant na Moses,
o gymmaint ag [d]y mae yr hwn a

Anno DOMINI 64.
5 *trwy ddïoddef.*
n Act. 2. 33.
o Ioan 12. 32. Rhuf. 5. 18.
p Rhuf. 11. 36.
q pen. 5. 9.
r Act. 3. 15. a 5. 31.
s pen. 10. 10, 14.
t Act. 17. 26.
u Ps. 22. 22, 25.
6 *y canaf emynau i ti.*
x Ps. 18. 2.
y Es. 8. 18.
z Ioan 1. 14. Phil. 2. 7.
a 1 Cor. 15. 54, 55. Col. 2. 15. 2 Tim. 1. 10.
b Rhuf. 8. 15.
7 Gr. *nid yw yn cymmeryd gafael ar angelion, eithr ar had Abraham y mae efe yn cymmeryd gafael.*
c pen. 4. 15. a 5. 1, 2.
a Phil. 3. 14.
b Rhuf. 15. 8.
pen. 4. 14. a 6. 20. a 8. 1. a 9. 11.
2 *gwnaeth,* 1 Sam. 12. 6.
c Num. 12. 7.
d Zech. 6. 12. Matt. 16. 18.

adeiladodd y tŷ yn cael mwy o
barch na'r tŷ.
4 Canys pob tŷ a adeiledir gan
ryw un; ond [e]yr hwn a adeilad-
odd bob peth *yw* Duw.
5 A Moses yn wir *a fu* ffydd-
lawn yn ei holl dŷ megis gwas,
er tystiolaeth i'r pethau oedd i'w
llefaru;
6 Eithr Crist, megis Mab ar ei dŷ
ei hun: [f]tŷ yr hwn ydym ni, [g]os
nyni a geidw *ein* hyder a gorfoledd
ein gobaith yn sicr hyd y diwedd.
7 Am hynny, megis y mae yr Ys-
pryd Glân yn dywedyd, [h]Heddyw,
os gwrandêwch ar ei leferydd ef,
8 Na chaledwch eich calonnau,
megis yn y cyffroad, yn nydd y
profedigaeth yn y diffaethwch:
9 Lle y temtiodd eich tadau
fyfi, y profasant fi, ac y gwelsant
fy ngweithredoedd ddeugain mlyn-
edd.
10 Am hynny y digiais wrth y
genhedlaeth honno, ac y dywedais,
Y maent bob amser yn cyfeiliorni
yn *eu* calonnau; ac ni adnabuant
fy ffyrdd i:
11 Fel y tyngais yn fy llid, [3]na
chaent ddyfod i mewn i'm gor-
phwysfa.
12 Edrychwch, frodyr, na byddo
un amser yn neb o honoch galon
ddrwg anghrediniaeth, gan ymadaw
oddi wrth Dduw byw.
13 Eithr cynghorwch eich gilydd
bob dydd tra y gelwir hi Heddyw;
fel na chaleder neb o honoch trwy
dwyll pechod.
14 Canys fe a'n gwnaed ni yn
gyfrannogion o Grist, [i]os daliwn
ddechreuad ein hyder yn sicr hyd
y diwedd;
15 Tra y dywedir, [k]Heddyw, os
gwrandêwch ar ei leferydd ef, na
chaledwch eich calonnau, megis yn
y cyffroad.
16 Canys rhai, wedi gwrandaw, a'*i*
digiasant *ef:* ond nid pawb a'r a
ddaethant o'r Aipht trwy Moses.
17 Ond wrth bwy y digiodd efe
ddeugain mlynedd? onid wrth y
rhai a bechasent, [l]y rhai y syrth-
iodd eu cyrph yn y diffaethwch?
18 Ac [m]wrth bwy y tyngodd efe,
na chaent hwy fyned i mewn i'w
orphwysfa ef? onid wrth y rhai [4]ni
chredasant?
19 Ac yr ydym ni yn gweled na
allent hwy fyned i mewn o her-
wydd anghrediniaeth.

Anno DOMINI 64.
e Eph. 2. 10.
f 1 Cor. 3. 16. a 6. 19. 2 Cor. 6. 16. Eph. 2. 21, 22. 1 Tim. 3. 15. 1 Petr 2. 5.
g ad. 14. Matt. 24. 13. Rhuf. 5. 2. pen. 6. 11.
h ad. 15. Ps. 95. 7. pen. 4. 7.
3 Gr. *os cânt.*
i ad. 6.
k ad. 7.
l Num. 14. 22, 29, &c. a 26. 65. Judas 5.
m Num. 14. 30. Deut. 1. 34, 35.
4 *nid ufuddhasant?*

Anno DOMINI 64.

PENNOD IV.

1 *Trwy ffydd y mae cael gorphwysfa y Cristionogion.* 12 *Gallu gair Duw.* 14 *Trwy ein Harch-offeiriad Iesu, Mab Duw, yr hwn oedd heb bechod, ond nid heb ei wendid,* 16 *y mae i ni gyrchu yn hŷf at orsedd-faingc y gras.*

OFNWN gan hynny, gan fod
addewid wedi ei adael *i ni* i
fyned i mewn i'w orphwysfa ef,
rhag bod neb o honoch yn debyg
i fod yn ol.
2 Canys i ninnau y pregethwyd
yr efengyl, megis ag iddynt hwy-
thau: eithr y gair a [2]glybuwyd ni
bu fuddiol iddynt hwy, [3]am nad
oedd wedi ei gyd-dymheru â ffydd
yn y rhai a'*i* clywsant.
3 Canys yr ydym ni, y rhai a
gredasom, yn myned i mewn i'r
orphwysfa, megis y dywedodd efe,
[a]Fel y tyngais yn fy llid, Os ânt i
mewn i'm gorphwysfa i: er bod y
gweithredoedd wedi eu gwneuthur
er seiliad y byd.
4 Canys efe a ddywedodd mewn
man am y seithfed *dydd* fel hyn;
[b]A gorphwysodd Duw y seithfed
dydd oddi wrth ei holl weithred-
oedd.
5 Ac yma drachefn, Os ânt i mewn
i'm gorphwysfa i.
6 Gan hynny, gan fod hyn wedi
ei adael, fod rhai yn myned i mewn
iddi, ac nad aeth y rhai y pregeth-
wyd [4]yn gyntaf iddynt i mewn, o
herwydd [5]anghrediniaeth;
7 Trachefn, y mae efe yn pennu
rhyw ddiwrnod, gan ddywedyd yn
Dafydd, [c]Heddyw, ar ol cymmaint
o amser; megis y dywedir, Hedd-
yw, os gwrandêwch ar ei leferydd
ef, na chaledwch eich calonnau.
8 Canys pe dygasai [6]Jesus hwynt
i orphwysfa, ni soniasai efe ar ol
hynny am ddiwrnod arall.
9 Y mae gan hynny [7]orphwysfa
etto yn ol i bobl Dduw.
10 Canys yr hwn a aeth i mewn
i'w orphwysfa ef, hwnnw hefyd a
orphwysodd oddi wrth ei weithred-
oedd ei hun, megis *y gwnaeth* Duw
oddi wrth yr eiddo yntau.
11 Byddwn ddyfal gan hynny i
fyned i mewn i'r orphwysfa hon-
no, fel na syrthio neb yn ol yr un
siampl o [8]anghrediniaeth.
12 Canys [d]bywiol *yw* gair Duw,
a nerthol, a [e]llymmach nag un
cleddyf [f]dau-finiog, ac yn cyrhaedd-
yd trwodd hyd wahaniad yr enaid
a'r yspryd, a'r cymmalau a'r mêr;

2 *bregethwyd.* 3 *o herwydd nad oeddynt wedi eu huno trwy ffydd i'w glywed.* [a] Ps. 95. 11. [b] Gen. 2. 2. Exod. 31. 17. 4 *yr efengyl yn.* 5 *anufudd-dod.* [c] Ps. 95. 7. pen. 3. 7. 6 *Sef, Josua.* 7 *gadw sabbath.* 8 *anufudd-dod.* [d] 2 Cor. 10. 4, 5. [e] Diar. 5. 4. [f] Dat. 1. 16. a 2. 16.

ac [g]yn barnu meddyliau a bwriad-
au y galon.
13 Ac [h]nid oes greadur anamlwg
yn ei olwg ef: eithr pob peth *sydd*
yn noeth ac yn agored i'w lygaid
ef am yr hwn yr ydym yn sôn.
14 Gan fod wrth hynny i ni [i]Arch-
offeiriad mawr, [k]yr hwn a aeth i'r
nefoedd, Iesu Mab Duw, [l]glynwn
yn *ein* proffes.
15 Canys [m]nid oes i ni Arch-
offeiriad heb fedru cyd-ddïoddef
gyd â'n gwendid ni; ond [n]wedi
ei demtio ym mhob peth yr un
ffunud a ninnau, [o]*etto* heb bechod.
16 Am hynny [p]awn yn hyderus
at orsedd-faingc y gras, fel y der-
byniom drugaredd, ac y caffom ras
[2]yn gymmorth cyfamserol.

PENNOD V.

1 *Awdurdod a braint offeiriadaeth ein Hachubwr.* 11 *Y mae efe yn beio arnynt, am eu bod mor esgeulus ac mor ddïwybod yn y pethau hynny.*

CANYS pob arch-offeiriad wedi
ei gymmeryd o blith dynion,
[a]a osodir dros ddynion [b]yn y peth-
au *sydd* tu ag at Dduw, fel yr off-
rymmo roddion ac aberthau dros
bechodau:
2 [c]Yr hwn a ddichon [2]dosturio
wrth y rhai sydd mewn anwybod-
aeth ac amryfusedd; am ei fod
[d]yntau hefyd wedi ei amgylchu â
gwendid.
3 Ac [e]o achos hyn y dylai, megis
dros y bobl, felly hefyd drosto ei
hun, offrymmu dros bechodau.
4 [f]Ac nid yw neb yn cymmeryd
yr anrhydedd hwn iddo ei hun, ond
yr hwn a alwyd gan Dduw, megis
[g]Aaron.
5 [h]Felly Crist hefyd nis gogon-
eddodd ei hun i fod yn Arch-
offeiriad; ond yr hwn a ddywed-
odd wrtho, [i]Tydi yw fy Mab; myfi
heddyw a'th genhedlais di.
6 Megis y mae yn dywedyd mewn
lle arall, [k]Offeiriad *wyt* ti yn dra-
gywydd yn ol urdd Melchisedec.
7 Yr hwn yn nyddiau ei gnawd,
gwedi iddo, [l]trwy lefain cryf a
dagrau, [m]offrwm gweddïau ac er-
fyniau at yr hwn [n]oedd abl i'w
achub ef oddi wrth farwolaeth, a
chael ei wrandaw [3][o]yn yr hyn a
ofnodd;
8 Er ei fod yn Fab, a ddysgodd
[p]ufudd-dod trwy y pethau a ddï-
oddefodd:
9 Ac [q]wedi ei berffeithio, efe a

Anno DOMINI 64. [g] 1 Cor. 14. 24. [h] Ps. 33. 13, 14. a 90. 8. a 139. 11, 12. [i] pen. 3. 1. [k] pen. 7. 26. a 9. 12, 24. [l] pen. 10. 23. [m] pen. 2. 18. [n] Luc 22. 28. [o] 2 Cor. 5. 21. [p] Eph. 2. 18. a 3. 12. pen. 10. 19, 21, 22. 2 *i'n cymmorth mewn pryd.* [a] pen. 8. 3. [b] pen. 2. 17. [c] pen. 2. 18. a 4. 15. 2 *gyd-ddwyn â'r rhai.* [d] pen. 7. 28. [e] Lef. 9. 7. a 16. 6, 17. pen. 7. 27. [f] 2 Chron. 26. 18. [g] Exod. 28. 1. 1 Chron. 23. 13. [h] Ioan 8. 54. [i] pen. 1. 5. [k] Ps. 110. 4. pen. 7. 17. [l] Ps. 22. 1. [m] Matt. 26. 39, 42, 44. a 27. 46, 50. Ioan 17. 1. [n] Matt. 26. 53. Marc 14. 36. 3 *o achos ei dduwioldeb.* [o] Matt. 26. 37. Marc 14. 33. Luc 22. 43. Ioan 12. 27. [p] Phil. 2. 8. [q] pen. 2. 10.

Anno DOMINI 64.

wnaethpwyd yn [4]Awdur iachawd-
wriaeth dragywyddol i'r rhai oll a
ufuddhânt iddo;
10 Wedi ei gyfenwi gan Dduw
yn Arch-offeiriad yn ol urdd Mel-
chisedec.
11 Am yr hwn y mae i ni lawer i'w
dywedyd, ac anhawdd eu traethu,
o achos eich bod chwi [r]yn hwyr-
drwm eich clustiau.
12 Canys lle dylech fod yn athraw-
on o ran amser, y mae arnoch
drachefn eisieu dysgu i chwi beth
ydyw egwyddorion dechreuad ym-
adroddion Duw: ac yr ydych yn
rhaid *i chwi* wrth [s]laeth, ac nid
bwyd cryf.
13 Canys pob un a'r sydd yn ym-
arfer â llaeth, *sydd* anghynnefin â
gair cyfiawnder; canys [t]maban yw.
14 Eithr bwyd cryf a berthyn i'r
rhai [5]perffaith, y rhai o herwydd
cynnefindra y mae ganddynt syn-
wyr wedi ymarfer i ddosparthu
drwg a da.

4 *achos.*
r Matt. 13. 15.
s 1 Cor. 3. 1, 2, 3.
t 1 Cor. 14. 20. Eph. 4. 14.
5 *mewn oedran.*

PENNOD VI.

1 *Y mae yn eu cynghori hwy na chilient oddi wrth y ffydd; 11 ond bod yn ddïanwadal, 12 yn ddiwyd, ac yn ddïoddefgar i ddisgwyl wrth Dduw, 13 am fod Duw yn sicr yn ei addewid.*

AM hynny, [a]gan roddi heibio yr
[2]ymadrodd sydd yn dechreu
rhai yng Nghrist, awn rhagom at
berffeithrwydd; heb osod i lawr
drachefn sail i edifeirwch oddi wrth
[b]weithredoedd meirwon, ac i ffydd
tu ag at Dduw,
2 I athrawiaeth bedyddiadau, ac
arddodiad dwylaw, ac adgyfodiad
y meirw, a'r farn dragywyddol.
3 A hyn a wnawn, [c]os caniattâ
Duw.
4 Canys [d]ammhosibl *yw* i'r rhai a
oleuwyd unwaith, ac a brofasant [e]y
rhodd nefol, ac a wnaethpwyd yn
gyfrannogion o'r Yspryd Glân,
5 Ac a brofasant ddaionus air
Duw, a nerthoedd [f]y byd a ddaw,
6 Ac a syrthiant ymaith, ymad-
newyddu drachefn i edifeirwch;
gan eu bod yn ail groeshoelio idd-
ynt eu hunain Fab Duw, ac yn *ei*
[3]osod yn watwar.
7 Canys y ddaear, yr hon sydd
yn yfed y gwlaw sydd yn mynych-
ddyfod arni, ac yn dwyn llysiau
cymmwys i'r rhai y llafurir hi [4]gan-
ddynt, sydd yn derbyn bendith gan
Dduw:
8 Eithr yr hon sydd yn dwyn
drain a mïeri, *sydd* anghymmer-
adwy, ac agos i felldith; diwedd yr
hon *yw*, ei llosgi.
9 Eithr yr ydym ni yn coelio
am danoch chwi, anwylyd, bethau
gwell, a *phethau* y'nglŷn wrth iach-
awdwriaeth, er ein bod yn dywedyd
fel hyn.
10 [g]Canys [h]nid *yw* Duw yn ang-
hyfiawn, fel yr anghofio [i]eich gwaith,
[5]a'r llafurus gariad, yr hwn a ddang-
osasoch tu ag at ei enw ef, y rhai
a weiniasoch i'r saint, ac ydych yn
gweini.
11 Ac yr ydym yn chwennych fod
i [k]bob un o honoch ddangos yr un
diwydrwydd, er mwyn llawn-sicr-
wydd gobaith hyd y diwedd:
12 Fel na byddoch fusgrell, eithr
yn ddilynwyr i'r rhai trwy ffydd
ac amynedd sydd yn etifeddu yr
addewidion.
13 Canys Duw, wrth wneuthur
addewid i Abraham, oblegid na all-
ai dyngu i neb *oedd* fwy, [l]a dyng-
odd iddo ei hun,
14 Gan ddywedyd, Yn ddïau gan
fendithio y'th fendithiaf, a chan
amlhâu y'th amlhâf.
15 Ac felly, wedi iddo hir-ymaros,
efe a gafodd yr addewid.
16 Canys dynion yn wir sydd yn
tyngu i un a fo mwy: a [m]llw er
sicrwydd *sydd* derfyn iddynt ar
bob ymryson.
17 Yn yr hyn Duw, yn ewyllysio
yn helaethach ddangos i etifeddion
yr addewid ddïanwadalwch ei gyng-
hor, [6]a gyfryngodd trwy lw:
18 Fel trwy ddau beth dïanwadal,
yn y rhai *yr oedd* yn ammhosibl i
Dduw fod yn gelwyddog, y gallem
ni gael cysur cryf, y rhai a ffoisom
i gymmeryd gafael yn y gobaith a
osodwyd o'n blaen:
19 Yr hwn sydd gennym ni megis
angor yr enaid, yn ddïogel ac yn
sicr, ac yn myned i mewn hyd at
yr hyn sydd o'r tu fewn i'r llên;
20 [n]I'r man yr aeth y rhag-flaenor
drosom ni, *sef* Iesu, [o]yr hwn a
wnaethpwyd yn Arch-offeiriad yn
dragywyddol yn ol urdd Melchi-
sedec.

a Phil. 3. 13, 14. pen. 5. 12.
2 *ymadrodd dechreuad Crist,* neu, *egwyddorion athrawiaeth Crist.*
b pen. 9. 14.
c Act. 18. 21.
d Matt. 12. 31, 32. pen. 10. 26. 2 Petr 2. 21. 1 Ioan 5. 16.
e Ioan 4. 10.
f pen. 2. 5.
3 *wneuthur yn siampl.*
4 *iddynt.*

Anno DOMINI 64.

g Diar. 14. 31. Matt. 10. 42. a 25. 40. Ioan 13. 20.
h Rhuf. 3. 4. 2 Thess. 1. 6, 7.
i 1 Thess. 1. 3.
5 *a llafur y cariad.*
k pen. 3. 6, 14.
l Gen. 22. 16, 17.
m Exod. 22. 11.
6 *a'i sicrhaodd.*
n pen. 9. 24.
o pen. 3. 1. a 7. 17.

PENNOD VII.

1 *Crist Iesu sydd Offeiriad yn ol urdd Melchisedec; 11 ac felly yn rhagori llawer ar yr offeiriaid oedd yn ol urdd Aaron.*

CANYS [a]y Melchisedec hwn,
brenhin Salem, offeiriad y Duw
Goruchaf, yr hwn a gyfarfu âg

a Gen. 14. 18, &c.

Anno DOMINI 64.

Abraham wrth ddychwelyd o ladd y brenhinoedd, ac a'i bendithiodd ef;

2 I'r hwn hefyd y cyfrannodd Abraham ddegwm o bob peth: yr hwn yn gyntaf, o'i gyfieithu, *yw*, Brenhin cyfiawnder, ac wedi hynny hefyd, Brenhin Salem, yr hyn yw, Brenhin heddwch;

3 Heb dad, heb fam, heb [2]achau, heb fod iddo na dechreu dyddiau, na diwedd einioes; eithr wedi ei wneuthur yn gyffelyb i Fab Duw, sydd yn aros yn Offeiriad yn dragywydd.

[2] *lin.*

4 Edrychwch faint *oedd* hwn, [b]i'r hwn hefyd y rhoddodd Abraham y patriarch ddegwm o'r anrhaith.

[b] Gen. 14. 20.

5 [c]A'r rhai yn wir *sydd* o feibion Lefi yn derbyn swydd yr offeiriadaeth, y mae ganddynt orchymyn i gymmeryd degwm gan y bobl yn ol y gyfraith, sef gan eu brodyr, er eu bod wedi dyfod o lwynau Abraham:

[c] Num. 18. 21, 26.

6 Eithr yr hwn nid oedd ei [3]achau o honynt hwy, a gymmerodd ddegwm gan Abraham, ac a fendithiodd [d]yr hwn yr oedd yr addewidion iddo.

[3] *lin.*
[d] Rhuf. 4. 13. Gal. 3. 16.

7 Ac yn ddiddadl, yr hwn *sydd* leiaf a fendithir gan ei well.

8 Ac yma y mae dynion y rhai sydd yn meirw yn cymmeryd degymmau: eithr yno, yr hwn y tystiolaethwyd am dano ei fod ef yn fyw.

9 Ac, fel y dywedwyf felly, yn Abraham y talodd Lefi hefyd ddegwm, yr hwn oedd yn cymmeryd degymmau.

10 Oblegid yr ydoedd efe etto yn lwynau ei dad, pan gyfarfu Melchisedec âg ef.

11 [e]Os ydoedd gan hynny berffeithrwydd trwy offeiriadaeth Lefi, (oblegid dan honno y rhoddwyd y gyfraith i'r bobl,) pa raid *oedd* mwyach godi Offeiriad arall yn ol urdd Melchisedec, ac nas gelwid ef yn ol urdd Aaron?

[e] Gal. 2. 21. ad. 18, 19. pen. 8. 7.

12 Canys wedi newidio yr offeiriadaeth, anghenraid yw bod cyfnewid ar y gyfraith hefyd.

13 Oblegid am yr hwn y dywedir y pethau hyn, efe a berthyn i lwyth arall, o'r hwn nid oedd neb yn gwasanaethu yr allor.

14 Canys hysbys *yw*, mai o Juda y cododd [f]ein Harglwydd ni; am yr hwn lwyth ni ddywedodd Moses ddim tu ag at offeiriadaeth.

[f] Matt. 1. 3. Luc 3. 33.

15 Ac y mae yn eglurach o lawer etto; [4]od oes yn ol cyffelybrwydd Melchisedec Offeiriad arall yn codi,

Anno DOMINI 64.

[4] *o herwydd bod.*

16 Yr hwn a wnaed, nid yn ol cyfraith gorchymyn cnawdol, eithr yn ol nerth bywyd annherfynol.

17 Canys tystiolaethu y mae, [g]Offeiriad *wyt* ti yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec.

[g] Ps. 110. 4.

18 Canys yn ddïau y mae dirymmiad i'r gorchymyn sydd yn myned o'r blaen, o herwydd [h]ei lesgedd a'i afles.

[h] Gal. 4. 9.

19 Oblegid [i]ni pherffeithiodd y gyfraith ddim, namyn dwyn gobaith gwell i mewn *a berffeithiodd;* trwy yr hwn [k]yr ydym yn nesâu at Dduw.

[i] Act. 13. 39. Rhuf. 8. 2, 3. Gal. 2. 16.
[k] Eph. 2. 18. a 3. 12. pen. 4. 16.

20 Ac yn gymmaint nad heb lw *y gwnaethpwyd ef yn Offeiriad:*

21 (Canys y rhai hynny yn wir ydynt wedi eu gwneuthur yn offeiriaid heb lw: ond hwn trwy lw, gan yr hwn a ddywedodd wrtho, [l]Tyngodd yr Arglwydd, ac ni bydd edifar ganddo, Ti *sydd* Offeiriad yn dragywydd yn ol urdd Melchisedec:)

[l] Ps. 110. 4.

22 Ar destament gwell o hynny [m]y gwnaethpwyd Iesu yn Fachnïydd.

[m] pen. 8. 6. a 9. 15.

23 A'r rhai hynny yn wir, llawer sydd wedi eu gwneuthur yn offeiriaid, o herwydd lluddio iddynt gan farwolaeth barhâu:

24 Ond hwn, am ei fod ef yn aros yn dragywydd, sydd ag offeiriadaeth [5]dragywyddol ganddo.

[5] *anllithredig.*

25 Am hynny efe a ddichon hefyd [6]yn gwbl iachâu y rhai trwyddo ef sydd yn dyfod at Dduw, gan ei fod ef yn byw bob amser [n]i eiriol drostynt hwy.

[6] *achub yn oestad y.*
[n] Rhuf. 8. 34. pen. 9. 24. 1 Ioan 2. 1.

26 Canys y cyfryw Arch-offeiriad sanctaidd, diddrwg, dihalog, didoledig oddi wrth bechaduriaid, ac wedi ei wneuthur yn uwch na'r nefoedd, oedd weddus i ni;

27 Yr hwn nid yw raid iddo beunydd, megis i'r [o]offeiriaid hynny, offrymmu aberthau yn gyntaf dros ei bechodau ei hun, ac yna dros yr eiddo y bobl: canys [p]hynny a wnaeth efe unwaith, pan offrymmodd efe ef ei hun.

[o] Lef. 9. 7. a 16. 6. pen. 5. 3.
[p] pen. 9. 12, 28. a 10. 12.

28 Canys y gyfraith sydd yn gwneuthur [q]dynion a gwendid ynddynt, yn arch-offeiriaid; eithr gair y llw, yr hwn a fu wedi y gyfraith, *sydd yn gwneuthur* y Mab, [r]yr hwn a berffeithiwyd yn dragywydd.

[q] pen. 5. 1, 2.
[r] pen. 2. 10. a 5. 9.

Anno DOMINI 64.

PENNOD VIII.

1 *Offeiriadaeth Aaron a ddiflannodd, pan ddaeth Crist yr Offeiriad tragywyddol: 7 a'r ammod a wnaed â'r tadau dros amser, a roddes le i gyfammod tragywyddol yr efengyl.*

A[2] PHEN ar y pethau a ddywed-
wyd *yw hyn:* Y mae gennym
y fath Arch-offeiriad, [a] yr hwn a
eisteddodd ar ddeheulaw gorsedd-
faingc y Mawredd yn y nefoedd;
2 Yn Weinidog [b] y [3] gyssegrfa, a'r
[c] gwir dabernacl, yr hwn a osododd
yr Arglwydd, ac nid dyn.
3 Canys [d] pob arch-offeiriad a os-
odir i offrymmu rhoddion ac aberth-
au: o herwydd paham [e] rhaid *oedd*
bod gan hwn hefyd yr hyn a
offrymmai.
4 Canys yn wir pe bai efe ar y
ddaear, ni byddai yn offeiriad
chwaith; [4] gan fod offeiriaid y rhai
sydd yn offrymmu rhoddion yn ol
y ddeddf:
5 Y rhai sydd yn gwasanaethu i
[5] siampl a [f] chysgod y pethau nefol,
megis y rhybuddiwyd Moses gan
Dduw, pan oedd efe ar fedr gor-
phen y [6] babell: [g] canys, Gwel, medd
efe, ar wneuthur o honot bob peth
yn ol y portreiad a ddangoswyd i
ti yn y mynydd.
6 Ond yn awr [h] efe a gafodd weini-
dogaeth mwy rhagorol, o gymmaint
ag y mae yn Gyfryngwr [7] cyfammod
gwell, yr hwn sydd wedi ei osod ar
addewidion gwell.
7 Oblegid yn wir pe buasai y cyn-
taf hwnnw yn ddifeius, ni cheisiasid
lle i'r ail.
8 Canys yn beio arnynt hwy y
dywed *efe,* [i] Wele, y mae y dyddiau
yn dyfod, medd yr Arglwydd, ac
mi a wnaf â thŷ Israel ac â thŷ
Juda gyfammod newydd:
9 Nid fel y cyfammod a wneuth-
um â'u tadau hwynt, yn y dydd yr
ymaflais yn eu llaw hwynt i'w dwyn
hwy o dir yr Aipht: oblegid ni
thrigasant hwy yn fy nghyfammod
i, minnau a'u hesgeulusais hwy-
thau, medd yr Arglwydd.
10 Oblegid hwn *yw* y cyfammod
a ammodaf fi â thŷ Israel ar ol y
dyddiau hynny, medd yr Arglwydd;
Myfi a [8] ddodaf fy nghyfreithiau yn
eu meddwl, ac [9] yn eu calonnau yr
ysgrifenaf hwynt: a [k] mi a fyddaf
iddynt hwy yn Dduw, a hwythau
a fyddant i minnau yn bobl:
11 Ac [l] ni ddysgant bob un ei

- [2] *Swm y pethau a ddywedwyd yw hyn.*
- [a] pen. 1. 3. a 10. 12. a 12. 2.
- [b] pen. 9. 8, 12, 24
- [3] *pethau sanctaidd.*
- [c] pen. 9. 11.
- [d] pen. 5. 1.
- [e] Eph. 5. 2.
- [4] *trafyddai.*
- [5] *bortreiad.*
- [f] Col. 2. 17. pen. 10. 1.
- [6] *tabernacl.*
- [g] Exod. 25. 40. Act. 7. 44.
- [h] 2 Cor. 3. 6. pen. 7. 22.
- [7] Neu, *testament.*
- [i] Jer. 31. 31—34.
- [8] *roddaf.*
- [9] Neu, *ar.*
- [k] Zech. 8. 8.
- [l] Ioan 6. 45. 1 Ioan 2. 27.

[2] gymmydog, a phob un ei frawd,
gan ddywedyd, Adnebydd yr Ar-
glwydd: oblegid hwynt-hwy oll a'm
hadnabyddant i, o'r lleiaf o honynt
hyd y mwyaf o honynt.
12 Canys trugarog fyddaf wrth eu
hanghyfiawnderau, a'u pechodau
hwynt a'u hanwireddau ni chofiaf
ddim o honynt mwyach.
13 Wrth ddywedyd, *Cyfammod*
newydd, efe a farnodd y cyntaf
yn hen. Eithr yr hwn a aeth yn
hen ac yn oedrannus, *sydd* agos i
ddiflannu.

PENNOD IX.

1 *Y mae yn dangos dull seremonïau ac aberthau gwaedlyd y gyfraith; 11 a'u bod yn llai eu teilyngdod a'u perffeithrwydd nag aberth Crist a'i waed.*

AM hynny yn wir yr ydoedd
hefyd i'r tabernacl cyntaf
[2] ddefodau gwasanaeth Duw, a chys-
segr bydol.
2 Canys yr oedd tabernacl wedi ei
wneuthur; [a] y cyntaf, [b] yn yr hwn
yr oedd y canhwyllbren, a'r bwrdd,
a'r [c] bara gosod; yr hwn *dabernacl*
a elwid, Y [3] cyssegr.
3 Ac yn ol yr ail lèn, *yr oedd* y
babell, yr hon a elwid, Y cyssegr
sancteiddiolaf;
4 Yr hwn yr oedd y thusser aur
ynddo, ac [d] arch y cyfammod wedi
ei goreuro o amgylch; yn yr hon
yr oedd [e] y crochan aur a'r manna
ynddo, [f] a gwïalen Aaron yr hon a
flagurasai, a [g] llechau y cyfammod;
5 Ac [h] uwch ei phen cerubiaid y
gogoniant yn cysgodi y drugaredd-
fa: am y rhai ni ellir yn awr ddy-
wedyd bob yn rhan.
6 A'r pethau hyn wedi eu trefnu
felly, [i] i'r tabernacl cyntaf yn ddïau
yr âi bob amser yr offeiriaid, y
rhai oedd yn cyflawni gwasanaeth
Duw:
7 Ac i'r ail, [k] unwaith bob blwydd-
yn *yr âi* yr arch-offeiriad yn unig;
nid heb waed, yr hwn a offrymmai
efe drosto ei hun, a *thros* anwyb-
odaeth y bobl.
8 [l] A'r Yspryd Glân yn hysbysu
hyn, [m] nad oedd y ffordd i'r cyssegr
sancteiddiolaf yn agored etto, tra
fyddai y tabernacl cyntaf yn sefyll:
9 Yr hwn *ydoedd* gyffelybiaeth
dros yr amser presennol, yn yr hwn
yr offrymmid rhoddion ac aberthau,
[n] y rhai ni allent o ran cydwybod
berffeithio yr addolydd;
10 *Y rhai oedd yn sefyll* yn unig

Anno DOMINI 64.

- [2] Gr. *ddinesydd.*
- [2] *seremonïau.*
- [a] Exod. 40. 4.
- [b] Exod. 26. 35.
- [c] Exod. 25. 30.
- [3] Neu, *sanctaidd.*
- [d] Exod. 25. 10. a 26. 33.
- [e] Exod. 16. 33, 34.
- [f] Num. 17. 10.
- [g] Exod. 25. 21. Deut. 10. 2, 5. 1 Bren. 8. 9. 2 Chron. 5. 10.
- [h] Exod. 25. 18, 22.
- [i] Num. 28. 3.
- [k] Exod. 30. 10. Lef. 16. 2, 15, 34. ad. 25.
- [l] pen. 10. 19, 20.
- [m] Ioan 14. 6.
- [n] pen. 7. 18. a 10. 1.

Anno DOMINI 64.

ar [o] fwydydd, a dïodydd, ac [p] amryw olchiadau, a [4] defodau cnawdol, wedi eu gosod *arnynt* hyd amser y diwygiad.

11 Eithr Crist, wedi dyfod [q] yn Arch-offeiriad y daionus bethau a fyddent, trwy dabernacl mwy a pherffeithiach, nid o waith llaw, hynny yw, nid o'r adeiladaeth yma;

12 Nid chwaith trwy waed geifr a lloi, eithr [r] trwy ei waed ei hun, a aeth [s] unwaith i mewn i'r cyssegr, gan gael *i ni* dragywyddol ryddhâd.

13 Oblegid os ydyw [t] gwaed teirw a geifr, a [u] lludw anner wedi ei daenellu ar y rhai a halogwyd, yn sancteiddio i bureiddiad y cnawd;

14 Pa faint mwy y bydd i [x] waed Crist, yr hwn trwy yr Yspryd tragywyddol a'i hoffrymmodd ei hun yn ddifai i Dduw, [y] buro eich cydwybod chwi oddi wrth [z] weithredoedd meirwon, [a] i wasanaethu y Duw byw?

15 Ac am hynny [b] y mae efe yn Gyfryngwr y cyfammod newydd, [c] megis trwy fod marwolaeth yn ymwared oddi wrth y troseddau oedd dan y cyfammod cyntaf, y cai y rhai a alwyd dderbyn addewid yr etifeddiaeth dragywyddol.

16 Oblegid lle *byddo* testament, rhaid *yw* digwyddo marwolaeth y testamentwr.

17 Canys [d] wedi marw dynion *y mae* testament mewn grym: oblegid nid oes etto nerth ynddo tra fyddo y testamentwr yn fyw.

18 O ba achos ni [5] chyssegrwyd y cyntaf heb waed.

19 Canys wedi i Moses adrodd yr holl orchymyn yn ol y gyfraith wrth yr holl bobl, [e] efe a gymmerodd waed lloi a geifr, gyd â dwfr, a gwlan porphor, ac isop, ac a'*i* taenellodd *ar* y llyfr a'r bobl oll,

20 Gan ddywedyd, [f] Hwn yw gwaed y testament a orchymynodd Duw i chwi.

21 [g] Y tabernacl hefyd a holl lestri y gwasanaeth a daenellodd efe â gwaed yr un modd.

22 A chan mwyaf trwy waed y purir pob peth wrth y gyfraith; ac [h] heb ollwng gwaed nid oes maddeuant.

23 Rhaid *oedd* gan hynny i bortreiadau y pethau sydd yn y nefoedd gael eu puro â'r pethau hyn; a'r pethau nefol eu hunain âg aberthau gwell na'r rhai hyn.

o Lef. 11. 2.
p Num. 19. 7, &c.
4 *seremoniau.*
q pen. 3. 1.
r Act. 20. 28. Eph. 1. 7. 1 Petr 1. 19. Dat. 1. 5. a 5. 9.
s Zech. 3. 9. ad. 26, 28.
t Lef. 16. 14, 16.
u Num. 19. 2, 17, &c.
x 1 Petr 1. 19. 1 Ioan 1. 7. Dat. 1. 5.
y pen. 10. 22.
z pen. 6. 1.
a Luc 1. 74. 1 Petr 4. 2.
b pen. 7. 22. a 8. 6.
c Rhuf. 5. 6. 1 Petr 3. 18.
d Gal. 3. 15.
5 *phurwyd.*
e Exod. 24. 5, 6. Lef. 16. 14, 15, 18.
f Exod. 24. 8. Matt. 26. 28.
g Exod. 29. 12, 36. Lef. 8. 15. a 16. 14, 16.
h Lef. 17. 11.

24 Canys [i] nid i'r cyssegr o waith llaw, portreiad [k] y gwir *gyssegr*, yr aeth Crist i mewn; ond i'r nef ei hun, [l] i ymddangos yn awr ger bron Duw trosom ni:

25 Nac fel yr offrymmai efe ei hun yn fynych, megis [m] y mae yr arch-offeiriad yn myned i mewn i'r cyssegr bob blwyddyn, â gwaed arall:

26 (Oblegid yna rhaid fuasai iddo yn fynych ddïoddef er dechreuad y byd;) eithr yr awrhon [n] unwaith [o] yn niwedd y byd yr ymddangosodd efe, i ddilëu pechod trwy ei aberthu ei hun.

27 Ac megis y gosodwyd i ddynion farw unwaith, ac wedi hynny *bod* barn:

28 Felly [p] Crist hefyd, [q] wedi ei offrymmu unwaith i ddwyn ymaith bechodau [r] llawer, a ymddengys yr ail waith, heb bechod, i'r rhai sydd yn ei ddisgwyl, er iachawdwriaeth.

PENNOD X.

1 *Gwendid aberthau y gyfraith.* 10 *Aberth corph Crist a offrymmwyd unwaith,* 14 *sydd byth yn tynnu ymaith bechodau,* 19 *Cynghor i lynu yn lew yn y ffydd trwy amynedd a dïolch.*

OBLEGID y gyfraith, yr hon sydd ganddi [a] gysgod daionus bethau i ddyfod, *ac* nid gwir ddelw y pethau, [b] nis gall trwy yr aberthau hynny, y rhai y maent bob blwyddyn yn eu hoffrymmu yn wastadol, byth berffeithio y rhai a ddêl atti.

2 Oblegid yna hwy a beidiasent â'u hoffrymmu, am na buasai gydwybod pechod mwy gan y rhai a addolasent, wedi eu glanhâu unwaith.

3 Eithr yn *yr aberthau* hynny *y mae* adgoffa pechodau bob blwyddyn.

4 Canys [c] ammhosibl *yw* i waed teirw a geifr dynnu ymaith bechodau.

5 O herwydd paham y mae efe, wrth ddyfod i'r byd, yn dywedyd, [d] Aberth ac offrwm nis mynnaist, eithr corph a [2] gymhwysaist i mi:

6 Offrymmau poeth, a thros bechod, ni buost foddlawn iddynt.

7 Yna y dywedais, Wele fi yn dyfod, (y mae yn ysgrifenedig yn nechreu y llyfr am danaf,) i wneuthur dy ewyllys di, O Dduw.

8 Wedi iddo ddywedyd uchod,

Anno DOMINI 64.

i pen. 6. 20.
k pen. 8. 2.
l Rhuf. 8. 34. pen. 7. 25.
m ad. 7.
n ad. 12. 1 Petr 3. 18.
o 1 Cor. 10. 11. Eph. 1. 10.
p Rhuf. 6. 10. 1 Petr 3. 18.
q 1 Petr 2. 24.
r Matt. 26. 28. Rhuf. 5. 15. 1 Ioan 3. 5.
a Col. 2. 17. pen. 8. 5. a 9. 23.
b pen. 9. 9.
c pen. 9. 13.
d Ps. 40. 6, &c. Es. 1. 11. Jer. 6. 20. Amos 5. 21.
2 *ddarparaist.*

Anno DOMINI 64.

Aberth ac offrwm, ac offrymmau
poeth, a thros bechod, nis mynnaist,
ac nid ymfoddlonaist *ynddynt;* y
rhai yn ol y gyfraith a offrymmir;
9 Yna y dywedodd, Wele fi yn
dyfod i wneuthur dy ewyllys di, O
Dduw. Y mae yn tynnu ymaith y
cyntaf, fel y gosodai yr ail.
10 Trwy yr hwn ewyllys yr ydym
ni wedi ein sancteiddio, [e] trwy
offrymmiad corph Iesu Grist un-
waith.
11 Ac y mae pob offeiriad yn sefyll
beunydd yn gwasanaethu, ac yn off-
rymmu yn fynych yr un aberthau,
y rhai ni allant fyth ddilëu pech-
odau:
12 [f] Eithr hwn, wedi offrymmu
un aberth dros [3] bechodau, yn
dragywydd a eisteddodd ar ddeheu-
law Duw;
13 O hyn allan yn disgwyl [g] hyd
oni osoder ei elynion ef yn droed-
faingc i'w draed ef.
14 Canys âg un offrwm y per-
ffeithiodd efe yn dragywyddol y
rhai sydd wedi eu sancteiddio.
15 *Ac* y mae yr Yspryd Glân hef-
yd yn tystiolaethu i ni: canys wedi
iddo ddywedyd o'r blaen,
16 [h] Dyma y cyfammod yr hwn a
ammodaf fi â hwynt ar ol y dyddiau
hynny, medd yr Arglwydd; Myfi
a osodaf fy nghyfreithiau yn eu
calonnau, ac a'u hysgrifenaf yn eu
meddyliau;
17 [4] A'u pechodau a'u hanwiredd-
au ni chofiaf mwyach.
18 A lle *y mae* maddeuant am y
rhai hyn, nid *oes* mwyach offrwm
dros bechod.
19 Am hynny, frodyr, gan fod i
ni [5] [i] ryddid i fyned i mewn i'r [k] cys-
segr trwy waed Iesu,
20 Ar hyd ffordd newydd a byw-
iol, yr hon a [6] gyssegrodd efe i ni,
trwy y llèn, sef ei gnawd ef;
21 A *bod i ni* [l] Offeiriad mawr ar
dŷ Dduw;
22 Nesâwn â chalon gywir, [m] mewn
llawn hyder ffydd, [n] wedi [7] glanhâu
ein calonnau oddi wrth gydwybod
ddrwg, a [o] golchi ein corph â dwfr
glân.
23 [p] Daliwn gyffes ein gobaith yn
ddisigl; (canys [q] ffyddlawn *yw* yr
hwn a addawodd;)
24 A chyd-ystyriwn bawb ein gil-
ydd, i ymannog i gariad a gweith-
redoedd da:
25 Heb [8] esgeuluso ein cyd-gyn-

[e] pen. 9. 12.
[f] pen. 1. 3.
[3] *bechodau yn dragywydd. a eisteddodd.*
[g] Ps. 110. 1. 1 Cor. 15. 25. pen. 1. 13.
[h] Jer. 31. 33, 34. pen. 8. 10, 12.
[4] *Yna y dywedodd, A'u &c.*
[5] *hyfider.*
[i] Eph. 2. 18. a 3. 12.
[k] pen. 9. 8, 12.
[6] *adnewyddodd.*
[l] pen. 4. 14, 16.
[m] Eph. 3. 12. Iago 1. 6. 1 Ioan 3. 21.
[n] pen. 9. 14.
[7] *taenellu.*
[o] Ezec. 36. 25.
[p] pen. 4. 14.
[q] 1 Cor. 1. 9. 1 Thess. 5. 24.
[8] *wrthod.*

hulliad ein hunain, megis *y mae*
arfer rhai; ond annog *bawb ein*
gilydd: a [r] hynny yn fwy, o gym-
maint a'ch bod yn gweled [s] y dydd
yn nesâu.
26 [t] Canys os o'n gwirfodd y pech-
wn, [u] ar ol derbyn gwybodaeth y
gwirionedd, nid oes aberth dros
bechodau wedi ei adael mwyach;
27 Eithr rhyw ddisgwyl ofnadwy
am farnedigaeth, ac [x] angerdd tân,
yr hwn a ddifa y gwrthwynebwyr.
28 [y] Yr un a ddirmygai gyfraith
Moses, a fyddai farw heb drugar-
edd, dan ddau neu dri o dystion:
29 Pa faint [9] mwy cospedigaeth,
dybygwch chwi, y bernir haeddu
o'r hwn a fathrodd Fab Duw, ac
[z] a farnodd yn aflan waed y cyf-
ammod, trwy yr hwn y sancteidd-
iwyd ef, ac a ddifenwodd Yspryd
y gras?
30 Canys nyni a adwaenom y neb
a ddywedodd, [a] Myfi *bïau* dïal, myfi
a dalaf, medd yr Arglwydd. A thra-
chefn, [b] Yr Arglwydd a farna ei bobl.
31 Peth ofnadwy *yw* syrthio yn
nwylaw y Duw byw.
32 Ond [c] gelwch i'ch côf y dydd-
iau o'r blaen, yn y rhai, wedi eich
goleuo, y dïoddefasoch [d] ymdrech
mawr o helbulon:
33 Wedi eich gwneuthur weithiau
yn wawd, trwy waradwyddiadau a
chystuddiau; ac weithiau [e] yn bod
yn gyfrannogion â'r rhai a drinid
felly.
34 Canys chwi a gyd-ddïoddef-
asoch â'm rhwymau i hefyd, ac [f] a
gymmerasoch eich yspeilio am y
pethau oedd gennych yn llawen;
gan [2] wybod [g] fod gennych i chwi
eich hunain olud gwell yn y nef-
oedd, ac un parhaus.
35 Am hynny na fwriwch ymaith
eich hyder, [h] yr hwn sydd iddo
fawr wobr.
36 Canys rhaid i chwi wrth am-
ynedd; fel, wedi i chwi wneuth-
ur ewyllys Duw, y derbynioch yr
addewid.
37 Oblegid [i] ychydig bachigyn etto,
[k] a'r hwn sydd yn dyfod a ddaw, ac
nid oeda.
38 [l] A'r cyfiawn a fydd byw trwy
ffydd: eithr o thyn *neb* yn ol, nid
yw fy enaid yn ymfoddloni ynddo.
39 Eithr nid ydym ni o'r rhai
sydd yn tynnu yn ol i golledigaeth;
namyn o ffydd, i gadwedigaeth yr
enaid.

Anno DOMINI 64.

[r] Rhuf. 13. 11.
[s] 2 Petr 3. 9, 11, 14.
[t] Num. 15. 30. pen. 6. 4.
[u] 2 Petr 2. 20, 21.
[x] Ezec. 36. 5. Seph. 1. 18. a 3. 8. 2 Thess. 1. 8.
[y] Matt. 18. 16. Ioan 8. 17. 2 Cor. 13. 1.
[9] *gwaeth.*
[z] 1 Cor. 11. 29.
[a] Deut. 32. 35. Rhuf. 12. 19.
[b] Deut. 32. 36. Ps. 50. 4.
[c] Gal. 3. 4. 2 Ioan 8.
[d] Phil. 1. 29. Col. 2. 1.
[e] Phil. 1. 7. a 4. 14.
[f] Act. 5. 41.
[2] *wybod ynoch eich hunain fod gennych olud, &c.*
[g] Matt. 6. 20. a 19. 21. Luc 12. 33. 1 Tim. 6. 19.
[h] Matt. 10. 32.
[i] Luc 18. 8. 2 Petr 3. 9.
[k] Hab. 2. 3, 4.
[l] Rhuf. 1. 17. Gal. 3. 11.

Anno DOMINI 64.

PENNOD XI.

1 *Beth ydyw ffydd.* 6 *Heb ffydd ni allwn ni ryngu bodd Duw.* 7 *Ei ffrwythau rhagorol hi yn yr hen dadau gynt.*

FFYDD yn wir yw [2] sail y pethau yr ydys yn eu gobeithio, a sicrwydd [a] y pethau nid ydys yn eu gweled.

2 Oblegid [b] trwyddi hi y cafodd yr henuriaid air da.

3 Wrth ffydd yr ydym yn deall [c] wneuthur y bydoedd trwy air Duw, yn gymmaint nad o bethau gweledig y gwnaed y pethau a welir.

4 Trwy ffydd [d] yr offrymmodd Abel i Dduw aberth rhagorach na Chain; trwy yr hon y cafodd efe dystiolaeth ei fod yn gyfiawn, gan i Dduw ddwyn tystiolaeth i'w roddion ef: a thrwyddi hi y mae efe, wedi marw, [e] [3] yn llefaru etto.

5 Trwy ffydd [f] y symmudwyd Enoch, fel na welai farwolaeth; ac ni chaed ef, am ddarfod i Dduw ei symmud ef: canys cyn ei symmud, efe a gawsai dystiolaeth, ddarfod iddo ryngu bodd Duw.

6 Eithr heb ffydd ammhosibl *yw* rhyngu *ei* fodd *ef:* oblegid rhaid yw i'r neb sydd yn dyfod at Dduw, gredu ei fod ef, a'i fod yn obrwywr i'r rhai sydd yn ei geisio ef.

7 Trwy ffydd, [g] Nöe, wedi ei rybuddio gan Dduw am y pethau nis gwelsid etto, gyd â pharchedig ofn [h] a ddarparodd arch i achub ei dŷ: trwy yr hon y condemniodd *efe* y byd, ac a wnaethpwyd yn etifedd [i] y cyfiawnder sydd o ffydd.

8 Trwy ffydd, [k] Abraham, pan ei galwyd, a ufuddhaodd, [4] gan fyned i'r man yr oedd efe i'w dderbyn yn etifeddiaeth; ac a aeth allan, heb wybod i ba le yr oedd yn myned.

9 Trwy ffydd yr ymdeithiodd efe yn nhir yr addewid, megis *mewn* tir dïeithr, gan drigo mewn lluestai gyd âg Isaac a Jacob, cyd-etifeddion o'r un addewid:

10 Canys disgwyl yr ydoedd am [l] ddinas ag iddi sylfeini, [m] saer ac adeiladydd yr hon *yw* Duw.

11 Trwy ffydd, [n] Sara, hithau yn ammhlantadwy, a dderbyniodd nerth i ymddŵyn had; ac wedi amser oedran, [o] a esgorodd; oblegid ffyddlawn y barnodd hi yr hwn a addawsai.

12 O herwydd paham hefyd y cenhedlwyd o un, a [p] hwnnw yn gystal

2 *hanfod.* — a Rhuf. 8. 24, 25. 2 Cor. 5. 7. — b ad. 39. — c Gen. 1. 1. Ps. 33. 6. Ioan 1. 3. pen. 1. 2. 2 Petr 3. 5. — d Gen. 4. 4. — e Gen. 4. 10. Matt. 23. 35. pen. 12. 24. — 3 *etto a llefaru am dano.* — f Gen. 5. 24. — g Gen. 6. 13. — h 1 Petr 3. 20. — i Rhuf. 3. 22. a 4. 13. Phil. 3. 9. — k Gen. 12. 1, 4. — 4 *i fyned.* — l pen. 12. 22. a 13. 14. — m pen. 3. 4. Dat. 21. 2. — n Gen. 17. 19. a 21. 2. — o Edrych Luc 1. 36. — p Rhuf. 4. 19.

a marw, [q] *cynnifer* a sêr y nef mewn lliaws, ac megis y tywod ar lân y môr, *y sydd* yn aneirif.

13 [5] Mewn ffydd y bu farw y rhai hyn oll, heb dderbyn yr addewidion, eithr [r] o bell eu gweled hwynt, a chredu, a chyfarch, a [s] chyfaddef mai dïeithriaid a phererinion oeddynt ar y ddaear.

14 Canys y mae y rhai sydd yn dywedyd y cyfryw bethau, yn dangos yn eglur eu bod yn ceisio gwlad.

15 Ac yn wir, pe buasent yn meddwl am *y wlad* honno, o'r hon y daethent allan, hwy a allasent gael amser i ddychwelyd:

16 Eithr yn awr *gwlad* well y maent hwy yn ei chwennych, hynny ydyw, *un* nefol: o achos paham nid cywilydd gan Dduw [t] ei alw yn Dduw iddynt hwy: oblegid efe a barottôdd ddinas iddynt.

17 Trwy ffydd [u] yr offrymmodd Abraham Isaac, pan ei profwyd: a'i unig-anedig *fab* a offrymmodd *efe*, yr hwn a dderbyniasai yr addewidion:

18 [6] Wrth yr hwn y dywedasid, [x] Yn Isaac y gelwir i ti had:

19 Gan gyfrif bod Duw yn abl i'*w* gyfodi *ef* o feirw; o ba le y cawsai efe ef hefyd mewn cyffelybiaeth.

20 Trwy ffydd [y] y bendithiodd Isaac Jacob ac Esau am bethau a fyddent.

21 Trwy ffydd, Jacob, wrth farw, [z] a fendithiodd bob un o feibion Joseph; ac [a] a addolodd *a'i bwys* ar ben ei ffon.

22 Trwy ffydd, [b] Joseph, wrth farw, a [7] goffaodd am ymadawiad plant Israel; ac a roddodd orchymyn am ei esgyrn.

23 Trwy ffydd, [c] Moses, pan anwyd, a guddiwyd dri mis gan ei rïeni, o achos eu bod yn *ei* weled yn fachgen tlws: ac nid ofnasant [d] orchymyn y brenhin.

24 Trwy ffydd, [e] Moses, wedi myned yn fawr, a wrthododd ei alw yn fab merch Pharaoh;

25 [f] Gan ddewis yn hytrach oddef adfyd gyd â phobl Duw, na chael mwyniant pechod dros amser;

26 Gan farnu yn fwy golud [g] ddirmyg [8] Crist, na thrysorau yr Aipht: canys edrych yr oedd efe ar daledigaeth y gobrwy.

27 Trwy ffydd [h] y gadawodd efe yr Aipht, heb ofni llid y brenhin:

Anno DOMINI 64.

q Gen. 22. 17. Rhuf. 4. 18. — 5 Neu, *Yn ol ffydd.* — r ad. 27. — s Gen. 23. 4. a 47. 9. 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. a 119. 19. 1 Petr 1. 17. a 2. 11. — t Exod. 3. 6. Matt. 22. 32. Act. 7. 32. — u Gen. 22. 1, 9. — 6 *Am.* — x Gen. 21. 12. Rhuf. 9. 7. — y Gen. 27. 27, 39. — z Gen. 48. 5, 16, 20. — a Gen. 47. 31. — b Gen. 50. 24, 25. — 7 *gofiodd.* — c Exod. 2. 2. Act. 7. 20. — d Exod. 1. 16, 22. — e Exod. 2. 10, 11. — f Ps. 84. 10. — g pen. 13. 13. — 8 *er Crist.* — h Exod. 10. 28, 29. a 13. 17, 18.

Anno DOMINI 64.

canys efe a ymwrolodd fel *un* [i]yn gweled yr anweledig.

28 Trwy ffydd [k]y gwnaeth efe y pasc, a gollyngiad y gwaed, rhag i'r hwn ydoedd yn dinystrio y rhai cyntaf-anedig gyffwrdd â hwynt.

29 Trwy ffydd [l]yr aethant trwy y môr coch, megis ar hyd *tir* sych: yr hyn pan brofodd yr Aiphtiaid, boddi a wnaethant.

30 Trwy ffydd [m]y syrthiodd caerau Jericho, wedi eu hamgylchu dros saith niwrnod.

31 Trwy ffydd [n]ni ddifethwyd Rahab y buttain gyd â'r rhai [9]ni chredent, pan [o]dderbyniodd hi yr yspïwyr yn heddychol.

32 A pheth mwy a ddywedaf? canys yr amser a ballai i mi i fynegi am [p]Gedeon, *am* [q]Barac, ac *am* [r]Samson, ac *am* [s]Jephthae, *am* [t]Dafydd hefyd, a [u]Samuel, a'r prophwydi;

33 Y rhai trwy ffydd a oresgynasant deyrnasoedd, a wnaethant gyfiawnder, a gawsant addewidion, [x]a gauasant safnau llewod,

34 [y]A ddiffoddasant angerdd y tân, [z]a ddïangasant rhag min y cleddyf, [a]a nerthwyd o wendid, a wnaethpwyd yn gryfion mewn rhyfel, a yrrasant fyddinoedd yr estroniaid i gilio.

35 [b]Gwragedd a dderbyniodd eu meirw trwy adgyfodiad: ac [c]eraill a ddirdynnwyd, heb dderbyn ymwared; fel y gallent hwy gael adgyfodiad gwell.

36 Ac eraill a gawsant brofedigaeth trwy watwar a fflangellau, ïe, [d]trwy rwymau hefyd a charchar:

37 [e]Hwynt-hwy a labyddiwyd, a dorrwyd â llif, a demtiwyd, a laddwyd yn feirw â'r cleddyf; [f]a grwydrasant mewn crwyn defaid, a chrwyn geifr; yn ddiddym, yn gystuddiol, yn ddrwg eu cyflwr;

38 (Y rhai nid oedd y byd yn deilwng o honynt,) yn crwydro mewn anialwch, a mynyddoedd, a thyllau ac ogofeydd y ddaear.

39 A'r rhai hyn oll, [g]wedi cael tystiolaeth trwy ffydd, ni dderbyniasant yr addewid:

40 Gan fod Duw yn rhag-weled [h]rhyw *beth* gwell am danom ni, fel na pherffeithid hwynt hebom ninnau.

[i] ad. 13.
[k] Exod. 12. 21, &c.
[l] Exod. 14. 22.
[m] Jos. 6. 20.
[n] Jos. 6. 23. Iago 2. 25.
[9] *anufudd.*
[o] Jos. 2. 1.
[p] Barn. 6. 11.
[q] Barn. 4. 6.
[r] Barn. 13. 24.
[s] Barn. 11. 1. a 12. 7.
[t] 1 Sam. 16. 13. a 17. 45.
[u] 1 Sam. 1. 20. a 12. 20.
[x] Barn. 14. 5. 1 Sam. 17. 34. Dan. 6. 22.
[y] Dan. 3. 25.
[z] 1 Sam. 20. 1. 1 Bren. 19. 3. 2 Bren. 6. 16.
[a] 2 Bren. 20. 7. Job 42. 10. Ps. 6. 8.
[b] 1 Bren. 17. 22. 2 Bren. 4. 35.
[c] Act. 22. 25.
[d] Jer. 20. 2.
[e] 1 Bren. 21. 13.
[f] 2 Bren. 1. 8. Matt. 3. 4.
[g] ad. 2.
[h] pen. 7. 22. a 8. 6.

PENNOD XII.

1 *Cynghor i ffydd ddïanwadal, amynedd, a duwioldeb.* 22 *Canmol y testament newydd rhagor yr hen.*

OBLEGID hynny ninnau hefyd, gan fod cymmaint cwmmwl o dystion wedi ei osod o'n hamgylch, [a]gan roi heibio bob pwys, a'r pechod sydd barod i'*n* hamgylchu, [b]trwy amynedd [c]rhedwn yr yrfa a osodwyd o'n blaen ni;

2 Gan edrych ar Iesu, Pen-tywysog a Pherffeithydd *ein* ffydd *ni;* [d]yr hwn, yn lle y llawenydd a osodwyd iddo, a ddïoddefodd y groes, gan ddïystyru gwaradwydd, ac [e]a eisteddodd ar ddeheulaw gorsedd-faingc Duw.

3 Ystyriwch am hynny yr hwn a ddïoddefodd gyfryw ddywedyd yn ei erbyn gan bechaduriaid; fel na flinoch, ac nad ymollyngoch yn eich eneidiau.

4 [f]Ni wrthwynebasoch etto hyd at waed, gan ymdrech yn erbyn pechod.

5 A chwi a ollyngasoch dros gôf y cynghor, yr hwn sydd yn dywedyd wrthych megis wrth blant, [g]Fy mab, na ddirmyga gerydd yr Arglwydd, ac nac ymollwng pan y'th argyhoedder ganddo:

6 Canys [h]y neb y mae yr Arglwydd yn ei garu, y mae yn ei geryddu; ac yn fflangellu pob mab a dderbynio.

7 Os goddefwch gerydd, y mae Duw yn ymddwyn tu ag attoch megis tu ag at feibion: canys pa fab sydd, yr hwn nid yw ei dad yn ei geryddu?

8 Eithr os heb gerydd yr ydych, [i]o'r hwn y mae pawb yn gyfrannog; yna bastardiaid ydych, ac nid meibion.

9 Heb law hynny, ni a gawsom dadau ein cnawd i'n ceryddu, ac a'*u* parchasom *hwy:* onid mwy o lawer y byddwn ddarostyngedig i [k]Dad yr ysprydoedd, a byw?

10 Canys hwynt-hwy yn wir dros ychydig ddyddiau a'*n* ceryddent fel y gwelent hwy yn dda; eithr hwn er llesâd i ni, fel y byddem gyfrannogion o'i sancteiddrwydd ef.

11 Etto ni welir un cerydd dros yr amser presennol yn hyfryd, eithr yn anhyfryd: ond gwedi hynny y mae yn rhoi [l]heddychol ffrwyth cyfiawnder i'r rhai sydd wedi eu cynnefino âg ef.

12 O herwydd paham [m]cyfodwch i fynu y dwylaw a laesasant, a'r gliniau a ymollyngasant.

13 A gwnewch lwybrau [2]uniawn

Anno DOMINI 64.

[a] 1 Petr 2. 1.
[b] Rhuf. 12. 12. pen. 10. 36.
[c] 1 Cor. 9. 24.
[d] Luc 24. 26. Phil. 2. 8, &c.
[e] Ps. 110. 1. pen. 1. 3, 13. a 8. 1.
[f] pen. 10. 33, 34.
[g] Job 5. 17. Diar. 3. 11.
[h] Dat. 3. 19.
[i] Ps. 73. 1. 1 Petr 5. 9.
[k] Num. 16. 22. a 27. 16. Preg. 12. 7. Es. 57. 16. Zech. 12. 1.
[l] Iago 3. 18.
[m] Job 4. 3, 4. Es. 35. 3.
[2] *gwastad.*

Anno DOMINI 64.

i'ch traed; fel na thröer y cloff
allan o'r ffordd, ond yr iachâer efe
yn hytrach.
14 [n] Dilynwch heddwch â phawb,
a sancteiddrwydd, [o] heb yr hwn ni
chaiff neb weled yr Arglwydd:
15 [p] Gan edrych yn ddyfal na *bo*
neb yn [3] pallu oddi wrth ras Duw;
[q] rhag bod un gwreiddyn chwerwedd
yn tyfu i fynu, *ac* yn peri blinder,
a thrwy hwnnw llygru llawer;
16 [r] Na *bo* un putteiniwr, neu
halogedig, megis Esau, [s] yr hwn
am un saig o fwyd a werthodd ei
enedigaeth-fraint.
17 Canys chwi a wyddoch ddar-
fod wedi hynny hefyd ei wrthod ef,
[t] pan oedd efe yn ewyllysio eti-
feddu y fendith: oblegid ni chaf-
odd efe [4] le i edifeirwch, er iddo
trwy ddagrau ei thaer-geisio hi.
18 Canys ni ddaethoch chwi at [u] y
mynydd teimladwy sydd yn llosgi
gan dân, a chwmmwl, a thywyll-
wch, a thymmestl,
19 A sain udgorn, a llef geiriau;
yr hon pwy bynnag a'*i* clywsant, a
[x] ddeisyfasant na chwanegid yr ym-
adrodd wrthynt:
20 (Oblegid ni allent hwy oddef
yr hyn a orchymynasid; [y] Ac os
bwystfil a gyffyrddai â'r mynydd,
efe a labyddir, neu a wenir â phic-
cell.
21 Ac mor ofnadwy oedd y golwg,
ag y dywedodd Moses, Yr ydwyf
yn ofni ac yn crynu.)
22 Eithr chwi a ddaethoch [z] i fyn-
ydd Sïon, ac i ddinas y Duw byw,
y Jerusalem nefol, ac at fyrddiwn
o angelion,
23 I gymmanfa a chynnulleidfa
y rhai cyntaf-anedig, [a] y rhai a
ysgrifenwyd yn y nefoedd, ac at
Dduw, Barnwr pawb, ac at ysprydoedd
y cyfiawn y rhai a berffeith-
iwyd,
24 Ac at Iesu, [b] Cyfryngwr y [5] tes-
tament newydd, a [c] gwaed y taen-
elliad, yr hwn sydd yn dywedyd
pethau gwell [d] na'r *eiddo* Abel.
25 Edrychwch na wrthodoch yr
hwn sydd yn llefaru. Oblegid [e] oni
ddïangodd y rhai a wrthodasant yr
hwn oedd yn llefaru ar y ddaear,
mwy o lawer *nis dïangwn* ni, y
rhai ydym yn troi ymaith oddi wrth
yr hwn sydd *yn llefaru* o'r nef:
26 [f] Llef yr hwn y pryd hwnnw
a ysgydwodd y ddaear: ac yn awr
a addawodd, gan ddywedyd, [g] Etto

- n Rhuf. 12. 18. 2 Tim. 2. 22.
- o Matt. 5. 8.
- p 2 Cor. 6. 1.
- 3 *cwympo.*
- q Deut. 29. 18. pen. 3. 12.
- r Eph. 5. 3. Col. 3. 5.
- s Gen. 25. 33.
- t Gen. 27. 36, 38.
- 4 *fordd i newid ei feddwl.*
- u Exod. 19. 12, 18, 19.
- x Exod. 20. 19. Deut. 5. 5, 25. a 18. 16.
- y Exod. 19. 13.
- z Gal. 4. 26. Dat. 3. 12. a 21. 2, 10.
- a Luc 10. 20. Phil. 4. 3.
- b pen. 8. 6. a 9. 15.
- 5 *cyfammod.*
- c Exod. 24. 8. pen. 10. 22. 1 Petr 1. 2.
- d Gen. 4. 10. pen. 11. 4.
- e pen. 2. 2. a 3. 17. a 10. 28.
- f Exod. 19. 18.
- g Hag. 2. 6.

Anno DOMINI 64.

unwaith yr wyf yn cynhyrfu nid yn
unig y ddaear, ond y nef hefyd.
27 A'r Etto unwaith hynny, sydd
yn hysbysu [h] symmudiad y pethau a
[6] ysgydwir, megis pethau wedi eu
gwneuthur, fel yr arhoso y pethau
nid ysgydwir.
28 O herwydd paham, gan ein bod
ni yn derbyn teyrnas ddisigl, bydd-
ed gennym ras, trwy yr hwn y gwas-
anaethom Dduw wrth ei fodd, gyd
â gwylder a pharchedig ofn:
29 Oblegid [i] ein Duw ni *sydd*
dân ysol.

PENNOD XIII.

1 *Amryw gynghorion; megis i garu ein gilydd:* 4 *i fyw yn onest:* 5 *i ochelyd cybydd-dra:* 7 *i berchi pregethwyr Duw:* 9 *i ochel athrawon dïeithr:* 10 *i gyfaddef Crist:* 16 *i roi elusen:* 17 *i ufuddhâu i swyddogion:* 18 *i weddïo dros yr apostol.* 20 *Y diwedd.*

PARHAED [a] brawdgarwch.
2 [b] Nac anghofiwch lettygar-
wch: canys wrth hynny [c] y lletty-
odd rhai angelion yn ddïarwybod.
3 [d] Cofiwch y rhai sydd yn rhwym,
fel pettech yn rhwym gyd â hwynt;
y rhai cystuddiol, megis yn bod
eich hunain hefyd yn y corph.
4 Anrhydeddus *yw* prïodas ym
mhawb, a'r gwely dihalogedig: eithr
putteinwyr a godinebwyr a farna
Duw.
5 *Bydded eich* ymarweddiad yn
ddïariangar; [e] gan fod yn foddlawn
i'r hyn sydd gennych: canys efe a
ddywedodd, [f] Ni'th roddaf di i fynu,
ac ni'th lwyr-adawaf chwaith:
6 Fel y gallom ddywedyd yn hŷf,
[g] Yr Arglwydd *sydd* gymmorth i mi,
ac nid ofnaf beth a wnel dyn i mi.
7 [h] Meddyliwch am eich [2] blaen-
oriaid, y rhai a draethasant i chwi
air Duw: ffydd y rhai dilynwch,
gan ystyried diwedd eu hymar-
weddiad hwynt.
8 Iesu Grist, ddoe a heddyw [i] yr
un, ac yn dragywydd.
9 [k] Na'ch arweinier oddi amgylch
âg athrawiaethau amryw a dïeithr:
canys da *yw* bod y galon wedi ei
chryfhâu â gras, [l] nid â bwydydd,
yn y rhai ni chafodd y sawl a rod-
iasant ynddynt fudd.
10 Y mae gennym ni allor, o'r hon
nid oes awdurdod i'r rhai sydd yn
gwasanaethu y tabernacl i fwytta.
11 Canys [m] cyrph yr anifeiliaid
hynny, y rhai y dygir eu gwaed
gan yr arch-offeiriad i'r cyssegr
dros bechod, a losgir y tu allan
i'r gwersyll.

- h Ps. 102. 26. Matt. 24. 35. 2 Petr 3. 10. Dat. 21. 1.
- 6 Neu, *ellir eu hysgwyd.*
- i Deut. 4. 24. a 9. 3.
- a Rhuf. 12. 10. 1 Petr 1. 22. a 2. 17. a 4. 8.
- b Rhuf. 12. 13. 1 Petr 4. 9.
- c Gen. 18. 3. a 19. 2.
- d Matt. 25. 36. Rhuf. 12. 15. 1 Cor. 12. 26.
- e Matt. 6. 25, 34. Phil. 4. 11, 12. 1 Tim. 6. 6, 8.
- f Deut. 31. 6, 8. Jos. 1. 5. 1 Chron. 28. 20.
- g Ps. 56. 4, 11, 12. a 118. 6.
- h ad. 17.
- 2 *llywodraethwyr.*
- i Ioan 8. 58. pen. 1. 12. Dat. 1. 4.
- k Eph. 4. 14. a 5. 6. 1 Ioan 4. 1.
- l Rhuf. 14. 17. Col. 2. 16. 1 Tim. 4. 3.
- m Exod. 29. 14. Lef. 4. 11, 12, 21. a 6. 30. a 16. 27. Num. 19. 3.

Anno DOMINI 64.

12 O herwydd paham Iesu hefyd, fel y sancteiddiai y bobl trwy ei waed ei hun, [n] a ddïoddefodd y tu allan i'r porth.

13 Am hynny awn atto ef o'r tu allan i'r gwersyll, gan ddwyn [o] ei waradwydd ef.

14 [p] Canys nid oes i ni yma ddinas barhaus, eithr un i ddyfod yr ŷm ni yn ei disgwyl.

15 [q] Trwyddo ef gan hynny offrymmwn [r] aberth moliant yn wastadol i Dduw, yr hyn yw [s] ffrwyth *ein* gwefusau yn [3] cyffesu i'w enw ef.

16 Ond gwneuthur daioni, a chyfrannu, nac anghofiwch: canys [t] â chyfryw ebyrth y rhyngir bodd Duw.

17 [u] Ufuddhêwch i'ch [4] blaenoriaid, ac ymddarostyngwch: oblegid [x] y maent hwy yn gwylio dros eich eneidiau chwi, megis rhai a fydd rhaid iddynt roddi cyfrif; fel y gallont wneuthur hynny yn llawen, ac nid yn drist: canys difudd i chwi *yw* hynny.

18 Gweddïwch drosom ni: canys yr ydym yn credu fod gennym gydwybod dda, gan ewyllysio byw yn [5] onest ym mhob peth.

[n] Ioan 19. 17, 18. Act. 7. 58.
[o] pen. 11. 26.
[p] Mic. 2. 10. Phil. 3. 20. pen. 11. 10, 16.
[q] Eph. 5. 20. 1 Petr 2. 5.
[r] Lef. 7. 12. Ps. 50. 14, 23. a 69. 30, 31. a 107. 22.
[s] Hos. 14. 2.
[3] *clodfori ei.*
[t] Phil. 4. 18.
[u] Phil. 2. 29. 1 Thess. 5. 12. 1 Tim. 5. 17. ad. 7.
[4] *llywodraethwyr.*
[x] Ezec. 3. 17. a 33. 2, 7.
[5] *dda.*

19 Ond yr ydwyf [y] yn helaethach yn dymuno gwneuthur o honoch hyn, i gael fy rhoddi i chwi drachefn yn gynt.

20 A Duw yr heddwch, [z] yr hwn a ddug drachefn oddi wrth y meirw ein Harglwydd Iesu, [a] Bugail mawr y defaid, [b] trwy waed y [6] cyfammod tragywyddol,

21 [c] A'ch perffeithio ym mhob gweithred dda, i wneuthur ei ewyllys ef; gan [7] weithio ynoch yr hyn sydd gymmeradwy yn ei olwg ef, trwy Iesu Grist: i'r hwn *y byddo* y gogoniant yn oes oesoedd. Amen.

22 Ac yr ydwyf yn attolwg i chwi, frodyr, goddefwch air y cynghor: oblegid ar fyr eiriau [d] yr [8] ysgrifenais attoch.

23 Gwybyddwch ollwng *ein* brawd Timothëus yn rhydd; gyd â'r hwn, os daw efe ar fyrder, yr ymwelaf â chwi.

24 Anherchwch eich holl [9] flaenoriaid, a'r holl saint. Y mae y rhai o'r Ital yn eich annerch.

25 Gras *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

¶ At yr Hebreaid yr ysgrifenwyd o'r Ital, gyd â Thimothëus.

[y] Philem. 22.
[z] Act. 2. 24.
[a] Es. 40. 11. Ezec. 34. 23. Ioan 10. 11. 1 Petr 2. 25. a 5. 4.
[b] Zech. 9. 11.
[6] Neu, *testament.*
[c] Phil. 2. 13. 1 Petr 5. 10.
[7] *wneuthur.*
[d] 1 Petr 5. 12.
[8] *anfonais.*
[9] *lywodraethwyr.*

EPISTOL CYFFREDINOL

IAGO YR APOSTOL.

Anno DOMINI Cylch 60.

PENNOD I.

2 Cynghor i lawenychu mewn blinder: 5 i ofyn doethineb gan Dduw: 13 na fwrier y bai arno ef o ran ein gwendid na'n pechodau ni: 22 i wrandaw ac i fyfyrio ar air Duw; ac i wneuthur ar ei ol: 26 os amgen, fe all rhai ymddangos yn grefyddol oddi allan, ond ni allant fod felly mewn gwirionedd.

IAGO, gwasanaethwr Duw a'r Arglwydd Iesu Grist, at y deuddeg llwyth [a] sydd ar wasgar, annerch.

2 [b] Cyfrifwch yn bob llawenydd, fy mrodyr, pan syrthioch mewn amryw brofedigaethau;

3 [c] Gan wybod fod profiad eich ffydd chwi yn gweithredu amynedd.

4 Ond caffed amynedd *ei* pherffaith waith; fel y byddoch berffaith a chyfan, heb ddiffygio mewn dim.

5 [d] O bydd ar neb o honoch eisieu doethineb, [e] gofyned gan Dduw, yr hwn sydd yn rhoi yn [2] haelionus i bawb, ac heb ddannod; a [f] hi a roddir iddo ef.

[a] Deut. 32. 26. Ioan 7. 35. Act. 8. 1. 1 Petr 1. 1.
[b] Matt. 5. 12. Act. 5. 41. Heb. 10. 34.
[c] Rhuf. 5. 3. 1 Petr 1. 6.
[d] Diar. 2. 3.
[e] Matt. 7. 7. a 21. 22. Marc 11. 24. Luc 11. 9. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23.
[2] *rhwydd.*
[f] Jer. 29. 12. 1 Ioan 5. 14.

6 Eithr gofyned mewn ffydd, heb ammeu dim: canys yr hwn sydd yn ammeu, sydd gyffelyb i dòn y môr, a chwelir ac a deflir gan y gwynt.

7 Canys na feddylied y dyn hwnnw y derbyn efe ddim gan yr Arglwydd.

8 Gwr dau-ddyblyg ei feddwl *sydd* anwastad yn ei holl ffyrdd.

9 Y brawd o radd isel, [3] llawenyched yn ei oruchafiaeth:

10 A'r cyfoethog, yn ei ddarostyngiad: canys [g] megis blodeuyn y glas-welltyn y diflanna efe.

11 Canys cyfododd yr haul gyd â gwres, a gwywodd y glas-welltyn, a'i flodeuyn a gwympodd, a thegwch ei brŷd ef a gollodd: felly hefyd y diflanna y cyfoethog yn ei ffyrdd.

12 [h] Gwŷn ei fyd y gwr sydd yn goddef profedigaeth: canys pan fyddo profedig, efe a dderbyn [i] gor-

Anno DOMINI Cylch 60.

[3] *ymffrostied.*
[g] Job 14. 2. Ps. 103. 15. Es. 40. 6. 1 Cor. 7. 31. 1 Petr 1. 24. 1 Ioan 2. 17.
[h] Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5. Dat. 3. 19.
[i] 1 Cor. 9. 25. pen. 2. 5. 1 Petr 5. 4. Dat. 2. 10.

Anno DOMINI Cylch 60.

on y bywyd, [k] yr hon a addawodd yr Arglwydd i'r rhai a'i carant ef.

13 Na ddyweded neb, pan demtier ef, Gan Dduw y'm temtir: canys Duw nis gellir ei demtio â [4] drygau, ac nid yw efe yn temtio neb.

14 Canys yna y temtir pob un, pan y tynner ef, ac y llithier, gan ei chwant ei hun.

15 Yna chwant, wedi ymddŵyn, a esgor ar bechod: pechod hefyd, pan orphener, a esgor ar farwolaeth.

16 Fy mrodyr anwyl, na chyfeiliornwch.

17 [l] Pob rhoddiad daionus, a phob rhodd berffaith, oddi uchod y mae, yn disgyn oddi wrth Dad y goleuni, [m] gyd â'r hwn nid oes gyfnewidiad, na chysgod tröedigaeth.

18 [n] O'i wir ewyllys yr ynnillodd efe nyni trwy air y gwirionedd, fel y byddem ryw [o] flaen-ffrwyth o'i greaduriaid ef.

19 O achos hyn, fy mrodyr anwyl, [p] bydded pob dyn esgud i wrandaw, [q] dïog i lefaru, [r] dïog i ddigofaint:

20 Canys digofaint gwr nid yw yn cyflawni cyfiawnder Duw.

21 O herwydd paham [s] rhoddwch heibio bob budreddi, a helaethrwydd malais; a thrwy addfwynder derbyniwch yr impiedig air, yr hwn a ddichon gadw eich eneidiau.

22 A [t] byddwch wneuthurwyr y gair, ac nid gwrandawyr yn unig, gan eich twyllo eich hunain.

23 Oblegid [u] os yw neb yn wrandâwr y gair, ac heb fod yn wneuthurwr, y mae hwn yn debyg i wr yn edrych ei wynebpryd naturiol mewn drych:

24 Canys efe a'i hedrychodd ei hun, ac a aeth ymaith, ac yn y man efe a anghofiodd pa fath ydoedd.

25 Eithr [x] yr hwn a edrych ar berffaith [y] gyfraith rhyddid, ac a barhao *ynddi,* hwn, heb fod yn wrandäwr anghofus, ond gwneuthurwr y weithred, [z] *efe* a fydd dedwydd yn ei [5] weithred.

26 Os yw neb yn eich mysg yn cymmeryd arno fod yn grefyddol, heb [6] [a] attal ei dafod, ond twyllo ei galon ei hun, ofer *yw* crefydd hwn.

27 Crefydd bur a dihalogedig ger bron Duw a'r Tad, yw hyn; Ymweled â'r amddifaid a'r gwragedd gweddwon yn eu hadfyd, *a'i* gadw ei hun yn ddifrycheulyd oddi wrth y byd.

k Matt. 10. 22. a 19. 28, 29.
4 *drwg.*
l Ioan 3. 27. 1 Cor. 4. 7.
m Mal. 3. 6.
n Ioan 1. 13. a 3. 3. 1 Cor. 4. 15. 1 Petr 1. 23.
o Jer. 2. 3. Dat. 14. 4.
p Preg. 5. 1.
q Diar. 17. 27.
r Preg. 7. 9.
s Col. 3. 8. 1 Petr 2. 1.
t Matt. 7. 21. Luc 11. 28. Rhuf. 2. 13.
u Luc 6. 47, &c. Edrych pen. 2. 14, &c.
x 2 Cor. 3. 18.
y pen. 2. 12.
z Ioan 13. 17.
5 *weithrediad.*
6 *ffrwyno.*
a Ps. 34. 13. a 39. 1. 1 Petr 3. 10.

PENNOD II.

1 Nad gweddol i Gristionogion ddïystyru eu brodyr tlodion, 13 ond bod yn gariadus ac yn drugarogion. 14 Na ddylid ymffrostio o ffydd lle ni byddo gweithredoedd da: 17 nad yw y ffydd honno ond ffydd farw, 19 a ffydd y cythreuliaid; 21 ac nid ffydd Abraham, 25 a Rahab.

FY mrodyr, na fydded gennych ffydd ein Harglwydd ni Iesu Grist, *sef Arglwydd* y gogoniant, gyd â [a] derbyn wyneb.

2 Oblegid os daw i mewn i'ch [2] cynnulleidfa chwi wr â modrwy aur, mewn dillad gwychion, a dyfod hefyd *un* tlawd mewn dillad gwael;

3 Ac edrych o honoch ar yr hwn sydd yn gwisgo y dillad gwychion, a dywedyd wrtho, Eistedd di yma [3] mewn lle da; a dywedyd wrth y tlawd, Saf di yna, neu eistedd yma îs law fy ystol-droed i:

4 Onid ydych chwi dueddol ynoch eich hunain? ac *onid* aethoch yn farnwyr meddyliau drwg?

5 Gwrandêwch, fy mrodyr anwyl; [b] Oni ddewisodd Duw dlodion y byd hwn [c] yn gyfoethogion mewn ffydd, ac yn etifeddion y deyrnas [d] yr hon a addawodd efe i'r rhai sydd yn ei garu ef?

6 Eithr [e] chwithau a ammharchasoch y tlawd. Onid yw y cyfoethogion yn eich gorthrymmu chwi, ac yn eich tynnu ger bron brawdleoedd?

7 Onid ydynt hwy yn cablu yr enw rhagorol, yr hwn a elwir arnoch chwi?

8 Os cyflawni yr ydych y gyfraith frenhinol yn ol yr ysgrythyr, [f] Câr dy gymmydog fel ti dy hun; da yr ydych yn gwneuthur:

9 Eithr [g] os derbyn wyneb yr ydych, yr ydych yn gwneuthur pechod, ac yn cael eich argyhoeddi gan y gyfraith megis troseddwyr.

10 Canys pwy bynnag a gadwo y gyfraith i gyd oll, ac a ballo mewn un *pwngc,* [h] y mae efe yn euog o'r cwbl.

11 Canys y [4] neb a ddywedodd, [i] Na odineba, a ddywedodd hefyd, Na ladd. Ac os ti ni odinebi, etto a leddi, yr wyt ti yn troseddu y gyfraith.

12 Felly dywedwch, ac felly gwnewch, megis rhai a fernir wrth [k] gyfraith rhyddid.

13 Canys [l] barn ddidrugaredd fydd i'r hwn ni wnaeth drugaredd; ac [m] y mae trugaredd yn gorfoleddu yn erbyn barn.

Anno DOMINI Cylch 60.

a Lef. 19. 15. Deut. 1. 17. a 16. 19. Diar. 24. 23. Matt. 22. 16. ad. 9.
2 *synagog.*
3 *yn dda.*
b Ioan 7. 48. 1 Cor. 1. 26, 28.
c Luc 12. 21. 1 Tim. 6. 18. Dat. 2. 9.
d Exod. 20. 6. 1 Sam. 2. 30. Diar. 8. 17. Matt. 5. 3. pen. 1. 12.
e 1 Cor. 11. 22.
f Lef. 19. 18. Matt. 22. 39.
g ad. 1.
h Deut. 27. 26. Matt. 5. 19. Gal. 3. 10.
4 Neu, *gyfraith.*
i Exod. 20. 13, 14.
k pen. 1. 25.
l Matt. 6. 15. a 18. 35. a 25. 41, 42.
m 1 Ioan 4. 17, 18.

Anno DOMINI Cylch 60.

14 [n] Pa fudd *yw*, fy mrodyr, o dywed neb fod ganddo ffydd, ac heb fod ganddo weithredoedd? a ddichon ffydd ei gadw ef?

15 Eithr [o] os bydd brawd neu chwaer yn noeth, ac mewn eisieu beunyddiol ymborth,

16 A [p] dywedyd o un o honoch wrthynt, Ewch mewn heddwch, ymdwymnwch, ac ymddigonwch; etto heb roddi iddynt angenrheidiau y corph; pa lês *fydd?*

17 Felly ffydd hefyd, oni bydd ganddi weithredoedd, marw ydyw, *a hi* [5] yn unig.

18 Eithr rhyw un a ddywed, Tydi ffydd sydd gennyt, minnau gweithredoedd sydd gennyf: dangos i mi dy ffydd di [6] heb dy weithredoedd, a minnau wrth fy ngweithredoedd i a ddangosaf i ti fy ffydd innau.

19 Credu yr wyt ti mai un Duw sydd; da yr wyt ti yn gwneuthur: [q] y mae y cythreuliaid hefyd yn credu, ac yn crynu.

20 Eithr a fynni di wybod, O ddyn ofer, am ffydd heb weithredoedd, mai marw yw?

21 Abraham ein tad ni, onid o weithredoedd y cyfiawnhâwyd ef, [r] pan offrymmodd efe Isaac ei fab ar yr allor?

22 [7] Ti a weli [s] fod ffydd yn cydweithio â'i weithredoedd ef, a thrwy weithredoedd fod ffydd wedi ei pherffeithio.

23 A chyflawnwyd yr ysgrythyr yr hon sydd yn dywedyd, [t] Credodd Abraham i Dduw, a chyfrifwyd iddo yn gyfiawnder: a [u] Chyfaill Duw y galwyd ef.

24 Chwi a welwch gan hynny mai o weithredoedd y cyfiawnhêir dyn, ac nid o ffydd yn unig.

25 Yr un ffunud hefyd, [x] Rahab y buttain, onid o weithredoedd y cyfiawnhâwyd hi, pan dderbyniodd hi y cenhadau, a'u danfon ymaith ffordd arall?

26 Canys megis y mae y corph heb yr [8] yspryd yn farw, felly hefyd ffydd heb weithredoedd, marw yw.

[n] Matt. 7. 26. pen. 1. 23.
[o] Edrych Luc 3. 11.
[p] 1 Ioan 3. 18.
[5] Gr. *wrth ei hun.*
[6] Neu, *wrth.*
[q] Marc 1. 24.
[r] Gen. 22. 9, 12.
[7] Neu, *A weli,* &c.
[s] Heb. 11. 17.
[t] Gen. 15. 6. Rhuf. 4. 3. Gal. 3. 6.
[u] 2 Chron. 20. 7. Es. 41. 8.
[x] Jos. 2. 1. Heb. 11. 31.
[8] *anadl.*

PENNOD III.

1 *Na ddylem ni fod yn brysur i feio ar eraill; 5 ond yn hytrach ffrwyno y tafod; yr hwn, er nad ydyw ond aelod bychan, etto y mae efe yn achos llawer o ddaioni, ac o ddrygioni. 13 Y rhai sydd wir-synhwyrol, y maent yn fwynion, yn heddychlawn, heb genfigennu, ac heb ymryson.*

[a] NA fyddwch feistriaid lawer, fy mrodyr; [b] gan wybod y derbyniwn ni farnedigaeth fwy.

2 Canys [c] mewn llawer o bethau yr ydym ni bawb yn llithro. [d] Od oes neb heb lithro ar air, [e] gwr perffaith *yw* hwnnw, yn gallu ffrwyno yr holl gorph hefyd.

3 Wele, [f] yr ydym ni yn rhoddi ffrwynau ym mhennau y meirch, i'w gwneuthur yn ufudd i ni; ac yr ydym yn troi eu holl gorph hwy oddi amgylch.

4 Wele, y llongau hefyd, er eu maint, ac er eu gyrru gan wyntoedd creulawn, a droir oddi amgylch â llyw bychan, lle y mynno y llywydd.

5 Felly hefyd [g] y tafod, aelod bychan yw, ac [h] yn ffrostio pethau mawrion. Wele, faint o ddefnydd y mae ychydig dân yn ei ennyn!

6 A'r tafod, tân *ydyw*, byd o anghyfiawnder. Felly y mae y tafod wedi ei osod ym mhlith ein haelodau ni, fel [i] y mae yn halogi yr holl gorph, ac yn gosod [2] troell naturiaeth yn fflam; ac wedi ei wneuthur yn fflam gan uffern.

7 Canys [3] holl natur gwŷllt-filod, ac adar, ac ymlusgiaid, a'r pethau yn y môr, a ddofir ac a ddofwyd gan [4] natur ddynol:

8 Eithr y tafod ni ddichon un dyn ei ddofi; drwg anllywodraethus *ydyw*, yn llawn gwenwyn marwol.

9 Ag ef yr ydym yn bendithio Duw a'r Tad; âg ef hefyd yr ydym yn melldithio dynion, [k] a wnaethpwyd ar lun Duw.

10 O'r un genau y mae yn dyfod allan fendith a melldith. Fy mrodyr, ni ddylai y pethau hyn fod felly.

11 A ydyw ffynnon o'r un [5] llygad yn rhoi *dwfr* melus a chwerw?

12 A ddichon y pren ffigys, fy mrodyr, ddwyn olifaid? neu winwydden, ffigys? felly ni *ddichon* un ffynnon roddi dwfr hallt a chroyw.

13 Pwy *sydd* wr doeth a [6] deallus yn eich plith? dangosed, trwy ymarweddiad da, ei weithredoedd mewn mwyneidd-dra doethineb.

14 Eithr od oes gennych [l] genfigen chwerw ac ymryson yn eich calon, [m] na fyddwch ffrostwyr a chelwyddog yn erbyn y gwirionedd.

15 Nid yw y doethineb hwn yn disgyn oddi uchod; ond daearol, [n] anianol, cythreulig *yw*.

Anno DOMINI Cylch 60.

[a] Matt. 23. 8. Rhuf. 2. 20, 21.
[b] Luc 6. 37.
[c] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. 1 Ioan 1. 8.
[d] Ps. 34. 13. pen. 1. 26.
[e] Matt. 12. 37.
[f] Ps. 32. 9.
[g] Diar. 12. 18. a 15. 2.
[h] Ps. 12. 3. a 73. 8, 9.
[i] Matt. 15. 11, 18, 19. Marc 7. 15, 20, 23.
[2] *chwyl.*
[3] *pob rhyw o wŷllt-filod.*
[4] *ddynol ryw.*
[k] Gen. 1. 26.
[5] *lle.*
[6] *chyfarwydd.*
[l] Rhuf. 13. 13.
[m] Rhuf. 2. 17, 23.
[n] Judas 19.

Anno DOMINI Cylch 60.

16 Canys [o] lle *mae* cenfigen ac ymryson, yno *y mae* [7] terfysg, a phob gweithred ddrwg.

17 Eithr [p] y ddoethineb sydd oddi uchod, yn gyntaf pur ydyw, wedi hynny heddychlawn, boneddigaidd, hawdd ei thrin, llawn trugaredd a ffrwythau da, [8] diduedd, a diragrith.

18 A [q] ffrwyth cyfiawnder a heuir mewn heddwch i'r rhai sydd yn gwneuthur heddwch.

PENNOD IV.

1 *Rhaid i ni ymryson yn erbyn trachwant,* 4 *ac anghymmedrolder,* 5 *a balchder,* 11 *ac enllib, a barnu ar eraill;* 13 *ac na roddom ormod hyder ar lwyddiant bydol, nac ar einioes dyn; ond rhoi y cwbl ar Dduw.*

OBA le *y mae* rhyfeloedd ac [2] ymladdau yn eich plith chwi? onid oddi wrth hyn, *sef* eich melus-chwantau [a] y rhai sydd yn rhyfela yn eich aelodau?

2 Chwennychu yr ydych, ac nid ydych yn cael; [3] cenfigennu yr ydych ac eiddigeddu, ac nid ydych yn gallu cyrhaeddyd: ymladd a rhyfela yr ydych, ond nid ydych yn cael, am nad ydych yn gofyn.

3 [b] Gofyn yr ydych, ac nid ydych yn derbyn, o [c] herwydd eich bod yn gofyn ar gam, fel y galloch eu treulio ar eich melus-chwantau.

4 [d] Chwi odinebwyr a godinebwragedd, oni wyddoch chwi fod [e] cyfeillach y byd yn elyniaeth i Dduw? [f] pwy bynnag gan hynny a ewyllysio fod yn gyfaill i'r byd, y mae yn elyn i Dduw.

5 A ydych chwi yn tybied fod yr ysgrythyr yn dywedyd yn ofer, [g] At [4] genfigen y mae chwant yr yspryd a gartrefa ynom ni?

6 Eithr rhoddi gras mwy y mae: o herwydd paham y mae yn dywedyd, [h] Y mae Duw yn gwrthwynebu y beilchion, ond yn rhoddi gras i'r *rhai* gostyngedig.

7 Ymddarostyngwch gan hynny i Dduw. [i] Gwrthwynebwch ddiafol, ac efe a ffy oddi wrthych.

8 [k] Nesêwch at Dduw, ac efe a nesâ attoch chwi. [l] Glanhêwch *eich* dwylaw, chwi bechaduriaid; a phurwch *eich* calonnau, chwi [m] â'r meddwl dau-ddyblyg.

9 [n] Ymofidiwch, a galerwch, ac wylwch: tröer eich chwerthin chwi yn alar, a'*ch* llawenydd yn dristwch.

10 [o] Ymddarostyngwch ger bron yr Arglwydd, ac efe a'ch dyrchafa chwi.

11 Na ddywedwch yn erbyn eich gilydd, frodyr. Y neb sydd yn dywedyd yn erbyn *ei* frawd, ac [p] yn barnu *ei* frawd, y mae efe yn dywedyd yn erbyn y gyfraith, ac yn barnu y gyfraith: ac od wyt ti yn barnu y gyfraith, nid wyt ti wneuthurwr y gyfraith, eithr barnwr.

12 Un gosodwr cyfraith sydd, yr hwn a ddichon gadw a cholli. [q] Pwy wyt ti yr hwn wyt yn barnu arall?

13 [r] [5] Iddo yn awr, y rhai ydych yn dywedyd, Heddyw neu y fory ni a awn i gyfryw ddinas, ac a arhoswn yno flwyddyn, ac a farchnattâwn, ac a ennillwn:

14 Y rhai ni wyddoch beth *a fydd* y fory. Canys beth *ydyw* eich einioes chwi? [s] Canys tarth ydyw, yr hwn sydd dros ychydig yn ymddangos, ac wedi hynny yn diflannu.

15 Lle *y dylech* ddywedyd, [t] Os yr Arglwydd a'i myn, [6] *ac os* byddwn byw, ni a wnawn hyn, neu hynny.

16 Eithr yn awr gorfoleddu yr ydych yn eich ymffrost: [u] pob cyfryw orfoledd, drwg ydyw.

17 Am hynny [x] i'r neb a fedr wneuthur daioni, ac nid yw yn ei wneuthur, pechod ydyw iddo.

PENNOD V.

1 *Rhaid i gyfoethogion drygionus ofni dïaledd Duw.* 7 *Ni a ddylem fod yn ddïoddefgar mewn adfyd, yn ol esampl y prophwydi, a Job;* 12 *a gochelyd tyngu;* 13 *a gweddïo mewn adfyd, a chanu mewn hawddfyd;* 16 *a chyfaddef ein beiau i'n gilydd, a gweddïo dros ein gilydd;* 19 *a dwyn i'r iawn y brawd a fyddo yn myned ar gyfeiliorn.*

[2] [a] IDDO yn awr, chwi gyfoethogion, wylwch ac udwch am eich trueni sydd yn dyfod arnoch.

2 Eich cyfoeth a bydrodd, [b] a'ch gwisgoedd a fwyttâwyd gan bryfed.

3 Eich aur a'ch arian a rydodd; a'u rhwd hwynt a fydd yn dystiolaeth [3] yn eich erbyn chwi, ac a fwytty eich cnawd chwi fel tân. [c] Chwi a gasglasoch drysor yn y dyddiau diweddaf.

4 Wele, [d] y mae cyflog y gweithwyr a fedasant eich meusydd chwi, yr hwn a gam-attaliwyd gennych, yn llefain: a [e] llefain y rhai a fedasant a ddaeth i mewn i glustiau Arglwydd y lluoedd.

5 [f] Moethus fuoch ar y ddaear, a thrythyll; meithrin eich calonnau

---

Marginal notes (left): Anno DOMINI Cylch 60. — o 1 Cor. 3. 3. Gal. 5. 20. — 7 *annhrefn.* — p 1 Cor. 2. 6, 7. — 8 *diddadleugar.* — q Diar. 11. 18. Hos. 10. 12. Heb. 12. 11. — 2 *ymgynhennau.* — a Rhuf. 7. 23. Gal. 5. 17. 1 Petr 2. 11. — 3 *lladd.* — b Job 27. 9. a 35. 12. Ps. 18. 41. Es. 1. 15. Jer. 11. 11. Zech. 7. 13. — c Ps. 66. 18. 1 Ioan 3. 22. a 5. 14. — d Ps. 73. 27. — e 1 Ioan 2. 15. — f Ioan 15. 19. a 17. 14. Gal. 1. 10. — g Edrych Gen. 6. 5. a 8. 21. Num. 11. 29. Diar. 21. 10. — 4 *fwythau.* — h Ps. 138. 6. Diar. 3. 34. 1 Petr 5. 5. — i Eph. 4. 27. 1 Petr 5. 9. — k 2 Chron. 15. 2. — l Es. 1. 16. — m pen. 1. 8. — n Matt. 5. 4. — o Luc 14. 11. a 18. 14. 1 Petr 5. 6.

Marginal notes (right): Anno DOMINI Cylch 60. — p Matt. 7. 1. Luc 6. 37. Rhuf. 2. 1. 1 Cor. 4. 5. — q Rhuf. 14. 4. — r Diar. 27. 1. Luc 12. 18. — 5 *Felly.* — s Job 7. 7. Ps. 102. 3. Edrych pen. 1. 10. — t Act. 18. 21. 1 Cor. 4. 19. — 6 *byddwn fyw, ac a wnawn.* — u 1 Cor. 5. 6. — x Luc 12. 47. Ioan 9. 41. a 15. 22. Rhuf. 1. 20, 21, 32. a 2. 17. 18, 23. — 2 *Felly.* — a Diar. 11. 28. Luc 6. 24. 1 Tim. 6. 9. — b Matt. 6. 20. — 3 *i chwi.* — c Rhuf. 2. 5. — d Lef. 19. 13. Mal. 3. 5. — e Deut. 24. 15. — f Luc 16. 19, 25. 1 Tim. 5. 6.

Anno DOMINI Cylch 60.

a wnaethoch, megis mewn dydd
lladdedigaeth.
6 Condemniasoch *a* lladdasoch y
cyfiawn; *ac* yntau heb sefyll i'ch
erbyn.
7 Byddwch gan hynny yn [4] ymar-
hous, frodyr, hyd ddyfodiad yr Ar-
glwydd. Wele, y mae y llafurwr yn
disgwyl am werthfawr ffrwyth y
ddaear, yn dda ei amynedd am
dano, nes iddo dderbyn [g] y gwlaw
cynnar a diweddar.
8 Byddwch chwithau hefyd dda
eich amynedd; cadarnhêwch eich
calonnau: oblegid dyfodiad yr Ar-
glwydd a nesaodd.
9 Na [5] rwgnechwch yn erbyn eich
gilydd, frodyr, fel na'ch condemn-
ier: wele, y mae y Barnwr [h] yn sef-
yll wrth y drws.
10 Cymmerwch, fy mrodyr, y pro-
phwydi, y rhai a lefarasant yn enw
yr Arglwydd, yn siampl o ddïoddef
blinder, ac o hir-ymaros.
11 Wele, [i] dedwydd yr ydym yn
[6] gadael y rhai sydd ddïoddefus.
Chwi a glywsoch am [k] amynedd
Job, ac a welsoch [l] ddiwedd yr Ar-
glwydd: oblegid [m] tosturiol iawn
yw yr Arglwydd, a thrugarog.
12 Eithr o flaen pob peth, fy mrod-
yr, [n] na thyngwch, nac i'r nef, nac
i'r ddaear, nac un llw arall: eithr
bydded eich ïe chwi yn ïe, a'*ch* nag

[4] *hir-amyneddgar.* [g] Deut. 11. 14. Zech. 10. 1. [5] *roddwch ochenaid ar eich gilydd.* [h] Matt. 24. 33. 1 Cor. 4. 5. [i] Matt. 5. 10, 11. [6] *cyfrif.* [k] Job 1. 21, 22. [l] Job 42. 10. [m] Num. 14. 18. Ps. 103. 8. [n] Matt. 5. 34.

ê yn nag ê; fel na syrthioch i farn-
edigaeth.
13 A oes neb yn eich plith mewn
adfyd? gweddïed. A oes neb yn
esmwyth arno? [o] caned psalmau.
14 A oes neb yn eich plith yn
glaf? galwed atto henuriaid yr
eglwys; a gweddïant hwy [7] drosto,
[p] gan ei enneinio ef âg olew yn enw
yr Arglwydd:
15 A gweddi y ffydd a iachâ y
claf, a'r Arglwydd a'i cyfyd ef i
fynu; ac os bydd wedi gwneuthur
pechodau, hwy a faddeuir iddo.
16 Cyffeswch *eich* camweddau
bawb i'ch gilydd, a gweddïwch dros
eich gilydd, fel y'ch iachâer. [q] Llawer
a ddichon taer weddi y cyfiawn.
17 Elïas oedd ddyn [r] yn rhaid
iddo ddïoddef fel ninnau, ac [s] mewn
gweddi efe a weddïodd na byddai
wlaw: ac ni bu gwlaw ar y ddaear
dair blynedd a chwe mis.
18 Ac efe [t] a weddïodd drachefn;
a'r nef a roddes wlaw, a'r ddaear
a ddug ei ffrwyth.
19 *Fy* mrodyr, [u] od aeth neb o
honoch ar gyfeiliorn oddi wrth y
gwirionedd, a throi o ryw un ef;
20 Gwybydded, y bydd i'r hwn
a drodd bechadur oddi wrth gyf-
eiliorni ei ffordd, [x] gadw enaid
rhag angau, a [y] chuddio lliaws o
bechodau.

Anno DOMINI Cylch 60.

[o] Eph. 5. 19. Col. 3. 16. [7] *uwch ei ben.* [p] Marc 6. 13. a 16. 18. [q] Ps. 10. 17. a 34. 15, 18. a 145. 18. Diar. 15. 29. a 28. 9. Ioan 9. 31. 1 Ioan 3. 22. [r] Act. 14. 15. [s] 1 Bren. 17. 1. [t] 1 Bren. 18. 42, 45. [u] Matt. 18. 15. [x] Rhuf. 11. 14. 1 Cor. 9. 22. 1 Tim. 4. 16. [y] Diar. 10. 12. 1 Petr 4. 8.

EPISTOL CYNTAF CYFFREDINOL

PETR YR APOSTOL.

Anno DOMINI Cylch 60.

PENNOD I.

1 *Y mae efe yn bendithio Duw am ei amryw rad ysprydol:* 10 *gan ddangos nad ydyw yr iachawdwriaeth yng Nghrist beth newydd, eithr peth a brophwydwyd am dano er ys talm.* 13 *Cynghor i fyw yn dduwiol, gan eu bod hwy wedi eu geni o newydd trwy air Duw.*

PETR, apostol Iesu Grist, at y
dïeithriaid [a] sydd ar wasgar ar
hyd Pontus, Galatia, Cappadocia,
Asia, a Bithynia,
2 Etholedigion [b] yn ol rhag-wybod-
aeth Duw Dad, [c] trwy sancteiddiad
yr Yspryd, i ufudd-dod a [d] thaenell-
iad gwaed Iesu Grist: [e] Gras i chwi
a heddwch a amlhâer.
3 [f] Bendigedig *fyddo* Duw a Thad
ein Harglwydd Iesu Grist, yr hwn
yn ol ei fawr drugaredd [g] a'n had-
genhedlodd ni i obaith bywiol,

[a] Ioan 7. 35. Iago 1. 1. [b] Rhuf. 8. 29. [c] 2 Thess. 2. 13. [d] Heb. 12. 24. [e] Rhuf. 1. 7. 2 Petr 1. 2. [f] 2 Cor. 1. 3. [g] Ioan 3. 3, 5. Iago 1. 18.

[h] trwy adgyfodiad Iesu Grist oddi
wrth y meirw,
4 I etifeddiaeth anllygredig, a di-
halogedig, a diddiflanedig, ac [i] yng
nghadw yn y nefoedd i [2] chwi,
5 [k] Y rhai trwy allu Duw [3] ydych
gadwedig trwy ffydd i iachawdwr-
iaeth, parod i'w datguddio yn yr
amser diweddaf.
6 Yn yr hyn yr ydych yn mawr-
lawenhâu, er eich bod [l] ychydig
yr awrhon, os rhaid yw, [m] mewn
tristwch, trwy amryw brofedig-
aethau:
7 Fel y caffer [n] profiad eich ffydd
chwi, yr hwn sydd werthfawrusach
na'r aur colladwy, cyd [o] profer ef
trwy dân, er mawl, ac anrhydedd,
a gogoniant, yn ymddangosiad Iesu
Grist:

Anno DOMINI Cylch 60.

[h] 1 Cor. 15. 20. [i] Col. 1. 5. [2] *ni.* [k] Ioan 10. 28, 29. a 17. 11, 12, 15. Judas 1. [3] *ydym.* [l] 2 Cor. 4. 17. [m] Iago 1. 2. [n] Iago 1. 3. pen. 4. 12. [o] Diar. 17. 3. Zech. 13. 9.

8 [p] Yr hwn, er nas gwelsoch, yr
ydych yn ei garu; [q] yn yr hwn, heb
fod yr awrhon yn *ei* weled, ond yn
credu, yr ydych yn mawr-lawenhâu
â llawenydd annhraethadwy a go-
goneddus:
9 Gan dderbyn diwedd eich ffydd,
sef iachawdwriaeth *eich* eneidiau.
10 [r] Am yr hon iachawdwriaeth
yr ymofynodd, ac y manwl-chwil-
iodd y prophwydi, y rhai a bro-
phwydasant am y gras *a ddeuai* i
chwi:
11 Gan chwilio pa bryd, neu pa
ryw amser, yr oedd [s] Yspryd Crist,
yr hwn oedd ynddynt, yn ei hys-
bysu, pan oedd efe yn rhag-dyst-
iolaethu [t] dïoddefaint Crist, a'r go-
goniant ar ol hynny.
12 [u] I'r rhai y datguddiwyd, [x] nad
iddynt hwy eu hunain, ond i ni, yr
oeddynt yn [4] gweini *yn* y pethau
a fynegwyd yn awr i chwi, gan y
rhai a efengylasant i chwi [y] trwy
yr Yspryd Glân, yr hwn a ddan-
fonwyd o'r nef; [z] ar yr hyn bethau
y mae yr angelion yn chwennychu
edrych.
13 O herwydd paham, [a] gan wreg-
ysu lwynau eich meddwl, *a* [b] bod
yn sobr, gobeithiwch yn berffaith
am y gras a ddygir i chwi yn nat-
guddiad Iesu Grist;
14 Fel plant ufudd-dod, heb gyd-
ymagweddu â'r trachwantau o'r
blaen [c] yn eich anwybodaeth:
15 Eithr megis y mae y neb a'ch
galwodd chwi yn sanctaidd, bydd-
wch chwithau hefyd sanctaidd ym
mhob ymarweddiad:
16 Oblegid y mae yn ysgrifenedig,
[d] Byddwch sanctaidd; canys sanct-
aidd ydwyf fi.
17 Ac os ydych yn galw ar y Tad,
[e] yr hwn sydd heb dderbyn wyneb
yn barnu yn ol gweithred pob un,
[f] ymddygwch mewn ofn dros amser
eich [g] ymdeithiad:
18 Gan wybod [h] nad â phethau
llygredig, *megis* arian neu aur, y'ch
prynwyd oddi wrth eich ofer ymar-
weddiad, [i] *yr hwn a gawsoch* trwy
draddodiad y tadau;
19 Eithr [k] â gwerthfawr waed Crist,
[l] megis oen difeius a difrycheulyd:
20 [m] Yr hwn yn wir a [5] rag-ordein-
iwyd cyn sylfaenu y byd, eithr a
eglurwyd [n] yn yr amseroedd diw-
eddaf er eich mwyn chwi,
21 Y rhai ydych trwyddo ef yn
credu yn Nuw, [o] yr hwn a'i cyfododd

Anno DOMINI Cylch 60.
p 1 Ioan 4. 20.
q Ioan 20. 29. 2 Cor. 5. 7. Heb. 11. 1, 27.
r Gen. 49. 10. Dan. 2. 44. Hag. 2. 7. Zech. 6. 12. Matt. 13. 17. Luc 10. 24.
s pen. 3. 19. 2 Petr 1. 21.
t Ps. 22. 6. Es. 53. 3, &c. Luc 24. 26.
u Dan. 9. 24. a 12. 9, 13.
x Heb. 11. 13, 39.
4 *trefnu y pethau.*
y Act. 2. 4.
z Exod. 25. 20. Dan. 8. 13. a 12. 5, 6. Eph. 3. 10.
a Luc 12. 35. Eph. 6. 14.
b Luc 21. 34. Rhuf. 13. 13. 1 Thess. 5. 6.
c Act. 17. 30.
d Lef. 11. 44. a 19. 2. a 20. 7.
e Act. 10. 34. Rhuf. 2. 11.
f 2 Cor. 7. 1. Phil. 2. 12.
g 2 Cor. 5. 6. Heb. 11. 13.
h 1 Cor. 6. 20. a 7. 23.
i Ezec. 20. 18.
k Heb. 9. 12, 14. Dat. 5. 9.
l Exod. 12. 5. Ioan 1. 29, 36. 1 Cor. 5. 7.
m Rhuf. 3. 25. a 16. 25, 26. Col. 1. 26. 2 Tim. 1. 10. Tit. 1. 2. Dat. 13. 8.
5 *rag-wybuwyd.*
n Eph. 1. 10.
o Act. 2. 24.

ef oddi wrth y meirw, ac [p] a roddodd
iddo ef ogoniant, fel y byddai eich
ffydd chwi a'ch gobaith yn Nuw.
22 Gwedi [q] puro eich eneidiau,
gan ufuddhâu i'r gwirionedd trwy
yr Yspryd, [r] i frawdgarwch dirag-
rith, cerwch eich gilydd o galon
bur yn helaeth:
23 [s] Wedi eich ail-eni, nid o had
llygredig, eithr anllygredig, [t] trwy
air Duw, *yr hwn sydd* yn byw ac
yn parhâu yn dragywydd.
24 Canys [u] pob cnawd fel glas-
welltyn *yw*, a holl ogoniant dyn fel
blodeuyn y glas-welltyn. Gwywodd
y glas-welltyn, a'i flodeuyn a syrth-
iodd:
25 Eithr gair yr Arglwydd sydd
yn aros yn dragywydd. A hwn yw
y gair a bregethwyd i chwi.

PENNOD II.

1 *Y mae yn eu cynghori na wnelont ddim yn erbyn cariad:* 4 *ac yn dangos mai Crist ydyw y sylfaen yr adeiladwyd hwynt arno:* 11 *ac yn dymuno arnynt ymgadw rhag chwantau cnawdol;* 13 *a bod yn ufudd i swyddogion.* 18 *Y mae yn dysgu i weision ufuddhâu i'w meistriaid,* 20 *a bod yn ddïoddefgar, wrth esampl Crist, er eu bod yn cael cam.*

[a] WEDI rhoi heibio gan hynny
bob drygioni, a phob twyll,
a rhagrith, a chenfigen, a phob go-
gan-air,
2 Fel rhai bychain newydd-eni,
chwennychwch [2] ddidwyll laeth y
gair, fel y cynnyddoch trwyddo ef:
3 Os [b] profasoch *fod* yr Arglwydd
yn dirion.
4 At yr hwn *yr ydych* yn dyfod,
megis at faen bywiol, [c] a wrthod-
wyd gan ddynion, eithr etholedig
gan Dduw, *a* gwerthfawr.
5 [d] A chwithau, megis meini byw-
iol, [3] ydych wedi eich adeiladu [e] yn
dŷ ysprydol, [f] yn offeiriadaeth sanct-
aidd, i offrymmu aberthau [g] yspryd-
ol, [h] cymmeradwy gan Dduw trwy
Iesu Grist.
6 O herwydd paham y cynhwysir
yn yr ysgrythyr, [i] Wele, yr wyf yn
gosod yn Sïon ben-congl-faen, ethol-
edig, *a* gwerthfawr: a'r hwn a gred
ynddo, nis gwaradwyddir.
7 I chwi gan hynny, y rhai yd-
ych yn credu, *y mae* yn [4] urddas:
eithr i'r [5] anufuddion, [k] y maen a
wrthododd yr adeiladwyr, hwnnw
a wnaed yn ben y gongl,
8 [l] Ac yn faen tramgwydd, ac yn
graig rhwystr, [m] *i'r rhai* sydd yn
tramgwyddo wrth y gair, gan fod

Anno DOMINI Cylch 60.
p Phil. 2. 9.
q Act. 15. 9.
r Rhuf. 12. 10. 1 Tim. 1. 5. Heb. 13. 1. pen. 2. 17.
s Ioan 1. 13. a 3. 5.
t Iago 1. 18. 1 Ioan 3. 9.
u Es. 40. 6. Iago 1. 10.
a Eph. 4. 22, 25. Col. 3. 8. Heb. 12. 1.
2 *y rhesymmol a'r didwyll laeth.*
b Ps. 34. 8.
c Ps. 118. 22.
d Eph. 2. 21, 22.
3 *adeilader chwi.*
e Heb. 3. 6.
f Es. 61. 6. a 66. 21. ad. 9.
g Hos. 14. 2. Mal. 1. 11. Rhuf. 12. 1. Heb. 13. 15, 16.
h pen. 4. 11.
i Es. 28. 16. Rhuf. 9. 33.
4 *werthfawr.*
5 *rhai nid ydynt yn credu.*
k Ps. 118. 22.
l Es. 8. 14. Luc 2. 34. Rhuf. 9. 33.
m 1 Cor. 1. 23.

yn anufudd; [n]i'r hwn beth yr or-
deiniwyd hwynt hefyd.
9 Eithr chwychwi *ydych* rywog-
aeth etholedig, [o]brenhinol offeir-
iadaeth, cenedl sanctaidd, pobl
[7]brïodol *i Dduw;* fel y mynegoch
rinweddau yr hwn a'ch galwodd
allan o [p]dywyllwch i'w ryfeddol
oleuni ef:
10 [q]Y rhai gynt nid *oeddych* bobl,
ond yn awr *ydych* bobl i Dduw:
y rhai ni chawsech drugaredd, ond
yr awrhon a gawsoch drugaredd.
11 Anwylyd, yr wyf yn attolwg *i
chwi,* [r]megis dïeithriaid a phererin-
ion, [s]ymgedwch oddi wrth chwant-
au cnawdol, [t]y rhai sydd yn rhyfela
yn erbyn yr enaid;
12 [u]Gan fod a'ch ymarweddiad
yn onest ym mysg y Cenhedloedd:
fel, lle maent yn eich goganu meg-
is drwg-weithredwyr, [x]y gallont, o
herwydd *eich* gweithredoedd da a
welant, ogoneddu Duw yn nydd yr
ymweliad.
13 [y]Ymddarostyngwch oblegid hyn
i bob dynol ordinhâd, o herwydd
yr Arglwydd: pa un bynnag ai i'r
brenhin, megis goruchaf;
14 Ai i'r llywiawdwyr, megis
trwyddo ef wedi eu danfon [z]er dïal
ar y drwg-weithredwyr, a [a]mawl i'r
gweithredwyr da.
15 Canys felly y mae ewyllys Duw,
fod i chwi [b]trwy wneuthur daioni
ostegu anwybodaeth dynion ffol-
ion:
16 [c]Megis yn rhyddion, ac nid a
rhyddid gennych megis cochl mal-
ais, eithr fel [d]gwasanaethwyr Duw.
17 [e]Perchwch bawb. [f]Cerwch y
brawdoliaeth. [g]Ofnwch Dduw. An-
rhydeddwch y brenhin.
18 [h]*Y* gweision, *byddwch* ddaros-
tyngedig gyd â phob ofn i'*ch*
meistriaid; nid yn unig i'r *rhai* da
a chyweithas, eithr i'r *rhai* anghy-
weithas hefyd.
19 Canys hyn [i 8]*sydd* rasol, os yw
neb o herwydd cydwybod i Dduw
yn dwyn tristwch, gan ddïoddef ar
gam.
20 Oblegid [k]pa glod *yw,* os, pan
bechoch, a chael eich cernodio, y
byddwch dda eich amynedd? eithr
os, a chwi yn gwneuthur yn dda,
ac yn dïoddef, y byddwch dda eich
amynedd, hyn *sydd* [9]rasol ger bron
Duw.
21 Canys [l]i hyn y'ch galwyd hef-
yd: oblegid [m]Crist yntau a ddï-

Anno DOMINI Cylch 60.
[n] Exod. 9. 16. Rhuf. 9.22. 1 Thess. 5. 9. Judas 4.
[o] Exod. 19. 5, 6. Dat. 1. 6. a 5. 10.
[7] *brynedig, fel,* &c.
[p] Eph. 5. 8. Col. 1. 13.
[q] Hos. 1. 9, 10. a 2. 23. Rhuf. 9.25.
[r] 1 Chron. 29. 15. Ps. 39. 12. a 119. 19. pen. 1. 17.
[s] Rhuf. 13. 14. Gal. 5. 16.
[t] Iago 4. 1.
[u] 2 Cor. 8. 21. Tit. 2. 8. pen. 3. 16.
[x] Matt. 5. 16.
[y] Rhuf. 13. 1. Tit. 3. 1.
[z] Rhuf. 13. 4.
[a] Rhuf. 13. 3.
[b] Tit. 2. 8.
[c] Gal. 5. 1, 13.
[d] 1 Cor. 7. 22.
[e] pen. 1. 22. Phil. 2. 3.
[f] pen. 1. 22.
[g] Matt. 22. 21.
[h] Eph. 6. 5. Col. 3. 22. Tit. 2. 9.
[i] Matt. 5. 10. Rhuf. 13.5.
[8] *ras,* neu, *ddïolch.*
[k] pen. 3. 14.
[9] *ras,* neu, *ddïolch.*
[l] Matt. 16. 24. 1 Thess. 3. 3.
[m] pen. 3. 18.

oddefodd drosom ni, [n]gan adael i
[2]ni esampl, fel y canlynech ei ôl ef:
22 [o]Yr hwn ni wnaeth bechod, ac
ni chaed twyll yn ei enau:
23 [p]Yr hwn, pan ddifenwyd, ni
ddifenwodd drachefn; pan ddï-
oddefodd, ni fygythiodd; eithr
rhoddodd ar y neb sydd yn barnu
yn gyfiawn:
24 [q]Yr hwn ei hun a ddug ein
pechodau ni yn ei gorph [3]ar y
pren; [r]fel, gwedi ein marw i bech-
odau, y byddem byw i gyfiawnder:
[s]trwy gleisiau yr hwn yr iachâwyd
chwi.
25 Canys [t]yr oeddych megis def-
aid yn myned ar gyfeiliorn; eithr
yn awr chwi a ddychwelwyd [u]at
Fugail ac Esgob eich eneidiau.

PENNOD III.

1 *Y mae yn dysgu i wŷr a gwragedd eu dyled i'w gilydd:* 8 *yn annog pawb i undeb a chariad;* 14 *ac i ddïoddef erlid;* 19 *ac yn adrodd daioni Duw i'r hen fyd gynt.*

YR un ffunud, [a]*bydded* y gwrag-
edd ostyngedig i'w gwŷr prï-
od; fel, od oes rhai heb gredu i'r
gair, [b]y galler trwy ymarweddiad
y gwragedd, [c]eu hennill hwy heb
y gair,
2 Wrth edrych ar eich ymarwedd-
iad diwair chwi ynghyd âg ofn.
3 [d]Trwsiad y rhai bydded nid yr
un oddi allan, o blethiad gwallt, ac
amgylch-osodiad aur, neu wisgad
dillad;
4 Eithr *bydded* [e]cuddiedig ddyn
y galon, mewn anllygredigaeth ys-
pryd addfwyn a llonydd, yr hwn
sydd ger bron Duw yn werthfawr.
5 Canys felly gynt yr oedd y
gwragedd sanctaidd hefyd, y rhai
oedd yn gobeithio yn Nuw, yn ym-
drwsio, gan fod yn ddarostyngedig
i'w gwŷr prïod;
6 Megis yr ufuddhaodd Sara i
Abraham, [f]gan ei alw ef yn ar-
glwydd: [2]merched yr hon ydych
chwi, tra fyddoch yn gwneuthur yn
dda, ac heb ofni dim dychryn.
7 [g]Y gwŷr, yr un ffunud, cyd-gyf-
anneddwch â hwynt yn ol gwybod-
aeth, gan roddi parch i'r wraig
[h]megis i'r llestr gwannaf, fel rhai
sydd gyd-etifeddion gras y bywyd;
[i]rhag rhwystro eich gweddïau.
8 Am ben hyn, [k]*byddwch* oll yn
unfryd, yn cyd-oddef â'ch gilydd,
yn caru [3]fel brodyr, yn drugarog-
ion, yn fwynaidd:
9 [l]Nid yn talu drwg am ddrwg,

Anno DOMINI Cylch 60.
[n] Ioan 13. 15.
[2] Neu, *chwi.*
[o] Es. 53. 9. 2 Cor. 5. 21.
[p] Matt. 27. 39. Ioan 8. 48, 49.
[q] Es. 53. 4, 5, 6. Matt. 8. 17. Heb. 9. 23.
[3] *at.*
[r] Rhuf. 6. 2, 11. a 7. 6.
[s] Es. 53. 5.
[t] Es. 53. 6.
[u] Ezec. 34. 23. a 37. 24. Ioan 10. 11. Heb. 13. 20.
[a] 1 Cor. 14. 34. Eph. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5.
[b] 1 Cor. 7. 16.
[c] Matt. 18. 15. 1 Cor. 9. 19—22.
[d] 1 Tim. 2. 9. Tit. 2. 3.
[e] Ps. 45. 13. Rhuf. 2. 29. a 7. 22. 2 Cor. 4. 16.
[f] Gen. 18. 12.
[2] Gr. *plant.*
[g] 1 Cor. 7. 3. Eph. 5. 25.
[h] 1 Cor. 12. 23. 1 Thess. 4. 4.
[i] Job 42. 8. Matt. 5. 24. a 18. 19.
[k] Rhuf. 12. 16. a 15. 5. Phil. 3. 16.
[3] Neu, *y brodyr.*
[l] Diar. 17. 13. a 20. 22. Matt. 5. 39. Rhuf. 12. 17.

Anno DOMINI Cylch 60.

neu sèn am sèn: eithr, y'ngwrth-
wyneb, yn bendithio; gan wybod
mai i hyn y'ch galwyd, [m] fel yr
etifeddoch fendith.
10 Canys [n] y neb a ewyllysio hoffi
bywyd, a gweled dyddiau da, attal-
ied ei dafod oddi wrth ddrwg, a'i
wefusau rhag adrodd twyll:
11 [o] Gocheled y drwg, a gwnaed
y da; ceisied heddwch, a dilyned
ef.
12 Canys *y mae* llygaid yr Ar-
glwydd ar y rhai cyfiawn, a'i
glustiau ef tu ag at eu gweddi
hwynt: eithr *y mae* wyneb yr Ar-
glwydd yn erbyn y rhai sydd yn
gwneuthur drwg.
13 A phwy a'ch dryga chwi, os
byddwch yn dilyn yr hyn sydd dda?
14 [p] Eithr o bydd i chwi hefyd
ddïoddef o herwydd cyfiawnder,
dedwydd *ydych:* ond [q] nac ofn-
wch rhag eu hofn hwynt, ac na'ch
cynhyrfer;
15 Eithr sancteiddiwch yr Ar-
glwydd Dduw yn eich calonnau:
a [r] *byddwch* barod bob amser i
atteb i bob un a ofyno i chwi
reswm am y gobaith sydd ynoch,
gyd âg addfwynder [4] ac ofn:
16 [s] A chennych gydwybod dda;
fel yn yr hyn y maent yn eich
goganu megis drwg-weithredwyr, y
cywilyddio y rhai sydd yn beio
ar eich ymarweddiad da chwi yng
Nghrist.
17 Canys gwell *ydyw,* os ewyllys
Duw a'i myn, i chwi ddïoddef yn
gwneuthur daioni, nag yn gwneuth-
ur drygioni.
18 Oblegid Crist hefyd [t] unwaith
a ddïoddefodd dros bechodau, y
Cyfiawn dros yr anghyfiawn, fel y
dygai ni at Dduw, [u] wedi ei farwol-
aethu yn y cnawd, eithr ei fywhâu
yn yr Ysbryd:
19 Trwy yr hwn yr aeth efe hefyd
ac [x] a bregethodd i'r ysprydion yng
ngharchar;
20 [y] Y rhai a fu gynt anufudd,
pan unwaith yr oedd hir-amynedd
Duw yn aros yn nyddiau Noë, tra
[z] y darperid yr arch, [a] yn yr hon
ychydig, sef wyth enaid, a achub-
wyd trwy ddwfr.
21 [b] Cyffelybiaeth cyfattebol i'r
hwn sydd yr awrhon yn ein hachub
ninnau, *sef* bedydd, (nid bwrw
ymaith fudreddi y cnawd, eithr
ymatteb cydwybod dda tu ag at
Dduw;) trwy adgyfodiad Iesu Grist:

m Matt. 25. 34.
n Ps. 34. 12, &c.
o Ps. 37. 27. Es. 1. 16. 3 Ioan 11.
p Matt. 5. 10, 11, 12. pen. 2. 19. a 4. 14.
q Es. 8. 12, 13. Jer. 1. 8.
r Ps. 119. 46. Act. 4. 8. Col. 4. 6.
4 *a pharch.*
s pen. 2. 19.
t Rhuf. 5. 6. Heb. 9. 26, 28.
u Rhuf. 1. 4. 2 Cor. 13. 4.
x pen. 1. 12. a 4. 6.
y Gen. 6. 3, 13.
z Heb. 11. 7.
a Gen. 7. 7. a 8. 18. 2 Petr 2. 5.
b Eph. 5. 26.

22 Yr hwn sydd [c] ar ddeheulaw
Duw, wedi myned i'r nef; *a'r* [d] ang-
elion, a'r awdurdodau, a'r gallu-
oedd, wedi eu darostwng iddo.

PENNOD IV.

1 *Y mae yn eu hannog hwy i beidio â phechu, trwy esampl Crist, a thrwy ystyried fod diwedd pob peth yn pwyso yn agos.* 12 *Y mae yn eu cysuro yn erbyn erlid.*

AM hynny gan ddïoddef o Grist
drosom ni yn y cnawd, chwi-
thau hefyd byddwch wedi eich arf-
ogi â'r un meddwl: oblegid [a] yr
hwn a ddïoddefodd yn y cnawd, a
beidiodd â phechod;
2 [b] Fel na byddo mwyach [c] fyw i
chwantau dynion, ond i ewyllys
Duw, dros yr amser sydd yn ol yn
y cnawd.
3 Canys digon i ni [d] yr amser a
aeth heibio o'r einioes [e] i weithredu
ewyllys y Cenhedloedd, gan rodio
mewn trythyllwch, trachwantau,
meddwdod, cyfeddach, [2] dïotta, a
ffiaidd eilun-addoliad:
4 Yn yr hyn y maent yn ddïeithr
[f] yn *eich* cablu *chwi,* am nad ydych
yn cyd-redeg gyd â hwynt i'r un-
rhyw ormod rhysedd:
5 Y rhai a roddant gyfrif i'r hwn
sydd barod [g] i farnu y byw a'r
meirw.
6 Canys er mwyn hynny [h] yr ef-
engylwyd i'r meirw hefyd; fel y
bernid hwy yn ol dynion yn y
cnawd, ac y byddent fyw yn ol
Duw yn yr yspryd.
7 Eithr [i] diwedd pob peth a nes-
aodd: [k] am hynny byddwch sobr, a
gwyliadwrus i weddïau.
8 Eithr o flaen pob peth, bydded
gennych gariad [3] helaeth tu ag at
eich gilydd: canys [l] cariad a guddia
lïaws o bechodau.
9 Byddwch [m] lettŷgar y naill i'r
llall, [n] heb rwgnach.
10 [o] Pob un, megis y derbyniodd
rodd, cyfrennwch â'ch gilydd, [p] fel
daionus oruchwylwyr [q] amryw ras
Duw.
11 [r] Os llefaru a wna neb, *llefared*
megis [4] geiriau Duw; os gweini
y mae neb, *gwnaed* megis o'r gallu
y mae Duw yn ei roddi: fel [s] ym
mhob peth y gogonedder Duw trwy
Iesu Grist; [t] i'r hwn y byddo y
gogoniant a'r gallu yn oes oesoedd.
Amen.
12 Anwylyd, na fydded ddïeithr
gennych am [u] y profiad tanllyd
sydd ynoch, yr hwn a wneir er

Anno DOMINI Cylch 60.

c Ps. 110. 1. Eph. 1. 20, 21.
d Rhuf. 8. 38.
a Rhuf. 6. 7.
b Rhuf. 14. 7.
c Gal. 2. 20.
d Ezec. 44. 6. a 45. 9. Act. 17. 30.
e Eph. 4. 17.
2 *ymyfed.*
f Act. 13. 45. a 18. 6.
g Act. 10. 42. 1 Cor. 15. 51, 52.
h pen. 3. 19.
i Matt. 24. 13, 14. Rhuf. 13. 12. Phil. 4. 5. 2 Petr 3. 9, 11.
k Matt. 26. 41. Col. 4. 2. pen. 5. 8.
3 *gwresog parhaus.*
l Diar. 10. 12. Iago 5. 20.
m Rhuf. 12. 13. Heb. 13. 2.
n Phil. 2. 14.
o Rhuf. 12. 6.
p Matt. 25. 14. Luc 12. 42. 1 Cor. 4. 1, 2. Tit. 1. 7.
q 1 Cor. 12. 4. Eph. 4. 11.
r Rhuf. 12. 6, 7, 8. 1 Cor. 3. 10.
4 *oraclau.*
s Eph. 5. 20.
t 1 Tim. 6. 16.
u 1 Cor. 3. 13. pen. 1. 7.

Anno DOMINI Cylch 60.

profedigaeth i chwi, fel pe bai beth
dïeithr yn digwydd i chwi:
13 Eithr [x]llawenhêwch, yn gym-
maint a'ch bod [y]yn gyfrannogion o
ddïoddefiadau Crist; fel, pan ddat-
guddier ei ogoniant ef, y byddoch
yn llawen ac yn gorfoleddu.
14 [z]Os difenwir chwi er mwyn
enw Crist, gwŷn *eich* byd; oblegid
y mae Yspryd y gogoniant, ac *Ys-
pryd* Duw yn gorphwys arnoch:
ar eu rhan hwynt yn wir efe a
geblir, ond ar eich rhan chwi efe
a ogoneddir.
15 Eithr [a]na ddïoddefed neb o
honoch fel llofrudd, neu leidr, neu
ddrwg-weithredwr, neu fel un yn
ymyrraeth â matterion rhai eraill:
16 Eithr os fel Cristion, na fydded
gywilydd ganddo; ond gogonedded
Dduw yn hyn o ran.
17 Canys *daeth* yr amser [b]i dde-
chreu o'r farn o dŷ Dduw: ac [c]os
dechreu hi yn gyntaf arnom ni,
[d]beth *fydd* diwedd y rhai nid
ydynt yn [3]credu i efengyl Duw?
18 [e]Ac os braidd y mae y cyfiawn
yn gadwedig, pa le yr ymddengys
yr annuwiol a'r pechadur?
19 Am hynny y rhai hefyd sydd
yn dïoddef yn ol ewyllys Duw, [f]gor-
chymynant eu heneidiau *iddo ef,*
megis i Greawdwr ffyddlawn, gan
wneuthur yn dda.

PENNOD V.

1 Y mae yn annog yr henuriaid i borthi defaid Crist; 5 a'r ieuaingc i ufuddhâu: 8 a phawb i wylied, ac i fod yn sobr, ac yn ddïanwadal yn y ffydd; 9 ac i wrthwynebu y cythraul, y gwrthwynebwr creulawn.

YR henuriaid sydd yn eich plith,
attolwg iddynt yr ydwyf fi, yr
hwn wyf [a]gyd-henuriad, a [b]thyst o
ddïoddefiadau Crist, yr hwn hefyd
wyf [c]gyfrannog o'r gogoniant a
ddatguddir:
2 [d]Porthwch braidd Duw, [2]yr hwn
sydd yn eich plith, gan fwrw golwg
arnynt; nid trwy gymmell, eithr
yn ewyllysgar; [e]nid er mwyn budr-
elw, eithr o barodrwydd meddwl;

x Act. 5. 41. Iago 1. 2. y 2 Cor. 4. 10. Col. 1. 24. 2 Tim. 2. 12. Dat. 1. 9. z Matt. 5. 11. pen. 2. 20. a 3. 14. a pen. 2. 20. b Es. 10. 12. Jer. 25. 29. a 49. 12. Mal. 3. 5. c Luc 23. 31. d Luc 10. 12, 14. 3 *ufuddhâu.* e Diar. 11. 31. Luc 23. 31. f Ps. 31. 5. Luc 23. 46. 2 Tim. 1. 12. a Philem. 9. b Luc 24. 48. c Rhuf. 8. 17, 18. Dat. 1. 9. d Act. 20. 28. 2 *hyd y galloch.* e 1 Tim. 3. 3, 8. Tit. 1. 7.

3 Nid fel rhai [f]yn tra-arglwydd-
iaethu ar [g]etifeddiaeth *Duw,* ond
[h]gan fod yn esamplau i'r praidd.
4 A phan [i]ymddangoso y Pen-
bugail, chwi a gewch dderbyn an-
niflannedig [k]goron y gogoniant.
5 Yr un ffunud yr ieuaingc, bydd-
wch ostyngedig i'r henuriaid. A
byddwch [l]bawb yn ostyngedig i'ch
gilydd, ac ymdrwsiwch oddi fewn
â gostyngeiddrwydd: oblegid [m]y
mae Duw yn gwrthwynebu y beilch-
ion, ac yn rhoddi gras i'r rhai gos-
tyngedig.
6 [n]Ymddarostyngwch gan hynny
dan alluog law Duw, fel y'ch
dyrchafo mewn amser cyfaddas:
7 [o]Gan fwrw eich holl ofal arno
ef; canys y mae efe yn gofalu dros-
och chwi.
8 [p]Byddwch sobr, gwyliwch: o-
blegid y mae [q]eich gwrthwyneb-
wr diafol, megis llew rhuadwy, yn
rhodio oddi amgylch, gan geisio
y neb a allo ei lyngcu.
9 [r]Yr hwn gwrthwynebwch yn
gadarn yn y ffydd; gan wybod
fod yn cyflawni yr un blinderau
yn eich [3]brodyr y rhai sydd yn y
byd.
10 A Duw pob gras, yr hwn a'ch
galwodd chwi i'w dragywyddol o-
goniant [4]trwy Grist Iesu, wedi i
chwi ddïoddef [s]ychydig, [t]a'ch per-
ffeithio chwi, a'*ch* cadarnhao, a'*ch*
cryfhao, a'*ch* sefydlo.
11 [u]Iddo ef *y byddo y* gogoniant
a'*r* gallu yn oes oesoedd. Amen.
12 Gyd â Silfanus, brawd ffydd-
lawn i chwi, fel yr wyf yn tybied,
[x]yr ysgrifenais ar ychydig eiriau,
gan gynghori, a thystiolaethu mai
gwir ras Duw yw yr hwn yr ydych
yn sefyll ynddo.
13 Y mae yr *eglwys sydd* yn Ba-
bilon, yn gyd-etholedig *â chwi,* yn
eich annerch; a [y]Marc, fy mab i.
14 [z]Annerchwch eich gilydd â
chusan cariad. Tangnefedd i chwi
oll y rhai ydych yng Nghrist Iesu.
Amen.

Anno DOMINI Cylch 60.

f Matt. 20. 25, 26. 1 Cor. 3. 9. 2 Cor. 1. 24. g Ps. 33. 12. a 74. 2. h Phil. 3. 17. 2 Thess. 3. 9. 1 Tim. 4. 12. Tit. 2. 7. i Heb. 13. 20. k 1 Cor. 9. 25. l Rhuf. 12. 10. Eph. 5. 21. m Iago 4. 6. n Iago 4. 10. o Ps. 37. 5. a 55. 22. Matt. 6. 25. Phil. 4. 6. p Luc 21. 36. 1 Thess. 5. 6. pen. 4. 7. q Job 1. 7. a 2. 2. r Eph. 6. 11, 13. Iago 4. 7. 3 *brawdoliaeth yr hon sydd.* 4 *yng Nghrist Iesu.* s 2 Cor. 4. 17. pen. 1. 6. t Heb. 13. 21. u pen. 4. 11. Dat. 1. 6. x Heb. 13. 22. y Act. 12. 12, 25. z Rhuf. 16. 16. 1 Cor. 16. 20. 2 Cor. 13. 12. 1 Thess. 5. 26.

AIL EPISTOL CYFFREDINOL

PETR YR APOSTOL.

Anno DOMINI 66.

PENNOD I.

1 Y mae efe yn eu cadarnhâu mewn gobaith o gynnydd gras Duw; 5 ac yn eu hannog i wneuthur eu galwedigaeth yn sicr trwy ffydd a gweithredoedd. 12 Y mae yn ofalus i ddwyn hynny ar gôf iddynt, gan wybod fod ei farwolaeth ef ei hun yn agos. 16 Y mae yn eu rhybuddio hwy i fod yn ddïanwadal yn ffydd Crist, gwir Fab Duw, trwy dystiolaeth yr apostolion a welsant ei ogoniant ef, a thrwy dystiolaeth y Tad, a'r prophwydi.

SIMON Petr, gwasanaethwr ac
apostol Iesu Grist, at y rhai a
gawsant [a] gyffelyb werthfawr ffydd
a ninnau, trwy gyfiawnder ein Duw
[2] ni, a'n Hachubwr Iesu Grist:
2 [b] Gras i chwi a thangnefedd
a amlhâer, trwy adnabod Duw, a
Iesu ein Harglwydd ni,
3 Megis y rhoddes ei dduwiol allu
ef i ni bob peth *a berthyn* i fywyd
a duwioldeb, [c] trwy ei adnabod ef
yr hwn a'n galwodd ni [3] i ogoniant
a rhinwedd:
4 Trwy yr hyn y rhoddwyd i ni
addewidion mawr iawn a gwerthfawr;
fel trwy y rhai hyn y byddech
[d] gyfrannogion o'r duwiol anian,
[e] wedi dïangc oddi wrth y
llygredigaeth sydd yn y byd trwy
drachwant.
5 A hyn yma hefyd, gan roddi
cwbl ddiwydrwydd, chwanegwch
[4] at eich ffydd, rinwedd; ac [5] at
rinwedd, wybodaeth;
6 Ac [6] at wybodaeth, gymmedrolder;
ac [7] at gymmedrolder, amynedd;
ac [8] at amynedd, dduwioldeb;
7 Ac at dduwioldeb, garedigrwydd
brawdol; ac [f] at garedigrwydd
brawdol, gariad.
8 Canys os yw y pethau hyn gennych,
ac yn [9] aml hwynt, y maent
yn peri na *byddoch* na segur, [g] na
diffrwyth y'ngwybodaeth ein Harglwydd
Iesu Grist.
9 Oblegid yr hwn nid yw y rhai
hyn ganddo, [h] dall ydyw, heb weled
ym mhell, wedi gollwng dros gôf
ei lanhâu oddi wrth ei bechodau
gynt.
10 O herwydd paham yn hytrach,
frodyr, byddwch ddiwyd [i] i wneuthur
eich galwedigaeth a'ch etholedigaeth
yn sicr: canys, tra fyddoch
yn gwneuthur y pethau hyn,
ni lithrwch chwi ddim byth:
11 Canys felly yn helaeth y trefnir
i chwi fynediad i mewn i dragywyddol
deyrnas ein Harglwydd a'n
Hachubwr Iesu Grist.
12 O herwydd paham [k] nid esgeulusaf
eich coffâu bob amser am
y pethau hyn, er eich bod yn eu
gwybod, ac wedi eich sicrhâu yn
y gwirionedd presennol.
13 Eithr yr ydwyf yn tybied *fod*
yn iawn, tra fyddwyf yn [1] y tabernacl
hwn, [m] eich cyffrôi chwi, trwy
ddwyn ar gôf *i chwi;*
14 [n] Gan wybod y bydd i mi ar
frys roddi fy nhabernacl *hwn* heibio,
megis ag yr hysbysodd [o] ein
Harglwydd Iesu Grist i mi.
15 Ac mi a wnaf fy ngoreu hefyd
ar allu o honoch bob amser, ar
ol fy ymadawiad i, wneuthur coffa
am y pethau hyn.
16 Canys nid gan ddilyn [p] chwedlau
cyfrwys, yr hysbysasom i chwi
nerth a dyfodiad ein Harglwydd
Iesu Grist, eithr [q] wedi gweled ei
fawredd ef â'n llygaid.
17 Canys efe a dderbyniodd gan
Dduw Dad barch a gogoniant, pan
ddaeth y cyfryw lef atto oddi wrth
y mawr-ragorol Ogoniant, [r] Hwn yw
fy anwyl Fab i, yn yr hwn y'm
boddlonwyd.
18 A'r llef yma, yr hon a ddaeth
o'r nef, a glywsom ni, pan oeddym
gyd âg ef yn [s] y mynydd sanctaidd.
19 Ac y mae gennym air sicrach y
prophwydi; yr hwn da y gwnewch
fod yn dal arno, megis ar [t] ganwyll
yn llewyrchu mewn lle tywyll, hyd
oni wawrio y dydd, ac oni chodo
y [u] seren ddydd yn eich calonnau
chwi:
20 Gan wybod hyn yn gyntaf,
[x] nad oes un brophwydoliaeth o'r
ysgrythyr o ddehongliad priod.
21 Canys [y] nid trwy ewyllys dyn
y daeth [2] gynt brophwydoliaeth;
eithr dynion sanctaidd Duw a lefarasant
megis y cynhyrfwyd *hwy*
gan yr Ysbryd Glân.

Anno DOMINI 66.

[a] Rhuf. 1. 12. 2 Cor. 4. 13. Tit. 1. 4.
[2] *ac Achubwr.*
[b] 1 Petr 1. 2. Judas 2.
[c] Ioan 17. 3. 1 Petr 2. 9.
[3] *trwy.*
[d] 2 Cor. 3. 18. Eph. 4. 24. Heb. 12. 10. 1 Ioan 3. 2.
[e] pen. 2. 18, 20.
[4] *yn.*
[5] *mewn rhinwedd.*
[6] *mewn gwybodaeth.*
[7] *mewn cymmedrolder.*
[8] *mewn.*
[f] Gal. 6. 10. 1 Thess. 3. 12. a 5. 15.
[9] *helaeth.*
[g] Tit. 3. 14.
[h] Ioan 2. 9, 11.
[i] 1 Ioan 3. 19.
[k] Rhuf. 15. 14, 15. 1 Ioan 2. 21.
[1] 2 Cor. 5. 1.
[m] pen. 3. 1.
[n] Deut. 4. 21, 22. a 31. 14. 2 Tim. 4. 6.
[o] Ioan 21. 18, 19.
[p] 1 Cor. 1. 17. a 2. 1.
[q] Matt. 17. 1, 2. Ioan 1. 14. 1 Ioan 1. 1. a 4. 14.
[r] Matt. 3. 17. a 17. 5.
[s] Exod. 3. 5. Jos. 5. 15.
[t] Ps. 119. 105. Ioan 5. 35.
[u] Dat. 2. 28. a 22. 16.
[x] Rhuf. 12. 6.
[y] 2 Tim. 3. 16. 1 Petr 1. 11.
[2] *un amser.*

Anno DOMINI 66.

PENNOD II.

1 *Y mae yn prophwydo am athrawon ffeilsion; ac yn dangos eu hanwiredd a'u dïaledd hwy a'u dilynwyr:* 7 *oddi wrth y rhai y gwaredir y rhai duwiol, fel y gwaredwyd Lot o Sodom.* 10 *Y mae yn dangos yn helaethach gynheddfau y twyllwyr hynny, fel y galler eu hadnabod yn haws, a'u gochelyd.*

EITHR [a]bu gau-brophwydi hef-
yd ym mhlith y bobl, megis
ag [b]y bydd gau-athrawon yn eich
plith chwithau; y rhai yn ddirgel
a ddygant i mewn heresiau dinystr-
iol, a [c]chan wadu yr Arglwydd
[d]yr hwn a'u prynodd hwynt, ydynt
yn tynnu arnynt eu hunain ddin-
ystr buan.
2 A llawer a ganlynant eu [2]dis-
tryw hwynt, o herwydd y rhai y
ceblir ffordd y gwirionedd.
3 Ac [e]mewn cybydd-dod, trwy
chwedlau gwneuthur, y gwnant
farsiandïaeth o honoch; [f]barnedig-
aeth y rhai er ys talm nid yw seg-
ur, a'u colledigaeth hwy nid yw yn
hepian.
4 Canys [g]onid arbedodd Duw yr
angelion [h]a bechasent, eithr [i]*eu*
taflu *hwynt* i uffern, a'*u* rhoddi
i gadwynau tywyllwch, i'w cadw i
farnedigaeth;
5 Ac onid arbedodd efe yr hen
fyd, eithr [k]Nöe, pregethwr cyf-
iawnder, a gadwodd efe ar ei wyth-
fed, pan ddug efe y diluw ar fyd y
rhai anwir;
6 A [l]chan droi dinasoedd Sodom
a Gomorrah yn lludw, a'u [3]damn-
iodd *hwy* â dymchweliad, [m]gan *eu*
gosod yn esampl i'r rhai a fyddent
yn annuwiol;
7 Ac [n]a waredodd Lot gyfiawn,
yr hwn oedd mewn gofid trwy an-
niwair ymarweddiad yr anwiriaid:
8 (Canys y cyfiawn hwnnw yn
trigo yn eu mysg hwynt, [o]yn
gweled ac yn clywed, ydoedd yn
poeni ei enaid cyfiawn o ddydd i
ddydd trwy *eu* hanghyfreithlawn
weithredoedd *hwynt*:)
9 [p]Yr Arglwydd a fedr wared y
rhai duwiol rhag profedigaeth, a
chadw y rhai anghyfiawn i ddydd
y farn i'w poeni:
10 Ac yn bennaf [q]y rhai sydd yn
rhodio ar ol y cnawd mewn chwant
aflendid, ac yn dïystyru [4]llywodr-
aeth. Rhyfygus *ydynt*, cyndyn; nid
ydynt yn arswydo cablu urddas:
11 Lle nid yw yr [r]angelion, y rhai
sydd fwy mewn gallu a nerth, yn

a Deut. 13. 1. b Matt. 24. 11. Act. 20. 30. 1 Cor. 11. 19. 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1, 5. Judas 18. c Judas 4. d Heb. 10. 29. 2 Neu, *trythyllwch.* e 2 Cor. 12. 17, 18. 1 Tim. 6. 5. Tit. 1. 11. f Deut. 32. 35. g Job 4. 18. Judas 6. h Ioan 8. 44. 1 Ioan 3. 8. i Luc 8. 31. k Gen. 7. 1, 7, 23. 1 Petr 3. 20. l Gen. 19. 24. Judas 7. 3 *barnodd.* m Num. 26. 10. n Gen. 19. 16. o Ps. 119. 158. Ezec. 9. 4. p 1 Cor. 10. 13. q Judas 4, 7, 8, 10, 16. 4 *arglwyddiaeth.* r Judas 9.

rhoddi cablaidd farn yn eu herbyn
[5]hwynt ger bron yr Arglwydd.
12 Eithr y rhai hyn, [s]megis
anifeiliaid anrhesymmol anianol, y
rhai a wnaed i'w dal ac i'w difetha,
a gablant y pethau ni wyddant
oddi wrthynt, ac a ddifethir yn eu
llygredigaeth eu hunain;
13 Ac a dderbyniant gyflog ang-
hyfiawnder, a hwy yn cyfrif moeth-
au [6]beunydd yn hyfrydwch. [t]Brych-
au a meflau *ydynt*, yn ymddigrifo
yn eu twyll eu hunain, [u]gan wledda
gyd â chwi;
14 A llygaid ganddynt yn llawn
[7]godineb, ac heb fedru peidio â
phechod; yn llithio eneidiau an-
wadal: a chanddynt galon wedi
ymgynnefino â chybydd-dra; plant
y felldith:
15 Wedi gadael y ffordd uniawn,
hwy a aethant ar gyfeiliorn, gan
ganlyn ffordd [x]Balaam *mab* Bosor,
yr hwn a garodd wobr anghyf-
iawnder;
16 Ond efe a gafodd gerydd am
ei gamwedd: asen fud arferol â'r
iau, gan [8]ddywedyd â llef ddynol,
a waharddodd ynfydrwydd y pro-
phwyd.
17 [y]Y rhai hyn ydynt ffynhon-
nau diddwfr, cymmylau a yrrid
gan dymmestl; i'r rhai y mae
niwl tywyllwch y'nghadw yn dra-
gywydd.
18 Canys [z]gan ddywedyd chwydd-
edig *eiriau* gorwagedd, y maent
hwy, trwy chwantau y cnawd, *a*
thrythyllwch, yn llithio y rhai [a]a
ddïangasai [9]yn gwbl oddi wrth y
rhai sydd yn byw ar gyfeiliorn.
19 Gan addaw [b]rhyddid iddynt, a
hwythau eu hunain [c]yn wasanaeth-
wyr llygredigaeth: canys gan bwy
bynnag y gorchfygwyd neb, i hwn-
nw hefyd yr aeth efe yn gaeth.
20 Canys [d]os, wedi iddynt [e]ddï-
angc oddi wrth halogedigaeth y byd,
trwy adnabyddiaeth yr Arglwydd
a'r Achubwr Iesu Grist, y rhwystrir
hwy drachefn â'r pethau hyn, a'u
gorchfygu; aeth diwedd y rhai
hynny yn waeth na'u dechreuad.
21 Canys [f]gwell fuasai iddynt fod
heb adnabod ffordd cyfiawnder,
nag, wedi *ei* hadnabod, troi oddi
wrth y gorchymyn sanctaidd yr
hwn a draddodwyd iddynt.
22 Eithr digwyddodd iddynt yn
ol y wir ddïareb, [g]Y ci a ymchwel-
odd at ei chwydiad ei hun; a'r

Anno DOMINI 66.

5 *eu hunain.* s Jer. 12. 3. Judas 10. 6 Gr *yn y,* neu, *trwy y dydd.* t Judas 12. u 1 Cor. 11. 20, 21. 7 Gr. *o'r odinebwraig.* 8 *lefaru.* x Num. 22. 5, 23, 28. Judas 11. y Judas 12, 13. z Judas 16. a Act. 2. 40. 9 *dros ennyd.* b 1 Petr 2. 16. c Ioan 8. 34. Rhuf. 6. 16. d Matt. 12. 45. Heb. 6. 4. a 10. 26. e pen. 1. 4. f Luc 12. 47, 48. g Diar. 26. 11.

Anno DOMINI 66.

hwch wedi ei golchi, i'w hymdreiglfa yn y dom.

PENNOD III.

1 *Y mae yn eu sicrhâu hwy am ddyfodiad Crist i'r farn, yn erbyn y gwatwarwyr a ymresymmai yn y gwrthwyneb;* 8 *gan rybuddio y rhai duwiol i brysuro eu hedifeirwch, o ran hir-amynedd Duw.* 10 *Y mae yn dangos pa fodd y dinystrir y byd:* 11 *ac yn eu hannog i sancteiddrwydd buchedd, trwy ddisgwyl hynny:* 15 *a hefyd i feddwl, mai er mwyn eu hiachawdwriaeth hwynt y mae Duw yn ddïoddefgar, megis yr ysgrifenodd Paul attynt.*

YR ail epistol hwn, anwylyd, yr ydwyf yn awr yn ei ysgrifenu attoch; [2] yn yr hwn [a] yr ydwyf yn cyffrôi eich meddwl puraidd, trwy ddwyn ar gôf *i chwi:*

[2] *ym mhob un o'r ddau.*
[a] pen. 1. 13.

2 Fel y byddo cofus gennych y geiriau a rag-ddywedwyd gan y prophwydi sanctaidd, a'n gorchymyn ninnau, apostolion yr Arglwydd a'r Iachawdwr:

3 [b] Gan wybod hyn yn gyntaf, y daw yn y dyddiau diweddaf watwarwyr, yn rhodio yn ol eu chwantau eu hunain,

[b] 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. Judas 18.

4 Ac yn dywedyd, [c] Pa le y mae addewid ei ddyfodiad ef? canys er pan hunodd y tadau, y mae pob peth yn parhâu [3] fel *yr oeddynt* o ddechreuad y creadigaeth.

[c] Es. 5. 19. Jer. 17. 15. Ezec. 12. 22, 27.
[3] *fel hyn.*

5 Canys y mae hyn yn ddïarwybod iddynt o'u gwirfodd, mai [d] trwy air Duw yr oedd y nefoedd er ys talm, a'r ddaear [e] yn cyd-sefyll o'r dwfr a thrwy y dwfr.

[d] Gen. 1. 6, 9. Ps. 33. 6.
[e] Ps. 24. 2. a 136. 6. Col. 1. 17.

6 [f] O herwydd paham y byd a oedd y pryd hwnnw, wedi ei orchuddio â dwfr, a ddifethwyd.

[f] Gen. 7. 11.

7 Eithr [g] y nefoedd a'r ddaear *sydd* yr awrhon, ydynt trwy yr un gair wedi eu rhoddi i gadw [h] i dân, erbyn dydd y farn, a distryw yr anwir ddynion.

[g] ad. 10.
[h] 2 Thess. 1. 8.

8 Eithr yr un peth hwn na fydded yn ddïarwybod i chwi, anwylyd, [i] *fod* un dydd gyd â'r Arglwydd megis mil o flynyddoedd, a mil o flynyddoedd megis un dydd.

[i] Ps. 90. 4.

9 [k] Nid ydyw yr Arglwydd yn oedi ei addewid, fel y mae rhai yn cyfrif oed; ond [l] hir-ymarhous yw efe tu ag attom ni, [m] heb ewyllysio bod neb yn golledig, ond [n] dyfod o bawb i edifeirwch.

[k] Hab. 2. 3. Heb. 10. 37.
[l] Es. 30. 18.
[m] Ezec. 18. 23, 32. a 33. 11.
[n] Rhuf. 2. 4. 1 Tim. 2. 4.

10 Eithr [o] dydd yr Arglwydd a ddaw megis lleidr y nos; yn yr hwn [p] y nefoedd a ânt heibio gyd â thwrf, a'r [4] defnyddiau gan wir wres a doddant, a'r ddaear a'r gwaith *a fyddo* ynddi a losgir.

[o] Matt. 24. 43. 1 Thess. 5. 2. Dat. 3. 3. a 16. 15.
[p] Ps. 102. 26. Es. 51. 6. Matt. 24. 35. Rhuf. 8. 20. Dat. 20. 11. a 21. 1.
[4] *elementau.*

11 A chan fod yn rhaid i hyn i gyd ymollwng, pa ryw fath ddynion a ddylech chwi fod mewn sanctaidd ymarweddiad a duwioldeb,

12 Yn disgwyl ac yn [5] brysio at ddyfodiad dydd Duw, [6] yn yr hwn y nefoedd gan losgi a ymollyngant, a'r [7] defnyddiau gan wir wres a doddant?

[5] *prysuro dyfodiad.*
[6] *trwy yr.*
[7] *elementau.*

13 Eithr [q] nefoedd newydd, a daear newydd, yr ydym ni, yn ol ei addewid ef, yn eu disgwyl, yn y rhai y mae cyfiawnder yn cartrefu.

[q] Es. 65. 17. a 66. 22. Dat. 21. 1, 27.

14 O herwydd paham, anwylyd, gan eich bod yn disgwyl y pethau hyn, gwnewch eich goreu [r] ar eich cael ganddo ef mewn tangnefedd, yn ddifrycheulyd ac yn ddïargyhoedd.

[r] 1 Cor. 1. 8. a 15. 58. Phil. 1. 10. 1 Thess. 3. 13. a 5. 23.

15 A chyfrifwch [s] hir-amynedd ein Harglwydd yn iachawdwriaeth; megis ag yr ysgrifenodd ein hanwyl frawd Paul attoch chwi, yn ol y doethineb a rodded iddo ef;

[s] Rhuf. 2. 4. 1 Petr 3. 20. ad. 9.

16 Megis yn *ei* holl epistolau hefyd, [t] yn llefaru ynddynt am y pethau hyn: yn y rhai y mae rhyw bethau anhawdd eu deall, y rhai y mae yr annysgedig a'r anwastad yn eu gŵyrdroi, megis yr ysgrythyrau eraill, i'w dinystr eu hunain.

[t] Rhuf. 8. 19. 1 Cor. 15. 24. 1 Thess. 4. 15.

17 Chwychwi gan hynny, anwylyd, a [u] chwi yn gwybod *y pethau hyn* o'r blaen, ymgedwch rhag eich arwain ymaith trwy amryfusedd yr annuwiol, a chwympo o honoch oddi wrth eich sicrwydd eich hun.

[u] Marc 13. 23.

18 Eithr cynnyddwch mewn gras a gwybodaeth ein Harglwydd a'n Hiachawdwr Iesu Grist. Iddo ef *y byddo* gogoniant yr awrhon ac [8] yn dragywyddol. Amen.

[8] *hyd ddydd tragywyddoldeb.*

Anno DOMINI Gwedi 90.

EPISTOL CYNTAF CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

PENNOD I.

1 Y mae efe yn gosod allan berson Crist, yn yr hwn y mae i ni fywyd tragywyddol, trwy gymdeithas â Duw. 5 Rhaid i ni ymrôi i sancteiddrwydd buchedd, i dystiolaethu gwirionedd y gymdeithas honno, a'n ffydd: a hefyd i'n sicrhâu ein hunain o faddeuant pechodau, trwy farwolaeth Crist.

YR [a] hyn oedd o'r dechreuad, yr hyn a glywsom, yr hyn a welsom â'n llygaid, [b] yr hyn a edrychasom arno, ac [c] a deimlodd ein dwylaw am Air y bywyd;

2 (Canys y bywyd [d] a eglurhâwyd, ac ni a welsom, ac ydym yn tystiolaethu, ac yn mynegi i chwi y bywyd tragywyddol, [e] yr hwn oedd gyd â'r Tad, ac a eglurhâwyd i ni;)

3 Yr hyn a welsom ac a glywsom yr ydym yn ei fynegi i chwi, fel y caffoch chwithau hefyd gymdeithas gyd â ni: a'n cymdeithas ni yn wir *sydd* gyd â'r Tad, a chyd â'i Fab ef Iesu Grist.

4 A'r pethau hyn yr ydym yn eu hysgrifenu attoch, [f] fel y byddo eich llawenydd yn gyflawn.

5 [g] A hon yw y gennadwri a glywsom ganddo ef, ac yr ydym yn ei hadrodd i chwi; Mai [h] goleuni yw Duw, ac nad oes ynddo ddim tywyllwch.

6 [i] Os dywedwn fod i ni gymdeithas âg ef, a rhodio yn y tywyllwch, celwyddog ydym, ac nid ydym yn gwneuthur y gwirionedd:

7 Eithr os rhodiwn yn y goleuni, megis y mae efe yn y goleuni, y mae i ni gymdeithas â'n gilydd, a [k] gwaed Iesu Grist ei Fab ef, sydd yn ein glanhâu ni oddi wrth bob pechod.

8 [l] Os dywedwn nad oes ynom bechod, yr ydym yn ein twyllo ein hunain, a'r gwirionedd nid yw ynom.

9 [m] Os cyfaddefwn ein pechodau, ffyddlawn yw efe a chyfiawn, fel y maddeuo i ni ein pechodau, ac y'n glanhao oddi wrth bob anghyfiawnder.

10 Os dywedwn na phechasom, yr ydym yn ei wneuthur ef yn gelwyddog, a'i air ef nid yw ynom.

[a] Ioan 1. 1.
[b] Ioan 1. 14. 1 Petr 1. 16. pen. 4. 14.
[c] Luc 24. 39. Ioan 20. 27.
[d] 1 Tim. 3. 16.
[e] Ioan 1. 1, 2.
[f] 2 Ioan 12.
[g] pen. 3. 11.
[h] Ioan 1. 9. a 8. 12. a 9. 5. a 12. 35, 36.
[i] pen. 2. 4.
[k] 1 Cor. 6. 11. Heb. 9. 14. 1 Petr 1. 19. Dat. 1. 5.
[l] 1 Bren. 8. 46. 2 Chron. 6. 36. Diar. 20. 9. Preg. 7. 20. Iago 3. 2.
[m] Ps. 32. 5. Diar. 28. 13.

PENNOD II.

1 Y mae yn eu cysuro hwy yn erbyn pechodau o wendid. 3 Adnabod Duw yn iawn, yw cadw ei orchymynion ef, 9 a charu ein brodyr, 15 ac na roddom ein serch ar y byd. 18 Rhaid i ni ochelyd twyllwyr; 20 y rhai y mae y duwiol yn ddïogel oddi wrth eu twyll, trwy barhâu yn y ffydd, ac mewn sancteiddrwydd buchedd.

FY mhlant bychain, y pethau hyn yr wyf yn eu hysgrifenu attoch, fel na phechoch. Ac o phecha neb, [a] y mae i ni Eiriolwr gyd â'r Tad, Iesu Grist y Cyfiawn:

2 Ac [b] efe yw yr [2] iawn dros ein pechodau ni: ac nid dros yr eiddom ni yn unig, eithr [c] dros *bechodau* yr holl fyd.

3 Ac wrth hyn y gwyddom yr adwaenom ef, os cadwn ni ei orchymynion ef.

4 [d] Yr hwn sydd yn dywedyd, Mi a'i hadwaen ef, ac heb gadw ei orchymynion ef, celwyddog yw, a'r gwirionedd nid yw ynddo.

5 Eithr [e] yr hwn a gadwo ei air ef, yn wir [f] yn hwn y mae cariad Duw yn berffaith: [g] wrth hyn y gwyddom ein bod ynddo ef.

6 Yr hwn a ddywed ei fod yn aros ynddo ef, [h] a ddylai yntau felly rodio, megis ag y rhodiodd ef.

7 Y brodyr, [i] nid gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifenu attoch, eithr gorchymyn hen [k] yr hwn oedd gennych o'r dechreuad. Yr hen orchymyn yw y gair a glywsoch o'r dechreuad.

8 Trachefn, [l] gorchymyn newydd yr wyf yn ei ysgrifenu attoch, yr hyn sydd wir ynddo ef, ac ynoch chwithau: [m] oblegid y tywyllwch [3] a aeth heibio, [n] a'r gwir oleuni sydd yr awrhon yn tywynnu.

9 [o] Yr hwn a ddywed ei fod yn y goleuni, ac a gasao ei frawd, yn y tywyllwch y mae hyd y pryd hwn.

10 [p] Yr hwn sydd yn caru ei frawd, sydd yn aros yn y goleuni, ac [q] nid oes rhwystr ynddo.

11 Eithr yr hwn sydd yn casâu ei frawd, yn y tywyllwch y mae, ac [r] yn y tywyllwch y mae yn rhodio; ac ni ŵyr i ba le y mae yn myned,

Anno DOMINI Gwedi 90.

[a] Rhuf. 8. 34. 1 Tim. 2. 5. Heb. 7. 25. a 9. 24.
[b] Rhuf. 3. 25. 2 Cor. 5. 18. pen. 4. 10.
[2] *cymmod.*
[c] Ioan 4. 42. pen. 4. 14.
[d] pen. 1. 6. a 4.
[e] Ioan 14. 21, 23.
[f] pen. 4. 12.
[g] pen. 4. 13.
[h] Matt. 11. 29. Ioan 13. 15. 1 Petr 2. 21.
[i] 2 Ioan 5.
[k] pen. 3. 11. 2 Ioan 5.
[l] Ioan 13. 14.
[m] Rhuf. 13. 12. 1 Thess. 5. 5, 8.
[3] *sydd yn myned.*
[n] Ioan 1. 9. a 8. 12.
[o] 1 Cor. 13. 2. 2 Petr 1. 9. pen. 3. 14, 15.
[p] pen. 3. 14.
[q] 2 Petr 1. 10.
[r] Ioan 12. 35.

Anno DOMINI Gwedi 90.

oblegid y mae y tywyllwch wedi
dallu ei lygaid ef.
12 Ysgrifenu yr wyf attoch chwi,
blant bychain, oblegid [s]maddeu i
chwi eich pechodau er mwyn ei
enw ef.
13 Ysgrifenu yr wyf attoch chwi,
dadau, am adnabod o honoch yr
hwn sydd o'r dechreuad. Ysgrifenu
yr wyf attoch chwi, wŷr ieuaingc,
am orchfygu o honoch yr un drwg.
Ysgrifenu yr wyf attoch chwi, rai
bychain, am i chwi adnabod y Tad.
14 Ysgrifenais attoch chwi, dadau,
am adnabod o honoch yr hwn sydd
o'r dechreuad. Ysgrifenais attoch
chwi, wŷr ieuaingc, am [t]eich bod
yn gryfion, a bod gair Duw yn aros
ynoch, a gorchfygu o honoch yr
un drwg.
15 Na cherwch y byd, na'r peth-
au sydd yn y byd. [u]O châr neb y
byd, nid yw cariad y Tad ynddo ef.
16 Canys pob peth a'r sydd yn
y byd, *megis* chwant y cnawd, a
chwant y llygaid, a balchder y byw-
yd, nid yw o'r Tad, eithr o'r byd
y mae.
17 [x]A'r byd sydd yn myned heib-
io, a'i chwant hefyd: ond yr hwn
sydd yn gwneuthur ewyllys Duw,
sydd yn aros yn dragywydd.
18 *O* blant bychain, [y]yr awr ddiw-
eddaf ydyw: ac megis y clywsoch
[z]y daw anghrist, yr awrhon hefyd
y mae anghristiau lawer; wrth yr
hyn y gwyddom mai yr awr ddiw-
eddaf ydyw.
19 [a]Oddi wrthym ni yr aethant
hwy allan, eithr nid oeddynt o hon-
om ni: canys [b]pe buasent o honom
ni, hwy a arhosasent gyd â ni:
eithr *hyn a fu*, [c]fel yr eglurid nad
ydynt hwy oll o honom ni.
20 Eithr [d]y mae gennych chwi
enneiniad oddi wrth y Sanctaidd
hwnnw, a [e]chwi a wyddoch bob
peth.
21 Ni ysgrifenais attoch oblegid
na wyddech y gwirionedd, eithr o-
blegid eich bod yn ei wybod, ac
nad oes un celwydd o'r gwirionedd.
22 [f]Pwy yw y celwyddog, ond yr
hwn sydd yn gwadu nad Iesu yw y
Crist? Efe yw yr anghrist, yr hwn
sydd yn gwadu y Tad a'r Mab.
23 [g]Pob un a'r sydd yn gwadu
y Mab, nid oes ganddo y Tad
chwaith: [*ond*] [h]*yr hwn sydd yn
cyffesu y Mab, y mae y Tad gan-
ddo hefyd.*

s Luc 24. 47. Act. 4. 12. a 13. 38.
t Eph. 6. 10.
u Matt. 6. 24. Iago 4. 4.
x 1 Cor. 7. 31. Iago 1. 10.
y Heb. 1. 2.
z 2 Thess. 2. 3, &c. pen. 4. 3.
a Deut. 23. 13. Ps. 41. 9. Act. 20. 30.
b Matt. 24. 24. Ioan 6. 37. a 10. 28, 29.
c 1 Cor. 11. 19.
d 2 Cor. 1. 21. Heb. 1. 9.
e Ioan 10. 4, 5. a 14. 26. a 16. 13. ad. 27.
f pen. 4. 3. 2 Ioan 7.
g Ioan 15. 23. 2 Ioan 9.
h Ioan 14. 7, 9, 10. pen. 4. 15.

24 Arhosed gan hynny ynoch
chwi [i]yr hyn a glywsoch o'r de-
chreuad. Od erys ynoch yr hyn
a glywsoch o'r dechreuad, chwithau
hefyd a gewch aros yn y Mab ac
yn y Tad.
25 A hon yw yr addewid a add-
awodd efe i ni, *sef* bywyd tragy-
wyddol.
26 Y pethau hyn a ysgrifenais
attoch ynghylch y rhai sydd yn
eich hudo.
27 Ond y mae yr [k]enneiniad a
dderbyniasoch ganddo ef, yn aros
ynoch chwi, ac [l]nid oes arnoch eis-
ieu dysgu o neb chwi: eithr fel y
mae yr un enneiniad [m]yn eich dysgu
chwi am bob peth, a gwir yw,
ac nid yw gelwydd; ac megis
y'ch dysgodd chwi, yr arhoswch
[3]ynddo.
28 Ac yr awrhon, blant bychain,
arhoswch ynddo; fel, [n]pan ym-
ddangoso efe, y byddo hyder gen-
nym, ac [4]na chywilyddiom ger ei
fron ef yn ei ddyfodiad.
29 Os gwyddoch ei fod ef yn gyf-
iawn, [5]chwi a wyddoch fod [o]pob un
a'r sydd yn gwneuthur cyfiawnder,
wedi ei eni o hono ef.

PENNOD III.

1 *Y mae yn dangos rhagorol gariad Duw tu ag
attom ni, yn ein gwneuthur yn blant iddo
ei hun; 3 ac am hynny y byddai raid i
ninnau fod yn ufudd i gadw ei orchymyn-
ion, 11 a charu bawb ein gilydd fel brodyr.*

GWELWCH pa fath gariad a
roes y Tad [2]arnom, fel [a]y'n
gelwid yn feibion i Dduw: oblegid
hyn nid edwyn y byd chwi, [b]obleg-
id nad adnabu efe ef.
2 Anwylyd, [c]yr awrhon meibion i
Dduw ydym, ac [d]nid amlygwyd et-
to beth a fyddwn: eithr ni a wydd-
om, pan ymddangoso efe, [e]y byddwn
gyffelyb iddo; oblegid [f]ni a gawn
ei weled ef megis ag y mae.
3 Ac y mae pob un sydd ganddo
y gobaith hwn ynddo ef, yn ei
buro ei hun, megis y mae yntau
yn bur.
4 Pob un a'r sydd yn gwneuthur
pechod, sydd hefyd yn gwneuthur
anghyfraith: [3]oblegid [g]anghyfraith
yw pechod.
5 A chwi a wyddoch [h]ymddangos
o hono ef, fel y dileai ein pech-
odau ni: ac [i]ynddo ef nid oes
pechod.
6 Pob un a'r sydd yn aros ynddo
ef, nid yw yn pechu: [k]pob un a'r

Anno DOMINI Gwedi 90.

i 2 Ioan 6.
k ad. 20.
l Jer. 31. 33, 34. Heb. 8. 10, 11.
m Ioan 14. 26. a 16. 13.
3 *ynddo ef.*
n pen. 3. 2.
4 *na'n cywilyddier ganddo.*
5 *gwybyddwch.*
o pen. 3. 7, 10.
2 *i ni.*
a Ioan 1. 12.
b Ioan 15. 18, 19. a 16. 3. a 17. 25.
c Es. 56. 5. Rhuf. 8. 15. Gal. 3. 26. a 4. 6.
d Rhuf. 8. 18. 2 Cor. 4. 17.
e Rhuf. 8. 29. 1 Cor. 15. 49. Phil. 3. 21. Col. 3. 4.
f Ps. 16. 11. 1 Cor. 13. 12. 2 Cor. 5. 7.
3 *ac.*
g Rhuf. 4. 15. pen. 5. 17.
h Es. 53. 6, &c. 1 Tim. 1. 15.
i 2 Cor. 5. 21. Heb. 9. 28. 1 Petr 2. 22.
k pen. 2. 4. a 4. 8. 3 Ioan 11.

Anno DOMINI Gwedi 90.

sydd yn pechu, nis gwelodd ef, ac
nis adnabu ef.
7 O blant bychain, na thwylled neb
chwi: [l]yr hwn sydd yn gwneuthur
cyfiawnder, sydd gyfiawn, megis y
mae yntau yn gyfiawn.
8 [m]Yr hwn sydd yn gwneuthur
pechod, o ddiafol y mae; canys y
mae diafol yn pechu o'r dechreu-
ad. I hyn yr ymddangosodd Mab
Duw, fel y dattodai weithredoedd
diafol.
9 [n]Pob un a aned o Dduw, nid
yw yn gwneuthur pechod; oblegid
[o]y mae ei had ef yn aros ynddo
ef: ac ni all efe bechu, am ei eni
ef o Dduw.
10 Yn hyn y mae yn amlwg plant
Duw, a phlant diafol: Pob un a'r
sydd heb wneuthur cyfiawnder, nid
yw o Dduw, [p]na'r hwn nid yw yn
caru ei frawd.
11 Oblegid [q][4]hon yw y gennad-
wri a glywsoch o'r dechreuad; [r]bod
i ni garu ein gilydd.
12 Nid fel [s]Cain, *yr hwn* oedd
o'r drwg, ac a laddodd ei frawd.
A phaham y lladdodd ef? Oblegid
bod ei weithredoedd ef yn ddrwg,
a'r eiddo ei frawd yn dda.
13 Na ryfeddwch, fy mrodyr, os
[t]yw y byd yn eich casâu chwi.
14 [u]Nyni a wyddom ddarfod ein
symmud ni o farwolaeth i fywyd,
oblegid ein bod yn caru y brodyr.
[x]Yr hwn nid yw yn caru *ei* frawd,
y mae yn aros ym marwolaeth.
15 [y]Pob un a'r sydd yn casâu ei
frawd, lleiddiad dyn yw: a chwi
a wyddoch nad oes i [z]un lleidd-
iad dyn fywyd tragywyddol yn aros
ynddo.
16 [a]Yn hyn yr adnabuom gariad
Duw, oblegid dodi o hono ef ei
einioes drosom ni: a ninnau a
ddylem ddodi *ein* heinioes dros y
brodyr.
17 Eithr [b]yr hwn sydd ganddo
ddâ y byd hwn, ac a welo ei frawd
mewn eisieu, ac a gauo ei [5]dosturi
oddi wrtho, [c]pa fodd y mae cariad
Duw yn aros ynddo ef?
18 Fy mhlant bychain, [d]na charwn
ar air, nac ar dafod *yn unig,* eithr
mewn gweithred a gwirionedd.
19 Ac [6]wrth hyn y gwyddom ein
[e]bod o'r gwirionedd, ac y [7]sicr-
hâwn ein calonnau ger ei fron ef.
20 Oblegid os ein calon a'n con-
demnia, mwy yw Duw na'n calon,
ac efe a ŵyr bob peth.

[l] pen. 2. 29.
[m] Matt. 13. 38. Ioan 8. 44.
[n] pen. 5. 18.
[o] 1 Petr 1. 23.
[p] pen. 4. 8.
[q] pen. 1. 5. a 2. 7.
[4] *hwn yw y gorchymyn.*
[r] Ioan 13. 34. a 15. 12. ad. 23.
[s] Gen. 4. 8. Judas 11.
[t] Ioan 15. 18.
[u] pen. 2. 10.
[x] pen. 2. 9, 11.
[y] Matt. 5. 21, 22.
[z] Gal. 5. 21.
[a] Ioan 3. 16. a 15. 13. Rhuf. 5. 8. Eph. 5. 2. pen. 4. 9.
[b] Deut. 15. 7. Luc 3. 11.
[5] *ymysgaroedd.*
[c] pen. 4. 20.
[d] Ezec. 33. 31. Rhuf. 12. 9. Eph. 4. 15. Iago 2. 15.
[6] *yn.*
[e] Ioan 18. 37. pen. 1. 8.
[7] Gr. *perswadiwn.*

21 Anwylyd, os ein calon ni'n
condemnia, [f]y mae gennym hyder
ar Dduw.
22 A [g]pha beth bynnag a ofynom,
yr ydym yn ei dderbyn ganddo ef;
oblegid ein bod yn cadw ei orchy-
mynion ef, ac yn gwneuthur y
pethau sydd yn rhyngu bodd yn
ei olwg ef.
23 A [h]hwn yw ei orchymyn ef;
Gredu o honom [8]yn enw ei Fab ef
Iesu Grist, a [i]charu ein gilydd,
megis y rhoes efe orchymyn i ni.
24 [k]A'r hwn sydd yn cadw ei
orchymynion ef, sydd yn trigo yn-
ddo ef, ac yntau ynddo yntau. Ac
[l][9]wrth hyn y gwyddom ei fod ef
yn aros ynom, *sef* o'r Yspryd a
roddes efe i ni.

PENNOD IV.

1 Y mae yn eu rhybuddio hwynt na wnaent goel ar bob athraw sydd yn ymffrostio o'r Yspryd, eithr eu profi hwy yn hytrach trwy reolau y ffydd gatholig. 7 Ac y mae trwy amryw resymmau yn eu hannog i gariad brawdol.

ANWYLYD, [a]na chredwch bob
yspryd, eithr [b]profwch yr ys-
prydion ai o Dduw y maent: o-
blegid [c]y mae gau-brophwydi lawer
wedi myned allan i'r byd.
2 [2]Wrth hyn adnabyddwch Ys-
pryd Duw: [d]Pob yspryd a'r sydd
yn cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y
cnawd, o Dduw y mae.
3 A [e]phob yspryd a'r nid yw yn
cyffesu ddyfod Iesu Grist yn y
cnawd, nid yw o Dduw: eithr hwn
yw *yspryd* anghrist, yr hwn y clyw-
soch ei fod yn dyfod, [f]a'r awrhon
y mae *efe* yn y byd eisoes.
4 Chwychwi ydych o Dduw, blant
bychain, ac a'u gorchfygasoch hwy:
oblegid mwy yw yr hwn sydd yn-
och chwi na'r [g]hwn sydd yn y byd.
5 [h]Hwynt-hwy, o'r byd y maent:
am hynny y llefarant am y byd, [i]a'r
byd a wrendy arnynt.
6 Nyni o Dduw yr ydym. [k]Yr hwn
sydd yn adnabod Duw, sydd yn ein
gwrandaw ni: yr hwn nid yw o
Dduw, nid yw yn ein gwrandaw ni.
[l]Wrth hyn yr adwaenom yspryd y
gwirionedd, ac yspryd y cyfeiliorni.
7 Anwylyd, carwn ein gilydd:
oblegid cariad, o Dduw y mae; a
phob un a'r sydd yn caru, o Dduw
y ganwyd ef, ac y mae efe yn ad-
nabod Duw.
8 Yr hwn nid yw yn caru, [m]nid
adnabu Dduw: oblegid [n]Duw, car-
iad yw.

Anno DOMINI Gwedi 90.

[f] Heb. 10. 22. pen. 4. 17.
[g] Matt. 7. 8. Ioan 14. 13. a 15. 7. a 16. 23. Iago 5. 16. pen. 5. 14.
[h] Ioan 6. 29. a 17. 3.
[8] *i.*
[i] ad. 11. pen. 4. 21.
[k] Ioan 14. 23. a 15. 10. pen. 4. 12.
[l] Rhuf. 8. 9. pen. 4. 13.
[9] *yn.*
[a] Jer. 29. 8. Matt. 24. 4.
[b] 1 Thess. 5. 21. Dat. 2. 2.
[c] Matt. 24. 5, 24. 1 Tim. 4. 1. 2 Petr 2. 1. 2 Ioan 7.
[2] *Yn.*
[d] 1 Cor. 12. 3. pen. 5. 1.
[e] pen. 2. 22. 2 Ioan 7.
[f] 2 Thess. 2. 7. pen. 2. 18, 22.
[g] Ioan 12. 31. 1 Cor. 2. 12. Eph. 2. 2. a 6. 12.
[h] Ioan 3. 31.
[i] Ioan 15. 19.
[k] Ioan 8. 47. a 10. 27. 1 Cor. 14. 37. 2 Cor. 10. 7.
[l] Es. 8. 20. Ioan 14. 17.
[m] pen. 2. 4. a 3. 6.
[n] ad. 16.

Anno DOMINI Gwedi 90.
[o] Ioan 3. 16. pen. 3. 16.
[p] Ioan 15. 16. Rhuf. 5. 8, 10.
[q] pen. 2. 2.
[3] *gymmod.*
[r] Matt. 18. 33. Ioan 15. 12, 13.
[s] Ioan 1. 18. 1 Tim. 6. 16.
[t] pen. 2. 5. ad. 18.
[4] *Yn.*
[u] pen. 3. 24.
[x] pen. 1. 1.
[5] *ynom ni.*
[y] ad. 8.
[z] ad. 12.
[6] Gr. *cariad gyd â nyni.*
[a] Iago 2. 13. pen. 2. 28. a 3. 19, 21.
[b] pen. 2. 4. a 3. 17.
[c] Matt. 22. 37, 39. Ioan 13. 34. a 15. 12. pen. 3. 11, 23.

9 [o]Yn hyn yr eglurwyd cariad
Duw tu ag attom ni, oblegid dan-
fon o Dduw ei unig-anedig Fab i'r
byd, fel y byddem fyw trwyddo ef.
10 Yn hyn y mae cariad; [p]nid
am i ni garu Duw, ond am iddo
ef ein caru ni, ac anfon ei Fab [q]*i
fod* yn [3]iawn dros ein pechodau.
11 Anwylyd, [r]os felly y carodd
Duw ni, ninnau hefyd a ddylem
garu ein gilydd.
12 [s]Ni welodd neb Dduw erioed.
Os carwn ni ein gilydd, y mae Duw
yn trigo ynom, ac [t]y mae ei gariad
ef yn berffaith ynom.
13 [4][u]Wrth hyn y gwyddom ein
bod yn trigo ynddo ef, ac yntau
ynom ninnau, am ddarfod iddo
roddi i ni o'i Yspryd.
14 A [x]ninnau a welsom, ac ydym
yn tystiolaethu, ddarfod i'r Tad
ddanfon y Mab *i fod* yn Iachawd-
wr i'r byd.
15 Pwy bynnag a gyffeso fod Iesu
yn Fab Duw, y mae Duw yn aros
ynddo ef, ac yntau yn Nuw.
16 A nyni a adnabuom ac a gred-
asom y cariad sydd gan Dduw [5]tu
ag attom ni. [y]Duw, cariad yw:
[z]a'r hwn sydd yn aros mewn car-
iad, sydd yn aros yn Nuw, a Duw
ynddo yntau.
17 Yn hyn y perffeithiwyd [6]ein
cariad ni, fel [a]y caffom hyder ddydd
y farn: oblegid megis ag y mae
efe, yr ydym ninnau hefyd yn y
byd hwn.
18 Nid oes ofn mewn cariad; eithr
y mae perffaith gariad yn bwrw all-
an ofn: oblegid y mae i ofn boen-
edigaeth. *A'r* hwn sydd yn ofni,
ni pherffeithiwyd mewn cariad.
19 Yr ydym ni yn ei garu ef, am
iddo ef yn gyntaf ein caru ni.
20 [b]Os dywed neb, Yr wyf yn
caru Duw, ac efe yn casâu ei frawd,
celwyddog yw: canys yr hwn nid
yw yn caru ei frawd yr hwn a wel-
odd, pa fodd y gall efe garu Duw
yr hwn nis gwelodd?
21 A'r [c]gorchymyn hwn sydd gen-
nym oddi wrtho ef; Bod i'r hwn
sydd yn caru Duw, garu ei frawd
hefyd.

PENNOD V.

1 Y neb sydd yn caru Duw sydd yn caru ei blant ef hefyd, ac yn cadw ei orchymynion ef, 3 y rhai sydd ysgafn, ac nid trymion, i'r ffyddloniaid. 9 Y mae Iesu yn Fab Duw, ac yn abl i'n hachub ni; 14 ac i wrandaw ein gweddïau, y rhai yr ydym yn eu gwneuthur drosom ein hunain, a thros eraill.

[a]POB un a'r sydd yn credu mai
[b]Iesu yw y Crist, o Dduw y
[c]ganed ef: a phob un a'r sydd yn
caru yr hwn a genhedlodd, sydd yn
caru hefyd yr hwn a genhedlwyd
o hono.
2 Yn [d]hyn y gwyddom ein bod
yn caru plant Duw, pan fyddom
yn caru Duw, ac yn cadw ei orchy-
mynion ef.
3 Canys hyn yw cariad Duw; bod
i ni gadw ei orchymynion: [e]a'i or-
chymynion ef nid ydynt drymion.
4 Oblegid [f]beth bynnag a aned
o Dduw, y mae yn gorchfygu y
byd: a hon yw yr oruchafiaeth
sydd yn gorchfygu y byd, *sef* ein
ffydd ni.
5 Pwy yw yr hwn sydd yn gorch-
fygu y byd, ond [g]yr hwn sydd yn
credu mai Iesu yw Mab Duw?
6 Dyma yr hwn a ddaeth trwy
ddwfr a gwaed, *sef* Iesu Grist; nid
trwy ddwfr yn unig, ond trwy ddwfr
a gwaed. A'r Yspryd yw yr hwn
sydd yn tystiolaethu, oblegid yr
Yspryd sydd wirionedd.
7 Oblegid y mae tri yn tystiol-
aethu yn y nef; y Tad, [h]y Gair,
a'r Yspryd Glân: a'r tri hyn un
ydynt.
8 Ac y mae tri yn tystiolaethu
ar y ddaear; yr yspryd, y dwfr, a'r
gwaed: a'r tri hyn, yn un y maent
yn cyttuno.
9 Os [i]tystiolaeth dynion yr ydym
yn ei derbyn, y mae tystiolaeth
Duw yn fwy: canys hyn yw tystiol-
aeth Duw, yr hon a dystiolaethodd
efe am ei Fab.
10 Yr hwn sydd yn credu ym Mab
Duw, [k]sydd ganddo y dystiolaeth
ynddo ei hun: yr hwn nid yw yn
credu yn Nuw, [l]a'i gwnaeth ef yn
gelwyddog, oblegid na chredodd y
dystiolaeth a dystiolaethodd Duw
am ei Fab.
11 A hon yw y dystiolaeth; roddi
o Dduw i ni fywyd tragywyddol:
[m]a'r bywyd hwn sydd yn ei Fab ef.
12 [n]Yr hwn y mae y Mab ganddo,
y mae y bywyd ganddo; *a'r* hwn
nid yw ganddo Fab Duw, nid oes
ganddo fywyd.
13 [o]Y pethau hyn a ysgrifenais
attoch chwi, y rhai ydych yn credu
yn enw Mab Duw; fel y gwypoch
fod i chwi fywyd tragywyddol, ac
fel y credoch yn enw Mab Duw.
14 A hyn yw yr hyfder sydd gen-
nym [2]tu ag atto ef; ei fod ef yn

Anno DOMINI Gwedi 90.
[a] Ioan 1. 12.
[b] pen. 2. 22, 23. a 4. 2, 15.
[c] Ioan 1. 13.
[d] Ioan 14. 15, 21, 23. 2 Ioan 6.
[e] Matt. 11. 30.
[f] pen. 3. 9. a 4. 4.
[g] 1 Cor. 15. 57. pen. 4. 15.
[h] Ioan 1. 1.
[i] Ioan 8. 17, 18.
[k] Rhuf. 8. 16. Gal. 4. 6.
[l] Ioan 3. 33. a 5. 38.
[m] Ioan 1. 4.
[n] Ioan 3. 36. a 5. 24.
[o] Ioan 20. 31.
[2] *ynddo ef.*

Anno DOMINI Gwedi 90.

ein gwrandaw ni, [p] os gofynwn ddim
yn ol ei ewyllys ef.
15 Ac os gwyddom ei fod ef yn
ein gwrandaw ni, pa *beth* bynnag
a ddeisyfom, ni a wyddom ein bod
yn cael y deisyfiadau a ddeisyfas-
om ganddo.
16 Os gwel neb ei frawd yn pechu
pechod nid *yw* i farwolaeth, efe a
ddeisyf, ac [q] efe a rydd iddo fywyd,
i'r rhai sydd yn pechu nid i farw-
olaeth. [r] Y mae pechod i farwol-
aeth: nid am hwnnw yr wyf yn
dywedyd ar ddeisyf o hono.
17 [s] Pob anghyfiawnder, pechod
yw: ac y mae pechod nid *yw* i
farwolaeth.
18 Ni a wyddom nad yw y [t] neb
a aned o Dduw, yn pechu; eithr y
mae yr hwn a aned o Dduw, yn ei
gadw ei hun, a'r drwg hwnnw nid
yw yn cyffwrdd âg ef.
19 Ni a wyddom ein bod o Dduw,
ac y mae yr holl fyd yn gorwedd
mewn drygioni.
20 Ac a wyddom ddyfod Mab
Duw, ac efe [u] a roes i ni feddwl, fel
yr adnabyddom yr hwn sydd gywir;
ac yr ydym yn y Cywir hwnnw, *sef*
yn ei Fab ef Iesu Grist. [x] Hwn
yw y gwir Dduw, a'r bywyd tra-
gywyddol.
21 *Y* plant bychain, [y] ymgedwch
oddi wrth eilunod. Amen.

[p] pen. 3. 22.
[q] Iago 5. 14, 15.
[r] Matt. 12. 31, 32. Marc 3. 29. Heb. 6. 4. a 10. 26.
[s] pen. 3. 4.
[t] 1 Petr 1. 23. pen. 3. 9.
[u] Luc 24. 45.
[x] Es. 9. 6. a 44. 6. a 54. 5. Ioan 20. 28. Rhuf. 9. 5. 1 Tim. 3. 16. Tit. 2. 13.
[y] 1 Cor. 10. 14.

AIL EPISTOL CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

Anno DOMINI Gwedi 90.

1 Y mae efe yn annog rhyw arglwyddes urddasol a'i phlant i barhâu mewn cariad a ffydd Crist, 8 rhag iddynt golli gwobr eu proffes o'r blaen: 10 ac na byddai iddynt a wnelent â'r twyllwyr nid oeddynt yn dysgu gwir athrawiaeth Crist Iesu.

YR henuriad at yr etholedig ar-
glwyddes a'i phlant, [a] y rhai
yr wyf fi yn eu caru yn y gwir-
ionedd; ac nid myfi yn unig, ond
pawb hefyd a adnabuant y gwir-
ionedd;
2 Er mwyn y gwirionedd, yr hwn
sydd yn aros ynom ni, ac a fydd
gyd â ni yn dragywydd.
3 [2] Bydded gyd â chwi ras, tru-
garedd, *a* thangnefedd, oddi wrth
Dduw Dad, ac oddi wrth yr Ar-
glwydd Iesu Grist, Mab y Tad,
mewn gwirionedd a chariad.
4 Bu lawen iawn gennyf i mi gael
o'th blant di *rai* [b] yn rhodio mewn
gwirionedd, fel y derbyniasom or-
chymyn gan y Tad.
5 Ac yn awr yr wyf yn attolwg i
ti, arglwyddes, [c] nid fel *un* yn ys-
grifenu gorchymyn newydd i ti,
eithr yr hwn oedd gennym o'r de-
chreuad, [d] garu o honom ein gilydd.
6 A [e] hyn yw y cariad; bod i
ni rodio yn ol ei orchymynion ef.
Hwn yw y gorchymyn; [f] Megis y
clywsoch o'r dechreuad, fod i chwi
rodio ynddo.
7 Oblegid y mae twyllwyr [g] lawer
wedi dyfod i mewn i'r byd, [h] y rhai
nid ydynt yn cyffesu ddyfod Iesu
Grist yn y cnawd. [i] Hwn yw y
twyllwr a'r anghrist.
8 Edrychwch arnoch eich hunain,
[k] fel na chollom y pethau a [3] wnaeth-
om, ond bod i ni dderbyn llawn
wobr.
9 [l] Pob un a'r sydd yn troseddu,
ac heb aros yn nysgeidiaeth Crist,
nid yw Duw ganddo ef. Yr hwn
sydd yn aros yn nysgeidiaeth Crist,
hwnnw y mae y Tad a'r Mab gan-
ddo.
10 Od oes neb yn dyfod attoch,
ac heb ddwyn y ddysgeidiaeth
hon, na dderbyniwch ef i dŷ, ac
[m] na ddywedwch, Duw yn rhwydd,
wrtho:
11 Canys yr hwn sydd yn dywed-
yd wrtho, Duw yn rhwydd, sydd
gyfrannog o'i weithredoedd drwg
ef.
12 [n] Er bod gennyf lawer o bethau
i'w hysgrifenu attoch, nid oeddwn
yn ewyllysio *ysgrifenu* â phapur
ac ingc: eithr gobeithio yr ydwyf
ddyfod attoch, a llefaru [4] wyneb yn
wyneb, [o] fel y byddo ein llawenydd
yn gyflawn.
13 Y mae plant dy chwaer ethol-
edig yn dy annerch. Amen.

[a] 1 Ioan 3. 18. 3 Ioan 1. ad. 3.
[2] Gr. *Gras a fydd gyd â chwi.*
[b] 3 Ioan 3.
[c] 1 Ioan 2. 7, 8. a 3. 11.
[d] Ioan 13. 34. a 15. 12. Eph. 5. 2. 1 Petr 4. 8. 1 Ioan 3. 23.
[e] Ioan 15. 10. 1 Ioan 5. 3.
[f] 1 Ioan 2. 24.
[g] 1 Ioan 4. 1.
[h] 1 Ioan 4. 2, 3.
[i] 1 Ioan 2. 22. a 4. 3.
[k] Gal. 3. 4. Heb. 10. 22.
[3] *ennillasom.*
[l] 1 Ioan 2. 23.
[m] Rhuf. 16. 17. 1 Cor. 5. 11. a 16. 22. Gal. 1. 8, 9. 2 Tim. 3. 5. Tit. 3. 10.
[n] 3 Ioan 13.
[4] Gr. *enau wrth enau.*
[o] Ioan 17. 13. 1 Ioan 1. 4.

TRYDYDD EPISTOL CYFFREDINOL

IOAN YR APOSTOL.

Anno DOMINI Gwedi 90.

1 Y mae efe yn canmol Gaius am ei dduwioldeb, 5 ac am groesawu pregethwyr. 9 Y mae yn achwyn rhag angharedigrwydd ac uchder Diotrephes, 11 yr hwn ni ddylid dilyn ei ddrwg esampl. 12 Y mae yn rhoi canmoliaeth mawr i Demetrius.

YR henuriad at yr anwyl Gaius,
[a] 2 Ioan 1. — [a]yr hwn yr wyf yn ei garu
[2] Neu, *yn gywir.* — [2]mewn gwirionedd.
2 *Yr* anwylyd, yr ydwyf yn bennaf
[3] *gweddïo.* — dim yn [3]dymuno dy fod yn llwyddo
ac yn iach, fel y mae dy enaid yn
llwyddo.
3 Canys mi a lawenychais yn
fawr, pan ddaeth y brodyr, a thyst-
iolaethu am dy wirionedd di, megis
[b] 2 Ioan 4. — ag [b]yr ydwyt yn rhodio mewn
gwirionedd.
4 Mwy llawenydd na hyn nid oes
[c] 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. — gennyf, sef cael clywed bod [c]fy
mhlant yn rhodio mewn gwirionedd.
5 *Yr* anwylyd, yr ydwyt yn gwneuth-
ur yn ffyddlawn yr hyn yr ydwyt yn
ei wneuthur tu ag at y brodyr, a
thu ag at ddïeithriaid;
6 Y rhai a dystiolaethasant am dy
gariad di ger bron yr eglwys: y
rhai os hebryngi fel y gweddai i
Dduw, da y gwnei.
7 Canys er mwyn ei enw yr aeth-
ant allan, heb gymmeryd dim gan
y Cenhedloedd.
8 Ni a ddylem gan hynny dderbyn
[4] *gyd-weithwyr.* — y cyfryw rai, fel y byddom [4]gyd-
gynnorthwywyr i'r gwirionedd.
9 Mi a ysgrifenais at yr eglwys:
eithr Diotrephes, yr hwn sydd yn
chwennych y blaen yn eu plith
hwy, ni dderbyn ddim o honom.
10 O herwydd hyn, os deuaf, mi
a ddygaf ar gôf ei weithredoedd y
mae efe yn eu gwneuthur, gan wag-
siarad i'n herbyn â geiriau drygion-
us: ac heb fod yn foddlawn ar
hynny, nid yw efe ei hun yn der-
byn y brodyr; a'r rhai sydd yn
ewyllysio, y mae yn eu gwahardd,
ac yn *eu* bwrw allan o'r eglwys.
11 Anwylyd, [d]na ddilyn yr hyn — [d] Ps. 37. 27. Es. 1. 16. 1 Petr 3. 11.
sydd ddrwg, ond yr hyn sydd dda.
[e]Yr hwn sydd yn gwneuthur daioni, — [e] 1 Ioan 3. 6, 9.
o Dduw y mae: ond yr hwn sydd
yn gwneuthur drygioni, ni welodd
Dduw.
12 Y mae i Demetrius air da gan
bawb, a chan y gwirionedd ei hun:
a ninnau *hefyd ein hunain* ydym
yn tystiolaethu; a chwi a wyddoch
fod ein tystiolaeth ni yn wir.
13 [f]Yr oedd gennyf lawer o beth- — [f] 2 Ioan 12.
au i'w hysgrifenu, ond nid wyf yn
chwennych ysgrifenu âg ingc a phin
attat ti:
14 Eithr gobeithio yr ydwyf gael
dy weled ar fyrder, ac ni a ymddi-
ddanwn [5]wyneb yn wyneb. — [5] Gr. *enau wrth enau.*
15 Tangnefedd i ti. Y mae y
cyfeillion i'th annerch. Annerch y
cyfeillion wrth eu henwau.

EPISTOL CYFFREDINOL

JUDAS YR APOSTOL.

Anno DOMINI Cylch 66.

Y mae yn eu hannog i broffesu ffydd Crist yn ddïanwadal: 4 bod gau-athrawon wedi ymlusgo i mewn i'w hudo hwynt; a bod dïaledd creulawn wedi ei ddarparu i'w hathrawiaeth a'u cynheddfau melldigedig hwynt: 20 ond bod y rhai duwiol, trwy gynnorthwy yr Yspryd Glân, a thrwy weddïo ar Dduw, yn abl i barhâu, ac i gynnyddu mewn gras, ac i'w cadw eu hunain, ac i achub eraill rhag maglau y twyllwyr hynny.

[a] Luc 6. 16. Act. 1. 13. — JUDAS, gwasanaethwr Iesu Grist,
[b] Ioan 17. 11, 12, 15. 1 Petr 1. 5. — a [a]brawd Iago, at y rhai a sanct-
eiddiwyd gan Dduw Dad, ac [b]a gad-
[2] *i Iesu Grist.* — wyd [2]yn Iesu Grist, *ac* a alwyd:
2 Trugaredd i chwi, a thangnef-
edd, a chariad, a liosoger.
3 Anwylyd, pan roddais bob diw-
ydrwydd ar ysgrifenu attoch am
yr iachawdwriaeth gyffredinol, ang-
henraid oedd i mi ysgrifenu at-
toch, gan eich annog [c]i ymdrech — [c] Phil. 1. 27. 1 Tim. 1. 18. a 6. 12. 2 Tim. 4. 7.
ym mhlaid y ffydd, yr hon a rodded
unwaith i'r saint.
4 Canys y mae rhyw ddynion wedi
ymlusgo i mewn, [d]y rhai a rag-or- — [d] Rhuf. 9. 21, 22. 1 Petr 2. 8.
deiniwyd er ys talm i'r farnedigaeth
hon; annuwiolion, [e]yn troi gras — [e] 2 Petr 2. 10.

Anno DOMINI Cylch 66.

ein Duw ni i drythyllwch, ac [f]yn
gwadu [3]yr unig Arglwydd Dduw,
a'n Harglwydd Iesu Grist.
5 Ewyllysio gan hynny yr ydwyf
eich coffâu chwi, gan eich bod
unwaith yn gwybod hyn; i'r Ar-
glwydd, wedi iddo waredu y bobl
o dir yr Aipht, [g]ddistrywio eil-
waith y rhai ni chredasant.
6 [h]Yr angelion hefyd, y rhai ni
chadwasant eu [4]dechreuad, eithr
a adawsant eu trigfa eu hun, [i]a
gadwodd efe mewn cadwynau tra-
gywyddol dan dywyllwch, i farn y
dydd mawr.
7 Megis y mae [k]Sodom a Go-
morrah, a'r dinasoedd o'u ham-
gylch mewn cyffelyb fodd a hwynt,
wedi putteinio, a myned ar ol
cnawd [5]arall, wedi eu gosod yn
esampl, gan ddïoddef dïaledd tân
tragywyddol.
8 [l]Yr un ffunud hefyd y mae y
[6]breuddwydwyr hyn yn halogi y
cnawd, yn dïystyru [7]llywodraeth,
ac [m]yn cablu y rhai sydd mewn
[8]awdurdod.
9 Eithr [n]Michael yr arch-angel,
pan oedd efe, wrth ymddadleu â
diafol, yn ymresymmu ynghylch
corph Moses, [o]ni feiddiodd ddwyn
barn [9]gablaidd arno, eithr *efe* a
ddywedodd, [p]Cerydded yr Arglwydd
dydi.
10 [q]Eithr y rhai hyn sydd yn cablu
y pethau nis gwyddant: a pha beth-
au bynnag y maent yn anianol, fel
anifeiliaid direswm, yn *eu* gwybod,
yn y rhai hynny ymlygru y maent.
11 Gwae hwynt-hwy! oblegid hwy
a gerddasant yn ffordd [r]Cain, [2]ac
[s]a'u collwyd trwy dwyll gwobr Ba-
laam, ac a'u difethwyd [t]y'ngwrth-
ddywediad Core.
12 [u]Y rhai hyn sydd frychau yn
eich [x]cariad-wleddoedd chwi, yn
cyd-wledda â chwi, yn ddïofn yn eu
pesgi eu hunain: [y]cymmylau di-
ddwfr *ydynt*, a gylch-arweinir gan
wyntoedd; prennau diflannedig,
heb ffrwyth, dwywaith yn feirw,
[z]wedi eu diwreiddio;
13 [a]Tonnau cynddeiriog y môr, yn
ewynnu allan eu cywilydd eu hun-
ain; sêr gwibiog, i'r rhai y cadwyd
niwl y tywyllwch yn dragywydd.
14 Ac Enoch hefyd, [b]y seithfed
o Adda, a brophwydodd am y rhai
hyn, gan ddywedyd, Wele, [c]y mae
yr Arglwydd yn dyfod gyd â
myrddiwn o'i saint,
15 I wneuthur barn yn erbyn
pawb, ac i lwyr-argyhoeddi yr holl
rai annuwiol o honynt am holl
weithredoedd eu hannuwioldeb, y
rhai a wnaethant hwy yn annuwiol,
ac am yr holl *eiriau* [d]caledion, y
rhai a lefarodd pechaduriaid an-
nuwiol yn ei erbyn ef.
16 Y rhai hyn sydd rwgnachwyr,
tuchanwyr, yn cerdded yn ol eu
chwantau eu hunain; ac [e]y mae eu
genau yn llefaru *geiriau* chwydd-
edig, yn mawrygu wynebau dynion
er mwyn budd.
17 Eithr chwi, *O* rai anwyl, cof-
iwch y geiriau a rag-ddywedwyd
gan apostolion ein Harglwydd Iesu
Grist;
18 Ddywedyd o honynt i chwi, [f]y
bydd yn yr amser diweddaf watwar-
wyr, yn cerdded yn ol eu chwantau
[3]annuwiol eu hunain.
19 Y rhai hyn yw [g]y rhai sydd
yn eu didoli eu hunain, [h]yn anian-
ol, heb fod yr Ysbryd ganddynt.
20 Eithr chwychwi, anwylyd, gan
eich adeiladu eich hunain ar eich
sancteiddiaf ffydd, a gweddïo yn yr
Ysbryd Glân,
21 Ymgedwch y'nghariad Duw,
gan ddisgwyl trugaredd ein Har-
glwydd Iesu Grist i fywyd tragy-
wyddol.
22 A thrugarhêwch wrth rai, gan
wneuthur rhagor:
23 Eithr rhai [i]cedwch [4]trwy ofn,
gan *eu* cipio *hwy* allan o'r tân;
gan gasâu hyd yn nod [k]y wisg a
halogwyd gan y cnawd.
24 [l]Eithr i'r hwn a ddichon eich
cadw chwi yn ddigwymp, a'*ch*
gosod ger bron ei ogoniant ef yn
ddifeius mewn gorfoledd,
25 [m]I'r unig ddoeth Dduw, ein
Hiachawdwr ni, *y byddo* gogoniant
a mawredd, gallu ac awdurdod, yr
awrhon ac yn dragywydd. Amen

f Tit. 1. 16. 2 Petr 2. 1.
3 *yr unig Dduw ac Arglwydd, ein Harglwydd Iesu Grist.*
g Num. 14. 29, 37. a 26. 64. Heb. 3. 17, 19.
h Ioan 8. 44.
4 *goruchafiaeth.*
i 2 Petr 2. 4.
k Gen. 19. 24. Deut. 29. 23. 2 Petr 2. 6.
5 *dieithr.*
l 2 Petr 2. 10.
6 *y rhai hyn trwy eu hûn.*
7 *arglwyddiaeth.*
m Exod. 22. 28.
8 *urddas.*
n Dan. 10. 13. a 12. 1. Dat. 12. 7.
o 2 Petr 2. 11.
9 *cabledd.*
p Zech. 3. 2.
q 2 Petr 2. 12.
r Gen. 4. 5.
2 *a thrwy dwyll gwobr Balaam a edasant allan.*
s Num. 22. 7, 21. 2 Petr 2. 15.
t Num. 16. 1.
u 2 Petr 2. 13.
x 1 Cor. 11. 21.
y Diar. 25. 14. 2 Petr 2. 17.
z Matt. 15. 13.
a Es. 57. 20.

Anno DOMINI Cylch 66.

b Gen. 5. 18.
c Dan. 7. 10. Zech. 14. 5. Matt. 25. 31. 2 Thess. 1. 7.
d 1 Sam. 2. 3. Ps. 31. 18. a 94. 4. Mal. 3. 13.
e 2 Petr 2. 18.
f 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr 3. 3.
3 *annuwioldeb.*
g Diar. 18. 1. Ezec. 14. 7. Hos. 4. 14. a 9. 10.
h 1 Cor. 2. 14. Iago 3. 15.
i Rhuf. 11. 14. 1 Tim. 4. 16.
4 *mewn.*
k Zech. 3. 4, 5. Dat. 3. 4.
l Rhuf. 16. 25. Eph. 3. 20. 1 Tim. 1. 17.
m Rhuf. 16. 27.

DATGUDDIAD

SANT IOAN Y DIFINYDD.

Anno DOMINI 96.

PENNOD I.

4 Ioan yn ysgrifenu ei Ddatguddiad at saith eglwys Asia, y rhai a arwyddoccêir wrth y saith ganhwyllbren aur. 7 Dyfodiad Crist: 14 ei allu gogoneddus, a'i ardderchowgrwydd ef.

DATGUDDIAD Iesu Grist, yr
hwn a roddes Duw iddo ef, i
ddangos i'w wasanaethwyr y peth-
au sydd raid eu dyfod i ben ar
fyrder; a [a] chan ddanfon trwy ei
angel, efe a'*i* hysbysodd i'w was-
anaethwr Ioan:
2 Yr hwn a dystiolaethodd air
Duw, a [b] thystiolaeth Iesu Grist,
a'r holl bethau [c] a welodd.
3 [d] Dedwydd *yw* yr hwn sydd yn
darllen, a'r rhai sydd yn gwran-
daw geiriau y brophwydoliaeth hon,
ac yn cadw y pethau sydd yn ys-
grifenedig ynddi: canys [e] *y mae* yr
amser yn agos.
4 IOAN at y saith eglwys sydd
yn Asia: Gras *fyddo* i chwi,
a thangnefedd, oddi wrth [f] yr hwn
sydd, [g] a'r hwn a fu, a'r hwn sydd
ar ddyfod; ac oddi wrth [h] y saith
Ysbryd sydd ger bron ei orsedd-
faingc ef;
5 Ac oddi wrth Iesu Grist, [i] *yr
hwn yw* y Tyst ffyddlawn, [k] y Cyn-
taf-anedig o'r meirw, a [l] Thywysog
brenhinoedd y ddaear. Iddo ef yr
hwn a'n carodd ni, [m] ac a'n golchodd
ni oddi wrth ein pechodau yn ei
waed ei hun,
6 Ac a'n [n] gwnaeth ni yn fren-
hinoedd ac yn offeiriaid i Dduw
a'i Dad ef; [o] iddo ef *y byddo* y
gogoniant a'r [2] gallu yn oes oes-
oedd. Amen.
7 [p] Wele, y mae efe yn dyfod gyd
â'r cymmylau; a phob llygad a'i
gwel ef, ïe, [q] y rhai a'i gwanasant
ef: a holl lwythau y ddaear a alar-
ant o'i blegid ef. Felly, Amen.
8 [r] Mi yw Alpha ac Omega, y
dechreu a'r diwedd, medd yr Ar-
glwydd, [s] yr hwn sydd, a'r hwn
oedd, a'r hwn sydd i ddyfod, yr
Hollalluog.
9 Myfi Ioan, yr hwn *wyf* hefyd
eich brawd, [t] a'ch cydymmaith mewn
cystudd, ac [u] yn nheyrnas ac amyn-
edd Iesu Grist, oeddwn yn yr ynys
a elwir Patmos, [x] am air Duw, ac
am dystiolaeth Iesu Grist.
10 [y] Yr oeddwn i yn yr yspryd
ar [z] ddydd yr Arglwydd; ac a glyw-
ais o'r tu ol i mi lef fawr fel *llais*
udgorn,
11 Yn dywedyd, Mi yw Alpha ac
Omega, y cyntaf a'r diweddaf: a'r
hyn yr wyt yn ei weled, ysgrifena
mewn llyfr, a danfon i'r saith eglwys
y rhai sydd yn Asia; i Ephesus,
ac i Smyrna, ac i Pergamus, ac i
Thyatira, ac i Sardis, a Philadel-
phia, a Laodicea.
12 Ac mi a droais i weled y llef a
lefarai wrthyf. Ac wedi i mi droi, mi
a welais saith ganhwyllbren aur;
13 Ac y'nghanol y saith ganhwyll-
bren, [a] *un* tebyg i Fab y dyn, [b] wedi
ymwisgo â gwisg laes hyd ei draed,
ac [c] wedi ymwregysu ynghylch ei
fronnau â gwregys aur.
14 Ei ben ef a'*i* [d] wallt *oedd*
wŷnion fel gwlan, [3] cyn wŷnned a'r
eira; [e] a'i lygaid fel fflam dân;
15 [f] A'i draed yn debyg i bres
coeth, megis yn llosgi mewn ffwrn;
[g] a'i lais fel swn llawer o ddyfroedd.
16 Ac *yr oedd* ganddo yn ei law
ddehau saith seren: ac [h] o'i enau
yr oedd cleddau llym dau-finiog yn
dyfod allan: a'i wynebpryd fel yr
haul yn disgleirio yn ei nerth.
17 A [i] phan welais ef, mi a syrth-
iais wrth ei draed ef fel marw. Ac
[k] efe a osododd ei law ddehau arnaf
fi, gan ddywedyd wrthyf, Nac ofna;
[l] myfi yw y cyntaf a'r diweddaf;
18 [m] *A'r* hwn *wyf* fyw, ac a fûm
farw; ac wele, byw ydwyf yn oes
oesoedd, Amen; ac [n] y mae gennyf
agoriadau uffern a marwolaeth.
19 Ysgrifena y pethau a welaist,
a'r pethau sydd, a'r pethau a fydd
ar ol hyn;
20 Dirgelwch y saith seren a wel-
aist yn fy llaw ddehau, a'r saith
ganhwyllbren aur. Y saith seren,
[o] angelion y saith eglwys ydynt:
[p] a'r saith ganhwyllbren a welaist,
y saith eglwys ydynt.

---

[a] pen. 22. 16.
[b] 1 Cor. 1. 6. pen. 6. 9. a 12. 17. ad. 9.
[c] 1 Ioan 1. 1.
[d] pen. 22. 7.
[e] Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Petr 4. 7. pen. 22. 10.
[f] Exod. 3. 14. ad. 8.
[g] Ioan 1. 1.
[h] Zech. 3. 9. a 4. 10. pen. 4. 5. a 5. 6.
[i] Ioan 8. 14. pen. 3. 14.
[k] 1 Cor. 15. 20. Col. 1. 18.
[l] pen. 17. 14. a 19. 16.
[m] Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7.
[n] 1 Petr 2. 5, 9. pen. 5. 10. a 20. 6.
[o] 1 Tim. 6. 16. Heb. 13. 21. 1 Petr 4. 11. a 5. 11.
[2] *llywodraeth.*
[p] Dan. 7. 13. Matt. 24. 30. a 26. 64. Act. 1. 11.
[q] Zech. 12. 10. Ioan 19. 37.
[r] Es. 41. 4. a 44. 6. a 48. 12. pen. 21. 6. a 22. 13.
[s] ad. 4. pen. 4. 8. a 11. 17. a 16. 5.
[t] Phil. 1. 7. a 4. 14. 2 Tim. 1. 8.

Anno DOMINI 96.

[u] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12.
[x] pen. 6. 9. ad. 2.
[y] pen. 4. 2. a 17. 3. a 21. 10.
[z] Ioan 20. 26. Act. 20. 7. 1 Cor. 16. 2.
[a] Ezec. 1. 26. Dan. 7. 13. a 10. 16. pen. 14. 14.
[b] Dan. 10. 5.
[c] pen. 15. 6.
[d] Dan. 7. 9.
[3] *gwŷn fel eira.*
[e] Dan. 10. 6. pen. 2. 18. a 19. 12.
[f] Ezec. 1. 7. Dan. 10. 6.
[g] pen. 14. 2.
[h] Es. 49. 2. Heb. 4. 12. pen. 2. 12, 16. a 19. 15, 21.
[i] Ezec. 1. 28.
[k] Dan. 8. 18. a 10. 10.
[l] Es. 41. 4. a 44. 6. pen. 2. 8.
[m] Rhuf. 6. 9.
[n] Ps. 68. 20. pen. 20. 1.
[o] Mal. 2. 7.
[p] Zech. 4. 2. Matt. 5. 15. Phil. 2. 15.

Anno DOMINI 96.

PENNOD II.

Pa beth a orchymynir ei ysgrifenu at angelion, hynny yw, gweinidogion, eglwysi 1 Ephesus, 8 Smyrna, 12 Pergamus, 18 Thyatira; a pha beth sydd ganmoladwy neu ddiffygiol ynddynt.

AT angel yr eglwys sydd yn Eph-
esus, ysgrifena; Y pethau hyn
y mae [a] yr hwn sydd yn dal y
saith seren yn ei law ddehau, yr
hwn sydd yn rhodio y'nghanol y
saith ganhwyllbren aur, yn eu dy-
wedyd;
2 [b] Mi a adwaen dy weithred-
oedd di, a'th lafur, a'th amynedd,
ac na elli oddef y rhai drwg: a
[c] phrofi o honot y rhai sydd yn dy-
wedyd eu bod yn apostolion, ac nid
ydynt; a chael o honot hwynt yn
gelwyddog:
3 A thi a oddefaist, ac y mae
amynedd gennyt, ac a gymmeraist
boen er mwyn fy enw i, ac ni ddi-
ffygiaist.
4 Eithr y mae gennyf *beth* yn dy
erbyn, am i ti ymadael â'th gariad
cyntaf.
5 Cofia gan hynny o ba le y syrth-
iaist, ac edifarhâ, a gwna y gweith-
redoedd cyntaf: ac [d] onid ê, yr wyf
fi yn dyfod attat ti ar frys, ac mi a
symmudaf dy ganhwyllbren di allan
o'i le, oni edifarhêi di.
6 Ond hyn sydd gennyt ti, dy
fod di yn casâu gweithredoedd [e] y
Nicolaiaid, y rhai yr wyf fi hefyd
yn eu casâu.
7 [f] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed pa beth y mae yr Ys-
pryd yn ei ddywedyd wrth yr eg-
lwysi; I'r hwn sydd yn gorchfygu,
y rhoddaf iddo [g] fwytta o [h] bren y
bywyd, yr hwn sydd y'nghanol par-
adwys Duw.
8 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Smyrna, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae [i] y cyntaf a'r diweddaf,
yr hwn a fu farw, ac sydd fyw, yn
eu dywedyd;
9 [k] Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a'th gystudd, a'th dlodi, (eithr
[l] cyfoethog wyt,) ac *mi a adwaen*
gabledd [m] y rhai sydd yn dywedyd
eu bod yn Iuddewon, ac nid ydynt
ond synagog Satan.
10 Nac ofna ddim o'r pethau yr
ydwyt i'w dïoddef. Wele, y cy-
thraul a fwrw rai o honoch chwi
i garchar, fel y'ch profer; a chwi
a gewch gystudd ddeng niwrnod.
Bydd ffyddlawn hyd angau, ac mi
a roddaf i ti [n] goron y bywyd.

a pen. 1. 13, 16, 20.
b ad. 9, 13, 19. pen. 3. 1, 8, 15.
c 1 Ioan 4. 1.
d Matt. 21. 41, 43.
e ad. 15.
f Matt. 11. 15. a 13. 9, 43. ad. 11, 17, 29. pen. 3. 6, 13, 22. a 13. 9.
g pen. 22. 2, 14.
h Gen. 2. 9.
i pen. 1. 8, 17, 18.
k ad. 2, 13.
l Luc 12. 21. Iago 2. 5.
m Rhuf. 2. 28, 29. a 9. 6.
n Iago 1. 12. pen. 3. 11.

11 [o] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi;
Yr hwn sydd yn gorchfygu, ni
chaiff ddim niwed gan [p] yr ail farw-
olaeth.
12 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Pergamus, ysgrifena; Y peth-
au hyn y mae [q] yr hwn sydd gan-
ddo y cleddyf llym dau-finiog, yn
eu dywedyd;
13 [r] Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a pha le yr wyt yn trigo; *sef* lle
mae gorsedd-faingc Satan: ac yr
wyt yn dal fy enw i, ac ni wedaist
fy ffydd i, ïe, yn y dyddiau *y bu*
Antipas yn ferthyr ffyddlawn i mi,
yr hwn a laddwyd yn eich plith
chwi, lle y mae Satan yn trigo.
14 Eithr y mae gennyf ychydig
bethau yn dy erbyn di, oblegid bod
gennyt yno *rai* yn dal athrawiaeth
[s] Balaam, yr hwn a ddysgodd i Ba-
lac fwrw rhwystr ger bron meibion
Israel, [t] i fwytta pethau wedi eu
haberthu i eilunod, ac i odinebu.
15 Felly y mae gennyt tithau
hefyd *rai* yn dal athrawiaeth [u] y
Nicolaiaid, yr hyn beth yr wyf fi
yn ei gasâu.
16 Edifarhâ; ac os amgen, yr
wyf fi yn dyfod attat ar frys, ac
[x] a ryfelaf [2] yn eu herbyn hwynt â
chleddyf fy ngenau.
17 [y] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi;
I'r hwn sydd yn gorchfygu, y
rhoddaf iddo fwytta o'r manna
cuddiedig, ac a roddaf iddo gar-
reg wèn, ac ar y garreg [z] enw new-
ydd wedi ei ysgrifenu, yr hwn nid
edwyn neb, ond yr hwn sydd yn
ei dderbyn.
18 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Thyatira, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae Mab Duw yn eu dy-
wedyd, [a] yr hwn sydd a'i lygaid
fel fflam dân, a'i draed yn debyg
i bres coeth;
19 [b] Mi a adwaen dy weithredoedd
di, a'th gariad, a'th wasanaeth, a'th
ffydd, a'th amynedd di, [3] a'th weith-
redoedd; a *bod* y rhai diweddaf yn
fwy na'r rhai cyntaf.
20 Eithr y mae gennyf ychydig
bethau yn dy erbyn, oblegid dy fod
yn gadael i'r wraig honno [c] Jeze-
bel, yr hon sydd yn ei galw ei hun
yn brophwydes, ddysgu a thwyllo
fy ngwasanaethwyr [d] i odinebu, ac

Anno DOMINI 96.

o ad. 7, 17.
p pen. 20. 14. a 21. 8.
q pen. 1. 16.
r ad. 9.
s Num. 24. 14. a 25. 1. a 31. 16.
t ad. 20.
u ad. 6.
x Es. 11. 4. 2 Thess. 2. 8. pen. 19. 15, 21.
2 *â hwynt.*
y ad. 7, 29.
z pen. 3. 12. a 19. 12.
a pen. 1. 14, 15.
b ad. 2.
3 *a bod dy weithredoedd diweddaf yn fwy na'r, &c.*
c 1 Bren. 16. 31. 2 Bren. 9. 7.
d ad. 14.

Anno DOMINI 96.

[e] i fwytta pethau wedi eu haberthu
i eilunod.
21 Ac mi a roddais iddi amser i
edifarhâu [4] am ei godineb; ac nid
edifarhaodd hi.
22 Wele, yr wyf fi yn ei bwrw hi
ar wely, a'r rhai sydd yn godinebu
gyd â hi, i gystudd mawr, onid
edifarhânt [5] am eu gweithredoedd.
23 A'i phlant hi a laddaf â marw-
olaeth: a'r holl eglwysi a gânt wyb-
od mai [f] myfi yw yr hwn sydd yn
chwilio yr arennau a'r calonnau:
ac [g] mi a roddaf i bob un o hon-
och yn ol eich gweithredoedd.
24 Eithr wrthych chwi yr wyf
yn dywedyd, ac wrth y lleill yn
Thyatira, y sawl nid oes ganddynt
y ddysgeidiaeth hon, a'r rhai ni
adnabuant ddyfnderau Satan, fel y
dywedant; Ni fwriaf arnoch [6] faich
arall.
25 Eithr [h] yr hyn sydd gennych,
deliwch hyd oni ddelwyf.
26 A'r hwn sydd yn gorchfygu, ac
yn cadw [i] fy ngweithredoedd hyd y
diwedd, mi a roddaf [k] iddo awdur-
dod ar y cenhedloedd:
27 [l] Ac *efe* a'u bugeilia hwy â
gwïalen haiarn; fel llestri pridd y
dryllir hwynt: fel y derbyniais in-
nau gan fy Nhad.
28 Ac mi a roddaf iddo [m] y seren
fore.
29 [n] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

PENNOD III.

2 *Argyhoeddi angel eglwys Sardis,* 3 *a'i annog i edifarhâu; a'i fygwth oni edifarhâi.* 8 *Angel eglwys Philadelphia* 10 *yn cael ei ganmol am ei ddiwydrwydd a'i amynedd.* 14 *Angel Laodicea yn cael ei geryddu am nad yw na brwd nac oer;* 19 *a'i rybuddio i fod yn fwy ei zêl.* 20 *Crist yn sefyll wrth y drws, ac yn curo.*

AC at angel yr eglwys sydd yn
Sardis, ysgrifena; Y pethau
hyn y mae [a] yr hwn sydd a saith
Yspryd Duw a'r saith seren gan-
ddo, yn eu dywedyd; [b] Mi a adwaen
dy weithredoedd di, oblegid y mae
gennyt enw dy fod yn fyw, a marw
ydwyt.
2 Bydd wyliadwrus, a sicrhâ y
pethau sydd yn ol, y rhai sydd bar-
od i farw: canys ni chefais dy weith-
redoedd yn gyflawn ger bron Duw.
3 Cofia gan hynny pa fodd y der-
byniaist ac y clywaist, a chadw, ac
[c] edifarhâ. [d] Os tydi gan hynny ni
wyli, mi a ddeuaf arnat ti fel lleidr,

[e] Exod. 34. 15. Act. 15. 20. 1 Cor. 10. 19, 20.
[4] *oddi wrth.*
[5] *oddi wrth.*
[f] 1 Sam. 16. 7. 1 Chron. 28. 9. a 29. 17. Ps. 7. 9. Jer. 11. 20. a 17. 10. Act. 1. 24. Rhuf. 8. 27.
[g] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. 2 Cor. 5. 10. Gal. 6. 5. pen. 20. 12.
[6] *bwys.*
[h] pen. 3. 11.
[i] Ioan 6. 29. 1 Ioan 3. 23.
[k] Matt. 19. 28. Luc 22. 29. 1 Cor. 6. 3. pen. 3. 21.
[l] Ps. 2. 8, 9. a 49. 14. pen. 12. 5. a 19. 15.
[m] 2 Petr 1. 19. pen. 22. 16.
[n] ad. 7.
[a] pen. 1. 4, 16.
[b] pen. 2. 2.
[c] ad. 19.
[d] Matt. 24. 42, 43. Luc 12. 39, 40. 1 Thess. 5. 2. 2 Petr 3. 10. pen. 16. 15.

ac ni chei di wybod pa awr y deuaf
attat.
4 Eithr y mae gennyf ychydig
enwau, ïe, yn Sardis, y rhai ni [e] hal-
ogasant eu dillad; a hwy a rodiant
gyd â mi mewn *dillad* [f] gwŷnion:
oblegid teilwng ydynt.
5 Yr hwn sydd yn gorchfygu,
[g] hwnnw a wisgir mewn dillad gwŷn-
ion; ac ni [h] ddileaf ei enw ef allan
o [i] lyfr y bywyd, ond [k] mi a gyffesaf
ei enw ef ger bron fy Nhad, a cher
bron ei angelion ef.
6 [l] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Yspryd
yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.
7 ¶ Ac at angel yr eglwys sydd
yn Philadelphia, ysgrifena; Y peth-
au hyn y mae y Sanctaidd, [m] y Cy-
wir, yn eu dywedyd, [n] yr hwn sydd
ganddo agoriad Dafydd, yr hwn
sydd yn agoryd, ac nid yw neb
yn cau; ac [o] yn cau, ac nid yw
neb yn agoryd;
8 [p] Mi a adwaen dy weithredoedd:
wele, rhoddais ger dy fron ddrws
agored, ac ni ddichon neb ei gau:
canys y mae gennyt ychydig nerth,
a thi a gedwaist fy ngair, ac ni
wedaist fy enw.
9 Wele, mi a wnaf [q] iddynt hwy
o synagog Satan, y rhai sydd yn
dywedyd eu bod yn Iuddewon, ac
nid ydynt, ond dywedyd celwydd
y maent; wele, *meddaf,* [r] gwnaf
iddynt ddyfod ac addoli o flaen dy
draed, a gwybod fy mod i yn dy
garu di.
10 O achos cadw o honot air fy
amynedd i, [s] minnau a'th gadwaf di
oddi wrth awr y brofedigaeth, yr
hon a ddaw ar yr holl fyd, i brofi
y rhai sydd yn trigo ar y ddaear.
11 Wele, [t] yr wyf yn dyfod ar
frys; [u] dal yr hyn sydd gennyt, fel
na ddygo neb dy goron di.
12 Yr hwn sydd yn gorchfygu,
mi a'i gwnaf ef [x] yn golofn yn
nheml fy Nuw i, ac allan nid â
efe mwyach: ac [y] mi a ysgrifenaf
arno ef enw fy Nuw i, ac enw
dinas fy Nuw i, *yr hon ydyw* Je-
rusalem [z] newydd, yr hon sydd yn
disgyn o'r nef oddi wrth fy Nuw
i: ac *mi a ysgrifenaf arno ef* fy
enw newydd i.
13 [a] Yr hwn sydd ganddo glust,
gwrandawed beth y mae yr Ys-
pryd yn ei ddywedyd wrth yr eg-
lwysi.
14 ¶ Ac at angel [2] eglwys y Laodi-

Anno DOMINI 96.

[e] Judas 23.
[f] pen. 4. 4. a 6. 11. a 7. 9, 13.
[g] ad. 18.
[h] Exod. 32. 32. Ps. 69. 28.
[i] Phil. 4. 3. pen. 20. 12. a 21. 27.
[k] Matt. 10. 32. Luc 12. 8.
[l] ad. 13.
[m] ad. 14. pen. 1. 5.
[n] Es. 22. 22. Luc 1. 32. pen. 1. 18.
[o] Job 12. 14.
[p] ad. 1.
[q] pen. 2. 9.
[r] Es. 49. 23. a 60. 14.
[s] 2 Petr 2. 9.
[t] Phil. 4. 5. pen. 1. 3. a 22. 7, 12.
[u] pen. 2. 25.
[x] 1 Bren. 7. 21.
[y] pen. 2. 17. a 14. 1. a 22. 4.
[z] Gal. 4. 26. Heb. 12. 22. pen. 21. 2, 10.
[a] ad. 22.
[2] *yr eglwys yn Laodicea.*

Anno DOMINI 96.

ceaid, ysgrifena; Y pethau hyn y mae Amen yn eu dywedyd, [b]y Tyst ffyddlawn a chywir, [c]dechreuad creadigaeth Duw;

15 [d]Mi a adwaen dy weithredoedd di, nad ydwyt nac oer na brwd: mi a fynnwn pe bait oer neu frwd.

16 Felly, am dy fod yn glaiar, ac nid yn oer nac yn frwd, mi a'th chwydaf di allan o'm genau:

17 Oblegid dy fod yn dywedyd, [e]Goludog wyf, ac mi a gyfoethogais, ac nid oes arnaf eisieu dim; ac ni wyddost dy fod yn druan, ac yn resynol, ac yn dlawd, ac yn ddall, ac yn noeth.

18 Yr wyf yn dy gynghori [f]i brynu gennyf fi aur wedi ei buro trwy dân, fel y'th gyfoethoger; a [g]dillad gwŷnion, fel y'th wisger, ac *fel* nad ymddangoso gwarth dy noethder di; ira hefyd dy lygaid âg eli llygaid, fel y gwelech.

19 [h]Yr wyf fi yn argyhoeddi, ac yn ceryddu y sawl yr wyf yn eu caru: am hynny bydded gennyt zêl, ac edifarhâ.

20 Wele, yr wyf yn sefyll wrth y drws, ac yn curo: os clyw neb fy llais i, ac agoryd y drws, [i]mi a ddeuaf i mewn atto ef, ac a swpperaf gyd âg ef, ac yntau gyd â minnau.

21 Yr hwn sydd yn gorchfygu, [k]rhoddaf iddo ef eistedd gyd â mi ar fy ngorsedd-faingc, megis y gorchfygais innau, ac yr eisteddais gyd â'm Tad ar ei orsedd-faingc ef.

22 [l]Yr hwn sydd ganddo glust, gwrandawed beth y mae yr Yspryd yn ei ddywedyd wrth yr eglwysi.

b pen. 1. 5. a 19. 11. a 22. 6.
c Col. 1. 15.
d pen. 2. 2.
e 1 Cor. 4. 8.
f Es. 55. 1. Matt. 13. 44. a 25. 9.
g 2 Cor. 5. 3. pen. 6. 11. a 7. 13. a 16. 15. a 19. 8.
h Job 5. 17. Diar. 3. 11, 12. Heb. 12. 5, 6. Iago 1. 12.
i Can. 5. 2. Ioan 14. 23.
k Matt. 19. 28. Luc 22. 30. 1 Cor. 6. 2. 2 Tim. 2. 12. pen. 2. 26, 27.
l pen. 2. 7.

PENNOD IV.

2 Ioan yn gweled gorsedd-faingc Duw yn y nef: 4 y pedwar henuriad ar hugain: 6 y pedwar anifail yn llawn llygaid ym mlaen ac yn ol: 10 yr henuriaid yn bwrw i lawr eu coronau, ac yn addoli yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc.

AR ol y pethau hyn yr edrychais; ac wele ddrws wedi ei agoryd yn y nef: a'r llais [a]cyntaf a glywais *oedd* fel *llais* udgorn yn ymddiddan â mi, gan ddywedyd, Dring i fynu yma, a mi a ddangosaf i ti y pethau sydd raid eu [2]bod ar ol hyn.

2 Ac yn y man [b]yr oeddwn yn yr yspryd: ac wele, [c]yr oedd gorsedd-faingc wedi ei gosod yn y nef, ac *un* yn eistedd ar yr orsedd-faingc.

a pen. 1. 10.
2 *gwneuthur.*
b pen. 1. 10. a 21. 10.
c Ezec. 1. 26. a 10. 1.

3 A'r hwn oedd yn eistedd oedd yn debyg yr olwg arno i faen jaspis a sardin: ac *yr oedd* enfys o amgylch yr orsedd-faingc, yn debyg yr olwg arno i smaragdus.

4 Ac ynghylch yr orsedd-faingc *yr oedd* pedair gorsedd-faingc ar hugain: ac ar y gorsedd-feingciau y gwelais bedwar henuriad ar hugain yn eistedd, [d]wedi eu gwisgo mewn dillad gwŷnion; ac yr oedd ganddynt ar eu pennau goronau aur.

5 Ac yr oedd yn dyfod allan o'r orsedd-faingc [e]fellt, a tharanau, a lleisiau: ac *yr oedd* saith o lampau tân yn llosgi ger bron yr orsedd-faingc, y rhai yw [f]saith Yspryd Duw.

6 Ac o flaen yr orsedd-faingc *yr ydoedd* [g]môr o wydr, yn debyg i [3]grystal: ac y'nghanol yr orsedd-faingc, ac ynghylch yr orsedd-faingc, *yr oedd* pedwar anifail yn llawn o lygaid o'r tu blaen ac o'r tu ol.

7 A'r [h]anifail cyntaf *oedd* debyg i lew, a'r ail anifail yn debyg i lo, a'r trydydd anifail oedd ganddo wyneb fel dyn, a'r pedwerydd anifail *oedd* debyg i eryr yn ehedeg.

8 A'r pedwar anifail oedd ganddynt, bob un o honynt, [i]chwech o adenydd o'*u* hamgylch; ac *yr oeddynt* oddi fewn yn llawn llygaid: ac nid [4]oeddynt yn gorphwys ddydd a nos, gan ddywedyd, [k]Sanct, Sanct, Sanct, Arglwydd Dduw Hollalluog, [l]yr hwn oedd, a'r hwn sydd, a'r hwn sydd i ddyfod.

9 A phan fyddo yr anifeiliaid yn rhoddi gogoniant, ac anrhydedd, a dïolch, i'r hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd,

10 Y mae y pedwar henuriad ar hugain yn syrthio ger bron yr hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac yn addoli yr hwn sydd yn byw yn oes oesoedd, ac yn bwrw eu coronau ger bron yr orsedd-faingc, gan ddywedyd,

11 [m]Teilwng wyt, O Arglwydd, i dderbyn gogoniant, ac anrhydedd, a gallu: canys ti a greaist bob peth, ac o herwydd dy ewyllys di y maent, ac y crëwyd hwynt.

Anno DOMINI 96.

d pen. 3. 4, 5. a 6. 11. a 7. 9, 14.
e pen. 16. 18.
f pen. 1. 4. a 5. 6.
g pen. 15. 2.
3 *risial.*
h Edrych Ezec. 1. 10. a 10. 14.
i Es. 6. 2.
4 Gr. *oes gorphwysfa iddynt,* &c.
k Es. 6. 3.
l pen. 1. 4, 11, 17.
m pen. 5. 12.

Anno DOMINI 96.

PENNOD V.

1 *Y llyfr wedi ei selio â saith sêl; 9 yr hwn yr oedd yr Oen a laddesid yn unig yn deilwng i'w agoryd. 12 Yr henuriaid o ran hynny yn ei foliannu ef, 9 ac yn cyfaddef mai efe a'u prynasai hwy â'i waed.*

AC mi a welais yn neheulaw yr
hwn oedd yn eistedd ar yr or-
sedd-faingc, [a] lyfr wedi ei ysgrifenu
oddi fewn ac [2] oddi allan, wedi ei
selio â saith sêl.
2 Ac mi a welais angel cryf yn
cyhoeddi â llef [3] uchel, Pwy sydd
deilwng i agoryd y llyfr, ac i ddat-
tod ei seliau ef?
3 Ac nid oedd neb [b] yn y nef,
nac yn y ddaear, na than y ddaear,
yn gallu agoryd y llyfr, nac edrych
arno.
4 Ac mi a wylais lawer, o achos na
chaed neb yn deilwng i agoryd ac i
ddarllen y llyfr, nac i edrych arno.
5 Ac un o'r henuriaid a ddywed-
odd wrthyf, Nac wyla: wele, [c] y
Llew yr hwn sydd o lwyth Juda,
[d] Gwreiddyn Dafydd, a orchfygodd
i agoryd y llyfr, ac i ddattod ei
saith sêl ef.
6 Ac mi a edrychais; ac wele,
y'nghanol yr orsedd-faingc a'r ped-
war anifail, ac y'nghanol yr hen-
uriaid, *yr oedd* [e] Oen yn sefyll
megis wedi ei ladd, a chanddo saith
gorn, a [f] saith lygad, y rhai ydyw
[g] saith Ysbryd Duw, wedi eu dan-
fon allan i'r holl ddaear.
7 Ac efe a ddaeth, ac a gymmerth
y llyfr o ddeheulaw yr hwn oedd
yn eistedd ar yr orsedd-faingc.
8 A phan gymmerth efe y llyfr,
y pedwar anifail a'r pedwar hen-
uriad ar hugain a syrthiasant ger
bron yr Oen; a chan bob un o
honynt yr oedd [h] telynau, a phïalau
aur yn llawn o arogl-darth, [i] y rhai
ydyw gweddïau y saint.
9 A [k] hwy a ganasant ganiad new-
ydd, gan ddywedyd, [l] Teilwng wyt
ti i gymmeryd y llyfr, ac i agoryd
ei seliau ef: oblegid ti a laddwyd,
ac [m] a'n prynaist ni i Dduw trwy
dy waed, allan o bob llwyth, [4] ac
iaith, a phobl, a chenedl;
10 [n] Ac a'n gwnaethost ni i'n
Duw ni, yn frenhinoedd, ac yn
offeiriaid: ac ni a deyrnaswn ar
y ddaear.
11 Ac mi a edrychais, ac a glyw-
ais lais angelion lawer ynghylch
yr orsedd-faingc, a'r anifeiliaid, a'r
henuriaid: a'u rhifedi hwynt oedd
[o] fyrddiynau o fyrddiynau, a mil-
oedd o filoedd;
12 Yn dywedyd â llef [5] uchel, [p] Teil-
wng yw yr Oen, yr hwn a ladd-
wyd, i dderbyn gallu, a chyfoeth,
a doethineb, a chadernid, ac an-
rhydedd, a gogoniant, a bendith.
13 A [q] phob creadur a'r sydd yn
y nef, ac ar y ddaear, a than y
ddaear, a'r pethau sydd yn y môr,
ac oll a'r sydd ynddynt, a glywais
i yn dywedyd, [r] I'r hwn sydd yn
eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r
Oen, *y byddo* y fendith, a'r an-
rhydedd, a'r gogoniant, a'r gallu,
yn oes oesoedd.
14 A'r pedwar anifail a ddywedas-
ant, Amen. A'r pedwar henuriad
ar hugain a syrthiasant i lawr,
ac a addolasant yr hwn sydd yn
byw yn oes oesoedd.

PENNOD VI.

1 *Agoryd y seliau, y naill ar ol y llall; a pha beth a ddigwyddodd ar hynny: yr hyn sydd yn cynnwys prophwydoliaeth hyd ddiwedd y byd.*

AC mi a welais pan agorodd yr
Oen un o'r seliau, ac mi a
glywais un o'r pedwar anifail yn
dywedyd, fel trwst taran, Tyred, a
gwel.
2 Ac mi a welais; ac wele [a] farch
gwyn: a'r hwn oedd yn eistedd
arno, a bwa ganddo; a rhoddwyd
iddo goron: ac efe a aeth allan
yn gorchfygu, ac i orchfygu.
3 A phan agorodd efe yr ail sêl,
mi a glywais yr ail anifail yn dy-
wedyd, Tyred, a gwel.
4 Ac fe aeth allan farch arall,
un coch: a'r hwn oedd yn eistedd
arno, y rhoddwyd iddo gymmeryd
heddwch oddi ar y ddaear, fel y
lladdent eu gilydd: a rhoddwyd
iddo ef gleddyf mawr.
5 A phan agorodd efe y dryd-
edd sêl, mi a glywais y trydydd
anifail yn dywedyd, Tyred, a gwel.
Ac mi a welais; ac wele farch du:
a'r hwn oedd yn eistedd arno, a
chlorian ganddo yn ei law.
6 Ac mi a glywais lais y'nghanol y
pedwar anifail, yn dywedyd, [2] Mesur
o wenith er ceiniog, a thri mesur
o haidd er ceiniog; [b] a'r olew a'r
gwin, na wna niwed iddynt.
7 A phan agorodd efe y bed-
waredd sêl, mi a glywais lais y
pedwerydd anifail yn dywedyd,
Tyred, a gwel.
8 Ac mi a edrychais; ac wele

[a] Ezec. 2. 10.
[2] *ar y tu cefn.*
[3] *fawr.*
[b] ad. 13.
[c] Gen. 49. 9, 10.
[d] Es. 11. 1, 10. pen. 22. 16.
[e] Ioan 1. 29, 36. 1 Petr 1. 19.
[f] Zech. 3. 9. a 4. 10.
[g] pen. 4. 5.
[h] pen. 14. 2.
[i] Ps. 141. 2. pen. 8. 3, 4
[k] Ps. 40. 3. pen. 14. 3.
[l] pen. 4. 11.
[m] 1 Cor. 6. 20. a 7. 23. Eph. 1. 7. Col. 1. 14. 1 Petr 1. 18, 19. 1 Ioan 1. 7. pen. 14. 4.
[4] *a thafod.*
[n] Exod. 19. 6. 1 Petr 2. 5, 9. pen. 1. 6. a 20. 6.

Anno DOMINI 96.

[o] Dan. 7. 10. Heb. 12. 22.
[5] *fawr.*
[p] pen. 4. 11.
[q] Phil. 2. 10. ad. 3.
[r] 1 Chron. 29. 11. 1 Tim. 6. 16. pen. 1. 6.
[a] Zech. 6. 3. pen. 19. 11.
[2] *Choinix* a arwyddoccâ fesur yn cynnwys un pint gwin, a saith ddegfed ran pint.
[b] pen. 9. 4.

Anno DOMINI 96.

farch [3] gwelw-las: ac enw yr hwn oedd yn eistedd arno oedd Marwolaeth; ac yr oedd Uffern yn canlyn gyd âg ef. A rhoddwyd [4] iddynt awdurdod ar y bedwaredd ran o'r ddaear, i ladd â chleddyf, ac â newyn, ac â marwolaeth, ac â bwystfilod y ddaear.

9 A phan agorodd efe y bummed sêl, mi a welais [c] dan yr allor [d] eneidiau y rhai a laddesid [e] am air Duw, ac am [f] y dystiolaeth oedd ganddynt.

10 A hwy a lefasant â llef [5] uchel, gan ddywedyd, [g] Pa hyd, Arglwydd, sanctaidd a chywir, nad ydwyt yn barnu ac yn dïal ein gwaed ni ar y rhai sydd yn trigo ar y ddaear?

11 A [h] gynau gwỳnion a roed i bob un o honynt; a dywedwyd wrthynt, ar iddynt orphwys etto ychydig amser, hyd oni chyflawnid *rhif* eu cyd-weision a'u brodyr, y rhai oedd i gael eu lladd, megis ag *y cawsent* hwythau.

12 Ac mi a edrychais pan agorodd efe y chweched sêl; ac wele, bu daear-gryn mawr; [i] a'r haul a aeth yn ddu fel sachlen flew, a'r lleuad a aeth fel gwaed;

13 A sêr y nef a syrthiasant ar y ddaear, fel y mae y ffigysbren yn bwrw ei ffigys gleision, pan ei hysgydwer gan wynt mawr.

14 [k] A'r nef a aeth heibio fel llyfr wedi ei blygu ynghyd; a [l] phob mynydd ac ynys a symmudwyd allan o'u lleoedd.

15 A brenhinoedd y ddaear, a'r gwŷr mawr, a'r cyfoethogion, a'r pen-capteniaid, a'r gwŷr cedyrn, a phob gwr caeth, a phob gwr rhydd, [m] a ymguddiasant yn yr ogofeydd, ac y'nghreigiau y mynyddoedd;

16 [n] Ac a ddywedasant wrth y mynyddoedd a'r creigiau, Syrthiwch arnom ni, a chuddiwch ni o ŵydd yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac oddi wrth lid yr Oen;

17 Canys daeth dydd mawr ei ddigter ef; a phwy a ddichon sefyll?

[3] gwỳnlas. [4] iddo. [c] pen. 8. 3. a 9. 13. a 14. 18. [d] pen. 20. 4. [e] pen. 1. 9. [f] pen. 19. 10. [5] fawr. [g] Edrych Zech. 1. 12. [h] pen. 3. 4, 5. a 7. 9, 14. [i] Joel 2. 10, 31. a 3. 15. Matt. 24. 29. Act. 2. 20. [k] Es. 34. 4. [l] Jer. 3. 23. a 4. 24. pen. 16. 20. [m] Es. 2. 19. [n] Hos. 10. 8. Luc 23. 30. pen. 9. 6.

PENNOD VII.

3 *Angel yn selio gwasanaethwyr Duw yn eu talcennau.* 4 *Nifer y rhai a seliwyd: o lwythau Israel rhifedi hysbysol:* 9 *o bob cenhedloedd eraill tyrfa aneirif, y rhai sydd yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a gynau gwỳnion am danynt, ac a phalmwydd yn eu dwylaw.* 14 *Bod eu gynau wedi eu golchi y'ngwaed yr Oen.*

AC ar ol y pethau hyn, mi a welais bedwar angel yn sefyll ar bedair congl y ddaear, yn dal pedwar gwynt y ddaear, fel na chwythai y gwynt ar y ddaear, nac ar y môr, nac ar un pren.

2 Ac mi a welais angel arall yn dyfod i fynu oddi wrth godiad haul, a sêl y Duw byw ganddo. Ac efe a lefodd â llef [2] uchel ar y pedwar angel, i'r rhai y rhoddasid *gallu* i ddrygu y ddaear a'r môr,

3 Gan ddywedyd, [a] Na ddrygwch y ddaear, na'r môr, na'r prennau, nes darfod i ni [b] selio gwasanaethwyr ein Duw ni yn eu talcennau.

4 Ac mi a glywais nifer y rhai a seliwyd: *yr oedd* wedi eu selio gant a phedair a deugain o filoedd o holl lwythau meibion Israel.

5 O lwyth Juda *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Reuben *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Gad *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

6 O lwyth Aser *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Nephthali *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Manasses *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

7 O lwyth Simeon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Lefi *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Issachar *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

8 O lwyth Zabulon *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Joseph *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio. O lwyth Benjamin *yr oedd* deuddeng mil wedi eu selio.

9 Wedi hyn mi a edrychais; ac wele dyrfa fawr, yr hon ni allai neb ei rhifo, o bob cenedl, a llwythau, a phobloedd, [3] ac ieithoedd, yn sefyll ger bron yr orsedd-faingc, a cher bron yr Oen, [c] wedi eu gwisgo mewn gynau gwỳnion, a phalmwydd yn eu dwylaw;

10 Ac yn llefain â llef [4] uchel, gan ddywedyd, [d] Iachawdwriaeth i'n Duw ni, yr hwn sydd yn eistedd ar yr orsedd-faingc, ac i'r Oen.

11 A'r holl angelion a safasant o amgylch yr orsedd-faingc, a'r henuriaid, a'r pedwar anifail, ac a syrthiasant ger bron yr orsedd-faingc ar eu hwynebau, ac a addolasant Dduw,

12 Gan ddywedyd, Amen: Y fendith, a'r gogoniant, a'r doethineb, a'r dïolch, a'r anrhydedd, a'r gallu,

Anno DOMINI 96.

[2] fawr. [a] pen. 6. 6. a 9. 4. [b] Ezec. 9. 4. pen. 14. 1. [3] a thafodau. [c] ad. 14. [4] fawr. [d] Ps. 3. 8. Es. 43. 11. Jer. 3. 23. Hos. 13. 4.

Anno DOMINI 96.

a'r nerth, *a fyddo* i'n Duw ni yn
oes oesoedd. Amen.
13 Ac un o'r henuriaid a attebodd,
gan ddywedyd wrthyf, Pwy ydyw
y rhai hyn sydd wedi eu gwisgo
[e]mewn gynau gwŷnion? ac o ba le
y daethant?
14 Ac mi a ddywedais wrtho ef,
Arglwydd, ti a wyddost. Ac efe
a ddywedodd wrthyf, Y rhai hyn
yw y rhai a ddaethant allan o'r
cystudd mawr, ac [f]a olchasant eu
gynau, ac a'u cannasant hwy yng
ngwaed yr Oen.
15 O herwydd hynny y maent ger
bron gorsedd-faingc Duw, ac yn ei
wasanaethu ef ddydd a nos yn ei
deml: a'r hwn sydd yn eistedd ar
yr orsedd-faingc [g]a [5]drig yn eu
plith hwynt.
16 [h]Ni fydd arnynt na newyn
mwyach, na syched mwyach; ac [i]ni
ddisgyn arnynt na'r haul, na dim
gwres.
17 Oblegid yr Oen, yr hwn sydd
y'nghanol yr orsedd-faingc, [k]a'u bu-
geilia hwynt, ac a'u harwain hwynt
at ffynhonnau [6]bywiol o ddyfroedd:
a [l]Duw a sych ymaith bob deigr
oddi wrth eu llygaid hwynt.

e pen. 3. 5, 18. a 6. 11. a 16. 15. a 19. 8. ad. 9. 14.
f Es. 1. 18. Heb. 9. 14. 1 Ioan 1. 7. pen. 1. 5. Edrych Zech. 3. 3, 4, 5.
g Es. 4. 5, 6. pen. 21. 3.
5 *esyd ei babell arnynt*, neu, *trostynt.*
h Es. 49. 10.
i Ps. 121. 6.
k Ps. 23. 1. Ioan 10. 11.
6 *byw.*
l Es. 25. 8. pen. 21. 4.

PENNOD VIII.

1 *Wrth agoryd y seithfed sêl,* 2 *y rhoddwyd saith o udgyrn i saith o angelion.* 6 *Pedwar o honynt yn udganu â'u hudgyrn; a phläau mawr yn canlyn.* 3 *Angel arall yn rhoddi arogl-darth at weddïau y saint ar yr allor aur.*

A PHAN agorodd efe y seithfed
sêl, yr ydoedd [2]gosteg yn y
nef megis dros hanner awr.
2 Ac mi a welais y saith angel y
rhai oedd yn sefyll ger bron Duw:
a rhoddwyd iddynt saith o udgyrn.
3 Ac angel arall a ddaeth, ac a
safodd ger bron yr allor, a thus-
ser aur ganddo: a rhoddwyd iddo
arogl-darth lawer, fel [3]yr offrym-
mai *ef* gyd â [a]gweddïau yr holl
saint ar yr allor aur, yr hon oedd
ger bron yr orsedd-faingc.
4 Ac fe aeth [b]mwg yr arogl-darth
gyd â gweddïau y saint, o law yr
angel i fynu ger bron Duw.
5 A'r angel a gymmerth y thus-
ser, ac a'i llanwodd hi o dân yr
allor, ac a'i bwriodd [4]i'r ddaear:
a [c]bu lleisiau, a tharanau, a mellt,
a daear-gryn.
6 A'r saith angel, y rhai oedd a'r
saith udgorn ganddynt, a ymbarot-
toisant i udganu.

2 *distawrwydd.*
3 *y rhoddai at weddïau.*
a pen. 5. 8.
b Ps. 141. 2. Luc 1. 10.
4 *ar y.*
c pen. 16. 18.

7 A'r angel cyntaf a udganodd;
a bu cenllysg a thân wedi eu
cymmysgu â gwaed, a hwy a fwr-
iwyd i'r ddaear: a thraian y [5]pren-
nau a losgwyd, a'r holl laswellt a
losgwyd.
8 A'r ail angel a udganodd; a
megis mynydd mawr yn llosgi gan
dân a fwriwyd i'r môr: a thraian y
môr a aeth yn waed;
9 A bu farw traian y creaduriaid
y rhai oedd yn y môr, ac a byw
ynddynt; a thraian y llongau a
ddinystriwyd.
10 A'r trydydd angel a udganodd;
a syrthiodd o'r nef seren fawr yn
llosgi fel lamp, a hi a syrthiodd ar
draian yr afonydd, ac ar ffynhon-
nau y dyfroedd;
11 Ac enw y seren a elwir Werm-
od: ac aeth traian y dyfroedd yn
wermod; a llawer o ddynion a fu-
ant feirw gan y dyfroedd, oblegid
eu myned yn chwerwon.
12 A'r pedwerydd angel a udgan-
odd; a tharawyd traian yr haul, a
thraian y lleuad, a thraian y sêr;
fel y tywyllwyd eu traian hwynt,
ac ni lewyrchodd y dydd ei draian,
a'r nos yr un ffunud.
13 Ac mi a edrychais, ac a glyw-
ais angel yn ehedeg y'nghanol y
nef, gan ddywedyd â llef [6]uchel,
Gwae, gwae, gwae, i'r rhai sydd yn
trigo ar y ddaear, rhag lleisiau er-
aill udgorn y tri angel, y rhai sydd
etto i udganu!

5 *ddaear.*
6 *fawr.*

PENNOD IX.

1 *Seren yn syrthio o'r nef, wrth udganu o'r pummed angel, i'r hwn y rhoddwyd agoriad y pwll heb waelod:* 2 *yntau yn agoryd y pwll, a locustiaid fel ysgorpionau yn dyfod allan.* 12 *Y mae y wae gyntaf wedi myned heibio.* 13 *Y chweched udgorn yn canu:* 14 *a gollwng pedwar angel yn rhydd, y rhai oedd wedi eu rhwymo.*

A'R pummed angel a udganodd;
ac mi a welais seren yn syrthio
o'r nef i'r ddaear: a rhoddwyd iddo
ef agoriad [a]y pydew heb waelod.
2 Ac efe a agorodd y pydew heb
waelod; a chododd mwg o'r pyd-
ew, fel mwg ffwrn fawr: a thy-
wyllwyd yr haul a'r awyr gan fwg
y pydew.
3 Ac o'r mwg y daeth allan lo-
custiaid ar y ddaear; a rhoddwyd
awdurdod iddynt, fel y mae gan
ysgorpionau y ddaear awdurdod.
4 A dywedwyd wrthynt, [b]na wnaent
niwed i laswellt y ddaear, nac i
ddim gwyrddlas, nac i un pren;

Anno DOMINI 96.

a Luc 8. 31. pen. 17. 8. ad. 2, 11.
b pen. 6. 6.

Anno DOMINI 96.

[c] pen. 7. 3. Edrych Exod. 12. 23. Ezec. 9. 4.

ond yn unig i'r dynion oedd heb [c] sêl Duw yn eu talcennau.

5 A rhoddwyd iddynt na laddent hwynt, ond bod iddynt eu blino hwy bùm mis: ac *y byddai* eu gofid hwy fel gofid oddi wrth ysgorpion, pan ddarfyddai iddi frathu dyn.

[d] Job 3. 21. Es. 2. 19. pen. 6. 16.

6 Ac yn y dyddiau hynny [d] y cais dynion farwolaeth, ac nis cânt; ac a chwennychant farw, a marwolaeth a gilia oddi wrthynt.

[e] Joel 2. 4.

7 A [e] dull y locustiaid *oedd* debyg i feirch wedi eu parottôi i ryfel; ac *yr oedd* ar eu pennau megis coronau yn debyg i aur, a'u hwynebau fel wynebau dynion.

[f] Joel 1. 6.

8 A gwallt oedd ganddynt fel gwallt gwragedd, [f] a'u dannedd oedd fel *dannedd* llewod.

9 Ac yr oedd ganddynt lurigau fel llurigau haiarn; a llais eu hadenydd *oedd* fel llais cerbydau llawer o feirch yn rhedeg i ryfel.

10 Ac yr oedd ganddynt gynffonnau tebyg i ysgorpionau, ac yr oedd colynnau yn eu cynffonnau hwy: a'u gallu *oedd* i ddrygu dynion bùm mis.

[g] ad. 1.

[2] Sef, *dinystrydd.*

[h] pen. 8. 13.

11 Ac yr oedd ganddynt frenhin arnynt, *sef* [g] angel y pydew diwaelod: a'i enw ef yn Hebraeg *ydyw* Abàdon, ac yn Roeg y mae iddo enw [2] Apòlyon.

12 [h] Un wae a aeth heibio; wele, y mae yn dyfod etto ddwy wae ar ol hyn.

13 A'r chweched angel a udganodd; ac mi a glywais lef allan o bedwar corn yr allor aur, yr hon sydd ger bron Duw,

14 Yn dywedyd wrth y chweched angel, yr hwn oedd a'r udgorn ganddo, Gollwng yn rhydd y pedwar angel sydd yn rhwym yn yr afon fawr Euphrates.

[3] *dros.*

15 A gollyngwyd y pedwar angel, y rhai oedd wedi eu parottôi [3] erbyn awr, a diwrnod, a mis, a blwyddyn, fel y lladdent y traian o'r dynion.

[i] Ps. 68. 17. Dan. 7. 10.

16 A [i] rhifedi y llu o wŷr meirch *oedd* ddwy fyrddiwn o fyrddiynau: ac mi a glywais eu rhifedi hwynt.

17 Ac fel hyn y gwelais i y meirch yn y weledigaeth, a'r rhai oedd yn eistedd arnynt, a chanddynt lurigau tanllyd, ac o *liw* hyacinth a brwmstan: a phennau y meirch *oedd* fel pennau llewod; ac yr oedd yn myned allan o'u safnau, dân, a mwg, a brwmstan.

Anno DOMINI 96.

[4] *lladdwyd.*

18 Gan y tri hyn y [4] llâs traian y dynion, gan y tân, a chan y mwg, a chan y brwmstan, oedd yn dyfod allan o'u safnau hwynt.

19 Canys eu gallu hwy sydd yn eu safn, ac yn eu cynffonnau: canys y cynffonnau *oedd* debyg i seirph, a phennau ganddynt; ac â'r rhai hynny y maent yn drygu.

[k] Lef. 17. 7. Deut. 32. 17. Ps. 106. 37. 1 Cor. 10. 20.

[l] Ps. 115. 4. a 135. 15. Dan. 5. 23.

20 A'r dynion eraill, y rhai ni laddwyd gan y pläau hyn, nid edifarhasant oddi wrth weithredoedd eu dwylaw eu hun, fel nad addolent [k] gythreuliaid, a [l] delwau aur, ac arian, a phres, a main, a phrennau, y rhai ni allant na gweled, na chlywed, na rhodio:

21 Ac nid edifarhasant oddi wrth eu llofruddiaeth, nac oddi wrth eu cyfareddion, nac oddi wrth eu godineb, nac oddi wrth eu lladrad.

PENNOD X.

1 *Angel cryf cadarn yn ymddangos, a llyfr agored yn ei law:* 6 *ac yn tyngu i'r hwn sydd yn byw yn dragywydd, na bydd amser mwy.* 8 *Gorchymyn i Ioan gymmeryd y llyfr, a'i fwytta.*

[a] Matt. 17. 2.

[b] pen. 1. 15.

AC mi a welais angel cryf arall yn disgyn o'r nef, wedi ei wisgo â chwmmwl: ac enfys *oedd* ar ei ben, [a] a'i wyneb *ydoedd* fel yr haul, [b] a'i draed fel colofnau o dân:

2 Ac yr oedd ganddo yn ei law lyfr bychan wedi ei agoryd. Ac efe a osododd ei droed dehau ar y môr, a'*i* aswy ar y tir;

[2] *fawr.*

3 Ac a lefodd â llef [2] uchel, fel y rhua llew: ac wedi iddo lefain, y saith daran a lefarasant eu llefau hwythau.

[c] Dan. 8. 26. a 12. 4, 9.

4 Ac wedi darfod i'r saith daran lefaru eu llefau, yr oeddwn ar fedr ysgrifenu: ac mi a glywais lef o'r nef yn dywedyd wrthyf, [c] Selia y pethau a lefarodd y saith daran, ac na ysgrifena hwynt.

[d] Dan. 12. 7.

5 A'r angel yr hwn a welais yn sefyll ar y môr, ac ar y tir, [d] a gododd ei law i'r nef,

6 Ac a dyngodd i'r hwn sydd yn byw yn oes oesoedd, yr hwn a greodd y nef a'r pethau sydd ynddi, a'r ddaear a'r pethau sydd ynddi, a'r môr a'r pethau sydd ynddo, na byddai amser mwyach:

[e] pen. 11. 15.

7 Ond [e] yn nyddiau llef y seithfed angel, pan ddechreuo efe udganu, gorphenir dirgelwch Duw, fel y mynegodd efe i'w wasanaethwyr y prophwydi.

Anno DOMINI 96.

8 A'r [f] llef a glywais o'r nef, a lef-
arodd drachefn wrthyf, ac a ddy-
wedodd, Dos, cymmer y llyfr bychan
sydd wedi ei agoryd yn llaw yr
angel yr hwn sydd yn sefyll ar y
môr ac ar y tir.
9 Ac mi a euthum at yr angel,
gan ddywedyd wrtho, Moes i mi y
llyfr bychan. Ac efe a ddywedodd
wrthyf, [g] Cymmer, a bwytta ef yn
llwyr: ac efe a chwerwa dy fol di,
eithr yn dy enau y bydd yn felus
fel mêl.
10 Ac mi a gymmerais y llyfr
bychan o law yr angel, ac a'i
bwytteais ef; ac yr oedd efe yn
fy ngenau megis mêl yn felus: ac
wedi i mi ei fwytta ef, fy mol a
aeth yn chwerw.
11 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
Rhaid i ti drachefn brophwydo i
bobloedd, a chenhedloedd, [3] ac ieith-
oedd, a brenhinoedd lawer.

[f] ad. 4.
[g] Ezec. 2. 8. a 3. 1, 2, 3.
[3] *a thafodau.*

PENNOD XI.

3 *Y ddau dyst yn prophwydo.* 6 *Bod ganddynt awdurdod i gau y nef rhag iddi wlawio:* 7 *yr ymladd y bwystfil yn eu herbyn, ac y lladd hwynt:* 8 *hwythau yn gorwedd heb eu claddu,* 11 *ac ar ol tridiau a hanner yn adgyfodi.* 14 *Yr ail wae yn myned heibio.* 15 *Y seithfed udgorn yn canu.*

A RHODDWYD i mi [a] gorsen
debyg i wïalen. A'r angel a
safodd, gan ddywedyd, Cyfod, a
mesura deml Dduw, a'r allor, a'r
rhai sydd yn addoli ynddi.
2 Ond y cyntedd sydd o'r tu all-
an i'r deml, [2] bwrw allan, ac na
fesura ef; oblegid *efe* a roddwyd
i'r Cenhedloedd; a'r ddinas sanct-
aidd a fathrant hwy [b] ddeufis a
deugain.
3 Ac mi a roddaf [3] *allu* i'm dau
dyst, a hwy a brophwydant [c] fil a
deucant *a* thri ugain o ddyddiau,
wedi ymwisgo â sachlïan.
4 Y rhai hyn yw [d] y ddwy olew-
wydden, a'r ddau ganhwyllbren sydd
yn sefyll ger bron Duw y ddaear.
5 Ac os ewyllysia neb wneuthur
niwed iddynt, y mae tân yn myned
allan o'u genau hwy, ac yn difetha
eu gelynion: ac os ewyllysia neb
eu drygu hwynt, fel hyn y mae
yn rhaid ei ladd ef.
6 [e] Y mae gan y rhai hyn awdur-
dod i gau y nef, fel na wlawio hi yn
nyddiau eu prophwydoliaeth hwynt:
ac [f] awdurdod sydd ganddynt ar y
dyfroedd, i'w troi hwynt yn waed,
ac i daro y ddaear â phob pla, cyn
fynyched ag y mynnont.
7 A phan ddarfyddo iddynt or-
phen eu tystiolaeth, [g] y bwystfil, yr
hwn sydd yn dyfod allan o'r pwll
diwaelod, [h] a ryfela â hwynt, ac
a'u gorchfyga hwynt, ac a'u lladd
hwynt.
8 A'u cyrph hwynt *a orwedd* ar
heolydd [i] y ddinas fawr, yr hon yn
ysprydol a elwir Sodom a'r Aipht;
lle hefyd y croeshoeliwyd ein Har-
glwydd ni.
9 A'r rhai o'r bobloedd, a'r llwyth-
au, a'r [4] ieithoedd, a'r cenhedloedd,
a welant eu cyrph hwynt dridiau
a hanner, ac ni oddefant roi eu
cyrph hwy mewn beddau.
10 A'r rhai sydd yn trigo ar y
ddaear a lawenychant o'u plegid, ac
a ymhyfrydant, ac a anfonant rodd-
ion i'w gilydd; oblegid y ddau bro-
phwyd hyn oedd yn poeni y rhai
oedd yn trigo ar y ddaear.
11 Ac ar ol tridiau a hanner,
Yspryd bywyd oddi wrth Dduw a
aeth i mewn iddynt hwy, a hwy
a safasant ar eu traed; ac ofn
mawr a syrthiodd ar y rhai a'u
gwelodd hwynt.
12 A hwy a glywsant lef [5] uchel
o'r nef yn dywedyd wrthynt, Deu-
wch i fynu yma. A hwy a aethant
i fynu i'r nef mewn cwmmwl; a'u
gelynion a edrychasant arnynt.
13 Ac yn yr awr honno y bu daear-
gryn mawr, a degfed ran y ddinas a
syrthiodd; a lladdwyd yn y ddaear-
gryn saith mil o [6] wŷr: a'r lleill
a ddychrynasant, ac a roddasant
ogoniant i Dduw y nef.
14 [k] Yr ail wae a aeth heibio;
wele, y mae y drydedd wae yn dy-
fod ar frys.
15 A'r [l] seithfed angel a udgan-
odd; a bu llefau [7] uchel yn y nef,
yn dywedyd, [m] Aeth teyrnasoedd y
byd *yn eiddo* ein Harglwydd ni,
a'i Grist ef; ac efe a deyrnasa yn
oes oesoedd.
16 A'r [n] pedwar henuriad ar hug-
ain, y rhai oedd ger bron Duw yn
eistedd ar eu gorsedd-feingciau, a
syrthiasant ar eu hwynebau, ac a
addolasant Dduw,
17 Gan ddywedyd, Yr ydym yn
dïolch i ti, O Arglwydd Dduw Holl-
alluog, [o] yr hwn wyt, a'r hwn oedd-
it, a'r hwn wyt yn dyfod; oblegid
ti a gymmeraist dy allu mawr, ac
a deyrnesaist.
18 A'r cenhedloedd a ddigias-
ant; a daeth dy ddig di, [8] a'r amser

[a] Ezec. 40. 3, &c. Zech. 2. 1.
[2] Neu, *gàd allan.*
[b] pen. 13. 5.
[3] *i'm dau dyst fel y prophwydant.*
[c] pen. 12. 6.
[d] Jer. 11. 16. Zech. 4. 3, 11, 14.
[e] 1 Bren. 17. 1. Iago 5. 16, 17.
[f] Exod. 7. 19.
[g] pen. 13. 1, 11. a 17. 8.
[h] Dan. 7. 21. Zech. 14. 2.
[i] pen. 17. 1, 5. a 18. 10.
[4] *tafodau.*
[5] *fawr.*
[6] Gr. *enwau gwŷr.*
[k] pen. 8. 13. a 9. 12. a 15. 1.
[l] pen. 10. 7.
[7] *mawrion.*
[m] pen. 12. 10.
[n] pen. 4. 4. a 5. 8. a 19. 4.
[o] pen. 1. 4.
[8] Neu, *ac amser y meirw i gael eu barnu.*

Anno DOMINI 96.

i farnu y meirw, ac i roi gwobr
i'th wasanaethwyr y prophwydi, ac
i'r saint, ac i'r rhai sydd yn ofni
dy enw, fychain a mawrion; ac i
[9]ddifetha y rhai sydd yn [2]difetha
y ddaear.
19 Ac agorwyd [p]teml Dduw yn
y nef; a gwelwyd arch ei gyfam-
mod ef yn ei deml ef: a [q]bu mellt,
a llefau, a tharanau, a daear-gryn,
a [r]chenllysg mawr.

PENNOD XII.

1 *Gwraig wedi ei gwisgo â'r haul yn trafaelu ar ei thymp i esgor.* 4 *Y ddraig goch fawr yn sefyll o'i blaen hi i ddifa ei phlentyn hi.* 6 *Wedi iddi esgor, y mae hi yn cilio i'r diffaethwch.* 7 *Michael a'i angelion yn ymladd â'r ddraig, ac yn myned yn drech na hi.* 13 *Y ddraig, wedi ei thaflu i'r ddaear, yn erlid y wraig.*

[2]A RHYFEDDOD mawr a wel-
wyd yn y nef; gwraig wedi
ei gwisgo â'r haul, a'r lleuad dan
ei thraed, ac ar ei phen goron o
ddeuddeg seren:
2 A hi yn feichiog, a lefodd, gan
fod mewn gwewyr, a gofid i esgor.
3 A gwelwyd [3]rhyfeddod arall yn
y nef; ac wele ddraig goch fawr,
a [a]saith ben iddi, a deg corn; ac
ar ei phennau saith goron.
4 A'i chynffon hi a dynnodd draian
sêr y nef, ac a'u bwriodd hwynt i'r
ddaear. A'r ddraig a safodd ger
bron y wraig yr hon ydoedd yn
barod i esgor, i ddifa ei phlentyn
hi pan esgorai hi arno.
5 A hi a esgorodd ar fab gwrryw,
[b]yr hwn oedd i fugeilio yr holl
genhedloedd â gwïalen haiarn: a'i
phlentyn hi a gymmerwyd i fynu
at Dduw, ac *at* ei orsedd-faingc ef.
6 [c]A'r wraig a ffodd i'r diffaeth-
wch, lle mae ganddi le wedi ei
barottôi gan Dduw, fel y porthent
hi yno [d]fil a deucant *a* thri ugain
o ddyddiau.
7 A bu rhyfel yn y nef: [e]Michael
a'i angelion a ryfelasant yn erbyn
y ddraig, a'r ddraig a ryfelodd a'i
hangelion hithau,
8 Ac ni orfuant; a'u lle hwynt nis
cafwyd mwyach yn y nef.
9 A bwriwyd allan [f]y ddraig fawr,
[g]yr hen sarph, yr hon a elwir Diaf-
ol a Satan, yr hwn sydd yn twyllo
yr holl fyd: efe a fwriwyd allan
i'r ddaear, a'i angelion a fwriwyd
allan gyd âg ef.
10 Ac mi a glywais lef [4]uchel yn
dywedyd yn y nef, [h]Yr awrhon y
daeth iachawdwriaeth, a nerth, a

[9] *lygru.* [2] *llygru.* — [p] pen. 15. 5, 8. — [q] pen. 16. 18. — [r] pen. 16. 21. — [2] *Ac arwydd.* — [3] *arwydd.* — [a] pen. 13. 1. — [b] Ps. 2. 9. pen. 2. 27. a 19. 15. — [c] ad. 14. — [d] pen. 11. 3. ad. 14. — [e] Dan. 10. 13, 21. a 12. 1. Judas 9. — [f] Luc 10. 18. Ioan 12. 31. — [g] Gen. 3. 1, 4. pen. 20. 2. — [4] *fawr.* — [h] pen. 11. 15. a 19. 1.

theyrnas ein Duw ni, a gallu ei Grist
ef: canys cyhuddwr ein brodyr ni
a fwriwyd i'r llawr, [i]yr hwn oedd
yn eu cyhuddo hwy ger bron ein
Duw ni ddydd a nos.
11 A [k]hwy a'i gorchfygasant ef
trwy waed yr Oen, a thrwy air eu
tystiolaeth hwynt; ac ni charasant
eu heinioes hyd angau.
12 O herwydd hyn [l]llawenhêwch,
y nefoedd, a'r rhai ydych yn trigo
ynddynt. Gwae y rhai sydd yn
trigo ar y ddaear, a'r môr! canys
y diafol a ddisgynodd attoch chwi,
a chanddo lid mawr, o herwydd
ei fod yn gwybod nad oes iddo
ond ychydig amser.
13 A phan welodd y ddraig ei
bwrw i'r ddaear, hi a erlidiodd y
wraig a esgorasai ar y mab.
14 A rhoddwyd i'r wraig ddwy
o adenydd eryr mawr, [m]fel yr
ehedai hi i'r diffaethwch, i'w lle
ei hun; lle yr ydys yn ei maethu
hi yno [n]dros amser, ac amseroedd,
a hanner amser, oddi wrth wyneb
y sarph.
15 A'r sarph [o]a fwriodd allan o'i
safn, ar ol y wraig, ddwfr megis
afon, fel y gwnai ei dwyn hi ym-
aith gyd â'r afon.
16 A'r ddaear a gynnorthwyodd
y wraig; a'r ddaear a agorodd ei
genau, ac a lyngcodd yr afon, yr
hon a fwriodd y ddraig allan o'i
safn.
17 A llidiodd y ddraig wrth y
wraig, ac a aeth i wneuthur rhyfel
[5]â'r lleill o'i had hi, y rhai sydd
yn cadw gorchymynion Duw, ac
sydd [p]a thystiolaeth Iesu Grist
ganddynt.

PENNOD XIII.

1 *Bwystfil yn cyfodi allan o'r môr, a saith ben ganddo, a deg corn: i'r hwn y mae y ddraig yn rhoddi ei gallu.* 11 *Bwystfil arall yn dyfod i fynu allan o'r ddaear;* 14 *ac yn peri gwneuthur delw y bwystfil cyntaf;* 15 *ac yn peri i ddynion ei addoli ef,* 16 *a derbyn ei nôd ef.*

AC mi a sefais ar dywod y môr;
ac a welais [a]fwystfil yn codi
o'r môr, [b]a chanddo saith ben, a
deg corn; ac ar ei gyrn ddeg cor-
on, ac ar ei bennau [2]enw cabledd.
2 A'r bwystfil a welais i [c]oedd
debyg i lewpard, a'i draed fel *traed*
arth, a'i safn fel safn llew: [d]a'r
ddraig a roddodd iddo ef ei gallu,
a'i gorsedd-faingc, ac awdurdod
mawr.
3 Ac mi a welais un o'i bennau ef

Anno DOMINI 96.

[i] Job 1. 9. a 2. 5. Zech. 3. 1. — [k] Rhuf. 8. 33, 34, 37. a 16. 20. — [l] Ps. 96. 11. Es. 49. 13. pen. 18. 20. — [m] ad. 6. — [n] Dan. 7. 25. a 12. 7. — [o] Es. 59. 19. — [5] *â gweddill ei had hi.* — [p] 1 Cor. 2. 1. 1 Ioan 5. 10. pen. 1. 2, 9. a 6. 9. a 20. 4. — [a] Dan. 7. 2, 7. — [b] pen. 12. 3. a 17. 3, 9, 12. — [2] *enwau.* — [c] Edrych Dan. 7. 4, 5, 6. — [d] pen. 12. 9.

Anno DOMINI 96.

megis wedi ei [3]ladd yn farw; a'i friw
marwol ef a iachâwyd: [e]a'r holl
ddaear a ryfeddodd ar ol y bwystfil.
4 A hwy a addolasant y ddraig,
yr hon a roes allu i'r bwystfil:
ac a addolasant y bwystfil, gan
ddywedyd, [f]Pwy *sydd* debyg i'r
bwystfil? pwy a ddichon ryfela
âg ef?
5 A rhoddwyd iddo ef [g]enau yn
llefaru pethau mawrion, a chabl-
edd; a rhoddwyd iddo awdurdod i
[4]weithio [h]ddau fis *a* deugain.
6 Ac efe a agorodd ei enau mewn
cabledd yn erbyn Duw, i gablu ei
enw ef, a'i dabernacl, a'r rhai sydd
yn trigo yn y nef.
7 A rhoddwyd iddo [i]wneuthur rhy-
fel â'r saint, a'u gorchfygu hwynt:
a rhoddwyd iddo awdurdod ar bob
llwyth, [5]ac iaith, a chenedl.
8 A holl drigolion y ddaear a'i
haddolant ef, [k]y rhai nid yw eu
henwau yn ysgrifenedig yn llyfr
bywyd yr Oen *yr hwn* a laddwyd
[l]er dechreuad y byd.
9 [m]Od oes gan neb glust, gwran-
dawed.
10 [n]Os yw neb yn [6]tywys i gaeth-
iwed, [7]efe a â i gaethiwed: [o]os yw
neb yn lladd â chleddyf, rhaid yw
ei ladd yntau â chleddyf. [p]Dyma
amynedd a ffydd y saint.
11 Ac mi a welais fwystfil arall
[q]yn codi o'r ddaear; ac yr oedd
ganddo ddau gorn tebyg i oen, a
llefaru yr oedd fel draig.
12 A holl allu y bwystfil cyntaf
y mae efe yn ei wneuthur ger ei
fron ef, ac yn peri i'r ddaear ac
i'r rhai sydd yn trigo ynddi addoli
y bwystfil cyntaf, [r]yr hwn yr iach-
âwyd ei glwyf marwol.
13 Ac [s]y mae efe yn gwneuthur
[8]rhyfeddodau mawrion, hyd onid
yw yn peri i dân ddisgyn o'r nef
i'r ddaear, y'ngolwg dynion;
14 Ac [t]y mae *efe* yn twyllo y
rhai sydd yn trigo ar y ddaear,
trwy [9]y rhyfeddodau y rhai a rodd-
wyd iddo ef eu gwneuthur ger
bron y bwystfil; gan ddywedyd
wrth drigolion y ddaear, am idd-
ynt wneuthur delw i'r bwystfil yr
hwn a gafodd friw gan gleddyf, ac
a fu fyw.
15 A chaniattâwyd iddo ef roddi
[2]anadl i ddelw y bwystfil, fel y
llefarai delw y bwystfil hefyd, ac y
parai gael o'r sawl nid addolent
ddelw y bwystfil, eu lladd.

[3] *friwo i farwolaeth.* [e] pen. 17. 8. [f] pen. 18. 18. [g] Dan. 7. 8, 11, 25. a 11. 36. [4] *barhâu, neu, ryfela.* [h] pen. 11. 2. a 12. 6. [i] Dan. 7. 21. pen. 11. 7. [5] *a thafod.* [k] Exod. 32. 32. Phil. 4. 3. pen. 3. 5. a 20. 12. a 21. 27. [l] pen. 17. 8. [m] pen. 2. 7. [n] Es. 33. 1. [6] *casglu caethgludiad.* [7] *y mae efe yn myned.* [o] Gen. 9. 6. Matt. 26. 52. [p] pen. 14. 12. [q] pen. 11. 7. [r] ad. 3. [s] Deut. 13. 3. Matt. 24. 24. 2 Thes. 2. 9. pen. 16. 14. [8] *arwyddion.* [t] pen. 12. 9. a 19. 20. [9] *yr arwyddion.* [2] *einioes.*

16 Ac y mae yn peri i bawb,
fychain a mawrion, cyfoethogion
a thlodion, rhyddion a chaethion,
[3]dderbyn nôd ar eu llaw ddehau,
neu ar eu talcennau:
17 Ac na allai neb na phrynu
na gwerthu, ond yr hwn a fyddai
ganddo nôd, neu [u]enw y bwystfil,
neu rifedi ei enw ef.
18 [x]Yma y mae doethineb. Yr
hwn sydd ganddo ddeall, bwried
[y]rifedi y bwystfil: canys rhifedi
dyn ydyw; a'i rifedi ef yw, Chwe
chant a thri ugain *a* chwech.

PENNOD XIV.

1 Tra yr oedd yr Oen yn sefyll ar fynydd Sïon gyd â'i fintai, 6 angel yn pregethu yr efengyl. 8 Cwymp Babilon. 15 Cynhauaf y byd, a dodiad y crymman i mewn. 20 Gwin-gynhauaf, a gwin-wrŷf digofaint Duw.

AC mi a edrychais, ac wele Oen
yn sefyll ar fynydd Sïon, a
chyd âg ef [a]bedair mil *a* saith-
ugeinmil, a chanddynt enw ei Dad
ef yn ysgrifenedig yn eu talcennau.
2 Ac mi a glywais lef o'r nef,
[b]fel llef dyfroedd lawer, ac fel
llef taran fawr: ac mi a glywais
lef [c]telynorion yn canu ar eu tel-
ynau:
3 A [d]hwy a ganasant megis caniad
newydd ger bron yr orsedd-faingc,
a cher bron y pedwar anifail, a'r
henuriaid: ac ni allodd neb ddysgu
y gân, ond y pedair mil *a'r* saith-
ugeinmil, y rhai a brynwyd oddi
ar y ddaear.
4 Y rhai hyn yw y rhai ni halog-
wyd [2]â gwragedd; [e]canys gwyryfon
ydynt. Y rhai hyn yw y rhai [f]sydd
yn dilyn yr Oen pa le bynnag yr
elo. Y rhai hyn [g]a brynwyd oddi
wrth ddynion, [h]yn flaen-ffrwyth i
Dduw ac i'r Oen.
5 Ac [i]yn eu genau ni chaed twyll:
canys [k]difai ydynt ger bron gor-
sedd-faingc Duw.
6 Ac mi a welais angel arall yn
ehedeg y'nghanol y nef, a'r efengyl
dragywyddol ganddo, i efengylu i'r
rhai sydd yn trigo ar y ddaear, ac
i bob cenedl, a llwyth, [3]ac iaith,
a phobl;
7 Gan ddywedyd â llef [4]uchel,
Ofnwch Dduw, a rhoddwch iddo
ogoniant; oblegid daeth awr ei farn
ef: ac [l]addolwch yr hwn a wnaeth
y nef, a'r ddaear, a'r môr, a'r ffyn-
honnau dyfroedd.
8 Ac angel arall a ddilynodd, gan

Anno DOMINI 96.

[3] *roddi.* [u] pen. 14. 11. [x] pen. 17. 9. [y] pen. 15. 2. [a] pen. 7. 4. [b] pen. 1. 15. a 19. 6. [c] pen. 5. 8. [d] pen. 5. 9. a 15. 3. [2] *gyd â.* [e] 2 Cor. 11. 2. [f] pen. 3. 4. a 17. 14. [g] pen. 5. 9. [h] Iago 1. 18. [i] Ps. 32. 2. Seph. 3. 13. [k] Eph. 5. 27. [3] *a thafod.* [4] *fawr.* [l] Neh. 9. 6. Ps. 146. 5, 6. Act. 14. 15. a 17. 24.

Anno DOMINI 96.

[m] Es. 21. 9. Jer. 51. 8. pen. 18. 2.
[n] pen. 11. 8. a 16. 19. a 17. 5. a 18. 10, 21.
[5] *fawr.*
[o] Ps. 75. 8. Es. 51. 17. Jer. 25. 15.
[p] pen. 18. 6.
[q] pen. 16. 19.
[r] pen. 20. 10.
[s] pen. 19. 20.
[t] Es. 34. 10. pen. 19. 3.
[u] pen. 13. 10.
[x] 1 Cor. 15. 18. 1 Thess. 4. 16.
[6] *yn canlyn gyd â hwynt.*
[y] pen. 1. 13.
[7] *fawr.*
[z] Joel 3. 13. Matt. 13. 39.
[8] *chynhaufa.*
[9] *gynhaufu.*
[2] *sychodd.*
[3] *fawr.*

ddywedyd, [m] Syrthiodd, syrthiodd
Babilon, [n] y ddinas fawr honno;
oblegid hi a ddïododd yr holl gen-
hedloedd â gwin llid ei godineb.
9 A'r trydydd angel a'u dilynodd
hwynt, gan ddywedyd â llef [5] uchel,
Os addola neb y bwystfil a'i ddelw
ef, a derbyn *ei* nôd *ef* yn ei dalcen,
neu yn ei law,
10 Hwnnw *hefyd* [o] a ŷf o win dig-
ofaint Duw, yr hwn yn ddigym-
mysg [p] a dywalltwyd yn [q] phïol ei
lid ef; ac [r] efe a boenir mewn [s] tân
a brwmstan y'ngolwg yr angelion
sanctaidd, ac y'ngolwg yr Oen:
11 A [t] mwg eu poenedigaeth hwy
sydd yn myned i fynu yn oes oes-
oedd: ac nid ydynt hwy yn cael
gorphwysdra ddydd na nos, y rhai
sydd yn addoli y bwystfil a'i ddelw
ef, ac os yw neb yn derbyn nôd ei
enw ef.
12 [u] Yma y mae amynedd y saint:
yma *y mae* y rhai sydd yn cadw
gorchymynion Duw, a ffydd Iesu.
13 Ac mi a glywais lef o'r nef, yn
dywedyd wrthyf, Ysgrifena, Gwŷn
eu byd y meirw y rhai [x] sydd yn
marw yn yr Arglwydd, o hyn allan,
medd yr Yspryd, fel y gorphwysont
oddi wrth eu llafur; a'u gweithred-
oedd sydd [6] yn eu canlyn hwynt.
14 Ac mi a edrychais, ac wele
gwmmwl gwŷn, ac ar y cwmmwl
un yn eistedd [y] tebyg i Fab y dyn,
a chanddo ar ei ben goron o aur,
ac yn ei law grymman llym.
15 Ac angel arall a ddaeth allan
o'r deml, gan lefain â llef [7] uchel
wrth yr hwn oedd yn eistedd ar y
cwmmwl, [z] Bwrw dy grymman i
mewn, a [8] meda: canys daeth yr
amser i ti i [9] fedi; oblegid [2] addfed-
odd cynhauaf y ddaear.
16 A'r hwn oedd yn eistedd ar y
cwmmwl a fwriodd ei grymman ar
y ddaear; a'r ddaear a fedwyd.
17 Ac angel arall a ddaeth allan
o'r deml sydd yn y nef, a chanddo
yntau hefyd grymman llym.
18 Ac angel arall a ddaeth allan
oddi wrth yr allor, yr hwn oedd a
gallu ganddo ar y tân; ac a lefodd
â bloedd [3] uchel ar yr hwn oedd a'r
crymman llym ganddo, gan ddy-
wedyd, Bwrw i mewn dy grymman
llym, a chasgl ganghennau gwin-
wydden y ddaear; oblegid addfed-
odd ei grawn hi.
19 A'r angel a fwriodd ei grym-
man ar y ddaear, ac a gasglodd

Anno DOMINI 96.

[a] pen. 19. 15.
[b] Es. 63. 3. Galar. 1. 15.
[a] pen. 4. 6. a 21. 18.
[b] pen. 5. 8. a 14. 2.
[c] Exod. 15. 1.
[d] Ps. 111. 2. a 139. 14.
[e] Ps. 145. 17. pen. 16. 7.
[2] *cenhedloedd, neu, oesoedd.*
[f] Exod. 15. 14, 15. Jer. 10. 7.
[g] Es. 66. 23.
[h] pen. 11. 19. Edrych Num. 1. 50.
[i] Exod. 28. 6, 8. Ezec. 44. 17, 18. pen. 1. 13.
[k] Exod. 40. 34. 1 Bren. 8. 10. Es. 6. 4.
[2] *fawr.*

winwydden y ddaear, ac a'*i* bwriodd
i [a] gerwyn fawr digofaint Duw.
20 A'r [b] gerwyn a sathrwyd o'r
tu allan i'r ddinas; a gwaed a
ddaeth allan o'r gerwyn, hyd at
ffrwynau y meirch, ar hyd mil *a*
chwe chant o ystadau.

PENNOD XV.

1 Y saith angel â'r saith bla diweddaf. 3 Caniad y rhai a orchfygant y bwystfil. 7 Y saith phïol yn llawn o ddigofaint Duw.

AC mi a welais arwydd arall yn
y nef, mawr a rhyfeddol; saith
angel a chanddynt y saith bla diw-
eddaf: oblegid ynddynt hwy y
cyflawnwyd llid Duw.
2 Ac mi a welais megis [a] môr o
wydr wedi ei gymmysgu â thân;
a'r rhai oedd yn cael y maes ar y
bwystfil, ac ar ei ddelw ef, ac ar ei
nôd ef, *ac* ar rifedi ei enw ef, yn
sefyll ar y môr gwydr, [b] a thelynau
Duw ganddynt.
3 A chanu y maent [c] gân Moses
gwasanaethwr Duw, a chân yr Oen;
gan ddywedyd, [d] Mawr a rhyfedd
yw dy weithredoedd, *O* Arglwydd
Dduw Hollalluog; [e] cyfiawn a chy-
wir *yw* dy ffyrdd di, Brenhin [2] y
saint.
4 [f] Pwy ni'th ofna di, O Arglwydd,
ac *ni* ogonedda dy enw? oblegid
tydi yn unig *wyt* sanctaidd: obleg-
id [g] yr holl genhedloedd a ddeu-
ant ac a addolant ger dy fron di;
oblegid dy farnau di a eglurwyd.
5 Ac ar ol hyn mi a edrychais,
ac wele, yr ydoedd [h] teml pabell y
dystiolaeth yn y nef yn agored:
6 A daeth y saith angel, y rhai yr
oedd y saith bla ganddynt, allan
o'r deml, wedi eu gwisgo mewn llï-
an pur a disglaer, a [i] gwregysu eu
dwyfronnau â gwregysau aur.
7 Ac un o'r pedwar anifail a rodd-
odd i'r saith angel saith phïol aur,
yn llawn o ddigofaint Duw, yr
hwn sydd yn byw yn oes oesoedd.
8 A llanwyd [k] y deml o fwg oddi
wrth ogoniant Duw, ac oddi wrth
ei nerth ef: ac ni allai neb fyned
i mewn i'r deml, nes darfod cyf-
lawni saith bla y saith angel.

PENNOD XVI.

1 Yr angelion yn tywallt allan eu phïoleidiau digofaint. 2 Y plâau yn canlyn ar hyn. 15 Crist yn dyfod fel lleidr. Gwyn eu byd y rhai a wyliant.

AC mi a glywais lef [2] uchel allan
o'r deml, yn dywedyd wrth y
saith angel, Ewch ymaith, a thy-

Anno DOMINI 96.

welltwch phïolau digofaint Duw ar
y ddaear.
2 A'r cyntaf a aeth, ac a dywallt-
odd ei phïol ar y ddaear; a [a] bu
cornwyd drwg a blin ar y dynion
[b] oedd a nôd y bwystfil arnynt, a'r
rhai [c] a addolasent ei ddelw ef.
3 A'r ail angel a dywalltodd ei
phïol ar y môr; ac [d] efe a aeth fel
gwaed dyn marw: a phob enaid
byw a fu farw yn y môr.
4 A'r trydydd angel a dywallt-
odd ei phïol ar yr anfonydd ac *ar*
y ffynhonnau dyfroedd; a hwy a
aethant yn waed.
5 Ac mi a glywais angel y dyfr-
oedd yn dywedyd, Cyfiawn, O Ar-
glwydd, ydwyt ti, [e] yr hwn wyt, a'r
hwn oeddit, [3] a'r hwn a fyddi; o-
blegid barnu o honot y pethau hyn.
6 Oblegid [f] gwaed saint a phro-
phwydi a dywalltasant hwy, a gwaed
a roddaist iddynt i'w yfed; canys y
maent yn ei haeddu.
7 Ac mi a glywais un arall allan
o'r allor yn dywedyd, Ië, [g] Ar-
glwydd Dduw Hollalluog, cywir a
chyfiawn *yw* dy farnau di.
8 A'r pedwerydd angel a dywallt-
odd ei phïol ar yr haul; a gallu a
roed iddo i boethi dynion â thân.
9 A [4] phoethwyd y dynion â gwres
mawr; a [h] hwy a gablasant enw
Duw, yr hwn sydd ag awdurdod
ganddo ar y pläau hyn: ac nid edi-
farhasant, i roi gogoniant iddo ef.
10 A'r pummed angel a dywallt-
odd ei phïol ar orsedd-faingc y
bwystfil; a'i deyrnas ef a aeth yn
dywyll: a hwy a gnoisant eu taf-
odau gan ofid,
11 Ac [i] a gablasant Dduw y nef, o
herwydd eu poenau, ac o herwydd
eu cornwydydd; ac nid edifarhas-
ant oddi wrth eu gweithredoedd.
12 A'r chweched angel a dywallt-
odd ei phïol ar yr afon fawr Eu-
phrates; a [k] sychodd ei dwfr hi, fel
y parottôid ffordd brenhinoedd [5] y
dwyrain.
13 Ac mi a welais dri yspryd aflan
tebyg i lyffaint *yn dyfod* allan o
safn [l] y ddraig, ac allan o safn y
bwystfil, ac allan o enau [m] y gau-
brophwyd.
14 Canys ysprydion cythreuliaid,
[n] yn gwneuthur gwyrthiau, ydynt, y
rhai sydd yn myned allan at fren-
hinoedd y ddaear, a'r holl fyd, i'w
casglu hwy i [o] ryfel y dydd hwnnw,
dydd mawr Duw Hollalluog.

[a] Exod. 9. 9.
[b] pen. 13. 16, 17.
[c] pen. 13. 14.
[d] Exod. 7. 17, 20.
[e] pen. 1. 4, 8. a 4. 8. a 11. 17.
[3] Neu, *a sanctaidd.*
[f] Matt. 23. 34. pen. 13. 15.
[g] pen. 15. 3.
[4] *llosgwyd.*
[h] ad. 11, 21.
[i] ad. 9, 21.
[k] Edrych Jer. 50. 38. a 51. 36. pen. 17. 15.
[5] Gr. *y rhai sydd o godiad haul.*
[l] pen. 12. 9.
[m] pen. 19. 20. a 20. 10.
[n] 2 Thess. 2, 9. pen. 13. 13. a 19. 20.
[o] pen. 17. 14. a 19. 19. a 20. 8.

15 [p] Wele, yr wyf fi yn dyfod fel
lleidr. Gwŷn ei fyd yr hwn sydd
yn gwylio, ac yn cadw ei ddillad,
[q] fel na rodio yn noeth, ac iddynt
weled ei anharddwch ef.
16 Ac efe a'u casglodd hwynt
ynghyd i le a elwir yn Hebraeg,
Armagèdon.
17 A'r seithfed angel a dywallt-
odd ei phïol i'r awyr; a daeth llef
[6] uchel allan o deml y nef, oddi
wrth yr orsedd-faingc, yn dywedyd,
[r] Darfu.
18 Ac [s] yr oedd lleisiau, a tharan-
au, a mellt; ac yr oedd daear-
gryn mawr, y fath ni bu er pan yw
dynion ar y ddaear, cymmaint daear-
gryn, *ac* mor fawr.
19 A [t] gwnaethpwyd y ddinas fawr
yn dair rhan, a dinasoedd y cen-
hedloedd a syrthiasant: a Babilon
fawr [u] a ddaeth mewn côf ger bron
Duw, [x] i roddi iddi gwppan gwin
digofaint ei lid ef.
20 A [y] phob ynys a ffodd ymaith,
ac ni chafwyd y mynyddoedd.
21 [z] A chenllysg mawr, [7] fel tal-
entau, a syrthiasant o'r nef ar
ddynion: a [a] dynion a gablasant
Dduw am bla y cenllysg; oblegid
mawr iawn ydoedd eu pla hwynt.

PENNOD XVII.

3, 4 *Gwraig wedi ei gwisgo â phorphor ac ysgarlad, a chwppan aur yn ei llaw, yn eistedd ar y bwystfil;* 5 *yr hon yw Babilon fawr, mam pob ffieidd-dra.* 9 *Dehongliad y saith ben,* 12 *a'r deg corn.* 14 *Goruchafiaeth yr Oen.* 16 *Cospedigaeth y buttain.*

A DAETH un o'r saith angel
oedd a'r saith phïol ganddynt,
ac a ymddiddanodd â mi, gan ddy-
wedyd wrthyf, Tyred, mi a ddang-
osaf i ti farnedigaeth [a] y buttain
fawr [b] sydd yn eistedd ar ddyfroedd
lawer;
2 [c] Gyd â'r hon y putteiniodd
brenhinoedd y ddaear, ac [d] y medd-
wyd y rhai sydd yn trigo ar y ddae-
ar gan win ei phutteindra hi.
3 Ac efe a'm dygodd i i'r diffaeth-
wch yn yr yspryd: ac mi a welais
wraig yn eistedd ar fwystfil o liw
ysgarlad, yn llawn o [e] enwau cabl-
edd, a [f] saith ben [g] iddo, a deg corn.
4 A'r wraig [h] oedd wedi ei dilladu
â phorphor ac ysgarlad, ac wedi
ei [2] gwychu âg aur, ac â main
gwerthfawr, a pherlau, a chanddi
gwppan aur yn ei llaw, yn llawn
o ffieidd-dra ac aflendid ei phut-
teindra.

Anno DOMINI 96.

[p] Matt. 24. 45. pen. 3. 3.
[q] 2 Cor. 5. 3. pen. 3. 4, 18.
[6] *fawr.*
[r] pen. 21. 6.
[s] pen. 4. 5. a 8. 5. a 11. 19.
[t] pen. 14. 8.
[u] pen. 18. 5.
[x] Es. 51. 23. Jer. 25. 15, 16. pen. 14. 10.
[y] pen. 6. 14.
[z] pen. 11. 19.
[7] *o bwys talentau.*
[a] ad. 9, 11.
[a] Nah. 3. 4. pen. 19. 2.
[b] Jer. 51. 13. ad. 15.
[c] pen. 18. 3.
[d] Jer. 51. 7. pen. 14. 8. a 18. 3.
[e] pen. 13. 1.
[f] ad. 9.
[g] ad. 12.
[h] pen. 18. 12, 16.
[2] *goreuro.*

Anno DOMINI 96.

5 Ac ar ei thalcen *yr oedd* enw
wedi ei ysgrifenu, [i]DIRGELWCH,
BABILON FAWR, MAM [3]PUT-
TEINIAID A FFIEIDD-DRA Y
DDAEAR.
6 Ac mi a welais [k]y wraig yn
feddw gan waed y saint, a chan
waed merthyron Iesu: a phan ei
gwelais, mi a ryfeddais â rhyfedd-
od mawr.
7 A'r angel a ddywedodd wrthyf,
Paham y rhyfeddaist? myfi a ddy-
wedaf i ti ddirgelwch y wraig, a'r
bwystfil sydd yn ei dwyn hi, yr
hwn sydd a'r saith ben ganddo, a'r
deg corn.
8 Y bwystfil a welaist, a fu, ac nid
yw: a [l]bydd iddo ddyfod i fynu
o'r pydew heb waelod, a [m]myned
i ddistryw: a [n]rhyfeddu a wna y
rhai sydd yn trigo ar y ddaear, [o]y
rhai ni ysgrifenwyd eu henwau yn
llyfr y bywyd er seiliad y byd, pan
welont y bwystfil, yr hwn a fu, ac
nid yw, [4]er ei fod.
9 [p]Dyma y meddwl sydd a doeth-
ineb ganddo. [q]Y saith ben, saith
fynydd ydynt, lle mae y wraig yn
eistedd arnynt.
10 Ac y [5]mae saith frenhin: pump
a gwympasant, ac un sydd, *a'r* llall
ni ddaeth etto; a phan ddêl, rhaid
iddo aros ychydig.
11 A'r bwystfil, yr hwn oedd, ac
nid ydyw, yntau yw yr wythfed, ac
o'r saith y mae, ac i ddistryw y mae
yn myned.
12 [r]A'r deg corn a welaist, deg
brenhin ydynt, y rhai ni dderbyn-
iasant frenhiniaeth etto; eithr awd-
urdod fel brenhinoedd, un awr, y
maent yn ei dderbyn gyd â'r bwystfil.
13 Yr un meddwl sydd i'r rhai
hyn, a *hwy* a roddant eu nerth a'u
hawdurdod i'r bwystfil.
14 [s]Y rhai hyn a ryfelant â'r
Oen, a'r Oen a'u gorchfyga hwynt:
oblegid [t]Arglwydd arglwyddi ydyw,
a Brenhin brenhinoedd; a'r rhai
sydd gyd âg ef, *sydd* alwedig, ac
etholedig, a ffyddlawn.
15 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
[u]Y dyfroedd a welaist, lle mae
y buttain yn eistedd, pobloedd a
thorfeydd ydynt, a chenhedloedd
[6]ac ieithoedd.
16 A'r deg corn a welaist ar y
bwystfil, y rhai hyn a gasânt y
buttain, ac a'i gwnant hi yn unig
ac yn noeth, a'i chnawd hi a fwyt-
tânt hwy, ac [x]a'i llosgant hi â thân.

[i] 2 Thess. 2. 7.
[3] *puttein-dra.*
[k] pen. 18. 24.
[l] pen. 13. 1.
[m] pen. 13. 10.
[n] pen. 13. 3.
[o] pen. 13. 8.
[4] *ac a fydd.*
[p] pen. 13. 18.
[q] pen. 15. 1.
[5] *maent yn.*
[r] Dan. 7. 20. Zech. 1. 18, 19, 21. pen. 13. 1.
[s] pen. 16. 14. a 19. 19.
[t] Deut. 10. 17. 1 Tim. 6. 15. pen. 19. 16.
[u] Es. 8. 7.
[6] *a thafod-au.*
[x] pen. 18. 8.

17 Canys Duw a roddodd yn eu
calonnau hwynt wneuthur ei ewyll-
ys ef, a gwneuthur yr un ewyllys,
a rhoddi eu teyrnas i'r bwystfil,
hyd oni chyflawner geiriau Duw.
18 A'r wraig a welaist, [y]yw y
ddinas fawr, sydd yn teyrnasu ar
frenhinoedd y ddaear.

PENNOD XVIII.

2 *Cwymp Babilon:* 4 *gorchymyn pobl Dduw i gilio allan o honi:* 9 *brenhinoedd y ddaear,* 11 *gyd â'r marsiandwyr, a'r llongwyr, yn ddrwg ganddynt drosti.* 20 *Y saint yn llawenychu o achos barn Duw arni hi.*

AC ar ol y pethau hyn mi a
welais angel arall yn dyfod i
waered o'r nef, ag awdurdod mawr
ganddo; a'r ddaear a oleuwyd gan
ei ogoniant ef.
2 Ac efe a lefodd yn groch â llef
[2]uchel, gan ddywedyd, [a]Syrthiodd,
syrthiodd Babilon fawr honno, ac
[b]aeth yn drigfa cythreuliaid, ac yn
gadwriaeth pob yspryd aflan, ac [c]yn
gadwriaeth pob aderyn aflan ac
atgas.
3 Oblegid yr holl genhedloedd
[d]a yfasant o win digofaint ei god-
ineb hi, a brenhinoedd y ddaear a
butteiniasant gyd â hi, a marchnat-
tâwyr y ddaear a gyfoethogwyd
gan [3]amlder ei moethau hi.
4 Ac mi a glywais lef arall o'r
nef yn dywedyd, [e]Deuwch allan
o honi hi, fy mhobl i, fel na bydd-
och gyd-gyfrannogion o'i phechod-
au hi, ac na dderbynioch o'i phläau
hi.
5 Oblegid ei phechodau hi a gyr-
haeddasant hyd y nef, a [f]Duw a
gofiodd ei hanwireddau hi.
6 [g]Telwch iddi fel y talodd hithau
i chwi, a dyblwch iddi y dau cym-
maint yn ol ei gweithredoedd: [h]yn
y cwppan a lanwodd hi, llenwch
iddi yn ddau-ddyblyg.
7 Cymmaint ag yr ymogonedd-
odd hi, ac y bu mewn moethau,
y cymmaint arall rhoddwch iddi
o [4]ofid a galar: oblegid y mae hi
yn dywedyd yn ei chalon, Yr wyf
yn eistedd yn [i]frenhines, a gweddw
nid ydwyf, a galar nis gwelaf ddim.
8 Am hynny yn un dydd y daw
ei phläau hi, *sef* marwolaeth, a
galar, a newyn; a [k]hi a lwyr-losgir
â thân: oblegid cryf *yw* yr Ar-
glwydd Dduw, yr hwn sydd yn ei
barnu hi.
9 Ac wylo am dani, a galaru
drosti, a wna [l]brenhinoedd y ddae-

Anno DOMINI 96.

[y] pen. 16. 19.
[2] *fawr.*
[a] Es. 21. 9. Jer. 51. 8. pen. 14. 8.
[b] Es. 13. 21. a 21. 8. a 34. 14. Jer. 50. 39. a 51. 37.
[c] Es. 34. 11. Marc 5. 2, 3.
[d] pen. 14. 8. a 17. 2.
[3] *nerth.*
[e] Es. 48. 20. a 52. 11. Jer. 50. 8. a 51. 6, 45. 2 Cor. 6. 17.
[f] pen. 16. 19.
[g] Ps. 137. 8. Jer. 50. 15, 29. 2 Tim. 4. 14. pen. 13. 10.
[h] pen. 14. 10.
[4] *boenedig-aeth.*
[i] Es. 47. 7, 8.
[k] pen. 17. 16.
[l] Ezec. 26. 16, 17. pen. 17. 2. ad. 3.

Anno DOMINI 96.

ar, y rhai a butteiniasant ac a fuant
fyw yn foethus gyd â hi, [m] pan wel-
ont fwg ei llosgiad hi,
10 Gan sefyll o hirbell, gan ofn
ei [5] gofid hi, a dywedyd, [n] Gwae,
gwae, y ddinas fawr honno, Babi-
lon, y ddinas gadarn! oblegid
mewn un awr y daeth dy farn di.
11 A [o] marchnattâwyr y ddaear a
wylant ac a alarant drosti; oblegid
nid oes neb mwyach yn prynu eu
marsiandïaeth hwynt:
12 Marsiandïaeth o aur, ac arian,
a meini gwerthfawr, a pherlau, a
llïan main, a phorphor, a sidan, ac
ysgarlad, a phob coed [6] thynon, a
phob llestr o ifori, a phob llestr o
goed gwerthfawr iawn, ac o bres,
ac o haiarn, ac o faen marmor,
13 A sinamon, a phêr-aroglau, ac
ennaint, a thus, a gwin, ac olew, a
pheilliaid, a gwenith, ac ysgrubl-
iaid, a defaid, a meirch, a cherbyd-
au, a [7] chaeth-weision, ac [p] eneidiau
dynion.
14 A'r aeron a chwennychodd
dy enaid a aethant ymaith oddi
wrthyt, a phob peth danteithiol
a gwych a aethant ymaith oddi
wrthyt; ac ni chei hwynt ddim
mwyach.
15 Marchnattâwyr y pethau hyn,
y rhai a gyfoethogwyd ganddi, a
safant o hirbell oddi wrthi, gan ofn
ei [8] gofid hi, gan wylo a galaru,
16 A dywedyd, Gwae, gwae, y
ddinas fawr honno, [q] yr hon oedd
wedi ei gwisgo â llïan main, a
phorphor, ac ysgarlad, ac wedi ei
[9] gwychu âg aur, a meini gwerth-
fawr, a pherlau!
17 Oblegid mewn un awr yr an-
rheithiwyd cymmaint cyfoeth. A
[r] phob llong-lywydd, a phob cwm-
peini mewn llongau, a llongwyr, a
chynnifer ag y sydd a'u gwaith ar
y môr, a safasant o hirbell,
18 Ac a lefasant, [s] pan welsant
fwg ei llosgiad hi, gan ddywedyd,
[t] Pa *ddinas* debyg i'r ddinas fawr
honno!
19 A [u] hwy a fwriasant lwch ar eu
pennau, ac a lefasant, gan wylo a
galaru, *a* dywedyd, Gwae, gwae, y
ddinas fawr honno, yn yr hon y
cyfoethogodd yr holl rai oedd gan-
ddynt longau ar y môr, [2] trwy ei
chost hi! oblegid mewn un awr
yr anrheithiwyd *hi.*
20 [x] Llawenhâ o'i phlegid hi, y
nef, a *chwi,* apostolion sanctaidd

[m] ad. 18. pen. 19. 3.
[5] *phoenedigaeth.*
[n] Es. 21. 9. pen. 14. 8.
[o] Ezec. 27. 27—36. ad. 3.
[6] *peraidd.*
[7] *chyrph.*
[p] Ezec. 27. 13.
[8] *phoenedigaeth.*
[q] pen. 17. 4.
[9] *goreuro.*
[r] Es. 23. 14. Ezec. 27. 29.
[s] ad. 9.
[t] pen. 13. 4.
[u] Jos. 7. 6. Job 2. 12.
[2] *o herwydd ei thraul hi.*
[x] Es. 44. 23. a 49. 13. Jer. 51. 48.

a phrophwydi; oblegid [3] y dïalodd
Duw arni drosoch chwi.
21 Ac angel cadarn a gododd
faen megis maen melin mawr, ac
a'i bwriodd i'r môr, gan ddywedyd,
[z] Fel hyn gyd â rhuthr y teflir
Babilon, y ddinas fawr, ac ni cheir
hi mwyach.
22 A [a] llais telynorion, a cherdd-
orion, a phibyddion, ac udganwyr,
ni chlywir ynot mwyach; ac un
crefftwr, o ba grefft bynnag *y bo,*
ni cheir ynot mwyach; a thrwst
maen melin ni chlywir ynot mwy-
ach;
23 A llewyrch canwyll ni welir
ynot mwyach; a llais prïodas-fab
a phrïodas-ferch ni chlywir ynot
mwyach: oblegid [b] dy farchnattâ-
wyr di oedd wŷr mawr y ddaear;
oblegid trwy dy swyn-gyfaredd di
y twyllwyd yr holl genhedloedd.
24 Ac [c] ynddi y caed gwaed pro-
phwydi a saint, a phawb a'r a
laddwyd ar y ddaear.

PENNOD XIX.

1 *Clodfori Duw yn y nefoedd am farnu y buttain fawr, a dïal gwaed ei saint.* 7 *Prïodas yr Oen.* 10 *Yr angel heb fynnu ei addoli.* 17 *Galw yr ehediaid i'r lladdfa fawr.*

AC ar ol y pethau hyn mi a glyw-
ais megis llef uchel gan dyrfa
fawr yn y nef, yn dywedyd, Ale-
luia; [a] Iachawdwriaeth, a gogon-
iant, ac anrhydedd, a gallu, i'r Ar-
glwydd ein Duw ni:
2 Oblegid [b] cywir a chyfiawn *yw*
ei farnau ef: oblegid efe a farnodd
y buttain fawr, yr hon a lygrodd
y ddaear â'i phutteindra, ac [c] a ddï-
alodd waed ei weision ar ei llaw hi.
3 Ac eilwaith y dywedasant, Ale-
luia. [d] A'i mwg hi a gododd yn oes
oesoedd.
4 A syrthiodd [e] y pedwar hen-
uriad ar hugain a'r pedwar anifail
i lawr, ac a addolasant Dduw, yr
hwn oedd yn eistedd ar yr orsedd-
faingc; gan ddywedyd, Amen;
Aleluia.
5 A llef a ddaeth allan o'r orsedd-
faingc, yn dywedyd, Moliennwch
ein Duw ni, ei holl weision ef, a'r
rhai ydych yn ei ofni ef, bychain
a mawrion hefyd.
6 Ac mi a glywais megis llef
tyrfa fawr, ac megis llef dyfroedd
lawer, ac megis llef taranau cryf-
ion, yn dywedyd, Aleluia: [f] obleg-
id teyrnasodd yr Arglwydd Dduw
Hollalluog.

Anno DOMINI 96.

[3] *barnodd Duw eich barn chwi allan o honi hi.*
[y] Luc 11. 49, 50. pen. 19. 2
[z] Jer. 51. 64.
[a] Es. 24. 8. Jer. 7. 34. a 16. 9. a 25. 10. Ezec. 26. 13.
[b] Es. 23. 8.
[c] pen. 17. 6.
[a] pen. 7. 10. a 12. 10.
[b] pen. 15. 3. a 16. 7.
[c] Deut. 32. 43. pen. 18. 20.
[d] Es. 34. 10. pen. 14. 11. a 18. 9, 18.
[e] pen. 4. 4, 6.
[f] pen. 11. 15. a 12. 10.

Anno DOMINI 96.

7 Llawenychwn, a gorfoleddwn, a
rhoddwn ogoniant iddo ef: oblegid
daeth [g] prïodas yr Oen, a'i wraig
ef a'i parottôdd ei hun.
8 A [h] chaniattâwyd iddi gael ei
gwisgo â llïan main glân a dis-
glaer: canys y llïan main ydyw
cyfiawnder y saint.
9 Ac efe a ddywedodd wrthyf, Ys-
grifena, [i] Bendigedig *yw* y rhai a
elwir i swpper neithior yr Oen. Ac
efe a ddywedodd wrthyf, [k] Gwir eir-
iau Duw yw y rhai hyn.
10 Ac [l] mi a syrthiais wrth ei
draed ef, i'w addoli ef. Ac efe a
ddywedodd wrthyf, [m] Gwel na *wnel-
ych hyn:* cyd-was ydwyf i ti, ac
i'th frodyr [n] y rhai sydd ganddynt
dystiolaeth Iesu. Addola Dduw:
canys tystiolaeth Iesu ydyw yspryd
y brophwydoliaeth.
11 Ac mi a welais y nef yn agor-
ed, ac wele [o] farch gwŷn; a'r hwn
oedd yn eistedd arno a elwid
[p] Ffyddlawn a Chywir, ac mewn
cyfiawnder y mae efe yn barnu ac
yn rhyfela.
12 [q] A'i lygaid *oedd* fel fflam dân,
ac ar ei ben yr oedd coronau la-
wer: ac yr oedd ganddo enw yn
ysgrifenedig, yr hwn ni wyddai neb
ond efe ei hun:
13 Ac [r] *yr oedd* wedi ei wisgo â
gwisg wedi ei throchi mewn gwaed:
a gelwir ei enw ef, [s] Gair Duw.
14 A'r lluoedd oedd yn y nef a'i
canlynasant ef ar feirch gwŷnion,
[t] wedi eu gwisgo â llïan main, gwŷn,
a glân.
15 Ac [u] allan o'i enau ef yr oedd
yn dyfod gleddyf llym, i daro y
cenhedloedd âg ef: ac efe [x] a'u
bugeilia hwynt â gwïalen haiarn:
ac [y] efe sydd yn sathru cerwyn
win digofaint a llid Duw Holl-
alluog.
16 Ac y mae ganddo ar ei wisg,
ac ar ei forddwyd, enw wedi ei
ysgrifenu, [z] BRENHIN BREN-
HINOEDD, AC ARGLWYDD
ARGLWYDDI.
17 Ac mi a welais angel yn sef-
yll yn yr haul; ac efe a lefodd
â llef [2] uchel, gan ddywedyd wrth
yr holl adar oedd yn ehedeg [3] trwy
ganol y nef, [a] Deuwch ac ym-
gesglwch ynghyd i swpper y Duw
mawr;
18 Fel y bwyttaoch gig brenhin-
oedd, a chig pen-capteniaid, a chig
y cedyrn, a chig meirch, a'r rhai

[g] Matt. 22. 2. a 25. 10.
[h] Ps. 45. 13, 14. Ezec. 16. 10. pen. 3. 18. a 21. 2, 9.
[i] Matt. 22. 2. Luc 14. 15.
[k] pen. 21. 5. a 22. 6.
[l] pen. 22. 8.
[m] Act. 10. 26. a 14. 14. pen. 22. 9.
[n] 1 Ioan 5. 10. pen. 12. 17.
[o] pen. 6. 2.
[p] pen. 3. 14.
[q] pen. 1. 14. a 2. 18.
[r] Es. 63. 2, 3.
[s] Ioan 1. 1. 1 Ioan 5. 7.
[t] Matt. 28. 3. pen. 4. 4. a 7. 9.
[u] pen. 1. 16. ad. 21.
[x] Ps. 2. 9. pen. 2. 27. a 12. 5.
[y] Es. 63. 3. pen. 14. 19, 20.
[z] Dan. 2. 47. 1 Tim. 6. 15. pen. 17. 14.
[2] *fawr.*
[3] *y'nghanol.*
[a] Ezec. 39. 18.

sydd yn eistedd arnynt, a chig holl
ryddion a chaethion, a bychain a
mawrion.
19 Ac mi a welais y bwystfil, a
brenhinoedd y ddaear, a'u lluoedd,
wedi ymgynnull ynghyd i wneuthur
rhyfel yn erbyn yr hwn oedd yn
eistedd ar y march, ac yn erbyn
ei lu ef.
20 A daliwyd y bwystfil, a chyd
âg ef [b] y gau-brophwyd, yr hwn
a wnaeth wyrthiau ger ei fron
ef, trwy y rhai y twyllodd efe y
rhai a dderbyniasent nôd y bwyst-
fil, [c] a'r rhai a addolasent ei ddelw
ef. [d] Yn fyw y bwriwyd hwy ill
dau i'r llyn tân [e] yn llosgi â brwm-
stan.
21 A'r lleill a laddwyd â [f] chledd-
yf yr hwn oedd yn eistedd ar y
march, yr hwn oedd yn dyfod allan
o'i enau ef: a'r holl adar a gaws-
ant eu gwala o'u cig hwynt.

[b] pen. 20. 10.
[c] pen. 13. 15.
[d] pen. 20. 10. Edrych Dan. 7. 11.
[e] pen. 14. 10.
[f] pen. 17. 16.

PENNOD XX.

2 *Rhwymo Satan dros fil o flynyddoedd.* 5 *Yr adgyfodiad cyntaf:* 6 *mai gwŷn eu byd y rhai sydd iddynt gyfran ynddo.* 7 *Gollwng Satan yn rhydd drachefn.* 8 *Gog a Magog.* 10 *Bwrw diafol i'r pwll o dân a brwmstan.* 12 *Yr adgyfodiad diweddaf cyffredinol.*

AC mi a welais angel yn disgyn
o'r nef, a [a] chanddo agoriad
y pydew diwaelod, a chadwyn fawr
yn ei law.
2 Ac efe a ddaliodd [b] y ddraig,
yr hen sarph, yr hon yw Diafol a
Satan, ac a'i rhwymodd ef *dros*
fil o flynyddoedd,
3 Ac a'i bwriodd ef i'r pydew
diwaelod, ac a gauodd arno, ac a
seliodd arno ef, [c] fel na thwyllai
efe y cenhedloedd mwyach, nes
cyflawni y mil o flynyddoedd: ac
ar ol hynny rhaid yw ei ollwng ef
yn rhydd *dros* ychydig amser.
4 Ac mi a welais [d] orsedd-feingc-
iau, a hwy a eisteddasant arnynt,
a [e] barn a roed iddynt hwy: ac
mi a welais [f] eneidiau y rhai a
dorrwyd eu pennau am dystiolaeth
Iesu, ac am air Duw, [g] a'r rhai ni
addolasent y bwystfil [h] na'i ddelw
ef, ac ni dderbyniasent ei nôd ef
ar eu talcennau, neu ar eu dwy-
law; a hwy a fuant fyw ac [i] a
deyrnasasant gyd â Christ fil o
flynyddoedd.
5 Eithr y lleill o'r meirw ni fuant
fyw drachefn, nes cyflawni y mil
blynyddoedd. Dyma yr adgyfodiad
cyntaf.

[a] pen. 1. 18.
[b] pen. 12. 9. Edrych 2 Petr 2. 4.
[c] pen. 16. 14, 16. ad. 8.
[d] Dan. 7. 9, 22, 27. Matt. 19. 28. Luc 22. 30.
[e] 1 Cor. 6. 2, 3.
[f] pen. 6. 9.
[g] pen. 13. 12.
[h] pen. 13. 15, 16.
[i] Rhuf. 8. 17. 2 Tim. 2. 12. pen. 5. 10.

Anno DOMINI 96.

6 Gwŷnfydedig a sanctaidd *yw* yr
hwn sydd a rhan iddo yn yr adgy-
fodiad cyntaf: y rhai hyn nid oes
i'r [k] ail farwolaeth awdurdod ar-
nynt, eithr hwy a fyddant [1] off-
eiriaid i Dduw ac i Grist, ac a
deyrnasant gyd âg ef fil o flynydd-
oedd.
7 A phan gyflawner y mil blyn-
yddoedd, gollyngir Satan allan o'i
garchar;
8 Ac efe a â allan i dwyllo y cen-
hedloedd sydd ym mhedair congl y
ddaear, [m] Gog a Magog, [n] i'w casglu
hwy ynghyd i ryfel; rhif y rhai
sydd fel tywod y môr.
9 A hwy a aethant i fynu ar led y
ddaear, ac a amgylchasant wersyll
y saint, a'r ddinas anwyl: a thân a
ddaeth oddi wrth Dduw i waered
o'r nef, ac a'u hysodd hwynt.
10 A diafol, yr hwn oedd yn eu
twyllo hwynt, a fwriwyd i'r llyn
o dân a brwmstan, [o] lle *y mae* y
bwystfil a'r gau-brophwyd; [2] a [p] hwy
a boenir ddydd a nos, yn oes oes-
oedd.
11 Ac mi a welais orsedd-faingc
wên fawr, a'r hwn oedd yn eistedd
arni, oddi wrth wyneb yr hwn y
ffodd [q] y ddaear a'r nef; a lle ni
chafwyd iddynt.
12 Ac mi a welais y meirw, fychain
a mawrion, yn sefyll ger bron Duw;
[r] a'r llyfrau a agorwyd: [s] a llyfr ar-
all a agorwyd, yr hwn yw *llyfr* y
bywyd: a barnwyd y meirw wrth
y pethau oedd wedi eu hysgrifenu
yn y llyfrau, [t] yn ol eu gweithred-
oedd.
13 A rhoddodd y môr i fynu y
meirw oedd ynddo; a marwolaeth
[3] ac uffern a roddasant i fynu y
meirw oedd ynddynt hwythau: a
hwy a farnwyd bob un yn ol eu
gweithredoedd.
14 A [u] marwolaeth ac uffern a fwr-
iwyd i'r llyn o dân. [x] Hon yw yr
ail farwolaeth.
15 A phwy bynnag ni chafwyd
wedi ei ysgrifenu yn llyfr y bywyd,
bwriwyd ef i'r llyn o dân.

PENNOD XXI.

1 *Nef newydd, a daear newydd.* 10 *Jerusalem nefol, a'i chyflawn bortreiad.* 23 *Nid rhaid iddi wrth haul: gogoniant Duw yw ei goleuni hi.* 24 *Brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu cyfoeth iddi hi.*

AC [a] mi a welais nef newydd, a
daear newydd: canys y nef
gyntaf a'r ddaear gyntaf a aeth
heibio; a'r môr nid oedd mwy-
ach.
2 A myfi Ioan a welais [b] y ddinas
sanctaidd, Jerusalem newydd, yn
dyfod oddi wrth Dduw i waered o'r
nef, wedi ei pharottôi [c] fel prïodas-
ferch wedi ei thrwsio i'w gwr.
3 Ac mi a glywais lef [2] uchel all-
an o'r nef, yn dywedyd, Wele, *y
mae* [d] pabell Duw gyd â dynion,
ac efe a drig gyd â hwynt, a hwy
a fyddant bobl iddo ef, a Duw ei
hun a fydd gyd â hwynt, *ac a fydd*
yn Dduw iddynt.
4 [e] Ac fe sych Duw ymaith bob
deigr oddi wrth eu llygaid hwynt;
a [f] marwolaeth ni bydd mwyach,
[g] na [3] thristwch, na llefain, na phoen
ni bydd mwyach: oblegid y pethau
cyntaf a aeth heibio.
5 A dywedodd [h] yr hwn oedd yn
eistedd ar yr orsedd-faingc, [i] Wele,
yr wyf yn gwneuthur pob peth
yn newydd. Ac efe a ddywedodd
wrthyf, Ysgrifena: canys y mae [k] y
geiriau hyn yn gywir ac yn ffydd-
lawn.
6 Ac efe a ddywedodd wrthyf,
[l] Darfu. [m] Myfi yw Alpha ac Omega,
y dechreu a'r diwedd. [n] I'r hwn
sydd sychedig y rhoddaf o ffynnon
dwfr y bywyd yn rhad.
7 Yr hwn sydd yn gorchfygu a
etifedda [4] bob peth: ac [o] mi a fyddaf
iddo ef yn Dduw, ac yntau a fydd
i minnau yn fab.
8 [p] Ond i'r rhai ofnog, a'r digred,
a'r ffiaidd, a'r llofruddion, a'r put-
teinwyr, a'r swyn-gyfareddwyr, a'r
eilun-addolwyr, a'r holl gelwyddwyr,
y bydd eu rhan yn [q] y llyn sydd yn
llosgi â thân a brwmstan: yr hwn
yw yr ail farwolaeth.
9 A daeth attaf un o'r [r] saith ang-
el yr oedd y saith phïol ganddynt
yn llawn o'r saith bla diweddaf, ac
a ymddiddanodd â mi, gan ddy-
wedyd, Tyred, mi a ddangosaf i ti
[s] y brïodas-ferch, gwraig yr Oen.
10 Ac efe a'm dug i ymaith [t] yn
yr yspryd i fynydd mawr ac uchel,
ac a ddangosodd i mi [u] y ddinas
fawr, Jerusalem sanctaidd, yn dis-
gyn allan o'r nef oddi wrth Dduw,
11 A gogoniant Duw ganddi: a'i
goleu hi *oedd* debyg i faen o'r
gwerthfawroccaf, megis maen jas-
pis, yn loyw fel grisial;
12 Ac iddi fur mawr ac uchel,
ac iddi [x] ddeuddeg porth, ac wrth
y pyrth ddeuddeg angel, ac enwau

Marginal references (left): [k] pen. 2. 11. a 21. 8. [l] Es. 61. 6. 1 Petr 2. 9. pen. 1. 6. a 5. 10. [m] Ezec. 38. 2. a 39. 1. [n] pen. 16. 14. [o] pen. 19. 20. [2] *ac y poenir hwynt.* [p] pen. 14. 10. [q] 2 Petr 3. 7, 10, 11. [r] Dan. 7. 10. [s] pen. 3. 5. a 13. 8. a 21. 27. [t] Jer. 17. 10. a 32. 19. Matt. 16. 27. Rhuf. 2. 6. pen. 2. 23. [3] *a'r bedd.* [u] 1 Cor. 15. 26, 54, 55. [x] pen. 21. 8. [a] Es. 65. 17. a 66. 22. 2 Petr 3. 13.

Marginal references (right): Anno DOMINI 96. [b] Es. 52. 1. Gal. 4. 26. Heb. 11. 10. a 12. 22. a 13. 14. pen. 3. 12. [c] Es. 61. 10. 2 Cor. 11. 2. [2] *fawr.* [d] Lef. 26. 11, 12. Ezec. 43. 7. 2 Cor. 6. 16. pen. 7. 15. [e] Es. 25. 8. pen. 7. 17. [f] 1 Cor. 15. 26, 54. [g] Es. 35. 10. [3] *galar.* [h] pen. 4. 2. a 20. 11. [i] Es. 43. 19. 2 Cor. 5. 17. [k] pen. 19. 9. [l] pen. 16. 17. [m] pen. 1. 8. a 22. 13. [n] Es. 55. 1. Ioan 4. 10, 14. a 7. 37. pen. 22. 17. [4] *y pethau hyn.* [o] Heb. 8. 10. [p] 1 Cor. 6. 9. Gal. 5. 21. Eph. 5. 5. 1 Tim. 1. 9. Heb. 12. 14. pen. 22. 15. [q] pen. 20. 14, 15. [r] pen. 15. 1, 6, 7. [s] pen. 19. 7. [t] pen. 1. 10. a 17. 3. [u] ad. 2. [x] Ezec. 48. 31.

Anno DOMINI 96.

wedi eu hysgrifenu arnynt, y rhai yw *enwau* deuddeg llwyth plant Israel.

13 O du y dwyrain, tri phorth; o du y gogledd, tri phorth; o du y dehau, tri phorth; o du y gorllewin, tri phorth.

14 Ac *yr oedd* mur y ddinas a deuddeg sylfaen iddo, ac [5][y]ynddynt enwau deuddeg apostol yr Oen.

15 A'r hwn oedd yn ymddiddan â mi, [z]oedd a chorsen aur ganddo, i fesuro y ddinas, a'i phyrth hi, a'i mur.

16 A'r ddinas sydd wedi ei gosod yn bedeirongl, a'i hŷd sydd gymmaint a'i lled. Ac efe a fesurodd y ddinas â'r gorsen, yn ddeuddeng mil o ystadau. A'i hŷd, a'i lled, a'i huchder, sydd yn ogymmaint.

17 Ac efe a fesurodd ei mur hi yn gant *a* phedwar cufydd *a* deugain, wrth fesur dyn, hynny yw, eiddo yr angel.

18 Ac adeilad ei mur hi oedd o faen jaspis; a'r ddinas *oedd* aur pur, yn debyg i wydr gloyw.

19 A seiliau mur y ddinas *oedd* wedi eu harddu â phob rhyw faen gwerthfawr. Y sail cyntaf *oedd* faen jaspis; yr ail, saphir; y trydydd, chalcedon; y pedwerydd, smaragdus;

20 Y pummed, sardonyx; y chweched, sardius; y seithfed, chrysolithus; yr wythfed, beryl; y nawfed, topazion; y degfed, chrysoprasus; yr unfed ar ddeg, hyacinthus; y deuddegfed, amethystus.

21 A'r deuddeg porth, deuddeg perl *oeddynt;* a phob un o'r pyrth oedd o un perl: a heol y ddinas *oedd* aur pur, fel gwydr gloyw.

22 A theml ni welais ynddi: canys yr Arglwydd Dduw Hollalluog, a'r Oen, yw ei theml hi.

23 [a]A'r ddinas nid rhaid iddi wrth yr haul, na'r lleuad, i oleuo ynddi: [b]canys gogoniant Duw a'i goleuodd hi, a'i goleuni hi *ydyw* yr Oen.

24 [c]A chenhedloedd y rhai cadwedig a rodiant yn ei goleuni hi: ac y mae brenhinoedd y ddaear yn dwyn eu gogoniant a'u hanrhydedd iddi hi.

25 [d]A'i phyrth hi ni cheuir ddim y dydd: canys [e]ni bydd nos yno.

26 A hwy a ddygant ogoniant ac anrhydedd y cenhedloedd iddi hi.

27 [f][6]Ac nid â i mewn iddi ddim aflan, nac yn gwneuthur ffieidd-dra, na chelwydd: ond y rhai sydd wedi eu hysgrifenu [g]yn llyfr bywyd yr Oen.

[5] *arnynt.*
[y] Matt. 16. 18. Eph. 2. 20.
[z] Ezec. 40. 3. pen. 11. 1.
[a] Es. 24. 23. a 60. 19.
[b] pen. 22. 5.
[c] Es. 60. 3, 5. a 66. 12.
[d] Es. 60. 11.
[e] Es. 60. 20. Zech. 14. 7. pen. 22. 5.
[f] Es. 35. 8. a 52. 1. a 60. 21. Joel 3. 17. pen. 22. 14, 15.
[6] *A phob peth aflan, ac yn gwneuthur ffieidd-dra a chelwydd, nid â ddim i mewn iddi: ond, &c.*
[g] Phil. 4. 3. pen. 3. 5. a 20. 12.

PENNOD XXII.

1 *Afon dwfr y bywyd.* 2 *Pren y bywyd.* 5 *Duw sydd oleuni i'w ddinas ei hun.* 9 *Yr angel heb fynnu ei addoli.* 18 *Ni ellir rhoddi dim at air Duw, na thynnu dim oddi wrtho.*

AC efe a ddangosodd i mi [a]afon bur o ddwfr y bywyd, disglaer fel grisial, yn dyfod allan o orseddfaingc Duw a'r Oen.

2 [2][b]Y'nghanol ei heol hi, ac o ddau tu yr afon, *yr oedd* [c]pren y bywyd, yn dwyn deuddeg *rhyw* ffrwyth, bob mis yn rhoddi ei ffrwyth: a dail y pren *oedd* i iachâu y cenhedloedd:

3 A [d]phob melldith ni bydd mwyach: [3]ond gorsedd-faingc Duw a'r Oen a fydd ynddi hi; a'i weision ef a'i gwasanaethant ef,

4 A [e]hwy a gânt weled ei wyneb ef; [f]a'i enw ef *a fydd* yn eu talcennau hwynt.

5 [g]Ac ni bydd nos yno: ac nid rhaid iddynt wrth ganwyll, na goleuni haul; oblegid [h]y mae yr Arglwydd Dduw yn goleuo iddynt: a hwy a deyrnasant yn oes oesoedd.

6 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [i]Y geiriau hyn *sydd* ffyddlawn a chywir: ac Arglwydd Dduw y prophwydi sanctaidd [k]a ddanfonodd ei angel i ddangos i'w wasanaethwyr y pethau sydd raid iddynt fod ar frys.

7 [l]Wele, yr wyf yn dyfod ar frys: [m]gwŷn ei fyd yr hwn sydd yn cadw geiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn.

8 A myfi Ioan a welais y pethau hyn, ac a'*u* clywais. A phan ddarfu i mi glywed a gweled, [n]mi a syrthiais i lawr i addoli ger bron traed yr angel oedd yn dangos i mi y pethau hyn.

9 Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, [o]Gwel na *wnelych:* canys cyd-was ydwyf i ti, ac i'th frodyr y prophwydi, ac i'r rhai sydd yn cadw geiriau y llyfr hwn. Addola Dduw.

10 [p]Ac efe a ddywedodd wrthyf fi, Na selia eiriau prophwydoliaeth y llyfr hwn: [q]oblegid y mae yr amser yn agos.

11 [r]Yr hwn sydd anghyfiawn, bydded anghyfiawn etto; a'r hwn sydd frwnt, bydded frwnt etto; a'r hwn sydd gyfiawn, bydded gyfiawn etto; a'r hwn sydd sanctaidd, bydded sanctaidd etto.

Anno DOMINI 96.

[a] Ezec. 47. 1. Zech. 14. 8.
[2] Neu, *Yn y canol, yr heol a'r afon o'r ddau du, yr oedd pren y bywyd, yn dwyn deuddeg cnwd, bob mis yn rhoddi ei gnwd.*
[b] Ezec. 47. 12. pen. 21. 21.
[c] Gen. 2. 9. pen. 2. 7.
[d] Zech. 14. 11.
[3] *a.*
[e] Matt. 5. 8. 1 Cor. 13. 12. 1 Ioan 3. 2.
[f] pen. 3. 12. a 14. 1.
[g] pen. 21. 23, 25.
[h] Ps. 36. 9.
[i] pen. 19. 9. a 21. 5.
[k] pen. 1. 1.
[l] pen. 3. 11.
[m] pen. 1. 3.
[n] pen. 19. 10.
[o] pen. 19. 10.
[p] Dan. 8. 26. a 12. 4. pen. 10. 4.
[q] Rhuf. 13. 11. Iago 5. 8. 1 Petr 4. 7. pen. 1. 3.
[r] 2 Tim. 3. 13.

Anno DOMINI 96.

12 Ac wele, yr wyf yn dyfod ar
frys; [s] a'm gwobr *sydd* gyd â mi,
i roddi [t] i bob un fel y byddo ei
waith ef.
13 [u] Myfi yw Alpha ac Omega,
y dechreu a'r diwedd, y cyntaf a'r
diweddaf.
14 Gwŷn eu byd y rhai sydd yn
gwneuthur ei orchymynion ef, fel y
byddo iddynt [4] fraint ym mhren y
bywyd, ac y gallont fyned i mewn
trwy y pyrth i'r ddinas.
15 [x] Oddi allan *y mae* y cwn, a'r
swyn-gyfareddwyr, a'r putteinwyr,
a'r llofruddion, a'r eilun-addolwyr,
a phob un a'r sydd yn caru ac yn
gwneuthur celwydd.
16 [y] Myfi Iesu a ddanfonais fy
angel i dystiolaethu i chwi y peth-
au hyn yn yr eglwysi. [z] Myfi yw
Gwreiddyn a Hiliogaeth Dafydd,
a'r [a] Seren fore eglur.
17 Ac y mae yr Yspryd a'r brï-
odas-ferch yn dywedyd, Tyred. A'r
hwn sydd yn clywed, dyweded,
Tyred. [b] A'r hwn sydd a syched
arno, deued. A'r hwn sydd yn ewyll-
ysio, cymmered ddwfr y bywyd yn
rhad.
18 Canys yr wyf fi yn tystiolaethu
i bob un sydd yn clywed geiriau
prophwydoliaeth y llyfr hwn, [c] Os
rhydd neb *ddim* at y pethau hyn,
Duw a rydd atto ef y pläau sydd
wedi eu hysgrifenu yn y llyfr hwn;
19 Ac o thyn neb ymaith *ddim*
oddi wrth eiriau llyfr y brophwyd-
oliaeth hon, [d] Duw a dŷn ymaith ei
ran ef [5] allan o lyfr y bywyd, ac
allan o'r ddinas sanctaidd, ac *oddi
wrth* y pethau sydd wedi eu hys-
grifenu yn y llyfr hwn.
20 Yr hwn sydd yn tystiolaethu y
pethau hyn, sydd yn dywedyd, Yn
wir, yr wyf yn dyfod ar frys. Amen.
Yn wir, tyred, Arglwydd Iesu.
21 [e] Gras ein Harglwydd ni Iesu
Grist *fyddo* gyd â chwi oll. Amen.

[s] Es. 40. 10. a 62. 11.
[t] Rhuf. 2. 6. a 14. 12. Matt. 16. 27.
[u] Es. 41. 4. a 44. 6. pen. 1. 8, 11. a 21. 6.
[4] *gyfiawnder, neu, awdurdod.*
[x] 1 Cor. 6. 9, 10. Gal. 5. 21. Col. 3. 6. pen. 9. 20, 23. a 21. 8.
[y] pen. 1. 1.
[z] pen. 5. 5.
[a] Num. 24. 17. Zech. 6. 12. 2 Petr 1. 19. pen. 2. 28.
[b] Es. 55. 1. pen. 21. 6.
[c] Deut. 4. 2. a 12. 32. Diar. 30. 6.
[d] Exod. 32. 33. Ps. 69. 28.
[5] *oddi wrth bren y bywyd.*
[e] Rhuf. 16. 20, 24. 2 Thess. 3. 18.

DIWEDD.

I'R UNIG DDUW Y BYDDO Y GOGONIANT.
